

Lib. 2. N. 10.

BIBLIORVM SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA
IAM ANTE QUIDEM
A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

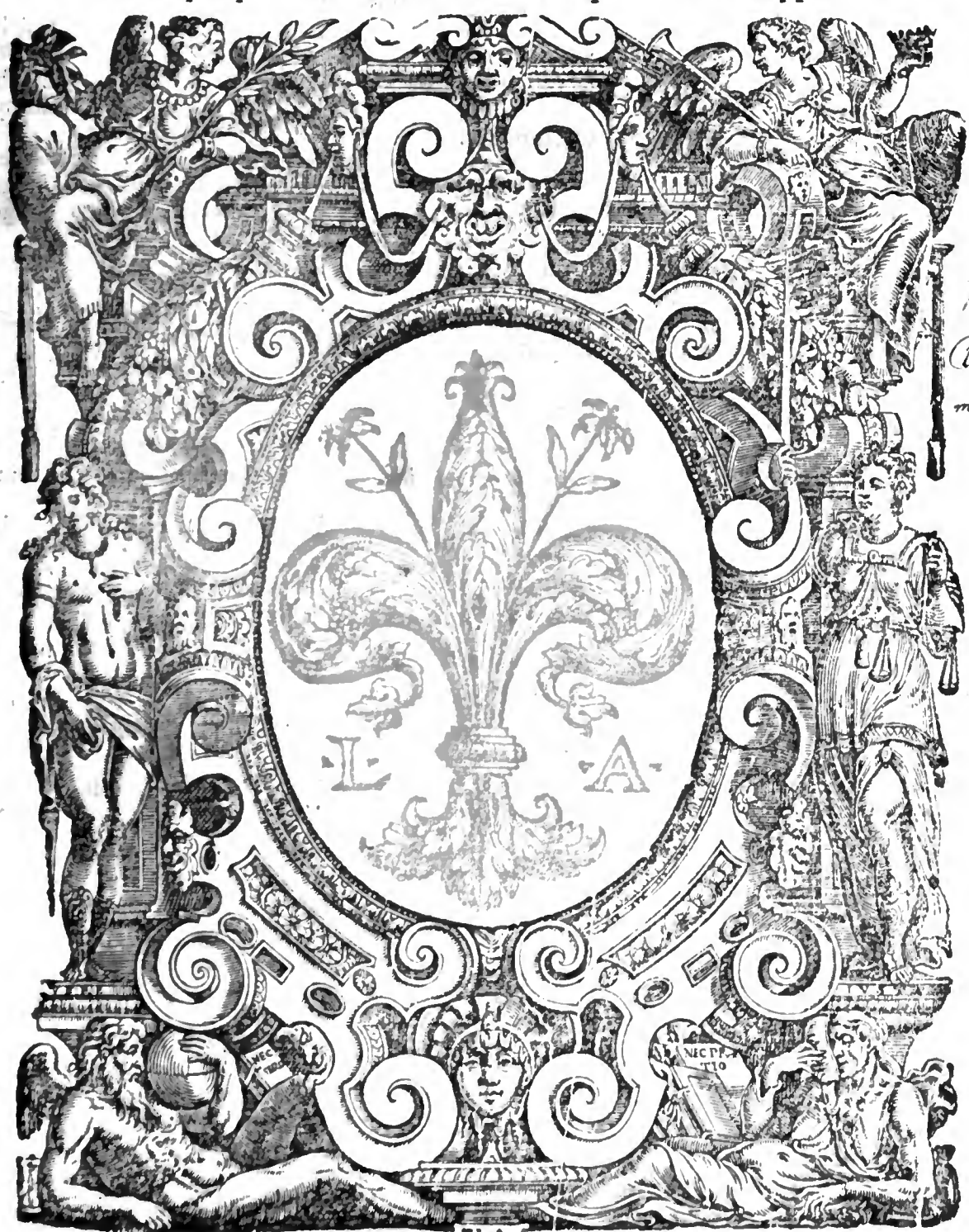
NVNC AVTEM
NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRV
EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

Annotatis etiam ijs , quæ confuse antea citabantur, locis:
Et Postilla Nicolai Lyrani : Additionibus Pauli Burgensis ad ipsum Lyranum :
ac ad easdem Matthiæ Toringi Replicis :

*Per Fratrem Franciscum Feuardentium Ordinis Minorum , Ioannem Dadraum ,
& Jacobum Cuilly, Doctores Theologos Parisienses :*

TOMVS SEXTVS:

Hac sane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus,
multis quoque verbis, & versibus aliàs prætermisissis suppletus.

*Martini a Mex
De thegio de S. Josef
m. l. ab Escallos de Jim*

V E N E T I I S . M D C I

Librorum qui Sexto Tomo continentur, Authorumque qui in singulos citantur, series.

<p><i>Epistola D. Pauli.</i></p> <p>Ad Romanos 1. Ad Corinthios 2. Galathas 1. Ephesios 1. Philippenses 1. Colossenses 1. Macedonicenses 2. Timoth. um 2. Timum 1. Hebraeos 1. Quas explicant.</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p>Algerus. Ambrosius. Ambrosius Catharinus. Ammonius. Anastafius. S. Andraas. Anselmus. Arnobius. Arhanafius. Athenagoras. Augustinus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>Bafilus. Beda Venerabilis. Bernardus.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Canones Apostolorum. Cassianus. Chrysoftomus. Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Cyprianus. Cyrillus Hierosolymit. Cyrillus Alexandrinus.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Dionysius Areopagita. S. Dominicus.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Ephrem Syrus. Epiphanius. Euthymius. Eusebius Cefariensis. Eusebius Emiffenus.</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Fulbertus. Fulgentius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Gennadius. Gregorius Magnus. Gregorius Naziäzenus. Gregorius Niffenus.</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Haymo. Hegefippus.</p>	<p>Hefichius. Hieronymus. Hilarius. Hildephonfus. Hugo de S. Victore.</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>Iacobus frater Domini. Iacius. Idiora. Irenaus. Isidorus. Iuo Carnorensis. Iuftinus Martyr.</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>Lactantius Firmianus. Leo Papa.</p> <p style="text-align: center;">M</p> <p>S Martialis. Minutius Felix.</p> <p style="text-align: center;">O</p> <p>Oecumenius. Optatus Mileuitanus. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Pafchafius. Petrus Blefensis. Petrus Damianus. Philo Iudæus. Photius. Pius. Primasius. Prosper.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Rabanus. Richardus de S. Viët. Rupertus.</p> <p style="text-align: center;">S</p> <p>Sedulius. Seuerus Sulpitius. Sophronius.</p> <p style="text-align: center;">T</p> <p>Telephorus. Tertullianus. Theodoretus. Theophylactus. D. Thomas de Aquino.</p> <p style="text-align: center;">V</p> <p>Victorius.</p> <p style="text-align: center;"><i>Actus Apostolorum.</i></p> <p style="text-align: center;">A</p> <p>Ambrosius. Athanasius. Augustinus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>Beda Venerab. Bernardus.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Chrysoftomus.</p>	<p>Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Cyprianus. Cyrillus Hierosolymit. Cyrillus Alexandrinus.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Dionysius Areopagita.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Ephrem Syrus. Epiphanius. Eusebius Cefariensis. Eusebius Emiffenus.</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Fulgentius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Gregorius Magnus. Gregorius Niffenus.</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Hieronymus. Hilarius. Hippolytus.</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>Irenæus. Isidorus. Iuftinus Martyr.</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>Lactantius Firmianus.</p> <p style="text-align: center;">M</p> <p>Martialis. Maximus Epifcopus.</p> <p style="text-align: center;">O</p> <p>Oecumenius. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Philo Iudæus. Prosper. Prudentius.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Rabanus. Rupertus.</p> <p style="text-align: center;">T</p> <p>Tertullianus. Theodoretus.</p> <p style="text-align: center;"><i>Epistola Canonica.</i></p> <p>Iacobi 1. Petri 2. Ioannis 3. Iudæ 1.</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p>Alexander primus. Ambrosius. Anastafius. Athanasius. Augustinus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>Bafilus.</p>	<p>Beda Venerabilis. Bernardus. Boethius.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Cafarius Arelatensis. Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Concilium Laodicense. Concil. Mileuitanum. Concil. Vormatiense. Concilium Meldense. Concilium Florentinū. Cornelius primus. Cyprianus. Cyrillus Alexandrinus. Cyrillus Hierosolymit.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Damafus Papa. Didymus Alexandrinus. Dionysius Arcopagita.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Ephrem Syrus. Epiphanius. Eusebius Cefariensis. Eusebius Emiffenus. Euodius. Euthymius.</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Fulgentius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Gregorius Naziäzenus. Gregorius Primus. Gregorius Magnus. Gregorius Niffenus.</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Hieronymus. Innocentius Primus. Irenæus. Iunilius Aphricanus. Iuftinus Martyr.</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>Lactantius Firmianus. Leo primus.</p> <p style="text-align: center;">N</p> <p>Nicephorus.</p> <p style="text-align: center;">O</p> <p>Oecumenius. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Philo Iudæus. Prosper.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Rabanus.</p> <p style="text-align: center;">S</p> <p>Saluanus Massiliensis. Seneca Philosophus.</p>	<p style="text-align: center;">T</p> <p>Tertullianus. Theophylactus. Theodoretus.</p> <p style="text-align: center;"><i>Apocalypsis Ioannis.</i> hanc illustrant.</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p>Ambrosius. Andreas. Arethas Cappadox. Atlanafius. Augustinus.</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>Bafilus. Bernardus.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Clemens Romanus. Clemens Alexandrinus. Cöcilium Ancyranum. Cöcilium Toletanum. Cyprianus. Cyrillus Alexandrinus.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p>Damascenus. Dionysius Areopagita.</p> <p style="text-align: center;">E</p> <p>Epiphanius. Eusebius Emiffenus. Eusebius Cefariensis. Euthymius.</p> <p style="text-align: center;">G</p> <p>Gilbertus. Gregorius Magnus. Gregorius Naziäzenus.</p> <p style="text-align: center;">H</p> <p>Haymo. Hieronymus. Hilarius.</p> <p style="text-align: center;">I</p> <p>Ireneus. Iulianus Toletanus. Iuftinus Martyr.</p> <p style="text-align: center;">L</p> <p>Lactantius Firmianus.</p> <p style="text-align: center;">M</p> <p>Methodius.</p> <p style="text-align: center;">O</p> <p>Oecumenius. Origenes.</p> <p style="text-align: center;">P</p> <p>Primasius.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Richardus a S. Victore. Rupertus.</p> <p style="text-align: center;">T</p> <p>Tertullianus. Theodoretus.</p>
---	--	---	---	--

5
PRÆFATIO S. HIERONYMI
IN OMNES EPISTOLAS
SANCTI PAULI.

Rimum quæritur, quare post euangelia, quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exempla, & præcepta viuendi plenissime digesta sunt, voluerit Apostolus has epistolas ad singulas Ecclesias destinare? Hac autem causa factum est, ut scilicet initia nascentis ecclesie nouis causis existentibus præueniret, & ut presentia atque orientia ressecaret vitia: & post futuras excluderet quæstiones exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata, & propter exemplum viuendi libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Deinde quæritur. Cur non amplius, quam decem epistolas ad ecclesias scripserit? Decem sunt enim cum ea; quæ dicitur ad Hebræos. Nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ. Ut ostenderet nouum non discrepare à veteri Testamento, & se contra legem non facere Moysi: ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas destinavit, & quot ille præceptis à Pharaone instituit liberatos, totidem hic epistolis à diaboli, & idololatriæ seruitute edocet acquisitos. Nam, & duas tabulas lapideas, duorum testamentorum figuram habuisse, viri eruditissimi tradiderunt. Epistolam sanè, quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse contendunt, eo quod non sit eius nomine titulata, & propter sermonis stylicæ distantiam, sed aut Barnabæ iuxta Tertullianum, aut Lucæ iuxta quosdam, vel certe Clementis discipuli apostolorum, & episcopi Romanæ ecclesie post apostolos ordinati. Quibus respondendum est. Si propterea Pauli non erit, quia eius non habet nomen: ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine titulatur. Quod si inconueniens, absurdumque est, ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum ecclesias quasi destructor legis falsa suspitione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis, & veritate Christi reddere rationem, ne odium nominis in fronte prætitulati utilitatem excluderet lectionis. Non est sane mirum, si eloquentior videatur in proprio, id est, Hebræo, quam in peregrino, id est, in Græco, quo cæteræ epistolæ sunt scriptæ

scriptæ sermone. Mouet etiam quosdam, quare Romanorum Epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem Ierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios, & alios iam ante, ut ministerium quod secum portaturus erat, colligerent, literis adhortatus sit. Vnde, & intelligi quidam volunt, ita omnes epistolas ordinatas, ut prima poneretur, quamuis posterior fuerit destinata, ut per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique tam rudes erant, ut non intelligerent Deum se gratia, & non suis meritis esse saluatos, & ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi, vitia gentilitatis priora commemorans: Corinthijs autem iam dicit scientiæ gratiam esse concessam, & non tam omnes increpat, quam cur peccantes non increpauerint, reprehendit. sicut ait: Auditur inter vos fornicatio. Et iterum: Congregatis vobis cum meo spiritu tradere huiusmodi Sathanæ. In secunda vero laudantur: & ut magis ac magis proficiant, commonentur. Galathæ vero iam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tantum, quod callidissimis pseudo apostolis crediderunt. Ephesi sane nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apostolicam seruauerunt. Philippenses etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerunt. Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude prosequitur, eo quod non solum fidem incouersam seruauerint veritatis, sed etiam in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Colossenses autem tales erant, ut cum Apostolo vti corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. Et si corpore inquit absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, & videns ordinem vestrum. De Hebræis vero quid dicendum est? quorum Thessalonicenses, qui plurimum laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur. Sicut ipse ait. Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa. Eadem enim passi estis, & vos a contribulibus vestris, quæ, & illi a Iudæis. Apud ipsos quoque Hebræos eadem commemorat, dicens. Nam, & vincitis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem, & manentem substantiam.

ordinavit

Tertul. libr.
 de Pudici-
 tia, cap. 20
 Euseb. libr.
 4. hist. cap.
 38.

Heb. 10. g

A D

PROLOGVS SPECIALIS
IN EPISTOLAM
AD ROMANOS.

Romani sunt, qui ex Iudais, & Gentibus crediderunt. Hi superba contentione volebant se alterutrum superponere. Nā Iudai dicebant: Nos sumus

populus Dei, quos ab initio dilexit, et fovit. Nos circumcisi ex genere Abraham sancta descendimus ex stirpe, et notus retrò apud Iudaeum tantum Deus. Nos de Aegypto signis Dei, & virtutibus liberati, mare sicco pertrāsivimus pede, cum inimicos gravissimi fluctus inuolueret. Nobis pluit māna Dominus in deserto, et quasi filijs suis celeste pabulum ministravit. Nos die noctuq; in colūna nubis ignisq; praecessit, ut nobis in inuio iter ostenderet. Atq; ut cetera eius circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus Dei legem accipere, et vocē Dei loquentis audire, eiusq; cognoscere voluntatem. In qua lege nobis proximus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus est dicens: Non veni, nisi ad oves, q̄ perierant domus Israel: cum vos canes potius, quā homines appellauerit. Aequū ne ergo est, ut idola hodie deserentes, quibus ab initio deseruistis nobis cōparemini: & non potius profelytorum locum ex legis autoritate, & consuetudine deputemini? Et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga sc̄mper Dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam e contrario respondebāt: Quanto enim maiora erga vos Dei beneficia narraueritis, tantò maioris vos criminis reos esse monstrabit. Semper his omnibus extitistis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola, quae fecistis: & in ipso ore quo paulo ante ob necem aduersariorum domino cantaueratis; simulacra vobis fieri poposcistis; illis oculis quibus venerādo Deū in nube, vel igne conspiciere solebatis, simula-

cra intuebamini. Manna quoque vobis fastidio fuit, & semper in deserto contra dominū murmurastis, ad Aegyptum unde vos manu valida eiecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt, ut omnes in eremo morerentur, nec plus ex senioribus eorum, quā duo homines terram repromissionis intraret. Sed quid antiqua replicamus, cum etiam si illa minime fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia iudicaret, quod dominum Christum prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere nolulistis, sed etiam morte pessima premissistis? Quem nos, ut cognouimus, statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit predicatum. Vnde probatur, quòd idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantia deputandū. Qui enim cognitum ilico sequimur, olim utique sequeremur si antea cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magis, quā carnalis natiuitas filios vos faciat esse sanctorum. Denique Esau, & Ismael cum de stirpe sint Abrahae, minime tamen in filijs reputantur. His taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quaestiones, ut neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet, ambos verò populos, & scienter, & grauitè deliquisse. Iudaeos quidem, quòd per prauaricationem legis Deum inhonorauerint. Gentes verò, quòd cum cognitum de creatura creatorem, ut Deum debuerant venerari, gloriam eius in manu facta mutauerint simulacra. Vtrosque etiam similiter veniam consecutos, equales esse verissima ratione demonstrat, & praesertim cum in eadem lege praedictum sit, & Iudaeos, & Gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat. Quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem, & concordiam cohortatur.

Psal. 75. 3

Exod. 14. 0

Ibid. 13. d

Exod. 13. d

Matt. 15. e

PROTHEMATA IN OMNES EPISTOLAS PAULI.

Ex prologo Hieron.

Quæstio 1.

N Epistolis quædam sunt generalia, quæ omnibus conueniunt, quædam specialia quæ ad singulos pertineant. Primo consideranda generalia, deinde videamus quæ sint specialia. Hæc itaque sunt generalia. Quæritur quare post Euangelium scriptæ sunt Epistolæ, cū in Euangelio sit doctrinæ perfectio, perfecta regula viuendi, honestorū quoque; morū integra cōformatio? Est et quod dicantur Epistolæ, & quæ materia earum; & eōis intentio omnium. Deinde quæritur de ordine earū, & numero. Hæc prædicta generalia sunt oībus Epistolis cōuenientia. Ista vero specialia sunt. Quæritur enim quibus scribantur, & causa scribendi; quid et in singulis specialiter intēdat. Primæ quōni sic rēdetur. Quod iō scriptæ sunt post Euangelium, ut in exordio nascētis Ecclesiæ nos cōtra callidas hereticorū præmuniter oppugnationes, oriētia quoque; vitia refecaret, & post futuras excluderet quōnes. In Euangelio nāque sic dicta sunt quædam, ut facile male intelligentibus ambiguitas, & error suboriretur. Sicut illud quod dicitur anno. 30. Christus esse baptizatus: unde quidam heretici voluerūt cōcipere, ut nullus ante 30. annū recte baptizaretur. Erāt et præterea quædam in Euangelio sic obscure dicta, ut inde fideles et dubitarent. Itaque propter hæreses has, & alias quæ tunc in Ecclesia pullulabant extirpandas, istas Apostolus scripsit epistolas. His itaque de causis prædictis post euangeliā scriptæ sunt epistolæ. non superflue, sed quæ admodum prophetiæ post legem, sic epistolæ post euangeliā valde sunt vtilis, & necessariæ. Quamuis enim in lege fuerit perfecta doctrinā, nec aliud in prophetis quam in lege cōtinetur, quædam tamen ibi erant sub velamine dicta quæ in prophetis apertius exposita quodammodo dilucidantur.

Martini

B

Luc. 10. c

Notandum quoque est, quod hoc opus a quibusdam vocatur super additio: Et est tractum de parabola illa euangelica qua dicitur. *Homo quidam descendebat ab Ierusalē in Iericho, & incidit in latrones. i. humanum genus quod de cælestis Ierusalem patria descendit in mundum, inter malignos videlicet hostes. Quia etiam despoliauerunt eum & plagis impositis abierunt seminiuo relicto* i. di-

i. diuersorum dogmatum erroribus eum subiugauerunt. *Accidit autem: ut sacerdos quidam, & leuita dum transirent eadem via, eo viso præterierunt. Lex. n. & prophete humanum genus curare non valuerunt. Samaritanus autem. custos ille verus, videlicet Christus iter faciens, i. carnem assumens, misericordia motus est. Et appropians alligauit vulnera eius infundens oleum, & vinum, i. gratiam spiritus sancti, & noui Testam. doctrinam, quæ sic inebriat, ut terrenorum desideriorum obliuisci faciat. Et imponens illum iumento duxit in stabulum & protulit duos denarios dicēs. *Stabulario: curam illius habe, & si quid supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi. Dedit enim Apostolis, & cæteris doctoribus nouum, & vetus Testam. quæ plurimam supererogauerunt, ut Paulus, & multi alij. Potest etiam per hoc opus illa scala significari, in qua vidit Iacob ascendentes Angelos, quorum typum gessit Paulus cum ad tertium cælum raptus est, ubi vidit secreta, & c. Condescendit etiam intantum humanitati, & fragilitati, ut diceret: *Vir reddat debitum uxori.***

Gen. 28. c

1. Cor. 12. 2

1. Cor 7. 2

Haimo

Et prologo Hieron.

Psal. 17. 3.

Sap. 2. d

Recto scribentur di epistolas mos.

quod

Proœmium Nicolai de Lyra in Epistolas Pauli.

Sapientia Pauli

Ecce descripsi eam tibi tripliciter. Prouer. 22. c. Quod verbum de sapientiæ descriptione dicitur: Sapientia Pauli Apostoli principaliter consistit in cognitione Domini Nostri Iesu Christi pro redemptione humani generis passi. propter quod dicit Paulus. 1. ad Corinth. 2. a. *Non iudicam me aliquid scire inter vos, nisi tantum Iesum Christum, & hunc crucifixum.* Hanc autem sapientiam descripsit tripliciter, scilicet litteris Hebræis, Græcis, & Latinis. sicut præfiguratum fuerat in descriptione tituli Crucis qui scriptus fuit Hebræice, Græce, & Latine, sicut habetur Ioan. 19. d. Per hoc enim quod in tribus linguis facta fuit hæc descriptio, figuratū fuit fidē Christi crucifixi p totū orbē fore generaliter publicandā, quod potissime impletū fuit p doctrinā Pauli Apostoli, & scripturā. Propter quod potuit dicere verbum præassumptum; *Ecce descripsi, & c.* In quo notantur quatuor causæ huius Apostoli doctrinæ, scilicet effectiua, finalis, & formalis.

C

Circa primū est notandū, quod licet Paulus fuit scriptor huius doctrinæ, quod notatur cū dicitur: *Ecce descripsi*, hoc tñ fuit ministerialiter; Christus aut principaliter, ppter quod dicit ad Gal. 1. b. *Notum vobis facio fratres Euangelium Christi, quod euangelizatum est a me; quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, & neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi.* & ideo quia Christo reuelante, & dicente hanc doctrinā descripsit, conuenienter dicere potuit verbum Baruch, quod habetur Ierem. 36. d. *Ex ore loquebatur ad me quasi legens in libro omnes sermones istos; & ego scribebam in volumine atramento.* Baruch qui interpretatur benedictus. figura fuit Apostoli qui consecutus est misericordiam, & benedictionem Dei. Ieremias, vero qui interpretatur excelsus Deo, Iesum Christum figurauit quem Deus pater exaltauit, & dedit illi no. quod est super omne no. ut dicitur Philip. 2. b. & ideo bene potuit dicere Paulus Apostolus de Christo; *Ex ore suo loquebatur ad me quasi legens in li. i. distincte, & aperte mihi reuelando; & ego scribebam secundum eius reuelationem in volumine atramento.* Epistolæ enim suas saltem aliquas, vel pro aliqua parte earū manu cōscripsit. unde in fine primæ Epistolæ Cor. d. dicitur; *Salutatio mea manu Pauli.* supple scripta est. hoc enim modo signabat epistolas suas per notariū cōscriptas, ne suo noīe modo epistolæ a falsis apostolis scriptæ, a fidelib. reciperent.

Subiectum scilicet scripturæ

Circa secūndū sciendū, quod sicut in philosophia naturali corpus mobile

mobile est subiectū sub rōne absoluta, & in partibus libris sub rōnibus determinatis, ut corpus mobile ad titum, in libro coeli, & mūdi, & corpus mobile ad formā, in libro de generatione, & corruptione; Sic Deus sub rōne absoluta est subiectū in sacra scriptura, in partibus vero eius sub determinatis rōnibus, ut in Veteri Testamēto sub rōne creationis, & gubernationis, & in Nouo sub rōne redēptionis in generali. In Epistolis vero Pauli sub rōne magis determinata, scilicet sub rōne redēptionis p suā passionē. ideo dicit Paulus. 1. ad Cor. 1. d. *Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam, ipsi autem vocatis Iudæis, atque Græcis filium Dei Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Hæc igitur sapientia doctrinæ Pauli quæ est causa subiectiua tangitur cum dicitur; *Eam de qua dicit Act. 13. c. Nos vobis causam annunciamus, quæ ad patres nostros repromissio facta est, de Christo pro salute mundi passuro.*

Causa finalis.

Circa tertiu cōsiderandū, quod cā finalis huius doctrinæ est utilitas totius Ecclesiæ, quæ notatur cū dicitur, *Tibi. i. ad utilitatē tuā, quæ per hanc doctrinā intellectā, & opere adimpletā habetur vita gratiæ in p̄senti, & gloriæ in futuro, de quo pot accipi quod dicit Prouer. 3. b. *Præcepta mea cor tuum custodiant, longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem appouent tibi.* Dicit annos vitæ, quantum ad vitā gratiæ, & longitudinem dierū, quantum ad vitā gloriæ, quæ æternitatē includit a parte post, & pacem, i. quietē appetitus, quæ de rōne finis vltimi est, quod quietet totaliter appetitū. Circa quartū, scilicet causam formālē est sciendū, quod duplex est forma doctrinæ, scilicet forma tractatus, & forma tractatū. Forma tractatū est modus agēdi, quod triplex est apud philosophos, scilicet distinctiuus, diuisiuus, & p̄batiuus; & hoc triplici modo vtitur aliquid Apostolus. unde in Epistola ad Hebr. 1. 1. a. fidē diffiniuit dicēs; *Fides est substantiarū sperandarū, argumētū nō apparētū.* Similiter. 1. Cor. 12. a. gratiā diuidit dicēs; *diuisiones autem gratiarum sunt, idem autem spiritus; & subdit: *Alī quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, & c.* Similiter. 1. Cor. 15. ex Christi resurrectione, p̄bat resurrectionē generalem mortuorū cōsuetū: sicut possibile est in tali materia. Et hæc formalis cā tangitur, cū dicitur; Tripliciter: de quo pot accipi quod dicit Eccles. 4. c. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Forma vero tractatus cōsistit in diuisione doctrinæ. Diuiditur autē tota doctrina in tres partes, secundū quod tribus p̄cipuis gētibus scribit. primo Romanis qui p̄cellēbāt alias Gētes in potētia. secūdo Græcis qui p̄cellēbant alias Gentes sapientia. tertio Hebræis qui p̄cellēbant in diuinæ legis notitia. Romanis tantum scripsit vnam Epistolam, quæ primo exponitur, sicut est prima respectu aliarū.**

Triplev mo. d. usagendi

quod ante promiserat. Ab auctore, vbi dicit, qui factus est ei. Ab auditoribus, vbi dicit, in quibus estis & vos vo. &c.

Assignatis rationibus operis, numeri, & ordinis Epistolarum, explicato denique vnde & quare Apostolus Romanis scripserit, superest de materia, & intentione, & modo tractandi exequi. Generalis omnium Epistolarum materia est doctrina Euangelij. Intentio monet ad obediendum Euangelicæ doctrinæ. Præter hæc autem in singulis proprias intentiones, & materias requirimus. Prima itaque Epistola materiam habet Romanorum vitia, atque gratiæ Dei dona, ad quæ eos hortatur. Intentio eorum vitia increpare, & ad veram pacem fraternamque concordiam sub manu gratiæ humiliare. Modus tractandi. More scribentium Epistolas salutationem præmittit. In qua personam suam, negocium, & auctorem negocij commendat, in quibus congrue captat benevolentiam.

Com. in hanc locum.

Haymo. Post salutationem vtriusque partis vitia arguit, ostendens Gentes a naturali ratione, & Iudæos a legē exorbitasse,

bitasse, Deinde pluribus modis ostendit iustitiam, & salutem æque vtrique esse non per legem, sed per fidem Christi, vt a lege eos tollat, & in sola fide Christi eos constituat. Circa finem vero moralis subditur instructio, atque in actione gratiarum finem tenet Epistola. Inter omnes Epistolarum scriptores in tribus Paulus singulariter excellit. In operis scilicet profunditate; quia cæteris prolixius, & ad intelligendum difficilius. In fidei assertionem; quia ad fidei Catholicæ assertionem congrua auctoritatum legis, & prophetiæ inducuntur testimonia. In gratiæ commendatione; quia contra arrogantes, & superbos de suis operibus præsumentes pro commendanda Dei gratia prudenter, & fortiter dimicauit. Qui nimirum, & in illo euidentior clariorque apparuit, quia inter alia vehementer Ecclesiam Dei persecutus, pro quo summo dignus fuit supplicio; pro maledictione consecutus est gratiam, pro damnatione suscepit misericordiam, in quo & spes nostra plurimum subleuatur.

Paulus excellit scriptor in tribus.

1. Cor. 15. a

Haymo.

Romani. Interpretantur sublimes, siue tonantes; quia illo tempore quo Apostolus hæc Epistolam ad eos misit, cunctis dominabantur gentibus. Ideoque sublimiores erant omnibus populis, & intonabant præcepta publica, & priuata.

nat. deducit; Iste adueniens primus in vrbe Roma Euangelij sui clauibus ianuam regni cœlestis aperuit.

Irænæus. Matthæus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit Euangelij, cum Petrus, & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Ecclesiam.

Lib. 3. c. 1

E Lib. 3. cap. 2

Argumentum in Epistolam Pauli ad Romanos.

ROMANI sunt partis Italiæ. Hi præuenti sunt a falsis Apostolis, & sub nomine Domini nostri Iesu Christi in legem, & Prophetas erant inducti.

Hos reuocat Apostolus ad veram Euangelicam fidem: scribens eis a Corintho.

Hegesippus. Erant (tempore Neronis) Romæ Petrus, & Paulus, Doctores Christianorum, sublimes operibus, clari magisterio, qui virtute suorum operum Neronem aduersum fecerant, captum Simonis Magi deliramentis, &c.

Eusebius Cæsar. Claudij Imper. anno. 5. Petrus Apostolus, natione Galilæus, Christianorum Pontifex primus, cum primum Antiochenam Ecclesiam fundasset, Romam proficiscitur, vbi Euangelium prædicat, viginti quinque annis, eiusdem vrbis Episcopus perseverat.

In Chronicis

Hierony. super præsentem Epistolam ad Romanos, vbi scriptum est; *Vt aliquid impertiar vobis gaudij spiritualis*, ait sic; Romanos Petri prædicatione fidem tenentes confirmare se velle Paulus dicit. Non quod minus accepissent a Petro; sed vt duobus Apostolis attestantibus, atque Doctoribus, eorum corroborent fidem. Harum igitur auctoritatum cõflictum dirimentes, dicemus Petrum primum prædicasse Romanis quantum ad alios Apostolos: sed non primum quantum ad omnes credentes. Item dicemus Athenis Epistolæ partem scripsisse, Corinthi vero perfecisse, atque inde Romanis eam destinasse. Pro altercatione scribit Romanis, confutans modo Iudæos, modo Gentiles, docens eos humiliari, vt omnia attribuant gratiæ Dei. Iudæi salutem generi suo, gentes vero ingenio, & naturæ attribuebant. Prima hæc ponitur, quia primum gradum erroris destruit. Commendat personam, & negocium, & auctorem negocij, in quibus congrue captat benevolentiam.

F

EPISTOLA

Postilla Nicolai de Lyra super Prologum in Epistolam ad Romanos.

Diniso.

Romani, &c. In hoc breui Prologo ad compendiosam manifestationem dicendorum in subsequenti Epistola tria breuiter tanguntur: quia primo describuntur illi, quibus Epistola illa est destinata: & hoc in principio prologi, cum dicitur: *Romani*: secundo ponitur causa finalis, vel quare scripta est causa motiua, ibi: *Hos reuocat Apostolus*. tertio tangitur locus a quo est transmissa, ibi: *Scribens eis a Corintho*. Prima pars diuiditur in duas: quia primo describuntur a regione, siue patria. ibi: *Partis Italiæ*. secundo describuntur a religione falsa, ibi: *Hi præuenti sunt a falsis Apostolis*. vbi circa deceptionem tria tanguntur. primo deceptores, ibi: *A falsis Apostolis*. secundo forma deceptionis, ibi: *Sub nomine Domini nostri Iesu Christi*. tertio materia in qua erant decepti, ibi: *Quia in legem, & prophetas erant inducti*, quantum, scilicet, ad obseruantiam legalium, & ceremoniarum legis: quibus tamen Christus finem imposuit. Circa causam finalem duo tanguntur: quia primo reuocatio

reuocatio ab errore fallitatis, ibi: *Hos reuocat Apostolus*. secundo inuitatio ad cognitionem veritatis, ibi, *Ad veram Euangelicam veritatem*. Ex qua breui diuisione satis patent partes prologi. Circa vero tertiam partem, quæ tangit locum a quo transmissa est Epistola, altercatio est, & Doctorum saltem verbalis controuersia. Nam dicit Haymo, quod ab Athenis ciuitate Græcorum sit transmissa Romanis, quos non ipse, non Petrus, vel aliquis duodecim Apostolorum primum instruxit, sed quidam Iudæorum credentium, qui fide Christi ab Apostolis percepta, venientes Romam, vbi princeps orbis residebat, quæ apud Ierosolymam didicerant, Romanis euangelizauerunt. Origenes vero dicit eam missam a Corintho, cui consonat finis præsentis prologi, cum dicitur, *Scribens eis a Corintho*. & pro isto inducitur quod scribit Apostolus cap. vlti. a. præsentis Epistolæ; *Commendo vobis Theben sororem nostram quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Cenchris*. Cenchris vero, vt dicit Origenes, locus dicitur Corintho vicinus, immo portus ipsius Corinthi. Harum auctoritatum conflictus dissolui potest, vt dicatur Paulum partem Epistolæ scripsisse Athenis: Corinthi vero perfecisse, atque eam inde Romanis destinasse.

Li. 2. cõtra Iouin. ad finem libri.

Li. 5. ciu. 6. 12.

Rom. 16. a

Ibidem d. 3. Cor. 1. b

Eu. feb. lib. 2. hi. lt. cap. 14. & lib. 5. c. 8.

EPISTOLA PAULI AD ROMANOS.

CAPVT I.

Paulus. Beda super Actus Apostolicos Paulum anno Passionis, & Resurrectionis Christi ad fidem venisse dicit. Tertio vero decimo anno post Christi passionem Apostolatam Gentium cum Barnaba. & Pauli vocabulum accepisse. prius enim Saulus a Saule persecutore vocabatur, quia sicut ille Dauid, hic Ecclesiam persecutus est. Quartodecimo autem anno, iuxta conditum Apostolorum ad magistrum Gentium est profectus.

EPISTOLA PAULI AD ROMANOS.

CAPVT I.

Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat

stus, idem est & Iesus, quia vnctus est Iesus. Quorum nomen alterum est proprium, quod ab Angelo impolitum est; alterum accidens, quod ab vnctione conuenit, dum tamen Christus filius sit, non pater, &c.

* Idem. Vtrumque nomen (& Iesu, & Christi) competit Christo Dei, vt & Iesus appellaretur. Et quoniam ex semine Dauid genus trahere deberet virgo, ex qua nasci oportuit Christum euidenter Esaias dixit; Requiescet super eum spiritus Dei, & spiritus sapientie, & intellectus, spiritus consilij, & virtutis, &c. Neque enim vlli hominum vniuersitas spiritalium documentorum competeat, nisi in Christum, flori quidem ob gratiam adequatum, ex stirpe autem Iesse deputatum per Mariam.

* Ambros. Hec autem seruus de qua gloriatur Apostolus, gloriosa est, quando tali pretio affimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur.

* Hieronym. Videtur humilitatis esse, quod dicitur, O Domine, quia ego seruus tuus, &c. sed grandis dignitatis est, & meriti esse seruum Domini, & non seruum peccati. Quia non habeo inquit, quia non habeo dominum hominem, quia non habeo dominum peccatum.

Non enim Regnat peccatum in mortali meo corpore, propterea seruus tuus sum. Grande meritum. Denique dicitur de Moyse; Sed non sicut seruus meus Moyses. Et Abraham, & Isaac, & Iacob, dicuntur serui Domini. Propterea, & Paulus ita incipit; Paulus seruus Iesu Christi.

Aug. Hay. Vtrumque ponendo vnam Dei hominis personam esse testatur.

Alterum pro Iudaeis, alterum pro Gentibus ponit. Christus enim hoc nomen Iudaeis est cognitum, quo nomine Dei filium designatum vident, & audiunt in lege promissum, quibus & si alium predicaret, non crederent. Gentibus vero, quia in aliquo non legerant, praemittit Saluatorem, id est, Iesum.

Christus quamuis non sit proprium, sed nomen sacramenti, sicut Propheta, & sacerdos, Iudaeis tamen cognitum recte proponitur; Et si pluribus indita haec nomina, tamen sola figura; hic enim solus verus rex, & sacerdos, dicitur Vocatus. Non a se, sed a Deo. Vel vocatus, ab hominibus dicitur privilegio nominis.

Apostolus. Ecce de humili altus.

Segr. A doctrina Scribarum, & Pharisaeorum. hoc contra Iudaeos. Vel, ab alijs Apostolis, corpore, & non mente; unde: Gregate mihi Bar. & P. in opus, ad quod a eos.

Euangelium. Haym. Bona annunciatio est quae ad salutem. Ea vero est de Iesu quae ad fidem, & mores.

Dei. Non ab homine inuentum.

Quod ante promiserat, &c. Hic consequenter declaratur duplex dictum. & primo declaratur primum, secundo secundum, ibi: Per quem accepimus. Primum autem est; quia dixerat, Segregatus in Euangelium Dei. ideo declarat quale sit illud Euangelium, id est, bonum nuntium a Deo patribus veteris Testamenti promissum, & hoc est quod dicit. Quod ante promiserat, scilicet, Deus pater.

Postilla Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Romanos.

CAPVT I.

Paulus seruus Iesu. Haec Epistola diuiditur in tres partes, scilicet, in salutationem, narrationem, & conclusionem, secunda ibi; Primum quidem gratias ago. tertia ibi, 16. cap. Et autem qui potens est. Prima adhuc in tres, quia primo describitur salutans persona. secundo, Ecclesia salutata, ibi; Omnibus qui sunt Romae. tertio bona optata, ibi; Gratia vobis, & pax. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur personae salutantis descriptio. secundo cuiusdam dicti declaratio, ibi; Quod ante promiserat. Persona vero salutans primo describitur ex nomine cum dicitur.

Paulus. Primo enim vocatus fuit Saulus, Act. 8. a. sed postea vocatus est Paulus a quodam eius notabili facto, scilicet, a conversione Pauli proconsulis. Act. 13. b. Sicut Iacob vocatus fuit Israel, ex eo quod vidit Dominum; vel potius ex eo quod luctatus est cum Angelo, vt dictum fuit plenius, Genes. 32. f. Et Simon vocatus est Petrus ex confessione diuinitatis in Christo. Math.

16. c. Secundo describitur ex religione, cum dicitur. 2. Seruus Iesu Christi. Id est, verus Christianus. Tertio, ex officij dignitate, cum dicitur.

3. Vocatus Apostolus. Et quia Apostolatus est excellentior Ecclesiae status, ad quem nullus ascendit recte, nisi a Deo vocatus, ideo bene dicitur; Vocatus Apostolus. Scilicet, a Deo, secundum illud Hebr. 5. a. Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. Quarto ex modo vocationis suae, cum dicitur.

4. Segregatus in Euangelium Dei. Per verbum enim Spiritus sancti fuit segregatus a coetu Apostolorum, aliorumque discipulorum, ad predicandum per orbem Euangelium Christi, Act. 13. a. & tunc vocatus fuit ad Apostolatam; prius tamen vocatus fuerat ad fidem, Act. 9. a.

5. Quod ante promiserat, &c. Hic consequenter declaratur duplex dictum. & primo declaratur primum, secundo secundum, ibi: Per quem accepimus. Primum autem est; quia dixerat, Segregatus in Euangelium Dei. ideo declarat quale sit illud Euangelium, id est, bonum nuntium a Deo patribus veteris Testamenti promissum, & hoc est quod dicit. Quod ante promiserat, scilicet, Deus pater.

Aug. 13. de spiritu, & li. c. 7. Sermon. 42. de sanctis in hunc locum, & in Psal. 71. ad munus Apostolicum

Ioan. 1. f. Marc. 3. b. Com. ad Philemonem. Act. 13. b. Paulus vnde. Proemio in hanc Epist. Luc. 5. f. Act. 13. b.

Luc. 14. c. Infra 8. c. Gal. 4. a. Ioan. 15. b. Psal. 44. a.

Li. adu. Praeaeon, cap. 20.

Diuisio. Pauli descriptio quadruplex.

Li. adu. Tit. d. 105, cap. 9.

Isa. 11.

Exhorta. ad Virgines.

In Psal. 115.

Rom. 6.

Num. 12.

Haymo.

Act. 13. a.

Se promiffum. Vnde in hoc verbum vetum est; Quia alius est
A qui seminat, & alius qui metit.

Jerem. 31. f. a Per proph. Haimo. Vnde Jeremias; Ecce dies veniunt, & con-
Etia. 5. a summus testis entum nostrum super domum in Israel, & super domum

b Sanctis. Non eth-
nicis. Sancti equia vi-
tia damnant, & sacra-
mentis vnius Dei, &
incarnationem filij
Dei continent.

In Psal. 118
+ de cl. status
fuit, de non-
juratus fuit

c Sui. Proprio, sibi
confubstantiali, coar-
terno, coaquit.

d Factus. Tantum secundum carnem. Aug. Et si in factus
secundum diuinam. Tanta est vno versusque natura, vt to-
tam dicat in Deo, totum homo, & vicissim homo Deus,
Deus homo, quod non in substantijs hominis.

e Qui factus est. Qui factus secundum carnem, opere sancti
spiritus de virgine, id est, natus. Impietati hereticorum oc-
curritur, qui obtuso corde capitulum hoc intelligentes, Chri-
stum tantum hominem accipiunt. Addendo enim, secundum
carnem, diuinitati suam dignitatem referunt, in qua Chri-
stus Dei verbum est, per quem facta sunt omnia.

Orig. Factus est secundum carnem humanam Deus, qui
etiam in assumptione carnis Deus esse non destitit; incon-
uertibilis manens, assumpto conuertibili homine, naturam
suam non minuens hominis assumpta natura.

B Aug. Qui erat factus est; verbum erat, filius Dei erat, filius
hominis factus est; suscepit humanitatem, non amisit diu-
nitatem. Natus secundum veritatem naturam ex Deo Dei fi-
lius, & secundum veritatem naturam ex homine hominis fi-
lius, vt non adoptione, vel appellatione, sed vere in vtraque
natiuitate filij nomen nascendo haberet.

Idem. Est ergo Dei filius Deo patri in natura equalis, ha-
bitu minor, in forma Dei verbum ex Deo genitum. In forma
serui factus est ex muliere. In forma Dei hominem fecit. In for-
ma serui factus est homo, in vtroque vtrumque; Deus, vtrumque; homo.

Idem. Verbum caro factum est, non tamen in hoc quod
factum est, conuersum, atque mutatum, sed carne, vt carna-
libus congruenter appareret, indatum.

Lib. 3. de fide
orth.

Ioan. Dama. Vtraque in Christo forma; quia vtraque ve-
ra, & plena est in Christo substantia. Inconuersa enim, &
inalterabiliter vnitae sunt adiuicem naturae; neque diuina
distante a propria simplicitate, neque humana, aut conuersa
in deitatis naturam, aut in non existentiam, neque ex dua-
bus vna facta est composita natura.

Expositione
in hanc Epi-
stolam.

Aug. Christus ergo vna persona est geminae substantiae,
nec tamen Deus, & homo pars huius personae dici potest;
alioquin filius Dei, antequam formam serui susceperet, non
erat totus, & creuit, cum homo diuinitati eius accessit.

Psal. 89. a

Ambr. Non semper factum esse, ad creationem refertur,
sicut ibi; Domine refugium factus es nobis. Non enim creationis
diffinitio, vel editio hic declaratur, sed nobis refugium esse
dicitur, quod prius non erat.

C Aug. Qui factus est, &c. Aliquid significat haec dictio. Quia
enim non humano semine concreta est caro Domini in ve-
tero Virginis, & corpus effecta, sed effecta, & virtute spiritus
sancti; ideo Apostolus dicit factum, non natum.

Galat. 4. a

Idem. Et si non intercessit semen hominis in coceptione
virginis, quia tamen ex ea carne Christus formatus est, quae
constat

constat ex semine, recte dicitur factus ex semine. Neque tamen
ideo creatura. Vnde & Omnia per ipsum facta sunt. non dicit omnia,
nisi quae facta sunt, non omnem creaturam, vnde liquido appa-
ret ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia.

D
Ioan. 17.

Hilar. Hic enim verus, & proprius est filius; origine, non
adoptione; veritate,
non nūcupatione; nati-
uitate, non creatione.

Lib. de carne
Christi, c. 12.

per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo qui factus

a Ad honorem eius. b Commendatio auctoris a quatuor, primo ab origine.
c Factus, vt putetur homo tantum, & non secundum diuinitatem. d Quia verbum caro fa-
ctum est, &c. e Secundum quod homo gratia sola praesectus, vt sic filius Dei in eadem po-
tentia, & virtute diuinitatis cum patre per vniōem verbi. f Commem. a virtute.

g est ei ex semine Dauid secundum, carnem, qui praedestinatus

fi. Sed secundum Mariam carnem ex semine Dauid; ergo ex
Mariae carne est dum ex semine est Dauid. Quocumque de-
torferis dictum, aut ex carne est Mariae, quod ex semine est
Dauid; aut ex Dauid semine est, quod ex carne est Mariae.

Lib. adu. pra
aca n. c. 17

Idem. Neque sermo aliud id est q̄ Deus, neque caro aliud
q̄ homo. Sic & Apostolus de vtraque Christi substantia docet,
Qui factus est ex semine Dauid; hic erit homo, & filius hominis,
Qui definitus est filius Dei, secundum spiritum; hic erit Deus, & ser-
mo Dei filius. Videmus duplicem statum, non cōsulum, sed
coniunctum in vna persona, Deum, & hominem Iesum.

Psal. 131. b

f Ex semi. Da. Aug. Haimo. Quia Maria de Dauid. facta est
promissio Abraham, & Dauid; sed maluit hic dicere Dauid,
qui & criminolus, non Abraham iusti; vt non pro merito, sed
gratia natus de eo putetur; & vt ex rege secundum carnem
natus ostendatur, sicut rex ex Deo ante secula natus est.

E

g Qui praedestinatus est. Oecum. Qui demonstratus, & ma-
nifestatus est, & per prophetas, & per tota diuina signa, & per
resurrectionem. Horum enim concursus segregat ipsum ab alijs
oibus, qui per gratiam vocati sunt filij. Ideo et quidam ep̄i
cogniti interpretantur, & in hominum notitiam venientis.

Theo. Ante passionem Christus non solum alijs Iudaeis, sed
ipsis et Apostolis non videbatur esse Deus. Ostendebantur
enim rebus humanis, cum eum comedentem, bibentem, dormien-
tem viderent, &c. Postquam autem resurrexisset, ascendisset, & Spiritus
sanctus venisset, seuerunt omnes eum esse Deum, quod hic docet Apost.

Prædestina-
tio
Ang. li. 4. de
pogno. i. c. 15
Rom. 8. adu.
tract. 105. c.
Ioan. 1. c. 15
de 21. f. a

Prædestinatio est gratiae praeparatio, qua ab aeterno Deus ho-
mini Christo, & cunctis quos praesciuit conformes fieri imaginis
filij sui, bona sine meritis praeparauit. Praescientia de bonis, & de
malis, praedestinatio est solummodo de iustis. Praedestinatio
est non praescientia, quae aequaliter ad bonos, & ad malos pertinet.
Sed ordinatio, & praeparatio adiuuandi illos, quos prouiden-
tia diuina dignos inuenit, de bonis proprie tantum dicitur.

Amb. Qui praedest. qui latebat in carne quid esset, praedesti-
natus est, i. praescitus ab aeterno manifestari filius Dei in virtu-
te resurgendi, sicut resurgit. Nec dicit, ex resurrectione Chri-
sti, sed mortuorum, quod maior virtus est, quia sua resurrectio
generalis facit resurrectionem. Vnde videtur mortem destruxisse,
vt nos redimeret; quare, & Dominum nostrum vocat, qui
talem gratiam dedit, & potestatem Apostolatus sua vice.

Li. 1. de præd
sanct. c. 15

Aug. Praedestinata est ista humanae naturae tanta, & tam
excellens, & summa subuexio, vt quo attolleretur vltius non
haberet, sicut pro nobis ipsa diuinitas, quousque se depone-
ret humilius non habuit, quam suscepta natura hominis cum
infirmirate carnis vsque ad mortem Crucis.

Rus quo, ius

Haimo. Non de verbo loquitur hic Apostolus, sed de ho-
mine qui non erat, antequam factus esset. Humilitas enim
quae non erat antea, illa praedestinata est.

In hunc locu

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Per proph. su. in scri. Sicut patet Jerem. 31. f. Ecce dies veniunt,
dicit Dominus, & feriam domum Israel, & domum Iuda foedus nouum,
non secundum pactum quod pepigi in die illa cum patribus vestris, quae
apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, sed hoc
erit pactum quod feriam cum domo Israel. Et sequitur: Dabo legem
meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Christus
enim legem nouam in Euangelio contentam non tradidit scrip-
tura, sed verbo suo; & Spiritu sancto de caelo misso imprellit il-
lam cordibus Apostolorum, & aliorum discipulorum: sed ipsi
postea scripserunt ad memoriam futurorum. & ideo dicitur Hail
40. a. Consolamini, consolamini popule meus, dicit Dominus Deus
vestr, loquimini ad eor Ierusalem. Quia sicut dictum est, lex no-
ua scripta fuit super hominum corda. Secundo ostendit quale
sit Euangelium istud ex subiecto, cum dicitur.

2 De filio suo. Qui est vnus Deus cum patre ab aeterno, & verus
homo ex tempore, ideo subditur.

3 Qui factus est ei ex semine Dauid secun. Non enim Dei filius,

Prædestina-
tio.

A Aug. Præclarissimum. n. lumen prædestinationis, & gratie est ipse mediator Dei & hominum homo Christi Iesus. Ille. n. homo ut a verbo patri coæterno in unitatem personæ assumptus filius Dei unigenitus esset unde hoc meruit, quod eius bonum quaecumque præcessit, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret: faciente ac suscipiente Dei verbo. Ipse homo ex quo esse cæpit, filius Dei unicus esse cæpit. Femina illa gratia plena concepit de spiritu sancto, ex virgine Maria Deus unicus natus est, non carnis cupidine, sed solo Dei munere. Libera in illo homine voluntas erat, & tanto magis quâto magis peccare non poterat.

B Id. Recte quippe dicitur filius, Dei prædestinatus, non secundum illud quod est verbum Dei Deus apud Deum. Ut quid. n. prædestinaretur cum iam esset. qui iam erat sine initio, & sine termino sempiternus. Illud autem prædestinandum erat, quod nondum erat, ut sic suo tempore fieret, quæ admodum ante tempora prædestinatum erat, ut fieret. Quis quis igitur filium Dei prædestinatum negat, hunc eundem filium hominis negat. Prædestinatus est ergo Iesus, ut qui futurus erat secundum carnem filius David, esset in virtute filius Dei.

C *Secundum spiri. sanctifica. iungatur sic. Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. factus quidem secundum spiritum sanctificationis. i. secundum operationem spiritus sancti, qui sanctificat homines, & qui sanctificavit Christum hominem in utero virginali.*

D Aug. Vel probatur filius Dei, quia spiritum suis dedit sanctificationis, incepta a resurrectione animæ. i. remissione peccatorum mortuorum Christi, in peccatis. s. quos nullus alius curare potuit.

E Est. n. duplex resurrectio, animæ, & corporis. De resurrectione animæ in sequenti ait Apostolus. *Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit tibi Christus.*

F *Mortuo. Ie. Christi.* Christi pro eius, uel suorum, proprium nomen pro nomine posuit more Hebraico, quæ locutio in scripturis præcipue veteribus est usitatissima, ut. *Fecit Moyses sicut præcepit dominus Moysi.*

G *Per quem accepimus gratiam, &c.* * Basi. significat honorum subministrationem ab illo proficisci. * **OE CVMEN.** Non ex propriis inquit, bonis operibus Apostolorum accepimus, sed quicquid idest, gratia est, & donum. Atqui **Aposto**

Apostolatus eius S, i. ritus sancti est, sicut in Actis habetur: sed **D** omnia sanctæ Trinitatis opera novit esse communia.

* Theodor. Dicit ergo Apostolus. Ipse nos prædicatores instituit, omnium gentium nobis mandata salute, & donata ab ipso gratia, quæ prædicationi responderet acconveniret. *In*

I *quibus estis, & vos vocati, &c.* Ex his inquit vos quoque gentibus estis, quarum cultura nobis commissa est. Nō. n. existimetis me aliena usurpare, & agros qui ab aliis possidentur, inuadere. Dominus. n. me omnium Gentium prædicatorem elegit. **d** *In omni. Gentib.* non solum Iudæis in quibus (quia sine lege uocati) non debent sub lege agere. **c** *Pro nomi. eius.* pro eius gloria, non nostra, sicut uos facitis.

f *Vocati Iesu Christi.* i. ab eo, s. Iesu Christo. Genitiuus pro ablatiuo more Græco.

g *Omnibus qui sunt Roma, &c.* * Theod. Et diuinis eos appellationibus honorauit, & arrogantiam repressit, primum. n. eos, non, ut qui totius orbis terrarum dominum obtineret, ab aliis gentibus secreuit, sed aliis commiscuit. Deinde, omnibus simul scribit, seruos miscens, & mendicos, cum his qui propter opes nimias sibi placent, & magna sunt potestate præditi. Quod. n. ex his quoque aliqui credidissent, docet ipse i. pistola ad Philippenfes. *Salutant uos inquit, qui sunt ex domo Cesaris.* Iam uero eos quoque docuit, quod non scribit in fidelibus, sed his qui iam crediderunt. Unde eos etiam uocatos, & sanctos appellat, spiritualibus eos laudibus extollens, & eorum in eum, qui ipsos illo beneficio affecerat, desiderium inflammans.

h *Dilectis Dei.* prior. n. dilexit nos ante omnia merita, ut & nos cum dilecti diligeremus.

i *Vocatis sanctis.* Non ideo uocati, quia sancti, sed ideo sancti effecti, quia uocati, & ideo uocati, quia dilecti.

k *Gratia uo. & p.* * Hier. Talis est ubique saluatio eius, ut & commemoret in nobis beneficia Dei, & optet in nobis integra permanere, quia & gratis nobis peccata dimissa sunt, & reconciliati sumus Deo per mortem filii eius. Commonet etiam pacificos esse debere, unam eandemque gratiam consecutos. * August. In ista saluatione ipsa trinitas pariterque incommutabilis unitas cognoscitur. Unitas per hoc quod ait, a Deo.

Hæc. spiritus sancti nomen non posuit, quoniam in donis suis eum comprehendit. i. in gratia, & pietate.

G *Gratias*

A I. de prædest. sanct. c. 15

Luc. 1 d potentia
ta mortuis

super præde stinatio,
tuocati, nome est, & infra

Christus quo modo præde stinatus

Exposit. in hæc cepit.

Resurrectio duplex **Eph. 5. d**

de Spiritu sancto, cap. 8

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Secundum spiri.* Hoc refertur ad illud quod præmittit. *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* ne forte aliquis crederet quod descendisset de David per uirtutem generatiuam, sicut alii, quod est falsum, quia de cælo descendit tantum secundum corpulentam substantiam de uirgine assumptam, & uirtute actiua spiritus sancti formatam, quæ uirginem sanctificauit, & imprægnauit.

2 *Ex resur. mor.* Hoc refertur ad illud quod prædicatur. *Qui præd. est fil. Dei in uirtu.* i. in æqualitate potentie, ut dictum est, quod apparuit in Christo ex resurrectione mortuorum ad quam requiritur potentia infinita, per quam se, & alios mortuos suscitauit.

3 *Iesu Chri. domi. no. i. a Iesu Christo domino nostro.* hic ponitur genitiuus pro ablatiuo.

4 *Per quem ac. gra. & apostola.* Hic declarat secundum dictum. i. qualiter acceptus est ad apostolatum. s. per Iesum Christum, qui est mediator Dei, & hominum, & ideo dona spiritus sancti ueniunt ad homines per ipsum. Dictum est autem supra, quod hæc uocatio facta fuit per spiritum sanctum. Ex quo sequitur quod mediante Christo apostolatus concessus fuit Paulo, ideo dicit. *Per quem acce. gra.* & iungit hæc duo simul, quia natura non deficit in necessariis, sed cum forma substantiali dat proprietates, quæ sunt necessariz in operibus congruentibus ipsi formæ, & multo magis autor naturæ non deficit in necessariis, propter quod concedens dignitatem Apostolicam, simul dat gratiam ad exequendum conuenienter officium pertinens ad illam dignitatem, nisi suscipiens obicem sibi ponat.

5 *Ad ob. fidei.* i. paratus sum totaliter me exponere obsequio fides.

6 *In omni. Gentib.* i. ut fides dilatetur in omnibus Gentibus.

7 *Pro nomi. eius.* i. ad gloriam nominis Christi.

8 *In qui. f. fidelibus.*

9 *Estis uos uocati.* ad fidem, *Iesu Chri. i. a Iesu Christo,* a quo est hæc uocatio.

10 *Omnibus qui sunt Ro.* Hic consequenter exprimitur personæ salutata, cum dicitur. *Omnis qui s. Ro.* non generaliter, sed fidelibus, ideo subditur.

11 *Dile. Dei.* i. a Deo uocatis.

12 *Sanctis.* i. Christianis qui sunt sanctificati per baptismum.

13 *Gratia uo. & pax.* Hic exprimitur oprata bona, quæ sunt bona simpliciter, propter quod absolute possunt optari aliis, & sibi, & hæc sunt gratia in presenti, & gloria in futuro, ideo subd.

14 *Et pax.* Appetitus. n. hominis non potest totaliter quietari, nisi in gloria.

15 *A Deo pa.* qui est dator gratiæ, & gloriæ.

16 *Ei domi. no. Iesu Christi.* qui est unus Deus cum ipso, & sic dator gratiæ, & gloriæ, sicut ipse.

17 *Primum quidem gra. ago Deo meo.* Hic consequenter ponitur narratio, in qua explicatur intentio Apostoli, quæ est commendare gratiam Dei, per quam Romæ erant uocati ad fidem aliqui Iudæi, & aliqui Gentiles, ostendendo quod utrique ad salutem indigebat gratia Dei, quia scientia acquisita non sufficiebat Gentibus, ad salutem, neque observatio legis Iudæis. Quod patet ex hoc quod illi, & illi præplasi fuerat in horribilia uitia, propter quod egebant Christi gratia, per quam saluari essent. Et primo hoc ostendit Apostolus. I. deo instruit eos in morib. c. 12

G **a** *Gratias ago.* Gratias agere est sentire omnia a Deo data et

Aug. lib. de o- uibus. Gratias agere. Exo. 3. b Sedulius Haymo.

A fe, & pro eo laudare corde, voce, & opere. **b** *Deo meo.* Non otiose. Non. n. vox ista esse potest, nisi sanctorum, quorum Deus dicitur, sicut Deus Abraham, Isaac, & Iacob. Cum. n. omnium unus sit Deus per naturam, eorum tamen proprie p gratiam esse dicitur, qui merito fidei, & iustitie eius cultores esse probantur.

† De iure in c. est Christus. § Angelus Juramentum quando fit faciendum

c *Pro omni. uo.* Cum pro aliis, primum p uobis, de quibus magna utilitas venit, per Christum mediatorem, per quem uobis Deus dedit bona omnia.

d *Quia fides.* Ambr. Congaudet de bono incepto eorum, per quod charitatem erga illos ostendit, & hortatur ad profectum. Hæc ante omnia se agere dicit, quia multis proficit fides eorum. * Hier. ostendit quomodo Romanorum fides omnibus Ecclesiis cognita sit. Vel certe, quod eadem fides, quam Romani tenent, in uniuerso mundo ab Apostolis prædicetur. Item prudenter laudat, ut pro uocet ad profectum. Sine quia omni mundo mirum fuit Romanos credidisse, qui idolorum fuerant nimia cultura possessi, ita ut omnium gentium diis, quas uicerant, deseruerent. Sed & simpliciter eorum fidem laudasse credendum est, cuius nunc deuotio demonstratur. * Tert. cum correptas ecclesias opponunt (hæretici,) credant emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide, & scientia, & conuersatione, Apostolus gaudet, & Deo gratias agit, quæ tamen hodie cum illis correptis unius institutionis iura commiscet.

De Ecclesiæ Romanæ fide, & autoritate.

B *Irenæus.* Quoniam ualde longum est omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maximæ, & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro, & Paulo Romæ fundatæ, & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatae hominibus fidem, per successiones Episcoporum, peruenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sui placentiam malam, vel uanâ gloriam, vel per cæcitate, & malam sententiam, præterquam oportet colligunt. Ad hanc. n. Ecclesiam propter potentiorum principalem necessesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique, conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio. * Tertul. Si Italiæ adiacet, habes Romanam Ecclesiam, unde nobis autoritas præsto est statuta, fœlix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, &c. * Cyprian. Nauigate audent (hæretici,) & ad Petri cathedram, atque ad Ecclesiam principalem unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis, & profanis literas ferre, nec cogitare eos esse Romanos (quorum fides, a postolo prædicante, laudata est) ad quos perfidia habere non possit accessum, &c. * Origenes. Cum Petro summa rerum de pascendis ouibus traderetur, & super ipsum uelut super terram fundaretur Ecclesia, nullius uirtutis alterius ab eo, nisi charitas exigitur. * Athanas. Optamus ut a uestræ sanctæ sedis Ecclesiæ auctoritate, quæ est caput, & mater omnium Ecclesiarum, ea (Niceni concilii decreta) ad correctionem, & recreationem fidelium orthodoxorum percipere per præfentes legatos mereamur, quatenus uestra filii auctoritate, illæ si ab æmulis sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostris, euadere nobisque commissus erueret ualeamus.

1. de prefc. c. 27

1. 3. adu. hære. cap. 3.

de præser. c. i

Epist. 55. quæ est ad Cornel. contra hæreticos.

5. C6. ad Ro.

Epist. ad Marcum cum Papam

leanus. Vero nouimus Apostolatus uestri cor gratia sancti Spiritus in tantum esse accensum, ut omnibus oppressis succurratis. quantomagis nobis, qui licet exigui ordinis, tamen uestri sumus, uobisque obediens, cum omnibus nobis commissis, & sumus, & esse semper uolumus.

D **a** *Mediatorem Dei, & hominum:* **b** *Quia ipse est minister beneficiorum Dei.* **c** *Quod & uos ipsi faciatis.* **d** *Quia ipse est minister beneficiorum Dei.* **e** *Præmissa auctoritas.* **f** *Quæ pro me, & aliis.* **g** *Quæ pro me, & aliis.*

* Basil. Visum est nobis contenta uerba ut literas ad Episcopum Romanum mittimus, quæ res nostras consideret, & iudicii sui decretum interponat, ut quia difficile est de communi, & synodali decreto aliquos illic mitti, ipse auctoritate sua in reuatur, delectis uiris, qui acta Ariminensis concilii secum serant, ad ea rescindenda, quæ illic uolenter acta sunt. * Hier. Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ. i. cathedræ Petri communioni cõfocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor, & sub oneratis nauibus paruula nauicula delitescor. Non noui Vitalem, Meletium, respicio, ignoro Paulinum. Quicumque non colligit tecum, spargit, hoc est, qui Christi non est antichristi est. * Ambros. Fideliter tibi commissam ianuam seruas, & pia sollicitudine Christi ouile custodis, dignus quem oues Domini audiant, & sequantur, &c. Credatur Symbolo Apostolorum, quod ecclesia Romana intemèratum semper custodit, & seruat, &c.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

a *Amb. Deus memor est cum dat, oblitus cum cessat.* **b** *Habitus horis constitutus ad orandum.* **c** *Quæ pro me, & aliis.* **d** *Quæ pro me, & aliis.* **e** *Testis. quod habetis fidem domino imputo. Non habenda oro ab eo. Vel exponit, quando gratias agat in orationibus. s. & quomodo sine intermissione.* **f** *Memo. re. &c. Hoc dicit ut eum amet, & desideret audire.* **g** *In ora. me. ob. Oratio pro bonis habendis. Obsecratio, pro necessitate districta oratio. Et est per sacra ad Deum aduocatio, ut per passionem, per mortem, per natiuitatē, & similia.* **h** *Oecumenius. Synceræ charitatis est, & mentionem facere, & semper hoc facere, idque maxime in precationibus. Etenim ad eos proficisci properabat, & præter Dei uoluntatem id facere uolebat.*

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

NICOLAUS DE LYRA.

Prima in duas, quia primo aufert a Romanis credentibus discordiam materiam, secundo inducit eos ad charitatis concordiam. 5. cap. Materia uero discordiæ erat, quia conuersi de Iudaismo præferebant se Gentilibus ex Mosaicæ legis susceptione, & econuerso Gentiles Iudæis de scientiæ acquisitione, propter quod ostendit eos primo similiter egeret gratia Dei sine prærogatiua aliqua ante conuersionem ad Christi fidem. secundo, post conuersionem ad Christi fidem, secunda incipit in tertio cap. ante medium. ibi. Quid ergo. Prima in duas, primo Apostolus affectum suæ charitatis ad ipsos ostendit secundo uitia eorum arguit, ibi. Reuelatur. Prima adhuc in duas, primo. n. ostendit se habere charitatē ad eos, gr̃as agēdo de eorum bona inchoatione, di. Pri. qui. n. principaliter. Gra.

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

Obsec-

A Desidero enim. Ut que verbis suadere non poterat, presens suaderet virtute miraculorum.

Haymo. **b** Consolari. Modo ego sum desolatus, sic & vos, etsi non sentitis, sed sic consolaremur.

c Fratres. Quia renati, & alig recti. vñ supra, uocatis sanctis.

d Gracis. De Iudæis tacet, quia magister Gentium. Gracis, Græcos præponit, quia ab eis omnis philosophia mundana exordium habuit.

e Barbaros. Barbaros dicit, qui sunt quasi ex leges, qui. f. nec Hebræi, nec Græci, nec Latini sunt.

f Nulli specialius debetur hæc prædicatio.

g Debitor, quia missus ad omnes.

h Theodo. Doctor omnium gentium electus sum, quomobrem deo omnibus doctrinæ debitum, non solum Græcis, sed etiam barbaris. propterea. n. etiam diuersas dedit nobis linguas Spiritus sanctus. Et continet quidem tum his quibus doctrina magnos spiritus facit, tum his qui non sunt eloquentiæ mysteriis initiati, debitum exoluere. Et quoniam non omnes Euagelii prædicationem suscipiebant, merito adiecit. Quod in me promptum est. Meum est. n. prædicare, est autem audientium credere.

i Non n. eru. euang. Sicut illi qui falsa prædicant. Vel, qui crucem Christi putant ignominiam. ideo non erubescio euangelium, quia virtus est. i. quia virtutem Dei annunciat, non infirmitatem, sapientiam, non insipientiam. Quod. n. infirmum Dei est, fortius est hominibus; & quod stultum Dei est, sapientius est hominibus. Vel, virtus est credenti, per quam peccatum dimittitur, & cum res exigit, fiunt miracula quibus commendatur doctrina.

k Occum. Quia incredulis multa in Euangelio abiecta esse censentur, puta, crux, mors, Iudeorum debacchatio, &c. hoc interim illos docet, ne quicquam esse in eo uile suspicentur, atque idcirco pudeat eos illud suscipere. præterea, quia cristas erigebant Romani ob multa quib. ceteris præstantiores erant,

l Non n. eru. euang. Sicut illi qui falsa prædicant. Vel, qui crucem Christi putant ignominiam. ideo non erubescio euangelium, quia virtus est. i. quia virtutem Dei annunciat, non infirmitatem, sapientiam, non insipientiam. Quod. n. infirmum Dei est, fortius est hominibus; & quod stultum Dei est, sapientius est hominibus. Vel, virtus est credenti, per quam peccatum dimittitur, & cum res exigit, fiunt miracula quibus commendatur doctrina.

m Occum. Quia incredulis multa in Euangelio abiecta esse censentur, puta, crux, mors, Iudeorum debacchatio, &c. hoc interim illos docet, ne quicquam esse in eo uile suspicentur, atque idcirco pudeat eos illud suscipere. præterea, quia cristas erigebant Romani ob multa quib. ceteris præstantiores erant,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Obscraus. i. perrem sacram deprecans, ut oratio sit magis exaudibilis. Sicut cum dicimus. Per crucem, & passionem tuam, libera nos domine.

2 Si quomodo tandem ali. pro. iter. ha. &c. Hæc forsitan fuit uisa causa appellationis sue ad Cæsarem, Act. 25. ut sic videret fideles Romæ existentes.

3 Deside. n. nos ui. Hic reddit causam sui dicti. f. quare desiderabat uenire ad Romanos. Et assignat ad hoc triplicem causam. prima est ad augmentationem sui meriti, & eorum per suam prædicationem, & hoc est quod dicit. Desi. n. nos ui. ut ali. u. imp. gra. spi. i. ut per prædicationem meam efficiamini deuotiores, & sic in uobis augeatur gratia Dei.

4 Ad confir. uos. in fide. & bonis operibus.

5 Id est si conso. in uo. q. d. per hoc habebimus ad inuicem consolationem per fidem mihi, & uobis communem. Et de dilatione sui aduentus, consequenter se excusat, di. Nolo autem uos ig. fra. quia sepe pro. uen. & patet ex prædictis litera.

6 Gracis, ac Barba. Hic assignatur secunda quæ est redditio debiti, di. Gracis, ac Barba. i. hominibus ignotæ linguæ, cuiusmodi sunt omnes præter Iudæos, Græcos, & Latinos.

7 Sapientibus. i. instructis in lege, & philosophia.

8 Et insipientibus. i. illiteratis hominibus.

9 Debitor sum. ad prædicandum eius euangelium ex officio apostolatus. **10** Ita quod in me promptum est. ex parte animi, licet habuerim,

erant, puta, diuitias, potentiam, & sapientiam, vos quidem in his, inquit, efferimini, ego autem Deum in medio uestrum prædicaturus accedam, nec me huius pudet. Quomobrem? Quia potentia Dei est ad salutem suscipientium. pulchre autem addit, ad salutem, nam est, & ad ultionem potentia Dei. Ad salutem itaque non cuilibet sed credenti. Non credentibus. n. supplicium interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

a Non solum oro, sed etiam obsecro. Tentans. **b** Prospeto, & aduerso. Quicunque ex causa facili, uel difficili. **c** Post longa desideria. **d** Hyeme, uel ætate. **e** Quod esse non reputo, nisi perueniam ad uos.

1 meis, obsecrans si quo modo tandem aliquando sperum

2 iter habeam in uoluntate Dei ueniendi ad uos. Desidero

3 enim uos uidere, ut aliquid impertiar uobis gratiæ spiritalis, ad confirmandos uos, id est simul consolari in uobis

4 eam quæ inuicem est fidem uestram atque meam. Nolo autem uos ignorare fratres: quia sepe proposui uenire ad uos,

5 & prohibitus sum usque adhuc, ut aliquem fructum habeam in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

6 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

7 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

8 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

9 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

10 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

11 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

12 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

13 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

14 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

15 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

16 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

17 in uobis, sicut & in cæteris Gentibus Græcis ac Barbaris, infipientibus, & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubescio euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide

a Non ut mali in suo malo. **b** Ideo obsecro. **c** Quia iam aliquid habetis. **d** Quæ confirmatio adeo est grata, quasi suos confirmari. **e** Quasi mea consolatio fiet. **f** Quia doler de non recta fide. **g** Vel idem. ut consolerem uobiscum, alia litera.

a Non nouam, sed meam, & uestram quæ est inuicem communis. i. si unius, & eiusdem fidei sumus in Christo, uel quæ per dilectionem operatur. **b** Haymo. Cur ergo non uenis? quia prohibitus sum, quod uolo ut sciatis, & patetis cu pe uestra fieri, ut modo dignos uos patetis. De fide, quia proposui.

a Aliquibus impedimentis Deo id agente. **b** Usque in præsens. **c** i. ut fructificetis uos per meam prædicationem, uel, ut ego premium pro uobis acquiram, q. d. ideo deside. ue.

a Horum exemplo prouocat eos **b** Quod ideo uolo, quia debitor sum omnibus Gentibus. **c** Ut nemo de utroque populo excludatur. **d** Haymo mundanis rationibus eruditus. **e** Illarum rationum imperitis. **f** Euangelizare. **g** Sicut alius debeo ita & uobis, quia omnibus debitor sum. **h** Q. Etsi ego ad hæc paratus, ergo alterius culpa remansit.

a In me promptum. **b** Tangit eos qui non recta tradiderant. **c** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **d** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

a Quod dixit omni, determinat. **b** Gentilibus omnibus. **c** Credenti est in salutem, quia est in iustitiam. **d** Quod clare ostenditur in ipso euangelio.

a Nobis, non aliis. **b** Inneccat ad fidem, dat salutem omni credenti, peccata remittit, iustificat, a secunda morte præseruat. **c** Valens.

1 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

2 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

3 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

4 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

5 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

6 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

7 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

8 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

9 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

10 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

11 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

12 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

13 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

14 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

15 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

16 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

17 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

18 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

19 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

20 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

21 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

22 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

23 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

24 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis, edoctus sit magis, quæ gentes. præterea, licet ad communem generis humani salutem uenerat Christus, ea non inter Iudæos, & natus, & conuersatus fuerat, docuerat, diuinaque inter eos signa operatus erat, propter quod omnia debitores erant iudæi, ut primi in Christum crederent supra cæteras gentes.

25 interminatur Euangelium. primum autem a Iudæo postulatur, ut credat, ut pote qui iam ea que de Christo sunt, ex lege, & prophetis

C Vel ex fide in fidem pp omnes partes fidei, ex fide veteris Testamenti, ubi vnus Deus, in fidem noui, ubi pater, & filius, & spiritus sanctus. Ex fide primi aduentus, in fidem secundi. Ex fide primæ resurrectionis in fidem secundæ. Ex fide promissionis, in fidem redditionis. Ex fide prædicatorum, in fidem populorum. Ex

Hymno. Noza. Prunus.

† De præd. 4. e. in domo. De sic. un. c. unico ver. in pectore. Abacuc 2. 2. Heb. 10. 8. Fides lib. questio Euang.

† De Deo cognosci potest

fide feminantium, in fidem merentium. Et est iustitia qui transit de fide in fidem, ut transeat Iudæus, & quicunque alius de fide veteris in fidem noui Testamenti, & de fide verborum, & speci, in fidem rerum & speciei

Aug. Fides est qua creduntur ea quæ non videntur. Etiam est fides, quando non verbis, sed rebus præsentibus creditur, quod erit cum Deus se videndum dederit. Dicit ergo ex fide verborum, quibus credimus quod non uidemus, in fidem rerum qua credita obtinebimus.

B *Sicut scriptum est.* in Abacuch. ita est. *Iustus autem ex sua fide uiuet.* Sed hoc & talia plura testimonia quæ ponit, ab Hebrææ veritatis translatione, qua nunc utimur, videntur discordare, quia aliquando sumit a lxx. interpretibus, aliquando sicut loquens eodem spiritu quo prophetæ sensum sumit tantummodo, suis utens uerbis suaque dispositione.

Abac. 2. 2. Hier. in 2. c. Abacuc.

* Theod. Hoc posuit Iudæorum gratia, docens eos non legalem quidem amplecti debere institutionem, sed sequi suos prophetas. * Sedulius. *Ex fide, i. non ex operibus legis, uiuit, hoc est, præsentem uitam ducit, uel uitam æternam acquirit.* * Amb. Ad exemplum prophetæ Abacuc se conuertit, ut declaret olim ostensum, iustum ex fide, non ex lege uiuere, hoc est, non iustificari hominem apud Deum per legem, sed per fidem.

Tract. 3. info.

* Aug. Cogita quid per legem imminere debebat, & quid per gratiam consecutus sis. Si consecutus es gratiam fidei, eris iustus ex fide. Iustus. n. ex fide uiuit, & promeretur Deum uiuendo ex fide. Cum promeretur Deum uiuendo ex fide, accipies præmium, immortalitatem, & uitam æternam & cætera.

lib. 4. cont. Iu. i. 2. ag. c. 3

* Idem. Summum bonum præstari hominibus non potest, nisi per Christum, & hunc crucifixum, cuius morte mors vincitur, cuius uulneribus natura nostra sanatur, ideoque iustus ex fide Christi uiuit. Ex hac. n. fide prudenter, fortiter, temperanter, & iuste, ac per hoc his omnibus ueris uirtutibus recte sapienterque uiuit, qui fideliter uiuit.

lib. de fide, & operib. c. 14

* Idem. Excutiendum est a cordibus religiosi, ne mala se curitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint.

Hymno.

b *Reuelatur, & c.* Ex fide est iustitia, & inde salus, quia ex impietate iniustitia, & inde ira. i. pena, & hoc idem reuelat in euangelio. Vel reuelat de celo, quod accusat eos, quia indicauit creatorem eis, uel saluatorem. Ex ipsa enim cæli fabrica iratus illis Deus ostenditur, qui ideo tam pulchra astra condidit,

Ambro.

C *Reuelatur, n.* Postquam Apostolus affectum suæ charitatis erga Romanos ostendit, hic consequenter uitia eorum arguit. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit uitia Gentilium. Secundo Iudæorum, capitulo sequenti. prima in duas, quia primo arguit uitia eorum. Secundo, concludit intentum, ibi. *Qui cum iniustitiam Dei.* prima adhuc in tres, quia primo arguit eorum uitia contra Deum. Secundo in se ipsos, ibi. *Propter quod tradidit.* Tertio in proximum, ibi. *Et si non probauerunt.* prima in duas, quia primo arguit eorum cecitatem. Secundo peccatorum insequentium grauitatem, ibi. *Et mutauerunt.* primum autem ostendit per hoc, quod Romani uigebant ratione, & industria naturali. unde dicit Vegetius libro de re militari, quod Romani quesierunt dominium totius terræ, & orbis non multitudine populi, nec fortitudine corporali, sed sapientia consulum, & prudentia militari, propter quod ex cognitione naturali sibi data poterat cognoscere unum solum Deum uerum latræ colendum. Quod si fecissent, tanquam de bonis naturalibus Deo grati dedisset eis cognitionem sui supernaturalem, quantum necessarium est habere ad salutem, sicut patet de Cornelio Act. 10. Sicut enim corpore disposito, & organizzato per naturam infunditur a Deo anima, sic talis supernaturalis notitia homini disposito per modum prædictum, & sicut

Diuisio.

deficiente natura in organizatione prædicta non infunditur anima, sic homini indispolito notitia fidei denegatur. Sic. n. fuit de Romanis qui de cognitione naturali Deo ingrati superbierunt, & ex consequenti cecitatem mentis incurrerunt, & grauiora peccata commiserunt, propter quod puniendi erant ex iustitia diuina. Et hoc est quod dicitur. *Reuelatur. n.* id est, certitudinaliter expectatur.

1 *Reuelatur. n.* Postquam Apostolus affectum suæ charitatis erga Romanos ostendit, hic consequenter uitia eorum arguit. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit uitia Gentilium. Secundo Iudæorum, capitulo sequenti. prima in duas, quia primo arguit uitia eorum. Secundo, concludit intentum, ibi. *Qui cum iniustitiam Dei.* prima adhuc in tres, quia primo arguit eorum uitia contra Deum. Secundo in se ipsos, ibi. *Propter quod tradidit.* Tertio in proximum, ibi. *Et si non probauerunt.* prima in duas, quia primo arguit eorum cecitatem. Secundo peccatorum insequentium grauitatem, ibi. *Et mutauerunt.* primum autem ostendit per hoc, quod Romani uigebant ratione, & industria naturali. unde dicit Vegetius libro de re militari, quod Romani quesierunt dominium totius terræ, & orbis non multitudine populi, nec fortitudine corporali, sed sapientia consulum, & prudentia militari, propter quod ex cognitione naturali sibi data poterat cognoscere unum solum Deum uerum latræ colendum. Quod si fecissent, tanquam de bonis naturalibus Deo grati dedisset eis cognitionem sui supernaturalem, quantum necessarium est habere ad salutem, sicut patet de Cornelio Act. 10. Sicut enim corpore disposito, & organizzato per naturam infunditur a Deo anima, sic talis supernaturalis notitia homini disposito per modum prædictum, & sicut

dit, ut ex eis quantus, & quam admirabilis creator eorum sit. Possit agnosci, & sic solus adorari.

C *Super omnem impietatem.* impietas est in Deum peccasse. iniquitas in homines. Vel impius infidelis, sicut idololatra. Iniquus qui prauitate operis ab æquitate discordat.

* Hieron. Tres esse uidentur impietates, prima, & maxima in Deum, quæ aut per blasphemiam, aut per idololatriam admittitur. Secunda in parentes, aut iniuria, aut contemptu. Tertia in extraneos. Siue, omnis impietas, ad diuersas idolorum culturas referenda est, ut impietas quasi ad iniuriam Dei, iniustitia uero ad omnia peccata

† Scruuius

E Hymno.

Ser. 143. de his Dominis

Ser. 143. de tempore

a Ex fide est iustitia, & ita salus, sicut Abacuch dicit. Non ex lege.

b Auiustus est ex fide, & ita uiuit æterna uita, quæ est merces fidei.

de in fidem, sicut scriptum est: **†** Iustus ex fide uiuit. Re-

uelatur enim ira Dei de celo super omnem impietatem,

& iniustitiam hominum, eorum qui ueritatem Dei in in-

iustitiâ detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim manifestauit illis. Inuisibilia

pertinere uideatur.

d *Eorum qui ueritatem.* Q. d. Cur eis ira de impietate, cum non cognouerint Deum? Ad quod. poterant quidem cognoscere, sed sibi tollunt, malentes morari iniuste in sua uoluptate.

e *Veritatem Dei.* Quia hoc dicitur, quod est de Deo noscibile, est in illis. Quasi. In se habent unde noscant. In naturalem rationem.

f *In iniustitia detinent.* Bonum est, quod tenent, sed malum est ubi tenent. Veritatem. n. tenent, sed in iniquitate. Inuenisti Deum, inuenisti ueritatem, & ipsum detines in iniustitia, & quod per Dei opera cognouisti, per hominis opera perdidisti.

g *Notum est Dei.* Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h *Manifestum est in illis.* Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i *Inuisibilia. n. ipsius.* * Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad querendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cælum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. *Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Unde manifestum? Deus manifestauit, inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cæli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

* Theo.

d *Eorum qui ueritatem.* Q. d. Cur eis ira de impietate, cum non cognouerint Deum? Ad quod. poterant quidem cognoscere, sed sibi tollunt, malentes morari iniuste in sua uoluptate.

e *Veritatem Dei.* Quia hoc dicitur, quod est de Deo noscibile, est in illis. Quasi. In se habent unde noscant. In naturalem rationem.

f *In iniustitia detinent.* Bonum est, quod tenent, sed malum est ubi tenent. Veritatem. n. tenent, sed in iniquitate. Inuenisti Deum, inuenisti ueritatem, & ipsum detines in iniustitia, & quod per Dei opera cognouisti, per hominis opera perdidisti.

g *Notum est Dei.* Greg. est quod ex huius mundi dispositione, & naturali ordine assequi possumus. Ignotum uero Dei, quod omnem lateat creaturam, ut ratio substantiæ eius, uel naturæ, & mysterium humanæ liberationis.

h *Manifestum est in illis.* Aug. Quia non solum ratio naturalis ad hoc profuit, sed & Deus quotidie adiuuit, nec sola natura sufficere uideretur.

i *Inuisibilia. n. ipsius.* * Aug. Diximus sapientes gentium scrutatos fuisse naturam, & de operibus artificem cognouisse. Prophetam non audierunt, legem Dei non acceperunt, sed eis Deus quodammodo silens, ipsis mundi operibus loquebatur, & eos ad querendum opificem rerum mundi species inuitabat. Nec potuerunt in animum inducere, cælum, & terram sine auctore constare. Audi ueritatem. *Quoniam quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Unde manifestum? Deus manifestauit, inuisibilia. n. Dei, a constitutione mundi. i. ex quo constituit mundum, per hæc intellecta conspiciuntur, & c. Interroga pulchritudinem terræ, maris, aeris, cæli, syderum, solem, lunam, animalia, quæ mouentur in aquis, in terris, in aere, latentes animas, perspicua corpora. Respondent tibi omnia. Ecce, uide, pulchra sumus, pulchritudo. n. eorum est confessio eorum. ista pulchra mutabilia quis fecit, nisi incommutabilis; pulcher in semetipso?

* Theo.

1 *Reuelatur. n.* Postquam Apostolus affectum suæ charitatis erga Romanos ostendit, hic consequenter uitia eorum arguit. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit uitia Gentilium. Secundo Iudæorum, capitulo sequenti. prima in duas, quia primo arguit uitia eorum. Secundo, concludit intentum, ibi. *Qui cum iniustitiam Dei.* prima adhuc in tres, quia primo arguit eorum uitia contra Deum. Secundo in se ipsos, ibi. *Propter quod tradidit.* Tertio in proximum, ibi. *Et si non probauerunt.* prima in duas, quia primo arguit eorum cecitatem. Secundo peccatorum insequentium grauitatem, ibi. *Et mutauerunt.* primum autem ostendit per hoc, quod Romani uigebant ratione, & industria naturali. unde dicit Vegetius libro de re militari, quod Romani quesierunt dominium totius terræ, & orbis non multitudine populi, nec fortitudine corporali, sed sapientia consulum, & prudentia militari, propter quod ex cognitione naturali sibi data poterat cognoscere unum solum Deum uerum latræ colendum. Quod si fecissent, tanquam de bonis naturalibus Deo grati dedisset eis cognitionem sui supernaturalem, quantum necessarium est habere ad salutem, sicut patet de Cornelio Act. 10. Sicut enim corpore disposito, & organizzato per naturam infunditur a Deo anima, sic talis supernaturalis notitia homini disposito per modum prædictum, & sicut

deficiente natura in organizatione prædicta non infunditur anima, sic homini indispolito notitia fidei denegatur. Sic. n. fuit de Romanis qui de cognitione naturali Deo ingrati superbierunt, & ex consequenti cecitatem mentis incurrerunt, & grauiora peccata commiserunt, propter quod puniendi erant ex iustitia diuina. Et hoc est quod dicitur. *Reuelatur. n.* id est, certitudinaliter expectatur.

2 *Ira Dei. i. iustitia, & uindicta. Super omnem im. f. contra Deum.* Est. n. pietas cultus Deo exhibitus, secundum Tullium. Est per oppositum impietas importat Dei contemptum.

3 *Et ini. ho. i. peccatum contra proximum, cum quo iuste est uiuendum.*

4 *Eorum qui ue. Dei in iniu. deri.* Veritas. n. diuina, quantum est in se, parata est se manifestare, sed malitia hominis impedit in eis hanc manifestationem, & sic quodammodo detinet eam, sicut impediens cursum aquæ dicitur eam detinere, quod declarat consequenter, di. **5** *Quia q. n. est d. i. in conditionib. diuinis per rōnē naturalē cognitis, cuiusmodi sunt essentialia attributa, ut sapientia, bonitas, & similia.*

6 *Manifest. est in il. f. hominibus Romanis.* **7** *Deus e. m. il.* Et subditur modus manifestationis, cum dicitur. **8** *Inuisibilia e. ip. i. attributa Dei esse auialia, quæ sunt nobis inuisibilia in præsentia*

deficiente natura in organizatione prædicta non infunditur anima, sic homini indispolito notitia fidei denegatur. Sic. n. fuit de Romanis qui de cognitione naturali Deo ingrati superbierunt, & ex consequenti cecitatem mentis incurrerunt, & grauiora peccata commiserunt, propter quod puniendi erant ex iustitia diuina. Et hoc est quod dicitur. *Reuelatur. n.* id est, certitudinaliter expectatur.

2 *Ira Dei. i. iustitia, & uindicta. Super omnem im. f. contra Deum.* Est. n. pietas cultus Deo exhibitus, secundum Tullium. Est per oppositum impietas importat Dei contemptum.

3 *Et ini. ho. i. peccatum contra proximum, cum quo iuste est uiuendum.*

4 *Eorum qui ue. Dei in iniu. deri.* Veritas. n. diuina, quantum est in se, parata est se manifestare, sed malitia hominis impedit in eis hanc manifestationem, & sic quodammodo detinet eam, sicut impediens cursum aquæ dicitur eam detinere, quod declarat consequenter, di. **5** *Quia q. n. est d. i. in conditionib. diuinis per rōnē naturalē cognitis, cuiusmodi sunt essentialia attributa, ut sapientia, bonitas, & similia.*

6 *Manifest. est in il. f. hominibus Romanis.* **7** *Deus e. m. il.* Et subditur modus manifestationis, cum dicitur. **8** *Inuisibilia e. ip. i. attributa Dei esse auialia, quæ sunt nobis inuisibilia in præsentia*

* Theop. Antiochenus. Deus vniuersa cum nō forēt crea- uir, vt ex operib. suis quam magnus, quam excellēs fit homi- nib. innotesceret. Vt anima in humano corpore nō videtur, verum ex corporis motu cognoscitur, sic nec Deus corpo- reis oculis videri potest, ceterum ex prouidentia qua singu-

g Homi. & re. & c. Mos fuit ab antiquo Romanis adorare si- mulacra hoīum, vt Romuli, Iouis, & aliorū, maxime ab ad- uentu Aenae in Italiā. Volucrū autē & quadrupedū & serpe- tiū, ex quo Alexātria ab Augusto victa ē & Romē subiugata. * Sedul. Nomen & honorem Dei, idolis dederunt.

D Haimo. Romanorum idololatria.

ib. 7. ad Au- olycum.

† creatione

† in hoc v

vani facti sūt

49. dist. c. ine etenim er. albuginē

B hom. 9. ad pop. Ant. Ambr. lib. 3. de Spiri- ta sancto. c. 2. & c.

† septilium

Deus pluribus modis cogno- scitur.

Serm. 15. de reb. Dom. c. 10. Mar. vit. d.

Serm. 143. de temp.

a enim ipsius a † creatura mundi † per ea quae facta sunt, intel- lecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius † virtus & diui- nitas, † ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt sed † euauerunt in cogitationibus suis, et † obscuratum est in- sapiens cor eorum. † Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam † incorruptibilis Dei in si- militudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrū et quadrupedū & † serpentiū. † Propter quod tradidit illos Deus

Haimo. Offēdit quid de Deo sciri potuerit. Pluraliter di- cit quia plurib. modis cognoscitur. s. quod eternus, omnipotens & huiusmodi. Intellecta ipsa inuisibilia per facta, quia per celū & terrā & alias creaturas quas immensas & perpetuas esse intellexerūt, ipsum conditorem, incomparabilem, immensum, aeternum, mente conspexerunt.

a A creatura. Ab hoīe, per excellentiam, quia excellit inter alias creaturas, vel pp conuenientiam quam hēt cum omni- bus creaturis, est. n. localiter in loco, cum corporibus, sentit cum animalibus, intelligit cum angelis, vnde: *Pradica: e euan- gelium omni creatur e.*

b Cum cognouissent, & c. Aug. Viderunt quo veniēdum esset, sed ingrati ei qui illis pręstitit vt viderent, sibi voluerunt tri- buere quod videbant, & facti superbi amiserunt etiā quod videbant. Quod enim curiositate inuenerunt, per superbiam perdiderunt. Quod enim Deus dederat gratis, tulit ingratis.

c. Obscuratum. Amb. Nebula enim erroris contexit cor illo- rū, quia cum creatorem ex creaturis cognouissent, nec sicut Deum glorificassent, amplius obtusi sunt.

d Stulti facti sunt. Ecce quomodo obscuratum est cor, quod est uindicta, sapientes in naturis rerum, stulti in Deo.

e Et mu. Aug. Hic damnat simulacra impiorum, alij terram, alij solem & huiusmodi venerabantur.

f In simi. imag. Exaggerat stultitiam ad cumulum hebetudi- nis ostendendum.

1 per ea quae facta sunt, intel- 2 lecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius † virtus & diui- 3 nitas, † ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent 4 Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt 5 sed † euauerunt in cogitationibus suis, et † obscuratum est in- 6 sapiens cor eorum. † Dicentes enim se esse sapientes, stulti 7 facti sunt. Et mutauerunt gloriam † incorruptibilis Dei in si- 8 militudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrū et 9 quadrupedū & † serpentiū. † Propter quod tradidit illos Deus

su & astrorum natura rationem sibi visi sunt reperisse, obli- dente sensus eorum demone, omnibus contumelijs Dei no- men incommunicabile subiecerunt. Nam alij eorum bouē colēdum tradere, alij Hircū, alij Cytos, nonnulli Ibin, qui- dam Serpentem, Piscem quoque, Cēpas, & Clōacas, Crepi- tus ventris, pro numinibus habendos esse docuerunt, & alia innumerabilia quae pudet nominare.

* Clemens Alex. Aegyptij per oppida & vicatim bruta co- luerūt, pisces, oues, lupos, canes, hircos, boues, muscas, for- micas, ciconias, mures, colūbas, & c. daemones indigenas, fe- les, mustellas, & c. Scythę adorabant accinacem, Arabes lapi- dem, Persę fluumium, & c.

* Tertul. Aegyptijs permissa est tam vanā superstitionis po- testas auiibus & bestijs consecrandis, & capite daninandis qui aliquem huiusmodi Deum occiderit.

* Cypria. Fumant vbique in templis vestris hostiarum busta & rogi pecorum: Crocodili, & cynocephali, & lapides, & ser- pentes a vobis coluntur, & c.

* Athenagoras. Aegyptij feles etiam & crocodilos, & serpe- tes, & aspides, & canes pro dijs habēt. & c. Legātur Eusebius lib. 3. de preparat. euang. c. 2. Lactantius libro 2. c. 13. & libro 5. c. 20. August. libro de ciuit. ca. 22. & c. Nazianzenus lib. 2. de Theologia: Arnobius libris aduers. Gentes: Lactantius, Minutius Felix, & c.

h Tradidit, & c. qa nihil absque eius permissioe fit. Prius in

† dum per opē ra intelliguntur, per videu- tur † potentia

† cum se cre- derent † immortalis E. Li. 5. Reco- gnit.

† 23. q. 6. 4. c. Nabuchodo- nosor. ver prę- destinationē E. 1. h. 4. c.

Apolo. c. 24.

Ad Demetr.

Apolog.

Haimo. F

Homi.

deside-

NICOLAUS DE LYRA.

- * præsenti, sicut & eius essentia, eo qd nō cognoscunt cogni- tione intuitiua. 1 A creatura mū. i. ab homine, q sic nomina- tur, eo qd habet quādā similitudinē cū omni creatura. Habet .n. esse cū nō viuentibus, viuere cū arboribus, sentire cū ani- malibus, intelligere cū angelis, & qa oīs alia creatura sensi- bilis pp hominē facta est, vt diffuse tractat Greg. homil. 16. 2 Per ea quae facta sunt. idest, per creaturas. 3 Intellecta conspi. Sicut causa per effectum, & si c Philo sophi cognouerunt Deum. 4 Sempiterna quo. eius virt. i. potētia, quę est de dictis attributis. 5 Et diuinitas. i. essentia diuina, de qua per creaturas cogno- scitur, quod est vnica, & simplex, & infinita. 6 Ita vt sint inexcusa. De contemptu ipsius. Ideo subditur. 7 Quia citm Deum co. & c. ratione naturali modo prędicto. 8 Non sicut, & c. Cogitantes, qd impr oportionabi liter exce- dit cognitionem nostram, & per consequens super omnia glorificandus. 9 Aut gratias. De cognitione naturali a Deo sibi data. 10 Sed euauerunt, & c. Superbientes de ipsa. 11 Et obscu. & c. Iusto Dei iudicio propter superbiam corū. 12 Dicentes enim se esse sa. In temporalibus. 13 Stulti facti sunt. In spiritualibus. 14 Et mutauerunt gloriam. Hic pñr arguit peccati grauitatē ex cęcitate sequentem. s. idololatriam, quę maximū peccatum est

est in genere, qa est cōtra primū pceptū tabulæ, & nō solū vnā idololatriā incurrerūt, sed multiplicē. Audierūt. n. q tpe Nabuchodonosor regis Assyriorū ipse incurrerat inaleuo- lentiā & rebellionē subditorū, eo qd omnes deos corū exter- minari iusserat p Holofernē, Iudith. i. ppter quod ad dilata- tionē sui imperij statuerūt oēs deos diuersarū gentium coli. Vñ dicit Leo Papa in sermone Apostolorū Petri & Pauli, qd ciuitas Romana cū omnibus pene dominaretur gentibus, omnium seruiebat erroribus. Et hoc est quod dicitur hic: *Et mutauerunt gloriam incorrup. Dei. i. honorem soli Deo debitum.* 15 In simi. imag. corrupt. quia cultum latrīę soli Deo debi- tum exhibuerunt Ioui, Herculi, & pluribus alijs qui fuerunt homines corruptibiles. 16 Et volucrum. secundum quod dicitur Esa. 2. d. quod aliqui adorabant talpas, & vespertiones. 17 Et quadrupedum. Sicut Aegyptij colebant bouem. 18 Et serpentium. Sicut Babylonij colebāt draconē. Dan. 14. a. Et istas idololatrias & alias multas receperūt Romani, vt di- ctū est. 19 Propter quod. Hic pñr arguit peccata qd sunt in propriū subiectū, inter quę luxuria maxime inquinat, qa in corpus redundat, & maxime vitū q naturā qd est pessimum cuius tres sūt species in generali. Prima est, mollities qua ali- quis p tactus pprios polluit p seipsum. Et hoc tangit, cū dīr, *Propter quod.* idest, propter peccatum idololatrię incursum. 20 Tradidit. Deus. i. tradi pmissit in penā pcedētis peccati.

Tres species peccati cōtra naturam.

In

C desideria cordis, quod eorum erat a Deo sibi relictum. post
A in immunditiam actu tantum, ut corpora naturaliter repugnancia quadam vi applicarent, & vitio aptiora facerent.
 August. Manifestum est Deum operari in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates, sine ad bona promi-

Augus. lib de
 rat. & lib. ar
 lit. c. 21.

† inter se mu-
 tuo

† ultra est qui
 cecidit

† affectus cu-
 piditates

† 2. q. 7. c.
 vltus

† per appeten-
 tiam sui, alius
 in alium

Homil. 3. in
 hanc Epist.

Hom. 1. r.
 in Ezech.

Hic. in cap.
 16. Ezech.

Vbi supra.

secundum misericordiam suam, sive ad mala pro meritis eorum, iudicio utiq; suo aliquando occulto, aliquando aperto, semper autem iusto. * Sedulius. Tradere, hoc est permittere, non incitare, aut immutare, ut ea quae in desideriis conciperent, explerent in opere. Per hoc quod deserunt, traduntur desideria cordis sui. * Hieronymus. Tradere in scripturis dicitur Deus, cum non retinet delinquentes propter arbitrii libertatem, sicut in Psalmo dicit, *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum.*

* Ambr. Traditi sunt illudendi, & traditi non ut illa agerent quae volebant, sed ut illa perficerent, quae desiderabant. * Oecumenius. Non ipse tradidit, ablit: sed eos neglexit, tanquam sua gubernatione indignos. Deinde Satanas acceptos illos tradidit in ea in qua traditi sunt. Tradidit eos Deus, hoc est, delictum in Deum, propriaque illorum operatio, aut vitiosa cecitas illa tradidit eos in affectus ignominiae.

* Chrysof. Tradidit hoc loco, significat, permisit. Quemadmodum enim si quis exercitus Praefectus, praelio ingrauescente retrocedens abcesserit, hostibus milites tradit, non impellens, sed suo auxilio nudans, sic & Deus eos dimisit, quia admittere ipsius praecpta noluerunt, &c.

Afficiant. Greg. Peccatum quippe quod penitentia non diluitur, mox suo pondere ad aliud attrahit. unde fit, ut non solum peccatum sit, sed & causa peccati. Ex illo quippe culpa subsequens oritur. Peccatum vero quod ex peccato oritur, non solum peccatum, sed & pena peccati est, quia iusto iudicio Deus cor peccantis obnubilat, ut precedentis peccati merito etiam in alia cadat.

Quia commuta. Exequitur latius per partes culpam & poenam, ut comparat. Quia commuta. Ostendit per partes mutasse gloriam Dei. s. quod Deum putauerunt, qui non erat, & coluerunt & seruerunt creaturam potius quam creatori. Et exequitur partes immunditiae, quod femine in feminas, masculi in masculos, in quibus comparat penam culpae, ut sicut contra naturam creatam peccauerunt, ita in natura propria punirentur. unde concludit. *Et mercedem.*

* Chrysof. Cum Deus homines destituerit, omnia sursum ac deorsum feruntur. Quamobrem non ipsum modo dogma illis Satanicum erat, sed & vita diabolica. Pauli porro prudentia merito hic nobis admirabilis est, ut qui quum in duas res sibi aduersantes incidisset, utraque exacte absoluerit. Volebat enim gravitate, ac reuerentia seruata loqui, sed alterum alteri impedimento erat. Ipso enim naturae nomine & interpretatione auget, & hac tanquam perapetasmate ad enarrationis verecundiam vitatur, Considera autem quanta cum emphasi dictiones vsurpet. Non enim dixit illos amasse, ac desiderasse inter sese mutuo, sed exarsisse mutuo per appetentiam sui.

C Vides ab auditate omne malum exortum, quum ipsum desiderium non sustinet intra propositos terminos consistere. Quicquid enim terminos a Deo statutos transgreditur, id absurdum ac minime legitimarum rerum appetens est.

Com-

Com. m. v. Ambr. Dum nomen Dei qui est verus, dederunt
 his, qui non sunt dii.

Aug. Veritas creaturae a Deo est, sed non Deus, quia illi in mediocri conuerterunt, creaturas tanquam creatorem colentes, d. *Es coluc. 8. s.* Sed ne dicant, non colo simulacra, sed res eorum, ut solem, addit:

In desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumelias
 afficiant corpora sua in semetipsis. Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruerunt creaturam potius quam creatori, qui est benedictus in secula, amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam feminae eorum immutauerunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam

Nat. v. Putas Iuliane Apostolum ex hoc laudasse libidinem, quia vltimam femine dixit esse naturalem? Oem profecto usum feminae laudare copelleris, ac per hoc ea quae committuntur cum femina supra laudabis, quia & illic utiq; vsus naturalis est, quamuis danandus, quia legitimus non est. unde & filii non legitimi, sed naturales vocantur, qui inde nascuntur. Non ergo concupiscentiam carnis in illo verbo laudauit Apostolus, sed naturalem usum appellauit illum usum, vult natura humana potest nascendo subsistere. Nec dixit usum conjugalem, sed naturalem: cum intelligi volens qui sit in membris ad hoc creatis, ut per ea possit ad generandum sexus uterque misceri.

Amb. Ac per hoc cum eisdem membris & meretrici aliquis miscetur, naturalis est vsus, non tamen laudabilis, sed culpabilis. Ab ea enim parte corporis quae ad generandum non est instituta, si etiam coniuge quisque utatur, contra naturam & flagitiosam est.

* Athanas. Olim Phoenissae mulieres ante idola sua prostituuntur, dedicantes numinibus suum questum, persuasae meretricatu ea propitiari, ac prosperitate rerum inde nasci. Viri quoque abdicato sexu, mulierum naturam affectauerunt, tanquam ita honorifica grataque; matris deorum facturi essent. Oes autem in turpissimis viuunt, & certamen inter se prauitatis suscipere videntur, & ut dixit sanctus ille Christi minister Paulus: Mulieres eorum mutauerunt usum naturalem, in eum qui est praeter naturam, &c. Hec deliquantes, consentunt & ostendunt deos suos hoc genere vitae vsos fuisse. Ex Ioue enim supra puerorum & adulteria, ex Venere, meretricatu, ex Rheo, obscenitate, ex Marte, cedas, ex alijs, alia huiusmodi didicerunt, quae ut a legibus vindicantur, ita quicumque purus est auerfatur.

* **Masculi.** Aug. Iudicio enim iustissimi Dei traditi sunt, siue deserendo siue alio modo explicabili vel inexplicabili in passiones ignominiae, ut crimina criminibus vindicarent. Et supplicia peccantium non tantum sunt tormenta, sed & vitiorum incrementa.

* **Ambr. & Sedul.** Quoniam aliam legem dare non potest Satanas (nihil enim habet) concessa & licita in alium ordinem versat, ut dum aliter fiunt quam concessa sunt, sint peccatum. Hac autem dicit compensationem esse contempti Dei, turpitudinem & contaminationem. Hac est enim prima causa huius peccati. Quid autem eo peius ac deterius? Quantum enim idololatria per ipsum & grauissimum delictum est, tantum & compensatio eius horrenda, & perfolida passio est.

1 *Et mercedem, &c.* Augusti. Sed istas poenas pauci vident: propterea

- NICOLAUS DE LYRA.**
- 1 In desi. cor. eo. Ad consi. quendum totaliter propria concupiscentia.
 - 2 In immundi. i. usque immunditias maximas.
 - 3 Ut contum. affi. cor. sua. In hoc enim valde vilipenditur natura.
 - 4 Quia commu. ve. Dei in menda. i. in idola, ipsum colendo sicut Deum, quasi dicit, propter idololatriam ceciderunt in vilem immunditiam.
 - 5 Et seruerunt creaturam. In idola.
 - 6 Potius quam crea. qui est be. &c. i. ab omnibus semp glorificandus.
 - 7 Amen. Confirmatio huius dicti est. Secunda species peccati contra naturam est Sodomia, quae transit in personam, in sexu tamen in debito. Et hoc tangitur cum dicitur.
 - 8 Propterea tra. illos Deus in passio. igno. i. valde ignominiosas.
 - 9 Nam femi. eo. immu. natu. usum in eum. Vna altera polluendo.
 - 10 Similiter au. & mas. Vnus alterum polluendo.
 - 11 Exarserunt in desi. suis. Ex vehementi enim ardore luxuria talis vitia procedit.
 - 12 Et mercedem. id est, punitionem.
 - 13 Quam oportet. id est, decuit.

- 1 *Et mercedem, &c.* Augusti. Sed istas poenas pauci vident: propterea
- 2 *quae in simulacris intelligebant.*
- 3 *f Amen. Quasi hoc verum est, quod Deo vero benedictio est in secula: diis autem Gentium ad tempus impietas dat honorem.*
- 4 *Idcirco quod illi dicunt est falsitas.*
- 5 *g Pas. i. voluptates quae etsi delectent, sunt passiones, tamen naturae non nominanda.*
- 6 *h Igno. Hic dicitur quasi sine noie dignitatis. Ignominiosus qui desinit habere dignitatis nomen, dum in aliquo crimine deprehenditur.*
- 7 *Aug. lib. Jul. Pelag. cup. c. 20. Et li. de ciu. c.*
- 8 *Aug. lib. nuptiis cup. c. 20. Et li. de ciu. c.*
- 9 *Orat. cor. idola.*
- 10 *I. de gra. li. arb. c.*
- 11 *Aug. lib. 2. cont. ad leges & p. phic.*

propterea eas maxime commemorat apostolus, & multa enumerat, quæ peccata sunt, & pænæ peccati. Inter ipsum enim peccatum apostasia, & ultimam pœnam ignis æterni, media, quæ sunt peccata, sunt & pænæ.

a *Oportuit.* Hic causâ, propter quâ traditi sunt sine vlla ambiguitate monstratur.

b *Et sic.* Item, quia nondum resipiscunt, in alia cadunt pro eadem culpa. Per sicut pœnam peccato assimilat, vt sicut peccauerunt in sensu dei, sic puniti sunt in proprio sensu.

c *Et quia non pro.* Quia non nouerunt deum, hæc in no. quod ratio probabat, vel quia putauerunt deum nescire, & negligere mala. Tradidit, & cætera.

d *Ambro.* Propter errorem simulachrorum traditi sunt ad turpia facienda in inuicem, & quia impunitatem horum affirmauerunt, incuriosum deum iudicantes, ac per hoc negligendum, hinc additum est, vt magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores, vt facta, quæ hominibus non ambigerent displicere, deum non crederent vindicare. Mox enumerat omnia mala, quæ illis superaddita sunt, vt vel sic conuersi ad naturalem intellectum, intelligerent irato deo hæc sibi prouenisse. Caput autem iniquitatis malitiam dicit, cuius opus fornicationem ponit atque auaritiam. Hæc fornicatio hæc in se, & adulterium, sed quod minus est posuit, vt quod maius est multum non possit credi.

d *Omni iniquitate.* enumerat partes, vt apertius accuset malitiam, quando quis damnum molitur alicui. Nequitia, est temeritas quando audet, quod nequit, vel intemperantia sui. Contentio est impugnatio veritatis per confidentiam clamoris. Malignitas est mala voluntas, cum ultra non potest, vel de beneficijs gratiam non refert.

e *Detractores,* qui aliorum bona negant, vel inuertunt.

f *Deo odibi.* Ne leuis putetur susurratio, vel detractio, quia in verbis sunt, addit de eis. *Deo odibiles,* vt intelligant se per solam susurr-

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Quam oportet.* id est decuit. **2** *In semetipso.* de permittente iudicio suo iusto. tertia species peccati contra naturam est, quæ exercetur in specie aliena, s. coitus cum bestijs, propter quod vocatur bestialitas, est & pessimum. Et communiter dicitur vitium innominabile, propter quod apostolus tacet de ista specie, licet forte eam incurrisset, sicut alias duas precedenti. **3** *Et sicut non, &c.* Hic consequenter arguit peccata eorum in proximum, & primo peccata commissionis. Secundo, omissionis, ibi. *Parentibus inobediens.* Circa primum tangit peccata operis, dicens, *Et sicut non proba. Deum hæc in no.* id est non curauerunt de dei notitia. **4** *Tradidit illos.* id est, tradi permisit. **5** *In reprobum sensum.* in peruersum iudicium optima iudicando, quæ secundum veritatem sunt pessima, & hoc fit per malum habitum acquisitum, sicut gullus male dispositus amara iudicat dulcia, & conuerso. **6** *Vt faciant ea.* s. rōm redde, quod homo debet vti. Et quæ sint illa primo explicat in generali, dicit. **7** *Repletos omni.* propter auersionem a deo, quæ est in omni peccato. **8** *Malitia.* propter conuersionem in debitam ad creaturam. Secundo, magis explicat in speciali, dicens. **9** *Fornicatione.* sequendo concupiscentiam carnis. **10** *Ananiam.* sequendo concupiscentiam oculorum. **11** *Nequitia.* quæ tendit ad superbiam vitæ. Nequæ. n. dicitur a nequeo nequis, superbus. n. quod nequit attingere ratione sibi debita, assequi nititur ex superbia. **12** *Plenus inuidia.* quæ sequitur ex superbia. Est. n. tristitia de bono alieno, in quantum estimatur proprii boni diminutum. **13** *Homocidii.* quæ ex inuidia oriuntur, sicut patet de Cain, quæ fratrem suum per verba iniuriosa occidit, vt dicitur Gen.

susurratione, & detractioe quæ nã scurrere possit inatione. **D** *Elatos.* Filii sunt, qui nolunt pati priorem, vel parem. **H** *Inventores malorum.* & Ambro. Imitatores facti patris sui diaboli, idololatriæ malum inuenerunt, per quod omnia vitia in mundo sunt nata, & perditio maxima. Nam diabolus

1 quem ab initio peccare scriptura testatur, quæquam tyrannicæ presumptioni studeat, non tamen id ausus est profiteri, vt dicat, Ego sum deus, quam obrem peiores isti sunt, qui non tantum elementis, sed & figmentis tribuunt deitatem. **17** *Parentibus non obediens.* Quanta autem insolentia arcepi sunt vt nec parentes suos, quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent, quique se natos gauderent, illos tamen per quos esse cœperant, contemnebant. **28** *Dicitur.* Incompositio corporis indicat qualitatem mentis. **31** *Digni sunt morte.* Ne putentur his tantum pœnis affligi quibus delectantur, addit ultimam mortem æternam. **S** *Sedul.* Sunt quidam, qui se reos non putant, si non operentur, quæ mala sunt, assentiunt autem facientibus. Assentire autem facientibus, est, si cum posset quis reprehendere, taceat, vt audiens fabulas, aduleatur, & ita est, vt qui fomitem præbent delictis eorum, dignum est, vt pari crimine rei habeantur. **C** *Cypria.* Consortes, & participes alienorum delictorum fiunt, qui delinquentibus fuerint copulati. Apostolus. n. manifestat, & comprobat morte dignos esse, & ad pœnam venire non tantum illos, qui mala faciunt, sed etiam eos, qui talia agentibus assentiunt, qui dum malis, & peccatoribus illicita communicatione miscentur, nocentium contactibus polluuntur, & dum iunguntur in culpa, sic in pœna separantur. **C** *Chryso.* Collaudare delinquentes, longe plus est, quam delinquere, propterea, quod hoc suffragium proficiat ab animo corrupto, & insanabili morbo laborante. **M** *Qui assentiunt facientibus, &c.* Consentire est tacere cum possis arguere. Vel errorem fouere.

12 quem ab initio peccare scriptura testatur, quæquam tyrannicæ presumptioni studeat, non tamen id ausus est profiteri, vt dicat, Ego sum deus, quam obrem peiores isti sunt, qui non tantum elementis, sed & figmentis tribuunt deitatem. **17** *Parentibus non obediens.* Quanta autem insolentia arcepi sunt vt nec parentes suos, quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent, quique se natos gauderent, illos tamen per quos esse cœperant, contemnebant. **28** *Dicitur.* Incompositio corporis indicat qualitatem mentis. **31** *Digni sunt morte.* Ne putentur his tantum pœnis affligi quibus delectantur, addit ultimam mortem æternam. **S** *Sedul.* Sunt quidam, qui se reos non putant, si non operentur, quæ mala sunt, assentiunt autem facientibus. Assentire autem facientibus, est, si cum posset quis reprehendere, taceat, vt audiens fabulas, aduleatur, & ita est, vt qui fomitem præbent delictis eorum, dignum est, vt pari crimine rei habeantur. **C** *Cypria.* Consortes, & participes alienorum delictorum fiunt, qui delinquentibus fuerint copulati. Apostolus. n. manifestat, & comprobat morte dignos esse, & ad pœnam venire non tantum illos, qui mala faciunt, sed etiam eos, qui talia agentibus assentiunt, qui dum malis, & peccatoribus illicita communicatione miscentur, nocentium contactibus polluuntur, & dum iunguntur in culpa, sic in pœna separantur. **C** *Chryso.* Collaudare delinquentes, longe plus est, quam delinquere, propterea, quod hoc suffragium proficiat ab animo corrupto, & insanabili morbo laborante. **M** *Qui assentiunt facientibus, &c.* Consentire est tacere cum possis arguere. Vel errorem fouere.

CAP.

4. a. **14** *Dolo, mali.* talia procurantes, quoniam non audet facere manifeste. Secundo tangit peccatum oris, dicens. **15** *Susurriones.* qui occulte nituntur per verba sua bonorum amicitiam separare. vnde Eccl. 28. b. *Susurro, & bilinguis maledictus, turbauit enim pacem habentes.* **16** *Detractores.* occulte alicuius famam denigrantes. Differunt. n. susurro, & detractor sine, quia vnus intendit separare amicitiam, alius denigrare famam. **17** *Deo odii.* propter hæc vitia. **18** *Contumeliosos.* dicentes alijs opprobria. **19** *Super.* De magis falso se iactantes. **20** *Elatos.* alios supprimetes. **21** *Inventores malorum.* verbis malis, & exemplis alios corrumptes. **22** *Parentibus.* Hic explicat peccata omissionis, cum dicit, *Parentibus non obediens.* Ad quod tamen tenentur parentibus carnalibus, eo quod habent ab eis esse, & nutrimentum, & parentibus spiritualibus, eo quod habent ab eis regimen, & documentum. **23** *Insapientes.* eo quod non recipiunt a parentibus documentum, & ex consequenti. **24** *Incompositio.* in actu habitu, & gestu. **25** *Absque fide.* sine fidelitate amicitie ad alios. **26** *Sine misericordia.* ad pauperes, & afflictos. **27** *Qui cum i.* Hic apostolus concludit in reum ex predictis. Ex quo n. erant sic culpabiles, sequitur, quod erant damnabiles, nisi fuissent adiuti gratia dei. Iohannes dicit. *Qui cum in deum, deum esse iustum.* **28** *Cognouit.* ratione naturali, hoc. n. omnis intellectus, & natura clamant. **29** *Non intellexit.* propter peccatam in eis causatam ex peccatis, vt predictum est. **30** *Quoniam, qui talia agunt.* horribilia. **31** *Digni sunt morte.* non solum temporalis, sed etiam æternæ. **32** *Non solum, qui.* digni sunt hac pœna. **33** *Sed etiam, &c.* Et isti sunt fauentes, & præstantes auxilium, & illi, qui tenentur corrigere, & tacent. Et hæc correctio duplex est. Vna fraterna, ad quam omnes tenentur, non tamen ad semper, sed pro tempore debito loco, & alijs circumstantijs debitis concurrentibus. Alia est cor-

reprobam gentem.

malis prædictis moribus. dei ofores.

experies intelligentiam. alieni a charitatis affectu.

qui

Haymo. Malicia. Nequitia. Contentio. Malignitas.

August. 1. 29. eluz. & in ps. 55.

Tertia species peccati contra naturam.

E

Epist. 68. quæ est ad clericum & plebem in his...

Epist. 27. q. 1. c. vi. duas, in fine.

Homil. de David, & Saul.

Differunt susurro, & detractor.

A NICOLAVS DE LYRA.

relio punitionis, ad qua tenentur oēs superiores ex officio suscepto, & hac correctio non solū est propter emendationem peccantis, sed magis propter bonū commune, propter quod non debet superior cessare a tali correctione propter obstinationē, seu peiorationem peccantis, sicut fit in correctione fraterna, qua tantū ordinatur ad emendationem fratris, sed punire debet obstinatum etiam morte, si expediat pro bono republice.

Quoniā dictum est in hoc ca. quod propter peccatū idololatrie tradidit Deus Gētilēs in peccata luxurie vilissima, & plura detestabilia, Propter quod ad maiorē dīclorū evidentiam queritur, Vtrum vnū peccatum possit esse alterius peccati pēna.

Et arguitur, q̄ non: Primo, quia pēna iusta sunt, & a Deo, vt patet per Au. li. 83. quæstionum. quanquam peccatum autem non est iustum, nec a Deo, ergo, &c.

Itē pēne sunt adducte, vt per eas homines adluantur ad bonum virtutis, vt patet per philosophum 10. Ethicorum, sed per peccatum non reducitur homo ad bonū virtutis, sed magis ad oppositum ergo, &c.

Contrarium videtur in litera. In pēnam enim idololatrie Gentilium, inducuntur alia peccata enormia.

Respondeo, de peccato possimus loqui dupliciter. s. per se, & per accidens. Per se vero consideratur peccatū, secundum quod creditur a voluntate, sic enim habet rationē culpe, propter quod si nullō modo est voluntariū, non est peccatum. Et hoc modo vnū peccatum nō potest esse pēna alterius peccati, quia de ratione pēna est, q̄ sit contra voluntatē.

ADDITIO I.

In ca. 1. vbi dicitur in Postil. Segregatus in euangelium Dei.

Dupliciter legitur Apostolus fuisse segregatus. Vno mō ab vtero synagoge, seu doctrinæ Pharisæorū corpore. & mente, De quo intelligit illud Gal. 1. c. Qui me segregauit ab vtero matris meę. i. synagoge. Alio mō segregatus legit ab alijs apostolis, nō mente, sed corpore. vnde Act. 13. a. Segregate mihi Barnabam, & Paulū, in opus ad quod assumpsi eos, &c.

ADDITIO II.

In eo. c. 1. vbi dicitur in Postil. lō declarat quale sit istud euangeliū.

Euangeliū fuit pluribus expresse promissū. Esa. 41. g. vbi dicit, Primus ad Sion dicet, Ecce adsum, & Ierusalem euangelistam dabo. prout fuit in additione declaratum, &c.

ADDITIO III.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. Ad obediendum fidei.

Hoc qd̄ dicitur hic, Ad obediendum fidei, vñ cōtinuari cū precedētibus, & sequētibus sic intelligēdo, Accipimus apostolatū in oībus Gētibus ad obediendum fidei. i. vt faciamus Gētes obedire fidei.

ADDITIO IIII.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. Non enim erubescō euangelium.

C A P. II.

Propter q̄ & c. Hoc communiter de Gentibus, & Iudeis. Iudæus iudicabat Gentilem, propter priorem statum. Gentilis Iudæum. Vterque homo, non spiritus. Si Iudæus iudicat Gentilem

de idololatria, & ipsi idololatrę. Si Gentilis Iudæum de legis prauaricatione, & ipse prauaricator naturalis legis.

b Inexcusabilis. quia tu ipse testis es damnationis tuę, dum alium iudicās, quare hoc? quia eadē agis.

c Qui iudi. In quo ostendit se esse quod non est. i. iustū. Qui iudicas. Propter Iudęos hoc, & nondum eos nominatim exprimit, qui in lege gloriantur, & agunt, quę damnant, & quia nondū nominatim eos exprimit ideo dicit, Ita in omnē animā hominis operantis malum. Iudęi, & Gręci. Et gloria omni operanti bonum, Iudæo, & Gręco.

* Chryl. & Oecumen. Nouerat Apostolus vrbī cōmissum esse orbis principatū. Igitur sermonem ad principes dirigit. Potest tamen idem priuatis quoque conuenire. Dicit autē transgressionis magnitudinem. Et ipsi, inquit, perpetrabant iniqua, & simul cum perpetrantibus currebant. Vbi. n. quis-

NICOLAVS DE LYRA.

C A P. II.

Propter quod. Postquā Apostolus arguit vitia Gentilium, his cōsequēter arguit vitia Iudæorū. Et diuiditur in tres, quia primo ostēdit eos in culpa, & pēna Gētilibus similes. Secūdo, quo ad aliquid peiores, ibi. Si autē tu Iudęus. Tertio, quo ad aliquid meliores, in principio se. ca. Prima adhuc in duas, quia primo circa propositum ostendit veritatē. Secūdo remouet quorundam errorem, ibi. Existimas. Primum ostendit duplici ratio. Prima est, quia apud Gētilēs idololatria reputat-

tatē, & sic manifestum est, quod per se loquendo peccatum non potest esse pēna peccati. Per accidens autē peccatum potest esse pēna peccati tripliciter. Primo ex parte causa, qua remouet prohibens. Causa inclinantes ad peccatū sunt passionēs inordinatę, tentatio diaboli, & alia huiusmodi, quę impediuntur per diuinū auxilium, quod iuste subtrahitur propter peccatū, & talis subtractio est huius peccati pēna, & est a Deo, qui iuste retrahit auxiliū suum ab ingrato, & sic peccatum sequens propter subtractionē diuinū auxilij per accidens dicitur pēna precedentis peccati. Et hoc modo loquitur Apostolus, dicens, Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorū, &c. quia subtrahendo suū auxiliū permittitur peccatores vincī a passionibus suis, & demonū tentationibus. Alio modo potest esse pēna ex parte substantiæ actus peccati, qui afflictionē inducit, & hoc, siue sit actus interior, vt patet in ira, & inuidia, qui notabiliter affligit ipsū iratū, & inuidū, siue sit actus exterior, sicut aliqui grauib. laboribus. & dānis opprimuntur aliquando, vt expleant actū peccati, secūdu illud Sap. 5. b. Lassati sumus in via iniquitatis. Tertio mō ex parte effectus consequentis. Et his duobus modis vltimis vnū peccatū non solum est pēna precedentis peccati, sed etiā sui. Ad primum patet, quod procedit de peccato secundum se considerato. Ad secūdu dicendum, quod hęc punitio qua aliqui permittuntur a Deo in alia peccata vne, ab bonū virtutis ordinatū, & quandoque ad bonū peccantium, scilicet, cum post peccatū humiliores, & cautiore. resurgunt, semper autē ordinatur ad bonum aliorum, qui videntes tales de peccato in peccatum sic vne, magis reformidant peccare.

In hoc qd̄ dicitur, Non. n. erubescō euangeliū, vñ secundū glo. increpare illos qui crucē Christi putāt ignominia, yñ cruce cōfundebatur, de qua potius gloriari deberēt cū Apostolo, & sequitur ratio cum subdit, Virtus Dei est. i. virtutem Dei annunciat. non infirmitatem, sapientiam, non insipientiam. Hęc i. glo.

ADDITIO V.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. iustitia enim Dei in eo reuelatur.

Iustitia Dei reuelatur in euangelio ex fide in fidem, scilicet, Dei promittentis, in fidem Dei promissa implentis. Nam sicut antiqui iustificati fuerunt ex fide qua crediderunt Deo promittenti salutem futuram per Christum, sic moderni iustificantur in fide, qua credunt Deū impleuisse per Christum, promissionem prædictam quod probat per Abac. 2. a. Iustus autem ex fide viuit, indifferenter loquēs de præterita fide siue de præsentī, &c.

ADDITIO VI.

In eo. ca. vbi dicitur in Postil. Vtrū vnū peccatum esse possit alterius peccati pēna.

Hęc quæstio mouetur a sancto Tho. in prima secundę. q. 81. art. 2. in cor. quæstionis, & soluitur ibi eodem modo sub eisdem uerbis.

pīa ab alio correptus ad iudicium duceretur, ipsi sedebant, illumque condemnabant, cum ipsi equalia perpetrassent, & cū eo ad perpetrandum cucurrissent, & tamen condemnabāt, ita nouerant, quod peccarent, seseque multo magis cōdemnarēt. Qui enim male agit, & tamē similia perpetrātes

C A P. II.

Quia omnis faciens, & consentiens dignus est morte. Propter quod inexcusabilis es o homo, Tam Iudæus, quam Gentilis.

omni's qui iudicas. † In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis, † quę iudicas. Sci-

mus enim, quoniam iudicium Dei

condemnat, aduersus seipsum fert condemnationem.

* Basilius. Cauendum esse nos monet Apostolus, vt primum nostra delicta (quęcunque illa sint) emendemus, & tunc demum alios incusemus.

d Eadem enim agis.

Inanē excusationem Gentium, & Iudęorum sua auctoritate destruit Apostolus, posset enim excusationē peccati sui dicere Iudæus. Et si eadem me Iudęum defendit genus, & lex, me Gentilem ignorantia, contra Apostolus.

e Scimus enim quoniam iudicium Dei, &c. * Oecumen. Si qui dē hic non secundū veritatem est iudicium, nam & multi rei absoluuntur, & infantes cōdemnantur, in futuro autē secūdu veritatem erit. Imo & hic Dei iudicium, neque iniustum absoluit, neque iustum condemnat, quum hic ad iudicium in quosdam descenderit.

Sedu.

reputabatur meritoria, & fornicatio licita, propter qd̄ talia publice agebāt. Iudæi vero p legē a Deo specialiter sibi datā cognoscebāt ambō esse prohibita propter qd̄ in manifesto a talibus abstinebant, ne secūdu legem punirentur in occulto, tamē hęc operabantur, propter quod in peccato erant in Gentilibus similes. Et iō in fine precedentis ca. vbi dixit Apostolus. Quoniā qui talia agūt digni sunt morte, cōcludit. Propter qd̄ in. es o ho. i. tu Iudęus gentiliter viuēs, qui iudicas temerarie Gētilēs. Et causa subdit. In quo c. &c. Et patet litera. i. Sci. Hic ponitur secūda ratio. Licet. n. inter peccata manifesta, &

Corre. tio du plex.

Haymo.

† Nam hoc ip so quod.

† qui.

† Ethicorum nit. 31. d.

F

* o. cul.

A * Sedulus. Terrorem incutit, ut Deū quem incuriosum illi dicit, iuste malos secundum veritatem iudicaturū dicat: hoc est, severissime reddere secundum mēsurā vniuscuiusque, non parcere. Si. n. tu peccator, peccatorem tui similem iudicas, quanto magis Deus iustus te iudicabit iniustū? Humanum iudiciū multis modis corrumpitur, amore, odio, timore, avaritia: sepe iudicium integritas violatur & contra iustitię regulam interdum misericordia inclinatur. Solius ergo Dei est secundum veritatem iudicium.

a est secundum veritatē in eos qui talia agunt. Existimas autē

hoc ò homo, omnis qui iudicas eos qui talia agūt & facis ea,

quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius &

† patiētię & longanimitatis cōtēnis? Ignoras, qm̄ benignitas Dei ad † penitētiā te † addūcit. † Secūdū autē duritiā tuā

& cor impoenitēs † thesaurizas tibi irām in die irę & reuela-

miseriordiē consolationis. Sed observa ne longitudine misericordię Dei male vādo, tu tibi thesaurizes nā in die irę, & reuelationis iusti iudicij Dei, &c. *Vide eundem tractatū. 33. in iohannem: & libro primo contra aduersarium legis & prophetarū.*

Tres peccatorum gradus in his tribus verbis annotant. Peccatorum tres gradus.

Primus dum impunitatem promittis, ibi: *Existimas*. Secundus & grauior, quia contemnis donum Dei, ibi, *An diuitias*. Tertius & grauiissimus, quia ignoras te cōtemnere, ibi: *Ignoras, &c.*

Secundum au. Sunt enim quidam quibus mala quę agūt displicent, & ducti penitentia cordis: quaten⁹ eis datur ex eis exire laborant: de quibus hic non loquitur. Sūt alij quibus placēt mala, &

de misericordia Dei nimis p̄sumētes in eis pertinaciter perdurāt: in quo illius onduunt patientiā, & suā cumulat sarcinā deterius peccādo. Sunt & alij quibus displicent quidē mala, sed qm̄ grauiā esse intelligūt, putāt sibi nō posse ignosci, sicut ille qui dixit: *Maiores iniquitas mea, &c.* Illi ergo nimia spē Deū non iustū autumant: isti vero desperatione Deū nō bonū estimāt. Ex utroq; ergo periclitabunt & sperando cōtrarijs tibus & cōtrarijs affectionibus laborātes peribunt.

h *Theaurizas*. * Ambr. Necessē est enim tēueriori p̄na vt plectatur, immo flammis perennis torqueatur, qui longa Dei patientia non solum se emendare noluit, sed adhuc addens ad contemptum peccata exaggerauit.

* Basilus. Deus cum sit omnium bonorum largitor, vitam propria voluntate tribuit: iram vero sibi quisque suis flagitijs thesaurizat.

* Hieron. Periculum est non esse naturalem iram Dei, sed nostri vitij clementissimū & mēsuatissimū. Dū ad iram cundiam prouocari, dicente Apostolo, secundum duritiā tuam, & impoenitens cor, thesaurizas tibi iram, quia tu Deus naturaliter non habet, &c.

* Gregorius. Misericors Deus tempus nobis ad penitentiam relaxat, sed cum eius patientię gratiā nos ad augmentum vertimus culpę, hoc ipsum tempus quod ad parcendū pie disposuit districtus ad feriendū vertit: vt quia reuerti quis etiam spatio temporis accepto noluerit, per hoc mala sua ad reatum augeat, per quod ea diluere potuit si conuerti voluisset. Vnde scriptum est: *Theaurizas tibi iram, &c.*

* Origenes. Sicut omnia in mensura fecit Deus, & pondere & numero, ita etiam patientię eius certa mensura est: quam mensuram credendū est esse consumptam vel ab his qui diluuiū perire, vel ab his qui in Sodomis celestigne vniusti sunt. Vnde & de Amorrhęis dicitur, *Quid non repererunt peccata Amorrhęorum vsque nunc.* Tertio ergo Deus patienter, & expectat vniuscuiusque penitentiam. Sed non nos diluatur hoc, & tardos ad conuersionem faciat, quia rursus patientię eius & sustentationis certa mensura est.

Accumulas tibi vindictam, deterius peccando. Hęc impoenitentia est blasphemia in spiritum sanctum.

Ista duo occidunt animas, desperatio & peruersa spes. His ronec. 3 *ho. &c.* 1. o tu iudex qui iudicas Gentiles temerarie, vt dictū est. 4 *Quia, &c.* in die eius punitionē pp̄ p̄cōg dilationē q. d. non sic erit, sed magis cōtrariū, quia tu abuteris tēpore misericordię tibi dato ad penitēdū, tō subditur. 5 *An di. i.* abundantia. 6 *Bonitas.* qui a malis nō subtrahit bona naturę. 6 *Et patientiā.* quę differt illationem p̄næ. 6 *Et longā.* quę diu expectat conuersionē hominū a malo culpę. 7 *Contemnis?* q. d. sic impunitatem abarro gando. 8 *Ignoras quoniam be. Dei.* te tolerat. 9 *Ad p̄cōg.* ad quantum diu est in se: quia misistis suos ad bonum a malis nunquā aufert penitus quamdiu sunt in via: sed ipsi repellunt eos, & sic remanent in facibus suis. ideo subditur. 10 *Secundum autem, &c.* quia non cedit humo intinctus, durum enim in corporalibus dicitur, quod non cedit tangenti. Et ad similitudinem huius dicitur cor durum quod non obedit instiganti ad bonum. 11 *Theaurizati, &c.* id est, accumulatas tibi p̄nam. 12 *In die.* id est, vltionis æternæ. 13 *Et reue. in. Dei.* tunc enim reuelabuntur secreta cordis vestri.

Bonitas & patientia copiosa & lenitatis. Hymno. † patientiam. † inuitat. † colligis.

Beda ex lib. sent. Prosp.

Ambr. sius.

Lib. de bono patientiæ.

Lib. 3. ad Quirin. c. 35. Eccle. 5.

Lib. de fuga sculi cap. 3. In psal. 102.

NICOLAUS DE LYRA.

occulta sit distinctio quantum ad humanum iudicium, per quod tantum puniuntur manifesta: tñ quantum ad diuinū iudicium non est in hoc distinctio. quia punit secreta sicut & manifesta, eo quod ei nihil est occultum. j. Reg. 16. b. *Homo videt ea quę parent: Deus autem intrat cor.* Et ideo iudæi qui similia peccata faciebant in occulto, erant similiter puniendi, sicut & Gentiles facientes talia in manifesto. & sic habetur propositum, s. q. iudæi similes Gentilibus erant. Huius rationis ponit virtutem dicens. *Scimus &c. ve. i. fm̄ equitatē iustitię.* 1 *In cor quita. a.* publice vel occulte. 2 *Existimas ou.* Hic remouet circa dicta duplicē errorē. Secundum remouet tibi. *Non enim est acer.* quorū primus est. quia aliqui impunitatē attribuebāt sibi ex dilatione punitionis diuine, quasi esset obliuio peccata sua. hoc remouet tanq̄ erroneum: quia hoc prouenit ex Dei patientiā, quę cōcedit peccatoribus tps penitentię, vt si nō peniteāt, appareat eis cōdēnatio magis iusta, & similiter pleueratiū p̄natio in bono. Hęc sententiā deducit Apostolus diffuse dicēs, *Existimas autē.* hoc erronec.

A duobus fit blasphemia in spiritu sanctu. vnde in euangelio: *Qui peccauerit, vel velum blasphemie dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei hic vel in futuro.* de quo Ioannes in epistola cano. *Est peccatum ad mortem, non pro eo dico ut quis oret.*

Peccatu in spiritum sanctu fit duobus modis, scilicet, per obstinatione, vel desperationem. obstinatio est idorata in malitia metus pertinacia per quam fit homo impenitens. Et hac impenitentia est blasphemia in spiritum sanctum. Desperatio est qua quis penitus distidit de Dei bonitate. Et vtrunque dicitur peccatum in spiritum sanctum.

Ambr. Vere in spiritum sanctum delinquent, qui suam malitiam Dei bonitate excedere putant.

Haymo. Non tibi videatur Deus sic misericors, vt non videatur iustus, nec ira iustus, vt misereri non velit.

Aug. Illud peccatu aliqui irremissibile dicunt ideo, quia taliter peccantes penitere non pnt habentes corda indurata velut lapides. de quo Iob. *Induratum est cor eius velut lapis.* Alij dicunt irremissibile, quia taliter peccates nunq penitet, cum tn possint. & ideo nunquam eis remittitur. Vnde super Matthaeum dicit: *Tanta est labes illius peccati, vt deprecandi vtilitatem humilitate subire non possit: etiam si peccatu mala conscientia cognoscere & enuciare cogat.* Super Marcum dicit, quod talis peccans digne penitere non possit. Sed breuiter intelligendum vt, non posse nisi vix & difficulte & raro. vnde Aug. *Quasi inuitus in reo vindicat dñs, qui in vitam non in mortem a principio constituit homines. Idem: ista impenitentia, vel cor impenitens quamdiu quisque in hac carne vivit, no potest iudicari. De nullo enim desperandum est, quamdiu patientia Dei ad penitentiam adducit.*

a *Qui reddet vni.* qui modo illis quos liberat non reddit, cuius etiam erga iniquos modo larga est bonitas. In futuro autem reddet mala pro malis, quoniam iustus: Bona pro malis, quoniam bonus & iustus. Tantum mala pro bonis non reddet, quoniam iniustus non est.

Ad iustitiam pertinet, vt nuquam supplicio careant, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato: & vt nullos iniquo detur terminus vltionis, qui quamdiu valuit habere, noluit terminum criminis, quare non obstat pro temporalis peccato aeternaliter puniri hominem.

Amb. Nullum malum impunitum, &c. Hinc est, quod aliqui malam voluntatem in reprobis tantum poenam esse volunt, & non culpam: quia nihil meretur. Alij tamen culpam & poenam, etsi nihil merentur, sicut bona voluntas in bonis, nec manet impunita, quia ipsa in te poena. Vel hoc dicunt intelligi solum de statu praesentis vitae.

C * Aug.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 *Qui reddet, &c. secundum opera.* scilicet bonis praemia. Ideo sequitur.
 2 *His quidem.* id est, illis qui patientia Dei vsi sunt ad bene operandum.
 3 *Gloriam & honorem.* Recipient enim premium pro virtute in quo consistit ratio honoris. quia secundum Philo. Honor est premium virtutis. Recipient enim hunc honorem coram multis. scilicet coram multitudine angelorum: in quo ratio gloria consistit, quae est manifestatio honoris. vnde gloria dicitur a claritate, quasi quaedam clara, c. mutata in g.
 4 *Et incorruptionem.* quia electi resurgent in vitam immortalem & beatam. Et quia malis per oppositum redduntur tormenta, ideo subditur.
 5 *His autem qui sunt ex a.* peccatoribus obduratis, quorum anima semper contendit, vt dicitur 3. Ethic. quia synderesis seu dictamen rationis malo remurmurat, & sensualitas ad ipsum inclinat. Et sic est contentio inter partes animae.
 6 *Qui non ac. ve.* scilicet diuina pulsanti ad ostium cordis, per se ad bonum instigando & per suos praedicatores motiendo.
 7 *Creantur autem.* id est, diabolo iniquitatem suggerenti per se & per ministros suos.

* Aug. Si vita eterna bonis operibus redditur, sicut apertissime dicit scriptura: *Deus reddet unicuique secundum opera eius,* quoniam gratia est vita eterna, cum gratia non ex operibus reddatur, sed gratis detur, a postolo dicente, *Et qui operatur merces non impetratur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Et iterum. *Si gratia, iam non ex operibus &c.* Ista quomodo nullo modo mihi videtur posse dissolui, nisi intelligamus & ipsa bona opera nostra, quibus eterna redditur vita, ad Dei gratiam pertinere, propter illud quod ait Dominus. *Sine me nihil potestis facere.* Itaque vita bona nostra nihil aliud est, quam Dei gratia; si ne dubio & vita eterna quae bonae vitae redditur, Dei gratia est: & ipsa enim datur, quia gratis data est illa cui datur.

1 *tionis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera*
2 *† eius his quidem † secundum patientiam boni operis gloria*
3 *& honorem, & incorruptionem, quarerentibus vitam aeterna.*
4 *His autem qui sunt ex contentione, et qui non † acquiescunt*
5 *veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio,*
6 *& angustia in omnem animam † operantis malum. Iudei primum & Graeci*
7 *Gloria autem & honor & pax omni operanti*
8 *bonum, Iudaeo primum & Graeco. † Non est enim personarum*
9 *acceptio apud Deum. Quicumque enim sine lege peccauerunt*

10 *vindicare: vnde tribulatio, & angustia.*
11 *c Tribul. & ang.* Interim in anima sola ante iudicium, post iudicium autem ira & indignatio.
12 *d In omnem.* Quod supra indefinite ibi. *His autem qui.* hic vniuersaliter, vt includat Iudaeum & Gentilem.
13 *e Animam.* dicit quia de incredulo agit anima, pro cuius perfidia ardebitur spirituali poena.
14 *f Iu. pri.* Ambr. Iudaeum semper anteponit: quia credens propter Abraham honorificentior est, diffidens peius tractandus, quia promissa patribus refutauit.

* Aug. Boni non solum secundum suae bonae voluntatis merita praemium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem per Dei gratiam consequuti sunt, ac si adimpleatur quod scriptum est: *Gloria, & honor, & pax, omni operanti bonum.*
 * Sedul. Hic contraria superioribus opponuntur: nam gloria contra iram, honor est contra indignationem: & quod supra incorruptionem, hic pacem appellat. Triplex autem diuisio in his sententijs claret. Nam veri Christiani cum bonis operibus in primo ordine ponuntur, vbi dicit: *His qui secundum pat. boni operis, &c.* In secundo loco incredulos & impios absque bonis operibus ex utroque populo posuit, dicens. *His autem qui ex contentione, &c.* Tertio incredulos: cum bonis tamen operibus, dicens: *Gloria & honor, &c.* Potest enim fieri, vt ex his qui in lege sunt & Christo non credit, iustitiam diligat, misericordiam tenet, charitatem & continentiam seruet, &c. Hic etiam si vitam non habeat aeternam, tamen gloria operum eius, & honor, & pax poterit non perire, &c.

g *Non est enim, &c.* Coaequo Iudaeum & Gentilem in poena & gloria: quia Deus iudicat non secundum personas sed secundum merita, quia utroque secundum modum peccati damnat.
h *Amb. Praerogatiuum generis non sequitur vt suscipiat causam patrum diffidentem, vel abiciat a se propter indignitatem parentum.*

1 *Ira & indignatio.* Summi iudicis.
2 *Tribulatio.* in prolatione sententiae. Matth. 25. d. *Ite maledicti in ignem aeternum, &c.*
3 *In omnem animam.* i. in oem hominem malum. Nominatur enim hoc totum compositum a parte digniori, sicut Exo. 1. a. Oes aetate quae egresse sunt de femore Iacob. i. omnes homines.
4 *Iudei primum & Graeci.* Isti enim praeter alios Gentibus habebant auxilia diuina contra peccata. Iudei enim per legem, Graeci per sapientiam acquisitam: quia tunc philosophia vigebat in Graecia, propter quod peccata istorum magis erant graua, & per consequens magis punienda.

5 *Gloria autem & honor, &c.* Ex dictis patet haec litera.
6 *Non est enim.* Hic remouetur error secundus. Et primo ponitur haec remouitio. Secundo: cuiusdam dicti declaratio, ibi: *Cum enim Gen.* Error autem iste erat aliquorum Iudeorum impunitatem sibi arrogantium, eo quod legem a Deo receperant praeter ceteris Gentibus, secundum quod dicitur Psal. 147. b. *Non fecit taliter omni nationi, &c.* Hoc igitur remouet, dicens. *Non est enim person. acc. &c.* Dimittendo praeter ceteris impunita Iudeorum peccata.
7 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

8 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

9 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

10 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

11 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

12 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

13 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

14 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

15 *Quicumque enim si.* id est, legem scriptam non habentes quales fuerunt Gentiles.

Matth. 12. c
 1. Ioan. 5. d
 Peccatum in spiritu sanctum fit duobus modis.
 † sua
 † contentio.
 † hominis.
 L. de verbis Domini.
 Iob 41. c.
 Idem Tractatu 89 in Ioan. Mar. 12. c.
 Mar. 3. d.
 Nota Dei bonitatem.

D
 lib. de grat. & lib. arb. cap. 8.
 Rom. 4.
 † qui perseuerantes in bene faciendo.
 Ioan 15. † obtemperat.
 † De pen. dif. 4. fil. ex bono Eph. 6. b Col. 3. d
 E
 Act. 10. c.
 Epist. 47.
 F
 Augusti. in psal. 118.
 Diuisio.

rentum credentem, sed vnumquemq; proprio merito, aut remunerat, aut condemnat.

a *Sine lege.* Aug. Aiebat. n. Apostolus hic de illa lege quam dedit Moyses populo Israel. Iō ergo Gētilēs sine lege dixit, quia talē legem scriptā non acceperant, quam se accepisse gloriabantur Iudei.

b *In le.* Aug. Qui no- uerunt diuina manda- ta auferetur ab eis ex- cusatio quam alii ha- bent de ignorātia. Sed nec ipsi sine pēna e- rūt. Et licet gratius sit peccare hominē scien- tem quā nesciētem, non ideo tamen ad i- gnorantiā tenebras fu- giendum. Aliud est e- nim nescisse, aliud sci- re noluisse.

c *Iudicab.* Nō ut quasi per ignem salui fiant, quidam dnt, sed pror- sus peribūt. Dicit em̄ Christus quōd tolera- bilius erit Sodomæ in iudicio, quā Iu- dzis in Christo non credentibus. Et item quōd excusationē non habebunt de peccato infidelitatis, quia venit & locutus est eis: de quo hnt excusa- tionem illi, quibus nec per se, nec per suos locutus est, qui ta- men non effugient damnationem, quia *qui sine le. pe. si. l. per.* Leuiores tamen passuri, quia qui plus committit, plus ab eo exigitur: *quia seruus sciens vo. domini sui & non fa. & c.*

d *Non e. au.* Amb. Nonne sola lex saluat? non, quia non facit iustos. & hoc est: non enim pro auditu, sed factores quicun- que, quod quidem est per gratiam.

e *Sed factores.* id est, qui credunt in Christum, quem lex pro- misit, quicunque sūt: quod non est nisi per gratiam.

f *Factores: legis, iustificabuntur.* i. iusti deputabuntur, vel iusti fient a Deo, ut sint factores. Non qui ante erāt factores, post iustificabuntur, ut si diceretur: homines creabuntur, quia ip- sa creatione fit ut sint homines sic ipsi non qui ante erant fa- ctōres iustificabuntur, quia etiam Gētilēs.

* Chryf. Rectē addidit, *apud Deum*: etenim apud homines fortasse probi, ac graues, & magnopere se iactantes videri possint, apud Deum autem longe secus.

g *Cum enim.* Cum. n. dixerat Gentilem damnari si male ope- raretur, saluari si bene: sed cum legē non hēat, quasi nesciat quid sit bonum quidve malū, videretur sibi neutrum debe- re imputari. Contra Apostolus: Et si non habeat scriptam le- gem, hēt naturalem, quia intelligit & sibi conscius est qd sit bonū & quid sit malū. Et ideo credendus est bene vel male operari, & merito saluari vel damnari. Bene operari dico & saluari, quod non est nisi per gratiam & fidem, quæ renouat naturalem imaginem Dei in homine ex vitio & verustate sopitam, sine qua renouatione male operatur, & damnatur accusante eum conscientia, vitium quippe contra naturam est, quod utiq; sanat gratia. Non enim vltique adeo in huma- na ani-

na aīa imago terrenorum affectuū labe detrita est, vt nulla in ea lineamenta remāserint. Non oīno deletum est qd ibi per imaginē Dei cū crearetur impressum est. Proinde vitio sanato per gratiam, naturaliter fiunt ea quæ legis sunt. Non quod per naturæ nomen negata sit grā, sed potius per gra- tiam reparata natura, qua gratia interiori homine renouato lex iustitiæ rescribitur, quam deleuerat cul- pa.

h *Opus legis.* Est fi- des, quam vltro ha- bent in cordibus, id- est, intimo affectu, vbi fides per dilectionem operatur.

i *Irenæus.* Qua- re patribus (legis na- turæ) non disposuit Dominus testamen- tum? Quia lex non est posita iustis, iusti autem patres virtu- te decalogi conferti- ptam habentes in cor- dibus & animabus suis legem, diligentes Deum qui fecit eos & abstinentes erga pro- ximum ab inultitia,

non fuit necesse admonere eos correptorijs literis, quia ha- bebant in semetipsis iustitiam legis, & c.

* Origenes. Hoc enim naturaliter sentire possunt homi- nes, ne homicidium, ne adulterium faciant, ne furentur, ne fallum testimonium dicant, vt honorent parentes, & horū similia fortassis & quod Deus creator omnium, scriptum est in corde gentilium.

* Sedulius. Ne quis forte diceret, legē gentes non hnt, ad quam ergo formā poterunt iudicari? Rñ. Certum est quod gentes quæ legē non hnt, naturaliter quæ sunt legis tacere, non pro sabbathis, vel neomenijs, vel sacrificijs, quæ in lege scripta sunt. Non enim hæc lex in cordibus gentilium dicit esse scripta, sed hoc quod naturaliter sentire possunt. Magis tamen mihi videntur hæc quæ in corde scripta esse dicunt, euangelicis legibus conuenire, vbi cuncta ad naturalem re- feruntur æquitatem. Quid enim naturalibus sensibus proxi- mus, quam vt quæ nolunt tibi fieri homines, hæc ne faciant alijs? Hęc autem lex scripta est spiritu Dei viuū.

i *Testimonium reddente illis conscientia, &c.* * Seduli. Hoc ad præsentis vitæ cogitationes pertinere videtur, cum quid fa- ciendum vel non faciendum sit, diutina cogitatione delibe- ramus, & inuicem se cogitationibus accusantibus, quia cogi- tationes nostrę erunt in die iudicij ante oculos nostros, tan- quam quædam historię noscendę. sicut scriptum est. *Ar- gnam te, & statuam illum contra faciem tuam.*

* Occu. In eo iudicio nō est nobis opus extrinsecis vel ac- cusator. b. vel vitia nobis testimonia ferentibus, sed cuiusq; cogitationes ac cōscientia vel accusabit vel excusabit. Idcir- co quāquā hic hoīes absoluerint, non oportet hos esse secu- ros: nihil enim inde iuuabuntur. Rursum, & si cōdemnaue- rint,

L. de spiritu & litera.

Matt. 10. b.

inter se inuicem cogitatio- nibus accu- sationibus aut etiā excusationibus.

Luc 12. f.

Hom. 5. ad Rom.

Aug. li. de spi- ritu & lite. c. 21. & 26.

Gal. 5. b. 19. q. 2. c. dug sunt

tez

L. 4. ca 30.

E

Psal. 49.

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Sine lege.* scilicet scripta.
- 2 *Peribunt.* Quia habuerunt legem naturalem bonū & ma- lum ostendentem, vt postea declarabitur.
- 3 *Et quic. & c.* Id est legem Mosaicam habentes, cuiusmodi fuerunt Iudei.
- 4 *Per le. n. punientur* in quantum transgressi sunt eā. Et sub- ditur ratio.
- 5 *Non enim au. h. & c. q. d.* receptio legis nisi sequatur impletio operis, nō iustificat. Et iō de illa acceptio- ne non debet sibi aliquis impunitatē arrogare.
- 6 *Sed fa- ctō. n.* quicunq; sint illi, siue Iudei, siue Gētilēs.
- 7 *Cum enim Gētilēs.* Hic declarat quoddā dictum, scilicet, qd Gētilēs ha- buerant legem naturalem. ideo facientes cōtra dictamē illius legis increbantur puniri, & viuētes secundū ipsam præmitti. pp quod observatio legis naturalis cum fide & cultu vnus Dei, ad quod etiā inducit ratio naturalis, aliquo modo suffi- cit ad salutem Gentium vltque ad publicationem euangeliij, quia non tenebantur ad legem Moyli. Dicit igitur: *Cum enim Gētilēs quæ legem non habent.* scilicet Mosaicam.
- 8 *Naturaliter ea quæ legis sunt fa.* i. ex nāli dictamine rōnis.

- 9 *Eiusmodi legem non habentes.* scilicet Mosaicam.
- 10 *Ipsi sibi sunt.* i. rō naturalis, quæ est principalior pars hoīs, pp quod dī totus hō, vt dictum est sup Ipsa quidē est eis lex, quia lex scripta diuina vel humana est a lege naturali deriua- ta qd ad agibilia, qd prima principia agibilū sunt impressa intellectui practico, ex qb. deriuant leges quasi quædā cōclu- siones, sicut intellectui speculatiuo impressa sunt primo prin- cipia speculabilū, ex quib. deriuant scientię tanquā quædā veritates conclusę.
- 11 *Qui ostē. opus legis.* Qd declarat p ef- fectū dicens.
- 12 *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Quæ ex naturali dictamine rōnis recalcitrat, malo & cōsentit bono.
- 13 *Et int. se cog. & c. aut.* Dnt autē cogitationes ac- cusantes malæ & defendentes bonæ quæ examinatur & de- clarantur corā naturali iudicatio hoīs, sicut coram iudice per prima principia operabilū naturaliter inserta, sicut est il- lud: *Hoc facias alij, quod tibi vis fieri, & no facias alij, qd tibi non vis fieri.* Et licet hoc iudicium fiat in præfenti, tamen multo clarius fiet in die iudicij. Ideo sequitur: *In die cum tu. & c.*
- 14 *Secundum euang. meum.* Licet enim euangelium sit folius Christi

Lex scripta a lege natural. Tobiz 4. c.

Eius-

Tom. 6.

b 2

Christi

A riat, non admodum angi oportet, siquidē nihil ibi nocetūt.
 * **B**asil Pravae igitur cogitationes oīno vitāde sunt, quas per ignominiam atque seccordiam mente nutrimus, vt sunt vitia libidinis, cupiditatis, ambitionis, auaritia, reliquorūq; victorū femina, quę primo quidē motu compesci nequeūt: quin etiam occasio- nem potius & mate- riā ad Dei gratiā pro merendam, exercen- damq; virtutem sup- peditat. Si vero in his blandior aliquantūlū mora fuerit, humana tentatio est. Si ad ex- tremū certa ratione deliberationeque fir- metur, omnino letise- ra est.

B *Si autem tu.* Hic Iu- deos aggreditur, gra- uis accusans eos de peccatis, eo q̄ plura haberent auxilia.

B *Ducem esse.* Cæcos & in tenebris existen- tes dicit Gentiles, qui & ratione priuati cæci sunt: etsi quid sciunt: tamē in tenebris sunt.

C *Habentem formam.* Vt alijs exemplū sciē- tię legis sis & verita- tis. Quidam. n. scientiam & intellectū alicuius libri habēt & ita sentiūt sicut auctor ipse sensit, nō tñ habēt inde veritatē: quia nesciunt quō sit verum, nec etiam esse verum: sed Iu- deus iactat se habere sensum legis, & scire verū esse sensum illum legis, ita vt alijs habere volentibus sit exemplar.

d *Qui ergo alium doces, &c.* * Theod. Ostrēdit Iudāū nullā ex data tibi lege vtilitatem accepisse, sed tm̄ pp̄ scripta exul- tare & tibi valde placere: & alios quidem conari docere, fa- ctis autē, verbis suis contradicere, & frustra in lege gloriari.

* **Ambr.** Hoc est, Tu qui gentiles arguis, q̄ sine lege & deo sint, teipsum non arguis. Dissidens. n. de Christo in le- ge promissio, in eisdem quę arguis, inuenitis. Dū negas Chri- stum in lege promissum, fidē eius per malā interpretationē subripis. Adulteras etiam legem, qñ veritatem Christi tol- lis & mendacium ponis. Sacrilegus es, qñ Christum negas. Præuaricator legis es, qñ sensum legis, qui de incarnatione & diuinitate Christi est præteris: & Deum inhonoras, dum testimonium eius quod dedit de filio suo, non recipis.

Tractat. de inutilibus cogitat.

† Ecce.

† eximia infirmitas in lege Haymo.

† cognitionis ac. Aug. lib. de spir. & lit. c. 8.

† adulterandum, adulteraris.

† Ezech. 36. c. secundum 70.

† Israelitæ Iudæi.

* **Tertullianus.** Oportet constantiam commonendi pro- ptiā conuersationis auctoritate dirigere, ne dicta, factis de- ficientibus, erubeant.

* **Cyprianus** siue, **August.** Primum abusionis gradus est, si sine bonis operibus sapiens, & prædicator fuerit qui quod sermone docet, acti- bus explere, negligit.

1 **Auditores enim do-**
 2 **ctrinæ, dicta facere cō-**
 3 **terminunt cum prædi-**
 4 **catoris opera a prædi-**
 5 **cationis verbis disere-**
 6 **pare conspiciunt, &c.**

e *Nomen enim Dei.* Inter gentes blasphematur nomē Dei per Iudæos: quia creden- tibus Iudæi suadere ni- tebantur Christum non esse deum dicen- dum. Vel quia olim Gentes non aduertere- bant Iudæos libitrat- ditos pro noxis suis, sed idolis suis dabant gloriam de victoria, quasi Iudæorum deū vicissent in Iudæis.

7 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 8 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 9 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 10 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 11 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 12 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 13 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 14 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

15 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 16 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 17 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 18 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 19 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 20 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 21 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 22 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

23 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 24 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 25 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 26 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 27 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 28 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 29 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 30 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

31 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 32 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 33 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 34 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 35 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 36 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 37 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 38 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

39 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 40 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 41 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 42 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 43 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 44 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 45 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 46 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

47 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 48 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 49 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 50 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 51 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 52 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 53 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 54 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

55 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 56 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 57 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 58 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 59 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 60 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 61 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 62 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

63 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 64 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 65 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 66 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 67 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 68 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 69 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 70 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

71 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 72 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 73 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 74 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 75 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 76 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 77 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 78 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

79 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 80 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 81 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 82 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 83 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 84 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 85 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 86 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

87 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 88 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 89 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 90 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 91 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 92 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 93 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 94 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

95 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 96 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 97 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 98 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 99 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 100 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 101 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 102 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

103 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 104 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 105 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 106 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 107 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 108 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 109 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 110 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

111 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 112 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 113 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 114 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 115 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 116 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 117 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 118 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

119 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 120 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 121 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 122 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 123 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 124 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 125 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 126 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

127 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 128 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 129 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 130 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 131 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 132 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 133 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 134 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

135 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 136 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 137 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 138 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 139 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 140 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 141 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 142 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

143 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 144 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 145 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 146 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 147 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 148 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 149 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 150 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

151 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 152 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 153 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 154 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 155 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 156 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 157 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 158 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

159 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 160 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 161 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 162 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 163 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 164 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 165 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 166 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

167 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 168 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 169 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 170 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 171 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 172 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 173 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 174 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

175 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 176 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 177 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 178 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 179 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 180 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 181 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 182 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

183 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 184 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 185 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 186 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 187 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 188 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 189 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 190 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

191 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 192 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 193 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 194 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 195 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 196 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 197 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 198 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

199 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 200 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 201 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 202 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 203 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 204 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 205 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 206 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

207 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 208 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 209 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 210 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 211 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 212 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 213 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 214 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

215 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 216 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 217 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 218 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 219 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 220 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 221 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 222 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

223 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 224 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 225 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 226 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 227 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 228 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 229 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 230 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

231 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 232 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 233 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 234 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 235 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 236 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 237 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 238 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

239 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 240 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 241 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 242 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 243 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 244 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 245 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 246 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

247 **ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,**
 248 **eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem**
 249 **formam scientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium do-**
 250 **ces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum furar-**
 251 **is. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abomina-**
 252 **ris idola, sacrilegiū facis. Qui in lege gloriaris, per præuarica-**
 253 **tionē legis Deū inhonoras. Nomen enim Dei per vos blas-**
 254 **phemāt inter Gētes, sicut scriptū est. Circumcisio quæ pro-**

D L de patiē

L de duodecim auctoribus seculi c

Haymo.

E t propter v male audir.

† 22. q. 2 quæritur. c contra.

Haymo.

Gal. 5. a.

F

NICOLAUS DE LYRA.

Christi tanquam auctoris, tamen dicitur euangelium Apo- stoli tanquam eius prædicatoris.

1 *Per Iesum Christum.* Finale enim iudicium exercebitur per eum.

2 *Si autem tu, &c.* Prius Apostolus ostendit Iudæos & Gen- tiles in culpa & pœna fuisse similes: hic ostendit Iudæos in aliquo peiores. Et hoc est ex duobus. Secū- dum ponitur ibi: *Circumcisio.* Primum autem est beneficium legis acceptę: per quam Iudæi præ ceteris Gentibus à Deo fuerunt sublimati, secundum quod dicitur Deut. 4. b. *Quæ est enim alia gens sic in- clyta, vt habeat ceremonias iustaque iudicis & vniuersam legem?* & quanto status altior tanto casus grauior erat. Et ideo peccatum Iudæorum grauius erat peccato Gentilium in eodem genere peccati. Dicit igitur. *Si autem tu Iudæus cognominaris.* Et dicit, *cognominaris*: quia primo nominati sunt Hebræi ab Heber, in cuius familia mansit lingua Hebraica, quæ prius erat omnibus cōis, Gen. 11. a. *Erat autem terra labij vnius, &c.* Postea nominati sunt Israelitæ à Iacob, qui nominatus est Israel: Gen. 32. 1. Et vltra Iudæi à tribu Iuda nobiliori.

3 *Et requi. in le.* nō vagādo per varios errores, sicut Gētiles.

4 *Et gloriaris in Deo.* id est, in notitia vnius Dei.

5 *Et nosti. vni. id est,* præcepta in legem expressa.

6 *Et probas vni.* id est, scis eligere meliora.

7 *Instructus per legem.* Quę ostendit omnia ista: & non solū ad regum proprium, sed etiam aliorum: Ideo subditur.

8 *Confidis teipsum.* præsumendo de tali instructione.

9 *Ducem esse cæcorum,* quo ad fidem.

10 *Lumen eorum qui in tenebris sunt.* quantum ad mores.

11 *Eruditorem insipienti.* quantum ad maiores.

12 *Magistrum infantium.* quantum ad minores.

13 *Habentem formam scientiæ.* In speculatiuis.

14 *Et veritatis in lege.* In prædicis. propter quod concludit peccati grauitatem, dicens.

15 *Qui ergo alium doces, teipsum non.* Et sic peccas in teipsum.

12 *Magistrum infantium.* quantum ad minores.

13 *Habentem formam scientiæ.* In speculatiuis.

Circuncisio, ad eam tandem venit, & ait: Verum, dicetis magnam vtilitatemque rem quandam esse. Vtique fateor, sed tunc quando legem factis exprimit.

Epist. 58. quæ est ad Dardanum.

† iustificatio- nes.

† pro

† si legem ser- uauerit.

Lib. 2. de nup- tijs & conc. cap. 11.

* Hieron. Profuit suo tempore Circuncisio, si iustitia cuius est signaculum ad fuit. * Augustin. Sacra- mentum regenerationis nostræ manifestū esse voluit manifestus Mediator. Erat autē antiquis iustis aliquod occultum, cum & illi eadem fide salui fierent, quæ fuerat suo tempore reuelanda. Quod si circuncisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur, quid respondebitur de ijs, qui antequā hoc præceptum esset, Deo placuerunt, &c.

* Idem. Ex quo in- stituta est circuncisio in populo Dei, quod erat tunc signaculum iustitiæ fidei, ad signi- ficationem purgationis valebat & paruulis originalis vete- risque peccati, sicut & baptismus valere cepit ad innouatio- nem hominis, ex quo est institutus. a Si legem. Ambr. Vt deponas omnia turpia, vt cor circun- cidas & credas Christo. b Nonne. Comparatione sui te damnabilem ostendit, qui non per naturam neque per circuncisionem, sed per legem nouisti, quod ille per naturam, id est, Christum. c Iudicabit, &c. Videtur ergo in præsentī loco dicere Gen- tes, quæ in præputio carnis ad fidem Christi venerunt, quas legem spiritualem seruantes comparat & præfert Iudæis, qui per literā & circuncisionem carnis præuaricatores sunt legis,

legis, quos & iudicandos ab illis dicit.

d Non enim. Vnde Iudaus potest fieri Gentilis, & Genti- lis, Iudæus. Non enim.

e Iudæus. Interpretatur confitens: qui enim vere credit & recte confitetur, vere est Iudæus.

D Augustinus in Epist. 75.

a Tibi qui es de genere Abraham. b Christo credas. spiritualiter custodias. c Si quod circuncisio exigit non implet, scilicet, ut credas in Christum. a deest, si legem obserues, si autem præuaricator legis sis, cir- cuncisio tua præputium facta est. Si igitur præputium † iusti- tiam legis custodiat, nonne præputium illius † in circunci- sione reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura est præpu- tium, † legem consummans, te, qui per literam & circunci- sionem præuaricator legis es. Non enim qui in manifesto Iu- dæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

f Cuius cor. Orige- nes. Est quæ purifi- cat animam, & vitio- rum maculas abscin- dit.

* Origenes. Nos imbuti per Aposto- lum, dicimus, quia sicut multa alia in fi- gura & imagine futu- ræ veritatis fiebant: ita & circuncisio illa carnalis circuncisio- nis spiritualis formā præferbat.

Homil. 3. in Gen.

E In hunc Apo- stoli locum.

vt hic dicitur? Omnino non inueniet quomodo iuxta men- tem suam Paulus intelligendus sit: qui vbi docuit circunci- sionem exteriorem nihil prodesse: alteram & interiorem subiunxit, cuius typum & figuram illa prætulit.

g Cuius laus. Ambrosius. Laudat Deus credentem, non car- ne circuncisum. Iudæorum laus ex hominibus est, qui si fa- ciunt quod lex iubet sine spiritu tamen timore pœnæ, non amore iustitiæ, & ita non est coram Deo quod apparet co- ram homine.

Non ex ho. August. Est illa circuncisio qua illicita con- cupiscentia amputatur, quod non fit litera docente & iu- uante, sed spiritu adiuuante & subsequente.

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

conditionis per accidens tamen. Et primo ostendit propo- situm. Secundo infert corollarium, ibi. Non enim. Circa pri- mum sciendum, quod circuncisio erat quædam protestatio legis seruandæ, Gal. 5. a. Testificor omni homini circuncisio- nis, quod debitor sit vniuersæ legis. Igitur sicut professio alicuius reli- giosæ regulæ multum valet proficenti, si eam impleat ope- re: & si non impleat, magis est sibi damnabilis, sic circun- cisio per accidens erat nociua Iudæis, inquantū erant trans- gressores legis. Et hoc est quod dicit. Circun. qui. pro. Et pa- tet litera vsque ibi.

1 Circun. tua. præ. id est, facta est abominabilis Deo. sicut Gentiles præputium habentes erant Iudæis abominabiles, intantum, quod dedignabantur cum eis comedere. & per oppositum concludit Apostolus, quod Gentiles incircunci- si opera legis facientes ex rationis naturalis dictamine, vt dictum est supra, erant Deo accepti. Et hoc est quod dicit.

2 Siigi. præ. id est, Gentilis incircuncisus.

3 Iusti de. cu. quantum ad præcepta moralia quæ sunt de di- ctamine rationis.

4 Non. præ. il. in. id est, tantum sibi valebit sicut circunci- sio. q. d. Sic.

5 Et in. & c. Hęc litera est intricata. Et construat sic. Et præ. id est, Gentilis incircuncisus, Legem con. id est, opera legis

legis implens. Quod ex na. id est, quod fit in eo ex naturalis rationis iudicio. Iudi. te. id est, condemnabilem te osten- det.

6 Qui per li. & c. id est, factus es transgressor legis, qui ta- men habes eam in scripto, & circuncisionem in corpore tuo. q. d. sic condemnabilem te ostendet.

7 Non enim, & c. Hic ex prædictis infert corollarium, scilicet, quod duplex est circuncisio. Vna spiritualis, quæ est præ- cisio culpæ. Alia corporalis, quæ est præcisio pelliculæ coope- rientis membrum vitile. Et prima melior est secunda, quā- to anima melior est corpore. & secundum hoc duplex est Iu- dæus. Vnus spiritualis, qui habet mentem circuncisam. Alius carnalis habens carnem circuncisam. Et primus melior est sicut & de circuncisione dictum est. Hoc est quod dicitur, Non enim qui in ma. id est, circuncisus carne, qui potest ho- minibus apparere.

Circuncisio duplex.

8 Iudæus est. scilicet tantum. Et similiter dicit de circunci- sione carnis.

9 Neque quæ in ma. sed qui in abscondito Iudæus est, qui circuncisus est mente soli Deo visibili.

10 Et circun. cordis in spiritu. scilicet, sancto qui vitia rescin- dit.

11 Cuius. scilicet, circuncisionis spiritualis.

12 Laus non ex ho. qui solum vident exteriora.

13 Sed ex Deo est. qui videt interiora.

ADDITIO I.

In cap. 2. vbi dicitur in postil. Quia primo nominati sunt Hebræi ab Heber. Hebræi non nominantur ab Heber prout in postilla: nec etiam ab Abraham. Sed vnde hęc denomi- natio deriuetur, ostenditur Matth. 21. in additione, &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in postilla. Non enim. Hic ex dictis infert corollarium.

Iere-

Ieremię. 9. cap. dicitur sic: Omnes Gentes habent præ- putium, omnis autem domus Israel incircuncisi sunt cor- de. Ex quo patet, quod duplex est præputium scilicet spiri- tuale & corporale. Similiter quod circuncisio non seruanti- um legem est facta præputium. Et propheta concordat ex- presse cum apostolo, &c.

REPLICA. In secundo cap. epistolę ad Romanos, vbi postillator dicit Hebręos dictos ab Heber, Burgen. opponit. Sed eius oppositum corrigitur Gen. 10. & 12.

Tom. 6.

b 3

C A P. III.

Quid ergo amp. Obicit qd videt posse obijci, vt soluat. Quandoquidē Iudæus sit Gentilis, & econuerso. ergo quid est plus Iudæus, qui dē populus peculiaris Dei quam Gentili qui dicitur canis immundus? Aut quid consecutus est de circumcissione?

† habet in quo excellat Iudæus.

† commissā.

† oracula.

† faciet irritum.

† P. al. 115. a.

† Ibi. 5.

† iniustitia.

ad hoc valuit quidem olim, sed non ideo digniores in fide. & hoc est multum plus est Iudæo secundū priorem statum, & hoc per omnem modū. Omnis modus vel in administratione temporalium, vel reservatione spiritualium, in quo vtroque multa Iudæus Deo fecit, que non Gentibus: & ita secundum priorem statum digniores.

* Theodor. apud Oecum. Vel vbi Iudæum depressisset supercilium ostendissetque eos vane de circumcissione, ac lege Iudæique appellatione gloriati: ne quis eum suspiceretur odio ac inuidia id agere, subdit, Quæ excellentia est Iudæi, aut quæ utilitas circ.

B Siquidem inquit, gentium alienigenarum diuino cultu virtuteque ornati, diuina fruuntur electione, cur à gentibus segregauit Deus Israel, & circumcissionem dedit? R. Elegit eorum primogenitores: ab Aegyptiorum violentia liberauit: signa fecit: legem dedit: prophetas misit. Si quidem hoc significat, *Multa per omnem modum*. His tamen silentio prateritis, solam posuit legislationem.

b *Primum quidem, quia cr.* Q. Vt alia minora de temporalibus pratermittam, hoc primum & præcipuum pono, quia eloquia domini, id est, lex & prophetæ eis vt amicis sunt credata, per quæ intelligerent de futura redemptione. Sed dices: Non ideo plus? quia non crediderunt eloquijs, vt Christum promissum reciperent quidam eorum. Ad quod non ideo tamen minus profuit credentibus. & hoc est, Nam si quidam non crediderunt, non ideo fides euacuata est.

* Dionys. Arcop. Solus ferme Israel præ omnibus ad verissimi Domini intelligentiam cognitionemque conuersus est: vnde Israeliticam plebem sese diuino cultui deuouisse, illumque hereditario iure suscepisse sacra scriptura indicat, dicens: *Factus est pars Domini populus eius.*

* Oecume. Poterat ad obiectionem dicere, quod circumcisio carnis typus erat huius quæ per fidem est circumcisio in spiritu. Verū, hac interim relicta solutione, ad aliam venit. Prodest Iudaismus: ex hoc enim viam salutis didicerunt, legem ducem ad ea quæ agenda erant acceperunt. Quod si non seruarunt, sibi ipsis indignentur.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Quid ergo amp. Ostenso in quo Iudæi erant peioris conditionis quam alij, hic ostenditur, qd erant melioris. Et diuiditur in duas partes: quia primo ostenditur propositū. Secundo remouet quoddā obiectū, ibi. *Quis enim.* Et est sententia talis, qd primo mouet quonem ex prædictis, dicens.

- 1 *Quid ergo ampl. Iud. est?* Id est, melius quam Gentili.
- 2 *Aut quæ util. cir.* A Deo datæ patribus sanctis, cuius opera sunt perfecta. Deut. 22. Et rñdet, dicens.
- 3 *Mul. per om. mo.* Quod ostendit consequenter, dicens.
- 4 *Fri. qui. quia cre. sunt illis.* i. specialiter tradita.
- 5 *Eloquia Dei.* In lege & prophetis quæ in Deū dirigunt, & ad susceptionē Christi disponūt. Gal. 3. d. *Lex pædagogus noster fuit in Christo.* Et de prophetis dicit Rab. Sal. Hebraus, qd non sunt locuti nisi ad dies Messie: quod est intelligendum de principali intentione, prout declarauimus plenius in veteri Testō. Ratio aut quare lex & prophetia datæ sunt singulariter populo Iudæico, hæc est, quia Christus in carnem inde erat nasciturus, pp quod præ alijs populis decens erat ipsum pollere quadā speciali sanctitate, ad quā inducunt lex & prophetæ.
- 6 *Quid enim.* Hic consequenter remouet quoddā obiectū. Et primo fit propositum. Secundo tollitur quoddā incidens erroneū, ibi. Si aut. Circa primū dicit. *Quid enim.* q. d. non obstat prædictis, qd plures Iudæi fuerūt increduli: quia eorū incredulitas non abstulit fidelitatem Dei de implendo quod promiserat patribus antiquis in datione legis & aduentu Christi, & hoc est qd dicit.
- 7 *Nunquid incre. allo. si. De. a. fidelitatem.*
- 8 *Euacua. Absit.* Et subditur ratio. *Est autem De. re.* Implendo promissum, in his

Diuisio.

Diuisio.

c *Nunquid inc.* Nunqui quia aliquid credere noluerunt, præiudicabitur ceteris Iudæis, ne digni iudicentur accipere quod Deus promittit fidelibus quippe cum facta sit promissio vt credentibus proficeret.

d *Eidem.* Vel quidam crediderunt Deo, vel quod Deus hominibus promiserat. Aug. in psal. 115.

C A P. III.

a Secundum priorem statum. De lege & legalibus obiectiuis.

Vid ergo t amplius Iudæo est, aut q utilitas circūcisionis? Multum per oem modū. Primū quidē, quia cre-

Lex & prophetæ. Ideo plus.

dita sunt illis eloquia Dei. Quid. n. si quidā illorū nō crediderunt? Nū-

a Non ideo minus factum credentibus. b Inexpletani fecit. Quod euacuata sit. Sed potius.

a quid incredulitas illorum fidem Dei t euacuauit? Absit. Est

Enim. a Implens promissā. b Et ita indignus promissione in quantum à seipso est. Sed.

e autem Deus verax, t omnis autem homo mendax, sicut

a De promissione filij uel uenia ingemi sentis.

f scriptum est, t vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cū iudicaris. Si autem t iniquitas nostra iusti-

a Vel filium non misisse, uel ueniam non dare. Hic sensus de Dauid uerbis iniuste trahebatur.

Iudæus, ne dignior videatur in nouo statu.

f *Vt iusti.* * Ambr. Sermones Dei pleni sunt veritatis atq; iustitiæ: ideoque vera sunt quæcunque loquutus est Dominus de fragilitate humana, quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendet ad fraudem, &c.

* Idem. Ideo prabet se Dominus audiendum, vt de se iudicetur, quò magis vincat. Quomodo autem se prabeat, audi: *Popule meus quid fecit tibi, aut in quo contristasti te? Quia ex Aegypto eduxi te, &c.* Graue hoc iudicium cum Dominus de se postulat contra hominem iudicari. Quid enim respondeas ei, qui vniuersa tibi contulit, omnibus te præfecit? Vocat te in iudicium: venies, quid responsurus es ei: qui nisi iterum tibi donet peristi? Ideo Dauid iudicium refugit, & misericordiā poscit dicēs: *Ne intres in iudiciū cū seruo tuo, &c.*

Q. peccauit vt mittendo filium de filij pe mea sicut promissisti, iustus esse & ex sola iustitia promissionis cōplectere, nō ex meritis meis cōproberis, & vincas implendo promissā, cū iudicaris non debere implere pp mea peccata. Vel: Tibi tantū dico me peccasse vt dū ego & oēs peccamus, tu solus iustus appareas in oibus promissis tuis, & superas omnes in iustitia cum alijs compararis. Vel uicit homo Deus qn iudicatus est, quia pp illam humilitatem Deus dedit ei nomen quod est super omne nomen. Quod nō pertinet ad superius argumentum, sed additum est ex abundantia. *Vt iusti.* & Iustus iudex à peccatoribus iudicatus est & in eo uicit: huic itaque nullū peccatū habenti Dauid dicit: Tibi soli peccauit, vt iustificeris qui superas omnes iudices, qui solus iniuste iudicaris.

g *Si autem iniqui.* Dixit, qd Deus verax, & omnis homo mendax

Phil. 2. a. P. al. 142. Aug. in psal. 50.

Phil. 2. a. P. al. 50. a. F

his quæ promittuntur absolute, cuiusmodi sunt predicta. Si aut aliquid promittatur à Deo sub conditione, ticut prosperitas tpalis fuit promissā Iudæis si fideliter seruirent ei, non tollit diuina veritas per aduersitates eis immixtas, qn recesserunt à Deo, quia non stabat cōditio. *Omnis au. ho. men.* Voluntas. n. humana mutabilis est, & ideo pōt esse mendax in promissis. Non sic aut Deus, cuius voluntas est immutabilis. Et ad hoc inducit exemplum de promissione facta ipsi Dauid absolute de conseruatione regni sui & posteris eius: cuius impletio non fuit impedita per peccatum Dauid cum Bethsabee. Et hoc est qd dicit. *Sicut scriptum est.* Psalm. 50. quæ fecit Dauid penitēs de dicto peccato, vt ibidē declarauit. *Vt iustificeris in sermo. tuis.* Ibi pmittit. *Tibi soli peccauit, & malum coram te feci.* Et subintelligit. *Remitte mihi. Vt iustifice. in ser. tuis.* i. vt veritas sermonis tui appareat de conseruatione regni & Chro nascituro de me, sicut pmissisti. *Et vincas cū iudicaris.* Faciēdo cōtariū qd de te iudicat à multis. Post. n. adulteriū Dauid cum Bethsabee, & occisionē vtriusque multi dicebāt, qd promissā Dei facta Dauid erāt retractata. qd tñ nō erat verū, quia facta fuerunt absolute. *13 Si aut iniquitas nostra.* Hic circa p̄dicta remouet errorē incidentē. Ex hoc. n. qd ex peccatis hominū apparet iustitia Dei cōmendabilis, dixerūt aliqui, qd peccata per se faciūt ad gloriā Dei, qd Apostolus falsum ostendit ducēdo ex hoc ad triplex inconueniens. Primum est, quod Deus esset iniquus inferendo penam peccatoribus, cum secundū hoc peccata per se faciūt ad gloriā suam. Et hoc est, quod dicit. *Si aut iniquitas nostra iustitiam Dei commendat,* id est, commendabilem facit.

Quid

permisit illos. Omnes dixit insurrexisse, id est, malos, omnem
A populum non permisisse, scilicet, bonos.

Aug. in psal.
 13.
 psal. 52.

a *Non est usque ad.* Christus tñ facit bonum in se & in suis.
 * Hilarius. Si res ita se habet, quod non sit iustus quisquam,
 quō ergo Deo Abel placuit, Seth probatus est, Isaac simili-

a Cum ipsa declinatione. **b** Quia & alios declinare fecerunt. **c** Declinauerunt quia.
A Deo quia. **Q**uia de illis. **d** Præter Christum.
e Id est, nec vnus: quia nullus nisi Christus.

a simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est

a Quia fetor verborum & operum eorum corrumpit alios.
 Quia hiant recipere inortuos, hoc sit vbi audent appetere.

vsque ad vnum. † Sepulchrum patens est guttur eorum, lin-

a Vbi non audent aperire malis. **c** Verbis bona dicentes, sed malum in corde co-
 gitantes. **d** Odium insanabile. **e** Erant. **f** Id est, sub corde.

guis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labijs eorū.

a Etiam. **a** Id est, inaledicis verbis, vt demonium habes, & huiusmodi. **b** Id est amaris iuris. **c** Abundanter.

Quorum os † maledictione & amaritudine plenum est, ve-

a Etiam. **b** Affectus. **c** Quasi homicidæ ex deliberatione. **d** Christi & suorum. **e** Temporalis poena.

b loces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio

a Aeterna damnatio. **b** Operibus. **c** Christum. vnde, pax multa diligentibus nomen tuum
 domine.

& † infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoue-

a Nec saltem timor Dei inflexit eos à malo. **Qui** est initium sapientia.
b Hæc Dauid. **Nos** autem Apostoli. **Ne** alio distorquerent hoc Iudæi.

runt: non est timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem

a Psalmi dicuntur lex, quia informant. **b** Ad emendationem illorum.
c Supple & de his.

d quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt lo-

a Ita. **b** Etiam Iudæorum. **c** A sua gloria. **d** Totum Deo tribuens.
e Omnis homo non tantum Gentilis, sine lege scripta reus de impietate,
 sed etiam Iudæus reus de legis transgressionem.

quitur, ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mun-

Quod debet. **a** Ens. **b** Carnalis.

g dus Deo: quia ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro

ceremonialia & figuratiua, quæ nunquam valuerunt con-
 scientiam mundare, etiam si cum charitate & deuotione
 fierent. quia non fuerunt instituta in iustificationem, sed
 in futurorum significationem & peccati infirmitatis osten-
 sionem, quia lex non venit peccata tollere, sed ostendere
 & punire.

g *Non iustificabitur omnis caro, &c.* Secundum ceremonia-
 lia intellige non moralia: quæ utique iustificanc & in euan-
 gelio consummantur.

Ambr.

NICOLAUS DE LYRA,

1 *Simul inuti. fa. sunt.* deficientes à consecutione finis vlti-
 mi, sicut medicina dicitur inutilis: quæ deficit ab introdu-
 ctione sanitatis.

2 *Non est qui fa. bo. non est usque.* quia nullus potest facere bo-
 num meritorium sine gratia Dei & quoniam ipsa subtracta
 homines communiter labuntur in horribilia peccata, ideo
 sequitur.

3 *Sep. pa.* Ex sepulchro enim patenti fetor exhalat. sic ta-
 les proferunt verba vilia & foetida, quia ex abundantia cor-
 dis os loquitur Matth. 12.

4 *Linguis suis do. age.* proximum decipiendo.

5 *Venenum as. sub la. eo.* occulte detrahendo.

6 *Quorum os ma.* Deum blasphemando.

7 *Et amaritudine ple.* alijs malum persuadendo.

8 *Veloces pedes eorum ad effundendum sangui.* innocentem,

9 *Contritio & infelic. &c.* quasi finaliter conterentur & ad
 miseriam deducuntur.

10 *Et viam pacis non cognoue.* quæ adducit vitam beatam,
 vbi est pax perfecta. & subditur prædictorum causa.

11 *Non est timor Dei.* qui retrahit à malo.

12 *Ante oculos eorum.* propter quod sine retinaculo cur-
 runt ad malum.

13 *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur.* Hic scriptu-
 ram allegatam applicat ad propositum. dicens: *Scimus au-
 tem quoniam quæcunque lex loquit.* Ex hoc dicunt aliqui exposi-
 tores, quod scriptura allegata loquitur tantum de Iudæis qui
 sub lege Mosaica erant: sed scriptura immediate præcedens
 dissonat, vbi dicitur: *Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes
 sub peccato esse.* similiter subsequens immediate vbi dicitur.
Et omne os obstruatur. & subditus fiat omnis mundus Deo: Ex qui-
 bus patet, quod loquitur de Iudæis & gentilibus. Nec obstat
 quod dicitur: *His qui sub lege sunt, loquitur.* Tum quia dicitur
 hic

hic qui sub lege indefinite. & sicut Iudæi erant sub lege na-
 turali. Indefinita vero iuris æquipollet vniuersi. Tum quia
 non dicitur hic de his qui in lege sunt, sed de his qui sub le-
 ge sunt. licet autem liber Psalmorum de quo accepta est scri-
 ptura præallegata, datus sit Iudæis sicut & alij libri veteris
 Testamenti, non solum loquitur de Iudæis, sed etiam de
 multis alijs gentilibus. sicut declaratum fuit ibi, & per singu-
 los libros veter. Testamen. Sciendum igitur, quod psalmus
 decimus tertius de quo assumpta est scriptura secundum sen-
 sum literalem de Nabuchodonosor loquitur rege Babylo-
 nis & eius exercitu, vt dictum fuit ibidem, tamen secundum
 Tropologicum conuenienter allegatur de omnibus pecca-
 torib⁹ generaliter. & hoc modo allegat eam Apostolus hic.
 Sicut primæ Corin. 10. a. Scripturam Exodi, allegat in sensu
 allegorico dicens: *Petra autem erat Christus.* Certum est enim,
 quod petra vnde fluxerunt aquæ in deserto non erat Chri-
 stus historice, sed tantum allegorice, quia ipsum signabat.
 Dicit igitur Apostolus: *Scimus autem quoniam quæcunque.* sci-
 licet Mosaica, sub qua continetur liber Psalmorū, accipien-
 do legem generaliter pro omnibus libris veteris Testamen-
 ti, sicut frequenter accipiunt Iudæi.

14 *His qui sub lege sunt loquitur.* id est, Iudæis. Non tamen so-
 lum illis loquitur, sed etiam alijs gentibus. & sic potest intel-
 ligi auctoritas prius inducta. Vel aliter: *His qui sub lege sunt lo-
 quitur.* indefinite, i. gentilibus, qui erant sub lege naturali, &
 Iudæis qui erant sub lege Moyse, vt prædictum est.

15 *Vt omne os.* scilicet gentilis & Iudæi.

16 *Obstruatur, &c.* id est, quod non habeat audaciam con-
 tra Deum loquendi.

17 *Et subditus fiat omnis mundus Deo.* tanquam eius gratia in-
 digens ad consequendum salutem.

18 *Quia ex operibus legis.* Mosaicæ vel naturalis.

19 *Non iusti. omnis ca.* id est, omnis homo.

Luc. 24. g.
 Ioan. 10. g.
 Psal. 81. b.
 Ioan. 15. d.
 Blal. 34. a.

Augustin. in
 epist. ad ga-
 latas.

E

F

† Psal. 5. b.
 & 13. b.

† execratio-
 nione.

† Apoc. 5.
 † calamitas.

Marth. 23. d.
 Ibid. 16. a.
 Ita. i. a.

A Ambrosius Non ideo minime iustificatos homines afferit apud deum, quia legem iustitiæ non seruauerunt in præceptis, sed quia sacramentum mysterij dei, quod in Christo, est credere noluerunt. Per hoc enim decreuit deus iustificare hominem, non per legem, &c.

Augusti. Destruxit superbiam gloriã rem de operibus legis, quæ destrui, & deberet, & possit, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa iustificare crederentur.

Idem. Neque contra seipsum dicit, Factores legis iustificabuntur, tanquam per opera non per gratiã iustificentur, cum dicat gratis iustificari hominem per fidem sine operibus legis, nihilque aliud velit intelligi in eo, quod dixit, gratis, nisi quia iustificationem non præcedunt. Aperte quippe alibi dicit, *Sigratia, iam non ex operibus.* Sed sic intelligendũ est, *Factores legis iustificabuntur, ut sciamus eos non esse factores legis, nisi iustificentur, ut non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat & c.* Cũ, verò dictum est, *Factores legis iustificabuntur, quid aliud dictum est, quam, iustificabuntur: Factores enim legis utique iusti sunt.*

a *Coram illo.* Qui in re videt, utrũ ex amore iustitiæ quid agatur, vel timore pœnæ, quod non vident homines.

b *Per legem enim.* Hic incipit de lege, ut ostendat iustitiã non esse ex ea. *Per le. enim. c. pec.* Non quod prius prorsus nescirentur, sed quod non impune futura apud deum peccata. Quædam peccata ante legem cognoscebantur, ut cum apud Pharaonem Ioseph accusat⁹ de crimine adulterij missus fuit in carcerem. Et fratres eius dixerunt, *Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum.* Quædam autem cognita sunt per legem, quæ ante ignorabantur, ut concupiscentia, & originale peccatum. Quædam etiam grauiora per legem cognita sunt, quam ante putabantur.

c *Cognitio peccati.* Si cognoscunt, & non cauent, præuaricatio est, & ita ira.

d *Testif. a le. & pro.* Quia lex eam multis sacramentis figurauit. Vel in hoc lex prohibet testimonium iustitiæ dei, quia ea nemo iustificatur, Prophetæ, prænunciando quod Christi impleuit aduentus.

e *Iustitia au.* Nõ qua ipse iustus essentialiter, sed qua induit impium, quando misericorditer de fide- li facit fidelem. *Iustitia. au.* Iustitia dixit, nõ misericordia. Ut cunque, quod promiserat deus in le. & p- phie. *scilicet.* aduentũ Christi reddidit.

f *Omnes enim peccauerunt, &c.* Anselmus. Verè non est distinctio Iudej, & Græci, quia omnes peccauerunt, vel in se, vel in Adam. Quoniam lex, siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in literis promulgata, præu- cata est ab ipsis. *Omnes ergo peccauerunt, & egent quori die gloria dei, idest vt deº magis magisque glorificetur in eis, tribuendo beneficia gratiæ suæ per remissionem quotidianorũ delictorum, & multiplicationem virtutum.*

g *Egent glo.* idest, indulgentia, & venia peccatorum.

h *Gratis.* Non per legẽ, non per propriam voluntatem, sed per gratiam Christi, quæ donum dei est, donum autem maximum spiritus sanctus est. Non tñ, quod omnino sine nostra voluntate fiat. Sed voluntas nostra nõ dicitur infirma per legẽ vt sanet gratia voluntatem, & sanata voluntas impleat legẽ, non cõstituta sub lege, nec indigens lege huius gratiæ percipiendæ nulla pcedunt merita, quia meritis impij non gratia sed pœna debetur, nec ista esset grata, si non daret^r gratuita.

Aug. Hanc iustificationem, & habeamus, & augeamus, & perficiamus. Sed totum ex deo, non tamen quasi dormientes, non quasi, vt non conemur, nõ quasi, vt non velimus. Sine voluntate tua non erit in te iustitia dei. Volũtas quidem non est, nisi tua, iustitia nõ est, nisi dei. Esse potest iustitia dei sine voluntate tua, sed in te esse non potest, nisi per voluntatem tuam, &c. Qui fecit te, sine te, nõ te iustificat sine te. Ergo fecit nescientem, iustificat volentem, &c.

4 *Manifestata est,* in Gentilibus spiritum sanctum recipientibus modo dicto, qui tamen legem Moysi non seruabant.

5 *Testificata a lege.* idest, a libris Moysi, qui proprie dicuntur lex apud Hebræos, & Gene. 49. b. dicitur de Christo, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, Et in translatione Chaldaica, quæ apud Hebræos esse autentica habetur. Donec veniat Messias & ipse erit expectatio Gentium, quia indifferenter Iudæis, & Gentilibus dedit spiritum sanctum.

6 *Et pro. Iohel. 2. g.* Effundam de spiritu meo super omnem carnem, idest, super omnem hominem Iudæum, siue Gẽtilem. ideo concludit.

7 *Iustitia autem dei.* idest, faciens, deo acceptum.

8 *Per fidem Iesu Christi.* & dicitur, *super omnes.* quantum ad apostolos, & alios primo credentes, & *in omnes,* quantum ad alios, qui eandem fidem reciperent, & recipient per prædicationem Apostolorum, & succedentium doctorum.

9 *Non est distinctio.* inter Iudæos, & Gentiles quantum ad iustificationem per Christi fidem loquitur Apostolus de fide formata charitate, quæ iustificat.

10 *Omnes enim.* Hic consequenter ostenditur modus iustificationis huius per causam formalem, efficiendam, & finalem, & temporis congruentiam, præmittitur tamen huius iustificationis necessitas, cum dicitur, *Omnes enim p. tam Iudæi, quam Gentiles.*

11 *Et egent glo. Dei.* idest, gratia sui, per quam apparet gloriosus, & subditur huius iustificationis modus cum dicitur.

12 *Iusti. igitur gratis.* idest sine meritis nostris.

13 *Per gratiam ipsius.* formaliter.

14 *Et per redemptionem, quæ est in Christo Iesu.* idest, per passionem eius efficienter, meritorie tamen.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Coram illo.* i. vt sit acceptus deo pro beatitudine consequenda.

2 *Per leg. enim co. pec.* supple fit, non tamen eius remissio, sed per gratiam dei. Sed contra hoc videretur, quod in Leuitico frequenter dicitur, quod in oblatione sacrificij p peccato, s. Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei. Ad quod dicendum, quod virtute illius sacrificij secundum se non dimittetur peccatum, secundum quod dicitur Heb. 10. a. Impossibile est sanguine taurorum auferri peccata, sed in quantum illud sacrificium erat quedam protestatio Christi passuri, q̄ protestationem cognoscebant maiores magis explicite, minores verò implicite, & sic virtute fidei Christi gratiam cõferente, eo quod eadem fides erat antiquorũ, & modernorũ remittebatur, & non virtute sacrificij, & hoc satis ostenditur ex modo loquendi cũ d̄r. *Orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei,* quia ex fide, & deuotione offerentiũ remittebatur peccatũ.

3 *Nunc au. si. le. iu.* Ostenso, quod consequutio salutis non erat, nisi per fidẽ Christi, & hoc ex legis imperfectione. Hic consequenter hoc idem ostendit ex fidei Christi perfectione. Et diuiditur in duas, quia primo hoc facit ratione, secundo exẽplo Abrahæ. ca. 4. Prima in duas, quia primo ostenditur propositum, secundo infertur corollarium, ubi, *Vbi est ergo gloriatio.* Prima adhuc in duas, quia primo ostendit hominem iustificari per fidem Christi, secundo ponitur modus iustificandi, ubi, *Omnes enim, & c.* Circa primum sit talis ratio, Illud proprie iustificat, quod facit dignum vita æterna etiam sine lege Mosaica, sed sic est de fide Christi, quia Gentilibus eã recipientibus dabatur in signo visibili spiritus sanctus, vt patet Act. 10. g. de Cornelio, & alijs Gentilibus cum eo existentibus, ergo, &c. huius rationis ponit minorem, di. *Nunc au. si. ne lege iusti. Dei.* idest facit deo acceptũ, & vita æterna dignũ.

4 *Manife-*

1 *Quæ*

epistol. ad
lath.

l. de gratia
helli cõtra
lag. c. 3. &
le spiritu, &
c. 26.

B

uof. in epi.
Galat.
Augusti. li. de
rat. & lib. ar
trio.
peccatorum
cognitio ua-
a.
Genesi. 39. d.
videm 42. d.

Augusti. lib. de
piritu, & lite

C

Diuisio.

-in eum.

Iustificatur
autem.

E

Augustin. lib.
de spiritu, &
lit. ca. 9.

Ser. 15. de ver-
bis Apostoli.

F

a Pro-

A Proposuit deus propitia. Ad hoc, ut ostenderet se veracem in promissis, quæ ostensio necessario fuit non solum pro remissione presentium, sed & eorum, quæ præcesserunt in sustentatione dei, deo, scilicet patiente, & non puniente, tum ut ostenderet in hoc tempore Christi, quod nullo alio tempore fieri potuit, quod ipse, scilicet, iustificat, & saluat.

B Fidem in san. id est, fidem passionis, vel per fidem, & per passionem, neutrum enim sine altero valet.

C Propter remis. Duplex effectus remissionis est, scilicet carere poena, & frui gloria. primum habuerunt ante Christi mortem iusti, quia poenam actualem non sentiebant. Sed post Christi mortem data est eis gloria diuinæ visionis, a qua differrebantur deo sustentate eorum delicta.

D In sustentatione. Patienter sustinuit deus peccata eorum, qui fuerunt ante legem, & sub lege, non puniuit, neque remisit, ita ut gloriam haberet, donec veniret, qui delicta tam præcedentium, quam subsequentiū pretio sui sanguinis absolveret.

E Exclusa est. Vel exclusum, id est, manifestum est, in quo debes gloriari, sed non in lege factorum, sed fidei, ut de gloriatione laudabili dicat, quæ est in domino. Et eam exclusam dicit, id est, ut emineret expressam.

Vnde, & excludores dicuntur, quidam artifices argentiarii in qua significatione accipitur et illud in psal. ut excludantur, imineant, qui probati sunt argento, id est, eloquio domini.

F Iustificari ho. Non quin credens post per dilectionem debeat operari, ut & Abraham filium immolare voluit. sequuntur etiam opera iustificatum, non præcedunt iustificandum, sed sola fide sine operibus præcedentibus homo fit iustus, ut non magis sint iusti qui opera legis timore fecerant, cum fides per dilectionem operetur in corde etiam si foris, non exit in opere. vnde & non meritis priorum operum ad iustitiam fidei venit, in quo Iudæi se præferebant. bona opera etiam ante fidem inania sunt, ita ut videantur esse magnæ vires, & cursus celerrimus præter viam. Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit.

G Sine operibus. præcedentibus, non sequentiis, sine quibus est inanis

inanis fides, ut Iacobus ait: *fides sine operibus mortua est.* & ipse Paulus, *Si habuero omnem scientiam, ut m. transf. Cha. non ha. n.*

* Aug. Homines non intelligentes, quod ait Apostolus. *Arbitramur hominem iustificari.* & c. putauerunt eum dicere, sufficere homini fidem, etiam si male viuat, & bona opera non habeat.

Quod absit, ut sentiret vas electionis, qui quodam loco, valere in Christo fidem quæ per dilectionem operatur. Ipsa est, quæ fideles dei separatur ab immundis demonibus. Nam & ipsi si credunt, & contremiscunt, sed non bene operantur. Non ergo habent istam fidem, ex qua iustus viuunt, id est, quæ per dilectionem operatur, ut reddat ei deus vitam æternam secundum opera eius.

* Idem. Iacobus vehementer infestus est eis, qui sapiunt fidem sine operibus valere ad salutem, ut illos etiam demonibus comparet. & c. Dicit etiam quia *Fides sine operibus mortua est.* Quousque igitur falluntur, qui fide mortua sibi vitam perpetuam pollicentur?

* Idem. Quomodo iustificabitur homo per fidem sine operibus? Respondet ipse Apostolus. Propterea hoc dixi tibi o homo, ne quasi de operibus tuis, presumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse fidei gratiam.

* Hiero. Hæretici quanto plures fuerint, tanto magis delinquant deo, & gloriuntur in populis, & per dulces sermones deuorant domos viduarum. Cum enim viderint aliquos delinquentes, aiunt, Nihil aliud querit deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieritis, non curat quid agatis.

* Idem. Abutuntur quidam hoc loco apostoli ad destructionem operum iustitiæ, solam fidem posse sufficere affirmantes, cum tamen alibi dicat Apostolus, Si habuero omnem fidem, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Addendo autem hic, *operibus legis.* ostendit esse etiam gratiæ opera.

* Ambrosius. Quomodo illi, qui solum Patrem prædicat, spes nulla est, si non profiteatur in eadem veritate & Filium, ita & huius spes frustrata, qui solam professionem fidei habet sine bonis operibus.

Augusti. libr. de spiritu, & litera.

Duplex remissionis effectus.

Operum

Iaco. d. 1. Cor. 13. de gratia, & lib. arb. cap. 7.

reconciliatorem.

præteritorum quæ tolerauit deus.

de fide, oper. c. 14.

Iac. 2. Præfat. in p. 31.

Com. in 4. Olex.

Com. in huius locum.

Com. in 2. ad Titum.

Ab-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quem proposuit deus. qui est causa efficiens nostræ iustificationis principaliter.
- 2 Per fidem. nos deo coniungentem.
- 3 In sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ. scilicet finaliter. per hoc enim declarauit se iustum, quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens non reliquit impunitum.
- 4 In sustentatione dei. Sustentaui enim patres in limbo sine poena sensibili.
- 5 Ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tem. scilicet gratiæ in quo ostenditur sua iustitia, quæ facit dignum vita æterna.
- 6 Ut sit ipse iustus. id est, manifeste appareat iustus.
- 7 Et iustificans eum. id est quemcūque credentem in Christo.
- 8 Vbi est gloriatio. Hic infert quoddam corollarium. secundo soluit obiectionem in contrarium, ibi, *Legem ergo.* Declaratum est, quod iustitia dei æqualiter dabatur conuersis ad fidem Christi de Iudaismo, & de Gentilitate, & id concludit Apostolus, quod Iudæi non debebant Gentiles despiciere, gloriando inaniter de legis obseruatione. Quod tamē faciebant in primitiua ecclesia, secundum quod dicitur Actuum sexto. *Factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum.* Ad hoc igitur reprimendum

- reprimendum dicit Apostolus, *Vbi est ergo gloriatio tua?* O Iudæe, qui inaniter gloriaris de lege.
- 9 Exclusa est. quantum ad ceremonialia, quæ tempore legis nouæ non sunt obseruanda, quæ erant mere figuralia. adueniente verò veritate tempore Christi cessat figura, Iudicialia verò exclusa sunt in quantum habebant vim obligandi in lege, illa tñ possunt de nouo institui in lege noua, quantum ad illa, quæ regimini Christianorum videntur accommodata. Moralialia verò manent, quia sunt de lege nature, quæ est immutabilis, & subditur modus dictæ exclusionis, cum queritur.
- 10 Per quam le. facta est dicta exclusio.
- 11 Factorum. id est, per legem veterem, quæ in obseruantijs carnalibus existerat, quasi dicat non.
- 12 Sed per le. si. id est, per legem euangelicam, quæ spiritualis est, quod confirmat, dicens.
- 13 An Iu. deus tantum, quasi dicat non.
- 14 Imo Gentium. Finis enim correspondet principio, & ideo sicut Iudæi, & Gentiles processerunt a deo, sicut ab vno principio, ita reducuntur ad ipsum, sicut ad vnum finem, quæ reductio fit per mediatorem Iesum Christum, ideo subditur.
- 15 Quoniam quidem vnus est deus. scilicet, Gentilium, & Iudæorum.
- 16 Qui iustificat circumcisos. id est, Iudæos circumcisos.

A *Abfit.* lex non destruitur, cum impleta secundum spiritum, cessat secundum literam.
B *Statuimus.* Quia ostendimus completum, quod lex dicit, vel statuimus, id est, firmamus, cum sine fide infirma esset, quia hic est gratia fidei qua lex impletur. Legis enim status firma

tur, quia mystica, & ceremonialia spiritualiter implentur, & quod inuis in mortalibus pertinebat, in euangelio addit, & quod lex venturum promittebat, fides euangelij iam aduenit se testatur. Mystica ergo, & promittentia in euangelio impleta.

Idem est ex fide, & per fidem. *b* Immundos Gentiles. *c* Quia dicitur omnes iustificari per fidem.
 ex fide, & praputium per fidem. Legem ergo destruiamus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.

1 quod lex venturum
 2 promittebat, fides euangelij iam aduenit
 3 se testatur. Mystica ergo,
 4 & promittentia in euangelio impleta.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ex fide. i. per fidem Christi, & non per circumcisionem. 2 Et praputium. i. Gentiles praputium habentes. 3 Per fidem. s. eiusdem mediatoris Iesu Christi. 4 Legem ergo, &c. Hic consequenter respondet Apostolus cuidam obiectioni, quia per hanc verba, & similia imponebant sibi Iudaei, & destruebant legem Moysi per predicationem fidei Christi, ut habetur Act. 21. d. Hoc igitur remouet, dicens, Legem ergo Moysi. 5 Destruimus, &c. i. per predicationem fidei Christi. 6 Absit. Sed legem statuimus. i. confirmamus quoniam aliquid est via, & dispositio ad aliud, ad quod ordinatur, sicut ad finem, si cesset sine habito, non pro hoc dicitur destrui, sed magis confirmari, quia virtualiter manet in alio meliori, sicut est de motu ad formam, quia cessat forma introducta, & virtualiter manet in ipsa. Lex autem vetus fuit quedam positio, ad nouam, et ordinata ad ipsam, sicut quoddam imperfectum ad rem perfectiorem. unde dicitur Iere. 31. f. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda foedus nouum, non secundum, &c. & subditur. Et ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et ideo lex vetus non destruitur, sed magis statuitur, quantum ad id in quo cessat simpliciter, cuiusmodi sunt ceremonialia. alia vero non sic cessant, ut dictum est. Ad maiorem dictorum, & dicendorum intelligentiam quaeritur hic. Vtrum lex vetus suo tempore iustificaret. Et arguitur primo, quod sic. Nam Leui. 20. b. dicitur, Custodite leges meas atque iudicia, quae faciunt homo in eis viuere. sed vita spiritualis hominis est per iustitiam, ergo, &c. Item per circumcisionem tollebatur culpa originalis, sicut modo per baptismum, sed culpa non auferitur, nisi per gratiam, sicut nec tenebrae, nisi per lumen. ergo circumcisio conferebat gratiam, quae iustificat simpliciter. Item omnes moderni doctores tenent, quod in circumcisione dabatur gratia, ergo, &c. Contra Gal. 3. d. Si data esset lex, quae posset iustificare, sequeretur quod Christus gratis mortuus esset. i. sine causa, hoc est inconueniens, ergo & illud ex quo sequitur, scilicet, quod lex vetus iustificaret.

Circa, quod promittenda sunt, quaedam distinctiones. Prima est de iustificatione, quae potest accipi dupliciter. Vno modo proprie, & sic iustificatio est factio iustitiae. Alio magis large pro significatione iustitiae, sicut vna dicitur sana, eo quod est sanitatis significatio. Secunda distinctio est de iustitia quae potest esse accipi dupliciter, scilicet vno modo perfecte, secundum quam iustificatur homo apud deum. Alio modo imperfecte, & sic iustitia est virtus politica. Tertia distinctio est de veteri lege, quae distinguitur secundum praeccepta moralia,

ADDITIONO I.

In ca. 3. vbi dicitur in postil. *Ut iustificeris in ser. tu.*

Hoc quod dicitur. *Ut iustificeris in ser. tu.* non vbi bene exponi de Christo nascituro prout postil. exponit. Dato. n. quod Dauid fuisset aeternaliter condemnatus, posset ex eo descendere Christus, qui ex multis descendit peccatoribus, ut patet in sua genealogia. Vnde praedicta verba melius vnde exponenda sunt in Glo. quae in eodem loco sic dicit, Precaut ergo Dauid, ut parcat, & sic impleat, quod promisit de venia ingemiscens, di. *Quacunq; hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor.* q. d. ideo me munda, *Ut iustifice in ser. tuis.* quae sunt de promissione veniae ingemiscens. *Et vincas.* i. conuincas eos, qui dicunt, quod non parces mihi, eo quod quod grauer peccauit, cum iudicaris. ab eis. haec in glo. Et de hoc amplius in additione super illum psalm. vide ibi.

ADDITIONO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Sciendum ergo, quod psalmus 13. Psalmus iste, s. *Dixit insipiens.* de quo sumpta est scriptura hic allegata; ad literam proprie exponitur de Iudaeo Christi in persona contemptore, sicut Glo. exponit ibid. quae quidem expositio magis concordat literae, prout declaratum fuit super. in addi. super illum psalm. vii & Apostolus secundum sensum literalem hic intelligitur allegare. & ideo hoc, quod dicitur hic, sicut scriptum est, ad illud pertinet, quod dixerat parum supra. *Quid igitur praecellimus eos.* s. Iudaei Gentiles, *Nequaquam.* sicut scriptum est. Glo. de Iudaeis, de quibus minus videtur, eo quod sub lege dei viuere videbantur, & secundum hunc sensum Glo. continuat expositionem huius allegationis. vide ibi.

ADDITIONO III.

In e. c. vbi dicitur in postil. *Qui iustifi. circumcis.* i. Iudaeos circumcisos. Per hoc quod dicit Apostolus circumcisionem iustificari ex fide, praputium per fidem, secundum dominum Petrum de Tharantasia intelligitur, quod in iustificatione Iudaei fides non solum est terminus ad quem sed et terminus a quo: procedit. n. ex fide in fidem, ut dictum fuit super. 1. c. in addi. sed in iustificatione Gentilis fides est terminus ad quem non a quo. Et ideo circumcisionem dicit iustificari ex fide, & praputium per fidem.

ADDITIONO IIII.

In e. c. vbi dicitur in postil. & arguitur primo, quod Leui. 18. a. di. *Cust. l. m.* Per parte affirmatiua huius quoniam, posset argui efficacius, ut habetur

iudicialia, & ceremonialia. S. igitur loquimur de iustitia perfecta, sic solus deus iustificat efficienter per habitum gratiae, quae solus infundit psalm. 83. c. *Gratiam, & gloriam dabit dominus. ipsa vero gratia iustificat formaliter.* Si vero accipiatur iustificatio large, sic tota lex vetus iustificabat quia gratia iustificatione per Christum data significabat. totus. n. status illius legis fuit noue figuratiuus. 1. Cor. x. c. *Oia. n. in figura continebantur illis.* Si autem accipiatur iustitia imperfecta, & lex vetus quantum ad moralia, & et iudicialia, sic iustificabat effectiue, in quantum per opera legis quae iusta erant, acquirerebatur habitus iustitiae, et ille habitus acquisitus iustificabat formaliter. iustitia tamen politica, quae non facit dignum vitam aeternam, quia opera talis iustitiae sunt simpliciter opera humana, & per consequens ad consecutionem vitae aeternae improporionata, quae excedit facultatem hominis naturalis, secundum illud Isa. 64. b. *Oculus non vidit, &c.* propter quod oportet, quod talis proportio veniat a deo per habitum ad hoc specialiter infusum. Sciendum tamen, quod moralia aliter iustificabant politice, quam iudicialia, quia moralia praeccepta erant de operibus virtutum generaliter, & sic iustificabant, iustitia pro deo virtute accepta, iudicialia vero erant de contractibus iustis inter homines, & sic iustificabant iustitia minus communi. Si vero accipiatur lex quantum ad ceremonialia pure, quae non continebant aliquid iustum secundum se, sed tantum ex legis determinatione, sic lex non iustificabat, nisi si executiue, & propter hoc de ceremonialibus dicitur a doctoribus, quod non iustificabant, nisi in quantum fiebant ex obedientia facientium.

Ad primum igitur dicendum, quod pro tanto dicebantur praeccepta legis custodientes viuere, quia per hoc euadebant poenam mortis temporalis, & corporalis, quae per legem transgressoribus inferebatur in casibus multis, ut patet ex decursu illius legis. Ad secundum dicendum, quod licet in circumcisione daretur gratia, hoc tamen non erat ex circumcisione, sed ex fide Christi venturi, quae habuit Abraham, cuius fidei signum fuit circumcisio, sicut dicitur seq. c. b. & signum accepit circumcisionis signaculum fidei iustitiae. quae fide protestabatur se recipere suscipiens circumcisionem pro se si erat adultus, & per alium si paruulus. eadem enim fides fuit antiquorum, et modernorum, sicut dictum est supra, licet modo magis sit explicita, & hoc modo dicunt doctores gratiam fuisse datam in circumcisione. Aliter autem datur modo in baptismo, qui habet efficaciam a passione Christi iam completam in effectu, propter quod non solum est signum gratiae in eo datae, sed et causa efficiens, instrumentalis tamen, quia sacramenta nouae legis efficiunt, quod figurant, & sic patet ad questionem, & sic ad argumenta.

Quomodo in circumcisione dabatur gratia.

hinc ex illo dicto Apostoli super. Ro. 2. vbi sic: *Non auditeres legis in se sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur.* Ex quo patet, quod praeccepta legis impleta iustificabant. Sed hoc argumentum soluitur a S. Tho. in 1. 2. q. 1. ar. vi. in cor. q. & in responsione ad primum argumentum. Sic Apostolus accipit ibi iustificationem pro executione iustitiae.

ADDITIONO V.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Alio modo magis large pro iustificatione iustitiae, &c.

Large iustitia non solum accipitur pro significatione iustitiae, sed et pro dispositione ad iustitiam, sicut medicina dicitur sana, eo quod est dispositiua ad sanitatem. Et isto modo et lex vetus iustificabat, in quantum disponebat ad gratiam iustificantem per Christum accipiendam. unde Gal. 3. d. *Lex paedagogus noster fuit in Christo, &c.* Tho. ut supra. in eod. artic.

ADDITIONO VI.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Si autem accipitur iustitia imperfecta, & lex vetus quantum ad moralia.

Per opera legis, quae iusta erant, non acquirebatur habitus iustitiae, nisi essent multoties iterata, ut in 2. Ethic. Cum iteratio non sit de ratione praeccepti, ideo non vbi concedendum simpliciter, quod praeccepta moralia iustificabant effectiue, et loquendo de iustitia politica, nisi cum hac additione multoties iterata, sed bene procedit simpliciter, quod iustificabantur secundum executionem iustitiae, in quantum continebant illud, quod est secundum se iustum, &c.

ADDITIONO VII.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Si vero accipiatur lex quantum ad ceremonialia pure, quae non continebant aliquid iustum.

Praeccepta ceremonialia continebant iustitiam secundum se in generali, puta, exhibebant in cultum dei: in speciali vero non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinae. Et ideo tamen ex deuotione, & obedientia facientium iustificabantur modo praedictum. Tho. ut supra.

Replica. In e. 3. Burg opponit contra expos. postil. circa id, quod allegatur. *Ut iustific. in ser. tu.* Sed ipsius expositio corrigitur circa psalm. *Miserere m. d. s. m. &c.* In eod. cap. psalm. 13. a. *Dixi. in sup. allegati.* Postil. exponit de peccatoribus generaliter. Burgens. autem eum restringit ad Iudaeum contemptorem Christi. sed hoc correctum est in allegato loco.

Aug in psal.

C A P. III.

Vid ergo di. Occurrit enim. Intumescabant Iuda i Abrahæ nomine, semper que proferebant qd̄ crucificus esset. Hic ergo scopus est Apostolo ostendere, ipsum quoque non ex operibus

sed ex fide iustificatum esse. Ait: Quid ergo dicimus Abraham patrem nostrum secundum carnem inuenisse? quamve affectus est iustitiam? Ostendit eam, quæ est per fidem, unde & illam vocat rem inuentam, quia non ex operibus eam nactus est, sed ex fide, quæ dei gratia confertur. Accidit. Quum nostri supercilij ac iactantia summa sit in Abraham, considerare quidam possumus illum dicere inuenisse. Nactus est iustitiam ex fide, scriptura teste. Creditit Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Opera siquidem habuit, ut si cum hominibus, qui cum eo versabantur, fuisset in iudicio constitutus, facile iustificatus fuisset, verum, ut coram deo tanquam dignus, & equalis sese præbens dignitatis cum ea, quæ inde præbebatur beneficentia ac dono, nequaquam fuisset illam affectus.

quod glorie

Genes. 15. b.

Galat. 3. a.

Jacob. 2. d.

imputatum.

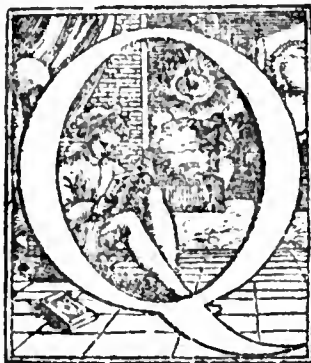
secundum propositum gratia dei.

Libr. 4. ad. ue. ligie c. 30.

Hebr. 6. c.

Aug. lib. 16. de ciuit.

Aug. Tractat. 72. & 82. in lo. an. m.

a

b

c

d

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

merces est ei, non est ex gratia, sed ex meriti sui debito. Illi vero, qui non facit hæc carnalia, vel aliqua bona, sed tantum credit, fides sufficit ad iustitiam, & ita attribuit alijs, quod dixit de Abraham, si quod si est iustus ex operibus, habet gloriam, sed non apud deum, & ideo non ex fide.

C A P. III.

Quia nemo iustus sine fide.

VID ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum. Quid .n. scriptura dicit?

Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ei autem operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratia Dei, sicut & David dicit, beatitudinem

De hac iustificatione. Quod est contra illud, qui gloriatur, in domino gloriatur.

Sed habuit apud deum Nam script. di. Cre Abr. & cet.

Dicenti, in semine tuo b. o. g. & alias, huiusmodi. Ict. & fuit ei sufficiens causa ad iustitiam, & est et alijs.

id est tempus habet operandi. id est iustitia. id est dabitur. Fidei tantum.

Operationis suæ. De operibus. Non habet tempus operandi, sicut Abraham habuit.

Christum. Gratia in pio peccata dimittit. Quid. id est sufficit.

Quem opera non meruerunt. id est salutem.

Sic decreuit deus, ut cessante lege fides iustificet. Dico ex gratia. Sicut David dicit. Sic & in futuro.

rem, cum ab eo habeamus quicquid illi offerimus, & ex illo fit quicquid boni sumus. Unde ergo debitorem? quia promissor est. Non enim dicimus deo, Redde quod accepisti, sed, redde, quod promisisti.

Idem. Promissorum suorum nobis chirographum deus fecit. Non debendo, sed promittendo debitorem se fecit, id est, non mutuo accipiendo. Non possumus ergo ei dicere, Redde, quod accepisti, sed plane dicimus, Redde quod promisisti.

Hayino. Ex humana consuetudine sumit exemplum, quando operantibus secundum meritum damus mercedem, & nullam nobis agunt gratiam non operantibus. si vero damus aliquod beneficium, non merces, sed gratia, ideoque gratiamur ab illis. Et est sensus. Si Abraham pro opera sua posset iustificari sine gratia dei se præueniente, & sine fide, quæ est gratis illi data est, non esset ei præmium iustificationis gratis datum, sed debitum esset, vel si alij Iudæi suis operibus fuissent iustificati, non essent unde referrentur deo gratia.

Credenti autem in eum, qui iustificat. Non ei. Credit enim illi, qui credit vera esse, quæ ille loquitur, quod & mali faciunt. Credere illum est credere, quod ille sit deus, quod & diaboli faciunt. Sed credere in eum est illum credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari.

Secundum propositum. Quia sine operibus præcedentibus iustificatur impius, & hoc secundum propositum gratia dei, id est, secundum gratiam dei propositam omnibus credentibus, vel secundum, quod deus longe ante posuit.

in scriptura habetur Genes. 15. b. Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Hic ostenditur idem per rationem. Et dividitur in duas, quia primo ponitur ratio, secundo rationis declaratio, ibi, Sicut, & David. Ratio enim talis est: Illud quod conceditur alicui, sicut merces operanti, non traditur per viam gratia, sed per viam debiti. iustitia vero de qua est sermo, conceditur per viam gratia, ergo non propter legis opera. Maior huius rationis ponitur, cum dicitur, Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, & subditur minor.

Ei vero, qui non operatur. legis opera.

Credenti autem in eum. quæ fides facit dignum vita æterna.

Secundum propositum. id est, secundum ordinem gratia dei, et non secundum debiti ordinem. Et ex hoc subintelligitur conclusio sequens, scilicet quod dicta iustitia non ex operibus legis. Sicut, & David. Hic consequenter ponitur huius rationis declaratio. Maior autem manifesta est, ideo non indiget declaratione. Sed minor declaratur per scripturam, & primo allegatur scriptura. secundo ad propositum applicatur, ibi. Beatitudo ergo. Circa primum sciendum, quod beatitudo dupliciter accipitur. Vno modo in re, & sic habetur in patria. Alio modo in spe, prout habetur in via, & sic accipitur hic cum dicitur, Sicut, & David dicit beatitudinem huiusmodi esse.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT III.

Vid ergo di. Osteso per rationem, quod lex vetus non sufficiebat ad salutem. hic consequenter idem ostenditur per exempla Abraham patriarche. Circa quod ostenditur primo quod consequutus sit per fidem Christi. secundo magnitudo sue fidei, ibi, Qui contra spem. Prima adhuc in tres, quia primo ostenditur, quod ex fide consequutus est gratiam iustificantem. Secundo credentium paternitatem, ibi, Et signum. Tertio hereditatis promissionem, ibi, Non enim per legem. Primum autem ostenditur dupliciter. Primo per scripturam. Secundo per rationem, ibi, Ei autem. Circa primum dicitur. Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem. Secundum carnem Apostolus descenderat ab Abraham. licet & ceteri Iudæi. sed animam, quæ est per infusionem, oculus immediate sunt a deo, & respondet ad questionem, dicens. Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum, quia talis iustitia est acquisita, & politica, et sic reddi habentem honorabilem inter homines, sed non apud deum, quia non facit eum æterna vita dignum, ut supra dictum est, & ad hoc probandum inducit scripturam, dicens. Quid enim scriptura dicit. de Abraham iustificatione. Creditit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ex fide igitur iustificatus est, & non ex operibus legis. Hoc autem

in scriptura habetur Genes. 15. b.

Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Hic ostenditur idem per rationem. Et dividitur in duas, quia primo ponitur ratio, secundo rationis declaratio, ibi, Sicut, & David. Ratio enim talis est: Illud quod conceditur alicui, sicut merces operanti, non traditur per viam gratia, sed per viam debiti. iustitia vero de qua est sermo, conceditur per viam gratia, ergo non propter legis opera. Maior huius rationis ponitur, cum dicitur, Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, & subditur minor.

Ei vero, qui non operatur. legis opera.

Credenti autem in eum. quæ fides facit dignum vita æterna.

Secundum propositum. id est, secundum ordinem gratia dei, et non secundum debiti ordinem. Et ex hoc subintelligitur conclusio sequens, scilicet quod dicta iustitia non ex operibus legis. Sicut, & David. Hic consequenter ponitur huius rationis declaratio. Maior autem manifesta est, ideo non indiget declaratione. Sed minor declaratur per scripturam, & primo allegatur scriptura. secundo ad propositum applicatur, ibi. Beatitudo ergo. Circa primum sciendum, quod beatitudo dupliciter accipitur. Vno modo in re, & sic habetur in patria. Alio modo in spe, prout habetur in via, & sic accipitur hic cum dicitur, Sicut, & David dicit beatitudinem huiusmodi esse.

in scriptura habetur Genes. 15. b. Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Hic ostenditur idem per rationem. Et dividitur in duas, quia primo ponitur ratio, secundo rationis declaratio, ibi, Sicut, & David. Ratio enim talis est: Illud quod conceditur alicui, sicut merces operanti, non traditur per viam gratia, sed per viam debiti. iustitia vero de qua est sermo, conceditur per viam gratia, ergo non propter legis opera. Maior huius rationis ponitur, cum dicitur, Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, & subditur minor.

Ei vero, qui non operatur. legis opera.

Credenti autem in eum. quæ fides facit dignum vita æterna.

Secundum propositum. id est, secundum ordinem gratia dei, et non secundum debiti ordinem. Et ex hoc subintelligitur conclusio sequens, scilicet quod dicta iustitia non ex operibus legis. Sicut, & David. Hic consequenter ponitur huius rationis declaratio. Maior autem manifesta est, ideo non indiget declaratione. Sed minor declaratur per scripturam, & primo allegatur scriptura. secundo ad propositum applicatur, ibi. Beatitudo ergo. Circa primum sciendum, quod beatitudo dupliciter accipitur. Vno modo in re, & sic habetur in patria. Alio modo in spe, prout habetur in via, & sic accipitur hic cum dicitur, Sicut, & David dicit beatitudinem huiusmodi esse.

Epist. 10

Conc. 1. psalm 30

Serm. 31. verb. du

Aug. in p. lib. de co. vorz. vica. 37. & Tr. 54. in Ioa. Credere Deum, deum.

Diuiso.

Beatitudo plex.

I Cui

a Remissa. Remittere, tegere, non imputare, eiusdem ratio
Anis, & sensus sunt verba.

b Iniquitates. Originale peccatum, s. fomes peccati, qui dici
tur concupiscentia, vel concupiscentia, siue lex membro-
rum, siue languor naturæ, & alijs nominibus. Et illa ante

baptismum culpa est
& pœna. Post bap-
tismum autem pœna, &

nô culpa, quæ paruu-
lum habilem concu-
piscere, sed non concu-
piscere facit, adul-
tum verò etiam con-
cupiscere, quæ qui-
dem in baptismo re-
mittitur, & transit se-
cundum reatum, sed

remanet secundum
actum. Originale au-
tem dicitur, quia ex
vitiosa originis no-
stræ conditione tra-
hitur, qua ex vitiosa
lege concipiendi ex
peccato primi homi-
nis accidenti conce-
pti sumus, id est car-
nis concupiscentia.

Tres gradus fecit.
Iniquitas, vel impie-
tas, cum creator non
agnoscitur. Peccata
in operibus. Quod
non imputat leue.

¶ Anselmus. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remis-
se in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefacte,
& consumptæ, sicut illius peccatricis cui remissa sunt peccata
multa, quia dilexit multum. Et quorû peccata superpositis actib⁹
bonis sunt tecta. Omne enim, quod tegitur, interius ponitur
& hoc vnde desuper ducitur. Quando igitur mala, quæ feci-
mus, & eligimus bona, quæ facimus, quasi tegimen rei super-
ducimus, quam erubescimus. Et ita ante oculos dei teguntur
peccata, dum eis superducuntur bona facta.

c In circuncisione. id est, tempore circuncisionis reputata est
fides Abraham ad iustitiam.

d Sed in præputio. id est, tempore præputij.

e Et signum. Circuncisio exterior dicitur signum interio-
ris, tale scilicet signum, quod sit signaculum habens simili-
tudinem signatæ rei, vt sicut carne libidinis, sic spoliaretur
omnib. sordib. primæ natiuitatis, & quia nondû dixerat cui⁹
signû subdit, iustitiæ, q est ex fide. Vel, signaculum, i. celans,
quoddâ mysterium, quod celetur inimicis, i. infidelibus, ser-
uetur amicis, i. fidelibus, ad similitudinem sigilli, s. q. sicut in
oçtauo die circunciditur homo, sic in oçtaua post finem se-
ptem dierum seculi auferetur omnis vetustas culpæ, & pœnæ.

f Et. Iniquitas, vel impie-
tas, cum creator non
agnoscitur. Peccata
in operibus. Quod
non imputat leue.

¶ Anselmus. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remis-
se in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefacte,
& consumptæ, sicut illius peccatricis cui remissa sunt peccata
multa, quia dilexit multum. Et quorû peccata superpositis actib⁹
bonis sunt tecta. Omne enim, quod tegitur, interius ponitur
& hoc vnde desuper ducitur. Quando igitur mala, quæ feci-
mus, & eligimus bona, quæ facimus, quasi tegimen rei super-
ducimus, quam erubescimus. Et ita ante oculos dei teguntur
peccata, dum eis superducuntur bona facta.

c In circuncisione. id est, tempore circuncisionis reputata est
fides Abraham ad iustitiam.

d Sed in præputio. id est, tempore præputij.

e Et signum. Circuncisio exterior dicitur signum interio-
ris, tale scilicet signum, quod sit signaculum habens simili-
tudinem signatæ rei, vt sicut carne libidinis, sic spoliaretur
omnib. sordib. primæ natiuitatis, & quia nondû dixerat cui⁹
signû subdit, iustitiæ, q est ex fide. Vel, signaculum, i. celans,
quoddâ mysterium, quod celetur inimicis, i. infidelibus, ser-
uetur amicis, i. fidelibus, ad similitudinem sigilli, s. q. sicut in
oçtauo die circunciditur homo, sic in oçtaua post finem se-
ptem dierum seculi auferetur omnis vetustas culpæ, & pœnæ.

f Et. Iniquitas, vel impie-
tas, cum creator non
agnoscitur. Peccata
in operibus. Quod
non imputat leue.

¶ Anselmus. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remis-
se in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefacte,
& consumptæ, sicut illius peccatricis cui remissa sunt peccata
multa, quia dilexit multum. Et quorû peccata superpositis actib⁹
bonis sunt tecta. Omne enim, quod tegitur, interius ponitur
& hoc vnde desuper ducitur. Quando igitur mala, quæ feci-
mus, & eligimus bona, quæ facimus, quasi tegimen rei super-
ducimus, quam erubescimus. Et ita ante oculos dei teguntur
peccata, dum eis superducuntur bona facta.

c In circuncisione. id est, tempore circuncisionis reputata est
fides Abraham ad iustitiam.

d Sed in præputio. id est, tempore præputij.

e Et signum. Circuncisio exterior dicitur signum interio-
ris, tale scilicet signum, quod sit signaculum habens simili-
tudinem signatæ rei, vt sicut carne libidinis, sic spoliaretur
omnib. sordib. primæ natiuitatis, & quia nondû dixerat cui⁹
signû subdit, iustitiæ, q est ex fide. Vel, signaculum, i. celans,
quoddâ mysterium, quod celetur inimicis, i. infidelibus, ser-
uetur amicis, i. fidelibus, ad similitudinem sigilli, s. q. sicut in
oçtauo die circunciditur homo, sic in oçtaua post finem se-
ptem dierum seculi auferetur omnis vetustas culpæ, & pœnæ.

f Et. Iniquitas, vel impie-
tas, cum creator non
agnoscitur. Peccata
in operibus. Quod
non imputat leue.

¶ Anselmus. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remis-
se in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefacte,
& consumptæ, sicut illius peccatricis cui remissa sunt peccata
multa, quia dilexit multum. Et quorû peccata superpositis actib⁹
bonis sunt tecta. Omne enim, quod tegitur, interius ponitur
& hoc vnde desuper ducitur. Quando igitur mala, quæ feci-
mus, & eligimus bona, quæ facimus, quasi tegimen rei super-
ducimus, quam erubescimus. Et ita ante oculos dei teguntur
peccata, dum eis superducuntur bona facta.

c In circuncisione. id est, tempore circuncisionis reputata est
fides Abraham ad iustitiam.

d Sed in præputio. id est, tempore præputij.

e Et signum. Circuncisio exterior dicitur signum interio-
ris, tale scilicet signum, quod sit signaculum habens simili-
tudinem signatæ rei, vt sicut carne libidinis, sic spoliaretur
omnib. sordib. primæ natiuitatis, & quia nondû dixerat cui⁹
signû subdit, iustitiæ, q est ex fide. Vel, signaculum, i. celans,
quoddâ mysterium, quod celetur inimicis, i. infidelibus, ser-
uetur amicis, i. fidelibus, ad similitudinem sigilli, s. q. sicut in
oçtauo die circunciditur homo, sic in oçtaua post finem se-
ptem dierum seculi auferetur omnis vetustas culpæ, & pœnæ.

f Et. Iniquitas, vel impie-
tas, cum creator non
agnoscitur. Peccata
in operibus. Quod
non imputat leue.

¶ Anselmus. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remis-
se in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefacte,
& consumptæ, sicut illius peccatricis cui remissa sunt peccata
multa, quia dilexit multum. Et quorû peccata superpositis actib⁹
bonis sunt tecta. Omne enim, quod tegitur, interius ponitur
& hoc vnde desuper ducitur. Quando igitur mala, quæ feci-
mus, & eligimus bona, quæ facimus, quasi tegimen rei super-
ducimus, quam erubescimus. Et ita ante oculos dei teguntur
peccata, dum eis superducuntur bona facta.

c In circuncisione. id est, tempore circuncisionis reputata est
fides Abraham ad iustitiam.

d Sed in præputio. id est, tempore præputij.

e Et signum. Circuncisio exterior dicitur signum interio-
ris, tale scilicet signum, quod sit signaculum habens simili-
tudinem signatæ rei, vt sicut carne libidinis, sic spoliaretur
omnib. sordib. primæ natiuitatis, & quia nondû dixerat cui⁹
signû subdit, iustitiæ, q est ex fide. Vel, signaculum, i. celans,
quoddâ mysterium, quod celetur inimicis, i. infidelibus, ser-
uetur amicis, i. fidelibus, ad similitudinem sigilli, s. q. sicut in
oçtauo die circunciditur homo, sic in oçtaua post finem se-
ptem dierum seculi auferetur omnis vetustas culpæ, & pœnæ.

Circuncisio Abraham commendata fuit, vt sub lege mādātū
existens, eius obed. etiā probaretur. Instituta autē fuit primo
propter obedientiā. secūdo in signum magnæ fidei Abrahæ.
tertio, vt discerneret ille populus a ceteris nationib. quart-
to, vt ostenderet castitas mentis, & corporis pudicitiam ser-
uādo, & propter hoc
facta fuit in virili mē-
bro. quinto, quia non
posset melius signifi-
cari per Christū tol-
li originale peccatū.
Fiebat autem in oçta-
uo die cum lapideo
cultro, quia in oçta-
ua ætate, q erit resur-
gētium, ois ab electis
per pētram Christū
abscinderetur corru-
ptio carnis, & spirit⁹.
Duę igitur sunt res il-
lus sacramenti, s. cir-
cūcisio a peccatis in
præsentī, & ab omni
corruptione in futu-
ro. Cōferebat autem
hoc suo tēpore, quod
baptismus nostro. Itē
quod apud nos aqua
baptismi, hoc egit a-
pud veteres pro par-
uulis sola fides, pro
maioribus virtus sa-
crificij, & pro his, qui
de stirpe Abrahæ, my-
sterium circuncisionis.
Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius,
& magis commune, & magis gratiæ plenū.
remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi,
& est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

¶ Amb. Vtiq; signū, nō ipsa res, sed alteri⁹ rei est, hoc est,
nō veritas, sed indicij veritatis. Vñ expressit signū, & expo-
suit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei.
Vñ nō icōgruē itelligim⁹, q̄a circūcisio corporalis signū est
circūcisiois spiritualis. Ergo signū māit dōcē vēitet veritas.
f Per præput. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per
fidem.

1 hōminis, cui deus † accepit fert iustitiam sine operi-
bus: † Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorū tecta
sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus pec-
catum. Beatitudo ergo hęc † in circūcisione tātum manet,
an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra-
hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circū-
cisione, an in præputio? Nō in circūcisione, sed in præpu-
tio. Et signū accepit circūcisionis, signaculū iustitię fidei, q̄
test in præputio, ut sit pater omniū credentiū per præputiū,
vt repute, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circūcisiois nō his

sterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune,
& magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

¶ Amb. Vtiq; signū, nō ipsa res, sed alteri⁹ rei est, hoc est,
nō veritas, sed indicij veritatis. Vñ expressit signū, & expo-
suit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei.
Vñ nō icōgruē itelligim⁹, q̄a circūcisio corporalis signū est
circūcisiois spiritualis. Ergo signū māit dōcē vēitet veritas.
f Per præput. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per
fidem.

2 an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra-
hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circū-
cisione, an in præputio? Nō in circūcisione, sed in præpu-
tio. Et signū accepit circūcisionis, signaculū iustitię fidei, q̄
test in præputio, ut sit pater omniū credentiū per præputiū,
vt repute, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circūcisiois nō his

sterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune,
& magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

¶ Amb. Vtiq; signū, nō ipsa res, sed alteri⁹ rei est, hoc est,
nō veritas, sed indicij veritatis. Vñ expressit signū, & expo-
suit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei.
Vñ nō icōgruē itelligim⁹, q̄a circūcisio corporalis signū est
circūcisiois spiritualis. Ergo signū māit dōcē vēitet veritas.
f Per præput. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per
fidem.

3 an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra-
hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circū-
cisione, an in præputio? Nō in circūcisione, sed in præpu-
tio. Et signū accepit circūcisionis, signaculū iustitię fidei, q̄
test in præputio, ut sit pater omniū credentiū per præputiū,
vt repute, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circūcisiois nō his

sterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune,
& magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

¶ Amb. Vtiq; signū, nō ipsa res, sed alteri⁹ rei est, hoc est,
nō veritas, sed indicij veritatis. Vñ expressit signū, & expo-
suit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei.
Vñ nō icōgruē itelligim⁹, q̄a circūcisio corporalis signū est
circūcisiois spiritualis. Ergo signū māit dōcē vēitet veritas.
f Per præput. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per
fidem.

4 an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra-
hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circū-
cisione, an in præputio? Nō in circūcisione, sed in præpu-
tio. Et signū accepit circūcisionis, signaculū iustitię fidei, q̄
test in præputio, ut sit pater omniū credentiū per præputiū,
vt repute, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circūcisiois nō his

sterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune,
& magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

¶ Amb. Vtiq; signū, nō ipsa res, sed alteri⁹ rei est, hoc est,
nō veritas, sed indicij veritatis. Vñ expressit signū, & expo-
suit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei.
Vñ nō icōgruē itelligim⁹, q̄a circūcisio corporalis signū est
circūcisiois spiritualis. Ergo signū māit dōcē vēitet veritas.
f Per præput. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per
fidem.

5 an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra-
hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circū-
cisione, an in præputio? Nō in circūcisione, sed in præpu-
tio. Et signū accepit circūcisionis, signaculū iustitię fidei, q̄
test in præputio, ut sit pater omniū credentiū per præputiū,
vt repute, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circūcisiois nō his

sterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune,
& magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

¶ Amb. Vtiq; signū, nō ipsa res, sed alteri⁹ rei est, hoc est,
nō veritas, sed indicij veritatis. Vñ expressit signū, & expo-
suit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei.
Vñ nō icōgruē itelligim⁹, q̄a circūcisio corporalis signū est
circūcisiois spiritualis. Ergo signū māit dōcē vēitet veritas.
f Per præput. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per
fidem.

6 an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra-
hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circū-
cisione, an in præputio? Nō in circūcisione, sed in præpu-
tio. Et signū accepit circūcisionis, signaculū iustitię fidei, q̄
test in præputio, ut sit pater omniū credentiū per præputiū,
vt repute, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circūcisiois nō his

sterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune,
& magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

¶ Amb. Vtiq; signū, nō ipsa res, sed alteri⁹ rei est, hoc est,
nō veritas, sed indicij veritatis. Vñ expressit signū, & expo-
suit dicēs, Et signū accepit circuncisionis signaculū iustitię ac fidei.
Vñ nō icōgruē itelligim⁹, q̄a circūcisio corporalis signū est
circūcisiois spiritualis. Ergo signū māit dōcē vēitet veritas.
f Per præput. i. per id, quod ei datū est tēpore præputij, i. per
fidem.

7 an etiam in præputio? Dicimus enim, quia reputata est Abra-
hæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circū-
cisione, an in præputio? Nō in circūcisione, sed in præpu-
tio. Et signū accepit circūcisionis, signaculū iustitię fidei, q̄
test in præputio, ut sit pater omniū credentiū per præputiū,
vt repute, & illis ad iustitiā. † Vt sit pater circūcisiois nō his

sterium circuncisionis. Mutata est autem per baptismum,
quia sacramentum baptismi perfectius, & magis commune,
& magis gratiæ plenū. remittit enim peccata, auget vir-
tutes, gratiam conferens cooperandi, & est commune vtri-
que sexui, quod non circuncisio.

¶ Irene. Et q̄a p legalia non iustificabatur homo, sed in si-
gno data sunt populo, oñdit quod ipse Abraham sine circunci-
sione, & sine obseruatione sabbatorū credidit deo, & repu-
tatū est ei ad iustitiā. Sed & Loth sine circuncisione educt⁹
est de Sodomis, peiprēs salutē a deo. Itē placēs deo Noe cū
esset incircuncisus, accepit mensuras mundi secundę gene-
rationis. Sed & Enoch sine circūcisione placēs deo, cū esset
homo dei legatione fingebat, & trāsitus est. Sed & reliqua
omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iusti,
& qui ante Moysem, sine lege Moyfi iustificabantur.

Circuncisio
Abrahæ qua-
re instituta.

Gene. 17. b.

1. Cor. 10. 2.

Baptismus
præstantior
circuncisione.

14. adu. hx-
ref. c. 30.

1. 1. de Abrah.
c. 4.

Circuncisio.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cui deus ac. fert. iu. id est acceptat cum ad vitam beatam si-
ne operibus, quia opera humana ad hoc sunt impropor-
tionata, vt prædictum est, & subditur auctoritas David ad hoc
psal. 31. a. Beati quorum remis. sunt iniquita. &c. quod non potest
fieri per opera humana, quia homo non potest per se resur-
gere a peccato. Ad hoc enim, quod tollatur peccatum, requi-
ritur illustratio diuinæ gratiæ, sicut lux corporalis ad amo-
tionem tenebræ.
- 2 Beatitudo ergo hæc. Hic scriptura allegata ad propositum ap-
plicatur per modum quæstionis, cum dicitur. Beatitudo ergo
hæc, quæ habetur in spe.
- 3 In circuncisione tan. ma. i. datur ne tātum Iudæis circūcisiois.
- 4 An etiam in præ. id est, Gentilib. incircuncisiois? Et respon-
dens ad hanc quæstionem, di.
- 5 Dicimus enim, quia re. est Abrahæ si. ad iu. sicut habetur Ge-
ne. 15. b. supra allegatum est.
- 6 Quomodo ergo hic re. est. & responderet.
- 7 Non in cir. sed in præ. Quia Abraham nondum erat circun-
cisus, quando hoc dictum fuit a deo, hoc autem dictum fuit
ante natiuitatem Ismaelis. Gen. 15. a. Et Abraham fuit circū-
cisus Ismaele iam 13. annorum existente, vt patet Gen. 17. d.
- 8 Et signum acce. Hic oñditur, quod per fidem obtinuit cre-
dentium

- dentium paternitatem. Circa quod sciendum, quod simili-
ter Abraham habuit præceptum circuncisionis, quæ fuit si-
gnum, & character suæ fidei in se, & in sequentibus. vnde sic
distinguitur: Circuncisio est signum, vel character distinguens
Israel a gentibus. Ex hoc igitur formatur talis ratio, Quicun-
que in aliquo duo concurrunt, vnum vt signum tantū, aliud
vt res signata, principalior est ibi res signata, quam signum,
quia signum non est, nisi propter rem signatam, vt patet de
circulo pendente ante tabernam, qui nō est ibi, nisi vt signi-
ficet vinum venale. cum igitur in paternitate Abrahæ respe-
ctu credentiū circūcisio fuit, fuit ibi tantum signū, fides au-
tem, vt res signata, ergo ob fidem obtinuit dictam paternita-
tem, & hoc est, quod dicitur: Et signum acce. f. Abraham.
- 9 Circuncisionis. in carne.
- 10 Signaculum. iu. fidei. scilicet, vt hæc circuncisio esset signa-
culū iustitiæ fidei latentis in mente.
- 11 Quæ est in præpu.
id est, quæ iustitia erat in Abraham ante circuncisionem.
- 12 Vt sit p. omnium cre. per p. id est omnium Gentiliū ad fi-
dem Christi venientium absque circuncisione.
- 13 Vt repute. & illis ad iu. sicut, & Abrahæ reputata fuit fides
ad iustitiam antequam circuncideretur.
- 14 Vt sit p. ci. cui. scilicet spiritualis, q̄ est reccisio vitiōrum.
- 15 Non his tan. qui. s. ex cir. carnali. cuiusmodi sunt Iudæi.

G fidem. Vel per præputium, idest, in præputio. idest, in tempore præputij.

Aug. in epist. ad Galat.

A Non enim per legem promissio. Promissiones alie sunt facte Christo, quã Abraham. Abraham enim facte sunt ita, vt qui eum ita imitarentur, a Christo benedicerentur. Christo autem non sic, sed ita, vt non tantum esset exemplar, & forma institutionis morũ, & operum, sed quod benediceret benedictioe aeterna imitantibus eum. Non e. recte. Abraham autem est hæres mundi secundum propositum exemplum, quia omnes filij eius per fidem. Christi est dominus mundi secundum potestatem, per quem fit benedictio filijs Abraham, cui pater dedit gentes, & terminos terrarum.

† sestantur.

† fuit.

† qui ad legem pertinet.

† inanis facta.

B

B semini eius. i. creditibus omnibus, qui sunt semen Abraham, non carne, sed imitatione. Vel Christo cui facta dicitur promissio, quia in eo impleta erat.

Phil. 1. b.

† Genes. 17. a. & 18. c.

C Si enim, qui Abraham non est hæres mundi per legem, quia non sunt filij eius per legem, qui filij dicuntur hæredes, si ipse habet possidentes. Nam si hoc esset, inconuenientia inde sequeretur. Quod fides esset frustra, quia constat iustum fuisse Abraham, & promissio non esset impleta, vt nulli sint hæredes. Lex enim nullos facit hæredes. Nam potius iram operatur, iram præuaricationem. nam ex ea est præuaricatio, nam sine ea non est. Ideo, quia si ex lege ista sequeretur, tunc ex fide sunt hæredes, & sic est firma promissio.

D Lex iram operatur. Vt reos faceret delinquentes, non efficiendi causa, sed non adiuuante gratia, vel reos faceret temporalibus poenis iram operaretur, quia præuaricationem, quod qualiter sit, aperit, dicens, Vbi enim, &c.

C

c Nec

D Aug. in p. Nec præuarica. Non ait, non est iniquitas: Omnis enim legem præteriens iniquus, sed non e contra. Qui enim legem non acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores autem dici non possunt.

* Sedulius. Hoc est, sublati reus de potestate legis, data venia, præuaricatio nulla est. Iustificati enim sunt, qui per præuaricationem legis fuerant peccatores. Cessat enim lex factorum, idest, obseruatio sabbatorum, neomeniarum, circuncisionis, escarum discretio, animalis mortui, sanguinis mustellæ obseruatio, &c.

* Anselmus. Qui ergo legem non acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores non possunt. Iudicantur vtrique secundum merita sua, sed tamẽ ira dei maior est in præuaricatores, qui per legem cognoscunt peccatum, & tamen faciunt. Et ira non potest per legem hereditas haberi, sed potius ira. Ideo ex fide sunt hæredes. Ex fide, quæ est donum misericordie, & iustificat credentes, habetur hereditas, &c.

I tantum, qui sunt ex circuncisione, sed, & his, qui sequuntur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraham.

A Non enim per legem promissio Abraham, aut semini eius, ut hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Si enim, qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, & abolita est promissio. Lex enim iram operatur. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini: Non ei, qui ex lege est solum, sed ei, qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrum, sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium

2 Quæ per fidem est pater, quia per eam est promissio, non per legem, vel circuncisionem, quæ nondum erat.

3 Facta est. c. Ipsi, vel ad opus seminis eiusdem. d. Christo. e. Hoc, scilicet.

4 Possessor aliquorum hominum de toto mundo, qui eum imitentur. & in Christo, qui ex eo natus possidet omnia. b. Illi.

5 Tantum. b. Scilicet sunt. c. Essent dicuntur. c. Hæc in conuenientia sequuntur, s. quod. d. Frustrata. d. Qua conlat iustum fuisse Abraham. e. Inexpleta, vt nulli sint hæredes.

6 Ad hæc data est lex, vt reos faceret. c. Quæ lex non facit aliquos hæredes, nam potius. b. Poenam. c. Quia. d. Sublati enim de lege data est, venia, & iustificatis nulla est præuaricatio.

7 Scilicet data est hereditas, quæ est donum misericordie. b. Non merita operum legalium.

8 Adiuuicem per fidem. a. Quod filij dei. c. Reus ex lege non firma. b. Iudæo, & Gentili imitatori. c. Tantum. d. Iude operibus legis præsumit.

9 I. qui sequitur fidem Abraham. b. Imitator per exemplum. c. Credentium.

10 In quo consentit auctoritas. b. In Genesi. c. Auctorem secundum fidem. d. Non circuncisionem.

11 Quia patrem multarum gentium. &c. * Aug. Si gratiam dei firmo corde retinemus, sumus Israel, & semen Abraham. Non enim carnaliter circuncise genti tantum modo factus est pater, cui dictum est, Patrem multarum gentium constitui te. Multarum autem, non quarundam, sed omnium. Quod aperte dicitur, Benedicentur in te omnes gentes. Nullus itaque Christianorum se a nomine Israel arbitretur extraneum. Illis enim, qui

12 Non ei, qui ex lege est solum, idest, ipsis Iudæis.

13 Sed, & ei, qui est ex fide Abraham, idest, Gentilibus in Christum credentibus, qui est pater omnium nostrum in Christum credentium.

14 Sicut scriptum est. Gene. 18.

15 Quia patrem multarum gentium. & non solum Iudæorum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed, & his, qui sequuntur vestigia fidei, idest, quam iustitiam per fidem habuit Abraham ante circuncisionem.

2 Non enim. Hic consequenter ostenditur, quod Abraham per fidem obtinuit hereditatis promissionem, & non per opera legis, vt pote per circuncisionem, vel huiusmodi, & ad hoc inducitur duplex ratio. secunda ibi, Lex enim. Ratio prima talis est, Quando aliquod promissum redditur alicui non habito respectu ad promissionem, sed ad opera sequentia, promissio illa frustratur, & euacuatur, quia non propter illam, sed propter aliud promissum redditur. promissio verò hereditatis facta fuit Abraham ante circuncisionem, vt patet Gene. 13. d. ergo si reddita est ei propter circuncisionem, vel opera sequentia, promissio dei fuit frustratoria, & fides Abraham de dicta promissione fuit euacuata. hoc autem inconueniens est dicere de deo, in quo non potest esse falsitas, nec deceptio. ergo, & illud, vnde sequitur, scilicet, quod promissio hereditatis sit impleta per legis opera, & hoc est, quod dicitur, Non enim per legem promissio Abraham, scilicet facta est.

3 Aut semini eius. non enim solum facta est Abraham, & semini eius promissio de terra Iudææ, sed etiam de toto mundo, quod patet impletum Christo descendente de Abraham secundum carnem, qui dicit Matth. 11. d. Data est mihi omnis potestas in celo, & in terra.

4 Sed per iustitiam fidei facta est promissio. ideo concluditur.

5 Si enim, qui ex lege, idest, operibus legis.

6 Hæredes sunt. idest, consequuntur hereditatem.

7 Exinanita est fides, quia Abraham credidit promittenti.

8 Abolita est promissio. scilicet dei, quia hereditas non est reddita habito respectu ad promissionem, sed ad aliud, quod est inconueniens, ergo, &c.

9 Lex enim. Hic ponitur secunda ratio, quæ talis est. Promissio cum sit de bono, non innititur rei, quæ est prouocatiua iræ quia non haberet firmitatem aliquam, cum frequenter per iram promissio facta prius retractetur. Lex autem fuit prouocatiua iræ diuinæ dupliciter. Vno modo, quia homines nituntur in vetitum, propter quod ex inhibitione legis creuit libido peccandi. Alio modo, quia lex dabat cognitionem peccati clariorem, quam ante, & ex hoc aggrauabatur peccatum secundum dictum Saluatoris Lucæ 12. f. Seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, vapulabit multis plagis. ergo promissio omnino non innitebatur legi cum esset iræ dei prouocatiua, & hoc est, quod dicitur, Lex e. iram oper. idest prouocat modis dictis.

10 Vbi enim non est. Et hoc est verum absolute de his, quæ erant indifferentia ante legem, quia talia non sunt mala, nisi quia prohibita, cuiusmodi erant ceremonialia, saltem pro magna parte. de his verò, quæ prohibita sunt per legem, eo quod erant secundum se mala, non est intelligendum simpliciter verbum Apostoli, sed secundum quid, quia non erat tam grau is præuaricatio ante legem, sicut post, propter maiorem cognitionem, quæ aggrauat peccatum, & propter prohibitionem, quæ excitat libidinem in contrarium. istud tamen non prouenit ex lege secundum se, quæ fuit sancta, & bona, sed ex humana malitia. **11** Ideo ex fi. habuit firmitatem diuina promissio. **12** Omni semini. scilicet Abraham, & quale sit semen istud, subditur.

13 Non ei, qui ex lege est solum, idest, ipsis Iudæis.

14 Sed, & ei, qui est ex fide Abraham, idest, Gentilibus in Christum credentibus, qui est pater omnium nostrum in Christum credentium.

15 Sicut scriptum est. Gene. 18.

16 Quia patrem multarum gentium. & non solum Iudæorum.

lex iram uocat d. ter.

† irrita

E

In psal.

F

cre-

crediderunt ex Judæis, vt Apostolis, in angulari lapide copu- lamur. Hinc dominus *Alas oues habeo, quæ non sunt ex hoc ori- li, quas oportet me adducere, vt sit vnus grex, & vnus pastor.* &c. **a** Qui viuificat mortuos. Vel qui vocat. alia litera, ea q̄ nō sunt, tanquam ea, quæ sunt, prædestinata, scilicet, & disposita. Sic

a ¶ O Abraham. **b** ¶ Qui es. ¶ Places deo. **c** ¶ Q̄ per fidem places. **d** ¶ Cui met ro credendum est, quia ipse est. **e** ¶ Per fidem, & gratiam. **f** ¶ In peccatis. ¶ Iudæos. **a** posui te ante deum, cui credidisti, qui viuificat mortuos, et **1** **a** ¶ id est Gentiles, qui nihil videbantur esse. **b** ¶ id est, Iudæos, qui aliquid esse videbantur. **2** **b** vocat eā, quæ nō sunt, tanquā ea, quæ sunt. Qui cōtra spem **3** **a** ¶ Secure expectans. **b** ¶ Historialiter, vel secundum fidem. **c** ¶ Tam ample credidit. **4** **in spem credidit, † vt fieret pater multarū gentium, secundū** **5** **a** ¶ In Genesi. **b** ¶ id est innumerabiles erant boni, qui ex te nascuntur, qui per stellas si- **6** gnificantur, & inoli per arenam. **c** ¶ Boni. **7** **c** quod dictum est ei: † Sic erit semen tuum, sicut stellæ celi, & **7** **d** tanquā arena maris. Et nō est infirmatus in fide, nec cōsidera **8** **a** ¶ Ab opere generandi. **b** ¶ Sciens, quod promissoris sui potentia omnem impossibilitatem excelleret. **9** **uit corpus suū emortuū, cum iam ferē esset centū annorū, et** **9** **e** **emortuā vuluā Saræ. † In re promissione etiam dei non hæsi-** **10** **tauit diffidentia, sed † confortatus est fide, dans gloriā deo,** **11** **a** ¶ Multo miruitu virtutis dei. **b** ¶ Hæc gentes imitar debent, credentes, quod quæcunque, &c. **12** **† plenissimē sciens, quia quæcunque promisit deus, po-** **13** **† tens est facere. Ideo reputatum est illi ad iustitiam. Nōn** **14** **15**

d Non est infirmatus. Inflatione mundi deū neglexerūt **D** ideo deus impossibilia fecit, vt his cre lentes saluarentur. **¶** Oecumen. Multa quidē infirma erāt, & quæ fidem illius imbecillam efficerent, verum, ad nihil horū infirmatus est generosus animus. Primum quod ad nullū huiusmodi ex-

plum poterat respi- cere, sed ipsi primo gignendi spes præ- ter spem data est. Al- tertum, quod corpus suum erat senectute emortuum. Tertium quod simul etiā Sa- ræ matrix esset emor- tua, nec villo modo prolem ferre possit. Bene ait, *natus annos fere centum*, neque e- nim centum erat an- norum, sed nonagin- tanouē. Sed ad pro- missionem dei, ait, **E** nam operū demon- stratio non erat, sed nuda verba. Non hæ sitauit incredulitate. Hoc est, non vacilla- uit, non dubitauit. Dicēs, roboratus est fide, ostendit multo labore ac virtute ani- ni fidem dirigi. Sed

quonam pacto roboratus? Dedit gloriā deo, hoc est, nō cu- riosè scrutatus quō possibile esset hoc fieri, quomodo id sus- scipi posset, sed statim credidit, deumq; collaudauit, tanquā beneficij auctorē, ac si iam dedisset, quod erat pollicitus.

¶ Aug. Hoc commendat Apostolus, & ad hoc dicit Abra- hę fuisse corpus iam emortuum, quoniam non ex omni scē- mina cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generate ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim e- mortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia. Nā si ad omnia, non iam senectus viui, sed cadauer est emortui. Etenim post mortem Saræ, de Cetura generate potuit, quia viuam eius inuenit ætatem.

c *In re promiss. etiam dei.* Isaac q̄ naturā humanę generatiōis promissus, in signū fuit dei filiū q̄ humanā rōnē nasciturum ex homine, filiosq; hominū p̄ spiritum regenerationis ex peccatorib. filios dei, ex mortalib. immortales generandos.

f *Non est au. scrip. &c.* **¶** Oecum. Ne dicāt auditores. Et qd ad nos? Ille. n. iustificatus est, non nos, subiungit, q̄ hæc nō so- lus Patriarchę gratia scripta sunt, sed etiam propter nos, vt Abrahę exemplū habentes, simili modo fideles efficiamur, & similiter fides nobis imputetur ad iustitiam.

generandum præ senectute. Sed cōtra hoc vī, quod dicitur Gen. 25. a. quod Abraham postea accepit aliam vxorem no- mine Ceturam, quæ peperit ei plures filios. Ad quod dicen- dum, q̄ hæc impotentia ad generandū intelligitur de Sara, quæ erat sterilis, & nonagenaria, sed non de iuuēcula, quæ ad concipiendum magis erat apta, quia ex bona dispositione vir- tutis passiuę facilius fit conceptio etiam a debili agente.

10 *Et emortuam vuluam Saræ.* Quia desierant in ea fieri mu- liebria, vt dicitur Gen. 18. b.

11 *In re promissione etiam dei non hesitauit diffidentia.* Cōtrariū videtur, quia Abraham dixit Gen. 18. c. Putasne centenario nascetur puer? q̄ d. non. Ad quod dicendum, q̄ illud verbum non fuit dubitationis, sed admirationis de re tam insolita, si- cut Lu. 1. d. dixit Maria. *Quomodo fiet istud, quia verum non cogno- sco*, pp̄ quod Abraham non fuit punitus, sicut Zacharias pa- ter Johānis, eo q̄ dubitauit de p̄missione dei Lu. 1. **12** *sed con. &c.* i. attribuens promissum diuinę bonitati, nō suis me- ritis. **13** *Pl. sc.* etiam per rationem naturalem, per quam cognouit omnia fore deo possibilis.

14 *Id. & re.* Hic concluditur corollarium, scilicet, quod si des Abrahæ non solum valuit sibi, sed etiam nobis, qui sum- mus imitatores fidei ipsius, & hoc est, quod dicit, *Ideo & re.* & subditur.

15 *Non est au. scr.* Ex quo patet, quod etiam facta singularia patrum puniuntur in sacra scriptura, vt quædam vniuersalia, non per prædicationem, sed per exemplaritatem, hoc enim duplici modo dicitur vniuersale, sicut sol dicitur causa vni- uersalis generabilium. Cetera patent.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** *Ante deum, per iustitiam, vnde dictum est Abrahæ Gene. 17. a. Ambula coram me, & esto perfectus.*
- 2** *Qui vi. mor.* Gentiles iustificans per gratiam, qui mortui erant per idololatriam.
- 3** *Et voc. ea quæ non sunt.* id est, Gentiles, qui non erant alicuius reputationis coram Iudæis.
- 4** *Tanquam ea, quæ sunt.* id est, sicut Iudæos, qui dicebātur apud deum reputati præ cæteris populis propter acceptionē diuinæ legis, psal. 147. b. *Non fecit taliter omni, &c.* **¶** *Qui contra spem.* Postquā ostendit Apostolus quanta Abraham p̄ fidem obtinuit, hic magnitudinem suæ fidei ostendit. Et di- uiditur in duas partes, quia primo declarat propositū. scđo infert corollarium, ibi. *Ideo.* Circa primum sciendum quando promissum fuit semen Abrahæ de Sara, iam erat 99. annorū & Sara, 90. Gene. 18. & cum hoc ipse erat debilis, & tamen credidit promissioni diuinę, & non hæsitauit. ideo dicitur: *Qui con. spem.* scilicet, naturæ.
- 6** *In spem, diuinæ gratiæ, credidit, quod si. pa. multi. gent. fidem e- ius imitantium.*
- 7** *Secundum, quod di. Ge. 15. d. videlicet, Sic erit semen tu.* id est multitudine maxima, sicut patet impletum in multitudine credentium, quorum aliqui credunt fide formata charitate & illi comparantur stellis. Alij vero fide informi, & illi com- parantur arenę maris. **8** *Et non est infr.* cum tamen senes- citate parū spei, vt dicit Philosophus 2. Rhetoric.
- 9** *Nec considerauit corpus suum emortuum.* id est, ineptum ad gene-

I. a. 10. in pal. 118. & o. 77. de Apo- sa. 44. a. dam a- lteram. Ephe. 1. a. ter ipem e. t quod nes. 13. d. 15. b. & pron. n. illus fa- B. rtus fa- ene. 18. a. ene. 17. a. ene. 22. c. C

fvitę resti- tuit. tanquā sint. - sicut stellæ celi, & tan- quam arena maris.

E

116. de ciuit. c. 28.

Aug. libr. 16. de ciuit. dei.

F

A *a* *✱ In eum, qui suscitavit Iesum, &c.* Sermonē de dño ap̄t ag-
gressus est, & ait, non propter peccata sua mortuus est, nam
hoc modo non debuisset resurgere, sicuti neque quispiā an-
te nūm, sed propter peccata nostra, vt nos ab eis liberaret.
Neque enim, idcir-
co nostra peccata si-
bi propria fecit, ac
mortis penam pro
nobis luit, quo reos
ac mortis debitores
nos haberet, sed vt
nos iustificaret, do-
nata vita his, qui in
peccatis mortui e-
rant, & reatu liberos
dimitteret, quemad-
modum, & Abrahā
ac Sarā matricem se

nectute ac sterilitate iam emortuos vitę restituit, filiorum-
que procreationem.
b *Quia*, Mors Christi, interitum veteris vitę signat, & in
resurrectione noua vita, q̄ a iustificatione incipit, & in immor-
talitate perficitur.
Mors, & resurrectio
Christi in nobis effi-
ciendo sunt idē, quia
liberavit nos a pecca-
tis, & a iugo diaboli,
Sed significādo sunt
diuersa, quia mors si-
gnat, vt moriamur ve-
teri vitę. resurrectio,
vt in noua vitę ambul-
& sic eadē i nouitate
immortalitatis, sicut
Xps iā resurgemus.

est autem scriptum tantum propter ipsū, quia reputatum
est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur
credentibus in eū, qui suscitavit Iesum Christum domi-
num nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta no-
stra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

B *a* **V**lti. *✱* Theophyl. Postquam de fide præcla-
ra adeoq; magna dixerit, opa; immunerit,
ne iam socordes simus, de vitę ac morū for-
mula iā verba facit. Quia iquit, fides nos iusti-

✱ Aug. Si ergo in hac vita vbi tanta tormēta sunt, possunt
boni, & iusti viri cum talia patiuntur, non solum æquo ani-
mo tolerare, sed etiam in dei charitate gloriari, quid cogi-
tandum est de illa vita, quę nobis promittitur, vbi nullam
de corpore molestiam sentiemus?

ficiunt, non amplius
peccemus, verum pa-
cem habeamus ad
deum per vitam ipsi
minime displicētem.
Quomodo autem
istud continget? Per
dominum nostrum Ie-
sum. Qui enim iustifi-
cavit nos cum pecca-
tores effemus, adiuua-
bit etiam nos, vt cu-
stodiamur in iustitia
ipsius. Per ipsum enim
accessum obtinuimus
quod si cum procul
essemus adduxit nos,
quanto magis propin-
quiores ac viciniores
nos redditos retine-
bit?

a
b
c
d

C A P. V.

Vltimati igitur ex fide pacem habea-
mus ad deum per dominum nostrū
Iesum Christum, per quē accessum
habemus per fidē in grātiā istā, in

quā stamus, & glōriamur in spe glorię filiorū dei. Non so-
lum autem, sed etiam glōriamur in tribulationib; sciētēs,
quod tribulatio patientiam operatur, Patientia autem

✱ Idem. Vt mali
bonis sæpe tempora-
liter noceant, potesta-
tem in eos accipiunt,
ad maiorem bono-
rum vtilitatem, pro-
pter exercitationem
patientię. Iraque ani-
ma Christiana sem-
per inuigilet in tri-
bulationibus suis se-
qui voluntatem Dei
sui, ne ordinationi
dei resistendo, ac-
quirat sibi grauius
iudicium. Quod enim
dominus Pilato dixit,
*Non haberes in me
potestatem, nisi tibi da-
ta esset desuper*, hoc &

Job diabolo posset dicere. Non ergo eius voluntas cuius
malitię potestas in bonos datur, sed eius voluntas a quo
hęc potestas datur, debet esse charissima, quoniam patien-
tiam tribulatio operatur, patientia probationem, probatio
spem.
Tri. quod tribulatio non tollit patientiam, facit charitas
quę est donum spiritus.

August. epist.
195.

C *a* *✱* Quia ex fide est iustificatio, igitur pacem cum deo habe-
te. *Q* Hęc dissensio est contra deum.
b *Exf.* Superius dixit iustificati gratis per gratiam, ne ipsa
fides superba sit, quia quid habes, quod non accepisti?
c *Pacem ha.* Qui ei reconciliati per ministrū grę Christi.
d *Per quem.* enumerat beneficia, quę a Christo habentur.
✱ August.

NICOLAUS DE LYRA.
CAPVT V.

Diuisio.

Iustificati. Superius Apostolus abstulit a Romanis, & Iudęis
credentib; discordię materiam, ostēdens quod nullam habe-
rent adinuicem præexcellentiā, hic cōsequenti inducit eos
ad vnitatis concordia, ostēdens, qđ vtrique iustificati essent
per fidem, & gratiam Christi eis cōem. & diuiditur in duas
quia primo ostendit virtutē fidei in credentium iustificatio-
ne, secūdo eius perfectionem in veteris legis cessatione, c. 7.
Prima in duas, quia primo ostendit propositū. scđo remouet er-
roneum dictū, c. seq. Prima adhuc in tres. primo ostendit virtu-
tē fidei in iustificatione credentiū. scđo huius iustificationis
motū, ibi, *Vt quid exim.* tertio modū, ibi, *Propterea.* Prima ad-
huc in duas, quia primo propositum ostendit ex consecutio-
ne boni, secūdo ex tolerantia mali, ibi, *Non solum autem.*

Circa primū cōsiderandū, quod iustificatio est motus ad
iustitiā, sicut albedo est motus ad albedinē. Et iste motus ad
iustificationem pōt accipi dupliciter. Vno modo per modū
sing; hęc generationis absque recessu a termino impietatis,
sicut Adā fuit iustificatus in statu innocentię. Alio mō per
modū mutationis, vel motus, qui includit recessum a termi-
no culpę, sicut iustificatur hō tpe lapsę nature, & hoc modo
accipitur hic iustificatio, verūm, quia mutatio denominat a
termino ad quē, & nō a termino a quo, sicut dealbatio ab al-
bedine, ad quē terminatur, & non a nigredine seu medio colo-
re vnde incipit, sic iustificatio non denominatur a culpa, vel
impietate a qua incipit, sed a gratia, ad quā terminat, ita qđ
magis dicitur iustificatio, qđ peccati remissio, licet vtrunque
includatur. Iste verō accessus ad gratiā est per deū, sicut per
agēs principale, per humanitatē verō Christi, sicut per agēs
instrumentale, coniunctū tā, per fidē verō seu sacramenta
fidei,

fidei, sicut per agēs instrumentale separatum. sic edificatio
domus est ab artifice principaliter a manu eius, sicut ab in-
strumento coniuncto, & a securi, sicut ab instrumento sepa-
rato, & hęc tanguntur hic in iustificatione, cum sequitur.
1 *Iustificati, &c.* sicut ex instrumēto separato comuni Iu-
dęis, & Gentilibus. **2** *Pacem ha.* i. concordiam, q. d. vni-
tas fidei, & sacramentorum debet esse causa fidelium.
3 *Ad de.* qui est causa principalis nostrę iustificationis.
4 *Per do. no. te.* qui secundum humanitatem est nostrę iusti-
ficationis instrumentum coniunctum. **5** *Per quem ac. ha.*
scilicet, ad deum, tāquam per mediatorem dei, & hominū.
6 *In gratiam istam,* quę iustificat formaliter. **7** *In qua sta-*
mus. in presenti, & quia est ara glorię iō subdit. **8** *Et gl.*
in s. &c. h. i. sanctorum, qui modo speciali dicuntur filij dei, quia
non solū sunt filij dei, pp similitudinē nature, qđ est in oībus
hominibus, & similitudinē gratię, qđ est in solis iustis, sed et
propter similitudinem glorię, quę est assimilatio perfecta.
9 *Io. 3. a.* *Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus.*
9 *Nou so. au.* Hic Apostolus ostendit iustificationis effectū
quantum ad tolerantiam mali pęnę, & quia nullus malum
appetit, nisi propter bonum coniunctum, sicut potionē ama-
ram propter sanitatē. ideo Apostolus ostendit bona coniun-
cta malo pęnę si patienter tolerantur, quam tolerantiam fa-
cit iustificatio, quę est per gratiam, ideo dicit. *Non solum au.*
scilicet gloriāmur in adeptione boni.
10 *Sed etiam glo. in tri.* qđ sunt mala pęnalia, & subditur cau-
sa. **11** *Scientes, quia tri. pa. o.* idest facit, sicut artem cithari-
zandi facit frequens citharizatio.
12 *Patientia autem probationem.* idest purgationem peccato-
rum, sicut enim macula peccati auferitur per cordis contri-
tionem, sic reatus pęnę per tribulationē patienter toleratā.

A *si enim cum.* * Oecumen. Si tunc, inquit, non despexit, quum & peccatores eramus, & opus erat ut proprii etiam morte filij saluos nos faceret, quanto magis nunc nequaquam despiciet, sed saluos faciet, quando neque peccatores sumus, Christi sanguine iustificati, neque iam necesse est filium suum morti tradi? Neque enim iam necesse est, ut prius, filium suum in mortem tradere, sed eo viuente salus erit. Nihil itaque difficultatis habet nunc nostra salus.

In psal. 96.

* Augustin. Filius Dei pro nobis mortuus est. Securus esto accepturum te vitam ipsius, qui pignus habes mortem ipsius. Pro quibus enim mortuus est? Nunquid pro iustis? Paulum interroga. Etenim Christus pro impijs mortuus est. Impius eras, & mortuus est pro te. Iam iustificatus es, & deferet te? Qui iustificat impium, relinquet pigm?

† De conse. di. 4. quærit in fin. & c. placuit ut qui cunque.

B *Inimici effemus.* Non quoquo modo peccatores.

c *Reconciliati sumus.* quia prius iuste eramus sub potestate diaboli, natura deprauata peccato.

d *Sed & gloriamur, & c.* * Oecumen. Non solum inquit, salui facti sumus, sed & gloriari debemus, itaque gloriamur et quod omnino mortuus fuerit Christus pro nobis cum impij essemus. Nam id patris erga nos amor aperte manifestat, & etiam pro impijs filium tradiderit. Porro eos qui a Deo amantur non conuenit rubore suffundi, neque merore affici, sed exultare & in Deo gloriari.

* Ambros. Non tantum pro accepta salute Deo gratias agendas docet, sed & gloriandum per Christum in Deo, qui dignatus est ex impijs & inimicis dici nos suos amicos, ut oia beneficia per Christum consecutos nos gaudeamus, ut quia per ipsum cognouimus Deum, gloriantes in eo reddamus ei honorificentiam parem Deo patri, & c.

e *Propterea, Dixit per Christum esse iustitiam & vitam.* Et quod possit esse per eum, per similitudinem in minori probare intendit. Sicut enim per Adam peccatum & mors, & c.

Oecumen. Quam in superioribus multipliciter probauerit, & Spiritus presentia, & Filij morte nos esse iustificatos, idem etiam nunc ex eo quod rationi consentaneum ac consequens est confirmat. Nam rationabile inquit, erat eos qui per unum hominem peccatores ac mortales facti erant, (quando quidem illius emulati fueramus inobedientiam) propter unum

unum hominem, Dominum videlicet, saluos fieri, iustificatos ac immortales effectos, & c. Operibus autem Adæ propositis, Apostolus reliquit ea que fecit Christus, dando id ex contrario intelligendum, simul & isti predicando, & illa intelligi hic esse possibilia relinquendo, & c.

D Augu. apud Bedam.

a *ira per ipsum.* Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus

b *Idein quod supra in sanguine.*

c *Deo per mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus in uita ipsius.* Non solum autem, sed & gloriamur in Deo

d *per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliati*

e *tionem accepimus. Propterea sicut per unum hominem in*

f *hunc mundum peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

g *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

h *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

i *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

k *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

l *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

m *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

n *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

o *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

p *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

q *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

r *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

s *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

t *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

u *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

v *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

w *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

x *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

y *omnes homines peccatum intravit, & per peccatum mors, & ita*

z *in omnes homines peruenit, sicut per unum hominem in*

primum hominem pertinere, & per hoc Apostolus peccatum originale propagationis intelligi voluit, cuius princeps Adæ, non imitationis, cuius princeps diabolus. unde: *Inuidia diaboli mors intra in orbem terr.*

E peccatum propagationis imitationis L. 2. hypognost.

* Aug. Audis per unum hominem peccatum intrasse in mundum, & per peccatum mortem, & ita in omnes homines pertransisse, in quo omnes peccauerunt, & audes dicere hæretice, Adæ peccatum nulli nisi soli nocuit ipsi? Et vere tunc soli nocuit, cum solus esset ipse & Eua mulier eius, sed in illis vnis omnes eramus, quia natura humani generis erat, sicut in nobis omnibus illi iam sunt, quia natura eorum sumus.

L. 14. de ci. ca. 1.

* Idem A duobus admissum est tam graue peccatum, ut in deterius eo natura mutaretur humana, etiam in posteros obligatione peccati, & mortis necessitate transmissa. Mortis autem regnum in homines usque adeo denominatum est, ut oes in secundam quoque mortem, cuius nullus est finis, pena debita precipites ageret, nisi inde quosdam indebita Dei gratia liberaret.

L. de Eccl. dogm. ca. 1.

* Idem. Si quis soli Adæ, preuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certe mortem tantum corporis, non autem & peccatum quod mors est animæ, per unum hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contra dicens Apostolo dicenti: Per unum hominem intravit peccatum in mundum, & c. *Ex hoc loco idem rursum contra Pelagianorum errorem euincit omnes paruulos etiam fidelium, originali peccato teneri, lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, ca. 9. libro quarto contra duas epist. Pelag. c. 1. lib. 1. contra Iulianum Pelagianum, c. 2. et lib. 6. c. 12. Enchiridij ad Laurent. c. 26. 46. & 51. & Sermone 14. de verbis Apostoli, & c.*

F

In

NICOLAUS DE LYRA.

1 Per ipsum, quia maius est peccatorem iustificare quam ipsum a pena liberare, & quia non solum per mortem Christi sumus liberati a pena, sed etiam consequimur gloriam. ideo subditur.

2 Si enim cum inimici per preuaricationem Adæ.

3 Reconciliati sumus. s. patri per mortem filij eius. multo magis Deo patri.

4 Salui erimus, i. in uita Christi gloriosa, ad talem enim vitam surrexit, Et quia uita beata est in nobis quedam inchoatio per gratiam Christi mediatoris, ideo subditur:

5 Non solum autem, salui erimus in futuro.

6 Sed & glo. in Deo. etiam in presenti.

7 Per de. & c. recõ. ac. per consequens certam spem beatitudinis eternæ & futuræ. Quoniam Apostolus hic facit argumentum a maiori, quod si iustificati sumus per mortem Christi, multo magis sic iustificati salui erimus per consequentem beatitudinis. Ex hoc patet intentio Apostoli, quod maius est impium iustificare, quam iustificatum glorificare, cuius ratio est, quia impius non potest mereri de condigno suam iustificationem: quia non operatur nisi secundum virtutem naturæ, quæ est improporcionata respectu doni gratiæ. sed iustificatus per gratiam mereri potest de condigno vitam beatam, secundum illud Apostoli 2. Timoth. 4. b. In reliquo posita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, non solum mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius, & c. Illud autem meretur aliquis de condigno, quod ei secundum viam iustitiæ est reddendum. Ratio autem huius est, quia valor operis meritorij non solum attenditur secundum quod procedit ex libero arbitrio, quia sic non est meritorium vita beata, secundum quod dicit Apostolus Rom. 8. d. Non sunt condignæ passionibus huius

ius temporis ad futuram gloriam. quæ reuelabitur in nobis, sed etiam attenditur secundum quod procedit a spiritu sancto habitante in homine iustificato per gratiam, & mouente ipsum ad opus meritorij, quia se habet ad liberum arbitrium sicut seissor ad equum, & secundum hoc opus meritorij in quantum est a spiritu sancto quo est infiniti valoris, meretur de condigno bonum infinitum, quod in beatitudine redditur obiectiue.

8 Propterea. Hic ostendit nostra iustificationis modum. Et quoniam opposita iuxta se posita magis elucescit, & medicina per comparationem ad morbum est disponenda, ideo donum Christi si nos iustificans tractat Apostolus per comparationem ad peccatum Adæ, cuius est medicina ei opposita. Et diuiditur in duas partes, quia primo comparat utrunque quantum ad differentiam, secundo quantum ad conuenientiam, ibi: Igitur sicut. Prima in duas, quia primo describit peccatum Adæ generaliter, secundo donum Christi maiori parte, ibi: Sed non sicut delictum. Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo remouet obiectionem in contrarium, ibi: Usque ad legem. Circa primum dicitur.

9 Sicut per. s. Adæ. intravit peccatum in hunc mundum, quia peccatum eius imputatur omnibus ab eo descendebat. secundum vim generatiuam, quia sic sunt membra eius, propter quod vocatur peccatum originale.

10 Et per peccatum. in penam huius peccati, quamuis enim corpus Adæ fuerit copositum ex contrarijs, & sic naturaliter corruptibile, tamen per donum originalis iustitiæ sibi datum a Deo in sua conditione poterat non mori, quia si ipsum seruasset, mortem non incurrisset. Sed quia ipso peccante subtracta est originalis iustitia in penam sui peccati & per consequens incurrit necessitatem moriendi, quæ licet considerato corpore humano in se esset naturalis, tamen considerato statu hominis in sua prima conditione, facta est sibi penalis.

11 Et ita in omnes. quia qualis factus est per peccatum, tales descendunt ab eo per generationem.

In

A In omnes homines. Quia etiam ante legem, cum non ita videretur lege non docente, imputabatur quidem peccatum apud homines, sed apud Deum apud quem putabatur impune futurum, cum nesciretur iudicaturus, sed ubi lex data est, nouerunt Deum curare humana & iudicare, ante non imputabatur, sed regnauit mors secunde, possidente homines diabolo per impunitate credita usque ad Moysen, per quem redijt cognitio vnus Dei. Regnauit non mors, (& sic non legitur est) sed in similes prauicatori Adae, qui neglecto Deo, creaturae seruiuerunt, sicut ille loco Dei diabolo consensit, Tales erant fere omnes usque ad legem. Per pauci, ut Abraham, vni Deo seruiuerunt, & in eos non regnauit mors, qui sub spe seruati sunt in aduentu Christi liberandi. Libros qui aliter habent, dicit Ambrosius corruptos, qui dicunt mortem corporum etiam in cultores, vnus Dei regnauit usque ad Moysen, sed cur non usque ad finem?

Per vitiatam carnem genitos.

a in omnes homines mors pertransit,

Beatissima Deipara Virgo Maria praeservata fuit a peccato originali.

* Ambrosius. Catharinus. Sermonem suum ita temperauit apostolus, ut nihil prorsus adferat praedij aduersus veritatem illam, quam de immaculata virginis conceptione vna cum Ecclesia sancta tenemus, nec verbis eius (si recte intelligantur) possumus argui. Dicit enim peccatum intrasse in mundum. Nos autem dicimus, hac mundi appellatione non comprehendit illam beatam Virginem, iuxta intellectum scripturatum, in quibus frequentissima vox ista, mundus, significat gratia Dei vacuos. Vnde Dominus de discipulis ait: *Mundus eos adio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.* Quod ergo dedit discipulis dominus ex tempore, ut eos de mundo subduceret, hoc non dedit dilectissimae matri suae, ac sponse, ut nunquam cum ijs, ab initio creationis illius quae essent de mundo, computaretur? Nec obstat quod peccatum & mors pari passu incedunt, nam non est huiusmodi ordo in apostolo, ut in quem mors intrauit, in eum quoque intrauisse peccatum, sed e contra, in quem peccatum, in eum & mors. Alioquin & Christus mortuus est, & tamen non intrauit in eum peccatum, &c.

* S. Thomas de Aquino. Punitas intenditur per recessum a contrario, & ideo potest aliquid inueniri, quo nihil purius esse potest in rebus creatis, si nulla contagione peccati inquinatum sit. Et talis fuit puritas b. Mariae virginis, quae a peccato originali & actuali immunis fuit.

B Idem. Maria purissima fuit, quantum ad omnem culpam, quia nec originale, nec mortale, nec veniale peccatum incurrit.

* S. Dominicus. Sicut primus Adam fuit ex terra virgine & nunquam maledicta formatus, ita deuit in secundo Adam fieri, scilicet Christo, cuius terra, id est, mater virgo Maria nunquam fuit maledicta.

* Rupertus. Columba iuxta fluentia residet. Tibi autem (o Maria,) vel tuo pectore omne fluentum scripturarum quam contiguum est? Nunquam aduentus spiritualis accipitris tibi esse improbitus, nec te consequens, imo nec tibi appropinquare potuit.

* Idem. Vterus tuus nulli viro, nulli carnali commercio accessibilis, & mens tua nulli vitio, nulli spirituali nequitiae fuit vnquam penetrabilis.

* Anselmus. Si Ieremias qui lugentibus erat propheta futurus, in vulua est sanctificatus, & praecursor Domini, Ioannes Spiritu sancto ex utero matris est repletus, quis dicere audeat totius seculi propitiatorium, & vnici filij Dei dulcissimum reclinatorium, mox in suae conceptionis exordio Spiritus sancti gratiae illustratione destitutum?

* Idem. Ille assertor purae veritatis, & a filio tuo iam in caelo praesidente, vas electionis cognominatus, omnes homines peccasse in Adae fatetur. Vera utriusque sententia, & cui contradicere nefas esse pronuncio. Sed cum eminentiam gratiae Dei in te considero, sicut te non intra omnia, sed super omnia quae facta sunt, inestimabili modo contueor, ita te non lege naturae aliorum, in tua conceptione deuinctam fuisse opinor, sed singulari diuinitatis virtute & operatione ab omni adiunctione peccati liberrimam.

* Idem. Qui diem b. Mariae conceptionis tollit Ecclesiae Dei, aut non attendit bene, aut attendere negligit, vel nescit bonum, quod inde praecedit creaturae Dei, &c. Quia tanti meriti apud Deum creatura es, ut mater eius dignissima fieri meruisses, sicut & ipse non tantum supercaesus & mundus, sed & ipsa castitas ipsa; munditia est, ita tu quoque, illa ipsam munditiam de tua carne verum hominem paritura eras, & munda praeparata esse debueras. Primordia itaque creationis tuae merito filij sanctae Ecclesiae debet venerari, si casta, si sancta, si a petri ruga illa credit esse discretata. Quod cum aliter credere nulli fas sit, erubescat

in sensari, qui tantum diem tantaque mysteria & sacramenta in tenebris ignorantiae exegenti respiciunt celebrant, &c.

* Idem. Decens erat, ut ea puritate qua maior nequit intelligi, Virgo illa miteret, cui Deus pater vnicum filium ita dare disponebat, ut naturaliter esset vnus idemque Dei patris & virginis filius.

* Idem. O tu benedicta super omnes mulieres, quae angelos vincis puritate, sanctosque superas pietate.

* Hugo a S. Victore. Tu singulariter electa, tu ineffabiliter sublimata, nulla tibi in gratia similis esse potuit, per quam gratia venit super omnes filios hominum. Sapientiam gratiam, gratia tua, super omne meritum excellentia tua, eminentior cunctis, sanctior vniuersis.

* Richardus a S. Victore. Nemo tam sanctus qui maculam non habuerit & defectum, praeter ipsam Mariam. Haec angelicam in terra adeptam est puritatem, & Dei similitudinem in virtutibus & morum perfectione.

* Petrus Blesensis. De massa carnis humane quasi de quadam vniuersitate frugum, in modum decimae primitiae, Mariae caro exempta & sanctificata est, & de illa sanctissima carne adhuc dignior quaedam portuincula electa est, quam sibi assumeret verbum Dei.

* Iuo Carnotensis. Quomodo matrem carnis suae Dominus sanctificauit, audiamus, ut inde laetetur Catholicus, in tantum confutetur haereticus. Omnem quippe nequam tam originalis, quam actualis culpae in ea deleuit, sicque carnem de carne eius sumens, eandem in diuinam munditiam transformauit.

* Idiora. O Benedicta V. Maria, benedicta es ante ortum, in ortu, & post ortum, ante seculum, in seculo, post seculum.

* Idem. Tota pulchra es, non in parte, sed in tota, & macula peccati siue mortalis, siue venialis, siue originalis non est in te, nec vnquam fuit, nec erit.

* Idem. Inuenisti V. Maria, gratiam caelestem, quia fuerunt in te ab originis labe praeservatio, angelica saluatio, Spiritus sancti praesentio.

* Hildephonus Toletanus. Quia natiuitas Mariae tam solenniter colitur, constat ex auctoritate Ecclesiae, quod nullis quando nata est subiucit delictis, nec contraxit in utero sanctificata originale peccatum, &c. Nullius natiuitas celebratur in mundo, nisi Christi, Mariae, atque B. Ioannis. Nisi autem beata virgo in utero matris sanctificata esset, minime eius natiuitas colenda esset. Nunc autem quia ex auctoritate totius Ecclesiae veneratur, constat eam ab omni originali peccato immunem fuisse, per quam non solum maledictio Euae soluta est, verum etiam & benedictio omnibus condonatur.

Fulbertus Carnotensis. Aue Maria, electa & insignis inter filias, quae immaculata semper extitisti ab exordio tuae creationis, quia paritura eras Creatorem totius sanctitatis.

* Petrus Damianus. Caro Virginis ex Adam assumpta, maculas Adae non admittit, sed singularis continentiae puritatis incandorem lucis aeternae conuersa est.

* Beda & Vsuardus. Sexto idus Decembris, Conceptio sanctae Mariae perpetuae virginis.

* Fulgentius. Primum hominem mulier corrupta mente concepit, secundum Virgo incorrupta virginitate concepit. In primi hominis coniuge nequitia diaboli seductam deprauauit mentem, in secundi autem hominis matre, gratia Dei mentem integram seruauit & carnem.

* Greg. Papa. Mons fuit beatissima V. Maria, qui omnem electae creaturae altitudinem electionis suae dignitate transcedit.

* Dama. O B. Iochan. libos, ex quibus semen omnino immaculatum fluxit. O praeclarum Annae vuluam, in qua tacitis incrementis ex ea auclis atque formatus fuit fetus sanctissimus. O beatum ventrem, qui viuum caelum, caelis ipsis latius peperit.

* Idem. Ipsa *πρὸ συλληψεως ἁγνῆ*, ante conceptionem pura fuit.

* Chrysostomus. Pro sanctissima, immaculata, super omnes benedicta, domina nostra deipara. Vere dignum est glorificare te deiparam & semper beatissimam, & penitus incontaminatam matrem Dei nostri, honorabiliorē Cherubin, gloriores incomparabiliter Seraphim, quae citra corruptionem Deum peperisti.

* Aug. Dicit tibi Manicheus, Deus creator hominis, filius hominis. Ego matrem de qua nascerer feci, ego via meo in me rē praeparauit. Haec quae despicias, mater mea est, sed manu fabricata est mea.

* Idem. Excepta sancta virgo Maria, de qua per honorem Domini, nullam prorsus cum de peccatis agitur, habere volo questionem. Vnde. n. scimus quod in plus gratiae collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum quae concipere ac parere meruit eum, quae constat nullum habuisse peccatum. Haec ergo virgo excepta, si omnes illos sanctos & sanctas cum hic viuerent, cogregare possemus, & interrogare, utrum essent sine peccato, quid iuisse responsuros putamus? An non, *Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est?*

* Sophronius. Bene gratia plena dicitur, quia ceteris

li. de conceptu virginali c. 18.

Inuocat. b. Mariae.

In Cantic. Cantic.

In Cantic. Cantic.

Serm. 44.

Serm. de natiuit. Dom.

li. Contempl. de b. Virg. c. 1. ibi. cap. 2.

Ibid. cap. 6.

lib. de perpet. virg. b. Mar.

E

In salut. angelic.

Serm. de assumptione.

In Martyrol. Serm. de natiuitate Christi.

In 1. c. libri 1. Reg. Orat. t. de nat. b. Mar.

In Martyrol. In liturg.

Orat. de quibus que hie. c. 3.

li. de natur. & grat. c. 6. Perlag. c. 36.

F

Serm. de assumptione. Hieron.

A Lex aut. Ostenderit Christum dimittere omnia peccata
 ram originalia quam adualia, hinc addit q. & a peccato legis
 liberat. i. prauaricatione, vt Iudex Chro magis sint obnoxij.
 In Pla. 102. * Aug. Quare lege subintrante abundauit peccatu? Quia nolo
 bant se hoies conteri peccatores, addita lege facti sunt & praua-
 ricatores. Prauarica-
 tor enim no est quis-
 qua nisi cum legem
 transgressus fuerit.
 Ergo quia hoc est in
 lege magnu myste-
 rium, ideo eam data
 vt crescente peccato
 humiliarentur super-
 bi, humiliati consi-
 terentur, cofessi sana-
 rentur. Iste sunt viae
 occulte quas notas
 fecit Moyse, per que legem dedit qua peccatum abundaret,
 & superabundaret gratia. Non. n. crudeliter hoc fecit Deus,
 sed cofilio medicine. Aliquando enim homo videtur sibi sa-
 nus, & egrotat, & in eo qd egrotat, quia non sentit, medicu
 no querit. Augetur morbus, crescit molestia, queritur medi-
 cus. Lex data est vt gratia quereat. Gratia data est, vt lex im-
 pleret. Neq; suo vitio no implebat, sed vitio prudencie carnis,
 quod vitium per lege demonstrandu, per gratia sanandu fuit.
 Lex autem. Amb. Dicit hic Apostolus quid puenerit data
 lege, no quid fecerit lex. Data. n. erat in adiutorium nature,
 vtcunque nature incerta sunt iusticie semina, vt sic exinde
 magis proficeret, sed populus vsum sequens plus peccauit,
 diabolo inuertente legem bonam in malum, contra quod
 Deus omnia dimisit.
 Lex au. sub. Natis in pccis dat lex ad domada superbia. Q.
 no deest q iubeat, sed deest q impleat, quia in peccato natus
 implere non potest, io natus est Christus. i. gra que sanaret.
 b Vt abund. de. Vt. f. q. in sordibus erat prauaricatio magis sor-
 desceret, vt mediocri pedagogu haberet, perfectus signu,
 & durus sentiret flagellum. Vt abund. de. Magnu Dei cofilium
 fuit,

L. font. Pro-
spei.

B **C**

Iustitia origi-
nalis.

Peccatum ori-
ginale.

Que modo
pelleis im-
plicitur.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Lex autem. Hic ostendit couenientia doni Chri & peccati
 tepore legis superadditi. Ad datione. n. legis sequuta est mul-
 tiplicatio prauaricationis, vt dictu est supra, no tn ex parte le-
 gis, sed hominu malitia, q nite in vetitu, & q cognitio pec-
 cati que fit p lege, aggrauat ipsu. Et sicut sub lege abundauit
 delictu, ita ex lege abundat gratia, inquatu Chrus sub lege
 natus est fm qd dicit Apostolus ad Gal. 4. a. At vbi venit pleni-
 tudo teporis, misit Deus filiu suu natu ex muliere, factu sub lege, & c.
 etiam attulit nobis plenitudinem gratie, & hoc est quod di-
 citur: Lex au. subintra. post offuscationem legis naturalis.
 2 Vt abund. de. ly vt, tenetur hic consequutiue tantum per
 modum predictu, non causaliter. 3 Vbi au. abund. de. sub
 lege. 4 Superabund. & gra. Per Chrm sub lege factum, ideo
 dicitur Ioan. 4. c. Quia salus ex Iudais est. 5 Vt sicut re. pec. in
 mor. idest potestatem habuit deiciendi ad mortem eternam.
 6 Ita & gra. re. Potenter nos inducendo in vitam eternam.
 7 Per Iesum Chri. Dei & hominum mediatorem.
 Ad maiore intelligentia doctoru de originali peccato hic
 aliqua breuiter sut notanda. Primu est, quid sit originale pec-
 catum, & quia priuatio cognoscitur per habitum, io primo
 videndu est, quid sit originalis iustitia, cuius priuatio est ori-
 ginalis culpa. Est autem originalis iustitia, quaedam humane
 nature rectitudo, per quam corpus erat anime subditu & vi-
 res inferiores rationi, quadiu anima subdita esset suo creato-
 ri. Hec autem rectitudo no erat ex principijs nature humane,
 cu corpus humanu sit naturaliter corruptibile, sed a Deo da-
 ta in prima hominis condicione, fm qd dicit Eccl. 7. d. Hoc scio,
 q a principio fecit Deus hominem rectum. Et quia iustitia est que
 da rectitudo, pp hoc talis rectitudo nature humane bene iu-
 stitia vocatur. Et originalis, quia data est humane nature in
 sua prima origine, & quia per originem in posteros fuisse tras-
 fusa, si ab Ada fuisset seruata, ipso vero peccante iuste fuit ab
 eo subtracta, & quia carentia perfectionis que debet inesse,
 culpabilis est in homine, cuiusmodi fuit dicta rectitudo seu
 originalis iustitia, io eius carentia cu debito ea habendi dicitur
 peccatu originale, ita qd debitum habendi est ibi formale. Secu-
 du est quomodo peccatu Adae posteris imputat, & satis facili-
 ter vt q. imputat eis ad pena. Filij. n. frequenter & iuste puni-
 untur pro peccatis parentu, sed difficilius est videre qualiter
 imputat eis ad culpa, de cuius ratione est, q. sit voluntaria,
 aliter no esset culpa, non pot autem dici voluntaria voluntate
 posterioiu. Propter qd sciendu, q. Ada no solu cofiderat vt
 singularis persona, sed et vt totius humane nature principiu,
 a quo

fuit, vt per lege abundaret delictu, vt in austeritate legis sua
 intelligentes infirmitatem, infirmi ad medicum confuge-
 rent, & auxilium gratie, querebant.

C Vbi autem. Agit hic de virtute gratie, & quanta efficit.
 * Aug. Hoc ad originale hois addiderit voluntate ia ppria,
 non per Adam, sed
 hoc quoque soluitur
 sanaturq; per Chri-
 stum, quia vbi abun-
 dauit peccatum, su-
 perabundauit gratia.
 * Irenaeus. Men-
 tiuntur omnes, qui
 contradicunt Adae sa-
 luti, semper seiplos
 excludentes a vita,
 eo quod no credant
 inuentam ouem,
 que perierat. Si autem illa non est inuenta, adhuc possidetur
 in perditione omnis hominis generatione, Mendax ergo is,
 qui prior hanc sententiam, imo hac ignorantiam & cecitate
 induxit, Tatianus. Qui affectas magister haberi, hoc a semet-
 ipso adinuenit, tentans & subinde vti huiusmodi a Paulo af-
 fide dictis. Quoniam in Adam omnes morimur, ignorans autem,
 quoniam vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.
 d Supera. Quia & gratia Christi etiam his proficit quos dia-
 bolus vincere non potuit, & quia peccatum ad tempus re-
 gnauit, gratia in eternum.
 * Aug. Non peccantis merito, potuit superabundate gra-
 tia, sed subuenientis auxilio, vt videret homo non tantum
 doctorem sibi esse necessariu verum etiam adiutoru Deum, a
 quo eius itinera dirigantur, ne dominetur ei omnis iniqui-
 tas, & confugiendo ad opem diuinae misericordie sanetur.
 e Si. re. pecc. in m. Non addit, per vnu vel per Adam, quia no
 de illo solu agit quod ex Adam traxerunt homines, sed & de
 eo qd sua voluntate addiderunt. Sed cu dicit: Gratia regnet,
 addit, per Iesum Christum, & c. quia per eum non tantum
 originalis, sed & voluntariorum fit remissio peccatorum.

li. de pe-
merit. &
miss. ca. 2

L. 3. ca. 39

E

Luc. 15.

li. 23. q. 6

Aug. vbi

CAP. F

a quo alij descidunt tanquam a mouente per vim generatiuam,
 & efficiuntur eius membra, & io sicut homicidiu manu fa-
 ctu dicitur voluntariu a voluntate que est in morte, sic suo mo-
 carentia originalis iusticie in posteris dicitur voluntaria a volun-
 tate Ade, & qa accepit ea no solu pro se sed pro tota posteri-
 tate, io oes posterij per vim generatiua ab eo descendentes
 in eo fuerunt obligati ad debitum habendi ea. Cu igitur caren-
 tia originalis iusticie cu debito habendi eam sit culpabilis,
 vt dictum est, & ideo merito posteris imputatur ad culpam.

Quomodo
congrahit

Tertium est, qualiter cotrahit, quia peccatu solu est in ani-
 ma, que non est ex traduce, sed est a Deo p creationem, qui no
 peccat ea infundedo, nec etiam parentes generando, nec pos-
 sunt per cosequens peccatu originale traducere, vt vt maxi-
 me, qn sut baptizati, qa nullus dat alteri quod no habet. Pro-
 pter qd dicendu, q generatio competit hominibus secudu
 esse gratie, qd habent per regenerationem baptismale. gene-
 rans autem inquatu huiusmodi generat sibi simile, io Ada ge-
 nerauit sibi similes in esse nature desitute originali iusticia,
 cu debito habendi ea. Et eadem ratione oes posterij generat sibi
 similes cu tali defectu, qa descendimus ab Ada fm carnem,
 no fm anima, q est a Deo immediate. io originalis culpa a
 carne puenit in anima sibi coniuncta. Sicut liquor bonus infi-
 cit ex corruptione valis in quo ponit, sic & peccatu origina-
 le puenit ex carne causaliter, sed tn in anima est subiectiue
 & formaliter, sicut infirmitas est i cibo corruptiuo causaliter
 tantu, qa no est infirmitatis susceptiuus, in corpore vero ciba-
 to formaliter est & subiectiue. Ex dictis patet, q obiectio de
 parentibus baptizatis no valet, qa sicut dictum est, no gene-
 rat secundum esse gratie, & vt sunt membra Christi, sed se-
 cundum esse nature corrupte, in qua sunt membra Adae.

Peccatum
ginale in
quo.

Quartu est qualiter peccatu originale p gratia baptismi
 tollitur. Circa q. sciendu, q. no est p hoc intelligendu, q. re-
 stitudo q fuit in Ada p baptismu redeat, qa baptizati rebel-
 lionem corporis ad anima, & sensualitatis ad rationem in seipsis
 experiunt, sed hoc q. p gratia Chri tollit debitum habendi di-
 cta restitudo, & sic caritia dicte restitudois no remanet,
 vt est culpa, q formaliter facit debitum habendi illa restitudo-
 nem, vt dictu est supra, sed remanet tantu vt est pena & virtutis
 exercendae materia, q passiones sensualitatis fortiter pugna-
 do, & infirmitates corporis patienter tolerado, in qbus adiu-
 uat gratia Chri in presenti ad augmentu meriti electoru. In
 resurrectione vero finali reparabit natura, qa resurrectio illa
 erit ad vitam immortalē p Chrum, no i immortalitate q fuit in
 statu innocentie, qua ho poterat no mori, sed immortalita-
 te glorie, qua no poterit mori, sed cu Chro viuet in eternu.

ADDITIO I.

A Inc. 5. vbi dicitur in post. *Vix enim pro iusto quis moritur.* Quod dicitur hic. *Vix enim pro iusto quis moritur.* exponitur sicut in glo. Vix. i. raro moritur aliquis et pro iusto. i. pro dilectione iusti & boni, nedum impio. Iam raro dico, forsitan potest inueniri quis. i. aliquis, qui audeat mori pro bono. q. d. sed difficile est inuenire qui hoc faciat, & sequitur. *Commendat autem suam charitatem.* & c. q. d. pro iusto vel bono vix moritur aliquis, sed Christus pro nobis peccatoribus mortuus est. Vnde in hoc Deus commendat suam charitatem, & c.

ADDITIO II.

In eod. c. vbi dicitur in Postil. *Sicut per unum hominem.* s. Adam intrauit peccatum in mundum.

In litera sic habet. Propterea sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intrauit. Vbi advertendum quod per *propterea* continuatur dicitur da his quae dicta fuerunt in proximo, quod secundum Glo. sic intelligitur. Propterea per Christum iustitia & vita procedit in omnes, & per eius gratiam in regeneratos, quia per unum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & c. & exponatur sicut in Postil. Sed circa hoc advertendum est, quod hoc quod Apostolus praesupponit. s. quod per unum hominem. s. per Adam, intrauit peccatum & mors in omnes, negatur contra Hebraeos, qui auctoritate nouae legis renuntiant accipere, dicitur quod hoc non posset haberi ex libris ab eis receptis, sed hoc est manifeste falsum.

Patet. n. Gen. 3. d. quod Deus condemnauit Adam propter peccatum transgressionis ad mortem, dicitur ibid. *Puluis es, & in puluere reuertentis.* quod quidem pena quantum ad mortem corporalem manifeste transiit in posterum, sed quod illud peccatum transiisset in posterum est quo ad culpam, potest haberi clare ex dictis apud eos valde authenticis, habent. n. in benedictione sacramenti circuncisionis, quae est corpus apud eos, haec verba merito huius. s. sacramenti Deus viuis patri nostra & protector noster precepit erui carnem nostram ab inferis propter sedus tuum quod posuit in carne nostra. Ex quibus quidem verbis quae apud eos tantae auctoritatis sunt, sicut apud nos ea quae ab vniuersali ecclesia determinantur, manifeste habet, quod per sacramentum circuncisionis eruebantur ab inferno, Et cum illud sacramentum dabatur in octauo die, ut Leu. 12. a. Puer autem octavo dierum nullo modo pro peccato actuale indigebat erui ab inferno, cum nondum usum liberi arbitrii haberet. Restat ergo, quod debeat erui a peccato contracto per originem, sed quod hoc contrahatur ab Adam, habet in multis locis in suo Thalmud. specialiter, in quodam lib. sup. Gen. qui dicitur Bereschith Rab. in 2. c. sup. illud verbum. *Iste sunt generationes caeli & terra, quando creati sunt.* Quidam doctor eorum nomine Rabbi Salmai sic dicit. Omnes generationes quae in sacra scriptura scribuntur, diminutae sunt, propter duas quo plenarie scribuntur. s. Iste sunt generationes caeli & terra. Gen. 2. a. Iste sunt generationes Phares, Ruth ult. d. In quo nobis ostenditur, quod licet in primordio creatae fuerunt res. i. homines secundum plenitudinem suam atque perfectionem, tamen quando peccauit Adam primus, diminuta sunt & corrupta atque concussa. Et ulterius non erunt reuertentia ad decetem dispositionem donec veniat filius Phares. i. Christus filius David, de quo Ruth ult. sunt generationes Phares. Hae ille. Ad intelligendum tamen dicta sua sciendum est quod multae sunt dictiones in sacra scriptura, quae in Hebraica litera dupliciter scribuntur. Vno modo plene, & est quando interponunt litterae vocales sufficientes ad syllabicam dictionem prout sonat. Alio modo diminutue & est quando non interponunt tales litterae vocales, sed syllabicae dictione per aliquas regulas & puncta extra dictionem posita. Et quia *tholdoth* quae in Hebraeo signat generationes scribitur plene tantummodo in duobus locis. s. Gen. 2. vbi sup., quod dictum est ante peccatum, & Ruth. ult. *Haec sunt generationes Phares.* quod dicitur de genealogia David a quo Christus descendit caeterae autem scribuntur diminutae, ut cum dicitur. *Hic est liber generationis Adam,* Gen. 5. a. *Et haec sunt generationes Noe,* Gen. 6. b. *Et haec sunt generationes Ismael,* Gen. 25. b. *Et haec sunt generationes Isaac,* ibid. c. *Et haec sunt generationes Esau,* Gen. 35. a. & sic de caeteris, idcirco praedictus doctor concludit quod dictum est. Si forte quis dicat, quod ex tali variatione in modo scribendi non clare sequitur intentum praedictum. Dicendum quod mysteria in veteri lege tradebantur sub velamine figurarum & signorum, ex quibus tacite prudentiores aliquid intelligerent veritatis, quod in multis locis sacrae scripturae contingit. Vnde & Apostolus dicit in 1. Cor. 13. d. *quod temporibus & aeternis.* i. antiquis mysterium. s. Christi, erat tacite. i. tacite non expressis traditum. Valet et praedicta auctoritas & similes ad confundendum Hebraeos peccatum originale imprudenter negantes, ut dictum est. Hic. n. per confessionem doctorum suorum, quod genus humanum erat diminutum seu corruptum per peccatum Adam donec veniret filius Phares. s. Christus ab eo descendens, quod satis consonat sententiae Apostoli dicitur. *Sicut in Adam,* & c. Sunt et multa dicta seu auctoritates doctorum Hebraeorum de peccato originali, & de eius effectu veritatem nostram attestantes, quae largius traduntur a magistro Raymundo Martini in suo Pugione. 3. part. di. 2. ca. 6. & sequentibus usque ad finem quae causa breuitatis omittuntur.

ADDITIO III.

In eod. ca. vbi dicitur in Postil. Et quia priuatio cognoscitur per habitum, ideo primum videndum est, quid sit originalis iustitia, cuius priuatio est originalis culpa.

Peccatum originale licet habeat priuationem originalis iustitiae, tamen non est pura priuatio, sed est quidam habitus corruptus. Nam sicut aegritudo corporalis habet aliquid de priuatione, in quantum tollit harmoniam, in qua consistebat ratio sanitatis, habet et aliquid positum. Similiter humores inordinate dispositos, sic peccatum originale habet priuationem originalis iustitiae & cum hoc inordinata dispositionem partium animae, & sic non est pura priuatio, sed quidam habitus corruptus. Vnde dicitur. Vnde peccatum originale dicitur a doctoribus. fomes peccati & peccati concupiscentia quod sonat aliquid positum, ut in 2. di. 30. & de hoc vide amplius in 1. 2. q. 82. art. 1. in cor. q.

ADDITIO IIII.

In eod. ca. vbi dicitur in Postil. Ideo eius carentia cum debito habendi eam, dicitur peccatum originale.

Quod omnes descendentibus ab Adam per vim generatiuam in eo fuerunt obligati ad debitum habendi iustitiam originale, prout dicitur in Postil. non videtur rationabiliter dictum. Tum quia non apparet ratio qua posterius fuissent obligati ad debitum habendi iustitiam originale, nisi ex lege naturali, vel ex aliquo precepto diuino. Sed non ex lege naturali cum iustitia originalis non erat ex principiis humanae naturae, cuius corpus est naturaliter corruptibile, ut ipse Postil. dicit modicum super. Nec tale debitum est ex aliquo precepto diuino. Nullum enim preceptum legitur fuisse datum ipsi Adam ante peccatum, nisi tamen illud de non comedendo lignum vitium. quod quidem preceptum non obligat Adam ad debitum habendi iustitiam originale, licet ex transgressionem praedicti precepti eam consequenter amisisset. Tum quia tale debitum non habet rationem culpae, prout Postillator intendit: ex hoc. n. quod homo est obligatus ad seruanda precepta diuina, non peccat, sed potius ex hoc quod non seruat illa. Vnde manifestum est quod non est formale in peccato originali debitum habendi iustitiam originale, prout Postil. supra dixit, sed ipsa inordinata dispositio partium animae, quae fomes peccati vel languor naturae vel concupiscentia dicitur, est proprie formale in peccato originali, sicut in aegritudine corporali inordinata dispositio humorum est formalis causa aegritudinis, ut dictum est.

ADDITIO V.

In eod. ca. vbi dicitur in Postil. Qualiter peccatum originale per gratiam baptismi tollitur.

Peccatum originale tollitur per baptismum quo ad reatum in quantum anima recuperat gratiam quantum ad meritum, & sic excluditur ab ea ille habitus corruptus, qui est proprie culpabilis, remanet tamen peccatum originale actu, quantum ad ordinationem inferiorum partium animae, prout pertinet ad rationem poenae tantum.

REPLICA.

In c. 5. vbi Postil. dicit. Peccatum originale esse priuationem, quia carentia iustitiae cum debito habendi eam. Burg. autem dicit ipsum non esse priuationem, sed quendam corruptum habitum, qui a quibusdam dicitur fomes & concupiscentia, quae sonant posituum. Contra quem modum dicitur potest licet argui. Quod posituum est effectiue a Deo, igitur peccatum originale est posituum, igitur est effectiue a Deo. Conclusio est falsa, igitur aliqua praenotanda non maior, quia ab omnibus concessa, igitur minor. Fallitas conclusionis probatur. Nam si Deus effectiue producat aliquid posituum ad peccatum originale pertinens, aut producat illud concurrente causa secunda, aut non. Secundum non potest dici, quia in causato a solo Deo nulla est obliquitas talem vitiosa, in peccato autem originali est morbus corruptio & obliquitas, igitur a solo Deo produci effectiue non potest. Nec primum potest dari, quia in huiusmodi productione non occurrit primus patris, quia eo non existente nihilominus concurret peccatum originale, nec proximus patris eadem ratione. Si autem concurrere dicitur contrahens, tunc potius est dicendum actuale quam originale. Confirmatur, quia nihil indifferens ad statum culpae & gratiae, immo utriusque; statui compossibile potest esse peccatum originale, sed fomes, qualitas morbida, corruptus habitus qualitercunque; nomine ex quo concurret rebellio virtutis animae, est utriusque; statui praedicto compossibilis, igitur talis habitus a Burg. constitutus non est peccatum originale. Maior notatur, quia peccatum originale non stat cum gratia, immo compositum filios irae, minor patet, quia Paulus apostolus existens in gratia. 1. Cor. 13. c. & ad Gal. 5. d. de huiusmodi qualitatibus, sibi adherentibus, & eum colaphizantibus facit querelas, & petit absolui, eique dicitur. *Sufficit tibi gratia mea,* & c. Et ipse Burg. in additione vltima huiusmodi c. dicit illam deordinationem & fomitem pertinere ad rationem poenae, non culpae, quia culpa tollitur per gratiam fomitem remanente. Est igitur peccatum originale pura priuatio, per Anselmum & alios sic descriptum. Peccatum originale est quidam carentia iustitiae originalis cum debito habendi eam, licet quod debito habendi, est formale in descriptione illa. Sed contra hoc arguit Burg. in sequenti corruptio sic. Aut illud debitum habendi concurret ex lege naturali, aut ex aliquo precepto diuino. Vbi dico ex lege naturali, contra quod obijcit Burg. dicitur quia iustitia originalis non erat ex principiis humanae naturae, cuius corpus est naturaliter corruptibile, igitur debitum habendi eam non est ex lege naturali. Patet autem parum est doctore quod illa consequentia non valet. Concurret enim illud debitum habendi ex recta ratione, vnde ortum habet lex naturae recta. n. ratio exigit, ut vnumquodque tendat ad sui necessarium bonum conseruationem, hoc enim non solum tanquam quoddam

Verba circumscriptionis.

Gen. 2. c.

E

2. Cor. 13. c.

peccatum originale.

A diuinū inditū est rationabilibus, sed et cunctis uiuentibus, quibus tāquā naturalissimū inditū est generare sibi simile p suę naturę cōseruatione, vt dicit Arist. 2. de anima. Multo amplius hoc inditū est rationali creaturę, vt in bonū suū tēdat, & ad boni sibi necessarii cōseruationē aspīret. Cū at bonū & finis rōnalis creaturę sit felicitas, secūdū philosophos & theologos. Homo. n. s̄m beātū Aug. factus est ad Dei imaginē vt Deū intelligat, intelligēdo diligit, diligendo fruāt, fruēdo possideat, & hic est finis & beatitudo creaturę rationalis, ad quā p naturā attingere nō pōt. In naturę autē illius institutione nō decuit Deū illā frustrare suo fine, habitū igit iustitię originalis superaddit naturę, vt qđ nā ex se nō posset, suffragio supnaturalis additamenti valeret. Hoc at donum

nū fuit datū naturę pro tota natura cōseruanda. Qđ igitur naturę per modū depositi p Deū fideicommissum fuerat, natura debebat. Quamuis igitur Adā per actuale peccatū illā iustitiam perdidit, hoc naturā a debito habēdi non excusat, qđ nō fuit fideicommissum ipsi Adę pro Adā solū, sed p tota naturā. Ex tali igit principio legis naturę surgit debitum habēdi iustitiam originalem, non habens igitur culpabilis est, non culpa actuali, quę suppositi est, sed culpa originali, quę est naturę. Et hęc est sententia beati Aug. 1. retract. ca. 9. Vnde patet ar. Bur. nihil valere. De hac materia scripli late 2. sen. a. di. 30. vsq; ad di. 33. & 2. sent. di. 3. Præter hęc vide Scorum dist. 30. secundi li. in solutione q. primę pulchre.

C A P. VI.

Quid. * Theoph. Quia dixerat, Vbi abundauit peccatū, superexuberauit gratia, aliquis inferre potuisset, Deinceps ergo nō desistamus peccare, vt gratia eo maior demonstretur. Istūc ergo diluit, iniquens per inficiationē, Absit, quod in aperte ab

B surdis facere consueuit. Deinde ratiocinationem ponit. Quoniam mortui sumus peccato per baptismum, mortui erga ipsum facti, vt non porro obtēperemus ei, quomodo igitur adhuc viuemus in ipso, vt affecti illi simus atque obediamus ei? Hinc discimus quod omnis sane fidelis intermoritur, quantum ad peccatū attinet, per baptismum, segniter autem agens illud denuo viuificat

a Cuiuscunque conditionis.

C A P. VI.

Vid ergo dicem? Permanebimus in

peccato, vt gratia abūdet? Absit. Qui

enim mortui sumus peccato, quomodo

tadhūc viuemus in illo? An ignoratis

fratres, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in

morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum

illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus

d An ignoratis. Mortui peccato quod fit in baptismo, non debemus ei iterum viuere, vt iterū mori sit ei necesse, quia in morte Christi, i. in similitudine mortis Christi, vt sicut semel mortuus est carne, & semper uiuit, ita nos semel mortui malo per baptismum, semper viuamus bono. Vel in morte dicit, quia mors est causa huius purificationis.

c Consepulti. Quid quid gestū est in cruce Christi, in sepultura, i. resurrectione, in ascensione, in sedere ad dexterā, ita gestum est, vt his rebus mystice non tantum dicitis, sed etiam gestis configuretur vita Christiana. Attende singula Christi qui vixeret vetus homo secundum peccatam, famem. i. & sitim & huiusmodi, nō secundū culpam,

a Vere enim non est permanendum. Scilicet hoc iam habemus. Vel si.

a Quia. **b** Vt iam peccatum non dominetur nobis per gratiam Dei. **c** Quia ratione.

a Post tantum beneficium. **b** Reddemus vires hosti.

c An mortui.

Sæpe arguit illos de ignorantia. Q. non debetis ignorare.

a Purificati a vitis. **c** In institutione eius quę est in nomine trinitatis, vel operatione Christi qui baptizat vere.

a Vere in baptismo sumus similes morti Christi, quia. **b** Fide.

c Peccatorum absolutionem.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

d Ad hoc sumus commortui & consepulti.

Aug. de spiri- tu, & litera. c. 16. sup. 5. d.

Mori pecca.

vt ipsi commisceatur, quemadmodum e diuerso virtuti deditus & sedulus hanc sibi mortē nunquam non retinet atq; conseruat, vt etiam plus millies peccatū imperet, ipse tamē veluti mortuus, nec audit nec obsequitur, &c. Sequitur.

Permanebimus. Hoc peruersi accipiūt ex illo: *Vbi abund. de. su. & gra.* Hoc dicere est esse ingratos gratię. Et qđ gratia viget, vbi delictum abundauit, non est permanendū in peccato, vt quidā. estimant pro maiori gratia. Non enim peccantis merito sed subuenientis auxilio superabundauit gratia, vbi abundauit delictū. Non ergo permanendum in peccato, sed potius debemus & possumus esse peccato quasi mortui & sepulti per ipsam gratiam & resurgere in iustitiam, & post in vitam æternam.

Mortui sumus. i. liberati a peccato per baptismum, vt iam non dominetur in nobis per gratiam. Mori enim peccato, est liberari a peccato.

Quomodo adhuc, &c. Cum enim hoc prestiterit gratia, vt moreremur peccato, quid aliud facimus si viuimus in eo, nisi vt gratiæ simus ingrati?

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Quid ergo. Hic circa pradicta Apostolus remonet erroneum dicitur. Et primo remouet errorem. secundo dictum suum confirmat per rationem, ibi: Qui enim mortui. Circa primum sciendum, quod ex hoc quod dixerat cap. preced. Vbi abundauit delictum, super abundauit & gratia. imponebant ei pseudo apostoli, quod dicebat permanendum esse in peccatis, sicut dictum est supra 3. c. Hunc autem errorem remonet, dicens.

1 Quid ergo. sicut pseudo apostoli asserunt nos dicere. **2** Absit. quia peccatum ad gratiam per se non disponit, sed magis auertit. Quod autem abundantia gratiæ sequitur post peccatum aliquando, hoc prouenit ex bonitate Dei qui elicit bona ex malis, non tamen semper elicit hoc ad bonum peccantis, sicut patet in damnatione malorum, ex qua Deus elicit augmentum glorię electorum.

3 Qui enim. Hic probat dictum suum per rationem, ostendens, primo, quod in peccato non sit permanendum, secundo quod virtuosē sit operandum, & hæ sunt duę partes iustitię. s. declinare a malo, & facere bonum, secunda pars est ibi: Liberati autem. Prima in duas. Primo enim probat peccatum esse dimittendum. secundo docet dimittendi modum, ibi: Non ergo regnet. Circa primum ponit duas rationes conexas, ideo eas simul ponit & declarat. Ad cuius euidentiā sciendum, quod vita frequenter accipitur pro operatione vitę, sicut intellige

re & scire dicuntur vitę, & ex hoc consequenter vitę alicuius dicitur operatio in qua principaliter occupatur, sicut potare dicit vitę ebriosi & peccare vitę peccatoris, & agere iuste vitę virtuosī hominis. Item generatio vnus contrarij est corruptio alterius, & e conuerso. Ex his format duas rationes ad dimittendum peccatum, totaliter nos mouentes. Prima est, quia per baptismum mortui sumus peccato, & sic de vitę peccati nihil amplius debet in nobis apparere, & hoc est quod dicitur: Qui e. mor. su. pec. quo. a. vi. in il. opera peccati exercendo. q. d. non decet, consequenter ostendit nos mortuos esse peccato.

4 An ignoratis. q. d. non debetis ignorare.

5 Quia quicunque. id est, in fide Christi.

6 In mor. ipsius ba. i. per virtutem mortis eius, quia baptismus habet efficaciam.

7 Consepulti enim. i. assimilati Christo sepulto, quia sicut Christus sepultus fuit in terra, sic baptizatus mergitur in aqua.

8 In mortem. i. in similitudinem mortis respectu vitę peccatricis. Secūda ratio est, quia mori peccato est nouę vitę inchoatio, in qua assimilamur Christo resurgenti, ideo sicut Christus resurrexit ad vitam immortalē ita hic vitę gratiæ non debet amplius in nobis interrumpi per culpam, & hoc est quod dicitur.

9 Vt quomodo Christus surrexit a mortuis, &c. id est, per potentiam gloriosam.

Est peccato, & Deo uiuifica & tu superioribus illecebris peccatorum mortuus sis per baptismatis sacramentum, & surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine.

* Oecumenius. Quanquam enim baptisma mors non sit corporalis, peccatorum tamen mors esse dicitur. Quandoquidem ubi baptizamur, fatemur nos mortuos esse mundo: ac renunciasse peccato & diabolo.

a Surre. a mor. Mors & resurrectio Christi etiam sacramenta sunt. b Nam si complantati, &c. * Oecumenius. Similitudinem ostendere conatur inter nos & Christum. Si complantati siue participes facti sumus in ortis. Ob hoc autem complantatos dicit, quod quodammodo corpus dominicum in terra sepultum, salutem mundo produxit, ita & nostrum in baptismo sepultum, nobis ipsi iustitiam produxit. Metaphorica dictio est, Complantati, ab arboribus iuxta similitudinem sumpta, quae simul ad se inuicem plantatae sunt, &c. Proprie autem usus est tropo. Nam sicut planta aliquo tempore velut mortificationem quamdam patitur, deinde protinus reuiuiscit ac reuiescit, ita & corpus dominicum ad breue tempus in sepulchro positum, inde repente effloruit: nos dum baptizamur etiam sepelimur, & quodam modo veluti plantae in terra, ita & nos in aqua in ortes, repente virentes nostramque salutem pullulantes, ascendimus. Nam tres baptismi immersiones & emersiones mortem ac resurrectionem significat. Et vide Dei bonitatem. Morte quidem domini quasi per similitudinem mortui sumus, resurrectionem vere participamus.

c Vetus homo. i. veteres actus sunt crucifixi. i. mortui. Qui vet. homo no. Vetustas nostra & maledictio in duobus consistit. scilicet in culpa & pena. Christus autem sua simpla vetustate nostram duplam consumpsit. In sepulchro enim vno die & duabus noctibus quieuit. Per vnu diem simpla eius vetustas signatur, per duas vero noctes gemina nostra, vnde. Culpam nostram Christus deleuit praesentem, praeteritam, & futuram. Praeteritam remittendo, praesentem ab ea retrahendo, futuram, ut vitatemus gratiam conferendo. Penam quoque similiter consumpsit, gehennalem prorsus delendo, ut eam vere penitentes non sentiant. Temporalem vero non penitus quidem tulit, manet. n. fames, sitis, mors, & huiusmodi, sed regnum & dominium eius deiecit, & in nouissimo penitus exterminabit.

d Ut destruat corpus peccati. Carne, scilicet, spiritui subdita. * Theophylactus. Vetus homo. id est, malitia, simul crucifix-

g scientes quod Christus. * Aug. Vnus surrexit iam non moriturus. Resurrexit Lazarus, sed moriturus, resurrexit filia archifsynagogi, sed moritura, resurrexit filius viduae, sed moriturus, resurrexit Christus non moriturus. Audi apostolum, Christus resurgens, &c. Tale spera resurrectionem, & propter hoc esto Christianus, non propter felicitatem terrae huius. * Orig. Si. n. iteum moreretur, qui commoritur, & conuiuent ei, iterum commorienti commorerentur. Ideo absoluta sententia definit apostolus, quod Christus iam non morietur, ut & hi qui conuiuent ei, de aeternitate vitae securi sint. * Oecum. Indubitatum esse oportet, quod Christus amplius non morietur, propterea enim in ortus est, ut mortem cassaret. Et in tacum, inquit, non morietur, ut illud quoque quod semel mortuus est, non tanquam morti obnoxius id passus est, sicut ceteri homines, sed ob mundi peccatum, ut illud de medio auferret.

h Quod enim mor. est peccat. * Aug. Sacramentum baptismi apostolus commendat, ut quomodo ille semel moriendo similitudini peccati mortuus praedicatur, ita quicumque fuerit in illo baptizati, eidem rei cui illa fuit similitudo moriatur, id est, peccato, & viuat a lauacro renascendo, sicut ille a sepulchro resurgendo. i Ita & vos. Quidquid supra dixit esse hominibus per gratiam Christi, hic Romanis attribuit.

11 Si autem mortui sumus, &c. i. eius morti configurati. 12 Credimus quia simul. vita gratia, quia corruptio vitae veteris est inchoatio noua. 13 Scientes, quod Christus. quia surrexit ad vitam immortalem. 14 Mors illi ultra non dominabitur. damnatis mors gebenna, licet non moriantur corpore. 15 Quod enim mortuus. s. Christus. 16 Peccato. i. pro peccato tollendo. 17 Mortuus est semel. Vnica enim mors Christi sufficit ad tollendum omnia peccata praeterita, praesentia, & futura. 18 Quod autem viuat. scilicet, Christus. 19 Viuit Deo. id est, vita diuina. In quantum enim Deus vita diuina est sibi naturalis, & in quantum homo est sibi communicata. Igitur ex praedictis concludit. 20 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

a Longe remotus. b Verbum vel gratiam Dei. c Tam firmiter a vitijs resurgentes ad bona opera. d Positi.

a surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitae ambulemus. Si enim complantati facti sumus

a Si a veteri ritu remoti firmiter haeremus Deo ipso faciente, & similes sumus morti Christi. b Mox. c Ut ambulemus in nouitate vitae. d Facti complantati similitudini. e Ostendit per quid liceat.

similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Hoc

a Ambulemus in nouitate vitae: nos dico. b Si. i. fomes & consuetudo peccati. c Qui ex nobis, non ex Deo. d Cum Christo. e Crucifixione Christi, ita debilitatus est. f Dominante ratione.

scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato. Qui

a Et vere non cogemur, quia iustificati, quia. b Peccato, ut non sumus. c Iustus est & liber a peccato. d Si ita mortui sumus peccato, sicut Christus mortuus est penae. Vel, Si commortui sumus Christo, id est, similes morti eius, sicut supra dictum est, praeter praedicta hoc habebimus, quia viuemus in aeterna vita.

enim mortuus est, iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam viuemus cum illo. Scientes, quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. Quod autem viuat, viuat Deo. Ita & vos

a Tali vita quali & ipse. b Non alibi, sed ibidem cum eo. c Vel a.

a Longe remotus. b Si post hac. c Dissoluitur diuisione animae & corporis. d Aliqua passione.

a Vere Christus iam non moritur, quia semel mortuus: semel, quia pro peccato tollendo, quod vna morte fecit, quae ad hoc sufficit. b Vel peccato. i. peccati similitudini. i. carni, in qua non est peccatum, sed similitudo peccati. c Pro nostro tollendo.

a Mors non dominabitur in Christo, sed potius. b Ad similitudinem Dei patris. c Sicut vita patris, ita & vita Christi nullam inquietudinem recipit. d Sicut Christus semel mortuus, ita

peccatum in vobis, ut non oporteat iterari.

cisus est: hoc est perinde, ut corpus Christi in baptismo sepultus est, ut aboleatur corpus peccati, id est, ex varijs partibus compositum vitium, ac tanquam vnum corpus sit peccatum: vel, corpus nostrum ad peccandum procliu. Propterea infert, ut ne porro inseruiamus peccato. Volo enim, inquit, ipsum esse mortuum, non ut excindatur plane, vel destruat, sed ut ne peccet corpus ipsum.

* Qui enim mortuus. Oecumenius. Hoc est. A peccato liberatus est, seseque in libertatem afferuit. Quidam autem de baptismo hoc acceperunt, in quo consulti sumus Christo, eo quod non sit aliud baptisma, sicut nec Christus iterum postea mortuus est, cui consulti sumus, simulque resurreximus.

f Si autem mortui sumus. Si autem in nouitate vitae ambulauerimus, sancti et resurgemus, sicut Christus ex mortuis resurrexit. Resurrectionem enim praedicat. Si mortui sumus cum Christo, sicut certe mortui sumus per baptismum: credimus, quod et viuemus, cum ipso, videlicet beata illa ac immortalis vita, quae post resurrectionem erit.

Quod dicit, credimus, adhortationis est, & consilij.

g scientes quod Christus. * Aug. Vnus resurrexit iam non moriturus. Resurrexit Lazarus, sed moriturus, resurrexit filia archifsynagogi, sed moritura, resurrexit filius viduae, sed moriturus, resurrexit Christus non moriturus. Audi apostolum, Christus resurgens, &c. Tale spera resurrectionem, & propter hoc esto Christianus, non propter felicitatem terrae huius.

* Orig. Si. n. iteum moreretur, qui commoritur, & conuiuent ei, iterum commorienti commorerentur. Ideo absoluta sententia definit apostolus, quod Christus iam non morietur, ut & hi qui conuiuent ei, de aeternitate vitae securi sint.

* Oecum. Indubitatum esse oportet, quod Christus amplius non morietur, propterea enim in ortus est, ut mortem cassaret. Et in tacum, inquit, non morietur, ut illud quoque quod semel mortuus est, non tanquam morti obnoxius id passus est, sicut ceteri homines, sed ob mundi peccatum, ut illud de medio auferret.

h Quod enim mor. est peccat. * Aug. Sacramentum baptismi apostolus commendat, ut quomodo ille semel moriendo similitudini peccati mortuus praedicatur, ita quicumque fuerit in illo baptizati, eidem rei cui illa fuit similitudo moriatur, id est, peccato, & viuat a lauacro renascendo, sicut ille a sepulchro resurgendo.

i Ita & vos. Quidquid supra dixit esse hominibus per gratiam Christi, hic Romanis attribuit.

11 Si autem mortui sumus, &c. i. eius morti configurati. 12 Credimus quia simul. vita gratia, quia corruptio vitae veteris est inchoatio noua. 13 Scientes, quod Christus. quia surrexit ad vitam immortalem. 14 Mors illi ultra non dominabitur. damnatis mors gebenna, licet non moriantur corpore. 15 Quod enim mortuus. s. Christus. 16 Peccato. i. pro peccato tollendo. 17 Mortuus est semel. Vnica enim mors Christi sufficit ad tollendum omnia peccata praeterita, praesentia, & futura. 18 Quod autem viuat. scilicet, Christus. 19 Viuit Deo. id est, vita diuina. In quantum enim Deus vita diuina est sibi naturalis, & in quantum homo est sibi communicata. Igitur ex praedictis concludit. 20 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

21 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

22 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

23 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

24 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

25 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

26 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

27 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

28 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

29 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

30 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

31 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

32 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

33 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

34 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

35 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

36 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

37 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

38 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

39 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

40 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

41 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

42 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

43 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

44 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

45 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

46 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

47 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

48 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

49 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

50 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

51 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

52 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

53 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

54 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

55 Ita & vos existim. vos mor. per totalem dimissionem culpa.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ita & nos in nouitate vitae ambulemus. sine interruptione mortis culpa. 2 Si e. complantati sumus si. quasi dicat per mortem Christi sumus euulsi de peccato tanquam de terra mala, & plantati in terra gratiae bonae cum Christo. 3 Scientes quia vetus homo no. id est, conuersus peccator. 4 Simul crucifixus est. ut ultra non viuat tali vita, sicut nec Christus ultra passibili vita vixit. 5 Ut de cor. pec. i. congeries peccatorum sicut Matt. 6. ca. dicitur. Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. i. tota congeries operum tuorum, ut ibidem dicit glo. 6 Ut ultra non seruiamus peccato. nos ei subiuciendo. 7 Qui enim mo. est. i. configuratus morti Christi per baptismum. 8 Iustificatus est a pecca. quia baptismus debet penam & culpam.

Si

Vi-

A Non ergo. Quia supra dixit nos mortuos esse peccatis, & non debere vivere in eo, cum nemo sit sine peccato, determinat a quibus maxime est cavendum, quali concludat quod supra querebatur: Permanebimus in peccato.

In Psal. 30.

Augustinus. Non dixit, non sit, sed non regnet. Inest peccatum cum delectaris, regnat, cum confenseris. Ex quadam parte haeres Deo, ex quadam parte delectaris seculo. Illud quo delectaris seculo pugnat aduersus mentem quae coheret Deo. Cohareat, non deficiat, non se dimittat, magnum adiutorium habet. Vincit quod in illa sibi rebellat, pfeueret in pugnando.

7 so die pon. de et in an. De cas. dist. 4. c. non ex quo quisq. s. hoc inuauit.

In Psal. 71.

Idem. Quid est, non regnet? Ipse exponit. Ad obediendum, inquit, desiderijs eius. Non tu obedis desiderijs tuis, non sequeris illa desideria, non illis consentis. Est ibi peccatum, sed iam amisit regnum quando iam non in te regnat peccatum.

Aug. in psal. 35 & 75.

Obediatis concupiscentia ali- quando nome est formati s. vitij innati. Aliquando actus interioris, qui est etiam in primo motu, qui dicitur propassio, & in secundo, qui dicitur delectatio, & in tertio, qui dicitur consensus. Hic non prohibet concupiscentiam, quae est in primo motu, quia non est in potestate nostra quoniam surgat, sed Dei gratia cooperari possumus, ne usque ad delectationem & consentum perueniat, quod prohibet.

Haymo. Membra corporis nostri ad hoc facta sunt, & sensus dati, ut nobis necessaria procurent & Deo militent, si autem

autem inclinamus aures ad audiendum detractionem de proximo, verba otiosa, & carmina meretricum, si aperimus oculos ad concupiscendam mulierem, si melam famam ex nobis diffundimus, si delectamur in odonibus meretricum, si os aperimus ad loquendam blasphemiam in Deum vel proximum, si extendimus manus ad rapinam, si dirigimus pedes ad effundendum sanguinem, tunc membra nostra exhibemus arma militantia peccato & diabolo, etc.

existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem

Deo in Christo Iesu domino nostro. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis corpora vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, et membra vestra arma iustitiae Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obediitionis ad iustitiam. Gratias

- a In honore Dei. b Et hoc opere Christi, alibi nulla spes. c Quia ita mortui estis peccato. d Esti sit. e Tones peccati.
- a Eus. iam vestri iuris. b Per peccatum. c Quod fiet immortale in futuro, si non regnet peccatum, vel quod per hoc peccatum regnauerit mortuum est in aeternum. c Consentendo & operando. d Et si cupitis ex immunitate.
- a Sed nec concupiscatis, quod est exhibere & habita facere mem quae tunc sunt arma. b Quibus impleantur.
- a Concupiscentiae. b Habiles facite. c Quod potestis, quia viui, debetis, qui mortui eratis. d Virtus & peccatis. e Virtutibus.
- a Et si implere non potestis, vel velitis, quo habiles eritis & parati. b Quibus iustitia impleatur. c Exhibere quod leuiter potestis.
- a Ut olim solebat. b Quae non iuuabat. c Quae refrigerat & iuuat.
- a Bene promittite. b Non debetis peccare sed bene operari, quoniam, &c. c Affertis.
- a Ut peccatis. b Consentiendo & operando. c Ad eius voluntatem cogimini quodam necessitate, quam impertitur consuetudo ad eius voluntatem. d Postquam obedistis ei non ante cum primum exhiberetis vos.
- a Ducentis. b Peccatum maius, vel aeternam poenam. c Iustitia ducentis ad in honorem iustitiam, vel aeternam vitam. d Eius estis cui vos data. Ego autem ago gratias de eo quod cum primum exhiberetis vos.
- a Terrente.

1 ad rapinam, si dirigimus pedes ad effundendum sanguinem, tunc membra nostra exhibemus arma militantia peccato & diabolo, etc.

2 tunc membra nostra exhibemus arma militantia peccato & diabolo, etc.

3 litantia peccato & diabolo, etc.

4 **Peccatum enim vobis.** Lib d & lib

5 **Augusti.** Sub lege enim positus non sub gratia dominabitur peccatum, a quo non fit homo liber lege, sed gratia. Non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt quos reos facit iubendo, non adiuuando. Gratia quippe adiuuat ut legis quisque sit factor, sine qua gratia sub lege positus, tantummodo erit legis auditor.

6 fit homo liber lege, sed gratia. Non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt quos reos facit iubendo, non adiuuando. Gratia quippe adiuuat ut legis quisque sit factor, sine qua gratia sub lege positus, tantummodo erit legis auditor.

7 **Quid ergo? Quid** lex a Deo, peccatum, qui eam dimittit pro gratia. **Quid ergo? Peccabimus.** Quia non sub lege, quae terret, sed sub gratia, quae bene promittit, quid ergo? peccabimus? Hoc quidam, qui legem quasi coherentem vel coercentem predicant, & tenentiam.

8 **An nescitis quoniam, &c.** Ne Deum profitentes verbis, facti simus diaboli, praemonet nos esse seruos eius cuius voluntatem facimus.

9 **Theodor.** Cui seruire volueris oportet ei iubenti te parere. Non enim fieri potest, ut duobus dominis simul seruias. Repugnat autem ex diametro iustitia & peccatum.

10 **Gratias autem Deo, &c.** Et eorum mutationem ostendit, & quam sit ei hoc gratum aperunt, Deo hymnum offerens. Eratis enim inquit, serui peccati: vestra autem sponte liberati, animi voluntate illius dominum excussistis, & spiritalem doctrinam amplexi estis.

Formam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Viuentes autem Deo. id est, vita gratia.
- 2** In Christo. id est, per Iesum Christum tanquam per mediatorem nostrum.
- 3** Non ergo. Postquam induxit nos ad dimittendum peccatum, hic consequenter docet dimittendi modum. Et diuiditur in duas, quia primo describitur modus huius dimissionis, secundo, ostenditur nobis possibilis, ibi: Peccatum enim. Modus autem viuendi peccatum est per repressionem fomitis. ideo dicit: Non er. re. p. in ve. ita, quod ad eius impulsum statim moueamini, ad opus perficiendum.
- 4** Ut obe. con. e. Ideo enim est ordo peruersus, quia appetitus sensitivus debet obedire rationi. Sed ne exhibe. mem. ve. i. non aptetis ea ad malum. Sicut enim per frequentem actum carpentandi quaedam fit impressio artis in manu artificis, aptans eam ad recte & faciliter percipiendum, sic ex frequentatione operis mali fit quaedam impressio in membris corporis, aptans ea ad male operandum. Et dicit.
- 5** Iniquitatis. propter quaedam peccata, quae sunt contra Deum.
- 6** Peccato. quantum ad ea, quae sunt in proximum, vel in seipsum.
- 7** Sed exhibe. vos Deo. id est, aptate vos ad seruiendum ei.
- 8** Et mem. ve. ar. in. i. instrumenta ad iustitiae opera, per frequentationem enim boni operis fit impressio in membris corporis, per quam redduntur prompte mobilia ad opus bonum.
- 9** Peccat. e. Hic consequenter ostenditur diuersus modus nobis possibilis. Et diuiditur in duas. primo ostenditur propositum, secundo soluitur argumentum ad oppositum, ibi: Quid ergo. Circa primum sciendum, quod repressio fomitis est nobis possibilis, quia per gratiam Christi possumus vitare omne peccatum mortale, carentibus autem hac gratia non sic est possibile, quia licet non sit necessarium eos peccare continue, tamen non possunt diu vitare peccatum mortale. Cuius ratio est, quia sicut existentes in gratia non possunt omnino vitare peccatum veniale, eo quod sensualitas in eis non est totaliter subdita rationi, sic in carentibus

Diuisio.

Diuisio.

- tibus gratia ratio non est subiecta Deo, & ideo non possunt diu stare quin incidant in peccatum mortale: Maxime in reperiuntur in quibus agit homo secundum habitum & finem preconceptum. Gratia autem sic Deo coniungit, & inclinationem fomitis diminuit, quod habens eam vitare potest omne peccatum mortale, & hoc est quod dicitur: Peccatum enim, id est, fomes inclinans ad peccatum.
- 10** Vobis non domina. sicut dominatur carentibus gratia ratione dicta, ideo subditur.
- 11** Non enim sub lege estis. s. Mosaica, quae gratiam non conferebat.
- 12** Sed sub gratia. scilicet, Christi, cuius sacramenta gratiam conferunt.
- 13** Quid ergo? pecc. Hic remouetur quaedam obiectio quae posset fieri contra illud dictum Apostoli: Non sub lege, sed sub gratia. Peccatum enim est transgressio legis diuinae. Si igitur absoluti sumus a lege, per consequens ab eius transgressione, ut videtur, & sic habemus libertatem agendi contra legem, & hoc est quod dicitur: Quid ergo? Peccabimus? agendo liberè contra legem.
- 14** Quoniam non sumus sub lege. & respondet di.
- 15** Absit. Quasi dicat, Non valet obiectio, quia tempore non a legis manent praeccepta moralia, eo quod sunt de dictamine rationis relictas, propter quod non sumus absoluti ab eorum obligatione, ideo subditur.
- 16** An nescitis. quasi diceret, scire debetis.
- 17** Quoniam cui exhibetis vos seruos. ad eius nutum.
- 18** Serui estis eius. hoc est per se notum.
- 19** Siue peccati. id est, cuius seruitus ducit ad mortem gehennae.
- 20** Siue obediitioni. praecceptis diuinis.
- 21** Ad iu. hic obtinendam, & in futuro vitam aeternam. ideo subdit.
- 22** Gratias autem Deo, quod fuistis serui peccati sed modo non estis. Gratiae enim non sunt agenda de peccati commissione, sed de eius dimissione.

Obc-

Ca Formam doctrinae. Nostra doctrina est forma, quae imaginem Dei deformatam restituit.

b Liberati autem a peccato, &c. * Aug. Non dicat Christianus, liber sum, in libertatem vocatus sum, seruus etiam, sed redemptus sum, & ipsa redemptione liber effectus sum, faciam quod volo, nemo me prohibeat a voluntate mea, si liber sum, sed si ista voluntate peccatum facis, seruus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad libere peccandum, sed utere ad non peccandum. Erit enim voluntas tualibera, si fuerit pia, eris liber, si fueris seruus, liber peccati, seruus iustitiae.

c Humanum dico propter infirmitatem. Haec enim ostendit apostolus non esse peccandum. Hic dicit quid deinceps sit agendum, ut. s. seruiatur iustitiae de qua nullus est, qui possit se excusare, quia nullus est, qui non possit bene operari, saltem voluntate, quod idem est per gratiam.

d Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire, &c. Aug. Si non plus, vel quantum tunc, ne fides quasi aspera & importabilis fugeretur.

e Ita nunc. quia plus etiam deberet amari iustitia, quam tunc fuit iniquitas, ut pro iustitia toleret homo dolores, & contemnat omnia, etiam mortem.

f Theod. Per haec quoque ostendit corpus non esse accusandum, sed quae eum male ducit, mentem. Nihil autem a nobis quod non praestari possit, exigit, sed, ut quae peccato exhibuimus, ea sola iustitiae praebemus.

g Aug. Quid est autem, sicut illud, ita & hoc, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos coegit timor, sed ipsius libido voluptasque peccati, sic ad iuste viuendum

h non

i non

k non

l non

m non

n non

o non

p non

q non

r non

s non

t non

u non

v non

w non

x non

y non

non vos supplicii merus urgeat, sed ducat delectatio charitatis que iustitiae.

* Idem. Quando peccabatis, delectabamini in peccatis vestris, timor vos adducebat ad peccandum, an suauitas peccati? Respondebitis suauitas. Ducat vos ad recta facta suauitas & dulcedo iustitiae.

Amate iustitiam quomodo amastis iniquitatem. Digna est iustitia, quae a vobis impetret, ut exhibeatis illi quae exhibuistis iniquitati, hoc est, humanum dico, hoc infirmitas vestra tollerare adhuc potest.

f Liberi. Libertas serui est, quoniam cum peccare delectat, quod est ex libero arbitrio. Liberaliter seruit, qui voluntate domini honeste facit, sic & iustitiae libere seruit, qui amat, qui letatur.

g Quae ergo fructum. Haec commemoratio facta priora adhibere, & magis obnoxios gratiae.

h Erubescitis. Aug. Est enim quadam temporalis solatio. i. perturbatio animi respicientis peccata sua, & respectione horrentis, & horrore erubescens, & erubescendo corrigentis.

i Finis illorum. quia mors est digna retributio pro peccato, sed vita aeterna, quae est finis iustorum, sola gratia datur per Christum, quia & merita ex gratia, & reddetur gratia pro gratia.

* Occum. Quae vobis, inquit, erat utilitas veteris malae? Nulla adeo, ut vos etiam illius pudeat. Peccatum enim res est adeo mala, ut ubi quis fuerit liberatus, ob ipsum rubore suffundatur.

* Haym. Romani antequam ad fidem domini venirent, omnibus vitijs & turpitudinibus seruiebant, quod etiam turpe est dicere, & sunt in hac epistola superius commemorata. Venientes autem ad fidem erubescabant non solum facta, sed etiam recordatione eorum, unde volens eos confirmare ne ad illa reuenterentur d. Quid boni consequuti estis, vel quam remunerationem bonam habuistis in illis inmunditijs quas dudum perpetrastis? Nam consummatio illorum peccatorum mors aeterna est. Quando enim homo in peccatis criminalibus moritur, finis peccatorum mors est illi, quia mortem aeternam inde accipit.

k Nunc vero liberi. Aug. Liberos dixit iustitiae, non liberatos: nunc a peccato non liberos, ne sibi hoc tribuant, sed dicat proinde liberatos, ad sententiam domini. Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis.

l non

m non

n non

o non

p non

q non

r non

s non

t non

u non

v non

w non

x non

y non

actat 41 in an.

serua ipsi.

Epist. 144.

Obedientia datur pro et tria.

Diuisio.

Serm. 17 de verb. Apost.

traduci.

47. disc. omnes 33. 4. i. re quibiti. Aug. in Enchirid.

Joan. 8. e.

II. i. g.

In Psal. 30.

Joan. 8. e.

Sti-

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Obedistis autem. Hic ponit tria ex quib. laudabilis redditur obedientia. Primum quod sit prompta, cum dicit. obedistis. & non dicit, obedies. Secundum, quod sit voluntaria, ideo subditur.
- 2 Ex corde. Per cor enim quod mouet alia membra intelligitur voluntas, quae mouet alias vires ad operationes suas. Tertio, quod sit discretum, ideo subditur.
- 3 In ea for. do. s. catholica per Christum & Apostolos praedicata.
- 4 Liberati. Postquam induxit Apostolus ad peccatum dimittendum. hic inducit ad virtuose agendum, & hoc ex duobus, scilicet, ex operis facilitate & eius utilitate, secundum est ibi. Cum enim. Circa primum dicit continuas se ad praecedentia. Liberati au. a. pe. per eius dimissionem.
- 5 Serui facti. est. iu. id est, obligati ad iustitiae operationem.
- 6 Humanum dico. q. d. hoc est facile & consonum rationi, per consuetudinem enim talis operatio delectabilis redditur, ut patet ad sensum, & habetur 2. Eth. ideo concludit.
- 7 Sicut enim ex. i. ea fecit illis habilia ex consuetudine mala.
- 8 Seruite immunditiae. id est, ad seruendum peccatis carnalibus.
- 9 Iniquitati. id est peccatis spiritualibus.
- 10 Ad iniquitatem. id est, ad mali vestri consummationem, secundum

dum illud Apoc. 22. c. Qui in sordibus est, sordescat adhuc.

- 11 Ita nunc. id est, tempore gratiae.
- 12 Exhibite memb. ue. per bonam consuetudinem habitantes ea.
- 13 Serui. iu. q. d. Illud est leue. s. quod non plus laboris requiritur in seruitute Dei, quae ducit ad gloriam, quam in seruitute diaboli, quae ducit ad gehennam.
- 14 In sanctificationem. id est, ad sanctitatis consummationem, secundum illud Apoc. 22. c. Sanctus sanctificetur adhuc.
- 15 Cum enim ser. es. Hoc ad idem inducit ex v. rinosi operis utilitate, & hoc per comparationem ad damnum quod est in opere peccati, dicens. Cum enim ser. esse. pec. id est, spoliati a bono iustitiae, quod est damnum maximum, ideo subdit.
- 16 Quem ergo fructum habuistis tunc. id est, quam utilitatem.
- 17 In quibus nunc eru. post penitentiam. q. d. nullam utilitatem habuistis, sed damnum maximum, ideo subditur.
- 18 Nam finis illorum. i. peccato seruientium.
- 19 Mors est. s. gehenna, Et per oppositum concludit utilitatem vitae virtuose, di.
- 20 Nunc vero li. a pec. per eius dimissionem.
- 21 Serui autem facti Deo. per iustitiae operationem.

Ha-

A a Stipendia .i. militie diabolice debitum, quod redditur, non donatur. Stipendium, a stipe pendenda, i. substantia ponderata. Antiquitus enim potius ponderabatur pecunia quam numerabatur, quae pro patria militantibus ex publico aerario dabatur, & dicitur. Stipendia enim peccati mors, ut mortem peccato non immerito illata, sed

rificationis pro gratia iustificationis. Augustin. Quia & ipsa bona nobis ex Deo sunt, a quo nobis & fides est & dilectio, propterea idem ipse doctor gentium, etiam ipsam vitam aeternam gratiam nuncupavit.

Stipendium.

Aug. epist. 107. quae est Sixti presb. Idem lib. de corrept. & gratia, ca. 13. § Donum.

debitam demonstraret. Posset etiam dici: Stipendium vitae vitae aeterna. Sed maluit dicere, gratia Dei vitae aeterna, ut intelligeremus Deum ad eternam vitam pro sua miseratione nos perducere, non meritis. Vn vita aeterna, quae est in fine a Deo meritis precedet b. reddit, (quae non a nobis sunt, sed in nobis facta sunt per gratiam) recte & ipsa gratia nuncupatur, quia gratis datur. Nec ideo gratis, quia non meritis datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur. Confitendum est ergo ideo gratiam vitam aeternam vocari, quia his meritis redditur, quae gratia contulit homini. Accipimus ergo gratiam pro gratia, scilicet, gratiam glorificationis pro gratia iustificationis.

autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam. Stipendia enim peccati mors:

Gratia autem Dei vitae aeterna, in Christo Iesu domino nostro.

* Idem. Vita bona nostra nihil aliud est, quam Dei gratia, sine dubio & vita aeterna, quae bonae vitae redditur Dei gratia est, & ipsa enim datur quia gratis data est illa cui datur. Sed illa cui datur, tantummodo gratia est, haec autem, quae illi datur quoniam premium eius est, gratia est pro gratia, tanquam merces pro iustitia, ut verum sit, quia reddet unicuique Deus secundum opera eius.

* Idem. Ipsam vitam aeternam, quae certa merces est bonorum operum, gratiam Dei appellat apostolus, quia ipsa hominis merita bona, Dei sunt munera, quibus cum vita aeterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur?

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Habetis fructum vestrum, qui duplex est, scilicet gratia in praesenti, ideo dicitur.
2 In sanctificationem. Et gloria in futuro. ideo subditur.
3 Finem vero. Sed quia Deus punit extra condignum, ideo subditur.

ADDITIO I.

In ca. 6. ubi dicitur in postil. Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiae.

B Hoc quod dicitur. Cum enim serui essetis peccati & liberi fuistis iustitiae, sic videtur exponendum, Illi enim, qui sunt serui peccati ex diuturna consuetudine, credunt se iam non esse obligatos iustitiae, eo modo quo dicitur Ier. A seculo confregisti iugum dixisti non servam. i. libera sum. Decipitur enim homo, credens esse libertatem agere quidquid vult sine freno legis, prout inf. c. 7. in Postil.

ADDITIO II.

In eod. c. ubi dicitur in Postil. Sed quia Deus punit extra condignum, ideo subditur. Stipendia enim peccati mors est.

CAP. VII.

A Nigno. Haecenus de vi gratiae. Nunc, quod lex ultra non est te neda, & agit de fine legis, & priori eius inutilitate, ne ergo mitetur Romani, quia apostolus dicit. Non estis sub lege sed sub gratia. Supra dicebatur non iustificare, hic debere cessare, quia data usque ad Christum. Ordo. An ignoratis hoc. scilicet quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit, quod non debetis ignorare, quae legem scitis, & ego loquor scientibus legem, in qua quod dico manifestatur, si spiritualiter intelligatur.

Vel lex. Moysi dominatur in homine, ut ei obediatur, quia & vos scitis legem Moysi, scientibus enim, &c. Et sic dupliciter potest legi litera, vel de lege naturali, vel de lege Moisaica. b. Mortua enim dicitur lex, cum cessat eius auctoritas. c. Nam quae sub vi. Ut firmet aios eorum exemplo humanae legis videtur. Sciunt legem Romani, quia non sunt Barbari, sed naturalem iustitiam comprehendunt, partim ex Graecis, sicut Graeci ex Hebraeis.

* Aug. Apollolus in hac similitudine in qua de viro & muliere

CAP. VII.

Nignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit. Nam quae

sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi. si aut mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege vi

ri Igitur vivente marito, vocabitur adultera, si fuerit cum alio

re loquitur, tria consideranda commendat, mulierem, virum, & legem. Mulierem. scilicet subiugatam viro per vinculum legis. Quo vinculo morte viri liberatur, ut cui vult nubat. Deinde incipit re loqui, cui explanandae ac probandae similitudinem induxit. In qua est tria similiter attendenda sunt homo, peccatum, lex. Tandem. n. dicit sub lege hominem, quoadmodum mulier tantum sub lege viri est, quamdiu vivit vir. Hoc autem peccatum hic intelligendum est, quod accessit per legem. Quod peccatum dicit supra modum esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta praeparatione cumulat, &c. Nam quae sub vi.

Hoc exemplo docet Christianum a lege factorum exutum, non ab omni lege, ut mulier a lege viri, non a lege naturae, nec ultra Christianus debet esse sub lege. Si enim lex ei vivit, adulter est, nec prodest ei Christianum dici.

d. Igitur vivente marito, vocabitur adultera. Si servas legem mortuam, vult esse fidei, adulter est in utroque, nec prodest ei Christus.

NICOLAUS DE LYRA CAP. VII.

A Nigno. Postquam apostolus ostendit virtutem fidei Christi in peccato in dimissione, hic idem ostendit in legis cessatione. Et dividitur in duas, primo ostendit propositum, secundo concludit, quod in Christo sit firmiter permanendum, capitulo sequenti. Prima adhuc in duas, primo ostendit legis cessationem, secundo circa hoc remouet errorem, ibi. Quid ergo dice. Prima adhuc in duas, primo probat propositum, secundo declarat quoddam suppositum, ibi. Cum enim essemus. Circa primum sciendum, quod lex Moisaica fuit imperfecta respectu non a legis, quia status illius populi fuit quasi status puerilis. Gal. 3. d. Lex paedagogus noster fuit in Christo, adveniēte vero statu virili cessat puerilis, ita ad veniēte lege nova, quae est perfectionis, cessavit vetus quantum ad corrigenda mala & inlicita. Divi ergo.

- 1 An ignoratis fratres. q. d. Non enim causam subdit.
2 Scien. e. le. lo. De Romanis enim credentibus aliqui erant conuersi de Iudaismo, & illi sciebant legem Moisaicam, aliqui de Gentibus, & illi sciebant legem civilem.
3 Quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit, i. scitis, quod lex Moisaica vel civilis habet virtutem ad coercendum, quanto tempore in suo robore manet, & ideo ipsa cessante sicut lex Moisaica cessavit, adveniēte lege nova, non est amplius obligatoria. Et ad hoc inducitur exemplum de muliere, quae est sub lege viri, quae obligatio cessat per mortem viri, nisi vir resurgeret, non tenetur eam recipere nisi de concubina, et cum hoc superveniente nono consensu, et idem iudicium est de viro resurgente respectu uxoris, quia in hoc ad paria iudicatur, et hoc est quod dicitur.
4 Nam quae sub viro est mulier, Et patet litera ex dictis usque.

A si autem mortuus fuerit... Si finita lege non prauaricatur, qui ad Christum transit dimissis figuris.

Augus. Mortua enim lege non sunt adulteri, qui in Christo sunt.

Theodoret. Adulteram, inquit, vocat lex, non eam, quae post mortem

conjugis alij coniungitur, sed eam, quae coniuge se per se cum alio cepulatur, eam enim, ut quae legem matrimonij iniuria afficiebat, puniri iubet. Clarum est ergo, quod postquam vir vitam finierit, ex lege, & non contra legem facit vidui, quae alij nupsit. Et sciebat, quidem apostolus, quod lex uiuentibus quoque separandi matrimonij facultatem dedit, quando id non gratum esset, sed dominicum praeceptum exaudivit quod dicit hanc legem Moyses dedisse ad cordis Iudeorum duritiam, sed lege naturae haec non ita habuisse.

B Itaque fratres, &c. Theod. Atqui exemplo conuenienter consequens erat dicere. Lex mortificata est, hoc est, cessauit. Sed Iudeorum imbecillitatis rationem habens, nec hereticis veteri testamento infestis eius accusandae occasione dare volens, non dixit legem cessauisse, sed nos legi mortificatos esse per baptismum salutarem, deinde cum resurrexissimus, alteri coniunctos esse, qui ex mortuis resurrexit, hoc est, domino Christo.

C Per corpus Christi. quia Christus fuit impletio & veritas, legalia vero figura & umbra Christi fuerunt, & eorum, quae in Christo impleta sunt.

D Cum enim essemus. Hic quatuor actus hominis ponit, ante legem, sub lege, sub gratia, deinde in alia vita ubi nullum bellum.

E Oecum. Id est, in conuersione secundum legem. Nam carne vocauit datas carni sanctiones, puta de cibo, potu, lepra, ac similibus. In carne. i. carnali vita. Non autem dixit, in lege, ne despiceretur sermo, adhuc enim legem colebant. Ea quae per legem sunt. Nam concupiscentiam, inquit, non nouissem, nisi lex dixisset, non concupisces. haec ergo per legem sunt cognita. Rursum non dixit, membra operantur, ne accusaret carnem, sed operabantur in membris ad fructum faciendum morti. ostendens extrinsecus operatione Satanae accidat, ut cooperetur ad mortem.

tem. Partem enim feceramus morti. **E** Nunc autem. Aug. In precedenti similitudine tria sunt: vitula, mulier, & lex. Partes in hac re propter quod non modo deducta similitudo sunt tria, sed peccatum & lex. Sed in illa vitula moritur, ut soluta, quae sit mulier ipsa nubat, hic autem non peccatum, sed ipsa anima moritur peccato, quae seruit mente legi Dei, quamuis ipse passiones non dum mortuae sint, quando carnis seruit legi peccati. Restat ergo ad huc aliquid, quod cum non vincat.

F A lege mort. Aucta est enim concupiscentia cum lex prohiberet ubi non erat fides, & ad cumulum peccatorum, prauaricationis crimen adiectum est, quia ubi non est lex, nec prauaricationis.

G Oecumenius. Rursum quod erat odiosum fugiens non dixit, soluta est lex, sed, Nos a lege soluti sumus, hoc est, absoluti ac liberati, quia mortui sumus peccato. Nam hoc detinebat, & surreximus, non per legem, sed per Christum. Manifestum ergo est, quod a lege quidem absoluti sumus tanquam mortui, subditi autem Christo, qui nos a morte liberauit.

H Aug. Hoc uale est, ut sentiat anima seipsam non sibi sed ad extrahendum se de seruitute peccati, atque hoc modo detumescere atque extincta omni superbia, subdatur libertati suo, syncereque homo dicat, Adhaesit anima mea post te, &c. Lex autem peccati dicitur, non quia lex ipsa peccatum est, sed quia peccatoribus imponitur. Idem etiam lex mortis, quia stipendium peccati mors. Vellementius enim peccatum lege prohibente, quam si nulla lege prohiberetur.

I In nouitate spiritus. Operibus non hominis, quae non nostris viribus vel lege attingimus, sed gratia. Spiritus in quibus sic est in memorandum, ut nihil addatur de legis operibus, quae uetula sunt.

K Quid ergo dicit. Quandoquidem lex mortis est & auxit vires peccati, detinens a bona operatione: ut ergo lex peccatum, id est, docens peccare, vel talis pro qua donata peccauit auctor eius, quasi malae rei. Non, sed potius bonum est, peccatum fecit agnoscere, quia prius nesciebantur quadam vel esse peccata, vel adeo esse grauiora, vel esse punienda.

L ut patet ex decursu illius legis. Et quia legalia in passione ipsius Christi sunt mortua, per consequens tunc soluti sumus a legis mortis. **M** In qua de obligati vsque ad tempus Christi, per quem ab eius obligatione liberati, propter quod subditur. **N** Ita ut ser. in no. spi. secundum regulam nouae legis. **O** Et non in uet. lite. i. secundum regulam legis ueteris, quae est lex scripta. Et hoc est intelligendum, quatenus ad ea in quibus lex uetus est per nouam euacuata, de quibus plenius dictum est, sup. Lex autem noua bene dicitur nouitas spiritus, quia non fuit scripta per Christum, sed impressa cordibus. Apostolorum per spiritum sanctum ueniente corda & linguas eorum, Act. 2. de hac autem nouitas legis nouae et uetustate ueteris, et inscriptione uiriusque; act. 31. e. Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda sedus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus uestris, &c. Et subditur. Dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & non in tabulis lapideis vel in chartis. Per hoc autem dicit quod dominus, sedus nouum, retractauit prius, quod fuit datum antiquis patribus, prout adducitur Heb. 8. **P** Quid ergo dicit. Hic remouet errorem occasione praedictorum incidentem. Ex hoc enim, quod apostolus legem ueterem uocauit legem mortis, posset aliquis credere, quod illa lex fuisset mala, sicut credidit Machabeus dicit, quod a diabolo fuit data, & ideo hunc errorem remouet. **Q** ostendens primo, quod non fuit mala, secundo, quod fuit bona, ubi. Lex quidem sancta, & tertio, agit de lege fomitibus occasione habita, ubi. Video aliam legem. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit, quod lex non est causa mali, secundo, quod est eius aliquando occasio ex parte nostri, ubi. Occasione autem. Circa primum dicit. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est, id est, sequitur ne ex dictis nostris, quod lex sit causa peccati.

affecus. uigebant.

lib 83. azst. q 66. & ser. 4. de b. Apost.

Viuenti modus hominis quadruplex.

Li 82. q 2. 4. 9.

F

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Itaque, ubi concludit propositum, applicans ad hoc dictum exemplum dicit. Itaque, fra. m. & v. ex eodem patre et matre geniti. s. ex Christo et ecclesia.
- 2 Mortificauit estis legi, scilicet, Moisaica.
- 3 Per corpus Christi. i. per incorporationem cum Christo facti uet. bra ipsius per baptismum, quae est generatio noua uita & spiritualis, & per consequens est corruptio uita ueteris & legalis, quia generatio uetus est corruptio alterius.
- 4 Ut sitis uos alterius. id est, Christi.
- 5 Qui ex mortuis resurrexit, incipiendo nouam uitam.
- 6 Ut fructificetis Deo. opora noua uita faciendo.
- 7 Cum esse in car. hic consequenter probat suppositum quoddam. s. q. debent fructificare Deo. Cuius ratio est, quia fructus sapit naturam terrae in qua plantatur arbor. Conuersi uero ad fide Christi per baptismum eucluntur de mala terra, & plantantur in bona, scilicet, in Christo ut dictum est, sup. ca. prae. ergo debent fructificare Christo, & hoc est quod dicitur. Cum enim esse in car. i. carnaliter uiuentes ante conuersionem.
- 8 Passiones pec. i. concupiscentia carnales. Quae bene dicuntur passionibus, quia abiciunt a substantia nostra spoliando nos gratuitis & vulnerando in naturalibus.
- 9 Quae per legem erant. in quantum concupiscentia per legem erant occasionaliter excitata, ut dicitur, in se. e. c.
- 10 Operab. in m. no. inducdo illa ad peccationem mali, ut oculi ad impudice aspiciuntur, ut manu ad immunda tangenda et sic de alijs membris.
- 11 Ut fruct. mo. i. opera morte digna faceret, quia tunc plantati eramus in mala terra.
- 12 Nunc autem. i. tempore gratiae & nouae legis.
- 13 Soluti si. i. a lege Moisaica, quae dicitur hic lex mortis, quia a morte inferebat corporaliter transgressoribus in casibus uelitis, ut

Ablic

A *Abfit. Sed peccatum.* Ostendit legem non esse peccatū, sed indicem peccati, vt sic anima reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur.

* Theodoretus. Multa posuit in ijs, quæ prius dicta sunt, quæ his, qui legem vellent maledictis impetere, præberent occasionem ad eam accusandam, nisi afferret propositā questionum solutionē.

Ac primum quidem blasphemā & improbam esse ostendit interrogatōne, & negatiuam posuit orationem, *Abfit.* Deinde docet legis utilitatem. Nō solum inquit, non est lex peccati magistra, sed cōtra, peccati accusatrix. Neque enim cognouissē, quid malum, nisi illa me docuisset. Illud autem, *Non cognoui. Nesciebam*, non hic ignorantiam omnino significat, sed hoc dicit, naturalis discretione exactiore cepi cognitionem per legem.

* Tertullianus. Erubeſce Marcion, *abfit*: abominatur apostolus criminationem legis. O summum præconium legis, per quam liquit delictum latere.

B *Nam concu.* Hoc legit Apostolus generale, vnde oīa. Bona lex, quæ dum hoc prohibet, omnia prohibet. *Concupiscentiam.* Aliqui generalem intelligunt. Alij illam de qua in decalogo. *Non concupisces rem proximi tui vel uxorem.* Generalem, quia ex ea omne malum.

C *Nesciebam.* In sua persona generalem agit causam. *Occasione autem accepta.* Quia talis est nostra carnalitas, vt ardentius desideret prohibita, quib. non memoratis, iaceret quasi sopita. Et diabolus videns legē in auxilium hominib. datam, magis exarsit & magis institit, vt eā verteret illis in perniciem, cū prius quasi secure possidens minus tentaret, vel occasione accepta i ipsiſ rebus, vt viſa muliere, vel auro.

D *Omne concu.* (Ambros.) dicens, cuncta peccata signat. Erat enim antē peccatum, sed non omne, quando crimē præuagationis adhuc deerat. Sed omne peccatum modo accessit, quia etiam præuagationis.

E *Ego autem vine sine lege.* Patet: quia non ex sua, sed ex persona hominis generaliter loquitur.

* Theodoretus. Nisi enim sit lex, quæ quid sit agendum ostendat, & quod non agendum prohibeat, non est locus peccato.

F *Abfit. Sed peccatum.* Ostendit legem non esse peccatū, sed indicem peccati, vt sic anima reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur.

* Theodoretus. Multa posuit in ijs, quæ prius dicta sunt, quæ his, qui legem vellent maledictis impetere, præberent occasionem ad eam accusandam, nisi afferret propositā questionum solutionē.

Ac primum quidem blasphemā & improbam esse ostendit interrogatōne, & negatiuam posuit orationem, *Abfit.* Deinde docet legis utilitatem. Nō solum inquit, non est lex peccati magistra, sed cōtra, peccati accusatrix. Neque enim cognouissē, quid malum, nisi illa me docuisset. Illud autem, *Non cognoui. Nesciebam*, non hic ignorantiam omnino significat, sed hoc dicit, naturalis discretione exactiore cepi cognitionem per legem.

* Tertullianus. Erubeſce Marcion, *abfit*: abominatur apostolus criminationem legis. O summum præconium legis, per quam liquit delictum latere.

B *Nam concu.* Hoc legit Apostolus generale, vnde oīa. Bona lex, quæ dum hoc prohibet, omnia prohibet. *Concupiscentiam.* Aliqui generalem intelligunt. Alij illam de qua in decalogo. *Non concupisces rem proximi tui vel uxorem.* Generalem, quia ex ea omne malum.

C *Nesciebam.* In sua persona generalem agit causam. *Occasione autem accepta.* Quia talis est nostra carnalitas, vt ardentius desideret prohibita, quib. non memoratis, iaceret quasi sopita. Et diabolus videns legē in auxilium hominib. datam, magis exarsit & magis institit, vt eā verteret illis in perniciem, cū prius quasi secure possidens minus tentaret, vel occasione accepta i ipsiſ rebus, vt viſa muliere, vel auro.

D *Omne concu.* (Ambros.) dicens, cuncta peccata signat. Erat enim antē peccatum, sed non omne, quando crimē præuagationis adhuc deerat. Sed omne peccatum modo accessit, quia etiam præuagationis.

E *Ego autem vine sine lege.* Patet: quia non ex sua, sed ex persona hominis generaliter loquitur.

* Theodoretus. Nisi enim sit lex, quæ quid sit agendum ostendat, & quod non agendum prohibeat, non est locus peccato.

peccato. Exēplo hoc manifestum efficit. Adam enim ante transgressionē non hēbat meritū mortis. *Sed cum venisset mandatum, &c.* Cū enim Deus de arboribus statuisſet præceptū, statim diabolus per serpentē accessit ad mulierem, & fallacibus sermonibus vius est. Illa inſeſcata cū fructus pulchritudinem aspexisset, a voluptate quidem superata est, præceptum autem transiit. Vna autem cum Adam mortis decretū accepit, fuerat enim ille etiā eius particeps.

* Oecumenius. Quā viuebam sine lege? Aut priusquam præceptum daretur protoplastis, aut aū Moſem viuebā, hoc est, mortuus non eram multitudine peccatorum. Tunc enim solum accusatorem habebam naturalem legem, nunc autem & scriptam. Vides quomodo lex ex incidēti nocuerit? Porro cum venisset præceptum, &c. Præceptum dicitur legem. Dicens autem, *reuixit*, ostēdit quidem fuisse antea peccatum, sed in quiete: lex autem tanquam beneficium præstās, illud manifestauit, vt fugeremus, sed legis assistentia, his qui non fugerunt, nocumento fuit.

Ego autē viuebam. Nota duos homines in eodem, interiorē & exteriorē, idēst, rationem & somitē, qui est in carne. Interiorē dicit consentire legi, & eius testimonio bonam esse legem approbat. Exteriorē vero contra interiorē & contra legem repugnare & captiuare, & per legem maiorem potestatem peccandi habere.

Viuebam. Nō terrebat morte ex peccato, quia non apparebat. Quid Nesciebam esse peccatum, & ideo secure viuebā. *Sed cum ve.* Hic secundus actus sub lege. Idēst: Hic loquitur apostolus in statu hominis positi sub lege. Quid *Sine lege viuebam, sed cum, &c.*

Reuixit. Cœpit apparere & rebellare. *Reuixit.* ait, nō vixit. Vixerat enim aliquando in paradiso, quā contra præceptum datū satis apparebat admissum. Sed cum hoīes nati peccato res sine mandato viuerent, tāquam mortuū latebat sine cognitione, quia sine cohibitione. Sed data lege, in notitia hominis reuixit, quod in notitia primi hoīs aliquando vixerat.

K *Inuentum.* Antē erat sibi ignoratus peccator, sed modo factus manifestus sibi præuagator.

L *Nam.* Quid Quomodo mihi datum est ad mortem? Quia per illud seductus falsa dulcedine.

M *Occasione accepta, &c.* Quid concupiscitur, fit dulcius, dum vetatur.

De consi. c. n. n. concupiscentiam.

Exo. 20. c. Deut. 5. c.

Genai.

Quoadam.

Lib. 9. adu. Mar. c. 13.

Aug. lib. 83. q. 9. 66. & ser. 4. de ver. Apoit. Exod. 20. c.

Vbi supra.

Homo idem duplex.

Aug. lib. verb. Apoc.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Abfit. i. non sequitur hoc. Quod probat. Ad cuius intellectū, sciendum, qd peccatum non vitatur nisi in quantum cognoscitur esse malū. Secundam enim, quod dicit Dionys. Nullus intendens malū, operatur, sed bonum, igitur illud per quod peccatū cognoscitur esse malum, nō est per se causa peccandi, sed magis est per se causa vitandi peccatū. Lex autē vetus est huiusmodi, quia ante eius dationem ex consuetudine peccandi lex naturalis in corāibus hoīum sic erat obſcureta, qd multa reputabant licita, quæ tamen per se erant mala, & maxime circa actus interiores animæ, propter quod data fuit lex ad cognitionem clariorem illi populo, de quo Christus erat nasciturus; propter quod erat præ cate ris instruendus, quia debebat vigere speciali sanctitate. Lex igitur non est causa peccati per se. Huius deductionis Apostolus ponit virtutem, scilicet, lex dat peccati cognitionem dicens.*

2 *Sed pec. non co. esse malum saltem in multis, propter obſcurationem legis naturalis. Et loquitur Apostolus in persona generis humani sic obſcureta.*

3 *Nisi per le. quæ fuit data ad quandam legis naturalis renouationem. Et ponit exemplum de actu interioris peccati, dicens.*

4 *Nam concu. nesci. supple peccatū esse. Licet hoc exprimat in aliquibus libris, non tamen est de textu, nec in libris correctis: sed quia subintelligendum est, aliqui doctores posuerunt illud in glo. interlineari, quæ postea per ignorantiam scriptorum inserta est textui.*

Nisi

5 *Nisi lex di. Non concu. Exod. 20. in hoc prohibens actum interiorē respectu mali.*

6 *Occasione autem. Hic consequenter ostendit, quod lex aliquantulum fuit occasio peccati ex parte nostra. Vno modo ab interiori, quia homo appetit libertatem, & frequenter in hoc decipitur, credens esse libertatem, agere quidquid vult sine freno legis, quod tamen est destructio libertatis secundum Philosophum, & ideo homo nititur in vetitū, propter quod per legem concupiscentia fuit in contrarium excitata. Alio modo ab exteriori. Dæmon enim per tentationem magis nititur deijcere homines qui sunt in statu sanctiori, populus autem Israel per susceptionem legis in statu sanctiori fuit positus, Deuter. 4. b. Quæ est alia gens sic incluta, vt habeat ceremonias iustaq; iudicia & vniuersam legē, &c. Propter quod post legem datam dæmon magis conabatur in eo concupiscentiam excitare, & hoc est quod dicitur: Occasio. au. ac. duobus dictis modis.*

7 *Peccatum, idēst, concupiscentia: Quæ dicitur peccatum, eo quod est causa peccati, eo mō quo sol dicitur calidus, quia est causa caloris.*

8 *Per mandatum, idēst, per legem, quæ frequenter mandatum dicitur, eo quod continet Dei mandata.*

9 *Operatum est in me omnem concupiscentiam, idēst, angmentabat in me incentiuum peccandi.*

10 *Nam peccatum, idēst, concupiscentia.*

11 *Occasione accepta per mandatum, modis dictis.*

Lex causa carū dupli ter.

Sed

C veratur, & sic fallit peccatum per mandatum. Ex prohibitio
A ne nanque ubi charitas deficit, desiderium mali crescit, quo
 acto dulcius fit quod prohibetur, & ita fallit falsa dulcedo. ne.
 Fallax. n. dulcedo est, quam plures atque maiores penarum
 amaritudines sequuntur.

a Seduxit. A bono
 ad malum traxit, &
 per hoc ad aeternam
 damnationem per-
 duxit.

b Occidit. Augus.
 Gladio tuo que por-
 tabas, inimicus occi-
 dit, armis tuis te in-
 teremit, Mandato e-
 nim tanquam gladio ar-
 matus eras, ut inimi-
 cum occideres, quod
 non vales si de te pre-
 sumis. Esto ergo hu-
 milis & poteris vin-
 cere.

c Itaque lex quidem
 Ipsa est sancta, sane docens.
d Et mandatum, id est, quod per eam precipitur.
e Sanctum, in se.
f Et iustum, id est, iustificans peccatorem.

* Theod. Legem appellat eam, quae Mosaica dicitur, man-
 datum vero quod Adae datum est. Quamobrem ipsum quo
 que pluribus laudibus ornavit, eo quod a pluribus accusaretur,
 &c. Sanctum quidem, ut id quod oportet docuerit. Iustum
 autem, ut quod in transgressores recte sententiam tulerit.
 Bonum vero, ut quod ijs, qui illud serviant vitam praeparat.

* Terrul. Quid Deo legis imputas Marcion, quod legi eius
 Apostolus imputare non audeat? Atquin & accumulatur lex san-
 cta, & preceptum eius iustum & bonum. Si taliter veneratur
 legem Creatoris, quomodo ipsum destruat nescio. Quis di-
 scernit duos deos, iustum alium, bonum alium, quum is utrum-
 que debeat credi, cuius preceptum & bonum, & iustum
 est.

g Et bonum, id est, utile acquiritens vitam. Et cum constet mihi,
 quod

C quod lex bona, & tamen ex ea mihi mors, ut supra dictum est, D
 ergo quod bonum est, factum est mors. id datur mihi a Deo,
 ita ut efficiens causa mortis? Non, sed fomes est efficiens, qui
 bonam rem vertit in malum.

h Ut appareat peccatum: Non dico, ut sit, quia etiam erat, qua-
 do non apparebat, ut
 supra. Concupiscen-
 tiam nesciebam. Non
 dixit, Non habe-
 bam,
 i Per bonum operatum
 est mihi mortem. Le-
 gem. Non utique ef-
 ficientem peccatum
 sed potius demonstra-
 tem & prohibentem
 illud.
 * Theod. Locus est
 obscurus propter bre-
 vitatem. Hoc autem
 dicit. Propter bonum,
 id est, per legem &
 mandatum ostendi-
 tur mihi peccatum. scilicet malum & improbum. Et quomodo
 ostenditur operans mortem? Ex fructu enim cognosco arbo-
 rem, & dum video mortem, illius matrem odi. Lex autem
 horum mihi magistra. Non est ergo lex mala, quae haec do-
 cet, sed peccatum malum est, quod mortem conciliat. Ad id
 autem quod est deterius inclinatio, facit, ut peccatum sit in
 nostra electione.

k Ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.
 * Theodor. Ei, ut fiat, deest aliquid. Subauditur enim,
 apertum. Hoc igitur est. Ut per mandatum manifestetur pec-
 catum supra modum peccate, hoc est, esse malum & ne-
 quam:
 * Oecum. Ut ostenderetur, inquit, quam scelestum, quam
 prauum, improbum, ac violentum sit peccatum, per id quod
 bonum erat, nempe ipsam legem, operatum est mortem. Ma-
 ximum autem robur peccati indicat, ostendere volens Chri-
 sti bonitatem, & quantum sit eius donum, qui graui hoc &
 inevitabili malo nos liberavit.

9 Ut appareat peccatum, id est, ut appareat mala.
10 Per bonum, id est, per legem, quia opposita iuxta se posita magis
 elucescunt.
11 Operatum est mihi mortem, scilicet ipsa concupiscentia ex malitia ho-
 minis & nequitia demonis duxit me ad peccatum mortale.
12 Ut fiat supra modum peccans peccatum, id est, ipsa concupiscen-
 tia excitata inducens ad peccatum.
13 Per mandatum, id est, per legem, occasionaliter tamen solum ita,
 quod cum dicitur hic, Ut fiat, id est, ut, non tenetur causaliter, quia lex
 per se non excitat concupiscentiam, sed consecutivae tantum, quia
 ad dationem legis seculi est concupiscentiae excitatio per mali-
 tiam hominis & nequitiam demonis.
14 Scimus enim quia lex spiritalis est. Hic Apostolus confirmat suum
 propositum per testimonium legis naturalis. & hoc dupliciter, pri-
 mo in malis, secundo in bonis, ibi Invenio igitur.

Ad evidentiam huius sciendum, quod lex scripta, divina vel
 humana, est quaedam determinatio legis naturalis, & ideo si est
 legi naturali consona, bona est. Sicut conclusio, quae primis prin-
 cipijs concordat & minor propositio, quae accipitur sub maiori, be-
 ne accipitur. Item advertendum, quod in homine est duplex pars. scilicet
 ratio, & sensuilitas, quae aliter nominatur spiritus, & caro, & ho-
 mo interior & exterior, per rationem vero homo est homo, per quam
 distinguitur a brutis. Metaphysic. Animalia imaginationibus &
 memorijs vivunt, homo vero ratione & intellectu, propter quod
 illud quod agit homo, vel vult secundum dictamen rectae ratio-
 nis, illud dicitur proprie agere vel velle, quia illud agit inquantum
 homo, illud autem quod agit vel sequens impulsum sensualitatis,
 non dicitur proprie agere vel velle, quia non convenit ei secun-
 dum, quod homo, sed prout convenit cum brutis. Illis igitur sup-
 positus fit talis ratio. Illa lex est bona, quae prohibet sequi concupi-
 scentiam carnalem seu sensualitatem, quia in hoc est consona le-
 gi naturali, lex autem Mosaica est huiusmodi, di. Non concupisces
 ut dictum est supra, ergo, &c. Hanc autem sententiam ponit Apo-
 stolus intricate & diffuse, di. Scimus enim quia lex spiritalis est, id est,
 divina hominem ad sequendum instinctum spiritus vel rationis.

1 Seduxit me, trahendo me ad consensum peccati mortalis.
2 Et per illud occidit me, inducendo ad opus.
3 Itaque lex quidem sancta. Postquam Apostolus ostendit legem
 non esse malam, hic ostendit eam esse bonam. Et primo facit pro-
 positum secundo, remouet objectionem in contrarium, ibi. Quid
 ergo. Circa primum dicit. Itaque lex quidem sancta. quod statim de-
 clarat, quia intentio legis est homines facere bonos, decimo Ethio-
 corum. Lex vetus est huiusmodi, quia ordinabat homines ad
 Deum per precepta caeremonialia, ideo subditur.
4 Et mandatum sanctum. Illud enim sanctum dicitur, quod ad Dei
 cultum ordinatur. Item ordinabat iuste vivere ad proximum per
 precepta iudicialia, propter quod subditur.
5 Et iustum & bonum. Item ordinabat hominem ad seipsum per
 moralia precepta, de quibus subditur. Et bonum.

6 Quod ergo bonum est, factum est mors? Hic consequenter remouet
 quandam objectionem in contrarium. secundo, confirmat suum
 propositum, ibi. Scimus autem. Primo, non facit objectionem, posset
 enim aliquis dicere. Licet lex sit bona secundum se & absolute,
 tamen mala est etiam per se homini lapsi, in quo est carnis ad spi-
 ritum rebellio, quae per legem excitatur, ut dictum est. Quia sicut
 licet vinum sit absolute bonum, tamen malum est febricitanti, &
 hoc est quod dicitur. Quod ergo bonum est, in se, scilicet lex, mihi
 factum est mors consequenter hoc remouet.

7 Absit. Non enim simile est de vino, quia vinum per se & directe aug-
 mentat calorem febrilem, & sic malum est febricitanti, lex autem
 per se non est fabricativa concupiscentiae, sed magis repressiva, pro-
 quod talis excitatio provenit ex hominis malitia, & demonis ne-
 quitia, ut dictum est, propter quod lex ex hoc non potest dici ma-
 la. Sicut aliquando ex bono actu alicuius, alius ex sua malitia sca-
 ndalizatur, nec ex hoc operans bonum vel eius actus peioratur, ni-
 si faceret in intentione alium scandalizandi, & tunc actus eius ex ta-
 li intentione esset malus. Dicit igitur. Absit, scilicet, legem esse
 malam per se homini lapsi.

8 Sed peccatum, id est, concupiscentia.

9 Ut appareat peccatum, id est, ut appareat mala.
10 Per bonum, id est, per legem, quia opposita iuxta se posita magis
 elucescunt.
11 Operatum est mihi mortem, scilicet ipsa concupiscentia ex malitia ho-
 minis & nequitia demonis duxit me ad peccatum mortale.
12 Ut fiat supra modum peccans peccatum, id est, ipsa concupiscen-
 tia excitata inducens ad peccatum.
13 Per mandatum, id est, per legem, occasionaliter tamen solum ita,
 quod cum dicitur hic, Ut fiat, id est, ut, non tenetur causaliter, quia lex
 per se non excitat concupiscentiam, sed consecutivae tantum, quia
 ad dationem legis seculi est concupiscentiae excitatio per mali-
 tiam hominis & nequitiam demonis.
14 Scimus enim quia lex spiritalis est. Hic Apostolus confirmat suum
 propositum per testimonium legis naturalis. & hoc dupliciter, pri-
 mo in malis, secundo in bonis, ibi Invenio igitur.

Ad evidentiam huius sciendum, quod lex scripta, divina vel
 humana, est quaedam determinatio legis naturalis, & ideo si est
 legi naturali consona, bona est. Sicut conclusio, quae primis prin-
 cipijs concordat & minor propositio, quae accipitur sub maiori, be-
 ne accipitur. Item advertendum, quod in homine est duplex pars. scilicet
 ratio, & sensuilitas, quae aliter nominatur spiritus, & caro, & ho-
 mo interior & exterior, per rationem vero homo est homo, per quam
 distinguitur a brutis. Metaphysic. Animalia imaginationibus &
 memorijs vivunt, homo vero ratione & intellectu, propter quod
 illud quod agit homo, vel vult secundum dictamen rectae ratio-
 nis, illud dicitur proprie agere vel velle, quia illud agit inquantum
 homo, illud autem quod agit vel sequens impulsum sensualitatis,
 non dicitur proprie agere vel velle, quia non convenit ei secun-
 dum, quod homo, sed prout convenit cum brutis. Illis igitur sup-
 positus fit talis ratio. Illa lex est bona, quae prohibet sequi concupi-
 scentiam carnalem seu sensualitatem, quia in hoc est consona le-
 gi naturali, lex autem Mosaica est huiusmodi, di. Non concupisces
 ut dictum est supra, ergo, &c. Hanc autem sententiam ponit Apo-
 stolus intricate & diffuse, di. Scimus enim quia lex spiritalis est, id est,
 divina hominem ad sequendum instinctum spiritus vel rationis.

Ergo

quod lex bona, & tamen ex ea mihi mors, ut supra dictum est, D
 ergo quod bonum est, factum est mors. id datur mihi a Deo,
 ita ut efficiens causa mortis? Non, sed fomes est efficiens, qui
 bonam rem vertit in malum.

h Ut appareat peccatum: Non dico, ut sit, quia etiam erat, qua-
 do non apparebat, ut
 supra. Concupiscen-
 tiam nesciebam. Non
 dixit, Non habe-
 bam,
 i Per bonum operatum
 est mihi mortem. Le-
 gem. Non utique ef-
 ficientem peccatum
 sed potius demonstra-
 tem & prohibentem
 illud.
 * Theod. Locus est
 obscurus propter bre-
 vitatem. Hoc autem
 dicit. Propter bonum,
 id est, per legem &
 mandatum ostendi-
 tur mihi peccatum. scilicet malum & improbum. Et quomodo
 ostenditur operans mortem? Ex fructu enim cognosco arbo-
 rem, & dum video mortem, illius matrem odi. Lex autem
 horum mihi magistra. Non est ergo lex mala, quae haec do-
 cet, sed peccatum malum est, quod mortem conciliat. Ad id
 autem quod est deterius inclinatio, facit, ut peccatum sit in
 nostra electione.

k Ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.
 * Theodor. Ei, ut fiat, deest aliquid. Subauditur enim,
 apertum. Hoc igitur est. Ut per mandatum manifestetur pec-
 catum supra modum peccate, hoc est, esse malum & ne-
 quam:
 * Oecum. Ut ostenderetur, inquit, quam scelestum, quam
 prauum, improbum, ac violentum sit peccatum, per id quod
 bonum erat, nempe ipsam legem, operatum est mortem. Ma-
 ximum autem robur peccati indicat, ostendere volens Chri-
 sti bonitatem, & quantum sit eius donum, qui graui hoc &
 inevitabili malo nos liberavit.

9 Ut appareat peccatum, id est, ut appareat mala.
10 Per bonum, id est, per legem, quia opposita iuxta se posita magis
 elucescunt.
11 Operatum est mihi mortem, scilicet ipsa concupiscentia ex malitia ho-
 minis & nequitia demonis duxit me ad peccatum mortale.
12 Ut fiat supra modum peccans peccatum, id est, ipsa concupiscen-
 tia excitata inducens ad peccatum.
13 Per mandatum, id est, per legem, occasionaliter tamen solum ita,
 quod cum dicitur hic, Ut fiat, id est, ut, non tenetur causaliter, quia lex
 per se non excitat concupiscentiam, sed consecutivae tantum, quia
 ad dationem legis seculi est concupiscentiae excitatio per mali-
 tiam hominis & nequitiam demonis.
14 Scimus enim quia lex spiritalis est. Hic Apostolus confirmat suum
 propositum per testimonium legis naturalis. & hoc dupliciter, pri-
 mo in malis, secundo in bonis, ibi Invenio igitur.

Ad evidentiam huius sciendum, quod lex scripta, divina vel
 humana, est quaedam determinatio legis naturalis, & ideo si est
 legi naturali consona, bona est. Sicut conclusio, quae primis prin-
 cipijs concordat & minor propositio, quae accipitur sub maiori, be-
 ne accipitur. Item advertendum, quod in homine est duplex pars. scilicet
 ratio, & sensuilitas, quae aliter nominatur spiritus, & caro, & ho-
 mo interior & exterior, per rationem vero homo est homo, per quam
 distinguitur a brutis. Metaphysic. Animalia imaginationibus &
 memorijs vivunt, homo vero ratione & intellectu, propter quod
 illud quod agit homo, vel vult secundum dictamen rectae ratio-
 nis, illud dicitur proprie agere vel velle, quia illud agit inquantum
 homo, illud autem quod agit vel sequens impulsum sensualitatis,
 non dicitur proprie agere vel velle, quia non convenit ei secun-
 dum, quod homo, sed prout convenit cum brutis. Illis igitur sup-
 positus fit talis ratio. Illa lex est bona, quae prohibet sequi concupi-
 scentiam carnalem seu sensualitatem, quia in hoc est consona le-
 gi naturali, lex autem Mosaica est huiusmodi, di. Non concupisces
 ut dictum est supra, ergo, &c. Hanc autem sententiam ponit Apo-
 stolus intricate & diffuse, di. Scimus enim quia lex spiritalis est, id est,
 divina hominem ad sequendum instinctum spiritus vel rationis.

1 Seduxit me, trahendo me ad consensum peccati mortalis.
2 Et per illud occidit me, inducendo ad opus.
3 Itaque lex quidem sancta. Postquam Apostolus ostendit legem
 non esse malam, hic ostendit eam esse bonam. Et primo facit pro-
 positum secundo, remouet objectionem in contrarium, ibi. Quid
 ergo. Circa primum dicit. Itaque lex quidem sancta. quod statim de-
 clarat, quia intentio legis est homines facere bonos, decimo Ethio-
 corum. Lex vetus est huiusmodi, quia ordinabat homines ad
 Deum per precepta caeremonialia, ideo subditur.
4 Et mandatum sanctum. Illud enim sanctum dicitur, quod ad Dei
 cultum ordinatur. Item ordinabat iuste vivere ad proximum per
 precepta iudicialia, propter quod subditur.
5 Et iustum & bonum. Item ordinabat hominem ad seipsum per
 moralia precepta, de quibus subditur. Et bonum.

6 Quod ergo bonum est, factum est mors? Hic consequenter remouet
 quandam objectionem in contrarium. secundo, confirmat suum
 propositum, ibi. Scimus autem. Primo, non facit objectionem, posset
 enim aliquis dicere. Licet lex sit bona secundum se & absolute,
 tamen mala est etiam per se homini lapsi, in quo est carnis ad spi-
 ritum rebellio, quae per legem excitatur, ut dictum est. Quia sicut
 licet vinum sit absolute bonum, tamen malum est febricitanti, &
 hoc est quod dicitur. Quod ergo bonum est, in se, scilicet lex, mihi
 factum est mors consequenter hoc remouet.

7 Absit. Non enim simile est de vino, quia vinum per se & directe aug-
 mentat calorem febrilem, & sic malum est febricitanti, lex autem
 per se non est fabricativa concupiscentiae, sed magis repressiva, pro-
 quod talis excitatio provenit ex hominis malitia, & demonis ne-
 quitia, ut dictum est, propter quod lex ex hoc non potest dici ma-
 la. Sicut aliquando ex bono actu alicuius, alius ex sua malitia sca-
 ndalizatur, nec ex hoc operans bonum vel eius actus peioratur, ni-
 si faceret in intentione alium scandalizandi, & tunc actus eius ex ta-
 li intentione esset malus. Dicit igitur. Absit, scilicet, legem esse
 malam per se homini lapsi.

8 Sed peccatum, id est, concupiscentia.

9 Ut appareat peccatum, id est, ut appareat mala.
10 Per bonum, id est, per legem, quia opposita iuxta se posita magis
 elucescunt.
11 Operatum est mihi mortem, scilicet ipsa concupiscentia ex malitia ho-
 minis & nequitia demonis duxit me ad peccatum mortale.
12 Ut fiat supra modum peccans peccatum, id est, ipsa concupiscen-
 tia excitata inducens ad peccatum.
13 Per mandatum, id est, per legem, occasionaliter tamen solum ita,
 quod cum dicitur hic, Ut fiat, id est, ut, non tenetur causaliter, quia lex
 per se non excitat concupiscentiam, sed consecutivae tantum, quia
 ad dationem legis seculi est concupiscentiae excitatio per mali-
 tiam hominis & nequitiam demonis.
14 Scimus enim quia lex spiritalis est. Hic Apostolus confirmat suum
 propositum per testimonium legis naturalis. & hoc dupliciter, pri-
 mo in malis, secundo in bonis, ibi Invenio igitur.

Ad evidentiam huius sciendum, quod lex scripta, divina vel
 humana, est quaedam determinatio legis naturalis, & ideo si est
 legi naturali consona, bona est. Sicut conclusio, quae primis prin-
 cipijs concordat & minor propositio, quae accipitur sub maiori, be-
 ne accipitur. Item advertendum, quod in homine est duplex pars. scilicet
 ratio, & sensuilitas, quae aliter nominatur spiritus, & caro, & ho-
 mo interior & exterior, per rationem vero homo est homo, per quam
 distinguitur a brutis. Metaphysic. Animalia imaginationibus &
 memorijs vivunt, homo vero ratione & intellectu, propter quod
 illud quod agit homo, vel vult secundum dictamen rectae ratio-
 nis, illud dicitur proprie agere vel velle, quia illud agit inquantum
 homo, illud autem quod agit vel sequens impulsum sensualitatis,
 non dicitur proprie agere vel velle, quia non convenit ei secun-
 dum, quod homo, sed prout convenit cum brutis. Illis igitur sup-
 positus fit talis ratio. Illa lex est bona, quae prohibet sequi concupi-
 scentiam carnalem seu sensualitatem, quia in hoc est consona le-
 gi naturali, lex autem Mosaica est huiusmodi, di. Non concupisces
 ut dictum est supra, ergo, &c. Hanc autem sententiam ponit Apo-
 stolus intricate & diffuse, di. Scimus enim quia lex spiritalis est, id est,
 divina hominem ad sequendum instinctum spiritus vel rationis.

1 Seduxit me, trahendo me ad consensum peccati mortalis.
2 Et per illud occidit me, inducendo ad opus.
3 Itaque lex quidem sancta. Postquam Apostolus ostendit legem
 non esse malam, hic ostendit eam esse bonam. Et primo facit pro-
 positum secundo, remouet objectionem in contrarium, ibi. Quid
 ergo. Circa primum dicit. Itaque lex quidem sancta. quod statim de-
 clarat, quia intentio legis est homines facere bonos, decimo Ethio-
 corum. Lex vetus est huiusmodi, quia ordinabat homines ad
 Deum per precepta caeremonialia, ideo subditur.
4 Et mandatum sanctum. Illud enim sanctum dicitur, quod ad Dei
 cultum ordinatur. Item ordinabat iuste vivere ad proximum per
 precepta iudicialia, propter quod subditur.
5 Et iustum & bonum. Item ordinabat hominem ad seipsum per
 moralia precepta, de quibus subditur. Et bonum.

6 Quod ergo bonum est, factum est mors? Hic consequenter remouet
 quandam objectionem in contrarium. secundo, confirmat suum
 propositum, ibi. Scimus autem. Primo, non facit objectionem, posset
 enim aliquis dicere. Licet lex sit bona secundum se & absolute,
 tamen mala est etiam per se homini lapsi, in quo est carnis ad spi-
 ritum rebellio, quae per legem excitatur, ut dictum est. Quia sicut
 licet vinum sit absolute bonum, tamen malum est febricitanti, &
 hoc est quod dicitur. Quod ergo bonum est, in se, scilicet lex, mihi
 factum est mors consequenter hoc remouet.

7 Absit. Non enim simile est de vino, quia vinum per se & directe aug-
 mentat calorem febrilem, & sic malum est febricitanti, lex autem
 per se non est fabricativa concupiscentiae, sed magis repressiva, pro-
 quod talis excitatio provenit ex hominis malitia, & demonis ne-
 quitia, ut dictum est, propter quod lex ex hoc non potest dici ma-
 la. Sicut aliquando ex bono actu alicuius, alius ex sua malitia sca-
 ndalizatur, nec ex hoc operans bonum vel eius actus peioratur, ni-
 si faceret in intentione alium scandalizandi, & tunc actus eius ex ta-
 li intentione esset malus. Dicit igitur. Absit, scilicet, legem esse
 malam per se homini lapsi.

8 Sed peccatum, id est, concupiscentia.

9 Ut appareat peccatum, id est, ut appareat mala.
10 Per bonum, id est, per legem, quia opposita iuxta se posita magis
 elucescunt.
11 Operatum est mihi mortem, scilicet ipsa concupiscentia ex malitia ho-
 minis & nequitia demonis duxit me ad peccatum mortale.
12 Ut fiat supra modum peccans peccatum, id est, ipsa concupiscen-
 tia excitata inducens ad peccatum.
13 Per mandatum, id est, per legem, occasionaliter tamen solum ita,
 quod cum dicitur hic, Ut fiat, id est, ut, non tenetur causaliter, quia lex
 per se non excitat concupiscentiam, sed consecutivae tantum, quia
 ad dationem legis seculi est concupiscentiae excitatio per mali-
 tiam hominis & nequitiam demonis.
14 Scimus enim quia lex spiritalis est. Hic Apostolus confirmat suum
 propositum per testimonium legis naturalis. & hoc dupliciter, pri-
 mo in malis, secundo in bonis, ibi Invenio igitur.

Ad evidentiam huius sciendum, quod lex scripta, divina vel
 humana, est quaedam determinatio legis naturalis, & ideo si est
 legi naturali consona, bona est. Sicut conclusio, quae primis prin-
 cipijs concordat & minor propositio, quae accipitur sub maiori, be-
 ne accipitur. Item advertendum, quod in homine est duplex pars. scilicet
 ratio, & sensuilitas, quae aliter nominatur spiritus, & caro, & ho-
 mo interior & exterior, per rationem vero homo est homo, per quam
 distinguitur a brutis. Metaphysic. Animalia imaginationibus &
 memorijs vivunt, homo vero ratione & intellectu, propter quod
 illud quod agit homo, vel vult secundum dictamen rectae ratio-
 nis, illud dicitur proprie agere vel velle, quia illud agit inquantum
 homo, illud autem quod agit vel sequens impulsum sensualitatis,
 non dicitur proprie agere vel velle, quia non convenit ei secun-
 dum, quod homo, sed prout convenit cum brutis. Illis igitur sup-
 positus fit talis ratio. Illa lex est bona, quae prohibet sequi concupi-
 scentiam carnalem seu sensualitatem, quia in hoc est consona le-
 gi naturali, lex autem Mosaica est huiusmodi, di. Non concupisces
 ut dictum est supra, ergo, &c. Hanc autem sententiam ponit Apo-
 stolus intricate & diffuse, di. Scimus enim quia lex spiritalis est, id est,
 divina hominem ad sequendum instinctum spiritus vel rationis.

Ergo

ig. fer. 4.
 ic verbis

peratur.
 B
 celestius.

b. s. adu.
 ar. c. 13.

fr. Ti. i. b

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

Ut

A * Amb. Ut ostendat Paulus plus peccatum esse sub lege, quam fuerat ante legem, supra hunc modum peccatorum amplioremodum significat creuisse post legem, munditia & astutia Satanae, et providentia Dei contraria fietet homini, cum timore legis minime peccare debuerint.

Ut fiat supra modum.

Aug. de verbis Apost.

Quia per legem non defecit, sed magis solitis cupiditatibus creuit. *Supra m.* quia etiam prauaricatio, vel peccatum diaboli, qui per bonum incensus est, & contraria suavit, in quo apparet inimicus.

a Quia lex spi. Malis quod punit, lex iusta est. Bonis spiritualis est, quia peccatum prohibet & visibilia coli. Lex ergo Moyfi spiritualis est, quia in ea sunt, quae Dei sunt, & quia spiritualiter est intelligenda. Lex autem spiritus dicitur lex euangelij, ubi Deus ipse est. Ibi verba, hic res.

b Ego autem. Hucusque legem excusauit, quod non debet re fundi in eam culpa, hic dicit, quod nec in principalem naturam. i. rationem, secundum id quod a Deo habet, & ita non in creatorem, sed in homines, qui ex se vitiatum sunt, ut prauis moribus resistere nequeant.

* Theophyl. Ego carnalis sum, hoc est, vniuersa humana natura cum qua ante sancitam legem, tum qua tempore legis, vniuersam affectuum turbam tibi aggregatam habuit. Non. n. tantum mortales facti sumus ex Adami prauaricatione, verum etiam affectus prauos natura sub peccato vendita recipit, donumque peccati subditum, ita, ut caput erigere nequeat. Haec autem omnia de mortalibus, qui ante Christi in carnem aduentum suere, dicit, etiam si propriam personam posuerit.

* Occum. Non dicit, Vos, qui legem transgredimini, ne grauem redderet sermonem ac molestum: sed, Ego, inquit, quae illorum erant in seipso figurans. Ita autem & in sequentibus facit asperitatem & vehementiam diminutionis ac lenies, transformato in seipsum sermone.

* Orig. Paulus tanquam Ecclesiae doctor, hic in semetipso infirmorum personam suscipit.

In e. 9. Danit. lis.

* Hier. Daniel dicens, Peccauimus, inique egimus, & c. peccata populi enumerat ex persona propria, quod & Apostolum in epist. ad Rom. c. 7. facere legimus.

* Chrylost. Cum alibi dicat Paulus. In carne ambulantes, non secundum carnem militamus, & rursus. Viuo ego, iam non ego, viuit vero in me Christus, haec non in Pauli persona, sed peccantium intelligenda, quam in semetipso Paulus expressit.

Exposit. quartum ad prop. ex hac epist. prop. 41.

* Aug. Quod ait, lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, satis ostendit non posse impleri legem, nisi a spiritualibus. quales facit gratia Dei. Similis enim quisque factus ipsi legi, facile implet quod praecipit, nec eris sub illa, sed cum illa. Is est autem, qui iam non capitur temporalibus bonis, nec terretur temporalibus malis. Quod autem ait, Venundatus sub peccato, intelligendum quod vnusquisque peccato animam suam diabolo vendit, accepto tanquam pretio dulcedine voluptatis.

c Carnalis sum. Non indecenter hoc, & de seipso Apostolus secundum carnem quamdiu hic viuit propter carnis motus. Et hoc bene dicit omnis sanctus.

C

d Venundatus sub peccato. Et hoc ex culpa primi hominis, qui pro delectatione cibi veniit se & omnes alios vendidit. Ut sub peccato. i. serui peccati sint. Vel vnusquisque vendidit se consuetudine propriae voluntatis.

e Quod e. o. Probat, quod seruus est peccati, quia quod operor secundum exteriorem

Aug. verb.

a Spiritum alens, dum de spiritualibus instruit, vel a spiritu sancto data.

b Impotens resistere animae vitio, vel diabolo.

c In primo parente ut sum

quia lex spiritualis est. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odio malum, illud facio. Si autem quod nolo illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in

a Vere sub peccato ut seruus. **b** Secundum exteriorem hominem. **c** Fidelis non approbo.

a Ego interior. **b** Non concupiscere.

a Concupisco ex carne, etiam non autem praebeo. **b** Natura lux dicit esse quod mandat lex. **c** Idem volo quod lex. **d** Secundum interiorem.

a Dixi, facio, sed non ego interior facio, quod nunc patet, quia nolo & consentio legi.

b Sub lege ante tempus gratiae. **c** Interior. **d** Semper est.

e Interior. **d** Semper est.

1 dimittendo bona vel
2 faciendo mala. intel-
3 ligo secundum inte-
4 riorem non esse ope-
5 randum. Vere operor
6 quod non intelligo,
7 quia & dimitto bo-
8 num quod volo, &
9 facio malum quod no-
10 lo. Dimitto, & facio,
11 sunt partes, operor,
12 volo, & nolo, effectus
13 intelligo. Et est pro-

batio a partibus & ab effectu. Et hoc est. Non. n. quod volo ego interior. Naturaliter quidem ratio vult bonum, sed voluntas haec semper caret effectu, nisi gratia Dei velle suum ad amandum bonum addiderit quod ad effectum potest perducere. Est enim velle naturae, velle gratiae, velle vitij. Velle naturae per se impotens est, nec palmam meretur, sed vincitur & trahitur a velle vitij, nisi velle gratiae subueniat, quod velle vitij fugat, & velle naturae liberat.

Velle pie.

f Non intelligo. Quia alium videt se per legem scire, & aliud agere.

g Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod. Subiectus peccato, facit quod non vult.

h Facio. Concupisco, non quod post concupiscentiam Apostolus eat, & eum ad mala trahat. Luetabatur, non subiugabatur, de se hoc tibi proponit, ne de hoc desperes in te.

i Si autem quod nolo illud. Ostendit carnalem seruum esse peccati, ex quo est malum. Hic alterum ostendit. i. bonam naturam a Deo creatam, quae consentit legi, & malum non facit. Quod nolo dimittere, tamen dimitto, lege illud idem praecipiente, & quod nolo facere, tamen facio, lege idem prohibente, tunc consentio legi, quae quod nolo prohibet, & quod volo praecipit, consentio legi & testis sum, quod est bona.

* Aug. His quidem satis lex ab omni criminatione defenditur. Sed cauendum ne quis arbitretur his verbis auferri nobis liberum voluntatis arbitrium, quod non ita est. Nunc. n. homo describitur sub lege positus ante gratiam. Tunc enim peccatis vincitur, dum viribus suis iuste viuere conatur sine adiutorio liberantis gratiae Dei. In libero autem arbitrio habet, ut credat libere, & accipiat gratiam, ut iam illo, qui eam donat liberante & adiuuante, non peccet.

Vbi sup. pos. 42.

* Theod. Illa autem, non volo, & odi, non necessitatem, sed imbecillitatem significant. Non enim necessitate, aut vi aliqua impulsus peccamus, sed a voluptate de limiti, ea facimus, quae ut scelerata & flagitiosa abhorremus.

k Nunc autem iam non ego. Iam redemptus, iam accepta gratia Christi qui fuit ante sibi peccato venundatus. Non ego. Libera est, mens, caro captiua. Habitat, etsi non consentiendo ei, viuit ex fide. Sunt desideria, sed si non regnant, ipse non facit, faceret autem si consentiret.

l Sed quod habitat in me. Quomodo habitat, cum non sit substantia, sed priuatio boni? Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum. Ipsa quoque corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robur tenens diuinae sententiae datae in Adam, cuius consortio anima maculatur peccato.

Aug. fe verbis

f Et hoc bene dicit omnis sanctus.

Pec-

Ve-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ego autem carnalis sum. id est, sequens carnis seu sensualitatis impulsum. Et loquitur Apostolus ut supra dictum est in persona generis humani lapsi. In quo plures sunt sequentes impulsum sensualitatis, quam rationis.
- 2 Venundatus sub peccato. scilicet, primorum parentum, per quos genus humanum incurrit rebellionem carnis ad spiritum. ideo sequitur.
- 3 Quod enim operor. sensualitatem sequens.
- 4 Non intelligo. id est, intus non lego consonans dictamini legis naturalis, sed malis contrarians.

Non

- 5 Non enim quod volo bonum. secundum rationis dictamen.
- 6 Hoc ago. impeditus sensualitatis impulsu.
- 7 Sed quod odio malum. secundum rationem.
- 8 Illud facio. tactus a sensualitate.
- 9 Si autem quod nolo. secundum rationem.
- 10 Illud facio. tactus per sensualitatem.
- 11 Consentio legi, quoniam bona est. quia prohibet illud quod est odibile secundum dictamen rationis rectae.
- 12 Nunc autem iam non ego operor illud. Quia non operor illud secundum, quod homo, sed quod brutum, ut dictum est supra.
- 13 Sed quod habitat in me peccatum. i. concupiscentia, quae dicitur peccatum modo supra dicto, quia impellit ad hoc operandum.

Scio

C a Peccatum: Scio enim quia non habeat in me, hoc est in carne mea bo
 A. nam. & I. engus. Dominus est qui saluat nos, quia p. femer-
 Lib. 3. c. 22. ipsos non habebant hoies saluari: & propter hoc Paulus in-
 firmitatem hominis annuntians ait, Scio quia non habitat in
 carne mea bonum, significans quoniam non a nobis, sed a
 Deo est bonum salu-
 tis nostrae.

*** Aug.** Cessi intelli-
 gentioribus, imò ve-
 ritati, ut viderem in
 istis apostoli vocib?
 gemitum esse Scto-
 rum, contra carnales
 concupiscentias divi
 cantu. Qui cum me
 te spuales, adhuc tñ
 isto corruptibili cor-
 pore quod aggrauat
 animam, recte intel-
 liguntur esse carna-
 les, quia erunt & cor-
 pore spiritales. Hinc
 factum est, ut sic ista
 intelligerent quem ad-
 modu intellexit Hi-
 larius, Gregorius, Ambrosius, & ceteri Ecclesiae sancti noti-
 que doctores, &c.

Lex carnis, ad quam diabolus, ut ad suam legem accedat,
 cooperatur.

b Nam vel. Velle non, quia velle bonum adiacet mihi, quia
 iuxta carnem iacet & quiescit impotens surgere ad bonum
 operandum. Iuxta, quia naturale est quodammodo bonum
 velle per rationem, sed tale est hoc velle, quod semper vi car-
 nis superatur: velle autem Dei carnem superat. *Velle.* Bona
 sunt quae iubet lex, adeo ut naturaliter amet, & facere velit,
 sed deest virtus perficiendi.

Velle. Aug. Semper bonus vult penitus non concupiscere,
 sed nunquam hoc perficit, in hac vita.

c Perf. Non ait facere, sed perficere quia non nihil facit. Agit
 bonum, quia concupiscens non consentit, sed non perficit ut
 omnino non concupiscat, sic & hostis agit malum, dum mouet
 desiderium, sed non perficit, quia non pertrahit ad malum.

d Non e. quod volo. Bonum perficere non inuenio, quia nec bo-
 num illud quod volo. A parte a qua minus videtur ostendit,
 sed e contratio malum, quia etiam illud quod nolo, &c. Vel,
 non inuenio bonum, quia non est ibi. Multi enim stulti non
 inveniunt bonum in aliqua re, quod tamen est ibi.

*** Theophylact.** Cum ait, non inuenio. vim & insidias peccati
 demonstrat, Liberat enim cum essentiam animae, tum essen-
 tiam carnis a crimine & accusatione, totumque in prauam
 operationem & voluntatem transfert. Nam cum dicit, quod no-
 lo, animam liberat a crimine, cum vero subdit, iam non ego operor
 illud, carnem ab accusatione immunem seruat. Et quid igitur
 est quod malum operatur? Peccatum quod est (iuxta Chry-
 sostomi sententiam) praua voluntas, & peccandi auidia. Ista
 vero non est opus Dei, sed nostra motio & affectus.

e Si an. q. no. Concludit superiorem sententiam, ergo ego non
 operor illud, scilicet malum, ex quo prior questio concludit-
 tur, scilicet, quod consentit legi Dei.

f Sed q. b. in me p. Propterea peccato eius voluntatem facit quod
 tamen est vitio hominis. Hoc dicit, ut notet de quantis Deus
 homi-

hominem eruit.

*** August.** Iam enim motus desideriorum malorum non ip-
 se operabatur, quibus non consentiret ad perpetranda pec-
 cata. Peccati autem nomine, quod in illo habitabat, ipsam nun-
 cupabat concupiscentiam, quia peccato facta est, & si consen-

tientem traxerit atq;
 illexerit, concipit pa-
 ritque peccatum.

*** Idem.** Ipsa concu-
 piscencia iam non est
 peccatum in regene-
 ratis, quando illi ad il-
 licita opera non con-
 sentiunt, atque ut ea
 perpetrent, a regina
 mente membra non dan-
 tur, ut si non sit quod
 scriptum est, Non con-
 cupiscas, fiat saltem
 quod alibi legitur. Post
 concupiscentias tuas non
 eas. Sed quia modo
 quodam loquendi pec-
 catum vocatur, quod pec-
 cato facta est, & pec-
 catum si vicerit facit reum, reatus eius valet in regenerato.

Quem reatum Christi gratia per remissionem omnium pecca-
 torum in regenerato, si ad mala opera ei quodammodo iuben-
 ti non obediat, valere non sinit. Sic autem vocatur peccatum,
 quia peccato facta est, cum iam in regenerato non sit ipsa pec-
 catum sicut vocatur lingua locutio quam facit lingua, & ma-
 nus vocatur scriptura quam facit manus. Item sic vocatur
 peccatum, quia peccatum si vincit facit, sicut vocatur fugus
 pigrum, non quod a pigris fiat, sed quod pigrum facit.

g Inuenio igit. Dixerat legem bonam, naturam bonam, quae idem
 vult, & ei consentit, hic adiungit bonam legem bonae naturae ad-
 iutricem, & tamen exterior homo coniuncta illa duo vincit, ut
 homo per neutrum posse euadere videns, obnoxius sit gratiae.

*** Theod.** Dicit autem. Et lex bona in huius est videatur, laudo. n.
 quae ab ea constituta sunt ut se recte habentia, & similiter ac-
 ipta, & quae sunt honesta diligo, & quae sunt contraria odio
 Sed mihi tamen malum adiacet, hoc est peccatum (videlicet
 concupiscentia) quod habeant corpus mortale & patibile,
 amantque socordiam & imbecillitatem. Deinde mentis pertur-
 bationem pugnam apertius ostendens d. Condelector legi Dei se-
 cundum interiorem hominem. Interiore hominem dicit mentem.

*** Photius** apud Oecum. Inuenio legem, hoc est, intellexi
 ac deprehendi vim & naturam legis, & de ea comperi quod
 nihil potuerit auxiliari. Unde hoc manifestum est? Quia volenti
 mihi facere bonum, mihi fert auxiliij, sed similiter malum adia-
 cet, invidiam est mihi ad agendum quod cupio. In hoc ex eo di-
 ligenter de lege comperi, quantum posset, quae ve sit eius natu-
 ra, quia in me volente bonum operari, inuenio adiacere malum
 neque ab ea eiectionem est a me. Itaque oportet per baptismum
 ad Christum eius depulsorem accedere, relicta lege.

h Volenti. Tamen, quia perficere non possum, quia malum ra-
 tionem prope est, invidians in carne est quasi ad manus animae,
 & aliud cogit facere, quam vult homo & lex.

1 Sec. int. Amb. Quia caro ex Adā traducit, peccatum in se ha-
 beret, si anima traduceret & ipsa heret, quia animae Adae pecca-
 tum, si vero anima peccatum in se heret, homo non se cognosceret.

Vide.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Scio enim. per experientiam rebellionis carnis ad spiritum.
- 2 Quia non habitat in me. hoc est in carne mea.
- 3 Bonum. i. inclinatio ad bonum, sed magis ad oppositum. Et dicit.
- 4 In car. mea. s. corruptibili & corrupta per peccatum Adae, quia
 talis inclinatio mala non fuit in carne humana pro statu innocentiae:
 Vel aliter. In carne mea. quasi dicat. In alia parte mei, scilicet in ra-
 tione, non est inclinatio ad malum, sed ad bonum. Ratio enim ad optima
 deprecatur. ideo subditur.
- 5 Nam vel. s. bonum.
- 6 Adiacet mi. secundum rationem.
- 7 Perficere autem bonum non inuenio. propter sensualitatem
 impediendam.
- 8 Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo, &c.

Ex-

Exponatur ut prius, quia repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem
 affirmationem.

9 Inuenio igitur legem. hic ostenditur idem per testimonium legis
 naturalis in bonis, cui concordat lex precipiendo illa quae homo vult &
 agit sequendo dictamen rectae rationis, ut Deum colere, parentes honora-
 re, & huiusmodi, & hoc est quod dicitur. Inuenio igitur legem. s.
 consonam.

10 Volenti mihi faceret bonum, &c. secundum legis naturalis
 dictamen:

11 Quoniam mihi malum adiacet. quia magis promptus est ho-
 mo ad perficiendum malum in opere quam bonum, propter corruptio-
 nem naturae.

12 Conde. enim lc. Dei. i. ei concordo.

13 Secundum inte. ho. i. secundum naturalem rationis dictamen, quia
 ratio dicitur homo interior, & sensualitas exterior.

Tom. 6.

d

Vide

D

Li. 6. c. 10.
 Pelag. c. 11.

Li. 1. de vitis
 & concupisc.
 c. 23.
 Exo. 20.
 Eccles. 18.

E

F

b. 6. cont. Ju-
 Pelag. c. 11.

† ad est

† per legem

B
 ug. li. 3. c. 1.
 Pelag. c. 2.
 & lib. de
 p. & concup.
 o.

r. 5. de ver.
 sololi.

A *Video an. Aug.* Ad corpus mortis pertinet, vt lex membro rum repugnet legi mentis dum caro aduersus spiritum con cupiscit. Sed lex peccati non regnat, cum non obeditur desi derijs eius.

† Dif. 6. e. in fi. 23. q. 5. c. fi paulus. 1. prin. li. 2. de pec. mer & remis. ca 22.

† Gratias ago Deo.

li. 6. cont. In- lia. Pelag. e. 8.

li. 1. contr. In- lia. Pelag. e. 1.

b *Legem in mem.* Recte fomes peccati lex dicitur, quia legiti- me factum est, vt qui non obediuit suo fe- periori, ei non seruiat suum inferius. i. caro. *** Aug.** Nobis pu- dendum est, quod im- perio nostro caro non seruit, quia hoc fit per infirmitatem, quam peccando meramur, vocaturque peccatū habitans in membris nostris. Sic est autem hoc peccatum, vt sit pena peccati.

*** Idem.** Ego de concupiscentia dixi, quæ est in membris repugnans legi mentis, quamuis reatus eius in omnium peccatorum remissione trāsierit, manet ta- men actu in homine secum confligente per continentiam.

B Adū manet, non quidem abstrahendo & illiciendo mentē, eiusque consensu concipiendo & pariendo peccata, sed ma- la quibus mens resistit desideria commouendo.

*** Idem.** Lex peccati que in membris est corporis mortis hu- ius, & remissa est regeneratione spiritali, & manet in carne mortali. Remissa. i. quia reatus solutus est sacramento quo re- nascuntur fideles, manet autem quia operatur desideria cō- tra quæ dimicant & fideles.

Capitulum. Ex carne, ex parte, quia mens repugnat, & conde- lectatur legi Dei. Sic de ipso apostolo legitur, mens non con- sentit peccato, mors contēdit, mens nō consentit. Est in me quiddam mortuum, quiddam viuum, quid inde sperandum? **c** *Et captiuum me ducentem, &c.* *** Oecumen.** Pulchre dicit Nā pugna mota inter peccatū, legisque pcepta, videlicet cogitatione peccato contradicente, discedit cū victoria pec- catū, misero homine in captiuum assumpto. Legem peccati periphraſtice vocat peccatum, quæ est in membris meis: que per mea membra pugnat aduersum me.

*** Aug.** Captiuum, sed ex carne, & ex parte. Nam mens re- pugnat, & condelectatur legi Dei. Sic enim intelligere debe- mus. Iā ergo si mens non consentit peccato titillati, sugge- renti, blādienti, quia habet alias interius delectationes suas, est

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 *Video aut. aliam legē in membris. Hic habita occasione ex dictis de lege naturali & diuina, determinat de lege fomitis, cuius primo malitia ostendit, secundo ab eo liberari petit, ibi: Infelix ego hō. Circa primū ostendit eius malitiam, per hoc quod non est legi naturali cōsona, sed magis cōtraria, & ideo non dicitur lex nisi per modū trās- lationis, nā bona ad mala transferimus. sic dicitur bonus latro. v. Me- taph. & hoc modo leges tyrannorū leges dicuntur, & sic est de lege fo- mitis, de qua dicitur. Vi. au. al. leg. i. inclinationem quæ auert membra tanquam ligata ad mala, & sic dicitur lex a ligando.*
- 2 *Repu. le. ment. m. i. legi naturali, quæ impressa est menti.*
- 3 *Et captiuum ducentem, &c. per consuetudinem peccandi, quæ tenet hominem in peccato sicut captiuum in carcere.*
- 4 *Infelix ego homo. Hic cōsequēter petit liberari, dicens in per-*

Diuisio.

C A P. VIII.

Nihil igitur. Augu. Si- cut bona quedā mans non proficiunt, sic quedam macule si sunt leues, sine quibus humana vita non du- citur, nihil impediunt ad coronam.

Ser. 6. de ver- bis Apostoli.

a *Nihil igitur.* Et si ante, non nūccū in Chfo. Nihil d. q. a per

NICOLAVS DE LYRA. C A P. VIII.

Nihil igitur. Postquam apostolus ostendit cessationē le- gis factā per Christū. Hic cōsequenter ostēdit, q. Chri- sto sit totaliter adherendū, & diuiditur in duas, quia primo facit qd d. ctū est. Secūdo ne videatur Iudeos tāquā exolos relinquare, ostēdit erga eos suū affectū ca. i. Prima in duas, quia primo ostēdit huius adhesionis fructū vel utilitatē, secū- do, modū eius seu firmitatē, ibi. *Quis ergo nos superabit.* Prima adhuc

Diuisio.

C A P. VIII.

Nihil igitur nūnc damnationis est his qui sunt in Christo leiu qui nō secundum carnē ambulāt.

a *Quia mente seruo legi Dei.* **a** *Tempore gratiæ.*
b *Quia maculæ ex carne non obliant.*
c *Et si quandoque cadunt.*

adhuc in duas, quia primo ostendit fructum huiusmodi quā- tum ad euasione mali, secūdo quantum ad cōsecutionē boni, ibi. *Quicumque enim spiritu Dei.* Prima adhuc in duas, quia pri- mo ponit intentum, secūdo declarat ipsum, ibi. *Nam quod impossibile.* Circa primum dicit.

- 1 *Nihil igitur. n. dam. i. nulla damnationis causa.*
- 2 *Ex his qui sunt in Chri. Ie. per fidem charitate formatam.*
- 3 *Qui non se. car. i. nō operatur, sed magis sē in spiritū quan- tum*

in me quiddam mortuum, & quiddam viuum, mors contē- dit, mens non consentit.

d *Infel.* non in mente, sed in carne.

e *Quis me l.* Liberabitur cū mortale hoc inducit immortalita- tē, vbi nulla concupiscentia permanebit. Modo interim qd?

f *Vel. De ci. congrega-* tione ingruētū ma- lotū, vel peccatorū.

*** Aug.** Vbi natura istam perdidit liberta- tem, quam sibi dare exoptat, d. *Quis me li- berabit, &c.* Vtique de vitijs corporis dicit.

g *Igi. ego ip.* Hic tertius actus in lege spiritus. *Igi. e.* Sed quia di- cit gratia se esse liberatū, ne quis torpeat securus, quasi pecca- tū non vltra noceat, determinat quō sit liberatio si in gratia manserit. Alioquin peccatum iterum occupabit. *Ego ip.* Ego in carne, ego in mente, non duos, d. unus ex utroque, men- te non consentio, carne concupisco.

h *Ab hoc loco: Scimus. n.* quia lex spiritalis, ad finē vsque huius capituli, vtrum ex propria, an ex vi iuei salis hominis persona hęc melius accipiantur, non omnino perspicuū est.

i *Dicit Aug* aliquādo sibi visū fuisse in hoc apostoli sermo- ne describi hoēm sub lege. Sed vt ait, nō est nisi hō gratiæ, q. cōdelectat legi Dei & cōsentit, & q. nō operat, malum, nec vult & q. ignorat. i. nō approbat, & cui nihil dānationis nūc est, sicut i. sequēti ostēdit, & tñ adhuc esse carnalē de se dicit.

j *sona generis humani. In felix ego homo. per corruptionem natura.*

k *Quis me li. Nō dicit de corpore absolute, quia facit ad beatitudi- nē animæ, quæ non erit perfecte beata, donec fuerit suo corpori reunita, sed dicit: De cor. m. hu. quia sancti resurgent in corpore immortali. & respondet Apostolus.*

l *Gratia Dei per Ie. quia in presenti liberat a lege fomitis in quā tū est culpa, vnde & in renatis per baptismum primi motus non sunt culpa, sed solū pœna, & exercendæ virtutis materia. In futuro vero li- berabit etiā a lege fomitis, in quā tū est pœna, quando reformabit cor- pus humiliatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Phil. 3. ca. Ex prædictis igitur concludit.*

m *Igitur ego ipse. in vita presenti.*

n *Mente seruo legi Dei. i. secundum inclinationem rationis.*

o *Carne au. leg. pec. i. sequēdo carnis inclinationē. Legi peccati.*

p *per gratiam baptis- matis & lauacrum rege- nerationis solutus est, & ipse reatus cū quo erat natus, & qd quid ante commisit.*

q ** Augu. Et si habent* A; desideria carnis qui- bus non consentiūt, & si lex membrorū repugnet legi mēis eorū, & captiuate vult mētem, tamē quia per gratiā bap- tismatis

r *adhuc in duas, quia primo ostendit fructum huiusmodi quā- tum ad euasione mali, secūdo quantum ad cōsecutionē boni, ibi. Quicumque enim spiritu Dei.* Prima adhuc in duas, quia pri- mo ponit intentum, secūdo declarat ipsum, ibi. *Nam quod impossibile.* Circa primum dicit.

s *Nihil igitur. n. dam. i. nulla damnationis causa.*

t *Ex his qui sunt in Chri. Ie. per fidem charitate formatam.*

u *Qui non se. car. i. nō operatur, sed magis sē in spiritū quan- tum*

v *per gratiam baptis- matis & lauacrum rege- nerationis solutus est, & ipse reatus cū quo erat natus, & qd quid ante commisit.*

w ** Augu. Et si habent* A; desideria carnis qui- bus non consentiūt, & si lex membrorū repugnet legi mēis eorū, & captiuate vult mētem, tamē quia per gratiā bap- tismatis

x *adhuc in duas, quia primo ostendit fructum huiusmodi quā- tum ad euasione mali, secūdo quantum ad cōsecutionē boni, ibi. Quicumque enim spiritu Dei.* Prima adhuc in duas, quia pri- mo ponit intentum, secūdo declarat ipsum, ibi. *Nam quod impossibile.* Circa primum dicit.

y *Nihil igitur. n. dam. i. nulla damnationis causa.*

z *Ex his qui sunt in Chri. Ie. per fidem charitate formatam.*

aa *Qui non se. car. i. nō operatur, sed magis sē in spiritū quan- tum*

ab *per gratiam baptis- matis & lauacrum rege- nerationis solutus est, & ipse reatus cū quo erat natus, & qd quid ante commisit.*

ac ** Augu. Et si habent* A; desideria carnis qui- bus non consentiūt, & si lex membrorū repugnet legi mēis eorū, & captiuate vult mētem, tamē quia per gratiā bap- tismatis

ad *adhuc in duas, quia primo ostendit fructum huiusmodi quā- tum ad euasione mali, secūdo quantum ad cōsecutionē boni, ibi. Quicumque enim spiritu Dei.* Prima adhuc in duas, quia pri- mo ponit intentum, secūdo declarat ipsum, ibi. *Nam quod impossibile.* Circa primum dicit.

ae *Nihil igitur. n. dam. i. nulla damnationis causa.*

af *Ex his qui sunt in Chri. Ie. per fidem charitate formatam.*

ag *Qui non se. car. i. nō operatur, sed magis sē in spiritū quan- tum*

Cmaris & lauachru regenerationis solutus est & ipse reatus cu quo eras natus, & quicquid antea conseruisti male concupiscētie, siue quolibet flagitio, &c. omnia deleta sunt in illo fonte quo seruus intrasti, unde liber existi. Quia ergo hec ita sunt, nulla ergo nūc condemnatio his q sunt in Christo Iesu. Nulla est nūc, antea fuit.

Hoc malum fecerat generatio, sed hoc bonū fecit regeneratio. **a** Lex e. spī. Hic ostēdit per quid gratia liberet per spiritum b sanctum.

Lex spiritus Est spiritus sanctus q docet c quid sit agēdum, & d quid nō : q est dator e vitæ, & hoc per Chri f stum qui dat spiritū: g & quemodo in Chri h sto exponit.

Vel lex spiritus. Lex fidei quid dicit spīritus: quia Deus cuius fides est, spiritus est. Vel lex fidei p quā uiuificamur quā spiritus ponit in corde. Vel lex spiritus vitæ, qā & peccare nō vult, & a morte reuocat, & qā spiritu. i. mente credit, & spiritus est q credit, & spiritus est cuius fides est.

B Lex e. spīritus. Lex Moysi, lex spiritus. i. spīritualis: qā prohibet peccare, sed non vitæ, quia non uiuificauit remissis peccatis. **D**istinctio ista satis est necessaria: Lex, inquit, spiritus vitæ. Ecce vna lex. A lege pēti & mortis. Ecce altera lex. Et sequitur q impossibile erat legi. Ecce tertia lex. Hęc est lex per Moysen data in monte Sina. Duę ergo leges hic bonę sunt. f lex fidei, quæ peccatum tollit, & lex Moysi: quæ peccatum ostēdit & prohibet, Lex vero peccati mala, quia reos facit.

Lex quā ponit spiritus, liberat a lege carnis: quod non potuit facere tertia lex Moysi. Lex carnis nō est Dei, sed pēti & mortis: hęc reos. Lex Moysi sancta & Dei est: quæ ostēdit malum, sed non tollit. Lex spiritus quæ est lex fidei & gratię, malum tollit.

b Nam quod imposs: Quomodo in Christo facta sit liberatio, ostendit.

c Per carn. Per carnalitatem, quæ rebellabat, & audita lege amplius est incitata: sic infirmata est lex literę per carnē, & ideo erat ei impossibile liberare a lege peccati & mortis.

* Aug. Quod autem ait, Quod impossibile erat legi, &c. manifestissime docet præcepta legis, ppter ea nō impleta, quamuis essent implēda, quoniā quibus data erat lex ante gratiā, dediti erāt carnalibus bonis, & ex his acquirere beatitudinē cupiebāt, neq; metuebant nisi cū talibus bonis imminerebat aduersitas,

ueritas, & ideo cum illa temporalia deturbarentur, facile recedebant a præceptis legis. Infirmabatur ergo lex nō implēdo qd præcipiebat, non sua culpa, sed per carnem, id est, per eos homines qui carnalia bona appetendo, non amabāt legis iustitiam, sed ei temporalia commoda præponebant.

d Filium suum mī. Aug. I. 83. q. 67.

Nō ubi nō erat: q ubique est, venit in virginē, q ante in vitę erat, q creauit, elegit: q elegit, creauit, attulit virginifecunditatē, nō abstulit virginitatē veniēs in uterū virginis, sicut n. ibi p vnionē naturę, qualiter ante nō erat. Ita & in mūdo erat, & in mūdū venisse dicitur, quia visibilis mundo apparuit.

† ea parte qua imbecillis erat. † sub specie carnis peccato obnoxia.

*** Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me a lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat legi, † in quo**

infirmabatur pe r carnem, Deus filium suum mittens † in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritū.

† in quo non in carnem peccatricem, sed ei sim. in per passibilitatem & mortalitatem. i. pro eo quod f. stus est homīa pro peccato c. Deleuit.

† in quo Christi in qua vetus homo nouer. crucifixus est. b. Lex præcipit. spiritus implet. c. Talibus. Et si aliquando cadamus.

† in quo non eū mater concupiscentia, sed gratia concepit. Nō peccatrix ergo fuit quia nec in libidinis concupiscentia concepta: nec peccati causam in se habuit: nec in ea peccauit. In pena ergo similis nostrę, non in qualitate peccati.

* Theod. Nō dixit, similitudine carnis, sed. in similitudine carnis peccati. Naturam enim humanam acceperat, peccatum humanum non acceperat, & ideo qd acceptum est, nō similitudinem carnis, sed similitudinē carnis peccati appellauit. Cum enim eandem quā nos haberet naturam, non habuit eādē quam nos sententiam & mentem.

* Basil. & Cyril. apud Oecum. Corpus Christi non erat peccati corpus, sed similitudo carnis peccati. Ostēdit Dominus naturales suscepisse affectiones ad cōfirmationem verę & non phantasticę incarnationis: affectiones vero, quæ a malitia oriuntur & vitam commaculant, recessisse.

f Et de pecca. Orig. hoc est, per hostiā carnis suę quā obtulit i ara crucis, dānauit peccatū, & ad nihilū redegit i carne sua.

* Hier. Sicut hostias, quę pro peccato offerebantur in lege, peccati nomine vocabāt, sic & Christi caro quę pro peccatis nostris oblata est, peccati nomē accepit. Vel aliter. De peccato Iudæorum qui Christum per inuidiam tradiderunt, morti adiudicandum, damnauit peccatum nostrum.

g Damna. id est, destruxit diabolus, id est, pro peccato quod fecit in carne Christi.

Vel peccatum, id est, fomitem procedentem de peccato damnauit, id est, debilitauit.

h Et iustifi. Ita dānabatur peccatum, vt iustitia q lex Moysi promittit,

Sic & Aug. libro 14 cont. Faust Manich. c. 1. & lib. quęst. vet. & noui test. q. 40.

NICOLAUS DE LYRA.

tum ad opera ex fide sequētia: quia fides siue operibus mortua est, Iaco. 2. d. Nullus enim dānat nisi pro peccato originali. act. ali vel mortali, vel pro pena per Adam incurfa. per quem modum sancti patres descēdebant ad limbum inferni, quamuis essent mundati & liberati ab originali peccato & actuali. Fides autem Christi liberat ab originali & actuali, & a pena incurfa pro peccato Adę: in quātum in baptismo qui est sacramentum fidei communicatur totaliter virtus passionis Christi, quæ abstulit impedimentum naturę. Ideo dicit.

1 Lex enim spi. vi. Lex enim euangelica dicitur lex spiritus, qā impressa fuit cordibus apostolorum per spiritum sanctum. Et lex vitę, quia uiuificat per gratiam, quam conferunt sacramenta nouę legis.

2 Liberauit me a lege pec. id est ab obligatione pro peccato actuali & mortali.

3 Et mor. quia tollit omnem pēnam debitam, propter quod sancti nūc moriētes statim euolant ad gloriam.

4 Nam quod impos. Hic consequēter declarat suum dictū. s. qualiter lex Chri. st libera. Et diuiditur in duas: quia primo declaratur modus huius liberationis, secundo ponitur distinctio anbulantiū secundū spiritum & secundū impetum carnis, ibi: Qui enim. Circa primū cōsiderandum, quod secundū nullū tempus nullus saluatur nisi per Christum, Act. 4. c. Nec. n. aliud nomen sub cęlo datum est hominibus, in quo oporteat saluos fieri. Ista autē salus dupliciter potest hominibus applicari. Vno modo p fidem: & sic per Christū saluabatur patres veteris Testamētī. s. per fidem Christi venturi. Aliquid enim antequam sit in effectū bene mouit secundum actū animę, sicut siuis mouet agentem, credere vero est actus animę. Alio modo applicatur p sacramenta hominibus attributa, q sunt nostrę iustificationis instrūenta, separata tamē. Sicut enim adificationis materialis artifex est causa effi-

efficiens principalis, manus eius instrūentalis coniuncta, securis vero separata. Sic in sanctificatione p gratiam diuitas est causa efficiens principalis, humanitas Christi sicut instrūentū coniunctum, sacramenta vero nouę legis sicut instrūenta separata reuipientia ad hoc virtutē a Deo mediante humanitate Christi: sicut securis agit in edificatione p motionem artificis mediante manu quę est instrūentū coniunctū. Talis autem virtus Dei seu act. o non fuit in sacramentis veteris legis q nō poterant habere virtutē talem ab humanitate Chri. sti ventura, quia causa effectiua non est posterior suo effectū. & hoc est quod dicitur: Nā quod im. erat. le. i. sacramentis legalibus effieacia dicta carentibus.

5 In quo infirmab. s. lex. vetus, quia in hoc erat imperfecta. propter quod sacramenta illius egna dicuntur & infirma, Gal. 4.

6 Per carnē. quia mundabat corporaliter, tantum tollens quasdam irregularitates prohibentes ingressum templi cōtingentes ex tactu mortui, & huiusmodi. propter quod dicuntur iustitię carnis. Heb. 7.

7 Deus fil. su. m. i. u. quia assumpsit carnem passibilem, tamen non peccatricem.

8 Et de pec. i. de seipso factū hostia pro peccato, sicut dicitur Hosee 4. Peccata populi mei comedent, quia sacerdotes pro peccato hostias comedebant.

9 Damna. pec. i. dēleuit per suam passionem.

10 In car. i. in homine secundum illud Psal. Recordatus est, quia caro sunt.

11 Vt iusti. le. i. promissa in lege quę gratiam iustificatē promittebat, s. d non conferebat.

12 Impletetur in no. i. renatis per baptismum gratiam conferentem per virtutem a Christo deriuatam vt dictum est.

13 Qui non se. c. am. sed. per bona opera: quia fides siue operibus nō sufficit ad salutem, cum sit mortua.

Pral 77.

promisit, consummaretur.

A Qui enim secundum carnem ambulat secundum carnem non est iustus, quia nec qui est secundum eam. Cur non? Qui sapit, quae carnis sunt, quod repugnat iustitiae.

b Nam primum. Qui hanc quae carnis sunt sapit, non est iustus: nam prudentia carnis mors est.

* Oecum. Affectu vocat carnis, terrenum mentis impulsu, & inclinatione ad absurdas actiones.

Hoc non est carnis calumnia: neque, in dicitur, nam, sed affectus, qui etiam corrigi potest. Affectus vero spiritus, mens, est qui in nobis spiritu mouetur.

Vita & pax. Vita quidem ad id relatum, affectus carnis mors: pax autem ad id quod sequitur, affectus carnis inimicitia est ad Deum.

c Quoniā facta. Hae cuncta numerando deterret a carnis obedientia.

d Inimica est. Dum nil putat Deum posse, praeter quod in naturis rerum videtur.

* Irenaeus. Bene Apostolus ait: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt, non substantia reiiciens carnis, sed infusionem Spiritus attrahens. Nec contraria quae in carne est repellens ab eis: etenim ipse in carne cum esset, scribebat eis: sed concupiscentias abscondens carnis, quae mortificant hominem.

* Tertul. Talem ubique apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantem, ut carnem damnare videat: sed ne ita quae existimet, ex aliorum vel coherentium sensuum suggestu procuratorem. Nam & dicens eos, qui in carne sunt, Deo placere non posse, statim de pravo intellectu ad integrum reuocat, adiiciens, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse constabat, negando in carne esse, in operibus carnis non esse monstrabat. Atque ita illos demum Deo placere non posse, non quod in carne essent, sed qui carnaliter viuerent: placere autem illos Deo, quod in carne positi, secundum spiritum incederent.

* Augustinus. Qui in carne sunt, id est, qui in carnem confidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluptatibus oblectantur, & in his beatam vitam constituent. **e** Vita. Ambiguae, quia nondum sunt perfectae fidei, sed spes est perficiendi.

f Spiritus Dei. Spiritus Christi: quia idem est.

* Augustinus. Non ergo sibi arrogat virtutem propriam egenam, & vitiata

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui est carnis. Hic ponitur distinctio inter ambulantes secundum carnem, & secundum spiritum. Et diuiditur in tres partes. primo ponitur haec distinctio, secundum unius partis imitatio, ibi. Vos autem. tertio inferitur conclusio, ibi. Ergo fratres. Primo, in ponitur distinctio quantum ad iudicium, cum dicitur. Qui enim secundum carnem sunt, ambulantes.

2 Quae carnis. &c. carnalia bona iudicant meliora spiritualibus bonis erronea tamen, sicut lingua febricitantis infecta cholera amara, ea quae sunt dulcia, iudicat amara. Qualis est enim unusquisque talis finis sibi videtur. **2.** Ethico. **3** Qui vero secundum spiritum supple ambulantes.

4 Quae sunt spiritus sentiunt. spiritualia bona carnalibus proponentes sicut lingua bene disposita bene iudicat de saporibus. Secundo ponitur distinctio inter eos quantum ad effectum, cum dicitur.

5 Nam primum. quia quis bona carnalia caute scit inquirere & prosequi. **6** Mors est. id est, mortem efficit culpa & gehenna, & aliquando naturae: quia carnaliter viuentes frequenter citius aliis moriuntur. **7** Primum autem spiritus. quia quis spiritualia bona discrete querit & prosequitur. **8** Vita & pax. id est, meretur vitam gratiae in presenti, & pacem gloriae in futuro. Ibi enim perfecta pax habetur, eo quod appetitus totaliter quietatur. **9** Quoniā sapiens carnis inimicus rebellans eius mandatis, ideo subdit. **10** Legi enim Dei non est subiecta, & prosequens nec ipsi Deo.

11 Nec

vitiata natura. Si quis spiritum Christi non habet. Ipse enim spiritus Dei, qui spiritus Christi & patris est & filij. Si quis hunc non habet, non se fallat, hic non est eius. Ecce adiunxerat ipsius misericordia, spiritum Christi habemus, & ipsa delectatione iustitiae, in terra fide, catholice fide, spiritum dei nobis inesse cognoscimus.

* Oecum. Ne illos merore alliceret,

1 non dixit. Quod si non

2 habetis: sed, si quis non habet, tanquam de

3 alijs loquens. Spiritum

4 autem Christi dona

5 noui testamenti.

6 g. Cor. qui. Vel, nomi

7 ne corporis hominem

8 totum significat, sicut

9 Ezechiel conuerso

10 nomine animae, cum

11 inquit: Anima, quae peccat.

12 &c. Et est: si spiritus Christi in vobis est, licet corpus mortuum

13 i. homo mortuus fuerit propter peccata. i.

14 in peccatis, spiritus tamen. i. anima quae fuerat impia viuit: quia

15 Deo qui est vita iugitur, & hoc propter iustificationem. i. peccatorum remissionem, quae

16 est ex spiritu sancto.

17 Mortuum autem, non mortale. Ante peccatum enim corpus animae. i. mortale fuit. sed

18 potes mori. Sed quod non necesse erat mori: modo mortuum pro

pter peccatum, id est, quod necesse est mori.

i Propter peccatum. Vitandum reseruetur haec infirmitas, ut ex inde peccare magis timeat.

K Quod si spiritus. Aug. Accede, quod spiritus sanctus & spiritus patris dicitur est hic, ubi legitur: Si autem spiritus eius, qui suscitauit Christum & spiritus filij, ubi legitur: Qui autem spiritum Christi non habet, quia spiritus sanctus de utroque procedit. Sed processionem eius, sicut & generationem filij quis enarrabit? **i** Vniuersa. & mor. Aug. Ecce quartus actus. In prima actione ante legem nulla pugna est cum voluptatibus seculi. In secunda sub lege pugnamus, sed vincimur. In tertia pugnamus & vincimus. In quarta non est pugna, sed pax aeterna: quia subditur nostrum infernus, quod non subdebatur, quia nos superiores nobis Deum deserueramus.

m Mortalia. Aug. Non mortua, in resurrectione cum mortale hoc induet immortalitatem, non solum necessitas moriendi quam modo habet propter peccatum, sed nec mortalitas remanebit: quam habuit corpus animale peccatum.

n Prop. inha. Evidentissime apparet non tantum spiritum, sed et corporis mortem propter peccatum hominem meruisse, per spiritum

11 Nec enim potest propter quod dicit Saluator Mat. 6. c. Nemo potest duobus dominis seruire. s. contrarijs sicut est in proposito.

12 Vos autem in carne. Hic ponit unius partis imitatio. s. ambulatum secundum spiritum, cum dicit: Vos autem in carne non estis. id est, esse non debetis.

13 Sed in spiritu. quia renatus est per baptismum ex aqua & spiritu. Ioan. 3. a.

14 Si tamen, &c. perseverando in gratia per baptismum accepta: Quod dicitur ad excludendum eos qui post baptismum ad vomitum reuertuntur: de quibus subditur.

15 Si quis autem spiritus Christi. quia cecidit a gratia.

16 Hic non est carnis membrorum merito, licet aliquando sit numerum.

17 Si autem Christi in voce est. per gratiam. **18** Corpus qui mori. id est, moriendi necessitati subiectum propter actus peccatum quod haec mortalitas non impedit habitationem Christi in nobis per gratiam, quae licet reparatio humanae naturae per Christum facta sit sufficienter quantum ad corpus & animam, tamen ordinate nobis datur, quia sicut Christus habuit primo corpus passibile, & post hoc surrexit ad vitam immortalitatis & fideles qui sunt eius membra sibi conformantur per gratiam iustificante animam: sed adhuc habent corpus passibile: sed in consummatione finali induent immortalitatem gloriae ex redudantia gloriae animae ad corpus. Et hoc est quod dicitur.

19 Spiritus vero vi. per gratiam in presenti. **20** Quod si spiritus eius. id est, Dei patris. **21** Qui suscitatus est a mortuis. haec in voce. per gratiam perseverantiam.

22 Qui suscitatus est. Christi. &c. si suscitabit nos ad vitam immortalitatem.

Ergo

lib. de ref. carnis, c. 46.

Apud Bedam.

Ser. 6. de verb. Apost.

Ecl. 18.

Dist. 2. c. prop.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

1. q. 2. nihil.

Ritum sanctum utrunque liberatum a Christo.
 * Augustin. Quid timetis? quid pro ipsa carne solliciti estis? Capillus de capite vestro non peribit. Ad peccato dānavit in mortem corpora vestra, sed Iesus si est spūs eius in vobis, vivificabit & mortalia corpora vestra, quia sanguinem suū dedit pro salute vestra. Promissum reddi dubitas, qui tale pignus tenes? Sic impletur quod scriptum est, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sic liberaberis de corpore mortis huius, non corpus non habendo, vel alterum habendo, sed nō vitetius moriendo. Non propter merita vestra, sed propter munera sua.

Ergo fratres deb. &c.
 * Occum. Post tam gratiam debem⁹ secundum voluntatē Dei vivere, & non amplius secundum carnem. Deinde ne existimetur necessaria corporis ministeria tollere, puta cibum, ac vestitū, subiungit, *ut secundum carnem vivamus*, hoc est, in peccatis, & ut permitamus vitam carnalibus concupiscentiis. Si vero per Spiritum sanctum carnis actiones hoc est, prava abstuleritis, vivetis beata illa vita.
 b *si au. spi.* Vel spiritu nostro, quod tamen nō sit, nisi agente spiritu sancto.
 c *Aguntur.* Plus est agi quasi vix aliquid agentem, quā regī, quasi iam aliquid agētem, qui ideo regitur, ut recte agat. Sed aguntur, non quod nihil per se, sed quod vix ut aliquid agant, impetu gratiæ impelluntur.

* August. Non qui secundum carnem vivunt suam, non qui secundum spiritū suū vivunt, nō qui carnis voluptate ducuntur, sed quotquot spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Dicit mihi aliq. Ergo agimur, nō agimus. Respondeo, Imo & agis, & ageris. Et tūc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim Dei qui te agit, agentibus adiutor est, ipsum nomen adiutoris præscribit tibi, quia & tu ipse aliquid agis, &c.

* Prosper. Tantum præstat voluntatibus nostris gratia Salvatoris, ut non dubitet Apostolus dicere: *Quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Nec aliquid in nobis libera voluntas melius agere potest, quā ut illi se commendat, qui male agere non potest.

d *Non enim acce.* Filij esse debetis, non serui, quia nō accepistis

pistis spiritum servitutis, qui inuitos timore pænæ servire D faciat, sed, &c.

e *Sed accep. spiritum adoptionis.* Idem est spiritus, sed propter diversa opera diversimodè appellatur: Spiritus in Ægyptiis, quibus aqua spiritu diuisa nocuit. Filij Israel, non ite quib.

profuit. Spiritus timoris, his qui per legem de peccatis, & sua infirmitate conuicti gratiam spiritus non intelligebant. Spiritus liberatis, istis quibus sua gratia regeneratio in vitam æternam, & fides quæ per dilectionem operatur imperata est. Vnus ergo spiritus qui duos timores facit: Qui & duo genera servorum faciunt. Est enim servus qui & filius, qui timet dominum & honorat patrem. vide Malachias: *si dominus sum, ubi est timor meus? Si pater, ubi est amor meus?* Et est servus qui timet pænā, sed non diligit iustitiam.

Sciendū etiam præter naturalem timorem, qui omnibus inest, quatuor esse timores. scilicet Mundanū qui malus est, nec a Deo. Et servilis qui bonus est, & a Deo, sed nō sufficiens. Initialis qui bonus est & sufficiens. Et castus qui bonus est & perficiens, de quo hic: *Ipse enim generat nos filios Dei.*

f *In quo clamamus.* Hoc iterum ex dono spiritus, quod ita nos facit clamare.
 g *Abba pater.* Hebraice, pater Latine. *Abba pater.* In sacramēto ecclesiæ. In passione dixit Christus, *Abba pater.* quia ipse est de utroque populo, cum compatiens, in se ostendit filios suos (martyres. s.) non debere desperare, si qua tempore passionis ex humana fragilitate tristitia irrepit.

* Basilus. Idcirco patrem Deum inuocamus, quod Israel quidem ut servus præceptis duceretur, cum formidine correptus. Christianorum vero Ecclesia Christi sanguine sanctificata per charitatem adoptatur.

* Occumen. Spiritus servitutis dicit spiritalem legem, neq; enim in vniuersum acceperunt Iudei spiritum. Patre ait, vocamus Deum. Per quem clamamus, Abba, pater? Per ipsum adoptionis spiritum digni habemur qui hanc vocem Deo tribuamus, ipsumq; patrem vocemus. Et vnde scitur Deo gratum esse, ut hanc vocem ad ipsum referamus? Filius nos dicere docuit, *Pater noster, qui es in cælis, &c.*

Quod
 Mat. 6.

5 Hi sunt filij Dei. id est, habitum gratiæ consequuntur per quem sunt filij Dei ad patrem. Et bene dicitur: Quicumque enim spiritu Dei aguntur, &c. quia diuinus instinctus nulli deficit in vita præsentis. Et ideo qui habitum gratiæ non consequitur, sibi meritū impunitur, quia cōsensus dicto instinctui est vltima dispositio ad gratiam habitualem, quæ facit Dei filiationem. ideo subditur.

6 Non enim accepistis spiritum ser. sicut in veteri lege, quæ fuit lex timoris.

7 Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. per habitum gratiæ.

8 In quo clamamus. id est, Deum vocare possumus.

9 Abba pater. Duo sunt nomina idem significantia, vñ Hebraicum, aliterum Latinum ad designandum duplicem Dei paternitatem. Vna, communis bonis & malis, qua pater est omnium per creationē. Alia est specialis qua pater est iustorum per gratiæ adoptionem, de qua adhuc subditur.

10 Ipse enim spiritus. scilicet sanctus qui est tertius in trinitate personæ.

11 Testimo. red. sp. n. &c. Licet enim nullus sciat via humanā se esse filiū Dei per gratiæ adoptionē, nō hoc potest scire per spiritus sancti reuelationem. Et hoc modo sciebat Apost. de seipso, & aliis quibus facta est similis reuelatio, secundum qd dicit. 1. Corin. 2. c. Non accepimus spiritum huius mundi, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Potest hoc etiam aliter exponi, quia spiritu sanctus signis & miraculis reddidit testimoniū de veritate catholicæ fidei, per quam efficitur filij Dei adoptiui.

Tom. 6. d 3 si

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ergo fratres. Hic concludit intentum. s. quod fideles debent obedire spiritui & non carni. Et hoc est quod dicit: Ergo frat. & patet ex dictis litera vsque ibi.

2 Si autem spi. fa. car. mor. appetitum sensitivum per rationem viviliter restringendo.

3 Vmetis. vita gratiæ, & postea gloria.

4 Quicumque e. Postquam Apost. ostendit fructum abæstionis ad Christum quantum ad euersionem mali, hic idem, ostendit quantum ad consecutionē boni. Et diuiditur in duas. Primò declarat huius boni magnitudinem. secundo, eius certitudinē, ibi, Quid ergo dicemus. Prima adhuc in duas, primo ostendit magnitudinē huius boni quantum ad habitum. secundo, quantum ad actū meritorium, ibi: Similiter aut. Prima in duas, quia primo declarat propositum in habitu gratiæ. secundo, in habitu gloriæ, ibi, Si autem filij. Circa primum sciendum, qd sicut Deus per influxum generalem mouet creaturas ad perfectiones suas naturales. sic per influxum specialem mouet creaturam rationalem ad bonum supernaturale, & talis influxus a doctōribus vocatur instinctus diuinus. Et ista est prima preparatio ex parte Dei ad habitum gratiæ consequendum. Hunc autem instinctum qui est quedā motio diuina alij qui sequuntur. & sic accipiunt gratiam. Alij autem repellunt illum, et sic habitum gratiæ non consequuntur. Quantum igitur ad recipientes dicit: Quicumque e. ag. monitionē dictam sequendo, & in hoc reguntur meliori principio quā sit humana ratio, secundum quod dicit Philosophus in simili de bene fortunato. ca. de bona fortuna.

Hi

er. 6. de ver. s. Apoll.
 Exod. 14. f. 119 q. 2. c. e. in fin. De non c. nisi. verum si.

B Gal. 4. a.

Serm. 13. de verb. Apoll.

lib. sentent.

Aug. lib. 83. quæst. q. 67.

Gal. 5. b.

1. 2. 3. 4. c. hæc autem. 5. item non. 2. Tim. 1. b.

E Malac. 1. b. iudē spiritus.

Timores quatuor.

Vide August. serm. 13. de verb. Apoll.

Mat. 14. d.

L. c. cōtra Eum. nom. c. r.

Matth. 6.

g. lab 83
quæst. q. 67

simul no-
bis cum.

De pec. di.
hanc cogit
em. s. quod
utem in ea.
atura tri-
plex.

q. 67.

A Quia & ip. creatu. Modo creatura tantum cū nondū filio-
rum forma perfecta, & ipsa liberabitur, vt nos qui iam filij su-
mus. etsi non apparemus: Quia, & ipsa. Per hoc qđ nō ait sim-
pliciter, ipsa: sed, & ipsa, facit intelligi, quod nec de ipsis de-
sperādū est, qđ nōdū crediderunt: qđ & ipsi credituri sunt, &
liberabuntur: qui nō-
dum vocantur filij
Dei sed tantum crea-
tura modo dicuntur,
cum nondum gratiā
adoptionis recepe-
runt, Homo enim si-
gnaculo imaginis a-
missō remansit tātum
creatura.

b Liberabi. Reuela-
bitur. Expectat reue-
la. Subiecit, liberabi-
tur. Hęc omnia per
spiritum.

c Omnis creatu. Ho-
mo. Omnis est, vel
corporalis, quæ per lo-
ca tenditur, vel anima

B lis, quæ viuificat cor-
poralem, vel spiritua-
lis, quæ regit anima-
lem. Hęc enim omnis
in homine, quia intel-
ligit spiritu, & angeli,
sentit anima, corpore
est localis: Sed nō ro-
ta in eo est, quia sunt
preter eum vt angeli & alia. Simile dictum. Omnis hō videt
solem, sed non totus, quia oculus tantū. *Omnis creatu. ing.* Hęc
vniuersali locutione non colligit singula omniū generū, sed
genera omnium singulorum.

Omnis creatu. in. & par. Aug. Quidam dicunt, qđ, & summi
angeli dolēat, antequā liberemur penitus. Sed etī nos adiu-
uant, sine dolore hoc faciunt. De quibus est & nefas dicere,
quod subiecti vanitati, & a corruptione liberandi. Sed oīs in
homine dolet, & omnis in homine liberatur, etsi nō in om-
nibus hominibus.

Omnis creatura. Ambros. Omnia elementa cum labore sua
explent officia, qđ est nostri causa: vnde quiescent nobis af-
sumptis, & ideo diligenter nos paremus.

d Ingemiscit. Semper in hoc noua est, quod notatur per in-
choatiuum verbum, & pro desiderio patriæ celestis.

e Parturit. Aug. parturire dolere est.

f Vsque adhuc. Quia etsi aliqui in sinu Abrahę, tamen omnis
ad huc in his qui nondum sunt liberati.

* Ambros. Creaturę quas homine inferiores Deus condi-
dit, diuersis vicibus variantur, multisque obnoxie sunt corru-
ptelis. Elementa quoque non sine sollicitudine operas suas
exhibent. Sol denique & luna preterquam quod in rebus ca-
ducis reparandis non sine labore, id est, motu, cum laboris ni-
hil infumant, statuta sibi officia indefesse implent, sua sen-
tiunt deliquia.

* Chrysost. Vide vt Apost. auditorem pudefaciat? Tan-
tum

tummodo hoc proferens, ne creatura efficiare deterior: ne D
ve tu presentibus rebus acquiescas. Non enim illa solū non
amplecti oportet, sed ingemiscere ob retardationē nostrę
ab hoc orbe profectiois.

g Non solum. & c. id est, non solū in homine corpus, & anima
& spiritus dolent ex
difficultatibus corpo-
ris, sed & nos in nobis
preter corpus.

h Primiti. spi. id est,
quorum iam spiritus
quasi in sacrificium
oblatus sunt Deo, & di-
uino charitatis igne
succensu.

i Adop. vt etiam cor-
pus beneficium ado-
ptionis accipiat, vt ex
omni parte filij Dei
sint.

* August. Quid
enim? Nondum redē-
ptus es o Paule? Non
ne pro te pretiū per-
solutum? Sa nguīs ille
iam effusus? Nostrium
pretium est omnium
nostriū? Plane ipsum.
Sed qđ ait, Spe enim
salui facti sumus. Spes
autē, quæ videtur, nō
est spes? Quid autem
expectat per patien-
tiam? Salutem. Cuius rei? Ipsius corporis, qđ hoc dixit redē-
ptionem corporis nostri. Si salutem corporis expectabat, nō
erat salus illa quā habebat. Esuries, & sitis interficit, si subue-
tum non erit, & c. Gaude te redemptum, sed nōdū re. Spe te-
curus es. Etenim si non genueris in spe, nō peruenies ad eē.

* Idem. Qui perseuerauerit vsque in finem: ipsa est illa pa-
tientia. Hic saluus erit: ipsa est salus, quam nondū habemus,
sed habituri sumus Nondum est res, sed certa spes.

K Spe e. Ideo dicit vt maius meritum spei videatur, & ideo
debeat saluare.

* August. Quanto est quisque sanctior, & desiderij sancti
plenior, tanto est eius in orādo fletus vberior. An nō est vox
ciuis supernę Hierusalē, Factę sunt mihi lachrymę meę pa-
nes die ac nocte; Lauabo p lingulas noctes. I. m. lac. Gemitus
meus a te non est absconditus? Aut vero non eius filij sunt, qđ
ingemiscūt grauari, in quo nolunt spoliari, sed suppetitur; Nō
ne ipsi sunt, qui primitias spiritus habentes in semetipsis in-
gemiscunt expectantes redemptionem corporis sui?

* Idem. Quia quod non videmus, speramus, & per patien-
tiā expectamus, merito nobis in psalmo dicitur: *Sustine Domi-
num, viriliter age, & confortetur cor tuū.* Mundi. n. promissa sem-
per fallunt, Dei promissa nūquā fallūt. Sed quia mundus qđ
pollicetur, hic videtur daturus, id est, in hac terra morientiu,
Deus autē quod pollicetur in terra viuētiū daturus est, mul-
ti fatigant expectare ueracē, & nō erubescunt amare fallacē.
I. *Spi. adiu. infir.* Quia ingemiscimus & petimus liberari, sed ne
vel

l Spi. adiu. infir. Quia ingemiscimus & petimus liberari, sed ne
vel

* August. Quanto est quisque sanctior, & desiderij sancti
plenior, tanto est eius in orādo fletus vberior. An nō est vox
ciuis supernę Hierusalē, Factę sunt mihi lachrymę meę pa-
nes die ac nocte; Lauabo p lingulas noctes. I. m. lac. Gemitus
meus a te non est absconditus? Aut vero non eius filij sunt, qđ
ingemiscūt grauari, in quo nolunt spoliari, sed suppetitur; Nō
ne ipsi sunt, qui primitias spiritus habentes in semetipsis in-
gemiscunt expectantes redemptionem corporis sui?

* Idem. Quia quod non videmus, speramus, & per patien-
tiā expectamus, merito nobis in psalmo dicitur: *Sustine Domi-
num, viriliter age, & confortetur cor tuū.* Mundi. n. promissa sem-
per fallunt, Dei promissa nūquā fallūt. Sed quia mundus qđ
pollicetur, hic videtur daturus, id est, in hac terra morientiu,
Deus autē quod pollicetur in terra viuētiū daturus est, mul-
ti fatigant expectare ueracē, & nō erubescunt amare fallacē.
I. *Spi. adiu. infir.* Quia ingemiscimus & petimus liberari, sed ne
vel

l Spi. adiu. infir. Quia ingemiscimus & petimus liberari, sed ne
vel

vel

C NCOLAVS DE LYRA.

- 1 In spe. scilicet resurrectionis futurae.
- 2 Quia & ipsa creatu. i. humana. natura.
- 3 Liberabi. a ser. cor. & c. quando in resurrectione ex animę gloria fiet immortale corpus.
- 4 Scimus eni. Hic inducit ad tolerantiam passionum exemplo duplici. Primum est creaturarum irrationabilium, quæ sunt in continua transmutatione, quousque tota natura corporalis melioretur cum homine. & p consequens debemus similiter passiones tolerare patienter ideo dicit: Sci. e. quod om. cre. Per hoc metaphoricè intelligi transmutationis variatio, sicut per oppositum. s. per risum prati. eius floritio Secū dum exēplum est ipsorum apostolorum qui plenius ceteris credentibus receperunt spiritum sanctum: & tamē patienter tolerabant aduersa, & dilationem. gloria in spe resurrectionis futura, & hoc est quod dicit.
- 5 Non solum autem illa. s. irrationabilis creatura ingemiscit, & parturit.
- 6 Sed, & nos ipsi. Apostoli.
- 7 Primitias spiri. habent. i. spiritum sanctū in maiori plenitudine.
- 8 Et ipsi intra nos gemimus. existentes in tribulationibus.
- 9 Adoptionem filio. Dei. i. primum qđ seruat filijs adoptiuis
- 10 Expe-

- 10 Expectantes. patienter.
- 11 Redemptionem. cor. n. quia tunc fiet corpus immortale, & sic redimetur a corruptione.
- 12 Spe enim sal. facti sumus. & non re. quoadiu sumus in hac vita. Quod probat consequenter dicens.
- 13 Spes autem, qđ uide. non est spes. quasi dicat ex quō non videmus Deum clare sumus in Dei expectatione.
- 14 Similiter autem. Postquam ostendit bonum, quod consequenter quantum ad habitum adherentes ipsi Christo. hic consequenter idem ostendit quantum ad actū meritorium. & primo in actū intellectus, secū do in actū esse. *ibi:* Scimus autē. Circa primū sciendū, qđ oratio est expressio desiderij. & ideo est actus intellectus, preposito tamē actū uolūtatis. Et quia. incerte sunt prouidentie nostrę, Sap. 9. d. ideo frequēter desideramus & petimus, quod tamen non semper expedit nobis. vnde etiam Paulus petiit amotionem stimuli. u. Cor. 12. quod tamen non expediebat sibi. propter quod non fuit exauditus. Adherentes, autem Christo dirigitur in petendis a Deo. & hoc est qđ dicitur: Simi. au. i. cū precedentibus bonis, quæ habemus Christo adherendo hēmus etiam ea, quæ sequuntur.
- 15 Et spiri. adiuuat infir. nos dirigēdo si adh. creamus Christo: qđ

† ad hoc tēpus

† in nobis
in pl. 37.

E.

In pl. 50.

In pl. 145.

Serm. 23. de
verb. Apoll.
plal 26.

Aug. epist.
ad Sixtum,

Diuisio.

G vel ante tempus, vel cōtrariē petamus, spiritus adiuvat. Qd
 A oīo impetrat, donū Dei est eundēter, f. d. & orare est ex grā.
 Epist. 12. 1. a Nam quid oremus, &c. * Aug. Adhuc est forte quod queris,
 6. 15. cur Apof. dixerit. Quid oremus sicut oportet, nescim. Neq;
 enim vllō modo credēdū est, vel ipsum vel quibus ista dice-

a ritus adiuvat infirmitatem nostrae operationis. Nam quid
 b oremus sicut oportet nescimus: sed ipse spiritus postulat
 c pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur
 d corda scit quid desideret spiritus, quia secundū Deū postu-
 e lat pro sanctis. Scimus autem, quoniam diligentibus Deū,
 f omnia cooperantur in bonum: his qui secundū propositū
 g vocati sunt sancti. Nam quos praesciuit & praedestinavit,
 h

vel diuitias, vel honores postulant a Deo: quā qd orent sicut
 expedit, nesciūt. Sepe enim fit vt ad damnū animae, vel op-
 probriū sempiternū hęc concedantur: & ideo illud magis
 tenendū est qd in oratione docuit Dominus, fiat voluntas tua.
 b Spiritus postulat. Qualiter adiuuet infirmitatē nostram ait:
 Ipse spiritus postulat. Adiuuat spiritus nōdū inhabitans, vt sint
 fideles: Adiuuat fideles iā inhabitans. Sed ipse spiritus postulat.
 secundū eandem locutionis figuram qua dicitur apostolis a
 domino. Spiritus loquitur in vobis, ait hęc Apostolus: Spiritus postu-
 lat gemitibus. Non. n. spiritus sanctus postulat aut gemit, quasi
 indigeat, aut angustias patiatur. Sed quia ipse postulare nos fa-
 cit, nobis que mīrpellandi & gemitū inspirat affectū. Adiu-
 toriū igitur hic spiritus sancti expressum est. Caritas enim, q
 per spiritum sanctū facta est in nobis, ipsa gemit, ipsa orat, cō-
 tra hanc aures claudere non nouit qui illā dedit. Sic, & spiri-
 tus sanctus postulat pro sanctis, quia postulare sanctos facit. Ita
 etiam & alibi ait Apostolus: Nūc autem cognoscetes Deū, immo
 cogniti a Deo, ita dictum est, vt intelligamus Deū in nobis fe-
 cisse cognitionem suam. Quid enim est quod ait: Cogniti estis
 a Deo. i. cognitores suos vos fecit. Facit enim nos Deus co-
 gnoscere se, vnde dicimur cogniti ab eo.
 c Inenarrabilibus. Quomodo enim enarratur, quando deside-
 ratur quod ignoratur? Nec tamen omnino ignoratur, Nam
 si quod petimus ignoraretur, non desideraretur. Et rursus si
 videretur, gemitibus non quæretur.
 * Oecum. & Theophil. Olim varia vna variij accipiebant
 prophetiæ, interpretationis linguarum, quæ omnia Spiritū
 appellabāt. Hoc est ergo quod dicit: Ipsa quoq; precādi gra-
 tia pro nobis apud Deum intercedit gemitibus inenarrabili-
 bus. Id autem dixit confirmare volēs quod ignoremus quo-
 nam modo orare oporteat. Nisi enim hoc esset inquit, quid
 necesse foret quosdam accipere donū precandi pro populo?
 Hoc nunc diaconus supplicando complet.
 d Scrutatur. Non quasi quærēs quod nesciat, cui nihil est oc-

C

NICOLAUS DE LYRA.

i. Cor. 6. d. qui adhæret Christo, vnus spiritus est cum ipso.
 1 Nam quid oremus sicut op. i. sicut expediens ad salutem est.
 2 Nesci. proprii virtute, sed frequenter in hoc deficiamus, sed hęc
 defectum supplet spiritus sanctus. Ideo subditur.
 3 Sed ipse spiritus postulat pro nobis. i. postulare nos facit, sicut
 Gen. 2. 2. dixit Abrabæ dominus. Nunc cognoui, quod timeas
 dominum, id est, alios cognoscere feci.
 4 Qui autem scrutatur corda. scilicet Deus pater.
 5 Scit quid desideret. i. scire facit: vna est. n. scientia patris & fi-
 lii, & spiritus sancti. Alio modo exponi pars ista de spiritu angelico no-
 bis dicit ad custodiam. qui dirigit nos orando, & in aliis actibus bonis.
 Et sic exponitur litera ista sic: Similiter autē, & spiritus angelicus ad-
 iuuat infirmitatem nostram, nos dirigendo quantum ex se est, quia solli-
 cius est de nostra salute. Nam quid oremus sicut oportet ad salutem, ne-
 scimus, propter intellectus nostri perplexitatē. Sed ipse spiritus postulat
 pro nobis preces nostras offerendo Deo Tob. 1. 2. c. Quādo orabas cū
 lachrymis, & sepeliebas mortuos, &c. Sequitur: Ego obtuli ora-
 tionem

cultum.
 e Scimus autem quoniam diligentibus, &c. Q. Nō solum hoc fa-
 cit spiritus sanctus, sed etiā facit omnia diligētib; se proue-
 nire in bonū, prospera vel aduersa. tales. n. Deus consolatur
 prosperis, exetecet aduersis, profuat. n. mala, quæ fideles pie
 perferunt, vel ad emē
 1 danda siue de mēda
 peccata, vel ad exerci-
 2 cendam probandani-
 3 que iusticiam, vel ad
 4 demonstrandam hu-
 5 ius vitæ miserā. Quā-
 6 uis enim mors carnis
 de peccato primi ho-
 7 minis originaliter ve-
 8 niat, tamē bonus eius
 vsus gloriosissimos
 9 martyres fecit. Ideo-
 10 que non solum ipsa,
 sed, & omnia seculi
 mala remissis pecca-
 8 tis remanere debue-
 9 rūt, vt haberet homo-
 10 cum quibus pro ve-
 ritate certaret, & vn-
 de exercitaretur vir-

a Docens & faciens nos orare. b Alias notiam. c Orationis.
 a ritus adiuvat infirmitatem nostrae operationis. Nam quid
 b oremus sicut oportet nescimus: sed ipse spiritus postulat
 c pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur
 d corda scit quid desideret spiritus, quia secundū Deū postu-
 e lat pro sanctis. Scimus autem, quoniam diligentibus Deū,
 f omnia cooperantur in bonum: his qui secundū propositū
 g vocati sunt sancti. Nam quos praesciuit & praedestinavit,
 h

tus fidelium.
 * Origen. Sepe enim a malis aliquid boni proficiscitur,
 non qd malignus ita voluerit, sed quia benedictus Deus ma-
 ligni maliciā cōuertit in bonum timentibus atque diligēti-
 bus se: sicut Iob, vel martyribus, atque credentibus, q omni-
 tolerantia superant nequitiā eius, vt aeternæ vitæ heredita-
 tem capiant apud Deum.

* Aug. Omnia. inquit. Non solum ergo illa, quæ appetuntur
 vt suauia, verum etiam illa quæ vt molesta vitantur, quando
 alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur.
 * Idem. Quid est omnia, nisi, & ipsas sauas, terribilesq; passio-
 nes? Sarcina quippe q infirmitati grauis est, leuis efficit chari-
 tati. Hæreticorū quoq; inquietudine, vt scripturas vigilāti p
 ferretur, canq; de somno ignauie nostra excitatur industria.
 f Secundum propositum. Q. Quod vocati sunt, non aliunde est
 quam a praedestinatione Dei. Et inde est, quod omnia coope-
 in bonum: non ex merito.

g Nam, Deus, praed. id est. per appositam gratiam preparauit
 vt verbo praedicationis crederent: illos. quos praesciuit. i. lon-
 ge ante prenouit, fieri conformes filij. qui est imago patris, vsq;
 quaq; eadē cum patre. Vnde dicitur: Qui videt me videt, & pa-
 Et nota, qd improprie accipitur sic praedestatio de pra-
 senti. s. pro gratiæ appositione per quam preparantur ad reci-
 piendum verbū. Proprie autē praedestatio est praescientia,
 & preparatio beneficiorum Dei, de quibus certissime libera-
 tur quicumque liberantur.
 h Praedestinavit. Praedestatio igitur est gratiæ preparatio, q
 sine praescientia esse non potest. Sed praescit Deus, & quæ nō
 est ipse facturū. i. mala. Quia erūt quædā quæ ita peccatā
 sunt, vt etiā penę sint peccati, secundū illud: Tradidit illos, &c.
 non inde peccatum Dei est, sed iudicium. Gratia, est ipsius
 praedestinationis effectus.

Sciendum vero, quia preparauit Deus & malis ignē a ter-
 num. Illis vtique quos iuste preparauit ad abluēda supplicia,
 nec

tionem tuā domino. Gemitibus inenarrabilibus. Per hoc desi-
 gnatur desiderium angelorum de salute hominum: q est inenarrabile
 a nobis eo quod non est cognoscibile nobis perfecte. Qui autē scruta-
 tur corda. scilicet Deus. Scit, quid desideret spiritus. Quia mens
 angelica est sibi totaliter manifesta.
 6 Quia secū. Deū. id est, sancte, & ordinate. Postulat pro sanctis
 7 Scimus autem quoniam diligentibus Deum. Hic consequen-
 ter ostendit bonum adhaerentium Christo in actu voluntatis, qui est dili-
 gere. per quem alia bona diriguntur in deum, sic dicit: Scimus quo-
 niam diligentibus Deum. dilectione charitativa & perseveran-
 ter. 8 Omnia cooperantur, &c. id est, praedestinationem.
 9 Vocati sunt sancti. in presenti per gratiam sancti autem. Iis
 enim, & peccata in bonū proueniunt: quia fortiores & cautes reser-
 gunt, & etiam in gloria ad bonum eorum facit peccatorū memoria. Si-
 cut cicatrices ad gloriam multis qui finaliter in bello triumphauit. Eis
 uero qui diligūt Deum secundum praesentem iusticiam tantum, peccata
 non sic cedunt ad bonum eorum. Ideo subditur.
 10 Nam quos pra. & praedestina. & non alios.

Confor-

† De pe. di. 2.
 c. talibus. & c.
 Apollolus.

-sancti
 † vocati, no-
 men est.

Augu. episto.
 105. & 1 vni
 co de Trin. &
 vni. Dei. 1. 3.
 & libro. coacta
 serm.

Arrian. c. 25
 Mar. 10. c.

Aug. Tract.
 6. in ep. lo.

Gal. 4. b.
 ibidem

D
 Ambro.

E
 † De pe
 c. si ex bo

Episto. 12

L. de gra
 lib. arb.

Ioan. 14. 1
 Nota

Aug lib d
 praedesti
 Dei. ca. 3
 li. hypog
 tis. c. 5. 6
 de corre
 gratiā. c.
 lib. de be
 perleu. &
 de praed
 sanctorū
 Supra. 1. 1

A nec tamen preparavit ad facienda peccata. preparavit. n. Deus quod divina equitas redderet, non quod humana iniquitas amitteret. Non enim sic preparavit sanctos ad iustitiam percipiendam, sicut preparavit iniquos ad iustitiam amittendam, quia pravitatis preparator nunquam fuit. Hec igitur regula in communi est renenda. Peccatores in peccatis praescitos esse, non preparados: poenam autem esse preparatam secundum quod praesciti sunt.

e In puritate vitae, modo hic, & post in beatitudine.

a conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in

b multis fratribus, Quos autem Praedestinavit, hos & vocavit.

d Et quos vocavit, ipsos & iustificavit. Quos autem iustificavit, illos & magnificavit. Quid ergo dicemus ad haec? Si

f Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum:

g Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

h Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

i Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

j Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

k Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

l Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

m Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

n Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

o Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

p Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

q Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

r Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

s Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

t Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

u Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

v Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

w Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

x Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

y Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

z Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

non filii sunt.

Sicut iniquitas in preparata, praedestinatis, vocatio, iustificatio, magnificatio. Unum est in Deo, & tria in nobis. Praedestinatio. n. nostra non in nobis est, sed in occulto apud ipsum in eius praesentia. Tria vero reliqua in nobis sunt.

D Non. Argu. in p. 1. 150. & ser. 16. de ver. Apost.

f Si Deus pro nobis. Praedestinando non existentes, vocando aduersos. Iustificando peccatores, glorificando mortales.

Serm. 16. de verb. Apost.

g Augustinus. Praedestinatis a Deo, vocatis, iustificatis, glorificatis, qui vult aduersari, pareat se si potest bellare aduersus Deum. Vbi enim auidimus, si Deus pro nobis, &c. ibi audiui-

h nus, qui Deum vincit, ledit nos. Et quis est qui vincit omnipotentem? Quicumque reluctari voluerit, sibi nocet. Hoc de caelo

i Christi Saulo clamauit, Non tibi expedit con-

† donabit? Act. 9.

tra simulum calcitrare.

* Idem. Omnium quidem fidelium Christianorum, maxime tamen martyrum vox est, si Deus pro nobis, quis contra nos? Fremebat mundus aduersus eos, populi meditantur inania, principes conuenerunt in vniu, excogitabant noui cruciatus, & poenas incredibiles inueniebat ingeniosa crudelitas. Obtrucebant opprobrijs, falsis arguebantur criminibus, custodijs includebant, vngulis arabant, ferro perimebantur, besijs subigebantur, ignibus cremabantur, & dicebant: si Deus pro nobis, quis contra nos? Totus mundus contra vos. & dicitis, quis contra nos? Respondent tibi. Et quis est totus mundus, qui pro eo morimur qui fecit totum mundum? leuire pnt, maledicere possunt, calumniam pnt, falsis opprobrijs agitare possunt, & vt breuiter dicam, pnt non solum corpus perimere, sed etiam dilaniare, & quid facient? Ecce Deus auxiliorum mihi est, & dominus suscepit anima mea. Et quid mihi obest, si sic mundus interfector corporis mei, cum dominus adiutor est animae meae? Quid mihi deerit si laceret membra mea inuicem, qui capillos meos Deus dinumerat? Ergo dicamus ex fide, dicamus in spe, dicamus si grauitissima charitate, si Deus, &c.

Serm. de nata. mart. qui est 48 de sanctis.

g Tradidit. (August.) De, quia pater tradidit filium, verum auctor calicis huius est et ipse qui bibit. Vnde Apost. Ch. istis dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Si ergo pater filium tradidit, & filius seipsum. Iudas quid fecit? Pater tradendo nihil bene fecit, filius tradendo seipsum bene fecit. Iudas tradendo magistrum pro auaritia male fecit. Non enim quod nobis praescitum est de passione Christi, malitiae Iudae deputabitur, habebit ille mercedem malitiae, Christus laudem gratiae.

Psal. 53.

h Omnia. Minus est nobis omnia dare quam nostri causa morti illum tradere.

March. 10.

Omnia superiora Deustrinitas. scilicet ad videndum siue fructum. Aequalia, angeli quibus aequabimur in futuro ad conuendendum, et si non inferiores. Inferiora quoque nostra sunt ad dominandum. Et similiter quaedam etiam superiora, ut sublimes angeli, & vniuersa ministeria caelestia nostra sunt: Non dominio, sed vsu, sicut res domini famulorum sunt ad vitum, vel ornamentum, vel aliud huiusmodi.

August. in p. 1. 65. Ephe. 5. 4.

i Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

j Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

k Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

l Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

m Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

n Quomodo non etiam cum illo omnia nobis & donavit?

F

Quis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Conformes sic. imagi. filii sui. quia filiatio adoptiua Dei est quaedam similitudo filiationis naturalis diuinae.
- 2 Ut sit ipse, &c. scilicet fidelibus quia non confunditur eos fratres nominare. Heb. 2. Sciendum autem, quod cum dicitur sic: Quos praesciuit & praedestinavit, praescientia non accipitur hic prout opponitur praedestinationi, sicut damnandi dicuntur praesciri, sed accipitur prout est praambulium ad praedestinationem. Electi enim a Deo, praecogitoscuntur ab eo, quia non eligit ignorans, & a casu, tamen non est ibi praecessio nisi rationis tantum, quia praedestinationem aeternam sequuntur alia bona, quae destinatis in tempore conferuntur ideo subditur.
- 3 Quos autem praedestinos & vo. per fidem ad se liberum arbitrium habendo.

- 4 Et quos vocavit ipse & iusti. per gratiam.
- 5 Quos autem iusti. illos & magni. per gloriam, quia gratia est arra animae.
- 6 Quid ergo dicemus. Postquam ostendit magnitudinem boni adhaerentium Christo. hic consequenter ostendit hanc boni certitudinem, quia non potest ab electis amoueri per violentiam, ideo subditur.
- 7 Si Deus pro nobis. Et accipitur hic si, pro quia. quia Deus est pro electis.
- 8 Quis contra nos. quod nullus, quia nullus potest resistere potestati diuinae: Et quod sit pro electis, consequenter ostendit dicens.
- 9 Qui etiam proprio filio suo. naturali.
- 10 Non peperit. &c. Et maxime dilectione ad electos.
- 11 Quo non. Argumentum est a maiori. Item praedictum bonum non potest tolli ab electis per accusationem. ideo subditur.

Et

Quis

1. Cor. 15.

glorificauit

lib. 3. de libe. b. cap. 4.

arg. libro de rzed. san.

Vocatio duplex.

Matt. 22. b.

Isa. 44. a.

A *Quis accusabit.* 1. Nisus diaboli accosatio dicitur. **A** * Augustinus. Quia demeritissimum est credere, Deum accusaturum electos suos, & Christum eos condemnaturum, ita pronunciat hic locus, ut precedat percontatio, sequatur interrogatio. Inter percontationem autē & interrogatorem hoc veteres interesse dixerūt, quod ad percontationem multa respondere possunt, ad interrogatorem vero, aut non, aut, etiam. Pronunciabitur ergo ita ut post percontationem qua dicimus, *Quis accusabit aduersus electos Dei?* Illud quod sequitur sono interrogantis enuntietur. *Deus qui iustificat?* ut tacite respondeatur, non, &c.

* Occurrit. Multi impij accusabant credentes, dicit ergo: *Quis idoneus est ut accuset, aut redarguat eos qui a Deo sunt electi?* Et vide quod non dicit, *Dei seruos, aut credentes, sed electos, dignitatem extollens.* Quum enim Deus propria sententia quempiam iustificauerit, quis illum condemnabit? Quod si etiam condemnauerit, quid proderit? Secundum interrogationem idem producit de Christo, tanquam in his quæ sunt irrefragabilia. *Quis inquit, ille qui condemnet, quum Spiritus auxilietur infirmitatibus nostris, Pater iustificet, Filius vero pro nobis mortuus sit?*

B *Ad dexte. Dei.* In honore quo Deus: cuius postulatio non potest contemni.

C *Interpellat.* Dum quotidie hominem quem assumpsit, & graue genus mortis quod pro nobis sustinuit, vultui paterno offert.

Quis

D *Quis nos separabit, &c.* * Theophylactus. Cum demonstrasset ineffabilem dilectionem Patris & Filij & Spiritus sancti erga nos, veluti iam diuino numine adflatus exclamat. *Quis nos sep. &c.* A deo. n. dilectum, tantaq; dignatum prouidentia, nihil est quod dissipare possit. Tribulationis autē nomine complexus est omnia quæcumque affligere queūt, etiam si ea non expresserit. Et ne videatur afflictio & angustia signum esse diuinæ derelictionis, profert in medium prophetam, qui antea hæc vaticinatus sit, maximamq; consolationem indicat esse pro Dei gloria pati, adeoque occidi totum diem, quod sane sit animi voluntate atque proposito: Naturæ namque hoc est impossibile, &c.

Legatur August. Sermo. 16. de verbis Apostoli in Psalm. 44. libro 22. de Ciuitate cap. 23. libro de moribus ecclesie catholice. cap. 11. Chrysostomus homilia 55. in Genesim. Cyprianus epistola octaua & vigesima

in sexta in editione Pamellii, &c.

C *Vel, Sicut scriptum est.* Quasi. aliquis diceret: *Cur ista commemoras? sunt ne nobis hæc mala?* Respondet. *Utique ista mala sunt nobis. Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur.* Propter te: causam notat, sine qua corona martyrij nõ redditur. Martyrem enim non facit pœna, sed causa, quia ipse pro nobis passus est, ut & nos propter ipsum patiamur: *Sed in his omnibus superamus.*

F *Neque an. ne prin. ne vir.* Hi ordines accipiuntur de malis angelis, & de bonis si fieri possent.

Neque

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quis ac. ad. c. Dei. in iudicio finali? q. d. nullus. Et subditur causa.
- 2 Deus est qui iusti. sententiam pro electis. ideo, pars aduersa demonum non audebit mutare: Non etiam per modum condemnationis. ideo subditur.
- 3 Quis est qui con. q. d. nullus & subditur ratio.
- 4 Chri. le. &c. qui e. in. pro no, apud patrem ostendendo latus & vulnera, & sic tollitur omnis condemnationis causa.
- 5 Quis et. Postquam Apostolus ostendit quod Christo sit adhaerendū, hic consequenter ostendit huius adhaerentiæ modum qui debet esse firmus: Quam firmitatem ostendit dupliciter. Primo ex parte corporis, secundo ex parte animæ, ibi: *Certus sum.* Ex parte vero corporis, apparet firmitas adhaesionis, quando quis pro nulla passione illata corpori separatur a Christo. Et ponit Apostolus septem passiones quarum maxima est mors, quia est vltimum terribilium in vita presentis secundum Philosophum. ideo ponitur vltimo cum dicitur: *An gladius.* Alia sunt dispositiones ad mortem, aliqua tamen propinqua, & alia magis remota. Inter propinquas est probabilitas mortis imminentiæ, quæ dupliciter accipitur. Vno modo quantum est in re, & quantum ad hoc dicitur: *An periculum.* Alio modo quantum est in apprehensione animæ, & quantum ad hoc dicitur.
- 6 An an. Dicitur enim quis angustiari quando est in arcto positus. Passiones vero magis remotæ, & dispositiones ad mortem contingunt propter subtractionem necessariæ ad vitam, scilicet alimenti & tegumentis. Et quantum ad hæc duo dicitur: *An fames? an nuditas?* Vel contingunt propter illationem nocuentis: Quod quidem nocuentum consideratur dupliciter. Vno modo, ut est ab hoste, & quantum ad hoc dicitur: *An persecutio?* Alio modo in quantum recipitur in corpore patientis, & sic dicitur *Tribulatio?* Apostolus autem in scribendo non enarrauit multum de tali ordine artificiali, sed dimisit hoc expositoribus. Quod autem talia pateantur sancti, ostendit inducens ad hoc auctoritatem, *Psalm. 43. d.*
- 7 Quia pro te. mor. i. ad mortem per afflictiones & tormenta ducimur, sicut patet in martyribus.
- 8 Aestimamus ut oues occisi. quarum occisio reputatur utilis pro lana

lana & carnibus habendis: Sic tyranni bona martyrum rapiabant, & cum hoc obsequium se prestare Deo reputabant Ioh. 16. a. Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se prestare Deo.

9 *Cer. s. hic consequenter ostenditur firmitas ex parte animæ, in hoc quod non est separabilis a Christo per aliquod illatum sibi, cuiusmodi est deceptio. Quæ aliquando provenit ex parte illius qui decipitur, eo quod est in passione positus, sicut timens ad modicum strepitum, credit irruere in hostes, maxime vero passiones sunt timor mortis et amor vitæ. Et quantum ad ista dicitur: Cer. sum. enim quia neque mors. i. timor mortis.*

10 *Neq; vita. i. amor vitæ. Aliquando contingit deceptio ex parte decipientis, eo quod multum creditur eius dictis, & hoc remouet dicens.*

11 *Neque angeli. qui sunt de infimo ordine primæ hierarchie.*

12 *Neq; prin. qui sunt de tertio ordine eiusdem hierarchie. Et sub istis intelliguntur archangeli qui sunt de medio ordine. Et dicuntur archangeli, quasi principes angeli, ab archos quod est princeps.*

13 *Neq; virtu. Angeli sunt de secundo ordine med. & hierarchie. Et sub istis intelliguntur potestates, qui sunt de infimo ordine eiusdem hierarchie. Istos autem angelos exprimit Apostolus, quia sunt de quinque ordinibus quorum officia sonant in ministerium circa nos. Angeli vero de quatuor ordinibus superioribus sunt assistentes Deo. q. d. Apostolus: quamuis angelis qui mittuntur in ministerium est multum credendum, tamen non possent separare a charitate Christi per aliquam deceptionem, Non est autem per hoc intelligendum, quod angeli sancti vellent nos decipere, sed quod si vellent, non possent. Aliqua enim propositio conditionalis est vera cuius vtraque pars est falsa, & impossibilis, sicut ista: Si homo volat, habet alas. sic est in proposito. & per talem modum dicit Apostolus Gal. 1. b. Licet nos aut angelus de celo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.*

14 *Neque instan. i. quæcumque presentia nõ poterunt nos separare a charitate Christi. De præterito non facit mentionem, quia non faciunt in hoc difficultatem. Aliquando vero contingit decipi per demonem, qui aliquando decipit potestate, de qua dicitur Iob 41. d. Non est potestas super terram quæ comparetur ei. Quam excludit di.*

Neque

Passionum mortis sufficiens.

Deceptio varietas.

Aug. ser. de sanctis

Psalm. 44

per

C a Neque alii. ne pro.
 A Ambros. i. nec prospera vel aduersa. vn de Salomō: Diuitias & paupertates ne dederis mihi: ne repletus mōdax fiam, vel pauper rapiā, & periurem nōmē Dei. Multi peccāt altitudine, multi necessitate. Hoc proponitur Achaz in Isia, qui volebat petere signum neque

a Bona vel mala. b Violentia alicuius c Humana potestatis. vel eleuat o Sathane.
 a neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua poterit nos sperare
 a Sapientia alicuius. b Vel si daboſus monſter infernum. vel minetur pra. iudicium, vel noua: vt equus pipes si ſit. vt fecit Iamnes & Mambre.
 a Quia cum diligimus. b Quia omnibus melior Deus. c Nobis. d Deus charitatem ſuam in Chriſto nobis. ostendit quem pro nobis tradidit. Non a nobis.

in alto neque in profundo. Remediū de Chriſto, qui neque elatus poteſtate qua equalis patri, nec turbatus de eiectione mortis, qui eſt ſignū in alto, & in profundo: ne ille vel regia poteſtate extolleretur, vel erumna tur-

à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtre.

baretur, ſicut tunc erat pro bello Affyriorum. **excluditur ibi.**
 3 Neque profund. ſ. malicia demonis. & vt omnia generaliter excludat ſubdit.
 4 Ne. creatura aliqua pote. Et loquitur hic Apoſtolus de prædeſtinationis. & quantum ad deſperationem finale. quia licet peccent aliquando, tamen ſemper in charitate Chriſti moriuntur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Neque fortitudo. Aliquando vero mendacitate prominendo maiora, quam poſſit facere, ſicut Chriſto homini. Matth. 4. b. Hæc omnia tibi dabo, ſi caderis adoraueris me. quod excluditur cum dicitur.
 2 Ne. al. à demone promiſſa. Aliquando vero malitia occulta, quod

ADDITIO I.

In c. 8. vbi dicitur in po. Nullus enim damnatur niſi pro peccato origi. vel mor. Licet enim ſancti patres deſcenderūt ad Limbum pro pena per Adam incurſa: non tamen propter hoc dicendi ſunt dānati prout videtur dicere Poſtil. Tales enim fuerunt a Deo prædiſtinati. & ſic ſecundum propoſitum æternum ſunt vocati.

ADDITIO II.

In e. ca. vbi dicitur in Poſtil. De peccato. i. ſeipſo factō hoſtia pro peccato. Quod dicitur hic: De peccato damnauit peccatum, poteſt aliter exponi, vt videt magis proprie. Pro quo ſciendum, qd crucifigētes Chriſtū maximū peccatum commiſerunt, vt manifeſtum: de quo peccato Deus deleuit. i. abſtulit peccata noſtra. & hoc eſt qd dicit De peccato. i. paſſione Chriſti, qd maximū peccatū fuit reſpectu inferentium. Damnauit peccatum. i. deleuit, &c. vt i poſ. Quæ quidē expoſitio videt magis propria inquantū hæc dictio peccatū, vniſormiter accipit vtrobique: Et cōtinuā ad præcedētia lic. Na impoſſibile erat legi naturali ſiue ſcriptæ, qd ex peccato qd eſt qdā trāſgreſſio legis eliceret bonū redēptionis: ſed hoc ad ſolū Deū pertinet, qd adeo eſt bonus, vt etiā ex malis bonū eliciat ſecūdum Auguſt & hoc eſt quod dicit. Nam quod impoſſibile erat legi, Deus filiū ſuum mittens de peccato damnauit peccatum.

ADDITIO III.

In eo. ca. vbi dicitur in Poſtil. In quo clamamus. id eſt, Deum vocare poſſumus. Abba pater. Qd dicitur: In quo clamamus Abba pater. referri poteſt ad duas nationes quibus ſcribebat. ſ. ad iudeos & Gentiles. Iudei enim vocabāt Deū Abba in ſua lingua: Romani vero pater in ſua, &c. Replica. In ca. autem. 8. vbi dicit Poſtil. Qd damnatio eſt pro mortali vel originali peccato, aut pro pena incurſa per Adā. Bur. vult non debere dicit patres ad limbū deſcendētes damnatos, qa fuerunt p ſententiam, & chirographum deputati ad penā damni: quæ ſententia dici poteſt damnatio quamuis non æterna.
 In eo. ca. vbi dicitur. De peccato damnauit peccatum. Poſtil. ſicut glo.

glo. ponit qd Chriſtus de peccato. i. de ſeipſo hoſtia p peccato factō dānauit peccatū Qd aut hoſtia pro peccato peccatū dicit, pbat p illud Hoſee. 4. vbi dicitur. Peccata populi mei com dent. i. hoſtias p peccato cōdēt. Burg. autē dicit magis ppriā eſſe expoſitionē. vt peccatū teneat vniſormiter, vt de peccato Iudeorū crucifigentiū damnauit peccatū. ſed iſta expoſitio Bur. videt cōtra rationē. Nā nihil eiſdē rationis eſt deſtrictiū ſumptius. Nā ſicut vnū qd q; inquantū tale naturaliter eſt cōſeruariū ſui ipſius, ita nihil eſt deſtrictiū cuiuſcunq; niſi ſit ei aliquo genere oppoſitionis oppoſitū. Valde igit improprie oportet dici peccatum deſtrui peccatū, tenēdo peccatū vniſormiter. Grammatici. n. pprietatē taliū ofonū ſaluare volētes, vt ſt relatiuo diuerſitatis, non idētitatē, vt mulier ſaluauit qd dānauit. Sicut p hoīe mors, ita per hoīem reſurrectio mortuorū. Oportet igit hic peccatū nō accipi vniſormiter, nam paſſio Chriſti prædicata eſt a Deo & a Iudeo. Vt a Deo fuit, eſt optima, & Vt a Iudeo eſt peſſima. Vt a Deo habuit rōnē ſaluatiuā, & pti deſtrictiū, nō aut vt a Iudeo, qa ſicut ma lū: malū aut nō deſtruit malū pprie & vniſormiter, ſed potius auget. Nec valet declaratio Bur. quæ dicit, qd ſol⁹ deus adeo bon⁹ eſt, vt ſciat elicere bonū, ex malis Iudeorū crucifigentiū: qd erat impoſſibile legi, vt in ipſa ex ptiō, qd eſt ipſi⁹ legis trāſgreſſio, eliceret bonū redēptionis. Illa. n. declaratio falſificat literam apoſtoli: nā ſi de⁹ ex maiori malo. ſ. Iudeorū crucifixione ſciat elicere bonū redēptionis, ſciat hoc idē ex minori malo. ſ. legis trāſgreſſione. dicit autē litera Apoſtoli hoc legi impoſſibile. qd falſum eſſet ſecundum Bur. interpretationē: quia deus poteſt ex quocunq; malo elicere qd cūque bonū. Melius igit & proprie magiſter & Poſtillator exponit illū paſſum, dicens. impoſſibile erat legi, vt per legem quantumcunq; obſeruatam deſtrueretur malū. quia lex oſtendit peccatum, non tollit, ideo deus filiū ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati factus eſt peccatum. i. hoſtia pro peccato: & hoc peccato damnatū. i. deletū eſt peccatū. In eo. ca. vbi dicit: Abba pater. Bur. dicit eſſe Abba nome Hebraicū ſed Mar. 8. dicit eſſe nomē Syriū. Ita etiā poteſt eſſe Grecū qd ibidem videbatur reprehendere Poſtil. & in hoc cap. allegat ſuū corruptorium: Exod. 33. vbi etiam vide corruptionē eiſdē.

CAP. IX.

Veritatem dico in Chriſto Ieſu, non mentior, testi moniū perhibente mihi conſciētia mea in ſpiritu ſancto: quoniā triftitiā eſt mihi magna, & cōtinuus dolor

Theophilact. Demonstraturus eſt in procurſo quod non oēs qui ex Abrahā, ſemen ipſius ſint. Ne veto ex affectu hęc videat dicere, anteuertit. ac de Hebreis cōmodiora blandioraque dicit, ſuſpicionem hanc adimens, conſtiteturq; ſe illos excellenter amare. Producit autē res in teſtimonium, Chriſtum, ſuam ipſius conſcientiam, & Spiritum ſanctum.
 Verit. di. Amb. Quia contra Iudeos loqui viſus eſt, affectū ſuum circa eos oſtendit, qd iurando firmat. Dolet genus ſuū beneficio

CAP. IX.

Veritatem dico in Chriſto Ieſu, non mentior, testi moniū perhibente mihi conſciētia mea in ſpiritu ſancto: quoniā triftitiā eſt mihi magna, & cōtinuus dolor

beneficio Chriſti priuari. Optat eam aut, nō opto: quia ſcit ſe tolē nō poſſe a Chriſto ſeparari: tamē affectum circa illos oſtendit, de quibus multa præconia enūmerat, vt omnibus pro eis dolorē inuuiat, qui tāto peiores ſunt Gentilibus, quod prærogatiuā patrius, & promiſſionis perdidit. propenſius enim malū eſt, dignitatē perdidit, quā non habuiſſe. Sed hoc eſt inquit, quod Deus dixit futurū, vt non filij carnis ſint ſemen Abrahæ, ſed qui idem habent, per quā natus eſt Iſaac: Iſaac in typo Chriſti, Iacob, & Eſau duorum populorū. Iob fuit ex filiis Elau quātus ab Abrahā, hoc eſt nepos Eſau.
 b Quoniā triftitiā eſt mihi magna, &c. Theodor. Imperfecta

NICOLAUS DE LYRA.

Veritatem dico in Chriſto Ieſu, non mentior, testi moniū perhibente mihi conſciētia mea in ſpiritu ſancto: quoniā triftitiā eſt mihi magna, & cōtinuus dolor

Verit. di. Poſtquam oſtendit Apoſtolus ceſſationē legis ſactam per Chriſtum. & quod ei eſt totaliter adhiæcndum, ne per hoc videatur Iudeos derelinquere tanquā exoſos. ideo conſequenter h. c. oſtendit erga eos ſuum affectum. & hoc tripl. citur. Primo dolēdo de eorū obſtinatione. ſecūdo, orando pro eorū conuerſione: ca. ſ. tertio compeſcēdo Gentiles ab eorū inſultatione, cap. 11. Prima in duas, qa primo oſten dit

dit ſuum affectum. ſecūdo remouet incidens dubium. ſibi. Nō autē. Circa primum dicit: Verit. au. di. in. Et eſt mod. in uari. ut ueritatem ſiā dicit. Ex quo patet, quod iurare non eſt peccatū vniſ. ſ. ſ. ex cauſa rationabili ſicut erat i propoſito: quia Iudei de facili nō credebant ſibi.
 2 Conſcientiam bene ordinat.
 3 Quoniā tri. eſt. mi. ma. quantum ad mentem.
 4 Et conti. dolor. ex anima redundans ad carnem. & ſup. dicit eſt pro Iudeorū inſidelitate. Quod declarat di.

ifo.

1 On

fecta qdē est orationis compositio. Adijci enim oportebat, A propter Iudeorum refectionē, vel infidelitatē. Sed caute, & parce loquens hęc quidem verba non posuit, sed per ea quę deinceps sequuntur, hęc se sensisse docet.

a Optabam enim ego, &c. * Idem. Anathema habet duplicē intelligentiam. Nā & quod deo conse-

† Oraui, vel, Optarui.

creatum est, anathema nominatur; & quod ab eo est alienum, habet eandem appellationem. Hęc autem diuinus Paulus secundam posuit significationē, obediens qua esset affectione in suos con- tribules & cognatos. Et non dixit, vellē, sed, optare esse alienus a Christo, ut illi cum illo familiaritate, & consuetudine inira, fructum salutis assequerentur. pro- ptemodū dicēs: Ego quem nec vita, nec

mors, nec presentia, nec futura, nec vlla alia creatura separare poterit a charitate Dei quę est in Christo Iesu, pro Iudeo- rum salute lubentissime ab ipso separarer.

Quest. 9. ad Algatiā. 10. 10.

B Hieronym. Perspiciamus eundem & Moyfi & Pauli erga creatum tibi gregem profectum Pastor enim bonus ponit animam suam pro ouibus suis. Et hoc ipsum est dicere, Op-

Exod. 30.

tabam anathema esse, & dele me de libro quem scripsisti. Simulque cerne Apostolum quantę charitatis in Christum ut pro illo cupiat mori & solus perire, dummodo in eum credat omne hominum genus. Perire autem nō in perpetuum, sed in pre- sentiarum, id est, ab hac vita migrare. Qui enim perdidit animā

Io. 12.

suam pro Christo, saluā faciet eam. Vult ergo Apostolus perire in carne, ut alij saluentur in spiritu: seu sanguinem fundere, ut a crimine conferuentur. Quod autem anathemā interdum occisionem significet, multis veteris testamenti testimonijs probari potest.

In. c. 1. Ionz.

* Idem. Non quod ipse perire desideret, cui viuere Chris- tus est, & mori lucrum: sed magis meretur vitam, dum saluare vult ceteros.

b Pro fratribus. Vel pro his retrahēdis qui modo sunt fratres in fide, qui sunt & cognati mei: & ita grauis peccabam.

c Quorum adoptio est filiorum, &c. * Oecumen. Ostendit Deum nihil pratermississe ad Iudeorum beneficentiam, ipsi vero propria ingratitude ac improbitate ab omnibus exci- derunt. Ideo etiam Dei dona enumerat, adoptionem, glo- riam, legislationem, ac reliqua.

* Haymo. Quorum, adoptio est filiorum, id est, electio illo- rum, quia ex ipsis adoptati sunt filij, & ipse populus voca- batur filius Dei primogenitus. Gloria erat illis, quod de om- nibus gentibus in peculiarem Dei plebem sunt electi. Illis etiam

Exod. 4.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Opta, enim, &c. ana. esse. id est, separatam a Deo: Quod dupli- citer potest intelligi. Vno modo referendo ad tempus, in quo persequeba- tur Christum in mēbris suis, Act. 8. & hoc ex zelo Iudaicę legis. & sic optabat se separatam esse a Christo. Alio modo referendo ad tēpus post conuersionem suam, in quo predicabat fidem catholicam: & tunc ali- quando optabat separari a Christo per dilationem suę glorię ad tēpus, ut intēderet conuersioni Iudeo- rum ad fidē Christi. unde dicit ad Phi. i. d. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, permane- re autem in carne necessarium est propter vos.

2 Pro fra. meis, scilicet conuertendis.

3 Qui sunt co. mei. Fuit enim Apostolus natione Iudæus de tri- bu Benjamin, ut ipsemet dicit, infra xi. & Phi. iij. Quorum adoptio est filiorum, quia populus ille specialiter dictus est filius Dei, Exod. iij. f. Filius meus primogenitus Israel.

4 Et gloria. quia ei factę sunt apparitiones diuinę.

5 Et testamentum. quantum ad mandata Dei data populo per Moysen.

etiam testamentum vetus datum: vel (sicut quidā codices D habent) testamenta, vetus videlicet & nouum, si voluerint credere. Et legislatio, id est, datio, ad eos pertinet, quia per Moysen eis data est. Et obsequiū, cultus videlicet diuinę re- ligionis qui est illi traditus. Promissā quoq; de Christo, & de redemptione ipso- rum, & vita æterna illis data sunt: quo- rum patres subaudi fuerunt Abraham, Isaac, & Iacob, &c.

Qui modo aposto us Separatio aliorum.

1 cordi meo. † Optabam enim ego ipse anathema esse a

2 Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum

3 carnem qui sunt Israelitę: quorum adoptio est filiorum, et

4 gloria, & testamētū, et legislatio, & obsequiū, et promissa,

5 quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnē, qui

6 eū super omnia Deus benedictus in secula amen. Non au-

7 tem Christum pote- rit idē dicere si-

8 cut idē Apostolus, Ex quibus Christus,

9 qui est Deus super omnia benedictus in æuū omne.

* Nouatianus. Nullius hominis hęc vox esse potest. Ego, & pater vnum sumus, hanc vocem de conscientia diuini- tatis Christus solus edicit. Omnibus diuinitatis Christi pro- bationibus, & rebus instructus Apostolus Thomas, rñdet, dominus meus, & Deus meus. Quod & Apostolus Paulus, Qui est super omnia Deus benedictus in secula, in suis literis scribit, &c. Sic Hilarius lib. 4. & 8. de Trinitate. Ambrosius lib. i. de Spiritu sancto, cap. 3. Augustinus lib. i. contra Faustum, cap. 3. & 6. Cyrillus lib. 1. Thesauri, cap. 5. Athanasius Orat. 2. contra Arrianos: Vite- rius lib. 5. contra Arrianos: Idacius lib. 2. contra Varimadum. Cassianus lib. 3. de incarnatione: Gregorius homilia 8. in Ezechielem, &c.

e Non autem quod exci. Consolatur dolorē suūm Apostolus, hos olim Deus saluandos non decreuit prefcus, non perso- narum acceptor. Nullum enim damnat antequā peccet, nul- lum coronat antequā vineat: sed presentia diffinitum habet, qualis vnusquisque futura sit voluntas, ex qua dam- netur vel coronetur.

Quia dolebat de Iudeis, consolatur se inueniens scriptum: non omnes esse saluandos, sed tantum similes Isaac. In his ostendit quod sola gratia Dei faciet filios Dei. Non autem exci. ver. Dixit, quod promissio æternę hereditatis facta est Iudæis: sed quia ipsi ex magna parte non crediderunt, videbatur verbum Dei non esse impletum. Ad quod re- spondet, etsi in quibusdam non est impletum, in alijs tamē, scilicet, in Gentibus credentibus impletum, est, qui modo veri sunt filij Abraham.

Non au. ex. Q. Etsi ita laboraui: etsi non oēs credunt, non tamen excidit verbum Dei, vel non dico, quod exciderit. Verbum Dei excidere est promissa non implere.

Et si ita laboraui, & si omnes non credunt, non tamen exci. ver. Non irrita est promissio, etsi non omnes salui, quia non omnes.

Qui huic veritati e contradicebam modo confitino. Verum est.

u. Laus a prioribus. b Sant. c Laus a posterioribus. d Vol: Hom: natus est in ea. e Etsi secundum carnem natus sit de patribus

a Vnde & fundauit eam altissimus b Verum est quod ipse sit Deus. c Verum est

g Quibus factę sunt promissio nes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

Quis dicitur fuit prout si mes.

L. adu. Pro- exam, c. 13.

L. de. Tr. cap. 13.

Act. 10.

Et in

Arrij. con.

Quod

A Quid er. Quia sine merito huc elegit, huc reprobavit, dicitur iniquus Deus? Non, quia huc per misericordiam elegit, illu per iustitiam reprobavit. In quo neutro est iniquitas, huc per misericordiam, quia ita dicit scriptura inducens Deum loquentem Pharaoni.

b Ab Costat, quod nullus liberatur, nisi gratuita misericordia, nullus datur, nisi aequissima iustitia. Sed cur potius hunc quam hunc liberet, servetur qui potest tam profundum iudicium, veruntamen caueat precipitum.

c Augustin. Cum dixi sic, ab illi ut iniquitas sit apud Deu, tanquam ei dicemus, unde hoc ostendis, cum asseras non ex operibus, sed ex vocate dictum esse, maior serviet minori? Moyse, inquit, dicit, miserebor cui misertus ero, &c. Vbi nunc merita? Vbi opera vel preterita vel futura tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta siue adimplenda? Nonne apertam protulit Apostolus de gratuite gratie commendatione sententiam? Nonne stultam fecit Deus hereticorum sententiam? &c.

c Miserebor cui misertus. i. cui preescio miserendum, & apud me mansurum, hoc est dare illi cui dandum est, non dare illi cui dandum non est, ut eum vocet, que sciat obaudire: Ut David qui post veniam tam bene persistit. Saul non persistit, sed ad idola conuersus est: unde iuste reprobatus esse a preescio videtur.

d Igitur non vo. &c. Tanquam diceret: Non sufficit sola voluntas hominis, si non sit et misericordia Dei. Cui dicitur. Econtra: Non sufficit etiam misericordia Dei, si non sit voluntas hominis: Ac per hoc recte dictum est illud: Cur etiam a contrario non recte dicitur: Non misericordis est Dei, sed volentis est hominis? Respondeo ergo ut recte dictum hoc intelligatur, ut totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam, & preparat adiuvandam, & adiuvat prepararam, volentem preuenit ut velit, volentem subsequitur ne frustra velit.

e Augustinus. Quod ait, non est volentis neque currentis, &c. non tollit liberum voluntatis arbitrium, sed non sufficere dicit velle nostrum, nisi adiuet Deus, misericordes nos efficiendo

Aug. epist. 107. & Ser. 20. de verbis Apost. Gen. 25. c. Exod. 33. Exod. 33 d. de p. d. 2. c. si enim ver. li ber. Vbi supra t. r. nau. i. potentiam. B. Aug. lib. 83. qu. 1. q. 68. & lib. 1. ad sim. pl. qu. 2. Amb. ep. 84. Exposit. qu. rundam prop. epist. ad Ro. pro. 62.

ciendo ad bene operandum per donum Spiritus sancti, ad hoc referens quod superius dixit: Miserebor cui misertus ero, &c. Quia neque velle possumus, nisi vocemur, & cum post vocationem voluerimus, non sufficit voluntas nostra, & cursus noster, nisi Deus & vires currentibus prebeat, & pducat quo vocat. Manifestum est ergo non volentis, neque currentis, sed misertis esse Dei quod bene operemur, quaquam ibi sit etiam voluntas nostra, que sola nihil posset.

1 Quid ergo dicemus? Nunquid **2** iniquitas apud Deum? Absit. Moyse enim dicit. **3** Miserebor **4** cui misertus sum, & misericordiam prestabo cuius miserebor. **5** Igitur non volentis neque currentis, sed misertis est **6** Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni: **7** Quia in hoc ip- **8** sum excitauit te, ut ostendam in te virtutem meam, **9** & ut annuncietur nomen meum in vniuersa terra. **10** **11**

ratio precedenti impietati, ut & bona per Dei donum operemur, & mala per supplicium, cum tamen homini non auferatur liberum voluntatis arbitrium, siue ad credendum Deo ut consequatur nos misericordia, siue ad impietatem ut consequatur nos supplicium.

***** Idem. Querimus meritum obdurationis, & inuenimus. Merito namque peccati vniuersa massa damnata est, nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.

Aug. Quis porro tam impie desipit, ut dicat Deum malas hominum voluntates quas voluerit, & quando voluerit in bonum non posse conuertere cum voluntati eius nihil resistat? Sed cum facit, per misericordiam facit, cum autem non facit, per iudicium non facit. Miserebor vique secundum gratiam que gratis datur. Obdurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. unde datur intelligi: Vbi obduratio Dei fit, nolle misereri, ut non ab illo utrogetur aliquid quo homo deterior, sed tantum quo sit melior, non erogetur. Ideo non, quod dictum est: Non volentis neque cur. sed mi. est Dei. ita etiam dictum est, non volentis neque currentis, sed obdurantis Dei, quia non obdurat impertiendo malum, sed non largiendo bonum, quod facit equitate sua, sicut ex misericordia sua gratiam prestat.

e Exc. vel iuscitavi, vel seruau. Amb. in hoc ipsum te seruau, cum indignus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sicut rex dat militi equum, eo quod scit vel aestimat ipsum bene usurum. Sed hoc non valet, quia merita ut preescita, sunt ordinata ad gloriam sicut ad finem. Volens autem recte & ordinate, cuiusmodi est Deus qui non pot aliquid velle, nisi recte & ordinate, nullo modo vult finem propter ea que sunt ad finem, sed econuerso, & ideo merita ut preescita a Deo, siue preescientia meritorum non potest esse ratio predestinationis, sed procedit ex mera liberalitate diuina, ex qua aliquis ad gloriam, & ex hoc consequenter prouidet sibi dare gratiam, per quam possit mereri. Nec valet exemplum de rege & milite, quia bonus usus equi non est a rege casualiter, sicut meritum est a Deo principaliter.

2 Quid er. di. Hic ex dictis mouet dubium. s. utrum ex hoc, quod ex duobus fratribus omnino aequalibus vnus reprobatur, & alius eligitur, ipse dicatur iniustus, & hoc est quod dicit. Quid ergo dicit. Nunquid iniquit. apud De. reprobando Esau. Iacob electo.

3 Absit. Hic soluit hanc dubitationem. Et diuiditur in duas, primo dubitatio soluitur secundo in contrarium obicitur, ibi: Dicit itaque. Prima in duas, secundum duplicem modum soluitur. secunda ibi: Dicit enim scriptura. Circa primam sciendum, quod in illo quod alicui datur ex mera gratia, iniustitia non habet locum, si non detur alteri, quia gratia potest vni fieri, & non alteri, siue iniustitia, & hoc dicit manifeste Saluator Mat. 10. b. de cultoribus vinee: Amice non facti. inu. tolle quod tuum est & va. Hanc sententiam declarat Apostolus per auctoritatem scripturae. Exod. 33. d. dicens.

4 Cui mi. sum. in eterna predestinatione. **5** Et miseri. preest. dando gloriam in effectu. **6** Cui mi. concedendo nunc sibi gratiam finalem. Licet enim in effectibus diuine predestinationis, prius sit causa posterioris per modum disponentis, & posterioris prioris, per modum finis, sicut infusio gratie est propter meritum sicut propter finem, & opus meritorium propter gloriam, & gratia est principium operis meritorij, & opus meritorium facit gratiam dignam.

dignum, tamen totius predestinationis non est alia causa, nisi voluntas diuina. Ideo concludit Apostolus.

6 Igitur non vo. neque cur. s. hominis quantum ad affectum vel effectum facere bonum meritorium, quod excedit hominis facultatem. **7** Sed mi. est Dei. qui su. mera liberalitate eternaliter elegit ad gloriam, & temporaliter electis dat gratiam.

8 Dicit enim. Hic consequenter idem ostenditur ex malorum punitione. Circa quod sciendum quod reprobatio aliquando accipitur large, & sic dicit simplicem negationem ad gloriam, & sic non habet causam in re, nec in Dei preescientia, sicut nec electio seu predestinatio ei opposita. Alio modo proprie, & sic est ordinatio alicuius ad penam, que non est iniusta, nec a Deo volita nisi propter culpam: Et ideo reprobationem sic dicitur, quia Deus aliquos reprobat procedit in Deo secundum rationem tantum preescientia peccatorum. Sic igitur non electi a Deo in peccatum ruum, non propter Dei defectum cum non deficiat eis instinctus diuini ad bonum, ut dictum est supra sed per defectum liberi arbitrii non recipiunt illos instinctus, & sic eis gratia iuste denegatur, & sit vberius in peccatis induratur ex malitia sua per se, sed per accidens tantum a Deo, quia remouet prohibens, subrahendo gratiam que nata est cor humanum mollificare, & trahit tamen eam iniuste, ut dictum est, & sic indurati ordinantur ad penam. Et sic patet, quod in punitione iniustorum, & malorum nulla est iniustitia apud Deum, Ad hanc sententiam inducit Apostolus scripturam, di. Dicit e. scrip. Pha. Exo. 6. d. loquens in persona domini.

9 Quia in h. p. i. per flagella super te, & populum tuum miraculo se inducra.

10 Excita. te. quia nata erant te ad penitentiam inducere, sed quia illis abusus est Pharaon cor suum indurando: ideo non valuerunt ei. Fecerunt tamen ad gloriam Dei annunciandum per orbem, sicut videntur impletum, & hoc est quod dicitur:

11 Ut o. in te uir. in. per facta mirabilia. Et ut annun. Concludit igitur.

Ergo

Ibidem.

Exod. 9.

Epist. 10.

In Enchi. cap. 98. Ser. 20. verb. Apo.

Reprob. Dei.

C dignus esses vivere. Vel suscitavit te, quia cū apud Deū mor-
A tuus esset, modicum tempus accepit: vt in eo oēs gētes Dei
virtutē addiscerēt. *Excitavi.* Malus eras, sed quasi sopit⁹: ego
autem ostendens tibi signa excitavi te in eandē maliciā, vt
deterior fias. Et hoc iustū est, vt q̄ in sordibus est sordescat adhuc.

tur aliquis bene agere, cū nihil possit, nisi quod Deus velit? **D**
Vel cur conuenitur Deus de peccatis hominum, cū neque
ant vitare qd̄ ipse vult? Sic solent carnales in voluptatibus
viuentes aduersus Deū murrurare, & volūtati eius nō suo
vicio, q̄ mali sunt deputare. Quos redarguit Apostolus ab

po. 12. c. Nec hoc inutile, sed
vt te indurato ostē-
dam virtutē meam
signis Aegypti.
L. 33. qu. 1. Augustin. De
q. 68. Pharaone facile re-
spondetur, priori-
bus meritis quibus
afflixit in regno suo
peregrinos, dignū
effectum cui obdu-
reretur cor, vt nec
manifestissimis si-
gnis iubētis Dei cre-
deret. Ex eadē ergo

a Quia Iacob dile. E. fau. Sc. b Gratuito. c Quia Esau & Pharao. d Iusto iudicio.
Quia ex voluntate.
a Ergo cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Dicis itaque
a Si offendimus. Ab aliquo vt bene faciat. b Qui nos obdurat.
c mihi: Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resi-
a Hanc impudentiam retundit Apostolus Te & illum attende.
b Tu homo, ille Deus Tu caro, ille spiritus. d Cui displicet, quia Deus conqueritur.
d stit? O homo tu quis es, qui respondeas Deo? t Nunquid fig-
a Sic & tu fingeris. b A quo factum est. c Qui nihil ei debet.
d Contra factorem opus non potest conqueri.
mētum dicit ei qui se finxit: qd̄ me fecisti sic? An nōn habet
e potestātē figulus luti ex eadē massa facere aliud quidē vas in

huiusmodi pretun-
ptione. O homo car-
ro, nō spiritus: tu mi-
ser quis es? cuius va-
lentie? qui respon-
deas Deo, idest, in-
telligas, quæ De⁹ fa-
cit, scilicet cur hu-
miseretur, & te indu-
rat: Q. si tibi dicere-
tur, nescires respon-
dere, idest, intellige-
re pro tua carnalita-
te: nec te ad hoc in-
uat tua sapiētia, nec

massa peccatorum, & vasa misericordiæ protulit, cū eū de-
preccarēt filij Israel: & vasa iræ quorū supplicio illos eru-
direr, idest, Pharaonem & populum eius: q̄a quamuis essent
vtrique peccatores, & propterea ad vnā massam pertinerēt,
aliter tractandi erāt q̄ vni Deo ingemuerant vt eis subueni-
ret, & aliter illi quorum iniustis oneribus ingemuerant.

aliqua virtus tua. Vel quid respondeas, idest, quibus rationi-
bus contra Deum agamus, quod iniuste eligit, vel repro-
bet.

a Ergo cui vult. Meritum misericordiæ nullū est, meritum
obduratiōis peccatum massę totius dānatę. Nec obdurat
B impartiēdo malitiam, sde non impartiēdo misericordiā,
sicut nec digni sunt, q̄ facit equitate occulta: & ab humanis
sensibus remota quia non aperit Apostolus. sed nūatur: O
altitudo diui.

d O Ho. Hoc non ex inopia rationis reddendę, sed homi-
nem ad se reuocat.

* Augustinus. Cum dicitur, quem vult indurat, humanæ
mentis intētio verbi nouitate confunditur. Sed non ita in-
telligendum est, quasi Deus in homine ipsam, quæ nō esset
d. n. cordis operet. Quid enim aliud est duritia, quā Dei
obuiare mādatis? vnde B. Stephanus dicebat, dura cerui-
ce, & nō circunciso corde & auribus, vos semper Spiritui s̄a-
cto resistitis. Quā qui a Deo fieri putat, propterea qd̄ dictū
est, quē vult indurat, ipsū p̄uaricationis intueatur exordiū,
& Deo donante mandatum, & c. Indurare dicitur, quē emol-
lire noluerit: sic exere care, quem illuminare noluerit, sic
repellere, quem vocare noluerit.

* Augustinus. O homo, quis sit ille attende, qui sis tu
attende. Ille Deus est, tu homo. Si iustitiam tibi loqui vide-
ris te, & fons ille iustitiæ siccatus est? Si iustum loqueris, vn-
de tibi? Primum ergo fidei fundamentum pone. Nunquid ini-
quitas apud Deum? Latere te equitas potest, eise ibi iniquitas
non potest. Melior est fidelis ignorantia, quam temeraria
sciētia. Deus mihi dicit per Apostolum, o homo, tu quis es
qui respondeas Deo: & ego indignor quia non noui iustitiā
Dei, & c. Non potest videri tempore fidei, videbitur tempo-
re speciei. Ibi aequitatē Dei videbis, & sine codice in verbo
leges. Cum peruenetimus, equitatem Dei videbimus: & iā
non erit ibi dicere, quare huic subuenit, & huic non: quare
iste adductus est gubernatione Dei ut baptizaret, ille ad ba-
ptismum nō peruenit. Tu ratiocinare, ego mirer: tu disputa,
ego credam: altitudinem video, ad profundum non perue-
nio, & c.

b Indu. Non quasi quenquam peccare cogat, sed tantū qui
busdam: q̄a peccantibus misericordiā iustificationis suæ nō
largitur. & ob hoc eos obdurare dicitur, q̄ eorum nō misere-
retur, non quia impellit vt peccent. Eorū autem nō misere-
retur quibus gratiam non esse p̄bendam equitate occultis-
sima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat.

e Ex eadem massa. Sic rota massa humani generis iuste cor-
rupta, & lutosa est: si inde uas in honorem: misericordia est.
si in contumeliā: iustū est, quia hoc erat ex natura: Ecce iu-
sticia in his qui non habent tempus operandi: De his autē
qui habēt tēpus subdit: quid si de vo. f. quid respondeas Deo.

c Quid adhuc. Postquam constat ex voluntate Dei esse quare
inquiritur, vnde alius sit bonus, alius sit malus? Nō est opus,
quia talis erit quisque qualem vult Deus esse, & deo iniuste
aliū dānat aliū saluat: Vel, quid queritur, idest, cur nū-
tur

* Augustinus. Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa
primi hominis, cui merito mors debetur, non ad merita
hominum, sed ad Dei misericordiam pertinere, quod
quisque liberatur? Atque ita non esse iniquitatem apud
Deum, quia neque remittendo, neque exigendo quod de-
betur iniustus est. Ibi enim grata est indulgentia, vbi iu-
sta posset esse vindicta. Hæc massa si esset vtrique me-
dia.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ergo cui. mi. dando ei gratiam finalem & gloriam: & hoc con-
uenit ei per se.
- 2 Et quem. v. in. & tamen hoc conuenit ei tantum per accidens, &
iuste, vt pradiatum est.
- 3 Dicis itaque. Soluta dubitatione: hic arguit in contrarium. Et
primo argumentum ponit: secundo soluitur, ibi. O homo. Argumen-
tum tale est Ex quo, ex voluntate Dei depēdet inauratio peccatoris, &
vocatio iusti, videretur alicui. quod peccatum & iustitia non essent im-
putanda homini ad meritum, vel demeritum: quia voluntas Dei nō po-
test superari & hoc est quod dicitur: Dicis itaque mi. i. arguis ex di-
ctis meis contra me.
- 4 Quid adhuc queritur? de p̄mio iustorum, & p̄nitione iniu-
storum.
- 5 Voluntati enim eius quis re. quasi dicat, nullus. & sic totū vi-
detur Deo imputandum, & per consequens iniustitia peccatorum, vel
irrationabilitas in p̄nitione eorum.
- 6 O homo. Hic soluitur argumentum. & secundo, declaratur quod
dam dictum ibi. Sicut in Hosee. Prima in duas secundum duplicē solu-
tionem. Secunda: ibi. An nō habet. Primo igitur soluit ostendendo argu-
mentum irrationabile ex parte hominis arguentis. Qui enim arguit sa-
lū alicuius, debet illud intelligere, aliter arguit irrationabiliter sed mi-
nimū opus Dei non potest homo ad plenum intelligere, vt pote de folio
arboris,

arboris, quare sit tātę quantitatis, & talis figura: & sic de alijs eōdem
nibus, & nōtominus intelligere potest maxima opera eius: de quibus
sunt electio & reprobatio. ergo. & c. Et hoc est quod dicitur: O homo
tu quis es, qui respon. Deo: facta eius arguendo.

7 Nunquid figmentum dicit, & c. q. d. Non: quia non intelligit
modum, nec rationem suæ fictionis. & sic est in propositio.

8 An non habet, & c. Hic ponitur secunda solutio, per quam osten-
ditur argumentum non valere, quia non concludit Dei voluntatem ir-
rationabilem esse vel iniustam. Vult enim primū, & per se Deus suam
gloriam, quæ sicut manifestatur per viam misericordiæ in electis, qui
vocātur ad gloriam, ita per viam iustitiæ in reprobis, qui reseruantur
ad p̄nam. Sicut gloria regis terreni non solum relucet in palatio vbi
honorātur milites, sed etiam in patibulo, vbi puniuntur malefacto-
res. Sic igitur voluntas diuina rationabiliter eligit aliquos ad beatitu-
dinem, in quibus maxime relucet sua misericordia: & aliquos dimittit
non eligendo, qui ex seipsis ruunt in peccatum, & finaliter ob-
durantur. & sic iuste a Deo puniuntur: quorum p̄nitiō cedit ad glo-
riam Dei & electorum. Et ad hanc sententiam inducit Apostolus exē-
plum de figulo, qui rationabiliter ex eadem massa formæ quædam va-
sa ad officia honorabilia, & quædam ad contemptibilia, di. An non
habet potestātē figulus luti, & c. quasi dicat, imo, & multo fortius
Deus in humana natura, quæ plus habet à Deo a quo est p̄ creationem
quam lutum à figulo: quod non est creatum ab ipso sed supponit ipsum
in opere suo, ideo subditur.

9 Quod

po. 12. c. L. 33. qu. 1. q. 68. fra. 11. d. de p̄- ei & gra- cap. 4. uult. epi s. Diuisio

† 4 c. d. i. c. 2. de Indes
† conquiritur, aut inuen-
sar? si Deus.
* ex aduerso
† II. 45 b.
Iere. 18. 2.

Serm 22. de
verbis Apo.
E

Epist. 160.

F

A dia, ut quemadmodū nihil boni, nec mali aliquid mereret, non frustra videretur iniquitas, ut ea fieret vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitriū primi hominis in condemnationem uniuersū defluerint, proculdubio quā ex ea fiunt vasa in honorem, non eius iustitia, quae gratiā nullā precessit, sed Dei misericordiae est: quod a vero in contumeliam non iniquitati Dei, quae absit ut sit apud Deū, sed iudicio deputandum est.

1. 83. quæst. 9. 68. t. apparata

B Idem. Ex quo in paradiso natura nostra peccauit, ab eadem diuina providentia, non secundum spiritum sed secundum carnē mortali generatione formatur, & omnes vna massa facti sumus, quod est massa peccati. Cum ego meritum peccando amiserimus, & misericordia Dei remota nihil aliud peccatis nisi dānatio eterna debeat, quid tibi vult homo de hac massa, ut Deo respondeat, & dicat *Quare me sic fecisti?* Si vis ista cognoscere, noli esse lutum, sed et tunc filius Dei per illius misericordiam qui dedit potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine eius.

1. 35. q. 1. c. cum igitur. hac itaqua.

B Ambros. Talem ergo te præbe bonis studijs, & prompta fide, ut Deus tui misereatur, & vocet et sicut ecclesiam vocauit, dicens: *Palam factus sum querentibus me, apparui his qui me non interrogabant.*

Lil. 2 de Abraham. c. 10.

a *Alii d. in contu.* Vas non in honorem, sed in contumeliam: si vile est, ex se lutum habet, non ex figulo.

Aug. li. 1. ad Simplicitatem. num. quæ 2.

b *Quid si Deus.* Quia iam ostensum est, quā et si Deus nihil boni det, non tamen iniquus est: Sed quid dices: si quibusdam & bona dedit, scilicet, cum essent apti in interitum, sustinuit in multa patientia, & interim dum expectabat ostendit multis iudicijs, vel ipsos aliquando puniendo, vel alios coram ipsis, ut futuram iram sibi cauerent. Et in hoc quod sustinuit, & iram ostendit notificabat potentiam, quod per malos purgat bonos: quasi dicere potens, quod iuste subtrahit gratiā, & damnat illos qui ita expectati noluerunt respicere, sed abusi sunt hac gratia.

c *Sustinuit.* Sustinet Deus malos ut ordinate disperdat: & utitur illis instrumento tanquam ad salutem bonorum.

Nullum enim Deus, vel angelorum, vel hominū crearet, quem malum futurum esse præsciret, nisi pariter nosset eos, quibus bonorum vltibus commodaret.

d *Ut ostende.* Quod ad hoc patitur malos, & præostendit iram, & ad noticiam sui trahit, ut ostenderet in vasa misericordiae. In lectis per misericordiam diuitias gloriae, id est, quā diues, & quā magna sit & gloriosa misericordia: ob hoc tot bona dat malis,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quid si Deus vo. &c. iram. i. vindictam suae iustitiae.
- 2 Et nota. po. s. in punitione peccatorum.
- 3 Sustinuit in mul. &c. va. iræ. i. peccatores. Qui dicunt vasa iræ: quia continent Dei offensas. Sustinet autem Deus eos patienter, quia non statim infert penam: sed expectat eorum penitentiam, qui tamen expectatione finaliter abutuntur: & sic iustius puniuntur. Ideo subditur.
- 4 Apta. in. inte. Et quia ut dictum est, cedit ad gloriam Dei, & electorum, deo subditur.
- 5 Ut ostenderet diu. glo. suæ. id est, abundantiam eius.
- 6 In vasa misericordiae. scilicet electos.
- 7 Quos & vocauit. primo ad fidem: quia postea ad gloriam.
- 8 Non solum ex Iudæis. sed etiam ex gentibus, quia fides Christi predicata est omnibus nationibus.
- 9 Sicut in Ho. hic consequenter declarat ultimo dictū, scilicet quod ex Iudæis & Gentibus vocati sunt electi, plures tamen ex Gentibus. Et subditur in duas. primo declarat Apostolus hanc vocationem: secundo assignat

Dispositio.

malis, ut contineat eos iuste damneri, ut fideles cum magis diligant quibus gratiam ipsam conseruauit.

Nota quod quibusdam nec gratiam apponit, cum alijs infert eam quasi coactis. Vnde Ambrosius de præsciētia: Pharaonem damnandum censuit, sciens se non correcturum.

Nota. Exod. Act. Luc. 1.

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

honorem, aliud in contumeliam: Quid si deus volens ostendere irā, & notā facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae præparauit in gloriam? Quos & vocauit, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Hosee dicit. Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam meā, dilectam meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Isaias autem pro Israel clamat:

assignat eius rationem ibi: Quid ergo. Primū autem declarat per scripturam, d. Sicut in Hosee dicit, primo cap. b.

10 Vocabo non plebem meam, id est Gentilitatem, quae primo dicta est non est pl. bs. diuina, eo quod non habuit legem, & prophetas, sicut habuit plebs iudaica.

11 Plebem meam, propter conuersionem eius deuotam ad fidem, catholicam.

12 Et non dilectam, id est, Gentilitatem prius idololatriæ deditā, quae Deo est odiosa.

13 Dilectam meam, per patriæ susceptionem.

14 Et non misericordiam consecutam, tempore veteris Testamenti.

15 Misericordiam consecutam, tempore noui. Et ad idem facit quod subditur.

16 Et erit in loco v. Et patet licet quae loquitur de vocatione Gentium, quae plurimi sunt vocati. Consequenter inducitur autoritas Isa. 10. loquentis de vocatione Iudeorum, quia pauci sunt vocati. Ideo subditur.

Exod. 1. Ioh. 1. 18. cap. 1. Ofec. F

hoc testimoniu[m] posuit, docens quod ab initio deus praeuidit & eos, qui ad fide[m] accesserant, & eos, qui infidelitatis morbo laborabant. Quia. n. dicebant Iudaei paucos ex ipsis fuisse pisse praedicationem, alios autem omnes ea, ut impostura fugere, ostendit multis iam retro seculis haec quoque praedicta

mis nullo pacto differretis, quaquam de cognatione Abraham gloriamini. Vel potius dictu[m] propheticu[m] ad id referendu[m] est quod dicitur. Faciet abbreviatu[m] sermonem, tanquam dixisset, Nisi dedisset dominus perfectam euangelij legem per filium suu[m] ad iustitiam, & salutem nostram, omnes ut Sodoma facti fuissetis. Na[m] semet euangelicam legem significat, sicut etiam dicit dominus, Exiit, Mat. 13, qui seminat ad seminandum, &c. Possimus autem, & seminis loco Apostolos intelligere, qui ex omnibus Iudaeis electi, orbis reliqui sunt, omnesque gentes, ut Christi ecclesia fierent coluerunt.

† Isa. 10. f.

perficiens.

in iustitia.

† Isa. 1. c.

ad Simpli-

am. q. 2.

Regis.

ibi. 28. d.

Mat. 11.

ad

1. 1. ad

inlicitum

ult. 2.

a ¶ Licet sint innumerabiles, vel steriles, non ideo radix patriarcharum perit. b ¶ Propter sterilitatem.

a ¶ Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena[m] maris, reliquiae saluae fient. Verbum enim ¶ consummans, & abbrevians

a ¶ id est illi quos modo reliqui cum aliis repuli, vel qui ab aliis relinquuntur, ut viles, vel pauci. b ¶ Scilicet, euangelij

a ¶ Verbum breuiatum est charitas, in cuius pendet lex, & propheta. b ¶ Ne quis de eo dubitet, propheta repetitione confirmat, dicens. c ¶ Contra antiquum verbum, quod & deum fecisse conuolat. d ¶ Qui tunc prius verbum legis protulit.

¶ uianst in aequitate, quia uerbum breuiatum faciet dominus super terram. ¶ Et sicut praedixit Isaias: Nisi dominus fabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra[m] similes fuissetis. Quid ergo dicemus, q[ui] Gentes, quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam?

a ¶ Vel Chridum. a ¶ Muti ad confitendum.

a ¶ Aspera sine gratia sp[irit]us uirtutum operati. b ¶ Quasi pates in poena, quia similes in culpa. c ¶ Auditis Osea, & Isaias, inquit intellectum prophetarum, ne Iudaei aliter inuertent.

a ¶ Per opera legis. b ¶ Subito, & firmiter. b ¶ Non quamcumque.

a ¶ Per gratiam. b ¶ Gentes consecutae sunt iustitiam, Israel uero sec.

¶ Et hoc item ex prophetia Isaias. c ¶ Per opera legalia. ¶ Alias legem iustitiae.

a ¶ id est innocentiam, & cetera, quae uere lex docet. b ¶ Attende diligenter.

c ¶ Quae uidebant iustificari, sed ex operibus legis, quasi haec possent iustificare.

a ¶ Cur fidem non habent, quia offensionem, id est, execrationem in Christo passi sunt.

¶ Offenderunt enim in lapidem offensionis, si-

¶ si. Gentes inquit, ex fide iustitiam tenentes, reuera sunt iustificate, Israelitae uero legem iustitiae, hoc est, ex operibus persequentes, & querentes, ad iustificationem sui non peruenerunt. Neque enim potuerunt iustificari ex operibus legis.

¶ Israel. Israel uero sequutus est legem quasi retro, quia nunquam attingit spiritualem intelligentiam.

¶ Sectando iustitiam. Lex Moysi, lex iustitiae si bene sit intellecta. Vel iustitiam, quae est ex timore p[ro]p[ri]e, non amore iustitiae.

¶ Non ex fi. Non enim ex fide querebat iustitiam, quia non petiuit a deo, non credidit in eu[m], qui iustificat impiu[m], non credens deum operari in homine quo iustificetur.

¶ Offenderunt. Ad similitudinem parui lapidis, a quo non cauetur, Christus habilis fuit offendere, latens in humilitate. Cui attestatur Isa 8. c. Ecce in euidenti pono, id est, nasci facio, in Sion. id est, in Iudaeis Christum, a quo paruo non caueatur, & petram scandali, id est, ex toto coterentem, in futuro contristantem.

¶ Sicut Sodoma facti essemus, id est, totaliter a ueritate subuersi.

¶ Quid et. Hic consequenter Apostolus reddit causam, qualiter plures uocati sunt de Gentibus, quod tamen uidetur mirabile, eo quod erant idololatri, & hoc est, quod dicit: Quid ergo dic. pra[ter] admiratione huius.

¶ Quod Gen. quae non fecit. iu. eo quod colebant idola.

¶ Apprehenderunt. id est, consecutae sunt.

¶ Iustitiam. per celerem conuersionem ad fidem Christi, uidentes per apostolos aliosque discipulos in nomine ipsius miracula fieri, sicut patet in Actibus Apostolorum in pluribus locis.

¶ Iustitiam autem, quae ex fi. est. quae facit dignum uita aeterna. Quod dicitur hic ad distinctionem iustitiae, quae erat ex operibus legis Moysae, quae hoc non faciebat, ut dictum est sup. 4. c. Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloria[m], sed non apud deum.

¶ Israel autem sectando legem iustitiae, per cultum uisus dei.

¶ In legem iustitiae non peruenit. id est, in legem fidei catholicae, quae iustificat iustitia infusa faciente dignum uita aeterna.

¶ Quare? sup. contingit hoc.

¶ Quia non ex fide. scilicet, Christi querebant iustificari, sine qua tamen nunquam fuit salus.

¶ Sed quasi ex operibus. s. legis Moysae querebant iustificari, quod tamen facere non poterant opera illa, sed fides, ut declaratu[m] est sup. 3. c. & ex hoc repulerunt Christum. Ideo subditur.

¶ Offenderunt enim. id est, causam ruinae acceperunt.

¶ In lapidem offensionis. id est, in Christum, qui sic nominatus est in sacra scriptura, Isa. 28. d.

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

¶ Sicut

si. Gentes inquit, ex fide iustitiam tenentes, reuera sunt iustificate, Israelitae uero legem iustitiae, hoc est, ex operibus persequentes, & querentes, ad iustificationem sui non peruenerunt. Neque enim potuerunt iustificari ex operibus legis. Israel. Israel uero sequutus est legem quasi retro, quia nunquam attingit spiritualem intelligentiam. Sectando iustitiam. Lex Moysi, lex iustitiae si bene sit intellecta. Vel iustitiam, quae est ex timore p[ro]p[ri]e, non amore iustitiae. Non ex fi. Non enim ex fide querebat iustitiam, quia non petiuit a deo, non credidit in eu[m], qui iustificat impiu[m], non credens deum operari in homine quo iustificetur. Offenderunt. Ad similitudinem parui lapidis, a quo non cauetur, Christus habilis fuit offendere, latens in humilitate. Cui attestatur Isa 8. c. Ecce in euidenti pono, id est, nasci facio, in Sion. id est, in Iudaeis Christum, a quo paruo non caueatur, & petram scandali, id est, ex toto coterentem, in futuro contristantem.

Lapis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, id est, in magno numero ualde.
2 Reliquiae saluae fient. ex eo, i. pauci comparatiue, sicut patet in epistolis, & aliis credentibus ex Iudaeis. Sciendum tamen, q[uo]d Isaias loquitur de filiis Israel euadentibus manum regis Assyrioru[m], regno Israel sub Heseo captiuato, qui postea uenerunt ad regnum Iudae tempore Sedechiae, uere conuersi ad deu[m], audito miraculo de percussione exercitus Sennacherib. Sed quia illa conuersio paucorum, fuit figura conuersionis apostolorum, & aliorum paucorum de Iudaeis in aduentu Christi, ideo hoc allegatur ab ipso, sicut supra dictum est de electione Iacob, & reprobatione Esau temporali, quae fuit signum aeternae. Et subditur de uocatione Gentium, & Iudaeorum ad fidem Christi.
3 Verbum enim consummans. scilicet, euangelium, quod est legis perfectionem.
4 Et abbrevians. quia rescindit legalia, quae non seruantur in lege noua.
5 In aequitate. quia retinet moralia praeccepta, & aequitate iuris naturalis continentia. Ad illud uerbum euangelicum uocati sunt communiter Iudaei, & Gentiles, sed & quia pauci comparatiue de Iudaeis crediderunt, ut dictum est, ideo ad hoc iteru[m] inducitur auctoritas Is. 1. c.
6 Nisi dominus fabaoth. id est, exercituum. per quod angeli designantur.
7 Reliquisset no. sem. id est, aliquos uocatos ad fidem de Iudaeis.
8 Sicut

- 8 Sicut Sodoma facti essemus, id est, totaliter a ueritate subuersi.
9 Quid et. Hic consequenter Apostolus reddit causam, qualiter plures uocati sunt de Gentibus, quod tamen uidetur mirabile, eo quod erant idololatri, & hoc est, quod dicit: Quid ergo dic. pra[ter] admiratione huius.
10 Quod Gen. quae non fecit. iu. eo quod colebant idola.
11 Apprehenderunt. id est, consecutae sunt.
12 Iustitiam. per celerem conuersionem ad fidem Christi, uidentes per apostolos aliosque discipulos in nomine ipsius miracula fieri, sicut patet in Actibus Apostolorum in pluribus locis.
13 Iustitiam autem, quae ex fi. est. quae facit dignum uita aeterna. Quod dicitur hic ad distinctionem iustitiae, quae erat ex operibus legis Moysae, quae hoc non faciebat, ut dictum est sup. 4. c. Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloria[m], sed non apud deum.
14 Israel autem sectando legem iustitiae, per cultum uisus dei.
15 In legem iustitiae non peruenit. id est, in legem fidei catholicae, quae iustificat iustitia infusa faciente dignum uita aeterna.
16 Quare? sup. contingit hoc.
17 Quia non ex fide. scilicet, Christi querebant iustificari, sine qua tamen nunquam fuit salus.
18 Sed quasi ex operibus. s. legis Moysae querebant iustificari, quod tamen facere non poterant opera illa, sed fides, ut declaratu[m] est sup. 3. c. & ex hoc repulerunt Christum. Ideo subditur.
19 Offenderunt enim. id est, causam ruinae acceperunt.
20 In lapidem offensionis. id est, in Christum, qui sic nominatus est in sacra scriptura, Isa. 28. d.
Tom. 6. e

Lapis offensionis dicit Christus secundum statum quo apparuit hic malis. Petra scandali, secundum quod in futuro faciet malis. **A** *Et pe. sc.* Ante positionem, Christus ante passionem, quo tempore

Cut scriptum est. **†** Ecce pono in Sion lapidē offensionis, & petram **†** scandali, & omnis, qui credit in eum, **†** non confundetur.

tempore scandalizati sunt Iudaei irascetes, & indignantes, quia se filium dei faceret. lapis per positionem, Christus in passione, quando maxime offenserunt, & excaecati sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ecce pono in Sion la.* Et sicut probatum fuit Isa. 28. hae auctoritas ad literam intelligitur de Christo, in quem offenderunt principes Iudaeorum. Primo blasphemantes eius humanitatem dicentes, *Ecce homo vorax, & potator vini, &c.* Lu. 7. e. & hoc dixerunt ex invidia. Secundo dicendo blasphemias contra eius diuinitatem. *Matt. 12. b. In Beelzebub principe demoniorum, dicitur daemonia.* sic enim opera diuinitatis daemonebus attribuebant. **2** *Et omnis, qui cre. in e.* per fide charitate formatā. **3** *Non con. finaliter, sed magis honorabit in gloria.* Hae auctoritas, & aliq allegant ab apostolo fm translationē septuaginta. In translatione

translatione vero nostra Isa. 28. sic habetur, *Qui crediderit, non festinet.* Quod dupliciter potest intelligi, vt dicitur fuit ibi. Vno modo referendo ad tempus Isaie, vt sit sensus, *Qui crederit me x propheta.* Nō festinet, credens q, Christus sit futurus venturus, quia inter Isaia, & aduentū Christi primū fuit longum tempus. Alio modo referendo ad tps Christi loquentis de aduentu suo ad iudicium, & sic est sensus, *Qui crediderit Christo predicanti, non festinet, credens, q, cito sit venturus ad iudicium, & secundum vtrunque modum, credens, & non festinans, non reportat confusionem.* ideo LXX. transtulerunt hoc modo, quia non semper transtulerunt verbum ex verbo, sed aliquando sensum ex sensu.

ADDITIO I.

In cap. 9. vbi dicitur in postill. *Excitauit te.* Vbi dicitur. *Excitauit te.* in Heb habetur, *Seruauit te.* prout in glos, vbi dicitur. Alii codices sic habent, *In hoc ipsum seruauit te.* & est sensus. O Pharao, hae dicit dominus, Cum tantis malis effectus reus, vt indignus esses viuere, te tamen deus seruauit viuere, vt in te ostendat virtutem suam, prout in postill. & c.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postill. *Qui crediderit, non festinet.* Vbi dicitur hic, *Non confundetur, seu non festinet.* in Heb. habetur quoddā verbū, quod significat indifferēter nō festinet, vel nō festinauit.

festinauit. & in significato scdo est sensus, q, qui crediderit Xpo, de quo ibi propheta loquit, non festinabit ad credēdum, eo q, doctrina Christi maxime est supra sensum hominis. Vñ discipuli, q, eius doctrinā audierunt, & eius miracula viderunt, non tñ festinauerunt credere. vñ eis dicitur ē post resurrectionē. *Tardi corde ad cred. ndum.* Luc. vii. d. Et Mar. vi. Apostolis dicit, *Exprobrauit deus incredulitatem eorum.* & secundū hunc sensum hęc auctoritas quodammodo facit ad aliqualem excusationem Iudaeorum, qui non ita cito crediderunt Christo. quam excusationem, licet non perfectam seu legitimam intendere videtur apostolus, cum statim de eis dicit in principio sequen. ca. *Testimonium perhibeo de illis, quod amulationem quidem dei habent.*

C A P. X.

Ratres. * Theodore. Postquam eos sic moderate reprehendisset, rursus ostendit qua sit in eos affectio, ne propter reprehensiones malevolentiae opinionem conciperent, maiores enim accusatio-

c *Testi. e. per. il. q.* Ambr. De his dicit, qui non inuidia, sed ex errore Christum non receperunt, quibus Petrus, Scio, quod per ignorantiam hoc egistis. **d** *Non se. sci.* Stultum enim est legem venerari, & deum legis persequi.

C A P. X.

nes seruauit vltimas. Cupio inquit, & opto, vt hi omnes salutem assequantur. * **A**VGUSTI- **N**V S. deprecatur pro non credentibus vt credant, pro auersis, vt conuertantur, Videtis, quia nec ipsa conuersio, sine dei fiat adiutorio? deprecatio inquit, ad deum pro illis in salutem.

Ratres * voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad deum fit pro illis in salutem. **†** Testimoniū enim perhibeo illis, quod amulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam

* Augusti. Zelum inquit, dei habent, noui, scio. Apud illos sui, talis sui. Quid est, non secundum scientiam? Quod clausum posuerat aperuit, Ignorantes dei iustitiam, & suam volentes statuerre, iustitia dei non sunt subiecti, Gloriantes de operibus, excludunt a se gratiam, & tanquam de sanitate sua falsa praesumētes, respuunt medicinam.

Ne ex odio videatur loqui, vel ne Gētes eos ex toto abijcerent, subdit tamen, fratres, n. qui. c. & c. **b** *Et obse.* Voluntas enim, vt ad vera credenda moueatur, non sibi sufficit, nisi per gratiam deus sibi opituletur. vnde, Nemo venit ad me, nisi cui datum fuerit a patre meo.

Cōtra tales, & dominus dixerat, *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam.* Hae est ergo tota scientia magna hominis, scire quia per se nihil est, quoniam quicquid est, ex deo, & per deum est. **e** *Ignor. e.* Non quia deus iustus, sed quae homini est a deo.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Diuiso. **F**ratres. Hic consequenter apostolus ostendit affectum suum erga Iudaeos, orando pro salute eorum. Et diuiditur in duas, primo ponit orationis suae modum. secundo motiuum, ubi, *Testimonium.* Circa primum dicit, *Fra. vo. qui.* quasi dicat o to pro ipsis non solum ore, sed etiam corde. **2** *Et ob. ad. de. i.* deprecatio eius prē sacrā. & hic modus orandi est magis efficax ad impetrādū, quia inuitur merito rei factae, q, interponitur, vt cum dicitur, per passionē tuā libera eos, & huiusmodi, & sic orabat Paulus pro Iudaeis. ideo subditur. **3** *Fit. pro. il.* scilicet, a me. **4** *Insa.* id est, vt conuertantur, & salutem consequantur. **5** *Testi. e.* Hic consequenter ponitur orationis suae motiuum, & diuiditur in duas primo

primo dictū motiuū ponitur. secūdo dictum suum declarat, ibi. *Finis enim.* Motiuum autē apostoli erat, quia Iudaei persequendo fidem Christi habebant zelum dei indiscretum tñ, & in talib. est compatiendum. vnde & apostolus, qui primo persecutus est ecclesiam dei, ex tali zelo dicit de seipso. **1.** *Tim. 1. d. Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci.* dicit igitur, *Testimo.* quia fuerat socius eorum in facto. **6** *Quod am. id est, zelum.* **7** *Quidem dei ha.* Quod declarat. dicens: *Ign. e. dei in.* q, facit dignum vita eterna, & habetur ex fide Christi formata. ista tamen ignorantia non excusat, quia iuris est. **8** *Et suam quare. sta.* Quod exponunt aliqui de sacerdotib. & legisperitis, qui irritū faciebāt mādatū dei pp traditiones suas, *Matt. 15. a.* sed hoc non vñ esse verum, quia immediatē pmittit, quod

a *Iustitia dei non sunt sub.* Hæc est iustitia dei, quæ non in precepto legis quo timor incutitur, sed in adiutorio gratiæ Christi constituta est.

b *Finis.* Non consumens, sed perficiens. perficit ergo iustitiam per fidem sine operibus legis.

c *Christus.* Ex Christo est iustitia, quia si per legem scriptam vel naturalem esset, si non fide Christi, ergo Christus gratis moreretur.

* Haymo. Nolentes se subdere fidei Christi, & Evangelio eius, & legem volentes statuere, per quæ se putabant posse iustificari sine gratia Christi, Evangelicæ doctrinæ noluerunt colla submittere.

* Augustinus. Carnales Israelitæ terrenæ Hierusalem civitates, qui iustitiam, quam dat homini deus, qui solus est iustus atque iustificans, & velut a se sibi partam non ab illo imperitam, volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Vtique quia superbi, de suo putantes non de dei posse place re se deo.

d *Ad iustitiam.* Non humanam, sed diuinam. Est. n. humana, & diuina. de humana ibi, Moyses. de diuina ibi, Quæ autem ex.

* Irenæus. Quomodo finis legis Christus si initium eius fuisset? Qui enim finem intulit, hic & initium operatus est.

* Photius apud Oecum. Quo pacto finis legis est Christus? Quia iustificauit, & ea, quæ lex voluit quidem facere, sed non potuit, hæc veniens Christus perfecit, & compleuit in eos, qui in se crederent. Quoniam autem iustitiam legis vocauit, ne existimarent legem posse iustificare, dicit Christum finem esse legis, & completionem. Qui enim in Christum credit, complet legem. Ad iustitiam omni credenti, id est, ad iustificandum eum, qui vere legem perficeret, hoc est, fidelem, & credentem.

e *Scrp.* In Num. & Leui. ita hêtur. Qui fecerit ea, viuet in illis.

f *Viuet in ea.* Habet istud præmium, ne ista morte puniatur: Non enim magna iustitia timere, nec habet meritum apud deum.

g *Ne dix. in corde tuo.* Iustitia fidei est ne dubitetur de spe dei, quæ in Christo est, ne dissidar Christum spoliasse infernū, & cū animabus cæli ascendisse, vnde iustus efficitur. Ne di. in corde tuo. i. ne saltem cogites, quis ascendet, id est nullus homo ascendet, quia qui hoc cogitat negat Christum ascendisse. Aut

ne cogites, quæ descendet, i. nullus descendet, quod est pro nõ obseruata lege, quia hoc cogitare, è Christum a. m. re. i. credere, quod Christus nõ descendit in infernum, quia si illi, qui iustitiã non obseruant, non descendunt, Abraham, & antiqui patres multo minus descenderunt. Si autem illi non descenderunt nec Christus, qui non nisi pro illis liberandis descendit. Vel

ita, Cum audieris, inquit, prædicari Christum post resurrectionem ascendisse in cælum, noli dicere in corde tuo, mendaciū est. Quis enim ascendet? quia hæc infidelitas quantum in te est, Christum de cælo ad terram deducit. Similiter cum, & tu audis prædicari, quod Christus ad infernum descendit, noli dicere, mendacium est: Quis enim descendit in abyssum? Ideo ne hoc dicas, quia hoc dicere, est Christum reuocare ex mortuis, quantum in te est.

* Oecumen. Ne putaretur fides facilis ad assequendum, ac facile despiceretur, propterea ostendit ad eam quoque labore opus esse, & aduersus latentes cogitationes ipsam habere luctam. Siquidem ne dicas, inquit, in corde tuo, hoc est, ne cogites quidē, vel oēm cogitationem foras eijce, &c. Moyses autem testimonium iuxta suam magnam sapientiã apostolus ad Christum retulit. Ne vacilles, inquit, neque in mente tua dicas, Quomodo Christus descendit de cælis, carnēque assumpsit? Aut quo pacto mortuus surrexit ex abyssu, i. ab infimis locis? sed omnem cogitationem foras eijce. Prope te est verbum, id est, contracta est in breui salus, nec externis egens laboribus, in corde enim, & in lingua sita est, solido tamen ac prudenti opus habet animo.

h *Id est, Christum deducere.* id est, negare Christum ascendisse.

C

g Ne

a Prope

NICOLAUS DE LYRA.

quod ex zelo dei mouebantur, licet indiscrete. irri: antes vero dei mandata propter traditiones suas, non mouebantur ex zelo dei, sed ex zelo sui, scilicet propter quæstum, vel gloriam temporalem, vt ostenditur ibi dem, & ideo cum dicitur.

1 Et su. quæ. statue. intelligitur de iustitia ex operibus legis, quæ dicitur hic sua, Tum quia lex illa fuerat eis data, tum quia legalia iam erant mortua, & sic non erant amplius ipsius dei, sed Iudæorum eam pertinaciter defendentium.

2 Iusti. d. non sunt sub. id est iustitia, quæ habetur per fidem Christi, cui repugnabant contradicendo.

3 Finis e. Hic apostolus declarat intentum, s. q. iustitia faciens dignū vita eterna, nõ erat ex lege, sed ex fide Christi. Et diuiditur in tres. primò ostendit huius fidei vtilitatem. secundo facilitatē, ibi, Sed quod dicit, tertio ex hoc arguit nõ credentium infidelitatem, ibi, Quomodo ergo. Circa primum sciendum, q. perfectio non consistit in dispositione materia, sed in introductione formæ, ad quam dispositio finaliter ordinatur, vt patet in naturalibus, & artificialibus. Lex autem vetus ordinabatur ad Christum, sicut imperfectū ad perfectum. vnde apostolus Gal. 3. d. dicit, Lex pædagogus noster fuit in Christo. & Ra. Sa. Hebræus, & alii plures doct. Heb. dicunt, quod vniuersi propheta non sunt loquuti, nisi ad dies Messia, id est propter Christi tempus finaliter, & ideo iustitia, quæ facit dignum vita eterna, non erat in lege, quæ fuit imperfecta, sed est ex fide Christi, cui perfectio debetur, & hoc est, quod dicitur, Finis e. l. c. scilicet Mosaicæ.

4 Christus. supple est, quia ad ipsum ordinabatur, vt dictum est.

5 Ad iusti. iustitia infusa.

6 Omnicredenti. Vnde patres v. Test. nõ erant iustificati ex operibus legis, sed ex fide Christi, vt dictum est supra. 3. c. & 4. & Act. 13. dicit, Per dominū nostrum Iesum Christū credimus saluari,

uari, & sicut, & illi, patres v. Test. & ad hanc sensitiã inducitur scriptura, tum dicitur.

7 Moyses enim, scilicet Leui. 18.

8 Quoniam iu. quæ ex le. est. Quia per impletionem operū legis euadebatur mors corporalis, quæ transgressoribus inferebatur in casibus multis, sed non viuificabat spiritualiter, vt dictum est supr. 3. cap.

9 Quæ autem. id est iustitia, quæ per fidem Christi habetur.

10 Sic dicit, Moyses Deutero. 30.

11 Ne di. in cor. tu. quis. negatiue accipiunt.

12 Id est Christum de. scilicet de superioribus ad inferiora, quod est negare Christum ascendisse ad caelestia.

13 Aut quis de. in abyss. negatiue similiter.

14 Hoc est Christum a mor. re. Quæ est negare descendisse Christum ad limbū ad animas parvū inde liberandas. sic exponit Glo. passum istū, quem sequuntur expositores nostri cōmuniter, sed quia expositio ista non videtur concordare in aliquo cum sententia Deu. 30. vnde accipitur hæc scriptura, nec tū cum litera sequenti, vt patet intuenti. ideo aliter pot. exponi tñ sine præiudicio sic, Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cælum, negatiue, id est Christum deducere, id est, dicere, q. nondum venit in mundum adductus per obedientiã patris. Aut quis descendet in abyssum, similiter negatiue. Hoc est Christum a mortuis reuocare, i. dicere, quod non fuit mortuus, & nec per consequens resurrexit a mortuis, vitam immortalē inchoando, Vtrunque enim dicebant Iudæi tempore Apostoli, & adhuc dicunt negando Christum venisse, & per consequens resurrexisse a mortuis. Hæc autem expositio cōsonat literæ sequenti, cū dicitur, Quia si consuearis in ore tuo dominū Iesum, s. venisse tanquā Christū promissum in lege, & in corde tuo credideris, q. deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Similiter consonat sententia Deu. 30. vnde scriptura hæc accipitur, Ne dixeris in corde tuo, &c. Hoc enim dicitur ibi, vt patet manifeste, ad excludendum excusationē, quæ posset fieri de Mosaicæ legis obseruatio

Tom. 6.

c 2 ne,

liti. 18. a.

de ciuit.

istia du. 4. cap. 16.

Iuic. 18. a. in epist. Galath. & Lactant. 77.

Diuisio.

perfectio in con. Glat.

De conse. di. si quis autē in fi.

Deu. 30. c.

E

F

A Prope est ver. id est, vtile est, vel non est aliquid inconueniens, vel dicere, vel credere.

Prope, non longe a natura animorum, & loquendi ratione, quod nobis dicitur, vt credamus.

B *Hoc est ver.* De quo dominus ait, *Nam vos mundi estis propter verbum, quod loquutus sum vobis.* Nō ait, per baptismum. Quare? nisi, quia, & in aqua verbum mundat, de trahit verbū, & quid est aqua, nisi aqua. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentū. Vnde est ista tāta virtus aquar, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur. Nam, & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud est virtus remanens.

*Theodor. Vtrisque opus est, & fide vera, & confessione libera, vt coronetur, fidei certitudine, & lingua clara insignifque reddatur, audacter veritatem prædicans.

*Haymo. Christus exterius in ore p confessionē, interius in corde per credulitatē, sicut hic dī, & alias vbi dicit idem Apostolus, Christum in interiori homine habitare per fidē in cordibus nostris. *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, nos Apostoli.* Hoc est verbum inquit, filius dei patris, in quem secundum prædicationem nostram credere oportet.

C *Quasi confitea.* Ecce laus fidei, & merces. Laus fidei est, si credideris, quia dominus est Iesus, id est, Saluator, & quia re surrexit. Merces vero salus eterna.

*Aug. Non enim laus fidei Christianorum est, quia credunt mortuum Christum, sed quia credunt resurrexisse Christum. Nam & mortuum paganus credit. Hoc tibi pro crimine obijcit, quia mortuum credidisti. Quæ igitur laus tua? Credere resurrexisse Christum, & sperare te resurrecturum esse per Christum. Hæc est laus fidei.

*Idem. Meritum fidei nostræ resurrectio domini est. Nā mortuam esse illam carnem in cruce passionis etiam inimici eius credunt, sed resurrexisse non credunt. Quod firmissime credentes tanquam de petre soliditate concuemur. Vnde certa spe adoptionem expectamus redemptionem corporis nostri, quia hoc in membris Christi speramus, qđ perfectum esse in capite nostro cognoscimus.

D *Cor. creditur.* Cetera potest nolens, sed credere nō potest, nisi volens.

E *Confessio.* Confiteri est dicere, quid sit in corde, aliter loqui, est, non confiteri. Quod est in corde debet esse in ore, quia in fronte, id est, in sede pudoris, non sine causa, fit signū crucis, ne Christi opprobria Christianus etubescat. Peccatū fuit Petro ore negare, cū crederet corde. Cur enim lachrymis diluit, quod negauerat, si saluti faciebat, quod corde tenebat? veritas enim, & credenda est, & loquenda.

*Hila-

*Hilarius. Pietas est non ambigere, & iustitia est credere & salus est coniteri.

*Nazianzenus. Credere solum iusticia est, salus autē perfecta confiteri, loquendi quæ libertatem addere scientiæ.

*Idem. S. dicit mihi, homouid, (quod est vnus essentia nomen) ob hoc nominari nō oportere, quia i scripturis diuinis non continetur, quæro autē o homo qui hæc prohibes, vtrum ideo nominare non debeā, quia scriptum non est, an quia ita credi non licet? Quod si, ita credendum est, cur non ita profitendum? Corde enim inquit Aposto. creditur ad iustitiam ore autem, &c.

*Aug. Parum est in corde habere Christum, & nolle confiteri dū timetur opprobrium, sed exprobratibus respondendum est verbum. Vt autem hoc martyres possent, pro nullo est eis, *Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus, &c.*

*Cyprianus. Adorato domino, Magi hilares alio tramite in suam patriam reuertuntur, quia necesse est, vt qui credunt ad iustitiam, ore etiam confessi sunt ad salutem. deinde vias eligant atctiores, & se districtioribus mandatis obligent.

*Guitmundus. Quoniam scriptum est, *Corde creditur, &c.* liquet omnino, quoniam quāuis in corde fides recta teneatur, quæ iustificet, per necessaria est tamen in ore confessio, quæ nos saluet.

*Algerus. Quantum valeat etiam sine baptismi visibili sacramento, quod ait Apostolus, *Corde creditur, &c.* in illo latrone declaratum est.

F *Omnis, qui credit in illum, &c.* *Occumenius. Testimonium produxit, vt ostendat non esse in fide differentiam inter Iudæum, & ethnicum. Omnibus communem gratiam prædicat, & quod in superioribus fecit multis sermonibus factum volens detrahere Iudæorū, id nunc breuibus facit, quia non est discrimen inquit, Iudæi, & Græci.

G *Qui inuo.* Oans inuocat, sed hoc certe nō pot, nisi prius credat. Qui ergo inuocant, non modo credunt, sed etiam orant, vt postquam crediderit alicuius animus non desinat id postulare, quod promittit deus toto corde vigilantib. quia credere dat remissionem peccatorum. Inuocare impetrat promissa dei.

H *Quomodo inuo. &c.* Probato, quia de vtroque assumuntur populo, ostendit per quid, scilicet, per remissionem vtriusque factam, quam qui non receperit, inexcusabilis.

I *Quomodo ergo, &c.* Inuocatio saluat, ergo oportet credere, quia.

Quomodo inuo. Credere est ex auditu, audire ex prædicatione prædicare ex missione dei, vt ita totū descendat ex fonte gratiæ. Prædicatio ex missione, quia & pseudo bene nūciantes

F deus

2 Prope est. *Hoc est dictum non exigitur, nisi credere, & confiteri, scilicet, in casu mortis in quo tollitur facultas operandi.*

3 Hoc est verb. scilicet Christi.

4 Quod prædica, &c. esse verum Christum saluatorem nostrum.

5 Et in corde tuo cred. &c. salua m. ad vit. nā immortalem.

6 Saluus eris. salute aeterna. In credulitate enim istorum duorum articuloꝝ fidei includuntur, & intelligitur credulitas aliorum, Et adducitur scripturæ testimonium, cum dicitur.

7 Omnis enim, qui credit in illum, non con. Isaig. 28. quod ad literam intelligitur de Christo, vt dictum est in fine ca. præced. nis.

8 Non enim est distinctio Iudæi, & Græci, quantum ad iustitiam, quæ est per fidē Christi. **9** Nam id. do. Iudæorum, & Gentilium, vt dictum est supra. in ca.

10 Diues in omnes, qui. i. potens omnes ex audire. Et ad hoc inducitur auctoritas Iob. 3. cum dicitur. Omnis enim quicunq; in. &c.

11 Quomodo er. Hic consequenter arguitur infidelitas nō credendum.

NICOLAUS DE LYRA.

ne, quia vt ibi dicitur, Non oportet ascendere in calum, vel mare trās fretare, vt inde a. portetur, & sic seruetur, quia iā erat data illi populo & sic scripta de d. gto. anātum ad præcepta decalogi, & per Moysen quātum ad aha, p. p. quod ibidē subditur, Iuxta te est sermo in ore tuo, &c. Deuteronomium vero fuit figura nouæ legis, vt dicit Hiero. 21. Tuā m. p. propter quod scriptura præallegata figuratiue dicitur hic de noua lege. ad cuius obseruationem tenentur omnes, & maxime Iudæi, quibus spiritualiter Christus promissus fuit, & personaliter prædicat, & sic cum dicitur hic: Ne tixeris in corde tuo, &c. tollitur excusatio de noua legis obseruantia, quæ per Christum iam est data, & per spiritum sanctum in cordibus credentium descripta. id subditur, Pro. est verbum. i. est, per Christum resu. gentem vita spiritua. h. & immortalis inchoat, quæ lex futere non poterat.

1 Sed quid. Hic ostendit iustitia, quæ est per fidem Christi facilis, cum dicitur, Sed quid dicit Jer. de ista iustitia.

2 Prope

Aug. f. Tract. 80. in I. I. b. 15. a. -scriptura.

† excitant.

Aug. tract. 23 in io.

In pf. 202.

I. 2. de trinitate.

Aug. in pf. 30.

Aug. lib. contra mendaciū.

I. 10. de nit. Orat. 21 Tractatu fide.

† Deut. 3

† 11. q. 3.

te timere

De confes

4. cap. ba

mi. vicem

In pf. 118

† Isa. 28.

Mat. 28.

† pudefic

† 2. Corin

† De pe

adhuc

† Iohel. 2

Act. 2. 14.

Mar. 14.

Ser. de f. & magis

Inicio libri Trinitate

E

I. 3. de fa. cap. 7.

F

deus mitti, qui in bonum malo nouit uti Aliquando, & malos malis mittit ex ira, ut uicissim per te, uenturum est peccat. Theodore. Docet, quod Iudaei sua sponte salute priuati sunt, oblatam praedicationem nolentes admittere. Sed huius rei probationem non adducit aperte, sed alia osonis Methodo. Oporteret inquit, prius credere, deinde inuocare. Fieri autem non potest, ut credat, qui doctrinam non perceperit, ea autem haberi non potest, si desint, qui praedicent, eos autem rursus constituit electio, manu ue impositio. Cum haec tanquam ad Iudaeorum defensionem posuisset, per ipsa aduersus illos accusationem adauget, & quod ultimum est, primum posuit de praedicatorum missione, ostendens haec multis retro seculis fuisse praedicta, allata Esaeae prophetia.

ere. cu
iuncto.
muni
S quia
nulli.

53.2.

Enchi
li.con
as. legis
ph.

tra. 2.
lo.

a ¶ Non inuocabunt, nisi credant. b ¶ Non credent illi, cui obedientia negatur. c ¶ Nec olim aliquis credidit, qui non aliquo modo audierit.
uocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? ¶ Quomodo uero praedicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est. ¶ Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Sed non oēs obediunt euangelio. Isaias enim dicit. ¶ Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per uerbum dei. Sed dico Nunquid non audierunt? ¶ Et quidem in omnem

mittētis. Nisi. n. dicatur aliquid, nec audiri potest, nec credi. D. August. Quomodo enim deus docet intransfusam, tamē fides ex auditu est. Et quomodo audient sine praedicante? Neque enim, quia deus dat incrementum, ideo non est plantandum, neque rigandum.

¶ Haymo. Primum audit quis praedictorem loqui quomodo debeat credere, deinde accipit fidem. Auditus autem per uerbum Christi, quod praedicatur ab Apostolis, & doctoribus uerbum Christi est, quia non alia praedicant, quam quae in euangelio continentur, quod ab ore Christi est prolatum. Vel, quae ipse Christus reuelat eis in corde, & loquitur per orationum. h Et quid. Vel equidem id est certe, & ita inexcusabiles, sicut in psal. ostendit Dauid di.

i In omnem terram. ex. so. eo. Nec hoc tempore Apostoli impletum est, sed spiritu sancto reuelante uideri implendum in posteris, Loquutus est igitur praeteritum propter certitudinem prophetiae. Dicendo igitur, eorum, non solum de apostolis sed & de eorum posteris intelligi uoluit. Sic & illud, Testes mihi eritis usque ad ultimum terrae.

¶ Irenaeus. Ecclesia per uniuersum orbem usque ad fines terrae seminata, & ab Apostolis, & a discipulis eorum accepit eam fidem, quae est in unum deum patrem omnipotentem, &c. Hanc praedicationem cum accepit, & hanc fidem, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans, & similiter credit ihs, quasi unam animam habens, & unum cor, & consonanter haec praedicat, & docet, & tradit, quasi unum possidens os. Et neque haec, quae in Germania sunt fundatae ecclesiae, aliter credunt, aut tradunt, neque haec, quae in Hiberis, neque haec, quae in Celtis, neque haec, quae in Oriente, neque haec, quae in Aegypto, neque haec, quae in Lybia, neque haec, quae in medio mundi sunt constitutae, &c.

¶ Hegesippus. Ex quo cepit congregatio Christianorum in omne hominum penetrauit genus, nec ulla natio Romani orbis remansit, quae cultus eius expers relinqueretur.

¶ Tertul. Cui dextram tenet pater deus, nisi Christo filio suo? quem exaudierunt omnes gentes, i. cui oēs crediderunt, cuius & praedicatores Apostoli in psalmis Dauid ostenduntur. In uniuersa, inquit, terra exiit sonus eorum, in quem. n. alium uniuersae gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam uenit? Cui enim, & aliae gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitae, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum, & Asiam, & Pamphylia, immorantes Aegyptum, & regionem Africae quae est trans Cyrenem inhabitantes, Romani, & incolae, tunc & in Hierusalem Iudaei, Gulo-

NICOLAUS DE LYRA.

rium. & primo generaliter omnium, secundo, specialiter Iudaeorum, ibi, Sed dico. Circa primum arguitur fidelitas omnium per hoc, quod fides catholica publicata fuit per orbem a tempore apostolorum, Et quia immediate praedixerat Apostolus, Omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. ideo continuando sententiam dicit, Quomodo ergo inuocari in quem non cre, quasi dicat nullo modo, quia oratio praesupponit fidem orationis.

- 1 Aut quomodo credent ei, quia fides praesupponit auditum a deo per reuelationem, uel ab homine per praedicationem, ideo subditur.
- 2 Quomodo autem audient. Alius uero praedicandi praesupponit auctoritatem officii, ideo subditur.
- 3 Quomodo uero praedicant, a deo sicut prophetae, uel ab eius locum tenente, sicut praedicatores alii. & ad hoc inducitur scriptura Isa. 53.
- 4 Quam speciosi pedes euangelii, quod intelligitur de praedicatoribus euangelii, ut dictum fuit ibidem, ideo subditur.
- 5 Sed non omnes, &c. praedicationem eius recipiendo, Ad quod inducitur auctoritas Isa. 53. ubi ad lucram loquitur de Christo, ut ibi fuit declaratum.
- 6 Domine quis credidit auditui nostro, quia Isaias, & prophetae audierunt a deo mysterium Christi, quod crediderunt pauci de Iudaeis specialiter, ideo concludit Apostolus.

phetae audierunt a deo mysterium Christi, quod crediderunt pauci de Iudaeis specialiter, ideo concludit Apostolus.

7 Ergo si. &c. & patet ex dictis sententia.
8 Sed dico, Nunquid, id est, habent ne executionem suae infidelitatis propter defectum suae publicationis? quasi dicat non. Ad quod inducit auctoritatem, psal. 18. 9 Et quidem in omnem terram. A tempore enim Apostolorum publicatum fuit euangelium per orbem uniuersum, sicut plenius ostendi scribendo super Psal. 18. Potest tamen hic breuiter repeti. Apostoli nauque ad publicandum euangelium per orbem exierunt de Ierusalem, quae est in medio climate terrae habitabilis, & uiuente beato Petro Apostolo praedicatum fuit euangelium procedendo versus occidentem usque ad mare oceanum, ubi est terminus habitabilis terrae secundum astrologos. Sanctus enim Sauintianus in ciuitate Senonensi, quae tunc erat metropolis Franciae edificauit ecclesiam Petri, quae audierat iam passum, sed cognito postea, quod adhuc uiuebat nominauit illam ecclesiam beati Petri uini, in qua pluries ego fui, qui haec conscripsi. Et alii, qui cum sancto Sauintiano uenerunt in Franciam in aliis locis praedicaerunt usque ad oceanum, Et eadem ratione euangelium fuit publicatum ad orientem, meridiem, & aquilonem respectu Ierusalem, quia Christi discipuli exierunt circuinquaque ad praedicandum.

Ecclesia sancti Petri uini.

A eos esse veraces, qui hmoi libros canonis condiderunt ergo pter fidē acquirā superfluit oīs aliqua q̄ ad certitudinē actus credē di ponitur habēda. &c. Vterius arguūt ad propositū suū per exē plū de h̄retico, qui sic firmiter adh̄eret errori suo, quod ēt pro fide illius vult mori, q̄ quidē h̄retis est acquirā, & est in rōne inclinans ipsū firmiter in illū errorē, & hoc sine persuasione rōnis, vel argumēto, sed solū, quia credit auditur, & doctrinā aliorū & pprio cōceptui. Ex quo concludunt, q̄ similiter p fidē acquirā nōt quis firmiter adh̄erere credibilib. nobis reuelatis sine fide infusa. Vterius arguūt sic: Si fides infunderetur nobis a deo, illa nō posset corrūpi in nobis, nec minui: Cōsequētiā ph̄bat, q̄ ille habitus a solo deo creatur, & sicut, nō generat ex actib. nris, ita nec corrūpit. p̄sertim, q̄ ille habitus cū corrūpitur, totaliter annihilat, qd̄ nō pōt fieri p creaturā, quia sicut nō pōt creare, ita nec annihilare. Nec ēt per demeritū pōt corrūpi, quia ēt demones credunt, licet habeant odiū dei, qd̄ est maximū peccatorū. Ex quo patet, q̄ fides pōt stare ēt cum maximo peccato. Vterius arguunt, q̄ si habitus fidei esset a deo infusus, esset perfectior oī habitu acquirāto, & per cōsequēs actus credēdi per fidē infusam, esset perfectior, q̄ actus intelligendi prima principia, quod dicit esse inconueniens. Vterius ad suum propositum oñdendū sic dicunt, Ponatur q̄ vnus Iudæus non baptizatus nutriat inter fideles, more fidelū disciplinatus, talis fide acquirāta crederet, & adh̄eret omnib. quib. nos credimus, sicut & fide acquirāta quilibet nostrū ex auditu aliorū quorū veracitati credit. Credimus. n. multa tēpora transiisse, & Romam esse, quam nunquā vidimus sic ēt per fidem acquirātam ex auditu firmiter credimus reuelatis in scripturis, & ecclesiæ approbanti veritatem illorum.

B Considerandū tñ esse, q̄ prædictæ rōnes non concludunt intentū suū. Ad primū. n. dicendum, q̄ quidquid sit de consequentia, antecedens non est rōnabiliter dictū. Manifestū est. n. q̄ plus requiritur ad certitudinē fidei habendā de his, q̄ in sacra scriptura, & euangelio continent, q̄ de his, q̄ in gestis scriptis de rebus bellicis in chronicis habentur. Nā s̄m philoso. i. Ethic. disciplina tñ est intantū certitudinē inquirere, s̄m vnumquodque genus, inquantū natura rei recipit seu requirit. Constat aut, q̄ ea, quæ principaliter tradunt in sacra doctrina excedunt facultatē humanæ naturæ, vt cū ibi asseritur, q̄ deus est trinus, & vnus, & quod filius dei est incarnatus, & sicut passus, & mortuus, & hmoi. Vñ, & propheta dicebat, *Dñe quis credidit audiri nostro*, q̄ d. talia p̄dicamus seu prophetamus, q̄ nullus posset per se credere, cū facultatē humanæ naturæ excedant, & iō nullus disciplinatus talibus adh̄eret certitudinaliter ex sola hominū narrationē, quantumcunq̄ue eos veraces reputaret. quapp ad fidē de talib. habēdā oportuit fieri miracula facultatē totius naturæ excedentia, quib. visis hōies disponderentur ad habitū fidei recipiendū. non solū p̄dicationes, seu frequētes narrationes ad hoc sufficiūt, sicut in alijs gestis seu historijs, vt cōiter, nisi miraculis cōfirmarent. Vnde Mar. ult. d. Dño cooperante, & sermonē confirmante sequentibus signis. Quæ aut in historijs bellicis cōiter traduntur, non excedūt humanæ naturæ facultatē, & ideo in talib. sufficit narratio cōtinua proborū virorū ad eorū firmū assensum habēdū, p̄sertim cū non inueniantur alij tales narrationes negantes, quia tunc ēt in hmoi historijs de rebus bellicis disciplinatus rōnabiliter dubitaret cui parti contradictionis assentiret. Quæ qdē contradictio circa ea q̄ i sacra scriptura tradunt maxime reperit. Maior. n. est turba h̄reticorū infidelū seu paganorū negatiū multa de his, q̄ in sacra scriptura continentur, quā fidelū credentiū eadē, ex quibus patet assumptū seu antecedens prædictæ rationis minus ve-

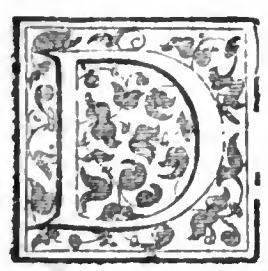
rum. Ad finē dicendū, q̄ cū illa, quæ per fidē traduntur excedūt humanā facultatē, vt dictū est, de quib. Eccl. *Purima supra sensū hominis ostensa sunt tibi*. inde est, q̄ h̄ereses sibi oppositæ habent apparentis, & quasi euidentiā s̄m cōe dictamen naturalis rōnis humanæ lumine supernaturali carentis. Vnde tales h̄retici non indigent fide infusa ad hoc, vt talibus erroribus adh̄erant, quia ex quo carent lumine fidei, sine quo vera credibilia non ceruntur, remanet in eis firmiter ignorantia veritatis, per q̄ suis erroribus firmiter adh̄erent p̄sertim cū in talib. diabolica suggestio solet interuenire. Vnde Apostolus Petrus dicit, *Aduersarius vester diabolus circumq̄rens quē deuoret, cui resistite fortes in fide*. Ex quo patet, q̄ diabolus circumq̄rens ad persuadendū contra fidem. Ad tertiu dicendū, q̄ quāuis habitus charitatis sit altior, & nobilior, quā habitus fidei, tñ per vnū actū peccati mortalis amittitur. Sic non est inconueniens, q̄ habitus fidei per aliquod peccatū amittatur. habitus. n. a deo infusi libere a deo dantur, sic & iuste a deo subtrahuntur. s̄m dispositionē subiectorum Nec talis subtractio proprie d̄ annihilatio, sed q̄ d̄ cessatio influxus diuini, sicut per clausurā fenestæ lux solaris subtrahitur sine aliqua annihilatio ne. Nec obstat, qd̄ obijcit de dæmonib. Tū quia odiū dei, & alia, q̄ pertinent ad malitiā eorū, licet sine pessima, non tñ sunt demeritoria, cū tā sint ipsi in termino dānationis, & sic non pōt mereri nec demereri. Secus est de viatorib. qui per peccata demerentur. vt ab eis subtrahantur dona dei. Tū quia ex hoc, qd̄ d̄ ab Apostolo, Dæmones credūt, nō est necessariū concedere, q̄ habeant fidē ēt informē, sed tñ actū fidei, qui est credere. Non. n. credūt ex habitu ad hoc inclinante, sed coacti ex signorū euidentiā, & frequentia, & ex perspicuitate naturalis intellectus, sicut ēt, qui operatur iusta solū ex coactione, non d̄ iustus quasi habens habitū iustitiæ. At quartū dicendū q̄ actus fidei est dignior simplicitate ceteris habitibus acquirātis intellectualib. inquantū h̄t certiorē causam, eo q̄ fides innitur diuine veritati, quod non sicut alij habitus intellectuales acquirāti, licet sint certiores s̄m, q̄. l. f. quo ad nos. Nec ēt certitudo fidei acquirāte est similis certitudini fidei infusæ in adh̄erentis firmitate. Illa. n. quorū fides acquirāte ex narratione ass̄ua seu relatione humana, per q̄riā corrūpuitur p̄ assuefactionē, ne cōtingit in alijs habitibus acquirātis. Certitudo aut, q̄ est per fidē a deo infusam, non pōt corrūpi p̄ talia, vt dicit apostolus Petrus dicit. *Ne probatio fidei vestra multo preciosior sit auro*, &c. i. Pet. i. b. H̄t ēt fides infusa nobilitatē efficit, & purificationē cordis, iuxta illud Act. 15. c. *Fide purificans corda eorū*. Ad quintū dicendū, q̄ fides seu credulitas, q̄ ex sola reuelatione hūana acquirā. nō est fides theologica de qua loquimur: Nā fides theologica nō assentit alicui credibili, nisi q̄a est a deo ordinatū, & sanctis reuelatū. vñ ipsi veritati diuine innitur tanq̄ medio. vñ si aliquis crederet oīa, q̄ a fidelib. creduntur, non tñ ea crederet tanq̄ a deo reuelata, talis non h̄ret fidē theologicā. Sicut si aliq̄ h̄ret notitiā alicuius conclusionis geometricæ p̄ mediū dialecticū tā, ex hoc non acquireret habitū geometricū de illa conclusione. Ex quib. patet, q̄ prædicta verba Apostoli de fide in hoc cōtenta intelligēda sunt p̄t in Glo. mō supra dicto.

ADDITION II.

In e. c. vbi d̄ in Post. Et ideo hæc prædixit Moyses Deure. 33. Sententia horū duorū versū. f. *Ipsi me prouocauerunt*, &c. & Ego prouocabo eos, qui in carmine Mosaiico continentur. h̄t proprie in additione Deure. 32. super eisdē versibus, Et ibidē oñditur quod Moyses statū hodiernū Iudæorū a Christo recedentiū prænotificauit: Quod proprie concordat cum intentione Apostoli in hoc loco. Sed q̄ illa additio est aliquantū prolixa, iō remitto ibi.

CAP. XI.

a Dico ergo. Quia tot auctoritatibus confutauit Iudæos, insultare possent Gentiles, dicentes eos ex toto repulso esse, contra quos incipit sic. **b** Nunquid deus repulit. &c. Theop. Nam si populus in-

CAP. XI.
Dico ergo. Nunquid deus repulit populum suum? Absit. Nam, & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit

credul⁹, & inobediēs factus est, ea propter castitā sunt promissiones? Respondet, **M**inime. Nō enim repulit deus populū suum quem scierat idoneū esse antequam fidem reciperet, quandoquidem, & ego Israelites sum, &c. **Augustin.** Ex illo

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Dico ergo. Hic consequenter apostolus ostendit ass̄tū suū erga Iudæos, compescendo Gētilēs ab eorū insultatione, per hoc n. causabat̄ discordia ex parte Gentium, quia incredulitatem Iudæicā etiam conuersis de Iudaismo improbant. quod v̄ p̄mitit Apostolus primorationibus sumptis ex casu Iudæorum, secundo ex conuersione Gētilium, ibi. Quod si aliqui ex ramis, tertio, ex consideratione diuinarum iudiciorum, ibi. Nolo autem vos ignorare. Circa primū ponit tres rationes prima est, quia casus Iudæorū nō est v̄niuersalis, secūda,

da, quia non est inutil sibi, Dico ergo, tertia, quia non est irrecuperabilis, ibi: Verbis enim dico. **Primū** ad huc in duas, quia primo declarat̄ propositū, secūdo, concludit̄ int̄tū, ibi: Quid ergo. **Primum** autem declarat̄ exemplo duplici, & **primum** est sui ipsius, dicit̄ igitur. **2** Nunquid deus, generaliter. **3** Populum suum, scilicet, Iudæum, q̄ si dicebatur populus peculiaris dei. **4** Absit. Nā & ego Israelita sum, &c. qui tamen sum vocatus, non solum ad s̄lem Christi, sed etiam ad eius apostolatū, ideo concludit̄. **5** Non repulit, deus. i. predestinavit de Iudæis, vt patet in Paulo, & alijs apostolis. **Secundum** exemplum de Elia, qui crederet totū populo

Impugnatio
tium.
Ka. 53. a.

1. Petr. 5. d.

E

F

Diuisio.

A populo Israel quicumque in Christo crediderunt, illi sunt filij promissionis, deputantur in semine, & pertinent ad hereditatem dei. Hinc sunt Ioseph homo iustus, virgo Maria, Iohannes Baptista, parentes eius, Simeon senex, Anna vidua, beati Apostoli, Nathanael, Ioseph, multitudo, quæ precedebat, & sequebatur, dicens,

Benedictus, qui venit, & illi quorum die vno tria, & alio quinque milia baptizati sunt, sancti diaconi, & tot ecclesie Iudææ, quæ in Christo erant. Hinc

† ante agnouerat.

† 3. Re. 19. b.

† subuertit.

† Ibidem d.

Psal. 94.

& ipse Paulus manens lupus rapiens prædam, & ad vespertinum diuidens escas, Nam quod ait, *Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit*, illi Psalmo respondet vbi scriptum est, *Quoniam non repellat dominus plebem suam.*

B & cætera.

August. lib. de bono. perfect. & in psal. 94.

Pro prædestinavit, posuit. Sic enim debere accipi, ex sequentibus patet, ideo autem dixit, præscire, ne iterum Iudæi superbiat ex eo, quod dixit, eos non repulso, & plebem dei.

b *An nescitis.* Quia reliquias in hoc tempore, sicut cum Elias solus sibi videretur, qui si ignorauit, & alios præter se reseruatos, non mirum si isti ignorent.

Ser. 7. de verbis domini.

c *Reliqui mihi, &c.* Aug. Solum te putas esse seruum bene laborantem? Sunt & alij me timentes, & non pauci. Nam septem millia ibi habeo. Et adiunxit, Sic ergo, & in hoc tempore. Crediderunt aliqui Iudæi, & multi fuerunt reprobati, sicut ille, qui vulpium fouens gestabat in animo. Quid est autem, reliqui mihi? Ego illos elegi, quia vidi mentes eorum de me præsumentes, non de se, nec de Baal, non sunt mutati. Sic sunt, vt a me facti sunt. Et tu, qui loqueris, nisi de me præsumeres, vbi esses? Nisi gratia mea plenus esses, nõne ante Baal etiam ipse genu flecteres? Noli ergo in hoc gloriari, vt putares te in seruitio tuo non habere conseruos. Sunt quos elegi sicut, & te, &c. Caue igitur, o Christiane, caue superbiam. Licet enim imitator sanctorum sis, totum semper gratie reputa, &c.

d *Septem milia.* Per septenarium, vniuersitas, per millenarium perfectio designatur.

e *Si ergo.* Quia tunc erant multi, & si nesciret Elias. Ergo sic, id est, ita latenter, vel per eandem gratiam.

Sic ergo, & in hoc tempore, &c. Haymo. Id est, in Domini aduentu, & Apostolorum prædicatione, reliquie saluæ factæ sunt

a Deus plebem suam, quam præsciuit. An nescitis quid dicit scriptura in Elia quemadmodum interpellat deum pro

b Israel: Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærent animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal. Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non

c ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

d ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

e ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

f ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

g ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

h ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

i ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

k ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

l ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

m ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

n ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

o ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

p ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

q ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

r ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

s ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

t ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

u ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

v ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

w ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

x ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

y ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

z ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

aa ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ab ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ac ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ad ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ae ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

af ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ag ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ah ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ai ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

aj ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

ak ptum est, *Septem milia virorum, qui non curauerunt genua sua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tempore reliquie secundum electionem gratie dei saluæ fient. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõest gratia. * Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consequutus: Electio autem consequuta est, cæteri vero excæcati sunt. Sicut scri-

non fuit ex operibus legis, per quæ putabant se iustificari posse illi, qui in infidelitate remanserunt.

f * *Alioquin gratia iam non est gratia.* Hoc est, si aliter salui facti sunt, quod non potest fieri, nisi gratia dei, ergo ipsa gratia iam non erit gratia, sed meritum.

g *Quid ergo?* Audito, quod reliquie saluæ factæ sunt gratia non ex operibus, quid ergo dicendum est?

h *Electio autem consequuta est.* Electio gratie est, non meritum. Excæcatio vero meritum est. Excæcati enim sunt, quia credere noluerunt, sicut illi, quia voluerunt crediderunt. Misericordia igitur, & iudicium in ipsis voluntatibus facta sunt a deo. Illis, vel per misericordiam gratiam apponente, ipsos verò per iudicium excæcati permittente. Quicumque enim cum intellexerit, & credere noluit, id debet consequi, quod vult, ne de cætero possit credere. In voluntate ergo sua adiuti sunt, vt quia scientes verum dicebant esse fallum, de cætero non intelligerent, quod verum est, hoc meretur inuidia malæ voluntatis, non ita de his, qui errore hoc agunt.

i *Sic ergo, & in, &c.* scilicet, legis noue.

ii *Reliquie secundum elec. gratie dei, &c.* scilicet specialiter aliqui ex Iudæis ad hoc electi ex gratia dei salui facti sunt per fidem Christi, sicut patet de apostolis, & de alijs primis credentibus, qui fere fuerunt omnes de Iudæis.

iii *Si autem gra. sal. fa. sunt,* dicto modo.

iiii *Iam non ex operi.* scilicet, legis, quæ hoc facere non poterant, vt supra dictum est.

v *Alioquin gratia.* Quia quod redditur ex operibus, debitum est, & non gratia.

vi *Quid ergo?* Hic concluditur intentum, scilicet, quod casus Iudæorum non est generalis. dicit ergo, *Quid ergo,* supple sequitur ex dictis.

vii *Quod quærebat Israel.* id est, maior pars populi.

viii *Hoc non est conse.* scilicet, iustitiam per fidem Christi, cuius aduentum expectabant Iudæi.

ix *Electio autem consecuta est.* id est, Apostoli, & alij ad hoc electi.

x *Cæteri vero ex. sunt.* manentes in infidelitate.

xi *Sicut scriptum est.* Isa. 6.

NICOLAUS DE LYRA.

pulum ad idololatriam conuersum, & omnes alios prophetas occisos, & tamen non erat ita, & hoc est, quod dicitur.

1 *An nescitis quid dicit scriptura in Elia.* quasi dicat. scire debetis.

2 *Quemadmo. interpel. De. pro Israel.* non zelo vindiçtæ, sed amore iustitiæ. 3. Reg. 19.

3 *Domine prophetas tuos occiderunt.* vt non remaneant cultores dei.

4 *Altaria tua suffoderunt,* vt non inueniatur locus te colendi.

5 *Et ego relictus sum solus.* Sic enim credebatur, quia spiritus non semper tangit corda prophetarum, nec de omnibus, vnde dixit Elifæus 4. Reg. 4. d. de Sunamite, *Anima enim eius in amaritudine est, & dominus celauit a me.*

6 *Et quærent animam meam.* Vt nihil remaneat de cultu diuino.

7 *Sed quid dicit illi diuinum responsum,* ad repellendum eius dictum.

8 *Reliqui mihi.* id est, conseruauit.

9 *Septem milia. vi. qui non cur.* Et ideo non es solus. consequenter

ter applicatur ad propositum.

10 *Sic ergo, & in, &c.* scilicet, legis noue.

11 *Reliquie secundum elec. gratie dei, &c.* scilicet specialiter aliqui ex Iudæis ad hoc electi ex gratia dei salui facti sunt per fidem Christi, sicut patet de apostolis, & de alijs primis credentibus, qui fere fuerunt omnes de Iudæis.

12 *Si autem gra. sal. fa. sunt,* dicto modo.

13 *Iam non ex operi.* scilicet, legis, quæ hoc facere non poterant, vt supra dictum est.

14 *Alioquin gratia.* Quia quod redditur ex operibus, debitum est, & non gratia.

15 *Quid ergo?* Hic concluditur intentum, scilicet, quod casus Iudæorum non est generalis. dicit ergo, *Quid ergo,* supple sequitur ex dictis.

16 *Quod quærebat Israel.* id est, maior pars populi.

17 *Hoc non est conse.* scilicet, iustitiam per fidem Christi, cuius aduentum expectabant Iudæi.

18 *Electio autem consecuta est.* id est, Apostoli, & alij ad hoc electi.

19 *Cæteri vero ex. sunt.* manentes in infidelitate.

20 *Sicut scriptum est.* Isa. 6.

A *Dedit illis*, Malam compunctionem hoc signat, quia sepe fit, ut etiam bonum sit homini molestum, ut Phariseis doctrina Christi: & sic spiritum compunctionis appellat mentem invidentem, qua inviderunt doctrinae Christi.

b *Vsq; in ho.* id est, quando poterit dici hodiernus dies, id est: vsq; in presentem diem, omnium ad quos hoc scriptum perueniet.

c *Mensa. i.* scriptura. *eorum.* id est, ipsis primo oblata est. & *coram ipsis* posita, quia in eius carnalibus observationibus delectantur. Vel, *coram eis.* Quia si rationem vel lent attendere, possent intelligere.

d *In laqueum. &c.* Sicut seipos acerum mihi obtulerunt, sic fiat illis, coram ipsis, quia iniquitatem doverunt, & in ea perstiterunt.

e *In laq. &c.* Scriptura quae intelligentibus est panis, illaqueat, dum male intelligitur, & pro ea predicatio Christi respicitur. Fuit & causa captiuitatis, dum zelo eius Christum occiderunt, & in illa captiuitate causa scandali & opprobrii, & post causa aeternae damnationis, quae specialiter retributiono dicitur.

c *Obscu. ocul.* Quia sine causa non viderunt, fiat eis non videre.

Obscur. ocul. Haec verba non optantis voto, sed praedicentis officio dicuntur.

f *Dico ergo, Nunq.* Quia dico excecatis auctoritate prophetarum, putatis quod irrecuperabiliter & sine utilitate? Sed casus eorum prodest, & possunt restitui, ne quis eos despiciat.

***** *August.* Iudaei qui Christum occiderunt, & in eum credere noluerunt, quia oportebat eum mori & resurgere, vastati infeliciter a Romanis, funditusq; a suo regno, ubi iam eis alienigenae dominabatur, eradicali, dispersiq; per terras, per scripturas suas testimonio nobis sunt prophetias non nos finisse de Christo. Quas plurimi eorum considerantes, & ante passionem, & maxime post eius resurrectionem, crediderunt in eum.

eum. De quibus predictum est. *Reliquiae saluae fient.* Ceteri vero D excecati sunt, de quibus dictum est, *fiat mensa eorum in laqueum.* &c. Psal. 68.

***** *Theophylac.* Cum abunde satis eos reprehendisset, nunc consolationem eis ineditatur, utq; interrogat. Nunquid impegerunt ut caderent? Hoc est, Nunquid incurabiliter deli-

querunt? Haud quamquam. Impegerunt enim, verum non ut caderent omnino, ut nunquam erigi possent. Etenim seruabuntur circa tempus consummationis, ut in progressu orationis dicit. *g Salus.* Dum diuisi per mundum in testimonium sunt non fides de Christo esse prophetias.

h *Psal. xxi.* Hoc sepe factum est, & plenius fiet in fine seculi, quando Iudaei Christianos sequentur in fide Christi. Tunc enim manus Moysi reuocabitur in sinum, tunc Moyses noster reuertetur ad matrem, & ad fratres. Potest etiam intelligi, ut gentes Iudeos emularent, id est, credant, sicut & ipsi credebant. Vel ut Dei emulatione circa opera

eorum mala moueantur. **i** *Quod si.* Dixit delictum Iudaeorum prodesse: quod si est, tunc magis conuersio eorum.

k *Quanto magis.* i. si malum eorum vertit Deus in bonum, i. in diuitias mundi, multo magis bonum eorum, cum in fine plenitudo eorum conuersa ditabit Gentes doctrina & exemplo, in quo ostendit nec inutile, nec irrecuperabilem casum eorum.

***** *Origenes.* Considera in his Dei sapientiam, quo apud eum ne ipsa quidem delicta & lapsus absque utilitate sint. Sed cum vnusquisque ex propositi sui libertate delinquit, dispensatio diuinae sapientiae hoc ipso in quo illi damno suae negligentiae pauperes fiunt, alios diuites facit.

***** *Haymo.* In Iudaeorum delicto, salus gentibus est procurata, quia nisi Iudaei perissent, nequaquam gentes saluarentur. Delictum dei quasi derelictum: & delictum fit in cogitatione, peccatum vero in operatione. Sed Apostolus indifferenter ponit delictum pro peccato. Delictum ergo Iudaeorum mors Christi fuit, & cor impenitens cum infidelitate, cuius morte

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dedit illis Deus spiritum compunctionis.* id est, inuidiae pungentis corda eorum ex odio Christi & suorum fidelium: ex quo secuta est excecatio & obduratio. ideo subditur.

2 *Oculos ut non videant & aures ut non audiant, &c.* David dicit de eodem Psal. 28.

3 *Fiat mensa eorum, &c.* id est, sacra scriptura, in qua nutriti fuerunt Iudaei.

4 *Coram ipsis in laqueum, &c.* Ex odio enim Christi moti fuerunt legisperiti ad deprauandum scripturas de Christo loquentes. sicut plenius ostendi in pluribus locis veteris Testamenti, & sic ipsi sequentes eos erroribus sunt illaqueati.

5 *Et in captionem, &c.* per Titum Vespasianum.

6 *Et in scandalum, &c.* Quia nobiles eorum fuerunt ducti ad tormenta ad infamandum populum de rebellionem & infidelitate erga Romanos.

7 *Et in retributionem illis, &c.* Haec enim in vindictam mortis Christi contigerunt eis. Luc. 19. Et quia ex praedictis secuta est excecatio illorum & obduratio. ideo subditur.

8 *Obscurentur oculi eorum ne videant, &c.* quantum ad excecationem intellectus.

9 *Et dorsum eorum, &c.* id est, voluntas sic nominata, quia debet supportare omnia.

10 *Semper incurua, &c.* quia per obdurationem efficitur tortuosa.

11 *Dico ergo.* Hic ostenditur, quod casus Iudaeorum non fuit inutilis: ex hoc enim occasionaliter factum est, quod apostoli relinquentes Iudaeam transferunt ad conuertendum gentes

per orbem. Act. 15. sicut iam allegatum est supra, & hoc est quod dicitur.

12 *Nunquid sic offenderunt, &c.* Iudaei.

13 *Vt caderent.* scilicet, & nulla sequeretur utilitas.

14 *Absit.* quia secundum quod dicit Augu. in ench. Deus adeo est omnipotens & bonus, quod non permetteret mala fieri nisi ex eis eliceret maiora bona. ideo subditur.

15 *Sed illorum delicto salus est Gentibus, &c.* occasionaliter modo praedicto.

16 *Vt illos emularent, &c.* id est, imitentur. Iudaei enim qui modo conuertuntur, & multo magis circa finem mundi detecta fallitate Antichristi, in hoc imitantur & imitabuntur Gentiles conuersos ad fidem Christi.

17 *Quod si deli. eo.* scilicet Iudaeorum.

18 *Diuiti sunt mundi.* occasionaliter modo dicto.

19 *Et diminutio eorum, &c.* id est, pauci viri simplices & illiterati, & quasi nullius reputationis, quales sunt apostoli.

20 *Diuitiae sunt Gentium, &c.* quia fundauerunt ecclesias inter Gentes.

21 *Quanto magis plenitudo eorum, &c.* supple erit magnum bonum in finali conuersione eorum.

22 *Vobis enim.* Hic consequenter reprimat insultationem Gentium, per hoc quod casus Iudaeorum non est irrecuperabilis, quod ostendit exemplo duplici, scilicet patriarcharum & apostolorum, qui fuerunt Iudaei: propter quod Apostolus se laboraturum ad conuersionem eorum dicit. *Vo. enim di. Gen.* ne insultetis Iudaeis.

Gentes sunt redēpti: & sacro baptisate abluti: quos debēt
A Iudei emulari in fide, vt credētes sicut illi credūt, talui fiant.
 a *Quandiu.* Et si Apostolus Gentibus honorificabo ministerium ultra hoc quod debeo superaddendo, vt etiam de Iudæis laborem tentans: si hac non succedit via, aggrediat alia, quod non facerem, si de salute eorū desperarem.

* Theophilac. Rursum Iudeos consolans, gentium cristas deiecit, inquitens. Lau do vos gentes propter duo hęc. Alterum quia mihi necessarium est tanquam religionis vestre institutori, glorificare ministerium meum, hoc est, vos: alterum vt ad emulationem permoueam carnem meam, hoc est, secundum carnem cognatos mihi Iudæos. Per carnem genuinam nature propagationem, & affectum amoris nature erga eos conuolstrauit. Et seruem, nō dixit, omnes: sed aliquos. Clanculum autem eorum duritiam subindicat, fortasse enim contentione & emulatione quadam accenti, imitabuntur gentes, & cre dent aliqui.

b *Si enim amissio.* * Theophilac. Si iratus ipsis Deus, alia donatur alijs, hostesque amicos fecit: quando ipsos assumpti ac receperit denuo, quid non donaturus est? Vita nāque ex mortuis tunc erit, hoc est, infinita plane bona: hoc enim per vitam indicat: simul autem & alius quiddam innot. Quemadmodum inquit ex mortuis resurrectio non propter Iudæos continget, sic aliorum salus propter ipsos non aderit præsto, nisi illi fidem habuerint. Quæcunque enim pro ipsis dicere videtur, ea dicit frigidam gratiam illis impertiens, vt medici haud raro laborantibus solent.

c *Quod si deliba.* Dixi quod assumptio eorum erit multum utilis: quam ne dicatis non posse fieri, quasi totum genus sit repudia-

pudiatum. Quia si delibatio, id est, pauci de illis assumpti, vt D apostoli & alij discipuli sunt sancti.
 d *Et massa.* id est, genus potest sanctificari.
 Ambrosius. Est autem delibatio parua ex aliqua re assumptio ad experimētum totius massę, vt ex cibo vel potu.

e *Et si ra.* id est, patriarchę, a quibus contrahunt sancti humorem fidei.
 f *Et rami.* qui de eorum genere excreuerunt in eis fundati.
 * Augustinus. Frangantur superbi rami, humilis inseratur oleaster: maneat tamen radix, illis præcisus, istis receptis. Vbi manet radix? In patriarchis. Et enim patria Christi, populus Israel, quia ex eis venit secundum carnem. Sed huius arboris radix Abraham, Isaac, & Iacob patriarchę sancti. Et ubi isti? In requie apud Deum, in honore magno, &c.

* Haymo. Patres veteris testamenti sunt massa & radix: rami, qui ex illis procefferunt Apostoli. Sicut ergo radix bona bonum succum diffundit per ramos, ita Apostoli qui originem duxerunt a sanctis patribus, & eorum fidem imitati sunt sancti & boni rami fuerunt. Potest & per radicem intelligi Christus, per ramos Apostoli alijque credentes.

g *Quod si aliqui ex ramis.* * Ireneus. Moyses Aethiopiſſam accepit uxorem, quā Israelidem fecit, præ significans quoniā oleaster inseritur in oliuam, & participans pinguedinis eius erit. Per nuptias Moyſi, nuptiæ Verbi ostēdebantur, & per Aethiopiſſam cōiugem, ea quę ex gentibus est Ecclesia manifestabatur: cui qui detrahunt, non erunt mundi. Leprosi enim erunt (vt Maria) & abicientur a iustorū castis.
 h *socius:* in spe promissionis: hoc contra morē. Bona enim arbor in non bonam inferi solet, hic non bonā in bonam.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quandiu quidem.* Gal. 2. b. Creditum est mihi euangelium præputij, sicut & Petro circumcissionis.
- 2 *Ministerium meum ho.* addendo ultra debitum, scilicet, laborando pro conuersione Iudæorum cum tamen ex officio teneat solis Gentibus prædicare.
- 3 *Si quomodo ad amu,* id est, ad imitandum me.
- 4 *Prouocem car. me.* id est, Iudæos, de quibus carnaliter deicendit, vt dicit in princip. huius ca.
- 5 *Et sal. fa.* Sciebat enim Apostolus, quod nondum erat tempus conuersionis eorum ad plenum, & quod istud sit utile ad bonum, ostendit dicens.
- 6 *Si enim amiss. eorum,* per infidelitatem.
- 7 *Reconciliatio est mundi,* & c. occasionaliter, vt prædictum est.
- 8 *Quę assump. eorum ad fidem.*
- 9 *Nisi vita ex mortuis.* quia Iudæi scientes scripturas conuersi ad fidem magis poterant proficere quam alij, vt patet de Paulo & Apollo & pluribus alijs. Et ad hoc inducit exemplum de Apostolis, di.
- 10 *Quod si delibatio sancta est.* id est. Apostoli, qui fuerunt quasi quedam delibatio de Massa Iudaica.
- 11 *Et si ra.* id est, patriarchę, qui fuerunt quasi radices plebis Iudaicę. per hoc intendit Apostolus ostendere, quod Iudæi sunt habiles ad bonum, & quantum ad hoc tenet similitudo.

- 12 *Quod si ali.* Hic consequenter Apostolus reprimit Gentiles ab insultatione Iudæorum ratione sumpta ex conuersione Gentium. & primo facit ad propositum: secundo, remouet obiectionem in contrarium, ibi: *Dicis ergo.* Ratio autem consistit in hoc quod licet multitudo Iudæorum ceciderit per infidelitatem, tamen per aliquos eorum stantes in fide, scilicet, Apostolos & alios discipulos Gentiles conuersi sunt & inserti arbori procedenti per fidem in imitatio ne patriarcharum. & hoc est quod dicitur. *Quod si aliqui ex ra.* id est, ex Iudæis procedentibus secundum carnem ex patriarchis, qui fuerunt radix arboris.
- 13 *Fracti sunt,* per infidelitatem suam.
- 14 *Tu autem cum oleaster.* id est, oliua syluestris ad bonum fructum inhabilis, quia Gentiles nō habebant legem & prophetas, nec etiam cultum Dei, sed erant idololatrię dediti.
- 15 *Inserus es in il.* id est, ramis stantibus qui sunt Apostoli & alij fideles Iudæi.
- 16 *Et socius ra.* id est, fidei patriarcharum.
- 17 *Et pinguedinis oliuę factus es,* & c. id est, Christi doctrinę & gratiæ.
- 18 *Noli gloriari aduersus ramos.* id est, Iudæos per infidelitatem fractos.
- 19 *Quod si gloriaris,* & c. supple, hoc est inaniter.
- 20 *Non tu radicem portas, sed radix te,* & c. quia Gentiles bonū suę conuersionis habuerunt ex Iudæis, & non ecōuerso.

Dicis

A Dicis ergo fr. Q. Non contra stantes, tñ cōtra eos licet glo
 Ariari, qui caulā infertionis meæ repulsi sunt. Quod remouet
 Apostolus, ita. Benedicis: quia verum est, quod fracti pp in-
 credulitatem sunt: tu stas fide, i. non merito tuo, sed gratia
 Dei: & ideo noli superbire, ne & tu frangaris per superbiam, vt
 ille per incredulita-
 tem. Non es stabilis,
 si per quos stas, de-
 struis. Facile decipi-
 tur, qui alienis malis
 gaudet.
 b Fide stas. Dei est
 beneficium, quod tu
 stas, non tuum meri-
 tum.
 c Sed time. Ne tante
 gratiæ beneficium
 amittas, & in suppli-
 cium incidas. Castus
 enim timor est cum
 eauter anima ne Deus
 illā deserat deserat.

B Hierony. Genti-
 les credentes instruit,
 ne gloriantur super
 Iudæorum lapsu, sed
 potius timeant ne &
 ipsi corruant. Alio-
 qui super tales qui in
 aliorum miserijs glo-
 riantur, effundit Do-
 minus quasi aquam
 iram suam.

* Idem. Ne cadent
 tibus Iudæis, Genti-
 lis exulteret, & alienam
 ruinam suam ædifi-
 cationem putet: sed
 vnusquisq; se ex suis
 viribus, non ex alte-
 rius imbecillitate me-
 tiatur.

* Ambros. Non li-
 cuit tibi scire homo,
 alta sapientiæ: ideo tibi scriptum est, Noli altum sapere, sed
 time. Quid curiosè quæris inuestigare, quod tibi non expe-
 dire scire, nec cognoscere datur? Paulus audiuit secreta, quæ
 prohibitus est aliis intimare. Quomodo ergo homo quod
 non audiuit, inquit? Imperatoris tibi non licet scire con-
 filia, & vis scire diuina?
 d Si enim. Iudæis non pepercit Deus, qui à sanctis patribus
 originem ducebant: ex quorum etiam Gente ipse carnem
 assumpsit: multo minus vobis parcat, si à fide recesseritis,
 vel in superbia intumueritis.

e Vide ergo bonitatem, & c. & c. Oecum. Ad Deum eiusque gra-
 tiam totum refert negotium, Neque enim ait: Vide quan-
 tum laboris habuisti, bonorumque operum.

g Si permanseris in bonitate. Si digna Dei benignitate opera D
 tuis fueris: neque enim tibi sola fide opus est.
 f Seueritatem autem Dei. Quod eis non pepercerit, eo quod
 patrum virtute indignos ipsos inuenerit.

* Chrysostr. Harum vtraque salutem nostram magnopere
 conducit. Neque enim
 ea tantum dicenda
 sunt: quæ pertinent
 ad iram, verum etiam
 quæ ad moderatio-
 nem, vt neque in de-
 sperationem cōijctas
 auditores, neque in
 socordiam.

h Contra naturam. August. in ps.
 13. & 50.
 Dicitur quod est con-
 tra consuetudinem
 naturæ, vt furculus
 fructum radicis ferat.
 Deus tamen nihil cō-
 tra naturam facit, quia
 id est natura, quod
 facit. Summa natura
 opus Dei, contra quā
 nihil fit, sed contra
 consuetam nobis.

i Oli. Intelligitur hic
 fides patrum.
 k Nolo enim vos igno-
 rare, & c. Augustinus.
 Legis defensores, le-
 gis tractatores, legis
 doctores, legis intei-
 lectores, autorem le-
 gis crucifixerunt. O
 cæcitas. Ipsa est, quæ
 ex parte cecidit in Is-
 rael, vt crucifigere-
 tur Christus, & ple-
 nitudo gentium intra-
 ret.

* Gennadius apud
 Oecum. Ne magnū
 de vobis cogite-
 tis decepti, quasi ceteris sapientiores essetis: discite breui-
 ter horrendum omnino mysteriū, quod ineffabilem ostendit
 circa omnes Dei prouidentiam. Nempe, quod Israeli-
 tis præter electionem. (Nam hoc est quod ait, ex parte) ex-
 cæcatis, salutemque repellentibus, ad vos eam transtulit
 Deus. Vbi autem vos adoptati fueritis, rursus omnes quo-
 que illos gratia assumet. Nam hoc ipsum quoque attestatur
 Esaiæ oraculum. Vbi igitur omnes ingressi fueritis ad fidē,
 tunc etiam Israel credendo saluus erit. Israel autem vocat
 eos, qui in Iudaismo permanserant.

l Veniet ex Sion qui eripiat, & auer. & c. Theophylactus. Esa-
 iam rursus adducit clamantem: Quoniā veniet ex Sion qui
 possit seiuare, & purgabit Israelitarum peccata. Ecquando
 hæc

transiens à radice propria, vt patet ex dictis.
 11 Nolo enim. Hic Apostolus reprimat Gentiles ab insulta-
 tione Iudæorū rōne sumpta ex consideratione diuinorū iu-
 dicioꝝ. Et diuiditur in tres, primo ostendit Iudæorū præsentē
 execrationē & futurā illuminationē. secundo, declarat vtrius-
 que causam, ibi. Secundum euang. tertio ex dictis concludit di-
 uinæ sapientiæ profunditatē ibi. O altitudo diui. Circa primū
 dicit. Nolo enim vos ignorare, fratres. i. vos Gentiles conuersi ad
 fidē Christi, & sic per fidē facti fratres mei. 12 Mysterium
 hoc. i. secretū diuinū. 13 Vt non si. vo. i. secundum estimati-
 onem vestram. & hoc dicit Apostolus ad reprimendum
 eorū præsumptionem. & quid sit illud secretum ostendit,
 dicens. 14 Quia cæci ex par. & non ex toto. 15 Contigit
 in Is. quia apostoli & credentes prius de Iudæis fuerunt val-
 de illuminati. 16 Donec pl. g. in. fidem Christi recipiendo.
 Sciendum tamen, quod illud donec, non tenetur hic causa-
 liter, sed tantum consecutiue & occasionaliter, quia Iudæis
 excæcatis apostoli transferunt ad gentes conuertendas.
 17 Et sic, & c. sal. sa. in fine mūdi detecta fallitate Antichri-
 sti, quia tunc Iudæi constanter mortem suscipient pro fide
 Christi. 18 Sicut scri. est: Esaiæ. 59. 19 Veni. Ibi primo
 fuit fides Christi prædicata, & inde ad oēs alios deriuata de
 præterito, & deriuanda in futuro, sicut dixi plenus. Isa. 59.

transiens à radice propria, vt patet ex dictis.
 11 Nolo enim. Hic Apostolus reprimat Gentiles ab insulta-
 tione Iudæorū rōne sumpta ex consideratione diuinorū iu-
 dicioꝝ. Et diuiditur in tres, primo ostendit Iudæorū præsentē
 execrationē & futurā illuminationē. secundo, declarat vtrius-
 que causam, ibi. Secundum euang. tertio ex dictis concludit di-
 uinæ sapientiæ profunditatē ibi. O altitudo diui. Circa primū
 dicit. Nolo enim vos ignorare, fratres. i. vos Gentiles conuersi ad
 fidē Christi, & sic per fidē facti fratres mei. 12 Mysterium
 hoc. i. secretū diuinū. 13 Vt non si. vo. i. secundum estimati-
 onem vestram. & hoc dicit Apostolus ad reprimendum
 eorū præsumptionem. & quid sit illud secretum ostendit,
 dicens. 14 Quia cæci ex par. & non ex toto. 15 Contigit
 in Is. quia apostoli & credentes prius de Iudæis fuerunt val-
 de illuminati. 16 Donec pl. g. in. fidem Christi recipiendo.
 Sciendum tamen, quod illud donec, non tenetur hic causa-
 liter, sed tantum consecutiue & occasionaliter, quia Iudæis
 excæcatis apostoli transferunt ad gentes conuertendas.
 17 Et sic, & c. sal. sa. in fine mūdi detecta fallitate Antichri-
 sti, quia tunc Iudæi constanter mortem suscipient pro fide
 Christi. 18 Sicut scri. est: Esaiæ. 59. 19 Veni. Ibi primo
 fuit fides Christi prædicata, & inde ad oēs alios deriuata de
 præterito, & deriuanda in futuro, sicut dixi plenus. Isa. 59.

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Dicis ergo. Hic cōsequenter remouet obiectionē. secūdo
 infert cōclusionē, ibi. Vide ergo. Circa primū ponit obiectio-
 nē, dicēs. Dicis ergo. i. tu Gētilis insertus dicto nō argues sic.
 2 Fracti sunt rami. & sic possum gloriari cōtra ramos fractos, li-
 cet nō cōtra radicē, hic consequenter remouet dubiū, dicēs.
 3 Bene propter incred. i. bene dicis si dicas eos esse fractos pro-
 pter infidelitatem suam, non autem propter tuam insertio-
 nem, nisi occasionaliter tantum, & non per se.
 4 Tu autem fide stas. Quæ nō est à te, sed est donū Dei, pp q;
 non debes inde superbire, sed magis humiliari: ideo subdit.
 5 Noli altum sapere, sed time. Et subditur ratio.
 6 Si enim Deus naturalibus ramis. i. Iudæis superbientibus.
 7 Non pepercit. Eos grauius puniendo.
 8 Forte nec tibi parcat. Si superbiens. Nec dicitur hic forte,
 vt est nota dubij ex parte Dei, sed fertilitatis liberi arbitrij.
 9 Vide ergo bonitatem, & seueritatem. Hic ex prædictis conclu-
 dit, q. Gētilis cōuersus hēt materiā ex p̄dictis cōsiderādā in
 se diuinā bonitatē, per quā stat in fide & grā Ch̄i. & seueri-
 tatē iustitię eius in Iudæis excidētibus a fide Ch̄i & hoc est
 q. dicit: Vide ex bonit. & seuerit. Dei. & patet ex dictis litera vsq;
 ibi. 10 Sed & illi si non perma-
 serint in incre. quia tamus na-
 turalis maiorē hēt aptitudinē vt inferat ceteris paribus q̄ ex-
 traneus

transiens à radice propria, vt patet ex dictis.
 11 Nolo enim. Hic Apostolus reprimat Gentiles ab insulta-
 tione Iudæorū rōne sumpta ex consideratione diuinorū iu-
 dicioꝝ. Et diuiditur in tres, primo ostendit Iudæorū præsentē
 execrationē & futurā illuminationē. secundo, declarat vtrius-
 que causam, ibi. Secundum euang. tertio ex dictis concludit di-
 uinæ sapientiæ profunditatē ibi. O altitudo diui. Circa primū
 dicit. Nolo enim vos ignorare, fratres. i. vos Gentiles conuersi ad
 fidē Christi, & sic per fidē facti fratres mei. 12 Mysterium
 hoc. i. secretū diuinū. 13 Vt non si. vo. i. secundum estimati-
 onem vestram. & hoc dicit Apostolus ad reprimendum
 eorū præsumptionem. & quid sit illud secretum ostendit,
 dicens. 14 Quia cæci ex par. & non ex toto. 15 Contigit
 in Is. quia apostoli & credentes prius de Iudæis fuerunt val-
 de illuminati. 16 Donec pl. g. in. fidem Christi recipiendo.
 Sciendum tamen, quod illud donec, non tenetur hic causa-
 liter, sed tantum consecutiue & occasionaliter, quia Iudæis
 excæcatis apostoli transferunt ad gentes conuertendas.
 17 Et sic, & c. sal. sa. in fine mūdi detecta fallitate Antichri-
 sti, quia tunc Iudæi constanter mortem suscipient pro fide
 Christi. 18 Sicut scri. est: Esaiæ. 59. 19 Veni. Ibi primo
 fuit fides Christi prædicata, & inde ad oēs alios deriuata de
 præterito, & deriuanda in futuro, sicut dixi plenus. Isa. 59.

Homil. in 9.
c. 11a.

August. in ps.
13. & 50.

Ser de illumi-
nat exci nau.

Isa. 59. d.

hæc

hæc erunt? Quando abstulero peccata eorum, hoc est, cum per baptismum eos dimissione noxæ donauero. Quare cum nondum hæc adsecuti sint (sunt enim indurati & excecati) in posterum hæc consequentur.

a Impietatem. Legalis obseruantia cultum. Cultus Iudeorum ab aduertu Christi est impietas.

b Absule. Hoc erit in fine quando prædicatione Elze & Enoch conuerterentur Iudæi, unde per Malachiam: *Mittam vobis E-
tham Thesbitem qui conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres.* ut intelligant filij ut patres, i. ut propheta intellexerunt.

c Secundum tuum. &c. Augustinus. Vel ita Tunc conuerterentur: sed modo inimici quidem sunt Christi, & quidem nostri. Iterum ex se ex suo, scilicet, vitio. Sed hoc est secundum euangelium & propter vos, id est, ad profectum euangelij & vestrum.

d Inimici. pro. Ostendit hoc ex Dei dispositione ne prouenire. Ex enim possunt inimicari, quod proficit euangelio, Deo vrente malis ad bonum, ut cum faciant contra voluntatem Dei, impleatur voluntas Dei sapienter omnia disponens.

* August. Quid est, secundum euangelium quidem inimici propter vos. nisi quod eorum inimicitia qua occiderunt Christum, euangelio sicut videmus sine dubitatione profecit? Et hoc ostendit ex Dei dispositione venisse, qui bene uti nouit etiam malis, non ut ei profint vasa iræ, sed ut ipso illis bene vrente protulit vasis misericordia. Est ergo in malorum potestate peccare, sed Dei diuidetis tenebras & ordinatis eas, ut hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur nisi voluntas Dei. Tanta quippe ab inimicis Iudæis manus Dni & consilium prædestinavit fieri, quanta necessaria fuerant euangelio propter vos. Sed quid est, secundum electionem dilecti propter patres? Nunquid inimici illi qui in suis inimicitijs perierunt, & adhuc petunt, sunt dilecti? Absit. Vtriusque licet inter se contrarium, id est, inimici & dilecti, quamuis non in eodem homine, tamen in eandem gentem conuenit Iudeorum, & ad idem carnale semen Israel, alijs eorum ad claudicationem, alijs ad benedictionem pertinentibus.

e Propter pa. Electi sunt dilecti propter patres, quibus hæc promissa sunt: quia non vocati ea vocatione qua multi non præfati qui tamen petunt. de qua dictum est, *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* sed ea qua electi, quæ sine mutatione: quia qui audit à patre venit ad filium, qui non perdit quicquam de omni dato: quisquis vero perit, non inde fuit, unde: *A nobis exierunt, sed ex nobis non fuerunt.*

f Sine panis. Secundum ele. & propter pa. sunt saluandi: quia dona, i. pro-

i. promissiones: & voca. i. electio ab æterno sunt sine penitentia, i. sine immutatione consilij Dei. Vel ideo dico sine electionem: quibus Deus fidem inspirat, sine præcedenti eorum penitentia inspirat. Sine peccato. Gratia Dei in baptismo non requiritur gemitum vel planctum, vel opus ali-

quod, nisi solam fidem: & omnia gratis condonat. hoc ideo, ne putent illos non posse accipere misericordiam, quia eos dolere non vident.

g Sicut enim. i. quare ratione vos olim permittit Deus non credere, scilicet, ne causam superbiendi haberetis postea conuersi.

h Ut ipsi. Experti, non per legem esse salutem, sed per gratiam: ut & sic per humilitatem consequerentur misericordiam.

* Origenes. Paulus altius intuens causas, quomodo Deus malum propositum non continuo resecat & excidat, sed compatitur & reseruat: proficiens quod aliquid boni in alijs facturus sit per alterius propositum mali: dixit non-

initio hominum malitiam arbitrij libertate pullulantem atque crescentem Deum resecare: sed permittere eos uti proposito suo, nempe quod sciat & prospiciat multorum profectum & vilitatem ex malitia eorum occasione confurgere. Et tantum apud Deum vitium locus est, ut & malitiæ opus, quamuis illi perniciose sit de quo procedit, beneficium tamen præstare dispensetur ei cui agones commouet, cum fuerit superata.

i Con. id est, permisit concludi. Hic videtur aliquo modo mysterium exponere. *Conclufit enim Deus omnia in infideli.* ut de amaritudine infidelitatis suæ penitendo confusi ad dulcedinem misericordie Dei credendo conuersi humiliores permanerent, ut & gratia muneris esset gratissima, & clamarent. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine.*

K Omnium. i. Iudeorum & Gentium, non quod nullum damnaturus sit, quod quidem falso opinati sunt. Valde. n. paruū sensum habemus ad discutendam iustitiam iudiciorum Dei, ad discutendum gratiam gratuitam nullis meritis præcedentibus redditam. Nec tam mouet nos, quod gratia præstatur indignis, quam quod æque indignis alijs denegatur.

Augustinus. Scio, quod sicut impossibilitas, ita & iniquitas non est apud Deum, & scio quod superbis resistit, humilibus dat gratiam. Illud vero obsecrum est, quare quibusdam indignis dat, quibusdam negat. aliquid ergo est in abdito & profundo iudiciorum Dei. Nec illud perspicuum est, quare hoc modo saluauerit Iudæos & Gentes, ut prius permitteret eos concludi in infidelitate.

l O altitudo diuini. &c. * Augustinus. Quarum diuitiarum est

Mat. 4. b.

† De consecr. p. 4. cap. sine deconsecra. † Dona quidem, & vocatio Dei diuini modi sunt ut eorum illum penitente non possit.

† per

† per vestri.

† De pen. di. 3. c. 10. am.

† Sap. 17. a.

L. de predestin. l. 1. c. 10. l. 1. cap. 16.

Mat. 20. b.

1. Ioan. 2. c.

August. lib. de præc. d. sanc. cap. 16.

Ambr. de fce. dil. sine pen.

E.

omne

† profi. tena.

Aug. 17. l. 1. c. 2.

Plal. 30.

Iaco. 4. August. lib. de spir. 8. c.

F

Epist. 5.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et hoc il. à me testa. id est, fides catholica in nouo Testamento publicata, & in Iudæis pro tunc complenda.
2 Cum ablu. p. c. eo. per fidem iustificantem.
3 Secundum eu. Hic consequenter ostendit vtriusque causam & primo excecationis. Cuius ponitur duplex causa. Vna est repulsio doctrinæ Christi quæ tangitur, cum dicitur: *Secundum eu. quidem ini.* Alia est inuidia de gratia Gentibus data, quæ tangitur ibi: *Propter vos.* consequenter ponit causam illuminationis, cum dicitur.
4 Secundum ele. autem cha. pro. pa. id est, propter merita patrum: aliqui nunc sunt ad fidem electi, & plures eligentur in fine mundi. Ad quod inducit rationem di.

5 Sine

- 5 Sine penitentia autem. id est, sine mutabilitate, quia apud Deum non est transmutatio. Iac. 1. c.
6 Sunt dona & vocatio Dei. id est, promissa facta patribus de donis eorum semini fiendis. & ideo implebuntur tempore suo. Et consequenter inducit ad hoc congruentiam: quia sicut Gentiles ante aduentum Christi fuerunt sub peccato idolatriæ, ita & post aduentum Iudæi dimissi sunt sub infidelitatis peccato pro maiori parte: & sic in istis & in illis ostenditur humana fragilitas in eorum peccatis, & diuina bonitas in beneficio vocationis. Iudæi enim nunc dimissi finaliter vocabuntur: ut dictum est. & hoc est quod dicitur. *Sicut enim aliquando, &c.* patet ex dictis in litera.
7 O altitudo diuinitarum. Hic ultimo concluditur ex prædictis profunditas diuinæ sapientiæ in suis iudicijs, & hoc dupliciter. Primo. n. con-

Est altitudo sapientie & scientie eius? Ex his sunt diuitie glorie eius in vasa misericordie que vocat in adoptione, quas diuitias notas vult facere per vasa ire que facta sunt in perditione. Et que sunt vix inuestigabiles? Misericordia, qua cuius vult miseret, non iniustitia, sed misericordie gratia, & que vult obdurat, non iniquitate: sed veritate vindicte.

Que igitur merita sua iactaturus est liberatus, cui si digna suis meritis redderentur, non esset nisi damnatus? Nulla ne igitur sunt, merita iustorum? Sunt plane quia iusti sunt, sed vt iusti fieret merita non fuerunt. Iusti enim facti sunt cum iustificati sunt, sed sicut dixit Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius.

Hilar. Humanæ infirmitatis est, religiosa confessio ex Deo hoc solum nosse, quod Deus est: Ceterum secreta illa & profunda imperispicabilis iudicij decreta, mens terrena non penetrat. Inuestigare quidem ea, pium est: sed inscrutabilia ea esse confitenda sunt: quorum alterum religiosæ voluntatis est, alterum imperispicabilis naturæ, &c.

Nazian. Orat. 16. Origen. lib. 1. periarcon, cap. 2. &c. Si quis querat, quare sic saluatur, cum multi alij modi saluationum sunt? hoc se nescire innuit per admiratione Apostolus. Nota per hoc, q. creaturas ortas esse cospicimus, Deum patrem, a quo oia habent principium minime esse dubitamus. Iterum quia si esset sine rone, quasi res fatua videret. Dum igitur rone (quæ procedit ex seipso, non ipse a ratione) proculdubio scimus habere, i. filium per que cuncta tam roneabiliter disposita cernimus, & a patre processisse fideliter credimus: & quia Deum patrem, eo q. talem habeat rone, & rone, eo q. a tali processit patre gaudere cognoscimus: & ideo gaudium illud & bonitatem esse spiritum ex vtroque procedentem, in quo spiritu omnia consistunt minime ambigimus: quod gaudium & benignitate, etiam vsq. ad creaturas peruenire nequaquam dubitamus: & ideo dicitur spiritus procedere, i. dari, non quantum ad patrem & filium, sed quantum ad homines, quia si aliquod bonum in aliquo videmus. per spiritum ei datum a patre, & filio credimus. Notandum, q. dicere rationem ex patre, bonitatem quoque & gaudium ex vtroque procedere, sicut dicit Aug. nihil aliud est quam filium generare. quod autem dicitur spiritus a patre & filio procedere, hoc est, mittitur, datur, & a seipso etiam.

- a Via eius. id est, in impletionem dispositionis, quia nec in exhibitione potest cogno sci quid disposuit.
- b Consil. Est vnigenitus filius eius, q. & angelus magni consilij appellatur.

NICOLAUS DE LYRA.

concluditur hoc ex Dei eminentia, secundo ex humana deficientia, ibi: Quis enim. Circa primū dicit: O altitudo diuitiarum sapientie & scientie Dei. i. profunditas vtriusque. sicut dicitur Ioannis quare 10. b. Puteus altus est, i. profundus: Et dicit sapientie quantum ad diuina, & scientie, quantum ad fienda circa homines quorum rationes non possunt a nobis attingi. Ideo subdit. 1. Quam incomprehensibilia. Quia supra capacitatem naturæ intellectualis sunt excessiua. 2. Quis enim. Hoc idem ostenditur ex nostre cognitionis deficientia, cum dicit: Quis enim cog. &c. q. d. nullus: quia oculus noster hnt se ad di-

ADITIO I.

In cap. 11. vbi dicitur: in postil. Si autem gratia salui facti sunt. dicto modo iam non ex operibus.

Si gratur quo ex auctoritate ab apostolo allegata quæ sumpta est 3. Reg. 19. de Elia concludat q. reliquæ illæ saluabunt ex gratia. Ad quod dicendum, q. hoc Apostolus ostendit ex hoc, q. in rōso diuino ad Eliā dicitur: Reliqui mihi septem milia virorum. Non enim dixit relictū sunt aut relinquuntur, sed reliqui mihi, vt manifeste ostendat quod ex sua mera gratia & liberalitate eos reliquit.

ADITIO II.

In eo. c. vbi dicit in postil. Et dorsum eorū. i. voluntas sic nominata. Quod hic dicit dorsum. non est necesse q. per hoc intelligatur voluntas, prout in Postil. sed plane potest intelligi de dorso. Incuruat enim dorsum alicuius per aggrauationem ponderis. Vñ quia Iudæi in hac captiuitate exillētes in vindictā mortis Christi cōtinue aggrauantur per iuga & seruitutes dñorum, idcirco dorsum eorū semper incuruari ex talibus: & quia istā nō credunt eis euenire in vindictam

appellatur. Sed ex hoibus & angelis nullus fuit ei cōsiliarius. * Terrullianus. Nemo vtiq. que, quia nulla vis natura substantiæ alterius aderat illi. Porro si de aliquo operatus est necesse est ab ea ipsa acceperit & cōsiliū & tractatum dispositionis, vt viam intelligentiæ & scientiæ, &c.

- a De rebus spiritualibus. b De mundanis. Sicut sapientia & scientia eius sunt incomprehensibiles, sic & iudicia, pro quibus capit de sapientia.
- a Id est, dispositiones de omnibus rebus. b Vere alta sapientia & scientia. Hoc Hilar dicit.
- a In sapientia & scientia. b In dispositione & exhibitione rerum, quis fuit cuius consilio ageret, vel qui eius consilium sciret.
- a Fidem, & bona opera. A Deo. b Merces, ex hoc quod prior dedit fidem suam. Nullus, quia potius. c Ex patre, ex quo filius.
- a Filium, per quem omnia. b Spiritu sancto, quia sola dilectione creauit, & conseruat omnia.

scire, vel hoc constat, quod ex sola gratia dat. d Quo. ex ip. &c. Et per in distinctionem personarū indicat, ipse idem pronomen repetitū, identitate substantiæ: & quia talis ipsi gloria, non iustis ipsis. Ex ip. nō de ipso sunt omnia. Ex ipso. n. sunt celum & terra, quia fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. In ipso sunt oia quæ condidit, non tñ inquinant eū qui peccant, de cuius sapientia dicitur. Attingit oia propter sui mundiciā, & nihil inquinatū in eo incurrit.

Aug. Oportet vt creatorē per ea quæ facta sunt intellectu cōspicientes trinitatē intelligamus. Cuius trinitatis vestigiū in creaturis apparet. in illa. n. trinitate summa origo est omnium rerum, & perfectissima pulchritudo, & beatissima dilectio. Itaque illa tria a se inuicem determinari videntur, & in se etiam infinita sunt, ita & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & vnum omnia. Non igitur confuse accipiendum est, quod ait Apostolus: Ex ipso & per ipsum & in ipso. Ex ipso, dicens propter patrem. Per ipsum, propter filium. In ipso, propter spiritum sanctū. Neq. patrem volens intelligi dixit, ex ipso, vt sic intelligas omnia esse ex patre, vt neges omnia esse ex filio, vel ex spiritulancō, cum ex patre & per patrem & in patre oia esse sane dici possit. Similiter & de filio & spiritulancō dici pot. At per hoc dum dicit. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt oia: sine dubio patris & filij & spiritulancō demonstratur equalitas. Et quia non ante nominauerat patrem vel filium vel spiritum sanctum, sed Deum & dominum, quod & ipsa trinitas dici potest, singula horum trium referri ad singulos voluit.

e Omni. Quæ nāliter sunt non peccata quæ nā in vitiāt: quæ ex voluntate peccantiū nascunt. In creaturis vestigiū apparet trinitatis. in trinitate sūma origo est oīū rerū pfecta pulchritudo & beatissima dilectio. Hinc est moralis a. Inomnio post tractatū legis & fidei, nām Iudaici populi & Gentilis. CAP.

ad diuina sicut oculus nocturnus ad lucem solis. 2. Metaph. 3. Aut quis prior de. &c. q. d. nullus: quia hoc est impossibile, quia omnem virtutem non solum operandi sed etiam cogitandi & claudendi ab ipso habemus: quod declarat, dicens. 4. Quo. ex. ip. quantum ad potentiam productiuam quæ patri appropriatur. 5. Et per. quantum ad sapientiam exemplarem, quæ appropriatur filio. 6. Et in ip. Sicut in fine & conseruante per bonitatem quæ spiritulancō appropriatur. ideo subditur. 7. Ipsi glo. Aliqui libri habent interpositas duas dictiones, scilicet, honor & seculorum: sed non sunt de textu, nec habentur in libris correctis.

dictā mortis Christi, vt dictū est, sed alijs causis fruolis attribuit: ideo pmitit. Obscurentur oculi eorū ne videant. q. d. prophetice nō optatiue: tanta est miseria istorum, q. oculi eorum non videbunt qua ratione dorsum eorum semper incuruatur modo prædicto.

ADITIO III.

In eo. c. vbi dicit in post. O altitudo diuitiarū sapientie & scientie Dei. Ea que pertinet ad sapientiam diuinā pnt dici alta, eo q. sunt inattigibilia a nobis: Similiter & profunda, eo q. sunt a nobis inscrutabilia. Vñ nō est necesse q. altitudo in hoc loco interpretet per profunditatem. Idē notādū q. hæc verba apostoli. f. O altitudo dī. &c. continuantur ad prædentia sūm Glo. sic, pmisserat Apostolus sententiā miræ profunditatis, s. quod Deus concludit omnia in incredulitate vt omnū misereatur, cuius profunditatis veluti horrore percussus & velut abyssi altitudinem expauescens clamat: O altitudo: non enim sensus hominis attingit ad discutendam iustitiam iudiciorum dei, seu ad discutendam gratiam gratuitam nullis meritis præcedētib. redditam: & de hoc amplius in gl.

D. In contr. Hermog. H. contra Anom. eoz.

Aug. li. de natura bono cō Mich cap. 27. 28. 29. Loquendi modus de trinitate variis prepositionibus distinguitur.

Idem lib. 1 de Trin cap 6. lib 2. de Genesi ad lre. Sapt. 7. d. Trinitatis vestigia.

Vide Basil. li. de Spir. sic 5. An b. lib. de Spir. san. cap. 10 Nazian. li. 2 de Theol. Aug. epist. 66.

uesti- p. c. d. r. & orum. 129. secun. Lxx. C

C A P. XII.

Obscuro vos. Hucusque satis utramque partem humiliavit, & gloria de priori statu annullavit, modo quasi finito negotio deinceps ad moralitatem tendit. *Obscuro vos.* Hucusque, ne alter aduersus alterum superbiret: hinc ut alter de alterius utilitate laboraret.

a Obscuro per, id est, per apostolatum misericordiam a Deo mihi commissam, vel misericorditer a Deo vobis datam.
b Ho. Augustinus. Verum sacrificium est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhaereamus Deo, relatum ad eum finem boni, quo veraciter beati esse possimus.

Vnde ipse homo, Dei nomine consecratus & Deo deuotus, in quantum mundo moritur, ut Deo uiuat, sacrificium est, Corpus enim nostrum cum temperantia castigamus, si hoc propter Deum facimus sacrificium est, ad quod hortatur Apostolus. Quanto vero magis anima ipsa cum se refert ad Deum ut igne amoris eius accensa, formam secularis concupiscentiae amittat, eique tanquam incommutabili formae, subdita reformetur, hinc ei placens, quod ex eius pulchritudine acceperit, fit sacrificium. Quod idem Apostolus consequenter adiungit: *Sed reformamini in nouitate mentis vestrae, &c.*

* Photius apud Oecum. Ipsa, inquit, Dei miserationes per quas salui facti estis, obsecrant vos, ut exhibeatis corpora, &c. optima vita admonet esse conuersandum, addens, *Rationalem cultum vestrum, &c.* postulat ut fidei rectitudinem prosequantur. Vtriusque. n. oportet, & fidei vite, & vitam fidei esse conformem. Siquidem quemadmodum is qui rectam obtulerit fidem si prauus sit moribus, operibus suis confessionem accusat fidei: ita etiam qui bonas exhibet actiones, si fidei impiam praeponat, cum impius sit, etiam actiones deprauat, ac diuulgat nullum in eis inesse fructum spirituale. Quia vero dixerat, *hostiam*, ne quis

quis existimaret quod nos ipsos iuberemur iugulare & immolare, subiunxit, *uiuentem.* Quia autem modo erit corpus hostia? Videant quae recta sunt oculi: lingua in Dei laudibus, manus in preceptis Dei exerceantur. Hanc hostiam a Iudaica determinans dicit *sanctam beneplacentem, & rationalem.* Iudaica. n. cum corporea esset, non ad beneplacens, ut poterat rationalia mactans.

C A P. XII.

Quia in ipso omnia. *a* Quod rogo fraternitas exigit.
Obscuro itaq, vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, ratio nabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, ut probetis quae sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta,

lib. de Ora. 21. in quod est, accue & sum. Grego 22. in quod est, accue & sum. E

rentur. Nunc quia a peccato liberi, uia hostia offertur in signum vitae aeternae.
c *Noli. con.* Aug. Hic anima Deo fit sacrificium cum ignis amoris incensa formam concupiscentiae secularis amittit, & Deo se referens illi tanquam incommutabili formae subdita reformatur. *Nolite conformari.* Generalis prohibitio. Sed reformamini regularis iussio. Ibi continentia, hic iustitia. hoc ad concupiscere, illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vetustate expoliamur, & diligendo nouitate induimur.

d *Reformamini.* Quia partim amissa est imago Dei, ut incipiat ab illo reformari a quo formata est. Non enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare.

* Aug. Potest & sic accipi, ut quemadmodum Christus nobis mortalitate, ita nos illi efficiamus immortalitate conformes: quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet.

e *Quae sit vo.* Voluntas Dei dicitur siue ipsa qua uult quae in Deo est, siue illud quod uult. Hic accipitur Dei uoluntas qua uult, quae semper impletur, quae beneplacitum Dei siue dispositio interdum appellatur. de qua Propheta ait: *Omnia*

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XII.

Obscuro. Postquam Apostolus Romanos ad concordiam reduxit, hic consequenter eos in moribus instruit. Et diuiditur in duas: quia primo facit hoc uerbo praedicationis: secundo, facit exemplo imitationis, rememorando quasdam personas eis imitabiles. ca. 16. Prima in duas. primo instruit omnes communiter. secundo existentes in aliquibus statibus principaliter, specialiter cap. seq. Prima adhuc in duas: quia primo instruit omnes conuener in his quae ad Deum, secundo in his, quae ad proximum. ibi, *Sicut enim in uno.* Prima adhuc in duas, primo instruit omnes conuener in ordine ad Deum: secundo ex parte anime, ibi: *Et nolite conformari.* Circa primum dicit: *Obscuro vos.* secundum quod dicit Seneca: Generosus est hominis animus, & facilius ducitur quam trahatur. propter quod Apostolus magis uicitur obsecrationis uerbo quam praedicationis. 2 *Ter mife. Dei.* Peccata relaxantem. 3 *Ut exhib. corp.* Hic per ordinem tangit Apostolus septem conditiones quae macerationem carnis Deo faciunt acceptam. Prima est, quod sit uoluntaria. quod notatur cum dicitur, *Ut ex.* secunda, quod sit in carne propria, ideo dicit. 4 *Corpora ue.* Non aliena. contra illos qui saluari credunt per penitentiam aliorum. tertia, quod sit concupiscentiae mortificatio, ideo dicit. 5 *Hostiam.* Aliter. n. esset uana, sicut medicina quae non curat morbum. quarta quod sit bonorum operum productiua: ideo dicit. 6 *Uien.* Uiuens. n. dicitur, quod habet in se principium sui motus. quinta, quod sit continua sicut uicia carnis continue pullulant, ideo dicit. 7 *Sanctam.* i. firmam. sanctum enim in una eius significatione, idem est, quod firmum. sexta, quod sit bene ordinata. scilicet ad Dei gloriam, & non ad laudem propriam. ideo dicit, *Deo pla.* septima, quod sit rationalis, siue discretiva. ideo dicit. 8 *Rationabile obse.* Quod sit quoniam caro sic maceratur, quod natura seruatur. & uicia excluduntur. Sicut enim ibi potest esse defectus. scilicet quoniam caro lasciuire permittitur: ita & superabundantia. scilicet quando corpus redditur ineptum

ineptum ad debita opera & officia exequenda. unde dicit Hier. de rapina Holocaustum offert, qui austeritate nimia corpus suum immoderate affligit. Aduertendum tamen: quod non eadem opera conueniunt omnibus. & ideo aliqua abstinentia laudabilis est in uno, quae tamen non est laudabilis in altero: Sicut si coniugatus tantam faciat abstinentiam, quod non possit reddere debitum uxori tempore competentis, non est laudabilis. in religioso tamen qui non habet hoc debitum reddere, laudabilis esset. Et similiter aliqua abstinentia laudabilis est in iuuenibus, in quibus uiget concupiscentia carnalis, quae in senibus sic non esset laudabilis, quia non sic in eis uiget concupiscentia carnalis, & posset esse aliquid cuius boni impeditiua, & de similibus simile iudicium habeat. 9 *Et nolite.* Hic consequenter instruit omnes conuener quantum ad animam: & primo quantum ad affectum, secundo, quantum ad intentum, ibi. *Dico enim.* Et est sciendum, quod amor transformat amantem in amatum. unde dicit Aug. Si terram diligis terra es: si aurum diligis, aurum es: & si Deum diligis, Deus es, scilicet participatiue, secundum illud Psal. 81. b. *Ego dixi, dy estis, & hly exelsi omnes.* ideo dicit: *Et nolite conformari huic saeculo.* id est, delectabilibus huius mundi. 10 *Sed reformamini.* Imago enim Dei, ad quam sumus conformati, deformatur in nobis per peccatum, sed per Dei gratiam reformatur. 11 *In nouitate sensus uestri.* Sicut enim per peccatum cognitio obfuscatur, sic per gratiam renouatur, & quia habens affectum bene ordinatum recte iudicat, ideo subditur. 12 *Ut probetis.* id est, experiri possitis per spiritum sanctum habitantem in uobis. 13 *Quae sit uoluntas Dei bona.* Quantum ad bona naturae ipsa dando. 14 *Et beneplacens.* Quantum ad bona gratiae. 15 *Et perfecta.* quantum ad bona gloriae. Potest etiam aliter sic exponi: *Quae sit uoluntas.* quantum ad incipientes. *Et beneplacens.* quantum ad proficientes. *Et perfecta.* quantum ad peruenientes,

† Eph. 5. d.
 lib. 10. de ciui. cap. 6.
 † rationalem cultu obseq.
 † transformamini per renouationem mentis.
 † Eph. 5. d.
 1. The. 4. 4.

lib. de Ora. 21. in quod est, accue & sum. Grego 22. in quod est, accue & sum. E

Diuisio.
 Seneca. Macerationis carnis conditiones septem.

Contingit ut abstinentiam desideram habere delectatione.

Omnia quaeunque voluit fecit: & Apostolus: *Voluntati eius quis resistit?* Oia ergo bona quae fiunt, Deus fieri vult, quorum ipse auctor est. Mala vero non vult fieri, nec tamen vult non fieri. Si enim vellet non fieri & fierent, voluntati eius aliquid resisteret, sed tantum ea fieri praescit. Praeterea voluntas Dei dicitur eius operatio vel permissio. vnde Aug. Non fit aliquid quod omnipotens fieri non velit, vel sine deo ut fiat, vel ipse faciendo. Item voluntas Dei interdum dicitur eius consiliu vel approbatio.

Dico enim. Hoc est sacrificium Christianorum, multi vnum corpus sunt in Christo. Hoc enim in sacramento altaris fidelibus voto demonstratur ecclesiae, quae in ea re quam offert significat. Sicut enim panis ex multis granis conficitur, ita ex multis fidelium membris sancta constat ecclesia, qui creatoris sui participatione communi gaudent: cuius munere sancti sunt. quod & in sequenti ostenditur, ubi ait: *Multi vnum corpus sumus in Christo*: quod non potest fieri, nisi sapiant ad sobrietatem, quod hic praecipit.

Sapere. Quod iustitiae terminos non egrediat: quod nobis solum utile sit, & nulli obfit.

Basilii. Cum duo sint mortalium ordines, vnus eorum quibus gubernatio aliorum credita est, alter eorum quibus ordinatum est ut obsequantur & obediant pro varietate christi. Arbitror priores debere oia scire, ut quosuis placita Dei doceant, cuiusque ostendentes quae sibi conueniant, parati semper ad satisfactionem de ea quae in nobis est fide reddere. Aliorum vero quisquis memoret. Apostoli dicentis, *Non plus sapere quam oportet, &c.* quae se concernunt, diligenter discat & sapiat, nihil amplius per curiositate inuestigat, ut dignus reddatur voce Domini, *Euge serue bone & fidelis, &c.*

Theod. Graece *εὐσεβὴς*, mentis sanitatem Apostolus appellauit, docens superbiam esse morbum mentis. Suum autem Dominum est imitatus, qui beatos pronunciauit, pauperes spiritu. Docet etiam mensuram, ad quam vsque de se sentire oportet, gratiam in hoc loco vocans fidem. Per fidem enim datur gratia, & pro mensura fidei dona gratiae suppeditat.

Et vnicuique. Sicut monuit ne de priori statu superbiat, ita nec de bonis quae in fide acceperunt. *Et vni.* Maiori vel minori ea ratione, qua Deus diuisim dedit dona mensurata, quae fides meretur: quod ideo fecit, ut nec ecclesia indigeat & subleuendi materia, ut sit munita dilectio. vnde subdit. Sicut. n. &c. *Et vnicui.* Si pro viribus suis nutrit, infans crescit, aliter deficit.

Men. Et fide & dona mensurate partitur Deus sine qua nulla opera. Christo non ad mensuram datus est spiritus, sed ceteris omnibus. vnde Ioannes de Christo ait: *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum.* Ceteris diuiditur non spiritus quidem, sed dona eius.

Sicut enim in vno. Theodorus. Apposita similitudo doctinae de charitate. Vnaqueque enim pars corporis non est sibi solum utilis, sed communem affert utilitatem, ita enim conuenit eum qui aliquam gratiam accepit, aperte scite se hoc donum communis utilitatis gratia accepisse. Corpus enim vnum sunt illi qui crediderunt, membrum autem, vsum nostrum, & id quod nobis opus est, supplet.

Habentes donationes. Theophylact. Non dixit, dona maiora aut minora habentes, sed diuersa, nec actiones, sed charismata vel dona, ut superbos comprimant, eorumque arrogantiam demittant. Dei, inquit, donum est, non tuum vel opus, vel recte factum quod accepisti: & gratia est quae istud imperit. Porro ut ignauos & segnes excitet, verum ostendit quod & nos aliquid contribuimus, ut accipiamus dona. *Sive prophetiam*, inquit, ad analogiam fidei. Et si. n. gratia est, non tamen simpliciter effunditur, sed quatenus inueniatur vas fidei sibi oblatum, eatenus influit & affluit.

Singuli autem alter alterius membra, habentes, &c. Ad haec habentes dona differentia. Vel singuli sumus membra, igitur indifferentibus donis hoc agatur.

Sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministrando, &c. habentes simus membra aliorum, ut illis prophetemus. Habentes dico secundum rationem fidei. quia prout exigit fides eorum, vel auditorum prophetia datur. *Sive prophetiam.* A prophetia incipit, quia credentes accepto spiritu prophetabant.

Theodoretus. Appellat prophetiam non solum eorum quae futura sunt praescientiam, sed occultorum etiam cognitionem. ministerium autem praedicandi munus. Doctrinam, diuinorum dogmatum cognitionem. Adhortationem, simulationem ad virtutem. *Qui tribuit in simplicitate.* Non aliorum captans gloriam, sed eius qui indiget inopia subueniens, nec apud se ratio cinans, an quae habet sibi sufficiant, an non: sed in Deo spem ponens, eoque fretus liberalitatem suppeditans.

Qui praest. Theodor. Cum quadam vehementia & amplificatione omnia statuit: & curationem quidem appellat diligentem, ne sit nomen absque re. Beneficentiae autem letitiam

Quia non omnes agunt: Illud obsecro, hoc autem prohibeo. Apostolus. Quia non omnes agunt: Inuestigare de mysteriis diuinis. Sine presumptione. Secundum quantitatem vel qualitatem. Quia & inde mensurate partitur Deus vnicuique. haec est fides operans per dilectionem. Ideo mensurate diuidit, quia multi vnum corpus, & ideo non omnia necessaria danda sunt in vno.

Dico enim per gratiam quae data est mihi omnibus qui sunt inter vos, & non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere & ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

Qui docendi gratiam habet. Qui gratiam exhortandi habet. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differetes. Sive prophetiam & secundum rationem fidei sive ministrando, sive qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Quis tribuit in simplicitate. Qui praest in

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dico enim. Hic consequenter instruit omnes communiter quantum ad intellectum. ut scilicet de pertinentibus ad fidem non inquirant curiosi dicens. *Dico. n. per gratiam quae data est mihi.* i. per officium apostolatus mihi munus praecipio.

2 Omnibus qui sunt in. vos. cuiuscumque conditionis seu status.

3 Non plus sapere quam oportet. quia qui perscrutator est maiestatis opprimetur a gloria. Prouer. 25. d.

4 Et vnicuique sicut Deus diuisim. n. s. Non enim est in hoc eadem omnibus mensura: quia illi qui habent fidem praedicare & contra infideles defendere, debent circa pertinentia ad fidem profundius inquirere & studere.

5 Sicut enim in vno corpore. Hic consequenter instruit omnes in ordine ad proximum: primo in promotione boni, secundo in vitiatione mali, ubi: *Non alta sapientes.* Prima adhuc in duas: quia primo facit propositum in bono speciali, secundo in communi, ubi: *Dicit in suo simulatione.*

Circum primum sciendum. quod aliqua bona Dei dantur aliquibus specialiter. 1. Corin. 12. 2. *Alii quidem per spiritum datur*

datur sermo scientiae, &c. Dantur tamen pro communi utilitate, sicut in corpore humano oculus videt pro toto corpore, & pes ambulat, & sic de alijs: & hoc est quod dicit: *Sicut enim in vno cor.* & patet ex dictis in litera vsque ibi.

6 Sin. a. alt. alte. memb. id est, communicantes alijs dona datur vobis, sicut membra corporis adiuuicem communicant officia sua modo dicto. & consequenter magis applicat in speciali, di.

7 Sive prophetiam. quantum ad notitiam occultorum pertinentium ad salutem. ideo subditur.

8 Secun. ra. si. quae dirigit in salutem.

9 Sive ministr. in administratione sacramentorum, quod pertinet ad sacerdotes.

10 Sive qui docet. quod pertinet ad doctores.

11 Qui exhortatur. quantum ad praedicatorum.

12 In exhortando. s. non tantum verbo, sed etiam facto.

13 Qui tribuit. habens abundantiam facultatum.

14 In simplicitate. id est, propter Deum debet tribuere.

15 Qui praest. in spiritualibus vel temporalibus, quod pertinet ad prelatos & principes.

Etiam adiungit, erogationis luerum offendens. Solent enim gaudere qui lucrantur. Esse quoque dilectionem sinceram & germanam precipit, & simulationis personam eiecit.

a *Qui mise.* Quotidiana medicina, quotidiana vulneribus, & si leuioribus: tñ iudicium sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiam. Quisquis quasi inuis iustas & securus iudicium expectat sine misericordia, sibi iram prouocat. Misericordia hec multiplex est peccanti ignoscere, oppresso subuenire, &c. & ideo subdit: cū premisum sit, qui tribuit in simplicitate. Simplicitas excludit hypocrisim, hilaritas gaudium offendi, fructum spe futuri.

B *Odientes mal.* &c. **Theodo.** Vitium vehemeter odisse, bonorum autem operationi valde coniungi precipit, affectione tanquam colla aliqua vtentes. Addit. Habere ardentem & fratribus couenientem inter vos affectionem: cedat autē vnusquisque proximo primas partes. Hoc est enim veræ amicitie indicium. Puram & sinceram animi promptitudinē ad ea quæ sunt honesta ostendentes, & fociam omnino eicientes.

c *Non pigri.* Maledictus qui facit opera Dei negligenter, piger sine spe est. Et ideo vt frigus pigritie pellatur, Sitis feruen. &c.

d *Spiritu feruentes.* Spiritum gratiam appellauit, ei autem materiam, tanquam igni ligna præbere, promptitudinem vocauit, ideo iubet nos spiritu feruere, & habere ardens rerum diuinarum desiderium.

e *Domino feruientes.* &c. Qui. n. feruet spiritu, Dño prompte & alacriter seruit, & expectat fructum bonorum quæ sperantur: & tentationes quæ inuadunt, superat corū insultibus toleran-

terantiam obiciens, & diuinæ græ auxiliū assidue implo- rans. Hoc enim dixit. *Oratio. stant.* assidue hoc facientes. *Dom. n. vel tempore seruier.* &c. Quamuis feruentes non tam- men passim & importune verba Dei ingeratis, sed tempori, id est, oportunitati seruientes.

f *Feruen.* Spiritus Aug. ignis est quo feruet 115. Luca charitas. vnde domi- nus ait: Ignē veni mit- tere in terrā? & quid volo, nisi vt ardeat? **g** *Spe gaudentes.* Ceteri de futuris gaudent, & ideo patientes in tribulatione.

h *Nece.* & Chrysol. Non dicit, Necessita- ribus eorum subueni- te, sed communicate, ostendens quod plus accipient quam præ- stent, & quod res ista negotiatio sit, cōmu- nicatio siquidem est, tu pecuniam adfers, illi fiduciam tibi erga Deum quem huiusce modi largitionibus promeremur.

i *Orig.* Memini in latinis exemplaribus magis haberi, Memo- rijs sanctorum com- municantes. Verum

nos nec cōsuetudinē turbamus nec veritatē ptejudicamus, maxime cū vtranq; conueniat edificationi. Nā vsibus san- ctorū honeste non quasi stipē indigentibus, sed censum no- strū cū ipsis quodam modo habere cōem: & meminisse san- ctorum siue in collectis solemnibus, siue pro eo vt ex recor- datione eorum proficiamus, aptum & conueniens videtur.

k *Amb.* Manifestū est, vt q preces suas exaudiri vult, emu- lus det esse vitæ sanctorū. Cum imitatur enim, cōmunicat. **l** *Consenti.* Quod non fit ore tantum quia tunc est vera hu- militas, si non est in sola lingua, ne præsumptentes de se non condoleant alijs, sed exprobrent.

m *Nolite esse prudentes.* & Theophil. Hoc est, ne existimetis vos vobis sufficere, neq; opus esse vobis cōsultore alio, aut

Iac. 2. c.

† diligencia.

† Auos. 5.

Iere. 48. b.

† 73. dist. in nomine.
 † 14. q. 3. cer- tum est. c. cum sancti.
 † Gaudere.
 † flere.
 † Eodem ani- mo alii alios persequi. i. et lo- te. vnus animi & affectus.
 † accommo- dantes.

a Ut sollicite agat. **b** Sit meq; hrum. al. **c** Lito animo subueniat. **d** Itz e. quz dicit. q. simul emuntur.

a † sollicitudine. qui miseretur in hilaritate. **b** Dilectio sine simu- latione. **c** Odientes malum, adhaerentes bono. **d** Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem præue-

a Et sic car alter in alterius. **b** Ut nec dilectio amici malum amare faciat, nec malum bonum dimi- ttere. **c** Id est, quam felicitat fratres habent inter se, vel volentes a fratribus se illigi.

a In qualibet reuerentia. **b** Non est fraternus amor, nisi munitis se præue- niant obsequijs.

a Solliciti corde suis. **b** Opere. **c** Et ideo. **d** Et si actu non potes implere quod igne charitatis. **e** Vel tempore.

a Quod proximo, credite vos impendere domino. **b** Et in his non nisi æterna speretis. **c** Et in his bonis mala occurrunt. **d** Et in his non nisi æterna speretis.

a Quia ad hoc differunt res. **b** Et in his non nisi æterna speretis. **c** Et in his non nisi æterna speretis.

a Id est, bona orate. **b** Remouet a comun. uni consuetudine.

a Item, itemque. **b** Q. sine admixtione amaritudinis. **c** Et debetis. **d** Pro defectu. **e** De re vn. de standum sit.

a Et pro his omnibus. **b** In cor. de saltem.

a Et pro his omnibus. **b** In cor. de saltem.

a Et pro his omnibus. **b** In cor. de saltem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In soli. de adimplendo regimine sibi commisso.
- 2 Qui mise. miseriam alterius reuelando, q; pertinet ad potētes.
- 3 In hilaritate. supple hoc faciat. Contra illos, qui austeritatē in vultu & verbis ostendūt miseris, antequā eos reuelent in aliquo.
- 4 Dilectio sine simulatione. Hic Apollolus instruit de communi- catione omnium bonorū. Et diuiditur in tres partes, quia primo instruit de communicatione in affectu, secūdo in effectu, ibi. Ho- nore. tertio in signo, ibi. Bened. cite. Circa primū sciendū, q; amor est desiderium boni alicuius, qd debet esse cōiter in omnibus, & amor iste primo debet esse verus, quia secūdū Philosophum. 8. Ethicorū: Qui falsificant amicitia sunt magis digni morte. quam illi qui falsificant pecuniā. iō dicit: Dilectio tue simulatione. Se- cūdo debet esse discretus, vt sic ametur natura, vt vitii odio ha- beatur. ideo dicit. 5 Odientes malum. Tertio debet esse firmus, ita quod amor non sit puerilis. ideo dicit.
- 6 Adhaerentes bono. Adherentia. u. firmitatē importat. Quarto debet esse cōmunis absque acceptione. iō dicit: Charitatem frater.
- 7 Honore inuicem. Hic consequenter instruit de cōmunicatione bonorū in effectu & primo quātū ad bonū reuerentię dices: Ho- nore inuicem. Quilibet enim dicitur in aliquo hono- re, qd. si in altero & sic pōt eū cōsiderare vt meliorē se, & sic hono- rando præuenire. secūdo instruit quātū ad bonū obsequij, dices.
- 8 Solliciti non pigri. præstando humilitatē proximis in effectu.
- 9 Spiritu feruen. Vt hoc fiat ex bono affectu.
- 10 Domino feruientes. Vt hoc fiat principaliter propter Deū, & sic ei perhibetur obsequium, & per consequens ab eo expecta- tur præmium. ideo subditur.
- 11 Spe gau. Et q; spes mercedis habēdæ facit paciēter sustinere: ideo

ideo subditur: **12** In tribulatione patien. Et hac perorationē impetrantur, & seruantur, ideo subditur, *Oratio. n. stantes.* Ter- tio instruit Apollolus de communicatione beneficii, & primo ad- simul commorantes, dicens. **13** Necessitatibus san. communi- cantes. Secundo ad peregrinos transeuntes, dicens: Hospitalitatē sectantes. **14** Benedicite. Hic Apollolus instruit de communi- catione bonorum in ligno. Principale vero signū inter homines est loquutio, quæ indicat mentis conceptum, & quantum ad hoc dicit: Benedicite perse. vos. Et multo magis beneficientibus vo- bis. Signum autem secundarium est exterior gestus, & maxime fa- cie, in qua parte magis relucet dispositio animi, & sic dicit. Gau- dere cum gauden. **15** Idipsum inuicem. Aliter esset mendaciū, qd est falsa significatio in voce vel in alio signo qd tenet vicem vocis. **16** Non alta sa. Postquā instruit de communicatione boni, hic consequenter instruit de communicatione mali. Et hoc dupliciter. Primo vt malum alteri non inferatur, secundo vt illatū ab altero æquanimiter tolere, ibi: Non vosmetipsos. Circa primū aduertendū, q; primo nocuentū infert proximo nostra super- bia, quæ est principiū omnis peccati, iō hoc prohibet, dicens. Nō alta sa. proximum conculcando. **17** Sed hu. consen. cū eis humi- liter conuersando. secūdo nocuentum infert astutia nostra pro- ximo malum machinando, quod prohibet, dicens.

18 Nolite esse pru. Et accipitur hic prudentia similitudinarie, quia vera prudentia non est nisi in bonis, sed astutia in malis, quæ prudentia dicit eo q; caute scit quereere vias nocendi, nā bonum ad mala transferimus sicut dicimus prudens vel bonus latro. 5. metaph. & sic dicitur in proposito. Tertio nocent proximo no- stra mala manifesta ipsos scandalizando, quod prohibet di. *Præu- dentes bo. &c.* Quarto nocuentum infert prosequutio aperta, di. *Quod ex vobis est, &c.*

Non

C A P. XIII.

A *Omnis anima.* Et si ita perfecti in corpore Christi, tamē omnis anima, id est, omnis homo a parte totū, quā nō solū corpore, sed & voluntate seruiatis. Videbatur enim, quod infideles domini fide libus nō deberent dominari, et si fideles deberent esse aequales, quā in etiam superbiam apostolus remouet.

Lib. 1. cap. 24.
 1. Sap. 1. 2.
 11. q. 2. c. ma-
 gnū, 23. q. 5.
 prodell.
 1. 2. q. 1. cap.
 monet. 6. si-
 cut 27. q. 1.
 qd. culpatur.
 Genet. 2.
 Marc. 4.
 Prouer. 21.

Ienarius. Sicut in principio mentitus est diabolus, ita & in fine mentebatur dicens, Hæc omnia mihi tradita sunt, & cui volo do ea. Nō enim ipse determinauit huius seculi regna, sed Deus. Regis enim cor in manu Dei est. Et per Salomonē ait, *Per me reges regnant.* Et Paulus hoc ipsum ait: *Omnibus potestatibus sublimioribus subiecti estote,* &c. Hæc nō de angelicis potestatibus dixit, sed de his, quæ sunt secundum homines potestates. Hoc & Dominus confirmauit, tributorū exactoribus iubens pro se, & pro Petro dari tributū. Quoniam enim absens a Deo homo in tantū efferauit, ut etiam cōsanguineū, hostē sibi putaret, & in omni iniquitudine, & homicidio, & auaritia, sine timore versaretur, imposuit illi Deus humanū timorē. (Nō enim cognoscebant timorem Domini,) ut potestati hominū subiecti, & lege eorum astricti, aliquid assēquatur iustitiæ, & moderentur ad inuicē, in manifesto positura gladium timentes. Ad utilitatem ergo gentiliū, terrenum regnum positum est a Deo, sed non a diabolo, qui nunquam quietus est, ut timentes nō se alterutrū homines vice piscium consumant, sed per legum positiones repercutiant multiplicē iniustitiam. Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu & reges constituuntur apud his, qui illo tēpore ab illis regantur. Quidam enim illorum ad correctionē & utilitatem subditorum dantur, & cōseruationem iustitiæ, quidam autē ad timorem, & penam, & increpationem, quidam autē ad illusionem, & contumeliam, & superbiam, quemadmodum & digni sunt, Dei iusto iudicio in omnibus equaliter seruientem.

Genet. 2.
 Marc. 4.
 Prouer. 21.
 Prouer. 8.
 Matth. 17.

Tertullianus. Quod attinet ad honores regum vel imperatorum, sitis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum subditos magistratibus, & principibus. Sed intra līmites disciplinæ, quousque ab idololatria separamur. Propterea enim & exemplū illud trū fratrū præcucurrit, qui alias obsequētes erga regem Nabuchodonosor, honorē imaginis eius constantissime respuerint. Sic & Daniel cetera Dario submixus, tādū fuit in officio, quamdiu a periculo disciplinæ vacaret. Nā id ne subiret, non magis leones regios timuit, quam illi regios ignes.

Li. de idololatria, ca. 25.
 Potestas etiā mala a Deo.

No est enim potestas. Potestas est a Deo, sed quæ a Deo ordinata sūt, ergo potestas est ordinata. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, de bona potestate patet, quod eam perfecit Deus. Rationabiliter de mala videri potest dū & boni per eā purgantur, & mali damnantur & ipsam detentius præcipitur. Et scias, quod nomine potestatis interdū accipitur

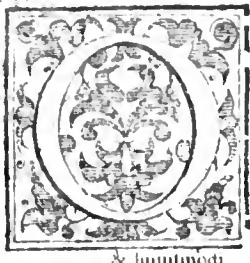
Potestas etiā mala a Deo.

potestas ipsa, quæ datur alicui a Deo, aliquando ipse homo habens potestatem, quod diligens lector distinguat.

Militia hominū cupiditatem nocendi per se habet, potestatem autem si Deus non dat, non habet, ideoque diabolus antequā aliquid tolleret Iob, dicebat domino. *Mitte manum tuam,* id est, da potestatem. Quia etiam nocentium potestas nō est nisi a Deo, sicut scriptum est loquente sapientia: *Per me reges regnant,* & *tyranni per me tenent terram.* Vnde & Iob de domino ait. *Qui facit regnare hypocritam propter peruersitatem populi.* Et de populo Israel dicit dominus: *Dedi eis regem in ira mea.* Datur inquit improbis nocendi potestas, ut bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nā per potestatem diabolo dicitur & Iob probatus est, ut iustus appareret, & Petrus tentatus est, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extolleret, & Iudas damnatus, ut se suspenderet.

Aug.
 Iob 1.
 Iob 34.
 O'ce 13
 Idem li. tur. bon.
 1. 11. q. 6.
 resistit.
 accipi
 Iob 1. &
 Mitt. 2.
 2. Cor. 1.
 E
 Iob 36.
 Lib. 5. d.
 cap. 21.
 Aug. ser.
 verb. A. J.
 F
 Tertia
 entre pa
 lis, c. 4.

C A P. XIII.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo. Quæ autē sunt a Deo, ordinata sunt.

† Itaque, qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationum acquiruntur.

Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem

malorum iniquitas puniatur. Nā per potestatem diabolo dicitur & Iob probatus est, ut iustus appareret, & Petrus tentatus est, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extolleret, & Iudas damnatus, ut se suspenderet.

Quæ autē sunt, id est, rationabiliter a Deo disposita, Iob ait: *Deus potentes non abiecit, cum & ipse potens sit.*

Gregorius. Deum quippe imitari desiderat, qui fastidium potentie alienis intentus utilitatibus & non suis laudibus administrat. Qui prælatus ceteris prodesse appetit, non præesse. Timoris namque elatio, non ordo potentie in crimine est. Potentiam Deus distribuit, elationē potentie malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo, quod de nostro contulimus, & bona sunt, quæ domino largiente possidemus, quia nequaquam iusta potentia, sed actio praua damnatur.

Aug. Non tribuamus dandi regni atque imperij potestatem, nisi Deo vere, qui dat felicitatem in regno celorum solis pijs, regnum vero terrenum & pijs, & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet, &c. Qui dedit Mario, ipse & Cæsar, qui Augusto, ipse & Neroni, qui Vespasiano, vel patri, vel filio, suauissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse apostatæ Iuliano. Hæc plane Deus vnus & verus regit, & gubemat, ut placet. Et si occultis causis, nunquid iniustis, &c. Origenes ho. 4. in lib. Nu. Ambro. i. c. 4. Luc. 11. *Qui autem re. Aug. Si iubeat quod non licet, hic sane contemnet potestatem timēdo potestate maiore, ergo si aliud imperator, aliud Deus iubeat, contempto illo obtemperandum est Deo.*

Principes. Dicit, qui propter corrigendam vitam & prohibenda aduersa creantur, Dei habentes imaginem, ut sub vno ceteri.

Non sunt timore. Si bonus est princeps, bene operantē nō ponit, sed diligit. Si malus, non nocet bono, sed purgat eum, Malus debet timere, quia instituti sunt principes, ut mala puniant.

Vis autem non timere, &c. Gregorius. Neque tamen iō bona agenda sunt, ut potestas huius mundi nulla timeatur. aut per hæc gloria trāsitorie laudis sumatur, sed eū infirmam mentem

malorum iniquitas puniatur. Nā per potestatem diabolo dicitur & Iob probatus est, ut iustus appareret, & Petrus tentatus est, ne de se præsumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extolleret, & Iudas damnatus, ut se suspenderet.

Quæ autē sunt, id est, rationabiliter a Deo disposita, Iob ait: *Deus potentes non abiecit, cum & ipse potens sit.*

Gregorius. Deum quippe imitari desiderat, qui fastidium potentie alienis intentus utilitatibus & non suis laudibus administrat. Qui prælatus ceteris prodesse appetit, non præesse. Timoris namque elatio, non ordo potentie in crimine est. Potentiam Deus distribuit, elationē potentie malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo, quod de nostro contulimus, & bona sunt, quæ domino largiente possidemus, quia nequaquam iusta potentia, sed actio praua damnatur.

Aug. Non tribuamus dandi regni atque imperij potestatem, nisi Deo vere, qui dat felicitatem in regno celorum solis pijs, regnum vero terrenum & pijs, & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet, &c. Qui dedit Mario, ipse & Cæsar, qui Augusto, ipse & Neroni, qui Vespasiano, vel patri, vel filio, suauissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse apostatæ Iuliano. Hæc plane Deus vnus & verus regit, & gubemat, ut placet. Et si occultis causis, nunquid iniustis, &c. Origenes ho. 4. in lib. Nu. Ambro. i. c. 4. Luc. 11. *Qui autem re. Aug. Si iubeat quod non licet, hic sane contemnet potestatem timēdo potestate maiore, ergo si aliud imperator, aliud Deus iubeat, contempto illo obtemperandum est Deo.*

Principes. Dicit, qui propter corrigendam vitam & prohibenda aduersa creantur, Dei habentes imaginem, ut sub vno ceteri.

Non sunt timore. Si bonus est princeps, bene operantē nō ponit, sed diligit. Si malus, non nocet bono, sed purgat eum, Malus debet timere, quia instituti sunt principes, ut mala puniant.

Vis autem non timere, &c. Gregorius. Neque tamen iō bona agenda sunt, ut potestas huius mundi nulla timeatur. aut per hæc gloria trāsitorie laudis sumatur, sed eū infirmam mentem

NICOLAUS DE LYRA, C A P. XIII.

Omnis anima. Postquam Apostolus de moribus instruxit Romanos generaliter, hic cōsequenter idē facit specialiter, & primo influit minores, secundo maiores cap. sequ. Prima diuidit in tres, quia primo ostendit, quod minores debent superioribus subiectionē, secundo subuentionē, ibi: *Ideoque necessitati.* tertio dilectionē, ibi: *Nemini quicquam.* Primū probat dupliciter. Primo ex diuina ordinatione, cui bonū est obedire & malū resistere. Ex ordinatione vero diuina est, quod superiores, & inferiores eis obediāt, ut patet in natura corporali, in elementis, quæ reguntur ex influenza corporis celestis, vnde dicit philosophus. i. Meteororū, quod tota regio elementans contiguatur latiori astrorū, ut omnis virtus eius gaberetur inde. Similiter hoc patet in natura spiritali, quia angelus inferiores reguntur & illuminantur per superiores, & nā debet esse in hominibus, & hoc est quod dicit.

1. *Omnis anima.* id est, omnis homo totum a parte digniori denominando.
 2. *Potestatibus sublimior.* prælatis in spiritualibus, & principibus terrenis in temporalibus, & subditur ratio.
 3. *Non est enim potestas nisi a Deo concessa & ordinata.* Cetera patent ex dictis usque ibi.
 4. *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem.* æternam, unū dicit Saluator. Luc. 10. *Qui vos spernit me spernit,* &c. Aliquando est temporalem, quia puniuntur in corpore vel in rebus; secundo probat propositū ex officijs superiorū, quæ reprimunt mala, in quantum ex punitione malorum alij terrentur, & sic a malis arcent, & hoc est quod dicitur.
 5. *Nam principes non sunt,* &c. id est ratione boni operis, quia sicut per eorum officia reprimuntur mali, ita promouentur boni. Intētio eorum debet esse, ut subiectos faciant bonos, cetera patent usque ibi.

Omnia

Non

mentem ad tibi robur ascendere non posse pensaret, ut & praunitate vitare simul & laudem, predicator egregius ei admendo aliquid obtulit, & aliquid tulit. Concedendo, n. lenia, subtraxit acriora, ut quia ad deferenda cuncta simul non assurgeret, dum in quodam suo animus familiariter relinquitur, a quodam suo sine labore toleretur.

a *Habebis lau.* Si iusta est ipsa laudante, si iniqua, ipsa tibi laudis occasionem praebente.

b *Dei e. mi.* Ideo dati sunt rectores, ne mala fiant.

c *Vindex in iram.* id est, propter iram Dei vindicandam, vel vindex in iram Dei ostendendam, quia haec punitio indicat permissas in malo grauius puniendos.

*** Tertullianus.** Tanta est apud homines homicidij vindicta, quanta ipsa, quae vindicatur natura. Quis non preferat seculi iustitiam, quam *** Apostolus** non frustra gladio armata contestatur, quae pro homine sciendo religiosa est?

*** Leo Papa.** Debes imperator, incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collata, ut ausus nefarios comprimendo, & quae bene sunt statuta defendas, & veram pacem his quae sunt turbata restituas.

*** Aug.** Aliter seruit rex Deo, quia homo est, aliter quia rex est. Quia homo est seruit ei viuendo fideliter, quia vero etiam rex est seruit, leges iusta praecipientes, & contraria prohibentes sanciendo, sicut seruauit Ezechias lucos & templum idolorum destruendo. Iosias talia & talia faciendo, rex Ninuitarum vniuersam ciuitatem ad placandum dominum compellendo: Darius idolum frangendum in potestatem Daniels dando, Nabuchodonosor blasphemiam lege terribili prohibendo, &c.

*** Bernardus.** Melius haereticis gladio coacerentur, illius videlicet, qui non sine causa gladium portat, quam in suum errorem multos trahere permittatur. Dei enim ille minister est, vindex in ira ei, qui male agit. Mirabantur aliqui, quod non modo patienter, sed etiam laeti, ut videbantur, ducerentur ad mortem, sed qui minus aduertunt quanta sit potestas diaboli, non solum in corpora hominum, sed etiam in corda, quae semel permissus possederat. Nonne plus est sibi met hominem iniicere manus, quam id libenter ab alio sustinere?

*** Hieronymus.** Tacita me forsitan cogitatione reprehendas, quod in absentem (Vigilantium haereticum) inuehar fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegium tantum patienter audire non possum. Legi enim Siromasten Phinees, austeritatem Eliaz, zelum Simonis Cananei, Petri seueritatem Ananiae & Sapphirae trucidantis, Paulique constantiam, qui Elymam magnum aeterna caecitate damnauit. Non est crudelitas, pro Deo pictas. Vnde & in lege dicit: Si frater tuus, & amicus, & vxor, quae est in sinu tuo, deprauare te voluerit a veritate, sit manus tua super eos, & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israel.

d *Ideo enim.* Subditi esse debetis, quia etiam ideo, id est, propter ostendendam subiectionem praestatis quasi redemptoris, quia redemptum pugnant pro patria, & dum agunt iudicia, vos praestatis feruientes Deo. Per hoc, n. quod illis tributa datis, Deo seruitis, quia ministri Dei sunt, Vel praestatis tributa, quia ministri Dei sunt, ut boni laudentur, mali puniantur. Illi dico feruientes vobis, propter hoc dum patriam defendunt.

a Quaecumque sit. **b** Et non est, unde timeas. **c** Etiam si mala, dum tibi est causa maioris coronae.

a non timere potestatem. **b** Bonum fac, & habebis laudem ex

a Vere ex illa habebis laudem, quia Dei minister est tibi faciens bonum, siue bonus siue malus. **b** Bono non est timendum.

b illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem in malum

a Timendum est, quia habet gladium iudicariam potestatem, non sine causa, sed ut malos puniat, & hoc est, Dei minister, loco Dei vindicat.

feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim

a ad damnum eius. **a** Quia minister Dei. **b** Vel necessitas necessariae ordinationis.

minister est, vindex in iram ei, qui male agit. Ideoque necesse

a Quasi ex necessitate. **a** Principis vitandam vel Dei.

sitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam pro-

a Ut munda sit mens vestra diligendo praelatum. **b** Haec est probatio subiectionis.

pter conscientiam. Ideo enim & tributa praestatis. Ministri

a Propter hoc ipsum tributum seruiunt vobis in defensione patriae. **b** Quia ministri Dei.

enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo

a Vt scilicet, laudetur disciplina euangelica. **b** Debetis. **c** Quod regiones soluunt. **d** Reddite. **e** Debetis. **f** Stipendium quod datur dominis, quando merces per patriam vehuntur. **g** Reddite.

omnibus debita. Cui tributum tributum, cui vectigal vecti-

a Debetis. **b** Ut auferere. **c** Reddite. **d** Ut dominum timeamus, & vereamur personas. **e** Caetera ita soluunt, ut non debeatis aliquid.

gal, cui honorem honorem, cui timorem timorem. Nemini

a Charitatem ita soluunt, ut semper debeatis.

quidquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Qui enim di-

a Et hoc per partes ostendit.

ligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non

negamus, agri ecclesiae soluunt tributum. Si agros desiderat imperator, potestatem habet vendicandorum, tollat eos si libitum est Imperatori non dono, sed non nego.

*** Concilium Lateranense.** Clericus tamen a tributorum praestatione liber sit, tamen si ad id necessitas adegerit, proprijs etiam bonis parcendum non est, quatenus reipublicae salutem consulatur.

f *Nemini quic.* Pax ad omnes, dilectio inter fratres. Aliter enim vere fratres non sunt.

g *Diligatis.* Mentio fit hic de charitate quae valet ad hanc humilitatem. Sola enim charitas est, quae etiam reddita semper retinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullum est tempus, quo impendenda non sit. Nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur, habendo enim redditur, non carendo, ut pecunia, quae reddi non potest, nisi habeatur, nec haberi nisi reddatur, immo cum redditur ab homine, crescit in homine, & tanto maior acquiritur, quanto pluribus redditur.

h *Diligit proximum.* Cum duo praeccepta sint charitas, pro vtroque vnum saepe ponitur, quia nec Deus sine proximo, nec sine Deo proximus diligitur vel potest diligi. Dilectio proximi in factis apparet, dilectio Dei amplius latet. Ideo hanc specialius ponit, de qua dominus ait: *Mandatū nouum do vobis, ut diligatis inuicem:* ubi illud mandatū maius dilectionis Dei videtur esse praetermissum. Sed bene intelligentibus vtrumque inuenitur in singulis, quia qui diligit Deum, nec potest ipsum contemnere quem Deus praecipit diligi, & qui sancte ac spiritua-liter diligit proximum, quid in illo diligit nisi Deum?

i *Proximum, legem.* Omnem hominem intelligi oportet, quia nemo est, eum quo sit operandum malum. Qui ergo amat homines, aut quia iusti sunt, aut quia iniusti sunt, amare debet. Sic enim & seipsum amare debet, si vel quia iustus est, vel ut iustus sit. Qui enim aliter se diligit, iniuste se diligit, quia ad hoc se diligit, ut sit iniustus, ad hoc ergo, ut sit malus, ergo iam se non

dite er. &c. cui tri. s. principibus. Est enim tributum, quod redditur pro tota patria. **11** Cui ve. pro veltione rerum cuiusmodi sunt pedagia, & hoc soluitur a singulari persona, quia non omnes talia haberi solvere, quae reddenda sunt pedagogarijs, qui communiter hic accipiunt ad tale finem. **12** Cui tri. s. dominus. **13** Cui hono. s. v. iustis & in dignitatibus existentibus, qui sunt custodes virtutis. **14** Nemini quicquam. Hic consequenter ostendit, quod inferiores debent superioribus dilectionem & primo ostendit propositum, secundo quod tempore nouae legis hoc debitum est maxime reddendum, ibi. Et hoc scientes. Circa primum dicit: Nemini quicquam. Hoc enim habet speciale hoc debitum, quod quantumcunque reddatur de praeterito vel praesenti, adhuc debetur reddendum in futuro.

15 Qui enim dilig. proxi. le. imple. Omnia enim mandata decalogi

Tom. 6. f. 2. * ordi-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non. e. si. Potestas. n. secularis portat gladium. domini materialis, potestas ecclesiastica spiritualis. Et subditur causa. **2** Dei e. m. est. vin. in. i. i. punitioe ei, qui male agit. **3** Ideoque. n. hic ostendit, quod inferiores debent superioribus subiectionem ad necessaria secundum status sui conditionem, quia nemo militat suis stipendijs, & hoc est quod dicitur: Ideoque ne. s. superiorum procuranda. **4** Su. e. soluendo rata vestram debitam. **5** Non so. pro. i. i. punitioem vitanda. **6** Sed etiam pro. con. Quia quilibet tenetur reddere debitum: Et explicat magis in speciali, dicens. **7** Ideo. n. & t. p. ad hoc enim principaliter sunt instituta. **8** Ministri. n. d. s. quia sunt executores suae iustitiae. **9** In hoc ipsum ser. s. Deo & etiam hominibus reipublicam conseruantes: ideo concludit. **10** Reddite

† oportet esse subditos. Apolog. 2.

† incubentes. † 23. q. 6. c. si in morte. Matt. 12. c. 2. Timo. 2.

Matth. 22. E

lib. 5. epist. 1. 32. & 11. q. 1. c. Si tributum

Charitas quo modo reddenda. Aug. epist. 62. quae est ad celestium dicitur.

Aug. lib. 2. de Trinit.

Aug. expositio epist. ad Gal. Et in Paul. 1. F

Decalogi natio ad subiectionem

1. 5. c. no. q. 6. c. 1.

animas.

1. 20. b.

ad. Leo. Aug.

Epist. 50.

6. in Cat.

3. que est Vigil. ad tria pres.

Deut. 12.

non diligit. Qui enim diligit iniquitatem; odit animam suam.

A a Et hoc sciens. * Photius apud Oecum. Hoc predictis apponitur, & ad illa reditur, quum sit magis intellectio, & exhortationem manifestet predictorum, Omnis anima potest. &c. Reddite omnibus debita. Nemini quicquam debeatis, &c. Hec ergo

† Leui. 19. b.

facite ait, propter predicta, & ob id maxime, quod sciamus tempus vite nostre abbreviatum, & oportet nos veluti ex somno quanto citius excitari. Manifestum enim est quod nunc multo magis fini vite nostre accedimus, quam tum cum credidimus. Salutem vocat finem vite, quia tunc his, qui digni sunt salus ac fructio magis detegitur, &c.

* Haym. Mos est feripituræ sacræ horam sepiissime pro tempore ponere, sicut & diem.

Hec igitur hora tempus est euangelicæ predicationis, finisque seculi, in qua sumus iam positi, de quo alias dicit. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. Dicit ergo omnibus credentibus. Hoc sciens sciens, quia tempus est nos de somno pigritiæ & desidiæ surgere, de somno quoque infidelitatis, vitiorum, atque ignorantie. Ille surgit, qui iacebat, & nos si hæcenus iacimus in vitijs, & in torpore vitiorum, surgamus ad bona opera agenda, & laboremus viriliter studioseque.

B

Alia commendatio charitatis. Nam malum non facit, & opportunitatem parat bene operandi.

Et hoc sciens. s. quia hora est, vel sicut quidam libri habent, hoc tempus, scilicet gratiæ, scientes. Iam ex quo dilectionem habuimus, est hora, id est, opportunitas, sed breuis.

b Somno surgere. Somnus est negligentia vel ignorantia.

c Nunc enim. Causæ interpositæ, quare surgere debeamus.

d Propior est. Bene operans vicinus est æternæ vitæ. Baptismus enim est ad veniam, vita bona ad coronam.

Vel, propior, quia plus morti proximi sumus.

* Oecumen. Propior est nostra salus, præsertim quod vita paululum retracta, propius efficitur tempus resurrectionis ac salutis nostre, quam tum cum initio venimus ad fidem. Si fuerimus ut oportet, præparati, salutatis nobis erit iudicij dies, sin autem, perniciosus. Verum simile est quod Romani initio quidem tanquam recentes in fide seruerent, postmodum vero languerent. Hoc ergo latenter innuit, ac si dicat: Quæto propinquior est nunc nostra salus, hoc est, iudicij dies salutatis, magis diligentes esse oportet, & non segnes effici.

e Nox præcessit. Item quare surgere debent ostenditur, quia nox, infidelitatis & ignorantie, præcessit, id est, fuit, sed non est, cuius memoria monet, ut caueatis. Dies, æterna beatitudo

C

Appropin. dum peccata remissa, dum iusti per gratiam. Nox, vetus

NICOLAUS DE LYRA.

* ordinantur ad actum diligendi, quia præcepta primæ tabulæ ordinantur ad diligendum Deum, & præcepta secundæ tabulæ ad diligendum proximum. Per primam enim quod est: Honora patrem tuum, &c. præcipitur reddi debitum omni proximo, per alia quæ sunt negatiua, præcipitur cauere ab eius nocimento. idco subditur.

- 1 Dilectio proxima non operatur. i. cauere inferre malum proximo, & sic concluditur.
- 2 Plenitudo ergo legis. i. plenaria observatio eius.
- 3 Est dilectio. Quia diligitur Deus super omnia, & proximus sicut ipsemet diligens.
- 4 Et hoc sciens. Hic consequenter ostenditur, quod hoc debitum est maxime reddendum tempore nouæ legis, quæ est lex amoris sicut lex vetus fuit lex timoris. ideo dicit: Et hoc sciens. i. conditionem temporis legis nouæ.
- 5 Quia hora est iam. n. de somno. i. de ocio ad opera charitatis, quia dicit Greg. Charitas operatur magna si est, si autem renuit opera, amor non est.
- 6 Nunc enim. i. tempore gratiæ.
- 7 Propior est. n. scilicet. Quia per Christum ianua salutis est aperta quæ tempore legis erat clausa. idco subditur.

Quam

tus homo, qui in baptismo præterijt. Dies solius iustitiæ, cuius luce veritatem didicerunt, ut sciant quid agendum sit.

* Oecu. Noctem vocat presentem vitam, quod nihil a somnijs differant quæ in ea sunt, diem vero tempus futurum, quod in eo manifestanda sunt occulta.

occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non

concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo

instauratur. † Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio

proximi malum non operatur. † Plenitudo ergo legis est dilectio.

Et hoc sciens tempus, quia hora est iam nos de somno

surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam tunc cum

credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquauit.

Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis;

sicut in die honeste ambulemus. † Non in comessationibus

ligere omne spatium presentis vite, usque ad finem seculi;

* Chryf. Quando noctem ad diluculum usque properare videmus, garrulentumque hirundinem audiimus, proximum excitamus, sollicitando alius ad alium, diem factum dicimus exurgere, & ad facienda contendere incipimus. Quod igitur in temporalibus facimus, istud & hic faciamus. Exuamus phantasias, liberemur ab huius vite somnijs, excutiamus profundum mentis soporem, induamusque loco vestimenti virtutem.

f Operate. Opera mala, quæ ex tenebris ignorantie venerunt vel tenebras amant, & ad tenebras ducunt.

g Non in comessationibus. Nota in his Romanos tangi, & ideo non est eis ius gloriandi. Horum autem morborum superbia est mater, & humane laudis auditas; quæ etiã hypocrisis sæpe generat, huic non resistit, nisi crebris diuinorum librorum testimonijs incutiatur timor & charitas.

* Tertullianus. Appendices gula, lasciuia atque luxuria est. Quam societatem Apostolus sciens, cum præmississet. Non in ebrietatibus, nec in comessationibus, adiunxit, nec in cubilibus & libidinibus.

* Chrysofostomus. Bibere non prohibet, sed præter mensuram bibere, neque vino simpliciter uti, sed cum ebrietate uti vetat.

* Aug. Horum trium criminum cubilia & impudicitia, ita magnum crimen putatur, ut nemo ecclesiastico ministro, & sacramentorum communionem videatur, qui se isto peccato maculauerit. Et recte omnino. Sed quare solum? Comessationes. n. & ebrietates, ita licite putatur, ut in honore etiam martyrum, non solum per dies solennes (quod est legendum) sed etiam quotidie celebrentur. Quæ sedas flagitiosa & sacrilega saltem de sanctorum corporum sepulchris, saltem

8 Quam cum cre. s. plus quam ante Christi aduentum. tunc enim sciebant se patres descensuros ad inferni limbum: unde dicit Iacob patriarcha Gen. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum. Et sanctus Iob. 17. In profundissimum inferni descendent omnia mea.

9 Nox præ. i. obscuritas figurarum veteris legis.

10 Dies au. appropin. &c. id est, claritas veritatis reuelata in noua lege.

11 Abijciamus ergo opera tenebrarum. i. peccata, quæ dicuntur tenebrarum opera, eo quod in tenebris sunt, Ioan. 1. Qui male agit, odit lucem, & quia obtenebrant animam, secundum quod dicit Philosophus in lib. Ethicorum. Ignorat omnis malus. & quia ducunt ad tenebras exteriores. s. gehennæ.

21 Et indu. ar. l. i. virtutes quæ dicuntur arma lucis, quia contra peccati tenebras muniunt, & quia in luce sunt, Ioan. 1. Qui facit veritatem, venit ad lucem. Et quia illuminat animam, & finaliter ducunt ad lucem æternam, idco subditur.

13 Sicut in die. s. iudicii.

14 Honestè ambulemus. id est, ad gloriam.

15 Non in comessationibus & ebrietatibus. vitando peccata gula.

Non

† sermo matim c hendit

† Confusio

† tum c debam

† 44. dil. Luc. 21.

E

Aduer. chicos,

Epist. 6

F

Peccata que re operantur

Virtute que re arma

saltem de locis sacramentorum, de domibus orationum, ar- ceatur. De contentione autem & dolo quid attinet dicere, quando ista vitia nō in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt?

a *Et carnis cura, &c.*
* Chryso- stomus. Quem admodum non bibere, sed inebriari, non nubere, sed lasciuire, ita neque carnis curam

bus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitis, non in

contentione & æmulatione, sed induimini dominum Ie- sum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideris.

agere simpliciter prohibuit, sed ad concupiscentias addidit, quale est cum necessarius vsus exceditur. Nā & Timotheo scribit: Modico vino vtete propter stomachum tuum, & fre- quentes infirmitates tuas. Fugite ergo ebrios, ventricolas, delicatulos, qui nihil non faciunt, vt laseiuant, & concupiscentiam inflant, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1. Non in comessis & ebrietatibus. vitando peccata gula.
- 2. Non in conten. & emu. quantum ad peccata spiritualia, quæ sunt grauioris culpa.

- 3. Sed induimini dominum. imitando sanctitatem conuersationis sue.
- 4. Et carnis curam ne feceritis in deside. i. superfluis ita, q. per hoc non excluditur necessitas, sed tantum superfluitas.

ADDITIO.

In ca. 13. vbi dicitur in Postilla: Sicut in die, scilicet, iudicij. Quod hic dicitur. Sicut in die, nō vt proprie exponendū de die iudicij. Nō. n. possumus in hac vita, quæ multis incommodis & necessitatibus est subdita, sicut i die iudicij ambulare. Sed qa tēpus gra- tiaz

tię comparauit diei, di. Dies autē appropinquauit. Similiter virtutes comparauit armis lucis di. Induamur arma lucis. iō subdit: Sicut honeste ambulemus. i. in actu virtutum nos exerceamus honeste, sicut illi, qui clara die ambulant, honestius habēt incedere, quam qui ambulant de nocte.

CAP. XIII.

a *Infirmum au.* Perfectę fidei est nullum cibum discernere, vel immundum putare, quia omnia munda mundis. Sed quidam infirmi censebant a quibusdam abstinentiam, & ita inter Romanos contentio. vnde præcipit tales assumere, nō abijcere, sed patiēdo

dicio, relinquendū dicit, ne cū scrupulo edat. Vel licet perfecta fides, quæ omnia, tamen infirmus, qui timet casum, qui facile impetu libidinis sternit, edat olus, id est, tenues & aridos cibos, qui non sunt fomentū vitiorum, & abstineat ab illis quibus libido excitatur. Crassitudo enim carniū & deli-

Nota contra crapulosos delicos.

CAP. XIII.

Infirmum autem in fide assumite, nō in disceptationibus cogitationum.

Alius enim credit maducare se omnia.

Qui autem infirmus est, olus manducet.

Is qui manducat, non manducantem nō spernat. Et qui non

exemplo & verbo ad fidem erigere. Et si incognitum est, quo q̄s animo faciat, nō inde disceptare. * Augustinus. Neque di iudicemus cogitationes eius, id est, quasi audeamus sententiam ferre de alieno corde, quod non videmus. Ideo sequitur & dicit, Et alius quidem credit man-

cioso epule prouocant corpus ad libidinem. * Ambrosius. Hūc ergo remittit iudicio suo, ne scandalū passus a charitate, quæ mater est animarū, recedat cū mentis perturbatione, cū Christiani pacifici debeāt esse ac quieti. * Idem. Dominus pro vniuersisq; viribus impartiri vobis

Li. 3. de Virginit.

addiudicationes disceptatio. t. v. c. d. m. esse quibuslibet.

in 9. c. Lucæ.

ducare omnia, qui autem infirmus est, olus manducet. Quia illo tempore multi iam firmi in fide, & scientes secundū sententiā domini, quod non macularent ea, quæ in os intrarēt, sed quæ exeunt, indifferenter sumebant cibos salua conscientia, quidā vero infirmiores abstinebāt a carnibus & a vino, ne vel nescientes inciderent in ea, quæ idolis sacrificabātur, omnis enim tunc immolatio caro in macello venundabatur, & de primitijs vini libabant gētes simulacris suis, & quæ dā in ipsis torcularibus sacrificia faciebant. Iubet ergo Apostolus & his, qui salua conscientia talibus alimentis vtēbantur, nō spernere infirmitatem illorum, qui se talibus cibis & potu abstinebant, & illis infirmis ne eos, qui carnibus vescēbantur, & yinum bibebant, tanquam pollui iudicarent.

alimenta dignatus, ne aut infirmum validior cib. opprimat, aut validum & fortem exilia alimenta non faciant, qui enim infirmus est olus manducet, ait Paulus.

* Idem. Hic fiducia lectionis nisi dubitet omnia edenda, quæ data sūt humanis vsibus, legit enim in Genesi, omnia valde bona esse, quæ creauit Deus, ideo nihil reiiciendum, quia nec Enoch, qui Deo placuit primus, neque Noe, qui in diluuiio solus iustus inuentus est, neque Abraham, Isaac, & Iacob, ab his leguntur abstinuisse.

d Is qui man. Supra præcepit non disceptare de cogitationibus aliorum, hic præcipit non spernere.

* Hieronymus. Habebant inter se scandala, illi illos quasi carnales iudicabant, & illi illos tanquam stultos irridebant, & superstitiosos iudicabant.

* Chrysostomus. Non dicit ne accuset, nō dicit ne corrigat, sed ne vituperet, ne aueretur, ostendens quod, qui talis est, rem committat multo risu dignam.

* Hieronymus. Non inter ieiunia & saturitatem æqualia merita dispensat, sed contra eos loquitur, qui in Christi-

Epist. 82.

Li. 2. in Iu- manum.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

Infirmū au. Postquam Apostolus ostēdit qualiter minores habere se debeāt ad superiores, hic instruit maiores, vt bene se habeāt ad minores, & primo in euitatione mali, secūdo i operatione boni, ca. seq. Prima adhuc in duas, quia primo hortatur superiores, ne inferiores cōtemnant, secūdo ne eos scandalizent, ibi: Nō ergo amplius. Prima adhuc in duas, quia primo proponit intentum, secūdo inducit rationes ad hoc persuadendum, ibi: Tu quis es. Circa primum dicit.

struētus de isto, & sic dubitat adhuc, an hoc sibi liceat.

6. Olus man. propter scrupulum suę conscientie, quia certus est, q̄ olera manducare fuit licitum omni tempore. Circa quod sciendum, quod legalia, quantum ad ceremonialia obseruanda fuerunt vsque ad passionem Christi. vnde & Christus ea obseruauit, & imminente sua passione agnum paschalem cum suis discipulis comedit. Post publicationē vero euangelij obseruatio eorū est moris, quia hoc est significare, q̄ veritas per ipsa significata nondū per Christū est impleta. Tempore vero intermedio. s. a passione Christi vsq; ad publicationē euangelij, licitū fuit ea obseruare, maxime conuersis de Iudaismo, dum tamen ibi non ponent fidē, credendo firmiter, q̄ sine tali obseruatione fides Christi no sufficeret ad salutem, & hoc modo leguntur Apostoli in Actibus Apostolorū ea obseruasse, secundum quod declarat Aug. in epistola ad Hieronym. diffuse, & secundum istum intellectum subditur.

Quæ legē seruanda.

- 1. Infirmum au. in fi. s. de nouo conuersum & de lege catholica minus sufficienter instruendum.
- 2. Assum. vos maiores. id est, ad vos sumite, eum instruendo dulciter & charitatis.
- 3. Non in di. cogi. id est, non iudicantes male de ipso, donec appareat manifeste.
- 4. Alius enim cre. man. se. omnia. licite & ille est qui instruētus in noua lege, qui scit ceremonialia iustificata in Christi passione, et sic licite comedit cibaria prohibita in veteri lege.
- 5. Qui autem infir. est. i. conuersus de Iudaismo & nō perfecte instruētus

- 7. Is qui mā. cibaria lege prohibita instruētus, q̄ ista sūt sibi licita.
- 8. Non ma. reputans eum rudem & iguarum, & stolidum, fatuum, & melancholicum.
- 9. Et qui non mandu. abstinendo ex conscientia dubia.

A sum credentes adhuc Iudaizabant, & eos, qui ex gentibus crederant mouer, vt non scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant.

Manifesta quæ sint. Aug. lib. 2. de ser. Do. in monte.

a Non in. De manifestis iudicandū, & nō occultis. Manifesta vero sunt, quæ nō possunt bono animo fieri, vt sunt ista

pra, blaphem. te, iurta & huiusmodi, de quibus iudicare nobis permittitur. Sed ea, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partē interpretentur, vt de cibis, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ, qui cunctique humani cibi indifferenter sumi.

Libro vno expositionis quæ rōndam propositionum ex ept. ad Rom.

B Augustin. In his rebus, quæ ita comprehenduntur, vt eas bono & casto animo nō posse fieri manifestu sit, non improbarur si iudicemus, itaque hoc quod de cibis dicit, quia ignorat quo animo fiat, non vult nos esse iudices, sed Deum. De illo aut nefario stupro, vbi vxorē quidam patris habuit, præcepit debere iudicari, non enim poterat ille dicere, bono animo se tam inuane flagitium commisisse.

Aug. lib. de corrept. & gratia.

b Dominus suo stat. De incognito corde alieni serui tu nō habes iudicare, sed suus dominus, ad cuius honorē stat, qui stat, ad quē pertinet & casus cadentis, qui potest erigere vel iudicare. Stat, aut cadit, ideo dicit, quia ambiguū est, forsitan stat, qui putatur cadere.

c Stat aut cadit. Per hoc ostendit, se nescire quo animo ille, se agat in dubijs.

C Stabit autem. Hic innuit, quæ ambigua debemus in meliorem partem vertere, & plus salutem quam mortem reorū optare, & in futuro spēs boni habere, etiam aliter sit in præseu.

Stabit autem. Quia neque si edit reus est, neque si non edit si tamen deuotione hoc agit.

* Hieronymus, & Primitius, siue moritur, quia illo propter Deum abstinet, & ille secundum Deum manducat.

e Nam alius. Supra dixit, quod alij omnia manducant, alij non omnia, de generibus ciborum agens hoc dicit, & alij omni tempore, alij aliquo certo tempore abstinent, & vtrunque recte fieri posse dicit.

* Hieronymus. Iudæi inter diem, & diem iudicare nō poterant, ergo de ieiunio & abstinentia dicit, quæ nō sunt sub certo

certo modo legis redacta, vt vnusquisque tātum, faciat quantum potest, quantum mercedem habere voluerit. Vnde sequitur. Vnusquisque id faciat in tali causa quæ melius esse iudicat. Item hoc est quo dicitur aliquos esse, qui certis anni tēporibus alios esse, qui omni tempore vitæ suæ ab esu carniū de-

D
Serm. 2
tempo

a Omnia. Non eredit peccare, cum nesciat quo animo. **b** Neuter alterum, vterque enim seruus Dei est. **c** Manducatur vel non manducatur.

a manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum al-

b sumpsit. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino

c suo stat aut cadit, stabit autē. Potens enim est Deus stattere

d illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem. Vnusquisque in suo sensu abundet. Qui

e sapit diem, domino sapit, & qui manducat, domino manducat. Grātiās enim agit Deo. Et qui nō manducat, domino

f non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

g sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

h non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

i sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

k non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

l sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

m non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

n sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

o non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

p sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

q non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

r sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

s non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

t sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

u non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

v sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

w non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

x sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

y non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum

z sibi viuūt, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino

NICOLAUS DE LYRA.

1 Manducantem non iu. tanquam mandati diuini transgressorem. 2 Deus enim illum. s. de nouo conuersum & adhuc infirmum. 3 Assumpsit. ad fidem suam, potens illum perficere & solidare. i. confirmare, propter quod non est cōtemnendus. 4 Tu quis es. Hic consequenter adducitur quadruplex ratio ad propositum persuadendum. Prima accipitur ex parte illius, qui iudicatur tanquam stolidus. Nullus enim iudicari debet ab eo, qui est dñs eius, qui est solus Deus in proposito, & hoc est quod dicit: Tu quis es, qui iudic. alienum ser. q. d. ad te nō spectat iudicare de latētib. in corde, cuiusmodi sunt ista, & ideo tale iudicium est vsurpatū, quod ad solum Deum pertinet, qui corda intuetur, ideo subditur.

Prima ratio.

5 Domino suo stat aut ea. i. ad Deum pertinet iudicare de ea in eius & ratione.

6 Stabit autem. per Dei gratiam.

7 Potens enim est Deus. i. perficere & confirmare.

Secunda ratio.

8 Nam alius iu. Hic ponitur secunda ratio, quæ accipitur ex parte rei de qua fit iudiciū. s. de ceremonialium obseruatione, quæ tunc erat indifferens cōuertis de Iudaismo modo su pradicto. Et iō de talibus nō debet aliquis iudicari transgressori vel stolidus faciendo vel dimittendo, ex quo vtrunque poterat fieri, vt pradictum est, tñ ex causa rationali, & hoc est quod dicit. Nam alius iu. diem inter diem. i. ita instructus est in fide catholica, quod scit discernere tēpus in quo ceremonialia non

a Ad fidem. **b** Et cum hoc est, ergo. **c** Cuius valentia. **d** Damandam admissi. quod non debet, cum sit alienus seruus. **e** Quia conscientia edat vel non edat, Deus iudex est cuius seruus est.

a Hoc de præd. finatis. **b** Stare poterit domino suo. **c** De quo nulli e. ambiguum. **d** Ne itare sibi arroget.

a Quæ stabit dico, & potest credi status esse, quia quod agit ex iudicio agit. **b** Esse eligendum in abstinentia interpretum. q. d. quidam certis diebus, quoniam omni die putant abstinentiam.

a Esse eligendum in abstinentia. **b** Vt qui edit, cum granarum actione edat, & qui abstinet, pro Deo faciat. **c** Eorum. **d** Id est, secundum suam conscientiam. **e** In melius.

a Id est, ad honorem & laudem domini facit. Deo. **b** Placere se putat Deo. **c** Omnia. **d** Ad laudem domini.

a Et quod domino man. est. eius indicat. **b** Pro bonis creatoris quibus sustentatur & pascitur. **c** Id est, abstinet. **d** Ad honorem domini.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Quod effectus indicat quia. **b** Pro collata abstinentia. **c** Et debemus edere, vel non edere domino. **d** Quia. **e** Fidei iugum.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

a Virtutibus. Id est, spiritualiter, vel etiam temporaliter coniunctione animæ & corporis. **b** Sed domino. **c** In virtutibus. **d** Et vere nemo sibi, quia domino **e** Vita virtutum. **f** Vel vt ei placeamus.

† est
stet.
† mixt
† Dicit
vini
† prop
ti fati
E

Conti
chier
iunia.

Aug
144.

Teru

A mortui fuerimus in hac carne, desinemus laudare deū, & secundū hoc de fidelib. tantum agit. *Vel sibi, i. a se iudicandus, sed a domino, secundum hoc de bonis, & malis accipitur.*

a *Chri. m. e.* Ut viuorum, & mortuorū dominetur, & utrosque iudicet. Et ad literā, accipit viuos, & mortuos, ut nō putetur tantum iudicare de mortuis, quasi dum viuunt, hominibus sit commissum iudiciū, sed post mortem Deo. Hoc enim insipientium dogma peruersum tradidit, sed melius est, ut utroque dicatur Christus dominari, & utrosque iudicare.

B *Quibus dedit filios dei, fieri, hi etiam nunc, & post mortem regnant cum Christo. Sed aliter nunc regnant cum eo sancti eius, aliter tunc regnabūt. Nunc regnant, quia, quæ sursum sunt, sapiunt, & querunt. Postremo regnabunt cum illo, ita, ut sint in regno eius, & sint etiā illi regnum, quia & animæ piotum mortuorum non separantur ab ecclesia. Quæ etiam nunc est regnum Christi, quia regnat nunc cum Christo in uiuis, & mortuis. Vel mortuus est, ut mortuos a peccatis liberet, dum enim vixit, viuis salutis viam ostendit, resurrexit, ut iustificatos secum viuere faceret.*

C *Hieronymus, & Primasius. Aduentus dei, & viuos inueniet, & mortuos suscitabit, nihil ergo præiudicat, utrum te viuum inueniat, an resuscitet, tantum labora, ut coram eo iustus appareas.*

b *Ante tribunal.* Hoc a simili dicitur: Tribunal enim sedes iudiciū est, quæ in excelsis locatur, ut iudex ab omnib. videatur, & ipse ex eminenti loco oēs valeat intueri. Ita & Christus quasi in tribunali sedebit, quia ab omnibus videbitur, et ipse omnium conscientias videbit, & causas diiudicabit.

*** PRIMASIVS.** Tunc de istis hominibus iudicabit, quid, quomodo fecerimus, & deū esse Christum, qui iudicaturus est, non dubites.

c *Scriptum est enim. Viuo ego dicit dominus.*

*** Hieronymus.** Hoc testimonio probat, quia omnes soli domino reddent nostrorum actuum rationem.

d *Itaque vnusquisque nostrum pro se rationē reddet.* *** Primasius.** Non pro alio: nec hominibus, pro se rationem reddet de his de quibus lex

f *† Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sed hoc iudicāte*

tacet. Nā si tacuerit videns peccantem, reddet rationē pro eo. *Speculatorem posui te domui Israel, dicitur ad prophetam.*

e *Non ergo ampl.* Non usurpemus nobis, quod ad nos non pertinet. Non reprehendamus ea, quæ nescimus quo animo fiant, vel etiam si aperta, non ita reprehendamus, ut de sanitate desperemus. In his enim duobus temerarium est iudicium, & vel superbia est, vel inuidencia. vnde dicitur: *Non te iudicare, & non iudicabimini.*

f *Sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.* *** Hieronymus.** Hic subtiliter ingreditur ad abstinentiam, **F**

1. Cor. 4. 6. Ioan. 1. 10. 1. Cor. 13. 12. Col. 3. 2. 1. Cor. 13. 12. 1. Cor. 13. 12.

E. De peeni. & remiss. c. cum ex ore. 1. Cor. 13. 12. d. Philip. 2. b. 1. Cor. 13. 12. c. si quis a catholice & c. forte. 13. q. 2. c. in presenti.

August. lib. 2. de ser. do. in monte.

Luc. 6. 6.

Diuisio.

Diuisio.

Diuisio.

NICOLAUS DE LYRA.

1. *In hoc e. Chri. mor. est.* i. ex morte sua consecutus est, si potestatem super omnem creaturam, Matt. vlt. d. *Da a est mihi omnis potestas in celo, & in terra,* & per consequens iudiciaria potestas, ideo non est ab alijs usurpanda. **2.** *Tu au.* Hic ponitur quarta ratio, quæ accipitur ex parte eius, qui iudicat temere, quia nullus nostrum habet officium iudicandi actiue, sed tantum passiuè, & hoc est, quod dicitur: *Tu autem quid iudicaturus es, fra. tu. i. tu, qui abstinere a lege prohibitis, quare iudicas illum, qui non abstinere, transgressorem?* **3.** *Aut tu.* qui non abstinere. **4.** *Quid sper. fra. tu.* reputando eum stolidum, eo quod abstinere, ut dictum est supra. **5.** *Omnes e. sta. a. tri. Chri.* s. iudicandi ab eo: Et ad hoc inducit sacram scripturam, quæ habetur Isa. 45. d. **6.** *Viuo e. di. d. quo.* tanquam subditum iudicio meo, pp quod concludit. **7.** *Itaque vnus. & c. ratio. red. deo.* in finali iudicio, pp quod nullus iudicare dēt temere de alio.

Contra prædicta vñ esse dictum Saluatoris Io. 3. b. *Omnis, qui credit in eum, non iudicabitur.* ergo solū infideles stabunt ante tribunal Christi iudicandi passiuè. Ad quod dicendum, quod ibi accipitur iudiciū condēnationis, quo soli mali iudicabuntur. Qui dñr infideles, vel quia non habuerunt fidē, vel quia si habuerunt, in morte mortificata fuit ex carentia charitatis, & gratiæ. Hic aut accipit iudiciū retributionis, per quē modū oēs generaliter iudicabunt, mali ad penā, iusti aut ad gloriā. **8.** *Non er. am.* Postquē instruxit superiores qualiter se hēant ad inferiores monendo, ne ipsos contēnant, hic consequenter idem facit monēdo ne eos scandalizent. Et diuiditur in duas partes, quia primo prohibet eos a scandalizatione, scđo monet eos p oppositū de inferiorū ædificatione, ibi. *Itaque.*

Ad maiorem intelligētiam dicendorum hic breuiter est videndum, quæ dimittenda sunt propter scādalu pusillorū. Et arguitur primo, quod bona spiritualia sint dimittenda. **Diuisio.** **1.** *Aug. contra epistolā Parmeniani,* quia vbi schismatis periculū timeat, a punitione peccatorū cessandū est, sed talis punitiō est bonū spirituale, quia est actus iustitiæ, ergo, & c. Per hoc arguit, quod bona temporalia sint dimittenda, quia bona minora sunt, q̄ spiritualia. Cōtrariū arguitur, quia beatus Tho. Cantuariens. repetunt res ecclesiæ cum scādalo regis Angliæ, & ex hoc arguitur, quod bona spiritualia nō sint dimittenda cū sint corporalia. meliora Responso, quod ista nō est de scādalo actiuo, quod est dictū, vel factū minus rectū pbens alteri occasione ruinę. Illud aut, quod deficit a debita rectitudine non est agendū cū scādalo actiuo, sed quod intelligitur de scādalo

dalo passiuo, s. quid sit dimittendū, ne alius inde scādalizet. Circa, quod sciendū, quod quidā sunt bona spūalia, quidā vero tpalia. Spūalia vero quidā sunt de necessitate salutis, quæ sine mortali peccato p̄mitti non p̄nt, nullus aut debet peccare mortaliter, ut peccatū alterius impediatur, quia s̄m ordinē charitatis magis dēt diligere propriā salutē, q̄ alterius, pp quod talia non sunt dimittenda ad vitandū alterius scādalu. Alia verò sunt bona spūalia, quæ nō sunt necessaria ad salutē, ut dare elemosynā extra casum necessitatis, & in talib. distinguendū est de scādalo, quia si oriatur ex malitia, sicut cū aliqui volunt impedire bona spūalia, suscitāt ad hoc scādalu, & tale scādalu est contēndū, sicut dñs fecit Matt. 15. de scādalo Pharisæorū. Si aut oriatur ex infirmitate, vel ignorantia, vocat scādalu pusillorū, pp quod hmoi bona sunt occultanda, vel interdū differēda quousq; reddita rōne hmoi scādalu cesserit, si aut post debitā hmoi rōne reddita scādalu daret, nā vñ ex malitia procedere, & sic pp ipsum non sunt hmoi spūalia opera dimittenda. Circa vero tpalia bona distinguendū est, quia si non sint nostra, sed pro alijs ad conseruandū nobis cōmissa, sicut bona ecclesiæ cōmittuntur prælati quib; conseruatio talū incūbit ex necessitate salutis, sicut est conseruatio depositorū, talia nō sunt pp scādalu dimittenda sicut, nec alia, quæ sunt de necessitate salutis. si verò sunt nostra, sic dimittenda sunt pp scādalu vitādū, si oriatur ex infirmitate, vel ignorantia quousque per admonitiōne rationabilem cesset scādalu. Quod si per hoc non cessat, tunc iam procedit ex malitia, & sic est contēndum, maxime si pro alijs audacia detur malefaciendi, ut dictum est supra.

Ad primū patet rñsio, quia correctio ordinat ad emēdationē, & iō si pp ipsam pbabiliter appareat malū cōsurgere, est dimittēda quousq; periculū illud transierit. Ad aliud patet ex dictis in quōne. *Non er. am.* Hic apostolus monet superiores ad euitandū scādalu pusillorū. Et diuidit in duas partes, quia primo facit ppositū, scđo, remouet dubiū, ibi: *Non est regnū dei.* Et est sciendū, quod q̄ charitatē fraternā vñ esse, quod alijs nō dimittat ad tps hęc, quod possint licite dimitti ad vitādū scādalu simpliciter, quod opinant illa illicita, quousq; super hoc plenius informēt. De talib. aut erat cōfus ciborū lege phibitorū a tpe passionis Christi, vsq; ad publicationē scētā euangely, ut dictū est, sup. Et secundū hoc dicit apostolus. *Non er. am. in ui. iudi.* i. superiores non iudicent inferiores stolidos, si abstineant a talibus cibis, nec minores iudicent transgressores illos, qui vtuntur talibus. **9.** *Sed hoc iu. ma.* supple sciendum.

nantiam, & dicit nō illos debere manducare, quia muis firmi
sint, ne exemplo illorum infirmi scandalum patiantur.

A Scio & confido. Quid dicit: Ne ponatis offendiculum fratribus. Nō autē dico offendiculum vel scandalū, eo quod cibus sit immundus, quia scio per hoc, quod fiducia est in Iesu, qui postquā venit abtulit a lege. Cōmune ponit pro immundo, tractum a vasis, quia ante omnibus vībus erant cōmunia, post sacrificijs dedicata, ideo nō cōmunia, sed facta dicebantur, vel ipsi Iudei dicebantur proprie prius populus Dei, alij vero omnes cōmunes, & immundi.

B Primasius Ne dicerent, que Deus creauit tu communia dicit esse: non hoc ideo dico, vt aliquid putem esse commune, per Christū mandata sunt omnia, cōmune enim erat quicquid in esca nō excipitur Iudaeorum.

b Si enim propter cibum frater tuus contristatur. * Hieronymus. Non dixit propter ieiunium, sed ne illum tuo exemplo, aut prouoces, aut compelles.

c Iam non secundum charitatem ambulas. * Hieronymus. Quia inuitus manducat quod illi non expedit. Etiam nō diligis proximum sicut teipsum, si non illius utilitatem cogitas sicut tuam.

d Noli cibo tuo illum perdere. * Aug. Bonum est in cibo cum gratiarum actione quicquid Deus edendum pręcepit, abstinere autem ab aliquibus non quasi a malis, sed quasi non necessarijs, nō est malum. Moderari vero vsum carniū pro necessitate & tempore, proprie Christianū est. Et paulo post. Sacratę Virginitati nuptias coęquare, aut pro amore castigandi corporis abstinentibus a vino vel carnibus nihil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Ioumani est.

e Non ergo blasphemetur bonum. Quia qui habet opera bona, si reprehendatur in re minima, bonū suū obfuscatur, & incipit bonum eius blasphemari per malum. Vnde Ezechiel: *Iustitia insi non proficiet ei, si errauerit.*

C Non ergo blasphemetur bonū. Bona in se comestio blasphemabilis est dū alij nocet, & quia nocet, abstinere, quia nō est

est causa regni Dei esca.

f Non est enim regnum Dei esca & potus. Non vltus ciborū, sed concupiscentia refrenanda est. Non interest quid alimentorum, vel quantū pro congruentia hominum & personę suę & pro valetudinis suę necessitate quis capiat, sed quā facile & leto animo carcat

his cum his vel oportet vel necesse est carere.

* Hieronymus. Non per escam iustificamur. Sed & hoc notandum quod non dixerit, ieiunij & sobrietas non est regnum Dei: sed, esca & potus.

* Basilius. Haud dubie si ipsam per te ciborum abstinentiam discutias, neque si non comedamus deficiemus, neque si comedamus abundamus, neque enim, qui non comedunt ob id duntaxat plus aliquid comedentibus de virtute habet, neque qui comedunt ex eo minus aliquid comedentibus habere putandi sunt, si modo illorū virtus interior aqua-

lis sit, &c.

g Gaudium in spiritu sancto. Qui enim, &c. Non utiq; in epulis, vt multi solent, sed in spiritu sancto hoc gaudij oritur de fraterna pace, sicut in disceptatione, ira, vbi nō est spiritus, gaudio in solis pacificis est, cuius etiam gratia hęc tria sunt in aliquo, iustitia, pax & gaudium.

h Placet Deo, & probatus est hominibus. Secundum, quod gaudij est in spiritu sancto. Probatus habetur hominibus secundum iustitiam & pacem, etiam quia disceptatio discordiam parit, idē dimissis temerarijs iudicijs scētemur, quę pacis non discordię, & quę edificationis, vt ceteri edificentur, vel iam edificati conseruentur, inuicem Iudęus ad Gentilem, & Gentilis ad Iudęum.

* Ambrosius. Aedificationis autem viam sequi hortatur, vt cum pace ea conferamus, per quę inuicem nos edificemus, ab his, quę instructuosa sunt & magis contraria, declinantes. 1. Corinth. 4. *Omnia ad aedificationem fiant in vobis.*

i Noli propter escam destruere opus Dei. * Primasius. Hominem quem Deus fecit.

Omnia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ne ponatis offendiculum, infirmis vel ignorantibus.

2 Scio & confido in domino Iesu, quia nil commune. i. nullus cibus immundus.

3 Per ipsum. quia omnia bona creauit Gene. 1. d. Vidit Deus cuncta, quę fecerat, & erant valde bona. Quod autem postea per legem aliqui cibi prohibiti sunt, & sic facti illiciti, hoc fuit ad tempus, ad significandum aliud implendum per Christum. A qua prohibitionē abtulit Christus, Act. 10. c. Quod Deus putificauit, tu ne commune dixeris.

4 Nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est. i. immundum, quia facit conscientiam de tali comestione, sicut lena re festucam de terra contra conscientiam peccatum est, durante tali conscientia, ideo subditur.

5 Si enim propter cibum, scilicet, tuum.

6 Frater tuus contristatur. id est, infirmatur in fide, ex hoc dubitas de veritate catholica, vt habetur infra, vel de te scandalizatur est manus te transgressorem.

7 Iam non secundum charitatem ambulas. spernendo eius scandalum.

8 Noli tuo cibo illum perdere, &c. dando ei occasionē ruinae, pra-

praeponeo modicam delectationem cibi eius, scilicet, saluti.

9 Non ergo blasphemetur bonum. id est, fama nostra, vt non demus occasionem simplicibus reputando nos transgressores.

10 Non est enim regnum Dei. Hic consequenter remouet dubiū, quia posset aliquis credere, quod abstinere a cibis sanctificatis per Christum esset damnabile, ideo dicit Apostolus, quod nihil deperit ei, qui abstinet ex causa rationabili, cuiusmodi est vitatio scandali propter fratrem. ideo dicit: Non est enim regnum Dei esca & potus. id est, in comedendo dicta cibaria vel abstinendo.

11 Sed iustitia. per fidem formatam, quę peccata remittit.

12 Et pax. quantum ad quietem passionum mentem perturbantiū.

13 Et gaudium in spiritu sancto. quantum ad expectationem premium.

14 Qui enim in hoc seruit Christo. interius in mente.

15 Placet Deo, & probatus est hominibus. id est, hoc sufficit ad salutem.

16 Itaque quę pacis, &c. Hic consequenter monet Apostolus superiores, vt edificent inferiores pacifice & sancte cum eis conuersando, di. Itaque quę pacis sunt scētemur.

17 Noli propter escam destruere opus Dei. id est, fidem infirmi, quę est opus Dei.

Omnia

† persuasum ha o per do minimum.

Aug. de diffinitionibus orationis & fidei.

Ezec. 33. c.

D August 9 cuan

† lapsu sionem

Lib. de Virgini

† vestr

E

Augul 70. in

F

A *Omnia quidem, &c.* * Hier. Repetit quod superius dixerat ne creaturam damnate videretur.
B *Sed munda.* * Haymo. Qui autem indifferenter manducat omnia ut fratrem suum Iudaeum scandalizet infirmum, adhuc in fide culpam peccati & offendiculi sibi accipit.
C *Bonum est non, &c.*
 * Hierony. Hoc loco laudat quidem abstinentiam carnis & vini, sed multo magis admonet, propter scandalum fratris abstinendum esse a cibo & potu eorum quae idolis immolantur.
D *Offendi.* Perturbatus nesciens quid teneat. Offenditur, quia a fide recta discedit.
 * Hiero. Si in hoc fidelem te putas sic manduca. Ut nemo tuo infirmetur exemplo.
E Haym. non de fide sanctae trinitatis hic loquitur, sed de fide qua credimus omnia esse munda.
F *Beatus.* Beatum dicit qui non facit aliud, quam quod utile probat, sed illum proprio iudicio censet damnandum, qui quod dicit se debere facere, non facit.
 * Haymo. Beatus dicitur esse in hac parte gentilis, cuius

conscientia non reprehendit illum quod fratrem suum Iudaeum scandalizauerit, ut illum cogeret ad manducandum carnes quas ille detestabatur, sed neq; in praesentia illius comederit aliquid quod ille abhorreret licet omnia probaret & cognosceret esse munda.
F *Omne autem.* Non tamen omne quod fit cum fide bonum est, quia ignorantia quae est ex culpa nocet. Omnis vita infidelium peccatum est, & nihil bonum: sine summo bono, ubi deest agnitio veritatis aeternae, falsi. virtus est etiam in optimis moribus. Opera quae videntur probabilia, praeter fidem sicut ut magne vires & cursus celerimus extra viam.
G *Non ex fide.* Fides nostra vult ut homo agat hoc quod bene intelligit esse agendum, & peccatum est quod aliter fit, quam probatum est.
 * Hier. Non ex fide quae per charitatem operatur. Quicquid ergo alium destruit ex fide non est, & ideo peccatum.
 * Theophyl. Quotiescumque quispiam vel nihil confidit, vel autumat obsonium aliquod immundum esse, & ita ut depravata conscientia illud degustet, prorsus est peccato obnoxius.

Aug li sent. Prospero.

De con. di. ne tales.

q. i. c. v. & sic enim. in. & ca. me. s. ex. De praes. al. De rest. p. c. literas. s. autem.

breui in. rogatione. 177.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Omnia quidem. s. cibaria.*
- 2 *Munda sunt. ut praedictum est.*
- 3 *Sed munda est. ho. per os. man. scandalizando infirmum, pp quod abstinere sic est meritum, io subditur. Bonum est non munda. &c.*
- 4 *Neque in quo fra. tu. of. s. quando infirmus contra conscientiam comedit ex societate alterius.*
- 5 *Aut scan. quando comedentem iudicat transgressorem.*
- 6 *Aut infir. dubitando de veritate fidei catholicae, ex hoc quod videt maiores sic comedere quod credit illicitum.*

- 7 *Tu si. quam ha. pe. te. ha. i. sufficit tibi ad salutem fides interior, quatenus omnia per Christum purificata, & non operet quod ostendas exterius cum scandalo alterius.*
- 8 *Beatus qui non in. se. i. damnabilem reddit.*
- 9 *In eo quod pro. i. scit esse sibi licitum, tamen dimittit ex charitate fraterna propter scandalum vitandum.*
- 10 *Qui an. dis. talem cibum credens non esse licitum.*
- 11 *Si man. dam. est, quia non est ex fi. i. ex conscientia facit hoc, sed contra conscientiam, & omne tale est peccatum, sicut leuare festucam credenti, quod hoc sit peccatum mortale.*

ADDITIO I.

In ca. 14. vbi dicitur in Post. Ad maiorem intelligentiam dicendorum hic videndum est breuiter.
 Virum bona spiritualia sint propter scandalum dimittenda simili-

liter & bona temporalia, habetur plene in 1. 2. q. 43. art. 6. 7. & 8. vbi sunt omnia quae hic traduntur & plura alia notabilia ad hoc pertinentia, vide ibi.

CAPVT XV.

CAP. XV.

Debemus autem. Sequitur.
 * Basilius. Sic portare, vel sustinere, & curare secundum id quod scriptum est, laegores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portauit non

Debemus autem nos firmiores **T** imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad aedificationem. Et enim Christus

non quod in se haec ille susceperit, sed quod eos in quibus haec erant curauerit, etiam hoc in loco penitentiae modus & ratio conueniet, per quam rationem qui infirmiores sunt a valentioribus adhibita diligentia curabuntur.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XV.

Debemus au. n. Postquam Apostolus ostendit qualiter se debent habere ad minores in euacuatione mali, hic consequenter idem ostendit in promotione boni. Circa quod primo ponit suam instructionem, secundo suam excusationem, ibi, *Certus sum.* Prima in duas, quia primo hortatur maiores ut infirmos sustineant, secundo ut eos ad bonum promoueant, ibi, *Propter quod suscipite.* Prima adhuc in duas, quia primo praemittit instructionem, secundo subdit rationem, ibi, *Deus autem patientia.* Prima adhuc in duas, quia primo ponit instructionem, secundo ex dicitur con-

cludit quandam conclusionem, ibi, *Quaecunque scripta.* primam autem persuadet dupliciter, primo ratione di.
 1 *Debe. au. n. f. im. infir. susti.* sicut in corpore naturali membra firmiora ut nerui & ossa sustinent alia debiliora.
 2 *Et non no. pla. id est propriam voluntatem querere, sed magis bonum commune. ideo subditur.*
 3 *Vnusquisque vestrum proximo suo pla. in bo. ad aedi. in malis autem non debemus querere proximis placere, secundo ad hoc inducit exemplum Christi di.*
 4 *Etc. Chris. n. si p. i. propriam voluntatem non quaesuit. Ioh. 6. d. Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam.*

Sed

a Scripta. In diuinis libris. Vnde dixit: *Scriptum est.*

In 13 cap. A&C. Apost.

A & Chryfost. Siquis ad nostram admonitionem vel doctrinam de omnibus differit, attendamus sicut conuenit attendere: suorum quisque vulnerum remedia ex diuinis scripturis eligat, & si non totum curat, partem saltem hodie, partem abluerit. Quin & de poenitentia, de confessione, & de elemosyna, & de iustitia, & de continentia, & de omnibus multa inueniet exempla.

Psal. 68. b.

b Idip. sa. q. d. Nisi idem sapiatis, Deum honorare non poteritis.

Idem mutuo inter vos ientia.

c *Vt unanimes vno.*

Matth. 18.

*** Hieronymus.**

Tunc vere Deus honorificatur, si uno animo, & concordia voce laudatur; si enim duo conuenerint super terram ex ore quocunq; petierint, sent illis.

nos.

d *Circumcisionis.* idest Iudaeorum ad quos corporaliter venit. vnde: *Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel.*

Matth. 15. c.

Aug in Psal. 84 & 87.

e *Propter verit.* Non repulit Iudaeos, quibus proprie veritas, Gentibus misericordia, quibus nulla promissio.

Gen. 22. d.

f *Promissiones.* Promiserat enim Abraham, *In semine tuo benedicentur omnes gentes.*

Psal. 131. b.

Et Dauid: *De fructu ventris tui ponam super sedem*

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed si. scri. est. Psal. 68.
- 2 Impro. im. & c. Verba sunt Christi loquentis ad patrem, qui ut faceret patris voluntatem improperia sustinuit Iudaeorum dicentium sibi: Samaritanus es tu, & demonium habes. Ioan. 8. f. & ipsi in cruce pendenti: Vah qui destruis templum Dei, & c. Matth. 28. e. Et haec improperia redundabant in Deum patrem. ideo sic dicit Christus: Imprope. im. ti. ceci. super me, & c. Per illa enim improperia intendebant Iudaei Christum confundere.
- 3 Quaecunq;. Hic ex praedictis infert quandam conclusionem, scilicet quod ea quae sunt in scriptura sacra potissime de Christo sunt ad nostram utilitatem, cuius actio est nostra instructio. Et ponitur ibi quadruplex utilitas nobis proueniens ex scriptura. Prima, est claritas intelligentiae, quae notatur cum dicitur. Quaecunq;. scri. sunt, ad no. doct. ser. sunt. Secunda est soliditas tolerantiae, ibi. Ut per patientiam. Tertia est suauitas interna letitiae, ibi. Et consolationem scripturarum. Quarta, est securitas obtinenda gloriae, ibi.
- 4 Spem habeamus. Est enim spes certa expectatio futurae beatitudinis ex gratia & meritis proueniens.
- 5 Deus autem. Hic consequenter adiungit suam orationem ad praedictorum completionem: Et dicit: Deus au. pa. & so. i. dator patientiae in aduersis, & consolationis post tribulationem. Tob. 3. d. Post lachrymationem & fletum, gaudium & exultationem infundis.
- 6 Det vo. idip. sa. i. idem mecum, desiderantes mutuum profectum.
- 7 Secun. Iesum Christum. i. secundum doctrinam eius.
- 8 Ut unanimes. quantum ad identitatem credulitatis.
- 9 Vno ore. quantum ad identitatem confessionis: quia ut dictum est sup. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem conf. & c.
- 10 Honorificetis De. & c. quantum ad unitatem operis: quia fides sine operibus mortua est.
- 11 Propter quod. Hic consequenter monet superiores, ut inferiores ad bonum promoueant. Circa quod primo ponit suam exhortationem, secundo subiungit suam orationem, ibi: Deus autem spei. Circa primum dicit: Propter quod suscipite inuicem. procurando charitative alterius bonum.
- 12 Sicut & Christus, in curam accipiendo humanitatem nostram omnibus

Scripturae fru-ctus quadruplex.

Iac. 1. d.

Diuisio.

sedem tuam. Et item Iacob dixit: *Orietur stella ex Iacob.*

*** Augustinus.** Quod autem dicit Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis, & ad hoc dicit ut intelligat gentes dominum Christum, ad Iudaeos esse missum, & non superbiae. Iudaeis enim repellentibus quod ad ipsos missum est,

D. Num. 24 lib. vno. tionis e. lq ad Ro

a Non quod placet carni fecit. **b** Deo patri. **In Psalms.** Quia eiecit eos de templo, quod fecerunt sibi, sicut in latronum. Ideo.

n non sibi placuit. Sed sicut scriptum est. **† Improperia impro-**

a Fuerunt causa oppressionis inoz. **b** Quae hoc ad nos.

perantium tibi ceciderunt super me. Quaecunq; enim scri-

a De Christo, cuius vita, vita nostra & morum est disciplina. **b** Ut per ea scripta doceamur compari proximo, & in eo consolemur per exemplum Christi, & ita speremus quae Christus accepit.

a *Scriptura est ad doctrinam sed.*

pta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam

& consolationem scripturarum spem habeamus. Deus autem

Dator. Indifferent. **a** Quod unus sentit ut alter sentiat. **b** Eadem voluntate. **c** Eadem vocis confessione.

patientiae & solatij det vobis † id ipsum sapere in alterutrum,

Non prater Christum sed in eo, ut secundum doctrinam eius sapiatis.

a Eadem voluntate. **b** Eadem vocis confessione.

c secundum Iesum Christum, ut unanimes vno ore honorifi-

a Quia est Deus essentia. **Quia crea. or.** **b** Et quia beneuolus Christum mittendo. **c** Ut Deum honorificetis.

cetis Deum & patrem domini nostri Iesu Christi. Propter

Infirmos. a Infirmos.

quod suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit † vos in-

a Ut faceret innum. vtales. **b** Suscepit, quia Iudaeos ut ut esset minister eorum in apostolus & praedicator eorum & hoc, ut esset verus in, iunilis, & copleret, p. m. siones quas fecit patrib' Abraham, Isaac & Iacob.

honorem Dei. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse

d circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas pro-

a Et gentes per misericor. sus. **b** Dico. De.

missiones patrum. Gentes autem super misericordiam † ho-

a In Psalmo de Gentibus, de quibus minus videretur. **b** Faciam confidentes de Gentibus.

norare Deum. Sicut scriptum est: † Propter hoc confitebor tibi

a Canticum nouum, & cum laetitia te laudantes.

in Gentibus dominem, & nomini tuo cantabo. Et iterum

Isaias. a Quia assumptz. eius, ut sitis vnum ouile. **b** Iudaeis, quia cum eis vnum eius. **Dauid.**

a Quia assumptz. **b** Quia auxit numerum plebis suae. **c** Duodecim tribus. **23**

te omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes po-

a Ad idem. **b** Pater Dauid qui & Isai. **c** Ex qua ille. **d** A morte. **24**

puli. Et rursus Isaias ait. † Erat radix Iesse, & qui exurget re-

a Per fide & bona opera. Et ideo. **b** Moneo vos inuicem suscipite. **c** Qui dat spem vel in quo speramus **27**

gere gentes, in eum Gentes sperabunt. Deus autem spei

factum est ut euangelium praedicaretur gentibus quod in actibus apostolorum manifeste scribitur cum dicunt Iudaeis Apostoli, vobis oportuit primum praedicari regnum: & secundum ipsa etiam testimonia domini Matth. 15. non sum missus & non est bonum sumere panem filiorum. Quod gentes si bene considerent, intelligant ista fide quae iam credunt, omnia munda mundis non se debere insultare his si qui forte infirmi ex circumcisione fuerint qui propter communicationem idolorum, nullas omnino audeant carnes attingere. **† Confitebor.** Confessio autem non tantum peccatorum est, sed & laudis. **† Erit radix Ies.** Et ex hac radice erit ille qui exurget. **† Iesse, radix: Dauid:** arbor: quae per ramum idest, Mariam fecit fructum. idest, Christum. **† Efa. 2.**

omnibus communem, scilicet Iudaeis & Gentilibus. Membra vero debent conformari capiti: & ideo quilibet Christianus debet procurare bonum fratris sui: licet autem acceperit humanitatem Iudaeis & Gentibus communem: tamen aliquando diuersimode procurauit Iudaeorum & Gentilium salutem: quia Iudaeis praedicaui in persona propria, & quodammodo ex debito: & hoc est quod dicit.

13 Dico enim Ies. & c. m. cit. praedicaui Iudaeis circumcisis, non sic Gentibus. ideo dicit Mat. 15. Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel.

14 Propter veritatem. Licet enim salus Iudaeorum & Gentilium est per viam gratiae simpliciter, in quantum ad Iudaeos est ibi ratio debiti aequaliter, in quantum ad veritatem Dei pertinet implere promissa patribus Iudaeorum facta in lege & prophetis, quae data fuerunt solis patribus Iudaeis, Psal. 147. b. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: & sic salus gentium magis est per viam misericordiae: quia licet lex & propheta loquebantur de eadem vocatione ad fidem Christi, tamen lex non fuit data patribus eorum, nec prophetiae, ut dictum est. propter quod subditur.

15 Gentes autem. diuinitus eis concessa.

16 Honorare de. scilicet debent verbis aut factis.

17 Sicut scriptum est. Psal. 17.

18 Propterea confi. i. faciam te confiteri ab illis credentibus. Et sunt verba filii ad patrem de deuotione Gentium: Accipiendo tamen mystice in quantum Dauid cuius est verbum, ut ibidem dictum fuit, erat figura Christi, perfectius impetum fuit in Christo quam in Dauid. Aliae vero auctoritates hic allegatae & de vocatione gentium ad fidem Christi secundum literalem sensum simpliciter intelliguntur.

19 Et iterum dicit. Efa. 35.

20 Letamini. ubi translatio nostra habet: letabit deserta & inuia.

21 Et iterum. Psal. 116. **22** Laudate om. s. deuotione vestra.

23 Et rur. Isa. 11. **24** Erat radix Iesse. id est Christus secundum carnem exiens de Iesse. **25** Qui ex. a mortuis.

26 Regere. tuc. n. data est ei potestas in caelo & in terra. Mat. vl. d.

27 In eum. quia vocata ad fidem habent spem consequendi per ipsum vitam aeternam.

28 Deus autem. Hic Apostolus ponit suam orationem ad diuinitatem dicens: Deus autem spei. id est, dator spei.

* Chryf. Hec omnia autem ideo adduxit, ut ostendat quod vni
 A ri utrosque populos oportuerit, tum illi, Deum glorificare,
 interim & eum qui ex Iudeis erat, contrahens, ne aduersum
 istum erigeretur, videns ab omnibus prophetis vocari gen-
 tes, & eum qui ex talibus erat, ad modestiam reuocans, dum
 ostendit illum maio-
 ri gratia obnoxium
 esse.

a *Et pa.* ut possitis
 gaudere, det pacem
 & concordiam adin-
 vicem, & hoc erit, si
 sit sana fides.

b *Ut abundetis.* i. ut per
 ista habita certiores
 sitis de eterna beati-
 tudine, & abundetis
 in virtute spiritus san-
 cti. i. fortitudine bo-
 ne operationis quae
 datur per spiritum san-
 ctum.

* Haymo. Ex
 hoc quod Iſaias pro-
 pheta dixit de Chri-
 ſto, *in eo gentes spera-
 bunt*, sumpsit Aposto-
 lus occasionem ut dice-
 ret illis hanc benedictio-
 nem. Deus autem spei quae
 tribuit spem futuro-
 rum bonorum in se
 credentibus, repleat vos
 omni gaudio spirita-

li, pace. i. concordia & amore fraterno in se credendo, credentes
 in eum qui vos per sanguinem suum pacificauit. Deo pa-
 tri, patris & ipsi inuicem concordetis & pacifici qui hactenus sui-
 stis inuicem dissidentes, ut abundetis in spe & virtute spiritus
 sancti. i. per virtutem spiritus sancti plenam habeatis spem
 aeternae remunerationis, eiusque dono atque auxilio subleua-
 ti, virtutem totius bonitatis adipisci mereamini.

c *Certus sum.* Ne videretur Apostolus omnes intelligere di-
 cordes & ad corrigendum insipientes, remouet quod ideo in-
 cipit, ut admoneat perfectiores de correctione minorum, &
 inde praeponeat se exemplum qui laborat de alijs, & opus est ut
 isti hoc faciant, cum ipse alijs impeditus ad eos venire non possit.

* Chryf. Quoniam sermonem multis locis acerbiorum fe-
 cerat, cuius deinceps medetur, non aliter finiens quam ince-
 perat. Exorsus quippe dixit. *Gratias ago Deo meo, quod fides ve-
 stra auuuntatur in vniuerso mundo.* hic vero dicit, *Quoniam pleni
 estis bonitate, &c.* Et non dicit. *Audiu*, sed, *persuasus sum.* & non
 opus habeo ut istud ab alio discam. Quasi dicat. Quod admo-
 nui ut infirmos suscipiatis, ut dimittatis, ut opus Dei non de-
 struatis, non ideo feci quod crudeles vos & osiores fratrum
 vos putem.

C *Reple. om. sapi.* Per hanc laudem prouocat ad meliora, amo-
 re

re exhortatis. Unde nec dicit docere, sed monere, quod scilicet, D
 sed subter fugit ostiario. Hoc enim solet moneri, quod si eum
 sciatur aliqua subter fugit animo, ut negligenter habetur.
 c *Seruat.* Propter apostolatam. Quod pro maiori officio o-
 miterere non potui. * Chrysoſtomus. Vide huiusmodi ani-
 mum Pauli, vide sa-
 pientiam, quod modo
 profundam fecerit
 inuentionem per ea quae
 iam antea dixit, &
 postquam quae vo-
 luit correxit, multo
 rursus utatur reme-
 dio. Ad remittendum
 quippe contentione
 illum, vnum hoc
 sufficit etiam praeter
 illa quae dicta sunt,
 quod audacius scri-
 psisse fateatur, hoc &
 ad Hebraeos cap. 6. &
 ad Cor. 1. epist. c. 11.
 ad Galat. 5. Vbi que
 vero in illius episto-
 lis considerationem
 istam copiose licet
 inuenite, hic autem
 plus etiam quam alibi.
 Erant si quidem Ro-
 mani maiore digni-
 tate praediti, unde o-
 portebat tum illi
 rum mentem sed are
 non solum stringen-

a Spirituali. *Ut nec vnus vestrum doleat sicut solebatis dolere in lite.*

a repleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis

b in spe & virtute spiritus sancti. Certus sum autem fratres mei

c & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione,

d repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere. Audacius

e autem vobis scripsi fratres ex parte, tanquam in memo-

f riam vos reducens, propter gratiam quae data est mihi a Deo,

g ut sim minister Christi Iesu in Gentibus, & sanctificans euan-

h gelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in

i spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Iesu & ad Deum.

j Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non efficit

k Christus in obedientiam gentium in verbo & factis, in virtute

l signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti, ita ut ab Ierusalem

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

do sed & remittendo. Nam diuersimode hoc facit unde
 & hic dicit, *Audacius scripsi vobis.* Et neque hoc tentatus adie-
 cit, *ex parte*, hoc est paulatim.

f *Propter gra.* Non temere scribit, sed apostolus Gentium audeat
 scribere omnibus Gentibus auctoritate sibi tradita per gratiam.

g *Habeo igitur.* Sic & vos si de fratribus laboratis. Hoc ideo
 dicit, ut nihil minus se posse probet quam apostolos qui cum
 Christo fuerant.

* Oecum. Quid ergo tibi ne concedita est gentium obla-
 tio? Vtique inquit, & gloriari possum de his quae in illis ope-
 ratus sum. Gloratio vera mea non est in me, hoc est in vir-
 bus meis & potentia, sed in Christo Iesu. Et enim si quid dixero
 aut gloriatus fuero, nihil aliud audebo dicere, quam ea quae
 per me Christus effecit.

h *Non enim.* * Haym. Quidquid enim operabatur, quicquid
 loquebatur, totum Christus per eum efficiebat, sicut ipse alias
 dicit. 2. Cor. 3. *An ex portumatum queritis eius, &c.*

i *In virtute.* * Orig. Distant autem signa a prodigijs, quod
 cum his aliquid mirabile intus, aliquem futurum euentum in-
 dicant, illa vero appellantur in quibus aliquid mirabile conti-
 neatur. Scriptura tamen diuina interdum tenet istas proprie-
 tates, interdum autem abutitur prodigijs pro signis ponit.

Non

NICOLAUS DELRYA.

- 1 Repleat vos spirituali.
- 2 Et pace. per quietem passionum quae turbant animam.
- 3 In credendo. Hoc dicit, quia fides formata ista facit.
- 4 Ut abundetis. per cumulum meritorum.
- 5 Et virtus. s. f. cuius sunt principaliter opera meritoria, quia se
 habet ab liberum arbitrium, sicut cessor ad equum.
- 6 Certus sum. hic Apostolus ponit suam excusationem, & primo
 de hoc quod Romanis scribit, secundo. quod eos adhuc non
 corporaliter visitauit, ibi. *Propter quod.* Circa primum primum
 excludit falsam causam quam posset aliquis opinari de sua scri-
 ptura. s. q. reputaret eos illiteratos & simplices, & sic sua scri-
 ptura necessario indigentes, quam remouet dicit. *Certus sum, &c. pl.
 estis dile.* & hoc sciebat per beneficentiam quae est eius effectus.
- 7 Reple. omni. pertinente ad salutem.
- 8 Ut possitis. i. non solum propriam vitam regere, sed et aliorum.
- 9 Audacius. hic consequenter exprimit veram causam suae
 scripturae. s. debitum officij sui, quia erat apostolus Gentium.
 Et diuiditur in duas, quia primo ostendit huius officium, se-
 cundo eius effectum, ibi. *Habeo igitur.* Circa primum dicit.
Audac. aut. vob. scri. i. breuiter & succincte.
- 10 Tanquam in. de his quae scitis in habitu, & non vos aliquod
 ignotum docens, propterea dixit supr. 7. c. *Scientibus enim le-
 gem loquor.*
- 11 Propter gratiam. id est, apostolatam.

- 12 In Gentibus. i. sanctum ostendens & praedicans.
- 13 Ut fiat i. oblatio quam offerunt Gentes per fidem Christi
 sit accepta Deo patri.
- 14 In spiritu sancto. i. per gratiam spiritus sanctificata, & non
 per legales obseruantias.
- 15 Habeo. Hic consequenter ostendit efficaciam officij sibi
 impositi. Primo, quia sui praedicatio ex auctoritate Christi
 erat, & hoc est quod dicit. *Habeo igitur. glo. in Chri. Iesu.* auctori-
 tatem officij a Christo habeo.
- 16 Ad Deum. i. ordinatam ad honorem diuinum. Secundo
 quia executio sui officij non solum erat per verba, sicut praedi-
 catio pseudo apostolorum, sed etiam per miracula virtute
 Christi facta ad confirmationem praedicationis. Apostolus non dicit.
- 17 Non enim. sicut faciebant pseudo apostoli a Christo non
 missi.
- 18 In verbo. quia a Christo habeo verbum praedicationis &
 factum miraculorum verbi confirmatum, ideo subditur.
- 19 Et. pro id est.
- 20 In virtute. quantum ad minora miracula.
- 21 Et prodigijs. quantum ad maiora. Consequenter concludit effica-
 ciam suae praedicationis in effectu, & primo exprimit extensum di-
 22 Ita ut ab. Locus est in fine Graeciae, vnde nominatur mare
 Illyricum: & secundo intensus, quia praedicauit vbi alij non praedi-
 cauerant, & sic fuit ibi maior labor, quia maiora loca non
 erant disposita per praedicationem aliorum, & hoc est quod dicit.

A Non rhi no. & c. Quia sciebat pseudo apostolos & alios sub nomine Christi facti docere, quod postea corrigere maxime erat laboris, ideo sollicitus erat preuenire, & veritatem integre tradere, ubi nondum erat nunciatus Christus, quod terti-
monio proph. te probat.

b Ne supra alienum.
* Chrysostom.

Hæc dicens ostendit se quam alienissimū esse ab inanis gloria studio, illosque instruit, quod non gloria desid. no, aut honoris ab ipsis accipiendi studio, scribere ad eos proposuerit sed ut ministerium suum impleat, sacerdotiumque suū perficiat tanquam qui salutem illorum amet. Alienum autem fundamentum

112. 52.

112. 52.

& prohibi-
tustum vsque
adhuc.

† 22 q. 2 c.
beatu.

† communica-
tionem.

h. de contra-
ctio. ius.
Reg. c. 275.

Luc. 7.

Eni. ad diacō-
num.

B non iuxta personæ qualitatem, neque iuxta prædicationis naturam, sed secundum mercedis rationem. Alioqui prædicationes ipse alienæ non erant nisi quantum ad mercedem pertinebat. Merces enim laborū qui ab alijs defudati sunt aliena erat Paulo.

C Et qui non au. & c. Ut verus effectus verbo Dei intellectus se firmant Gentes veritatem imbueret.

d Propter quod. * Bas. Eorum quæ in domino recte aguntur, alia mentis proposito, & iudicio absoluntur, alia per corpus perficiuntur, vel studio opere, vel tolerantia. Quæcumque in animi sita sunt proposito, illa nulla modo poterit impedire, voluntas quippe hominis subiacet solius Dei imperio. His vero quæ corporali operatione perficiuntur, sepe numero permittit etiam Deus accidere impedimentum, ad probandum, vel arguendum eum qui impeditur, ut vel si bonū propositum mutet, arguatur, qui illes sunt ij de quibus. Ad tempus credunt, & c. Aut si in bono perseverauerit, probatus reddatur in virtutū studio ac diligentia, sicut Apostolus, qui cū sepe staret proficisci ad Romanos, impeditusq; toties fuisset, nihilominus a proposito non desistit donec illud impleteret.

* Athanas. Ut v. illi est qui non euangelizabat, ipse Paulus docens & prædicans euangelium, pro gaudio & corona ipse discipulos suos habebat. Quapropter studium fuit sancto viro vsque ad Illyricum illud prædicare, neque segnescere

NICOLAUS DE LYRA.
1 Sic autem. & patet ex dictis litera. Consequenter adducit ad propositum auctoritatem Esa. 52.
2 Quo. qui. f. Gentiles, quia per prædicationem Pauli fuerunt illuminati per fidem Christi, quia de Christo non audierunt per prophetas sicut Iuda, nec per alios apostolos, sicut alij Gentiles, quibus prædicauerant, sicut Mattheus Aegyptiis prædicauit & alij alijs Gentibus, pluribus, quibus iam ante prædicauerant.
3 Pro. quod. Hic consequenter excusat se Apostolus de hoc qd Romanos adhuc corporaliter non visitauit, primo declarans sui aduentus impedirentur, si cundo amoto in prædicatione promittit suū aduentū, ibi. Nunc vero. extio ad hæc complenda petit orationis suffragiū, ibi. Obsecro igitur. Cuius primū dicit. Pro. quod & imp. pl. & c. quia plurimo tempore Apostolus fuit occupatus in prædicando Gentibus, in partibus Græciæ, quæ pro magna parte erat seducta a philosophis profanis & a falsis prophetis ante prædicationem Apostoli, vel post, sicut patebit infra domino concedente in alijs epistolis. 4 Nunc ve. Hic consequenter promittit suam aduentura dicens. Nunc ve. ulterius.
5 Lo. non ha. i. non habens necessitatem ibi manendi amplius, quia licet non omnes essent conuersi, tamen per ciuitates & loca erant per Apostolum episcopi & presbyteri ordinati, qui ead conuertendum resident, & instruendū conuersos sufficiebāt ab ipsis, & absentia Apostoli, pp qd se. nabat ad alia loca maiora, in quibus incubebat prædicandi necessitas.

aut omittere quoniam Romanum iret, & in Hispanias ascendere, ut pro gratiori labore, in more frueretur incedere laboris.
* Chryf. Postquam Paulus Romanum ingressus est, ibi quantacum in modestia annuntiat veritatem, quantacum libertate obstitit ora impiorum. Verum, nec ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit.

a Circumquaque. **¶** Mare. **¶** Plene prædicauerim.
per circumquaque vsque ad Illyricum repleuerim euangelium

a Christi sic autem euangelium hoc prædicatum, nō ubi nō minatus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem. Sed sicut scriptum est. **†** Quoniam quibus non est annun-

b natus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem. Sed sicut scriptum est. **†** Quoniam quibus non est annun-

c ciatum de eo, videbunt, & qui nō audierunt, intelligēt.

d Propter quod et impediebat plurimum venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Nunc vero ulterius locū nō habēs in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis. **†** Sed cū in Hispaniā proficisci coepero, spero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, si vobis prius ex parte fructus fuero. Nunc igitur proficiscar in Ierusalē ministrare sanctis. **†** Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Ierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorū

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

qui per misericordiam Dei viuunt, pius debet esse confratris. **g** In paupe. Hi totos se dederunt diuinis obsequijs, nihil mundanum curantes, exemplum bonæ conuersationis dabant fidelibus.

h Placuit enim. * Haymo. Quid acceperunt Macedones & Achaia siue Achaia Sanctis qui erant Hierosolymis, ut eorum debitores essent? Tribus modis erāt debitores eorū, vel quia eos in fide præcesserāt, qui ab Apostolis & prædicatoribus erudiebantur, vel quia eorū exēplo, & doctrina proficiebāt, vel quia et vnus fidei erāt & vnū Deū patrē hēntes fratres erāt in fide. Omnes. n. Christiani qui fratres sunt in fide debitoribus sibi sunt, ut alter alterius onera portet. Gal. 6. Possēt & quarto modo intelligi, in hoc eos existere debitoribus eorū quia illi die ac nocte pro salute illorum orationibus intuebant ut fides Christi in eis corroboraretur.

i Nam si spiritualium. * Hiero. Quia doctores ex ipsis habebant, & focij facti fuerant radicis & pinguedinis olii, ideoque vnusquisque in quo abundat, debet alteri impertire.

6 Cupiditatem autem hab. quia viuitas Romana totius orbis terrarū erat capitanea. **7** Sed cum. Sicut enim prædicauerat in Oriente, ita desiderabat hoc facere in occidente, ubi est Hispania. **8** Spe. quod. Per hoc innuit quod non inuendebat ibi diu morari, eo quod Petrus Apostolus cum suis discipulis erat Romæ, et sic prædicatione Pauli non erat ibi necessaria, sicut in Hispania. **9** Et a vobis. quia tunc Hispania erat Romanis subiecta, ut patet. Machab. 7. **10** Si vo. pri. dilectus in conuersatione & in fide vestra, & sic accipitur hic frui largi. **11** Nunc igitur. i. antequam vado Romam. **12** Proficiscar in. Conuersi. n. ad si. de. n. manentes in Ierusalē, ut essent perfectioris exemplum ceteris, abrenunciabant omnibus terrenis quantum ad proprietatē, ut patet Act. 4. ut liberius orationi vacaret & prædicationi, propter quod vocantur hic sancti, et Apostoli solliciti fuerunt ut alij conuersi qui non abrenunciabant suis bonis terrenis, sufficerent eos suis elemosynis, & hoc negotium Petrus et Ioannes recōmendauerunt Paulo, ut patet Gal. 2. & ipse sollicitus fecit, ut patet hic. **13** Probauerunt. i. conseruerunt. **14** Macedo. & Ach. conuersi de terris istis, & per hoc intelliguntur conuersi de alijs locis. **15** Collationem aliquam. i. donationem de bonis suis. **16** In pauperes. i. qui sunt de numero sanctorum. **17** Et debi. ut hoc faciant eis. **18** Nam si sp. quia prædicatione euangelii exiit a Ierusalē, ut frequenter dictum est supra.

Debent

CAPVT XVI.

A **C**omme. au. v. Amodo multos pponit, quibus credere debeant Romani. **Q**uia facite ut dixi. hos aut imitami. **b** Phœbem. s. Phœbe dicitur & nobilissima mulier fuit, quæ ecclesiam in loco Cenchris sua substantia sustentabat. Ea vero tunc temporis pro aliquo negotio Romam profecta est, per quam forsitan hanc misit epistolam.

Chrystostomus. Vide quantum illam honorat. Nam illam & ante reliquos omnes commemorat & sororem vocat. Non est autem modici momenti, Pauli Sororem vocari, Dignitatem quoque adiecit, ministram illam vocat. Tales oportet esse mulieres, non in tortis criminibus, aut auro, aut vestimento sumptuoso, sed talibus factis adornatas & conspicuas. Quam regina adeo splenduit? &c. **c** *Quæ est in ministerio ecclesie qua est, &c.* **Hier.** Sicut etiam in orientalibus diacônissæ mulieres, in suo sexu ministrare videntur in Baptismo sive in ministerio verbi, quæ priuam docuisse feminas inuenimus, sicut Priscillam, cuius vir Aquila vocabatur. Vel,

Suscipia. Ut alij codices hnt, i. valde honeste & honorifice. **Aquila.** Vir Priscille, qui coadiutores Pauli, Romam ad confirmationem eorum venerant. Sic & omnes alij quos salutat. **Ambros.** Hi ex Iudæis fuerunt, qui credentes facti sunt socij laboris Apostolici, ut etiam ceteros ipsi exhortarentur ad fidem rectam.

Chrystostomus. Quid maius, quid par esse poterit, quod mulier illa (Priscilla) Paulo fuerit adiumento? Quod propriis

prijs periculis doctorem orbis conseruauit? Obserua quot & quanta regina in obscuro sine silentio, dum interea terna culorum textoris vxor ubiq; cum suo textore circumfertur, mulierisq; illius gloria, quatenus soliste terrâ conuertit, eam tenus discunt. Totus liquidem orbis, & Persæ, & Scythæ, & Thracæ, & quæ ut extremis habitant, mulieris huius plurimam veneratur, beatamq; dnt. Quantas diuitias, quot diademata quot vestes purpureas cum gaudio non pijceres, ut tale testimonium acquireret? Non veretur vas bndictionis, mulier, coadiutricem suam vocare, sed & gloriatur in eo. Naturam quippe seminei sexus non aspicit, sed voluntatem coronat. Disce mulieris huius ornatu, non corpori circumdatu, sed animam ornantem, nunquam depositu in arca, sed in celo reconditum. Vide illorum circa predicationem laboru, in martyrio coronam, in habitu honestatis studiū, dilectionem erga Paulu, erga Christu amoru, &c. **Ecclesie Gen.** Quia hi laborant ad profectu Gentium exhortantes fidem Christi, qui etiam pericula pro Apostolo pati non recitauerunt. vnde

CAP. XVI.

Comendabilem ostendo.

Ommendo autem vobis phœbem sororem nostram quæ est in ministerio ecclesie, quæ est in Cenchris, ut eam suscipiatis in domino digne sanctis, & alsistatis ei quocunque negotio vestri

indiguerit. Etenim ipsa quoque assistit multis & mihi ipsi. Salutate Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu

(qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt, quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesie Gentium) et do-

mesticam eorum & ecclesiam. Salutate Ephenetum dilectum mihi, qui est primitiuus ecclesie Asiae in Christo Iesu. Salutate Mariam quæ multum laborauit in vobis. Salutate An-

dronicum & Iuliam cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino. Salutate Vrbanum adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachin dilectum meum. Salutate Appellem & probum

de Romani eis obedire debent. **g** *Salutate Mariam.* Sedul. Docet et in hoc feminas debere pro ecclesiis Dei laborare: nam & laborant cum docent adolescentulas sobrias esse, diligere viros suos, filios nutrire, pudicas esse, castas, domum bene regentes, benignas, subditas viris suis, hospitio recipere, sanctorum pedes lauare, &c. **h** *Appel.* Per tentationes inuentus est fidelis in Christo, etsi non suus amicus, vel particeps operis.

cui pponit eam Apostolus quia prius credidit, & ordo gratie preponendus est ordini nature, vel quia erat magis famosa. **9** *Adiuto. me.* hoc hnt Act. 18. vbi hæc mulier nominatur Priscilla sicut Ioanna & Ioannita. dnt enim Act. 18. e. q. Paulus mansit cum eis in Corintho cum fuissent expulsi de Roma per Claudium Imperatorem & cum eodem Paulo inderecesserunt mota seditione contra Paulum a Iudæis.

10 *Qui pro ani. m.* i. pro vita mea seruanda. **11** *Suas cer. sup.* exponendo se periculo in ortis. Nec hoc fecerunt extra ordinem charitatis, quia sciebant vitæ Pauli magis necessariam ecclesie. **12** *Quib. non.* qui fuerunt pro utilitate ecclesie. **13** *Et dy. eo. cc.* i. congregationem eorum fidelium in domo eorum.

14 *Salutate E.* hic dnt exprimit personas sibi familiares ratione meriti, & primo ratione fidei qualis fuit Ephenetus, de quo subdit. **15** *Qui est primi. Asiae.* i. primo regeneratus in Christo, & sic fuit exemplar aliorum ad credendum, & quia homo literatus erat, Romam ierat ad alios instruendum. secundo ratione meriti in operatione, ibi. **16** *Salutate Ma.* erat. n. ciuis Romana laborans ad eodem pacem conuersorum ad fidem, id subdit. **17** *Quæ mul. la. in vo. vñ* & ipsa dissensionem orientem inter eos, eo quod Iudæi præferabant se Gentilibus & conuerso, ut dictum est. sup. i. ca. denunciantur Apostolo tanquam ei qui posset prodesse & veller. tertio ratione meriti in predicatione di. **18** *Salutate An. & Iu.* erant. n. Iudæi natione, & forte de tribu Apostoli, & multas tribulationes sustinuerant sicut ipse pro nomine Christi.

19 *Qui sunt no.* erant. n. de lxx. Christi discipulis. adeo subditur. **20** *Qui & an. me sue. in Chri.* quia prius vocati ab eo. **21** *Salutate Am.* hic consequenter nominat personas sibi familiares ratione consortij, & nominat hic tres, sed non exprimit vbi associauerunt eum, patet litera. **22** *Salutate Ap.* Hic consequenter proponit exempla personarum

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVI.

Diuisio. **C**ommen. au. vo. Postquam Apostolus instruxit Romanos in moribus verbo predicationis, hic consequenter idem facit exemplo imitationis, proponens eis quasdam personas imitabiles. Et diuidit in duas, quia primo proponit exempla ad imitandum. secundo, ad perseverandum, ibi: *Salutate vos.* Prima in duas, quia primo proponit imitanda. secundo vitanda, ut opposita iuxta se posita magis elucefcant. tertia ibi: *Rogo autem vos.* Prima adhuc in duas, quia primo notat personas sibi familiares, secundo cões, ibi: *Salutate Appellem.* Prima in tres, quia primo notat personas sibi familiares ratione beneficij, secundo, ratione meriti, ibi: *Salutate Ephenetum;* tertio, ratione consortij, ibi: *Salutate Ampliatum.* Prima adhuc in duas, quia primo salutat personas sibi familiares ratione beneficij sibi & alijs facti cõiter. secundo, sibi spiritualiter, ibi: *Salutate Priscam.* Circa primum dicit, *Commen. i.* comendabile scribo. **2** *Phœbem.* nostram. religionem Christianitatis, non cognationem carnis. **3** *Quæ est in n. m. & c.* est. n. Cenchris portus maris prope Corinthum, vbi ista Phœbe ecclesiam edificauerat, & ibi Dei ministros suis sumptibus sustentabat. **4** *Ut eam su.* erat. n. profectu ra ad curiam Cæsaris pro suis negocijs, eo quod illa puincia erat subiecta Romanis, & per eam scripsit epistolam hæc Apostolus, ut inuit glossa, Hier. tñ dicit quod Apol. misit eam per Timotheum, ad quod concordandum potest dici quod Timotheus iuit in societate huius dñe & ambo fuerunt in legatione. vel quia Apostolus scripturam duplicauit pro pericula maris, & vna misit per Phœbem, aliam per Timotheum. **5** *Digne san. i.* ut decet sanctos. **6** *Et as. ei.* quia iter conuersos ad uide Romam aliqui erant de familia imperatoris. vñ Phil. vlt. d. dñ: *Salutate vos qui sunt de Cæsaris domo.* **7** *Etenim ip. as. i.* adiuuando & ministrando mihi & alijs beneficiis. **8** *Salutate Priscam.* hic consequenter notat personas imitabiles & sibi familiares ratione beneficij sibi impedit di. *Salutate Priscam & Aquilam.* erat autem Priscilla vxor Aquile Iudæi,

Ari-

minus

A *a Aristobo.* Solebat congregare fratres in Christo, quos salu-
rat adeo probans factum illius.

b *Et Narcissi.* Narcissus dicitur fuisse presbyter qui peregrin-
nando confirmabat sanctos fratres, qui quia presens tunc non
aderat, suos salutat, & quia non omnium illorum merita nouerat

sunt in do i. eos quos
dignos videritis.

c *Laborauit.* Labor
hic de quo crebrius
Apostolus est in ex-
hortatione & in mi-
nisterio sanctorum,
& in pressura & in
egestate ppter Deū.
d *Et matrem.* Pro san-
ctitate eius vocat suā
matrem, cuius filium
proposuit pro eccle-
siastico officio.

e *Et omnes.* Omnes
quib. scribit, & quos
nominat, iubet se sa-
lutare inuicē in oscu-
lo sancto. i. in pace
Christi, religiosa
sunt oscula non car-
nalia.

B *Haym.* Iam quia
ego non sum presēs
vt vos omnes possim
osculari, osculamini
vos inuicē mei amo-
ris causa, cum acce-
peritis hanc epistolā.
Ex hoc loco alijsque
similibus, mos traditus est ecclesie, vt conuenientes fideles
in ecclesiam, ad audiendum verbum diuinum Missarumq;
celebrationem, post orationes osculo dilectionis suscipiant
se inuicem.

f *Christi.* Quæ in Christo confidunt, non in alia re.
g *Vel vt ob.* Pseudo apostolos tangit, quos in tota epistola ca-
uendos esse monet.

***** Hier. De illis dicit, qui ex circuncisione illo tempore ve-
nerant, Ieiunia, & abstinentiam destruentes, Neomenias &
sabbatha, & ceteras ferias, v̄tris gratia predicabāt dissentien-
tes ab apostolica doctrina, & fratrib. offendicula p̄parātes.
***** Chrysof. Parænesis iterum, & post parænesim precatio.

C Cum enim dixisset, vt eos qui dissidia gignunt, obseruent,
illisque

illisque non obtemperent, adiecit. *Deus autem pacis conseruat, &c.* **D**
Obserua vero quā placide adhortetur, non in persona consi-
liarij, sed in persona domestici, istud, multoq; honore faciēs.
Nā & fratres illos vocat, & supplicat. Obsecro vos, hoc est, di-
ligēter satagite vt perferetemini & cognoscatis eos qui dis-
sidia & offendicula
contra doctrinā quā
didicistis gignūt. Ita
siquidem potissimū
est ecclesie subuer-
sio, in partes diuisam
esse. Hæc diaboli
sunt arma, hoc pa-
cto omnia factum ac
deorsum voluntur.
Donec enim vitium
fuerit ecclesie cor-
pus, nullum valet ha-
bere introitum Satā-
nas, verum a dissidijs
oritur offendiculum.
Vnde autē dissidia?
Ab eo quod ventri,
alijsq; affectibus ser-
uitur. Nam qui tales
sunt, inquit, Deo nō
seruiunt, sed ventri.

E *Chryf.* Insidiarum
modus aliū morbum
habet, nimium adu-
lationem. Per blandi-
loquentiā inquit, se-
ducunt corda inno-
cētum. Recte autem
dicit per blandilo-
quentiam, obsequium quippe illorum in verbis heret, mens
vero talis non est, sed dolo reſerta.
***** Irenæus. Heretici suadenter illiciunt per verborū artem
simpliciores ad requirendi modum, male autem perdūt eos
in eo quod blasphemant, impiam ipsorum sententiā faciunt
in fabricatore, non discernere valentiam verum a falso. Er-
ror enim secundum semetipsum non ostenditur, ne denuda-
tus fiat comprehensibilis, &c.
***** Hier. Quando vrgeri ceperint, aut scribendum illis fuerit,
miras strophas videas, sic verba temperant, sic ordinem ver-
tunt, & ambigua quæque concinnant, vt & nostram, & ad
uerſariorum confessionem teneant, vt aliter hereticus, aliter
catholicus audiat, &c.

a in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salu-
tate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex

b Narcissi domo qui sunt in domino. Salutate Triphenam &
c Triphosam, quæ laborat in domino. Salutate Persidam cha-
rissimam meam, quæ multum laborauit in domino. Salutate

d Rufum in domino electū, & matrem eius & meam. Saluta-
te Asincretum, Phlegōtem, Hermam, Patrobam, Hermen
& qui cum eis sunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam &
e Nereum, & sororem eius, & Olym piadem, & omnes qui
cum eis sunt sanctos. Salutate inuicem in osculo sancto. Sa-
lutate vos omnes ecclesie Christi. Rogo autem vos fratres,
vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula, † præter
doctrinā quā vos didicistis, faciūt, & declinate ab illis. † Hu-
iusmodi enim Christo domino nō seruiunt, sed suo vētri,
& per † dulces sermones & benedictiones seducunt corda

f *In ministerio sanctorum & angustijs.*
Plus prædictis. *In ministerio sanctorum vel argutijs.*
Quia promotus ad res domini agendas. scilicet ad faciendum. *Carne.* *Beneficijs.*
Simul laudat quos sciebat iunctos in Christiana amicitia.

Et hi simul vniuersi erant.
Omnes. *In pace Christi.*
Horum locorum. *Hos salutate & imitami, sed hos vitate.*

Discernitis. *Qui faciunt vos dissentire & offendere inuicem.* *Entes.*
Quia de lege ardebant, & cogebant credere res Iudaizare. *A veris.*

Et debetis declinare. *Notro.* *Alijs enim adulantur, alijs detrahunt, vt ventrem
suum implere possint.*

Compositis enim verbis suam traditionem commendabant, quibus simplicium corda decipiebant.

Phil. 3. d.

Præfat. in lib. primum.

*Osculum mul-
tplex.*

*Res & concordæ charitate ad aliorum imitationem, & eadem ratione
salutat sequentes, &c.*

*10 Salutate Philo. Hic consequenter ostendit qualiter se debent ha-
bere ad alias fideles per simas quas non nominauerat di.*

*11 Salutate in. Iste modus erat recipiendi fideles in primitiæ eccle-
sia in signum concordie & charitatis, & bene dicit.*

*12 In oscu. san. ad excludendum osculum adulatorium, quo Absa-
lon osculabatur populum. 2. Reg. 15. a. Et osculum simulatorum quo
Ioab osculatus fuit Amasan. 2. Reg. 20. c. Et osculū proditoriū, quo Iu-
das osculatus fuit dominum, Mat. 26. g. Et osculum impudicum, Prou.
7. b. de muliere adultera. Apprehensusque de osculabatur inueniē, &c.*

*13 Rogo autem. Postquam Apostolus proposuit imitanda, hic con-
sequenter proponit euitanda. Et diuiditur in duas, quia primo ponit suā
exhortationem. secundo, subiungit suam orationem ibi. Deus autem
pacis. Prima adhuc in duas, quia primo ponit exhortationem ratione
sumpta ex parte euitationis, secundo ex parte deuītatiū, ibi. Vētra
autem obedientia Circa primum dicit. Ro. au. v. fra. vt ob. e. dili-
genter considerando & euitando.*

14 Qui dissen. i. declinationes a rectitudine fidei.

*15 Et of. præ. do. præbendo alius occasionem ruine. Hoc autem facie-
bant pseudo apostoli, quos Apostolus monet euitare. Et consequenter
ostenditur qualiter possint cognosci, quia malum nō euitatur nisi cogni-
tum, & hoc ostendit ex tribus, scilicet ex fine, quia prædicat et docet propter
bonū vtile et delectabile. ideo dicit. Huiusmodi enim Christo domino
nostro non seruiunt, sed suo ventri. Secundo ex modo loquendi, quia vi-
tia maiorū palpant & eis adulantur. ideo dicit. Et per dulces sermones
& benedictiones, &c. Tertio ex eis quibus loquatur, ideo dicitur.*

*16 Seducunt cor. i. quia simplices primo decipiuntur qui talib. fa-
cilis acquirunt. Et dicuntur hic innocentes, non a puritate conscien-
tia, sed a defectu industria, sicut Prou. 14. b. innocēs credit omni verbo.*

Vc-

NICOLAUS DE LYRA.

*mtus sibi specialium, & primo quātum ad exēpla in fide, secundo
in bona operatione, ibi. Salutate Triphenam. tertio quātum ad exē-
pla concordie, ibi. Salutate Asincretum. Circa primum ponit qua-
tuor exēpla de fide. primū est pro ea viriliter pugnando, cum dicit. Sa-
luta. Ap. pro. in Chri. i. probatum in fide Christi per tribulationum
tolerantiam, secundo est fideles congregando.*

1 Saluta. eos qui sunt. fecerat enim iste domum ad fideles pauperes
congregandum, & in ista salutatione principaliter intelligitur tanquā
principalis in domo. tertium est in fide proficiendo dicens.

2 Salu. He. co. natione & religione. quartum est congregatos in fide
solidando dicens.

3 Salutate eos. Iste Narcissus fuit quidam presbyter discurrens per
ciuitates & loca confirmando credentes in fide, & fideles pauperes re-
cipiebat hospitio, & sic salutat eos cum ipso, vel vt hic dicit glossa tūc
erat absens pro confirmatione fidelium, propter quod Apostolus non
nominat ipsum, sed illos de domo sua.

4 Saluta. Tri. Hic consequenter ponit exempla operationis bonæ, &
primo, in administratione bonorum corporaliū, & nominat hic tres
matronas quæ talia exercebant. erat enim consuetudo apud matronas
deuotas hoc facere, vt patet in Actibus, & in alijs legendis pluriū san-
ctorum, verū tamen quia tertia alias duas in hoc opere præcellebat, &
ideo dicitur de ipsa.

5 Quæ multum. id est, amore domini,
6 Saluta. Ru. Hic consequenter ponit exempla bonæ operationis, &
primo in administratione bonorum spiritualium di. Saluta. Ru. qui
erat sacerdos promptus ad diuina ministranda.

7 Et matrem eius. carnalem.
8 Et meam. spiritualement.
9 Saluta. All. hic ponit exempla concordie nominās plures habitan-
tes &

A *vestra enim.* Iō moneo vitare, quia vestra fides & obediētia ubiq; laudatur, quia eius in capite mundi, & sic exēplo vestro iam possent alij corrumpi. Vel rogo vitare, quia leuiter obeditis, quod bonū est & inde gaudeo, sed volo vt sitis sapientes in bono discernendo, & sine aliqua parte mali.

b *Deus autem.* Vos sitis sapientes: Deus autē conu. Sa. n. falsos p̄dicatores, vel quēlibet vobis aduersantem hominem, vel diabolū.

c *Sub pe.* Vt caput, i primos motus suggestionum contemnat, sicut Eva in figura ecclesie dictum est.

d *Gratia.* Grām quā promittit in aduētū suo, iam optat eis.

e *Salutat vos.* Tot & tanti cōgaudent vestro cepto, & iō p̄feruere vos decet.

f *Et vniuersa.* Et supra dixerat oēs ecclesias, sed hic dicit ecclesiam alterius p̄uincie, vnde Caius erat.

g *Ei autem.* Sic ego moneo. Ei autē qui potest vos cōfirmare sit gloria, a quo solo omnia. In quo c̄pta notat summa.

h *Secun. re.* Mysterium dicit incarnationem Christi, &c.

quæ æternis temporibus erant abscondita, quia licet ex aliqua parte antiquis patribus fuissent cognita, plene tamen a nullo fuerunt scita, quousque suo tempore per ipsum Christum sunt reuelata.

* Hieronymi. Mysterium de vocatione vniuersarum gentium in lege diu fuerat occultum, quod nunc per Paulū euidenter patefactum est euangelium in Christo per testimonia

nia prophetarum, quia quamuis multa de gentibus ante dixisset, tamen quomodo & in Christo vnum fieret & Iudæi, nemo tam aperte cognouerit.

Scrip. pro. ab eo referatis, testimoniū dantibus huic predicationi. *Patefac.* in cūctis Gentibus ad obediendū i. vt obediat fidei bene operando. *Tacti* aliis, sed cogniti soli Deo, quia et si sit modo hoīō reuelatum, tñ soli Deo cognitum est; quia solus nōm̄ eēt ica factū est. In quō reprimit inq̄sitorēs qui querunt: Cū tā tum distulit Deus? Cū tot Gentes p̄rrire permisit? *Actus Dei.* Solus Deus proprie æternus dicitur, quia sine initio, & sine fine: Non sic ignis æternus, q̄ licet sine fine, initium tamen habet. Illa est ergo vera æternitas quæ est vera immortalitas: Hac est illa summa incommutabilitas, quā solus Deus habet, quod immutari omnino nō potest: Aliud est enim aliquid nō mutari, cum possit mutari, aliud autē nō posse p̄ofus mutari. Sic ergo homo dicitur bonus, non tamen

sicut Deus, de quo dictum est: *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Sic homo dicitur immortalis anima, non tamen sicut Deus de quo dictum est: *Solus habet immortalitatem.* Sic & homo dicitur sapiens, non tamen sicut Deus, de quo dictum est: *Soli Deo sapienti:* Sic dicitur ignis æternus, non tamen sicut Deus, cuius solus immortalitas ipsa est vera æternitas.

Soli

f simplicium.

f sueros.

f quator
quatus

f obediōne

a *innocentium.* Vestra enim obedientia in t̄ omnem locum diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes

b *esse in bono, & t̄ simplices in malo.* Deus autem pacis conterat Sathanam sub p̄dibus vestris t̄ velociter. Gratia domini

c *ni nostri Iesu Christi vobiscum.* Salutat vos Timotheus frater, & adiutor meus, & Lucius & Iason & Sosipater cognati

d *mei.* Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam hanc in domino. Salutat vos Caius hospes meus, & t̄ vniuersa ecclesia in

e *domino.* Salutat vos Erastus t̄ arcarius ciuitatis, & quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vobis, amen. Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum, et predicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, secundum preceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus

f *domino.* Salutat vos Erastus t̄ arcarius ciuitatis, & quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vobis, amen. Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum, et predicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, secundum preceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus

g *bis, amen.* Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum, et predicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, secundum preceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus

h *gelium meum, et predicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, secundum preceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

i *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

j *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

k *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

l *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

m *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

n *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

o *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

p *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

q *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

r *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

s *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

t *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

u *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

v *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

w *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

x *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

y *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

z *ceptum æterni Dei, & t̄ obedientiā fidei, in cunctis Gentibus*

princeps. Vel a iter & forte melius arcarius dicitur, quia custos erat publicæ arce, ubi scripta & acta ciuitatis reponerentur vel vestigia.

16 Et quat. fr. Non sanguine sed fidei religione, & est hic. Quartus nomen personale.

17 Gratia domini. hoc dicitur ad confirmandum prædicta.

18 Ei autem. Hæc est vltima pars epistolæ. scilicet conclusio, quæ diuisa fuit in præmiū et narrationem a principio in qua cōcludit Apostolus epistolam suam & diuinarum gratiarum actionē, & hoc cōcludit ex duobus. scilicet quia vocatio ad fidem est per ipsum & eius confirmatio, & ex hoc quod mysterium Christi nostris temporibus reuelauit, quod ab antiquis temporibus fuit desideratum, & ante tempora soli Deo cognitum. Dicit igitur. Ei autem qui potens est vos cōfirmare. scilicet Deo vni & trino, sit supple honor et gloria Quod hic accipitur ex fine huius partis iterum construatur cum sequentibus aliis.

19 Iuxta euangelium. i. predicationem, quod tamen est Christi, & auctoris, ideo subditur.

20 Et. pro idest.

21 Predicationem Iesu. quem prædico auctorem euangelii.

22 Secundum reuel. i. sacri secreti redemptionis nostræ, quod est in euangelio referatum. propter quod Septuaginta interpretes, ubi Isa. 9. d. habet nostra translatio: Et vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, sic trāstulerūt: Et vocabitur nomen eius magni consilij angelus.

23 Temporibus æternis. hominibus, Deo tamen cogniti. Dicitur autē æternis temporibus, quia æternitas qua mensuratur cognitio diuina nō apprehēditur a nobis, nisi per comparationē ad tempus infinitū.

24 Quod nunc. scilicet, tempore nouæ legis.

25 Per scri. Apostolis referatas, Luc. vlti. g. Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.

26 Secundum præ. secundum ordinem eius quia æternaliter disposuit fienda in tempore.

27 Et obedientiam. i. vt cunctæ Gentes obediant fidei.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vestra enim Hic consequenter hortatur eos ratione sumpta ex parte ipsorum, quia Romani dominabantur toti mundo, & ideo bona exempla eorum deserebatur ad omnes partes orbis per nuntios de Roma venientes, propter quod fideles Romæ manentes magis debebāt declinare doctrinam & consortia malorum, vt bonum exemplum darent aliis per mundum, ideo dicit. Vestra au. obe. in fide euang. liij.

2 In omnem locum. modo dicto.

3 Gau. igitur in v. eo quod bonitas vestra redundat in alias partes.

4 Sed vo. v. scilicet cognoscendo & operando.

5 Et sim. in m. operando, non in cognoscendo, quia cognitio mali vt cūctetur, non solum est bona, sed etiam necessaria ad salutem.

6 Deus autem. Hic consequenter adiungit auxilium suæ orationis. & primo in euit. audis malis ai. Deus au. pa. s. & conseruator.

7 Conterat sa. i. aduersarium nostræ salutis, & secundo in bonis consequendis. ideo subditur. Gratia domini. &c.

8 Salu. vos. supra posuit apostolus exempla ad imitandum in bono, h c ponit consequenter exempla ad perseverandum in bono eorū incepto, ostendens quod multi valentes de eorum bono gaudebant, propter quod magis perseverare deb. bant. Dicit igitur. Sal. vos Ti. Ephesiorum ep̄scopus.

9 Adiutor meus. In predicatione Euangelij.

10 Et Luc. qui fuit comes Apostoli indiuiduus, vt dicit Hier. Et patet ex Actibus apostolorum.

11 Et Iason & i. natione Iudæi, de quibus habetur in Actibus.

12 Saluto vos ego Non est hic Tertius nomen numerale, sed nomen personale notarij Tertij, de cuius licentia iste posuit nomen iuum in saluatione.

13 Salutat vos Ca. Corinthiorum episcopus, cui Ioannes scripsit epistolam, qui predicationes euangelij recipiebat, & ideo Paulus quando ibat illuc, ad ipsum declinabat.

14 Et vniuersa. regimini Caii subiecta.

15 Salu. vos Era. ar. i. princeps eius. Et sic dicitur ab archos quod est prin-

A *Soli sa. Deo.* Hic error quibusdā fuit cepit arbitrantibus solū patrem hic significari, & ipsum solū vere sapientē esse, cū tamen non sit dictū, Soli sapiētī patri, sed, soli sapienti Deo, & deus vnus ipsa trinitas, vt sic intelligamus solū deū sapiētē, sicut intelligimus solū Deum potentem, i. patrē & filium & spiritum: qui est vnus & solus deus, cui soli seruire iubemur.

atefacti

B Separabilis. Sicut ergo scit pater, quod nemo scire dictus est, nisi filius, quia inseparabiles sunt pater & filius. Sic et si dictū esset, soli sapienti patri, simul intelligi debet & filius & spiritus sanctus, quia inseparabiles sunt.

b *Cui ho.* Si auferas, cui, absoluta est lectio. Beatus August. dicit apponi, & tractat quod debeat accipi.

Aug. Qd̄ addit. Cui gloria, cū sufficeret gloria, inuitate nostrę linguę locutio est, nō sensus ambiguus. Idem est dicere inuitato ordine verborū, ei gloria p̄ Iesum Ch̄m, cui gloria. Qd̄ est vsitato ordine, ei gloria, cui p̄ Iesū Ch̄m gloria. Per Ch̄m est gloria patri, i. clara cū laude notitia, quia per eum innotuit hominibus deus trinitatis, quod est mysteriū.

c *Chryso.* Aemulatores nos Pauli, eiusdemque dignos patrocino nos exhibeamus, nec hic solum vocem Pauli audiamus, sed & illic postquam discesserimus, athletam hunc Ch̄m videre mereamur. Imo si hic audierimus, & illic ipsū omnino videbimus, licet nō ē p̄p̄inquo stantes, videbimus tamen

m. 32. in hic epist. Rom.

tamē profus apud regalē thronum splendentem. Vbi Cherubin Deū glorificant, vbi Seraphim volant, illic Paulum videbimus cū Petro in sanctorum choro Choryphœum existētē & p̄sidentem, geminaque illic dilectione fruemur, &c. Quis mihi nūc dabit Romę circūfundi corpori Pauli, attingi

- 1 sepulchro, videre pul
- 2 uerē corporis illius,
- 3 quæ adhuc in Chri-
- 4 sto deerat adimplen
- 5 tis, stigmata illius ge-
- 6 stantis, prædicationē

† supra n. d. - honor &

a *Mysteri i dico.* **b** *atefactum.* **c** *Deo soli uel Christo.* **d** *A nobis.*
b *In se.* **cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum: † Cui honor & gloria in secula seculorum, Amen.**

euangelij vbique seminantis? Puluerem inquam, oris illius per quod Christus locutus est, per quā lux emicuit quouis fulgore clarior, & vox exiit de montibus quouis tonitru terribilior. Si enim vestimenta eius horruerunt, multo magis uocē. Ipsa illos uicit, hæc orbē terrarum expurgauit, hæc morbos dissoluit, uitiū expulit, ueritatē superinduxit, Christum habuit inhabitatorē, &c. Nō solum oris, sed & cordis illius puluerē uideri uellem, quod si quis tortus orbis cor dixerit, innumerorumque bonorum fontē, & principium, & elementū primarium nostrę salutis, certe non errarent, &c. Videre rursus uellē puluerē manuum illius quæ in uinculis fuerūt, per quarū impositionem Spiritus sanctus dabatur, per quas hęc literę scriptę sunt, & quas cum uidisset uipera, in rogū ardentem decidit. Puluerem uidere uellem oculorū bene exceptatorū primo, deinde uero ad orbis salutem respiciētium, qui & Christum in corpore uidere meuerunt, &c. Uellē & pedum illorum uidere puluerē, qui per orbem currentes nō laborant. &c. Et quid opus est singula recensere? Uellem uidere sepulchrum, quo recondita sunt arma illa iustitię, arma lucis, in quibus uiebat Christus, templa Spiritus sancti, &c.

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Co. so. sa. Deo.* Hoc refertur ad illud quod prædicitur temporibus æternis taciti.
- 2 *Per Iesum, &c.* qui est mediator noster ad reducendum nos in Deum.
- 3 *Cui. s.* Christo.
- 4 *Honor.* qui est reuerentia in testimonium uirtutis exhibita. In Christo

Christo enim homine sunt omnes uirtutes & charismata.
5 *Et gloria.* quę est honor exhibitus alicui coram multis. Honor autem exhibetur Christo homini coram sanctis & angelis.
6 *In secula seculorum, amen.* i. æternaliter, cuius æternę glorię nos participes faciat, qui cum patre & Spiritu sancto uiuit & regnat in secula seculorum, Amen.

ADDITIO.

In ca 14. ubi dicitur in Postilla. Temporibus æternis taciti. Dicit aut mysteriū Ch̄m tēporibus æternis tacitū. Nā licet ex aliqua

aliqua parte antiquis patribus fuit cognitū, tñ plene a nullo erat præscitū, quousque suo tēpore p̄ ipsū Ch̄m fuit reuelatū. & per scripturas prophetarum ab eo referatas testificatum, ut in glo.

Prologus in epist. primā ad Corinth. incipit.

Pistola prima ad Corinthios multas causas diuersasq; complectitur, quarū partem relatione fratrum cognouit Apostolus: partim ipsorum Corinthiorū sunt lris indicata. Nonnullas uero pro officii sui cura, aut emendat, & variis curationib. medetur, diuersa infirmitate languentibus. Nā apud eos primum curatur dissensionis uitiū, quod multi pseudo apostolorum intulerunt unitatē scindentes ecclesię, ut proprij nominis facerent sectatores, quod his exprobrat uerbis Apostolus: † Hoc aut dico, q̄ vnusquisque uestrum dicit: Ego quidē sum Pauli, ego autē Apollō, ego uero Cephę, ego autē Christi. Et ob hoc quidem horū se dicit facere noīum mētionē, ut multo magis erubescant id se facere sub falsorum apostolorum nominibus, quod ēt si sub Pauli & petri fieret noīe displiceret. Secunda causa eius inducitur, qui paternę oblitus reuerentię uxore sibi

ira t. ca.

bi non erubuit facere de nouerca. Qd̄ facinus licet fornicationem appellauerit Apostolus, tñ ita condemnauit, ut in ultionem facti auctorē talis operis diabolo iudicauerit deputandū, imposita iudiciorum & litium tertia qōne. Quarto loco matrimoniorum iura tractātur. His Quinto loco uirginitatis consiliū uelut e vicino coniungitur. Sexto loco de escharum licentia disputatur. Septimo atq; octauo loco de atōdendo uiris, & mulierib. uelādo capite, ac sacramentorū cōione præcipitur. Nonno loco æmulatio quæ diuersitate donorū spiritualiū nascebatur sub exēplo membrorū & corporis castigatur. Decimo resurrectionis spes multis & argumentis & rationib. approbatur. Ultimo de colligendis ad necessitatem sanctorum nomine charitatis cura, uel ædificatio cultui imponitur. Interferuntur his pauca, quæ aut, ut quibusdam uidetur, pendent ex superioribus, aut habent, licet proprias, tamen paruulas actiones.

Incipit expositio argumenti epistole primę ad Corinth.

INCIPIT ARGUMENTVM.

Corinthii sunt Achaici, & hi similiter ab Apostolo audierunt uerbum ueritatis, & subuersi sunt multitudine a falsis apostolis. Quidam a philosophię uerbo eloquentia, alii secta legis Iudaicę inducti sunt. Hos

pub Corinthios per annū unum & mēses sex, docens inter eos uerbu Dei, sed post per pseudo multi facie subuersi, ut de baptis se iactarent, uinitatē ecclesię seminantes,

Adētes, & sacerdotū virtutē & vsum ex ministrorum meritis iudicarent, vel cōtemp-
pta Apostolo de sapiētibus seculi. Sūt & alia capitula in suis locis notāda. De huiusmodi scribit eis apostolus a schismati-
bus illos reuocans ad vnitatē. Huius epistolę sicut & alijs salu-
tatio-

reuocat Apostolus ad veram fidem & euangelicam sapien-
tiam, scribēs eis ab Epheso per Timotheū discipulum suum.

lutationem præscri-
bit, & nomen suum
quod celebre erat
omnibus gētibz præ-
ponit, vt magistri nomine audito acquiescant correctioni.
Et quia eis vniuerat, apponit dignitatis nomen, vt est Apo-
stolus, & non humilitatis, vt seruus.

Incipit epistola Pauli prima ad Corinthios.

Paulus vocatus. ab omnibus privilegio nominis dicitur. *Apostolus Iesu Christi.* Hic non seruum se nominat, q̄a potius erat opus auctoritate & commendatione cōtra superbiam Corinthiorum, apud quos vniuerat.

* Scdulus. Vt enim indices huius seculi, qui nobiliores esse vidētur, ex legibus quibus seruiunt, ex dignitate quia intumescunt, vocabula fortiantur, ita & apostolus grandem inter christianos sibi vindicās dignitatem, Apostolum se Christi titulo prenotauit, vt & ipsa lecturos nomine auctoritate terret, indicās omnes qui in Christo crederent, debere sibi esse subiectos.

C A P. I.
a A deo vel hominibus. Electus.
b Dei voluntate missus ad prædicandum Gentibus ad Christum.

Aulus vocatus Apostolus Iesu Christi
a Quod non illi, vestri pseudo. Non per iram.
b Hic dicitur Apostolo de eis nunctasse.
per voluntatem Dei, & Solithene frater
a Non hominum vt vos facitis. Determinat cui scribat.
ecclesię Dei quę est Corinthi, sanctifi-

catis in Christo Iesu vocatis sanctis, cum omnibus qui inuo-

cant nomēn domini nostri Iesu Christi in omni loco ipsorū

& nostro. Gratia vobis & pax a Deo patre nostro & do-

mino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro

vobis in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

vt in omni loco ipsorū. Et in gratia Dei quę data est vobis in Christo Iesu:

bat dicens in quodā loco: *Si cui reuelatum fuerit aliquid sedenti, prior taceat.* Nā quando dictabat epistolas, discipuli eius aderāt in præsentia, & si forte alicui illorū aliter aut alia reuelata essent per spiritū sanctū, quam ipse dicebat, quia idē spiritus erat in discipulis, qui & in magistro, sicut ab illo dicebat, ita

ponebat in ordinem, non inuidens bonus magister discipulis, & insuper nomen illius in exordio cum suo ponebat, quia quandam partem ibi habebat.

d *Cū omni.* i. & omnibus scribit suffraganeis Corin. q̄ i eis dē vitijs laborabant.

e *Gratia.* Primū ponit de bonis, vt his alij cōformetur.

f *Et do. Iesu Christo.*

Quia a patre personali quidem proprietate distinctus est, sed vnus cum ipso vnitatis substantię Deus.

* *Gratias Deo meo ago.* Chryso. Monet vt ab orationibus

semp incipiamus, & ante oīa Deo gratias agamus, cui nihil gratius, nihil acceptius, quā & sibi & alijs gratū esse beneficiorū. Quamobrē in omni fere epistola, hoc vtiū principio.

* *Augustin.* Omnium quidem Deus est, sed eorum proprie Deus dicitur, qui eū diligunt, qui eum tenent, qui illum possident, qui illum colunt, qui tanquam de magna domo ipsius, sunt familia eius, redempti magno sanguine vnici filij.

Omnium quidem Deus est potestate qua creat. Sed eorū proprie Deus dicitur, qui eum diligunt, tenent, possident, qui illum colunt, quibus subuenit.

In

Postilla Nicolai de Lyra, super episto. Pauli ad Corinthios.

C A P. I.

Paulus vocatus. *Apostolus.* Hic incipit secūda pars epistolarū Pauli Apostoli, in qua incipit scribere Græce. in præcedenti .n. epistola præ scripserat Romanis Latine. Et diuidit in duas partes, quia primo describit aliquibus ecclesijs. Secundo specialibus psonis. Secūda pars incipit i prima epistola ad Timotheū. Prima diuidit in sex partes secūdū numerū ecclesiarū, quę patebūt profeq̄ndo dño cōcedente. Circa primū cōsiderādū, q̄ Apostolus in epistola præcedenti cōmendauerat gratiā Dei p̄ q̄ Iudei & Gētilēs in vna sunt ecclesia cōiuncti & p̄ q̄ debēt charitatue adinuicē colligari Gratia vero cōferit in ecclesię sacramētis, & iō post epistolā ad Romanos, in qua sit sermo de Ch̄i gratia conuenienter ponunt epistolę ad Corinthos, in quibus epistolis eos instruit de ipsis sacramētis. Et diuiditur in duas partes s̄m duas epistolas. In prima Apostolus instruit Corinthios de ecclesię sacramētis. In secūda, de sacramētorū ministris. In hac autē epistola primo præmittit Apostolus salutationē. Secūdo, p̄sequitur suā intentionē, ibi: *Gratias ago.* In salutatione vero tria ponit. Primū est psonę salutantes. dicens, *Paulus vocatus Apostolus.* Ratio vero huius nominis Pauli & modus suę vocationis ad Apostolarū ponūtur supra i. c. ad Romanos. 2 *Per voluntatem Dei.* Scilicet p̄ voluntatē beneplaciti mali vero prelati sunt per eius voluntatē digni, quę dicitur permissio in quātū a Deo permittunt in tali officio. 3 *Et Solithenes fra.* Hunc autē Apostolus secū ponit in salutatione, q̄a detulerat ad eū defectus Corinthiorū, tāquā ad eū qui prodesse poterat & volebat, & Corinthij crederent ipsum Solithenē hoc fecisse nō ex charitate, sed alia causa, iō Apostolus posuit ipsum in salutatione Corinthiorū, tāquā optantē salutē eorū, vt p̄ hac ostēderet q̄ Solithenes charitate fraterna motus detulerat ad

ad ipsum defectus Corinthiorū. Secundo ponit personas salutatas, dicens. 4 *Ecclesię Dei.* i. congregationi fidelium. 5 *Quę est Corinthi.* quantum ad fideles in ciuitate habitantes. 6 *Vocatis sanctis:* quia per gratiam diuinę vocationis venerāt ad sanctitatem. 7 *Cum omnibus qui inuocant nomen domini no. Iesu Christi.* quantum ad fideles habitantes non solum in ciuitate, sed etiam in tota diocesi. Ideo subditur. 8 *In omni loco ipsorum.* i. subiecto iurisdictioni episcopi, & aliorum illius ecclesię ministrorum. 9 *Et nostro.* per hoc enim, quod subijciebantur episcopo ciuitatis, non erant exempti a potestate Apostoli. Tertio ponit bona salutaria & optata, dicens. 10 *Gratia vo.* In præsentia. 11 *Et p. i. gloria in futuro,* in qua pax perficitur, quia appetitus ibi terminatur siue quietatur, veruntamen quia hæc bona sunt a Deo solo sicut ab actore. Ideo subditur. 12 *A Deo patre nostro.* Quia est pater omnium per creationē, sed fidelium tantum per gratię adoptionem. 13 *Et domino Iesu Christo.* Qui est mediator nostrę salutis. 14 *Gratias ago.* Hic cōsequēter p̄sequitur Apostolus suā intentionē seu tractatum epistolare, in qua Apostolus primo gratias agit de bonis Corinthiorū, vt libentius accipiāt eius correctionē. Secundo procedit ad eorū instructionē, ibi: *Obsecro autem vos.* Circa primum dicit, *Gratias ago Deo meo.* Licet enim sit Deus omnium, tamen, dicitur specialiter Deus bonorum per fidem & deuotionem. 15 *Sem. i.* in omnibus horis mihi ad orandū p̄ fidē & deuotionē. 16 *Pro vobis.* sicut pro filijs charissimis. 17 *In gratia Dei, quę data est vobis.* id est propter gratiam vobis datam. 18 *In Christo Iesu.* i. a plenitudine gratię eius secundum quod dicit Iohannis primo. b. De plenitudine eius omnes accepimus.

Quia

† per Christi Iesum

† infra 14. d.

† de gratia

Aēt. 26.

Math. 18.

Diuisio.

Diuisio.

1. Cor. 3.

E.

In psal.

Deus & quare.

A *In omnibus.* Supponit partes aliquas in omni verbo. i. in omni genere linguarum, vel in omni modo predicandi. i. minoribus, mediocribus, & perfectis.

* Hier. In omnibus virtutibus per sapientiam quæ amicos Dei & prophetas constituit. Item aliter hoc dicendo Apostolus ostendit eos quoniam ad fidem Christi accesserunt, omni gratia tunc ditatos, nunc autem non iuxta fidem conuersantes, vacue factam monstrat gratiam, quæ perceptorum.

B *Sicut testimo.* i. ita verbum & scientiam teneatis, sicut ego predicavi & testimonio prophetarum confirmavi. Vel quia firmiter fidem quam predicauiteneatis, omnibus donis repleti estis.

C *Obsecro.* His laudatis inuitat alios ad horum similitudinem.

D *Sitis autem perfecti in eodem sensu.* * Oecu. Hoc est, & sermonibus, & operibus, & sententia, & sensu sitis conformes. Et ne inficias

E *cant, testes eos producit,* qui tunc Chloæ erant. Nam etiam manifestum, inquit, sit peccatum vestrum fratres tamen estis.

F *Oportet Mileuitanus.* Schisma sumum malum esse, & vos minime negare poteritis. Et tamen Dathan, Abyron, & Choreditos magistros vestros, sine trepidatione estis imitati, nec ponere ante oculos vestros voluistis, hoc malum & verbis Dei esse prohibitum, & admissum grauer vindicatum. Deinde, esse distantiam delictorum, aut remissio aut pena. Parricidium principale delictum est, & tamen Cain nec reus a Deo percutitur, sed occisus insuper a Deo

G *vin-*

H *vin-*

I *vin-*

K *vin-*

L *vin-*

M *vin-*

N *vin-*

O *vin-*

P *vin-*

Q *vin-*

R *vin-*

S *vin-*

T *vin-*

V *vin-*

X *vin-*

Y *vin-*

Z *vin-*

vindicatur. Hominum cetum millia sacrilega post nunciu Ionæ, D ieiunium parui temporis & oratione indulgentiam meruit, quod non sunt consecuti, qui populos Dei primitus ausi sunt scindere. Tot millibus virorum Israel Aaron unum sanctum Deus profecerat sacerdotem, sed cum ministri eius sacerdotum non sibi debitum concupiscetes, sed ut parte populi illi- cite inuaderet, ducetos, & quod excurrerit, ministros secum perituros, cum turbulis in fronte seducti populi posuerunt. Deus cui displicet schisma hoc libenter videre non potuit. Iratus igitur, quod in sacrilegos & parricidam non cece- rat, in schismaticos fecit. Mandata est terre fames, statim fauces suas in populi diu- fores aperuit, & contemtores mandato rum Dei, auido ore absorbit, &c.

1 *vin-*

2 *vin-*

3 *vin-*

4 *vin-*

5 *vin-*

6 *vin-*

7 *vin-*

8 *vin-*

9 *vin-*

10 *vin-*

11 *vin-*

12 *vin-*

13 *vin-*

14 *vin-*

15 *vin-*

16 *vin-*

17 *vin-*

18 *vin-*

19 *vin-*

20 *vin-*

21 *vin-*

22 *vin-*

23 *vin-*

24 *vin-*

25 *vin-*

26 *vin-*

27 *vin-*

28 *vin-*

29 *vin-*

30 *vin-*

1 *vin-*

2 *vin-*

3 *vin-*

4 *vin-*

5 *vin-*

6 *vin-*

7 *vin-*

8 *vin-*

9 *vin-*

10 *vin-*

11 *vin-*

12 *vin-*

13 *vin-*

14 *vin-*

15 *vin-*

16 *vin-*

17 *vin-*

18 *vin-*

19 *vin-*

20 *vin-*

21 *vin-*

22 *vin-*

23 *vin-*

24 *vin-*

25 *vin-*

26 *vin-*

27 *vin-*

28 *vin-*

29 *vin-*

30 *vin-*

31 *vin-*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia in omnibus. s. pertinentibus ad salutem. **2** Diuites facti estis. i. abundantes. **3** In illo. i. per illum. **4** In omni verbo. Quia linguis omnibus loquebantur, tunc enim baptizatis per impositionem manuum apostolorum dabatur donum linguarum, ut patet in actibus pluribus locis.

Vel dicit, In omni verbo. Quia abundabat in verbis doctrina, sed quia verbum non profertur nec ordinatur nisi procedat ex habitu scientie. Ideo subditur. **5** In omni scientia. i. intelligentia scripturarum ad salutem pertinentium. Hoc tamen intelligendum est de maioribus illius ecclesie, ad quos spectabat docere.

6 Sicut testi. &c. i. secundum concordiam ad eius euangelium, quod supple. **7** Confirmatum est, &c. i. firmiter radicum, aliter non esset recta scientia. si a Christi testimonio discordaret.

8 Ita ut nihil vobis, &c. Et in hoc ostendit gratia perfectiorem.

9 Expectantibus reuelationem, &c. In die iudicii quæ reuelatio bonos faciet beatos in re, sed expectatio huius reuelationis facit eos beatos in spe. Isa. 30. d. Beati omnes qui expectant eum. Et ideo de tali expectatione Corinthiorum Apostolus gratias agit Deo, & quod hæc expectatio non sit vana, sed est auxilio Dei firma. Ideo subdit.

10 Qui & confirmabit, &c. i. sine peccato mortali, quia peccatum veniale non potest eum a perfectis omnino vitari.

11 In die aduentus, &c. Hoc dicit, quia qui sine crimine in die mortis inuenitur, in die iudicii sine crimine presentabitur, et predicta confirmat per fidelitatem Dei dicens. **12** Fidelis Deus, &c. s. ad fidem. Et sic non deficiet vobis in auxiliando, ut perueniatis ad gloriam. Sed potest hic queri, quomodo Apostolus de Corinthiis ita dicat prima, cum statim postea subdat, quod inter eos erant schismata? Ad quod dicendum, quod illa schismata non erant communia, sed erant ibi multi boni et literati ac charitate communi, in quibus verificabatur verbum Apostoli, unde dicitur quod infra aliqui Corinthiorum dicebant. Ego autem sum Christi. Et isti non faciebant contentione propter baptistas, quia tota efficaciam baptismi Christo attribuebant. **13** Obsecro autem. Hic consequenter Apostolus incipit eos instruere. Et diuiditur in duas partes, quia primo instruit eos de sacramentis. Secundo de quibusdam aliis 16. cap.

Circa primum sciendum, quod in sacramentis tria sunt. scilicet s. sacramentum, & res signata & contenta quæ est gratia, & res signata & non contenta, quæ est resurrectionis gloria. Et in primo agit de sacramentis. Secundo de gratiis duodecimo cap. Tertio de gloria resurrectionis. 15. c. Prima adhuc in tres, quia primo agit de pertinentibus ad sacramentum baptismi, & cum hoc de modo docendi, eo quod scribitur Marci ultimo d. Docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. secundo agit de sacramento matrimonij 5. cap. Tertio de sacramento eucharistie. 8. cap.

*Circa primum sciendum, quod inter Corinthios erat dissensio propter baptistas & doctores, quia baptizati ab uno apostolo preserebant se baptizatis ab alio, quasi baptismus haberet efficaciam a ministro. Aliqui enim doctrina phariseorum verius ornata reputabant magis efficacem doctrina apostolorum talibus carere. Et ideo circa hoc duo facit Apostolus quia primo remouet Apostolus contentione. Secundo contentione causam, ca. 3. Prima in tres, quia prima ponit suam admonitionem. Secundo aperit eius intentionem, ibi. Significatum est. Tertio admonitionis rationem, ibi. Diuisus est Christus. Circa primum admonet eos gratiose, ut eius admonitio magis recipiatur. Admonet. n. eos humiliter, di. Obsecro. & non precipio. Et est charitative dicens. **14** Fratres. quod est nomen amoris, & est reuerenter dicens. **15** Per nomen, &c. Et est utiliter, quia admonet eos de vilitate & concordia inter eos, de vita pariter & doctrina, dicens. **16** Videtis ipsum, &c. ita quod in verbis & factis vestris non appareat aliqua discordia. **17** Sitis autem, &c. de agendis. **18** Et in ea, &c. De contemplandis. **19** Significatum est. Hic consequenter Apostolus aperit suam admonitionis intentionem. Ad hoc. n. monuerat eos de charitate & concordia, ut convenientius argueret discordiam ipsorum audiam. Ideo dicit. Significatum est mihi de vobis. fra. in. Charitative eos alloquitur, ut correctio eius melius suscipiatur.*

20 Ab his, &c. Secundo aliquos nomen est matrone deuote, in cuius domo plures fideles manebant. Secundo alios est nomen loci prope Corinthum, ubi habitabat uides de contentione Corinthios dolentes. Et si primo modo accipiatur vel secundo Sosthenes erat in illa societate a qua sunt missus ex bono & hoc denunciare Apostolo. Quia c. s. m. v. Consequenter exprimit modum contentione, di. **21** Hoc. au. di. Id est, refero.

22 Quod unusquisque. Ego quidem sum Paulus, ego

23 *vin-*

24 *vin-*

25 *vin-*

26 *vin-*

27 *vin-*

28 *vin-*

29 *vin-*

30 *vin-*

31 *vin-*

32 *vin-*

33 *vin-*

34 *vin-*

35 *vin-*

36 *vin-*

37 *vin-*

38 *vin-*

39 *vin-*

40 *vin-*

41 *vin-*

42 *vin-*

43 *vin-*

44 *vin-*

45 *vin-*

46 *vin-*

47 *vin-*

48 *vin-*

49 *vin-*

50 *vin-*

51 *vin-*

52 *vin-*

53 *vin-*

54 *vin-*

55 *vin-*

56 *vin-*

57 *vin-*

58 *vin-*

59 *vin-*

60 *vin-*

61 *vin-*

62 *vin-*

63 *vin-*

64 *vin-*

65 *vin-*

66 *vin-*

67 *vin-*

68 *vin-*

69 *vin-*

70 *vin-*

71 *vin-*

72 *vin-*

73 *vin-*

74 *vin-*

75 *vin-*

76 *vin-*

77 *vin-*

78 *vin-*

79 *vin-*

80 *vin-*

81 *vin-*

82 *vin-*

83 *vin-*

84 *vin-*

85 *vin-*

86 *vin-*

87 *vin-*

88 *vin-*

89 *vin-*

90 *vin-*

91 *vin-*

92 *vin-*

93 *vin-*

94 *vin-*

95 *vin-*

96 *vin-*

97 *vin-*

98 *vin-*

99 *vin-*

100 *vin-*

101 *vin-*

102 *vin-*

103 *vin-*

104 *vin-*

105 *vin-*

106 *vin-*

107 *vin-*

108 *vin-*

109 *vin-*

110 *vin-*

111 *vin-*

112 *vin-*

113 *vin-*

114 *vin-*

115 *vin-*

116 *vin-*

117 *vin-*

118 *vin-*

119 *vin-*

120 *vin-*

121 *vin-*

122 *vin-*

123 *vin-*

124 *vin-*

125 *vin-*

126 *vin-*

127 *vin-*

128 *vin-*

129 *vin-*

130 *vin-*

131 *vin-*

132 *vin-*

133 *vin-*

134 *vin-*

135 *vin-*

136 *vin-*

137 *vin-*

138 *vin-*

139 *vin-*

140 *vin-*

141

C Christi, ne esset spes in noīe, & ne essent tot baptisimi quot
A ferui. Ministeriū baptizandi dedit suis feruis Chrs, potesta-
 tem autē retinuit sibi, quā si veller poterat feruis suis dare, vt
 tanta vis esset in baptisimo ferui, quātā vni hēt baptisimus a
 dñō datus: & ideo non differt, siue bonus siue malus, cui cō-
 tingit ministeriū ba-
 ptizandi baptizet. In
 de ēc nemo dicit, ba-
 ptisimus meus, cū di-
 cat: euangeliū meū.
 prudentia mea, glo-
 ria mea, licet hęc sint
 a Deo, in quibus dīf-
 ferentia est. In his n.
 alius alio doct or, &
 alius alio melius ope-
 ratur. In baptisimate
B autē alius alio magis
 minusve baptizatus
 siue ab in feriore, siue a maiore baptizetur, dici non potest.

***** Huiusmodi. Apud Corinthios emergerant heretici, post dis-
 cēssum Apollōli maxime si qui ex circūcissione erāt iudæi
 credentes, qui quoscunq; baptizabant, suos esse dicebant fi-
 lios, baptizantes eos in noīe suo, & illi qui ab eis baptizaban-
 tur: gaudebāt eos appellari filios esse illorum a quib. baptiza-
 ti fuerant. Credentes vero qui erant fidem & doctrinā apo-
 stoli tenentes, dicebant: *Ego sum Christi*, quod vtiq; bñ dice-
 bant, quia sic est dicendū. Ergo apostolus vt comperit talia
 geri apud Corinthios, scripsit eis ita quę dñr hic, ostendens
 illorum errorem, sed nomina authorum non prodens.

a *Diuisus est, secundū vos Chri.* quali multos facitis Christos. i.
 ditores gratiarū. Vel qui operatur idem in omnibus diuisus
 est, dum creditur in illo plus operari, in illo minus. Vel quia
 hoc dicitis, modo a vobis diuisus est Christus. i. separatus.
b *Nū. P. c. st.* Per hoc verū quod tenebant, facit erubescere
 de factis, sicut per Christi resurrectionē quam credebāt pro-
 bat resurrectionem mortuorum quam negabant.

C *** Chry-**
 Chryso. Intuete vtilem suam, quo pacto in proprio no-
 mine oīa huiusmodi superuacanea ostēdit, quodq; talis ho-
 not decet neminē. Neve his verbis inuidia vltus videat fre-
 quenter de seipso verba facit. Et aduerte eius prudēciam.
 Non n. dicit nunquid Paulus mundum condidit? Nunquid
 Paulus vos ex nihilo
 vt essetis, effecit? Sed
 ea tātum quę eximia
 erant fidelīū, & mul-
 tū benivolētię opera
 meminit, crucem. s.
 & baptisima, & quę
 ex his prouenerūt bo-
 na. Mundi nanque o-
 pificium, sed maxi-
 me Dei in crucē con-
 scensus, eius osten-
 dūt benignitatem, &
 non dixit nunquid Pau-
 lus mortuus est pro vobis? nunquid Paulus crucifixus est? in
 quo etiam mortis genus affert.

a *Diuisus est, secundū vos Chri.* quali multos facitis Christos. i.
 ditores gratiarū. Vel qui operatur idem in omnibus diuisus
 est, dum creditur in illo plus operari, in illo minus. Vel quia
 hoc dicitis, modo a vobis diuisus est Christus. i. separatus.
b *Nū. P. c. st.* Per hoc verū quod tenebant, facit erubescere
 de factis, sicut per Christi resurrectionē quam credebāt pro-
 bat resurrectionem mortuorum quam negabant.

C *** Chry-**
 Chryso. Intuete vtilem suam, quo pacto in proprio no-
 mine oīa huiusmodi superuacanea ostēdit, quodq; talis ho-
 not decet neminē. Neve his verbis inuidia vltus videat fre-
 quenter de seipso verba facit. Et aduerte eius prudēciam.
 Non n. dicit nunquid Paulus mundum condidit? Nunquid
 Paulus vos ex nihilo
 vt essetis, effecit? Sed
 ea tātum quę eximia
 erant fidelīū, & mul-
 tū benivolētię opera
 meminit, crucem. s.
 & baptisima, & quę
 ex his prouenerūt bo-
 na. Mundi nanque o-
 pificium, sed maxi-
 me Dei in crucē con-
 scensus, eius osten-
 dūt benignitatem, &
 non dixit nunquid Pau-
 lus mortuus est pro vobis? nunquid Paulus crucifixus est? in
 quo etiam mortis genus affert.

*** August.** Nos qui sumus vocamurq; Christiani, non in Pe-
 trum credimus, sed in quem credidit Petrus: Petri de Chri-
 sto edificati sermonibus, beneficiis eius adiuti. Ille Petri ma-
 gister Christus in doctrina, quę ad vitam ducit æternam, ip-
 se est & magister noster.
*** Idem.** Apostoli per euangelium suscitantes semen fratri
 suo Christo, quotquot genuerūt, non Paulianos, aut Petri-
 nos, sed Christianos nominauerunt. Paulus cū videret quos-
 dam curterē ad nomen suum exclamauit: Nunquid Paulus
 pro vobis crucifixus est? Aut ī nomine Pauli baptizati estis?
 Sumus enim Christiani, non Petriani, &c.

c *Gratias ago Deo, &c.* Aug. Paulus grās agit Deo, qđ neminē
 ipsoū baptizauerit, q̄ tanq̄ obliuī in cuius noīe baptizati es-
 sent, per horum se noīa diuidebant. Cum n. tantum valet ba-
 ptisimus per hoīem contemptibilem, quantum per Aposto-
 lum datus, ita nec istius, sed Christi esse cognoscitur, &c.

2 Nunquid Paulus, &c. q. d. non, quia baptisimus non habet effica-
 ciam

D Chryso. Intuete vtilem suam, quo pacto in proprio no-
 mine oīa huiusmodi superuacanea ostēdit, quodq; talis ho-
 not decet neminē. Neve his verbis inuidia vltus videat fre-
 quenter de seipso verba facit. Et aduerte eius prudēciam.
 Non n. dicit nunquid Paulus mundum condidit? Nunquid
 Paulus vos ex nihilo
 vt essetis, effecit? Sed
 ea tātum quę eximia
 erant fidelīū, & mul-
 tū benivolētię opera
 meminit, crucem. s.
 & baptisima, & quę
 ex his prouenerūt bo-
 na. Mundi nanque o-
 pificium, sed maxi-
 me Dei in crucē con-
 scensus, eius osten-
 dūt benignitatem, &
 non dixit nunquid Pau-
 lus mortuus est pro vobis? nunquid Paulus crucifixus est? in
 quo etiam mortis genus affert.

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

1 *Diuisus est Christus. Nunquid Paulus crucifixus est pro vo-*
2 *bis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo*
3 *meo, quod neminem vestrum baptizauī, nisi Crispum &*
4 *Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis.*
5 *Baptizauī autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio, si*
6 *quem alium vestrum baptizauerim. Non enim misit me*

NICOLAUS DE LYRA.

*** nominabat se ab illo, a quo baptizatus erat, quasi baptisimus vnus
 esset maioris efficacie quā alterius, cui tñ oēs deberent se noīare a Chri-
 sto, qui solus baptizat interiorius, secundum qđ dicitur Ioh. 1. e. Sup quem
 videris spiritum sanctū descendentem & manentem super eum, hic est
 qui baptizat in spiritu sancto, & b. baptisimus non hēt efficaciam a mi-
 nistris, sed a solo Christo. Propter quod ad emendandū errorem Corinthio-
 rum fuit introductū in Græcia, cuius quēdā pars est Achaia, in qua est
 Corinthus, vt baptizaretur in hac forma. s. baptizatur seruis Iesu Chri-
 sti, &c. Sed cessante errore ecclesia coeter baptizauit sub hac forma:
 Ego baptizo te in nomine patris, &c. in qua melius exprimitur forma
 baptisimi a Christo tradita, Matt. vlt. d. Docete oēs gentes bapti-
 zātes eos in noīe patris & filii, &c. quia in forma ecclesie expri-
 mitur persona baptizantis ministerialiter, cum dicitur: Ego te bapti-
 zo, vt videntur verba Christi sonare.**

1 Diuisus est, &c. Hic consequenter Apost. ponit rationem sua mo-
 nitionis. s. quod diffensiones non debent esse inter eos. Et primo ostendit
 hoc in baptisimo. Secundo, in doctrina verbo, ubi: Non in sapientia
 netbi. Prima adhuc in duas. quia primo ponit sup monitionis rōnem.
 Secundo excludit a se suspiciōē, ubi: Grās ago Deo meo. Circa pri-
 mum dicit: Diuisus est Christus. q. d. videtur sequi ex verbis vestris
 qui maiorē efficaciam vnus baptisimo, quā baptisimo alterius attribui-
 tis, quia solus Christus baptizat interiorius, vt dictum est: & ideo si ba-
 ptisimatibus plurū virtutes attribuitis, sequitur quod Christus
 sit diuisus, aliter operando in baptisimatibus a diuersis ministris.

**Et ad maiorē intelligentiā sciendū, qđ Christus in baptisimo dupli-
 cem hēt virtutem propriā. Vna est diuina qua cū patre et spiritu sancto
 mundat interiorius a peccato. Et hæc potestas nūq; creaturæ cōicari po-
 tuit, sicut nec deitas. Alia copent in secundum naturā humanam quę
 dicitur p̄tās excellentiæ in sacramentis. Et cōsistit in quatuor. Primū
 est, qđ solus Christus instruit sacramenta. Secundum, quod effectum sa-
 cramenti qui est charactē potuit conferre sine sacramento. Si autem
 de gratia quę est effectus sacramenti loquimur, datur a solo Deo prin-
 cipaliter a Christo vero homine ministerialiter tantum: tamen princi-
 paliter cæteris ministris, quia est instrumentum deitatis coniuictū. Ter-
 tium est, quod virtus passionis eius operatur in baptisimo, & in aliis sa-
 cramentis. Quartum, qđ ad eius inuocationem sacramenta conferuntur.
 Hanc autem potestatem excellentiā maxime quantum ad hoc vltimum
 potuit ministris conferre. s. qđ in eorum nominibus conseruetur baptis-
 mus, sed tamen cōicari noluit, ne schisma fieret in ecclesia. s. quod tot
 baptisimatē crederentur quot ministri. Propter quod subditur.**

2 Nunquid Paulus, &c. q. d. non, quia baptisimus non habet effica-
 ciam

**ciam a passione alicuius sancti, nisi solius Christi, propter quod eius ef-
 ficacia non debet alteri attribui. 3** Aut in nomine, &c. q. d.
 non, sed tantum in nomine Christi, quia de Christo dicitur, Act. 3. b.
 Nec enim aliud nomen est sub cęlo datum hominib. in quo
 oporteat nos saluos fieri.

**Sed cōtra hoc videtur esse illud quod dicitur Matt. vlt. d. Docete
 omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filii, &
 spiritus sancti, & sic nō erant hoīes baptizāti, in noīe solius Christi
 sed in nomine totius trinitatis. Ad qđ dīcendū, quod in primitiua ec-
 clesia nomē Christi erat odiosum multis, procuratib. hoc iudicis in sua
 malitia obstinatis. pp qđ vt nomē Christi amabile & venerabile redde-
 retur, Apostoli baptizabāt in nomine Christi, vt habetur Act. 8. Et
 hoc fecerunt speciali ordinatione Spiritus sancti: Veruntamen in noīe
 Christi tota trinitas intelligitur, quia Christus idē est qđ vnctus, & sic
 intelligitur pater vnctus, & spūs sanctus qui & ipsa vnctio. Postquā
 autē nomen Christi factum est magnū & celebre in Gentibus: ecclesia
 vntur forma a Christo instituta, baptizādo in nomine patris & filii,
 & spiritus sancti. Tamen ubi qui sic et baptizantur, in nomine Christi
 baptizantur, quod nomen in nomine filii intelligitur. Igitur quia Chri-
 sti nomē & eius passio, & non a. alterius cōferunt efficaciam baptisimo,
 ideo qui hanc efficaciam aliis tribuunt, Christum diuidunt.**

3 Gratias ago. Hic consequenter Apost. excludit a se suspiciōem,
 ne forte crederent aliqui hanc diuisionē ex ipso habuisse occasionem,
 dicens: Gratias ago Deo meo, qđ neminem vestrum baptiza-
 ui, nisi Crispū & Caium, ne quis dicat. Paucos enim baptizauit,
 & illos signanter nominat, quia de illis non erant qui illam diuisio-
 nem faciebant. 4 Baptizauī au. &c. i. eius familiam. 5 Cæte-
 rum nescio, &c. Hoc adiungit, ne forte aliquis alius cum istis ab eo
 fuisset baptizatus, de quo non aduertat, eo quod memoria hominum la-
 bilis est, & sic falsitas verbis eius imponeretur a falsis apostolis. Conse-
 quenter assignat causam quare paucos baptizauit, dicens.

6 Non c. mi. &c. Sed contra hoc videtur esse quod dicitur Matth.
 vlti. Eunt ergo docete omnes gentes baptizantes eos, &c. Et sic apo-
 stoli a Christo missi fuerunt ad baptizandum, sicut ad docendum. Ad
 quod dicendum, quod licet Christus miserit apostolos ad vtrunque, ta-
 men principaliter ad docendum, & ideo per seipsos prædicabant, per
 ministros autem inferiores, vt frequentius baptizabāt. Cuius ratio est,
 quia virtus vel sapientia baptizantis nihil operatur in baptisimo, pro-
 pter quod non refert per ministrum maiorem vel minorem baptizari:
 virtus autem & sapientia prædicantis multum valde conferunt in præ-
 dicatione, & ideo apostoli qui maiores erant circa prædicationem, se
 magis occupabant exemplo Christi, qui per seipsum docebat, & per
 suos discipulos baptizabat, vt habetur Ioh. 4.

Non

Ang. tract. 5. in Ioan.

Potestas excel-
 lentie sacra-
 mentorum in
 quatuor.

t bapti-
 rim

E

Lib. 18
 Dei, ea

In p̄sal.

Lib. 5.
 pulino

Sed F

Apō. si
 re pe e
 dical.

A a Sed euange. Per fecte. n. baptizare & minus docti possunt. Per fecte aut euangelizare multo difficilius est & rarioris operis. Ideo doctor gentium pluribus excellentior, euangelizare se missum dicit non baptizare. Hoc tamen necessitate instate interdum egit.

b Non in sapi. Contra sapientiam seculi. Non in supi. ver. Sapientiam dicit philosophorum, quæ di citur et si non sit, vel quæ verbosos facit, q. crux. i. mors Christi euacuat, & impossibile secundum naturam iudicat, vt Deus immortalis moreretur. c Verbi. Ibi copositio verborum qritur, vbi teste virtute ipsa veritas se non comendat.

B Euacuatur. Etiam crux Christi, si quomodo vel bona natura, vel alio aliquo modo preter eam credatur esse iustitia & vita eterna.

* Haymo. Hæretici & Philosophi predicabant in sapientia verbi, hoc est culto & polito sermone, vt placerent suis auditoribus. & ipsi appareant docti, vel etiam in sapientia verbi predicabant, quæ ea quæ mundus. i. amatores, & philosophi humane sapientie, stulta putant, non predicabant illi. Verbi gratia Christi natiuitate ex virgine, mortem, & resurrectione quæ oia illi denegabant, dicentes aliquid non posse gigni, nisi ex comixtione alterius seminis, & Deum qui spiritus est, non esse hominem factum, neq; filium Dei mori potuisse, sed quando voluit apparuit, & quæ voluit recessit, neq; resurrexit, quia non mortuus est. Ita oia philosophi & hæretici quia per humanam sapientiam penetrare non poterant, dicebant mendacium, & annihilabant passionem Christi. Sed Apostolus predicabat simpliciter, verbis Christum esse natum de virgine, mortuum, & resurrexisse, vt auditores eius intelligere possent quæ loquebatur. d Perentibus. i. sapientibus mundi, quorum & sapientia perit, & falsa ostenditur, & ipsi damnandi sunt.

e Dei vir. Dum occisus diabolus vicit, & hominem liberavit, vel virtutem dat credentibus, per quam fiunt miracula, cum res exigit. f Scriptum est enim. Iohannes non misit me in sapientia, quia predicauerat quod in predicatione eam non reciperet euangelica, sed

sed perderet & reprobareret de collegio predicatorum suorum, & sic factum est.

g Perdam sc. Non ergo de sapientioribus gloriandum.

Bernard. * Perdiderunt sapientiam quia sua sapientia perdidit eos.

D Sem. 74. super cantu.

a Quod a minoribus fieri potest, ne retardaretur a predicatione. b Misit me, sed non. c In lepore & ornata verborum. d Philosophorum quæ verbosos facit.

a Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi,

b vt non euacuatur crux Christi. Verbum enim crucis per-

c euntibus quidem stultitia est, iis autem qui salui sunt, id est

d nobis, Dei virtus est. Scriptum est enim. Perdant sapien-

e tiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobo. Vbi

f sapiens, vbi Scriba, vbi inquisitor huius seculi? Nonne

g

h

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

* Hic. Hoc in aduentu saluatoris asserit impletum. i. ad nihilum redigam. Eligen do piscatores, artem Rhetoricam & philosophiam reproba uit. Queritur plane vnde sit ipsa sapientia qua reprobatur Deus. scriptum est. n. quod omnis sapientia a domino Deo sit, id de bona natura ducit exordium. Hoc enim habet sensus humanus, vt quocunq; eum tetederis consequatur, & paulatim meditando proficiat. Inde est quod multi illiterati poemata componunt tam exquisita quæ viri eruditissimi admirentur. Hunc ergo sensum quem Deus ad se ex creaturis agnoscendum & suam voluntatem inquirendam dederat, illi ad inquirenda superflua & curiosa verterunt. h Vbi sa. Inter predicatorum, inter quos si esse voluit, sapientiam illam abijcere oportuit. Scriba, qui de moribus vel actibus precepta dat. Conquisitor, qui secreta nature rimatur. Tales non recipit, sed stultos facit. Vel perentibus dico sicut scriptum est, quod perderet & reprobandam fallamque faceret. Vbi sa. probate. Fallax sapientie insultat apostolus Vbi quæ si nihil valet. Et est inuectio in Iudeos & in Gentiles. Nam Scribae Iudeorum & legisdoctores, & si nihil impossibile Deo credunt, tamen quia in lege non adeo aperte habent, distulunt Dei filium esse mortuum & huiusmodi. Gentilibus vero pro humana ratione stultitia est.

† Isa. 29. Abdia. 1.

† Isa. 33. secundum Ixx.

Sapiens. Genus vtriusque est & Scribae & inquisitoris. i Nonne stultam, &c. sapiens humanum.

* Aug. Ipse modus quo mundus credit, si consideretur, incredibilior inuenitur. Ineruditos liberalibus disciplinis, & omnino quantum ad istorum doctrinas attinet, impositos, non peritos grammatice, non armatos dialectica, non rhetorica multos, piscatores Christus cum retibus fidei ad mare huius seculi paucissimi

Lib. 22. ciuit. cap. 5.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non in sa. Hic consequenter reprobatur conuentionem Corinthiorum ex parte doctrinae, quia eorum aliqua doctrinam pseudo apostolorum ornata verbis & rationibus humane sapientie præferebant doctrinam apostolorum Christi, quæ non erat in solis verborum, sed in virtute spiritus sancti, propter quod Apostolus primo ostendit modum illum non esse conuenientem doctrinae Christi. Secundo, declarat se non fuisse usum tali modo docendi, scilicet. Circa primum ponit intentionem dicens. Non in sa. Et continuatur cum præcedenti littera sic, quia dixerat. Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelium euangelium predicare. Non in sapientia verbi. in sapientia mundana, quæ ornatis verbis et rationibus sumptis ex apparentibus secundum sensum innuitur. Illa autem quæ sunt fidei, excedunt humanam rationem et sensum. Et ideo ille modus docendi non est conueniens doctrinae fidei. Sed contra hoc videtur esse, quod multi doctores catholici, vt Aug. & alij in doctrina fidei vsunt sunt rationibus humanis & verbis ornatis. Ad quod dicendum, quod aliud est docere in doctrina verbi, & aliud est in sapientia verbi in his quæ sunt fidei, quia docere in sapientia verbi est, quando accipitur humana sapientia pro principali radice doctrinae, vt solus quis approbet quæ sapientia mundana continet, & hoc est si lei corruptiuum. Vt autem sapientia verbi est suppositis fundamentis fidei, si quæ vera in dictis Philosophorum fidei accommodata reperiantur in obsequium fidei assumere, & hoc est bonum & meritorium, vnde dicit Aug. 2. de doctrina Christiana. Si quæ vera nostra fidei accommodata philosophi dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed etiam ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in nostrum usum vendicanda. 2 Vt non euac. Hic consequenter manifestat propositum, & primo ex parte doctrine. Secundo ex parte docentium, ibi. Videte. Prima in duas, quia primo ponit suam probationem. Secundo probationis manifestationem, ibi. Quia & Iudæi. Circa primum sciendum, quod idem modus non conuenit omni doctrinae, vt dicitur. 2. Metaphy. & 1. Ethicorum. Modus n. procedendi per demonstrationes non competit rhetoricæ, sed geometriæ, & e conuerso persuadere non competit geometriæ, sed rhetoricæ, vt ibi dicitur. Et similiter si aliquis in natura intellectuali, vt pote angelica demonstrationibus geometricis vti vellet, inconuenienter procederet, quia non sunt applicabiles, nisi materia corporali. Ex his formatur talis ratio. Ille modus docendi non est

conueniens alicui doctrinae, per quæ destruitur id quod est in ea principale, sic in proposito, quia principale in doctrina fidei est salus per fidem Christi sicut crucifixi, per quod Apostolus dicit, in se. c. Non iudicam me aliquid scire inter vos, nisi tantum Iesum Christum, & hunc crucifixum. Innuit vero principaliter sapientie verbi est destruere salutem factam per crucem Christi, vt dicit statim. Et hoc est quod dicit Apostolus. Nunc in ver. misit me Christus euangelium, vt non euac. crux Christi. i. fides passionis eius, quia continet aliqua quæ videtur humane sapientie impossibilia, vt quod Deus moriatur & consimilia. Et aliqua videntur huic sapientie contraria, vt quod aliquis mortem & confusionem non refugiat, sed magis ad hoc voluntarie se offert & consimilia, per quod sapientibus mundi stulta videtur doctrina fidei. Et ideo subditur. 3 Verbum. n. &c. i. predicationis passionis Christi. 4 Perentibus, &c. i. infidelibus secundum mundanam sapientiam tantum sentientibus. 5 Stultitia, &c. Rationibus dictis. 6 His autem, &c. i. fidelibus. 7 Dei virtus, &c. quia per crucem aduersus eorum diabolus deuictus est, & quia experientur in se virtutem Christi in voluntatum carnalium reuersione, et sic impleta est scriptura, Esa. 29. 8 Perdam. i. destruem. 9 Sapientiam, &c. i. stultam ostendam sententiam humanitatis inuentam ad veritatem euangelij comparatam. Et dicit sapientiam, quæ ad cognitionem de speculabilibus. 10 Et prudentiam, quantum ad notitiam de agibilibus per quod Christus ad apostolatum non vocauit philosophos, sed simplices, ne profectus fidei Christiane ascriberetur humane sapientie, sed diuine. Ideo subditur. 11 Vbi sapiens, qui alta speculabilia seruat, quod refertur ad gentes sapientie mundane inuitentes. 12 Vbi scriba. i. peritus in lege, quod refertur ad doctores Iudeorum. 13 Vbi inquisitor, &c. i. prosperitatem huius mundi, quod refertur ad utrosque, quasi diceret, nullus talis aut rarus est in vocatione fidelium Christi. Hæc autem scriptura ab illo loco: Vbi sapiens vbi scriba, &c. accepta est Isa. 33 secundum translationem Septuaginta, vbi licet sint alia verba quæ in translatione nostra, tamen eadem sententia, vt patet inuenti, excepto tertio, vbi dicitur. Vbi inquisitor huius seculi. pro quo in translatione nostra ponitur. Vbi doctor paruulorum. Eadem tamen est sententia, quia paruuli solent instrui de his quæ pertinent ad mortalem vitam status presentis. Ideo subditur. 14 Nonne stultam, &c. Quasi diceret sic, quia demonstrauit eam

F

A paucissimos misit, atque ita ex omni genere tam multos pisces, & tanto mirabiliores, quanto rariores, etiam ipsos philosophos cepit. Duobus in incredibilibus. si placet, addamus hoc tertium. Iam ergo tria sunt incredibilia, quae tamen facta sunt. Incredibile est enim Christum in saeculo in carne, & in caelum ascendisse cum carne. Incredibile est mundum re tam incredibilem credidisse. Incredibile est homines ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos rem tam incredibilem tam efficaciter mundo, & in illo etiam doctis persuadere potuisse. Vbi stultum, & infirmum Dei contemnitur, quae est secundum rationes mundi quae impossibile iudicat, quod in naturis rerum non videtur.

B Sapientiam mundi stultam fecit. Nam per stultitiam credentes saluat. Et cur ostendit per hoc quod praemisit: quia non cognovit mundus per sapientiam suam, ut fides & salus Deo, sit non ex sapientia. Sed in Dei sapientia, quae in tenebris lucescit, ideo. *Verbum caro factum est.* Sicut enim curatio via est ad sanitatem, sic medicina sapientiae per hominis susceptionem est nostris accommodata vulneribus, ut quibusdam quasi contrariis, & quibusdam quasi similibus curentur. Serpentis enim astutia, id est sapientia decepti sumus. Dei sapientia liberamur. Et sicut illa sapientia uocabatur & stultitia erat, sic ista quae uocatur stultitia, sapientia est. Ecce contraria. Similia uero sunt, quod per feminam deceptos, per feminam natus liberaret. Christus homo, homines, mortalis, mortales. Vel mundus per suam sapientiam imprudentem non cognouit Deum in Dei sapientia, id est quia sapientia mundi ante nesciuit Deum per sapientiam Dei, id est per hanc magnificentiam mundi, ac tam sapienter instituti officij ornatum, creatoris sui non est uenerata sapientiam.

C *a* Placuit Deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes. Quoniam & Iudaei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt. Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis autem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis Iudaeis atque Graecis Christum Dei uirtutem,

Ioh. 1. b.
Aug. l. de pasto
1. b. u.
Idem in ps. 68.

uenire mortalibus, ut ibi salus reperiretur, ubi stultitia creditur.

* Gregor. Cum Deum qui est sapientia, nequaquam per sapientiam suam mundus inueniret, placuit ut Deum hominem factum per humanitatis stultitiam cognosceret, quatenus eius sapientia ad nostram stultitiam descenderet, & lucem supernae prudentiae luto suae carnis illuminata nostra caecitas uideret, natus igitur ex matre sine tempore ex matre nasci dignatus est in tempore, ut per hoc quod ortum suum inter initium finemque concluderet humanam mentis oculis ortum qui ab initio sumit, nec sine angustia aperiret.

b Quoniam & Iudaei signa potentiae quaerunt, consueti ab antiquo. Et Graeci sapientiam, uerum quod praedicatur natura patitur. Sed nos contra praedicamus Christum crucifixum, quod non est Iudaeis signum potentiae, sed scandalum, quia nesciuntur contra praedicationes rubore sceleris sui. Vel ideo uidetur stultitia quod praedicamus, quia Iudaei signa petunt, & Graeci sapientiam, & nos contra facimus. & tamen per istam stultitiam saluat Deus credentes.

c Nos autem praedicamus Christum crucifixum. * Amb. Numquid ipsis Christus uirtus quibus scandalum, aut ipsis sapientia quibus stultitia? Sed quoniam quidam ex eisdem utilitatem habent, quidam autem sua impietate obdurabuntur, unum credentium & non credentium genus sub uocatum appellatione uocant, ut duos a fide significabat alienos, eos quibus audissent euangelium, ostenderet uocatione extraneos.

d Ipsis autem uocatis. Quod sic iunge. Dixi quoniam Iudaei petunt signa, & Graeci sapientiam & in crucifixione qua praedicamus est magna uirtus Dei, & magna sapientia Dei, etiam reprobis.

b Quoniam & Iudaei signa potentiae quaerunt, consueti ab antiquo. Et Graeci sapientiam, uerum quod praedicatur natura patitur. Sed nos contra praedicamus Christum crucifixum, quod non est Iudaeis signum potentiae, sed scandalum, quia nesciuntur contra praedicationes rubore sceleris sui. Vel ideo uidetur stultitia quod praedicamus, quia Iudaei signa petunt, & Graeci sapientiam, & nos contra facimus. & tamen per istam stultitiam saluat Deus credentes.

c Nos autem praedicamus Christum crucifixum. * Amb. Numquid ipsis Christus uirtus quibus scandalum, aut ipsis sapientia quibus stultitia? Sed quoniam quidam ex eisdem utilitatem habent, quidam autem sua impietate obdurabuntur, unum credentium & non credentium genus sub uocatum appellatione uocant, ut duos a fide significabat alienos, eos quibus audissent euangelium, ostenderet uocatione extraneos.

d Ipsis autem uocatis. Quod sic iunge. Dixi quoniam Iudaei petunt signa, & Graeci sapientiam & in crucifixione qua praedicamus est magna uirtus Dei, & magna sapientia Dei, etiam reprobis.

NICOLAUS DE LYRA.

* Stultam faciendo quod impossibile iudicabat. Et quia de sapientibus huius mundi nullos aut paucos in principio egerit pro praedicatione euangelii. Cuius ratio assignatur, cum dicitur.

- 1 Nam quia in Dei sapientia. id est ex cognitione creaturarum, quae sunt quoddam Dei speculum.
- 2 Non cognouit mundus. id est sapientes mundi.
- 3 Per sapientiam. scilicet mundanam.
- 4 Deum. In cuius cognitionem ducit speculum creaturarum, secundum quod dicitur Roman. 1. c. Qui cum cognouissent eum, non glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, &c. Idem subditur.
- 5 Placuit Deo per stultitiam praedicationis saluos facere credentes. id est per alium modum quam per sapientiam philosophorum, scilicet per praedicationem crucis, quod philosophi stultum reputabant, propter defectum intellectus eorum. Multo enim ista rationabilius credere alicui propositioni propositae per suscitationem mortui uel aliquid huiusmodi, de quo certum est quod non potest fieri nisi a Deo, qui non potest esse testis uel confirmator falsitatis, quam cuiusque conclusioni humana ratione probata, quae potest uerificari. In hoc enim egerit sicut doctor benivolus, qui uidens discipulos non capere ueritatem ab ipso propositam per unam uiam, procedit ad aliam.
- 6 Quo. & in hic consequenter Apostolus manifestat suam probationem, scilicet quod inuiti sapientiae uerbi non conuenit doctrinae fidei, quia euacuat salutem per crucem Christi, dicens: Quo. & in. signa petunt. Lex enim Iudaeorum data fuit in terrore diuinae potestatis, Exo. 20. Et ideo quod quouique afferente doctrinam aliquam petebant signa diuinae uirtutis ad eius probationem.
- 7 Et Graeci sapientiam. Erant enim imbuti scientiis philosophicis quae per rationes procedunt, & ideo nihil recipere uolebant, nisi ratione probaretur.
- 8 Nos autem, Christiani.
- 9 Praedicationis Christi crucis. Est autem Christus nomen suppositi duplicem naturam habentis, diuinam ab aeterno, & humanam ex tempore, propter quod

quod illud quod est proprium cuiuslibet naturae de isto supposito dicitur uere ita quod est ibi communicatio idiomatum. Sicut enim haec est uera de Christo quod hic homo creauit stellas, ita ista, Deus crucifixus est.

10 Iudaeis qui. scan. id est occasionem ruinae, non ex natura rei praedicat, sed ex Iudaeorum caecitate, qui Christum expectabant & adhuc expectant uenturum in maxima potestate. et ideo considerant eos infirmitatem carnis assumptam acceperunt occasionem ruinae, negantes ipsorum & manentes in sua infidelitate, & tamen prophetae eis declarauerunt utrumque, scilicet potestatem & infirmitatem uenturi Christi, Zac. 9. b. Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ecce rex tuus uenit tibi iustus & saluator, & ipse pauper. Per hoc enim quod dicitur: Rex iustus & saluator, ostenditur eius potestas. Per hoc autem quod subditur: Et ipse pauper: ostenditur eius assumpta infirmitas. Sunt etiam multi alii prophetae quae loquuntur de aduentu Christi, cum potestate magna, & alia de eius aduentu in infirmitate et passibilitate. Et prima, ut in pluribus referuntur ad aduentum Christi ad iudicium, secunda uero ad aduentum eius in carne. Ueruntamen & in isto aduentu primo uenit in potestate miraculorum, quibus declarata fuit eius diuinitas, sicut per passibilitatem eius carnis humanitas, et sic eorum scandalum non fuit datum, sed acceptum.

Sciendum tamen, quod hanc ruinam Iudaeorum ex consideratione infirmitatis Christi praecessit odium & inuidia contra Christum, eo quod publice praedicabat contra uicia eorum. Et sic cognitio quam habebant de Christo per impletionem prophetiarum, fuit in eis obscurata, et inuenerunt scripturas peruerse interpretari, ut dicitur in seq. cap. & plenus fuit dictum Matt. 21.

- 11** Gentibus autem stultis. Stultum enim uidebatur eis dicere Deum fuisse mortuum, quia nesciebant utramque naturam in uo supposito considerare, quod Christiani credunt & confitentur tanquam ueritatem operibus diuinis testificatam, & a ueris prophetis praenunciatam, in quibus non potest esse falsitas. Ideo subditur.
- 12** Ipsis autem uocatis. scilicet ad fidem Christi.
- 13** Iudaeis atque Graecis. id est Iudaeis atque Gentibus indifferenter.
- 14** Christum Dei uirtutem. supple esse praedicamus.

Et Dei

D
Tom.
cunol
Iob.
Ipost
I Dis.
iuxta.
E
Aug.
in lo.
De uo
gentiu
cap. 3.

A bis aliter videtur, ipsis tamen qui vocati sunt ad vitam, non communi vocatione, sed illa qua presciti vocantur, apparet Christi passio virtus & sapientia, vt. s. salus sit ex Deo, non ex arbitrio Iudæi vel Græci.

Vel ip. v. predicamus Christum. i. Christi fidem vel passionem. s. Dei virtutem, quia per fidem eorum peccata remittuntur, & demones pelluntur, & cum res exigir, miracula fiunt.

*** Ambrosius Ergo si Christus Dei virtus, quia virtus Dei sempiterna, sempiternus igitur & Christus.**

a Et Dei facta. quia credentes in Christum crucifixum intelligunt Dei sapientiam Christum esse. Christus enim sapientia patris est, sicut & virtus patris est. Ipse est verbum patris & manus, per quem tanquam manu & verbo omnia fecit pater. Vnde: Opera manuum tuarum sunt cali. Et iterum. Verbo domini cali firmati sunt.

Cave ne intelligas dici Dei filium sapientiam Dei tanquam ipse solus sit intelligens & sapiens sibi & patri & spiritus sancto, tanquam pater non sit sapiens de seipso, sed de filio. Est enim Deus pater sapiens ea qua ipse est sua sapientia, & filius sapientia patris est sapiens de sapientia qua est pater, de quo est genitus filius. Sic & pater est intelligens ea qua ipse est sua intelligentia, filius autem intelligentia patris est intelligens de intelligentia qua est pater, de qua genitus est.

b Quia quod stultum est Dei sapientius, &c. * Hieron. Quod stultum putatur Dei, omnem humanam sapientiam antecedit, quia sapientia sua liberari non potuerant qui per crucis mysterium sunt saluati. Mortem quam nec gigantes euadere potuerunt, crucifixi infirmitas superauit.

c Videte enim. Vere stultum & infirmum Dei, est sapientius & fortius hominibus. Quod in vobis potestis experiri. In sapientes enim & infirmi vos vocauerunt, inter stulta & infirma Dei enumerati

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et Dei sap. Maxima enim Dei virtus & eius sapientia apparet in Christi crucifixione. Nam hoc modo convenientissime facta est humani generis redemptio vt ille qui erat debitor, satisfaceret ratione humanitatis assumptæ, & redimeret qui poterat ratione deitatis adiunctæ. Ideo subditur.

2 Quia quod st. est Dei. i. dicitur de Deo secundum errorem Gentilium, vt dictum est.

3 Sapientius est hominibus. i. continet maiorem sapientiam quam ad hominibus possit capi ad plenum.

4 Et quod infirmum est Dei. i. quod videtur infirmitatem attribueri deitati, vt quod Deus passus sit, & mortuus.

5 Fortius est, hominibus. i. continet maximam virtutem, quia deitas passa est nihil, sed humanitas tantum, cuius meritum ratione deitatis cui adiuncta est efficaciam habuit ad redimendum genus humanum, quod tota humana natura non potuit facere.

6 Videte enim. Hic consequenter ostendit, quod modus docendi per sapientiam verbi non conuenit fidei catholice ratione sumpta ex parte docentium. Modus enim docendi debet conformari scientie docentis. Primi vero vt pote Apostoli & alij Christi discipuli pro maiori parte carebant hac scientia. ergo, &c. Quia primis debent ceteri conformari. Huius ergo rationis primo ponit minorem. Secundo defectus mundane sapientie in dictis doctoribus suppletionem, ibi. Ex ipso. Circa primum dicit. Videte enim vocationem vestram. i. diligenter considerare modum vocationis vestre.

7 Quia non multi. vocantium vos per suam predicationem.

8 Sapientes. i. philosophicis literis exercitati, quia pro maiori parte erant illiterati & simplices. Vnde de Petro & Iohanni dicitur Act. 5. c. Videntes autem Petri constantiam & Iohannis, comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabatur, &c.

9 Non multi potentes. Sed pauperes vicium proprijs manibus acquirentes.

10 Non multi nobiles. Sed rustici & de plebe humili. Dicit autem

merati sunt tales vocatores, qui tamen confundunt sapientes & fortes. Et uere sunt tales, quia non multi. Non autem ait nulli, forsitan pro se, qui solos inter apostolos secularium literarum peritus, terrenarum opum diues, Romanæ dignitatis parentela conspicuus fuit, qui tamen hæc nihili pendit, nec vltus est eis.

*** Augustin. Nathanael non solus primus non inuenitur in Apostolis, sed nec mediocris, nec vltimus, tamen ei tantum testimonium perhibuit Filius Dei: Ecce verus Israelita, in quo dolus non est: Quæritur causa? Et uiderit & peritus legis fuit, propterea noluit cum dominus. inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum.**

1 Audi Apostolum dicentem. Non multi sapientes secundum carnem, non potentes, non nobiles, sed infirma mundi elegit Deus, &c. Si doctus eligeretur, fortasse non se diceret electum, quia doctrina eius meruit eligi. Dominus itaque volens superbiorum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorem, piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non solum orator, sed & imperator. Nullus nobilis primo electus est, nullus doctus, quia infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia. Idem ser. de B. Petro. d. Sed quæ stult. Ecce contra ordinationem Dei faciunt aperte, qui sapientiam seculi iactant, cum Deus humilitatem proponat. venit enim humilis Deus querens humiles, non altos. Qui electi primam elegerit pauperes, indoctos, infirmos, non tamen reliquit sapientes, diuites, nobiles, sed si eos primos eligeret, merito tantum rerum sibi videretur eligi, & ita superbia qua homo cecidit, nisi preccederet piscator, non humilis sequeretur orator. Vnde Nathanael doctus in Apostolum non est electus. c. Vt non gloriatur. De se, sed de Deo, quod ibi ostenditur, qui gloriatur, in domino gloriatur.

f Ex ip. au. Non gloriatur quis ex se, sed tamen est alia gloria, quia

a Tales elegit, sed tamen vos estis in Christo per ipsum, non per vos.

20 Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos

Tractu 7. in Ioan.

secundum mundum.

E

Ex eodem.

F

de fide, p. 18. lib. 15. Anul.

de gene. p. 18. lib. 15. Anul.

de p. 101. lib. 32. b.

de quomo sapientia libro 7. Anul.

de p. 58. lib. 15. Anul.

Diuiso.

quibus in eo vivit in seculum. In crucifixo discitur, qd vetus ho- mo crucifixus est, vt non seruiatur peccato. Nō ergo ita accipiendū est quod hic dicit Apost. tāquam ea tantum dixerit, quę sunt credenda de Christo, sed etiā quę obseruanda, aut in vita, aut in moribus, ei qui accedit ad compagē corporis Christi.

Gregorius. Quia vos capere diuinitatis eius mysteria nō posse pensavi, sola vobis humanitate eius infirma sum loquutus.

Perse. Non cognitores & doctores, quibus opus non est, sed auditores iam capaces.

Itenezus. Perfectos dicens eos qui perceperunt spiritum Dei, & omnibus linguis loquuntur, per spiritum Dei, quemadmodum & ipse loquebatur.

Augustin. Quos autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiicit atque ait: Qui per habitū exercitatos hnt sēsus ad separandū bonum a malo.

In my. Exponendo mysteria veteris Testamenti in quibus Christus significatus est, vt in hostia Abel, vel Abrahę.

Hier. In euangelio quod continet: Natiuitatem Christi, passionem, &c.

Ambros. Vbi mysterium passionis exprimitur non vtiq; generationis eternę series declaratur.

Quę ab. quia non verbis, sed in virtute, non humana rōne

& sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus

humana sapiētię verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Sapientiam autem loquimur inter perfectos.

Sapientiam vero non huius seculi, neque principum huius seculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio quę abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum glorię crucifixissent. Sed

comprehensibilis, sed spiritus efficacia credibilis.

Quam ne prin. Quod legitur qd diabolus Chrm recognoscebat & timebat eū dicebat Christo: Quid venisti nos torqueri ante tempus? Sciendū est, qd non ideo dicebat, vt esse Deū intelligeret, sed dubius erat, & taliter extorquere veritatem vtrum verē esset Deus volebat. vel hoc magis ex suspitione quam ex cognitione dixisse credendi sunt. Non enim aliter scierunt demones, quam scierūt principes. Scierunt enim ipsum esse, qui pronūsus erat in lege, non tamen mysterium eius, qd filius Dei erat & ab eterno. Neque sciebant sacramentum incarnationis, passionis, & redemptionis.

Si enim cognouissent pontifices & Pharisei quod a tuce tanta gentibus esset salus futura, nequaquam ad hoc peruissent, vt eū crucifigerent: eligentes potius inuidia tabescere, quam vt gentes saluę fierent, & ipsis erectis illę eorum loco substituerentur.

Nunquam dominum glorię crucifixissent, &c. Augustinus. Ex formasetui crucifixus est, & tamen Deus glorię crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio quę Deum hoīem

fac-

com-

com-

com-

com-

com-

com-

com-

com-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sermo me. docendo aliquos in secreto.

2 Et prædicatio mea. docendo populum in publico.

3 Non in persuasibilibus humana sapien. verbis. rhetorice loquendo.

4 Sed in ostens. spi. quia recipientes prædicationem eius accipiebāt a Deo spiritum sanctum in signo viliabili, sicut dicitur de prædicatione Petri act. 10. g. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes, qui audierunt verbum, &c. Et quia spiritus sanctus in Apostolo loquebatur.

5 Et virtutis. Quia miracula faciebat virtute diuina ad confirmādam suam doctrinam. Et etiam quia virtuose viuendo dabat exēpla virtutis.

6 Vt fides vestra non sit in sapientia hominum. i. innitatur sapientię humanę, quę est ruinosum fundamentum.

7 Sed in virtute Dei. quę est fundamentum stabile & firmum.

8 Sapientia. au. Hic consequenter ostendit Apostolus apud quos utebatur excellentia sapientię. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propositum. Secundo qualis sit hæc sapiētia, dicit ibi. Sapientia vero. Circa primum dicit. Sap. au. loquimur inter per. Circa quod sciendum, quod perfectio hominis attēditur in eo quod est lupremū in ipso. s. intellectu & voluntate, & circa excellētissimū obiectum, quod est ipse Deus, & iō perfectus est ille, qui hēt in se tēleuatā super corporalia, & ad intelligēdū diuina & amādū, & talib. pponēda sūt ardua fidei catholice, & sic faciebat Apostolus.

9 Sapientiam vero. Hic consequēter ostendit qualis sit hæc sapiētia, ostendens primo, quod sit in fidelib. occultata. Secundo, quod est fidelib. manifestata, ibi. Nobis autem. Circa primum dicit. Sapientia vero non huius se. i. inter perfectos non loquimur sapientiam mundanam rationibus principaliter innitentem.

10 Neque principum hu. seculi. i. potentum a quibus ortum & auctoritatem habet sapientia legum. Vel principes hic dicuntur sacerdotes & scribę Iudæorum, qui frequenter nominantur principes eorum in euangelio, & in Actibus apostolorum, eo quod populus per eos gubernabatur, & sapientia istorum fuit, & adhuc reputatur inter Iudæos, volentes scripturas prophetarū de Christo aliter interpretari. Et huic secundę expolitioni consonat magis ltera sequens, vt videbitur.

11 Qui destr. i. destruetur de propinquo: quia cito post Romani Ierusalē & sacerdotes Iudæorū destruxerūt ex ordinatione diuina in iudiciā mortis Christi. Vñ vñ hic Apostolus hoc prophēdō prædixisse. Per hoc aut quod dicitur, qui destruuntur, excludi videtur quod

quod ab aliquibus dicitur, scilicet, quod principes huius seculi hic dicuntur demones, quia sunt immortales, nisi eorum destructio dicat hęc suę potestatis ablatio, quę est ex parte per mortē Christi, & magis auferetur in iudicio finali.

12 Sed. Dei sapientiam. i. prædicamus Dei filium, qui est virtus & sapientia patris.

13 In mysterio quę abscondi est. i. in secreto incarnationis, quia nunc videmus tantum in ænigmate & per speculum.

14 Quam prædestinavit Deus. i. ordinavit ab æterno.

15 In gloriam nostram. quam consequimur per Christum Dei sapientiam. Et quia in ipso est obiectiue gloria nostra, quia beati relictunt interius aspectu suę deitatis, & exterius in aspectu suę humanitatis, sicut dicit Aug. super Ioannem.

16 Quam nemo principum. i. peritorum in lege Iudæorum.

17 Cognouit: eo qd pauci eorum respectiue cognouerunt, sicut dicitur: Nemo est in foro, quādo pauci sunt ibi respectu multitudinis quę solet conuenire. De principibus. n. Iudæorum plures crediderunt, licet pauci comparatiue respectu non credentium, sicut patet de Nicodemo qui credidit. Ioan. 3. & 12. dicitur. Ex principibus multi crediderunt in eum.

18 Si enim cognouissent, nunquam dominum glo. crucifi. Cōtrariū autem huius videtur Mat. 21. super illud. Agricole autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est hæres: venite & occidamus eum. Vbi dicit Hier. Manifeste dominus probat his verbis Iudæorum principes nō per ignorātiā, sed per inuidiā Dei filium crucifixisse. De hoc plenius dixi supra 21. ca. Mat. Et breuiter potest repeti cōclusio. s. qd periti Iudæorū qui principes hic dicuntur, cognouerunt Iesum Nazarenum esse Messiam in lege & prophetis promissum, quia videbant prophetias de ipso impletas. quantū ad tēpus & locū & alias circumstantias. Sed quia cepit prædicare cōtra vitia eorū publice, cognitio illa per odiū & inuidiam contra Christū insurgentē, fuit in eis obscurata, & cepērūt prophetias aliter interpretari. Et sic dicit hic. Si enim cognouissent nun. do. glo. cruci. Non. n. cognouerūt tēpore crucifixionis, licet ante cognouissēt. Et secundum hoc intelligitur dictum Hier. allegatū. Per hoc aut tē quod dicitur de principibus, qd dominum crucifixerunt, videt qd non dicuntur hic principes potentes huius seculi dantes leges Gentibus, quia non crucifixerūt Christum, nisi hoc referatur ad Pilatum: Quod nō videtur rationabiliter dici, quia non fecit hoc nisi impulsus a principibus Iudæorum: Nec erat Imperator qui leges condere poterat. Ad probandum autem dictam ignorantiam allegat scripturam Isa. 64.

An diabolus cognouit Christum. Mat. 8. d.

† persuasoriis

† potentie

† pugniferat

Lib. de Trin. & l. 2. contra Maximinū, & lib. de quæst. no. rest. q. 48.

Christus cognitus Messias.

faceret, & hominē Deum. Quid tamē propter quid, & quid secundum quid datur, prudens & diligēs lector intelligat. Nam ecce diximus, quia secundū id quod Deus est suos glorificat, secundum hoc. f. quod dominus gloriæ est, & tamen dñs gloriæ crucifixus est, quia recte dī crucifixus Deus, non ex virtute diuinitatis sed ex infirmitate carnis, vna enim persona est Christus Deus & homo. Ideo dicitur. Nemo ascendit in celum, nisi qui de celo descendit. Si ergo attendis distinctionem substantiarum, i. naturarum, filius autem Dei descendit, & filius hominis crucifixus est, propter hanc unitatē personę nō solum filium hominis descendisse de celo, sed etiam dixit esse in celo cum loqueretur in terra. Absit autem vt sic Christus senserit mortem, ut quātum in se est uita, uitam perdidit. Si enim hoc ita esset, uitę fons uitā amisisset. Sensit igitur mortem participatione humani affectus, quā sponte suscepserat, non naturę suę perdidit potentia per quam cuncta uiuificat. Sic in sepulchro carnē suam commotiēdo non deseruit, sicut in utero uirginis conuascēdo formauit. Mortuus est ergo nō discedēte uita, sic passus non pereunte potētia. Nemo auferi animā eius ab eo, quia potest. tē habet ponendi, & potestatem sumendi eum. Vno igitur eodēque tēpore erat uere mortuus, uere uiuus, in quo & mortē susceptio mortalitatis excepit, & uitā diuinitas nō perdidit. Mortē igitur Dei filius & in anima non pertulit, & in maiestate non sensit. Sed tamē participatione infirmitatis rex glorię crucifixus est.

cete dicitur, quia sine illo tu non faceres. **c** Quis enim scit hominū quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Itaque & quę Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quę a Deo donata sunt nobis quę & loquimur non in doctis humanę sapientię uerbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

f Isa. 64. b. **1** Quę. **10a** 3. b.

a In Isia. **1** Hoc scriptum. **b** Quia non est color. **c** Visu corporeo uel auditu non potest cognosci. **d** Quia nō est sonus.

a sicut scriptum est. **f** Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis, ascendit, quia preparauit Deus his qui diligunt illū. Nobis autem reuelauit Deus per spiritū suum. Spiritus. n. omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

a Quia non est aliquid terrenum. **b** Non recognoscitur ratione eius qui carnalis est, non spiritualis. **c** Quia. **d** Sapientia Dei. Clatus, qui diligētibz Deum in premium est preparatus.

a Illi non nouerunt, sed nobis spiritibus. non hominibus. i. spiritualibus non carnalibus quod pseudo non sunt. **b** Per spiritum enim intelligimus Deum preparatum bonis in premium.

a Bene per eum quia. **a** Scrutari facit. **b** Vi de essentia Dei.

a Spiritus Dei, & non alius, quia. **1** Voluntates & secreta. **1** Al. curus.

a Occulta & secreta. **b** Qui adhuc homo sit. i. carnalis.

a Spiritus sanctus, & illi quos cognoscere scit. **b** Spiritus Dei nouit, & nos eum accepimus. **c** i. quod docemur de sapientia mundi, sed quę de Deo est.

a Inde probatur, quia scimus. **1** Ad hoc accepimus eum. **1** Per eum.

a Quicquid quę a Deo donata sunt nobis. **b** Non tantum scimus, sed & illi pseudo alia loquuntur.

a Ratione uel ornatu.

a Quia spiritus interior docet auditore. **b** Ita moderantes, ut quibusdam aliora, quibusdam humilia.

a Christo. **1** sermonibus quos docet humana sapiētia sed quos docet.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

10a 10. d.

f Nos au. spi. &c. Non spiritum pythonicum, qui solet coniecturis quę mundi sunt diuinare, qui per Sybillam loquutus est, qui per uerisimilia sepe fallitur & fallit. Nos au. non spiritus hu. Spiritus Dei est spiritus charitatis, spiritus humis mundi, spiritus elationis. Nec moueat q. spiritus sanctus tātū hic nominatur, & solus scire dicitur. Ab hoc enim non excluditur pater & filius, sicut ab eo, & Christus dicitur solus & uerus Deus, nō excluditur spiritus sanctus, cū dicitur. Hęc est uita eterna, ut cognoscant te uerū & solum Deum, &c.

g Sed spi. qui ex Deo est. Aug. spiritus sanctus utiq; patris & filii est, nec nō et noster. Quod. n. datum est, et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantum patris & filii qui dederunt, sed etiam noster est qui accepimus. Et non est iste spiritus noster in quo sumus, quia ipse spiritus est hominis, qui in ipso est. Et ipsum tamen spiritum qui hominis est accepimus. Sed aliud est quod accepimus, ut essemus, aliud quod accepimus ut sancti essemus. Spiritus aut hominis in scriptura accipitur, pro ipsa aia, uel ipsius animę potentia rationalis. Dedit. n. nobis naturam ut essemus, animam, ut uiueremus, mētem, ut intelligeremus.

h Ut scia. Multi hnt dona Dei, & nesciendo a quo habeant impia uanitate iactantur. Nemo donis Dei beatus, qui danti est ingratus. vnde in euangelio: Qui habet dabitur ei. Plene habere est scire, vnde habeas. Qui ergo non habet. i. qui nescit vnde habeat, & quod habet auferetur ab eo.

i Non in do. hu. Hier. Malebat enim illa sola puritate ueritatis ostendere, quā eloquii tinctione fuscate.

k Hila. Adsit licet secularis doctrinę elaborata restitutio, adsit uitę innocentia, hęc quidem proficiunt ad consciētia gratulationem, non tamen cognitionem consequentur.

k Spiritua. Quod Corinthij non estis: & ideo culpa uestra est, non nostra quod maiora non diximus.

k Chryl. Verū quidnā significat, spiritualibus spiritualia comparantes? Hoc est cū dubiū spūale sit a spiritualibus testimonia adducimus, ut exempli gratia: dico Christū resurrexisse, & ex uirgine natū. Adduco testimonia, figuris demonstrōnes, Ionę. f. i. cete morā, & ei postmodū liberōnē, steriliū partū, & facta

g Sed spi. qui ex Deo est. Aug. spiritus sanctus utiq; patris & filii est, nec nō et noster. Quod. n. datum est, et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantum patris & filii qui dederunt, sed etiam noster est qui accepimus. Et non est iste spiritus noster in quo sumus, quia ipse spiritus est hominis, qui in ipso est. Et ipsum tamen spiritum qui hominis est accepimus. Sed aliud est quod accepimus, ut essemus, aliud quod accepimus ut sancti essemus. Spiritus aut hominis in scriptura accipitur, pro ipsa aia, uel ipsius animę potentia rationalis. Dedit. n. nobis naturam ut essemus, animam, ut uiueremus, mētem, ut intelligeremus.

h Ut scia. Multi hnt dona Dei, & nesciendo a quo habeant impia uanitate iactantur. Nemo donis Dei beatus, qui danti est ingratus. vnde in euangelio: Qui habet dabitur ei. Plene habere est scire, vnde habeas. Qui ergo non habet. i. qui nescit vnde habeat, & quod habet auferetur ab eo.

i Non in do. hu. Hier. Malebat enim illa sola puritate ueritatis ostendere, quā eloquii tinctione fuscate.

k Hila. Adsit licet secularis doctrinę elaborata restitutio, adsit uitę innocentia, hęc quidem proficiunt ad consciētia gratulationem, non tamen cognitionem consequentur.

k Spiritua. Quod Corinthij non estis: & ideo culpa uestra est, non nostra quod maiora non diximus.

k Chryl. Verū quidnā significat, spiritualibus spiritualia comparantes? Hoc est cū dubiū spūale sit a spiritualibus testimonia adducimus, ut exempli gratia: dico Christū resurrexisse, & ex uirgine natū. Adduco testimonia, figuris demonstrōnes, Ionę. f. i. cete morā, & ei postmodū liberōnē, steriliū partū, & facta

g Sed spi. qui ex Deo est. Aug. spiritus sanctus utiq; patris & filii est, nec nō et noster. Quod. n. datum est, et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantum patris & filii qui dederunt, sed etiam noster est qui accepimus. Et non est iste spiritus noster in quo sumus, quia ipse spiritus est hominis, qui in ipso est. Et ipsum tamen spiritum qui hominis est accepimus. Sed aliud est quod accepimus, ut essemus, aliud quod accepimus ut sancti essemus. Spiritus aut hominis in scriptura accipitur, pro ipsa aia, uel ipsius animę potentia rationalis. Dedit. n. nobis naturam ut essemus, animam, ut uiueremus, mētem, ut intelligeremus.

h Ut scia. Multi hnt dona Dei, & nesciendo a quo habeant impia uanitate iactantur. Nemo donis Dei beatus, qui danti est ingratus. vnde in euangelio: Qui habet dabitur ei. Plene habere est scire, vnde habeas. Qui ergo non habet. i. qui nescit vnde habeat, & quod habet auferetur ab eo.

i Non in do. hu. Hier. Malebat enim illa sola puritate ueritatis ostendere, quā eloquii tinctione fuscate.

k Hila. Adsit licet secularis doctrinę elaborata restitutio, adsit uitę innocentia, hęc quidem proficiunt ad consciētia gratulationem, non tamen cognitionem consequentur.

k Spiritua. Quod Corinthij non estis: & ideo culpa uestra est, non nostra quod maiora non diximus.

k Chryl. Verū quidnā significat, spiritualibus spiritualia comparantes? Hoc est cū dubiū spūale sit a spiritualibus testimonia adducimus, ut exempli gratia: dico Christū resurrexisse, & ex uirgine natū. Adduco testimonia, figuris demonstrōnes, Ionę. f. i. cete morā, & ei postmodū liberōnē, steriliū partū, & facta

g Sed spi. qui ex Deo est. Aug. spiritus sanctus utiq; patris & filii est, nec nō et noster. Quod. n. datum est, et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantum patris & filii qui dederunt, sed etiam noster est qui accepimus. Et non est iste spiritus noster in quo sumus, quia ipse spiritus est hominis, qui in ipso est. Et ipsum tamen spiritum qui hominis est accepimus. Sed aliud est quod accepimus, ut essemus, aliud quod accepimus ut sancti essemus. Spiritus aut hominis in scriptura accipitur, pro ipsa aia, uel ipsius animę potentia rationalis. Dedit. n. nobis naturam ut essemus, animam, ut uiueremus, mētem, ut intelligeremus.

h Ut scia. Multi hnt dona Dei, & nesciendo a quo habeant impia uanitate iactantur. Nemo donis Dei beatus, qui danti est ingratus. vnde in euangelio: Qui habet dabitur ei. Plene habere est scire, vnde habeas. Qui ergo non habet. i. qui nescit vnde habeat, & quod habet auferetur ab eo.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod o. non. vi. & c. i. sapientia predicta in mysterio abscondita nō fuit cognita cognitione sensitiua, quę potissime hētur per uisum et auditum. Nec etiam cognitione intellectuā naturali, quia excedit facultatem intellectus. propter quod subditur. **2** Nec in cor. ho. ascē. i. p. propria uirtute, per reuelationem tñ cognoscitur, ut cōsequenter dicitur. **3** Quę prę. D. his qui di. il. quia radix merendi est dilectio charitatis, et d. o. uil. gentib. preparauit Deus filium suum habendum in uia p. fidē et charitatē, et in patria per clarā uisionē et perfectā fruitionē. **4** Nobis au. Hic consequenter ostendit, q. dicta sapientia a fidelibus manifestata dicē. Nobis au. te. per spiritum sanctū, qui docet omnem ueritatem. Io. 16. Et q. sit i. s. sicax ad hoc, probat per hoc quod subditur. **5** Spiritus. e. om. sc. e. p. d. i. intima. Qd sic declaratur, per simile, eum dicitur. Quis enim scit, & c. Pro eo. n. quod spiritus hominis est sibi consubstantialis, cognoscit omnia eius intima, et nullus alius nisi ipse Deus qui est intior homini, q. spiritus proprius, sic spiritus Dei qui est consubstantialis sibi, cognoscit omnia intima Dei, et per consequens per ea reuelare, quando uult, et expedit ecclesia, quod fuit principi-

cipaliter Apostolis, ideo subditur. **6** Nos au. non. spi. hi. mun. ac. i. notitiam mundanam & amorem quib. impellitur homo ad querendū & amandum temporalia. Spiritus. n. importat quendam impulsū uirtutalem progredientem a corde in exteriora mēbra, propter quod notitia & amor impellentes ad aliquid agendū, spiritus similitudinarię nominantur. **7** Sed spi. qui ex Deo est. i. amorē inflāmantē ad diuina. **8** Ut scia. quę a Deo do. sunt no. s. gratias gratis datas, ut prophetia, & scripturarum intelligentia, & c. & huiusmodi. de quib. agit in fra 12. ca. & cognoscuntur ab habente, quia dantur ad utilitatē ecclesię. Potest etiam dici, quod Apostolus loquitur de bonis futura glorię, quę danata sunt nobis in s. sed non adhuc in re. **9** Quę et loquimur. Hic consequenter reddit rationē, quare talia loquebatur inter perfectos tātū, quia illis tradenda sunt documēta quę possunt ea capere & non alij, quia hoc esset frustra. Ideo dicit. Quę et loqui. in doctis hu. sap. uer. f. Rethoricis aut Philosophicis. **10** Sed in do. i. sicut spiritus sanctus nos instruit ad loquendum. **11** Spiritualis. f. hominibus. **12** Spiritus. con. i. tradēs eis spiritualia documēta, eo q. possūt capere. Ani-

D
Aug T
85. in l
2. conu
ximinu
E
Io. 17.
li 5. de
Luc 8.
Aug. t.
102. in
5. de l
F
Noti
mor
do spi

A sacrae scilicet & Rebece & aliarum. In paradiso arborum furculu productum, non ex feminibus pullentibus non plumarum moratione, non subactis sulcis. Futura. n. ficta sunt & tanquam in umbra scripta maioribus nostris ut cum venerunt credant. Et tunc sum ostendo quo pacto ex terra homo, & ex solo homine

femina nullo coitu facti sunt, quemadmodum ipsa terra a nullo cum conditoris virtus ad omnia ubique satisfecisset, si ergo spiritualibus spiritualia comparo, minime mihi opus est, externa sapientia neque rationationibus neque confirmationibus.

a Anima, aucto. Dicitur vita qui fertur dissoluta lascivia anime sue, quam intra naturalis ordinis metas spiritus re-

C stor non continet eo quod ipse Deo regendum se non subijcit. Animi vero sensus dicitur animalis, qui Deo iuxta corporum phantasmam vel legis literam vel rationem publicam iudicat. **b** Quis spiritus ex animi. Animalis non potest intelligere spiritualia, quia examinatur. i. examinatio & comprobatio fit illorum spiritualiter. i. a spirituali.

a Nos scimus quia donata sunt nobis, sed. **f** Ut pseudo.

a Animalis autem homo non percipit ea quae sunt spiritus

Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia

spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat om-

nia, & ipse a nemine iudicatur. Sicut scriptum est. Quis

enim cognovit sensum domini, aut quis instruxit eum?

Nos autem sensum Christi habemus.

Vel animalis non intelligit spiritualia, quia spiritualiter. i. p. D spiritualia tantum probatur quod animalis est, quia audita improbat, & non aliud ei proponunt, nisi ut examinetur.

c Spiritus aucto. Est vel vita vel scientia, spiritualis est vita, qui spiritum domini habet rectorem animam regit. Scientia vero spiritualis est qui etiam ex parte & per speculum videt, tamen de eo secundum

1 imagines corporum, vel
2 legis literam, vel humanam philosophiam non
3 sapit, sed spiritui Dei
4 subiectus certissime ac fideliter iudicat.

5 **d** Omnia. Non quidem quae continent divina scientia, sed quae ad iustitiam & vitam sufficient. 1.
6 omnia iudicanda.

7 **e** Iudicatur. i. intelligitur utrum bene aut male intelligat, vel re-

prehendatur. Et hoc probat, quia quis cognovit sensum domini. & cum nos habemus, & ideo non possunt nos illi veltri iudicare ut solent.

f Nos autem, &c. Qui iam ultra homines sumus unus spiritus cum Deo, habemus sensum Christi. fide certatenentes ea quae sunt Christi.

Vel

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Anima, aucto. qui scilicet habet intellectum & affectum deprellis ad sensibilia.

2 Non percipit ea quae sunt spiritus Dei. id est, spiritualia bona sicut lingua febricitantis infecta cholera amara non percipit dulcia, sed magis iudicat illa amara, ideo subditur.

3 Stultitia enim est illi. &c. cum tamen secundum veritatem sit ibi maxima sapientia. Et subditur causa talis falli iudicij, cum subditur.

4 Quia spiritus ex animi. id est, vere cognoscitur. s. bonum spirituale, iudicium enim de superiori per id quod est inferius non habetur, sed magis econverso. ideo subditur.

5 Spiritus aucto. in omnia. s. bona prout sunt in re, quia qualis vnusquisque est, talis finis sibi videtur, propter quod iudicium verum accipiendum est secundum quod iudicat bene dispositus,

sicut, sicut iudicium verum de saporibus accipiendum est per respectum ad gustum sanum & non infectum, ut dictum est de lingua febricitantis. Spiritualis autem homo habet intellectum illustratum & affectum ordinatum. ideo optime de spiritualibus iudicat, non autem animalis qui habet intellectum & affectum recuratos ad sensibilia. ideo subditur de spirituali.

6 Et ipse a nemine iudicatur. i. a nullo homine animali, quod probat consequenter auctoritate scripturae. Isa. 40.

7 Quis enim cognovit sensum domini. q. d. nullus nisi ipse. Et ideo illi qui non habent spiritum Dei, non possunt de diuinis iudicare, quia oportet illa cognosci, de quibus iudicium fit, spirituales aurem viri qui habent spiritum Dei ipsos illustrant de diuinis hoc possunt, quales fuerunt Apostoli. ideo subditur. Nos autem sensum Christi habemus.

CAP.

ADDITIO I.

In ca. 2. vbi dicitur in postil. In mysterio absconditam. i. in secreto incarnationis.

Secundum glo. apostoli loquebantur sapientiam. i. Christum, in quo ostensa est Dei sapientia. s. filius Dei incarnatus, quae quidem sapientia dicitur in mysterio abscondita, quia in scripturis veteris Test. significatur seu figuratur.

ADDITIO II.

In eo ca. vbi dicitur in Postil. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent.

Hoc quod dicit Apostolus. Si enim cognouissent nunquam dominum gloriae crucifixissent. referendum est ad Deitatem Christi, quam principes Iudaeorum nunquam cognouerunt fuisse in Christo personaliter, de qua deitate statim supra dixerat, quod fuit in mysterio abscondita quam nemo principum huius seculi cognouit, & ideo de ipsa immediate subiungit. Si enim cognouissent s. deitatem Christi immediate ante dictam, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Christus enim est Deus gloriae, secundum quod est Deus, & ideo cognitio de qua hic loquitur Apostolus manifestum est esse referendam ad cognitionem deitatis Christi. Quod autem arguitur in contrarium de illo verbo Matth. 21. d. Agricola dixerunt intra se: Hic est haeres, venite occidamus eum. Ex quo verbo Hier. infert, quod principes non per ignorantiam, sed per inuidiam filium Dei crucifixerunt. Intelligendum est quod illi maiores non habuerunt ignorantiam de hoc quod Iesus Nazareus erat Messias in lege & prophetis promissus, quia de hoc erant satis informati per prophetias de ipso impletas, prout in postilla. Sed de deitate ipsius oportet dicere ipsos habuisse ignorantiam. Si enim agricolae illi qui dixerunt. Hic est haeres. aestimassent Christum haeridem secundum diuinitatem, scilicet quod eadem esset deitas patris & filij, sicut in temporalibus eandem rem habet filius

lius per hereditatem quam pater habebat, nulla eos amentia ad tantam potuisset trahere inaniam, ut crederent diuinam maiestatem in propria persona superare. Quod enim Deus seu diuinitas descendunt omnes potestates communiter tenetur etiam apud idololatrias qui non veros deos, sed fictos habent. Vnde ridiculum esset dicere, quod eo ipso quod principes illi credebant ipsum haeridem, scilicet Deum verum, conarentur eum interficere. Sed licet crederent ipsum esse prophetam seu sanctissimum, hominem purum tamen, non esset multum mirandum, quod ex inuidia seu rancore vellent occidere eum. Iam enim Moysen Aarō qui sanctissimi fuerunt, & a Deo approbati per multa miracula, populus Iudaicus voluit lapidare, Numer. decimoquarto. Et similiter contingit de pluribus sanctis veteris Testamenti. Vnde quod dicitur. Hic est haeres. intelligendum de regno temporali ipsius David, quod ipsi principaliter expectabant & adhuc expectant restituendum per Messiam. Nec valet dicere, quod tempore crucifixionis non cognouerant, licet ante cognouissent, prout videtur dicere postil. quia parabola euangelica manifeste loquitur de tempore crucifixionis, cum dicit. Hic est haeres, venite occidamus eum. Et attendendum quod postil. in hoc loco non aperit mentem suam. s. an praedicti principes Iudaeorum tempore passionis Christi cognouerunt Christum esse deum vel non, sed super ca. supra dictum Matth. 21. expresse asserit, quod cognouerunt illum esse deum quod etiam ibi conatur probare, sed fuit satis improbatum in additione super illud ca. prout plenius ibidem potest haberi.

REPLICATA. In epistola ad Corint. 2. b. vbi dicitur. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent. dicit Bur. hic postil. mentem suam non aperuisse, quod falsum est, nam conclusio nem probatam Mat. 21. hic repetit, & ad locum illum remittit. Et quod Bur. dicit illam conclusionem in illo loco Mat. 21. satis per se improbatam, est falsum, quia ut patet in corru. ibidem Bur. nihil probat, sed replet quaternos.

caur. B
pro. r. li. 83. psal.
entem

Chri
corum
12-

† diiudicat
E
† Isa. 40. c.
† consilium
dedit ei?

F

C A P. III.

E T ego fratres. * Greg. Quali hic verbis dicat idcirco vos ad excelium no duxi, quia spiritualem sensum vobiscu velut Saul puerum non habebatis, quare & causam insinuas ait. Adhuc enim estis carnale. Sequitur.

Aug. tract 98. in Ioan.

Tanquam par. Sicut enim crux Christi alijs stultitia est, alijs scandalum, vocatis autem est virtus Dei. Ita idem alijs est lac, alijs cibus est secundum quod capacitas eorum plus vel minus capit. Vt hi qui dicunt. Ego sum illius vel illius, aliter acceperunt de Christo crucifixo quam qui dicit, *Mihi absit gloriari nisi in cruce domini.* Eadem simul audiunt, spirituales & carnales, & quique pro modo suo capiunt, nec necesse est, vt aliqua secreta taceantur paruulis, dicenda perfectis. ideo quia dicit Apostolus. *Non potui lo. vob. qua. spi.* quod est. Non potuistis quae dicebam intelligere vt spirituales, sed vt carnales. Si enim vt spirituales, non dicerent. *Ego sum Pauli.*

Gal. 6. c. supra 1. b.

* & factions,

† carnales

† Quis

† vt cuique

Lib. 4. ca. 75. Aug. in psal. 130. Lib. 4. Moral.

C A P. III.

¶ Sentiam Christi habemus. ¶ Tamen. a Quis possem. b Non debui.

E T ego fratres non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus Tanquam paruulis in Christo. Iac vobis potui dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. ¶ Cui enim sit inter vos & zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne et homines estis? ¶ Quid igitur est Apollo? ¶ Quid vero Paulus? ¶ Ministri eius cui credidistis, & vniciuique sicut dominus dedit. ¶ Ego plantavi, Apollo rigauit. Deus autem incrementum dedit.

E T ego fratres non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus Tanquam paruulis in Christo. Iac vobis potui dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. ¶ Cui enim sit inter vos & zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne et homines estis? ¶ Quid igitur est Apollo? ¶ Quid vero Paulus? ¶ Ministri eius cui credidistis, & vniciuique sicut dominus dedit. ¶ Ego plantavi, Apollo rigauit. Deus autem incrementum dedit.

pit inaniter. Creator qui redemit & ad fidem vocat, intus suadendo loquitur quibus vult. Cuius verbum Dei auribus insonat, miscetur potentia Dei, cum sono vocis, vt qui incitat predicantem, confirmet auditorem, vocem format homo exterius, sed Deus imprimat intus & ei obedit, quem gratia preuenit, quia Deus operatur velle & perficere. * Gregorius. Plantare quippe & rigare adiuuare est, quod vtrumque vacuum erit ministerium, si in corde Deus non dat incrementum.

Vnum

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

E T ego fra. Postquam Apollolus remouit Corinthiorum contentionem, hic consequenter remouet contentiois causam, quae erat ex hoc quod aliquibus ministris ecclesiae nimis attribuebant, & aliquos nimis contemnebant, primo ergo remouet primum, secundo secundum. capitu. sequenti. Prima in duas, quia primo ostendit damnum ex tali attributione quod patiebantur. Secundo, remouet illam attributionem, ibi. *Quid igitur est Apollo?* Cuius ca primum ostendit, quod ex tali attributione quam habebant inter se adhuc animales aut carnales erant, propter quod doctrinam perfectam fidei capere non poterant, & sic impediabantur a conlequatione magni, ideo dicit.

- 1 Et ego fratres non potui loqui spiri. &c. propter dictam causam,
- 2 Sed quasi carnal. par. in Christo. a. vobis annunciaui minora fidei secundum vestram capacitatem.
- 3 Non enim. i. perfectam doctrinam.
- 4 Non e. pote. ca. q. d. non subtraxi vobis hanc doctrinam ex inuidia, sed ex vestra impotentia.
- 5 Sed nec nunc quidem. quamdiu in tali carnalitate manetis. Quid enim ca. praecedenti vocat animalitatem, hic vocat carnalitatatem. Et quod adhuc hinc tales ostendit di.
- 6 Cum e. sit inter vos. ze. i. inuidia.
- 7 Et con. Oriens ex ipla.
- 8 Nonne carna. estis. q. d. patet quod sic, haec non sunt nisi inter carnales, qui de bonis corporalibus contendunt, eo quod a pluribus integre haberi non possunt, sed ex diuisione diminiuitur pars vniciuique, & sic oritur contentio, quia quilibet vult facere partem suam meliorem. Spiritualia vero bona a pluribus perfecte possunt possideri, imo perfectius quam ab vno, propter quod inter viros spirituales qui talia bona quaerunt, non est zelus

lus nec contentio.

- 9 Et se. ho. am. q. d. Sic. Modus enim intelligendi connaturalis homini est per reflexionem ad phantasmata, & volendi per conuersionem ad appetitum sensitiuum, & ideo secundum hominem ambulare, est ambulare per modum animalitatis, nisi spiritus hominis a Deo sursum eleuetur, quod fit in spiritualibus viris.
- 10 Quid igitur. Hic consequenter remouet attributionem, ex qua dictum damnum incurrebant. Et diuiditur in tres partes, quia primo ostendit quid ministris ecclesiae conuenit secundum veritatem. secundo, excludit errorem, ibi. *Nemo.* tertio, infert conclusionem, ibi: *Nemo itaque.* Prima adhuc in duas, quia primo ostendit actionem ministrorum. secundo mercedem eorum ibi: *Vnusquisque autem.* Circa primum dicit. *Quid igitur est Apollo, quid vero Paulus.* vt per hoc intelligantur, alii ecclesiae mini. Et respondet ad questionem propositam dicens.
- 11 Mini. eius cui credidistis, &c. i. Christi quasi dicat. Ipsi non sunt principales doctores fidei vel operatores baptisimi, sed solum ministri Christi, in quantum ministerialiter operantes exterius. Christus autem docet & baptizat interius, propter quod talia ministris non sunt attribuenda.
- 12 Et vnici. si. d. de. q. d. adhuc tale ministerium non est in eis ex virtute propria, sed solum ex Dei gratia. Quod autem operentur solum exterius, probat consequenter dicens.
- 13 Ego plantavi. annunciendo vobis primo ea quae sunt fidei.
- 14 Apollo rigauit. post me vos docendo.
- 15 Deus autem incrementum dedit. quasi dicat, ego & ipse nihil egimus ad salutem & fidem vestram interius operando, sed solus deus illuminando vos p. fide, & mundando p. gratiam & sanctificando. Nos autem solummodo egimus exterius ministrando, sicut plantator arboris vel rigator non faciunt eius radicationem vel incrementum, sed virtus naturae. Propter quod concludit.

Itaque

A *Aug. in ps. 26. Enchiridion. c. 67. 68.* **a** *Arum. ar. la.* Aug. Hęc tria edificat cōceptores seculi, qui sua omnia pauperib. dant. Vel qui tanquā non hēntes habēt aurum in contemplatione Dei, argentū in dilectione proximi, lapides pre. in operib. bonis, quę non consumuntur ab igne, sed nihil vel parum ipsum sentiunt. Ligna, fenu, stipulā

b *domini* **c** *erit.* Dies enim domini declarabit, t̄ quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusq. opus quale sit, ignis probabit. Si cuius

Et quia hęc Deo nō preponunt, salui erunt per fundamentū. Qui vero hęc Deo preponunt, vel crimina committunt, nō superedificant, sed fundamentum destrunt.

* Hier. In ecclesia tria sunt genera bonorum. Est bonum, melius, optimum. Tria sunt econtrario genera malorū. malum, peius, pessimum. Prima aur o, argento, lapidi pretioso, secunda lignis, feno & stipulę comparantur.

b *Ligna fe. sti.* Non hęc de malis operib. accipienda sunt, quia si fides sine operibus saluet, quod non est.

Aug. in ps. 80. Augu. Non sibi polliceatur quisquā habens nefaria opera regnū Dei, & dicat: Quoniam habeo signū Christi & sacramenta, non delebor in æternū, sed per ignem saluus ero. Ait enim Apostolus. *Fundamentum positum est, &c.* Quid est et̄ inquit, qđ sequitur, alius superedificat. *au. ar. la. pre. li. fce. sti.*

Li. 4. in Leuit. Hoc est, qui supra fundamentū iusta opera edificat aurū ar. la. pre. edificat. Si autē peccata, lignum. fe. sti. Cyrilus quoq; ait: Natura peccati similis est materię quę cito consumitur igni, quā edificari Apostolus a peccatoribus dicit, qui supra fundamentum Christi edificant *li. fe. sti.* In quo manifeste ostenditur quædam esse peccata ita leuia, vt stipulę comparantur, feno & li.

B Lignū, fenum, stipulam quidā intelligūt opera bona, quę quidam ad sui & suorum, vel ad sustentationem indigentū ex misericordia faciunt. Sed quia opera faciunt cum aliquo amore temporalium, ideo hęc opera dicuntur arsura, non quod eo puniantur qui hoc faciunt, sed quia terrenum aliquem affectum habent cum hęc faciunt. Nec ille terrenus affectus est adeo malus, vt destruat fundamentum & fidem quę per charitatē operatur, & talis affectus venialis est. Sed potius lig. fe. sti. accipiunt nō bona opera, nec mala quę sūt damnabilia, sed peccata venialia, vnde Greg. Quāuis hoc de igne p̄ntis tribulationis possit intelligi, tñ si quis de igne future purgationis accipiat, pensandum sollicitè est, quia eum dixit per ignem posse saluari, non qui super hoc fundamētū ferrum vel æs vel plumbum edificat. i. peccata maiora, & iō duriora & insolubilia, sed qui edificat lig. fe. sti. i. peccata nimia atque leuissima, quę ignis facile consumat.

c *Dies enim.* Hic dies est hominis pro nutu suo agētis, sed in iudicio vel morte cuiusq; dies est domini secundū merita iudicātis, et̄ hiciudicium incipit a domo Dei. i. a saluādis incipit p̄na, quę consummabitur in reprobis. Ideo. n. puniūtur electi, ut ibi non puniātur. In quo die est ignis tribulationis quo vritur amor rerū temporalium, dum contristantur de amissis, vñ & dicitur. *Tribulationis carnis habebūt huiusmodi.* Ignis vero extremi iudicij tandiu durabit, quousque purgati sint qui saluandi erunt.

d *tem.* Tribulationis, qui omnes probabit. in fine.

* *Org.* Si post fundamentū Iesu Christi, non solū in corde teo aurum, & argentum & lapidē pretiosum edificaueris, vt teo aurum lignum, tanū, & stipulā, quid tibi vis fieri, cū anima seruata fuerit a corpore? Vtrum nā ingredi vis in sancta

C

ta cū lignis tuis, cū feno, & stipula, vt polluas regnum Dei? An pp lignum, fenum, & stipulā foris residere, & pro auto, argento, & lapide pretioso nihil mercedis accipere? Sed neq; hoc equū est. Quid igitur sequitur, nisi vt primū pp ligna, ignis tibi detur, qui cōsummat, lignum, fenum, & stipulam.

* *Theodo.* Non nulli æstimant hęc ab Apostolo dicta esse de dogmatibus, ego autē existimo cum hęc dicere de actiua virtute & vitio. Aurum, argentum, lapides pretiosos appellat species virtutis, ligna autē, fe. & sti.

ea q̄ sunt virtuti cōtraria. Doctores diuinas quidē doctrinas exhibēt, ex his autē qui audiunt, hi qđ se ipsos aurū, illi vero argētū, alij p̄tiosos se ipsos reddūt, iludiose ea q̄ dñr attendentes. Alii autē in socordia, & ignauia vitā agentes, lignorū, & feni, & stipulę q̄ facile exuri p̄t, imitantur, vitium eligentes. Materię autē differētiā nō vita p̄sens, sed futura coarguet. Hoc. n. dixit illud. *Dies reuelabit,* pro eo quod est, dies iudicij; &c. *τοῦτο τὸ πῦρ πικρὸν καὶ ἄκαυτον, ἰὸν παρὰ ζῶνται αἰ ψυχὰς ὡς χυσίον ἐν τῷ χιωνωτῆρῶ, &c.* Hunc ipsū ignem purgatorium credimus, in quo purgatur aīe, p̄inde atq; aurū cōflatorio. * *Ammonius.* Credimus hanc ignem esse *καθάρσιον* expiatoriū, in quo defunctorū animę purgantur, & repurgantur sicut aurum repurgatur a scoria in fornace.

* *Oecu.* Saluabitur dolorē passus, sicut verisimile est de eo qui per ignē trāserit, sibiq; vnitas modicas expurgatit. Solius namque Dei est perfecte peccato carere, homines vero & si maxime iusti fuerint, non perfecte puri sunt, &c. In interpretatione Isaia, diuus Basilius facta huius verbi mentione, pro purificatione ipsum accipit.

* *Amb.* Cū dicit apostolus, *sic tñ quasi pignē,* ostendit saluū qđ illū futurū, sed p̄nas ignis passurū, vt p ignē purgatus fiat saluus, & non sicut p̄fidi, eterno igne in p̄petuum torqueatur.

* *Hier.* Peccatores Ecclesię qui continentur quidē rectam fidem, sed propter vitiorum sordes, purgantibus se indigēt flāmis, ideo nunc Dominus ad ignē se, iudicium vocare demonstrat, vt vniuscuiusque opus quale sit ignis probet.

* *Aug.* Dñe, in hac vita purges me, & talem me reddas, cui iā emendatorio igne non opus sit, pp illos, qui salui erūt sic tamen quasi per ignē. Quare, nisi quia hic edificat supra fundamentum ligna, fenum, stipulam. Si edificarent aurū, argentū, lapides p̄tiosos, & de vtroque igne securi essent, non solum de illo eterno qui cruciaturus est impios, sed etiam de illo, qui emendabit illos qui per ignem salui erunt.

* *Idem.* Hi qui tēporalibus p̄nis digna gederūt, de quibus apost. dicit, *si cuius opus arserit, detrimentū patietur, &c.* per fluuiū igneū, de quo p̄pheticus sermo, (Dan. 7.) *Et vada feruētibus globis horredā trāsbūt.* Quāta fuerit p̄ni materia, tāta & p̄trāseundi mora. Quātū exegerit culpa, tātū sibi ex homine vēdicabit quędā si iūne rationalis disciplina. Et quātū stulta iniquitas suggererit, tantū sapiens p̄na defleuet.

* *Greg.* De quibusdā leuibus culpis esse ante iudiciū Purgatoris ignis credēdus est, pro eo qđ veritas dicit. *si quis in Spirit. sanct. blasphemia dixit, neq; in hoc seculo remittetur ei, neq; in futuro.* In qua sentētia dat̄ intelligi, quasdā culpas i hoc seculo, quasdā in futuro posse laxari. Qđ enim de vno negatur, de quibusdā conceditur. Nā cum Paulus dicat. *si quis superedificauerit, &c.* quāuis hoc de igne tribulationis i hac nobis vita adhibito, possit intelligi, tamē si quis hoc de igne future purgationis accipiat, pensandum est dictum esse de peccatis minutis, quę ignis facile consumat.

Ignis pbabit. Duos ignes futuros legim⁹. Vnū æternū, quo

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ligna, fe. sti.* Dixerunt aliqui quod per hoc intelligitur falsa doctrina combustione digna sicut subditur postea. Sed hoc non videtur intentio Apostoli. Primo, quia dicit illa fundamenta fidei superaddi. falsa vero doctrina nō superadditur, sed magis per eam fundamentum hoc destruitur. Secundo, quia subdit, q̄ licet tale opus arserit, operans tamen finaliter saluus erit. Quod non potest dici de doctoribus falsam doctrinam habentibus. Et ideo dicendum, quod per ista intelligitur vera doctrina, curiosa tamē & vana seu cupiditate quæ illis deprauata, non in se, sed ex parte docentis, & talis doctrina stat cum fundamento, doctor tamen meretur penam purgatorij, & sic finaliter saluari. Et de vtraque doctrina subditur.

2 *Vniuscuius opus.* s. doctoris boni & curiosi.

3 *Manife. e. in die iudicij,* qui accipitur hic pro die mortis, quia qualis vnusquisque in die mortis inuenitur. s. in statu saluandorū vel damnandorū, talis in die iudicij presentabitur. iō subdit.

4 *Dies e. d. de.* Veniet enim dominus ad iudicium cuiuslibet in particulari in die mortis sue.

5 *Quia in igne reue.* s. purgatorij. Qui idem est cum igne inferni, seu iudum quod dicit Grego. Sicut enim in eodem igne aurum rutilat, & palea fumat, sic idem ignis purgat electos & damnat reprobos. Sed reprobis est ad semper, electis tantum ad tempus. ideo subditur.

6 *Et vniuscui. opus.* s. doctoris utilis & inutilis ecclesię.

7 *Quale sit, ignis probabit.* id est, manifestabit.

8 *Si cuius opus man. quod superedi.* i. si edificauit doctrinam bonam sanam & stabilem,

Aug. in ps. 26. Enchiridion. c. 67. 68.
Aug. in ps. 80.
Li. 4. in Leuit.
Li. 4. Dialog. ca. 39. Augu. ser 41: de Sanctis.
Origen. Ambros.
4. Cor 7.

In cap. 7. Amos.
In ps 36
Li. 50. h. ho. 16.
Lib. 4. cap. 39. Marc. 12
Ignis i garoni ferni.

Et eternaliter punientur reprobi, qui sequetur iudicium. Alterū qui p̄cedet, quo exuret facies mundi huius, qui emēdabit eos, qui superedificauerunt lignum, fenum, stipulā. Qui aurum, ar. la. p̄. de vtroque igne secuti sunt.

a Mercedem. Non solū post finem, sed & in hac vita hēt suam requiem anima con-

temnentis omnia.

*** Aug.** Nam p̄. purgāus est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit fructum cōuersionis. Hic autem ignis est iter nus non sit, nūc tamen modo grauis est, excedit enim omnē penam quā vnquam passus est aliquis in hac vita. Studeat ergo delicta sic corrigere, vt post mortem non oporteat talem penā tolerare.

b Nescitis, quia. Hoc p̄mittit vt illos compungat, qui turpiter viuētes corpora sua violant, maxime ille qui vxorem patris habet. Hic agit de stru-

toribus fundamenti.

*** Haym.** A tempore baptismatis incipit habitare in nobis Spiritus sanctus, & templum illius sunt omnes angeli & omnes Iusti.

*** Athan.** Quib. verbis declarauit esse verbum Dei, iam vbi templum, ibi & Deus vt in suo tēplo, ait enim. *Nescitis quod corpora vestra templum sunt spiritus sancti habitantis in vobis? Quid si non glorificas incolam tui Deū, factus es fanum idolorum.*

c Si quis autem. Iste saluus per ignem, sed si quis voluerit tēplum quod vos estis, disper. illum. Et nescitis hoc.

d Templum. Aug. In quib. Deus habitat per fidem. *Templum Dei. i. spiritus sancti, vnde subdit. Spiritus Dei habitat.* Nota q̄, spiritus dicitur hic Deus, cum. n. p̄. miferit. Estis templum Dei. Nō subdit. Et Deus habitat. Sed spiritus dei habitat in vobis. In quo aperte ostendit spiritum Dei esse Deū. Vbiq̄ enim adest spiritus sanctus ad hoies in eterna vita regenerandos. Spiritus sanctus igitur in cęlestib. sedet cum patre & filio & in templo suo habitat. s. in sanctis. Qui sunt templum Dei modo p̄. fidem ambulantes. Et templum Dei erunt aliquā dō etiam secundum speciem, qualiter etiam nunc sunt templum angeli Dei.

Aug. Sed diceret aliquis. Antequā faceret Deus cęlum & terram, antequā faceret sanctos, vbi habitabat? In se habitat Deus, apud se habitat, & apud se est. Nō ergo sic sūt s̄cti domus Dei, vt ipsa subtracta cadat Deus, imo sic habitat Deus in sanctis, vt si ipse discesserit, cadāt. Propterea sciēdū, quod non nisi stultissime dici potest, spiritum non habere locū in nostro corpore, quod totū anima nostra impleuerit. Stultius ēt dicitur angustius alicubi impediti Trinitatē, vt pater & filius & spiritus sanctus alicubi simul esse non possint. Verū illud-

- NICOLAUS DE LYRA.**
- 1 Mercedem ac. euolando ad patriam.
 - 2 Si cu. op. ar. eo q̄ est doctrina curiosa, vel dicto modo deprauata.
 - 3 Detrimentum pa. quia ad tēpus p̄na sensus & p̄na damni punietur, tamen finaliter saluabitur. Aliqui vero exponūt hāc superedificationem de operibus superadditis fundamentō, et in eodē homine, qui si super illud fundamentum in se acceptū superedificat faciēs bona opera per aurū, argentum lapides preciosos signata, euolet ad gloriam. Si autem superedificet peccata venialia, per lignum, fenum stipulā signata, eo quod nō destruant fundamentum, sed stant cū eo, ipse punietur in purgatorio et finaliter saluabitur, sed hāc expositio secundum literam precedentem & subsequentem magis vidētur moralis quam literalis.
 - 4 Nescitis. hic consequenter ex v̄dētis infert conclusionē. s. quod corrumpens fideles per falsam doctrinam meretur damnationē, et magis quam ille qui violat templum materiale, quanto spiritualia corpora valibus p̄feruntur. Dicit igitur. Nescitis. quasi di. scire debetis.
 - 5 Quia tem. Dei est. spirituale.
 - 6 Et spi. Dei ha. in vo. per gratiam.
 - 7 Si quis au. tē. D. per falsā doctrinā fundamenta fidei subuertēdo.
 - 8 Disper. il. D. eternaliter damnando.

Iud multo mirabilis, quod cū Deus vbiq̄ sit totus, nō tamen in omnib. habitet. Quis potro audeat opinari, nisi inseparabilitatē Trinitatis penitus ignoret, quod in aliquo posset habitare pater aut filius, in quo nō habitat spiritus sanctus? Aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non pater aut filius? Fatēdū est igitur vbiq̄ esse Deum per diuinitatis presentia, sed non vbi que p̄ in habitationis gratiam. Propter hāc enim in habitationem vbi gratia dilectionis eius agnoscentur, non dicimus. *Pater, uisus, qui es vbiq̄, cum & hoc verum sit, sed, qui es in celis.* Illud quoq̄ mirabile est, q̄ Deus est inhabitator quorundam nondum cognoscentium Deum, & non quorundam se cognoscentium. Illi enim ad templū Dei non pertinent, qui cognoscentes Deū, non sicut Deū glorificant. Ad templum autē Dei pertinent paruuli sanctificati sacramento

Christi, & regenerati spiritu sancto, qui nōdū potuerunt cognoscere Deū. Igitur quem non potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autē sunt illi, quibus hoc est Deum habere quod nosse.

*** Bernard.** Curate ergo fratres, spirituali huic ædificio (quod estis vos) ne forte cum in superiora proficere cęperit, vacillet, & corruat, si lignis fortib. non fuerit subnixum & colligatum, curate in quā illi tigna dare imputribilia & immobilia, timorem videlicet domini illum castum qui permanet in seculum seculi, patientiam, de qua scriptum est, quia patientia pauperum non peribit in finem, &c.

*** Hic.** Siue suum corpus peccando, siue ecclesiam ad prauā doctrinam reducendo, vel certe exemplo proprio destruendo. Solent hunc locū Nouatiani opponere ad penitentia excludendam. Quibus respondendum est, ad quid hoc ipsum scribitur, spem veniē non habebunt.

e Si quis videtur inter vos sapiens. &c. *** Hay.** Hoc dupliciter potest intelligi & distingui hoc modo, si quis vult veram sapientiam hēre, sic distingue, in hoc seculo stultus fiat. hoc credat de Christo, quod sapientib. huius seculi stultum videtur. Alter si quis videtur esse sapiens in hoc seculo, est subitū ferendum, stultus fiat vt sit sapiens apud Deum, qui potuit agere quod humana sapientia denegabat.

f Sap. e. hu. mun. &c. Amb. Abusue ponit sapiētia pro astutia.

*** Chryf.** Nō. n. tm̄ nihil cōfert sed impedimēto est. Oportet igitur vt eam abiciat, vt puta quā detrimentum atferat.

g Comprehendam sapientes in astutia. *** Hier.** Ad effugiēdum manum Dei, nulla suffragatur astutia.

h Do. no. &c. *** Chryf.** Iudicia nāq̄; hoīum sępe fallunt, Dei autē sapientia irreprehensibilis est, & nunquam coargui p̄t.

Christi, & regenerati spiritu sancto, qui nōdū potuerunt cognoscere Deū. Igitur quem non potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autē sunt illi, quibus hoc est Deum habere quod nosse.

*** Bernard.** Curate ergo fratres, spirituali huic ædificio (quod estis vos) ne forte cum in superiora proficere cęperit, vacillet, & corruat, si lignis fortib. non fuerit subnixum & colligatum, curate in quā illi tigna dare imputribilia & immobilia, timorem videlicet domini illum castum qui permanet in seculum seculi, patientiam, de qua scriptum est, quia patientia pauperum non peribit in finem, &c.

*** Hic.** Siue suum corpus peccando, siue ecclesiam ad prauā doctrinam reducendo, vel certe exemplo proprio destruendo. Solent hunc locū Nouatiani opponere ad penitentia excludendam. Quibus respondendum est, ad quid hoc ipsum scribitur, spem veniē non habebunt.

e Si quis videtur inter vos sapiens. &c. *** Hay.** Hoc dupliciter potest intelligi & distingui hoc modo, si quis vult veram sapientiam hēre, sic distingue, in hoc seculo stultus fiat. hoc credat de Christo, quod sapientib. huius seculi stultum videtur. Alter si quis videtur esse sapiens in hoc seculo, est subitū ferendum, stultus fiat vt sit sapiens apud Deum, qui potuit agere quod humana sapientia denegabat.

f Sap. e. hu. mun. &c. Amb. Abusue ponit sapiētia pro astutia.

*** Chryf.** Nō. n. tm̄ nihil cōfert sed impedimēto est. Oportet igitur vt eam abiciat, vt puta quā detrimentum atferat.

g Comprehendam sapientes in astutia. *** Hier.** Ad effugiēdum manum Dei, nulla suffragatur astutia.

h Do. no. &c. *** Chryf.** Iudicia nāq̄; hoīum sępe fallunt, Dei autē sapientia irreprehensibilis est, & nunquam coargui p̄t.

- 9 Nemo. Ostenso quid conueniat ministris ecclesie secundum veritatem, hic consequenter remouet cōtrariū errorem di. Nemo se sed. Sic est in Græco & in libris correctis. Corinthi enim semetipsos seducebāt attribuēdo ministris ecclesie quod est proprium Christi, vt dictū est supra, propter quod Apostolus hoc p̄hibet di. Nemo se sedu. mo dicto.
- 10 Si quis vi. inter v. sa. esse. asserens cōtrariū huius doctrinæ per aliquam rationem apparentem.
- 11 Stultus si. i. illam estimationem deponat, & his que sunt fidei hu militer se supponat.
- 12 Vt sit. sapiētia que de sursum est, vnde dicitur *1 Pet. 2. 2.* Loquutus est vir cum quo Deus erat, & qui Deo tecum cōmorate conformatur, ait. Stultissimus sum virorum, &c. ideo subditur ratio de abiectiōe mundanæ sapientie, cum dicitur.
- 13 Sap. e. h. m. stul. est a. De. Maximum. u. principū erroris est velle mētiri diuina, et illa q̄ totaliter transcēdunt intellectū humanū per rōnē humanā. Simile est. n. ac si noctua vellent indicare de luce solis facultatē sui visus totaliter excedente, & ad hoc inducitur scriptura *Iob 5.*
- 14 Comprehens. sa. in astu. eo. per hoc. n. comprehenduntur quod sapientia eorum falsa ostenditur. Et similiter auctoritate *psal. xxiij.*
- 15 Domi. no. c. sa. quo. applicat. ad diuina que ipsas transcēdit.

va & exen-
erit.
nam
a. e.
B
a. m.
i. 7. de
fal.
li. con.
mi.
us a.
p. ha.
er. Ab.
C

D
t
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
E
F
Aug. in psal. 10. & 94.
F

A Nemo, &c. in hom. baptistis vel doctoribus. Nemo in ho. Quia vestri sunt ipsi quia omnia vestra sunt, ad seruendū vobis data, & non est gloriandum, nisi de rebus excellentioribus.

b In hominibus. Quia non sunt datores gratiarum, siue boni siue mali sint, sed tantum ministri.

c Omnia enim. Singulos non sibi defendant doctores vel baptistas, cum omnibus vtant. *Mundus* noster, si cursus eius in Dei voluntate ponimus. *Vita* p̄sens nostra, si modeste & cum gloria Dei agit. *Mors*, si spe futuri libeter pro Christo morimur.

† Job. 5. b. P̄. 1. 97. † 13. q. 7. c. qd. autem in fi.

a cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. Nemo itaq; **1**
a Quasi melius ab vno quam ab alio. **b** Ad vestram sensum data.

b gloriatur in hominibus. † Omnia enim vestra sunt, siue **2**
a Non solum minores. **b** Qui omnibus maior. **c** Etiam elementa nobis seruiunt.

c paulus, siue Apollo, siue Cephās, siue mundus, siue vita, si- **3**
a Quibus sustentari Deo seruiunt. **b** Spe quoniam seruiunt. **c** Hæc vestra, quia omnia quorquor sunt.

ue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra **4**
a Non hominis, & ideo non in homine gloriandum. **b** Et ita mediante Christo vos estis Dei.

d sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. **5**
c **6** **7** **8** **9**

Præsentia, si sic veimur eis, ne offendamus: Futura, si ea credentes magis optamus.

Sive vitæ &c. Et vita & mors doctorū ad edificationē subditis esse dēnt. Vel per vitam, sanctos homines & angelos accipe, qui student profectui fidelū, per mortem diabolum & membra eius, qui dum persequuntur, vitæ feruorū Dei inferunt.

d Vos autem Christi. Ut sicut hæc nobis, ita nos Christo subiiciamur.

e Christus au. Dei. Voluntatē eius faciens, vt & nos faciamus ipsius.

Cur ergo ad iniuriam Christi de hominibus aliquid speratis?

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nemo ita. Hic Apostolus conclusionem concludit principaliter intentam. s. quod non sit gloriandum de ministris ecclesie illo modo quo gloriabantur Corinthi, sed de solo Christo, ideo dicit. Nemo ita. glori. in ho. diuina mi istrantibus, & ideo subditur ratio.

2 Omnia e. vest. sunt, siue Pau. Et uocat ministros maiores, per hoc intelligēs multo fortius minores, & omnes sunt ministri ecclesie, et per consequens quodam modo subiecti fidelium communitati, inquantū sunt missi a Christo pro salute fidelium, de subiectis non est gloriandum, sed de superioribus.

3 Siue mun. i. creatura, qui deseruiūt hominib. ad necessitatē huius vite & instructionē, inquantū ex ipsis accipitur cognitio de creatore.

4 Siue vita. s. p̄sens, quæ deseruiit homini inquantū ordinatur, vt in

in ea homo mereatur.

5 Siue mors. quæ similiter ei seruit si patienter toleretur.

6 Siue pr. dona et virtutes, quibus in present iuuantur ad beatitudinis consecutionem.

7 Siue su. bona aterna quæ speramus. Et sic omnia creata ad fideles ordinantur propter gloriam eorum, Rom. 8. e. Diligentibus Deum omnia eo. in bo. his, &c.

8 Vos au. Chri. quoniam fideles vterius ordinantur ad Christum, sicut exercitus ad ducem, et membra ad caput, propter hoc de ipso solo fideles debent gloriari, & non de ministris inferioribus.

9 Christus au. Dei. sicut Christus gloriatur de patre, Sap. 2. c. Glorietur se patrem habere Deum. Et, Io. 8. f. Ego honorifico patrem, & vos inhonorastis me.

ADDITIO I.

In ca. 3. vbi dicitur in Post. Ego plantavi. Glossa. Ego plantau. i. prædicatione ad fidem conuertis, Apollo rigauit. s. baptismo, sed Deus non nos incrementum dedit, quia Deus tantum dat incrementum ex se.

ADDITIO II.

In eo c. vbi dicitur in Post. Aliqui exponunt hanc superædificationem de operibus superadditis fundamento fidei. Hæc expositio secunda quæ Postil. dicit esse moralem, non minus literalis v̄ quā priuā. Doctrina. n. curiosa & vana nō magis significatur per lignū, sc̄num, & stipulam secundum propriam literę significationē q̄ peccata venialia, sed in vtraque expositione oportet, q̄ lignum sc̄num & stipula intelligantur parabolice seu limitudinarie, & sic continentur in sensu literali, prout fuit dictum in quæstione super prologum Gen. in r̄lione ad quartum argu. In epistolis. n. Apostoli nō est querendus nisi sensus literalis, nō. n. ipsius verba fuerunt allegorizāda, sed potius enucleāda, prout oñ sum fuit in p̄dicta. q. art. 5. Vñ q̄ aliquando allegant auctoritates sacrę scripturę in sensu mytico, vt Gal 4. d. De duob. filiis Abrahæ dicit, quæ sunt per allegoriā dicta, hoc et faciunt alij doctores qui allegant auctoritates sacrę scripturę in diuersis sensibus, licet illa quæ ipsi tradunt non sint exponenda nisi ad literam.

ficat supra fundamentū hoc aurum & argentū, sc̄num, stipulam, & c. dicit Post. quosdam illam superædificationem exponere de operib. vitæ superadditis fundamento fidei. Sed dicit Post. illā expositionem magis moralem quā literalem, eo q̄ litera sequēs & præcedēs est de doctrina fundamēti & superædificata. Sed hoc ægre ferēs Bur. dicit q̄ in dictis Apostoli nō dēt queri moralizatio. Sed mirum v̄, cum quælibet scriptura continens aliquid moralitatis possit moralizari, & p̄sens passus sic exponit multipliciter, etiā q̄m Bur. Quatum vna expositio pertinet ad fidē & doctrinā, alia ad actus & opera. Et vulgo d̄ q̄ credere, pertinet ad allegoriam, agere aut ad mores & tropologā. Igitur illæ duę expositiones ad vñ sentum nō pertinent, prout Burg. Si ḡit primus sensus est allegoricus & literalis, secundus erit moralis, quæ de agēdis. Nec est inconueniēs moralitatē super allegoriā fundari quæstione sui prologi p̄ eū allegata nō obitante, in qua multis dubia continentur, ne dixerim falsa, de quib. d. sserere nō est p̄tis operis. Et notandum hic q̄ Bur. in quæstione illa allegata, & in multis alijs ponit pro certo, q̄ ex solo sensu literali p̄t fieri efficax argumētū. Hic aut ponit, q̄ Apostolus aliquando allegat scripturam in sensu mytico. Ex quo dicto & prius dicto sequitur, quod Apostolus frustra allegat, quia huiusmodi allegata efficaciter nihil probant, quod non est de Apostolo legisperito sentiendum, qui etiam non ab homine, sed per reuelationem habuit euangelium, vt patet ex Gal. 1.

REPLICA. In ca. vbi Apostolus dicit. Si quis autem superædificat

CAP. III.

a Sicut nos. Hactenus de gloria pseudo, hic de suo contemptu agit. Sicut nos. hoc ideo ait Apostolus, quia de eo minus sentiebat sed sic homo sentiat, vt Deus qui eum elegit.

* Cury. sc̄i eorum contudisset insolentiam, intueri quo rursum pacto eos allicit, dicens. vt ministros Christi. Non igit prætermissio domino a seruis & ministris te appellas. Ministros autem (inquit) quoniam non omnibus ea danda sunt, sed indigentibus, & ijs quibus dispensari oportet.

† Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. † Hic iam

b Et au. Aug. Non solum boni, sed etiam mali dispensatores sūt. Nisi enim per bonos dispensaretur, non re & Apostolus diceret. Imitatores mei

estote. Rursus, si nō per malos. non diceret dñs de quibusdā. Quę dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere. Dispensatores enim sunt, per quorū ministeriū peruenitur ad eternam salutem. Non. n. esse salutis illius dispensatorem per verbum & sacramentum, est illius esse participem.

c Hic iam quæ. Ita de nobis estimandum, sed hic inter vos, q̄ non

Et

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Sicut nos exi. Postquā Apostolus reprehēdit Corinthios de hoc quod aliquib. ministris nimis attribubant, hic consequenter arguit eos de hoc quod aliquos nimis contemnebant. Isti enim Corinthi qui gloriabatur de ministris philosophia imbutis minus debito refutabant alios ministros talibus non videntes in docendo. Et diuiditur in duas partes, quæ primo eos redarguit, secundo correctioni eorum insisit, ibi. Non confundam vos. Circa primum sciendum, quod presumptuose et temere eos iudicabant, & ideo primo arguit iuacitū temeritatem, secundo presumptionem, ibi. Hoc autem fra. Circa primum sciendū, quod ministri fideles ecclesie sunt qui diuina ministrant & docent propter Dei gloriā, infideles autem qui hoc faciunt propter lucrum temporale vel propriā lau-

laudē. talis aut intentio ad secreta cordis pertinet, quorū iudiciū ipsius Dei est proprium, secundum illud. 1. Re. 16. b. Homo videt ea quæ pa. Deus autē intu. cor. propter quod presumptuosum est homini de talibus iudicare, & maxime circa ministros ecclesie, qui non sunt contemnendi, sed magis reuerendi, ideo dicit apostolus.

1 Sic. n. ex. q. d. licet eccl. si ministri nō sint principales operarii, tamen Deo cooperantur, inquantum ministrant populo sacramenta et doctrinam, ideo subditur.

2 Et disp. propter quod sunt medii inter Deum et populum, sicut dispensator domus inter dominum & familiam. Et quia Corinthi aliquos ministrorum non sic reuerentur, ideo subditur.

3 Hic iam quæ. q. d. inter vos sit dissensio & contentio de fidelitate

† 1. Cor. 6. 2. Inel 3. d. † mylleriorū.

Diuisio.

* mini-

Non alibi, Iam in presenti cum expectandum esset, donec Deus iudicet.

* Haymo. Dispensatores fuerunt, quia sicut aliquis pater familias elegit dispensatorem in domo sua, qui cõseruis suis secundum suam voluntatem singulis illorũ bona sua distribuatur, quibusdam amplius, quibusdam minus, & quibusdam hora tertia, quibusdam nona: sic Christus elegit Paulum, & reliquos qui mysteria euãgelij sui secundum generalitatem auditorũ distribueret perfectis videlicet & qui capacioris sensus intellectusque erant, alta & profundã mysteria de diuinitate omnipotentis Dei committeret, simplicioribus vero simpliciora quæ capere possent. Quod utrumque idem egregius prædicator agebat, sicut ipse dicit 1.

B Corinthios 3. Sapientiam Dei loquimur inter perfectos. Istorum mysteriorum diuinorum dispensator erat ipse, ideoque se volebat haberi à suis auditoribus quod erat, id est, minister Christi & dispensator sacramentorum eius, in quo non verba tantum, sed virtus fulgebat.

a Meipsum. Periculum est vobis de ignotis cordis mei vel aliorum iudicare. Quanta enim profunditas credenda est esse in homine quæ lateat etiam ipsum hominem in quo est, ut in Petro profunditas infirmitatis latebat, cum se domino commotiturum promittebat.

August. Cum ergo quisque de se autem non omnino aut vix possit veram ferre sententiam, quomodo potest de alio iudicare, cum nemo sciat quid agatur in homine, nisi spiritus hominis?

Aug. Iudicium prohibet Apostolus, quia occulta sunt nobis corda hominum. In his plerunq, nostra credulitas fallit. Sed cauendũ est, ne perniciose opinacione fallamur, ut qui nõ possumus hominũ indagare cõscientiã, de ipsis rebus habeamus veram certamq; sententiã. Hoc aut ad humanam tentationem pertinet, sine qua vita ista non ducitur. vnde Apostolus: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Si ergo suspiciones vitare non possumus (quia homines sumus) iudicia tamen, i. definitiuas firmasque sententias continere debemus. Si ergo suspicamur, quod est humana tentatio, saltem non iudicemus: qñ non erratur in rebus, ut recta sit improbatio vitiorum, virtutumque approbatio. profecto si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.

b Ab humano. id est, ab hominibus, dum sunt in suo die: & non est dies domini. Humano. quia est dies domini, quo iudicabit, quando vnusquisque pro se rationem reddet, & tunc secreta cordium patebunt.

NICOLAUS DE LYRA.

ministrom, q. d. aliquos contempnit tanquam infideles. Sed quia viri sancti tale iudicium humanum pro nihilo reputabant, pro quanto eos tangit, licet doleant pro quanto malum ecclesie inde prouenit. ideo subdit Apostolus.

1 Mi. autem pro mi. & c. iu. dicto modo.

2 Aut ab humano die. id est, ab hominibus qui iudicant in tempore presentis.

3 Sed neque meipsum iudico. Licet enim homo iudicare se debeat de iudicio discussionis propriæ conscientie, sicut infra 11. cap. dicitur: Si nosmetipsos diiudicemus, non utique iudicemur: tamen non debet se iudicare iudicio abolitionis à culpa, innocentem omnino se reputando. quia dicitur Eccles. 9. a. Nescit homo vtrum odio vel amore dignus sit. ideo subditur. Neque meipsum iudico, hoc modo, & multo minus debet homo iudicare de secretis cordis alterius: quia hoc est proprium Dei propter quod subditur.

Qui

c Nihil enim mihi conscius sum. Ambrosius. Ne dicatis, Non peccauimus, dixit sanctus Paulus: Etsi nihil mihi conscius sum: addidit tamen, sed in hoc iustificatus non sum. Et vos etiam, si nihil estis conscij, confiteamini tamen domino, ne quid sit quod vos prætereat.

D Lib. de Nibute. Iezraelita cap. 13.

a Qui scilicet: Ordo quis inter dispensatores inuenitur ut fidelis: cui possit credi ut bene dispense.

quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur.

a Hoc inter nos quæritur, quod non esset quærendum, sed quidquid alij faciant.

b Quasi infidelis dispensator.

† mihi autem pro minimo est, ut à vobis iudicer, aut ab humano

a Intellectu, qui non videt occulta & potest falli.

b Qui melius noui me quam vos, & ita periculum est vobis de igno. as iudicare.

c In nullo me remordet conscientia.

† Sed neque meipsum iudico. † Nihil enim mihi

a Id est, non ideo me iuuam puro: quia potest esse quod nescio. Delicta enim quis intelligit.

b Neque ego neque vos sed.

Melius noui me quam illi, sed melius Deus quam ego.

consciis sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me dominus est. † Itaque nolite ante tempus iudicare,

a Id est, qui potest, & debet me iudicare.

b Qui nouit omnia.

c Et quia dominus est iudicij.

† Itaque nolite ante tempus iudicare,

scilicet.

iudicare.

a Et quia tunc omnia nota omnibus, poterunt de se iudicare & de alijs.

quoadusque veniat dominus, qui & † illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc

a Gestis & cogitata tunc erunt aperta.

b Etiam bonas cogitationes.

lãus erit vniciquæ à Deo. Hęc autem fratres transfigurauimus in me, & Apollo propter vos, ut in nobis discatis, ne † super

Cum in nobis non gloriaremini.

lãus erit vniciquæ à Deo. Hęc autem fratres transfigurauimus in me, & Apollo propter vos, ut in nobis discatis, ne † super

a Humilitatem vestram.

b Hanc, scilicet.

c Qui maiores sumus.

in me, & Apollo propter vos, ut in nobis discatis, ne † super

a Agendo vltra.

b In Ieremia.

Qui gloriatur in do. glo.

Se vel doctore.

prã quàm scriptum est, vnus aduersus aliũ infletur pro alio.

te iudicium eius à seruo procedat sententia.

e Illuminabit. id est, aperta faciet abscondita tenebrarum, id est, peccatorum.

f Tunc laus e. v. Bene agenti vel cogitanti: hic autem nescitur quis sit laude dignus.

* Hieron. Ille vere laudabilis est, qui Dei testimonio probatur, apud quem omnia occulta & inuisa sunt cognita.

g Me & Apollo. Proposui figuram pro omnibus, ut ab omnibus abhorreatur sicut à nobis.

Ambrosius. Per hoc pseudo apostolorum glorias & traditiones peruersas sub sua persona & Apollo euacuat, summatum illos designans non sigillatim, ne maior nasceretur discordia.

h Ne, & c. v. ad. a. in. Ab illo id est, meliori quam ille id est, quasi alius ab illo qui nullus est quantum ad se, vel quantum ad ministerium.

* Haymo. Concatenatio est hmõi, à nobis discatis humilitatem, ne infletur. i. ne superbiat vnus aduersus alterũ pro alio supra quam scriptum est, i. sicut supra iam scriptum est, quod non debeatis agere, videlicet, ne vnus Donatista infletur pro alio, i. pro Donato à quo baptizatus est, aduersus alterum, id est, Nouatianum, dicens se à sanctiore homine & meliori baptismate baptizatum: & iterum Nouatianus contra Donatistam pro alio, pro Nouato, videlicet, a quo est baptizatus, dicens, sanctius esse baptismata Nouati, cuius baptismate ipse est baptizatus: Meliore (inqt) baptismate sum baptizatus.

4 Qui autem iu. Et quoniam eius iudicium in quo manifestantur omnia, erit in fine mundi. ideo subditur.

5 Itaque nolite. q. d. hoc est temerarium.

6 Hęc autem. Hic consequenter Apostolus arguit presumptionem Corinthiorum: quia ministros aliquos ecclesie contempnebant. Et diuiditur in duas partes, quia primo arguit hanc elationem. secundo, declarat dicti contemptus causam, ibi: Puto enim. Circa primum sciendum, quod contentio erat inter Corinthios, maxime pp pseudo apostolos in sapientia verbi docentes: qui à pluribus præferabantur, & veri Apostoli contempnebantur. Verumtñ Apostolus scribens Corinthijs illorum noia non expressit supra. 1. cap. sed nomen suum & Apollo, ne videretur ex inuidia contra alios loqui. Et hanc veritatem aperuit hic di. Hęc au. fra. & c. pro. vos. i. propter vestram instructionem. 7 Et in no. disc. ne su. quam scriptum est. supra in epist. 8 Vnus aduers. a. infletur. contentione. 9 Pro alio. id est, pro quocunq; ministro ecclesie fix nimis ei ascribendo vel alterum contempnendo.

Tom. 1. lib. 5. exp. mor. in 5. cap. Iob.

Ia cap. 3. Iob.

E

F

Diuisio

Tom. 6,

h

Baptizatus quam tu, quia melior est Novitus Donato.
A *Quis enim te dis.* à massa perditorum? nullus nisi Deus.
 August. epist. 24. *Valentinus.*
 Vel si baptizatus à Petro, quomodo discernis ab eo qui à Paulo? nihil ille, nihil tu.

Vel redarguit illos eosdem, qui gloriabantur de magisterio pseudo. Q: gloriaris pro illis, sed quid habes ab illis quod non à me: & si a me, quid contra me gloriaris, quoniam idem à me acceperis?
b. *Quid au.* Aliud genus arrogantiæ amovere conatur. sine homo superbiat propter aliquam gratiã à Deo sibi dari, putans se eam habere à se vel à ministro.

† diudicat.
 † De pren. di.
 2. Apostolus.

† regnum ad
 pti estis.

Ad Cresiphō-
 ten contra pe-
 lagianos.

† per Christū.

† imbecilles.
 † clar.
 † contempti.

† incertis va-
 gamur sedib.

August Tract.
 27 in Io. & in
 psal. 58 & 85.

* Hieronym. Mag-
 gnas agit Deo gratias
 qui per libertatem ar-
 bitrii rebellis in Deū
 est, quam nos libeter
 amplectamur. ita dum
 taxat, ut agamus sem-
 per gratias largitori.
 Sciamusque nos nihil
 esse, nisi quod dona-
 vit in nobis ipse serua-
 perit.

c *Si autem ac.* Hoc
 contra illos, qui eadē
 quæ ab Apostolo ac-
 ceperant audientes, de magisterio pseudo apostolorum glo-
 riabantur, qui per eloquentiam se commendantes, gloriam
 in se vertebant: cum Apostolus contemptibilem se videri
 fecerat, ut gloriam Deo faceret. Ideo Apostolus ironice eis
 loquitur, quasi concedens quod eis de seipsis videbatur,
 cum subdit.

d *Iam satū.* Q: Inrepro vos di. Quid gloriaris, &c. Sed non
 recte videor. hoc facere: quia vos iam, &c. *Iam sat. iam di.*
 ironia, ac si diceret, Non est ita. Irascentis enim verba sunt
 non confirmantis.

* Chrysost, Hoc est, Nulla re iam indigetis, perfecti eua-
 sistis, ipsum tenetis apicem. Nullius necessitatem vos habe-
 re arbitramini, non apostolorū. Iā saturati estis, & recte hoc
 verbo usus est, à tpe ostendens, non verisimilem, neq; rōna-
 bilem eorum opinionem esse. Quā exprobrans eis (inquit)
C Tam cito finem attingistis. Quod impossibile erat fieri pp
 temporis breuitatem. Perfectiora namque in futuro seculo
 manent: paucis enim satiari imbecillis est aīa, à paucis vero
 ditescere putare, stomachantis est & miseri. si quidē pietas
 insatiabilis est. Sed sane puerilis est ingenij à principio oīa
 se

se accepisse arbitrari, & nondum ipsis contactis inijs, ac si D
 finem attingeret, superbire.

e *Regnetis.* Vere regnare est de spe & promissis Dei secu-
 rum esse, & in aduertis gaudere.

f *Puto enim.* Q: Nullatenus putandum est. Ironice enim lo-
 quitur. Ideo sine no-
 bis, quia mala quæ pa-
 timur. *De. oste nos apost.*
novis. de quibus nō cu-
 ret, *tanquam mor. desti.*
 id est, ad nullam utili-
 tatem, sed ad mortē
 reseruos, Quid per
 hoc viderur? quia ad
 spectaculum nostrum
 quasi ad monstrū con-
 uenit: per quod ma-
 gis probamur amici
 Dei. Vel, ideo debere-
 tis nobiscū regnare,
 quia puto, & certus sum
 quod nos sumus similes
 nouissimis Eliæ & E-
 noch in tribulationi-
 bus.

a Quis enim te t discernit? t Quid autem habes, quod non
 accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acce-
 peris? Iam saturati estis, iā diuites facti estis. Sine nobis t re-
 gnatis, & utinā regnetis, ut & nos vobiscum regnemus Pu-
 to enim quod Deus nos apostolos nouissimos ostendit tan-
 quam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mun-
 do, & angelis & hominibus. Nos stulti propter Christū, vos
 autem prudentes t in Christo. Nos t infirmi, vos autem for-
 tes. Vos t nobiles, nos autem t ignobiles Vsq̄ in hanc hō-
 ram & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cedi-
 mur, & t instabiles sumus, & laboramus operātes manibus
 nostris. Maledicimur, & benedicimur, persequunt onem pa-

a perditis nisi Deus. **a** Quod si dicis, fides tua, vel oratio, vel
 iustitia, iterum interrogo. Q: ha. quod non acce-
 A Deo. In te vel illis.
b Sed vos. **c** Quasi vt & alios saturare potestis. **f** Ironia.
c Pleni. **d** Spiritu sancto. **e** Sic putabant gloriantes de pseudo apostolis. **h** Regis vos.
a Vere. Et his pie optar. **b** Ita. **c** Vos sequamur cum nos sequi dedi-
 gnemini, quos quidem sequi deberetis, quia nos reuera regnamus, sed timeo ne sine nobis.
a Viliissimos vel similes Eliæ & Enoch.

a Vel bonis ut confortent, vel malis ut inulrent.
b Et. **c** Inrepatio cum ironia. Q: quod totum e contra est.

a Persecutionem mutamus loca. **b** Fugiamur, ne plures doceamus. **c** Quia nemo dat.
b Scilicet, pro nobis necessarijs.

a Pro persecutione mutamus loca. **b** Fugiamur, ne plures doceamus. **c** Quia nemo dat.
b Scilicet, pro nobis necessarijs.

a Hortando alios ad bonum. **b** Tormenta.

sunt dextera & sinistra: sed nec illa eleuant, nec ista fran-
 gunt.

i *Propter Christum.* Cuius crucem prædicamus, quod vos ta-
 centes videmini in Christo prudentes.

k * *Nos infirmi.* Haymo. Hæc omnia per contrarium in-
 telligi debent, & ironice proferenda sunt: quoniam quod
 vñ denegare, hoc affirmat: & hoc denegat quod affirmare
 videtur. q. d. nos prudentes vos stulti. nos fortes qui aduersa
 huius mundi sustinemus pro Christo: vos infirmi qui talia
 & similia non audetis sustinere, nos nobiles de genere pa-
 triarcharum descendentes vos ignobiles, id est, sine nomi-
 ne dignitatis de genere gentilium idola colentium.

l *Esurimus.* Ambr. Veritatem prædicantes, gratiam non
 habent apud homines.

* *Oecumenius.* Ad eos, qui delitijs affluebant, dicitur,
 colaphis cædimur: ad eos, qui intumescabant, incertis va-
 gamur sedibus, hoc est ob persecutionem, certum non ha-
 bebamus consistendi locum.

m *Maledicimur & benedicimur.* * Hieronymus. Rogamus
 Deum pro his qui nos blasphemant.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quis enim te dis.* id est, facit te eleuari super alios per super-
 biam. Et si dicatur hoc est propter aliquam gratiam specia-
 lem scientiæ vel facundiæ: hoc excludit.
- 2 *Quid autem ha.* q. d. nihil. quia totum est à Deo. ideo con-
 cludit.
- 3 *Quid gloriaris. &c.* q. d. Non est occasio superbiendi, sed
 magis humiliandi. vnde dicit Greg. homel. 31. Tanto esse
 humilior & ad seruendum Deo promptior quisque debet
 ex munere, quanto obligatiorem se esse conspiciat in red-
 denda ratione. ideo subditur.
- 4 *Iam saturati estis, &c.* id est, repleti doctrina fidei. Ironice
 sequitur vt ostendat præsumptionem eorum derisibilem.
- 5 *Iam di. sa. e.* in charismatibus spiritualibus.
- 6 *Sine.* id est, in statu perfectionis estis secundum æstima-
 tionem vestram.
- 7 *Et utinam regnetis, &c.* secundum veritatem. hoc autem
 dicit, vt ostendat se charitatiue eos arguere.
- 8 *Puto, &c.* Hic assignat causam quare contemnebantur
 apostoli veri, scilicet propter miseras quas sustinebant in
 præsentia de bonis temporalibus non curantes. ideo dicit.
Puto enim. id est, putare me cogitis, hanc esse vestram æsti-
 mationem.
- 9 *Quod Deus nos apostolos. abiectos.*

- 10 *Ostendit tanquam. morti, &c.* id est, morte dignos secun-
 dum hominum iudicium. ideo subditur.
- 11 *Quia spe. fa. su.* Ad videndum enim occisionem & per-
 secutionem fidelium in primitiua ecclesia conueniebant
 multi diuersimodè tamen moti. quia mundani homines ve-
 niebant ad contemnendum eos & persequendum. ideo di-
 cit; *Mundo.* Angeli etiam aliquando apparebant ad eos con-
 folandum & roborandum. ideo dicit. *Et angelis.* & aliq̄ per
 sonæ deuotæ conueniebant ad compatiendum, exemplum
 patientiæ accipiendum. de quibus subditur. *Et homini.* Et
 quia pro talibus apostoli veri contemnebantur, vt dictum
 est, ideo subdit Apostolus.
- 12 *Nos stulti pro.* Im reputationem vestram & infidelium.
- 13 *Vsq̄ in.* id est, continue à tempore receptionis fidei
 catholice vsque ad præsens.
- 14 *Es. etsi.* veritatem enim prædicantes & vitia arguentes
 incurrebant odium humanum & sic patiebantur multipli-
 cem defectum & etiam insultum.
- 15 *Et insta.* id est, non habentes domicilium stabile.
- 16 *Et la. ope.* sicut dicitur de Paulo Act. 18. Aliquando enim
 hoc faciebant, quia non inueniebant qui darent eis necessa-
 ria vitæ: Et aliquando ne grauarent fideles, & aliquando
 ad Iandum fidelibus exemplum vitandi ocium, vt habetur
 2. Thesalon. 3.
- 17 *Maledicimur & b.* secundum doctrinam Christi.

A *Tanquam purgamenta.* Per hæc omnia probamur in Christo prudentes & fortes.
B *Falsi sumus omnium.* Haymo, id est, despectissimi & vilissimi omnium. peripsema est proprie limatura, & rasura eris aut alicuius, vel purgamentum pomi, siue quisquiliæ domus.
C *Non ut confundam vos.*

Asperabladis mitigat ut salutaris medicus. ** Chrysostomus.*
 Quod verbis facit, id non fecisse testatur, vel fecisse potius non tamen prano animo & odio. Nam & optima ea medicina est, quæ quispiam loquitur, animi sui excusationem afferens. Si quidem tacere non poterat ita dum in mediati permâssent. Si dixisset autem, & vulnus, quod infixerat non curasset, acer bû & durum fuisset. Itaq; diligētius quod dixerat, excusit.
d *Pædagogorum.* Dum pædagogos nominat, pueros significat.
** Haym.* Pædagogi dicuntur, quod pedibus agant, i. ducunt, siue ducant pueros, idem sunt & pedissequi. Pater prius generat filium, postmodum viro pædago committit ad instruendum: & cum multos possit habere pædagogos, non tñ nisi unum patrem. Sic Paulus per prædicationem genuerat Christo Corinthios. sed post discessum eius, acceperat multos pædagogos, non solû bonos, sed etiã multos, pseudo videlicet apostolos: Quapropter dicit ipse: Licet, multos magistros & doctores habeant, tñ non possunt habere plures patres, videlicet nisi illum qui primû eis fidem prædicauit.
c *Per euangelium.* Addidit per euangelium, ne ipsius putaret esse quod Dei est. ait. n. dominus in euangelio: Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus est. n. pater Deus, non ut hoc nomen ceteris tollatur, sed ne gratia Dei qua in æternam vitam generamur, naturæ vel potestati, vel etiam sanctitati cuiusquam hominis tribuatur.

*** Chryf.** In Christo Iesu non in meipso hoc cogito. Rursum eos qui in seipsis gloriantur quod docti sunt tangit. Vos (inquit) signaculum mei apostolatus: & rursum ego plantati.
a *Fatientez.* **b** *Q. magi, malefici.* **c** *Deum pro illis vel eos ne blasphemant nos.*
a *timur, & sustinemus.* Blasphemamur, & obsecramus. Tanquam **1**
a *De quibus mundus inquinetur & abiectus purgetur.* **b** *Reputati.* **c** *Purgamentum ferri vel pomi, & quidquid de qualibet materia ut purgator reddatur, abicitur.*
b *purgamenta huius mundi facti sumus, omnium t peripsema* **2**
a *Continue, vsque ad hoc tempus.* **b** *Et si dixerit vos infla. Sc. Non.* **c** *Id e. erubescitiam factam vobis*
c *usq; adhuc t non ut confundam vos hæc scribo, sed ut fi-* **3**
a *Pro quibus tot passus sum.* **b** *Filij. Nam ego pater.*
d *lios meos charissimos moneo, Nam si t decem milia pæda-* **5**
a *Eruditorum qui non genuerint.* **Tantum. **b** *Qui genuissent.*
gogorum habeatis in Christo sed non multos patres. Nam
a *In fide Christi, non in me.* **b** *Tantum.* **c** *Quia genui ergo ex debito Ro.*
e *in Christo Iesu per euangelium ego vos genui t Rogo ergo*
a *Non pseudo.* **b** *Ut imitemini me.*
vos fratres, imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ideo **6**
a *Per hunc creditur missa epistola.* **In fide. **Bene agendo.
missi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus & fi- **7**
In prædicatione. **a *In iuentiones meas.* **b** *Et ideo tenendz.*
delis in domino, qui t vos commonefaciat vras meas quæ **8**
a *Ego.* **b** *Terrarum.* **c** *Et ideo autendz.*
h *sunt in Chro Iesu, sicut vbique in omni ecclesia doceo: Tan-*
Opus erat, mitti, quia. **a *De philosophis, quorum terrena gloriantur sapientia.*
quam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Ve- **9**
a *Post commonit onem promittit se ire ad illos.* **b** *Nisi culpa vestra impeditur.* **Probabo.
nam autem cito ad vos, si dominus voluerit: & cognoscam
Humanæ sapientiz. **a *Superbia alta sapiendi ceteros iudicandi.* **b** *In fide & bona operatione.*
non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. t Non **10**
a *Quædo non queram sermonem, quia.* **b** *Causi regni Dei.* **c** *Non sermo humanæ sapien-*
enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. quid vultis? **11**
tiz, sed vrtus est causa regni Dei. **d *Verè veniam sed. Quid horum.*
in virgâ veniã ad vos, an in charitate & spû mansuetudinis? **14**
a *Correctionis, vbi & si sit, non tamen videtur esse charitas* **b** *In manifesta dilectione, vt bona*
suppleam. **vt parcam peccatis.******************

taui. Non dixit ego vobis verbum annunciau. sed genui & quo naturalis note videtur. Siquidem vnus conatus est, vt. s. suum in illos amorem ostenderet. Illi namque a me accipientes adduxerunt vos. Quod autem fideles sitis a me perfectum est. **f** ** Rogo vos fratres.* Hiero. Bonorum filiorum est in omnibus bonos imitari parentes.

g *Ideo missi ad vos Timothe.* ** Chrysostom.* Considera ex his verbis generosum Pauli animum qui igne calidior est atque agilior. Volebat namque omnibus auxilio esse, & maxime tantopere laborantibus, & seditionis Corinthijs. Quippe qui plane norat, quantum discipulis utilitatis afferret præsentia sua, quantum autem absentia detrimenti: & illud quidem in epistola ad Philipenses significauit, quum inquit, non in præsentia mea tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutem operamini. Hoc autem in hac ostendit epistola, dicens, Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam, veniam tamen. Festinabat igitur & deliderabat ad esse ipse. Quod quum adhuc sibi non liceret, præsentia sua promissione eos dirigit. Neq; hoc duntaxat dicit, sed suum mittit discipulum, ideo inquit missi ad vos Timotheum.
h *Tanquam non venturus sim ad vos.* ** August.* Iam apparet hic enim loqui de vindicta, quia virgam noat. Nannquid tamen & virga sine charitate est? Sed quod sequitur spiritus mansuetudinis, admonet intelligi, quia & virga charitatem hæt. Sed aliud est charitas seueritatis, aliud charitas mansuetudinis. Vna quidem charitas est, sed diuersa in diuersis operat.
i *Si do. vo.* Ideo dicit, vt ostenderet, quod si non iret, Deum noluisse, causa vtique indignitatis illorum.
K *In iur.* Aug. Terroris verba infert, vt inflati humiliarent, & se præpararent ad recipiendum eum. Abiit autem, vt pij filij dicerent: Si in virga venturus es, noli venire. Melius enim est, erudiri in virga patris, q̄ perire in blâdimento predonis.

9 *Tan. &c. sic infl. cõtendentes adinuicẽ. vt supra declaratũ est.*
10 *Si dominus voluerit.* hoc addit, quia voluntas diuina est in omnibus præsupponenda.
11 *Et cognosc. non.* i. sermonẽ rhetoricum, de quo gloriantur.
12 *Sed virt.* in operibus virtuosis & miraculosis. *Q.* In his quidem sunt impotentes: cui tamen prædicatio euangelij per talia deberet confirmari, vt habetur Mar. vi. d. *Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* ideo subditur. *Non enim in sermone.*
13 *Quid vultis in vir. i. ad vos corrigendos cum flagello, si inueno vos rebelles.* Habebat enim Apostolus potestatem tradendi tales Sathanæ cruciandos corporaliter ad eorum correctionem, vt habetur infra. capit. sequen.
14 *An in charitate, &c.* si inueno vos humiles & emendatos saltẽ in parte, per hoc aut quod dicit hic. *An in charit.* nõ excludit charitas a correctione Apostoli siẽda cũ flagello, quia si flagellaret, charitatiue faceret, sed dicit ad designandum, q̄ correptus actu per flagellum, non ita sentit dulcedinem charitatis illius qui corrigit, sicut sentiret si per verba consolatoria hoc faceret. tamen transeunte flagello bene postea cognoscitur charitas flagellantis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Blasph.* orando pro blasphemantibus nos, secundum dictum Saluatoris Mat. 5. g. Orate pro persequẽtib; & caluniãtib; vos.
2 *Tanquam pur.* id est, immunditiz inficientes mundum quæ sunt amouendæ. Iudæi enim & Gentiles dicebant mundum infici per vitam & doctrinam apostolorum. & per consequens ipsum debere purgari per mortem eorum.
3 *Omnium peripsema.* *περίψμα* id est opertura pomi, aperi quod est circum, & psema quod est figura. Reputabantur enim apostoli remouendi ab hominibus, sicut opertura a fructu.
4 *Non ut confun.* Hic consequenter inuistit Corinthiorum correctioni. Et primo simplici verbo dicens: *Non ut confundam vos.* i. non quro. confusionem vestram, sed emendationem vestram, quia reputo vos.
5 *Filius meos chari* quia fundamentum fidei eis annunciauit. Alij vero instruxerunt eos de quibusdam minoribus. propter quod vocat eos pædagogos, se autem patrem eorum. ideo subdit.
6 *Rogo ergo vos fratres, imitatores mei esto.* *&c.* sicut boni filij.
7 *Sicut & ego Chri.* cui obtempero sicut vero patri. Secundo corrigit eos nuntio ad hoc idoneo, d.
8 *Ideo missi.* & patet littera. Tertio flagello cõminationis dicens.

9 *Tan. &c. sic infl. cõtendentes adinuicẽ. vt supra declaratũ est.*
10 *Si dominus voluerit.* hoc addit, quia voluntas diuina est in omnibus præsupponenda.
11 *Et cognosc. non.* i. sermonẽ rhetoricum, de quo gloriantur.
12 *Sed virt.* in operibus virtuosis & miraculosis. *Q.* In his quidem sunt impotentes: cui tamen prædicatio euangelij per talia deberet confirmari, vt habetur Mar. vi. d. *Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* ideo subditur. *Non enim in sermone.*
13 *Quid vultis in vir. i. ad vos corrigendos cum flagello, si inueno vos rebelles.* Habebat enim Apostolus potestatem tradendi tales Sathanæ cruciandos corporaliter ad eorum correctionem, vt habetur infra. capit. sequen.
14 *An in charitate, &c.* si inueno vos humiles & emendatos saltẽ in parte, per hoc aut quod dicit hic. *An in charit.* nõ excludit charitas a correctione Apostoli siẽda cũ flagello, quia si flagellaret, charitatiue faceret, sed dicit ad designandum, q̄ correptus actu per flagellum, non ita sentit dulcedinem charitatis illius qui corrigit, sicut sentiret si per verba consolatoria hoc faceret. tamen transeunte flagello bene postea cognoscitur charitas flagellantis.

ADDITIO I.

In cap. 4. vbi dicit in Postil. Hoc autem fratres transfigurauit in me. Quod

Quod dicit hic. Hoc autem fratres transfigurauit in me. Quod dicitur conformiter ad glo. Dixerat enim Apostolus nõ esse gloriosum. Tom. 6. h 2 dum

iectamen-
 q. r. e. sic
 m. v. l. e. a.
 m. m.
 numeros
 pagos.
 A horro.
 Ene. 5. a.
 h. 3. d.
 h. 1. a.
 R.
 vois in me
 dam redu
 di. c. om-
 uim.
 pa. i. dist.
 u. magna
 uilas.
 h. 13. a
 ustin. ex
 ad. 77.

Lib. 7. contra
 epist. parme.
 cap. 1.

CAP.

Adum in ministris, a quibus fuerunt edocti. Sed transfiguravit, i. propatuit figuram in se & Apollo, alios non nominando singula tim. ne maior nasceretur materia discordiæ. Nemo enim audire nomen suum in rixa contentus est tacere, sed tacito nomine audiens

diens de se alii quod dictum quandoque dissimulat, & hoc Apostolus fecit ad instructionem Corinthiorum. ideo dicit, Propter vos, ut in vobis discatis non gloriari. Supra quam scriptura est, scilicet Hier. 9. ubi habetur: quod nullus gloriatur in sapientia sua, nec fortitudine, &c. sed in domino, &c.

C A P. V.

Omnino auditur. Incipit de fornicatione, & redarguit illum fornicatorem qui vxorē patris tenebat, & eos qui eū tolerabant. Erant n. & ipsi cōparticipes dum pateretur reū tam ingentis peccati secum incorruptū conuenire. Nō solū ergo illū reum mortis, sed etiam inherentes illi nō immines a crimine demōstrant. **B** Occumen. Communem facit omnibus accusationem, ne segnes reddant, tanquam alieni a delicto. Inter vos qui fideles estis, tantaq; accepistis beneficia. **b** *Ut vxor. pa.* Ambr. Publicè noueram suam loco vxoris habebat, nec aliqua tergiuersatione poterat regi crimen. Et huius causa de fornicatione incipit, postea monebit de omni carnali videlicet, & spirituali. **c** *Inflati estis.* vento superbiæ, quæ pellit misericordiā. quia si vnum membrorum patitur, compatiuntur & cetera. *** Sedulus.** Quia vana scientia inflamini, & curam de his quæ pereunt non habetis aut ut corrigantur, aut ab ecclesia separentur. **d** *In nō.do.* Hoc modo iudicauit, ut vos congregati in vnum sine aliqua dissensione, quibus mea auctoritas & virtus Christi cooperabitur, tradatis huiusmodi Sathanæ. **e** *Trade. hu.* Hanc p̄tatem dicitur habuisse, ut dum aliquem a stultitia nō posset amouere, diabolo eum vexandū traderet.

Mnino auditur iter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec iter gētes, ita vt vxorē patris sui aliquis hēat. Et vos inflati estis, & non magis luctū habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.

† Ego quidem absens corpore p̄sēns aut sp̄ritu, iam iudicauit tanquā p̄sēns eum qui sic operatus est, in nōmine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo sp̄ritu, cum virtute domini nostri Iesu Christi tradere huiusmodi sathanæ in interitum carnis, ut sp̄ritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Nōn est bona gloriatio vestra. Nescitis

ret, quousq; p̄niam profitens a malo desisteret. Vel, tradere Sathanæ, est ab ecclesia expellere, ad monitionem ab illo suspendere, libetū illi facere ire in interitum carnis, i. facere secundum hoc quod expetit caro eius in interitum illum ducens: Non aut hoc amaritudine odij, sed ea intentione, vt repulsiō hęc ad reuocandū illū valeat in die domini, id est, si quando illius cor visitet dñs, si quando illi dominus luceat in corde. *** Ambros.** Nec solum in baptisate, sed et in penitētia, sit carnis iteritus ad profectū sp̄ritus sicut apostolica docemur autoritate, dicēte Paulo, Iudicauit vt p̄sēns, eū qui sic operatus est, tradere huiusmodi sathanæ in interitū carnis. **f** *Ut sp̄ritus sal.* August. Sic Apostolus non crudeliter, sed amabiliter Sathanæ tradit. Sic Moyses i cultores idolorū paucos quidē iudicauit in p̄sēns terrenis, in posterū disciplinā faciens. Sic & Elias & alij boni, quia sic & metus alius incutitur, & ipsis peccatum minuitur. vnde hoc exemplum Elic non reprehendit Ch̄s in discipulis suis, sed quia odio & nō amore correctionis desiderabant vindictā ignis in eos quibus hospitium nō p̄buerunt, sic & Petrus in Anania & vxore eius vindicasse legitur. vel tradit, vt sp̄ritus sanctus quo contaminati nudantur, saluus sit eis non amissus in die iudicij. **g** *Non est bona gloriatio vestra.* *** Theoph.** Ostēdit hoc loco

† 24 q. 1. c. au diuinus. Si in quibus.

C A P. V.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Diuisio.

Omnino auditur. Postq; Apostolus instruxit Corinthios de baptisate, per quē fit regeneratio sp̄ualis: hic cōsequēter intrant eos de m̄rimonio, per quē fit debite ḡnatio carnalis. Et diuidit in duas. quia primo vitii cōtrariū arguit, scđo de m̄rimonio intrant. **c. 7.** Prima in duas. Primo arguit vitii fornicationis. scđo q̄dā alia vitia quæ erāt in eis cap. seq. Prima adhuc in duas: quia primo sicut propositū, scđo, remouet dubiū, ibi. *Scripti vobis.* Prima adhuc in tres, quia primo arguit culpā, scđo p̄dicit penā, ibi. *Ego quia.* tertio reprehendit culpæ radicē, ibi: *Non est bona gloriatio.* Circa primū sciēdū q̄ in p̄posito duplex erat culpa. Vna particularis cuiusdā fornicatoris ignominiosi. & hoc est q̄d d̄r. *Oino audi.* &c. Et dicit oino: quia hoc erat publicū. & talis fornicatio erat tā horrēda, q̄ nec inter gētes reputata fuit licita, licet fornicationē simplicē licitā reputarēt: & quæ sit illa subdit. **2** *Ita vt vx.* quod a principio mundi fuit exclusum, tanquam illicitum, pp̄ enim reuerentiā naturalem quæ dēt haberi ad patrem & matrem, istæ duæ personæ a matrimonio semper fuerūt exclusæ, tanquam de dictamine iuris naturalis. Vnde quædam animalia talem concubitū abhorrent. Sicut d̄r de quodam elephante, qui adductus ad matrem, vt per coitum eius cum ea haberetur fetus: talem coitum oino renuit, postea vero reductus ad matrem, vt opertam pallio in parte anteriori: coiuit cum ea: quam postea discoopertam cog noscens interfecit ductorem suum. Est autem elephas inter alia animalia multum disciplinabile: vt dicit Philotophus in lib. de animalibus. Erat autem circa hoc alia culpa communis scilicet illorum, qui debebant hoc corrigere & negligebant. & quantum ad hoc subditur. **3** *Et vos in.* &c. ex contentione enim quæ habebant inter se, hęc correctionē sicut

sicut & alia charitatis opera facere negligebant. ideo subditur. **4** *Et non magis.* de peccato fratris tollendo, & ad eius correctionem procedendo. ideo subditur. **5** *Ut tol.* &c. per excommunicationem eius, qui hoc opus fecit, ne participes ipsius culpæ sitis. **6** *Ego qui.* Hic consequenter determinat dicti fornicatoris punitionem. di. *Ego quidem* habens auctoritatem a dño super vos. **7** *Absens corpore,* &c. i. charitatis affectu. Vel quia sp̄ritu sciebat quæ agebantur. inter Corinthios, ac si p̄sēns esset. Sicut Elifæus vidit Giezi accipientem munera a Naaman. **4. Reg. 5.** **8** *Iam iudicauit vt p̄x.* modo dicto. **9** *Eum qui sic opera.* accipiēdo vxorem patris sui. **10** *Et nō.do.* Tum quia omnis congregatio fidelium est fienda in nomine Christi. Tum quia crimina publica quale istud erat, debent in publico puniri. **11** *In meo sp̄i.* quia notum erat modo p̄dicto. **12** *Trade.* Sicut. n. apostoli a dño habebant potestatem eijciendi dæmones de corporibus obsessis, ita habebāt potestatem tradēdi eos dæmonibus affligēdos pro enormibus peccatis: sic & in primitiua ecclesia affligēbantur excommunicati, ideo subditur. **13** *In interitum carnis.* id est, eius afflictionem, vt sic peniteat p̄ona docente culpam. **14** *Ut sp̄ritus saluus sit,* &c. id est anima saluetur. **15** *In die domini,* id est, in diem mortis vel iudicij extremi. pro eodem enim die accipiuntur, qui qualis quis inuenitur in morte, talis in iudicio p̄sēntabitur. **16** *Non est.* Hic consequenter arguit culpæ radicem, scilicet contentionem, quam habebant adinuicem: per quam correctionem negligebant: & sic non solum peccanti, sed etiam alijs imminēbat periculum infectionis, ideo dicit. *Nō est b.* Ex hoc enim q̄ nimis gloriabantur de aliquibus ministris alios contemnendo, procedebat inter eos contentio, correctionis omissio, & per consequens periculum infectionis in alijs, ideo subditur.

Quia

Corinthios nihil permisisse adulterium hunc penitete, quia huius sapientiam gloriæ ducerent. Erat enim is apud eos habitus è sapientibus vnus.

a *To. m.* Participes erant, dum paterentur reum. Sed si quis potestatem non habet, quem scit reum abijcere vel probare nõ valet, immunis est. Et iudicis non est sine accusatore damnare, vt nec Christus Iudam abiecit.

* Athan. Quid est quod dicit: Paululum fermenti, totam massam fermentat? Hoc propter malos & peruersos homines dicit quemadmodum vetus fermentum, exiguum quidem est, multum autem farinae fermentari fecit: Ad eundem modum malus homo qui in se nutrit malitiam impertit etiam alijs, & sic scandalum multos que lædit. Propterea dicit: *Expurgate vetus fermentum vt noni sitis.* Hoc est. Expellite malum & prauum ex vobis: aut vos ab ipso recedite: quandoquidem omnis malitia inquinat hominem: Etenim qualis est ille cum quo conuersaris, talem te quoque reddet.

b *Consp.* est farina per aquam conglutinata sine fermento. id est, azyma. vult ergo vt isti sint vnium quid per dilectione puri à corruptione peccati, nouum hominem induti, sicut in baptismo sunt facti. Zyma Græce, fermentum Latine.

c *Pascha.* Nõ sicut quidam æstimant Græcum nomen est, sed Hebræum. Oportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam vtrarumq; linguarum congruentia. Quia enim pati Græce paschin dicitur. ideo Pascha passio putatur esse. In Hebræa uero lingua Pascha transitus dicitur, quia tunc primum Pascha celebrauit populus Dei quãdo ex Aegypto fugientes mare rubrum transierunt. Nunc vero figura illa prophetica completa est, cum sicut ovis ad immolandũ ductus est Christus, cuius sanguine illinitis postibus nostris, i. frontibus crucis signo signatis, à perditione huius seculi tãquam à captiuitate Aegyptiaca liberamur & saluberrimam transitum agimus, cum à diabolo transimus ad Christum.

Amb. Pascha immolatio est, non transitus, sicut quibusdã vñ. prius enim Pascha & sic transitus: quia ante exemplum est

est Saluatoris, & sic salus.

August. Ipse est finis noster. In illum est transitus noster, Innouatio est vitæ nostræ, & est quidam transitus de morte ad vitam, qui fuit primo per fidem, vt in spe gaudeamus, & in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior homo noster corumpitur, sed iterior renouatur de die in diem. Propter ipsum initiũ nouæ vitæ, propter nouum hominem, quẽ iubemur induere, & exuere veterem, ex purgantes vetus fermentum, vt simus eõ

D Epi ad Iauuatum.

a *Consensus huius peccati, vel ille vnus for. alios exemplo.* b *Omnes contrahunt, qui cum possint arguere, dissimulant.*

a *quia modicum fermentum totam t massam corrumpit? Ex*

a *Quia corrumpit, ergo Eijciendo illum qui corrumpit, qui est membrum veteris hominis & acidus.* b *Perseueretis* c *Innouari virtutibus sine corruptione peccati.*

b *purgate + vetus fermentũ, vt sitis noua conspersio, sicut est is*

a *Facti in baptismo.* b *Ideo puri.* c *Per quem transire habemus de hoc mundo ad promissam patriam.* d *Quem edere debemus.*

c *+ azymi. Etenim paschã nrm * immolatus est Christus. + Ita*

a *Quia aliter non transiremus.* b *Corruptione veteri.* c *Per partes.*

que t epulemur non in fermento veteri, neque in fermento

a *In alium.* b *In se.* c *In sinceritate à vitijs, & in veritate bonorum operum, quæ per azymos signantur.* d *A vitijs.* e *Bonorum operum.*

e *malitiæ & nequitia, sed in azymis sinceritatis & veritatis.*

a *Modo monent vos ab hoc purgare, sed & sine hac admonitione debueratis, quia iam in alia epistola scripsi.* b *Sic prius illi intellexerunt.*

f *Scripti vobis in epistola, ne cõmiscemini fornicarijs. + Non*

a *Id est, Gentilibus.* b *Hæc etiam in illa epistola prohibuerat, quæ modo debent obseruare.* c *Sed non Gentilibus.*

vtique fornicarijs huius mudi, aut auaris, aut rapacibus, aut

a *Si præcepissem Gentilibus non commiseri, necesse esset de mundana conuersatione vos exire, cum vbique tales.*

g *idolis seruietibus. Alioquin debueratis iã de hoc mudo exif-*

a *Quia de illis, ergo. Nunc in hoc præfenti apparet, quod.* b *Fornicarijs.*

h *se. Nũc aut scripsi vobis, nõ cõmisceri. Si is qui frater nomi-*

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

noster corumpitur, sed iterior renouatur de die in diem. Propter ipsum initiũ nouæ vitæ, propter nouum hominem, quẽ iubemur induere, & exuere veterem, ex purgantes vetus fermentum, vt simus eõ

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quia mo. &c.* Circa quod sciendum, quod in fermento duo sunt, scilicet, sapor virtualiter in quantum reddit panem sapidum, & sic doctrina euangelica comparatur fermento. Mat. 8. c. Aliud est corruptio, & sic comparatur peccato & hoc modo accipitur hic: quia ex vno peccatore alij inficiuntur. ideo subditur.
- 2 *Expurgate vetus. &c.* per aspersionem aquæ baptismalis.
- 3 *Sicut estis, &c.* id est, esse debetis.
- 4 *Azymi.* id est, sine fermento peccati. Quod declarat per figuram ve. Test. di.
- 5 *Etenim, &c.* Agnus cum paschalis, de quo dicitur Exo. 7. a. figura fuit immolationis Christi, per quem liberati sumus à demonis potestate. sicut filij Israel per sanguinẽ agni paschalis ab angelo deuastante. Carnes autem illius agni cum azymis panibus comedebantur, quibus septem diebus filij Israel vtebantur. Et per hoc significabatur, quod vita populi Christiani debet esse sine fermento mortalis peccati: ideo subditur.
- 6 *Itaque epu.* Id est vitam præsentem transeamus.
- 7 *Non inf.* id est, in peccato, quod animam in ueterascere facit spiritualiter.
- 8 *Neque in fer.* Per hoc intelligitur peccatum ex certa malitia, & a proposito factum. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex habitu acquisito ex actibus malis, quod intelligitur per fermentum malitiæ. vnde dicitur Prou. 2. c. *Qui lætantur cum malese. & exultant in re. pessimis.* Signum enim habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethic. Alio modo ex corruptione naturæ, si-

cut aliqui ex malitia complexionis inclinantur ad aliqua, quæ secundum se sunt horrenda, vt effusio sanguinis humani, vitium contra naturam maxime cum bestijs: & hoc vocatur hic fermentum nequitia.

- 9 *Sed in azy.* quantum ad puritatem affectus.
- 10 *Et veri.* quantum ad puritatem intellectus.
- 11 *Scripti vo.* Hic consequenter Apostolus remouet quoddã dubium: Scripsit enim Corinthijs in quadam epistola quæ in Canone non habetur, quod nõ commiscerentur fornicarijs: circa quod plures dubitabant credentes, quod intelligeret tantum de fornicatione spirituali quæ est idololatria: ideo Apostolus hoc remouet ostendens, quod intellexit de omnibus criminosis generaliter ne inficerentur, ex eorum societate. & hoc est quod dicit: *Scri. vo. in e.* alia ab ista.
- 12 *Ne commi.* id est cum criminosis generaliter qui fornicantur à Deo propter quod subditur.
- 13 *Non vtique for.* qui communiter nominantur ribaldi.
- 14 *Au: ra.* qui per vlturam & alias malitias exquisitas subtrahunt bona aliorum, vnde dicitur auarus quasi audis æris.
- 15 *Aut rapa.* qui bona aliorum accipiunt per violentiam. Et per ista intelliguntur alia crimina, quæ non sunt hic expressa.
- 16 *Alioquin debu.* q. d. melius esset vobis mori, quam commuicare talium operibus malignis.
- 17 *Nunc autem scri.* q. d. sic intelligendum est dictum meum generaliter. Et applicat magis in specie de separatione à talibus criminosis dicens.
- 18 *Si is qui.* i. Christianus: ita quod hic accipit fraternitas reli-

f festum celebremus.

lib. 2. contra F. u. Manic. cap. 3. 2.

E

lib. 2. adue. Iouinianum.

August lib. de penitentia.

F

luit intelligi Apostolus: quæ sit in quemquam eum sententia, & ordine iudicatio, atq; integritate profertur. Nã si quelibet notatio fulticit, multi damnandi sunt innocentes, quia sepe falso in quoquã crimina nominantur. Quibus verbis, ostendit satis non temere, & quolibet mō, sed per iudicium auferendos esse malos ab ecclesiarum comunione, aut si per iudicium auferri non possunt, tollerentur potius, ne per uerse malos emendo quisque ab ecclesia discedens, eos quos fugere videtur mittat ad gehennam. Vel, qui foris, id est publicatur fornicator, &c.

& illos aliter alloquimur tanquam infirmos: blandiendum est illis ut audiant veritatem. In vobis secunda putredo est. c. Ma. id est, fornicatorem illum, quod sic intelligi Græca dictio cogit, vel consensum.

† 1. q. i. cap. si quis inquit in pria. † 17. diuor. co. gaudemus. † 4. dist. cap. se. illud. † Etiam auferre istum qui malus est. Ser. de ver. Euanglij.

a Et si non sit. b In his omnibus notat eos. c Nominabilis. natur inter vos est fornicator aut auarus aut idolis feruiens, 1
Id est, detraitor. Vfu. a Et alijs similibus. b Nedom orate. 2
a aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, † cum huiusmodi nec 3
De his dico. a Extra ecclesiam. 4
b cibum sumere. † Quid enim † mihi de his qui foris sunt iudicare? 5
a His blandiendum. sed. b In his putredo refecanda. 6
c Nonne de his qui intus sunt, vos iudicatis? Nã eos qui 7
a Non nobis commisit. b Et quia iubeo non commiseri tilibus. Ideo. 8
c Hominem. d Qui in se inquinant. e Iidem facti. 9
foris sunt, Deus iudicabit. † Auferte malum ex vobis ipsis. 10

a Nec di. Ut erubescens corrigatur. b Quid enim mihi de his. * Aug. fratres ad vos pertinet, vobis dicere: ad nos pertinet, Christianis loqui. Quid. n. mihi?

cat: vbi sine ambiguitate scriptum est, ut intelligatur hunc malum, non hoc malum.

NICOLAUS DE LYRA.

gionis. Aliqui libri hñc Supernominat, i. sup nomẽ personę hñt nomẽ religionis Christianę, & sic est eadem sententia. 1 Est fornicator. manifestus. 2 Aut male. i. blasphemus. 3 Aut ebri. i. ebrietate assuetus: osus. n. importat plenitudinẽ: vñ versus. Osus plena notat, bñdus similit, bilis aptat. 4 Cũ hu. & sic vere cõfundant, & emedent. 5 Quid. n. mihi. i. de infidelibus qui sunt extra ecclesiam numero & merito.

6 Iudic. q. d. ad me nõ pertinet, quia sunt extra forũ ecclesię. 7 Nome de his. i. intra ecclesiã. 8 Vos in. i. iudicare debetis eorũ vitia puniendo. 9 Nã eos. Hoc addit Apostolus ne ex hoc, q; infideles dñr hic exẽpti à iudicio ecclesię, crederent esse melioris cõditionis, qđ falsum est: quia per hoc nõ effugiũt Dei iudicium, quod est grauius. ideo cõcludit vltimus. 10 Auferte malũ. i. separate malos Christianos per communicationem, vt sic corrigantur p̄na decente culpam.

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in Postil. Quod declarat per figuram veteris Testam. dicens. Etenim Pasca nostrum. Per hñc figuram agni ipse hñs quam allegat Apostolus, satis ostendit q; legalia quæ à pseudo apostolis præcipiebantur obseruari, imperfecta erant nullius valoris respectu rei figuratæ per ea, sicut expurgate vetus fermẽtũ ad literã m-

tellectũ: & epulari i azymis nullius cõparationis est in rõne virtutis, respectu purgationis à peccato mortali, & trãscũdi vitã p̄sentẽ in azymis puritatis & veritatis, & sic de alijs cõtẽtis in hac figura in qua oĩa cõtẽta solũ literaliter intellecta modicę spiritualitatis & virtutis sunt respectu rerũ figuratarũ, & sic patet q; adueniente p̄fectione rei figuratę euacuari debet figura quam pseudo apostoli persuadebãt obseruari.

CAP. VI.

a **A**udet ali. Occasione huiusmodi iudicij incipit agere de iudicijs, in quibus multis modis peccabant, quod conrempntis fidelibus in fideles iudices adibant. vel stultos iudices constituebant, & litigabant, & fraudabant, & alia huiusmodi.

a Et cum debetis iudicare de his qui intus sunt. Vdẽt aliquis vestrum habens negociũ 1
a Fidelem. In fideles. 2
aduersus alterũ iudicari apud iniquos, 3
Potius. a Qui Deum rimentes iustitiam seruarent, & legum veritati salua charitate, & charitate: salua veritate iudicãdo deservirẽt. b Debent ne sancti de huiusmodi iudicarel 4
& non apud sanctos? An nescitis quomã sancti de hoc mũdo iudicabũt? Et sit in vobis iudicabit 5
a Qui in errore est, quia est & alius superior. b Autoritate & potestate. c Id est per vos. 6
mundus, indigni estis qui iudicetis de minimis? † Nescitis 7

* Occumen. Audet (inquit) quispiam huiusmodi rem operari, vt cum habet iudicari cum fratre non iudicetur sub sanctis, sed sub Græcis. b Mi. infideles, iniqui sunt fidelibus quocũque modo possunt, & leges diuinas aut omnino spernunt, aut propter opprimendos bonos falsa expositione interpretantur. c Quia exemplo fidei illorum perfidia huiusmodi damnabitur. * Theoph. Quoniã fideles, cum idiotæ essent, & legũ ignari, hãud quaquam, digni forsan viderentur, qui decernerent cãs, dignos hos & idoneos reddir, cũ sanctos hos nuncupat, tum ei quod de mundo cogniti sint asserit non tñ quod à concredentibus his iudicandi sint ceteri: dominus quippe est facturus iudicium: sed ad supplicia condemnandi. Hi namque

namque etsi cum ceteris sint passibilis nature participes, credi disse tamen inuenti sunt: Illi vero Christi fidem non excepiisse, nonne haberi huiusmodi incredentium fides pro infidelium damnatione debet. d * Et si in vob. Haymo. Si comparatione vestri damnabuntur seculares homi-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Audet ali. Postq; Apostolus redarguit Corinthios de fornicatione, & negligẽtia correctionis: hic cõsequẽter eos arguit de quibusdã alijs vitijs. Et diuidit in duas partes: qã primo facit propositũ. scđo reuertit ad increpandũ fornicationis vitũ, ibi: Corpus aut. Prima adhuc in duas, quia primo arguit eos de iudicijs corã quibus litigabãt, scđo de causis quas habebãt, ibi: Iã quidẽ. Circa primũ dicit. 1 Audet al. quis. q. d. Male facit, qui cunq; vestrũ hoc attẽtat. 2 Et non apud. i. Christianos. Apud eos. n. dẽt queri tale iudiciũ. per hoc. n. q; aliqui recurrebant ad iudices infideles, dabãt eis occasionẽ deprimẽdi pauperes fideles. per talẽ et̄ recurtum videbãt, q; inter Christianos nõ esset aliq; sullicieus ad talia iudicandũ: quod erat turpe & ignominiosum.

nes & mundi amatores, indigni estis, id est, indignos vos iudicatis vt de minimis iudicijs vel causis iudicetis, de equo videlicet ablato, & de aliquo furto subaudis, non estis indigni iudicare ea quæ mundi sunt. e Nescit. * August. Teneatur veritas ab ijs qui iudicantur hic. Iudicantur hic martyres, & ad iudicium perducuntur, qui non solum eos à quibus iudicati sunt, sed etiam angelos iudicabunt, aduersus quos eis erit colluctatio, etiam cum ab hominibus iudicari viderentur, nec separaret eos à Christo tribulatio, angustia, fames, nuditas, gladius. * Chrysostomus. Quidam hoc in loco inquirunt, sacerdotes significari, sed ablit de demonibus enim ei sermo est. De malis autem sacerdotibus tũc loquutus est cum inquit, Quoniam in vobis iudicabitur mundus.

3 An nesc. q. d. Scire debetis. 4 Quoniã sancti. id est, fideles perfecti. 5 De hoc. erunt enim assessores iudicis. Mat. 19. d. Sedebitis super sedes iudicantes, &c. 6 Et si in vob. id est, per vos. 7 Iudic. mun. per consequens multo magis digni estis iudicare hmõĩ temporalia negotia quæ sunt quædã minima respectiue. 8 Nescit. quia an. iudic. approbando sententiam iudicis de punitione malorum angelorum, & p̄miatione bonorum quantum ad p̄mium accidentale. Licet enim angeli mali & boni habuerint suum principale iudicium à principio mundi, tamen de hominibus quos ad malum incitauerunt mali, & ad bonum sancti, recipient p̄nam & p̄mium: & secundum hoc dicuntur etiã iudicandi à sanctis viris per approbationem sententię iudicis, & multo magis digni sunt homines iudicare p̄pter quod cõcludit.

A *Seculari. igitur. Quia dixerat Apostolus eos posse de his minoribus iudicare, determinat, qui ad huiusmodi negotia definienda sint constituendi, scilicet contempribiles qui sunt in ecclesia. Maiores enim spiritualibus intendere debent. Q. Et quia iudicare debetis. Igitur. Si secularia ha. iu. consti. adiv. qui sunt com. id est, aliquos sapientes, qui tamen sunt minoris meriti. Apostoli enim predicando circumcunctes talibus non vacabant.*

** Gregorius. Ac si aperte dicat. Qui minoris sunt meriti in ecclesia, & nullis magnorum donorum virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotiis iudicent, quatenus per quos magna nequeunt, bona minora suppleantur. Quos contempribiles nominat, & tamen sapientes vocat, cum dicit sic, non est sapiens inter vos quiquam, qui possit iudicare inter fratrem?*

Aug. Sapientes igitur qui in locis consistebant fideles, & sancti, non qui hac atque illac propter euangelium discurrebant, talium negotiorum examinatores esse voluit. A quibus excusare nos non possumus, & si velimus. Christum enim testem inuoco, quoniam malle per singulos dies certis horis aliquid manibus operari, & ceteras horas habere liberas ad legendum & orandum, vel ad agendum aliquid de diuinis literis: quam tumultuosissimas perplexitates causarum pati de negotiis secularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo praecidendis.

b Ad verec. Terrenas causas examinent, qui exteriorem rerum sapientiam perceperunt. Qui autem spiritualibus donis dotati sunt, terrenis non debent negotiis implicari: ut dum non coguntur inferiora bona disponere, valeant bonis superioribus deseruire. Cauendum est tamen, ut hi qui donis spiritualibus emicant, nequaquam proximorum infirmantium negotia funditus deserant: sed vel aliis quibus dignum est tractanda committant, vel per se gerant.

c Iam qui. Delictum est iudicium habere contra alterum. Sed ne excuses quod iuste hoc agas, quia iniuriam patris quam iudicij sententia a te vis remoueri, occurrit: quare non magis iniuriam accipitis? Vnde dominus: Qui abstulerit tua noli repetere. Et iterum

iterum, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & in iudicio tecum contendere, dimitte ei & pallium. Sed tamen hoc secundum veniam infirmis concedit Apostolus.

Aug. Perfectis igitur licet sua repetere simpliciter, id est sine causa, sine lite, sine iudicio: sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. Infirmis vero licet repetere sua mouendo causam ante iudicem, & iudicium habendo contra fratrem, sed non contentiosum, vel fraudulentum, nec apud infideles iudices.

** Ambr. Peccatum esse significat, quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit ut concordet sint quasi germani, maxime cum fides nostra paci studeat. Quamquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si graue fuerit, & quod contemni non possit, causam ad ecclesiam deferat, ne & damnum ad praesens & offensionem forte incurrat.*

*d Quare non magis. Tra. in psal. * August. faciens iudicium iniuriam accipientibus, vindicat iniuriam accipientes: facit illis iudicium. Qui bus? Qui accipiunt iniuriam, puniens omnes iniuriosos, si ergo fauebit iniuriam accipientibus & puniet iniuriosos, vide modo de quorum numero esse vis: vide, attende, utrum in eis velis esse qui iniuriam accipiunt, an in eis qui iniuriam faciunt. Statim enim procedit ad te vox apostolica & dicit tibi iam delictum est, &c.*

e Fratri. quos iurare deberetis, & sic regnum perditis, & peius, quia scientes.

f An nescitis. Nota quod toties repetit: Nescitis. quod me sequendo hoc scite deberetis: sed sequentes pseudo, stulti facti estis.

*g N. lue errare. * Hierony. Nolite errare putantes vobis solam fidem sufficere ad salutem: cum omne peccatum permanens, excludat a regno, sicut ad Galatas 1. cap. ait, manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, &c.*

h Sed sancti. August. Nota: sed repetitam coniunctionem non paruum pondus dare sententiae.

** Chrysol. Vehementi hoc reprehensione locutus est ac si dicat. Intelligite quantis nos malis exemit Deus. Quantam in nos benignitatem ostendit, & neque vsque dum uiuimus, sed diutius beneficia sua in nos extendit. Etenim nos abluit. Nunquid*

re sua in iudicio peccatum est in aliquo casu, ut pote quasi de tali repetitione surget scandalum vel aliud malum magnum. propter cuius violationem deberet exponere rem suam, & multo magis non petere ab alio iam possessam saltem quousque; ostendat talem repetitionem tibi licere: & sic si post talem ostensionem adhuc remaneret scandalum, vel aliud malum magnum, iam videtur ex malitia & fraude semper esse peccatum. Corinthij autem utrumque faciebant. scilicet repetendo res suas modo indebito, & cum scandalo actiuo, & etiam aliqua per fraudem & iniuriam: cum tamen deberent magis iniuriam & fraudem pati quam ista facere ideo subdit. Quare non magis fraudem patimini. & patet litera usque ibi.

5 An nescitis, &c. quali dicat per effectum ut quod nesciatis.

6 Quia. qui faciunt inaequalitatem iustitiae proximis. 7 Regnum. quia ab eo excludentur. 8 Nolite errare. Hic remouet duos errores circa praedicta. scilicet inibi. Oia mihi licent. Primus error est, quod credebant aliqui fidem & baptismum sufficere ad salutem sine operibus bonis et cum operibus malis: quod falsum est, quia fides sine operibus mortua est. Illi enim qui sunt baptizati si reuertantur ad pristina vitia grauius peccant quam ante: quia vident contemnere gratiam baptismalem. ideo dicit. Nolite errare, &c. & patet litera ex dictis hoc excepto.

9 Neque. Est autem mollicies quaedam species peccati contra naturam qua aliquis seipsum polluit per emissionem seminis in seipso peccando.

re rem

iterum, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & in iudicio tecum contendere, dimitte ei & pallium. Sed tamen hoc secundum veniam infirmis concedit Apostolus.

Aug. Perfectis igitur licet sua repetere simpliciter, id est sine causa, sine lite, sine iudicio: sed non conuenit eis inde mouere causam ante iudicem. Infirmis vero licet repetere sua mouendo causam ante iudicem, & iudicium habendo contra fratrem, sed non contentiosum, vel fraudulentum, nec apud infideles iudices.

** Ambr. Peccatum esse significat, quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit ut concordet sint quasi germani, maxime cum fides nostra paci studeat. Quamquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si graue fuerit, & quod contemni non possit, causam ad ecclesiam deferat, ne & damnum ad praesens & offensionem forte incurrat.*

*d Quare non magis. Tra. in psal. * August. faciens iudicium iniuriam accipientibus, vindicat iniuriam accipientes: facit illis iudicium. Qui bus? Qui accipiunt iniuriam, puniens omnes iniuriosos, si ergo fauebit iniuriam accipientibus & puniet iniuriosos, vide modo de quorum numero esse vis: vide, attende, utrum in eis velis esse qui iniuriam accipiunt, an in eis qui iniuriam faciunt. Statim enim procedit ad te vox apostolica & dicit tibi iam delictum est, &c.*

e Fratri. quos iurare deberetis, & sic regnum perditis, & peius, quia scientes.

f An nescitis. Nota quod toties repetit: Nescitis. quod me sequendo hoc scite deberetis: sed sequentes pseudo, stulti facti estis.

*g N. lue errare. * Hierony. Nolite errare putantes vobis solam fidem sufficere ad salutem: cum omne peccatum permanens, excludat a regno, sicut ad Galatas 1. cap. ait, manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, &c.*

h Sed sancti. August. Nota: sed repetitam coniunctionem non paruum pondus dare sententiae.

** Chrysol. Vehementi hoc reprehensione locutus est ac si dicat. Intelligite quantis nos malis exemit Deus. Quantam in nos benignitatem ostendit, & neque vsque dum uiuimus, sed diutius beneficia sua in nos extendit. Etenim nos abluit. Nunquid*

re sua in iudicio peccatum est in aliquo casu, ut pote quasi de tali repetitione surget scandalum vel aliud malum magnum. propter cuius violationem deberet exponere rem suam, & multo magis non petere ab alio iam possessam saltem quousque; ostendat talem repetitionem tibi licere: & sic si post talem ostensionem adhuc remaneret scandalum, vel aliud malum magnum, iam videtur ex malitia & fraude semper esse peccatum. Corinthij autem utrumque faciebant. scilicet repetendo res suas modo indebito, & cum scandalo actiuo, & etiam aliqua per fraudem & iniuriam: cum tamen deberent magis iniuriam & fraudem pati quam ista facere ideo subdit. Quare non magis fraudem patimini. & patet litera usque ibi.

5 An nescitis, &c. quali dicat per effectum ut quod nesciatis.

6 Quia. qui faciunt inaequalitatem iustitiae proximis. 7 Regnum. quia ab eo excludentur. 8 Nolite errare. Hic remouet duos errores circa praedicta. scilicet inibi. Oia mihi licent. Primus error est, quod credebant aliqui fidem & baptismum sufficere ad salutem sine operibus bonis et cum operibus malis: quod falsum est, quia fides sine operibus mortua est. Illi enim qui sunt baptizati si reuertantur ad pristina vitia grauius peccant quam ante: quia vident contemnere gratiam baptismalem. ideo dicit. Nolite errare, &c. & patet litera ex dictis hoc excepto.

9 Neque. Est autem mollicies quaedam species peccati contra naturam qua aliquis seipsum polluit per emissionem seminis in seipso peccando.

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

re rem

Quibus licet sua repetere.

† 23. q. 2. c. 2.

Tra. in psal.

Nota.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Secularia igitur, &c. id est, minoris reputationis & valoris.*

2 *Illos co. Frequenter contingit, quod illi qui parum sciunt de spiritualibus, clarius vident in temporalibus, pro quod talibus sunt occupandi, ut sapientes in spiritualibus doctrinae vacent & contemplationi. Sic. n. fecerunt apostoli. Act. 6. constituentes diaconos circa temporalia, ut presbyteri liberius vacarent spiritualibus. 3 Ad ver. ves. q. d. ex facto vestro vsque, quod non sit inter vos aliquis fidelis sufficiens ad iudicandum: quod deberet esse vobis verendum. Sed istud Apostoli dictum vsque esse contra illud quod dicitur. 1. Petri. 2. c. Subiecti estote omni creaturae humanae propter Deum, sive regi tanquam praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis, &c. Ad quod dicendum, quod Apostolus non prohibet hic fideles sub principibus infidelibus constitutos comparere coram eis, quoniam vocantur. hoc. n. esset contra subiectionem quae principibus debet, sed prohibet ne voluntarie recurrant ad iudices infideles in illis negotiis quae determinari possunt per fideles. 4 Iam quid. Hic consequenter arguit Corinthios de causis quas inter se habebant. Et diuidit in duas partes: quia primo eos arguit, secundo circa oppositum errores elicit, ibi: Nolite errare. Circa primum dicit: Iam quid, &c. i. ha. int. vos. i. litigia per iudices determinanda: licet. n. cuiuslibet licitum sit rem suam in iudicio repetere, et religiosis, ita tamen quod non repetatur ut propria, eo quod non licet eis habere propria: tamen repetere rem*

re rem

Quid igitur hoc solū? Minime sed sanctificauit: neque etiam hoc sed iustificauit. Atque liberari à peccatis magnam munus est, Nunc etiam te innumeris impleuit bonis.

Augst in psal. 85. & libr. Ad polientiam.

A *Omnia mihi licet.* Quia dixit potius ferendum esse, quod causis male agere, ne quis putet sua nullo modo esse repetenda, supponit: Tamen omnia mea mihi licet repetere sed tamen non repetam: quia non omnia expediunt ad cursum meum, sed impediunt. Item propter aliam causam. Licita sunt, sed non repetam: quia cum sim liber, nolo redigi sub potestate iudicis: vel nolo esse sub dominio alicuius rei, ut causa eius fratrem offendam.

† Omnium mihi potestas est.

B *Christi, & in spiritu Dei nostri.* Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. *Esca ventri & venter elcis: Deus aut & hunc & hanc destruet.* Corpus aut non fornicationi, sed domino, & dñs corpori. Deus vero & dñm suscitauit, & nos suscitabit per virtutē suā. † *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis, Absit. An nescitis, quoniam qui adharet meretrici, v-*

† infra 10. f. † infra 8. d. Nota,

C *omnia mihi licent.* Ponat aliquis licere, non quia illi liceant, sed quia iam non impendent tormenta legalia. Nota quod aliquid potest licere, & non expedire. Expedire autem quod non licet, non potest. Ac per hoc non omnia quae licita sunt, in quibus nullo precepto domini prohibentur expediunt. Omnia vero illicita non expediunt. Ut igitur inter id quod licet, & id quod non licet atque ideo non expediat, aliquo certo fine nitamur distinguere: Fateor, quod ea videntur mihi licere, & non expedire, quae per iustitiam quae coram Deo est permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediatur ad salutem, vitanda sunt. Ea vero non licere: & ideo non expedire, quae sic ipsa iustitia vetantur, ut facienda non sint: etiam si ab eis laudentur, quibus in notitiam fuerint perlata. Quod si ita est non nisi illicita prohibentur à domino, ut ea quae licita sunt & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia consilio charitatis caueantur. Haec autem sunt quae amplius irrogantur saucio, qui curandus ad stabulum Samaritanum illius miseratione perductus est. Haec non praecipuntur à domino, quamuis à domino moneantur offerri.

Lucr. 10. f.

D *Non licet tibi habere uxorem fratris.* Et dñs. *Noli panem filio mitti.* Et ideo: *omnia mihi licent*, nunquam dicentur de malis.

Math. 6. c. Math. 1. c.

E *Oia mihi licent.* Quae & coapostolis, quae lex naturalis habet, non Moyse, qui multa pro duritia populi prohibuit. Haec dicit: quia licebat ei sumptus accipere, ut & post actus, sed noluit, quia non potest instanter argui à quo accipitur, unde dicit: Sed ego sub nullius redigar potestate. Pseudo autem qui causa quaerit praedicant, noluit esse amari peccantibus.

F *Oia mihi licent.* De his dicit quae ad escam pertinent. *Oia licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate.* quod facerem, si cum offendiculo manducarem. Ita enim amore escae fratrem offenderem, quia *esca ventri*. Unde post: *Oe quod in macello venit, manduca e.* Sed non cum scandalo, quia tunc non expedit: Et alibi. *Non manduca bo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizet.* Item alibi. *Oia quidem munda sunt, sed malum est homini, qui*

Aug lib. ad Polientiam.

Rom. 14. d.

G *omni mihi licent.* De his dicit quae ad escam pertinent. *Oia licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate.* quod facerem, si cum offendiculo manducarem. Ita enim amore escae fratrem offenderem, quia *esca ventri*. Unde post: *Oe quod in macello venit, manduca e.* Sed non cum scandalo, quia tunc non expedit: Et alibi. *Non manduca bo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizet.* Item alibi. *Oia quidem munda sunt, sed malum est homini, qui*

NICOLAUS DE LYRA.

I *Omni mihi.* Hic remouet sine errore, ex hoc, n. q. dixerat res non esse repetendas in iudicio, posset aliquis credere, quod hoc esset illicitum per oem modum, ideo hoc excludit: Et secundo causam reddit dicitur, *Esca ventri*. Circa primum dicit. *Omnia mihi licita sunt* est oia mihi repetere in iudicio: cum non sit prohibitum diuina lege mihi in casu, ut praedictum est. Vel illud dicitur Apostoli potest referri ad potestatem accipiendi sumptus ab illis quibus praedicabat, vel et ad potestatem utendi cibis indifferenter. q. d. Apostolus: Licet oia ista sint mihi licita absolute loquendo: tamen in casu sunt dimittenda. ideo subdit. **2** *Sed.* Dicit autem expediens quod sine impedimento potest fieri. Et non expediens quod praestat impedimentum ad consequentem finem interuenientem. Praedicta vero sunt huiusmodi in casu: ut quoniam per hoc perturbatur pax ad proximum: vel quoniam datur occasio scandalum infirmis, vel malefaciendi. aliquid etiam per hoc redigitur homo sub alterius potestate, ut quoniam repetit res in iudicio submittit se iudici, & secundum hoc subdit. **3** *Sed e sub nul.* Magis enim volebat sibi debitum dimittere. **4** *Esca ventri.* Hic reddit causam quare praedicta quamuis sint licita non expediunt, per simile de ventre: quod est locus escaerum in quo decoquitur alimentum: ut inde ad membra cetera deferat: & sic patet quod esca debetur ventri: & tamen aliquando non expedit, quoniam est nocuumentum sanitatis, & simile est de praedictis, ut dictum est: quia pro re corruptibili non est sustinendum detrimentum in re incorruptibili. Dicit igitur. *Esca* de hoc modo dicto. **5** *Et ventri*, ut eas decoquat modo dicto. **6** *Deus autem* quia licet post resurrectionem remaneat veteris hominis quantum ad substantiam: non tamen quantum ad officium decoquendi etiam.

per offe dicitur manduca. Haec autem sunt gratiora, quanto indubitata, illicita prohibentur: licita quae non expediunt, libere caueantur.

7 *Greg.* Solus in illicitis non cadit qui se aliquando & à licitis carere restringit. Quia videlicet coactione religationis se bene Paulus infirmat dicitur: Oia mihi licent sed non expediunt. Atque ut ex ipsa religatione ostendetur, in quanta se mentis libertate dilaret illico adiunxit. Oia mihi licent sed ego sub nullius redigar potestate: cum enim mens concepta desideria sequitur: seruire rebus conuincitur, quarum amore superatur. Sed beatus Paulus, cui cuncta licent, sub nullius potestate se redigit: quia semet ipsum etiam à licitis restringendo, ea quae

8 *Esca ventri.* Propter haec non sunt repetenda, tamen esca debetur ventri. Per haec nota necessitas naturae, & ideo licet repeti. Sed non multum pro his laborandum, quia destruentur. & ideo licet de his fieri iudicium, vel praetermitti.

9 *Aug.* Cum fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit quae intelligitur nomine carnis & sanguinis. Ipsa est perfecta sanitas corporis. Nam modo quomodo summum est quod labitur quod indiget, quod habet quandam perpetuam egritudinem famis & sitis? Haec tunc non erunt, quia esca ventri & venter elcis, Deus autem & hunc & hanc destruet. Erit forma corporis perfecta, ex Deo, absorpta morte in victoria, nulla remanente corruptione, nulla subrepente defectione, nullis mutata etatibus, nullo labore lassata, ut cibo fulciatur & aliqua esca reficiatur, sed non erimus sine esca, & potu, Ipse erit cibus Deus noster, & potus noster, solus ille cibus reficiet, nec deficiet.

10 *Sub nullius redigar potesta.* Quia cum mens concepta desideria sequitur, seruire rebus conuincitur, quarum amore superatur.

11 *Corpora.* Non potest non esse sanctum corpus, quo sanctificatus videtur spiritus.

12 *Membra sunt, & c.* Aug. Sicut membra omnia quae una eademque anima reguntur, vnum corpus sunt, ita omnes qui eodem spiritu sancto viuificantur, vnum in Christo corpus efficiuntur.

13 *Christi.* Quia corpus accepit, & corporum caput est.

14 *Haymo.* Generaliter tota ecclesia est corpus Christi, quia ipse est princeps & caput eius secundum humanitatem, eo quod homo factus est, propter nos, singuli autem eius electi, membra sunt eius. Si ergo dominus Iesus Christus tantummodo susciperet animam membra eius non essent nisi animae nostrae. Quia vero & corpus suscipit per quod etiam nobis est caput, qui ex corpore & anima constamus, profecto & membra illius sunt corpora nostra.

15 *Tollens.* Itane viluit dignitas ista, quae tam benigne praestita est.

16 *Aug.* Non sunt membra Christi, qui non manent in Christo, nec tales dicendi sunt manducare corpus Christi.

17 *Vnum* di esca. **7** *Corp. au.* Hic reuertit ad increpandum fornicationis vitium, de quo supra fecerat mentionem. Et ad hoc inducit quatuor rationes. Prima sumitur ex ordinatione diuina. Aliqui, n. de hoc vitio se excusant dicentes, quod utuntur corpore suo ad actum institutum à natura. Quod excludit Apostolus dicitur. *Corp. aut. non for.* i. ordinatum ad actum fornicandi: sicut nec venter ad utendum cibis indebito modo ut ad crapulam, nec corpus laxari debet ad fornicationem quae est actus inordinatus. **8** *Sed dno.* i. non est finaliter ordinatum ad seruendum Deo: quia corpus est propter animam: ut habetur 2. de anima. Anima vero immediate ordinatur ad Deum: & sic Deus est finis corporis: & ideo subditur. **9** *Et dñs cor.* in quantum ipsum resuscitabit gloriosum. Quod declarat per resurrectionem Christi quae iam praecessit dicens. **10** *Deus ve. & c. d. s. Iesum Christum.* **11** *Suscipit* in corpore glorioso. **12** *Et nos suscipit.* ut conformemur corpori claritatis ipsius sicut membra capiti. Fornicatio vero statum huius incorruptionis impedit. Gal. ult. b. *Qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: propter quod fornicatio est vitanda.* **13** *Nescitis.* Hic ponit secundam rationem quae accipitur ex affinitate corporis humani ad corpus Christi: cuius fidelis efficitur per baptismum inebitum & ideo horrendum est, quod fiat membrum meretricis per fornicationem: quae idem est actus speciei secundum naturam cum actu matrimoniali: per quem vir & mulier efficiuntur vna caro: Gen. 2. d. & hoc est quod dicitur. *N. s. quo. cor. ve. mem.* per baptis. q. d. scire debetis. **14** *Tollens.* subtrahens me ab ipso. **15** *Faciam me me.* per concubitum carnalem. **16** *Absit.* q. d. hoc est horrendum. **17** *An ne.* q. d. scire debetis. **18** *Quoniam.* qui ad me. per fornicationis actum.

D In 3. c.

† 11. q. aliud. dist. 1. Eccl. 3.

† 32. q. eo.

Aug. ii. Tract.

Aug. Ap. post. 21. d. c. 25.

Conti. caui. nes. qu.

Secul.

Vnum

habet repetere, s. pp necessitate videtur, & hoc est, qd dicitur, Et haec debet...

tur et sic, q aliter non potest sustentari. Et ideo licet nostra repetere...

CAP. VII.

CAP. VII.

De quibus. Occasione fornicationis, quam prohibet, continet de nuptiis...

De quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere...

capitulo, vel alia coeatur. Proles, ut religiose educetur...

Aug in rid. c. 71 q. de g...

t 13. d. ui. 32. 4. sicut...

t debis nuole...

t 72. q. sunt, cur. E...

ber. Tomo...

epistol gistro...

t

Tom...

expos. Regu...

f

† vxorem. † maritum

† Vxor causa contra etiam matris.

Aug. de bono coniugio, ca. 6, & 24 h. 16. de...

Nuptiarum bonum triplex.

Factus mulierum nocivum propter tria. Aug. li. Soliloquiorum c. 10.

Quod concubitus humanus sit determinatus.

Nota, quod unicuique liceat vxorem accipere, nisi faciat sibi illicitum propter votum, vel aliquid tale. Coniugium, siue matrimonium est maritalis coniunctio...

† Non concubitant, ut excluduntur, qui diuinis auctoritatibus vxorem habere non possunt. Legitimum. Et postquam coniungitur.

Propter fornicationem autem. Greg. Ecce iam celestibus secretis inseritur, & tunc per condescensionis viscera, carnalium cubile perscrutatur...

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI

De quibus autem scripsistis. Postquam apostolus instruxit Corinthios de vitando fornicationis vitio, hic consequenter eos instruit de matrimonio...

ideo apostolus hic pretermisit hanc necessitatem qua matrimonium fuit institutum in subditum seu officium naturae. Et ponit secundam necessitatem qua institutum est in remedium culpae...

A Nolite fraudare inuicem. * Aug. Venerabilis Paulus ait No-
lite fraudare inuicem, &c. Quod putari posset non esse pec-
catu, miseri. f. coniugi non filiorum procreatorum causa,
quod bonum est nuptiale, sed etiam carnalis voluptatis, vt
fornicationis, siue adulterij, siue cuiusque alterius immundi-
tie, vt est mortiferum
malum, quod etiam
turpe est dicere quo
potest tentate Satha-
nalibido pertrahere
incontinentium deu-
tet infirmitas, posset
ergo, vt dixi hoc pu-
tari non esse pecca-
tum, nisi addidisset,
Hoc ergo dico secun-
dum veniam, non se-
cundum imperium.
Quis autē neget non
esse peccatum cū da-
ri veniam facientib?
apostolica auctorida-
te fateatur propter hæc
atque huiusmodi peccata, & alia, Li-
cet eis minora, quæ sunt verborum, & cogitationum offen-
sionibus apostolo Iacobo cap. 3. dicente. *In multis offendimus
omnes, oportet crebro quotidieque oremus dominum atque
dicamus, dimitte nobis debita nostra.*

B * Idem. Sed forte dicatur. Si licet, & bonū est nubere, cur
Sacerdotib. nō licet vxores habere. Et quis nescit vnū quod-
que suā legē habere? Est. n. omnino, quod generaliter omni-
bus nō liceat, est itē, quod alijs licet, & alijs non licet, & qd
aliqui licet, & aliquando non licet. fornicari omnibus semp
non licet, negotiari verō aliquando licet, aliquando non li-
cet. Et Christiano conuenire cū sua vxore aliquando licet
aliquando non licet. Ait enim apostolus, Ex consensu absti-
nendum ad tempus, vt vacetur orationi. Nunquid omne,
quod ante ceteros licet, ante Imperatorē licet? Quantomagis
in dei causis? Ac per hoc Antistitē eius puriorē esse ceteris
oportet, ipsius. n. personam habere videtur, est enim vica-
rius eius, vt quod ceteris licet, illi non liceat, quia necesse ha-
bet quotidie Christi vicem agere, aut orare pro populo, aut
offerre,

C offerre, vt tingere, &c.
b Hoc ut scilicet. Dicit aliquis. si hic secundum veniā concessit
apostolus, ergo peccatum sunt nuptiæ. Cui enim venia, nisi
peccato conceditur? Planē, quod infirmitati concessit apo-
stolus secundū veniam, audeo dicere peccatum esse. Veniā
nanque concedēs A-
postolus, cōcubitum
attendit coniugato-
rum vbi est inconti-
nentiæ malum. Incō-
tinentiæ malum est,
quod vit cognoscit
vxorem etiam vltra
necessitatē procrean-
di liberos, sed & ibi
est nuptiarū bonum.
Nō enim, quia incon-
tinentiæ ibi malum
est, ideo connubium,
quod est præter intē-
tionem generationis
non est bonum. imo
† Nam velim.
Aug. Enchir. c.
78. & libr. de
bono viduita-
tis, cap. 2.
E

D vero nō propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed
illud malū sit veniale ppter bonum nuptiale. Hoc bonum
nuptiarum non reprehendit apostolus, sed malū incontinē-
tiæ. Concubitus is necessarius causa generandi inculpabilis,
& solus ipse nuptialis est. Ille vero, qui vltra necessitatē pro-
gredit, nō rōni, sed libidini obsequitur. Cū igitur culpabilis
non sit generandi intentione concubitus, q proprie nuptiis
imputandus est, quid secundū veniam concedit apostolus,
nisi q coniuges debitū carnis exposcūt, non voluntate prop-
pagandi, sed libidini voluptate, quæ tñ voluptas non pp nu-
ptias cadit in culpā, sed propter nuptias accipit veniā? Quo-
circa et hinc sunt laudabiles nuptiæ, quia etiam illud, quod
non pertinet ad se ignosci faciunt propter se. Neque enim
iste concubitus quo seruitur concupiscentiæ, agit vt implea-
tur fœtus, quem postulant nuptiæ. Omnino igitur in gene-
re suo nuptiæ bonæ sunt, quia fidem thori seruant, & prolis
suscipiendæ causa vtrunque sexum commiscunt, & impie-
tatem separationis horrent.

E c Volo autem vos omnes, &c. * Augul. Doctor gentium, &
lib. arb. cap. 4.
F

NICOLAUS DE LYRA.

1 No. Hic consequenter agit de debiti intermissione, & secundo, de
eius reiteratione, ibi, Et iterum. Circa primum sciendum, quod actus
conjugalis bene est aliquando intermittendus, maxime sacris tempori-
bus, vt coniuges melius vacent spiritualibus, & hoc est, quod dicit, No-
lite frau. in. subtrahendo vsum corporis proprii ei cui debetur.

2 Nisi for. ex con. vtriusque.
3 Ad tempus, vt va. ora. quæ est eleuatio mentis in deum. Mens
autem deprimitur per carnalem actum etiam in matrimonio.

4 Et ite. Hic consequenter agit de reiteratione actus conjugalis. Et
diuiditur in duas, quia primo circa hoc dat suū documentū. secūdo, de-
clarat qdā dictū ibi, Hoc aut dico. Circa primū dicit, Et ite. reuer-
in id ipsum. f. ad reddendum debitum finito tempore orationis. secun-
dum, quod dicitur Ecc. 3. a. Tempus amplexandi, & tempus lon-
ge fieri ab amplexibus. **5** Ne ten. vos Sa. de adulterio.
6 Prop. incon. ve. Id est pronitatem ad actum carnis.

7 Hoc aut. hic manifestat dictum suum, & primo ostendit in quo
sensu accipi debeat. secundo, ad hoc rationem assignat, ibi, Volo au-
tem. tertio, exponit, quod dixit, ibi. Dico autem.

Circa primū sciendum, q aliquis posset accipere dictū Apostoli de
reiteratione debiti tanquā necessarium ad salutem, q non intellexit. iō
dicit, Hoc autem dico secundū indulgentiam, & non secundum impe-
rium, id est tradens sub præcepto tanquam ad salutem necessariū. Pos-
sent enim coniuges de communi consensu simpliciter continere.

Sed videtur apostolus hic improprie loqui dicens, Hoc aut dico secū-
dum indulgentiam, quia non est, nisi de malo. actus vero matrimonialis
non est malus. Ad quod dicendū, q indulgentia accipitur hic pro per-
missione. Permissio aut fit dupliciter, vno modo de minori malo ad vi-
tandum maius malum, sicut Moyses permisit libellum repudij ad eui-
tandum vxoricidium, Matt. 19. & talis permissio non fit in euangelio
propter eius perfectionem. Heb. 6. a. Ad pfectionē feramur. In ve-
teri lege facta suit ex eius imperfectione, Heb. 7. c. Nihil ad pfectum
adduxit lex. Alio modo fit de minori bono, per hoc, quod maius bonū
non precipitur. sic est in proposito. Ex hoc enim, quod apostolus virgini-
tatem non præcepit, indulget matrimonium. Potest etiam aliter solui
prout indulgentia respicit malum.

Circa, quod sciendū, quod actus conjugalis aliquando est sine omni
culpa, vt cum ordinatur ad prolem procreandam ad cultum dei, vel cū
fit causa reddendi debitum, quia primo modo est actus religionis, secun-
do iustitiæ. Et si fiat ex charitate non solum est sine culpa, sed etiam
meritorius,

meritorius, quia omnis actus virtutis factus ex charitate meritorius est.
Si vero actus matrimonialis exercetur ad satisfaciendum concupiscē-
tiæ, tunc habet culpam annexā veniale, quando sistit intra limites ma-
trimoniales. Mortale vero quando non sistit, vt pote, quia viuitur vxore
modo indebito, vel quia æque libenter aliā cognosceret. Primo modo a-
ctus matrimonialis non requirit indulgentiā, sed premiū. Secundo mo-
do habet indulgentiā inquantū consentiens concupiscentiæ in sua vxore,
tamen non in alia, non sit reus peccati mortalis, sed tantum venia-
lis. Tertio modo indulgentiam habet, quia reus est peccati mortalis.

8 Volo au. Hic consequenter apostolus assignat rationē sui dicti. Et
primo eius, quod dixerat, Non est imperiū. secundo eius, quod dixit
rat secundum indulgentiam, ibi: Vnusquisq; aut. Circa primū scien-
dum, quod nullus sapiens præcipit contra illud, quod vult: Matrimonij
autem contrahere, & vti contracto contrariatur virginitati, nisi con-
trahens certificatus fuerit, quod actus matrimonialis ab eo non exige-
tur, sicut fuit de beata virgine. virginitatem autem volebat apostolus.
ideo bene dicit: Volo au. oin. vos ho. esse. si. meip. i. omnes virgi-
nitatem seruare. Fuit autem apostolus virgo. vnde, & in eius decolla-
tione in testimonij suæ virginitatis fluxit lac de eius corpore, q & lo-
quēs de matrimonio, & eius actu pp hanc voluntatē non fuit loquutus
secundū imperiū. Sed videtur, q voluntas apostoli non fuerit rōnabilis
quia si oēs a tpe eius fuissent continentes, extunc cessasset generatio ho-
minū, & sic nō fuisset cōpletus numerus electorū. Ad hoc dicit aliqui
q reuelatū fuerat apostolo, q si oēs sui tps continuissent, adhuc suffice-
rēt ad implēdū numerū electorū. Sed hoc dictū nullū hēt scripturæ, vel
rōnis fundamētū. Propter quod dicendū, q apostolus volebat, hoc volun-
tate antecedente, sed nō voluntate cōsequente. sicut. 1. Ti. 2. c. dicitur, quod
Deus vult oēs hoēs saluos fieri. s. voluntate antecedente, non tñ
oēs saluantur, quia non vult voluntate consequente. Dicitur aut volū-
tas antecedens, qua aliquis vult aliquid absolute, & in generali tanq
melius simpliciter. Consequens vero qua vult aliquid consideratis cō-
ditionib. propriis, & circumstantiis. Primo modo vult homo merces suas
seruare. Secundo modo non vult eas seruare, quando in periculo posi-
tus proicit eas in mare. & hoc modo consideratis meritis, & demeri-
tis hominum, deus vult tantum aliquos saluari, & aliquos damnari, li-
cet velit omnes saluari in quodam generali, inquantum sunt ad imagi-
nem suam facti, & beatitudinis capaces. Et eodem modo volebat Pau-
lus Apostolus homines continentes esse, inquantum cōtinentia est ma-
ius bonum, quam matrimonium. considerata tamen fragilitate homi-
num volebat aliquos matrimonio iungi.

i Sed

uilio.

io du-

omni-
plex.

D

* ieiunio, &
† in vnum.
‡ intemperan-
tiam.

l. de grat. &
lib. arb. cap. 4.
F

A pudicitiam coniugale, per quam non fiunt adulteria, & perfectiorem continentiam, per quam nullus concubitus quæritur...

que nefas perpetrare. Ansel. Quæ propter mentis imbecillitatem non possunt continere carnis impulsionem nubant, ne in barathrum diaboli per fornicationem corruant.

B esse sicut me ipsum. Sed enim unusquisque proprium donum habet a deo. Alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem vobis non nuptis, & viduis, bonum est si sic permaneat, sicut, & ego. Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam viri. His autem, qui matrimonio iuncti sunt, precipio, non ego, sed dominus, uxorem a viro non discedere.

licet ad matrimonium veniunt, si tamen, nec dum meliora deconvenerunt. Vri autem est desiderijs carnis æstuate, cum enim mens calori carnis consentit, vritur. Partem vero desideria, & non vinci, illustris viri est, & perfecti.

C quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris ego dico, viro aliam ducere, quia inferior non omnino hac lege vritur, quia potior, quod a falsarijs dicitur esse appositum.

Quod si discedere, aliud est discedere, aliud ex communi consensu continere. Illud enim malum est, hoc bonum.

D Ansel. Ideo multi continere se non valent, quia non toto corde id appetunt, & propterea non merentur adiuvari diuinitus. Illi enim deus adiuuat, quem videt tota virtute contendere, nec sinit illum tentari supra vires proprias.

Ambro. Ideo non subdit de viro, sicut de muliere, quia licet de muliere, quia licet viro aliam ducere, quia inferior non omnino hac lege vritur, quia potior, quod a falsarijs dicitur esse appositum.

E Chryso. Ostendit quanta sit desiderij vis. Hoc autem eiusmodi est. Si valide cogaris, & libidine incenderis, laboribus te, & sudoribus libera, nequando decidas.

Chryso. Cum propter continentiam, & alias causas fieri diuortia contingat, melius quidem est, inquit, ne fiant a principio. Quod si fiant, maneat vxor cum viro, quamuis non miscatur. Verum nullum alium virum ducat.

F Hayino. Melius est uxorem ducere, quam viri, quod est proprie, calore corporis cogente, libidine explere, & quodcumque contigit ipsum aliquo modo separari, ibi, Quod si discesserit. Circa primum dicit, His autem & c. Precipio non ego, sed deo, id est non precipio propria, sed auctoritate diuina.

Aug. Vsq; adeo scædus illud initium nuptiale cuiusdam sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat. quandoquidem viuentem viro a quo relicta est, mæchatur si alteri nupserit, & ille huius mali causa est, qui reliquit.

G Sedul. Qui videlicet, neque ambo Christiani sunt, quapropter? sicut dimittatur coniux infidelis, ut in consequentibus apostolus dicit, quamuis melius sit non dimittere. At non licet sibi precipere dominum, ut dimittatur coniux, nisi causa fornicationis: Fornicatio est etiam ipsa infidelitas.

Sedul. Qui videlicet, neque ambo Christiani sunt, quapropter? sicut dimittatur coniux infidelis, ut in consequentibus apostolus dicit, quamuis melius sit non dimittere. At non licet sibi precipere dominum, ut dimittatur coniux, nisi causa fornicationis: Fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Dicimus autem, permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non iussit, dedit apostolo locum monendi, ut quod uoluerit non dimittat uxorem infidelis, quia sic fortasse possit fidelis fieri.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sede. unusquisque. Hic consequenter assignat rationem, quare de matrimonio concessio dixit, sibi indulgentiam, quia, scilicet, quilibet non est tantæ virtutis, quod possit continere, & hoc est, quod dicit, Sede. unusquisque, proprium donum habet a deo. Ut possit continere. **2** Alius, ut sic, id est, quod possit castitatem maritali custodire, & in ea deo seruire. unde Mat. 25. 4. de Christo sub parabola hominis peregre proficiscentis, quod vocatis seruis suis tradit illis bona, & unicuique sibi propriam virtutem. **3** Dico autem. Quod obscure dixerat, magis declarat dicens. Dico autem, non nuptis, id est, virginibus. **4** Et viduis, id est, si sic permanet, continenter viuendo. **5** Quod si se non, id est, si donum continentium non acceperint a deo. **6** Nubant, matrimonium contrahendo. **7** Melius est enim nubere, quam viri, id est, quam concupiscentiam superari. Concupiscentia, enim, quidam ignis est & ideo, qui ab ipsa impugnatur incalcescit, qui autem superatur per concupiscentiam abicitur. Et considerandum, quod apostolus hic vtitur comparatione abicitur, quia concupiscentia viri, malum est simpliciter, nubere autem bonum, minus tamen, quam continere. est igitur sensus, Melius est, id est, magis eligibile est, quod homo minus donum habeat quam quod malum incurrat. **8** His autem. Hic consequenter instruit eos, qui matrimonio iuncti sunt, de ipso non dissoluen-do. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo occasione eius dat generale documentum, ibi, Et unumquemque. Prima adhuc in duas, quia primo agit de indissolubilitate matrimonij, quoniam uterque coniugum est fidelis. Secundo quoniam alter est infidelis ibi. Cæteris autem. Prima adhuc in duas, quia primo docet eos de indissolubilitate matrimonij, secundo, quod sit agendum quoniam contigit

contigit ipsum aliquo modo separari, ibi, Quod si discesserit. Circa primum dicit, His autem & c. Precipio non ego, sed deo, id est non precipio propria, sed auctoritate diuina. **9** Uxor a viro non discedat. Sicut enim dictum est supr. matrimonium primo fuit institutum ad legitimæ proles procreationem, in cuius nutritione, & instructione de moribus, requiritur magnus tempus. propter quod ratio dicitur, vir, & vxor per totam vitam inseparabiliter coniungantur, & ideo matrimonium sic distinguitur, quod est personarum legitimarum coniunctio indiuiduam, id est, indiuisam vitam consuetudinem retinens. Propter quod non discedere uxorem a viro cadit sub præcepto, excepta causa fornicationis, quem casum excepit Saluator Mat. 25. & idem de discessu viri ab uxore. In hoc, non ad paria iudicantur. **10** Quod si discesserit. Hic consequenter ostenditur quid sit agendum quoniam aliquid qualiter separatur matrimonium, licet, enim, vinculum matrimonij consummati sit indissolubile, nisi per mortem alterius corporalem, tamen ex causa fornicationis probata potest dissolui quantum ad thorum, & quoad cohabitationem, & sic dicit apostolus, Quod si discesserit, vxor a viro in casu dicto. **11** Manere innuptam. supple præcipio dominus. **12** Aut viro. Sicut enim poterat non discedere a viro sub spe correctionis eius, ita post discessum potest ei reconciliari, & etiam debet si non possit continere, quia non potest alteri nubere ipso viuente. **13** Nam cæteris. Hic consequenter agitur de dissolutione, & solutione matrimonij, quando alter coniugum est infidelis. Et diuiditur in duas partes, quia primo agit in recessu ex parte fidelis secundo ex parte infidelis, ibi, Quod si infidelis. Circa primum dicit, Nam cæteri, qui sunt disparis cultus, **14** Dico, ego, non dico, id est, do consiliū, sed non est ad hoc diuinum præceptum.

contrahant matrimonij. 1. 3. q. 4. c. de nepos. 2. q. 5. c. puto. 8. cum ergo. & q. 7. c. apollolis.

1. de fide ad Rom. c. 3.

1. Tim. 5.

Diuisio.

D
E
F
Aug.
Mat.
I. si

Aug. Hic primo videndum est quibus ceteris. Dicebat enim superius ex domini persona, Hoc qui sunt in coniugio, sed non hoc sequitur. Ita. n. subiungit, Si quis frater habet uxorem infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Ergo nunc est dicit his, qui sunt in coniugio. Quid sibi ergo vult, quod

fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo enim non prohiberi, quia iustitia permittit a fornicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde, quam in carne. Ideo autem, nec iuberi, quia non contra iussionem domini Gentiles fuerunt ambo coniuncti. Licitum ergo erat per

ait, ceteris, Nisi quia eis superius loquebatur, qui sic copulati erant, ut pariter in fide Christi essent. ceteris autem nunc dicit id est, eis, qui sic copulati sunt, ut non ambo fideles sint. Sed quid eis dicit? Si quis frater habet uxorem infidelem, & haec consentit habitare cum illo, &c. Si ergo non praecipit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, ut si quis aliter fecerit, non sit praecipit transgressor. Aliud est, n. quod iubetur, aliud, quod monetur, aliud, quod ignoscitur. Iubetur mulier a viro non discedere, aliter ergo non licet facere. Monet autem vir fidelis si habet uxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo, & dimittere, quia non est praecipitum domini ne dimittat sed consilium apostoli, sicut monetur virgo non nubere. Sed si nupserit, consilium quidem non tenebit, sed contra praecipitum non faciet. Ignoscitur tamen cum dicitur, Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium.

Si quis frater, &c. Idololatria, & quaelibet noxia superstitio fornicatio est, & dominus causa fornicationis quidem permittit uxorem dimittere, sed non iussit, & sic dedit locum apostolo monendi, ut qui noluerit, non dimittat infidelem, quae forsitan erit fidelis. Si fornicatio carnis detestanda est in coniuge, quae magis fornicatio meritis, i. infidelitas? Iussit Esdras imo dominus per eius uxores dimittere alienigenas, per quas ad deos ibant alienos. Et per Moysen dominus iusserat ne quis uxorem alienigenam duceret, merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt.

Chryso. Quemadmodum cum de abiiciendis meretricibus disputat, correctione rem facit faciliorem his verbis, Non utique fornicariis huius mundi, ita in hoc loco multa vitur facilitate, inquit, Si qua vxor virum, aut vir uxorem infidelem habet, non dimittat eam. Quid dicit, an infidelis manebit cum viro, fornicari? verum minime. Atqui minus vitij est fornicatio, quam infidelitas. Minus quidem fateor. Sed de suis maiorem in modum parcat, hoc & in eo, qui decem milia talenta debebat ostendit, etenim illum cum sibi tantum deberet, non puniuit, cum autem a coferuo exigeret, totum repetijt debitum.

Tertul. Manifestum est scripturam istam eos fideles designare, qui in matrimonio gentili inuenti a dei gratia fuerunt, secundum verba ipsa, Si quis, inquit fidelis uxorem habet infidelem, non dicit uxorem ducit infidelem.

Amb. Non est impuandum matrimonium, quod extra decretum dei factum est, sed cum cognoscitur emendandum.

Aug. Cum vero coepisset Gentibus euangelium praedicari iam coniunctos Gentiles Gentilibus comperit, ex quibus si non ambo crederent, sed vnus, vel vna, & infidelis cum fidele, consentiret habitare, nec prohiberi a domino debuit fidelis

Ex deo. a Proprio ore. b Fidelis conuersus ad fidem in coniugio. 1 non dominus. Si quis frater uxorem habet infidelē, & haec 2 consentit habitare cum illo, non dimittat illā. Et si qua mulier 3 fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare 4 cum illa, non dimittet virum. Sanctificatus est enim vir infidelis 5 per mulierem fidelē, & sanctificata est mulier infidelis 6 per virum fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent, 7 nunc aut mundi sunt. Quod si infidelis discedit, discedat. 8 9 10

licitum non erat faciendum propter liberam benevolentiam.

Sanctificata est, quia hoc saepe contingit, quod alter per alterum ad fidem conuertitur. Vel mundus est vir infidelis quantum ad fidem mulierē, & nullam ex eius coniunctione immunditiam patitur mulier fidelis.

Augusti. Credo, iam prouenerat, ut nonnullae foeminae per viros fideles, & viri

per uxores fideles in fidem venirent. Et quamuis non diceret nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consilium suum.

Alioquin. Si dimittitis inuicem nolentes cohabitare, & alij vos copulatis adulteri estis, & filij vestri spurij, & io immundi. nunc sancti, quia de licitis coniugijs nati, & sub creatoris veneratione nati. Vel si vicissim dimittunt, filij, qui maiorem partem sequuntur, in infidelitate manebunt. Maior. n. tunc erat numerus infidelium, quam fidelium: Nunc autem sancti, id est, Christiani, siue vno ex patribus auctore, siue vtroque. Nunc autem sancti sunt. Chryso. hoc est, non immundi. Ipse autem sanctos appellauit, verbi exuperantia iterum malae suspicionis metum amouens.

Aug. Aut sic accipiendum est, quod exempla iam praecesserant, & virorum quos uxores, & foeminarum quas mariti lucri fecerant Christo, & paruulorum ad quos faciendos Christianos voluntas Christiana est vnus parentis euerat, aut sit, (quod & magis apostoli verba videntur sonare, & quodammodo cogere) aliqua illic est intelligenda sanctificatio, qua sanctificabantur vir, vel mulier infidelis in coniuge fidele, & qua sancti nascebant filij fideles, siue quia in mentis cruore mulieris a concubitu continebat quicumque vir, vel foemina, id in lege didicerat (nam hoc Ezechiel inter illa praecipit ponit, quae non figurate intelligenda sunt) siue per aliam qualibet, quae ibi aperte proposita non est, ex ipsa necessitudine coniugiorum atque filiorum sanctitatis asperginē, illud tamen sine dubitatione tenendum est, quicumque illa sanctificatio sit, non valere ad Christianos faciendos atque ad dimittendo peccata, nisi Christiani, & ecclesiastici institutione sacramenti efficiantur fideles. Nam nec coniuges infideles, quamlibet sanctis, & iustis coniugibus adhuc creant, ab iniquitate mundantur, nec paruuli de quibuslibet sanctis iustisque procreati, originalis peccati reatu absoluantur, nisi in Christo fuerint baptizati.

Idem. Illa sanctificatio cuiuscunque modi, quae in filiis fidelium esse dixit apostolus, ad istam de baptismo, & de peccati origine, vel remissione quaestionem omnino non pertinet.

Sedul. Nunc sancti sunt, quia fideles per praedicationem suorum parentum. Item, filij vestri immundi essent, si infidelis parentem comitarentur iam non baptizati, aut si baptizati essent, ex Christianitate in paganismum transiret infidelis parentem sectando.

Aug. lib. 3. de peccat. merit. & remiss. e. 12. & li. 2. c. 26. f. 28. q. 1. c. iam nunc.

lib. 1. de ser. Dom. in monte. f. 28. q. 1. c. simili modo, &c. si infideles.

Ambros.

Ex lib. ad Marcellinum.

Ezech. 18.

1. de bapt. paruul.

F

Ter.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Si quis frater. i. Christianus. 2 Vxor. ha. inf. ut pote qui vir conuertitur ad fidem, & non vxor. 3 Et haec conf. hab. pacifice & sine contumelia fidei Christianae. 4 Non dimittit. Et idem subdit de vxore fidele virum infidelē habente. cum dicitur. Et si qua mulier. In hoc. n. sunt ad paria. & subdit ratio talis mansionis fidelis cum infideli, cum dicitur. 5 Sanctificata est. i. conuersa ad fidem. 6 Vir infid. per mul. fid. ipsum ad hoc inducentem. Hoc. n. frequenter fiebat in primitiua ecclesia, scilicet quod vxor fidelis conuertebat virum infidelē, & conuerso vir vxorē. 7 Alioquin. Hic ponit ad idem secunda ratio ex parte proles, quae per conuersionem parentis infidelis modo dicto adducebat ad fidem. Si autem fidelis coniux discederet, proles cum infideli remaneret, quia tunc pars infidelium cum talibus prauelebat, tunc quia erant pauci fideles, & sub infidelibus constituti. & hoc est quod dicitur. Alioquin. scilicet. in infidelitate remaneret, ratione dicta. 8 Nunc autem facti sunt. i. adducti ad fidem modo dicto. videntur autem, quod apostoli dictum sit contra sacram scripturam, quia 1. Esdr. 9. sancti is Esdras fecit abijci uxores alienigenas cum filiis suis a fi-

a filijs israel fidelibus. Item contra sacros canones, quia 28. q. 1. c. Iudaei. dicitur, quod non potest infidelis in eius coniunctione permanere, quae iam ad Christianam translata est fides. Ad primum dicendum, quod matrimonialia illa erant praeterita dei prohibitionem, quae habetur Deu. 7. ideo nulla erant, quia nullum matrimonium contra dei prohibitionem potest esse ratum, propter quod Esdras fecit illa separari, & bene. Ad secundum dicendum, quod in primitiua ecclesia passim conuertebantur aliqui de Iudaeis, & similiter de Gentibus. & illo tempore loquitur apostolus, quia tunc spes erat, quod infidelis traheretur ad fidem per fidelis personam in matrimonio libi iunctam. procedente vero tempore Iudaei fuerunt obstinati, non licet autem Gentiles: & ideo fidelis permittit habitare cum infideli de Gentibus non tamen de Iudaeis. Modo vero pari passu ambulat, quia utriusque reputantur obstinati, & sic non permittitur fidelis habitare cum infideli de istis, nec de illis, & hoc modo loquitur decretum allegatum. 9 Quod si infid. Hic consequenter loquitur de discessu infidelis, cum dicitur, Quod si infid. dis. in odium fidei Christianae. 10 Dicitur. q. d. liberatus est fidelis a coniunctione eius, & potest aliter contrahere. Et subditur causa, cum dicitur.

1 Non

G * Tertul. Apostolus ex sanctificato alterutro sexu sanctos procreari ait, tam ex feminis prerogativa, quam ex institutionis disciplina. Ceterum, inquit, immundi nascerentur, quasi designatos tam sanctitatis, ac per hoc etiam salutis intelligi volens fidelium filios, ut huius spei pignora matrimonijs, que retinenda censurat patrocinaentur. Alioquin meminerat dominicæ definitionis, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non introibit in regnum dei, id est, non erit sanctus.

a Non enim. Non est ratum coniugium, quod sine deo, & ideo non est peccatum dimissio propter Deum, si alij copulatur. Si ambo credunt, per cognitionem dei confirmatur coniugium.

b In pace. Non oportet litigare cum discedente, quia odio dei discedit.

c Unde enim. Augusti. Hortatus super ea quæ euenerunt, nunc quia eadem fieri possunt. Hæc non lege iubere, sed libera charitate fiunt.

d Dicitur. cuiquam quando saluetur, id est, scit quando credit, & sustinet, sic & tu expecta.

e Circuncisus aliquis uo. est. Aug. Nusquam aufert consuetudinem, quæ seruata non impedit salutem, monens ne in talibus spes salutis ponatur, cum tantum pro offensione infirmorum seruentur. unde dicit nihil ea esse, subdens. Circuncisio nihil.

* Sedul. Non adducat præputium. Id est, Non putet se superflue circuncisum, ne hoc peniteat. Fuit enim necessarium suo tempore. Que hoc modo non adducat præputium, ut quis sine legis cæremonijs uiuat, quia cum quibusdam permittebat apostoli legalia custodiri, ne subito a lege subtraherentur.

f Nusquisque in ea. Hoc ad eas conditiones, vel vitæ consuetudines respicit, quibus nihil obsunt fidei bonisque moribus. Sicut enim coniugium, sic & latro ad Christi fidem uocatur. Sed ille in coniugio, non a coniugio, iste non in latrocinio, sed a latrocinio. Non enim necesse est, ut coniuges desinant esse coniuges

c

iuges propter fidem Christi, sicut necesse est, ut latrones de Deo finant esse latrones.

g Seruus uo. Supra posuit unum exemplum de ritu uiuendi, hic aliud de conditionis dicitur officio.

h Magis uo. Quia quanto quis propter deum despectior est in hoc seculo, tanto magis exaltabitur in futuro.

i Liberus. Quia ereptus a peccatis, que seruos faciunt, nec seruus conditione despiciat, nec liber ereptus elatus seruo se proponat. **k** Empti e. Reddite vicem, ut vos serui sitis Christi, non hominum. Hi sunt serui hominum qui humanis se subiiciunt superstitionibus.

* Tertullia. Quod sciam, non sumus nostri, sed precio empti & quali precio sanguine dei. Lædentes igitur carnem istam, cum lædimus.

l Serui hominum. Quod contingit uobis si dicatis, Ego sum Pauli, & ego Apollo.

* Chrysosto. Hoc non tantum ad seruos, sed ad liberos dictum est. Coniungit enim, ut seruus non sit seruus & liber sit seruus. Et quoniam pacto seruus non est seruus? Cum propter deum omnia facit, cum non est simu-

lator, neque quidquam, ut oculis seruiat, operatur. Ita fit, ut hominum seruus liber fiat. Vel contra, liber seruus edicitur, cum inter homines malus quidem minister est, vel propter gulam, &c. Huiusmodi enim homo maxime omnium seruus est quamuis sit liber. Considera quæso utrumque. Seruus erat Ioseph, uerum non hominum seruus. Quare in seruitute omnium liberrimus erat, dominæ autem sub cuius imperio erat non paruit uoluntati. contra libera illa maiorem in modum omnium serua erat, cum seruo suo blandiretur, hortareturque, sed liberi, uter seruiuit, rogatus est, an que rogauit que hortata est, an qui comestit supplicem? Etenim terminum seruis a deo constitutum est, & quousque in his proferendum sit, sancitum est, & prætere eos neminem oportet, &c.

Idem. F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non enim seruituti subiectus. id est, Christianus, uel Christiana.
- 2 In eiusmodi. Ut teneatur infidelis aliquo modo sequi, aut contendere in iudicio, uel alibi pro eius cohabitatione, & subdit eam.
- 3 In pace autem uocauit uos d. Non in litigijs, & contentionibus. Sed quia posset aliquis arguere in contrarium, scilicet, quod teneretur hoc facere, ut posset infidelem per cohabitationem ad fidem conuertere. ideo hoc remouet, dicit.
- 4 Unde enim scis mulier, si uirum saluum facies. q. d. non potest hoc scire, nisi per diuinam reuelationem, propter quod subditur.
- 5 Nisi unicuique, sicut diuisit deus. i. ordinauit reuelari, secundum autem uiam humanam magis probabile uidetur, quod infidelis subuenteret fidelis si sequeretur eum discederet ex odio fidei Christianæ.
- 6 Nusquisque. Id est, ut apostolus egit de solutione, & dissolutione matrimonij, ubi dixerat, quod fidelis debet manere cum infideli, si potest absque contumelia Christi. Hic consequenter ex incidenti dat generale documentum standi in statu, in quo quis uocatur ad fidem, dicit. Nusquisque, sicut uocauit deus, ita ambulet, quantum ad illa, quæ non repugnant statui fidei.
- 7 Et sicut in omnibus ecclesijs doceo. q. d. non solum uobis Corinthijs, sed & alijs hoc dixi, quia doctrina fidei debet habere unitatem, & maxime in hoc, quod quilibet sit contentus de statu in quo uocatus est ad fidem, nisi impediatur de seruitute, & exprimat magis sequatur ritum Gentilium, qui semper fuit illicitus.
- 8 Circuncisus aliquis uo. est, non ad præputium. id est, non in præputio. aliquis uo. est. noui. uolens obseruare legalia, que

- cessauerunt in morte Christi, maxime quantum ad cæremonialia de quibus fuit circuncisio cui succedit baptismus in noua lege. id subditur.
- 10 Circuncisio nihil est. id est, nihil facit ad salutem.
- 11 Sed ob. m. De. Matth. 19. c. Si uis ad uitam ingredi. ser. man. Sunt enim de dictamine iuris naturalis, propter quod obligatio eorum semper manet.
- 12 Seruus uo. es. ad fidem.
- 13 Non sit tibi. cu. id est, non feras hanc conditionem moleste, nisi in illa potes Christo seruire.
- 14 Sed & si po. li. sic. ex gratia domini tui, uel alia uia de facili.
- 15 Magis uo. s. seruitute. q. ante seruiendo Christo in membris suis, exemplo Christi, qui licet minister erat cum discipulis. Et propter hoc Papa seruorum dei se uocat in libris suis.
- 16 Qui e. in do. uo. est seruus. construatur sic litera. Qui enim seruus. existens in conditione.
- 17 In dom. uo. est. id est, uocatus ad fidem.
- 18 Liberus est domini. id est, libere potest seruire deo, & æqualis est meriti apud deum, sicut ille quem uocat existens in libertate.
- 19 Similiter, qui liber uo. est ser. est Christi. sicut, & ille, qui uocatus est seruilis conditionis existens. unde dicit Amb. Apud deum bona seruitus, & bona libertas æqua lance appenduntur. Et quod uterque sit æqualiter seruus Christi, ostenditur consequenter, cum dicitur.
- 20 Precio em. estis. id est, sanguine Christi, qui æqualiter effusus est pro utroque, emptus uero seruus efficitur emptoris.
- 21 Nolite fieri ser. ho. dimittendo seruitutem dei pro seruitute hominum. utraque enim potest simul stare, ut cum quis propter deum humiliter sustinet hominis seruitutem.

A Idem. Nolite fieri serui hominum, hoc est, nolite eis parere, cum turpia praeceptum. verum neque nobis ipsis sic fieri velimus.

a De virginibus. Causa illius fornicatoris, de omni fornicatione vitanda docet.

*** Sedul.** Scriptis responderet, quia illi dicebant, ubi est praeceptum virginitas? ut si perfluum demonstrarent, quod sub praecepto non est. Ita virginatatem praecepimus ut tamen nuptiarum ordinem seruemus, quia si dominus virginatatem imperaret condemnare videretur coniugium, & seminarium hominum excideret, unde virginitas procreata est. Quare praeceptum domini de virginibus non habuit, quia maioris mercedis est, quam non cogitur, sed offertur.

*** August.** Non ut hoc consilium alienum existimemus a domino, cum continuo sequatur, & dicat, tanquam misericordiam consequutus a domino, ut fidelis essem. Secundum ergo deum dat consilium fidele, in eo spiritu de quo ait, Puro autem, quod & ego spiritum dei habeo. Verum tamen aliud est domini iubentis imperium, aliud conferui secundum misericordiam charitatis, quae illi est a domino inspirata atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hic autem licet.

b Existimo hoc bonum esse. *** Sedul.** Existimo, hic non pro dubio ponitur, sed pro certo.

c Necessitatem. Dicit penurias seculi quas sepe patiuntur coniugati. Infirmis infirmam rationem praetendit. Possit enim digniorem reddidisse virginatatis rationem eius munus amplius commendando. Super greditur enim virginitas conditionem humanam naturae, ut per quam homines angelis assimilantur. Maior tamen victoria virginum est, quam angelorum. Angeli enim sine carne viuunt, virgines vero in carne triumphant. Inde est, quod in tabernaculo domini supremum operimentum erat de pellibus hiacynthinis, per quod intelligitur celibum vita, habet enim

enim hiacynthus specie simile throno, ita qui in carne virgineam puritatem seruat super celestibus simulant. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt inquinati, & sequuntur agnum quocumque ierit.

d Si nupserit uirgo, non peccauit. *** Hierony.** Non illa virgo quae semet dei cultui dedicauit, harum enim si qua nupserit

habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Virgines enim, quae post consecrationem nupserint, non tam adulterae sunt, quam incestae.

*** Basilus.** Legatur libro de vera virginitate, & episto. ad virginem lapsam, quae est 158.

c Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. *** Grego. Mag.** De coniugibus Paulus dicit, Tribul. carnis habebunt huiusmodi. Sed tribulationem carnis hic pati possunt etiam iam, qui spiritualiter viuunt. Cur ergo inesse coniugibus carnis tribulatio quasi specialiter dicitur, quae etiam a vita spiritualium longe non est, nisi quod hi frequenter maiores tribulationes ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur.

f Hoc itaq; dico. Hic ad temperantiam monet. Quia coniugemini, dum sine peccato possit fieri, itaque hoc consilium do uobis.

g Tanquam non habentes sint. Quod utique facit, qui habens uxorem reddit, non exigit debitum, & qui propter infirmitatem propria ducit uxorem, plangens potius, quia sine uxore esse non potuit, quam gaudens, quia duxit, & maxime, quia pari consensu continentiam seruant. Gratiore sane coniugia iudicanda sunt quae siue filijs procreatis, siue prole contempta continentiam pari consensu seruare poterunt.

*** Sedul.** Ille uxorem habens, sed quasi non habet, qui sic studet placere coniugi, ut tamen non displiceat creatori.

*** Grego.** Uxorem quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens, curam carnis ex necessitate tolerat, sed aeterna gaudia spiritus ex desiderio expectat. Uxorem quasi non habendo habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad praua opera a meliori intentionis

D
Apostoli lib. de sancta virgin. c. 15. 16.
Apo. 14. a.
li. t. contra Iouiu.

f De transla. episc. quanto. f diuortium.

lib. 12. M. ra. cap. 14. f Abiunctionem

E

Aug. in ps. 24. & 147. Note de continentia conjugali.

Pastoral. 3. par. Admonition. 28.

F

restitu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 De uirg. au. Postquam apostolus egit de matrimonio, hic consequenter agit de fugientibus matrimonium pro meliori bono. Et primo pro continentia virginali. secundo, de fugientibus pro continentia uiduali, ibi, Mulier alligata. **a** Prima in duas, quia primo agit de virginibus, secundo, de uirginu custodib. ibi, Si quis autem turpe. Prima in tres, quia primo declarat perfectionem, quae est in statu uirginali, secundo qualiter possit participari in statu coniugali, ibi, Hoc itaque. tertio quod circa hoc magis debeat optari, ibi. Volo autem. Prima in duas, quia primo ostendit quid sit imperfectum, secundo quid licitum, ibi, Alligatus es. Circa primum dicit apostolus, De uirg. au. scilicet, quod praedicem uirginatatem esse necessariam ad salutem, quia tanta altitudinis, & perfectionis est, quod pauci possunt eam attingere. unde dicit Saluator Mat. 19. b. Sunt eunuchi, qui castrauerunt seipsum propter regnum celorum: qui potest capere capiat. quasi dicat pauci inueniuntur ad hoc idonei.

2 Consilium do. tanquam de meliori bono, propter rationes supra dictas eo. ca.

3 Tanquam misericor. conse. non solum in Christianitatis statu, sed etiam in apostolatus statu, per quem auctoritatem, & scientiam consulendi habeo, propter quod subdit suum consilium, dicens.

4 Existimo ergo bonum hoc esse, id est simpliciter continere.

5 Propter instantem necessitatem, id est ad euitandum occupationem circa necessitatem uitae praesentis, quae incumbit coniugatis circa provisionem uxoris, & prolis, per quam homo retrahitur a bono contemplationis, & diuinis dilectionis.

6 Alligatus es. Hic consequenter ostenditur, quod sit licitum, scilicet matrimonium

monium contrahere, & in contracto manere. id dicit, Alligatus es uxori, noli quaerere. quia forsitan caderes per incōtinētiā. Experti enim delectationem uenerunt in actu coniugali reuertuntur ad eam de facili.

7 Solutus es ab uxo. si potes continere, quod est maius bonum, ideo non est dimittendum pro minori.

8 Si autem acceperis uxorem non peccas. quia hoc est licitum viro, & etiam mulieri, ideo subditur, Et si nupserit uirgo.

9 Tribulationem tamen, scilicet matrimonio iuncti, quia imminet eis anxietas mentis, & labor corporis circa provisionem suae domus, et prolis, & quia alter coniugum de facili suspicatur fraudem in altero de corpore, & si anxietur in mente, cuius anxietatis redductio fit in carne.

10 Ego autem uobis parco, quasi dicat, non solum ostendo uobis viam perfectionis, quae difficilis est in obseruantia uirginatatis, sed etiam matrimonium, ad quod licite, & bene declinare potestis.

11 Hoc itaque dico. Hic consequenter ostendit qualiter perfectio uirginum possit haberi aliquo modo a coniugatis, scilicet a licitis abstinentes, quantum fieri potest bono modo, & ad superna tendendo: Dicit igitur, Hoc itaque dico fratres. Vos ad perfectionem inuitando.

12 Tempus breue est, scilicet uita humana, propter quod quilibet debet quantum potest ad perfectionem conari quauis habet tempus merendi, ideo subditur.

13 Reliquum est, &c. tanquam non habent sint. Quod sit dupliciter. Uno modo, quod reddant debitum, non tamen exigant. Alio modo perfectius, ut uterque coniugum de communi consensu incipiat continere, propter maius bonum adipiscendum.

14 Et qui gaud. id est, materiam gaudendi habent ex aliqua temporali prosperitate circa se, prolem, & familiam contingente.

I Tan-

A si nubere volenti non permittat, & illa fuerit fornicata.
 a *Melius facit*, quia apud Deū meritum illi collocat, & a seculi sollicitudine liberat illā. Et ideo recte ait. *Melius est enim quod licet & expedit, quam quod licet, & non expedit.*

Aug. Hic enim bene vitur homo malo, ibi vero bene vitur bono. Duo enim hec, scilicet bonum & malum, & hæc duo, bonus vsus, & malus vsus, sibi met adiūcta quatuor differentias faciunt. Bene vitur aliquis bono continentiam de dicans Deo. Male vitur quis bono, continentiam dedicans idolo. Male vitur quis malo, concupiscentiam relaxans adulterio. Bene vitur malo concupiscentiam restringens cōnubio. Sic ergo melius est bene vti bono, quam bene vti malo.

b *Mulier alli.* Dixit mulierem causa fornicationis a viro recedentem manere innuptam, aut viro suo reconciliari, & non dixerat, an maneret toto tempore vitæ suæ, an tempore viri, hoc determinat. Continuatio. Virgo semper potest nubere cui vult, sed mulier. i. vidua sepatata a viro viuente viro alligata est legi, &c.

c *Quod si dor.* Aug. Non dicit primus vel secundus, vel quous nec nobis diffiniendum quod non diffinit Apostolus, unde nec vllas debeo damnare nuptias, nec eis verecundiam nuptiarum auferre. Dominus autem septemuirā nō dānat, nec dicit in resurrectione nō posse esse. Sed tantum, neque nubēt neque nubentur. vnde nec contra humanę verecundiam

die sensum audeo dicere, vt quoties voluerint nubāt, nec ex corde meo quaslibet nuptias cōdemnare. Quod dicitur vni uirę, hoc omni viduę.
 d *Cui vult, &c.* Sedul. Tantummodo Christiano, nō Gentili, tantum in Domino propter continentiam.

a Quia virgo non vult continere. c Custos. f Custos. f Virgo. f Ut nubat, quia virgo non vult continere: d Ideo dico si oportet non peccat, nam de isto patet.
 b Virgo: opōrret fieri, quod vult faciat, nō peccat, si nubat. Nam qui 1
 a In proposito, non curans vel sobolem vel aliud huiusmodi. b Cum virgo velit continere. 2
 statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, pote- 3
 f Sed. a Implendz. b Qui. c Non ex leuitate statuit, sed ex iudicio 4
 mentis bonum esse decreuit. 5
 statem autem habens suę voluntatis, et hoc t̄ iudicauit in 6
 a Non ingerens fomitem nuptiarum. f Non tantum non peccat. f Et quia ita oportet fieri, vt diximus. 7
 corde suo seruire virginem suam, bene facit. f Igitur & qui 8
 f Quia licet quod facit. a Cum habeat potestatem suę voluntatis: 9
 matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui nōn iū 10
 a Similiter vidua potest nubere, sed beatius est continere, vel, virgo quocunq; tempore potest nubere, sed 11
 coniugata etiam si dimissa est, non potest dura viuere vir. b Viri. 12
 a g̃it melius facit. f Mulier alligata est t̄ legi, quanto tempore 13
 b a Vt non liceat alij nubere. f Tamen primæ nuptiæ a domino secundæ permittit. b .i. permittitur ei vt. 14
 c viuut uir eius. Quod si dormierit vir eius liberata est a lege. 15
 a Sine turpitudine et uro suę religionis vel suę legis. 16
 d Cui vult nubat, tantum in domino. f Beatior autem erit si sic
 c f Inupta. a Quod uos non putatis.
 f permanferit t̄ secundum meū consilium. Puto autem quod
 a Sicut alij apostoli. b Quo inspirante hæc & alia suadeo.
 & ego spiritum Dei habeam.

* Tertul. Ne quod ait, Cui velit nubat, male uteremur, adiecit, Tantū in Domino, id est, in nomine Domini, & est indubitare Christiano. f decreuit.
 c *Beatior au.* Satis ostendit beatam esse etiam post mortem viri iterum nubentē fidelem, sed beatiorē nō nubentem. E
 Vnde maxime Cathafrigarum & Novatianorum hærefes concidunt quas buccis sonantibus non sapiētibus Tertullianus inflat, dum secundas nuptias tāquam illicitas maledico de te conscidit, quas omnino licitas Apostolus sobria mente concedit.

Amb. De tertijs autem & quartis, & de vltra pluribus nuptijs, solēt homines mouere quæstionem. Sed quis audeat diffinire quod nec Apostolum video diffinisse?
 f *Puto autem.* Non dubitat Apostolus sed contemptores increpat, vt dominus dicens. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Vel, putas inueniet fidem in terra? verbo dubitationis infidelitatem arguit.
 * Sedul. Hoc est, nolite contemnere, quia non ex me hoc ipsum est quod dico, sed spiritus Dei est qui loquitur in me, quem contemni non expedit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quod vult. virgo custodita.
- 2 Faciat. matrimonium contrahendo, quia in hoc.
- 3 Non pecc. nec eius custos peccat.
- 4 Nam qui sta. firmus de custodia virginis.
- 5 Non ha. tradendi eam nuptui, quia non videt eam ad hoc inclinari, nec timet de eius lapsu verecundari.
- 6 Potestatem. de custodia securo virginis.
- 7 Et hoc iud. absque coniugio.
- 8 Bene fa. seruans eam in statu perfectiori, propter quod cōcludit.
- 9 Igitur. Et patet litera ex dictis.
- 10 Mulier. Hic vltimo agit de viduis, di. Mulier alli. est leg. i. vinculo coniugali.

- 11 Quanto tempore. vita corporali.
- 12 Quod si dor. per mortem corporalem.
- 13 Liberata est a lege. id est, a dicto vinculo.
- 14 Cui vult. id est, dum tamen vir sit fidelis, quia non potest contrahere cum infideli.
- 15 Beatior autem. f. in continentia viduali. Tum quia sic permanendo liberius seruire potest domino. Tum quia secunde nuptiæ sunt signum incontinentiæ.
- 16 Puto aut. Hoc autem addit ad ostendendum, quod suo cōsilio sit credendum, nec dicit puto, debitatiue, quia certus erat per reuelationē spiritum Dei se habere, sed dicit hoc ad tollendam aliquorum iactantiam ne se assererent presumptuose spiritum Dei habere, quia nescit hominum virum amore vel odio dignus sit, Ecc. 9. a.

C A P. VIII.

DE his au. Q. Scitis æque mecum, quod licet ea comedere, quia omnes scientiam habemus, de his dicit qui

DE his aut quæ idolis sacrificantur, sciimus, quia oēs scientiam habemus

C A P. VIII.

qui habentes scientiam cum offendiculo edebant. Quos primum arguit, nec sufficienter scire dicit. Alij autem ignari sub veneratione idoli comedebant. Sedul.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

DE his au. Postquam Apostolus Corinthios instruxit de matrimonio, hic consequenter eos instruxit de eucharistia sacramento. Et dividitur in duas partes, quia primo excludit vitium contrarium, quod est participatio mensæ idolorum, secundo accedit ad propositum ostendendum ca. 11. Prima in duas, quia primo excludit participationis occasionē, secundo ipsam participationē c. 10. Prima adhuc in duas, quia primo excludit dictam occasionē, secundo inducit ad oppositam perfectionem. c. se. Circa primū sciendum, quod inter Corinthios erant aliqui scioli cognoscētes, quod carnes idolis immolantur ex hoc non consequuntur aliquā consecrationem, vt Gentiles credebant, nec aliquam immunditiā, vt Iudei estimabant, ideo indifferenter carnes immolatas idolis

coram quibuscunq; comedebant in scandalum infirmorum, et sic eorū scientia erat alijs occasio ruina, propter quod sic Apostolus procedit, quia primo declarat scientiam non valere, nisi sit ordinata secundum charitatem, secundo de idolothitis ostendit veritatem, ibi. De eis. tertio arguit scandalizantium temeritatem, ibi. Sed non. Circa primum dicit.
 1 De his autem. f. quod nullam consecrationem aut immundiciam contrahunt.
 2 Quia omnes. videlicet, quod est vnus Deus creator omnium, & quod omnis creatura bona est. Sciendum tamen, quod Apostolus hic loquitur de Corinthiis intelligentibus, & non de simplicibus, vt patebit magis in sequentibus, & quia inter illos scientes aliqui habebant scientiam charitate ordinatam, aliqui vero non, ideo subdit.

A * Sedul. Hic Paulus scriptis Corinthiorum respondet, quia illi epistolam scripserunt ad eum, ut scirent quid facerent. Nam alij eorum in templis idolorum idolothyta manducabant, ut contemnerent idolum. Quidam vero qui erant infirmi in fide ex conscientia, non audebant manducare, & contristabantur valde alios videntes coram se manducare, qui dicebant, quia omnis creatura Dei bona sit, & nihil sit idolum, & hac imagine magis quam ratione ventris erant. Idolothytum, idolo occisum, vel immolatum. *Deo* Græce, dicitur occido. Itaque solas carnes immolatas hoc nomine significabant. **f** * Chryllostomus. Ante omnia necessarium est, ut quid sibi hic locus velit enarremus. Cum multi apud Corinthios sentirent, non quæ ingrediuntur coquinare hominem, sed quæ exciunt, & idola, ligna, lapides, demones neque nocere neque prodesse posse, perfecta huius rei cognitione immodice utebantur in suum & aliorum detrimentum, et enim in idola ingrediebantur, & ipsorum mensæ fiebant participes, & magnum inde exitum comparabant. Quidam enim adhuc idola formidantes nescientes ea despiciere illorum cœnis aberant, cum præstantiores id facere viderent, & hinc maxime lædebantur. Neque enim eodem quo illi animo proposita attingebant, sed tanquam in idolorum sacrificijs, hæcque ad idololatram via præparabatur. Præterea ipsi idem certe perfectiores non parum lædebantur, cum demonum mensis fruerentur, hoc igitur crimine erat. Beatus autem Paulus hoc reprehensus non continuo inuehitur, cum stultitiæ id potius esset, quam malitiæ. Quare, admonitione potius, quam terrore, aut vehementiore ira principio utendum erat, &c.

† De remun. c. n. pro defectu.

† igitur.

† nullum est simulacrum.

a sit idolum, & hac imagine magis quam ratione ventris erant. Idolothytum, idolo occisum, vel immolatum. *Deo* Græce, dicitur occido. Itaque solas carnes immolatas hoc nomine significabant. **f** * Chryllostomus. Ante omnia necessarium est, ut quid sibi hic locus velit enarremus. Cum multi apud Corinthios sentirent, non quæ ingrediuntur coquinare hominem, sed quæ exciunt, & idola, ligna, lapides, demones neque nocere neque prodesse posse, perfecta huius rei cognitione immodice utebantur in suum & aliorum detrimentum, et enim in idola ingrediebantur, & ipsorum mensæ fiebant participes, & magnum inde exitum comparabant. Quidam enim adhuc idola formidantes nescientes ea despiciere illorum cœnis aberant, cum præstantiores id facere viderent, & hinc maxime lædebantur. Neque enim eodem quo illi animo proposita attingebant, sed tanquam in idolorum sacrificijs, hæcque ad idololatram via præparabatur. Præterea ipsi idem certe perfectiores non parum lædebantur, cum demonum mensis fruerentur, hoc igitur crimine erat. Beatus autem Paulus hoc reprehensus non continuo inuehitur, cum stultitiæ id potius esset, quam malitiæ. Quare, admonitione potius, quam terrore, aut vehementiore ira principio utendum erat, &c.

B idolorum sacrificijs, hæcque ad idololatram via præparabatur. Præterea ipsi idem certe perfectiores non parum lædebantur, cum demonum mensis fruerentur, hoc igitur crimine erat. Beatus autem Paulus hoc reprehensus non continuo inuehitur, cum stultitiæ id potius esset, quam malitiæ. Quare, admonitione potius, quam terrore, aut vehementiore ira principio utendum erat, &c.

a Scientia inflat. Aug. Per se inutilis est scientia, cum charitate utilis. Per se inflat in superbiam, ut demones qui Græco nomine a scientia sic sunt nominati. Propter elationem scientiæ datus est Paulo stimulus. Melius est scire infirmitatem nostram quam naturas rerum, quam scientiam qui apponit, apponit dolorem peregrinationis ex desiderio patriæ. Aug. Humilium virtus est de scientia non gloriari. Aug. Vbi est scientia, charitas est necessaria, ne inflatur. * Sedul. Illa scientia inflat, quæ ex sensu proprio & humano descendit & quæ concitatur magis vitur, quam exemplis. Charitas vero edificat, quia non querit quæ sua sunt, sed quæ edificat fratres. Illius ergo charitas edificat qui dicit: Licet me non impediat manducare idolothyta, tamen propter idolum, ne alijs displiceat, non manducabo. * Chryllo. Scientia autem, & c. Itaque cum charitate non munitur, vertitur in stultitiam. Sed neque charitas, inquit, sine scientia aliquid lucri habet, non tamen ita loquutus est, sed tanquam consentaneum omittens, maiorem in modum hoc illi us egere ostendit. Qui non diligit, etsi quid ei deficiat, tamen quamprimum propter charitatem scientiam consequitur, quemadmodum Cornelius, & alij plerique. At qui scientiam habet, charitatem vero imminuit, non modo nihil consequitur scientiæ, sed quam habet amittit, & sepe numero in dementia vertitur. Quare scientia non est auctor charitatis, sed contra, &c.

Aug. libr. 15, c. 8. F. 1. c. 8. L. 9. de civ. ca. 20. lib. 1. contra Ciceronem. c. 25. & tract. 27. in Ioan: 2. Cor. 12. b. Eccl. 1. d.

C Gregor. Quem charitas edificando non erigit, scientia inflando pervertit. Vnde fit plerumque ut hypocritarum dicta

lib. 8. Moral. ca. 66.

& audientes non erudiant, & eosdem ipsos qui ea proferunt, delatos laudibus deteriores reddant.

b Quod si quis. * Sedul. Hoc est, si quis sibi videtur sapiens & si quem inflat scientia, nondum cognovit quemadmodum oporteat cum seire. i. sine elatione, cum humilitate & charitate.

* Leo Magnus. Nemo ad cognitionem veritatis magis propinquat, quam qui intelligit, in rebus divinis, etiam si multum proficiat, semper sibi superesse quod querat. Nam qui se ad id quo tendit peruenisse præsumit, non quaesita reperit, sed in inquisitione deficit.

1 Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oporteat seire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. De eis autem quæ idolis immolantur, scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi vnus. Nam etsi sunt, qui dicantur dii, siue in celo siue in terra. Siqui dem sunt dii multi & domini multi, nobis tamen vnus Deus.

2 Quod licet comedere, quod non ab idolo contaminata. Ne putetur Deus esse in idolo. **3** Vnus tantum. Participatio deitatis. **4** Sol & Luna. **5** Iam recepti. **6** Morantes. **7** Apolo. **8** Non falso putatos dico, sed in veritate dii participatione deitatis, ut sancti. **9** Qui alijs præsumunt in terra apostoli, in celo archangeli. **10** Qui credimus. **11** Qui naturaliter & subtilitate est Deus vnus cum filio & spiritu sancto. **12** Qui & nos in se credentes facit deos, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

d De eis. Vituperata scientia eorum, tandem aperit quæ est ea vera. **e** Idololum nihil est in mundo. Ambrosius inter creaturas mundi. Materiam enim Deus formavit, sed stultitia hominum formam dedit. Quæcunque facta sunt naturaliter, quæcunque non sunt in creaturis, facta sunt per verbum. Sed forma hominis in idolo non est facta per verbum, sicut nec peccatum per verbum. Sed est nihil, & nihil sunt homines cum peccant. Vel illud quod putabatur esse idolum, nihil est. Aestimabant enim idolum esse personam substantentem ex simulacro & spiritu præsidere. Vel idolum nihil est in mundo, id est, nullius rei quæ sit in mundo similitudinem habens. Idolum enim hic appellat spem quam non vidit oculus, sed animus sibi fingit. Iam distincte in lege dictum est. Non facies idolum, neque omnem similitudinem rei. Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt in celo & in terra, vel in aquis format. * Chryllo. Non sunt igitur idola, non sunt simulachra. Sunt quidem, sed nihil possunt, neque dii sunt, sed lapides & demones. Ad utrosque enim hoc in loco extenditur, & ad obtusiores & eos qui videtur philosophari. Cum enim nihil amplius quam lapides alij intelligant, alij autem potentias quasdam in ipsis habitare prædicent, quas deos appellant, ad illos inquit, quod nihil est idolum in mundo, ad hos vero, quod nullus Deus nisi vnus.

f Nisi vnus. Hoc dicit ne putetur Deus esse in idolo. Aug. Vnus enim tantum Deus est pater & filius & spiritus sanctus. ipsa trinitas vnus Deus est. Nullaque sit partium in deitatis unitate diuisio. Non enim deus pater pars est Dei. Tres enim personæ sunt pater & filius & spiritus sanctus, & hi tres (quia vnus substantiæ sunt) vnus sunt, & summe vnus sunt, quia ibi nulla naturarum, nulla est diuersas voluntatum. Si enim natura vnum essent, & consensione non esset, non summe vnus essent. Si vero in natura dispares essent, vnus non essent. Porro Christus vna persona est gemine substantiæ, quia & Deus & homo est. Nec tamen deus vel homo pars huius personæ dici potest. Idem alioquin filius dei antequam iumeret formam serui non erat totus & creuit, cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna persona pars non potest esse deus, quanto magis pars trinitatis esse non potest quæcunque vnus in tribus. Huius ergo trinitatis nec tertia pars est vnus, nec maius aliquid oēs quam linguli.

g Nobis tamen. Genibus plures, quos terret deus noster. id est demones qui volentes videri dii sibi exigunt quæ vero deo debentur, aras, sacrificia, & alia. noster vero homines deos facit.

1 Scientia inflat. i. scientia sine charitate facit superbire. **2** Charitas vero edificat. i. scientia ex charitate cordis nata ecclesie edificatiua. **3** Si quis autem se existimat. i. præsumens de sua scientia plus credit sibi, quam sciat in veritate. **4** Nondum cognovit quemadmodum oporteat eum. s. i. de se seio e humiliter & ut sua scientia charitatiue, & talis scientia approbatur a deo subditur. **5** Si quis autem. In cuius vera dilectione includitur proximi dilectio. **6** Hic cognitus est ab eo. cognitione approbationis. **7** De eis autem. Hic consequenter ostendit veritatem de sacrificijs idolorum quæ dicuntur idolothyta, d. De eis autem quæ idolum immolantur, scimus. nos magis intelligentes. **8** Quia nihil est idolum in mundo. Materia autem idoli est aliqua res, ut potest aurum, argentum, lapis, vel lignum, sed propria ratio idoli est, quod sit representatiua dei, representat autem factum deum, & sic idolum nihil est. Falsum enim & non ens conuertuntur, sicut verum & ens: Quod autem nihil est nullam immunditiam aut consecrationem potest dare rei immolatae. **9** Et quod non. quia natura diuina non est multiplicabilis. **10** Nam & si sunt qui dicantur dii siue. q. d. hoc prouenit ex deceptione hominum nomen deitatis alijs a deo falso attribuentium. **11** Nobis tamen. in virtute fidei existentibus. **12** Vnus deus. omnium per creationem de quo subditur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Scientia inflat. i. scientia sine charitate facit superbire.
- 2 Charitas vero edificat. i. scientia ex charitate cordis nata ecclesie edificatiua.
- 3 Si quis autem se existimat. i. præsumens de sua scientia plus credit sibi, quam sciat in veritate.
- 4 Nondum cognovit quemadmodum oporteat eum. s. i. de se seio e humiliter & ut sua scientia charitatiue, & talis scientia approbatur a deo subditur.
- 5 Si quis autem. In cuius vera dilectione includitur proximi dilectio.
- 6 Hic cognitus est ab eo. cognitione approbationis.
- 7 De eis autem. Hic consequenter ostendit veritatem de sacrificijs idolorum

- lorum quæ dicuntur idolothyta, d. De eis autem quæ idolum immolantur, scimus. nos magis intelligentes.
- 8 Quia nihil est idolum in mundo. Materia autem idoli est aliqua res, ut potest aurum, argentum, lapis, vel lignum, sed propria ratio idoli est, quod sit representatiua dei, representat autem factum deum, & sic idolum nihil est. Falsum enim & non ens conuertuntur, sicut verum & ens: Quod autem nihil est nullam immunditiam aut consecrationem potest dare rei immolatae.
- 9 Et quod non. quia natura diuina non est multiplicabilis.
- 10 Nam & si sunt qui dicantur dii siue. q. d. hoc prouenit ex deceptione hominum nomen deitatis alijs a deo falso attribuentium.
- 11 Nobis tamen. in virtute fidei existentibus.
- 12 Vnus deus. omnium per creationem de quo subditur.

In scripturis nō dicuntur angeli dij, ne putarētur colēdi, sed a nomine officij, angeli, vt ille colatur cui⁹ sunt nuncij, *De⁹ deo* rex magnus super omnes Deos. hoc non nisi de sanctis. *Deus*. Tribus modis dicitur. Substantiue, dicit⁹ Deus trinitas. Adoptiue sancti qui per adoptionis gratiā dij sunt Nuncupatiue, demones & idola.

nam dicimus. Quin vnus & solus vere Deus sit, id scire solum D aliorū deorum nomen exosum facere, & omni abominatio- ne contaminare credim⁹. & hoc demonstrauit sapiētissim⁹ Pa ulus, qui scripsit: Scio enim qđ nullus est deus nisi vnus, & qđ nullum sit idolum in mūdo. Igitur negantes omnino idola existentia, ne- que dijs immolatū esse aliquid dicim⁹.

a Credimus esse omnia, quia. b In gratia illius foueri. c Cum patre in substantia. i. nobis vnus est Deus, pater & Christus.

a Ex quo. Omnia a patre, sed per filium creata sūt. Nec alia per filiū, alia per patrem, sed eadē: alio

a pater, ex quo omnia, & nos in illo. Et vnus dominus Iesus
b ^{a Creata.} ^{b Quia per ipsum informati sumus in cognitione Dei, per quem sumus creati. In Deo. Christum} ^{c Nos hoc scimus.}

c Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed non in om-
a Vnius Dei. b Non in omnibus. ^{Quia putant idolo aliquid diu num esse: etiam nunc sicut ante conuersionem.}

d nibus est scientia. Quidam t̄ aut̄ cum scientia vsque nunc
a i. cum reuerentia idoli: quasi si qua illic esset diuinitas b Deseruitur. c Non cibis polluit.
idoli, t̄ quasi idolothitum manducant, et conscientia ipsorū
a Esca sumpta vel non sumpta. Illis nocet vestra comestio, vobis autem non prodest, sed vides esca prodest vobis.

e cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat
Sed ex fide eius tantum. Minus habebimus bonum.

Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus, ne-
a In bono virtutum vel beatitudinis, sed ex fide eius tantum. b quantum ad vos nihil est
que si manducauerimus t̄ abundabimus. Videte autē ne for-
a Esca ipsa: sed videre.

te hæc t̄ licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si quis
Quia potest esse & non esse. In fide. Qui nesciunt adhuc idolum nihil esse. a Et potest esse offendiculum infirmis.

enim viderit eum qui habet scientiam in t̄ idolio recumben-
In presentia idoli.

tem, nonne conscientia eius t̄ cū sit infirma, ædificabitur ad
Per se Per te.

f manducandum idolothita? & peribit infirmus in tuā consciē-
Carnes sacrificiorum. Sicut ita. a Quia sapientem vidit comedere, putans sub idoli ueneratione

g tia frater, propter quem Christus mortuus est. Sic autem pec-
Et ita grauit̄ peccas. In fratres ita peccatis

cantes in fratres, & t̄ percutientes cōscientiam eorum infirmā
24

quos in hunc errorem infirmi inducebantur, quorum nun ei bus polluitur, sed conscientia.

f Peribit infirmus. Aug. Quomodo putatis decipi posse simula- cris homines que a Christianis honorari putantur? Nouit, in- quis, Deus cor meum: sed fratres tuos non nouit cor tuū. Si infirmo es, caue maiorem agnitūdinem: Si firm⁹ es, cura fratris infirmitatem, &c. Quid facis de conscientia infirmi quā percutis? Quid facis de pretio, si contemnis qđ emptum est? vide quanti emptum est. Peribit inquit, infirmus in tua scien- tia, quam te dicis habere vt scias quia nihil est idolum, & ani- mo cogites deum, & sic recumbas in idolio, in hea scientia peribit infirmus, Et ne contemnas infirmum, adidit g Propter qu. n. Quem vis contemnere, precium ipsius atten- de, & cum morte Christi totum mundum appende. Et ne ad- huc te putares in infirmum peccare, & leue duceres pecca- tum ac paruipenderes.

Ca In

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ex quo. sunt effectu.
2 Et nos in. Non solum secundum esse nature qđ conseruat ab illo, sed secundum esse gratiæ per quod spirituali modo creatura rationalis est in illo.
3 Et vnus do. s. vnitate personę non nature, quia naturam habet diuinam ab æterno, & humanam ex tempore.
4 Per quem. Producta sunt & subsistunt secundum diuinitatē qua per verbū diuinum, qđ est filius, omnia facta sunt, Iob. 1. Omnia per ipsum facta sunt. & in esse conseruantur, Heb. 1. a. Portans omnia verbū virtutis sue.
5 Et nos, &c. Sumus specialiter constituti in esse gratiæ.
6 Sed non. Hic consequenter arguit temeritatem illorum, qđ de sua scientia præsumentes comedebant indifferenter idolothita, qđ videntes fideles simplices, potissime conuersi de Gentibus. credebant eos comedere ad modum Gentilium. s. in uenerationē idoli, & exemplo eorū inducebant ad sic comedendū, & sic pec- cabant grauit̄ reuertentes ad ritum Gentiliū, & per consequens illi qui sua scientia abutentes simplices ad hoc inducebant, & hoc est quod dicit, sed non in omnibus. s. fidelibus,
7 Est scientia. Cognosci quod idolum nihil est, quod nullam immunditiam aut consecrationem dat carnibus immolatis, & de istis simplicibus subdit:
8 Quidam autem. i. credentes quod idolum habeat aliquid nomi- nis. 9 vsque nunc. i. quasi habent aliquid consecrationis ab idolo, & in reuerentia idoli.

10 Polluitur. per peccatum.
11 Esca autem. i. non facit nos maioris meritū quantum est de se, vel demeriti, ideo subditur.
12 Neque enim. i. abstinentia a cibo immolato idolis vel ei⁹ come- stio non facit nos deficere a gratia, vel proficere in ea, sed intētio & modus comedendi & abstinenti faciunt deficere a gratia, Sicut cū aliquis comedit intentione venerandi idolum, prout faciebāt simplices Christam, vel modo indiscreto, prout faciebant præiū ptuoli, talia faciunt a gratia deficere. & hoc est quod dicit.
13 Videte autem. i. diligenter attendite vos scientes.
14 Ne forte. i. scientia qua cognoscitis idolothita esse licita ad mā- ducandum, quantum ex natura est rei.
15 Offendit cū. i. offendere faciat infirmos vel ignorantes. Et sub- dit modum per quem faciebant eos offendere, dicens:
16 Si quis enim. i. simplex Christianus.
17 Viderit eum. prædictam de idolothitis.
18 In idolio, &c. i. comedentes in loco, vbi comedūtur carnes ido- lis immolatæ.
19 Nonne conscientia. i. id est, ad cadendum prona.
20 Aedificabitur. i. ad manducandum in uenerationem idoli tra- hetur, q. d. quia credit sapientiorē hoc modo comedere
21 Et peribit infirmus. quod ammodo idololatrando.
22 In tua scientia. id est, occasione tuę scientiæ.
23 Propter quem. Propter qđ salus eius non esset sic contēnda.
24 Sic autem. i. tale peccatum non est solum contra proximum, sed etiam contra Deum, propter quod concludit apostolus.

al. 94. c. tribus dicitur
vero.
inquam
lachris
lacum.
id no-
ber est.
Iosa.
2p-3p
Thesau-
cap. 2.
contra
lanum.

† fa cultas.
† epulo simu-
lacratorum.
† q infirm. est
Ex item. de
† urbis Eua.
quēdā Bedā.
vulnerates.

In Christum, inquit, peccatis. * Idem. Quomodo enim non peccas in Christum, qui peccas in membra Christi? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratrem, &c.
 In Christo. In Christum peccare, est Christum negare. In Christo in his quæ sunt Christi. In Christo, cuius regnum di-

in Joannem,

Quapropter, si esc.

* Chryso. Hoc magistri optimi est officium, suo exemplo erudire, quæ dicit. Et non dicit, siue

iuste, siue iniuste, sed quocumque. Et non dico, inquit, idolo thytum, quod & propter aliam causam prohibetur, sed & quod licet, & peccatur, scandalizat, etiam illis abstinebo, neque una aut altera die, sed toto vitæ tempore. Nō enim manducabo, inquit, carnes in æternum. Et non inquit, Ne perdā fratrem; sed simpliciter, ut nō scandalizem. Etenim ultimæ

in Christo peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Et non dico, inquit, idolo thytum, quod & propter aliam causam prohibetur, sed & quod licet, & peccatur, scandalizat, etiam illis abstinebo, neque una aut altera die, sed toto vitæ tempore. Nō enim manducabo, inquit, carnes in æternum. Et non inquit, Ne perdā fratrem; sed simpliciter, ut nō scandalizem. Etenim ultimæ

amentiz est, quæ Christo pretiosissima sunt, & talia ut eorū gratia mortem obire non recusaverit, ita nos despiciatissima arbitrari, ut eis propter ea non abstineamus. Hæc autē nō ad illos tantum, sed & ad nos tempus esset ut diceretur, quod proximi salutem despiciamus, & illa satanz verba proferim?

Dicere enim, quid mihi curandum est, si ille scandalizatur, & ille perit? crudelitatis illi. & inhumana nitatis est, &c. Neque mihi dixeris, illum calceorum futorem esse, alium coriarium, statuariū vero alium, sed considera fidelem illum esse & fratrem. Illorū nā que sumus discipuli piscatorum, publicanorū, tentoriorum opificum. Christus autem in fabuli domo educatus est, & fabri sponsam matrem habere non est dedignatus, & ab ipsis incunabulis in præsepe iacuit, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

Quapropter si. Talis enim abstinentia ad evitandum scandalū

CAP. IX.

Ang. li. de opere monach.

Non sum liber. Incipit se proponere in exemplum, ut sicut ipse abstinet a licitis pro scandalo fratrum, ita & illi. Quod abstinere ab hoc licito: quia ego habeo libertatem accipiendi stipendia, & tamen non accipio. Et si sic inductū sit, intendit tamen se comprobare apostolum: quia occasione pseudo minus de eo senserunt Corinthij.

* Chryso. cum dixisset, Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, quod quidem non fecit: pollicitus est autem se facturum, si necesse foret: ne quis diceret, frustra te iactas, & verbis tantum philosopharis, quod & mihi, & cuilibet hominū facile est: si recta enim sententia id dicis, te ipsa ostendas quid contempseris, ne fratri scandalizares: propterea iam contra sententiam suam ostendere, quo pacto a concessis abstineat, ne fratri scandalū faciat, quamvis nulla lege cogatur, &c.

Liber. licet mihi quod alijs apostolis de euangelio vivere. * Chryso. Suis ipse laudibus auditorem aggreditur, cum res ipsa eum cogat ad se laudandum: ita enim Corinthij emendabatur. Et iterum, cū nihil magnū de se dicere velit, vide quo pacto utroque ad necessitatē utitur, tantū seipsum laudans, non quantū sibi ipsi videbatur, sed quantū propositæ materiæ exigebat necessitas. Cūq; posset dicere: me omnium maxime accipere decet, & magis quam illis, quia magis laboravi, non ita dixit, quia videbatur quandam habere prælationem. Qua autem ratione illi magni essent, & a quibus iuste acciperent, ea dumtaxat ponit, ita inquit.

* Non sū Apostolus. non sum liber? Hoc est, nōne me ipsi habeo potestatem? Nunquid alicui seruo, qui me cogat & prohibeat accipere? Sed habet aliquid amplius illi, quod cū Christo cōuerfati sunt. Sed neque ego ea privatus visione, idcirco prosequitur.

* Nonne Christi. Novissime autem omnium tanquam abortivo visus est mihi: quod non parua erat prærogativa. &c. Deinde ne rursus diceret, Et quid hoc? Quamvis Apostolus sis, quamvis liber, quamvis Christū videris, nullum tamen Apostoli opus ostendisti. Et quam ratione debet accipere? idcirco deinde addidit.

* Nonne opus. Hoc magnū est. Illa enim nullam sine hoc afferunt utilitatem. Nam & Iudas Apostolus fuit, & liber, & Christum vidit: sed quoniam Apostoli non fecit opera, nihil sane ei illa profuerunt. Et cum magnū quiddam esset loquutus, ad adverte quoniam pacto id corrigat, cū inquit, in Dño: hoc est, nō diuinū, est nō meū.

* Si alijs non. Intuere nihil in verbis superfluum, sed orbem terram dicere potuit, & gentes barbaras, & terram, & mare sed quid superfluis opus est, inquit, cum hæc ad præsentem materiam sufficiant? Non igitur dico quæ apud alios præclare sunt a me gesta, sed ea quorum vos estis. Itaque si non aliunde, a vobis maxime me accipere oportebat. Verūtamē a quibus maxime oportuit accipere (magister. n. vester erā) ab his nihil accepi, &c.

* Nam signaculum. Hæc est probatio & si vult, inquit, quispiā vnde me apostolum esse constet intelligere, vos ego testes adhibeo. Oia namque quæ apostoli erant opera, in vobis ostēdit, & nihil prætermisi, quod etiā in secūda meminit epistola, Tamen nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sūt super vos in omni patientia, & signis, prodigijs, & virtutibus, &c.

* Nonne me ipsi habeo potestatem? Nunquid alicui seruo, qui me cogat & prohibeat accipere? Sed habet aliquid amplius illi, quod cū Christo cōuerfati sunt. Sed neque ego ea privatus visione, idcirco prosequitur.

Qui per me ceneris estis. Forma a similitudine sigilli in vobis apparet, quia ego sum apostolus, dum ea habetis per me, quæ alijs per alios apostolos & ideo per nos apud alios qui dubitant, apostolus defensor.

CAPVT IX.

On sum liber? nōn sum apostolus? Nonne Christum Iesum dominum nostrū

vidi? Nōne opus meum vos estis in domino? si alijs non sum apostolus, sed tamen vobis sum.

Nam signaculum apostolatus mei vos

vidi, pro quo minus videret. Per auctorem ostendit. In via vel in templo. Perfectum Ego Apostolus quia vos opus apostolatus. Ad gloriam domini. Domino tamen operante. Quia estis meum opus. Iudæis quorum legem euacuabat.

* Nam signaculum. Hæc est probatio & si vult, inquit, quispiā vnde me apostolum esse constet intelligere, vos ego testes adhibeo. Oia namque quæ apostoli erant opera, in vobis ostēdit, & nihil prætermisi, quod etiā in secūda meminit epistola, Tamen nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sūt super vos in omni patientia, & signis, prodigijs, & virtutibus, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT IX.

Non sum. Postquam Apostolus reprehendit aliquorum indiscretionem, hæc consequenter inducit eos ad perfectionem, scilicet, ut a licitis abstineant, ne infirmos scandalizent. & etiam ut sibi & alijs magis proficiant per virtutis exemplum. Et primo ad hoc inducit ad perfectum sui exemplo. secundo currentiū in stadio, ibi. Nescitis quod hi. Circa primum sciendū, quod Apostolus se ponit alijs in exemplum in hoc quod licet haberet potestatem accipiendi sumptus ab alijs quibus prædicabat, tamen abstinerebat, vitium quærens ex proprio labore, ut magis proficeret in prædicatione. per hoc enim apparebat, quod non quærebatur temporale lucrū, sed salutem animarum, per hoc etiam percludebatur via falsis apostolis, qui prædicabant causa temporalis lucrī. Sic ergo procedit: quia primo declarat propositū autoritate secūdo remouet dubiū, ibi. Nō autē scripti. Prima in tres: quia primo declarat propositū autoritate secūdo ratione, ibi: si vos nobis. tertio exemplo, ibi: Nescitis quod huiusmodi Trimū autē declarat triplici autoritate, scilicet officij apostolici, & usus publici, & autoritate veteris Testamenti. secūda, ibi, Quis militat. tertia, ibi, Nunquid secūdam. Circa primū sciendū, quod aliqui malignantes dicebant.

Diuisio.

Paulum

Paulū nō esse apostolū, eo quod nō fuit corporaliter cum dño Iesu sicut alijs apostoli. ideo primo declarat se esse apostolū. secundo probat intentionem ibi. Nunquid. Circa primum dicit. Non sum liber. i. habes libertatem potestatem accipiendi sumptus pro publicatione euangelij. q. d. imo habeo rationem officij, de quo dicit.

- 1 Non sum. q. d. imo quia sum a Deo missus ad prædicandū euangelium. Act. 13. a. Segregate mihi Barnabam & Saulum, &c.
- 2 Nonne Christi. q. d. imo: quia in via cum appropinquaret Damasco, ut aliqui dicunt licet non sit scriptū Act. 9. sed solum quod audiuit eū loquentem: quia non omnia scripta. Vidit etiam in raptu quæ fuit excellentior visio quā apostolorū: quia vidit ipsum in gloria sua ad dexteram patris sedentem, secūdū quod dicit Augusti. quod vidit diuinam essentiam. vnde 2. Corinth. 12. a. dicit seraptum fuisse vsq; ad tertium celum. Probat etiam vltimus apostolatus suum: per effectum, di.
- 3 Nonne opus. id est, effectus mei apostolatus.
- 4 Vos estis. i. principaliter agente Deo, q. d. imo, quia a me habuistis initia fidei. ideo dicit.
- 5 Et si al. q. d. et si alij vellēt hoc negare, vos tñ non potestis.
- 6 Nam signaculum. i. forma doctrine Christi per me vobis est impressa, sicut per alios apostolos impressa est illis quibus prædicauerunt.

A
10. b.
lib. de
monac.
5.
pon. fo.
an. 11. a.
r. cap.
as. de
1. & di.
secun.
Apost.
non &
idem.

A Nunquid non. Aug. Permisit enim dominus, nō iussit apostolis accipere necessaria a subditis, ut quisquis vellet, eo uteretur, quod sibi liceret ex domini constitutione. Si quis vero uti nollet, non contra iussum faceret, sed de suo iure cederet. Potestas est, non iussio domini, accipere sumptus.

B Sororem mulier. Dominus in comitata suo mulieres habuit ne viderentur alienae a salute, quae & ministrabant ei, sic & apostoli.

C Sororem mul. Dominus cui angeli ministrant, infirmis compatiens, loculos habuit, quo mitteretur pecunia a fidelibus data victui necessaria, quos commendavit iudae, ut fures si non possemus vitare, disceremus in ecclesia tolerare. Et mulieres ministraturas seque se voluit, ostendens quid a plebibus deberetur euangelistis.

*** Sedul.** In Greco sorores (*ἀδελφαι*) non mulieres legitur.
*** Aug.** Ostendit sibi licere quod ceteris apostolis, id est, ut non operetur manibus suis, sed ex euangelio vivat, sicut Dominus eis constituit. Ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabant eis de substantia sua, ut nullius indigerent horum quae ad necessaria vitae huius pertinent. Quod B. Paulus licere sibi quidem demonstrat, sicut & ceteri Apostoli faciebant, sed ea potestate uti se noluisse postea commemorat, hoc quidam non intelligentes non sororem mulierem circumducendi, sed uxorem interpretati sunt. Fefellit eos verbi Graeci ambiguitas, quod scilicet & uxor & mulier eodem verbo Graece dicitur, quanquam hoc ita posuerit Apostolus, ut falli non debuerint, quia neque mulierem tantummodo ait, sed sororem mulierem, neque ducendi, sed circumducendi. Veruntamen alios interpretes non fefellit haec ambiguitas, & mulierem, non uxorem interpretati sunt. Quod quisquis putat non potuisse ab Apostolis fieri ut cum eis sanctae conversationis mulieres irent quacunquē euangelium predicarent, ut eis de sua substantia ministrarent necessaria, euangelium audiat, & cognoscat quemadmodum hoc ipse Dominus exemplo faciebant, &c. In euangelio enim scriptum est: Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates & castella predicans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquae quae erant curatae a spiritibus immundis & infirmitatibus, Maria quae vocatur Magdalene, de qua vii. demonia exierant, Ioanna uxor Chusae procuratoris Herodis, & Susanna & aliae multae quae ministrabant ei de facultatibus suis. Hoc exemplum Domini imitabantur apostoli ad accipiendum debitum sibi cibum.

C **Aus solus.** * Beda. Quia omnes Euangelistae & ministri verbi Dei habebant potestatem a Domino acceptam ut non

nō operaretur manibus suis, sed ex euangelio viverent, operantes tantummodo spiritalia in predicatione regni caelorum & edificatione pacis Ecclesiae. Omnes pariter habebant hanc potestatem, qua tamen illi non utebantur amplius impendentes ecclesiae, sicut in illis ubi euangelizabant, infirmis congruere iudicabant. Et ideo ne coapostolos suos reprehendisse videretur, subiunxit & dixit ut sequitur.

d Operandi. Ambro. Operandi, honestius pro accipiendi.

e Quis militat, &c. * Chrysostomus. Tu autem animadverte quam accommodata haec exempla ad propositam adduxit materiam, & quomodo primum meminit periculosa militum & armorum & bellorum, huiusmodi enim apostolatus, vel potius his longe maius. Non enim aduersus homines solum bellum his erat, verum etiam aduersus daemones, & illorum principem, exercitus. Quod igitur, inquit, quae ea quae neque externi principes crudeles & inuicti exigunt, hoc est militare, periclitari, de suis milites se alere facultatibus, quomodo unquam Christus hoc exigeret? & neque uno contentus est exemplo. Qui enim vilior est & crassior, in hoc maxime acquiescere consuevit, quando communem consuetudinem videt cum diuinis legibus conuenire, quare ad aliud venit inquiring.

f Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem haec dico? An & lex haec non dicit?

g **Quis militat, & de fructu eius non edit?** Per illud picula, hoc autem laborem & miseriam multam & curam ostendit, & tertium item addit exemplum his verbis:

h **Et de lacte.** Lac gregis dicitur quidquid a plebe prepositis datur. Et his verbis satis indicat Apostolus non tibi aliquid vsurpasse ultra debitum coapostolos suos, si (sicut dominus constituit) ex euangelio viuentes panem gratuitum manducabant, ab eis sumptum, quibus gratuitam gratiam praedicabant.

i **Nunquid secundum hominem haec dico?** * Chrysost. Hoc est, Nunquid ego humanis dumtaxat exemplis rem meam confirmo, an & lex haec non dicit?

10 **Quis militat.** Hic consequenter ostendit propositum auctoritate publici vsus & rationabilis, dicit. Quis militat suis stipendijs unquam? q. d. nullus. imo milites stipenda sumunt a populo terrae quae defendunt. Id est ostendit in agricolis & gregum pastoribus. apostoli vero fuerunt milites contra haereticos insurgentes, & in vinea domini cultores, & gregis dominici pastores, propter quod a populo sumptus eis debebantur.

11 **Nunquid.** Hic consequenter ostendit propositum auctoritate legis diuinae, dicit. Nunquid secundum hominem, id est, ex auctoritate consuetudinis humanae factum.

12 **Haec dico.** scilicet quod predicatorum sumptus habere debeant a populo. q. d. imo, & hoc cum auctoritate diuinae legis.

N I C O L A V S D E L Y R A .

- 1 Mea defensio. id est, apostolatus mei probatio.
- 2 Apud eos qui me interrogant. tanquam dubitantes de apostolatu meo.
- 3 Haec est. scilicet vestra conuersio ad fidem per me.
- 4 Nunquid. Declarato officio sui apostolatus, hic consequenter ostendit se habere potestatem accipiendi sumptus ex consuetudine aliorum apostolorum, dicens. Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi. id est, viuendi, de bonis vestris? q. d. imo sicut alij apostoli de bonis illorum quibus illi predicauerunt.
- 5 Nunquid non ha. potestatem soror. muli. id est, matronam deuotam & fidelem.
- 6 Circumducendi. ad ministrandum nobis necessaria? q. d. imo. Aliqua enim mulieres deuotae leguntur secuta fuisse Christum predicantem de suis facultatibus ei ministrantes. Mat. 27. & Luc. 8. & sic etiam factum est alijs apostolis post ascensionem Christi. ideo subditur.

- 7 Sicut & ceteri apostoli. & fratres domini. id est, eius cognati, scilicet Iacobus & Iudas & reliqui.
- 8 Et Cephas. id est, Petrus sic nominatus a Christo. Ioan. 1. f.
- 9 An solus ego & Barnaba. q. d. nulla ratio est quare priuemur hac potestate, quam habuerunt alij apostoli.
- 10 Quis militat. Hic consequenter ostendit propositum auctoritate publici vsus & rationabilis, dicit. Quis militat suis stipendijs unquam? q. d. nullus. imo milites stipenda sumunt a populo terrae quae defendunt. Id est ostendit in agricolis & gregum pastoribus. apostoli vero fuerunt milites contra haereticos insurgentes, & in vinea domini cultores, & gregis dominici pastores, propter quod a populo sumptus eis debebantur.
- 11 Nunquid. Hic consequenter ostendit propositum auctoritate legis diuinae, dicit. Nunquid secundum hominem, id est, ex auctoritate consuetudinis humanae factum.
- 12 Haec dico. scilicet quod predicatorum sumptus habere debeant a populo. q. d. imo, & hoc cum auctoritate diuinae legis.

Sicut

Tom. 6. i 3 Scri-

† 31. dist. cap. omnino. 18. q. 1. cap. iam noua in fi.

Aug li de ore re monach. c. 15. L. de uerbo domini in more.

Phil. 79. Hierem. 3.

A *Scriptum est enim, & c. Non alligabis.* * Chryfosto. Ex multa hac abundantia confirmare aueritur. At ne quis diceret, Et quid ad nos quod de bobus loquutus es? exprimit hoc diligenter his verbis.

b *Nunquid de bobus.* Curæ quidem sunt, verum non ita ut de ijs legem infirmitat.

* Haymo. Recte prædicatores bobus comparantur, quia sicut illi vomere exarant terram, ita prædicatores ligone verbi Dei excolunt corda auditorum, ut ferant fructus salutis æternæ.

Et cum non solum de bobus, sed etiam de passeribus cura sit Deo, ut in euangelio ostenditur, non ita tamē curabat de bobus ut inter præcepta quæ homini dedit ad salutem sui præcipere curam bonis habere. Nec enim necesse est per scriptam legem monere hominē, quomodo boni suo consulat.

c *Si nos vob. &c.*

* Chryfosto. Ecce quartam quam affectationem, quod præbere oporteat. Cum enim dixisset, quis militat suis stipendiis, & quis plantat vineam, & quis pascit gregem, etiam addit bouem triturantem, nunc aliam ostendit causam maxime rationabilem, qua mereretur accipere, quod multo maiora præberent, non tantū laborarent. Quid ergo est? *Si nos vobis spiritualia, &c.* Vides iustissimam causam, & superioribus probabiliorē. Illic enim dixit carnale semen, carnalis & fructus, hic autem semen spirituale, & remuneratio carnalis. Ut enim non nimium se iactarent, eo quod magistris victum exhiberent, ostendit eos maiora accipere quam dare. Agricola enim quæ seminant, ea accipiunt, nos autem cum in vestris annuis spiritualia seminamus, metimus carnalia, &c.

d *Si alii potestatis.* * Chryfostomus. Ecce alteram rationē, & ipsam item ab exemplis non tam sublimibus. Nam neq;

Petri

Petri hoc in loco meminit, ne que Apostolorum, sed aliorum quorundam qui alieni erant aduersus quos posterius accingitur, de quibus dicit: Sufficiens si quis vos detorquet, si quis accipit, si eius extollitur, &c. Et aduersus illorum bellū iam percludit. Quamobrem nō dixit, Si alia vobis accipiunt sed eorum procacitatem, violentiam, negotiationem significans, inquit: Si alii potestatis vestrae participes sūt, hoc est, possident vos, sub potestate habent, tanquam feruis abutuntur, nō accipientes tantum, sed multa cum diligentia & auctoritate. Ideo addidit. *Quare nō potius nos?* quod utique nō dixisset, si de Apostolis sermo haberet, sed constat quosdam violatores & ipsos deceptores phos significari, &c.

* Haymo. Omnia incommoda sustinemus ego & Barnabas, sitim videlicet, famē, nuditatē, oēmque indigentiam.

f *Ne quod offendiculum* id est, ne dicatur de nobis, quod causa quaestus & lucri

temporalis potius prædicemus euangelium, quā in causa salutis animarum & remunerationis æternæ, habeaturque euangelium venale.

Ne quod offendiculum, &c. Forfan & hi avari erant, vel se licentiam peccandi emisse putarent, vel libertatem arguendi Apostolus immuaret.

g *Nescitis.* Redit rursus etiam atque etiam commendans quia sibi liceat, & tamen non faciat. Naturalis ratio hoc habet, ut quis inde viuat ubi laborat.

h *Dominus ordi.* Ecce ego mitto vos, &c. Et paulo post: *In qualunque domum intraueritis in eadem domo manete edentes & libentes quæ apud illos sunt.*

i *Ego autem.* Abstinet a sumptibus ne sit forma pseudo apostolis rapacibus.

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

Non

† Deut. 25. a. 35. q. 1. c. h. r. m. i. m. i. m. o

† sub spe. qd. spei sua participat esse debeat

† erga vos

† 23. q. 1. cap. iam nunc.

† 23. q. 1. eccle. sui, §. quia ergo. 16 q. 1. doctos.

De præbend. c. ad secundū, & cap. extirpandz.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Scriptum est. Deut. 25. a. Non alliga. os bo. i. prædicatori laboranti in arca domini: Et quod sic debeat principaliter intelligi ostendit, dicens.*

2 *Nunquid de bob. Circa quod sciendum, quod licet diuina prouidentia generaliter se extendat ad omnia quantumcunque minima, & a mē intellectuāli natura speciali mō subicitur prouidentie diuine, in quantum habet dominium sui actus & capax est superna beatitudinis, & hoc modo non est cura Deo de bobus irrationabilibus, quia nō sunt huius finis capaces. Lex autē diuina directiua est in beatitudine super naturalem, propter quod dicta veteris Testamenti sunt ad hoc referenda immediate quantum ad illa quæ directe loquuntur de futura beatitudine vel mediata, in quantum corporalia facta veteris Testamenti sunt figura noui, secundū quod dicitur cap. sequenti. Omnia in figura contingebāt illis: Et hoc modo illud præceptum de ore bouis triturantis non alligando fuit figura de vitu prædicatori non denegando, ideo dicit.*

3 *An propter nos. q. d. imo, quia figura est propter ipsum figuratū sicut circulus ante tabernā penatēs est propter vinū in cellario existēs.*

4 *Quoniam deb. i. in securitate accipiendi sumotus. Non tamen dicit propter spē, quia præmium prædicatoris non est sumptus tēporalis, sed fructus æternæ beatitudinis. Comparatur autem hic prædicator arans in quantum aperit corda hominum ad fidem suscipiendam, sicut arans terram aperit ad seminum susceptionem. Et similiter trituranti in quantum sua prædicatione segregatur boni a malis, sicut grana a paleis.*

5 *Si nos. Hic consequenter probat Apostolus propositum ratione triplici. Prima est. Rationabile enim est, quod communicant bona maiora cuiusmodi sunt spiritualia, administrantur minora quæ sunt corporalia, sic autē est in proposito, ergo, &c. & hoc est quod dicit. Si nos vobis*

vobis spiritualia seminauim. & accipitur hic si, pro quia.

6 *Magnum est, si nos, &c. i. bona ad sustentationē carnis necessaria. q. d. non, imo est modicum respectu boni quod vobis ministramus.*

7 *Si alijs. Hic ponitur ad hoc secunda ratio, quia pseudo Apostoli accipiebant sumptus, & multo magis veri accipere poterant. ideo dicit. Si alij. id est, pseudo apostoli.*

8 *Potestatis vestra. id est, bonorum temporalium in potestate vestra existentium.*

9 *Participes sunt. inde viuendo.*

10 *Quare non. q. d. imo potiore rationem habemus.*

11 *Sed non vsi. Rationibus supra positis. Sed quia posset aliquis dicere, ideo Apostolus sumptus non accepit, quia non indiguit. ideo remouet hoc dicens.*

12 *Sed omnia sus. s. penuriam & laborem ad victū acquirendum.*

13 *Ne quod offendi. id est, impedimentum.*

14 *Demus euan. i. prædicationi euangelii. per hoc enim præcludebatur via prædicandi falsis apostolis prædicantibus causa lucri tēporalis, quorū prædicatione erat impedimentū veritatis angelicæ, quia admiscebant falsa veris. Similiter tollebat impedimentū ex parte Corinthiorum, qui forte erant auari saltem multi, propter quod minus libenter receperunt prædicationem euangelii si sumptus ab eis accepissent.*

15 *Nescitis. Hic consequenter ponitur tertia ratio, habet enim hoc ratio naturalis, ut inde quis viuat, circa quod laborat. ideo dicit: Nescitis, q. d. scire debetis, imo quia hoc est notorium.*

16 *Quoniam qui. i. in tēplo, operantur. s. sacerdotes & ministri.*

17 *Quæ de sa. i. habent inde victum: hoc enim erat commune apud Iudæos & Gentiles. 18 Ita & dominus. Ut patet. Mat. 10. b. vbi de prædicatoribus dicitur: Dignus est operarius cibo suo.*

Non

A *Bonum est mihi magis mori, quā ut gloriam, &c.* Quisquis enim eo quod sibi debetur uti non vult, amplius impedit ecclesie. Maximam ergo habebat gloriam Apostolus apud Deū, nō exigendo stipendium ab infirmis, vel de suis laboribus tranfigendo quotidianum victum.

*** Amb.** Hoc est quod stabulario ad quem vulneratus ille qui incidit in latrones perductus est, do minus ait. Si quidam plus erogaueris, reddam tibi. Amplius erogabat Apostolus q suis stipendijs militabat. Vel gloriam suā dicit quā habet apud Deum de hoc, quod pseudo repellebat a p̄dicatione, non accipiēdo, qui non nisi pro tēporalibus p̄dicabant.

B *Gloriam.* quam habet apud Deum infirmis compatiens.

b *Nam et si euang. &c.* Pro mercede. Vel si ita euangelizauero, non est mi. glo. quia tūc esset pro necessitate,

quia *ve.* id est penuria esset sicut pseudo.

c *Necessitas.* huius vitæ sustentandæ.

d *Va.* quia vnde viam non habeo.

e *Si enim volens.* Sine vlla necessitate huius vitæ. *Si enim vo.* Quia ex voluntate est merces. Videamus quō. si ita ex dilectione facio, ut potius patiar penuriā quā abutar potestate.

f *Si autem inuit.* Ut quod necessitate cogatur, alijs prodero, non mihi.

g *Dispensatio mihi.* Hic dispensatio talis intelligitur, ut quasi seruus alienum censum dispenset: vnde ipse nihil capiat p̄ter cibaria. Alibi dispensator d̄r qui ut filius ministrat euangelium coheredibus. Non debemus iō euangelizare, ut māducemus, sed ideo māducare, ut euāgelizemus, ut cibus nō sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adiicitur. ut illud impleatur. Primum querite regnum Dei & iustitiā eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Propter regnum Dei tantum debemus omnia operari, non solam vel cuius regno Dei mercedem temporalem meditari.

h *Cum liber essem.* * Haym. Non solum secundum naturā, v̄pote de genere patriarcharum descendens, verum etiam.

i *Ex omnib.* Negotijs hoium, nihil ab eis accipiēdo, *Omnium* subaudis hoium, *me seruum feci,* supportādo oēs, veluti bonus procurator supportat infirmos, maxime vos, o Corinthij p̄ m̄am patientiam. Feci autem hoc non calliditatis astucia, sed compatiēti affectu, ut plures lucrifacerem Christo.

C ** Chryso.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non scripsi. *Hic consequenter Apostolus remouet dubiū, posset enim aliquis credere, quod prædicta dixisset Apostolus eo quod vellet accipere sumptus, iō hoc remouet. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit se nolle uti potestate, secūdo quod vult magis alijs seruire. Nam cum liber. Circa primum dicit: Non scripsi au. hęc. de potestate accipiendi sumptus.*

2 *Ut ita si. id est, ut accipiam. Et subdit rationem.*

3 *Bonum est enim, &c. i. minus malum est hoc. Minus enim malum respectu maioris habet rationem eligibilis & boni.*

4 *Quam ut gl. i. mercedem quam expecto de p̄dicatione euangelij sine sumptu rationibus prædictis.*

5 *Quis euacuet? q. d. hoc est mihi malum maximum.*

6 *Nam & si euang. i. euangelium p̄dicauero sumptus accipiēdo.*

7 *Non est mi. i. non supererogo, sed tantum imploco p̄ceptum mihi iniunctum, ideo subdit.*

8 *Necessitas enim. ex p̄cepto Dei.*

9 *Vē enim mihi. ex omissione p̄cepti.*

10 *Si enim volens, &c. in quantum obedio.*

11 *Si autem. Sicut Balaam benedicebat populo Israel, Num. 23.*

12 *Dispensatio mi. i. proficio alijs, sed non mihi, sicut & propheta Balaam profecerant alijs, sed non sibi.*

13 *Quæ est ergo. s. ex bono supererogationis & p̄dicatione euangelij respondet.*

14 *Ut euang. p̄dicans. sumptus non accipiēdo.*

Sine

*** Chryf.** Non solum non accepi inquit, neque solum non vsus sum potestate hac, sed seruum me feci, & seruitutem variam & multifariam seruiui, &c.

K. Factus sum. * Haym. Subaudis legis obseruator, adhuc tō dendo caput in Cenchris, quæ est portus Corinthij, offerendo munera Hierosolymis, secundum quod in Actib. Apost. habetur, quando purificatus ascendit in templum, & circumcidēdo Timotheum propter Iudæos, ut Iudæos lucraret.

*** Gregorius.** Neque egregius p̄dicator ut quasi Iudæus fieret, ad perfidiam erupit, neque ut quasi sub lege esset, ad carnale sacrificiū rediit, neque ut omnibus omnia fieret, simplicitatem mentis in erroris varietatem cōmurauit, sed condescendo appropinquat fidelibus, non cadendo, ut videlicet singulos in se suscipiens, & se in singulos trāfigurans, compatiēdo colligeret, si ita ipse ut illi esset, quid impendi sibi ab alijs recte voluisset, &c.

1 *Tanquam iu.* Hiero. Non verè Iudæus, sicut nec verè Gentilis, quibus in cibus & hmōi assensit, nec tñ in cultu idolorū, quia in Christo nec circumcisio est aliquid, nec preputium. Dispensatoriè itaque simulabat se Iudæum. Sed Augustin. hæc dicit fieri compassione misericordiæ, non simulatione, ut qui ministrat ægroto sit quasi eger, non cum febres se habere mentitur, sed cū animo condolentis cogitat quomodo sibi seruari velit, si egrotaret.

2 *Aug. Tanquā Iudæus.* Non simulandi verfucia, ut se fingeret Iudæum sicut quidā putant. Liberè. n. illa fecit, sicut ait: Circuncisus non adducat p̄. Verè ergo, nō fiētē, ut Iudæus (quod erat) vixit: sicut hæc fallaciter Gentilē se finxit, sed licitè oibus cibus, permisit uti, cui oīs creatura non simulatē, sed verè bona erat. Sicut ergo hos ritus gētilium verè, sic & sacramenta Iudæorū non fallaciter suscepit, ut illis simplex, istis esset duplex, aliud habens in corde, aliud in ostensione. Ita et cum dicit: *Qui infirmatur & ego non infirmor?* non infirmitatem alterius simulauit, sed doluit. Ita etiā, quod factus est infirmis infirmus, non erat mēdaciū, sed vere dixit & sibi sumptus deberi, & tamen abstinuit, ne videretur vēditot euangelij. Nō ergo est fallax & verispellis simulatio, sed omnibus congruit eius misericors compassio, portatq; infirmitatem eorum in compassione, ita eis subueniēdo, sicut ipse sibi

3 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

16 *Ut non. ab. potestate. apariendo viam falsis apostolis, & præcludendo viam Corinthijs, si sumptus acciperem, quia tunc apostoli falsi audacius sumptus acciperēt, & frequētius p̄dicarēt. immiscendo veris falsi, q̄ est abuti p̄dicatione euāgelica, & sic dicit Apostolus. Ut non a. p. i. nō dē occasionē alijs abutendi. accipere. n. sumptus erat licitū sibi, ut patet p̄ prædicta, sed abstinere erat supererogationis.*

17 *Nam cum li. Hic cōsequēter ostendit se omnibus velle seruire & condescendere tamē absque peccato, ut omnes posset inducere ad salutem, dicens. Nam cum li. i. nullus hominis cura obligatis.*

18 *Omnium me ser. Omnibus gratis p̄dicando, & eorum infirmitatibus condescendendo.*

19 *Et factus sum. legalia obseruando ut pote Timotheū circumcidendo, Act. 14. & in templo cū alijs Iudæis se purificando: Act. 21. Circa obseruationē vero legalium distinguit Aug. tria tempora. Primum a tempore legis datæ vsque ad mortem Christi & tunc illa obseruatio cadebat sub p̄cepto. Iudæis tamen quibus lex fuit data. Tertium est a tempore euangelij publicati & deinceps, & extūc illa obseruatio fuit mortifera, quia declarata est eorū cessatio. Secundum vero tempus fuit intermediū a passione Christi vsque ab publicationē euangelij, & illo tēpore poterant c̄remonialia obseruari a conuersis de Iudaismo, ita tamen quod non ponerent ibi fidē, credendo quod sine obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, & hoc modo Paulus qui de Iudaismo erat: conuersus illo tempore legalia legitur obseruasse.*

20 *15* Sine sumptu. *Per hoc præcludens viam falsis apostolis, & condescendens Corinthijs, ut prædictum est. ideo subditur.*

Act. 16.

finanem reddat.

E

Gal. 6. d.

Ang. li. cont. mendac. c. 12. In Psal. 103. Epist. ad He.

1. Cor. 11. g.

F

Observationis legalis tēpus triplex.

A sibi si in his esset subueniri voluisset, quasi infirmitates eorū ipse haberet. Et n. quasi agrotus qui ministrat agrotō, non cū se febres habere mentit, sed cum animo condolentis cogitat, quō sibi vellet seruire si agrotaret, non simulauit quæ fecit similia Iudæis, sicut nec quæ fecit similia Gentibus.

Hierony ad August. Nec multum interest inter meam & tuam sententiam, quia ego dico Pe. & Paul. timore fidelium & Iudeorum legem exercuisse, imo simulasse mandata. Tu autem hoc asseris eos fecisse timentes, nō mentientes astu, sed patientis affectu, dummodo illis constet vel metu, vel misericordia eos simulasse se esse quod non erant.

Quia ipse nō esset sub lege

Deo

omnino aliquos.

B His qui sub Samaritanis qui libros Moysi recipiunt, quibus nō contuntur Iudei. Sūt autem ex origine Persarum quos sublato Israel posuit rex Assyriorum vel Persarum ad incolenda loca Samarię.

præmium

certat

* Haymo.

b His qui sine lege. id est gētilibus, factus sum.

c Tanquam sine lege. consentiendo gentiliū philosophis apud Athenas, vnum Deum esse qui cuncta fecerat, & aīas im mortales esse, & hoīes ab vno Deo principū sumplisse, visus est eis quasi vnus ex ipsis, licet idola non adoraret, paulatimque trahebat eos ad illa quę minus credebant, suadēs vt in eum crederent, per quem omnia facta sunt, id est, in filium Dei.

d Factus sum infirmis. Iudæis & gētibus in sensu & intellectu, qui magna nō poterāt capere, infirmus, comparando & coæquādo me illorum infirmitati & pusillanimitati: Vt infirmos sensu & intellectu. Lucrifacerem, talia prædicādo, quę eorum capacitati congruebant, & quæ ipsi capere poterant.

Aug. li. 83. q.

e Omnibus omnia. Omnibus cessit, non tamen religionē excessit. Omnibus omnia fa. Non mentientis astu, sed compatientis affectu, i. non omnia malā eorū fallaciter agendo, sed omniū malis tāquam sua essent misericorditer medicando alijs agens quā sibi fieri vellet, si opus esset. Cogitat enim, vt homo, se esse potuisse in eis vitijs in quibus sunt, alijs. vnde alibi dicit. Considerans teipsum, ne & tu tenteris.

Gal. 6. a.

f Omnia autem facio propter euang. * Aymo. Id est, propter Christū, cui euangelium testimonium perhibet, vt particeps eius,

eius, id est particeps euangelij efficiar. Sic videntur hæc verba sonare, & sic loquitur Apostolus, quasi euangelium rōnis capax sit, ac si diceret, vt particeps euangelij efficiar. i. vt p̄mia q̄ in euangelio p̄mittuntur in regno cęlorū cōseq̄ merear. g. Nescitis quod hi qui in stadio currunt, &c. Ostendit quanta est

Ang. 39. 8.

utilitas legis nostræ, in qua non vni, sed omnib. promissa est palma, & qui prior venit expectat vt coronetur cum posteriori: Nescitis quod hi pro euangelio omnia, quia nisi omnia fecero, & ab omnibus quę contra sunt abstinuero, non habebō præmium. Vel ideo sic omnibus in stō, quia omnes possunt habere coronā, vel quia si multi vocati, tamen pauci electi. vt vel sic ex multis pauci eligantur. h. Brauium. est præmium cursus.

† eff. xius.

Mat.

E

* Haymo. Volens egregius prædicator Corinthios, omnesque fideles prouocare ad cūsum bonæ operationis, quatenus pertingere ad brauium æternæ vocationis mereantur: dat inde comparationem cuius exēplo accendantur ad victoriam æternam cantandam, &c.

* Sedul. Stadium, est octaua pars miliarij. 125. passus habēs: Passus vero quinque habet pedes. Hic autē stadio cūsum iustitię vel fidei cōparauit. Brauiū, est lamina argentea ad palmæ mēsurā, quę a rege militibus dat, & est sermo Gręcus.

i. * Sic currite. per viā mandatorum in abstinentia, ceterisq; virtutibus, sicut in teatro omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam. Curramus credendo, sperando, desiderando, corpus castigando.

k. Vt comprehendatis. * Idem. Coronam vitæ æternæ, de qua ipse dicit. Reposita est mihi corona iustitiæ.

l. Omnis enim qui. De rebus non laudandis trahūtur multæ similitudines, vt in euāgelio de iniquo Iudice, q̄ viduā nolēbat audire, & pigro qui tēdio panes commodat, ita hic non commendantur agonistica & ludicra.

m. Non quasi. In incertum currit qui talia facit, vt ex quibusdam sperare, ex alijs desperare possit.

Non quasi in incertum. * Sedul. Non enim in incertū currit, qui ad cęlestem Hierosolimam festinat. Incertū vero est, qui in stadio currunt, vtrum percipiant palmam, an non.

Luc. ibid.

F

Non

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 His qui sub lege. i. Samaritanis & Saducæis qui quinque libros Moysi tantum recipiebant, qui proprie dicuntur lex apud Hebræos.
- 2 Quasi sub le. condescendendo eis quantum poteram tantum in licitiis.
- 3 His qui sine. i. Gentilibus qui legem scriptam non habebant.
- 4 Tanquam sine. condescendendo eis, quod tamen abominabile videretur Iudæis legem tenentibus.
- 5 Cum sine lege. Tenebat enim legem Moysi quantum ad moralia, que manent in lege noua, in qua erat Paulus. idco subditur. Sed in le. cl. Christi. Sequitur.
- 6 Factus sum. abstinēdo a cibis licitis, ad vitandum scandalum infirmorum, vt patet ex supradictis. Et vt omnes status includat, subdit.
- 7 Omnibus omnia. Omnibus quantum licite possum condescendendo, & causam ad hoc motiuum ostendit, di.
- 8 Omnia autem fa. vt currat sine impedimento.
- 9 Vt particeps e. i. promissionū eius. s. gratiæ in presenti & gloria in futuro que promittuntur in euangelio. Item particeps eius. i. meritum recipientium euangelium per meam prædicationem.
- 10 Nescitis. Postquā Apostolus in fluxit Corinthios ad perfectionem sup̄sus exemplo, hic cōsequenter idem facit exemplo currentiū in stadio & agonizantiū exercitio, qui omnia sui cursus & agonis impeditiua

peditiua sollicite deuitant, & omnia promotiua diligenter procurant. Vita vero præsens, est quadam agonizatio contra insultus tentationū, & quidam cursus ad beatitudinis brauium. dicitur igitur. Nescitis. q. d. imo, quia hoc est notorium.

11 Sed vnus acc. q. d. ita & pauci de multis accipiunt brauiū æternæ felicitatis, qui fideliter & perseveranter currūt per opera charitatis, Mat. 20. b. Multi sunt vocati, pauci vero electi. propter quod concludit.

12 Sic currite. fideliter & perseveranter.

13 Vt comprehendatis. brauium æternæ vitæ. Consequenter ponit exemplum de agonizantibus, dicens.

14 Omnis enim. vt habeat victoriam.

15 Ab omnibus. quæ impediunt ipsam.

16 Illi quidem. q. d. si faciunt hoc propter tēporale præmium, multo magis debemus hoc facere propter æternū, abstinendo ab omnibus impedimentis nostræ salutis, & exercēdo nos in omnibus promotiuis. idco concludit de seipso.

17 Ego igitur sic. Per viam charitatis.

18 Non quasi in. Quia certus erat de sua beatitudine futura per diuinam reuelationem. 2. ad Timoth. 4. b. Reposita est mihi corona iustitiæ, &c.

Non

Ga * Non quasi aerē verberans. Hoc non est, non inania confes-
 A ans, sicut qui in agone contendit, aerem verberat telis,
 De ver. b. **b** Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, * August. Suo
 timore nos terruit. Quid enim faciet agn⁹, ubi aries tremuit?
 Bedam. *** Origenes.** Habuit (Paulus) aliquando metum, & timuit
 in ca. 7. ne forte caderet: &
 ma. qui caelestium virtu-
 2. s. ca. fi cum aduersum se si
 1. s. commoucant bella
 1. cio. non metuit, aliquan-
 1. modo do vel carnem suam
 1. s. metuit, & ex ea con-
 1. s. surgētes insidias for-

Non verbis, sed rebus contendo: vel non inaniter, vt non qui pro hoste terret aerem.
 Reprimō illicitos motus corporis.

a non quasi aerem verberans. † Sed † castigo corpus meum, &
b in seruitutem redigo, ne † forte cum alijs prædicauerim, ipse
c reprobus efficiar.
 a Rationis b Cum alio tenderet. Suo tremore aries terret agnos.
 a A Deo reprobatus.

1 **c** Ne forte cum alijs
2 prædicauerim, ipse re-
3 prob⁹ &c. Quod cito
4 cōtingere, possit,
5 tunc alijs magis ca-
 uendū, ne offende-
 do sint reprobi.

Augu. ser. 19.
 de verb. Apo-
 stoli, & lib. de
 agone Chri-
 stiano, ca. 6

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Non quasi aerem ver. non inaniter sicut ille, qui aerē percutit.
- 2** Sed cast. cor. meum. reprimendo carnis stimulum.
- 3** Et in ser. redi. s. rationis recta, cui vires sensitiue debēt obedire.
- 4** Ne forte cum alijs prædi. eos inducēdo ad opera perfectionis.
- 5** Ipse repro. est: per inc. autelam meā contra tentationē: Licet enim

sciret se de numero electorum esse, vt prædictum est, tamē non debebat
 omittere aliquid de contingentibus ad salutem consequendam: q̄a sicut
 sub Dei prædestinatione cadit talem esse saluandum, ita etiam cadunt
 media per quæ consecutus est salutem, vt quod fit per opera talū uir-
 tutū, & huiusmodi. Propter quod dicitur. 2. Pet. i. Saragite, vt p̄ bo-
 na opera certā uocationem uestram, & electionem faciatis.

CAPVT X.

Nolo enim. Volenti comprehendere sic est agendum:
 nō enim baptisma, & sacramenta sufficiunt, vt quidā
 purant, sicut nec Iudæis beneficia Dei valuerunt, cum post
 peccarent.

*** Sedul.** Hic nō-
 parat duas plebes,
 veteris, scilicet, & a
 noui Testamēti, & b
 exē plo prioris ter-
 ret secundū populū. c
b Quoniā pa. exem-
 plo Iudeorū, qui ne-
 gligētia sua offende-
 runt sollicitos facit.
c Sub nu. August.
 quia omnia in figu-
 ra nostri.
d In Moy. hap. In du-
 catu Moyfi purgati
 per uisa signa illa.
e Vel signū baptis-
 mi
 acceperūt, quod cre-
 dentibus idem ualuit. *Bap. sunt in.* quia a morte liberati, & p̄
 eam mundati ab ignorantia Dei, quæ premebat oēs Gētes,
 & preparati ad accipiendam legē. Vel baptizati dicūtur, q̄a
 gerebant formam nostri sacramenti. Moyses Ch̄m, nubes
 spiritum sanctum, mare baptismum significat.
e Eandem, & eū. i. fide, diuersa in tempore, diuersa in specie.
*Esca. Christus panis. est, q̄ de ca. descen. si q̄s ex hoc manducat, non mo-
 rietur. Sed quod pertinet ad virtutē sacramenti, non ad visi-
 le sacramentum, qui manducat intus non foris, corde, non
 qui premit dente.*
Eandem es. Idem in mysterio cibus, & potus illorum, qui no-
 ster, s. significatione idem, non specie, quia idē Ch̄st⁹ illis
 in petra figurat⁹, nobis in carne manifestatus. *Esca. & Māna*
 & aquā dicit spiritalia, quia non natura, sed Dei uirtute pa-
 rata, habentia futuri mysterij figuram.
f Spiritalem. i. spirituale aliquid significantem. Cū dicit spi-
 ritalem, ostendit spiritualiter intelligi in Christo. & hoc de
 omnibus inuit, vnum exponit. *Petra erat Christus.*
*** August.** Si enim petra Christus propter firmitatem, cur

Spirita.

Aqua.

a Manna quod significabat Christum. & idem credentibus efficit. alij mandu-
 cauerunt & mortui sunt, quod non Moyses & a ij boni.

CAPVT X.

Ita legendum est.

Olo enim vos ignorare fratres, quoniā
 a Institutores nostræ fidei. b Tam boni quam mali c Pro-
 regente ab ætate & contra Agyptios, ne uide. entur ab eis.
 patres nostri omnes sub nube fuerunt, &

a Augu. exponit maris rubri transitum. Si figura maris tantum ual-
 luit, vt perduceret populū ad manna, quantum baptismus Chri-
 sti Meris hostibus In ducatu Moyfi.

omnes mare trāsierūt & omnes in Moy-
 se baptizati sunt in nube & in mari. † Et omnes eandē esca in
 spiritalē manducauerunt: & † omnes eundem potum
 a Aquam de petra. b Signum sanguinis Ch̄stī, & idem credentibus efficit.

spiritalē biberunt. † Bibebant autem de spiritali † con-

1 xit. Petra autē erat
2 Christus. Quo aper-
 to cūcta falsētur.
3 Cur ergo nō & nu-
4 bes & colūna Ch̄rs.
 quia rectus & firm⁹
5 & fulciēs infirmita-
6 tem nostrā, per, no-
 ōtem lucēs, per diē
7 non lucens: vt qui
8 nō uident uideant,
 & qui uident cæci
9 fiāt: Rubet & mare
10 rubrum, baptismus
11 utique Ch̄stī san-
 guine cōsecrat⁹. Ho-

† De consec.
 dist. 12. ca. in-
 quit, & cap. in
 illo.
 Exod. 16. d
 † Exod. 11. b
 † quæ illos co-
 mitabatur,

stes sequētes a tergo moriuntur, peccata preterita. Ducitur
 populus per desertum. Baptizati omnes nondum perfrien-
 tes promissā patriā, sed non uident sperando, & p̄ patientiā
 expectando, tanquam in deserto sunt, &c.

Spiri. man. Nam corporalem alteram illi māna, nos aliud
 Patres, nostri non illorum. Spiritalem: Quā nos, aliud illi,
 aliud nos: sed specie uisibili aliud, quod tamen hoc idem si-
 gnificaret uirtute spiritali.

g Consequente eos. Petra. id est, satis faciente uoluntati eorum:
 quia quoquo irent, aquæ mundantes secute sunt: sic Ch̄sus
 in deserto hui⁹ mundi suos comitatur. Vel, *consequente*, id est,
 secururam ueritatem significante.

*** Sedul.** Quia Christus postmodum sequutus, cuius figu-
 ram tūc petra gerebat: idcirco dixit: Consequēte eos petra.
 Alij putant, quod fluuius sequutus sit eos per desertum.

Petra autem. Solet res, quæ significatur nomine rei quam
 significat, nominari.

Petra. id est, Christus sequebatur, quia ubi humanum de-
 sciebat suffragum, aderat.

Aug. lib. 16.
 contra Faust.

Aug. li. 2. de
 Trini. ca. 6.
 tract. in Ioā.
 & lib. 16. cō-
 tra Faust. c.
 17.
 F

Ga Erat

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT X.

Nolo e. vos igno. fra. Postquam Apostolus reprehendit Co-
 rinthios circa participationē mēse idolorū datā, ab ali-
 quibus ad occasionē: Hic consequenter excludit ipsam par-
 ticipationē. Et diuiditur in duas partes: quia primo declarat
 punitionem participantium. secundo ex hoc concludit pro-
 ppositum, ibi. Propter quod. Circa primum sciendum, qd̄
 in exitu de Agypto Deus multa bona cōtulit populo Israel,
 vt patet in Exod. & lib. Numeri. & tñ multi tot beneficiorū
 ingrati declinauerūt a participatione mēse idolorū, vt patet
 Exo. 32. b. *Sedit populus manducare, & bi. s. de sacrificatis vitulo
 conflatili, & postea idolo Phegor, Nu. 25. pp. q̄, & alia pecca-
 ta fuerūt grauius puniti. Sic ergo p̄cedit Apoll. q̄a primo
 dicta beneficia recolit. secundo punitionē ingratorū ostēdit,
 ibi: Sed nō in plurib⁹. tertio ex dictis cautos nos reddit ibi-
 Itaq; Circa primū dicit: Nolo. n. vos ignorare frat. imo diligē-
 ter attendere.*

- 2** Quoniam pa. no. de Aegypto exeuntes.
- 3** Omnes. tam boni quam mali.
- 4** Sub nu. sue. eos protegente contra ætū per diē. Exo. 13.
- 5** Et omnes mare trāsie: Exod. 14.
- 6** Et omnes in Moyse. in ducatu Moyfi.
- 7** Baptizati sunt. figuraliter tamē. quia transitus ille maris
 & protectio nubis figura fuerunt sacramenti baptismalis.
- 8** Et omnes eandem es. f. manna, Exod. 16. quæ dicitur esca
 spiritalis, quia non uirtute nature sed diuine potentie fuit
 data, & q̄a fuit figura sacramēti eucharistie qd̄ spiritualiter
 nutrit. **9** Et o. eum. po. scilicet, aquam de petra adductam uir-
 tute diuina, Exod. 17. ideo dicitur potus spiritalis, cum d̄r.
- 10** Bibebant autem de spirit. i. potum datum spiritali uirtute.
- 11** Consequente eos pe. id est, petra eorum desiderijs obsequē-
 te, uirtute tamen diuina hoc præstante. dicitur etiam spiri-
 tualis, quia figurabat aquam gratiæ per Christum dandam.
 ideo subditur.

1 Quoniam

1 Petra

C vel pressura non diffidat homo, de Deo auxilium humanū requirendo. Propter Christum ergo pati humana tentatio est, per quam proficitur apud deum.

August. Humana tentatio est aliter sapere, quam res se habet, & cum bono animo. Nimis autem amando sententiā

suam, vel inuidēdo meliorib' usque ad precipitandē communionis, & condendi schismatis vel heresis sacrilegiū peruenire, diabolica præsumpcio est. In nullo autē aliter sapere qua res se habet, angelicā perfectio est. Humana igitur tentatio est credo cum quis bono animo, se cūdum humanā tamen fragilitatem in aliquo labitur consilio, vel cum irritatur in fratrē studio corrigendi, plus tamen

B quā Christiana tranquillitas postulat. Et quia homines sum' sed spe angeli, quibus in resurrectione equabimur, si non est in nobis perfectio angeli, non sit prælumpcio diaboli.

* Primalius. Sunt humanæ tentationes, cum bono quisq; animo secundum humanam tantum fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratre studio corrigendi, paulo tamen amplius quam Christiana tranquillitas postulat.

* Idem. Humana tentatio est arbitrii vana præsumpcio, &c. Quid tam humanum, quam de occultis hominū non recte sentire? ut homo credat bonum, quem nescit malū: & iterū opinionem non credat malum, quem non probauit malum: & ante tempus iudicet, quod nescit, &c.

a Fidelis autem Deus est, qui non patietur, &c. * Augustinus. In hac sententia satis ostendit non id nobis orandum esse, ut non tentemur, sed ne in tentationem inducamur. Inducimur enim si tales acciderint quales ferre non possumus.

* Idem. Aliter dicimus, non mihi habuit fidem, aliter, nō mihi seruauit fidem. Nā illud est, non credidit, quod dixi, istud, nō fecit quod dixi. Secundum hanc fidē qua credimus fideles sumus Deo: secundum vero illam qua fit quod promittitur, etiam Deus fidelis est nobis. Hoc enim dicit Apostolus: Fidelis est Deus, &c.

* Idem. Diabolus, potestas quedam est. Plerunq; tamen vult nocere, & nō potest, quia potestas illius sub potestate est. Nam si tantum posset nocere diabolus quantum vult, num aliquis iustorum remaneret? aut aliquis fidelium esset in terra? Ipse per vasa sua quasi impellit parietem inclinatum, sed tantum impellit, quantum accipit potestatem. Ut autē nō cadat paries, suscipiet dominus: quoniam qui dat potestatem tētorum, ipse tentato

prabet

prabet misericordiā. Ad mensurā permittitur tētare diab' d'. **D** Et potabis nos, inquit, in lacryis in mensura. Tantum admittitur ille tentare, quantum tibi prodest, ut exercearis, &c: **b** Possitis sustinere. Quod fit per humilitatē. Humilitas enim in omni tentatione custodit, ut illi non crepent in fornace, qui non habent vtrum superbia.

August. lib. de Spirit. & lit. c. 21.

a Ego vos adhortor. **b** Verus in premissis, qui se protectorem electorum suorum promissit. **c** Propter. Quia sola sacramenta nō soluant, & quia qui cadit punitur, & quia auxiliū Dei nō deficit, fugite ab idolorū cultu. Vel, ne commedant sapientes idolo-

a Fio se tribulatos. **b** Ferre, quia vel cadere non sinit, vel a casu erigit. **c** Qui dat tentanti licentiam, dat tentatio misericordiam.

a Augmentum virtutis. **b** Ne deficiatis in lucta, sed vincatis. **c** Perseueranter.

a Ne per hoc nascatur in Deum tentatio, id est, exacerbatio. **b** Aliud quid.

a Diligenter. **b** Potus sanguinis per quem benedicuntur participantes.

a Id est, quem nos fideles exaltamus credendo & gratias agendo.

a Participatio panis fracti in altari.

a Nunne facit nos vnum esse cum Christo. **a** Illius capitis quod est Christus.

a Id est, quem nos fideles exaltamus credendo & gratias agendo.

infirmis, ut supra prudentibus.

d Fugite. Nemo sit assiduus in idolo, nil speret de eo. De eo enim sperare est de Deo dubitare, ut & Saul, qui ad idololatriam redijt, sperans aliquid de ea.

1. Reg. 28. 2.

e Ut prudentibus loquor. * Sedul. Suadet ut prudentibus, E quol' bentiū audiat.

f Calix b'. Ideo fugiendum a cultura idolorū, quia ut comedēs idolothitum vnum est cū demone, sic per corpus Christi vnum est cum Christo. Calix, id est, communicatio calicis, nō ne communicatio, scilicet, Christi est, id est, nonne facit nos habere quandam comunione cum vita eius.

Vel, Calix benedictionis, non solum a Christo in cēna est benedictus, sed cui etiam nos sacerdotes benedicimus.

g Panis quem fran. Aug. Christus quando manducatur, vita manducatur: sed quis audeat manducare dominum suū? Et tū ipse inuitans nos ad manducandum, ait: Qui manducat me, vivit propter me. Nec occiditur Christus, ut manducetur, sed mortuos vivificat, qm manducatur, reficit, non deficit, vivit manducatus, quia surrexit occisus. Nec cum manducamus, partes de illo facimus. Equidē in sacramento sic fit. Norunt fideles quēadmodum manducaverunt carnē Christi. Vnusquisque accipit partē suā: vnde & ipsa gratia partes vocatur, per partes, manducatur, & manet integer. Totus per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in celo. Nam & integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem, quando venit in virginem implevit eam, nec recessit ab illo. Venit in carnem, ut cum homines manducarent, & manebat apud patrem integer, ut angelos pasceret.

Ex sermo. de cor. & sang. Domini apud Bedam. Ioan. 6. f.

h Quoniam vnus, &c. Vn' panis unione fidei, spei & charitatis.

Corpus F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nisi hu. i. illa tentatio, quæ non potest deitari totaliter ab hoīe in vita præsenti, sed peccato veniali. Qd autē tētorum ad peccatū mortale ducenti valeat homo resistere cum adiutorio dei ostēdit, di. **2** Fidelis autem, in præmissis implendis.

3 Qui non, quia promissit adiutorium in tentationibus positus, si fideliter recurrant ad ipsum, ideo subditur.

4 Sed fa. etiam, vos totaliter adiuuans, ut ipsa tentatio vobis pueniat ad augmentum meriti per eius superationem, id subditur.

5 Ut possitis, id est, tentationibus prualere.

6 Propter quod. Hic consequenter ex dictis concludit propositum, scilicet, quod participatio mensæ idolorum est fugienda. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo ostendit qualiter immolatis idolis sit utendum, ibi, omnia.

Circa primum facit talē rationem: Illud per quod separamur a corpore Christi mystico, & coniungimur diabolo, est summe faciendum, sed participatio mensæ idolorum est huiusmodi, ergo est fugienda. Huius rationis primo ponit conclusionem, dicens.

7 Fugite ab idolorum. Non solū vitando idololatriæ actum, sed etiam eius occasiones. **8** Ut prudē. Hic consequenter ponit dictæ rationis virtutem ostendens primo, quod per participatio-

nem mensæ domini Christo incorporamur, secundo qd per participationē mensæ idolorum ab eo separamur, ibi: Quid ergo, tertio quod per hoc penam meremur, ibi: An amulamur. Circa primū captat benevolentiam audientium, ut eius dicta melius recipiantur,

tur, di. Ut prudē, quia tales sciunt de dictis iudicare, ideo subdit.

9 Vosipsi, in. id est aduertite veritatem eorum, quæ sequuntur.

10 Calix. Hic accipitur continens pro contento. **11** Benedictionis. Tū quia per dei benedictionē consecratur: Tū quia percipiens eū deuote benedictionē dei per augmentū gratiæ cōsequit.

12 Cui be. nos sacerdotes, quia licet consecratio ista fiat sola diuina virtute, tamen sacerdotes profertur consecrationis verba non in persona dei. Et quia in hoc sunt eius ministri, ideo pro tanto benedicere dicuntur, seu consecrare. **13** Nonne con.

Circa, quod sciendum, qd eucharistiæ sacramentum, est quoddā spirituale nutrimentū, & id fit sub duplici specie, s. potus, & cibi quia vtrunq; requiritur ad tōnē nutrimenti perfecti, tū istud nutrimentū spirituale contrario modo se hēt ad nutrimentū corporale, quantum ad hoc, qd corporale nutrimentū conuertitur in nutrimentū, sed hoc nutrimentū spūale cōuertit in se nutrimentū, vnde dicit Aug. in persona huius sacramenti: Cibus sum grandium, non me mutabis in te, sed tu mutaberis in me, quia huius sacramenti perceptio percipiētē incorporat ipsi Christo & id pceptio huius calicis est cōmunicatio sanguinis Christi, & idē subdit de corpore.

14 Et pa. quem. Ad dandū fidelib. Licet, n. nō remaneat ibi substantia panis, sed tantū eius accidentia, nominatur tū panis pp eius species remanentes. **15** Nonne participatio. q. d. sic, modo præsdicto, ideo subditur. **16** Quoniam vnus pa. &c. Per hoc enim, quod Christo incorporamur in hoc sacramento, efficitur panis vnus quodammodo, & vnum corpus in Christo.

1 Videte

C Corpus per subministracionē charitatis: quia vnū sumus, & vnū sentire debemus dicit: vt fides vna vnū habeat sensum & opus. Quoniam vnus panis, &c. Exponit quomodo calix benedictionis & panis fiant accipienti caro & sanguis Christi.

Aug. lib. 21. de ciui. c. 25. li. de. co. pe. De na. ita. ru. c. 20. De praesentia Dei ad mar. daum.

Charitatē oportet intelligi, quē si desit, iudiciū sibi sumit, qui sumit.

Typice. autem vnus panis & vnum corp⁹ ecclesia Christi dicitur, pro eo, q̄ sicut vnus panis ex multis granis, & vnū corp⁹ ex multis mēbris componitur, sic ecclesia Christi ex multis fidelibus charitate copulata conneclitur.

B

a Videte. Similitudo est ad intelligendum quod supra dictum est, q̄.

† 34 q. 2. c. non fati. † & men. x. prouocam. Li. quæstio. x. c. 13. & li. cōtra inimic legis & prophetarū.

g Aug. Ideo addidit, secundum carnem, quia est Israel secundum spiritum, qui veteres vmbas iā non sequitur, sed eam consequentem, quē illis vmbis præcedentib⁹ significata est, veritatē, & immolat Deo in corpore Christi sacrificium laudis, ex quo Deus deorū dominus locutus est, & vocauit terram a solis ortu vsque ad occasum, &c.

Aug. lib. 65. de adult. legis & prophetarū. Sedul.

b Nonne, qui edunt ho. illas legis, scilicet, carnalis Israel, participi. sunt altaris: Sunt vtique. Sic qui edunt carnem Christi & sanguinem eius bibunt, participes eius sunt.

c Quid ergo. Quia dixi, fugite a cultura idolorū, videor dicere, quod iualis imo sit aliquid, magnum. Q. Nō hoc dico, sed potius dico quod ea, quē Gentes immolant, dæmonijs immolant: quia in idolo diabolus colitur, qui peior est idolo. Et quia ab idololatria prohibebat, vnde locus iste sumplit exordiū ne putarent ideo non nocere si de sacrificijs ederent idolorum: quia idolū nihil est: confirmauit & idolum nihil esse, & se non prohibere ista, ideo quod idolum sit aliquid: sed quia de-

Aug. li. 20. cōtra Faul. ca. 18 & lib. cont. adult. leg. & prop. c. 18. 19. 20. Contra maghemaricos.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videte Israel, &c. Hic consequenter declarat, quod dictū est per exemplum de veteri Testamento acceptum: in quo sacerdotes de hostijs oblati in altari viuentes, dicebantur participes altaris. & hoc est qd̄ dicitur: Videte Israel secundum carnem, id est, secundū obleruantias veteris legis, q̄ Heb. 9. dicunt iustitij carnis.

2 Nonne qui edunt. &c. q. d. licet ex hoc concluditur a simili, quod percipientes corpus, & sanguinem Christi, efficiuntur participes ipsius modo dicto.

3 Quid ergo? Hic consequenter ostendit, qd̄ per participationē mentij idolorum efficiuntur homines participes dæmoniorum, & per consequens a Deo separantur. dicit igitur: Quid ergo dicit, qd̄ oblatum idolis ex hoc contrahat aliquam sanctificationem vel mundiciam.

4 Aut quod ido. q. d. non dico hoc, sed magis contrarium, vt patet ex supradictis. cap. 8.

5 Sed, quæ immolant. id est, sed dico, quod immolata idolis a Gentibus.

6 Dæmonijs immo. Tum quia dæmones ad hoc inducebant: Tū quia in idolis responsa dabant.

7 Et non Deo. scilicet, vero quod tamen erronee Gentiles æstimabant idola colentes. propter qd̄ idolum nihil est vt ostensum est supra. 8. cap. licet materia idoli sit res aliqua & etiam dæmon.

8 Non autem vos se. sic. da. idolis immolando, vel idolothita in venerationem idoli comedendo: vel etiam comedendo indiscrete, infirmos fideles scandalizando, vt supra dictum est. 8. cap. Vel etiam Gentiles in errore suo per talem comestionem confirmando, vt postea magis exprimitur.

9 Non potestis calicem domini bibere. scilicet, digne qui vnit vos Christo.

mo. & non Deo imulant v.

d Socios fieri dæmo. Augustinus. ad hoc genus etiam pertinent consultatores & pacta quedam dignificationum cum dæmonib⁹ placita atque federata: qualia sunt molimina magicarum artium, auspiciū & augurū, atq; ligaturę & remedia, quę sunt in præ-

a carnalis legis seruantem præcepta, etiam in vmbis sacrificiorum sentientem. Est & Israel secundum spiritum. **Q** sunt vtique. Ita vos Christi **b** illas carnis Israel.

mus. Videte Israel secundū carnem. † Nonne, qui edunt hostias participes sunt altaris? Quid ergo? Dico, quod idolis

immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quę

immolant Gentes dæmonijs immolant, & nō Deo. † Nolo

autem vōs socios fieri dæmoniorum. † Non potestis calicem

domini bibere, & calicem dæmoniorum: nō potestis mensę

domini participes esse. & mensę demoniorum. An † amul-

lamur dominū? Nūquid fortiores sumus illo? † Omnia mihi

licet, sed nō omnia † expediūt. Omnia mihi licent, se d' nō n

vnde male cedit cum non fortiores. An æmulemur dominum. Zelo inuidiæ Sathanas idololatriam inuenit, vt homines negando Deum idolis seruiant, & creator sibi cultum debitum perdat.

*** Sedul.** An æmulemur, &c. Nunquid non irritamus eum ad zelum contra nos, & ad iracundiam prouocamus hæc facientes. Aliter. An æmulemur dominum, id est, nunquid exemplū domini habemus, qui conuersatus in carne, nunquid comedit idolothyta? Nunquid fortiores illo sumus. fide & scientia, vt faciamus quod dominus ipse non fecit, nec manducauit, quasi diligentiores eo essemus?

f Omnia mihi licent. Potestate liberi arbitrij & doctrina legis naturalis: Non quia omnia liceant etiam illicita, sed ecce ponamus licere omnia.

g Omnia. secundum legem naturę licent: quia omnia munda de cibis etiam idolothitis agitur.

h Licent, sed non omnia expedi. id est, præcepto nullo domini prohibentur.

*** Sedulius.** Omnia mihi licent. Id est, omnia, quę lege non prohibentur, licent, quia per se non habent peccatum, sed non semper expediunt: quia occasionem nonnunquam generant

10 Et calicem dæmo. aliquo dictū modorum, in quibus est mortale peccatum, separans nos a Christo: ideo subditur.

11 Non potestis mensę domini par. esse. per. augmentum gratię, quod est effectus sacramenti eucharistię.

12 Et me. da. per cuius participationem incurritur mortale peccatum gratię corruptiuum.

13 An amula. Hic consequenter ponit huius participationis penam, cum dicitur, An amula id est, prouocamus eum ad iram p talē participationem. q. d. sic. quia separamur ab eo & coniungimur eius aduersario, scilicet, diabolo. quoniam ira est appetit vs vindiçte, ideo per hoc incurrimus penam a Deo inferendā Et si dicat, quod poterimus eam euadere, hoc consequenter excludit dicēs.

14 Nunquid for. su. al. q. d. non, quia virtutis est infinita, & sic nō poterimus ei resistere.

15 Omnia. Hic consequenter ostendit qualiter immolatis idolis sit vtendū. Et diuidit in duas partes: quia primo facit qd̄ dictū est secūdo quāsdā cōclusiones inducit, ibi, siue ergo māducatis. Prima adhuc in duas, quia primo ostēdit qualiter sit vtendū corā infirmis fidelib⁹, secūdo corā gentilib⁹, ibi, si qs vo. Et sens⁹ primi patet ex supradictis. 8. c. Cōedere idolothita nō est illicitū de nā rei tamē illicitū est cōedere cū scandalo infirmorū, & hoc est qd̄ dicit Apost. Omnia mi. li. i. idolothitū comedere est mihi licitum de se.

16 Sed non omnia ex. mihi ad salutē, sed magis impediunt eam, vt potē si māducauero idolothita infirmū scienter scandalizandorq; hoc inducit contemptū fraternę salutis qd̄ est contra charitate pximi.

17 omnia mi. li. i. cibaria in lege phibita, sūt mihi licita.

18 Sed non omnia adi. l. proximū, sed magis deædificant aliquando. In primitiua enim ecclesia conuersi de iudaismo, & adhuc infirmi scandalizabatur de tali comestione, propter quod in eorū præsentia saltem erat ad tempus abstinendum, ideo subditur.

A generant delinquendi, vel offendendi fratres. Omne autem quod licet, expedit. **Pol. apud** * Aug. Ostendit ea que licita sunt, (id est, nullo domini precepto prohibentur) sicut expedit potius esse tractanda, non precepto legis, sed consilio charitatis.

a Omne quod in ma. quia licita sunt, & tamen non est utrum eis semper, dererminat quomodo liceat edere, vel non edere. **L. 232.** * Canon Apostol. Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, aut quivis omnino de sacerdotali consortio, nuptijs & carnibus, & vino abstinerit, non propterea quo mens ad cultu pietatis reddatur exercitior, sed propter abominationem, oblitus q omnia pulchra valde, & quod masculu & feminam Deus creavit hominem, sed diffamationibus laceses creationem Dei vocat ad calumnia, aut corrigitur, aut deponitur, & ex ecclesia rejicitur. Contimiliter & laicus. **B** * Cannon 52. Si quis Episcopus aut presbyter, aut diaconus carnibus & vino festiis diebus non vtaur, & id per abominationem, non propter exercitatione ad cultum pietatis, deponitur, tanquam qui cauterio notata habeat conscientiam, & multis auctor sit offendiculi. **d Pu-** **b** Domini est ter. Non pot esse immundum quod domini est. * Aug. Holus vel quilibet fructus in quolibet agro natus eius est, qui creavit, q dñi est terra, &c. Et ois creatura Dei bona est. Sed si illud quod in agris nascitur, sacrificatur idolo, tunc inter idolothyta deputadu est. Itaq; aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur. Si autem vel non est, vel nescitur, sine vilo conscientie scrupulo in vsum necessitatis assumitur. **C** **c** Si quis vocat vos infidelium, &c. * Sedu. Non dixit, ite, quia tunc solum debet Christianus ire ad infidelem, si novit esse pro-

fectum. id est, si scit posse eum lucrari. **D** **d** Propter illum. Quia qui idolis servit, per hoc gloriabitur & confirmabitur in errore, & fratrib. malum datur exemp'um. **e** **e** Ut quid enim li. Q. qd opus est, vt putet causa venerationis edere? Iudicor enim non distare ab idololatra. **Ut quid li.** pro alio dimittendum est, quia aliter de licito damnabilis essem, & de actione gratiarum vituperarer ab imperitis, qui putarent me sentire idolu aliquid magnum esse. **f** **f** Sive ergo man. Non solum ergo vox tua sonet laudes Dei, sed etiam opera tua concordent cu voce tua. **Aug. in Psal. 146.** **g** **g** Cum. n. voce cantaveris, filebis aliquando vita. Sed sic cata, vt nunquam fileas. Si enim ore clamas, & fraudem cogitas. **E** **h** **h** Iusti a laude Dei, & quod gravius est, in blasphemiam perrexiisti. Cu enim laudatur Deus de bono opere tuo, laudas Deum, & cum blasphematur Deus de malo opere tuo, blasphemias Deum. Si ergo quod manducas & bibis, ad refectioem corporis sumis, reparatio-

omnia edificant. Nemo quod suum est querat, sed quod alterius. **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27**

a Proximos. **b** Et ideo. **Tantum.** **¶** Ut eum edificet. **¶** Venditur. **¶** Si vultis. **¶** Sed an idolothytum sit vel non. **¶** Assantis infirmi. **¶** Manducate quia. **¶** Omnia quibus terra impletur. **¶** Item. **¶** Ad egnam. **¶** Non quia immundus sit cibus, sed. **¶** Ne te credat edere sub veneratione idoli, & gloriatur in superstitione sua. **¶** Aliorum vt iam mox determinat. **¶** Quae summa. **¶** Infirmi. **¶** De eo, quod libere licet damnet propter, alium, qui aliquid inde suspicatur impium. **¶** Gratias agendo Deo. **¶** Cur cedo in blasphemiam impetitorum. **¶** Et quia huc contingunt inde mala. **¶** Si huc recte sunt laus Dei sunt. **¶** Laudem cum inuocatione creatoris. **¶** Scandalo. **¶** Qui abhorreat idola. **¶** Quae non sic arguantur, sed in suo errore confirmantur. **¶** Sine scandalo cuiusquam agens. **¶** Tantum. **¶** Non terrenum vile.

nemq; membrorum, gratias agens ei, qui tribuit mortali & fragili ista supplementoru solatia, cibus tuus & potus laudat Deum. Si vero modum nature debitum inmoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites, quatas libet laudes Dei lingua tua sonet, vita blasphematur. **g** **Omnia in glo. Dei.** * Sedul. Hoc est nihil faciat, nisi in quo glorificetur Deus. **h** **Ecclesia Dei.** quantum ad infirmos quibus fiunt offendicula, dum eorum exemplo adheret his, que inimica sunt Deo. **i** **Omni. pla.** Qui hominib. pp veritate placet, ia non ipse illis, sed veritas placet. Si propter se ipsum placet homo, superbia est, hoc est, & qd alibi dixi. Si hominib. placere, setuus Christi non essem. Sed nunquid placebat persecutorib. suis? Placebat oi generi hominum, quod Christi congregabat ecclesia, siue intus positus, siue introducendis in eam. **Aug. lib. de correptione gratie.** **Gal. 1. b. F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nemo, &c. querat. s. q sibi placitu est in talibus. **2** Sed quod abstinento & euitando scandalu ipsius. Et cosequenter ondit qualiter comedere idolothitu sit licitu dicens. **3** Omne quod in ma. ve. i. venditur communiter oibus. **4** Manduca. taquam licitum ex se, veruntame pt fieri illicitum pp scandalum infirmorum, io subditur. **5** Nihil inter. s. vtru immolatu sit idolis aut non. **6** Propter con. s. fratris astatis infirmi, vt dicit glo. q scandalizat ex tali comestione crededo, q fieret in veneratione idoli, si comederet idolothitu post tale certificatione. Sed q an possit comedere licite probat per Psal. 23. a. **7** Dni est ter. &c. plenit. e. i. aialia terra replentia, & per cosequens de se sunt munda, quia dñi, nihil est immundu, nec immunditia cotrahunt per idolu. **8** Si quis. Hic cosequenter onditur qualiter vtendum sit idolothitis cora Getilib. dicens. Si quis vo. vos inf. ex aliqua familiaritate & amicitia licita. **9** Et vultis ire. q. d. vobis licet, quia no psumitur, q ex tali vocatione velit vos ad infidelitate sua trahere, imo frequeter factum est, q firmi in fide sic vocati traherent vocates ad fide. **10** Oe quod vo. ap. man. tanq vobis licitu, quia tn pot fieri per accidens illicitum, io subditur. **11** Nihil inter vo. &c. Et cuiusmodi sit conscientia exprimeretur postea. **12** Si quis au. s. Getilis. **13** Dixerit hoc immo. &c. qui crederet vos comedere in veneratione idoli, sicut ipse. **13** Et pro. con. Et ostendit cuius. s. conscieta, di. **14** Con. autē di. &c. Quia tu scis cibu de se licitu loqur. n. Apostolus talia scitib. vn supra dixit. Vt sapientib. loquor, &c. **15** Sed al. cri. s. Gentilis iudicantis illud immolatu esse idolis, vel assistetis iudicati, quia vidēs peritu in lege Christiana talia comedere, gloria de sua supstitutione, & firmabitur

bit in illa magis q an, io subdit. **16** Ut quid. n. li. q. d. no est rationabile, q ego lic abutar libertate comedēdi talia, q per hoc iudicer Getib. lic idololatra. **17** Si enim e. i. comedere possum talia cu gratiaru actione in secreto. **18** Quid blasphem. i. quare expono me blasphemijs Gentiliu iudicatiu me idololatra, coram eis? **19** Pro eo, &c. i. pro comestione quam possum licite facere cu Dei gratiaru actione in eoru absentia. q. d. merito reprehensibilis esse si talib. iudicijs infideliu & blasphemijs me exponere. **20** Sive ergo. Hic ex predictis infert cōclusiones duas. Prima est respectu Dei, cu dices. Sive er. mau. siue bi. Qd immediate pertinet ad sustentatione corporis. **21** Vel aliud, &c. quantum ad alia negotia vos cotingētia. **22** Omnia in glo. &c. Tota. n. creatura ordinatur ad Deu sicut exercitus ad ducē, vt hf 12. Metaph. Exercitus aut bn ordinatus primo & principaliter querit gloria ducis q est victoria. Et eode mo ois creatura & potissime ronalis in oibus operib. suis primo & principaliter det querere gloria cōditoris, sicut et videmus, q manus naturaliter se exponit abscissioni p cōseruatione capitis, pponēs eius bonu pprio bono suo. **23** Sine offen. Hic ponit secūda cōclusio, que est respectu pximi, dicens. Sine offen. estote Iud. i. manentib. in Iudaismo. **24** Et Gen. i. in Getilitate existentibus. **25** Et ecclesie Dei. i. credentib. ta ex Getib. qua ex Iudais, condescendēdo omnib. quatum fieri pt sine peccato, q p tale cōdescensionē cōuerſi ex illis velillis in fide magis stabiluntur, & no cōuerſi ad fide attrahunt, & ad hoc pponit se in exēplo, di. Sicut & ego & subdit rōne dices. **26** Non querens, &c. i. propriu bonu, sed cōe, quia quanto bonu est cōus, tanto diuinius & desiderabilius, & maxime respectu vltimi finis cōsequēdi, q est in pposito, io sequitur. **27** Ut sal. fi. eternaliter.

CAP.

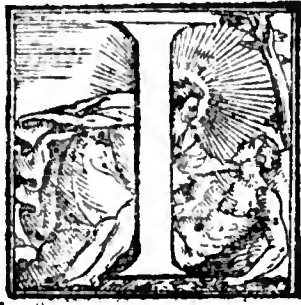
CAP. XI.

Aug. in P. 4. **A** Imitatores. Sunt gradus in ecclesia maiorum & minorum, ut illi exemplo precedant, in imitatione sequantur. Sed & qui precedunt, si neminem sequuntur, errabunt, sequuntur ergo aliquem, id est, Christum.

b Lau. & c. De velationibus in quibus arguit illos suas traditiones non seruantes, quia illorum aliqui viri velato capite, & aliquae mulieres non velato capite orabant, aut propheterabatur: unde & succenset eis Apostolus, quia cum esset eis Apostolus, in membris erant traditionum eius. Quasi etiam de aliis culpo, laudo de hoc ironia.

*** Sedu. & Primas.** Quid est quod subito laudat, quos ante vituperauit? Idem ubi legis praecipit non habet, blandimentis prouocat ad rationem. Nunc primum dicit. Volo autem.

c *Vni. & c.* Vel nomine viri intelligit hic spiritus, non ille spiritus sanctus, qui cum patre & filio immutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter dat. Sed spiritus hominis, qui quasi animae maritus, animalis affectione tanquam coniugem regit, de quo dicit Apostolus: Nemo scit, quae sunt hominis, de quo & dominus ait mulieri Samaritanae. *Vale voca virum tuum.* Hic ergo spiritus cum praesens, id est, intentus est, se Deo subijcit

† Rector

d Christus est. † Caput autem mulieris viri. Caput vero Christi **e** Deus. Omnis vir orans, aut prophetas velato capite, † deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans, aut prophetas non vela-

† Et in hoc. † Vi nullum deferatis. † Et per me Christi. † Mitatores mei estote, sicut & ego

† Qui nullum offendit, sed omnes saluare venit. **Chri.** Laudabo autem vos fratres, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis praecipit mea tenetis. † Volo autem vos scire, quod omnis viri caput

a Trinitas, secundum quod homo. **b** Ideo. **c** Etiam. **d** Aliquid a Deo. **e** Quasi non libera mentis. **f** Quia turpe iudicatur facere velato capite.

a Quia uir caput mulieris. **b** Sine signo subiectionis, quam debet uiro, quali nihil sit medium ad Deum.

f Quae inferior & subiecta uiro.

pietate, intelligit spiritualiter, quae sunt domini luce sapientie illustratus. Huius viri.

d Caput Christus est, quia spiritus hominis regitur a sapientia Dei quae Christus est, in quo sicut in capite sunt omnes sensus spirituales, id est, plenitudo gratiarum, de qua accipit uir iste.

e Per hoc autem est uir caput mulieris, id est, rector animalitatis, quae regitur a spiritu tanquam mulier a viro.

f Chryf. Hoc in loco profiliunt in nos heretici, ex his verbis minorem filium suspicantes. Verum seipsum oppugnant. Nam si caput mulieris uir est, eiusdem autem substantiae est & caput & corpus, caput uero Christi Deus est, sequitur eiusdem esse substantiae & patrem & filium, & c.

*** Chryf.** Hoc in loco profiliunt in nos heretici, ex his verbis minorem filium suspicantes. Verum seipsum oppugnant. Nam si caput mulieris uir est, eiusdem autem substantiae est & caput & corpus, caput uero Christi Deus est, sequitur eiusdem esse substantiae & patrem & filium, & c.

e *Caue.* Pater, quia filius a patre est & de patre, non pater a filio vel de filio. Ille huius principium, uir & caput eius dicitur. *Vel Deus.* diuina essentia vel trinitas, caput Christi secundum quod homo, quia diuinitas ut pote etatrix caput est creature assumptae.

f *Orans au.* Quia in alijs ubi est, potest ualere, sed nondum suo

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Imitatores mei, & c. Postquam Apostolus remouit a fidelibus illud, quod est contrarium eucharistiae sacramenti, scilicet participationem mensae idolorum, hic consequenter eos instruit de sacramento eucharistiae. Circa quod primo ponit praebulum, secundo accedit ad propositum declarandum ibi. Volo autem. Prima in duas, quia primo ponit quaedam generalia monitione, secundo circa hunc ordinem Corinthiorum dispositionem ibi. Laudo autem. Circa primum sciendum, quod inferiora naturaliter imitantur superiora, et in hoc consistit perfectio eorum, primum autem exemplar imitationis uerum est filius Dei, Ioan. 1. a. Omnia per ipsum facta sunt, pro quod omnium perfectio consistit in imitatione huius exemplaris, quia non poterat a nobis uideri in sua deitate, factus est homo, ut nobis hominibus humanis preberet exemplar uisibile. Et sicut deitatis eius exemplar imitatur primo angeli, & secundo cetera creaturae, sic humanitatis exemplar primo prelati ecclesiae proponitur imitandum, Ioan. 1. 3. b. Exemplum dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, & c. hoc. u. dictum fuit apostolis quorum successores sunt episcopi. 2. i. d. s. c. In nouo Test. Secundo prelati Christi exemplo informati proponuntur fidelibus, in exemplum, id dicit Apostolus. Imitatores mei estote. qui sum uester apostolus, ut dictum est sup. 9. c. 2. Sicut & c. Chri. Quia subditi non tenentur prelati obedire in quantum deuiant a Christo. 3. Laudo autem vos fratres. Hic consequenter ponitur dispositio Corinthiorum circa dictam monitionem, inter quos erant aliqui boni dolentes de contentione aliorum, ut dictum est supra, & secundum hoc uerbum Apostoli intelligitur dictum seriose, cum dicit. Laudo autem vos fratres, & c. mei estis. exempla mea fideliter imitando. 4. Et sicut tradidi uobis, & c. humiliter obediendo. Alij autem erant contentiosi & male ordinati, & secundum hoc uerbum Apostoli intelligitur ironice, cuius sensus literalis accipiendus est per contrarium, sicut sensus parabolae per simile, et sic est sensus. Lau. autem uos, & c. i. uirum uero uos, quia nec imitami me exemplis nec preceptis meis obeditis. Et hoc secundo modo exponit Glo. cui consonare magis uidetur sequens litera.

5 Vo. autem. Hic consequenter Apostolus accedit ad propositum docendo Corinthios de sacramento eucharistiae, et diuiditur in tres partes, quia primo redarguit errores eorum circa huius sacramenti celebritatem. sedo declarat huius sacramenti dignitatem ibi. Ego sum. tertio docet ritum conuenientem ibi. Itaque, fra. Prima adhuc in tres, quia primo reprehendit eorum errorem circa habitum, secundo circa conuenientiam, ibi. Hoc autem praecipio. tertio circa cibum, ibi. Conuenientibus. 1. gi. vo. Prima adhuc in duas, quia primo ponit quoddam documentum, ex quo reprehensio sequens sumit, secundo monitio subditur ibi. Omnis uir uir. Circa primum ponit triplicem comparationem, prima est hominis ad Christum qui est caput hominum, 10 homines comparatur ad ipsum, sicut membra ad caput & hoc quadruplici ratione. Prima accipitur ex perfectione, quia sicut in capite sunt omnes sensus solo tactu existere in alijs membris, sic in Christo est gratiae plenitudo, Ioan. 1. b. Vidi enim eum quasi unige. a. pa. ple. gratiae & ueritatis. in alijs autem hominibus sunt gratiae singulae, sicut dicitur c. se. Alij per spiritum datur sermo sapientiae, alij sermo scientiae, & c. Secunda accipitur ex eminentia, quia sicut caput supereminet ceteris membris, sic et Christus supereminet non solum hominibus, sed et angelis, Eph. 1. d. Constituens eum ad dexteram suam in caelestibus, super omnem principum & potestatem, & c. Tertia accipitur ex inferioritate, quia sicut caput influit ceteris mem-

bris sensum & motum corporale, sic Christus influit ceteris membris ecclesiae sensum & motum gratiae, Col. 2. b. Caput ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones subministratum est. Quarta accipitur ex conformitate in natura quae habet caput ad membra, et similiter Christus homo ad homines. Phil. 2. a. In similitudine hominis factus est, & c. et hoc est quod dicit. Volo autem uos. Secunda comparatio est hominis ad hominem, quia similitudo. 6. Caput autem. Prima ratione perfectionis, quia uir est perfectior ratione corporis, femina. n. est mas occasione uisus, ut dicit Philosophus li. de generatione animalium. Est, et perfectior ratione animae, quia uiracitas prudentiae magis uiget in uiro quam in muliere. Secunda ratione supereminetiae, ut mulieri ait Gen. 3. c. Sub uiri potestate eris. Tertia ratione influentiae. Tum quia uir regit mulierem. Tum quia in ope generationis uir habet uirtutem actiua, mulier uero passiuam. Quarto ratione conuenientiae in natura, quia uir & mulier non differunt, id autem. Caput autem mulieris uiri. Tertia comparatio est Christi ad Deum patrem, qui suo modo est caput filij secundum deitatem, excepta prima ratione sumpta ex perfectione. Non enim pater est perfectior filio, uerum tantum est principium filij, & sic habet quaedam eminentiam in quantum non est ex alio, influit et quodammodo in filium, in quantum quidquid habet filius, habet a patre nascendo, sunt et non solum similes in natura, sed et unum, distincti tantum in persona. Si uero accipitur comparatio secundum humanitatem, sic Deus est caput Christi suo modo secundum quatuor conditiones praemissas, quia Deus perfectionis est infinitus, Christus in quantum homo finitus, supereminet et Deus Christo in quantum homo, ut creator creaturae, influit et ei plenitudinem gratiae, est et ibi similitudo naturae in quantum humana natura est ad imaginem & similitudinem Dei facta, Gen. 1. Facia. ho. ad ima. Dei, & c. ideo dicitur, Caput uero Christi Deus. 7. Omnis uir. Praemisso documento hic consequenter subditur monitio. Cuius ratio sumitur ex illo documento. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur monitio ex parte uiri, secundo ex parte mulieris ibi. Omnis autem mulier. Circa primum considerandum, quod uir assistens iudici debet dignitatem suam preferre. Deo autem, quod omni iudex est, assistit homo dupliciter. Uno modo orando, quia tunc humana refert ad Deum. Alio modo prophetando, et tunc diuina refert ad homines, & accipitur hic praebere potest quod reuelata diuinitus altis refert ad ecclesiam adificationem, ut supra illud. Prophetas, dicit. Glo. i. scripturas reseruas, quod est intelligendum quod hoc fit in persona ecclesiae. Et similiter dicitur de orare. Isti uero altus exerceri debent capite non velato, quia per hoc designatur, quod exercens immediate se best Deo, quia inter caput suum & Deum non est uelamentum medium, sicut nec inter ecclesiam & Deum, id autem. Omnis uero. in persona ecclesiae, ut sacerdos consecratur. 8. Aut pro. epistolam uel euangelium, seu lectionem in choro recitans, uel aliquid huiusmodi. 9. Vela. c. de ca. su. i. indeceter exerceat talis actus sicut turpitudine corporis coarguitur ex inordinatione membrorum nec obstat praedictis, quod aliqui deueniunt orantem cooperito capite in secreto uel ut siue ares persona, quia talis cooperitio fit ad maiorem mentis quietudinem. Apostolus autem hic loquitur de oratione facta publice et in persona totius ecclesiae, et eadem ratione eam, quae dicitur in ecclesia a tota multitudinem sicut psalmi conuenienter possunt cantari uelato capite, quia uerbum Apostoli intelligit quod aliquid ab uno cantatur quasi singulariter se Deo praesentante in persona ecclesiae. Similiter praedicator sine docet in scholis refert sacramenta scripturam, ut loquens in persona propria, id cooperito capite possunt conuenienter fieri talia. 10. Omnis autem. Hic consequenter ponit monitionem ex parte

Aug. lib. 2. de ad alteri. con. rug. ca. 4. & li. q. uere. & noui test. q. 24.

Diuisio.

Diuisio.

† De...

E...

Aug. de...

Vir...

C suo iudici se offert, & colloquitur, vbi conditionem suam
A necesse est profiteri.
 a *Decaluetur.* Decaluari mulierem quantum ad Apostolū
 turpe, detonderi quantum ad ipsam.

* Sedul. & Primasius. Notat consuetudinem Corin-
 thiorū, qua mulie-
 res corū interco ca-
 pite ad ecclesias ve-
 niebant, gloriantes
 in erinib. quod non
 solū inhonestū erat, b
 sed etiam concupi-
 scētiz formēta præ-
 stabat videntibus, &
 viri comā nutrent
 indifferenter, & ve-
 scēbātur in templis,
 & inflati sapiētia se-
 culari, resurrectionē
 carnis negarent.

B Nam si nō velatur
 mulier tondeatur. Si ve-
 rō turpe est, &c. * Au-
 gust. Nolo de ornā-
 mētis aureis, vel ve-
 stibus p̄properā ha-
 beas in prohibendo
 sententiam, nisi eos, qui neq; coniugati, neq; coniugari cu-
 pientes cogitare debent quomodo placeant Deo. Illi autē
 cogitant, q̄ sunt mundi, q̄ uomodo placeant, vel viri vxori-
 bus, vel mulieres maritis. Nisi, quod capillos nudare fœmi-
 nas (quas etiā caput velare iubet Apostolus) nec maritatus de-
 cet. Fucare autem pigmentis, quo vel rubicundior vel candi-
 dior appareat, adulterina fallacia est, qua nō dubito ipsos et̄
 maritos nolle decipi, quibus solis permittendę sunt feminae
 ornari, & hoc secundum veniam, non secundum imperium.
 Nam verus ornatus, maxime Christianorum, & Christiana-
 rum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri qui-
 dem, vestisque pompa, sed mores boni sunt. Execranda au-
 tem

C NICOLAUS DE LYRA.

mulieri. & diuidit in tres partes: quia primō facit quod dictū est.
 secūdō ad hoc probationē inducit, ibi. *Vnum est.* tertiō iudicium
 auditoribus cōmittit, ibi. *Posipsi iudicate.* Circa primū dicit, *Om-
 nis au. mu. &c. de ca. su. i.* indecēter exercet talē actū, vt dictū est
 de capitis deturpatione. Sed contra hoc v̄ quod dicitur. 1. Tim.
 2. d. *Docere enim mulieri non permitto.* quid ergo pertinet ad eā
 orare publice, & prophetare? Dicēdum, q̄ Apostolus intelligit
 ibi de sermocinationibus, & doctinationibus publicis: hic verō
 de orationibus, & informationibus quas mulieres religiosę in
 suis collegijs faciunt, quę fierent indecēter capite nō velato.

1 *Vnum est e.* Hic cōsequēter ad probationē dicti inducit tri-
 plicē rōnē. prima sumitur per cōparationē ad naturā humanā.
 Ad cuius euidentiā considerandū, q̄ natura ceteris animalibus
 prouidit sufficiēter de auxiliis ad vitā conservandā, vt de cornib.
 & de vnguibus; & hmōi ad sui defensionem, de corio duro, pilis,
 & hmōi contra aeris intēperiem, hęc aut nō potuit fa-
 cere homini p̄ cōplexionis teneritudinē, & quia natura huma-
 na est determinata ad vnum, sicut est natura brutorū. Dedit sibi
 tñ talia impfēta p̄ excogitationē rōnis, & p̄ opationē manū
 perficiēda. Sicut natura dedit homini capillos ad tegumentum
 capitis. Sed q̄a tegumētū est insufficiēs, p̄ artē pficit addens sibi
 aliud tegumētū. Sic igitur eadē rō v̄ de tegumento capitis na-
 turali, & artificiali. Naturale aut est mulieri, vt comā nutriat, ha-
 bet enim ad hoc dispōnem ex humiditate naturę, q̄ maior est in
 mulieribus, q̄ in viris, p̄ quod quędam inclinatio naturalis est
 in mulieribus ad nutritionem comę, p̄ quod cōiter accidit, q̄
 mulieres plus student ad hoc q̄ viri. Ex quo sequitur cōuenien-
 tius esse mulieres vti velamine capitis artificiali, q̄ viros, ideo de-
 turpāt caput suū si nō velēt, & hoc est quod d̄, *Vnum est enim
 ac si d.* i. eiusdem rōnis est, & incontinentię, ac si velamine natu-
 rali priuaret, q. d. si abiecit velamē artificiale, pari rōne abieciat
 naturale. Nec obstat, q̄ sanctimoniales tōdentur, hoc. n. fit in si-
 gnum, q̄ immediatē Christo despōsantur, & a subiectione viri
 liberantur. Consequenter concludit propositum suum, di.

2 *Si verō tur. est, &c. suū,* q. d. quia hoc est turpe, nisi in illis, q̄
 Christo despōsant, vt dictū est, ideo indecens est, q̄ sit sine vela-
 mine

tem superstitio ligaturatum in quibus etiam in aures virosū
 in summis ex vna parte auriculis suspensę depurantur, non
 ad placendum hominibus, sed ad feruendum daemōnibus
 adhibetur, &c.

c *Quoniam imago.* Imago, & similitudo p̄ se inuicē accipiū-
 tur, sed tamen in hoc
 proprie est similitu-
 do animę cum Deo, † rafa effect.
 quod incircūscripta.
 quod vbiq̄. tota, &
 simul.

1 Et vere. b Tantumdem est ad turpitudinem.
 a Non velata decaluetur, quia ant decaluetur, aut tondēbitur: quod constat eam nolle
 uetur vel etiam tondēatur: sed si turpe est. Et decal-

2 Nam si non velatur mulier, tondēatur. Si ve-
 ro turpe est mulieri tonderi, aut decaluari, velet caput
 suum. Vir quidem non debet velare caput, quoniam
 imago & gloria est Dei, Mulier autem gloria viri est. Non
 enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Et enim non est
 creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.

3 Quia ex eo, non vir eius quia.
 a Adam. Eva. b Alia ratio cur gloria viri, & quia. Adam. In adiutorium:
 c Grata est enim sanctis angelis & sacra & pia significatio ista.

4 Ideo debet mulier velamē habere supra caput suum propter
 æqualis, sed quadā similitudine accedit. Filius imago, non ad
 imaginē, quia æqualis patri. Homo ad imaginē, vt sicut De⁹
 præst omnibus per potentiam, sic homo terrenis p̄ intelli-
 gentiam. Femina in adiutorium, non ad carnalem concupi-
 scentiam, quia nec corruptibilia corpora tunc habebāt ante
 quā eos mortalitas inuaderet. In adiutoriū q̄ppe, vt habeat
 vir gloriā de ea, cū ei præiret ad Deū: & se ei daret ad imitā-
 dum sanctitatē sicut ipse esset gloria Dei, cum eius sapientiā
 sequeretur. vnde: *Non enim vir ex muliere, & nō est creatus vir p̄
 pter mulierē.* Hoc i eodē viro, dū ratio subiugat sibi animalita-
 tē: q̄ si ratione consentiente animalis nimis ad exteriora p̄
 greditur, moxambo veritate nudati, apertis oculis conscien-
 tię

5 *¶ rafa effect.*
 6 *¶ rafa effect.*

7 *¶ rafa effect.*

8 *¶ rafa effect.*

9 *¶ rafa effect.*

10 *¶ rafa effect.*

11 *¶ rafa effect.*

12 *¶ rafa effect.*

13 *¶ rafa effect.*

14 *¶ rafa effect.*

15 *¶ rafa effect.*

16 *¶ rafa effect.*

17 *¶ rafa effect.*

18 *¶ rafa effect.*

19 *¶ rafa effect.*

20 *¶ rafa effect.*

21 *¶ rafa effect.*

22 *¶ rafa effect.*

23 *¶ rafa effect.*

24 *¶ rafa effect.*

25 *¶ rafa effect.*

26 *¶ rafa effect.*

27 *¶ rafa effect.*

Atie ad videndum quam indecori sunt, folia dulcium fructuum sine ipsis fructibus, id est, sine operibus bona verba cōtextit, vt male viuentes bene loquendo turpitudinē suā contegāt.

Ambrosius. Vir factus ad imaginem Dei, nō mulier, quæ est imago Dei in viro. Vnus vnūm fecit, vt sicut ex eo omnia, sic ex isto oēs

De imagine viri & mulieris.

† Alioqui

homines, vt vnus inuisibilis vnus visibilis imaginē gerat in terris, vt vnus in vno auctoritatē vni⁹ principij cōseruaret ad cōsultationem diaboli, qui neglecto vno Deo dominum sibi vsurpare voluit.

† nam

Vbi supra.

Aug. Vir est imago Dei, quia sicut ex Deo omnia, ita ex Adā omnes homines, & sic cōseruat auctoritatem vnus

Joan. 19. f. Genes. 2. d.

principij, quod ab vno omnia contra illum diabolum. s. qui Deus esse voluit. Vel in hoc habet similitudinem, quia sicut de latere Christi in morte dormientis origo ecclesiæ fluxit, sic de latere Adæ nata est sibi sponsa. Et sicut Christus præest & regit ecclesiam & ecclesia subseruit ei, ita vir præest & regit mulierem, & ideo nō habeat signum subiectionis, sed libertatis, vel vir principaliter creatus est ad imaginem Dei. In quo naturaliter amplius viget ratio & ius prælationis. Et gloria Dei est vir, quia ex eo est, & quia Deum principaliter glorificat. Mulier est gloria viri, ex quo est, & cui subseruit, Vel vir principaliter creatus est ad imaginē Dei, in quo nāli- ter amplius viget ratio, quasi ipse sit ratio, quæ est gloria dei. Mulier est ipsa sensualitas, quæ subseruendo gloria est rationis, quia hæc naturaliter in femina præualet, de qua non est vir, vt a sensuali regat rationalis, sed ipsa de viro, vt ab eo regatur. Et sic decet, quia non est creatus vir. i. rationalis, vt feruat sensualitati, sed ecōtrario, & iō femina velet caput. Sciē dum etiam, quia secundum quosdam sensualis motus est pro serpente. Inferior portio rōnis pro muliere, superior portio pro viro illecebra consentite cibum vetitum edere. Si sola delectationis cogitatio est femina, sola manducat. Si vero mala cogitatio, in actū mittitur, vel uoluntas perficiendum assentit, tunc vir etiā cum femina vetitum gustat. Alij vero non improbabiler ponunt sensum corporis pro serpente, sensualitatem pro femina, rationem pro viro.

Genes. 1. d.

Fecit Deus hominem totum ad imaginem, hoc secundum spiritum. Sed ne putes solum spiritum factū in quo imago addit, masculū & feminā fecit eos, hoc secundū corpus, vbi duo secundū sexum esse discernuntur, cum prius dixit vnū.

Ambrosius. Vir est imago Dei. Sed in Genesi dicit: *Fecit hominem ad imaginem Dei, mascul. & fe.* Quomodo ergo vir imago Dei, vt non velet, & non mulier? Sed hoc in natura humanæ mentis, & mystice loquit de velatione. Alter. n. nisi aliquid secretū referetur, inane est qd dicitur: Homo. n. est imago Dei secundum rationālē mentē, in qua dicitur renouari in agnitione Dei secundum illud: *Renouamini spiritum mentis vestra, &c.* Et iterum. *Induite nouum hominem, qui renouatur*

Eph. 4. f.

C in agnitione Dei secundum illud: *Renouamini spiritum mentis vestra, &c.* Et iterum. *Induite nouum hominem, qui renouatur*

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Veruntamen neq; . Hic remouet quoddam dubium: ex hoc enim quod dicit, quod vir est gloria Dei, et mulier gloria viri, possent aliqui credere quod mulieres essent impertinētes ad gloriam finalem: ideo hoc remouet per hoc, quod finalis consummatio quæ est per gratiam et gloriam, correspondet primæ rerum productioni. propter quod vir & mulier simul pertinent ad finalem consummationem per gloriam sicut ad primam rerum productionem, et hoc est quod dicitur: Veruntamen, id est, vtique pertinet ad gloriam & gratiam, quæ sunt a domino, Psal. 83. c. Gratiam & glo. da. d.
- 2 Nam si mu. de vi. primo facta est, Gen. 2.
- 3 Ita & per mu. vi. postea processit per generationem naturalem.
- 4 Omnia autem ex Deo, scilicet procedunt tanquam ex principio effectiuo, & in ipso quiescunt sicut in fine vltimo.
- 5 Vosipsi. Hic consequenter apost. committit iudicium eius quod dicit auctoribus rationabilibus. Et diuidit in duas partes, quia primo facit quod dictum est. secundo contentiosos reprimit. ibi: Si quis autē. Circa primum dicit: Vosipsi iudic. secundum vclum iudicium rationū.
- 6 Decet mulierem. quasi dicat non. ideo subditur.

Nec

in agnitione Dei secundum imaginē eius, qui creauit eum. vbi etiam nullus sexus est, sed idē est ibi femina cum viro, id est, tota illa substantia vna est imago Dei, & in mētibus eorū communis est natura, sed ex sexu corporis signatur distributio mētis. Est pars eminens, quæ se extendit in id qd est eternū, quæ

- 1 est imago Dei, & ideo nō est cohibēda velo, vt se indeptineat. Est pars inferior, quæ deriuat ad actionē tempora liū, quæ ex qua parte consulit veritatē, imago Dei est, ex qua extēdit ad agēda inferiora, nō est imago Dei. Quia vero in his rebus tēporalib. periculosa est progressio, ideo habet potestātē super

caput, qua cohibeatur, qd indicat capitis mulieris velamen. Quod ergo ad totū virū pertinet, imago Dei est, quod vero ad solam eā, quæ in adiutoriū tribuitur, nō est imago Dei, quia nō est imago Dei, nisi quod inhæret incōmutabili veritati.

- a * Sedul. & Primasius. Angelos. Id est, Sacerdotes, vel ministros altaris, vel omnem cleiū, qui Dei præcepta annunciat, sicut scriptum est, quia angelus Domini exercitūū est, ne videlicet carnali concupiscentia eorum impediatur sensus, siue ppter honorē angelorū, q ecclesiæ assistere perhibent.
- b Veruntamen. quamuis in primis non sit vir de femina, sed conuerso, etiam in sequenti generatione non est hoc.

In domi. id est in operatione domini, in qua alter sine altero non creatur.

Verunta. Non ita se habet in Christo, dño, vt admissio viro mulier excludatur a salute, neque vt admissa muliere vir excludatur. Reddit autē causam, quod altero admissio alter nō sit excludendus, nam sicut mulier de viro, &c.

c Omnia au. Postquā singula dixit, vt omnia Deo vni principio subijceret, addit oīa ex Deo, vt neque mulier de subiectione doleat, neque vir de exaltatione superbiat.

d Vosipsi. Quia eius traditionem non seruauerāt, quod eis succenser, iā non ex auctoritate traditionis suadet, sed ex natura. Natura non docet, quia vir si comā nutriat, &c. Iō gloria mulieri, quia naturaliter habet, quia pro velamine: coma enim indicium velaminis est vt naturæ voluntas addatur. Et iō vir non naturaliter comatur, quia non est velandus, & lex prohibet virum esse comatum.

e Si comam. Coma Samuelis & prophetarū pro velamine vt. in reuelatione euāgelij deponitur. vnde cum transieris ad Christum, auferetur velamen.

f Si quis autem videtur esse contentiosus &c. * Sedul. & Primasius. Præuenit illos, ne quis diceret, vbi hoc scriptum est? vel alijs argumētis huic rationi resisterent, ac si liceret. Nos diximus, quæ nobis honesta videbantur & iusta Si quis autē nolens acquiescere veritati, quærit quid respondeat, sciat se responsione indignum, qui magis contendere paratus est, quam doceri.

Hoc

7 Nec ipsa natura docet. quod debeat sic orare. Natura verò est quoddam rei artificiatum, ideo ducit in cognitionem artis diuinæ, sicut artificiatum hominis in cognitionem artis humanæ, videmus enim qd mulier habet inclinationem naturalem ad comam nutriendam, quia ad hoc student diligenter. non sic autem viri, ideo dicit.

8 Quod vir quidem. per hoc enim reputatur mollis et effeminitatus, vnde Poeta: *Sint procul a nobis iuuenes vt femina compti.*

9 Mulier verò. quia est illi data ad ornatum. ideo subditur.

10 Quoniam capilli. Veruntamen quia hoc velamen est imperfectum, additur aliud per artificium, vt supra dictum est.

11 Siquis. hic consequenter reprimit superbos di. Si quis, &c. cōten. esse. sub clamore volens contrarium asserere, scilicet quod mulieres sine velamine debeant orare, sufficit sibi dicere quod sequitur.

12 Nos. scilicet conuersi de Iudæis.

13 Talem consuetudinem. quod orent capite non velato.

14 Neque ecclesia Dei, s. d. Gentibus collecta. et hoc sufficere debet ne aliquis agat contra communem ecclesiæ consuetudinem. quia sicut dicit Aug. In omnibus in quibus nihil certi sacra scriptura diffinit, nos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt habenda.

Hoc

a Hoc aut. prae. Non differentis solertia requiratur, sed praecipientis auctoritas attendatur.

b Non lau. Incipit de dnica cena, in qua multu peccabant. **c** Opor. & here. No vult, nec optat apostol' esse hereses. Sed quae sic futurum est, dicit: Et quia hoc vtile est, ad qd vtile sub-

dit, vt non tantum reprobri, qui dicunt: Ego sum Pauli, sed & qui probati sunt manifesti fiant. Haereses vt etiam in his, qui dubitant de resurrectione. Scissure, pro donis spiritualibus, & hi malo suo profunt catholicis. Omnes enim inimici ecclie, vero errore cecati, vel malitia deprauati profunt ecclie, quia si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si vero male sentiedo aduersantur, exercet eius sapientiam. Ab aduersario enim mota questio discendi exit occasio. Haeticus est, qui alicuius teporalis commodi, & maxime gloriae principatusque sui gratia

falsas ac nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur. **d** Ut & qui probati sunt, manifeste fiant. * Sedul. Siue doctores in resistendo, siue fideles in permanendo.

* Primas. Vnde aduocati peritua apparebit, si cam nullam dicat vbi probatur: vnde nauclerus, vel gubernator laudabitur, si nauis semper in portu, vel in tranquillitate consistat? **e** Domi. e. Aug. dicit acceptionem eucharistiae, qua non debent pransi sumere, vel mensis suis miscere, vt hi quos Apostolus arguit, sed ieiuni in honore tanti sacramenti. Licet. n. post coenam, discipulis suis dederit corpus, & sanguine suum, non tñ ia caluniandum est vniuersae ecclie, q. a ieiunis semper sumitur. Na saluator quo vehementius commendaret mysterij huius altitudinem, voluit hoc vltimu infigere cordibus, & memoriae eorum. Quo ordine autem post sumeretur,

a ecclesia dei. Hoc autem praecipio non laudans, quod non in melius, sed in deterius conuenitis. Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam audio scissuras esse iter vos, & ex parte credo. Nam oportet, & haereses esse, ut & qui probati sunt manifesti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est dominicam coenam manducare. Vnusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum? Aut ecclesiam dei contempnitis, & confunditis

cur, **d** *ut & qui probati sunt, manifeste fiant.* * Sedul. Siue doctores in resistendo, siue fideles in permanendo. * Primas. Vnde aduocati peritua apparebit, si cam nullam dicat vbi probatur: vnde nauclerus, vel gubernator laudabitur, si nauis semper in portu, vel in tranquillitate consistat? **e** Domi. e. Aug. dicit acceptionem eucharistiae, qua non debent pransi sumere, vel mensis suis miscere, vt hi quos Apostolus arguit, sed ieiuni in honore tanti sacramenti. Licet. n. post coenam, discipulis suis dederit corpus, & sanguine suum, non tñ ia caluniandum est vniuersae ecclie, q. a ieiunis semper sumitur. Na saluator quo vehementius commendaret mysterij huius altitudinem, voluit hoc vltimu infigere cordibus, & memoriae eorum. Quo ordine autem post sumeretur,

ur, ab apostolis per quos ecclesias dispositurus erat, seruauit Docendum.

f Vnusquisque enim suam coenam praesumit. Notat illos, q. munera quae offerebant altaribus pro sacrificio coficiendo, peracto illo sibi resumebant, nec alijs non habentibus communicari sinebant, sed soli sumebant, vt inde etiam inebriarentur alijs esurientibus.

g Ambrosius. Munus oblatum totius sit populi, i. vniuersis communicari debet, quia in vno pane omnes signantur. Per id enim, quod vnu omnes de vno sumere oportet. Hos ergo notat, qui in ecclesia vbi causa vnitatis, & mysterij conuenitur, suas oblationes causa dissensionis, (quam pseudo seminauerunt) sibi vendicabant. Tantas enim dissensiones inter eos pseudo seminauerunt vt suas celarent oblationes, & vendicarent, cum vna eademq. prece omnium oblationes benedicerent. Et hoc ita faciebant, vt ceteri

vnde offerrent non habentes, non sumentes, partem confunderentur, & hoc tam cito, ut superuenientes nihil inueniret. Et dum sic, domui potius agenda sunt. Sed ut corrigantur, formam que a Christo in huiusmodi re data est iterat.

* Sedul. & Primas. Apud Corinthios quodam, sicut aliqui afferunt, praua inualuerat consuetudo, ecclesias passim dehonestare conuiujs, in quib. vescebantur ante dominicam oblationem, q. coenam noctibus offerebant, cumque diuites ebrii ad Eucharistiam venirent, vexabant inopes fame. Mos vero iste, vt referunt, de gentili adhuc superstitione veniebat, vnde etiam quibusdam locis per Aegypti loca, vel Syriae die Sabbati nocte post coenam dicitur ad ecclesiam conueniri.

g Aut eccle. dei con. * Sedul. Facientes ea trichinu epulae ecclesiam. Ecclesia fideles, de quib. dicit. Vt exhiberet fieri ecclesiam.

ita faciebant, vt ceteri vnde offerrent non habentes, non sumentes, partem confunderentur, & hoc tam cito, ut superuenientes nihil inueniret. Et dum sic, domui potius agenda sunt. Sed ut corrigantur, formam que a Christo in huiusmodi re data est iterat.

* Sedul. & Primas. Apud Corinthios quodam, sicut aliqui afferunt, praua inualuerat consuetudo, ecclesias passim dehonestare conuiujs, in quib. vescebantur ante dominicam oblationem, q. coenam noctibus offerebant, cumque diuites ebrii ad Eucharistiam venirent, vexabant inopes fame. Mos vero iste, vt referunt, de gentili adhuc superstitione veniebat, vnde etiam quibusdam locis per Aegypti loca, vel Syriae die Sabbati nocte post coenam dicitur ad ecclesiam conueniri.

g Aut eccle. dei con. * Sedul. Facientes ea trichinu epulae ecclesiam. Ecclesia fideles, de quib. dicit. Vt exhiberet fieri ecclesiam.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hoc aut praecipio. Postquam apostolus reprehendit Corinthios in celebritate sacramenti eucharistiae circa habitum, hic consequenter eos reprehendit circa conuiuium. Nam in hoc aliqui se inordinate habebant. Dicit igitur: Hoc autem praecipio, quod sequitur. **2** Non laudans, sed reprobans. **3** Quod non in me. & c. con. ad ecclesiam, vbi debet esse perceptio sacramenti eucharistiae & hoc est contra rationem cuiuslibet congregationis. videmus. n. q. animalia eiusdem speciei, & etiam aues congregantur ad iuicem propter melius, s. propter maiorem securitatem, & proliis educationem & mutuam consolationem. Similiter ciuitas, q. est hominum congregatio, est pp melius, s. pp securitatem, & indigentiam mutuae relevationem per diuersa artificia. Indiget. n. homo vestitu, arboris, doctrina, & similib. in quib. non sufficit vnu artificium, sed multa requiruntur, ideo & similiter congregatio fidelium in ecclesia debet esse pp melius in spiritualib. aliter esset reprobata, vt dicit Isai. 1. d. Iniqui sunt coetus vestri, kalendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, & c. Hoc autem erat in Corinthiis, id subditur. **4** Primum quid. id est dissensio est primum malum inter vos, vnde oritur contentio, & alia mala. **5** Et ex parte. Dicit ex parte, quia aliqui Corinthiorum erant ad hoc proni, tamen non omnes. **6** Nam oportet. id est, vtile est non per se, quia haeresis est mala simpliciter, nec ex parte hominum, sed ex parte dei elicientis ex hoc bonum, quia sicut dicit Aug. in Enchi. Deus a deo omnipotens est, & bonus, q. non sine reet mala fieri, nisi ex eis eliceret maiora bona, sicut ex persecutione tyrannorum elicit patientiam martyrum, sicut est in proposito, Haereses. n. ex dei potentia dupliciter ordinantur ad bonum. Primo, vt ex hoc veritas fidei magis elucidetur, nam argumentis haeticorum fideles exercitantur ad scrutandum plenius illa, quae sunt ad fidei defensionem, & ad querendum talia per orationem a deo. Secundo, quia per haeticorum persecutionem examinant, & probantur fideles, sicut aurum in fornace, & hoc est, quod dicitur.

7 Ut & qui probati sunt, i. approbati a deo. **8** Manifesti per distinctionem eorum ab alijs, ex similib. causis dicit Saluator Matth. 16. Necess. enim est, vt veniant scandala. **9** Conue. Hic tertio arguit apostolus Corinthios de hoc, q. male se habebant circa sacramentum eucharistiae quantum ad cibum, quia aliqui eorum praesumpti sumebant corpus Christi, sumentes arguerentur ex hoc, q. Christus post coenam hoc sacramentum instituit, & discipulis dedit, qd tunc fuit rationale, quia ibi debuit inchoari veritas, vbi cessauit figura. Huius aut sacramenti figura fuit immolatio agni Paschalis, & id post illud agni esum Christus rationabiliter instituit hoc sacramentum. secundo vt ex loco huius institutionis sacramenti Christus iret ad passionem, cuius memoriale est hoc sacramentum. tertio vt ex hoc firmius maneret impressum cordibus discipulorum vltimo tradebatur eis. Postea rationabiliter statuit ecclesia in reuerentia tanti sacramenti q. non sumat, nisi a ieiunis, non solum ieiunio ecclesiae, sed et naturae, qd soluit p modum cibi, & potus, siue p se nutriat, vt corpus mixtum, siue et cum alio, sicut aqua pura. Dies aut incipitur a media nocte, & id, q. post media nocte aliquid sumperit dicto modo reddidit in idoneus ad sumendum hoc sacramentum, infirmi tñ ab hoc excusantur. dicit igitur: Conue. er. ad participandum eucharistiae sacramentum. **10** Iam non est. i. non licet vobis, & subditur causa cum dicitur. **11** Vnus. ante sumptionem sacramenti, praeparabant enim sibi sua cibaria, & portabant ad ecclesiam, comedentes antequam sumerent sacramentum, & sic diuites laute comedebant, & bibebant, pauperes autem esuriebant. ideo dicit. **12** Abus qui. In hoc erat et contemptus ecclesiae, quae consecrata est diuinis vsibus, propter quod non est talibus applicanda. id dicit. **13** Nunquid do. id est domos non consecratas in quibus debent exerceri talia conuiuia. **14** Aut eccle. ibi accipiatur, aut pro certe, quasi dicat certitudinaliter est in hoc contemptus ecclesiae. **15** Et con. eos. scilicet pauperes non habentes quid comederent honeste coram tanta multitudine.

cordi... r d bo... piter.

Angu. lib. que... in Num. 11. 59.

Eccelesiam gloriosam. Hoc tamen nomine uocati ipsam do-
A mū orationis. apostolus testatur, dicēs, *Aut ecclesiam dei, &c.*

Aug. trac. 26.
& 27. in lo. &
lib. 10. confess.

Laudo vos. Vel sic distingue: Laudo uos in hoc? utique nō
laudo.

Ego enim ac. &c. Ostendit mysterium eucharistię inter ce-
nandum celebratum,
non cenam esse. Me-
dicina enim spiritua-
lis est, & memoria re-
demptionis, ut maiō-
ra consequamur, quia
morte Christi libera-
ti sumus. Huius in e-
dendo, & bibēdo me-
mores esse debemus,
nouum Testamētum
in hoc consecuti, quia
beneficii diuini san-
guis est testis, unde ad
tutionem corporis, et
animę percipimus, quia caro Christi pro salute corporis,
Sanguis pro anima nostra. ideoque non manducandum prę
dixit lex sanguinem.

De conf. dist.
a. c. scriptura.
lib. 10. ueratur.

In qua nocte. In nocte passus ad lucē resurrectionis uenit.
Fregit. in sacramento, scilicet secundum, quod uidebat,
& integrum à fidelibus credebatur. **F**re. Vnum omnibus de-
dit, ut in unitate permaneant, sed cum fregit, spontaneam
passionem suam ostendit.

Augus. epist.
118. c. 7. & 9.

Acci. & m. &c. Post celebratum uetus Pascha dominus
corpus, & sanguinem suum discipulis dedit, ut ostenderet
veteris Test. sacramenta cessatura.

Ideo post alia dedit, ut discipulorū memorię tenacius infi-
geretur, & ab ecclesia deinceps frequētare. Sub alia specie
tradidit, & deinceps a fidelibus sumendū instituit, quia fides
non hēt meritum, cui humana ratio pręber experimentum.
Sub specie panis, & uini, quia res huius speciei expressam hēt
similitudinē, cū utraque re huius sacramenti, p̄tenta, s. & si-
gnificata, & significata, & non cōtēta. Cōtēta, & significata
est caro Christi, q̄ de uirgine traxit, & sanguis quē pro nobis
fudit. Significata uero, & nō cōtēta, unitas ecclesię in p̄de-
stinatis, uocatis, iustificatis, & glorificatis. unde Hiero. Dupli-
citer intelligitur caro Christi, uel illa, quę crucifixa est, & se-
pulta, uel spūalis illa atque diuina, de qua ipse dicit: *Caro mea,*
uere est cib. &c. Et uere, qui manducat meā carnē in me manet, &c.

Ioan. 6. f

Tria in sacra-
mento eu cha-
ristiæ.

Sunt itaque tria in hoc sacramento. Vnū, quod tm̄ est sacra-
mētum, ut species uisibilis panis, & uini. Alterum quod est
sacramētū, & res, ut caro Christi propria, & sanguis Tertiū
quod est res, & non sacramētū, ut est mystica caro Christi.
Sacramētū uero est sacrę rei signū. Et sępius illa utranque
rē signat, & utriusque expressam gerit similitudinē. Nā sicut
panis prę cęteris cibis corpus reficit, & sustentat, & uinum
hominē lætificat, & inebriat, sic caro Christi interiorem ho-
minē magis cęteris gratis spūaliter reficit, & saginat, & san-
guis spūaliter lætificat, & sic inebriat, ut sobriū reddat. unde
Calix meus inebrians, quā præclarus est. Habet & similitudinē
cum

Psal. 103 b.

Psal. 22. b.

calix meus inebrians, quā præclarus est. Habet & similitudinē
cum

cum re significat tm̄, quę est unitas fidelium, quia ex multis
granis unus conficitur panis, & ex pluribus acinis unum in
unū cōfluit, sic ex multis fidelium personis unitas ecclesię cō-
sistit. Cuius etiam sacramentum est corpus Christi propriū,
quod de uirgine sumpsit, q̄a sicut corpus Ch̄i ex multis mē-
bris puris, & ab omni
peccati macula com-
munibus constat, ita
& unitas ecclesiastica
ex multis p̄sonis mun-
dis, & immaculatis cō-
sistit. In cuius rei typo
facta est arca domini
de lignis sethim, quę
sunt imputribilia, &
albę spinę similia:
Sub duabus speciebus
ideo dedit, ut ostē-
deretur Christus totā
humanam naturam, s.

corpus, & animā assumpsisse, ut utraque redimeret, Panis
enim ad corpus refertur, uinū ad animā, quia uinum sangui-
nem operatur, in quo sedes animę a physicis esse dicitur. Et
ideo sub duab. specieb. celebratur, ut animę, & carnis susce-
ptio in Christo, & utriusque liberatio in nobis significetur.
Aqua ideo apponitur, ut ostēdatur nostra redemptio per
Christi passionem facta, & eius passio procurata pro n̄ra di-
lectione. Aqua enim genus humanū significat. unde in Apo.
Aqua quas uidisti, populi sunt, quarum salus nō posset esse sine
passione domini, nec domini passio sine populi dilectione,
nisi enim nos diligeret, pro nobis morti se non traderet.
Verum corpus Christi esse in altari ipsa testatur ueritas
cum inquit: *Accipite, hoc est corpus meum.* Et sanctorum aucto-
ritates in medium ductę comprobant.

**DE REALI EXISTENTIA COR-
poris, & sanguinis Christi in Sacramento
Eucharistię.**

* S. Antręas. Omnipotenti deo ego omni die sacrifico,
non thuris fumum, nec taurorum mugientium carnes, nec
hircorum sanguinem, sed immaculatū agnum quotidie in
altari sacrifico, cuius carnes posteaquam omnis populus ero-
dentium māducauerit, & eius sanguinem biberit, agnus qui
sacrificatus est, integer perseuerat, & uiuus.

* S. Martial. Quod Iudæi per inuidiam immolauerūt, pu-
tantes se nomen eius e terra abolere, nos causa salutis nostrę
in ara sanctificata proponimus, scientes hoc solo remedio
nobis uitam præstandam, & mortem effugandam.

* S. Ignatius. Non comedā escam corruptionis, neque uo-
luptates huius mundi desidero. Panem dei uolo, panem cę-
lestē, panem uitę, qui est caro Iesu Christi filij dei uini, qui
natus est in nouissimo ex semine Dauid, & Abrahę, &c.

* S. Dionys. Arcop. Illud quoque sacratius intueri, quod
impositis sancto altari uenerabilib. signis, per quę Ch̄s, &
signatur

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quid di. uos. super hoc factum.
- 2 Lau. uos. interrogatiue, & respondet.
- 3 In hoc non. imo vitupero. Minus dicendo plus significat.
- 4 Ego enim. Postquā apostolus reprehendit Corinthiorum errores
circa eucharistię celebritatem, hic consequenter ostendit huius sacra-
menti dignitatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit, quod
dictum est, secundo fideles ad reuerenter sumendum hoc sacramentum
inducit, ibi: Itaque, &c. Circa primum præmittit auctoritatem eius,
quod dicturus est, quia non phantastice, uel humana præsumptione cō-
fictum est, sed a domino reuelatum, & hoc est, quod dicit: Ego enim
ac. a do. mihi recalcante. Quod, & tradidi uo. Consequenter ostendit
institutionem, quoad corpus, di.
- 5 Quoniam do. Ic. Circa, quod sciendum, q̄ sicut in uita corpora-
li primo est generatio. secundo geniti nutritio. sic in uita spiritali p̄ce-
dit baptisimus, qui est spiritalis generatio, & sequitur eucharistię, q̄
est spūalis nutritio. in generatione uero naturali generans non cōiūgi-
tur genito secundū substantiam, sed solum secundum uirtutem, in nu-
tritione uero cibus coniungitur nutritio secundum substantiā, & simili-
ter est in uita spūali, Christus in sacramento baptisimi solum est secun-
dū uirtutem, sed in sacramento eucharistię, quod est alimentum spiri-
tuale, est secundum substantiam. Continetur autem ibi Christus sub spe-
cie panis, & uini, ne fidelibus esset horribile, si carnē humanā, & san-
guinem sumerent in propria specie, & ne infidelibus esset derisibile, et

- 6 In qua nocte. ut sic post institutionem huius sacramenti iret ad
passionem ratione prædicta.
- 7 Accepit panem. Ut per hoc designaret uoluntarie se ire ad pas-
sionem. cuius hoc sacramentum est memoriale.
- 8 Et gratias agens. Ut doceret nos in omnibus deo gratias agere.
- 9 Fregit. non antequā uerba cōsecrationis proferreret, sed post. unde
cum dicitur: Fregit. anticipando dicitur, quia cōsecrauit, ut nos. nā sa-
cerdos non profert uerba cōsecrationis in persona propria, sed in perso-
na Christi. Mat. uero. 26. dicitur: Accepit panē, & benedixit, &c.
de qua benedictione apostolus mentionem non fecit, quia Mat. per illā
nihil aliud intellexit, quam prolationem uerborū, s. Hoc est corpus meū
Sciendum etiam, quod cum subditur: Fregit, nō est intelligendum, q̄
corpus suum fregit, quia non est in sacramento frangibilis modo, sed sic
git species panis remanentes.
- 10 Et di. acci. In hoc igitur t̄gitur usus huius sacramēti, quod a fi-
delib. sumitur, ut Christo per augmentum gratię magis incorporentur.
- 11 Hoc est corpus. Ista sunt cōsecrationis uerba, & est sensus, hoc
est

signatur, & sumitur, ad est protinus sanctorum descriptio cō junctionem eorum individua, vñionemque cum illo altē simam, & sacratissimam indicans, &c.

* Telephor. Ipsi qui proprio ore corpus domini cōficiūt, ab omnibus sunt audiendi atque timendi, & non dilacerandi.

* Pius. Si per negli gentiam aliquid de sanguine Christi stila uerit in terram lin gua lambatur, & tabu la radatur, &c.

* Iustinus martyr. Non ut quemuis panem, neque ut quē nis potum ista omnia accipimus, sed quemadmodū per verbum dei incarnatus est Iesus Christus saluator noster, & carne, & sanguinem pro nostra salute assumpsit, ita quoque per preces verbi illius, cibum, ex quo sanguis, & caro nostra per immutationem aluntur, cum benedictus fuerit Iesu ipsius in carnati carnem, & sanguinem didicimus esse, &c.

* Ireneus. Quomodo dicūt carnem in corruptionem de uenire, & non percipere vitā, quæ a corpore domini, & sanguine alitur? Ergo aut sententiam mutant, aut abstineant of ferendo, quæ prædicta sunt.

* Tertul. Caro abluitur, ut anima emaculetur, caro vngi tur, ut anima consecratur, caro signatur, ut anima muniatur, caro manus impositione adumbratur, ut & anima spiritu il luminetur, caro corpore, & sanguine Christi vescitur, ut & anima de deo saginetur.

* Origen. Antea in ænigmate fuit baptisma in nube, & in mari, nunc autem in specie regeneratio est, in aqua, & Spiritu sancto. Tunc in ænigmate erat manna cibus, nunc autem in specie caro Verbi dei est verus cibus, &c.

* Cypria. Panis quē dñs apostolis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro, & si cut in persona Christi humanitas videbat, & latebat diuinitas, ita sacramēto visibili ineffabiliter diuina se infudit gfa.

* Arnobius. A fructu frumenti, vini, & olei multiplicati. Accipimus frumentum in corpore, vinum in sanguine, oleum in chrismate.

* Hila. Pictau. De veritate carnis, & sanguinis Christi non est relictus ambigendi locus, nunc enim, & ipsius domini professione, & fide nra vere caro est, & vere sanguis est &c.

* Oprat. Mileuit. Quid est altare, nisi sedes, & corporis, & sanguinis Christi? Quid vobis fecerat deus, qui illic inuocari consueuerat? Quid vos offenderat Christus, cuius illic per certa momenta corpus, & sanguis habitat? &c.

* Basil. Et communicare per singulos dies, & participare de sacro corpore, & sanguine Christi pulchrum est, & valde vtile, ipso manifeste dicente, Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam, &c.

* Greg. Nyssen. Recte nunc etiam dei verbo sanctificatū panē in dei Verbi corpus credimus immutari. Etenim corpus illud pane constabat, sanctificatum est autem habitatio ne Verbi, quod in carne habitauit, &c.

* Grego. Nazianz. Absque confusione, & dubio comede corpus, & sanguinem bibe, si saltem vitæ desiderio teneris, neque sermonibus, qui de carne habentur, fidem deneges, neque ob passionem offenderis, constans esto, firmus, stabili s in nulla re propter aduersariorum sermones fluctues.

* Effrem. Syr. Si procul est a nobis Siloc, quo missus est cæcus, sed pretiosus calix sanguinis tui plenus vita, & lumine

ne nobis in proximo est, tanto propinquior, quanto, qui ac cesserit, fuerit purior.

* Amb. Potior est lux, quā vmbra, veritas, quā figura, cor pus auctoris, quā manna de celo, forte dicas: Aliud video, quō tu mihi afferis, quod Christi corpus accipiam? Q uantis igit

vtimur exēplis, vt p bēmus hoc non esse, quod natura forma uit, sed quod benedi ctio cōsecrauit maio rēque vim esse bene dictionis, quam natura, quia benedictione ē natura ipsa mu tat. Virgā tenebat Moyles, piecit eā, & facta est serpens. Rur sum apphēdit caudā serpēris, & ī virgē naturā reuertit, &c.

* Hefychius. Sancta sanctorū sunt proprie Christi myste ria, quia ipse est corpus, de quo Gabriel ad virginem dice bat: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi, &c.

* Hier. Et afferite vitulum faginatum, & occidite, & man ducemus, & epulemur, &c. Vitulus faginatus, qui ad pœni tentis immolatur salutem, ipse Saluator est, cuius quotidie carne vescimur, cruore potamur.

* Chryl. Hic sanguis facit, vt imago in nobis regia floreat hic sanguis pulchritudinē atque nobilitatē aīæ, quā semper ir rigat, & nutrit, lāguescere nō sinit. Hic mysticus sanguis dæ mones pcul pellit, Angelos, & angelorū dñm ad nos allicit. Dæmones enim cū dominicum sanguinem in nobis vidēt, in fugā vertuntur, angeli autē procurunt. Hic sanguis effusus vniuersū abluit orbē terrarū, &c. Consulat idē. Ho. 83. in Mat. Ho. 24. in Epist. 1. ad Cor. Ho. 3. 7. Epi. ad Eph. et Ho. 60. et 62. ad P. p.

* Aug. Et ferebatur in manib. suis. Hoc vero fratres quō possit fieri in homine quō intelligat? Quis. n. portatur in ma nibus suis? Manib. aliorū pōt portari homo, manibus suis ne mo portatur. Quō intelligatur in ipso Dauid secundum lite ram non inuenimus. in Christo autem inuenimus. Ferebat enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsū corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebatur. n. illud corpus in manibus suis, &c. vide. In Ps. 98. Tract. 84. in Ioan. Ench. c. 83. lib. 3. de Tri. c. 4. l. b. 17. Cini. c. 20. Lib. 2. contra. Aduers. Leg. & Proph. c. 9. Epist. 118. quæ est ad Ianuarium.

* Euthy. Sicut verus testamentum hostias, & sanguinem habebat, ita sane, & nouum, corpus videlicet, & sanguinem domini. Nō dixit autem, hæc sunt signa corporis mei, & san guinis mei, sed hæc sunt corpus meum, & sanguis meus.

Amb. Antequā consecratur panis est, & vinū, ubi autē uer ba Christi operata fuerint, de pane fit Christi caro, & corp⁹. Iū Sermo Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod nō erat, nunquid potest ea, quæ sunt mutare in id, quod non erant?

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

Ite Euseb. Inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in subltā tiā corporis, & sāguinis sui uerbo sua secreta præte cōmutat. Itē, Et mali verū corpus Christi sumunt. Idē est etiam in peccatorib. indigne sumentibus uera Christi caro, & verus Christi sanguis, sed essentia non salubri efficiētia. Et aposto lus: Qui manducat, & b. bit corpus domini indigne, &c. Per quē do cemur, quam sit cauendum male accipere bonum, ecce. n. factum est malum, dum male accipitur bonus. His autē uide tur contraire, quod ait Augustinus: Bonus accipit sacra mentum, & rem sacramenti, malus uero sacramentum, & non rem. Ad quod dicimus: Bonus accipit sacramentum, id est carnem Christi propriā, & sanguinem, & rem, id est uni tatem fidelium, & gratiæ augmentum, sed non sic malus.

li de iis, qui mylle. initian tur. c. 6,

lib 5 in Leui. cap. 22.

Epist. ad Da masum de fi lio prodigo.

Homil. 45. in Ioan.

E lo ps. 33.

Cap. 64. in Matthe.

libr. 4. de Sy crament. c. 4.

Idem. F

Institutio sa cramenti quō ad sanguine.

NICOLAUS DE LYRA.

est corpus meum, i. coniectum sub his speciebus panis est verum corpus meū, quod fit virtute diuina per conuersionem substantiæ panis in verū corpus Christi solis accidentib. remanentib. quod fit diuinitus, ne caro Christi sub propria specie, quod uideretur horrendū, a fidelib. sumeretur. Quod autē virtus diuina hoc agere possit, declaratur: Agentia. n. creata, qua materia, præsupponunt substantia manente transmutant accidentia exteriora in accidentali mutatione. Similiter manente ma teria transmutant substantialem formam in generatione. agens vero di uinum materia non præsupponit, cū sit eius effectus. ideo vnum compo sium ex materia, & forma substantiali conuertere pōt in aliud accidē tib. remanentib. diuina virtute subsistentiam eis dante. Hæc autem conuersio fit subito in fine prolationis verborum, quia tunc habet sen sum perfectū, & effectum. efficiunt enim, quod figurant. Vnde conside randum, quod hoc sacramentum perficitur in consecratione materia, non in vsu ipsius. Alia vero sacramenta non perficiuntur in consecra tione materia, sed in vsu, sicut baptismus, & confirmatio non perficiuntur in benedictione aquæ, & charismatis, sed in ablutione, & vñ tione cum determinatis verborum formis.

1 Hoc fa. in. Quia sacramentū hoc est memoriale dominice passio nis. 2 Similiter, & calicē. Hic consequenter agitur de institu tione sacramenti eucharistiæ quantum ad sanguinē, quia sicut Christus conuertit panē in corpus suū, ita & vinū in sanguinem, vtrunque. n. est de perfecte one huius sacramenti. Tum quia per vtrunque simul ex primitur perfecte passio Christi cuius est memoriale. Tum quia vtrun que significat perfecte refectionē. Nec est intelligendum, quod ista duæ consecrationes, s. panis, & vini mutuo se expectent, vt dixerunt aliqui quia post consecrationem panis immediate ante consecrationem vini sacerdos ostendit populo hostiam adorandam, quod non fieret, nisi verū corpus Christi ibi esset. Veruntamen non est ibi verum corpus Christi si ne sanguine, quia corpus est ibi: ex vi consecrationis, sanguis autem ex concomitantia reali, sicut deitas, & anima. Si vero in triduo mortis Christi, quando sanguis erat effusus a corpore, & anima separata, ali quis apostolorum consecrasset, non ibi fuisset tunc sanguis, vel anima, tamen fuisset ibi deitas, quæ semper erat cum corpore, quia nunquam dimisit, quod semel assumpsit. Dicit igitur apostolus: Similiter, &c. id est vinum in calice contentū consecrauit in sanguinē suū. 3 Postq. c. In quo tangitur institutionis hora ratione supradicta di.

1 Hoc

Tom. 6,

k 2

1 Hic

A Idem. Non manducans manducat, manducans nō mādu-
cat, i. nō manducans sacramentaliter, māducat spūaliter, &
manducans sacramentaliter, non manducat spūaliter. Item
dixit veritas: Nō hoc corpus, qđ videtis māducatū estis, &
bibituri illū sanguinē quem futuri sunt, qui me crucifigent,
sed ad sacramentum
aliud commendavi
vobis, i. nō in hac spe-
cie manducatur estis
sed in sacramēto, nō
morsib⁹ discerptū, &
laceratum, (vt putat-
ris,) sed integrum, &
illēsum.

Sciēdum, quōd in
prolatione verborū
illorum, hoc est cor-
pus meum, & . Hic est calix, &c. mysteriū consummatur, & p
nis in corpus Christi conuertit. Sed q̄ sit illa cōuertiō. Quōd
formalis nō sit manifestū est, quia forma panis, & vini rema-
net. Vtrū vero sit substantialis perspicuū non est. Quidā enī
dicunt sic substantiam in substantiā trānsire, vel conuerti, vt
hæc fiat illa, nec in illa augetur. Nec concedunt, q̄ hæc esse,
illa vere dici possit. Alij autē sic dicunt, hanc in illam trānsire
vel conuerti, quia sub illis accidentib⁹ sub quib⁹ prius erat sub-
stantia panis, & vini, post consecrationem est substantia cor-
poris, & sanguinis, quib⁹. tñ ipsum corpus non afficitur. Nos
igitur incerta relinquentes, quod ex auctoritatibus certū est
proferemur, s. substantiā panis, & vini in substantiā corporis,
& sanguinis dominici conuerti. Modū vero conuersionis
ignorare non erubescimus fateri. Quæ autem remanent de
priori substantiā, accidentiā, s. color, sapor, forma, pōdus, nec
ipsum corpus Christi afficiunt, nec in eo fundantur.

Sj vero queritur vbi fundentur? Dicimus nobis potius vi-
deri, quōd sint sine subiecto, quam in subiecto.

De fractione vero cuius rei, vel in qua re sit, manifestum
qdē, q̄ nō ī corpore Christi, cū ipsum incorruptibile impas-
sibile, & immortale. Vñ & Christus redarguit carnalē sen-
sum discipulorū, qui putabant carnem Christi, sicut aliā in
partes esse diuidendā, & mortib⁹, lacerandā. Iō plures dicūt,
q̄ non est ibi fractio, sed fieri vñ tm̄. Quib⁹ obijcitur, quod ait
Amb, Nihil falsum putandū est in sacrificio ventris, vel si-
cut in magorū præstigijs, vbi delusione quadā falluntur o-
culi, vt videatur esse, quod non est. Ad qđ illi dicunt: Non fal-
lit nos visus, nec fallit, quod esset si crederet sic frangi, vt vi-
detur. Nec est illusio, quod ad vtilitatē fidei, nō ad deceptio-
nē sic fit. Alij dicunt, q̄ ibi quidē sit fractio, non quidē in cor-
pore Christi, sed in ipsa forma panis sacramentali, quod vi-
detur apostolus velle dicens. Panis quem frangimus, &cæt.

Item Aug. Qñ Christus manducatur, vita manducatur. Nec
qñ manducatur, partes de illo facimus, & quidem in sacra-
mento sic fit. Item vnusquisque partē suam accipit, per par-
tes manducatur, & manet integer. Ex quib⁹. patet, q̄ integrū
& incorruptū corpus Christi māducat, & si fractio, vel par-
titio ibi est, non in ipso, sed in sacramento esse videtur. Alij
dicunt, q̄ sit ibi fractio, sed nullius rei, quia nihil ibi frangi-
tur. Sicut enim sunt ibi accidentia sine subiecto, sic mirabili-
ter

C ter potest ibi esse fractio in accidenti, vel sine oī re, quæ fran-
gitur. Magnum est enim, & inscrutabile istud mysterium.
Vnde Amb. Quid queris naturæ ordinem in Christi corpo-
re, cum præter naturam sit ipse domini partus ex virgine?
Credere iubemur, discutere non permittimur.

Sciendum, licet di-
uersæ sint ibi species
panis, & vini, non tñ
duo sacramenta dici
debent, sed vnū, quia
sub vtraq; specie idē
sumitur. Præterea so-
let queri. Si nō est ibi
substantialis conuer-
sio, vt quibusdam pla-
cet, sed quodā loquu-
tionis tropo, dicatur
transire, vel conuerti hoc in illud, s. q̄ sub illis accidentibus
sumatur sub quibus erat substantia panis, vel vini, quid de ip-
sa substantia panis, vel vini factum sit? Ad quod illi respōdet
vel in præiacentem materiam resolutam, vel in nihilum red-
actam, quod potest ille facere, qui de nihilo cuncta creauit.

Queritur etiam. Si aqua aliqua obliuione, vel negligentia
non apponatur, an irritum sit? Quod cum de auctoritate no-
bis certum non sit, sine assertione, quod nobis videtur dici-
mus. Quod si non animo introducendi heresim, sed obliuio-
ne prætermittatur, non minus conficitur, veruntamen gra-
uiter puniendum. Nec Græci, aquam addunt.

Sciendū, q̄ a brutis animalib⁹. corpus Christi non sumitur
& si videatur. Quid sumit mus, quid manducat? Forte, vel ni-
hil, vel substantiā panis sub specie sua reductā. Post hoc quid
partes illæ, quæ ibi videntur fieri significant videamus. Tri-
forme est corpus Christi. Pars ablata in calicē missæ, corpus
Christi, quod iā surrexit monstrat. Comesta pars ambulante
adhuc super terrā. pars in altari vsque ad finē remanens
corpora sanctorū vsque in finem seculi in sepulchris iacētia.

Nota, q̄ corpus Christi volūate fuit mortale, & passibile,
naturaliter, nec mortale, nec passibile, & immortale datum
fuit discipulis, & si tunc mortale esset. Nota q̄, discipuli tale
dominicū corpus acceperunt in cœna ante resurrectionem
quale erat in natura, s. immortale. nō quale erat ex volūate,
i. mortale, quod dū adhuc mortale nō per naturā potuit Pe-
tro esse immortale, virtute eius cuius voluntate erat morta-
le, & non iure nature. Ipse. n. solus mortuus est volūate, alij
oēs ex necessitate. Credere debemus panem, & vinū, quod
Christus in cœna discipulis dedit manducandum, & biben-
dum, in verum corpus, & verum sanguinem Christi ibidē
cōuersum, cum prius panis verus, & verū vinū esset. Nec est
mirandum, quemadmodum dicit Aug. si mortalibus mani-
bus se immortalem ferebat, cum in transfiguratione, qui
tunc, & postea mortalis fuit, se in gloria immortalitatis, &
impassibilitatis Petro, & Iacobo, & Iohanni ostendit.

a Quotiescunque. Exponit in quam Christi commemoratio-
nem, mortem, scilicet.
b Donec v. quia hoc non mutabit, sicut sacramēta Iudæorū.
c Indigne. Aug. in li. 5. de vnico bap. Quia aliquis non ad sa-
lutem, nū ideo minus est corpus, & sanguis, quod accepit?

Aug.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Hic calix. idest contentum in hoc calice.
- 2 Nouum test. vetus. n. Testamentum promittebat bona corpora-
lia, nouum aut promittit bona spiritualia, de quo pr. dixit Iere. prophe-
ta. xxxi. e. Ecce dies venient dicit dominus, & feriam domui
Israel, & do. lu. se. no. nō s̄m pact, qđ pe. cum. pa. vestris, &c.
- 3 Est in meo san. vetus. n. Testamentū fuit confirmatū per asper-
sionem sanguinis victimæ brutalis, vt habetur Exo. xxiiii. Nouū vero
Test sanguinis Christi effusionē, vt dicit Apostolus Heb. 9. p hoc ostē-
dit ecce. lentiā noui Test. Lucas vero eadē verba consecrationis sangui-
nis ponit. xvii. c. nisi, quod addit, qui pro vobis fundetur. s. n. discipu-
lus Pauli apostoli, & cum secutus fuit scribendo euangeliiū Matt. 26.
dicunt, Hic est sanguis meus, &c. V. de dixerunt aliqui, quod quæ
cunque verborum istorum in canone scriptorum proferantur, sit con-
secratio. Tamen melius dicitur, q̄ illis solis verbis consecratio perfici-
tur, quib⁹. ritur ecclesia ex traditione Apostolorum instructa. Paulus
enim, & euangeliste intend. bant recitare verba quantū pertinent ad
historie rōnē, non autem secundū, quod pertinent ad efficiendum con-
secrationem, sed ecclesia primitiua illa habebat in occulto propter in-
fideles sicut, quod dicit Dionysius vl. ca. ecclesiasticæ Hierarchie.
- 4 Hoc sa. Per hoc iniungitur ecclesiæ huius sacramēti vsus. Debet
aut apponi aqua, quia probabile est, q̄ dominus apposuit. In terra enī
illa

- illa propter vini fortitudinē consuetū est semper bibere vinū cū aqua.
- 5 In m. con. Consecratio. n. vini spiritualiter representat effusionē
sanguinis Christi. Cōsequēter apostolus exponit verba Christi dicens.
- 6 Quotiescunq; &c. Dicit panē, propter species panis remanētes
hunc, propter idem numero corpus Christi significatum, & cōtextum.
- 7 Mortem d. an. ipsam representando per hoc sacramentum.
- 8 Donec v. ad iu. Per quod datur intelligi, quōd celebratio huius
sacramenti non deficit in ecclesia vsque ad finē mundi. vnde dicit Sal-
uator Mat. vl. d. Ecce vobiscū sum omnib⁹. diebus vsq; ad con-
sumptionē seculi. quia in hoc sacramento est totus Christus secun-
dum humanitatem, & deitatem, vt patet in præcedentibus.
- 9 Itaque. Ostensa dignitate huius sacramenti, hic consequenter apo-
stolus inducit fideles ad debitam eius summptionē. Et diuidit in duas,
quia primo ostendit periculum indigne sumentium. secundo adhibet re-
medium, ibi, Probet autem. Circa primū dicit; Itaque, qui man-
pa. h. idest, hoc sacramentum in quo sub specie panis cōtinetur verum
corpus Christi, & sub specie vini verus sanguis eius.
- 10 Indigne. quæ indignitas tripliciter pot cōtingere. Vno modo ex
ipsa celebratione, vt si quis non obseruet ritū a Christo institutum, offe-
rendo aliū panem, quam de tritice, & aliud vinum, quam de vite. et si
militet si non obseruet instituta ecclesiæ circa eucharistie cōsecrationē.
Alio modo ex parte celebrātis, vel sumentis hoc sacramentū sumēdo,
scdm

spocalum
De conuersio-
ne specierum.

De fractione
sacramenti.
Ioan. 6. 1.

De c.
c. scrr.
ca. ite.

Quæ

Quæ

Cor
sti r

No
No

M 174

F

D 60.

I
II

C Aug. super Io. homil. 7. Et sancta obfunt malis, quare ca-
 uendum est male accipere bonum. Et mala profunt bonis,
 vt Paulo angelus Sathanæ
 Indigne. Amb. Indignus est, qui aliter celebrat mysteriū, q̄
 a Christo institutū est. Reus, q̄ beneficiū eius in irritū ducit.

Aug. super Io. hom.
 x x i i j. Digne sumit
 sitam de criminalibus
 pœnitet, quam displi-
 cent venialia; & si fra-
 gilitate humanæ con-
 ditionis sciat se statim
 ad ea rediturum. Nul-
 lum peccatum veniale
 est, dum placet quan-
 rumcūque partium,
 sit mortale, si vero di-
 splacet, nullum iudica-
 tur.

a ^a Mortis Christi penas dabit, vel de bono male sumpto maculam trahet. ^b Examinet.
 a reus erit corporis, & sanguinis domini. † Probet autē seip-
 sum hō, et sic de pane illo edat, & de calice bibat. † Qui
 b enim māducāt, & bibit indigne, iudiciū sibi māducāt, &
 c bibit, nōn diiudicās corpus domini. Ideo inter vos multi
 d infirmi, & ibecillēs, & dormiūt multi. † Quia si nōsmetip-

b Iudiciū sibi man-
 Queritur quomodo
 hoc, cum dominus di-
 cat: Qui manducat me,
 ipse uiuet propter me?
 Sed duo sunt modi
 manducandi. Vnus sa-
 cramentalis quo man-
 ducant tam boni, quā
 mali. Alius spiritualis,
 quo soli boni. Et hoc
 est non solum Christi
 manducare, & in sacra-
 mento eius corpus ac-
 cipere, sed in ipso manere, & habere ipsum in se manentem.
 Spiritualiter. n. manducat, qui in vnitate ecclesiæ, q̄ ipsum
 sacramentū significat, manet. Nā q̄ discordat a Christi, nec
 carnē Christi manducat, nec sanguinē bibit, & si tantæ rei
 sacramentū ad iudiciū quotidie sumat. De qua et dicit Aug.
 Vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducaſti.
 c Ideo inter vos. Hoc fit ad correctionem aliorum.
 d Si nosmetipſos diiudicemus, &c. † Greg. Iudicemur mō
 in nostra cogitatione cum deo, ne districte post modum iu-
 dicemur a deo. Quisq̄ se festinet euadere districcionem iudi-
 cii sequentis, per amaritudinem pœnitentiæ omnem sibi dul-
 cedinem interimat vitæ præsentis.

a Probet autem seipsum homo, &c. † Gregor. Quid est hoc
 loco se probare, nisi euacuata peccatorum nequitia, se pro-
 baturū ad dominicam mensam, & purum exhibere? De re-
 pletis et subdit: Qui manducat, & bibit indigne, iudiciū sibi
 manducat, & bibit. Qui ergo quotidie delinquimus, quoti-
 die ad pœnitentiæ lamētā curramus, quia ipsa sola virtus est,
 quæ euacuat, quod in ventre animæ culpa coadunat.

Si peccata sint quotidiana, vel non sunt mortifera, & di-
 mittatur confratri accessus ad altare, & dicat. Dimitte nobis,
 &c. Et sic securus accedat, & de pa. il. e. & de ca. bi. Q. vide si
 dimittas. Nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris quē
 non fallis. Mentiri deo potes, fallere non potes.

Aug. Indigne accipit, si tunc accipit cū debet agere pœni-
 tentiā, ergo prius se iudicet, & seueritate pœnitentiæ se exer-
 ceat, vt a seipſo iudicatus, & non iudicetur a domino. Cessat
 enim vindicta diuina, si confessio præcurrat humana.

Querit an quotidie sumēda sit eucharistia, an eligēdi sint
 dies, quib. homo purius cōtinētusq̄; viuēs ad tm̄ sacramētū
 dignius accedat? Huic q̄oni recte r̄ndet, q̄ monet, vt p̄cipue
 in Christi pace p̄maneat, & vt quisque faciat, quod tm̄ fidē
 pie credit esse faciendū. Nam, & Zachæus, & Centurio, cum
 alter Christum in domum suam gaudens receperit, alter ve-
 ro dixerit: Non sum dignus, vt intres sub tectum meum, saluatorē
 honorificauerunt, hec diuerso modo, & quasi cōtrario mo-
 do. Ad hanc etiam similitudinem valet, quod in antiquo po-
 pulo vnicique piorū manna secundū propriā voluntatem
 in ore

in ore sapiebat, sic in ore cuiuscūque Christiani Christi cor-
 pus, vel quotidie, vel certis diebus sumptum. Nam aliquis
 honorando non audet quotidie sumere. Et alius honoran-
 do, non audet vllō die prætermittere. Contemptum solum,
 non vult ille cibis, sicut manna fastidium.

in ore sapiebat, sic in ore cuiuscūque Christiani Christi cor-
 pus, vel quotidie, vel certis diebus sumptum. Nam aliquis
 honorando non audet quotidie sumere. Et alius honoran-
 do, non audet vllō die prætermittere. Contemptum solum,
 non vult ille cibis, sicut manna fastidium.

capere, sed in ipso manere, & habere ipsum in se manentem.
 Spiritualiter. n. manducat, qui in vnitate ecclesiæ, q̄ ipsum
 sacramentū significat, manet. Nā q̄ discordat a Christi, nec
 carnē Christi manducat, nec sanguinē bibit, & si tantæ rei
 sacramentū ad iudiciū quotidie sumat. De qua et dicit Aug.
 Vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducaſti.

c Ideo inter vos. Hoc fit ad correctionem aliorum.
 d Si nosmetipſos diiudicemus, &c. † Greg. Iudicemur mō
 in nostra cogitatione cum deo, ne districte post modum iu-
 dicemur a deo. Quisq̄ se festinet euadere districcionem iudi-
 cii sequentis, per amaritudinem pœnitentiæ omnem sibi dul-
 cedinem interimat vitæ præsentis.

† Aug. Ascendat itaque homo tribunal mentis suæ, si ti-
 met illud, quod oportet nos exhiberi ante tribunal Christi,
 vt recipiat vnusquisque, q̄ per corpus gessit, siue bonū, siue
 malū, constituat se ante faciē suam, ne hoc ei postea fiat. Nā
 minatur hoc deus peccatori, dicens: Arguā te, & statuam q̄
 faciē tuam. Atque ita constituto in corde iudicio, adlit ac-
 cusatrix cogitatio, testis cōfessio, carnifex timor. Inde qdā
 sanguis animi confitentis p̄ lachrymas profluit. Postremo,
 ab ipsa mente talis sententia proferatur, vt se indignū homo
 iudicet participationis corporis, & sanguinis domini, vt qui
 separari timet a regno cęlorū per vltimam sententiā summi
 iudicis, per ecclesiasticam disciplinā a sacramento cęlestis
 panis interim separet. Versetur ante oculos imago futuri iu-
 dicij, vt cū alij accedunt ad altare dei, quo ipse non accedit,
 cogitet

NICOLAUS DE LYRA.

scū volūtate peccādi mortaliter de futuro, vel impēitēs de præ-
 terito. 1 Reus e. c. & f. do. Glo. penas mortis Christi exoluet,
 i. punietur ac si Ch̄m occiderit. Qd non est intelligendū fm̄ x-
 qualitatē, sed fm̄ quandā similitudinē. Manus. n. peccatū est agē-
 dō q̄ humanitatē Christi in specie pp̄ria, q̄ in aliena, quia hoc est
 contēptibilis, & horribilis. Itē quia Iudæi occidentes Christū
 moti fuerūt ex odio, & inuidia, q̄ notabiliter aggrauauerunt pec-
 catū. Alio mō accipitur indignitas ex parte sumentis ex defectu
 deuotionis, vtpote q̄ distracta mēte ex occupatione t̄paliū acce-
 dit ad hoc sacramētū, habitualiter t̄n retinet debitā reuerentiā.
 Et talis indignitas non facit sumentem reum corporis, & sangui-
 nis domini, impedit tamen fructum sacramenti saltem in parte.

Contra dicta arguunt aliqui dicentes, q̄ peccatores actu pos-
 sunt accedere ad hoc sacramētū, sicut infirmus actu ad medica-
 mentū. Sed hoc non valet, quia sicut baptismus datur ad regene-
 randū in vita spirituali, sic eucharistia ad nutriendum regenera-
 tum. nihil autem nutritur, nisi viuū. 2. de anima. propter quod
 in sumentibus hoc sacramentum requiritur vita gratiæ.

2 Probet an. Hic consequenter adhibet remediū q̄ dictū peri-
 culū. Et diuiditur in duas partes, q̄a primo facit propositū. sc̄do
 declarat quoddā dictū ibi: Ideo. Circa primū dicit. Probet an. seip-
 bo. propriam consciām diligenter examinando, & emundando.

3 Et sic de pa. il. edat, &c. 1. tunc fructuose potest hoc sacramētū
 sumere. Fit autē hic mentio de duplici specie, nam in primitiua
 ecclesia sic dabatur fidelib. sed pp̄ periculū effusionis sanguinis,
 modo datur tantum sub specie panis. Sacerdos tamen celebrans
 accipit sub vtraque specie, non tantum pro se, sed etiam p̄ alius.

4 Qui enim man. & bib. indi. modo supradicto. 5 Iudiciū
 si. man. & bib. i. ad suam condemnationem sumit. 6 Non diu-
 dicans cor. do. i. non discernens ab aliis cibis sumens eodem modo
 sicut alios cibos. Sed contra hoc videtur, quod dicitur Io. 6. f. Qui
 manducat me, uiuet propter me. Ad quod dicēdū, q̄ intelligitur de
 digne manducantibus tantum. Sciendum et, q̄ ex hoc verbo dnt
 aliqui, q̄ hoc sacramētū est frequenter sumendū ad vitā gratiæ
 continuandam, & augmentandam. Alii autē attēdentes digni-
 tatem

tatem sacramenti, & indigne sumentium periculū, dicunt q̄ ra-
 rius est sumendū. Aug autē neutrū vituperat, quia vtrunq̄; bene
 potest fieri. sicut Zachæus recepit hospitio suo dñm gaudēs, Luc.
 19. a. Et centurio repulit eum ab hospitio suo. d. Domine non sum
 dignus, vt intres sub tectum meum, &c. Mat. 8. b. & vtrunque lauda-
 tur. Primum. n. procedit ex amore. fm̄ ex reuerentiā, & timore.
 Amor autē simpliciter præponitur timori, ideo frequentatio hui⁹
 sacramenti est simpliciter melior: Veruntamen quod est simpli-
 citer melius non est semp̄ melius quantū ad aliquē, pp̄ eius indi-
 spositionē. Propter quod quilibet debet diligenter considerare
 in seipſo quē effectū habeat huius sacramenti frequēs susceptio
 quia si ex hoc crescit feruor deuotionis, & potētia resistēdi pec-
 catis, frequentādū est hoc sacramētū, sin aut, rarius est sumēdū.

7 Ideo in. v. Hic consequenter manifestat quoddā dictū, sc̄ q̄ su-
 mens indigne iudiciū sibi manducat, & bibit. Ad cuius euiden-
 tiā sciendū, q̄ si deus omnia mala p̄sentialiter puniret, nihil fu-
 turo iudicio reseruaretur. Iterū si nulla mala puniret in præsentī
 eius prouidentia nulla hominib. videretur. Neutrū est cōueniēs
 ideo aliqua reseruat futuro iudicio puniēda, & aliqua punit in
 præsentī. Et maxime circa principiū legislationis videtur conue-
 niens talis punitio, vt ex terrore alij inducantur ad obseruantīā:
 Sicut Exo. 32. dicitur, post legislationem immediate multa milia
 hominum occisa fuerunt in vituli coulatilis adoratione. Et simi-
 liter in primitiua ecclesia post lationē legis nouæ per Christum,
 Ananias, & Saphira puniti fuerunt subitanea morte pro pecca-
 to furti, & mendaci, vt ex terrore alij a cōsimilib. cauerēt Act 5.
 Et similiter in primitiua ecclesia fuerunt multi puniti terribili-
 ter ex eadem causa, propter indignam susceptionem huius sacra-
 menti, & per hoc manifestatur iudicium dei, propter quod dici-
 tur: Ideo. id est propter indignam eucharistiæ sumptionem.

8 Inter vos mu. in. id est puniti diuinitus infirmitate corporali.
 9 Et im. longa valetudine laborantes.

10 Et dor. mu. somno mortis corporalis, a deo subito inter-
 fecti.

11 Quod si nosm. di. conscientias nostras examinando, & purgan-
 do ante sumptionem sacramenti.

C cogitet, q̄ sit contremiscenda illa pœna cum percipientibus alijs vitam æternā, alijs præcipitetur in mortem æternā, &c.

A *ib. Sententia. Prosper, sen. 210.* *ibid. sen. 187.* *† De cons. dist. 2. c. liquido.* *† ad condem. nationem. Aug. lib. de cura pro mor. ag. 3. Reg. 13. c. 2. Par. 12. d.*

B *lib. sent. Pro. sper, sent. 5.*

Idem. Peccata, siue magna, siue parua impunita esse nō possunt, quia aut homine pœnitēte, aut deo iudicāte plebūtur. Cessat aut vindicta diuina, si conuetsio præcurrat humana. Amat enim deus pœnitētibz parcere, & eos, qui semetip-
 sos iudicant, non iudi-
 care.

Idem. Bene cur-
 rit ad remissionē pec-
 catorū, qui displicet
 sibi. Apud iudicem en-
 nim iustum, & mise-
 ricordem, qui se ac-
 cusat, excusat.

a *Dū iudicamur, &c.*
 Eisdē, qui patiuntur etiam pœna est aliquando purgatio, vt
 prophetæ Addo, qui prohibitus comedit, qui vnus potuit
 terreri, vel contristari de eo, quod non erat sensurus mor-
 tuus. Dicitur enim ei: *Non inferetur cadaver tuum in sepulchro
 patrū tuorū.* Et per hoc inobedientia prophetæ puniri potuit,
 ne ad supplicium tartareum eius anima raperetur.

† Augusti. Diuina bonitas, ideo maxime irascitur in hoc

seculo, ne irascatur in futuro, & misericorditer temporalem
 adhibet seueritatem, ne æternam iuste inferat vltionem.

† Idem. Tu propitius fuisti illis, & vltiscens in oēs adinuē-
 tiones eorum. Etiam vltiscens, propitius fuisti, non solū do-
 nans peccata, sed etiam vindicans propitius fuisti: Illi ergo

1 deus irascitur, quem
 2 peccantem non fla-
 3 gellat. Nam cui vere
 4 propitius est, nō so-
 5 lū donat peccata ne
 6 noceant ad futurum
 7 seculum, sed & casti-
 8 gat, ne semper pecca-
 9 re delectet.

10 *b* *Corripimur.* In pau-
 11 cis omnium emenda-
 12 tio, quia timore pœ-
 13 næ nostræ alij emen-
 dantur.

c *Inuicem expe.* Amb. Vt multorum oblatio simul celebretur, & omnibus ministratur.

d *Cætera cum venero disponam.* *†* Aug. Hinc intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illis agendi ordinē insinuaret, quem vniversa per orbem seruat ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla horum diuersitate variatur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Non vti. di. i.* puniremur a domino per modum talem. Notā- dum vero, quod apostolus in hoc iungit se alijs, non quia esset culpabilis, sed ostendens se iunctum esse cum eis charitate.
- 2 *Dum in. au. a do. i.* punimur dicto modo. 3 *Corripimur.* q̄ talis pœna ad correctionē inducitur: Et hoc dupliciter. Vno modo ad correctionem non punitorum, quando punitio est ad mortem corporalē. Alio modo ad correctionem punitorum, & est non punitorum, s. quādo punitio est per infirmitatē, & imbecillitatē.
- 4 *Vt non cum h. m.* idest, hominibus mundane viuentibus.
- 5 *Damnemur.* scilicet æternaliter.
- 6 *Itaque.* Hic vltimo concludit apostolus intentum reducendo fideles

- 7 *Ad man.* idest ad sumendum hoc sacramentum.
- 8 *Inui. ex.* vt simul sumatis, quia sacramentum est ecclesiasticæ vnitatis.
- 9 *Si quis est.* non potens hoc expectare.
- 10 *Dom. man.* cibos suos cōes, postmodum tamen eucharistiā non sumpturus eodem die, poterit tamen in alia. Communica- bant enim fideles communiter quotidie in primitiua ecclesia.
- 11 *Vt non in iu. con.* idest, ad damnationem vltimam.
- 12 *Cætera au. c. ue.* ad vos.
- 13 *Disponam.* Ex quo patet, quod ecclesia multa tenet ex ordi- natione apostolorum, quæ tamen in sacra scriptura non habentur expresse, propter quod sequenda est consuetudo ecclesiæ.

ADDITIO I.

In cap. 1 r. vbi dicitur in postil. Quia sicut caput influit cæteris membris sensum.

Circa influxū gr̄æ a capite Ch̄o in mēbris ecclesiæ duo cōsi- derant. Quorū vnū corrūdet sensum, s. fides. Nā sicut p̄ sensum re- cte dispositū cognoscunt sensibilia, q̄ naturaliter p̄tinēt ad cor- poris sustentationē seu cōseruationē, sic per fidē cognoscunt cre- dibilia, q̄ p̄tinēt ad salutē aīæ. Aliud vero corrūdet motum, s. cha- ritas. Sicut n. p̄ motū corporalē rōnabiliter ordinatū hō tēdit ad ea, q̄ sunt naturaliter sibi cōuenientia, sic p̄ virtutem charitatis homo tendit in finem sibi supernaturaliter conuenientem.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Veruntamen est principium filii, & sic habet quandam eminentiam in quantum non est ex alio.

Eminentia v̄ importare seu sonare quādā inæqualitatē, & iō in diuinis personis, q̄ omnino sunt cōæternæ, & cōæquales. nō v̄ securū posse attribui eminentiam vni personæ respectu alterius.

Ad

CAP. XII.

D *Espi.* De bonis sancti spiritus, pro quorum maiori- bus alij superbiebant, minores inuidebant, & desperabant, quasi nunquam habituri.

b *Scitis au.* Spiritualia traditurus priora commemorat, vt sicut tunc imago idolorum, ita nunc dei. *Scitis.* Vt experti, quod *cum es. G.* idest Gentiliter viuentes eratis.

† Chyso. Totus hic locus valde obscurus est, obscuritatē autem, & rerum ignorantia, & defectus facit, earum, scilicet quæ tunc contingebant, nunc aut abditæ sunt. Si qui enim baptizabantur, linguis, quam primum loquebantur, neque tantum

CAP. XII.

† De illis post, sed. *a* *†* Quod veritas habet, vt non sit schisma inter vos, sed pax.

D *E* spiritualibus autem nolo vos ignorare fratres. *†* Dicitur, quod omnia bona a spiritu sancto prazmittuntur. *†* Vt experti. *†* Cui impietati repugnat ratio.

b Scitis autem quoniam cū Gentes essetis, ad simulacra muta

tantum linguis, sed multi prophetabant. Nonnulli alijs prædi- ti erant potestatis. Nam cum ab idolis recederēt, neque man- ifeste scirent, neque veteribus libris assue- ti baptizarentur, mox spiritū accipiebant. Cum aut spiritū non cernerent, quippe qui inuisibilis est, sensibile quoddā iudicium dabat operationis illius gratia, & hic quidē Perfarū, ille Romanorū, Iudæorum alius, alius alia quadū lingua lo- quebatur. Ex quo exterius etiam perspicuum erat, spiritū in ipso esse, dum loqueretur. Quare ita eum appellat, dicens: *Un- cuique autem manifestatio spiritus datur ad vtilitatē*, gratias, man-ifestatio

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XII.

D *E* spiritualibus. Postq̄ Apostolus p̄sequutus est de trib. sa- cramentis in quibz errabāt Corinthij, s. baptisimo, matri- monio, eucharistia, hic consequenter tractat de gratia, q̄ contine- tur in sacramentis. Et diuiditur in duas partes, quia primo p̄po- nit intentum, secundo p̄sequitur. ibi. *Scitis.* Circa primum p̄- ponit intentum, dicens. *De spiritua. au.* idest de gratis a deo datis.

2 *Nolo*

2 *Nolo v. g. f.* i. intēdo vos instruere, quia sicut dicit Seneca: Ma- gnum ingratitude genus est ignorare beneficia accepta.

3 *Scitis a.* hic consequenter p̄sequit intentū. Et diuiditur in duas, quia primo cōmendat dei gratiā in generali, sc̄do p̄sequit in speciali, ibi: *Diuisiones vero.* Circa primū commendat dei gr̄am ex trib. primo quia sine ea non vitatur peccatū mortale, & quan- tum ad hoc dicit: *Sci. e. q. c. G. i. ff.* idest Gentiliter viuentes absque dei gratia. *†* *Ad simulacra mu. adoranda.*

1 *Proxi*

A festinationē spiritus appellat. Nā cum hoc primū Apostoli signū acceperunt, ēc fideles hanc linguatum gratiam accipiebāt. neque hāc dūtaxit, sed & alia plura huiusmodi faciebant miracula, & domis pollebāt, alii minorib. maiorib. aij, sed maxime linguatū, quod eis simultatis causa factū est rō suapte natura, sed accipientium stultitia.

Qui enim maioribus erant prādicti, contra eos, qui minores acceperant, mitebantur. Illi rursus dolebant, & invidia in maiores ferrebantur. Cum igitur lethalis hinc plaga oriretur, & inter eos charitas solueret, hoc agit maxime, ut eos corrigat, &c. Neque tñ hoc eos perturbabat, sed illud, q. multi Vates illic erant, ut pote cū ea ciuitas magis gentilitati inhaereret, & cū aliis ēc hoc modo impediretur, & perturbaretur. Iō a principio vaticinij, & prophetia ponit differentiā. Propterea. n. di scernendorū spiritū vim accipiebant, ut iudicarent, & intelligerent quisnā mundo spiritu loqueretur, q. immundo. Diabolus. n. iniquissimus prophetātes ingrediebatur & pseu do prophetas faciebat, qui etiam futura prādicebant. Deinde cum primum eorum verba obscura essent, nōdū eueniētib. quae prādicebantur, & facile imponebant, falsum. n. & verum exitus arguebat, ne ante finem auditores deciperent dat eis signū, quo ante reuentū. & hunc, & illum ostenderet, & hinc accepta occasione, & principio in donorū mētio nē descendit, & cōtentionem corrigit, q. inde proueniebat. Primum tñ de Vatribus sermonem his verbis aggreditur: De spiritualibus autem uolo vos ignorare fra. res. Spiritualia signa appellat, qm maxime solius spiritus opera sunt, nihil humano eis studio conferente ad huiusmodi miracula faciēda, & cū de his disputaturus sit, primū, ut dixi, differentiā vaticinij, & pphetia ponit, inquis. Scitis enim cūgentes esset. s. ad similitera muta prout ducebamini euntes. Cuius loci sentētia hęc est: In idolis si quis vñquā ab immundo spiritu deprehendebat & vaticinabat, tanq̄ ductus trahebatur a spiritu deumētus, nihil sciens quid diceret. Hoc. n. vatis proprium est, mente cōmo ueri, & necessario compelli, & trahi tanq̄ furus perentū. Propheta autem non eiusmodi est, sed sobria mente, & modesta, quae loquitur omnia, ut decet nouit. Itaque ante finē saltem hinc, & Vates cognoscitur, & propheta. Hęc Chrysost.

B *Euntes.* Nomen quasi allidui.

a *Ideo no.* Quia per singula charismata hominib. magis gloriam, q̄ deo dabant, nescientes hoc a spiritu sancto ministrari. In omnib. ostendit laudē dei esse in gratiā, ut sicut tunc imago idoli totū malū fuit ex homine, ita nūc ex spiritu dei omnia bona credantur, Ideo quia scitis, q. spiritus malus retractans

c *tra*ctans vos a bono duxit ad tā irrationabile malum, i. idolo lat. nam, per hoc facile vobis notum facio, quod per spiritū dei abstinetur a malo, & fit bonum, & hoc est.

c *Nemo in sp. d. lo.* cogitando, loquēdo, operādo. Dicit. simili ter trib. modis, s. corde, ore, & opere, aliquā separationem, a Iesu, i. quodlibet peccatum, quae vox humano errore est, ut omne falsum, quod est, abstinetur per spiritum a malo.

d *Iesu* Et nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. **f** *Divisiones* vero gratiarum sunt, idē

superius proposuit Vatis, & propheta differentiam: Alceia, quam in sequentibus affert his verbis, *Ideo notum vobis facio, quod nemo in spiritu d. loquens dicit, Anathema Iesu.* Deinde aliā *Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto.* Quin videris, inquit, quem p̄ā eius nomen non appellatē, vel anathematizantē, Vatem cū esse tibi persuadeas, at contra quū in nomine Iesu omnia loquentem, spiritalem, esse intellige, &c. Quod igitur? nullus demon deum nominat? Nonne demonum habentes dicebant, *Nouimus, quod filius dei es?* Nunquid Paulo dicebant, *Hi homines serui dei altissimi sunt?* Sed verberati, & coacti sponte autem minime.

a *Aug.* Nemo potest dicere, & c. Ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis enunciat.

a *Idem.* Et quis dominum Iesum, nisi qui eum diligit, dicit, si eo modo dicit, quo intelligi apostolus voluit? Multi. n. voce dicunt, corde autem, & factis negant, sicut de talibus ait: *Conitentur se nosse deum, factis autem negant.* Si negatur factis, proculdubio etiam dicitur factis, &c.

d *Et ne.* Quantuscunq; sit, dicit vere, i. cogitatione, verbo, opere: Iesus est dñs, & ego seruus eius, nū per spū sanctū, a quo oē verū: Quod est. Bene operari est per spiritum. Non enim adulatione hominū Iesus dñs dñs, ut in idolis, quae ad hominibus dñ dicuntur, cū non sint. Non ergo laus est hominū, & beneficium, q. Iesus dñs dñs, sed d. m. n. dei, qui mysterium suum hominibus declarauit. Qui dicit hoc, non pigstat beneficiū religioni, sed accipit. Et gratia hominum est, quod idola dñ dicuntur, cum non sint. vnde & antistites eorum illis subiecti sunt. hic vero aliter, vnde humiliari debēt, ut patiantur se argui, non querant adulationibus delectari.

d *et.* Proprie dicit, qui voluntatē, & mentē suā voce enūciat. Generaliter autē ibi: *Nō omnis, qui dicit mihi, domine, & c.*

e *Nisi in sp.* Bene operari, & omne bonum est per spiritum sanctum, & ideo tunc maior non despiciat minorem, quia nihil habet, nisi a spiritu sancto.

f *Divisiones v.* Hoc cōmune omnibus, sed gratiae sunt diuise

Aug. tract 74. in Io. Sedulius. f sequentes vel adducti. Anathema Iesum. I. maledictus, & execratur Iesum. In spiritu sancto dicitur dupliciter. Mar. 1. Act. 14. De ser. domini in monte li. 2. tr. 74. in Io. Aug. expo. in conto. ad Ro. in. hoata. c. 2. Aug. lib. 9. de Trin. Matth. 7. c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Prout ducebami. euntes. Et dicit ducebamini, in instinctu demonum, vel propria inclinatione, vel hominum persuasione. Secundo cōmendat gratiam dei, quia per ipsam vitatur peccatum mortale, & quantum ad hoc subditur.

2 Ideo no. vo. fa. q. ne. in sp. dei lo. di. blasphemiā contra Christum. Et accipitur hic blasphemia large pro omni peccato mortali in quo est quaedam blasphemia dei, inquantum separat ab eo. Nec propter hoc dictum sequitur, quod homo gratiam habens sit impeccabilis quia non necessitat ad vitandum gratia, & sic ex proprio defectu potest peccare mortaliter, & sic non operatur ex gratia. propter quod non rabiliter dicit apostolus.

3 Nemo in sp. dei lo. id est gratia spiritus sancti vtens. Dicit, verbo, vel facto. **4** Anathema Ie. id est quodcunque separatiuū a Christo. Anathema enim separationem importat. Tertio cōmendat gratiam ex hoc, quod nullus sine ea potest bonum meritorium operari & quantum ad hoc subditur.

5 Et ne po. di. do. Ie. ni. in spi. Sed cōtra hoc videtur, qd dicit Saluator Mat. 7. c. Nō omnis, qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnū celorū. gratia vero ad illud introducit, ergo potest quis dicere nomen Iesu absque gratia. Dicendum, q. aliquis potest dicere in spiritu sancto aliquid dupliciter. vno modo spiritu sancto meuen- te non tñ habito. & hęc motio duplex est. vna per generalē influxum, & hoc modo dicit Ambros. q. oē verum a quocunq; dicatur a spiritu sancto est. alia per influxum specialē, & maxime in his, quae excedunt facultatem naturae, & hoc modo Balaam multa vera futura prādidit Nu. 23. & Caiphas prophetauit, q. Iesus morturus erat pro gente, Io. 11. c. Alio modo dicitur aliquid in spiritu sancto ipso mouēte, & habito per gratiam in mente, & hoc modo intelligitur dictum

Apostoli, quod nemo potest dicere dominus Iesus, scilicet vere, ita q. Iesus sit veraciter ipsius dominus, & ipse seruus eius, quod non potest esse sine spiritu sancto ipsius habitante per gratiam, & mouente ipsum saltem per influentiam generalem, & hoc etiam req̄ oritur in omni opere meritorio, in quo factū dicit se homo seruum Iesu Christi, cum dominum veraciter recognoscens. **6** Divisiones. Hic consequenter apostolus p̄sequitur intentum de gratiis in special, & primo declarat gratia gratis data conditionem. secūdo charitatis, quae idem est cum gratia gratum faciente. vbi habet inseparabiliter eam annexam, 2. c. tertio comparat gratias gratis datas adiuuicem. 1. 4. ca. Prima in diuis, quia primo distinguit gratias gratis datas in quōdam generali. secūdo magis in specialibus, v. inuenque. Circa primum considerandum, quod gratia gratum faciens principaliter datur propter bonum illius cui datur, s. ut eum dignum faciat vita beata. Gratia vero gratis data datur principali ex propter bonum ecclesiae, & non illius cui datur, sicut dōū prophetiae, vel linguarū, & huiusmodi, quae aliquando dantur non habentibus gratiam gratum facientem. Ad talē vero utilitatē requiritur facultas loquendi, & operandi, quae datur per donum gratiae, ut pote per donū linguarū, ut possit aliquis fidē prādicare gentibus diuersarum idiomatum, & per donum miraculorum ad fid. m. confirmandam, & sic de aliis gratis datis, quae aliquando dantur bonitibus malis, secundum quod dicit Saluator Matth. 7. c. Multi dicent mihi in die illa: Domine, dñe, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo multas virtutes fecimus, & tunc cōfitebor illis, quia nunquā noui uos. Discedite a me oēs, qui operamini iniquitatē. Igitur quantum ad illa dona, s. facultatem loquendi, vel operandi ad utilitatē ecclesiae prābentia, dicit apostolus: Divisiones v. gra. s. quia plures tales, ut videbitur infra. **7** Idem au. s. quia perfectiones, quae sunt

Diuisio. Gratia quare dantur. Tom. 6. k 4 in

A ne minor desperet, ne maior dum audit gratias, superbiat. *Divisiones.* Sicut, qui dicit dominus Iesus ex gratia habet, ita in officijs ecclesie, gratia est non diuisa per personas, sed inditerete trium personarum vnum opus est.

Divisiones gr. Gratias dicit ipsas virtutes gratias a deo datas, sicut fidem, & ipse, & huiusmodi, quantum effectus sunt quantum ad proximos ministratio, quantum ad se operatio. Quod dicit *Spiritus d.* Eadem presens substantia intelligitur, sed trinitas in personis.

Chrystostomus. Ex primo, & altero signo, & Vates, & Prophetas manifestos facit, inde non temere in miraculorum sermonem venit, sed vt oricem tollat diffensionem, & persuadent, vt qui minores habent gratias, non doleant, & qui maiores, non superbiant. Quare in hunc modum incipit.

Divisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus. Admonet primum, qui minorem habet gratiam, & propterea dolet, Quamobrem inquit, doles? Num quod non accepisti, quantum alius? Sed intellige, quod dona sunt, & non debitum, & lenies dolorem tuum. Ideo mox inquit, Divisiones donorum sunt, & non si gnorum, neque miraculorum, sed donum muneris nomine persuadens non tantopere dolendum, sed habendam gratiam.

Augu. Diuidens ergo, non ipse diuisus, quia ipse vnus est atque idem, &c.

Et diuisio. op. sunt. &c. * Sedul. Idest, insignium virtutum ac miraculorum deo nomen competit, qui potentialiter hanc per suos electissimos operatur. Hanc itaque tria nomina, id est, Spiritus, & dominus, & deus, Spiritui sancto conueniunt, qui gratis, & non merito cuncta spirando ac seruis ministrat & potentialiter quasi deus perficit.

Idem v. de. Hoc ait, ne pater, & filius, & spūsanctus alia separatim operari videantur, ex eo quod spiritui gratias, & domino ministraciones, & deo operationes supposuerat, omnia referens ad vnum deum subdit: Quia *Deus, s. operatur omnia.*

Omnia in omnibus. Non vni omnia tribuit, sed in omnibus omnia operatur, vt quod non habet quis in se, habeat in alio & sic maneat charitas, & humilitas.

C Si amas vnitatem, tibi habet quod quis in illa habet aliquid. Solus

lib. ad Dardanum de prae-sentia dei.

Ad doctrinam fidei tria requiruntur. Diuisio Fides.

Solus oculus videt, sed non sibi soli, hanc charitas est donum spiritus, quod superat omnia, vt post dicit.

Vnicuique. Diuisa sunt bona, & non ad meritum alicuius singulariter dantur, sed ad vtilitatem edificandae ecclesiae. *Augu.* Accepimus, & nos spiritum sanctum si amamus ecclesiam, si charitate copaginamur, si catholico nomine & si de gaudemus. Credamus fratres, quantum quisque amat ecclesiam Christi, tantum habet spiritum sanctum.

Sedul. Ad vtilitatem. Non ad inanem gloriam, vt vultis variis loqui linguis, sed ad vtilitatem incredulorum, & infidelium.

Sapientiae sci. Sapientia est in contemplatione aeternorum. Scientia in actione temporalium. vnde in Iob: Ecce pietas, i. cultus dei est sapientia, qui Graece theosebia.

Et quis hic cultus eius, nisi amor, & cognitio eius? Abstinere autem a malis scientia est mala autem in temporalibus sunt, in quibus caute, & prudenter versandum est. Cui datur sapientia quasi sol est: Cui scientia, luna in nocte seculi, quibus caetera dantur, stellae sunt, quae haec in nocte sunt necessariae. vnde: *Solem in potestatem dicit, lunam, et stellas in potestatem noctis.*

Alteri si. Et fides inter dona dei, & munera est. Non ergo sola charitas, sed charitas cum fide a deo nobis est.

* Chryso. Fidem non eam dico, quae dogmatum est, sed signorum, de qua Christus, si habueritis fidem, sicut granum sinapis, & dicitis huic monti, transi hinc, & transibit, &c.

* Idem. Operationes autem virtutum, & donum sanandi possidere, non est idem. Qui enim habebat donum sanandi, curabat solum, qui autem operationes virtutum, etiam puniebat. Virtus enim est non sanare tantum, sed etiam punire, quemadmodum Paulus cecauit, & Paulus perdidit.

Alii autem prophetia, alii discretio spirituum. * Chryso. Quid hoc significat? Cognitionem quoniam spiritualis sit, quis non, quis propheta, & quis deceptor.

Alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. * Chryso. Hic. n. sciebat quid ipse diceret, sed alteri interpretari non poterat alius haec vtraque possidebat, vel horum alterum.

* Sedul. *Alii interpret. sermonum.* Hoc est ex alia in aliam linguam, aut difficultium sermonum explicatio.

a Sermonum

Inter

NICOLAUS DE LYRA.

in creaturis diuisim, in deo sunt coniunctim. Secundo requiritur auctoritas, quae habetur per ministerium, vt per apostolatum, sacerdotium, & huiusmodi, & quantum ad hoc dicit.

1 *Et diuisio. fidem au. d. cui omnia seruiunt.* tertio requiritur operum executio. & quantum ad hoc subdit.

2 *Et diuisio. op. s.* In eodem, n. officio, vt apostolatus, & huiusmodi vnus plus alio operat, vt Paulus dixit de seipso. 1. Cor. 15. b. *Amplius illis omnibus laboranti.* & similiter in vna gratia, vt pote prophetiae, vel gratiae miraculorum vnus alio plus abundat.

3 *Idem vero, &c.* Effectus enim primae causae necessario requiritur in omni effectu aliarum causarum. 4 *Vnicuique.* hic co sequenter accedit ad distinctionem dictorum magis in speciali, & primo gratiarum, secundo ministracionum, ibi: Et quosdam quidem. Prima adhuc in duas, quia primo ponit gratiarum distinctionem secundo adhibet similitudinem, ibi: Sicut, n. corpus. Circa primum dicit. *Vnicuique, &c. ma. a. gratia gratis data, per quae spiritus sanctus manifestatur, datur.* 5 *Ad v. s. ecclesiae, vt praedictum est.*

6 *Alii, qui per spi. &c.* Circa istam distinctionem considerandum, quod sicut dictum est. Gratiae gratis datae dantur ad vtilitatem ecclesiae, quod potissime fit per doctrinam, quantum ad ea, quae sunt fidei. Ad quod tria requiruntur. primum est, cognitio diuinorum, secundum confirmatio eorum, & tertium debita prolatio verborum. Quantum ad primum, tria sunt necessaria. primum est, quod principia sint certissima, & quantum ad hoc ponitur.

7 *Fides.* Fides quae est certitudo de rebus inuisibilibus, quae supponunt, vt principia catholice doctrinae. Vnde dicit Heb. 11. a. *Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.* Et accipitur

pitur hic argumentum pro certitudine. ex quo patet, quod non accipitur hic certitudo euidentiae, sed adhaerentiae. vnde. Secundus philosophus diffiniens fidem dixit. Fides est ignota rei miranda certitudo. Secundum est cognitio conclusionum principium ex dictis principiis sequentium. & quantum ad hoc dicitur.

8 *Sermo sa.* quae est cognitio diuinorum ex articulis fidei sequentium. Tertium est cognitio effectuum, per quos interdum oportet causas manifestare, & quantum ad hoc ponitur. 9 *Sermo sci.* quae est cognitio rerum humanarum: quia inuisibilia dei per ea, quae facta sunt intellecta conspiciuntur, Ro. 1. c. Circa istam, quod est confirmatio doctrinae catholice sciendum, quod in his, quae subiunguntur rationi naturali confirmatio est per argumenta ex principiis euidetibus deducta. In his autem, quae sunt supra rationem diuinitus reuelata, confirmatio est per ea, quae sunt diuinae virtutis propria. Et hoc fit dupliciter. Vno modo quoniam ad confirmationem fidei fit opus miraculosum. Et hoc, siue sit ad salutem corporum, & quantum ad hoc ponitur.

10 *Gratia sa.* siue ordinem ad solam diuinam potestatis manifestationem, vt statio solis, vel aliqd huiusmodi, & quantum ad hoc ponitur.

11 *Operatio.* alio modo quantum ad confirmationem fidei manifestatur aliquid occultum, quod scire solius dei est proprium, sicut sunt contingentia futura, & quantum ad hoc ponitur.

12 *Prophe. vel cordium occulta,* sicut quae dicit. 1. Reg. 16. b. Homo videt ea, quae parent: deus autem intuetur cor. & quantum ad hoc dicitur.

13 *Discre. spi.* Circa tertium, quod est facultas pronunciandi alijs ea, quae sunt doctrinae catholice duo requiruntur, scilicet facultas idiomatis, vt pronuncians possit a quibuscumque intelligi, & secundum hoc dicitur. 14 *Genera lin. & cognitio sensus eorum, quae proferenda sunt, & quantum ad hoc ponitur.*

15 *Inter*

Augu. in lo. Tract. Iohan.

Sedul. Ad vtilitatem.

Augu. in lo. Tract. Iohan.

Augu. in lo. Tract. Iohan.

Augu. in lo. Tract. Iohan.

Augu. in lo. Tract. Iohan.

A *Sermonum*. Vel sermones sunt allegorice pronunciatio- nes que in prophetis & in euangelijs.

b *Hec auicem omnia*. Vide quod Apostolus dicit hic spiritū- sanctū dare dona. Alibi veto dicit: quia datus est. Christus et dicit: *Accipite spiritum sanctum*. Unde cū donū Dei audiūt di-

ci spiritū sanctum: il- lud genus locutionis agnoscat quod dicit Apostolus: In expo- sitione corporis car- nis nihil aliud est quā ipsa caro. ita donum spiritū sancti, nihil a- liud est quam spiritus sanctus.

Aug. Intantū ergo donū Dei est, inquan- tum datur eis quibus datur. Apud se autem Deus est, & si nemini datur. Cum enim dar- tur: sua voluntate dar- tur, & ipse idem om- nia operatur diuidens singulis prout vult.

c *Vnus atque idem spi.* Augustinus. Quod su- pra dixit tres operari: hic spiritum: quia enim vnus natus: & quod v- nus operatur, & tres operant. Vnus & idē,

ne tot puteatur quot opera: non quod sine patre & filio spi- ritus operetur. Inseparabilis est enim operatio trinitatis.

d *Diuidens sin.* Unde nec huic dolendum, nec illi superbien- dum. *Ut vult*: Qui solus nouit quid cui conueniat, & gratis, non ad meritum hominum.

e *Ita & Christus*. Caput & corpus dicitur Christus, propter ineffabilem vnitatem capitis & membrorum. Vnus spiritus faciet oīa in membris Christi corporis, sicut vna anima vi- det in oculis, audit in aures, & in ceteris omnib⁹ omnia facit.

* *August.* Videatis quanta gratia pertineatis ad Deum, vt ipse voluerit esse vobiscum vnus, qui est cum patre vnū. Quomodo cum patre vnū? Ego & pater vnū sumus. Quomodo nobiscum vnus? Non dicit, in semini- bus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus.

* *Sedul.* Notandum quod tota Ecclesia cum suo capite Christus appellatur. nam vt corpus non est vnū membrū, ita non potest totum corpus vnū officium agere, hoc est, vt totum corpus vel videat, vel audiat, sed vnūquodque membrum suum officium habet.

f *Etenim*. Ostendit quō corpus Christi vnū: quia omnes in vno spiritu abluti: ducti sumus in hoc, vt possim vnū corpus, vnanimes per illū vnū spiritum, vt totum corpus vna anima vegetatur. Et quia oēs potati sumus in acceptio- ne diuer-

ne diuersorum donorum spiritū sancti, in vno spiritu: quia D omnia dona ad vnū efficiendum dirigit, non vilius per so- na contemneanda vel præferenda, nec hominibus gloria Dei danda: quia vnus & idem in omnibus.

g *Nam & cor.* Ambrosius. Ostendit per similitudinem hu-

mani corporis vni- tem corporis Christi id est ecclesie habere varietatem officiorū & diuersitatem hanc nō tollere vnitatem: sicut humani corpo- ris vnitas non in sin- gularitate consistit, sed in multis membris, vt inuicem sibi præstent quod debent.

h *Si dixerit pes, quo- niam non sum manus, nō sum de corpore, &c.*

* *Sedul.* Pes Eccle- siæ dici solet, q ad in- tercedēdū egreditur. Manus, ille qui opera- tur. Os, ille qui docet, vel loquitur linguis.

* *Augustin.* In vno corpore si sit sanitas, & non aduersum se li- gent membra, & au- ris videt in oculo, & oculus audit in aure.

a *Interpretatio sermonum* Hæc autem omnia operatur vnus atq; idē spiritus, diuidens singulis prout vult. † Sicut enim corpus vnū est, & membra habet multa: omnia autē mem- bra corporis cum sint multa, vnū tamen corpus sunt, ita et Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnū corpus baptizati sumus, siue † Iudæi, siue † gentiles, siue † serui, siue † liberi, & omnes † in vno spiritu potati sumus. Nam & cor- pus nō est vnū mēbrum, sed multa, Si dixerit pes: quoniam non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, quoniam non sum oculus, non sum de corpore, num ideo nō est de corpore? Si totū corpus

a *Linguarum vel visonum, vt Ioseph.* Id est & si diuersa. **b** *In substantia.*

a *Inuariabilis.* **b** *Non ipse diuisus.* **c** *Sicut qui Deus est.* **d** *Ideo diuersis diuersa dat: quia.*

a *Ut non dicam corpus Christi: quia ipse Christus sunt tam minores, quam maiores.*

a *Quoniam.* **b** *Subministrando.* **a** *Omnes fideles sunt.*

a *Ab luti.* **b** *Natione diuersi.* **c** *Conditione diuersi.*

a *In acceptioe diuersorum donorum.* **b** *Bene omnes vnū.* **c** *Cui ecclesia similis.*

a *Ita & in ecclesia.* **b** *Non omnes vnus officij & doni.* **c** *Quia idem spiritus dat omnia.*

a *Tam dignus, vt ille cui operatio virtutum datur.* **b** *Quia de primis non est, non ideo non est necessarius?*

a *Similiter.* **a** *Qui habet scientiam.* **b** *Vt qui habet sermonem scientiæ vel sapientiæ.*

a *Est utique adhuc: quia si non est illud, potest esse aliud.*

Nec obijci pōt auri, quia nō videt, vt dicatur ei, nihil es. Nā- quid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Rñdet. n. auri de pace corporis, & dicit, ibi sum vbi est oculo- lus, in eo corpore sum. In me non video, in illo cū quo sum, video. Itaq; cum auris dicit, oculus mihi videt: oculus dicit, auris mihi audit: oculi & aures dicūt, manus nobis operatur, &c. Oīa mēbra quidquid pnt faciūt, vt de infimo & exiguo loco spina quæ inhæserat, educatur. Sic ergo fratres, quisquis in corpore Christi non pōt resuscitare mortuum, non illud querat, ne discordet in corpore: quō si auris querat videre discordare pōt. Nam quod non accepit non potest facere. Sed si ei obiectum fuerit & dictum, si iustus esses, resuscita- res mortuum, quō resuscitauit Petrus in Christo. Cum ergo hoc audierit homo qui proficit, quasi obiectā calumniā ab ignaris paganis, ab hoībus nescientibus quid loquantur, re- spondeat & dicat: Quid dicis? Non es iustus, quia non facis miracula. Posses & auri dicere, nō es in corpore, quia nō vi- des. Faceres inquit, & tu sicut & Petrus fecit. Sed & Petrus mihi fecit, quia in eo corpore sum in quo & Petrus fecit: in illo quod pōt possum, à quo diuisus non sum. Quod minus possum, compatitur mihi, & quod plus pōt, congaudeo illi. **1** *Si totum.* Q. Si in ecclesia omnes essent vnus officij quo- modo impleteretur necessitas corporis, cuius gubernationi diuersis opus est?

a *Si totum*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Inter. ser.* Dicit igitur Apostolus. Alij quidē daf, &c. & patet litera ex dictis vsq; ibi. **2** *Hæc autem, &c.* per hoc tollit error Gentiliū qui diuersas gratias attribuebāt diuersis dijs: vt sapien- tiā Ioui: loquutionē Mercurio, & sic de alijs. **3** *Diuidens sin.* per hoc tollit error eorū qui dixerunt, Deū cognitionē habere rerū in vniuersali tm, & nō singulariū. **4** *Prout vult.* per hoc tollit error attribuentiū diuersitatē donorū fato vel cōsēllationibus, vel humano merito, & non diuinæ voluntati sicut causę primæ.

5 *Sicut e. cor.* Hic manifestat p̄dicta per similitudinē corporis naturalis. Et diuidit in duas: quia primo ponit similitudo in gene- rali, scđo explicat magis in speciali, ibi. *Nam & corpus.* Similitu- do aut est in hoc: qđ sicut multa mēbra faciunt vnū corpus natu- rale: sic & fideles in Ch̄o regenerati per baptismū facti sunt mē- bra Ch̄i: & sic faciūt sub capite Ch̄o vnū corpus mysticū. Dicit igit. *Sicut e. c.* Ista vnitas nō est indiuisibilitatis qualis est vnitas p̄- ditionis qua aliqd vnū perfectione ex multis cōstituit, vt hf. 5. me- taph. ita & Christus qui est caput nostrū vnus est in p̄sona, & per cōsequēs oēs fideles sibi iuncti per fidē faciunt vnū corpus my- sticū. Quod declarat cōsequēter, di. **6** *Etenim in vno spi. s. san- cto.* **7** *Omnes nos, &c.* mysticū. **8** *Baptizati sumus.* qui bap- tismus est spiritualis generatio. **9** *Sive Iudæi.* q. d. Hanc vni- tatem non impedit diuersitas gentis præcedens baptismus. **10** *Sine ser. &c.* q. d. diuersitas conditionis hanc vnitatē nō im- pedit. vnde dicit Ambro. In dño bona seruitus & bona libertas æqua lance appendunt. **11** *Et omnes in vno, &c.* in potu sacra- mentali. **12** *Nam & corpus non est, &c.* Hic cōsequēter simi- litudinē applicat magis in speciali, & primo quantū ad corpus naturale. scđo, quantum ad mysticū, ibi: Vos aut estis. Prima in duas. qa primo describit corporis naturalis integritatē, scđo mē- brorū habitudinē, ibi. *Non potest.* Quantū ad primū dicit, *Nam & corpus non est vnū mem. &c.* quia oīa membra concurrunt ad integritatē vnus corporis cōpositi & perfecti ex multis organis deseruientibus diuersis animæ potentijs. vnde 2. de anima dicitur: Anima est actus corporis phyfici organici. ideo subditur. **13** *Si dixerit pes quoniam, &c.* q. d. nō sequit. licet. n. mēbra ab- inuicē distinguantur: ex illis tñ percipitur vnū corpus vnitatem per- fectionis. & sic potest dici de singulis mēbris. Quod probat con- sequenter ducendo ad duplex inconueniens. primū est: quia tol- leretur id quod est necessariū corpori. ideo dicit. **14** *si vnus, &c.* q. d. tolleretur. Et eodem modo potest dici de singulis mem- bris: quia sicut oculus est necessarius corpori ad dirigēdū, ita ma- nus ad operandū, & pes ad ambulandū. & sic de alijs. Iō subdit.

a *Nunc*

Aug. in psal. 87. & 130.

† Ro. 12. b Eph. 4. a 89. dist. cap. singula.

In psal. 130. † Gentilis. † seruus.

† vnus spiri- tū hauimus.

Diuisio.

a Si totum corpus oculis. Sedul. Hoc est, si omnes doctores
A sunt: ubi auditus? Id est ubi sunt auditores? Si totum auditus, si
 omnes sunt auditores: Ubi odoratus? Hoc est, quis erit boni
 odoris, malum discretor.
b Membra, vnumquod. Ut nihil desit illi: ita & in ecclesia di-
 uersas personas qui-
 bus tribuit munera di-
 uersa.
c Quod si esset. Non
 modo non ulterius sen-
 sum periret: sed etiam
 corpus. Ita si in eccle-
 sia omnes esset vnus
 ceteris & dignioris:
 non discernerentur
 membra neque cor-
 pus.
e Aut iterum ca. de.
 Ipsa dignitas contem-
 ptibilis est sine subie-
 ctis. Officium enim
 est per quod dignitas
 constat. Magnus im-
 perator necessarium
 habet exercitum.
d Non potest oculus.
 Sedul. Id est, vir
 theoretice vite, dicere
 manus, Homini actualis
 vite, &c. Ideo au-
 tem inuicem indige-
 mus, ut magis ac magis
 charitas confirmetur:
 Nam si vnus omnia
 haberet, aduersus
 ceteros inflaretur.
 Quae videtur membra
 corp. inferi ora, ven-
 ter, & cetera intesti-
 na: Necessaria, id est,
 dum vitam corporis
 custodiunt. Itaque
 membra quae sperni-
 tis in ecclesia, maioris
 utilitatis approbatur,
 sic in corpore sine pedibus & manibus viuunt,
 sine intesti-
 nis omnino non viuunt.
f In honesta sunt. Absit ut in membris sanctorum aliqua sit tur-
 pitude: sed dicuntur inhonesta, quia non habent specie de-
 coris quam habent ea quae in promptu sunt. Vel propter legem
 membrorum quae de peccato venit: usus membrorum illicitus
 turpis

turpis est, non membra ipsa.
 In honesta. Egredere & habitu aliquo vite melioris sunt. Vel
 illi qui in ecclesia per aliquod peccatum inhonesti sunt abud in-
 trus: dimittunt consolationibus & orationibus, ut honesti fiat.
 g. Honesta autem. Q. Ita & fratribus in quibus studium pie con-
 uersationis ornant
 honestas, nihil est quod
 addatur a nobis.
 h. Sed Deus temperavit.
 Remoto illo quod ob-
 est: ponit illud quod
 prodest, scilicet con-
 temperationem.
 i. Sed in idipsum pro in-
 nicem. Q. Sollicita sint
 membra, ut tendant
 in idipsum id est, in id
 sollicitudinis quod sit
 ipsum, id est in id esse-
 rens, ut non minus
 pro alio quam pro se.
 k. Et si quid patitur.
 Ambr. Hoc de mem-
 bris corporis ambi-
 guum non est, quia si
 oculus vel pes capiat-
 tur aliqua aegritudi-
 ne, totum corpus con-
 dolet. Ita & nos decet
 condolere fratribus,
 si quid aduersitatis e-
 merferit, & latari si
 bene cesserit.
 l. Vos estis corpus Chri-
 sti, &c. Chrysostom.
 Ne quis enim dicat,
 nihil ad nos exem-
 plum corporis perti-
 nere, natura serui, cum
 quidquid a nobis fiat,
 liberum sit, & volun-
 tatis totum, ipsum ne-
 cessitudini nostrae ac-
 commodans, & tanta
 animorum concor-
 diam, quanta membrorum natura sit, esse debere docens:
 vos vero corpus, inquit, estis Christi. Quod si corpus nostrum
 feditiosum esse non decet, quanto minus Christi? tanto pro-
 fecto, quanto gratia potentior est quanta natura.
 m. De membro. Vel a me membro cuius praedicatione insti-
 tuti estis.

Augu. lib. 27.
 cont. Faust.
 cap. 9.
 Idem lib. 50.
 hom. hom. 15.

† nostri.
 † dissidium.
 † idem.
 † honorifica-
 tur.

Diuisio

Augu. hom. 11.
 † min. 11.
 † ex. 11.
 † ex. 11.
 † ex. 11.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunc autem. sic disposuit ea in corpore, quodque deser-
 uuit toti corpori. oculus enim videt pro toto corpore, & pes
 similiter ambulat. & sic de alijs. & ideo situantur in vno cor-
 pore. **2** Quod si, &c. Hic ducit ad finem inconueniens: quia
 tolleretur integritas corporis: ad quam necessario requiritur
 diuersitas membrorum: ut praedictum est. ideo dicit: Quod si essent
 omnia vnum membrum ubi corpus? Organicum perfectibile per ani-
 mam. q. d. nusquam, pp quod subdit. **3** Nunc autem. ab in-
 uicem distincta. **4** Vnum autem. ex illis constitutum vni-
 tate perfectionis. **5** Non potest. Hic consequenter ostendit,
 habitudinem membrorum ad inuicem. & primo quantum ad cultum
 exteriorum, ubi. Et quae putamus. tertio quantum ad mutuam solici-
 tudinem, ubi. Sed in id ipsum. Quantum ad primum dicit: Non potest
 autem dicere oculi. manus: opera tua non indigeo, &c. quia licet ma-
 nus indiget directione oculi, ita oculus protectione manus
 ne laedatur, & lotionem si laxa detur. & sic de alijs. **6** Sed mul-
 to magis quae videntur. sicut quae facile laeduntur. **7** Necessario-
 ra sunt. Directio enim oculi est omnibus alijs membris val-
 de necessaria, & ex tali mutua necessitate apparet manifeste
 omnia membra de integritate vnus corporis esse. **8** Et quae.
 Hic consequenter comparat ad inuicem omnia membra quan-
 tum ad cultum exteriorum, qui magis adhibetur membris
 ignobilibus. & hoc est quod dicitur. Et quae putamus ignobiliora
 membra esse corporis. ut pudenda & partes egestionis deseruien-
 tes propter aliquam feclitatem. **9** His honorem abunde. id est,
 ea diligenter tegimus. **10** Honesti autem nostra nullius egent.
 scilicet operum, ut facies in qua vigent omnes sensus.
11 Sed Deus, &c. sic ordinavit quod illa membra quae vi-
 dentur

dentur inhonesta diligentius tegimus ex instinctu naturae
 cuius est auctor. **12** Et non sit schisma, &c. i. ut appareat ma-
 nifeste, quod omnia membra sint de vnus corporis integri-
 tate. **13** Sed in id ipsum. Hic consequenter comparat mem-
 bra ad inuicem quantum ad mutuam sollicitudinem labo-
 rando vnum pro altero, & compatiendo vnum alteri. ideo
 dicit. Sed in idipsum pro in. solli. sit mem. sicut manus laborat
 pro necessarijs alijs partibus: ut in tegumento, defensione,
 & similibus. **14** Et si quid, &c. sicut patet, quod laeso pede
 statim oculus aspicit ad laesionem, & manus apponitur ad con-
 solationem. **15** Siue gloriatur vnum mem. ex aliqua conso-
 latione. **16** Congaudent omnia. inde consolata. Ex his omni-
 bus patet, quod pertinent ad vnum corpus. **17** Vos autem.
 Hic aptat similitudinem in corpore naturalis ad mysticum, di-
 cens: Vos autem estis corp. Christi. per coniunctionem charita-
 tis & fidei ad inuicem & ad Christum. **18** Et membra de membro.
 id est, dependentia vnum ab altero & ad vnum ordinata. Hu-
 ius autem corporis oculi sunt praelati & doctores, qui habent
 alios dirigere. Auditus vero clerici, qui sunt eorum discipu-
 li. Odoratus religiosi, qui debent respirare ecclesia, Cant. 1. a.
 In odore unguentorum tuorum curruus. Manus autem, potentes laici,
 qui habent defendere per potentiam clericum & inferiorem
 populum. Pedes vero vulgares homines suo labore ut agri-
 cultura & huiusmodi totum corpus mysticum sustentantes.
 Et licet sint ignobiliora membra, tamen sunt valde necessa-
 ria. Videmus etiam quod nullus status praedictus conuenien-
 ter potest stare sine alijs, propter quod debent pro inuicem
 sollicitate de necessarijs pro communi utilitate corporis my-
 stici sua officia exercentes.

1 Et quos-

a Et quos. qui. Determinat his de donis Dei, quæ altiora, & quæ sint inferiora. De his enim putabant Corinth. j, quod minus esset maius, quod maius esset minus.

b Primum. dignitate & tempore apostolos vitæ Christi prædicantes.

c Secun. pro. mysteria scripturarum vel futura reuelantes.

d Tertio do. præcepta viuendi dantes, vel qui pueros literis imbuunt.

e Generali. Ecce donum Dei est, multas scire linguas. Et nota quod vltimum ponit illud quod illi primū ponebant.

* Sedul. Nunc phisicam similitudinem mystice explanat.

* Chrysostomus. Apostolos prælocavit, vt qui omnia in se donorum genera haberent. Neque enim alios Apostolos, alios prophetas, inquit, in ecclesia Deus locavit, sed primum, secundum, tertium adiunxit, hoc ipsum quod dixi ostendens.

Secundo prophetas. * Sedul. noui testamenti, vt fuit Agabus & filia Philippi.

Tertio doctores. * Chrysostomus. Post prophetam doctorem locavit, quod illud quidem totum est munus diuini, hoc & laboris humani.

Deinde virtutes. * Sedul. Facientes maiora signa, vt mortuos suscitare.

* Chrysost. Pulchre sanationum dona à potestate, sic vt supra: discernit. Potestas enim sanatione maior est. Qui potestatem

testatem habet, & castigat, & sanat: qui donum sanandi, sanatur modo.

Exinde gratias curationum. * Sedul. Vt leprofos mundare, &c.

Opitulationes. * Sedul. Id est, eleemosynæ erga pauperes. * Chrysostomus.

Hoc enim igitur donum Dei est? Maximum isthuc quidem diuinae beneficentiæ signum in rebus spiritus œconomii & hortatorem esse.

Gubernationes. * Sedul. Ecclesiarum Dei.

f Nun. omnes pro, &c. Qui hæc non habet in se: amet in alijs ea. & in eis iam hæc habet quæ in se non habet.

g Nunq. omn. Aposto. * Sedul. Sicut nec totum corp⁹ oculus est.

Quod enim in singulis hominibus vniuersa dona spiritus sancti esse non possunt, non spiritus sancti, sed hominis infirmitati deputandum est.

h Aemulamini autem charismata meliora. * Sedul. Id est, imitemini dona meliora, quam loqui linguis.

i Excellentiorẽ viam. Charitatem, quia maius omnibus prædictis donum: Vnde in fine h' qui dicit: *Domine in nomine tuo prophetauimus: demonia eiecimus: virtutes fecimus, dicet dominus: Recedite à me, non uouit vos operari iniquitatis.*

* Chrysost. Non maiora sed meliora sectari iubet: nec donum, sed viam donorum dixit, quo magis quod dicturus est tollat. Non enim vnum, duos aut tria vobis dona, sed viam vnam ad omnia ista perducentem inonstro: nec viam solū, sed excellentem, nec vlli mortalium inaccessam, &c.

CAP. B

NICOLAUS DE LYRA.

i Et quosdam. Hic post distinctionem gratiarum distinguit ministraciones. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponit distinctionem, secundo manifestationem eius, ibi. *Nunquid omnes vos.* tertio, circa ministerium ordinat hominum affectionem, ibi. *Aemulamini.* Prima adhuc in duas, quia primo, distinguit ministraciones principales. secundo, minus principales, ibi. *Opitulationes.* Maiores autem ecclesiæ ministri sunt Apostoli. Ad quorum officia pertinet. s. regimen populi, doctrina & miraculorum operatio pro cõfirmatione doctrine. De his tribus dicitur Lu. 9. a. *Conuocatis autem duodecim Apostolis dedit eis potestatem super omnia demonia, & vt languores curarent, & misit illos predicare regnum Dei, &c.* In potestatibus autem ordinatis, illud quod est supremum reseruat suprema potentia, alia autem alijs communicantur. Regime vero populi supremum est in his tribus, quia alia duo ordinantur ad ipsum, ideo regimen ecclesiæ proprius est status apostolici, qui est superior status ecclesiæ, & post eum alij status per ordinem, & hoc est quod dicit Apostolus. *Et quosdam qui dem posuit Deus in ecclesia.* id est, disposuit ordinate.

2 Primum Ap. quibus est commissum ecclesiæ regimen, Luc. 22. c. *Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, &c.*

3 Secundo pro. accipientes a Deo immediate reuelationes.

4 Tertio do. qui reuelata alijs explanant inferioribus. De his duobus dicitur Act. 13. a. *Erant autem in ecclesia quæ erant Antiochie propheta & doctores.* Nec contra hoc est quod dicitur Matth. 11. b. *Lex & propheta vsque ad Ioannem.* hoc enim dicitur de prophetis prænunciantibus aduentum Christi in carnem qui tunc cessauerunt, non tamen cessauit prophetia simpliciter. Quartus gradus est eorum quibus cõmunicatur gratia miraculorū, quæ fuit cõmunicata alijs ab Apostolis, &

quantum ad hoc dicitur.

5 Virtutes. quantum ad eos qui faciunt miracula in elementis.

6 Exinde g. c. quantum ad eos qui faciunt miracula in corporibus humanis.

7 Opitulationes. Hic consequenter distinguit secundarias ministraciones, di. Opitulationes quantum ad illos qui ferunt opem maioribus prælatis, cuiusmodi sunt decani, archidiaconi.

8 Gubernationes. quantum ad parochiales sacerdotes.

9 Generalin. quantum ad illos qui varijs linguis loquebantur in primitiua ecclesia, ne propter defectum idiomatici impeditetur euangelica doctrina.

10 Interpretationes sermon. quantum ad illos qui occultas sententias explanabant.

11 Nunquid. Consequenter manifestat dictam distinctionem per hoc, quod tunc non omnes ministraciones istæ concedebantur omnibus, sed diuersæ diuersis: sicut distincta officia distinctis membris corporis. Oculum enim videt, & pes ambulat. & sic de alijs: Non enim omnia omnibus expediunt. ideo dicitur, *Nunquid enim omnes Ap. q. d. non: & patet litera.*

12 Aemulamini. Hic consequenter ordinat affectionem hominum circa dicta ministeria: quæ licet sint bona & ecclesiæ necessaria, tamen non sunt sic appetenda, sicut charitas & similia quæ faciunt hominem vita æterna dignum. Non sic autem dicta ministeria. ideo dicit Apostolus: *Aemulamini.* id est, desiderate.

13 Charismata me. i. meliora spiritus sancti dona.

14 Et adhuc. præter dicta ministeria.

15 Excellentiorẽ vo. eundi ad patriam cœlestem.

16 Demonstro. cap. sequenti.

CAP.

ADDITIONE I.

In c. 15. vbi dicitur in post. Circa istam distinctionem considerandum, quod sicut dictum est gratiæ gratis datæ dantur ad vtilitatem ecclesiæ.

Hæc

Hæc distinctio Apostoli de diuisione gratiarum gratis datarum declaratur plene in prima secunda. q. 109 artic. 4. in corpore quæstionis, in quo continentur omnia quæ hic tradit Postilla. & pleniori modo vide ibi, &c.

C A P. XIII.

Singulis, &c. Probat quod charitas excellentior est, quia
 a Sape alia, sine illa non valent, & illa sine istis.
 b Si in ho. Minus forte ita, vel angelorum. i. perfectorum. Vel
 linguis omnium hominum Angelorum. Quibus prepositi minorib.
 quod de Dei volun-
 tate primi sentiunt
 significant. Quod fit
 aliquib. nutibus, aut
 signis, vel quibus ad
 homines nulli vtun-
 tur.

c Si in homin. loquar,
 & Angelorum.

d Sed ut. Id est, non
 solum omnium lin-
 guis, sed etiam si que
 Angelorum lingue.

e Augustinus. Quid
 est vestis nuptialis?
 Quæramus illam in
 literis sacris. Que est
 vestis nuptialis? Sine
 dubio est aliquid quod
 boni & mali commu-
 ne non habent. Hoc
 investigemus, & in-
 veniemus vestem nu-
 ptialem in donis Dei. Quid est quod cõe non habet boni &
 mali? Quod homines sumus, & pecora non sumus, Dei do-
 num est, sed cõe est hoc cum bonis, & cum malis, quod no-
 bis lux de celo oritur, de nube pluvie descendunt, fontes
 manant, agri fructificant, dona sunt, sed bonis malisque com-
 munita. Intremus ad nuptias, foris alios relinquamus qui nõ
 venerunt vocati, ipsos conuiuas (id est Christianos) confide-
 remus. Baptismus Dei donum est, hñt illi boni & mali. Al-
 taris sacramenta simul accipiunt & boni & mali. Prophetam
 Saul iniquus, & viro sanctissimo atque iustis. infestus, dum
 eum persequeret prophetauit. Nunquid credere dñr soli boni?
 Et demones credunt, & contremiscunt. Quid facio? excussi
 omnia, & ad vestem illam nondum perueni. Quodam loco
 Paulus Apost. attulit mihi magnum inuolucrum magnam
 rerum, & posuit ante me. Et dixi ei: ostende mihi si forte vestem
 nuptialem reperisti. Cæpit excutere singula, & dicere, si linguis
 homin. loquar & angel. si habeam oem scien. & prophe. & fi-
 de, si distrib. oia mea pauper, & trad. corp. meum vt ardeam.

f Sed ut. Id est, non
 solum omnium lin-
 guis, sed etiam si que
 Angelorum lingue.

g Augustinus. Quid
 est vestis nuptialis?
 Quæramus illam in
 literis sacris. Que est
 vestis nuptialis? Sine
 dubio est aliquid quod
 boni & mali commu-
 ne non habent. Hoc
 investigemus, & in-
 veniemus vestem nu-
 ptialem in donis Dei. Quid est quod cõe non habet boni &
 mali? Quod homines sumus, & pecora non sumus, Dei do-
 num est, sed cõe est hoc cum bonis, & cum malis, quod no-
 bis lux de celo oritur, de nube pluvie descendunt, fontes
 manant, agri fructificant, dona sunt, sed bonis malisque com-
 munita. Intremus ad nuptias, foris alios relinquamus qui nõ
 venerunt vocati, ipsos conuiuas (id est Christianos) confide-
 remus. Baptismus Dei donum est, hñt illi boni & mali. Al-
 taris sacramenta simul accipiunt & boni & mali. Prophetam
 Saul iniquus, & viro sanctissimo atque iustis. infestus, dum
 eum persequeret prophetauit. Nunquid credere dñr soli boni?
 Et demones credunt, & contremiscunt. Quid facio? excussi
 omnia, & ad vestem illam nondum perueni. Quodam loco
 Paulus Apost. attulit mihi magnum inuolucrum magnam
 rerum, & posuit ante me. Et dixi ei: ostende mihi si forte vestem
 nuptialem reperisti. Cæpit excutere singula, & dicere, si linguis
 homin. loquar & angel. si habeam oem scien. & prophe. & fi-
 de, si distrib. oia mea pauper, & trad. corp. meum vt ardeam.

C NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

Singulis. Postquam Apostolus docuit de gratijs datis, hic cõse-
 quenter tractat de charitate quod id est cum gratia gratum faciente, vel
 inseparabiliter ei annexa. Et diuidit in tres partes: quia primo ostendit
 eius excellentiam respectu donorum predictorum quantum ad eius neces-
 sitatem. secundo, quantum ad eius utilitatem, ibi. Charitas patiens est. ter-
 tio, quantum ad eius stabilitatem. ibi. Charitas nunquam excidit. Circa primum
 ostendit primo, quod sine charitate non valent dona que pertinent ad locutionem.
 secundo, quod nec ea que pertinent ad operationem, ibi. Et si distribuero. &
 per hæc tria dona intelligit alia. Dicitur igitur. 2. Si in ho. li. om-
 nium horum per donum linguarum. 3. Et an. Circa quod sic dicitur quod
 in angelis est duplex cognitio. Vna qua videtur diuinam essentiam: &
 de illa vnus non docet alium: quia omnes immediate vident eam. Alia vero
 cognitio est in eis de alijs. Et hæc est duplex. Vna est de ministerijs
 diuine prouidentie exequendis. Et de his superiores loquuntur
 & docent inferiores, & non e converso. Alia est de conceptibus proprijs.
 & sic et inferiores docent superiores & loquuntur eis, sicut e converso.
 Considerandum est, quod in angelis est aliquid naturaliter notum alijs:
 & id quod illud naturaliter notum, ab vno angelo ordinatur ad manife-
 standum alteri, id quod est sibi occultum, tunc est angelica locutio. Quæ
 quidem ordinatio dependet ex voluntate angeli proponentis vel
 ordinantis: & sic potest loqui vni & non alteri: potestas igitur hoc fa-
 ciendi dicitur angeli lingua. Per hoc intelligitur quod donum locutionis
 quantum unque excellens non valet sine charitate. id subdit.
 4. Et si sonus. Sonus. n. talium quantumcumque sit discretus, non
 tamen est vnus. Sicut autem corpus vivit per animam (qua caret æs & cym-
 balum) sic anima spiritualiter vivit per charitatem: propter quod omnis locutio
 quæ est sine charitate mortua est. Aes autem eo quod est planum, ex
 vna percussione reddit simplicem sonum, ideo significat eos qui ve-
 ritatem simpliciter annunciant. Cymbalum autem eo quod est concavum
 ex vna percussione multiplicat sonum, ideo significat eos qui veritatem
 multipliciter annunciant, adducendo plures similitudines & elicien-
 do multas conclusiones & homin. 5. Et si ha. Hic sequenter idem ostendit

Ex serm. de
 miraculo. 5. pa-
 uum.

De pen. di. 3.
 22.

Cognitio in
 angelis du-
 plex.

C A P. XIII.

Quod alicui datur ad gloriam Dei, non ad meritum.

linguis hominum loquar & angelorum,

a Quia potest carere omnibus linguis loquens.

charitatem autem non habeam, factus

a Quod inutiliter sibi contumitur alijs significat.

b Sibi non prodest, alios delectat nesciens.

sum velut æs sonans aut cymbalum tin-

a Futurum.

niens, et si habuero prophetiam, & no-

a Occulta velle & noui. Diuinam & humanam.

uerim mysteria omnia, & omnem scientiam: & si habuero

a De omni re vnde est habenda. b Perfecta. c Ad litteram: vel daemones a patientibus.

omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem

a Et si illa magna. b Cautela elemosinarum ut plurimum proficit. c Necessaria.

non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pau-

a Non diuitum qui reddant. b Quidquid licet mihi habere.

c Vt Laurentius, quod & iactanter fit: ut ab Empedocle

perum omnes facultates meas, & si tradidero corpus

meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero,

Magna

M. gne vestes, nondum tamen est illa nuptialis. Im profer nobis
 i nuptialem vestem. Si charitatem inquit, non habeam, nihil
 est mihi prodest. Ecce vestis nuptialis. Induite vos o co-
 nit e, vt securi discubatis. Nolite dicere ad istam vestem ha-
 bendam, pauperes sumus. Vestite, & vestimini, hiems est. Ve-
 stite nudos, nudus est
 Christus, &c. Hec
 August.

* Gregor. Magnus.

Bona loquens, sed per

amorem eadem bona

non sequens velut es

aut cymbalum sonitum

reddit, quia ipse non

scit verba que facit.

d Charitatem autem!

Charitas est fons pro-

prius bonorum, cui

alienus non commu-

nicat. Que vt oleum

non potest premi in

imo, sed superexilit.

Quanta est, que si de-

fic, frustra habentur

cetera, si assit, habentur

omnia?

c Velut æs sonans. Si-

cut impulsu aliquo

non per se resonans, sic loquens linguis, non per se quod nescit,
 sed vtrute spiritus profert ea quibus audientes mulceat.

f Et si habuero prophetiam. Vt Balaam & Caiphas & Saul.

g Mysteria. Vt & Iudas cum apostolis, & diabolus, qui (vt Eze-
 chiel dicit) mysteria diuina nouit.

h Scientiam. vt scribae & pharisæi, vñ: Vos hñtis clauem scientie, sed
 nec intratis, nec alios intrare sinitis. Hñt hæc utiq; & mali, qui &
 cõfitebuntur in iudicio, vbi nõ audebunt metiri. qd nõ dicitur:
 Nõ habuistis, sed nõ noui vos, quia sine charitate habuerunt.

i Charitas. &c. Aug. Hec est vestis, qua induri conuiuas securi
 discubunt. Hæc veste pellit frigus, quo frigebat Petrus tale fa-
 ciens se ad prunas Caiphæ. Hæc sola est que diuidit inter fi-
 lios regni et perditionis. Dantur quidem & alia per spiritum inu-
 nera, sed sine charitate nihil profunt, vt dominus ait: Qui
 hñt, dabitur ei, & qui nõ hñt, & id quod habet auferet ab eo.

Hec quidem gratiam possidendi nomen Christianum, sed nõ
 habet charitatem vtendi, & ideo quod habet auferetur ab eo.

K Si distr. Impar facultas multum vel parum dant, sed non

dit de donis pertinentibus ad cognitionem di. Et si habue. prophetiam. p
 qua occulta diuinitus reuelant. 2. Pet. 1. d. Nõ voluit æ humanam di-
 lat. est aliquando prophetia, sed spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti
 Dei homines, &c. 6. Et no. &c. i. deitatis occultata que pertinet
 ad sapietiam. sup. 2. b. Loquimur Dei sapientiam in mysterio que absco-
 dita est. 7. Et omne sci. siue diuinitus datã, vt apostoli habue-
 runt, siue humanitus acquisita, vt philosophi. 8. Et si hi. i. imper
 facta 9. Ita vt. &c. Ex hoc obijciunt aliqui, quod nulli sancti ha-
 buerunt fidem perfectam, quia nõ legif aliquis eorum montes trãstulisse.
 sed hoc nõ valet, quia manifestatio spiritus per miracula datã ad utili-
 tatẽ ecclesie vt supra dictum est, propter quod sancti fecerunt miracula p-
 ut utilitati ecclesie cõpetebat, & si cõpetens fuisset, montes equè
 trãstulissent, quia maiora fecerunt mortuos suscitãdo, cecos illuminã-
 do & huiusmodi, que fieri nõ possent nisi virtute diuina. trãstulio
 vero montium virtute demonum posset fieri si dimitterent propriẽ
 virtuti. 10. Chari. &c. quã u ad esse glorie. Sciendũ est, quod d. A-
 postolus hic loquitur de sapietia & sciẽtia, pnt sũt gratie gratis da-
 te que haberi possent sine charitate, sicut prophetia & fides: Mõ autẽ
 prout sapietia & sciẽtia cõparant inter septẽ spiritus sancti dona,
 que sunt inseparabiliter charitati annexæ. 11. Et si distribuero.
 Hic cõsequenter idẽ facit de donis pertinentibus ad operationem, di-
 cẽs. Et si d. stri. i. pluribus diuisero, quia pietas ad plura se extendit.
 12. Omnes fa. &c. Per hoc tãgit perfectã pietas. Mat. 19. c. Si vis per-
 fectus esse, vade & vende vniuersa que habes, & da pauperibus, &c.
 Inter opera virtutis que sunt ad proximum, pro principali ponit ope-
 ra pietatis, quia sicut dicit. 2. ad Timo. 4. c. Pietas ad omnia utilis
 est, promissionem habens vite que nunc est, & futura.

13. Et si tradidero, &c. Inter omnia que sustinet homo pro Deo,
 martyrium est potissimum, & maxime quando quis offert se volunta-
 rie, propter quod exprimitur cum dicitur. Et si tradidero corpus
 meum, offerendo voluntarie propter Christum.

14. Ita vt ardeam. quod est martyrii genus acerbissimum.

15. Charitatem autem, &c. Ad consecutionem vite beatæ, quia
 charitas dirigit opera ad finem vltimum, propter quod ipsa sub-
 lata deficiunt ab illo fine.

Charitas

C impar est charitas. Et ideo tantum est dare calicem aque frigida quantum fuit Zacheo dare dimidium patrimonij. In charitate dignoscuntur discipuli Christi, non in prophetia, fide, & alijs quæ habent & non discipuli.

a Si distrib. in cibos paup. &c. Sedul. Hoc est, si non propter Deum, sed propter gloriam humanam. Et tradide. corp. meum, &c. Id est, in martyriū: si in ipso martyrio aduersus fratrem retineam iram: contemnens eum, qui iussit nos malitiā proximi obliuisci, & in ipsa etiam morte præuaricator existens.

b Charitas pa. est, &c. Augustinus. Hæc sunt arma quibus miles Christi armatur. Cuius armaturæ quasi præcipua arma præmisit, patientiam & benignitatem.

Orig. Altera, illata à proximis mala æquanimiter portat: alia, sua bona proximis desiderabiliter impendit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Charitas patiens est. Hic consequenter ostenditur eminentia charitatis quantum ad utilitatem: quia per ipsam implentur omnia virtutis opera. Et primo hoc ostenditur in duobus actibus generalibus virtutis, cum dicitur. Charitas patiens est. Omnis. n. actus virtutis. consistit in hoc, quod aliquid bene sustinet sibi illata mala: vel in hoc, quod bene operatur bona. quantum ad primum dicitur Charitas patiens est. quantum ad secundum. **2** Benigna est. i. facit patientem in malis tolerandis & benignum in bonis operandis. benignitas. n. dicitur quasi bona igneitas: Quod sit quasi ex igne charitatis, animus hominis sic liquefit, quod bona habita non sibi soli retinet, sed ad alios extendit. **3** Non amulatur. Consequenter explicat in speciali opera virtutum quæ per charitatem efficiuntur. Et diuiditur in duas partes: quia primo ostendit qualiter charitas facit vitare malum. Secundo qualiter facit agere bonum, ibi: Congaudet. Circa primum sciendum, quod homo non agit malum contra Deum sic quod ei noceat: sed sibi & proximo bene nocet. Primo ergo ostendit quod charitas facit vitare malum contra proximum: Et hoc malum. Vel est in affectu, ut quando quis dolet de bonis proximi & de malis eius gaudet: quod fit per inuidiam, quam remouet charitas: quia contrariatur ei directe. Ideo dicit. Non amulatur. i. inuidet: Habet enim amulari plures significationes quæ continentur in hoc versu: Amulor inflatur, amat, inuidet ac imitatur. Vel malum contra proximum, est in effectu. Et sic dicitur de charitate. **4** Non agit perperam. id est, peruerse. **5** Non inflatur. Hic secundo ostendit qualiter charitas facit vitare malum hominis in seipsum. Primo: quia remouet inordinationem superbiz quæ est principium omnis inali, dicens: Non inflatur: quia charitas excludit tumorem superbiz. Inflatus enim habet magnitudinem apparentem, sed non existentem: sic superbus videtur sibi magnus, cum tamen non sit secundum veritatem. Et quoniam ambitio est filia superbiz, ideo consequenter dicit de charitate. **6** Non est ambitiosa. id est, facit ambitionem vitare. Secundo: quia remouet inordinationem cupiditatis. Et quantum ad hoc dicitur. **7** Non quarit, &c. Repetendo ea cum scandalo. Tertio: quia remouet inordinationem iræ. Ideo dicitur. **8** Non irita. i. non prouocatur ad iracundiam. Quarto: remouet inordinationem elationis quæ est in mente. Ideo dicitur. **9** Non cogitat, &c. id est, non permittit hominem cogitare qualiter perficiat opere. **10** Non gaudet, &c. id est, non permittit peccare ex elatione vel malitia, quæ faciunt de malo gaudere, Prouer. 2. cap. Letantur cum male fecerint & exultant in rebus pessimis, de quibus facit charitas magis lugere. **11** Congaudet. Hic consequenter ostenditur qualiter charitas facit operari bonum. Et primo quoad proximum, cum dicitur: Congaudet a retem veri. scilicet proximi. Quæ triplex est, scilicet veritas vitæ, doctrinæ & iustitiæ. **12** Omnia suffert. Infirmitates proximi charitative supportando. Secundo, facit opera bona erga Deum, quod fit per virtutes theologicas. Ideo dicitur. **13** Omnia credit. quæ tamen diuinitus à Deo sunt tradita: à quo non possunt tradi falsa, cum sit prima regula veritatis. Credere vero omnia quæ traduntur ab homine, leuitatis est. vnde Prouer. 14. b. Innocens credit omni verbo. In Hebræo habetur: Stolidus credit omni ver-

c Non amulatur. Quia non eam aliena felicitas contristat. **d** Non agit perperam. & Sedul. Id est contra rationem, ut Gennadius dicit. Vel perperam, vitiose, corrupte. **e** Non inflatur. Quia non eam sua felicitas attollit. **f** Non quarit sua. non est amatrix pecuniæ.

g Omnia credit. Sed Deo. Non dicit, omnibus credit. **h** Omnia sperat. Sic in patribus id est, in populo Israel apparuit, qui sperabant habere quod promittebat Deus. **i** Omnia sustinet. In capite, id est, in Christo, qui patienter expectauit gloriam resurrectionis & ascensionis. **k** Charitas. Item dignior: quia nec in hoc seculo, nec in futuro finitur, & si opera eius cessent.

l Nunquam excidit. Si credendo & sperando diligimus quod nondum videtur: quanto magis cum videbitur?

a Euacua-

ni verbo. Ideo innocentia accipitur ibi pro defectu sensus. **14** Omnia sperat. diuinitus promissa. Et ne spes frangatur propter dilationem, subditur. **15** Omnia sustinet. Per longanimitatem patienter expectando promissa. **16** Charitas nunquam excidit. Hic consequenter ostendit excellentiam charitatis respectu aliorum donorum quantum ad permanentiam. Et diuiditur in duas partes: quia primo proponit hanc permanentiam. Secundo probat eam, ibi: Ex parte. Circa primum dicit: Charitas nunquam excidit. Quod aliqui mali intelligentes dixerunt, quod charitas semel habita non potest amitti. quod est falsum: quia dicitur Apocal. 2. a. Charitatem tuam primam reliquisti. Ideo sic intelligitur dictum Apostoli: Charitas nunquam excidit. id est, utens charitate: quia sic habens charitatem non peccat, nec auertitur à Deo. Et hoc modo intelligitur illud. 1. Ioan. 3. b. Omnis qui natus ex Deo, non peccat: in quantum natus vel utens gratia in hac natiuitate data. Item dicta sententia illorum non conuenit intentioni Apostoli, qui non loquitur hic de cessatione spiritualium donorum per mortale peccatum, sed de cessatione donorum pertinentium ad hanc vitam per gloriam superuenientem. Et hoc modo charitas non excidit: quia sicut est in vita, sic permanebit in patria cum augmento. **17** Sine prophetia, &c. Prophetia. n. est respectu futuri: status autem patriæ futurum non expectabit, sed erit ibi finale complementum omnium: sic. n. prophetia est cognitio ængmatica, quæ cessat in patria, ubi est clara cognitio. **18** Sine lingua, &c. quod non est intelligendum de corporalibus linguis: quia sancti resurgent in integritate corporis. Similiter hæc cessatio non est intelligenda quantum ad vltimum linguarum, quia ibi erit laus vocalis, secundum quod dicitur Glo super illud psal. 149. Exultationes Dei in gutture eorum. Sed intelligendum est de dono linguarum, quo aliqui in primitiua ecclesia linguis varijs loquebantur, Act. 2. propter illos qui non intelligebant linguam nativam apostolorum: quæ tunc cessabunt quia quilibet quæcumque linguam intelligit, propter quod non erit necessarium loqui varijs linguis. In primo etiã statu generis humani erat vnus populus, & labium vnum omnium. Gen. 1. t. Et multo magis videtur quod sic fiet in vltimo statu consummationis omnium. **19** Sine scientia, &c. scientia hic acquisita non quo ad species intelligibiles, vel quo ad habitum, sed quo ad actum qui modo est per conuersionem ad phantasmata. tali vero conuersione non indiget anima separata. **20** Ex parte. Hic consequenter probat propositum Secundo conclusionem intentum, ibi: Nunc autem. Circa primum facit talem rationem, dicens: Adueniente perfectione, tollitur imperfectio ei opposita, status gloriæ perfectissimus est, ergo adueniente perfectione tolluntur dona habentia imperfectionem, vel simpliciter, vel quantum ad id quod est imperfectionis: omnia sunt huiusmodi præter charitatem quæ est idem cum gradu n. scientie. Vel habet eam inseparabiliter annexam, ergo in gloria tolluntur omnia simpliciter, vel secundum quid. In ista ratione sic procedit, quia primo ponit minorem. Secundo maiorem cum sua deductione, ibi. Cum autem venerit. Tertio minoris probationem, ibi. V. demus nunc. Circa primum dicit. Ex parte enim cognoscimus id est imperfecta est scientia nostra quæ habetur in via, & maxime quæ est de Deo ad quæ se habet intellectus noster, sicut oculus nocturæ ad lucem solis 2. Metaphi.

D Aug. libr. 2. r. de ciuit. c. 27. & lib. 50. homil. 34.

† 1. quest. 3. c. illud infra 10. † Phil. 2. c. † non agit inhoneste, vel non est fallidiosa.

† abolebitur.

Diuisio.

Diuisio.

A *Euacuabi. quod.* Destructio imperfectionis est, quando id quod imperfectum est impletur in verum.

Aug lib. 7. contra Iulianum. cap. 11. & lib. de mirabilibus scripturis. cap. 7.

Hic opponitur a quibusdam quod eadem ratione charitas debeat dici euacuari: quia modo ex parte est comparatione futuri status. Ad quod quidam dicunt: non ipsam scientiam. id est.

num scientie euacuari: sed modum, quia modo cognoscimus ænigmatice & vmbrositer & obscure, tunc autem per speciem. id est. clarissime. Sed & ad hoc inquit illi. Omnes modo imperfecte diligimus: tunc autem perfectissime, ergo modus diligendi euacuabitur. sic ergo charitas potest dici euacuanda ut scientia. Ad quod illi: Verum quod de charitate sicut de scientia omnis imperfectio tollitur. Sed sicut duo sunt diligenda, Deus & proximus: ita & duo principales modi, ut scilicet Deus propter se, & proximus propter Deum. Hi modi in futuro non euacuabuntur, sed modus imperfectionis tollitur.

Alij dicunt: Non solum modum scientie, sed etiam actum siue ipsam scientiam que nunc est in futuro euacuari. De actu quidem & vsu ipsius scientie probabile est quod euacuetur: de ipsa vero scientia non adeo. Scientia enim est ipsa mentis qualitas: cuius actus est visio ipsa qua videmus nunc: a qua ad aliam perducemur. unde: *Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus.*

B *Nunc.* Imagines per fidem videntur.

Videmus nunc per speculum, &c. Grego. Speculari nobis est, de altitudine scripturarum æterna bona contemplari.

August. Sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi, ita nomine ænigmatis quamuis similitudinem, tamen obscuram, & ad perspicendum difficilem, &c.

Tunc, resipiscit.

Tunc co. i. videbo promissa, sicut videor. hoc est, presentem ad Deum esse, vbi Christus est. Vel sicut presertim sum cognoscere

scire quod modo est secretum.

speculum. Est anima: vbi cuius aliquo modo Deum noscimus, sed obscure.

Ænigma. Est non omnis, sed obscura allegoria. unde sicut per speculum imaginem, ita nomine ænigmatis similitudinem quamuis obscure

Imperfecte: quasi scientia ex parte est, prophetia ex parte est.

Sed omne quod ex parte est destructu. Cum suene. quod perfectum est.

& ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est,

etiam est, euacuabitur quod ex parte est. Cum essem paruulus,

loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt

paruulus. Quando autem factus sum vir tunc euacuauit que erant

paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmatibus, tunc autem

faciem ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Nunc autem manet fides, spes,

charitas, tria hæc. † Maior autem horum est charitas.

ram & ad percipiendum difficilem significauit.

Tunc autem facie ad faciem. Chrysostomus. Non equidem quod facies Deo que dam sit, sed quo clarior manifestiusque

dicat.

Tunc cognoscam faciem & cognitus sum.

† Sedul. Non ait, intantum cognoscam, quantum a Deo cognitus sum, sed, sicut

& cognitus sum: & sicut non equalitas, sed similitudo offenditur.

Fides spes, &c. August. Quibus scientia & prophetia militat, sine quibus nullus iusti est vita ista perfecta.

† Sedul. & Primas. In presenti tria hæc, in futuro sola charitas permanebit. Maius est ergo quod semper erit, quam quod aliquando cessabit.

† Aug. Tria hæc sunt quibus & scientia omnis & prophetia militat, fides, spes, charitas, sed fides succedit beatitudo ipsa ad quam perueniuntur sumus. Charitas autem istis decedentibus, augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum illud videre cœperimus? & si sperando diligimus quod nondum peruenimus, quanto magis cum peruenimus? Inter temporalia enim atque æterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenit. Non enim fatiat animam, cui vera & certa sedes est æternitas: æternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum, &c.

Maior autem horum est charitas. Cui fides & spes non potest deesse, sed fides & spes sine charitate possunt esse.

i. Ioan. 3. a

Lib. 3. Expo. in 1. Reg. cap. 5. Li. 15. de Tri.

Sensibile tripliciter cognoscitur.

Cognitio Dei naturalis triplex.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et ex parte pro.* id est, perfecta est cognitio prophetica, eo quod est ænigmatica. Et per ista duo dona intelliguntur alia imperfecta excludendo.

2 *Cum au.* hic ponit maiorem, dicens: *Cum autem ve.* quod perfecte est, id est, status glorie qui perfectissimus est.

3 *Euacua. quod ex parte est,* id est, imperfectum. Quod declarat per simile de statu puerili imperfecto, qui cessat adueniente statu virili perfecto, dicens.

4 *Cum es. par. &c.* scilicet balbutiendo & imperfecte.

5 *Sapiebam vt par.* approbando aliqua que magis essent reprobanda: Et similiter reprobando que magis essent approbanda.

6 *Cogitabam vt par.* scilicet vana & inutilia.

7 *Quando au. factus sum vir, &c.* scilicet predicta & consimilia perfectioni virili non conuenientia.

8 *Videmus nunc.* Hic ponit minoris probationem. id est, quod alia dona a charitate sunt imperfecta. dicens: *Videmus nunc per spe.* Sensibile enim cognoscitur tripliciter. Vno modo per sui presentiam in sensu, sicut lux videtur que recipitur in oculo propter sui diaphaneitatem. Alio modo non per sui presentiam, sed per speciem in sensu receptam: tamen immediate a sensibili deriuata, sicut videtur color. Tertio modo per speciem non deriuatam immediate a sensibili in sensu, sed in alio, sicut videtur aliquid in speculo. Consimilis habetur de Deo triplex cognitio naturalis. Vno modo per essentiam suam, que soli Deo conuenit. Alio modo per similitudinem immediate a Deo deriuatam in cognoscente. & hæc cognitio conuenit angelo, cuius essentia est quædam Dei similitudo. per quam naturaliter cognoscit Deum Tertio modo cognoscitur a nobis quasi in speculo, in quantum per creaturas a nobis cognititas sicut per speculum ducimur in Dei cognitionem. Ex ordine enim creaturarum & bonitate venimus in cognitionem sapientie & bonitatis diuine. Ideo dicit. *Vide. nunc.* scilicet Deum.

9 *Ter speculum in ænigmatibus.* Quia hæc similitudo creaturarum ad Deum obscura est, & vnde imperfecta, & per consequens

sequens nostra cognitio de Deo in via.

10 *Tunc autem.* id est, in patria.

11 *Facie ad faciem.* Et clare & nude videbimus diuinam essentiam. 12 *Nunc cognosco.* Deum. *Ex parte.* id est, obscure & imperfecte. 13 *Tunc autem, &c. sicut & cognitus sum.* A Deo. Sicut enim cognoscit essentiam nostram. ita tunc cognoscemus suam. Tamen ly sicut, non importat æqualitatem cognitionis, sed similitudinem tantum longinquam. Si autem ex his arguatur quod charitas sicut alia dona euacuatur, quia est imperfecta, dicendum, quod non valet: quia quando imperfectio conuenit alicui per se, tunc euacuatur adueniente perfectione: si autem intus per accidens, manet: sicut imperfectio est de ratione pueritiae, non autem de ratione humanitatis. & ideo adueniente statu virili cessat pueritia: non autem humanitas cui per accidens competit imperfectio, in quantum. id est, in puero. Imperfectio vero per se respicit scientiam nostram & prophetiam, vt predictum est, propter quod euacuatur. Charitati vero competit imperfectio per accidens, scilicet propter imperfectionem cognitionis adiunctam. Charitate enim competit per se in Deum tendere, sed quod nunc imperfecte tendit in eum, est per accidens propter cognitionis imperfectionem, vt dictum est: propter quod manet adueniente cognitione perfecta.

14 *Nunc autem.* Hic concludit non conclusionem principaliter intentam, scilicet quod charitas excelsit omnia alia dona, dicens: *Nunc autem.* id est, tempore vite.

15 *Manent fides, spes, charitas: tria hæc.* Per istam fidem & spem intelliguntur ista dona de quibus non expresse facit mentionem: que sunt euacuanda in patria.

16 *Maior autem horum est charitas.* Fides enim & spes sunt excellentiora ceteris donis euacuandis: quia sunt virtutes theologice, que dantur nobis ad coniungendum nos Deo. Alia vero dona sunt quedam dispositiones nobis datae, vt reddantur bene mobiles a spiritu sancto, & sic ordinantur ad virtutes theologicas vt ad fines. Et ex hoc sequitur, quod ex quo charitas est maior fide & spe, quod etiam sit maior ceteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius minore.

ADDITIO I.

In cap. 13. vbi dicitur in postil. Potestas ergo hoc faciendi dicitur angeli lingua.

Cum locutio exterior per qua aliquis loquitur alteri fiat per aliquod sensibile signum, puta voce vel nutu, vel aliquo corporis membro, puta lingua vel digito, quod angelis competere non potest: ideo quidam per hoc quod dicitur hic: Linguis angelorum: intelligunt linguam perfectorum hominum. Homines enim perfecti quandoque angeli dicuntur in scriptura. Vel dicendum est secundum sanctum Tho. 1. parte. q. 107. ar. 1. in cor. quaestio. quod lingua angelorum non proprie, sed metaphorice dicitur ipsa potestas angeli, qua suum conceptum alteri manifestat.

ADDITIO II.

In eodem cap. vbi dicitur in postil. as autem, e o, quod est planum

planum ex vna percussione reddit simplicem sonum, &c. D

Per hoc quod dicitur: Velut es sonans, cymbalum tinniens, intelligitur secundum Glo. quod ista sic sonantia sibi non profunt, licet alios quandoque delectent. in quo est aperta comparationis similitudo: quia sicut as & cymbalum compulsa aliquo non per se resonant, sic loquens linguis non per se, sed virtute spiritus profert ea quibus audientes mulceat.

ADDITIO III.

In eo. cap. vbi dicitur: Omnia suffert.

Hoc quod dicitur: Omnia suffert: intelligitur secundum Glo. pro veritate. In hoc autem quod dicitur: Omnia credit: Notandum quod non dicit: Omnibus credit: quia non omnibus, sed tantum Deo firmiter credit, &c.

CAP. XIII.

SEsta. charita. &c.

* Augustinus.

Dulce & salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & in qua pauper diues est. Hac in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres laetissima, inter falsos patientissima, in Abel sacrificio grata, in Noe per diluuium secuta, in Abraham peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias leuissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima: in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabaeis feruos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria praeter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis in Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

b Amulamini spirit. magis autem vt prophetetis. * Primas. & Sedul.

a Non mens, sed interior vis animae. Non ipse. De Deo secreta. b De isto dico quod non hominibus: Nam qui prophete. c Mente intelligendo & interpretatione aperiendo. Exponit scripturas, quae multis occultae.

† Spiritus autem loquitur mysteria Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem & exhortationem & consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

† Qui loquitur lingua, semetipsum edificat. Qui autem prophetat ecclesiam Dei edificat. Volo autem vos omnes loqui linguam

CAP. XIII.

Ergo. Toro desiderio. a Desiderate etiam alia dona spiritus vt linguas & alia, sed post charitatem, magis prophetiam quam linguas.

Edicamini charitatem, amulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. † Qui

enim loquitur lingua, non hominibus

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

loquitur, sed Deo. Nemo enim audit.

dul. Spiritualia dona

vos amulari & quaerere non prohibeo, idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

idest, etiam loqui linguis: sed magis hortor, vt prophetetis: idest, praedicetis. Ideo autem praedicatio prophetia dicitur: sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur, ita & praedicatio in praesenti corrigit, & praeteritas passionum sanctorum in memoriam reuocat, & de poenis praemissis que futuris terret ac solatur.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

SEstami. cha. Superius Apostolus determinauit gratiarum gratis datarum conditionem. hic consequenter circa eas ponit quandam coparationem, ostendens quod prophetia sit eminentior dono linguarum. Et ad euidenciam dicendorum considerandum, quod ad prophetiam requiritur intellectuale lumen ad intelligendum visionis significatum. Phareo enim qui vidit spicas, Gen. 41. & Balthasar manum scribentem: Dan. 5. ille dormiens, iste vigilans, non fuerunt prophetae proprie loquendo: quia non habuerunt intellectum visionum. Sed Ioseph & Daniel qui intellexerunt, veri prophetae fuerunt. Sic igitur accipitur hic prophetare. s. visiones sibi vel alijs factas per lumen intellectuale sibi datum exponere. vnde dicitur Dan. 10. 2. Intelligentia opus est in visione. Sciendum etiam, quod in primitiua ecclesia pauci erant quibus imminabat praedicare, propter quod Deus tunc dedit donum linguarum multis de illis, vt sine impedimento exercere possent officium praedicationis. Corinthij vero tanquam curiosi magis volebant hoc donum quam prophetiae. Et sic loqui lingua, accipitur hic pro locutione non intellecta perfecte. nec explanata, sicut grammaticus purus potest loqui prophetias in Latino: non tamen exponere. Et secundum hunc intellectum Apostolus praefert prophetizare loqui linguis. Et diuiditur in duas partes, quia primo hanc eminentiam ostendit. Secundo, qualiter sit vtendum vtroque dono, ibi: Quid ergo. Primum ostendit dupliciter. Primo rationibus sumptis ex parte fidelium, ibi: Fratres mei. prima adhuc in duas, quia primo ostendit propositum, quo ad vsum linguarum in praedicando. Secundo, in orando, ibi: Nam si orem. Prima adhuc in duas, quia primo probat propositum per rationem. Secundo, per exempla, ibi. Nunc autem. Circa primum continuat se ad praecedentia, dicens. SEstami. cha. Eo quod dixerat eam praecellere secreta dona, cap. praeced. ideo ex illis quali concludendo dicit, quod praeter ceteris debent charitatem sequi. veruntamen quia propter hoc non sunt alia dona contemnenda, subdit.

2 Amu.

ius linguae prolationem & non significationem sciret.

Aug. Vel ita vt aliter accipiat lingua, & fiat distinctio inter spiritum & mentem. quia. n. in lingua in membro illo quod mouentis in ore. cum loquimur, signa rerum dantur, non res ipsae proferuntur: ideo translato verbo, lingua, hic dicit prolationem, vbi sunt significationes velut imagines rerum, quae vt intelligantur, indigent mente. i. intellectu mentis. Du vero non intelliguntur,

Lib. 2. de Gen. ad lit.

2 Amu. spi. i. desiderate seu amate alia dona, vt prophetiae donum & linguarum.

3 Magis au. s. desiderate. 4 Vt pro. quia prophetia praecellit dona linguarum. Quod consequenter probat duplici ratione. Prima ponitur, cum dicitur.

5 Qui enim lo. lin. diuersa idiomata. 6 Non hominibus loquitur. i. ad vtilitatem hominum. Sicut. n. dictum est supra, per loqui lingua siue linguis, intelligitur locutio non intellecta, sicut aliquis simplex dicit horas canonicas. non tamen intelligit vel explanat, sicut cum quis simpliciter intelligit tantum significata verborum, non tamen perfecte locutionis sensum, quia nesciret exponere, immo ad intelligendum doctore indigeret, & id donum linguarum non sufficiebat ad exhortandum siue praedicandum, sed tantum ad orandum. Ideo subditur.

7 Sed Deo. cum quo loquitur homo in oratione. 7 Nemo, &c. idest, intelligit per ralem locutionem sensum interiorius latentem.

8 Spiritus autem, &c. s. sensus latentes per donum prophetiae reuelando, & ideo tale donum sequitur edificatio ecclesiae. Ideo subditur.

9 Nam qui prophetat. i. sibi vel alijs reuelata referat vel explanat. 10 Hominibus lo. i. ad vtilitatem hominum. 11 Et exhorta. proficientium. 12 Et consolationem. Lugentium seu peccatorum. Ex praedictis formatur talis ratio. Illud quod est ad honorem Dei & vtilitatem proximi, est melius illo quod est ad honorem Dei tantum, prophetia vero est ad vtrumque, donum linguarum non, sed ad honorem Dei tantum, vt patet ex dictis. ergo, &c.

13 Qui loquitur. Hic ponitur secunda ratio, quae talis est, Melius est illud quo aliquis proficit sibi & alijs, cuiusmodi est prophetia, quam illud quo proficit sibi tantum sicut est donum linguarum per se tamen acceptum, quia per hoc non potest alios instruere. Et hoc est quod dicit. Qui loquitur lin. semetipsum edificat. sibi proficendo scripturas recitat orando vel studendo.

14 Qui autem pro. Scripturas referando vel explanando scriptis vel verbis. 15 Ecclesiam, &c. i. congregationem fidelium. Et ne aliquis ex dictis crederet non esse curandum de dono linguarum, ideo hoc remouet, dicens. 16 Volo autem. i. desidero.

17 Omnes vos lo. lin. tanquam aliquod bonum.

1 Magis

A tur, dicuntur in spiritu, non in mente. Mens. n. hic accipitur superior vis aia. Spiritus, vis eiusdem anime inferior, cui rerum imagines in primunt. Lingua vero, quelibet signorum prolatio: ergo cu intellectu accedit qui est metis, vel reuelatio fit, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina. Sciendu quod loquens lingua, aliquando non intelligebat, aliquando intelligebat, sed alijs exponere non valebat: sed alius forte interpretabatur. Aliquando & videbat & intelligebat & interpretabatur. vt verbi gratia: Pharaon in spiritu, vidit septem boues: illorumque prolatio quasi lingua fuit, sed non intellexit quod significaret. ideoque propheta non erat. Proinde quia rerum similitudines demonstrabantur in spiritu, si non intelligebat, nondum erat propheta. Magisque propheta dicendus est, qui interpretatur, qd alius videt, vt Ioseph magis quam Pharaon. Pharaon vidit in spiritu, Ioseph mente. Eius spiritus informatus erat, vt videret imagines. huius mens illuminata, vt intelligeret veritatem. Ideo in illa erat lingua, in ista prophetia: quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationis interpretatio. Minus ergo est propheta, qui rerum significatarum solo spiritu videt imagines. Magis propheta qui solo earum intellectu prditus est. Sed maxime qui in vtroque precellit, vt Daniel: qui & somnium regis quod viderat, dixit, & quid significaret, aperuit.

* Chrylost. Comparat hic inter se dona, extenuans illud linguarum, non inutile prorsus quidem, nec vtile tm vehementer per sese ostendens: multum. n. ab illo sibi placebant, egregium quiddam esse rati, vt quod primu omnium Apostoli tanta cum admiratione obtinissent, non tm propterea alijs preterendum erat. Quo igitur Apostoli istud primum oim tenuerunt? quia proficiscendum quoquo versus fuit. Et quemadmodum eo tpe, cum turris extrueretur, vna lingua in multas secabatur: ita tum quidem multae saepe in vnum quendam hominem confluebant, idemq; Per sarum, Romanorum, Indorum, & multorum preterea linguis, spu infusurante loquebatur, atq; id munus, munus tum vocabatur linguaru, multis. s. oim vocibus vtendi facultatem prbens. Hic igitur quo noie tollat, quo noie deprimat, videamus. Nam quod inquit, qui linguis loquitur, no hominibus loquitur, nemo enim audit, extenuare vult, monstrans non esse arduum vehementer. Quod porro subiungit, spiritu vero loquitur mysteria, tollit rursum, ne vel superuacuum, vel inutile, temereq; concessum putemus. Qui propheta autem, hominibus loquitur, adificationem, exhortationem, consolationem. Vides egregium hoc esse munus, vnde monstrat, nempe

nempe quia communiter pluribus vtile est, vides vt preferat vbiq; quicquid communem respicit vtilitatem, &c. **a** Nunc au. Dixi maior est qui prophetat, quam qui loquitur lingua. In me ipso autem videre potestis, quod lingua non prodest, pphetia prodest. Nunc autem. Quando fideles: quid tunc quando infideles?

Com. 4. 1. a

Quid sit.

tibia.

Dan 5. 0

Diuisio.

a Quia plus prodest. **Dignior.** **Exponit.**
guis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, ¹
quam qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, vt eccle- ²
^{Quod raro.} ^{Exponere valeat, quod dicit.}
^{Cum fideles.}
a fia adificationem accipiat. Nunc autem fratres si venero ad ⁴
vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar, ⁶
^a Nihil. ^b Nisi siquis i lingua accesserit intellectus: vt non spiritu tantum, sed & mente agatur.
^{Subita ostensione.}
b aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in do- ⁷
^{Quamuis ita linguas appetatis, tamen.}
dctrina. [†] Tamen quae sine anima sunt vocem dantia, siue ti- ⁸
^a Distinctos & intelligibiles sonos. ^b Id est quis iudicare poterit modos vel consonantias cantilenae.
^a Tibia.
f bia, siue cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quo- ⁹
modo scietur id quod canitur, * aut quod citharizatur? Et- ¹⁰
^a Aliud simile. ^b Quae bellum non significet. ^c Nescitur: est. ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
^{Verò de istis nescitur, quia nec de tuba.} ^{Quae bellum non significet.} ^{Nescitur: est. ^d ^e ^f ^g ^h ⁱ ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z}
e nim si incertam vocem dederit tuba, quis parabit se ad bel- ¹¹
^a Et Loquentes. ^b Quorumlibet signorum, uel incognitam. ^c Per interpretationem.
l lum? Ita & vos per linguam, nisi [†] manifestum sermonem ¹²
^a Qui debetis ad bellum contra dzmones hortari. ^b Nullo modo. ^c Intelligentur. ^d A vobis. ^e Nescientur.
^{Non ad corda hominum.} ^{Quasi inutiliter.} ^{Sunt multa.}
dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim ¹³
h in aera loquentes. Tam multa [†] vt puta genera [†] lingua-

b Aut in reuelatione. vt exponat reuelati onem. Reuelatio est quando per figuras ostenduntur quaedam mysteria, vt in Apocalypsi.
c Aut in scientia. vt exponam ea quae ad sciendum pertinent. Ea sunt quae fidem illuminant, vt de natura diuinitatis.
d Aut in prophetia. vt exponam scripturas quae de futuris agunt.
e Aut in doctrina. vt exponam scripturas quae mores informant. Vel reuelatio est subita aliquarum rerum ostensio per spiritum. vnde post: si cui sedenti reuelatum fuerit. Prophetia est vt Isa. vel ceterorum, quam

sine humana industria spiritu sanctus paulatim reuelat. Scientia est eorum quae proprio studio didicit. Doctrina est eorum quae alio docente.

f Tamen quae sine. Per me ostendit linguam non valere sine interprete. Per me dico, quod ostendi qui sum rationalis, tamen per inanimata idem patet.

g Etenim si in cer. Itē per aliam similitudinē. Etenim si in cer. Iudaeis erat vsus tubae in festis & in bellis diuersis sonis.

* Chrylost. A superuacuis (tibia, cythara, &c.) orationem ad necessaria transfert. Non in cythara solum, sed in tuba et videre id ipsum licet, inquit, sed & huic sui quidam numeri sunt, & nunc bellicam sonum, nunc alium reddunt, nunc ad praelium, nunc e praelio vocat. Atque id quidem nisi quis discernat, de summis extremisque rebus periclitatur: id quod pulchre significauit detrimētum ostendens. Quis ad bellum enim apparabitur, inquit? numeros igitur distinctos nisi habeat, ne tuba quidem fuerit. Sed quid ad nos ista, dices? maxime vero ad nos, idcirco subiungit: Sic & vos, inquit, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Ita nihil habere magnificum linguas, vndiq; fere monstrauit. Quo ergo, si nihil habent, concessae sunt? Primum vt prodessent accipienti: quod si ceteris quoque velis, interpretationem coniungas oportet, &c.

h Tam multa. Ideo in aera. Quia tam multa vt sunt genera linguarum. quod est: tantu valet haec locutio ac si omnibus linguis loqueremini, quas nunquam ullus intelligeret: & de oibus rebus in unaquaque lingua, quia nulla res est sine sua uoce in unaquaque lingua. Vcl, Tam multa. vt sunt genera. in hoc mun. quia loquimini omnibus linguis, & de omnibus rebus.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Magis au. s. uolo uos. **2** Prophetare. qm melius est. Ideo subdit. **3** Nam ma. est. si tm utrunq; donu per se sumat. Io subdit. **4** N si for. inter. scripturas explanando: quod pertinet ad prophetia, & sic tale het utrunq; donum. s. linguaru & prophetia: quod est melius q habere alteram tm. ceteris paribus. **5** Nunc au. Hic consequenter ondit propositum per exempla: & primo per exemplū suipius, dicens: Nunc au. fra. si ue ad uos. i. utens tantu no dono linguaru qd habeo. **6** Quid vo. pro. nisi uobis explanauero dicta mea. q. d. nihil. Hac aut explanatio potest esse primo circa diuina hominibus occulta: quae tm scire necesse est, uel expedit. Et quantum ad hoc dicit: Aut in reuelatione. Secundo: circa humana, quorum cognitio ad salutem est utilis uel necessaria. Et quantum ad hoc subdit. **7** Aut in scientia, quae proprie accipiendū est de terrenis. Tertio circa futura contingentia, & quantum ad hoc subdit. **8** Aut in prophe. Quarto: circa moralia. & quantum ad hoc dicit: **9** Aut in doct. **10** Tamen quae. Hic

Hic ponit fm exemplū in reb' inanimatis. s. instris musicis, quae si sonum confusum emittat, nescitur quid canitur: sed requiritur determinatio soni per uarium tactu instru. & hoc est quod dicit: Tamen quae si. anima. hic accipitur uox similiter tantum: quia proprie loquendo sonus est animatus. ut dicitur. **2.** de anima. Vox est percussio aeris respirati ab anima ad uocalem arteriam cum imagine significandi. Et sic vox hic accipitur pro sono. Cetera patent usque ibi.

9 Etenim si in. Vbi ponitur aliud exemplum de tuba quae aliter sonat inuitando ad consiliu, aliter uocando ad festu, & aliter prouocando ad bellum, ut habetur lib. Nume. **10.** propter quod nullus praepratur se ad bellum, nisi sonet dererminato modo ad hoc statuto. Et similiter locutio linguaru non ualet ad adificationem, nisi sensus explanetur. Et patet litera usque ibi. **10** Ita & vos per li. supple non proficietis ecclesiae. **11** Nisi ma. ser. de. explanatum modo praedicto quod pertinet ad prophetiam. Ideo subditur.

12 Eritis enim, &c. id est, in unum.
13 Tam multa. scilicet idiomata.

Et sine

Et sine vo. Multae sunt linguae, sed habent proprias signifi-
cationes vocum, ut intelligantur.
b si ergo nesci. Et quia alij sine interprete non intelligerent,
ego ero barbarus.
* Chryso. Haud igitur calunior ego linguas, sed esse inuti-
les dico, quantisper
sunt ignote. Deinde
ut ne molestior ora-
tio sit, crimē æquat,
Barbarus inquit, ille
mibi, & ego illi nō uti
que ob naturam vo-
cis, sed ob imperi-
tiam, &c.
c Sic & vos. Vel sub
vna distinctiōe, sic,
Et propter hoc ne
sitis barbari, & vos
ut ego querite ut a-
bundetis.
d Spiritus meus orat.
Spiritus vocatur vis
animę inferior men-
te, vbi corporalium
rerū similitudines
imprimuntur. Mens
altera superior vis a-
nimę, ut supra. Spiri-
tus Pharaonis infor-
matus est, ut videret
imagines, mens Ioseph
illuminata est,
ut intelligeret.
e Sine fructu. Ambr.
Ita em̄ si lingua in-
cognita quis loqua-
tur, vel signa aliqua-
rum rerū sine intel-
lectu proferat, sicut
solent Latini homi-
nes Græce cantare, oblectati sono verborum nescientes ta-
men quid dicant.
f Orabo spiritu. idest, ita loqui approbo, ut signa rerum for-
ment in spiritu, & eorum intellectus re fulgeat in mente.
Vel, Orabo, ore & mente.
* Sedul. Est autem spiritus vis quaedam animę mente infe-
rior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur.
Orabo spiritu. &c. * Sedul. Oratio hoc loco oris narratio in-
telligit. Ergo orabo spiritu, hoc est, ignota lingua in spiritu
meo

meo expressa loquar.
g * Orabo & mente, idest, in intellectu mentis meę alijs præ-
dicabo, qui enim interpretatur, necesse est ut ipse prius in-
telligat quod alijs diciturus est.
h * Caterum, si benedix. Spiri. idest, sine interpretatione, qua-
tenus alijs clarescat
quod loqueris, quis
supplet locum idio-
tæ? Idiotæ id est nu-
per baptizati, & qui
nullam præter pro-
priam intelligit lin-
guā, quod propriū
est auditoribus.
i Quomodo dicit A-
men. & Sedul. Hoc
est, quō tuæ benedi-
ctioni perhibebit te-
stimonium, vel con-
fensum, cum igno-
ret ipsius linguę qua-
litatem.
K Amen. Aug. No-
ta q̄ hoc verbuni a-
men, nec Græcum
nec Latinū est, sed
Hebræum, & inter-
pretatur, verū. Cum
que posset dici, ve-
rū, non dē, sed amē.
Nec Græcus tamē,
nec Latinus inter-
pres ausus est face-
re, ne vilesceret nu-
datum, sed honorē
haberet velamento
secreti.
l Nam tu quidem be-
ne gratias agis.
* Sedul. Quod su-
perius dixerat, si benedixeris spū, hoc ipsum exponit, Nam
benedicere spiritu, est gr̄as agere, licet ignoret is linguam.
m Gratias ago. de. Proponit se exemplum, q̄ non debent lo-
qui linguis nisi ad ædificationem, sicut ipse qui oēs novit.
Gra. ago. Ne æmulus per invidiam videretur dicere, Depri-
mit in alijs quod in se non haberet, ostendit omnium horum
se loqui linguis, di. Gra.
n Sed in ecclesia volo sensu meo quinq; verba loqui, &c. * Sedul.
Mauult pauca verba lucida sensu recto loqui, q̄ innumera-
bilia

vim. 41. em.

de. c. de. 16. B

li. ni.

qm. 25. 22.

C

D

† qui loquit.

† sectatores. Amen. † excellatis.

E Tract. 12. Ioan.

F

NICOLAUS DE LYRA.
1 Et sine vo. n. est. i. sine significatione vocis significatiua &
sensu locutionis nihil est cognitum ad utilitatem ecclesie, immo deri-
sibile est, sicut loqui aliquid idioma ignorantia. Ideo subditur.
2 Si ergo nesci. v. idest, significationem.
3 Ero ei cui lo. ba. i. extranee loquens, sicut si aliquis faciens ho-
ras canonicas & non intelligens loquatur alteri simpliciter ignoran-
ti. Ideo subditur.
4 Sic & vos. ne sitis similes barbaris, quod debetis vitare. Et ratio
subditur cum dicitur. 5 Quo. æmu. estis spi. i. amatores bono-
rum spiritualium. 6 Querite ut ab. non solum verbo, sed ma-
gis intellectu ad explanationem verbi. Ideo subditur.
7 Et ideo qui. lo. lingua. habens donum linguarum.
8 Oret ut in. i. ut a Deo prophetia sibi detur tāquā melius bonū.
9 Nam si orem. Postquā ostendit præminentiam prophetia respe-
ctu doni linguarū in prædicatione, hic consequenter idē ostendit in o-
ratione. Et primo in oratione secreta. Secūdo, in publica, ibi. Cæterū.
Circa primū facit talem rationē, Oratio quæ reficit intellectū & af-
fectū vel nata est reficere, melior est illa quæ reficit tantum affe-
ctū, sic est in proposito, quia per donum linguarū præcise proferri pos-
sunt verba orationis in quolibet idiomate, sed nō intelliguntur Sicut cū
laicus dicit orationē dominicam vel aliud huiusmodi deuote, & tunc
affectus eleuatur in Deum, & sic reficitur eius affectus, nō tamē intel-
lectus, quia non intelligit quæ dicit. Sed quādo intelligit, reficitur eius
affectus & intellectus. igitur intellectus locutionis quæ pertinet ad
prophetiam, melius est dono linguarū. Huius rationis ponit minorē, di-
cēs, Nā si orē lingua spiritus meus orat. i. affectus meus in Deū
eleuatur, spiritus enim importat quandā vim motiua. Et ideo volun-
tas, quæ est affectus intellectiuis vo atur hic spiritus, quia mouet
alias anime potentias ad agendum. 10 Mens autem mea.
Idest intellectus meus. 11 Sine fru. est. Quia non intelligit oratio

nis sensum. Iaco concludit. 12 Quid ergo est. mihi faciendū.
13 Orabo spiritu, orabo & mente. idest affectu & intellectu.
14 Psallam &c. Psallere est orare cum melodia.
15 Cæterum. Hic consequenter idem ostendit oratione publica,
quia si populus intelligat orationē seu benedictionem sacerdotis, me-
lius reducitur in Deum, & deuotius responder, Amen, Ideo dicit, Cæ-
terum si benedix. i. tu sacerdos vel episcopus.
16 Spiritu. idest, absque hoc quod populus intelligat.
17 Quis sup. lo. idiotę. q. d. quid proficit populus simplex & nō
intelligēs. q. d. nihil aut modicū, quia nescit se cōformare tibi qui es mi-
nister ecclesie, respondendo amē. Propter quod in primitiua ecclesia
benedictiones & cetera cōmuna fiebāt in vulgari, sed postquā popu-
lus multiplicatus fuit, & consuevit se conformare ministris ecclesie,
ut protestādo quādo dicitur euangeliū deposito caputio, adorando eu-
charistiā, & cōsimilibus, fuit in latino in ecclesia latina. Et sufficit q̄
clericus respondeat pro toto populo. Expeditius. n. fit hoc modo quam
in vulgari. Consequenter Apostolus concludit intentum, scilicet, quod
prophetia est melior dono linguarum, dicens.
18 Gratias ago Deo, &c. Et hoc est quoddam donum a Deo mihi
datum. Sed quod donum prophetia melius est subdit.
19 Sed in eccle. volo. supple magis.
20 Quinque ver. idest, pauca.
21 Sensu meo. s. ut intelligam & ab his intelligar.
22 Ut & al. in. quam, &c. i. quā maximam verborū copiā sine
huiusmodi intellectu. Sciendū autē, quod Apostolus specialiter hic di-
cit se velle loqui quinq; verba, q̄ prædicatores debēt annūciare quin-
que. s. credenda, agenda, vitanda, timēda, speranda, quia prædicatione de-
bet esse de his quæ pertinent ad fidē, & sic habetur primum. Et de his
quæ pertinent ad mores, & sic habentur alia quatuor. s. virtutes & vi-
tia pēna & gloria. Et quia ista debent prædicare cum breuitate ser-
monis. Ideo dicit. Apostolus. Quinque verba. idest, pauca.
Tom. 6. 1 Fratres

A bilia obscura & incognita, quę auditores non edificant, quia meliora sunt pauca verba quę profunt, quam multa quę nõ profunt.

a Nolite pueri effici sensibus. * Sedul. Ac si diceret, puerilis est variarũ linguarum cupiditas, in qua sola delectatio est, non veritas, nisi accedat interpretatio.

Aut, nolite pueri effici sensibus, sed scire debetis quate data sunt linguę.

b Sed ma.p.c. Ve sitis remoti a malicia, vt paruuli, studeat hic quę profunt, quod est perfectio sensus.

c In lege. Ratio quare non debent querere linguas, quia in signum sunt infidelibus, quod ipsi iam nõ sunt, & non ad edificationem quę necessaria est iã fidelibus.

In lege. Ambro. Dicit linguas quibus velatur veritas mutandas, qui etiam omnia velamina legis veteris dominus per prophetam esse mutanda dixit, vt fidelibus perspicua fieret veritas remoto legalium figurarum velamine. Ex hac similitudine ostendit linguas quibus regitur veritas non esse appetendas, nec dari propter fideles, sicut in veteri lege velamen erat, vt indignis & infidelibus velaretur veritas.

In lege script. est. * Sedul. Legem vocat prophetiã Isaię. **d** Aliis linguis. Amb. Nõ de sabbaro, & neomenijs, & circũcisione & huiusmodi, sed nouũ Testamẽtũ. Vel, nõ in reuelatione, qua indigni sunt, sed in parabolis dñi eis Euãgelij. **Sedul.**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Fratres mei. Postquã Apostolus ostendit prophetiã precellere donũ linguarũ rationibus sumptis ex parte fidelũ, hic cõsequenter idẽ ostendit ratione sumpta ex parte infidelium. Circa quod primo excitat attentionem Corinthiorum, dicens.

2 Nolite pueri effici sensibus. i. in discretionem boni & mali, pueri enim frequenter preeligunt minus bonum maiori, hoc autem dicit Apostolus ne preeligant donum linguarum prophetię, qđ est maius bonum. **3** Sed mali. par. esto. i. non cogitetis malum, sicut paruuli deficiunt cogitando talia.

4 Sensibus autem perse. idest, ea quę dicitis sic intelligatis perfecte, vt possitis alios instruere quod pertinet ad prophetiam.

5 In lege enim scriptum est. Hic consequenter facit suã rationem quę talis, qđ qñ aliqua duo ad vnũ finẽ ordinantur, illud est melius qđ est efficacius ad finẽ illũ cõsequendũ. Donũ autẽ linguarum & donũ prophetię ordinantur ad conuersionẽ infidelij ad quã efficacius est donũ pphetię, ergo &c. Minorẽ huius rationis probat dupliciter. Primo auctoritate, dicens, *In le. e. sc. est.* Non accipitur lex hic strictẽ. s. pro quinque libris Moyse, sed pro toto veteri Testamento, quia quod hic allegatur scribitur Isa. 28. secundum translationem Septuaginta.

6 Quoniam in alijs lin. & in labijs lo. popu. b. idest, populo Iudico, qđ fuit impletũ. Act. 2. quãdo Iudxi cõgregati in Ierusalẽ de diuersis terris audierũt credentes, loquẽtes in omnibus linguis.

7 Et nec &c. Licet. n. tũc aliqui ad Christũ fuerũt conuersi, tñ plures manserũt obstinati, & cõuersũ magis fuerũt per verbũ Petri referentis scripturas prophetarũ, qđ ptinet ad prophetiã quã per donũ linguarũ, vt patet Act. 2. Et sic patet, qđ donũ pphetię plus valet ad conuersionẽ infidelium, quam donum linguarum.

8 Itaque lin. in si. s. Diuinę virtutis.

9 Non si. i. pro fidelibus, qui iam credunt.

10 Sed inf. vt prædicatores Euangelij intelligi possint ab omnibus singularum linguarum, & sic conuerti ad fidem Christi.

11 Prophetia au. non in. i. Gentilibus, qui non habuerunt legem nec prophetas.

12 Sed si. i. Iudęis vnũ deũ credentibus, de quibus fuerũt Apostoli,

* Sedul. Ideo hoc dicit, vt ostẽdat quod in isto tempore linguis alijs non indigeat, dum multi fideles sũt, & vnaquę que lingua doctore habet ex se. Nã linguę in principio ideo datae sunt, vt infideles crederent ipsarum admiratione, atque sua lingua docerentur, Vnde sequitur.

Itaque lingua in signum sunt non fidelibus.

* Sedulius. Hic ostenditur crescente fide signa cessare quando infidelium causa data esse prædicantur.

6 Et nec sic ex. Hoc de his pdixit quos præscijt non credituros, quibus propter peccata non parceret vel placet veritas.

11 Itaq. lin. sig. idest, sermones Dei incognita lingua & peregrina obscuri sũt ne videantur a per-

12 fidis, vt cum audiuntur, signum sit quia propter peccatam fidiam factum est, ne audientes intelligant, hoc vtique sit infidelibus quibus teguntur sensus, fidelibus autẽ cõuenit prophetia & nõ lingua incognita.

g si ergo conue. Alia

ratio cur nõ debẽt loqui linguis. Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c. Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

h Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

Infinita verba. Tantum. Sic & vos, agite.

a Per impetitiã vt non intelligatis quę dicitis ut pueri.

a milia uerborũ in lingua. Fratres, nolite pueri effici sensibus,

b sed malitia paruuli estote, sensibus autẽ perfecti sitis. In le-

c ge enim scriptum est. Quoniam in alijs linguis, et in labijs

d alijs loquar populo huic, & nec sic exaudiet me, dicit dominus. Itaque linguę in signum sunt nõ fidelibus sed infidelibus,

e prophetię autem nõ in infidelibus, sed fidelibus. Si ergo con-

f ueniat vniuersa ecclesia in vnũ, & omnes linguis loquatur,

g intrent atidioteę aut infideles, nonne dicet, quid insanitis?

h Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel

i idiota, tẽnuincitur, diiudicabit ab omnibus. Occulta enim

k cordis eius manifesta fiunt. Et ita cadens in faciẽ adorabit

l Deũ, pronuncians quod vere Deus sit in nobis. Quid ergo

m ratio cur nõ debẽt loqui linguis. Quia linguę sũt in signum,

n nõ ad edificationẽ, si ergo, &c. Impostura tenebras querit, &

o falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani tectis vanitatibus illuduntur,

p hic nil astute fucatum est, sed simpliciter & aperte vnus laudatur Deus: quia,

q si nullus intelligeret, posset videri seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

r Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

s Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

t Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

u tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

v & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

w seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

x Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

y Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

z Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

aa tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

ab & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

ac seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

ad Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

ae Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

af Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

ag tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

ah & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

ai seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

aj Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

ak Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

al Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

am tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

an & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

ao seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

ap Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

aq Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

ar Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

as tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

at & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

au seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

av Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

aw Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

ax Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

ay tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

az & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

ba seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

bb Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

bc Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

bd Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

be tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

bf & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

bg seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

bh Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

bi Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

bj Impostura tenebras querit, & falsa pro veris ostẽdit, sicut pagani

bk tectis vanitatibus illuduntur, hic nil astute fucatum est, sed simpliciter

bl & aperte vnus laudatur Deus: quia, si nullus intelligeret, posset videri

bm seductio quę linguis caueretur, cum pudor esset reuelari.

bn Quid er. iã incipit determinare quo mō linguis fit vtendũ.

bo Quia linguę sũt in signum, nõ ad edificationẽ, si ergo, &c.

D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z
AA
AB
AC
AD
AE
AF
AG
AH
AI
AJ
AK
AL
AM
AN
AO
AP
AQ
AR
AS
AT
AU
AV
AW
AX
AY
AZ
BA
BB
BC
BD
BE
BF
BG
BH
BI
BJ
BK
BL
BM
BN
BO
CUM

Q Quandoquidem hæc veniunt de locutione linguarū . ergo quid agendum de his est, Q. Cætera sub modis ad ædificationem agenda sunt , lingua vero sic est utendum . Vnusquisque . Ideo nullus se excuset .

a Psalmum ha. Laudem Dei, per canticum.

b Doctrinam. Sensum spiritualem per prudentiam .

c Aut vt mul. res. nō plus quā tres . ne occupet diē , & non sit locus prophetis scripturas differentibus.

d Sibi autem loqua. Sibi loquitur qui compungitur ex his quæ dicit , Et ideo ad honorem Dei , quæ laudat vel orat .

e Prophetæ duo . quia sufficit sermo tot hominū , & in ore duorum vel triū stat omne verbum .

f Quod si alii . Ambr. Dat inferiori , quod non superiori .

g Et spiritus . Loquēs debet cedere sedēti , quia spūs qui vnus est , sed pluraliter dicitur pp multos prophetas quos replet , vel ppter plura eius dona , subditus est prophetis . vt qñ volunt , tacere possint , & qñ volunt loqui possint , & non cogit eos vt phithonicos clamare , vel aliqua subtricare .

Amb. vnde si prior non cedit , vñ non esse spiritus Dei vere subditus , quia aliter dissensionis esset & nō pacis . Ita hoc nō vobis dico , sicut in omnibus non est nouum vel singulare , ideo

ideo firmiter tenete .

Spiritus propheta . prophetis subiectus est . Sed quia spiritus illis gratia , quæ fuit in prophetis subiecta est nobis Apostolis , & Apostolicis viris , ac p̄dicatoribus . Sine spiritus humilitatis , charitatis , qui est in prophetis , i. p̄dicatoribus debet subiectus esse aliis prophetis . id est , p̄dicatoribus , & ideo alterutrū sibi inuicem cedant , vt vno loquente prior taceat , quia Deus qui in ipsis est , non est dissensionis , sed pacis . Itaque per hæc omnia hortatur eos ad concordiam , ne magnitudine donorum & sapientiæ nascantur discordiæ .

h Non enim est dissensionis Deus . Dissensionis esset , si quos replet simul loqui compelleret .

i Sicut in omnibus . & c . Vel mulieres taceant , sicut ego doceo in omnibus ecclesijs .

K Mulieres vestre taceant . Sed quia supra dixit , prophetæ duo aut tres detidicent , sed ne putarentur scemine in hoc cōcludi , ideo subiungit & dicit , Mulieres taceant . Sicut & lex dicit in Genesi , Sub viri potestate eris & erit reuersio tua ad virum , & ipse tui dominabitur . Turpe est enim mulieres in ecclesia loqui . Alibi autem concedit eas docere suam prudentiam & castitatem , sed hoc priuatim .

Turpe

ideo firmiter tenete .

Spiritus propheta . prophetis subiectus est . Sed quia spiritus illis gratia , quæ fuit in prophetis subiecta est nobis Apostolis , & Apostolicis viris , ac p̄dicatoribus . Sine spiritus humilitatis , charitatis , qui est in prophetis , i. p̄dicatoribus debet subiectus esse aliis prophetis . id est , p̄dicatoribus , & ideo alterutrū sibi inuicem cedant , vt vno loquente prior taceat , quia Deus qui in ipsis est , non est dissensionis , sed pacis . Itaque per hæc omnia hortatur eos ad concordiam , ne magnitudine donorum & sapientiæ nascantur discordiæ .

a Habet aliquod donum quo potest vti ad ædificationem , quia alius .

b Id est , gratia Dei psalmum intelligit .

c Alius . De moribus . Alius Reuelationem .

d Alius . Linguarum vel scripturarum .

e Cætera suis modis , lingua autem sic . b Aliquis fiat loquutio . c Id est , duo vel tres loquantur .

f Ecclēsiæ vel vnus post alium , vel inter se . b Aliquis dicat vel exponat populo . c Linguis loquens .

g Vbi nihil debet esse nisi ad ædificationem . b Tacitè ore . c Linguis .

h Non ergo plures qui lingua loquantur .

i Sigillatim . b Quæ dicunt . c Per spiritum sanctum .

ii Aliquid melius . b Qui audiebat . c Det illi locum . d Etiam sedentes .

iii Etiam maiores . a Etiam minores . c Alios .

iiii Dum suggerunt , & conatus bonos iuuant .

v Diuorsitas . a Et iaceo alter cedat alteri .

vi Et si dixi , quomodo potestis omnes prophetare . b Vt non loquantur linguis , nec prophetent .

vii Ab aliqua auctoritate .

viii Turpe

ix Turpe

x Turpe

xi Turpe

xii Turpe

xiii Turpe

xiiii Turpe

xv Turpe

xvi Turpe

xvii Turpe

xviii Turpe

xix Turpe

xx Turpe

xxi Turpe

xxii Turpe

xxiii Turpe

xxiiii Turpe

xxv Turpe

xxvi Turpe

xxvii Turpe

xxviii Turpe

xxix Turpe

xxx Turpe

xxxi Turpe

xxxii Turpe

xxxiii Turpe

xxxiiii Turpe

xxxv Turpe

xxxvi Turpe

xxxvii Turpe

xxxviii Turpe

xxxix Turpe

xl Turpe

xli Turpe

xlii Turpe

xliiii Turpe

xliiiii Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

xlv Turpe

NICOLAUS DE LYRA .

- 1 Cum conuenit . ad ecclesiam .
2 Vnusquisq; vestrum psalmum habet . vel in se , vel in aliquo de congregatione fidelium , qui donum sibi datum potest in alios refundere , quia non dantur singulis omnia dona , sed diuisim , vt dictum est sup . 12 . ca . Et idem intelligendum est de alijs sequentibus . Per psalmū vero intelligitur canticum ad laudandum Deum .
3 Doctrinam ha . i . gratiam p̄dicandi ad inforuationem morū
4 Linguam habet . i . donum linguarum .
5 Apocalypsim habet . i . reuelationem .
6 Interpretationem habet . i . virtutem explanandi obscura .
7 Omnia ad ædificationem fiant . quilibet enim debet gratia sibi data vti ad ædificationem ecclesiæ .
8 Siue lingua . Hic ostendit propositum magis in speciali . Et primo quantum ad donum linguarum . Secundo , quantum ad donum prophetiæ ibi : prophetæ autem . Circa primum dicit , q̄ dono linguarū non est utendum a multis , sed sufficit q̄ a paucis propter occupationem temporis . Ideo dicunt , Siue lingua quis loquitur secundū duos . scilicet homines . Aut vt multum tres . id est , ad plus . secundum quod dicitur Deuter . 17 . b . in ore duorum vel trium testium stat omne verbum .
9 Et per partes . i . successiue . Vel : per partes . i . intercise post alium . vt post vnā partē locutionis fiat eius expositio , & post aliā similiter . Et hoc nō fit expositio , qñ p̄dicatores p̄dicant per interpretē hominibus ignota lingua . ideo subditur , Et vnus interpretetur .
10 Si autem non fuerit inter . scilicet ille qui loquitur linguis .
11 Taceat in ecclesia . dum alius interpretatur .
12 Sibi autem lo . & Deo . Orando Deum in secreto . In ecclesia vero seruatur dicta consuetudo de numero loquentium . in missa . n . representatur donum linguarum per epistolam & euangelium . & sic secundum duos actus seruatur testimonium . In matutinis vero triplex testimonium representatur per triplicem nocturnum ; & antiquitus dicebantur diuisim secundum tres vigiliis noctis .
13 Prophetæ . Hic consequenter ostendit qualiter sit utendum dono prophetiæ . Et primo ostendit debitus vsus . Secdo , quibus est prohibitus . ibi : Mulieres . Circa primum sciendum , q̄ vsus prophetiæ hic accipitur pro proponere verbū exhortationis ad plebem sacras scripturas exponendo . in primitiua vero ecclesia plures habebāt hoc donum , propter quod ne confusio fieret , Apostolus ordinauit , quod exerceretur a duobus

- duobus tantum , vel a tribus ad plus & successiue . Et hoc est quod dicitur : Prophetæ duo aut tres di . scripturas exponendo non simul sed successiue .
14 Et ceteri dijudi . i . attendē audiant , vt sic possint discernere , quæ sint melius dicta & magis necessaria .
15 Quod si alij reue . fue . sedē . i . si alicui de auditoribus facta fuerit reuelatio per spiritum sanctum de aliquo pro ædificatione tunc proponendo .
16 Prior taceat . Dando illi locum loquendi . Et subditur causa .
17 Potestis enim omnes . reuelationem spiritus sancti habentes .
18 Per sin . prophetare . vnus post alium competenti tempore .
19 Vt omnes discant . qui audiunt .
20 Et omnes exhor . ad hoc apti . Sed quia posset aliquis dicere , non est in potestate sic loquentis tacere , quia loquitur ex spiritu sancti motione . Hoc remouet dicens .
21 Et spiritus prophetarum propheta subiectus est . Hoc est , est in potestate eorum . Circa quod sciendum , quod duo sunt in prophetis , scilicet illuminatio mentis prophetæ . Et hoc nō est in potestate eius , quia spiritus prophetiæ non semper adest prophetis . Aliud est illuminationis sibi factæ pronuntiatio . Et hoc est in potestate prophetæ quia potest loqui & tacere , prout expedit honori diuino & utilitati ecclesiæ . Et sic est in proposito , quia si plures simul loquerentur esset confusio , & vnus alterum impediret , ex quo sequeretur diuisio cuius Deus non est auctor . Ideo subditur , Non . n . est dissensionis Deus . Sciendū tamen , quod non semper in potestate prophetæ est tacere , imo aliquando spiritus mouet ipsum ad loquendum contra voluntatem suam . sicut patet de Balaam Nume . 23 . & 24 . quod benedictionem populi Israel tacere non poterat . hoc enim erat ad gloriam Dei . non sic autem in proposito , vt patet ex dictis .
22 Mulieres . Hic consequenter ostendit quibus personis prophetandi actus sit prohibitus . scilicet mulieribus . Et primo facit quod dictum est . Secundo aliquorum proteruiam excludit . ibi , An a vobis . Circa primum dicit , Mulieres in ecclesijs taceant . Scilicet cessando , a doctrina , non tamen ab oratione secreta . Et subditur ratio .
23 Non enim permittitur eis loqui . i . docere , quod pertinet ad doctores siue p̄latos & superiores , Et ideo repugnat sexui muliebri . Tum propter defectum intelligentiæ , Tum quia mulier naturaliter debet esse subiecta viro . Ideo subditur .

A Turpe est, quia contra disciplinam, **B** An a vobis. Sic se iactabant, quasi beneficiū darent, nō acciperent. An a vobis ver. hoc pario quasi suis institutionib. dimissis aliquas novas vellent inducere, qđ non pnt, quia ab eis non processit verbum Dei, nec sol. acceperunt. Ideo mea tenere debetis, quia que scribo mandata Dei sūt. Et oportet vt ita cognoscatur esse, si quis est ppheta vel spiritualis, alioquin si contra vadit, nec ppheta, nec spūalis. Spūales qui non prophetae sunt, qui non habent noticiam de futuris.

† Gen. 3.c.

† 37. dist. cap. ideo in fin. & 32. dist. c. qui dā 15. q. 1. c. 1. §. ex voluntate.

† decenter

C Si quis vide. pro. Qđ vtiq; non est qđ velle est, ita cognoscatur. & qđ hęc ignorat, ignorabit. i. improbabit. **B** Pusilli in cruce gloriātes, & si ignorant quā subtilissime differuntur, ad gloriam perueniunt, quia nō perit

a In ecclesia.

† Praecipitur quod verum innuit.

† In Gen. sub

mittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si qđ autē volunt discere, domi viros suos interrogēt. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum Dei processit, Aut in vos solos peruenit? Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quā scribo vobis, quia domini sunt mandata. † Si quis autem ignorat, † ignorabitur. Itaque fratres amulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem † honeste, & secundum ordinem fiant in vobis.

† Ideo quod tenent alij tenent.

† Tanquam pseudo, qui non diuina, sed terrena pro denderis hominum docebant.

a Vt videtur. b Vere & spiritualiter intelligat.

a Hęc esse Dei mandata. b A Deo in futuro.

a Desiderate.

† Tantum.

† Quia interpretatio edificat.

a Sed iam hęc quam ana b Non pueriliter.

c Cum pace.

† Prædictum vtilius præponatur.

perit vnus de pusillis pro quibus Christus mortuus est. **D** **d** Cogno. Innuit difficilia esse verba epistolarum, cum a propheta vel spirituali iubet cognosci. **e** **Siqui s. a. ig.** Sed si qđ hęc ignorat, & non vult credere esse mandata Dei, ignorabitur, vt in euāge. Nescio vos. i. nō noui vos eē meos, vel inter prædestinatos. **Si q. au. ig.** Non dicit de his qđ non pnt discernere ineffabile trinitatis vnitatē, sed de p̄dictis quę ad fidē & mores edificant, s. vt linguis prophetia p̄ponatur, vt nō turbate geratur, quasi p̄phetię spiritus erinuitos loqui cogat, vt mulieres taceant, vt oīa honeste & scđm ordinem fiant. Coercent ergo, & ad pacificū ordinē reuocant inquietos, tāto ad seditionē faciliores, q̄to sibi videbant spū excellentiores, cū supbiēdo cuncta turbarent.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed subditas esse, sicut & lex dicit. Gen. 3. c. Sub viri p̄tate eris. prophetia tñ quantū ad illuminationē mentis nō repugnat sexui muliebri, & sic leguntur multę mulieres prophete esse. Nec solū excludunt ab actu docendi in ecclesia publice, sed et ab actu querendi ibidem p̄ modū disputationis. iō subdit. **2** Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogēt. vt de auditis in ecclesia plenius informētur. Et causam dicti silentij tangit, cum dī. **3** Turpe est enim mulieri. i. indecens est sibi, loqui in ecclesia. Et per oppositum decens est eam tacere in locis publicis. Propter quod in iure cautum est, ne mulieres exerceant opus aduocandi. **4** An a vobis. Hęc consequenter excludit aliquorum proteliam, quia conuersi de Gētilitate possent dicere, qđ ordinatio Apostoli non esset bona, eo qđ in templis Veneris & Dianę mulieres forsitan publice docebāt, qđ repellit Apost. dicēs, An a vobis. Gentibus.

Vcr-

C A P. XV.

Angu. lib. 3. de cons. ca. c. 25.

C a **N**otum autem. * Theodor. Postquam diuinus Apostolus de spiritualibus doctrinam perfecit, conducibile existimauit et de resurrectione verba facere. Quidā. n. impofiores eos seducebāt, dicentes non futurā corporū resurrectionem. Cum autem esset spirituali sapientia plenus, non hoc solummodo ac simpliciter facit, sed primum docet scopum ac

5 Verbum Dei processit. q. d. nō, sed a Iudeis, quib. datę sūt scripturę legis & pphetarū. & iō modus & ordo doctrinę scripturę magis est deriuādus a Iudeis in Gentiles qđ ecōuerso. **6** Si quis vi. pro & c. qui pōt omnia iudicare, vt dictū sup. 2. c. **7** Cognoscat quā sc. v. quia dñi sunt mandata. i. poterit cognoscere, quod ordinatio non solum processit a me, sed a Deo. **8** Siqui s. a. ig. ex negligentia vel malitia illa qđ scire tenetur. **9** Ignorabitur. a Deo. **10** Itaque. Hęc vltimo ponit cōclusionem intertā. s. qđ dona spiritus sancti sunt appetenda, & qđ eis vtendum est ordinate, & a personis quas decet vti. ideo dicitur, Itaque fr. amu. tanquam melius bonū quā loqui linguis, vt patet ex supradictis. Verum tñ loqui linguis est quoddā bonum, iō subditur. **11** Et loqui lin. no. prohi. succetsimē, sed plures simul loquēdo. **12** Omnia au. ho. id est, prout decet viros & mulieres. **13** Et sec. ord. ad vitandum confusionem fiant in vobis.

C A P. XV.

† De spiritualibus hucusque, sed modo No.

a De resurrectione mortuorum.

Notum autem vobis facio fratres euāgelium quod prædicauit vobis, & quod accepistis, in quo & ita.

a Non nouum.

b Dignam acceptione iudicatis

† Turpius si modo illud

projicitis, in quo leuitatis arguit eos.

† Qui sine eo caditis.

† Per bona opera.

c Stare datur vobis.

ac institutum humanę naturę a domino susceptę, & ostendit & crucem, & passionem, & seruatoris resurrectionem fuisse propter resurrectionem communem. * Chrysof. Vide qua æquitate orditur, vides vt a principio nihil noui, nil alieni inducturum se monstret, nam qui quod cognitum iam & notum facit, nihil aliud quā quod in obliuionē venerat in memoriam reducit. * Hierony. Quidam

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XV.

Diuisio.

Notum au. v. fa. Postquam Apostolus tractauit de sacramentis, & de gratia que confertur in eis, hic cōsequenter tractat de gloria resurrectionis ad quam finaliter ordinatur. Et diuiditur in duas, quia primo resurrectionis Christi præmittit tractatum. Secūdo probat ex hoc communem resurrectionem hominum, ibi: Si autē Christus. Primo a tñc in duas, qui: primo commendat doctrinam euāgelicam in communi. secūdo denuntiat qua oportet scire circa resurrectionē Christi, ibi. Tradidi enim. Circa primum dicit. **1** Notum au. v. fa. id est, ad memoriam vobis reduco. **2** Euang. quod præd. id est, doctrinam euāgelicam, cuius excellentiam ostendit ex quatuor. Primo ex eius prædicatoribus, qui sunt Apostoli excellentes viui, & hoc tangitur cum dicitur. **3** Quod prædic. Ego Apostolus & alii similes mei. Secūdo ex auditoribus, qui cōter receperunt doctrinam euāgelicam per orbem, qđ est signum veritatis huius doctrinę, secūdo quod arguit Aug. Quia si per vera miracula est sic recepta communiter, certum est sic eam esse verissimam & sanctissimam, eo quod Deus non potest esse testis falsitatis,

Euangelii excellentia in quatuor.

sitatis, quę testificatio fit veris miraculis. Mar. vlt. d. Illi autē profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante & sermonem cōfirmante sequentibus signis. Si autem dicatur, qđ sine miraculis fuit sic recepta, hoc reputandum est maximum miraculum, qđ tam ardua & inaudita, & supra sensum humanum existentia recepta sint tam cōmuniter non solum a simplicibus, sed etiam a sapientissimis & potentissimis viris. Et si arguatur contra hoc de lege Mahumeti falsa, quę tamen a multis est recepta. Dicendum quod non est simile, quia vi armorum primo sibi multitudinem iudem subiugauit, & legem dedit promittens delicias & potentiam obseruatoribus, ad quę homines sunt proni. Fides autem catholica per Christum & apostolos prædicata, modo contrario est recepta a pauperibus eam prædicantibus ad paupertatem & austeritatem, & mundi contemptum inducentibus, & ideo non fuisse recepta a sapientibus huius mundi & potentibus, sicut videmus impletum, nisi hoc fuisset virtute signorum. & hęc receptio tangitur cum dicitur. **4** Quod & acc. v. & alii sapientes huius mundi. Tunc enim sapientia maxime vigebat in Grecia. Tertio commendatur ex hoc quod eleuat ad superna, ibi. **5** In quo & ita. s. sursum erecti ad Deum. Quarto ex hoc quod ipsa

* sola

A Corinthiorum etiam resurrectionem carnis ausi fuerant ex veteris scientiæ præsumptione negare, qui hic ab Apostolo arguuntur.

* Ambr. Ostendit illis, quia si in hac causa, quæ subiecta est, a traditione eius seducti sunt, perdidit quod crediderunt. Omnis enim spes credentium in hoc sensu est, quia mortui resurgent.

* Chrysostom. Vides ut ipsos testes aduocet doctorum? & non quod audiuitis, sed quod suscepistis, inquit, velut depositum quoddam repositum, ostendensque non verbis, sed re, sed signis, sed miraculis receptum, & quod teneant profus.

* Theod. Doctrinæ laudem rursus admiscuit, eos ad audientem præparans. Propterea dixit, *In quo & statis*, & stationem confirmans adiecit, per quod & saluamini. Hoc autem dicit, Volo vobis in mentem reuocare Evangelium quod a me inter vos prædicatum est, quod prompto quidem, & alacri animo suscepistis, quæ autem ex eo oritur salutem expectatis. Id autem vobis in memoriam reuoco, volens eum scopum & institutum ostendere. Hoc enim dixi illud, Quam ratione prædicauerim in vobis.

* Amb. Quod autem dicit, *In quo & statis*. his dicit qui firmi erant in fide traditionis huius. Promiscuis enim loquitur, ut & hi qui in fide fixi sunt, gaudeant, & qui nutant, corripi se doleant, & corrigantur.

a *Per quod & sal.* Si retinetis illud euangelium. i. resurrectionem mortuorum, ea ratione qua confirmauit vobis. i. per resurrectionem Christi, Tenetis dico.

b *Si tenetis. &c.* * Theod. Si enim non creditur resurrectio corporum, superuacanea est prædicatio Evangelij.

* Chryl. Circa iugulum vulnus, & non de re triuola certamen, sed de summa fidei esse ostendens, & hoc leuius nunc quidem, progressus vero postquam incaluit, nudo deinceps capite clamans, Si Christus enim suscitatus non est, inane videlicet est præconium nostrum, inanis vestra fides, & in peccatis adhuc estis.

c *Nisi frustra credidistis.* Quod est, aut tenetis resurrectionem mortuorum, aut in cassum est fides quæ non accipitur nisi spe resurrectionis.

d *Tradidi enim vobis.* * Theod. Neque enim ipse inueni prædicationem, nec humanas sum rationes sequutus, sed a domino Christo accepi doctrinam.

* Chrysost. Ne hic quidem, dixit, docui, sed eadem voce usus, tradidi, inquit, quod & accepit, nec se didicisse, sed accepisse testatus, duo confirmans, & quod obtrudere sua in euangelij negotio fas non sit, & quod rerum ipsarum certitudine, non verbis nudis fuerunt instituti, quod paulo post probat, omnia Christo accepta ferens, nullumque dogmatum suorum humanum esse docens.

Ostensus eis resurrectionem iustorum futuram, probat eam per resurrectionem Christi, de qua non dubitabant.

e *Quoniam Christus mortuus est.* * Chrysostomus. Non illico

illico resurrectionem corporum esse dicit, sed hoc ipsum confirmat longius ratione perita, quod Christus mortuus sit, inquit, ingens fundamentum, basim solidam perstruens resurrectioni. Non solum mortuus est, quanquam astruenda resurrectioni fuisset hoc satis, sed pro peccatis, inquit, est nostris mortuus.

Operum pretium hic sic eos qui Manichæo morbo laborant, veritatis hostes & propriæ salutis insidiatores audire quid dicant. Quid dicunt igitur? Mortem hic nihil aliud significare Paulo quam in peccatis esse, Resurrectionem vero peccatis liberari. Verum non simpliciter mortuum, sed pro peccatis nostris mortuum dixit, etiam inuitos ad corpoream Christi mortem recipiendam cogens, & per hoc an morte et peccatis liberum fuisse probans. Nam quod pro peccatis moritur alienis, liberum in ipsum peccato esse consequetur. * Oecum. Veram volens ostendere mortem, & non phantasia, ut quibusdam videtur hereticis, addidit, secundum scripturas. Et nihil noui actum sit, quod præfiguratum non fuerit, sed & quod vere mortuus, quia sepultus

De morte præmittitur, ut sicut vera mors ostenditur, vera resurrectio teneatur. *Scripturas*. veteris testamenti, quæ mortem Christi futuram cecinerunt. vnde Isaias, Ut ovis ad occisionem ductus est. Et item, Tolletur a terra vita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Etiam tradidi. *Quia sepultus est.* * Chryl. Confirmat hoc priora, nam quod sepelitur corpus profus est, hic autem non secundum scripturas dixit, quanquam id potuisset, ceu quod sepulchrum tunc, & modo omnibus esset notum. seu quod ad omnia pertinet, quod secundum scripturas dicit. Sed ubinam sepulchrum esse, tertia die resurrexisse scriptura docet? Per eum quem Ionas gessit typum quem & ipse citauit. *Quemadmodum Ionas in ventre ceti erat*, inquit, *dies tres, tres noctes*. Per rubum in deserto, nam & ille flagrans, non conflagrauit, sic corpus illud mortuum est quidem, sed morti subditum perpetuo non mansit. Idem innuit apud Daniele draco, nam ut ille cibum quem propheta dabat, simul ac gustauit, crepuit medius. Sic corpore Christi sorpto, tartarus est discissus, corpore huius ventris eius perumpente remeanteque.

Et hoc similiter secundum scripturas Ait. n. Isa. Dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et item. *Erit, inquit, sepulchrum eius gloriosum.*

h *Resurrexit tertia die.* Et hoc dixi secundum scripturas. Inquit enim Osee, *Post biduum uiuificabit nos in die tertio resurgemus, & uiuemus in conspectu eius.*

Amb. Si mortuus & sepultus resurrexit, ne dubitetis mortuos & sepultos resurgere.

i *Visus est Ce.* Prius quam alijs uisus quibus apparuisse legitur in euangelio, aliter contrarium esset, quod primo mulieribus apparuisse legitur. *Post hæc uide.* * Aug. Alia litera habet duodecim, per quod

Et hoc similiter secundum scripturas Ait. n. Isa. Dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua. Et item. *Erit, inquit, sepulchrum eius gloriosum.*

h *Resurrexit tertia die.* Et hoc dixi secundum scripturas. Inquit enim Osee, *Post biduum uiuificabit nos in die tertio resurgemus, & uiuemus in conspectu eius.*

Amb. Si mortuus & sepultus resurrexit, ne dubitetis mortuos & sepultos resurgere.

i *Visus est Ce.* Prius quam alijs uisus quibus apparuisse legitur in euangelio, aliter contrarium esset, quod primo mulieribus apparuisse legitur.

k *Post hæc uide.* * Aug. Alia litera habet duodecim, per quod

Dei, Et quæ sunt illa, subdit.

6 Quoniam Christus mortuus est pro peccato. non suis, Isa. 53. c. Propter scelus populi mei percussit eum. ideo subditur.

7 Secundum sc. s. Isaiæ & aliorum prophetarum ex spiritu sancto loquentium. Et sic mors ista fuit pro peccatis nostris a Deo præordinata.

8 Et quia se. est. ut veritas mortis eius probaretur.

9 Et quia resurrexit tertia die secundum. Isti tamen dies accipiendi sunt per synecdochen, quia primus & tertius non fuerunt integri.

10 Et quia vi. est. post resurrectionem.

11 Cephæ. i. Petro, Luc, ult. De apparitionibus autem factis mulieribus non facit Apostolus mentionem; quia inducit apparitiones ad confirmationem fidei de resurrectione Christi, ideo illas tantum inducit quæ factæ fuerunt personis magis authenticis.

12 Et post h. vii. s. apostolis, quæ apparitio fuit facta post dies octo suæ resurrectionis Thoma præsentem, Joh. 20. Prius tamen apparuerat decem apostolis Thoma absente, ut habetur ibidem. Dicit undecim, quia Iudas qui fuerat duodecimus, tamen mortuus erat, et Matthæus non erat electus.

13 Deinde uisus est plus. Ista apparitio fuit facta in Galilæa, Mat.

NICOLAUS DE LYRA.

* sola ducit ad beatitudinem, ibi.

1 Per quod & s. Ad hoc tamen quod ad beatitudinem perducatur duo requiruntur. Primum est, quod tenetur eo modo quo ab apostolis est prædicata. s. non innitendo principaliter rationibus humanis, sed auctoritate diuina & miraculis, ideo subditur.

2 Quia ratio. q. d. prædicatio mea non processit ratione humana sed diuina. Secundum est quod fides non sit uacua bonis operibus sine quibus est mortua, & per consequens frustra. ideo subditur.

3 Nisi frustra cre.

4 Tradidi enim. Hic consequenter ostendit quid sit tenendum de Christi resurrectione. Et ponit quatuor de Christo. scilicet eius mortem, sepulchrum, resurrectionem, apparitionem, quæ pertinent ad articulos fidei de incarnatione Christi, Dicit igitur. Tradidi. n. vobis in primis. i. inter prima credenda, quia articuli fidei sunt principia ex quibus alia credenda deducuntur, tanquam conclusiones ex eis elicite.

5 Quod & ac. q. d. hoc auctoritate propria non feci, sed auctoritate Dei,

quo pacto

Iohn. 2. Math. 12. Exod. 3.

Dan. 14.

Osee 6. a.

Luc. 24. b.

1. 3. de con. euan. c. 20. F

Tom. 6.

1 3

ult. in

Synedochè accipitur. Vbi. n. pars maior est aut potior, solet eius nomine et illud comprehendit, q. ad ipsu nome non pertinet, qualiter & illud dictu est, None ego duodecim vos elegi? cu in iudas de electis no esset. Huc. n. numerum cum articulo Graeci codices habet, vt non quicumq; sed illi in eo numero intelligantur.

* Theod. Cu velle se omnium hominu vilissimu, & abiectissimu appellare, omnibus his relictis qui in vtero perfecti fuerunt, deinde lege naturae nati sunt, abortiuo fetui seipsum coparat, qui in hominu catalogo non recensetur.

* Amb. Apparuit illi primum in caelo, post orati in templo. Abortiuum se dixit, quia extra tempus natus in Christo, apostolatum accepit, iam Christo in celos recepto cum carne.

a Abort. extra tempus legitimu natus, id est, antequam debeat, vel post in Christo apostolatum accepit ia Chro asuopro. Vel similis abortiuo, quia sum minimus, causa humilitatis, vel tempore & vocatione, non dignitate, labore & pdicatione.

C b Non s. m. di. Cur ergo Apostolus. Gra. a. d. Primum sola gratia,

tia, cum non prederent nisi mala merita. Sed post per gratiam incipiunt merita.

* Augu. Quare ergo apostolus est? Gratia Dei sum id quod sum, no sum idoneus, sed gratia Dei sum id quod sum, & propterea gratia Dei in me vacua non fuit.

* Theod. Diuitias & occultare conatur, & aperire cogitur, neq; enim aperte dicit quid est, sed sum quod sum.

c Abundantius. Hoc magis impletum est, quia de opere manuum vixit, nec euangelio minus fecit.

d Labora. Ego & alij apostoli, quia in hac pdicatione. Vel, vere per gratia, quia ego & il. sic. i. per gratiam pdicanti.

e Et sic cre. Arguit eos: quia cu hac manifesta fides esset apud omnes ecclesias, illi tamen inde descie-

runt. f Si au. Chr. Hucuf- que Christum resurrexisset ostendit. Nunc per resurrectionem eius probat resurrectionem mortuorum.

Ambr. Hoc pseudo negant dicentes Christu non venisse in carne, nec passum,

^{Hoc est in euangelio.}
visus est, plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt.

Deinde visus est Iacobo, deinde apostolis omnibus. [†] Non visissime autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi.

a [†] Ego enim minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesia Dei.

Gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia eius in me [†] vacua non fuit. Sed illis omnibus abundantius laboraui. Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Siue enim [†] ego, siue illi, sic

predicauimus, & sic credidistis. Si autem Christus predicatur, quod resurrexerat a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quonia resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo pdicatio nostra [†] in-

an-

an-

an-

an-

an-

an-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 vlt. in qua apparuit apostolis & multis alijs.
- 2 Ex quib. mul. hoc dicit ad maiorem assertionem sui dicti.
- 3 Quidam autem dorm. morte corporali, quae dicitur dormitio, quia erant in spe futurae resurrectionis.
- 4 Deinde vi. est ia. Dicunt aliqui, quod ista apparitio fuit in die resurrectionis. Vouerat. n. Iacobus se non comedaturum panem, donec videret Christum resurrexisse, Et sic ly deinde, non importat ordinem apparitionis. Alij dicunt quod Iacobus post apparitiones praedictas habuit specialem apparitionem, propter specialem deuotionem & similitudinem ad Christum.
- 5 Deinde apo. om. l. in die ascensionis, Mar. vlt.
- 6 Nouissime au. omu. post ascensionem Christi in celum.
- 7 Tanquam aborti. vis. est. de qua visione dictum est. g. c. Vocat autem se abortiuum, quia abortiuus dicitur fetus, qui nascitur extra tempus debitum, vel quia cum violentia educitur ab vtero, vel quia non perducit ad debitam quantitatem, quae tria de se sentit Apostolus, quia alij renati fuerunt ante aduentum spiritus sancti, ipse autem post. Item alij fuerunt conuersi sponte, ipse vero quia violento in actu persecutionis fidei, Act. 9. Item quia non reputat se peruenisse ad perfectionem aliorum, & hoc ex humilitate, di. Ego enim sum mi. apo. Et quia ex humilitate mentuendū non est. ideo verificat dictum suum dicens.
- 8 Qui non s. m. di. vo. apost. qui per. sum ec. Dei. quod alij non fecerunt, & in hoc minor fuit apostolis alijs, licet ex Dei gratia fuerit valde magnus, ideo subditur.
- 9 Grati au. Dei sum id quod sum. ex me vero nihil nisi persecutor & blasphemus.
- 10 Et gratia eius in me va. non fu. i. carens operibus bonis.
- 11 Sed il. omni. abun. la. Nullus. n. aliorum legitur tot terris pdicasse, nec pro suo victu sic proprijs manibus laborasse, nec tot tribulationes in terra & in mari sustinuisse.
- 12 Non autem ego. propria virtute.

- 12 Sed gra. Dei me. principaliter operante, quae se habet ad liberum arbitrium, sicut sessor ad equum, ideo subdit.
- 13 Siue enim ego. si. il. f. alij Apostoli.
- 14 Sic predi. spiritu sancto principaliter in nobis operante, Mat. 10. c. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.
- 15 Et sic cre. f. spiritu sancto interius vos mouente ad credendum Ioh. 6. e. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum.
- 16 Si au. Chri. Hic consequenter ex resurrectione Christi ostendit generalem resurrectionem futuram. Et diuiditur in duas, quia primo facit propositum, secundo declarat qualitatem resurgentiū, ibi, Sed dicit. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit propositum ratione sumpta ex Christi resurrectione, secundo, ex sanctorum conuersatione, ibi, Alioquin. Circa primum facit talem rōnem. Si Christus resurrexit, & alij mortui resurgent: sed Christus resurrexit, & c. In hac rōne sic procedit, quia primo ponit conditionalem. secundo, probat antecedens, ibi, Si autem resurrectio. tertio, ostendit conditionalem esse veram, ibi, Nunc autem, Circa primum dicit, Si autem Chri. pr. quod resur. a mor. Et accipitur hic si, pro quia. q. d. quia hoc pdicatur a me & alijs Apostolis.
- 17 Quomodo qui. & c. re. mor. non est. i. non erit, quasi dicat, male dicunt, quia si primum est verum, & secundum, vt postea declarabitur.
- 18 Si autem resur. Hoc probat antecedens. f. quod Christus resurrexit, dicens, Si autem resur. mor. non est. i. non erit in futuro, tanquam impossibilis de praeterito, Quod ostendit falsum ad duplex inconueniens ducendo. Primum est, quod pdicatio apostolorū esset vana, ideo dicit.
- 19 Si au. Chri. non re. ina. est predi. no. quod est impossibile, cum sic operibus diuinae virtutis confirmata, Secundum inconueniens, est quod fides Corinthiorum esse falsa, ideo subditur.
- 20 Inanis & fid. re. quod est impossibile, eadē ratione qua & pri-

Sed

* m m m

† 1. 1. 1. 1. 1.

† Eph. 3. b. Aug. l. de przd. & gratia & lib. arb. c. 5.

† De renun. nisi. qui perpe- tigitur.

† 1. 1. 1. 1. 1.

Quare Apo- stolus se ab- ortiuū nomi- nat.

de. v. 1. 1. 1.

Aug. 12. 1. 1. 1.

† 1. 1. 1. 1. 1.

Aug. 12. 1. 1. 1.

† 1. 1. 1. 1. 1.

Aug. 12. 1. 1. 1.

† 1. 1. 1. 1. 1.

Aug. 12. 1. 1. 1.

† 1. 1. 1. 1. 1.

In-

a *Inueniuntur.* Hæc & alia ideo inferuntur, ut erubescatis eius errorum hæc consequuntur, quæ etiam ipse damnat. Ne ergo in hoc errore remaneat dicit, *Inueniuntur.* &c.
b *Aduer. Deñ. Aug.* Hic. Non minore, sed maiore fortassis scelere in Deo laudatur fallitas, quam vituperatur veritas.
c *Quod si Chri. non.* Si Christus non resurrexit, Christus in morte retinetur. Et si morte, tunc & in peccato quod causa mortis. Et si in peccato teneatur, peccata vestra remittere non potuit. Et ita adhuc estis in peccatis vestris, quæ remissa vobis credetis, & sic est vana fides vestra.

d *Theod. Dominice enim mortis typus est baptismus, est autem typus superuacaneus, si non habet remissionem peccatorum. adhuc itaq; fertur onus peccatorum, hoc quidem certe illi adiecit, quod Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas.*
d *Si in hac vita tantum in Christo, &c.*

e *Ambros. Manifestum est, quia & in hac presenti vita, & in futura speramus in Christo. Neque enim hæc deserit seruos suos Christus, sed dat illis gratiam, & in futuro erant in gloria æterna, si autem futuræ vitæ spes non esset omnibus hominibus. (quod dixit) miserabiles essemus, ut quid enim ieiunia, vigilia, exitus, mundi vitæ, iustitia, misericordia, mors, si pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autem vel hac vita fruuntur.*

e *Quoniam qui, per ho.* Aug. Ecce primitiæ homo & homo. Homo ad vitam, homo ad mortem, sed ille non nisi homo, iste Deus & homo.
*** Tertul.** Nemo tam carnaliter viuunt, quam qui negant carnis resurrectionem.

Lib. de resur. c. 11.

a *Non solum hoc inconueniens sequitur sed.* **b** *Non apostoli quibus omnes credunt.*
a *Qui de falsa laude sua irascitur.* **b** *Cuius imis displicet mistas.*
a *Deus non suscitauit Iesum, si mortui non resurgunt, nam non resurrexit si illud est.*
a *Falsa non tantum inuitus.*

a *Vere falsa.* **b** *Si Christus.* **c** *Non surrexit.* **d** *Post baptismum.*
a *Quæ remissa credebatis.* **b** *Et quia vos estis in peccatis, Ergo & qui mortui in fide Christi mortui fuerunt in peccatis, & ideo perierunt. Verendum illis incerta & terrorem.*

a *In fide Christi.* **b** *Item aliud inconueniens.* **a** *Ut resurrectionem non speremus in fide Christi.*

a *Qui facile integri resurgunt de morte tanquam de somno.* **b** *Mortuorum.*
b *Per Christum hominem poterant surgere, quia per hominem multo minorem venit mors.*

a *Et si hoc est, ergo,* **b** *Per quem.* **a** *A quo mortem & mortis meritum traxerunt.* **b** *Quia eius filii.* **c** *Corporali morte.*

*** Chrysostomus.** Si per hominem, certe per eum qui corpus habet. Industriam porro vide, ut aliud etiam argumentum necessarium excogitaret. Non alium quam qui victus est inflaturare bellum, non aliam quam profertam creaturam recuperare victoriam, posse, sic tandem ignominiam aboleri.
*** Theodor.** Respice ad basim, & fundamentum generis, & videte primum parentem sequutos esse posteros, eosq; omnes mortales esse effectos, quoniam ille mortalitatem suscepit, ita omni hominum natura Dominum Christum sequetur, & erit resurrectionis particeps.

E

f *Et si.* Per sicut, notat similitudo & causa, quia sicut ex corruptione Adæ ad mortem, ita ex spiritu Christi ad vitam.
Et sicut in Adam. August. Omnes in Adam moriuntur in Christo viuificantur, quia nemo ad mortem nisi per illum, nemo ad vitam nisi per ipsum, quia sicut per Adam omnes mortales & poena facti sunt filii seculi, ita & per Christum omnes immortales in gratia fiunt filij Dei.

Aug. tra. 2. in 1o. lib. 5. cont. Iul. Pelag. ca. 12. & l. 20. c. 20.

Vnus F

NICOLAUS DE LYRA.

*** nium.** Consequenter ostendit consequentiam primi inconuenientis dicens.

- 1 *Inueniuntur autem.* nos prædicatores euangelij.
- 2 *Falsi testes Dei.* asserendo quod non fecit, quia asserimus quod resuscitauit Christum hominem, quod non est verum.
- 3 *Si mor. non resur.* i. impossibilis est resurrectio mortuorum, quia humanitas Christi eiusdem speciei est cum aliis hominibus. Vterius probat consequentiam alterius inconuenientis, dicens.
- 4 *Quod si Chri. non resurr.* vana est fides vestra. a. l. sine effectu bono, quid nulla falsitas purgat a peccato ideo subdit.
- 5 *Adhuc enim estis in pecc. ve.* a quibus non estis mundati per fidem Christi, si Christus non resurrexit, & sic concludit vterius.
- 6 *Ergo & qui dormie.* id est mortui sunt.
- 7 *In Chr.* id est, in fide Christi.
- 8 *Perierunt.* quod tunc est inconueniens, eo quod sanctissime vixerunt, & omnis rationabiliter loquens dicit opera talis vitæ a Deo remuneranda esse, & maxime debebat esse inconueniens Corinthijs cum fidem catholicam suscepissent, quibus scribebat Apostolus. Sed quia posset aliquis dicere, quod hæc remuneratio fit in presenti vita, & non in alia, sicut dixerunt amici Iob, ut ibidem fuit declaratum. ideo excludit hoc Apostolus. dicens. *Si in hac &c.* expectantes ab eo remunerari. 10 *Miserabiles, &c.* qui ad minus perfruuntur bonis huius vitæ, nos autem patimur mala. In primitiua ecclesia fideles multa sustinebant aduersa. Sed contrarium huius posset argui de multis philosophis, qui voluptates & diuitias huius vitæ contempserunt, & cum hoc resurrectionem mortuorum negabant, nec tamen dicebantur miserabiles esse aliis hominibus, sed meliores. Dicendum quod non est simile de ipsis & Christianis, quia philosophi fecerunt hoc propter maiora bona consequenda, scilicet virtutes intellectuales & morales, in quibus consistit cognitio veritatis, & consecutio politicæ felicitatis. Hoc autem non potest dici de Christianis, qui confitentur Christum resurrexisse a mortuis, quod falsum esset si resurrectio esset impossibilis. falsitas autem est malum intellectus, sicut veritas est eius bonum.

Nunc

- 11 *Nunc au.* Hic Apostolus probat conditionalem supra positam esse veram, scilicet quod si Christus resurrexit, & mortui resurgent. Et diuiditur in tres partes, quia primo probat Apostolus propositum. secundo declarat quoddam adiunctum, ibi. *Deinde.* Circa primum facit talem rationem. Resurrectio Christi est sufficiens causa effectiua nostræ resurrectionis: posita autem causa efficiente ponitur eius effectus de necessitate, si sit causa agens de necessitate nature. si autem sit causa agens voluntarie, sicut est in proposito, ponitur effectus secundum dispositionem voluntatis. & ideo resurrectio mortuorum erit in fine mundi, sicut Christus in quantum Deus disposuit ab æterno sua voluntate, ita exequitur in quantum homo, quia humanitas Christi est iustitiam diuinitati coniunctum, per quam sicut per instrumentum licet resurrectio mortuorum. & hoc est quod dicitur, *Nunc au. Chri. re. a. mor.* virtute diuinitatis.
- 12 *Primitiæ do.* Nec obstat, quod aliqui ut Lazarus & aliqui alij prius fuerunt resuscitati, quia illa resurrectio fuit ad vitam mortalem, propter quod postea sunt mortui. sed Christus primus resurrexit ad vitam immortalem, propter quod illa fuit prima vera resurrectio, quia fuit in corpore immortalis & glorioso. Si autem contra obijciatur quod Matth. 27. dicitur, quod post Christum: *Multa corpora sancta resurrexerunt, &c.* Dicendum, quod hoc ibi per anticipationem dicitur, quia illa resurrectio fuit post Christi resurrectionem, sicut patet ibidem, vbi subditur, *Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, &c.* Illud autem quod est primum in aliquo genere est causa aliorum. sicut ignis qui est primum calidum formaliter, causat caliditatem in aliis. & ideo resurrectio Christi est causa resurrectionis aliorum. Nec potest dici, quod sit causa insufficientis ratione deitatis, quia illa est virtutis infinite, & illa est causa principalis resurrectionis, humanitas autem instrumentalis coniuncta. ideo subditur.
- 13 *Quoniam qui, per ho. m. s. per Adam.*
- 14 *Et per ho. re. m.* Sicut enim mors inducta est per hominem primum, ita conueniens fuit ut natura humana reduceret ad vitam per hominem Christum. cuius humanitas est deitatis instrumentum coniunctum. Non autem facit mentionem de Eva, quia per illam non fuit mors inducta.

Toni. 6.

1 4 * et

A a *Vnusquisque*. Ordines exponit. vt de certa. & tēpora, quando factum sit, & quando futurum sit, vt resurgant mortui.

* Ambro. Nunc ordinem resurrectionis vult exponere, ne ideo putarent fabulosum esse, quia facta nō est adhuc in ceteris. ordinem illis exponit, & tempora quā facta sit, & quando futuram vt resurgant mortui.

* Theod. Ita etiam dñs docet in suis euangelijis, quod agnos quidē statuer a dextris: hēdos autem a sinistris.

f in aduentu ipſus

* Chrysoſto. Non est. n. cur, cum resurrectionem eandem audis, eisdē omnes fructuros esse reb⁹, suspiceris. Nā sine supplicium quidē oīum est idem, multo magis peccatorū & sanctorum discrimen ingens erit.

B b *Primitia Christus*. * Theod. Hoc est, primus resurrexit. c *Deinde qui sunt*. Vel alia litera. *Deinde hi qui sunt Chr. in aduentu*. s. resurgent. Deinde qui sunt Christi, &c. s. qui in Christum credunt, qui minus eo digni sunt resurgent posteriores tempore, & dignitate minores. Et qui sunt Christi, exponit subdens, Qui in aduentu cre. etc.

d *Deinde si*. Hoc ponit ad commendationem resurrectionis, qua impleta finis erit mundi.

* Chryso. Nam quum conſurgent illi res oēs ceterę finem suum consequentur non quemadmodum nunc postquam resurrexit Christus, alitē adhuc oīa conſiterunt, ideo in aduentu ipſius, inquit, vt de hoc tempore loquutum ſcias.

* Theodor. Pro eo quod est communis omnium resurrectionis. Quando enim ea facta fuerit, omnia finem accipient, & res presentes, & prophetarum prædictiones.

e *Cum tra. re.* Cum contemplando Deo tradiderit, non q, ipse adiuuet sibi, quia vnus Deus cum patre. Cū tradiderit, id est, cum perduxerit ad speciem, in quibus modo regnat per fidem, quia tunc reuelabitur a filio pater. vnde, *Nemo nouit patrem nisi filius, & cui vo. si. reuelare.* s. ubi essentia filii cum patre uidebitur, quod solis mundis cordibus dabitur, quod est summa beatitudo.

Aug. lib. 1. de Trinitate. 9. 10. & lib. ad Orosium cont. Priuil. c. 7. Luc. 10. d.

Mat. 5. a.

Aug. ad honoratum presbyterum. Cum tradiderit regnum, quod seminauit, cū uenit minor patre, perducet ad speciem in qua æqualis non recessit a patre.

Quæst. 69.

Aug. de 88. q. Aliter dicitur regnum Christi omnis creatura, secundum potestatem deitatis. scilicet, aliter ecclesia secundum proprietatem fidei quæ de illo est.

* Theod.

NICOLAUS DE LYRA.

* Etiam nisi tantū suggerendo Adę comestione ligni vetiti, unde & si Adam stetit Eua peccante, peccatū originale non fuisset inductum. 1 *Vnusquisque in suo*. Hic Apostolus declarat duplex adiunctum. Primū est resurrectionis ordo, qui tangitur cum dicitur, *Vnusquisque in suo or.* supple. resurget.

2 *Primitia Christi*. Resurrectio enim Christi prior est tempore & dignitate. Inter alios autē qui resurgent in fine mundi nō est ordo temporis, quia omnes simul resurgent, secundum quā dicitur. infra. eo. ca. In momento, in ictu oculi, &c. sed erit ibi ordo dignitatis, quia martyr resurget vt martyr, & Apostolus vt Apostolus, & sic de alijs. de quibus subditur.

3 *Deinde*. i. post Christum tempore & dignitate. 4 *Hi qui sunt Chr.* i. membra ipsius per fidem charitate formatam. 5 *Qui in aduentu eius cre.* i. primum quo uenit in carnem, & secundum quo uenit ad iudicium.

6 *Deinde*. Hic declarat secundum. s. resurrectionis finem, & primo quantum ad consecutionem boni, secundo quantum ad amotionem mali, ibi. *Oportet autem*. Quantum ad primum dicit, *Deinde*. id est, post hoc.

7 *Finis*. s. resurrectionis erit, & iste finis nō erit in hoc q, uiuāt vita corporali voluptuosa, vt Iudęi & Saraceni fingūt, talis

* Theod. Tradidit regnū Deo & patri, non ipse regno nudatus sed tyrannum diabolum, & omnes eius adiutores subuergens, & vt omnes se submitant, & vniuersorum Deum agnoscant, efficiens.

* Ambros. Traditio autem hæc regni est, vt cum omnia filio fuerint subiecta, & adorauerit illum vt Deum, destructa morte, tūc filius ostendat illis non se esse ex quo omnia, sed per quē sunt omnia, & hoc erit tradere regnū Deo & patri, ostendere ipsū esse, ex quo oīs paternitas i cælis et in terra nominatur, & tunc, erit finis. destructio tamen mortis est resurrectio mortuorum.

a *riuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Vnusquisque in suo ordine. Primitia Christus. Deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & uirtutem. Oportet autem*

Quia eius filij adoptiui, spirituali regeneratione. Hoc omnes communiter habebunt. sed tamen differenter. Martyr vt martyr, sic & ceteri. Dignitate. Qui prior surrexit, ut fidem faceret & fontem daret credendi. Minus eo digni. Erit consummatio. Christus representauerit quos in bonis operibus iexit Deo creatori, & ideo patri, quia alia persona, quod tunc fuerit. In quantum homo. In quantum Deus. Cum omnes in suo regno exaltabit, sicut ipse ex humilitate regnat quam habuit. Tunc cessabit minor regnabit charitas, non erit inter præfidentes & subditos ulla dissensio. Qui miracula faciunt, vel fortes homines: quia & modo regnat poterit suos iustificare.

funt apud sacras literas regnorum genera, alterum fit ex cōiunctione quadam & sanguinis necessitudine, alterum ex ipsa rerum creatione. Imperat enim Deus & gentilibus, & Iudeis, & horum dæmonibus vel inuisi iure creationis, quippe quia eos condiderit. Imperat autem fidelibus ipsis & sanctis, vltro sese illi subiicientibus, cōiunctionis de causa. Eiusmodi itaque regnum & patri tradit, hoc est perfectius reddit. Exempli gratia Imperator quispiam filio bellum aduersus remotissimas nationes procurandum mandat. Subactis itaque gentibus illis, & bello finito, dici tunc quidem filius potest, bellum patri tradidisse, hoc est demandatum sibi a patre negotium absoluisse. Dicit itaque Paulus, tūc omnia finem esse iam nata, cum ea sue ditioni subiecerit filius. Christus namque in nobis tunc perfectē imperium est habiturus, cum nō amplius inter nos dissidebimus, nec Deo partim, partim dæmonibus paruerimus. Quo fit vt patri Christus haud secus quā a tyranno quoquam arreptum Imperium, expeditum & liberum tradat.

f *Cum eua.* Dum durat mundus angeli angelis præfunt, dæmones dæmonibus, homines hominibus, ad uirtutē uiuentium, vel ad deceptionem. Sed hominibus collectis iam omnis prælatio cessabit, quia necessaria non erit.

Cum eua. Aug. Quia tunc notum erit omnibus, nihil horū aliquos terrenos vel cœlestes habuisse ex se, sed ex illo ex quo sunt omnia.

g *Oportet autē il. reg.* i. regnū eius interim manifestari, donec oēs inimici eū regnare fateantur, quo amplius non erit manifestius, etsi amplius duret. Ita est oculi nostri ad dō. Deum nostrum, donec miseream. &c. Nō vt tunc auertant, sed vt nihil

lis. n. secundū Philof. 1. Ethi. est vita pecudū pp quā in ea consistere nō pōt felicitas humana, sed in clara Dei uisione & fruitione, quę cōueniūt homini s̄m illud quā est in eo summu. s. uolūtātē & intellectū, & respectū optimi obiecti. Iō subditur. 8 *Cum tra. re. Deo pa. i. cū Chr̄s adduxerit fideles, in quibus regnat ad clarū aspectū sui creatoris.* Et quia ministeriū angelorū ordinat ad hoc vt fideles beatitudinē cōsequantur ideo tūc cessabit illud ministeriū, propter quod subditur. 9 *Cum eua. omnem prin. & p. & vi.* tamē remanebūt ordines angelorū distincti quantū ad eminentiā glorię secundū hierarchias & ordines. Nominat autē istos tres ordines, quia sūt superiores quantū ad illos quorū officia executionē important circa hæc inferiora. Et sub principatibus intelliguntur archangeli & angeli custodię singulorum hominū deputati. 10 *Oportet autem.* Hic declarat finē resurrectionis quantū ad amotionem mali, tunc. n. amouebitur malum culpæ per punitionē iustam malorum, & quātū ad hoc dicitur. *Oportet autem illum re. do. po. omnes inim. sub pe. su.* Non tamen tunc desinet regnare, quia hic donec, non facit exclusionem futuri regni sicut Mat. 1. dicitur de Ioseph & Maria, quod non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum, tunc amouebitur malum pene, ideo subditur.

No.

A Vel. Fuerunt quidam imperiti qui baptizabant pro his qui de hac vita sine baptismo discesserant, putantes illis prodesse, vñ ait. *Quid facient. i. quid illis proderit qui resurrecturi nō sunt? Et orant. non te, vt quid ha. cum peccata non remittantur, nisi causa summa resurrectionis? Q. Si flulu, adeo certi sunt de resurrectione, vos non debetis dubitare.*

a *Quotidie morior, &c. Chrysolom.*

Nam cum multa pericula esse ostendisset, ne velut deplorans illa commemorare videretur, non solum non doleo inquit, sed gloriatur etiā ista pro vobis ferens. B. factā vero gloriatur, & q. propter ipsos periclitetur, & quod videat pulchre crescentes. Sed qui moritur in dies? Audio voluntate, & quod proptus ad rem sit.

b *Propter vestram. Vel. Per ve. gliu. Verum iurare non est peccatū sed nō ideo in dubijs iurā lū est, & tutius est non iurare, quā consuetudine iurandi peierare. Fallum vero iurare, grauiſſimum est peccatū. Contra præceptum non est iuratio, quæ non est a malo iurātis, sed increduli vel infirmi, qui aliter non credit.*

c *Secundum hominē ad bestias pugn. i. rationabiliter agens, quia hominis est credere, non mori hominem vt bestiam.*

* *Theod. Si humana quidem spectetur consideratio, a bestijs deuoratus sum, sed admirabiliter, & præter opinionem sum seruatus, Cuius ergo periculi quem fructum capiam, si non est mortuorum resurrectio.*

* *Chryf. Quid est secundum hominem? quantum feritatis in homines cadit, depugnauit cum bestijs.*

* *Ambro. Hoc est, si secundum humanum sensum bestijs offerri non timui, nihil profeci.*

* *Tertul. Quotidie morior vtique periculis carnis, per quā depugnauit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdem. Nolumus enim vos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam quod supra quam grauari sumus supra vires, vt de vita hæsitaremus. Omnia hæc, nisi fallor, enumerat, vt nolens vanam credi*

C *credere carnis confustationē, indubitate velit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est confustatio eius, cuius nulla erit resurrectio.*

d *Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt. i. id est, disputati.*

e *Manducemus & bibamus cras enim moriemur. Hoc propter eos q. quasi futurū nō sic post mortem, ventri tantum studēt vt peccora, dicentes Quis inde venit? Non audiui vocem cuiusquam inde venientis. Quibus dicitur. Scilicet, si pater tuus surgeret, crederes? Dominus omnium surrexit, & non credis? Qui voluit mori & surgere, vt omnes vni crederemus, ne a multis deciperemur. Crederes patri iterū morituro, & non credis iam immortalis, qui deniq; testimonium habet in cælo, testimonium in terra, testimonium ab angelis, testimonium ab inferis?*

f *Nolite seduci, &c. a pseudo, qui de medicina quærūt vulnus, & de scripturis conātur torquere vinculum vnde laqueum, mortis inieciant.*

g *Corrumpunt bonos mores, &c. * Theod. Bonos hic leues vocant, qui facile decipiuntur.*

* *Tertul. Conuictum atque commercia Deo digna sectare memor illius versiculi sanctificati per apostolum, Bonos corrumpunt mores congressus mali. Loquaces, otiosæ, vinosæ, curiosæ, contubernales, vel maxime proposito viduitatis efficiunt. Per loquacitatem irrepunt verba pudoris inimica, per otium a veritate deducunt, per vinolentiam quiduis mali insinuant, per curiositatis æmulationem libidines conuehunt.*

h *Euigilate iu. id est, a corpore, & sic eritis iusti. & polt. Nolite peccare illis consentiendō, quia ignorant Deum.*

i *Sed di. ali. Hastenus per rōnes probauit, modo per ipsam rerum naturam posse fieri ostēdit. Q. per hæc probatur, sed tñ dicit, quasi per naturam fieri non possit. Et si resurgent, quia li. cor. Q. Non poterit aliud esse quam modo. i. passibile & mortale. Inſipiens. qui non attendis quod quotidie vides.*

Qua.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vt quid & nos. f. Christiani.*
- 2 *Periclitantur omni hora. Tunc enim Christiani frequenter dicebantur ad tormenta.*
- 3 *Quotidie morior. i. periculis mortis me expono.*
- 4 *Propter vestram gloriam fratres. i. propter gloriam in vobis acquirendam.*
- 5 *Quam habeo in Christo Iesu doni. f. in certa spe per reuelationem Christi. 2. Timoth. 4. b. Reposita est mihi corona iustitiæ, &c. Plerius ducit ad tertium inconueniens. f. quod homines current sine freno sicut bestie ad delectabilia huius vitæ. Quod est magnum inconueniens dignitati naturæ humanæ si non sit alia vita, in qua pro bonis & malis reudantur pœna & premia, & secundum hoc dicit.*
- 6 *Si secundum hominem. i. secundum rationem qua differt homo a bestijs.*
- 7 *Sed ad bestias pugnauit Ephesi. i. ad homines resurrectionem negantes, & per consequens bestialiter viuentes.*
- 8 *Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Quasi dicat. nihil, sed magis videretur esse currendum cum eis ad voluptates huius vitæ dicendo eum eis.*
- 9 *Manducemus & bibamus. Id est, voluptuose viuamus.*
- 10 *Cras enim. id est, cito.*
- 11 *Moriemur. i. totaliter deficiemus sicut bestie. Vnde in persona salum dicitur Sap. 2. b. Vt abra transitus est tēpus nostrū, etc. Et sequitur*

- 12 *Nolite. Hic ex prædictis ponit quandā monitionē, & primo quantum ad infirmos, dicens. Nolite seduci. a negantib. resurrectionē, currendo cum eis ad vitæ voluptatem sine freno.*
- 13 *Corrumpunt mo. bo. et maxime que inducunt homines ad præsentis vitæ delectabilia, ad quam pronitatē habet ex corruptione natura humana. Secundo ponit monitionem quantum ad perfectos.*
- 14 *Euigilate iu. id est, vos perfecti suis solliciti vitare peccatū non solum in vobis, sed etiā in aliis qui sūt imperfecti, de quibus subditur.*
- 15 *Ignor. enim Dei qui. minus recte sapientes de resurrectione.*
- 16 *Ad re. vo. lo. i. ad verecundiam vestram, vt per hoc stis solliciti, quia defectus inferiorum redundat in verecundiam superiorum.*
- 17 *Sed di. Postquam Apostolus ex resurrectione Christi ostēdit resurrectionē aliorum, hic consequenter ostēdit qualitatem resurgentium. Circa quod sciendum, quod aliqui concedentes resurrectionem futurā, dicebant eam fore ad consimiles actus vitæ, sicut in vitæ presentis. Vnde quidam Philosophi dixerunt. Post annum magnum, qui cōtinet 35. milia annorū selarium, Plato resurget habiturus easdem scholas quas habuit aliquando Athenis, & eosdem scholares, Alii vero. f. Iudæi & Saraceni, licet in aliquo differant, tamen in hoc conueniunt quod dicunt resurrectionem fore ad vitam animalē delectabilē. carnis vtentem, non tamen omnino ad actus consimiles, quia tunc erit vita vtens voluptatibus carnis sine impedimento. Ex persona igitur talia dicentium mouet Apostolus quæstionem, di. Sed di. ali. male sentiens de resurrectione,*

Quo-

A *Quali au. cor.* * Tertul. Vnicuiq; feminum suum corpus deputauit, non suum, id est, nō pristinum, vt tunc & illud suū sit, quod extrinsecus a Deo acquirit. Serui igit exemplo, & conserua speculū eius carni, eandem credens fructificaturā quę sit feminata, ipsam, & si pleniorē non aliam et si aliter reuertentem.

Vnde qui natura-
lium cognitione per a
quam nostram de re-
surrectione hic talis b
improbat fidem, sibi
sapientem esse videtur,
cum non sit, congrue
respondet ei Apōsto-
lus.

B *Insipiens tu, quod se.*
Ira mortuus poterit
viuere, & melior cor- c
pore, vt quod semi- d
nas, melius surgit.

* Chrysostomus.
Quia cum ethnicis c
res est apud fideles, ra-
tionibus vitur raro. f
Vocibus feminū pro-
prij repudiatis (cu-
iusmodi sunt germi- g
nat, crescit soluitur,
putrescit,) eas quę car- h
ni nostrę respondent
accomodauit, viuificatur, moritur, quę non feminū iam, sed
corporum propria sunt, nec postquam moritur viuet, inquit,
sed quod plus ob hoc viuit, quia moritur.

* Ambrosius. Cum animali homine non utique legis aucto-
ritate agit, vt exemplis suadeat, quę si reciperet, nō erraret,
sed physica ratione, de qua sibi blanditur, vt nō credat resur-
gere resoluta & mortua corpora. Ostēdit enim mortua rur-
sum reparari ad vitam, & multiplicata vt confundatur error
humanus.

* Theodoretus. Respice semina, & sulcos sepulchra imi-
tantes, & semina quę non secus ac corpora sepeliuntur, de-
inde nascuntur, & germinant. Non enim corpus quod futurū
est feminas, hoc est, non spicam sed nudum granum, vel fru-
menti, vel alicuius ex alijs. Nomina autē apte commutauit.
Non enim dixit. Non nascitur nisi moriatur, nostra autē no-
mina seminibus imposuit, nostrā ex illis resurrectionem o-
stendens.

e *Deus a. d.* Sicut ergo nudum granū seminatur, & Dei nutu
quodam

quodamō vestitū resurgit, multa secū hñs incrimēta, ita mor-
tu⁹ Dei virtute poterit viuere, & meliori corpore resurgere.
d *Vnicuiq; se.* Ita & nobis nostra antiqua, vt Iob ait: *Quem visu-
rus sum ego ipse, & nō alius.* Sed erit differētia in gloria & digni-
tate, quāuis de eadē materia. Sicut nō oīs caro est eiusdē di-
gnitatis, licet de eisdē
elementis.

D
Aug. vbi sup.
Iob. 19. d.

e *Et cor.* Omnis caro
corpus, sed non econ-
uerso, vt lignum.

Lib. de resur-
cain. ca. 52.

* Tertullianus.
Non omnis caro ea-
dem caro. Non ad de-
negandam substantiæ
comunione, sed
prærogatiuæ per quæ
tionem corpus, hono-
ris nō generis, in dif-
ferentiam redigens.

f *Cælestia.* Sunt resur-
gentium, terrestria an-
tequam moriantur, E
quæ ex Adam, vt quia
Christus cælestis est,
ex eo corpora cæle-
stia dicantur, & non
iam caro dicantur. Ex
Adam vero quia terre-
stris est terrestria cor-
pora.

* Theodoretus. Qui enim cælis digni sunt, gloria quæ cæle-
stibus conuenit accipientur. Qui autem in terrenis cogita-
tionibus hęserunt, suo instituto conueniens indumentum
acceperunt.

Aug vbi sup.
ser. 464. de
ver. dom. & de
san. virg. c. 46
Ambr. ibid.

g *Alia claritas solis, &c.* Sicut ista corpora cū vnus naturæ
sint diuersę tamē sunt claritatis, sic & homines cū sint vnus
generis, dissimilis tamē glorię erūt in resurrectione. Vt clari-
tati solis, illorum dignitas exequetur, qui contesimū nume-
rū habent: Lunari vero claritati, qui sexagesimū: Stellis ve-
ro qui tricesimū quæsierunt. Terris autē stellis & omnū
nouissimis perfidiorū resurrectio similis est. Infidelitas enim
non potest clarā resurrectionē habere, quia sicut carbo ci-
nere suo coopertus obcæcatur, ita & hi perfidia & erroris te-
nebris circumdati luce carebunt.

h *Stella e. im a stella differt, &c.* Au. In domo patris mei mansiones
multę sunt. et si idē denarius, id est vita æterna omnibus. Vna
est enim beatitudo, quam iusti percipiunt, & dispar retribu-
tionis qualitas.

F
Ioh. 14. 2.
Epist. 146.
In ps. 150. &
lib. de spirit.
& lit. cap. 28.
tra 97.

Cum

N I C O L A V S D E L Y R A.

- 1 Quom. re. hoc dicebant illi qui reputabant illam impossibilem.
- 2 Qua. a. co. vt edo delitij carnalibus sicut nūc, aut per aliū modū.
- 3 Insipiens. Hic consequenter soluit vtramq; quæstionem, & primo
secundā. secūdo primam, ibi: Ecce mysterium. Solutio primæ quæstionis
stat in hoc, quod resurget idem corpus numero quo ad substantiam, sed
habebit aliā qualitatem. Et dimiditur in duas partes, quia primo osten-
dit propositū, secūdo quæ sit differētia qualitatis, ibi. Seminatur. Pri-
ma adhuc in duas, nam intentū declarat dupliciter Apōstolus primo
per exempla. secūdo per rationem, ibi. Si est corpus. Prima adhuc in
duas, quia primo inducit exemplū eiusdē speciei. secūdo alterius speciei,
ibi. Non omnis caro. Circa primū ponit exemplū de grano semina-
to, ex quo surgit aliud granū eiusdē speciei, non tamen eodem modo
adornatū, quia primum est nudum, secundum palea opertum, & per in-
crementū pullulat procedendo de herba ad perfectionem, & hoc est qd
dicit. Insipiens tu, quod se. & patet litera. Sciēdum tamē, quod A-
pōstolus non intendit, quod sit simile in resurrectione quantū ad hoc qd
fiat virtute naturæ, sicut dicta pullulatio. sed in hoc valet exemplū A-
pōstoli, quia si natura potest idē numero reparare quantum ad substan-
tiam, mutata qualitate. Et quia opus naturæ est opus Dei naturam di-
rigentis, ideo subditur de grani pullulatione.
- 4 Deus au. dat il. c. si vult. Ex hoc. n. quod videmus sagittam re-
cte tendere ad signum, quæ tamen caret intellectu, arguimus quod ab ali-
quo intelligente dirigitur, ita ex hoc quod naturā videmus tendere ad
certum finem quem non cognoscit, arguimus quod dirigitur a Deo co-
gnoscente.
- 5 Et vnic. se. pro. in quantitate & figura & similibus secundum
determinatam naturam speciei.
- 6 Nono. Hic consequenter declarat propositum per exempla diuer-
sarum

- 7 *sed al. ho.* Ex hoc concluditur, quod cum hoc fiat virtute naturę,
virtute Dei poterit fieri, quod caro morientis & resurgentis erit eadē
identitate natura, sed al. eius glorię.
- 8 *Et cor.* Hic exemplificat coparando corpora cælestia ad terrestria,
quæ conueniunt inquantū corpora. Quantitas enim est eiusdē rationis
in his & in illis, tamē differunt in qualitatibus suis. Et ex hoc cōcludit,
quod eadem erunt corpora morientium & resurgentium, tamen aliarū
qualitatum, & patet litera hoc exceptio.
- 9 *Sed al. qui. cæ. gl.* id est, decor & ornatus corporum cælestium,
at. au. terre.
- 10 *Alia cl.* Hic exemplificat coparando adinuicē corpora cælestia,
scilicet, stellas quæ differunt in claritate, & tamē conueniunt in hoc, quia
omnes sunt cælestis naturæ, prout distinguitur cōtra elementarem: simi-
liter corpora morientū & resurgentium erunt eiusdē naturæ, sed al-
terius glorię. Per hoc autem quod dicitur. Alia cla. so. intelligitur cla-
ritas Christi.
- 11 *Alia cl.* id est, virginis Marię.
- 12 *Et al. cla. stel.* id est, aliorum sanctorum. Et quia secundum di-
uersa merita varie participabunt lumen glorię. ideo subditur.
- 13 *Stella e. a stel. d.* Aduertendū tamē, quod omnia ista exempla post-
ea deficiunt a proposito, quia non habent identitatem specificam vel
numeralē, vt patet ex dijs. Corpus autem resurgens habet identitatē
numeralē ad prius mortuū. Exempla enim nō ponuntur quia ita sint,
sed vt sentiat qui addiscit, vt per exemplū sibi cognitum manuducatur
* ad

A Cū sint imparis claritatis Deus est omnia in omnibus, ut quia Deus charitas est, & per charitatem fiet, ut quod habet singuli, communiter sit omnium.

Idem * Tertul. Aba sol s gloria, idest, Christi, & alia luna, idest, ecclesie, & alia stellarū, idest, seminis Abrahæ, stella enim

differsa stella in gloria, & corpora terrena, & celestia, Iudeus scilicet, & Christianus, Postremo cum per differentiam gratiarum, non substantiarum concludisset, Si unq

ignominia

perennia

corpore

B

Gene. 2. b.

& resurrectio mortuorum. Quomodo non, de aliquo alio, sed de sola gloria differens. **Theo.** Ita etiam ex iustis, aliquidem resplendet sicut sol, alij vero sicut luna, alij aut clarissimarū stellarū splendorem imitabuntur, alij autem obscurioribus assimilabuntur.

* Chysofsto. Ut in terrestribus. n. sic in celestibus quoque diversitas quedam est non parva, profus ad extrema usque pervadens. Non enim soli luna, aut luna stellis differt modo, sed stelle stellis, omnia sint in celo licet, tamē gloria visuntur alia alijs maiore. Quid igitur hinc proficiemus? quod in regno qui sunt omnes, non eadem omnes regni gloria fruuntur, in igne qui sunt omnes, non eadem omnes supplicij crudelitate coquentur.

* Prosper. Quomodo alij pro cōsensione martyrij, alij pro integritate virginali, alij pro continentia viduali, alij pro pudicitia cōgali diuersis honoribus sine invidia fulgeant, impj non videbunt.

lib. de gl. & reg. larc. c. 5.

Semina. i. quamvis homo ex quo concipitur usq; ad dissolutionē sit in corruptione, tamē surget in incorruptione. **Theodor.** Ubique posuit illud, seminatur, Iubens nos bono animo esse, ut pote quod nascatur, id quod seminatur. Animal autem vocat, quod ab anima gubernatur, spirituale autem quod a spiritu regitur. Hanc autem gratiam ij qui digni sūt multi-

C male autem vocat, quod ab anima gubernatur, spirituale autem quod a spiritu regitur. Hanc autem gratiam ij qui digni sūt multi-

¶ Ita differenti corpore resurgenti morituri.

claritate, sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute.

Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est & corpus spirituale. Sic scriptum est.

¶ Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

multiplicem accipient. Propterea enim id quod nunc datū est, atra dicitur, ut pote multiplici illic danda gratia.

b Corpus anima, idest, quod nihil habet ab anima, nisi q; sanctificatur per eam, sicut animalia.

c Surget spi. trāsiens in naturā spiritus, quia agile, leue, cibus non indgens. Cui dixit corpus trāsiturum ad incorruptionem, corruptionis mentionem facit, ut ostendatur maior dignitas resurrectionis.

1 Surg. spirit. Nō dicit spiritus, ut corpus vertat in spiritū, ut quidā putat. Vñ dominus. *Palpate & videte.* quia spiritus car. & ossa non hēt. sed spūale, q; spiritui plene subdetur, nō iam repugnabit, nec alimētis egebit, ut & homo ante peccatum eguit.

2 *Luc.*

3 *Luc.*

4 *Luc.*

5 *Luc.*

6 *Luc.*

7 *Luc.*

8 *Luc.*

9 *Luc.*

10 *Luc.*

11 *Luc.*

12 *Luc.*

13 *Luc.*

14 *Luc.*

15 *Luc.*

16 *Luc.*

17 *Luc.*

18 *Luc.*

19 *Luc.*

20 *Luc.*

21 *Luc.*

22 *Luc.*

23 *Luc.*

24 *Luc.*

25 *Luc.*

26 *Luc.*

27 *Luc.*

28 *Luc.*

29 *Luc.*

30 *Luc.*

31 *Luc.*

32 *Luc.*

33 *Luc.*

34 *Luc.*

35 *Luc.*

NICOLAVS DE LYRA.

* ad intelligendum, qualiter idem corpus numero resurget, differens tamen secundum qualitates.

1 Seminatur. Hic consequenter ostendit differentiam corporis resurgenti & mortui quantum ad quatuor dotes corporis gloriosi di. Seminatur in c. idest, in terra sepelitur corpus corruptibile. Vel seminatur, idest, per naturam generatur.

2 Surget in inc. idest, corpus resurgens habebit incorruptibilitatem per dotem impassibilitatis.

3 Semina. in ig. idest corpus obscurum & vile.

4 Surget in glo. idest, corpus habens dotem claritatis.

5 Seminatur in v. idest, corpus ab anima de difficili mobile, quia corpus quod cor rumpitur aggrauat animam. cap. 9.

6 Surget in v. idest, mobilitate, scilicet secundum voluntatem anime per dotem agilitatis.

7 Seminatur in cor. ani. idest, grossum, impotens esse cum alio corpore nō glorioso.

8 Surget cor spi. idest, potens esse cum alio corpore nō glorioso, sicut suo modo spiritus simul est cum corpore, & hoc erit per dotē subtilitatis, ut dicunt aliqui. Alij vero dicunt quod hoc nō erit per dotē subtilitatis, sed per assilentiam diuine virtutis hoc faciemis. Qui vero melius dicunt quantum ad hoc diffusius habet tractari. 4. sententiarum. In statu vero resurrectionis cessabūt operationes animales, scilicet, generatio, nutritio, & augmentū, & corpus absq; fatigatione seruit anime in spiritualibus operibus, & secundum hoc etiam potest dici, quod corpus quod nōc est animale, id est, seruens in operibus animalibus, tūc erit spirituale, idest, seruens in operibus spiritualibus. Sciendū etiā quod quatuor dotes dicitur nō in sunt corpori glorioso ex compositione corporis celestis, ut dixerunt aliqui, sed ex gloria anima in corpus redundante, secundū quod dicit Augu. ad Dioscorum. Ex hoc autē quod anima perficit corpus videmus in presenti quatuor peruenire corpori. scilicet, esse, & conseruari a corruptione. Recedente enim anima corpus expirat & exarscit. 2. de anima. Pulchritudinē seu claritatem, & etiam motum amittens.

amittens. Et quanto anima magis perficit corpus, tātō quatuor hec in sunt corpori perfectius. In statu vero beatitudinis anima perficiet corpus in supremo, propter quod dabit sibi esse spirituale dicto modo, & incorruptilitatem claritatem & agilitatem.

9 Si est cor. Postquā declarauit Apostolus identitatē corporū resurgentiū quantum ad naturam & differentiam quantum ad qualitates per exempla hic cōse quēter idē ostendit per rationem, quā talis est. Duo sunt principia generis humani. Vnum sic nūm vitam naturā scilicet Adam: aliud secundum vitam gratiā, scilicet Christus.

Si igitur animalitas, & ea consequentia, quā respiciunt vitam naturā deriuantur ad omnes per Adam, multo fortius spiritualitas respiciens vitam gratiā deriuabitur ad omnes sufficienter per Christū, quē spiritualitas hic inchoatur per gratiā, & in futuro cōsummabitur per gloriam in corpus redundantem per quatuor dotes modo predicto, & hoc est quod dicit. Si est cor. ani. Et accipitur si, pro quia.

10 Est & c. spi. quia iam est in Christo qui resurrexit in corpore glorioso, & in alijs in futuro erit.

11 Sic scriptum. Genes. 2. b.

12 Factus est pri. & c. in a. vi. i. vitam animalē corpori dātem.

13 Nouus Adam. i. Christus, qui dicitur nouissimus Adam, quia post Christus non erit aliud principium vite humane.

14 In spi. vi. quia sicut Adā cōsequutus est perfectionē sui esse per animā informantem, ita Christus perfectionē sui esse in quantum homo per spirituū sancti plenitudinē. Et quia anima nō viuificat, nisi propriū corpus, ideo Adam solum factus est in animam viuentem, scā nou viuificantē alios; Christus autē in spirituū viuentem & viuificantem, quia spiritus est qui viuificat, cuius plenitudo fuit in Christo non solum ad sufficientiam pro se, sed etiam per redundantiam in alios. Et quia ordo nature est procedere ab imperfecto ad perfectum in natura humana, ideo subditur.

15 Sed non prius quod spirituale. Vnde cōmuniter in antiquis primogeniti fuerunt animales, ut patet de Cain, Esau, Ismael, & multis alijs. Ratio quare primus homo factus est in animam viuentem tantum, subditur cum dicitur.

Per

A biter, an animale possit fieri spirituale, probat p similitudi-
 nē Chri. Q factus est in spiritu. viuisi. Sed nō pri. fuit in eo illud
 quod est spi. sed quod est ani. dein. spi. Sic & de nobis poterit fieri.
 a Prim. homo. Primus in animam viuētem. quod de ter. & ideo
 ter. idest, animalis & passibilis ex natura.

Tertul. Legimus
 plane. Primus homo
 de terre limo. Secun-
 dus homo de celo.
 Non tamen ad mate-
 rie differentiam spe-
 ctat, sed tantum terre-
 ne recto substantiæ
 carnis primi hominis,
 idest Adę, cælestem
 de spiritu substantiam
 opponit secundi ho-
 minis, idest, Christi.
 Et adeo ad spiritum,
 nō ad carnem refert,
 vt quos sic comparat
 constet in hac carne
 terrena cælestes fieri,
 spiritu scilicet. Quod
 si secundum carnem

cælestis Christus, non comparentur illi non secundum car-
 nem cælestes. Si ergo qui fiunt cælestes qualis est Christus,
 terrenam carnis substantiam gestauit, hinc quoque confir-
 matur ipsum Christum in carne terrena fuisse cælestem, fi-
 cut sunt qui ei adęquantur.

Theod. Secundum eius aduentū significauit. Illinc enim
 nobis apparebit.

Amb. Cælestis dicitur qui non humane fragilitatis ritu,
 sed diuine maiestatis nutu, & conceptus est & enixus. Nam
 vsque adeo naturam nostri habuit, vt secundus Adam dica-
 tur, & homo.

Secun. Spiritualis, quia de celo. i. quia diuina natura fuit
 humane vnita, & ideo cælestis. idest, spiritualis in resurrectio-
 ne. Et quia primus pater fuit terrenus, tales sunt omnes.

Cælestis. non humano ritu, sed diuino nutu conceptus est
 & natus.

Ambro. Si ideo vt heretici volunt nostri generis assump-
 ptus homo non fuit, qui cælestis dicitur, ergo nec isti nature
 nostre sunt qui cælestes apellantur. Si fiero de his nemo du-
 bitat, nec de illo est ambigendum.

Igitur sicut portauimus imaginem terreni, &c. **Chryso.**
 Quemadmodum gestauimus imaginē terreni, hoc est, quē-
 admodum patrauimus mala, gestemus imaginem cælestis,
 hoc est operemus bona.

Theodo. Quemadmodum terreni primi parentis execra-
 tionis, & mortis fuimus participes, ita etiam erimus partici-
 pes glorię Domini cælestis. Græce enim *κοινωνοί*, hoc est
 i. portabimus per prædicationem non *κοινωνοί* hoc est pot-
 temus, admonitorie ab eo dictum est.

Hoc au. di. Iudei credebant futuram resurrectionē, sed mo-
 re huius vite, vt nuberent & generarent. vnde Saducei qui
 dem non poterant respondere. Quod Apo Itolus remouet.

Quia ca. Per carnem & sanguinem, ventrem & libidinē,
 idest,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Primus homo de ter. supple formatus est, Gene. 2. b.
- 2 Terrenus, idest, animalis.
- 3 Secundus ho. idest, Christus.
- 4 De celo. supple formatus est, Nō quia habuerit corpus cæleste,
 vt dixerūt Manichæi, sed quia deitas cui vnitū est corpus illud de
 celo venit per effectum nouū, & prior est quam corpus Christi.
- 5 Qualis terrenus tales & terreni. idest, ab Adam carnaliter deri-
 uati sunt carnales, sed a Christo spirituales. Vita vero spiritualis
 est vita cælestis, propter quod concludit.
- 6 Igitur sicut portauimus, &c. per peccatum, quod fecit nos simi-
 les Adę transgressori.
- 7 Portemus & imaginem cælest. per vitam gratiæ Christo nos
 conformantis, quia aliter non possumus ad beatitudinem perue-
 nire, propter quod subditur.
- 8 Hoc au. di. fratres. q. d. Nisi portetis imaginem Christi per gra-
 tiam, quæ est quædam inchoatio vitæ cælestis, non poteritis ad
 regnum gloriæ peruenire.

Quia

idest, opera carnis, quæ ibi non erunt significat.

Tertul. Dum pro meritis distinctionem resurrectionis
 opus substantiæ non genus paritur, apparent hinc quoq; car-
 nem & sanguinē nomine culpæ non substantiæ arceri a Dei
 regno, nomine tamen formæ resurgere in iudicium, quia
 nō resurgant in regnū.

quod spirituale est, sed quod animale, deinde qđ spiritua-
 le est. Primus homo de terra terrenus, secundus homo * de
 celo cælestis Qualis terrenus, tales & terreni. Et qualis cæ-
 lestis, tales & cælestes. Igitur sicut portauimus imaginē ter-
 reni, portemus, & imaginem cælestis. Hoc autem dico
 fratres; quia caro & sanguis regnum Dei possidere non
 possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Ec-
 ce mysteriū vobis dico, † Omnes quidem resurgemus,

Adhuc dicam. Caro &
 sanguis regnum Dei
 possidere non possunt,
 Merito sola & per se-
 metipsa, vt ostenderet
 spiritum adhuc illis ne-
 cessarium. Spiritus e-
 nim est qui uiuificat in
 regnū Dei, caro nihil
 prodest. Prodesset tamē
 illis aliud potest, id est,
 spiratus, & per spiritū
 quoque operā spiri-
 tus.

Theodorētus.
 Carnem & sanguinem
 naturam humanam ap-
 pellat, fieri autem non
 potest vt eam sit ad

huc mortalis regnum cæleste assequatur. Sed clarū est, quod
 cum a corruptione & interitu aliena effecta fuerit, promissis
 bonis fruetur.

Amb. Frequenter scriptura carnem pro operibus no-
 minat carnis, vt ibi. Vos autem in carne non estis, sed in spi-
 ritu. Aliter. Caro sicut est, regnum Dei nō possidebit nisi im-
 mortalitate vestita.

Chryf. Carnem hic opera illa mala appellat, quod ipsum
 etiam alibi sepe facit, velut cum ait, vos verō non estis in car-
 ne. Plane igitur aliud nō vult, quam ideo se hęc monere qui
 discas operibus malis ad Dei regnum non perueniri.

Neq; corruptio incorruptelam pos. Sed ne putares secundū,
 substantiā carnis hoc dici aperuit. Ideo dixi. Caro non possi-
 debit regnū Dei, quia corruptio mortalitatis, quæ nomine
 carnis hic ostenditur. Et quali diceret, Quomodo caro erit,
 & non erit caro? Exponit: Ecce my. vo.

Ecce. Quia dixit resurrecturos i gloriā, & post. Caro & sāguis
 non possidebit regnū Dei. quomodo hoc distinguēdū sit aperit.

Theodo. Misterium dicitur quod non omnibus decla-
 ratur, sed solis amicis creditur, eos ergo cōsolatur, quę sunt
 occulta declarans.

Chryso. Stupendum quiddam & arcanum, quodque nō
 omnes nossent erat dicturus, quo quidem quod arcana pro-
 mat, haud leui in precio apud se fuisse declarauit.

Omnes quidem. Vel secundum Hiero. qui viuos repertes nō
 morituros asserit, ad Marcellā scribēs. Omnes mortui resur-
 gent, non omnes viui reperti immutabuntur, sed soli sancti.

Hiero. Ad Marcellā. Interrogauerat quod dicit Aposto-
 lus in aduētū domini saluatoris rapi quosdā viuentes obuiā
 in nubibus, vt nō preueniātur ab his qui in Christo dormie-
 runt. Visq; nosse utrū sic occurrant in corporibus, vt non an-
 te moriātur, eū & donuus noster mortuus sit, & Enoch at-
 que Elias secundū Apocalypsim Ioannis morituri esse, dicā-
 tur,

- 9 Quia ca. & san. idest, homines dediti & vitii & delictis.
- 10 Regnum d. quia nec ad illud intrabunt, Apoc. 21. g. Non in-
 trabit in ea aliqui. l. coinquinatum, &c.
- 11 Neque cor. quia corpus quod immortale resurget ultra cor-
 ruptioni non subiacebit, Rom. 8. d. Ipsa creatura liberabitur a ser-
 uitate corruptionis, &c.
- 12 Ecce mysterium. Hic consequenter soluitur secunda quęstio.
 f. de resurrectionis ordine & modo. Et diuiditur in tres partes,
 quia primo. ponitur quæstionis solutio. secundo, solutionis con-
 firmatio, ibi. Cū autem. Tertio, utilis monitio, ibi. Ita. ne. Prima ad
 huc in tres, quia primo ponitur resurgentium diuersitas, secūdo,
 temporis vnitas, ibi. In momento. tertio resurrectionis necessitas,
 ibi. Oportet autem. Circa primum sciendum, quod licet resurre-
 ctio sit cōmunis omnibus, non tamen resurrectionis modus siue
 terminus, quia soli boni resurgent in corpore glorioso p. dotes.
 Et hoc est quod dicit Apostolus. Ecce my. vob. ar. idest, rem gran-
 dem & difficilem.
- 13 Omnes quidem re. tam boni quam mali.

Sed

D
 Lib. de ref.
 car. c. 50.

* ipse demi-
 nus.

Rom. 8.

Aug. li. 20. c. 20. lib.
 de fide ad
 Petr. c. 3. &
 29.

Ang. vbi sup.

F

A tur, ne, si vllus sit qui nō gustauerit mortē? Hoc ex ipsius cōi-
nētia sciti p̄t q, sancti qui in aduētū domini saluatoris in cor-
pore fuerint deprehensi, in eisdem corporib. occurrant ei,
ita tamē vt ingloriū & corruptū & mortale, gloria & incor-
ruptione & immortalitate mutet, vt qualia corpora surrectū

Sup. 1. a.

† Cum corru-
pibile hoc in-
duerit incor-
ruptionem.

ra sint in talem sub-
stantiam etiam viuo-
rum corpora trans-
formantur. Vnde di-
cit in alio loco Apo-
stolus. *propter quod no-
lumus spoliari, sed super-
vestiri, vt absorbeatur
mortale hoc a vita, ne,
scilicet, corpus ab a-
nima deserat, sed a-
nima i corpore habi-
tante fiat inclytum
quod ante in gloriū
fuit.* De Enoch aut
Elia, quos v̄turos A-
pocalypsis refert, &
esse morituros, non
est istius tēporis dis-
putatio, cum omnis
ille liber aut spiritualiter intelligēdus (vt nos c̄stimamus) aut
si carnalē interpretationē sequimur, Iudaicis fabulis ac q̄s-
cendum sit, vt rursus edificetur Ierusalē & hostiē offeran-
tur in templo, & spiritali cultu immutato carnales obti-
neant c̄rimoniar.

* Amb. Omnes. n. homines resurgent, sed soli qui regnatu-
ri sunt in gloriam immutabuntur. Siue ita. Omnes resurge-
mus qui in aduētū Christi mortui inueniemur, nō omnes,
immutabuntur, qui in corpore sint reperti, quia soli sancti
beatitudinis gloriam consequentur.

* Theo. Non solum enim qui mortui sunt resurgent a cor-
ruptione, & interitu alieni, sed ij etiam qui adhuc supersunt,
induentur incorruptione.

* Chryf. Non moriemur omnes, omnes tamē immutabi-
mur, etiā ij qui non moriuntur, mortales enim & ij, ne igitur
si mori, inquit, contingat ob id terreate tāquā non resur-
recturus. Sunt enim quidam, sunt qui etiā hoc subterfugiēt
quibus ad resurrectionē illam non erit hoc satis tamen, verū
illa corpora nondum mortua etiam immutari, & incorrupti
bilitatem consequi nihilominus oportebit.

In

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Sed non. o.* de statu animalitatis ad statum spiritualitatis per
dotes corporis modo p̄dicto.

Momentum
capitur dupli-
citer.

2 *In momento.* Hic consequenter ponitur circa resurrectionem
temporis vnitas siue breuitas. Circa quod sciendū, quod momen-
tum dupliciter accipitur. Vno modo pro nunc indiuisibili, aliqua
do pro breui tempore, quasi imperceptibili. Et idem dicendum
de ic̄tu oculi, quia si accipitur pro apertione palpebræ, fit in tem-
pore valde breui, si autem pro ipsa visione fit in instanti indiuisi-
bili. Et vtrumque concurret in resurrectione, quia collectio pul-
uerum quæ fit in ministerio angelico per motū localē, fiet in tē-
pore quasi imperceptibili, sed reformatio corporis & vnio ani-
mæ ad ipsum fiet virtute diuina & in instanti, & hoc est qd̄ d̄r: *In
mome. in ic̄tuo.* fiet resurrectio dicto mō. Per hoc excluditur error
Lactantij dicētis resurrectionē nō esse futurā omnīū simul, sed
martyres ante alios resurgēt p̄ mille annos, & tūc Ch̄s descēdet
& possidebit cum eis corporale regnum Ierusalem mille annis.

Contra La-
tantium.

3 *In nouif. tu.* i. in voce Christi dicentis. Surgite mortui ad iudi-
ciū. Et dicitur hic tuba ad similitudinē tubæ veteris Testamenti.
Cuius vox erat ad quatuor. s. ad cōuocandū conciliū, ad pugnan-
dū, ad solennizandū festum, & ad castra mouendū. Ad vocem. n.
Christi tunc congregabuntur omnes ad iudiciū, creaturæ inuita-
buntur ad peccatores impugnandū. Sap. 6. d. *Pugnabit pro eo orbis
terrarum contra insensatos,* & angeli ad solennizandū glorię festū
mouebuntur tūc castra, quia mali ibūt in suppliciū, & iusti in gau-
diū, ad vocē Christi dicentis impijs. *Ite, &c.* & iustis, *Venite, &c.*
Mat. 27. Deitas tamē Christi erit resurrectionis causa principa-
lis, humanitas instrumentalis. Et quia posita causa sufficēti poni-
tur effectus. ideo subditur. 4 *Canet e. tu. & mor.* i. line dimi-
nutione membrorum. Quidquid enim pertinet ad integritatem
naturę, omnibus dabitur, vt communis dicitur, sed quod ptinet
ad gloriā dabitur tantum electis, ideo subditur. 5 *Et nos immu.*
de statu. s. miseræ ad statum glorię. 6 *Oportet.* Hic conse-
quenter ostenditur resurrectionis necessitas, quæ accipitur ex tri-

bus.

a *In ic̄tuo.* Quia in momento est mora. Addit in ic̄tuo oculi. i.
quam cito ic̄tuo oculus visa vel ic̄tuo palpebra, id est, summa
celeritate. *In ic̄tuo.* id est, quam cito oculi radius trāsit ad re-
mota, & transuolat media, & si sit ibi prius & post, tamē qua-
si simul totum sit.

b In breuissimo & minimo, & angustissimo temporis.
spacio, ¶ Vt mirabilior sit resurrectio.

a *sed non omnes immutabimur.* In momento, in ic̄tuo oculi, in

b *nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incor-*

a *rupti, & nos immutabimur.* Oportet enim corruptibile hoc

b *induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalita-*

a *tē. † Cum autē * mortale hoc induerit immortalitē, tūc fiet*

* Theod. Ostendit
quam breui tempo-
ris spacio faciēda sit
reurrectio.

In momento au-
tem, Græce est

, id est, in atomo.

Atomum autem vo-

cat corpus subtilis-

simum ac tenuissi-

imum quod in sole

apparet, quod sectio-

nē non suscipit pro-

pter nimiam breui-

tatem. Ictum autē ocu-

li vocat motum pu-

pillæ. Per hęc autem

ostendit Dei iussū

& resurrectionē mor-

tuorum.

b *In nouif. i.* in nouissimo signo, quod dabitur, vt ista impleā-
tur. Hęc tuba est clamor, vnde dicitur. *Media nocte cla. fa. est ec-
ce. spon. v̄.* Tubę nomine aliquod eu idens & p̄clarū signū
dicitur, quod vox archangeli, & tuba Dei alibi dicitur, *Ec in
euangel.* Vox quam audient mortui qui in monumētis sunt
& procedent, &c.

* Amb. Nouissimus aduētus intelligitur Christi. Mortui au-
tem vel peccatores intelligendi sunt, qui etiā viuentes mor-
tui esse dicuntur, aut quia immortales, aut quia absq; aliqua
membrorum diminutione resurgent ad p̄nam dicuntur
resurgere incorrupti, vel certe simpliciter omnes mortuos
resurgere dicit, & solos sanctos cum ijs viui qui iusti inuenti
fuerint in gloriam immutari.

c *Immu.* Exponit quomō hoc fiat, vel qualis sit immutatio.

* Chryf. Illud nos non de seipso, vt rum de omnibus tum
in vita repertis intelligens.

d *Oportet. n. corruptibile hoc induere incorruptionē & mortale, &c.*
Secundū hoc dicitur. Caro non pos. r. d. quia non erit ibi cor-
ruptio, & mortali cas. i. non secundum has qualitates, sed ea-
dē substātia. Dicendo enim hoc in eadē quasi digitū tendit.

vt

bus. Primo ex perfectione naturæ humanæ, quæ non esset per-
fecta, nisi anima sit corpori coniuncta, propter quod separari est
animæ per accidens & contra eius naturalē inclinationē, nullum
tale autē potest esse perpetuū. Secundo ex impletionē diuinæ iu-
stitiæ, scilicet, vt corpus simul puniatur cum anima & p̄micietur
sicut anima peccauit in corpore & in en meruit. Tertio ex confor-
mitate membrorū ad caput Christum. s. quantum ad electos qui
resurrexerunt per iteratam vnionem animæ ad corpus. Nec obstat di-
ctū Philosophi. 2. de generatione. s. q̄ ila quorum substātia cor-
rumpitur, non redeunt eadem numero, sed solum specie, quia lo-
quitur de redeuntibus per modū & viam naturę, cōtra illos qui
dicebant eadem numero per naturam posse iterari. Deus autem
hoc potest, cuius virtus est infinita, & potest agere sine motu. Di-
cit Apostolus. *Oportet enim corru. hoc induere incorru.* id est, naturā
humanam resurgere incorruptibile rationibus dictis, & hoc erit
omnibus commune.

7 *Et mortale hoc indu. immor.* i. mutationem in melius, quod erit
speciale electis. Et dicit, induere, quia sicut vestimentum aliunde
aduenit corpori sic dicta incorruptio in omnibus, & immortalitas
in electis non erit ex principijs naturæ causata. Et per hoc solui-
tur dictum Philosophi. 10. metaph. s. q̄ corruptibile & incorru-
ptibile genere differūt, & per consequens non potest esse idē nu-
mero. Verum. n. concludit, quando corruptio & incorruptio ad
idē principiū reducuntur. Sed non est inconueniens, q̄ idem nu-
mero qd̄ per naturā est corruptibile, a Deo fiat incorruptibile, si-
cut idē liberū arbitriū qd̄ mō est mutabile, tūc erit confirmatū.
Per dicta soluta est quæstio illorū qui querebāt. Quomō resurgēt
mortui? reputātes eā impossibilitē. 8 *Cum autem.* Hic cōsequēter
cōfirmat qd̄ dictū est in solutione de sanctorū immortalitate, &
hoc p̄ auctoritatē sacræ scripturę Hoseæ. 13. d. vbi nos habemus.
Ero mors tua o mors. Translatio LXX. habet: Absorpta est mors
in victoria, quod tunc implebitur, vt patet ex p̄dictis. Propter
quod Apostolus congaudens in spiritu propter certam expecta-
tionem illius status, quasi insultans morti dicit.

Vbi

Sicut eadem caro que videtur resurrectura moueretur. Oportet enim induere incorruptionem. Et hoc non ad tempus tacum, quod ibi ostendit, & mortale hoc induit, immortale. * Theod. Aperte docuit non aliud resurgere, sed id ipsum quod corrumpitur, Tanquam enim quodam digito hoc dicto id ostendit dicens, Corruptibile hoc, & mortale hoc.

* Tertul. Quid mortale nisi caro? quod corruptiuum nisi sanguis. Ac ne putet aliquid aliud sentire Apostolum prouidentem tibi, ut de carne dictum intelligas laborantem quum dicit, istud corruptiuum & istud mortale cutem ipsam tenes dicit. Certe istud nisi de subiecto, nisi de comparenti pronuntiasse non potuit.

Demstrationis corporalis est verbum. Aliud autem corruptiuum, aliud corruptela, & aliud mortale, & aliud mortalitas. Aliud. n. quod patitur, & quod pati efficit. Ita que patiuntur corruptela & mortalitatem caro. s. & sanguis, ea necesse est patientur & incorruptelam & immortalitatem.

a Absorpta est. i. destructa in victoria Christi, vel in hoc modum vincendi excessit, Christum inuadendo, vel in hoc quod ferui, vel vincunt concupiscentias carnis.

b Vbi est mors tua. Verba prophetæ, vel Apostoli letantis est & morti insultantis in persona resurgentiæ, ut certior sit resurrectio. Vicisti in morientibus, victa es in resurgentibus. Vel mors

mors est delectatio peccati quæ ex actu peccandi fit. c Stimulus mortis peccatum. * Theod. Id enim naturam morti tradit.

* Amb. Sagitta mortis peccatum, per quod animæ iugulantur.

* Theod. Peccatum enim non imputaret si lex non esset.

* Amb. Cum fortius & maius sit per scientiam peccatum. d Vir. vero p. quia lex prohibendo auget peccati cupiditatem nisi diffundat spiritus charitatem.

e Qui dedit nobis victoriam illius peccati, in quo lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus crucis exemplo destruxit.

* Chrysof. Nam ipse trophæum statuit, coronarum nos participes fecit, idque non ex debito sed ex gratia & misericordia.

f Abundantes in opere domini semper, &c. * Basil. Cum autem delatum a Deo sibi munus multiplicat iuandis, & ad virtutem promouendis ijs quibus benigne facit, vel quandoque maiore studio persequitur opus domini, quam ea que vulgo apud homines.

* Chrysof. Hoc est vita sincera, non dixit, operantes bonum sed abundantes, quo. s. sponte, & ex abundanti peragamus istud, & stadium aliquando transiliamus.

CAP.

a sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in victoria Vbi

b est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Stimulus

d autem mortis peccatum est. Virtus vero peccati, lex. Deo autem

e gratias, qui dedit nobis victoriã per dominum nostrum

Iesum Christum. Itaque fratres mei dilecti stabiles estote, &

f immobiles abundantes in opere domini, semper scientes,

quod labor vester non est inanis in domino.

a In Isaiã vel Osee, ita, Ero mors tua o mors. b Aeternaliter. c Dissolutio, vel diabolus ex patre absorptus, in futuro penitus absorbebitur. d In resurrectione Christi. a Potentia qua omnes dissoluebas b Peccatum originale unde mors exit, ut ipse exponit, non quod mors fecit, peccato enim mouetur, non morte peccamus. a Quod pungit. b Augmentum ne quis dicat quemquam a lege iuari, sed a Deo tantum. a Non per legem. a Quia per Christum vincimus. b In fide resurrectionis. a Ut a pseudo moueri non possitis. b Spe resurrectionis. c Spem habentes. a Sine remuneratione. b In sermone domini.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vbi est mors victoria, tua? quia prosternebas omnes. q. d. non apparebit ultra.

2 Vbi est mors stimulus tuus. i. peccatum, per quod humana natura morti addita fuit, quasi per stimulum. Ro. 5. b. Per peccatum mors, ideo subditur. Stimulus autem mortis peccatum est. Sed quia posset aliquis dicere, peccatum per legem fuisse ablatum, hoc remouet dicens.

3 Virtus vero peccati lex. q. d. peccatum magis viguit ex lege, non per se & directe, sed ex humana malitia per legem occasione accepta, eo quod humana malitia nititur in veritum, sicut plenius fuit declaratum Ro. 7. super illud, Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in omnem

omnem concupiscentiam. De hac autem victoria per Christum inchoata, & in fine mundi consummanda, gratie sunt agende, ideo subditur. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriã per dominum nostrum Iesum Christum. & patet litera.

4 Itaq; frat. Hic ultimo ponitur utilis monitio ne Corinthij contumphantur a pseudo apostolis resurrectionem negantibus cum dicitur, Itaq; fratres mei. nõ carnali cognatione, sed Christiana religione.

5 Dilecti. charitatiua dilectione.

6 Stabi. estote & im. in fide resurrectionis future.

7 Abundantes in op. quia fides sine operib. mortua est. Ia. 2. d.

8 Scientes quod la. sed tunc magnifice remuneratur a Deo, sicut dicitur Sap. 3. d. Bonorum laborum gloriosus est fructus.

ADDITIO I.

In ca. 15. vbi dicitur in Post. Et si arguatur contra hoc de lege Mahumeti falsa.

Receptio legis Mahumeti nullo modo est assimilanda receptioni legis euangelicę. Nam ut dicit post. Lex Mahumeti vi armorum fuit recepta quod per suum Alchoranum nefandum potest probari. Dicitur. n. ibi, quod Mahumetus petiuit a Deo, quod concederet sibi facultatem faciend. miracula, ut Gentes crederent ei. Ad quod ut asserit fuit sibi responsum a Deo, quod non decebat, nam iam miserat Deus Moysen cum magnis miraculis & portentis, & tamen non steterunt in fide sua, & postea miserat Iesum facientem magna miracula, tamen pauci crediderunt, nec extiterunt in fide sua, & ideo disposuerat Deus, quod ipse. s. Mahumetus solum in potentia gladij daret legem, ut qui nollet eum recipere, interficerentur. Hęc sunt in Alchoranosententialiter, ex quo non possunt fingere quod per Mahumetum fuerint facta aliqua miracula. Item est manifestum, quod Mahumetus nihil credendum tradidit transcendens ea que comprehendere possunt per phantasiam humanam. Dicit enim de paradiso, quod sunt

sunt ibi delectabilia corporalia, in quibus premia beatorum ponit, & ideo ab hominibus modici intellectus fuerunt recepta. Secus est de fide catholica, in qua quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, traduntur credenda, que nullomodo fuissent recepta, nisi miraculis confirmarentur. Faciunt etiam adhuc alię rationes, quæ in postil. traduntur, &c.

Esa. 64. b. sup. a. b.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in post. Ut sit Deus omnia in omnibus. Hoc quod dicitur. Ut sit Deus omnia in omnibus. sic exponit in gl. ut nemo coherentium ei, idest, Christo, amet aliquid aduersus eum, & tunc manifestum esse quod dicitur, quid habes quod non accepisti? tunc enim manifestum erit nihil boni aliquem habere seu habuisse, nisi a Christo, &c.

ADDITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in post. Si secundum hominem. Super hoc quod dicitur, secundum hominem. Glo. idest, ratio nabiliter, quia hominis est credere, non mori hominem ut bestiam. Iterum. Si mortui nõ resurgens, solum restat, ut manducemus & bibamus, cras moriemur.

C A P. XVI.

DE colle. Ang. Post alia, de collectis faciendis in sanctos q...

Match. 6. d.

collationibus

commodum

magnificen- tiam

Comm. super Mich. c. 4.

Ambrosius.

C A P. XVI.

De aliis remouet. Propter vsus sanctorum.

Et collectis autem quae sunt in sanctos,

sicut ordinavi in ecclesiis Galathiae, ita

& vos facite per unam sabbathi. Vnus-

quisque vestrum apud se reponat, recon-

dens quod ei bene placuerit, ut non cum venero, tunc colle-

ctae fiat. Cum autem praesens fuero, quos probaueritis per episto-

las, hos mittam perferre gratiam vestram in Ierusalem. Quod

si dignum fuerit ut ego eam, mecum ibunt. Veniam autem

ad vos, cum Macedonia pertransibo. Nam Macedonia per-

transibo. Apud vos autem forsitan manebo vel etiam hyema-

bo, ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo enim vos modo

in transitu videre, spero enim me aliquantum temporis mane-

re apud vos, si dominus permiserit, permanebo autem Ephe-

si usque ad pentecosten. Ostium enim mihi apertum est ma-

gnum & tunc evidens, & aduersarii multi. Si autem venerit Ti-

motheus, cum eo veniam ad vos, sed si non fuerit, non

veniam ad vos, sed pertransibo. Et ne a malis ministris depe-

riret, si apud ecclesiam dimitterent, praecipit, ut secum defer-

rent, & tuto loco reponerent quoad usque ipse veniret. Et

hoc per singulos dies dominicos faciebant, quia quod paula-

tim colligitur, nec graue est, & multum inuenitur.

Per. i. dnica die. Quia vna dies sabbathi vel vna sabbato-

rum, vel prima sabbathi vocatur apud Iudaeos dies quem nunc

dominicum appellamus.

Theophyl. Per unam sabbathi, dominicum diem intel-

ligit. Cuius diei commemoratione ad eleemosynas erogandas

hortatur, Quia & diei eius recordatur mysterium. Prudenter

autem iniungit unumquodque, quodlibet recondere, hoc est,

quodcumque destinauerit Deo seruare, & quod factum facile sit

cuique conferenti. Neque enim dixit statim conferre, ne quem

forte cuius esset tenues tunc facultates, pusillum quidpiam

tribuere potuisset, sed recondat, (inquit) apud seipsum

quisque, & cumulet, aut elumet, & cumulat deinceps

deserat. Theo. Eorum arbitrio quantitate

permittit, docens, quod animas ea quae sunt optima eligunt,

quae Deus adiuuat. Hoc enim dicit illud, etiam in iudicatis, Quic-

quid recta via successerit. Est autem factus conueniens quoque

dies dominicus, qui est resurrectione honoratus.

Ambro. Ut paulatim reseruantes non vna hora grauari se

putent, ut hilares datores diligantur a Deo.

Manebo vel etiam hyemabo, &c. Sicut medicus moram ha-

buit, ubi multi aegrotant.

D... Au... in...

Theophyl. Per unam sabbathi, dominicum diem intel...

quodcumque destinauerit Deo seruare, & quod factum...

Theo. Eorum arbitrio quantitate permittit, docens, quod...

Obscuro

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVI.

DE collectis autem. Postquam apostolus instruit Corinthios...

de his quae pertinent ad ecclesiae sacramenta, hic consequenter...

instruit eos de conuersatione debita & honesta, & primo qualiter...

se habeant ad extraneos, secundo ad seipsos & vicinos, ibi. Vigilate...

tertio in fine epistolae salutatur eos, ibi. Sal. vos. Prima adhuc...

in tres, quia primo instruit eos qualiter se habeant erga collegium...

pauperum absentium, secundo qualiter ad seipsum, ibi. Veniam autem...

tertio qualiter ad alium Christi discipulum, ibi. Si autem venerit...

circum primum sciendum, quod in primitiua ecclesia in Ierusalem...

congregata vendebant omnes possessiones suas, & erant illis...

colleeta dabantur magis apte. Consequenter magis instruit de...

conseruatione huius eleemosynae, dicens. Vnusquisque ve...

&c. ut tollatur suspitio infidelis conseruationis, si committeretur...

alteri. Ut non cum venero, ad praedicandum.

Tunc collectae fiant. Quia possent dicere pseudo apostoli, &

causa quaestus venisset apostolus, & sic occasionem acciperent...

quaerendi, consequenter instruit eos de modo mittendi, dicens.

Cum autem praesens, vobiscum.

Quos probaue, fideles & aptos ad hoc opus.

Per epistolas, vobis a me scriptas.

Hos mit. per. gr. id est, eleemosynam a vobis gratis datam.

In Ierusalem, fidelibus ibidem habitantibus.

Quod si dignum fu. &c. id est, si negocium hoc requirit, &

Deo placuerit. Mecum ibunt. ut per meam praesentiam de ipsis...

tollatur suspitio, & per eorum praesentiam oblocutio contra me...

a falsis apostolis, qui aliter possent dicere mendaciter, quod...

illam pecuniam applicarem meis vsibus.

Veniam au. Hic consequenter instruit Corinthios qualiter se...

habeant ad seipsum, promittens eis suum aduentum, di. Veniam...

ad vos. Sed se excusat de temporis dilatione, subdens.

Cum Mace. pertransi. per quam habebat transire ex ordi-

A a *Obsecro autem vos fratres, nostris dominum Stephanam & Fortunati, &c.* Ordo huius litterae respicit & pendet vsque illuc, vt & vos subditi sitis.

b *Spiritum meum & vestrum, &c.* Meum, legitia, vestrum charitate.

c *Mara natha.* Gratia domini nostri Iesu Christi. id est, donec veniat dominus, vel in aduentu domini. Mara natha enim interpretatur, dominus venit. Et est compositum ex Syro & Graeco, magisque Syrum est quam Hebraeum. Anathema vero Graecum, interpretatur condemnatus vel separatus. Simul ergo Graeco & Syro videtur verbo.

* *Ambrosius.* Sicut illis, qui eum amant, redemptio venturus est Christus, ita qui eum non amant, anathema sit, id est, vt illos abominetur & perdat Mara natha magis Syrum est quam Hebraeum tamen ex sermone vtrarum linguarum aliquid Hebraeum sonat, & interpretatur dominus noster venit.

* *Theodoretus.* Id posuit Corinthiorum

a Aug. Forſitan iam ibi timuerat commotionem per contentione[m] pseudo apostolorum. mothatus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus n. domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Deducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre notu[m] vobis facio, quoniam multum rogavi eum, vt veniret ad vos cum fratribus, & vti que non fuit voluntas eius, vt nunc veniret.

a Qui secum sunt. **b** Qui erat episcopus eorum ab Apostolo ordinatus. **c** Quia hunc Corinthii requirerant, qui cum non posset eos sedare, ierat ad Apostolum Ephesum.

a Opportunum. **b** Vos autem. **c** Contra, allurias diaboli. **d** Stanti non obrepit iohannis.

a Mulierum inconstans est. **b** In domino. **c** Vt sit in vestra virtute profectus. **d** Etiam correctio. **e** Non causa inanis gloriae.

a *Qui timet incorrectos.*

a *Qui.*

a *Hic cu[m] Apostolo fuerit in praedicatione Corinthiorum. Primi crediderunt in Achaia. Vt ministraret.*

a *Quia praesentes sunt apud vos e quibus est vobis profectus, vel quia mihi pro vobis ministrare venerunt, quod vos debentis facere.*

a *Ministraverunt mihi quod vos non fecistis.*

a *Quem pauperunt.* **b** *Quibus Apostolum seruauerunt.* **c** *Honorate.*

a *illos.* **b** *Quod ego scribo omnes desiderant.*

a *Apud quos hospitor.* **b** *Fratrum congregatione.*

a *Vero corde in signum pacis.* **b** *Vt sciant epistolam eius esse, subdit. Sa &c.* **c** *Scripta.* **d** *Fideles saluto, led.*

a *Vel condemnatus.* **b** *Separatus a Deo.* **c** *Donec veniat dominus, vel in aduentu domini.*

a *Haece salutatio Pauli.* **b** *Sit.*

a *Ea Charitate uos inuicem & Deum diligite, quia ego vos & Deum diligo. Non secundum amorem seculi.*

tum se de eloquentia D
ia et inu[m] supercilium
deprimens, & no[n] esse opus doctrina, sed fide.

* *Chrysoſtomus.*
Hoc vno uerbo conterret omnes, eos qui membra sua, faciunt membra meretricis, eos qui sacrificantes idolo offendunt fratrem, eos, qui nomina sibi ab hominibus imponunt, & qui resurrectionem non credunt. Non terruit autem solum, sed virtutis interim viam, malitiae fontem ostendit. Vt enim charitas quoties inualeſcit, omnium vitiatorum genera extinguit, sic quoties remittit illa, locus statim vitij fit, statim pullulant mala. Non Graeca autem, sed Hebraica lingua voluit vti, ostendens non solum non fastidire se simplicitatem, sed vehementer etiam amare. Cuius vero gratia haec dicit? Dispensatione[m] humanitatis Christi confirmans, ex qua resurrectionis argumenta pleraque omnia collegit.

E *Refocillauerunt.*

F

NICOLAUS DE LYRA.
venit Corinthum, quod recipiant eum amabiliter, di.

1 *Vt si Timo. &c. & etiam reuerenter, cum dicitur: Ne quis ergo il. spe. & quod conducatur in securitate ibi: Deduci autem il. &c. Secundus est Apollo, qui recesserat a Corinthiis propter contentiones eorum vadens ad Apostolum, quem postea perierunt ab Apostolo remitti Corinthum, de quo scribit Apostolus, quod ipsum rogauerat super hoc non tamen praecipit, licet posset, quia magnis viris non debet de facili praecipium imponi, sed magis excusat eum, dicens.*

2 *Veniet autem cum ei va. id est, opportunum.*

3 *Vigilate. hic consequenter instruit eos, qualiter se debeant adiuuicem habere. & primo in communi, di.*

Vigi. in seruore orationis.

4 *State in fide. resurrectionis futurae.*

5 *Viriliter agite. in exercitio bona[m] operationis.*

6 *Et confortamini. in domino, in spe aeterna[m] retributionis.*

7 *Omnia enim vestra. scilicet opera.*

8 *In cha. sine qua nullum opus est meritorium verae beatitudinis.*

9 *Obse. vos. hic instruit eos de modo se habendi ad aliquas personas speciales inter Corinthios existentes, quae alias praecellebant in fide & deuotione & operibus pietatis. propter quod Apostolus mouet Corinthios, vt habeant erga illas specialem amicitiam, reuerentiam, & honorem.*

10 *Quo. sunt pri. Ach. id est, primi & principales in fide & operibus bonis.*

11 *Vt & vos. debitam ipsis reuerentiam exhibendo.*

12 *Gaudeo au. quia per praesentiam eorum vos estis meliorati in fide & moribus. ideo subditur.*

13 *Quo. id. quod vo. de. ad perfectionem boni.*

14 *Ipsi sup. Et quia de hoc profectu gaudebat Apostolus, subdit.*

15 *Refecerunt enim. gaudio spiritali.*

16 *Et vestrum. ex profectu boni. ideo concludit.*

17 *Cog. ergo qui. e. sunt. eos debite venerando.*

18 *Salutant. Hic ultimo ponitur salutatio. & primo ponit Apostolus aliorum salutationem, di.*

Salutant. & patet litera, his exceptis.

19 *Aquila & Pri. Receperant enim de Corintho cum Apostolo, ut habetur Actu. 18. propter quod in hac salutatione Corinthiorum specialiter exprimentur.*

20 *Salutate inuicem in os. exponatur sicut supra Rom. ult. Secundo ponit salutationem suam, di.*

21 *Salutatio mea ma. Pauli. hoc enim ponebat in fine epistolarum suarum manu propria scriptum, ne illi quibus scribebat deciperentur a falsis Apostolis sub nomine Pauli malam doctrinam scriberentibus. Vltimo imprecatur maledictionem obstinatis in malo, di.*

22 *Si quis non a. D. &c. fit ana. id est, excommunicatus, & a fidelibus separatus.*

23 *Mara na. sic enim debet scribi: sunt enim duae dictiones. & prima valet in latino dominus noster. secunda idem est quod venit, sed propter ignorantiam idiomatis, & longitudinem temporis duae dictiones coniunctae sunt simul & vltima litera dictionis est submota. Est igitur sensus: Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, negando eum esse verum Deum caeli & terra. sit anathema, & subditur causa.*

Mara na. quia dominus noster venit: scilicet, Iesus Christus venit in mundum, qui est verus Deus & dominus omnium. & videtur Apostolus hoc specialiter dicere contra Iudaeos obstinatos, qui asserunt verum Christum adhuc non venisse: Consequenter Apostolus imprecatur benedictionem bonis, di.

24 *Gra. do. no. I. Christi. sit vo. vsque in finem.*

25 *Charitas mea cum omnibus vobis. id est, eadem charitate vos inuicem diligite, quae diligo vos. Et quia haec dilectio non est carnalis, sed spiritalis ex Deo, ideo subditur.*

26 *In Christo Iesu. Amen. Confirmatio est dictae benedictionis in Christo. Cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.*

A

A D D I T I O.

In c.16. vbi dicitur in Post. Maranatha. Sic. n. debet scribi. Hoc quod dicitur Maranatha, nō recte exponitur in Glo. nostris dicendo quod sunt due dictiones in Syro significantes idem quod dominus noster venit, prout in Post. Vel donec veniat dominus, prout in glo. Tum quia nihil sibi proprie significatur per ista verba. Tum quia non apparet aliqua rō quare Apostolus, qui semper hoc nomen Iesus & hoc nōmē Christus ponit sub propria forma Latina in quibuscunq; locis vbi de eo tractat, in hoc loco mutaret stylum suum nomina Christi ponendo in Syro. Tum quia non bene cōcordat ratio huius propositionis causalis cum dicit. *si quis non amat Christum, si anathema.* quia dominus noster iam venit. Nō enim tantummodo ex hoc quod Christus iam venit sumus obligati ad dilectionem suam, quia etiam ante aduentū suū homines obligabantur ad dilectionē Dei, vt in ve. le. Vnde ad veram expositionē harum dictionem sciendum est, quod Iudei tribus modis exercebant censuram seu sententiam iudicalem contra rebelles seu inobedientes fidei vel legi diuinae. Primo modo per separationē a fidelibus, sicut inter nos per sententiā excommunicationis, & hoc est quod dicitur. Qui non amat Christum, sit anathema. f. separatus a fidelibus prout in Postilla. Secundo modo per destructionem, seu perditionem omnium suorum, & hoc vocatur apud eos herem. de quo habetur Leu. vii. in litera & in Postil. & ille qui isto secundo modo incurrerat prædictam censuram seu sententiam vocabatur macharam, quod est nomen deriuatum ab ipso herē prædicto. Tertio modo per maledictionē solēntem, in qua ille qui hoc incurrerat maledicebatur solēnter

tubis canētibus, sicut inter nos solēnter maledicetur excom-
 carus, qui in vltima contumacia persistit, extinctis cādēlis
 & pulsatis cāpanis, & hæc vocatur inter eos samatha, quod
 significat mortificationem, qui quidem tres modi maledicē
 di, seu separandi hominem sunt noti inter eos sub prædictis
 vocabalis. Apostolus ergo in fine huius epistolę imprecatur
 maledictionem his, qui non amant Christum secundū illos
 tres modos prædictos. Primo modo per separationem, & de
 hoc dicit. *Sit anathema.* Secundo modo per destructionem
 suorū, & de hoc dicit. *Maranatha.* macharam, fuit enim hic, h,
 quę est litera aspirationis amota, eo quod in lingua nostra ra-
 rissime interuenit & vltima litera, m, fuit mutata in, n, per
 hoc quod scriptores nostri ignorāt idioma. Tertio imprecatur
 illis vltimam mortificationem quę dicitur *samatha*, quę
 est vltima mortificatio, vt dictū est, & fuit amota prima syl-
 la ba, per imperitiam linguę, vt dictum est. Sic ergo Apostolus
 imprecatur tres sententias condemnatiuas, his qui Christū
 non amant. *anathema* quę est separatio a fidelium cętu, &
 herem, quod est destructio honorū suorū, & *samartha* quod
 est quedam vltima & solēntis mortificatio in sua ciuitate
 seu polittia, & quia opposita iuxta se posita clarins eluce-
 scunt, ideo consequenter imprecatur benedictionem bonis,
 di. Gratia domini nostri cum omnibus vobis, &c. prout in
 Postil.

REPLICA. In vlt. c. Maledictionem eorum, qui Christū
 non amant ponit Apostolus in lingua extranea. Circa quam
 Bur. se opponit, & literę, & omnibus doctoribus, quasi nul-
 lus intellexerit vere terminum ibi positum vel terminos. Re-
 spōdeat ibi pro doctore, q. voluerit. idioma eē mihi ignotū. E

*Incipit Prologus in secundam epistolam
 Pauli ad Corinthios.*

Quibusdam Corin-
 thiorum per primam
 epistolam correctis,
 causa reliquorū scri-
 bit secundam, repel-
 lens pseudo Aposto-
 los, ostendendo de-
 ceptionem prædica-
 tionis eorum, se mul-
 tis modis commen-
 dans. Notat etiā eos
 in elemosynis par-
 cos. Præcipit quoque
 fornicatorem corre-
 ctū recipi, quē prius
 Sathanę tradiderat.
 Et quia etiā boni tri-
 bulantur, ibi se eis
 exemplum patientiæ
 proponit.

In hac epistola in-
 correptiones corrige-
 re, & correctos ad
 vtiliora prouocare, &
 pseudo cum sui com-
 menda

N secun-
 da ad Co-
 rinthios
 epistola
 in parte
 superio-
 ri post
 tribulationum suarū relatio-
 nes, reddit causas quare ad
 eos secundo non ierit: qm̄ nō
 leui mutatione consilij fecif-
 se se asserit, sed ne aduentu
 suo tristitiam incurreret, cū
 in peccato permanere disci-
 pulos reperisset. Deinde post
 agnitos fructus poenitentię re-
 conciliat eū ecclesię, quem in
 prima propter fornicationē

a consortio sanctorum iusse-
 rat amoueri. Tertio contra
 pseudo apostolos officii sui dignitatem tuetur, &
 noui Testamenti ministros, tanto anteire gratia
 ostendit, quanto euangelium est lege præstantius.
 Immoratur etiam in causa illa plurimum, quam
 breuiter in prima contigerat, vt prompto ac li-
 benti animo necessaria præsentis vitæ non ha-
 bentibus largiantur, & vtilitate spiritualis com-
 mercij commutent præsentia cum futuris, atque
 abundantia sua sanctorum inopiam suppleant,
 vt vicissim eorum inopia, sanctorum abundantia
 suppleatur. In fine repetit quod superius contra
 pseudoapostolos egerat, & iactationem eorum,
 prædicationesque de se gloriosas, vel collata an-
 tiquitate generis, vel catalogo iniuriarum ac pe-
 riculorum suorum euacuat. Dicitq; eos opera-
 rios subdolos, qui ad imitationem Sathanę trans-
 figurentur in apostolos Christi, sub prædicationis
 spe, lucra pecuniaria quæque sectantes. E

I N C I P I T A R G V M E N T V M.

Post actam a Corinthijs penitentiam, consolatoriam scribit eis epistolam Apostolus a
 Troade per Titum, & collaudans eos hortatur ad meliora, contristatos quidem,
 eos sed emendatos ostendens.

I N C I P I T

CAPVT I.

Aulus Apostolus. Salutatione primo more solito prae mittit. Inde de bonis per gratia collatis gratias Deo agit loquens perfectis, post ad passionis tolerantiam sui exemplo inuitat: postea pseudo

diderant, vnum corpus esse pronuncians omnes, qui salute digni habiti fuerant. b Benedictu. Primum perfectis loquitur de tribulatione, proponens se exemplum patientiar, & consolationis a Deo accepta: ducens laudi, quod alii in nomine.

Incipit epistola Pauli ad Corinthios Secunda

CAPVT I.

Aulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater ecclesiae Dei, quae est Corinthi cum sanctis omnibus, qui sunt in vniuersa Achaia.

Gratia vobis, & pax a deo patre nostro & dno Iesu Christo.

Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi,

pater misericordiaru, & deus totius consolationis, qui con-

salatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus, & ipsi

consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem

qua exhortamur, & ipsi a Deo, quonia sicut abundant passio-

nes Christi in nobis: ita, & per Christum abundat consolatio

f Et Dator Totius, perfecte consolationis, quantam decet dare Deum his, qui pro Christo patiuntur. Quod Deus consolationis, ex hoc patet quod consolatur.

g Qua exhorta. id est, quam Deus ad hoc dedit, non solum, vt consolaretur, sed etiam exhortaretur, & ita nostra consolatio valet etiam ad alios exhortari, vt vere possimus consolari.

apostolos deprimendo redarguit detegens versutias eorum. Et se multis modis commendat. Tandem moralis admonitio cum iteratione benedictionis subditur. Salutatione igitur praemittens, contra pseudo superbiam, Paulus; & contra cordis praesumptione, apostolum se nominat dicens, Paulus, &c.

Ambrosii. Queritur cur in omnibus epistolis contra usum epistolarum primo suu nomen ponat, Apostolus, quam eorum ad quas litterae destinantur. Sed haec authoritas est Apostolici ordinis, quia minoribus scribit: sicut etiam, & iudices seculi solent ad eos quas regunt, scripta dirigere.

Et Timotheus frater.

THEODORET.

Ambo quidem ad ipsos missi sunt & Timotheus, & Tirus, sed beatum Titum simul in litteris non adscripsit, quia ad eas ferendas eius ministerio uti constituerat, per eum enim misit hanc epistolam. Alios autem Dei ecclesiam nominat rursus ad concordia dirigens, & dominum, & benefactorem ostendens. Eis autem omnes eos etiam coniunxit, qui in gente crediderant,

Incipit expositio Nicolai de Lyra super secundam epistolam Pauli ad Corinthios.

CAPVT I.

Paulus Apostolus. Postquam Apostolus scripsit Corinthiis instruens eos de sacramentis ecclesiae in epistola prima, hic consequenter scribit eis de ministris ecclesiae in epistola secunda. Cuius ratio fuit, quia post praedicationem apostoli receperant pseudo apostolos, quos alii veri apostolis praeferebant. propter quod apostolus scribit commendans veros Apostolos, & eorum doctrinam: & vituperans falsos, & eorum falsitatem. Et dividitur haec epistola in duas partes. scilicet in salutationem & narrationem: quae incipit ibi. Benedictus Circa primum primo ponuntur personae salutantes, cum dicitur.

- 1 Paulus Apostolus. Exponatur sicut supra. ad Rom. 1.
2 Per vo. Dei. id est, electionem Actuum. 14.
3 Et Ti. fra. Hunc adiungit apostolus in saluatione sua, ne Corinthii crederent ipsum retulisse aliqua mala de ipsis Apostolorum: cum transierat per eos post primam apostoli epistolam missam, vt habetur in fine illius epistola. Consequenter ponuntur personae salutatae, cum dicitur.
4 Ecclesiae Dei. id est, congregationi fidelium.
5 Quae est Corinthi. id est, Achaiae metropoli. tertio ponuntur optata bona, ibi.
6 Gratia vo. in presenti, quae principium omnis boni meritorii.
7 Et pax. in futura felicitate, quae quietabit totaliter appetitum.
8 A Deo pa. no. id est, tota trinitate.
9 Et domino Iesu Chri. A tota enim trinitate proueniunt dicta bona mediante Christi incarnatione.
10 Benedictus, &c. praemissa saluatione, hic consequenter ponitur narratio epistola. In qua sic procedit apostolus, quia primo excitat Corinthiorum attentionem. secundo, ponit excusationem sibi: & hac confert. tertio, suam prosequitur intentionem. 3. cap. prima adhuc in duas, quia primo excitat attentionem, recitando quadam in generali. secundo, magis in speciali, ibi. Non enim vo. Circa primum sciendum, quod ex beneuolentia redduntur auditores attentii, propter quod apostolus capiat

eorum beneuolentiam, ostendendo, quod quidquid facit, ad utilitatem eorum facit, & ideo primo vult utem ex ipso eis prouenientem declarat, secundo ratione huius allegat, ibi. Quoniam sicut abundat. Dicit igitur. Benedictus Deus. id est, gratias ago sibi. Dicere enim Dei est facere. Psal. 2. 3. Quoniam ipse dixit, & facta sunt. Dicere vero nostru non est facere. & ideo quando Deus benedicit nobis, aliquid domi nobis tribuit. Sed quando Deum benedicimus, nihil sibi accersit, sed solum sibi gratias agimus. Dicit igitur, Benedictus Deus. id est, tota trinitas.

- 11 Et pater domini. id est, persona patris.
12 Domini nostri Iesu Christi. In quo exprimitur persona filii, & cointelligitur simul persona spiritus sancti, cum sit nexus amborum. F
13 Pater misericor. auferens a nobis omnem miseriam.
14 Et Deus totius consolationis. conferens nobis bonum totaliter quietatum mentis. scilicet, se ipsum.
15 Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. aliquando eruendo, & aliquando praemium promittendo, & aliquando patientiam tribuendo, quod frequenter est melius, & magis expediens: quam erui a tribulatione temporali. Sed quia talem consolationem dedit apostolo non solum pro se, sed etiam pro aliorum utilitate, sicut dedit lumē soli, non solum, vt ipse luceat, sed etiam, vt alia illuminet. ideo subditur.
16 Vt possimus, & ipsi consolari eos verbis, & exemplo.
17 Eos qui in omni pressura sunt, etc. Id est, proponendo eis praemium aeternum, sicut a Deo nobis est propositum, vt exponendo eius scripturas inducentes ad tolerantiam passionum, sicut a Deo reuelata sunt nobis.
18 Quo. si. Hic consequenter allegat sui dicti ratione. Et quia duo dixerat, scilicet, quod consolationem a Deo receperat in suis tribulationibus, & quod hoc cedebat ad utilitatem fidelium: ideo primo persuadet primum, di. Quo. sicut a. pas. i. tribulationes, quae in capite Christo inceperunt.
19 In nobis. id est, apostolis ad quos a capite derivatae sunt.
20 Ita et per Chri. etc. propter quod dicitur Psal. 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae latificauerunt animam meam. & hoc est valde rationale. Consequenter persuadet secundum, di.

c Deus. Creator omnium, & TERTVLLIANVS. Si Deus commune vocabulum factum est vitio erroris humani, quatenus plures Dei dicuntur atque creduntur in seculo, Benedictus tamen Deus domini nostri Iesu Christi non aliud quam creator intelligetur, qui, & vniuersa benedixit: habes Genesim, & ab vniuersis benedictur, habes Daniele. Li. 6 aduers. Marc. c. 11.

d Pater domi. Per quem est, & nobis. Gene. 1. Daniel. 3. E

e Pater mis. Pater. ne dans veniam peccatoru, & bona opera, & in tribulatione constantiam. SEDVLIVS. A quo est omnis misericordia. Multas autem dicit misericordias: quia multae sunt humanae misericordiae.

a Pro vestra ex. * Ambrosius. Id est, quia vos ad salutem exhortamur, siue ut vobis exemplū tolerantie præbeamus. Nā manifestum est, quia pro quo patimur ipse nobis ad est, consolans nos per liberationem; liberans nos de pressura interuentu maiestatis sue.

† vestri consolatione.

* Theodoretus. Vestri causa in omni generis tentationes incidimus. Si enim salutarem prædicationem vobis asserere noluissemus, ne mo eas quibus afficimur perpeffiones intulisset. Sed quoniam vestra salutis curam gerimus ab aduersariis quædā, quæ sunt molesta suscipimus, a dom. mo autem Deo consolati. one in accipimus. Quare & ea & illa ad nos propter vos redeunt, vos autem estis vtrorumq; nobiscū participes, ut qui nostra vobis tribuatis ac vestra esse ducatis.

B † desperamus etiam de

* Theophylactus. Propterea (inquit) minus vobis molestæ ferendæ sunt meæ pressuræ, qui vos consolandi gratia proque vestra salute sic premimur. Liceret nā que & nobis reiecta euangelij prædicatione, vitam in tuto ducere. Nūc vero prædicantes, ut ex his bonis, quæ ex eiusmodi proficiuntur præconio, omnino vobis pariamus salutē in has pressuras incidimus. Ergo si vestra salutis gratia hæc mala perpeffimus, nihil oportet nos malis affici & vos perturbari. Paratur autē hæc salus non solum vestra ex tolerantia, sed mea, hoc est non modo mea est opera, sed vestra etiam parta hæc salus. In amaris salus, & præmium promittitur.

b Non enim vo. &c. * Theophylactus. Cum confusus fessisset de ingestis sibi molestijs mentionem, nunc quales fuerint enuntiat, vnde suū erga Corinthios patefaciat amorē. Est enim beneuolentiæ signum, adinuicem, quæ nobis obtingerint, denudare.

C

* Ambrosius. Ideo passiones pressurarum indicat prope vsque ad mortem illatas, ut ostendat, quæ mala salutis illorū causa patiebatur, ut non grauius ferrent, si corripentur errores illorum ab ijs, qui tam aspera tolerabant pro illis. Quis enim medicorū non arguat susceptum suum negligens se tractatē ne cura medicinæ eius sine effectu remaneat.

* Theo.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Siue autem tri. pro. v. ex. i. hoc cedit ad utilitatem vestram, in quantum exemplo nostri ad tolerandum patienter tribulationes debetis animari.
- 2 Siue consola. & hoc cedit similiter ad consolationem vestram, in quantum habetis eiusdem boni promissionem.
- 3 Siue exhorta. a Deo per internam reuelationem. Pro vestra exhortatione, & salute, ex hoc enim vos magis instruimus, et ad opera salubris inducimur, ideo sequitur.
- 4 Quæ, id est, quæ exhortatio a nobis proposita supple vobis:
- 5 Operatur tolerantiam, &c. id est, reddit vos fortiores ad tolerantiam passionum eorundem.
- 6 Quas, & nos pat. Exhortatio enim, quæ sit verbo, & facta est efficacior, Et quia patientia discipuli firmat spem magistri de stabilitate eius in bono, & consecutione præmij, ideo subditur.
- 7 Ut spes no. &c. q. d. ex tolerantia enim vestra firmiter speramus, quod præmium beatitudinis consequamini, propter quod subditur.
- 8 Scientes, non certitudine euidentia, sed adberentia.
- 9 Quoniam sicut socij, &c. in presenti.
- 10 Sic eritis, & consolationis, in futuro.
- 11 Non enim, Hic consequenter captat eorum beneuolentiam recitando quædam in speciali. et primo recitat persecutionem quandā sibi in consolationem a Deo factam. & secundo prosequit huius causam, sibi. Nam gloria. Illa vero tribulatio fuit excitata contra Paulū apud Ephesum

* Theodoretus. Multis ostendit periculi magnitudinem. Nam & grauati sumus, & supra vires & supra modum hoc significat, & ad hæc illud etiā, De vita nostra dubitantes desperaremus. Hoc autē dicit tantū fuisse periculum, ut dubitantes, & exitum non inuenientes etiam de vita desperaremus.

Existimo autē cum significare seditionem a Demetrio argentario excitatā. * Occumenus. Desperauimus, nec nos victuros esse sperabamus, sed apud nos ipsos existimauimus, quod omnino moreremur, nā hoc significat ipsi in nobilipis respōsū mortis acceperamus, id nobis pericula respōdebant: quod omnino moreremur. Ne Corinthijs deficerent patientes tribulationes ab infidelibus. Apostolus dat eis in exemplū seipsum, ut sicut ipse, corroborentur in suis tribulationibus. c Ipsi. Non solum alij de nobis, sed & in nobis. Quia natura nostra nil nisi mortē promittebat vel defectum. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prædicatores, ut mortē contra oculos haberent. Sic enim afflicti fuerant, ut desperarent de presenti vita.

- a Sed hoc totum pro vobis.
- b Quia nostro exemplo monet vos Deus, pati unde salus æterna vobis.
- a Spe præmij. b Ut similes speretis. c Quia nostro exemplo monet vos Deus, pati sub spe præmij ut sic leuius feratis.
- c Ad grauata uel hinc malis, uel uirtute patientie a nobis.
- a Ut aduaria amuemini. b Ne salutem speretis. c Pro salute dico sa. u. operatur, id est, intendit operari in uobis, id est, non intendimus, quod operetur in uobis tolerantiam.
- a Q. Debetis exemplo nostri eadem pati, quæ & nos patimur. b Adeo operatur. c Quis speramus, uos passuros.
- a Patimur dico. b Ad uestram utilitatem.
- a Quia æqua gloria labori uestro retribuetur. b In futuro. c Aeterna. c Expouit tribulationes.
- a Quia uobis leuè proficiet. b Pseudo de sua gloria gloriatur nos uero de tribulatione.
- a Quid de ea. Hoc, scilicet. b Præcedentiam passionum. c Pondere passionum. Et. d Humanam. e Adeo.
- a Qui de malis solemes gaudere. b Non solum loqui & cetera facere. c Non solum tadebat uiuere, sed etiam. d Certitudinem omnimodam dissolutionis.
- a Ideo Deus tantum permisit nos affligi. d Maledictus enim, qui confidit in homine.
- a In quo secure. Quia ipse est. b Cui simile est quod me de illis prædictis liberans, vnde subdit, qui de tau. &c.

* Ambrosius. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prædicatores, ut mortem ante oculos haberent. Denique erepti de ipsa pressura resuscitados se dicunt. Sic n. afflicti fuerat, ut desperarent de presenti vita. Sed quia Deus præsidia sua nō negat in desperatione positus, maxime suis, eripuit illos desperantes de semetipsis, fideles autem de Deo. Niinia enim pressura deficere se profitebantur, nisi adesset Deus.

* Theodoretus. Sed non permisit dominus, ut desperationis sententia effectu fortiretur, sed effecit, ut in inq. mortis, non ultra suspensionem procederent, sed in ea sisterent, ne nobis ipsis fidamus, sed eius auxilium imploremus. Responsum autem mortis, mortis sententiā vocauit. Valde autē apposite meminit Resurrectionis mortuorum, docens perinde esse eum a maximis illis periculis liberasse, & a mortuis suscitasse.

Et

- Ephefum per quædam argentarium, ut habetur Act. 19. de quo dicitur hic, Non enim uolu. igno. vos fra. quæ uobis erit patientia materia.
- 12 Quæ facta est in Asia, in qua est Ephesus.
- 13 Quoniam supra mo. gra. su. i. supra modum humanum.
- 14 Supra uirtu. supple naturalem. Sed contra hoc uidetur esse quod dicitur 1. Cor. 10. Fidelis Deus. q. nō patietur uos tentari supra id quod potestis. Dicendum quod duplex est uirtus siue potestas. scilicet natura & gratia. Supra uirtutem uero natura saltem de communi cursu bene permittit Deus aliquando fideles tentari, & tunc dat uirtutem gratia ad posse sustinere. Et sic loquitur Apostolus 1. Cor. 10. c. vñ de ibidē statim subdit. Sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere.
- 15 Ita ut te. nos etiam vi. propter pondus enim tribulationis aliquādo prolongatio uitæ redditur tediosa. Sed contra hoc uidetur quod dicitur 1. a. Omne gaudium existimate uos fratres cū in tentationes uarias incideritis, &c. Dicendum, quod tribulatio secundū se considerata odibilis est et odiosa, et sic loquitur hic Apostolus. In comparatione tamen ad finem, si iocunda, ut pote ad consecutionē beatitudinis ordinata. Mat. 5. a. Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiā: quoniam ipsorum est regnū cælorum. sicut medicina amara propter consecutionem sanitatis est amanda.
- 16 Sed ipsi in nobis. re. inor. i. firmam opinionem moriendi tunc.
- 17 Ut non simus fiden. in no. id est, in uirtute propria.
- 18 Sed in Deo, &c. q. d. idē repeto ac si nos a mortuis resuscitasset.

Et

a *Et eruit.* Quia Deus praesidia sua non negat suis in necessitate positis.

b *Et adhuc, &c.* Theophylactus. Quoniam illud minus, videlicet esse nobismetipsis confidendum, in communem fortasse Corinthiorum cedere videbatur calumniam. Cum eorum nonnullus in memorisset apostolus, diuini id acritus visum mitigat, & eorum animos lenit, cum eorum afferat preces vel maximo sibi adiumento futuras. Licet praeterea ex his ad humilitatem nos instrui, quandoquidem & Paulus dicat Corinthiorum se votis & precibus indigere, nec minus & orationis ipsius potest & virtus perdisci. Plurimum namque haec valet si rite decenterque ab ecclesia promatur.

* Theodoretus. Dum enim hoc fit, multi propter nos Deum laudabunt, dum vident nos pericula adire, & ex eis diuino auxilio euadere.

Ut ex personis mult. spe. ad Deum propter praedicationem eorum conuersis gratia agantur. Deo pro praedicatione eorum per mult. habentes eam donationem fidei, quae in ipsis est personarum mult. fa. dicitur infantibus, pueris, & ceteras aetates pro utriusque sexus conditione.

c *Et mul. per.* Alia translatio, ut in multorum facie eius, quae in nobis. Quae littera sic legitur. Q. Orationes vestrae sic iuuabunt nos, ut per multos gratiae agantur Deo pro nobis. Gratiae dico eius donationis, quae est in nobis. Haec non mutantur. Agantur dico in multorum facie.

c Augusti. id est, in multis, & coram multis, hoc ideo quia gratia Dei consolatur apostolos causa multorum. id est, omnium credentium, quorum causa & pressura eis ingerebantur. Et ideo illi omnes credentes gratias Deo referant pro liberatione.

* Ambro. Hoc dicit, quia gratia Dei multorum causa consolata est apostolos, id est, omnium credentium, quorum causa & pressura eis ingerebantur, ac per hoc, quia omnium causa est, cuncti Deo gratias referant, cum cessat tentatio, aut cum oritur simul obsecrent.

d *Donationis.* Praecedentis ex personis. i. honestis viris, ut vobis & alijs multarum fa. id est, discretionum, vel discretorum meritorum, & diuersarum virtutum: Ut facies Iob fuit patientia, David, humilitas. Moyse mansuetudo.

* Theophylactus. Ut quod in nobis est Donationis. Hoc est, quae in me collata est gratia, per multos, hoc est per vos, qui plurimi estis pro me orantes ex multarum personarum facierum gratiae habeantur, hoc est a vobis. Nam salutem, quae mihi

mihi vestris precibus tam parata est, vniuersis vobis largitus est Deus, ut multi tibi mei de gratiam, grates dicant.

e *Per multos.* Expone quod supra dixerat a personis multarum facierum.

f *Nam gloria nostra.* Ideo & vos & alij debetis orare pro nobis.

Argu. in Pla. 19. & 149.

a Ad salutem reduxit. **b** Tendentes mentis desiderio. In posterum. Quotidie.

b eripuit nos & eruit in quem speramus: quoniam, & adhuc eripiet adiuuantibus vobis in oratione pro nobis ut ex multis personis facierum, eius quae in nobis est donationis, per multos gratiae agantur pro nobis. Nam gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos. Non enim alia scribimus vobis, quam quae

a Non solum nobis & alijs, sed & vobis. **b** Facta vel & s. **c** Et orationes vestrae iuuabunt nos, ut per multos, & c.

a Liberatio & exteriorum honorum. **b** Hoc unde gloriamur.

a Fideles. **b** Ambro. Ideo non diffido de auxilio Dei, quia pura est conscientia ab omni simulatione.

a Non aliud in ore & aliud in corde habentes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

a Sinceram veritatem de Deo. non enim legis obliuiscuntur praedicantes. **b** Quia a Deo est haec gloria conscientiae simplicitas & sinceritas. **c** Id est, secundum quod scriptum est gratis mihi iudicauit.

Vel ideo orationes vestrae poterunt nos iuuare, quia hoc vnde gloriamur tam honestum est.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

g *Testimonium.* Sunt bona opera, quae testantur exteri quod sit in conscientia, Testimonium. id est, conscientia non remordens, sed testificans, quod in.

* Ambrosius. Hoc dicit quia de conscientia sua praesumptant, quae pura erat ab omni simulatione, quam obrem de Dei auxilijs non diffidebant.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et adhuc eripiet.* in futuro.
- 2 *Adiuuantibus vobis.* i. non solum fiet hoc ex merito nostro, sed etiam ex merito vestrarum orationum pro vobis.
- 3 *Ut ex mult. perso. faci.* i. ex personis multarum conditionum secundum gratiam, statum, & sexum, & quia ex hoc, quod Deus dat beneficium alicui ad preces multorum, non solum obligatur ad gratias agendum Deo ille, qui beneficium recipit, sed et omnes per quorum orationem hoc fit, propter quod Deus aliquando dat aliquid ad preces multorum ut omnes obligentur ad gratiarum actiones, quod etiam cedit in bonum omnium.
- 4 *Eius quae in.* id est, ut pro beneficio nobis collato precibus multorum multi gratias agant Deo.
- 5 *Nam gloria.* Hic consequenter ponitur causa dictae consolationis, quae excipitur ex parte consolati. Et dividitur in duas partes, nam haec causa primo ponitur, secundo ad hoc testimonium inducitur. *ibi. Non enim alia scribimus.* Circa primum sciendum, quod consolatio Apostoli consistebat in firma spe diuini auxilij, ut patet ex dictis. Talis autem spes causatur in homine ex eo, quod vivit secundum dictam conscientiam

puram & rectam quod faciebat apostolus. ideo dicit. *Nam gloria, &c.* q. d. ideo securus confido, de diuino auxilio propter testimonium conscientiae propriae, qui remurmurat malo interitis, & congruet bono, & huic testimonio debet homo magis credere de propria bonitate quam testimonio hominum, qui vident tantum exteriora, contra illos, qui reputant se bonos ex hoc, quod ab alijs laudantur.

6 *Quod in simplici.* quantum ad rectitudinem intentionis.

7 *Et sinceritate.* quantum ad bonitatem operis in se: Quae duo requiruntur ad bonitatem actus, scilicet, quod sit bonum opus ex genere, & ex finis intentione.

8 *Dei.* Hoc additur, quia talia non habet homo a seipso sed a Deo ad quem debet ista referre.

9 *Et non in sapientia carnali.* id est, non innitendo terrenae sapientiae, sed gratiae diuinae.

10 *Conuersati sumus in hoc mundo.* id est, inter homines.

11 *Abundantius autem ad vos.* hoc dicit apostolus, quia illis praedicauerat ab hunc hoc, quod acciperet ab eis sumptus, ut habet infra. i. e. tamen acceperat ab alijs.

12 *Non enim.* Hic conuenienter inducit ad hoc testimonium ipsorum & Corinthiorum, quia per experientiam scire poterant dictum apostoli

A fuis, & hoc est ut apud me esse, est & non, sed Deus est fidelis in promissis, quia in illo toto nostro sermone, qui fuit ap. v. non est, & non, id est, mendacium. In nostro sermone non fuit est & non, quia in illo Dei filio. i. in eius predicatione, qui Dei filius est predicatus per nos. non fuit est & non, sed est, id est, affirmatio veritatis tantum su. in il. Quod si medaces essemus & ipse, quia quod docuit, tantum predicantur. Verax est Dei filius, quia promissi. Dei in il. id est, per illum sunt, est.

* Ambro. Si que destruxi eadem edifico, prevaricatorem me constituo, ideo ergo fidelis in se dicit Dei predicationem. Nam illud faciunt adulatores. Frequenter, ne homines offendant, quae vera sunt praetermittunt.

* Theophyla. Soluit, quae incubere videtur obiectionem. Posset quispiam merito dicere: Si nullus inest firmitas dicitis, quandoquidem aliquid te cum facturum affirmas, nihil egisse deprehenderis, vereor ne sermo hic tuus est & non, hoc est nihil in se habeat firmitatis. Ad haec itaque respondens apostolus, inquit: Erat profecto mei iuris professione, sed vos polliceri, eoque me mea sefellit opinio, predicatione vero Dei est opus, & ideo nec fieri potest, ut quempiam fallat diuina mysteria. Cum itaque sit Deus talis neque eius sermo, qui ad vos habitus est, & per nos predicatus, vel infirmior, vel instabilis erat, ita sit, ut plerumque diluat, quod affirmauerit, aut confirmet quod ante diluerit.

Vel etiam alia litera veritas & comple. quia in illo complete & exhibitae sunt. Et non est credendum, quod mendax sit, per quem pater verax apparuit. Et quia promissiones Dei per Christum sunt implete, ideo nos per ipsum dicit Deo amen. id est, veracem esse. Et quod Christus, & Deus sunt veraces, est.

a Ad glo. nost. quia per hoc probamur vera predicare. Nostra dico, non enim tantum nobis tribuo, sed Deo, quia qui confirmat, est Deus.

b Qui autem confirmat nos. * Ambrosius. Christum dicit confirmare gentes in fide promissa Iudeis, quia ipse est, qui fecit utraq; unum, id est, Circumcisionem & praepurium, in vno nouo homine faciens pacem. Dominus ergo confirmat, & Deus qui unxit nos, id est, qui dedit regiam honorificentiam, sicut dicit Petrus Apostolus. Quia sumus, inquit, genus regale, per unctioem spiritalem, cuius typus fuit in regibus Iudeorum. Qui & signauit nos dando spiritum suum nobis pignus, ut non am bigamus

bigamus de promissis eius. Si enim adhuc mortibus spiritum suum credidit, dubium non est, quum immortalibus addat gloriam. c Vobiscum in Christo. Tunc si vos estis firmi in Christo, magis constat de nobis, per quos vos confirmati estis. d Ego autem, & c. Pro leuitate vel terreno comodo non dimissi

sed parcens. Spirituale tunc dispositum non implet, quando pro uideamus aliquid ad salutem meditatur. t etiam & non, sed eulam.

* Theo. Persuadere uolens diuinus Apostolus uera esse, quae dicuntur, cum qui est cogitationum inspector, in testimonium uocauit. Deinde lenit asperitatem eorum, quae dicta sunt. Erat. n. asperum, & minarum plenum, quod eis parcens ad eos venire differebat.

* Ambr. Nunc manifestat qua causa, cum uoluerit ire ad illos distulit, ut tunc iret, quoniam prope omnes emendatos inueniret. His n. nunc loquitur, qui uidebantur se uelle corrigere.

sed operam non dabat, ut hoc impleteret. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suum ab illis diuertit, ne contristaret multos, & hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commenderet, Deum testem dat, ne putarent se indignos esse & contemni ab illo, quo comperto, ut praesentiam eius mererentur, emendarent se.

e Non quia do. Ne indignarentur quasi de dominio eo, quod dixerat, parcens uobis non ueni. subdit. Non quia do. & c.

* Theodore. Hoc autem dixit tanquam tacite obiectioni respondens. Quia enim uerisimile erat dicere aliquos. Quod igitur eane de causa credidimus, ut seruitutem sustineamus, & a te instar domini castigemur, necessario subiunxit. Hec dixi non tanquam in uos dominatum exercens, sed ut qui sum spiritualis uestri gaudij adiutor.

f Sed adiutores sumus gaudij uestri. * Ambrosius. Hoc est, quia sicut in malo opere iustitia est, ita & in emendatione gaudium. Huius gaudij adiutores sumus, inquit, quia uolentibus eis emendare se, efferunt commonitiones, ut quod uelle ceperant, possent implere.

g Nam fide statis. * Theophylactus. In his quidem, quae fidei contingunt, recto statu consistitis, quo sit, ut nil habeat cuius insimulare uos queam, in ceteris uero infirmiores estis, & ambulandi, a quibus si pedem non retuleritis emendati, merito nec secus uos pena afficere, & merore potero, ac ipse uestri ob gratiam tristitia tum affectus.

sed operam non dabat, ut hoc impleteret. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suum ab illis diuertit, ne contristaret multos, & hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commenderet, Deum testem dat, ne putarent se indignos esse & contemni ab illo, quo comperto, ut praesentiam eius mererentur, emendarent se.

e Non quia do. Ne indignarentur quasi de dominio eo, quod dixerat, parcens uobis non ueni. subdit. Non quia do. & c.

* Theodore. Hoc autem dixit tanquam tacite obiectioni respondens. Quia enim uerisimile erat dicere aliquos. Quod igitur eane de causa credidimus, ut seruitutem sustineamus, & a te instar domini castigemur, necessario subiunxit. Hec dixi non tanquam in uos dominatum exercens, sed ut qui sum spiritualis uestri gaudij adiutor.

f Sed adiutores sumus gaudij uestri. * Ambrosius. Hoc est, quia sicut in malo opere iustitia est, ita & in emendatione gaudium. Huius gaudij adiutores sumus, inquit, quia uolentibus eis emendare se, efferunt commonitiones, ut quod uelle ceperant, possent implere.

g Nam fide statis. * Theophylactus. In his quidem, quae fidei contingunt, recto statu consistitis, quo sit, ut nil habeat cuius insimulare uos queam, in ceteris uero infirmiores estis, & ambulandi, a quibus si pedem non retuleritis emendati, merito nec secus uos pena afficere, & merore potero, ac ipse uestri ob gratiam tristitia tum affectus.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dei enim filius Ie. Chri. qui est ueritas & uita, Io. 1.4.a.
- 2 Qui in uobis per nos predicatus est. ueraciter.
- 3 Per me & Siluanum. iste est, qui uocatur Silas, Act. 15.
- 4 Timotheum non fuit in illo. scilicet, Christo.
- 5 Est & non. Et id est, aliqua duplicitas.
- 6 Sed est in illo. quia omnes promissiones patribus factas a Deo fideliter adimpleuit.
- 7 Ideo & per ipsum amen. i. fideliter consistendo eius fidelitatem.
- 8 Ad gloriam uestram. quam per ipsum consecuturi estis certitudinaliter, nisi fuerit defectus in uobis.
- 9 Qui autem. Hic ponitur secunda ratio, quae accipitur ex usu dicti officij, nam Apostoli predicando loquebantur ex speciali motione spiritus sancti, Mat. 10.c. Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. & hoc modo non potest homo mentiri, licet hoc possit quando loquitur ex seipso, & hoc est quod dicit. Qui au. con. & c. i. spiritus sanctus, qui coniungit membra ecclesie ad unitatem & capitum.
- 10 Qui unxit nos. gratia sua.
- 11 Et qui signauit nos. signo crucis in baptismo & confirmatione.
- 12 Et dedit pi. spi. in cor. no. De ratione pignoris duo sunt. scilicet tantum

tantum ualeat, quantum res ipsa cuius est pignus, secundo, quod non habetur res cuius est pignus nisi in specie, & sic in praesenti, spiritus sanctus est pignus factus in sanctis beatitudinis aeternae. aequalis. u. bonitas est rei quam expectamus in futuro, quae est ipsa trinitas, eadem. n. bonitas est in una persona quae in tribus. Et suppleendum est, quod homo loquens ex spiritu sancti in habitatione & motione, ut sic non potest falsum dicere.

13 Ego au. testem. hic consequenter ponit causam ueritatis, quare non uenerat secundum promissi formam. Et confirmat dictum suum duplici iuramento. scilicet, attestationis dicens. Ego autem testis, & execrationis. ibi.

14 In animam meam. id est, in periculum anime meae.

15 Quod par. uo. no. uel. uel. Co. i. postquam a uobis decessi. Dicit autem parcens uobis. Sciebat. n. eos pro tunc male corrigibiles, & sic ex aduentu suo ad corrigendum potuisset oriri inter eos seditio & maius periculum.

16 Non quia do. hoc dicit Apostolus, quia posset aliquis de Corinthiis dicere, quod Apostolus loqueretur multum dominatim dicens. Parcens uobis. ideo hoc excludit, dicens. Non quia do. q. d. non dixi hoc ut dominus resler.

17 Sed ad. su. g. v. quod expectatis.

18 Nam. id est, quia.

19 Fide statis. id est, immobiles in ueritate catholica, & non ex coalitione aliqua.

A Statui autem. Parcens non veni, sed statui hoc idem. q. cum primam mihi epistolam. s. ne iterum venirem. vel iterum esset tristitia, sicut fuit auditis eorum peccatis.

* Ambrosius. Apertum est, quia ideo noluit ire, ne forte corripiens paucos multos contristaret ipse etiam contristatus. Compatiuntur enim omnia membra vnius merori.

* Theodoretus. Non consilium autem existimauit, ut ad vos veniens eos, qui peccant tristitia afficiant. Illud autem, iterum, cum presentia non cum tristitia, communem est.

b Si enim con. Corrigendo, increpando quocumque modo, vel per epistolam vel presentiam.

B Et quis est qui, &c.

* Theodoretus. Quid me æque excitarat, ac sensus eorum, qui accusantur? ex eo enim facio coniecturam utilitatis, quæ inest in reprehensione.

* Chrysostomus.

Nolui ad vos venire, ne amplius vos contristarem increpans, indignans, auersans, deinde quoniam & hoc ipsum erat vehementius, & illorum continebat accusationem ut sic res habebant, ut Paulus si venisset contristandus esset, correctione usus, ait. Nam si ego contristo vos, quis est, qui me letificet? nisi is qui contristatur ex me?

Q. Et vos me contristatis, nisi qui contristatur ex me. id est, secundum meam voluntatem, ut peniteat.

d Confidens. * Theodoretus. Ideo meæ litteræ meum aduentum anticiparunt, ut cum per illas fuerit adhiberetur remedium,

medium, id mihi letitiam conciliet. Huius autem vos quod que estis participes, ut qui nostra vestra esse ducatis.

Q. Videte ergo ne frustra confidam, quod meum gaudium erit, & vos dei etis facere, quod ad meum gaudium spectat, qui meum gaudium, &c.

C A P. II.

Tatui autem hoc ipsum apud me ne

iterum in tristitia venire ad vos. Si enim ego contristo vos, & quis est qui me letificet, nisi qui contristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat

me gaudere, & confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas, non ut contristemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si quis autem contristauit me, non me contristauit, sed ex parte, ut non tonerem omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est obiurgatio

a Non solum nunc, sed olim cum contristauistis & sic grauer peccatis.

b Quod vltra non habeo tristitiam c. Id est, quando gaudeo vos gaudere

a Tristitiam habui b Laboribus uigilando pro vobis & orando. c Cura, dolore. Primum epistolam.

a Quæ indicio sunt quid intus esset. b Hac retero. c Per memoriam eorum.

a Quod desiderium emendandi. b Alius habeo. c Offensam, quia omnes ut se diligite.

a Sicut ille fornicator. b Per lachrymas scripsi, sed tamen condonate illi. Tantum. Etiam vos.

c Non omnes, ut hoc omnibus non imponam, quod reprehensorie dicitur, vel illos oneret, qui doluerant de peccato.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

a Tam grauer deliquit. b Quia talis facile desperat, si nimis asperè in eum animaduertetur.

e Non ut contristemini. Ambrosius Ad hoc enim corripiebat, ut ostenderet quo amore illos diligeret, de quorum peccatis plus illis dolebat, qui non hoc affectu corripit, contristat. Insultat enim, qui non condolet fratri.

f Si quis autem contristat. Præcipit fornicatorem illum, quem prius sathanæ tradendum iudicauerat recipi, quia correctus erat.

g Sed ex parte, ut non onerem, &c. Non omnibus onus tristitiae impono, propter illos, qui de peccatis doluerunt.

* Ambrosius. Omnes quos hic dicit, ex parte, sancti sunt. Dux enim partes populo sunt, sicut in prima epistola memoravi. Hi ergo ex parte sanctorum sunt, quos contristatos in errore fratris significat, sicut & semetipsum. Hoc autem dicens, oneravit peccantem. Plus autem fit reus in cuius delicto multi tribulantur.

h Obiurgatio hæc, quæ fit a pluribus ita, ut e contrario magis. Quæ & si temporis quantitate vel alio modo non satis digna pena videtur, in hoc tamen non est parua æstimanda, quod fit a pluribus quibus congregatis sathanæ traditus est. Magnam utique dolorem patitur, qui delictum suum plures videt horrere. Et ita sufficit, quod a pluribus obiurgatur.

Theodo.

ex qua redundat tribulatio carnis in corpore, & utruque contigerat Apostolo ex Corinthiorum peccato. ideo subiit.

13 Scripsi vobis. reuocans vos ad penitentiam.

14 Per multas lachrymas. a me susas pro expiatione peccati vestri. Et quia aliquis posset credere, quod hoc scriberet ad eorum confusionem & tristitiam, & ideo hoc remouet dicens.

15 Non ut contristemini. supple hæc scripsi.

16 Sed ut sciatis quam charitatem habeam. erga omnes fideles.

17 Abundantius in vobis. quia illos conuerterat ad fidem, ut patet ex supradictis propter quod magis zelabat pro eis. Et loquitur Apostolus, ut magis moueantur amore quam timore.

18 Si quis autem. Hic consequenter ponitur causa suæ tristitiae in speciali de quodam, qui eum contristauerat. s. ille enormis fornicator, qui uxorem patris sui habebat, ut habetur. 1. Corin. 5. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit qualiter eum contristauit, secundo de pena eius agit. ibi. Sufficit illi. Circa primum dicit. Si quis autem contristauit me. Et accipitur hic si, p. q. a. q. illud nefarius contristauerat eum.

19 Non me contristauit. scilicet, totaliter.

20 Sed ex parte. i. secundum quid, est enim duplex tristitia. Vna quæ absorbet, & deicit rationem. Et ista secundum philosophum non cadit in sapientem, nec fuit in Apostolo. Alia quæ aliquantulum turbat rationem, quando quis turbatur de malo alicuius, & hæc fuit in Apostolo, tamen quia letabatur de bonis aliorum, ideo subiit.

21 Ut non onerem omnes vos. imponendo vobis omnibus hoc onus, scilicet, quod contristaueritis me, nam multi vestrum in me letificauerunt ex sua bona conuersatione.

22 Sufficit. Hic consequenter Apostolus agit de pena illius. Et quia pena medicina sunt contra morbum peccati, ideo securius est de pena debita remittere, quam eam aggravare: sicut securius est vii medicina debili quam nimis forti, propter quod dicit Philosophus 5. Ethico. q. Epicheies est diminutio penarum, & sic facit huic Apostolus, & ad hoc alios inducit dicens. Sufficit illi qui huic est. scilicet, delicto fornicatori.

23 Obiurgatio hæc quæ fit a pluribus, i. quæ est iam manifesta, sicut est

* separatio

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Statui autem. P. s. quæ Apostolus posuit suam occasionem, hic consequenter expli. at eam exprimendo duplicem causam propter quam non venerat Corinthum secundum formam primæ promissionis. Secunda ponitur, ibi. Cum autem venissem. Prima causa est, quia sicut dicitur est timebat, ne ex suo aduentu peius euenisset, & sic tristitia sine utilitate habuisset, quæ explicat dupliciter. primo in generali, secundo in speciali, ibi. Si quis autem. Circa primum sciendum, quod sicut dictum est, Apostolus timuit ne eius aduentus esset inutilis, imo nocuus ratione dicta, & sic habuisset tristitia sine utilitate, propter quod disposuit non venire, sed magis scribere epistolam præmissam, reuocaturus eos ad penitentiam, ut sic cum veniret eos ad correctionem dispositos inueniret, & sic materiam gaudij ex penitentia eorum haberet, per quod patet, quod dilatio sui aduentus fuit valde rationabilis, & hoc est quod dicit. Statui autem. id est, firmiter disposui.

2 Hoc ipsum apud me. Id est, tunc ad vos non venire personaliter, sed magis scribere.

3 Ne iterum in tristitia. tam ex parte mea quam vestra.

4 Venirem ad vos. ratione prædicta.

5 Si enim ego contristo vos. corripiendo indispositos.

6 Et quis est qui me. q. d. existens apud vos consolari non possum nisi a vobis, contristatus autem non potest alium letificare, id subiit.

7 Nisi qui contristatur ex me. id est, vos per me contristati, si tunc venissem, quod non fieret, sed magis oppositum.

8 Et hoc ipsum scripti vobis. &c. Fuit. n. primo contristatus de peccato eorum. secundo magis contristatus fuisset de incorrigibilitate eorum.

9 De qui oportuerat me gaudere. inueniendo vos penitentes.

10 Confidens in omnibus vobis. & hoc vobis scribo confidens. quod sic vos disponetis per penitentiam, quod inde habeam gaudij materiam.

11 Quia gau. meum om. ve. i. cõsurget de bono omnium vestrum.

12 Nã ex mult. & an. cor. Angustia vero proprie est in mente,

ex

- super tristitiam.

† Orauem.

hab vos

F

A * Theod. Offendit etiam Corinthiorum studium. Sufficit enim, inquit, illi qui est eiusmodi oburgatio illa quae fit a pluribus. Omnes enim ipsum auerfabantur, ut iusserat. Tamen vel scribendo valebat tabernaculorum opifex, propter eam quae in ipso habitabat virtutem. Absorberi autem ap-

B * Ambros. Magnam dolorem utique patitur, qui delictum suum videt plures horrere.

a Donetis & conso. Recte homini pro peccato afflicto ignoscere & subuenire per consolationes precipit. Si enim correctus in animo dolet, mox habet fructum. Haec est enim vera penitentia, cessare a peccato. *Consolemini.*

B Per verba domini per prophetam dicentis. *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.* Et iterum. *Quaecumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius, non recordabor.*

b Ideo enim & scripsi. Cum propter eum recipiendum scripsissem, & propter hoc etiam scripsi, ut quos expertus sum mihi obediens in dictione, cognoscam an in omnibus sint obediens.

c *Et non circum.* ideo debemus condonare, ne decipiamur a sathana, per nimiam asperitatem. Sepe enim propter asperiores animadversiones in desperationem infirmus precipitat.

* Tertul. Verebatur ne fraudaretur a Sathana circa eius personae amissionem, quem Sathanæ ipse proiecerat, aut ne abudentia meroris deuoraretur, quem in interitum carnis addixerat. Hic iam carnis interitum officium penitentiae, interpretantur, quod videatur ieiunijs & sordibus & incuria omni, & dedita opera malae tractationis carnem exterminando satis Deo facere, ut ex hoc argumentetur fornicatorem, immo incestum illum non in perditionem Sathanæ ab Apostolo traditum, sed in emendationem, quasi postea veniam ob interitum, i. conflictationem carnis consecuturum, igitur & consequutum. Verum fornicatorem non in emendationem sed in perditionem Sathanæ, ad quem iam super ethnicos delinquendo transierat, ut discerent fornicandum non esse. Denique in interitum inquit carnis, non in cruciatum, ipsam substan-

substantiam damnans per quam exciderat, quae exinde iam perierat baptismate amissa, ut spiritus inquit saluus sit in die Domini. Ergo saluus erit spiritus tanto lectiore pollutus propter hos perditam carne, ut saluus sit in pena.

* Ambrosius. Hoc dicit quod supra memoravi, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum sententem, ne diu contristatus & contemptus, a charitate Ecclesiae, incipiat desperare de se, & videtur qui semper in insidijs est subtilis diabolus mentem eius vilem affectam, accidat, & suggerat ei, ut vel praesentibus fruatur, qui de spe futuri praemij deiectus est, & pereat frater possessus a diabolo, cui ad hoc penitentia data erat, ut conuersus reformaret se, sicut dicit in Ezech. Prophe. nolo mortem peccatoris quantum ut reuertatur & vivat. Et iterum: *Conuertantur, inquit, & replantabo illos.*

a hae quae fit a pluribus ita ut e contrario magis **†** donetis & **†** consolamini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in **†** illum charitatem. Ideo enim & scripsi vobis, ut cognoscatur **†** experimentum vestrum, an in omnibus obediens sitis.

† Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi, si quid donavi propter vos in **†** persona Christi, ut non **†** circumueniamur a Sathana. Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi, & ostium apertum esset mihi in domino, non habui requiem spiritui

d Cum venissem autem Troadem pro. Post interpositionem de recipiendo fornicatore, redit ad ipsos, ostendens quod sicut culpa eorum fuit, quod non venit Corinthum, sic quod non profecit in Troade, dum apud eos impeditus moratur Titus, sine quo non poterat ibi proficere, quia forsitan lingua eorum Titus expressius uti poterat.

* Theod. Cum venissem, inquit Troadem non alia de causa quam ut Euangelium predicarem, valde sum cruciatus animo, cum viderem multos praedicationis gratia accedere, nec haberem ad illorum curam gerentem adiutorem, nondum enim Titus ad nos venerat, quae vestrae utilitati providens ad vos miseram. Quamobrem ut qui laborum socium non haberem, eis relictis abij. Beatissimi autem Titi non frustra in praesentia meminit. Sed quoniam is literas erat laturus, voluit vici virtutem ostendere. Hoc autem satis docuit, cum dixit, quod illo absente licet multi ad praedicationem accederent, eorum quae erant necessaria nihil facere potuit. Ea de causa & fratrem eum nominavit, & pronomen adiecit, germanum esse docens.

* Hier. Narrat Corinthijs quae fecerit, quae passus sit & quomodo in cunctis Deo agat gratias, ut sub exemplo suo illos prouocet ad certandum.

9 In persona Christi, qui non potest errare, aliquando enim remittere non expedit honori Christi & ecclesiae.

10 Ut non circumueniamur, i. ut non decipiamur a diabolo, qui aliquando tentat praedatos de nimis aspera correctione sub specie zelus iustitiae. Et aliquando de nimis parua sub specie misericordiae, id subditur.

11 Non enim ignoscimus Sathanae. Quod intelligendum est in generali, quia semper intendit homines decipere. In speciali vero non possunt sciri, nisi a Deo, & ab eo cui reuelauerit.

12 Cum venissem autem. Hic ponitur secunda causa dilationis aduentus apostoli apud Corinthios, quae est, ne fructus maior impediret apud alios. Circa quod ostendit primo sui itineris processum, secundo processum fructum, ibi Deo gratias. Circa primum dicit. Cum venissem autem Troadem propter euangelium Christi, propter praedicationem euangelij.

13 Et ostium apertum, &c. i. corda deuotorum cum deuotione parata.

14 In domino, i. per dominum, hoc dicit, quia oportet, quod prima preparatio ad gratiam sit a Deo, secundum quod dicitur *Tren. 5. d.* Conuerte nos domine ad te, & conuertemur.

15 Non habui requiem, i. voluntati meae in Christo firmata, quia videbam corda parata ad audiendum, & predicare non poteram. Et huius causam subdit, cum dicit.

NICOLAUS DE LYRA.

* *separatio a comunitate per excommunicationem, quod factum fuit de illo fornicatore, quia traditus fuit Sathanae ad affligendum ad horam, ut habetur 1. Cor. 5. b. Si enim durius corrigeretur, posset desperare, quod est pessimum, ideo subditur.*

1 Ita ut e contra, aliquid remittendo de pena propter periculum desperationis.

2 Et consolemini, ingerendo eorum exempla, qui sustinendo penam pro suis peccatis patienter consecuti sunt gratiam Dei, & aliquando maiorem quam haberent ante lapsum.

3 Ne forte abund. Per desperationem, ut dictum est.

4 Propter quod, ostendendo ei signa charitatis.

5 Ideo enim & scripsi, supple ista.

6 Ut cognoscam experimentum vestrum, i. experientiam facti vestri.

7 An in omnibus. Hoc dicit, quia prius mandauerat ipsum puniri, & obediunt, et modo mandat aliquid de pena remitti, quod si faciet, apparebit eorum obedientia perfecta. Et quod debeant hoc facere, ostendit, dicens.

8 Cui autem aliquid. Quando enim ipsi remiserunt aliquam penam debitam alicui, & rogauerant etiam Apostolum, quod ipse remitteret, ipse acquieuit petitioni eorum, tamen cum discretionem, ideo subdit.

In

Eo

mare
con
illu.
tionis

ectiu.

h. 3. g.

di-

tefficare ut in illum v. leat charitas.

to occupemur, v. formamur. Ezech. 18. Hier. 12. 23. Ezech. 36. E

F

a *Eo quod non.* Quia solus non poterat, & fideles instruere, & peritrepentibus incredulis repugnare.

b *Deo autem.* * Theop. Dico, inquit, gratias agimus qui triumphat nos, id est triumphare nos facit in Christo Iesu, hoc est cum Iesum filium predicamus. Perinde ac si dicat.

Triumphat ibi pro terrenis rebus his certando, ipse vero solus glorie duxerim, ut & alibi dixerat mihi absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi.

Hactenus de tribulationibus, & eius culpa non venerat. Hic incipit se commendare, & pseudo deprime re.

c *Odore notitie,* &c. Id est, Christum, qui velut odor procedens a patre notificat eum inuisibilem, sicut aliqua res quae non videtur per odorem cognoscitur, & in quo loco sit intelligitur. Vel miracula vel doctrinae verba quibus ad notitiam eius venit.

d *Bonus odor.* s. ut olim hostia legalis, ita modo predicatio vera, & sincera fama Apostolorum. Dei patris odor Christus, odor Christi sunt Apostoli.

Odor Christi Apostoli in quorum vita & predicatione Christus ostenditur, non blasphematur. Sicut de malis dicitur. *Nomen domini per vos blasphematur inter gentes.*

Amb. Predicationem Christi dicit odorem, quia sicut quae non videntur cognoscuntur per odorem, ita inuisibilis Deus per predicationem Christi intelligi voluit.

Augu. Ille bonus odor significatur in scriptura, nominatis quibusdam aromatibus & vnguentis. Dicit. n. dominica spolia. *Post odorem vnguentorum iuenum curremus.* Propter hunc odorem dicitur in evangelio. *Quod factu alabastrum vnguenti domus impleta est odore.* id est mundus impletus est bona fama, & doctrina Christi & Apostolorum. Odor iste vegetat diligentes, necat

incommoda & infesta. Sol tamen non affert incommodum ferunt etiam vultures fugere odoris fragrantiam, vnguentum tamen est vnguentum, etiam si vultures defugiant. Ita etiam salutaris predicatio ihs quidem qui credunt salutem procurat, ihs vero qui non credunt, affert exitium.

e *Odor mortis.* Ut de nostra predicatione precedat mors, inde ruentibus in eternam damnationem.

f *Et ad hanc.* * Theod. Hec autem non nos recte facimus, sed per nos gratia spiritus. Nos enim ne hoc quidem ministerio nos dignos existimamus.

g *Sicut plurimi.* Amb. Hic pseudo Apostolos tangit, qui corrupta doctrina veritatem violabant, de quibus Esaias ait. *Caveas tuum vino aquam miscent.*

h *In Christo loquimur.* Nunquam eum excedentes, ut qui de lege agunt, legalia predicantes.

necat invideres, quasi qui invidet fame Christi vel Pauli, bono odore motitur, qui eam diligit vivit in bono odore. Si non esset claritudo sanctorum, invidia non surgeret impiorum, sed si qui tales persequendo frangunt ampullam, odor vnguenti amplius diffunditur.

* Orige. Hoc est Christo accepti sumus. At quomodo Christi bonus odor efficiatur videamus. Peccatum res est fetida, denique peccatores porcis comparantur qui in peccatis velut in stercore fetido voluntantur. Si quis ergo vestrum est in quo odor peccati nullus est, sed odor iustitiae, suavitas misericordiae, Christi bonus odor est.

* Theod. Nos autem Christi bonum odorem omnibus prebemus, sed non omnes, qui sunt eius participes salutem assequuntur. Male enim affectis oculis, lux est

incommoda & infesta. Sol tamen non affert incommodum ferunt etiam vultures fugere odoris fragrantiam, vnguentum tamen est vnguentum, etiam si vultures defugiant. Ita etiam salutaris predicatio ihs quidem qui credunt salutem procurat, ihs vero qui non credunt, affert exitium.

e *Odor mortis.* Ut de nostra predicatione precedat mors, inde ruentibus in eternam damnationem.

f *Et ad hanc.* * Theod. Hec autem non nos recte facimus, sed per nos gratia spiritus. Nos enim ne hoc quidem ministerio nos dignos existimamus.

g *Sicut plurimi.* Amb. Hic pseudo Apostolos tangit, qui corrupta doctrina veritatem violabant, de quibus Esaias ait. *Caveas tuum vino aquam miscent.*

h *In Christo loquimur.* Nunquam eum excedentes, ut qui de lege agunt, legalia predicantes.

Idemissis

per nos. Augul. lib. de or. & m. p. 37. & 42.

R - tau

caupones.

Rom. 2. d.

tract. 50. in Ioan tom 9. & tom 9. li 3. contra Jul. pelag. ca. 23. Cant. 1. a. Mar. 4. 4. a.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Eo quod non.* Duo enim imminebant Apostolo fienda. s. resistere hereticis & infidelibus, & predicare volentibus audire. Vtrumque vero per se sufficienter facere non poterat. Sed si Titum invenisset, per se restitisset adversarius, ad quod requiritur maior scientia, & per Titum predicasset, quia ad hoc sufficiebat, & erat magis eloquens in lingua Graeca. Licet enim Apostolus omnes linguas sciret loqui, tamen magis facundus erat in Hebraea, & propter hoc Apostolus iunc non remansit in Troade, ideo subditur.

2 Sed valefaciens. i. fratribus Christianis.

3 Profectus sum. Hoc autem scribit Apostolus Corinthiis, quia tunc Titus erat apud eos ad sedandum eorum disensionem, & sic erant in causa dilationis aduentus Apostoli ad eos.

4 Deo autem. Hic consequenter Apostolus ostendit itineris sui fructum. Et dividitur in duas partes, quia primo fructum hunc ostendit. secundo, ab hoc fructu falsos Apostolos excludit, ibi. Et ad hanc. Circa primum dicit. Deo autem gratias. nam omnis operatio bona principi paliter Deo est attribuenda.

5 Qui semper triumphat nos. i. facit nos triumphare de hereticis per disputationem. Act. 6. c. Non poterant resistere sapientiae & spiritui qui loquebatur. & de persecutoribus facit nos triumphare per patientiam, secundum illud. Nobile vincendi genus est patientia, nisi qui patitur, si vis vini ere discere pati.

6 Et odorem notitiae suae, &c. Notitia vero de Deo habita per scientias humanas solus illuminat intellectum, ut quod Deus est unus immutabilis aeternus & huiusmodi. Sed notitia de Deo per sacra scriptura habita, ut quod Deus est redemptor, glorificator et huiusmodi, inflammat affectum, propter quod est odorifera. Cant. 1. a. Curremus in odore vnguentorum tuorum.

7 Quia Christi bon. Predicando Christi doctrinam exemplo, &

verbo ad honorem Dei. Differenter tamen bonis & malis, ideo sui vultur

8 Alijs quid. id est, malis.

9 Odor mortis. quia ex hoc moventur ad invidiam & odium contra nos predicantes, quae mortificat animam gratiam auferentes, & ducunt ad mortem eternam.

10 Alijs autem. id est, bonis.

11 Odor. vi. in vitam. quia per hoc inducuntur ad Dei dilectionem, quae vivificat hic per gratiam, & ducit ad beatam vitam.

12 Et ad hanc. Hic consequenter ab hoc fructu falsos Apostolos excludit, dicens. Et ad hanc. ad predicandum hanc doctrinam iam sanctam & puram.

13 Quis tam idoneus. q. d. pseudo Apostoli quos receperitis non sane huiusmodi, sed veri Apostoli Iesu Christi. Quae probat eos quater, dicens.

14 Non enim su. s. nos veri Apostoli.

15 Sicut pluri. s. pseudo Apostoli.

16 Adulterantes verbum. Adultera. n. dicitur mulier, quae semen suscipit ab alio quam a proprio viro. Semen autem est verbum Dei. Luc. 8. b. quod propter Dei gloriam et honorem suscipiendum est, ad predicandum, & ideo qui propter questum vel vanam gloriam illud predicant, adulterantur, quod faciebant falsi Apostoli.

17 Sed ex sinceritate. i. pura intentione nos veri Apostoli predicamus. Quod debet fieri propter tria quae subduntur, cum dicitur.

18 Sicut ex Deo. i. sicut missi a Deo sumus, cuius nuncij & ministri debent esse puri, Levit. 11. g. Sancti estote quoniam ego sanctus sum. Et sic habetur primum. Secundum tangitur, cum dicitur.

19 Coram Deo. i. ipso vobis assistente in cuius presentia oportet loqui pure & sancte. Tertium ibi.

20 In Christo loquimur. i. de Christo qui est purissimus. Et sic patet, quod predicatio nostra debet esse sincera ratione mittentis, assistentis, & materiae predicabilis.

ADDITIO.

Secunda ad Cor. c. 2. ubi dicitur in Poit. Adulter. verbum Dei. Su per verbum. Adulterantes verbum Dei, & c. glo. Adulterantes. i. falsam adhaerentes, & pro voluntate, non pro prole predicantes. Haec in glo. Unde non solum ex parte finis debiti dicitur quis adultera-

ri verbum Dei. s. qui propter questum vel vanam gloriam, sed etiam periculosius videtur adulterari verbum Dei, qui corrupta doctrina veritatem violant admittendo eam veris. De quibus secundum Glo. Is. ait 1. ca.

Caupones in vino aquam miscunt.

Itē in hoc qđ sequitur. *Sei ex sinceritate*. quatuor ranguntur que requiruntur in sana verbi Dei p̄dicatione. Primū est, qđ sit ex recta intentione. scilicet nō pro questu seu vana gloria, vt dicitur, & de hoc dicit. *Ex sinceritate*. Secūdu est, qđ sit sine admixtione alienę doctrinę, quę in sacro eloquio nō habet fundamentū, seu in recta rōne naturali quę a Deo est, de quo dicit. Sicut ex Deo. scilicet discimus in scripturis ab eo reuelatis, seu lumine naturalis rōnis nobis ostēdit. Tertiu est, qđ sit sine aliqua hypocrisis fictione, de qua dicit. *Corā Deo*. Quartū est, qđ non alta nec plus quam oportet excedat, de quo dicit. *In Christi*. In nunquam sanam eius doctrinam excedens.

C A P. III.

Incipimus ite. Quia sciebat eos sinistre accipere suā commendationem, sicut & in prima epistola, quasi suā gloriam quereret, incipit contra eorum opinionem ostendens se non suam gloriam sed Dei querere.

* Theodoretus Non enim nostrum erat hęc dicere, sed vestrum, qui & nostra, & quę ad illos pertinent recte scitis.

* Ambrosius. Quoniam pseudo apostolos notat, praua eorū commenta designās, se autem verum p̄dicatōrē testatur, videtur iterū commendare se, sicut in prima epistola.

Aut nunquid. &c. * Theodoretus. Per hęc significat, quod quidam ex illis impostoribus, & per alios seip̄s commendarunt, & rursus ab ipsis commendatijs ad alios epistolis instructū iter iugressi sunt.

* Ambro. Hoc dicēs, & suū sensum purgat, & adhuc pseudoapostolos notat, quos proprii honōtis & questus causa circuire ecclesias probat, ad auferendam, non ad tribuendam salutem.

Epistola nostra vos. * Ambros. Epistola Apostoli salutis iudiciū est. Recte ergo ait, qđ salus Corinthiorū in corde erat Apostoli, & eorū qui cū illo erāt, semper. n. de salute eorū cogitabāt. Cū ergo in corde fuit Apostoli, & eorū qđ cū ipso erant, epistola fuit scripta in cordibus eorū, quia qui semper alicuius memor est, scriptus est in animo eius.

* Theo. Nos non opus habemus litteris, res enim ipse erūt nobis testimonium, & animatam habemus epistolam, quę vobis nostra commendet, fidem nostram, quę vbique & in terra & in mari decantatur, nos enim vos ab errore liberantes, ad lucem Dei cognitionis adduximus.

Quę cognoscitur. * Ambros. Apertum est, quia cum dicitur Christiani, Epistola Christi sunt, indicantes salutē quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus scribentibus Apostolis, dum enim docent scribunt.

Scripta non. Idē quod estis representatio Christi, & mea hoc est firmiter scriptū in cordibus nostris, non debilitate, vt quod atramento scribitur. Vel non terris notis, et pseudo qui hereses interferunt.

* Ambro. Quoniam quę promissa sunt æterna sunt, idcirco Dei spiritu scripta dicuntur, qui semper est, temporalia

a b c d e f g h i k

C A P. III.

Incipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus, sicut quidam, commendatijs epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris, quę t̄ scitur & legitur ab omnibus hominibus, t̄ manifestati, quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viuī. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis t̄ carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Non quod sufficientes simus

a Quasi semper in hoc noui. b Sicut in prima. c Non Deum. d Iis laudibus. Pseudo. Quos nulla virtus commoueat. Putatis egere. e Non egemus, quia. f In iustitia nostra. g Quia semper habeo curam de vobis. h Quia per vos dicunt nos imitari. i Vos. j Ab omnibus. k In hoc. l Dum mihi similis & Christo vel Christus principaliter vos scripsit, non ego. m Quia nostro ministerio operatur Deus in vobis. n Illustratione spiritus Dei quatinus scribit. o Qui intus scribit viuī. p Aeterni. q Duris cordibus habentibus notas, nec sentientibus, vt verus rex. r Lapis ex charitate. s Quia intelligunt. t Mollibus, quia habent affectum implendi. u Quod non veteres. v Per quem nobis hęc potestas data. w Ita. x Praferit Deum Apostolo iuxta dogmatum.

lia autē atramento, quā d obsoleuit, & perdit memoriam. f *Spiritu Dei*. i. spiritu sancto docente instructi estis, per quē diffunditur charitas in cordibus nostris, qui in euangelio dī digitus Dei. Hoc digito scripta est lex vetus in tabulis lapideis. Noua diffusa est in cordibus. Hęc lex est charitas Dei. Luc. 11. c.

lex operum litera occidens p̄caricato rem. Ista fidei viuificans dilectorem. Ibi extrinsecus posita est qua multi terrentur. Hic intrinsecus posita qua viuī iustificat̄ tur. Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est, vt significaretur duritia cordū illius populi. Hic idē digitus in cordibus hominum operatus est, vt voluntas prompta & intelligentia ea pax significaretur.

g *Non in ta.* Aug. Lapis enim non lignat nisi durissimam volūtatē, & aduersus Deum inflexibilem. h *Carnalibus.* Sensus habentibus, non lapideis sine sensu.

* Ambro. Nunc legem veterem pulsat, quę primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte a Moyse. Noua autē lex in abimo scribitur, hoc est in corde, nō per calami, sed per spiritū, quia fides æterna res est, ab spiritu scribitur vt maneat, vetera autē p̄cepta deficiente mūdo cessabunt. Quomodo ergo differet lex a lege, ita differunt dispensatores illius legis, a dispensatoribus legis fidei.

i *Fiduciam.* Dixit se nō egere epistolis modo, quod non se commendat, sed Christū. Quę Epistola Christi, & nostra estis, sed fiduciā dicendi talia non ad vos, sed ad Deū referimus.

* Theodo. In tempore, Dei viuētorum meminit, quoniam qui contraria p̄dicabant, dicebant Deū exigere legis obseruationem. Dicit ergo. Nos in Deo viuētorum fiduciam habemus, cū Christus nobis hanc fiduciā dedit. Non nobis de nobis ipsis placemus, nec ex proprijs cogitationibus contententes, p̄dicationem asserimus.

* Ambro. Quanta dignitas sit in Apostolis, manifestat cū dicit, *Fiduciam autem*, &c. Vt ostendat veteres non hanc habuisse fiduciā ad Deum, quia minor tuit administratio.

k *Non quod suffi.* Quis enim non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitauerit esse credendū. Quamquam & ipsum credere nihil est aliud, quam cum assensione cogitare. Si ergo cogitare bonū non est ex nobis, nec credere.

Sed

Apostolus, talibus non indigemus. Et subdit causam huius di. 6 Episto. no. i. nostrę dignitatis manifestatiua. 7 Vos estis. qui per me estis conuersi ad fidem. 8 Scripta in. quia recentē memoriā de ipsis iugiter habebat. 9 Quę scitur. inquantū notum est omnibus qđ a me istis instructi. 10 Et legit. inquantū exemplū v̄s̄ti exiit̄ antur ad bonū aliū, & ad vtuentia v̄s̄s̄ti. Sed quia cōuersio infidelū principaliter est attribuenda Deo apostolis vero ministeria liter tantū, ideo subdit. 11 Mani. quo. tanquam principaliter operantis. 12 Mini. an. quia ministerialiter cooperati sumus. 13 Et scripta, non. quod est debile. 14 Sed spiritus. i. spiritus sancto viuificante corda. 15 Non in tabulis. sicut lex Moysi. 16 Sed in tabulis. i. in cordibus per charitatē dilatis. 17 Carnalibus. i. carnalibus per obedientiam promptam. 18 Fiduciam autem. Ostendo quod hominum commendatione Apostolus non indigebat, hic vt sequenter ostendit quod eam quæibat per hoc quod quicquid agebat bonū, non sibi, sed Deo attribuebat. ideo dicit. Fiduciam autem. i. audaciam sic loquendi. 19 Non quod suffi. quod est minus quā dicere vel facere, & per consequens, si istud quod est minimum in humanis actibus Deo attribuit, & illud quod est magis.

Luc. 11. c.

Tom. 6. contr. Eranum. lib. 19. ca. 4.

Exod. 32.

Aug. lib. 1. c. 1. tra. nas epist. Pelag. ca. 8. & lib. 11. de bono perseverant. c. 8. & 13

NICOLAUS DE LYRA. C A P. III.

Incipimus. Postquā Apostolus preparauit animos auditorum, hic consequenter prosequitur principale propositum de ministris ecclesie pertractando. Circa quod sciendum, quod primo bonos commendat. secundo malos vituperat. 10. c. Prima adhuc in duas, quia primo commendat noni Testamenti ministerium, secundo exhortatur ad huiusmodi ministerij vsū. c. 6. Prima in tres, quia primo commendat mysteriū noni Testamenti ex eius dignitate. secundo. ex vsu ca. sequen. tertio. ex fine c. 5. Prima adhuc in duas, quia primo remouet quandam obiectionem. secundo ponit ministrorū ecclesie commendationem, ibi. Qui & idoneos. Circa primum sciendum, quod cū Paulus esset vnus de ministris ecclesie, posset aliquis obiecere, qđ ipse vellet seipsum comē dare, & propriam laudē querere, ministros ecclesie commendando. Hoc autē remouet Apostolus dupliciter, ostendens primo, qđ talibus nō indigebat. secundo, qđ eā nō quærat, ibi. Fiduciā autē. Dicit igitur. Incipimus iterum, &c. q. d. nō, sed ad manifestationē veritatis & reprehensionem falsitatis hoc dicimus ad honorē Dei. 2 Aut nun. i. falsi Apostoli. 3 Cōmen. epi. i. ad nostrā cōmendationē. 4 Ad vos. i. missi ab alijs. 5 Aut ex. missi ad alios. Tales enim epistolae impetrabant falsi Apostoli ad magis extorquendum quassum. q. d. Apосто-

A no-

qua has saluaret, non solū ignoscens sed & iustificans eos. Multū ergo interest inter legem & legem. Tūc enim macu-
 liti peccato in vultū Moyli descendens de monte cū lege
 accepta in tabulis, intueri nō poterant, q̄a gloriosa facta erat
 facies eius, ne peccatoribus posset aspici, q̄ digni erant mor-
 te. Quæ nunc gloria
 euacuatur per legem
 spiritus, cum accepta
 remissione peccatorū
 facti iusti, digni sunt
 aspiciere & possunt
 gloriam Dei, licet vi-
 derunt in monte Pe-
 trus & Ioānes, & Ia-
 cobus gloriā Christi.
 Quia & in Moyse sta-
 tim trāsiuit, nec mo-
 dum ministris vete-
 ris legis est.

Vel mystice, per fa-
 ciem Moyli potest
 intelligi spiritualis in-
 tellectus legis. Per
 gloriam faciei lega-
 les obseruantia, quæ
 erant figuræ veritatis.
 Quia fuit lex Moyli
 in gloria, vt filij Is-
 rael, idest, Iudei, non
 possent intendere in

faciem eius, i. capere spirituale intelligentiam legis, quia Christū
 in lege non intelligebāt, & hoc propter gloriam vultus eius,
 idest, legales ceremonias, quæ propter Christum significan-
 dum fiebāt. Sed illi adhuc carnales in eis Christum non in-
 telligebant, quod significabat velamen Moyli positū super
 faciē. Quæ gloria Moyli euacuatur, quia figura erat veritatis,
 quæ euacuatur, quia veniente imperatore, imagines tollūtur
 de medio. *Euacuatur.* Ambrosius. Quia finem figuræ habent.
Euacuatur. Ambrosius quia figura non veritas, gloria Moyli,
 quasi stellæ in vespere. Christus quasi sol, qui oriens stellas
 obseruat.

a Multo ma. abundat. idest, in laude quam vetus, quia magis
 gloria Dei est in salute, quā in morte. Quāuis iuste damnet
 quod agebatur sub lege, tamen magis ad laudem proficit si
 indiget, vt possit se reus corrigere, quod per gratiā in nouo
 Testamento præstatur.

* Theodoretus. Lex eos qui peccabant condemnabat,
 gratia autem eos suscipiens per fidem iustificat, ad diuinum
 enim baptismum adducit, & donat remissionē. Si ergo qui
 illi

illi seruit fuit glorie particeps, multo magis qui huic, nempe D
 gratiæ, seruiuerunt, maiorem assequentur.

* Ambrosius. Hoc dicit, quia amplius est donum iustitiæ
 Dei per fidem Christi quam legis veteris, quia magis glo-
 ria in salute est, quā in morte, quamuis iuste damnet, tamen
 ad laudem proficit
 magis si indulgeat vt
 possit reus corrigere
 se.

a Nou. Te. in quo datur spiritus. b Nobis. c Aeterna. d In gloria æterna erit, quia dat
 iustitiam spiritus qui in ea datur, quod iterum a minori probat.

stratio spiritus erit in gloria ? Nam si ministratio damna-

tionis in gloria est, multo magis t̄ abundat ministerium

iustitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est quod t̄ claruit in

hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod euā-

riam est. Habentes autem talem spem multa t̄ fiducia vti-

mur. t̄ Et non sicut Moyses ponebat velamen super faci-

ciem suam, ut non intenderent filii Israel in t̄ faciem eius,

quod euacuatur, sed t̄ obtusi sunt sensus eorum. Usque in

per gloriam est, idest, habens aliquā reuerentiam & honorem

Multo magis quod manet. scilicet, nouum.

In gloria est. idest, debet esse.

Habentes igitur. Hic consequenter ostendit excellentiam mini-

strorum ecclesie quantū ad cognitionem. Ad cuius declarationem acci-

pit illud quod habetur Exod. 33. scilicet, quod Moyses velata facie po-

pulo loquebatur, ad designandū quod veritas in veteri Testamento fi-

guris & anigmatibus erat velata, quia omnia cōtingebant eis in

figura. 1. Cor. 10. c. Aliquid vero pot̄ velari dupliciter. Vno modo ex

parte rei quæ debet fieri, s. quando super eam ponitur velamen. Alio

modo ex parte videntis, scilicet, quando velamē ponitur super oculos e-

tus. Et vtroque modo erat velamen in veteri Testamento. s. ex parte rei,

quia veritas erat velata figuris vt dictū est ex parte Iudeorū, quorū

malitia vt in pluribus impediēbat a cognitione veritatis, quasi quoddā

velamen oculorū mentis. vnde Sap. 1. a. In maluolam animā non

introbib sapientia. Primū autē velamen amotum est per Christiū,

quia per Christiū figura sunt expleta & explanata, in cuius figuram ve-

lū templi scissum fuit in passione eius, Luca vigesimo tertio. Secundum

autē velamen adhuc manet in Iudeis obstinatis, sed in illis qui recepe-

runt fidē, amotum est vtroque modo, quia per gratiam spiritus sancti il-

luminantē possunt contemplari libere veritatem, & hoc est quod dici-

a Verens quod omnes præuaricatores constituit Moyse. b Idem, dat abunde gloriam.

c Nouum Te. in quo datur spiritus, per quem est iustitia & conluminatio virtutum.

a Quia non profuit gloria vultus, sed obtuit, & si culpa illorum, non fuit.

a Quare. b Que de no Te vbi puri vident gloriam Dei. c In isto gloria quæ manens est, quia no Test. non succedit aliud.

a Fuit ministratum & receptum per gloriam Moyli, sine qua non conueniret Aeterna.

a Quia ministri noui Testamenti certi sumus de caetera gloria b Videndi gloriam Dei. c Crescit fiducia oper bus.

a Clarum & spirituale intellectu. b Ideo ponebat. c Quia non poterant pati causa peccati

a Velamen modo nostris expositionibus remouetur, sed ratio eorum habes e. i., nec potest penetrare quam-

diu non credunt. b Per gratiam.

2 * Sedulius. In
 comparatione euan-
 gelicæ gloriæ obum-
 bratur gloria legis,
 sicut orto, sole obtum-
 ditur lunæ lumen, cū
 tamen suo tempore
 magnum habeat ful-
 gorem.

3 * Sedulius. In
 comparatione euan-
 gelicæ gloriæ obum-
 bratur gloria legis,
 sicut orto, sole obtum-
 ditur lunæ lumen, cū
 tamen suo tempore
 magnum habeat ful-
 gorem.

4 sicut orto, sole obtum-
5 ditur lunæ lumen, cū
6 tamen suo tempore
7 magnum habeat ful-
8 gorem.

9 b Nam nec. Vere a-
10 bundat, quia adeo
11 ad eius comparatio-

12 nem illa nec dicenda
 est gloria.

13 c Quod cla. s. Moy-
 ses in hac. prædicta
 parte. i. facie. Vel nō
 est gloriosum in hac
 parte. i. respectu hu-

14 ius nostræ pactis. Illa
15 enim tanta fuit, quan-
16 ta seruo credi debuit. Hæc vero tanta quanta est genitoris
 Chri, quia Christus in gloria est Dei patris, vt tantū interlit
 inter gloriā Moyli & Chri, quātū inter imaginē & veritatē,
 d Habentes. i. Ostensa dignitate noui & veteris Testamen-
 ti ostendit vsuū vtriusque.

17 e Multa f. Vlu exercemū vñ crescit nobis fiducia. Tantū
 enim videbimus quātū credimus, & quæ aperta est gloria, &
 nō celamus sc̄sum nostrū, sicut Moyses, sed aperte dicimus.
 * Theod. Scimus gloriæ magnitudinem, & nihil dubita-
 mus, aut vlla suspicione mouemur, sed libere ostendimus
 quanta sit gloriæ excellentia.
 * Ambro. Spem habere nos dicit videndi gloriam, non ta-
 lem qualis fuit in vultu Moyli, sed eam quam viderūt tres
 Apostoli in monte, reuelante se domino. Hinc igit̄ cōiungere
 debemus quātum nobis contulerit diuina clementia, quan-
 tumque nos superioris gloriæ dono dicare dignata est, quā
 dederat Iudæis.

18 f Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, & c.

19 * Tertul. Figuratum ostendit fuisse velamen faciei in
 Moyse

1 fe.

2 * Sedulius. In
 comparatione euan-
 gelicæ gloriæ obum-
 bratur gloria legis,
 sicut orto, sole obtum-
 ditur lunæ lumen, cū
 tamen suo tempore
 magnum habeat ful-
 gorem.

3 * Sedulius. In
 comparatione euan-
 gelicæ gloriæ obum-
 bratur gloria legis,
 sicut orto, sole obtum-
 ditur lunæ lumen, cū
 tamen suo tempore
 magnum habeat ful-
 gorem.

4 sicut orto, sole obtum-
5 ditur lunæ lumen, cū
6 tamen suo tempore
7 magnum habeat ful-
8 gorem.

9 b Nam nec. Vere a-
10 bundat, quia adeo
11 ad eius comparatio-

12 nem illa nec dicenda
 est gloria.

13 c Quod cla. s. Moy-
 ses in hac. prædicta
 parte. i. facie. Vel nō
 est gloriosum in hac
 parte. i. respectu hu-

14 ius nostræ pactis. Illa
15 enim tanta fuit, quan-
16 ta seruo credi debuit. Hæc vero tanta quanta est genitoris
 Chri, quia Christus in gloria est Dei patris, vt tantū interlit
 inter gloriā Moyli & Chri, quātū inter imaginē & veritatē,
 d Habentes. i. Ostensa dignitate noui & veteris Testamen-
 ti ostendit vsuū vtriusque.

17 e Multa f. Vlu exercemū vñ crescit nobis fiducia. Tantū
 enim videbimus quātū credimus, & quæ aperta est gloria, &
 nō celamus sc̄sum nostrū, sicut Moyses, sed aperte dicimus.
 * Theod. Scimus gloriæ magnitudinem, & nihil dubita-
 mus, aut vlla suspicione mouemur, sed libere ostendimus
 quanta sit gloriæ excellentia.
 * Ambro. Spem habere nos dicit videndi gloriam, non ta-
 lem qualis fuit in vultu Moyli, sed eam quam viderūt tres
 Apostoli in monte, reuelante se domino. Hinc igit̄ cōiungere
 debemus quātum nobis contulerit diuina clementia, quan-
 tumque nos superioris gloriæ dono dicare dignata est, quā
 dederat Iudæis.

18 f Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, & c.

19 * Tertul. Figuratum ostendit fuisse velamen faciei in
 Moyse

20 Per gloriam est, idest, habens aliquā reuerentiam & honorem

21 Multo magis quod manet. scilicet, nouum.

22 In gloria est. idest, debet esse.

23 Habentes igitur. Hic consequenter ostendit excellentiam mini-

24 strorum ecclesie quantū ad cognitionem. Ad cuius declarationem acci-

25 pit illud quod habetur Exod. 33. scilicet, quod Moyses velata facie po-

26 pulo loquebatur, ad designandū quod veritas in veteri Testamento fi-

27 guris & anigmatibus erat velata, quia omnia cōtingebant eis in

28 figura. 1. Cor. 10. c. Aliquid vero pot̄ velari dupliciter. Vno modo ex

29 parte rei quæ debet fieri, s. quando super eam ponitur velamen. Alio

30 modo ex parte videntis, scilicet, quando velamē ponitur super oculos e-

31 tus. Et vtroque modo erat velamen in veteri Testamento. s. ex parte rei,

32 quia veritas erat velata figuris vt dictū est ex parte Iudeorū, quorū

33 malitia vt in pluribus impediēbat a cognitione veritatis, quasi quoddā

34 velamen oculorū mentis. vnde Sap. 1. a. In maluolam animā non

35 introbib sapientia. Primū autē velamen amotum est per Christiū,

36 quia per Christiū figura sunt expleta & explanata, in cuius figuram ve-

37 lū templi scissum fuit in passione eius, Luca vigesimo tertio. Secundum

38 autē velamen adhuc manet in Iudeis obstinatis, sed in illis qui recepe-

39 runt fidē, amotum est vtroque modo, quia per gratiam spiritus sancti il-

40 luminantē possunt contemplari libere veritatem, & hoc est quod dici-

41 tur. Habentes igitur talem spem. scilicet q̄ gloria noui Testamen-

42 ti manet in æternum.

43 Multa fiducia vti-
 mur, idest, nostrum officium exequimur nos
 ministri ecclesie.

44 Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam.
 & pauet ex dictis litera vsque ibi.

45 Sed obtusi sunt sensus. idest, oculi mentales,

46 Usque in hodiernum diem. quantū ad Iudæos obstinatos.
 Idipsum

NICOLAUS DE LYRA.

1 Erit in gloria. idest, honore & reuerentia quasi dicat. Multo ma-
 gis debet esse. Vnde adhuc subditur.

2 Nam si ministratio damnationis. i. veteris Testamenti, quod
 dicitur damnatio occasionaliter, in quātum malitia hominis mittitur in
 veterum, & sic in transgressionem præcepti quæ est mors culpe, & dicit
 ad mortem gehennæ. Et hæc materia scilicet quomodo lex erat occasio
 peccati, fuit pertractata diffuse Rom. 7.

3 Multo magis abundat ministerium iustitiæ. i. nouo Testa-
 mento, in quo datur spiritus sancti gratia iustificans.

4 In gloria. q. d. am plus.

5 Nam nec glorificatū. Hic remouet obiectionē quæ posset fieri,
 quia possent ai. ere, quod licet nouum Testamentū sit excellentius vete-
 ri, tamen hoc est modicū, deo no. deserendum propter nouum, sicut di-
 cebant illi qui simul cū euangelio legalia obseruabant. ideo consequen-
 ter ostendit, quod nullā gloriam habeat veteris testamentum in compa-
 ratione ad nouum, dicens. Nam glorificatum est quod claruit. i.
 veteris Testamentum quod transiit.

6 In hac parte. idest, in comparatione ad nouum, quod est pars &
 hereditas nostra.

7 Propter excellentiam glo. noui Testamenti. Sicut stella licet
 habeat aliquā claritatē, comparata tamen ad solem obscuratur. Ad-
 ducit etiam ad hoc aliam rationem. Illud enim quod datur per modum
 transeuntis nihil est respectu semper manentis, vetus autē Testamentū
 trāsiit sicut imperfectum adueniente perfecto, nouū autem semper mane-
 bit, q̄ inchoatur in via, & perficitur in patria. Luc. 21. f. Cælum &
 terra tranfibunt, verba autem mea non tranfibunt. Et hoc est
 quod dicitur.

8 Si enim quod euacuatur. s. veteris Testamentum.

9 Per gloriam est, idest, habens aliquā reuerentiam & honorem

10 Multo magis quod manet. scilicet, nouum.

11 In gloria est. idest, debet esse.

12 Habentes igitur. Hic consequenter ostendit excellentiam mini-
 strorum ecclesie quantū ad cognitionem. Ad cuius declarationem acci-
 pit illud quod habetur Exod. 33. scilicet, quod Moyses velata facie po-
 pulo loquebatur, ad designandū quod veritas in veteri Testamento fi-
 guris & anigmatibus erat velata, quia omnia cōtingebant eis in
 figura. 1. Cor. 10. c. Aliquid vero pot̄ velari dupliciter. Vno modo ex
 parte rei quæ debet fieri, s. quando super eam ponitur velamen. Alio
 modo ex parte videntis, scilicet, quando velamē ponitur super oculos e-
 tus. Et vtroque modo erat velamen in veteri Testamento. s. ex parte rei,
 quia veritas erat velata figuris vt dictū est ex parte Iudeorū, quorū
 malitia vt in pluribus impediēbat a cognitione veritatis, quasi quoddā
 velamen oculorū mentis. vnde Sap. 1. a. In maluolam animā non
 introbib sapientia. Primū autē velamen amotum est per Christiū,
 quia per Christiū figura sunt expleta & explanata, in cuius figuram ve-
 lū templi scissum fuit in passione eius, Luca vigesimo tertio. Secundum
 autē velamen adhuc manet in Iudeis obstinatis, sed in illis qui recepe-
 runt fidē, amotum est vtroque modo, quia per gratiam spiritus sancti il-
 luminantē possunt contemplari libere veritatem, & hoc est quod dici-
 tur. Habentes igitur talem spem. scilicet q̄ gloria noui Testamen-
 ti manet in æternum.

13 Multa fiducia vti-
 mur, idest, nostrum officium exequimur nos
 ministri ecclesie.

14 Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam.
 & pauet ex dictis litera vsque ibi.

15 Sed obtusi sunt sensus. idest, oculi mentales,

16 Usque in hodiernum diem. quantū ad Iudæos obstinatos.
 Idipsum

17 Per gloriam est, idest, habens aliquā reuerentiam & honorem

18 Multo magis quod manet. scilicet, nouum.

19 In gloria est. idest, debet esse.

20 Habentes igitur. Hic consequenter ostendit excellentiam mini-

21 strorum ecclesie quantū ad cognitionem. Ad cuius declarationem acci-

22 pit illud quod habetur Exod. 33. scilicet, quod Moyses velata facie po-

23 pulo loquebatur, ad designandū quod veritas in veteri Testamento fi-

24 guris & anigmatibus erat velata, quia omnia cōtingebant eis in

25 figura. 1. Cor. 10. c. Aliquid vero pot̄ velari dupliciter. Vno modo ex

26 parte rei quæ debet fieri, s. quando super eam ponitur velamen. Alio

27 modo ex parte videntis, scilicet, quando velamē ponitur super oculos e-

28 tus. Et vtroque modo erat velamen in veteri Testamento. s. ex parte rei,

29 quia veritas erat velata figuris vt dictū est ex parte Iudeorū, quorū

30 malitia vt in pluribus impediēbat a cognitione veritatis, quasi quoddā

31 velamen oculorū mentis. vnde Sap. 1. a. In maluolam animā non

32 introbib sapientia. Primū autē velamen amotum est per Christiū,

33 quia per Christiū figura sunt expleta & explanata, in cuius figuram ve-

34 lū templi scissum fuit in passione eius, Luca vigesimo tertio. Secundum

35 autē velamen adhuc manet in Iudeis obstinatis, sed in illis qui recepe-

36 runt fidē, amotum est vtroque modo, quia per gratiam spiritus sancti il-

37 luminantē possunt contemplari libere veritatem, & hoc est quod dici-

38 tur. Habentes igitur talem spem. scilicet q̄ gloria noui Testamen-

39 ti manet in æternum.

40 Multa fiducia vti-
 mur, idest, nostrum officium exequimur nos
 ministri ecclesie.

41 Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam.
 & pauet ex dictis litera vsque ibi.

42 Sed obtusi sunt sensus. idest, oculi mentales,

43 Usque in hodiernum diem. quantū ad Iudæos obstinatos.
 Idipsum

Li. 5. aduers.
 Marc. c. 11.
 F

Velatur ali-
 quid dupli-
 citer.

C Moyses, velaminis cordis in populo, quia nec nunc apud illos peripiciat Moyses corde, sicut nec facie tunc. Quid est ergo adhuc velatum in Moyses quod pertineat ad Paulum, si Christus creatoris a Moyses predicatus nondum venit? quomodo iam operta & velata adhuc denotatur corda Iudeorum nondum exhibitis predicacionibus Moysi, id est, de Christo in quo eum intelligere, deberent? Quid ad Apostolum Christum alterius, si de suo sacramenta Iudei non intelligebant? nisi quia velamen cordis eorum ad capacitatem qua non perspexerat Christum Moysi pertinebat?

Ambrosius.

Ideo ponebat velamen, quoniam splendor vultus eius ferre non poterant causa peccati quo sublata potestas datur videndi gloriam Dei usque ad finem eius, quia tandem non reuelatur, quando relicta lege conuertantur ad gratiam fidei, & his euacuatur. Accedente enim dignitate per fidem, euacuatur indignitas.

B *Id ipsum.* Quia non aliter modo intelligunt quam ante aduentum Christi.

b *Quod in Christo euacuatur.* Vnde in passione Christi velum templi fissum est, ut significetur per Christi passionem reuelari sacramenta legis & prophetie. Velamen enim dicit ad operationem prophetie ut non intelligeretur.

c *Sed usque.* His qui sunt in Christo euacuatur. *Sed super cor eorum est velamen.* id est, cecitas deprimens rationem eorum, cum id est, quauis, legitur. *Exponit, eis Moyses,* Et ita duo obsunt, cur non intelligant, quia & velamen, id est, obscuritas est in lectione, & cecitas super corda.

d *Cum autem conuersus fuerit.* Quod est cum Christus venit. Non credentibus nondum venit.

C *Aufer tur velamen.* Ut in aqua latere vinum intelligatur, omnis enim prophetia non intellecto Christo insipidum & fatuum quiddam est.

f *Dominus autem spiritus est.* Ordo. Spiritus sanctus est dominus, id est, potest operari quod vult, in tenebris deserit. Vbi cumque autem est spiritus domini, id est, filij per quem datur spiritus sanctus, ibi libertas, & ideo Iudei qui non habent spiritum, non possunt libere intelligere ut nos. Vel dominus ad quem conuertuntur est spiritus, id est, spiritualis essentia, & ita facit spiritualiter intelligere.

g *Nos reuelata.* In qua Iudeis est velamen. In speculo non nisi imago cernitur. Hoc ergo conamur ut per hanc imaginem, id est, rationem, quod nos sumus videremus, utcumque illum a quo facti sumus, tanquam per speculum.

h *In eandem imaginem.* quia eadem imago Dei est gloria Dei, sicut supra. Vir quidem imago Dei est, & gloria Dei.

i *Transformamur.* transimus de forma in formam, de obscura in lucidam, quia & ipsa obscura imago Dei est in qua homines creati sunt, quia animalibus presunt. Quae natura excellens cum a Deo

l *A spiritu domini.* quia hoc bonum a gratia Dei.

***** Ambro, Nos dicit omnes qui libertatem sumus consecuti dono gratie Dei, gloriam domini per fidem specularantes ad eandem imaginem transformari quam speramus, id est, ut similes inueniamur transacta hac vita imagini gloriae Christi sicut dicit Ioannes Apostolus. Scimus inquit, quia cum apparuerit similes ei erimus.

***** Theo. Moses solus fruebatur gloria, his autem omnes qui credunt. Ille habet tegumentum propter Iudeorum imbecillitatem, nos autem qui fidelibus doctrinam exhibemus non opus habemus tegumento, sed nuda facie gloriam domini tanquam in speculo cernimus, etenim incredulitatis aura minime sumus impediti. Illinc autem non paruum splendorem gloriae trahimus. Id autem est propter eorum qui mundum cor possident. Quae admodum aqua perspicua, eorum qui inspicunt aspectum, & ipsius solis circuitum, & caelorum conexa effingit, ita et cor purum fit diuinae gloriae, veluti quoddam speculum, quae ea refert & exprimit. Ita et dixit Dominus. *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* A gloria autem dicit diuini spiritus, in gloria nostra, pro eo quod est illius accepimus. Hoc enim subiunxit tanquam domini spiritu. Et hanc etiam manifestum est, quod antea quoque spiritum domini appellauit.

***** Aug. nos reuelata facie gloria domini specularantes. Specularantes dixit, per speculum videntes, non de specula prospicientes. Quae in Graeca lingua non est ambigua, vnde in latina translatae sunt Apostolice literae. Ibi quippe speculum ubi apparet imaginem rerum, a specula de cuius altitudine longius aliquid intuemur etiam sono verbi distat omnino: satisque apparet Apostoli a speculo, non a specula dixisse gloriam domini specularantes.

Idem. Nos gloriam domini specularantes, &c. Hoc quippe agit haec transformatio qua interior homo renouatur de die in diem, de quo & Apostolus Petrus cum eum moneret ornari, non quae a foris, inquit, ornantur capillorum incrispationibus, aut auro, vel margaritis, vel veste pretiosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante Deum diues. In qua n. facie velamen habent Iudei non transendo ad Christum (quoniam cum transierit quisque ad Christum auferetur velamen,) ea nos facie reuelata in eandem imaginem transformamur. Apertissime autem dicit velamen super corda eorum positum est. Ibi est igitur facies, qua reuelata nunc in fide quamuis per speculum, & in enigmatate contuemur, tunc autem facie ad faciem.

8 Reuela. facie. id est mente, qua dicitur facies spiritualis in quantum ibi viget cognitio intellectualis, sicut omnes sensus in facie corporali.

9 Gloriam domini. I. Iesu Christi, & non solum Moysi.

10 Specularantes. id est in speculo rationes cognoscentes, & quia cognitio fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum, ideo subditur.

11 In eam imaginem transformamur a claritate. s. naturae cognationis & gratiae.

12 In claritatem. v. sionis beatae.

13 Tanquam a domini spiritu. quia hoc non inest fidelibus propria virtute, sed spiritus sancti eos docentis, Romanorum 8. Qui spiritu Dei aguntur, filij Dei sunt.

a Deo iustificatur, a deformi forma in formosam formam mundatur. Erat. n. & inter vitia natura bona. Vel de gloria creationis in gloria iustificationis. Vel de gloria fidei, ubi filij Dei in gloria speciei, ubi ei similes erimus, cum videbimus eum sicut est. vnde Ioh. *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus.*

Huius imaginis quandoque fiet perfectio, ad quam consequendam nos erudit. Cum autem perfectum haec imagine nouata, similes Deo erimus.

Specularantes. a speculo, non a specula, quod in Graeco non est ambiguum.

In eandem. quam specularamur, quam speramus.

Imaginem. Ut similes gloriae Christi simus in eternum, a gloria. Vel.

A claritate. Moysi in gloriam Christi, quam decet dare spiritum Dei, tantam a tanto.

a Sensus Iudeorum sunt obuii, quia non solum tunc, sed & hodie quando veritas patet.

b Id est, dum legitur eis verus Testamentum.

a Esse velamen, id est, nec hoc sciunt quod sit velamen in fide Christi tantum.

Exponitur. a Verus Testamentum.

a Quali pondus, id est, cordibus eorum est cecitas deprimens rationem. Qui negant Christum. Sed. Credendo. A quis e sum.

d men est positum super cor eorum. Cum autem conuersus fuerit ad Deum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Nos vero omnes reuelata facie domini gloriam specularantes, in eandem imaginem transformamur, tanquam a domini spiritu.

a Id est, lex spiritus, quam dominus dat non literis scriptam, sed per fidem animis intus scriptam.

b Intelligendi & faciendi.

c Illi habent velamen super cor.

d Per speculum rationis videntes.

a Ut eius imago, id est, dii sumus, vel dicitur Christus imago patris eadem cum illo ut in essentia eum videamus.

b Eques ab vna clara cognitione in aliam, ut illi quos spiritus Dei dicit.

a Spiritu domini. quia hoc bonum a gratia Dei.

***** Ambro, Nos dicit omnes qui libertatem sumus consecuti dono gratie Dei, gloriam domini per fidem specularantes ad eandem imaginem transformari quam speramus, id est, ut similes inueniamur transacta hac vita imagini gloriae Christi sicut dicit Ioannes Apostolus. Scimus inquit, quia cum apparuerit similes ei erimus.

***** Theo. Moses solus fruebatur gloria, his autem omnes qui credunt. Ille habet tegumentum propter Iudeorum imbecillitatem, nos autem qui fidelibus doctrinam exhibemus non opus habemus tegumento, sed nuda facie gloriam domini tanquam in speculo cernimus, etenim incredulitatis aura minime sumus impediti. Illinc autem non paruum splendorem gloriae trahimus. Id autem est propter eorum qui mundum cor possident. Quae admodum aqua perspicua, eorum qui inspicunt aspectum, & ipsius solis circuitum, & caelorum conexa effingit, ita et cor purum fit diuinae gloriae, veluti quoddam speculum, quae ea refert & exprimit. Ita et dixit Dominus. *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* A gloria autem dicit diuini spiritus, in gloria nostra, pro eo quod est illius accepimus. Hoc enim subiunxit tanquam domini spiritu. Et hanc etiam manifestum est, quod antea quoque spiritum domini appellauit.

***** Aug. nos reuelata facie gloria domini specularantes. Specularantes dixit, per speculum videntes, non de specula prospicientes. Quae in Graeca lingua non est ambigua, vnde in latina translatae sunt Apostolice literae. Ibi quippe speculum ubi apparet imaginem rerum, a specula de cuius altitudine longius aliquid intuemur etiam sono verbi distat omnino: satisque apparet Apostoli a speculo, non a specula dixisse gloriam domini specularantes.

Idem. Nos gloriam domini specularantes, &c. Hoc quippe agit haec transformatio qua interior homo renouatur de die in diem, de quo & Apostolus Petrus cum eum moneret ornari, non quae a foris, inquit, ornantur capillorum incrispationibus, aut auro, vel margaritis, vel veste pretiosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante Deum diues. In qua n. facie velamen habent Iudei non transendo ad Christum (quoniam cum transierit quisque ad Christum auferetur velamen,) ea nos facie reuelata in eandem imaginem transformamur. Apertissime autem dicit velamen super corda eorum positum est. Ibi est igitur facies, qua reuelata nunc in fide quamuis per speculum, & in enigmatate contuemur, tunc autem facie ad faciem.

8 Reuela. facie. id est mente, qua dicitur facies spiritualis in quantum ibi viget cognitio intellectualis, sicut omnes sensus in facie corporali.

9 Gloriam domini. I. Iesu Christi, & non solum Moysi.

10 Specularantes. id est in speculo rationes cognoscentes, & quia cognitio fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum, ideo subditur.

11 In eam imaginem transformamur a claritate. s. naturae cognationis & gratiae.

12 In claritatem. v. sionis beatae.

13 Tanquam a domini spiritu. quia hoc non inest fidelibus propria virtute, sed spiritus sancti eos docentis, Romanorum 8. Qui spiritu Dei aguntur, filij Dei sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Id ipsum velamen. id est, amotum a corde eorum, licet si amotum ab ipsa re per Christum, ut dictum est, ideo subditur.
- 2 Quod in Christo. id est, per Christum, euacuatur. Catera patent ex dictis usque ibi.
- 3 Cum autem conuersi. scilicet populus Israel circa finem mundi.
- 4 Auferetur velamen. de corde ipsorum.
- 5 Dominus autem spiritus est. id est, spiritus sanctus, qui est liber et libertas dominus, ideo subditur.
- 6 Vbi autem spiritus. s. contemplandi veritatem remoto velamine ab oculis mentis, ideo subditur.
- 7 Nos vero. s. Christiani & potissime ecclesiae ministri.

Reue-

C A P.

ADDITIO.

Hoc quod dicit. Nam nec glorificatum est quod claruit, &c. exponitur vno modo in Glo. sic. Na quod claruit. i. Moyses. In hac parte. s. in facie no est gloria, pp excellentē gloriā quæ est in nouo Testamēto, vbi pueri vidēt gloriā Dei. i. cōparatione huius excellentis gloriæ, q̄a nulli p̄fuit gloria vultus Moysi, licet hoc fuerit culpa illorū nō sua, hęc at gloria, multo maior est, q̄ abūdat, vt p̄ eā purificati homines absterfa caligine possint videre gloriā Dei.

Dei. Hęc in Glo. quæ magis v̄ cōsona literæ, eo q̄ in præcedēti bus A postolus loquēs de Moysē dicit, q̄ filij Israel nō poterāt intendere in faciē Moysi pp gloriā vultus eius, ex quo possent sumere pseudo apostoli quodāmodo occasionē arguendi, q̄ legalia a Deo data p̄ Moysē, qui tātæ excellentiæ fuit vt vultus eius sic glorificaretur, non erant euacuanda ēt tempore euangelij. Ad quod respondet Apostolus. quod nec glorificatum est quod claruit, &c. vt expositum est.

C A P. III.

I Deo, &c. * Theodoret. Aperte docuit se ministratio- nē spiritus appellasse prædicatores. Dicit autem se per solā Dei benignitatem eam esse cōsecutum. Quamobrem, inquit molesta & aduersa, quæ nobis accidūt, forti & generoso animo ferimus.

* Ambrosius. Tanquam spem dicit habere administrationis huius, vt non desinat in pressuris confortatus fide promissionum. Vnde superius dixit, multa fiducia vtamur, fidentes enim in his quæ promissa sunt, quidquid aduersum acciderit, toleremus. Qd non humanis meritis deputat, sed misericordie Dei, quæ hominē primo abluat, deinde iustificat, adoptans in filium Dei, vt donec cum gloria simili gloriæ filij proprij Dei.

a

b

c

d

e

f

g

1 Et quit tantam claritatem habemus a spiritu b Dignitatem. Vt spiritum aliis ministramus.

Deo habetes hęc administrationē, iuxta qd misericordie Dei consecuti sumus, nō de ficiamus, sed abdicamus

occulta dedecoris. Nō ambulantes in astutia. Neq; adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis. Commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si etiā opertum est euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertū. In quibus Deus

vt vel sibi credatur, quia ita prædicat, sicut datum est ab auctore, & Deus hoc modo testis est, dum dat signa, & prodigia fieri per manus eius.

In quibus. Aug. Vel. talis potest esse ordo verborum, In quibus pereuntibus Deus verus & iustus excæcauit mentes infidelium huius seculi.

Theophylactus. Cum superius dixerit Israelitis esse velamen impositum, nosque fideles facie reuelata prospicere, nunc vero, etsi apertū est euangelium, inquit infidelib. tamē opertū est. Quod enim tūc temporis in Mose cōtingit, id ipsum in fidelibus & euangelij fuit, vtque illi splendorem qui Mose merat, nequaquā tolerare oculis poterant, sic hos euangelij veritas latet, nō Euangelij culpa sed ipsorū qui fide carent. Clare namque & his si crederent, Christi gloria, & vis omnis euangelica pateret.

Ambrosius. Verum est, quia increduli nō vident, perfidia obcæcante splendorem virtutis Dei. Velamen enim est supra cor eorum, obtusio infidelitatis, in Iudeis maxime.

Deus huius seculi. id est, Deus qui non solum bonos regit, sed & malos pro merito præcipitat, dans eis quod volunt, id est, vt nō credant, quod non facit malitia sed iustitia. Vel, Deus seculi, superbia vel ingluuies, vel diabolus princeps mundi, qui secularibus principatur.

Commendan. nos. i. nō commendamus nos verbis, sed ex operationibus quæ facimus, cōmendabiles nos reddimus in cōscientijs hominū, sed qm̄ homines decipi possant, nō autē deus, qui iutetur corda. 1. Reg. 16. b. ideo addit. Coram Deo. sic igitur, tria tangit hic, quæ faciūt ad debitā executionē ministerij ecclesiastici. s. exterior & interior munditia, reſta intentio, doctrina sana.

Quod si etiā. Excludit obiectionē quæ fieri posset cōtra dicta, dixit. n. se docere in manifestatione veritatis. Posset aliquis obijcere in cōtrariū, eo q̄ multi cōtradicebāt sibi, & sic non erat in dictis eius veritas manifestata. Ad hoc respondet Apostolus, q̄ hoc nō proueniebat ex parte suæ prædicationis, sed ex malitia cōtradicientiū, quæ impediēbat eos cognoscere veritatē. vñ Sap. 1. a. In maliuolā animam non intro. sa. Et hoc est quod dicit. Quod si etiā opertum est euang. no. aliquib. eius veritatem non capiētibus.

In his qui per. id est, procedit ex malitia eorum.

In quibus Deus huius seculi. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de creatore huius mundi, qui ex demerito talium retrahit lumen suæ gratiæ ab eis, & iuste, & sic per consequens excæcatur ex se. Aliter de diabolo, quem imitantur seculariter viuentes, & sic potest dici Deus huius seculi, sicut dicitur princeps huius mundi, Ioh. 1. 2. c. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

Excæca-

C A P. III.

da simpliciū, turpis. n. inuenietur in die iudicij Dei. Nā astutia male mentis, vt id qd sibi libitum est expleat, verba Dei, adulterat, vt sensum inuertat. Adulterare est autem verum sensum per falsum velle excludere.

Theodo. Illos rursus arguit, quod legi admixtione diuinam prædicationem corrumpant, & vtantur calliditate, & doctrinam non simpliciter tradant.

Commendants. Vt luceat lux vestra coram hominibus.

Coram Deo. Nō vt videantur ab hominibus.

Ambrosius. Hoc dicit quia in prædicatione Euāgelica multis se fecit suspectum, addens amplius cum dicit, coram Deo. Vt hoc ipsum nō solum hominibus, manifestum probet, sed etiā Deo cui nihil occultum est. Testimoniū ergo Dei implorat,

dolo tractantes.

Commendabiles facientes. b Sine cōparatione aduersariorum. Non ad oculum. c Rationabilium.

Intentione mea manente. In beneplacito Dei, uel teste Deo hoc dico. b Dixi nos prædicare in manifestatione veritatis, quod etiam opertum. c Quod a nobis prædicatur.

Culpa horum est qui perire meruerunt. a Percuntibus, uel a uerbis euangelij.

Commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quod si etiā opertum est euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertū. In quibus Deus

vt vel sibi credatur, quia ita prædicat, sicut datum est ab auctore, & Deus hoc modo testis est, dum dat signa, & prodigia fieri per manus eius.

In quibus. Aug. Vel. talis potest esse ordo verborum, In quibus pereuntibus Deus verus & iustus excæcauit mentes infidelium huius seculi.

Theophylactus. Cum superius dixerit Israelitis esse velamen impositum, nosque fideles facie reuelata prospicere, nunc vero, etsi apertū est euangelium, inquit infidelib. tamē opertū est. Quod enim tūc temporis in Mose cōtingit, id ipsum in fidelibus & euangelij fuit, vtque illi splendorem qui Mose merat, nequaquā tolerare oculis poterant, sic hos euangelij veritas latet, nō Euangelij culpa sed ipsorū qui fide carent. Clare namque & his si crederent, Christi gloria, & vis omnis euangelica pateret.

Ambrosius. Verum est, quia increduli nō vident, perfidia obcæcante splendorem virtutis Dei. Velamen enim est supra cor eorum, obtusio infidelitatis, in Iudeis maxime.

Deus huius seculi. id est, Deus qui non solum bonos regit, sed & malos pro merito præcipitat, dans eis quod volunt, id est, vt nō credant, quod non facit malitia sed iustitia. Vel, Deus seculi, superbia vel ingluuies, vel diabolus princeps mundi, qui secularibus principatur.

Commendan. nos. i. nō commendamus nos verbis, sed ex operationibus quæ facimus, cōmendabiles nos reddimus in cōscientijs hominū, sed qm̄ homines decipi possant, nō autē deus, qui iutetur corda. 1. Reg. 16. b. ideo addit. Coram Deo. sic igitur, tria tangit hic, quæ faciūt ad debitā executionē ministerij ecclesiastici. s. exterior & interior munditia, reſta intentio, doctrina sana.

Quod si etiā. Excludit obiectionē quæ fieri posset cōtra dicta, dixit. n. se docere in manifestatione veritatis. Posset aliquis obijcere in cōtrariū, eo q̄ multi cōtradicebāt sibi, & sic non erat in dictis eius veritas manifestata. Ad hoc respondet Apostolus, q̄ hoc nō proueniebat ex parte suæ prædicationis, sed ex malitia cōtradicientiū, quæ impediēbat eos cognoscere veritatē. vñ Sap. 1. a. In maliuolā animam non intro. sa. Et hoc est quod dicit. Quod si etiā opertum est euang. no. aliquib. eius veritatem non capiētibus.

In his qui per. id est, procedit ex malitia eorum.

In quibus Deus huius seculi. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo de creatore huius mundi, qui ex demerito talium retrahit lumen suæ gratiæ ab eis, & iuste, & sic per consequens excæcatur ex se. Aliter de diabolo, quem imitantur seculariter viuentes, & sic potest dici Deus huius seculi, sicut dicitur princeps huius mundi, Ioh. 1. 2. c. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

Excæca-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Deo habent. Postquā Apostolus commendauit noui Testam. mysterium, hic ex cōsequēti ostēdit huius mysterij vsū, & primo quātū ad operationē boni, secūdo quātū ad tolerantiam mali ibi, habemus igitur thesaurum. Prima in duas, quia primo facit qd dictū est, secūdo quandā obiectionem excludit, ibi. Quod si etiā opertum est. Circa primum dicit. ideo habentes hanc administrationem. id est, ministerium tantæ dignitatis, vt prædictum est.

Iuxta quod. nos ecclesiæ ministri ad hoc per dei gratiā vocati.

Non deficiamus. ab vsu & executione ipsius, sed prompte, & debite exequimur.

Sed abdicamus. id est, abijcimus.

Occulta dedecoris. i. sedes peccatorum, non solum quæ exteriū patent, sed etiam quæ interiū latent.

Non ambu. in astu. id est, in simulatione & hypocrisi.

Neque adulterantes. exponatur, vt supra dictum est 2. cap.

Sed in manife. q. d. non prædicamus propter quæstum vel propriam laudem, sed propter manifestationem diuinæ veritatis ad Dei gloriā & fidelium salutem.

Commen-

dolo tractantes.

E

F
Aul. 21. cōt.
Faul. ca. 9.
Irenæus 13.
cap. 7.
Tertul. lib. 5.
adu. Marcionem.

lib. 2. contra
Eust. cap. 9.

A * Aug. Hic perturbati homines non intelligunt in vno eodemque opere malo, non postea consequente alia, quæ mani festa erit, sed quadã cõtinuo comitante vindicta, aliud venire de astutia suadētis, aliud de nequitia volētis, aliud de iustitia punientis, cū diabolus suggerit, hō consentit, Deus deserit. Quocirca in excæcatione infidelium, si intelligatur & diabolus propter suadendi malignitatem, vt sic distinguatur Deus huius seculi, non mihi videtur absurdum. Neque enim sine additamento dicitur Deus, cum adiungitur huius seculi, idest hominum impiorum, non nisi in hoc seculo florere volentium, secundum quod dicitur & malū seculum, secundum quod dictum est, vt eximeret nos de presenti seculo nequā.

* Ambros. Deum dicit secularium hominum, quia maleuoli sunt erga fidem Christi, sensus obæcare, ne videant veritatem euangelij maiestatis Christi. Hoc ergo illis præstat quæ volunt. Quia enim maleuoli sunt homines, & intelligentes verum dicunt esse falsum, in eo ipso adiuuantur, ne possint credere quod nolūt. Christum autem quum sit imago Dei, corporeū tantum asserunt, & relinquentes gesta eius solius carnis faciunt mentionē de quibus dixit Esaias, Obæcauit oculos eorum ne videant, & auribus ne audiant vsque in hodiernum diem.

B *Qui est imago.* Aug. Sciendum quod imago & equalitas & similitudo distinguenda sunt. Quia vbi imago cõtinuo similitudo est, nō cõtinuo æqualitas. Vbi æqualitas & similitudo, non cõtinuo imago. Vbi similitudo, non cõtinuo imago, nec equalitas. Verbi gr̃a. In speculo est imago & similitudo, non tamen equalitas, quia multa desunt imagini, quæ in sunt illi rei de qua expressa est. Potest & aliquādo esse imago in qua sit equalitas, vt in parentibus & filiis inuenitur imago & similitudo & equalitas, excepto tēpore quo præcedunt patres. quia de parente exprimitur similitudo filij vt recte imago dicatur & potest esse tanta, vt recte dicatur equalitas potest etiã esse similitudo aliquando & equalitas, quamuis nō sit imago, vt in duobus ouis paribus. Christus autem ita dicitur imago patris vt nihil horū desit, vt nō solum imago eius sit, quia de illo est, & similitudo, quia imago est. Sed & æqualitas tanta, vt nec temporis interuallum impedimentum sit, quia non generauit Deus filium tempore.

b *Non enim.* Q. Bene dico glorię Christi, vel. Commendamus nos coram Deo in manifestatione veritatis, & cetera talia facimus, & hoc propter Christum.

* Ambros. Hoc est, non nostram gloriam annuntiamus, ne quis nos dicat propter nos ipsos euangelizare, vt nobis proficiat forte ad tempus, sed Iesum Christum dominum nostrum annuntiamus, subicientes nos virtuti, maiestatiq; eius. Quando ergo nullū grauamus, nullum concutimus, & Christum Dominum nostrum fatemur, quid est vt elati iudicemur quasi pro

pro nostra propria gloria prædicare, vt gloriosi appareamus. **c** *Nos autem seruos.* * Ambros. In tantum se seruum Christi esse probat, vt iubente ipso ministrū se horum in prædicatione testetur, vt pro utilitate horum subiecti sint in ministerio euāgelij. Seruos ergo dicēs, ministros significat, sed vt humiliter loqueret, sic dixit, vt vere ostēderet, non ad suā gloriam se prædicare euangelium, sed ad claritatē domini nostri, cui obedit, cui seruit, sicut & ipse Dominus ait, ego sum in medio vestrum non vt minister, sed vt ministrum, non merito horum quibus ministrat, sed propter imperium Domini.

d *Lucem splen.* Quod fuit in separatione elementorum. Ceperunt enim tenebrę, ex quo confusa moles celi & terrę cepit esse, post accedente luce quod factū est melius redditur. In quo proficientis hominis affectio significatur. vnde fuitis aliquando tenebrę, nunc autem lux in domino. * Ambros. Hoc dicit, Quia misericordia Dei factum est vt nos, inquit, qui fuimus increduli in ignorantia, hoc est in tenebris, per nos daret Deus lumen ceteris gentibus. Quancū se adhuc humiliat, vt Dei solius & Christi gloriam præferat. Humiliatur enim vt cognitionē habeant glorię Dei per Christū, ideo glorię Dei ait cognitionem & nō Dei solius, sed & Christi, qui est gloria eius, vt significaret non solum Deum cognoscere, sed & opera eius, & misericordiã, & providentiam, qua condidit, & saluauit genus humanum, visus in Christo per gloriã virtutis suę. * Theodo. Qui olim inquit verbo lucis naturam produxit, & dixit, fiat lux, is nunc non illa, seu sua mentes nostras illustrauit, vt ipsius gloriam per Christum aspiceremus. Illud autem.

e *In faciem Iesu.* Hunc habet sensum. Quoniã diuina natura sub aspectū non cadit, per sumptam humanitatem diuina luce resplendentē, & fulgura emittentem aspicitur, vt licet. Hinc autē etiam manifestum est, quod Deus incredulitatē non immitit, qui intelligentis lucis splendore omnibus abū de præbuit, sed ipsi quidem dilexerunt incredulitatem, ipse autem eis cum nolent aspiceret, radium non præbuit.

f *Scientiã clar.* Scientia glorię Dei est qua scimus lumen esse quo tenebrę nostræ illuminantur.

g *Habemus.* Hactenus de altitudine scientię, hic de fragilitate carnis, quæ est ad gloriã, & si contra videatur.

h *Thesaurum.* Dicit sacramentum Dei quod fidelibus erogatur, perfidis absconditur.

i *In faciem.* i. relucens in faciem eius inquantū per notitiã diuinã quę traditur in euāgelio, cognoscitur ipse Christus.

12 *Habemus autem.* Hic consequenter agit de vsu ministerij ecclesię quātū ad tolerantiam mali. Circa quod primo ostēdit patientiam ministrorum ecclesię, secundo causam huius patientiæ, ibi. *Semper mortificationem.* tertio manifestat vtrumque, ibi. *Semper enim nos.* Circa primum dicit continuando se prædictis. *Habemus autem thesaurum.* idest illuminationem Dei dictam.

11 *In faciem.* i. relucens in faciem eius inquantū per notitiã diuinã quę traditur in euāgelio, cognoscitur ipse Christus.

12 *Habemus autem.* Hic consequenter agit de vsu ministerij ecclesię quātū ad tolerantiam mali. Circa quod primo ostēdit patientiam ministrorum ecclesię, secundo causam huius patientiæ, ibi. *Semper mortificationem.* tertio manifestat vtrumque, ibi. *Semper enim nos.* Circa primum dicit continuando se prædictis. *Habemus autem thesaurum.* idest illuminationem Dei dictam.

Tertul.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Excæcauit mentes infidel.* seculariter viuentes, auertendo eos a veritate.

2 *vt non fulgeat illuminatio euangelij, glorię, &c.* in cordibus eorum.

3 *Qui.* scilicet, Christus.

4 *Est imago Dei.* Et per consequens est fontalis plenitudo luminis, secundum quod dicitur Heb. 1. a. *Qui cum sit splendor & figura substantiæ eius, &c.* Sed quia superius vocauit euangelium suum, & hic vocat euāgelium Christi, posset aliquis credere esse duplex euangelium, ideo hoc remouet per hoc quod eiusdem euāgelij Christus est auctor, apostolus autem minister, tantum prædicator, dicens.

5 *Non enim nos.* tanquam auctores euangelij.

6 *Sed Iesum Christum dominum no.* tantum.

7 *Nos aufer.* vt. administrando vobis doctrinam Christi, quod

quod declarat per consequens dicit.

8 *Quoniam Deus.* flucem corporalem creando & ipsam a tenebris separando, Gen. 1.

9 *Ipsē illu. in cor.* i. confirmiliter lucem spiritualem insudit ac cognitionem euangelicę veritatis non solum pro nobis, sed etiam pro alijs, ideo subditur.

10 *Ad illuminationem scientiæ claritatis.* idest, ad manifestationem notitiæ diuinæ.

11 *In faciem.* i. relucens in faciem eius inquantū per notitiã diuinã quę traditur in euāgelio, cognoscitur ipse Christus.

12 *Habemus autem.* Hic consequenter agit de vsu ministerij ecclesię quātū ad tolerantiam mali. Circa quod primo ostēdit patientiam ministrorum ecclesię, secundo causam huius patientiæ, ibi. *Semper mortificationem.* tertio manifestat vtrumque, ibi. *Semper enim nos.* Circa primum dicit continuando se prædictis. *Habemus autem thesaurum.* idest illuminationem Dei dictam.

In

G * Tertul. Quale est autem, ut non eiusdem habeat thesaurum in fictilibus vasis nostris, cuius & vasa sunt. Nam si gloria Dei est in fictilibus vasis tantum thesauri haberi, vasa autem fictilia creatoris sunt, ergo & gloria creatoris est, cuius vasa eminentiam virtutis Dei lapsit, & virtus ipsa. Quia propterea in vasa fictilia commissa sunt, ut eminentia eius probaretur.

Ceterum iam non erit alterius Dei gloria, ideoque nec virtus, sed magis dedecus, & infirmitas, cuius eminentiam fictilia & quidem aliena ceperunt.

* Ambrosius. The sauro, sacramentum significavit Dei in Christo quod credenti bus manifestatur, incredulis vero quodam tectum est velamine: quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita & sacramentum Dei, intra hominem, id est, in corde humano absconditur. Huc ergo thesaurum in animo & corpore dicit esse a Deo datum, ut eminentia virtutis eius appareat per homines predicatorum duntaxat, ut reconcilietur omnis lingua creatori suo, non ad honorificationem hominum, sed Dei, qui se manifestat per homines, qui cum humiles & imperiti essent, acceperunt potentiam a Deo, & loquendi magnalia & agendi. Fictilia ergo vasa dicens, infirmitatem naturae humanae significat, quae nihil potest, nisi a Deo acceperit virtutem, & ad laudem suam Deus per haec se praedicat, quae infirma sunt, ut gloria illi detur, non homini, qui ex luto fictus est.

a In omnibus tribulationem, &c. * Basilii. Quod enim ad humanam prudentiam attinet, in omnibus tribulationem patimur, inquit. Quod vero ad fiduciam in Deum, sed non angustiamur. Itaque quod spectat ad fortitudinem humanam, Apportiamur,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In vasis fictilibus. quia in hoc mundo sumus contemptibiles personarum tribulationibus & angustiis expoliti.
- 2 Ut sublimitas. id est, illud magnum, quod facimus in aedificatione ecclesiae, & gentium conversione.
- 3 Sit virtutis Dei, &c. id est, Deo totum attribuitur, & non humanae potentiae, divitiis vel sapientiae, quod posset fieri, si apostoli fuissent potentes, divites, honorati, sicut est de lege Mahumeti, sed contrarium fuit in apostolis, ideo subditur.
- 4 In omnibus, &c. Ille angustiarum dicitur proprie, qui non videt sibi patere aliquod remedium in tribulatione, & sic est de confidentibus in hoc mundo, propter quod angustiantur in tribulatione, quando sibi deficit mundanum remedium, sed sancti non angustiantur, quia in tribulationibus adest eis solatiu diuinum.
- 5 Apportiamur. id est, depauperamur. Et dicitur ab apertos Graece quod est pauper Latine.
- 6 Sed non destituimur. quia sancti parum curant de subtractione divitiarum, cum sibi remaneant divitiis spirituales, quae non possunt violenter amoveri.
- 7 Persecu. patimur. fugiendo de civitate in civitatem.
- 8 Sed non derelinquimur. Nam Deus est socius ubique itineris nostri.
- 9 Humiliamur. id est, contempnimur.
- 10 Sed non confundimur. quia non sentimus in nobis debitam causam confusionis.
- 11 Deiicimur. id est, ad periculum mortis impellimur.
- 12 Sed non peri. quia Deus semper liberat suos. Aliquando visibiliter, sicut liberavit tres pueros de camino ignis. Aliquando invisibiliter eos de praesenti miseria transferens ad quietem. Sapient. 3. a. Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace,

mur, inquit, id est, summis circumvenimur difficultatibus. D Quod vero ad fiduciam in Deum, non destituimur penitus. * Theodoretus. Si enim nihil horum nos inuaderet, non esset ostensa diuinae potentiae magnitudo, sed qui videmur esse similes arboribus, quae in igne gerantur, per hoc patientes illam seruiamur, nos protegentis Dei potentiam predicamus. Illud autem Apportiamur, sed non destituimur, pro eo, quod est in rebus difficultatibus, & quae nullum videntur habere exitum, nos via salutis inuenimus.

a Corporibus fragilibus. **b** Ut tota altitudo Dei esse videbitur, & non nostri. **Vasa fictilia sunt & vere.**

istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Apportiamur, sed non destituimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur. Humiliamur, sed non confundimur. Deiicimur, sed non perimus. Semper mortificationem

* Iesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Iesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos, qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est. Credidi propter quod & locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Scientes

d Ergo mors. quia per mortem vitam Iesu consequimur: ergo mors non est inuisibilis, sed operatur magnam quid in nobis. Sed vita quae delectamini in terrenis, operatur in vobis mortem eternam. Vel passivae, ergo, id est, propter spem vitae Iesu mors operatur, id est, a praedictis passionibus efficitur in nobis, id est, permittimus effici: sed per hoc vita efficitur in vobis, id est, fides plantatur.

e Eundem spiritum. * Ambrosius. Hoc est communem spiritum per quem firmatur fides habemus vobiscum, ideo, non pro ipsis tanta patiebantur mala, ut inuicem sibi copularetur in fide. August. super Ioan. Hom. 46. Tempora variata sunt, non fides, illi venturum, nos venisse credimus.

- 13 Semper mortificationem. Hic consequenter ostendit patientiae causam, & primo facit propositum, secundo manifestat per effectum, ubi: Propter. Ad euentiam primi considerandum, quod in Christo fuit duplex status. Vnus mortis, in quantum carnem passibilem assumpsit, in qua poenaltates huius vitae & tandem mortem sustinuit. Alius est vitae, in quantum vita gloriosa qua vivebat occulte anima sua a principio suae conceptionis derivata fuit ad corpus in sua resurrectione, quia resurrexit in corpore glorioso. Haec est igitur causa patientiae sanctorum, ex hoc enim, quod sperant firmiter conformari Christo resurgenti, patienter sustinent tribulationes huius mundi, in quibus conformantur Christo patienti, & hoc est, quod dicit Apollolus. semper in o. Iesu Christi. id est, conformationem ipsi patienti.
- 14 In corpore nost. circ. ubiq; tribulationes patienter sustinentes.
- 15 Ut & vita Iesu. gloriosa.
- 16 In corporibus nost. manifeste. in futura resurrectione, in qua resurget corpus impassibile & incorruptibile.
- 17 Semper enim, &c. Repetitio est eiusdem sententiae ad maiorem assertionem, & quia non solum sancti patienter tolerant propter spem futurae resurrectionis, sed etiam quia animantur ad hoc exemplo Christi patientis: ideo subdit Apollolus,
- 18 Ergo mors. scilicet, Christi.
- 19 In nobis operatur. animando nos ad tolerantiam passionis.
- 20 Vita autem in vobis. id est, vita Christi operatur in vobis, conferendo spem resurrectionis: ideo subditur.
- 21 Habentes autem eundem spiritum. sed mors Christi non sic operatur in vobis sicut in nobis, quia non estis in talibus tribulationibus in quibus sumus: eritis tamen saluati per eandem fidem, qua & nos. Quod consequenter confirmat per scriptum, Psal. 105. a.
- 22 Sicut scriptum est. Credidi, &c. & patet ex dictis litera vsque, ibi.

† anxii reddimur.

Ambros.

Apoc. 13. 2. Cor. 13. A3. 14.

b

F

Status Christi duplex.

A *scilicet*. Nō vos nobiscū, vt inferiores, sed pares nobis sitis, si volueritis. Et bene de vobis assero, quia oīa ista facimus propter vos instruendos nostro exemplo. Ita oīa ad vos spectant, vt gratia Dei abundans in vobis abundet in vobis. & per vos in alijs & per vos multos abundet gratiarū actio, vt vos & illi Deo gratias agatis. In gloriam Dei, id est, ad ostendendum Deum gloriosum.

† dominum.

† pluribus gratias agentibus exuberet.

† Nam momentanea leuitas afflictionis nostrae mire supermodū eternum pondus gloriæ parit nobis, dum nō spectamus ea, quæ videntur, &c.

Aug. 15. de Trinit.

B *Omnia enim pro vos.* Omnia qui sustinet, vt nos paucos ad Dei cœnam perducatur, cuius contumelia est, si veniant pauci.

Theodoretus. Cædentes, scilicet, nō enim dixit solummodo de Corinthijs, sed dixit de omnibus: qui dogma susceperunt.

Ambros. Amunere suo Deus nullū voluit esse alienum, & quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei voluntatem sciens, persecutiones & pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter predicaret, vt plures possent credere, vt abundans donum Dei, non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei, sed multis proficiens afflueret, per multorum gratiarum actionem ad gloriam Dei.

Sed licet is qui. Quidquid est commune pecori, exterior homo est, is qui intus, hic est imago Dei.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Omnia enim propter vos.* i. omnia facimus & sustinemus propter vos, instruendo exemplo & verbo.
- 2 *Vt gratia.* scilicet, Dei.
- 3 *Abundans.* à nobis in vos.
- 4 *Per multos in gratiarum,* &c. id est, multi resurgant ad gratiarum actiones ad gloriam Dei.
- 5 *Propter quod.* Hic consequenter manifestat quod dixerat de patientia apostolorum in persecutione positorem di. *Propter quod,* id est, propter animationem exemplo Christi passi, & propter spem resurrectionis in corpore mortali.
- 6 *Non deficiamus.* q. d. ad maiora sustinere parati sumus.
- 7 *Sed licet is, qui foris.* id est, ipsa natura sensitiva tendat ad corruptionem ex processu ætatis & pondere tribulationis.

* Am-

8 Ta-

ADDITIO.

In cap. 4. vbi dicitur in Postil. In faciem Christi.

Hoc

Hoc quod dicitur. In faciem Christi. exponitur in glo. i. per Christum, qui est facies patris, sine quo non cognoscitur.

CAP. V.

S *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur quod ædificationem,* id est, corpus immortale habebimus, si corpus per tribulationes dissoluatur. Et ideo quoniam

CAPVT V.

S *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habebimus domum non manufactam, sed*

niam sic dissoluitur, vt conditio & causa sit præmissa. Inde potest videri, quia habebimus. * Chrysostomus. Non simpliciter dicit, Scio, sed scimus, nec enim simpliciter tabernaculum corpus vocauit: sed

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT V.

S *Scimus enim. Hic consequenter commendat ministeriū noui Testamenti ex fide sine ex præmio. Licet. n. de hoc tetigit cap. præcedenti, aliquantulum, hic tamen tangit magis cōplete. Et diuiditur in tres partes: quia primo tangit de hac præmiatione, secundo de debita ad ipsam præmiationem præparatione, ibi: Et ideo contendimus. tertio de causa vtriusque, ibi: Omnia autem, ex Deo. Prima adhuc in duas: quia primo agit de hoc præmio, secundo de eius desiderio, ibi: Nam & in hoc ingemiscimus. Circa primum sciendum, quod dixerat*

Diuisio.

xerat in fine capituli præcedentis, quod ipsi & alii apostoli non attendebant ad bona transitoria, sed ad æterna: ideo continuando se ad dicta dicit: Scimus enim. id est, certitudinem habemus per fidem formatam.

- 2 *Quoniam si ter. do. id est, corpus terrenum nostrum, quod se habet ad animam suo modo, sicut domus ad inhabitantem.*
- 3 *Dissoluatur. per mortem.*
- 4 *Quod ædificationem, &c. Quod aliqui exponunt de corpore glorioso in futura resurrectione habendo, quod dicitur hic: Non manufactam, quia virtute natura non erit gloriosum.*
- 5 *Sed æternā. quia ab æterno à Deo præordinatā, sed quoniam apostolus*

* Ambrosius. Pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spe futuri præmij renouatur, quia assiduis tribulationibus purgat. Proficit enim in pressura, non interit, ita vt accedentibus tentationibus, quotidie acquirat ad meritum, quia & corpori corruptio hæc proficit ad immortalitatem merito animæ.

d *Renouatur de die in diem.* id est, assidue purior efficitur per ignem tribulationis.

e *Id enim quod in presenti est momentaneum & leue, &c.* * Theodoretus. Et per hoc quidem, in momento ostendit, quam sit breue & ad tempus exiguum. Conferendo autem opponit ei, quod est, in momento, hoc, nempe æternum. Leui autem, & molli, graue, hoc est, id quod est maximi pretij, ei autem quod est supra modum ad exuperationem, afflictioni autem, non remissionem, sed gloriam, quæ quidem sunt multo maiora.

f *Non contemplantibus, &c.* * Ambrosius. Desiderium cœlestiū, & spiritalium habentes, hæc præsentia & terrena spernere profitentur, quia ad comparisonem spiritalium hæc nulla sunt. Sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet: ac per hoc exire de hoc seculo non metuunt iusti, sed gaudent.

g *Tamen is qui intus est.* scilicet, intellectiua natura.

h *Renouatur de die.* per culpæ purgationem & eius sequelæ.

i *Id enim quod in præ. ad est,* tribulationes temporis præsentis.

k *Momen. est & le.* quia sunt breuis durationis & parui ponderis respectu præmij futuri, de quo subditur.

l *In sub. æter. glo. pon.* expectantibus ipsum. Et dicitur in sublimitate, ratione dignitatis, quæ est in præmio. Aeternum, ratione durationis infinitæ. Pondus, ratione preciositatis, quia preciosa cōi modo loquendi dicuntur magni ponderis. Vel aliter dicitur, Pondus, quia præmium gloriæ, quietat totaliter appetitum in Deo, sicut pondus quietat graue in centro.

m *Non con. no. ea quæ.* id est, illa fiunt in nobis, quia non attendimus ad bona temporalia & visibilia, sed ad æterna & inuisibilia pro nunc, quæ per fidem à sanctis firmissime creduntur, & per spem certitudinaliter expectantur.

n *Tamen is qui intus est.* scilicet, intellectiua natura.

o *Renouatur de die.* per culpæ purgationem & eius sequelæ.

p *Id enim quod in præ. ad est,* tribulationes temporis præsentis.

q *Momen. est & le.* quia sunt breuis durationis & parui ponderis respectu præmij futuri, de quo subditur.

r *In sub. æter. glo. pon.* expectantibus ipsum. Et dicitur in sublimitate, ratione dignitatis, quæ est in præmio. Aeternum, ratione durationis infinitæ. Pondus, ratione preciositatis, quia preciosa cōi modo loquendi dicuntur magni ponderis. Vel aliter dicitur, Pondus, quia præmium gloriæ, quietat totaliter appetitum in Deo, sicut pondus quietat graue in centro.

s *Non con. no. ea quæ.* id est, illa fiunt in nobis, quia non attendimus ad bona temporalia & visibilia, sed ad æterna & inuisibilia pro nunc, quæ per fidem à sanctis firmissime creduntur, & per spem certitudinaliter expectantur.

t *Tamen is qui intus est.* scilicet, intellectiua natura.

G indicat vobis vitam hanc nostram temporalem, & declarat A quomodo sit mutanda in meliorem.

* Theodoretus. Terrestrem domum appellat, huius presentis vite traductionem, Tabernaculum autem corpus. Si ergo, inquit, sine acceperint presentia, habemus domum non manufactam, eternam, celestem. Etenim terrestri quidem celestem opposuit, ei autem, quae dissoluitur eternam, ei autem, quae ab hominibus constructa est manufactam.

a Non manu factam, sed Aeternam. id est, hominum complexione factam, scilicet, non humanae generationis ope productam, nec humanis fomentis auctam, sed a Deo ineffabiliter compactam.

B Aeternam. quia in ea sine fine manebitur. **b** Nam. non solum pro praesenti in habitatione, sed etiam. **c** In hoc. id est, in consideratione huius tantae gloriae. **d** Ingemi. ex dilatione desiderij, quod non faceremus, nisi certi. In cuius rei figura Axa filia Caleb petit irriguum superius & irriguum inferius, ut nos lachrymas effundamus, non solum pro praesentis incolatus miseria, sed pro dilatione superbiae gloriae. Ingemiscimus, quia cupimus super inuentionem animae, quam iam accepimus. **e** De calo. id est, immortale & impassibile ad similitudinem celestium. Nos perfectiores pro dilatione gemimus, quia & minus perfecti, qui carnem fouent, inter quos se apostolus commemorat, ne illi de se minus sentiant. **f** Super. cu. i. dati aique indumentum, non de terra corruptibile, sed.

* Ambr. Propterea dicit in precibus ingemisci, ut gloria promissa de caelis possit resurgentes induere. Hoc ergo desiderantes insistent precibus, ne resurgentes recepto vtiq; corpore, nudi, i. alieni a promissa gloria inueniantur. Hoc. n. opus est, ut induta anima corpore, Dei iudicio superinduat & gloria, quae est immutatio in claritatem. Mors enim de terra est, resurrectio vero de caelis, si tamen immutemur in gloriam. Alij codices sic habent, Siquidem expoliati non nudi inueniamur, i. si exiit de corpore Christum vestiti fuerimus, quia quicumque in Christo baptizantur, Christum induunt. Itaque si in forma baptismi & traditione manserimus, expoliati corpore, non nudi inueniemur: quia in interiore homine habitat Christus, quem cum induti sine spiritu sancto dato nobis videbimus, erimus digni superindui promissa celesti gloria. In illum enim decidet promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere, & hoc est.

g Si tamen vestiti. gloria promissionis. **h** Nudi. Hoc. n. desiderant sancti, ne resurgentes recepto corpore nudi, i. alieni a promissa gloria inueniantur. Hoc enim opus est, ut induti corpore, superinduantur gloria, quae est immutatio in claritate. **g** *Grauari eo*, corpore: quo tamen nolimus mortem nobis tolli, sed superindui, id est, a Deo vestiti sola immortalitatis ut destruat mortalitatem, non ut superueniat. **i** Nam & nos. **k** Qui su. in taber. qui habitationem huius corporis diligimus, de quo non est curandum, cum non sit tabernaculum nisi ad tempus. **l** Inge. desiderio celestis. Nos dico gra. &c. **m** Vel non mitum, si ingemiscimus: quia a beatitudine remoti. Nam etiam de hoc minori gemimus, quia hoc corpore exuimur. **n** Theodoretus. Ingemiscimus autem non a corpore liberari cupientes, sed ab eius affectionibus, & perturbationibus liberi esse desiderantes. Non enim corpus exuere, sed incorruptionem induere concupiscimus. Scimus autem quomodo hoc erit. Et hoc est. **o** Nam qui su. in ta. isto, quamuis grauari. **p** *Eo*. id est, ideo gemimus. **q** Quod no. ex. si hoc posset fieri. Vel, ingemiscimus, desiderio celestis. **r** Deus au. hoc est. Vel, Nolumus expoliari: Deus ta. est. ut immortalitatem cupiamus. **s** Ut absorbeat. Ita ut nusquam sit mortalitas. Non infra, non supra, non intra, non extra. Absorpta est. n. mors in victoria. **t** Ambrosius. Hoc quod ingemiscimus poscimus, non ut exui, sed, ut superindui mereamur, iuxta supradictum sensum, in die iudicij Deum perficere dicit, quia qui promissit, & fidelis est, dans huius rei implenda pignus spiritum. Ipse est enim signaculum adoptionis nostrae. **u** Oecumenius. Ondit aut hoc modo non recentem esse de hoc opinionem, sed nos ad immortalitatem quidem creatos esse. Porro quoniam diaboli inuidia, mors in orbem ingressa est, rursum altera nobis viam Deus inuenit ad immortalitatem. **v** Aug. Grauari corpore. Et quia grauationis causa non est nisi & substantia corporis, sed eius corruptio, nolumus expoliari corpore si fieri potest, sed eius immortalitate vestiri, quae & si a malis ad bona transeamus, tamen ipse transitus est amarus, & si corpus grauat animam, & habet incrimina vitiorum, non tamen omnia mala ex eo. Nec fuit eius corruptio peccati causa, sed poena: non fecit peccatricem animam, sed peccatrix anima eam carnem, i. corrumpit. Non est purus a vitijs, diabolus: qui non habet carnem.

g si

NICOLAUS DE LYRA.

stolus videtur loqui de hoc quod statim post mortem realiter habet a sanctis, sed corporis immortalitas habet tamen in spe & non in re: id melius vult exponi de gloria animae, quae statim habetur a sanctis omnino purgatis. Et dicitur habitatio propter excellentiam ipsius animae ad Dei capacitatem, Ioan. 14. a. In do. patris mei. manul. sunt. Dicitur etiam domus aeterna & non manufacta, quia gloria caelestis obiectiue Deus est, qui est increatus & aeternus.

i Nam & in hoc. Hic consequenter agit de appetitu huius praemij, & diuiditur in duas partes: quia primo circa hoc ponitur appetitus varius naturae & gratiae, & quaedam repugnantia, secundum vnius victoria, ibi: Audientes igitur. Circa primum sciendum, quod appetitus est inclinatio sequens formam. Est autem in nobis duplex forma, scilicet naturalis & gratiae habitualis & per consequens duplex appetitus. scilicet naturae & gratiae. Appetitus autem naturae inclinat ad conseruandum vniionem animae cum corpore, & dissolutionem refugit & abhorret. Appetitus autem gratiae inclinat ad consecutionem gloriae, quae consistit in clara visione Dei & eius fruitione. Igitur si anima posset consequi gloriam absque dissolutione corporis huius mortalis, appetitus gratiae tenderet in consecutionem gloriae caelestis absque retardatione per appetitum naturalem, sed quia hoc non potest fieri, ideo appetitus naturalis eo, quod refugit naturaliter dissolutionem hanc, in hoc quodammodo repugnat appetitui gratiae, & hoc est quod dicitur: Nam & in hoc. id est, desideramus cum tunc dilationis.

2 Habita

- 2** Habitationem nostram. id est, consecutionem gratiae.
- 3** Superindui. vestimento gloriae, quod non conuenit ex principijs intrinsicis naturae, sed a Deo datur, propter quod indumentum dei.
- 4** Cupientes. appetitu gratiae.
- 5** Si tamen vest. & non nu. i. si absque dissolutione corporis corruptibilis quo vitur anima, ut vestimento, posset superindui gloria, tunc absque aliquo retardante appetitus gratiae in hoc ferret, sed quia hoc est impossibile, ideo retardatur per nostralem appetitum dissolutionem corporis & animae abhorrentis, propter quod subdit.
- 6** Nam & qui sumus. id est, in hoc corpore mortali.
- 7** Ingemiscimus grauari. de dissolutione corporis & animae.
- 8** *Eo, quod nolumus.* scilicet, corpore per mortem.
- 9** Sed superue. i. gloriae vestimento, non tamen ita, quod mortalitas corporis maneat cum gloria animae: quia hoc est impossibile nobis, sed in solo Christo factum fuit per dispensationem Dei, ad opus redemptionis nostrae, ideo subditur.
- 10** Ut absorbeat. id est, ut immortalitas per gloriam superuenientem tollatur, corporis identitate manente, quod fiet in resurrectione, sed quia oportet mortem interuenire, quam refugit appetitus naturalis, ideo est ibi repugnantia appetituum, veruntamen quia vterque appetitus est a Deo, a quo est natura & gratia, ideo subditur.
- 11** Qui autem, &c. id est, habentes vtrumque appetitum.
- 12** Deus. qui dedit naturam ad quam talis inclinatio sequitur, similiter & gratiam per quam spiritus sanctus habitat in nobis, id sequitur.

Carnem. Nolumus expoliari. Ecce vox naturæ, confessio penę, graue est corpus & onerosum, & tamen non libenter deseritur. Pius enim mentis ratione dissolui cupit, & esse cum Christo. Sensus autem carnis refugit & recusat.

a Audentes. Deus facit velle, facit & certos per spiritum, & ideo audentes.

b Peregrinamur à domino. Quomodo? cum alibi scriptum sit: In ipso viuimus, mouemur, & sumus? Quia et si vbique Deus: non tamen hic videtur sicut in cælis. Peregrinamur ergo non fide, sed specie.

*** Theodoretus.** Non dicit, quod longe sumus à domino, dum sumus huic mortal: corpori cõiuncti, sed quod non videmus nunc istum corporis oculis, tunc autem & ipsum videbimus, & simul cum eo versabimur. Nunc. n. inquit, non videmus eas res, quę expectantur, sed eas per solã fidem cernimus, & propterea etiã desideramus ab hoc corpore excedere, & cum domino versari. Docet autem per hæc non timere mortem, sed hinc discessionem facile, & tolerãter ferre.

c Per fidem enim am. *** Theophylact.** Hoc est, in hoc seculo illum nouimus, sed modice. Cum itaque hæc ita se habeãt, malumus, hoc est, valde desideramus corpus hoc exui cum dominoque conuerfari. Neque immortalitatis dixit participare, quin quod fatius est, cum domino esse, quod uti que incorruptibilitate est longe prestantius.

d Audemus autem, &c. *** Ambrosius.** Recte ait audemus. Habentes enim fiduciam promissionis Dei, & scientes multo magis expedire illic esse, quã in corpore, consentiunt, & optant excedere de corpore, vt requiescant vsque in die resurrectionis sub altare Dei.

e Et ideo contendimus, &c. *** Theophylact.** Quod quæritur illud est, vt domino morem viuendo geramus, ne forte cõ peregrinationem intelligis, existimes satis ad salutem tibi id fore, vnde sic, inquit. Stude, vt hinc Deo gratus abscedas vitæ ratione, quam illi acceptam hic duxeris.

*** Theodoretus.** Non sufficit enim fides ad salutem, sed conuenit benefactorem in omnibus colere, & venerari. Hoc autem *Contendimus*, posuit, pro eo, quod est studium & animi alacritatem adhibemus.

f Omnes enim nos manifestari oportet, &c. *** Theophylact.** Deter-

Deterret hoc loco Corinthios, cum recordatione cum affectu quadam tremendi illius, & diuini iudicij, asserens vniuersorum tunc gesta, vt pateant necesse fore.

*** Theodoret.** Non dixit fisti, sed manifestari. Sufficit autem hoc, & ad eos, qui mala sua non sentiunt admonendos, vt suorum peccatorũ vulneribus medeantur, vt non fiant manifesta omnibus.

*** Tertullianus.** Tribunal autem nominando, & disputationem boni ac mali operis, vtriusque sententię iudicem ostendit, & corporum omnium representatione manifestauit. Non enim poterit, quod corpore admissu est, nõ corpore iudicari.

Iniquus enim Deus, si non per id punitur quis aut iuuatur, per quod operatus est.

Qui peregrinatur per fidem ambulat, nõdũ est in patria, sed iã est in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via simus, quia ipse rex patrię Christus est, & ibi: veritas: hic autẽ via est. Quo imus ad Christũ? Qua per Christũ? Ipse enim ait: *Ego sum via veritas, & vita.* Est. n. illuminatio per fidẽ, & illuminatio per speciem, modo per fidem tantũ illuminamur, non per speciem. Homini enim vitam agenti adhuc mortalem non potest contingere, vt dimoto & discusso omninubilo phantasiarum corporalium secretissima incõmutabilis veritatis luce potiatur, & mente penitus à cõsuetudine huius vitæ alienata, constanter & indeclinabiliter illi hæreat.

Ut referat vnusquisque. Etiam pueri, qui si non per se, per alios gesserunt dum per eos crediderunt vel nõ crediderũt, secundum quod iudicant, non secundũ, quod gesturi erant, si diu viuerent. Dicit enim: prout gessit in corpore, non vt gesturus erat si viueret, Frustra ergo homo post hoc corpus sibi promittit, quod hic in corpore comparate neglexit.

Propria corporis. Aug. Quia nullus metetur, nisi dum in corpore est. Quam sensum confirmat alia translatio, quę ita hẽt: *Vt referat vnusquisque secundum ea, quę gessit per corpus.* Per corpus quippe, non quod oĩa generantur motu corporis, sed per corpus, i. per tempus quo quisque vixit in corpore. Hic. n. omne meritum cõparatur, quo possit post hanc vitam quispiam releuari vel grauari. Nam etiam ista, quę pro defunctis commendandis frequentat ecclesia, non oĩbus profunt & quare non? nisi per differentiam vitæ, quam quisque gessit

intentionem eius esse, quod animæ sanctæ nihil habentes purgandum, exuta corporibus, statim sunt Deo præsentis per apertam visionem.

Et ideo con. Hic consequenter agit de præparatione ad hoc præmium consequendum, quæ præparatio triplex est, secunda ponitur ibi: *Scientes ergo.* tertia, ibi: *Itaque nos.* Prima autem præparatio per hoc est, quod homo quærit placere Deo, qui est dator huius præmij, & hoc est, quod dicit: Et ideo propter consecutionem glorię.

Contendimus. id est, cum quadam pugna resistimus mundi, carnis & diaboli tentationibus.

Sive absentes. quasi dicat ad hoc incitatur. *Sive absen.* id est, dum sumus in præsentia vita.

Sive presentes. Deo per gloriam, supple, vt poterimus.

Placere illi. per dictam resistantiam. Et subdit huius resistantię causam dicens.

Omnes enim, &c. id est, ante eius iudicariam potestatem. Vnde tanguntur hic quinque conditiones extremi iudicij, scilicet, eius inuitabilitas, ibi: *Oportet nos.* generalitas, ibi: *Omnes.* claritas, ibi: *Manifestari:* quia iudicium apparebit omnibus iustum singulis videntibus omnia bona & mala aliorum. iudicaria potestas: ibi, *Ante tribunal.* iudicis sublimitas, ibi: *Christi.* qui, scilicet, est verus homo & verus Deus.

Vt referat, &c. id est, poenam vel præmium pro his, quę gesserit viuens in corpore. Nec per hoc excludunt à iudicio pueri, qui nihil in proprio corpore meruerũt vel demeruerunt, quia iudicabuntur secundum ea, quę circa eos ab alijs sunt facta vel omissa, in quantum sunt ab alijs baptizati vel non.

Scientes

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui dedit nobis pignus. Est enim spiritus sanctus pignus glorię ratione prædicta. i. c. huius epistolæ.

2 Audentes igitur. Hic consequenter ostendit, quis dictorum appetituum vincat in sanctis hominibus, di. *Audentes igitur.* id est, absque formidine mortis desideramus gloriam.

3 Scientes. id est, certitudinem habentes.

4 Quoniam dum sumus in. scilicet, mortali.

5 Peregrinamur à domino. i. oportet nos esse separatos ab eo.

6 Per fidem enim. i. ænigmatibus tantum Deum cognoscimus.

7 Et non per spe. i. clare, facie ad faciem, propter quod subdit.

8 Audemus au. Circa quod sciendum, quod ad fortitudinem politicam in periculis mortis sufficit non tristari irrationabiliter, sed fortitudo infusa non solum hoc facit, sed etiam facit aliquando in talibus delectari, *Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* & hoc est, quod dicit Apostolus: *Audemus.* sine trepidatione.

9 Et bonam voluntatem. id est, delectationem in mente.

10 Magis peregrini. à cor. id est, dissolutionem huius corporis per mortem subire.

11 Et presen. esse ad Deum. vt per hoc habeamus claram Dei visionem & perfectam fruitionem, & sic appetitus gratiæ vincit in sanctis appetitum naturæ. Per hoc autem quod dicit Apostolus hic, excluditur error dicentium animas sanctas à corporibus exutas à visione diuina retardari vsque ad iudicium, quia dicit Apostolus: Bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore per mortem, & præsentis esse ad Deum. Ex quo patet inten-

† arrabonem.

Act. 17. f.

† probamus,

† ea quæ sunt per corpus, iuxta id quod fecit.

Fortitudo duplex.

Erroris confutatio.

† C. lib. 5. Marc.

† Au. do. 37. cap. vel. lo.

† Au. do. 37. cap. vel. lo.

† gessit

† Scientes

gessit in corpore. Quia etiam hoc meritum sibi quisq; dum in corpore viueret, coparauit, vt ei possint ista prodesse. Cū ergo sacrificia vel altaris vel quatuordecimque elemosynarū pro baptizatis defunctis aīabus offeruntur: pro valde bonis gratiarū actiones sunt. Pro non valde malis propitiaciones.

Pro valde malis, & si nulla sint adiumenta mortuorū qualescun- que viuorum consola- tiones sunt. Quib⁹ au- tē profunt, vel ad hoc p̄sunt, vt sit plena re- missio. Vel certe, vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

* Ambrosius. Igi- tur si iudicante Chri- sto vnusquisque no- strum facta corporis recipiet, non vtique sine corpore adiudi- cabitur bonus aut ma- lus. Et non dixit facta carnis, quia carnis vi- tia puniendi semper, sed facta corporis, q̄ aliquando spiritali- ter, aliquando carnali- ter operatur.

a *Suademus*. Vt credant & prouideant sibi, quia quorun- dam prauiloquio dies domini in dubium venit.
b *Deo autem manifesti sumus*. quia hoc prædicamus quod iu- bet Deus.
c *Spero autem & in conscientijs vestris, &c.* * Theodoretus. Existimo autem vos nostra non egere oratione, vt qui insti- tutum, & scopum nostrum recte sciatis.

* Ambrosius. Manifesta erat puritas eorum Corinthijs, quia neque aliqñ in adulatione fuerant deprehensi, neque prædicatio illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorū quidpiā, vt affolet, occulte elicere tētauerat, vt fors simpli- ces apud turbas, intus vero impostores essent, iō conscientia illorum pulsar, vt ipsi sibimet testes essent de veritate corū.
d *Non iterum commendamus, &c.* * Theophylact. Frequen- ter, quæ incidere posset, suspicionē hic detergit, ne qd de se videat insolentius iactitasse, atque: nequaquā ipsi ad hunc sermonem deuenimus, vt nos cōmendemus. hoc est, nō in- solētiæ vel laudis id nostræ gratia diximus: sed vestri potius gloria, qui gloriandi mihi occasionē præbetis, aduersusq; fal- sos apostolos pro vobis iactitadi, q̄ nos calūniant & culpāt.

e *Siue enim mente*. Q. De nobis vtique gloriari potestis, quia quidquid agimus, vel est honor Dei, vel vtilitas pximi. Siue excedimus, i. si nos commendamus, in quo putamur insen- sati Deo est, id est, ad honorem Dei, qui sic nos exaltauit. Si ue sobrii: Vt non alta de nobis dicamus ad vestram vtilita- tem. *Siue enim mente excedimus*. vbi audiuit, quod non licet ho- mini loqui. *Deo est*: Non vobis, qui non potestis capere.

Augustinus. Siue enim mente excedimus. Excessum mentis

mentis dicit, q̄ mente eleuantur ad intelligenda celestia. D. Extatis, verbum Græcum est: Latine vno verbo exponi po- test, si dicatur excessus. In excessu mētis duo intelligunt, vel pauor, vel intētio ad superna: ita vt quodāmodo à memoria labantur inferiora. In hoc mentis excessu fuerūt omnes san- cti, quib⁹ arcana Dei mundum istum exce- dentia reuelata sunt, de hoc loquitur hic Paulus: *Siue enim*. Si superbe putatur locu- tus, quod est quasi in- fania, dum se laudat verum dicens, dimit- tendum est Deo, non ab homine temere iu- dicandum. Si non iac- tētanter, sed ad gloriā audientium, Corin- thijs proficit.

Et quia ante tribunal. Quam caste timendus est Deus. Vt timeant.

a malum. Scientes ergo timorem domini, hominibus suade-
mus, Deo autem manifesti sumus. Spero autē & in conscien-
tijijs vestris manifestos nos esse. Non iterum cōmendamus

nos vobis, sed occasionē dāmus vobis gloriādi pro nobis,
vt habeatis ad eos, qui in facie & gloriāntur, & non in corde.

Siue enim mente excedimus Deo, siue sobrii sumus vobis
Charitas enim christi vrget nos, æstimantes, hoc quoniam
si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.

superbe intelligitur, sed ad gloriā audientium est locutus, Corinthijs proficere dicit, vt tunc sanum sit dictum audien- tibus, si ita intelligatur, vt dictum.

Siue, cum, so. su. condescendendo.
Vobis, quia sic loquit, vt capere possitis. Isti sunt angeli de quibus dñs ait in euangelio: Videbitis celum apertū, & angelos ascendētes & descendētes super filiū hominis, hos eisdē angelos vidit Iacob in scalis ascendētes & descēdentes.

Charitas enim Christi, &c. quia Christus Charitate pro no- bis mortuus est, tunc constat omnes mortuos fuisse in Adā: pro quibus mortuus est Christus, vt eos à morte liberaret. Quæ gratia ne inutilis sit hominibus, apostoli, vt eos illiciāt necessario se laudant, per gloriā enim & meritum apo- stolorum agnoscitur gratia & beneficium Christi.

* Ambr. Quoniam Christus diligens genus humanum, vt eos redimeret morti se dedit: iō apostoli, vt vicē ei reddant, homines ex aliqua parte exhortātur ad eius obsequiū, & vt eos attrahant, necesse est, vt verū se prædicare testent, aliis ptaua docentibus: nec suum meritū taceant, vt malorū do- ctōrū penam designant. Non ergo elatione mentis hæc age- bant, sed vt donū Christi intelligeretur ab oībus, & fideliter deuoti ei gratiarū actiones referrent. Propter Christi ergo Charitatem, quæ & quanta dona circa diligentes eum sunt, non tacent, vt laus apostolorum nosceretur: non iactantur causa, sed vt inuident audientes ad eius deuotionē, ne mors Christi infructuosa videretur. Per meritum enim & gloriā apostolorum agnoscitur Christi gratia, & beneficium Dei.

Si vnus pro omnibus. i. si Christus pro oībus quantum ad se,

et si

8 Qui in fa. g. id est, in apparentia sanctitatis exterius.
9 Et non in corde. id est, in puritate conscientie.
10 Siue enim man. ex. d. per contemplationem diuinorum su- pra nos, extasim patiēdo.

11 Siue so. su. nos humanæ conuersationi conformando. Bria enim Græce mensura Latine. Apostoli enim medij erant inter Deum & populum: & ideo eleuabantur aliquando per excel- sum mentis, accipiēdo diuinas illuminationes, & aliquādo con- formabant se hominum fragilitati, vt conuenientius traderent eis diuina, sicut Genes. 28. c. dicitur, quod angeli ascendebant & descēdebant in scala Iacob.

12 Charitas enim. Hic ponitur consequenter huius sollicitu- dinis ratio, quæ est charitas ad proximum, ideo dicit: *Chari. e.* quæ se extendit ad proximum. 1. Ioan. 4. d. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & fratrem suum.* Et vnde prouo- cetur hæc charitas ostendit: di.

13 Estimantes, &c. m. est, scilicet Christus pro salute omniū quantum ad sufficientiam. Et accipitur hic si, pro quia: quia est, Ex quo concluditur.

14 Ergo omnes m. sunt. i. ita debent viuere ac si oēs essent mor- tui sibipis n. h. de proprijs desiderijs curantes: & sic viuūt Chri- sto, vitam propriam ordinantes ad eius honorem. vnde dicit apo- stolus Gal. 2. a. *Vno iam non ego, viuūt vero in me Christus.*

8 Qui in fa. g. id est, in apparentia sanctitatis exterius.
9 Et non in corde. id est, in puritate conscientie.
10 Siue enim man. ex. d. per contemplationem diuinorum su- pra nos, extasim patiēdo.

11 Siue so. su. nos humanæ conuersationi conformando. Bria enim Græce mensura Latine. Apostoli enim medij erant inter Deum & populum: & ideo eleuabantur aliquando per excel- sum mentis, accipiēdo diuinas illuminationes, & aliquādo con- formabant se hominum fragilitati, vt conuenientius traderent eis diuina, sicut Genes. 28. c. dicitur, quod angeli ascendebant & descēdebant in scala Iacob.

12 Charitas enim. Hic ponitur consequenter huius sollicitu- dinis ratio, quæ est charitas ad proximum, ideo dicit: *Chari. e.* quæ se extendit ad proximum. 1. Ioan. 4. d. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & fratrem suum.* Et vnde prouo- cetur hæc charitas ostendit: di.

13 Estimantes, &c. m. est, scilicet Christus pro salute omniū quantum ad sufficientiam. Et accipitur hic si, pro quia: quia est, Ex quo concluditur.

14 Ergo omnes m. sunt. i. ita debent viuere ac si oēs essent mor- tui sibipis n. h. de proprijs desiderijs curantes: & sic viuūt Chri- sto, vitam propriam ordinantes ad eius honorem. vnde dicit apo- stolus Gal. 2. a. *Vno iam non ego, viuūt vero in me Christus.*

8 Qui in fa. g. id est, in apparentia sanctitatis exterius.
9 Et non in corde. id est, in puritate conscientie.
10 Siue enim man. ex. d. per contemplationem diuinorum su- pra nos, extasim patiēdo.

11 Siue so. su. nos humanæ conuersationi conformando. Bria enim Græce mensura Latine. Apostoli enim medij erant inter Deum & populum: & ideo eleuabantur aliquando per excel- sum mentis, accipiēdo diuinas illuminationes, & aliquādo con- formabant se hominum fragilitati, vt conuenientius traderent eis diuina, sicut Genes. 28. c. dicitur, quod angeli ascendebant & descēdebant in scala Iacob.

12 Charitas enim. Hic ponitur consequenter huius sollicitu- dinis ratio, quæ est charitas ad proximum, ideo dicit: *Chari. e.* quæ se extendit ad proximum. 1. Ioan. 4. d. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & fratrem suum.* Et vnde prouo- cetur hæc charitas ostendit: di.

13 Estimantes, &c. m. est, scilicet Christus pro salute omniū quantum ad sufficientiam. Et accipitur hic si, pro quia: quia est, Ex quo concluditur.

14 Ergo omnes m. sunt. i. ita debent viuere ac si oēs essent mor- tui sibipis n. h. de proprijs desiderijs curantes: & sic viuūt Chri- sto, vitam propriam ordinantes ad eius honorem. vnde dicit apo- stolus Gal. 2. a. *Vno iam non ego, viuūt vero in me Christus.*

8 Qui in fa. g. id est, in apparentia sanctitatis exterius.
9 Et non in corde. id est, in puritate conscientie.
10 Siue enim man. ex. d. per contemplationem diuinorum su- pra nos, extasim patiēdo.

11 Siue so. su. nos humanæ conuersationi conformando. Bria enim Græce mensura Latine. Apostoli enim medij erant inter Deum & populum: & ideo eleuabantur aliquando per excel- sum mentis, accipiēdo diuinas illuminationes, & aliquādo con- formabant se hominum fragilitati, vt conuenientius traderent eis diuina, sicut Genes. 28. c. dicitur, quod angeli ascendebant & descēdebant in scala Iacob.

12 Charitas enim. Hic ponitur consequenter huius sollicitu- dinis ratio, quæ est charitas ad proximum, ideo dicit: *Chari. e.* quæ se extendit ad proximum. 1. Ioan. 4. d. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & fratrem suum.* Et vnde prouo- cetur hæc charitas ostendit: di.

13 Estimantes, &c. m. est, scilicet Christus pro salute omniū quantum ad sufficientiam. Et accipitur hic si, pro quia: quia est, Ex quo concluditur.

14 Ergo omnes m. sunt. i. ita debent viuere ac si oēs essent mor- tui sibipis n. h. de proprijs desiderijs curantes: & sic viuūt Chri- sto, vitam propriam ordinantes ad eius honorem. vnde dicit apo- stolus Gal. 2. a. *Vno iam non ego, viuūt vero in me Christus.*

Et, quib⁹ arcana Dei mundum istum exce- dentia reuelata sunt, de hoc loquitur hic Paulus: *Siue enim*. Si superbe putatur locu- tus, quod est quasi in- fania, dum se laudat verum dicens, dimit- tendum est Deo, non ab homine temere iu- dicandum. Si non iac- tētanter, sed ad gloriā audientium, Corin- thijs proficit.

* Ambrosius. Hoc dicit, quia si elate vel insane putatur locu- tus, quia laudare se vi- sus est verum dicens, Deo hoc remitten- dum. Omnis enim su- perbia velut infania habetur. Si autem nō

E

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

August. tract. 7. in Ioan. Ioan. 1. g.

Genes. 28.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Scientes ergo. Hic ponitur secunda præparatio ad præmium, quæ est sollicitudo de salute proximorum. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc sollicitudo, secundo sollicitudinis ratio, ibi: *Charitas enim Christi*. Circa primum dicit Apostolus: *Scien- tes ergo timorem domini*. i. quod valde timendus est dominus, qui omnes est iudicaturus, vt dictum est.
2 *Suademus hominibus*. fidem & mores, quia vnique manda- uit dominus de proximo. Eccles. 17. b.
3 *Deo au. ma. su.* qui videt corda, quod talia non prædicamus propter quæstum vel propriam laudem, sed intentione recta.
4 *Spero autem, &c.* q. d. ita conuersati sumus inter vos quod nō potestis rationabiliter iudicare prædicationem nostram procede- re nisi ex conscientie puritate. Sed quia posset aliquis dicere, quod in hoc iactanter se commendaret, ideo hoc remouet dicēs.
5 *Non ite. com. nos vo.* Et dicit iterum, quia iam supra dixerat aliqua, quæ videbantur ad suam commendationem esse.
6 *Sed oc. da. vo. gl. p. o.* contra pseudo apostolos, qui dicebant se doctos à Petro, Iacobo & Ioanne: quali in hoc detrahentes Apo- stoli doctrinæ. Poterant igitur Corinthij contra eos gloriari, q̄ erant edocti à doctore perfecto, & vsque ad tertium celū rapti.
7 *Vt ha. al. e.* scilicet pseudo apostolos repellendos, de quibus subditur.

Et si non omnibus profuit, ergo & omnes homines debent mori pro honore illius.

Lib. 10. de ciuit. Dei. ca. 6.

* August. Hoc est, nullum omnino habens peccatum, ut qui per remissionem peccatorum uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei, qui pro oibus mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et quia hoc est.

Augu 10. ciu. cap. 6.

a Qui uiuunt. In corpore, non sibi, sed uoluntati Dei. Quod debet: quia etsi Christus usque ad mortem fuit infirmus, iniuriatus: iam post resurrectionem non est, sed apparet, quod esse uidebatur, unde: *Cum exalaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.* Vicē ergo ei reddant quasi Deo, nou homini solum pro eis passo.

† post hac.

† Amplius.

Ioan. 9. d.

b Neminem nouimus. id est, laudamus.

c Secundum car. id est, sua quærentem, non quæ Christi: temporalia, non æterna. Nec hoc dēt facere aliquis, quia etsi Christus fuit mortalis sicut ego, per quod eum putauit hominem esse tantum, dum eram infidelis: tñ iam est immortalis, & ita securi sumus de p̄mio. Si quis ergo in Christo est renatus nouus, illi iam spe transit mortalitas, & transibit, & dabitur noua immortalitas. Vel, si quis nouus, uetus lex transit illi, & nouam habet. *Neminem no. secundum carnem.* Vitam futuram ita certa spe tenet, quasi iam sit præsens, quæ in Christo surgente impleta est, quæ non est secundum carnem, nō quin in eadem carnis substantia, sed non in eadem qualitate corruptionis, quæ nomine carnis signatur.

Augu lib. 11. contra Fau. c. 2. 4. & 7. Tract. 91. & 92 in Ioan.

d Et si cognouimus Christum, &c. i. carnis mortalitatem ante resurrectionē, sed iam post non no. quia iam nō moritur. Vnde ait: *Ad patrem uado, & iam non uidebitis me.* i. nunquam ulterius, s. quod modo sum, i. mortalis. Et iterum: *Nisi abiero paracletus non ueniet,* hoc est, non potestis capere spiritum quādiu secundum carnem me nosse persistitis. Et quia omnes in Christo sumus spe: & si non in re. Si qua ergo in Christo noua creatura uetera transierunt. Innouatis fide transit spe mortalitas: & adest nouitas resurrectionis.

Ioan. 7. e. Ibidem 16. d.

C mortalitas: & adest nouitas resurrectionis.

Et si

NICOLAUS DE LYRA.

1 Itaq; nos. Hic ponit tertia p̄paratio ad præmiū cōsequēdū, quæ est abdicatio carnaliū affectuū: quæ licet sit aliquantulum taēta parte p̄cedenti, tñ hic tangit plenius, ideo cōtinuādo se immediate p̄cedentibus dicit: *Itaq; nos ex hoc ne. no. se. c. j. cū n emine societate contraximus moti carnali affectione.* Sed quia posset aliquis obijcere, q, apostoli multū dilexerūt Christū et s̄m p̄sentia corporale, ideo subdit Apostolus in persona apostolorū, qui cum Christo fuerunt corporaliter.

Error Manichæi.

2 Et si cog. se. car. Christū. i. affecti eius p̄sentia corporali.
3 Sed nunc iā nō no. illo. s. modo, sed meliori, unde dixit apostolis Saluator Ioan. 16. b. *Expedi uobis, ut ego uadā:* subtrahēdo uobis corporalē meā p̄sentia. Quod exponens Aug. dicit: q, apostoli adhuc carnales exeuntes afficiebant ad Christū, sicut homo carnalis ad amicū suū, pp quod impediēbatur assurgere ad spiritualē & sublimiorē diligendi modū, unde dicit ibi Saluator: Si. n. non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Notandū, q, Manichæus negans uerā eārnē in Christo fuisse ex hoc loco cōfirmabat errorē suū, quia dicit Apostolus: *Et si cognouimus secundū carnē Christū, &c.* quia cōtra eū arguebatur ex uerbo Apostoli Rom. 1. ubi d̄r de Christo, *qui factus est ex semine Dauid secundū carnē.* ergo uerā carnem habuit. Ad quod r̄ndebat di. q. Apostolus primo fuit opinio nis illius: & sic loquit̄ scribens ad Romanos, sed postea uidens huius opinionis falsitatē retractauit hic eā di. *Etsi cognouimus secundū car. Christū.* i. si fuimus aliquū huius opinionis. s. q, Christus haberet carnē ex semine Dauid. *Sed nunc iā non nouimus,* i. hanc opinionē tāquā falsam mutauimus. Sed hoc dictū Manichæi improbat Aug. dupliciter. Primo, quod res falsa non pōt cognosci & ideo si apostolus illā opinionē falsam reputaret, uō diceret: *Cognouimus s̄m carnē Christū.* Secūdo: quia dicit ante immediate: *Neminē nouimus secundū carnem.*

Et si cognouimus secundum. Quia quamuis dū infidelis intellexit Christum in lege promissum esse secundum carnem, ut legalia obseruaret & seruari p̄ciperet: sed tamen non iam post conuersionem nunc ita esse, sed vmbra cesset.

* Theodoretus. Cum enim mortem domini, mortem dissolutam esse didicimus, nullum deinceps hominē mortalē esse scimus. Etsi enim ipse quoque dominus habuit corpus patibile, tamen post passionem, id est corruptionem, interitu, & morte alienum effecit.

a Et pro omnibus mortuus est Christus, ut qui uiuunt, iam nō

a Non in spe terrenorum, sed in spe resurrectionis uiuant. **b** Ut inueniantur peccato. **c** Ut in nouitate ambulemus.

b sibi uiuant, sed ei, qui pro eis mortuus est & resurrexit. Itaq;

c nostēx hoc neminē nouimus secundum carnem. Etsi cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non

d nouimus. Si t̄ qua ergo in Christo noua creatura est, uetera

e transierunt, t̄ ecce facta sunt noua omnia. Omnia autem ex

f Deo, quib nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis

g ministerium reconciliationis. quoniam quidem Deus erat

h in Christo mundum reconcilians sibi, nō t̄ reputans il-

Per re promissionem. **b** Non uiribus suis, non sua uoluntate, sed gratia deputetur. **a** Virtutibus.

a Id est a modo adeo certum sumus de gloria æterna, uel de eadem resurrectione. **b** Tempore gratiæ. **c** Quia secundum carnales obseruantias uiuat.

Mortalem. **a** Postquam ueritas uenit.

a Et quia Christus iam non est secundum carnem. **b** Nouus renatus ut uos. **c** Carnalis obseruantia & uoluptas carnis.

a Omnes noui qui in Christo. **b** In Christo tamen.

a Patre. **b** Pater. **c** Incarnatum uerbum. **d** Vicarij apostolis: quod non pseudo.

a Deus per Christum. **b** Pater. **c** Qui nihil non potest.

a Ergo potuit Christus reconciliare, quia Deus erat in eo unde: Pater in me est, & ego in ipso. **b** Electos de mundo **c** Hoc modo reconcilians. **d** Non puniens æternaliter.

aduertant dignitatē eius, nouus. n. fit his quibus prius hō tantum uidebatur, cum intelligitur esse Deus: ut recedente infirmitate agnoscat̄ diuinitas & cessante errore ueteri, q̄ introducta multorū Deorū opinione, ab vnus ueri Dei fide transduxerat genus humanum, reuertantur omnia ad simplicitatis professionem vnū Deum adorantia in Trinitate. **g** Omnia autem ex Deo. * Ambrosius. Quamuis Christus nos redemerit, omnia tamē ex Deo, quia ab ipso est omnis paternitas, ideoque necesse est p̄ferri personam patris. **h** Qui nos, &c. * Theodo. Dei ineffabilem benignitatem ostendit. Non enim, inquit, ipse nobis reconciliatus est, quāuis ipse esset, qui per transgressionē iniuria erat affectus, sed nos sibi reconciliauit, non hominem intercessorem adhibens, sed unigenitum filium pacis intercessorē constituens. Nobis eum tradidit faustum reconciliationis nuntium. **i** Deus erat. Per hoc intelligitur pater esse in filio, & filius in patre, quia vna est eorum substantia, ibi est vnitas, ubi nulla diuersitas: & ideo alter in altero est, quia & imago & similitudo eorum vna est.

Ambros. Recte dicit. Deus erat in Christo, Hoc est, Pater in filio

carnem. propter quod ad eundem sensum debet referri: & sic apostolus nullum hominem cognouisset habere ueram carnem, quod est falsum: ideo standum est expositioni primæ, ex qua concluditur quod subditur. **4** Si qua er. &c. Et accipitur si pro quia: quia quicumque baptizatus in Christo, factus est noua creatura per gratiā baptismalem, quæ datur per creationem. **5** Uetera tran. i. affectus carnales debent in eo abijci. **6** Et ecce fa. sunt no. om. per spiritum sanctum mentem renouantem, & per consequens exteriorem actionem. **7** Oīa au. Postquam Apostolus egit de p̄mio, & de p̄paratione ad ipsum, hic consequenter agit de causa utriusque. Et primo proponit intentum. secundo declarat propositum, ibi: *Quoniam quidem.* Circa primum dicit, quod causa effectiua utriusque, scilicet p̄mij & p̄parationis ad ipsum, est ipse Deus: ministri uero ecclesiæ solum cooperantur ministerialiter exteriis. & hoc est quod dicitur. *Omnia autem ex Deo.* scilicet p̄mij & p̄parationis. **8** Qui nos recon. sibi per Chri. hoc beneficium commune est omnibus Christianis. **9** Et dedit no. mi. recon. i. officium p̄dicandi hanc reconciliationem: quod est speciale ministris ecclesiæ. **10** Quoniam qui. Hic consequenter ponit propositi declarationem, secundo subdit bonam exhortationem, ibi: *Obsecramus.* Circa primum primo declarat quod dictum est de reconciliatione facta per Christum. Erat enim Deus & homo in uno supposito, & sic Deus hanc reconciliationē fecit per humanitatem, tanquam per instrumentū sibi coniunctum, quod nulli alteri cōuenit, & hoc est quod dicit. *Quo. qui. &c.* non solum per essentiam, p̄sentiam, & potentiam: sicut est in aliis secundum humanitatis assumptionē. **11** Mundū reconcilians. dicto modo. **12** Non reputans illis. pro quibus Christus homo satisfecit. Consequenter declarat beneficium ministris ecclesiæ specialiter datum, dicens.

A filio mundū reconciliās sibi, non imputās illis delicta eorū, quoniam creatura peccauit in Deū, nec penituit, vt reuertereſ ad eum, Deus opus ſuum nolens perire miſit filium ſuum, per quem predicata eis remiſſione peccatorum, reconcilia- ret eos ſibi per ipſum, per quem nos creauerat. Siue ergo per filium, ſiue per ſeruos Deus excitat populum, quia ad ip- ſum omnis lumina re- ferenda eſt, cuius vo- luntate & prouiden- tia, Chriſtus incarna- tus eſt ad ſalutem ho- minum redimendam. Qui cum reuerti vel- let ad patrem, diſpen- ſatione acceptā a pa- tre dedit diſcipulis.

a Reconciliamini. Re- conciliamur cōſitendo peccata, & penitendo ei, qui nos ſibi reconciliat, & debetis & poteſtis.

b Pro no. pe. fe. Viſus eſt veteris Teſtamēti peccata dici ſacrifi- cia pro peccatis. Vel, peccatū dicitur ſimilitudo carnis pecca- ti. Vnde dicitur de peccato deleuit vel dānauit peccatum. i. de ſimilitudine carnis peccati, quia miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinē carnis peccati. Ita eſt maledictum pro morte accipitur, quæ de maledictō Dei venit, vt vere dictū in lege intel-

intelligatur. *Maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Quid eſt quod dicitur? maledictus. i. terra es in terram ibis. Quid eſt quod dicitur, omnis? quia Chriſtus, qui pependit in ligno cum eſſet vera vita, mortuus eſt vera morte non ficta.

* Theodoretus. Cum enim a peccato liber eſſet, mor- tem peccatorum ſu- biijt, vt hominū pec- catum ſolueret, & id vocatus, quod nos eramus, nos fecit id quod erat, iuſtitiæ e- nim nobis opes dona- uit.

* Ambr. Propter quod omnis caro ſub peccato eſt, ideo fa- ctus caro, factus eſt etiam peccatum. Et quoniam oblatuſ eſt pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hoſtia, quæ in lege offerebatur pro peccatis peccatum nū cupabatur.

c Vt nos. i. vt iuſtificaremur a Deo, quia ex Deo tm̄ eſt oīs con- ſummatio. Attēde, quod ſicut cū legitur. *Domini eſt ſalus.* nō ca ſa- lus intelligit qua dñs ſalus eſt, ſed qua ſaluati ſunt, quos ipſe ſaluat. Sic cū legitur Dei iuſtitia, nō eſt illa intelligēda qua De⁹ iuſtus eſt. ſed qua iuſti ſūt homines quos gratia ſua iuſtificat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et poſuit in nobis, &c. *alys predicandū, Marc. vlt. d.* Euntes in mūdū vniuerſum predicare euangelium omni creaturæ. *propter quod concludit.*

2 Pro Chriſto ergo, &c. *in quantum miſi ſumus ad predicandū euangelium Chriſti.*

3 Tanquam Deo exhortante. *ideſt, principaliter agente.*

4 Per nos. *ſicut per miniſtros.*

5 Obſecramus. *Hic ponit vtilem monitionem, di. Obſecramus. ideſt, denote exhortamur.*

6 Pro Chriſti: i. loco Chriſto cuius ſumus miniſtri.

7 Reconciliamini Deo. *Licet. n. reconciliauerit nos per paſſio- nem*

nē Chriſti, vt dictum eſt, tamen ad hoc, quod ſumus participes huius re- conciliationis, requiritur in nobis debita diſpoſitio per baptiſmi debitā ſuſceptionē & poſt baptiſmum, per penitentiam, quæ eſt ſecunda tabu- la poſt naufragium. Et ad hoc proponit inducīuum, dicens.

8 Eum, qui non. no. pecca. i. Chriſtum, qui peccatum non fecit. *1. Petr. 2. d.*

9 Pro nobis pec. i. Deus pater fecit pro nobis eum hoſtiā pro pec- cato, quæ vocatur peccatum in ſcriptura. *Oſee. 4. b.* Peccata populi mei comedent. i. hoſtias pro peccato oblatas.

10 Vt nos eſt. i. i. perfecte iuſtificati, iō dicitur, iuſtitia in abſtracto.

11 In ipſo. i. per ipſum. q. d. hoc debet nos inducere ad exhibendū cor- pora noſtra hoſtiā pro peccatis noſtris per opera penitentia.

A D D I T I O I.

In ca. 5. vbi dicitur in po. *ſiue abſentes.* ideſt, dum ſumus in præ- ſentia vita.

Hoc quod dicitur hic. *ſiue abſentes ſiue præſentes.* videtur expo- nendū ſic, omnib. modis contendimus placere illi. ſ. Deo, ſiue ab- ſentes. ſ. ab vltimo præmio, ſiue præſentes, quo ei aſtabimus, ela- boramus enim, vt hic, & ibi placeamus illi, & ſic expendit. *Nam om-*

omnes manifeſtari oportet, & c.

A D D I T I O II.

In eo. c. vbi dicitur in poſt. *Pro nobis peccatum fecit Deus.*

Per hoc quod dicitur. *Pro nobis peccatum fecit Deus.* p̄t intelligi ſimilitudo carnis peccati, quod miſit Deus filiū ſuū in ſimilitu. car- pec. Similiter d̄r mortuus eſt peccato. i. ſimilitudine carnis morta- litatem exutus eſt. Et eſt ſenſus. *Fecit eum. i. mortalē.* Hęc in Glo.

C A P. VI.

a **A** diuantes autem. * Amb. Duplici genere Apoſtolus humane ſalutis curam ſe agere contendit, vt & Dei prouidentie deuotus exiſteret, & hominibus charitatis offi- cium exhiberet.

* Theophylaſtus. Adiutores veſtri, in- quit, ſumus, & vo- bis ad conſequen- dam ſalutem, & Deo, vt eius expleat volun- tatem, hoc eſt, quæ vobis, vt ſalutem im- partiar procliuor eſt, fungimurque exhortādo Chriſti vice, quo-

quoaduſq; ille ſecundo adueniat, & quandiu in vita hac fue- rimus, ne in caſſum gratiam Dei accipiatis.

b *Ne in va.* Gratia Dei eſt remiſſio peccatorum, quam in va- cūo recipit, qui non poteſt ſe exercere in bonis, vel qui in le- galibus confidit.

C A P. VI.

a **A** diuantes autem + exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim. + Tempore ſci poſcentibus auxilium largiretur. Sequitur.

b *Tempore ac.* * Amb. Hoc ſcriptū eſt in Iſa- ia propheta. Predeſti- natā docet gratiā Dei in tēpore Chriſti, ſic enim decreuit Deus affluere miſericordiā ſuam, vt nomen Chri- ſti poſcentibus auxilium largiretur. Sequitur.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VI.

A diuantes autem exhortamur. Poſtquam Apoſt. cōmenda- uit miniſterium noui Teſtam. hio conſequenter hor- tatur alios ad executionem debitam huius miniſterij. Et di- uiditur in duas partes, quia primo ponit exhortationem ge- neralem. ſecundo ſpecialem de quodam ſpeciali ſuffragio fiendo in Ieruſalem. cap. 8. Prima adhuc in duas, quia primo hortatur ad bona fienda in futuro, ſecundo commendat bo- na facta de præterito. cap. ſeq. Prima in duas, quia primo hor- tatur in quodam generali. ſecundo explicat magis in ſpecia- li, ibi: *In multa patientia.* Circa primum dicit.

1 *Adiuantes autem exhortamur.* q. d. quia ſumus adiutores Dei, non virtutem ſibi tribuendo, ſed ſicut miniſtri eius manda- ta exequendo, ideo exhortamur.

2 *Ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* quæ datur ad bñ viuendū in præſenti, & ad conſequendū gloriam in futuro, pro- pter quod hunc effectum nō conſequitur, ſi in vacuum re- cipitur, ſicut medicina ad quam ſanitas nō ſequitur. Sed quia poſſet aliquis dicere. Recipere gratiam nō eſt in mea poteſtate, ideo hoc remouet, oſtendens, quod Deus paratus eſt dare, autoritate ſcripturæ, di.

3 *Ait enim.* ſcilicet, Deus, Iſa. 49.

4 *Tempore accepto.* ideſt, tempore nouæ legis, quod eſt tem- pus gratiæ.

Ga *Nunc tem.* Quod non in lege veteri, ut nunc, non eras, non post annum, quia statim in obitu fidelis salus datur.
 * Rabbanus. Neque enim in vno quolibet sex dierum celi factum est, vel sideribus illustratum, & terra separata est ab aquis, atque arboribus, ac herbis confita: sed more sibi soli-

dio corporis, ceteris tunc spiritum sanctum.
 g *In charitate non fida.* Ficta est, quæ deserit in aduersitate. Theodoret. Varie dixit ea, quæ extrinsecus inuadunt. Adijcit autem laboribus inuoluntatis eos quoque quos sponte sua susceperit. Neque enim erat cõtētus exterioribus molestijs,

† reprehendatur.

† anxietatibus.

† puritate.

† animi lenitate. Ambrosius.

Metth. 11. d. Ibidem.

De vita solitaria.

to diem pro tempore posuit, ut hic Apostolus. *Ecce nunc tempus accepit.* Non vnum specialiter diem, sed totum significat tempus hoc, quo in presenti vita pro æterna salute laboramus.

b *Vi non vitu.* Quod utique si quod verbo doceremus, operis exemplo non exhiberemus.

* Ambrosius. Vituperaretur enim ministerium ipsum, si ea, quæ verbis docebant, operibus suis, ut fierent exempla non darent.

c *Sicut Dei mi.* Qui non adulantur, ut pseudo studentes lucro.

d *In mul. pa. in tri.* Et in tot duris, leue est onus Christi, & requies intus spiritus sancto viuificante, & spe futuri omnia mitigante, omnia enim scæua & immania facilia & prope nulla faciunt amor. Et secundum hoc intellige quod dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & c. r. v.* Et iterum: *Tollite iugum meum super vos, & inuenietis requiem a. v.* Iugum enim meum suauis est, & c.

e *In castitate, habita, in scientia,* ut caste sciant, nihil adulerinæ opinionis admisceant.

f *In iuu. habita. spiritus sancto:* ut secundum Deum suaves & affabiles, non ut illi, qui per dulces sermones seducunt corda innocentium.

* Bernardus. Vide quomodo omnia facientem, ordinantem, & viuificantem in medio bonorum, sicut cor in medio

a Mibi vel hominibus. b Orantem pro peccatis. c Quando lux nra est. d Vel auxilia tus sum tut. De affectu virtutum & presentia bonorum operum. e Esponit prophetiam.

a *accēpto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tē-*

a *pus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes vllam*

b *offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum. † Sed*

c *in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros,*

d *in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in*

t *angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in labori-*

e *bus, in vigilijs, in ieiunijs, † in castitate, in scientia, in longi-*

f *ganimitate, in † suauitate, in spiritus sancto. In charitate*

g *non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei. † Per arma*

h *iustitiæ à dextris & à sinistris. Per gloriā & † ignobilita-*

t *firmatur. Sermonem autem veritatis, prædicationem pietatis. Omnia autem diuinæ potentæ attribuit, ea enim adiuuante, se in his omnibus recte gessit.*

h *In virt. Dei.* Non speremus in homine vel in bonis, si quid boni est Deo attribuamus, vel qui prædicta habet, miracula facit ad conuersionem infidelium.

i *Per glo. & ig.* Exhibeamus nos ut mi. Dei. *Per glor.* Sigloriosi sumus apud homines, vel ignobiles & contempti, ut nec inde inflemur, nec inde succumbamus vel doleamus. Eodem modo si infamamur de aliquo scelere, vel bonam famam habeamus de aliquo opere. Item exhibeamus nos Deo habiti.

17 *In vigilijs.* propter instantiam orationis. 18 *In ieiunijs,* aliquando voluntarie assumptis ad repressionem carnis & aliorum adificationem, & aliquando ex cibi defectibus patienter toleratis.

19 *In castitate.* Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad operationem bonorum: in primo sunt, quæ pertinent ad operationem cordis, & quantum ad hoc dicit: *In casti.* quæ dicit puritatem mentis redundantem in corpore. 20 *In scientia.* quantum ad cognitionem diuinorum & humanorum ad salutem necessariorum.

21 *In longanimitate.* patienter expectando diuina promissa. 22 *In suauitate.* quæ facit hominem dulcem & suauem proximo verbo & facto ex gratiæ abundantia, ideo subditur.

23 *In spiritus sancto.* *In charitate non fida.* contra hypocritas. Consequenter tangit perfectionem oris, di.

24 *In verbo veritatis.* prædicando, & cum hominibus communiter loquendo, & perfectionem operis.

25 *In virtute Dei,* opera meritoria faciendo & doctrinam miraculis confirmando.

26 *Per arma iustitiæ à dextris.* Hic consequenter ostendit qualiter vitendum sit gratia diuinitus collata in comparatione bonorum & malorum, id est, inter huius mundi prospera & aduersa non deuiare à rectitudine. Prospera autem & aduersa tria respiciunt, scilicet, superbiam vitæ, concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, ideo ostendit propositum primo in primo, secundo in secundo, ibi: *Quasi morientes.* tertio in tertio, ibi: *Quasi egentes.* Omnia ista tamen pertinent ad veritatem iustitiæ communiter acceptæ, ideo dicit: *Per arma à dex.* id est, ne in prosperis per superbiam eleuentur.

27 *Et à sinistris,* ut in aduersis à virtute non deiciamur, & similiter intelligendum est in sequentibus, cum dicitur

28 *Per gloriā & ignobilitatē.* Aliquando Apostoli fuerunt ab hominibus reputati valde gloriosi, sicut dicitur Act. 14. cap. quod Licaonistæ Paulo & Barnabæ volebant tanquam dijs sacrificare. Et alibi incarcerati fuerunt, ut viles, & abiecti, sicut patet ex eodem libro.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Exaudiui te.* quia orationes fidelium exaudibiles sunt, per Christum. 2 *Et in die salutis.* tempore Christi, qui operatus est salutem in medio terræ.

3 *Adiuui te.* opera tua perficiendo & ad gloriam perducendo, ad quam non intrabant tempore veteris Testamenti.

4 *Ecce nunc temp. ac.* Hoc dicit Apostolus applicando auctoritatem Isaiæ ad Christi tempus. Et patet ex dictis sententia.

5 *Nemini dantes,* & c. id est, scandalum ex dictis vel factis minus rectis.

6 *Vi non vitu. mini. no.* quia mala subditorum redundant in vituperium prælatorum.

7 *S. d. in omnibus.* scilicet, pertinentibus ad salutem.

8 *Exhibeamus nosmetipsos, & c.* ipsi Christo nos quantum possumus conformando.

9 *In mul. pa.* Hic consequenter explicat suam exhortationem in speciali. Et diuiditur in tres: quia primo declarat qualiter sit vitendum gratia collata in exteriori conuersatione, secundo in interiori deuotione, ibi: *Os nostrum.* tertio in infidelium vitiatione, ibi: *Nelite iugum, & c.* Circa primum tria facit, secundum, quod in tribus locis conuersatio consilii, primum est tolerantia malorum, secundum, operatio bonorum, ibi: *In castitate.* tertium est operatio illorum & illorum, ibi: *Per arma.* Circa primum sciendum, quod in malis pœnæ tolerandis primo patientia est necessaria, ideo dicit: *In multa patien.* & dicit multa, propter multitudinem malorum superuenientium.

10 *In tribulationibus.* ex aduersariorum persecutione.

11 *In necessitatibus.* ex defectu necessariorum vite.

12 *In angustijs.* ex euadendi difficultate seu impossibilitate.

13 *In plagis.* nobis illatis in corpore.

14 *In carceribus.* ne possemus ad prædicandum discurrere.

15 *In seditionibus.* contra nos motis ab aduersarijs veritatis.

16 *In labo.* operando proprijs manibus: quod fecit Apostolus apud Corinthios, ut quæstum fallis Apostolis præcluderet.

a *ut sed.* apud quosdam, quod falsum est. Et non dicit simpliciter, habiti seductores, sed addit, vt, & inde est infamia. Et apud alios habiti.

b *Veraces.* vt. **Q** Quod verum est, vt nec bona aestimatione superbiamus, nec mala dolcamus. Item habiti apud alios.

hil omnino possidere, sine sollicitudine esse, & tam res, quam dñs earū possidere, quia omnia ad pedes eorū ponebātur.

* Theod. Omnia pignant ex diametro, gloria, & ignominia, maledictum, & laus, mors, & vita, gaudium, & tristitia. Sed tamen, & hæc, & illa esse arma iustitiæ pronunciauit, &

***THEODOR.**

Omnia pignant ex diametro, gloria, & ignominia, maledictum, & laus, mors, & vita, gaudium, & tristitia. Sed tamē, & hæc, & illa arma esse iustitiæ pronūciauit, & per ea, quæ sunt contraria vnā virtutem contemptrauit. Nam neque gloria eum extulit, neque ignominia deiecit, nec eum laus inflauit, nec maledictum excruciauit, sed per contraria ingrediēs, mansit inmutabilis.

c *Ut castigati.* i. per verba a prædicatione coerciti. Apud alios non castigati, quod esset mortificatos esse. Ideoque pro eo ponit, & non sumus mortificati, quia nō vincebant, nō cedebant. Mortificatur. n. qui in fidei confessione non permanet. Vel de morte temporali potest intelligi. Facti sumus, vt castigati, quia permissi eos deus pressuris exerceri, vt merito crescerent. Et non mortificati, quia non pmittit deus corporaliter occidi, & si multi martyres occidūtur, non moritur ecclesia, sed aduersis emendat. Itē habiti non solum egentes, sed sibi insufficientes. *Ut sedu.* Sicut qui igno. & c. Nota quibusdam addi, vel vt, vel quasi, vel sicut, vel tanquam. Hæc sicut in somnijs trāsierunt, sed contraria sine quasi, ponuntur, quia certa.

d *Quasi tristes.* Inimici putabant eos nō euadere minas iniquorum, ipsi ope dei tuti sunt a morte præsentis, & futura.

e *Omnia possident.* Qui terrenas diuitias abijcientes, cælestes per fidē iam tenent, quasi nihil habentes omnia possident, quod terrenis in vsum, vel opus misericordiarū retentis, cælestes se quandoque habituros sperant. Gloria apostolorum fuit, nihil

a tem, p̄ infamiam, & bonam famam. Vt seductores, & veraces, sicut, qui ignoti, & cogniti. Quasi morientes, & ecce viuimus, vt castigati, & nō mortificati. Quasi tristes, semper autē in gaudentes. Sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum patet ad vos, o Corinthij, cor nostrum dilatatum est. † Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini, & vos.

per ea, quæ sunt contraria vnā virtutē contemptrauit. Nā neque gloria eum extulit, neque ignominia deiecit, nec eū laus inflauit, nec maledictū excruciauit. Sed per contraria ingrediens mansit inmutabilis. Dextera autem vocat ea, quæ animo grata esse videntur, sinistra autem, quæ sunt contraria ab ea, quæ est de rebus opinione, imponens nomina. Iure autem admittenda sunt ea, quæ sunt in fine. Cum enim dixisset, vt mendici, non subiūxit, necessarijs autem abundantes, sed multos autē locupletantes. Ab omnibus enim pecuniam colligens, mittebat ad pauperes, & qui nihil habebat, cuius præ domus erat dominus.

f *Os nostrum.* Q. Multa dixi de vobis, sed hæc omnia ample, & diffuse dicta, ad vos corrigendos spectant o Corinthij, & non ad meam superbiam. Q. stulti, qui me dimisistis.

* Ambrosius. Hoc libertatis causa loquitur, & puræ conscientiarū. Mali enim sibi conscia mens, loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat.

g *Cor nostrum dilatatum est.* & c. * Augustinus. Vnde dilatatum est cor, nisi per charitatem spiritalem iuxta Psal. Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum.

h *Non angustiamini in nobis.* & c. * Theodoret. Qui enim est hostili in aliquem animo, vel ipsam eius memoriam e cogitatione sua eiecit.

* Ambrosius. Hoc dicit, quia non oberat magistro, si discipuli male verterentur contemnentem vigorem doctrinæ, & quia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Per infamiam, & b. quia ab aliquibus dicebantur magi, & deceptores & ab alijs veritatis prædicatores. Et ad idem pertinet, quod subditur.

2 Ut seductores. reputati sumus a multis.

3 Et veraces. ab alijs.

4 Sicut qui igni, id est, reprobat a malis.

5 Et cogniti. id est, approbati a bonis, & tamen in istis prosperis, et aduersis sic apostoli se habuerunt, quod non recedebant a virtute per superbiam eleuati, nec per pusillanimitatem deiecti.

6 Quasi morientes. Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis, & sunt tria. Primum est vita, quæ maxime concupiscitur, & quantum ad hoc dicit: Quasi morientes. periculis mortis expositi.

7 Et ecce viuimus. Deo per fidem, & gratiam iustificati. Secundum est incolumitas vitæ. Et quantum ad hoc dicit.

8 Ut castigati, & non. quasi dicat licet a deo per flagella castigemur, tamen a morte per eum eripimur. Tertium, quod concupiscitur in vita presenti est iocunditas, & quantum ad hoc dicit.

9 Quasi tristes, semper. i. quamuis in his, quæ pertinent ad carnē patiamur afflictionem, tamen per spiritū maiorem cōsequimur mentis consolationem. secundum illud Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

10 Sicut egentes. Hic consequenter ponit ea, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum. Sicut egentes. id est viduum, & vestitum ab alijs mendicantes.

11 Multos autem locupl. id est, bona spiritualia ipsis communicantes, quæ tanto sunt meliora, quanto quæ sunt animæ corporalibus preferuntur.

12 Tanquam ni. ha. Nam apostoli omnia tēporalia propter Christum dimiserunt, Mat. 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, & c.

13 Et omnia possid. Quia vinebant Christo, & non sibi ipsis. omnia aut erant Christo subiecta, Mat. 21. d. Data est mihi omnis potestas in cæ. & in ter. propter quod apostoli reputabant omnia subiecta sibi. In cuius signū insensibiles creaturae obediebant eis ad nutū. Notandum autem, quod apostolus in præmissis vario modo loquitur, ponendo bonū temporale contra spirituale, nam in temporalibus addit dictionem conditionalem, s. quasi vel tanquam, vel sicut, aut huiusmodi. non autem in spiritualibus, quia temporalia non habent rationem boni, vel mali secundum veritatem, sed tantum secundum hominum apparentiam, et existimationem, spiritualia vero secundum veritatem.

14 Os nostrum. Hic consequenter apostolus docet vsum gratiæ collatæ quantum ad interiorē deuotionem. Et diuiditur in duas partes, quia primo circa hoc de se veritatē ostendit. secundo ad hoc Corinthios inducit, ibi; Non angustiamini. Circa primum dicit: Os nostrum. ad vos o. Co. i. illa, quæ diximus, ex iactantia non protulimus, sed ad utilitatem vestram, vt videatis amicitiam nostram erga vos, aperiendo vobis corda nostra, & ideo subditur deuotio, cum dicitur.

15 Cor nostrum. id est apertum ad appetendum magna, scilicet bona cælestia. Dicitur autem per oppositum cor hominis angustiarū, quando appetit terrena bona, cælestibus omissis, quia terrena sunt infra hominem, & ipso minora.

16 Non angust. Hic inducit Corinthios ad simile, dicens: Non angustiamini. quasi dicat si angustiamini nimis, bona terrena appetendo modo dicto, hoc non prouenit ex hoc, quod vidistis in nobis, quia non dedimus vobis exemplum hoc faciendi, sed prouenit ex cupiditate vestra, ideo subditur.

17 Angustiamini autem. quasi dicat hoc prouenit ex defectu vestræ deuotionis. ideo subditur.

18 Eandem autem. ha. vobis promissam in cælestibus, sicut & nobis.

19 Tanquam si. di. quorum salutem summe desideramus.

20 Dilatamini, & vos. ad appetenda cælestia, vt habeatis remunerationem eandem, quam expecto.

Augu. dialog. ad Oros. q. 53. & tracta. 10. in epist. Ioan.

Dialog. ad Oros. ca. 2. Plat. 118.

quia vnusquisque pro operibus suis mercedem accipiet, quia quod ad magistros pertinet, non tacuerunt, dicite domino ad Ezechielem prophetam: Exalta vocem tuam, & loquere ad plebem, si te audierint lucraberis eos, si quominus, tu animam tuam saluabis.

inter homines agit. Et dicit Christus: Habitabo inter illos, & ambulabo, i. corporaliter inter illos conuerfabor. Vñ alibi: In terris visus est, & cū hominib. conuerfatus est, & verbum caro factū est, & habitauit in nobis. Et hic Christus deus noster est, & ecclesia est populus eius, & ideo vult eos separari ab omni contaminatione.

Augul. li. post cellar. c. 8. Do- nat. cap. 20. Nolite iugum, &c. quia vos iusti, illi ini qui, & ideo in nullo debetis eis commu nicare.

a Socii esse malorum. b Idest serui fieri libertate amissa, cum his infidelibus, qui pradicant car- nales obferuantias, & iam susceperitis iugum legis nolite vitra ducere.

a Nolite iugum ducere cum infidelibus. t Quæ enim partici- patio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci ad tene- bras? Quæ autem t conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fidelium cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? t Vos enim estis templum Dei viuui, sicut dicit

teconcordia. Ne imitemini bo- ues, q. alio defleat, & iugum trahunt, incredulorum frau- dem vestrae doctri- nae præferentes.

b Quæ autem t conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fidelium cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? t Vos enim estis templum Dei viuui, sicut dicit

11. Cor. 3. c. Ut Christus, & Belial non conueniunt, sic Christus, & quilibet infidelis. Item nihil habet templum dei cū idolis, & vos estis templum dei, ideo nō debetis commu- nicare cum his, qui sunt tēplū diaboli.

c Deus, t quoniam inhabitabo in illis, & ambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus. t Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vōs, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotens.

d Er in Ezechiele. a Por gratiam, in illis. b Et promouebo de virtute in virtutem, & perseueranter proficere faciam. c Qui vos viuere facit. d In corde eorum lato per charitatem.

Leuiti. 26. d. Christus, & quilibet infidelis. Item nihil habet templum dei cū idolis, & vos estis templum dei, ideo nō debetis commu- nicare cum his, qui sunt tēplū diaboli.

e Ita benefaciam, vt videar deus eorum. b Ita obedient, vt videantur mei, & non mundi. c Quia templum dei estis.

Augu. lib. 4. de bapt. Cum idolis? Idola prohibet coli, quia ab vno deo separāt. His omnib. modis ostendit communi- tatem pseudo esse vitandam.

f Non corporaliter, sed spiritualiter, vt non taceatis, sed increpetis scelerata eorum. b Qui estis in medio nequitia eorum. c Cum exillis separate vos, vt nec consensum habeatis.

* Ambro. Manifestum est hæc, quæ enumerat, esse cōtra- ria, ac per hoc fugiendum ab his docet, quia dicit dominus, Nemo potest duobus dominis seruire. Lex enim iustitiam p̄dicat, vt fugiatur iniquitas, lumen ostendit, quod est veritas, vt ab ignorantia, quæ tenebræ sunt recedatur, Christum in dei mi- sterio annunciat, vt a diabolo, qui se deum mentiri vult, re- cedatur, credentibus vitam pollicetur æternam, vt perfidia exuti ab omni infidelium errore sint alieni, idola prohibuit coli, quia templo dei sunt inimica.

a Carnalis obferuantiæ. b Ne tactus sit, id est delectatio, quod est primus motus. c Ante electos.

Matt. 6. Ephes. 5. Nemo potest duobus dominis seruire. Lex enim iustitiam p̄dicat, vt fugiatur iniquitas, lumen ostendit, quod est veritas, vt ab ignorantia, quæ tenebræ sunt recedatur, Christum in dei mi- sterio annunciat, vt a diabolo, qui se deum mentiri vult, re- cedatur, credentibus vitam pollicetur æternam, vt perfidia exuti ab omni infidelium errore sint alieni, idola prohibuit coli, quia templo dei sunt inimica.

a Receptis. b Me ipsum dans. c Ad gloriam. d Similes. e Vt etiam debiliores inclinat.

* Sedul. Cum vbique deus sit, tamen in illis proprie habitare se dicit, qui eius gratia perfruuntur.

f Christus.

C in illis proprie habitare se dicit, qui eius gratia perfruuntur.

Quoniam inhab. Vel de corporali conuerfatione Christi, inter

1 f Propter quod, &c. Utitur hic verbis Isaie quasi suis. Hoc ad literam dictū est de Iudæis habitanti- bus in babylone, ne communicarent Ba- bylonijs inter quos habitabant, quod apostolus spirituali- ter ad nos refert. Au. Tolerādi sunt quidam mali pro pa- ce, nec corporaliter ab eis receditur, sed spūaliter. Exire est facere, quod perti- net ad correctionē malorum quantum licet p̄ gradu cuius- que salua pace. Dis- plicere est non tan- gere. Nō enim pro- phetæ, qui hæc dice- bāt populum suum dimiserūt, sed inter eos habitabant quos increpabant, vnum tēplum cum eis intrabant, eadem sacramenta celebrabant, hoc est exire, ore nō parere, sed redarguere, corripere, mo- nere. Hoc est immundū non tangere, voluntate non cōfen- tire. Maius malum in separatione bonorū comittimus, q̄ in malorū cōmixtione fugimus. Idest, dum corporaliter se- paramus nos a bonis pp̄ malos, quā fugimus, in coniunctio- ne malorum non remanentes, i. quam sit illud, quod fugi- mus fugiendo coniunctionem malorum. Spiritualiter ergo quisque recedat a malis, tali nō imputat deus sua peccata, quia non fecit. aliena non, quia non approbavit, nec negligentiā, quia non tacuit, non superbiam, quia in vnitate permansit. Vel separamini, i. seorsum sitis, parati t̄ eos, sicut prius p̄ eis. Hoc ad literam dictū est Iudæis habitantib. in Babylone.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nolite, &c. Hic consequenter docet vsum collatæ gratiæ quā tum ad infidelium deuitationem. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo probat quoddam dictum ibi. Vos enim. Circa primum dicit: Nolite iugum ducere cum infidelibus. idest eis coniugum conuerfatione seu familiaritate: Iugū enim dicitur a iungendo. vnde charitas dicitur iugum Christi, iniquitas vero iugum diaboli, in quo iunguntur maligni. Quod autem fideles ab infidelibus debeant separari, declarat multipliciter. Primo ratione sumpta ex habitu affectus, dicens. 2 Quæ enim. idest, quæ est in fidelium voluntate. 3 Cum iniquitate. quæ est in affectu infidelium, quasi dicat nulla. Secundo ex habitu intellectus. 4 Quæ societas. i. veritatis fidei, quæ lucet in mentib. fidelium. 5 Ad tenebras. idest errores in mentibus infidelium existentes, quasi dicat nulla. imo debent diuidi, sicut in prima rerum creatio- ne: Deus dimisit lucem a tenebris. Gen. 1. Tertio, ratione capitis fi- delium, quod est Christus, & capitis infidelium, quod est diabo- lus, de quibus dicit. 6 Quæ autem non conueniunt. quasi dicat nulla. Et ideo, sicut hæc capita non habent aliquam conuentionem adinuicem, ita nec eorum membra habent. Quarto ex fine, dicens. 7 Aut, quæ pars fidelium. i. fors æternæ hæreditatis ab eo expecta- ta. 8 Cum infideli. Cuius finis est mors æterna. Et sicut nulla conuenientia est in fine, sic nec in his, quæ ad finem. Quinto, ex præfenti statu in quo fidelis est templum dei, ideo dicit. 9 Qui autem consensus templo dei? idest, fideli. 10 Cum idolis. i. cum infidelibus, qui dicuntur idola, eo quod colunt

- colunt ipsa. secundum illud ps. 13. c. Similes illis fiant, qui faciunt ea, &c. hoc autem inducit Apostolus, quia inter Corinthios erāt aliqui sapientes reputati, qui tamen comedebant idolothita in scandalum aliorum, sicut dictum fuit. 1. Corin. 8. Propter quod apostolus loquitur ad reprimendum hunc abusum. 11 Vos enim. Hic consequenter probat quoddam dictum, scilicet quod fideles sunt dei templum, per auctoritatem Leui. 26. d. vbi translatio nostra habet. Ponam tabernaculum meum in medio vestri. loco cuius dicitur hic. 12 Inhabitabo in il. Licet enim deus sit in omnibus per essen- tiam, præsentiam, & potentiam, tamen in fidelibus est modo spe- ciali per gratiam. 13 Et ambulabo inter. dando eis virtutem procedendi de bono in melius. 14 Et ero illorum. protegens eos speciali prouidentia. 15 Et ipsi erunt mihi pop. per exhibitionem debiti cultus. Per hoc autem, quod hic dicitur: Inhabitabo in illis in persona dei. habetur quod fideles sunt templum dei. 16 Propter quod. Ex prædictis infertur monitio, quæ sumitur ex scriptura Isa. 52. In quo tria tanguntur, quæ debent agere fi- deles erga infideles. Primum est, quod eorum peccata deseramus. quod notatur cum dicitur: Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dominus. Secundum est, vt occasionem fugiamus peccatorum, ibi: Et separamini: Tertium, ne sustineamus eorum mala, sed potius arguamus, cum dicitur: 17 Et immundum. palpaudo vitia seu palliando. Et subditur præmium in hanc mo- nitionem seruantibus reddendum, cum dicitur. 18 Ego recipiam. Hic in præfenti ad familiaritatem meam per gratiam, & in futuro per assimilationem per gloriam.

ADDITIO I.

In c. 6. vbi dicitur in post. Tanquam nihil habentes. Super hoc, quod dicitur: Tanquam nihil habentes. Glo. quia sibi insufficientes putabantur. Et oia possidentes, no solu spualia, sed et tpalia, quia timentib. deum nihil deest, q fuit gloria apostoloru nihil oino hēre, vt sine sollicitudine essent, & tñ res quas dñi earu relinquebant ipsi possidebant, quia oia ad pedes apostoloru mittebantur, Act. 4. Potest et exponi hoc, quod dicitur: Tanquam nihil habentes, &c. sic. Nā apostoli licet essent omnino pauperes in effectu, & sic tanq nihil habētes, quia de eis dicitur. Ecce nos dereliquimus oia tñ in affectu erant oia possidentes, quia appetitus eoru erat totaliter quietatus, & a bonis terrenis abstractus, ac si oia tpalia non solu haberent, sed et possiderent: Ille. n. qui habet aliquod propriu, si illud non possidet, adhuc appetit eius possessionē, sed cum iam possidet quietatur appetitus circa illud.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. Notandum, quod apostolus vario modo loquitur ponendo bonum temporale contra spirituale. Nam in temporalibus addit dictionem conditionalem.

Hoc q apostolus i aliquib. addit dictionē cōditionalē seu similitudinariā, & in aliquib. non, nō videtur referendū ad differentia spualiū a tpalib. prout in postil. Cum. n. dicitur. Vt seductores, & veraces, vtrunque est spuale. Similiter cū dicitur: Quasi tristes, semper aut gaudentes. Sed differentia attenditur s̄m certitudinē, & incertitudinē prout in glo. In illis. n. quæ narrantur, vt incerta, sicut ea, q videntur in somnis, consuevit apponi hæc dicitio quasi, vel sicut. Nā si quis somniū narrat addit q. d. Quali sedebā. seu quasi loquebar, & hmōi, sed de his, quæ homo narrat, vt vigilans non apponitur talis dicitio, & iō quia apostoli non erant seductores, nec ignoti, i. nō approbati. Nec castigati, s. a verberib q patiebantur, vt abstinere a p̄dicatione, a qua tñ pp hoc nō abstinabant. Nec tristes, quia in persecutionib. gaudebāt. Nec egētes, quia quærentib. dñm non deficit oē bonum. Nec nihil habētes eadē rōne. Iō in omnib. istis ponitur dicitio similitudinaria, s. quasi, vel sicut hmōi, ad denotandū, q ista non dicebantur de eis

CAP. VII.

Asigitur. * Theophy. Quas illas narras promissiones: eas scilicet, quibus nos sumus certiores effecti, tēplum nos dei futuros, eundemque habituros, & inhabitantē nobis, & inambulantes, hunc ipsumque nobis in deum futurum, & patrem.

Quocirca purgemus nos ipsos actionibus malis. Hæc namque inquinamenta sunt carnis, & infestarum cogitationū illuuiēs. Sequitur: Vel.

Ab omni iniquitate. s. mentis, quod tunc fit, si timorem dei sequimur. quia qui sine deo hæc agit, sanctus mundi est, non dei.

Vel ab inquinamento carnis, i. carnalis obseruantia, & perficientes sanctificationem, quæ est tātum spiritus sancti.

* Basilii. Inquinamentum carnis fortasse illud sit, si quis se commisceat cum ijs, qui res a lege vetitas ipsi faciunt, spiritus verò inquinamentum, si quis aduersus hos, qui res huiusmodi, vel sentiunt, vel faciunt, perinde ac si nihil referret ita se gerunt.

CAP. VII.

Et quia dominus hoc præcipit, & bene promittit. Quod deus habitabit in nobis, & recipiet nos.

Quia multa sunt carnalia vitia, vt omnia fugiamus.

Ut est luxuria. b Ut est ira. c Bona operatione.

In baptismo ceptam. b Ut deum vereamini, qui solus sanctos facit: c Et ad hæc nos habete exemplum.

Sanctificationem in timore dei. Capite nos, &c.

Non illos pseudo. Quia. b Vestrum. c Inpropetando, vt pseudo.

Admixtionē salicitatis tanquam fermenti.

te nos, ne minem læsimus, neminem corrupimus, neminem

Fraudulenta suorum ablatione, vt pseudo, qui vestra blande auferunt. b Hæc autem.

Vt vos abiciam, qui in istis peccauistis. d Sed corrigo.

Diligite enim vos, sicut prædixi, & hoc est.

circumuenimus. Non ad condemnationem vestram dico.

certitudinaliter, sed in suis oppositis talis dicitio similitudinaria non ponitur. Erant. n. vere veraces, & vere cognitivi, approbati, et sic de aliis.

ADDITIO III.

In eo. c. vbi dicitur in post. Et ambulabo inter eos, &c. Hoc quod dicitur: Et ambulabo inter eos, & ero illorū deus, &c. exponitur aliter, & magis proprie in additione prima super illud cap. Leui. 26. vide ibi, &c.

Repli. In epist. secunda ad Cor. 6. vbi dicitur de apostolis tanquam nihil habentes, &c. vbi Burgen. ponit expositionē repugnā tē quasi cunctis doctorib. & spāliter beato Aug. in de ciui. qui dicit illos potentes apostolos potenter vouisse dicendo. Ecce nos reliq. omnia, &c. Et idē 3. li. mirabilium sacræ scripturæ, dicit dñm eis efficaciter p̄cepisse nihil hēre, & sicut contra votū potens apostoli venissent, si relicta a dñis, & ad pedes eorum posita possedisent, prout hic dicit Bur. Credo, q nō fuerit paupertatis amator. Similiter cōtrauenissent apostoli præcepto domini, quod de sanctissimis apostolis post missionem spiritus sancti non est dicendū.

In eo. ca. post. q apostolus vario mō loquitur ponendo contra spuale. in tpalib. apponit conditionē, quali vel sicut, in spiritualibus aut loquitur simpliciter. Burg. aut obijcit, q non valet talis distinctio, quia aliqui vtrunque extremū est spuale, sicut seductores, & veraces, sicut tristes semper aut gaudentes. vbi neutru est tpale, dicit igitur differentia illā loquendi debere attendi penes certitudinē, vt ibi ponitur, quasi denotetur incertū, reliquū vero sine conditione denotetur certū: Sed hoc nō v̄ bene dictū, quia apostolus cōparat hominū carnaliū opiniones ad rei veritatē. sed certū est apud apostolū illa determinata per conditiones, q fuerunt hominū illorū opiniones, certam et reputabant opinantes habentes respectū ad defectū tpaliū, & quis opiniones illæ erant falsæ apud apostolum, tñ erant certæ apud eos. p hoc ad argumētū Burg. quis aliqua subiecta opinioni eorum erant spiritualia, tñ non, nisi in relatione ad sensibilia, secundum quorum penuriā apparentem ipsi iudicabant defectum tantum spiritualium, putantes eos ideo tristes, & seductores, quamuis in rei veritate potius gaudebant de illis sensibilibus, & temporalium defectibus.

* Theod. Spiritum hic vocat animam. Spiritus autem iniquitatum, communionem idolorum. Iniquitatum vero carnis, actionum iniquitatem.

* Ambrosius. Ideo non dixit, ab inquinamento carnis, sed ab omni inquinamento, vt tota vitia carnalia fugiamus. Oē enim, quod lex prohibet carnale est.

Capite nos, &c.

* Theoph. Hoc est recipite, & amplecti, & effuse, vt non angusta quadam, & tenui charitate a vobis nos cōplectamur.

* Ambrosius. Considerare vult illos, q dicit, vt receptis his in animum, confectat secum vera esse, quæ loquitur, & spernantes hos quos tangit, omnem animū transferant ad eos quos vident vero affectu se diligere. Pseudo enim

apostoli erant, qui & nocebant illis, corruptentes sensus illorum, & grauiabant sacculos eorum circumuentione serpentina astutia.

d Non ad condemn. * Ambro. Hoc est, non vos abicio, sed vt corrigatis moneo, qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit.

* Theo.

a Prædi-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Asigitur. Postquā apostolus monuit Corinthios de bonis agendis in futuro, hic consequenter cōmēdat eos de bono p̄terito. Et diuiditur in duas partes, quæ primo ponitur ad p̄dicta qdā continuatio. secundo Corinthiorū cōmendatio ibi: Multa mihi fiducia. Pri-

ma adhuc in tres, quia primo ponitur utilis monitio. scdo inducitur exēplificatio, ibi: Capite nos. tertio monitionis intentio, ibi: Non ad condemnationem. Circa primū cōtinuando se dicitis, dicit.

1 Hæc igitur. de receptione fidelium ad gratiam in presenti, & gloriam in futuro, vt dictum est in fine ca. præcedentis.

2 Mundemus nos. i. a peccatis carnalib. & spiritualibus, quia nihil inquinatum intrabit in illam ciuitatem caelestem, Apo. 21.

3 Perficientes. per sanctam conuersationem.

4 San-

4 Sanctificationem. in baptismo inchoatam.

5 In timore. scilicet filiali, qui habet charitatem annexam.

6 Capite nos. Hic ad propositum inducit apostolus iunp̄sius exemplum, di. Capite n. id est accipite nos in exemplum, quia munde viuimus in hoc mundo, nulli nocumentum inferendo in personā. quod notatur cum dicitur.

7 Neminem læ. nec etiam in fama. ideo subditur.

8 Neminem circum. id est decepimus ipsum defraudando.

9 Non ad condemn. Hic consequenter aperit suæ monitionis intentionem. di. Non ad cond. vestr. de contrariis vitiis vos vocando tanquam obstinatos. tunc enim ad condemnationem alicuius fit talis vocatio quando reputatur obstinatus, sed quādo fit sub spe correctionis tunc non fit ad condemnationem, sed ad emendationem, & sic loquitur apostolus. ideo subdit.

1 Prædi-

A *Prædixi enim iam, &c.* * Ambro. ex prædictis, vult illos, cognoscere quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes vult h. bere, & ad præsentis passionis pro Christo, & ad futuram vitam, non utique illos abiecit, sed ut participatione dignos se faciant, exhortatur.

b *Ad commoriendum.* Vel ut mecum patiamini, & mecum coronemini.

c *Repletus sum conso.* Per iam correctos inuorat alios ad correctionem.

* Theodor. Vestra enim recordatio omnis consolationis mihi causa est.

d *Superabundo, &c.* Dum videt eos proficere pro quibus patitur, gaudet.

e *Caroness.* Quia & in aduersis anima, quæ in corpore patitur, spe futuri quiet.

* Theoph. Et pressuras explicat, & verbis extollit, ut ostendat tantam fuisse gaudij magnitudinẽ, ut vel dolores quibus caro eius afflicteretur, decusserit. Recte autem carnem suã nullam habuisse remissionem subiecit, quia animus illi, & constans erat, & insuperabilis.

* Ambr. Pressuras, & cædes memorat, quas patiebantur causa credentium, ut magis prouocet eos ad charitatem.

f *Foris.* de apertis inimicis, intus de falsis fratribus, qui difficiliter tolerantur. Vel ab his, qui foris sunt tribulatio: de his, f. fidelibus, qui intus, i. in ecclesia timores, ne mouerentur. Vel de his, qui sunt intus, i. in ecclesia corpore, non mente, nomine, non homine, id est de falsis fratribus, ut prius.

AB. 31. * Ambro. Pugnae erant corpori, animo timores. Illic enim timor est, ubi intellectus est. Sed timor hic, propter eos erat, qui crediderant, ne passione eius scandalizarent. Nam

C sibi quid iam timeret, qui patiebatur? Præterea cum dicat in Actis

Actis apostolorum, non solum ligari, sed & mori. Paratũ se pro nomine Iesu Christi? Videtur enim totum hominem afflictum in carne significasse, ut ex parte spiritus, quod homini datur. Ut maneat, quia impassibilis est, affligi potuisse minime intelligatur, sed ut homo totus ex parte corporis, & animæ afflictus in carne dicatur, ex parte vero spiritus impassibilis. Potest, & sic intelligi, ut foris pugnae, id est, in publico a perfidis, fierent contra fidos, dum futuro pleni resisterent veritati, cuius rei nuntius intus timores generabat, ubi erat apostolus. Quis enim homo non timeat angustias? Sed quia in dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat.

g *Sed qui consolatur.* * THEODOR. Hic est eius scopus & beati Titi virtutẽ ostendere, & eorum in ipsum dilectionẽ inflammare, is enim has ferendi literas ministerio functus est, & ideo dixit, quod cum apparuisset, sufficit ad malorum impetum discutendum.

a *Prædiximus enim, quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum, & ad conuiuendum.* Multa mihi fiducia est

a *Quam considero, quia in vobis sunt.* **b** *Et.* **c** *Quia per primam epistolam correcti ideo pro eis gloriatur.*

c *apud vobis, multa mihi gloriatio pro vobis.* Repletus sum

d *consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione vestra.* Nam & cum venissemus Macedonia, nullam requie

a *Et si animus requieuit.* **b** *Secundum corpus, & animam.* **c** *Quia phithonem ibi fugauit de ancilla.*

e *habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi, foris*

f *pugnae, intus timores, sed qui consolatur humiles, consolatur*

g *est nos deus in aduentu Titi. Non solum autem in aduentu*

h *eius, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in*

i *vobis, referens nobis desiderium vestrum, fletum vestrum,*

k *vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem.*

* Ambro. Quoniam deus suorum non est immemor, accelerauit aduentum Titi, ut refrigerio esset positus in feruore. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat comolentem.
h *Qua eo est in vo.* Quia vidi Titum consolatum in vobis, & ego consolatus sum.
i *Annuntians nobis desiderium.* * Ambro. Nuntiauit Titus desiderium habere illos emendandi se. Ad discentes enim, quæ promissa sunt bene viuentibus, incitati sunt ad desiderium eorum.
k *Fletum vestrum.* * Ambrosius. Correpti flebant dolentes, quia peccauerunt, nec excusare nisi sunt, unde apostolus gloriatur

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Prædiximus e. quod. cogitando iugiter de vestra vilitate, & salute, intantum, quod pro ea paratus essem mori, ideo subditur.*

2 *Ad com. & con. vita gratia, & gloria, quasi dicat banc vitam desidero vobis, sicut & mihi.*

3 *Multa. Posita monitione, hic consequenter apostolus ponit suam commendationem de bono Corinthiorum præterito. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit hanc commendationem. secundo eius expositio nẽ, ibi: Nam cum venissemus. In commendatione vero Corinthiorum ponit quadruplex affectum quem conceperat de bonis operibus sicut & quilibet debet de bonis amici concipere. Primus est affectus fiducia. ex hoc. n. q. videt eum bene incipere, confidit q. bene perficiet. et quantum ad hoc dicit: Multa mi. si. est ap. v. de perfectione boni inchoati. Secundus est affectus gloriationis, nam amicus est alter ipse, propter quod gloriatur de bonis amici, sicut de suis. ideo subditur.*

Diuisio.

Quadruplex
apostoli affectus ad Corin.

4 *Multa mi. g. de v. i. de vestris operibus bonis. Tertius est affectus consolationis. nam omnis letitia est tristitiæ diminutiuum, & per consequens consolatiuum. ideo subdit: Repletus sum con. Quartus est affectus exuberantis gaudij, scilicet quando bonum amici non solum minuit tristitiam, sed totaliter eicit eam per gaudium superueniens, ideo subditur.*

5 *Superabundo gau. i. ex peccatis vestris, illata mihi, q. d. gaudij quod concepi de bono vestro superueniente totaliter superat tristitiam quam conceperam de malo vestro præcedente. Aliqui dicunt, q. hæc est litera. In omni tribulatione nostra, & sic est sensus, quod letitia, q. conceperat apostolus superauerat tristitiam, q. superuenerat ei ex tribulatione mota contra eum in Macedonia, qua tangitur in parte sequenti. & ideo litera sequens magis concordat huic expositioni. tamen ex utroque*

utroque tristitiam habuerat, ut tangit in sequentibus.

6 *Nam & cum ve. Hic consequenter apostolus exponit dictam commendationem quantum ad duo, quæ dixerat in ea. secundum exponitur ibi: Sed qui consolatur. Dixerat autem apostolus se fuisse tristatũ: Cuius causam exponit, dicens: Nam & cum veni. Maced. nul. re. ha. ca. no. Non dicit spiritus noster, quia consolabatur in mente.*

7 *Sed omnem tribu. quæ plenius explicatur Act. 16. d. ubi dicitur, q. Paulus, & Syllas verberati, & carcerati fuerunt crudeliter, & pedes eorum cippo constricti ex turbatione mota contra eos, eo quod Paulus spiritum phyonicum eiecerat de quadam puella, quæ magnum quasi sum præstabat suis dominis diuinando.*

8 *Foris pugnae. ab infidelibus.*

9 *Intus timores. a falsis fratribus.*

10 *Sed qui conso. Secundo dixerat apostolus se fuisse consolatum. Hoc exponit apostolus primo ponens consolationis materiã. secundo subdit ad hoc rōnem, ibi: Contristati enim estis. tertio infert suam conclusionem, ibi: Igitur, & si scripti. Materia vero suæ consolationis duplex fuit. Vna aduentus Titi ad ipsum, qui erat sibi gratissimus. Et hanc tangit, dicens: Sed qui conso. hu. i. afflictos. Alia fuit vera penitentia Corinthiorũ, quã sibi retulerat Titus, sicut viderat. ideo subditur. **11** *Consolatus est in. id est ex commendatione vestra per eum nobis reuelata. ideo subditur.**

12 *Referens no. ve. id est ardorem proficiendi, sicut per contrarium fuerant ante pigri.*

13 *Fletum ve. ratione delicti commissi.*

14 *vestram æmulat. pro. pseudo apostolos repellendo amore Christi, & mei.*

15 *Ita ut mag. gau. de penitentia vestra, quam prius dolueram de peccato commisso.*

Vel.

riatur in his. *Vestram emulationem pro me.* Ad discipulos enim. A charitatem apostoli erga se ceperunt illum defendere contra aduersarios.

a *Et si prius poeniteret.* Hoc dicit ne videatur inhumanus, qui de aliorum tristitia gauderet.

b *Videns.* Quod non me poenitet, sed gaudeo. *Vid. quod.* inquam uis videam, quod epistola contristauit, unde primum dolui, & me poenituit.

c *Et si. i. quauis ad bo.* i. paruo tempore. Unde bona spes est correctionis eorum, & ideo iam non poenitet, sed gaudet.

* Theodor. Et si enim illarum litterarum vos ad tempus tristitia affecerunt, sed vobis maximam vtilitatem attulerunt, ego autem gaudeo, ut qui non nudam tristitiam, sed tristitiam fructum videam, illa enim tristitia germinauit laudabilem poenitentiam.

d *Contristati.* Non cum ira, quae peiores efficit, sed cum pudore, qui corrigit.

e *Poenitentiam in sa.* Augus. Satisfactio poenitentiae est causa peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.

f *Saeculi autem, &c.* dum dolet peccator se detectum.

* Ambro. Hoc dicit, quia sicut secundum deum tristitia vitam operatur, poenitet enim, & sperat dei misericordiam, ita secundum mundum tristitia mortem operatur. Detectus enim peccator tristis est quasi puniendus, non habens a quo speret misericordiam, & si forte ad praesens defuerit, qui vindicet, dei tamen iudicium euadere non poterit.

g *Ecce enim.* Tristitia secundum deum facit poenitere in salutem, quia quae ducunt ad salutem, id est sollicitudinem operatur.

h *Quantum in vo.* Qui poenitet sollicitus est ne denuo peccet, & non se excusat, sed confitetur, quod est se defendere a Gehenna,

henna, & desiderat reformari, qui scit se per peccatum deformem, & habet zelum bonorum operum, & vindicat in se, qui deliquit: Vel.

i *Exhibuistis.* id est, ostendistis puniendo illum, qui incestum admiserat, vos esse incontaminatos. *A negotio.* i. graui peccato illius, qui uxorem patris habuit, cui consentiendo inquinati eratis.

a *Inde probari potest, quod gaudeo, quia iam non poenitet me.* b *Illam prius.* c *Modo.* Quia correcti.

Quoniam etsi contristauit vos in epistola, non me poenitet.

a *Prius.* b *Dum indignati, vel incorrecti.* c *Non me poenitet, sed gaudeo videns, quod.*

a *Et si poeniteret videns, quod epistola illa, & si ad horam vos*

b *Dico, quod gaudeo.* c *Non tantum ideo.* d *Contra me.*

e *Quia si animaduertentes culpam poenitistis.*

contristauit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia

a *De hac tristitia gaudeo, quia hoc est secundum Deum, id est, secundum voluntatem, & inspirationem dei.*

c *Contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.*

a *Nec in asperis.* b *Quia omnia nostra profunt.*

a *Vete non damnum patimini, nam comacundum potius, quia.*

b *Dum tristis est peccator, quia peccauit, quia fecit, quod deus odit.* c *Satisfactionem.*

d *Quia enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam, &*

a *Quae valet etiam.* b *Aeternam.* c *Sed.* d *Quae non ad correctionem, & ideo ab ea caueto.*

e *salutem stabilem operatur. Saeculi autem tristitia mortem*

a *Qui in vobis experti estis, quod dico.* b *Id est tam paruum quid.* c *De peccato.*

f *operatur. Ecce enim hoc ipsum, secundum deum con-*

g *tristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed*

a *Ut contra pseudo me defendatis.* b *Contra vos, pro malis, quae gessistis.* c *Ne in futuro tale quid contingat.* d *In melius progredi.*

h *defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desi-*

a *Ut me, vel alios bonos imitemini.* b *Quia peccantes punitis etiam vos ipsos.*

c *Ut vniuersaliter dicam vos tristari secundum deum. In omnibus exhibet. &c. duce fide.*

d *derium, sed emulationem, sed vindictam. In omnibus*

e *Ut sitis incontaminati Christiano negotio agendo.* f *Et quia incontaminati, igitur apparet, quod non propter illos principaliter scripsi, sed propter illum, qui fecit, & illum, qui sustinuerat iniuriam. Quod ita dicit.*

i *exhibuistis vos tunc incontaminatos esse negotio. Igitur*

a *Pro illis.* b *Tantum.* c *Qui rapuit.*

k *et si scripsi vobis, non propter eum, qui fecit iniu-*

spitionem, & palam fecistis eius negotii, hoc est peccati, & labis vos fuisse immunes.

K *Qui fecit iniu.* Ut ille, qui incestum fecit. Vel illos tangit, quos superius in 1. episto. iniurias, & fraudes fratribus fecisse dixit. Et ostendit non magis causa eorum, qui peccauerunt scripserunt remitti eis, quam causa ecclesiae, quae omni contumeliam, aut fraudem patenti compatitur, & indignatur. Et hoc est, quod ait: Igitur & si scripsi vobis, non tantum propter eum, qui fecit iniuriam, id est, fraudem proximo suo, nec propter eum, qui passus est fraudem: sed ad mani. sol. 30. quam pro. Totius populi sollicitudinem se habere ostendit, ut scilicet

omnia, quae ad profectum melioris spei pertinent, meditari videntur zelum habentes apostoli, & praepceptoris sui, in omnibus officiis humanae conuersationis, duce fide probos se videri contendunt.

* Theodo. Aperite ostendistis vos non esse laetatos ijs, quae ab illis male facta sunt. Hoc enim dicit illud, ut puri essetis.

* Theophyl. Non solum, inquit, vos estis nil tale facinus ausi, quale fornicator ille commisit, quin etiam neque illi vni estis consortio. Et quoniam in superiori epistola dixerat, & vos inflati estis, quod dictum, criminis hoc faciebat participes, sic ait, nunc vero, vel huiusmodi detruistis su-

spitionem, & palam fecistis eius negotii, hoc est peccati, & labis vos fuisse immunes.

K *Qui fecit iniu.* Ut ille, qui incestum fecit. Vel illos tangit, quos superius in 1. episto. iniurias, & fraudes fratribus fecisse dixit. Et ostendit non magis causa eorum, qui peccauerunt scripserunt remitti eis, quam causa ecclesiae, quae omni contumeliam, aut fraudem patenti compatitur, & indignatur. Et hoc est, quod ait: Igitur & si scripsi vobis, non tantum propter eum, qui fecit iniuriam, id est, fraudem proximo suo, nec propter eum, qui passus est fraudem: sed ad mani. sol. 30. quam pro. Totius populi sollicitudinem se habere ostendit, ut scilicet

omnia, quae ad profectum melioris spei pertinent, meditari videntur zelum habentes apostoli, & praepceptoris sui, in omnibus officiis humanae conuersationis, duce fide probos se videri contendunt.

* Theodo. Aperite ostendistis vos non esse laetatos ijs, quae ab illis male facta sunt. Hoc enim dicit illud, ut puri essetis.

* Theophyl. Non solum, inquit, vos estis nil tale facinus ausi, quale fornicator ille commisit, quin etiam neque illi vni estis consortio. Et quoniam in superiori epistola dixerat, & vos inflati estis, quod dictum, criminis hoc faciebat participes, sic ait, nunc vero, vel huiusmodi detruistis su-

spitionem, & palam fecistis eius negotii, hoc est peccati, & labis vos fuisse immunes.

K *Qui fecit iniu.* Ut ille, qui incestum fecit. Vel illos tangit, quos superius in 1. episto. iniurias, & fraudes fratribus fecisse dixit. Et ostendit non magis causa eorum, qui peccauerunt scripserunt remitti eis, quam causa ecclesiae, quae omni contumeliam, aut fraudem patenti compatitur, & indignatur. Et hoc est, quod ait: Igitur & si scripsi vobis, non tantum propter eum, qui fecit iniuriam, id est, fraudem proximo suo, nec propter eum, qui passus est fraudem: sed ad mani. sol. 30. quam pro. Totius populi sollicitudinem se habere ostendit, ut scilicet

omnia, quae ad profectum melioris spei pertinent, meditari videntur zelum habentes apostoli, & praepceptoris sui, in omnibus officiis humanae conuersationis, duce fide probos se videri contendunt.

* Theodo. Aperite ostendistis vos non esse laetatos ijs, quae ab illis male facta sunt. Hoc enim dicit illud, ut puri essetis.

* Theophyl. Non solum, inquit, vos estis nil tale facinus ausi, quale fornicator ille commisit, quin etiam neque illi vni estis consortio. Et quoniam in superiori epistola dixerat, & vos inflati estis, quod dictum, criminis hoc faciebat participes, sic ait, nunc vero, vel huiusmodi detruistis su-

NICOLAUS DE LYRA.

Vel aliter apostolus prius correxerat eos dure in epistola prima, & postea timens ne ex hoc caderent in desperationem seu aliud malum, ad tempus doluit de scriptura illa, sed postea videns bonum correctionis futurum gauisus fuit. Ideo dicit.

1 *Quoniam, & si eo. vos in. dure vos corripiendo.*

2 *Non me po. modo.*

3 *Et si poeniteret. prius ratione dicta.*

4 *Videns, quod epist. ill. et si ad ho. id est, transitorie.*

5 *Nunc gau. non quia con. sicut medicus non gaudet de amaritudine, quam infirmo propinauit, sed de sanitate per eam consecuta.*

6 *Contristati enim.* Hic consequenter inducit rationem, pro qua eorum tristitia fuit ei occasio gaudii, siue materia, si qua tristitia illa fuit secundum deum. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo declarat quoddam dictum, ibi. *Ecce enim,* Circa primum dicit. *Contristati estis. f. Circa, quod sciendum, quod omnis tristitia oritur ex amore. cum. n. aliquis tristatur, hoc est, quod caret amato bono, vel quia timet euenire aliquid contrarium boni amati. Est aut duplex amor, scilicet amor dei, & saeculi. Ex amore vero dei oritur tristitia de peccato, quae est secundum deum, quae nullum affert homini detrimentum, sed magis bonum fructum. id subditur.*

7 *Ut in nul. i. ex correctioe nostra, sed magis bonu. id subditur.*

8 *Quae. se. deum tri. id est inducit ad poenitentiam de peccatis, quae poenitentia ducit ad salutem.* 9 *Stabilem. id est aeternam. Sed contra hoc aliquis obiicere posset, quia tristitia de peccato est ipsa poenitentia, nihil autem seipsum inducit. ergo, &c. Dicendum, quod poenitentiae tres sunt partes, scilicet contritio, confessio, & satisfactio. Tristitia vero de peccato est prima pars poenitentiae,*

10 *Sec. au. tri. o. mor. id est peccatum. Iaco. 4. b. Qui enim voluerit amicus esse huius saeculi, inimicus dei constituitur.*

11 *Ecce enim.* Hic consequenter declarat qualiter tristitia Dei operatur poenitentiam in salutem, dicens: *Ecce enim hoc ipsum se. Deum contri. vos. id est, tristitiam, quam vobis intulit, quae est secundum Deum.*

12 *Quantam in vobis.* ad vitandum mala, & agendum bona in illis, qui prius erant ad haec pigri, & non solum hoc, sed etiam, quae sequuntur.

13 *Sed des. f. mei contra pseudo apostolos, ipsos repellendo.*

14 *Sed indignat.* contra peccata commissa non solum a se, sed etiam ab aliis.

15 *Sed timorem. de reciduo.*

16 *Sed desiderium. proficiendi in melius.*

17 *Sed emulationem. imitando bonos.*

18 *Sed vindictam.* puniendo peccata propria, & etiam aliena potissime, quia illum fornicatorem nefarium, de quo habetur epist. 1. c. 5. punierant. cui tamen prius nimis fauerant. ideo subditur.

19 *In omnibus exhibuistis.* Quia sicut sustinentes peccatorem contaminantur, sic punientes emundantur.

20 *Igitur.* Hic infert conclusionem intentam, dicens: *Igitur & si scripsi vobis.* de illo nefario puniendo, & accipitur hic si, pro quia, quia sic scripserat.

21 *Non propter eum.* maculando lectum patris, ut scilicet puniretur tantum, sed ut emundaretur, & alii ex eius poena tererentur.

1 *Nec*

† 26. q. 1. c. af. sectum. in a.

† incontaminati sitis.

et

Cet iniusti emendentur, & polluti sanctificentur, & ecclesi-
Areconcilientur.

* Ambros. Emendando iniustos, & pollutos sanctificando
& ecclesie reconciliando, totius populi sollicitudinem se
habere demonstrat.

a Ideo consolationem,
* AMBROS.

† Iesus fuerat.

Acceptisse te, ac per
hoc, & dare dicit con-
solationem. Accipit
autem, cum dicit se
corrigere velle, que

† consolationem
nem accepim
ex consolatione
ne velle.

b dum eos reuocat ad
Ecclesiam, ne diu con-
tristati desperaret de
se, & ad publicam, &
funestam vitam de-
clinarent.

† refocillatus
est.

b Abundantius ma-
g. de utroque, i. de
correctioe vestra, &
de gaudio Titi. Sed
magis abundantius
de gaudio Titi su-
mus gauisi, quia gau-
debat non solum de
correctis, sed etiam
de alijs quos spera-
bat corrigendos.

† qua vltus est
apud.

* THEODOR.

Valde autem letatus sum, quod Titus vestri in animo memo-
riam gestaret, omnium vestrum charitatem predicans, & experi-
entia didicit vera esse, quae a me saepe de vobis dicta sunt.

* Ambros. Corruptos per propriam epistolam audiens se
velle corrigere consolationem accepit. A Tito autem addi-
scens, quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in con-
solatione gaudio repletus, quia voluntas eorum in opere coepe-
rat

Clatione gaudio repletus, quia voluntas eorum in opere coepe-
rat

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nec propter eum, qui passus. dictam iniuriam, vt vindicaretur per penam.
- 2 Sed ad manifestandam. vt in vobis extirpentur vitia, & virtutes augeantur.
- 3 Coram deo. Modus est iurandi ad confirmationem dicti, id est deo teste. Et quia haec bona sunt consecuta ex sua correctione, subdit: Ideo consolati sumus.
- 4 In consolatione. id est, ex profectu vestro vobis dato.
- 5 Abundantius magis gauisi. i. plus, quam contristati fuimus prius ex vestro delicto. & secundam causam de gaudio Titi addit, dicens. 6 Super gau. de emendatione vestra.
- 7 Quia re. Et is. Reficiuntur enim plati de profectu subditorum. gaudium

CAPUT VIII.

Notam autem vobis. Hic vbi de correctis agitur, metio fit
de collectis, quia ab alijs non quaerit, quibus suadere non
potest. Vel vt alij codices habent, quibus sua dare non prodest.

* Theodor. Primum quidem Macedonum sinceram
fidem exponit, & quae pro eo
certamina susceperint, & quam
magno, & excelso animo fue-
rint in paupertate. Dei autem
gratiam vocauit, bonorum pos-
sessionem, non liberum iocundis,
sed docens, quod per diu-
num

CAPUT VIII.

† Non habui requidm in Macedonia, tamen
in ea magna mihi gratia data est.
Notam autem vobis facimus fratres

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

Notam autem facimus. Postquam Apostolus induxit
Corinthios ad bonum in generali: Hic consequenter
hortatur eos ad quoddam bonum in particulari,
scilicet ad largitionem elemosinae mittendae in
Ierusalem. Fideles suum ibidem habitantes venditis
omnibus

rat approbati, Tito hoc idoneo teste cum letitiae aī referente,
c Et si quid apud illum, &c. * Ambros. Antequam pergeret
Titus ad Corinthios, audiuit ab eis, id est ab Apostolo, &
qui erant cum eo bonam voluntatem esse Corinthiorum in
emendandis vitijs, ac per hoc regresso, & eadem referente,

riam, nec propter eum, qui passus est, sed ad manifestandam

sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus coram

Deo. Ideo quoque: consolati sumus. In consolatione autem

nostra abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titi,

quia refectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid

apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus, sed

sicut omnia vobis in veritate loquuti sumus, ita & gloriatio

nostra, quae fuit ad Titum, veritas facta est, et viscera eius

abundantius in vobis sunt, reminiscens omnium vestrum

obedientiam, quomodo cum timore, & tremore excepistis

eum. Gaudeo, quod in omnibus confido de vobis.

fert, narras quidem quomodo eius suasionibus cesseritis, &
quantum ei praemium obtuleritis, qui eum, vt patrem ho-
noretis, & tanquam spiritalem praesidem vereamini.

f Gaudeo, quod in omnibus confido de vobis. * Ambros. Non
solum in bona voluntate eorum letatus est, sed & in operi-
bus bonis, quibus, quae peccauerant, emendabant. Ideo, in
omnibus (inquit) confido in vobis.

gaudium enim amici sui erat ei materia gaudii. Vterius addit
tertiam rationem, dicens.

8 Et si quid. Apostolus enim commendauerat Corinthios erga
Titum, qui inuenit eos tractabiles, & obedientes, & sic apostoli
verba inuenit esse vera. propter quod apostolus non fuit confu-
sus de illa commendatione, quia ita inuentum est in veritate, &
patet litera. Quartam etiam rationem addit, dicens.

9 Et viscera eius. Quia Titus videns eorum penitentiam, & obe-
dientiam, & reuerentiam ad ipsum, habuit eos in visceribus cha-
ritatis magis, quam ante. de quo gaudebat Apostolus. Vterius
quintam rationem addit, dicens.

10 Gaudeo, quod in omnibus. Ex bono. n. eorum inchoato confi-
debat, quod bene de cetero se haberet, quod erat sibi ratio gaudendi.

num auxilium cogi possunt opes virtutis.

* Hieron. Ad collectas, & elemosynas exemplo Mace-
donum prouocat, vt non putent sibi graua, quod pauperio-
res videant iam fecisse.

* Ambros. Quoniam Macedones deuoto animo percepe-
runt verbum fidei, idcirco eis
gratiam datam a deo dicit, vt
in tribulatione Pauli, & Silz,
scandalum non paterentur,
sed in exultatione mentis ac-
ciperent confidentes de spe
promissa, vt probatos se horum
passionibus demonstrarent.

† a Quod

omnibus ponebant precia ad pedes apostolorum, vt diuideren-
tur singulis prout opus erat, Actuum 4. & quia propter Christum
fuerunt depauperati, disposuerunt sic apostoli, quod credentes
de alijs ciuitatibus, & terris, qui non sic abrenunciabant pro-
prijs, iuuarent illos suis elemosynis, & de hoc fuit rogatus Pau-
lus, & Barnabas, vt habetur Act. & Galat. secundo. propter quod
Paulus circa hoc erat sollicitus. Et ideo primo inducit Corinthios
ad

a Quod in multo exper. Vcl abundantissima gratia eorū fuit in multo experimento tribulationis. Quia pro tribulatione Pauli & Sylæ ibi facta, non sunt scādolizati: sed cum gaudio acceperunt verbum, probati passionibus eorum.

b Et altissima. Aug. Tenues in substantia diuites in dando, quia pura conscientia operati sunt.

*** SEDVLIVS, & Hieronym.** Multum quidem pauperes sunt in tertena facultate, sed in magna simplicitate, siue diuites, cupiētes plus dare, quam quod habeant, ac propterea deus magis probat animū, quam quod porrigitur dextera. Qui enim quantum potest facit, totum facit.

*** Chrysoftomus.** direptæ erant Macedonum facultates, vt ad illos scribit: Vos imitatores facti estis ecclesiarum, quæ sunt in Iudæa, quia & eadem passi estis, & vos a vestris contribulibus, quemadmodum, & illi a Iudæis. Ideo valde mirabile est, quod ex tanta inopia tantam declararint liberalitatem. Non enim mensura dantium, sed voluntate exhibentū liberalitas æstimatur. Et non solū non obfuit eis ad liberalitatem paupertas, sed & occasio fuit exundandi, & quo pauperiores erant, hoc magis alacriores, & liberaliores exhibebāt.

*** Idem.** Agricola non tristes, sed alacres frumenta terræ visceribus mandant, spe manipulorum, qui maiorem copiam referant: Sic qui dat, abundabit.

*** Clemens. Alexan.** Sicut putei exhausti in pristinā mensuram reuertuntur, & ad vbera, quæ suguntur, solet lac accedere: Ita diuitiæ communicatæ augentur.

c Quia secundum virt. *** Greg. Naz.** Nil tam diuinum habet homo, quam de alijs bene mereri, tamen ille maiora, hic minora beneficia conferat, vterque nimirum pro suis vrb. Egenti parum aliquid dato, neque enim parum est ei, qui omnibus rebus caret, imo ne ipsi quidem deo, si viribus tuis par sit, summi muneris loco alacritatem dona, si nihil habes collachryma. Ne sit tibi timēto vilior hō, o hō, qđ in foueā lapsum, aut oberrās erigere ac reducere, tibi lex præscribit.

*** Grego.**

*** Grego. Magnus. Hom. 23.** in euangelia, ex duoram discipulorum domini, qui eum apud Banaanas coegerunt per manere, exemplo colligitur, quia peregrini, & pauperes ad hospitium non solum inuitandi sunt, sed & trahendi.

d Gratiam, & comm. *** Chrysoftom.** Vide apostoli sapientiam, vt eum non extollantur, opus eorum, & eleemosynā gerant vocat honestis nominibus.

a gratiam dei, quæ data est in ecclesijs Macedonia. Quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudij plenū

b & altissima paupertas eorū abundauit in diuitias simplicitatis eorum. Quia secundū virtutem testimonium illis reddo, & supra virtutē voluntarij fuerūt, cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, & communicationem ministerii quod sit in sancto's. Et nō, sicut sperauimus, sed semetipfos dederūt primū domino, deinde nobis, per voluntatē dei, ita, vt rogaemus Titū, vt quemadmodū cepit, ita & perficiat

c eorum. Quia secundū virtutem testimonium illis reddo, & supra virtutē voluntarij fuerūt, cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, & communicationem ministerii quod sit in sancto's. Et nō, sicut sperauimus, sed semetipfos dederūt primū domino, deinde nobis, per voluntatē dei, ita, vt rogaemus Titū, vt quemadmodū cepit, ita & perficiat

d gratiam, & communicationem ministerii quod sit in sancto's. Et nō, sicut sperauimus, sed semetipfos dederūt primū domino, deinde nobis, per voluntatē dei, ita, vt rogaemus Titū, vt quemadmodū cepit, ita & perficiat

e dederūt primū domino, deinde nobis, per voluntatē dei, ita, vt rogaemus Titū, vt quemadmodū cepit, ita & perficiat

f ita, vt rogaemus Titū, vt quemadmodū cepit, ita & perficiat

g

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21

*** Chryso.** Non enim sperabamus, quod in tanta tribulatione, & paupertate existentes, etiam nos coegissent, sed & totos se deo non partim mundo, obtulerunt, nec ideo arrogantes facti sunt, sed multam declarantes humilitatem obedientiam, honorem ac sapientiæ studium, eleemosynam operati sunt. Deinde etiam per voluntatem dei, neque enim humano modo faciebant, nobis obederunt, & dei legem impletes nobis per charitatem iuncti fuerunt.

f Ita vt rogam. *** Chryso.** Quomam, inquit, illos Macedones videbamus feruentes, & strenuos in omnibus, in temptationibus, in misericordia, in dilectione nostri, in tristitia, in puritate vitæ, vt & vos æquales illis estis iamini, misisti Titum ad vos, vnde & hinc excitati imitemini Macedonas.

*** Hiero.** Vt doctrina, & dispositione sua, etiam hoc in vobis perficiat, ne quid minus ceteris habeatis.

g Vt quemadmodum cepit. *** Bernar.** Non qui inceperit, sed qui perseverauerit, saluus erit. Incipere, multorum est, perficere paucorum: Sola perseverantia vis meretur gloria, coronam virtutibus. Vigor virium, virtutū consummatio est, nutritrix ad meritum, mediatrix ad præmium.

8 Quia secundum vir. i. promptitudinem animi ad dandum.
9 Testimonium illis. non solum ex auditu, sed etiam ex visu.
10 Et supra virtutem. id est supra facultatem.
11 Voluntarii fuerunt. ad dandum. Circa quod sciendū, qđ licet liberalitas politica habeat mediū respiciendo, pprias facultates: liberalitas tñ infusa excedit hoc mediū, inquamū rescindit aliqđ de sibi necessarius ad dndū magis indigenti pp deū, sicut & temperantia infusa nō solum retinendi carnis delectabilia, prout impediūt bonam dispositionem corporis, & debitū vsum rationis, sed vterius, vt corpus in seruitutem animæ totaliter redigatur.
12 Cum mult. exhor. id est non solum liberaliter dātes, sed etiam nos obnixè rogantes, vt acciperemus.
13 Gratiam. id est, eleemosynam.
14 Et communi. bonorū suorū siēdam pauperib. in Ierusalem.
15 Et non sicut spe. id est non quantum sperabamus, sed plus dederunt. ideo subditur.
16 Sed semetipfos dederunt. totam vitam suam ad gloriam eius ordinando.
17 Deinde no. obedientiam promittendo.
18 Per voluntatem dei. id est, propter deum nobis obediendo. Tunc enim est obedientia recta, quando fit deo primū, deinde homini propter deum.
19 Ita vt roga. Politico exemplo Macedonum, hic consequenter excitat Corinthios ad imitandū, dicens: Ita, f. moti sumus facti eorum.
20 Vt rogaemus Titum. vos instruere in alijs operibus bonis, & perfectos vos reddidit in illis.
21 Ita & perfici. in vobis, & etiam ist. grat. inducēdi vos ad huius eleemosynæ magnificam largitionem, non solum, sicut ali, sed plus. Cuius causa subditur.

NICOLAUS DE LYRA.

ad hanc eleemosynam tribuendam. secūdo docet tribuendi modum ea. sequenti. Prima adhuc in duas, quia primo agit de huius eleemosynæ datione, secūdo de ministris eius, & collectione ibi Gratias agi. Prima adhuc in duas, quia primo ad dandam eleemosynam Corinthios inducit, secūdo excusationē excludit, ibi: Si enim voluntas. Prima adhuc in tres. secundum, quod inducit eos tripliciter. secunda ibi. Scitis enim. tertia, ibi: Hoc enim v. b. s. vile. Primus autem modus inducendi Corinthios ad eleemosynæ dandæ dationem est per exemplum Macedonum, qui iam hoc fecerant, propter quod ponit primo eorum exemplum. secūdo Corinthios inducit ad imitandum, ibi: Ita vt rogaemus. Circa primū dicit: Notam autem facimus vobis fratres. vt imitemini.
1 Gratiam dei. id est opera bona, quæ proueniunt ex dei gratia.
2 Quæ data est. mihi per ministerium meum: in ecclesijs Macedonia. Consequenter ponit gratiam illam, dicens.
3 Quod in multo. id est in multa tribulatione eis superueniente, quam non solum audiui, sed etiam experimento probaui.
4 Abundantia gau. eorum. quia non solū sustinuerūt patienter, quod est virtutis politicæ, sed et gaudent, qđ est virtutis, infusæ, Act. 5. g. Ibant apostoli gaudentes, &c. Hoc autē pmittit apostolus, vt ostendat eleemosynam Macedonum magis cōmendabilē, eo qđ in dicta tribulatione de pauperatū fuerant, & tñ eleemosynas mittere sanctis in Ierusalem non omiserant. ideo subdit apostolus.
5 Et altissi. pau. eorum. id est valde commendabilis.
6 Abundauit. id est effectum abundantia ostendit.
7 In diuitias sim. id est puritati. consuetudinæ, quam puritatem facit charitas, quæ bona proprii quantumcunque modica facit extendere ad necessitates proximi releuandas.
8 Quia

A *Sed sicut in omnibus.* * Hiero. Nota cum fide scientiam esse laudabilem.

* Theophyl. Cum laudibus adhortatur, inquit: Quem admodum cetera omnia abunde tenetis, sic & hoc loci, non ut detis, verum ut exuberetis, vel supra Macedones, vel ut largi sitis simpliciter.

b *Non qua. im. &c.*
Vel: Non solum rogavi Titum, sed ego ipse dico imperans, ut abundetis. *Quasi im.* Id est, quasi penitentiam iniungendo, quia sic quasi ex voto tenerentur.

† erga vos. † benivolentia

† erga alios. † ingenuitatem, vel sinceritatem.

* Chrysostr. Sanchez ad persuadendum multum valeret, quod consulens sic amico afficitur: Vide quo modo non sit molestus, neque violentus neque compellens, imo sermo utrunque habet, sed sine molestia ac necessitate.

† superiore.

* Hieronym. Sed consiliu, inquit, do, ut sicut in multis formam alijs praberis, ita & in isto opere faciatis. Est enim vobis sic ingenua pietas, ut ab ea discedere minime egeatis.

* prius.

Hom. 16. in c. 8. epist. ad Cor. Et hom. 33 ad pop. Antio.

c *Ingenium bonum.* * Chrysostr. Magnus quidem homo, & preciosum quid vit misericors: Ista quidem maior est gratia, quam mortuos suscitare. In elemosyna debitorem deum constituis, in signorum operatione, ipse debitor efficiaris dei.

* Idem. Elemosyna est dei donum, & bonum, & ars omnium artu quaestuosissima, & optima. Melius est hanc arte scire, quam regem esse, & diademate coronari. Hac ars alterius non indiget artis, domos calettes edificat, textit vestes, inabsumptos parat thesauros, facit ut mors superetur, diabolus cohibet, deo reddit similes, quod est omnium summa bonorum. Quod igitur elemosyna fuerit vultus bonum?

d *Egenus factus est.* Augu. Non ait: Pauper factus est, cum diues fuisset,

fuisset, sed cum diues esset. Paupertatem enim assumpsit, & diuitias non amisit, intrus diues, foris pauper, latens diues in diuitijs, apprensus homo in paupertate.

* Chrysostr. Ne obiter percipiat gratia dei magnitudinem, qui nisi factus esset pauper, non factus esset diues.

Hoc bene animo expendite, & nullis vestris rebus parcetis. Diuitias autem hoc loco dicit, scientiam pietatis, peccatorum purificationem, iustitiam, sanctimoniam, & innumera bona, quae nobis exhibuit, & exhibiturus est.

* Hieronym. Si ergo ille propter vos uniuersa contempsit cum esset uniuersorum conditor, & dominus, quanto magis vos dare debetis parua, non vestra, imo sua ei reddere? Ipsi enim datur quiddam eius causa porrigit. Simul, & contra Faustinum facit, quod prius, quam pauper fieret Christi, diues erat, quia habitabat in patre.

* Ambros. Cum inopia dicit, sanat fimbria, fames fatiat

mors viuificat, sepultura resuscitat. Hic ergo diues est thesaurus, huius pinguis panis, quem qui manducauerit, esurire non poterit.

e *Vt inopia illi.* Per illius enim paupertatem abieimus panos iniquitatis, ut induamur stola immortalitatis. Omnes ergo diuites facti sunt, in pauperem Christum credentes. Nemo ergo se contemnat pauper in cella, diues in conscientia. Securius dormit in terra, quam auro diues in purpura. Non ergo expauescas cum tua mendicitate ad illum accedere, qui indutus nostra paupertate, ubi se pauperauerit nos ditauit.

f *Sed & velle.* Vel secundum alios quidam voluerant, quidam ceperant, nunc vero verique perficiant.

* Hieronym. Quod voluntarie cepistis, implete. Omnis enim boni operis finis est expetendus. Quia sicut factum, inueni

accepti

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed si in om. abun. pro ceteris Christianis.
- 2 Fide. qua creditur ad iustitiam.
- 3 Spe. qua in deum tenditur.
- 4 Et sermone. id est fidei confessione ad salutem.
- 5 Et scientia. i. no. ita scriptura, & haec pertinent ad mentis affectionem. Consequenter ponit, quae pertinent ad exteriorum operationem dic.
- 6 Et omni sol. scilicet, bene operandi.
- 7 Cha. ve. in nos. id est, charitatis operibus nobis impensis.
- 8 Ut & in hac gr. i. in hu. us elemosynae largitione peccatis alios, sicut praecellit eos in alijs gratis. Sed quia posset aliquis credere apostolum hoc dicere per modum praecipi. ideo hoc remouet di.
- 9 Non quasi im di. scilicet ista.
- 10 Sed per a. sol. id est per Macedonum exemplum, qui dilectam elemosynam fecerunt sollicite.
- 11 Etiam ve. & c. co. i. comprobare volens proptitudinem vestrae charitatis ad dilectam elemosynam faciendam. Sicut enim in speculab. lib. ille dicitur boni ingenij, qui cito capit verba magistri, sic in operabilib. ille Metaphorice dicitur ingenij boni, qui alterius exemplo cito mouetur ad opus bonum, etiam in melius procedendo.
- 12 Scitis. Hic ponitur secundus modus inductionis, scilicet per exemplum Christi cum dicitur: Scitis enim. i. scire debetis ad imitandum.
- 13 Gratiam domini nostri. quae sit illa subditur. Quo. pro. vos. non necessitate, sed voluntate.
- 14 Cum es. di. no. dicit fuisset, ne crederetur per hoc caelestes diuitias, vel spirituales dimisisse, quod est falsum, Psal. 48. a. Simul in unum diues, & paup. sic enim fuit diues in spiritualibus, & simul pauper

- 15 Vt inopia illius. in temporalibus.
- 16 Diuites essetis. in spiritualibus. omnia enim temporalia, quae sustinuit Christus, inter quae reponitur paupertas, fuerunt remota contra mala nostra, & per ea sumus restituti vita spirituali.
- 17 Et consilium in hoc do. ut exemplo Christi, pro largitione elemosynae non formidetis minui in facultatibus vestris.
- 18 Hoc enim vobis. Hic consiquenter ponitur tertius modus inductionis, ratione utilitatis maioris, quae prouenit danti elemosynae, quia dat tantu bonum temporale, & recipit spirituale, quod est maius quanto quae sunt anima corporalibus praesentantur. ideo dicitur: Hoc enim vo. scilicet magis quam illis, qui recipient.
- 19 Qui non so. quasi dicit libenter debetis hoc facere ex quo incepistis hoc velle a primo anno conversionis vestrae ad fidem.
- 20 Nunc vero, & facto. id est, illam bonam voluntatem opere adimplete, ut sic promptitudo animi appareat in opere.
- 21 Ex eo, quod Hoc addit apostolus, quia discrete debet fieri elemosyna secundum facultatem facientis, nisi in casu in quo quis vult statim mutare, ut pote per ingressum religionis, tunc enim totum pauperibus erogandum est, Matih. 19. c. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quae habes, & da pauperibus. & veni sequere me, &c.
- 22 Si enim vo. Hic circa praedicta remouet duplicem excusationem. Prima est, quia posset aliquis dicere, quod non posset dare, nisi valde modicum, & sic nullius, aut modici meriti esset apud deum, hoc remouet, dicens, Si enim voluntas prom. est. ad dandum.
- 23 Secundum id, quod habet. scilicet, quantumcumque datum sit modicum.

1 Non

Acceptum non est, ita voluntas infructuosa est, habentibus eam sine facto.

Sed cuius voluntas, &c. Hieronymus. Ne putetis me aliquem supra vires cogere, aut tantum in hac causa a paupere quarum a diuite expetere. Omnes aequaliter dabunt, vnusquisque dederit quantum potest, non secundum quod non habet, hoc & Tobias dicebat ad filium. Prout habueris filii, fac elemosynam.

Non ut alijs sit remissio. Hieronymus. Si Paula pauperem videbat, sustentabat, si diuitem, ad bene faciendum hortabatur. Liberalitas sola excedebat modum. Cum ergo in largiendo esset profusior, & eam in re familiari desiderarem esse cautiorem arguebam eam, illud proferens de Apostolo. Non ut alijs sit remissio, &c. Sed id mira verecundia & sermone parcissime dissoluebat, teste inuocans Deum, se pro illius nomine cuncta facere, & hoc habere voti, ut mendicans ipsa moreretur, & vnum nummum filie non dimitteret, & in funere suo aliena sindone inuolueretur.

Greg. Mag. In elemosynarum distributione videndum est, ne cum pauca dare oportet, plurima praebeant, qui misericorditer tribuunt, & ipsi postmodum nimie inopia tolerant, ad impatientiam erumpant. Cum enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi subtrahit, occasione contra se impatientie exquirat. Prius enim preparandus est patientiae animus, & tunc aut multa sunt, aut cuncta largienda, ne, dum minus aequanimiter inopia irruens fertur, & praemissa largitatis merces pereat, & adhuc mentis deterius murmuratione subsequens perdat. Audiant ergo quod scriptum est. Non ut alijs sit remissio, vobis autem, &c.

Theophylact. Non ut alij in quiete & delictis agant, vos vero supra vires largiamini, ut ex hoc penuriam & afflictionem sustineatis. Atqui Christus laudauit viduam quae omnes facultates suas impertijt. At Paulus idem vult consolera Corinthijs, tum quod imbecilliores erant, parum quod opulenti.

Sed ex. Diuidat quantum habet cum sanctis, quia non plus exigitur quam retinere sibi debet, sic Zacharius diuidit bonorum suorum dedit pauperibus. Ex aequa. Non utique secundum paritatem hoc dico, sed ut sustententur de vestris rebus sicut & vos, ut & illorum abundantia vestrae ino. sit sup. Quoniam viuunt in hoc seculo, non habent merita ad vitam eternam sufficientia. Sed quia pauperes Christi (quorum est regnum caelorum) per elemosynas amicos & debitores sibi fecerunt, per merita eorum consequentur, quod per se non merentur.

Ut tunc fiat aequali. Non quin differant in claritate. Sed quia Dominus omnibus idem, & omnibus erit sufficientia.

Aequali. Ipsa est pax Ierusalem, ut opera misericordiae corporalia iungatur operibus praedicationis spiritualibus, & fiat pax dando & accipiendo, ut qui accipiunt spiritualia, tribuant carnalia, unde Apostolus. Si spiritualia seminauimus vobis, magnum est si carnalia vestramptamus.

Ut fiat aequalitas. Chrysostr. Floretis vos opibus, florent illi fiducia in Deum & vita, date de opibus, accipiat fiduciam.

Hieronymus. Date illis carnalia, ut & illi vacantes possint vobis reddere spiritualia.

Bernardus. Datum, ut accipias calum.

Sicut scrip. de manna in signo huius rei.

Qui multum. Collegit de manna. i. amplius quam Gomor. non abundauit. i. non plus habuit quam Gomor. & qui modicum. i. minus habuit quam Gomor. in Exodo ait, Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus. In quo significatur, quod & qui maiora habent merita, & qui minora, in aeterno conuiuio eandem habituri sunt refectionem.

Qui multum non abundauit. Plus habet sancti in spe futuri, minus hic in tempore diuites, & tamen ibi equabuntur. Ut sicut hic inopiam sanctorum sustentant, ita ibi ab eis sustententur, & diuites fient in eterno bono.

Hieronymus. Hoc Iudeorum & Manne exemplo docemur, quod omnis superbundantia generet vermes, & quae deus dat, omnibus aequalia esse debere, ut perfecti doctrinam non abscondant, & diuites victum non denegent.

Chrysostr. Qui plus collegerant mannae, non maiorem inuenti sunt habuisse mensuram quam qui minus, Deo sic instabilitate puniente, ne plus quam par sit, desiderent, neque doleant si minus habeant. Quid itaque paupertatem times? Diuis, audio, ne hominum auxilio egeas. At puerilis timor est, non vides, quod omnes mutua opera indigemus? Miles opificis, opifex negotiatoris, negotiator agricolae, seruus liberi, dominus ferui. Si turpe est egere alterius opera, reliquum est ut moriamur. Et quanto magis ditescis, tanto & huic maledictioni te ipsum obnoxium facis. At Deus subiecit nos nobis inuicem, ob hanc necessitatem, ut quotidie alter alterum requirat, & si hoc frenum abstruisset, quis facile proximi amasset amicitiam? Nonne essemus indomitae bestiae?

Gratias autem ago, &c. Chrysostr. Post elemosynam laudem

NICOLAUS DE LYRA.

Non se. id quod non habet, id est, acceptum diuina non mensuratur secundum quantitatem elemosynae quae non est in potestate dantis. Pauper enim non potest dare tantam elemosynam quantum diues, sed mensuratur secundum promptitudinem voluntatis, quae statim exiret in actum habita facultate, propter quod in peccatum mentium quod est inuoluntarium, nihil tollit de merito. Unde Mar. 12. dico mihi quae pauper vidua misit in Gazophylacium plus commendatur a Salvatore, quam munera diuitem quasi incomparabiliter maiora. Secunda vero excusatio posset esse, quia diceret aliquis, quod fideles in Ierusalem habitantes per huiusmodi elemosynas abundarent, & ocio vacarent, & dantes depauperarentur, quod non esset conueniens. Ideo hoc remouet, dicens.

Non enim ut alij sit re. id est, ociositas vitae. Vobis autem tri. ex depauperatione, supple dictas elemosynas hortamur fieri. Sed ex aequa. in praesentia. id est, ut fiat quaedam aequalitas proportionis inter vos & ipsos, quia plus abundatis in temporalibus quam ipsi, & econuerso ipsi magis abundant in spiritualibus quam vos, & sic fit quaedam aequalitas, si per vestram abundantiam in temporalibus eorum indigentia suppleatur, quod minus est. Et econuerso per eorum abundantiam in spiritualibus suppleatur quod minus est in vobis, ut patet in littera.

Sicut

Sicut scrip. est. Exod. 16. de colligentibus manna.

Qui multum. supple collegit.

Non abundauit. id est, non inuenit nisi mensuram Gomor pro quolibet capite domus suae.

Et qui modicum. scilicet, collegit.

Non minorauit. i. non inuenit minus mensura Gomor per singula capita, & haec fuit figura huius adaequationis inter ecclesiae primiuos fideles.

Gratias au. Hic consequenter agit de ministris collectionis huius elemosynae. Et diuiditur in duas, quia primo eos nominat. secundo, Corinthiis eos commendat, ibi. Omissionem. Prima adhuc in tres, secundum quod tres ministros nominat. Primus autem est Titus, qui Corinthios iam ante instruxerat, ut praedictum est, & ideo negotium istud fuit sibi principaliter impositum. Dicit igitur Apostolus, Gratias autem Deo. a quo principali est omne opus bonum.

Qui dedit eandem sollicitudinem. ad procuracionem elemosynae dictae.

Pro vobis. Quia magis cedit ad utilitatem vestram, quam recipientibus ipsam, ut ostensum est supra, quia recipiunt a vobis bonum temporale, vos autem ab eis bonum spirituale, quod est melius.

In corde Titii. sicut in corde meo.

Tom. 6.

o Quo-

1. Cor. 9. b. t 25. q. 1. c. 17. ideo. s. valeat ergo.

t angustia.

t succurrat?

t Exo. 16. d.

t Nihil minus habuit

E

Exo. 16. d.

Matt. 10.

F

Diuiso.

A laudē, de fidelitate Titi peccatum illarū pro sanctis & pauperibus collectore differit, hoc enim emphasim habet, Nā q̄ ministris bene cōfidit & nihil suspicat de recipientibus, maiori liberalitate impendit, Itaq; gratias ago, inquit, Deo qui Tito eandē cū mea, vel cum ea quam pro Macedonibus vel Thessalonicensibus habuit sollicitudinē dedit, Vide hic sapientiam, Dei monstrans hoc opus esse. Nam si Deus eum excitauit & misit ad vos, ipse petit per illum, ne igitur putetis humanum esse quod factū est.

† in hanc gratiam.
† promptitudinem animi

† exuberantia, abundantia - in gloriam domini
† Ro. 12. d.
† omnibus

† ob multam fiduciam quā habeo
† pro fratrib. nostris qui sūt apostoli.

† do vobis

B *Misimus aut.* Duos fratres apostolus misit cum Tito, sed eos non nominat forte enim ignorabant eos Corinthij, nec de ipsis adhuc periculum fecerant. Quoniam autem pecuniarum collectarum multitudine sufficit malis dare suspicionem, securitatem exhibet. Propterea, inquit, tales misimus, & non vnum solum sed & duos & tres. Commendat vero eos non ab euangelio, neque ab electione solum, sed etiā q̄ probati sint, & propterea electi, ita vt nihil suspicentur.

C Vel. *In hanc gr. id est, prædicationem gentium, cui destinatus sum, & volo.*

Et ad vobis, qua volumus, vt bene detis complendā, voluntatem dico, quæ est destinata & præordinata nobis a Deo adeo est necessaria.

Deu. n. Circa curam sanctorum si negligentius ageret, & ideo præmonet vt sollicitudo eius, & prouidentia appareat.

In hac. Doctrinæ & miraculorum, vt dicatur, Bene prædicat, sed non est memor sanctorum, sicut alij apostoli, & sicut sibi præceptum est.

Cor. Dec. Aug. Propter nos conscientia nostra sufficit nobis, propter vos fama nostra nō pollui, sed pollere debet in vobis. Duæ res sunt, conscientia & fama, conscientia tibi, fama proximo. Qui conscientie fidens negligit famam, crudelis est.

Cor. dñi facit in sanctos quod Deus iubet. Cor. r. Dum bonos mittit qui eos probitate sua prouocent, nō scandalū faciant.

* Chryl. Non dixit, pereat & male habeat, qui de me quippiā tale voluerit suspicari, quia nō me nō cōdemnerit cōscientia,

scientia, nulla ratio erit suspicionū. Sed quāto infirmiores erant, tanto magis se ipsis accommodat. Infirmum. n. iuuare, non indignatione deprimere oportet. Nā neque si quis demon esset, suspicaretur beatū illum sic infidelem. Attamen ēt male suspicionis vmbra omnino declinandā demōstrat.

Hieron. Nihil propter humanam gloriā facimus, sed tamē nolumus vt per nos aliquis scandalū merito patiat, sed vt omnes videntes nostra bona opera glorificent patrem nostrū qui in celis est.

h Misimus cum illis.
* Ambrosius. Per Titi relationem, referētis bonam voluntatē Corinthiorum & ceterorum missorum, quos apostolos ecclesiarum gloriæ Christi appellat, sollicitiorem se factum ostendit videri illos, & exhortādi ad ministeriū sanctorum. fiduciā enim accepit audiens meliores factos esse Corinthios.

i Conf. Q. pro confidentia vestri iunt, & pro Tito & Luca cū quibus libenter ibat.
k Siue. Vel siue per patres vestros Apostolos ecclesiarum ad gloriam Dei. i. q̄ ipsi sunt apostoli ecclesiarū, hoc est gloria Dei

Christi, id est, ad gloriam Christi, quia in eis non hominum sed Christi gloria est.

l Osten. i. charitatē vestram: quam ostendistis alijs, & gloriā nostrā quā similiter ostendistis esse vestram, nunc ostēdite, bene istos recipiendo, & hoc in faciem ecclesiarum, vt alij a vobis accipiant exemplum.

* Hieron. vt videam verum esse quod dicitur in omnibus ecclesijs de vestro profectu, vel ostendite charitatem vestram de qua coram omnibus ecclesijs gloriamur.

* Theoph. Nunc ostendite quomodo diligatis nos, & quomodo non frustra gloriamur de vobis. Etenim in faciem ecclesiarum facietis, quod ad hos facietis. hoc est, in gloriā ecclesiarum. Faciem namque, ecclesiarum habent illi, qui mittunt ipsos.

* Chry. Nam si illos honoraueritis, ecclesias que eos miserunt honoraueritis, in gloriā Dei, in faciem ecclesiarū. Non parū autē & hoc fuerit, etenim magna est potētia Synodi. i.

cc-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quoniam exhortation. cum induceret cum ad hoc negocium suscipiendum prompte suscepit, non solum pro mea exhortatione.
- 2 Sed cum sollicitus esset sua voluntate profectus est ad vos. Pro executione sui negocii.
- 3 Misimus. Hic nominatur secundus, qui secundū aliquos fuit Lucas, secundū alios vero Barnabas. Vterq; enim fuit comes peregrinationis Apostoli, discurrendo pro prædicatione euangelij. Si tamen intelligatur de Luca, tunc illud quod dicitur.
- 4 Cuius laus est in euange. exponendum est, ab eo descripto. Si autē de Barnaba, exponendum est ab eo prædicato, quia quod sequitur.
- 5 Non solum autem, &c. conuenit vtrique, vt dictum est.
- 6 In hanc gratiam. s. elemosynæ mittendæ in Ierusalē sanctis, misimus eum inquam cum Tito. Ad domini gloriam, ad quam ordinandum est omne opus bonum.
- 7 Et destinatam voluntatem nostram, &c. id est ad exequendū nostræ voluntatis ordinationem, Consequenter reddit causam quare tā solennes mittebat viros dicens.
- 8 Deuitantes hoc, ne quis nos vitupe. in. in larga elemosyna a vobis dāda. Deuitamus inquam ne vituperemur de negligentia, aut de fraude aliqua, propter quod misimus tales viros, qui non possunt notari de aliquo tali. Et causa huius subditur, cum dicitur.

Proui-

- 9 Prouidemus enim. scilicet, agenda.
- 10 Non solum cor. Ex puritate intentionis.
- 11 Sed etiam coram. ad exemplum edificationis.
- 12 Misimus. Hic nominatur tertius. s. Apollo dicens. Misimus autem, &c. scilicet, pro vestra salute, quia post apostolum primus Corinthiis prædicauit. 1. Cor. 3. b. Ego plantavi. Apollo riga. &c.
- 13 Nunc aut. m. sol. s. de bono vestro inuenimus. Cuius assignatur triplex causa. Prima est, quia Corinthii egerant penitentiam de delictis, & sic magis confidebat de profectu eorum quam ante, & hoc tangitur cum dicitur.
- 14 Conf. mult. in vos. i. propter confidentiam magnam de profectu vestro. Secunda causa est societas Titi quem diligebat, propter quod libentius cum eo pergebat, & hoc est quod dicitur.
- 15 Siue pro Ti. Tertia est, quia rogatus erat de hoc ab alijs apostolis, scilicet, de elemosyna procuranda, sicut Paulus ideo dicitur. Siue frat. nostri apostoli.
- 16 Ostensionem, &c. Hic ultimo recommendat dictos nuncios Corinthiis, dicens. Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ & nostræ gloriæ, &c. i. suscipite eos charitatiue, quod cedit etiam ad gloriam meam, quia vos conuertit ad fidem.
- 17 In fa. ec. id est, vt alijs ecclesijs innorescat charitas vestra ad edificationem fidelium,

CAP.

A ecclesiarū. Oratio enim earum Petrum a vinculi soluit, Pauli os aperuit. Earū suffragiū etiā eos qui ad spirituales principatus venturi sunt non parum ornat, propter hoc & ordinaturus etiam tunc illos vocat preces, &c.

C A P. IX.

N Am de mi. Sequitur.

* Hier. Mutare videtur, sanctos, hic sē sum, & iō quidā dicit cum superius de laicis dixisse, hic vero de sacerdotibus sactis, Alij vero aiūt eū de eleemosynis hucusq; tractasse mō autē de ministerio verbi commone, qđ sanctificatis per baptismū exhibetur hi vero duo sensus vsq; ad finē causę diligenter vtrique sūt colligendi.

* Theop. Cū hic antea dixerit, postque hęc dicitur, sit, supuacaneū tñ sibi dicit de his scribere. Sapienter autem hoc facit, vt magis eos attrahat. Pudefient enim si Paulus suspiciōē de ipsis habear, quoniam neque opus habet cōsultatione vel

consilio ad id vt misereantur sanctorum, deinde quia tales sint, de quibus non sit opus suspicari, quod viscera sua indigentibus fratribus non aperiant vt miserarentur.

b Scio enim promt. * Chryl. Sane magnum quidem est illum scire, multo autem magis quod alijs annunciat, maiorem enim habet vim, nolissent enim in tanta re confundi.

c Quoniam & Achaia, &c. * Hiero. Tota prouincia, cuius caput estis, per nos ad hoc ministerium prouocata est.

d Et ve. amu. Aemulatione Corinthiorum alię ecclesię dū audiunt illos prius erroribus implicatos, postea bonę voluntatis fuisse effectos, incitatę sunt ad bonum opus.

* Chryost. Humanum genus emulationis studiosum est, Non dixit, illos imitemini, sed, zelus vester prouocauit plurimos. Quando? Cū consulebamus, non obsecrabamus illos, sed solum laudabamus vos, & de vobis gloriabamur, idque illis ad adhortationē sufficiebat. vidisti quomodo illos extimulat, dum vicissim laudat, & hos per illos & illos per hos.

* Theophyl. Non dixit omnes, sed plurimos. Alij enim sua sponte & rogantes nos, contribuerunt, alij vero p vestrā emulationē sūt incitati, siquidē stimuli plures habent opus. Doctores illis facti estis, inquit, ne igitur discipulis videamini inferiores.

C A P. IX.

De receptione horum monco,

Am de t ministerio quod sit in sanctos

Superfluum.

t ex abundantanti est mihi scribere vobis.

Scio enim promptum animum vestrū,

pro quo, de vobis gloriator apud Macedo

a Dicens. **b** Cuius metropolis est Corinthus.

c Aemulatione Macedonum ducta.

nes, quoniam & Achaia parata est ab an-

a Amor & studium vestrę largitionis. **Ad** eleemosynas dandis.

no praterito, & t vestrā emulatio prouocauit plurimos. Mi-

Cur ergo pramittis illos? **a** Non vt vos ad hoc hortentur, sed vt parati sitis. **Totum.**

simus autem fratres vt ne quod gloriamur de vobis, t cua-

Si imparati fueritis. **Illis** vos paratos.

cuetur in hac parte, vt queadmodum dixi, parati sitis, ne cum

venierint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos,

a Qui de nobis gloriabantur. **b** Erubescere quod minus est, id est, esse debet.

c In hac datione eleemosynarum que pauperes sustentat. **d** Ne hoc sit.

erubescemus nos, vt non t dicamus vos in hac substantia. **Necess-**

a Scilicet, Lucam, Titum, & Apollo. **Me.**

sarium ergo existimai rogare fratres, vt praueniant ad vos,

a Saepe promissam. **b** Id est, eleemosynam, que recte dicitur benedictio, quia causa atternę benedictionis. **c** Quando veniemus.

& praparent repromissam benedictionem hanc t paratam

a Vt sit opus charitatis & magnum. **b** Vt doceant de dato, & parum sit quod dent.

esse, sic quasi benedictionem non quasi auaritiam. **Hoc** autē

illi praparent, ego autem cur large detis præscribo. **Dat.** **Retributionem.**

dico. t **Qui** parce seminat, parce & metet, & qui semi-

de his, & ipse erubescet, & ipsi amplius confundentur.

h Vt non dicamus, &c. * Idem. Ostendit quod ipsi maiorē sint relaturi, ipsorum namque peccatū est. Substantiam autē, subiectum, vel materiam, vel rē ipsam, vel gloriationis essentiam intellige.

i Bened. * Hiero. Benedictio erit, si grato animo tribuatur.

* Chrysol. Quoniam hęc contraria sunt, cupiditas, & alacritas & alius quidem multum dans, sepius dolet, alius vero dolet, quia minus dat, nō dixit parū melius est dare, & cum voluntate, quā cum coactione multum, quoniam & multū & volūtarie volebat illos offerre, sed in admonitionis loco fructus ostendit (eleemosynę) germinātes & benedictione plenos suppeditātes. Illosq; bñdictionis vocabulo allexit. Nullū .n. bñdictionē dat cū tristitia. Nec cū auaritia, inqt, Auaritia .n. inuolūtatorū est, & q eleemosynā dat inuitus, auare dicit.

k Qui par. se. Non parce seminat qui parum habens parum largitur, si animus promptus sit plus dare, si plus haberet.

l Semi. ait. non dat. Quia dare est amittere, sed seminare ad tempus carere, vt plus habeatur in futuro.

* Theop. Non dixit, Modicū quiddā, sed celebratus parsimonię vocabulū posuit, ac semē opus vocauit ipsū, vt p̄tinē ad permutationē respicias, ac discas q; plura accipias q; des.

Hieron.

Non

NICOLAVS DE LYRA. C A P. IX.

N Am de mini. Postquā Apostolus induxit Corinthios ad donationis actum, hic consequenter docet donationis modum, & diuiditur in duas, primo quāndā suspiciōē excludit, secūdo ad propositū accedit, ibi, Misimus autem. Circa primū sciendū, quod eo qđ nuncios suos sic recōmendauit in fine capituli pracedētis, posset alijs opinari quod de receptione eorum curaret tātū, & non de eleemosyna in Ierusalem mittenda, ideo hoc remouet, dicens, Nam de mini. qđ fit in san. id est, de eleemosyna in Ierusalem mittenda.

2 Ex ab. est mi. ser. id est, reputo superfluum scribere vltra illud superius vobis scripsi, cuius causam subdit dicens.

3 Scio enim prom ani. ve. scilicet, ad hoc faciendum.

4 Pro quo. ingerens eis. p exemplo bñc promptitudinē animi vestrī.

5 Quo. &c. nomen regionis est, cuius metropolis est Corinthus.

6 Parat. est an. prę. ad illius eleemosynę largitionem.

7 Et ve. amu. i. vestrū studium benefaciendi sanctis in Ierusalē,

8 Prouo. pl. ad similia operandum.

9 Misimus au. Hic cōsequēter accedit ad propositum ostendēs donandi modum, scilicet, velociter, abundanter, & hilariter: secundū, ibi. Necessarium ergo. tertium ibi. Vnusquisque. Circa primū dicit. Nisi. au. fra. id est, pradiatos solennes nuncios, & fideles.

10 Vt ne. laudādo apud Macedones promptitudinē vestrā ad dandū.

11 Eua. in hac par. Si enim misissemus nuncios abiectos, videtur quod contemneremus vos.

12 Vt quē di. Macedonibus vos commendās. Para. sitis. ad dandū.

13 Ne cum Mace. me. ad vos.

14 Et inue. vos impa. ad dandum.

15 Erubesc. q. d. si inuenerint vos imparatos ad dandū, qđ absit, erubesceremus, quia non inueniretur verum quod diximus eis de vobis.

16 Vt nos di. vos. scilicet, erubescere.

17 In hac sub. i. in datione eleemosynę ad sustentationē pauperū in Ierusalē. q. d. talis defectus prapARATIONIS non solum esset nobis confusibilis, sed etiam vobis, licet de vobis non exprimamus, sicut de nobis.

18 Necess. Hic cōsequēter monct eos ad dandū abundanter, dicens. Necess. i. vile pro vobis & me. Exist. ro. fr. Titū & alios pradiatos.

19 Vt prę. ad vos. ante aduentum meum cum Macedonibus.

20 Et prę. re. be. id est, eleemosynę vestrę gratiam.

21 Hanc pa. esse sicut qua. be. i. gratis, abundanter datam.

22 Non qu. aua. id est, nimis parce datā, & subdit rationē, dicens.

23 Qui par. se. id est, parum dat.

24 Parce, & metet. id est, minus in premio recipiet.

25 Et qui se. in be. largiter dando.

Vt

Tom. 6.

o 2

De

A a Non ex tristi. Qui inuitus dat propter presentem pudorem non habet mercedem.

b *Hilaritatem da.* qui dat ut careat tedio interpellantis, non ut reficiat viscera indigentis, & meritum & rem perdit. Large dat qui affectum largiendi habet, & si nihil habeat quod largiri possit.

Aug. Quicquid boni facis cum hilaritate fac, & tunc bene facis. Si autem cum tristitia facis, sit de te, non tu facis.

f libenter ac benigne largi do, copiose mesurus est.

f Eccl. 35. b 23 h. 6. c. iam verosus.

* Chryso. Hoc loco opinor, hilarem largum dici. verumtamen accepit nomen hoc, ut cum promptitudine detur. Nam cum (dare) sit opus virtutis, omne autem quod ex necessitate fit, minuit mercedem, merito hoc agit, & non consulit solum, sed & precatur.

Psal. 111. f

* Hieronymus. Avarus autem hilariter dare non novit. In scientia autem avarus est, qui sensum non vult

implere quem cepit. Unde dominus neminem per viam salutare precepit, hoc est nulli transitorie annuntiare verbum salutis. Hoc est autem, Qui parce seminat parce & metet. Contra Iovinianum etiam hic locus facit, ubi meritorum gradus esse monstratur. Et qui seminat in benedictionibus, &c. Eccontrario ergo in maledictione seminans inde & metet sicut scriptum est. Non semines mala in sulcis iniurie, & non metes ea septuplum, sed in omni dato, hilarem fac vultum tuum.

* Gregor. Nazianz. Qui miseretur cum hilaritate miseretur, ac beneficii gratia, promptitudine & celeritate congeneratur. Nam quod mestro animo defertur, aut necessitate extorquetur, Ingratum est parumque gloriosum. Letandum est autem, non lugendum, cum beneficium damus, &c.

* Isidorus. L. 3. de summo bono. cap. 67. Non est elemosyna cum murmuratione prebenda, ne comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem bene tribuitur, quando cum mentis hilaritate prebetur, unde Apostolus, hilarem, &c.

c *Omniem sufficientiam hab.* * Chryso. Si parcus fueris & pauca de his que sunt suppeditas, quod mihi excusationis causas pretextis neque, enim ad summam inopiam adigimus, sed oramus ut que iam superflua sunt, imminuas, & solam sufficientiam ames. Ne igitur amplius queramus, nam si deliciae voluerimus, & honeste vivere, sufficientiam nobis determinemus & alius quidem qui leguminibus potest esse contentus, & bene valere nihil amplius inquirat. Infirmior autem & olerum cura opus habens ne prohibeatur, si autem & illo quis infirmior sit, & congruo carni adimento egeat, neque illum abarceamus, neque enim ut occidamus. & corrupamus

C homines hec consulimus, sed ut superflua amputemus. Superfluum

fluum autem est, quod plus est, quam usus requirit. Nam quando etiam absque illis possumus agere sane & honeste, superfluum omnino est appositum. Sic & de vestibus arbitramur, & de mensa & de domo, & de alijs omnibus, & utilitatem ubique spectamus, quod enim superfluum est & inutile.

d *Abun. &c.* Licet enim exiguum sit, quod parum habens tribuit, abundat tamen, quia recto iudicio fit, quia non queritur de quanto, sed quo animo detur. e *In. c.* Iustus est qui bona mundi sine eterni premij communia reputat.

Amb. hoc exemplo ad largendum sanctis inquit. Si enim huius qui pauperibus largitur merces magna est quanto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici & qui mali sunt.

* Quod dicit, *Dispersit*, id est, cum liberalitate dedit. Et quam us hec non maneat,

manent tamen que ex illis nascuntur. Etenim mirabile est, quod que custodiuntur pereunt, que autem disperguntur manent. Iustitiam autem hoc loco misericordiam vocavit. Non itaque cum abunda manu seminamus. Non vides quanta alij dant minimis, & mulieribus scortis, & si dimidium Choro dederis, que illi saltantibus dant, tanta tu vel esurienti da. Nam illi quidem corpus scortorum multo auro vestiunt, tu autem neque tenui veste Christi carnem, eamque nudam vides, quali hoc venia dignum? quantum hoc non meretur supplicium? Et parasitos quidem pascens & adulatores, quasi ex largis fontibus fouens gaudes, ac in ventre & ebrietate ac intemperantiam omnia infumens, nullius paupertatis memor es, si autem alicubi pauperem videris, tunc tibi paupertatis metus incidit, omnibus es pauperior. Et quia venia dignus eris? Disperge igitur pecuniam, ut congreges Iustitiam. hanc tabernacula separata habent, nec commisceri nequeunt. Expelle tyrannum, auaritiam, si vis reginam recipere iustitiam, que liberos ex seruis facit, ut & hic libertatem consequamur, & regno celorum fruamur, &c.

f *Qui autem administ.* * Theophyl. Exoptat illis & corporalia & spiritualia, verboque suo auctoritatem conciliat a lenibili adeoque externa agricultura. Si enim terrae semina mandantibus Deus imperat semen, ac si corpus arentibus, alimoniam prebet, quanto potius celum colentibus animamque alentibus suppeditabit sumptum?

* Hieron. Deus qui tibi dedit unde dispenseret, esurientem minime patietur. Si autem ad semen verbi referas. Qui dedit officium docendi, prestabit & escam tibi, modo ad hoc solum vacare velis.

In

NICOLAUS DE LYRA.

1 De be. & metet. i. largiter recipiet in premio. Sed contra dicta videtur, nam in premio celesti parum non habet locum. Dicendum quod licet ibi non sit parum simpliciter & absolute eo quod cuilibet sufficiat quod habebit, tamen erit ibi respectus, in quantum vnus maius premium habebit alio secundum diuersitatem meritorum.

2 Vnus. Hic consequenter monet Corinthios ad dandum hilariter, dicens. Vnusquisque supple det.

3 Prout destin. in corde suo. id est, ordinavit propria voluntate.

4 Non ex tristi. aut ex. in hoc excludit duplicem modum in voluntate, scilicet, absolute, quod sit ex coactione & quantum ad hoc dicit. Non ex necessitate, & inuoluntarij mixti, sicut est proiectio mercium in mari, quod habet tristitia annexa, & quantum ad hoc dicit. Non ex tri. q. d. non detis quasi coacti precepto meo, vel timore confusionis ducti, & subdit rationem ad hoc, dicens.

5 Hilarem enim da. di. Deus. id est, approbat & remunerat, quia facit illum virtuosum, signum enim habitus generati est delectatio in opere. 2. Ethic.

6 Potens est. Hic ad predicta inducit rationes, & primo ex parte dantis, secundo ex parte Dei remunerantis, ibi. In omnibus. Circa primum facit tale rationem. Quicumque dat aliquid quod sibi multiplicatur, debet illud dare velociter, largiter, & hilariter, sic enim homines seminant, eo quod

a Vbi plus pensatur animus quam sensus. b Dei. De largitate donorum Dei. c Retributionem.

nat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vnus. a Scilicet, det. b Tantum. c Præordinavit, quia si inuiti darent, nihil eis proderet. d Consilio rationis. e Idem, trahit vel coactus, sed sponte.

a quisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex

b necessitate hilarem enim datorem diligit Deus. Potens autem a Qui ex voluntate bona. Approbat, remunerat. b Q. Ego ita moneo, & nolite diffidere. a Non solum hanc, sed & hanc cum alijs. b Idem, omnia dona sunt. c Iustitiam. d Vel in cordibus vestris. e Tra.

tem est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut

c in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abunde-

d tis in omne opus bonum, sicut scriptum est: + Dispersit,

a Gratis. b Non diuitibus qui possent reddere, quanto magis qui sanctis. c Et hinc. d Idem, merces iustitiae. e In æternum sine fine. f Non solum inde datur vita.

de dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Qui

autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum prestabit. Et multiplicabit semen vestrum, & auge-

quod recolligunt illud multiplicatum. elemosynæ vero redduntur danti bus multiplicata, ergo, &c. Virtutem huius rationis deducit dicens. Potens est autem. id est, voluntatem faciendi elemosynam.

7 Abundare face. ut sic non doleatis de facto, sed magis gaudeatis.

8 Ut in om. temporalibus & spiritualibus.

9 Sem. om. su. tã in voluntate interiori quã in facultate exteriori.

10 Abund. in omne opus bonum. id est, in dationem elemosynarum, sicut in alijs operibus virtutum.

11 Si. scri. est. Psal. 111.

12 Disper. nam elemosyna pluribus est facienda.

13 Dedit pau. non histrionibus & alijs indignis.

14 Iustitia eius. qui sic dat elemosynam.

15 Manet in seculum, &c. i. æternaliter, quia merces iustitiæ eius est æterna, & confirmat predicta per experimenta dicens.

16 Qui autem admini. scilicet, Deus qui dat voluntatem & facultatem dandi elemosynam.

17 Et pa. ad. i. necessaria vitæ. hoc enim communiter videtur accidere, quod dantes elemosynas magis abundant in temporalibus bonis, quã elemosynas pauperibus indigentibus denegantes, & si aliquando contingit eos de pauperari, Deus hoc ordinat ad maius bonum ipsorum spirituale.

18 Et m. id est, voluntatem, & facultatem elemosynam faciendi.

19 Et au. inc. fr. id est, mercedem quæ ex hoc in patria colligetur.

Vt

A a *Incre. fru.* Iustitia est sãctitas, & bona vita, & inde fruges. i. eterna remuneratio. Incrementa eleemosynã, pro quibus & hic virtutes, & in futuro gloria augebitur.

* Hieron. Fruges iustitiã sunt facultates ex quibus fit iustitia. Cum vero inique congregantur, aut ad auaritiã seu superbiam possidentur, fruges iniquitatis fiunt. Pretio enim grauians triticum in populo maledicitur. Siue fruges iustitiã, sermones sunt Dei, de fru-
B ãu enim laborũ suorum satiabitur sapiens.

* Sophronius. in prato spiritali capiti. 85. In ciuitate. Ni sibe. Christiana quãdam mulier virum habebat infidelem. Erant autem pauperes sola quinquaginta habentes numismata. Ait itaque vir vxori suã, demus hæc numismata feneratori, vt aliquod solatium ex eis capiamus. Ea enim singulatim cõsumimus & deficiũt, dicit mulier. Si placet feneratori, demus ea sub fœnore Deo Christianorũ, & non solum nõ illa perdes, sed & vsuras tibi persoluet, & capitale duplum reddet. Ille annuẽs ira fieri, accepta numismata pauperibus distribuit in tẽplo. Cum vero post tres menses necessitate sumptuum angustiarentur, vxoris consilio ecclesiam petit, ibique numisma repertum & collectum domi retulit, ex quo pisceni emens vxori dedit, quẽ ipsum exeterãs in visceribus inuenit lapidẽ expositũ quẽ postea trecẽtis numismatibus vendiderũt. Itaque mulier, vides, inquit, quã bonus est Deus Christianorũ, qui pro quinquaginta numismatibus mutuatis paucis diebus sextuplicata restituit.

* Idem. ca. 195. Cum ad baptismum & eleemosynã Synesius episcopus Cirene, Euagriũ philosophũ excitaret respondit Euagrius, Audiui vestrũ Deum restituere centuplũ his qui eleemosynã dispergũt in pauperes, nuncitaque accipe a me centũ aureos & distribue pauperibus, & fac mihi cautionẽ manu tua, quod Christus mihi ipsos reddet in futuro seculo. Hac cautione facta tandem Euagrius obiit, & iussit filijs vt cautionẽ secum sepelirent. Tertio autem a funere die apparuit nocte quiescẽti Synesio, veni ad sepulchrũ vbi iaceo inquit, & accipe chiro graphũ tuum, & debitũ satisfactũ mihi est, vt certior fias eius rei propria subscripsi manu. Itaq; Synesius filios Euagrii, sacerdotes atque primarios duxit ad tumulũ. Atque cautionem sequẽtem inueniunt.

rũt. Ego Euagrius philosophus Synesio Episcopo salutẽ. Accepi debitũ in his litteris manu tua cõscriptum, satisfactum mihi est, & nullum cõtra te habeo ius propter aurum quod dedit ibi, & per te Christo Deo & saluatori nostro, &c.

b *Quæ opera per.* ipsa largitio est causa quare gratiã aguntur Deo, cuius largitionis nos sumus ministri.

a *Voluntatem & facultatem dandi eleemosynas.* **b** *Ex quibus procedit iustitia & vita.*
c *Quantum augebit & res & voluntatem dandi, vt in omni statu secundum vestram reputationem locupletati abun. &c.*

a bit incrementa frugum iustitiã vestrã, vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem quã t operatur

b per probatorem ministerii huius, glorificantes Deum in

c per nos gratiarum actionem Deo. Quoniam t ministerium

officii huius non solum supplet ea quã defunt sanctis, sed

etiam abundat per multas gratiarum actiones in domino

per probationem ministerii huius, glorificantes Deum in

obediencia confessionis vestrã in euangelio Christi, & simplicitate communicationis vestrã in illis, & in omnes, & in

ipsorum obsecratione pro vobis desiderantium vos propter

eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono eius.

c *Quoniam minister.*

* Chryl. q. d. Primum ea, quã sanctis defunt, nõ solum impletis, sed & abundante facitis, & plusquã vsus postulat, suppeditatis illis, deinde per illos laudẽ offeritis Deo glorificãtẽnim ipsum in obediencia cõsensu vestri, quã ita subditi, estis euangelio, cuius hoc iudicium est tã largiter offerre. Nã hoc euangelium præcipit simplicitatem cõmunicacionis in ipsos, & in omnes, & propterea glorificãt, inquit, Deum quod sic estis liberales, non in illos solum, sed & in omnes, quod etiã ipsum præconiũ illorum est, quã gratias agunt pro his quã alijs dantur, quamuis ipsi in extrema sunt paupertate, id quod magnã illorũ virtutis indicium est. Nihil enim ita zelotypum est, vt pauperum genus, verum illi ab hac affectiõne mundi erant.

d *Desiderantium, &c.* * Theophylact. Insuper pro vobis apud Deum interpellant, vt digni iudicentur videre vos nõ pecuniarũ causa, verum ob excellentem Dei gratiam excellenter vobis datã. Rursus autẽ gratiam, eleemosynã causam vocauit, oĩa ita Deo accepta referens, vt ne ipsi attollantur. Quum dicit eminentem gratiam excitat vt largiorem eleemosynã faciant, ne exuperentur aut vincãtur ab alijs.

e *Grate.* De alterna indigẽtia, & de alterno supplemento indigentię prouincialium Christi & militum Christi. Egit hic de rebus carnalibus in illos. Inde autem de spiritualibus in istos tanquam plenus gaudijs exclamat, Gratias ago.

* Chr. Donũ hoc loco dicit, tãta bona, quẽ per eleemosynã fiebãt, & accipiẽtibus & datibus, vel ineffabilia bona quẽ p aduẽtũ suũ vniuerso orbi magna liberalitate donauit, quã potissimũ sentiẽdũ est. Nã & vt eos humiliet & liberaliores faciat, memores eos reddit eorũ, quã a Deo cõsecuti erãt, & hoc loco sermonẽ finiuit. Iã si inenarrabile donũ, quanta infamia eorũ qui substantiã illius curiosius cognoscere attentãt? Non solum autẽ donũ illius est inenarrabile, sed & pax excellit omnẽ mentẽ, per quẽ superiora inferioribus cõciliant.

5 *Quon. mi. of.* colligendo eleemosynã vestram & mittendo.

6 *Non solum super ea.* releuando penuriam sanctorum in Ierusalem habitantium.

7 *Sede. abun.* idest, crescit.

8 *Per mul. gr.* qui hoc bonum videntes, vel audientes assurgunt ad diuinas laudes, vt prædictum est, ideo subditur.

9 *Per proba.* idest, per eius approbationem.

10 *Glorificantes Deum in ope.* ex collatione enim eleemosynę talis confitemini factõ vos obedire Christo.

11 *Et sim. com. ve. in il.* i. in puritate mentis & relicitudine intentionis vestrã in eleemosynã largitione, per quam communicatis indigentibus bona vestra.

12 *Et in ip.* idest, recipientium eleemosynã.

13 *Obse. pro vo.* quia pro vobis orant Deum.

14 *Deside. vos.* habere socios in Deo per gratiã in præsentem, & gloriam in futuro. **15** *Prop. emi.* per omnia vestra sancta exteriorius manifestata. Et quia prædicta bona ex ministerio Apostoli proueniebãt, ideo prorumpit in gratiarum actionem di. *Gra. ago Deo meo super inenarrabili. do. eius.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vt in o.* hic consequenter assignat rationẽ ex parte Dei sumptam, quia per dationem eleemosynã promptã & hilarẽ acquiritur in dante puritas & relicitudo intentionis ad Deum. similiter recipiens insurgit ad orandum Deum pro dante, videntes autẽ hoc insurgunt ad laudandum Deum de tali bono, rogantes ipsum, vt talem voluntatem dandi & facultatem continet in via, & remuneret in patria, & ista debent mouere ad dandam eleemosynã abundanter, prompte, & hilariter, ideo dicit. *Vt in om.* scilicet, non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus, ideo dicitur.

2 *Abun.* idest, crescat.

3 *In om. sim.* i. puritatem mentis. Aug. Hoc est simplex cor quod est mundum cor ad relicitudinem intentionis. vnde super illud Luc. 11. e. *Si oculus tuus fuerit simplex.* glo. intentio tua recta.

4 *Quæ ope. per nos.* Quæ. f. simplicitas vestra per ministerium nostrum in eleemosynã vestrã collectione & missione. *Operatur gra.* i. facit homines assurgere ad agendum gratias Deo modo prædicto, propter quod subditur.

Quo-

Tom. 6.

o 3

Ipsæ

C A P. X.

I *Pse au. ego Pau.* Incipit de incorrectis qui pseudo sequebatur, & cum ferocem putabatur. Q. correctos ad eleemosynas multo, Vos autem alios ob. ego Pau. vere humilis. non superbus ipse qui alios ad eleemosynas moneo, idem vobis qui illis obsecro dico, &c.

* Hieronymus.

Ea vos mansuetudine rogo, qua Christus, cum se posset de inuicis videri, noluit, ut vel sero se corrigerent.

* Chrysostomus.

Absoluto de eleemosyna sermone, hic perstringit increpationis sermonibus pseudo apostolos. Erant enim quidam apud illos, sublimiter de se sentientes, & se pretebant Apostolo, quem ut arrogantem imitabant ut hominem nihil, inuicem docebant, & dicebant, Quando adest nullus est momenti, sed vis ac correptus, quando autem abest, inflatur ac superbit, contraque nos insurgit ac minatur.

* Theophilus.

Coactus Apostolus, ne verbum ab ijs pseudo apostolis vilipendatur quod a se fuerat predicatum, recenset que per se gesta sunt, gratiamque sibi datam. Adhortor, inquit, vos ipse ego Paulus, terrarum orbis doctor, precor que vos, ne me cogant, conuincant me, ut potentia mea aduersum ipsos. Ego cum sum apud vos, humilis & mansuetus sum et gaudeo, ut etiam nunc magna proloquor, non ex dementia isthuc ago, sed quia confidam in vobis.

b *Rogo autem vos, &c.*

* Hieron. Ita agite ne mihi necesse sit manifestare virtutem.

* Theophylactus.

Precor, inquit, ne me adigatis confidenter ut potentia mea qua cogito audere, eo quod illi mei compellant aduersum calumniantes nos, quasi hypocrite & ostentatores simus.

* Chrysostomus.

Vide ut non sit ambitiosus, neque ad ostentationem quid faciat. Hoc autem postultimum est preceptoris, non statim videri, sed corrigere, cessareque, ac

C A P. X.

Rogo autem vos, ne presens audeam per eam confidentiam qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tantumquam secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma militie nostre non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, & consilia destruentes, & omnem altitudinem extolentem se aduersus scientiam Dei,

tem quod per hac vincat.

* Ambrosius. Ecclesia non armis secularibus vincit aduersarias potestatis, sed spiritualibus, que sunt fortia Deo ad destruendas munitiones & altitudinem nequitię spiritualis.

g *Ad de. mu.* Ut destruant consilia diuersis caliditatibus munitionum hominum seu demonum.

* Hier. Muniant enim & circundant doctrinam suam falsi doctores alioque argumentis, quas aereas potestates Apostolus destruit virtute gratie spiritualis, sicut illum magum vias domini peruersis disputationibus subuertentem Paulus cecauit.

h *Munitiones, &c.* Munitiones sunt corda infidelium, que diabolus obtinet, & in uita diuersis erroribus, ne verbum Dei possit inuicere per fide, vel per similitudinem munitionum. Et ad hac deumendum valeant arma militie Apostoli, & ostendit munitionis illius partes, scilicet, consilia.

i *Et omnem altitudinem.* * Theoph. Si, inquit, altitudo fuerit, hoc est territa munitio, vel preiudicium, vel exuberantia resistens cognitioni Dei, adeoque euangelio, eas etiam demolimur.

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

moram neccere in peris.

c *Qui arbitr.* * Hierony. Qui putant nos nil amplius ceteris hominibus habere virtutis.

d *Non ta. se. car. mi.* Non enim militiam a Deo nobis datam exerceamus secundum carnem, id est, pro terreno commodo, hoc est quod dicit. *In car. en.*

* Chrysostomus. Carne quidem amicti sumus, fateor, non viuimus autem in carnalibus armis preliamur, neque per humanum subdium.

e *Nam arma nostra, &c.* * Chrysost. Et qualia arma carnalia: diuitie, gloria, potentia, facundia, auctoritas familiaria, adulaciones, simulationes, & alia id genus. Sed nostra non talia sunt, sed que.

f *Potentia Deo, &c.* Quonia flagellabatur, expellebatur, & innumera patiebatur dura, que infirmitate restabatur, ostendens Dei robur, inquit, sed *Deo potentia sunt.* hoc enim maxime ostendit illius virtutem quod per hac vincat.

* Ambrosius. Ecclesia non armis secularibus vincit aduersarias potestatis, sed spiritualibus, que sunt fortia Deo ad destruendas munitiones & altitudinem nequitię spiritualis.

g *Ad de. mu.* Ut destruant consilia diuersis caliditatibus munitionum hominum seu demonum.

* Hier. Muniant enim & circundant doctrinam suam falsi doctores alioque argumentis, quas aereas potestates Apostolus destruit virtute gratie spiritualis, sicut illum magum vias domini peruersis disputationibus subuertentem Paulus cecauit.

h *Munitiones, &c.* Munitiones sunt corda infidelium, que diabolus obtinet, & in uita diuersis erroribus, ne verbum Dei possit inuicere per fide, vel per similitudinem munitionum. Et ad hac deumendum valeant arma militie Apostoli, & ostendit munitionis illius partes, scilicet, consilia.

i *Et omnem altitudinem.* * Theoph. Si, inquit, altitudo fuerit, hoc est territa munitio, vel preiudicium, vel exuberantia resistens cognitioni Dei, adeoque euangelio, eas etiam demolimur.

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

† lenitatem & mansuetudine

† audax sum

† sine

† cogitationes

B

C

N I C O L A V S D E L Y R A.

C A P. X.

I *Pse autem ego Pau.* Postquam Apostolus commendauit veros ecclesie ministros, hic consequenter inuehitur contra falsos. Et diuiditur in duas partes quia primo inuehitur contra falsos, secundo contra eis adhaerentes, ca. 13. Prima adhuc in duas, quia primo excusat se de his que sibi a falsis apostolis imponebantur, secundo contra eos inuehitur, cap. 13. Prima in duas quia primo se excusat per rationem, secundo, per facti euidenciam, sibi. *Qua secunda, ac sunt.* Prima adhuc in duas, quia primo recitat sibi imposita, secundo destruit ipsa sibi, in carne. n. Circa primu sciendu, qd facti apostoli dicebant Paulu in bonis carnalibus ponere fine suu, qd arguebant ex hoc, qd facta sua ad hoc tendere videbantur, ut dicebant, na presentia exiens cum Corinthijs, humiliter conuertebatur, & blande eis loquebatur tanquam eos timens, absens vero dure increpabat per epistolam, quali tunc extra periculū existens, sicut homines carnales & timidi drumibus in presentia blandiuntur, & in absentia dura dicunt. pp qd Apostolus rogat Corinthios, ut hanc opinionem de ipso non habeant, ne seueritatem correctionis, suam presentia uer sentiant dicens.

1 *Ipse autem ego Pau. &c.* qui sum minister Christi verus.

2 *Obsecro vos per mansuetudinem & modestiam &c.* Hæc duo exprimit, quia intendit se in illis conformem Christo ostendere, quia de contrariis inflamabatur a falsis apostolis.

3 *Qui in facie quidem humi.* Id est, presens humiliter vobiscum conuersatus sum.

4 *Absens autem confido in vobis.* i. audacter dura scripsi vobis tan-

tanquam homo carnalis & timidus, ut dicunt apostoli falsi.

5 *Rogo autem vos.* ne de me talia dicatis uel sentiat.

6 *Ne presens.* id est, presentia ante apud vos existens.

7 *Audeam per eam. con.* i. audacter dure corripiam sicut dicitis me agere in absentia.

8 *In quos. qui. &c.* exercendo vindictam asperam in quosdam malos, qui decepti a falsis apostolis aborantur nos agere carnaliter & timide.

9 *In car.* Hic consequenter remouet hanc impositionem falsam per rationem quæ talis est. Homines. n. ambulantes carnaliter & timide mununt se quam uolunt diuitijs ac potentia temporalis, nos autem talia non querimus, ergo secundu carnem non militamus.

Dicit igitur, *In carne enim amb.* i. uicet in uita presenti uiuamus in carne mortali, tamen secundum desideria carnis non uiuimus.

10 *Nam ar. mi. no.* i. uita quæ militiam est super terram, lob. 7.

11 *Non car. sunt.* cuiusmodi sunt temporalis potentia, & diuitiæ.

12 *Sed po. Deo.* id est, arma militie nostre sunt per uirtutem Dei nobis assistentem, nobis dantem sapientiam & constantiam ad loquendum, & gratiam miraculorum ad confirmandum sermones, hæc enim & consilia erant arma Apostolorum, ideo subditur.

13 *Ad de. mu.* id est, rebellantium contra ipsum Christum. Quorum aliqui mununt se altum consiliorum prauorum. ideo subditur.

14 *Con. de.* Aliqui uero per superbiam proprii ingenij eleuati, sicut heretici, & quantum ad hoc subditur,

15 *Et o. al. ex. se ad. sci.* & hic est primus effectus armorum Apostoli. i. infidelium confutatio. Secundus autem est conuersio infidelium ad fidem, & quantum ad hoc subditur.

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

Et

A *Et in captiuitatem redig.* * Idem. Captiuitatis vocabulum duo significat, & ex libertate lapsum, & perfectam cautionem, qua quis ita capit, ne resistere unquam possit. Iuxta secundam significationem nunc Paulus dicit, *captiuantes*. Non. n. ratum, inquit, superiores sumus, & victoriam obtinemus de humana cogitatione & intellectu, sed captiuos etiam ducimus, quae est consummatio victoriae, deinde quia captiuitatis vocabulum graue est, addit.

b * *In obsequium Christi.* Hoc est ad seruitutem eos redigimus omnino libertate preciosiores, ab interitu nimirum ad salutem, a morte ad vitam subiicietes eos Christo. Intelligite autem Magistros Ephesi libros combustos, & videbis quomodo Paulus captiuos duxerit.

c *Et in prom. ha.* quia nihil nos remordet quo minus audeam.

d *Vlcis. om. ino. cum.* Tunc. n. vindicat inobedientiam, cum illam condemnat per obedientiam. Tunc illam destruens, quoniam illos qui resistunt perducit ad fidem. Et haec est digna vitio, ut perfidia ab his quibus defendebatur damnetur.

* Theophy. Haec illis interminatur, ut hi & illi meliorem vitam induant, & ut neminem feriat aut laedat. Etenim.

* Chrysostr. Sicut medicus optimus, & pater communis, & curator, & tutor, omnia agit, omnia curat, impedimenta remouet, offendentes reprimit, ubique circumferat, & sicut is qui ad paratam promptamque victoriam venit, trophaea statuit, suffodiens, destruens, deiiciens diaboli munitiones, & inimicorum machinationes, & vniuersum tandem orbem ad Christi exercitum ducit, & neque parum respirat ab his ad illos, ab illis ad alios transfiliens, quasi militum quidem dux optimus quotidie afferens trophaea, imo singulis horis, sola tunica indutus, irrumpens in aciem, aduersariorumque ciuitates, & tela & lanceas, & iacula & omnia in suum ius cogens: Talis erat lingua Pauli: Etenim loquebatur solum, & velocissimae in bellis cadebant sectae, demones quoque abigebat, homines vero qui ab illis detine-

a Captiuos ducimus usque in obsequium Christi. **b** Omnes superbe intelligentes.

a & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, **b** Et in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam cum impleta fuerit vestra obedientia. Quae secundum faciem sunt videte. Si quis confidit Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut & ipse Christi est, ita & nos. Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis dominus in adificationem, & non in destructionem vestram, non erubescam. Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas (quoniam quidem epistolae inquit, graues sunt & fortes, praesentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis) hoc

si, per eadem & nos, vel quae secundum faciem videte, id est diligenter eorum opera considerare, quae in conspectu vestro tantum bona agunt, ne forte vos seducant, ut velitis eos praeferre nobis, quod non debetis.

e Non erubescam. Quia & verum est, & non ad gloriam meam, sed dicitur ad vtilitatem vestram.

* Hieronymus. Id est, nemo tam stultus est, quam qui se solum Christi esse gloriatur. Nam & si me magis potestatem accipere a Christo dixerem, quam ceteros, ut apostolus non erubescam, quia verum dico, & non gloriae sed edificationis causa compellus haec facio: Vnam autem illi & usurpatae, & in destructionem exercere cupiunt potestatem.

f Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas (quoniam quidem epistolae inquit, graues sunt & fortes, praesentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis) hoc non

duce se conferunt, sic certe tunc factum est. Eiecto enim demone, obsessi omnes abiectis libris, imo perditis ad Pauli pedes currebant.

* Hic. Cum iam per nos vestra obedientia fuerit impleta, illi non audiantur potestatem vindicandi accepisse a domino, quia mentiuntur.

d Quae se. Multa dixi quibus ostendi vobis potius debere nos sequi quam pseudo. Quae si vobis non sufficit quae dixi, quare me potius quam pseudo sequamini? Videte haec alia quae secundum faciem, id est ita euidentia sunt, sicut ea quae sunt subiecta oculis. Haec scilicet, si quis illorum pseudo, confidit per aliquid, id est, per fidem vel aliud quam ipse sit Christi,

per eadem & nos, vel quae secundum faciem videte, id est diligenter eorum opera considerare, quae in conspectu vestro tantum bona agunt, ne forte vos seducant, ut velitis eos praeferre nobis, quod non debetis.

e Non erubescam. Quia & verum est, & non ad gloriam meam, sed dicitur ad vtilitatem vestram.

* Hieronymus. Id est, nemo tam stultus est, quam qui se solum Christi esse gloriatur. Nam & si me magis potestatem accipere a Christo dixerem, quam ceteros, ut apostolus non erubescam, quia verum dico, & non gloriae sed edificationis causa compellus haec facio: Vnam autem illi & usurpatae, & in destructionem exercere cupiunt potestatem.

f Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas (quoniam quidem epistolae inquit, graues sunt & fortes, praesentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis) hoc non

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et in cap. redig. om. int. in ob.* Quod fit quando conuersus ad fidem literatus quicquid scit, ministerio fidei supponit, sicut patet de Dionysio per Paulum conuerso, & de multis alijs. Tertius effectus est correctio peccantium iam conuersorum, de quo subditur.

2 *Et in promp. ha. vi. n. in.* sicut patuit supra. de illo quem tradi iussit Sathanae puniendum.

3 *Cum in. sue. ve. ob.* Ad Deum, per hoc. n. quod apostoli obediebant Deo in omnibus assistebat eis diuina virtus ad libitum in punitione inobedientium.

4 *Quae se.* Hic conlequenter Apostolus excusat se per euidentiam facti, & primo proponit intentum secundo prosequitur propositum ibi. *Si quis.* Circa primum inducit ad considerationem operum suorum. Facta. n. sua erant ita euidentia, quod nullus debebat eu iudicare carnalem & timidum, ideo dicit. *Quae se. i.* manifesta per euidentiam facti in operibus meis.

5 *Videte. i.* nunc videte de factis meis & pseudo Apostolorum, nec dictum Apostoli est contra illud 1o. 7. c. Nolite iudicare secundum faciem, quia ibi accipitur facies pro eo quod apparet tantum exterius, cuius contrarium latet interius. hic autem accipitur facies pro eo quod verum apparet ex euidentia facti.

6 *Si quis.* Hic prosequitur propositum. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, secundo rationem dicti assignat, ibi. Non. n. audeamus. Circa primum sciendum, quod pseudo apostoli decipiebant Corinthios, & Apostolorum distabant ex duobus. Primum est quia quandam auctoritatis magnitudinem falso praetendebant, dicentes se prius conuersos fuisse ad fidem quam fuit Paulus, se venisse de Iudaea ubi inceperat fides Christi. Secundum est, quia dupliciter imponebant Paulo, ut dictum est, & id

utrumque remouet per euidentiam facti, primo primum, secundo secundum ibi. Ut autem non existimet. Circa primum dicit. *Si quis.* scilicet fallorum Apostolorum.

7 *Confi. Christi. n. est. id est.* confidenter asserat se verum esse Christi Apostolum rationibus praedictis.

8 *Hoc eo. & c.* Quia sicut ipse Christi est minister apparenter.

9 *Ita & nos. veraciter,* qui nullum donum habet speciale a Christo quo careamus, immo in hoc nos excidemus, ideo subdit. *Nam & si am. gli. glo. sue. de. po. sequitur.*

10 *Non erubescam.* quia hoc inueniebat verum per facti euidentiam. Quae autem fuerit haec potestas, dicunt aliqui quod specialis eius vocatio qua vocatus est a Christo, sicut vas electionis, Act. 9. c. & eius missio ad praedicandum a Spiritu sancto, Act. 13. Sed quia haec non erant Corinthijs euidentia, ideo melius videtur, quod dicatur donum linguarum & gratia miraculorum, quorum effectus erant euidentes, nec a fallis apostolis habebantur.

11 *Ut autem.* Hic consequenter remouet eam, secundo assignat dicti sui rationem, ibi. Non. n. audeamus. Duplicitas autem ei imponebatur, eo quod Corinthijs praesens, & absens aliter loquebatur, ut dictum est. Et hoc remouet dicens. *Ut autem non existimet tanquam terrere vos per epistolas, & c.* absens cum austeritate, & potentia loqui.

12 *Quo. qui. epi. inquit. gra. sunt.* hoc dicebant Apostoli falli de epistolis Pauli. **13** *Praesen. autem corpo.* scilicet, Pauli.

14 *Infirma.* id est, humilis.

15 *Et sermo contempt.* hoc dicebant apostoli falli eo quod praedicabat plana & grossa.

16 *Hoc coguet qui eiusmodi est, & c. i.* qui per hoc de me asserit duplicitatem, coguet per euidentiam facti.

A non existimet a vobis tanquam terrere verbis, & opere, qđ minor verbis non implere, sciat quod minor verbis impleretur sicut factus.

a Hoc cogit et qui. &c. * Hieron. Ne quis putet me illa comminari, quia implere non possum, ut de me iactat deceptor.

Qui hoc putat, sciat otiosa me posse facere, si necesse sit que permitto. Nam obedientibus per humilitatem intimus, & peccantibus per severitatem exalto.

b Tales. Quia si vitia vestra palparemus, tunc non edificaremus, sed destruere mus.

c Non enim au. Tales erimus facti, quia non sumus similes pseudo, qui vsu pat sibi potestate, & vitia palpant. Et hoc est: Non inferimus nos quibusdam, idest pseudo, qui comendat, idest vsurpant potestatem.

B Quod est, non ponimus nos in numero illorum, ut potestatem vsurpemus, sed a Deo accepimus. Aut non comparamus nos illis, ut sicut illi adulemit vobis, & vitia vestra palparemus, quod posset etiam habens potestatem. Sed recte hoc non facimus, quia non audemus, ne sicut illi percamus. Non hoc, sed metimur nos, non aliud quam quod inunctum est vsurpando. Et comparamus nosmetipsos nobis, quia secundum quod officium nostrum exigit, facimus. Et hoc agentes non in manu gloriab.

d Nos autem non in im. Sicut illi qui vsurpando gloriantur ultra mensuram.

* Chrysol. Etenim verisimile erat illos arrogantes dicere, quod orbem terrarum conuertimus, ad fines terre pervenimus, & multa talia magnifice concionari. Sed nos non sic, sed secundum mensuram regulę quam partitus est nobis Deus, mensura pertingendi vsq; ad vos, quemadmodum agricolis vineam distribuens, ita nobis segregavit.

* Hiero. Nihil supra mensuram humanam facimus, sed in apostolatus gratia, quantum nobis dominus donare dignatus est, per quam vobis Corinthij predicamus: nec enim hoc vsurpatione fecimus, sed precepto.

C e Sed sic, men. reg. Dei enim nutu Corinthijs euangelizare monitus

N I C O L A V S D E L Y R A.

- 1 Quia qua. su. asperè corrigendo.
- 2 Ta. & prę. scilicet, sumus quando expedit. Aliquando bene non expedit, ut quando timetur peior exitus de tali correptione, sicut fuerat in proposito, ut patet ex precedētib; Similiter qđ Paulus predicabat plana & grossa, non erat ex defectu scientię, sed quia Corinthi erant in fide novi & ad altiora capienda inepti, sicut patet. 1. Cor. 3. 4. Tanquam paruulis in Christo, &c.
- 3 Non e. an. Hic consequenter reddit rationem eius quod dixerat, scilicet, se non similem falsis apostolis, sed eos excedentem in Dei donis, di. Non e. an. non humano timore ducti, sed veritatis amore.
- 4 Inlere. idest, dicere de numero eorum.
- 5 Aut con. idest, similes dicere.
- 6 Quibus. qu. i falsis apostolis qui talibus studebant propter questum. Quod aut Paulus aliquando aliqua dicebat ad sui commendationem, non erat propter questum vel vanam gloriam, sed propter veritatis declarationem, cui preiudicabatur per hoc, quod ab apostolis falsis contemebatur & diffamabatur. sicut sanctus Iob contra aduersarios suos disputans dixit. 27. a. Non me reprehendit cor meum, &c.
- 7 Sed ip. in. i. mensurantes ea quę dicimus de nobis ad ea quę sunt iam veritate in mentib; & operib; nostris. Et quia sit, declaratur di.
- 8 Nos au. non in im. quia non excedimus debitam regulam per Dei

nitus est. Partitū erat vnicuiq; ad quos in predicatione dirigeretur, ut singuli aliquos populos haberet proprios, de quorum fide gloriarentur. Ad regulam aut Apostoli illi omnes pertinebat, quos in fide fundauerat, quia ad oēs missus erat a Deo. Unde addit: Quam mensuram mensus est nobis Deus.

f Non in alienis laboribus. Quia ultra mensuram esset gloriari. sed spem habentes in vobis, idest, per vos magnificari apud alios, & euangelizare secundum regulam nostram, idest, secundum quod a Deo inunctum est, non habentes spem gloriari in aliena regula.

* Chrysol. Multa hinc illorum vituperatione ostendit, quod & in immensum gloriantur, & quod in alieno, & quod omnis labor apostolorum fuerit, illi vero honestabatur aliorum laboribus.

g Spem habent. * Hiero. Qui non munera a vobis, sed mercedem a Deo vestra fidei expectamus.

* Theophyl. Speramus in Deum, quod abunde vos docetes & augentes fidem vestram, inueniamur, ut adeo magnificam in vobis. Tunc enim magnifici preceptor, cum res discipulorum creuerint. Quid igitur speramus, quod & ultra vos euangelium predicabimus, ac forsitan etiam gloriabimur propterea, siquidem commodabimus ipsis. Regulam autem ubique mensuram vocat, æque atque ædium extructor ac architecton structurę mensuram, regulam seu amissum vocat. Et ut iudicet quod Dei sit vniuersum hoc, qui canonem dedit, & mensuram, propterea infert.

h Qui autem gloriatur. Hñtes, inquit, talia tantaq; opera, non superbimus, neque nobis ipsis quicquam imputamus, enim uero Deo vniuersum, et ipsam ad quam peruenimus mensuram, tribuimus. Oportebat igitur & illos in hoc gloriari.

Qui autem gloriatur. Ego non gloriabor in aliena regula. Similiter autem qui gloriatur, i. vult potestatem exercere in domino, idest, in mensura a Deo data gloriatur.

i Sed quem Deus. Illū Deus comendat, & probatus est quem dignam habet, ac mittit ut predicet donum eius, quę non mittit, non illum commendat, quia non missus predicat.

Dei gratiam nobis datam, quę exceditur dupliciter. Pro modo quando quis gloriatur de quo non debet, & hoc remouet a se dicens.

9 Non e. qu. non per. ad. gloriando false de vestra conuersione ad fidem, quia per ministerium nostrum estis conuersi, ideo subditur.

10 Vsque ad. in euangelio Christi, ipsum vobis primo predicando. Ex quo concludit.

11 Non in im. sed de labore nostro in conuersione vestra, hoc est de preterito. Similiter de futuro gloriatur in spe profectus vestri, iō dicit.

12 Spem au. Ex bono enim principio vestro rationabiliter de profectu sperato gloriatur, & non solummodo gloriatur de vobis secundum debitam regulam, sed etiam de aliis, in quantum parati sumus alios euangelizare quibus non euangelizatum est ab aliis apostolis. Et quantum ad hoc subditur.

13 Etiam in illa. s. loca. 14 Quę vl. vos sunt. ad quę non peruenit adhuc euangelium. ideo subdit.

15 Non in a. re. idest, alterius doctrina me precedere. Alio modo exceditur regula debita gloriandi quando quis gloriatur in quo non debet bonum opus sibi attribuendo. hoc autem remouet Apostolus di.

16 Qui au. gl. in do. gl. q. d. de bono opere non mihi gloriam attribuo, sed Deo a quo omne bonum est, sicut & a principali agente.

17 Non e. qui se. gloriam querens.

18 Ille pro. idest, approbatus a Deo.

19 Sed quem Deus. i. commendabilem facit virtutibus & signis.

f Non in alienis laboribus. Quia ultra mensuram esset gloriari. sed spem habentes in vobis, idest, per vos magnificari apud alios, & euangelizare secundum regulam nostram, idest, secundum quod a Deo inunctum est, non habentes spem gloriari in aliena regula.

* Chrysol. Multa hinc illorum vituperatione ostendit, quod & in immensum gloriantur, & quod in alieno, & quod omnis labor apostolorum fuerit, illi vero honestabatur aliorum laboribus.

g Spem habent. * Hiero. Qui non munera a vobis, sed mercedem a Deo vestra fidei expectamus.

* Theophyl. Speramus in Deum, quod abunde vos docetes & augentes fidem vestram, inueniamur, ut adeo magnificam in vobis. Tunc enim magnifici preceptor, cum res discipulorum creuerint. Quid igitur speramus, quod & ultra vos euangelium predicabimus, ac forsitan etiam gloriabimur propterea, siquidem commodabimus ipsis. Regulam autem ubique mensuram vocat, æque atque ædium extructor ac architecton structurę mensuram, regulam seu amissum vocat. Et ut iudicet quod Dei sit vniuersum hoc, qui canonem dedit, & mensuram, propterea infert.

h Qui autem gloriatur. Hñtes, inquit, talia tantaq; opera, non superbimus, neque nobis ipsis quicquam imputamus, enim uero Deo vniuersum, et ipsam ad quam peruenimus mensuram, tribuimus. Oportebat igitur & illos in hoc gloriari.

Qui autem gloriatur. Ego non gloriabor in aliena regula. Similiter autem qui gloriatur, i. vult potestatem exercere in domino, idest, in mensura a Deo data gloriatur.

i Sed quem Deus. Illū Deus comendat, & probatus est quem dignam habet, ac mittit ut predicet donum eius, quę non mittit, non illum commendat, quia non missus predicat.

CAP.

CAP.

C A P. X I.

Vtinam sustineretis. * Theop. Non dixit, nos sumus probati, sed quem Deus commendat, hoc est, quem ritas laboris & operis, eum Dei gratia probatum ostendit.

* Hieronym. Seipsum commendat, qui ipse laudat se, illum vero dominus commendat, qui signorum virtutibus commendatur.

Glorior de regimine, quod videtur insipientia, sed Vtinam susti. &c. Vel insipientiam dicit gloriatio nem secundum carnem, ne in eo illis videatur inferior, quam non ipse curat, sed procedit Corinthiis.

b Insipien. Quia dictum est. Non te laudent labia tua, sed proximi tui.

* Theop. Ad proprias laudes descensurus, multis usus est pre correctionibus. premunitionibusque defugiens id quod molestum & onerosum videtur in sui ipsius commendatione, huc autem necessitas pertulit, cum metuerat ne in discipulorum damnum vergeret, si ipse villipenderetur, pseudo apostoli vero in precio haberentur. Qui. n. priorum peccatorum meminit, a quibus per baptismum liberatus erat, qui est indignum se se apostolatus nomine ceter, qui citra necessitatem (quod lo) de se ipse magna predicaret.

* Hier. Sustinete me quia multum sustinere consuevistis imprudentiam meam. Ideo insipientem se dicit, quia necesse erat, aliqua de se dicere licet vasa, ut ostendat quam vere insipientes sunt qui falso laudant.

c Supportate. Q. Et si grauet vos tamen patienter fette.

d Aemulor. Aug. Aemulatio est propter alienum statum motus mentis vel in bonum vel in malum, hic amoris est non huius, quia diligit eos emulatione Dei. i. quam Deus spiritu suo inspirat, per hoc ostenditur, ea quae dicet amore eorum se dicturum, non ut ad laudem eius proficiat, sed ad horum profectum.

* Hieron. i. Non stimulo li uoris inflammor, sed vos raquam pater diuina emulatione custodio, ut possim vos immaculatos Christo coniungere, tanto maiore studio conuersatus, quanto estis meliori sponso iungendi.

* Occum. Non dixit, amo vos, sed quod magis eo, zelotypus sum erga vos, hoc est ardente amo, deinde ne existiment, quod propter humana, nempe pecunias aut gloriam ita ipso amet, subiungit zelo Dei, ut vobis profim.

e Despondi enim vos. * Chvf. O nouas res, In mundo virgines manent ante nuptias, post nuptias non item, hic autem non sic, Na licet non sint virgines ante nuptias illas, post nuptias tamen virgines fiunt. Sic omnis ecclesia virgo est. huius typus

¶ Non adultero.

a .i. ad hoc ut exhibeam in die iudicii.

b ¶ Et ideo zelo uos uera de me dicens

typus erant ea quae de Abraham leguntur. Etenim ille quoque feruum fidele m. s. de sponsaturum filiam gentilem. Et hoc loco misit Deus ministros suos desponsaturos filio ecclesiae, & olim prophetas hec dicentes. Audi filia & vide, & oblitescere populi tui, & domus patris tui, & concupisce rex decoreturum.

C A P. X I.

Vtinam sustineretis modicum quod in-
a Gloriationi, quae videtur insipientia. b Opto sublineatis, sed de p. ac. que.

1 sipientiae meae, sed & supportate me. 2

¶ Autem. ¶ Sine indignatione. ¶ Quis plus possit gloriari. ¶ Ut subiecti pralatum. ¶ Diligo. ¶ Ad h. morem Dei non meum nos zelo sponsam Dei mihi sed Deo vos, quia sum amicus sponsi.

¶ Aemulor enim vos Dei emulatione. 3

a Anulo fidei. b Non multis. c Legit. o Christo uero sponso. 4

¶ Despondi, enim vos uni viro vir- 5

6 ginem castam exhibere Christo. ¶ Timeo autem 7

8 9

bus ueris mebris uirginitatem mentis etsi non corporis serua re. Uirginitas carnis corpus est intactum, quae uirginitas pau corum est. Uirginitas cordis fides est incorrupta, quae est om niu fidelium. Unde in Apo. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt co inquinati, uirgines sunt, &c. In mulieribus errorem significauit, quia error per mulierem cepit. Omnes una uirgo propter unitatem integram fidei, solidam spei & charitatis. Uirgo, quia ab opere malo incontaminata, Casta, quia nec habent estum male uoluntatis.

g Timeo au. Aug. Isti Corinthij sunt similes Euae pseudo ser penti. Lux fidei paradiso. Quorum ergo fides corumpitur, a paradiso eieciunt, quia sponsum mendacium ueritati. Qui ergo mendacium edificauit in hominibus ab eis pellunt ueritate, & inimitant diabolum, & ita excludunt Christum. Si quid. n. dixeris contra fidem intrat patredo ex ueneno serpentis, & na scitur uermes meodaciorum, & nihil integrum remanet. Ideo que sicut patribus nostris aduersus leonem opus erat patientia, ita nobis aduersus draconem uigilantia, Tunc. n. cogebat, nunc docet. Tunc ingerebat uoluntas, nunc infidias. Vi debatur tunc fremens, nunc lubricus & oberrans difficile uide tur. Ideo timet Apostolus, ne sicut per serpentem seducta est Eua, ita per hereticos corrumpatur ecclesia in uirginitate fi dei quam gestat in corde. Modo ergo anima uirginitatem tuam serua, postea secundanda in amplexu sponsi tui. Sepite ergo aures uestras spiritibus. Adhuc. n. uulcat serpens, & non tacet. Quod gestum est etiam in illo paradiso, hoc geritur in ecclesia. Iusticiam quod cum illic lapsi sumus, vel experti corrigamur.

Hieron. Serpens Eua de Deo mentiendo seduxit, abhe mans sola Deum cominatum esse mortem, nec esse illatum, lo & pseudo apostoli afferebant iohannem euangelij precepta esse addita, ut vel sic antiqua lex seruaret, & ea sola sustinere custodita pquiret emulatores. Na nunc Serpens similiter quosdam seducit gehennam propter solum terrorem afferentes nominati, quia aut penitus

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X I.

Vtinam. Postquam Apostolus excusauit se de falsi impositione per falsos apostolos, hic consequenter inuehitur contra eos, & ut melius eos confutet, primo ponit sui ipsius commendationem, in qua sic procedit, quia primo ponit huius commendationis rationem, secundo ipsam commendationem, ibi. In quo quis au. Prima in duas, quia primo proponit intentionem suam, secundo prosequitur propositum, dicens. Aemulor.

Circa primum sciendum, quod moralia eo quod sunt de agendis, quae sunt particularia, sub una communi regula sic aritari non possunt, quin aliquando oporteat agere praeter illam regulam ex rationabili causa, propter quod homines discreti hanc causam considerantes, non reputant hoc stultum neque malum, sed bonum. Indiscreti autem non considerantes iudicantes esse malum, Praeceptum enim morale est, Non occides. tamen malos occidere non est malum, habita super hac potestate, licet hoc aliqui stulti & heretici dixerunt esse malum. Lex autem moralis dicit, quod homo seipsum non commendat. Proverb. 17. 2. Laudet te alterius, & non os tuum. tamen in aliquo casu bonum est hoc & necessarium, ut dictum est cap. preced. ut pote quando taciturnitas propriae laudis, & uergit in prauidicium ueritatis, & in detrimentum salutis proximi, & honoris diuini. Multitudo tamen hominum, quae est indiscretorum. Eccl. 1. d. Stultorum infinitus est numerus. reputat hoc insipientiam, eo quod uescit aduertere causam, ut dictum est. Casus autem necessarius seipsum comendandi propter dictas causas imminet. Apostolo, iohannem rogat, ut patienter ista commendatio a Corinthiis sustineatur, licet aliquibus stulti uideatur, di. 1 Vtinam sustineretis mo. secundum estimationem indiscretorum. 2 Sed &. q. d. hoc debetis specialiter facere, eo quod si pralatus uester. Aemu.

3 Aemu. Hic consequenter exequitur propositum, & ostendit primo causam commendationis esse rationabilem, ut sic appareat quod talis commendatio non est insipientia. secundo, quod debet ab eis supportari etiam dato quod esset stultitia. Iterum dico. Prima adhuc in duas, quia primo ponit dictam causam. secundo renouat Corinthiorum excusationem falsam, ibi. Nam si is. Circa primum sciendum, quod causa quare Apostolus commendare se uoluit, zelus erat de salute Corinthiorum, quia ne deciperentur a falsis apostolis suggerentibus eis falsa, uoluit auctoritate sua ostendere, bonitatem etiam ueritatis & doctrinae, hanc autem causa erat valde bona, propter quod commendatio sequens non erat insipientia, quia non erat ad propriae iactantiam, sed ad Dei gloriam, & fidei uos salutem. Dicit igitur. Aemu. e. uos. id est feruenter diligo, seu quia diligere potest esse in bonum & in malum, ideo subdit.

4 Dei ximu. id est, charitativa dilectione, & subdit causam huius feruentis dilectionis, dicens.

5 Despon. enim vos uni. scilicet Christo, ut postea subditur. fuerat enim Apostolus paranympbus matrimonij inter Corinthios & Christum per ueram fidem. ideo subditur.

6 Uirginem. quantum ad fidei integritatem.

7 Castam. quantum ad uitae puritatem.

8 Exhibere Chri. qui solus est sponsus ecclesiae. Et qui dilectio non solum est respectu boni adipiscendi in amico sed etiam mali uitandi. ideo sequitur.

9 Timeo autem ne sicut ser. Eua se. persecutio. n. tyrannorum in ecclesia primitiua comparatur persecutioni leonis, quae est aperta, sed persecutio pseudo apostolorum, quae fuit per astutiam & occulta, ompatur seductioni priorum parentum, ideo subditur.

Ica

Gen 24. Plal. 44.

¶ ad unxi Aug. l. de sancta uirg. uir. cap. 2. 127. q. c. annu. uari. ante fi.

Apo. 1 d.

E Aug. tra. 2. 13. in Io. & in Plal. 14.

Aug. tra. 8. in Io. & in pl. 38. & 90.

F

a Quoniam gratis euangelium. Minus non feci, sed plus, quia gratis, unde mihi rasceniini, & alios mihi praeponitis, cum hoc non sit peccati, sed gloriae.

*** Hier.** Qui neque panem quotidianum quem ordinavit dominus, accepimus.

b Alias ecclesias expo. *** Theophylact.**

Potuisset dicere, ex labore manuum mearum vixi & manducaui, atqui asperiorē orationem faciens, ab alijs, inquit, accepi, idque cum in vestri ministerio essem. Expoliavi, pro nudati, dixit, & pauperes eos feci, Macedones, intelligit, qui tamen pauperissimi essent, me tamen habebant secum commorantem, at vos, ne necessarias quidem impensas communicastis, quae maxima est accusatio.

Ut amp. oc. Sciebat quod si non acciperent, non diu praedicarent.

c Nam quod mihi deerat. *** Chryso.** Nominibus Macedones exprimit, quo sane ad

eleemosynam illos prouocet. Nam ijs qui volebant alere Apostolum persuadet, ne in pauperum subsidio minores videantur. Hoc autem ipsis Macedonibus scribens dicit, in usus meos misistis semel atque iterum, & in principio euangelij, quod sane maximum illorum praecomium erat, quod statim ab initio euangelij sic floruerunt.

d Et in omnibus. *** Theop.** Ne enim existimetis, inquit, quod haec dixerim, ut in posterum accipiam a vobis, seruaui enim me, ac seruaabo deinceps citra grauamen.

e Est veritas. *** Hier.** Sicut Christus semel statuit, nec negauit, necesse est ut ego non mentitus ita faciam.

f Quoniam haec gl. *** Chryso.** Ut ne quis putet illum super hac re iterum dolere, vel iterum haec dicere, factum ipsum gloriationem vocat. Quid vos datis, inquit, sed ego non accipio, ut non obturetis dono libertatem meam, & non infringetur, a metaphora fluminum vel fontis quasi vbique fluentis, dictum est.

g Quia non diligo. **Deus scit.** *** Hier.** Ipse nouit utrum vos diligam an non, imo a vobis non accipio, quia multum vos diligo.

h Ut in quo. **glo.** Gloriantur in accipiendo, sed me non accipiente, non accipient. Nam eiusmodi, &c.

i Inueniatur sicut & nos. i. similes nobis, in quo. i. in esse similes nobis gloriantur.

*** Theophylact.** Hic manifestissime omnium causam explicat, cur non acceperit. Postquam enim conspexit Sathanas, quod seculi huius studiosi homines maxime curant per hoc quod doctores nihil accipiant, nihil enim (ait Chryso.) sic edificat seculares ut non acciperent. docuit etiam vanos ac mendaces istos apostolos eam rem simulare. Neque tamen hoc reuera faciebant, etiam si diuites essent, verum etiam viderentur nihil accipere, ac

incipiebant tamen. Quod circa Apostolos huiusmodi conspectis decreuit apud se se, ne quod quam acciperet a quoquam, idque cum paupertate grauaretur, ut refecerat quamquam accusationem illorum, ne locum habeant carpendi eum. Quanquam haec non erat reprehensio, siquidem lex Christi erat, ut qui altari inferuieret, ab altari etiam viuere. Attamen quia velut imbecilles Corinthij facile succumbebant, seipsum custodiuit.

k Oper. subdoli transf. *** Hier.** Subdolis est qui aliud fingit, cum aliud agit, ut sub contemplatione euangelice praedicationis contegat rapacitatem. Tales. n. praedicatorum, ut hominibus placeant, & placendo accipiant, & quae commendatur dicunt, non ea quae edificent audiunt. Plerique eorum non tam pecuniam desiderabant quam honorem, arbitantes, se summis opibus ditatos, si ab omnibus collaudantur. Sed nec pecunias ideo spernunt, quia non habent, sed quia in reconditis habent, veritatem & simplices magistrum Apostolos imitantur, dicentes, Neque. n. tui in sermone adulationis aliquando, nec in occasione avaritiae, neque querentes ab hominibus gloriam, nec a vobis.

Transf. Ad tectum eos quos ita erudire opus est. Vel decipiendum prout iustum est. Ne quicquam cum angelos bonos amicos se habere putat, habeat malos demones fictos amicos, eosque tanto nocentiores, quanto astutiores, ac fallaciores patitur inimicos. Neque enim

Aug. l. de spiritu & anima. c. 2. lib. 1. uolunt. cap. 9.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quoniam gratis euang. Dei euange. vo. Non accipiendo sumptus a vobis, quod tamen erat licitum, et alij Apostoli accipiebant ab illis quibus praedicauerant. Apostolus autem praedicans Corinthiis abstinent, primo propter eorum auaritiam, & sic minus gratanter accepissent eius doctrinam. Secundo ut tollerent a falsis apostolis praedicanam occasionem, qui propter quassum tantummodo praedicebant. Sed quia oportebat habere necessaria ab aliquo loco, ideo consequenter ostendit unde habuit, dicens.

2 Alias ecclesias expo. non quia vi acciperet, sed quia voluntarie dabant abundanter.

3 Ad mini. ve. i. ad procuracionem vestrae salutis. Unde papa vel legatus visitans unam prouinciam potest accipere sumptus ab alia, nam cum ecclesia sit unum corpus, a prelato ex una parte potest suppleri indigentia alterius partis, sicut natura de se flum unius membri supplet ex alijs partibus, virtutem & spiritus subministrando.

4 Et cum es. apud vos. Hoc dicit, ut ostendat quod non dimisit accipere, eo quod semper inter eos abundasset.

5 Nulli. f. vestrum.

6 Onero. fui. quia durum fuisset eis dare propter auaritiam suam, propter quod Apostolus proprijs manibus lucrabatur, de nocte operando, quod expendebat de die praedicanando, ut habetur Act. 20. g. & quando hoc non sufficit, suppleuerunt Macedones qui eum secuti fuerant, sibi ministrando, ideo sequitur.

7 Nam quod mi de. & patet litera.

8 Est ve. Christi in me. Modus est iurandi, et est sensus, veritas Christi est testis mihi, quod veritatem dico.

9 Quo. haec glo. i. hoc factum mecum, quod est ad gloriam Dei.

10 Non infirm. in me. i. non inuenitur per me.

11 In regio. Acha. in quibus metropolis est Corinthus.

12 Qua. Hic consequenter remouet quandam obiectionem falsam. Dicebant enim pseudo apostoli, quod Paulus non diligebat Corinthios, nec intenderat eis proficere de futuro, propter quod volebat aliquid accipere ab eis quod remouet di. Quate. non accipio sumptus a vobis.

13 Quia non diligo vos. ut dicunt pseudo apostoli, **14** Deus scit. i. conscius est mihi, quod haec causa non est vera, sed ea subdit dicens.

15 Quod autem facio & fa. ad abstinendum a sumptibus vestris haec est vera causa.

16 Ut am. oc. eorum. i. pseudo Apostolorum, qui tantum praedicebant propter temporale lucrum.

17 Ut in quo gl. ta. f. imitando veros apostolos, ut dicebant.

18 Inue. sicut & nos. i. nihil accipientes, quod tamen refugiunt de quibus subdit.

19 Nam eiusmodi pseudo apostoli sunt operarij sub. i. callidi & vulpini exterius tantum speciem pietatis ostendentes.

20 Transfigurantes se in Apo. Christi. i. portantes exterius signa verorum Apostolorum.

21 Et non mi. quia Deus permittit maiorem simulationem, de qua subditur.

Est

Ipse

A enim sancti & fideles vniuersi veri Dei cultores ab eorum falla-
cijs, & multiformi tentatione secuti sunt. In his diebus mali-
gnis, ubi ista sollicitudo non est mutis, ne cum Sathanas trans-
figuratur se fallendo ad aliqua perniciosa seducat. Nam cum sen-
sus corporis fallit, mentem vero non mouet a vera rectaque sen-
tentia, qua quisque

126. q. 5. c. epi
scopi. nec mi-
rta. Deregu-
lar. licet. quo
circa.

B hoc argumē-
o gloriationis

11. q. 2. c. con-
tenta loquor.

fidelem vitam gerit,
nullum est in religio-
ne periculum. Vel cum
se fingens bonum, ca-
vel facit vel dicit, que
congruunt bonis an-
gelis etiam si creda-
tur bonus, non est er-
ror periculosus aut
morbidus. Cum vero
per hæc aliena ad sua
ducere incipit, ne
quis post eum eat, o-
pus est magna vigi-
lantia, quod nemo
potest absque Deo.
Et ipsa huius difficul-
tas ad hoc est utilis,
ne sit spes sibi quis-
que, aut homo alter
alteri, sed Deus tan-
tum.

Aug. de genesi. ad
litter. l. 1. c. 13. discre-
tio sane difficilima
est, cum spiritus mali-
gnus quasi tranquil-
lus agit, ac sine aliqua
vexatione corporis,
assumpto humano spiritu dicit quod potest, quando. n. vera
dicit & vtilia prædicat, transferens se sicut scriptum est, ve-
lut in angelum lucis, ad hoc ut cum in manifestis sibi credi-
torem fuerit, seducat ad sua.

* Chryl. Qui est, Angelus lucis, dicit enim qui hæt fiduciam loquē-
di & Deo assistit. Sunt. n. angeli tenebrarum, diaboli tenebro-
sæ feroces. Et multos diabolus sic decepit, persona in se ac-
cepta, & non factus in angelum lucis. Sic & illi personam Apo-
stolorum circumferunt, non ipsam potentiam, neque fortes sunt.

* Vclut ministri iustitiæ. euangelium. s. prædicantes quod iusti-
tiam hæt, vel quod iustorum virorum sibi opinionem assumunt.
Quomodo igitur illos agnoscemus? Ab operibus ipsis, sicut &
Christus dicit, ea que propter cogitur sua præclara opera, &
illorum malitiam inter se componere, ut ex compara-
tione

C illorum malitiam inter se componere, ut ex compara-
tione

tione appareant nothi.

* Hier. Non tam facile somnijs, aut aliquibus quasi angelis lu-
cis, fides habenda, ne forte transfiguret se Sathanas in ange-
lum lucis, & decipiat ac fallat incautos.

b Quo. s. i. retributio data in fine vitæ erit secundum opera
iporum, quia sicut

1 rum. Ipse enim Sathanas transfiguratur se in angelum lucis. Non

2 a est ergo magnus si ministri eius transfigurentur velut ministri

3 b iustitiæ, quorum finis erit secundum opera iporum. Iterum

4 dico, ne quis putet me insipientem esse. Alioquin velut insipie-

5 tem accipite me. ut & ego modicum quid glorier. Quod lo-

6 quor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia in-

7 thac substantiæ gloriæ. Quoniam multi gloriatur secundum

8 carnem, & ego glorior. Libenter enim suffertis insipientes,

9 cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim, si quis vos in seruitu-

10 tem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si

11 quis in faciem vos cedit. Secundum ignobilitatem dico, quasi

12 f

14 Quoniam mul. glo. secun. car. Dicebant. n. se esse Iudæos natio-
ne & de semine Abranam descendisse: & per hoc volebant alia dicta
sua falsa haberi in reuerentia.

15 Et ego glorior. unde dicit inf. Hebræi sunt & ego. Semen
Abrahæ sunt, & ego.

Credendum tamen, quod alio sine gloriabatur Apostolus sic, quia
pseudo apostoli hoc faciebant, ut per hoc in maiori auctoritate habe-
rentur, & eorum falsa doctrina magis crederetur. Apostolus vero ut
falsitatem eorum repelleret, & maiorem fructum faceret ad gloriam
Dei, & fidelium salutem, propter quod sua gloriatio erat virtuosa, illo-
rum autem vitiosa.

16 Libenter. Hic consequenter probat propositum. s. quod in hoc Co-
rinthii debent ipsum supportare, nam in hoc supportabant falsos aposto-
los, qui tamē, multa grauamina eis inferebant, Apostolus autem nullum.
propter quod magis debet supportari in hoc ab ipso. Et hoc est q. dicit.
Libenter enim. i. falsos apostolos de carne gloriantes et malo modo.

17 Cum sitis ipsi. Ironice loquitur, id est insipientes.

18 Sustine. enim. i. patienter toleratis.

19 Si quis. pseudo apostolorum.

20 Vos in seruitute re. Volebat enim eos subiicere seruituti legis.
dicentes eos debere seruare legalia cum euangelio.

21 Si quis deuo. quia de bonis Corinthiorum vivebant laute.

22 Si quis accip. bona vestra decipiendo vos falsis verbis.

23 Si quis ex. quia iactabant se super Corinthios dicentes se filios Abra-
hæ, Corinthios autem filios Gentilium idololatriæ deditorum et incir-
cunciforum.

24 Si quis in. i. in potentia vestra consumelias vobis infert, quod facie-
bant pseudo apostoli impropere eis immediate dicta & consimilia.
Idco subdit,

25 Secundum ig. q. d. Talia mala sustinetis ab eis sicut ignobi-
liores ipsis, non tamen a nobis, quia nullum tale intulimus vobis.

Quo-

Qua-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ipse enim Sathanas trans. Et hoc multipliciter. Vno modo cor-
pus visibiliter assumendo, sicut apparuit B. Martino & multis alijs, &
multos sic decepit. Alio modo inuisibiliter formando vocem audibilem,
sicut B. Francisco volens eum trahere a penitentia rigore. Aliquando
perueniendo iudicium sensuum, faciendo apparere quod non est, et multis alijs
modis, propter quod dicit B. Iohannes. 1. can. c. 4. a. Probate spiri-
tus verum ex Deo sint. propter quod Iosu. 5. d. dixit angelo sibi ap-
parente in campo Iericho. Nolite es, an aduersariorum. propter
quod concludit Apostolus.

2 Non est er. ma. i. mirabile reputandum.

3 Si ministr. eius. i. homines falsi & mali, cuiusmodi erant pseudo,

4 Transfigurentur velut ministri iustitiæ. i. veri apostoli.

5 Quorum n. pseudo Apostolorum.

6 Erit secun. opera iporum. Erit enim malus, sicut opera eorum
sunt mala, Apocalip. 14. c. Opera enim illorum sequuntur illos.

7 Iterum dico. Hic consequenter ostendit Apostolus; quod est si se
commendaret insipienter, tamen deberet a Corinthiis supportari. Et pri-
mo ponit intentum, secundo probat propositum, sibi. Libenter. Circa pri-
mum continuando se prædictis dicit. Iterum. i. quod dixi recolo.

8 Ne quis putet me insipientem. q. d. Ad hoc enim ostendi cau-
sam meæ commendationis esse rationabilem.

9 Alioquin. i. si non vultis eam recipere ut rationabilem, & me re-
putetis insipienter loqui.

10 Velut insipientem accipi. i. meam insipientiam supportate.

11 Ut & ego modicum quid glo. hoc dicit, quia inferius se com-
mendabat de gloria carnis que modica est, de qua subditur.

12 Quod loquor. de commendatione mea tali.

13 Non loquor secundum Deum, sed quasi in insi. i. si facio
hoc sine causa rationabili vel necessaria, sicut faciebant pseudo aposto-
li, de quibus subditur.

Quo-

Qua-

interrogatur. Hoc faciebant quidam Iudei, qui eo quod essent de genere Abrahe, detrahebant illis, eo quod essent incircumcisi, & se preferere nobilitate carnis sibi vindicantes, quos Corinthii tolerabant, & Apostolo preferant.

a Quasi nos infirmi fuer. * Chrysostomus. Vult autem dicere. Si propterea illos honoratis, quia percunt, contumelia afficiunt, possemus & nos eadem facere, in seruitutem redigere, percutere, extollicōtra vos, sed nolumus, confiderantes potius quid vobis proffit: nā illi quidem quæ vestra sunt destruentes, quæ sua sunt quærunt, nō vt meipsum clarum ostētem, sed vt vos ab amara hac seruitute vos liberē cogor parum gloriari. Sic Samuel pro se magnam proposuit laudem, dicens. Cuius vestrum asinum accepi, vel vitulum, vel calceamentum?

Nunquid oppressi aliquem vestrum? Amos et dicebat. Non erā propheta, nec filius prophetæ, sed caprarū pastor eram, sycamoros cōterens, & suscepit me Deus. Nō extollens seipsum dicebat, sed obturans ora suspicantium ipsum non esse prophetā, & vt ostēdat, quod non decipiat, neque a seipso dicat ea quæ dicit. Alius quoque dicit, Verū tamen impletus sū fortitudine domini in spiritu ac potentia. Et Dauid cū de vrsō & leone narraret, non gloriosus, sed magnum & admirabile quid moliens dicebat, quoniam nō credebatur, quod nudus & arma gestare non valens, victurus esset barbarum, coactus est suæ itrenuitatis referre argumenta. Et timbrīa Saulis quando auferebat, non ostentando loquebatur, quæ loquebatur, sed malā repellens suspicionem, quā fixerant dicentes, quod vellet illum occidere. Igitur vbiq; inquit rēda est cā. Nam qui ad vtilitatem auditorū spectat, etiam si commendat seipsum, non solum non meretur reprehē-

hendi, sed & coronari, & propter silentium taxandus. b Hebræi. Hæbrei dicuntur ab Heber, qui in confusione linguarum solus retinuit linguā naturalem. Et quia multi sunt Hebræi, qui non sunt Israëlita, sicut profelyti, add. t. *Israelitæ sunt, & ego.*

c *Ministri Christi sunt.* * Hier. Notandum, quod si quis de Christi ministerio solum gloriatur, non sapienter hoc facit. d *Vt minus sapiens.* * Ambros. Ostendit vt coactum in laudem suam prorupisse. * Theop. Rursus insipientiam vocat tem ipsam, ob insignem suam demissionem, adeoque humilitatis pelagus. e *In laboribus.* Occasione inuenta etiam veros Apostolos tangit, quibus plus laborauit, ne in se videatur minor gratia. f *A Iudæis quinquies.*

Iudeis mos erat in synagoga contra legē agentes verberare correctionis causa, vnde Paulum legem impugnantem quinquies verberauerūt, & in vnaquaq; correctione triginta noui ictus ei dederunt, quadragesimum pro misericordia condonantes.

Lex iubebat quadragesima ictus nisi pro misericordia. Ducentas percussiones acceperat, cum virga vbi pendebant decem corrigiæ.

Vna minus in vltima vice corrigia subtracta. Vel, in vnaquapercussione vna manus.

g *Per naufrag.* * Theop. Propter euāgeliū in longas & profundas vias missus, naufragium fecit, noctu autē & interdū in profundo nauauit. Nonnulli asserunt, quod in quodā puteo, cui nomen Bytho (quæ vox latinis significat profunditatē) post periculum apud Lixtrios, abditus fuerit.

h *Peri. flu.* Nam & amnes transire adigebat. vbiq; Sathanas bellū gerebat aduersus Apostolū, & Deus certaminis p̄mia

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quasi nos infirmi. i. deficientes in illis, de quibus gloriantur falsi apostoli, quod est falsum, vt patet ex predictis, & magis ex sequentibus apparebit.
2 In quo quis. Postis rationibus commendationis suæ, hic incipit se commendare. Et primo se pseudo apostolos adæquando. Secūdo, se eis preferendo, ibi. Vt minus sapiens. Dicit igitur. In quo quis.
3 Audeat. seipsum commendare,
4 In insipientia dico, audeo & ego. q. d. Licet sit insipientia seipsum commendare illo modo quo pseudo apostoli se commendant, tamē audeo hoc facere, licet aliter quā ipsi, vt dictum est, & ideo commēdario apostoli non erat insipientia secundum veritatem, sed tantum secundū aliquorū Corinthiorum opinionem, non obstante tamen hac opinione apostolus audebat se commendare falsis apostolis se æquādo, vt eorum iactantiam repelleret, dicens.
5 Hebræi sunt. i. de lingua & natione Hebraica gloriantur.
6 Et ego. s. sum sicut ipsi.
7 Israëlita sunt. i. gloriantur qd de patriarcha Iacob descēderunt.
8 Et ego. similiter descendi.
9 Semen Abrahæ. Cuius semini factæ sunt promissiones.
10 Et ego. sum de eodem semine. Et ideo de omnibus istis possum gloriari, sicut & isti.
11 Ministri Christi sunt. tantum secundum apparentiam.
12 Et ego sum secundum veritatis existentiam.
13 Vt minus. Hic cōsequēter eis se præfert. Et primo quātū ad mala perpeſa. Secūdo quātū ad beneficia recepta, c. a. se. Prima in duas, quia primo præfert se in malis quæ pertulit. Secūdo, in his quæ euasit, ibi, Damasci. Prima adhuc in tres quia primo se præfert quātū ad mala sibi illata. Secūdo, quantū ad voluntarie assumpta, ibi, In itineribus. Tertio, confirmat quādā dicta, ibi, Si gloriari. Circa primum dicit, Vt minus sapiens dico. i. si videt vobis insipiēs me pseudo apostolis adæquādo, adhuc videbor vobis minus sapiēs me eis præferēdo.

14 Plus ego. i. cum hoc faciā, me ostēdo ministrum Christi plus esse quam ipsi, quia plura mala passus sum propter ministerium Christi. Ideo subditur.
15 In laboribus plu. Ex Iudæorum persecutione. s. fui plus quam ipsi. Et sic intelligitur de sequentibus.
16 In carceribus abundanti. Pro prædicatione euangelij.
17 In plagis supra modum. Inter homines consuetum.
18 In mortibus frequenter. i. in periculis mortis, & hec omnia patenti ex actibus apostolorum. Consequenter explicat de plagis sibi illatis. dicens.
19 A Iudæis quin. &c. Deu. 25. Committitur indicibus, quod pro minoribus culpis pro quibus mors nō est inferenda, imponant plagas & verbera, ita tamē q quadragenarium numerū ictū non excedant Sapientes vero Iudæorum ad prætendendum pietatem ordinauerunt, quod de illo numero aliquid dimitteretur plus vel minus prout rationabiliter videretur ratione delicti vel conditionis verberandi, & sic de alijs circumstantiis. Et quia Paulus erat eis odiosus, subtrahabant de dicto numero minus quod poterant. s. vnum ictum.
20 Ter virgis cæsus. Act. 26.
21 Semel lapidatus sum. in ciuitate Lycaoni, Act. 14.
22 Ter nauita. i. passus fui. De semel habetur Act. 27. & de alijs tenendum est, quod non omnia Pauli pericula scripta sunt.
23 Nocte & die. i. per magnū tēpus ad diuersas partes terræ & insulas nauigando pro prædicatione euāgelij, vt patet in actibus apostolorum in pluribus locis. Alii exponunt dicentes, quod naufragium passus sub aqua stetit per diem & noctem diuina virtute eum protegente.
24 In itineribus. Hic consequēter ostendit propositum quantū ad mala voluntarie assumpta. Et primo de malis exterioribus. Secūdo de interioribus, ibi, Præter illa. Circa primum dicit, In itineribus s. fui pro prædicatione euangelij, & sic intelligatur de sequentibus.
25 Periculis flu. inundantium in hyeme, & sic sunt magna pericula in transitu eorum.

Peri-

proponerebat. Etenim latrones excitabatur, & ab incredulis, & genere mihi iudicis vel cognatis iudeis, qui & acris impugnavat, me, inquit, in bestias plane servituti ac veneni nomine permutati. Proinde in vrbe periculorum expers erat, haud quaquam. Reliquum est ergo ut in solitudine securus esset, verum

istitutus fuit, ac si terra fugisset, magis eum pericula exceperunt.

a Periculis latro. &c. Quos diabolus cum in civitate occidere non posset, ei excitabat in via, cum tamen nihil ferret, quod latrones cuperent.

b Peric. Amb. Quia lege iudeorum deserta ad evangelium te convertent.

c Peric. Ut qui dicunt eum legalia tenere, sed non facile alius aperire. Unde alibi, Ego si ad huc circumcisionem.

* Theop. Hec rursus est alia species tentationis, omnium maxime dolorem incutiens & gignens, de simitris minimeque candidis, fucatis fratribus, hypocritis, qui ei insidias machinabantur, quod & David lugebat. Quoniam si inimicus conuiliatetur mihi, si finui plane, tu vero homo p. &c. & iterum, homo pacis meae, &c.

d In fame. Vbi ergo promissio Dei? Primu[m] querite regnum Dei, & haec oia adiuvobis. Sed novit medicus, cui nos semel commisitimus, haec adiutoria quoniam apponat, quando subtrahat.

e Solitud. quanto maior charitas, tanto maiores plagae de peccatis alienis. unde, Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

* Chryl. Hoc est caput omnium, quod & anima discerpebatur, & mens dissecabatur. Si enim nihil extrinsecus accidisset, satis bellorum intus erat, fluctus reciproci, cumuli curarum, praeha cogitationum, nam si qui vni soli domui praesent, ut ministros hant, & dispensatores ac curatores, sepe praecuris neque respicit, tamen si intra domum nemo obturbet, quod aut non vnius domus, sed civitatum, populorum atque gentium, & totius orbis curam gerit, & pro tantis negotiis, & tot inuadentibus. solus existens ac tanta ferens, & tantoliticus ut pater pro filiis, cogit quod sustinuerit, hoc autem erat quod tribulabat ipsum, & angebat, ac fauciabat eius mentem quod in singulis infirmis quicquid; illi essent haec patere. Non enim de maioribus quod dicebat, minores autem despiciebat, sed et abiectionem inter necessarios ponebat, idem dicebat. Quis infirmatur, quisquis fuerit, & quasi ipse esset ecclesia, quod in toto orbe est, sic in singulis dolebat membris. unde quaque; illi turbationes atque commotiones a suis, ab alienis, Hic apostolicus est

cha-

character, per haec contextitur euangelium. Non vrer. Vrunt oes tribulationes, sed non ad consumptionem, immo ad purgationem. Vrunt. Iste affectus purgat, quia de charitate venit. Oes qui scandalum patiuntur fraxionum sunt habentium charitatem. i. ossium quae ferunt carnes. i. perfectorum qui portant & regunt carnales. Unde, Et ossa mea sicut in fraxione confrixerunt.

a i. a iudicis procuratis. b Propter vnius Dei praedicationem.

a nu, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gen-

b tib. periculis in civitate, t periculis in solitudine, pericu-

lis in mari, periculis in falsis fratribus, t In labore & erum-

d na, in vigiliis multis, in fame & siti, in ieiuniis multis, in fri-

gore & nuditate, praeter illa quae extrinsecus sunt, t instan-

e tia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum.

t Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis t scandaliza-

f rur, & ego non vrer? Si gloriari oportet, quod infirmitatis meae

g sunt gloriabor. Deus & pater domini nostri Iesu Christi scit

h qui est benedictus in secula, quod non mentior. Damasci

praepositus gentis Aethiopiae custodiebat civitatem Da-

mascenorum, ut me comprehenderet, t & per fenestram

citassen ante implorat testimonium Dei, ne verae hoc iactantiae imputaretur, quod aduersus eum, etiam regna surrexerint, & nihil potuerint prevalere, haec autem idcirco enumerat, ut ostendat quod interlit inter veros & falsos Apostolos:

h Per fenestram demiss. * Chryl. Nam licet desiderarent hinc emigrare, attamen & hominum amabat salutem. Idcirco saepe etiam talia struebat, seruans seipsum praedicationi, & non detrectabat, et humanis uti ad iumentis, quoniam exigebat tempus, ita erat prudens ac vigil. Nam vbi quidem ineffugibilia multa erant gratia sola habebat opus, vbi vero par illius humeris tentatio multa & a se excogitat, & hoc loco iterum Deo totum impudans, & quasi flamma inextinguibilis ignis, si in mare lapsa, multis opprimetibus fluctibus mergitur, & iterum fulgida ascendit, sic sane & b. Paulus, nunc quidem periclitans obscurabat, nunc pericula transiens clarior redibat patiundo victor. Et quae ei Sathan magis pericula multiplicabat, hoc magis vincebatur, & in omnibus Paulus vincebat. Et quasi miles vnus habens totum orbem militatorem contra se in medijs hostium versatur agminibus, nihil graue patietur. Ita Paulus vbi que terratum & marium inter barbaros & gentes inuictus remanebat. Et quasi flamma in calamos & fenem incidens, in suam naturam quae vruntur transfert, sic iste omnes inuadens omnia

nia

1 Vere probatus minister.

2 Vel a serpentibus, vel penuria cibo, um.

3 Vere probatur minister.

4 Manuum.

5 Vere probatus.

6 Angit me.

7 Quae nec una hora remittitur.

8 Quae ex charitate prouenit.

9 Quae tanta est.

10 De omnibus fidelibus.

11 Probatio sollicitudinis per partes.

12 Quae de illo, ut de me doleo.

13 Aliqua molestia, tribulationum.

14 Et cum haec sint.

15 Non de potentia vel genere, ut illi pseudo faciunt.

16 Interponit iuramentum.

17 Cuius sum seruus.

18 Laudatus.

19 Per nos fideles.

20 In supradictis.

21 Item sumatur.

22 Qui sub Aethiopiae illi genti praerat.

23 Admonitione iudeorum.

24 Ne amplius praedicarem.

25 Ante non est necessarium suffragium Dei, quoniam deficiat humanum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Pericula. Diabolo eos incitante, ut praedicationem eius impediret. 2 Pericula ex genere. i. ex iudeis volentibus Paulum occidere, ut patet ex actibus Apostoli in pluribus locis. 3 Pericula ex Gen. &c. i. ex gentilibus morte eius querentibus, quia contra idololatram praedicebat, & sic nec inter suos, nec inter alienos securus erat. 4 Pericula in civitate. contra me, ut patet Act. 18. de Epheso. 5 Pericula in solitudine. Abestis occurrentibus, ut patet de vipera cum mordente. Actuum. 28. 6 Pericula in mari. s. a piratis, quia pericula ex mari proueniunt supra in naufragio expressa sunt. 7 Pericula in falsis fratribus. quia nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. 8 In labore. s. corporali, operando propriis manibus de nocte, ut libere posset praedicare de die. unde dicitur Act. 20. g. Ad ea quae mihi opus erant, & his, &c. 9 Et erum. quae est lassitudo & defectus consequens ad laborem. 10 In vigiliis multis. Ut vacare labori manuali, ut dicitur est, & aliquando orationi. 11 In fame & siti. Nam aliquando cibibus & potus deficiebat, & aliquando a cibis habitis abstinere ad domum dum carum propter aliorum exemplum. ideo sequitur. In ieiuniis multis. 12 In frigore & nuditate. quia frequenter exponebatur frigori, nec tamen habebat sufficiens tegumentum. 13 Praeter illa. Hic ostendit propositum quantum ad mala assumpta in interioribus, dicens, Praeter illa quae

- extrinseca sunt. i. praeter mala iam enumerata, quae me affligunt exterius sunt alia mala quae me affligunt interioribus, de quo subditur. 14 Instans meae quoti. Incubebat. n. sibi quotidie intendere solliciti regimini ecclesiarum in magna afflictione mentis, id subditur. 15 Quis. In ecclesia infirmatur. In fide & moribus. 16 Et ego non infirmor. dolens de malo eius. q. d. nullus. 17 Quis scandalizatur. ruens in peccatum exemplo alterius. 18 Et ego non vrer. p. compassionem. q. d. nullus. 19 Si gloriari. hic consequenter confirmat quod dicitur per iuramentum, dicens. Si gloriari oportet. Et accipitur hic, si pro quia, quia oportet eum sic facere ad repellendum iactantiam pseudo apostolorum, ut praedictum est. 20 Quae infirmitatis. i. quae pertinent ad infirmitates. Hic dicit contra falsos apostolos, qui de nobilitate generis, & de similibus, ad mundanam gloriam pertinentibus principaliter gloriabantur. Et confirmat dicitur iuramentum dicens. Deus & pater domini mei. 21 Damasci. Hic consequenter enumerat mala quae euasit, et hoc in quodam particulari dum. n. pergere Damascum ad persequendum Christianos, miraculose fuit conuersus, & confundebat Iudeos qui habitabant Damasci, propter quod suaserunt praeposito civitatis, ut caperetur & occideretur, ut habetur Act. 9. Et hoc est quod dicitur. 22 Custodiebat eum. Da. i. custodiri faciebat per homines armatos. 23 Ut me con. Et traderet Iudeis ad occidendum. 24 Et per fenestram. domus adhaerentis muro civitatis.

nia ad veritatē transferebat sicut torrens, qui oīa corripit. Et sicut athleta quidā ipse luctans, currens, & pugilē agens, vel miles muros oppugnans, in campo praelians, & in nauibus & belligerās, ita omne genus pugne trahabat, & ignem inspirabat, & omnibus naccessus erat, vno corpore orbem comprehendens, vna lingua omnes inuertens. Non sic multæ turbæ in Hierichū tinorum ciuitatis lapides irruerant, & destruebant illos,

vt illius vox resonat, diabolica in humum trahit subsidia. D David Goliath vno solo lapide deridebat. Paulus solum loquens oēm diaboli destruxit flammam, sicut leo rugiens, &c. a Et sic effu. Aug. Vtilitati omnium se fugiendo seruabat, vnde. Si vos persequuntur in vna ciuitate, fugite in aliam.

^a A fratibus. [¶] Non quod timeret pati qui dixit, Cupio dissol. &c. in sporta dimissus super murum, & sic effugi manus eius.

1 Augu. Fugiat minister Christi, sicut ipse Christus in Aegyptū fugit, fugiat & q̄ spiritaliter quaeritur, dum per alios firma est ecclesie salus.

Athanas. A volog de f. g. Aug. tra. 43. in Io.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In sporta. s. a Christianis. 2 Et sic effu. Sed ex hoc videtur, quod non fuerit sufficēter confisus in domino, qui poterat eam protegere. Dicendū, quod homo in periculo positus non debet ad diuinū auxilium fugere, contemnendo humanum, quia hoc est iētare Deum, iō debeat vti auxilio humano quantū potest, et residuum dimittere diuino, quod Apostolus fecit in proposito. Sed ad hoc obijci, quia Io. 10. b. dī. Mercenarius & qui non est pastor

videt lupum venientem & dimittit oues & fugit, sic autē videtur Apostolus fecisse, ergo. &c. Dicendū, quod aliquādo quaeritur persona prelati tantum, & tunc debet curā committere alteri, et se absentare maxime quādo seruat ad maiora, et sic Elias fugit Iezabel. 3. Rg. 19. Et similiter Paulus fugit hic manus prepositi, et de tali psequutione dicit Saluator, Mat. 10. c. Cū autem persequantur vos in ciuitate vna, fugite in aliam. Aliquando vero quaeritur grex cū prelato & tūc prelatus debet proponere vtilitatem gregis salutis sui corporis.

ADDITIO I.

In ca. 11. vbi dicitur in post. Cum sitis ipsi sapientes, &c. Quod hic dicitur. Cum sitis ipsi sapientes. secundū glo. nō intelligitur ironice, sed exponitur. i. dēteris esse sapientes. &c.

ADDITIO II.

In eo. c. 11. vbi dicitur in post. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Plagæ seu verbera quæ imponebātur a Iudeis pro trāsgressione aliquorum præceptorū legis semper erant in numero qua-

quadragenatio min⁹ vna, nec plus vel minus dabat alicui, vt hī in libro qui dicitur Machoch, q̄ sonat plagas, vñ Apostolo tanquē transgressoris legis sicut & alijs trāsgressorib. equali numerū plagarū imponebāt, non addēdo vel minuēdo. Replica. In c. 11. de plagis Apostoli dicit Post. quod committebatur iudicibus numerus plagarum, sic quod quadragenariū numerum nō excederent, vt habetur Deu. 35. Bar. autē allegat librū Michoch ad propositū, qui vult dimittere textum sacre scripturæ & credere Bar. & suo Machoch poterit, ego non.

CAP. XII.

a Si gloriari oportet. * Theoph. Pseudo Apostoli, et si nihil haberent, gloriabantur tamen Hic vero noster Paulus, etiam si minime paucas visiones domini, & reuelationes haberet, vnus tamen solummodo meminit, eiusque inuitus. Noueris porro quod reuelatio maius sit quippiam, quam visio, hæc enim tantum videre dat, reuelatio vero altius quidem quam videtur, denudet.

b * Scio ho. Quasi de alio, & res dicitur, & iactantia vitatur.

* Chryf. In Christo autem adiecit, vt ne dicant pseudo apostoli, quod a dæmone sit perinde raptus atque Symon.

A C XII.

a Præter supradicta. b Propter pseudo gloriationis, sed propter vestram vtilitatem. c Respectu

¶ Stultum est, & ideo tacer nomen suum.

I + gloriari oportet, non expedit qui

a Narrando. b Secreta quæ vidi, & plane intellexi, non vt Pharo, qui vidit, & non intellexit.

dem. Veniam autem ad visiones

a Quæ de domino, vel quas dō, aperuit b De se quasi de alio.

& reuelationes domini. † Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim; siue in corpore, siue extra.

a Conformem Christo, quia aliter non uideret. b Modo ergo prominentis maior. & quod tacuit non superbe, sed ex necessitate dici.

† Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim; siue in corpore, siue extra.

siue extra.

An-

d Sine in cor. sue ex. Hoc ignorauit Apostolus, vtum quādo raptus est, in corpore fuerit anima, an omnino de corpore exierit, vt mortuū corpus iaceret, an secundum modum aliū quendā viuentis corporis vbi anima fuerit, mens eius ad videnda vel audienda ineffabilia illius visionis accepta sit. Et quia incertum erat, ideo forsicā dixit, siue in corpore, siue extra.

Augu. l. 12. de Gen. ad lit. 2. 3. 4. 28. & 34.

Raptum

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.

Si gloria. Postquā Apostolus prætulit se pseudo apostolis in malis perpetratis, hic consequēter præfert se eis in bonis a Deo sibi collatis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam commendationem. Secundo subdit excusationē, ibi. Factus sum insipiēs. Prima in duas, quia primo declarat donū Dei collatū sibi gratiæ. Secundum remediū contra periculū superbiæ, ibi. Et ne magnitudo. Prima in duas, quia primo ponit Dei donum. Secundo de hoc qualiter sit gloriādū, ibi. Pro huiusmodi gloriab. Prima adhuc in duas, quia primo ponit donum in generali. Secundo magis in speciali, ibi. Scio hominem. Circa primum dicit.

1 Si gloriari. i. quia me gloriari oportet, me commendando ratione prædicta. c. præcedenti.

2 Non expedit quidem. i. non est bonum cōmendare seipsum absolute, sed tantum in casu necessitatis, in quo casu erat Apostolus, vt supra dictum est. Ideo subdit.

3 Veniam autem. In commendando me ipsum.

4 Ad visiones & reue. Est autē visio, quando aliqua videtur visio corporali vel imaginaria, quorum tamen intellectus est occultus. Reuelatio vero quando talium aperitur intellectus. Et ista duo aliquādo separantur, sicut Balthasar vidit manū scribentem, Dan. 5. Et Pharo spicas, Gen. 41. Ille vigilans, iste dormiens, tamen nō intellexerunt, sed Ioseph et Daniel qui visiones exposuerunt, & ideo illi habuerūt visiones tantū isti vero reuelationē. Aliquando autem coniungūtur quando vtunque sit vni, sicut Dan. 7. a. vidit quatuor bestias ascendentes de mari, & intellexit quid significarent. Iterū aduertendum, quod talia

aliquādo fiunt per spiritum malignum Deo permittēte, sicut fiebāt propheta Baal, prophetis autem sanctis fiebant per spiritum sanctū. Paulo vero apostolo vtumque factum est frequenter a spiritu diuino. Ideo dicit Ad visiones. quo ad primum. Et reuelationes. quo ad secundū, Domini. quo ad tertium.

5 Scio. Hic consequenter exēplificat magis in speciali. Et primo ponit tempus visionis, dicens. Scio. i. vnitum Christo per fidem charitate formatam, hoc enim sciebat de se, de quo quasi de alio loquebatur per reuelationem.

6 Ante. Si quis cōsideret inueniet qd̄ fuit circa principiū suæ conuersionis, quia conuersus fuit eodem anno quo passus Christus, vel cito post circa finem imperii Tiberii Casaris, cui successit Caius imperans quatuor annis, Post quē Claudius Otio cui successit Nero, cuius tēpore passus fuit Apostolus, & sic inter Tyberium & Neronē fluxerūt. 12. anni, sic duob. annis additis de tempore Tyberii, qui nō statim mortuus fuit post conuersionē Pauli, quia imperauit. 23. annis, et sic fuerūt 14. anni. Ideo satis probabiliter dicunt aliqui, quod hanc excellentē visionem habuit in Damasco in illo triduo in quo nō vidit corporaliter, nec manducauit, neque bibit. Commemorat autē Apostolus hic tēpus, quia si tantū placuit Deo a principio cōuersionis suæ, adhuc erat magis placēs ei propter multa bona opera quæ fecerat interim, & hoc totū est ad confutationem pseudo apostolorū & ad declarationē fidei Christianæ.

7 Siue in. Licet. n. Apostolus tunc sciuerit se fuisse in spiritu in celo empyreo, & corpus suum in terra fuisse, tñ nesciebat virū tēpore illius visionis separata fuisse anima a corpore per mortem, & reuēta fuisse diuinitus corpori transcunte visione. Vel si pro tunc fuisse vnita corpori sicut forma, tamen ab vsu sensuum separata.

Raptum

A a Raptum. Contra naturam eleuatum.
 * Chryf. Quare autem raptus est? vt mihi videtur, ne hēret alijs apostolis minor, quoniam illi simul fuerant cum Christo, propter hoc in gloriam raptus est, hoc est in paradifum.

b *Vsq̄ ad ter. cæ. i. ad cognitionem deitatis.*

Vsq̄ ad ter. cę. Primum cælum acreum, secundum firmamentum, tertium, spirituale, vbi angeli & san- & animæ Dei fruuntur contemplatione.

Augu. Vel tres cæ- li intelliguntur tria genera visionum, vt primum cælum sit corporalis visio, cum corporaliter quædam videntur Dei munere, vt Elifeus vidit ignitos currus, quando videlicet raptus est

Aug. vbi sup. & fra. 8. i. Io. visionum tria genera.

4. Reg. 2. b. Dan. 5. b.

num scribentem in pariete, *Mane thebel phares.* Secundū cælum est imaginaria, vel spiritualis visio, quando aliquis in ex- talū vel sōno videt non corpora, sed imagines rerū Dei reue-

B latone, vt Petrus discum. Tertiū cælum est intellectualis vi- sio, quando nec corpora, nec imagines eorū videntur, sed in corporeis substantijs intuitus mētis mira Dei potentia figit.

Ad hāc raptus est Apostolus, vt ipsum Deū in se, non in figu- ra aliqua videret. Sed an in corpore, an in anima separata, di- cit se nescire. Q. non humano sensu vidi vt (etsi in corpore) non sit contra illud Moysi, *Non vidiebt me hō & vi.* Tunc. n.

Apostolus non vixit homo. i. secundum visum sensuum cor- poris, sed ablatuſ est omnis sensus hominis.

Exo. 27. d. I. de celesti hier.

Vel secundum Dionysium, qui tres ordines angelorū ter- nos in singulis ponens constituit. In primo angelos archāge- los virtutes. In secundo, principatus, potestates, dominatio- nes. In tertio, thronos, cherubin & seraphin, quorum tertius vicinū Deum contempletur, ad quorum similitudinem vi- disse Deum Apostolus dicitur.

Vel primum cælū cognitio cęlestium corporum, Secun- dum, cęlestium spirituum cognitio. Tertium deitatis.

Vbi supra.

Aug. Ad tertium cælum, q̄ nō per corpus videtur, nec ima- ginabiliter, sed proprie hoc ea uisione videtur quæ superat oēs. Per corpus videtur cælum terra & omnia oculis conspi- cua. Spirit⁹ corporales imagines tenet, uel ueras, uel quas fin- git. Intellectus caput res incorporeas, quę nullas hēnt imagi- nes. Hęc sunt tria genera uisionū. Secundum primam uisionem uidit Balthasar manū, nec sciuit quid significaret: quod

C Daniel aperuit inelius propheta uisione mentis propria. Secun-

cundū secundā vidit Petrus in extasi discum, vbi nō corpus D sed imago, post mēs diuinitus adiuta vidit quid significaret. Hac mens subuecta sine omni imagine videt perspicuā veri- tatē, ibi virtutes animæ sine oī labore, vna est ibi tota virtus amare quod videas, & summa felicitas, videre & habere

quod amas, Propter hanc veritatis visio- nē vbi Deus videtur, non per corporalem visionem, vt in Sina vel spiritualem, vt Isaias, & Iohannes in apocalypsi, sed per speciem non in enigmate omnis la- bor suscipitur. Hoc modo petijt Moyses videre Deū. i. in sub- stantia qua Deus est, quē tamē multis fi- guris viderat, & fa- cie ad faciem ei lo- quutus erat. Quia ibi

.i. in illa specie longe ineffabilius & presentius uidetur: & ar- cana dicit, ubi nemo uiuens in istis sensib. uidet. Hoc est ter- tiū cælum, ubi Deus uidetur facie ad faciē. Iste est paradifus, si dici paradifus potest, quia & presens ecclesia paradifus di- citur, & locus in quo Adam corporaliter uixerat.

* Hier. Multi sunt dicendi cæli Anagogice, Est. n. primum cælum, finis ac terminus ethicę, atque adeo morum sciētig, quomodo mores suos quisquam recte formauerit, deinde naturalis philosophia, est cælum alterum, cum scientiam ali- quis de uniuersi cognitione, ueluti circumprehensibilem scripserit. Deinde tertium cælum theologia est scientia, quā do quispiam comprehensibilem mensuram, quatenus ad ip- sum attinet, rerum diuinarum humanam cognitionem ex- cedentem captus & præceptionis peruenient per contem- plationē Paulus igitur in hoc locorum ternario fuit raptus omnino, hoc est, omnes creaturas exuperās, neque in corpo- re cōstitutus, non. n. operabatur per corporeos sensus, Neq; extra corpus, torpuisset etiam intellectus. In diuinis. n. rebus torper & ociosus est omnis intellectus humanus raptō hoīe & a Deo comprehenso, ut ab illo agatur, & opus accipiat.

De tali gloriab. Ipsius uide summam demissionem & humi- litatem, quomodo tanquam de alio hęc recenseat. At cuius gratia, si alius raptus est, gloriaris? Itaque hęc de seipso di- cit.

c *Arcana uerba.* Intimationem de secreta Dei essentia, qua si per uerba.

d *Supra id quod.* Vt pro magnis illis non esse homo mortalis & fragilis uideatur.

* Chrysof.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Raptum hu. Raptus proprie importat quandam uolentiā alicuius rei contra motū sibi connaturalē. Quod potest esse duolictiter. Vno mo- do quantū ad terminū motus, vt si lapis moueatur sursum. Alio modo, quantū ad modū motus, vt si lapis per impulsū uolentem feratur deor- sum, uelocius quam natus est moueri. Anima uero nata est moueri in Deum, tamen modus connaturalis secundum statum uite presentis est, quod in cognitionē diuinam ascendat per cognitionē sensibilem, et sic utēs sensibus. Et ideo quando rapitur ad diuinorum cognitionem a sen- sibus abstracta est ibi quidam raptus, in quantum hoc fit præter motū sibi connaturalem. Post resurrectionē uero, quando erit in corpore glo- rioso opus intelligētiæ nullo modo impediēte, raptus non habebit locū.

2 *Vsq̄ ad ter. s. empyreum.*

3 Et scio, hu. Dicunt aliqui, quod Apostolus hic tangit aliū raptum a primo, dicētes quod bis fuit sic raptus. Semel in principio sue conuer- sionis, et ad hoc referunt quod dictum est, Et iterum semel, quādo orans in templo factus fuit in stuporē mentis, vt habetur Act. 3. 2. et propter hoc vt dicūt in hac uisione dicitur, quod raptus est in paradifum, In p- cedenti uero dicitur ad tertium cælū distinguēdo hanc ab illa. Sed hoc dictū non est uerisimile. Nā illa uisio quæ fuit in templo fuit imminē te iam Apostoli captione, & duclione ad Romam, ipse uero iam aute scripserat epistolā hanc a Troade, vt patet per Hier. in prologo huius epistolæ. Propter quod dicendū, quod non loquitur hic de alia uisione, sed eandē prosequitur. Nec ualei quod obicitur de paradiso, quia quod prius nominauit tertium cælum, hic nominat paradifum. Cælum enim empyreum quod est locus beatorum, dicitur tertium cælum respectu cę- li crystallini & siderci. Et dicitur empyreum a pyr quod est ignis, pro- pter similitudinē claritatis. Dicitur etiā paradifus a suauitate dulce- diuis

dinis quæ ibi habetur, et utrunq; expertus fuit Apostolus, propter quod nominauit ipsum primo tertium cælum, & postea paradifum.

4 Et audiuit arcana uerba. Hic ponitur audiuit pro uisū, sicut ali- quē fit econuerso in scriptura, Exod. 20. c. Populus uidebat uoces, &c. Vidit. n. Paulus tunc nude diuinam essentiam sicut dixit Aug. ad Paulinū de uideo Deo. Dicitur etiam illa uisio hic auditio, quia Pau- lus ibi fuit instructus de secretis diuinis quæ sunt incomprehensibilia, et per consequens inenarrabilia. Ideo subditur. Et quæ non licet.

5 Pro huiusm. Hic consequenter ostendit Apostolus qualiter sit de huiusmodi gloriandum.

Circa quod sciendū, quod in homine duo considerātur. s. ipse homo, et donum Dei, quod est in ipso. Si ergo gloriatur de dono Dei in quantum habet illud a Deo, bona est gloriatio, quia gloriatur in Deo. Si autē glo- rietur de dono quasi a se habito, mala est gloriatio. Id dicit. 1. Cor. 4. b. Quid autem habes quod non accepisti. Si autē accepisti quid gloriaris quasi nō accepisti? Ideo dicit Apostolus. Pro huiusmo- di. s. uisionibus, & donis mihi a Deo collatis.

6 Gloriabor. In domino.

7 Pro me aut. ni. &c. i. a me nullam habeo materiam gloriandi.

8 Nisi in infirmitatib. meis. i. a me tantum habeo infirmitatem & defectum, Hosee. 13. c. Perditio tua Israel ex te est, ex me tan- tummodo auxilium tuum.

9 Nam si uolue. glo. de donis a Deo mihi collatis.

10 Non ero. nisi. quia non faciam hoc in uanitate & sine causa.

11 Parco au. i. parce me laudo.

12 Ne quis me. s. gloriari in uanitate.

13 Supra id quod uidet in me. i. in conuersatione mea.

Aut

A * Chrysoſto. Quidā aliquos propter ſignorum magnitudinē Deos eſſe putauerunt. Atque ſicut in elemētis Deus fecit duplicia, & infirma & præclara. hæc quidem vt prædicēt ſuam potētiam, illa vero vt prohibeāt hominum errorē: ſic vtique in hoc loco. Admirabiles enim erant & infirmi, ſicq; operibus ipſis erudiebant infideles, nā ſi admirabiles ſolum māſſent, & nullum infirmitatis indicium præ ſe tuliffet, ſermo-
B hic multos adduxiffent, vt de ſe maiora quam veritas ferebat, ſuſpicati eſſent: & non ſolū nihil profeciſſent, ſed, & contraria facta eſſent, eo quod deprecationes, quæ per ſermones fiunt, maiorem declaſſent humilitatem, magiſq; illos reddiſſent admirabiles, & idcirco reiſa manifeſtabatur eorū infirmitas. Viderit hoc q̄s & in hominibus veteris legis. Erat enim & Helias admirabilis, ſed aliquādo ob formidinem reprehenuſ eſt. Et Moſes magnus erat, ſed & hic ob eandem animi affectionem fugam in-
B jr. Hæc autē patiebantur Deo derelinquente, & redargui ſinente humanam naturam. Nam cum poſtquam eduxit illos, dicebant: vbi eſt Moſes? Si & induiſſet, qd non dixiſſent Idcirco, & hic noſter dicit: Parco ne quis, non dicit, dicat, ſed exiſtimet neque cogitet aliquid vltra meam dignitatem.
 * Hieron. Sufficiunt manifeſta, etiā ſi celantur occulta.
 * Theophylaſt. Nam ſi tauros ei maſtare, ijque ſacrum ei facere voluerunt propter prodigia, quid non feciſſent, ſi reuelationes manifeſtaſſet?
a Et ne ma. ve Parco multum gloriari, ne alter puter. Et ideo datus eſt ſtimulus pungēs carnem, q̄s angel⁹ malignus miſſus a Sathana, vt colaphizet. i. reprimat omnem motum ſup-
B biaz incutiendo tribulationes, vel tentādo (vt quidam aut) per libidinem. Tentatio autem cui non conſentitur, non eſt peccatum, ſed materia ex recendæ virtutis.
 Et ne ma. Auguſt. Cætera vitia tantum in malefactis va-
 lent: ſuperbia vero ſola in rectis factis cauēda eſt. Cum enim quiſquā bene profecerit, ſuperbia tentatur, vt perdat totum profectum.
b Stimulus. Augu. in Pſal. Domine. nam ex dolore quodam corporis traditur vehementer exagitat⁹.
 * Chryſoſt. Sathan Hebræorum lingua aduerſarius dicitur, hinc dicitur: Nō erat Sathā in diebus ipſius: hoc eſt aduerſarius qui oppugnaret aut moleſtus eſſet. Itaque qd dicit hūc habet ſēſum: De⁹ prædicationem liberi⁹ progredi nō eſt paſſus factum noſtrū comprimens: ſed aduerſari⁹ noſtris poteſtatem fecit. Siquidē hoc vt factum deprimeret, idoneū erat.

a Ordo ſupra aliquid quod audit ex me. **b** Eos qui me vident. Quis ergo de ſe ſecurus?
a in me, aut audit aliquid ex me. † Et ne † magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus † carnis meæ
a In ſuperbiam. **b** A Deo. **c** Ad meam vilitatem.
b angelus Sathanæ, qui me † colaphizet. † Propter quod ter
a Quis? **b** Quia grauitur colaphizabat. **c** Quia grauis eſt medicina infirmo. Multoties r. p. aut, humane iudicis.
c angelus Sathanæ, qui me † colaphizet. † Propter quod ter
a Qui ſolus poteſt. **b** Stimulus. **c** Melius mihi prouidens. Quis. debet tibi ſufficere quod dedi. I omnibus ſufficere quo dedi etiam & hoc donum.
d dōminum rogavi, vt diſcederet a me, & dixit mihi: Sufficit
e tibi gratia mea. Nam virtus † in infirmitate perficitur:
 Noli orare hoc, nam.

erat. angelum autem Sathanæ dicit Alexandrum, fabrū illum erarium, Hymeneū & Phyletū, omnes qui verbo aduerſarentur, omnes qui cum ipſo bellum cōtenderent, bellumque gererent, q̄ in carcerē conijcerent, qui verberarent, qui abducerent, quoniam Sathanæ opera faciebant. Igitur quēadmodum diaboli filios Iudæos appellat, qui illius opera imitabantur: ſic & angelum Sathanæ vocat quēuis aduerſarium proinde hoc dicit: datus eſt mihi ſtimulus, vt me colaphizet, non tanquam Deo iſtiusmodi homines armante, abſit non puniente neque cruciante, ſed ad tempus permittente ac ſinente.
 † excellētia.
 † carni angelus Sathan.
 † s. q. s. ca. non omnis.
 † mea
 † THEOPHYLA.
 Angelum, Sathā, palium, nōnulli cephalalgiam, hoc eſt, capitis dolorem intellexerunt a diabolo factam: At abſit hoc, non enim Pauli corp⁹ diabolo traditum eſt, quandoquidem Paulus ipſi præcipiebat, ſine ſque certos præſcribere, (vt de fornicatio patet) nec eam ſibi metam ille præterire diebatur.
 * Auguſt. ſer. 5. de verb. domini. Datus eſt apoſtolo ſtimulus carnis, de fidei⁹ prauis non caruit.
 Propter quod ter dominum, &c. * Chryſoſt. Hoc eſt, ſepenu-
 mero. Et erat magnæ humilitatis nō occultare, quod quod ſerendis inſidijs non eſſet par, quod laboraret, atque vt libera-
 retur, precibus opus eſſet.
 * Hieron. Hinc intelligimus etiā ſanctos ignoranter nonnunquam alia inimpetrabilia poſtulāſſe: ſimul etiā diſci-
 mus, quod importuna petitiō, vel reſponſum mereatur, ſi nō meretur effectum.
d Dixit mihi per inſpirationem, vel per angelum.
 * Chryſoſt. Sufficit tibi, q̄ mortuos excitas, q̄ cecos curas, quod leproſos mundas, quod alia miracula facis. Ne quæras ſecuritatem a periculis liberā, & vt ſine moleſtis p̄dices. Sed agro deiecto, q̄ es animo? Caue hoc, meæ imbecillitatis eē putes, q̄ multos habeas inſidiātes, eēdētes, vexantes, & flagellātes, hoc. n. ipſum declarat meā virtutē. Nam virtus mea, inquit, inſirmitate perficitur, quando perſecutionem patientes ſuperatis perſequentes, quando vexati vinciris vexātes, quādo vinēt, ijs qui vos eēdūt ſuperiores euaditis. Ne quæras igitur ſuperuacua. Vice ſine, quo modo aliā cauſam proferat ipſe aliam De⁹? Siquidē ipſe dicit, ne efferat, dat⁹ eſt mihi ſtimulus per carnem, Deū vero dixiſſe ait, vt ſuam declararet poteſtatem hoc ſe permittere. Non igitur rem tantum ſuperuacua petis, ſed etiā quæ meæ potentie gloriā obſcurec.
e Nam virtus in infir. Augu. in Pſal. Domine non eſt, quia perſectio virtutum eſt, quæ hēt inſirmitatem contrariā cum qua legitime
 in. Pſal. 93. 97 & 110. & tract. 7. in Ioan.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Aut au. ali. ex. ex doctrina mea. Multa enim Deibona latebant in Apoſtolo, quæ non manifeſtabat niſi prout, & quando ad Dei gloriā, & fidelium ſalutem expediebat.
2 Et ne ma. Poſita magnitudine collatæ ſibi gratiæ, hic conſequenter declarat remedium ſibi datum contra periculū ſuperb. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur remedij ratio. Secundo ponitur amotionis petitiō, ibi. Propter quod. Tertio, domini reſponſio, ibi. Et dixit mihi. Circa primū ſciendū, quod ſicut medicus corporalis permittit, vel procurat minorem leſionem, vt curet maiorem, ita Deus aliquando permittit ſanctos corporales affligi vel tentari, & aliquādo labi in peccata minora vt a maioribus præferentur, quia ſic humiliati recurrunt ad diuinū auxilium, de ſe, vel ſuis meritis nullatenus confidentes, Superbia vero eſt radix omnium malorum, Ecc. 10. b. Initium omnis peccati ſuperbia, cuius frequenter eſt occaſio ſingularis excellētia etiā in virtutibus. Sic autem erat in apoſtolo. Tum propter ſpeciale electionem, Act. 9. c. Vas electionis mihi iſtiſſe. Tum propter arcuorum dei cognitionem in raptu, vt dictum eſt. Tum propter integritatem virginalem. 1. Cor. 7. b. Volo autem omnes vos omnes eſſe ſicut meipſum, &c. & propter alia dona plura. propter quod dominus dedit ei remediū contra eleuationem ſuperbiæ. de quo dicit: Et ne magnitudo reuelationum diuinarum.
3 Extollat me. ſuperbiendo:
4 Datus eſt mihi ſti. car. vt per infirmitatē corporis cōſeruet humilitas mentis. Dicif enim ad literā, qd grauitur ſuit vexatus illa-
 ca

ca paſſione. Vel ſtimulus carnis dicitur tentatio peccati carnalis, quæ fortius concupiſcentiam mouebat poſt reuelationes quam ante Deo permittente: tamen ipſam refrenabat adiutorio diuinæ gratiæ. **5** Angelus Sathana, &c. Illam paſſionem illacā concitādo, vel carnis concupiſcentiam ſuis tentationibus incendendo.
6 Propter quod. Hic conſequenter ponitur circa dictum remedium Apoſtoli petitiō. Circa quod ſciendū quod infirmus ignorans medici proceſſu, quādoq; ponit ſibi mordax emplāſtū, rogat medicum, vt remoueat ipſum, quem tamen medicus non exaudit ad nutum, licet exaudiat ipſum ad bonum ſuum, ſciens infirmitatem ſuam aliter non poſſe curari. Sic Apoſtoloſ ſentens paſſionem illacā ſibi grauem, vel tentationem carnis ſibi periculofam, petijt a ſummo medico iſta remoueri. Et hoc eſt quod dicit: Propter quod ter do. ro. i. pluries, vel forte totiens petijt, & non plus.
7 Vt diſcederet a me. affligens me corporaliter vel tentans, vt prædictum eſt.
8 Et dixit. hic conſequenter ponitur domini reſponſio. Et diuiditur in duas partes quia primo ponitur domini reſponſionis actus Secūdo eius effectus, ibi: Libet igitur. Circa primum dicit. Et dixit mihi. ſ. dominus. **9** Sufficit, &c. q. d. non eſt tibi neceſſarium vel vtile, quod a te diſcedat infirmitas corporalis, vel ſecū dum alios tentatio carnis, quia gratia mea q̄ habes, eſt tibi ita vigorofa, vt abſq; impatientia infirmitas tolerari poſſit, & tentatio ſuperari, vt ſic infirmitas vel tentatio tibi cedant ad augmentum meriti. Ideo ſubditur.
10 Nam virtus in. q̄ dupliciter poteſt intelligi. Vno modo mate-
 Tom. 6. p. rialiter,

A legitime cerret : & ideo gloriabor in infirmitatibus, non in-
tucus, sed libens.

a *Libenter igitur gloriabor.* * THEOPHYLAC. Expetebam,
inquit, hominis instar liberari a periculis. at quia audui, quod
potentia Dei in infirmitate perficit, deinceps gloriabor in in-
firmitatibus meis, &
oblectationem in eis
capio, & exhalor
gratias agens. Hęc
enim quo plures fue-
rint, eo vberiorē Dei
potentiam mihi lar-
guuntur.

* Hieron. Pest-
quam cognoui pro-
detle, quod nocete
putabā libenter glor.

&c.
b *Ut inhabitet in me*
virt. * CHRYSO.

Hic, & aliud quiddā
innuit: nimirū quan-
to plus ingruat ten-
tationum, tanto ina-
gis augeri gratiam
esse que diuturniorē.

c *Cum enim infirmor*
tunc fortior sum, &c.

* CHRYSO. Quē-
admodū abundantē tribulationes ipsius, sic & abundat conso-
lacio nostra, ubi afflictio, ibi & cōsolatio, ubi cōsolatio ibi &
gratia Quando Paulus in carcerē coniectus est, tūc admiran-
da illa gessit. Quando naufragium passus est, atq; in barbarā
regionē erectus, tunc maxime inclaruit. Quādo ad tribunal
vincus accessit, tūc & iudicem vicit. Sic & in ver. testamēto
cōtingebat: in tentationibus iusti florebat. Sic tres illi pueri,
sic Daniel, & Moses, & Ioseph. Oēs hinc clari & magni co-
ronis digni iudicati sunt. Tunc enim & anima purgatur, cū p-
pter Deum affligitur, tunc maiore fruitur auxilio, cū amplio
re eget subsidio, gratiāq; meretur copiosiore. Quin & an-
te premia a Deo propolita, magna bona cōsequitur, dum in
terim sapiens redditur. Hebręorū populus, cum affligebatur,
Deum precabatur, cum vero incretatus est, resistit. Nimirū
quādo securitate fruebantur, Deū exacerbarunt, qui tamē ad
Prædicationem humiliati sunt. Quando nam David suspiciē
dus erat & admirabilis? nōne quādo tentationibus exerce-
batur? Salomon cū curis angeretur, visione illa dignus est ha-
bitus: quando dilicijs indulgit, in ipsam vitiorum omnium ba-
rathrum

† nulla enim
in re interior
mi minus apo-
stolis tamen

Exod. 7.
1. an. 1.
3. R. 3. &
9. & 1. & 2.
Reg. 11.

C

NICOLAUS DE LYRA.

rialiter, inquantū infirmitas est materia virtutis exercenda. s. humilita-
tis, ut dictū est, & patientiæ & etia temperantiæ. Debilitatis enim vi-
ribus per infirmitatem hō temperantior redditur. Alio modo occasio-
liter, nam infirmitas est occasio perveniendi ad perfectionem, inquantū
homo propriam fragilitatem cognoscens cautior redditur ad præcauen-
dum & resistendū peccatis, & per consequens exercitior in bonis, &
sic fortior efficitur, propter quod & dominus Philisthæos & aliquos al-
ios in terra promissionis reliquit ad exercitium Israel.

1 Libenter. Hic consequenter ponitur dictæ responsionis effectus,
qui duplex est. Unus gloriationis qui tangitur, cū dicitur. Libenter
igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me.
Alius affectus est gaudij, qui tangitur ibi.

2 Propter quod pla. mihi in infirmi. i. gaudeo in malis pena
preveniētib; ab interiori.

3 In contumelijs. mihi illatis ab exteriori.

4 In necessitatibus quantum ad defectum victus & vestitus.

5 In persecutionibus. a malis hominibus.

6 In angustijs. i. mihi inflētis pro Christo: tunc enim debent esse ma-
teria gaudij, Mat. 5. a. Beati qui persecutionem, &c.

7 Cum enim infirmor. id est, cum huiusmodi tribulationes pro-
pter Christum incurro.

8 Tunc po. per divinum auxilium mihi collatum.

9 Factus sum. Postquam Apostolus seipsum cōmendavit, hic conse-
quenter se excusat, ostendens hoc fecisse compulsus necessitate. Et hoc
primo propter bona a Corinthijs omissa. Secundo, propter mala ab eis
cōmissa, ibi: Omnia propter ædificatiōem. Prima adhuc in duas,
quia primo facit quod dictū est. Secundo remouet quandam cavillatio-
nem, ibi. Sed est. Circa primum dicit: Factus sum. s. secundum repu-

tathrum delapsus est. Porro quid Job? Nam hic quidem cla-
rus etiam extra afflictionem fuit, clarior tamen post afflictio-
nem extitit.

* Hieron. Maxima potentia est infirmari pro Christo,
& magnæ diuitiæ indigere.

Ad hoc datis.

a Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet

b in me virtus Christi. propter quod placeo mihi in infirmita-

c tibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persecuti-
onibus, in angustijs pro Christo. † cum enim infirmor, tunc

d potens sum. Factus sum insipiens: vos me coegistis Ego enim

e debui a vobis commendari. † nihil enim minus feci ab his,

f qui sunt supra modum apostoli. Tametsi nihil sum, signa ta-

g me apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

h signis & prodigijs, & virtutibus. Quid est enim † quod mi-

1 d Factus sum in. In
his omnibus comē-
dationibus videor in-
sipiens, sed vestra cul-
pa qui debuistis me
contra pseudo com-
mendare.

2 e Signa ta. apostola.
* Hieron. Ego
quidem nihil sum ut
homo, sed Apostola-
tus sua in vobis signa
monstravit, hoc est
patientiam in mori-
bus, & prodigia in si-
gnis.

3 f In omni patientia.
14 Ambro. Patientiam
primā memorat quæ
ad motes pertinet:
quia diu illos porta-
uit, quasi impatiētes
agros ut adhibita po-
testate signorū, quasi

4 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

5 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

6 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

7 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

8 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

9 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

10 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

11 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

12 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

13 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

14 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

15 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

16 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

17 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

18 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

19 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

20 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

21 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

22 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

23 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

24 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

25 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

26 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

27 medicina curaret vulnera eorum.

* Theophylact. Primus character Apostoli, est patientia,
omnia dextre ac strenue ferre.

* Chrysof. Cogita quot carceres, quot plagas, quot peri-
cula, quot insidias, quot tentationum fluctus, quot bella inte-
stina, externa. quot dolores, quot deniq; impet? hic patiētię
nomine significauerit? Rursū per signa quot excitatos mor-
tuos, quot cecos curatos, quot leprosos mūdatos, quot demo-
nes expulsos? Hęc audiētes, facta nostra cōcise narrare disca-
mus, si quādo ad ea narrāda adigamur, quod & ipse fecit. De
inde ne aliq dicant: Et rāsī magnus ac multa sis operatus, nō
tanta tamē quāta in alijs ecclesijs fecerint apostoli, subiūxit.

28 g Et virtutibus. Virtus est genus signorum & prodigiorum. i.
omne miraculū. Signum, quod in quocūque tēpore aliquid
significat, & est prodigij genus. Prodigium quod in futuro.
Vel signum & prodigium in his, quæ contra naturam, virtus
in his, quæ nō contra naturam, ut per impositionem manus,
& orationem a morbo liberare.

29 h Quid est. Nū minorē, inquit, quā alij gratiā consecuti estis?

A Nisi quod ego ipse non. * Theophylact. Magna gravitate & asperitate obiurgat eos, dicens: Si hoc culpatis in me, quod vos non grauatur, verum gratis, ac citra impensas vestras euangelium predicauit, donate mihi peccatum hoc. Simulantem & illorum encomium continet sermo, qui sese iniuria affici putat, quod nihil ab se dignatus sit accipere.

a Non enim quero quae. Ambrosius. Ostendit se ideo accipere nolle ab eis, ut eos lucraret, ut intelligentes, quia pecunie proponit eos, tandem cognoscerent affectum illius erga se.

Augustinus. Non querebat Apostolus datum, sed fructum, ne quasi venditor euangelij putaretur. Et tamen vere mercator domini sui. Nam prorsus vendidit, dat enim spiritualia, & non querebat carnalia, sed maius premium. i. homines ipsos, sicut Ioseph frumenta vendens in Aegypto, non

argentum querebat, sed ipsos ementes seruos regios faciebat, & sic frumenta que non vendidit, vendidit. Venditione ergo istam intellige gratuitam. vnde et dictum est; Sitietes venite ad aquam, et emite vobis sine argento.

b Nec enim de. Carnales patres filiis congregant, nam spiritualia dignum est, ut a filiis sumptus accipiant. Hic autem intantum probat se nolle accipere, ut transferat causam carnalis patris, ad spiritualem, et dicit non solum se pro salute eorum impendere, sed & mori paratum.

c Et su. im. ego ipse pro anima ve. Augusti. Perfecta quidem charitas hec est, ut quidem paratus sit et pro fratribus mori. Sed nunquid mox, ut nascitur? Cum fuerit nata, nutritur, cum fuerit nutrita, roboratur, cum fuerit roborata, perficitur, cum ad perfectionem venerit, dicit: Cupio dissolui, & esse cum Christo. * Hieron. Quod habeo labore nimio, impendo, & plusquam possum impendam. Perfecta enim dilectio non solum totum quod habet gratis impendit, sed etiam ipsa libenter impenditur si necesse est.

* Chrysof. Nam parentes quidem filijs thesaurizare lex naturae precipit, ego autem non solum hoc facio, sed & meipsum addo. Si & ipsam carnem infumere oporteat, non parcam propter vestram salutem: vnde additur cum improperatione & charitate, licet plus vos diligam, mi diligam. Magni crimen est, non diligere,

diligere, maius autem crimen fit, quando quis diligitur, & non diligit, nam qui diligit diligentem, nihil amplius habet thelonarium, ac si neque hoc habes, bestijs inferior fueris. Quid dicis homo? Non diligis diligentem, & cuius gratia viuus? ubi autem posthac proderis, ad quae negotia idoneus? Num ad ciuilia? num

ad priuata? Minime, nihil enim inutilis vito, qui amore careret. Nam id vitij solent odisse & latrones, & homicida, & parietum perforatores, & communicato solo sale, mensaque participes facti, mores mutauerunt. Tu vero non satis duntaxat, sed & verborum & reum participes, & ingrederis, non amas? Et illi quidem sece amantes, totas substantias suas in mulieres profundunt, tu autem ita frigidus es ac foedus, infirmusque & inbellis, ut vel sine sumptu amorem non suscipias, qui honestissimus esset.

nus habuistis praeter ecclesias, nisi quod ego ipse non grauavi vos? Donate mihi hanc iniuriam. Ecce tertio hoc paratus

sum venire ad vos, & non ero tibi grauis vobis. Non enim quero quae vestra sunt, sed vos. † Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime

impendam, & tibi superimpendar ego ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar. Sed esto. Ego vos

non grauavi, sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum, quos misi ad vos, tibi circumueni vos? Rogavi

Titum, & misi cum illo fratrem. † Nunquid Titus vos circum-

Et quis, inquit, erit sic miser? Et quis sic efferus, ut auerfetu & odio habeat amantem? &c. Sed esto, ego vos non grauavi. * Hieron. per omnia se purgat, ipsorum semper conscientiam teste inuocans, simul & quomodo possint se cauere, demonstrans.

d Nunquid. Ambros. Forte suspicarentur, ideo eum contempnississe, quia parua offerebantur: Sed nunquid circumueni, ut dicerent, si vultis pacatum habere Apostolum qui parua respicit, digna dare?

* Chrysof. Vidisti quantum diligentiae incrementum? Non solum seipsum ab accipiendo purum seruare, sed etiam eos qui a se mittebantur, sic instituit, ut ne paruam quidem carpere volentibus ansam det. Hoc multo maius erat eo, quod fecerat Patriarcha, nam ille quidem a victoria rediens, regedante spolia non accipiebat, praeter ea quae illi comederant, hic autem necessario alimento, neque ipse usus est, neque socios uti permisit, ut impudentium ora magis obturaret. Idcirco ipse Corinthios testes adducit, quod ipsi nihil acceperint, ut ne ipse sibi videretur testis esse. Id quod solemus uti in valde manifestis, & in his pro quibus audemus aliquid. Non dixit, num quis accepit aliquid a vobis, sed rem vocat fraudem, carpens illos & ostendens, quod ab inuoluntarijs accipere fraus est.

Nonne

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Praeter ceteris. Eccl. A suis apostolis.
- 2 Nisi quod ego ipse non grauavi vos. accipiendo sumptus a vobis.
- 3 Donate mihi hanc iniuriam. Ironice loquitur. Fecerat enim in hoc eis magnam gratiam. Et quia posset dicere aliquis pseudo apostolus, quod prius abstinerat ab acceptione, ut postea plus hauriret. Ideo hoc remouet, dicit.
- 4 Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos. Semel enim venerat, & iterum paratus fuit ad veniendum, ut dictum est, supra. i. ca. sed impedimentum veniendi fuit ex parte eorum, & tertio erat paratus venire & venit.
- 5 Et non ero grauis vobis. i. non accipiam a vobis sumptus, sicut nec a principio. Cuius subdit causam, dicens.
- 6 Non enim quero quae vestra sunt, sed, scilicet, adducere mecum ad salutem. Et ad hoc induci, similitudinem.
- 7 Nec enim debent filij patris thesaurizare. Thesaurizatio enim importat provisionem in posterum. Filij autem naturaliter superuiuiunt parentibus, & non conuerso, ideo naturalis est inclinatio ad provisionem filiorum, & non conuerso. Tamen filij de precepto Dei tenent honorare patrem & matrem, non solum eis reuerentiam exhibendo, sed etiam si indigeant necessaria ministrando. sed hoc non est thesaurizatio quia non est provisio in posterum. Quod autem principes dederant magnas diuitias praelatis ecclesiae qui sunt patres eorum spirituales, fuit per modum dispensationis ad dandum pauperibus, & non per modum thesaurizationis. Consequenter adaptat similitudinem ad propositum, dicens.

- 8 Ego autem. Qui per euangelium vos genui, ut dicitur. i. Corinthiorum. 4.
- 9 Libentissime impendam. vobis non solum spiritualia bona, sed etiam temporalia, sumptus mihi debitos non accipiendo.
- 10 Et superimpendar ego ipse, &c. q. d. pro salute vestra paratus sum sustinere mortem, hoc enim debet praelatus facere suis subditis. vnde dictum est Petro. iob. vii. &c. Pasce oues, scilicet. exemplo, verbo, temporali subsidio.
- 11 Licet plus vos diligens, quam alias ecclesias.
- 12 Minus diligar a vobis. Et in hoc ostendit eorum ingratitude.
- 13 Sed esto. Hic remouet cauillationem duplicem pseudo apostolorum contra ipsum. Dicebant enim eorum aliqui, quod cautelose dimiserat sumptus accipere, ut magis eos deciperet, sed per ministros suos intendebat plus lenare in absentia sua & sine verecundia. Et hoc est quod dicit: Sed esto. ego vos non grauavi. sumptus accipiendo.
- 14 Sed cum essem astutus, i. cautelosus.
- 15 Dolo vos cepi. modo dicto, ut imponunt mihi pseudo Apostoli. Quod ostendit falsum di.
- 16 Nunquid per alium eorum quos misi ad vos, &c. q. d. manifeste patet quod non.
- 17 Rogavi. Titum. ut iret ad vos pro salute vestra.
- 18 Et misi cum illo fratrem. scilicet. Lucam.
- 19 Nunquid Titus vos circumueni. q. d. per effectum apparet omnibus quod non.

A *a* Nonne eodem spiritu amb. Idem. Gratia totum tribuit, ostendit quod tota hec laus, non a nostris laboribus, sed a spiritus dono bonum opus sit, & a gratia Etenim maxima erat gratia, inopia pressos & esurientes nihil accipere propter doctorum ædificationem.

b Nonne eisd. vestig-

* THEOPHY-

LACT. Non in minima quidem re trahit meum excesserunt, sed eandem exactam rationem, a nobis præmonstram ostenderunt. Expende autem quomodo nedum seipsum erudierit Paulus, verum etiam suos commilitones, ne polluerentur omnino vel etiam iusta acceptione.

B *c* Olim puta quod. Iam dudum forsan putatis, quod causa excusationis quasi reus dicam, quod non grauari, sed dico, teste Deo, qui scit quod non circumueni vos.

& non superbe, sed in Christo amplificando in vobis:

* Chrysofost. Vidisti quomodo ubique metuit, ne adulationis suspicionem admittat? Vbi vidisti sapientiam Apostolicam? Etenim antea dixerat, nunc iterum nos ipsos commendat ijs epistolis?

d *Omnia autem.* Iterum illos curat, & non manifeste dicit, quod propter infirmitatem vestram non accipimus, sed ut ædificemus vos. Dicitur magnum & molestum quiddam, ea propter & defensionem ponit dicendo, quod omnia pro vestra ædificatione, & apponendo.

e (Timeo ne forte cum venero.) quod asperius dicendum præmitigat, hoc enim iam non erat perueicacis, neque auctoritatis doctoris, sed curæ paternæ, quando eos qui peccarunt correcturus metuit ac tremit.

f Ne forte contentiones. * Theophylact. Primum positurus erat, inflationes, aduersus ipsum enim arrogantes, & elati, pseudo apostolos honorabant: attamen ne videat, quæ sua sunt querere, quod publicum est primum dicit. Ab emulatione. n. & invidia omnia alia nascebantur, ac rursus ab ijs emulatio accendebatur. Contentio autem dicitur, quando quisquam per litem prouocat alterum super quapiam re. Murmurationem autem calumniam vocat. Inflationes quæ ad ostentationem & arrogantiam spirant, tumidosque mores, vel quando

quando ceu in alteram naturam tumor translatus fuerit.

* Hieron. Propter hæc dicebat se feuerissime vindicare. Quid faceret si nostris temporibus adueniret, quibus ad comparationem aliorum criminum, ista ne putantur quidem esse peccata.

a Ve eodem spiritu sancto, ve eadem voluntate.

b Ego & Titus.

c Eisdem operationibus, per quas apparet voluntas. Vnde. A fructibus eorum cognoscetis eos

a uenit? Nonne eodem spiritu ambulauimus? Nonne eisdem

d vestigij? Olim putatis, quod excusemus nos apud vos?

a i teste Deo qui scit quod non circumueni vos. **e** Et non superbe hoc dico, sed. **f** Amplificando in vobis. **b** Vera dico, Omnia autem, & de reuelatione, & de tribulatione propter vos ut pseudo reuelatis.

d Coram Deo in Christo loquimur. Omnia autem carissimi

Propter uos. **q** preparate vos.

e propter vestram ædificationem. Timeo enim ne forte cum

Incorrectos.

Contristans, puniens.

f venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar a vo-

b is qualem non vultis, & ne forte contentiones, & emulationes,

a susurrations, inflationes, seditiones & animositates, dissen-

a siones, & de tractiones sint inter uos. Ne iterum cum vene-

a ro, humiliet me Deus apud uos, & lugeam multos ex his

a qui ante peccauerunt, & non egerunt penitentiam super

a sed ne venirem humiliet Deus? Quia nisi per illum aduertissem, non curassem. Neque enim quasi potestatem habens, & ferox penam exigo, sed propter illius præceptum.

h Et lugeam multos. * Hieron. Hoc est contra Nouatianos penitentis negatores, si enim lugeat penitentiam non agentes, utique de agentibus dolet.

1 Et non egerunt. August. in homil. Non sufficit mores in melius commutare, & a malis recedere, nisi de his quæ facta sunt sanctis fiat domino per penitentis dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus elemosynis.

* Theophylact. Apostoli hic viscera & miserationem animo voluta: nam pro aliorum delictis ipse lugeat. Non dixit autem omnes, sed multos, nec simpliciter qui peccarunt, sed quos non penituit suorum delictorum, hi enim digni sunt luctus, qui in vulnere, nullam adhibentes medicinam, permanent.

* Chrysofost. Hoc enim potissimum doctoris est, sic condolere discipulorum calamitatibus, & lugere ac deplorare subditorum vulnera.

K Super immunditia & fornic. * Hieron. Impudicitia grauior est fornicatione, quasi monstruosa turpitudine, sicut ille fecit qui uxorem patris accepit.

* Chrysofost. Etiam hoc loco scortationem obscurius

insinuat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nonne eodem spi. am. s. ego & ipse. Spiritu enim sancto eos instigante iuenerunt ad prædicandum Corinthiis.

2 Nonne eisdem ve. q. d. Sic. s. Christi vestigia sectando.

3 Olim. Hic remouet secundam cauillationem, quia aliqui dixerunt ipsum scripsisse epistolam se excusans falsis verbis & fictitijs vntendo, hoc remouet dicens: Olim putatis. per informationem falsorum apostolorum.

4 Quod excusemus nos apud vos. vntendo verbis mendacibus, quod non est verum. Ideo subdit.

5 Coram Deo. Cuius oculis nuda & aperta sunt omnia. Heb. 4.

6 In Christo lo. i. in veritate quæ Christus est. Et est modus afferendi veritatem.

7 Omnia autem. Hic Apost. ostendit necessitatem suæ commendationis propter mala quæ Corinthii commiserant. Ad cuius euidentiam sciendum. quod post conuersionem suam inciderant in peccata carnalia, occasione illius nefarii qui patris uxorem habebat, de quibus se correxerant per primam epistolam in parte, sed non totaliter, insuper alia peccata spiritualia commiserant a falsis apostolis decepti. Ideo dicit: Omnia autem charif. quæ dixi ad meam commendationem.

8 Propter vestram ædifi. hoc feci.

9 Timeo. propter peccata quæ incurristis.

10 Ne forte cum. ad vos presentialiter.

11 Non quales volo inue. vos. s. rebelles & incorrectos.

12 Et ego inue. a vo. qualem non vultis. s. aspere corripientem. & rebelles Sathanæ tradentem in afflictionem carnis. Et subdit causam, dicens.

13 Ne forte conten. de baptismis & baptizatis, vt habetur 1. episto. 1.

14 Aemulationes. id est, inuidie.

15 Animositates. i. voluntates nocendi alterutrum.

16 Dissensiones. i. diuisiones animorum ex quibus oriuntur præditijs, & etiam sequentia.

17 Detractiones. denigrando famam proximi manifeste.

18 Susurrations. occulte. Dicitur enim susurro ab auris sono, quia, loquitur malum in aure.

19 Inflationes. scilicet superbie.

20 Seditiones. i. perturbationes ecclesiæ.

21 Sunt inter vos. Ex falsorum apostolorum receptione.

22 Ne iterum. resumatur. Timeo positum, supra. Ne iterum cum, & c. i. mentem meam affligi permittat.

23 Et lugeam m. i. ante scripturam huius epistolæ.

24 Et non ege. p. s. de peccato contra naturam.

Ti-

Et for-

insinuat. At si quis diligeret inquisierit, inueniet hoc nomine omne genus peccati uocari. Nam licet per excellentiam scortator & adulter uocetur in mundus, attamen etiam

^a Luxuriam contra naturam. ^b In metitricibus vel coniugatis. ^c Cum i beris a viro ^d Quasi assidue. immunditia & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt.

etiam alia peccata in mundiciam faciunt in anima. Propter hoc certe & Christus Iudas immundos uocat, non scortationem illis improperans, sed & alia uitia, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et fornicatione. simplici, qua est soluti cum soluta,

2 Et im-

ADDITIO I.

In ca. 12. ubi dicitur in Postilla. Sive in corpore, sive extra corpus. Hæc verba Apostoli, cum dicit, Sive in corpore, sive extra corpus, &c. diuersimode a diuersis exponuntur, prout in secunda secunda q. 175. arti. 6. in corpore quaestione. inter quas expositiones ponitur hæc quæ est in Postilla. & est Aug. super Gen. ad literam, vt in prædicto arti. & videtur magis consona literæ.

ADDITIO II.

In eo. ca. ubi dicitur in Postilla, Et audiuit arcana verba, &c. Ex hoc quod dicitur hic, Et audiuit arcana verba, non videtur haberi quod apostolus vidit diuinam essentiam. Diuina. n. essentia non vere significatur per arcana verba, cum in diuina tantum verbum est, non autem plura. Similiter ex hoc quod sequitur, Quæ non licet homini loqui, non habetur quod arcana illa erant incomprehensibilia seu inenarrabilia. De talibus enim non dixisset, quod erant arcana quæ non potest explicare seu enarrare. Sed cum dicit, Quæ non licet, potius arguit oppositum. scilicet quod si licuisset, loqui potuisset ea enarrare. Vnde ad habendum sententiam huius dicitur, Et audiuit arcana verba, Considerandum est quod sicut factus Thome in prima parte. q. 12. arti. 9. in responsione primi argumenti ponit, aliquid sunt potentie cognoscitiue, quæ ex speciebus primo conceptis alias formare possunt: & sic Paulus vel quicumque alius videns Deum ex ipsa visione essentia diuinæ potest formare in se similitudines rerum quæ in essentia diuina videtur, quæ remanserunt etiam postquam desit essentiam diuinam videre. de quibus potest intelligi, illud apostoli, Audiuit arcana verba, & quia illa erant secreta, licet enarrabilia, ideo de ipsis dicit. Quæ non licet homini loqui. q. d. si licuisset loqui, explicatam illa. Nec mirum, quod Paulus talia secreta post visionem diuinæ essentia in memoria retinisset, cum etiam prophetæ aliqua sibi reuelata in secreto custodiebant, vt patet. Isa. 8. & Dan. vi. Et quia ista visio, qua videntur res per species sic conceptas, est valde minor ea visione, qua res videntur in Deo, ideo istam visionem vocat auditum, dicens, Audiuit arcana: Auditus enim est sensus minoris perfectionis quam visus. Si autem quaeratur unde habuit Aug. quod Paulus vidit diuinam essentiam, si ex verbis prædictis. scilicet audiuit arcana verba, &c. hoc non habetur? Dico quod sententia Augustini habetur ex hoc, quod Paulus testatur in eodem capitulo, se fuisse raptum ad paradysum. Per quod intelligitur secundum glo. cælum empyreum, ubi angeli, & sanctæ animæ fruuntur Dei contemplatione. ad quod cælum seu paradysum cum dicit se raptum, significat quod Deus ostendit ei vitam in qua videndus est in æternum a beatis. quæ quidem vita solum consistit in clara diuinæ essentia visione. unde ex hoc ostendit, quod Paulus vidit diuinam essentiam, ex quo præmia beatorum vidit, & hoc fuit prænotatum de Paulo Act. 9. cum de eo Christus dixit Ananias. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. ex hoc enim quod præmia beatorum vidit raptus in paradysum, manifeste fuit ei ostensum, quod non sunt condignæ passionibus huius seculi ad futuram

2. Et impudicitia, id est, violatione virginum. Et dicit, luceam, quia sicut gloria patris est filius sapiens, ita malitia filiorum dat patri materiam lugendi.

ram gloriam quæ reuelabitur in nobis, ad Roma. 8. d. Ex quo manifeste ostenditur, quanta oporteat eum pati pro nomine Christi, &c. Replica. In capitulo. 12. ubi dicitur de rapto Pauli, illum passum exponit Postillator sicut beatus Aug. q. videlicet in illo rapto viderit diuinam essentiam Bur. libenter obijceret, sed quia vidit factum illud non tam Postill. quam beati Aug. vix potuit abstinere motus debilibus rationibus. Primo arguit, quod non potest haberi ex hoc Apostolum vidisse diuinam essentiam, quod dicitur, Audiuit arcana verba, cum ibi sit unicum verbum. non uerba. apparet obiectio tentatiua. dicitur tamen ad eam, quod quamuis sit in diuinis tantum unicum uerbum personale, sunt tamen ibi plura relucetia in essentia diuina, quæ est secundum beatum Aug. plena omnium rationum uiuentium. ad quæ artifex respiciens ne uideret irrationabiliter operans alia ratione condidit hominem, alia ratione equum, &c. Illæ enim rationes bona similitudine uerba dici possunt, quia significatiua. Hæc autem dicit Apostolus se in essentia diuina audisse. id est uidisse. unde potest haberi Apostolum uidisse diuinam essentiam. quia non potuit uidere id in quo relucet, sicut nemo potest uidere formas resultantis in speculo, nisi uideat speculum. Secundo mouetur, quod non potest haberi Apostolum uidisse diuinam essentiam. Et hoc est quod dicitur, Quæ non licet homini loqui. Potius enim dixisset, quæ non potest homo loqui: ideo ex illa litera potius habetur, dicit Burgen. quod non uiderit diuinam essentiam, quia sonat, si liceret loqui, quod posset, quod de essentia diuina est impossibile. Ad quod dico, quod sicut diuina essentia est uisibilis ab homine, ita enarrabilis. Non est autem uisibilis quantum uideri potest, quia tunc homo infinitum infinite uideret & adæquate sicut Deus uidet, hoc autem impossibile est. ita etiam ab homine inexplicabile est uide licet ad plenum. Si enim homo essentiam explicare posset quantum dici bilis est, posset ex essentia diuina uisa generare uerbum substantia eiusdem personale. sic. n. solus pater explicat dicendo uerbum. si igitur Apostolo licuisset utique loqui potuisset ea, quæ uidit. Sed illud quod uidit simpliciter inexplicabile est, sicut ab homine etiam uisibile, ut dicitur est. Ista responsione probat Burgens. per sanctum Thome. parte. 1. q. 12. prout hic eum allegat. Respondeo autem ad omnes Burgens. tentationes si mul quod si ex una parte literæ non habetur Paulum uidisse diuinam essentiam prout arguit, habet tamen ex summa literæ totali, uidelicet, quod raptus ad paradysum. id est locum beatitudinis, quia audiuit arcana. quæ audita loqui non licuit, &c. Id quod Burgen. dicit prænotatam illam Apostoli visionem, non uidetur multum rationabile, quia cum dicitur. Ego ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati, ex hoc non habetur, quod Deus ostenderit ei essentiam suam, quia circa uisionem essentia diuinæ potuit ostendere ei per spiritum, uel alia uisione cuncta per eum sustinenda. Et tamen uis quocumque modo passionibus omnium sanctorum non solum Apostoli, non sequitur essentiam diuinam beatissime & clare uisam, quæ non sunt comparabiles passionibus temporales ad gloriam sempiternam. Ait. n. idem Apostolus ad Roma. 8. Non sunt condignæ passionibus, &c.

Si Paulus essentiam diuinam uiderit.

E

F

CAP. XIII.

Ecce tertio, &c. Theophylactus. Perinde ac Deus multa interminat, semper autem cunctatorem agit, in inferendo supplicio, huc admodum imitator eius Paulus haud pauca testificatur ante aduentum suum ut scriptum est, iniquiens, coram duobus aut tribus

CAP. XIII.

Timeo ne tales inueniam uos de caute, quia ecce certum sit hoc tertio apparatu, non quod iam bis uenisset. Et tunc testibus probabitur si quid quaeratur, est culpam inuenere, non parciam sicut prædixi bis cum preles, & modo prædico ut tunc bis prædixi.

Ecce tertio hoc uenio ad uos, ut ut ore duorum vel trium testium stabit omne uerbum.

rate perficietur, nisi resipueritis mente uestra sanctorum cogitationibus imbuta. Testimonium enim loco, aduentus suos ponit.

bus omnem contruersiam listi: hanc ad rationem tribus meis aduentibus, omne uerbum quo interminatus sum uobis, statueret aduersus uos, & plane cum autoritate perficietur, nisi resipueritis mente uestra sanctorum cogitationibus imbuta. Testimonium enim loco, aduentus suos ponit.

Deut. 17. b. Mat. 8. b. Iob. 8. c. Heb. 10. c. 2. q. 5. in pri & c. placeat.

Non par-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

Ecce. Postquam Apostolus multa locutus est contra falsos apostolos, hic consequenter inuehitur contra complices suos. Et diu dicitur in duas, quia primo vituperat falsis prophetis inhaerentes. Secundo commendat in uera de strina persistentes, ibi: De cætero fratres Prima in tres quia primo comminatur eis sententiam seueritatem. Secundo, declarat suam iudicia-

iudiciariam potestatem. ibi: An experimentum. Tertio inducit eos ad correctionem. ibi. Vosmetipsos. Circa primum dicit: Ecce uenio. id est cito ueniam personaliter.

2 Tertio hoc. Non quia bis ante fuisset, sed quia semel fuerat, & iterum semel paratus fuerat uenire, sed impedimentum fuerat ex parte ipsorum. 3 Ut in ore accusantium vel testificantium.

4 Stabit omne. ad puniendum acriter sic conuictos.

A Non narcem Post tot correctiones, si se no emendant, no debet eis parci.

b An experimentum. Moris diuinae scripturae personae Dei tribuere, quod in nobis facit: sicut Apostolus locutione ipsam illi tribuit, cuius munere loquebatur. i. Christo. De quo subdit.

* Hieron. Qui post documenta priorum peccauerint, no ipsis parcam: quia antecedentium ruina, sequentes debet facere cautiore.

An experimentum queritis eius qui, &c.

* THEOPHYLAC.

Cum magna indignatione ad contemnentem ipsum, veluti imbecillum & contemptum hac dicit. Postquam enim vultis explorare num Christus in me commoretur, ac propterea me ridetis ceu infirmum, ac Christi inanem, agnoscetis omnino, ni vitam moresq; vestros correxeritis. Commonstrat autem spiritualia esse quae loquatur verba, deincepsq; metuendas esse minas suas, ceu loquentis sint Christi. Non ideo autem puniebat illos, velut probationem aut experientiam daturus: verum qui irremediabiliter delinquitis, si cogar, inquit, penam sumere de vobis, ad coque punire vos, sentietis per opera ipsa explorationem quam inquiritis.

c Qui in vobis. Non infirmus. sed potens apparuit cum dona dedit. Quod experti, ne dubitent se ab eo posse puniri.

Qui in vobis no infirmus. * Theophylact. Verisimile erat eos iam antea expertos esse Dei potentiam: Ait igitur: quia iam antea experimentum accepistis, omnino nouistis quod in vos non sit infirmus, sed fortis potensque, Vel quia iam nunc potentiam suam in vobis demonstrat, qua efficit vt vos possitis emendari, percutiens vos nunc, vt futuro seculo dimittat, erga infideles autem ostendit potentiam suam in die iudicij.

d Nam & sic crucifixus. * Hieron. Quod crucifixus est, nostrae est infirmitatis, quod viuit suae virtutis.

* Chrysost. Hoc loco infirmitatem dicit: non, quae erat, sed, quae ab infidelibus putabatur. Non hoc igitur dicit, qd cum infirmus esset, crucifixus est. Absit, nam qd omnino potuisset non crucifigi, ostendens, alibi prostravit hos, qui capere coabantur, ita vt supini caderent, alibi radios a corpore emittit transfiguratus, alibi ficulneam arefacit, & oculos eorum qui ad se veniebant excacat, & innumerabilia alia facit. Quid igitur est, quod dicit ex infirmitate? Licet crucifixus sit periculum & insidias ferens (nae hac admitto infirmitate vocari) attamen nullum damnatum sensit.

e Sed viuit ex virtute Dei. * Theophylact. Hoc est Patris. siue

siue sua ipsius. Nam, quaeunque patris sunt, etiam ipsius sunt. & quae ipsius sunt patris sunt. Proinde etiam seipsum excitauit, eque ac praedixit. Soluite templum hoc, & ego excitabo illud. Hac autem omnia dicit Paulus quia contemnebant ipsum, vt qui persecutionibus & insidijs esset obnoxius, atque ex infirmitate hac eum pati existimabant.

vt
causa.

confiteatur.
Aug. tract. 44.
in Io. & in
psal. 4.

Ioan 18. b
Matth. 17. a
Matth. 21. b

prædixi enim, & praedico, vt praesens + vobis, & nunc absens,

his qui ante peccauerunt, & ceteris omnibus, quoniam si ve-

nero, iterum non parciam. + An experimentum queritis eius,

qui in me loquitur Christus? Qui in vobis non infirmatur,

sed potes est in vobis. Nam & si crucifixus est ex infirmitate:

sed viuit ex virtute Dei. Na & nos infirmi sumus in illo, sed

viuemus cum eo ex virtute Dei in vobis. Vosmet ipsos tetate,

si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmet-

ipsos: quia Christus Iesus in vobis est? nisi forte reprobis estis?

Alias bla. Etiam.

Epistolam.

Qui post peccauerunt.

Proteris nel Vultis experiri, si christus potest vt non dicam ego possum, sed Christus in me, qui in me loquitur.

Et minas & omnia. Inter vos.

Potentes nam. Humanae naturae.

Ex eo quod Deus.

a quia non parciam, & puniendi potestatem habeo. b Iper eum habebimus potestatem a Deo.

a Iudicandis hic & in futuro. d Et ideo quisque se. Considerate per actus.

Et si infideles.

a An in operibus sitis bonis, in quibus debent esse fideles. Ideo dico probate.

a Per fidem & bona opera ex priori institutione. Et vtique.

b Ab eo quod prius habuistis

Ob oculos itaque ponit, quod Christus ex hac infirmitate nihil damni accepit.

f Nam, & nos infirmi. Viuit, & si prius infirmus. Nam, & nos multo minores licet infirmi. in illo. licet ad imitationem eius multa patimur a perfidis, tamen viuemus. i. potestatem habebimus p eum in vobis iudicandis. Vel, viuemus in. i. in simili beatitudine cum eo. & hoc in virtute Dei: quod tale est in vobis. i. in conscientijs vestris.

* CHRYSOST.

Quid est infirmi sumus? Persecutionem patimur, vexamur, extrema patimur. Sed quid in illo? Propter praedicationem inquit, & fidem, quae in illum. Quod si dura & grauiam sustinemus propter eum, manifestum quod & praclare habituri sumus.

* Hieron. Siue, qui nos quasi infirmos prouocatis, inuenietis nos viuere cum Christo, in virtute Dei cum in vos vindicare ceperimus. Siue nos quidem in praesenti infirmamur, sed in futuro cum illo, non in nostra, sed Dei virtute viuemus.

g In vobis. Vel erga vos. Mors illata a perfidis vita est erga credentes, quia virtute Dei resurgentes viuunt cum Christo.

h Vosmet ipsos tentate. * Theophylact. Si velitis vos ipsos explorare, videbitis in vobis ipsis Christum: siquidem omnes habetis fidem (credentes enim tum miracula edebant) vel simpliciter, vel signorum, quae specialiter est. Proinde si in vobis discipulis Christus est. multo potius in me praepotere vestro est.

* Hieronymus. Si in fide estis, & in vobis vos cognoscite, date sententiam in peccante, & videte si non statim cum vestro verbo uindicta procedat.

i An non cognoscitis vosmet ipsos, &c. * Theophylact. Hoc est, nisi quid excideritis e gratia signorum, quam accepistis. Innuit autem clanculum eos uita corruptos esse. Quia enim plerique fidem habentes miraculorum fuerunt destituti exhibitione & operatione, ut uidetur, inquit, non agnoscitis uos ipsos, quod Christus Iesus est in vobis? Non est autem in vobis, eo quod moribus sitis reprobi. Non certo autem hoc expressit, sed ambigue posuit, ne acerbius eos ferret ac incesferet.

Spero

NICOLAUS DE LYRA.

1 Praedixi enim &, id est, moneo primo & secundo. debet enim monitio praecedere sententiam, vt per hoc reducantur peccatores ad ueritatem, quod si monitio non sufficit, feratur sententia, ne mali magis in soleant.

2 Quoniam si venero iterum. peccanti enim semel parcendum est, sed si recidinat adhiberi debet punitio, ne facilitas ueniam incentiuu praebet delinquendi.

3 An experimentum, &c. quia posset aliquis querere, qua auctoritate sit puniens nos, ideo consequenter hic ostendit suam iudiciariam potestatem a Christo sibi commissam dicens, An experimentum. q. d. sic querendo queritis experiri potestatem Christi loquentis in me, quia quidquid dico vel facio, ad instructionem vel correctionem vestram auctoritate Christi facio.

4 Qui in vo. q. d. hac virtus Christi in me existens satis declarata est in vobis per miracula vobis exhibita.

5 Nam & si cru. i. Christus.

6 Ex infir. ex nobis assumpta.

7 Sed vi. aeternaliter.

8 Ex virtute. est enim uerus homo & uerus Deus.

9 Nam & n. qui Christo conformamur.

10 infirmi sumus in illo. i. tribulationes sustinemus propter illum.

11 Sed viuemus cum eo. s. in gloria.

12 Ex virtute Dei in vo. i. per quam uobiscum resurgemus.

Aliter etiam exponitur. Nam & nos infir. id est, licet sumus infirmi ex humana conditione, tamen ex virtute Dei sumus potentes inter vos per operationem miraculorum.

13 Vosmet ipso. Hic inducit eos ad correctionem. Et secundo remouet quandam falsam suspicionem, ibi, Oramus dominum. Circa primum dicit, Vosmet ipsos tentate. i. facta uestra examine, antequam ueniam ad uos iudicandum.

14 Si estis in fide. Christi.

15 Ipsi uos pro. q. d. hoc potestis facere. Ideo subdit.

16 An non cognoscitis uosmet ipsos. quia Christus Iesus. q. d. potestis cognoscere, si Christus est in uobis per ueram fidem.

17 Nisi fort. fide carendo. Sed contra hoc obicitur, qui cum Christi sit

A ^a Spero autem quod cognosc. Idem. Magnae hinc minae p̄deūt. Quia enim vultis accipere probationem, per penam quam vobis infligemus, venio in spem, nobis nō futuram demōstrationem, quod nō sumus reprobi, neque exciderimus ab gratia signorū & virtutis, neque vita sumus ita corrupta, vt ē nobis atq; domo nostra extrudatur Christus, verum est in nobis per probatam vitam, vosque immorigeros punit.

B * Hieron. Spero vos sensuros quomodo nos conuersemur.

b *Oramus autē, &c.* Hoc orat Apostolus, vt his bene agentibus in eis corripienda non inueniat, & sic reprobi appareāt, probati enim videntur, dum iudicāt peccatores. Sic ergo si non sint quos iudicent cessante autoritate quasi reprobi videntur.

Intelligēda est hic gratia Dei, qua sola homines liberantur a malo, & sine qua nullum profus, siue cogitando, siue volendo, amando, siue agendo faciunt bonum. Non solum, vt monstrante ipsa quid faciendum sciam: verum etiam vt praestante ipsa faciant cum dilectione. Hanc igitur inspirationem bonae voluntatis, & operis poscebat Apostolus Corinthijs, cū dicebat, *Oramus*. vnde nō ait, monemus, docem⁹, sed oram⁹. Quia sciebat hae omnia nō valere, quae plantando & rigando faciebat in aperto, nisi pro illis exaudiret orantem, qui dat incrementum in occulto. Nō enim nihil voluntas nostra agit, sed sola non sufficit. Maluit ergo dicere oramus, vt ipsa gratiam commendaret, vt intelligerent illi quando nō faciunt aliquid mali, non solum sua voluntate se vitare malum, sed adiutorio Dei adimplere quod iussum est. Ergo quando precipitur, agnoscite voluntatis arbitrium. Quando oratur quod praecipitur, agnoscite gratiae beneficium.

* Chrysostomus. Quid huic animae comparabimus, cōtēnebatur, respuebatur, illudebatur, subsanabatur, quasi vilis contemptibilis, arrogans, quasi gloriosus in verbis quidem, re autem ipsa, neque parvam virtutis suae vim ostentans, non solum differt, neque solum cessat, sed precatur ne detur sibi talis (puniendi) occasio. Obsecro inquit Deum, & oro, ut nullum inueniam incorrectum, nullum inueniam non poenitentem, sed, vt virtutem operemini, semper corrigamini, &c.

c *Non vt prob. pareamus* * Theophylact. Non enim in hoc

NICOLAUS DE LYR
 scus sit in homine p̄ charitatē, vnde qd̄ Apostolus dicit q̄ hō possit se scire habere charitatē. Cōtra illud q̄ h̄r̄ Eccles. 9. a. *Nemo scit vtrum amore vel odio dignus sit.* Dicendum, qd̄ Ch̄s habitat in homine dupliciter. Vno modo quantum ad intellectum & sic habitat in eo per fidem informem, q̄ potest hō scire certitudinaliter se habere, q̄ potest scire se tenere illam fidem q̄ tenet ecclesia. Alio modo habitat in homine quantum ad effectū. & sic est in eo per caritatem de qua nō potest scire certitudinaliter nisi p̄ reuelationē, potest tamen cognoscere p̄ coniecturā. Et sic dicendū, qd̄ Apostolus sic loquitur hic de in habitatione Christi per fidem informem. s̄ loquatur de cognitione certa, uel cōiecturali, s̄ intelligatur de in habitatione per charitatem.

1 *Spero autem quod cognoscitis*. per miracula facta per nos.
 2 *Quia nos non sumus reprobi.* idest, docentes cōtraria veritati.
 3 *Oramus autem Deū.* Hic remouet falsam suspitionē. Dixerat enim eos esse reprobos, si Ch̄s non esset in eis. Et hanc sententiā sub dubio reliquerat. Ideo possent opinari quod uellet eos esse reprobos, ut sic in eis durius iudicium exerceret ad ostentationem suae potestatis, quod remouet dicens: *Oramus*

hoc elaboro, inquit, vt videar probatus, cū Potentiā puniendi habens, ceterum vt vos bonū faciatis semper, & si vnquā contingat vos delinq̄re, vt poeniteat vos scelerum, & ego sim reprobus, hoc est, vt ego non paucis videar infirmus, ac potentia vacans, quippe qui nō inueniam locum puniendi vos.

Non enim reuera reprobus esse cupiebat. Probatus enim potius inueniebatur, quod sic erudiat discipulos, vt nihil peccent, sed multorum opinione dixit se veluti reprobum.

d *Reprobi simus.* i. ap paremus reprobi, non habentes quod vindicemus vel didicemus.

e *Non enim possumus cont. verit.* * CHRYSTOSTOMVS. Nā si inueniemus, inquit, vos probe agentes, & repellentes peccata per poenitentiam, ac fiducia erga Deum habentes, neque poterimus etiam si velimus in posterū punire, sed etiam si attentaremus, nū cooperaturus esset Deus. In hoc enim dedit nobis potentiam, ut sententiam ueram feramus & iustam, non a ueritate, vel paululum diuersam.

* Hieron. Innocentiae enim nostrae sententia, obesse non poterit, nisi ei qui pro certo peccauerit.

f *Gaudemus autem, &c.* Idem. Gaudemus si non sit necesse, ut nostra virtus appareat, sicut Petri apparuit, in Saphira & Anania.

g *Hoc & oramus, &c.* * Chrysostomus. Dulce nobis est ac gratum, quando sic existimamur infirmi, modo vt reprehensibiles sitis, validi, hoc est probati, & uirtutibus conspicui, & non solum uolumus haec, sed etiam precamur, ut uos sitis ita irreprehensibiles, absoluti, nullamque dantes nobis (puniendi) occasionem.

h * *Propter hanc absens scribo.* Ne praesens autoritate utar, Vel lē. n. litteris insitam esse auctoritatem, & non ipsis operibus, uellem uehementes esse epistolas, ut maneant min⁹, & in opus non exeant. Iterum & in hac defensione terribiliorem facit sermonem, & ostendens quod ipse non punitus est, sed Deus, adiecit enim.

i *Secundum potestatem.* Et iterum ostendit, quod non cupit potestatem in illis abuti, adiciens, non in destructionem, sed in aedificationem.

k *Non desiri elionem.* Non destruuntur qui corriguntur, sed correcti aedificantur.

autem Deum vt nihil mali faciatis. quasi dicat optamus bonum uestrum, & non malum. 4 *Non vt nos probati.* i. p̄fecti magni.

5 *Pareamus.* idest, appareamus in punitione malorū uestrorum, supple optantes.

6 *Sed vt vos quod bonum est faciatis.* Ita quod nihil puniendū sit in uobis

7 *Non autem, vt reprobi simus.* Idest, quasi amittentes potestatem puniendi per uestram innocentiam. quia ubi non est culpa, puniatio non habet locum. Ideo subditur.

8 *Non enim possumus aliquid aduersus ueritatem.* puniendo innocentes.

9 *Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus.* idest, non habentes potestatem puniendi uos: non propter defectum potestatis a parte nostra, sed propter innocentiam uestram.

10 *Hoc & oramus ve. con.* idest, beatitudinis uestrae perfectionem, in qua totum desiderium hominis consummatur. Subdit autem dictae innocentiae rationem, dicens.

11 *Ideo enim hanc absens scribo,* ut corrigatis uos ante aduentum meum.

12 *Vt non praesens durius agam.* Aspere corrigendo. si, quod ab sit uos incorrectos inuenero,

f est nos infirmi fuerimus vos autē validi fueritis.

E

F

De ca-

A De cætero autem, &c. * Theophylact. Ego, inquit, quod meum est feci, reliquū est, ut vos vestra etiā simul afferatis, Si enim vitā vestram correxeritis, immarcescibile possidebitis conscientie gaudium, etiam si tristia vobis locutus sim

magis accendamus charitatem, nam os præ cæteris maxime membris connectit animas. Etenim a longe reuerſi, vnionē significantes osculum figimus. Vel quia templū sumus Dei, huius autem templi vestibulum vel atrium est os, tria oscula mur, per has enim priores ianuas ingreditur Christus.

† super est
† valete
† ypanimes
fuis,

* Chrysoſtomus, Quoniam & multæ fuerunt tentationes, & magna pericula, consolationem accipite, & perfecti estote. Nihil enim sic facit consolationē, ut pura conscientia, etiam si innumera afflictiones sint atque tentationes.

B c Exhortamini, idem sapite, pacem habete.

* Chrysoſtomus Cōtingit enim idem sapere, & nō agere pacifice, quando in dogmatis conueniunt quidam, dissident autem alias inter se, verum vtrunque Paulus exigit.

d * Et Deus pacis er. vobise. Hinc vobis & pax a dilectione illius, hinc malorū omnium sublatio, ista orbem seruaui, diuturnum bellum soluit, celo terram coniunxit, ista homines Angelos fecit. Istam ergo imitemur. Innumerabilium enim bonorum mater est dilectio, per istam saluati sumus, per istā ineffabilia bona omnia assequimur. Deinde reducēs illos ad hanc, inquit.

e Salutate inuicem in osc. sancto. * Theophylact. Non fucato ac doloso, Iudæ instar. Propter hoc enim osculamur, ut magis

a De male factis hucusque correxī, b Hoc apite vnde gaudium. c Et vt gaudentis In fide.
† De cætero autem **†** gaudete fratres: perfecti estote, **†** exhortamini, **†** idem sapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.

f Salutant vos sancti. 1 omn. * Theophylact. Præsentem qui dem per osculū connectit, absentes autem per salutationem. imo & hosce cōnectit os, nam ab ore saluatio proficitur. 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15
 g Gratia. Totam trinitatem optat benedicere eos. Sua tribuit congrua, cuique gratia .i. remissionem filio, charitatē patri qui ex dilectio-

ne misit filium, communicationem spiritui per quē fit vnio. h Et cari. Dei. Dilectio Dei misit Christū, cuius gratia saluat, Et vt possideamus hanc gratiam salutis, cōmunicatio facit spiritui ussancti. Vel, cōmunicatio spiritus. .i. spiritus ita sit vobiscū, vt communiuet & conferat vobis & gratiam Christi & charitatem Dei. Quod est, tota sit vobiscum, dans gratiam de commissis & caritatem per spiritum.

* Chysoſt. Quoniam coniunxit illos inter se, per salutationes & oscula, iterum ad preces deflectit sermonē, magna diligentia illos etiam Deo coniungens.

* Hiero. Hoc est contra Arianos, qui ideo patrē maiorem esse cōtendunt, quia plerunque primus nominatur in ordine.

C AP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 De cætero. Hic commendat & consolatur persistentes in doctrina fidei. Et primo ponit suam exhortationem, Secundo, eorum salutationē, ibi, Salutate. Circa primum dicit, De cætero fratres. In veritate fidei persistentes.

2 Gaudete. Ad virtuosum enim pertinet de virtutum operibus gaudere, Perfecti estote. Id est ad perfectionem consequendam tenete, quæ sicut nauis in flumen posita per aquæ motum descendit, nisi remigret in contrarium. sic anima ex corruptione carnis & pronitate ad malum cōtinuo descendit a perfectione, nisi conetur in contrarium.

3 Exhortamini. Inuicem quantum ad bonitatem effectus.

4 Idem sapite. quantum ad illuminationem intellectus. Sicut enim membra mutuo se inuuant naturaliter per colligationem nature, sic fideles per colligationem charitatis debent mutuo se inuare.

C 5 Pacem habete. quam Christus hereditarie vobis conseruandam relinquit, Iohannis. 14. d. Pacem meam do vobis.

6 Et Deus pacis. id est, dator & amator pacis.

7 Et dilectionis. quia caritas concomitatur verā pacem, eo, quod per

per charitatem Deus est in homine, & ipse in eo.

8 Erit vobiscum. Per gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

9 Salutate. Hic ultimo, ponit eorum salutationē, dicens. Salutate. inuicem in osculo sancto. Osculum enim est signum vnitatis. fideles autē debent esse uniti charitate, propter quod osculum huius vnitatis signum dicitur, sanctum, ad excludendum osculum libidinosum quod vnit ad immunditiam. Ex hoc autem Apostoli dicto inoleuit consuetudo in ecclesia dandi pacis osculum in missa.

10 Salutant vos. quia per eorum desideria de uestra salute communiunt vobis eorum merita. Consequenter imprecatur eis plenitudinem bonorum spiritualium, di.

11 Gratia. per quam fit peccatorum remissio.

12 Domini. .i. quæ attribuitur Christo, Ioh. 1. b. Gratiæ & veritas per se. Chri.

13 Et cha. quæ vnit Deo.

14 Dei. s. patris, quæ est erga nos principium amoris, Ioh. 3. b. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, &c.

15 Et communicatio sancti. quia per ipsum fit communicatio omnium donorum in ecclesia Dei. Sit cum omnibus vobis, Amen.

In-

Galathæ sunt Græci. Galli enim in quādam Græciæ prouincia olim venientes, Græcis se miscuerunt, vnde prius illa prouincia Gallo græcia, deinde Galathia appellata est. Vnde cum Græci acuti sint ingenii, illi tantum Galathæ stolidi & ad intelligendum tardiores erāt, sicut & indociles Galli. hi veritatem ab Apo-

Gallo græcia. Galathia.

Incipit argumentum in epistolam ad Galathas.

Alathæ sunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apostolo acceperant. Sed post discessum eius tentati sunt a falsis apostolis, vt in legem, & circuncisionem verterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

lo acceperant. sed post a pseudo, vt Iudaizarēt tentari sunt. hos Apostolus reuocat ad veritatem scribēs ab Epheso. Prius commendat suā personam, quam pseudo deprimebant. Inde legem improbat, docens non esse tenendam post Christum. Tandem commendat euangelium & fidem Christi, quæ ad salutem sufficit.

C A P. I.

A **P** *Aulus Apostolus.* Namine officii terrorem incutit.
b *Non ab.* (vt quidam) ab apotolis electi & missi, & a Iudeis pseudo apostoli. Vel.
c *Ne. per. Aug.* in lib. i. retracta. Sed per eum iam Iesum suscitatum. Qui non vt homo homines paulatim, sed totum simul per spiritum docuit, vt per hoc sit maior, per quod videbatur minor. Ceteri enim apostoli videbantur esse maiores, quia priores. Iste minimus, quia nouissimus. Sed inde apparet dignior, quia priores constituti sunt per Christum adhuc ex parte hominem. i. mortalem. Nouissimus vero Paulus per Christum iam totum Deum. i. ex omni parte immortalē.

d *Hier.* Sicut sacrarum scripturarum testatur auctoritas, neminem venire ad patrem nisi per filium & Spiritum Sanctum, nec ad filium, nisi quem vocauerit pater & Spiritus Sanctus. Ita & hoc loco manifeste ostenditur, Paulum apostolum in euangelij predicationem, per Iesum Christum & Deum patrem vocatum esse a Spiritu Sancto, quemadmodum apostolicorum actuum liber docet, dicit itaque; *Paulus Apostolus.* non humana presumptio ne, vt pseudo apostoli dicunt, neque per apostolos alios, vt Aarō per Moysen, sed per ipsum dominum, vt Moyses & omnes Apostoli vel prophetae, sed plerique ab hominibus ordinantur, cum indigne fauore populi patientiam domini continentem, diuino sacerdotio contra meritum ordinantur. Quod autem Iesum Christum primo loco ponit, & ita Deum patrem, & alibi Deum patrem indifferenter anteponit, frequenter etiam Spiritum Sanctum, hoc ostendit, quoniam in Patre, filio, & Spiritu Sancto, non ordo maior aut minor, sed vna est gloria eademque substantia, quod dicit neque per hominem sed per Iesum Christum, per sonam deitatis ostendit, quod autem ait, Qui suscitauit, assumptio hominis significat incarnationem.

e *Theophy.* Opportune meminit mortis & resurrectionis, vt persuadeat eos non porro legi aduertere animam, sed Christo potius, qui pro ipsis mortuus est ac resurrexit, a quo magna sit demerita deficere. Dicitur autem ipsum excitare etiam Pater, propter auditorum imbecillitatem, & quod ad patrem etiam referantur quaecumque; filius facit. Neque enim non potuit

tuit seipsum excitare Christus qui in ipsum credentibus dedit D
 suscitare mortuos sola umbra corporum suorum.
d *Qui mecum.* Dolentes de vestra seductione, testes veritatis mee, quibus vos oportet credere, & non pauci, sed omnes.
 * Chryso. In ceteris epistolis aut suum nomen solum

Incipit epistola Pauli ad Galathas.

C A P. I.

a Paulus inquam, &c.

A **P** *Aulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum patrem, qui suscitauit eum a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres ecclesiarum Galathiarum.*

a Electus vel missus. **¶** Anania vel ab alijs.
¶ Constitutus. **a** Qui saluator est & rex.
a Qui hoc facit per filium.
¶ Non ergo contrarius Deo, a quo per filium electus est & missus ut dicitur in destructionem legis. imponebant enim illi, quod contraria Deo predicaret, & legem a Deo datam destrueret.
a Et ita dignius me constituit per immortalem Christum, quam alios per mortalem.

d *a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres ecclesiarum Galathiarum.*
a Remissio peccatorum. **¶** Mentis reconciliatio ad Deum.
b Non aliunde.
c A quo secure querenda est. **¶** Qui non minor patre.
f *Gratia vobis & pax a Deo patre nostro, & domino Iesu Christo.*
g *¶* Quod frustra fecisset, si lex saluaret. **¶** Delendis. **a** Quasi ui. **b** Irretitos.
h *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de*

indignationem Pauli atque dolorem, non. n. dixit, dilectis, sanctificatis, neque ecclesiarum Dei, sed sic simpliciter, ecclesiis Galathiarum. Quia vero diffidebant inter sese non iniuria multas has vocat ecclesias, simul eos pudefaciens, in vnum colligit per hoc nominis. Qui. n. in multa sunt diuisi, non possunt hac nomenclatura appellari, quae concordiam denunciat. Quia vero periculum erat ne gratia exciderent, propterea quod animum ad legem applicant imprecatur illis gratiam, & pacem exoptat. *Gratia & pax.*
e *Et domino Iesu Christo.* Quae iniuriose equatis legi, dum ipsum non sine lege ad salutem sufficere asseritis, sicut legem sine eo, sed ab ipso sine lege gratia est & pax.
f *Qui dedit.* Id est, sponte obtulit, quia non est alius qui posset aperire librum, nisi leo de tribu Iuda.
g *Semetipsum.* Quia non erat hostia alia digna pro peccatis nostris delendis, quod est initium saluationis. Quem ergo locum habet lex? quasi nullum penitus.
 * Chryso. Vides quod haudquaquam seruile & adactum ministerium sustinuerit, nec a quoquam sit traditus, sed ipse seipsum tradiderit. Ne igitur de illo humanum suspiceris.
 * Theoph. Dedit seipsum, vt liberet nos a peccatis, a quibus lex liberare non valuit. Quomodo igitur liberatore vestro dimisso, in legem defigitis oculos, cum nihil prodesse possit aut iuuare.
h *De seculo.* Amb. primo de contuminate mundi, qui nos allicie.

Incipit postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam Pauli ad Galathas.

C A P. I.

P *Aulus.* Haec epistola ad Galathas in tres diuiditur partes. scilicet in salutationem, & persecutionem, quae incipit, ibi. *Miror. et confirmationem, ibi. Videte* qualibus licetis. *prope fine epistole.* Circa primum ponuntur primo personae salutatae, cum dicitur. Paulus qui vocatus fuit Saulus *Act. 8.* & ratio mutationis huius nominis posita fuit *Ro. 1.* pro omnibus a his epistolis.

1 *Apostolus. Officio.*
2 *Non ab. constitutus in ipso, Act. 3. a.* Dixit spiritus sanctus. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod assumpsi eos, &c.
3 *Ne. per. s. purum.*
4 *Sed per. Ie. Deum verum & hominem.*
5 *Et d. p.* Indiuisa sunt enim opera trinitatis, & duae personae exprimitur. scilicet pater et filius, & subintelligitur spiritus sanctus, quia taceatur hic, quia sufficenter exprimitur *Act. 13.* vt dicitur *est,* ubi agitur de institutione Pauli in apostolatū, qui prius tamen vocatus fuerat ad fidem.
6 *Qui sus.* Quod exprimit Apostolus ad ostendendum dignitatem in institutione sua. Alij. n. apostoli instituti fuerunt a Christo adhuc existentes in corpore mortali. Paulus autem ab eo immortalitatem corporis absecuto, & ad patris dexteram constituto, quod exprimit Apostolus propter falsos apostolos, qui doctrinam eius damnare nitentur, eo quod non fuerat

fuerat cum Christo corporaliter, sicut & alij apostoli.
7 *Et qui. Vestram salutem desiderantes, & de vestra subuersione dolentes.*
8 *Ecclesiarum.* Hic secundo ponuntur personae salutatae, cum dicitur. Ecclesiarum Galathiarum, & c. i. fidelibus in illa terra habitantibus, est enim Galathia quaedam regio Graeciae. Anno enim Artaxerxis regis. 17. Senones Galli duce Brenno Italianam inuasunt & Romam ceperunt, ex cepto capitolio, de cuius obsidione recesserunt, accepto pro recessu magno precio, quos rex Bythiniae habens guerram importabilem, sibi vocauit in suum auxilium, & habuit victoria, partiti sunt eum eo regnum, & illam partem quae cessit eis, vocauit Gallo graeciam, quae postea vocata est Galathia.
9 *Gratia vo.* Hic tertio ponuntur optata bona, cum dicitur. Gratia vo. In presenti.
10 *Et pax.* In futuro. Beatitudo enim futura bene nominatur pax, quia quietat totaliter appetitum.
11 *A Deo. i. a tota trinitate.*
12 *Et do.* Deitas enim quae est vna in tribus personis est gratiae et gloriae causa efficiens principalis, humanitas vero Christi causa instrumentalis coniuncta in persona filii.
13 *Qui dedit.* Ex maxima enim charitate ad nos & obedientia ad patrem, seipsum obtulit ad mortem.
14 *Vt c.* Transferendo nos ad gloriam, dicitur autem praesens seculum nequam, non propter creatam substantiam, sed propter mala quae fiunt in hoc seculo sicut dicitur *Eph. 5. d.* Dies mali sunt. i. dicuntur, propter mala quae in eis fiunt.

Au. II. 21. cor. Fault ca. 20. 1. 13. 5. d. Hieronymus

A *Præsenti seculo nequam, secundum.* Tâto plus capit, cū aeterna nō videantur *Seculo nequam.* Non q̄ mundus iste creatus a Deo sic malus, sed quia in eo sunt mala. Ex hoc sensu d̄r: *Dies n̄a li sunt. Mundus in maligno positus.* † T̄pa periculosa. Salus, qui pleni sunt latronib. & gladius quo cruor effundit, & calix, in quo venenum temperatur, mala dicuntur, quia non solum tempora, sed etiam loca & instrumenta malorū traxerunt infamiam quæ in eis fuit.

* Chryl. Quod ais miser & infelix. Num hæc vita mala, in qua Deum agnouimus, in qua de futuris philosophamur, in qua ex hominibus facti sumus Angeli, cumque celestibus virtutibus choros simul ducimus? Quod si memores mihi homicidas, adulteros, & inuicem torū suffociores, ista demōstrat tibi nihil ad p̄ntem vitam attinere, neq; enim hæc sunt peccata vitæ quæ agimus in carne, sed corrupte voluntatis. Edere, bibere, dormire, crescere, esurire, sitire, nasci, mori, cunctaq; his similia propria sunt huius vitæ, quæ nullus vnquam vicerit nō peccator non iustus, non rex, non plebeus, sed oēs subiaceamus naturæ necessitati. Idē & scelera perpetrare, si p̄tineret ad fortē conditionēq; naturæ, nullus hæc effugere posset quæ admodum nec illa. Quum igitur, ais, Paulus seculū præfens dixit malum? Nimirum cōi hoium more sic locutus est, quāquidē & nos ad eū modū, loqui solemus, malū habuit diē, non ipsum tēpus, sed circumstantiā & actionem incusantes.

B *Cui est gloria.* Q. Hæc testatur præfens boni, & futuri, restabuntur. In hac salutatione prælibant & commendationē sui, & quid possit gratia Dei, & quod lex nihil confert. * Theophyl. Quum nusquam alibi in exordijs Amen posuerit, hic ponit indicans quod lex in cōsummatus sit ipsi, ac sufficere q̄ dicta sunt ad accusationē Galatharū. Etenim mentione facta inenarrabiliū Dei beneficiorū, ex quib. condemnabantur illi benefactorem dimittentes Christū, deinde admiratus ea, nec quicquam valēs de eis porro exprime re verbis gloriam Dei, continentibus verbis finit sermonē.

C * Chryl. Quoniā per legis obseruationem arbitrabantur sese placere patri, quemadmodū existimabant Iudæi Christum persequētes, hoc primum demonstrat, illos dum hæc faciunt, non modo Christum sed & patrē offendere. Nō. n. inquit, a Ch̄so, sed a patre deficitis ista faciendo. Nā vt vetus testamentum non patris tantum est, verū & filij. Ita gratia non solum filij est, sed & patris. Deniq; cōmunia omnia.

D *Omnia*

- a Qui rei eramus sub lege
- b Quod ad nequitiam trahit.
- c Et quod sit firmius quod dicit, subdit.
- d Quod Christus dicit se & eripuit non est pro meritis, sed secundum beneuolentiam eius qui creauit, & beneuolus est.
- a præfenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei & patris
- b nostri, cui est gloria in secula seculorum amen. Miror, quod
- c sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam
- d Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud, nisi sunt alii
- e qui, qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium
- f Ch̄i Sed licet nobis, aut angelus de celo euangelizet vobis præ
- g

Omnia, inquit, quæ patris mei sunt, mea sunt. Ergo cū dicit eos a p̄re delinisse, duplicem impingit culpam, alteram q̄ delinissent alterā q̄ celestime defecerint. Est quidē & ille dignus reprehensione, qui post longū t̄pis spatiū deficit. Certum qui ad primā irruptionem, & in ipso sagittarū, è longinquo volantiū con-

cidit extremæ imbecillitatis de se specimē præbuit, hoc nomine & hos incusat dicens. Quid hoc rei est, q̄ ij qui vos decipiunt, nec spatio temporis ad id opus habēt, sed prima statim imitatio sufficit eis ad subuertendum vos & capiendum, &c. **d** *Ab eo qui voca. vos.* * Idem. Ipsa vocatio Patris est, vocatiois autem causa filius est. Non ipse est qui nos reconciliauit, qui donū dedit: neq;

enim ex operibus iustitiæ salui facti sumus, quin potius & hæc illius sunt, et illa huius, &c.

e *In aliud euang.* * Chryl. Si decies mille sint euangelistæ, modo scribant eadē, multa illa dicimus vnicū esse euangelium, neque quicquā obstare scribētium multitudinem, quominus vnum sit euangelium, quemadmodū ex aduerso si quis vnus scribens commemoret contraria, non esset vnum euangelium quod scribitur, vt enim vnum sit euangelium aut non vnū, non æstimatur numero scribentium, sed hinc, eadem ne sint, an diuersa quæ scribuntur. Vnde dilucidum est, quatuor euangelia vnum esse euangelium.

f *Nos aut an.* Qui bonus pōt intelligi, non q̄ hoc contingat. sed adeo certus est de veritate euangelij sui, q̄ si etiam angelus aliud nunciaret, non crederet, sed anathematizaret.

* Theophyl. Quia ad autoritatē & dignitatē personarum confugiebāt, ac Petrū cū suis, & Iacobū præferebāt, eam ob causā angelorū meminit, adiecit autē ex celo, quāquidē & sacerdotēs Angeli uocabātur. Ne igit de sacerdotib⁹ hæc dicitur, celi appositione ceteras virtutes adeoq; potētias indicauit. Ne n̄ dicas. En coapostoli tui diuersū p̄dicāt. Ecce nāq; ne mihi ipsi quidē parco, alia ab ijs p̄dicāt. Nec quia Apostolis cōdēnet qui hæc loquit, sed volēs obstruere ora seductorū, atq; mōstrare qd̄ auctoritas aut p̄sona, neq; expectatur, neque aspiciatur, si quomodo sit de dogmatib. sermo.

* Hier. Breuiter oī voluit præiudicare personę, quā nec apostolus, contra id quod primum p̄dicauerat, nec vocē de celo vocantis Angeli permisit audire. Facit autem sententia contra omnes hereticos, qui traditiones apostolicas mutare conantur. *Anathema sit*, hoc est, abominabilis vobis sit.

g *Præ. quā quod.* Attēde. nō ait: Plus quā accepistis. Nā si illud diceret, sibip̄s p̄iudicaret, q̄ cupiebat venire ad quosdam, quibus ipse scribebat, sicut ad Thessalonicenses, vt suppleret quę illorum fidei deerant. Sed qui supplet quod minus erat, addit, non quod merat tollit. Qui autem p̄tergreditur fidei regulam, non accedit in via, sed recedit a via.

Anathe-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Se. Ideo dicit Saluator Io. 6. 4. Descendi de celo, non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me, &c.
- 2 Cui. Secundum q̄ dicitur Phil. 3. a. Humiliauit semetipsum factus obediens v̄iq; ad mortem, mortē autē crucis, pp̄ qd̄ & Deus exaltauit illū, & dedit illi nomē quod est super omne nomen, &c. Per passionem enim suam meruit gloriam corporis, & exaltationem sui nominis.
- 3 In se. Iteu. id est, aternaliter.
- 4 Miror. Hic cōsequenter ponitur ep̄stolæ persecutio. Circa quod suenam, q̄ Galathæ receperunt fidem Christi ad prædicationē Apostoli, sed post eius discessum ab eis subuersi fuerūt a falsis Apostolis, dicentes q̄ necesse erat eis ad salutem circūcid, & legalia obseruare cū euangelio Christi, quod est eroneum, propter quod Apost. in hac ep̄stola hunc errorem intendit eliminare. Et diuinitur in tres partes, quia primo contra seminantes hunc errorem suam suam. secundo declarat eā esse nullam, ibi: Notum. Tertio inducit ad eius obseruantiam, cap. 5. Prima adhuc in tres, quia primo circa hanc sententiā ponitur motiua ratio, secundo sententia latior, ibi: Sed licet. Tertio tacite quæstionis solutio, ibi: Modo enim. Ratio. motiua scribendi hæc ep̄stolam,

- ep̄stolam, fuit subuersio Galatharum per falsos apostolos, de quo admirans dicit: Miror q̄ sic tam cito transferimini ab eo. id est, a Deo.
- 5 Qui vos voca. in gra. Chri. per prædicationem meam.
- 6 In aliud euangel. i. in aliam doctrinam falsam. ideo subditur.
- 7 Quod non est aliud. quia falsum & nō ens cōuertuntur, sicut verum & ens. Legalia enim cessauerūt in passione Christi, ita quod extunc fuerint mortua.
- 8 Nisi vnus ali. scilicet falsi apostoli.
- 9 Qui vos con. persuadentes quod non potestis saluari absque legalium obseruatione, quod erat durum conuersis ex Gentilitate.
- 10 Et volunt conuer. euan. Chri. in seruitutem legis Mosaiæ.
- 11 Sed licet. Hic cōsequenter fert suam sn̄am di. Sed li. nos. q. d. Non solum falsi apostoli non sunt in hoc audiendi, sed neque etiam veri apostoli, neque angeli sancti, si hoc prædicarent. ideo dicit: Sed li. nos. s. ego vel alii apostoli Christi.
- 12 Aut ange. de ca. id est, angelus sanctus.
- 13 Euangelizet vo. præter quam quod. Et dicit, præter, &c. id est, aliud detrahens vos a veritate euangelij, quā vobis predicauit. Et non dicit plus quā prædicauimus, quia bene poterant alia prædicari quæ facerent ad declarationem veritatis euangelij.

Ana-

A *Anathema sit.* Quare hoc? Aug. Quia aliud euangelizans de priuato vult fluere, nō de medio. Et cū hoc forte, homo carnali nebula præpeditus, & a fonte cōi ad propriam suam falsitatē reductus possit facere, nunquid & angelus? Vere si angelus de proprio fluens in paradiso nō esset auditus, nō precipitaremur ī mortē. Media aqua posita erat omnib. præceptū Dei. Aqua quodammodo publica erat, & sine fraude, sine laque, sine cœno fluebat. Sed venit angelus de celo lapsus seipēs factus, & infidiose iā venenū spargere cupiebat, & emisit venenū de proprio locutus est. i. de suo. Gustate & eritis sicut dij. Et illi appetentes quod non erant, amiserūt quod acceperunt.

B *Anathema.* Hoc verbum pro maledicto ponit. & vulgo dicitur deuotio. Nā deuotare se quēquā nemo fere dicit, nisi se maledicēs. vñ illud Et anathematizauit eum & ciuitates eius, & vocatum est nomen loci illius anathema. Hinc tractū est, vt anathema detestabile aliquid & abominabile videatur, vt nihil inde victor in vñs suos auferret, sed totum in penā luendā vocauit: hoc erat anathematizare, q̄ vulgo dicitur deuotare. Origo autē huius verbi est in Græca lingua ab his rebus quę votę & p̄soluē. i. promissę & redditę sursum ponebantur in templis, & est dictum, *ἀνά τοῦ ἀναθύναν*. id est, sursum ponere.

b *Sic præ.* A maiore infert. Quandoquidē nos vel angelum excommunicarem, magis pseudo excommunicandi sunt. **c** *Modo.* Dicit, quia olim dum dixit hominem ex lege iustificari, hominis gloriam inutilem gratiā Dei prædicauit. Innuit hic etiam hoc facere illos seductores, vt laudaretur a Iudeis, quos non timet offendere Paulus pro gloria Christi, qua mente cessat lex.

* *Theop.* Hęc scribo vobis non vt a vobis gloriam expetēs neque vt discipulos habeam, sed Deo rationem reddēs pro dogmatibus mihi concreditus, non vt hominibus placeam. Deinde, calumniabantur eum ceu alia apud alios prædicatē, quique pro hominum cōditione sese permutaret, ait igitur. **d** *An quero, homi. pla. &c.* * Hic. Ostendere vult odia hominum se non timentē, libere defendere veritatem. Vbiq̄q; aut homines, sine additamento aliquo nominantur, in malā partē accipiūt in scripturis. Vt est illud, Omnis homo, mōdax. Et, Quę dicunt hoies esse? & nonne homines estis? & se cūdū hominem ambulatis? Igitur quicunq; talib. placere voluerit, necesse est vt eorū faciat voluntatē. Sācti aut tantum, & Deum

C

1 *Anathema sit. i. separatus a communicatione Dei & sanctorum.* Circa quod sciēdum, quod aliqua propositio conditionalis potest esse vera, cuius tamē vtraque pars est falsa aut impossibilis, sicut est ista. Si homo volat homo habet alas quę est vera, & tamen hominem volare & alas hēre falsum est. Sic est in proposito de verbo Apostoli, nā Apostoli vero erant in gratia cōfirmati, & adhuc magis angeli sancti, propter quod de vtrisque falsum est & impossibile, quod prædicarent contra veritatem euangelij, & quod essent anathematizati, & tamē conditionalis est vera. s̄ hoc facerent esset anathematizandi.

2 Sicut prædixi, & nunc ite. di. &c. Repetitio est eiusdē sententiæ ad maiorem assertionem.

3 Mo. enim homi. sua. Hic cōsequenter respondet cuidā tacitæ questioni, quia posset quis querere, quare sententiā ita dure? Et respōdet, quod hoc est, quia non querit hominibus placere, sed Deo, dicens. Mo. enim homi. sua. i. ad honorem hominum, vel Dei? Et quod querat honorem Dei, ostendit, dicens.

4 An quero ho. place. q. d. Non. Sed hoc intelligendū est in his quę essent contra beneplacitum domini, ideo subditur.

5 Si adhuc homi. placere. i. in malis. Christi seruus non essem.

6 Notum enim uo. facio fra. euangelij, quod euāg. est a me. Hic consequenter ostendit prædictā sententiā esse iustam et hoc ostendit

dit

a Non dico plus, sed præter. **b** Fide verum, vsu honestum, sine commodum.

b *terquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. † Sicut prædixi, & nunc iterum dico, si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an Deo? An quero hominibus placere? † Si adhuc hominibus placere vellem. Quod modo sum, & ideo eos excommunico. Ideo non suadeo vel placeo hominibus, sed huiusmodi excommunico, quia euangelium quod prædico non est secundum hominem, & respicit ad id quod supra, non ab hominibus neque per hominem.*

a Placere vellem. **b** Quod modo sum, & ideo eos excommunico. **c** Ideo non suadeo vel placeo hominibus, sed huiusmodi excommunico, quia euangelium quod prædico non est secundum hominem, & respicit ad id quod supra, non ab hominibus neque per hominem.

a Docentem vel imitantem. **b** Non ab homine. **c** Vt homo me egeret ad euangelizandum, vel mihi iniungeret. Ab homine docente me.

a Per Christum omnia date ostendentem. **b** Non didici ab homine, quia nec ante conuersionem, nec post, quod vos ipsi scitis. **c** Ante non, quod Probat. Nec post ostendit ibi Cum autem placuit.

f *que didici, sed per reuelationē Iesu Christi. Audistis enim con-*

stia Dei. Item, Prouidemus bona, non solum corā Deo, sed etiam coram hominibus. Itē Luceant opera vestra coram hominibus. &c. Ergo contra temerarios iudices, detractores, susurrone, murmuratores, q̄rentes suspicari qd nō vident, quęrentes et iactare qd non suspicant, sufficit conscientia. Nec in aliis quib. placere volumus q̄remus nram gloriā, sed eorū salutem, vt nō nos, sed Deum laudent, qui tales fecit. vñ: Nolite facere iustitiam vestra coram hominibus. Vbi illos arguit, qui ita ventilant opera sua, ut finem operum suorum in laudem hominum ponāt, eandemq; laudē quasi pro mercedē operum suorū cōputēt.

* *Greg.* Nō dico ut proximi opera nostra bona nō videāt, cū scriptū sit. *Videant opera vestra bona, & glorificent. &c.* Sed ut per hoc quod agimus, laudes exterius nō quęramus. Sic autē sit op̄ in publico, quatenus intētio maneat in occulto, ut & de bono opere p̄ximis p̄beamus exemplum, & tñ per intētionē, quo soli Deo placere quęrimus, semp̄ optemus secretū.

f *Audistis meam conuer. al. in Iu.* * *Chryl.* Vide ut undiquaq; cōfirmat se fuisse Christi discipulū, nullo hominis interuentu, sed seipso Christo per seipsum oēm ipsi cognitionē digna to patefacere. Et quomodo inquit, probari possit incredulis, q̄ Deus per se, nullo hominis interuētū, tibi patefecerit, illa arcana mysteria? Probat hoc inq̄, mea superior cōuersatio. Nisi. n. Deus fuisset, qui essulserat, haudquaquā adeo fuisset repētem mutatus. Nā qui docetur ab hominibus. et si sint acri celeriq; ingenio, tamen ut ad diuersa transferantur, tempore est opus multoq; studio. Ceterum cū uehementissime laboraret insania totus ac pute redijt ad sanam mentē, declarat sibi diuinam uisionem ac doctrinam adfuisse, per quam

subito

dit dupliciter. Primo ex perfectione legis euangelicæ. Secūdo ex imperfectione legis Moisaicæ. 3. Prima adhuc in duas, quia primo ostendit doctrinam quam prædicauit. s. euangelicam esse autenticam & perfectam. Secundo infert conclusionem intentam. seq. c. ibi. Nos natura. Circa primum facit talem rationem. Illa doctrina est autentica & perfecta, quæ est a Deo inspirata, a principalibus apostolis discussa, a falsis apostolis impugnata, et tamē stetit immobilis, et post impugnationē ab ecclesia approbata, & in sua sinceritate et claritate reposita. Sed euāgelica doctrina quā prædicauit est huiusmodi, igitur, etc. Maiorē huius rōnis supponit tanquā manifeste veram. Minorem declarat per singulas partes procedendo, quæ patebūt prosequendo. Primo igitur declarat primam partem minoris. s. quod doctrina quam prædicauit sit a Deo inspirata. Et diuiditur in duas, quia primo ponit intētiū. Secūdo manifestat propositum ibi. Audistis. Circa primū dicit. Notum. n. vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatū est a me, quia non est secundum hominem. i. factum secundum adinventionem humanam.

7 Neque enim ego ab homine accepi illud. i. ab alijs apostolis, qui cum Christo fuerunt corporaliter addiscendo.

8 Sed per reuelationem Iesu Christi. i. immediate factam mihi.

9 Audistis. Hic consequenter manifestat propositum, & ostēdit primo, quod non habuit per viam humanam ante suam conuersionem.

* *secun-*

& Deū amantib. placent, qui plusquā hoies esse meruerunt. **D**

* *Chryso.* Scitote mihi non esse magnopere cura, quomodo me purgem apud vos, sed omnia facimus propter Deū. Etenim qui studet hominib. suadere, multa facit in sincera prauaq; & fraudib. vitur & mendacio, quo persuadeat mentemq; capiat auditorum, contra qui Deo suadet, illiq; placere studet, huic simplici putaq; mente est opus: Deus enim falli non potest.

e *Si adhuc.* Hinc quidam putant sufficere conscientiam, vt parū quid de eis existimet alius. Curāt, sed cōscientia corā Deo est necessaria, cōuersatio corā proximo, quæ si negligētius agitur, ledit exemplo. vnde alibi: *Placete omnib. per omnia, sicut & ego omnibus placeo. Itē: Sine offensione estote Iudeis & Græcis & eccle-*

1 *Co. 11. 2*

2

3

4

5 *Aug. lib. de onibus. 147. dist. c. 5a*

6

7

8 *1. Cor. 10. 9.*

9 *2. Cor. 8. d.*

1 *Cor. 10. 9.*

E

2 *Cor. 8. d.*

Matt. 5. b.

Hom. 11. in Euangelia.

NICOLAUS DE LYRA.

A subito ad puram redisse sanitate. Sed vos quidem hoc nescitis, verum illud oino noſtis, quod dixerim persecutor, quoniam de usque ad vos quoque seuitia penetravit, cum ingens sit intervallum inter Palaestynam & Galathiam, ut non fuerit rumor in tam longinquum dimanatus, nisi quae fiebat a nobis supra modum excessisset, fuissentque intolerabilia. Vides ut singula cum exaggeratione commemorat, nec pudet sua mala confiteri. Nec tantum est persecutus, sed & conatus est ecclesiam extinguere, subvertere, demoliri, abolere. Nam id est, expugnationis opus.

¶ est uehementer esse studiosus a maioribus meis traditorum infertur.

Expo in hanc epist. & libro 2 s. contr. Faulst. ca. 70.

a Et proficie. in Iuda. Q. Qui prius in illis legibus tantum valui, iam illa reliqui: Ideoque vos meo exemplo ab his recedite.

b Aemulator existens. Aug. Habebat enim apostolus zelum Dei, sed non scientiam. Et praeuidit Deus bonam eius emulationem, sed deesse scientiam, & praeuidit idoneum, quia qui tam fidus in te minima, constantior erit in maxima, & ideo praeuenit eum vocando.

c Cuius. pl. Q. Tunc apparet nunc non didicisse, sed nec post.

d Se. ex. v. ma. Hier. Unde de Ieremia legitur: Priusquam te formarem in utero, noui te. Qui ergo praescit futuros antiquam sint, quoscunque vult nasci, facit ut sint, & iam natos quos vult per gratiam, vocat ut iusti sint, sicut Paulum vocauit per gratiam, ut annuntiaret Christum.

e Ex utero. Mater, synagoga. uterque eius & secretarij eius sunt Pharisei, de numero quorum separatus est.

* Theophyl. Si ex utero matris segregaturus erat ad euangelium, & electus a Deo, per numinis quandam providentiam, relictus est interea temporis in Iudaismo, ut vniuersa eius, nimirum permutatio, multos in fide firmaret & attraheret. Segregauit autem Deus, non per sortem, sed praescientiam, ut dignus esset.

f Et vocauit per gratiam. * Chrysost. Vocationis quidem causam ponit, tamen ubique totum gratiae Dei tribuit, & ineffabili numinis humanitati. Misericordiam enim, inquit, consecutus sum non quod sufficiens essem aut idoneus, sed ut in me declararet omnem lenitatem, in exemplum eorum qui credituri erant illi in vitam aeternam, & ne quis de seipso desperet, sed quisque bonam spem habeat, postquam omnium mortalium pessimus, Dei benignitatem consecutus sum.

g Ut reuelaret filium suum. * Idem. Non dixit, ut reuelaret filium suum mihi, sed in me, ut ostenderet quod non modo verbis edocuit

uersationem meam aliquam in Iudaismo, quoniam supra modum persequere ecclesiam Dei, & expugnabam illam & proficiebam in Iudaismo supra multos coetaneos meos in genere meo, & abundatius aemulator existens patrum meorum traditionum. Cum autem placuit tibi ei qui me segregauit ex utero matris meae, & vocauit per gratiam suam, ut reuelaret filium suum in me, ut euangelizarem illum in Gentibus, continuo non acquieui carni & sanguini. Neque tamen ueni Ierosolymam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres ueni Ierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus

^a Quam habul. Dum infidelis eram ^b Dum Iudaice uiuebam. ^c Aliorum.

^a Fugando. ^b In corpore. ^c Affligebam pernis. ^d Implendo legem & defendendo.

^a Non dico senes. ^b Qui plus laborant quam senes. ^c Non dico profelytas, sed qui sunt. ^d Scilicet Iudaeorum.

^a Etiam. ^b Alijs. ^c Imitator. ^d In exemplum alij.

^a Ita ante. ^b Quia pro placito suo fecit non pro meo merito. ^c Antequam nascerer.

^a Ad literam. ^b Qui nasci fecit, ad hoc ducere potuisti, ante enim quam aliquis nascatur, scit Deus quis futurus sit. ^c Unde, Priusquam te formarem in utero noui te.

^a De mala uia ad bonam. ^b Non per meritum meum. ^c Ut in mea conuersione ostenderet quantae potentiae & bonitatis esset & filius Iesus, qui etiam prostrauit, iupertum humiliavit. Vel, reuelauit filium suum. Vel, idem, cognitionem dedit mihi de filio suo.

^a Filium. ^b Vocauit me & reuelauit filium, &c.

^a Praedicaui instructus a Deo, & ideo non aliud tenendum, nec hominibus credendum.

^a Vitia respici, uel propinquos genere. ^b Quia non erat opus electo a Deo.

^a Qui ante me crediderunt. ^b Et ita constat quod non ab eis didici euangelium. ^c Praedicare, ubi nullus Apostolorum.

^a Vbi rudis praedicaui.

^b Ex quo reuersus sum Damascum.

^a Propter apostolatus affectum, & ut sciret. Petrus me sibi co. possolum.

^b Receptus ab eo ut uerax, & coapostolus, ostendit se in nullo dissentire ab apostolis, ut iulurabant amuli sui.

Etus esset de fide, verum etiam copioso spiritus dono repletus, h. ut euang. ill. ingentibus. * Sic. n. mihi se reuelauit, non tantum ut ipsum cognoscerem, sed ut eius notitiam ad alios perferrem. i. Continuo non acquieui car. & sang. * Theophyl. Hoc est, non sum colloquutus apostolis, hoc enim carne & sanguine uocat, a natura eos nominans. Vel simpliciter de omnibus mortalibus dicit, quoniam a nullo mortalium quicquam didicit.

Neque ueni Ierosolymam. * Idem. Quid haec apostolus dicit? Nonne adeo intumuerat, ut seipsum sibi sufficere putaret, nec opus habere consultore? Ecqui non audiuit dicentem? ne sis prudens apud te ipsum, & uax illis qui apud seipsum sunt intelligentes. Nequaquam, sed quia calumniosiores eius dicebant, quoniam apostolos nos sequi oportet, non ipsum, & quia Apostoli ante ipsum fuerunt, coactus est haec dicere, ut seductorum cristas deprimat. Nam irrationabile erat & indignum, ut qui a Deo didicisset, hominibus primum rationem redderet.

Non igitur demens & mente captus haec dicit, verum ut ostendat propriae praedicationis auctoritatem.

K Sed abii in Arabiam. * Chrysostomus Non commemorat sua praecclare facta, neque quos edocuerit, neque quam multos, neque ambitionis gratia quae ceteris apostolis praestantior habeatur, aut quod plus omnibus laborasset, quod quidem praecipuum est modestiae documentum. Etenim quum qui sibi nullius rei bonae conscius est, submisit de seipso loquitur, prudens est & modestus: At qui post tot emeritas coronas, talia loquitur, ille nouit quid sit modestia.

* Theophyl. Inculta loca circuebat, & agrestia. Si enim cum apostolis permanisset, impedita fuisset eius praedicatione, nec adeo celeriter distributa. Hinc ad gentes agrestiores currebat. Deinde post annos tres ueni Ierosolymam, &c. * Hieronymus. Ostendit se non indignum doceri, qui tribus annis, alijs iam praedicarat.

* Theophylactus. Et hoc insignis humilitatis animi signum, si qui tanta transegerat, ad Petrum abiit, non commoditatis gratia, sed solo videndi studio, honorans eum ceu maiorem se.

m Et mansi apud eum diebus. * Idem. Intueri & agnoscere, honoris signum est, permanere autem, amicitiae charitatisque uehementis, est argumentum.

Iacobum

NICOLAUS DE LYRA.

* Secundo, quod neque etiam post ipsam ibi. Cum autem. Primum autem manifestum per hoc quod ante conuersionem suam in quantum poterat, persequebatur haec euangelicam doctrinam & obseruatores eius. Ex quo patet, quod tunc non studuit ea ad instruendum alios, nec ad discendum eam ab alijs. Et ista erant nota illis quibus scribebat. ideo dicit. Audi istis. Et patet uera usque ibi.

- 1 Aemul. existens. i. Zelator.
- 2 Patrum meorum traditionum. Tunc autem apud Iudaeos erant aliqua tradita patribus a Moysse. s. quae scripta sunt in lege. Et alia quae erant tradita a patribus alijs minoribus quae uocabantur traditiones seniorum, ut patet Mat. 15. Et ambarum traditionum erat apostolus zelator ante suam conuersionem.
- 3 Cum autem. Hic consequenter ostendit, quod nec post conuersionem suam habuit per uiam humanam, quia statim inuit ad praedicandum Gentilibus fidem catholicam per tres annos antequam uideret apostolos, uel alios discipulos, qui possent eum docere de fide catholica, & hoc quod dicit. Cum autem placuit tibi. Vocatio enim sua euidenter fuit ex diuino placito, quia fidem Christi persequebatur actualiter quando fuit uocatus.

tus, ut patet Act. 9.

- 4 Qui me segreg. ex utero matris meae. i. de medio synagoga.
- 5 Continuo non acquieui carni & sanguini. id est, ad Iudaeos, de quorum sanguine ego sum, accessi.
- 6 Neque ueni Ierosolymam. ubi erant apostoli et alij discipuli in lege euangelica instructi.
- 7 Sed abii in Arabiam. ad praedicandum Gentilib. legem euangelicam, ad quod eram uocatus, ut praemittitur, ut euangelizarem illum in Gentibus. Praedicatione autem praesupponit notitiam. Ex quo patet, quod Apostolus habuit notitiam euangelij, non per doctrinam hominis, sed per reuelationem Iesu Christi, quia non est medium, quia si habuisset etiam per ministerium angelicum, adhuc sequitur, quod hoc fuisset a Christo principaliter.
- 8 Et ite. reuer. sum Damascum. ubi primo disputauerat contra Iudaeos.
- 9 Deinde pos. annos tres, &c. i. postquam tribus annis praedicaui, & sic non habui notitiam euangelij a Petro.
- 10 Et mansi apud eum diebus. quinde. q. d. Si indignissem ab eo doceri, tamen tam paruo tempore non potuissem me docere ueritatem euangelij.

Alium

Arras accepit, quia idē verbū cū eis, et si nō per eos habuit. Ipsa .n. collatio vnam doctrinē speciē excussa oī lepræ varietate mōstrauit. Leprosi .n. quos dominus in euangelio curasse legitur, & misisse ad sacerdotes, vt se eis oīderent, non absurde intelligūtur illi qui scientiā verā doctrinē nō habētes, varias doctrinas profitētur erroris. Nulla porro falsa doctrina est quæ nō aliqua vera intermiscet. Vera ergo falsis inordinate in vna doctrina, lepra signat, quæ vnus corporis colorem diuersis locis variat atque maculat. Vt ergo apostoli prædicatio ab omni corruptionis lepra libera monstraretur, cum alijs apostolis contulit euangelium. Aliter enim nō crederet ecclesia ei qui non fuerat cum domino.

Separatim his non publice, ne fidelibus ex Iudæa (qui putabant legē esse seruandam) fidei scandalum nasceretur. Eo tempore cū venisset Petrus Antiochiam, licet hoc in Actibus apostolorum non legatur, in faciem ei resistit.

* Chryf. Quid ais Paule? Qui initio nolebas conferre, neque post annos tres, peractis quatuordecim annis tū demū confers, ne forte in vanum curreres? Et quis tā excors est, vt tot annos prædicet, ignarus an recte prædicet? At q̄to p̄stiterat illud p̄tinus in initio fecisse, quā post tot annos? Ipse est q̄ dicit. Sic curro, nō in incertum, sic pugilem ago, nō vt aërem verberās. Quod si curris non in incertum, quomodo dicis, ne forte in vanum currere aut cucurrissem? Iam illud hoc ē multo perplexius est, quod ait te iuxta reuelationem ascendisse. At, quemadmodum cum prius ascēderet ex Antiochia Hierosolymam, non sua sponte ascendit, sed cupiēs eos qui dissidebant, redigere in concordia. Similiter & nūc, nō ipsi opus fuit discere, an in vanum cucurrisset, sed vt ijs qui ipsū accusabant, ad pleuū persuaderetur. Quoniam .n. magnificētiore opinionē de Petro & Ioanne hēret, putarentq; apostolos inter sese dissidere, propterea quod hic prædicaret euangelium absque circuncisione, illi contra permitterēt eam, atque hinc existimabant Paulum contra legē agere, & in vanū currere. Ideo ascendit, inquit, Hierosolymam et contuli cum illis. Nō vt ipse q̄q̄ discere, sed docere eos, me nō in cassum currere.

a Scorsum au. his qui vid. * Theop. Quia non pauci erant qui scandalū erant passi, peculiariter diu. Petro conuersat Paulus, ne dissensio sit, & maior oriatur scādalum. Innumeri .n. erant scandalizati, quos cum palam audirent Paulum abolere circuncisionem, verisimile erat tumultum ciere, omniaq; turbare. Propterea seorsum Petro cōuersat, Titū & Barnabā hēs testes, qui cūctis mortalib. denunciarent, quod neq; apostolis visum sit diuersum a Pauli dogmate quippiā p̄dicare. **b** Subintro. A Iudæis. Quod .n. infideles per se non poterāt, per falsos fratres moliebāt, quos sub specie religionis immiserāt, vt explorarēt q̄ libertas est nobis in fide Ch̄i, nō vt eā tenerēt, sed vt aliqua cōtēctione ab ea ī seruitutē legis redigerēt. Qd̄ si esset veritas euāgelij apud gētes nō maneret, sed

oēs Iudæzarent, & iō hic ad assertionē prædicationis sue cōferebat, nullatenus voluit cedere. Alibi verō vbi nō obsui, pro scādalo Iudæorum, circūcidit Timotheū. In his omnib. & se cōmendat, & legē nō tenēdā comprobat. Vel secūdam aliā literam. Quidam .n. Latini codices nō habēt, neq; quod

ita potest legi. **Q** Titus nō est compulsus circūcidi. Sed alibi: Propter falsos fratres ad horā cessimus subiectioni in circuncisione Timothei. Reddit causam, præueniēs calumnias quibus compulsus est facere qd̄ nolebat pro scādalo Iudæorum. * Theop. Quomodo falsos fratres appellat, circuncisione introductentes, quando quidem apostoli hęc recipiebant, ceu Iudæis annūciātes Christū? Apostoli quidem permittebant q̄ sunt

legis, vt paulatim ab ijs eximerēt, falsi fratres verō cōfirmabāt legē, vt seruitutē retinerent, roborarentq; Cū dicit, *Subintroierūt*, clādestinas eorū insidias indicat, & q̄a *explorare*, ad dit, indicat eos hostes esse. Speculatores .n. & exploratores, ob nullā aliam cām subingrediuntur clanculū, quam vt oīa collustrēt, cuncta timentē, vniuersa perdiscāt, vt tibi ipsis facultatē parent istiusmodi, ac in seruitutē redigendi, quod & isti faciebant. Explorabant .n. qui essent præputio amici habentes libertatem in Christo, hoc est, non subiecti legi, vt apprehendant, atque cogant circūcidi, ac rursum vos subiciant seruituti legis, a qua nos liberat Christus.

c Neq; ad ho. Amb. Nec ad horā cessit, qui nunq̄ cessit, q̄ si aliq̄n cessit, quō nec ad horā? Cur ēt pp̄ falsos fratres, si per se facturus erat? Cessit ergo pp̄ illos, q̄ per se non faceret, humiliās se legi, circūciso Timotheo, vt dolus & scādalu Iudæorū cessaret, qui parati erāt commouere tumultū & seditionē, si illū filiū Iudææ incircūcisum susciperet, & ep̄m ordinarer. De filijs Græcorū nō erat scādalu, q̄a ep̄stola apostolorū in de data erat, nō oportere eos circūcidi, sed Iudææ credentes circūcidebāt filios suos, nec ep̄stola ap̄storū hoc vtuērat, nec de his aliqd̄ signauerat, vñ nec Titus cōpulsus est circūcidi q̄ de Græcis. sed Timotheū filij Iudææ pp̄ exploratores, vt veritas euāgelij maneat, q̄a ī Ch̄o neq; p̄putiū neq; circūcisio aliquid valet, sed fides q̄ p̄ dilectionē operatur.

* Theoph. Non dixit, cessimus seruituti vel rōni, sed obiectioni, nō .n. vt docerent nos aliquid, hęc faciebāt, verū vt nos subijcerēt, & in seruitutē redigerent. Hanc ob rem apostolis, cessimus, illis vero haudquaquā, & firma, inquit, perseuerent & stabilia quæ vobis prædicamus. Qualia? q̄ vetera transferunt, quod lex sit abolita, & quod circūcisus Christus non expectat, neque sit vllum opere pretium circūcidi.

* Hier. Vt periculum vitaremus, & essent in nobis qui veritatem euāgelij confirmarent.

d Ab ijs au. * Hic eos significat, qui Galathas Iudæzare compulerant, qui aliquando indignes inter discipulos apostolorum fuerant, qui que præsentī tempore, a fide christiana, ad obseruationem Iudæicam conuertebant.

Qua-

Aug. lib. euang. g. l. c. quæst. 1. 1.

¶ sed prius tū cum ijs qui erant in seruo.

Luc. 17. d.

¶ propter obiter iugressus.

B. i. Cor. 9.

Aug. epist. 19. quæ est Hier.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Seor. au. i. ad partem. 2 His qui vide ali. esse. q. d. non contuli coram communitate, cuius maior pars est simplicium; sed cum illis tantum, qui erāt principales et a Deo instructi. s. cū Petro, Iacobo et Ioanne, vt hab. tur inf. eo. c. 3 Ne for. in va. cur. aut cucur. Per ly forte, nō intelligitur q̄ Apostolus dubitaret, se aliqua minus vera vel dubia prædicasse, quia per reuelationē Dei erat certus in veritate prædicationis suæ. Sed ly forte, refertur ad estimationem simpliciu qui possent de hoc dubitare, nisi cum principalibus apostolis hoc contulisset. 4 Sed neq; Titus. Hic declaratur tertia pars prædicta minoris. i. q̄ doctrina ab apostolo prædicata steterit immobilis, quāuis fuerit a falsis apostolis impugnata, quia conabantur inducere Gentiles ad obseruandū legalia. Quod ostendit per hoc, q̄ Titus Gentilis veniens cum Paulo Hierosolimam nō fuit compulsus a veris apostolis circūcidi, cui cōmunicauerūt sicut Paulo, quāuis ad eī circūcisionē niterētur falsi apostoli, & hoc est q̄ dicit, Sed ne. Et qui me. e. cum esset Gen. natione ex vtroq; parte. 5 Compul. est circum. a veris apostolis, sed in-

differēter cōmunicauerunt ei, sicut & mihi. Vnde & Petrus satis cito post ascensionem Ch̄i isti communicauit Cornelio centurioni, & alijs in circūcis, qui erant cum eo indifferentes, sicut cū Iudæis, vt habetur. Act. 10. & 11. Sed pro. subintrodu. q. d. non restitū veris apostolis nolentibus Titum circūcidi, sed falsis apostolis ad hoc conantibus. 6 Qui subintro. vocati a veris apostolis, sed fallaciter sub titulo fidei intrauerunt societatem fidelium ad explorandum qualiter possent fidem impugner, ideo subditur. 7 Libert. no. quam ha. Quia per Christum liberati sumus a iugo legis. 8 Vt nos in ser. redi. in obseruatione legalium, quod onus importabile est, vt dicitur Act. 15. 9 Quibus ne. ad ho. cessi. sub. i. in subiectione legalium obseruariarū. 10 Vt veri. euan. per quam euacuat a fuerunt legalia. 11 Permaneat apud vos. sine admixtione veteris fermenti. 12 Ab his au. Consequēter declaratur quarta pars supr̄posita minoris. s. q̄ doctrina Pauli p̄ principales apostolos in nullo fuit augmentata, sed magis eōuerso doctrina Pauli vauit eis in tēporali subsidio, iō dicit. Ab his au. q̄ vide. s. Petro, Iacobo et Ioāne, supple nihil accepi.

Qua-

a *Quales ali.* Aug. Indicat se in legalibus praeualuisse, sed nihil tñ profuisse sibi, & ideo Galathis non curanda sunt legalia. Ad priora non recuro, q̄a ea quæ mō sunt sufficiunt, sed q̄a qui videbant esse aliquid, nihil cōtulerunt. In quo apparet q̄ nō inferior illis. Vel nō accipit p̄sonā, q̄a si ita esset: ego Paulus ante impius, cui tales nihil conferrēt, non fuissē. Vel illud nihil interest, sed nihil mihi cōtulerunt. Vel sic. *Quales & ipsi aliquando fuerunt.* Quia & ipsi peccatores & idiotæ. * Chrysof. Hic nō solum nō excusat apostolos, verum etiā vehementer grauat sanctos, vt prosit infirmis. Tale est autē quod dicit, etsi illi p̄mittunt circuncisionem, ipsi sunt redditori rationem Deo. Non enim quia magni sunt aut dignitate p̄eminētes, De⁹ p̄sonā illorum accipiet. Nō dixit: Quod si illi turbant p̄dicationem, p̄ter ea quæ mandata sunt p̄dicātes, extrema luēt supplicia, sed reuerentius v̄ illos attingere, loquens in hunc modum. *Ab iis qui videbantur al. esse. qual. fuerint.* nō dixit, quales sunt, sed fuerunt, nimirum declarans, q̄ & illi desisissent iam hoc modo p̄dicare, v̄pote v̄bique iam coruscante euangelio. **b** *Qui vido. ali. esse.* i. alicuius auctoritatis, quia cum dño ambulauerunt, & transfigurationi eius inter fuerunt. Videbantur dico *ab his.* i. falsis fratribus. Quia qui videbantur esse aliquid, carnalibus hominibus videbantur esse. Nam ipsi non sunt aliquid. Etsi enim boni ministri Dei sunt, Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi essent aliquid per se, semper fuissent aliquid. * Chrysof. Illud certe scio, quod apostoli non modo non sunt aduersari, verum etiā conspirauerunt mecum, cōcordiaq; sociati sunt. Et, postea quā cognouerunt quæ p̄dicarem, nihil adiecerunt, nihil inde correxerunt, idq; cū scirent, me ea gratia venisse Hierosolymam, vt cum ipsis communicarem, ac Titum incircuncisum mecum tum habebā. Itaque illi mihi quicquam dixerūt v̄tra ea, quæ prius seue-ram, nec illum circuncidi. **c** *sed econtra.* * Quidā hoc sentire Paulum dicunt, q̄ nō solum ipsum nihil docuerint, verum etiā ab ipso docti sint. Ego vero nequaquā hoc dixerim. Quid. n. p̄terea ab ipso erat docendū? q̄nquidem vnusquisque illorum perfectus erat, sed illud

illud potius vult dicere, q̄ non solum nihil reprehenderūt, D verum intantum abfuerunt ab inculpando, vt comprobarent etiam. Nam comprobatio contraria est inculpationi. *d. Si. & Pe. cir.* Ita tamen distributa est eis, vt Petrus Gentibus p̄dicaret si eam fecisset, & Paulus Iudæis.

a esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest. **b** ¶ Deus enim personam hominis non accipit. Mihi autem qui videbantur aliquid esse, nihil contulerunt. Sed econtra, cum vidissent, quod creditum est mihi euangelium p̄putii, sicut & Petro circuncisionis. Qui enim operatus est Petro in Apostolatū circuncisionis, operatus est & mihi inter Gētes, & cū cognouissent grātiā quæ data est mihi Iacobus & Cephas & Ioannes qui videbantur columnæ esse, dexteram dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in Gētes, ipsi autē in circuncisionem, tantum vt pauperum memores essemus. Quod etiā sollicitus fui hoc ipsum facere. ¶ Cum autem venisset Cephas

* Chrysofomus. Circūcisionē & p̄putiū dicēs, non res ipsas, sed gentes hac nota distinctas intelligit. Quemadmodū igitur p̄putij nomine designat gentes, ita & circūcisionis nomine Iudæos. **c** *Qui enim op̄.* Aug. Christ⁹ Paulo dedit vt ministraret Gentibus, qui etiā Petro dederat, vt ministraret Iudæis. * Hierony. In nullo sum illo inferior: q̄a ab vno Deo sumus in ministerio ordinati. **f** *Colū.* Colūna firmamentum dñi veritatis, quam cō sapientia edificauit. i. constituit in septē colūnis, quo numero vel vniuersitas p̄dicatorū, quia solet poni

p̄ vniuerso, vel septenaria operatio spiritus sancti insinuatur. * Theophylact. Id est, magni, quos omnes v̄bique cum circumferunt, tum glorificant. * Hiero. Super quas ecclesia erat confirmata. **g** *Dex. de.* Vñ & contulit cū illis & dexteram accepit, quia idē cum eis verbū habuit. Ipsa collatio vnitatem doctrine monstrauit, aliter non crederet ecclesia ei, qui nō fuerat cū dño. * Theophy. Hi mihi testimoniū dñi, quod ministeriū meū & p̄dicatio mea Ch̄so sit cordi, quāquidem dexteram mihi dederunt, hoc est, consenserunt & consortes nos fecerunt, ostenderuntq; quod voluptatem capiant ex ministerio verbi meo, quippe qui non dissideant a verbo eorum. **h** *Vt nos in gen.* Vt essē primus in p̄dicatione gentiū, sicut Petrus in circūcisione. Et sicut ap̄l̄ Petro, ita Barnabas sibi. **i** *Tantum vt pau. memo. esse.* * Ministeriū, inquit, & p̄dicationē diuidebamus, pauperes autē indiuisos habebamus. Hierosolymis. n. non pauci fuerunt facultatib. suis exuti, & spoliati per impios & incredulos Iudæos, qui necessario etiam alimento destituebantur. Non enim Gręci adeo diuicabāt aduersum eos qui ex se crediderant, quantum Hebręis Christianis Iudæi repugnabant. *Quod etiam sollicit. fui.* Magnā hinc Paulus curā adhibet, vt ne tradant obliuioni pauperes illi, p̄inde ac de se testat ipse.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quales aliquando fuerunt. *sante* uocationem suam a Christo, tunc enim fuerunt pauperes, illiterati & simplices, sicut patet ex euangelio. Paulus autem ante uocationem suam fuit instructus in lege & prophetis, & etiam potens & nobilis.
- 2 Nihil mea interest. Id est, non est necesse talia referre. Cuius causa subditur.
- 3 Deus enim personam hominis non accipit. *vocando ad fidē* vel apostolatū propter potentiā temporalem, Nobilitatem generis vel scientiā, sed plures uocauit simplices & pauperes, licet aliquos a prius copiosos uocauerit, vt dictum est de Paulo, & idem patet de Naibanaele, & Nicodemo.
- 4 Mihi enim qui videbantur aliquid esse. id est, principales Apostoli.
- 5 Nihil contulerunt in noticia euangelij, vel subsidio temporali.
- 6 Sed econtra, contuli eis, quod postea magis exprimitur.
- 7 Cum uidissent quod creditum est mihi euang. p̄p. id est, officium apostolatus ad p̄dicandum euangelium Gentilibus.
- 8 Sicut & Pe. cir. id est, officium apostolatus ad p̄dicandū Iudæis.
- 9 Qui enim operatus est, &c. Ab eodem enim v̄terque uocatus est ad fidem & ad apostolatū.
- 10 Et cum cognouissent gra. quæ data est mihi. Hoc autem cognouerunt per donū linguarum, & operationem miraculorum, & cetera

- tera dona ad apostolatū necessaria, quæ ita eminenter erant in Paulo sicut in istis.
- 11 Iacobus. frater domini.
- 12 Et Cephas. id est, Petrus, vt patet Ioan. I. f.
- 13 Videbantur columnæ esse. i. principales in ecclesia Iudęorū.
- 14 Dexteram de mihi, &c. Modus est confirmandi fedus amicitie, dando mutuo manus dexteram.
- 15 Tantum. scilicet rogauerunt nos.
- 16 Vt pauperum memores essemus. id est, fidelium in Ierusalē habitantium, qui uenditis possessionibus precia posuerunt ad pedes Apostolorū, abrenunciantes proprietati, propter quod postea egentes indigebant per alios credentes (qui sic non abrenunciabant in bonis temporalibus) adiuari.
- 17 Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. sicut patet in p̄cedentibus epistolis.
- 18 Cum autem. Hic cōsequenter declaratur v̄tima pars p̄dictæ minoris supra positæ. scilicet quod ueritas euangelica per Paulū p̄dicata de cessatione legalium in sinceritate sua reposita fuit, quamuis Petrus principalis Apostolus aliquo modo palliasset contrariū, segregando se a cōmuniōe credentiū de Gentilibus, eo quod erat incircūcisus, ne scandalizaret credentes de Iudæis, de quo reprehendit cū manifeste Paulus ad declarationem euangelicæ ueritatis. Et patet ex dictis litera, paucis exceptis quæ discutientur.

A *Resti.* Quid, non au deret, nisi se non imparem sentiret.
Aug. ubi sup. Ab emulis nouæ legis dicebat Paulus gratiæ p̄dicator egre-
 gius, dānare legem Moyſi vt sacrilegā, nec Deo mandante
 scriptam, & ideo etiam ipse Iudaizauit, ostendens non esse
 eam sacrilegam Iudæis, vt est idololatria Gentib. nec tamen
 esse necessariā salutē.

Hier. Galatharum infirmitas com-
 pellit eum narrare, q̄
 nec ipsi apostolorum
 principi pepercerit,
 veritatem euangelij
 non libere defenden-
 ti, sicut etiam ad pro-
 fedum Corinthiorū
 manifestat uisionem,
 quam annis quatuor
 decim celauerat. Hoc
 ap̄tem totum ait, vt
 ostendat se nūquam
 circuncisionis fuisse
 factorem, quod de il-
 lo falsi apostoli con-
 fingebāt. Vnde & ali-
 bi dicit. Ego autem,
 fratres, si circuncilio
 nē p̄dico, quid ad-
 huc persecutionē pa-
 rior?

Theoph. Plerique
 existimant hic Pe-
 trum a Paulo infimu-
 lari hypocrisios, at uero rem aliter habere constat. Quæcum-
 que enim uidetur dicere aduersus Petrum, cōsiliū
 dicta sunt ac facta. Petrus namq; cum Hierosolymis esset, p-
 mittebat circuncisionem: haud. n. licebat funditus ab lege di-
 uertere. Verū in Antiochia profectus, conueſcebatur genti-
 bus. Quū ergo in Antiochiā uenisset Hierosolymite aliquor,
 subducebat sese a gentib. ne Hierosolymitanos offenderet,
 ac simul vt daret Paulo cōuenientem increpandi occasionē.
 Propterea & Paulus obiurgat, atque Petrus sustinet. Sic. n. fa-
 cilis discipuli transferri ab instituto potuerūt, accusato p̄æ-
 ceptore, danteque silentium, in faciem proinde resistere, fi-
 gura erat tanquam si pugna reuera fuisset, non coram disci-
 pulis se mutuo increpauissent, uehementer. n. eos offendissent.
 Iam uero in publico formata pugna, ac ueluti studio parata,
 correctio discipulorum erat. Neque. n. quicquam contradi-
 cit, unde planum est, quod correptionē Pauli, æquo animo
 tulerit atque suscepit.

Quia reprehensibilis erat. * Hier. Non ideo reprehensibilis erat,
 quia cū illis edebat, sed quia postea propter homines se sub-
 trahebat.

Prus enim quam ve. qui. Quidā emulatores legis, qui æquo
 iure Christi & legē uenerabantur quos timens non misce-
 batur Gentibus. Quod si solū esset, non esset reprehensibile.
 Sicut & ipse Paulus pro scandalo aliquādo cessit. Sed in hoc
 erratum est, quod Gentes cogebat Iudaizare.

Et simulationi eius consens. * Theophyl. Hypocrisim rem
 ipsam appellat, nō enim uult detegere mētē Petri. Simul au-
 tē propter eos, qui uehementer legē tuebantur, hypocrisim
 a ut simulationem appellauit hoc, vt funditus tollat eorum
 affectum & perperionem.

Sed cum vi. Hier. ad Aug. Paulus in Petro non potuit re-
 prehendere q̄ ipse fecit, nec arguere simulationē, cuius &
 ipse reus erat. Sed fuit hæc reprehensio dispensatoria, nō uera.
 Nec Petrus peccauit, nec Paulus procaciter arguit. Petrus ar-
 fuit huius decreti auctor, legē post euangelij non esse seruā-
 dam, qui post uisionē iherosolymitanæ intrauit, & cum
 Gētibus comedit. Qui etiā quæſtionem de hac re soluit. Cū

Paulus & Barnabas iā cōuersis multis Gētibus uenissent
 Antio

Antiochiā, quidā de Iudæa dicebant, sine lege Moyſi nemi-
 nē posse saluari, tūc utriusque de hac quæſtione ascenderūt Ie-
 rusalē ad apostolos. Petrus uero ait. *Dens dedit illis spiritū sicut*
& nobis, et nihil discreuit inter nos et illos fide purificans corda eorū.
Quid ergo tentatis Deū, im. ponere iugum, quod neque nos neq; patres
noſtri portare potuimus?

Sed per gratiam cre-
 dimus saluari sicut &
 illi. Petrus itaque be-
 ne sensit de abolitio-
 ne legis, sed simulauit
 p̄ timore Iudæorū,
 ne occasione gētium
 a fiderecederet, & sic
 perderet suū gregē.
 Simulauit autem &
 Paulus pro simili me-
 tu, vt in circuncisione
 Timothei, & ipse qui
 nutritus comam ex
 voto ut Nazaræi, in
 Cenchris ex lege ca-
 puz totōdit. Post mu-
 ta etiam in Ierusalē
 cōsilio Jacobi & p̄el-
 byterorum purifica-
 tus secundum legem
 intrauit in templum
 & hostiam obtulit.
 Ecce quomodo Iu-
 daus Iudæis.

Aug. uero de Gē-
 bus credentes dicit legis onere liberos esse, de Iudæis legē
 esse subiectos, nec peccate si circūcidunt & sacrificāt, si in
 spē salutis in eis nō cōstituant. Nec peccat Petrus si Iudæi-
 zar, sed q̄ Gentes cogit Iudaizare suo exemplo, in quo solū
 Paulus eum reprehendit vt doctor gētium, vt sit reprhen-
 sio uera, non dispensatoria.

* Hier. Sed si post euangelium bene facit qui Iudaizat in
 sacrificij & cæteris, in heresim labimur Cherinthi & Hebræ-
 nis, qui pp hoc sunt anathematizati, q̄ euangelio miscuerūt
 cultus legis. Qui cū uolūt & Iudæi & Christiani esse, neutri
 sūt. Et si tales suscipimus ut in ecclesia Dei faciāt quod fecerūt
 in synagoga sathane, nō illi Christiani fient, sed nos Iu-
 dæos facient. Sūt utique Iudæorū ceremoniæ omnibus ma-
 tiferæ fidelibus. *Finis. n. legis Christus. Itē, lex & propheta usque*
ad Ioannē. Et consummabo testamētū nouum super domum Israēl.
 non dicit populo gentiū, sed Iudæis, vt nō in uetustate licer-
 uiuāt, sed in nouitate spiritus. Nec sūt illæ ceremoniæ res in-
 differentes inter bonum & malum. Si obseruandæ sunt, sal-
 tem afferunt. Si autem non afferunt, non sunt obseruandæ.

* Theophyl. Neque hæc dictio perturbet, non enim ut cō-
 demnet Petrum hæc dicit, sed propter eos, qui hinc fructū
 accepturi erant aliquem, si audirent quod Petrus increpitu-
 esset, ceu lege detentus.

* Hier. Quamuis hoc faceret propter scandalū Iudæorum
 tamen publice illum conueni, vt & Iudæis superbia, & genti-
 bus desperatio tolleretur.

Dixi Cephæ. Aug. Ipse Petrus q̄ a Paulo fiebat utiliter, li-
 bertate charitatis secū, ac benigna pietate utilitatis accepit.
 Atque ita exemplū posteris p̄buit tanto sanctius, quāto a
 imitandū difficilior: quo nō dedignentur maiores licubi se-
 te recti tramitē reliquissent, et a posterioribus corrigi. Lat-
 itaque iustæ libertatis in Paulo, sanctæ humiliatis in Petro
 Dixi Ce. ut in eo qui primus est discant cæteri.

Hier. Hinc discant Galathæ Petri auctoritate non esse Iu-
 daizandum, qui in hoc reprehensus est.

Quomodo Gen. co. Non docentis imperio, sed conuersati-
 nis exemplo.

* Hier. Non ex operibus legis, sed sola fide sicut gente p̄
 vitam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tim. eos. scilicet scandalizare.
- 2 Et simulatio. cuius intellectus postea explanabitur magis ad ue-
 ritatem euangelij in modo obseruandi legalia. vt dicitur plinius.
- 3 Coram om. quia defectus erat publicus.
- 4 Si tu cum Iu. sis gen. & non iud. vi. scilicet ante aduentum
 Iudæorum.

5 Gen. co. Iudæi. non imperio, sed facto, quia ex modo se habent
 in legalibus aliqui Gentiles credebant eorum obseruationē necessar-
 ad salutem. Ad maiorē tamen declarationem huius literæ & p̄ced-
 ris sciendū, quod Hier. & Aug. uidentur uaria sensisse de legatiū cess-
 tione. maxime quo ad ceremonialia, de quibus est hic sermo. Hiero-
 enim distinxit duo tēpora tantū. Vnū ante passionē Christi, in quo
 galia habuerūt vim obligatiuam & expiatiuam suo modo. Aliud po-
 * passio

Gen.

vitam in Christo inuenisse te nosse, cur subtrahis te a gentibus, tanquam a peccatoribus.

a Nos. Comendata auctoritate sua iam rationibus incipit agere, quod carnales obseruantiae post Christum non sunt obseruandae quod dicitur. Gentes non debent Iudaizare, quia nos, qui valuiamus in lege, scimus eam non iustificare, & ideo ea dimissa ad Christum confugimus.

b *Scientes autem, quod.*

* Hieronymus. Opera legis, circumcisio, & sabbatum, dies festi, & caetera, quae non propter iustitiam, sed ad edomandam populi duritiam sunt mandata.

* Chrysostomus.

Vide, & hic, ut omnia circumspecte loquitur, non enim ait,

Reliquimus legem, ut malam, sed ut infirmam. Caeterum in progressu declarat, non solum otiosam esse, verum etiam periculosam.

c *Nisi per fidem Ie.* Non ideo dicit ex fide, quod opera bona frustrentur, cum deus reddat unicuique secundum opera sua. Sed quia opera sunt ex gratia, non ex operibus gratia, quia fides per dilectionem operans nihil operaretur, nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in nobis per spiritum sanctum, nec ipsa fides esset in nobis, nisi deus eam daret.

d *Omnis caro.* Nota quod de Iudaeis, ponit homo, de Gentibus, caro. Homo, ibi, *Scientes autem, quod non, &c.* Caro, ibi, *Propter quod ex ope. &c.*

e *Quod si quaerent.* Bed. Si nos reuera cognouimus, non posse iustificari nos nisi transeuntes ad Christum, nunquid patitur Christus relabi nos ad id, quod eramus? Quod si pateretur, profecto minister nobis esset peccati, id est prioris status nostri sicut fuisset transeuntibus ad se minister iustitiae. Vel. *Quod si quaer.* Dixi, quod ex operibus legis non est iustitia, quod si nos, qui in lege

maiores fuimus, inue. su. in ea fuisse pe. quod inde apparet, quia D
querimus in Christo iustificari. quia cur in Christo quaeremus iustificari, nisi quia in lege non eramus iusti? Et si nos, qui in ea perfecti eramus, fuimus ex ea peccatores, tunc lex ubicumque est ministrat peccatum. Et si lex ministrat peccatum, tunc si Christi

a ¶ Non profelyti. ¶ Sumus. b ¶ Peccatores quidem, sed non, ut Gentes idololatras, & immundas.
c ¶ Peccatores visus est dici valde iniquos, non de his, qui cum iuste ac laudabiliter viuunt, non sunt sine peccato. d ¶ Sed tamen.

a Nos natura Iudaei, & non ex gentibus peccatores. Scientes

b ¶ Quaecumque in lege. ¶ Iudaeus. b ¶ Quae sunt de sacrificiis, & aliis legibus. ¶ Nullo denique modo.

c autem, quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per

a ¶ id est, qua creditur in Christum. b ¶ Ergo etiam nos Iudaei, sicut & Gentes. c ¶ Opera sunt ex gratia, sed non ex operibus gratia.

fidem Iesu Christi, nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur

a ¶ Quia ipsa prima est ex qua impetrantur caetera. b ¶ Aliquomodo. c ¶ Quia Iudaeus non est iustus ex lege, multo minus caro, id est, peccator ex Gentibus

mur ex fide Christi, & non ex operibus legis. ¶ Propter quod

a ¶ Gentilis.

d ex operibus legis non iustificabitur omnis caro Quod si quis

a ¶ Sed si dicitis nos peccasse, quod legem dimittimus, & in Christo iustitiam quaerimus, tunc qui hoc praecipit est peccati minister, sed nunquid, quasi dicat mirum est, si quis dicat.

f rentes iustificari in Christo, inuenti sumus, & ipsi peccatores,

stus legem ministrat & peccatum, sed non est minister peccati, ergo nec minister legis. Quod si forte videretur, quia eam adimpleuit. Sed absit, quod eam ministrauerit docens eam post passionem suam seruadam. Et si non est minister legis, cur eam seruaueris? ¶ Tu. non opinione habiti, sed ratione probat.

* Chry. Na si non potest, inquit fides in eum iustificare, sed opus est rursus amplecti

legem, & si posteaquam legem reliquimus ob Christum, non iustificamur ex legis omissione, sed condemnatur, cooperiemus illum esse causam condemnationis, cuius gratia cum legem reliquimus, ad legem ultra recurrimus, Vides in quantum absurditatis necessitate cogit orationem, quae valide pugnet. Induisti Christum, membrum factus es domini, & adhuc circa legem serps? Videlicet veritas legem ac ritus illos omittere? At nequaquam timeres legem, nisi fidem conteneres, ut qui imbecillis nec per se valeat conferre salutem. Quod si non est necesse seruare totam, nec partem quidem seruare necesse est. Et si seruanda est, tota seruanda est. Si tota seruanda est, non oportet aut scultare Christo, aut si Christo auscultabimus, legis transgressores efficiamur oportet. Si oportet eam seruare, qui non seruantes transgressores sunt, huius autem transgressionis Christus nobis auctor esse deprehendetur, (qui nobis est auctor salutis) nam ipse legem soluit, eam, quae talia praecipit, & alij, ut soluerent praecipit. Post haec cum sermonem eo reduxisset, ut videretur absurdus, non iam erat opus probationum

NICOLAUS DE LYRA.

passionem Christi in quo legalia secundum ipsum statim erant mortifera, ita quod seruantes ea mortaliter peccarent. Et consequenter habuit dicere, quod apostoli post passionem Christi nunquam seruauerunt ea secundum veritatem, sed solum quodam pia simulatione scilicet, ne scandalizarent conuersos de Iudaeis, & aliorum conuersionem impedirent. Quae quidem simulatio non est sic intelligenda quod actus illos secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant illos tanquam legis caeremonias obseruantes, sicut si quis pelliculam membri virilis abscinderet non causa circumcisionis seruanda, sed sanitatis recuperanda. Sed quoniam indecens videtur, quod apostoli propter scandalum occultarent ea, quae pertinent ad veritatem vitae, & doctrinae, & quod simulatione vterentur in his, quae pertinent ad salutem fidelium, ideo conuenientius distinxit Augustinus tria tempora. Vnum ante passionem Christi, in quo legalia cursum suum habuerunt. Aliud autem post diuulgationem euangelii, in quo legalia sunt mortua, & mortifera. Tertium est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad diuulgationem euangelii, in quo legalia fuerunt mortua, quia nullam vim habebant, nec aliquis ea seruare tenebatur. tamen non erant mortifera, quia conuersi de Iudaismo poterant illa licite seruare, dum tamen non ponerent in eis spiritum reputantes illa sibi necessaria ad salutem, quia si sine eis fides Christi iustificare non posset. Haec autem licentia seruandi ad tempus legalia, fuit ex instinctu spiritus sancti, quia si conuersi de Iudaismo ad fidem statim fuisset inhibitus legis ritus, sicut conuersi de Gentilitate idololatriae cultus, videretur, quod lex semper fuisset mala sicut idololatria, nec per consequens a deo data fuisset. Illis autem, qui conuertebantur de Gentilitate non inerat causa talis obseruantiae, propter quod Paulus circumcidit Timotheum ex matre Iudaea natum, Act. 16. a. Titum vero, qui natus fuit ex Gentilibus, noluit circumcidere, ut praedictum est. Gentilibus tamen imposita fuit ad tempus obseruatio aliquorum legalium, ut haberetur Act. 15. s. quod abstinerent ab immolatis simulacrorum, & sanguine suffocato, non tanquam necessariis ad salutem, sed ad amabilem societatem Iudaeorum, & Gentilium adinuicem. Nam illo tempore Iudaei abhorrebant ista comedere, sicut etiam frequenter contingit, quod aliquis existens in societate alterius, abstinet a cibis societati suo abominabilibus. Procedente vero tempore, cessante causa cessauit, & effectus. igitur apostoli de Iudaismo conuersi tempore intermedio, scilicet a passione Christi usque ad publicationem euangelii,

geli, leguntur aliquando seruasse legalia licite modo praedicto. Sed contra hoc videtur, quod hic dicitur, quod Petrus fuit reprehensibilis ex tali obseruatione. Dicendum, quod non peccauit ex facto, quod erat sibi licitum, ut dictum est, sed ex modo faciendi, quia in hoc nimiam diligentiam adhibebat, ne Iudaeos offenderet, ita quod ex hoc sequebatur scandalum Gentilium, in tantum, quod aliqui inducebantur ad credendum, quod talis abstinentia ciborum in lege prohibitorum esset necessaria ad salutem. Et propter hoc Paulus, qui erat Gentilium apostolus ipsum publice reprehendit, & Petrus audito periculo Gentilium sibi acquieuit. propter quod licet peccauerit in modo obseruandi, (propter quod vere reprehensibilis fuit, ut scribit hic Paulus in scriptura catholica, in qua nihil est falsum) fuit tamen peccatum veniale, quod bene fuit post confirmationem spiritu sancti in apostolis. Vnde dicit Io. 1. canon. 1. c. Si diximus, quia peccatum non habemus nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est, &c.

- 1 Nos natu. Hic ex praedictis infert conclusionem intentam, scilicet quod legalia per doctrinam euangelicam, quam praedicauit sunt euacuata, nec ulterius sunt seruanda. Et primo ostendit hoc generaliter, secundo specialiter, ibi: Si enim, Circa primum facit talem rationem: Iudaei per fidem Christi contentam in euangelio iustificati dimittunt legalia, ergo Gentiles per eandem fidem iustificati, quales erant Galathae, quibus scribebat, multo magis debent dimittere. Consequenter patet, quia lex fuit data Iudaeis & non Gentilibus. Antecedens probat apostolus per seipsum, & alios apostolos, dicens. Nos natura Iudaei, & non ex gentibus nati peccatores. id est, nos qui sumus natione Iudaei, & non ex Gentilibus nati fuimus peccatores supple quoadiu fuimus sub lege existentes. 2 Scientes autem, quia non iustificatur homo ex operibus legis, propter suam imperfectiorem.
- 3 Nisi per fidem Iesu Christi. Vnde, & patres veteris testamenti non fuerunt iustificati, nisi per fidem venturi.
- 4 Et in Christo Iesu credimus, ut iustificemur. Per eandem, scilicet, fide iustificantur fideles noui testamenti, quia quae illi crediderunt venturum, illi credunt venisse, & redemptionis mysterium compleuit se. Sed quia pseudo apostoli dicebant, quod fides Christi non iustificat sine legalium obseruatione, ideo consequenter hoc remouet, dicens. 5 Quod si quaerimus, in fide Christi, id est, in fide Christi.
- 6 Inuenti sumus. Quod est si haec fides non iustificat absque legalibus.

A num apparatu ad confutationem, sed satis erat negasse ac dicere.

a * Absit. Siquidē aduersus vehemēter absurda, & inuercūda nihil op⁹ est oratorijs rōnib. sed sufficit abnegare solū.

b Ego, e. per le. spiritualiter intellectam.

c *Moi, sum le. ne carnaliter viuam.*

d *Vt deo vi. Nō mihi, quod iam possum, quia cum Christo.*

e *Confixus. id est crux Christi exiit in me ardorem peccati vt iam vitra ad id nō extendar. Sed.*

† Christo.

f *Viuo. In virtutib⁹ vigorem bene operandi habeo.*

g *Iam non ego. Ille peccator, qui prius eram.*

Augu. in psal. 111. & trac. 22. in lo.

h *Sed Chri. id est, nouitas Christi apparet in me. Ad quid ergo lex?*

* Chryso. Si contendamus legem statuere, hoc ipso reddunt transgressores, qui contendamus seruare, q̄ deus antiquauit. Moyses dicit, Prophetā suscitabit vobis, de fratribus vris, ipsum sicut me audietis, nimirū de Christo loquēs, Itaque, q̄ huic non obtēperant, legē transgrediuntur. Itaque si nunc legi sum auscultaturus, legem ipsam transgredior.

B * Per leg. ergo. *Moi. sum. non dicit lex mihi mortua est, sed ego legi mortuus sum, Sensus est. Quēadmodū exanimis ac mortuus non pōt auscultare p̄ceptis legis, ita nec ego, q̄ ex illius maledictione mortuus sum. Vt deo viuam. dicendo autē. Christo crucifix. sum. baptisimū recte significat, cū vero dicit, Viuo aut iam non eg. viu. vero in me Chri. significat sequentem vitæ rōnem, per quam mortificantur membra. Quid aut est viuere vero in me Chri. Nihil, inquit, gerit a me, q̄ nobis Christus, Quēadmodum enim peccatum, si vicerit ipsum est, quod viuere in homine, animum ad quæ vult pertrahens, ita si eo mortuo, quæ Christo sunt placita fiant, nec humana deinceps est huiusmodi vita, videlicet ipso Christo viuente in nobis, hoc est agente ac dominante.*

i *Quod aut. * Idem. Quantū ad veteris vitæ rōnē ac legem attinet, dignus erā extremo supplicio, oēs. n. peccauerunt, & oēs mortui eramus, si minus experientia, certe Iudicio. Cū igitur lex accusasset, & deus cōdemnasset: Christus interueniens, ac semet exponens morti, nos omnes eripuit a morte. Itaque quod nunc viuo in carne, in fide viuo, hoc est, per fidem, quam habeo in ipso, viuo. Nam ne id fuisset, nihil obstabat, quominus interirent vnuerſi, quod & accidit in diluuiō, sed Christi aduentus, inhibens iram dei facit, vt per fidem viueremus.*

C *Et in. f. Attende, q̄ filius semetipsum tradidit, vt hic dicitur,*

Et pater eū tradidit. Vt alibi ait apostolus. Qui proprio filio suo nō p̄re. eit. sed pro omnib. nobis tradidit illū. Iudas igit, quid fecit: Vides, quia non quid faciat homo cōsiderandū est, sed quo animo, & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus deum in quo inuenimus Iudam. Deū benedicimus, Iudam

- 1 detestamur. benedi-
- 2 cimus charitatem,
- 3 detestamur Iudæ ini-
- 4 quitatem. Deus cogi-
- 5 tauit salutem nostrā,
- 6 quare dempti sumus.
- 7 Iudas cogitauit pre-
- 8 cium, quo vendidit
- 9 dominum, filius pre-
- 10 cium, quod dedit p̄
- 11 nobis. Diuersa facta
- 12 facit, cum tamen sit
- 13 vna res ex diuersis, si
- 14 eam intueamur. vñ
- 15 amandum, alterum
- 16 damnandum, vnū
- 17 glorificandum, alte-
- 18 rum detestandum in

a nunquid Christus peccati minister est? Absit. Si n. q̄ destruxi iterū reedifico, prauaricatorem me constituo. Ego enim

b per legem legi mortuus sum, vt deo viuā. Christo cōfixus

c sum cruci. Viuo autē iā nō ego viuo vero in me Christi.

d Quod autē nunc viuo in carne, in fide viuo filii dei, q̄ dile-

e xit me, & tradidit semetipsum p̄ me. Nō abiicio grām dei.

f Si enim per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

ueniemus.

* Chryso. Quid facis o Paule dum cōia proprie tibi vendicas, quæque pro toto terrarum orbe facta sunt, tibi facis peculiaria? non enim dixisti, qui dilexit nos, sed qui dilexit me. Atqui euangelista dicit, Sic deus dilexit mundum. Et, sed pro nobis omnib. tradidit illum Cum consideraret apostolus infirmitatem humanæ naturæ, & ineffabilem dei sollicitudinē, tum quibus illū malis liberasset. quæ bona largitus esset, inflāmatu desiderio, hunc in modū loquit. Qñquidē, & prophetæ non raro deū cōem, sibi proprium faciunt, hoc modo loquentes. Deus deus meus ad de luce vigilo. Præterea vero declarat hoc quoque par esse, vt quique nostrum nō minus gratias agat Christo, q̄ si ob ipsum solū aduenisset. Neque. n. recusaturus erat, vel ob vnum tantam exhibere tentationem, adeo singulum quemquam hominem pari charitatis modo diligit, qua diligit orbem vniuersum. Itaque victima quidem, pro tota oblata est natura, ac sufficiebat omnibus seruandis: Cæterum soli, qui creditur, sunt quibus vni fuit beneficium, &c.

l *Si enim per leg. iustit. ergo Chri. * Idem. Si mortuus est Christus, clarum est legē non posse iustificare nos. Qd̄ si lex iustificat, superuacanea est Christi mors. Et qui possit videri hoc rōni congruens, tē tantā, tā adorandā, ac reuerendam, oēm q̄; superiāt hominū cogitationē, tā ineffabile misteriu, quod patriarchæ quidē parturiebant, prophetæ vero prædixerunt, angeli videntes obstupuerunt, tum q̄; caput est diuinæ erga nos sollicitudinis, apud oēs creditū ac receptum, hoc frustra, & incassum factū dicere? Ergo cum consideraret insignē absurditatem, si tantā talemque rem superflua dicerent superflue fuisse factam, hoc enim colligebatur ex his, quæ faciebant, etiam conueniens obiurgat illos dicens.*

CAP

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nun. Chri. pec. mi. est. q. d. hoc inconueniens sequitur ex quo tradidit fidem non iustificantem. **2** Absit. q. d. hoc patet falsum ex prædictis, quia supra, probatum est, quod doctrina euangelica est a deo inspirata, & perfecta, quod non esset, si iustificaret, nam in hoc cōsistit legis perfectio. **3** Sic. hic ostendit particulariter, quod legalia sint abiicienda sui ipsius exemplo, di. Si enim, quæ d. scilicet, legalia, quæ docui debere relinquere. **4** Itē. re. obseruo tanquam necessaria ad salutem, & alios ad hoc induco.

5 Præ. me. id est, facto confiteor me errasse. Quod absit ideo subdit.

6 Ego enim per Le. scilicet nouam.

7 Legi, &c. supple veteri.

8 Mort. sum. in quantum euacuat legalia, sicut dictū fuit Ier. 31. f. Ecce dies ve. di. do. & faciam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris. Per hoc enim, quod dicitur: Non secundum pactum. per quod intelligitur lex Moisaica, ostenditur, quod per legem nouam erat euacuanda.

9 Vt

ADDITIO.

In ca. 2. ubi dicitur in postil. Ego enim legem. scilicet, nouam.

Hoc q̄ dicitur. Per legem legi mortuus sum. fm gl. intelligitur, q̄ per legem ue. te. spiritualiter intellectam mortuus sum legi, ne carnaliter in ea viuam. Vel sic. Per legem mortuus sum. id est, p̄ auctoritatē legis ipsam dimisi. & sic ipsa lex Moisaica denūciat suā dimissionē. Ad qd̄ allegant in gl. tres auctoritates. Prima Deu.

18. d.

- 9 Vt. d. vi. per Christi gratiam, ideo subditur.
- 10 Chr. con. sum. cr. per compassionē ex fide procedētē. iō sequit
- 11 Vi. au. iam non e. habitans in me per gratiam viuificantem.
- 12 Quod au. nunc vi. per Christi gratiam.
- 13 In carne. id est, adhuc existens in carne passibili.
- 14 In fi. vi. fi. dei. qui in resurrectione dabit mihi corpus immortalē.
- 15 Qui di. me. Ex dilectione enim maxima voluntarie mortem subiit pro salute nostra, & quia tanta gratia non est negligenda, sed veneranda. ideo subdit.
- 16 Non ab. gra. dei. id est, abiectam non reputo, quod tamen effi si absque legalibus non sufficeret ad salutem, ideo subditur.
- 17 Si e. per le. m. supple habeur.
- 18 Ergo Chri. gr. mo. est. i. sine causa, ex quo sine hoc habebatur iustitia, quæ facit hominem dignum vita æterna. Galatha vero habebant pro inconuenienti quod frustra fuisset mors Christi, & per consequens debebant inconueniens reputare illud ex quo sequebatur, scilicet, quod obseruatio legalium iustificaret, vel esset necessaria ad salutem.

CAP

18. d. Prophetam suscitabo tibi de medio fratrum tuorum. q̄ quidem auctoritas bene intellecta notat, q̄ propheta, s. Christus, suscitatus erat, cui erat credendum tanq̄ vero legislatori, prout plan fuit ostensum in additione super prædictum cap. Deu. & sic h̄, alia lex a lege Moisaica erat danda. Allegatur secundo ad hoc i glos. illud Iere. 31. q̄ in postil. allegatur. Tertio allegatur illud p̄ Sacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem perfecisti mihi, quæ

ad literam significat, quod sacrificia, & oblationes, quæ erant de præcipuis ceremoniis ve. re. non erant deo placita de se, vt ibidem exponitur in postul. Vnde hæc tres auctoritates quarum vna

vna accipitur de libro legis, alia de prophetis. alia de psalmis, D sunt satis efficaces ad ostendendum, quod legalia veteris testa. erant euacuanda.

C A P. III.

O Insen. Verba irascentis. O insensati Gal. qui nec circūuentos a pseudo agnoscunt.

*Theoph. Comparaturus fidē, & legem, Prius stultos eos appellat, non veluti legem Christi transgrediens, sed seruās,

Non enim simplici-ter fratrem suū stultum appellans, reus est, sed temere. Isti autē omnes iustissime stulti vocati sunt, qui tot, tamq; varia bona non sentientes, vtilem Christi mortem inutilē faciūt.

An. quo. oc. Aug. in oculis, & sensib⁹ prudentiū Christus mortem, & diabolū dānasse videtur, non ipse damnatus esse. vnde Oseas. *Ero mors tua omors.* Et hæc est virga Moyse, quæ versa

B in serpentem, deuorauit serpentes magorū. Hic est summus sacerdos in lege, in cuius morte, qui sanguinē proximi fuderant ignoranter, & ob id metuentes ad ciuitatē refugij se contulerant, absoluebant, & securi fiebant a metu. Ita morte Christi dānato superbo salus nostra procurata est. Qd̄ insinuabat ineffabile nomen dñi scriptum in lamina summi pontificis, q̄ erat terra grammato, i. quatuor literarū, quæ sunt Ioth, He, Vau, Herh, idest, principū passionis vitæ iste. Q. Ille cuius iste legalis sacerdos gerit personā est nobis per personā auctor, & reparator vitæ per Adā amissæ. vnde: *Qui ascendit super oc. dominus no. illi.* Occasum. n. mortis Christus ascendit, i. triumphauit, diabolū, & mortē superando. Sed oculis stultorū v̄r condēnatus, & in eorū sensu tantū crucifixus, vt homo in quo nulla spes sit. In illis viuit Christus, in istis est mortuus.

b Fascinauit. Fascinus, qñ magicis delusionib. aliter, quardā oculis hominū oñduntur, quam sunt. Dicitur ē fascinus vulgo, qui nocet infantib. Dicuntur. n. quorundā oculi visu vr̄tes, dum & hic eorum actus fascinatio d̄r, & p̄t fieri, vt huic peccato inferuiant dæmones. Similiter inuidia tanquā fasci nus vrit. Inuidus enim non modo sibi nocet, sed & his in quibus aliqua bona esse incipiunt, vnde Salomon, *Fascinatio malignitatis obscurat bona.* Sic factum est, vt inuidi tanquā fascinoantes nocuerint Galathis, nuper in Christo tenatis, vt ijdem Galathæ fidei stomacho nauseante cibum spiritus euomuerint.

c An. quorum ocu. Vere fascinati, q̄a ante oculos, i. in vestra præsentia

C A P. III.

¶ Dolendo. ¶ Q Non ex lege, sed ex fide iustitia est, & Christus ex dilectione le pro nobis tradidit. ¶ Et cum hac omnia consent, & in his instructi fuistis. ¶ Per inuentionem communet. a ¶ Per simile, vt quod ante oculos est non videatis, veritas se ingerit, & ei non creditis.

Insensati Galathæ, q̄s vos fascinoauit, ve

¶ Alias credere. ¶ Dum per legem Christus deseritis, Christus est a vobis proscriptus sicut a Pilato, & dū insufficientē creditis a crucifixorib. no deseritis.

ritati non obedire? Ante quorū oculos

a ¶ Quamuis sitis fascinoati, & stulti, tamen.

d Iesus Christus † proscriptus est, & † in vobis crucifixus. Hoc

c solum volo a vobis discere. Ex operibus legis spiritum acce-

¶ Et quia ex fide, ergo adeo stulti. ¶ Sancto.

f pistis, an ex † auditu fidei? Sic stulti estis, vt cum spiritu

a ¶ Initium salutis habueritis. b ¶ Cum prouectiores per carnem. i. carnales queritis consummaria quibus iustitie, nec initium poterat haberi.

c ¶ Non consummamini, sed habita perditis. Et omnino

coeperitis, nunc carne consummaminini? Tanta passi estis

exactius, quā qui tum corā assiterunt, conspexeruntq; . Nā E plerisque eorum, qui corporaliter viderāt, nihil cōmodauit hi autem, etiam si oculis non vidissent, per fidem exactius cōtemplati sunt. Viua veluti imagine expressa depictus est per prædicationem, vos vero credentes prædicationi, ceu præsentem ipsum conspexistis.

e Hoc so. vo. Cōmotis per increpationē, probat q̄ lex nō est obseruanda, quia non ex ea, sed ex fide veniunt omnia necessaria, spiritus, iustitia, benedictio. Q. Quamuis fascinoati, & stulti tñ. Hoc vo. a. v. dif. quia hoc adeo euidens est, vt & stulti docere queant. Solū si nihil aliud esset, hoc ad probandum sufficeret, cum constet, quia spi. ac. an ex operi. vbi labor quē nunquam habuistis. an ex fi. quæ auditus facilitate venit.

f An ex au. fi. Aug. Vtique ex fide, non ex operib. legis. Ab In hunc lo. Apostolo. n. prædicata est eis fides, in qua prædicatione aduentū, & præsentiam spiritus sancti senserant. Et est sensus. Si in illis operib. legis esset salus vestra, non daretur vobis spiritus sanctus, nisi circuncisis. Sed sunt datus vobis, antequam opera legis haberetis. Sciendū, q̄ nunc de operib⁹ maxime tractat, q̄ sunt in sacramentis, q̄ non sunt necessaria vbi gr̄a fidei est. Bipertita sunt. n. opera legis, partim in sacramentis partim in morib. accipiuntur. Ad sacramenta pertinent, circuncisio, sabbathū, neomeniæ sacrificia, & huiusmodi immumeræ obseruantia. Ad mores aut. Non occides, non mox habeis & huiusmodi. In obseruantijs, si non intelligantur, seruitus sola est. Si autē obseruentur, & intelligantur, non modo nihil F obfunt

In hunc lo.

Opera legis bipertita.

Deutero. 5. b.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

O Insenfati Ga. Postquā apostolus improbavit errorē de legalitū obseruatione cū euangelio ex perfectione legis euāgelicæ, hic consequenter idē facit ex imperfectione legis Mosaicæ. Ista tñ diuisio nō est p̄cisa, quia in p̄cedētib. posita sunt aliqua de imperfectione legis Mosaicæ, & eōuerso in sequētib. aliqua ponūt de p̄fectione legis euāgelicæ. Sed hæc diuisio accipitur s̄m id, qd̄ principaliter intelligitur. Et diuiditur in duas partes, quia primo Galathas increpat, sc̄do p̄positū declarat, ibi: *Qui ergo.* Prima adhuc in duas, q̄a primo, p̄ponit suā interpretationē. secundo interpretationis rationem, ibi: *Hoc solum.* Circa primum dicit.

1 O insensa. Galathæ. quis vos fascino. Id est, adulando decepti. 2 Non obedi. ve. leuangelicæ, per q̄ legalia sunt exclusa. Licet enim apostolus sciret eos esse deceptos per pseudo apostolos, tñ q̄rit, q̄s vos fascinoauit? non ignorans, sed admirans eorū instabilitatē, sicut Gene. 3. b. dicitur. Adā vbi es? non ex ignorantia. Sciēdum ēt. quod fascinoatio aliquando accipitur pro illusionē sensuū qua aliquis non aduertit ea, quæ sunt ante ipsum, & sic erat de Gal. quia iniuriam factam Christo per falsos apostolos in præsentia eorum non aduertebant. ideo subditur.

3 An. quo. & c. pro. est. i. condēnatus per falsos apostolos, asserētes vobis, q̄ fides eius non sullicit ad salutē sine legalib. & sic cōdēnant eum tanq̄ impotentem ad saluandum, cum tñ lex promittat de Christo venturo ipsum fore Saluatorem, vt patet per auctorita-

auctoritatem hic præcedenti ca. inductam. Lex enim frequenter accipitur pro toto ve. Testa. 4 Et in vo. per eodē tanquam homo purus, hoc enim asserēbant a tempore apostolorum aliqui pseudo, siue hæretici, propter quod Iohannes in principio sui euangelij compulsus fuit eius diuinitatem declarare, vt dicit Hierony. in prologo super Iohannem. 5 Hoc so. Hic consequenter ponit rōnem duplicem increpationis. secunda ibi Tanta. Circa primū sciendum, q̄ in primitiua ecclesia baptizatis dabatur spiritus sanctus sub signo sensibili per impositionē manū apostolorū, sicut patet Act. 8. & plurib. aliis locis, & sic datus fuerat Galathis in fide Christi, baptizatis Non aut sic dabatur obseruatib. legalia, & sic poterant aduertere, q̄ legalia non erant ad salutē necessaria, nisi essent prædicto mō fascinoati, & hoc est, q̄ dicit. Hoc si. vo. a. vo. i. audire, vt deceptio vestra appareat ex vestra responsione. 6 Ex operibus te. spi. ac. scilicet in signo visibili. 7 An ex au. fi. i. ex receptione fidei Christi per baptismum, qua si dicit manifeste patet per effectum, quod non potestis negare vos ex fide Christi recepisse. ideo concludit eorum deceptionem di. 8 Sic stult. & c. de Gentilitate recipientes immediate doctrinam euāgelicam, quæ spiritualis est. 9 Nunc, & c. super eam volentes recipere legalium obseruationem. Quæ dicuntur iustitiæ carnis. Heb. 9. eo quod tollebant quasdam immunditias, ex immundorū tactu pueniētes, vt ex tactu morticini, mēstruatē, & hōi, ex quib. hō reddebatur inhabilis ad ingressum tēpli. 10 Tanta passi estis. Hic ponitur secūda rō, quia pati detrimētū

obsunt, sed etiam profunt, si tempori congruant. Omne aut sacramentum cum intelligitur, vel ad contēplationē veritatis, vel ab bonos mores, refertur. Contemplatio veritatis in solius dei dilectione, & cognitione fundata est. Boni mores in dilectione dei, & proximi, in quibus duobus tota lex pendet & propheta.

Matt. 22. d.

† frustra.

† Gen. 15. b. Rom. 2. a. Lico. 2. d.

† prouidens. † eius rem. † tam. † iustitiam. † Gen. 22. d.

† execrationi sunt. † obnoxii. † Deu. 27. d.

a Sine cau. ideo dicit, quia multa iam pro fide tolerauerant, & in ipsis passionibus charitate timorē vicerant. Sine causa ergo tanta passi erant, qui a charitate, quæ in eis tanta sustinuerat ad legem labi volebant.

b Qui er. tri. q. a vos non ex operib⁹, quæ nunquam habuistis accepistis spiritū, sed ex fide, ergo potestis videre, quod ego, q. habui opera legis, nō tamē per ea, sed per fidem accepi potestatem dandi spiritum, & operandi miracula. De eo, q. sub lege fuerat, potest dubitari, sed per similitudinem istorum liquet.

* Theoph. Deus, inquit, q. suppeditat vobis spiritum, vt pphetetis, & liguis lo-

quamini, qui operatur in vobis virtutes signorum, & prodigiorū, legisne opera hæc faciebat, vtque, & vos hæc transigētes curaretis, vel per fidē, quam in Christum suscepistis? Planum est, quod per fidem. Qui igitur hac dimissa, per quam glorificabimini, ad abolitam abrogatamque legem curritis? c Cred. Abra. * Idem. Maxime vos fidei vim nosse oportebat ex signis, quæ perfecistis. Quinetiam ad progenitorē vestrum Abraham desigite oculos, de quo plurimus semper vobis sermo est, & inuenietis quoque ipsam ex fide iustificationem. Si autem, qui ante gratiā vixit, ex fide iustificatur, multo potius gratia donati, fide teneri debent.

† i. sine utilitate. a Hoc ego non affirmo, quia in vobis est si vultis proderit. hoc dicit ne desperet. b † Ministerio non auctoritate.

a † sine causa, si tamen sine causa. Qui ergo tribuit vobis spiritū

& operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu

fidēi? Sicut scriptū ē. † Credidit Abraham deo, & reputatū est

ei ad iustitiam. Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt

filiī Abraham. † Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, † prænuntiavit Abraham, quia benedicentur

in te omnes gentes. Igitur, qui ex fide sunt, benedicent cū

fideli Abraham. Quicūque enim ex operibus legis sunt, † sub

maledicto sunt. Scriptum est enim. † Maledictus omnis hō

qui non permiserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.

quoniam autem in lege nemo iustificatur apud deum, manifestum est, † quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

† quia iustus ex fide † viuit.

d Ad iusti. Iustitiam vocat hic peccatorum remissionem, & bonæ vitæ obseruantiam.

e Proui. Nō solū iustitia ex fide, sed & benedictio, quia scriptura dicit: In te benedicent, quæ est in tuæ fidei conformitate. Et ne alio veritas, dicit Mosen sic scisse. Pro. q. ex fi. iu. Gen. de. Prouidens, id est, ostendens longe antequam fierent prouisum, hoc, scilicet.

f Quia ex fi. Non ex operibus.

g Prænun. id est, ostendit. Vel prænunciavit, id est, ostendit prænunciatum esse, quod benedi. in æterna beatitudine.

h In te. in tuæ fidei imitatione.

i Quicūque enim ex. Quod intelligendum est, non de operibus, quæ ad mores, sed quæ in obseruationibus illis fiebant. Prodest lex in tabulis scripta, cætera onus sunt.

k Scrip. est. Qui ex operibus legis sunt, maledicti, quia sicut scriptum est a Moyse in Deutero. Maledictus omnis hom. & c.

q. d. Multa præcepi, quæ omnia nullus implere poterit, sed in on⁹ data sunt, & ideo omnes maledicti.

In quo innuit desiderandū esse Saluatorem, qui finem ponat his, & liberet non solū ab alijs peccatis, sed a maledicto legis. Cur ergo Galathæ transeunt a gratia ad maledictum?

* Chryso. Probat breuiter, quod nullus legem impleset, vnde & execrationi erant obnoxij, & quod fides iustificat. Posteaquam legem nemo seruauit, sed omnes ob transgressionem obnoxij erant maledicto, excogitata est quædam facilior via per fidem, quæ quod legi erat impossibile, per se redderet possibile.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

1 Iustificatur apud deum. Qui eum gratis colit, scilicet, nō cupiditate

firmat per scripturam, di. 6 Si scri. est. Gen. 25. b. 7 Credidit Abra. deo, & re est ei ad iu. & sic ex fide Christi venturi iustificatus fuit, & non ex operibus legis, quæ per magnum tempus postea fuit data. ideo concludit. 8 Cogno. er. quia qui ex fi. credentes per fidem Christi iustificari. 9 Hi sunt. id est imitatores fidei suæ, & per eam iustificati, sicut, & ipse. 10 Prouidens autem. Hic declaratur secunda pars minoris, i. q. benedictio dei non habetur ex lege, sed ex Christi fide, di. Prouidens autem, id est deus auctor scripturæ. 11 Quia ex fi. iusti. Gen. de. & non ex lege, vt prædictum est. 12 Prænunciav. Abra. Gen. 22. ante dationem legis longo tempore. 13 Quia benedicent. in te. omnes Gen. quod impletum est in Christo ab Abraham descendente secundum carnem, in quem ex omnibus Gentibus aliqui credunt, & plenius implebitur circa finem mundi. 14 Igi. qui ex fi. sunt. id est, de numero fidelium. 15 Benedi. & c. quod non conuenit legalia seruantibus, ideo subditur. 16 Quicūque, & c. Asserentes, quod sine illis operibus non est salus. 17 Sub ma. sunt. Quia non possunt illa implere, propter quod dicit Petrus Act. 15. Hoc est onus, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sed contra videtur esse Hiero. in expositione fidei, scilicet, illos maledicendo, qui dicunt præcepisse deum aliquid impossibile. Dicendum, quod aliquid est impossibile dupliciter. Vno modo simpliciter, & absolute, & sic loquitur Hieronymus. Alio modo, quia non est bene possibile, sicut de lyra, dicitur, quod non potest seruari quando male sonat, vt dicitur 5. Metaphysi. & sic dicitur, quod Iudæi non poterant seruare, propter difficultatem seruandi, quia non poterant de facili seruare, & ideo multi erant transgressores. Quod autem tales sint maledicti, probatur, per scripturam Deut. 27. 18 Maledictus, & c. vt faciat ea. id est, opere impleat, quod tamen prædicti non faciebant. Et ulterius ad probandum, quod lex non iustificet, infert scripturam, Abacuch. 2. dicens. 19 Iustus ex fide viuit. Vita gratiæ.

NICOLAUS DE LYRA.

magnum sine causa fatum est, sic erat de Galathis, propter quod erant increpandi, sicut fati, & hoc est, quod dicit. Tanta passio. Quod exponitur dupliciter. Vno modo de persecutionibus quas pro Christo sustinuerant. 1 Sine causa. i. sine utilitate proueniente, imo cū detrimento. Minus. n. dicendo plus significat. per deceptionē. n. pseudo apostolorū dictæ sustinentiæ perdiderant meritū, & cū hoc incurrebant peccatū. 2 Si ta. it. ca. i. si perseueretis in errore. q. d. si abiiciatis errorē, recipietis iterū gratiā bona mortificata reuiuificantem. Alio modo exponitur de expēsis quas fecerant pro pseudo apostolis, & sic passi erant damnum in t. palib. & sine utilitate spirituali, imo cū detrimento bonorum spūaliū, & hoc videtur sonare litera, cum dicitur. Tā. pas. i. plura damna in t. palibus bonis. 3 Qui er. Post Galatharum increpationē, hic consequenter declarat apostolus cessationem legalium p. eorū imperfectionē. Et diuid

Apiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, vel timore amittendi. In ipso enim solo, vera nostra beatitudo est, & perfecta est.

a *Lex autem, &c.* Ex fide est iustitia, & vita, sed lex nõ est ex fide. posset. n. videri, quia opera legis ex fide fierent, vt p eis sperarent eterna, qđ nõ est, sed ex timore pñæ illa seruabant.

b *Viuet in illis.* Non ait, qui fecerit eam, viuet in ea, cum præmississet, lex nõ est ex fide, vt intelligas, legem in hoc loco pro

ipsis operibus, quæ in illis obseruationibus fiebant positam. Qui autē viuēbant in his operibus, timebant vtique, si non ea fecissent lapidationem vel crucem, vel aliud huiusmodi pati. Qui ergo fecerit ea, viuet in illis, non apud deū id est, habebit præ-

mium, ne ista morte puniatur. Qui autem ex fide viuit cum hinc exierit, tunc magis habebit presentissimum premium. Non igitur ex fide viuit quisquis præsentia, quæ videtur, vel cupit, vel timet, quia fides dei ad inuisibilia pertinet.

c *Factus pro nobis.* id est, reputatus non solum maledictus, sed etiam maledictū. Vel, factus est rei veritate. *Maledictus.* id est, mortalis.

***Theoph.** Ne quis hic occurrat, vere, inquit, qui nõ facit legē maledictus est, & vere fides iustificat. Vnde aut per spicuum, qđ maledictio illa sublata sit? Indicat igitur solutā esse per Christiū execrationē, dato. n. precio, per quod factus est ipse maledictio redemit nos a maledictione legis, qđ ipse qui dem euasit, ceu legem implens, nos aut obnoxij legi sumus eiusque rei, quippe, qui nequeamus eam perficere, æque ac si condemnatum quempiā adiudicatumq; morti, alias quis piā innoxius eximat a morte pro illo mortē subire volēs, & eligens. Suscepit igitur maledictionem, ex eo, qđ penderet, dissoluitque maledictionem, qđ nobis, quod legem non impletemus, erat imposita, ipse tamen non subiectus huic. Legem enim impleuit, & peccatum non fecit. Eam autem ob rem ille factus est maledictio, vt ad gentes, qui lege non utebantur, neque ea tenebantur, benedictio Abrahami, quæ ex fide est, perueniat, in Christo Iesu.

***Hiero.** Sic est scriptum. *Si cui fuerit iudicium mortis, suspendetis eum in ligno.* Non ideo maledictus, quia pendet, sed ideo pendet, quia maledictus. Chrs ergo cui nõ erat iudiciū mortis, nec causa subeundæ crucis, & maledicti reatus, pro nobis maledictū suscepit, quia omnes maledicti eramus, & debiti

biti ligno, & ideo maledicti, quia non permanimus in omnibus, quæ scripta erant in lege,

d *Mal. qui pen. Q.* Satis ad penam sit, quod suspensus moriet reus, & qđ illic est vsq; ad vesperā, vt tunc deponatur, & sepeliatur, ne si ibi sit diuius, maius sit opprobrium, & macula generi eius.

Hier. In Hebræis, & nostris nunc codicibus in Deuteronomio habetur. *Maledictus est deo.* In antiquis tamen Hebræorum codicibus non habetur nomen dei. Et puto post passionē domini ab aliquo appositum esse, vt nos, qđ maledictū a deo credimus Christum, infamaret. Sed non est hoc in cōtumeliam domini. Quid mirū si maledictus dicitur deo, qui habet in se, quod deus odit, id est reprobatur, & dolet

peccatum, s. & mortē. *Male. i.* mortuus, quia mors est maledictio, & maledictum est oē peccatum. Vel ipsum, quod sit, vt sequatur supplicium. Vel ipsum supplicium, quod & vocat peccatum, quia ex peccato fit. *Male. deo.* quia deus odit peccatum, & mortem nostrā, eū ad delendum eam misit filiū suū.

e *Omnis. ē.* Christus, ne futuri hæretici negent eius veram mortē. Insuper honorificentia Chrm a maledictio, quod morti coniunctum est separat. Pœna ergo peccati, eū nõ ex benedictione necessario venit ex maledictione qua dñ, Si tegeritis morte moriemini. Vel maledictus, i. mortalis, mortalitas aut ex peccato. Maledictio gemina culpe, & pœnæ. Vñ, & maledictio duob. modis dñ, s. actiue, & passiue, s. secundum culpam, & pœnam. Non ideo quis maledictus, qđ crucifixus, sed qđ in talem incidit reatum, vt meruerit crucifigi, quod non Christus. Et ideo licet sit reputatus, tamen nõ fuit maledictus maledictione pœnæ, & si culpe.

f *Fratres se. b. di.* Q. Probauit per rōnes, & auctoritates, qđ per fidē nõ per legē datur spiritus, iustitia, beatitudo: modo dico, id est, probō idē fm̄ humanam consuetudinem, in qua quāuis sæpe non sit firmitas, tñ firmum est testa. i. ab homine factū suis hæredib. Similiter Testamentum dei lex non facit irritum, sed præmittit cui factum est, i. Abraham, vt ex dantis, & accipientis dignitate videatur incommutabilis sponsio. Et semi. id est Christo. Non quod ad eum fieret promissio, sed ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et quod semen illud Christus sit, non alius, notat ex verbis scripturæ, quæ est. In semine tuo benedicetur omnes gentes. *Non dicit scriptura in seminibus.* sicut faceret, si de

multis

Maledictū duplex.

Gen. 22. d.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Lex autem non est, &c.* Ly ex, tenetur hic materialiter, sicut cū dicitur: Ex ære fit statua. & pro tanto dicitur, lex non ex fide, quia in lege veteri non fuerunt data præcepta de credendis. hoc enim pertinet ad legem nouam in qua facta est explicatio credendorum, propter quod Ro. 3. Lex vetus dicitur lex factorum, lex autem noua dicitur lex fidei. Nec est per hoc intelligendum, qđ patres veteris Testamenti fuerunt sine fide, sine qua impossibile est placere deo, Heb. 6 b. Multi enim ipsorum fuerunt sancti, & deo placentes, sed non habuerunt fidem explicitam, sicut patres noui testamenti, in quo veritas aperte est per Christum reuelata.

2 *Sed qui se.* scilicet legis præcepta.

3 *Viuet, &c.* quia non incurret pñā mortis, qđ transgressoribus inferebatur, & ideo nõ dicit absolute, viuet, sed viuet in eis, vita corporali, vita vero spiritualis datur per fidē charitate formatā.

4 *Christus nos re. &c.* id est, de pœna transgressoribus legis debitanos absoluendo a debito seruandi eam. Et quia fecit hoc per suam passionem, per quam legalia sunt euacuata, ideo subdit.

5 *Factus pro no. &c.* id est, sustinens pro nobis pœnam mortis, sed nõ culpam, quæ mors inferebatur maledictis in lege, scilicet per suspensionem in ligno.

6 *Quia scri. est.* Deuter. 21.

7 *Maledictus omnis, qui pen. in li.* Et quia per suam passionem meruit promissionum factarum patribus impletionem, iō subdit.

8 *Vt*

8 *Vt in Gen. be.* Abraham, scilicet promissa.

9 *Fieret in Iesu Chri.* Promissum enim erat Abraham, quod in semine eius benedicerentur omnes gentes. Genes. 22. d. quod impletū est in Christo descendente ab Abraham secundum carnem.

10 *Vt pollicitationem.* id est, promissionem. **11** *Spiritus ac. per. s.* Quæ datur credentibus in ipsum.

12 *Fratres.* Hic declaratur tertia minoris supra positæ, s. qđ hæreditas æterna non datur per legē, sed per Christi fidem, quia promissio huius hæreditatis facta fuit Abraham per longum tempus ante legis dationē vt declarauimus plenius, Gen. 15. Si igitur daretur ex lege, qđ postea data est, sequeretur, qđ promissio illa per legem fuisset irritata, ex quo non daretur ex promissione, diuino iuramento firmata, qualis fuit ista sicut patet. Gen. c. 22. vbi reperitur hæc promissio.

Et additur. *Per memetipsum iur. ui, dicit dominus, &c.* Hanc autē rōnem deducit apostolus diffuse, & aliquantulum intricate, dicens. *Fratres secundum hominem dico. i.* per factum humanū ostendendo propositum.

13 *Tamen hominis.* Quali diceret, licet homo nihil sit respectu dei. *Tamen hominis confirmatum Testamentum.* in quo ordinar de hæreditate pro filiis.

14 *Nemo spernit, aut superordin.* id est immobiliter tenet. Antiquitus enim homines in suis testamentis ordinabant de successionē hæreditatis, & adhuc sit in aliquibus terris.

15 *Abrahæ dictæ sunt promissio.* scilicet, diuinæ per modum testamenti firmatæ, vt postea patebit. ideo sunt firmæ.

Tom. 3.

q 3

1 Et

C multis vellet intelligi, sed in semine, sicut qui de vno vult intelligi, ut illud vnu est Christus. dicit apostolus. Non enim potest inueniri alius, qui omnes gentes benedixerit.

Aug. libr. 9. Exod. 9. 45.

A Hoc autem dico. Hoc promisit deus Abraham, hoc autem testamenti confirmatum per iuramenta dico, & affirmo, quod lex non facit irritum, de qua non esset hoc putandum, quia data est tantum ad tempus, quia post multum tempus a promissione facta Abraham, lex data est. de qua si esset benedictio homines illius temporis Abraham Isaac, & Iacob, non eam habuissent.

fonte comprobatum. erga Christum.

† ut abroget.

B Lex non facit irritum, id est, factum, quod faceret, si per eam daretur benedictio. Promissio enim illa non dixit, quod per legem, sed per semen. Quod si per legem, benedictio, frustra semini promisit, & frustra semen ipsum venit. Lex non facit irritum, quod iam valeret ad euacuandam promissionem, quod esset falsa, & deus mendax. Euacuaretur. Nam si ex lege datur hereditas, i. aeterna beatitudo, tunc non ex eo, quod promissio dixit (destruit consequens) sed ex promissione datur, quod in parte ostendit, quia Abraham, de quo constat, quod sine lege fuit, dedit deus per repromissionem, id est, per Christum saepe promissum.

C Quid igitur lex? Aug. in lib. retractationum. Olim cum exponerem hoc capitulum, ita distinguendum putavi, ut interrogatio esset: Quid igitur? Ac deinde esset responsio: Lex propter transgressiones, &c. Quod quidem non abhorret a vero, sed melior mihi videtur ista distinctio, ut interrogatio sit. Quid igitur lex? Et inferat responsio propter transgressiones, &c. Quod quidem lex non est ad iustitiam, vel ad beatitudinem, quae ergo est eius utilitas? Cur a deo data? Deinde ne frustra videatur data, cur data sit, explanat di. Lex posita est in medio propter transgressiones, &c.

Aug. libr. 3. de Trinit. c. 11.

D Propter transgressiones, posita est in medio, inter promissionem, & semen, cui facta est promissio, i. inter Abraham, & Christum, ut populum dei erudiret sub timore dei, ut dignus fieret excipere promissionem, quae est Christus. Vel propter transgressiones, i. ut homo superbe, de suis viribus, fidens acciperet praecipua in quibus deficiens, & factus praeuaticator liberatore saluatoremque requireret. Data est ergo lex ad domandam hominis superbiam, eiusque prodendam infirmitatem. Data est et duris in flagellum. Data est etiam in signum futurorum, ut futura figuris attestaretur. Ecce quatuor causas datae legis breuiter distinctas, quae in epistola ad Romanos plenius explicantur. vbi dicitur, Lex subintravit, &c.

Quatuor causas legis datae.

E Ordinata per angelos. Lex dico ordinata per angelos, i. Moysen, & alios ministros dei, vel ministerio angelorum hominibus data, in quibus angelus erat utique pater, & filius, & spiritus sanctus. Aliquando sine vlla distinctione personae deus per illos figurabatur: Et nota, quod non ait data, sed ordinata, quali ordinabiliter data inter tempus naturalis legis. de qua conuicti sunt, quod iuuare non potuit, & tempus gratiae antequam de lege conuincendi erant, qui ergo nunc eam reducit, contra ordinem angelorum facit.

Quare lex non daretur, vel Christus veniret.

F Magno dei consilio factum est, ut post hominis casum illico lex non daretur, vel dei filius mitteretur. Nisi enim hominis superbia prius experiretur arbitrii sui libertati sufficientiam arrogaret,

rogaret, & legem superflue datam, & dei filium frustra venisse iudicaret. Item nisi prius lex scripta daretur, per quam quod posset probaret, Christi aduentum superfluum iudicaret. Ne igitur homo de trahendi, vel murmurandi occasionem haberet, reliquit eum deus prius in libertate arbitrii, in lege naturali, ut sic vires naturae suae cognosceret. vbi cum deficeret videns sibi liberum arbitrium, non sufficere ad iustitiam nec sic se humiliavit ad postcedam gratiam, sed superbe legem scriptam legi naturae adiunctam sibi sufficere putans clamabat: Non deest, qui impleat, sed deest, qui iubeat. Ut igitur, & de ipsa conuinceretur antequam filium mitteret legem dedit, quae partim morbum detexit, non consumpsit.

1 promissiones, & semini eius. Non dicit, & feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo, quae post quadringentos, & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandas promissiones. Nam si ex lege hereditas, iam non ex promissione. Abraham autem per repromissionem donauit deus. Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui repromiserat, ordinata per ange-

2 **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14**

morbus, & aucta est infirmitas, non legis, sed naturae vitio, & diaboli instantia, ut ita cognita vtriusque legis insufficietia, & sua infirmitate clamaret ad medicum, & quereretur gratiae auxiliu, & ita factum est. Multiplicatis enim infirmitatibus postea accelerauerunt ad medicum, qui veniens in forma serui sanauit vulnera hominis languidi. Hic est Samaritanus ille, qui ad vulneratum, qui incidit in latrones appropiauit, atque vulnera eius alligauit, quem sacerdos, & Leuita immisericorditer praeterierant. Lex vetus, & sacerdotium, quia lex neminem ad perfectum ducit. Hic est Elisaeus, ille qui misit baculum ad suscitandum filium Sunamitis, per quem cum ille non surgeret, tandem venit ipse Elisaeus, contraxit se, & coaptauit puero mortuo, & surrexit mortuus. Hic est angelus ille in cuius descensu mouebatur aqua, & sanabatur vnus. Hic est omnipotens sermo qui a regalibus sedibus venit dum medium silentium tenerent omnia. Primum silentium fuit ante legem, secundum sub lege, tertium erit in gloria. Primum ignorantia languoris, secundum desperatio curationis, tertium adeptio sanitatis. Ante legem namque homo morbum suum non agnoscebat, ideoque silebat, nec querebat remedium. Ut autem lex subintravit, & ostendit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, & coeperunt aegri postulare remedium. Sed per opera legis vbi non est salus, sanari volentes, quod querebant inuenire nequibant. Tandem considerans homo neminem per legem posse saluari, vel iustificari, quasi per diuturnos clamores fatigatus, & desperans rursus loqui cessauit, & subsecutum est secundum silentium. Tunc ergo omnipotens sermo patris, a regalibus sedibus forma serui indutus in mundum venit. Samaritanus ad vulneratum appropiauit, angelus magni consilii ad piscinam descendit. Elisaeus ad suscitandum mortuum accessit, i. summi regis filius de consensu patris ad tolerandam mortem passionis, de aequalitate maiestatis ad patibulum crucis, de sede regali ad officinam peccati, de lumine caeli ad tenebras mundi, vel inferni venit. & veniens locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio coeperunt aegri pura fide ac vera confessione, quasi magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta ergo sanitate, & donata futurae immortalitatis felicitate nihil ultra restabit peccatum. Et tunc erit tertium beatum silentium.

¶ In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et semini eius. scilicet Christo, in quo impletur, & non in alio. ideo dicitur semini in singulari.
- 2 Hoc autem dico testamentum. conf. id est, promissiones illae per modum testamenti sunt confirmatae, quia iuramento diuino.
- 3 Quae post qua. & tri. an. Construenda est sic litera: Lex quae post quadringentos, & triginta annos a tempore promissionis factae Abraham.
- 4 Facta est. id est, data in monte Sinai.
- 5 Non irritum facit. &c. i. non euacuat promissionem Abraham factam quasi irritam, quod tamen faceret, si daretur ex lege. ideo subditur.
- 6 Nam si ex lege haec. supple datur.
- 7 Iam non ex promiss. quia datur ex alia causa.
- 8 Abraham autem per. re. firmam.
- 9 Donauit de. ergo non ex lege.
- 10 Quid igitur lex. Hic consequenter apostolus respondet tacita questioni.

Ex

Ex hoc enim, quod apostolus dixit, quod ex lege non est iustitia, nec benedictio, nec hereditatis consecutio, sed per fidem, quae fuit etiam in patribus ante legem, ideo posset aliquis querere, ad quid lex Moisaica fuit data, quia videtur hoc fuisse frustra, et hoc est, quod dicitur. Quid igitur lex, id est, ad quid fuit utilis?

- 11 Propter trans. Hic respondet ad questionem, ostendens triplicem legis utilitatem. Prima est. Punitio peccatorum, qui a in lege determinantur certe, & graues poenae pro determinatis peccatis, quarum terrore colibebantur homines a peccatis usque ad tempus legis euangelicae, quae est lex amoris, & hoc est, quod dicitur: Propter transgressiones, scilicet puniendam, & reprimendam.
- 12 Posita est lex do. veni. i. Christus de semine Abraham. 13 Cui repromiss. i. in quo complenda erant promissiones diuinae. Consequenter redit apostolus ad ostendendum qualiter sit lex data, di.
- 14 Ordinata per ange. Non enim fuit data immediate a deo, sed per ange.

a In ma. In potestate Christi, ut sciret dum vellet, vel cessa-
ret, ergo contra eum facitis, qui desinit.

b Media. Lex quam habet mediator, Iudaeorum tantum est, sed tamen ipse mediator non est tantum unius populi, id est, Iudaeorum, qui legem habuerunt, sed & Gentiliis, ideo non queratis legem, ut habeatis mediatorem. Mediator non est vnus, sed tamen est vnus, sufficiens ad omnes reconciliandos deo, quia deus, & ideo aliud non adiungatis.

Med. au. v. Aug. Sed duorum, quia duos populos discordes pacificauit in se lapid. angulati, hinc numerum duorum, inde ritus legis auferens, per quem discordabant, condens duos in se. Sed in istos Christus non est arbiter duorum, qui inducti in legem de duobus fecerunt vnum populum, & vnus populi nullus est mediator. Deus autem vnus est. Hoc dicit, ne Christum, (qui secundum, quod homo mediator est) praedicando deum vni deo contrarium praedicare uideretur, quia ipse homo iuxta, quod deus cum patre vnus est, pater enim & filius vnus est deus.

Aug. Si filius dei in naturali aequalitate patris maneret, nec se exinaniret formam serui accipiens, non esset mediator dei & hominum, quia ipsa trinitas vnus deus est eadem in tribus, scilicet in patre, & filio, & Spiritu sancto deitatis aeternitate, & aequalitate constante. Si ergo Christus vnam tantum habet naturam, unde medius erit, quia nisi talem dederis inter deum, & homines, qui ita sit medius, ut deus sit propter diuinitatem, & homo propter humanitatis naturam, quo humana, reconcilietur diuinis non ostendis. Nam ipse veniens prius in seipso humana diuinis sociauit per vtriusque naturae communionem, in vna eademque persona, deinde omnes fideles patri reconciliauit deo, dum sanati sunt ab impietate superbiae quicumque; humilitate Christi credendo dilexerunt, & diligendo imitati sunt.

1 In manu mediato. Id est, in potestate Christi ad imitandum eam pro voluntate sua tanquam dominus eius. Vnde dicitur Matth. 12. Dominus est filius hominis, etiam sabbathi.
2 Mediator autem vnus non. Sed duorum extremorum, quae coniungit. Est enim Christus mediator dei, & hominum reconcilians homines deo patri. Sed quia vnum extremum est simpliciter indiuisibile, scilicet deus, ideo subditur.
3 Deus autem vnus est. Homines autem multi faciunt tamen vnum extremum per unitatem fidei.
4 Lex ergo aduersus promissa dei. Hic ponitur secunda utilitas, quae est hominum conclusio sub peccato, quia lex peccatum ostendebat, nec tamen gratiam iustificantem conferebat, & sic homines mouebantur ad desiderandum aduentum Christi per quem erant iustificandi. Dicit ergo apostolus interrogatiue: Lex ergo aduersus promissa dei? q. d. Non, quia sic deus irritaret seipsum. Nec valet, si obiciatur de lege non a deo data, quae tamen euacuat veterem, quia non sic euacuat per nouam, quin maneat in meliori, scilicet in figurata, quae melior est ipsa figura. sic autem non est in proposito, quia dei promissa de iustificatione, & hereditatis consecutione non figurabant legem, sed magis econuerso, quia lex figurabat impletionem promissionum.
5 Si enim data esset lex, quae posset, &c. Iustitia infusa, quae facit dignam vitam aeternam.
6 Vere ex lege esset iustitia. Et non ex promissione

c Lex ergo ad. Quandoquidem lex est propter transgressionem, ergo est contra promissa, ut per eam impleatur aliter quam promissum est. Non quia ex lege non est vita, id est, eterna beatitudo, quia si inde esset vita tunc, & iustitia, sed non est ex ea iustitia. Et hoc est.

1 los in manu mediatoris. Mediator autem vnus non est, deus
2 aut vnus est. Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim
3 data esset lex, quae posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.
4 Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex
5 fide Iesu Christi daretur creditibus. Prius autem, quae veni-
6 ret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fide, quae re-
7 uelanda erat. Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo Iesu,
8 ut ex fide iustificemur. At ubi venit fides, iam non sumus sub

10 nus videbatur, ut peccata demonstrarentur, non auferrent. Data est, ut inueniret se homo, non ut morbus sanaretur, sed in praeparatione morbo crescente medicus requireretur. Qui ergo negat egritudinem suam, superfluum iudicat Saluatorem, ergo & in natura nostra creatorum laudemus, & propter vitium, quod nobis inflictum est, Saluatorem quaeramus.

* Chryso. Nam quoniam Iudaei ne sentiebant quidem sua peccata, non sentientes autem, nec desiderabant remissionem, dedit legem, quae proderet vulnera, quo medicum requirerent. Quod enim dixit, conclusit, perinde valet ac si dixisset, coarguit, & coargutos continuit in metu.

e Prius quam. (Quod ergo post.)
f Veniret fides. Spontanea, quae nullum meritum aduocauit.
g Custodiebamur. Non liberi, serui.
h Conclusi. Ut sic assueti, duceremur.
i In eam. id est, tam bonam fidem.
k Quae. Tempore Christi erat.
l Reuelanda. Vbi multa aperta sunt, quae prius obscura. Ecce honor legis, quia custodiuit, ut paedagogus, sed hoc non magnum est, quia puerorum est, non adultorum.
m Paedagogus noster fuit in Christo Iesu. Institutione Christi, quae instituit, ut sic venientes ad fidem quasi pueri ad perfectionem

missione Abraham facta, & sic per legem esset irritata.
7 Sed conser. id est, lex Moysi, quae est lex scripta. 8 Om. sub pec. In quantum peccatum ostendebat, nec mundabat.
9 Ut promissio. De iustificatione, & per consequens de hereditatis consecutione.
10 Ex fide Iesu Christi. id est, per fidem eius.
11 Daretur creden. Fide formata, quae tendere facit in deum.
12 Prius autem. Hic ponitur tertia utilitas, quae est introductio hominum ad fidem Christi, ad quam lex vetus fuit quaedam dispositio, in quantum lex illa fuit figura nouae legis, & totus ille status noui testamenti fuit figuratiuus. 1. Cor. 10. c. Omnia in figura contingebant illis. Figura vero ducit, licet imperfecte in cognitionem rei figuratae. Et hoc est, quod dicit: Prius autem, quam veniret fides. scilicet reuelata, & explicita in euangelio.
13 Sub lege custodiebamur. scilicet, per cultum vnus veri dei.
14 Conclusi in eam fidem, quae reuelanda erat. Est enim eadem fides in nouo, & veteri testamento, sed in veteri erat implicita, et figuris, velata, in nouo vero est explicita, & reuelata. Ex quo concludit. 15 Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo. Id est, disponens ad Christum, licet paedagogus disponit puerum ad virtutem tempore futuro habendam, ideo subditur.
16 Ut ex fide. scilicet, reuelata.
17 Iustificemur. iustitia infusa.
18 Iam non sumus sub paedago. id est, sub observationibus legalibus, sicut puer adueniente aetate adulta iam non est sub paedagogi disciplina, sed superioris doctrina. Et eadem ratione adueniente euangelio cessant legalia, & sicut in naturalibus cessat dispositio ad introductionem formae, ideo subdit apostolus.

D Aug. in ps. 70. & 83.
Aug. ser. 3. & 13. de verb. ap. & lib. 1. de bap. t.

tex.

E

Aug. li. contra faul. t.

Aug. serm. 13 de verb. ap. t.

NICOLAUS DE LYRA.

angelum, ut habetur Act. 7. c. de Moyse. Hic est, qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai, quia tamen ille angelus in persona dei loquebatur, frequenter nominatur deus in Exodo.

1 In manu mediato. Id est, in potestate Christi ad imitandum eam pro voluntate sua tanquam dominus eius. Vnde dicitur Matth. 12. Dominus est filius hominis, etiam sabbathi.

2 Mediator autem vnus non. Sed duorum extremorum, quae coniungit. Est enim Christus mediator dei, & hominum reconcilians homines deo patri. Sed quia vnum extremum est simpliciter indiuisibile, scilicet deus, ideo subditur.

3 Deus autem vnus est. Homines autem multi faciunt tamen vnum extremum per unitatem fidei. 4 Lex ergo aduersus promissa dei. Hic ponitur secunda utilitas, quae est hominum conclusio sub peccato, quia lex peccatum ostendebat, nec tamen gratiam iustificantem conferebat, & sic homines mouebantur ad desiderandum aduentum Christi per quem erant iustificandi. Dicit ergo apostolus interrogatiue: Lex ergo aduersus promissa dei? q. d. Non, quia sic deus irritaret seipsum. Nec valet, si obiciatur de lege non a deo data, quae tamen euacuat veterem, quia non sic euacuat per nouam, quin maneat in meliori, scilicet in figurata, quae melior est ipsa figura. sic autem non est in proposito, quia dei promissa de iustificatione, & hereditatis consecutione non figurabant legem, sed magis econuerso, quia lex figurabat impletionem promissionum.

5 Si enim data esset lex, quae posset, &c. Iustitia infusa, quae facit dignam vitam aeternam. 6 Vere ex lege esset iustitia. Et non ex promissione

A nem, iusti ficemur. Vel in Christo, id est, in exequendis præceptis Christi.

a *Omnes filii dei estis per fidem.* Nos Iudæi tempore fidei pædagogæ defecimus, quia oēs vos Gentiles, qui non habuistis legem, etis filij. Quod ergo uestro exēplo deservimus, vos accepistis? Quasi diceret: Non debetis hoc facere.

Chryso. Pa pædagogica fidei vis. Prius ostendit, quod fides redderet filios patriarchæ; Scitote, inquit, quibus qui ex fide sunt, hos esse filios Abrahamæ. Nūc vero demonstrat eosdē esse filios dei.

B Omnes enim estis filij dei, per fidem, quæ est in Christo Iesu.

b *In Christo Iesu, in institutione Christi, & ad similitudinem mortis eius.*

c *Quicumque enim in Christo baptizati estis.* Hierony. Filiū dei indui, & toti eius membra effici, filii dei sitis necesse est, ut quid ergo vobis lex, quæ seruis, & peccatoribus data est, quibus per baptismum peccata remissa sunt?

d *Induistis.* Id est conformes ei facti estis, quod est vobis honor, & contra æstus protectio. Quod autem Christus induit, ut sic, alibi Apostolus aperit dicens: Induite vos dominum nostrum Iesum Christum.

C Aug. de baptismo. Induunt autem homines Christū: Ali-

quē usque ad perceptionē sacramenti. Aliquē etiam usque ad vitæ sanctificationem. Et illud primum bonis, & malis est commune. Hoc alterum vero proprium est bonorum.

e *Nō est Iu. ne. Græc. non ser. neq. lib. non est mas. neq. fem.* Theoph. Vnusquisque baptismate ablutōrū naturæ rececit formas, & proprietates, vñā autem figuram, & formā omnes assumpserunt, nō angeli, sed ipsius domini, in seipsis ostendentes Christū, perinde ac vnū sumus omnes in Christo Iesu, hoc est, quatenus vñā Christi formā imposuimus, vel quatenus etiam vnū corpus sumus, vnū caput, videlicet ipsum, habentes.

f *Ergo Abra. se. estis.* Hieronymi. supra: Semen Abrahamæ, dicitur est Christus, vbi legitur, quod promissiones dictæ sunt Abrahamæ, & semini eius. Hic autem semen Abrahamæ dicti sunt filij Christi, id est, omnes credentes. Verum quoties Christus nominatur semen Abrahamæ corporaliter, sentiendum est, quod ex eius stirpe generetur: Quoties autem nos, qui credimus in eum dicimur semen Abrahamæ, tunc spiritualiter semen fidei accipere debemus.

1 *Omnes enim filii dei estis per fidem in Christo*

2 *Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christū*

3 *Induistis. Non est Iudæus, neque Græcus, non seruus, neque*

4 *liber, non est masculus, neque femina. Omnes enim vos*

5 *vnū estis in Christo Iesu. Si autē vos Christi, ergo Abrahamæ*

6 *semen estis, secundum promissionem hæredes.*

3 *Omnes enim vos vnū estis.* id est incorporati sibi per fidem.

4 *Et Abrahamæ se. estis.* Sicut Christus est semen eius.

5 *Secundum prom. sibi factam.*

6 *Hæc. regni cælestis.* In promissione enim Abrahamæ facta de promissionis terra intelligitur principaliter terra viuentium promissa, prout Gen. 15. plenius declarauimus.

stituit omnia præcepta super ps. 114. a. *Dñe quis ha. in ta. r.* & subditur, *Qui in gr. s. m. & op. in. & c.* in quo ps. 11. condiciones numerantur, quæ secundum prædictū doctorē requiruntur, & sufficiunt ad illū qui habitare habet in tabernaculo dei, s. in vita beata, consequenter dicit ille doctor: Venit Isa. & constituit ea, s. illa præcepta Moisaica oīa super sex, di. Isa. 33. e. *Ambulans in iustis, & loquens æquitates.* & subdit, *Ipse excelsa habitabit.* in qua auctoritate ponuntur sex condiciones, quæ requiruntur, & sufficiunt ad habitandū in excelsis, i. in cælestibus. Cōsequenter dicit ille doctor, Venit Michæas, & constituit ea, s. prædicta præcepta super tribus, di. Mich. 6. c. *Homo quæ est bonū tibi, & quod deus petit a te, nisi facere iudiciū, & diligere misericordiā, & honeste ambulare cū Deo tuo.* in quibus tribus Michæas reduxit omnia præcepta supra dicta. Consequenter ille doctor dicit: Rursus Isaias constituit omnia præcepta in duobus, di. Isa. 56. a. *Custodite iudiciū, & facite iustitiā, quia propinqua est salus nostra, vt appareat.* Et sic in illis duobus secundum eum concluduntur oīa ad salutē pertinentia. Consequenter dicit ille doctor: Venit Abacuc, & constituit ea super vnū tm. Abac. 2. a. *Iustus ex fide sua viuet.* patet ergo ex dictis illius doctoris a primo ad vltimū cōsideratis, quod omnia præcepta Moisaicæ legis in sola fide consistunt, sic quod habens rectam fidē, s. formatā viuet, s. vita æterna, et sine operibus exterioribus, quæ in lege Moisaica præcipiuntur. Quod valde cōsonat sententiæ Apostoli, licet forte ille, qui dixit, non plene intelligeret verba sua propria. Contingit enim sæpe aliquos prophetare nescientes, vt patet de Caipha.

Replica. In c. 3. epistolæ ad Galathas, vbi dicitur, *Lex non est ex fide.* postil. dicit fidē esse credendorū, lex autē est factorum, id dicit in ve. l. non fuisse data præcepta de credendis, sed solum de agendis.

Bur. obiicit per hoc, quod dicitur: *Audi Israel deus tuus vnus est.* Quod est manifestū præceptū de vnitāte dei credenda. Oppositū autē huius assumpti ostendit Burg. supr. Exo. 2. in magna digressionē, quæ fecit contra Iudæos, asserentes, quod primum præceptum est de credenda vnitāte dei, cum dicitur: *Ego dñs deus tuus.* Contra quos, sicut dicit Bur. nō oportuit dare aliquod præceptū de hoc, quod est credere deū, vel credere deo, cū hoc supponebatur ad præcepta decalogi tanquā per se notū ei, qui hēt fidē, & ideo non indiget promulgatione accepta infusione fidei, vt prima 2. q. c. art. 4. in respōsione primi argumenti. Et de hoc intelligitur illud ad Heb. 11. b. *Accedentem ad de. opor. cre. & c.* vnde manifestū est in hoc, quod dicitur, *Dñs deus tuus est vnus.* nihil præcipit eis, sed solū intimatur quod est, qui loquebatur, s. do. De. & c. Hæc omnia Burg. vnde patet, quod contradicit sibi ipsi, & fortassis odiū quo ferebatur in postilatore, non sinebat. eum hęc, & alibi contradictionem euitare.

† Roman. 6. a. de con. dist. 4. e quomodo in fine.

† 2. q. 2. 2. in prin. De coniu. ser. no. c. 1.

August. 11. de trin. c. 6.

L. 3. de ferm. de multor.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Omnes enim filii dei est.* Adoptiui per fidē chr. vite formatā.

2 *Quicumq. in. & c. i. ei conformes facti estis, & sic nō estis in statu puerili imperfecto, sed perfecto quātum ad gratiā, & virtutē.* Nec in hoc est distinctio rōne nationis, conditionis, aut sexus, id subdit: *Nō est Iu. ne. Græc. non ser. neq. lib. non est mas. neq. fem.*

ADDITIO I.

In cap. 3. vbi dicitur in postilla. *Lex autem non est ex fide.*

Quod hic dicit apostolus, Lex autē non est ex fide, non vñ recte exponendū p hoc, quod in veteri le. non fuerit data præcepta de credendis, vt in postil. dicit. Nā in le. ve. manifeste dantur præcepta de credēdis, vt cū dicit Deut. 6. a. *Audi Israel deus tuus vnus est.* In quo præcepto dei vnitāte expresse præcipitur credenda. Similiter ibidē trinitas apud vere intelligētēs implicite credenda præcipitur. Similiter cū dicit Deut. 18. c. *Prophetā suscitabo.* quod intelligitur ad literam de Christo, vt dictū est in pced. addit. ibi subiungitur. Ipsū audite i. credite. in quo manifeste mandatur, quod credatur Christo tūc vterō, & hoc est, quod dicit in euang. Ioā. 5. g. *Si crederetis Moysi. credere. for. & mihi.* q. d. Moyses mādauit, vt credatis mihi, quod verificatur ex prædicta auctoritate, & sic manifestū est, quod in le. ve. fuerant data præcepta de credēdis. Nec valet dicere, quod fides antiquorū nō erat explicita, quia fides implicita manifestū est, quod est fides, & id cū dicit. Iustus ex fide viuit, intelligendū est de fide simpliciter sumpta, siue explicita, siue implicita, put cōgruit diuersis personis, & tribus. Vñ verba apostoli in hoc loco sic vñ intelligēda. Vult. n. apostolus pbare, quod in le. ve. s. in operibus. vete. le. nemo iustificatur apud deū, quod intelligitur de iustitia qua hō est dignus vita æterna. Quod probat ex hoc, quod Abacuch dicit, *iustus ex fide viuit.* non addēs, nec assignās aliqd opus exteriori factū. Ex quo patet, quod iustitia iustificās est ex sola fide. s. formatā, et sine aliquo opere exteriori. Sed in lege vñ attribui vita nō fidei, sed factis, vt cū dicit. Qui fecerit ea, viuet in illis, quod intelligitur qualitercunque et faciat sine fide, & hoc est, quod dicit apostolus. *Lex autē nō est ex fide.* i. nō pmittit vitā ex fide, sed ex operibus legis. Quod vñ cōtra prædictā auctoritatē Abacuchi. Ad quod contrarietate tollendā oportet dicere, quod Abacuch loquitur de vita æterna, quæ est vita simpliciter, quæ hñ p fidē formatam et siue extrinsecis operibus, & hoc sonant verba cū dicit: Iustus ex fide sua viuit. Alia vero auctoritas loquitur de vita secundum quid, s. de euasione a lapidatione seu occisione, vel aliquid hōmōi, quod in lege dabatur transgressoribus, & ideo non dicit: Qui fecerit ea, viuet simpliciter, sed viuet in illis, s. erit securus a morte comminata in illis præceptis. Vnde ex prædictis duabus auctoritatibus ad inuicē consideratis probat notabiliter suum propositum, vt dictum est.

Sed circa prædicta non vñ præmittenda quod auctoritas thalmodica, quæ manifeste consonat dictis apostoli supra dictis, quæ hñ in libro, quod dicitur Macoth, vbi quidā doctor nomine rabi Cablai ponit, quod sexcenta, & tredecim præcepta sunt Moysi, quod intelligitur numerando secundum eos omnia præcepta, quæ in Pentateucho continentur tam affirmatiua, quæ negatiua, & addit vltra: Venit Dauid, & constituit

CAP.

C A P. IIII.

Dico autem quanto. Modo vos Gentiles & nos Iudei sumus Christi, & semen Abraham & heredes. sed olim nos Iudei sub lege sicut heres factus, & a patre substitutus. Ecce iterum quare lex non est tenenda.

* Chrysostomus.

Parvulum hic non e-
rate dicit, sed animo,
significans quod Deus
initio voluerit ista lar-
giri: verum ut vidit
nos adhuc puerili ef-
se affectu, passus est
sub elementis mundi
agere, hoc est, sub
nomenijs & Sabat-
his. Nam hi dies no-
bis lunæ solisque cur-
su redeunt.

b Sub tutoribus & a-
cto-
ribus est. * Hierony-
mus. Quia dominatū
quondam sacerdotes
& principes exerce-
bant, quos tutores &
actores appellat. Mo-
do autem non domi-
nari, sed formam præ-
bere iubentur: quia
sacerdotale genus su-
mus, & omnia communiter habemus, quamvis per illos
percipiamus sacramenta.

c *Vsque ad p.* Postquam enim adultus, libertatem sui & suo-
rum habet. Alioquin iure exhæredatur. Lex fuit pædago-
gus, quia timore compressit & præceptis Dei servare coegit:
Fuit tutor & actor Iudeis, quos Deus heredes instituit, dum
parvuli cognitione Dei & viribus resistendi peccatis. Quo
tempore erant etiam servi legalibus penis a malis terri, pro
missionibus incitati, nec sui dominabantur, sed vitia, nec suo-
rum, id est, hereditatis æternæ, cum horum tamen essent do-
mini a Deo instituti. His fuit lex tutoris loco, dū contra ma-
lignorum spirituum impugnationes, & Gentilium persua-
siones, quia ad idololatram traherent, illos defendebat, ad-
monendo, increpando, aliquando puniendo. Aeterna bona
illis conservavit, quoniam ex illis multos Christus ab infer-
no liberavit. Fuit actor, quia causam eorum apud Deum egit,
dum per sacrificia & expiationem Deū eis placavit. & hoc
vsque ad tempus præfinitum, id est, vsque ad adventū Chri-
sti in quo constituit Deus, ut perfecti & liberi fierent, & hæ-
reditatem obtinerent, alioquin exhæredarentur.

d *Sub ele.* Ambrosius. In elementis neomenias, id est lunares
dies, & sabbatum significat, non quod in elementis spera-
rent ut pagani, sed in his Deum venerabantur.

e *Mundi.* Augustinus. Quia lex non cælestis sed terrena pro-
mittebat, vel transitoria, ut mundus. Vel in elementis sunt
neomenias. i. lunares dies & sabbatum.

f *Ve. pleni. temporis.* i. postquam totum spacium illud fuit ad-
impletum, quo lex durare debuit, tunc misit Deus. *Plenitudo
temporis.* Sciebat quando venire deberet, vel etiam pati, &c.
Non est enim hora eius vel nostra, nisi voluntas eius. Ante
tamen longa series præconum præmittenda erat.

g *Misit Deus filium.* Vñ, *Ego inquit a patre exiui, & veni in hunc
mundum.* Et tamen de illo dicit euangelista Ioannes, *In mundo
erat,*

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

Dico au. Postquam Apostolus declaravit cessationem le-
galium per rationem, hic consequenter idem facit per
similitudinem. Et dividitur in duas partes secundum duas
similitudines. secunda ibi, *Dicite mihi.* Prima adhuc in duas
quia primo ponit & adaptat primam similitudinem, secun-
do arguit Galatharum ingratitude, ibi, *Sed tunc quidem.*
Hæc autem prima similitudo accipitur ex humana consue-
tudine, qua filius tenetur servare sicut servus, quandiu par-
vulus est, factus autem adultus liberatur ab illis modis servi-
tutis, status autem legis, fuit quasi status puerilis, ut supra di-
ctum est, ideo fuit ibi servus sub multis observantijs lega-
libus, a quibus liberamur in no. Te. in quo est status questio-
nis viri perfecti, & hoc est quod dicitur. **1** *Dico au.* i. probo
per similitudinem. **2** *Quant. & cni.* in statu vitæ & subie-
ctionis modo. **3** *Cum s. d.* ut in potentia propinqua.

C A P V T IIII.

Dico autem quanto tempore hæres par-

a *Aetate, & scientia.*

Cogitur, ut non potestatem habet.

b *Quantis.*

uulus est, nihil differt a seruo, cum sit

Futurus.

a *Qui cum contra hostes defendant.*

dominus omnium, sed sub tutoribus &

actoribus est, vsq; ad præfinitum tem-

pus a patre, † Ita & nos cum essemus parvuli, sub elementis

mundi eramus servientes. At ubi † venit plenitudo temporis;

† misit Deus filium factum ex muliere, factum sub lege, ut eos

† qui sub lege erant redimeret, ut † adoptionem filiorum

nem suspicemur: sed, natum ex muliere, hoc autem est
œconomia seu dispensationis proprium.

* Haymo. Factum ex muliere, i. ex semine mulieris, ope-
ra Spūs sancti creatū. Quidā volunt dicere *natum*, sed melius
factum ex muliere propter hæreticos, qui dicunt, ut ingres-
sus est virginē, statim exijt. factus est aut sub lege, quia octavo
die circumciscus est, quadagesimo sunt pro eo legalia oblata
munera, & hoc ut consideret legē sanctā & iustā, & bonā, &c.

* Irenæus. Per hoc manifestū est, quoniam oīa quæ præco-
gnita erant a patre, ordine, & tēpore, & hora præcognita &
apta perfecit Dñs noster. Diviti enim & multæ voluntati pa-
tris deseruit, cum sic ipse saluator eorum quæ constituta
sunt, unigenitus patris, & Christus qui prædicatus est, &c.
i *Factum sub le.* Ut appareat circumciscus quasi filius Abrahæ
cui promissus erat, signum habēs eius cui promissus fuerat.
in quo impleta est circumcisio: & ideo signum iam cesset.
Credidit enim Abraham se habiturum filium, in quo bene-
dicerentur omnes gentes. quod iam factum credimus.

K *Ut adopti. fr.* i. participes essemus diuinę glorię. Sicut. n.
ipse natura participat, ita ad suam vidēdā nos adoptat. Hinc
enim adoptionē recipimus, quia ille vnicus Dei filius nō dedi-
gnatus est participationē nostrę naturę, factus ex muliere,
ut non solum unigenitus esset, sed etiam primogenitus in
multis fratribus fieret. Adoptionē autē dicit, ut distincte in-
telligamus unicum Dei filiū. Nos. n. beneficio & dignatio-
ne filij Dei sumus. ille natura est filius, quia hoc est quod pater.

Aug. contra Faustū. Vnicum. n. filiū Deus habet quem ge-
nuit de substantia sua, Nos aut non de substantia sua genuit.
Creatura. n. ipsius sumus, quam nō genuit, sed fecit. Et ideo
ut fratres Christi secundū nostrum modum faceret, adopta-
uit. Iste itaque modus quo nos Deus cū iam essemus ab ipso
nō nati, sed cōstiti & instituti, verbo suo & gratia sua genuit,
ut filij ei⁹ essemus, adoptio vocat. vñ, *Dedit eis pot. si. Dei si. &c.*

Recipe-

4 *Sed s. & c.* ipsū castigantibus & reprimantibus sicut ser-
uum. **5** *Vsque. i.* vsque ad ætatem adultam. **6** *Ita. & sci-*
licet, Iudei. **7** *Cum. i.* in statu ve. Te. **8** *Sub e.* sub legali-
bus observantijs. Quæ dicuntur elementa. i. literæ, quia si-
cut in addiscendo puer incipit ab istis elementis, ut sciat ea
nominare & distinguere, procedente vero tempore dimis-
sa hæc occupatione circa sciētias occupatur, ita legales ob-
servantiæ fuerunt quædam figuræ disponentes ad Christū,
ut dictum est. propter quod in eius adventum sunt dimissę.
ideo subditur. **9** *At v. id est,* tempus Christi in quo data est
plenitudo spiritus sancti. Vel aliter. **10** *Plenitu. tem.* id est,
impletio temporis præteriti a Deo patre distincti.

11 *Misit Deus.* quantum ad corpus sumptum de virgine.
12 *Factum sub lege.* quia voluit legalia servare.
13 *Vt eos qui sub le.* legalibus observantijs obligati.
14 *Redimeret.* per suam passionem, per quam abstulit dictā
obligationem. **15** *Vt adoptionem filiorum.* scilicet, Dei.

Re-

erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non co. Deinde cō-
iungit, *In propria venit.* Illuc ergo missus est, ubi erat. Vnde
& illud propheta dicit. *Cælum & terram ego impleo.* Quæren-
dum est ergo, quomodo intelligatur ista missio? Si tamen
sobrie de Dei filio, quæ digna sunt opinemur. Ideo missum
intelligere debemus,

D Aug. lib. 2. de
Tunit. cap. 5.
& 7.
Hieron. 23. a.
1a p. al. 21. &
tract. 3. in Io.

2 Cor. 6. d.

† impletum
fuit tempus.

† adoptione.
E

lib. 3. c. 18. &
321

Ioan. 1. b
F

A Recipere. dixit, non acciperemus ut significaret nos hoc amitisse in Adam, ex quo mortales sumus.
b *Misit Deus.* Ambr. Ut enim probaremus adoptati esse à Deo in filios, spiritum suum dedit nobis, qui signum patris ostendat in filios, ut quia nos hoc non auderemus dicere in-
 te nostra, suggerat ut audeamus dicere.

Augu. tract. 27. in Ioan.

c *Spiritum si.* Nota spiritum etiam esse filij. Et nota etiam hic trinitatem. Augu. super Io. Si forsitan aliquis querat, utrum & à filio procedat spiritus sanctus. Filius enim solius patris est filius, & pater solius filij est pater. Spiritus autem sanctus non est vnus eorū spiritus, sed amborum. vnde dominus ait, *Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Et Apostolus ait hic, *Misit Deus spiritum si. sui.* Et multa alia sunt testimonia, qui-

Magis autē. Matth. 10. c.

Et rursus ab initio.

Ioan. 9. d.

Ioan. 20. f.

Mar. 5. c.

Luc. 11. d.

Ioan. 7. b.

bus euidenter ostenditur, & patris & filij esse spiritum, qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud a summo ipsum proprie vocari spiritum sanctum, cū ēt si de singulis inter rogetur, non possumus patrē & filiū dicere, nisi spiritum, quoniam spiritus est Deus. Quod ergo cōiter vocantur & singuli, hoc proprie vocari oportuit eum, qui nō est vnus eorum, sed in quo cōitas apparet amborum. Cur ergo non credamus, quod etiam de filio procedat spiritus sanctus, cum filij quoque ipse sit spiritus? Si. n. ab eo non procederet, nō post resurrectionē, se repræsens discipulis insufflasset, dicens, *Accipite spiritum sanctum.* Quid. n. aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritus sanctus de ipso: Ad hoc ēt pertinet, quod ait de muliere fluxum patiente, *Tetigit me aliquis, ego enim sensi virtutem de me exisse.* Nā virtutis nomine spiritum sanctum ex eo clarum est appellari, quod Marię angelus dixit, *Et virtus altissimi obumbrabit tibi.* Et dominus promittens discipulis, ait, *Sedete hic donec induamini virtute ex alto.*

Spiritum si. sui. Hic est virtus quæ de illo exibat, & sanabat omnes. Dicit tamen ipse filius à patre illum procedere, quia ad eum solet referre, & quod ipsius est, de quo & ipse est, sicut alibi. *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.* A quo habet filius, ut sit Deus, Est enim de Deo Deus, ab illo habet, ut & de illo procedat spiritus sanctus.

d *Clamantem.* Hier. Notandum quod clamor in scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, & intentionis magnitudo.

* Theod. Non ausi essemus orantes Deū vocare Patrem, si non in filios adoptionis gratiā assequuti essemus. Est autē demonstratio cui contradici non pōt. Videbant enim miracula

cula quæ fiebant per diuinum Spiritum.

* Haymo. Clamantem, id est clamare nos facientem, *Abba pater,* subaudis, miserere mei. *Abba* Hebræum est, & Syrum, *Pater* Græcum & Latinum.

e *Abba pa.* Eleganter duo verba idem significantia posuit propter vniuersum populum, qui de Iudæis & gentibus in vnitatem fidei vocatus est, ut Hebræorum verbum ad Hebræos, Græcū ad gentes pertineat. Vtriusque autem verbi eadem significatio ad eiusdē fidei spiritusq; vnitatē.

a Non solum nos Iudæi qui credimus filij, sed & vos Gentiles, quod probat effectus, quia misit.

a *reciperemus.* Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum suum in corda vestra clamantem, & abba pater. Itaque iam nō est seruus, sed filius. Quod si filius, & heres t per Deū.

d *tum filij sui in corda vestra clamantem, & abba pater.* Itaque iam nō est seruus, sed filius. Quod si filius, & heres t per Deū.

f *Sed tunc quidem ignorantem Deum, his qui natura nō sunt filij, seruiebatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, & imo cogniti estis à Deo, quomodo cōuertimini iterū ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obser-*

k *& egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obser-*

g *Immo cogniti estis.*

1 *Patet.*
2 *Qui probat vos esse filios.*
3 *Tempus Iudæorum quam*
4 *Quia spiritus clamat in vobis pater.*
5 *Aliquis nescit qui in Christum cre-*
6 *In futuro d. Per operationem Dei.*
7 *A tempore gratiæ.*
8 *A tempore Christi.*
9 *Ex dilectione seruus.*
10 *Et ita erat aliqua excusatio.*
11 *Quod non à vobis; sed potius gratia Dei approbati & amati.*
12 *Ut ante conuersionem.*
13 *Quia inuicibilis specie variantur.*
14 *Quia egent summa & stabili specie creatoris, ut possint esse quemodo sunt.*
15 *Id est legem inuicibilem ad cultum Dei.*
16 *Q. non distat modo lex post Christum ab antiqua idololatria.*
17 *Vultis seruire elementis, & vere quia iam obser. di. Iudaico ritu vt sabbata.*

Hoc genere locutionis frequenter vtitur scriptura. vnde, *Sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam & gloriam tuam,* id est vidisti me, ut viderem te. Cognoscit nos Deus, id est cognitionem sui nobis præstat. Non enim à nobis est, quod nouimus eum, ab æterno quidem nouit, sed tunc cognosce re dicitur, quando ut cognoscatur facit.

h *Infirm.* Vere lex: quia perfecte non iustificat. * Chryso. Infirma elementa vocat, & egena, quod nullam vim habeant ad bona proposita perducendi.

* Augu. Quæ infirma appellat, ex eo quod infirma & instabili specie variantur.

i *Egena.* quia quātū iuuat, nō per se, sed respectu græ facit. *Egena elementa.* dñr qua sui inuicē egēt ad regēdū mundū.

k *Dies.* Ut, hodie non est aliquid incipiendum. * Chryso. Ex his clarum est, quod non solum circūcisio nē eis prædicauerant illi, verū ēt dies festos, & neomenias

* Augu. Vulgatissimus est enim error gētium iste, ut ve in agendis rebus, vel in expectandis euentibus vitæ ac negotiorum suorum, ab Astrologis & Chaldeis, notatos dies, & menses & annos, & tempora obseruare velint.

* Augu. Eos inculpat Apostolus, qui dicunt, Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia luna sic fertur, ve proficiscar ut prospera cedant, quia positio ita se habet syderum, non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem, vel, agam, quia suscepit mensem. Non platem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non autem quilibet arbitretur, obseruatores temporum reprehendendo qui dicunt, Non proficiscar hodie, quia tempestas orta est aut non nauigem, quia adhuc sunt hyberne reliquie. &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Reciperemus.* per Christum qui est eius filius naturalis. Et hanc filiationem declarat consequenter per effectum dicens.
2 *Quoniam au. estis filij.* i. ut hæc filiatio monstraret. **3** *Misit Deus spi. filij sui.* i. spiritum sanctum, qui dicitur spiritus filij, sicut & patris eo quod procedit ab utroq;. **4** *In corda vestra clamantem.* per gratiæ infusionem. **5** *Clamantem.* i. clamare facientē per confessionem fidei. Romanorum. 10. b. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. *Vel aliter.* Clamantem. id est per signum sensibile ostendentem, sicut Gen. 4. b. dicitur, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. In primitiua enim ecclesia baptizatis dabatur spiritus sanctus in signo sensibili significante gratiam infusam menti, & per consequens filiationem adoptiuam, & paternitatem sibi correspondentem. **6** *Abba pater.* Confitendo Deum patrem. Et ponuntur hic duæ dictiones idem significantes, Prima Hebraica vel potius Syriaca, tamen ea communiter vtuntur Hebræi, quia lingua Syra & Hebræa sunt propinquæ. Secunda Græca, licet ea vtantur latini, ad significandum quod Deus pater conuersos de Iudaismo, & gentilitate ad fidem vniert in hieci confessione. Et ex dictis infert conclusionem, di. **7** *Itaque iam.* s. quicumque confitetur fideliter Deum patrē. **8** *Quod si filius.* Per adoptionē. **9** *Et heres per Deum.* Ipsum adoptantē. filio. n. adoptiuo debetur

aliqua pars hæreditatis secundum leges. **10** *Sed tunc quidem.* Hic arguit Galatharum ingratitudinem. Per filiationem Dei adoptiuam erant liberati à seruitute legis ut prædictū est & ideo magna erat ingratitudo hanc seruitutē recipere tanquam Dei donum esset insufficientis ad salutem, & erat maior ingratitudo in gentibus conuersis de idololatria, quia sic nō erant nutriti in obseruantijs legalibus, sicut fuerant conuersi de Iudæis. id dicitur, *Sed tunc quidem.* s. ante conuersionem vestrā. **11** *Ignorantes Deum.* Verum. **12** *His qui natur.* Sed solum fictione huiusmodi, cuiusmodi sunt idola. **13** *Serui.* Colendo ipsa. **14** *Nunc au.* Post vestram conuersionem. **15** *Cum cognou.* D per fidem. **16** *Immo cogniti estis à Deo.* Qui vocauit vos per suam gratiam. **17** *Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa.* i. ad legales obseruantias, Quæ dicuntur elementa ratione prædicta & infirma & egena, quia non iustificabant, nisi gratiam continebant, sicut faciunt sacramenta nouæ legis. Dicitur autem, *Iterum.* non quia ante suam conuersionem legalia seruassent, ut prædictum est, sed quia tunc idola coluerant, qui cultus erat illicitus, & similiter legalium ritus, ponendo ibi spiritum suam tanquam esset necessarius ad salutem, quod Galathæ factabant. ideo subditur. **17** *Dies obseruatis.* apud Iudæos celebrantur decimam diem mensis primi, ad accipiendum agnum paschalem, & huiusmodi.

a *Menses.* Qui cursus lunæ perferunt dicunt, tali luna non est aliquid inchoandum.

b *Tempora.* Vt cum dicunt modo est initium veris.

c *Et annos.* cum dicunt, nouus annus est. Sed nulla debet suspicio esse harum rerū. quia prospere potest eedere quidquid simpliciter sub Dei deuotione fit. Dupliciter erant subuersi. vt ad legem & pristinos errores conuerterentur. *Dies obseruatis.* Non putaretur à deo graue, nisi Apostolus diceret.

d *Timeo vos, ne si.* Hoc obseruant qui certis diebus, mensibus vel annis volunt vel nolunt inchoare, quasi fausta, vel infauusta sint tempora. * *Chrysostronus.* Vides viscera & affectus apostolicos? Illi iactantur fluctibus, & hic tremunt ac metuit, eoque vehementer illis incutiens pudorem, ait, hoc laboraui ergo vos, perinde quasi dixisset, ne tantos meos sudores reddatis inanes.

Dies obseruatis. Culpantur qui constellationes sequuntur, non qui naturales effectus elementorum nouerunt in fiderum ordinatissima conuersione, vt scilicet tempestate non nauigent, autumno non seminent. De quibus cum conderentur dicitur, in Genesi, *Et in signis sunt & temporibus & diebus & annis.* Menses, vt Neomenias.

Tempo. egressiois de Aegypto.
Annos. Septimos & septimæ decadis septimum, quem post captiuitatem reuersi in Ierusalem pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruauerunt.
Hieronymus. *Dies.* vt decimam mensis primi vsque ad quartamdecimam, qua agnus immolabatur, & à decimaquarta vsque ad vicesimam primam eiusdem mensis, quando azima comedebatur Septem etiam septimanas quas ritu Iudaico computant Israelitici, & Pentecosten seruant, nec non & clangorem tubarum primo mensis septimi. Decima etiam eiusdem mensis expiationem & ieiunium, & in quindecimo Scenophegiam.

Menses. Vt Neomenias. Menses etiam custodiunt qui primum & septimum mensem obseruant.
Et annos. Septimos, Puto equidē hoc de septimo remissionis anno dici, & de quinquagesimo, qui ab illis iubileus dicitur, quem Iudæi aliquando suo ordine seruare nequiverunt captiuitate

tate pressi. Qua soluta pro eo septimum annum septimæ decadis coluerunt. Qui potest intelligi. Vel sexagesimus septimus annus, quo indulta est eis à Cyro & Dario licentia redeundi de Babylonia. Vnde completis annis septuaginta redierunt: Vel potius septuagesimus septimus, quem reuersi in Ierusalē pro quinquagesimo qui iubileus dicitur, obseruauerunt.

e *Eslo. si. c.* Quia & ego qui legem habui, sum modo sine lege sicut vos, & debetis esse sicut ego.

* *Aug.* Qui vtrique cum Iudæus natus sum, iam ista carnalia spiritali diiudicatione contemno.

* *Chrysostronus.* Ergo me intuemini. Nā & ego simili modo quondam fueram affectus, & quidem vehementer, & ardebā studio legis: attamen postea non veritus sum legem relinquere, nec ab illo vitæ instituto desciscere. quia. *Obse. vos.*

f *Quia & c. si vos.* Homo qui de errore correctus, & ita vos potestis corrigi.

g *Fratres obse.* Aspere correctos recreat per bene gesta.
h *Nihil me.* Excusat, quia pseudo dixerat Paulū Galathis inimicū, nec voluisse eos docere, quod in alijs ecclesijs predicabat.
i *Tentationem vestram.* *Aug.* Tentati enim sunt, cum tribulationem secundum carnem pateretur Apostolus, vtrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur.

* *Aug.* Hinc enim firmos eos esse cognouit, quod eis tribulationibus quæ Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt à charitate deflexi. Nam Deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit omnia antequam fiant.

k *Sed sicut angelum Dei, & c.* * *Aug.* Quia Deus loquitur in sanctis suis, 1. Cor. 13. & Paulus non seipsum, sed Deū in seipso diligere volebat, perhibet testimoniū quibusdam, quod sicut angelum Dei, & sicut Christū Iesum eum exceperat. In oibus ergo sanctis suis ipse est amāduus qui ait: *Esuriui, & dedistis mihi manducare.* Tāta est charitas capitis erga corp⁹ suū.

l *Vbi est er.* Admirās opus eorū spirituale cōmēdat, vt hoc intuentes in timorē carnalem non decidant. Et quia mutati erāt in deterius, increpat eos. Et si. n. receperint eū sicut angelū, non ideo tñ parcat secatē & vrere, quia nō querit sua, sed quæ Christi: Nō querit lac & lanā de ouibus. i. cōmodū supplendæ necessitatis & fauorem honoris, sed salutē oīum.

si **F**

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et menses.* In principio enim mensium celebrabant Iudæi Neomeniam.

2 *Et tempora.* vt tempus egressiois de Aegypto mense primo, & tempus liberationis Isaac mense septimo, &c.

3 *Et annos.* scilicet septimum annum qui dicebatur remissionis, & quinquagesimum, qui dicitur iubileus. & quia talis obseruantia erat illis illicita, ideo subdit.

4 *Timeo ne forte sine causa.* id est, inutiliter.

5 *Laboraauerim in vobis.* prædicando vobis fidem catholicā, quæ non proficit dicto modo Iudaizantibus. ideo subdit.

6 *Estote sicut ego.* dimittentes legalia, sicut ego dimisi.

7 *Quia & ego.* in errore fui.

8 *Sicut vos.* fuistis, & ideo sicut sum correctus, ita & vos corrigatis.

9 *Fratres.* Post Galatharum inreparationem, hic Apostolus ponit eorum consolatoriam monitionem, modo boni Samaritani post vinum mordacituum infundens oleum lenitium. Circa quod sciendum, quod Apostolus magnas persecutiones in corpore sustinuerat antequam Galathis predicaret, & hoc erat eis notum, & tamen nō respuerunt eum tanquam hominem abiectum, & passum, sed valde reuerenter,

ter, & charitatiue receperunt eum. de quo commendat eos dicens, *Fratres obse. ro vos.* supple ne credatis ex odio me vos increpassē, sed ex amore. ideo subdit.

10 *Nihil me lesistis.* sed supple bene mihi fecistis, vt post ea exprimitur.

11 *Scitis quia per infirmitatem carnis.* id est, tribulationes passus in corpore.

12 *Euangelizauit vobis iam pri.* id est, antea. & est aduerbium temporis.

13 *Et tenta. vestram in car. mea non spre.* Hic accipitur tentatio pro experientia. Tentare enim est experimentum accipere. Est igitur sensus, Non spreuistis me passum in carne, licet hoc notum vobis fuerit per experientiam.

14 *Neque respuistis.* scilicet prædicationem meam.

15 *Sed sicut ange. Dei.* Hyperbolice loquitur ad maiorem expressionem reuerentiæ sibi factæ. Sed quoniam retracti erant à bono per falsos Apostolos, ideo subdit.

16 *Vbi est er. be. re.* id est, bonum initium vestrum, quo dicebamini beati, & eratis in spe.

17 *Testimonium enim perhibeo vobis, & c.* Ex visu & auditu.

Quia

Aug. l. contra epist. Gaudentii. Iob. 10. d. Gen. 19. f.

† Ambiant. † imo.

† est amulari.

† consili inops, vel perpleus.

Allegorie. † auditis.

B

A *si fieri pos.* Aug. Nonne illud fieri potuisset, qđ ait Aposto-
lus? Non potest fieri quod iuste non fit. Sic & Iob. *Vnam pos-
sem me occidere.* Et dñs ad Iob, *Non possum qđ icquam facere, do-
nec illo introcas.* Nō posse se dixit, quod sine dubio poterat per
potentiam, sed non poterat per iustitiam.

b *Verum dicens, vñ.*
Quia nemo vult se argui errantē, repre-
hendens videtur ini-
micus.

c *Aemulan.* Ego non sum inimicus, sed il-
li amulantur, &c. Ae-
mulantur enim non bene qui non tam cu-
piunt eos esse melio-
res, quam ipsos vo-
lūt facere peiores &
retrosum trahere e-
mulatione peruersa.

d *Filio.* Quod natum est in te, nondum e-
nim de illa natum e-
rat, sic nascuntur par-
uuli in visceribus ec-
clesiē donec formati
excant.

e *Chysofom.* Vides paterna viscera, vi-
des anxietatem apo-
stole dignam, vides
qualem emittit eu-
latum, multo tristio-
rem quam solet esse
parturientiū. Corruptis inquit imaginem, perdidistis gene-
rositatem, formam immutastis, opus est vt renascamini ut-
que refugamini.

f *Sedul.* Prius parturiui vos per Euangeliū genitos in lucem
venentis, sed cundo in veterē legem, vanatque hominū do-
ctinas, Nouam vitam, Christique formam perdidistis, sed
nunc vos iterum parturio, vt per penitentiam renascamini.

g *Aug. F. holi.* Item incipit ostendere ex ipsa lege, quare nō
fit tenenda. Me imitamini, filij mei estis. Vel non solum ex
supra dictis probatur lex dimittenda, sed & auctoritas ipsius
legis hoc ostendit. *F. holi.*

h *Dicite, &c.* Respondete, vsque huc enim pendet senten-
tia. Et interponitur illud, quos iterum par & c.

i *Donec Christus.* Quē deformatis formosus fit in vobis. Vel
vt formosus alijs per vos appareat. Grauius dictum, q. d. eos
formati in Christo.

k *Aug. de Christis, &c.* Vt scilicet recipiatis similitudinē eius,
quā vestro vitio perdidistis. Per paucorū enim est pensare,
qui labor fit in predicationibus patrū, quantis vel doloribus
animas in fide & cōuersatione recta parturiūt. Vnde Amb.
Apostolus primū per fidem illos genuerat in baptismo, sed
postea deformati sunt per pseudo & infirmi facti, nūc cū do-
lore reformat eos, vñ addidit, donec formetur Christus i vo-
bis, Concipientes enim fidē & sensum fidei non aduertentes,
to matum Christum in animis suis habere negantur.

l *Aug.* Formatur enim Christus in corde credentium, cum
illis

a *Ad utilitatem ecclesie* **¶** Non potest fieri, quod iuste non fit. **b** *Quod inter omnia charius est vobis.* **¶** Et ideo de vobis plus dolendum. **c** *Ad utilitatem praicationis meae.*

a bis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis **1**
Et cum hoc ita fit, est ergo credibile, quod inimicus. **2**
b mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis **3**
¶ Diligunt. **b** Non visiter. **c** A fide ad legem, vel a dilectione mea.

c † Aemulantur vos non bene sed excludere vos volūt vt illos **4**
¶ In legalibus. **b** Hominem me. **c** Sed vos. **d** Diligite, imit-mini. **5**
¶ propter hoc diligite, quia in eo virtus & bono operatio non pro alia re. **6**
¶ Vt perseveranti gradu ad finem boni operis perveniat. **7**
¶ Et hoc. **8**

a emulēmini Bonum autem † emulēmini in bñno semper, & **9**
¶ Aemulēmini bonum. **b** Sed magis cum absens. **c** Quia modo diminuti, perfectis gradibus indigeris. **10**

d nō tantum cum præsens sum apud vos. Filioſi mei quos **11**
¶ Sicut pius cum dolore & labore ad lucem fidei genero. **b** Quod modis vobis modo usus sum, dicens vos fratres, & filios. **12**

e iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Vellem **13**
¶ Vt rubore Apostoli confunderentur. **a** In nituperationem. **14**
¶ Vt digna vobis dicerem, quæ nolo scribere, ne permaneant apud vos. **15**

g autem apud vos esse modo, & mutare vocem meam, quo- **16**
¶ Apud alios erubescio pro vobis. **¶ Carnaliter.** **17**

niam † confundor in vobis. Dicite mihi qui sub lege vultis **18**
¶ Legistis, sed non intellexistis. **b** Ideo quero an legeritis, quia in ea quidem scriptum est, **19**
quod Abraham duos filios ha quod si attenderetis, nunquam ad eam recurreretis. **20**

h esse, lege m non † legistis? † Scriptum est enim, quoniam **1**
¶ Isaac, & Isaac. **¶ Scilicet Isaac. **¶ Agar.** **¶ Scilicet Isaac.****

k Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum **2**

illis sacramenta gratie panduntur, & ea quæ obscura uidebā
tur, perspicua fiunt.

g *Vellem autem.* Sciens Apostolus habere maiorē vim sermo-
nem qui ad præsentes fit, cupit apostolicam uocem literis cō-
prehensam in præsentiam conmutare.

Primus. Scriptu-
ra enim diuina ædifi-
cat lecta, sed multo
plus prodest si de lite-
ris mutatur in vocē.
Magnam si quidem
vim habet vox uiua,
vox de auctoris sui o-
re resonans, quæ ea
pronunciatione pro-
fertur, & distinguit,
qua in hominis cor-
de generata est. Est ita-
que sensus. Quia cō-
fusa in vo. vellem lite-
rarum vocē præsens
de meo ore proferre,
vt vos solito faue-
rior ipse corripere-
m, quia epistola non po-
test vocem obiurgan-
tis exprimere, non va-
let irascentis resona-
re clamorem, & dolo-
rem pectoris apicibus
explicare. Nō habeo
quippe fructus, quos
solent de discipulis
habere doctores, &

sine ea semen iactum est doctrinæ. Ita vt cum Ieremia dicā,
non profui, nec profuit mihi quisquam.

*** Ambr.** Præsens vult agere cum illis, vt mutet vocē suam
de laude in vituperationē eorum, vt duplici genere confun-
dantur, & de errore suo, & rubore Apostoli, quem patieba-
tur apud eos quibus illos prætulerat.

*** Chysof.** Considera mihi sibi non temperantem, consi-
dera feruentem, considera nō potentem talia ferre. Talis ni-
mirum res est charitas, vt nō cōtentus est verbis, sed in super
querit præsentiā. Quo simul ad oēs lamēta pertrahat. Per epi-
stolam enim non licebat ostendere lachrymas, neque com-
plorationem.

h *Legem non le.* Quicquid eligant, probatur stulti. Si non le-
gerūt, non debēt recipere quod ignorant. Si legerunt, ipsa
probat se dimittendā. Quod si non intelligunt, stulti sunt.

i *Scriptum est quo.* Ab. cū plures habuit, sed de duobus scri-
ptura spiritualiter singula exequitur, inueniens aliquid egre-
gium in his præsfigurari.

k *Duos filii.* Aug. Plures habuit, post mortē enim Saræ, de
alia vxore, scilicet, Cethura alios genuit, qui non pertinent
ad hanc significationem.

l *Vnum de an. & vñ.* Nec hoc frustra distinguit uterq; de A-
brahā, sed diuersa operatione, quia qui de ancilla, sūm carnis
naturā, q̄ iuuēcula de sene solet cōcipere. Qui de libera, non
secundū vim carnis, vt vetula sterilis de vetulo, sed p̄ opera-
tionem Dei, qui promisit. Illum ergo genuit, demonstran-

Aug. in. pl. 57.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia si fieri posset, conuenienter tamen.
- 2 Oculos vestros eruissetis. Licet enim hoc facere possent abso-
luta, quia tamen bene. Potest etiam dici, quod est hyperbole, ad magis
exp̄mendum charitatis affectum, quem sibi ostendunt. Sed quia in-
citatiterant contra eum, subdit.
- 3 Ergo inimicus vobis factus sum ve. dicens vobis. arguen-
do de malis. Quia dicat, non me debetis ex hoc minus diligere, sed ma-
gis. Et quia inducuntur ad hoc per falsos Apostolos, simulantes hoc
facere ex Galathiarum dilectione, ideo subdit.
- 4 Aemulantur vos. id est diligunt.
- 5 Non bene. sed simulatorie & ad malum vestrum, ideo subditur.
- 6 Sed excludere vos. ab euangelica veritate.
- 7 Vt illos amu. i. imitemini in legalibus obseruantijs.
- 8 Bonum autem emu. i. imitamini.
- 9 Et non tan. cum prę. sum, & c. id est, fui, quia tunc erat prę-
sens, quando scripsit hanc Epistolam, & quod feruenter profectum eo-
rum desisteret ostendit, dicens.
- 10 Filioſi mei, & c. i. cum lachrymis & dolore de errore vos reuo-
co, sicut prius reuocauit vos a gentilitate.

- 11 Donec Chri. formetur in vo. per sinceritatē fidei formata
- 12 Vellem autem esse apud vos, & c. præsentiā corporali.
- 13 Et mutare vocem meam. increpando vos asperere, qui modis
verbis suauibus vobis scribo, & subditur causa.
- 14 Quoniam confundor. i. apud alios fideles confundor de ve-
stra subueſione.
- 15 Dicite mihi. Hic ponitur secunda similitudo ad ostēdendū ces-
sationē legalium, & accipitur de scriptura Gene. 16. & 21. Et primū
ponitur figura, secūdo ad propositum adaptatur, ibi, Nos autem. Ci-
ca primum dicit, Dicite mihi qui sub. falsis apostolis acquiescēdo
- 16 Le. non le. i. libros Moſi, qui apud Hebræos proprie lex dicitur
qua. d. videtur, quod non legistis, vel si legistis non intellexistis.
- 17 Scriptum est enim. in locis præallegatis.
- 18 Quo. Abraham. Plures autem habuit de Cethura, vt patet Ge-
ne. 24. sed istos duos hic tantum exprimit Apostolus, quia de illis mi-
gis loquitur scriptura, & quia faciunt ad propositum, non autem alijs
- 19 Vnum de an. s. Isaacem.
- 20 Et vnum de libera. s. Isaac. Sciendum tamen, quod Agar m-
ter Isaacis fuit vxor Abraham, vt dictum est Gene. 17. quia tamen Sa-
ra erat eius principalis, ideo hic Agar retinuit nomen ancilla.

Do-

Sed

consuetudo naturam. Illum veto dedit promissio, significans gratiam. Ibi humanus vsus ostenditur, hic diuinum beneficium commendatur.

Alleg. Abraham est Deus pater, qui est pater multarum gentium. Libera nouu Testa. dans omnibus per Christum nouam gratia. Agar vetus Testa. In utroque genuit Deus sibi filios qui seruiret, sed in veteri Iudæi serui, quia timore pœnæ & promissionibus temporalium, & hoc est secundum carnem, quæ & pœnas horret & dulcia amat. Gratia noua Testa. parit liberos, qui ex dilectione seruiant, non vi carnis, sed opere Dei. Quis enim impossibilia secundum naturam credit, quæ suauia sunt in presenti contemnet, nisi visa speraret, nisi virtus Dei hic in eo operaretur?

a Per al. dicitur quod aliquid aliud videretur sonare in verbis, & aliud in intellectu significare. sicut hic per Abraham Deus pater, ipse est enim pater multarum gentium. Abba enim pater, am, multarum. Et subauditur, gentium.

* Sedul. & Primas. Dedit (Apostolus) regulam ex hoc loco, intelligendi allegoricas rationes, scilicet vt manente historię veritate: figuras veteris testamenti exponamus, nam cum dixisset Abraham duas vxores vetissime habere, postea quæ præfigurauerit, de monstrauit.

* Ambrosi. In typum enim Christi natus est Isaac, ideo hæc per allegoriam asserit dicta, vt aliud ex alio significent personæ Ismael & Isaac. Ismael enim Iudæorum significat natiuitatem, vel eorum qui serui peccati sunt, Isaac vero Christianorum, qui in libertate nascuntur. Libet enim fit qui accipit remissionem peccatorum.

b In monte Sina. Quod in tali loco significat, quod contra alias gentes essent superbi de mandato, vel ipsi essent superbi & tumidi contra ipsam mādaturam. Quod testis est Agar, id est, significatur per Agar. Agar alienatio, quia alienat ab hæreditate.

c Mons. Ambrosius. Per omnia est Coniun. & similis ei Ierusalem id est, Iudaico populo, qui nunc est id est, qui tempore seruit. totus populus mater, singuli sunt filij, vel profelyti, qui omnes timore pœnæ seruiunt. per hæc omnia patet quod vetus lex non est tenenda, sed noua quæ sursum, quæ libera.

d Arabia, qui con. Humilitas, vel afflictio, quia affligebatur sub

sub carnalibus obseruantijs.

e Quæ sur. est. Superna est sanctorum ciuitas, licet in quibusdam quos hic parit adhuc peregrinetur. Sara sterilis significat, quod naturam humani generis peccato vitata, & ideo damnata nihil verę felicitatis in posterum merebatur. Isaac

D August in pl. 115. & 125.

per repromissionem nat⁹, signat filios gratiæ. & quia hoc non per regenerationem, sed per generationem futurum erat, ideo tunc imperata est circumcisio, quindo de Sara promissus est filius. Circumcisio enim significat naturam exorta vetustate nouatã. Quod omnes filios & seruos circumcidi iubet, ad omnes istam gratiam pertinere restatur.

f Quæ est ma. Quia singuli verbo & exemplo eius instructi ex charitate seruiunt. Ioan. 17. * Ambrosius. Hæc quam matrem dicit nostram, regula est mysterij dominici p

quam renascimur in libertatem, sicut & ipsa libera est. Ideo & cœlestis dicitur, quia cœlum sedes eius est, & quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dominus, Pater quos dedit & vita, quia immortalitate donantur qui credentes renascuntur per eam.

* Chrysostomus. Non igitur qui ex ea nascuntur serui sunt. Inferioris igitur Hierosolymæ figura erat Sara, nec dubium quin ex monte eius nominis: supernæ vero typus est ecclesia.

Quæ est ma. August. Ciuitas cœlestis mater nostra dicitur, quia ad eam vocamur. Et ideo cœlestis dicitur. Quia cœlum sedes eius est. Et quos generat, ibi cum ea erunt. Ita. 66. a.

g Scriptum est. Quod libera sit & mater, auctoritate Isaia probat subdens.

h Lata. Lata erumpe, clamare, pertinent ad libertatem.

* Chyso. Quæ igitur sterilis, & deserta? An non perspicuum est, hanc esse ecclesiam ex gentibus, quæ ante hac Dei cognitione fuit priuata, Quæ vero est illa quæ habet virum? Nonne liquet hanc esse Synagogam? Attamen hanc multitudinem liberorum superauerit vidua, siquidem hæc vnam duntaxat habebat gentem. Vides vt factis quidem Sara, verbis autem propheta nobis futura subnotarit? Sed & illud considera. Sterilem appellauit Isaias, & hanc ostendit factam complurium liberorum matrem.

Se-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed qui de an. se. car. na. est. id est, per modum naturalem.
- 2 Qui autem de libera per repromissionem. scilicet Dei adiuuantis naturam. quia Sara erat sterilis, & cum hoc transferat in ea tempus concipiendi quando concepit Isaac: erat enim tunc nonagenaria. Gen. 17.
- 3 Quæ sunt per alle. dicta. Habet enim sacra scriptura quadruplicem sensum, scilicet historicum, qui per voces significatur. & mysticum, qui per rem significatã intelligitur, & hic est triplex. Moralis, quando intelligitur quid agendum sit. Allegoricus quando designatur quid credendum. Anagogicus, quando signatur quid in patria sperandum. Et hæc possunt videri in hoc nomine Ierusalem. quod in sensu literali signat ciuitatem Iudæe metropolim. in morali animam fidelem, in allegorico ecclesiam militantem, in anagogico ecclesiam triumphantem. vnde versus, *Litera gesta docet, quid credas allegoria, Moralis quid agas, quo tendas anagogia.*
- 4 Hæc. sunt duo te. secundum sensum allegoricum.
- 5 Vnum qui. in monte Si. Quia vetus Testamentum fuit ibi datum à Deo, cuius in hoc fuit Abraham figura.
- 6 In ser. gene. id est subijciens seruituti legalium, quod fuit onus

- onus importabile, vt dictum est supra. 3. cap.
- 7 Quæ est Agar. scilicet significatiue. fuit enim figura seruitutis legalis.
- 8 Sina enim mons est in Arabia qui coniunctus est ei, quæ. id est licet Sina secundum literalem sensum multum distet à Ierusalem, tamen coniunctus est ei secundum sensum allegoricum. quia seruitus legis per montem Sina significata tunc vigeat in Ierusalem, vbi erat templum, in quo offerebantur sacrificia & exercebantur legalia. nõdum enim erat destructum per Romanos, quia destructio illa fuit post passionem Apostoli, qui passus fuit sub Nerone, tẽplum vero fuit destructum postea Vespasiani tempore.
- 9 Et seruit cum filiis suis. i. cum Iudæis in seruitute legis.
- 10 Illa au. quæ sur. est. scilicet, ecclesia, quæ est.
- 11 Ierusa. Allegorice, quæ dicitur sursum, quia prædicat & promittit bona cœlestia.
- 12 Libera est. à seruitute legis.
- 13 Quæ est mater no. Per baptismum enim regenerati sumus ex ea.
- 14 Scriptum est enim. Esa. 54. de hac generatione secunda.
- 15 Lata. ste. quæ non pa. id est, ecclesia de gentibus collecta, quæ tempore veteris Test. erat sterilis ab operibus bonis.

Erum-

Sedul. Hoc in Isaia scriptum est, hoc autem vel ecc'efig ex gentibus, vel Ierusalem celesti congruenter aptatur, vtra que enim sterilis erat, ecclesia quidem gentium, quod nec spirituales per baptismum filios Deo peperit, nec non celestis Ierusalem apostaticis angelis, derelicta hominibus quæ vacua, vsq; ad aduentum Saluatoris sterili permanebat.

Isa. 54.

a Paris. Quia illo tempore quasi nullos genuit.

b Non par. quia nec dum ornatu habuit. *Letare in corde.*

c Erumpe. Latitiam mentis extra ostende. **d Clama.** gaudium tuum alijs prædica, quia tu olim.

e Quia mul. fi. Hoc pertinet ad matrem. Isaas aspiciens tempus Christi ecclesiam gentium ante sterile, tunc lactolam alloquitur, di. O ecclesia sterilis, quæ tempore legis nec virtute miracul.

† In libertate igitur qua Christus nos liberavit, ilate. Iungit iactio seq. cap.

f Deserte. plures filij quam generantis interim. hoc superflue de antiqua Sara diceret Isaas.

August. Sterilis enim erat in omnibus gentilibus ecclesia, antequam iste foetus quem cernimus oriretur.

Ambr. Synagoga ergo est quæ habet virum idest, legem. Deserta vero, & vaga & sine vlla potestate viri vivens, gentium multitudo est, quæ & sterilis erat, nullius legitimi verbi proferens germen.

Aug. Parit autem ciues terrenæ civitatis peccato vitata natura. Cælestis vero civitatis ciues parit à peccato naturam liberans gratia.

g Quæ ha. vi. Synagoga quippe viru habuit. i. legem. & factosa quondam fuit in liberis. Sterilis vero ecclesia sine viro

C Chro, sine vilo sponsi alloquio diu iacuit in deserto. Sed post quam

a non paris, erúpe & clama quæ non parturis, quia multi filij

b *a* Ab Adam. *b* Legem ad generandum *c* Duo sunt filij, alter secundum carnem, alter secundum promissionem naturæ.

c *a* Ad similitudinem Isaac. *b* Per gratiam genti.

d *a* Ad similitudinem Isaac. *b* Per gratiam genti. *c* Nos sumus filij secundum Isaac. Ismael, vel etiam Esau.

e *a* Isaac vel Jacob.

f *a* Sanctum. *b* Qui secundum carnem persequuntur eos qui secundum spiritum. *c* Paritur ab illis, sed non curandum, quia quid refert scriptura dixisse Saram.

g *a* Ita lex & iudæi erecti ab ecclesia & a gratia patris. *b* Idei, mali cum bonis, iudæi cum Christianis, sicut enim nunc in conversatione sunt mixti, et ita et tunc in retributione.

h *a* Quia paritur a iudæis & alijs malis, sic Isaac ab Ismael. *b* Quia non serui peccati vel legis.

i *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

k *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

l *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

m *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

n *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

o *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

p *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

q *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

r *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

s *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

t *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

u *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

v *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

w *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

x *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

y *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

z *a* scilicet caelis Ierusalem. *b* Non alio modo, sed per eam libertatem per quam nos liberavit, qui à peccato immunis ex dilectione obediens fuit.

quam illa librum repudij accepit, & omne ornamentum viri ad idoli convertit ornamentum, tunc maritus priore putrescente cingulo alium lumbis suis baltheum, aliud de gentibus subare contexit. quæ statim vi viro coniuncta est concepit & peperit. vnde Isaas exclamat, *Dilata locum tabernaculi tui, & protende funiculos tuos.*

h *Isaac.* Risus. i. qui in lætitia feruunt, nō ex tristitia, vel necessitate.

i *Persequere.* Non putato nos de facili invenire posse vbi Ismael persecutus fuerit Isaac. sed tantum illud, quod cum filius Aegyptiæ luderet cum Isaac, indignata sit Sara.

August. Iusum enim intellexit Sara persecutionem, quia lusus maioris ad maiorem illusio est & deceptio, quia alia intēdens simulat quædam puero idest, infirmo & fraudes facit. sic & modo plus per-

sequuntur qui illudēdo seducūt. Et sicut Sara tunc intellexit lusum illū, ita nūc ecclesia intelligit lusum istū persecutionē.

Augu. Omnes qui in ecclesia terrenam felicitatem quaerunt a domino, ad Ismael pertinent. *Eiice.* hoc erit cum area coeperit ventilari, & antiqui veteris testamenti ministri gratiam que gentes filij sunt promissionis.

Ambr. Hęc verba Sarę sunt, que typum habet Ierusalē cælestis, de promissione generans Isaac. vt cieto filio ancille, idest, Iudæo populo incredulitatis causa obiecto (serui enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est,) heres sit filius liberę illius Ierusalem supernę, qui est populus novus regni cælorum.

K *Qua liber.* Aug. Libertas qua liberati sumus à Chro, est pctōru remissio, & fidei per dilectionē operātis iustificatio.

N I C O L A V S D E L Y R A .

- 1 *Erumpere.* in laudem diuinam.
- 2 *Et cla.* corde & ore pro gratiarum actione.
- 3 *Quia mul. fi. de. i.* Gentilitatis ad fidem Christi conuersæ, que ante erat à Deo deserta propter eius idololatriam.
- 4 *Magis quam e. qui ha. i.* synagogæ. quæ in monte Sinai desponsata fuit Deo in legis susceptione.
- 5 *Nos.* Hic consequenter magis adaptatur figura ad propositum, cum dicitur, *Nos au.* scilicet, Christiani.
- 6 *Secun. Isa. i.* ad similitudinem eius.
- 7 *Promiss. fi. su.* geniti per gratiā, non per naturam sicut Ismael.
- 8 *Sed qu. tunc is qui se. car. na. i.* Ismael.
- 9 *Perse. eum qui se. spi. s.* Isaac qui natus erat s̄m promissionem diuinam, spiritus. n. Dei est Deus, Io. 4 d. *Perf q e.* de hac persecutione dictum est Gen. 21. q̄ s̄m expositores catholicos fuit corpora-

- 10 *Ita & nunc.* Quia pseudo apostoli suadebant Galathis Iudæizare, quod est simile ipsi idololatriæ post euāgeliū publicatū.
- 11 *Sed quid d. scri.* Gen. 21. a.
- 12 *Eyce an. & c.* Et sic factum est ad literam de Agar & Ismaele filio eius. per quod figuratum fuit, quod legalis obseruantia cum obseruatoribus suis à consortio fidelium erat in aduentu Christi abiicienda. ideo concludit Apostolus.
- 13 *Itaque fra.* i. seruituti legalium subiecti.
- 14 *Sed libe.* i. militantis ecclesiæ à talibus liberatæ.
- 15 *Qua li. Chr.* qui per suā benedictā passionē legalia euacuauit.

A D D I T I O I .

In cap. 4. vbi d̄r in Postil. Quæ sunt per allegoriam dicta. Licet in qōne super prologum Gen. in ar. 5. dictū fuit, q̄ Epistolæ Pauli habent vnū sensum literalē. tū nihilominus ipse Apostolus plures autoritates allegat in sensu mystico, sicut hic & in alijs locis. Fuit. n. principalis doctor factę scripturę, ad quē pertinet exponere in quo sensu accipiunt autoritates. sic et faciūt sancti doctores ecclesiæ, qui licet in libris suis multas autoritates allegēt in mystico sensu, ipsi tū dicta sua s̄m sensū literalē tradūt.

A D D I T I O II .

In eo, ca. vbi d̄r in Postil. De hac p̄secutione dictū fuit Gen. 21. Qualiter intelligit hęc persecutio Ismaelis cōtra Isaac habet plene in additione sup propriū locū. s̄ Gen. 21. a. q̄ bene cōsonat dictis Apostoli in hoc loco. Ismael. n. irridebat Isaac, vidēs seipsū fuisse maiore natu & legitimū, & et à Deo benedictū, & sic credebatur se succedere in hereditatē, iō irridebat de magno festo factō ipsi Isaac in ablatione, super quo Sara dixit Abrahe, *Eiice ancillā & filiū eius.* Nō. n. erit heres filius ancillæ cū filio meo. q̄. d. nō erit heres Ismael, sicut ipse iactat deridēdo Isaac. quā senten-

tentiā Saræ Deus cōfirmavit, dicēs Abrahæ, *Oīa que dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Cuius rōnē reddens subdit, *Quia in Isaac vocabit tibi semen.* q. d. licet Ismael sit filius tuus primogenitus, nō tū heres erit prout putat. Et hęc expositio v̄ magis concordat cum sententia Apostoli in hoc libro. Iudæi enim videntes se fuisse primogenitos à Deo per susceptionē legis derident de Gentilibus ex hoc quod credūt q̄ ad ipsos pertineat hereditas, quoc tamen non est ita. nam in secundo filio scilicet Isaac qui secundum promissionem natus est, vocabitur semen Abrahæ.

R E P L I C A . In cap. 4. vbi d̄r. Quæ sunt per allegoriā dicta Burg. dicit, q̄ quāvis Apostolus aliqñ allegat autoritates sacre scripturæ in sensu mystico, vt hic, & in alijs locis, & c. Sed hoc est cōtra postil. & et cōtra veritatē, nā Apostolus allegat hic scripturā, sicut vera est ad literā. Ipse tū vt doctor principalis docet et exponere per allegoriā. Quod si quis exponeret idem allegatū de agendis esset tropologia, si de sperandis, esset anagogia, sicut apostolus exponens de credendis vt fiat allegoria. ex hoc. n. non fundarent prædicti expositores sensum mysticum in allegoriā Apostoli, sed in veritate. textus allegati. vide supra. 1. Cor. 3.

In eo. cap. de Iudo Ismael vide corrupt. Gen. 21. & c.

C A P. V.

State. Sequitur. Nolite ite iug ser. * Chryfost. Non vos ip-
sios liberaftis qñquidem rursus ad peiorem recurritis
dominatum. Ipse est qui vos liberauit, alius est qui precium
dedit pro vobis. vides quot modis illos abducit ab errore

Judaico. Primū osten-
dens extreme de men-
tiē esse, eos qui pro ser-
uis facti fuerant liberi,
pro liberis velle fieri
seruos.

* Primasius. Iugum
seruitutis, legem vo-
cat duram, difficilem,
laboriosam, quæ cul-
tores suos graui onere
consumat, quod
Christus abstulit à no-
bis aliud grauissimum
multarum observa-
tionem iugū, ne car-
naliter circūcidamur,
sed ea spiritualiter in-
tellecta teneamus.

b Si circūcida. Aug.
Circūcisio & cetera
legalia ita natis & in-
stitutis non sunt no-
xia, licet non necessa-
ria, magis noxium e-
rat phibere quasi no-
xia. Gentiles vero ad
talia non sunt cogendi.
sed si nolunt eis cō-
gruere vt Timotheus
non sunt prohibendi,
sed si in his confidunt
sunt perdit. licet his ergo
illa tenere
ne videantur improbata
potius quā terminata.
Gentibus vero non sunt
imponenda, ne videantur
aut non causa promittendi
Christi, instituta, aut
adhuc promittere, sed
cessando iam patet signa
futuri fuisse, quæ cum
honore paulatim deferendo
erant sepelienda, non vt
sacrilegia Gentium fugienda.

Hier. Aut ista legalia post
Christi passionē siue in eis
spes ponatur, siue non, obser-
uantibus dixit esse noxia.
nisi dispensatorie custodiantur.
Vnde inquit. Antequam
inciperet noua prædicatio
oportuit circūcidi. Nunc
autem legi fide succedente
nihil proderit fideli addita
circūcisio, sed oberit.

Amb. Maius. n. malū est,
ex libero seruū fieri, quam
nasci. **Debi. est.** Hoc ideo ait,
vt terrore tam innumerabilium
obseruationum quæ in lege
scriptæ sunt, ne omnes implere
coherentur, quod nec ipsi
Iudæi, nec patres eorum
implere potuerunt, sicut
Petrus ait, abstinerent ab
his quibus eos aliquid
subijcere cupiebant.

* Chryf. Legis enim præcepta
inter se coherent. Et quis
ex libero descriptus est in
seruitutem, nō amplius facit
quæ vult, sed omnibus
seruitutis legibus obstrictus
est.

* Sedul. Qui caput operum
legis, vel circūcisionis suscipit,
necesse est vt cetera membra
sustineat, ne maledictioni
subiaceat.

C A P. V.

a Et quia liberi. b Non est leuior hæc seruitus, quam idololatria.
† **Tate, & nolite iterum iugo seruitutis**

a Nec saltem circūcisione. quia. b Quæ sunt non auctoritatis.

cōtineri. **Ecce ego Paulus dico vobis,**

a Vt spem salutis in eo habeatis. b Circūcisio iam non
solum non prodest, sed oberit.

quoniā si circūcidamini, Christus vo-

a Nec hoc solum malum erit uobis. b Sicut olim ante fidem.

bis nihil proderit. **Testificor autē rur-**

c **sum omni homini circūcidenti se, quoniā debitor est vni-**

a Christus non proderit, quia vos qui gratia Christi prius pleni eratis. b Virtutibus Christi.
c Vos dico.

uersæ legis faciendæ. † **Euacuati estis a Christo. qui in lege iu-**

a Creditis iustificari. Aliter non noceret circūcisio. b Futura. i. indigni estis beatitudine
æterna. iam habita.

d **ustificamini, a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem**

a Ex fide, quia non ex alio. b His quæ sunt. Acquatur præputio circūcisio.

e **iustitiæ expectamus. † Nam in christo Iesu neque circūci-**

a Quæ non ociosa. b Dei & proximi.

g **sio, neque præputium aliquid valet, sed fides quæ per d-**

a Et hæc olim fuit vobis. b Per opera fidei in proficiendo. c Quia ex dilectione.

h **ilectionem operatur. Currebatis bene. † Quis ergo vos**

Alias impediuit. a Quæ vltro se ingerit. b Ipse laborant omnibus modis cursum vestrum im-
pedire, sed Nemini vos consense. Illorum. c Saltem eos audiendo, quia opera legis ser-
uanda suadent.

i **fascinavit veritati non obedire? Nemini consenseritis.**

* Primas. Debitor est, non solum circūcisionis, sed &
dies festos Hierosolymis, frequentando, hostiarum holocau-
sta offerre, & reliqua.

d *Ag. ex.* quæ ad hoc venit, vt cessante onere iustificet,
quod qui reducit hanc perdit.

* Ambrosius. Iustitia
legis est, si seruen-
tur q̄ data sunt. Ideo-
que qui in his se vult
post fidem, amittit
gratiam, quia ad hoc
venit donum Dei, vt
cessantibus oneribus
legis, iustificaret cre-
dentes apud Deum.

* Augustinus. Cū
enim hoc agat gratia
Christi, vt illi qui de-
bitores erant operum
legis, liberentur hoc
debito, isti ingrati tan-
tæ gratiæ debitores es-
se volunt vniuersæ le-
gis faciendæ. Nondum
autem erat factum,
sed quia voluntas iam
moueri cœperat, ita
plerisque locis loqui-
tur quasi factum sit.

c *Nose.* Qui in lege
confidit, amittit gra-
tiā quod ex contrario
potest videri, quia ex
fide iustitia, & spes. id
est, æterna beatitudo,
& hoc facimus per spi-

† Act. 15. 2.

† Christus vo-
bis factus est
ociosus vel ni-
hil vobis pro-
destr

† infra. 6. d

† charitatem.
† supra. 3. e

- Nemini con-
senseritis.

ritum, ne putemur falli.

f *Spem iu.* id est, quam sperat iustitia, scilicet vitam æternā,
vel quæ speratur ipsa iustitia. Fides enim esuriens & sitiens
iustitiam sperat in ea renouari & proficere. Vel spes iustitię
est Christus, ex quo speratur iustitia ipsa.

g *Nam in Ch.* His vero qui in Christo Iesu volūt pie viuere:
virtutes appetendæ sunt, & vitia fugienda. Media vero quæ
inter virtutes & vitia sunt, nec appetenda sunt, nec fugien-
da, vt circūcisio & præputium quæ nihil valent in Christo.

h *Sed si.* Aug. Sine dilectione fides inanis est. Fides cum
dilectione Christiani est. Alia est dæmonis. *Nam & dæmo-
nes credunt & contremiscunt.* Qui autem non credunt, tradito-
res sunt & peiores quā dæmones. Sed multum interest,
vtrum quis credat ipsum esse Christum, an credat in Chri-
stum. Nam ipsum Christum esse dæmones crediderunt, nec
tamen in Christum crediderunt. Ille enim credit in Chri-
stum, qui sperat in Christum, & diligit Christum.

i *Cur b.* Hic laudat Galathas, & eos p quos inducti sunt, vt
Iudaizare vellent, vituperat, & ne illis consentiant monet.

* Ambr. Exercitiū illorū in opere fidei bonū fuisse testat,
sed nequitia malorū hominū detētos, ne cursum suū effica-
cia perseverante cōsummarēt, vnde vt respiscāt hortat, de
cetero nulli eorū credentes, qui vt opera legis seruanda sua-
derent euangelicæ veritati non eos obedire sinebant.

August. vbi su-
pra Itē epist.
105 & lib. de
spū itū & lire-
ra, cap. 32. lib.
22. cont. faul-
cap. 27.
Iac. 2. b.

Pri-

Modi.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

1 **S**tate, & no. Postquam Apostolus suā sententiam de ces-
satione legalium ostendit multipliciter esse iustam, hic
consequenter inducit Galathas ad eius obseruantiam. Et di-
uiditur in duas partes, quia primo inducit ad hoc ex euasione
mali. secundo ex consecutione boni, ibi, *Vos in libertatem.*
Primum autem malum quod euaditur per sententiam Apo-
stoli est seruitus, quæ est mors ciuilis. ideo dicitur, *State.* in
fide catholica.

2 *Et no.* Legis enim seruitus erat quasi importabile onus,
vt dictum est supra. 3. cap. Secundum malum, est amissio gra-
tiæ Christi. quod tangitur cum dicitur.

3 *Ecce. e. P.* & patet litera. Tertium est obligatio ad vni-
uersam legem faciendam, quod vix aut nunquam potest
quis facere, quod notatur cum dicitur.

4 *Testi. au.* sicut enim in susceptione baptismi obligatur re-
cipiens ad fidem catholicam seruandam, sic in circūcisio-
ne obligabatur ad legem Mosaicam faciendam. quia sicut
lex Mosaica dicitur lex factorum, sic lex euangelica dicitur lex

lex fidei, Rom. 3. d. Quartum malum est separatio à Chri-
sto, & hoc notatur cum dicitur.

5 *Euacua.* id est, in obseruantia legalium quæritis iustifica-
ri, reputantes non sufficere vobis fidem Christi ad salutem,
& per consequens blasphematis eum impotentem.

6 *Non e. spi.* id est, per spiritum sanctum.

7 *Ex fi.* scilicet, Christi. 8 *Spem iu.* id est, æternam bea-
titudinem, quæ est merces iustitiæ per Christum datæ.

9 *Nam in Chri.* *Ie.* id est, ad salutem quæ per Christum da-
tur, circūcisio vel præputium nihil operatur.

10 *Sed si.* Fides enim sine operibus mortua est, vt dicitur
Iac. 2. d. & ideo non sufficit ad salutem consequendam, ad
quam requiritur vita gratiæ.

11 *Curre.* Hic infert conclusionem ex dictis, scilicet quod
Galathæ impediti erant à profectu iustitiæ per falsos aposto-
los, di. *Currebatis* ad brauium salutis æternæ.

12 *Qui er. vos.* scilicet ab isto cursu. supple docens vos.

13 *Veritati, &c.* Non querit hoc ex ignorantia, sciens quod
hoc erat per falsos Apostolos, ex admiratione. sicut saluator
Lucæ. 8. f. Quis me tetigit.

Per

A a Modi. f. Aug. Ne puteris paucorum hominum infidias con-
 tendendas. Vt. n. scintilla prava res est, & pene dum ceritur
 non videtur, sed si fomitem comprehenderit, & nutrimeta
 sui inuenit, magna, vrbes latissimas, saltus, regionesque co-
 sumit. Et sicut fermentum res modica videtur & nihil,

Vbi supra.

1. Cor. 5. d.

f. edificatione
 instrumentat.

-spiritus.

sup. 2. c.

sed cum farina con-
 spersum totam mas-
 sam corrumpit, & in
 illius vim trahit om-
 ne quod mixtum
 est. Ita & doctrina
 peruersa ab vno in-
 piens vix duos aut
 tres primum in exor-
 dio reperit audito-
 res, sed paulatim vt
 cancer serpit in cor-
 pore. Et iuxta vulga-
 re proverbiu vnus
 pecudis scabies totu
 commaculat gregē.
 Igitur & scintilla sta-
 tim vt apparuerit ex-
 tinguenda est, & fer-
 mentu a massa vicini
 semonendu, & sca-
 biofum aial a caulis
 ouiu repellendum.
 * Sed. & Primasius.
 Ne quis diceret, cur
 omnes corripis cum
 non omnes errauerint?
 pradicat quod modicum fer-
 mentu malitie totam
 possit ecclesie massam
 corrumpere. Nolite
 putare paucorum ho-
 minum, qui a Iudæa
 venientes aliud docent,
 infidias contemnendas,
 quia modicu fermen-
 tum totam massam
 corrumpit.
 * Chrys. Sic & vos. inquit,
 hoc exiguum natum si
 non corrigatur, poterit
 in perfectum Iudaismum
 pertrahere, sicut fermen-
 tum conspersionem.
 b Conf. Ideo confidere de
 his se dicit, quia non
 sponte sed circumuerti
 errabant. Et ideo
 ostensa modo vera via,
 facile credit eos reuer-
 ti.
 c Conturb. Vt. f. mutato
 ordine de spiritualibus
 sitis carnales.
 d Quicumque. Occulte
 inquit Petru lacerat,
 cui supra in faciem se
 restitisse scripsit, quod
 non recto pede inces-
 serit ad euangelij veri-
 tatem. Sed nec Paulus
 tam procaci maledicto
 de ecclesie principe lo-
 queretur, nec Petrus
 dignus, vt potaret
 iudicium ecclesie.
 Ex quo arbitrandu est
 de alio quoda dici, qui
 vel cum apostolis fue-
 rat, vel de Iudæa vene-
 rat, vel ex Pharisæis
 crediderat, vel aliquis
 magnus sic apud Galathas
 estimatus, vt potret
 iudicium ecclesie pertur-
 bare.
 e Ego au. Imponebatur
 ei a pseudo, q. alibi
 circumcisionem predicaret,
 sed non eis facile
 sententiam suam aperire
 vellet.
 * Chrys. Quid igitur? An
 non predicauit circumci-
 sionem? An non circum-
 cidit Timotheum? Cir-
 cidit quidem, at non
 predicauit. Quid igitur
 est quod hic dicit? Disce
 eius exacta in dicendo
 circumspectionem. Non
 dixit, non facio circum-
 cisionem, sed non predico,
 hoc est non ita iubeo
 credere.
 * Sed. Hoc ideo dicit,
 quidam ex ipsis dicebant,
 quod Paulus

a Ideo ne confeneritis, quia. **b** Qui volunt vos mittere sub iugum legis.
c Scilicet Deo. **d** Sed a diabolo. **e** Ad vitam.
e Non confeneritis, quia modicum fer. id est illi pauci accidi vel hæc persuasio vel circum-
 cilio & pauca legis.
a Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. **†** Modicum fer-
 a Congregationem ecclesie fidelium, scilicet vel virtutum. **b** Hoc horror & confido.
b mentum totam **†** massam corrumpit. **Egob** confido in vobis
 a Deo operante. **b** Quam quod docui. **c** Confido in vobis, sed ille.
c in domino, quod nihil aliud sapietis. **Qui** autem conturbat
 a Sustinebit damnationem. **b** Pro nullo parceret ei. **c** Et si carne sit filius Abrahæ.
 vos, portabit iudicium, quicumque est ille. **Egob** autem fratres
 a Vt olim. **b** Nulla alia causa a Iudæis patior.
d si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem
 a Et si eam prædico. **b** Non irascuntur Iudæi de cruce, si assero circumcisionem iustificare.
e Hoc non tam furoris in aduersarios, quam dilectionis in ecclesiam domini verba sunt, non enim
 tam maledixit eis quam orauit pro eis.
patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis? **Vtinam** & ab
 a Vt non timore sed amore seruiatis. & qui prius peccatis obnoxij, gratiam accipientes liberi sitis.
scindantur qui vos conturbant. **Vos enim** vocati in liberta-
 a Et cum hoc sit, hoc tantum est necessarium ne libertate abutimini. **b** Quia tunc serui.
tem estis fratres, tantum ne libertatem in occasione detis
 a Vt quia liberi & metus non incumbit legis, ideo desideria carnis sequamini. **b** Quia tunc liberi.
carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicē. **Omnis enim**

lus obseruaret circūcisionē, dum circumcidit Timotheum.
 * Ambr. Apertum est quod dicit. Ideo. n. quasi inimicus a
 Iudæis habebatur & non desinere a persecutione eius, quia
 circūcisionem iam nō stare docebat. Denique Iudæis com-
 pellentibus, & sæpenuero fallas accusationes contra eum
 deferentibus, obliquū
 iudicē vidēs, coactus
 appellauit Cæsarem.
 f Quid ad. par. Hier.
 Persecutiones enim
 creberrimas susti-
 nuit a Iudæis, eo qd
 doceret credētes de
 Iudæis non debere
 circūcidi.
 g Scan. cru. Aug.
 Scandalum erat Iu-
 dæis prædicatio cru-
 cis, quia sabbatum,
 & circūcisionē eua-
 cuabat. Si vero ad-
 mitteret circūcizio-
 nē, nō esset eis scāda-
 lū, & pacifici essent.
 h Vti. & ab. Ipsi vos
 conturbant, sed vti-
 nam abscindantur,
 non carnaliter, sed
 vim generandi per-
 dant in vobis, vel in
 alijs nihil proficiant

non solum circūcisi sed abscisi, vt nullā omnino generandi
 potentiam habeant, & merito hoc opto ne vos redigant in
 seruitutem legis. Vos enim vo. estis a Deo in liberta.
 * Amb. Tale est hoc, quale & illud ad Corinthios, Qui nō,
 inquit, amat Dominum Iesum, sit anathema, ex ipso grege
 inobido sunt & hi, quos sociat sententiæ eorum, vt abscin-
 dantur a misericordia Dei, qui Galathas Dei gratia exuerūt,
 & non solū spiritualiter, sed & carnaliter hoc maledicit, vt
 quia circūcidi Galathas cogebant, ipsi abscinderēt vt mul-
 tiplicaretur his dolor corporis.
 * Sequ. Hoc est, utinā a malo in bonum conuertantur, vel
 utinam totis potius virilibus suis castrentur, qui modicā cor-
 poris sui partem circūcidi prædicant.
 i Absc. Elegati ambiguo bonū optat. sunt. n. spadones, pp. re
 k Ne li. in oc. Sensus est, Cauete ne audito nomine libertatis
 impune vobis peccandum esse arbitremini.
 * Amb. Hoc dicit, ne acceptā libertatē occasio carnis adimar
 * Sed. Vnum obsecro vos, ne libertate pro licentia abuta-
 mini, detisque occasionē carni & luxuriæ, quin potius disci-
 te, quia libertas hæc maior sit seruitus.
 l Sed per cha. spi. Augu. Non per affectum carnis charitas ha-
 benda est, sed per spiritum.
 m Omnis enim lex. Aug. Nam & illa quæ ad bonos mores pti-
 nent, & illa quæ in sacramētis sunt, cum bene a liberis intel-
 liguntur, nec carnaliter obseruantur a seruis, ad charitatem
 referantur necesse est.
 * Amb. Hoc scriptum est in Leuitico, quod supra dictū est
 quia perfectio salutis per dilectionem operatur, quia qui nō
 diligit fratrem non diligit Deum, dicit Ioannes Apostolus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Per sua. hæc. f. seruandi legalia.
- 2 Non est ex eo, &c. quia nō est ex instinctu Christi, sed diaboli.
- 3 Modicum fer. Bonum enim consistit ex omnib. circumstantiis bo-
 nis. malum autem ex singulis defectibus. ita quod una sola circumstantia
 mala facit totum actum malum, & similiter in congregatione fidelium
 vnus peruersus in fide corrumpit alios. quia tamen Apostolus confide-
 bat de corruptione Galatharum subdit.
- 4 Ego confi. in vo. quod ad admonitionem meam vos corrigetis.
- 5 In do. id est, per adiutorium Dei, ita.
- 6 Quod ni. ali. fa. nisi veritatem euangelii quam prædicauit vobis.
- 7 Qui au. con. asserendo q. sine circūcissione saluari non potestis.
- 8 Portabit iudi. i. pænā sibi debitam. Cessationem aut circūcissio-
 nis ostendit per debitum factū suum. Erat. n. natione Iudæus: & per cū-
 sequens circūcissus, propter hoc non est credibile, q. vellet odiū Iudæo-
 rum & persecutionem ab eis sustinere, eo q. prædicabat cessationem cir-
 cūcissiois, nisi ita esset in veritate. Et hoc est quod dicit.
- 9 Ego aut. fra. si cir. adhuc. dicendo q. sit necessaria ad salutem.
- 10 Quid ad. per. pa. q. d. non debeo amplius pati, quia pro re alia
 non persequuntur me Iudæi, ideo concludit.
- 11 Ergo eua. Quia Iudæi non si anaal. zabantur de Paulo prædicatē
 Icum

Iesum Nazarenum crucifixum fuisse, sed qui prædicabat eū verū Chri-
 stū fuisse, & circūcisionem euacuasse, cuius contrarium quantum a
 cessationem circūcisionis falsi Apostoli asserbāt. ideo subdit de illis
 12 Vti. & ab. i. totaliter a vobis separentur.
 13 Qui vos. Dicentes, q. circūcissio sit vobis necessaria ad salutem
 14 Vose. Hic consequenter inducit Galathas ad dimissionē legali-
 ex consecutione boni inde proueniētis. Et diuiditur in duas partes. si
 partem principalem, & incidentalē, quæ incipit, ibi, Manifesta sunt
 Primum vero bonum sequens ex cessatione legalium est libertas, quæ
 est summe desiderabilis, in tantum quod etiam bruta animalia præp-
 nunt cam satietati ventris, vt patet in aubus inclusis. ideo dicit, Vt
 e. in li. a legali seruitute quæ est maxima.
 15 Vocati e. f. per gratiam Christi vos liberantis. veruntamen
 est abutendum hac libertate, ideo subdit.
 16 Tan. ne li. q. d. hoc tñ est nobis necessarium, q. non laxetis vos.
 sequendum carnis impulsū, credentes, q. sit vobis licitum, sicut dix-
 runt aliqui heretici, per libertatem spiritus omnia licere sibi.
 17 Sed per cha. spi. ser. in. in temporalib. & spiritualib. mutuo
 iuuando. Secundum bonū est vniuersæ legis facilis impletio. ideo dicit
 18 Om. enim lex. f. in præcepto charitatis, quod tamē duplicat
 inquan

a Diliges proximi. Auguf. Hoc fcriptum eft in Leuitico, in quo recte dicit impleri legē vniuerfam, cum tñ duo fint præcepta charitatis, in quibus tota lex pendet, & prophete: quia dilectio Dei in dilectione proximi continetur. & ideo in hoc præcepto perfectio falutis eft, quia fine proximo non diligitur Deus. *Qui enim non diligit proximum fuum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Cum igitur vtrunque præceptum ita fit, vt neutrum fine altero poffit teneri, vnum eorū fufficit comunemorare.

b Sicut te. Auguf. Sicut non potest proximum diligere, qui non diligit fe. Se autem non diligit qui diligit iniquitatem. *Qui enim diligit iniquitatem, odit animam fuam.*

*** Primafius.** Qui dicit fe diligere proximum, non folum ei malum non facit, quod fibi non vult, fed etiam bonū facit ei, quod fibi vult ab alio fieri: & vniuerfam legem implet: quæ duo habet genera mandatorum: hoc eft, non faciendum malum, & faciendum bonum.

c Comeditis. Vel: *criminamini.* id eft, crimina vobis inuicem imponentes.

d Ne ab inuicem. Per fchisma Christianæ religionis, per vanam gloriam vanaque victoriam mutata occasione charitatis hoc eorum vitium tetigit, quia diffenfio inimica eft dilectionis. Hoc enim maxime vitio contentiones & inuidiæ & perniciofa inter eos iurgia nutriebantur, quibus confumitur focietas & vita.

e Dico autem in Chrifto. & c. Offedit quam fufficiens fit fides Chrifli fine lege: quia per eam carne vincunt & eius opera, & fequuntur fpiritum. quafi dicat: Ne detis libertatem in occafionem carnis, fed per charitatem fpiritus feruite. Hoc autem dico poffe effe vobis in Chrifto, & nunquam aliter.

f Non perficietis. & c. Non ait non feceritis vel non habueritis, quia ea non habere non poterant. Sed non perficietis. i. non

non opera eorum confenfu voluntatis implebitis. **g Caro enim concupi.** & c. Auguf. Caro dicta eft concupifcere, quia hoc fecundum ipfam agit anima, ficut auris dicitur audire, & oculus videre, cum potius anima & per aurem audiat, & per oculum videat. Caro enim nihil, nifi per animam concupifcit, fed concupifcere dicitur, cum anima carnali concupifcentia fpiritus reluctatur. Ipfius enim carnalis concupifcentiæ caufa non eft in anima fola, nec in carne fola, ex vtroque enim fit, quia fine vtroque delectatio nulla fentitur.

*** Chryfoftomus.** Solet appellare carnem, non corporis naturam, fed prauam voluntatem: veluti cum dicit: Vos non eftis in carne, fed in fpiritu. Qui vero in carne funt, Deo placere non poffunt.

*** Sedulius.** Non quod caro fine anima concupifcat, fed ipfa anima, quoniam carnalia cogitat, caro dicitur: quoniam vero fpiritualia, vnus cum Deo fit fpiritus. Item caro concupifcit aduerfus fpiritum, hoc eft, fcripturæ carnis intellectus aduerfus allegoriam fpiritualē.

h Quod fi fpiritu ducimini. & c. Hieronymus ad Augufinum Ex quo apparet, quod fub lege eft non difpenfatio, ue fed vere, vt tu intelligas enim fpiritum fandum non habere.

i Non eftis fub lege. Hoc commodum iam habetis, & ideo hæc pars eligenda. Hos dānabiliter dicit effe fub lege, quos reos facit lex, non implentes legem dum nescientes gratiā, de fe præfument.

Auguf. De natura & gratia. Sub lege eft, qui timore non amore abftinet à malo, reus in voluntate. Idem in eodem. *Sub lege.* quæ timorem incutit, non amorem.

Auguf. Hæc omnia non ad voluntatem carnis, fed vitia funt animi. Credere etiam oīa mala accidere animæ ex carne, error eft, ne ab his omnibus inuitemus diabolum, qui carnem

D
Auguf. lib. 4. contr. Iul. p. 1. lib. 19. de ciu. lib. 12. contra Fauft. cap. 41. tract. 41. in lo. Auguf. fer. 3. de verb. Apo.

E
† 52. q. 4. cap. in eo.
* adulterium.
† De præb. ca. auaritiæ.

cap. 53. 54. 56. & c.
F

Diuifio.

NICOLAUS DE LYRA.

inquantum dilectio refpicit Deum & proximum. Vnde dicit Saluator. Matth. 22. d. *In his duobus mandatis pendet tota lex & propheta.* quia omnia alia præcepta non funt nifi quedam explicationes mandati dilectionis Dei & proximi. Apoftolus tamen nō profequitur hic nifi de dilectione proximi, d.

- 1 *Diliges proximum tuum.* in ordine ad eandem beatitudinem confequendam, & confequenter remouet contrarium dicens.
- 2 *Quod fe inuicem mordetis, & c.* verbis malis inuicem iniuriando.
- 3 *Et comeditis.* Inuicem defraudando, ficut de vfurario comuniter dicitur, quod comedit illum cui tradidit ad vfuram.
- 4 *Videte.* id eft aduertere debetis, quia ad hoc fequitur deſtructio veſtra in corpore & anima. & hoc eft quod dicit: *Ne ab inuicem confumamini.* Tertium bonum eft fequela fpiritus fancti, per quam homo proficit in fpiritualibus, & retrahitur à defiderijs carnalibus. & hoc eft quod dicit.
- 5 *Dico autem in Chrifto.* id eft ex doctrina Chrifli.
- 6 *Spiritu ambulare.* fequentes inſtinctum fpiritus fancti, quem nata eft humana mens fequi.
- 7 *Et defideria carnis non perficietis.* in opere, licet infurgant motus carnales concupifcentiæ.
- 8 *Caro enim concupifcit aduerfus fpiritum.* fcilicet ſensualitas contra rationem, & econueſo ſicut experimur in nobis. & hic accipitur fpiritus rationalis: ideo ſubdit.
- 9 *Vt non quæcunque.* ſecundum rationem.
- 10 *illa faciat.* impediti motu ſensualitatis. Et ſic ſuo modo

do diffentiunt libertas fpiritus, & feruitus legis: ideo ſubdit.

- 11 *Quod fi fpiritu ducimini, & c.* Sequentes inſtinctum fpiritus fancti.
- 12 *Non eftis fub lege.* id eft ſeruitute legalium alligati.
- 13 *Manifeſta ſunt autem opera.* Hæc eſt ſecunda pars incidentalis, in qua diſtinguit opera carnis & fpiritus, eo quod fecerat mentionem de vtroque. Et diuiditur in duas, quia primo ponitur hæc diſtinctio. ſecundo Apoftoli momento, ibi. *Qui autem ſunt Chrifli.* Prima in duas, quia primo diſtinguit opera carnis. ſecundo fpiritus, ibi: *Fruſtus autem.* Circa primum ſecundum quod opera carnis dicuntur illa ad que caro inclinatur, & hæc ſunt proprie opera luxuriæ & gula. Primo ergo diſtinguit opera luxuriæ. ſecundo gula, ibi: *Ebrietates.* In operibus vero luxuriæ primo ponit que proprie pertinent ad luxuriam, dic.
- Manifeſta ſunt autem opera car.* quia ſunt ſenſibilia.
- 14 *Quæ ſunt fornicatio, & c.* quantum ad concubitum ſoluti cum ſoluta.
- 15 *Immunditia.* quantum ad vitium contra naturam.
- 16 *Impudicitia.* quantum ad exteriorem inhoneſtatem in aſpectu, egreſſu, tactu, & huiusmodi que procedunt ex impudicitia cordis.
- 17 *Luxuria, & c.* Nomen eſt generale ad omnia que pertinent ad hoc vitium. & ſic omnia alia que non ſunt annuenerata, per hoc includuntur.
- 18 *Idolorum.* Hic ſecundo ponit alia que ſequi ſolent ad luxuriam, dicens: *Idolorum ſerui.* vt patet de Salomone 3. Reg. 11. a. qui ex ardore libidinis cum mulieribus alienigenis motus fuit ad ſequendum deos earum,

Carnem non habet. Sed nomine carnis totum hominē signi-
Aficat. qui viuendo secun- dum se in hęc cadit. Non enim ha-
 bendō carnem, sed viuendo secundum se. id est secundum
 hominem factus est homo similis diabolo: quia & ille secun-
 dum se videre vult, quando in veritate non stetit.

a Regnum Dei non cō-
 se. Augu. Nullus me-
 dius locus est. vt non
 sit in supplicio, qui
 non erit in regno.

z Primasius. Notā-
 dum. itaque plange-
 dumque. quod con-
 tendentes & dissi-
 des, & ita cōmōdes, cum
 idololatri. veneficiis,
 & homicidiis, penitus
 excludit à regno Dei.

q. 31. dist. cap.
 d. 1. que. 6. q.
 e. ubi qui.

A. 1. 1. 1. 1. 1.
 b. 6. in Ioan.

B Charitas. Caput
 prēmilit. vnde mem-
 bra sequuntur. Non
 bene gaudet, qui non
 diligit bonum vnde
 gaudet. Non habet
 pacem veram cum a-
 liquo, nisi cum dili-
 gat. Non est longani-
 mis perseueranter ex-
 pectando nisi feruat
 diligendo. Non est
 benignus, nisi diligit
 cui optulatur. Non
 est bonus, nisi diligēdo. Nō fidelis salubriter, nisi ea fide que
 per dilectionē operatur. Non est mansuetus qui dilectione
 non moderat. Non cōtinet se quis ab eo vnde turbatur, nisi
 diligit vnde honestatur. Merito ergo charitatē sic sepe cō-
 mendat,

1. Rom. 13. d.

1. affectibus.

ius, veneficia, inimicitia, contētionēs, emulatiōes, irē, irē,

dissonsiōes, secta, inuidia, homicidia, ebrietates, comessa-

tiōes, & his similia, t̄ quę prędico vobis, sicut prędixi,

quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, pacien-

tia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides,

modestia, continentia, castitas, aduersus huiusmodi non est

lex. t̄ Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt

cum vitijs, & concupiscentijs. Si spiritu viuimus, spiritu

stus in cruce clavis confixus fuit.

Si spiritu viuimus. Quod communiter supra dixit, ad istōs

quibus scribit retorquet, & se eis connumerat, per hoc offē-

dens, se nō dicere eis quod ipse nō velit seruare. Q. Non di-

mentat, quasi sola sic pręcipienda, quę non potest haberi si

ne ceteris, quibus homo efficitur bonus.

*** Primasius. Omnium virtutum prima est charitas, quę,**

in quatuor diuiditur partes, in dilectionem Dei, in suam

vnusquisque, in proximi & inimici.

c Gaudium. Puritas
 conscientia. Vnde:
 Non est impijs gaudere
 dicit dominus.

d Qui autem. Quasi
 Contra malos posita
 est lex. Bonis autem
 posita est crux. Quod
 ita ait: Qui autem, &c.

e Carnem suam cruci-
 fixerunt cum vitijs, &
 concupiscentijs.

f Augustinus. In ser-
 mone de quadragesi-
 ma. Congruit enim no-
 stra deuotioni, vt qui
 domini crucifixi pas-
 sionem celebramus,
 reprimenturum car-
 naliū voluptatum
 crucem nobis facia-
 mus, In hac quidem
 cruce semper in hac
 vita debet pendere
 Christianus, vt sit fi-
 xus clavis & pręcep-
 tis iustitię, vt Chri-

stus in cruce clavis confixus fuit.

Si spiritu viuimus. Quod communiter supra dixit, ad istōs
 quibus scribit retorquet, & se eis connumerat, per hoc offē-
 dens, se nō dicere eis quod ipse nō velit seruare. Q. Non di-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Veneficia. id est, sortilegia, quę ex ardore libidinis solent fieri. In hac significatione dicitur. psalm. 7. a. Venefici incarnatis sapienter.

2 Inimicitia. latentes in animo, sicut 2. Reg. 13. d. Absalon concepit odium contra Amon, eo quod sororem suam violauerat.

3 Contentiones. verbis clamorosis.

4 Emulationes. in verbis pungitiuis.

5 Ira. in vindicandi actu.

6 Dissonsiōes. quando incipiunt fieri partes.

7 Secta. quando sunt firmata.

8 Inuidia. in animo.

9 Homicidia. in facto. Hęc autem omnia frequēter sequuntur ad luxuriam, vt patet. Et possent poni exempla de omnibus, sed propter prolixitatem omitto.

10 Ebrietates. Hic ponuntur opera carnis quantum ad vitium gulę, cum dicitur: Ebrietates. in quo notatur excessus & quęcunque inordinatio circa potum. Dicitur enim ebrietas à bria, quod est mensura, quasi extra mensuram rationis.

11 Comessationes. in quo notatur omnis inordinatio circa cibum.

12 Et his similibus. ad quę caro est prona, sicut nimia mollicies lectorum, balnearum, & huiusmodi.

13 Quę prędico vobis. antequam veniat Dei iudicium, quia tunc penitere non poteritis.

14 Quoniam qui ta. Ex hoc excluditur error dicentiu, quod damnati saluabuntur post magna curricula temporum.

15 Fructus. Hic consequenter enumerantur opera spiritus, quę dicuntur fructus. ad similitudinem fructus materialis, qui procedit de arbore, & percipitur cum quadam suauitate: sic ista a spiritu sancto procedunt, & mentem delectant. Quorum distinctio accipitur secundum quod mens hominis per processum spiritus sancti in nobis, bene disponitur in se, & ad id quod est iuxta se, & ad id quod est infra se. In se vero bene disponitur, quando bene se habet in bonis & malis. Prima vero dispositio eius ad bonum est per amorem, quę est prima affectio & radix aliaru affectionum, propter quod inter fructus spiritus primo ponitur.

16 Charitas, &c. Rom. 5. a. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ad quam sequitur.

17 Gaudium. quod est fructus secundus. Omnis enim amans gaudet ex presentia amati, quam facit charitas. 1. Ioan. 4. c. Qui manet in charitate, in Deo. a. et. Perfectio vero gaudij est.

18 Pax. quantum ad duo. Primo quantum ad quietem ab exterioribus conturbationibus, alias non esset gaudium perfectum. Secundo quantum ad sedationem desiderij interioris. Non enim perfecte gaudet quis de aliquo, cui non sufficit illud. Hęc autem duo imporat pax: ideo ipsa ponitur tertius fructus. In malis autem bene disponitur mens, primo quando non perturbatur ex imminencia malorum, quod pertinet ad patientiam. Secundo vt non perturbetur ex dilatione bonorum, quod pertinet ad longanimitatem: nam carere bono habet rationem mali. 5. Ethicorum. Ad illud autem quod est iuxta se, scilicet ad proximum, bene se habet mens hominis. primo quidem per voluntatem benefaciendi, quod facit bonitas, secundo per beneficentia executionem, quod facit.

19 Benignitas. vnde dicuntur benigni quos bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis. Tertio per hoc quod æquanimiter tolerantur mala ab eis illata, quod facit.

20 Mansuetudo. quę cohibet iram. Quarto per hoc, quod non infertur nocumentum proximo per fraudem vel odium: quod facit.

21 Fides. si pro fidelitate sumitur. Si vero sumatur pro fide qua creditur in Deum: sic per eam bene disponitur mens ad id quod est supra se, subiuciendo Deo suum intellectum. Ad illud vero quod est infra se, bene disponitur mens hominis. Primo quidem in actionibus per modestiam, quę in dictis & factis debitum modum obseruat: secundo in interioribus concupiscentijs, per continentiam & castitatem. Diuersimode tamen: quia continens patitur concupiscentias fortes, sed non vincitur. castus vero non vincitur, nec patitur: Et sic habetur duodecim fructus spiritus, qui signantur Apoc. ult. a. Ex vtraque parte fluminis lignum vitę afferēs fructus duodecim.

22 Qui autem sunt Christi. Hic consequenter ponitur Apostoli monitio duplex. secunda ponitur in principio sequentis capit. Prima vero est carnis opera reprimendo, & opera spiritus persequendo, dicens: Qui autem sunt Christi. id est, imitatores eius.

23 Carnem suam crucifixerunt. ita quod concupiscentia & vitia carnis mortua sunt in eis.

24 Si spiritu vi. Hic accipit si pro quia: quia spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam. Ioan. 7. g.

25 Spiritu & ambul. sequendo instinctum spiritus sancti in operibus nostris, vel dictamen rectę rationis, quę etiam dicitur spiritus, & quia bonum opus frequenter est occasio vniuersę glorię, ideo subditur.

co vobis quod ipse nolim.
 a *Inanis glo.* Quæ est velle vincere vbi præmium non est.
 b *Inuidentes.* Sciendum, quia cum per omne vitium, antiqui hostis virtus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ tota sua viscera serpens concutit, & in hac impri- menda malicia quasi pestem mouit. Zelus iste modum non habet permanens iugiter

ter sine fine, cum alia scelera finiatur. Quoties ille cui in- uidetur successu meliore profecerit, tanto inuidus in manus incendiū luoris ignibus inardescit. Hinc vultus minax, tor- uous aspectus, pallor in facie, tremor in labijs, stridor in dē- bus, verba rabida, & effrenata conuitia. & manus ad violentiam prompta: & si gladio intem vacua, odio tamen furiatæ men- tis est armata.

D Inuidiæ dete- ribiles esse- stus.

a *Etiā. Quomodo subdit.* b *Secularis.* c *Hæc mala facit gloria inanis. Ad contentionem, & lites, & alia illicita.*
 a & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem
 a *Si non audemus prouocare.*
 b prouocantes, inuicem inuidentes.

1
2
3

NICOLAUS DE LYRA.
 1 Non efficiamur inanis. quæ est principium aliorum malo- rum. ideo subditur.

2 *Inuicem pro. verbis iniurijs,*
 3 *Inuicem inu. de bonis proximorum dolentes.*

ADDITIO.

In cap. 5. vbi dicitur in postil. Quorum distinctio accipi- tur, secundum quod mens hominis per processum spiritus- sancti disponitur.

Hæc distinctio notabilis de fructibus spiritus sancti sumi- tur à prima secundæ. q. 70. art. 3. in cor. quæstionis, vbi om- nia quæ hic ponuntur de verbo ad verbum continentur, & quedam alia ad hoc pertinentia. vide ibi, &c.

Hæc

CAP. VI.

a *Frates: & si.* Hactenus toti ecclesie improbando legē, & commedando gratiam, modo ad prælatos qualiter tra- dent subditos scilicet leniter: quia fratres etsi superiores.
 b *In aliquo delicto.* Augustin. Delictum est declinare à bo- no; Peccatum est fa- cere malum. Vel de- lictum quod ignoran- ter fit. Peccatū quod à sciente. Tamen in- differenter ponuntur. Præoccupatio est, dū vel ad horam non vi- detur quid faciendum sit, vel qui viderit vin- citur vt malum fiat cū latet veritas, vel com- pellit infirmitas.

cata nostra tulit. qui etiā præcepit, vt nos inuicē diligamus.
 * Ambr. Lex Chri oēs saluos vult fieri, ac p hoc qui fratri peccati cōsulit vt redeat ad ppositū. implet volūtatē Chri.
 * Primasius. Lex Christi charitas est. Dicit enim. Man- datum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis, sicut ego dilexi vos.

Ioan. 13.

CAP. VI.

Hoc non faciatis quod dixi, sed si præocu.
 a *Quasi imprudenter lapsus.*
 b *Ut nequeat vitare, nec mirum, quia homo.*

a **F**ratres, & si præoccupatus fuerit homo
 a *Non vsu quotidiano peccans.* b *Non ideo, despicitis enim.*
 b in aliquo delicto, vos qui spirituales
 a *Non per singula peccata diffuentem, & si aliquando labatur.*
 b *Rationabiliter & leniter.*
 c *estis, huiusmodi instruite in spiritu le-*
 a *Quia fac vt dixi. Tu quisque.* b *Quod & tu fragilis.*
 c *Ne Deo permitente in simile cadas.*
 d *nitatis. Considerans teipsum, ne & tu*
 a *Leuiter instruite, & subuenite orationibus & alijs modis, quasi veitra sit facina.* b *Charitatem.*
 e *tenteris. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis le-*
 a *Qui peccata nostra tulit.* b *Ita facite: nam si quis aliter fecerit, seipsum seducit & hoc est.*
 c *In mente se superbe iudicat.* d *Magni comparatione peccantis.* e *Ex se.*
 f *gem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil*
 a *Diuidit.* b *A veritate.* c *Non ita putet aliquis sed potius.*
 g *sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet vnusquisque,*
 a *Si actas suos consideret: sciens si quid boni habet se à Deo accepisse, & si quid mali à se non à Deo fore.*
 b *Vt Deus qui in eo est, sit gloria eius, & nihil aliud.* c *Pax conscientia.*
 d *In sui, & non in alterius consideratione.*
 h *et sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero.*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

* Chrysostomus.
 Non dixit, *αληθως*, id est, implete, sed, *αληθως*, hoc est, simul omnes imple- te, vos inuicē ferēdo.
 f *Nihil.* comparatio ne spiritualis, qui to- tum dat gratiæ.
 g *Se seducit, &c.*
 * Primasius. Qui se putat non posse tenta- ri, siue plus de se lau- danti se, quam sue cō- scientiæ credit, seip- sum seducit. Si quis non vult onera aliena portare, & inuicē cor- sus suo tantum ope- re & virtute conten- tus est, non querens quæ aliena sunt, sed quæ sua, hoc est, sui tantum amator, & nō

August. tra. 99. in Ioan.

etiam Dei, ipse se seducit.
 Aug. Non enim se seducunt laudatores eius, sed ipse po- tius, quia cum ipse sit præsentior quam illi, nauult se in al- lis querere, quam in seipso.
 h *Probet.* Diligenter inspiciat.
 i *Opus.* Ambr. Nō peccatū alterius, vt Phariseus qui dixit: Nō sum sicut ceteri hominū. qui nō re, sed fallaciter iustus.
 k *In semet ipso.* id est, intus in conscientia sua pura.
 l *Gloriam habebit.* id est, gloriabit & gaudebit.
 m *Et non in al.* id est, in alterius laude scilicet cum alter eū laudat. Qui enim conscientiam boni operis habet, non de- bet de hoc apud alium gloriari, & laudem suam foras fun- dere, sed in semetipso humiliter gloriari. Vel ita.
 n *Et sic.* id est, si actus suos consideret, sciens neminem de- bere gloriari se habere mundum cor. In semetipso, &c.

Lucæ 18. b

August. lib. de gratia noni testam.

Et

c *Lenitatis.* Ne si aliter feceritis, non patiarur se argui, sed defendere se incipiat, ne turpis videatur.
 * Chrysof. Non dixit, in mansuetudine, sed in spiritu mansuetudinis, declarans hæc etiam spiritui placere, quippe quum hoc ipsum posse cum humanitate corrigere pec- cantes, doni sit spiritalis, deinde ne qui corrigit alterum, efferatur animo.
 d *Considerans teipsum.* August. Nihil ad misericordiam sic inclinatur, quam proprii periculi cogitatio.
 * Primasius, & Sedul. Quia & tu homo es, & potes in aliquo præueniri, & adiutorio indigere. Sani enim infirmos sustinent, & mortuos sepeliunt, quia & ipsi infirmari, & mo- ri posse se credunt.
 e *Et sic.* Aug. i. charitatē. Ex charitate enim Christus pec- cata

NICOLAUS DE LYRA.
 CAP. VI.

a *Frates si præ.* Hic consequenter ponitur Apostoli secun- da monitio, quia inducit Galathas ad mutuam supporta- tionem, & primo in malo culpæ non ipsum fouendo, sed leniter corripiendo, di.
 2 *Si præocu.* per aliquam passionem insurgentem vel igno- rantiam.
 3 *In aliquo delicto.* ex eis perpetrato.
 4 *Vos qui spi.* id est, perfectiores scientia & vita.
 5 *Instruite huiusmo.* id est, ad bonum reducite.
 6 *Spiritu lenit.* peccantes enim ex certa malitia sunt magis acriter corripiendi.
 7 *Considerans teipsum.* id est, propriam fragilitatem.

8 *Ne & tu tenteris.* & sic ex passione labaris, & per confe- quens indigeas mansuetudine correctionis. secundo indu- cit ad supportationem mali præuocans, dicens.
 9 *Alter alter.* id est, infirmitates mutuas & labores, mutuo subueniendo.
 10 *Et sic adimple.* quæ est lex charitatis, & ad prædicta indu- cit rationem dicens.
 11 *Nam si quis existit.* id est, magnum quid sentiens de se.
 12 *Cum nihil sit.* scilicet nisi vanitas & peccatum.
 13 *Ipse se seducit.* quia per hoc in contemptum fratris & alia peccata cadit. ideo subditur.
 14 *Opus autem suum.* id est, diligenter examiner.
 15 *Et sic in se.* scilicet in testimonio propriæ conscientia.
 16 *Et non in altero, &c.* id est, in falsa laude alterius, cum non est credendum.

B Et sic i. s. Aug. Ambros. i. si actus nostros consideremus, nulli nos antepouimus, nec quemquam iudicamus. Vere in suis alterum tibi præponit, quia plus sui mala scit, quam alterius: quorum cognitio tibi gloria est. Gaudet enim, dum cognoscit morbum suum, quem sanare desiderat.

a *Vnusquisque enim.*
Non inquinatur quis alieno peccato.

† 23. q. 4. si q. 3. catholi. & c. forte § item. † 12. q. 1. cap. ecclesias §. quia ergo nos. † catechizat verbo. i. qui docetur mysteria religionis Christianæ i. fidem in Christo, quod verbo fiebat nou scripto.

b *Onus.* August. Alia sunt opera participant de infirmitatis, de quibus supra. *Alter alterius onera portate.* Alia reddenda. Deo rationis, de quibus hic. Contra eos qui putant hominem alienis inquinari peccatis, dicit: *Vnusquisque.* pe. Contra negligentes qui nullum curant corrigere, securi quod alienis non contaminentur peccatis, dicit: inuicem onera portate. Onera infirmitatis inuicem portamus, dum lenitate iram alterius sustinemus: & dum ei qui læsit, si petit, indulgemus.

Hieronymus. Vel per onus intelligitur bonum & malum opus. In scripturis enim onus & in bonam & in malam partem accipitur. Et sic: *Vnusquisque.* bonus vel malus. *Portabit o. su.* id est, mercedem operum suorum referet.

c *Communicet.* Vel bona sua faciat ei communia, & ne excuset, quia Deus non potest falli.

Hieronymus. Visitatum enim præceptum est, ut prædicatori verbi Dei præbeat necessaria ille cui prædicatur. Quæ boni appellatione recte signauit. Sicut & dominus in euangelio cum discipulis loquens ait: Cum mali sitis, nostis bona dare si. v. præuidens autem quosdam obtinere paupertatem, & præceptum velle eludere, addidit.

d *Nolite errare.* Quæ nemo se vane excuset, quia Deus non potest falli. Scit enim corda vestra, non ignorat facultates. Excusatio verisimilis hominem potest placare, Deum non potest fallere.

Communi. Hoc ad subditos prælati ita. *Is autem qui cate. i. instruitur: etsi solo verbo, non exemplo: communicet ei in omni bo.* quæ ille dicit. i. communem se ei exhibeat recipiendo & opere implendo. Et ne quis dicat, non debeo agere, nisi quod in illo video. Subdit *Noli er.* quia error est.

Ambr. Et si inde apud homines vos excusatis, Deus non potest falli. Vere non fallitur, quia reddet pro meritis. Et hoc est: *Quæ enim se. bo. & c.*

e *Qui se. in car.* addit: *sua.* Cum vero dicit: In spiritu, non addit suo: quia semen carnale ex homine est. Semen vero spirituale ex spiritu Dei est. Messis vero hic in fine promittitur. Ideoque in seminando perseverantia opus est.

*** Chrysostr.** Quemadmodum in semine, qui seminat, non potest ex hordeo metere triticum, eo quod oporteat & semetem & messem eiusdem esse generis: sic & in operibus. Qui in carne deposuerit delicias, temulentiam, concupiscentiam absurdam, quæ hinc proueniunt, metetur. Quæ autem sunt ista? supplicium, vltio, probrium, risus, corruptio.

*** Aug.** hoc dicit de amatoribus voluptatum magis quam Dei. In carne enim sua, qui omnia quæ facit, etiam si bona videantur, propterea tamen facit ut carnaliter ei bene sit.

f *In carne.* in spiritu. **Ambros.** Homo ex spiritu constat & carne: Ideo de utroque seminat. Porro homo etiam Christianus

nus ad comparationem spiritus sancti caro est.

g *Qui autem.* Hieron. August. Id est qui spiritui dat assensum ex fide, cum charitate seruiendo iustitia, & legem spiritua-liter intelligendo.

*** Chrysostr.** Considera vero, seminasti eleemosynam,

manent te thesauri celestes, glorieque sempiterna. Seminasti pudicitiam, excipiet te honor & brauium, & ab angelis congratulationes & ab agonothea coronæ.

*** Primasius.** Omne quod loquimur, agimus, cogitamus, in duobus seminatur agris, carne & spiritu: si bona sunt quæ de manu, corde, ore promuntur, seminata in spiritu, vitæ æternæ fructibus redundabunt: si mala ab agro carnis excepta, corruptionis nobis segetem pullulabunt.

h *Non desit.* Si homo non imponerit finem

operi, nec Deus imponit remunerationi. Quantum seminauerimus in operibus, tantum metemus in fructibus. Et quantum auaritia inquitentis se dilatauerit, tantum se aperiet ad præmium manus retribuētis: quia sic recipiet quisque quomodo facit: quia qui fortis erit ad seminandum, fortis erit ad merendum.

i *Tempore enim.* Non statim Deus facit quidquid ad salutem oratur: Nec ideo negat, quia differt, sed tempore suo id est, congruo præstat.

K *Dum tempus.* Tempus seminandi est presens vita quæ currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare. Cum vero transierit tempus operandi aufertur. Vnde: *Operamini dum dies est, veniet nox quando iam nullus poterit operari.*

*** Ambr.** Gentiles tempus habent operandi malum. homines enim sine Deo, quomodo possunt operari bonum? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ac omnes homines, ut post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ.

*** Primasius.** Tempus seminis, tempus est presens, & vita quam currimus: in hac licet nobis quod volumus seminare: Cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur festinemus campos omnes ferere, & maxime eos qui sunt vberissimi repleamus: ne incipiamus tempore messium alij epulantibus esurire.

l *Ad omnes.* **Ambr.** Hieron. Omnibus impendenda est misericordia. In quo præponendi sunt iusti qui sunt ex fide. Quod omnibus est inimicis nostris qui scelerati sunt, persequentes ecclesiam, testis est dominus: *Benefacite his qui oderunt vos. Diligite inimicos vestros:* quia & ipsi homines: quibus in hoc dominus pluit, & solem dat.

Aug. Dicit tamen scriptura: *Da misericordiam & ne suscipias peccatorem, & impijs, & peccatoribus redde vindictam. Bene fac tibi, & ne dederis impio. quia altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam.* Quod est: Ne cuiquam iō bene facias, qui peccator est, sed quia hō: ut non sit ad vindicandū remissus nec ad subueniendum inhumanus. Odias in illo quod Deus odit. i. quod malū est: & corripe & persequere ut perimas: conferua quod homo est. Et non suscipias, ut velis saluū eo quod malus est. Et ne dederis, per hoc quod malus est, sed quia hō, ut nulli homini claudatur misericordia, nulli peccatori.

6 *Qui autem.* sequendo instinctum illius.

7 *De spiritu metet.* id est, virtute spiritus sancti eum mouentis, consequetur vitam beatam propter quod subdit.

8 *Bonum autem.* cessando ab inchoato bono.

9 *Tempore enim suo.* quia merces illa erit æterna. & sic concludit.

10 *Ergo dum tempus.* scilicet metendi quod est breue.

11 *Operemur bonum ad om.* generaliter.

12 *Maxime autem.* quia sic est charitas ordinata.

x *Videt*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Nolite errare.* credendo, quod possitis conformari eis in malis licite, sicut dicunt aliqui, quare non faciam hoc, ex quo sacerdos meus facit?

2 *Deus non irridetur.* id est, talibus non decipitur.

3 *Quis enim seminauerit.* id est, mercedem recipiet secundum opera sua.

4 *Quoniam qui seminat.* sequendo impetus carnis.

5 *De carne & metet.* scilicet culpæ, & gehennæ.

6 *Qui*

Cato relaxetur : impunitas. Persequamur ergo in malis pro-

pria iniquitatem, misereamur in ei idem eodem conditione.

Ad omnes. Aug. Omnibus enim pari dilectione vita eterna

optanda est, etsi non omnibus eadem possunt exhiberi dile-

ctionis officia, quae fratribus sunt maxime exhibenda.

Ambros. Hierony.

Quia faciliores & propensiores in bono circa fratres esse debemus, quia sumus intimum membra. Si enim in cunctos liberalitatis frenata laxantur, maxime in domesticos si dei id est, Christianos qui habent eundem patrem, eiusdemque magistri appellatione censentur. Omnibus ergo impendenda est misericordia, in quo proponendi sunt iusti, qui sunt ex fide.

August. de doctrina Chri. Omnis peccator in quantum peccator est, non est diligendus. Et omnis homo in quantum homo est, diligendus est propter Deum: Deus vero propter seipsum. Et si Deus propter se, omni homine amplius diligendus est. Amplius quisque Deum debet diligere quam seipsum.

Item amplius alius homo diligendus est, quam corpus nostrum: quia propter Deum omnia ista diligenda sunt, & potest nobiscum alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus. Omnes autem homines aequae diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissime consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet serum opportunitatibus restrictus tibi iunguntur.

1 Videte autem. August. Postquam ad moralia opera exhortatus est, redit ad illud unde prius agebatur: Ne scilicet legales observationes teneantur.

Hierony. Ne quis autem sub nomine eius fallat incautos cauet, finem epistolae manus suae annotatione complens. Ab hoc enim loco manu sua usque ad finem scripsit.

2 Hi cogunt. Ambrosius. Isti erant pseudo, qui sic Christum predicabant, ut & legem seruandam docerent. Crucem predicabant, ut a fidelibus quaestum habeant, legem ut Iudaeis placeant.

3 Ut crucis Christi persecu. Hieronymus. Forte hoc ideo dicit, quia Romani imperatores Caius Caesar, & Octavianus Augustus leges promulgauerunt, ut Iudaei ubicumque essent, proprio ritu viverent, & patriis caeremonijs deseruiret. Quicumque. n. circumcisis erat, licet in Christum crederet, quasi Iudaeus

Iudaeus habebat in Gentibus. Qui vero incircumcisis se non esse Iudaeum praepotio praeferebat persecutionibus, tam Gentilium quam Iudaeorum fiebat obnoxius. Has igitur persecutiones qui Galathas deprauauerant, declinare cupientes, circumcissionem pro defensione discipulis persuadebant. Nam nec Iudaei persequi eos poterant, nec Gentiles quos videbant, & profelytos circumcidere, & ipsos legalia seruare.

1 Videte autem quilibet literis scripsi vobis mea manu.

2 Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos

3 circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

4 Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt,

5 sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra gloriantur. Mihi

6 autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi,

7 per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo in

8 Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque

9 praepotium, sed noua creatura. Et quicumque hanc regulam

10 secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, et super Israel

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

1 nec Iudaei persequi eos poterant, nec Gentiles quos videbant, & profelytos circumcidere, & ipsos legalia seruare.

2 d Absit gloriari, nisi in cruce. Augustin. Ideo

3 crux in fronte credentium (vbi est sedes ve-

4 recundiae) igitur, ut de nomine eius fides

5 non erubescat, & magis Dei gloriam quam

6 hominum diligit. Signum veteris Testa-

7 menti circumcisio in latenti carne. Signum

8 noui, crux in libera fronte Ibi enim ocul

9 tatio, hic reuelatio est. Illud sub velamine, hoc est in facie.

10 Crucem iurem, ut in ea gloriemur, domi-

11 nu suo gestans hu ne

12 ro pro virga regni nobis commendauit. Hec ergo oppro-

13 brium & deformitatem Christi non erubescamus, sed vene-

14 remur. Non est enim magnum in sapientia Dei vel maiestate,

15 vel potestate gloriari, sed in cruce, unde impius insultat,

16 & irridet Philosophus.

17 e Mihi mundus cru. est. Augu. Contigit plerumque, ut homo

18 mundum mente non teneat, sed tamen mundus eum in suis

19 occupationibus astringit & mortuus est homo mundo, & mun-

20 dus quasi viuus eum conspicit, dum alio intentum in suis actibus

21 rapere contendit. sed nec Paulus mundum cupit, nec mundus eum:

22 ut in duobus mortuis neuter neutrum videt. Quia igitur nec

23 Paulus mundi gloriam quaerebat, nec a mundi gloria ipse qua-

24 rebatur, ideo & se mundo & mundum sibi crucifixum gloriatur.

25 * Chrysost. Mundum hic appellat non celum, neque ter-

26 ram, sed res temporarias, Iudaei ex hominibus, familiarium,

27 gloriam, opes. Haec igitur omnia quae vulgo videntur esse

28 magnifica, mihi facta sunt mortua. Talem oportet esse Chri-

29 stianum, & hanc vocem semper habere in ore.

30 f Et ego mun. Nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse suum

31 aliquid in me cognoscit. Sicut dominus ait: Venit enim a prin-

32 ceptis mundi huius, & in me non habet quidquam.

33 g Super il. & super. Ambrosius. Duas partes hic significauit,

34 super quas manet pax & misericordia Dei, scilicet Gentilium

35 fidelium, & Iudaeorum credentium.

36 * Primasius. (pax & misericordia) super Christia-

37 nos:

Cruce in fronte figitur. Aug. lib. de fide & opere. c. 10. q. 15. super Exod. tri. 43. in Ioa. & Tract. 36. in eundem. & in Psal. 121.

Vbi supra.

Ioan 14 d.

Aug. in psal. 67.

b

NICOLAUS DE LYRA.

1 Videte. Hae est vltima pars huius epistolae, quae est praecedentium confirmatio. Ut enim Galathae certi essent quod praesens epistola esset Pauli, scripsit hanc vltimam pattem manu propria. ideo dicit: Videte. id est, attendite.

2 Qualibus literis. propria. quasi dicat, per considerationem literarum potestis hoc perpendere: quia cognoscebant manum suam. Et quia intentio eius in hac epistola erat reprobare obseruationem legalium, ut patet ex praecedentibus, ideo reuertitur ad improbandum legalium obseruationem, dicens.

3 Quicumque enim vo. place. Iudaeis.

4 In carne. id est, in legalibus obseruationijs, quae dicuntur iustitiae carnis. Hebr. 9.

5 Hi cogunt vos. id est, ad hoc vos inducunt.

6 Tantum. supple hoc faciunt.

7 Ut crucis Christi. scilicet a Iudaeis persequentibus me & alios praedicantes euacuationem circumcissionis per crucem Christi. Falsi namque Apostoli quarentes apud Christianos quaestum, & apud Iudaeos quietem, praedicabant simul legalium euangelio esse necessaria ad salutem.

8 Neque enim. id est, falsi Apostoli.

9 Legem custodiunt. quia in multis transgrediebantur.

10 Sed

Tom. 6.

r 3

Gnos: Nam Iudæi secundum carnem sunt Israel. Est enim Israel, & non Dei: id est carnalis, non enim omnes qui ex Israel hi Israhelæ sunt.

a De cætero. Non vult per turbulentas cõtentiones rēdium sibi fieri de re quantum satis erat exposita. vel sicut in Greco legitur, De cætero nemo mihi laborem exhibeat vel præstet, scilicet ut rursus in vobis necessitatem habeam laborandi.

B Augustin. Hierony. Laborem enim præstat magistro, qui aliter sentit quā docuit.

¶ Ambros. Molestias sibi noluit de cætero fieri, ut iterum forte cogeret scribere. sed iam correctiores illos vult fieri, ut amputatis erroribus post tanta tædia pausam haberet. Si autem duriores se præstarent, & inflexibiles in conuertendo, cessarent ab eo, ut illis operas suas & efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret.

b Stigmata. Aug. Stigma est punctum vel nota aliquo ferro facta. Stigmata ergo appellat quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Et est sensus: Ideo non debet mihi fieri molestia, quia ego habeo alios cõflictus & certamina,

C Iesu Christi cum spiritu vestro fratres, amen.

mina, quæ in persecutionibus quas patior mecum decertant.

* Chrysost. Non dixit habeo: sed, porto, tanquam aliquid de trophæis glorians, signisque regalibus. Quoniam hoc ipsum rursus probrosum esse videtur. Verum hic sua vulnera iactat, neque secus quam solent milites vexilliferi, hic exultat, vulnera circumferens.

¶ Sedulius & Primasius. Ego enim signa & characteres non circumcisionis, sed crucis per passionem in corpore meo circumfero: & plagas vel flagella quæ propter Christum sustinui.

* Ambrosius. Magna constantia & fide doctrinæ suæ pro Christo plagas & vincula pati non timuit. Sed passus est amore credentium cicatrices plagarum habere se in corpore: quo non minus fideliter eis prædicaret, sicut & pseudo apostoli qui Galathas deceperant.

c Gratia domini nostri Iesu Christi. Conclusio epistolæ quasi subscriptio, quæ & in nonnullis alijs epistolis videtur: Quæ ut prædicta teneatis: Gratia, non dissensio, non legis seruitus, non rixa, non iurgium.

potest dici, quod in eius corpore sensibilibus apparebatur vestigia plagarum & verberum pro Christo, ut dictum est supra. 2. Cor. 11.

3 Gratia domini. & non seruitus legalis.

4 Cum spiritu. quæ quidem gratia est artha gloriæ. Ad quam nos perducatur Iesus Christus. Amen.

tum est imitatio ipsius crucis, ut dictum est. & hoc est quod dicit: *Quicumque enim volunt placere in carne.* i. in carnali circumcissione, hi cogunt vos circumcidi tantum. i. volunt vobis inferre istam molestiam tantum. s. circumcisionis carnalis: & hoc ad finem quod excusentur a circumcissione spirituali, per quam homo martyrium patitur intrinsecum seu extrinsecum. & hoc est quod dicit: *Ut crucis Christi persecutionem non patientur.* s. ut excusentur ab imitatione crucis Christi, quæ maxime dura est in viris imperfectis. Et quia de ista circumcissione carnali gloriabantur pseudo apostoli, quasi magis secundum legem pro Deo sustinentes. ideo de eis dicit: *Et volunt vos circumcidi, ut in carne vestra gloriantur:* iactando se de tanta tolerantia pro Deo. Sed quia ista tolerantia nihil est in comparatione tolerantie imitationis crucis Christi, ideo subdit: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce,* &c. s. imitationis ipsius patientie. Et nota quod non dixit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in potestate domini nostri Iesu Christi,* seu in sapientia, vel in maiestate eius, & huiusmodi, sed in cruce: ad denotandam prædictam comparationem. Et quia in ista imitatione crucis Christi non circumciditur aliquod membrum corporaliter, sed cor a cunctis vitijs rescindit, ideo subdit: *Per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* quod intelligitur secundum Glo. quod nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse mundus aliquid suum in me cognoscit, iuxta illud domini: *Veni enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.* & est sensus: quia per crucem Christi mundi concupiscentie non habent in me dominium, nec mundus iam se mihi ingerit: hæc in Glo. Ex quo Apostolus manifeste ostendit interum, s. quod absit gloriari in circumcissione carnali vel huiusmodi: sed in cruce domini nostri Iesu Christi: in qua omnia vitia rescinduntur. Deinde cum dicit infra, *De cætero nemo mihi molestus sit,* &c. confirmat prædicta præbens exemplum in seipso. sic enim erat confirmatus in amore Christi, quod maxime desiderabat imitari quantum poterat ipsius persecutiones. ideo dicit. *De cætero nemo mihi molestus sit.* i. erit. Nam secundum sanctum Thomam prima secundæ. q. 70. art. supra dicto, in corpore questionis allegato in præcedenti additione. Qui perfecte cor habet in vno positum, a nullo alio molestari potest, cum alia quasi nihil reputet. *Ego enim stigmata.* i. signa militie Christi & vestigia ipsius passionis. *In corpore meo porto* per assiduas persecutiones. Cætera exponant prout in post. &c.,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ego enim stig. id est, signa militie Christi.
- 2 In corpore. per tribulationes quas pro ipso sustinui. q. d. non deberet mihi aliunde tribulatio inferri. Et satis probabiliter potest

ADDITIO I.

Luc. 18. b.

In cap. 6. ubi dicitur in Postil. *Opus autem probet unusquisque.* Hoc quod dicitur: *Opus autem suum probet unusquisque,* sic exponitur in Glo. Unusquisque diligenter inspiciat opus suum, non peccatum alterius. ut Phariseus qui dicebat: Non sum sicut ceteri hominum, qui non re, sed fallaciter iustus erat, &c.

ADDITIO II.

Differentia e. e. & no.

In eo. cap. ubi dicitur in Postil. *Quicumque enim volunt placere vobis.* Ad ulteriorem intelligentiam huius dicti: Qui enim volunt placere vobis in carne, &c. attendendum est, quod in ve. le. inducebantur homines ad obseruantiam præceptorum diuinorum per temporales promissiones & comminationes, ut patet ex discursu Deut. & Esa. 1. e. dicitur summam: *Si audieritis me, bona terra comedetis: & si nolueritis, gladius deuorabit vos.* Sic in no. Te specialiter in primitiua ecclesia homines in Dei amore radicati examinabantur & perficiebantur per acerbis & crebras persecutiones: quas imitando crucem Christi sustinebant: ex quo homines inducebantur ad contemnenda temporalia propter amorem celestium. Ratio huius differentie est quia populus ille comparatur puero sub pedagogo existenti, ad Gal. 4. imperfectorum autem est temporalia bona desiderare. sed ad legem nouam quæ perfectis data est, pertinebat, ut illi quibus data est præsertim ipsius primi fundatores contemptis temporalibus spiritualibus adhererent. vnde Phil. 3. c. *Quæ quidem retro sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. quicumque enim perfecti sumus hoc sentiamus.* vnde in ve. le. licet multa & varia præcipiebantur: nihil tamen asperum seu durum nisi circumcisio carnalis, quæ quandam afflictionem carnalem importabat. sed in le. no. multa aspera & quali contra eodem hominum affectum præcipiebantur, seu consulebantur, ut cum dicit: *Qui vult ve. tolli me, ab se. & tol. cru. su. &c.* quod intelligitur, quod sequentes Christum habent eum imitari in tolerantia passionum & tribulationum: quod est valde durum cõter saltem viris imperfectis: quia est contra eam inclinationem humanam. Ex quibus consideratis hinc, quod pseudo apostoli qui inducebant ad circumcissionem carnalem quæ in lege præcipiebatur: volebant placere in carne tamen, i. releuare seu excusare homines a persecutione legis nouæ, quæ proprie dicitur persecutio crucis Christi, in quantum

Luc. 9. b1

Incipit argumentum in epistolam ad Ephesios.

Epheſij sunt, &c. Hi per Paulum non fundati, sed confirmati in fide firmiter in ea steterant, & bonis operibus. His scribit a Roma de carcere per Tychicum confortatoriã epistolam, cum ulterius non esset eos visurus. Sciens eos bonos, non arguit de culpa, sed ne relabatur timendum erat. Et quia nullus est adeo perfectus, qui crederet non possit, hortatur ad vltiora, & ne recedant pro suis tribulationibus,

Argumentum in Epistolam ad Ephesios incipit.

Epheſij sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus scribens eis ab vrbe Roma de carcere per Tychicum diaconem.

bus, teneantque suas ordinationes, præsertim ne perfectio erigat in tumorem, ostendit de quo statu ad quã dignitatẽ vocati sunt, dicentes oia eis vel apostolis ipsis vel toto humano generi beneficia per solam gratiã data. Est igitur intentio apostoli Ephesios in bonis habitis confirmare, & ad vltiora prouocare, nec non ad humilitatẽ, & gratiarum actionem.

Sciendum sane quod hanc epistolã quã nos ad Ephesios scriptam habemus, hæretici & Marcionistæ ad Lao dicenos attulunt.

C A P. I.

Paulus apostolus. More suo salutationē præmittit. Deinde gratias agit Deo, exponens prius beneficia humano generi præstita, post ipsis Apostolis specialius indulta, deinde & Ephesios ipsos, ostēdens à quo & ad quid vocati sunt. deinde

de Christi dignitatem & prælationem ostendit. postea ad patientiā & charitatem eos inuitat, vnitatem fidei & ecclesiæ commendans & dona gratiæ enumerans. tandem ad certamen exhortans contra principes tenebrarum, militiæ Christianæ armaturam describit.

Sanctis. perfectis, & non solum eis, &c.

Fidelibus. qui si non sancti, vel in fide sani. **Sanctis,** exercitio virtutum. **Et fidelibus,** fide recta que in Christo Iesu.

Ambrosius. Recte illa duo posuit, tunc enim prodest ac creditur bona vita, si fides est in Christo Iesu. Tunc vere sancti sunt, si fideles sunt in Christo. Vel, distingue inter sanctos & fideles, vt sanctos intelligas maiores & perfectiores, fideles minus perfectos.

* Sedulius & Primasius. Omnes sancti fideles sunt, non omnes fideles sancti: quia etiam cathecumeni possunt ex eo quod Christo credunt fideles dici, non tamen sancti sunt, quia non sunt per baptismum sanctificati. Non solum ergo sanctis, sed etiam fidelibus qui non adhuc sanctificati sunt, Paulus gratiam Christi exoptat.

Benedictus. Præmissa salutatione, incipit ab actione gratiarum, innuens oīa esse ex Deo. **Bene & benedixit.** Vnū quidē benedictionis verbū, sed pro congruentia personæ varie debet intelligi. Benedicitur ab homine Deus, cū laudibus dignis extollitur. Homo autē à Deo, cum Deus ei gratiæ suæ dona impertitur, non meritis illius sed misericordia sua.

Qui benedixit. Enumerat beneficia quæ à Deo per Christū toti humano generi sunt data. Duas Dei præordinationes & earū effectus, quarū altera est de præsentī ad iustitiam, altera de futuro ad coronam. Nec dicuntur sic duæ quin vna sit Dei prædestinatio, quæ est ipse Deus: sed quia de duobus est ipsa

ipsa Dei præordinatio æterna. scilicet de iustitia in præsentī, & de gloria in futuro. Deus ante mundi constitutionē, cū nullus quicquā meruerat, præordinauit, quod in tempore gratiæ aliquos à peccatis separaret, & iustos & immaculatos faceret. Præordinauit etiā, quod illos iustos ad æternā beatitudinem perduceret. Harū præordinationum alteram hæc implet, quod iustos facit: alteram in futuro adimplebit, quæ erit omnium perfectio. A qua consummatione omnium incipit, vtens præterito pro certitudine futuræ rei. **Qui benedixit nos,** meritis nostris maledictos, in futuro exaltabit, dādo immortalitatē. Quatuor ponit, duas prædestinationes, & earum duos effectus. **Qui benedixit.** Effectus secundæ præordinationis, quæ adimplebitur in futuro, à qua incipit, quia summum bonum cum ait: **Qui benedixit.**

Epistola Pauli ad Ephesios.

C A P. I.

AVLVS apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, sanctis omnibus sunt Ephesi, & fidelibus oībus qui sunt in Christo Iesu. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus, in Christo Iesu, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionē, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius

- a Non meis meritis. ita vos per eam quicquid eritis. Scribit vel mandat, uel ego Paulus scribo, uel mando.
- b Tunc prodest bona vita si fides in Christo.
- a Opere Christi, non suis meritis.
- b Ante alia salutatio. iustificacionis.
- a Tranquillitas mentis, & reconciliatio ad Deum.
- b Per quem omnia condita sunt, & restaurata.
- c Sine quo nulla bona dantur nobis.
- d Corde, ore, opere. Sit à me, à uobis, ab omnibus.
- a Generatione æterna.
- b Pro quo nobis bene facit.
- c Benedicet id est, in futuro exaltabit dādo immortalitatem.
- a Meritis nostris maledictos.
- b Omnimoda exaltatione, quæ erit tota spiritalis etiam in cælestibus, quæ tunc habebunt naturam spiritalis.
- c Habita in celo unde commendabilior.
- a Operante Christo.
- b Prima prædestinatio.
- c Ita gratis hoc faciet.
- d Per ipsum Christum.
- e Id est antequam essemus.
- a Ad hoc elegit, ut essemus in tempore gratiæ.
- b Elegit ut essemus, non quia futuri eramus.
- c A crimine, à malis.
- d Id est intus ubi conspicit, non extra, ubi homines uident.
- e Vel ut eum conspiciamus.
- f Non hominum.

perducet. Harū præordinationum alteram hæc implet, quod iustos facit: alteram in futuro adimplebit, quæ erit omnium perfectio. A qua consummatione omnium incipit, vtens præterito pro certitudine futuræ rei. **Qui benedixit nos,** meritis nostris maledictos, in futuro exaltabit, dādo immortalitatē. Quatuor ponit, duas prædestinationes, & earum duos effectus. **Qui benedixit.** Effectus secundæ præordinationis, quæ adimplebitur in futuro, à qua incipit, quia summum bonum cum ait: **Qui benedixit.**

Qui benedixit. Effectus secundæ præordinationis, quæ adimplebitur in futuro, à qua incipit, quia summum bonum cum ait: **Qui benedixit.**

* Ambrosius. Non mundana, sed cælesti benedictione, neque corruptibili sed æterna, gloria Christianorum non in terra sed in celo est, & est in Christo.

Omne enim donum gratiæ Dei in Christo est, vt si quis spreto Christo benedici se à Deo putet, errare se sciat.

* Chrysost. Iudaicam benedictionem sic notat. Nā & illa benedictio quidē erat, sed non spiritalis. Quale est quod legitur, benedicat te Deus, benedicet filios uteri tui, benedicet introitum tuum, & exitum tuum. hic vero non ita. Sed quid? In omni benedictione spiritali, Quid, n. adhuc desideras? Immortalis factus es, factus es liber, factus es filius, iustus es factus, factus es frater, factus es coheres, simul regnas, simul glorificatus es, omnia tibi gratuite data sunt.

Sicut ele. &c. August. Ne quis ergo putet animas cū Deo æternas, & tunc aliquid meruisse iuxta errorem illorum qui ante hæc visibilia dicunt quosdam fuisse animas sanctas, & ideo tunc fuisse electas.

Sicut ele. Hic ponit primā præordinationē, quæ est de præsentī, tāgens effectus eius. Q. benedicet nos in futuro: quod & si vñ ex meritis, ita tamen gratis erit sicut & prima præordinatio gratuita est: quia merita quæ præcedunt futuram vitam, ex

f De peen. di. 4. benedictus. & c. in domo. 2. Cor. 1. a 1. Pet. 1. a t ipsi Christo.

Num. 6. Deut. 7.

Aug. lib. 2. ad Simplician. q. 2. lib. de prædest. sanct. ca. 17. & 18. & lib. 6. hypogno.

Incipit postilla Nicolai de Lyra super epistolam ad Ephesios.

C A P. I.

Paulus apost. Iesu. Hic incipit epistola Pauli ad Ephesios. Quæ diuiditur in tres partes, scilicet in salutationem, & narrationem ibi: **Benedictus Deus.** & confirmationem ibi: **Vt autem & nos sciatis,** prope finem epistolę. In salutatione vero primo ponitur persona salutans ex nomine, cum dicitur: **Paulus.** & quantum ad officium ibi: **Apostolus Iesu Christi.** & quantum ad auctoritatem officij cum dicitur.

2 **Per vo. Dei.** qui vocauit cum ad apostolatū, vt patet Act. 13. Secundo ponuntur personę salutatę, cum dicitur.

3 **Omnibus san. qui sunt Ephesi.** Ipsi enim accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, vt dicit Hieron. in prologo. ideo nominat eos sanctos. id est firmos in bono. sanctū enim in vna significatione idem est quod firmum. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur.

4 **Gratia vol.** in præsentī.

5 **Et pax.** in futuro. beatitudo. n. quietat totaliter appetitū.

6 **A Deo patre no.** id est, à tota trinitate, à qua datur.

7 **Et dom. Iesu.** per cuius meritum nobis donatur.

8 **Benedictus.** Hic consequenter ponitur narratio, in qua primo ad gratiarum actionem Ephesios inducit. secundo pro eis orationem ad Deū effundit, cap. 3. tertio in moribus eos instruit, cap. 4. prima in duas: quia primo inducit eos ad gratiarum actionem absolute, secundo comparatiue, seq. capit.

Circa

Circa primum sciendum quod efficacior modus inducendi alios ad aliquid agendum, est per exemplū, quod magis mouet in moralibus quā verbum. ideo Apostolus vt magis moueat Ephesios ad gratiarum actionem, simul gratias agit de beneficijs diuinis. & primo recolendo beneficia communia dicens: **Benedi. Deus pater dom. no. Iesu Chri.** & sic exprimuntur duę personę, & tertia exprimitur cum dicitur.

9 **Qui benedixit nos.** hic accipitur benedictio pro liberali dono, sicut. 1. Reg. 25. c. Accipe benedictionem, quam attulit tibi famula tua, Sanctus autem spiritus est donum patris & filij: & in quo omnia dona donantur: ideo subditur.

10 **In omni benedictione spiritali in cælestibus.** id est, quę finaliter habebitur in cælestibus.

11 **In Christo.** id est, per Christum, per quem proueniunt nobis dona diuina, tanquam per mediatorem Dei & hominum.

12 **Sicut ele. nos.** ad participationem suę beatitudinis.

13 **In ipso.** id est in filio. electio enim præsupponit notitiam electi: illa vero quę pertinent ad notitiam in diuinis, attribuantur filio, qui est sapientia patris.

14 **Ante mundi consti.** Nam hæc electio est ab æterno: effectus tamen eius est in tempore, qui est sanctificatio rationalis creaturę. ideo subditur.

15 **Vt essemus sancti.** per gratiam in mente.

16 **Et immaculati.** per puritatem in conuersatione.

17 **In conspectu eius.** & non solum in conspectu hominum, sicut sunt hypocrite.

Tom. 6.

r 4

E tam, ex gratia sunt & Dei dona sunt. Coronat enim in nobis
A Deus dona sua, non quæ ex nobis sunt merita.

cap. 17. & 18.

* Ambrosius. Præscius omnium Deus scit qui credituri
 essent in Christum, sicut dicit ad Romanos: Quos præscit
 & vocauit, non solum ex Iudeis, sed etiã ex gentibus. Quos

ergo Deus vocare di-
 citur, perseverant in
 fide: hi sunt quos ele-
 git ante mundum in
 Christo, ut sint incon-
 taminati coram Deo
 in charitate, hoc est
 ut amor Dei sanctam
 illis faciat conuersa-
 tionem.

* Seduli. Ad hoc
 nos elegit, ut esse-
 mus sancti & imma-
 culati, in futura vita,
 quoniam Ecclesia
 Christi non habebit
 maculam, nec rugã.

* Primasius. Nec
 quia futuros tales nõ
 esse præscit, sed ut
 essemus tales, per ip-
 sam electionem gra-
 tiæ suæ nos tales ipse
 facturus, qua gratifi-
 cavit in dilecto filio
 suo. Cum ergo nos
 prædestinavit, opus
 suum præscit, quo
 nos sanctos & imma-
 culatos fecit.

Elegit ut es sancti. Augustinus. De prædestina. Quomodo
 enim eligeret eos qui nondum erant, nisi prædestinando?
 Elegit ergo prædestinans nos. Et sicut non elegit, eo quod
 tunc sancti essemus, nec ideo, quia sancti futuri essemus, sed
 potius elegit nos ad hoc, ut in tempore gratiæ essemus san-
 cti per bona opera. Non ergo quia futuri eramus elegit, sed
 ut essemus sancti. Ideo quippe futuri eramus, quia elegit ip-
 se prædestinans, ut tales per gratiam eius essemus. Sed Pela-
 gianus veritati insultans ait: Præsciebat Deus qui essent fu-
 turi sancti & immaculati per liberę voluntatis arbitrium. Et
 ideo eos in sua præscientia quales futuros esse præscit, ele-
 git. Elegit inquam antequam essent, prædestinans filios quos
 futuros sanctos præscit. Non fecit, nec se facturum, sed ip-
 sos facturos esse prævidit. Quem confutat hic Apostolus
 dicens, ut essemus sancti, &c.

a *Qui prædestina.* Posita prædestinatione, quæ pertinet ad
 iustitiam & sanctitatem vitæ præsentis: ponitur hic alia per-
 tinens ad vitam æternam. cuius effectum supra notavit.

b *In laudem gloriæ gratiæ suæ, &c.* Q. Gloria gratiarum est
 æterna adoptio.

C

* Prima-

* Primasius. Ut laudemus gloriam iustitiæ & misericor-
 diæ eius, quam contulit non merentibus.

c *In qua gratificavit.* Effectus primæ præordinationis ad iu-
 stitiam.

d *In dilecto filio.* Ambr. Diligens enim Deus pater vnige-
 nitum suum, etiam
 illis quos diligit, &
 quibus vult filius di-
 uina largitur.

e *In quo habe. &c.*
 Amb. duplicem gra-
 tiam ostendit, quia &
 redemit, & peccata
 nostra nõ imputavit.

* Chrysost. Quo-
 modo? Non solum
 quod filium dedit ad
 mirandum est, sed &
 quod ita dedit, ut oc-
 ciderit ipsum dilectum
 (quem) pro exosis
 dedit: vide quanto
 honore nos adfece-
 rit. Si cum ipsu odio
 prosequeremur ini-
 micis; eramus, dile-
 ctu dedit, quid dein-
 cept nõ faciet: postea
 quam illi per gratiã
 reconciliati sumus?

* Primasius. Non
 solum nos redemit,
 sed etiam peccata re-
 misit, ut sine nostro
 labore iusti essemus.

f *Quæ superabun.* Hactenus de his quæ toti humano generi:
 modo de his quæ singulariter apostolis dedit.
g *In dispensatio.* idest, in plenitudine temporis dispensati à
 Deo idest, in hoc tempore gratiæ, quo implere præ ceteris
 temporibus præmissa vel præfigurata sunt, diuina providen-
 tia rationabiliter dispensavit. Si enim penitus ignari essent
 homines non prædocti, non reciperent Christu, & nisi prius
 de naturali & doctrinali conuicti lege, superbi paruipen-
 derent Christi aduentum.

h *Instaurare.* Aug. Instaurantur autem quæ in cælis sunt, cū
 id quod inde cecidit in angelis redditur ex hominibus, In-
 staurantur aut quæ in terris, cū ipsi homines qui prædestina-
 ti sunt in æternã vitã à corruptionis vetustate renouantur.

* Ambr. Ois creatura in cælis & in terris dum discit agni-
 tionem Christi, restauratur ad id quod est condita. Cum. n.
 ad vnus Dei fidem imbuitur, cognito mysterio saluatoris,
 ab errore quem ceperat restauratur, pro certo habens, crea-
 torem suum vnum esse Deum & Dominum. Hinc est vnde
 & Ioannes in Apocalypsi dicit: Vidi Michaelẽ & Ange-
 los eius in cælo pugnare cum dracone & cum exercitu eius.

* Prima-

N I C O L A V S D E L Y R A .

1 *In charitate.* sine qua non profunt alia Dei dona, ut di-
 ctum est supra prima ad Corinthios 13. a. *Si linguis hominum
 loquar & ange. &c.*

2 *Qui præde. nos in adoptionem fi.* prædestinatio enim est præ-
 paratio gratiæ in presenti & gloriæ in futuro. per gratiam
 autem adoptio diuina inchoatur, & per gloriam consum-
 matur.

3 *Per Ies. Christum.* qui est Dei filius naturalis.

4 *In ipsum.* quia filiatio adoptiua est quædam assimilatio ad
 filiationem naturalem.

5 *Secundum propo. vo. suæ.* à qua dependet electio & præde-
 stinatio, non ex meritis nostris, non solum in re: sed nec
 etiam in Dei præuisione.

6 *In lau. &c.* id est, ad laudandum eius gloriam, quæ ele-
 ctis communicatur per gratiam suam.

7 *In qua gra. nos.* idest, fecit gratos sibi.

8 *In di. fi. suo.* idest, per dilectum filium suum, in quo habe-
 mus redemptionem. & quæ sit illa subditur.

9 *Remissionem peccat.* scilicet totalem in sacramento baptis-
 mi, in

mi, in quo suę passionis effectus plenarie nobis cõmunicat.

10 *Secundum di.* idest, copiam.

11 *Gratiæ eius quæ super.* Hic consequenter recolat benefi-
 cia Dei specialia. & primo facta apostolis, secundo Ephie-
 sijs. ibi: *In quo & vos.* Circa primum dicit.

12 *Quæ.* scilicet gratia Dei.

13 *Supera. in no. veris apostolis.*

14 *In omni sa.* quantum ad cognitionem diuinorum.

15 *Et pru.* quantum ad notitiam humanorum necessariam
 ad salutem.

16 *Vt no. fa. no. sa.* idest sacramentum secretum.

17 *Voluntatis suæ.* quod plenius fuit reuelatum apostolis
 quam alijs.

18 *Secundum beneplacitum.* quia totum dependet ex bene-
 placito diuino: non autem humano merito.

19 *Quod propo.* idest, ab æterno facere disposuit.

20 *In ipso.* idest in filio, qui est sapientia patris.

21 *In dispen. ple. tem.* idest in plenitudine tempotis dispen-
 sati à Deo. quod est tempus gratiæ. & quid sit sacramentum
 hoc subditur.

22 *Instaura. i.* ad debitum statum reducere.

6 * Primasius. In terra genus humanum restauratum esse quis ambigat? Item reparatur in celo illa, que cum principe suo cecidit angelorum portio. Reparatur quoque omnia in terra, cum et loco deficientium Iudæorum admittentur credentes ex gentibus. Et aliter: Restaurantur, que sunt in terra, dum nos per mediatoris nostri sanguinem, reconciliationemque reparamur. Reparantur caelestia, cum de salute nostra gaudium nascitur angelorum.

a *Omnia, quæ in caelis.* id est, angelos, vel: *instaurare*, id est, sup-
b *Quæ in caelis.* id est, numerum angelorum diminutum implere.

c *Quæ in caelis.* Augustinus. in Enchirid. Nō pro angelis mortuus est Christus, sed ideo pro angelis fit quicquid hominum per eius mortem redimitur, quia cum eis redit homo in gratiam post inimicitias quas inter homines, & sanctos, & angelos & ruinæ angelicæ dānum reparatur. Et utique nouerunt angeli sancti docti a deo cuius veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectat.

c *Quæ in terga.* id est, homines, qui peccato deprauati erant. Vel, *Quæ in caelis.* id est, animas sanctorum, quæ in caelis. Et *quæ in terra.* id est, sanctos, qui adhuc in terra, & hoc.

d *In ipso.* id est, per Christum.
e *In quo, & nos.* Ne apostoli in quibus superabundat gratia, viderentur meruisse melius alijs, ostendit eos, ita gratis vocatos, non meritis, sicut fuerunt, & alijs.

f *Sorte.* Sors dicitur gratia. Quia nō est hominis electio, sed voluntatis dei. Vnde tunica domini desuper texta, quæ charitatem significat, sorte prouenit.

* Chrysostomus. Quoniam sors res est casus, & euentus,

a id est ipso angelos ¶ Dum quod inde cecidit, ex hominibus redditur. **b** ¶ Ipsos homines. ¶ id est per Christum

a omnia in Christo, quæ & in caelis, & quæ in terra sunt, in ipso. **b** ¶ Per quem. ¶ Aduentus enim Christi salus est, & sanctis, qui iam cum Christo sunt, & illis, qui adhuc futuri sunt. **c** ¶ Ut vos. **d** ¶ Diuina electio. **e** ¶ Prius preparati.

a In quo, & nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eius, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ eius, nos, qui ante sperauimus in Christo. In quo vos, cum audissetis verbum veritatis euangelij salutis vestræ, in quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est arra hereditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius. Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est in domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, nō cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciēs in orationibus meis, ut deus dñi nostri Iesu christi, pater gloriæ det vobis

a ¶ Per interiorē gratiam. ¶ Non per merita. **b** ¶ Etiam in apostolis. **c** ¶ Qualiter nos magis elegit ad officium apostolatus nescimus, sed tamen consilio fecit, non temere.

a id est secundum voluntatem, quæ est ex ratione. **b** ¶ Ut per nos alii laudent gloriam eius. **c** ¶ Et ideo tales esse debemus, per quos alii laudent.

a ¶ Sperauimus in Christo. ¶ In cuius fide, & vos estis per hoc, quod audistis verbum veritatis. **b** ¶ Non ante, sed post.

a ¶ Scilicet. **b** ¶ Cuius operatione credentes. **c** ¶ Diuisi a grege diaboli per spiritum sanctum, qui promissus erat, vel qui promittit hereditatem, & est arra eius.

a ¶ Ut ultra non dominetur nobis inimicus. **b** ¶ Redemit, ut habeat, non ut perdat.

a ¶ Cum audissetis euangelium, credidistis. Quia in Christum credidistis sine admixtione legis.

a Opera charitatis ostensa. **b** Bene noui, qui estis, & ideo non vos, sed deum laudo, qui hoc fecit.

a Deo ei enim, qui fecit gratias aguntur. **b** Habitis bonis. **c** Ulteriora vobis implorans.

a Secundum humanitatem. **b** Christi secundum deitatem. **c** Secundum etiam humanitatem. **d** Et si iam sapientes.

a ¶ Quod sperauimus in Christo. ¶ In cuius fide, & vos estis per hoc, quod audistis verbum veritatis. **b** ¶ Non ante, sed post.

a ¶ Scilicet. **b** ¶ Cuius operatione credentes. **c** ¶ Diuisi a grege diaboli per spiritum sanctum, qui promissus erat, vel qui promittit hereditatem, & est arra eius.

a ¶ Ut ultra non dominetur nobis inimicus. **b** ¶ Redemit, ut habeat, non ut perdat.

a ¶ Cum audissetis euangelium, credidistis. Quia in Christum credidistis sine admixtione legis.

a Opera charitatis ostensa. **b** Bene noui, qui estis, & ideo non vos, sed deum laudo, qui hoc fecit.

a Deo ei enim, qui fecit gratias aguntur. **b** Habitis bonis. **c** Ulteriora vobis implorans.

a Secundum humanitatem. **b** Christi secundum deitatem. **c** Secundum etiam humanitatem. **d** Et si iam sapientes.

tus, non propositi liberi, neque virtutis ignorantia quippe, & D euentum habet, atque sapienter numero relinquens, qui virtuti student, eos in mediū producit, qui nullus sunt momenti. **g** *Omnia operatur.* Augustinus. Ambrosius. Etiam velle, **h** *ut simus, ut nemo gloriatur in homine.* Verū est enim, *Non vos me elegistis, sed ego vos, & c.* Laus autem gloriæ dei est cū multi acquiruntur ad fidem, sicut gloria medici cum multos curat.

* Primasius. Omnium causa voluntas dei, quam rationabilem esse fidelium nullus ignorat, sine dubio bona. Si ipse omnia, ubi est superbia Pelagiana? Ipse ergo, & ut credere incipimus, operatur, qui omnia operatur.

h *In quo vos.* Modo venit ad ea, quæ dedit Ephesijs.

i *Cum audissetis.* Cum causam notat hic, & tempus.

k *Propterea.* Enumeratis beneficijs humano generi, vel apostolis, vel Ephesijs collatis, quid de eorum beneficijs sentiat apostolus subdit, scilicet, quod gratias agit, & rogat superaddi, ne illi superbiant, sed ultra tendant.

l *Memoriam.* * Chrysostomus. Duo precatur, ut cognoscant quemadmodum cognoscere oportet, vnum ad quæ vocati, alterum quomodo a prioribus liberati sunt.

* Primasius. In orationibus, non quidem iucunditate conuiuij, nisi autem nihil oratione iucundius.

Augustinus. Congrue pro iam datis præmittitur gratiarum actio. Qui enim est orandus, ut faciat, illi est gratiarum actio reddenda, cum fecerit, hoc est: *Memo. & c.*

m *Ut deus, & c.* Quod ad impetrandum non obtendo meritā, sed quod deus, & pater Christi, & c.

n *Ut deus, domini, & c.* Distingue deus, & pater, & deus Christi est, & pater, sed deus Christi est secundum humanitatem, i. quia F

Aug. lib. de prædest. san. c. 17. & 18. Idem epi. 107.

Aug. li. 2. contra Maximinū Arian.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *In Christo.* id est, per Christum.

2 *Omnia, quæ in caelis.* id est, angelos, eorum societates reparando.

3 *Et quæ in terra sunt, in ipso.* homines, qui per peccatum deprauati erant in nouitatem gratiæ reformando.

4 *In quo etiam, & nos, & c.* id est electione diuina, quæ dicitur sors, quia non accipit personam, sicut nec sors.

5 *Vocati sumus.* ad apostolatū.

6 *Prædestinati.* id est, præordinati ad hoc.

7 *Secundum propositum eius.* id est, secundum dispositionem æternam dei.

8 *Qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ.* quia nihil operatur a casu, nec de necessitate naturæ, sed præuidens, & libere.

9 *Ut simus in laudem gloriæ eius.* id est, per nos alii laudent deum qui per prædicationem nostram conuertuntur ad ipsam. ideo subditur.

10 *Nos, qui ante sperauimus in Christo.* quia ante credidimus in ipsum.

11 *In quo.* Hic consequenter ponit dona Ephesijs specialiter data. Et diuiditur in duas, quia primo ponit eorum vocationem. secundo insurgit ex hoc ad gratiarum actionem, ibi: *Propterea.* Circa primum dicit. *In quo.* id est, per quem, scilicet Christum.

12 *Et vos cum audissetis verbum veritatis.* a nobis.

13 *Euangelium salutis vestræ.* quia annunciat salutem audientibus, & dat credentibus. ideo subditur.

14 *In quo, & credentes signati estis.* lumine gratiæ deformatam imaginem reformante.

A quia Christus homo nat⁹ ex femina. vnde in ps. dicit. *de ventre matris meae Deus natus est tu.* Ostendens patre esse deum suum quia homo factus est, hoc n. de ventre matris natus est, & secundum hominem de virgine natus est deus, vt non solu pater illi esset, qui eum de seipso genuit, sed etiam deus esset, quem de ventre matris hominem creauit.

per agnitio- nem sui.

Ioan. 10. c.

Q. ergo est pater filio ex vtero suo de ventre matris deus, non de suo. vnde ipse ait: *Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.*
a *De vobis spiritum sapientie.* Chryl. Pater, vt spiritus illis sapientie ac reuelationis detur.

* Primasius. Quomodo Ephesijs a deo sapientiam postulat, cum sciam inflare dixerit ad Corinthios? Sed distat in effectu, quod non distat in nomine: Nam ibi de scientia seculari loquitur, quae stultitia est apud deum, hic vero caelestem, diuinamque sapientiam petit, quam qui habuerit, humiliari magis poterit, quam inflari, & per quam dono dei omnes possunt acquiri virtutes, quia scientia, sicut sine charitate inflat, ita cum charitate edificat.

* Chryl. Spiritualis itaque sapientia opus est, vt spiritualia intelligamus, vt abscondita videamus: Mysteriorum (enim) dei scientiam solus spiritus nouit, qui & profunda ipsius scrutatur.

b *Oculos cor.* In imagine ergo sua cognosce auctorem eius qui corporali sensu non attingitur. Ne ergo putetis corporeo sensu deum attingi, sed oculis mentis, ipsum audite. In corpore vbi diuersa membra sunt, alibi audis, alibi vides. In corde autem tuo vbi diuersa membra non inueniuntur, ibi audis vbi vides, ad hoc illuminet oculos.

c *Ut sciatis, &c.* Hoc dicit, vt propensiores sint. Ambr. quia cum plene scierint, qui fructus est credentium, propensiores fient circa excolendam religionem. Vel ita, vt spes proprie accipiat. Et est, vt sciatis, quae sit, s. voluntas eius, i. quantum ualeat spes vitae aeternae, ad quam uocat. Et sciatis, quae sit adimpletio eius spei. Quod ita ait. Et quae sint diuitiae gloriae eius.

* Primasius. Si sciretis, ad quam uocati estis, omnem spei seculi facile contemneretis. Et si diuitias hereditatis dei uideretis, omnis terrena uobis fordebit hereditas.

d *Et quae di.* Hic quid nomine spei intellexerit aperit. Spem enim accipit rem speratam.

e *Quae sit super ma.* Quoddam. n. incrementum gloriae habebunt summi doctores, ultra illud, quod communiter oes habebunt. Habebunt enim omnes eundem denarium, *Sed differt stella a stella in claritate. Et erunt diuersae mansiones in domo patris.*

i. Cor. 15. f. Ioan. 4. a.

C *Et*

Et inter alios clarius fulgentes apostoli altius sedebunt. Vnde in tabernaculo domini super mensam facta est corona interasilis alta digitis quatuor, operiens totam mensam, & super eam altera corona aureola. Per coronam altam digitis quatuor, quae mensam operiebat, gloria vitae aeternae signatur, quae omnes electi fruuntur, quae etiam quatuor libris euangelii digito dei, i. spiritus sancto scriptis annuntiatur. Et erat interasilis pro diuersitate meritorum. Corona aureola super illam, est perfectio remunerationis eorum qui in doctoribus excellent.

f *Suscitans illum, &c.* Exemplum, autem gloria sanctorum consistit in resurrectione Saluatoris, vt in ea cognoscant fideles, quod eis promissum est. Simili enim modo extolluntur supra caelos cum Christo, sicut ipse dicit. *Pater uolo, ut ubi ego sum, illic sit, & minister meus.* Quia & corpus Christi, quod est ecclesia in ipsa dextera, i. in ipsa beatitudine erit, quauis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra iam ibi est. Et

ideo dominus post resurrectionem iussit discipulis piscantibus, vt in dexteram partem mitterent retia. Qui etiam dixit se in iudicio agnos ad dexteram, haec ad sinistram esse positurum. **g** *Ad dexteram suam.* Dextera est beatitudo aeterna, quae sanctis datur, sinistra est miseria, quae impijs. Nulla enim forma corporis deus finitur, & concluditur.

h *Supra om.* Hoc dicit pro incarnationem filij dei, vt etiam homo factus super oes caelos esse dicatur, & super oem creaturam, habens nomen eius per naturam, non per adoptionem. **i** *Sub pedibus eius, &c.* Per pedes plena subiectio notatur, quae omnia merito sunt ei subiecta, quia per eum facta. Vel, sub pedibus. Ambro. i. humanitatem, quae per pedes significatur, quia sicut pes est inferior pars corporis, ita in Christo inferior natura est humanitas, etiam, quam angeli adorant.

k *Et ipsum.* Postquam commemorauit dignitatem Christi, ad nos redit, ostendens eius dignitatem ad nos pertinere. Quia ita exaltauit deus Christum. Et haec exaltatio eius ad nos pertinet, quia ipse talis est caput, & nos corpus, vt ei participemus.

l *Caput.* Aug. secundum deitatem, quia omnes ab ipso facti. Etiam secundum humanitatem, qua ei coniungitur ecclesia natura, & gratia. *Num de plenitudine eius omnes accepimus.*

m *Plenitudo eius.* Ambro. Quia adimpletur per eos, tamen ens omnia in omnibus haec, & in futuro. Idem: Cum ingressi ad confessionem flectunt genua Christo, adimpletur, quia recedentes uidentur euacuare eum.

n *Omnia in om.* Quia membra nihil ei conferunt, sed ipse omnia membra, quia eius uirtute sunt, quod sunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut sciatis, quae sit spes uoc. eius, i. res sperata, ad quam uocantur credentes, quae quanto plus cognoscitur, tanto plus desideratur.
- 2 Et quae di. glo. here. i. hereditatis gloriose. nam ibi nihil deficit.
- 3 Et quae sit super. &c. i. ad nos promiandum, est. n. infinita, et sic supereminet omni, quod de ea potest cogitari. Quod declarat ulterius per glorificationem hominis Christi di. Secundum operationem, &c. et primo exprimit eius suscitationem, dicens, *suscitans illam. sed eo eius exaltatione ad patris dexteram di.* Et constituens, &c. & exprimit quatuor choros angelorum, cum hoc denotans tres ordines, sicut hierarchias eorum, s. inferiores, medios, & superiores. de inferiori hierarchia vult, cum dicitur. *Supra omnem principatum, & tres de media hierarchia, & per hoc habetur, quod sit eleuatus super duos ordines inferiores.*
- 4 Et omne no. per hoc ostenditur, quod sit eleuatus super omnes ordines

Diuisio.

nes supremae hierarchiae. Deitas. n. proprie non est nominabilis a quacunque creatura, quia est incomprehensibilis ab ea, sic autem aliquid nominatur prout ab intellectu apprehenditur. 1. Periber. Nomina sunt nota earum passionum, quae sunt in anima, propter quod dicitur. 2. propositione de causis, quod causa prima est super oem nomen, quod nominatur. 5 Et omnia sub. sub pe. eius. vnde dixit Matt. ult. d. post suam resurrectionem: *Data est mihi omnis potestas in ca. et in ter.* 6 Et ipsum dedit, &c. militantem, et triumphantem. 7 Quae est corpus ipsius, scilicet, mysticum. 8 Plenitudo eius, scilicet, corporis mystici Christi. 9 Qui omnia in omnibus, &c. iungatur, sic litera. Plenitudo eius adimpletur, id est, perficitur, supple per eum. Qui omnia in omnibus, id est, per Christum, qui per uirtutem suae deitatis omnia bona in omnibus operatur.

CAT

ADDITIO.

In cap. i. vbi dicitur in postil. Deitas enim proprie non est nominabilis a quacunq[ue] creatura.

Licet deitas sit incomprehensibilis a creatura, est tamen nominabilis a creatura, alioquin non verificaretur multa de deo dicta, cum dicitur Exo. 15. d. de deo: Omnipotens est nomen eius. Et Exo. 3. de nomine tetragrammaton dominus Moyse dicit: Hoc est nomen meum in aeternum. Doctores enim sancti aliqua nomina de deo dicta dicunt secundum proprietatem intelligi. vnde Ambr. in 2. de Trinitate: Sunt quedam nomina, quae euidenter proprietatem deitatis ostendunt, & quaedam, quae perspicue diuinae maiestatis expriment veritatem. Hae ille. Ex hoc autem, quod aliquid nominatur prout ab intellectu apprehenditur, prout allegatur

tur a philoso. i. Perihier. non habetur, quod deitas non sit nominabilis, sed cognominabilis, prout ab intellectu apprehenditur, vel prout a deo reuelatur in sacris scripturis. Similiter per hoc, quod dicit auctor de causis, quod prima causa est suum omne nomen, quod nominatur, non excluditur, quin prima causa nominetur, sed asseritur, quod nomen primae causae excedit aliud nomen. Et de ista materia tractatur in additione super Exod. 3. capitul. & specialiter in secundo, tertio, & quarto articulo, vide ibid.

Replica. In cap. i. ad Ephesios vbi postil. dicit deum proprio nomine adaequate significante ipsum innominabilem Burg. in stat cum nomine tetragrammaton, &c. quae circa 3. ca. Exo. somnauerat, quae vide ibi pertractari.

CAPVT. II.

Et vos cum effectis, &c. Comemoratur priora, vt in bonis humilietur, & certum fit, q. si inimicis haec data sunt, magis amicis dabuntur, quae apostolus optat. q. d. Caput est omnis ecclesiae, & vestrum, quia vos conuincit cum, id est,

quamuis, effectis mortui, vel nos, qui credimus habemus spe hereditatis, & vos, sci licet, credidistis. Deo autem conuincit vel Iesum suscitauit, & ceter.

AMBROSIVS. Mortuos dicit, quia errores seculi sequuntur. Quidquid enim ab vnus dei professione recedit, mortuum habetur, quia manet in radice ex qua trahit originem.

PRIMASIVS. Illis vult ostendere quantum eis beneficij sit collatum, Mortui delictis, Morde peccati contra Pelagianos qui naturam tantum defendunt. quantum ratio non habet, & dicunt fidem ex natura esse. Quid enim boni potest mortuus facere?

Principem scilicet, Beelzebub, qui est princeps malignorum spirituum, vel intransitiue principem spirituum. Principem erroris dicit spiritum aeris, in quo dominatur. Aeris. Caliginosus aer infernus est daemonum. Spiritus. id est, spirituum, ponitur enim gentius singularis pro plurali.

Operatur in filios diffi. Quid? nisi opera sua mala, & in primis maxime, quia ipsam diffidentiam, & infidelitatem, qua sint inimici fidei, per quam scit eos posse mundari.

August. Iniquam ergo obstinationem cum deus plerumque facere dicitur, non instigando, & inspirando, sed deferendo facit, vt illi, id est, spiritus maligni, operentur in filijs diffidentiae, quod deus iuste permittit.

Chrysoff.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

Et vos cum effectis, &c. Hic consequenter apostolus inducit Ephesios ad gratiarum actionem comparative. Opposita enim iuxta se posita magis elucescunt, propter quod apostolus comparat dignitatem status ad quem Ephesi sunt vocati, ad vilicitatem status vnde sunt vocati, vt ex huius consideratione feruentius insurgant ad gratias agendum Deo. Et diuiditur in duas partes secundum duas comparationes. secunda ponitur ibi. Propter quod, &c. Tertia autem comparatio est mortis, & vitae, quia prius fuerant in statu mortis culpa, & dispositi ad mortem gehennae, & vocati erant ad vitam gratiae, quae disponit ad vitam gloriae, & hoc deducit apostolus satis diffuse, di.

- 1 Et vos cum es. mo. per culpam.
- 2 Delictis. quantum ad peccata omissionis.
- 3 Et pec. ve. quantum ad peccata commissionis.
- 4 In quibus aliquan. am. procedendo de peccato in peccatum.
- 5 Secundum seculum. id est, consuetudinem.

6 Mundi

CAPVT II.

I vos t cum effectis mortui delictis, & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae. In quibus, & nos omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatem carnis, et cogitationum, & eramus natura filij irae, sicut & ceteri. Deus autem, qui diues est

* Chrysoffomus. Vides, quod neque violentia, neque tyrannide, sed persuasione alliciat contumaciam quippe, & in obedientiam dicit, quemadmodum si quis dicat impostura & persuasione quosuis attrahit.

* Primasius. Filij diffidentiae sunt, qui non credunt, & vnusquisque illius filius efficitur, quem imitatur, sine quo dignus est, quomodo filij irae, & mortis, & gehennae.

Et August. libr. 52 hypognost. Tractat. 12. & 14. in Ioan. & in ps. 37. 52. 87. 101.

f Et eramus nat. acsi di. Cum haec praedicta fuerint in nobis, non desperet gentilis quin par Iudaeis fiat.

g Filij irae. Augustinus. Cum ira dei nascuntur mortales, quae peccante Adam vitium pro natura inoleuit. Tenebat enim iusta damnatione generis humanum, & errant omnes natura filij irae. De qua ira dicit dominus, Qui non credit in filium, non habet vitam, sed ira dei manet super eum

non ait, venit, sed manet. Cu haec quippe ira omnis homo nascitur. Ipsa est illa ira, cum qua oes nati sumus, cui nascendo haesimus. Ira de propagine iniquitatis, de massa peccati. Aug. in lib. tetra. Natura hominis vere ac proprie dicitur, qualis sine vicio ab initio primum condita est. Translate autem verbo vitimur, vt naturam dicamus, etiam qualis nascitur homo. Secundum quam locutionem dicitur haec, Eramus nat. &c. August. in ench. In hac ira cum essent homines tanto grauius, & perniciosius, quanto maiora, vel plura insuper addiderunt, necessarius erat mediator, & reconciliator, qui hanc iram singularis sacrificij oblatione placaret.

* Chrysoffomus. Exacerbabamus, & iritabamus deum, hoc est, ira ipsa eramus, & nihil aliud. Quemadmodum enim hominis filius existens natura homo est, ira & nos quemadmodum, & ceteri.

Ioan. 3. d.

g a Conuincit

- 6 Mundi huius. id est, peccatorum huius mundi sic Ioan. 1. MUNDUS cum non cognouit.
- 7 Secundum prin. po. ac. hu. id est, secundum voluntatem principis demonum in hoc aere caliginoso habitantium.
- 8 Spiritus, qui nunc operatur in filiis diffi. quasi dicat princeps ipse est spiritus, scilicet, malignus.
- 9 Qui nunc opera. id est, facit voluntatem suam in illis, qui non ponunt fiduciam suam in caelestibus bonis, sed tantum in terrenis.
- 10 In quibus. id est, inter quos.
- 11 Et nos omnes, &c. ea sequendo, & licet Apostolus esset virgo, (vt dictum est supra 1. ad Cor. 8.) tamen iungit se cum eis, vt melius recipiantur verba sua, & qui ante conversionem secutus est aliqua carnis desideria. dicit.
- 12 Facientes vo. car. in peccatis carnalibus.
- 13 Et cogi. in peccatis spiritualibus.
- 14 Et eramus natura filij irae. id est, nati in peccato originali, quod dicitur peccatum naturale, in quantum contrahitur a parentibus ex corruptione naturae. Consequenter ostendit gratiam vocantis dei, di.
- 15 Deus autem, qui diues est. id est, cogitatus.

1 In

Sa *Conuiuificauit nos.* Vel nos Iudæos similiter, & vos Gentes, & hoc est eius gratia vos gentes estis saluati. Et utroque conresuscitauit.

* Chrysostomus. Vides quod omnia de Christo secundum carnem dicantur? Vides excellentem magnitudinem potētis ipsius in nos, qui credimus? Mortuos ita filios viuificauit.

† multam.

b *Confedere fecit, &c.*

† vos. † etiam cum.

Non inaniter, sed fideliter iam computat factū, quod futurum esse non dubitat. Certe enim in cęlestibus Christus iā sedet, nōdum autem nos. Sed spe certa tenemus.

† inter cęlestes.

c *Superuenientibus abundantibus, &c.* Augustinus, & Ambrosius. In futuro enim sæculo apparebit donum dei, in remuneratione credentium quod oculus non vidit, nec auris audiuit. Et hæc sunt abundantes diuitiæ, ut tantum detur quantum mens inuestigare nō potest.

† h. c. b.

d *Et hoc non ex vobis, &c.* Augustin. Ne forte dicas, promerui ideo accipi. Non putes te promerendo accepisse. Gratia præcessit meritum tuum, non gratia ex merito, sed meritū ex gratia. Nam si gratia ex merito, emisti nō gratis accepisti. Omnia merita præcedit gratia, ut dona dei consequantur merita mea: Et ne quis aliter intelligat propter arrogantes, & suam iusticiam constituere volentes, planius aperit subdēs: *Ipsius enim, &c.*

Enchi. c. 30 & 31. & lib. 6. hy pognō libr. de prædestina. & grat. c. 8.

e *Ne quis gloriatur.* Augustinus. ad Bonifa. Non hoc ideo dicit, quia opera bona pia cogitatione facta frustrantur, cum deus reddat cuique secundum opera eius, sitque gloria dei operanti bonum, sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia. Bonū igitur est homini, ut de viribus arbitrij sui non præsumat, quia ille, qui putauit sine eius adiutorio se posse custodire, quod dedit, profectus in longinqua, & viuens prodige cuncta consumpsit, & miseria attritus, & in se reuersus dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum, quam cogitationē bonam non haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset.

Epist. 109. & 106.

Matth. 16. Rom. 2.

Luc. 15. c.

Lib. de gratia & li. arb. c. 8.

* August. Vidit apottolus putare posse hominem hoc, ita dictum, quasi necessaria non sint bona opera credentib. sed eis sola fides sufficiat, & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant. Mox itaque addidit, *Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus.* Quid est hoc, quod cū gratiam dei commendans dixisset, *Nō ex operibus,*

C *ne forte quis extollatur, cur hoc dixerit, rationem reddēs, ipsius enim sumus, inquit, figmentum, creati in operibus bonis? Quomodo ergo non ex operibus? Sed audi, & intellige, non ex operibus dictum, tanquā tuis, in teipso tibi existentibus, sed tanquā his, in quibus te deus finxit, idest, formauit, & creauit. figimur*

ergo in operibus bonis, non illa creatione qua homines facti sumus, sed eade qua dicebat, Cor mundum crea in me deus. Creamur in operibus bonis, quæ non præparauimus nos, sed nos præparauit deus, ut in illis ambulemus.

* Ambrosius. Omnis gratiarum actio salutis nostrę ad deū referenda est, qui misericordiam suā nobis præstat, ut reuocaret errantes ad vitam, & non quarentes verū iter. Ideoq; non est gloriandum nobis in nobisipsis, sed in deo, qui nos regenerauit natiuitate cęlesti per fidē Christi, ad hoc, ut bonis operibus exer-

citati, quæ deus nobis iam renatis decreuit, promissa mereamur accipere.

f *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu, &c.* Nemo dēt gloriari, quia nos creati in fide, & in operibus sumus factura idest, opus eius, vel sumus creati per facturam, idest, operationem eius, & ita, nec de operibus per fidem gloriandum est, cum fides, & omnia ex gratia.

g *Quæ præparauit deus, ut in illis ambulemus.* Hic est prædestinatio, quia prædestinatio est gratiæ præparatio, gratia est ipsa donatio, quæ est, & ipsius prædestinationis effectus, q̄ prædestinatio sine præscientia esse non pot. Potest autē esse sine prædestinatione præscientia, prædestinatione quippe deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse factururus, præscire autē potens est et quę ipse non facit, sicut quęcunque peccata, quia etsi sunt q̄dam, quę ita peccata sunt, ut sint et pœnę peccatorum. vnde dictum est: *Tradidit eos deus in reprobam sensum, &c.* non ibi peccatum dei est, sed iudicium. Prædestinatio ergo dei in bono est, eiusque effectus bonus est. Ille itaque operatur hominē bonum, & custodit, qui incommutabiliter bonus est, semperque ab illo fieri, & perfici debemus ei inherentes.

* Primasius. Preparauit deus in præscientia sua, & nunc dedit per gratiam suam, ut secundū nouum hominem ambulemus, idest, prædestinauit, prædestinatio sine præscientia esse non potest.

h *Propter quod.* Ut sciatis omnia esse a gratia dei. Contulerat Iudęos, & Gentes, q̄ vtriq; sub peccato, nūc ostēdit Gētes fuisse

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In misericordia. quia proprium eius est misereri, & parcere.
- 2 Propter nimiam charitatem suam, & non propter merita nostra.
- 3 Cum essemus mortui peccatis. modo prædicto. 4 Conuiuificauit nos in Christo. nos sibi per fidem formatam incorporando.
- 5 Cuius gratia, &c. scilicet, in spe. 6 Et conresuscitauit. similiter in spe, quia resurrectio Christi est causa nostrę resurrectionis futurę.
- 7 Et confisecit. in spe, quæ est certa expectatio futurę beatitudinis. 8 Ut ostenderet in seculis superuic. id est curriculum annorum vsque ad iudicium. 9 Abundantes diui. &c. Hæc enim omnia fuerunt ostensa in Christi resurrectione, quæ fuit argumentis multis declarata, Act. 1. a. In multis argumentis apparet eis, & eius ascensione, oculis etiam corporalibus conspecta. Et hæc omnia iterum fuerunt declarata per apostolorum doctrinam apertis miraculis confirmatam. ideo subdit. 10 Gratia enim estis sal. per fi. l. Christi, & non per legem Moysi. 11 Et hoc non ex vo. quia principium credendi, & omnis operis meritum est a deo. Videntium enim miraculum, & audientium eundē sermonem vnus credit motus a deo, alter vero non, ideo dicit Saluator

uator Ioan. 6. c. *Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum.*

- 12 Ut ne quis. de propriis meritis.
- 13 Ipsius enim sumus factura. in esse naturę.
- 14 Creati in Christo. in esse gratiæ.
- 15 In operibus. idest, ad bona opera facienda.
- 16 Quæ præparauit. idest, disposuit.
- 17 Ut in illis ambu. de virtute in virtutem ad beatitudinem consequendam.
- 18 Propter quod. Hic ponitur secunda comparatio, quæ est extraneitatis ad intraneitatem, & primo ponitur hic comparatio. secundo infertur intentio conclusio, ibi: *Ergo iam non estis.* Circa primum sciendum, quod Gentes dicebantur extranei tripliciter. scilicet quia a deo erant separati per idololatriam, & per consequens secundo a populo Israel quantum ad communicationem, qui erat cultor vnus dei, & tertio a spe promissionum Abraham factarum, & semini eius. Per vocationem autem ad fidem Christi sunt illis tribus incorporati, & hoc est, quod dicit apostolus: *Propter quod memores estote, tanquam grati de beneficiis dei.*

1 Quod

fuisse indigniores, & impropria Iudæorum peccata, ut modo æquales Iudæis, magis sint obnoxij gratiæ dei.

* Ambrosius. commonet gentes, ut reminiscens quid fuerint, (erant enim carnales, & sine spe, nullam promissionis cõionem habentes Iudæorum in Christo, Iudæis enim promissus erat Christus, non gentibus,) propensius gratias agant deo per Christum, qui misericordia sua fecit illos participes spiritualium, cum essent carnales.

* PRIMASIVS.

Comemorat illas de quanta ignobilitate ad summam regni perducti sunt, ut nõ sint ingrati ei, qui hoc illis gratia sua præstare dignatus est.

a Aliquando vos. In quibusdã codicibus reperitur scriptum esse qui ibi, vos qui Gentes eratis, & secundum hoc suspensive legitur vsq; ibi: Nunc autem in Christo, &c. eodem tamen manente sensu.

b Hospites. Hospes quasi hostij pes, eod quod cũ suscipiebatur in domum, ponebat dominus domus & qui suscipiebatur pedem super hostiũ, & datis dextris iurabat, quod pacificus esset ingressus.

c Qui fecit vtraque vnum. Ipse enim est lapis angularis, in quo duo populi tanquam parietes de diuerso angulo venientes fibimet quasi in pacis osculo copulantur.

* CHRYSOSTOMVS. Quid est vtraque vnum fieri? Nõ dicit,

dicit, quod in illam Israelis nobilitatem nos euexerit, sed D quod, & nos, & illos in maiorem extulerit.

d T arietem. i. obstraculum hunc ex lege, inde ex idololatria. Ambrosius. Macerta est congeries lapidum sine cemento, ut fit circa hortos. Partes ergo maceræ, q. facile destrueretur veniente gratia,

a mores estote, quod aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicebamini præputium, ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, qui eratis in illo tempore sine Christo, aliena

ti a cõuersione Israel, et hospites testamentorum promissionis spem non habentes, et sine deo in hoc mundo.

Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra,

qui fecit vtraque vnum, et medium parietem macerie, soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decre-

tis euacuans, ut duos condat in semetipso, in vno nouo homine faciens pacem, ut reconciliet ambos in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetip-

so. Et veniens euangelizauit pacem vobis, qui longe fuistis, & pacem his, qui prope, quoniam per ipsum habemus

fectu amas deum prope es, si disti longe es.

* Ambrosius. Mandauit prædicationem, qua omnes conuocarentur ad deum patrem in unitate spiritus scissa discordia, ut siue Iudæi, (qui prope iõ dicuntur, quia ipsorum patri-

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

bus

1 quæ & legem amouit & coram Gentiim ab idololatria cõuertit.

2 Medius vero erat, ut neuter populus alteri concordaret. Stan-

3 te autem hoc pariete, erat inimicitia ira

4 & inuidia inter eos, quæ adolitã sunt de-

5 structo pariete.

6 * Sedulius. Ipse soluit mediũ parietem Israel, id est, ob-

7 scuriam veterũ prophetarũ, & omnia antiquæ legis a-

8 peruit sacramenta.

9 Faciens pacem, ut reconciliet ambos, &c.

10 Facit pacem inter ipsos, ut ambos conciliet deo patri.

11 In semetipso. Non aliter, quã per crucem, id est, mortẽ,

12 iterfecit inimiciã quæ inter deum, & homines, id est, peccata dimisit. Omnibus enim profecit mors Saluatoris.

13 Longe fuistis, & pacem his, qui prope, etc.

14 Augustin. in pil. 84.

15 Augustinus. Si af-

16 In carne sua, id est, per immolationem suæ carnis in cruce, per quam destructa est idololatria, & cessauerunt legalia.

17 Legem mandatorum, id est, legem Mosaicam quãtũ ad mã data cæremonialia, & iudicialia.

18 Decretis, scilicet, euangelicis.

19 Euacuans, remouendo onus cæremonialium, & temperando rigorem iudicialium.

20 Ut duos, scilicet populos Gentiles, & Iudæos.

21 Condat in semetipso, id est, sibi incorporet per fidem formatam.

22 In vno nouo homine, id est, in vnum nouum populum. Participatione enim vnus speciei plures homines sunt vnus homo, & eodem modo Gentiles, & Iudæi participatione vnus nouæ legis dicuntur hic vnus nouus homo.

23 Faciens pacem, modo predicto.

24 Ut reconciliet, & iungatur sic litera. Ut reconciliet ambos, deo scilicet, patri.

25 In vno corpore, suo mystico.

26 Per crucem interficiens inimicitias, quæ erant inter deum & genus humanum.

27 In semetipso, id est, in propria passione.

28 Et veniens, de morte ad vitam in sua resurrectione.

29 Euangelizauit pacem vobis, id est, euangelizare præcepit di. Matth. vii. d. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.

30 Qui longe fuistis, ut supra dictum est.

31 Et pacem his, &c. scilicet, Iudæis, quoniam lex erat dispositio ad Christum, ut dictum est supra in epistola ad Galatas.

32 Quoniam per ipsum, scilicet, Christum.

33 Habemus accessum ambo, scilicet, Iudæi, & Gentiles.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quod aliquando vos Gentes, id est, Gentiles.

2 Eratis in carne, id est, carnaliter viuentes.

3 Qui dicebamini præputium, id est, incircumcisi.

4 Ab ea, quæ dicitur circumcisio, &c. id est, distincti, & separati a populo Iudaico circumciso.

5 Qui eratis in illo tempore sine Christo, id est, sine fide Christi, non sic autem Iudæi, quia eadem fides fuit patrum veteris testamenti, quæ & noui, differens tamen secundum implicitum, & explicitum.

6 Alienati a cõuersione Israel. Inhibitum enim erat populo Israel contrahere cum Gentibus amicitias, & connubia.

7 Et hospites testamentorum, id est, aduenæ testamenti, & extranei a testamento no. & re.

8 Et sine deo, scilicet, vero, nam erant idololatriæ dediti.

9 Nunc autem in Christo Iesu, id est, per Christum Iesum.

10 Vos, qui aliquando eratis longe, a salute dicta triplici ratione.

11 Facti estis prope in sanguine Christi, id est, per passionem ipsius, cuius efficacia in sacramento baptismi vobis est, plenarie communicata.

12 Ipse enim pax nostra, scilicet, effectiue.

13 Qui fecit vtraque vnum, ex Iudæis, & Gentilibus faciens vnum populum Christianum.

14 Et medium parietem macerie, soluens, id est, huius vnitate obstraculum remouens, quia remouit a Gentilibus idololatriam, quã abhorrebant Iudæi, & a Iudæis circumcisionem, quam detestabantur Gentiles.

15 Inimicitias, quasi dicat per hoc abstulit inimicitias, quæ erant inter Gentiles, & Iudæos.

16 In

1 In vno

bus facta pro missio est) sus gentiles, (qui ideo longe dicuntur, quia dei legem non receperunt datam per Moysen) sub lato praterito ritu susceperunt fidem Christi per quem efficierentur vnum.

a Non estis ho. i. indigniores i fide, sicut olim recepti i lege. b Et adue, id est, extranei a deo.

c Sed estis ei, id est, eiusdem iuris, & dignitatis in domo dei.

d Sanctorum. no carnis Israel.

e Et do. i. familiares, f Dei. Quibus arcana reuelat.

Augu. lib. 14. c. 28. Cives, & dome. Augustinus. Dns ciuitates faciunt duos amores, Ierusalem facit amor dei, Babiloniam amor seculi. In terroget se quisque quid amet, & inueniet vnde sit ciuis.

B niet vnde sit ciuis. Sc-

Sedulius. Premiserat alienati a conuersatione Israel, hic locus aduersum eos, vel maxime facit, qui diuersas naturas nituntur introducere. Quomodo enim peregrini facti sunt ciues sanctorum, & quo domestici dei fuerunt quondam alienati a conuersatione Israel, si potest natura, vel in melius, vel peius mutari? In.

g Ipso summo angulari, &c. Augustinus.

Ne apostoli, vel propheta in quibus fundata est ciuitas, se tenerent in se in Chro, totum innititur primo fundamento, quod fundamentum in summo est, non in imo, vt in corporali fabrica.

h Crescit in templum sanctum in domino. Nemo tam perfectus, qui non possit crescere.

a accessum ambo in vno spiritu ad patre. Ergo iam no estis. b hospites, & aduenae, sed estis ciues sanctorum, & domestici dei, superaedificati super fundamentum apostolorum, & prophetarum, ipso summo angulari lapide christo Iesu, in quo omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo, & vos coaedificamini in habitaculum dei in spiritulanco.

a Indigniores, b Extranei a deo. c Contra hospites. d Contra aduenas. a Inno. xi. De bono in melius prouecti. b Christum, vel doctrinam, i. super ve. & no Te. quia quod apostoli predicauerunt prophetae praxiderunt. vnde: Fundamenta eius in montibus sanctis. c Existente b Quia confirmat. c Quia duos coniungit. d Quia firmus sustinet. e Per quem.

a Tam de gentibus, quam Iudaeis. b In fide. c Per augmentum vique quo sit templum dei. d Remotione vitiorum.

a Operatione domini. b Ephesii, & alii. c Ad similitudinem aliorum aedificamini. d Vt sitis habitata.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In vno spi. scilicet, charitatis. 2 Ad pa. omnium nostrum. 3 Ergo. Hic inferitur intentio conclusio, scilicet de receptione gentium ad consortium dei, & sanctorum, cum dicitur. Ergo iam non estis ho. & ad. a deo & sanctis eius. 4 Sed estis ei san. id est, de numero eorum. 5 Et do. d. id est, in ecclesia recepti. 6 Super aedi. id est, instructi. 7 Super fuda. apostolo. & prophe. id est super doctrinam noui ac vet. test. Superaedificati inquam. 8 Ipso summo angula. Christo Ie. In aedificatione enim templi Salomonis,

Salomonis, vt dicitur, fuit qda lapis, q pluries fuit reiectus ab aedificantibus eo, q non conueniebat loco cui applicabatur, finaliter optime sedit in summate aedificii in angulo, duos parietes in vna ecclesia coniungente, & fuit figura Christi Iudaeos, & gentes tanquam duos parietes in vna ecclesia coniungentes. vnde dicitur. ps. 117. Lapidem quem reprobauerunt aedificantes hic factus est in caput anguli: A dno factum est istud, &c. ista eadem figuram ponit apostolus, vt dictum est. 9 In quo omnis aedi. con. tam ex Iudaeis, quam ex Gentibus. 10 Crescit. per augmentum virtutum. 11 In templum sanctum. i. quousque sit templum domini sanctum. 12 In quo, & vos coedi. cum aliis fidelibus. 13 In spiri. san. id est ipso operante, sine quo nullum opus est acceptum deo.

ADDITIO.

In cap 2 vbi dicitur in postil. In vnum nouum hominem. Hoc, quod dicitur. In vnum nouum hominem, videtur referendum

dum ad Christum, qui est proprie nouus homo, quia ipse solus deus, & homo. Vel secundum Glo. In nouum hominem dico, id est, in se solo, a quo, & non aliunde est nouitas, &c.

CAPVT III.

Huius rei, &c. Offenso, quod per Christum facta est pax, & reconciliatio, hic ponit, per quem ipsi coaedificati, quia deus reuelauit salutem ad gentes pertinere, & misit eis predicare, & facit patri pro eis, vt magis sint deo grati. Ab ultimo autem incipit, di.

a Huius rei gratia, id est, pro hac re grata mihi, vt vos coaedificemini. vel, pro gratia dei implenda in hac re,

b Si tamen au. id est, intellexistis gratiam, id est, apostolatam dispensatam a deo, qui scit quare me ad hoc officium elegit. Vel apostolatam, per quem

CAPVT III.

Vius rei gratia ego Paulus vincus Iesu Christi pro vobis Gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiae dei, quae data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsimus.

a Qui tentus sum modo Romae. a Pro Christo Iesu. a Quia Gentibus predicauit verbum salutis. Pro vobis dico, si scitis me esse apostolum vestrum, quod nemo ignorat, & cum pro apostolatu vincus sum maxime pro vobis.

a Quia data est mihi dispensatio in vos, quia mihi intus est diuina occultum.

a Quia non obscure, sed aperte. a deo. Occultum dei. b Ipse pax nostra.

c Reuelationem notum factum est mihi sacramentum, sicut supra scripsimus.

quem diuersis diuersa pensamus. Ambrosius Per hoc vult eos scire, quia dei iudicio a Christo missus est predicare gentibus mysterium gratiae dei.

Chrysostomus. Vaticinium illud subindicat, quod de se ad Ananiam in Damasco factum est, quando illi dicebat dominus: Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram gentibus. & regibus.

c Sicut supra scripsi, &c. scilicet, ipse pax nostra. Ibi namque mysteriorum sibi reuelatorum summam per modo dico sermone perstrinxit, non tam totum, quod nouerat profertens, quam ostendens ex modico.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Huius rei gratia. Hic consequenter apostolus pro Ephesii orat deuote, vt magis in bono proficiant. Et diuiditur in duas partes, quia primo se dispositum ad orandum ostendit, secundo orationem effundit, ibi, Propter quod. Primum ostendit ex tribus, scilicet, ex sufficientia, obligatione, & confidentia, & secundum hoc diuiditur in tres partes, secunda ibi. Mihi omnium. Tertia, ibi. In duo habemus. Circa primum ostendit se sufficientem per hoc, quo ipse, & alii apostoli fuerunt praeter ceteris diuinitus illuminati, & per consequens cognouerunt causam debitam, & tempus & modum orandi. Primo ergo continuat se praedictis dicens.

- 1 Huius rei gratia, id est, propter hanc rem immediate praedicta scilicet, vt coaedificemini in habitaculum dei. 2 Ego Paulus vincus. in carcere Romae. 3 Christi Iesu, id est, pro Christo Iesu. 4 Pro vo. Gen. Propter hoc enim erat Romae vincus, quia praedicauerat Christum Iesum Gentibus. 5 Si tamen audistis, id est, intellexistis. 6 Dispensationem gra. dei. id est, gratiae apostolatus mihi a deo concessae. 7 Quoniam secundum reuelationem di. notum mihi factum est, sacrum secretum redemptionis factae per Christum. 8 Sicut supra scripsi in breui. 1. cap. epistolae huius vbi dicit. Vobis notum faceret sacramentum, &c.

Huius

Prou

A *Et prophete.* Prophetæ quidam priores præcipientes olim hoc de gentibus, quæ vocandæ essent, & futuræ participes doni dei, sed hoc latuit, quod sine lege illis eis per fidem, scilicet, Christi. *Chrysostomus.* Prophetæ prædixerunt quidam ista, adeo tamen exacte non cognouerunt, quandoquidem ea, neque ipsi apostoli plane tenuerunt, etiam posteaquam audissent.

*** SEDVLIVS.** Quoniam reuelatum est apostolis, ignorabant prophetæ, aliud enim est, spiritu ventura cognoscere; aliud ea cernere opere completa. Vnde & Ioannes Bapt. maior omnibus prophetis esse dicitur, quia quæ ceteri prophetarum, ipse conspexit, & digno demonstrauit dicens: Ecce agnus dei, Ecce qui tollit peccata mundi.

b Per euangeliū, &c. Ambrosius. Per prædicationem suam cognitum est donum dei, quod deus dat gentibus iuxta operationem virtutis suæ, qua suscitauit Christum, in quo omnes salui sine opere legis.

c Minister. Non enim est meum, ita nullæ mihi gratiæ reddendæ, sed deo.

d Inuestigabiles. per suam naturam, sed per gratiam, & reuelationem sancti spiritus inuestigabiles sunt fidelibus.

*** Sedul.** Quæritur, si inuestigabiles, cur & euangelizantur populo? si abscondita, qua ratione per Paulum referuntur? Hic ergo inuestigabiles, & absconditum dupliciter sentiendum, quod inuestigabiles ante diuitiæ fuerunt, & tunc post domini apertæ sunt passionem, aut certe, quia natura sua homini inuestigabiles erant, hæc deo reuelante, in quantum tamen possumus, nobis sunt cognita.

e Absconditi a se. Aug. In mundo absconditæ sunt causæ rationales omnium rerum, quæ naturaliter fiunt, si cut absconditus fuit in libris Abraham quædam decimatus est. In deo causæ eorum, quæ per gratiam fiunt, siue eorum, quæ ad hæc si significanda mirabiliter non naturaliter fiunt, quæ ministrantibus angelis facta sunt. Vnde sic dicit: *Absconditi in deo.*

f In deo. Habet enim deus in seipso absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit, easque implet, non in illo opere providentiæ, quo naturas substituit, ut sint sed eo quo illas administrat, ut voluerit, quas, ut voluit condidit. Ibi est, & gratia, per quam salui fiunt peccatores. Non enim per naturam

ram vitio deprauatâ, sed per dei gratiam homo restauratur. **D** *Ambrosius.* Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium, quod auit in deo ex quo sunt omnia, ut per eum discat ac intelligant Christum semper in deo, & apud deum; & quia sine circuncisione, & cæteris legis mandatis disposuit saluare gentes.

g Ut innotescat. Non indiget deus nuntijs, ut inferiora hæc ab eis discat, qui stabiliter nouit omnia. Habet aut nuntios propter nos, & propter ipsos, quia eis bonum est deo assistere, ut cum de inferioribus consulant, & iussis eius obediant. Non latuit eos mysterium regni cælorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro salute nostra, quo liberati eis coniungimur. Illis ergo innotuit a seculis, quia omnis creatura non ante secula, sed a seculis, cum quibus cepit filius ante secula. Vnde in persona sapientiæ: *Ante secula fundauit me.*

Ut innotescat tunc principibus, & potestari-

per hoc accreuit aliquid angelis, qui multa secreta in his didicerunt.

*** Sedulius.** Ut per me his, qui rebus cælestibus, donisque per omnem ecclesiam principantur, multiformis sapientia innotescat.

*** Ambrosius.** Tam bene de hoc sensit deus, ut non solum gentibus hunc Magistrum daret, verumetiam, ut per eum veritas Christi innotescat spiritibus in cælestibus, qui sunt principes, & potestates.

*** Sedulius.** Si principibus, & potestatibus in cælestibus, (licet quidam principem aeris istius, & angelos eius interpretentur,) ignota fuit multiplex sapientia dei, quæ nunc eis per ecclesiam reuelata est, quanto magis patriarchis, & prophetis ignota fuit? quos non ignorasse mysterium Christi certum est: Ex quo intelligimus, quia crux Christi non solum nobis, sed & angelis præfuit, & aperuit sacramentum, quod antea nesciebant.

h Principibus, &c. Dicit beatus Hieronymus, dignitates memoratas mysterium ad parum non intellexisse, donec completa est passio Christi, & apostolorum prædicatio per gentes dilatata. vnde in ista angeli admirantes dixerunt. *Quis est iste, qui venit de Edom?* Et in psal. *Quis est iste rex gloriæ.*

August. lib. 5. de Gene. ad li. ter. c. 19.
† efficaciam potentie.
† imperuestigabile.
Eccl. 24. b.

Ut innotescat

† principibus.

† Innotescat

† Innotescat

† Innotescat

† Innotescat

† Innotescat

NICOLAUS DE LYRA.

1 Prout potestis legentes intelligere, &c. quasi diceret. Licet sit breuiter dictum, tamen per illud potestis intelligere.

2 Prudentiâ meâ in myst. Christi. i. scientiâ meâ ad prosequendum mysterium apostolatus in ei in prædicatione euangelii Christi gentilibus.

3 Quod aliis generationibus non est agnition, &c. i. ante tempus apostolorum non fuit explicite cognitum, nisi forte aliquibus paucis prophetis veteris testamenti, qui tamen non cognouerunt, ita clare, sicut apostoli, & prophetæ noui testamenti, quæ gentiles per Christum essent saluandi, sicut & Iudæi quibus erat promissus. vnde & Act. 10. g. dicitur, quod spiritu sancto descendente in ligno visibili super Cornelium, & alios Gentiles, qui erant cum eo, admirati sunt Iudæi, qui venerant cum Petro de hoc, quod gratia spūs sancti dicitur ab eis, sicut & ipsis. id eo subditur.

4 Essegentes coheredes. s. hæreditatis æternæ. sicut & Iudæi credentes.

5 Et concorporales. i. consimiliter incorporati Christo.

6 Et compar. promissionis. Abraham factæ.

7 In Christo Iesu. i. impletæ.

8 Per euangelium. id est per receptionem euangelicæ doctrinæ participant dicta bona Gentiles.

9 Cuius. scilicet euangelii.

10 Factus sum ego mi. id est prædicator.

11 Secundum do. gra. & non secundum proprium sensum.

12 Secundum op. vir. in miraculis quibus apostolica doctrina confirmata

firmabatur, Marc. vl. d. Illi autem profecti prædicauerunt ubique domino cooperante, & sermone confirmate sequentibus lignis, id dicit.

13 Mibi enim. Postquam enit se sufficere ad orandum pro Ephesus hic consequenter ostendit se ad hoc obligatum, quia erat apostolus, & pater eorum spiritualis, & id obligatus tenebatur filiis in pui-sione spiritualium honorum, sicut pater carnalis providebatur tenetur in temporalibus bonis. id dicit. *Mibi enim omnium sanctorum.* s. apostolorum.

14 Minimo. hoc dixit ex humilitate, & quia persecutus fuit ecclesiam, non alii.

15 Data est gratia hæc. apostolatus.

16 In gentibus, &c. in quia non possunt ab hominibus profecti, & exquisiti cognosci.

17 Et illuminare omnes. per prædicationem meam.

18 Quæ sit dispensatio. id est redemptionis per Christum factæ, quæ dispensabilis est Gentilibus, sicut, & Iudæis.

19 Absconditi a seculis in deo. nam hæc dispensatio non fuit reuelata ante, nisi valde paucis, & obscure, ut prædictum est.

20 Ut innotescat. quasi dicat non solum hominibus fuit absconditum Christi mysterium, & maxime de vocatione gentium, sed et angelis sancti non cognouerunt ad plenum, donec prædicantibus apostolis fuit impletum, quia ante habuerunt tantum simplicem notitiam quæ potest dici abstractiua, in quantum est rei non presentis, sed quæ fuit impletum habuerunt notitiam experimentalē, siue intuitiuā, sicut astrologus per motum cæli certitudinaliter cognoscit eclipticam futuram, tamen adhuc perfectius cognoscit, quando videt eam actu existentem.

a *In caelesti.* Quia ibi primitus ecclesia fuit, quo post resurrexerunt, & ista ecclesia congreganda est, ut simus aequales angelis dei.

b *Multiformis.* In Graeco, multifaria, non solum varia, sed multa varietate distincta. Quia immensus est Christus, sed concipitur. Vagit infans in praesepio, sed ab angelis laudatur in caelo. Herodes persequitur, sed Magi adorant. Ignorant Pharisei, sed stella demonstrat. Baptizatur a seruo, sed vox tonantis patris auditur. Timet patris, sed sponte ad passionem venit. Vult transferri calicem, sed Petrum, qui calicem timebat, accusat.

c *Secundum praefinitionem.* Quae enim in sui natura simplex est, secundum ea, quae aguntur in seculo, quae deus praefinit, id est, praegordinauit, est multiformis, cum variatur multiformiter. Et ne videantur sibi contradicere in praedictis sententiis sacrae paginae doctores, ita potest determinari, quod dictum est, ut illis, qui maioris dignitatis sunt, & per quorum ministerium illa nuntiata sunt cognita fuerunt ex parte, ut puta familiaribus, & nuntiis illis. Sic ihs, qui minoris dignitatis sunt incognita essent.

d *Huius rei gratia.* Vos peto, & deo supplico, ut gratia cooperetur vobis. Et hoc est, quod addit: *Huius rei gratia.* In quo ostendit eos habere propriae voluntatis arbitrium. Sed ne illud sufficere putent, addit: *Flecto genua mea.*

e *Ad patrem.* Tantum in Graeco habetur. Quod autem in Latinis codicibus additum est, domini nostri Iesu Christi, bene conuenit, quod orabat, ut merito eius obtineamus, cui proprie, & naturaliter est pater, nobis autem adopriue.

f *Paternitas, &c. nominatur.* Et si non vere est, ut deus, qui est pater omnium creatione, & fidelium recreatione, quos adoptauit in filios. Vel, *nominatur*, id est, nominabilis est. Ab illo enim,

enim, qui est pater omnium, & angeli in caelo, & homines in terra acceperunt, ut patres alios vocarent. Et nota, quod Christus dei unigenitus per naturam, adoptionis beneficio patrem se esse significat, dicens, Fili dimittunt tibi peccata tua. Similiter, & spiritus sanctus, per quem iusti adoptantur in filios. Homo autem dicitur pater, vel natura vel auctoritate, exempli, vel ratione beneficii.

g *Per fidem.* Augustinus. Fides tua de Christo Christus est in corde tuo.

h *Primasius.* Audi fidem eius, & noli hoc tibi arrogare, quod de tuo habeas fidem, nisi ab illo datum.

i *In charitate.* Oro etiam, ut radicati, id est, firmiter plantati, a similitudine arborum, quae quanto plus terrefigitur, tanto plus crescit, & vberius fructus reddit.

k *Cum omnibus sanctis.* Augustinus. Haec est communio caelestis reipub. Hi non sua quaerunt, sed quae Christi sunt, id est, commoda priuati non sectantur, sed in communione vbi

Job affligit meas quis pro tero pro.

Et in habitet Christus per fidem.

August. ser. 7. de ver. apo.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Per ecclesiam.* id est, per apostolorum praedicationem, tamen per non importat causalitatem, sic intelligendo, quod apostoli docuerunt angelos de Christi mysterijs, sed econuerso angeli docuerunt eos, per quos diuinae reuelationes deferuntur ad homines, sed sic intelligendum est, quod apostolis praedicationibus viderent actu conuersionem Gentium ad fidem, quam ante sic non viderant intuitiue. Sic autem non est de deo, cuius intuitus ab aeterno fertur super praesentias rerum eo, quod eius cognitio mensuratur aeternitate, quae complectitur oem tempus.

2 *Multiformis.* haec sit vnica, & simplicissima in deo, tamen est in effectibus multiformis. Dicitur etiam multiformis propter multa mysteria in Christo adimpleta, ideo subditur.

3 *Secundum praefinitionem.* id est, aeternam dispositionem tempore plenitudinis adimpletam.

4 *Quam fecit in aeternitate.* adimpleuit in Christo.

5 *In quo.* Hic ostendit se dispositum ad orandum ex confidentia. Nullus enim orat, nisi si aliquatenus exaudiri confidat, habebat autem apostolus hanc confidentiam obtinendi per mediatorem dei, & hominum Iesum Christum, ideo dicit. *In quo.* id est, per quem, scilicet Iesum Christum.

6 *Habe, si.* ad deum patrem.

7 *In con. per se.* Vere enim credentes in Christum exaudiuntur per ipsum. vnde dicit Ioan. 15. c. *Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.*

8 *Propter.* Dispositione praemissa, hic consequenter apostolus primo ad orandum pro Ephesijs accedit, & secundo deo totum attribuit, ibi. *Ei autem.* Circa primum in oratione sua primo petit dari Ephesijs a deo robur patientiae in aduersis, di. *Propter.* id est, propter confidentiam, quam habeo de Christo.

9 *Peto ne deficiatis.* id est, ne terri propter tribulationes meas a bono deficiatis.

10 *Pro vobis.* id est, quas sum pro vobis.

11 *Quae est gloria.* id est, in tribulationibus non deficiatis.

lus omnium est consulunt. Vel.

k *Quae sit latitudo.* charitatis, quae usque ad inimicos extendi debet, & cum hilaritate bene operari, quia qui tristis dat, perdit quod dat. Opus ergo est latitudine charitatis, ne perca quidquid boni facis. Sed quia abundante iniquitate refrigit charitas multorum, opus est longitudine.

l *Sedulius.* Quidam dicunt, quod latitudo spaciofa via, ducit ad mortem intelligatur, longitudo, vita aeterna, altitudo, caelestes virtutes, profundum, contrariae inferorum virtutes ac potestates, ut scilicet, horum omnium notitiam habentes, nouerint quid eligant, vel quid refutent. vnde subditur.

1 *Et quae longitudo.* charitatis. Haec est perseverandi longanimitas, vbi quodammodo perseveratur. vnde. *Qui perseverauerit usque, in finem, hic saluus erit.*

12 *Huius rei.* sic non deficiatis in tribulationibus.

13 *Flecto genua mea ad patrem domini.* ipsum deuote deprecando.

14 *Ex quo omnis paternitas.* nam illa paternitas est prima. Omnis enim emanatio creaturae a deo secundum esse naturae, per quam dicitur pater omnium generaliter per creationem, & etiam emanatio secundum esse gratiae, secundum quam dicitur hominum, & angelorum pater per adoptionem est posterior emanatione filij a patre, secundum quam dicitur pater per naturalem, & aeternam emanationem, vel generationem, propter quod ab eo nominatur omnis paternitas, quae est in caelo, & in terra. Nam ab eo, quod est primum in aliquo genere caetera esse, & nominari habent.

15 *Ut det vobis.* di. g. suae vir. s. patientiae in aduersis. ideo subditur.

16 *Corro, per spiritum eius.* Licet enim in martyribus caro, (quae dicitur homo exterior) laceretur, mens tamen (quae dicitur homo exterior) fortificatur.

17 *Christum.* Hic secundo petit Ephesijs argumentum notitiae. Et resumatur illud, quod praedicitur. *Ut dei vobis Christum habitare per fidem cordibus vestris.* non solum firmiter adherendo eis, quae sunt dei, sed etiam plenius, & clarius ea, quae pertinent ad articulos fidei cognoscendo.

18 *In charitate.* Hic tertio petit eis augmentum charitatis, & per consequens aliorum bonorum, quae charitati connectuntur, ideo dicit. *In charitate radicati.* quali dice. Hoc peto a deo, ut sitis firmiter in charitate radicati, ad modum arboris, quae non potest euelli.

19 *Et fundati.* ad similitudinem stabilis edificij.

20 *Ut possitis comprehendere.* non solum speculatiue, sed et practice.

21 *Quae sit latitudo.* scilicet, charitatis ad omnem etiam inimicos se extendentis.

22 *Et longitudo.* ipsius, quia charitas facit patienter expectare premium in longinquum.

a *Et quæ sublimitas charitatis.* Hæc est q, sursum cor dirigat, ut Deus in præmium expectetur. Nam si bene operaris etiã vsq; ad inimicos, & hilariter tribuis, habes latitudinem. Et si in his vsq; in finem perseveras, habes longitudinem. Sed si oia hæc nõ propter mercedẽ supernã facias, altitudinem nõ habes, & ita iam nec latitudo, nec longitudo. Nam habere altitudinem est cogitare Deum, amare Deũ, & gratis amare ipsum adiutorem, ipsum coronatorem: postremo ipsum præmium deputare, non aliud ab ipso, quã ipsum expectare. Si amas, gratis ama. Si vere amas ipse sit metes quem amas.

b *Et quid profundum.* charitatis, id est, possitis intelligere occultum Dei iudicium; quate illi dat, nõ illi. De profundo enim iudiciorum Dei quæ scrutari, & contemplari nequimus, pro cedit omne quod possumus. Quod possum video, unde possum non video, nisi quia novi esse a Deo. Quare autem illi det, multum est a me, abyssus est & profundum. Nunc ergo ipsa charitas in bonis operibus exercetur ad subuicendum alijs, & vsque ad inimicos porrigitur. & hæc latitudo est. Nunc longanimitate aduersã tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perseverat. & hæc longitudo est. Hoc autem totum propter adipiscendam patriam æternam facit, quæ illi promittitur in excelsis, & hæc altitudo est. Existit vero ex occulto illa charitas, & hæc est profundum.

Quæ sit latitudo. August. In operibus charitatis, quæ extenditur vsq; ad inimicos diligendos, sicut Christus, qui orauit p inimicis, quod ostensum in cruce sua fuit, q in latũ tensa est a dextera in sinistra, vbi manus fixæ, p quas opera signantur quæ in hilaritate decet esse. *Et quæ long.* Charitatis, q, i. vsq; ad finẽ duret, unde: *Cum dilexisset suos in finem dilexit eos.* Quod signatum est per longitudinem crucis a sursum vsque deorsum. *Et quæ sit sublimitas.* i. quo tendat charitas, scilicet ad æternam beatitudinem, quæ noratur per partem crucis supra politã. *Et quid sit pro:* charitatis. Quod totum portat, ut pars crucis in terra fixa in abdito quæ non videtur, id est, misericordia Dei quæ occulto Dei iudicio provenit, per quam charitas in nobis est longa, lata, & alta. Vel profundum charitatis sunt Ecclesiastica sacramenta, quæ sunt profunda, & inuestigabilia, & sunt fundamentum charitatis, sine quibus non valet.

Quæ sit latitudo. Quod sit mysteriũ crucis. Aug. Sciendũ, quia in his verbis figura, & mysterium crucis ostenditur. Qui enim, quæ voluit mortuus est, & quõ voluit mortuus est. Non frustra ergo mortis tale genus elegit, in quo latitudinis huius, & longitudo, & altitudinis magister tibi existeret qui dixerat: Tolle crucẽ tuã, & sequere me. Tollit crux, cũ spũ scã carnis mortificans. Quãdiu ergo euacuat corpus peccati, quãdiu

diu exterior homo corrumpitur, & interior renouat de die in die rps est Crucis. In cuius ergo potestate erat mori, vel non mori, & sic vel nõ sic mori: non frustra Crucem elegit, vbi te huic mudo crucifigeret. Nã latitudo in cruce est trãuersum lignũ, vbi figurant manus, quod ad bona opera pertinet: quæ ibi manus extenduntur.

Longitudo est ab ea parte ligni, quæ ab ipso trãuerso ad terrã tendit: & ab ipso vsq; ad terram conspicua est. vbi corpus crucifigitur & quodammodo stat, quæ statio perseverantiã significat. Altitudo autem in illo ligno est quod ab eodem trãuerso sursum caput versus eminet per quod signat supernorum expectatio. Profundum vero est in ea parte ligni q

non apparet, quæ fixa terre occultatur. unde totum illud sufficit quod profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in qua multorum ingenia conteruntur id inuestigare conantia.

Ambros. Ut possitis comprehendere, quæ sit latitudo, &c. Id est, immentum, & inestimabilem cognoscere Deum omnia excedentem maiestate virtutis suæ. Cum autem hoc dicit, signat, quod sicut in sphaera vbi hæc omnia æqualia, id est, quæ sit immentitas Dei, omnia excedens, & implens, non in eis clausa, sed omnia intra se continens post immentitatem patris, vult etiam eos scire charitatem Christi esse super scientias hominum: quod Deus homo, quod iustus pro impijs moritur, & car. Profundum. Voluntas Dei, cuius cause non inuestigantur. Unde: *O altitudo di. sc. & scientiæ Dei.* Altitudo commune nomen est excelsis, & profundo. Sed cum in excelsis dicitur: sublimitatis eminentia commendatur. Cum autem in profundo: difficultas inuestigationis, & cognitionis.

c *Ut impleamini.* Quia tunc nihil deest Christiano, cũ patrem & filiũ sic cognoscit. Aliter nõ est integra professio deitatis.

d *In omnem plenitudinem.* Nõ ut sint (plenus Deus,) sicut quidã errantes voluerunt, sed ut perfecte sint pleni Deo. Vel.

e *Ainbr.* Quia fides neq; in solo patre integra est, neq; in solo filio perfecta; ideo adiecit. *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Ut confessione, & gratiarum actione, sicut patri, ita & filio honorificentia referretur, & omnia quæ a Deo patre sunt, per filium facta, & restaurata credantur, ut sit plena perfectio diuinitatis in professione credentium.

f *Potens est omnia facere.* secundum virtutem, quæ operatur in qua sunt quedam quæ nemo peteret, vel intelligeret, ut Deus homo pro hominibus inoreretur, & huiusmodi alia.

g *Ambros.* Ad patris personam hæc refert, ut quia melius scit, quæ vtilia, & quæ non petenda sunt, & quando danda, & qualia, & quanta opus sint, ipse gubernet prouidentia, & virtute sua sibi credentes.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sublimitas. Quia non solum facit ascendere in Deum, sed etiam transformari quodammodo in ipsum.
- 2 Et profundum. Scilicet humilitatis, & condescensionis ad proximum. Unde Paulus postquam fuit raptus ad tertium cælum, per charitatem sic ad proximum descendebat, quod etiam de actu matrimoniali ordinabat, dicens: Vxor vir debitum reddat, & similitet vxor viro. 1. Corint. 7.
- 3 Scire etiam. Ordinatur sic litera: Scire etiam charitatem Christi, id est, per quam unimur Christo.
- 4 Supereminentem scientiæ. Id est, notitiæ quam habemus de ipso. Vbi enim scientia foris stat, dilectio intrat. propter quod 1. Corint. 13. d. dicitur: Maior autem horum est charitas.

5 Ut

A D D I T I O.

In cap. 3. vbi dicitur in postil. *Quæ sit latitudo.* scilicet charitatis. In hoc quod dicitur: *Quæ sit latitudo.* secundum gl. non solum intelligitur, q charitas de se vsq; ad inimicos extendi debet, sed etiam cũ hilaritate bene operari; quia qui tristis dat, perdit quod dat. In hoc autem quod dicit: *Quæ sit longitudo,* intelligitur perseverandi longanimitas: vbi quodammodo stando perseveratur.

In

In hoc quod dicitur: *Sublimitas.* intelligitur q sursum dirigatur, ut Deus in præmium spectetur. Nam si bene operaris, etiã vsq; ad inimicos, & hilariter tribuit. Sed omnia hæc si propter mercedem supernam nõ facis, altitudinem non habes. Per profundum charitatis intelligitur occultum Dei iudiciũ esse, quare illi dat, & non illi. De profundo enim iudiciorum Dei est, quæ scrutari contemplarique nequimus, abyssus enim est, & profundum.

Tom. 6.

f

C A P. III.

Obscuro. Hactenus ostendit gratiæ attribuēda, hinc de moribus monet, prius omnes communiter post per singulos ordines.
 b Ego vinculus in domino.

* Chry. Magna dignitas, & regno quouis, & consulatu longe maior. Nam nihil ita splendidum, vt vincētū esse propter Christum, vt catena sunt sanctis illis manibus circumdata. Vincētū esse propter Christū illustrius est, quam siue Apostolum, siue Doctorem, siue Evangelistam esse. Si quis Christum diligit; is nouit quid sit quod dico. Si quis erga Dominum insanit, ut ita dicam, & ardet, is nouit quid sit vinculorū virtus. Hic vtiq; prius habebit, optione data, vincula ferre propter Christum, quam celos inhabitare. quo

uis auro splendidiore, quouis diademate regali illustriores manus has illis ostendit. Non. n. caput ita splendidum reddi imposita corona margaritis conspicua, vt catena ferrea, quæ propter Christum fertur.

* Primas. Ego vos rogo, qui vestri causa sum vincētus, vt vos Dei filios agnoscetes digne tanto honore conuersemini, quia vnaqueque dignitas habet propria instituta, quib. agnoscitur, & mentis, & corporis, ne ficta sit.

c In charitate. Aug. ad Eudoxium, ipsa est. n. actio recti itineris, quæ oculos semper habet ad Deum. Talis actio, nec frangitur negotio, nec turbulenta est, nec marcida, nec audax, nec fugax, nec præceps, nec iacens.

* Amb. Charitati studendum monet, ne spiritum vnitatis, & pacis amittant.

* Sedulius, & Primas. Philosophi sufferunt, sed non in charitate, nec propter Deum, propter laudem humanam. Nos vero non vt laudemur, sed vt ille quem sustinemus proficiat, non cum dolore, sed cum amore sufferamus.

d In vinculo pacis. i. pacem seruantes. Hæc aut pax est: si peccata quæ sine damno tritici, aut cum spe salutis corrigendorum eradicari non possunt, vsque ad messem vltimam toleramus. * Primas. Per vinculum pacis vnitatis sancti spiritus retinetur, quem vnum omnes accipimus, vt vbiq; vnitatis, & concordia est. ibi spiritum sanctum eiusque donum esse non dubitemus. Vbi autem discordia, & dissentio, ibi spiritus

ritus contrarius. i. operatio antichristi, qui iam mysterium operatur iniquitatis.

e Vnum corpus. Debetis seruare unitatem, ita quod sitis vnū corpus subseruendo proximo, & vnus spiritus cum Deo idem volendo, vel vnus spiritus cum fratribus, cum quibus

idem velle, & idē nolle debetis. Vel ita debetis seruare unitatē spiritus, quia vnū corpus debetis esse multorū aduocatione membrorum, & potestis, quia spiritus habitat in vobis. Vnum corpus, Aug. pp societatem, quā spiritus sanctus facit non sine patre, & filio. Ecclesia utique accepit hoc donū, ut in spūsācto fiat remissio peccatorum, q̄ remissionem etī trinitas facit, proprie tñ ad spūs sanctū intelligitur pertinere. Ipse est n. spūs adoptionis filiorū. Ipse est pater, & filij amor & cōnexio: ad ipsū ergo prinet societas, qua efficiunt vnū

C A P. IIII.

Obscuro itaque vos ego vincētus in Domino, vt digne ambuletis vocatione, quā vocati estis. Cum omni humilitate, & mansuetudine. Cum patientia supportantes inuicem in charitate. Solliciti seruare unitatē spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestre. Vnus dñs, vna fides, vnū baptisma: Vnus Deus, & pater oīum

a b

c

d

e

f

g

a Quia Deus potest omnia facere, vel vt ei sit a vobis gloria.

b Qui compatiendum est.

a Propter Dominum. b De bono in melius, vt conueniat mex prædicatione ambulatio vestra.

a Ita. f. Interiori, & exteriori.

a Vt tractabiles sitis. b Aduersorum.

a Si a fratre oritur molestia. Vel Alter alterius onera portate. b Non siste, vel pro terreno aliquo. c Studiosi, cauti, attentissimi.

d Vt sacrosanctam.

a Quod vnum corpus sitis opere Spiritus sancti, vel unitatem Ecclesiasticam, quam facit Spiritus sanctus. b Degentes. Quia pax ista est nutrimentum spiritualis vnitatis. c Submittatione. Subueniendo proximo.

a Voluntate. Quo uiuit corpus. b Esse debetis, sicut ad idem uocati. c Ad unam rem speratam, quæ est effectus uocationis.

a Et nobis. b De Deo. c Aequa le a quocunq; nec potest iterari.

corpus vnici filij Dei. Sicut. n. vnum corpus hominis multis constat membris, & vegetat omnia membra vna anima, faciēs in oculo, vt videat, in aure, vt audiat, & sic in cæteris. Ita spūs sanctus membra corporis Christi, quod est ecclesia continet, & vegetat. Et sicut humani corporis membrum præcisum, formam quidem qua cognoscitur retinet, sed nequaquam spūs sequit. quo pter unitatē uiuat. Sic quicūq; a p̄dicatione pacis unitate diuersus est, factū quidē tanquā formam retinet, sed spūs præter unitatem nō uiuit. Frustra ergo foris de forma gloriatur, nisi intus spiritus vegetetur. Hi in quos primum venit, linguis omnium sunt locuti, quia per linguas consociatio fit humani generis, & sic in omnibus Gentibus futura membrorū Christi societas figuratur. Ille habet spiritū qui in unitate ecclesie cōsistit, qui loquitur linguis omnium. f Vnus dominus. Debetis seruare unitatem, quia nobis est vnus dñs, non tres pro quorū diuersis volūtatibus vos oporteat discordare. Et idem iubemini credere, & eodē modo operari. Et vobis est vnus Deus creator omnium, & procurando, & iō nemo p̄t se alteri præferre. Qui Deus est super oēs. i. præcellit omnib. creaturis, cui⁹ dignitas uos inuitet. i. per omnia. diffusus, quia vbiq; & iō timendus, cum nusquam possit euitari. Et in omnibus nobis. per gratiam, qui unitatē seruamus. Et sic non singulariter de vna persona, sed communiter de omnibus, id est, de trinitate hoc accipitur. g Vna fides. non numero, sed genere, quia similis in oībus.

Alia

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

Obscuro itaque vos. Postquam Apostolus induxit Ephesios ad gratiarum actionem, & effudit pro eis orationem, hic consequenter informat eos in moribus. & primo generaliter, secundo quantum ad aliquos status specialiter, ibi; Mulieres. post medium sequentis cap. Tertio reuertitur ad instruendum communiter, ibi: De cætero fratres. circa medium, 6. cap. Circa primum instruit generaliter primo verbo: secundo Saluatoris exemplo, in principio sequentis cap. Circa primum sciendum, quod humilitas est fundamentum spiritualis edificii. propter quod primo fundamentum istud collocat. secundo super edificat, ibi; Sollicite seruare. igitur primo instruit eos de humilitate, & quibusdam aliis virtutibus sibi propinquis dic. Obscuro itaque vos ego vincētus in do.

- 2 In domino. I est, propter dominum, vt dictum est supra.
- 3 Vt digne ambuletis. Procedendo de virtute in virtutem.
- 4 Vocatione. Ad fidem Catholicam, quæ requirit vitam virtuosam.
- 5 Cum omnium. s. interiori quantum ad mētē, & exteriori quantum ad conuersationem. Et quoniam humilitas facit hominem resilire in propriam paruitatem: habet mansuetudinem annexam quæ reprimit motus iræ. ideo subditur: Et mansuetudine. Repressio autem iræ indicat a patienter vbi videtur in illa illa. s. idē subditur.
- 6 Cum patientia supportantes. Mutuos defectus, & labores.
- 7 In charitate. s. Christi, & non inuitu temporalis commodi.
- 8 Solliciti. Hic cōsequenter Apostolus Ephesios instruit de edificio virtutum

- virtutum super fundamentum humilitatis collocando. Et quia quanto bonum est communius, tanto diuinius; ideo primo eos inducit ad seruandā ecclesiasticā unitatem, secundo ad habendum morum honestatem, ibi; Hoc ergo. Prima in tres. quia primo facit propositum. secundo ad hoc inducit exemplum, ibi: Vnus dominus. tertio declarat quoddam dictum, ibi; Vnicuique. Circa primum dicit: Solliciti. supple sitis.
- 9 Seruate unitatem spiritus. Id est, unitatem Ecclesie quam facit Spiritus sanctus, & per oppositum eius schisma facit diabolus.
- 10 In vinculo pacis. Sicut enim vinculum corporale vnit legata intra ipsum sic pax & tranquillitas seruant unitatem credentium.
- 11 Vnum corpus. s. sitis: quod est corpus Christi mysticum.
- 12 Et vnus spiritus. i. vnus voluntatis operandi bonum.
- 13 Sicut vocati. Beatitudinis æternæ.
- 14 Vocationis vestre. scilicet ad fidem Catholicam, per quam habetis vitam æternam.
- 15 Vnus dominus. Hic ad propositum inducit exemplum de unitate domini, fidei, & baptismi, vt magis moueat ad seruandam ecclesiasticam unitatem, dicens: Vnus dominus: cui seruatis. Et ideo schisma non prouenit, nisi ex pluralitate dominorum contraria volentium.
- 16 Vna fides. Quia licet sint articuli multi in fide Catholica, tamen omnes inuicem veritati diuinæ, propter quam eis assentimus quæ est vna.
- 17 Vnum baptisma. Licet enim sint multi ministri baptizante exteriori, tamen vnus est qui baptizat interiori, scilicet Christus, Ioan. 3. c. Hic est qui baptizat.
- 18 Vnus Deus, & pater omnium. Per creationem.

Qui

Alia sunt ea que creduntur, aliud fides qua creditur, Illa que sunt in rebus, que vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hec autem in animo credentis est, ei enim conspicua cuius est. **Propter quod dicit.** Ad probandum, q. Christus homo dat diuersa dona, dicit spiritus sanctus in psalmo: vere Christus secundum humanitatem dedit. nam propheta dicit, quod ascendens dedit, & ascendere dixit respectu deificationis. & ita innuit quod & descendens dedit. Et constat quod secundum humanitatem Christus descendit, & ascendit. ergo secundum humanitatem dedit, quia secundum deitatem, que ubique est, nec descendit, nec ascendit. Sed secundum animam ad inferos descendit, secundum corpus, & animam ad celos ascendit. Vel ita ascendens, quod est secundum humanitatem dedit. Sed quid est quod humanitas ascendit, id est, quomodo humanitas poterat ascendere? nisi quia deitas primum descendit in partes terre que sunt aere inferiores, ut humane naturam videretur. Et quia dixerat, humanitas ascendit, deitas ascendit: ne ideo viderentur duo, subdit. Qui descendit, id est, deitas, & qui ascendit super celos, id est, humanitas, ipse est vna, & eadem persona, ut impleat omnia donis suis, & ita impleuit, quod ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, & cetera. Ecce quomodo alij plus, alij minus dedit. Homini bus ad mensuram dat, ipse non ad mensuram accepit.

Captiuam duxit captiuam. Id est, eos quos diabolus captiuauerat a paradiso, & propterea mundi, & inferni tenebat. Iterum captiuos fecit Christus, dum ad celum reducuntur. Augustin. Dedit dona hominibus Apostolica auctoritate loquitur. In Psal. ita legitur. *Accepisti dona in hominibus.* Sic enim plures codices habent, & maxime Græci. & ex Hebr. sic interpretati habemus. Dona autem dixit Apostolus sicut propheta, non donum. Sed cum propheta dixerit: *Accepisti dona in hominibus:*

quibus: Paulus Apostolica auctoritate maluit dicere, dedit dona hominibus. Ut ex utroque; verbo vno prophetico, altero Apostolico: quia in utroque; est diuini sermonis auctoritas: sensus plenissimus redderetur. Vtrique; enim verum est & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tantamquam caput membris suis: Accepit in hominibus idem ipse utique; in membris suis: Ipse ergo Christus, & dedit de celo & accepit in terra. Dedit: quia Deus cum patre, secundum quod dat, Accepit. propheta dicit, accepit. quia ipse cum suis est in Ecclesia in qua accepit, hoc est in hominibus accipere. Donum est spiritus. Sed pluraliter dona, per spiritum quibusque; propria non singulis omnia, ut vna anima omnibus in membris agit omnia. **Prophetas.** Ambr. In Nouo Testamento propheta dicitur explanatores scripturarum, tamen fuerunt quidam in primordio fidei futura predicantes, sicut Agabus, septemque; filii Philippi. **Quidam & diaconi, qui & si non sacerdotes, tamen euangelizare possunt.** Hos omnes dedit in opus ministerij, ut quisque plene possit tacere opus ministracionis sibi creditæ. Si enim vnus haberet omnia, non perfecte ageret singula. & hoc. **Ad consummationem.** id est, ut eos consummaret, qui iam sancti. **Et in edificationem.** id est, ut eos edificent in corpus Christi, qui adhuc sunt alieni. **Ambrosius.** Ecclesie ordinationem ad compaginationem humani corporis, in professionis vnitatem dicit compositam, ut diuersi dignitate in Christo omnes sint, vnum caput habentes Christum, hoc est, auctorem vite. **Primalius.** Hos omnes posuit ad hoc, ut edificent Ecclesiam, que corpus est Christi: & omnes ad fidei perceptionem adducant.

Qui super omnes est, & per omnia, & in omnibus nobis. **Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram.** **Suram donationis Christi Propter quod dicit: Ascendens in altum captiuam duxit captiuam: dedit dona hominibus.** **Quod autem ascendit quid est, nisi quia, & descendit primum in inferiores partes terre? Qui descendit, ipse est qui, & ascendit super omnes celos, ut adimpleret omnia.** **Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero euangelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij in edificationem corporis Christi:**

quibus: Paulus Apostolica auctoritate maluit dicere, dedit dona hominibus. Ut ex utroque; verbo vno prophetico, altero Apostolico: quia in utroque; est diuini sermonis auctoritas: sensus plenissimus redderetur. Vtrique; enim verum est & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tantamquam caput membris suis: Accepit in hominibus idem ipse utique; in membris suis: Ipse ergo Christus, & dedit de celo & accepit in terra. Dedit: quia Deus cum patre, secundum quod dat, Accepit. propheta dicit, accepit. quia ipse cum suis est in Ecclesia in qua accepit, hoc est in hominibus accipere. Donum est spiritus. Sed pluraliter dona, per spiritum quibusque; propria non singulis omnia, ut vna anima omnibus in membris agit omnia. **Prophetas.** Ambr. In Nouo Testamento propheta dicitur explanatores scripturarum, tamen fuerunt quidam in primordio fidei futura predicantes, sicut Agabus, septemque; filii Philippi. **Quidam & diaconi, qui & si non sacerdotes, tamen euangelizare possunt.** Hos omnes dedit in opus ministerij, ut quisque plene possit tacere opus ministracionis sibi creditæ. Si enim vnus haberet omnia, non perfecte ageret singula. & hoc. **Ad consummationem.** id est, ut eos consummaret, qui iam sancti. **Et in edificationem.** id est, ut eos edificent in corpus Christi, qui adhuc sunt alieni. **Ambrosius.** Ecclesie ordinationem ad compaginationem humani corporis, in professionis vnitatem dicit compositam, ut diuersi dignitate in Christo omnes sint, vnum caput habentes Christum, hoc est, auctorem vite. **Primalius.** Hos omnes posuit ad hoc, ut edificent Ecclesiam, que corpus est Christi: & omnes ad fidei perceptionem adducant.

In inferiores. scilicet ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter. Nisi quia & descendit primum. in sua incarnatione. In inferiores partes terre. id est, in partes huius terre, que sunt inferiores respectu aliarum partium mundi. **Qui descendit.** idem in persona. **Qui & ascendit.** Ascendere, vel descendere Christo non conueniunt proprie secundum deitatem, que de necessitate presens est vbi que, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes celos, non sic intelligendo, quod ascenderit totaliter super celum empyreum, vbi nullus est locus, nec creatura a qua, sed sic intelligendo, quod ascenderit ad digniorem partem empyrei celi, quod est locus beatorum, & celum supremum. **Ut adimpleret.** que de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetauerunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione. **Et ipse.** Hic consequenter ponitur dicta distinctionis conditio. Sicut enim diuersis membris ecclesie data est ad mensuram gratia, plus, & minus, ita constituta sunt in diuersis gradibus, & officiis, sicut in corpore naturali distincta membra que habent distincta officia, & hoc est quod dicitur. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, scilicet ad ordinandum ecclesiam, & regendum. **Quosdam autem.** ad futura predicandum, ut patet Act. 17. & 13. **Alios vero.** scilicet quatuor ad euangelium scribendum. **Et doctores.** ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, siue ex commissione. **Ad consummationem.** id est, perfectionem fidelium in moribus, & fide. **In edificationem.** scilicet mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctorum obscura interpretandi. Euangelistis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui super omnes. *Creaturas per excellentiam.*
 2 Et per omnia. *Per generalem rerum gubernationem.*
 3 Et in omnibus. *f. fidelibus, in quibus est specialiter per gratiam.*
 4 Vnicuique autem. *Hic declarat quoddam dictum. scilicet qualiter omnes fideles sint vnum corpus Christi mysticum. Et diuiditur in duas. quia primo declarat huius corporis distinctionem membrorum, secundo connexionem eorum, ibi. Veritatem. Prima adhuc in tres. quia primo ponitur dicta distinctio, secundo distinctionis conditio, ibi: Et ipse dedit. tertio eius duratio, ibi: Donec. Circa primum dicit Apostolus: Vnicuique nostrum. scilicet Christi fidelium.*
 5 Data est gratia. *Id est, prout voluit dare, & plus, & minus secundum ordinem dispositionis sue. Christo enim datus spiritus, non secundum mensuram, Ioan. 3. d. ceteris autem datur in mensura.*
 6 Propter quod dicit. *Psal. 67. d.*
 7 Ascendens in altum. *f. Christus in sua ascensione.*
 8 Captiuam duxit. *i. patres qui prius tenebantur in limbo. Qui dicuntur hic captiuam captiuas, sicut frequenter in sacra scriptura fit talis reduplicatio, ut cum dicitur: Vita viuet, morte morietur. & consimilia, ad maiorem expressionem.*
 9 Dedit dona. *Spiritus sancti.*
 10 Hominibus. *In die Pentecostes visibiliter, & quotidie inuisibiliter. Psal. 67. d. dicitur, quod accepit dona in hominibus: & si eadem sententia. Accepit enim dona a Deo patre hominibus: & est distribuenta, sicut expositum fuit ibidem. Quicquid enim habet filius, habet a Deo patre: cuius dona proueniunt per filium incarnatum, mediatorem Dei, & hominum. Et consequenter declarat modum ascensus, dicens.*
 11 Quod autem ascendit. *i. qualiter est intelligendum.*
 12 Nisi quia descendit. *In sua morte,*

13 In inferiores. *f. ad limbum patrum in inferno, qui dicitur esse sub terra. Vel aliter. Nisi quia & descendit primum. in sua incarnatione. In inferiores partes terre. id est, in partes huius terre, que sunt inferiores respectu aliarum partium mundi.*
 14 Qui descendit. *idem in persona.*
 15 Qui & ascendit. *Ascendere, vel descendere Christo non conueniunt proprie secundum deitatem, que de necessitate presens est vbi que, sed secundum humanam naturam dicitur hic ascendisse super omnes celos, non sic intelligendo, quod ascenderit totaliter super celum empyreum, vbi nullus est locus, nec creatura a qua, sed sic intelligendo, quod ascenderit ad digniorem partem empyrei celi, quod est locus beatorum, & celum supremum.*
 16 Ut adimpleret. *que de eo per prophetas erant scripta, qui non solum prophetauerunt de eius incarnatione, morte, resurrectione, sed etiam de eius ascensione.*
 Et ipse. *Hic consequenter ponitur dicta distinctionis conditio. Sicut enim diuersis membris ecclesie data est ad mensuram gratia, plus, & minus, ita constituta sunt in diuersis gradibus, & officiis, sicut in corpore naturali distincta membra que habent distincta officia, & hoc est quod dicitur. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, scilicet ad ordinandum ecclesiam, & regendum.*
 17 Quosdam autem. *ad futura predicandum, ut patet Act. 17. & 13.*
 18 Alios vero. *scilicet quatuor ad euangelium scribendum.*
 19 Et doctores. *ad informandum in moribus populum, & hoc ex officio sibi iniuncto, siue ex commissione.*
 20 Ad consummationem. *id est, perfectionem fidelium in moribus, & fide.*
 21 In edificationem. *scilicet mystici, quod est ecclesia. In qua Apostolis succedunt Episcopi, Prophetis autem habentes gratiam scripturarum sanctorum obscura interpretandi. Euangelistis*

a Donec, id est, in die iudicij.
b Oportet, qui sumus in vna, & nō discrepanti fide, & in vna & nō differēti agnitione filij Dei, vel in virtutibus quib. agnoscat filius Dei in nobis, vel quibus agnoscentur eū in futuro.
c Occurrant vobis inimici de diversis mundi partib. vel ipsi Christo, quasi desiderio currentes ad gaudium.

perueniam.
 Aug. l. 22. de civ. d. 17.

dist. c. de his.

per astutiam
 ut nos ad-
 moneat, ut im-
 piam nobis,
 vel in astutia
 ad nobis im-
 piam.

faciam

per charita-
 tem
 Ro. 6.2

J. 22. cin Dei,
 e. 15. 27. 18

d In virum perfectum, ut unusquisque sit vir perfectus, & habens eandē aetate, q̄ est nō s̄ supra, & meta aetatis, ultra q̄ nō accedat aliqd naturaliter homini, in qua aetate Christus habuit plenitudinē annorū, & corporis in qua de hoc mūdo transiit. Oēs. n. in eadē resurgēt, in qua Christus mortuus est & resurrexit, cuiuscūque etatis mortui fuerint. Vel, in mūdo perfectum, vel quod caput & membra omnes sumus unas perfectus vir, cui nihil desit, & nihil post addendum sit. perfectus vir, quia erit mensura, & meta aetatis. Meta, ut post nihil addat numero, vel viribus Mensura, quia erit plenus Christus, omnes habens, qui modo per singulos crescit, & omnes in eo immortales & beati cum eo, & tunc non erit necessaria prelatio.

a Ambrosius. Ita elaborandum hortatur, ut perfectio fidei apprehendatur. Cuius hęc ratio est, ut Christū perfectū & plenum Deum teneat fides, nec mensura humana metatur, sed in plenitudine diuinitatis quali perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum, temporali etate & mēsurā significat, sed per hoc d. etum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis filij Dei.

*** Sedulus.** Illud quod commemorant Apostolus de mensura etatis plenitudinis Christi, aut propter aliud intelligamus dictum esse, id est, ut illo capite populi Christiani accedente, omnium perfectione membrorum etatis eius mensura compleatur. Aut si hoc de resurrectione corporum dictum est, sic accipiamus dictum, ut nec infra, nec ultra uenerem formam resurgant corpora mortuorum, sed in eius etate & robore, ad quam vsque Christum hic peruenisse cognouimus. Et ideo non est dictū in mensurā corporis, vel in mensurā staturæ, sed in mēsurā etatis plenitudinis Christi.

c In mēsuram aetatis, Aug. Nō ait mēsurā corporis vel staturę,

tunc, quia unusquisque recipiet suā mēsurā, quā uel habuit in iuuentute, s̄ si senex erit, uel fuerit habiturus, si ante est defunctus. Aetate uero erit illa ad quā peruenit Christus, iuuenalis, ut ait, a 30. annos. Aug. Non est astitas dicere, quod in resurrectione accedat corpori inaguitudo quā nō habuit, nec maiora corpora red gēda sunt ad modū domus corporis. periret. n. multū de eis, cum nec capillus periturus sit. nihil. n. detractū quolibet modo de corpore humano perituum est. Ita. n. modificabitur illa in unoquoque materies, ut aliqd ex eo non pereat. Et quod alieni defuerit, ille suppleat q̄ de nihilo fecit qd̄ uoluit. Et si quid in parte aliqua enormiter abūdauit, per totum spargetur. Indecorū quippe nihil ibi erit, sed quidquid futurum est hoc decet. Resurgent igitur corpora mortuorum sine ulla deformitate. neque illa terrena materies quę discedente anima sit cauerit ita resurrectione reparabitur, ut ea quę dilabuntur quamuis ad corpus redeat, unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt redite necesse est, alioquin capillis & unguibus immoderata & indecens magnitudo redde erit.

Quia
 rati
 cōm
 Lu.

1 ple

1 pe

1 ce

1 tu

1 ti

ac

- a** Tandem durabit hęc praescriptio, donec occur non pot, & ideo non est grauius ferenda.
- a** donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei in uirum perfectum. in mensuram aetatis plenitudinis Christi: t̄ ut iam non simus paruuli, fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinae t̄ in nequitia hominum t̄ in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate crescimus in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis corporis secundum t̄ operationem t̄ in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis fecit in edificationem suam in charitate. Hoc igitur dico, & testificor in domino, t̄ ut iam amplius non ambuleris, sicut & gentes ambulantes in uanitate sensus sui, tenebris obscuratum
- a** Non s̄. x. led perfectione virtutis. hic enim paruuli sumus uirtute. c. i. nis, & animi.
a Vique ad illud horum in totos d. d. t. ut iam sicut olim non simus, &c.
b Scilicet. **c** Turbantes nostra debilitate.
a Et non circumferamur alio vigente. **b** Doctrina prouocum est quasi uentus temporis.
c Facta. **d** Pro qua gratia sunt.
a Facta. **b** Per homines malitiosos in se, & ad simplicium deceptionem in animis.
b Ut sub praetextu ueritatis magis decipiat trahens ad errorem. **c** Non simus. t. i. p. t. faci
a Adu. **b** Bona, secundum doctrinam. **b** Non esse, uel ex timore
c Afectione fidei. **d** Per mensuram. **d** Cooperatione. **e** In omni spirituali dono
a Nobis prouidens. **b** Regere potens. **c** Bene in illo, quia per illum.
d Ecclesia. **e** Per fidem.
a Vinculis charitatis. **b** Idei, per fidem, & charitatem, quę iungunt, & faciunt membra Christi subinuiam subministratione.
c Exhibet, non solum uoluntate, sed secundum quod unumquodque membrum potest operari.
a Augmentat illos, qui sunt corpus. **b** Tendens. **b** Idei, illos qui non sunt adificati in suam locutionem, & hoc totum ex dilectione, quo praesto erit mensura aetatis.
a Non obsecro, ut prius. **b** Quasi praescriptio. **c** Sub testimonio Dei.
a Tempore fidei. **b** Virtus
a Scilicet. Quia transitoria sunt quę suggerit sensus uitas. **a** tenebris.

Christus. unctus dē. Et in ueteri Testam. reges ungebatur. Hęc. Admonet, ut caueat a cōsuetudine antiq̄ Gentilitatis. Quia deus tot. auxilia ad custodiā dedit unitatis, & quę crescere potestis & ei occurretis. ergo d. co. nō obsecro ut prius. Obluatum. Non parum, & ideo minus mirum, quam de uobis qui estis illuminati, & spem habetis uitę.

*** Christof.** Reuera in uanitate mentis suę obtenebratam mentē habent, fornicantur & adulterantur Gēci. Aīas habēt plurimis errorib⁹ refertas, utpote possit mihi domū egresso primus obuiā fieri talis quispiam, ut innumera prorsus mihi mala subeundū sit. s̄ si famulus seculus dum calcamenta potigit, sinistra primū exhibuerit, calamitates sūt graues & ignominiosę. Ego ipse domum egrediens. si sinistram pedē primo promouero, est & istud calamitātū indicium. Et si rudat alius, cantet uel gallus, itē si quisquā sternuerit, aut quicquid tale sit, nō secus quam si innumeris uinculis obstricti essent, & ut dixi, quasi tenebris detenti, nihil nō suspiciatur

NICOLAUS DE LYRA.

archidiaconi, & diaconi Pastoribus, per quos intelliguntur septuaginta discipuli, sacerdotes curati. Doctoribus autem quicumque exercentes debite altum docendi, seu praedicandi. 1 Donec occurrant. Hic consequenter ostenditur dicta distinctionis duratio, usque. s. ad iudicium. Tunc. n. terminabitur tempus merendi, & per consequens promotio inferiorum per superiores ad bonum, & sic cessabunt hęc officia, & hoc est quod dicitur, Donec &c. 2 Ela officia exercebuntur in ecclesia militante. Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & c. i. unum uirtutis hie, & agnitione Christi. 3 In uirum perfectum. accurramus Christo ueniente ad iudicium qui est uir omnino perfectus. 4 In mensuram aetatis plenitudinis Christi. omnes. n. resurgent in aetate 33. annorum, quę est aetas plena, & perfecta, & in qua Christus passus fuit. 5 Ut iam non simus paruuli. Nunc enim uariantur homines, secundum diuersas cogitationes, & actiones & frequenter deripiuntur, & in errorem ducuntur per malorum persuasiones, quę tunc cessabunt. Unde subditur. Et circumferamur omni vento, &c. 6 Veritatem. Ostensa circa corpus Christi mysticum a distinctione membrorum, hic consequenter ostenditur connexio eorum. Sicut enim in corpore naturali a capite fit influxus ad membra, causans sensum, & motum, & connexionem membrorum, sic a capite Christo in corpore eius mysticum fit influxus gratie, & uirtutis a faciens connexionem fidelium & mutuam subministrationem ad omne

ad omne opus bonum, ideo dicitur. Veritatem autem. s. uita iustitiae, & doctrine. 6 Facientes in charitate, crescimus in illo. i. in Christo, quia per opera bona charitas meretur augetur, ut anela mereatur, & perfici. 7 Ex quo. s. capite Christo. 8 Totum corpus compactum. per uirtutem fortitudinis. 9 Et connexum. per uirtutem charitatis. 10 Per omnem iuncturam. i. anicitiam, & communicationem fidelium bonam. 11 Subministrationis. i. per quam unus communicat alteri bonū quod habet a Christo. 12 Secundum operationem in & c. uniuscuiusque membri. quia secundum gradus membrorum ecclesie competunt diuersis diuersi altus, & maiores, & minores, sicut episcopis, sacerdotibus, & religiosis, &c. 13 Augmentum corporis facit. s. influxus praedictus a Christo capite. 14 Hoc igitur. postquam Apostolus reduxit Ephesios ad seruandum ecclesie unitatem, hic consequenter eos inducit ad habendum morum honestatem, & primo respectu sui, secundo respectu proximi, sibi. Propter quod. Circa primum inducit eos ad puritatem mentis, & exterioris conuersationis, per quam beatus disponitur homo respectu sui, di. Hoc igitur dico, quod sequitur. 15 Ut iam amplius. fidem Christi non habentes, 16 Ambulant in uanitate. i. inuites scientie terrena, quę est animalis & diabolica, Iacob. 3. 17 Obscuratum habentes. quia uita & maxime carnis, causans hebetationem mentis, Abierunt

ac metuunt, quibusuis mancipijs feruiores facti. Iraque ne nos tales simus, sed his omnibus derisis, ac speretis, vt qui in luce viuimus, atque in caelo conuersamur.

* Amb. Manifestato creatore, & ratione ostensa quam se- qui debeat creatura (in fide Dei duntaxat) contestatur illos in Deū, vt nō ab ter incedant, vel sentiant quam docētur ne similes gentilib. inueniantur qui nec fidem recipiūt, nec conuersationem, q̄ mandat lex, obsecrum habentes sensum, nec contēplentur diuini nominis veritatem. Vana. n. sectantes quæ sunt idololatria, infrenā- tur a diabolo, ne vnius Dei iter incedāt vt socios illos suæ perditionis efficiat.

a *A vita Dei.* Augus. Dux sunt vitæ, vna corporis, altera anime. Et sicut vita corporis est anima, sic anima vita est De⁹. Et quō si anima deserat, mori corpus: sic anima moritur, si deserat Deus. Anima recedens a luce iustitiæ, quanto magis quærit quod inueniat contra iustitiam, tanto pl⁹ repellitur a lumine veritatis, & in tenebrosis demergitur.

b *Desperantes.* Vel indolorij, quod ex Græco trahitur. i. de peccato non dolentes.

* Amb. Gentiles futuræ resurrectionis desperatione cæcitate cordis habere significat. Quasi. n. ultra non futuri vitam suam contaminant turpissima operatione, nolentes se subijcere legi fidei, quæ prohibet voluptatem propter spem vitæ futuræ, quam si idcirco ridendam censent, vt iure de- honestate se, & aliena appetere auida cupiditate videantur, quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita.

* Primasius Necessè est, vt qui de futura (vita) desperant, presentibus hęreant voluptatibus, sicut in libro Sapientiæ dicitur ex persona coruin, qui animam in aere dissolui præsumpserant, venite, & fruamur bonis quæ sunt, &c.

c *Sicut veritas.* Hoc iō dicit, quia sunt quidam in ecclesia qui sub nomine Christi nō sequunt veritatē q̄ Christus docuit.

d *Deponite.* Non iubet, vt corpus deponatur, sed vt vita in melius mutetur.

Amb.

Naturalem. a Sine spe immortalitatis. b A Deo qui est vita animæ. Quia Deus deserit eos. c Quia ignorati vitam Dei.

a *habentes intellectum, alienati a vitā Dei per ignorantiam* 1
a Permanens. b Quia Prædicationi oculos clausurunt. Alij duritiam, c Etiam pro sua turpitudine.

b *quæ est in illis, propter cæcitate[m] cordis ipsorum, qui t̄ de- sperantes semetipsos tradiderunt impudiciæ in operationem immunditiæ omnis in avaritia. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a De futura vita. b Per voluntatem. c Fornicationis. d Et deinde tradiderunt se. a Ve nihil omnino quod immundum sit prætermiserint. b In vehementi. & iracundi. desiderio. Vel per se de alio uitio. Alii avaritiam. Gentiles ita ambulauerunt. a Imitandum esse. b Eius prædicationem intellexistis, vel cum interior loquentem ita audistis, quod sitis edocisti veritatem. a Hanc. f. vt deponatis. Alias deponere.

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

a *Et in ipso edoceti estis, sicut est veritas in Christo Iesu Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu[m] mentis vestræ, & induite nouum hominē, qui secundū Deū creatus est iustitia, & sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

Ambr. Homo. n. interior si vitia pristina sequitur, verus dicitur. Si autem in nouitate vitæ ambulat, alienus a seculari errore nouus dicitur. Eo igitur corrumpitur, quo vetera fecit. Ideo ait. *Deponite vos.* i. vetustatem, qua homo interior fit vetus, & corrumpitur.

e *Veterem.* Nonnulli putant, quod verus homo corpus sit, & nouus anima. sed cor- pus exterior homo ē, anima interior, & in interiori agitur, hæc vetustas, & nouitas. f *Spiritus mentis.* Aug. de trim. Non ibi duas res itelligi voluit, quia si aliud sit mēs, aliud spiritus mētis. Sed quia mēs spiritus est. Simile dictum est. In explicatione corporis carnis, i. carnis quæ corpus est. Spiritus mentis. Aug. super Gene. Mens, vel ratio, vel intelligentia imago Dei est, qua præest homo cæteris, qui creatus in agnitione Dei, postquam peccato desipuit, in eadem renouatur vt incipiat illa imago ab illo reformati, a quo formata est.

g *Qui secundum.* Cōceptus est. n. in vtero uirginali, opere spiritus sancti de semine mulieris sine semine uiri, hoc nouum fuit. Vnde Ier. *Nouum facies dominus super terram. Mulier circum dabit uirum in gremio uteri sui.*

h *Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

Vel. *Secundum Deum.* i. ad imaginem Dei creatus in iustitia, & sanctitate, quæ peccando perdidit.

i *Cum prox.* Etia[m] Gētili, quæ ois hō proximus cōditione primæ natiuitatis, uel spe conuersionis ois debet putari proximus.

k *Irascimini,* i. indignamini uobis ipsi tanta uoluntate, ut peccate deuitatis, quæ super hæc irā nō occidit sol iustitiæ, sed potius

alio factum renouatur. Itaque eadem quidem permanet substantia, & idem subiectum, mutatio uero fit circa accidens. Quemadmodum vnum quidem, & idem est corpus, transmutatio uero fit iuxta id quod accidit, ita & hic. Quomodo autem fit renouatio? In spiritu inquit, mentis vestræ. Itaq; si veterem actum quisquam habuerit, nihil proficiet. Actus. n. veteres non feret spiritus.

g *Qui secundum.* Cōceptus est. n. in vtero uirginali, opere spiritus sancti de semine mulieris sine semine uiri, hoc nouum fuit. Vnde Ier. *Nouum facies dominus super terram. Mulier circum dabit uirum in gremio uteri sui.*

h *Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

Vel. *Secundum Deum.* i. ad imaginem Dei creatus in iustitia, & sanctitate, quæ peccando perdidit.

i *Cum prox.* Etia[m] Gētili, quæ ois hō proximus cōditione primæ natiuitatis, uel spe conuersionis ois debet putari proximus.

k *Irascimini,* i. indignamini uobis ipsi tanta uoluntate, ut peccate deuitatis, quæ super hæc irā nō occidit sol iustitiæ, sed potius

alio factum renouatur. Itaque eadem quidem permanet substantia, & idem subiectum, mutatio uero fit circa accidens. Quemadmodum vnum quidem, & idem est corpus, transmutatio uero fit iuxta id quod accidit, ita & hic. Quomodo autem fit renouatio? In spiritu inquit, mentis vestræ. Itaq; si veterem actum quisquam habuerit, nihil proficiet. Actus. n. veteres non feret spiritus.

g *Qui secundum.* Cōceptus est. n. in vtero uirginali, opere spiritus sancti de semine mulieris sine semine uiri, hoc nouum fuit. Vnde Ier. *Nouum facies dominus super terram. Mulier circum dabit uirum in gremio uteri sui.*

h *Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

Vel. *Secundum Deum.* i. ad imaginem Dei creatus in iustitia, & sanctitate, quæ peccando perdidit.

i *Cum prox.* Etia[m] Gētili, quæ ois hō proximus cōditione primæ natiuitatis, uel spe conuersionis ois debet putari proximus.

k *Irascimini,* i. indignamini uobis ipsi tanta uoluntate, ut peccate deuitatis, quæ super hæc irā nō occidit sol iustitiæ, sed potius

alio factum renouatur. Itaque eadem quidem permanet substantia, & idem subiectum, mutatio uero fit circa accidens. Quemadmodum vnum quidem, & idem est corpus, transmutatio uero fit iuxta id quod accidit, ita & hic. Quomodo autem fit renouatio? In spiritu inquit, mentis vestræ. Itaq; si veterem actum quisquam habuerit, nihil proficiet. Actus. n. veteres non feret spiritus.

g *Qui secundum.* Cōceptus est. n. in vtero uirginali, opere spiritus sancti de semine mulieris sine semine uiri, hoc nouum fuit. Vnde Ier. *Nouum facies dominus super terram. Mulier circum dabit uirum in gremio uteri sui.*

h *Propter quod deponentes mendaciū, loquimini veritatē vnusquisq; cū proximo suo: quoniam sumus inuicē membra. Irascimini,*

Vel. *Secundum Deum.* i. ad imaginem Dei creatus in iustitia, & sanctitate, quæ peccando perdidit.

i *Cum prox.* Etia[m] Gētili, quæ ois hō proximus cōditione primæ natiuitatis, uel spe conuersionis ois debet putari proximus.

k *Irascimini,* i. indignamini uobis ipsi tanta uoluntate, ut peccate deuitatis, quæ super hæc irā nō occidit sol iustitiæ, sed potius

alio factum renouatur. Itaque eadem quidem permanet substantia, & idem subiectum, mutatio uero fit circa accidens. Quemadmodum vnum quidem, & idem est corpus, transmutatio uero fit iuxta id quod accidit, ita & hic. Quomodo autem fit renouatio? In spiritu inquit, mentis vestræ. Itaq; si veterem actum quisquam habuerit, nihil proficiet. Actus. n. veteres non feret spiritus.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Alienati a via.* quæ non excusat, sed magis aggrauat, in quantum est per propriam malitiam acquisita.
- 2 *Qui desperantes.* te posse vitia dimittere propter habitum prauum acquisitum, & inclinatem per modum naturæ. propter quod tales se exponunt sine freno carnalibus uitijs, ideo subditur.
- 3 *Semetipsos.* Quantum ad inhonestatem sensuum, vt aspectibus, oculis, tactibus impudicis.
- 4 *In opera.* quantum ad præparationem operis.
- 5 *Immunditiæ.* s. anime, & corporis. Aliter potest exponi. *Qui desperantes, &c.* I. de præmio in alia vita, semetipsos tradiderunt impudiciæ propter quod in persona talium dicitur. Sap. 2. a. *Nos ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi non fuerimus, &c.* Venite ergo, & fruamur bonis qua sunt, &c. Sequitur. *Nullum pratum sit quod non pertransseat luxuria nostra, &c.* Et quia pecunia ministrat materiam, seu facultatem talibus uitijs, ideo subditur.
- 6 *In avaritiam.* per quam illicitè acquiritur pecunia.
- 7 *Vos autem.* i. euangelium Christi, quod docet contrarium.
- 8 *Si tamen illum.* i. intellexistis.
- 9 *Et in ipso.* non solum speculatiue, sed etiam practice.
- 10 *Sicut est veritas.* qui cepit facere, & docere, Act. 1. a. ideo subdit.
- 11 *Deponite vos secundum.* i. relinquite vitia, in quibus iustis tempore Gentilitatis.

- 12 *Veterem hominem.* i. Adam, qui dicitur deponi, quando resistitur inclinationi carnis corruptæ ab Adam contractæ.
- 13 *Qui corrumpitur.* i. licet delectetur secundum carnem, corrumpitur tamen uitijs secundum mentem, & etiam secundum carnem. Dedit. n. carnalibus uitijs citius moriuntur cæteris.
- 14 *Renouamini autem spiritu.* i. in spiritu, qui est in vita mentis vestræ.
- 15 *Et induite nouum hominem.* i. Christum per ipsius imitationem.
- 16 *Qui secundum.* secundum humanam naturam.
- 17 *Iustitia, & sanctiuitas.* quia non fuit in eo duplicitas aliqua; vel hypocrisis. 1. Pet. 2. d. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.
- 18 *Propter quod.* Hic consequenter Apostolus informat de moribus respectu proximi. Ad quem se bene habet homo per veritatem in ore, zelum bonum in corde, largitatem in manu, & benignitatem in affectu primum ponit dicitur. *Propter quod disponentes mendacium.* per quod proximus defraudatur.
- 19 *Loquimini.* per quam cum eo recte uiuitur.
- 20 *Quoniam sumus inuicem membra.* propter quod debemus nos mutuo iunare. Consequenter ponit secundum dicitur.
- 21 *Irascimini* ira per zelū, quæ nō est cōtra naturā, sed contra eius uitium. Sed quā in hoc mensura rationis de facili exceditur,

potius illi irradiat. Irascimini. Amb. Quod est naturalis motus animi contra peccantes, sed ne modum excedendo peccetis aspernis arguendo, unde Salomo 1. Noli esse nimis iratus qui perit in iustitia sua. Temperanda est ergo iustitia, ut & Deus suffert iniquos, ut aliqui ex eis corrigantur.

Ecc. 7. c.

Sedulus. Evidenter hoc dicit vitij, & furor vestro, ne convenientibus vobis solus sit. Christus incipit propter iracundiam vestram mentibus obscuratis occidere, & discedete illo locum diabolo in vestris cordibus. praebeat.

1. Ite. 4. b. operando

1. spiritus

* Primas. Non mentem ira inebriet sed severitas dispensetur, nec tuam iniuriam, sed fratris animaduverte peccatum. Vel irascimini vobis scum, in aliquod praevenerimini.

Aug. in psal. 57. & 57. 1. maledictus, 1. Col. 3. b

a Sol non. Vult ut ira non duret, quia si durat, datur occasio diabolo. iratus, n. male cogitat, & sic se diabolus inserit, ut mala peragat, Sol non occidit. Christus mentem non deserat, qui cum ira nunquam habitat.

Porta diaboli dicit.

Aug. serm. 72. de tem. & in psal. 41. 1. Pet. 5. b

b Nolite locum. Aug. in psal. 60. Duae sunt portae, quibus diabolus intrat, cupiditas, & timor de terrenis. Eisdem in contrarium versus Deus intrat. Illi sunt claudende, isti aperienda. Chrys. Per iram inuicem impugnare, est locum dare diabolo. Oporteret. n. omnes pariter esse in una compactione coactos, & simul illi resistere. Quemadmodum (n.) quaedam lapides bene compacti sunt, nihilque vacuum inter se habent, firmi & infraeque perstant, si vero vel foramen acus duntaxat quod utrunque penetret, aut scissuram, quae capilli locum habeat, fieri contigerit, omnia dissoluuntur, ac pereunt, ita & diabolus, donec compacti quidem ac bene compacti fuerimus, nihil suorum omnino poterit inferre.

c Omnis sermo, &c. Amb. In Dei namque seruo omnia bona debet videri, nec ex aliqua parte puritas eius det maculari.

d Et nolite. Per inobedientiam predicatorem veritatis, quod est spiritum sanctum contristare quantum ad vos. Quod non debetis in quo vos quasi cera fig. & deus imagine vobis reliqua. Vel estis signati. d. scilicet a malis. Nolite contristare spiritum sanctum. Aug. Spiritus sanctus in se immutabilis, sed in sanctis sicut gaudere de profectibus aliorum, tristari de lapsibus, quod venit ex charitate quam facit, & indeo dicitur contristari, quia hoc facit in suis. Ut Deus dicitur seire, quando seire facit, & requiescere ab operibus, quae valde bona fecerat, quos facit requiescere, cum bona opera fecerint.

a & nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram.

b Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est, ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

d Et nolite contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia.

f Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

etiam contristentur lapsu, vel peccatis, de quorum fide, a pietate gaudeant, quae tristitia laudabilis est, quia venit ex electione, quam spiritus sanctus infudit. Propterea & ipse spiritus sanctus dicitur contristari ab eis, qui sic agunt, ut corum factis contristentur sancti, non ob aliud, nisi quia spiritus sanctum habent, quo dono tam boni sunt, ut eos mali sufficerent, hi maxime quos bonos fuisse, siue noverunt, siue crediderunt, quae perfecto tristitia non solum non culpanda verum etiam praecipue laudanda, atque praedicanda est. e Omnis amaritudo. Amb. Haec etiam si fiant accidentibus causis, tamen temperanda sunt. f Blasphemia. Aug. Est per quam de ipso Deo falsa dicuntur. Et ideo peius est blasphemare, quam peccare, quia peccando falsa rei adhibetur tunc Deus. blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

propter quod legitur de Platone, quod seruum suum peccantem tradidit alicui parvulum, ne ipsam mensuram rationis iratus excederet.

Plato irasci noluit.

- 1 Et no. peccare, mensuram rationis excedendo.
2 Sol non occidat, quasi dicat si ira mensuram rationis aliquantulum excedit, tamen cito transeat. Tertium autem ponit di.
3 Qui fu. ante conversionem de Gentili errore.
4 Iam non fu. Christianitatis tempore.
5 Magis autem la. diligenter, & strenue.
6 Ut habeat, &c. non solum ad sufficientiam suam, sed etiam ad relevandam proximi indigentiam.
7 Omnis ser. Hic consequenter ponit quartum di. Omnis ser. ma. Jus, &c. Ex abund. in iustitia. n. cordis os lo. Mat. 12. c. & ideo sermo malus non procedit ex corde benigno.
8 Sed si quis. sermo exeat de ore vestro.
9 Bonus. supple sit.
10 Ad aedificationem fidei. i. fidelium, ideo subditur.
11 Ut det gratiam audientibus, ut sit eis gratis. Et quia debet homo magis vitare offensam Dei quam hominum, ideo subditur.
12 Et no. con. spiritum sanctum Dei, ipsum peccatis vestris ad iracundiam

- diam prouocando.
13 In quo signati estis. per sacramentum baptismi, in quo charitas imprimitur.
14 In die redemptionis. Licet. n. dies redemptionis humanae generaliter sit dies passionis Christi, quae tamen in baptismo effectus huius passionis applicatur plenarie cuilibet baptizato specialiter, ideo dicitur tunc dies redemptionis suae. Et quia baptismus dicitur non nova regenerationis, & per consequens totius malignitatis ablatio, subditur.
15 Omnis amaritudo quantum ad rancorem, & odium.
16 Ira, quantum ad vindictae appetitum.
17 Et indignatio, quantum ad duritiam faciei.
18 Et clamor, quantum ad contentionem contra proximum.
19 Et blasphemia contra Deum.
20 Tollatur a vobis. in Christo renouatis.
21 Cum omni mali. ut sic generaliter omne vitium excludat. Et per oppositum concluditur.
22 Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.
23 Misericordes. mutuam indigentiam relevando, & in malis compatuendo.
24 Donantes inuicem. offensas remittendo.
25 Sicut & Deus in Christo. i. per Christum.
26 Donavit vobis remissionem peccatorum.

CAP.

A D D I T I O.

In c. 4. ubi dicitur in polii. Ex quo. scilicet capite Christo totum corpus compactum. Iam corpus, s. Christi mysticum est compactum per virtutem videt,

fidei, quia in quantum fides est una, oes fideles efficiuntur unum corpus, et per fidem informantur, sicut corpus humanum est sine anima, et est unum corpus organice integritate, & connexum per virtutem charitatis, quae est forma fidei, per quam corpus ecclesiae aedificatur.

Snes sunt inania verba, fructu vacua ad supplicia trahentia.
a *Fructus e.* Hinc operum opera sunt fructus, & opus lucis.
b *Et iustitia, &c.* Vel iustitia, & veritas sunt partes bonitatis. Et est sensus. *In omni boni, & providet, iustitia, & veritate.*
c *Redarguite.* Ut alibi ait Apostolus. Hoc agite, ut fortis ter-

spiritus.

tenim

tenim

† Ex pergit
 te.
 Aug tract. 13
 in Job.
 † Ro. 12. 2
 1. Tel. 4. 2.

† occasione
 opportunita
 tem.

ribiliter personet increpatione, & intus lenitatis teneat dilectio. Duo contingit, ut scilicet non communicent consentiendo, & redarguant. His. n. duobus modis non te maculat malus, si non consentis, etsi redarguis. Vtrunq; complexus est Apostolus, dicens. Nolite communicare, nolite consentire, laudare et approbare. Et quia parum est non consentire addit. Magis autem redarguite. i. reprehendite, corripite, coercete. Et est sensus. Non sitis consentientes malis approbando, neque negligentes arguendo, neque superbientes insultanter arguendo.

d *Omnia autem.* Sed redarguenda sunt, quia sic manifestantur sepe per confessionem & poenitentiam, & ideo arguendum est, quia quod sic manifestatur, vertitur in lumen. vel illi mali manifestantur sibi ipsis, quod mali sunt, & ideo arguedi, quia sic incipiunt esse lumen. Vel redarguite. *Omnia autem, &c.*
e *Omne enim quod malum.* i. malus cum sibi innotescit esse malus.
 * *Amb.* In manifesto ambiguitas non est, neque excusari potest quod palam delictum est. Sicut. n. appaete sole diem esse negari iam non potest, ita nec manifesto peccato oburgatio falsa videri.
 * *Primasius.* Sicut ad Corinthios ait, Occulta etiam cordis eius manifesta sunt.
f *Lumen enim.* per poenitentiam incipit conuerti in bonum.
c *Lumen est.* non ambiguum, nec potest excusari, quod palam dictum est.

Aug. in ps. 61.

g *Surge.* per confessionem. *Et exurge.* per satisfactionem. *Amb.*

* *Amb.* Dormitionem hanc. stupore mentis significat, qua alienatur a vero. Alienatio vero hanc species mortis est. Ex qua resurgere commouetur, ut resipiscens agnoscat ueritatem, quae est Christus. Perfidi ergo & vitiosi demeriti in ceterum sub desperatione vitae, ut resurgant siue emergant ad-

monentur, & habeant partem cum Christo, ut de tenebris transeant ad lucem, & a morte ad vitam.
 * *Sedulius.* Ego secundum ingenium meum omnes editiones veterum scripturarum, ipsa quoque Hebraeorum volumina diligenter euertilans, nusquam hoc scriptum reperi, nisi forte hoc dicamus, quemadmodum olim prophetae in conuisione populi loquebantur. Hanc dicit dominus. Et quomodo Dominus loquutus est. Ita & Apostolum spiritu sancto plenum, repente in uerba, quae in se Christus loquebatur erupisse, atque dixisse. *Hec dicit Dominus.* Nec non & illud est differendum quomodo unum, atque eidem dicitur, quasi dormienti. *Surge qui dormis,* quasi mortuo, *Exurge a mortuis.* Igitur quia & spiritus est hominis, quae semper in bona parte scriptum inuenimus, & anima, cuius infirmitates, & mortes legimus peccatorum, id quod nunc dicitur. surge qui dormis refertur ad spiritum. Et quod sequitur, exurge a mortuis animae coaptetur. Anima. n. quae peccauerit ipsa morietur. Spiritus mortem nunquam legimus. Christus uero orietur ei, qui surrexit a mortuis: & ex mortuis fuerit suscitatus.
h *Redimite.* vel quod minus fecistis in uno tempore, restituite in alio dimidiantes dies quos impij non dimidiant. Alia. n. dimidiant, alij implent dies, alij nec incipiunt. i. alij moriuntur in Aegypto, alij in deserto, alij in terra. Nec mirum si minus fecistis, quia mali dies, nec possunt omnia agi pro libitu.
i *Dies mali sunt.* Propterea nolite fieri. pro malitia, & miseria hominum dicuntur dies mali. Ceterum dies isti quantum pertinet ad

ad

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Lux in domino* per claritatem gratiae, & notitiam, ideo concludit.
- 2 *Et filij lucis ambulate.* procedendo de uirtute in uirtutem.
- 3 *Fructus. n. lucis.* i. eius opus.
- 4 *Esti omni bonitate.* quo ad seipsum.
- 5 *Et iustitia.* quo ad proximum.
- 6 *Et ueritate.* quo ad Deum fideliter ei seruiendo. ideo subdit.
- 7 *Probantes.* i. discernentes.
- 8 *Quasi beneplacitum Deo.* Serui. n. fideles diligenter inquirent implere beneplacitum dominorum.
- 9 *Et nolite communicare, &c.* i. peccare cum peccatoribus, sed magis eos arguite.
- 10 *Quia. n. in occulto fiunt.* propter quod praedicantes contra uita turpia. non expriment ea directe, sed per circumlocutionem. Quod autem fideles qui sunt lux in domino, ut dictum est, debeant tamen arguere, ostendit dicens.
- 11 *Omnia autem quae arguuntur.* tanquam reprobata.
- 12 *A lumine. uerae doctrinae.*
- 13 *Manifestantur.* tamen esse.
- 14 *Omne autem quod manifestatur lumen est.* participatiue, in quantum ponitur in luce. Et ad hoc arguuntur uitia, ut peccatores eorum turpitudinem cognoscentes, relinquant ab eis, ut fiant lux in domino. 15 *Propter quod dicit.* I. spiritus sanctus per me.
- 16 *Surge qui.* in peccatis marcescendo.

- 17 *Et exurge a mortuis.* ab infidelibus te separando qui dicuntur mortui, Mat. 8. a. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.
- 18 *Et illuminabit te Christus.* per fidem charitate formatam.
- 19 *Uide.* Hic consequenter Apostolus inducit Ephesios ad imitandum Christi sapientiam, quae est sapientia Dei patris, ut dicitur 1. Cor. 1. c. *Uide itaque quomodo caute.* amb. societates prauorum declinando. 20 *Non quasi insi.* qui talibus se immiscerent, distinguere nescientes bonum a malo.
- 21 *Sed ut sci.* qui circa bona, & mala optime iudicant. illa prolequendo ista fugiendo. In quacunque. n. arte dicitur sapiens, qui bene iudicat de prosequendis, & uitandis secundum artem illam. Sicut sapiens miles in arte militari dicitur, qui scit bene iudicare de expediendis ad consecutionem uictoriae, & oppositis uitandis, &c. Et eodem modo est in moribus.
- 22 *Redimite tempus.* bonis operibus insistendo habita opportunitate temporis.
- 23 *Quoniam dies mali sunt.* i. quia frequenter ex improviso impedimenta superueniunt. 24 *Propterea.* i. de futuris non prouidentes. Dicitur. n. prudens quasi procul uidentis. i. a longe sibi prouidens ante factum, & per oppositum imprudens. Verum tamen, quia hic accipitur prudentia in his quae pertinent ad salutem, ideo subditur. 25 *Sed intelligentes quae sit uoluntas a qua expectatis remunerari.* Et quia uitia carnis obumbrant intelligentiam, ideo subditur.

Et

Et

ad spacia horarum ordinati sunt. Ducunt enim vices, agunt tempora, oritur enim Sol, & occidit, trahunt tempora. Cui molesta sunt tempora, si hoies sibi non sunt molesti. Dicuntur ergo dies mali, ut dixi, propter miseriam hominum, & malitiam. Sed miseria hoies communis est: non debet ergo malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adā de paradiso, nunquam fuerunt dies nisi mali. quod ostendit puer qui nascitur, qui a ploratu incipit. Nondum loquitur, & iam prophetat in labore se futurum, & timore. Redimamus ergo tempus. Redimit qui perdit, id est, dat de suo, ut vacet Deo, quasi det nummum pro vino. Das huminum, & emis vinum. Aliud das, aliud accipis aliquid amittis, aliquid acquiris: Sic ergo perdis nummos, ut emas tibi aliquid. Sic perdas de tuo, ut emas tibi quietem. Vide si quis vult tecum iudicio contendere, & tunicam tollere, dimitte ei, & pallium, ut habeas quietum cor, ne perdas tempus vacandi Deo, a quo vult te auocare damno, & litibus.

a Subiecti inuicem. Amb. Non solum auditores praelatis, sed etiam praelati subditis: in charitate eis seruando, & humiliter curam gerendo Nam et si dignitas maior est, administrativa tamen est. Vnde Apostolus. *Omnium me seruum feci.* Est ergo maiorum, saluatamen dignitate, seruire, sicut minorum est humiliter obedire, haec autem

tas Dei. † Et nolite inebriari vino, in quo est † luxuria, sed
impleamini spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus: † cantantes, & psallentes in cordibus vestris: domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi Deo, & patri. Subiecti inuicem in timore † Christi. † Mulieres viris suis subditae sint sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiae, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Deo in Christo, ita, & mulieres viris in omnibus. † Viri diligite uxores vestras, sicut, & Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquae † in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam: † non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta, & † immaculata. † Ita, & viri debent diligere uxores suas, ut coram sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit,

tem tam maiorum quam minorum ordinata subiectio, debet esse in casto timore Christi, qui humilitatem mandauit. **D** *Mulieres.* Hucusque communiter de moribus egit, nunc quadam singulis ordinibus suadet. **†** Primas. Non eos sicut Corinthios lactabat incontinentes, sed perfectos cibo continere nutrebat, timet ne in plenitudine cessante carnis officio aut in mulieribus subiectio, aut in viris cessaret charitatis affectus, & non tam continentiam quam diuortium docuisse videretur. **†** *Non habet maculam, &c.* Quia per actionem bonam munda est a macula & per spem tenet ad superna. promittit de vestis eius in monte tanquam mix dealbata effulset quae significabat ecclesiam omnimacula peccati mundatam, quae per Christum in ligno crucis extensionem extensa est a terra, & desiderio ad caelestia. **†** *Non habentem nunc maculam, &c.* hic per bona opera. **†** *Et immaculata.* In abstinentia mali. Vel: tunc sanctam per gloriam, immaculatam, per corruptionis remotio nem. Sicut Christus tunc sanguinem, ut lauaret maculam ecclesiae, & extendit se in cruce, ut tolleretur in cruce, & viri si epus est debent mori pro faluandis vxoribus, & verbo vita eas instruere, ut exhibeant eas Deo. **F** *Nemo enim vnquam* mauult esse sine corpore, non corpus, sed corruptiones, & pondus eius odit.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Et nolite inebriari vino. *Per vitium gulae.*
2 In quo est. *Id est, per quod.*
3 Est luxuria. *Vnde dicit Hiero. Venter mero est fluens declinat cito ad libidinem. Venter enim, & genitalia sunt membra propinqua, & ex vicinitate membrorum designatur propinquitas vitiorum.*
4 Sed impleamini Spiritu sancto. *Qui datur sobriis, & castis.*
5 Loquentes. *Id est, ad inuicem, & vnusquisque sibi ipsi.*
6 In psalmis, & hymnis. *Vnde dicitur Act. 2. a. Quod repleti Spiritu sancto ceperunt loqui varijs linguis magna laude Dei.*
7 Et psallentes in cordibus vestris Domino. *Id est, intentionem huius laudis ad Dominum dirigendo.*
8 Gratias agentes. *Quia gratitudo beneficii accepti disponit ad receptionem aliterius.*
9 Subiecti inuicem in timore Christi. *Qui est timor castus, & charitati annexus.*
10 Mulieres. *Postquam Apostolus instruxit de moribus Ephesios generaliter hic consequenter idem facit quantum ad diuersos status specialiter quorum partes patebunt prosequendo. Primo igitur instruit personas iunctas matrimonio: & primo uxores di. Mulieres viris suis subditae sint. Eis in licitis, & honestis obediendo. Naturaliter enim imperfectiora subduntur regimini perfectiorum: mulieres vero sunt imperfectiores viris quantum ad sexum, quia femina est mas occasionatus, & quantum ad intellectum. deficiunt enim a viris in discre-*

discretionem. ideo subditur.
11 Quoniam vir caput est. *A capite enim in quo vigent omnes sensus, dependet regimen totius corporis: sicut Christus est caput Ecclesiae, quae est eius corpus mysticum.*
12 Viri diligite. *Hic secundo instruit viros di. Viri diligite uxores vestras. Propter hoc enim mulier facta est de latere viri, quia debet esse sibi coniuncta per fidem & lectionem.*
13 Sicut & Christus dilexit Ecclesiam. *Cuius est caput.*
14 Et seipsum tradidit pro ea. *Ex charitate maxima.*
15 Ut illam sanctificaret. *A peccatis mundando sanguine suo.*
16 Mundans eam lauacro aquae. *In baptismo per quem communicatur Christi passio quantum ad effectum, ut supra dictum est.*
17 In verbo vitae. *Nam accedente verbo ad elementum fit sacramentum.*
18 Ut exhiberet ipse sibi gloriosam. *Tanquam sponsam claritate fidei, & morum resurgentem. Gloria enim a claritate dicitur, quasi clara, & mutata in g.*
19 Non habentem maculam, aut rugam. *Id est, peccatum mortale patens, nec latens. Vel aliter: Non habentem maculam, &c. Id est, mundam, & simplicem sine ruga duplicis.*
20 Ita & viri, &c. *Quia sunt vna caro, ideo subditur: Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Quia sicut dicitur Matth. 19. a. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro.*
21 Nemo enim. *Ratione vtens.*
22 Car. sua odio habet. *nam et sacculus macerans eam non facit ex eius odio, sed*

secundum Gl. q. dat de suo, vt Deo vacet. Luc. 6. e. Qui aufert q. tua sunt, ne repetas. Et hoc necesse est. Quia dies mali sunt, i. multa occurrunt impedimenta, q. impediunt hominē, ne possit Deo vacare. Et dicuntur dies mali, ppter malitiā, & miserā hominum, Matt. 6. d. Sufficit diei malitia sua. Alio modo legitur de tēpore p̄terito sic: Redimentes, s. i. p̄s p̄teritū, tanquā quid carū, & preciosum, i. redimentes in vno tpe quod minus fecistis in alio, vt sic sitis dimidiantes dies non sicut mali, q. non dimidiant dies suos, sed totū diē in malo expendunt. Boni autē. & si aliquid diei expendunt in malo, residuū autem expendunt in bono. Nec mirum si minus fecistis in p̄terito. Quoniam dies mali sunt, id est, multa

multa occurrerunt impedimenta. Gene. 47. b. Dies peregrinationis meę pauci, & mali. Et quoniam dies mali sunt. Propterea nolite imprudentes fieri, scilicet indiscreti. Hęc ille.

ADDITIO III.

In eodem cap. vbi dicitur in postl. De carne eius, & de ossibus eius.

Super hoc quod dicitur; De carne eius, &c. Gl. in cuius rei figura Adam qui erat forma futuri cū de costa sua facta mulierē vidisset dixit. Hoc os de ossibus meis, & caro de carne mea. sicut. n. Eva de Adā facta traxit ab eo carnē, & ossi, ita nosa Christo instituti sumus in ossa, s. robusti. alij verō, vt caro, s. infirmi.

ECAP. VI.

Ilij obedite parētibus. Sequitur. Primum

inter mādata quę ad hominem in secūda tabula. Ad duo nāq; p̄cepta charitatis Dei, & proximi p̄tinet decalogus. Ad primum p̄ceptum Dei tres corde p̄tinent, id est, tria mādata, q̄a Deus trinitas est. Ad alterū vero p̄ceptum, s. p̄ximi septē chordę, i. septem mādata. Et illa tria ad Deū p̄tinet in prima. Et alia septem ad proximum, in secūda tabula scripta erāt. Inter quę hoc merito primum, quia sicut Deus principaliter p̄ncipiū est hoīs, sic pater secūdario. Cuius mādati additur promissio, quod non in alijs est.

¶ Ambros. Quomodo tamē hoc primum mādatū dixit? cū cōstet primū mādatum ita cōtineri: Nō sint tibi alij Dij, p̄ter me. Deinde. Non facies tibi similitudinē vllā eorū q̄ sunt in cęlo sursum, & in terra deorsum. Tertiu nō sumes

CAP. VI.

¶ Tanquam subiecti. ¶ Carnalibus. a ¶ Secundum fidem & iustitiam.

Ilij t̄ obedite parentibus vestris in Domino. ¶ Er debetis. b ¶ Quia. c ¶ Quia p̄ceptum legis. d ¶ Honorare patrem, est ei reuerentiam exhibere, & necessaria sibi iustitiam.

mino, Hoc enim iustum est. ¶ Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod

est primum mandatum in promissione. ¶ Hac. ¶ In presenti in temporalibus, & spiritualibus. b ¶ In eterna via. c ¶ Fundatus.

ne, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram. ¶ Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate seruientes, sicut Domino, & non hominibus: scientes quoniam vnusquisque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet a domino, siue seruus siue liber. Et vos Domini eadem facite illis, remittentes

¶ Viventium. quid sit vile. b ¶ Quia sic legem non custodient. In ita enim nemo cognoscit

¶ Dum p̄teriti sunt, ne legem contemnant. b ¶ Verborum. c ¶ Verberum: vt proficiant in rebus domini.

¶ Quod cepit ex peccato. b ¶ Non solum spiritualibus, & bonis.

¶ Reuerentia, quod & filij. b ¶ Quod seruorum est. c ¶ Vt sicut ostenditis extra, sic sit in voluntate vestra: vt si non potestis a dominis liberi fieri, liberi seruitatis.

¶ Obedietis quia ipse hoc p̄cepit ad conseruationem humilitatis. b ¶ Obedi e dico non ad oculum. dum videmini, sicut illi qui querunt hominibus placere.

¶ Ita & vos. a ¶ Dominis vestris. b ¶ Vt in eo putetis seruire vos Deo, & non hominibus tantum.

¶ Vos dico.

¶ Non enim minus recipiet, quam seruus liber.

¶ Similia in bona voluntate. ¶ Si serui peccant. ¶ Non solum verbera.

c In sim. Liberā facit seruitutē: nō timore subdolo, sed fidei dilectione, donec trāseat iniquitas: & oīs euacuet potestas.

¶ a De

nomen Dei tui in vanum. Quartū. Obseruabis, inqt, Sabbata, mea. Quintum autē Honora patrē, & matrem, &c. Sed quia prima quatuor mādata ad Deum p̄tinet; hęc in prima tabula cōtineri subitelliguntur. Cetera ad hominem vt honora parētes. ¶ Chrys. Vide quā admirabile virtutis profectui basim posuerit, honorē, s. ad reuerentiā erga parentes. Abducens a malis operib. ingressusq; iā bona, primum p̄cipit honorem erga parētes eoque & ante omnia ipsi post Deum causa viuendi sunt. b Serui obedite. Aug. sup Ioh. Seruitus cepit ex peccato, prima enī seruitutis cā peccatum est, vt homo homini cōditio nis vinculo subdere tur, quod nō fuit nisi Deo iudicāte, apud quē nō est iniquitas, & nouit diuersas penas meritis distribue re delinquentium.

F Aug. l. 19. ciu. c. 5. in psalm. 78. & 134 Rom. 9. c.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

Ilij obedite parentibus. Hic consequenter docet parētes, & filios qualiter debeant habere ad inuicē. Et primo instruit filios dicens: Filij obedite parentibus vestris in Domino, id est, in licitis, & honestis.

1 Hoc enim iustum est, quia filij habent a parētibus esse, incrementum, & documentum, hoc etiam probat per scripturam, Exo. 20.

2 Honora patrem tuum. Non solum in reuerentia exhibenda, sed etiam in necessarijs ministrandis tempore necessitatis.

3 Quod est primum mandatum. Non simpliciter, quia mādata ad Deum ordinantia: sunt priora, sed in illis non additur exprimendo promissionem remunerationis, sicut in isto, ideo subditur.

4 In promissione. quę sequitur, Vt bene sit, consequenter instruit patres, di.

5 Et vos patres pro, &c. Eos nimis aspere castigando, ne frangantur desperando, sicut baculus tortuosus, quando nimis impetuose flectitur ad erigendum.

6 Sed educate illos. Id est, nutrite.

7 In disciplina, & correptione dñi. i. in morib. et timore Dei.

8 Ser. Hic cōsequēter instruit seruos et dominos, et primo seruos di.

9 Serui obedite dominis carnalibus. Quia enim ad animam omnes homines sunt liberi, sed quantum ad corpus aliqui sunt liberi, & aliqui seruilis conditionis.

10 Cum timore. Id est, reuerentia: quod etiam competit filijs.

11 Et tremore. Quod est proprium seruorum, quia subsunt flagellis dominorum.

12 In simplicitate cordis vestri. Id est, absque fraude, & dolo.

13 Sicut Christo. Seruitus enim introducta est per peccatum, & sic est p̄na peccati. Deus enim auctor est mali p̄næ, & potest corrigere peccata, sicut placet sibi per p̄nam seruitutis, vel aliam. Aliquando etiam immittit alicui malum p̄næ, non propter expiationem culpæ, sed propter augmentum meriti per exercitium humilitatis, & patientiæ. Aliquando etiam ex charitate aliquis sibi accipit seruitutem voluntarie, sicut Paulinus Nolanis Episcopus in seruitutem se tra didit tempore Vandalorum pro filio cuiusdam viduę. Et omnibus istis modis non solum seruitur homini, sed etiam Deo, in quantum homo patienter sustinet seruitutem sibi inflictam ex ordinatione diuina, vel assumptam voluntarie propter Deum.

14 Non ad oculum seruientes. In presentia dominorum tantum, sed etiam in absentia.

15 Quasi hominibus placentes. Tantum.

16 Sed vt serui Christi. Voluntarie iustitantes in hoc ordinationem Dei. Et subditur ratio cum dicitur.

17 Scientes, &c. fecerit bonum. scilicet, meritum.

18 Hoc recipiet. In mercede.

19 A dom. In cuius potestate sunt domini, sicut serui. id subditur.

20 Siue seruus, siue liber. Nam cōditio seruitutis respēdit vitę beatę nullam affert impedimentum. Vnde dicit Ambr. In Domino bona seruitus, & bona libertas. equa lance appenduntur. Secundo instruit dominos, di.

21 Et vos domini eadem facite illis. Supple seruis, vtentes eorum seruitute rationabiliter, & modeste. ideo subditur.

22 Remit. minas. quasi dicat non solū remittētes verbera quādo peccant

A De cætero. Post specialia præcepta quibus admonuit singu-
los ordines, in cõmuni nũc admonet omnes. Huc usq; vos
vni verbo, & opere, iã deinceps i futuro in reliquo tẽpore.
b *Mundi rectores.* Non quia regunt mũdũ, qui constat ex cæ-
lo et terra. Sed mũdũ peccatores dicit, de quo alibi, *Et mũdus*

nunc autem lux in domino; Fuisitis tenebræ: id est, infideles. Nũc D
autem per Dominum facti estis fideles.

d *Cõtra spiritalia.* Q. Timedi hostes quia spirituales, & intifi-
biles, & quia nequã: & nõ pro parua re, sed pro cælesti hære
ditate tollẽda pugnãt. Vel cælestia dicit virtutes, in quibus

Ioh. 1. a.
Aug. l. 6. cont.
Secundũ Ma-
nich. c. 20. ser.
S. de verb. do-
mi. & ser. 1. de
domin. 5. post
Eph. 1.
Rom. 2. b.
Istis forte sã-
per Ch. istũ.

assultus

B
deminos re-
tores tene-
brarum seculi
huit.
† spirituales
nequias.
* vniuersam

tomibus per-
fectus

† charitate

eam nõ cognouit. Ta-
lem mũdũ illi re-
gũt cõtra quos ha-
bemus perpetuas
inimicitias: quia,
& quod patimur
homines importu-
nos, illi faciũt. In-
stigãt. n. & instam
mãt illos, & tãquã
vasa sua mouet, &
velut organa tan-
gũt. Cõtra illos ha-
bemus occultã lu-
ctã, ad quã nos at-
mat Apostolus.

c *Tenebrarum.* Ne
putetũr dæmones
hũc inuisibile mũ-
dũ regere, subdit
quid nomine mũ-
di intellexerit, te-
nebrarum harũ. i.
peccatorũ. Q. Non
dominãtur dẽmo-
nes mũdo q cõstat
de cælo, & terra,
sed peccatoribus.

* Ambrosius. Certus Apostolus, quia exitia quæ à perfid-
dis Dei famulis irrogãtur, auctore Diabolo ministrãtur, cui-
us altitudo gĩadĩs, & hoĩb. impossibilis est, monet aduersus
hec arma Dei sumẽda, cui⁹ solius virtute superantur, & des-
struũtur omnia machinãmẽta Diaboli. Ipse est. n. cui⁹ satel-
lites sũt, quos tenebrarũ harũ dicit rectores, spiritus neq̃si
miq̃ degũt i cælestib⁹ i firmamẽto mũdi. Hi sũt erroris du-
ces, tenebrarũ rectores, hoc est ignorantie et p̃fidię p̃positi.
* Primasius. Ne quis spiritus nefandos cũ auctore, & prin-
cipe suo Diabolo regete cẽlũ et terrã et mare arbitretur,
subiecit, & expressit, quid diceret *Mundi Tenebrarũ.* inquit, *ha-
rum,* id est tenebrarum harum, vtq; infidelĩũ, & impiorum
qualibus iam credẽtib⁹ dictũ est. *Fuisitis aliquando tenebræ*
nunc

minas, scientes quia & illorum, & vester Dominus est in

a cõelis: † et personarum acceptio non est apud Deum. † De

cætero fratres † confortamini in Domino, & in potentia vir-

tutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare ad-

uersus † insidia's diaboli: quoniam non est nobis colluctatio

aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, &

b potestates, aduersus mundi † rectores, tenebrarum harum,

c contra † spiritalia nequitie in cõlestibus. Propterea acci-

d pite * armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo,

e & † in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos ve-

f stros in † veritate, & induiti † lorica iustitie, & calciati pedes

vt laudem ho minum capiat. Vel in veritate dicit, quasi
pro amore nominis Christi, qui est veritas.

* Induti. Lorica iustitie. Recte lorica iustitie cõparatur,
quia sicut lorica multis circulis cõtextitur ita iustitia multis
virtutibus cõstat. Alter. Iustitia lorice p̃t cõparari, quia si-
cut lorica pectus munit, ṽtrem stringit, femora p̃regit, ita
iustitia superfluas cogitationes, q̃ in pectore verbari solent,
repellit; in glumẽ ventris stringit, luxuriã quoq; opprimit.

f *Calciati.* Marcus dicit Apostolos calciatos sandalijs, vel
soleis, vt neq; pes sit tẽdus, nec nudus ad terram, id est, ne
occultetur Euangelium, nec terrenis commodis inuitatur.

f *Pedes.* i. affectiones sint munitæ virtutibus ne a vitijs pũ-
gantur, vt ita sint parati ad p̃dicandũ Euangelĩũ quod nun-
ciat

NICOLAVS DE LYRA.

peccant ex fragilitate, vel ignorantia, sed etiam comminationes, &
verba aspera. Et sub iuratio.

1 Scien. qu. & il. & ve. do. est in cę. Præsidens æqualiter domi-
nis, & seruis.

2 Et personarum acceptio. Ita enim puniet Dominũ, sicut ser-
uum: & etiã grauius, ceteris paribus. quia quanto status altior. pro-
pter quod dicitur Sap. 6. a. potentes potenter tormenta patientur.

3 De cætero. Postquam Apostolus inſtruxit Ephesios in commu-
ni, & postea personas diuersorum statuum in speciali, hic reuertitur
ad inſinendam eor in generali. Et diuidit in duas, quia primo inducit
eos ad sumendum arma virtutum generaliter. secundo describit hæc
specialiter. b: State ergo. Cũca primum dicit: De cætero fra-
tres confortamini in Domino. q. d. ex quo radicati estis in fide
Chriſti, debetis confidere de ipſo. Nam aſſiſtit fidelibus ſuis in tenta-
tionibus, & p̃ſſiuis; Veruntamen quia non debet homo sic confide-
re de aſſiſſentia Dei, quod omittat ſucre quod poteſt, quia hoc eſſet
teſtare Deum. ideo ſubditur.

4 Induite vos armaturam Dei. Id eſt, virtutibus, quæ ſunt ar-
ma militum Chriſti.

5 Vt poſſitis ſtare. Abſque caſu mortalis peccati.

6 Aduersus inſidia. Quoniam ſicut dicit Leo Papa, omnium di-
ſcutit conſuetudines, ventilat curas, ſcrutatur affectus, & ibi quæſit
cauſas nocendi, vbi quæſit que viderit ſtudioſius occupari.

7 Quoniam non eſt nobis colluctatio aduersus carnem,
& ſanguinem. Id eſt, aduersus homines qui ſunt caro, & ſanguis,
& p̃r conſequens viſibiles.

8 Sed aduersus principes, & potestates. Id eſt, dæmones qui
ſunt hoſtes inuiſibiles. Et dicit principes, & potestates, quia angelorũ
ordines non ſolum ſunt per gratiam, ſed etiam per naturam, & ſic de
ſuperioribus ceciderunt aliqui, in quibus naturalia remanſerunt
vnde dicit Dionyſius, & inferiores obediunt ſuperioribus, vt ma-
gis poſſit uocare hominibus, & per principes, & potestates intelli-
guntur et̃ iudices dæmonum.

9 Aduersus mundi rectores. Nomine mundi non intelligitur
hic vniuersitas creaturarum, quæ non regitur a dæmonibus, ſed a
Deo, & Angelis Sanctis ſibi miniſtrantibus, ſed intelligitur vniuer-
ſitas hominum malorum, ſicut dicitur Ioan. 1. Mundus eum non
cognouit. qui per dæmones regi dicuntur, in quantum per eos ad
peccata mouentur, propter quod ſubditur ad declarationem huius in-
tellectus.

10 Tenebrarum harum. Dicuntur enim mali homines tene-
bræ, quia ſunt involuti tenebris ignorantie, & culpa.

11 Contra spiritalia nequitie. id eſt, contra ſpiritus nequam,
ſue malignos. Hoc etiam dicitur ad oſtendendum, quod per rectores
mundi hic dæmones intelliguntur.

12 In cõlestibus. id eſt, in hoc aere caliginoſo, qui frequenter
in ſacra ſcriptura cælum nominatur, in quo dæmones habitabunt vſ-
que ad iudicium: propter quod aues cæli nuntiantur, Matth. 13. a.
vbi dicitur quod aues cæli comederunt ſemen quod cecidit ſecus
viam.

13 Propterea accipite armaturam Dei. Scilicet, virtutum,
vt prædictum eſt.

14 Vt poſſitis reſiſtere. inſultibus demonum.

15 In die malo. id eſt, præſenti vita vbi imminet tentationum
pugna.

16 Et in omnibus. Scilicet, proſperis, & aduerſis.

17 Perfecti. ita quod non frangamini aduerſis, nec eleuamini
proſperis.

18 State. Hic conſequenter Apoſtolus deſcribit arma virtutum
magis in ſpeciali, dicens: State ergo ſuccincti lumbos veſtros.
cingulo caſtitaſ, vnde Gregor. hom. 32. Lumbos enim præcingimus
cum carnis luxuriã per continentiam coercemus,

19 In veritate. Et non ſimulatorie tantum, ſicut faciunt hypo-
crite.

20 Et induiti lorica. ſicut enim lorica operit corpus ṽndique,
ſic iuſtitia reuocet debitum ṽnicuique.

21 Et calciati pedes. id eſt, aſſiſſiones.

ciat pacem inter Deum, & hominem, vel ut sint parati com-
 plere præcepta euangelij.
 a *Scutum fidei.* Aug. Fides est scutum, sub quo tuta est iusti-
 tia, sicut sub munimine omnium virtutum. Quod pro-
 tur ante omnia arma quod prius impugnat diabolus. Vnde
 prima perit campum
 dubia sub tunc duelli
 pugnatura fides.

* *Primas.* Sicut scutum
 omnia iniecta respicit
 & excutit, ira & fides
 omnes eius suasiones
 extinguit, quamvis
 quasi rationales, lu-
 men habere videantur.
 & Sedulius Si-
 ne scuto omnis arma
 tus inermis est. Ita &
 hæc virtutes sine fide
 saluari non possunt.
 b *Et Galeam.* Galea
 est salus æterna, cuius
 memoria mentem ob-
 noluit ne deficiat.

c *Et gladium spiritus.*
 August. in psal. 149. b.
 Verbum Dei gladius
 bis acutus, docens de
 temporalibus, & æter-
 nis. illorum consolati-
 onem in veteri, isto-
 rum perfectionem in
 nouo Testamento pro-
 mittens. Quod enim
 temporaliter nobis pro-
 missum est, ad vnam
 partem gladij, quod
 vero in sempiternum
 ad aliam partem gla-
 dij pertinet. Nam &
 ideo duo testamenta
 dicuntur, quia vetus
 terrena promittit, no-
 uum æterna, De hoc
 gladio Dominus ait,
 Non veni mittere pacem sed gladium. Iste gladius vere acutus est
 quia eum quem ferit a mundo diuidit. * *Primas.* Nemo
 miles audet ad pugnam sine gladio proficisci, se. n. utcumq;
 tueri potest, sed hostem non valet interimere: nonnunquam
 etiam ab audaci hoste suis armis expoliatus occiditur, ita si-
 ne Dei verbo iustitia omnis inuenta est.

* Sedulius.

& Sedulius. Penetrabilior namque est (sermo Dei) omni
 gladio anticipari, & perstringens vsque ad deuisionem animæ,
 ac spiritus, comagum quoque & medullarum, & discretor
 cogitationum, & intentionum cordis, diu. lens s. & absin-
 dens quicquid in nobis carnale terrenumque reperit.

d *In spiritu.* Orat qui
 munda conscientia,
 & integra fide orat.
 In carne orat, qui pol-
 luta mente ite um pec-
 caturus non casu, sed
 de proposito.
 e *In aperte oris mei,*
cum fiducia notum, &c.
 i. vt aperte possim re-
 ferare mysteriū euan-
 gelij secreta incarnati-
 onis, & passionis. ne
 pressura tribulationis
 ipsi formidine acu-
 men doctrinæ obtun-
 dat. * *Chryl.* Cate-
 na circumdatus es Pau-
 le, & aliorum opera
 indiges? Etia inquit.
 Nam & Petrus cate-
 na circumdatus erat,
 & tamen sine inter-
 missione precatio p-
 eo fiebat. Super quo
 legatione fungor in
 catena, vt in eo libe-
 re loquar, quemad-
 modum oportet me
 loqui. hoc est, vt cum
 fiducia, animo virili,
 multaque cū pruden-
 tia respondeam. Vbi
 vero legatione funge-
 ris? Apud homines in-
 quit. Papæ benignita-
 tem Dei. E cælis mi-
 sic qui legatione pro-
 se proque pace funge-
 retur. Et arreptos eos

ligarunt homines, & ne communem quidem legem reue-
 rti sunt, quoniam qui legatus est, nunquam mali quicquam
 patitur. Catena inquit, mihi imposita est, quæ libertatem lo-
 quendi obturet, sed oratio vestra os mihi aperiat, omnia ad
 quæ dicenda amandatus sum, dicam.
 f *Pax fratrum.* pacem optat eis, quæ est ianua dilectionis.
 Incipit

NICOLAUS DE LYRA.

1 In præparationem euangelij pacis. i. vt suis preparati ad
 predicandum euangelium Christi, quod annunciat pacem æternam.
 Ad significationem huius dicit Marc. 6. b. Missos ad prædicand-
 dum calciatos sandalijs, quibus muniuntur pedes ne immediare
 tangant terram, & nudi remanent in parte superiori, quia afflictiones
 predicatorum non debent ad terrena officij, sed ad cælestia, sicut dicitur
 in gl. super locum istum,
 2 In omnibus. tentationum insultibus.
 3 Sumentes scutum fidei. quæ est substantia sperandarum rerū.
 4 In quo possitis. Firma. n. fides de bonis cælestibus quæ sperantur
 repellit illius dæmonum quasi scutum.
 5 Et Galeam sc. charitatem, quia sicut galea supra ponitur itaquam
 complementum, & perfectio aliorum armorum, sic charitas est per-
 fectio aliarum virtutum.
 6 Et gladium. i. datum a spiritu sancto.
 7 Quod est verbum Dei. Mat. 10. c. Non. n. vos estis qui lo-
 quimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Dicitur
 autem verbum Dei gladius, quia percussus cum eo diuiditur a mū-
 do. Et quoniam hac armatura dependet ex Dei gratia, ideo subditur.
 8 Per omnem orationem. quæ est simplex petitio a Deo.
 9 Et obsecrationem. quæ est cum expressione rei sacræ per quam
 petitio fit exaudibilis, vt cum dicitur. Per passionem tuam libera nos
 domine. & huiusmodi.
 10 Orantes omni. ad hoc ordinato.
 11 In spiritu. i. mente, & non tantum voce.

12 Et in ipso. i. fruenter orando, & non remisse.
 13 In omni. i. perseveranter.
 14 Pro omnibus sanctis. vt habeant arma prædicta generaliter.
 15 Et pro me. specialiter.
 16 Vt detur mihi sermo. i. constantia predicandi euangelium
 Christi.
 17 Pro quo. nunc detentus Romæ.
 18 Ita vt in ipso. i. vt tribulationes quas sustinco, in nullo me ter-
 veant a prædicatione retrahendo.
 19 Vt autem. Hæc est vltima pars huius epistolæ. Et est confirma-
 tio præcedentium, per hoc quod Apostolus eam misit. per d. l. Etum di-
 scipulum, vt plenius posset significare statum Apostoli Ephesij, &
 eos in Deo consolari, & hoc est quod dicit Apostolus. Vt autem, & pa-
 tet litera vsque ibi.
 20 Et fidelis minister in domino. i. in his quæ sunt ad domi-
 num.
 21 Et consoletur corda. vos in bono confirmando per sacra hor-
 tamenta.
 22 Pax fratribus. i. in Christum credentibus, supple sit.
 23 Et charitas. aliter fides esset informis.
 24 A Deo patre. qui est dator istorum bonorum.
 25 Et Domino Iesu Christo. per quem ad nos perueniunt Dei
 dona.
 26 Gratia cum omnibus. generaliter credentibus.
 27 In incorruptione. i. sic maneant in gratia, quod non decidant
 ab ea, sed perueniant ad gloriam quæ est gratia consummata.
 Amen.

Et

Incipit

A D D I T I O.

In cap. 6. vbi dicitur in postilla. Ut detur mihi sermo in apertione oris mei.

Hoc quod dicitur. Detur mihi sermo in apertione oris mei, videt referendū ad illud quod fuit a domino dictū Apostolis Mat. 10.

c. Debitur. n. uobis in illa hora quid loquimini, secundum. n. fragilitatem humanæ naturæ timebat Apostolus, ne pressura tribulationum impediretur a promptitudine responsionis in mylterijs euangeli; declarandis, & ideo petebat per suffragia orationum, vt daretur sibi a Deo sermo. s. restus, in apertione oris mei, id est prompte, & liducaliter.

Incipit argumentum ad Philippenses.

Philippenses sunt &c. Qui accepto verbo predicationis ab Apostolo firmati in fide fuerunt, nec pseudo Apostolos receperunt, vnde eos laudat Apostolus. Hi Paulo per Epaphroditum aliquam substantiam Romam miserant, quem cū hac remittit

Argumentum in epistolam ad Philippenses incipit.

Philippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, nec receperunt falsos Apostolos. Hos collaudat scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

tit epistola, in qua cum presens non potest, inuit eos contra duplex bellum, tribulatorum, & pseudo predicatorū, vt omnia pro Christo sustineat aduersa cum humilitate, sicut Christus fecit, & legalia a pseudo nunquam recipiant. His nec se apostolum nominat qui nunquam de cōminus, vel contra eum senserant.

C A P. I.

Epistola Pauli ad Philippenses incipit.

C A P. V. T. I.

Aulus. More solito salutationem premitit. Dem de gratias Deo agit pro e s, implorans eis inuora bona, vt & in virtutibus crescentes ad perfectionem perueniant. Deinde patientiam tribulationum monet exēplo sui, & Christi, postea vt caueant a vesutis pseudo Apostolorum tandem admonitionem moralem interserit, & prope finem de gratia, quam sibi Romam per Epaphroditum miserant gaudere se dicit.

Aulus, & Timotheus serui Iesu Christi omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cūm episcopis & diaconibus. Grātia vobis, & pax a Deo nostro, & Domino Iesu Christo. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in

nens in seculum seculi, cui adineta est, alia seruitus non manens in aeternum in domo. Chrysostr. Seruum seipsum vocat, non Apostolum. Nā & ista dignitas reuera magna est & caput bonorum, nimium seruum esse Iesu Christi, & non simpliciter dici. Qui seruus Christi est, is verē peccati liber est. & germanus Christi seruus, nullus est alterius seruus. Alioqui non esset plane Christi seruus, sed

7. 9. d. c. legi- 68. 4. 2. Ductio.

B

a b c

d

e

ministra

Aug. in tra. 95. n. 13. Timor duplex vbi 4. d. Plal 18 c. Job 8. 6.

C

Omnium. Cuius nura omnia bona omnibus accedunt.

a Priuato beneficio. Qui mihi facit quod volo in vobis.

b Quoties vtri memor fio. c Quod vtrique sum. Con gnis temporibus

dimidiatus.

d Cum episcopis, & diaconibus gratia vobis, & pax a Deo patre, & c. Primasius. Episcopos presbyteros dicit. Non. n. plures episcopi in vna ciuitate, neque presbyteros intermittere, vt ad diacones descenderet. Et significat per diacones maiores, per sanctos minores. quia minores premitit, ad humilitatem innitat, quia & hos subneedit, ostendit aliquem non esse adeo perfectum, qui non indigeat admonitione.

e Gratias ago Deo meo. Q. Agite quæ agitis, quia talia vnde Deum laudo.

Com-

NICOLAUS DE LYRA.

Incipit Postilla venerabilis Magistri Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Philippenses.

C A P. I.

Aulus, & Timotheus. Hic incipit epistola Pauli ad Philippenses. Quæ diuiditur in tres partes. s. præfationem & prosecutionem, ibi. Gratias. & consummationem, prope finem, ibi. Salutate. Circa primum primo ponuntur personæ salutantes, cum dicitur. Paulus, & Timotheus. Hūc adiungit secum in salutatione, quia missurus erat ad eos per ipsum, vt habetur ca. seq. vt cum ven. ret ad eos reuerentius, ac magis charitative reciperetur. Secundo ponuntur personæ salutata, cum dicitur.

- 2 Omnibus. n. per baptismum sanctificatis. 3 In Christo. in primitiua. n. ecclesia, vt nomen Christi reddetur magis autenticum, amabile, & reuerendum, Apostoli baptizabant in nomine Christi, in quo tamen intelligitur tota trinitas quia Christus Græcè vnctus Latine dicitur, & sic intelligitur filius vnctus, pater vnctus, & spiritus sanctus vnctio. 4 Qui sunt Philippis. Nomen est ciuitatis in Macedonia, quam ædificauit Philippus rex pater Alexandri magni, & a nomine suo eam denominauit.

Cum

5 Cūm episcopis, & diaconibus. per episcopos in plurali intelliguntur sacerdotes, ut dicit hic Gl. quia plures episcopi non præfunt vni ciuitati. Potest etiam dici quod per episcopos intelliguntur sacerdotes cum pontifice ciuitatis. Episcopus. n. dicitur ab epi, quod est supra, & scopos intentio, quasi superintendens. s. populo cui præest. hoc autem competit, tam episcopis. quam presbyteris curatis. Illi autem propter specialem eminentiam super populum erāt specialiter exprimendi in salutatione Apostoli, ideo expressit illos specialiter post salutationem omnium generaliter. Tertio ponuntur optata bona cum dicitur.

- 6 Gratia vobis, in præfenti. 7 Et pax, in gloria cœlesti quæ quietat totaliter hominis appetitum. 8 A Deo patre nostro, qui est dator omnium bonorum. 9 Et Domino Iesu Christo. per quem tanquam per mediatorem nostrum nobis proueniat dicta bona. 10 Gratias. præmissa salutatione, hic consequenter ponitur prosecutione epistolæ. In qua Philippenses primo redduntur beneuoli, secundo dociles. cap. seq. tertio attentis, cap. 4. primum autem facit Apostolus dupliciter. primo pro bonis eorum gratias agendo, secundo tanquam amicis specialibus suum animum aperiendo, ibi. Sicut enim volo. circa primum dicit. Gratias ago Deo meo quem deuote colo. 11 In omni memoria, & c. i. quotiescunque occurrit mihi memoria de vobis.

Cum

a Communicatione. Vel uestra communia fecistis, in euange-
lio exaltando.

b *Confidens. Q. d. precor. vt steteris, & confido hoc ipsum fie-
ri a vobis quod precor, non aliud, sed videte ne frustra con-
fido. Vel.*

c *In vobis. per succes-
sionem, vsq; ad com-
munem iudicii diem*

d *Perf. Aug. de gratia
& liber. arbit. quia ip-
se, vt velimus operat*

e *incipiens, qui volentib.
cooperatur perficiens.*

f *Chryl. Vide quo il-
los modestiam quoq.
doceat. Nam quonia*

g *illis magnarum reru
testimonium tulerat,
ne quid hinc humani*

h *patiantur instruit eos
& praterita, & futura
Christo accepta refer*

i *re. Non enim dicit,
Persuasum habens,
quod vt capistis, ita*

k *perfecturi sitis, sed qui
capit, perficiet. Ne-
que tamen exemit eos*

l *ab hac virtute. Dixit
enim, quoniam super
communicatione ve*

m *stra gaudeo, videlicet
quod ipsi hic probe
gerant, &c.*

n *Sicut est mihi. Ita
gratias ago, deprecor
& confido sicut iu. est*

o *sen. i. ita velle. Et ex-
ponit causam, eo quod
habeam vos in corde*

p *sive iunctus, scies vos
quoque iunctos, siue
defendens euange-*

q *lium, quod & uos fa-
cit.*

r *Ambr. Nec aliud debuit de his sentire quos semper inflexi-
biles in deuotione Dei expertus est, tam directum, & inflexi-*

s *gibilem cursum eorum videns, vt cogitaret dignos hos si-
bi participes gaudij esse. Vnius. n. fidei homines congaude-*

t *re oportet de spe futura immortalitatis, & gloriae.*

u *Cupiam omnes vos. i. intimo amore Christi, vt ab eo pfecte
diligamini, vel eo affectu diligatis Deu & proximos, quo Chrs
qui animam posuit. Vel refertur ad id quod supra dixit, se
desiderare eos esse socios gaudij sui. Et determinat quomodo,
scilicet*

scilicet amore Christi, non humano, ut participes habeat in Deo.

g *Vt probetis potiora, iterum crescat charitas uestra in scien-
tiam, ut probare, & discernere sciatis non solum mala, &
bona, sed etiam inter bona que sunt potiora, ut post probatio-*

a *Habitis. Prælati, uel subditis. b Non tristis de culpa.*
cunctis orationibus meis, pro omnibus vobis cum gaudio,

a *Vt perfletis deprecans. b Gaudio dico habito. c Quia vos communicastis mihi
in luce, & operibus euangelij.*

b *deprecationem faciens super communicatione uestra in
euangelio Christi a prima die vsque nunc, & confidens in*

a *Quæ est. b Conuersionis uestræ, & ideo a modo magis standum
Operans.*

c *Domino Iesu hoc ipsum, quia qui coepit in vobis opus bo-
num, perficiet vsque in diem Christi Iesu. Sicut est mihi*

d *iustum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam
vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione & confir-*

a *Cooperans. Quod operando incepit. b Vique ad finem uitæ quo Deus uidebit ur.
c Aliud non debuit sentire de tam bonis.*

e *matione Euangelij, & socios gaudij mei omnes vos es-*

f *se. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos om-*

a *In intimo affectu charitatis. Non in solis labijs. b Quia compatimini mihi:
c Contra impugnantes. d Infirmorum in doctrina.*

g *nes in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas uestra
magis ac magis abundet in omni scientia & in omni sen-*

a *Crescat. b Vt sciant in quibus diligere Deum, & proximum debeant, & cum fuerint
habebant sensum. i. memoriam, & animaduersionem in omnibus rebus. Memoria*

h *sui, vt probetis & potiora, vt sitis lynceri, & sine offensa in*

a *Et hoc perseveranter. Vique. Id est, sine finem vitæ. b Non solum sine inanis, sed & ple-
ni fructu. i. operibus quæ sunt fructus iustitiæ, quæ est ha-
bitus animi. c Et hoc. Non uiribus uestris.*

i *diem Christi; repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in*

a *Per hoc transiit in gloriam æternam unde Deum laudetis:
b Quia dixit se cupere hos fore socios gaudij sui, ideo quid profecerit prædicatio eius in-
nuat quasi charis*

k *gloria & laude Dei. Scire autem volo vos fratres, quia quæ cir-*

a *Exteriorum undique in circundans abundantia passionum. b Vel ideo circa, quia con ad inte-
tiora perungunt. c Quæ ad detrimendum, ut mali intende runt. d Ad profe-
ctum. e Virtus uinculorum apparet in Christo, qui propter uincula plus annuntiat.*

l *ca me sunt, magis ad profectum Euangelij peruenerunt: ita ut*

tritas ago. Confido. Vos autem vos. sci. fr. quasi dicat. Cum ita sitis perfecti, perseverate, & caute, ne tribulationes instan-tes hanc uestram diminuant perfectionem, sed exemplum mei respicite.

k *Vt uincula mea manifesta fierent in, &c. Hier. Quia namque
patienter quælibet mala sustineo, patet non esse scelus fal-
sificatis, quod in me iusta uindicta percussit, sed quan-
dam ueritatis uirtutem, quam sustinendi fortitudo magni-
ficat.*

Vel

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 *Cum gaudio. i. gaudens de bono uestro.*
- 2 *Deprecationem faciens super communicatione, &c. i. de eo quod mihi communicastis fide, & opere.*
- 3 *In Euangelio Christi. credentes, & operantes, sicut & ego.*
- 4 *A prima die. conuersionis uestræ.*
- 5 *Vsque nunc. in bono perseverantes, nam in fide perstiterant, nec falsos Apostolos receperant, vt dicit Hieronym. in prologo. propter quod Apostolus de bona consummatione confidebat, i. deo dicit.*
- 6 *Confidens, &c. quia qui cepit in uobis opus bonum perficiet. quia sicut inchoatio operis meritorij est a Deo, ita continuatio, & consummatio.*
- 7 *Vsque in diem Christi Iesu. in quo ueniet ad iudicium uestra remuneraturus bona.*
- 8 *Sicut est mihi. De tam. n. bono principio iustum est sentire finem bonum, & maxime circa dilectos, quia dilectio facit opinari bonum dilecto, ideo subditur.*
- 9 *Eo quod habeam, &c. f. charitatis.*
- 10 *Et in defensione, & cetera. Philippenfes enim iam constanter certauerant pro ueritate Euangelij, vt habetur in fine huius capit.*
- 11 *Socios gaudij mei omnes uos. q. d. ex hoc iustum est mihi sentire, quod eritis socij consolationis meæ in patria, sicut estis socij tribulatio-*

- tribulationis in pugna.
- 12 *Testis. n. mihi. confirmatio est suæ dilectionis erga eos, ideo subditur.*
- 13 *Et hoc oro, vt charitas. quia charitas semper potest crescere in uia,*
- 14 *In omni scientia. nam crescente charitate, crescit notitia que expedit ad salutem.*
- 15 *Vt probetis potiora. i. approbetis ea sequendo.*
- 16 *Vt sitis synceri. i. puri, & mundi in uobis.*
- 17 *Et sine offensa. proximis.*
- 18 *In diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum. i. ut in die iudicii appareatis pleni bonis operibus a Deo remunerandis.*
- 19 *In gloriam, & laudem Dei, & cetera. quia in remuneratione cœlesti est laus iugis, Psalm. 85. b. Beati qui habitant in domo, & cetera.*
- 20 *Scire autem. Hic consequenter Apostolus reddit Philippenfes beneuolos, amabilius eis significans statum suum. Et diuiditur in duas. f. principalem, & incidentalem, ibi. quidam quidem. Circa primum dicit. Scire autem uolo uos fratres. tanquam amicos meos speciales.*
- 21 *Quia que circa me sunt. f. tribulationes, & uincula, quæ Romæ sustineo.*
- 22 *Magis ad profectum Euangelij peruenerunt, & cetera. nam ex hoc fuit magis publicatum contra intentionem me perseverantium,*

A Vel de vinculis meis loquebantur, vel prædicatores iudicabant in omnibus prætorijs.
 a *Et in omni. &c.* Cum. n. Apostolus Romæ vincus detrusus esset in carcere in domo imperatoris, & doceret euangelium, & infirmos animaret, multa que miracula patraret, multi per eum crediderunt, in tñ, vt domũ persecutoris ecclesiã faceret, tunc. n. manifesta facta sunt, vincula eius in Christo.

Vel in om. præ. & c. om. loci. i. imperatori omnibus consulibus, & principibus, & minoribus propter Christum illum talia sustinere.

ts 1 q. 4. cap. quam magnũ.

B *Chryf.* Possibile erat illos, audito quod vincus esset, dolere, putareque ex ea res moras habituram Euangelij prædicationem, quam suspicionem tollit, & istud amantis est, vt quæ sibi accidit, illis manifestet, qui suo nomine curis iunguntur. Vincula mea, inquit, manifesta sunt in toto prætorio.

purã

Deinde non solum hæc mea vincula aliorum ora non obturarunt, aut timidos effecerunt, sed magis confidentes reddiderunt. Ergo si etiam vincus maiore fiducia egit, plus illi animi addidit, quam si vincus non fuisset. quo modo vero ad profectum euangelij facta sunt vincula? Deus istud ita dispensauit, inquit, vt non essent occulta mea propter Christum in toto prætorio. Ita regias uocabant.

Sedul. Tribus causis hoc dicit, ut magnificaret potentiam Dei, ut exemplum fieret alijs, ut consolaretur Philippenses meos de vinculis, & tribulatione eius in Roma. *In omni prætorio, i. in domibus regum, ubi prætores solent esse.*

b *Audere sine.* Aug. Constantia. n. eius multos animauit, ut non timerent euangelizare.

c *Quidam quidem, &c.* Sedul. Hic subiungit quatuor ordines prædicantium uerbum Dei pp inuidiam, hoc est, dum mihi apud credentes gloriam auterre se putant, ne solus mihi iudicare uidear scientiam prædicandi. *Alij propter bonam uoluntatem, quia alios saluare uolentes Christũ annunciant.*

C *Alii*

Alij ex charitate, i. vt mihi adiutores fiat, quia sciũt me a Deo ad defendendum Euangelium ordinatum. Alij uero dolose prædicant ad me grauandum, quasi plures discipulos facientem, & doctrina mea totum orbem implere cupientem, ut ex hoc saltem mihi maior inuidia cumuletur, vel pressura.

a vincula mea manifesta fieret in Christo in omni prætorio, & in cæteris omnibus ut plures de fratribus in domino confidentes, in vinculis meis abundantius auderent sine timore uerbum Dei loqui. *† Quidam quidem, & propter inuidiam, & contentionem, quidam autem, & propter bonam uoluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, scientes hoc quoniam in defensione euangelij positus sum, Quidam autem ex contentione Christum annunciant, nõ tunc sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem,*

b *fidentes, in vinculis meis abundantius auderent sine timore*

c *re uerbum Dei loqui. † Quidam quidem, & propter inuidiam, & contentionem, quidam autem, & propter bonam uoluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate,*

d *scientes hoc quoniam in defensione euangelij positus sum, Quidam autem ex contentione Christum annunciant, nõ tunc sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem,*

e *Quidam autem ex contentione Christum annunciant, nõ tunc sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem,*

f *† sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem,*

g *meis. Quid enim? Dum omni modo, siue per occasionem,*

d *Quidam autem, &c.* Conuicti in contentione a me. prædicant secundum quod eos conuinci debere prædicare.
e *Ex contentione.* Ex priuato odio, quod aliquando mecum contulerunt, & confutati sunt. Et ne uideretur correcti, addit. *Non puro animo. Sed. Existimantes ut si qui de prædicatione eos accusent, in me autorem eius vindicent. Existimantes pressuram.* Amb. Astutia ergo simulationis isti Christum annunciant, vt possent seditiones excitare Apostolo quasi auctori, qui multos congregauerat suo collegio. Ecce quatuor species doctorum distinxit, duas bonorum, & duas malorum, qui omnes annunciant Christum, sed non eodem animo.

Aug. Mali. n. non simplici, & ueraci aõ Chm annunciant. Boni uero puro animo, fide sincera, ocs tñ euangelio proficiebat. Vñ & malos tolerados dicit, subdens. Quid n.?
 * Aug. Qui non ex charitate, sed ex occasione prædicabant uerbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat, & aliud prædicabant, vt sancto nomine placere hominibus. Nam de his iterum dicit. *Neque. nisi Deo seruiat, sed suo uentri.* quos tamen Christum annunciant permissit. Quamuis. n. potius crederent, quæ ipsi faciebant, vt morerentur, ea tñ prædicabant, quæ si alij credentes facerent, saluarentur. Terrenis nempe cupiditatibus conuulentes, regnum cælorum annunciant. habentes in peccatore falsitatem, in lingua ueritatem. Sciens itaque Apostolus et per Iudæ euangelizantem credentes esse liberatos, istos quoque ita permittit.
g *Quid enim?* Non prohibet mercenarios, sed permittit, quia & ipsi uiles sunt ad aliqua.

Sine

NICOLAUS DE LYRA.

quentium, qui per incarcerationem meam credebant extinguere euangelium, nam in carcere prædicabat, & miracula faciebat, ex quibus plures de incarceratis, & custodibus conuertebantur. & hæc omnia ad diuersas partes orbis deferebantur, eo quod Romani toti mundo dominabantur, ideo subditur.

1 *Vincula mea.* i. manifestum fieret, quod vincula constanter sustinebam propter Christum.

2 *In omni prætorio.* Aliquando. n. in prætorio erant iudices minores, & aliquando maiores, & aliquando cum eis præsidebat imperator & in omnibus istis differentijs fuit Apostolus in prætorio adductus, & ita constanter se habuit, quod plures Christi discipulos animauit ad prædicandum publice Christum, qui prius hoc facere non audebant, ideo subditur. *Vt plures ex fratribus, &c.*

3 *Quidam quidem, &c.* Hæc est pars incidentalis, quia prædixerat immediate aliquos audaciam prædicandi assumplisse ex uinculis suis, ideo incidentaliter ponit distinctionem prædicantium. Nam aliqui faciebant hoc intentione bona, alii uero mala. Et diuiditur in duas. Nam primo ponit hanc diuersitatem, secundo circa hoc suam charitatem, ibi. *Quid enim?* Circa primum dicit. *Quidam quidem, &c.* i. inuidia, & contentione moti contra me eo quod prædicatio mea de prætorio apparuit magis uirtuosa, & ex hoc facta est magis famosa, quam ipsorum, propter quod me in carcere fortius prædicant, vt sapientiores, & famosiores appareant.

4 *Quidam autem, &c.* non intendentes ex sua prædicatione consequi propriam gloriam, sed honorem Dei, & salutem proximi.

5 *Quidam ex charitate.* non solum ad proximum generaliter, sed

sed etiam ad me specialiter.
6 *Scientes, &c.* i. pro defensione euangelij.
7 *Positus sum.* i. in carcere, & ideo prædicando suppleat vicem meam, qui non possum ad hoc faciendum discurrere, & releuari famam meam, quam aliqui nituntur deprimere, vt dictum est.
8 *Quidam autem ex contentione.* iste modus male annunciandi Christum differt a primo. Nam illi quærebant deprimere famam Pauli, & suam eleuare. isti uero quærebant poenam sui carceri aggrauare, ideo subditur.
9 *Existimantes pressuram se suscitare vinculis meis* di. se esse Pauli discipulum, vt per hoc Apostoli poena aggrauaretur, licu Torquatus dicebat se esse discipulum sancti Tyburtii, ut a iudice grauius puniretur, propter quod illi non uidentur fuisse Christiani, nisi simulatorie. Et huic consonat quod dicitur.
10 *Christum annunciant non sincere.* sed simulatorie. Et sic patet, quod Apostolus ponit quatuor modos annunciantium Christum. Quorum prius, & quartus sunt mali quantum ex intentione denuntiantium, non tamen ex re denuntiata. Tertius, & secundus boni sunt utroque modo.
11 *Quid enim?* Hic consequenter Apostolus declarat suam charitatem, & primo quantum ad dictas prædicationes. secundo quantum ad Philippenses, ibi. *Constitit.* Circa primum apparet charitas Apostoli, eo quod omnem modum denuntiandi Christum ipse acceptauit, quamuis aliqui sint ad grauame suum, quod contemnit propter honorem diuinum. Et hoc e. quod dicit. *Quid enim? dum omni modo siue per occasionem* Quali diceret, de diminutione famæ meæ, & aggrauatione corporalis poenæ non curo, dum tamen nomen Christi prædicetur immo de illis.

Gaudio

a. Si, per, veri. Aug. Veritatem quidam annu-
ciabant, & si nō per veritatē, non vero animo. Ex occasione enim euangeli-
zabant, quarentes ab hominibus cōmoda sua. terrenis enim
cupiditatibus consulentes regnū calorum annu-
ciabant, habentes in lingua veritatē, sed nō in pectore castitatē. Qui sunt
vtilēs eis quos in-
struit dominus. Vnde
ait, *Qua dicunt facite,
opera autem eorum no-
lite facere.* Quisquis
enim a Deo prater
Deum, aliquid qua-
rit, non caste Deum
querit. Tres inveni-
mus personas, si do-
mini verba in euan-
gelio diligenter inue-
stigamus, pastoris,
mercenarij, furis. Pa-
stor veritatem annū-
ciat, propter veritatē.
Mercenarius, occa-
sione rei temporalis.
Fur, & latro veritatē
negat, & tollit. Dili-
gendus est ergo pa-
stor, tolerandus mer-
cenarius, cauendus
est latro.

b. Sed, & gau. Ideo
gaudeo de malis
meis, vel de profectu
euang. quia inde mi-
hi falsus.

c. Qui in nullo con-
fundar. Hieron.
Neque in vita, neque
in morte, neque in
cōtumelijs, neque in opprobrijs: deniq; in nullo
Apostolus confundebatur. Nos in omnibus erubescimus, & in quō vitu-
peramus, ultra non facimus, quamuis secundum Deum cœ-
perimus: Vnde ostendimus nos laudibus, non Christo ser-
uire. Apostolus non confundebatur in catenis, nos confundi-
mur in opprobrijs.

* Chrysoſtomus. Idest, nullam mihi ignominiam, sed ma-
gnū lucrū afferet mors. perinde ac si diceret: immortalis
quidē minime sum, sed charior Deo, quam si immortalis
essēm. Non enim par laus est, si immortalis mortem con-
temnat, ac si mortalis. Quamobrem etsi moriendum nunc
mihi esset: nullū hinc subire dedecus, verūtamen nō moriar.

* Anselmus. Idest, in nulla re erubescō, quoniam nec in
conscientia mea quicquam est, vnde coram Deo erubescā.
nec de his quæ pro Christo foris patior, verecūdari possum.
Et ideo certus sum, quia consequar quod spero. Si enim vi-
deret apostolus se in aliquo confundi & deficere, posset de-
sperare de salute. Sed quia videt se constantem per omnia, &
hanc Dei gratiam sibi esse concessam, ideo sperat quod ma-
gnus est, non confundor vt in aliquo cedam, quia & spes ma-
gna, & res vera atque honesta.

Haimo. Quia, & spes magna, & res vera & honesta.
Et nunc. Hieronymus. Inimicis suis insultat, quod ei
nocere

nocere non valeant. Si enim occiderint, martyrio corona-
bitur. Si seruauerint, ad Christum annuntiandum, plurimū
facient fructum.

* Chrysoſtomus. Nam, & moriendo, inquit, non mo-
riar, vitā habens in me ipso. Tunc me sustulissent: si per me-
tū petuissent ex ani-
ma mea fidem detur-
bare. Quandiu vero,
mecum Christus fue-
rit, etiam si mors in-
gruerit, viuam.

e. *Mihi autem viuere
Christus est, & c.* Me-
rito Christū magni-
fico siue vira, siue
morte, quia Christus
mihi viuere, idest, mi-
hi vita hic per fidem
& spem, & in futuro
per speciem, pro hac
vita mortale corpus
tradit, vt ipsum im-
mortale in æternum
recipiat.

f. *Quod si viuere, & c.*
Christus est mihi vi-
uere, vt eum magnifi-
cem. Quod si est, tūc
nescio quid eligam,
mori, an viuere. Quia
si hic fructus esset, nō
dubium quin mori e-
ligerē, vt Christum
haberem præmium:
& ideo ne dubitetis
mori.

g. *Quid eligam ignoro.* * Anselmus. Quia nisi hic fructificare
adhuc quōdie possem, haud dubium quin mori eligerē, cum
Christū haberem lucrū. Sed quia me video multis assidue
prodesse, charitas eorum adhuc me retinet in carne.

h. *Coarctor autē ē duobus, & c.* Augustinus. de doctrina Christi.
Nō ita distinguendum est, vt dicatur: Coarctor, & postea se-
quatur: ē duobus desiderij habens scilicet dissoluendi, & in
carne manēdi: quod ex ipso textu sermonis diiudicat, quo-
niā sequit. dissolui & esse cum Christo multo melius est. Ap-
paret enim eum eius quod optimum est dicere se habere cō-
cupiscentiam, vt cum ex duobus compellatur, alterius tantū
habeat concupiscentiam, alterius necessitatē propter fratres.
Sic ergo distinguēdū est: Coarctor vel compellor ē duobus.
Deinde sequit, ego dico desiderium vel concupiscentiā dis-
soluendi habens ab his miserijs, quibus quasi cōpendijs vin-
ctus sum, & cum Christo esse presentialiter. Et quasi querere
tūc, quare huius rei potius habeat concupiscentiā? subdit, quia
multo magis melius est quātum ad me. Et quasi iterū dicere
tūc: Cur ergo ē duobus compelleris? subdit, quia est manēdi
necessitas, dicēs. Permanere autem in carne necessarium est
propter vos, non propter me. Q. Illud melius est mihi, hoc
est necessarium vobis, ideo illud cupio, illud non recuso.

i. *Desiderium habens dis.* * Hieronymus Illud melius mi-
hi, istud

NICOLAUS DE LYRA .

Gaudeo. in presenti, & magis.
Gaudebo. in futuro. Et subdit causam dicens.
Scio enim quia hoc prouenit ad salu. idest. ad augmentum
meriti.
Per vestram orationem. idest, quia ipse Christus dabit mihi
vires & constantiam sustinendi per orationes vestras ad Deum pro me-
ris, & fundendas.
Secundū ex. Beatitudinis obtinendæ. cuius signum subdit, dicens.
Quia in nullo. Ex persecutione aduersantium.
Sed in omni. i. firma constantia.
Sicut semper, & c. supple sui de praterito a tempore conuersionis
meæ.
Et nunc. s. de presenti & futuro.
Magnificabitur Christus. i. honorabitur.
In corpore meo. Quia si viuam, predicabo nomen eius magni-
fic. si moriar, hoc erit p ei⁹ fide, & sic moriar in ei⁹ gloriosa cōfessione

12. *Mihi autem vi. Christus est. Me viuificans per suam grati-
am.* 13. *Et mo. Pro eo.*
14. *Lucrum. scilicet vt sim ei perfecte coniunctus per gloriam, &
quia vtrunque bonum est, nam sic viuere est augmentare meritum,
ideo dicit.*
15. *Quod si vi. in. f. mortali & passibili.*
16. *Hic mi. fru. operis. i. augmentatio meriti: & supple, statim mori
est absque dilatione præmium consequi. ideo subdit: Et quid eligam
ignoro, & c.*
17. *Coarctor, hic consequēter ostendit cavitatem suam de Philippē
ses. & primo hoc ostendit, secundo eos ad martyrij tolerantiam indu-
cit, ibi. Tantum digne. Primum autem ostendit per hoc quod præ
elegit bonum Philippensem accelerationi sua gloria, dicēs. Coarctor
enim. i. moueor ad petendum, quæ non possunt simul haberi.*
18. *Desi. ha. dis. Per mortem corporalem*
19. *Et esse cum Chr. In gloria.*
20. *Mul. ma. enim me. Videtur pro me.*
Tom. 6.

A hi, istud necessarium vobis. Et mortem illos non timeo, sed diligere debere eos, demonstrat exemplo, & ut non contristentur, ut mansurum se in carne spiritu prophético promittit.

† exploratum habens
In psal. 93.

AVGVSTINVS. Tedium illi erat manere in carne, & ex duobus patiebatur angorem, dissolui, & esse cū Christo: multum enim optimum esse dicebat. At cum appropinquaret ipsi passio, quomodo exultabat? quomodo gloriabatur? Bonum, inquit, certamen certavi, &c. de cetero, superest mihi corona iustitie, &c.

concertates

a Permanere autem, &c. Ecce quod non sibi melius, sed quod multis expedit. eligit propter charitatem, quæ præ omnibus diligenda.

b Et gaudium fidei, &c. Ut de fide vestra gaudens, vel ut vos de fide gaudeatis in ea proficientes. Quod non est nisi vbi est munda conscientia.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Permanere autem, &c. i. diutius vivere.
- 2 Necesse est pro vobis. Ad vestram confirmationem in fide & moribus per doctrinam. Et eligens hanc partem subdit.
- 3 Et hoc confidens, &c. scilicet bonum vestrum per me promovendum.
- 4 Scio, quia mane. &c. In vita presenti ad utilitatem vestram. ideo subditur.
- 5 Et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum. scilicet in fide, & moribus.
- 6 Et gau. si. idest, fidelium.
- 7 Ut gra. ve. &c. Quæ est gratulatio sancta.
- 8 In me per, &c. Quod Philippenses summe desiderabant, & Apostolus hoc intendebat facere habita opportunitate ex diuina ordinatione. Aliter enim non asserit se venturum, ut patet in parte sequenti.
- 9 Tan. id. Hic consequenter ponitur monitio de tolerantia martyrii, ad quam tamen præexigitur conuersatio sancta. ideo dicit. Tan. di. euan. Chri. conuer. idest, in tantum conuersamini digne secundum euangelij doctrinam.
- 10 Et, siue cum venero. Ad vos, si Deus voluerit.

11 Siue

a Illud melius hoc necesse habuit. **b** Non propter me. Quia necessarium propter vos, vel scio non dubie, sed confidens in misericordia Dei.

a lius, permanere autem in carne necessarium est propter vos.

Et hoc **†** confidens, scio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei, ut gratias abundanter agatis Deo cum gaudio

gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me per meum aduentum iterum ad vos: Tantum digne euangelio Christi conuersamini, ut siue cum venero, & videro vos, siue absens audiam de vobis, quia statis in vno spiritu vnanimes

† collaborantes fidei euangelij, et in nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis. Et hoc à Deo. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.

præstabat dominis suis.

ANSELMVS. Nō a vobis ipsis habetis, ut salutem per passionem consequamini, sed a Deo gloriari de meritis incipietis. Et hoc a Deo, &c. Etiam quod patimini non a vobis est, sed a Deo, quia pro merito Christi qui patri obediuit, hæc inter alias gratias data est vobis.

HIERONYMVS. Occasio fidei a Deo donata est: quia si non venisset Christus, & docuisset, non utique crederemus. Non solum, &c. sed ut etiam, &c. AVGVSTINVS. vtrunque ergo ad Dei gratiam pertinet, & fides crederentium, & tolerantia patientium, quia vtrunque dixit, esse donatum. Quale, & vidistis, &c. Quando nudus verberatus sum pro muliere phrygonissa a qua spiritum malignum exclusi, quæ magnum questum

- 11 Siue absens. Si aliud de me ordinauerit.
- 12 Audiam. Absens, vel vidcam præsens.
- 13 Quia statis. Firmiter.
- 14 In vno spiritu. idest, in spiritu sancto, qui est vnus.
- 15 Vnanimes. in corde.
- 16 Collaborantes. In opere.
- 17 Fidei euangelij. idest, in his, quæ pertinent ad fidem euangelicam.
- 18 Et in nullo terreamini ab aduersariis. Vos persequentibus.
- 19 Quæ. scilicet persecutio.
- 20 Est illis causa perditionis. gehenna.
- 21 Vobis autem salutis. aterna.
- 22 Et hoc a Deo. Qui dat gratiam & gloriam.
- 23 Quia vobis donatum est pro Christo. idest, pro honore Christi.
- 24 Non solum ut in eum credatis. Ut infirmi fideles.
- 25 Sed ut etiam pro illo patiamini. Constante sicut fortes, quod procedit ex speciali dono Dei.
- 26 Idem certamen habentes. Contra aduersarios fidei.
- 27 Quale & vidistis in me. Quando fui apud vos flagellatus pro curatione puella phrygonissa. ut habetur Act. 16.
- 28 Et nunc audistis de me. Quod sum in carceratus Roma.

CAP.

C A P. II.

AS I qua er. A prædictis infert. Q. Et quia pati est donū Dei, & quia da. &c. ut supra dictū est, ergo qui me fecistis iā gaudere de cōmunione vestra in euangelio Christi, implete gaudiū meum, addita sustinentia & patiētia tribulationum.

* Chrysostomus. Hac orationis figura in inouendo affectu utimur si quid postulatū sit, quod cæteris omnibus rebus præponamus. Nam nisi omnibus præponeremus, non eo vno impetrato omnium nobis exhaustam esse mercedem vellemus, nec per illud dicereimus, quicquid nobis debebatur, esse præsentatū. Hic de humilitate suadet.

Si qua con. in Chri. Si vultis habere consolationem in rebus Christi, idest, in remissione peccatorū & malis donis. Vel si consolari me vultis, si quod solatium chari. est vobis, idest si vultis vt charitas ecclesiarum quæ orāt & bona agunt pro fratribus, sic vobis solatium & confortatio in aduersitatibus vestris.

Si qua, &c. Alia litera. Ambro. Si vera est exhortatio spei in Christo apud vos, qua nos inuicem conso. &c. In quibus nō videntur probati, si non sit quod subdit.

b Si qua, &c. Aug. Propter hanc societate, illi in quos primus venit spiritus sanctus linguis omniū Gētiū sunt locuti.

* Anselmus. Societas spiritus, est illa coniunctio fidelium quam dat eis spiritus sanctus, per quam omnes vnum fiunt.

Si qua so. spi. i. si in eo efficiuntur vnum, quod vere est.

c Si qua visce. mi. i. si effectum miserationis habetis erga me, Nō dico ipsā miserationē. i. exhibitionē misericordiæ. Si ista in quā vultus vobis prodesse, implete gaudiū meū. i. estote humiles, vni. quod eritis si hoc habuerit. i. idē sc. sapere, &c.

d Nihil pro con. Nota contentiones fuisse in e. eos. Amb. erāt aliq. inter eos dissentientes, inq. ei, & inanis glo-

C A P. II.

Quia pati est donum Dei, & quia ego patior. & quia iam vtile est, vt lupradictum est. a Exhortatio.

I qua ergo cōsolatio in Christo est, si

quod solatium charitatis, si quāt socie-

tas spiritus, si quā viscera miserationis,

implete gaudiū meum, ut idē sapiatis, eandem charita-

tem habentes, vnānimes, idipsum sentientes. Nihil per con-

tentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate su-

pēriores sibi inuicē arbitrantes. Nō quæ suā sunt singuli

considerantes, sed & ea quæ aliorum. † Hoc enim sentire in

vobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset,

nō rapinā arbitratus est esse se equalē Deo. Sēd semetipsum

erat in illa, in qua natus erat, & nos ad equalē Deū quomodo perueniremus, semetipsum exinaniuit formā serui accipiens. Non ergo se exinaniuit amittens quod erat, sed accipiens quod non erat.

* Ambrosius. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinā habebat aequalitatem cum patre, quā in natura sui tanquam Deus & dominus possidebat. Vñ addidit. Formam serui accepit. Cōtrarius vtiq. seruus equali. Aequalis ergo Dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passione.

k Non ra. faciens. i. nō vsurpando quod suū nō esset vt diabolus & primus homo. Vel, nō est arbitratus se equalē Deo esse secūdum humanitatem, quod esset rapinam facere, idest, non suum præsumere.

l Sed semetipsum. Ostensa altitudine, subdit de humilitate.

Aug.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

SI qua ergo con. Postquā Apostolus reddidit beniuolos Philippenfes, hic consequēter reddit eos dociles, informando eos charitatiue & plene de moribus & fide & primo præmittit quandā præfationē. se cūdo subdit suā informationē, ibi. Vt idem. Circa primū sciendum, q. cōsolatio proprie videtur esse anxietatis terminatio, solatiū vero cōsolationis diffusio. Societas autē solatiū communicatio. Misericordia vero anxietatis supportatio, q. sicut in corporalibus duo simul vnēli leuius portant onus quā vnus solus, sic suo modo compatiens alteri supponit se cū eo suo oneri, vt dicit. 2. Rhetoricæ. Et hoc quare eum præcedit alia tria, vt patet de se. Apostolus autem erat in carcere, propter quod istis quatuor indigebat, & ista quatuor dicit se consiqui, si veraciter obtinerent suā monitioni, & ex hoc debent ad hoc moueri. Dicit igitur.

1 Si qua ergo con. in Chri. i. ordinata ad Christū. q. d. Si me vultis consolari in anxietatibus & solatiū præbere & societatem spiritus, quia societatem corporalem exhibere non poterat, & per viscera misericordie compati laboribus meis.

2 Imple. &c. per impletionē me. i. monitionis vt patet ex sequētibus.

3 Vt idem. Hic cōsequēter ponitur informatio Apostoli, & primo per seipsum. secundo per suum discipulum, ibi. Spero quod. Prima in tres, quia primo monet eos de fidei vnitatem, secūdo, de vera humilitate, ibi. Nihil per contentionē. tertio de omnimoda sanctitate, ibi. Itaque charissimi. Circa primū dicit. Vt idem sapia. i. impletio gaudiū mei est, vt idē sapiatis de fide. Sapientia enim proprie cognitio est de diuinis, fides autem habet Deū pro obiecto sub ratione summi & veri boni, sed quia fides sine charitate est informis. ideo subditur.

Ean.

4 Ean. cha. Charitas autē facit homines vnus volūtatis. iō subdit.

5 Vnani. & per consequens ad inuicem compati & congaudere. ideo subditur. Idipsum sentien.

6 Nihil. Hic consequēter monet Philippenfes de vera humilitate, & primo facit propositū, secūdo ad hoc inducit exemplū, ibi. Hoc. n. sentite. Circa primū dicit. Nihil. supple. faciat. Per con. sicut faciunt superbi, Pro. 13. a. Inter superbos semper iurgia sunt.

7 Neque per inanem gloriam. quæ mercedem aufert, Mat. 7. a. Repererunt enim mercedem suam.

8 Sed in humili. superiores sibi inui. arbitrantes. Vere enim humiles semetipsum iudicant aly inferiores. Et subditur causa.

9 Non quæ sua sunt, &c. quia vere humiles non considerāt proprias excellētiās quæ possunt esse occasio propria elationis, sed excellētiās aliorū, q. sūt occasio humiliationis ppriæ & honorationis alienæ.

10 Hoc enim sen. &c. Hic cōsequēter inducit ad hoc exemplū de humilitate Christi, quod est efficacissimū, & primo ponit eius humiliationē. Secundo ostendit eius exaltationē, ibi. Propter quod. Circa primū dicit. Hoc enim sen. in vo. &c. i. humilitatem Christi habere interius in corde, & non solum exterius, sicut hypocrite.

11 Qui cum, &c. vnus in essentia cum Deo patre ab æterno, quia forma deitatis nullo modo est multiplicabilis.

12 Nō ra. at. est esse, &c. s. in potestate. Nā in Deo nō est quāntitas molis, sed virtutis. Dixit enim Ioan. 5. ca. Quæcunque pater facit, hæc similiter & filius facit. & hoc dicendo non fuit rapina, quia non vsurpauit sibi honorem alienum, sed proprium. Et per hoc eliditur error Arii dicentis Christum esse creaturam.

13 Sed semetipsum exinan. i. maxime humiliavit, cū esset tātus.

Tom. 6.

& ta.

ria causa contendentes, pacem ecclesie rumpentes. e. Supe. Aug. Vere hoc existimandū, quia potest esse in alio aliquid occultum, quo superior sit, etiam si bonum nostrum quo illo videmur superiores esse, non sit occultum.

f Non quæ sua sunt. Hic docet, quomodo vitent cōtentionē & inanem gloriam, & quomodo arbitretur alios superiores. s. si considerauerint nō sua bona, sed aliorum,

D. ho. 83. quæst.

f communio

f sententis, id est, sicut ebor des.

Tract. 18. in Ioan.

E

† S. enim affectus sit in vobis, cui sit.

Tract. 17. in Ioan.

Lib. 2. de fide. cap. 4.

Diuisio.

ll. 7. de trinit. cap. 1. Ioan. 1.

* Aug. Semetipsum exinanuit, non mutando diuinitatem suam, sed nostram mutabilitatem assumendo, & formam serui accipiens, venit ad nos in hunc mundum, qui in hoc mundo erat, quia mundus per ipsam factus est, et exemplum videtur habere Deum, exemplum deorum mirantibus hominibus, exemplum simul ad permanendum, exemplum in firmis ad conualescendum, exemplum in mortuis ad non timendum, exemplum in mortuis ad resurgendum esset, in omnibus primatum tenens.

† figura

lib. de Trin.

Tract. 78. in Ioan.

Gen. 4. Aug. lib. 5. de Trinit. cap. 3. Sermon. 31. de verbis Apost. Ser. 2. de temp. Tract. 7. in Ioan. lib. de s. ad Pet. c. 2 & lib. 8. questio q. 73. Christus equus pateri.

Psal. 8. b.

Aug. lib. 7. de Trinit. ca. 3. lib. deinde ad Pet. cap. 2. lib. 1. de peccata, merit. & remissione cap. 26. Tract. 36. in Io.

^a Humilitate. ^b Quasi et in dignitate se exuit, dum formam serui sibi uniuersis formis Dei et ne putaret formam serui. ^c Locum mortalium tenens, aduocatus in similitudine hominis, ut sit passibilis & mortalis. ^d Et ne putaret formam serui. ^e Locum mortalium tenens, aduocatus in similitudine hominis, ut sit passibilis & mortalis. ^f Inuenit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus & habitu inuentus ut homo. ^g Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. ^h propter quod Deus exaltauit illum.

se dum ad iniurias contumeliasque descendit dum audit nefanda, experiri indigna. Cuius tamen humilitatis adeest statur egregius fructus.

^a Exinanuit. Aug. Quomodo? Non substantiam euacuans, non formam Dei mutans. ^b Formam serui. Non formam Dei amittens. formam serui necessit, non forma Dei abscellit. ^c Exinanuit. Exinanire est ab inuicibilitate sue magnitudine se visibilem demonstrare. ^d Hier. Interdum similitudo recipit veritatem. Nam genuit Adam filium secundum imaginem & similitudinem suam, & vocauit nomen eius Seth. In similitudine humana, seruiendo cum omnium dominus esset. ^e Anselmus. Ideo, passibilis & mortalis, ut ceteri homines. ^f Chryso. Multa ille quidem nostra habuit, multa vero non habuit, huiusmodi sunt, non esse natum ex commissione corporum, peccatum non admisit. Hec ipsius erant propria, nullique hominum communia.

^c In similitudine hominis. Aug. Videmus ergo Christum Iesum Deum, & hominem & factorem rerum & factum in rebus, & creatorem hominis & creatum hominem. Deus Christus equalis est patri, tantus est quantum ille, talis est qualis ille, hoc est quod ille. Non hic est qui ille, quia ille pater, hic filius Sed hoc est quod ille, quia ille, est Deus & ille, ille omnipotens & ille, ille immutabilis & ille, non rapina erat, aequalis Deo, quia natura erat, sicut est natus, ita & semper natus, & sicut semper natus, ita semper equalis.

Idem. Non itaque inaequale genuit, vel equalitatem iam nato addidit, sed gignendo eam dedit, quia aequalis, non impari genuit. Non igitur immerito scriptura utrumque dicit. & aequalis patri filium, & patrem maiorem filio. Illud propter formam Dei, hoc propter formam serui, propter quam non tantum patre, sed etiam seipso & spiritu sancto minor factus est, & etiam minoratus est paulo minus ab angelis, ergo & homo factus est, & permanens Deus. Iam valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri equalis est idem ipse Deus Christus, Christus enim Dei filius, & Deus est & homo. Deus ab eterno, homo in seculo. Deus, quia Deus verbum. Homo, quia in unitate personae accessit verbo anima rationalis & caro. Cum enim esset vnicus Dei filius, ut esset etiam plenus gratia, factus est hominis filius vnus Dei filius: idemque, filius hominis. Non duo filii Dei Deus & homo, sed vnus Dei filij Deus sine initio, homo accepto initio.

Idem. Sicut enim non augetur numerus personarum cum caro accedit anime, ut sit vnus homo, sic nec augetur numerus personarum cum homo accedit verbo, ut sit vnus Christus. Idem. Legitur itaque Deus homo, ut intelligamus huius personae singularitatem non ut suspicemur in carne mutatam diuinitatem. Non enim illa susceptione alterum eorum in alterum conuersum & mutatam est, nec diuinitas quippe in creaturam mutata est, ut desisteret esse diuinitas. Nec creatura in diuinitatem mutata est, ut desisteret esse creatura.

^d Factus, secundum formam serui. Qui erat in seculum secundum formam Dei, & etiam suo. ^e Habitu, i. conuersatione.

Inuen-

C

NICOLAUS DE LYRA.

- * & talis. Verumtamen quia deitas inde non fuit passa aliquod detrimentum, ideo subditur.
- 1 Formam serui accipit, id est, humanam naturam in unitate suppositi in qua apparuit humilis.
- 2 In similitudine hominum factus, quantum ad naturam passibilem, non tamen quantum ad culpam.
- 3 Et habitu in, quia inter homines duxit vitam communem, Luc. 7. c. Venit filius hominis manducans & bibens, &c.
- 4 Humiliauit semetipsum, ad dandum nobis exemplum, Ioan. 1. 3. b. Exemplum

f Inuentus. * Ansel. Ideo in dicitur humanitate, non sibi, sed eis quibus in homine apparuit inuentus ut homo. i. habendo hominem inuentus ut homo est. Non enim poterat inueniri ut homo ab his qui cor mundum habebant, & verbum anud patre videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre. & per quod ad illud lumen interius ducerentur. Habitus eius est humanitas qua se velut indumentum vestit. * Idem. Itaque appellatione habitus, ostendit quomodo sic in similitudinem hominum factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem. quem sibi uniuersis quodammodo atque confirmans immortalitati & eternitati sociaret. Volenti experiri, ut alius homo, quia comedit, bibit, sedit, &c. H. b. Habitus est hominis susceptio, quasi vestis, quae non mutat quod vestit.

Habitus in ea re dicitur quae ut habeatur accedit. Verumtamen hoc interest, quia quaedam eorum quae accedunt ut habitum faciunt, non mutantur, sed mutant, ut sapientia quae de stulto sapientem facit, in se integra manens & inconcussa. Quaedam vero ut mutant & mutantur, ut cibus qui amittit speciem suam cum in corpus vertitur, & exilitate in robur commutat. Tertium vero genus nec mutat, nec mutat, sicut anulus positus in digito, quod genus rarissime reperit. Quartum genus, cum ea quae accedunt mutantur non a sua natura sed quodammodo formantur, & aliam speciem ac formam accipiunt, ut est vestis quae deiecta & deposita non habet eam formam quam sumit induta. Induta enim membris accipit formam quam non habet exuta, quod genus congruit huic operationi. Et secundum hoc.

Exinanuit. Aug. Deus filius semetipsum non formam suam mutans, sed formam serui accipiens neque conuersus aut transmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate. In similitudine hominis est. Ipse susceptor verum hominem suscipiendo, haec similitudo verum hominem exprimit. Et habitu inuentus, i. habendo hominem inuentus est ut homo eis quibus in homine apparuit. Quod dicit, ut homo, tale est quale illud. Quasi unigenitus a patre. Veritatem enim exprimit. Nonne ergo habitus factus significauit qualiter dixerat, in similitudinem hominum factus? quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est hominem quem sibi uniuersis quodammodo & conformans immortalitati eternitatisque sociaret.

^g Humiliavit. * Chryso. Sponte filius patri obediuit, non quasi in seruilem conditionem decidisset, sed hoc ipso maxime seruans suspiciendam illam germani filii dignitatem, magnam, inquam, patri honorem exhibendo. Honorauit patrem, non ut ipsum propterea tu honore spoliaret, sed ut magis suspiceret, ac veneraretis, ut vel hinc germanum filium agnosceres, ac suspiceret, quod omnium maxime patrem honorauit. * Hier. Ut nobis perfectam obedientiam monstraret exemplum. Ecce habemus in Christo humilitatem, exinde superbie medicamentum. Quid ergo intumescis homo? Opellis morticina quid tenderis? O sanies secula quod inflaris? Princeps tuus humilis, & tu superbis. Caput est humile, & membrum superbum. ^h Propter quod. Omnia humilitate Christi quae maxime in passione apparuit. Nunc de claritate eius, & quod & quantum humilitas mereatur.

ⁱ Deus exalta. * Ansel. Deus illum secundum humanam naturam exaltauit, in quo et diuina natura potest dici exaltata secundum ostensionem, quia cepit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis dicitur exinanita. * Augu. Ut ergo mediator Dei et hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur, postea humiliatus in passione. Non enim a mortuis resurrexisset si mortuus non fuisset: humilitas claritatis est meritum. Claritas humilitatis est premium. ^l Idem.

plum dedi vobis, &c. ⁵ Factus obediens Deo patri non solum usque ad conuicia & verbera, sed etiam. ⁶ Usque ad. Et non quacumque, sed usque ad mortem crucis contemptibilissimam & acerbissimam. ⁷ Propter quod. Hic consequenter ostendit exaltationem Christi quam meruit per dictam humiliationem dicens. Propter quod, &c. in sua resurrectione & ascensione. Gloriam enim sui corporis & exaltationem eius ad caelos meruit per suam passionem, non autem gloriam anime, quam habuit ab instanti conceptionis sua.

Et

* Idem. In qua forma crucifixus est, ipsa exaltata est. Secundū humanitatem exaltauit, quę gloriosior facta est in resurrectione. In quo & diuina natura potest dici exaltata secundū ostensionem, quia cepit sciri quod erat, sicut in assumptione infirmitatis de exinanita, quia non apparuit quod erat.

Amb. Post crucem manifestatur quod a patre cum generatur accepit. Non enim tunc accepit cum a creatura cepit sciri illius diuinitas, illius maiestas. Homini non est datum nomē Dei quod est supra omne nomē non sola appellatione sed & natura, sed ei qui æqualis, qui se exinanuit, cuius omnia a patre sunt.

a Et don. il. * Haymo. Quod nomen dedit illi? Ut filius Dei vocaretur & esset, qui filius hominis erat, secundum quod in die baptismatis innotuit paterna vox, inquit: hic est filius meus dilectus, Similiter in monte. Vel etiam nomen dedit illi quod est super omne nomen, ut Iesus vocaretur, id est, Saluator.

Licet enim legamus homines in Genesi, & Angelos in libro Beati Iob, filios Dei appellatos esse, eamē nullum illorum appellatus est saluator, neque filius Dei proprie, sed abusive, quia nemo illorum potuit genus humanū saluare, nisi ille solus.

* Tertul. Accepit enim nomen quod est super omne nomen, quod utique non aliud intelligimus esse quam nomen Dei. Nam cum Dei sit solius esse super omnia, consequens est, ut nomen illud sit super omnia, quod est eius qui super omnia est Dei.

Hoc & ante resurrectionem habuit, sed post resurrectionem quod erat in euidenti positū est, ut scirent demones & homines, quia & tunc dicitur res fieri quando innotescit.

Aug. Homini donauit nomen quod est super omne nomē, non Deo, ut cum forma serui nominetur unigenitus filius Dei, in qua mortuus, in qua ascendit & sedet ad dexteram patris, in eadem ipsa sic honorata, sic glorificata, & celesti habitu immutata & filius est Dauid, & dominus est Dauid, qui est & dominus celestium & terrestrium & infernorum.

b Ut in nomine. Hic aperit cui datum sit nomen Dei, cui omnis creatura flectit genua. Deo. Sed forte diceretur, & homo adoptione Deus esset. Et sic Christus ex parte verus Deus, quod ex parte adoptiuus erit. Adoptiuo autē Deo non flectit genua creatura, sed vero. Constat autem Christum verum deum esse, cui flectitur genua, non adoptiuum.

c Quia dominus Ie. Chri. est. Quomodo potest fieri, ut homo sit in gloria dei patris? etiam si adoptiuus deus sit homo in gloria dei patris esse non potest.

Ambro. In li. de trini. ait: Habet utique verbum deus gloriam. Sed illius verbi eadem patris gloria est, ut patris, & filij vna sit gloria. vnde ipse filius ait: Non quero gloriam meam. i. a patre diuisam. Nam hoc ei competit, qui natus est de deo, quia in gloria dei patris esse, est nihil differre ab eo, ut vna gloria sit patris

tris & filij per eodem substantiam & virtutem. Caue qualiter intelligas virorum illustrium Ambrosij & Augustini verba præmissa, ne sibi contraire putentur. Scito ergo quia est donatio naturalis, & est donatio gratuita. Naturali donatione dedit pater nomen super omne nomē Deo filio, non homini. i.

Christo, secundum quod Deus, non secundum quod homo. Nec fuit aliud dare quam sibi equalem generare. Gratuita vero donatione dedit homini Christo, non Deo, quia Christus non in quantum Deus, sed in quantum homo per gratiam accepit nomen Dei, nec per gratiam adoptionis, sed per gratiam visionis: ut non sit adoptiuus deus, sed verus cui flectitur omne genu.

d Cur me. * August. Quando iubet ut operetur, liberum eorum conuenitur arbitrium. Sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tribuendo, quod bene operantur, de bonis tanquam suis extollantur operibus.

Nō superbe, quia qui timet semper ne cadat, humilis est. Deus enim. * Augu. Nec de ipsa perseverantia boni voluit deus sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriam, quod eis non solum dat adiutorium quale primo homini dedit, sine quo non possunt perseverare si velint, sed in eis etiam operatur, & velle, ut quoniam non perseverabunt, nisi & possint, & velint, perseverandi eis, & possibilitas, & voluntas diuinę gratię largitate donetur. Tantum quippe spiritu sancto accenditur voluntas eorum, ut ideo possint, quia sic volunt, ideo sic velint, quia deus operatur, ut velint.

* Idem. Proprium quippe arbitrium, nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

* Bernar. Cauendum ergo, ne cum hæc inuisibiliter intra nos ac nobiscum actitari sentimus, aut nostrę voluntati tribuam, quæ infirma est, aut dei necessitati, quæ nulla est, sed soli gratię qua plenus est. Ipsa liberum excitat arbitrium cum seminat cogitatum, sanat cum immutat affectum, roborat ut perducatur ad actum, seruat ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantum illud in primo præueniat, in ceteris comitetur.

Nos ergo volumus, sed deus operatur in nobis, & velle, & operari. Hoc enim nobis, & credere, & dicere expedit, quia primum est, & verum, ut sic humilis confessio, & totum deo detur. Per proprium enim arbitrium, nisi gratia dei ipsum adiuuet, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest.

f Omnia autem. Adiungit patientiam humilitati. Omnia autem facta sine murmure. * Chryso. Diabolus ubi nos abducere minime potuerit, quin recte faciamus, alia quadam ratione molitur in anem reddere mercedem nostram. Nam vel vanę glorię amorem, vel arrogantiam induxit, vel si nihil horum, murmurationem, vel saltem hesitationem.

* Hic.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et do. illi, &c. s. quod Christus homo nominetur deus, licet. n. hoc sibi datum fuit ab instanti suę incarnationis secundū rem, quia incarnatio facta fuit in supposito diuino, non tamen secundum manifestationem, sed post resurrectionem eius, ascensionem, per missionem spiritus sancti, & alia diuina virtutis opera, declarata fuit eius diuinitas, & tunc dicitur nomen deitatis sibi datum, eo modo loquendi quo res fieri dicitur quando innotescit.

2 Ut in no. id est, ut omnes exhibeant ei reuerentiam angeli, homines, & demones. 3 Et omnis lingua. Corporalis, & spiritualis.

4 Confiteatur, quia dominus Iesus Christus. Quia secundum deitatem est vna gloria dei patris, & filii.

5 Itaque. Hic consequenter Apostolus instruit Philippenses de omnimoda sanctitate, di. Itaque charis. Licet enim Paulus diligeret omnes fideles, tamen istos diligebat dilectione speciali.

6 Sicut semper. Mandatis, & consiliis euang. licis a tempore vestrę

conuersionis.

7 Non ut in. i. melius operamini in absentia mea, quam fecistis in presentia, attendentes, quod semper habetis deum presentem, qui summe timendus, & reuerendus est, ideo subditur. 8 Cū met. Cordis.

9 Et tremore. Corporis. Timor. n. in corde facit tremorē in corpore.

10 Vestram salu. operam. Per opera sanctę vitę. Et quia opus meritorium dependet a deo, ideo subdit.

De enim est, qui operatur in. scilicet opus meritorium.

11 Et perficere. In opere. 12 Pro bona volum. s. sicut, nō pro nostra, nisi ex consequenti, in quantum sequimur instinctum voluntatis diuinę. Consequenter ostendit modum faciendi bonum di.

13 Omnia autem. sine inuentionibus contra deum, & homines, sed magis dulciter, & deuote. 14 Et hesita. nullo modo dubitantes de diuino subsidio vobis assistente.

15 Ut sitis sine querela. Actiue, & passiuę. Ita patienter viuendo, quod non moueatis querelam de aliis, & sic innocenter, ut alii non conquereant.

Donatio duplex.

Rom. 24 b De immut. ecc. deccet lib. 5.

libr. de Gratia & libero arbitrio.

Aug. de nat. & grat. c. 22. & li. pri. de gratia Christi cap. 9. 10. & 151 libr. de correctione, & gra.

Epistola ad Iulian. Bernardus lib. de Gratia, & libero arbitrio.

Aug. libr. 5. de grat. & libero arbitrio Enchiridii cap. 22. lib. 2. de bono perseue. c. 13.

* Hier. Ingratus est seruus, qui graua domini sui queritur esse precepta. Qui enim murmurat de preceptis, dubitat de premissis. Hic etiam si operatur non est sine querela, unde alibi ait. Neque murmuraueritis.

a Felj Dei. Haymo. Sicut enim Deus simplex est, ita filij eius puro & simplici corde debent incedere.

de electi. c. officii.

* Hier. Sicut Deus vos fecit. Considerate cuius filij sitis qui cum in omnibus sanctus ac purus sit, filios non potest habere degeneres.

1 tortuosoz.

Aug in psal. 46. & in psal. 46.

b Nationis prauæ & peruer. &c. Id est, maiorum, qui rectum ordinem deprauant & peruertunt. Qui dicuntur natio, quia non sunt renati ex aqua & spiritu sancto.

1 similor.

Prosper libr. c. mercenarum.

c Sicut lumina. Bene sanctos luminaribus comparat. Sicut enim stellæ cæli non extinguuntur, sic mentes fidelium a diabolo calidæ sacre scripturæ non obscurant mundana iniquitas. Et sicut illa quidquid agatur in terra, etiam si qui inuentantur de ipsis, suos tamē in cælo curfus non obliquant nec retardant; Ita sancti quorum conuersatio in cælis est, propter mala mundi quæ despiciunt vel falsa quæ cōfinguntur in ipsos, lucem verbi & vitæ exemplum nullo modo interpellant.

Infra 1. d. Anselmus ibi dem.

1. Cor. 13. b. 45. dist. c. l. c. et nonnumquam 62. dist. e. no. 8. q. 1. ca. sunt in ecclesia. De rerum ca. quid. De cen. cum Apollolus & c. procurator. 165.

* Chrysof. Ad hoc demum admirabile est, neque etiam cū pugnatis, atq; impellaris, eo adduci. Nam & sydera in nocte fulgent, in tenebris emicant, tantūq; abest, vt vllam pulchritu-

chritudinis suæ iacturam faciant, vt splendida etiam apparent: vbi enim lux aduenerit, non eque apparent. Ita etiam tu, si inter peruersos homines, rectus maneris: lucebis magis, longeque admirabilis erit, sine reprehensione esse.

d Sed & si immolor super sacrificio. &c. * Haymo. Beatus Paulus qui Philippenses ab in-

1 Sicut. a 1 Estote. 1 Ut non sit in vobis, quod patet reprehensioni. b 1 Et hoc, id est quia estis. 2 rela, & simplices filij dei, 1 sine reprehensione in medio natio

3 nis prauæ, & 1 peruerse, 1 inter quos lucetis, sicut luminaria in 4 mundo, verbum vitæ continentes, 1 ad gloriam meam in die 5 Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum labora-

6 ui. Sed et si 1 immolor super sacrificium, & 1 obsequium fidei 7 vestræ, gaudeo, & congratulor omnibus vobis. Id ipsum au-

8 tem, & vos gaude te, & congratulamini mihi. Spero autem in 9 domino Iesu, Timotheum cito me mittere ad vos, vt & ego

10 bono animo sim cognitis, quæ circa vos sunt. Neminem enim 11 habeo tam vnanimem, qui sincera affectione pro vobis solli-

12 citus sit. 1 Omnes enim, quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt 13 Iesu Christi. 1 Experimentum autem eius 1 cognoscite, quoniã

14 sicut patri, filius mecum seruauit in euangelio. Hunc igitur spe 15 ro me mittere ad vos, mox vt videro, 1 quæ circa me sunt. Cō-

16 fido autem in domino, quoniã & ipse veniã ad vos cito. Ne- 17 cessarium autem existimaui Epaphroditum fratrem, & coopere-

18 non Deum propter Deum quærentes, temporalia commo- 19 da sectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appeten-

20 tes. Hæc quæ amantur a proposito & pp hæc seruitur Deo, 21 quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se non cōputet.

22 Non

23

24

25

26

27

28

29

*NICOLAUS DE LYRA.

tur de vobis. ideo subditur.

- 1 Et simplices, id est, sine plica dolositatis.
2 Filij Dei, per adoptionem & imitationem.
3 Et sine reprehensione, id est, sic quod in vobis non appareat aliquid reprehensibile. Et subditur vna causa, cum dicitur.
4 In medio na. pra. & peruer. id est, infidelium quorum plures conuertebantur ad fidem Christi in primitiua ecclesia ex bona conuersatione fidelium inter eos existentium, ideo subditur.
5 Inter quos lucetis sicut lumina in mundo. vnde Genes. 15. per stellæ cæli intelliguntur boni, & per puluerem terræ mali. sicut ibi dem plenus fuit dictum.
6 Verbum vitæ continentes, id est, doctrinam euangelicam habentes in corde credendo, & in ore docendo, & in opere adimplendo.
7 Ad gloriam meam in die Christi, i. in die iudicii, in quo Christus veniet ad iudicandum: nam merita discipulorum cedunt ad augmentum gloria doctorum propter quod doctoribus debetur aureola.
8 Quia non, &c. ad terram vestram pro predicatione fidei.
9 Neque in va. &c. quia secutus est in vobis bonus fructus.
10 Sed et si immo. Deo per martyrium.
11 Super sacrificium & obsequium fidei vestræ. quia sibi scilicet Christo ante obtuli, vos conuertendo.
12 Gaudeo & congratu omni. vo. quia non solum erit ad gloriam meam, sed etiam redundabit in vobis.
13 Id ipsum, i. si tribulationes patiamini martyrij.
14 Gaudeo & congra. mi. quia non solum hoc erit ad gloriam vestram, sed etiam ad augmentum gloria meæ.
15 Spero autem. Postquam Apollolus instruxit Philippenses per seipsum

seipsum tantum scripto, hic consequenter promittit eis nuntium mittere qui doceat eos verbo. Et diuiditur in duas secundum duplicem nuntium, secunda, ibi: Necessarium autem. Primus autem nuntius qui exprimitur hic, fuit Timotheus, quia fuit Apostolo valde amabilis, & ad docendum idoneus, de quo dicit: Spero autem. & patet.
16 Vt & ego bono animo sim, id est, in domino consolatus.
17 Cognitis quæ circa vos sunt, scilicet bono statu vestro per eius relationem mihi cognito.
18 Neminem enim habeo tam vnanimem, id est, vnus mentis mecum.
19 Qui sincera, &c. vt in bono confirmemini & crescatis.
20 Omnes enim quærunt, &c. i. mulei predicando quærunt temporale lucrum. Et est hyperbole, sicut cum dicitur: Omnes de ciuitate vadunt ad tale festum: cum tamen plures frequenter remaneant.
21 Non quæ sunt Iesu Christi, i. honorem diuinum & salutem animarum, vt dictum est cap. precedenti. Non sic autem Timotheus.
22 Experimentum autem eius cognoscite, id est, per experientiam facti poteritis videre, quod ita sit.
23 Quoniam sicut patri, &c. i. euangelium predicauit, se mihi conformando, qui non quæsiui vestra, sed vos.
24 Hunc igitur spe. me mittere ad vos, tanquam idoneum.
25 Mox vt. vi. &c. id est, cum videro opportunitatem mittendi.
26 Confido autem in do. &c. Patet ex hoc, quod non assertiuit supra 1. cap. iterum se venturum ad eos, sed quod hoc intendebat, supposita Dei voluntate.
27 Necessarium. hic exprimitur secundus nuntius cum dicitur. Necessarium autem exti. pro vestra salute.
28 Epaphrod. cum fratrem. religione Christianitatis.
29 Et cooperatorem. in predicatione euangelica veritatis. Et

In aduersis :

Aratorem & commilitonem meum, vestrum
a Doctorem: b Qui ministravit necessaria.
autem apostolum, & ministum necessitatis
Sunt & alie cause.
meae mittere ad vos. Quoniam quidem om-
a Videre. b Non de se, sed de vobis pro eo dolentibus.
nes vos desiderabat, & moestus erat, propterea
Verberatum in ministracione vnde dolebat.
quod audieratis illum infirmatum. Nam & in-
a Ex aegritudine, non verberacione. b Mortis periculum.
firmatus est vsque ad mortem. Sed Deus mi-
a Non solu autem eius b Sanando eum.
seruus est eius. Non solum
autem eius, verum etiam
a Alias nostri, quibus eum seruauit. b In hoc mei miserus. c De morte. d De infirmitate, quae nocebat nobis.
& mei, ne tristitiam super
a Quam esset propositum.
tristitia haberet festinan-

Ad vos.
tius ergo misi illum, ut vi-
a Pro cuius absentia tritari vos non ui-
so illo iterum gaudeatis, &
ego sine tristitia sum. Ex-
a Quem habebam de vobis tristibus
cipite itaque illum cum
a Ut per bona opera ostendatis vos
gaudere de eo. b Spirituale. c Quod sit.
omni gaudio in domino,
et huiusmodi cum hono-
re habetote: quoniam pro-
a Quod Christus docuit & fecit, qui
uenit ministrare & non ministrari. Mat. 20
pter opus Christi vsque ad
a Periculum mortis. b Ex deliberacione non confusus. c Vitam.
mortem accessit, tradens animam suam, ut
impleret id quod ex vobis deerat, erga meum
obsequium.

phibet se contristan-
du. Na hic pp solati-
um adiutoris ei quo
utebat in Euangelio,
si mortuus fuisset, co-
tristadu se dicit: nos
aut contristari prohi-
bet, ne obitum qua-
si extinctos & perdi-
tos lugeamus, despe-
rantes de resurrectio-
ne. Aliud e igit solati-
um regere quasi ab-
sentis: & aliud dolere
iam non futuri. Hic
cessat consolatio, il-
lic excluditur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et commilitonem meum, tempore aduersitatis.
2 Vestrum autem ap. id est, doctorem.
3 Et ministum meae, quia mihi ministravit necessaria in carcere.
4 Mittere ad vos, corroborandos, & plenius informandos.
5 Quoniam qui omnes vos desiderabat, videre & consolari.
6 Et moestus erat, de vestra tristitia.
7 Propterea quod, &c. & sic fuit in veritate.
8 Vsque ad mortem, id est, periculum mortis.
9 Sed Deus miseruus est eius, eum sanando.
10 Verum etiam & mei ne tristitiam habere festinanti-

11 Festinantius ergo misi illum, scilicet ante Timotheum.
12 Ut viso illo iterum gau. q.d. Prins gauisi estis de sua sanita-
tis auditu, & iterum gaudebitis de visu.
13 Excipite &c. Gaudenter & honorifice.
14 Quo pro. &c. i. ut faceret opus quod Christus fecit & docuit,
qui uenit ministrare, & non ministrari. Mat. 20
15 Vsque ad mortem, ac. se mortis periculis exponendo, & hoc vo-
luntarie. ideo subditur.
16 Tradens animam suam. i. vitam suam.
17 Ut impleret id quod, &c. quasi dicat muneris dedisti pro su-
stentatione mea, sed de vobis non fuit qui deferret mihi & ministraret,
& ipse hoc adimpleuit.

ADDITIO I.

Ca. 2. vbi dicitur in postil. Non rapinam arbitratus est.
Hoc quod dicitur. Non rapinam arbitratus est, se esse aequalē Deo,
pōt intelligi de Christo sūm humanitatē, secundū quā pprie
esset facere rapinam. i. non suū usurpare si arbitratus fuisset
se esse equalē Deo. Christus. n. secundū quā homo est minor
Deo,

Deo, ipso testante. Pater maior me est, & est minor angelo, se-
cundū humanę naturę passibilitatē, de quo Psal. 8. b. Minora
eum paulo mirus ab an. & secundū hanc expositionē cōmendat
humilitas Christi per comparationem ad superbiam angeli
n ali, qui licet non esset in forma Dei scilicet assumptus a
Deo in unitate personę, voluit tamen esse aequalē Deo,
de quo Isa. 14 d. Assimilabor altissimo.

CAP. III.

De cetero. Q. Huc
usque instru-
xi vos quomodo de-
beatis stare in bello
persecutorum contra
tribulationes, de cæ-
tero pseudo aposto-
los, ne legalia ab eis
recipiatis moneo,
sed fidem Christi so-
lam sufficere credatis.

CAP. III.

Deinceps. Scilicet, contra pseudo.
a Gaudium omnium boni habentis in do-
mino, non in carnalibus oblectamentis.
† De cetero fratres mei gaudent in dño.
a Quae praesens dixi, ut in domino gauderetis.
Eadē vobis scriberet mihi quidē nō pi-
a Contra inuitantes pseudo.
b Ut in domino gaudeatis, cognoscite illos esse canes.
c Contra ueritatem latrantes.
grū, vobis autē necessariū. Vide te cā-

d Canes. & Occu-
menius. Erant qui nō
facile cognosci pote-
rant, ideo dixit Videte
id est, caute, & vos
meripfos seruate. Erāt
enim nonnulli ex Iu-
daeis credentes, qui
vna cum fide Iudaicā
mū etiam commisce-
bant, & predicationē
corrumpebant, quos

De sinceritate fidei incipit.
a Gaudete in domino. b Chrysofost. Recte dixit domino nō
mundi modo, nam hoc non est gaudere, dominus inquit,
que secundum Christum ipse gaudium habent.
* Ansel. Olim gauisi estis in seculo, sed de cetero viuendi
spacio quod vobis superest, gaudete iā in domino, ut quādiu
a modo vixeritis, sit vobis omne gaudiū in eo. Nō gaudeatis
in carnalibus & secularibus, ut pseudo apostoli suadent, sed
in domino, ut saepe dixi vobis.
c Scribere. Ut diutius maneat quam prolatio.

canes appellat, canes vero dicebantur interdum ethnici, eo
quod Deum ignorarent.
* Aug. Canes appellauit non ratione, sed consuetudine
contra insolitam veritatē latrantes. Hec est enim canū natu-
ra, ut cū quibus habent consuetudinē, siue illi boni siue mali
sint, non ad eos latrent, in solitorum autem personis vitis
etiam innocentibus irritentur.
Magis cōsuetudinē sequuntur quā rationem. Ita pseudo
consuetudines legis tenent, contra veritatem irrationabili-
ter latrant & mordent.

Canes.

Malos

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

De cetero fra. mei. Haec est tertia pars principalis, in qua apo-
stolus reddit Philippenfes cantos cōtra deceptionē pseudo aposto-
lorū. Et diuiditur in duas partes. Primo circa hoc Philippenfis hor-
tatur, secundo eos cōsolatur cap. seq. Prima in duas, quia primo prae-
mit breuem praefationem, secundo prosequitur suam intentionem, ibi. Vi-
dete. Circa primum dicit.

3 Ea. vo scri. Quae scripsi alijs ecclesijs de cessatione legalium ad
cauendum doctrinam pseudo Apostolorum qui docent contrarium. De
hoc enim scripserat alijs ecclesijs ut patet in praecedentibus epistolis.
4 Mihi quidem non pigrum. est supple, quia sollicitus sum de
vestra salute.
5 Vo. au. nef. Ut caueatis a deceptionibus eorum.
6 Videte. Hic prosequitur intentū, attendens euacuationem lega-
liū, primo ratione, secundo exemplo, ibi. Si quis. Circa primum dicit.
Videte canes. i. attendite pseudo apostolos, quos nominat canes, eo quod
contra veros apostolos vobis detractoris, & mendacibus & mordaci-
bus utebantur.

1 De cæ. Christiana religione.
2 Gau. De vestra conuersione ad Deum.

Ea.

Tom. 6.

t 4

Malos

A Malo ope. * Chrysoft. Nā operatur quidem, inquit, sed malam in partem, opusque cessatione longe deterius est, dū quæ recte sunt constituta, disiciunt.

* Hieron. Qui quod nos bene construximus, destruere conantur.

Mali operarij sunt qui zizania errorum superferunt, quibus frumenta necant. Cōcili sunt, quia Christo cāsi sunt, & alios cādunt. i. separant.

b Nos enim &c. Dixit Nos habemus circūcisionem. Hoc voluit dicere Apostolus. Nos sumus iustitia. Circūcisio enim iustitia est. Magis autem commendat dicendo nos esse circūcisos, id est, iustitiam, quam dicendo nos esse circūcisos, id est, iustos, sic tamē ut cum iustitiam dicit esse, iustos intelligamus.

B

* Aug. Videte quid voluerit intelligi in illa circūcisione que in umbra data est significante, que remota est luce adveniente. Cur autem nō dixerit, nos habemus circūcisionē, sed nos sumus circūcisio, sic accipite, hoc voluisse dicere apostolū, nos sumus iustitia, Circūcisio enim iustitia est. Magis commendat quod dicit dicendo nos esse iustitiā quam dicēdo nos esse iustos. Sic tamē ut cum iustitiā dicit esse, iustos intelligamus. Nō enim illa incommutabilis iustitia cuius particeps facti sumus, sed quēadmodū dicitur, magna ibi inuentus est, pro multis inuentibus, sic dicit iustitiā, ut intelligatur iusti. Audite hoc ipsum euidentius eodē dicēte Apostolo. Ut nos inquit, sumus iustitia Dei in ipso. Simus iustitia nō nostra sed Dei, ab illo accepta, nō a nobis assumpta, impertita nō usurpata, donata nō rapta. Apostolus ergo nō tibi negauit circūcisionē, sed expoluit lucem prætendit, umbrā remouit.

C Nos enim sumus. Ambr. Credentes enim circūcidūt cor suum, ut amputata erroris nebula aspiciant & agnoscant dominum creaturā.

c Qui spiritu Dei. Vel Deo. Aug. Notat spiritum domini cui patria exhibetur, sed seruitus soli creatori exhibenda. Alia est seruitus, qua per charitatem iubemur seruire inuicem, quæ Græce dicitur dulcia.

* Aug. Respexit quosdam in carne fidentes, ipsi erāt qui de carnis circūcisione gloriabantur, de quibus alio loco dicit, Quorum Deus venter, & gloria in pudendis eorum.

* Anselmus. Non sumus habentes fiduciam, id est, spem salutis in carne, id est, in carnalibus obseruantis, vel generis nobilitate.

d Et non in carne fiduciam. Carne seruit, q de rebus carnalibus sperat

sperat se placere Deo. Cū vero & ipsa caro per bona opera spiritui subditur, spiritu seruimus Deo, qui carnem domamus, ut spiritus obtemperet Deo.

e Quāquam & ego habeam. Ne videatur contemnere in alijs quod non habet.

Cognoscite. **a** Zizania errorum superferentes. **A** Christo separatos & alios separatos. **b** Hos nomino concisionem non circūcisionem. **F** Poples tantum.

a nes, videte malos operarios, videte concisionē. **N**os enim

b sumus circūcisio, qui spiritu + Dei seruimus, & gloriāmur

c in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes, quā-

d quam & ego habeam in carne confidentiam. Si qui alius

e videtur cōfidere in carne, ego magis circūcisus octaua die

f ex genere Israel de tribu Benjamin. + Hebræus ex He-

g bræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmu-

h lationem persequens ecclesiam Dei, secundum iustitiam,

* Chrysostomus. Nā si, cū esset ethnicus, accusaret circūcisionem, neque circūcisionem solum, sed eos, qui intempe- stitue eam reciperēt, videretur sane ideo in illam irruere quod nobilitatis, quæ Iudaismi erat propria, expers esset, qd præclara illa, & maiestatis plena ignoraret, neque ipsorum esset particeps. Nunc vero, quia particeps est, & reprehendit, certe non ira reprehendit, tanquam is, qui nō sit particeps, sed tanquā qui condemnauerit, non ex ignoratione, sed maxime ex cognitione.

* Anselmus. Sicut lex iusserat, i. non profelytus, nō aduena ad populum Dei, non maior circūcisus, sed a parentibus natus Iudæus, habeo circūcisionem octaua die.

f Octaua die. Vbi lex præcepit, inueniens quod est tēpus septē dierum in octaua a Christo petra perfecta circūcidemur ab omni corruptione penę & culpe.

g De tri. Ben. Tribus Benia. adhesit Iudæ, nō recedens a templo, quādo facta est separatatio in seruo Salomonis. Tūc enim tribus Iuda quę erat regia, & tribus Benjamin & tribus Leui quę erat sacerdotalis, remanserunt simul, non recedentes a Ierusalem & a templo.

h Hebræus. Aug. Hebræi quasi Abrahami, mutata litera ab Abraham, vnde origo trahitur. nō ab Heber. Hoc autē retrahat dicens. Quod dixi ex Abraham cepisse gentem Hebræorū, est quidē & hoc credibile, ut Hebræi, velut Abrahæi dicti esse videantur. Sed ex illo verius intelliguntur appellari qui vocabatur Heber tanquam Hebræi.

i Secundum legem Pharisæus. i. nō contemptibili plebi admixtus, sed nobilitate segregatus ab alijs, atque primarius, Primarij. n. quidā erāt & quasi ad nobilitatē Iudaicā segregati. nō cōtemptibili plebi cōmixti, qui dicebantur Pharisæi. Nō dicitur hoc verbum quasi segregationem interpretari, sicut latine egregius dicitur quasi a grege separatus.

k Secundum iusti. * Hier. Primus fui in omnibus, in quibus illi falso gloriatur, sed quia hoc tēpore illa nō valere cognoui, ideo illa nullius duco momenti, & tanquā impedimentū proijcio, quibus me vitam acquirere posse putabam.

Idē tamen alibi. in quibus & nos aliquādo ambulauimus

Ser. 15 de verbis Apostoli.

Aug. ser. de verbis Apostoli. Seruitus duplex Ex ser. 15. de verbis Apostoli.

1. Cor. 10.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Malos ope. Quia per obseruationē legalium quam aserebant ad salutem necessariam, veritatem euangelij euertere nitebantur.

2 Videte concisio. i. circūcisionē, quā derisorie sic nominat, eo quod ad nihilū valet, sed magis nocet, quia non est nisi violenta abscisio pellente, & subditur causa huius.

3 Nos enim. Christiani.

4 Sumus circūcisio. i. circūcisi circūcisione vera, circūcisio. n. carnalis sui: figura circūcisionis spiritualis, per quā auferuntur peccata, quæ est baptismus auferens penā & culpam, propter quod succedit circūcisioni, sicut perfectum imperfecto, & auferens eam sicut veritas umbram & figuram. ideo subditur.

5 Qui spiri. &c. Et non carne tantum.

6 Et glo. &c. Cui sumus incorporati per baptismum.

7 Et non in car. i. carnali circūcisione.

8 Fiducia. Consequenda salutis per eam. s. per circūcisionem spirituale.

9 Quāquam, &c. i. confidere possem in carnali circūcisione, si de ea esset confidendum, eo quod sic circūcisus sum.

10 Si quis alius videtur confide. Cōsequenter Apostolus ostēdit propositū exemplo, & primo se proponit in exemplum. Secundo Philipenses inducit ad imitandū, ibi. Imitatores mei. Prima adhuc t̄ duas quia primo exemplo sui cessationē legalium declarat, secundo de modo loquēdi se excusat, ibi. Non quod iā. Circa primum ostēdit Apostolus ante conuersionē suam pro legalibus multum zelasse, & post conuersionē ea viriliter impugnasse. Quod nullo modo fecisset, nisi euacuatione eorum per Christum certitudinaliter cognouisset. Dicit ergo. Si quis alius videtur confidere, &c. Et patet ex dictis liuera vsque ibi.

11 Secundum legem Pharisæus. i. de secta Pharisæorum. Erenim tunc apud Iudæos tres sectæ, ut dicit Iosephus antiquitatum. 18. f. Saducæorum qui negabant spiritum & angelum & per consequens resurrectionē. Et Pharisæorū qui consistebantur utrunque, & Essænorū qui similiter animas hominū immortales consistebantur, viuentes quæ religio, habentes omnia in comuni.

12 Secundum æmulationem. id est, zelum legis.

13 Persequens ecclesiam Dei. Ut patet Act. 7. & 9.

14 Secun. iusti. &c. i. quæ est imperfecta, nō enim iustificabat apud Deum, sed apud homines, sicut iustitia politica, sicut declaratum si Rom. 3. & 4.

Si

Sicut

in defiderijs carnis, & eramus natura filij irae. talis iustus fecit dum legem erat, in alio tamē erat talē fectari iusticiā, & q. in eo fuit sine querela: hoc de illo magnum faciebat querelā.

a Sed quæ vobis fuerunt lucra, &c. * Anselmus. Et si adhuc ista feruare, cuius aduentum n ostenderem pondū factū. Quæ enim venturum eum significabant, si iam feruantur, venisse eum negant. Et ideo sunt detrimēta. quia delerūt veritatem fidei. Vnde paulo superius iudæi dicitur sūt circūcisio, quia carnalis circūcisio, plena abscisio est a Christo.

* HIERON. Ad comparationem inuenti auti, contemnitur aramētū; quāuis ab vno sit conditum, & pro temporis qualitate necessariū.

b Propter Christum. Ne aduentum Christi ostenderem, vel nondum factum, vel superfluum. Inania enim erant hæc omnia impedimēta, ne accederetur ad gratiam.

c Verum. texti. Non solum propter Christum habendū ita arbitratus sum; Verum. sed etiam si ipsum non posse affeq. propter hoc solum. f. propter scien quam de Iesu habemus, præ eminentem ceteris scientiis. Vel quæ eminet in eo plus quā in alijs. Vel ad idē cū priori verfu. Hęc oīa legis habeo: verum.

d Ut scer. Q. Non tantum detrimēta bonorum, sed quæ inquinant iam obseruantem: & hoc ideo: vt in futuro Christū habeant prēmium: & hic sim in illo membrum. quod eliter nequit fieri, nisi illa æstimem vt stercora.

e Meam iusti. Vnde alibi: *Suam volentes com. iustitia Dei. i. gratia Dei non sunt subiecti.*

f Meam iusti, &c. Si ex lege est iustitia, quomodo tua? Nunquid tu tibi imposuisti legē? Deus legem dedit & imposuit. De te legi suæ obtemperare præcepit. Sed & tua est, quæ de lege præsumis tua voluntate te legem posse implere æstimans.

* Chryso. Idest non illam, quam mihi meis laboribus ac sudoribus comparauerā, sed quam ex gratia inueni. Si igitur ille qui virtutis officia obierat, ex gratia salutem est adeptus, multo magis vos. Quoniā enim verisimile erat illos dicere, maiorem esse iustitiam, quæ ex laboribus, ostendit hanc præ illa palem esse. Secus enim, non cum ad ipsam puenissem, ea prosecta ad hanc alterā accutrissem: quæ nā vero hæc est? Quæ ex fide Dei, i. hæc ipsa est a Deo data est: Dei est hæc ipsa iustitia.

ffitia. Donū penitus Dei: Dei est autē dona lōgo intervallo D antecedunt utilitatem rectorum factorum, quæ ex nostro studio profecta sunt.

* Augustinus. Qui præcepta legis implere se putant per arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu gratiæ, suam iustitiam cōstituire vult,

1 non iustitiam Dei sumere. **2** f Sed illā. Quæ impetrat a Deo, q̄ tollit timorem, & dat amorem, quam Deus solus operatus in nobis. Melius est enim iustū esse, q̄ hominē esse. Si ergo hominē te fecit Deus & iustū te fecit, qd̄ meli⁹ est, Non tu te, sed sine te fecit te. Nō enim adhibuisti aliquē sensū, vt te faceret, Qui ergo fecit te nescitē, iustificat volētē. Et cū iustitia nostra sit ex fide, quid opus est lege? Omnino tollenda est secūdū vimbā legalium figuratum, i. * Augu. Restat igitur vt ipsā fidē vnde omnis iustitia sumit

3 **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19**

d quem omnia detrimēta feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrificiam: vt & inueniar in illo non habens

e meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est

f Christi Iesu, quæ ex Deo est iustitia in fidē ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, et societatem

g passionis illius, configuratus morti, eius, si quo modo

h initium, propter qd̄ dicit ad ecclesiā in Cāntico Canticorū, venis & pertransies ab initio fidei, non humano, quo iusti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedētibus meritis, quā inde incipiunt bona, quæcunq; sunt. merita: sed gratuitū donū dei eē fateamur, si grām verā, i. sine meritis cogitam⁹.

i Iustitia in fide. Iustitia, scilicet ens in fide nata est, ita existere non habet nisi in fide.

k Ad cognoscen. Subdit cōmēdatione fidei, p̄ multa q̄ facit. Facit. n. & in alia vita cognoscere Deū perfectē, qui hic creditur. Et habere resurrectionē, quæ nostra resurrectio est vt iustus, & efficacia resurrectionis Christi. Et in hac vita habere societate in patiendo. Nisi. n. per fidē nemo tāta pateretur. Et cōfigurationē mortis, vt moriamur, sicut ipse, si opus est.

l Vel iustitia in fide, &c. Q. Qui in lege putat iustificari, nō agnoscit Chr̄m. Sed ego ex fide volo iustificari, vt agnoscā illū, cur natus, cur passus, & agnoscā, q̄ virt⁹ resurrectionis suæ, i. iustificatio credentiū, & agnoscā societate passionū: Quam noscit bene, qui per eam ad celi gaudia peruenire credit.

m Configuratus, &c. * Chryso. Hoc est si tāta pati potero ipsum imitari, si potero p̄formis ipsi fieri, vt pote multa passus est Chr̄s, alapis percussus est, flagellatus, postremo passus est. Quæ quidē passus est, istud est studiū, per omnia ista ad resurrectionē eius p̄tingere oportet, quāuis certamina ferentes.

n Quomodo occurram, &c. * Anselmus. Si quomodo contingat, tum ex Dei misericordia, tum ex meo merito, vt occurram Christo gaudens in iudicio, quod sanctorum est tantū, veniens ad resurrectionē, quæ est non ex viuis, vt nūc sed ex mortuis vt ultra mori nequeant. Hæc apostolus idcirco seica egisse vel agere commemorat, vt illi similiter exemplo ei⁹ omnes legis carnales ritus contempnāt, & per iustitiam fidei atque societatem passionis Christi festinēt ad regna celorū.

o Occurram.

p sunt post publicationem euangelij.

q Vt Cri. lucr. i. habeam ipsum in premium.

r Vt & inue. &c. incorporatus per fidem caritate formatam.

s Non habens meam iustitiam quæ ex lege est. quam dicit suam eo quod fuit nutritus in illa.

t Sed illam quæ ex fide est, &c. quæ facit dignum vita eterna

u Ad cognoscen. illum. in presenti per speculum & in enigmate, & in futuro facie ad faciem.

v Et virtutem resurrect. eius. cognoscendo eam vt causam effectiua nostræ resurrectionis futuri.

w Et societatem passionis illius. in presenti non formidandam, sed magis ampli extendam.

x Configuratus morti, &c. i. vt assimiler ei in passione, & per consequens associet ei in corporis & animæ glorificatione. iō subditur.

y Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex, &c. quæ erit ad vitam immortalem.

z Non

Ex lib. con. l. i. m. 2.

Aug. vbi supra

Epist. 105. ad Sixtum.

Fidei commendatio. E

F

1. Cor. 13. d

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sine querela. i. sine clamore de me facto pro legis transgressione.
- 2 Sed quæ, &c. secundum æstimationem meam ante meam cōversionem.
- 3 Hæc arbitra, &c. post cōversionem meam.
- 4 Propter Chri. de. i. virtutis & gratiæ impedimēta, quia dicere, quod legalia habent adhuc cursum suum, est dicere Christum nondum venisse, nam figura cessat adueniente veritate.
- 5 Verum. exi omnia. illa legalia.
- 6 Detrimen. &c. salutis, ex alia causa quæ subditur, cum dicitur,
- 7 Propter eminen. sciā. &c. idest propter euāgelicam doctrinā a Christo traditam quæ supereminet omni doctrina alteri, non solū philosophica, sed etiam doctrine veteris Testamenti, cui comparatur sicut perfectum imperfecto, nec potest pure seruari eum legalibus.
- 8 Propter quem. scilicet Christum.
- 9 Omnia detri. feci. idest reputavi.
- 10 Et atbi. vt ster. inquinantia per culpam, sine qua sal uari nō possunt

- 11 Vt Cri. lucr. i. habeam ipsum in premium.
- 12 Vt & inue. &c. incorporatus per fidem caritate formatam.
- 13 Non habens meam iustitiam quæ ex lege est. quam dicit suam eo quod fuit nutritus in illa.
- 14 Sed illam quæ ex fide est, &c. quæ facit dignum vita eterna
- 15 Ad cognoscen. illum. in presenti per speculum & in enigmate, & in futuro facie ad faciem.
- 16 Et virtutem resurrect. eius. cognoscendo eam vt causam effectiua nostræ resurrectionis futuri.
- 17 Et societatem passionis illius. in presenti non formidandam, sed magis ampli extendam.
- 18 Configuratus morti, &c. i. vt assimiler ei in passione, & per consequens associet ei in corporis & animæ glorificatione. iō subditur.
- 19 Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex, &c. quæ erit ad vitam immortalem.
- 1 Non

A *Occurrā.* Deo tribuens quæ mihi tribuit, per hoc vêturus ad resurrectionem. Vel occurrā Christo in iudicio quod sanctorum est tantum, veniens prius ad resurrectionem verā & gloriosam, quæ non est inter mortuos, sed longe ex mortuis, quia licet omnes resurgant in die iudicij, soli tamē iusti gloriose immutabuntur,

1. The. 4. d.

& occurrant domini in aera deportati ab angelis. Impij vero manebunt in terra, quoniam percipiant terribilem sententiam iudicis.

b *Non quod iam acceperim.* Hoc dicit de se, ne illi quos laudat, ut homines extollantur, sed laborē adderent, ut ipse faceret qui tantus est.

Secm. 17. de. 1. ep. Apost.

c *Sequitur autem, &c.* **AVGVST.** Non passibus corporis, sed mentis affectibus, & vitæ moribus, ut possim esse perfectus iustitiæ possessor, qui recto itinere de die in diem spirituali renouatione proficiēs, iā perfectus sum eiusdem iustitiæ viator. Perfectus enim erat viator, sed nondum ipsius itineris perfectione peruentor.

August. vbi supra & in psal. 38.

d *Si quo modo comprehendam.* Quia difficile est. Et ne videatur superfluum tot pati, cum fidem & alia bona habeat, subdit. Merito pro illa gloria tantum laborosus quia *Non dico quod iam acceperim* aliquid: quia si quid gloriæ accepi, nihil est ad comparationem futuræ. *Aut. si quid accepi, ut de cognitione Christi, nō dico quod in illa perfectus sim.* Et si ita de me, quid de aliis? *Si quo modo comprehen.* Ecce quanta est fides quæ tam grande petit.

Aug. ser. 15. de ver. Apo. & li de spiritu & litera & in psalm 57. 89. psal. 26. b.

e *ANSELMVS.* Id est, ut videam ipsum Christum sicut ipse me videt, & cognoscam eum perfecte sicut ab eo cognitus sum, ut sicut ipse plenarie me videt & cognoscit, ita ego plenarie humano modo eum cognoscam. Vel comprehendam eum, in quo & comprehensus sum ab eo, id est, ut videam eum in claritate, in qua mihi apparuit in via, quando me comprehendit. Ideo enim sequor, prouenit me iustitia eius sequatur eum in ea.

f *In quo, & comprehensus sum.* Id est per misericordiam, per quam a presentia Dei requisitus inuentus sum.

g *Frates.* Illud quod dixerat euidentius aperit, & quid illud sit, quod nondum comprehendit, sed sequitur ut comprehendat, determinat. Et quasi mirantibus quid dicat, cum ait, Non accepi, non perfectus.

h *Frates.* ait, non arbitror (qui me melius noui) apprehendisse vnum scilicet. Multa quidem habeo, sed nondum vnum vnde. *Vnam peti a domino,* quid ergo agis Apostole? Quid mihi imitandum proponis? inquit *Quæ quidem retro sunt, &c.*

Ioh. 14. a

i *Vnum.* **Aug.** Hoc me non arbitror apprehendisse vnum, multa habeo, & vnum nondum apprehendi. Vnam peti a domino hanc requiram. Quid petisti? Quid requiris? ut in habitū in domo domini, per omnes dies vite meæ, ut contēpler delectationem domini. Ipsum est vnum quod dicebat se nondum apprehen-

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non quod. Quoniam Apostolus dixit plura de se pertinentia ad excellentiam vitæ, posset aliquis credere, quod diceret se totaliter perfectum quantum ad meritum, quod non est verum, quia homo potest semper crescere in merito quandiu est in vita presenti: Vnde dicit hic *Glo.* Nemo fidelium et si multum proficeret dicat, sufficit mihi, qui enim hoc dicit, exit de via ante finem, ideo Apostolus se excusando de modo loquenti prouiso, consuetur se nondum perfectionem assecutum, dicens: Non quod iam ac. perfectionem meriti, non enim conuenienter potest intelligi de acciptione præmij, quia manifestum erat ad sensum, quod erat in hac vita multis miseris subiecta.

2 Sequor autem ipsum Christum, procedendo ad eum per meritum.

3 Si quo modo comprehendam. id est aliquantulum appropinquem ad perfectionem meriti, prout potest fieri in vita mortali.

4 In quo & comprehensus sum. id est propter quod comprehensus sum ad fidem, sine qua impossibile est placere Deo. Heb. 9. b. nec per consequens attingere ad perfectionem meriti.

5 A Christo Iesu. Qui me vocauit ad fidem ipsam actualiter impugnantem.

Act. 2. 7.

apprehendisse A postolus. Et quantum illi dcerat, intantum perfectus nondum erat.

Hoc est illud de quo Philippus ait, *Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis.*

h *Quæ quidem retro.* Ambro. Priora acta non quia mala, sed parua ad meritū, sed ad potiora extensus. vt semper proficiat in melius.

AMBRO. Merita iam præterita obliuiscēs ad cælestia que terrenis priora sunt, tota intentione me extendens. Vel ad futura merita, a quibus si cessaret, & præterita perderet.

i *Persequor.* Eiusque donec veniā ad destinatum bonum.

k *Ad brauium.* Quod est destinatum mihi, & promissum a Deo, & ad quod pposui me currere. Et quia ego ita, ergo, & vos Phi-

lipenses hoc sentite. sed se eis connumerat dicens. *Quicumque &c.* Quæ si hoc feceritis hoc dabit vobis deus. Quæ si quo modo aliter sapitis quā in futuro sapiendū sit, quia modo per speculum videtis, etiam hoc reuelabit, quia clare faciet cognoscere, & se et alia oīa, quæ modo obscure videtis. Vel etiā hoc quod modo aliter sapitis & de Deo & de omnibus, etiā hanc imperfectam cognitionem vobis Deus per spiritū reuelabit. Vel ita: Si quid autē s. i. si perfectam Christi cognitionē vobis habere putatis, & hoc id est vos male sapere, per misericordiam reuelabit Deus. Similiter & de aliis erroribus p bona vita vos liberabit. Hoc. n. faciet, si humiliter sapieritis & de vobis sentieritis. Qui enim in pace catholica pmaet, si quid aliter sapit quam oportet, Deus humiliter reuelabit. Si autē illud superbum defēdit, Deus abijcit: *quæ superbis Deus resistet, humilibus dat gratiā.*

Vel ita: *Non arbitror me comprehendisse.* Hic distinguit, non reprehendi. *Vnum de me vobis assero, quod & ego obliuiscens ea quæ retro sunt, ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum persequor, &c.*

l *Extendens me ip.* Augu. Extendebat enim se ad cælestia secundum intentionem, non secundum perueniētiā, nō secundum apprehensionem sicut & nos, ne relabamur temporaliū amore, vnde iam trāsiluimus, nec remaneamus in illis i quæ iam venimus, curramus intēdamus. In via enim sumus non retro respiciamus, sed in anteriora extendāur intētiō & desiderio. Vita Christiani boni sanctiūm desiderium est. Quæ autem desideras, nondū vides, sed desiderando capax efficiaris: ut cum venerit quod videas implearis. Differendo enim rem desiderium nostrum extendit Deus, desiderando extendit animum, extendens facit capacē. Desideremus ergo quod implendi sumus. Hæc est vita nostra, ut desiderando exercemur. Tantum autem nos exercet sanctum desiderium, quantum desideria nostra amputauerimus ab amore seculi.

m *Superna voca.* eternæ vitæ, ad quam vocat Deus. et idē digna res est certa.

a Quia cum-

quantem. propter quod hæc vocatio dicitur comprehensio hic, sicut comprehenditur aduersarius in bello, & sibi subiicitur.

6 Frates ego me non ar. comprehen. i. ad perfectionē merit simpliciter peruenisse.

7 Vnum autem. Supple est, quod de me assero.

8 Quæ quidem, etc. id est legalia & terrena quæ dimisit.

9 Ad ea vero quæ sunt priora, id est cælestia bona, quæ sunt prioris dignitate & duratione, bonum enim quod expectatur in cælestibus, est ipse Deus.

10 Extendens me ipsum. Per conatum liberi arbitrij augmentum meriti.

11 Ad destinatum perse. id est ad præmium mihi a Deo ordinatum finaliter consequendum, ideo subditur.

12 Ad brauium supernæ, etc. id est per Iesum Christum per quem tanquam per mediatorum vocamur ad cælestē præmium, vel, in Christo Iesu, quia in ipso consilij beatitudo. nam beati reficiunt interius aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, secundum quod dicit Augusti. super Iob.

Quicum-

a Quicumque ergo perfecti. Augustinus. de tri. Q. Non loquor
A imperfectis, qui ad huc lacte potantur, non solido cibo pas-
 cuntur: sed illis qui intelligunt, & aequalitatem verbi cum pa-
 tre. Et si hic vident, non tamen adhuc quomodo videndū, est
 facie ad faciē. Certa enim fides utcūque inchoat agnitionē.

Cogitatio enim cer-
 ta vel perfecta non
 perficitur nisi post
 hanc vitam, cum vi-
 derimus facie ad faci-
 em. Hoc ergo sapi-
 amus, ut tutiorem
 nouerimus esse affe-
 ctum vera querendi,
 quam incognita pro
 cognitis praesumen-
 di. Sic ergo quera-
 mus tanquam inuen-
 turi, sicut inuenimus
 tanquam quaesituri:
 de credentis nulla
 temeritate affir-
 mus. In illis autori-
 tas est tenenda. In his
 veritas exquirenda.

a Curiores comparatione aliorum. **b** Perfekte currimus.
c Quod imperfecti comparatione futuri, & illuc tendamus.
a **†** Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Et si quid
b Non tantum dabit brauium. **b** Et si aliter, tamen necesse est. **c** Tenemus id.
c **d** aliter **†** sapitis, & hoc vobis Deus reuelauit, Veruntamen ad
d **e** quod peruenimus, ut idem **†** sapiamus, & in eadem perma-
e **f** neamus regula. Imitatores mei estote fratres: et obseruate
f eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Mul-
g **h** ti enim ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc au-
h **i** tem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum fi-
i **K** nis interitus, **†** quorum Deus uenter est, & gloria in
K **l** **m**

tradite obliuioni ea quae retro sunt, id est praeterita vitia, ut si **D**
 vos delectauit aliquando vanitas, iam non delectet: & in ante-
 riora, id est in profectum virtutum atque in aeterna bona piis
 desideriis & conatibus semper extendamini. Extendit enim
 animus desiderio laetitiae nondum confectae. Et tota vita
 Christiani boni, san-
 ctum desiderium est.
g **Obscurate.** Vult eos
 esse sollicitos, ne sub-
 tilitate prauorum ca-
 piantur.
h *Multi enim, &c.* **†** sentiamus
† Chrysostr. Quos
 niam erant nonnulli,
 qui Christianismum
 quidem simulabant,
 sed in otio ac deliciis
 vivebant, id vero ad-
 uersatur cruci, idcir-
 co ita dicebat. Crux
 propria animae est in
 acie stantis, mori cu-
 piētis, nullā sibi oble-
 ctationē postulantis.
 Illi vero contrariam
 vitae rationem sequū-

b Perfecti su. August-
 Sciendum, quod iustitia qua iustus ex fide viuit, nunc vera
 iustitia est. quae licet nō immerito in aliquibus iustis pro hu-
 nus vitae capacitate perfecta dicatur, parua tamē est ad illam
 magnā, quam cepit aequalitas angelorum, quam qui nōdum
 habeat, & propter illam quae iam inerat, perfectum, & pro-
 pter istam, quae adhuc de erat, imperfectum se esse dicebat.
 At minor ista iustitia facit meritum, maior illa praemium. Iō
 qui istam non sequitur, illam non assequitur.

c *Hoc sentiamus.* Quod nondum perfecti sumus, ut illic perfi-
 ciamur quo adhuc perfecte currimus, ut cum venerit qd perfe-
 ctum est, destruat quod ex parte. i. nō ex parte fit, sed ex tota
 quia fidei & spei res ipsa quae videatur succedet. Charitas ve-
 ro quae in his maior est, nō auferetur, sed augetur & imple-
 bitur. In qua plenitudine illud praecipuum charitatis implebi-
 tur, *Diliges dominum Deum tuum, &c.* Nam cum adhuc est aliqd
 carnalis concupiscentig, non omnino ex tota anima diligitur
 Deus. Caro tunc non dicitur concupiscere, nisi quia carnaliter
 anima concupiscit. Tūc erit iustus sine omni peccato, quia nul-
 la lex erit in membris repugnans legi mentis. Tūc prorsus to-
 to corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est sum-
 mum praecipū. Cur ergo nō praeciperetur homini ista per-
 fectio, quamuis eam in hac vita nemo habeat. Non enim re-
 cte curritur si quo currendum est nesciatur. Quomodo autē
 scietur, si nullis praecipis ostenderetur?

d *Et si quid aliter sa. i. si.* quid melius ad cultum Dei excogita-
 ueritis, etiā hoc donū Dei esse sciatis, quia reuelabit vobis.
 Sed ne qua inde praesumptio oriret, subdit, ad quod perueni-
 mus ut idem sapiamus, hoc est nō ex tra regulā disciplinā sa-
 pere, sed qd commūe sit, & modestū in veritate evangelica.

e *Anselmus.* Permaneamus in eadem regula, & rectitu-
 dine viuendi, scilicet ut nemo propter nouam inuentionem
 vel intelligentiam suam deserat communem sensum fidei,
 seu regulam iuste viuendi constitutam a patribus.

e *Verumta. ad.* Modi imperfecti modo aliter sapimus, sed
 tamen necesse est, ut omnes idem de illo sapiamus, ad quod
 peruenimus fide, & scientia, & opere compleamus.

f *Imitatores mei estote.* **†** Anselmus. id est, sicut me nos-
 tidē sapere, & candē regulam seruare, sic facite. Ac sicut ego,
 tradite

tur. Quāobrē tametsi dicant se Christi esse, inimici tamē sūt
 crucis, alioqui, si crucem, id quoque studerent, ut crucifixā vi-
 tam viuerent. Nonne in crucē adus est dominus tuus, ppter
 re? si illius modū nō potes, imitare alia ratione diuinitū tuū.
 Ipse te crucifige teiā si nemo te figat. Cruci, inq̄, te ipse fige,
 non ut ipse te interimas, absit (impiū enim est) sed, ut Paul⁹
 dicebat. *Mihi enim, inq̄, mūdus crucifixus est, & ego mundo.* Si do-
 minum tuum amas, mortem illius morere, disce quāta sit car-
 nis potentia quot bona fecit, quot faciat, quam in tuto vitam
 colloceat. Per hanc omnia perficiuntur: baptisma per crucē.
i *Nunc autem, &c.* **†** Chrysostr. Cur quomā malum creue-
 rat, quoniā tales qui sunt, hi lacrymis digni sunt. Vere lachry-
 mis digni sunt q̄ in deliciis degūt, & inuidentū quiddē. i. cor-
 pus pingue faciūt: futuri vero, q̄ ipsos manet, supplicij nullā
 rōnē habēt. Est, delicate viuis, esto, vino mades, hodie, eras,
 decē annos, & viginti, & triginta, & quinquaginta, & ceterum:
 quod nā extremū, q̄ utilitas? nulla. Talē igit vitā viuere, nōne
 lachrymis, & lamētis dignū, est? Adduxit nos Deus in hoc sta-
 diū, ut coronet, & nos abimus nullo preclaro edita facinore:
 flet igitur Paulus, q̄bus de rebus alij ridēt, seq; oblectāt, tāto
 alienarū calamitatū sensu rāgit: adeo omnes homines curat.
K *Inimicos crucis.* Qui carnis obseruantias inducunt, crucem
 superfluam asserunt.

l *Quorum Deus.* August. Amb Quasi in esca salus sit ut Deus
 sit venter, & gloriantur in pudendis circumcis, quod est ter-
 rena sapere. *Quorum Deus, &c.* Quia quidquid faciunt, pro vē-
 tre faciunt. Vel escas quae ventris sunt, faciunt Deum, dum
 eas iustificare homines dicūt, & gloria eorum in talibus est.
 vnde confundi, & erubescere possunt, dum per animalia se
 iustificari dicunt. Vel gloria eorum temporalis perducet eos
 ad confusionem aeternam. Illi tam praue ambulant, sed,

m *Et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt.* **†** Chrysostr
 Quinam isti sunt? qui dicūt, aedificemus domos, vbi? in terra,
 inquit, emamus agros in terra rursum, adipiscamur imperiū,
 rursus in terra, assequamur gloriā rursus in terra, diuitias cō-
 paremus, in terra, omnia denique in terra. Hic sunt quorū
 Deus uenter est. Qui enim nihil spiritale cū animo suo co-
 gitant, sed omnia sua hic habent, atque haec sola curant,
 merito

NICOLAUS DE LYRA.
1 Quicumque ergo perfecti sumus. id est in statu perfectioni
 cuiusmodi erat Paulus, & alij apostoli, & doctores, & curati.
2 Hoc sen. s. quod nullus nostrum est simpliciter perfectus in via.
3 Et si quid aliter sapitis. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo in
 malo sic, Et si quid aliter sapitis. Tenendo contrarium.
4 Et hoc vobis Deus reuelabit, id est manifeste vobis ostēdet nō
 esse verum in iudicio, vel ante per gratiam suam ab errore vos reuocā
 do. Alio modo in bono sic: Et si quid aliter sapitis. i. si quid aliud per-
 tinens ad cultum Dei & ad perfectionis statum vos enugnare contige-
 rit. Et hoc vobis Deus re. q. d. sciatis quod hoc non prouenit ex in-
 telligentia vestra sed ex reuelatione diuina: Et hac expositio videtur
 magis consona literae sequenti, cum dicitur.
5 Veruntamen. i. quantum ad veritatem quam circa praedicta iā
 cognouimus, supple necesse est. **6** Ut idem sapi. In mente.

7 Et in eadem. In opere, ut nplam sit schisma in corpore ecclesie **F**
8 Imita. mei. Postquam Apostolus proposuit se in exemplū, hic con-
 sequenter inducit Philippenses ad eum imitandum di. Imitatores
 mei esto. In praedictis.
9 Et obser. eos. i. attendite diligenter, ut vos eis confurmetis.
10 Qui ita ambu. De virtute in virtutem.
11 Sicut habe. Viuendi vobis traditam exemplo, verbo, & scripto.
12 Multi enim am. Via perversa.
13 Quos saepe dicebam vobis. cum essem praesens vobiscum.
14 Nunc autem. pro culpis eorum. **15** Dico. supple esse.
16 Inimicos crucis Christi. quia contrariatur eorum carnalitati.
17 Quorum finis. s. aeternus.
18 Quorum Deus uenter. quia student ei satis facere in omnibus.
19 Et gloria. de tali carnalitate.
20 In confusione ipsorum. id est, erit eis confusibilis.

merito uentrem Deum habent, dicentes comedamus & bibamus, cras enim moriemur.

Aug in psal. 58. 48. 14. a Nostra conuer. id est & uiuendo & intelligendo simus simili angelis. Propter quod. i. preter commoda quæ iam habemus etiam dom. expect.

b Qui reformabit corpus humilitatis nostræ.

¶ Irenæus. Corpus humilitatis est caro, quæ humiliatur cadens in terram, transfiguratio autem eius quoniam cum sit mortalis, & corruptibilis, immortalis fit, & incorruptibilis non secundum propriam substantiã, sed secundum domini operationem, qui potest mortali immortalitatem, & corruptibili circumdare incorruptibilitatem.

Ioan. 14. a. † nostrum hu autem abieci. d.

a Vel in pudendis eorum circumcisio

b In terrenis nil nisi quod uident intelligunt.

a confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem

a Esti adhuc in terra sumus. Vbi spes nostra.

b Aniam iam, quandoque etiam corporum.

a Venturum.

conuersatio in cælis est. Vnde etiam saluatorem expectamus,

a Hoc de eo expectamus, quod sicut iam reformauit animas reformabit & corpora simul cum animabus, cum secundam solam dabit.

b mus, dominum nostrum Iesum Christum, qui † reformabit corpus † humilitatis nostræ, † configuratum corpori

a Quod per mortem in pulucrem & uermes humiliatur.

b Dejectionis.

c Ita quod erit.

i. assimilabimur corpori ipsius in claritate quam habuit in transfiguratione.

c bit corpus † humilitatis nostræ, † configuratum corpori

a Potentiam operandi, quæ sibi suncit omnia.

b Quod potest, quia omnia sibi subiecit.

claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, quæ

Non solum corpus reformate,

possit etiam subiicere sibi omnia.

eo quod est corruptibile, & putrescibile. & corrodetur uermibus & in cineres resoluetur.

6 Configuratum tunc.

7 Corpori claritatis suæ, quia sancti resurgent in corpore gloriosificati & Christus. Vna autem dos gloriosi corporis est claritas, sicut dicitur I. Corin. 15. Et quoniam hac resurrectione fiet uirtute Dei in finita, sicut & creatio, subditur.

8 Secundum operationem. i. uirtutem operandi.

9 Quæ potest etiam subiicere sibi omnia. Per creationem enim omnia sibi sunt subiecta, quia de nihilo facta, & nisi conseruarentur Deo, omnia in nihilum redigerentur.

NICOLAUS DE LYRA.

B

1 Qui terre sapiunt, tantummodo, & non cælestia.

2 Nostra autem conuersatio in cælis est. Per spem charitate formatam, quia sicut dicit August. Anima quæ est principalis pars hominis, uerius est ubi amat, quam ubi aimat. Et quoniam post iudicium sancti erunt in cælis, non solum in anima sicut modo, sed etiam in corpore glorioso, ideo sequitur.

3 Vnde etiam saluatorem expectaturum ad iudicium.

4 Qui reformabit corpus, in generali resurrectione.

5 Humilitatis nostræ. Nam modo nobis est humiliationis occasio,

CAP. III.

Itaque, &c. Sequitur.

b Gaudium, &c. id est per quos in presenti lætificor & in futuro coronabor. Discipulis enim in agone uictoribus, dignus erit corona magister.

c Euodiam rogo, &c. Omnes moneo, sed specialiter Euodiam & Synticen, quia hæ religiose predicatorum suscipere solebant.

† sint con-cordes.

C

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Itaque, &c. Postquam Apostolus Philippenses cautos reddidit, hic consequenter ad eorum consolationem se conuertit. Et diuiditur in duas partes, quia primo eos consolatur, secundo de eorum liberalitate gratulatur, ubi. Gaudium meum. Prima in duas, quia primo firmat eos per patientiam, secundo, prouocat ad spiritualem lætitiã, ubi. Gaudete in domino. Prima adhuc in duas, quia primo facit quod dictum est per seipsum, secundo per amicum, ubi. Etiam rogo, sicut enim dictum fuit supra. i. e. a. Philippenses pro Christo fuerunt in tribulatione, ideo magis ualent confortatione, quam eis exhibet Apostolus, primo generaliter, dicens.

Itaque fratres, mihi in uel dilectione speciali.

2 Et desiderantissimi, quia desiderabat eos uideri adhuc corporaliter in uia, & æternaliter in patria.

3 Gaudium meum, uestro de profectu.

4 Et cor meum. Doctoribus enim debetur gloria specialis, quæ a sanctis dicitur aureola.

5 Sic stete, firmi contra tribulationes huius mundi.

6 In domino. ita quod ab eo nullo modo euellamini. Secundo confortat duas personas specialiter, di-

Diuisio.

CAP. III.

Quia reformabit.

Itaque fratres mei charissimi, & desiderantissimi, gaudium meum & corona mea, sic stete in domino charissimi.

a Quos uideri multum desidero, uel qui me desideratis

b Qui estis. De quorum fide & opere gaudeo.

c In futuro.

Scut me uel mihi similes stare scitis, uel sicut modo estis, & tunc eritis carissimi.

Euodiam rogo, & Synticen deprecor

Quia plus de ea timeo.

tid ipsum sapere in domino. Etiam rogo & te † Germane cõpar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio cum Clemente & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro uite

a Quod dico, non aliud, quia hoc est in domino.

b i. secundum dominum.

c Alios.

d O Proprium.

a Coadiutor in euangelium predicando.

b Confortando.

c Præmemoras mulieres.

d Ministrando mihi necessaria.

e Etiam cum istis laborauerunt ministrando etiam eis necessaria.

a i. uenta & præmia quia ueritatem tenent.

In domo patris mei, mansiones multe sunt.

h Prædestinatione Dei.

d mēte & ceteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro uite

d Nomina. Quia d secreti sunt meritis

1 uersas mansiones

2 bebunt in æterni

domo. vnde: In d

mo patris mei ma

3 mul. sunt.

4 e Libro vi. Præde

natio. in qua omni

5 saluandi prædesti

ti. sunt. Q. Nolite

Philippenses gra

ter ferre, quod or

8 nes uos in episto

9 mea sigillatim n

10 nominaui, quia e

11 in ea non eritis se

12 pti, in libro tam

uitæ continebunt.

¶ a Gau-

7 Euodiam rogo & Synticen depre. id fa. in domino. i. fite stare. Duæ erant matronæ quas Apostolus specialiter confortat. propter fragilitatem sexus: Tum quia ministrauerunt necessaria sibi aliis predicatoribus, ut ostenderet se gratum.

8 Etiam rogo & hic consequenter confirmat Philippenses per a cum de hoc deuote rogans cum, dicens: Etiam rogo. & te Ger. 2. men proprium est.

6 Compar. i. coadiutor meus, in predicatione.

10 Adiuua illas, scilicet mulieres dictas tuis sermonibus confortando, & non solum mihi, sed & sociis meis, de quibus subditur.

12 Cum Clemente, &c. in predicatione.

13 Quorum nomina, &c. Est autem liber uitæ idem quod præd natio diuina, quæ dicitur liber, eo quod in mente diuina numerus clarum est firmiter descriptus uel dispositus, & hæc est descriptio simpliciter, quæ autem illi. bi essent sic scripti, forsitan Apostolus habuit præd nã reuelationem. Alio modo dicitur aliquis scriptus in libro uitæ sed dum presentem iustitiã, a qua tamen contingit aliquando decidere, & est descriptio secundum quod. quod est in gratia: & sic loquitur in proposito, a firmare debebat, quod esset in gratia: & sic loquitur in proposito, nisi per reuelationem habuerit, quod essent simpliciter scripti in libro uitæ.

¶ Gaudete

A *Gau.* Ambro. Latatus in fide eorum & operibus. Apосто-
 lus ut alacriores sint, optat in hoc studio proficientes gaude-
 re in domino, & id iterat ut se in eis vere gaudere ostendat.
 * Augusti Nemo in hoc seculo gaudere potest, & in do-
 mino. Multum inter se hæc duo gaudia differunt, suntq; om-
 nino contraria. Quã-
 do enim gaudetur in
 seculo, non gaude-
 tur in domino, nec
 econtra.

Gau. in. i. in veritate,
 non in iniquitate, in
 spe æternitatis, non
 in flore vanitatis.

Gau. Q. quia eo-
 rum nomina sunt in
 libro vitæ. Et ut idem
 vobis certissime cre-
 datur: Gaudete in
 domino, idest omne
 bonum vnde gau-
 dendum est, statui-
 te in domino, non
 extra. Et hoc adeo
 necessarium vobis est
 quod iterum dico,
 Gaudete in domino:
 Non ut quædam alia
 semel, quia hæc est.

b *Mode*, & rectus
 modus, ut in domino
 sit omne gaudium et
 hoc per vos addiscat
 alij. Vel *modestia in*
omni. fidelibus & infi-

delibus, ut imitent ne possint reprehendere. Et quia dominus.
c *Prope est*, idest paratus dare quidquid opus est in spiritua-
 libus vel temporalibus. De nulla re sitis solliciti & timidi.
 Sed petitiones de his quæ vultis impetrare.

d *Innotescant*. i. sint ita vehementes, non tepidæ, ut ad deum
 perveniant. i. compleantur.

e *Sed in om.* Oratio & obsecratio, communiter pro se vel ali-
 is, de quibuslibet. Petitio de rebus, nominatim necessariis,
Innotescant. Hæc notitia assiduitate fit, & vigilantia orationis.
 Tunc demum pax custodit corda in Christo. Hoc ideo dicit,
 quia qui cum Deo habet pacem, non timet, mentem adversam.

f *Apud Deum.* Vel angelis, quæ Deo eas offerunt. Vnde: Cū ora-
 retis, orationem vestram obtuli apud Deum. Vel nobis innotescant
 apud Deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam.

Apud Deum. Aug. de gratia novi Testamenti. Nō dicitur ange-
 lus orationes nostras offerre Deo, quasi Deus tūc nō novisset
 quid velimus vel quo indigeamus, qui omnia antequam fiant,
 sicut & postquam facta sunt, novit. Sed quia necesse habet ra-
 tionalis creatura obtemperare Deo, temporales causas ad æter-
 nam veritatem referre, hæc petendo quid erga se fiat, siue cō-
 sulendo

fulendo quid faciat. In quo & contestatur, quod non sit bo-
 num quo beata fiat, sed illud incommutabile, cuius participa-
 tione etiam sapiens efficitur.

Idem. 15 de trin. Ad omnia quippe sciēda, Deo sufficit sua
 perfectio, habet tamen nuncios i. angelos. nō quod ei quæ ne-
 sciat, annuncient. Nō
 enim sunt vlla, quæ
 nesciat, sed bonu eor-
 um est de operibus
 suis eius consulere
 veritatem.

h *Et pax Dei.* Deus
 qui est pax summa, quæ
 nec cogitari potest,
 & ideo extra eum nul-
 lo opus est.

i *Augu.* Mentem
 custodiat, ut in eo
 quod dicit omnem
 mentem vel intel-
 lectum, nec ipse intel-
 lectus sanctorum an-
 gelorum esse possit
 exemptus, sed Dei fi-
 lius.

h *Exuperat omnē sen-*
sum, &c. Nostrum, nō
 eorum qui semper-
 videt faciem patris.
 Vel pax qua ipse De-
 us pacatus est, superat
 omnem sensum: præter
 suum, quia nec nos
 sic possumus nosse.
 nec vlli angeli.

k *Quæcunque iusta.* Istud ad proximū. *sancta*, in propria vita:
 & ut minus dicatur, quæcunque sunt *amabilia*, idest amari digna.
 ut modestus incessus, humilis sermo, & huiusmodi. Et quæcun-
 que sunt *bo. fa.* quia ita decet esse sanctos & iustos, ut de his nō
 habeatur mala opinio, sed bona, ut profint alijs. Quæ bonæ
 famæ dico, si qua virtus, in eis est vel laus discip. Christianæ.
 Non enim curanda est bona fama de viribus, vel scientia mū-
 di, vel alijs secularibus.

Vel ita distingue: Vt hoc. *f.* Si qua la. referatur ad famam. Et
 illud, *Si qua uir.* referatur ad alia prædicta: Hoc modo, *Cogi-*
tate quæcunque sunt uera, &c. Si qua uir. est in eis. Et cogitate quæ-
 cunque sunt bonæ famæ, Si qua laus discipline est in eis.

l *Bonæ fa.* Augustinus. Nobis vita nostra, alijs bona fama ne-
 cessaria est: Nam quisquis à flagitiorum criminibus vitam
 suam custodit. sibi benefacit. Quisquis autem famam, etiam F
 in alios misericors est.

i *De cætero fratres quæcunque sunt uera, quæcunque.* Hactenus cōtra
 persecutores & cōtra pseudo prædicatores monui. De cete-
 ro autem in conclusione, quæ ad perfectionem sunt, expo-
 nit.

k *Quæcunque iusta.* Istud ad proximū. *sancta*, in propria vita:
 & ut minus dicatur, quæcunque sunt *amabilia*, idest amari digna.
 ut modestus incessus, humilis sermo, & huiusmodi. Et quæcun-
 que sunt *bo. fa.* quia ita decet esse sanctos & iustos, ut de his nō
 habeatur mala opinio, sed bona, ut profint alijs. Quæ bonæ
 famæ dico, si qua virtus, in eis est vel laus discip. Christianæ.
 Non enim curanda est bona fama de viribus, vel scientia mū-
 di, vel alijs secularibus.

Vel ita distingue: Vt hoc. *f.* Si qua la. referatur ad famam. Et
 illud, *Si qua uir.* referatur ad alia prædicta: Hoc modo, *Cogi-*
tate quæcunque sunt uera, &c. Si qua uir. est in eis. Et cogitate quæ-
 cunque sunt bonæ famæ, Si qua laus discipline est in eis.

l *Bonæ fa.* Augustinus. Nobis vita nostra, alijs bona fama ne-
 cessaria est: Nam quisquis à flagitiorum criminibus vitam
 suam custodit. sibi benefacit. Quisquis autem famam, etiam F
 in alios misericors est.

i *De cætero fratres quæcunque sunt uera, quæcunque.* Hactenus cōtra
 persecutores & cōtra pseudo prædicatores monui. De cete-
 ro autem in conclusione, quæ ad perfectionem sunt, expo-
 nit.

k *Quæcunque iusta.* Istud ad proximū. *sancta*, in propria vita:
 & ut minus dicatur, quæcunque sunt *amabilia*, idest amari digna.
 ut modestus incessus, humilis sermo, & huiusmodi. Et quæcun-
 que sunt *bo. fa.* quia ita decet esse sanctos & iustos, ut de his nō
 habeatur mala opinio, sed bona, ut profint alijs. Quæ bonæ
 famæ dico, si qua virtus, in eis est vel laus discip. Christianæ.
 Non enim curanda est bona fama de viribus, vel scientia mū-
 di, vel alijs secularibus.

Vel ita distingue: Vt hoc. *f.* Si qua la. referatur ad famam. Et
 illud, *Si qua uir.* referatur ad alia prædicta: Hoc modo, *Cogi-*
tate quæcunque sunt uera, &c. Si qua uir. est in eis. Et cogitate quæ-
 cunque sunt bonæ famæ, Si qua laus discipline est in eis.

l *Bonæ fa.* Augustinus. Nobis vita nostra, alijs bona fama ne-
 cessaria est: Nam quisquis à flagitiorum criminibus vitam
 suam custodit. sibi benefacit. Quisquis autem famam, etiam F
 in alios misericors est.

i *De cætero fratres quæcunque sunt uera, quæcunque.* Hactenus cōtra
 persecutores & cōtra pseudo prædicatores monui. De cete-
 ro autem in conclusione, quæ ad perfectionem sunt, expo-
 nit.

k *Quæcunque iusta.* Istud ad proximū. *sancta*, in propria vita:
 & ut minus dicatur, quæcunque sunt *amabilia*, idest amari digna.
 ut modestus incessus, humilis sermo, & huiusmodi. Et quæcun-
 que sunt *bo. fa.* quia ita decet esse sanctos & iustos, ut de his nō
 habeatur mala opinio, sed bona, ut profint alijs. Quæ bonæ
 famæ dico, si qua virtus, in eis est vel laus discip. Christianæ.
 Non enim curanda est bona fama de viribus, vel scientia mū-
 di, vel alijs secularibus.

Vel ita distingue: Vt hoc. *f.* Si qua la. referatur ad famam. Et
 illud, *Si qua uir.* referatur ad alia prædicta: Hoc modo, *Cogi-*
tate quæcunque sunt uera, &c. Si qua uir. est in eis. Et cogitate quæ-
 cunque sunt bonæ famæ, Si qua laus discipline est in eis.

l *Bonæ fa.* Augustinus. Nobis vita nostra, alijs bona fama ne-
 cessaria est: Nam quisquis à flagitiorum criminibus vitam
 suam custodit. sibi benefacit. Quisquis autem famam, etiam F
 in alios misericors est.

i *De cætero fratres quæcunque sunt uera, quæcunque.* Hactenus cōtra
 persecutores & cōtra pseudo prædicatores monui. De cete-
 ro autem in conclusione, quæ ad perfectionem sunt, expo-
 nit.

k *Quæcunque iusta.* Istud ad proximū. *sancta*, in propria vita:
 & ut minus dicatur, quæcunque sunt *amabilia*, idest amari digna.
 ut modestus incessus, humilis sermo, & huiusmodi. Et quæcun-
 que sunt *bo. fa.* quia ita decet esse sanctos & iustos, ut de his nō
 habeatur mala opinio, sed bona, ut profint alijs. Quæ bonæ
 famæ dico, si qua virtus, in eis est vel laus discip. Christianæ.
 Non enim curanda est bona fama de viribus, vel scientia mū-
 di, vel alijs secularibus.

Vel ita distingue: Vt hoc. *f.* Si qua la. referatur ad famam. Et
 illud, *Si qua uir.* referatur ad alia prædicta: Hoc modo, *Cogi-*
tate quæcunque sunt uera, &c. Si qua uir. est in eis. Et cogitate quæ-
 cunque sunt bonæ famæ, Si qua laus discipline est in eis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Gaudete. Hic cōsequenter inducit Philippenfes ad spiritualē la-
 titiam, & secundo ad boni operis perseverantiā, ex quibus oritur hæc la-
 titia, ibi. De cæteros fratres. Circa primum dicit. Gaudete in do-
 mino. non in mundo.

2 Sempet. actu vel habitu.

3 Iterum dico gau. ad maiorem inductionem.

4 Modestia ve. in conuersatione & vita.

5 Nota sit. ut boni meliores fiant exemplo vestri, & mali ad bonū
 conuertantur.

6 Domi. prope est. ad vos remunerandum. Et quia nimia solici-
 tudo temporalium impedit spirituale gaudium, ideo subditur.

7 Nil solliciti sitis. superfluo, nam oportet sollicitari de necessarijs,
 aliter videretur tentatio Dei.

8 Sed in omni. Hic ponuntur quatuor orationis partes, oportet. n.
 in orando primo ad Deū accedere per mentis elevationem, & hoc vo-
 catur oratio, quæ est ascensus mentis in Deū. Secundo, requiritur ali-
 quid determinate proponere, saltem verbo mentali, & hoc vocatur pe-
 titio, propter hoc dicitur hic.

9 Petitiones vestræ innotescant, etc. aliquid determinate pro-
 ponens. Tertio, quod proponens se disponat ut exaudiri mereatur, & hoc
 vocatur gratiarū actio. Per hoc enim, quod aliquis gratū se ostendit
 de beneficijs acceptis, mereatur recipere potiora. Quarto, quod exprimat
 illud per quod oratio sit exaudibilis ex parte Dei, quod est eius sanctitas.

Et hoc vocatur obsecratio, sicut cum dicimus. Per natiuitatem tuā li-
 bera nos domine. Et propter hoc in orationibus ecclesiæ ponitur in
 fine. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c.

10 Et pax. i. Deus qui est pax vel quies mentis.

11 Quæ exuperat omnem, etc. Eo quod est ab omni intellectu
 creato incomprehensibilis.

12 Custodiat corda vestra, et intelligentias, &c. i. volunta-
 tes vestras in bono. Quæ dicuntur corda, quia sicut cor mouet alia cor-
 poris membra, sic voluntas mouet alias animæ potētijs ad actus suos.

13 In Christo Iesu. idest per Iesum Christum. Quod autē subditur
 in aliquibus libris. Domino nostro, non est de textu, nec habetur in li-
 bris correctis.

14 De cætero fratres, &c. Hic inducit Philippenfes ad boni cōti-
 nuationem & augmentationem, dicens. De cætero fratres quæcun-
 que sunt vera. sine falsi admixtione.

15 Quæcunque pudica. sine lasciuie dissolutione.

16 Quæcunque iusta. Erga proximum.

17 Quæcunque sancta. Circa cultum diuinum.

18 Quæcunque amabilia. Deo & hominibus bonis.

19 Quæcunque bonæ famæ. idest digna boni nominis.

20 Si qua virtus. moralis & intellectualis.

21 Si qua laus discipline. idest disciplina morum laudabilis.

22 Hæc cogita. Frequenter meditando.

23 Quæ &c. per meam doctrinam.

Augu. Epist.
 ad Paulin.
 cap. 18.
 Enchirid.
 cap. 63.

In Enchiridio
 cap. 36.
 intellectu.

f pura, casta.
 f accommoda.

E

Augu libr. de
 sancta vidui-
 tate ad Iulian.

a Gausis,

Et

A *Gauisus.* Hic commemorat, quod sibi saepe necessaria miserant, unde a lacritate suam propensioem factam ostendit quia in quo negligentes facti fuerant, adhibita solertia iterarunt, ut memores facti apostoli sui, fructus emitterent in herco caelesti condendos.

b *Aliquando, &c.* Aliquo tempore, quia non omni potuerunt.

c *Reflorescit.* ministrando mihi necessaria. Quae ministratio dicitur flos, quia inde fructus vitae aeternae prouenit.

d *Pro me.* Quia mihi prodest vestra compassio. Ne autem viderentur aliqua mala causa intermisisse, addit, modo reflorescit, sed ante eratis occupati, & impediti aliquibus aduersis.

e *Non quasi.* Non propter se, sed profectum eorum gaudet.

f *Scio & humiliari.* GREGORI. Qui penuria non frangitur, a gratiarum actione non retrahitur: Qui rerum temporalium desiderio non accenditur, scit humiliari. inopiam pati.

g *Abundare, &c.* Qui acceptis rebus non extollitur, quae ad vsum vanae gloriae non intorquet, qui solus non possidet quod accepit, sed cum indigentibus misericorditer diuidit, scit abundare, Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem ventris, nec plus carni tribuit quam necessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate victus agit aliquid, unde anima peccati laqueum incurrat, scit esurire.

Ut digna teneat. Item ideo cogitanda, quis haec au. &c. in me esse.

didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me. Haec

cogitate, & agite, & Deus pacis erit uobiscum. Gauisus sum

autem in domino vehementer: quoniam tandem aliquan-

do reflorescitis pro me sentire, sicut & sentiebatis. Occupatis

autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim

didici in quibus sufficiens sum. Scio & humiliari, scio, &

abundare. Ubique & in omnibus institutus sum, & latari, &

esurire, & abundare & penuriam pati. Omnia possum in eo

qui me confortat. Veruntamen bene fecistis communicantes

tribulationi meae. Scitis autem, & vos Philipenses, quod in prin-

cipio euangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi ec-

h *Omnia possum in eo qui me confortat.* Nil omnipotentiam verbi clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit omnes qui in se sperant. Denique quia possibilia sunt credenti. An non omnipotens cui omnia possibilia sunt? Ita animus si non praesumat de se, sed si confortetur a verbo, poterit utique domi-

nari sui, ut non dominetur ei omnis iniusticia. Ita inquam verbo intutum, & inducitur virtute ex alto, nulla vis, nulla fraus, nulla iam illecebra poterit velstantem deicere, vel subicere dominantem.

i *Communicantes, &c.* Augustinus. Inde gaudet, inde patitur, quia illi bene fecerunt, non quia eius angustia relaxata est.

15 *Chrysostomus.* Nam si nos, inquit vobis spiritualia semina, quid inquam, si carnalia vestra metemus? Et resus. Vestra abundans, ut illorum inopia suppleat, vides, quomodo communica-

uerint in ratione dati, dandione accepti, accipiendo spiritualia. Etenim quomodo venudates, cientes inter se munitur, alio ab altero vicissim

accipiens, & dans (hoc enim est communicatio) in sane & in hac re. Nihil enim, nihil hac negociatione & mercatura est quaestuosius, nam fit quidem in terra, proficitur autem in caelo. Et emptores quidem in terra sumunt vero, & paciscuntur ea, quae in caelis, terreno polit praetio.

Ca Non

C NICOLAUS DE LYRA.

1 Et accepistis, id est, acceptis tanquam digna teneri, & seruari.

2 Et audistis. Ab aliis predicatoribus veris.

3 Et vidistis in me, &c. quae non solum verbo, sed etiam facto praedicaui vobis.

4 Haec agite, & non solum cogitate.

5 Et Deus pacis, id est dator uerae pacis, scilicet interna, & superna.

6 Erat vobiscum. Per gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

7 Gauisus sum autem in domino, &c. Hic consequenter Apostolus de liberalitate Philipensium gratulatur, magis tamen propter eorum meritum, quam propter usum proprium, dicens: Gauisus autem sum in domino. uel. id est ualde.

8 Quoniam tandem aliquando. Loquitur de ipsis per similitudinem arboris, quae uidetur arida, & postea reuivescit, & floret secundum reuolutionem temporis. Sic Philipenses primo ministrauerunt Apostolo necessaria, postea cessauerunt per tempus, & deinde iterum sibi miserunt xenium pro suis necessitatibus. Consequenter excusat cessationem intermediam, dicens.

9 Occupati autem. impediti prouiderem mihi, eo quod tribulationem incurrerant.

10 Non quasi propter penuriam, &c. scilicet meam.

11 Dico. quod gauisus sum vehementer. Et subdit causam.

12 Ego enim didici. id est conserui

13 In quibus sufficiens sum, &c. id est illis, quae habeo contentum esse.

14 Scio, & humiliari. Quia non frangor per impatientiam.

15 Scio, & abundare, &c. Quia inde non erigor per superbiam.

16 Ubique & in. scilicet euentibus.

17 Institutus sum, id est informatus a Deo qualiter debeat me habere.

18 Et scio. supple scio sine excessu.

19 Et esuri. sine impatientiae defectu.

20 Et abun. sine superbia fastu.

21 Et penu. sine tristitia luctu.

22 Omnia possum in eo qui me confortat. id est omni fortuna bene possum uti. Unde dicit philosophus. i. Eth. de virtuoso, quod fortunas optime feret, qui utique uere bonus, & tetragonus sine vitio, sicut enim corpus tetragonum in quolibet latere bene sedet, sic virtuosus in qualibet fortuna prospera uel aduersa bene se habet, tamen se fit multo melius per uirtutem a Deo infusum, quam per uirtutem ex actibus acquiram. Ideo subdit Apostolus.

23 In eo. i. per ipsum Deum.

24 Veruntamen. Mihi & uobis.

25 Communicantes tribulationi, &c. id est mittentes mihi, sed diuina temporale dezerent in carcere.

26 Scitis autem. per ea quae audistis.

27 Quod in principio, id est, quando uobis praedicare euangelium incipi.

28 Nulla mihi ec, &c. Rationabile enim est, ut accipientes spiritualia a predicatoribus, dent eis temporalia.

A *Non quia quæro.* August. Datum est res ipsa quæ datur, ut munus, cibis, potus & huiusmodi. Fructus autem opera bona, & recta voluntas datoris. unde dominus in euang. nō ait simpliciter. Qui recipit iustū vel prophetam. Sed addidit. *In nomine iusti vel prophete.* Suscipere enim prophetam vel iustū, daturū est. In nomine iusti vel prophete hoc facere, fructus est. Etiam pauisse leguntur coruus & vidua. Sed per cotuum qui non nomine iusti, dato pascebatur. Per viduam fructum quæ sciebat quod hominem Dei pasceret.

b *Sed fru. i. bonam & rectam voluntatem bonæ operationi adiunctam.* Non enim tā gaudet subuentum esse suæ necessitati, quam illorū congratulatur fecunditati. Vel.

c *Fructum: i. ut fructus iustitiæ vestræ abundantis sit, cum ratione Deo reddideritis de factis vestris.*

* **Haymo.** Odor suau-

suauitatis est apud Deū, intentio bona & volūtas promptissima offerentis, de qua legimus in Genesi. quia odoratus est odorē suauitatis dominus, quando Noe obrulit sacrificium Deo egressus de arca. Nō enim est putandum quod dominus omnipotens sacrificio vict marū & fumo carniū atque nidore pinguedinis delectetur, sed intentione bona & voluntate promptissima offerentis. Si enim fumo & nidore carniū delectaretur, nequaquam diceret per prophetam. Sacrificia vestra odiuntur anima mea.

d. *In od. Quæ placet Deo ut odor suauissimus.* Comparatur enim ut orationi quæ est incensum Dei. Unde dicitur. *Date elemosynam, & ipsa orat pro vobis ad Deum.*

e *Impleat.* Non in terrenis, sed in gloria. Vel gloria Christi est implere desideria sanctorum, vel ut ipse inde sit gloriosus.

a. Rationabiliter consideraret, quod deberet dare carnalia, quæ accipiebat spiritualia.

1 *clesia communicauit ratione tati & accepti nisi vos soli.*

2 *Quia et Thesalonicam semel & bis in usum mihi misistis.*

3 *Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem*

4 *in ratione vestra. Habeo autem omnia et abundo. Repletus sum acceptis ab epaphrodito quæ misistis in odorem suauitatis, et hostiam acceptam et placentem Deo. Deus autem meus impleat et omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria in Christo Iesu Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum, amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Saluiat vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt.*

5 *Gratia domini nostri Iesu Christi cum et spiritu vestro, Amen.*

dandi & accipiendi iterum egerantem

tmunus donū

E

gratam

Luc. 11.

fomnibus vobis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nisi vos soli. Et in hoc commendat eorum liberalitatem præ caeteris.

2 Quia &c. s. bona vestra, in quibus ego & predicatorum alij debemus quærere, non superfluum, sed ad necessarium usum.

3 Non quia, principaliter.

4 Sed requi. id est, meritum ex parte vestra, quod dicitur fructus abundans, quia ducit ad vitam beatam.

5 Hab. autem. quæ misistis mihi.

6 Et abun. Non solum pro mihi necessariis, sed etiam pro necessitatibus aliorum.

7 Accepta. Nam elemosyna est hostia Deo acceptissima, & quia de beneficio re gratiandum est benefactori, ideo subdit.

8 Deus autem meus. Sicut me repleuistis.

9 Sc. di. *Reddendo vobis pro temporalibus æterna.*

10 In Christo Iesu. id est per Iesum Christum mediatorem Dei & hominum. Et quia cuiuslibet boni Deus est principalis auctor, ideo consequenter gratias agit ei dicens. Deo autem.

11 Salutate omnem. Hic ultimo ponitur huius epistolæ conclusio per salutationem, cum dicitur. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu, id est omnem sanctificatum per baptismum Iesu Christi.

12 Salutant vos qui mecum, &c. Mihi ministrantes, & pro tempore predicantes.

13 Salutant vos. i. Christiani generaliter.

14 Maxime autem. Per hoc innuit quod isti specialem affectum habebant ad Philippenses.

15 Gratia domini nostri Iesu Christi cum. *Supple sit & maneat semper, Amen.*

Sc.

Inci.

Incipit argumentum in epistolam ad Colossenses.

ARGUMENTVM IN EPISTOLAM ad Colossenses incipit.

Colossenses, &c. quibus non ipse Apostolus predicauit, sed eius discipuli Archippus & Epaphras. Archippus vero in eos ministerium acceperat. Epaphras autem ex eis oriundus ab apostolo instructus, doctrinā Archippi confirmauerat. Superuenientibus autem pseudo apostolis & carnalibus obseruantias predicantibus, dubiū erat quibus potius credendū esset. Inde Paulus cuius auctoritas celebris erat, quasi iudex quæ pars potius sit tenenda. Describit autē Christū & eius beneficia, quomō est sufficiens ad omnia. Carnalia vero prorsus improbat ut deinceps sincere fidem Christi teneant. Instruit etiam moraliter, confirmans quidquid illi docuerant. Et est intentio eius in hac epistola confirmare Colossenses in eadem fide & doctrina, quam a discipulis eius acceperant, & non in alio præter Christum spem ponendam esse docere.

Colossenses sicut & Laodicenses sunt Asiatici, & ipsi præuenti erant a pseudo apostolis, nec ad hos accessit ipse apostolus, sed eos per epistolam corrigi. Audierant enim verbū ab Archippo, qui & ministeriū in eos acceperat. Ergo Apostolus iam ligatus scribit eis ab Epheso per Tichicum diaconem, & Onesimum, acolythum.

Colossenses gentilibus sophismatis cum Christi fide pugnantibus, & traditione ciborū iuxta legem, & circumcisione seducere tentabant. Hoc, ubi didicit Apostolus, hanc illis Epistolam instruendo misit. Et principio gratias agens Deo, significat eos et tenebris ad veritatis lucē ingressos, & quod Christus, in quem crediderāt, imago Dei sit, & Verbū per quod omnia facta sūt, & quod decuerit eū qui est rerū opifex primogenitū fieri creaturæ, & primogenitū ex mortuis, ut vtraque cōiungeret, & oīa viuificaret. Adhortatur etiā eos, ut in fide persistant, significans eis se Paulū esse ministrū Euāgelij in quo instructi iā erāt. Deinde de lege, & de cibis in lege vetitis disputat, de diebus etiam & annis exponit, & deinceps vetera omnia, circumcisionem quoque abolitā esse declarat. Consulit etiam ne imponi sibi sinant a Sophistis, qui in hoc erant ut eos subducerent. Tandem adiectis adhortationibus pro parentibus, pro liberis, viris, mulieribus, seruis, & dominis, & quæ bonos mores concernunt, Epistola finit.

* Athanasius. Istam misit Roma, cum Colossenses nondum vidisset quidem, audisset autem de illis. Quidam enim

Paul.

A **P** *Paulus*. Solito more salutatione premitit. Qua premissa de bonis eorum gratias agit, & fidem & dilectione commendans orat, ut perficiantur in Christo, cuius beneficentia & primatum secundum utraque naturam commendat, deinde sui ministerij dignitate commemorans innotet ne per prophetiam vel legis ceremonias seducti a Christo recedat. Tamen de omnes simul secundum sexus & aetates & conditiones moraliter instruit, & in fine Archippum comonet sollicitum fore suscepti ministerij, premititens autem salutationem, ait. Gratia, &c.

B *Apostolus*. &c. Nota omnibus dignitate. Recte hic apostolus nominat, quia & huius Apostolus erat, quibus per discipulos, suos predicauerat. **C** *Gratias agimus*. Ostendit bona quae receperunt, dum pro his gratias agit.

*** Theodoretus**. Eis perfectionem suo testimonio tribuit, cum eos dixit, fide esse claros & charitate. Charitas enim uniuersum mandatum quod in actione consistit, completur. Solet autem Apostolus laudibus primum aures preparare, & faciles reddere. Hic itaque dicit et se Deum in suis orationibus laudare propter fide ipsorum in Christum dominum, & charitatem, quam in omnes qui cum eis eandem fidem habebant, perpetuo ostendebant.

d *Et dilectionem quam habetis in sanctos*. *** Chrysostomus**. Hoc aduersus tentationes, ne hic quoque querant quietem & relaxationem. Nam ne quispiam diceret, & quid lucrum ad eos redit

C A P. I.

redit ex dilectione in sanctos, cum ipsi angatur & dolore afficiatur. **Leramus**, inquit, quod in celis magna & preclara uobis conciliatis, propter spem, inquit, repositam. Rem ostendit firmam & stabilem, quam audistis in uerbo ueritatis. **c** *Sicut & in uniuerso mundo*. *** Ambrosius**. In exemplum ceterarum gentium hos crescere & fructum vitalem facere alacri sermone persequitur, ut ex eo quod Dei gratiam percipit, proficeret & numero & ope adiungentes fidei sue, qui fierent fratres eorum in Christo. **f** *Sicut &c.* ita pure & vere, sicut per me & alios uenit in uniuersum mundum, & adhuc manet in eo. **Q** Non minus uobis factum est, quam in alijs ecclesijs, cum sit in mundo euangelium, fructificat ibi per bona opera, & crescit augmentum scientie, uel numero fidelium. Non per hoc plus habeat quam uos: sed ita hoc facit, sicut est in uobis & ideo nil deberis superaddere.

Incipit epistola Pauli ad Colossenses.

C A P. I.

P *Cognito omnibus nomine, ecce auctoritas dicendorum.* **a** *Quod non pseudo.* **Qui est uir magnae auctoritatis. **Scriptis. **Aulus apostolus Iesu Christi per uoluntatem Dei, & Timotheus frater, qui sunt Colossis sanctis & fidelibus fratribus in******

Christo Iesu. Gratia uobis & pax a Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias agimus Deo & patri domino nostro

Iesu Christi semper pro uobis orantes, audientes fidem uestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propterea spem quam reposita est uobis in caelis,

quam audistis in uerbo ueritatis euangelii, quod peruenit ad uos, sicut & in uniuerso mundo est & fructificat & crescit, sicut & in uobis, ex ea die qua audistis & cognouistis gratiam Dei in ueritate. Sicut didicistis ab Epaphra charissimo & conseruo nostro, qui est fidelis pro uobis minister Christi

quae ab aliquo eis facta fuerat. Multis autem laudibus eum extulit, dilectum, & conseruum, & fidelem Christi ministerum uocans, ut maiorem in eum reuerentiam haberet. Dixit autem ab eo se audisse cursum euangelij quod ubique diffunditur, & multitudinem eorum, qui in singulis gentibus crediderunt. **h** *Pro uobis*. Quorum salutem desiderans, cepit Archippum adiuuare.

p *de uobis cum oramus.*

p *de qua prius audieratis per se in ueritate*

p *per ueritate*

Incipit Postilla Nicolai de Lyra, super Epistolam ad Colossenses.

C A P. I.

P *Aulus Apostolus, Incipit epistola ad Colossenses, quae diuiditur in tres partes, in salutatione & persecutionem ibi. Gratias agit & conclusionem 4. c. ibi. Quae circa me sunt. In prima parte exprimitur persona saluantes. Et secundo persona saluata, ibi. His qui sunt Colossis. & bona eis optata, ibi. Gratia uobis, &c. Et patet sententia ex dictis pluries in principis aliarum epistolarum.
2 *Gratias agi. Hic incipit epistola persecutio. Circa quam sciendum, quod Apostolus non predicauit Colossensibus personaliter, ut patet in prologo Hieronymi, sed per discipulos suos Archippum, & Epaphra, & post ea inducebantur a pseudo Apostolis ad recipiendum legalia cum euangelio, propter quod Apostolus qui in partibus illis erat ualde famosus, scripsit eis ipsos a legalibus retrahendo, & in fide ac moribus solidando. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducit eos ad tenendum firmiter euangelii ueritatem. Secundo, ad precauendum pseudo apostolorum falsitatem, ca. sequen. Tertio, ad continuandum uita sanctitatem, capitulo 3. Prima in duas, quia primo ut uerba sua melius recipiant, ostendit se eis beneuolam. Secundo, inducit eos ad dure tenendum Christi euangelium, ibi. Qui est imago. Primum autem facit dupliciter. scilicet agendo**

gendo gratias de bona eorum inchoatione. Secundo, orando deuote pro meliori consummatione, ibi. Ideo & uo. Circa primam dicit. Gratias agimus Deo & patri domino nostro Iesu Christi semper. Id est omnibus horis ad orandum deputatis.
3 *Audientes. per Epaphram, ut habetur infra.*
4 *Fidem uestram in Christo Iesu. Quae est fundamentum spiritus uis adificii. Et quia fides sine operibus mortua est, la. co. 2. Ideo sequitur.*
5 *Et dilectionem quam habetis in sanctos omnes. opera charitatis, quae exercetis erga omnes fideles, non pro commodo terreno, sed caelestis premio Ideo sequitur.*
6 *Propter spem, &c. quam audistis in uerbo ueritatis euangelii, quod non promittit bona terrena, sicut lex uetus, sed caelestia, ut patet ex decursu ipsius.*
7 *Quod peruenit ad uos. Per predicationem discipulorum meorum.*
8 *Sicut & in uniuerso. Nam a tempore apostolorum predicatum fuit euangelium per orbem terrarum, sicut declarauimus plenius super illud 1. sal. 17. a. In omnem terram exiit, &c. Et breuius replicauimus super epistolam ad Roma. 10. ubi haec auctoritas allegatur.*
9 *Et fructificat & crescit, &c. In alijs gentibus. Sicut & in uobis, &c. scilicet fructificat.*
10 *Ex ea die qua audistis & cognouistis gratiam Dei in ueritate. credendo. Cetera patent ex litera.*

Ideo

a Dil. *Dilectionem vestram in spiritu.* * Chryf. dilectio spiritualis est omnium suprema, veluti quardam regina, quæ in suos dominatū obtinet, honestaque est specie pulchraque, & ornato habitu. nihil. n. terrestre eam parit, sicut illam, nō confuetudo, non beneficium, non natura, non aurum, & a supernis descendit e cælo. vel quid miraris si beneficium non eget, vt cōsistat, cum ne si mali quidem quidquam accipiat auertatur? Quod autem hæc sit illa maior, audi Paulum dicentem. *Optarem. ego esse anathema a Christo pro fratribus meis.*

b *In spiritu.* Quia pro spiritualibus, nō pro carnalibus diligentis.

c *Impleamini in omni.* Magnum est plene scire quid deus velit, in omnibus rebus actiue vitæ, & contemplatiue.

d *In scientia.* Vt non ignorent fidei suæ speciem, id est, rem speratam. vnde firmi erunt.

e *In omni vir.* Vos dico confortati a deo in omni virtute, castitate, scilicet, & cæteris. Quod bene potest ille, qui est claritas patris. id est, filius. Vel secundum, quod claram cognitionem vobis dedit.

f *Gratias agentes.* Hasten⁹ vnde gratias agit, & quid orat eis: iam incipit, quod lex non prodest, sed nocet, & Christus ad omnia bona sufficit, Quod inde potest sciri, cum ipse, & alij apostoli, qui in legalibus fuerant, eis dimissis ad Christū conseruerunt. Pro vobis oramus nos, gratias agentes deo, ideo quia dignos facit, quod nunquam lex potuit.

g *Dignos nos facit.* non in lege, sed.

h *In lumine.* id est, per deum, qui est lumen de lumine, cuius gratia illuminamur. Vel. *In lumine.* id est, in clara cognitione, a qua deuians cadit in tenebras.

i *Sortis.* Voluntas dei in humano genere fors est apud quē non est iniquitas, sed omnia facit per iustitiā, & si occultam. *Sors.* est hæreditas, quæ non meritis, sed diuina electione datur sanctis patriarchis, & prophetis, & ideo per gratiam, non per legem est querenda.

* Aug. *Tunica illa dñi desuper texta, quæ significat charitatis æternitatem, cum diuidi a præsecutoribus non posset, fors super eā missa est. Ad quos peruenit, eos significat, q̄ videntur ad sortem pertinere sanctorum. ait apostolus, Gratia salui facti estis per fidē, & hoc non ex vobis, sed donum dei est, nō ex operibus. Quasi vos bñfeceritis, vt ad hoc accedere digni estis. Non ex operib. ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus signētum creati in Christo Iesu in operibus bonis. Hæc quodammodo fors occulta est. Volūtate dei in humano genere fors est. Sors veniens de occulta dei volūtate, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi Sors est.*

a Iesu, qui etiā manifestauit nobis dilectionem vestrā in spiritu. Ideo, & nos ex qua die audiuimus, nō cessamus pro vobis orantes, & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia, & intellectu spirituali, vt ambuletis digne deo per omnia placetes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia dei in omni virtute confortati, secundum potentiam claritatis eius. In omni patientia, & longanimitate cū gaudio gratias agentes deo, & patri, qui dignos nos fecit in partē sortis sanctorū in lumine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarū, & transtulit in regnū filij

10 In omni virtute. scilicet morali, & intellectuali.

11 Conformati. secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed insusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.

12 In omni. per aduersariorum tolerantiam.

13 Et longani. Per certam premiorum expectationem.

14 Gratias agen. &c. qui nos. Gentiles, & Iudeos indifferenter.

15 Fecit. per gratiam baptismalem.

16 In partem sor. quia gratia baptismalis, dignum facit hereditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.

17 Qui eri. nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.

18 Et transtulit. quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

¶ Ad deum, & proximum.

a Iesu, qui etiā manifestauit nobis dilectionem vestrā in spiritu.

b *¶ Fundatam. ¶ Sancto, non in carne. b ¶ Ecce quid dicit. c ¶ Hæc de vobis.*

c *¶ Quasi pro meritis, quæ pro vobis exhibemus. b ¶ Vt plene cognoscatis quid Deus velit, quid non. Et hoc per partes exenititur.*

d *¶ Scilicet. a ¶ Rerum, quæ actiue vitæ sunt. b ¶ Cognitione spiritualium, quæ sunt contemplatiue. c ¶ Fidei. d ¶ Operando bene.*

e *¶ Agatis per bona opera. a ¶ Vt deceat deum, vel digni eo premio. b ¶ Ita, scilicet. ¶ In maius.*

f *¶ Negocia vitæ actiuis, & contemplatiue. ¶ Deo. ¶ In maius.*

g *¶ Per hanc vitæ puritatem. a ¶ In cognitione deitatis. b ¶ Et post hanc promissionem oramus ne relabamini.*

h *¶ Ab eo, qui illuminare potuit. ¶ Manentes. ¶ Contra aduersa.*

i *¶ Diuini laboris. b ¶ Et hoc non ex tristitia, vel necessitate. c ¶ Qui solus potest recreare, & vult, quia pater.*

j *¶ Etiam gentes in promissione Iudeorum. b ¶ Participationem. c ¶ Hæreditatis. d ¶ Idei in notitia sui. e ¶ Ita dignos fecit.*

k *¶ In baptismo. b Quia vere dominabantur nobis. c Ignorantia peccatorum, demonum. d ¶ Vt essemus regnum. In cælim.*

l *¶ In baptismo. b Quia vere dominabantur nobis. c Ignorantia peccatorum, demonum. d ¶ Vt essemus regnum. In cælim.*

m *¶ In baptismo. b Quia vere dominabantur nobis. c Ignorantia peccatorum, demonum. d ¶ Vt essemus regnum. In cælim.*

n *¶ In baptismo. b Quia vere dominabantur nobis. c Ignorantia peccatorum, demonum. d ¶ Vt essemus regnum. In cælim.*

gelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala.

* Idem. In regnum filij dilectionis suæ dñi nos transtulit, vt intelligamus, quia nos quoque diligit, si perseveramus, esse regnū filij sui, quem ipse naturaliter, & ineffabiliter diligit, si peccatum in nobis amplius nō regnauerit. Vbi enim peccatum regnare incipit, ibi Christus regnare desinit.

¶ Et transtulit, &c. Quando attollens nos de imo tartari induxit in cælum vnico filio suo. Iam enim credentes, qui tunc mente deuoti sunt, exentes de seculo dūce dextere patris angelo inducuntur in cælum.

¶ Regnum si. Aug. De quo ipse dicit, *Regnum meum non est de hoc mundo.* non ait, *Non est hic, Sed, non est hic, quia peregrinatur quidem in mundo, sed non est de mundo.* Regno enim suo dicit, *De mundo non es, sed ego elegi vos de mundo.* Erāt de mundo, quando ad mundi principem pertinebant.

¶ Fili dilectionis suæ. Aug. 15. de tri. Si charitas qua pater diligit filiū, & pater diligit filiū, ineffabiliter vnionem, vel cōmunionē demonstrat amboꝝ, quid conuenientius, q̄ vt ille proprie dicatur charitas, qui spiritus est cōmunis amboꝝ? Alioquin si in illa trinitate solus spiritus sanctus est charitas, profecto, & filius non solus patris, sed etiā spiritus sancti filius inuenitur. Nō enim dixit, filij sui, quod si diceret verissime diceret, sed ait. *Filij dilecti suæ.* filius ergo est etiā spiritus sancti, si nō est in illa trinitate charitas dei, nisi spiritus sanctus. Quod cū sit absurdissimū restat, vt non solū ibi sit charitas spiritus sanctus, sed pp̄ illa de quibus satis differui proprie sic vocetur. Quod vero dictum est, filij dilecti, vel charitatis suæ nihil aliud intelligatur, quam filij sui dilecti, quam filij substantiæ suæ, charitatis enim patris eius natura atque substantia est, vt sæpe diximus. Et ideo filius charitatis eius nullus est alius, quam qui de substantia eius est genitus.

agnitione.

¶ ad participationem.

Aug. in psal. 105. & tracta. 112. in 10.

Aug. lib. 1. de nuptiis, & con. cu. c. 20.

lib. 1. de Tri. nic. c. 19.

F

Aug.

NCOLAVS DE LYRA.

- 1 Non cessamus pro vobis orantes. mente.
- 2 Et postulant, &c. ore.
- 3 Vt impleamini agnitione vo. eius. id est, vt plenius diuinam voluntatem cognoscatis.
- 4 In omni sapientia, &c. quantum ad cognitionem rerum ad vitam actiuam pertinentium.
- 5 Et intellectu spi. &c. quantum ad cognitionem spiritualium ad contemplationem pertinentium.
- 6 Ambuletis digne. per viam huius vitæ ad patriam.
- 7 Deo per omnia pla. in speculabilibus, & operabilibus.
- 8 In omni opere bono fructi. id est, de bono in melius proficientes quantum ad vitam actiuam.
- 9 Et crescentes in scientia dei. quantum ad contemplatiuam.
- 10 In

- 10 In omni virtute. scilicet morali, & intellectuali.
- 11 Conformati. secundū. Hoc addit ad ostendendum, quod non loquitur de virtutibus politicis, sed insusis, quæ datur a deo cum gratia, & per eum similiter augmentantur.
- 12 In omni. per aduersariorum tolerantiam.
- 13 Et longani. Per certam premiorum expectationem.
- 14 Gratias agen. &c. qui nos. Gentiles, & Iudeos indifferenter.
- 15 Fecit. per gratiam baptismalem.
- 16 In partem sor. quia gratia baptismalis, dignum facit hereditate aterna, quæ habetur in clara dei visione.
- 17 Qui eri. nos de potestate tenebra. id est de potestate inimici per mortem filij sui.
- 18 Et transtulit. quia eripiendo nos de regno, & potestate diaboli reponit nos in regnum filij sui, qui regnat hic in fidelibus per gratiam, & in beatis per gloriam.

lib. 13. de Tri-
nitate ca. 15.

Aug. In hac redemptione tanquam precium pro vobis da-
tis sanguis Christi, quo accepto diabolus non diratus est, sed
necatus, ut nos ab eius nexibus solueremur, nec quicquam
eorum fecit, quos Christus ab omni debito liber, indebite fu-
so sanguine redemisset, peccatorum retribus obuolutum tra-
heret ad secundam, &
sempiternam mortis
exitum, sed haecenus.
morerentur ad Chri-
sti gratiam pertinen-
tes, precogniti, & pre-
destinati, & deo an-
te constitutione mu-
di quatenus pro ipsis
ipse mortuus est Chri-
stus carnis tantum
morte non spiritus.

† ubi dilecti.

† in ipsum.

per spem habemus
redemptionem simi-
liter, id est, liberatio-
nem ab his miserijs, et
afflictionibus, quas
nunc patimur, & per
rei exhibitionem habe-
mus iam in illo pec-
catorum remissionem,
quia & semel in bap-
tismo per effusionem
sui sanguinis deleuit
peccata nostra, & quotidie (si peccamus) non indigemus alijs
hostijs, unde patet, quod legales hostie non amplius offeren-
da sunt, quia nullam omnino iam utilitatem praestant.

Redemptionem. Destructa potestate diaboli facultas liber-
tatis, quae nobis data est fuso illius sanguine, qui nullum habuit
peccatum. Ut quia diabolus illos merito tenebat, quos peccati
reos conditione mortis obstrinxit, hos per eum merito dimit-
teret, quem nullius peccati reum immerito pena mortis affecit.

Ansel. Est imago, & omnimoda similitudo patris, sicut
ait: Qui me videt, videt, & patrem. Nam sicut per contemplationem
cuncti, bet imaginis datur nobis eius notitia, cuius illa imago
est, licet ipse absens, & nunquam visus a nobis, sic & apostoli
videntes filium, intellexerunt patrem, qui corporaliter eis
non apparebat, & nos quidem sumus imago dei, sed filius
est aliter eius imago. Nam sicut imago Imperatoris aliter
est in nummo, & aliter in filio, sic & imago dei aliter in filio
qui est consubstantialis, & coequalis atque coaeternus, & ali-
ter in homine, qui est creatura.

Aug. de Tril.
lib. 13. cap. 15.

Qui est imago. Aug. Aliter imago regis est in nummo, aliter
in filio. Nos sumus nummus, in quibus imago dei Christus
filius. Nulla imago dei debet coli, nisi illa, quae hoc est, quod
ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo.

* Ansel.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dilectionis suae. Per hoc non est intelligendum, quod filius pce-
dat a spiritu sancto, qui est amor seu dilectio, sed dicitur filius dilectio-
nis patris, in quantum pater summe diligit ipsum, & nos per eum.
- 2 In quo, i. per quem. 3 Habemus rede. A potestate diaboli.
- 4 Et remissionem. Per sacramenta baptismi, & poenitentiae, quae
habent efficaciam a passione Christi. 5 Qui est imago. Postquam
apostolus ostendit se benivolentem Colossensibus, hic consequenter indu-
cit eos ad tenendum firmiter euangelii veritatem. Et diuiditur in tres
partes, quia primo declarat auctoritatem euangelii. Secundo, inuitat ad
firmiter adhaerendum ei, ubi, Et vos cum essetis. Tertio respondet tacite
quoniam, ubi, Cuius factus sum. Auctoritatem vero euangelii declarat per
excellencias auctoris ipsius, scilicet Christi cuius excellencias tripliciter decla-
rat. Primo in comparatione ad patrem suum. Secundo ad totum vniuersum, ubi,
Quoniam in ipso. Tertio, ad corpus eius mysticum, ubi, Et ipse est ca. Quae
tunc ad primum declarat duas excellencias Christi. Prima est, quod est ima-
go patris, i. expressa similitudo ipsius secundum deitatem. Sciendum tamen,
quod imago alicuius potest dici dupliciter. Vno modo naturaliter, si-
cut in humanis filius dicitur imago patris, quia procedit ab eo per mo-
dum naturae, & in eadem specie. Alio modo artificialiter, sicut imago
Herculis est in lapide. Primo modo Christus est imago dei patris, tamen
in identitate numerali naturae, quia diuina natura non est multiplicabi-
lis. Creatura autem intellectualis est imago dei naturae alienae, & sic non
est proprie eius imago, sed magis ad eius imaginem.
- 6 Primogenitus, i. genitus ante omnem creaturam, quia generatio filii
a patre est aeterna, productio autem creaturae est temporalis, quae potest di-
ci large generatio, eo modo quo deus dicitur pater omnium per crea-
tionem.

Christus quo-
modo imago
patris.

* Ansel. Omnia in ipso constant, quia secundum immensita-
tem mentis scriptae, & incomprehensae diuinitatis eius, omnia
sunt in ipso, & ne in nihilum redeant, per eum constant.

Et ipse. Vel omnia sunt in Christo quae non excedunt, quia in mensura.

* Ansel. Ecclesiae caput est homo ille, cuius susceptioe ver-
bum caro factum est,

& habitauit in nobis,
& membra caetera sunt
omnes sancti, quibus
perficitur, & comple-
tur ecclesia, sicut er-
go anima totum cor-
pus nostrum animat
& viuificat licet in ca-
pite sentiat, & viden-
do, & audiendo, & o-
dorando, & gustan-
do, & tangendo, in ce-
teris autem membris
tangendo tantum. Et
ideo capiti cuncta sub
sunt ad operandum,
illud autem supra col-
locatum est ad con-
sulendum, quia ipse
animae, quae consue-
t corpori, quodam mo-
do personam sustinet
caput. Ibi enim om-
nis sensus apparet,

sic vniuerso populo sanctorum tanquam vni corpori, caput est
mediator dei, & hominum homo Christus Iesus, quod dei sa-
pientia non sic assumpsit, ut caeteri, sed multo excellentius
multo; sublimius quo illum solum assumi oportuit, in quo
sapientia hominibus appareret, sicut eam visibiliter decebat
ostendi, qui & ipsius sapientiae personam gereret, per quem
caeteri sunt sapientes. Ipse igitur est caput, caeteri vero mem-
bra, quia in ipso, sicut omnia bona, sunt in capite omnes sen-
sus, in caeteris vero quaedam partes bonorum distributae sunt,
iuxta mensuram vniuersiusque membri.

* Augu. Et quia de illo ait etiam, quod semper caput omnis
principatus, & potestatis sit, adiungitur ista ecclesia, quae nunc
peregrina est, illi caelesti ecclesiae, ubi angelos omnes habemus,
quia aequales nos futuros post resurrectionem corporum, im-
pudenter nobis arrogaremus, nisi veritas promississet dicens,
Erunt aequales angelis dei. Et sic vna ecclesia ciuitas regis magni.

Caput corporis ecclesiae. Aug. Caput ecclesiae, id est corporis
quia ita se habet ad ecclesiam, sicut caput ad corpus. Et cum
ecclesia ab Abel coepit, quomodo caput eorum? Bene, quia
est principium ecclesiae, id est fundator.

Qui est principium. Ecclesiae secundum diuinitatem, id est, fun-
dator ecclesiae, quia omnes iustos, qui ab Abel usque ad vl-
timum

- tionem.
- 7 Quia in ipso. Hic consequenter ponit excellencias Christi quantum
ad totum vniuersum, nam omnia praexistunt in eo, sicut in causa exem-
plari. Id dicitur, Quia in ipso condita disposita. omnes enim creaturae ei
parantur ad deum, sicut artificata ad artificem, Sap. 7. c. Omnium e-
nim est artifex. Artificiatum vero est prius in conceptu artificis, qui
in effectu. Domus, n. extra sit a domo intra. 7. Metaph. Filius autem in
diuinitate est conceptus, & verbum patris, & ideo omnes creaturae in ip-
so praexistunt exemplariter ab aeterno, quia nulla nouitas est in deo.
- 8 Visibilia. quantum ad creaturas corporales.
- 9 Inuisibilia. quantum ad spirituales.
- 10 Si throni. Exprimit quatuor ordines angelorum, quorum primus
est de superna hierarchia. Secundus, & quartus de media. Tertius vero
de infima. Et per hos intelliguntur alii ordines, qui omnes praexistunt
in deo, sicut in exemplari. Et similiter omnia praexistunt in eo, sicut in
causa efficiente, & in eo quiescunt, sicut in fine. Pro. 16. a. Vniuersus
propter semetipsum operatus est dominus. Ideo subditur.
- 11 Omnia. Iungatur sic littera, Omnia, supple. creaturae sunt efficien-
ter. 12 Et in. supple. quiescunt finaliter.
- 13 Et ipse est. scilicet creaturas quas praecedit duratione, & dignitate.
- 14 Et omnia in. Quia per ipsum omnia conseruantur in esse, sicut de
nihilum creata sunt, sic in nihilum redigerentur, nisi per ipsum manue-
nerentur. 15 Et ipse est. Hic consequenter ponuntur excellencias
Christi quantum ad corpus eius mysticum, cum dicitur, Et ipse est
influens sensum, & motum secundum vitam gratiae, 10. 1. De plen-
tudine eius omnes nos accepimus gratiam, &c.
- 16 Qui est prius. Licet, n. aliqui resurrexerunt a morte ante Christi

Primum iustu generantur virtute diuinitatis, & misericordie
A suæ dono illuminantur. Secundum humanitatē etiam potest
dici principium ecclesiæ, quia super fidē humanitatis eius
fundata est. Et bene ipse est caput, & principium, & rector,
& fundator, quia ipse est primogenitus, &c.

Primogenitus, &c.
Sicut natus est ante
omnia de deo, vt
omnia crearet, sic ho
mo primus resurgit,
vt restauraret, vt sem
per sit primus, & prin
ceps.

Ceteri in se habēt
verbum dei, sed de
nullo dicitur, *Verbum
cauo factum est.* Homo
ergo excellentius as
sumptus, quasi perso
nam sapientiæ dei
gent, vt caput in quo
sunt omnes sensus
personā animæ, quæ
totum corpus viuifi
cat.

Hier. In alijs, hoc
est, in apostolis, pa
triarchis, vel prophe
tis, gratia fuit ex par
te. In Christo autem
tota diuinitas habita
uit corporaliter, qua
sificas Summalter.

Anselmus. Hoc
complacuit deo, vt
tanta bonorum plenitudo
maneret in illo homine, cui non
ad mensuram dedit spiritum, sicut ceteris sanctis consuevit.

Plenitudinem. Aug. Quia omnia potest ex se. vnde, *Sicut pa
ter habet vitam in se, sic & filius, qui suscitatur, & viuificat quos vult,*
sic ostenditur perfectus deus esse.

Aug. Per illud singulare sacrificium, in quo mediator
est immolatus, quod vnum multæ in lege victimæ figura
bant, pacificatur cælestia cum terrestribus, & terrestria cum
cælestibus.

Ansel. Quia hora sanguis redemptionis exiuit de late
re domini in cruce pendens, dimissum est peccatum Adæ
humano generi, & pacificata sunt cælestia, & terrestria, quia
tunc patuit hominibus introitus in regnum cælorum. Magna
enim

enim discordia separabat homines, & angelos, quia nemo tam
sanctus erat, vt in consortium angelorum susciperetur, sed om
nes ad infernū propter culpam primi hominis descēdebāt.
Morte autē Christi pax tanta inter angelos, & homines effe
cta est, vt nunc animæ in fluxu eum de corporibus exeunt,
mox penetrēt cælos
gaudentib; angelis.

Per eum re. Deo
placuit per eum re
conciliare, & ipse pa
cificauit non gratis,
sed per sanguinem,
cælestia, & terrestria,
quia paret homini in
trauit in cælum.

Omnia, per eū fa
cto, in ipso auctore vi
uunt. Vel.
Alienati, & inimici.
i. consilii eius, quod
idem valet, quia non
receptum, quæ per
Moysem mandauit
deus deuote idolis
suis.

Reconciliavit in cor
Si mortalis, & mor
tuus potuit reconci
liare, iā immortalis.
potest omnia facere.

Sitamen per. Iō
tor, & tanta dixerat
de Christo, vt ponat
spem in eo solo, in
quo omnia sunt non
alicui elementorum, vel angelorum se subiiciendos putent
hic solus colendus est, & ad hunc nō estimāndus est quisquā.

Ansel. Sicut dñs iusserat. Euntes in mundū vniuersum, *Marc. 16.*
prædicare Euangelium omni creaturæ. per. Si enim omnis
creaturæ nomine omnis natio gentium designari, quæ est
sub cælo in vniuerso orbe. Nō est enim vlla natio gentium,
in qua prædicatum non sit euangelium.

Greg. Nomine omnis creaturæ potest intelligi homo, *Homel. 19.*
habet namque commune esse cum lapidibus, viuere cum ar
boribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si
igitur commune habet aliquid cum omni creatura homo,
iuxta aliquid omnis creatura homo. Sic nāque omnis crea
turæ euangelium inuenitur in solo homine.

a Bene est caput, & principium, id est rector, & fundator, qui est primogenitus ad immortalita
tem resurgens. b Per hoc. c Tota prioritas, quam continentibus.

a cipium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse pri
a Dominium, quia potest alios suscitare. b Et bene primatum habet, non solum, quia primege
nitus, sed quia comp. acit. i. inuati, quod in ipso omnis
plenitudo scientiæ, & virtutum non modo esset, sed habi
taret, & reconciliaret omnia, Iudaos, & Gentes.

matum tenens. Quia in ipso complacuit omnem plenitudi
nem diuinitatis in habitare, & per eum reconciliare omnia

tin ipsum, pacificas per sanguinē crucis eius, siue q̄ in cælis
a Adhuc in vita. b O Colossenses pacificauit, quamuis esset alienatus, nihil cum deo habent
es, & inimici contradicendo, & hoc sensu, quia putabatis bene agere. c Quomnis.

siue, quæ in terris sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati
a Degeneras actu. b Tempore gratiæ, non alio. c Remissione peccatorum.

& inimici in sensu in operibus malis, nunc autem reconcilia
a Id est, fragilitatis. b Id est, passibili, & mortali, Et hoc per mortem, etiam ad hoc, vt tan
dem repræsentet. c Virtutibus. d A peccatis.

uit in corpore carnis eius per mortē, exhibere vos sanctos
a Vique adeo, quod. b Quia tunc nihil mali in eis. c Qui omnia videt,
vel tunc ei præsentis eitis videntes eum, sicut est. d Exhibere tamen hac conditione.

& immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso Si tamen
a Firmi, non fluctuantes. b In spe p̄mii, vt per vos non recedatis. c Alio impellentes.

permaneatis in fide fundati, & stabiles, & immobiles, a
a Quod tenete debetis, quia intellexistis, & ideo peius est reuertī, melius est enim in viam veritatis
non agnoscere, quam post agnitam retroire. b Et inquit.

spe euangelii, quod audistis, quod prædicatum est

NICOLAUS DE LYRA.

vt Lazarus, & plures alii, illa tamen non fuit perfecta resurrectio, quia
resurrexerunt ad vitam mortalem, que magis dicitur mors, quā vita,
quia est quadam tendētia ad mortem. vnde & illi postea mortui sunt.
Sed Christus primus resurrexit ad vitam immortalem, quæ est perfe
cta resurrectio, & vera. Et quia primum in aliquo genere est causa a
liorum, ideo resurrectio Christi est causa nostræ resurrectiōis, propter
quod dicitur hic. Principium primo, ex mor.

1 Vt sit in. Non solum respectu hominum, sed etiam omnium ange
lorum. Tum propter plenitudinem gratiæ, quæ data est ei non ad men
suram, Ioh. 3. d. Angelis autem ad mensuram data est. Tum quia licet
humana natura Christi secundum se accepta sit inferior angelica, pro
pter quod dicitur Christus ab angelis minoratus. ps. 8. tñ in quantum est
vniuersa diuinitati in supposito filio, excellentior est effecta. Ideo subditur.

2 Quia in. scilicet homine Christo.

3 Complacuit, &c. toti Trinitati.

4 Omnem ple. id est gratiæ.

5 Inhabi. Illa enim plenitudo data fuit a tota Trinitate, secundum
excellētiā autem vniuersi sic exponitur, Quia in ipso, homine Chri
sto, Complacuit, filio dei. Omnē plenitudinem in ha. id est secū
dum plenitudinem sue Deitatis, quia solus filius est incarnatus, licet
hanc incarnationem tota trinitas fecerit.

6 Et per eum recon. Deum patrem.

7 Pacificans per sang. qui fuit sufficientissimus ad satisfaciendū
pro omnibus. Ideo subditur.

8 Siue, quæ in terris. quantum ad homines.

9 Siue, quæ in quantum ad ang. los, non tñ sic intelligendo, q̄ pec
catum angeli sit finaliter remissibile per passionem Christi, vt credit
Orige. sed quia per passionē Christi eorum societas restauratur, per hoc
q̄ homines sancti per Christum redempti, idem assumuntur. Ex istis
autem

autem excellentiis patet auctoritas euangelii cuius lator est Chri
stus.

10 Et vos. Hic consequenter inducit Colossenses ad observationem
ipsius, dicens. Et vos cum essetis. A deo per idololatriam.

11 Et inimici. id est sensibiliter, & manifeste.

12 In operibus ma. id est per opera mala ad sensus p̄ntia.

13 Nunc autem. scilicet post restram conuersationem.

14 Reconci. supple vos.

15 In corpore car. id est in corpore suo passibili.

16 Per mortem. quam sustinuit in corpore passibili, & per quam
sumus redempti.

17 Exhibere. id est sanctificatis per baptismum, in quo nobis ple
nariē communicatur effectus passionis.

18 Et immaculatos. In personis propriis.

19 Et irreprehen. A proximis.

20 Coram ipso. id est cum recte uoluntate intentionis, & non solum co
ram mundo per fictionem hypochrisi.

21 Si tamen per. scilicet Christi.

22 Fundati, & sta. contra persuasiones pseudo apostolorum.

23 Et immobiles a spe eum. quod audistis. vt, scilicet speretis
consequi vitam æternam per fidem Christi, & ecclesiæ sacramenta, &
nullo modo per legalia.

24 Quod prædicatum est in vniuerso. Per vniuersam creaturā in
telligitur omnis homo, eo quod habet similitudinē cum omni creatura
secundum quod dicit Greg. homel. 19. Habet namque commune esse cū
lapidibus, viuere, cum arboribus, sentire, cum animalibus, intelli gere,
cum angelis. Non est sic intelligendum, quod euangelium ex tunc fue
rit prædicatum singulis hominibus de toto mundo, sed quia tunc fuit
prædicatum in omnibus partibus mundi, in quibus habitabant homi
nes, ex quibus aliqui crediderunt, sicut dictum est supra.

Homo omnis
creatura.

a In omni sa. Vera sapientia est, cum Christus agnoscitur.
b *Vi ex. & c.* In quo. Labori meo adiungit deus miracula ad confirmationem.

a Eos, qui ignorant. **b** Non cæci, ut pseudo.
a minem, & decet in omni
a Vera, & deminica. **b** Deo offeramus in sacrificium. **c** Tanti sacrificii, quam Gentilem.
b sapientia, ut exhibeamus omni

a Non in lege. **b** In intellectu mysterii. **D** ad quod etiam cuitur.
a Christo. **b** In qua re. **c** Contra rebelles.
a nem hominem imperfectum in Christo Iesu. In quo, & laboro certando secundum operationem eius, quam operatur in me in virtute.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Docentes. Oranem hominem.
2 In omni sapientia. Ad salutem necessaria.
3 Ut exhibeamus omnem ho. & c. Circa, quod sciendum, & per se sum dicitur, cui nihil deest. 5. Metaph. Quod dicitur potest intel. ligi. Vno modo, quia nihil deest de necessariis ad salutem, & de hac pfe. sione loquitur hic apostolus. Alio modo, quia nihil deest de his, q. pos. sunt inesse p. scientia ad salutem. Et sic non accipiuntur hic, quia talis p. fectio

fectio non habetur in vita, in qua potest homo semper proficere, ut dicitur est supra. Phil. 3.
4 In quo. id est, propter quod.
5 Et la. Contra aduersarios fidei, non solum verbis, sed operibus miraculosis. Ideo subditur.
6 Secundum operationem eius. id est, dei, qui facit miracula.
7 Quam ope. & c. id est, per me.
8 In vir. scilicet sua, & non mea.

CAP. II.

a **V**olo, & c. Sequitur.
b Pro vo. Non enim minus pro his quos non vidit, quam pro his quos vidit sollicitus fuit.
c Instru. in cha. Quia deus ad nos habuit, qui pro nobis filium tradidit. Hoc si quis attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit calcata superbia per humilitatem ad patriam posse reuerti. Et instru. in chari. * Ansel. Qui enim hoc attendit, potest se in hac miseria consolari, quia inde perpendit, ad patriam se posse reuerti. Qui hoc (inquam) attendit, potest se in aduersis, quæ patitur, consolari, quia inde perpendit, quam iustum sit, ut ipse pro peccatis suis flagella patiatur, cum dei filius tanta sine peccato passus sit.

Vel consolationem accipiant.

a Plene intellectum habeant. **b** Instru. **c** Quod est Christus uebrum caro factum.
d **V**olo enim vos scire, qualem sollicitudinem habeam pro vobis & pro his qui sunt Laodicia, & quicumque non vident faciem meam in carne, ut consolentur corda ipsorum & in omni diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei patris & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis. Nam & si corpore absens sum,

CAP. II.

a Ideo vobis hoc de me refero. **b** Ut ea intellecta queratis in Christo perfecti heri.
a Quia & hi a pseudo erant praesenti.
a Et pro his adiacentibus vobis quicumque.
a Et si scientiam audierunt.
a Vel per hoc tendendo. **b** Ut de omnibus.
a Plene intellectum habeant. **b** Instru. **c** Quod est Christus uebrum caro factum.
d **V**olo enim vos scire, qualem sollicitudinem habeam pro vobis & pro his qui sunt Laodicia, & quicumque non vident faciem meam in carne, ut consolentur corda ipsorum & in omni diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei patris & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis. Nam & si corpore absens sum,

absconditi. Ut sciatis quod est secretum a paucis cognitum. **g** Dei patris, & c. ut sciatis, quod alia persona a filio quamuis idem in substantia cum eo. Ad quam cognitionem si reditis ad Christum tarum recurrite, quia in eo, sunt omnes copiae, sed absconditae, & ideo ne miremini in Christo estis, & eas nondum inuenistis, quia non omnibus patent, nisi his, qui petunt, & perscrutant. **h** Alia litera. Cum fuerit instructi, in charitate, in omnes diuitias pleni intellectus ad agnitionem mysterii dei in Christo. Vult apostolus fouere animos eorum in charitate, ut prompti fierent per epistolam agnitionem accipere sacramenti dei in Christo, aduerte res has esse sapientiae, & scientiae diuitias, si agnoscatur Christus in deitatis suae plenitudine adorandus.

Amb. Omne mysterium sacramenti dei in Christo est, ut quem cognoscit omnium habere notitiam videatur. Omnis enim ratio supernae scientiae totius creaturae supernae, vel terrene in eo est, qui est caput eorum, & auctor, ut qui hunc nouit, nihil ultra querat, quia haec perfecta virtus, & sapientia. Quidquid alibi queritur, hic perfecte inuenitur. In Daniele, & Salomone ostendit infidelibus se totius auctorem scientiae, vel sapientiae, quod infideles non putant, quia non legunt in euangelij, & prophetis astrologiam, geometriam, & alia huiusmodi quae ideo despectae sunt a nostris, quia nihil ad salutem pertinent, sed mittunt in errorem, & dum student in his, curam animae non habent. Qui vero Christum nouit, thesaurum sapientiae, & scientiae inuenit, quia id nouit, quod utile est. **h** Hoc autem. Non solum, ut ad ea tendatis, quae nondum habetis, sed ut nemo decipiat, & ratione mundanarum rerum abstrahat a spe, quae est in Christo. **i** Nam, & si corpore absens sum, distinguam personam, & vnus deus.

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT II.

1 **V**olo enim. Haec est secunda pars principalis, in qua apostolus inducit Colossenses ad praecauendum pseudo apostolorum falsitatem. Et diuiditur in duas quia primo ponit motiuum. Secundo procedit ad propositum, ibi, Hoc autem dico. Motiuum autem apostoli fuit sollicitudo, quam habebat de salute Colossensium, & aliorum fidelium. Et hoc est, quod dicit, Volo enim, & c. Et patet litera vsque ibi. **2** Ut con. & c. per spiritum sanctum inhabitantem, qui est consolator.
3 In in cha. Quae diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, Rom. 5.
4 Et in omnes diuitias plenitudinis intellectus. ut sic non solum sint perfecti quantum ad effectum, sed etiam quantum ad intellectum.
5 In agnitione mysterii. id est, secreti.
6 Dei patris, & Christi. Cognoscendo, quod pater, & filius sunt distinctae

distinctae personae, & vnus deus.
7 In quo. scilicet, Iesu. **8** Sunt omnes, & c. Nam in eo secundum naturam diuinam est sapientia diuina, quae est infinita, & secundum naturam humanam habet plenitudinem scientiae, sicut & gratiae, cognoscens omnia, quae cognoscit verbum scientiae visionis. **9** Hoc autem dico. Hic accedit ad propositum inducendi Colossenses, ad praecauendum deceptiones fallorum apostolorum. Circa, quod sciendum, quod ad decipiendum tripliciter conabantur. Vno modo argumentis philosophorum, nam aliqui eorum in philosophia instructi erant. Alio modo, ex auctoritate legis, eo quod data fuerat a deo. Tertio modo ex simulatione sanctitatis, quae frequenter simplices decipiuntur. Primum ergo inducit ad euitationem primi. Secundo secundi ibi, Et estis. Tertio, tertii ibi, Nemo vos seducat. Circa primum dicit, Hoc autem dico. De sollicitudine mea pro vobis.
10 Ut nemo vos decipiat. id est, verbis philosophicis.
11 Nam, & si corpore absens sum. A vobis.

quo oēs sensus, in istis quasi solus tactus, quibus datus est spiritus ad mensuram, de quibus non potest dici, Verbum caro factum est, nec quisquam illorum dicitur unigenitus dei.

Corporaliter, i. cōplective, ut sit corpus, & impletio umbrarū legis, qui vero dicit carnis obsequantias esse necessarias, dicit Christum non esse corpus umbrarū, nec deum ad omnia sufficientem.

In quo, * Ambr. Hi circumciduntur in Christo, qui amputata totius traditionis hūanæ cultura, Christo iunguntur, corde non carne circumcisi, id est, in spiritu non in carne seruientes, ut a terris ad cœlestia, ab humanis ad diuina, ab errore conuertantur ad veritatem, capiti, & auctori suo copulari per charitatem.

Monuit ne per philosophiam a Christo recedant, nūc monet ne a pseudo apostolis seducti ceremonias legis recipiant. b Corporis car. id est, corporis, quod caro est, quia non omne corpus est caro, * Ambr. Cum quo consepulti sunt in baptisate, resurrexerunt aut per fidē dei in quo credunt, quod exēplo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic n. homo vetus deponitur, & nouus assumitur, peccatis moritur, ut uiuat iustitiæ, elemētis abrenūciat, ut Christo societur, resurrectionis futuræ tenēs pign^o exēplū Saluatoris, qui resurrexit ex mortuis.

Consepulti ei, i. ad similitudinē sepulturæ ei⁹ baptizati sūt. d Vel per fidem opē. i. credendo opera dei. Exponit vnum de operibus dei, quod præcipue opus est credere uolentibus resurgere, scilicet, quod Christum suscitauit. Per fidem opera. De quo credunt, quod exemplo Christi suscitabit illos, unde subdit. Qui suscitauit, &c.

Præputio. * Aug. Præputiū uocauit, quod significatur præputio, hoc est carnalia delicta quibus expoliandi sumus. Pro eo, quod præputium significat, id est carnalia delicta.

Delens. Non solū uobis gentibus donauit, sed & nobis Iudæis puaricationes, quæ sunt ex lege dimisit. Et hoc, Delens.

* Aug. Nostrū ergo corpus mortuū est propter peccatū, Christi autē in corpus solum mortuum est sine peccato, ut suo sanguine sine culpa omniū culparum chirographa deleterentur, quibus debitores, qui in eum credunt, a diabolo antea tenebantur. Et ideo, hic est (ait) sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Chirogra. i. memoriā transgressionis, q̄ erat ex decreto, i. ex lege. Conscientia enim nostra, & diabolus ad accusandū erat memor illius trāsgressionis, & ita hæc memoria erat aduersum nos nocēs nobis, & nos cruciās, sed hoc in baptisate abluto, nec conscientia nostra timet, nec diabolus, q̄ obijciat, hēt. Vel decretū dei fuit, De ligno scientiæ boni, & mali ne comedas. Huius decreti uolati, chirographum. i. memoriā, uel sententiā qua dictū est, Morte moriemini, deicitur deus, quando

do peccatum primi parentis per sanguinem Christi abluuit. D Chirogra. dicit peccatū Adæ, quod tulit, & fixit cruci, nō solū illa, q̄ nisi hoc, & alia tolleretur, non liberaremur a morte, & inferno. Dū innocens occiditur, peccatum crucifigitur. Decretū est sententia in cunctis hominibus aduersa, qua dictum est, Morte moriemini, &c.

h Affigens illud. Vt iam cesser, cum omnia sacrificia in oblatione ueri agni sint adimpleta. Quis ergo istud restituit? Et sicut a lege, & legis prauaricatione liberauit, sic & patres antiquos ab inferno liberauit, ne quis putet eos per legem saluatos. Et hoc est.

i Expo. po. Auferendo Abraham, Isaac, et ceteros iustos.

K Traduxit. Longe ab hoc regno ad cœlum prius.

l Confidenter. id est, cum magna fiducia, cū spe uictorię. Triumphans. i. expugnans illos, quod non est in abscondito, sed.

m Palam. Si quis enim perfectionem ecclēsiæ respicit, apertē

videtur uictus antiquus hostis. Vel, principatus, & potestates traduxit. id est ab ecclēsia exterminauit.

Vel, palam. Cū angelicis legionibus ad inferna descendēs. n In semet. in potentia suæ maiestatis.

o Triumphans illos. Aug. Morte sua. Vno quippe uerissimo sacrificio pro nobis oblato, quidquid culparum erat, unde nos principatus, & potestates ad luenda supplicia uitæ detinebant, extinxit, unde ergo accepit diabolus exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior, quæ nos tenebat potestas eius occisa est.

Vel s̄m aliam literā. Aug. Exuens se carne prin. & po. expo. pa. fi. triumphans eos in seipso. Nomine carnis hoc loco mortalitas intelligitur. Iuxta illud: Caro & sanguinis regnū d non po. Per hanc immortalitē nobis inuidæ p̄tates dñābantur. Hac ergo mortalitate Christus in resurrectione se exuens. diabolicas potestates, (q̄ per hanc mortalitē dñābantur) d̄ expoliasse, quia in seipso capite nostro p̄buit exēplum, quod intoto eius corpore, id est, ecclēsia ex diaboli potestate liberanda, in uiltima resurrectione complebitur.

* Aug. Unde accepit diabolus exterius potestatem dñicæ carnis occidendæ, inde interior quæ nos tenebat potestas eius occisa est. factum est. n. ut uincula peccatorum multorum in multis mortib. per unius unam mortē, quam peccatum nullum præcesserat, solueretur. Quam propterea dñs pro nobis indebitā credidit, ut nobis debita non nocerent. Neque. n. cuiusquam iure potestatis exutus carne, sed ipse se exiuit. Nam qui posset non mori si nollet proculdubio, quia uoluit mortuus est. Et ideo principatus, & potestates exemplauit fiducialiter triumphans illas in semetipso.

p Nemo ergo uos iudicet in cibo, aut potu. * Aug. primo Iudæo

NICOLAUS DE LYRA. quod sine legalibus potest uos adducere ad eorum consortium. Ideo subditur. 1 In quo. Id est per quem. 2 Et circumcisi estis. non circumcissione carnali, sicut Iudæi. 3 In expolia. i. in amotione pelliculæ pat̄e generit uā operientis. 4 Sed in cir. id est per Christum data, quæ est spiritualis in amissione peccatorū & hoc per baptisatū, qui temporaliter tollit peccatum. Ideo subditur. 5 Consepulti in. i. totaliter morti peccato. 6 In quō &c. ad uitam gratiæ. 7 Per fidē. i. quā deus operatur. 8 Qui suscitauit. Ad uitā immortalē, Ro 6. b Christus resurre. ex mor. &c. 9 Et uos cum id est peccatis ad quibus. 10 Et præ. i. in originali peccato, quod per originē cōtrahitur. 11 Coniuiui. cum. uita gratiæ. 12 Donans uob. i. gratis remittens. 13 Omnia de. Tam originale peccatū, quā superaddita. 14 Delens quod. scilicet Iudæos.

15 Chirographum decre. id est, obligationem legis ueteris, quantum ad cæremonialia, & iudicialia. 16 Quod erat contra. no. Eo quod erat onus importabile nobis, & patribus nostris, ut habetur Act. 10. 17 Affigens il. quia legalia mortificata sunt per passionē Christi. 18 Et expolians prin. i. dæmones, qui sic nominantur, eo q̄ naturalia in eis remanserunt integra, qui fuerunt spoliati, quando Christus eduxit de limbo patres ueteris testamenti. 19 Traduxit confi. id est potenter ad cælestia. 20 Triumphans il. &c. quod dupliciter potest exponi. Vno modo referendo ly illos, ad dæmones quos deuicit. Alio modo referendo ad patres, quos sui triumphū fecit participes, ut sit sensus, Triumphans il. &c. id est triumphare faciens. 21 In se. id est, per uirtutem propriam, & non alienam. Ex prædictis igitur concludit. 22 Nemo ergo uos transgressores.

15 Chiro-

Tom. 6. v 4 In

rum ille redarguendus est error, quo putant ad nos ideo non pertinere testamenti veteris libros, quia iam non vetera, sed nova sacramenta seruamus, dicunt nobis. Quod apud vos facit lectio legis, & prophetarum cuius precepta seruare non vultis? Eo quod carne preputij non circuncidimus masculinum, & vescimur carnibus

quas lex dicit immundas, nec sabbathi, & neomenias, & dies festos eorum carnaliter obseruamus, nec vidimus peccatum facitificamus deo, nec pascha in eue, & azimus simpliciter celebramus, & si qua alia vetera sacramenta generali vocabulo umbras futurorum appellat apostolus, quia ea significabant reuelanda, quae nos reuelata percipimus, ut remota umbra, nuda eorum luce fruamur, de quibus sigillatim longum est disputare, quemadmodum exuendo veterem hominem circuncidimur in corpore carnis, & quos cibos vitant in pecoribus vitamus in moribus, & exhibemus corpora nostra hostiam viuam sanctam, deo placentem, cui & animas nostras in desideriis sanctis pro sanguine intelligenter effundimus. Et Christi velut agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mundamur, cui pro similitudine carnis peccati, et captiuo pecore in veteribus sacrificijs figuratur. Nec enim negat in crucis cornibus, taurum, qui in illo cognoscit maximam victimam. In illo requiem cum inuenimus, vere sabbatizamus. Et lunae obseruatio, vitae nouae est sanctificatio. Et Pascha nostrum Christus est, & azimum nostrum sinceritas veritatis, fermentum non habens vultus. Et si qua alia sunt in quibus nunc immorari non opus est, quae in illis veteribus adumbrata sunt signis in isto habent finem, cuius regni non erit finis. In illo quo prope omnia oportebat impleri, qui venit legem, & prophetas non soluere, sed implere.

¶ Ansel. Nemo eorum, qui magistros legis esse se iactant vos iudicet in cibo, vel potu, quod alij immundi sunt, alij mundi, quoniam omnia munda sunt mundis, coinquinatis autem nihil mundum. Aug. In ipso quoque vincunt inimicae nobis inuincibiles praeterea, ubi vincuntur inuisibiles cupiditates. Fuso enim sanguine sine culpa omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus debitorum, qui in eum credunt a diabolo antea tenebantur. unde, qui pro multis effunderetur.

¶ Ansel. Quae sunt v. & c. tunc fuerunt huiusmodi praeterea, quae non seruare peccatum erat, nunc testimonia, & confirmatio veritatis. Ergo scriptura, quae tunc fuit exactrix operum significatum, nunc testis est rerum significatarum, & quae tunc obseruabatur ad praenunciationem, nunc recitatur ad confirmationem.

¶ Corpore autem, id est, veritas huius umbrarum est. Christi. id est, ad Christum pertinet. Vel illa omnia sunt corpus Christi, id est, significant corpus Christi, vel quod sumpsit de

de virgine, vel quod est ecclesia. ¶ Ansel. Humilitas. n. hoc loco non est illa, quae laudatur in scripturis, sed illa, quae deprimat sensum mentis in terrenam atque carnalem intelligentiam, Vere enim humilis sensus, & miseranda suspicio est, dominum credere hircorum at-

que taurorum sanguine delectari, & nidore thymiamatis, quae saepe homines declinamus. Religio angelorum vocatur hoc loco cultura, quae non deo, sed malignis spiritibus exhibetur. Ex quo enim factum est quod dominus ait. Relinquetur domus vestra, ritus iudaicorum obseruationum de structus est, quascumque offerunt victimas, non deo offerunt, sed angelis refugis, id est, spiritibus immundis. ¶ Volens, id est amans ea, quae non vidit. Vel, volens, si suaderet, quae non vidit, si legis ceremonias quarum ratio nem ignorat. ¶ Inflatus. Non aliud intelligit, quam sensusualitas capit.

¶ Constructum, & c. In vnum per coniunctionem, quia idem credunt, & eadem operantur. Et. ¶ Subministra. in subseruendo. ¶ Per nexus. id est, per charitatem, sine qua membra non coherent, nec inuicem seruiunt, nec viuunt. ¶ Ansel. Corpus quippe illius sumus. Per nexus, & coniunctiones corpus ligatur, quae dum capiti pectus, dum pectori brachia, dum brachijs manus, dum digiti manibus sunt coniuncti, ac membra cetera membris haerent, corpus omne perficitur. Sicut sancti apostoli, quia redemptori nostro propinqui steterunt, & quasi pectus capiti inhaerent. Quos quia martyres sunt secuti, coniuncta brachia capiti fuerunt. Quibus dum pastores, & doctores subiuncti sunt pro bona opera, manus brachijs haerent. Hoc vero omne corpus redemptoris nostri quotidie pro nexus, & coniunctiones subministra, & constructum in celo, quae dum ad eum illuc electae animae ducuntur, & sua membra colligantur. De quo recte dicitur, subministratum, & constructum crescit in augmentum dei, quae deus omnipotens redemptor noster, qui in se in quo proficiat non habet, adhuc per membra sua quotidie augmentum habet. ¶ In augmentum dei. Augetur deus redeuntibus, sicut comminuebatur deserentibus. ¶ Si ergo mor. Haec tenus monuit stantes ne seducerentur, nunc eos aggreditur, quae iam aliqua de lege seruabatur. ¶ Vos videte ne seducamini, sed vos alij dicite, quare legem seruatis. Si ergo mortui. Elementa dicit creaturas huius mundi. Si inquit, cum fide Christi accepistis, estis separati a peccato, & ab elementis mundi, id est, ab abstinentia, & ab omni superstitione creaturarum mundi. ¶ Quid adhuc, & c. Vel potest accipi cum Christo, sicut Christus. ¶ Quae omnia ipso vsu, & c. si quis vult eis Iudaico ritu, ut ab his abstineat, illis vult, credens inde iustificari, ducit in mortem mysticum, quod est ecclesia. ¶ Per nexus, & c. fidelium ad inuicem. ¶ Subministratum, & c. Per officium superiorum in inferioribus secundum diuersos ecclesiae status. ¶ Crescit in. Virtutum, meritorum. ¶ Dei. id est, ad honorem diuinum, ex quo concludit vltimius vitationem obseruationum legalium, dicens. ¶ Sier. Configurati morti eius, & sepulturae pro baptismum, in quo plenarie concio virtus mortis suae, & per consequens. ¶ Ab ele. supple. separati. Et dicuntur hic elementa veteris testamenti sacramenta, & consistebant in quibusdam rebus corporalibus, ut in ablutione aquae iustrationis, & vntionibus, in quibus nulla erat spiritualis virtus. propter hoc dicuntur elementa egena, & infirma. Gal 4 b. In sacramentis autem nouae legis est spiritualis virtus ad conferendum gratiam. ¶ Quid ad. Et non in Christo. ¶ Decernitis. dicentes vult alteri. ¶ Nec tei. immunda secundum legem, ut morticinum, & aliquid homini. ¶ Neque gustau. cibum in lege prohibuitur, ut porcum, vel aliquid huiusmodi. ¶ Neque contrectauerit. vendendo talia, vel emendo. ¶ Quae sunt. id est, omnia, & similia sunt. ¶ In interitum. id est, in peccatum post publicatum euangelium

¶ nouilunii.
¶ 7 q. d. sig-
gellum.
¶ superstitio-
ne.
¶ mente.

¶ omnia ipso
percutit ab ipso.

Matth. 24. 2.
Marc. 13. 2.
Luc. 21. b.

March. 6. c.

Aug. tra. 25.
in lo.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In ci. in ipo. & c. lege prohibito si vitamini. 2 Aut in parte diei festi. A vobis non celebrata, ut Pascha, Pentecostes, & homini. 3 Ant neomenias. Id est, primae diei mensis. 4 Aut sabbathorum. In fine hebdomadae. ista. n. dies in lege dicuntur celebres, sed haec celebritas cessant tanquam figuralis adueniente veritate per Christum. Id subditur. 5 Quae sunt. id est, fuerunt tpe veteris testamenti. 6 Umbra su. tpe Christi. 7 Corpus autem. soliditas veritatis huius umbrarum. 8 Christi. pertinet ad Christum pro quo est impleta. 9 Nemo. Hic consequenter inducit ad praecauendum deceptionis tertium modum, qui est per simulationem sanctitatis, dicens, Nemo vos se. volens ambulare. 10 In humilitate. hicta. 11 Et reli. angelorum. id est, ostendens se tanquam nuntium a deo missum, sicut angelus, quod faciebant aliqui pieudo apostoli. 12 Ambulans fru. id est, perdens quicquid boni agit. 13 Inflatus. id est, superbiens ex sui sensu praesumptione. 14 Et non tei. Christum per veram, & sinceram sui fidem. 15 Ea quo. id est, ex cuius influxu spirituali. 6 Totum corpus. mysticum

17 Per nexus, & c. fidelium ad inuicem. 18 Subministratum, & c. Per officium superiorum in inferioribus secundum diuersos ecclesiae status. 19 Crescit in. Virtutum, meritorum. 20 Dei. id est, ad honorem diuinum, ex quo concludit vltimius vitationem obseruationum legalium, dicens. ¶ Sier. Configurati morti eius, & sepulturae pro baptismum, in quo plenarie concio virtus mortis suae, & per consequens. ¶ Ab ele. supple. separati. Et dicuntur hic elementa veteris testamenti sacramenta, & consistebant in quibusdam rebus corporalibus, ut in ablutione aquae iustrationis, & vntionibus, in quibus nulla erat spiritualis virtus. propter hoc dicuntur elementa egena, & infirma. Gal 4 b. In sacramentis autem nouae legis est spiritualis virtus ad conferendum gratiam. ¶ Quid ad. Et non in Christo. 24 Decernitis. dicentes vult alteri. 25 Nec tei. immunda secundum legem, ut morticinum, & aliquid homini. 26 Neque gustau. cibum in lege prohibuitur, ut porcum, vel aliquid huiusmodi. 27 Neque contrectauerit. vendendo talia, vel emendo. 28 Quae sunt. id est, omnia, & similia sunt. 29 In interitum. id est, in peccatum post publicatum euangelium

A *Mortificatio.* Post rationes de plenitudine Christi generalis exhortatio ad omnes de moribus subditur, ne ad priorem consuetudinem redeant.

B *Membra v.* id est, partes veteris hominis. Vel membrorum concupiscentias.

C *Fornica. &c.* Describit delicta, quae membra appellat, ut post acceptam veritatis rationem bonae vitae opera darent. Multum obest scire rationem veri, & non eam factis exequi. *Qui enim scit voluntatem domini, & non facit, plerumque peribit multis.*

D *Et avari.* Sub vno nomine duo pessima prohibet, idololatriam & auaritiam, quae non dispar malitia, quia radix omnium malorum, & pene vno expleantur opere: quia si cut idololatria vni Deo auferre nititur gloriam, ne solus nomen deitatis habeat, ita auarus in Dei res se extendit, ut solus usurper quae Deus omnibus fecit. vtraque Deo inimica: quia negat Deo quae ei sunt.

E *In quibus & vos am.* Hoc memorat, ut se cunctis gaudeant, & de cetero caueant.

F *Nunc au.* Supra vetuit grauiora, nunc minora, ne haec putetur non periculosa. Sunt qui non habent consuetudinem ebrietatis, qui aliquando inebriantur sicut sunt qui non habent consuetudinem mentiri, & tamen aliquando mentiuntur, sic & in alijs fit. Prohibet ergo aliquando mentiri. & praecipue assidue mentiri.

G *Expoliantes vos veterem hominem.* August. Veterem hominem nihil aliud Apostolus quam vitam veterem dicit, quae in peccato est, in quo secundum Adam vivitur. De quo dicit per vnum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccauerunt. Ergo totus homo ille, i. interiore & exteriori sui parte inueteravit propter peccatum, & praenae mortalitatis addictus est. Renouatur autem nunc secundum

Aug. lib. 1. de pecc. mer. & remiss. c. 6. lib. 6. contra Iulian. cap. 5. & tract. 9. in epist. Io.

† mollitiem. Luc. 12. f.

† simulacrorum † Eph. 5. b.

1. Tim. 6. b. † inobediens.

inter quos.

† maledicentia.

† De ipen. di. a. c. quomodo renouari.

† postquam exiit. † ad agnitio- nem, & mag.

libr. contra faul. Roman. 5.

Diuisio.

riorem hominem, vbi secundum creatoris sui imaginem reformatur exuens se in iustitiam, hoc est, veterem hominem, & induens iustitiam, i. nouum hominem. Tunc autem cum te surget corpus spiritale quod seminatur animale, & exterior percipiet celestis habitudinis dignitate, ut totum quod creatum est recreetur, & totum quod factum est reficiatur, illo recreante qui creauit, & reficiente qui fecit.

Irenaeus. Hoc dicit Apostolus non veterem amouens plastationem, alioquin oportebat nosmetipsos interficientes, separari ab ista conuersione. Sed & ipse Apostolus in vultu plastatus fuerat, & de vtero exierat, & in carne vivebat. Non ergo substantiam continebat carnis: sed spoliationem pristinae nostrae conuersionis manifestauit, quae veterascit & corrumpit, &c.

Quere August. Renouatio mentis dicitur secundum Deum, ut in epistola ad Eph. legitur, vel secundum imaginem Dei, ut hic legitur. Sed ideo secundum Deum ne secundum aliam creaturam, fieri putetur. Secundum imaginem Dei ideo, ut in ea re intelligatur fieri vbi est imago Dei, id est, in mente, non quod alia sit imago secundum quam renouamur, & alia quae renouatur, sed ipsa: sic dicimus aliquem fidelem qui de corpore abscedit, mortuum esse secundum corpus, non secundum spiritum, quia corpore vel in corpore mortuus est, non anima vel in anima. Sicut aliquis dicitur pulcher vel fortis secundum corpus, non secundum animam.

Aug. Satis ostendit vbi sit homo creatus ad imaginem Dei, quia non corporis lineamentis sed forma quadam intelligibili mentis illuminata. Sicut n. post lapsum peccati homo in agnitionem renouatur secundum imaginem eius qui creauit eum: ita in ipsa agnitione creatus est, antequam delicto veterasceret: vnde rursus in eadem agnitione renouaretur.

Secundum i. rationem. Q. aliud non moneo, nisi quod ratio

A rit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. **M**ortificate ergo membra vestra quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quae est idolorum seruitus: propter quae venit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus & vos ambulastis aliquando, cum viueretis in illis. Nunc autem & vos deponite omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro ne emiseritis. Nolite mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum quibus renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius qui creauit eum, ubi non est masculus, & fo-

Vobis, & alijs. **E**ntes. **E**t ut hoc sit, ergo.

Omnia peccata, vnum corpus, singula membra. **T**errenis & carnalibus dominantur.

Omnis concubitus, praeter legitimum coniugium. **Q**uae sit secundum naturam.

Contra naturam. **A**rdorem, per quolibet turpitudines diffutentem. **D**e aliena re vel vxore.

Quasi non corpus, tamen animam commaculat. **I**deum tan sagienda, sicut idolatria, cui par uertus. **R**ebus pro Deo leruit. **P**raedicta mala.

Alias distidentur. **Q**uid ergo de his quos ignorantia non excusat. **Q**uod grauius puniuntur. **V**t alij. **E**t ideo turpius si modo rediit.

Cum putaretis esse vitam in illis. **C**um Christum recepistis. **V**t omnes fideles.

Non solum supra dicta grandia vitia, sed etiam omnia alia scilicet. **A**ffectum irae & indignationis. **I**n fratrem. **A**lias turpiloquium.

Est in corde sit conceptus.

Alij alij. **Q**uid per singula? **H**omo uetus, vita uetus in peccatis secundum Adam. **V**t nec interdum uirtus peccati assistit.

Habitum uirtutum, qui non caret actibus. **Q**uia. **M**agis & magis crescit, & acquirit cognitionem Dei.

Id est, in imagine, in ratione, scilicet, quae est imago Dei. **N**ouum hominem. **I**n quo nouo homine. **I**d est, discretio masculi & feminae.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vita ue, modo dicto. **2** Tunc, & vos ap. q. d. tunc vita beata, quae modo uobis est abscondita manifeste erit uobis exhibitae. **3** Mortificate. Hic consequenter instruit eos de moribus ad beatitudinem ordinatis. & primo quantum ad dispositionem uitiorum. secundo quantum ad acquisitionem uirtutum, ibi: *Et induentes.* Prima adhuc in duas: quia primo docet deponere peccata carnalia, secundo spiritualia, ibi: *Nunc autem.* Circa primum dicit: *Mortificatio. men. ue. qua sunt.* i. quae pertinent ad presentem vitam, quae sic sunt mortificanda per austeritatem uiae ut natura seruetur ad seruendum Deo, & uitia curentur quae impediunt ingressum celestem. secundum quod dicitur Apoc. 21. g. *Non intrabit in eo aliquid conquinatum.* ideo subditur. **4** Fornica. Quae est concubitus soluti cum soluta. & per hoc multo fortius intelligitur adulterium esse deponendum. **5** Immunditiam. quantum ad peccatum contra naturam. **6** Libidinem. quantum ad oscula, tactus impudicos, & similia. **7** Concupiscentiam malam. Quia non solum actus exteriores sunt refrenandi, sed etiam interiores mentis. **8** Et auaritiam. Quae est iniusta pecuniae acquisitio. Vnde dicitur auarus, quasi audus aris. Reponitur autem hoc inter carnalia vitia, quia fomentum eis praestat: quia per pecuniam habentur cibi, & potus, lecti molles, & huiusmodi ad luxuriam excitantes. **9** Quae est ido. ser. id est, similis idololatriae, in quantum auarus colit pecuniam suam studiose. **10** Pro. qua. vitia praedicta. **11** Venit ira Dei. id est, eius uindicta. **12** Super filios incre. qui vitam aliam non credunt: propter quod sine sermo uice praesen-

presentis carnalitatibus se exponunt. propter quod in persona eorum dicitur Sap. 2. b. *Vmbra transitus est tempus nostrum & non est reuersio finis nostri: Venite igitur, & firmamur bonis, &c.*

13 In quibus. id est, inter quos. **14** Et vos ambulastis aliquando. scilicet ante conuersionem uestram carnaliter uiuendo. **15** Nunc au. Hic consequenter inducit ad deponendum vitia spiritualia, dicens: *Nunc au. & vos.* id est non solum vitia carnalia, sed etiam spiritualia. **16** Iram. id est, appetitum illicitum uindictae. **17** Indignam. id est, eius signum in facie. **18** Maliciam. id est, mali machinationem in corde. **19** Blasphem. contra Deum. **20** Turpem ser. scilicet, detractionis, murmurationis, & detractionis contra proximum. **21** Nolite men. in. vnus alterum sic decipiendo. **22** Expo. vos ue. ho. id est, statum Gentilem. **23** Cum alij. su. malis, ut sic deponantur omnia peccata. **24** Et in. Hic consequenter inducit ad uirtutum acquisitionem quae sunt mentis indumenta: & primo ponit ad hoc motiuum. secundo prosequitur intentum ibi: *Induite uos.* Motiuum autem est, quia homo est ad imaginem Dei factus secundum mentem, quae imago deformatur per vitia, & reformatur per uirtutem. propter quod debet homo moueri ad uirtutis acquisitionem, ideo dicit: *Et in. no.* supple hominem, qui renouatus est per baptismum. **25** Eum qui re. id est, in hac renouatione, per baptismum proficit. **26** In ag. Dei. id est, per augmentum fidei formata charitate. **27** Secum. ira. e. id est, secundum partem intellectiuam in qua est ad Dei imaginem factus.

vestra suadet. Hęc est imago, ad quā Deus creauit hominē, vt rationalis esset, & celestia semper digeret. Amb. Imago quā de agnitione Dei dicit recreari, que & in femina est, alia est: alia illa ad quam factus est primus homo vnde supra ad Cor. Vir est imago & gloria Dei; mulier autem gloria viri. Illa ima-

go est, vt quomodo ex vno Deo omnia, ita ex vno homine omnes homines essent, a Vbi non est masc. & fem. Gen. & Iu. Secundum corpus, sunt masculi & femine, sed secundum spiritum mētē non, in quo renouamur secundum imaginem creatoris. Vbi non est mas. Et est sensus. In nouo homine nulla exterior diuersitas alicui præiudicat, sed nec sexuum, nec nationum, nec conditionū, sed Christus est omnia. i. omnes partes noui hominis sunt opera Christi. Et ipse Christus est in omnibus fidelibus, qui per eum noui sunt.

b Induite vos ergo, sicut electi Dei Sancti, &c. * Anselmus. Vestis quippe qua induimur, ab omni parte vos tegit: Itaque & vos ab omni parte circumtegi debetis visceribus misericordię, vt in cūctis actibus vestris su-

geant viscera misericordię, quę mens vestra concepit erga reuelationem misericordię proximorum, & similiter foris in operibus induite benignitatem, id est, bonum ignem pie dulcedinis qui feruet in corde vestro. Benignitas enim est quedam serenitas animi, qua aliquis hilariter loquitur & sua tribuit pro Deo, ac conuersatur cum proximo, humilitatem quoque induite, vt humilitas mentis appareat in omnibus verbis, & operibus vestris, in vestibus, in incessu, atque omni metu corporis. Ideoque & modestiam quasi vestem vobis circumdate, vt in omnibus dictis & actibus vestris modum teneatis.

c Sicut & d. 20. In cuius rei sacramēto lauit Christus pedes discipulorum, & dixit: Exēplum dedi vobis, vt & vos similiter faciatis. itaque nobis delicta donemus. & pro delictis inuicem oremus, atque ita quod immo pedes nostros inuicem lauemus. Et nota, quia vt luctum possint habere, ad hęc eos facienda mon-

net, quę meritum collocant apud Deum. Ab illicitis abstinere facit timor. Veretur enim ne mala faciens penis subdatur. Hęc quę nunc faciēda monent, ad profectum meritum pertinent. Qui ergo ab illicitis abstinet, laudem habet. Qui vero a licitis etiā temperat, laudem habet, & præmium.

* Chr. Hoc est autē quod vult dicere. Il la nihil profunt. Dissoluuntur illa omnia nisi fiat cū charitate. Ipsa omnia illa cōstringit. Quodcumq; bonū dixeris, si ea absit nihil est, sed diffuit. Et quomodo in nauis, etiam si magna sint instrumenta, & nō sint que eam succingant tabulata, nihil profest, & in domosi nō sint contignationes, & in corpore, etiam si magna sint ossa, nō sint autem ligamenta, nihil iuuat. Cuiusmodicumque enim quispiam bona habeat opera & recte facta, euanescent omnia nisi adsit charitas.

d Charitas. Aug. Ipsa est. n. eminentior via quę supereminet scientię, & otibus præceptis. Hęc est vestis domini inconsultis desuper contexta. Inconsultis ne aliquñ diffutis quę ad vnum peruenit, quia charitas in vnum omnes colligit.

e Pax est necessaria ad vnitatem corporis, quam ipsa facit. Pax Dei. Potest pax dici, etli non habet charitatem: charitas vero semper secum habet pacem.

f Do. & con. Vt doctrina fiat illis qui nesciunt, & commo-

nitio illis qui sciunt.

omne quod facit, sequitur.

Nullis officij vel proficit quod de his vel de illis nati sint. Nullus vt indignus excipitur. Non aliqui sunt ibi digniores, eo quod ipsi hoc habent, vel eo minus digni, quia non habent. Non propter ista aliqui ibi dignior est vel minus dignus.

mina. Gentilis & Iudæus, circumcisio & præputiū, Barbarus & Scitha, seruus & liber, sed oīa in omnibus Christus + In-

duite vos ergo, sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera misericordię, + benignitatem, humilitatem, modestiā, patientiam,

supportantes inuicem, & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem hęc charitatem con-

tinuam habete, quod est vinculū perfectionis Et pax + Christi + exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore, & grati estote. Verbū Chri habitat in vobis abudāter,

in omni sapientia docētes & cōmonētes + vobismetipsos ī psalmis & hymnis & canticis (spiritualib⁹, ī gratia cātātes ī cordi-

bus, qui per eum noui sunt. b Induite vos ergo, sicut electi Dei Sancti, &c. * Anselmus. Vestis quippe qua induimur, ab omni parte vos tegit: Itaque & vos ab omni parte circumtegi debetis visceribus misericordię, vt in cūctis actibus vestris su-

geant viscera misericordię, quę mens vestra concepit erga reuelationem misericordię proximorum, & similiter foris in operibus induite benignitatem, id est, bonum ignem pie dulcedinis qui feruet in corde vestro. Benignitas enim est quedam serenitas animi, qua aliquis hilariter loquitur & sua tribuit pro Deo, ac conuersatur cum proximo, humilitatem quoque induite, vt humilitas mentis appareat in omnibus verbis, & operibus vestris, in vestibus, in incessu, atque omni metu corporis. Ideoque & modestiam quasi vestem vobis circumdate, vt in omnibus dictis & actibus vestris modum teneatis.

Quispiam bona habeat opera & recte facta, euanescent omnia nisi adsit charitas.

Charitas. Aug. Ipsa est. n. eminentior via quę supereminet scientię, & otibus præceptis. Hęc est vestis domini inconsultis desuper contexta. Inconsultis ne aliquñ diffutis quę ad vnum peruenit, quia charitas in vnum omnes colligit.

Pax est necessaria ad vnitatem corporis, quam ipsa facit. Pax Dei. Potest pax dici, etli non habet charitatem: charitas vero semper secum habet pacem.

Do. & con. Vt doctrina fiat illis qui nesciunt, & commo-

nitio illis qui sciunt.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

Ab illicitis abstinere facit timor. Veretur enim ne mala faciens penis subdatur. Hęc quę nunc faciēda monent, ad profectum meritum pertinent. Qui ergo ab illicitis abstinet, laudem habet. Qui vero a licitis etiā temperat, laudem habet, & præmium.

* Chr. Hoc est autē quod vult dicere. Il la nihil profunt. Dissoluuntur illa omnia nisi fiat cū charitate. Ipsa omnia illa cōstringit. Quodcumq; bonū dixeris, si ea absit nihil est, sed diffuit. Et quomodo in nauis, etiam si magna sint instrumenta, & nō sint que eam succingant tabulata, nihil profest, & in domosi nō sint contignationes, & in corpore, etiam si magna sint ossa, nō sint autem ligamenta, nihil iuuat. Cuiusmodicumque enim quispiam bona habeat opera & recte facta, euanescent omnia nisi adsit charitas.

Charitas. Aug. Ipsa est. n. eminentior via quę supereminet scientię, & otibus præceptis. Hęc est vestis domini inconsultis desuper contexta. Inconsultis ne aliquñ diffutis quę ad vnum peruenit, quia charitas in vnum omnes colligit.

Pax est necessaria ad vnitatem corporis, quam ipsa facit. Pax Dei. Potest pax dici, etli non habet charitatem: charitas vero semper secum habet pacem.

Do. & con. Vt doctrina fiat illis qui nesciunt, & commo-

nitio illis qui sciunt.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

omne quod facit, sequitur.

NICOLAUS DE LYRA. 1 Vbi non est mas. & fa. Gen. quia distinctio sexus non est ex parte mentis, sed corporis. Istud tamen; Masc. & femin. non est in libris correctis, qui sic habent: Vbi non est Gentilis & Iudæus, &c. & sic licet vbi refertur ad Deum, de quo immedia te prædixerat, qui creauit eum, nam apud Deū non est personarum acceptio; sed recipit omnem veniētem ad se per fidē. ita quod nulla diuersitas præiudicat, siue nationis. ideo subditur: Gentilis & Iudæus, siue obseruationis: ideo sequitur: Circumcisio & præputium. siue linguę: Barbarus & Scitha, siue conditionis: Seruus & liber. & per hęc intelliguntur alię diuersitates quęcumque. 2 Sed o. & in om. Chri. id est, Christus est in omnibus, per gratiam, & omnia opera, quorum bona principaliter operatur. 3 Indui. Hic consequenter prosequitur intentum de virtutibus: & primo in comparatione ad proximum, secundo ad Deum, ibi, Et pax Christi & patet ordo, nam ex notioribus procedit ad minus nota. dicit ergo concludendo ex præcedenti motiuo: Induite, &c. sicut ele. i. prædestinati ab æterno, 4 Sancti. id est, sanctificati per baptismum in tempore. 5 Et dilecti. per augmentum gratię. 6 Viscera mi, quantum ad pietatis affectum. 7 Benignitatem, quantum ad eius effectum. vnde dicitur benignus, quasi bene ignitus ad benefaciendum proximo in effectu. 8 Humilitatem. quę est virtutum custos & fundamentum, 9 Modestiam. bene vtendo prosperis. 10 Patientiam. bene se habendo in aduersis, 11 Suppor. in, in infirmitatibus & oneribus impositis.

c Sicut 12 Et do. no. offensas remittendo, quod est necessitatis; & iniurias, quod est perfectionis & supererogationis. ideo subditur: Sicut & dominus donauit vobis, &c. 13 Super om. autem hęc ch. quę est maior alijs virtutibus. i. Cor. 13. d. Maior autem horum est charitas, 14 Quod est vin. per. quia sicut virtutes politicę connectuntur in prudentia: sic infusa in charitate. 15 Et pax. Hic consequenter inducit ad virtutes in comparatione ad Deum. Et primo quo ad perfectionem cordis, dicens, Et pax Christi. id est, data & commendata a Deo. 16 Exultet. effectiue. 17 In cord. ve. causando ibi exultationem, id est, extra saltationem spiritus vestri in Deum, sicut dicitur Ioan. 4. b. Fiet in eos fons aquę salientis, id est, salire facientis in vitam æternā. 18 In qua. scilicet, pace. 19 Vocati estis in vno corpore. ecclesię sub capite Christo. 20 Et gr. de tanto beneficio, secundo quo ad perfectionem oris dicens. 21 Verbum Chri. ha. ita quod non sit solum in corde firmiter retinendo, sed etiam in ore per doctrinam alijs communicando. ideo subditur; 22 In omni sapientia. ad salutem necessariā. 23 Docentes. Sic etiam in ore vestro Deum laudando; ideo subditur. 24 Commo. vos. i. vos mutuo ad diuinas laudes excitando. 25 Cant. ita quod non sit tantum laus oris, sed etiam spiritus & cordis. 26 In gra. i. consideratione beneficiorum Dei. Tertio inducit ad perfectionem operis, dicens: Omne quod facit, sequitur.

August præd. 105 in Ioan. 022. 13. b.

F

Omne

Om-

A *Omne quod* quia præcepit supra Deū laudari in corde, nūc & in verbis & in factis nomē Dei laudari, & exaltari hortat: vt sic verba nostra & opera careāt reprehensione, vt magnificetur dominus, cuius magisterio inuicuperabiles sunt discipuli.

b *Omnia.* Non solum que facitis in verbo vel opere, sed omnia, etiam cogitationes, & la qua sunt alia. Vel qui quid facitis, facite omne, id est, perfectū Deo attribuendo, & hoc est, facientes in nomine.

B *Gra. agen.* Tunc enim vere agimus gratias Deo per Christū, si modum præceptorū eius custodiamus.

d *Mulier.* De moribus hucusq; monuit omnes cōmuniter. nunc transit ad singularia præcepta, monens diuersos (separatim, vt inuicem sibi seruiant non solum obediendo, vt mulieres viris, & filij parentibus, & serui domanis, sed etiam consulendo, vt viri mulieribus, patres filijs, domini seruis. Hæc est pax domestica & cohabitantiū

C *Domestica & cohabitantiū*

T. 6. q. 5. c.
non liceat.
1. Cor. 10. g.
+ Ethe. 5. e.
+ Petri 3. 2.
+ proprius.
+ amascenti.
+ placet Deo
+ indignationem.
+ que animo de
+ detantur.
+ Ethe. 6. c.
+ Petri 2. c.
+ Aug. 9. 140.
+ in Gen. Ser.
+ de verb.
+ Dom. & li. 19.
+ c. 14.
+ enim.
+ seruus.
+ iniuste agit.

rium ordinata à Deo concordia, & clara iustitia, vt scilicet, qui excellunt ratione, excellent dominatione.

e *Viri diligite uxores vestras.* Ambrosius. Rigorem vitilis legis emollit, ne potestate qua præualet, nimius quis sit in domatu vxoris: sed debet respicere ad affectum, quia mulier caro eius est: ne plus illam humilians exacerbet, & contraria cogitet.

f *Patres.* Modestos præcipit patres esse filijs, ne coactati ab illis delinquant in illis, & Deū offendant. Ira enim inconfidrata res est, ita vt aliquando nec sibi parcat qui irascitur.

g *Ex animo operamini sicut &c.* Aug. Eam enim Deus innocentiam probat, quia homo non metu pœnæ fit innocens, sed amore iustitiæ: nam qui timore non peccat, quis non nocet alijs sibi tamen plurimum nocet. simulata æquitas non est æquitas sed duplicatum peccatum, in quo est iniustitia, & simulatio.

CA

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Omnia in uo.* id est, omnia iacite ad honorem diuini nominis, bonitas enim operis dependet ex rectitudine intentionis.

2 *Gratias.* quia sicut dona Dei nobis proueniunt per Christum mediatorem nostrum, sic per Christum orationes nostræ & operationes sunt exaudibiles.

3 *Mulieres.* Postquam Apostolus informuit Colossenses de moribus generaliter, hoc idem facit quantum ad aliquos status specialiter. Circa quod primo ponit eorum informationem, secundo suam commendationem, ibi: *Orationi.* Prima diuiditur in tres partes secundum tres status quos tangit. secunda ibi. *Filij.* tertia ibi. *Serui.* Primus status est conjugatorum. Circa quod primo dicit. *Mulie. sub. e. vi.* Debent enim per eos regi. Tum quia forma est mas occasionatus: Tum quia ratio magis viget in viris quam in mulieribus, vt diffusius dictum fuit Ethe. 5.

4 *Sic. e.* id est, in licitis, & honestis tantum. Secundo instruit viros, di.

5 *Viri d. vxor.* quia vir & vxor sunt vna caro. quilibet autem naturaliter diligit suam carnem.

6 *Et no. anas. f.* tractado eas vt ancillas, sed magis vt socias, propter hoc. Eua de latere viri fuit formata, vt cognosceretur socii, non ancilla, sicut plenius dictum fuit Eph. 5.

7 *Filij.* Hæc est secunda pars, in qua instruit patres & filios, di. *Filij obe. per om.* licita, & honesta.

8 *T. ven. re.* a quibus filij habent esse, nutrimentum & documentum.

9 *Hoc e. p. e. D.* qui dedit præceptum de honore parentum Exo. 20. Secundo informat patres, di.

10 *Patres no. ad tu.* id est, impatientiam.

11 *Pro. fi. re.* id est, irrationabiliter excitare, & subditur ratio cum dicitur.

12 *Vt non pusillani. fiant.* id est, vt non per duritiam vestram fracti à vobis fugiant, & sic carentes disciplina peiores fiant.

13 *Serui.* Hæc est tertia pars, in qua docet dominos & seruos. Primo seruos. secundo dominos, in prin. se. cap. Cite primum dicit: *Serui obe. pero.* licita & honesta.

14 *Dom.* id est, in his quæ pertinent ad corpus, in his autem quæ pertinent ad animam, seruus non est subditus domino sed Deo & ecclesiæ ministris.

15 *Non ad oca.* tantum bene in presentia dominorum.

16 *Qua. ho.* illi enim qui sic seruiunt placere hominibus tantum querunt.

17 *Sed in sim. cor. i.* sine plica simulationis & dolositatis.

18 *Timen. do.* & non homines tantum.

19 *Quodcum. fa. ex ani.* id est, voluntarie.

20 *Sicut do. & non ho.* scilicet, principaliter, sed secundario & principaliter Deo: debent enim serui cogitare, q. Dei illorum seruitutem ordinant ad illorum salutem per meritum suæ humiliatiōis. & sic seruiunt Deo principaliter & homini secundario, propter impletionem diuine ordinationis, ideo subditur.

21 *Scien. quod a do. ac. f. eterne,* respectu cuius in nullo præiudicat conditio seruitutis humanæ. vnde dicit Amb. In dñ bona seruitus & bona libertas equa lance appenduntur.

22 *Qui e. in. sa.* siue seruus sit, dominum defraudando, siue dominus, seruum angariando.

23 *Reci. quod ini. gessit.* per debitam pœnam infligendam Deo. Et subditur ratio.

24 *Et non est per. ac. a. Deum.* pro maiestate hominis vel eius minoritate parcendo.

Diuisio.

ADDITIO I.

In capi. 3. vbi dicitur in Postil. Et auaritia quæ est idolorū seruus. Secundum Glo. Auaritia par vitium est idololatriæ, quia rebus pro Deo seruit. & quia radix est omnium malorū. Nam sicut idololatria à Deo mititur auferre gloriam ne solum deitatis nomen gloriam habeat, ita auarus in rebus à Deo factis se extendit vt solus vsurpet que Deus orbis fecit. viraq; ergo sunt Deo nimica, quia negat Deo que sunt eius.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. Et pax Christi. id est, data & commendata Christo.

Hoc quod dicitur. *Et pax Christi.* exponitur in Glof. id est, quam Christus habuit in se & haberi præcepit, vel quam in se & Deum & hominem fecit.

ADDITIO III.

In eod. cap. vbi dicitur in Postil. Nolite ad indignationem id est, impatientiam, filios vestros prouocare.

Pusillanimitas vitium est speciale prout opponitur magnitudini, vt patet in 4. Eth. Nam sicut per præsumptionem aliquis excedit proportionem suæ potentie, dum nititur maiora quam debet seu possit, sic per pusillanimitatem deficit de proportione suæ potentie, dum recusat in illud tendere quod est suæ potentie commensuratum. Et quia iniuria illata ex quibus ira causatur, deiecit animam patientis, præsertim cum non possit se vindicare: Ideo si filij frequenter iniurias à patribus sustineant, deiecit eorum animam, ita quod sunt pusillanimes, cum non possunt de iniuriis patribus illatis se vindicare, &c.

AD-

C A P. III.

Domi. quod iu. * Augustinus. Etiam si habuerint seruos iustij parentes nostri, sic administrabant domesticam pacem, vt secundum hæc temporalia bona filiorum sortem a seruorum conditione distinguere: ad dñm autem colen-

dam, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus suę mēbris pari dilectione conseruaret. Quod naturalis ordo ita præscribit, vt nomen patrum familiaris hinc exortum sit: & tam late vulgatum, vt etiã inique dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sūt, omnibus in familia sua tanquam filijs ad colendum, & promouendum Deum consulant, desiderantes atque optantes venire, ad celestē domū, ubi necessariū non sit officij operandi mortalibus. Quia necessarium non erit officij consulendi iam in illa immortalitate felicibus. Quo donec veniatur, & magis debent patres quod dominantur, quam serui tolerare quod seruiunt.

* Idem. Sicut in potestatis societatis humanę maior potestas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus.

Boni qui imperant, seruiunt, quia non cupiditate dānandi imperant, sed officio consulendi & beneficia prouidēdi.

* Ambrosius. Paulus electus ad euāgelij prædicationem, recte sibi ostium verbi probat aperiri quia de ore eius exibat alus gentium, de ore eius prodibat vita populorum.

* Chrysost. Aditum, inquit, & loquendi libertatem. Papæ tantus Athleta, non dixit vt liberer à vinculis, alios rogabat propter rem magnam rogabat, nempe vt acciperet loquendi libertatem. Res duę magnę, nēpe & personę qualitas & rei. Papæ quanta auctoritas Misterium, inquit, Christi, Ostendit nihil esse sibi desiderabilius quam hoc loqui.

Ostium. id est, os meum faciat apertum, quod ad hoc datum est, vt inde prodeat verbum. Apertum est, quando multa & magna dicit.

Propter quod etiam vincit sum, vt manifeste. * Chrysost. In vinculis erat cum maleficis ac sceleratis cum captiuis, cū patridis, sicarijs, & qui cędem fecerant, doctor orbis terrarum. Qui in tertium ascendit cœlum, qui verba audiuit arcana & ineffabi-

ineffabilia, erat virtus. Sed tunc velocior erat eius cursus. **D** In sa. * Ambrosius. Quoniam necesse est nos ambulare inter infideles, & colloquia misere causa cōuersationis mūdang: hoc est quod commouet, vt cum sapientia sit ipsa cōuersatio propter scandalum gentiliū, nec occasionem accipiant per nos blasphemandi, & inuenitur ad persequendum. Quid enim opus est loqui cum eo quem seis intractabilem, & obstinatę mentis, paratum ad contumeliam faciendam: Ideo hæc monet vt opportuno, & loco, & tēpore magistra modestia religionis verba promanant: aut si persona talis in medio est, quę perstrepat reticendum. Aliter enim cum potentibus mudi, aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterū cum mansuetis aliter cum iracundis, quibus cedi oportet, hoc est redimere tempus.

C A P. III.

1to seruitio. a Per naturam vt homines reputeris.

Omini quod iustum est & æquum seruis

præstate, scientes quoniam & vos do-

minum habetis in celo Orationi instate,

te, vigilantes in eā in gratiarū actione.

a Instare dico.

b Orañtes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium

a Ad exponendum illud quod est secretum de Christo .i. natiuitatem & cetera. b Quia Christi secreta expono.

c sermonis ad loquendum mysterium Christi: propter quod

etiã vincit sum, vt manifeste illud, ita vt oportet me loqui.

a Quam habetis. b Frosicite. Vos etiam ipsi. c Illuminandos. d Extra ecclesiam.

d t In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, t tēpus redimētes.

a Habito tempore. b Vt gratus sit auditoribus. c Sapientia. d Ita. Vel in gratis prædicanda, non in lege.

tes. t Sermo vester semper in gratia salē sit cōditus, vt sciatis

a Quia aliter idior, valiter literato, & alij personis. b Tribulationes quę vndique, vel non vsque ad animam pertingunt.

f quomodo oporteat vos vniciq; respondere. Quæ circa me

sunt, omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus frater, &

fidelis minister & cōseruus in dño, quē misi ad vos in hoc ip-

sum vt cognoscat quę circa vos sunt, & cōsoleat corda vestra,

cū Onesimo charissimo & fideli fratre, q ex vobis est, qui oīa

omnia vobis nota faciet Tichicus charissimus, &c.

* Theodo. Onesimus erat famulus Philemonis, quem in carcere instituit diuinus Apostolus, remisitque ad herum: hec (vt est verisimile) iterum misit ad Apostolum. Sed diuinus Apostolus eundem remisit cum Tychico, vt qui deinceps fuerit administrator prædicationis. Colossenses itaque de rebus suis certiores facere volens Apostolus, facit vtriusque commune. Omnia inquit, vobis nota facient quę hic aguntur.

Consolari autem tribuit soli Tychico. Quia enim sciebant seruum fuisse Onesimum, & verisimile erat, esse ægre laturos quosdam; quod qui nuper fuerat seruus repente factus esset idoneus ad consolandam & docendam ecclesiam, dixit solum Tychicum ad hoc misisse. De rebus autem suis eos certiores facere, vtriusque simul coniunxit, ea ratione, & hunc honorans, & illis molestiam non afferens. Hic potest cognosci Apostoli sapientia.

g Vt cognoscat quę circa vos sunt, & cōsoleatur corda vestra, cum, &c. Magis cauet qui se videt cognosci, quam qui se videt ignorari. Vel.

Acc-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

DO. hic consequenter instruit dominos, di. Do. quod iu. est. vtēdo seruitio eorum rationabiliter & modeste. & subditur ad hoc

atio. 2 Scien. &c. do. qui puniet vos acriter si taliter feceritis, secundum illud Sap. 6. a. Potentes potenter tormenta pa-

3 Orationi. Postquam Apostolus instruxit personas diuersorum status, hic consequenter se recommendat orationibus eorum dicens: Oratione. in. per mentis subleuationem. 4 Vig. in ea, per debitam

5 In gra. propter beneficiorum Dei receptionem. 6 Ora. nam oratio multorum est magis exaudibilis. 7 Pro nob.

8 Vt De. ape. &c. id est, vt det nobis libertatem & facultatem prædicandi euangelium Christi.

9 Pro quo vin. in carcere, ne possim ad prædicandum discurrere.

10 Vt ma. il. hoc refertur ad illud quod præmittitur. Aperiat nobis ostium sermonis, scilicet, vt manifestem illud, scilicet Christi mistrium, quod adhuc pluribus Gentibus est occultum.

11 Ita. scilicet constanter & discrete.

12 Vt op. &c. de tanto mysterio. Consequenter ostendit qualiter habeant ad infideles, di. 13 In sa. &c. qui fo. i. extra ecclesiã.

14 Redi-

14 Redimētem. i. diligenter quærentes opportunitatem prædicandi eis euangelicam veritatem. & subditur modus debitus cū dicit.

15 Sermo ve. &c. i. si talis, vt audientibus sit gratus. Et quia hoc per sapientiam fit, ideo subditur. 16 Sa. sit condi. sapientia enim sal nominatur, eo quod est condimentum verborum sicut sal ciborum.

17 Vt sci. &c. te. secundum conditionem suę personę: aliter enim respondendum est sapienti, aliter simplici. & sic de alijs.

18 Quæ circa me sunt. Hæc est vltima pars huius principalis epistolę quę dicitur eius conclusio vel confirmatio. & hoc dupliciter primo per nunciorum missionem, secundo per spiritualem salutationem, ibi, Salutat vos. Circa primū sciendum, qd Apostolus misit hanc epistolam per certos nuncios, ad certificandum Colossenses, qd esset sua epistola, & ad plenius eis dicendum statum Apostoli, vt confirmarent eos in fide & consolarentur in tribulationibus quę eis superuenerant, vt dictum est supra 1. cap. & patet ex dictis sententia vsque ibi.

19 Qui ex. i. vobis valde coniunctus charitate, & forte erat Gentilis natione, & de partibus Colossensium: factus tñ discipulus Pauli, sicut & Titus ex Gentilitate conuersus, vt dictum est supra ad Gal. 2.

20 Omnia quę hic agun. circa me & alios fideles.

A Accenitit. Quod
 A red se adine, & ideo si
 facier.
 1. Tim. 4. b. **B** Salutat vos Lucas,
 &c. * Theodoretus. Hic etiam diuini
 scripti Euangelium,
 & historiam aduini.
 Et hanc manifestum
 est, quod omnium e-
 pistolatum vltima
 scripta est que est ad
 Timotheum secun-
 da. Dicit enim de
 Dema. Demas me reli-
 quit et gressus hoc seculum.
 c. Facite ut & in, &c.
B Ambrosius ex hoc lo-
 co intelligimus, quod
 generales sunt instru-
 ctiones Apostoli, &
 ad omnium hominu
 profectu scripta sunt
 epistole.
 * Theodoretus.
 Quidam existimant
 ipsum etiam scriptis-
 se ad Laodicenses: &
 fictam etiam episto-
 lam proferunt. Apo-
 stolus autem non di-
 xit, eam que est ad
 Laodicenses; sed eam
 que

qua hic aguntur, nota faciet nobis Salutat vos Aristarchus
 concaptiuus meus, & Marcus eobrobrinus Barnabe de quo
 accepistis mandata. Si venerit ad vos, suscipite illum Et Iesus
 qui dicitur iustus, qui sunt ex circumcisione. Hi soli sunt ad-
 iutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. Salutat
 vos Epaphras qui ex vobis est seruus Christi Iesu, semper
 sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti & ple-
 ni in omni voluntate Dei. Testimonium enim perhibeo illi,
 quod habet multum laborem pro vobis & pro his qui sunt
 Laodicie, & qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charis-
 simus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodicie, & Nym-
 pham, & que in domo eius est ecclesiam. Et cum lecta fue-
 rit apud vos epistola hanc, facite ut & in Laodicensium eccle-
 sia legatur: & ea que Laodicensium est, vobis legatur, & di-
 cite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino,
 ut illud impleas Salutatio mea manu Pauli. Memores estote
 vinculorum meorum. Gratia domini nostri Iesu Christi vo-
 biscum: amen.

qua est ex Laodicea. D
 Illi enim de aliqui-
 bus rebus ad eum
 scripserant. Verisimi-
 le est autem eos vel
 et accusasse que fie-
 bant Colossis, vel eo-
 dem morbo cum eis
 laborasse: & ideo di-
 xit, hanc quoque epi-
 stolam eis esse legen-
 dam.
 d Et di. Ar. Ambr.
 Propositum eorum
 per eos commonet,
 ut qui regendam ec-
 clesiam eorum accep-
 tit, sit sollicitus de eis.
 Plebis causa scribitur
 epistola, & ideo non
 ad rectorem destina-
 tur.
 e Ut il. im. Ut sicut
 pro inobedientia i-
 storum cessauit, pro
 correctione accinga-
 tur.
 f Memores estote. &c.
 antequam salutatio-
 nem ponat, pramit-
 tit exhortationem di-
 cens: Memores, &c.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Salutat. Hic ponitur confirmatio per salutationem bonorum. &
 primo salutat Colossenses ex parte suorum. secundo, Laodicenses per mi-
 nisterium eorum, ibi: Salutate. Prima adhuc in duas, quia primo po-
 nit socios natione in Leos. Secundo, Gentiles conuersos, ibi, Salutat
 vos. Circa primum dicitur, Salutat vos Ari. concap. id est, parti-
 ceps mei carceris & laboris.
 2 Et Marcus eobrobr. Barnabe. De illi, Marco dic. e. Act. 15.
 quod recessit a Paulo & Barnaba in Pamphilia: propter quod postea
 Paulus noluit eum recipere in societatem predicationis sue: & sic
 Barnabae assumpto Marco in: ad predicandum in vna regione, & Pau-
 lus & Silis in alia. Videns tamen Paulus postea ex diuisione illa uti-
 litatem ecclesie secutam, recepit dictum Marcum in suam societatem.
 & mandauit Colossensibus & aliis quibus erat minus dilectus propter
 dictum recessum, quod si veniret ad eos, charitative reciperent eum. de
 quo mandato subditur, De quo accepistis, &c.
 3 Et Iesus qui dicitur iustus. Apud Iudaeos enim plures hoc no-
 mine vocabantur.
 4 Qui sunt ex circumcisione. id est, Iudaei ex natione.
 5 Hi soli. scilicet, Iudaei.
 6 Sunt adiutores mei. pro nunc.
 7 In regno Dei. scilicet, predicando.
 8 Qui mihi fuerunt solatio. me consolando in mea tribulatione,
 & suspendo vicem meam in predicatione.
 9 Salutat vos. Hic exprimit socios suos de Gentilitate conuersos.
 di. Salutat vos Epaphras, &c. id est, bar. tate vobis specialiter con-
 iunctus, quia predicauerat eis, ut dictum est supra. 1. cap. propter quod
 magis afflicto erat ad eos. Est etiam ex eis, quia de Gentilitate conuer-
 sus, sicut ipsi, & factus discipulus Pauli, sicut & Titus, & plures alii.
 Cetera

Cetera patent vsque ibi.
 10 Et pro his qui sunt Laodi. & qui Hierap. quibus predica-
 uerat sicut Colossensibus.
 11 Salutat vos Lucas medicus. Fuit enim medicus corporaliter.
 12 Charissimus. Paulo: quia fuit comes sua peregrinationis vs-
 que ad martyrium, ut dicit Hieron. in prologo super Luc. & Antio-
 chensis natione.
 13 Salutate. Hic consequenter salutat Laodicenses per ministerium
 Colossensium dicens, Salutate fratres qui sunt La. generaliter.
 14 Et Nympham. specialiter, que predicatoribus ministrabat
 sumptus de suis facultatibus.
 15 Et que in domo eius est ecclesiam. id est, familiam eius
 Christianam.
 16 Et cum lecta sit. apud vos epistola quam vobis mitto.
 17 Facite ut & Lao. ec. lega. ut mea doctrina communicata eis
 proficiat ad salutem, & econuerso. Epistola tamen ad Laodicenses a-
 pud nos non habetur.
 18 Et dicite Arch. qui receperat ministerium super ecclesiam Co-
 lossensium.
 19 Vide. diligenter attendendo.
 20 Mini. quod ac. in do. id est, in diuinis rebus.
 21 Ut il. im. ad honorem diuinum & salutem animarum.
 22 Salutatio mea. Hoc scripsit Paulus manu propria ad magis cer-
 tificandum quod epistola esset ab eo missa, eo quod pseudo Apostoli ali-
 quando scribebant sub nomine verorum apostolorum ad magis decipien-
 dum, ut dictum est supra. 2. ad Cor. vlt. d.
 23 Memo. mihi compatiendo. & etiam in hoc si necesse fuerit, me
 imitando. Consequenter subdit que sit sua salutatio. di.
 24 Gratia dom. nostri. supple sit, que supplet oem defectum. Am.

Diuisio

Incipit argumen-
tum.

Theſſalonicenses.
 Qui facile ab
 Apostolo conuersi,
 nec per tribulatio-
 nes, nec per pseudo
 potuerunt moueri.
 Erant tamen aliqui
 ociosi & curiosi, ali-
 qui minus de resurre-
 ctione sentientes nimis tenere,

Argumentum in primam epist. ad Theſſal. incipit.

Theſſalonicenses sunt Macedones. Hi in Christo Ie-
 su accepto verbo veritatis perſtiterunt in fide, etiam
 in persecutione ciuium suorum. Præterea, nec re-
 ceperunt falsos apostolos, nec ea que à falsis apostolis dice-
 bantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis,
 per Tichicum diaconem, & Onesimum acolythum,

tes, aliqui etiam forni-
 catores. Hos ergo cor-
 rigit, & perfectos mo-
 net non cedere aducto-
 ris, vel pseudo aposto-
 lis, & ut alios corrigant.
 Scripsit autem
 ab Athenis. Intentio
 Apostoli est prauos
 & incorrectos corri-
 gere, & bonos ad per-
 seuerantiam aliorum & correctionem cohortari.

seuerantiam aliorum & correctionem cohortari.

Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

C A P. I.

Paulus. Chrysost. Nihil h. cadit nomini quo supra...

in seruis. Apparet id consulto factam in eorum gratiam...

Silas & Ti. Nominibus illorum praescribitur salutatio...

Ecclesia Thessal. Augustinus. Iudaeorum proprie Synagoga dicitur...

Thessalon. Thessalonica metropolis est Macedoniae.

Anselmus. Bene primo gratiam dicit, deinde pacem nominat...

Gratia vo. & pax. de more suo salutacione praemittit...

Postilla eiusdem ad Thessalonicenses incipit.

C A P. I.

Paulus & Syl. Hic incipit epistola prima ad Thessalonicenses...

Et Ti. isti duo iunguntur Paulo in salutacione...

Ecclesia Thessalon. id est congregata in Deo. patre. Est autem Thessalonica...

Gratia vo. in praesenti. Et pax. in futuro...

Gratias. Hic incipit epistolae persecutio in qua primo redit Apostolus Thessalonicenses benevolos...

Memo. ve. specialem & expressam.

Faciens in hoc exponitur dupliciter, sicut dictum est de imper.

praemissa de bonis eorum gratias agit, commemorans non solum fidem & opera...

Incipit epistola prima ad Thessalonicenses.

C A P. V. T. I.

Coadiutores in illis instruendis, qui & in profectu eorum pariter gaudebant.

AVLVS, & Siluanus, & Timotheus, ecclesiae Thessalonicensium in Deo patre nostro & dno Iesu Christo: Gratia vobis & pax.

pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione...

& laboris & charitatis & sustinentiae spei domini nostri Iesu Christi ante Deum & patrem nostrum.

Scientes fratres dilecti a Deo electionem vestram, quia euangelium nostrum non fuit in sermone tantum...

& in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos.

Et vos imitatores nostri facti estis, & domini

nis, ut nulli necessitati deesset auxilium, sed superabundans gratia videretur...

Et in spiritu sancto, quia per me recepistis dona spiritus, non parce, sed in plenitudine.

Quales fu. & c. per hoc etiam quod nos passi sumus in exemplum vobis, patet quod Deus vos dilexit & elegit.

Imo. & c. Theo. Magnam quidem encomium Thessalonicensium, & F

9 Memo. v. fi. ve. & quia fides sine operibus mortua est, subditur. Et la. in his quae pertinent ad promotionem fidei.

11 Et cha. Dei & proximi. Et susti. spei. i. tolerantiae tribulationum quas patienter sustinuitis...

13 Ante De. id est, ita constanter vos habuistis ac si Deum praesentem videretis.

14 Scien. Hic consequenter ponit secundum motiuium ad gratias agendum, quod accipitur ex parte Dei...

15 Quia euangelium nostrum. id est, praedicatio nostra. Non fuit ad vos in ser. tan. sed in vir. id est, in miraculis divinae virtute factis.

17 Et in spi. id est, datione spiritus sancti in signo visibili. Et in ple. mul. scilicet, charismatum & donorum Dei.

19 Sicut sci. quia vidistis. Quia. fu. in vo. prop. vos. q. d. talia miracula propter nos non fecit Deus inter vos pro nobis...

21 Et vos. Hic consequenter Apostolus gratias agit de bonitatis eorum diffusionem. nam exemplo eorum alij profecerunt in fide & operibus bonis...

22 Et do. s. Iesu Christi, quantum ad eius vitam, non quantum ad eius fidem, quae in eo locum non habuit...

23 Et do. s. Iesu Christi, quantum ad eius fidem, quae in eo locum non habuit, eo quod non habet obscuritatem annexam, sed ab instanti conceptione habuit claram visionem.

24 Et do. s. Iesu Christi, quantum ad eius fidem, quae in eo locum non habuit, eo quod non habet obscuritatem annexam, sed ab instanti conceptione habuit claram visionem.

25 Et do. s. Iesu Christi, quantum ad eius fidem, quae in eo locum non habuit, eo quod non habet obscuritatem annexam, sed ab instanti conceptione habuit claram visionem.

S & quod imitati sint Apostolos: longe autem omnium maximum quod ipsius etiam Domini sint persequutiones imitati, & in periculis nec incerere conficiantur, nec animum abijciant: sed spiritali voluptate impleantur.

Probra enim & iniurias civibus suis tolerarunt fiducia futurorum. Unde amulii dicuntur apostolorum & ipsius domini, quia dominus eadem a iudeis passus est, & apostoli dominum sequentes persecutiones passi sunt gaudentes: quia digni habiti sunt pro nomine dñi contumelias pati.

† exemplo Act. 5. b.

† personavit.

† dimanavit.

† ut seruiretis

B quit; dico Macedonia & Achaia? Vbi que enim decantatur

tur seruior vestrae fidei. A vobis resonet sermo Domini, dixit, non quod predicatio illinc ceperit, sed quod eorum ad res diuinas que vulgo faciebatur alacritas, multos ad pietatem in igno studio sequendam commouerit.

* Sedul. Nam natura tamque est, siue boni siue mali nunciantis ubique omni celeritate discurrere.

A excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio spiritus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus creditibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo domini, non solum in Macedonia & in Achaia, sed in oem locum fide vestra qua est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de vobis annunciant, quale introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum a simulacris, et seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de caelis quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

^a Vos. ^b Tribulatio non fecit dimittere. ^c Mea, scilicet: & vestra. ^d Quod fecit spiritus sanctus. ^e Qui exemplo vestro non timent conuerti. ^f Forma omnibus. ^g Idest, ab exemplo patientia vestra hoc processit quod alij verbum Dei predicant aperte. ^h Qui exemplo vestro non timent conuerti. ⁱ Ad alios incitandos. ^j De vobis vel nobis. ^k Omnes alij. ^l Ad commendationem vestrae fidei. ^m Quam afflicti fuimus. ⁿ Tamen. ^o Quam uehementer. ^p Ad veritatem, a simulatione, ad unum a multis. ^q Venturum. ^r Filium. ^s Pater. ^t Saluatorem. ^u Per hoc factum saluatorem suorum. ^v Qua in baptisuatione dimittit peccata, & in futuro liberabit, & a pena aeterna.

^b Ita ut non sit nobis. ^c Theodoretus. ^d Preuenit nos fama, & ab alijs audimus que volumus dicere, oib; em euasit manifestus, nostre doctrine qui in vobis fuit fructus. ^e Ser. & c. A Deo conuersi, ut seruiatis. Ita pure, conuenit viuo & vero, qui in veritate est Deus & viuit eternallyter. Et in hac seruitute expectetis, & non aliud desideretis dari vobis q. videre ipsum secundum diuinitatem, qua mali non videbunt. vnde dicit scriptura: Tollatur impius ne videat filium Dei.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Excipientes ver. in tri. mul. In principio enim conuersionis habuerunt persecutionem etiam a civibus suis, ut habetur in sine seq. c. **2** Cum gau. & in hoc confortabantur apostolis, de quibus dicitur Act. 10. quod ibant gaudentes a conspectu consp. & c. **3** Ita & c. si for. id est, exemplar virtutis. **4** Maced. & in. prouincie sunt Grecia. **5** A v. occasione vestri divulgatum est verbum Dei, quia multi prius tacentes timore, exemplo vestro constantes effecti predicauerunt publice & in pluribus locis. ideo subditur. **6** Non so, sed in omni loco regionum circumiacentium.

7 Fide vestra. scilicet, ordinata. **8** Profecta. id est, processit ultra. **9** Ita ut, & c. scilicet, de vobis ad alios incitandum per vestrum exemplum. Et subditur causa. **10** Ipsi enim. vos commendando. **11** Qualem. i. quam gaudenter & prompte fidem suscepistis ad predicationem nostram, non formidantes insurgentem tribulationem. **12** Et quomo. conu. estis ad. eligentes ei seruire idololatriam reiecta. **13** Et exp. venturum ad iudicium sicut dicitur Act. 1. b. Hic Iesus assumptus est a vobis in celum, sic veniet, & **14** Qu. eri. nos ab ir. id est, gehennae poena.

CAP. II.

A N am ipsi, & c. Sequitur. **b** Quia non. Hoc de illo scitis, quia non fuit in prosperitate seculari, que inanis, sed in multa sollicitudine pro aduersis, & propterea habuimus fiduciam non in nobis qui fragiles: sed in domino. Nos dico antequam ad vos veniremus passi in Philippis. Ecce antequam venerimus ad vos, & post etiam passi, ut non liceret confidere in nobis, & ita esset labor noster inanis. vel Non fu. id est propter nulla mala cessauit loqui: sed licet ante passi, & apud vos solliciti non extimuius, sed habuimus fiduciam in Deo loqui vobis. Per hac de se relata, & per illorum bene coepta monet permanere in patientia. **c** In Philip. Amb. Pressuram quam hic commemorat, passus est propter spiritum phthonie, quem a puella eiecerat. **d** Exhor.

† audacter egimus.
 † ad loquendum

CAP. II.

Ideo dico qualem introitum, & eius qualitatem non expono, nam ipsi.

N am & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit. Sed ante passi multa & contumelios afflicti, sicut scitis, in philippis, fiducia habuimus in Deo nostro, et loqui ad vos euangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio

d Exhor. hic cont pseudo apostolos videtur incipere contumorsans de euangelio veritate, deinde si inter eos prudenti conuersatione.
 * Ambrosius. Hoc propter pseudo apostolos dicit, qui do

& fallacia predicabant non missi, ut circumuenirent gentes ad seruiendum legi factorum. Iste aut electum se & missum predicare multis probat rebus: quia & in pressuris fortior uentus est, & in conuersatione irreprehensibilis, ut nihil esset in hoc quod minus Deo videretur dignum, consequentibus signis. Quidam enim quastus causa Christi predicabant fauori hominum seruientes: quia & in arguendo reuoluntarios erant, quippe cum nec auctoritas esset, in tribulatione firmi, quia non ex corde, sed in fallacia erat sermo eorum. Omnis enim qui aliquid spe agit, orta tribulatione succumbit.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

N am & ipsi. Postquam apostolus reddidit Thessalonicenses benedictionem de bonis eorum gratias agendo, hic consequenter idem facit in aduersis eos consolando. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit hoc per conformitatem ad ipsum, secundo per conformitatem ad ecclesiam suam ierosolymorum. ibi: Vos enim. Circa primum facit talem rationem. Nullus debet desolari, sed magis consolari de conformitate ad suum magistrum, quia in hoc consistit eius perfectio. Luc. 6 f. Perfectus uisus erit si sit sicut magister eius. Ego uero qui sum magister & doctor uostri sustinui multas tribulationes & sustineo, propter quod debetis in tribulationibus consolari, quia in hoc conformamini mihi. In hac autem ratione sic procedit, quia primo declarat minorem huius rationis per tribulationes quas sustinuit ad eos veniendo, secundo per has quas sustinuit cum eis manendo, ibi: Memores enim. Prima adhuc in duas, quia primo ponit suam declarationem secundo remouet multiplicem obiectionem, ibi: Exhortatio. Circa primum dicit. **1** Nam & ipsi scitis fra intro, id est, modum introeundi.

Diuisio:

2 Quia non inanis fuit, id est, leuis & facilis, sed valde grauis.
 3 Sed ante. grauius uerborum.
 4 Et contumelios. uerba aspera.
 5 Sicut scitis. quia hoc non fuit longe a ciuitate uestra, ideo sub.
 6 In Philip. que est ciuitas Macedoniae, ut habetur Act. 16. c.
 7 Fiduciam habuimus in domino. q. d. ex illis tribulationibus non fuimus territi, sed in dno confidentes uenimus ad predicandum uobis.
 8 Euan. & circa hoc fuimus ualde solliciti. q. d. propter quod in tribulationibus debetis consolari tanquam nobis conformes effecti.
 9 Exhor. hic consequenter remouet multiplicem obiectionem.
 10 Iset enim aliquis dicere quod non esset consolabile Pauli dictis conformari, eo quod esset defectuosus in uita & doctrina, sicut dicebant apostoli de ipso, propter quod hoc remouet excludendo illa per se possent impingi in eius doctrina & uita dicens: Exhortatio nostra, circa fide qualis erat haereticorum doctrina, sed de ueritate m.

2 Quae

a In dolo. Etiam veritas est in dolo, quando non pro amore veritatis & utilitate auditorum predicatur, sed ut gloria vel aliud lucrum acquiratur.

b Sed deo. Placeamus. Aug. in lib. sent. Prof. Quod nisi ipse operetur in nobis, vitare nequimus. Quas enim vires nocedi habeat humana gloria amor non sentit, nisi qui ei bellum indixerit: quia si cuiquam facile est laudem non cupere, dum negatur, difficile est tamen ea non delectari cum offertur.

c Neque. Aug. In hoc tangit pseudo Apostolos, qui se potius quam Dei doctrinam commendari volebant. Apostolus autem qui gloriam non ad praesens, sed in futuro querebat se humilem faciebat, ut Dei praedicatio exaltaretur.

d In occasione. Non dico in avaritiam, sed nec feci vel dixi, in quo esset occasio avaritiae. Inde est.

e Deus testis. quoniam cor: hoc enim non ita patet.

f Ambrosius. Deum dans testem: quia istud ex corde faciebat, non in hypocrisis, quia contentius pauca, ut forte plura offerrentur.

Vnde & ipsos convenit, scientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus. Pseudo enim Apostoli formam avaritiae dari sibi optabant, ut ipsa occasione dum veros Apostolos omnia illa vident accipere, possint ipsi sine invidia simplices homines depraedari.

g Testis est Deus. Aug. Ita ne vero quisquis es pravi cordis vel perversi. Si dicas, per Deum iuras: si dicis, testis est Deus, non iuras. Quid est testis est Deus, nisi per Deum? Quid autem est iurare nisi ius Deo reddere, quoniam per Deum iuras, ius salutem tuam reddere, quoniam per salutem tuam iuras, ius filijs tuis reddere, quoniam per filios tuos.

tuos iuras? Quid autem debemus Deo, filijs nostris, filijs nostris, nisi ius charitatis, veritatis, & non falsitatis? Maxime per Deum cum sit, ipsa est vera iuratio.

h Possimus vobis. &c. In tantum grauat pseudo causam, ut se abnuere dicat, cum liceret illi subsidia requirere ad comprimendum illos quibus nec facultas erat, nec pudor poscendi. Apostolus autem potestatis debitum vocat onus, propter pseudo Apostolos, qui illud indubite vsu patentes importune a plebibus exigebant.

i Tanquam si nutrix foueat filios. Ex tractatu in Ioseph filios suos.

k Augustinus. Ideo non mater, quia aliquando matres, vel delicatiores sunt, vel minus amantes filios suos quam nutriendos dederunt: illae autem quae fouent, non suos fouent sed alienos. Iste vero qui pepererat ipse, fouet, nulli nutrici quos pepererat committere dixerat enim. Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Fouebat ergo & laborabat.

l Suos. Augustinus: Quia alienos quandoque nutrit mulier pro mercede, non ex amore, proprio, verum ex dilectione.

m Memores enim facti estis. fratres laboris nostri. Chrysostomus. Doctorum nihil oportet grauate facere, eorumque tendunt ad salutem discipulorum. Nam si beatus Iacob noctu &

diu laborabat in ouium custodia: multo magis eum cui creditae sunt animae, & iam si sit opus laboriosum & vile omnia oportet facere, vnum solum spectantem, nempe salutem discipulorum, & quae in Deo existit, gloria. Vide quidem certe. Et Paulus homo, praeco, Apostolus orbis terrae, tali fuscipulo honore, operabatur manibus, ne grauaret discipulos.

n Sed etiam animas nostras. id est, vitas nostras parati sumus pro salute vestra exponere.

o Quoniam charissimi fratres. &c. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam proponit pro amicis suis.

p Memores enim. Postquam Apostolus ostendit se passum tribulationes ad Thessalonicenses veniendo, hoc idem ostendit cum eis manendo dicens: Memores enim facti estis fratres, quod non est diu quod vidistis, & sic non estis obliti.

q Laboris nostri. in corde.

r Et fatigationis &c. Propter excessum laboris.

s Nocte ac die operantes. manualiter: horis exceptis quibus intendebat praedicationi vel orationi, ut ipse & sui vincerent de proprio labore.

t Ne quem vestrum grauaremus. Accipiendo sumptus a vobis.

u Praedicauimus vobis Euangelium. &c. Gratis, cum tamen sumptus de iure possumus accipere.

v Vos testis estis. Quantum ad exteriora.

w Et Deus. Quantum ad interiora.

x Quam sancte. erga Deum.

y Et iuste. Erga proximum, ita quod nullus poterat conueniri de nobis.

z Qualiter vnumquemque vestrum sicut pater. &c. id est pater non affectu inducentes.

aa Vos. ad bonum.

ab Et consolantes. si quis vestrum fuerat desolatus propter peccata commissam, vel alia de causa.

ac Testificati sumus. id est sub testimonio sanctorum vos adiuuauimus.

NICOLAUS DE LYRA.
1 Neque de immunditia. sicut erat doctrina Epicureorum, quae tunc vigeat, ut habetur Act. 17.
2 Neque in dolo. sicut docebant falli Christiani, quia aliquando docebant vera de fide Catholica, ut deprehenderentur Catholici, sicut de Torquato legitur in legenda Sancti Tiburtij.
3 Sed sicut probati sumus a. id est, approbati ab ipso.
4 Ut crederetur nobis. tanquam fidelibus inimitis.
5 Euangelium. id est, praedicatio Euangelij.
6 Ita loquimur. fideliter praedicando. quarentes Dei beneplacitum, & non hominum.
7 Sicut scitis. Ex visu & auditu.
8 Neque in occasione avaritiae. praedicando propter questum, nec propter vanam gloriae fastum, sicut praedicabant pseudo Apostoli.
9 Cum possemus vobis oneri esse. Accipiendo sumptum a vobis & etiam honorem.
10 Ut Christi Apostoli. veri, quibus talia debentur.
11 Sed facti sumus paruuli. &c. Inter vos humiliter conuersando, & non solum humiliter, sed etiam charitative ac dulciter.
12 Tanquam si nutrix foueat filios suos. Lacte & nutrimento corporali.
13 Ita desiderantes vos. & non vestra.
14 Cupide. i. intense desiderantes vestram salutem.
15 Volebamus tradere. &c. Euangelium Dei. quod est spirituale nutrimentum.

16 Sed etiam animas nostras. id est, vitas nostras parati sumus pro salute vestra exponere.
17 Quoniam charissimi fratres. &c. Maiorem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam proponit pro amicis suis.
18 Memores enim. Postquam Apostolus ostendit se passum tribulationes ad Thessalonicenses veniendo, hoc idem ostendit cum eis manendo dicens: Memores enim facti estis fratres, quod non est diu quod vidistis, & sic non estis obliti.
19 Laboris nostri. in corde.
20 Et fatigationis &c. Propter excessum laboris.
21 Nocte ac die operantes. manualiter: horis exceptis quibus intendebat praedicationi vel orationi, ut ipse & sui vincerent de proprio labore.
22 Ne quem vestrum grauaremus. Accipiendo sumptus a vobis.
23 Praedicauimus vobis Euangelium. &c. Gratis, cum tamen sumptus de iure possumus accipere.
24 Vos testis estis. Quantum ad exteriora.
25 Et Deus. Quantum ad interiora.
26 Quam sancte. erga Deum.
27 Et iuste. Erga proximum, ita quod nullus poterat conueniri de nobis.
28 Qualiter vnumquemque vestrum sicut pater. &c. id est pater non affectu inducentes.
29 Vos. ad bonum.
30 Et consolantes. si quis vestrum fuerat desolatus propter peccata commissam, vel alia de causa.
31 Testificati sumus. id est sub testimonio sanctorum vos adiuuauimus.

a Vocavit, vocatione quæ est secundum propositum.
b Ideo. Quia vos vocavit gratias agimus. Vocavit dico, quia hoc inde apparet, quia vos cito & firmiter recepit s.
c Audistis Dei. Qd audimus à deo, vel in quo audit Deus.
d Sicut est verbum Dei. Tanta enim devotione receperunt verbum, vt probarent se intellexisse Dei esse doctrinam.

Ambrosii

e Vos enim imita o es. &c. Multa dixit contra pseudo. Im ne pro sua vel Apostolorum tribulatione moueantur.

f Ut impleant. Haimo: Quadraginta annos post passionem dedit Deus Iudæis ad penitentiam. Ilis transactis cum nolle credere, completa sunt peccata eorum: vnde Dominus: *Implete mentem patrum vestrorum.* Quando hec dixit Apostolis, stabat Ierusalem, nec dumerant completa peccata: sed completa sunt veniuntibus Romanis: vnde subdit: *Peruenit ira &c.*

Mat. 23. d

† obstitunt nobis, ne loquamur Gentibus.

† orhati vobis ad tempus hoc &c.

† qua propter

Ira est aduentus Romanorum, que non durat eis captiuis vsque ad finem seculi. Vel peruenit quæ durabit in finem, quia hæc temporali pena præuenit, sequetur æterna.

g Peruenit Ideo semper implent peccata, quia ira Dei peruenit vt exacercentur. Vel, *vsque in finem.* Quia in fine seculi conuertentur Iudæi.

h *vsque in finem.* No's autem fratres desolati à vobis ad tempus ore, à spectu, non corde, abundantius + festinamus faciem vestram videre cum multo desiderio, + quoniam volumus venire ad vos, + ego quod Paulus & semel & iterum, sed impediuit nos satanas.

Matth. 27.

C

h *vsque in finem.* Quando enim patres eorum dixerunt, *sanguis eius si per nos & filios nostros.* Tunc peruenit ira Dei super illos, & durabit vsque ad finem, quando prædicante Helya

recipient gratiam.

* Sedulus. Sive quia prædico quæ pena capti sunt, sive quia ablati non credentibus est intellectus: sive hic prophætizat vindictam crucis, quasi prius facta esset.

i Ore aspectu. &c. Os & aspectus cessant, quia alloqui non possum, sed cor & sollicitudo non quiescit. **†** Theodor. Assimilauit seipsum matri nutrici & fouenti in fante; deinde patri qui suis filiis ex animo bene vult: nunc autem dicit se eos desiderare non secus ac pupillus qui deflet immaturam orbitam, & parentes requirit. Se autem dicit eos desiderare licet paruo tempore fuerit ab eis separatus. Pulchra est autem adiectio, *facie, & non corde,* pro eo quod est, sum sensibili priuatus aspectu, sed eo qui cadit in intelligentiam fruor assidue.

k *Quoniam volumus venire.* &c. **†** Theodor. Nosram animi promptitudinem retardat unquam multæ tentationes, quas solet commouere communi hostis.

* Sedulus: Impediuit nos Satanas tribulationibus persequentiis. Sive omnis labor contrarius Satanas dici potest. Nam Satanas aliquando non potest impedire virtutem animi, quæ autem ad labores corporis pertinent, sepe potest impedire.

l *Sed impediuit.* Quod Deus impediri permisit, ad maiorem coronam istorum est quia steterunt eo absente.

10 *Prohibentes nos Gentibus loqui.* id est Euangelium Christi.

11 *Salue fiant.* scilicet Gentes.

12 *Vt impleant.* id est augeant.

13 *Peccata sua semper.* scilicet Iudæi in sua perfidia obstinati Deo permittente, & diabolo procurante?

14 *Peruenit enim ira Dei.* &c. Quia subtrahit iuste gratiam suam ab eis.

15 *Vsque in finem.* i. vsque versus finem mundi. Tunc. n. for ad fidem conuertendi, sicut dictum est supra frequente potest etiam aliter exponi: *Vsque in finem.* id est, æternitate quantum ad illos qui in sua perfidia moriuntur.

16 *Nos autem fratres.* Postquam Apostolus consolatus est Thessalonicenses scripto, hic consolatur eos nuncio. & primo scribit mittendi rationem, secundo ipsam missionem. In principio seq. capit. Ratio autem consistit in hoc, quia desiderat ire Thessalonicam, & ecclesiam personaliter consolari sed habuit impedimentum: propter quod ad hoc nuncio mittit. Dicit igitur: *Nos autem fratres desolati à vobis tempus ore.* id est, desolati, propter quod vobiscum non eramus.

17 *Aspectu non corde.* Id est, licet possemus vobis loqui, non vos videre, tamen habebamus vos in corde. ideo subdit

18 *Abundantius festinamus.* id est, disposuimus festinam venire ad vos ad vestram consolationem.

19 *Ego quidem Paulus.* cum socijs meis.

20 *Sed impediuit &c.* tacet autem modum impediendi, similiter glo. nec ego volo in hoc diuinare. Et consequenter subdit rationem quare desiderabat videre eos & consolari in Domino quæ est augmentatio sui meriti & præb. dicens,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vt ambularetis.* &c. De virtute in virtutem procedendo.
- 2 *Qui vocauit vos in es.* id est, vt essetis de regno per gratiam in presenti, & gloriam suam futuro. & quia fecerunt sic Thessalonicenses, ideo gratias agens Deo, subdit.
- 3 *Ideo & nos gratias.* In omnibus horis ad hoc aptis.
- 4 *Quoniam cum accepissetis à nobis.* Per prædicationem nostram
- 5 *Verbum audi. Dei.* id est, verbum Euangelicum nobis diuinitus reuelatum.
- 6 *Accepistis illud non vt verbum hominum.* sicut est doctrina Physica.
- 7 *Sed sicut est verbum Dei.* i. sic recepistis deuote, sicut recipi debet verbum habitum ex diuina reuelatione.
- 8 *Qui operatur in vobis, docendo intc.* Homines enim solum in pient aud. tum externus. ideo dicit Christus Apostolis Io. 15. a. *Sic me vobis locutus sum.*
- 9 *Vos enim fratres.* Postquam Apostolus consolatus est Thessalonicenses per conformitatem ad seipsum, hoc idem facit per conformitatem ad Ecclesiam Ierololymitarum. In Ierusalem enim primo incepit ecclesia, prout distinguitur contra synagogam, vt patet Act. 1 & inde primo deriuata est ad alia Iudæa loca, & ille Ecclesie constanter sustinuerunt persecutiones à Iudæis qui Christum occiderunt & prophetas; & in hoc Ecclesia Thessalonicensium erat eis conformis. quæ persecutiones sustinuerunt à ciuibus suis: quod debebat illis esse consolationis materia propter conformitatem ad Ecclesiam primitiuam: & hoc est quod dicit: *Vos enim imitatores facti estis.* &c. Et patet in litera vsque ibi.

Pro-

1 16

gloriationis. Quanti est hoc ardoris? Nunquam pater & mater si simul essent cōgressi, & suum miscuissent desiderium, potuissent ostendere suum desiderium ex æquo respondens Paulo. Magis inquit, exultō propter vos quam propter coronam. Cogit enim quātum sit integram adesse ecclesiam quæ a Paulo fuit plantata, & egit radices.

Quia est enim nostra spes aut gaudium aut corona gloria? Nonne vōs ante dominum nostrum Iesum Christum estis in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

Aut co. glo. Si nō do gloria, quid a iudice um iudicem?
Nonne vōs & c. Ambrosius: Manifestum est enim, quia perfectio discipulorum gaudium & corona est magistrorum. Hi enim sunt qui labores fructum suorum edituri sunt. Fructus enim magistri est obedientia discipuli, cuius bona conuersatio dat coronam magistro.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Quis est enim nostra spes. in presenti de augmento meriti & premij.*
- 2 *Aut gaudium spirituale.*
- 3 *Aut corona gloriae. id est, ratio consequendi premium aureolæ.*

aureolæ, quæ de gloribus dicitur.
 4 *Non vos. quasi dicat sic, quia conuertat eos ad fidem. ideo sequitur.*
 5 *Vos enim estis gloria & c. scilicet materialiter habebat enim materiam gloriam in domino, & gaudendi de eorum conuersione & bona conuersione.*

CAP. III.

Propter quod non & c. Sequitur: **Et misimus Timotheum.** Oecumenius. Huiusmodi est istius sancti ratio docendi vt cum per afflictiones, ac vim quæ sequitur, non possit ad aliquos discipulorum proficisci, alios mittit & per ipsos medios conuenit illos, & cum eis conuersatur. Hoc ad Philippenses fecit, hoc ad Corinthios, misit eodem Timotheo, & per ipsum medium cum eis conuersatur eosque alloquitur. **Ad con. propter hoc ipse venite desiderauerat.** **Ne forte.** August. Deus tētat vt doceat, Diabolus tētat vt decipiat. Cui tamen nisi ille qui tentatur dedit locum inanis & irrendendus repellitur. **Ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram.** quia hæc annunciauit non pro eius presentia.

CAP. III. Quia estis gloria nostra, uel quia desolati pro nobis.

Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, & misimus Timotheum fratrem nostrum & ministrum Dei in euangelium Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra, vt nemo moueatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. Nam & cum essemus apud vos, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est & scitis. propterea & ego amplius non sustinens, nisi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentauerit vos is qui tētat, et inanis fiat labor vester. Nunc autē veniente Timotheo ad nos a vobis, & annunciante nobis fidem & charitatem vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam, semper desiderantes nos videre, sicut nos quoque vōs: ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidem vestram: quoniam nunc viuimus,

Quoniam nunc viuimus, si vos statis in domino. Anselmus. O quam mollia viscera gestabat Apostolus, quando circa filios suos tanto astutioris inhiabat, vt diceret, **nunc venimus, si vos statis in domino.** Metuebat nimis, ne eius discipuli in prædicatore suo tot perfectionum probantes, fidem in eo despicerent, contra quam inimicæ passionum contumeliæ preualerent. Et idcirco nimis dolebat in tormentis, sed magis filijs de tormentorum suorum tēratione metuebat: parumper dolebat in se plagas corporis, dum formidaret in filijs plagas cordis. Ipse patiendo suscipiebat vulnera tormentorum, sed filios consolando curabat vulnera cordium. Pensemus ergo cuius charitatis sint filiorum salutem inter sua detrimenta requirere, inter dolores proprios alij tantum, & statim mentis in primis eorum ex sua

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Propter quod. Posita ratione mittendi nunciū, hic consequenter cū mittit. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hæc missio, secundo Pauli deprecatio. **Ipsi autem Deus.** Prima adhuc in duas, quia primo ponitur utilitas missionis, secundo reuersionis, **Nunc autem.** Circa primum continuando se precedentibus, dicit. **Pro. quod.** 1. quia gloria nostra estis & gaudium. 2. **Nō sumus.** non expectantes ultra scire certius statim vestrum. 3. **Plano.** i. mihi & Siluano. 4. **Remanere.** Athenis. i. line Timotheo, qui est certus in saluatione positus, vt dicit hic glo. **Sed quia nunc est cōsuetum,** quod nuncijs epistolæ ponatur in eius salute, ne, cum vadit personaliter ad saluatos: id eo videtur alijs, quod iste Timotheus qui dicitur hic missus, cum scilicet dicitur. **Et misimus Ti.** est alius a predicto, quia plures erant eiusdem nominis. 6. **Fraternam.** religionem Christianam. 7. **Misi frū Dei in uan. Chri.** i. in prædicatione euangelij. 8. **Ad confirmandos vos,** in omni bono. 9. **Ex hoc proinde vt.** tribulanda. 10. **Vt nemo moueatur** quæ nobis & vobis superueniunt a fidei aduersarijs.

Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. i. d. spo litia Christo: dicente Ioan. 17. **Veni hora, vt omnis qui inter fuit vos, arboretur obsequium se prestare Deo.** & subdit quare debebat hoc scire, di. 12. **Nam & c.** Et pater. 13. **Sicut & c.** est. in vobis. 14. **Et scitis.** etiam de vobis. 15. **Propterea & c.** non sus. aliquam dilacionem. 16. **Misi ad cog. & c.** per certum nunciū & fidelem. 17. **Ne forte tent. & c.** i. diabolus, qui semp nittitur per tentationes suis bonos subuertere. 18. **Et inanis fiat labor vester.** si vos subuerterit, quod absit. 19. **Nunc autem.** Hic consequenter ponitur utilitas reuersionis, cum dicitur. **Nunc autem veniente Timotheo.** expleto suo ministerio. 20. **Et annunciante & c.** stabilem. 21. **Et charitatem.** ad proficiendum in melius. 22. **Et quia memoriam & c.** orando pro nobis. 23. **Semper desider. & c.** eo quod illa, scilicet speramus audire in reditu eius. 24. **Ideo consolati sumus.** tam in spe. 25. **In vobis.** id est, pro bono quod speramus audire de vobis. 26. **In omni & c.** ita quod omnis tribulatio & angustia in nobis superueniens diminuitur propter bonum fidei vestre quod speramus audire. 27. **Quoniam nunc viuimus.** i. quasi de morte ad vitam iustitiam sumus.

Ex sua deiectione custodire. Qui securus erat de mercede sua, & si discipuli caderet, & tamen velut si in ca su illorum mercedē laboris sui perderet, in statu ipsoru dixit se viuere, id est, vite præmii habere. Nolebat enim viuere illis cadentibus, sed illis stantibus in domino, vt fructus eius esset illis integer, & merces eius apud Deum plena gaudiorum.

Quam enim gratiarum, &c. Nihil est enim tam dignū, quod sufficere possit ad compensationem acquirat salutis Gentium.

Quam enim gratiarum actionem. Theodoretus. Vincit tandem quæ à lingua decantatur, lætitiæ magnitudo. Non possumus enim laudem afferre, quæ lætitiæ nobis à vobis allatæ respondeat. Deum diu noctuque oramus, vt Dominus nobis præstet vt vos

B affertur, quæ lætitiæ nobis à vobis allatæ respondeat. Deum diu noctuque oramus, vt Dominus nobis præstet vt vos rursus

a Resti firmi. *b* In fide domini. *Consolari sumus nam adeo quod non dignas grates agere possumus: & hoc est.*

sivos statis in domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante dominum Deum nostrum. nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem vestram & compleamur ea quæ desunt fidei vestræ. Ipse autem Deus & pater noster & dominus Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem dominus multiplicet & abundare faciat charitatem vestram in inuicem, & in omnes, quemadmodum & nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum & patrem nostrum, in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius: Amen.

rursus videamus & confirmemus, & quæ vobis conuenit doctrinam afferamus. Hoc enim dicit: *Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ, id est, vt impleamus ea quæ deficient.*

** Sedulius.* Triplicem causam (ait) lætitiæ nobis vestra conuersatio præstat: quia & vos profecistis & dominus per vos benedicitur, & alijs præbetis exemplum. Illis autem non ipsa fides deerat, sed confortatio, vt in fide permanerent vsque in finem.

b *Sine querela.* ne vos de malis conqueramini, vel ita innocentes, ne quis de vobis possit conqueri, & vt sitis etiam.

c *In sanctitate.* id est, virtutum consummationem, per hoc existentes ante Deum, non ad aspectus hominum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Si vos statis in domino, immobiles & firmi, nec sufficeremus ad reddendum gratias Deo de tanto bono, ideo subditur.
- 2 Quam enim gratiarum actionem &c. & pater litera vsque ibi.
- 3 Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ. Licet haberent notitiam fidei quantum ad ea quæ sunt ad salutem necessaria, tamen ad magnam corum profectum cederet, si Apostolus venire possit ad magis explicandum aliqua, quæ non potuit eis ad plenum dicere, quâdo fuit præsens cum eis: quia fuit compulsus exire propter commotionem ciuitatis, vt habetur Act. 17.
- 4 Ipse autem. Hic consequenter ponitur Apostoli deprecatio pro Thessalonicensibus, vt Deus sua gratia suppleat quod ipse facere non poterat. ideo dicit: *Ipse autem Deus.* omnium per creationem.
- 5 Et pater noster. scilicet fidelium specialiter per gratiæ adoptionem.
- 6 Et

- 6 Et dominus noster Iesus Christus. qui est mediator Dei & hominum.
- 7 Dirigat viam nostram ad vos. remouendo impedimenta à sathana procurata.
- 8 Vos autem &c. mul. numero & merito.
- 9 Et abundare faciat charitatem. qua crescente crescunt aliz virtutes infusæ.
- 10 In inuicem. charitatiue mutuo subueniendo.
- 11 Et nos in vobis. abundamus charitate.
- 12 Ad confirmanda corda vestra. in moribus & in fide, vt sitis.
- 13 Sine querela. id est, sine reprehensione aliqua.
- 14 In sanctitate ante Deum. id est, in sanctitate vera, & non simulata quæ est coram hominibus tantum.
- 15 In aduentu domini nostri Iesu Christi. in aduentu eius ad finale iudicium sitis de numero & consortio sanctorum. & subditur.
- 16 Amen. ad confirmationem præcedentium.

CAP. III.

De cetero. Hæcenus patientiam perfectis in sua vel in illorum tribulatione fuit, nunc minoribus de mundicia suadet, exhortans eos ad continentiam.

b Rogamus. Haimo. Consuetudo est Apostoli, vt verba duplicet

† Quod suspetit.

Consuetudo Apostoli.

CAP. III.

a Quia abundamus in vobis charitate. *b* Vt scilicet ambuletis, ita vt etiam abundetis magis: & crescatia.

† E cetero ergo fratres rogamus vos & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis à nobis

res, sicut accessu carnalis gratiæ, & corpus crescit & studium. *Quemad.* Audiendo & intelligendo à nobis. i. a me & Siluano. *a* Quomodo

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

De cetero. Hic incipit tertia pars principalis, in qua reddit Thessalon. dociles eos informando, & de defectibus corrigendo. Licet enim communitas eorum esset sancta, tamen ibi erant aliqui de fratribus corrigendi & specialiter de quatuor. Et secundum hoc præsens cap. in quatuor partes

res diuiditur, quæ patebunt prosequendo. Circa primum sciendum, quod Gentiles reputabant fornicationem simplicem esse licitam, & ideo propter consuetudinem pristinam aliqui de gentilitate conuersi, erant adhuc fornicarij: propter quod Apostolus corrigit hoc vitium ad virtutem oppositam inducendo, di.

- 2 Obsecramus. id est, per rem sacram adiuramus, quod debet plus vos mouere, quam simplex deprecatio nostra.
- 3 Vt quemadmodum. verbo & exemplo.

Quomodo

a Quomodo vos oporteat ambulare. &c. sic & ambuletis. recte conuersando. Et rogamus.

b Et placere Deo. Ille. n. placet Deo, qui fidē rectam quam hēt executione virtutū & pfecta operationis decorat. Vel.

c Sic & ambuletis. Et est ordo. Roma. subaudi vt ambuletis.

d Vt abundetis magis. hoc non mutatur.

e Scitis enim quæ præcepta. Hieronymus. Sanctificatio ab omni incontinentia reuocat Christianum, cui incontinenti non expedit sanctum Christi Corpus attingere, maxime cum Moyse Iudeos sanctificare volens, populum totum ab omni scemina se continere præcipit, vt Dei potiri presentia mereantur.

f Vt sciat &c. Haimo. Ita ab illicitis abstinere, vt nec licitis abutamini: Sed quisque.

g Augustinus. Templū Dei sanctum est quod estis vos. Nemo se fallat: quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illū Deus. Dista sententia est, teneris reus. Quid dicturus es in orationibus tuis quando rogabis Deū quem offendis in templo suo, quem pellis de templo suo? Quo mundabis rursus in te domū Dei? Quo reduces eū ad te? Quo nisi dicendo ex vero corde tuo & verbis & factis: *Dimittite nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Quis enim accusabit immoderate vtentem. te tuo cibo, tuo potu, tua coniuge? nemo accusabit hominum. Sed tñ qua Deus arguit exigemus de te integritatē repli sui & incorruptionē habitationis suæ, dedit tibi remediū: tanquam dicens, si excedendo modū offendis me, & ego tenebo te reū

ubi nullus hominum te accusat, dimitte homini quod in te peccauit, vt dimittam tibi quod peccas in me. Tenete istud fortiter fratres. Qui enim & huiusmodi antidotum renuntiabit, nulla illi spes salutis omnino remanebit.

g Vas suum. id est, vxorem possideat dominando.

h In sanctificatione, abstinendo in festis.

i Honore. non turpiter vtendo.

k Itaque qui hæc spernit. Ambrosius. Vt fortius astringat ad ea quæ docet Dei interponit personā dicēs, nō hominem spernit, qui preterit præcepta, sed Deum. Quē ideo. Ideo dicit spiritū sanctū nobis dedisse, vt sancti viuamus, quia i corpore subdito peccatis non habitat spiritus sanctus.

l Qui etiam dedit &c. Ad hæc peragenda dedit vobis spiritum, ne ergo tantum adiutorem spernatis, qui in corpore subdito peccatis non habitat. Vel vobis apostolis, vt maior esset autoritas prædicandi, & arguendi.

m De charitate autem fraternitatis. * Augustinus. Tanquam sit certissimum iudiciū quod a Deo didiceritis, si id quod didiceritis, feceritis. qui autem nouit quid fieri debeat, & non facit nondum a Deo didicit secundum gratiam, sed secundū legem, non secundum spiritum, sed secundum literam.

* Theodoretus. Fraternali charitatem hic vocauit liberalem pecuniæ erogationem, de qua dicit eos non habere opus exhortatione, a diuina etiam gratia eis concessum esse, vt in ea se recte gererent.

a In his sine quibus non est satis. Viuere, vitæ cursum dirigere.

b In his quæ consilio perfectionis adduntur.

a quomodo vos oporteat ambulare & placere Deo, sic & ambuletis vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos a fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut & gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis supergrediatur, neque circunueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis & testificati sumus. Non enim vocauit nos Deus in immunditiam sed in sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis nō necesse habuimus scribere vobis. Ipsi enim

a Perseuerando in bono ut abunde. Ideo moneo ambulare & placere: scitis enim. Id est, quam honesta, quam utilia.

a Omnibus ostensa. **b** Auctor ipse commendat ea. **c** Vera bona. **d** Quæ vult quod vobis prodest, non nisi.

a Vt uos sanctificetis bene operando. **b** Quali longe remoti. **c** Qui est Christi.

a Carnali & spirituali. **b** Corpus pars animæ. **c** Coercendo.

a Virtutum. **b** Ne inhonoretur turpitudine aliqua. **c** Vt nec saltem sit desiderium, quod est passio & lætio animæ.

a Quibus similes esse non debetis. **b** Ideo etiam hæc præcepta dedi. **c** Violentia.

a Dolo. **b** Priuato uxore uel quolibet.

a Fornicatione, adulterio, desiderio uel fraude.

a Testimonio scripturarum probauimus. **b** Ideo etiam ab his abstinendum.

a Vt immunditiam seruamus. **a** Vt sancte uiuamus. **b** Et quia Deus uocauit non in immunditiam. Quæ prædiximus.

a Cuius præcepta sunt.

a Contra cuius auctoritatem non est tutum agi. **b** De his fuit opus, ut scriberem vobis.

a Non est necesse scribere, quia scitis ipsi.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quomodo vos oporteat ambulare. in via morum.
- 2 Et placere Deo. caste & munde viuendo.
- 3 Sic & ambuletis. in his semper proficiendo.
- 4 Scitis enim. id est, scire debetis.
- 5 Quæ præcepta. id est, de mandato ipsius cui simpliciter est obediendum.
- 6 Hæc est enim voluntas Dei. cuius mandato expresso.
- 7 Sanctificatio. i. emundatio à carnalibus peccatis.
- 8 Vt abstineatis à fornicatione. tanquam à Deo prohibita: ad eam enim sequitur incertitudo prolis ex vago concubitu: quæ est directe contra bonum humanæ naturæ. pater enim debet filijs nutrimentum & documentum, aliter non bene possunt stare. nullus autem sollicitus est de talibus circa prolem sibi incertam.
- 9 Vt sciat vnusquisque. id est corpus proprium. quod vas dicitur, eo quod ipso formato per naturam, anima à Deo infunditur per creationem.
- 10 Possidere. permanenter.
- 11 In sanctificatione. Corpus enim in fornicationem debitum dehonoreatur quia bestiale efficitur, Psal. 43. d. Homo cum in honore esset: non intellexit, &c.
- 12 Non in passione. id est, non sequendo passionem concupiscentiæ venereorum, quæ est nimis vehemens.
- 13 Sicut &c. supple sequuntur eam, credentes fornicationem simplicem esse licitam.
- 14 Et ne quis. Hic incipit pars secunda, in qua corrigit cupiditatis

- 15 Neque circunueniat. ipsum decipiendo vel illaqueando debitis per vsuras vel per mercationes malas & contumelia.
- 16 Quoniam. grauitè puniendo.
- 17 Sicut prædiximus, apud vos existentes.
- 18 Et testificati sumus. id est, per testimonium scripturarum ostendimus.
- 19 Non enim, &c. id est, vt seruamus immunditiæ peccati cuiuscunque.
- 20 Sed in sanctificationem. id est, vt viuamus sancte.
- 21 Itaque qui hæc. quæ prædixi.
- 22 Non hominem spernit, tantum.
- 23 Sed Deum. cuius sunt mandata.
- 24 Qui etiam dedit spiritum &c. id est, adiutorium impletionis mandatorum suorum.
- 25 De charitate autem fraternitatis. Hic ponit excusationem suam scribendi, scilicet Thessalonicensibus de operibus pietatis, dicens: De charitate autem fraternitatis. id est de operibus pietatis ad pauperes fideles.
- 26 Non necesse habemus scribere &c. Quia Thessalonicenses diligenter exercebant talia. Nec istud obuiat ei quod prædictum est de correctione pietatis, quia frequenter inueniuntur aliqui exercentes vsuras & mercationes malas, qui tamen erga pauperes faciunt opera pietatis.

A *Rogamus autem vos fratres &c.* Non est p̄dictis legibus con-
traria exhortatio. Etenim accidebat, ut alij quidē liberaliter
suppeditarent egentibus, alij vero p̄ eorum munificentiam,
operari negligenter. Iure ergo & illos laudauit, & his dedit
vile cōsiliū. Apposuit autē appellauit operationē, munificen-
tiam seu liberalitatem.

Qui enim poterant a-
li, licet non labora-
rēt, propter eorū qui
erant eiusdem fidei
fraternam charitatē,
nec tamē sine labore
vivere in animā indu-
cant, sed manibus si-
bi victum parantes,
industriam ac diligen-
tiam tanquam libera-
litatem quandam ac
munificentiam afferē-
bant.

† Verum de-
lenda mors.

b *Operam detis.* Q. dif-
ficile est dimittere cō-
suetudinem, sed co-
gite vos.

c *Et operemini manibus.* Opus agendum est, non ociandum:
quia & honestum est, & quasi lux ad infideles, & non desi-
derabitis rem alterius, nedum rogetis, vel tollatis.

d *Nolumus autem.* Post exhortationem de continentia, &
post correctionem à curiositate, mortuos resurrecturos cō-
firmat, & per Christi resurrectionem, & sua autoritate.

Lib. de patien-
tia.

* Tertullianus. Ne illa quidem impatientiæ species excu-
satur in amissione nostrorū, ubi aliqua doloris patrocina-
tur adfertio. Et merito. Credentes. n. resurrectionē Christi,
& nostrā quoque credimus, p̄ quos ille obiit & resurrexit.

Homil. 9.
de Pascha.

* Euseb. Emiss. Dignum enim esse iudicauit dominus,
ut germani corporis animæque substantia cum Christo si-
mul regnent in cælis, qui Christo seruiuerunt in terris.

* Theodoretus. Non prohibet omnino dolorem, sed ex-
pellit immoderationem, eosq; resurrectionis spe consolatur.
Qui enim eam non habent, possunt suū immoderatū dolo-
rē defendere. Ea de cā nō dixit, *de mortuis*, sed, *de his qui dor-
mierunt*, vel per ipsum nomen cōsolationē procurans. Dein-
de à Ch̄i doctrina quā susceperant, probat resurrectionem.

Sermo de Mo-
ralitate.

* Cyprianus. Nobis reuelatum est, & frequenter de Dei
dignatione præceptū, ut constanter, assidue, & publice p̄di-
cari, fratres nostros non esse lugendos accersione dñica de
seculo liberatos, cū sciamus non eos amitti, sed p̄mitti, rece-
dentes p̄cedere, ut proficiscentes, ut nauigantes solent, desi-
derari eos, nō plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes,
quā illi ibi indumenta alba iā sumpserint: occasionem dandā
nō esse gentilibus, ut nos merito ac iure reprehendant, quā
quos vivere apud Deū dicimus, ut extinctos & perditos lu-
geamus, & fidē quā sermone & voce depromimus, cordis
& pectoris testimonio nō probemus. Spei n̄ræ ac fidei p̄ua-
ricatores sumus: simulata, ficta, fugata, iudicant esse quā dicimur.
Nihil p̄dest verbis p̄ferre virtutē, factis destruere veritatē.
Improbat deniq; Apostolus, & obiurgat, & culpatur, si qui cō-
tristentur in excessu iuorū. Eos autē contristari dicit in excessu
suorū, qui sp̄ nō habēt. Qui autē spe viuimus, & in Deū cre-
dimus, & Christū passum esse pro nobis, & resurrexisse con-
fidimus, in Ch̄o manentes, & per ipsum, atq; in ipso resur-
gentes,

C *ut non contristemini, sicut & ceteri qui sp̄m non habent.*

gentes: quid aut ipsi recedere isihinc de seculo nolumus,
aut nostros recedentes quasi perditos plāginus ac dolemus?
Et non contristemini. Augustinus. Necesse est ut contriste-
ris, sed ubi contristatus consoletur te spes. Nam & ideo dor-
mientes eos appellat scripturæ consuetudo veracissima, ut

cum dormientes audi-
mus, euigilatos mi-
nime desperem. Est
ergo de mortuis qui
diligantur quædam
tristitia naturalis quo-
dam modo. Mortem
quippe horret natura,
nec mors homini ac-
cideret, nisi ex præce-
denti culpa. Hinc igitur
necesse est, ut tri-
stes simus, quādo nos
morientes deserunt
quos amamus: quia &
studuimus eos non in
æternum relinquere
nos manuros, sed ali-
quantulum præcede-

re secuturos, tamē ipsa mors quam natura refugit, cū occu-
pat dilectum, & cōtristat in nobis ipsius dilectionis affectū.

Idem. Contristamur ergo in nostrorum mortibus necessi-
tate amittendi, sed cum spe recipiendi. Inde angimur, hinc
consolamur. Inde in firmitas afficit, hinc fides reficit. Inde
dolet humana cōditio, hinc sanatur diuina promissio. Mou-
ere autem potest, quomodo Deus flebat mortuum cōtinuo
eo iubente victurum? Vnde fleuit Dominus, nō mortuum,
sed mortem quam peccando homo contraxit. Si enim pec-
catum non præcessisset, sine dubio mors secuta nō fuisset.
Secuta est ergo mors corporis, quam præcessit mors animæ
præcessit deserendo Deum: & mors corporis secuta est de-
serente anima. Hæc deseruit Deum volens, hæc coacta est
deserere corpus nolens. Ac si illi diceretur. Recessisti ab eo
quem diligere debuisti; recede ab eo quem dilexisti. Quis
enim vult mori? prorsus nemo, & ita nemo ut Petro dice-
retur; *Alius recinget, & ducet quo tu non vis.* Si nulla esset mor-
tis amaritudo, nulla profecto esset martyrum fortitudo.

f *Sicut & ceteri.* Aug. De pompis exequiarum. Proin-
de pompa funeris, agmina exequiarū sumptuosa, diligentia
sepulturæ, monumentorum opulenta cōstructio, viuorum
sunt qualiacunque solatia, nō adiutoria mortuorū. Oratio-
nibus vero sanctæ ecclesiæ, & sacrificio salutaris, & eleemo-
synis quæ pro eorū spiritibus erogantur, non est dubitandū mor-
tuos adiuuari, ut cū eis misericordis agatur a dño quæ eorum
peccata meruerunt. hoc. n. a patribus traditū vniuersa obser-
uat ecclesia, ut pro eis qui in cōione corporis, & sanguinis
defuncti, cū ad ipsum sacrificiū loco suo commemorentur,
oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoret. Cū ve-
ro eorum commemorandorum causa opera misericordis
celebrantur, quæ eis dubiter suffragari pro quibus orationes nō
inaniter Deo erogantur? Non. n. ambigendū ista prodesse de-
functis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortem, ut possint
hæc eis vtilia esse post mortē. Nā qui sine fide operante per
dilectionē, eiusque sacris de corporibus exierunt, frustra illis
a suis huius pietatis impediunt officia, cum dum hic essent,
pignore caruerunt, non misericordiam sibi thesaurizantes, sed
iram.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Rogamus autem vos fratres.* Hæc est tertia pars principalis
huius capituli, in qua corrigit ociosos & vagabundos, dicēs.
Rogamus autem vos fratres ut abundetis magis. in operib⁹ bonis.

3 *Et quieti sitis.* & non vagabundi: quia tales solent cadere
in alia vitia, scilicet curiositatis & carnalitatē.

4 *Et ut vestrum negocium agatis.* Quia homines circa hoc ne-
gligentes depauperantur: & quia volunt tenere modum vi-
uendi conuictum, & per consequens latrones & raptores
efficiuntur.

5 *Et operemini &c.* ad equitandum ociositatem, quæ est sen-
tina omnium vitiorum, & ad conseruandum sanitatem:
quam facit labor moderatus.

6 *Et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt.* id est, ad infide-
les, ut ex bona vestra conuersatione conuertantur ad fidem.
In moralibus enim magis mouent exempla quam verba.

7 *Et nullius aliquid desideretis.* ita quod non solum caueatis à
malo

malo actu exteriori. sed etiam interiori.

8 *Nolumus.* Hæc est quarta pars principalis, in qua corrigit
aliquos immoderate lugentes mortuos. Et diuiditur in tres
partes: quia primo arguit hunc luctum. secundo ponit occa-
sionaliter futuræ resurrectionis modum, ibi. *Hoc enim.* tertio
concludit intentum, ibi. *Ita.* Circa primam dicit.

Nolumus autem &c. de dormientibus. id est, de defunctis qui
dormiunt somno mortis, à quo excitabuntur tempore re-
surrectionis.

9 *Ut non contristemini.* inconsolabiliter.

10 *Sicut & ceteri.* scilicet futuræ resurrectionis, & sic
credunt aliqui amicos defunctos perire totaliter, & ad sem-
per, & propter hoc habent occasionem lugendi eos quasi
inconsolabiliter, non sic autem Christiani qui habent sp̄m
resurgendi, propter quod vitiosum est eis immoderate mor-
tuos lugere, quia in hoc assimilantur infidelibus futuræ re-
surrectionis sp̄m non habentibus. lugere tamen defunctos
moderate est opus pietatis. Quod autem resurrectio mor-
tuorum sit mox futura ostendit dī.

Si enim

iram. Non ergo mortuis noua merita cōparātur, cū pro eis aliquid boni operātur ſui, ſed eorū præcedentibus cōſequen-
tia iſta redduntur. Et ideo iſtam ſintens quiſq; vitā, niſi qđ meruerit in ipſa, non poterit habere poſt ipſam. permittant itaq; pia corda charoſū de ſuorū mortibus cōtriftari dolo-
re ſanabili, & cōſola-
biles lachrymas fundant conditione mor-
tali, quas tamen reprimat fidei gaudium, qua creduntur fideles quādo moriuntur ali-
quantulū à nobis abire, & ad meliora tranſire. Sic pro viribus cura ſepeliendi & ſepulchra conſtruēdi, quia hæc in ſcripturis ſanctis inter bona opera deputata ſunt, nec ſolum in corporibus pa-
triarcharum & aliorum ſanctorum, ſed etiam in ipſius dñi corpore laudati ſunt qui iſta fecerūt. Impleāt ergo hoīes erga ſuos officia poſtremi muneris, & ſui humani lenimenta meroris. verū illa quę adiuuant ſpiritus defunctorū, ſ. oblationes, erogationes, multo pro eis obſeruātius abūdantiuſque impendant. Poterat autē Deus hoc donare credentibus, vt nec illius experirent corporis mortē. Sed ſi hoc feciſſet, cam quædā felicitas adderetur, minueretur autē Dei fortitudo. Sic. n. homines mortem iſtam timent, vt non ob aliud felices dicerent eſſe Chriſtianos, niſi quod mori oīno non poſſent. ac per hoc nemo propter vitā futurā ad Chriſti gratiam feſtinare, ſed propter remouendam mortis moleſtiā, & ſic delicate quodāmodo erederetur in Chriſtū. Plus ergo gratiæ præſtitit fidelibus ſuis. Quid enim magnū eſt videndo non mori eos qui crederent, credere ſe non moriturum, quanto magis quāto fortius, quanto laudabilius ita credere, vt ſe moriturum ſperet, ſine fine victurum? Vnde & chari eius ſuperſtites cōſolari queūt i triftitia mortis amici. Idem de verbis Apoſtoli. Quid. n. mirum ſi contriftaris, vt corpus quod viuit ex aīa ſit exanime diſcedente aīa? qui ambulabat iacet, qui loquebatur tacet, clauſi oculi lucē non capiunt, aures nulla voce pareſcunt, oīa membrorum officia conqueuerunt. Non eſt qui moueat grefſus ad ambulādū. manus ad operandū, ſenſus ad percipiendū. Nonne iſta eſt dōmus quā nescio quis inuiſibilis habitator ornabat? diſceſſit qui non videtur: remanſit quod cum dolore videtur.

a *Eos.* Non ſolum eos qui viui inuenientur ſed & mortuos, de quibus dubitatis.
b *Qui dormierunt.* Chriſtū dicit mortuum, fideles dormientes, vt magis credant reſurrexerunt Chriſtum mortuum appellat, vt dū audiuiſſemus illū mortuum fuiſſe & reſurrexiſſe, nos quoq; ſperemus reſurrecturos p virtutē diuinitatis eius. Electos autē ideo dicit dormiētes, quia nemo tam facile pōt ſocium

c *Per Ieſum adducet cum eo.* Semper cunctes, cū ſequendo uenerūt ad ſonnū mortis. vnde & alia ſcribitur epiſtola: *Nos qui vi.* Se illis vltimis uis connumerat, cum quibus erat vnum corpus: & quia apoſtoli illis vltimis ſimiles ſunt in paſſionibus. *Nos qui vi.* id eſt illi de nobis qui viui inueniuntur, qui tormētis Antichriſti erunt reſidui vnde ſunt digniſſimi, non præueant mortuos: adeo erit feſtinata reſurrexerunt mortuorum. Nota in his diem iudicij tē-
pore Apoſtoli futurum poſſe videri.
d *Non præueniemus.* * Haimo. Considerandum eſt ergo quod ex perſona electorum loquitur, qui viui in corpore inueniendi ſunt in aduētū dñi, qui reſidui eſſe dñr patriarcharum, prophetarum, Apoſtolorum, omniumq; ſanctorū qui eos præceſſerunt per ſpatia temporum, & præcedunt mō, atque præcedent vſque ad diem iudicij, ad requiem aīarum, quia poſt illos relictū erūt. Tam velox ergo erit & celerima reſurrexerunt mortuorum electorum, vt illi qui in corpore inueniunt fuerint & ſuper terrā, non poſſint præuenire eos. eundo obuiam domino in aera, qui in puluere terræ iacebant.
e *Quoniam ipſe dominus.* In propria perſona.
f *In tuba Dei.* * Anſelmus. Hæc tuba omnes excitabit, & inimicos terrebit, ſuos ad bellū inuitabit, vt expugnans aduerſarios, & effugiens, à facie domini, vtque mittant in gehennam. Et iterum, ſicut tuba quondam in feſtis conuocabat populum Hebræorum, ſic hæc tuba conuocabit ad ſolemnitatem æternæ lætiæ populū ſanctorum, Deo, inquit, iubente & voce archangeli atque tubæ Dei ſonante.
* Sedulus. Vox archangeli, erit vox Chriſti, ſine Michaelis, aut Gabrielis, quod interpretatur fortitudo Dei, qui dicit: Surgite expergificimini.
* Auguſtinus. Quod dictum eſt, *in iuſſu, in voce archangeli,* poteſt intelligi vt ipſa vox archangeli iuſſu Dei fieri accipiat, id eſt ut angelus qui tuba Dei eſſe intelligendus eſt, à Domino Deo iubeatur emittere vocem ſuam, quod inferiori creaturæ neceſſarium erit audire, cum filius Dei deſcendet de cælo. Ipſa eſt enim tuba, de qua dicit alio in loco. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti.
* Theodoretus. Ipſe primus vniuerſorū Dominus apparebit de cælo deſcendens, quę ſub apertū nō cadunt preſtatibus eū præcedentibus, & iubebit quidē Archangelum clamare, F

g *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, ſit archangeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** *Et in tuba Dei.* Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, quę dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

d *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, ſit archangeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** *Et in tuba Dei.* Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, quę dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

1 *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, ſit archangeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** *Et in tuba Dei.* Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, quę dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

2 *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, ſit archangeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** *Et in tuba Dei.* Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, quę dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

3 *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, ſit archangeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** *Et in tuba Dei.* Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, quę dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

4 *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, ſit archangeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** *Et in tuba Dei.* Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, quę dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Si enim &c.* & accipitur hic ſi pro quia: nam ad articulos fidei pertinet credere Ieſum vere mortuum fuiſſe & reſurrexiſſe. **2** *Ita & Deus.* qui ſuſcitauit Ieſum. **3** *Eos qui dormierunt.* ſomno mortis. **4** *Per Ieſum.* Tanquā per mediato rem Dei & hominū. **5** *Adducet cum eo.* ad vitā immortalē reſuſcitando. **6** *Hoc enim vobis.* quia locutus eſt Apoſtoli de reſurrexerunt futura, ideo hic conſequenter declarat modū reſurrexerunt. Ad cuius intelligētā ſciendū quod aliqui dixerunt, quod Chriſto veniente ad iudiciū aliqui homines reperientur viui, qui transferentur ad ſtatū immortalitatis ſine morte intermedia: lic exponentes quod hic dñ. *Deinde nos qui viuimus qui relinquimur,* ſ. viui vſque ad aduētū Chriſti, ſimul rapiemur cum illis, ſ. cum mortuis reſuſcitatis. obuiā Chriſto. deſcendenti ad iudiciū. Et dicunt quod Apoſtoli ſe connumerat eis, eo quod pertinet ad idē corpus eccleſiæ. ſed hæc expoſitio primo deſicit in hoc, quod dicit aliq; ſine morte ad immortalitātē tranſire: quia ad deſcendentes ab Adā, pter Chriſtū, & matrē eius, irretitū originale peccatū, cuius pena eſt mors & ideo oēs ſoluent debitū mortis. pp quod alij dixerunt qđ illi qui aduētū Chriſti reperient viui in raptu illo obuiando Chriſto ſubito morientur, & ſtatim reſurgent, ſed adhuc hoc vī inconuenienter dictū, quia conflagrationis ignis purgans clementia & incinerans corpora mixta præcedet aduētū Chriſti ad iudiciū, & ſic nulli homines reperientur viui, qui obuiant Chriſto venienti niſi

niſi de reſurgentibus poſt ignem dictum. Præterea, quod Apoſtoli connumeret ſe prædictis, eo quod pertinet ad idem corpus eccleſiæ cum eis, non videtur rationabiliter dictum. nam eadem ratione diceretur de omnibus fidelibus præteritis præſentibus & futuris. Propter quod ſaluo meliori iudicio, videntur mihi verba Apoſtoli aliter exponenda cum dicitur. *Hoc enim vobis dicimus,* de modo futuræ reſurrexerunt. **7** *In verbo domini.* id eſt, ſicut reuelauit nobis. **8** *Quia nos qui viuimus &c.* in hoc mundo à patribus deſunctis. **9** *Non præueniemus.* in reſurrexerunt futura. **10** *Eos qui dormierunt.* cuius reſurgendo illis qui iam ante diu mortui ſunt, q. reſurrexerunt fiet virtute diuina, quæ operatur in inſtanti, ideo ſubditur. **11** *Quoniam ipſe dominus,* Ieſus Chriſtus. **12** *In iuſſu.* dicendo: Surgite mortui ad iudicium. **13** *Et in voce archangeli.* ſcilicet Michaelis, qui eſt princeps eccleſiæ, ſub quo intelliguntur angeli alij, qui miſericordiam adhibebunt in reſurrexerunt colligendo cineres, & magnum ſonum facient tanquam iudicis præcones. Poteſt etiam aliter exponi, vt illud dictum: Surgite mortui ad iudicium, ſit archangeli Michaelis executive, & Chriſti imperatiue, cuius virtute infinita fiet reſurrexerunt. & ſic cum dñ. *In iuſſu,* refertur ad Chriſtum. Et quod ſubdit. *Et in voce ar.* ad Michaelē archangelū. **14** *Et in tuba Dei.* Ita tuba nō eſt aliud, niſi vox prædicta, quę dicitur tuba propter ſimilitudinem tubæ materialis vet. Teſt. qua ſiebat vocatio ad concilium, & præparatio ad bellum, & inuitatio ad feſtum: Tom. 6. x 4

12. q. 2. ca. qui habent & ca. diuina.

L. cont. Sermo nen Ariano rum cap. 15.

Clamare, & mortuos resurgere Tubæ autē magno & admirabili clangore vndiq; personabunt, vt & in epistola ad Corinthios dicitur. Si autem in monte Sina sonus edrus ferri non potuit à populo: quis feret vocem quæ tunc resonabit?

* Hierony Ego diebus ac noctibus operior cum tremore reddere nouissimum quadratē. Sed quia Dominus soluit compeditos, & super humilem ac tremētem verba sua requiescit, forsitan & nihil in sepulchro scelerū iacētī, dicat: Hieronyme, veni foras.

Hanno. Tuba erit magna vox angelorum. Vel in tuba: quia manifeste. Vnde: *Videbit omnis caro salutare Dei nostri.* Vel sicut tuba in bellis, quia tunc inimicos debellabit, & sicut tuba in festis amicos ad festiuitatem eterne gloriæ inuitabit.

a Descendet. Non humilis vt prius, sed iubens voce, vel sui ipsius vel archangeli, vel angelorum quæ faciet resurgere mortuos: quæ dicitur tuba, quia manifesta, vel quasi ad bellum, quæ erit Dei & Christi, vel cui Deus dabit efficaciam.

b Deinde nos & c. Ambros. In aduentu domini qui viu fuerint inuenti, obuiā rapientur domino in aera, mortem quasi soporem passi. In ipso enim raptu, mortem & resurrectionem habebunt, demque anima in ipso raptu exierit à corpore, remanebit corpus terra: sed tam breue spaciū tenebit ipsa mors, vt nec cogitari, nec perpendi possit.

August. Quærit solet, vtrum illi quos viuos inueniet Christus nunquā oīno morturi sint, an ipso tēporis puncto quo rapient obuiā Chro ad immortalitatē nra celeritate sint tran-

transituri. Non. n. dicendū est fieri non posse, vt per aera in sublimē eportē ut in illo spacio & moriant, & reuiuifcāt. Ad hunc autē finem quo xpm emus illos quos hic viuos inuenturus est dñs in ipso patuō spacio, & passuros mortem & accepturos immortalitatē, Apostolus vtgere nos vñ, vbi dicit:

In Christo omnes viuifcabitur. Et alibi: Quod seminas non viuifcatur, nisi moriatur. Cur autē nobis incredibile videatur illā multitudinem corporū in aere quodāmodo seminari, atq; ibi immortaliter & incorruptibiliter reuiuifcere, cū credamus in ictu oculi su-

turam resurrectionem, & in membra sine fine vctura tanta facilitate: tantaq; inestimabili velocitate rediturū antiquissimorum cadauerum puluerem. Nec ab illa sententia illos abutiamur futuros immunes, quādictum est: *Terra es & terram ibis*, in hoc ibis amissa vita quod eras antequā sumeres vitam. hoc eris exanimatus q, eras antequā esses animatus. **c** In nob. Quia nubes suscipient eos, vt Christum in ascensione suscepit, vnde alius interpres dicit, Baiulis nubibus. **d** Itaque consola. August. de verbis Apostoli, Pereat contritatio vbi est tanta consolatio, detergatur ex animo luctus, fides expellat dolorem. In tanta spe non decet esse triste tēplū Dei. Ibi habitat bonus consolator, ibi qui non fallit promissor. Quid enim mortuū diu plangimus? Inquies, quia mors amara est. Sed per illam transiuit & dominus. Consolemur ergo nos. Sed dices, Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo? immo melius cum dolet sanatur cor humanum, quia non dolendo fit inhumanum. Maria enim dominum querebat, & mortuum fratrem dolebat.

NICOLAUS DE LYRA.

quia tunc omnes cōgregabuntur in iudicium, & amabitur creatura in vitionem inimicorū, & inuitabuntur iusti ad festum angelorum. **1** Descendet de ca. Nam iudicabit in forma humana apparens secundum quod dicitur Act. 1. h. *Hic Iesus qui assumpus est à vobis*, in forma humanitatis, sic venit, scilicet ad iudicium. **2** Et mor. qui & c. Ista prioritas & posterioritas non potest referri ad actum resurgendi, ita quod aliqui resurgēt prius alijs prioritate temporis. nam omnes resurgent in eadem instanti, secundum quod dicitur. 1. Cor. 15. g. *Omnes quidem resurgemus.* & subditur. *in momento, in ictu oculi.* Nec potest hic accipi prioritas dignitatis, quia patres ve. Te. in resurrectione non erunt digniores apostolis, qui erunt affiores iudicis, Mat. 19. d. *Secebit super sedes duodecim & c.* de quibus dicit hic Apostolus: *Deinde nos.* propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod ista prioritas & po-

& posterioritas sit referenda ad quietem in Christo per bonam mortem, & sic iungendo literam dicitur. *Et mor. qui in Chri. sunt*, id est, quiescunt in fide eius mortui. **3** Primi. id est, respectu nostri qui adhuc viuimus. **4** Resurgent. cum potens. **5** Deinde nos qui viuimus. supple quiescemus in Christo in eius fide moriendo. **6** Simul rapiemur cum illis. iam resuscitati cum ipsis. **7** Obuiam Christo. venienti ad iudicium. **8** In aera. vbi proferet sententiam iudicij super vallem Isaphat, vt dictum fuit Ioele. **9** Et sic semper & c. quia electi à Christo non separabuntur amplius, sed semper erunt sibi coniuncti, non solum in anima sed etiam in corpore. **10** Itaque. Hic ex prædictis concludit intentū, scilicet quod fideles non debent immoderate lugere mortuos, sed de ipsis consolari, ex quo sunt ad vitam immortalem & felicem resuscitandi. & hoc est quod dicit. *Itaque conso. & c.* de resurrectione fidelium prædictis.

ADDITIO I.

In cap 4. vbi dicitur in postil. *Vt sciat vnusquisque vas suum possidere.* Hoc quod dicitur. *Vt sciat vnusquisque vas suum & c.* secundum Glo. potest exponi aliter, scilicet quod non solū ab illiis qui abstinere, sed nec licito abutar, sed sciat vnusquisque possidere vas suum, i. uxorem suam in sanctificatione, scilicet ut non turpiter abutendo eam possideat.

AD.

ADDITIO II.

In eo. ca. vbi. dñ in Post. *Regamus autē vos fratres, vt abundetis magis.* In hoc quod dicitur. *Vt abundetis magis & c.* intelligitur quod licet facerent opera dilectionis bona, possent tamen facere meliora: ad quæ rogat, vt operam dent, quia difficile est dimittere consuetudinem. Et quod sequitur. *Vt quieti sitis, & vt vestrū negocium agatis*, intelligit dimissis alienis. qui enim circa aliena multum occupatur, necesse est vt sit inquietus, uel ut propria negocia negligat.

CAP. V.

De temporibus, an die, an hyeme aut die uel nocte.

CAP. V.
De resurrectione ind'guis vt scriberem vobis.
E temporibus autem & t' momentis

* Tertullianus. Hec eis scribit, ut qui iā prædicti fuissent. Repentinū autem Domini aduentū sui cōparauit. Is enim conatur latere, sed qui custodit

custodit domum, sentit furis aduentum, qui autem negligit & dormit, ei domus deripitur. Ita qui est sobrius nouit signa aduentus Domini.
b Et momentis. s. qua hora diei uel noctis uerturus sit Christus. *Dies do.*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

De temporibus. Postquam Apostolus reddidit Thessalonicenses beneuolos & dociles: hic consequenter ostendit eos cautos. Circa quod sciendum, quod cautela maxime requiritur circa illa de quibus certum est quod venient, cum tamen hora ueniēdi est simpliciter ignota. Sic autem est de die iudicij, secundum quod dicitur Mat. 24. cap. *De die illa & hora nemo scit, neque angeli in celo.* propter quod Apostolus circa hanc reddidit Thessalonicenses cautos. Et diuiditur in duas partes, quia primo eitis in certum inueni offendit, secundo Thessalonicenses cautos reddidit, ibi. *Vos autem.* Circa primā ieren-

sciendum, quod dies iudicij dupliciter accipitur in scriptura. Vno modo pro ipsa die iudicij generalis in fine mundi. Alio modo pro die iudicij particularis, quæ est dies mortis cuiuslibet hominis. Nam in illo statu in iudicio finali præsentabitur in quo in morte inuenietur. Intentio vero Apostoli videtur hic magis esse de die mortis, quia ipse sciebat diem iudicij finalis multum distare, vt patet in epistola sequenti. Ipse autē hic hortatur Thessalonicenses vt sint cauti, ne repente veniat super eos dies domini, & inueniantur imparati. Verum tamen vtroque modo litera exponetur, & primo de die finalis iudicij, cum dicitur. **1** De tēporibus autem. pertinentibus ad diem finalis iudicij.

1. Cor. 15. e
lib. 2. De
1. Tim. Dei
cap. 20.

D
E
G
A
S
I
I
I

a Dies domini. Hic dies est hominum pro libitu suo, sed tunc erit dies domini. b Sicut fur, ita improvisus veniet malis tunc, qd & in obitu cuiusque fit. Sicut fur non dico die, sed nocte, cu latentius venit, & homines dormiunt, tunc omnia furripit, vt q diuise se putabat euigilans nihil inueniat. Ita multi hic bene securi, nihil boni se habere tunc inueniet. Propter hoc incepit de temporibus, vt moneret eos cauere sibi, ne iradeprehendantur.

Aug. in epistola ad Eph. h. u. No ergo potest quantu temporis hoc futurum sit, sed quomodo futurum sit, opus est scire, vt cur et filij lucis esse, & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa hora, sicut a nocturno fure comprehendunt. Nam si ad cauendum hoc malu, id est, ne hora domini tanquam fur inueniat

imparatu, opus est nosse temporum spacia, non diceret apostolus non esse opus, vt hoc scriberet, sed potius scribendum hoc esse opus iudicaret, nunc aut non opus esse illis monstrauit, quib. iusticiebat, vt scirent, imparatis atque dormientib. horam domini, sicut fure esse, atque hoc sciendo vigilarer. c Cum enim dixerint. Na sicut in verbis Danielis inuenitur: Regnabit Antichristus, & in ministri eius tunc annis, & dimidio & interficient ab illo Elias, & Enoch, sicut & in Apoca. h. Et tunc erit talis tribulatio, qualis ante non fuit, nec post erit. Postea interficietur a Michael, & maxima pars sanctoru. Post mortem vero Antichristi 45. dies concedentur ad penitentiam hominib., qui tribuauerunt in persecutione illa. Sed ministri Antichristi gaudebunt illis diebus, ducentes vxores, & coniuantes, dicentes. Licet princeps noster mortuus sit, modo habemus pacem, & securitatem.

d Sicut dolor in vtero habentis. * Theodoretus. Exemplum

plu admodum appositum. Quae est, n. grauida, scit se habere D foetum in vtero, nescit autem tempus pariendi. Ita nos etia esse venturum dnm scimus, ipsum autem tempus nequaquam. Didicimus, quia de causa illa dies semper est expectanda. Sic etiam in diuinis. Euangelij. Sicut in diebus Noe comedeant, Luc. 17. bibeant, vxores ducebant, & nuptii dabant, donec ueni diluuium, & perdidit omnes, ita erit aduentus filij hominis.

a Quia nihil aliud scriberem, nisi quod scitis, scilicet etiam futurum. b Inquirendo scripturas. non indigetis, vt scribam vobis. † Ipsi enim diligenter

a Non pro tempore diei, sed quia tunc omnia aperta. † Aduentus. b Ita latenter. c Sicut fur, quia incautus. scitis, quia dies domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint, pax, & securitas, tunc repentinus eis su-

a Illa grauis, & subitus. † Que tanquam euadit, sed illi non. d perueniet interitus, sicut dolor in vtero † habentis, & non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris.

a Ita. b Ad mortem aeternam. vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnese-

a Fidei. b Virtutum, per quas bona operantur. † Ne quis putat partem posse esse diei, partem noctis. nim vos filij lucis estis, & filij diei. Non † sumus

a Quia non noctis. † Commonet ne securi de Christo negligenter agamus. noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus, sicut

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14
* Chrysostomus. Atqui inquis, praegnati mulieri dies partus non incerto imminet, nouit enim, quod post nouem menses futurus sit partus. Imo vehementer obscure, & incerto. Quaedam enim septimo quidem quaedam vero nono mense pepererunt. Preterea, & dies ipsa, & hora incerta est. Est autem exacta similitudinis. Non enim multae sunt dolorose parturitionis praenuntia signa, atque ita multae, & in vix, & extra domum suam, re non prospeda peperere. Non autem solam diei incertitudinem ista similitudo significauit, sed & doloris acerbitate.

e Filij lucis. Fides est lux, quae facit diem, id est habitum virtutum, contra tenebrae sunt infidelitas, nox habitus vitiu. f Non sumus noctis, neque tenebrarum, & c. i. in presentibus torpeamus, sed vigilet mens attendens haec caduca, & sebre his vtamur, no quasi bonis nostris, sed ad sustentatione datis. Vere nos, q no sumus noctis, no debemus dormire, na q dormit pp noctem dormit, id est, vitia, & peccata sua traxerunt eos ad hoc, vt obliu vte eterne in istis quiescant, & q ebrii sunt, his immoderate vtendo, ex nocte vitiu hoc habent.

g Igitur non dormiamus. * Chryso. Ostendit, quod in die nostri sit arbitrij. In presenti enim vita, quod ad hanc diem, & mortem attinet, non in nostra est potestate, sed etiam inuitis nobis irruit nox, & nolentibus imminet somnus. Quod vero F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non indigetis. Quia talia scire ad vos non pertinet, secundum quod dicitur Act. 1. 3. Non est vestrum nosse tempora, &c.
- 2 Ipsi enim diligenter. Scripturas supple considerando.
- 3 Scitis, quia dies domini. id est, dies iudicii, qui dicitur dies domini, quia tunc Christus apparebit, vt dominus, qui in primo aduentu apparuit vt seruus.
- 4 Sicut fur in nocte. Non per hoc intelligendum est, q dominus venturus sit ad iudicium tempore noctis, sed magis clara die, sicut in caelu ascendit. Act. 1. 9. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in caelum, &c. sed quia veniet subito hominibus hoc non prouidentibus.
- 5 Cum enim dixerint. Glo. super locu istu dicit, quod intelligitur de sociis Antichristi, qui post mortem eius credent se esse in pace & securitate, facientes festa, & conuiuia exercentes per diuersa loca. Sed istud non videtur conuenienter dictum, quia glo. pmittit, q Antichristus fulminabitur, & maxima pars sui exercitus peribitum eo. propter quod non est verisimile, q remanentes esse debeant in tanta securitate, & iocunditate, sed magis in timore, & sic videtur glo. sibi ipsi repugnare. Item videtur esse contra dictum commune doctoru, & sanctoru, qui dicunt communiter, quod mortuo Antichristo, & falsitate eius manifeste detecta, omnes gentes conuertentur ad Christum, & sic nos remanebunt, aliqui in secula Antichristi. Nec potest dici sustinendo glo. praemissam, quod illi, qui fuerant de secula Antichristi praedicta festa, & conuiuia faciant, eo quod sint conuersi ad fidem Christi, quia de ipsis dicentibus. Pax, & securitas, subdit apostolus.
- 6 Tunc repentinus. Quod non potest exponi de bene gaudentibus. Propter quod melius videtur reduci ad tempus dominacionis Antichristi, quando obtenta ciuitate, & templo ostendit se tanquam sit deus, vt dicitur in epistola sequenti, & tunc satellites eius gaudebunt de potestate domini sui, sed repentinus superueniet eis interitus, quia cito subinabitur Antichristus cu maxima parte sui exercitus. Nec obuiat huic expositioni, quod dominatio Antichristi, & eius subinatio praecedet diem iudicii, de qua loquitur Apostolus ante immediate, quia sequenter prius facta posterius vtrantur. Secundo exponenda est littera de die mortis sic. De temporibus aut, & momentis, in quibus debeat

- mors venire, non indigetis, vt scribam vobis. q. d. non scriberet vobis, nisi illud, quod iam scitis, scilicet, quod est totaliter incertum, id subditur. Ipsi enim scitis, per experientiam quotidie videntes. Quia dies domini. id est, mortis, quae dicitur dies domini, quia tunc veniet ad particulare iudicium ipsius morientis ratione supra dicta. Sicut fur in nocte. id est, repente, & ex improviso adeo subditur. Cu enim dixerint homines. mundani. Pax, & securitas credentes de vniuersa re in delictis temporalibus, & temporalis pace. Repentinus superueniet interitus. scilicet, mortis corporalis. Sicut dolor in vtero habentis. quantum ad poenam inferni. Et non effugient, quia in inferno nulla, &c. De hoc ponit exemplum Saluator Lu. 12. c. de illo, qui dicebat anima sua. Anima mea, habes multa bona reposita in multis annis, quiesce, comede, & bibe, & epulare, & dixit ad illum dominus: Stulte hac nocte repetent animam tuam a te, quae autem congregasti cuius erunt?
- Vos autem. Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos contra diem iudicii generalis, quia sicut dictum est. Qualis quis in morte inuenitur, s. iustus, aut iniustus, talis in iudicio presentabitur. Cautela vero ad hoc est, vt homines semper sint parati per bonam vitam ad recipiendum mortem, hoc autem fit per hoc, quod homo bene ad se ipsum se habet, & ad proximum, et ad deum, propter quod ad haec tria inducit apostolus. Et secundum hoc diuiditur in tres partes, quae profequendo patebunt. Igitur ad primum inducit, dicens, Vos autem fratres non estis in tenebris.
- 7 Vt vos dies illa. scilicet, mortis.
- 8 Tanquam fur comprehendat. id est, imparatos.
- 9 Omnes enim vos filij lucis estis. id est, Christi, qui est lux vera illuminans omnem hominem: Ioh. 1. 9. Cuius estis filij per baptismum.
- 10 Et filij diei. id est, noui testamenti, quod dicitur dies, Rom. 13. d. Nox praecessit dies autem appropinquauit.
- 11 Non sumus noctis. scilicet, Mosai. & obscuritatis.
- 12 Neque tenebrarum. id est, diuersorum erroru gentiliu.
- 13 Igitur non dormiamus. in peccatis.
- 14 Sicut, & ceteri. qui sunt increduli.

vero ad spiritualem illam mortem, & somnum attinet, non item, sed possumus semper vigilare, possumus semper in die agere. Animæ oculos claudere, & malitiæ somnum inducere, non est naturæ, sed voluntatis.

Aug. in ps. 61. & 131.

A Qui enim dormiunt. xit alibi: Nox præcessit, dies autem appropinquavit.

Sedulius. Ideo occisi, & ebrii sunt, quia in tenebris sunt, sed hic magis nox, & ebrietatis allegorice pro ignorantia, & libidine accipiendæ sunt.

† Ephes. 6. c. Cautela optima.

† vitam nobis concirem. † salutem. † obsequiamur.

Induti loriceam, &c. Sicut lorica munit vitæ, ita fides, & charitas nos contra appetitum terrenorum. Si enim attendimus, quod Christus pro nobis passus surrexit, & nobis vitam paravit, qui sumus quasi coherentes hamo fidei, si & charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, ut galea mentem obvoluit, non ledetur a temporali appetitu.

B † hortemini.

Et charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, ut galea mentem obvoluit, non ledetur a temporali appetitu.

† in summo pretio per charitatem.

Et charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, ut galea mentem obvoluit, non ledetur a temporali appetitu.

† inordinatos. 1. Tim. 5. c.

Et charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, ut galea mentem obvoluit, non ledetur a temporali appetitu.

† subleuare, fulere.

Et charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, ut galea mentem obvoluit, non ledetur a temporali appetitu.

Com. in 1. ad Theſalonicenses.

Et charitati insistimus, nunquam mentes nostras vincet temporalis appetitus. Si enim spes æternæ salutis ad superna tendens, ut galea mentem obvoluit, non ledetur a temporali appetitu.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed vigilemus. per attentionem mentis ad ea, quæ sunt salutis.
- 2 Et sobrii simus. ex parte corporis, vtentes temporalibus ad naturæ sustentationem, & ad bonam sensuum dispositionem.
- 3 Qui enim dormiunt. in voluptatibus, & peccatis.
- 4 Nocte dormiunt. scilicet ignorantia. Nam ignorat omnis malus. secundum quod dicit Thilo. 3. Ethic.
- 5 Ec, qui ebrii sunt. immoderate vtentes bonis corporalibus. Vnde dicitur ebrius, a bria, quod est mensura, quasi extra mensuram positus.
- 6 Nocte ebrii sunt. scilicet, ignorantia ratione dista.
- 7 Nos autem. Et patet ex dictis sententia.
- 8 Induti loriceam. Sicut enim lorica efficitur ex pluribus inuenturis inuicem se complentibus, sic fides integratur ex pluribus articulis ad inuicem connexis.
- 9 Et charitatis. quæ est forma fidei, sicut aut lorica protegit corpus sic fides charitate formata, protegit animam a demonum insultibus.
- 10 Et galeam spem salutis. Sicut enim galea munit caput, quod est superior pars ipsius corporis, sic spes superiorem partem animæ, ipsam ad celestia cleuando.
- 11 Quoniam non posuit nos, &c. id est, in damnationem æternam.
- 12 Sed in acquisitionem salutis. id est, vt acquiramus vitam beatam ex operibus meritorijs.
- 13 Per dominum nostrum. id est, sine cuius adiutorio nullum opus potest esse meritorium.
- 14 Vt siue vigilemus. viuendo corporaliter.
- 15 Siue dormiamus. mortis corporalis somno.
- 16 Simul cum illo viuam. via gratiæ, quæ est in anima immortalis.
- 17 Propter quod consolamini. in laboribus vitæ presentis.
- 18 Et ædificamini. verbis bonis, & exemplis.

19 Sicut

hic erga deum partes tuas tueatur, gratiæ nihil repedis? Et quomodo inquis partes meas tueatur? quia pro te orat, quia spirituali dono, quod per baptismum est, tibi ministrat, inuisit te, adhortatur, & admonet, medijs noctibus, si vocaueris, venit, non simpliciter dixit, diligit, sed in summo precio per dilectionem eos habet

- te, velut filij patres
- Qui Christum diligit, qualis qualis tandem sacerdos sit, ipsum quoque diligit, quoniam per eum tremenda mysteria consequutus est. Dic mihi, si cupidus visendi cedes regias auro multo splendentes, & lapidum preciosorum splendore vndique coruscantes, inuenires eum, qui clauis haberet, is autem rogatus confestim referret, introque te mitteret, an non illum præ omnibus honorares, an non æque vt oculos tuos diligeres? Hic tibi cælum aperuit, & illum, nec amas, nec amplecteris.
- 21 Rogamus autem, &c. Haimo. Hic admonet prælatos, vt subiectorum improbitatem & impatientiam patienter ferant, dum in aliquo contra eos mutantur.
- 22 Theophylactus Ne per licentiam, vel arroganciam eos obiurgate, sed mansuetè admonete. Qui enim prauo est animo, sit asperior si obiurgetur.
- 23 Inordinati autem sunt, qui aliter agunt, quam a deo sit ordinatum, ordinem enim cuique finiuic statuitque deus, quem qui transgreditur, inordinatus est, & temulentus, conuicator, auarus, vt omnes peccata committentes.
- 24 a Malum

- 19 Sicut, & facitis. semper tamen proficiendo in istis.
- 20 Rogamus, &c. Hæc est secunda pars, in qua inducit Theſalonicenses ad hoc, quod bene se habeant ad proximum, & primo ad præfectos, eos honorando, di. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis ostendendo per effectum vos nosse prælatos debite eos honorando, tan ratione vitæ, quam ratione doctrina, ideo subditur.
- 21 Et monent vos. ideo sunt præ cæteris diligendi quæto spiritua corporalibus præferuntur.
- 22 Propter opus illorum, ad vestram salutem ordinatum.
- 23 Pacem habete cum eis. obediendo eis humiliter, & deuote. Secundo hortatur eos, vt bene se habeant ad imperfectos, dicens.
- 24 Rogamus autem vos fratres corripite. charitatiue.
- 25 Inquietos. id est, gyrouagos, & contentiosos.
- 26 Consolamini pusillanimes. id est, in tribulationibus deficientes.
- 27 Suscipite infirmos. mente, & corpore, infirmitates eorum quantum secundum Deum potest fieri supportando. Quando enim ex tali supportatione insolescunt, eos non expedit supportare, quia hoc esset malum nutrire.
- 28 Patientes estote ad omnes. non solum fideles, sed etiam infideles. Et intelligitur ista patientia quantum ad actum animi interior quantum autem ad exteriorem, scilicet, defendendi se, vel sua, aut repellendi rem, vel iniuriam a iudice, non semper expedit, vt pote si ex bo audacia malis faciendi tributum, nisi ex tali supportatione maius malum, vt pote graue scandalum oriretur.
- 29 Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. hoc enim est vindicare seipsum, quod semper est malum, cum nullus sit iudex in sua causa, si tamen aliquis non habeat superiorem iudicem, sibi iniuriam factam debet, vel potest punire, non tamen liuore vindictæ, sed a lo iustitiæ.

1 Se

A Malum pro malo, Tunc enim malum pro malo redditur, si corripiedus non corrumpit, sed prava dissimulatione negligit. *** Chrysoströmus. & Theophylactus.** Si malum pro malo reddendum non est, multominus malum pro bono, multominus nullo pueniente nos malo malum reddere. malus, inquis, ille est

& me offendit iniuria que plurimum affecit. Vis ipsum vlcisci, ne malum reddas.

*** Hierony.** omni diligentia caue ne cui infirmiora vt ignarus vel vicem mali reddas, quia vltro aliquem id facere non credo. Omnis enim, qui iniuriam facit, male facit, & qui vicem iniurie reddit iniuriam facit, & male facit.

b Semper, quod bonum est. *** Theophylactus.** Non satis est, non reddere mala pro malis, verum etiam opere precium bonis compensare malefactorum.

*** Chrysoström.** Ista maior est philoso-

B sophia, non solum mala malis non vlcisci, sed bonis. Ea quippe vera est vltio, quae & illi damnium, & illi vtilitatem adferret. Imo, & illi multam vtilitatem si volet, non ergo vlciscendus est moriturus, sed magis pro illo orandum, vt a morte eruat. Non videtis apem, quomodo propter stimulum alicui infixum moriatur, per hoc animal erudiuit nos deus, ne proximum ledamus. Ex eo enim primi mortem capiemus, & illos forsitan parum ledemus quidem, ipsi vero non amplius viuimus, quemadmodum neque hoc animal.

c Semper. Vel generaliter ad omnes semper gaudere.

d Sine intermissione. i. semper iuste viuere, & aeterna desiderate. **Aug.** iustus enim nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Semper orat, qui semper bene agit. Ipsum enim desiderium bonum oratio est, Et si continuum est desiderium, continua est oratio. Vel.

*** August.** Sine intermissione orare quid est aliud, quam beatam vitam, quae nulla nisi aeterna est, ab eo, qui eam solum dare potest, sine intermissione desiderare. Dignior enim sequetur effectus, quem seruentior praecedat affectus.

*** Hieronymus.** quod praecipuum ille solus custodire potest, qui nouit prouidentia dei etiam passeres gubernari.

*** Chrysoström.** Hoc animi est philosophici, mali quicquam passus es, at si uoles malum non est. Gratias age deo, & immutatum est malum in bonum, morbus incidit? at nihil insolens. Est enim corpus nostrum mortale, & passibile. Sed pecuniarum obigit penuria, at etiam istae diuitiae despicabiles sunt, & hic manentes. Insidias, & calumnias ab inimicis passus es? at non nos illis ledimur, sed ipsi, qui faciunt.

e In Christo. est ostensa voluntas dei, quia haec fuerunt in Christo, in quo nihil deo displicuit.

f Spiritum nolite. Quia voluntas dei est facere haec omnia, vos maiores, qui habetis per spiritum sanctum donum intelligentiae nolite abscondere, quo merito, & vos perderetis, Vos subditi prophetias illorum nolite spernere, nisi non omnia indiscrete accipiat is,

cupiat is, sed probate, id est, ratione discutite, & quod bonum inuenitur tenete. **Spiritus nolite extinguere,** id est, sicut spiritus sanctus ad horam quid reuelat, noli prohibere loqui, quod sentit. Vel spiritum sanctum, qui datus est nobis non quantum in se, sed in nobis extinguimus, dum peccando fugamus.

*** Theophylactus.** Quia vita praesens nox est, dedit nobis lampadem deus Spiritum paraclitum, sed hanc alij quidem splendidiorem fecerunt, vt omnes sancti alij vero extinxerunt, vt quinque uirgines olei inanem hanc dimittentes, vt qui chorinthi fornicatus erat, certum sane huic super fuderat. Concludite ianuas, siue sensus, ne ingrediatur spiritus malitiae. ne extinguitur lampas.

*** Chrysoström.** extincto autem spiritu, quid reliquum sit nobis quotquot in lubrica nocte ambulatis. Si vero de terra in terram noctu ambulare difficile, & molestum est, quomodo tutum erit eam viam, quae ex terra in caelum tenditur, sine hac luce ambulare? Ignoratis quot demones sint in istis inter capedinis spatio, quot bestiae, quot versutiae spirituales. Si ergo lucem illam spiritus habuerimus, nihil nobis incommodare poterunt. Si vero eam extinxerimus, confestim nos consumunt, confestim omnia nostra auferunt. Nam & latrones lampadem extinguunt, & rum demum latrocinantur. Idem. Est & alia huius loci expositio. multi apud Thessalonicenses, alij quidem vere, alij falso prophetabant. Scelestus enim diabolus volebat per hoc ipsum donum totum ecclesiae negotium euertere. Quoniam namque utriusque de futuris praedicebant, & daemon, & Spiritus, sed hic falsa, iste uero uera, & non poterat aliunde ueritatis iudicium sumi, dedit deus discretionis spiritum.

g Omnia probate. *** Ambrosius.** Omnia quae dicuntur, probanda monet, & quicquid sobrie ac bene dictum fuerit, retinendum. Quaecumque enim apostolorum, & ipsius domini dictis congruunt, ea bene dicta habenda sunt, & retinenda ab his autem, quae iniuria fidei videntur, abstinendum. Solent enim spiritus immundi facilliter quasi per imitationem dicere bona, & inter haec subinducere praua, vt per haec, quae bona sunt accepto ferant, & mala, vt quia unius spiritus dicta putantur non discernant ab inuicem, sed per id, quod licitum est, comendatur illicitum, auctoritate nominis, non ratione uirtutis. Solent enim sub apostolorum, & ipsius domini nomine, nequanda docere, & aduersa.

h Ab omni specie mala abstinete vos. Solent enim spiritus immundi fallaciter dicere bona, & inter haec subinducere praua, vt per haec, quae bona sunt accipiantur, & mala.

i Ipse autem deus pacificet vos per omnia, vt integer. Ego ita peratos, & subditos moneo, ipse autem deus est, qui potest.

k Spiritus uester. Ratione seruet integra, non consentiendo carni.

l Et anima. id est, sensualitas integra seruiendo rationi.

a Et corpus.

com. in r. ad Thessal. Ecclesia. 18. c. Luc 18. a.

† De confid. 4. cap. queris. parag. idem.

† 15. di. est sancta. ver. item scripta. † 2. quae. s. de forma parag. scilicet, quae

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

Ibidem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed semper, quod est bonum. id est, fideles ad fideles.

2 Et in omnes. id est, etiam erga infideles.

3 Semper gaudere in do. & si non actu, quem oportet aliquando interrumpi, saltem in somno, tamen in habitu. Et eodem modo intelligitur, quod subditur.

4 Sine intermissione orate. Vel hoc referendum est ad horas ad hoc aptas, vel constitutas, quarum nulla est intermittenda.

5 In omnibus prosperis, & aduersis.

6 Gratias agite deo, qui aduersa ordinat ad salutem uestram, si-cui, & prospera, & hoc per meritum uestra petitionis, sicut patet de sancto Iob. & subdit causam.

7 Haec est voluntas dei. cui est in omnibus optemperandum.

8 Spiritum. Haec est tertia pars in qua hortatur eos bene se habere erga deum, dicens. Spiritum, scilicet, deuotionis erga deum.

9 Nolite extinguere, per immoderatam curam rerum temporalium.

10 Prophetias. id est, expositiones scripturarum sacrarum. Nolite spernere, quia frequenter reuelatur intellectus simplici, qui occultatur prudenti. Matt. xi. d. Abscondisti haec a sa. & priu. &c. Veruntamen, quia expositores aliquando desiciunt, ideo subdit.

11 Omnia autem probate. id est, dicta eorum discutite.

12 Quod bonum est tenete. Contra malos, qui in locutionibus, & praedicationibus mala dicta melius retinent, quam uitalia.

13 Ab omni specie mala. Non solum enim abstinendum est a malo, sed etiam ab eo, quod habet apparentiam mali, propter scandalum uitandum, saltem quousque declaratur illud, quod est licitum.

14 Ipse autem deus pacis. id est, autor, & dator pacis.

15 Sanctificet vos per omnia. ad corpus, & ad animam pertinentia.

16 Vt integer spiritus uester, &c. Et dicitur spiritus quantum ad superiorem animae partem, & anima quantum ad inferiorem.

com. in r. ad Thessal. Ecclesia. 18. c. Luc 18. a.

† De confid. 4. cap. queris. parag. idem.

† 15. di. est sancta. ver. item scripta. † 2. quae. s. de forma parag. scilicet, quae

Ibidem

E

F

Ibidem

De 5. & hoc. ele. ca. cum ab omni. De eo, qui eo. con. vxo. ca. ueniens. 2. para. cum regitur.

9 No-

1 In

A Et corpus. ut nihil agatis eius ministerio, unde aliquis con-
querat. Aliquā inquinatur anima per cogitationē malā, & est
mundum tñ corpus. Ideoque spiritum integrū in homine
dicit esse debere. Si autē mala vita, vel cogitatio intercedat,
nō erit integer spūs. *Spūs, & anima, & corpus.* Aug. Tria poliūt
quibus homo constat.

id est, spiritum, animā
& corpus, s. illud quo
intelligimus, & illud
quo vivimus, & illud
quo visibiles, & con-
tractabiles sum⁹, quæ

B rursus duo dicuntur,
quia sæpe anima cum
spiritu nominatur.

*Sermo. de
symbolo.* Vel: Spiritus poni-
tur pro donis suis, id
est, gratia spiritus, quæ
data est in baptismo,
seruetur incorrupta, & integra, ne nostro vitio, vel immūdi-
tia corrūpatur, vel fugetur. Nam dum agit homo, quæ odit
spiritus sanctus, recedit ab eo gratia eius penitus, vel minui-
tur.

*Lib. & aduer-
sus, valen.*

⁹ Irenæus. Neque enim plasmatio carnis ipsa secundū se
homo pfectus est, sed corpus est pars hominis, neque enim,
& anima ipsa secundum se homo, sed anima hominis, neque
spiritus enim, & non homo vocatur. Coniunctio autem, &
C unctio horum omnium perfectum hominem efficit.

Ambro.

⁹ Ambro. Tunc enim integer est spiritus, si bonæ vitæ stu-
deamus, animā habentes, mundā, & corpus sine querela, ut
totus hō sit perfectus. potest. n. corpus mundum esse, & ani-
ma inquinari per malam cogitationem. Si autem mala vita,
aut cogitatio intercedat, non erit integer spiritus, quia ho-
m nem deserit pecca-
tis obnoxium.

⁹ Sine querela. Augu-
stinus. non sine pecca-
to de pfectione iusti
hominis. Aliud est ef-
se sine peccato, quod
de solo in hac vita vi-
genito dictum est. A-
liud est esse sine que-
rela, q̄ de multis ius-
tis etiam in hac vita
dici potuit. Quia est
quidam modus bonæ
vite, de quo est in ista conuersatione iusta querela esse non
possit. Quis enim iuste querit ut de homine, qui nemini ma-
lū vult, qui de quib. potest fideliter consulit, nec contra cuius-
quā iniurias tenet libidinē vindicandā? ut veraciter dicat. *Si-
cut, & nos dimittimus debitoribus nostris.* & tamen eo ipso, q̄ hoc
dicit, sine p̄tō se nō esse declarat, in multis. n. of. omnes.

1 & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Chri-
2 si seruetur. Fidelis est, qui vocauit vos, qui etiā faciet. Fra-
3 tres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo san-
4 cto. Adiuro vos per dominum, ut legatur epistola hæc om-
5 nibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi
6 vobiscum: Amen.

a Et si non sine peccato, in multis enim offendimus omnes.
b Ad vitam. *c* Opus gratiæ perficiet.
d Ex nostra parte. *e* Quod est signum dilectionis.

a Salutate, & epistolam ostendite.
a In baptismo sanctificatis, vel perfectis, ut inde proficiant.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

c In aduentu. hoc est, vsque ad finem vitæ.
d Fidelis. Oīo, ut sanctificet, ut sanctificatos seruet, nec in-
de dubitandum est, quia verus est in promissis, qui vocauit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** In aduentu domini. id est, iudicium.
- 2** Seruetur. Et quod istud sit sperandum, subditur.
- 3** Fidelis est, &c. ad fidem, scilicet deus.
- 4** Qui etiam faciet. quia nulli deficit quantum est ex se.
- 5** Fratres. Hæc est vltima pars, quæ est cōclusio epistolæ, in qua ponitur

nitur sui recommendatio, & aliorum salutatio, ideo dicit. Fratres ora-
te, &c. in osculo. Non libidinoso, nec proditorio, sicut plinius fuit
expositum, Ro. vlt. vbi idem, & sub eisdem verbis ponitur.

6 Adiuro vos per dominum. id est, iniungo vobis per ipsum.

7 Sanctis fratribus. id est, baptisate sanctificatis.

8 Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum Amen. sup-
ple sit in presenti, & gloria in futuro, amen.

ADDITIO.

In c. 5. vbi dicitur in post. Sed istud non videtur conuenienter
dictum, quia Glo. pernitit, quod Antichristus fulminabitur.

Sententia glo. tenenda est tanquā planior secundū continuatio
nē ad immediate prædicta, non obstantib. obiectionib. postill. In-
telligit. n. glo. hæc verba Apostoli, *Cum dixerint pax, & securitas,*
tunc rep̄n. &c. de tēpora illo intercepto, quod erit inter mortem
Antichristi. & diē iudicii, ut immediate ante dixerat, *Dies dñi, si-
cut fur.* Quod tēpus continebit. 45. dies, ut potest haberi Dan. vi. In
istis. n. diebus ministri Antichristi videntes se euasisse ab illo p̄-
lio maximo in quo Antichristus, & maxima pars exercitus eius
perierant, existimabunt se totaliter esse extra periculū, licet prin-
ceps eorum sit interfectus, sicut contingit multis, qui postquam
eripiuntur ab aliquo maximo periculo, credunt se ab aliis pericu-
lis esse securos. Nec hoc est contra communem doctorū opinio-
nem dicentium, quod mortuo Antichristo, & fallitate eius dete-
cta omnes Gentes conuertentur ad Christum, quia hoc intelli-
gitur post lapsum 45. dierum prædictorum.

Replica. In 1. episto. ad Thessalonicen. ca. 5. vbi postillator de-
clinat Glo. magistri super illo verbo. *Quando dixerint, pax, & secu-
ritas tunc crepentinus veniet interitus.* Nam glo. exponit hoc de so-
cis Antichristi, qui post mortem eius credentes se securos in pa-
ce, facient festa, & conuiuia, exercentes diuersos iocos, &c. Quod
postill.

postill. dicit inconuenienter dictū, quia eadē glo. p̄mittit, q̄ Anti-
christus fulminabitur, & maxima pars exercitus eius p̄bit cum
eo. Et iō nō est verisimile, q̄ remanentes debeant exercere ludos
in securitate, sed esse sub maximo timore, sicut filii Israel, Chore
cū sua societate peunte, prout h̄ Nu. 16. Item v̄ illa gl. esse cō-
tra mentē ecclesiæ, & sanctorū doctorū, qui dicūt, q̄ mortuo An-
tichristo, & fallitate eius detecta, oēs gentes conuertentur ad Chri-
stū, & sic nō remanebunt aliq̄ de secta Antichristi. Sed Bur. p̄ gl.
dicta certare. vult. q̄ dicti Antichristiani lætabunt. Sed hoc pō
videtur verisimile, quia lætantur victores: Esa. 9. Nō autē sic hor-
ribiliter victi, imo nec illū horrore scientes lætari potuerunt, sed
potius timere, sicut supra dictū est in exēplo Chore, maxime, q̄
videbunt oēs gentes conuersas, cultū dei, & Christi per eos im-
peditū resumere, & sic non videbunt consolantē, nec compati-
entē, sed oēs aduersarii eorum malitiæ per casum Antichristi dete-
ctæ, ideo habēt potius materiā tristitiæ, quam gaudii. Nec illi 45.
dies per Burgen. conficti ex Dan. vi. prout ipse allegat, haberi cla-
re videntur, quibus tamen datis verisimiliter est, quod alii, q̄ me-
tu Antichristi latuerant, intelligentes horrendam perditionem
ipsum, & sui exercitus, resumunt gaudia sublato timore, quam il-
li, qui de exercitu sic miserabiliter detecto remanserunt. Illi eni-
nim habebunt materiam gaudii, isti autem non, nisi luctus de
quibus diuinae nemo potest, nisi propheta, & filius propheta.

*Incipit epistola se-
cunda ad Thessa-
lonicenses.*

CAP. I.

1 Paulus, & Syl-
uanus. Quia in
prima epistola quædā
dixit de aduentu domi-
ni, & resurrectione
mortuorum, nunc aliā
scribit epistolam, in
qua signat, licet ob-
scure, (neque enim a-
perte potest) de abo-
litione Romani regni
& de Antichristo, &
de

Argumentum in secundam epistolam ad Thessalonicenses incipit.

Ad Thessalonicenses secundam scribit episto-
lam Apostolus, & notum facit eis de tempo-
ribus nouissimis, & de aduersarii deiectione.
Scribit hanc epistolam ab Athenis per Titum
diaconem, & Onesimum acolythum.

Epistola Pauli ad Thessalonicenses secunda incipit.

CAP. I.

*⁹ Isti tres sunt quorum nomine scribitur hæc, & prima
epistola.*

PAULUS, & Sylvanus, & Timotheus ecclesiæ

de inquietudine quo-
rundam.

Hanc epistolā scri-
bit idem Apostolus
Thessalonicensibus
Orta enim apud eos
grauiori tribulatione
item monet eos ad pa-
tientiam, ostendēs ius-
tum dei iudicium
ut boni gloriam con-
sequantur, mali per-
nam. Scribit etiam ni-
instare diem domini
sicut occasione prie-
ris epistolæ videbatur
Cum

NICOLAUS DE LYRA.

Pauli Nicolai de Lyra super secundam epistolam
Pauli ad Thessalonicenses incipit.

CAP.

CAP. I.

Paulus, &c. Hic incipit secunda epistola ad Thessalonicen-
ses dividitur in tres partes, s. in salutationem, & perfectionem, &
Gratias

Cum enim priorē epistolā legendo, peruenissent ad illū lo-
cum ubi dicit apostolus, Mortui in aduentu eius resurgent primi.
Deinde nos, qui vivimus, qui residui sumus simul rapiemur cum il-
lis, &c. conturbati sunt nimis, &que perterriti, putantes vicinū
diē domini ne damnaretur eo, quod tarde ad fidē venientes
imperfecti essent. Iō-

que hoc comperto,
scripsit eis non immi-
nere diem iudicij suo
tēpore, ne apostolus
in hoc mētibus p om-
nia reprobaretur, vel
ne diabolus hęc expe-
ctantibus aliqua fraude
illuderet. Corrigit et-
iā asperius inquietos.

Et est intētio apo-
stoli, bonos, & quos
ad patientiam, ad mo-
nere, & inquietos cor-
rigere, & quæ obscu-
re in præcedenti epi-
stola dixerat, hic ali-
quatenus aperire.

Primo salutatur, dein
de gratias agit de bonis eorū, postea monet ad patientiā, &
constantiam. Inde asserit, q̄ aduentum Christi Antichristus
puerit, & aliqua aduentus Antichristi signa licet obscura,
denūciat, agēs de abolitione Romani regni, & interfectiōe
Antichristi. Circa finē vero, vt curiosos corripiant obsecrat.

Paulus, & Sylvanus, & Timotheus. * Ambrosius. Solenni-
bus verbis scribit ad eos. Solito enim more sermonum ca-
put continetur epistolæ, & idem ipsi tres sunt, quorum no-
mine scribitur, sicut & prima epistola.

a Gratia vobis, & pax. * Theophyla. Post quam deus sua
gratia quempiam donarit, nihil illi graue erit, neque triste,
sed omnia facile dissoluentur. Sciens igitur Paulus, quāta res
sit dei gr̄a, propterea hęc ipsis imprecatur, si enim hęc ipsis
adfuerit, nullā tentationū molestiā sentient, sed & pace dei
fruentes, inconcussi, & pacifici permanebunt. Simul autē, &
eis ad memoriam reuocat diuinam gratiam, vt etiam si eos
afflictio inuaserit memores gratiæ, per quam seruati sint,
consolationem recipiant, atque ex præteritis, & maioribus
plena spe confirmati, in minoribus non deiciantur animo.

b Gratias agere debemus. * Theophyla. Tria hic docet: Pri-
mum, q̄ nostras ob virtutes, & opera, q̄ transegerimus, non
sunt nobis gr̄a agenda, sed deo, alterū, q̄ nō sint lachrymis,
neq; lamētis digna illa, q̄ patiuntur, sed hōi, vt pro quibus
deo gratias agere deceat, itaque eos letari oportet, & nō de-
cidere. Tertiu, q̄ nō oporteat inuidere bñ operatib. sed gau-
dere, & gr̄as agere deo p fratrib. Quocirca, qui macerantur
ob quorundā laudata opera atque virtutes deo maledicūt.

* Chryso. Si Paulus pp̄ aliena bona gratias agit, quid pa-
tiētur, qui nō solū gratias nō agūt, sed & liuore cōtabescūt?
c Quoniam super crescit fides. * Chryso. quomodo pōt fides
crescere? Ita, s̄ q̄n illius gratia aduersi quicquā passi fuerim?
Magnum quidem est obfirmatum esse, & cogitationib. nul-
lis a scopo dimoueri, allidentib. vero ventis, decidentib. ma-
gno impetu pluuijs, vndique insurgēte graui tēpestate, vicis-
sim, & aceruatim appellatib. pcellis si tñ nō disturbabimur
nullius alterius signū erit, nisi crescentis, & supra modū ex-
crescentis, sublimiorisque factæ fidei nostræ. Quēadmodū
enim in diluio omnia quidē saxea humiliaq; statim pierē,
q̄cunq; vero sublimia, & cælestia erāt, ad ea nō pertigit dilu-
uū, ita & fides istorū sublimis facta nō deturbabat amplius.

d Abundat charitas vestra. * Idem, Et Theophylactus.
Vide

Vide charitatē, nō alium quidem deceperunt, aliū vero mi-
nus, sed equa erat erga quos vis dilectio, quēadmodū si parti-
culariter diligam⁹, nō est charitas, sed dissensio poti⁹. Si enī
dei cā diligis, oēs dilige, sin particulariter diligis, charitatis
est diuisio, nō charitas. Nā dic mihi: Si oculus oēm prouidē-
tiam, & curam, quam
pro vniuerso corpore
habet, in solam manū
deriuaret, ac reliquis
membris omnib. con-
tempis, vni istū intē-
deret, an non totū p-
deret? absq; dubio: Ita
& nos, si charitatem
quā in vniuersam ec-
clesiam extendere de-
bemus, in vnum, & al-
terum cōtractauerim⁹
& nobis ipsi, & illis
totique ecclesiæ per-
niciē inferemus. Ita
namq; nō sunt chari-
tatis, sed dissidij, schis-
mata nempe, & rup-
tura hiuleæ.

¶ Scribit, vel bunt. ¶ Existenti.
Thessalonicensium in deo patre nostro, & domino Iesu

Christo. Gratia vobis, & pax a Deo patre nro, & domino

Iesu Christo. Gratias agere debemus deo semper pro vo-

bis fratres, ita vt dignum est. Quoniam supercrescit fides

vestra, & abundat charitas vniuersiusque vestrum in inui-

cem, ita, vt, & nō ipsi in vobis gloriemur in ecclesijs dei,

pro patientia vestra, & fidē in omnibus persecutionib. ve-

stris, & tribulationibus, quas sustineris in t exemplum

¶ Gratias agere, &c. Hic gratias agit deo de bonis eorum, ne
forte de tanto bono, quod ex deo habebant, extollantur, tā-
quam a seipsis habentes.

In inui. Vt scilicet, qui diligitur diligat alios, & mutuis ob-
sequijs charitatem ostendat.

c Pro patientia vestra. * Chryso. Inter hostes enim viue-
bant, qui indefinenter vndique incommodare conabantur,
solidāque, & immotā tolerantia ostēdebāt, pudebant quot
quot humani p̄sidij gratia, in aliena dogmata transeunt. Cū
adhuc prædicationis esset initium, homines pauperes, & ex
quotidiano labore manū viuentes, virorum reipublicæ gu-
bernatorum ciuitatisque primorum inimicitias in se susce-
perunt, neque deū rege amplexante fidē, & bellum impla-
cabile sustinuerunt, & tamen ne sic quidem degenerarunt.

f Quis sustinetis. Iō gloriemur, quia sustinetis, ita vt sitis exē-
plū, & documentū alijs, quod iuste iudicat deus dū suos per-
mittit affligi, malos prosperari. Vidēt. n. vos ex malis in me-
lius proficere, illos ex p̄speris deteriores esse, & ita estis eis
exēplo, ne fatigent dū corripuntur a deo, q̄ affligit oēm fi-
liū quē recipit apud quē est iustū, vt incipiat a domo eius iu-
diciū. vnde Petrus ait, Tēpus est, vt incipiat a domo eius iudiciū.

Iusti iudi. dico, qd̄ & respectu p̄sentium videri pōt, dum boni
meliores, mali efficiuntur deteriores. Tñ hac conditione di-
co iusti. si iu. est apud, &c. Q. Iustū apparet iudiciū quo in præ-
senti iudicat deus, si attendat iudiciū futurū, vbi manifestē
omnib. patet iusticia, dū reddit singulariter fm̄ merita, per
qd̄ præsentia iusta esse probant finaliter, s̄ si iustū est dari his
penā, vobis requiē. Si quis. n. finē hunc attendit, nō iniustum
esse dicet bonos purgari, malos fordescere, sicut vtriq; ex sua
vita meruerūt. Simile huic dicit Dauid, Existimabā, vt cognosce-
rē, hoc labor est ante me. Donec intrē i sanctuariū dei, & intelligā

in nouissimis eorū. Sed tñ ex p̄sentib. videri pōt. vnde sub-
dit. Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum, &c.

g In exemplum iusti, &c. Si. n. tam seuerē punit peccata in p̄-
nitentib. quid faciet induratis? vt intelligatur, quod nō par-
cit impijs, qui nō parcit iustis. Iusti, si tñ iustum est, quod cō-
stat esse. Non. n. ponitur hic, si tamen, pro dubitatione, sed
pro affirmatione, vnde alius interpret ait: Siquidē iu. est, &c.

* Chryso. Si deo rerum cura est, si quid curat, & estimat
deus, & non hoc ex sua sententia, sed ex concessis, & indubi-
tatis ponit, veluti diceret, Si odit de⁹ reprobos, vt illos fateri
cogat

gistrum.

4 Ita vt dignum est. quasi dicat, Digni estis, vt hoc agamus.

5 Quoniam supercrescit. Intēsiue, firmiter bis, que sunt fidei ad-
herēds. Et etiam extēsiue, ea que sunt fidei magis explicite cognō-
sciend, & ea verbo, & exemplo ad alios deriuando.

6 Et abundat. in affectu interiori, & opere exteriori.

7 Ita vt, & nō ipsi. in vobis.

8 In ecclesijs dei. proponendo alijs ecclesijs vitam vestram pro
exemplū. ideo subditur.

9 Pro patientia vestra, solida.

10 Et fide, firma.

11 Quas sustinetis. i. per hoc sensibilibiter apparebit iudicium dei
esse iustum, patientiam vestram premiando. ideo subditur.

NICOLAUS DE LYRA.

Gratias agere, & cōclusionem, ibi. Salutatio mea. In fine epistolæ.
Sciētia primæ partis patet ex dictis in principio præcedentis epistolæ.

1 Gratias agere. Hic incipit epistola persecutio. Quæ diuiditur in
tres partes. Nā primo apostolus reddit Thessalonicenses beneuolos, se-
cundo cautos. ca. se. tertio, dociles sine doctos, ibi. Nos autem. Primū
facit dupliciter, s. gratias agendo de bona eorū conuersatione, & orā-
do pro meliori consummatione, ibi. In quo etiam oramus. Circa primū
licit. Gratias agere debemus deo. a quo est omne bonum.

1 Semper, scilicet, a liu, vel habitu. Vel. Semper, id est omnibus ho-
is ad hoc ordinatis.

Pro vobis fratres. quia bonum discipulorum redundat in ma-
gistrum.

D
E
Ibidem.
Heb. 12. b.
1. Petr. 4. a.
Psal. 72. c.
Ibidem
F
Ibidem.

Ibidem.

Cogit, quod odiat. Sane enim potissimum tales sententia mi-
 A nime ambigunt, ita ut ipsi adue: sarij sciant hoc iustum esse.
 Si enim apud homines iustum est, multo magis apud deum.

Ibidem. * Hierony. hic, si tamen, consumentis sermo est, non du-
 bitantis, quasi d'cat. Si tñ foris potest iudicare Iustitia, quod
 iustum est, nam sicut
 indubitanter pro no-
 mine domini patien-
 ribus requiem, ita in-
 cunctanter tribulatio-
 nem his, qui tribulant
 repromittit.

Ibidem. * Ambrosius. Quid
 tam iustum, quam ut
 hi, qui in seculo depri-
 mant bonos, & eos ex-
 turres faciunt perfe-
 ctionibus, in futuro
 eadem patiantur, quæ
 faciunt? Illi autem, ut
 sint in requie cū cete-
 ris sanctis, qui de ma-
 gna tribulatione ve-
 nientes regnum acci-
 pient æternam in ad-
 uentu domini.

† quod fides

† quod fides
 habita sit re-
 stitutorio no-
 stro erga vos.
 † Ad quod.

† omne boni
 propositum.

a In reuelationem. In-
 cipit ostendere, quam
 horribilis tribulatio il-
 lis, & quam iocūda re-
 quies istis futura est.
b Domini Iesu. Veniē-
 tis in flama ignis, nō, quod
 sit flamma circumda-
 tus, sed per effectum,
 quia inimicos exuret.
 Vel ideo dicit, in flama
 magnis, quia ignis erit
 in mundo, qui præ-
 cedet eum, tñcum spa-
 cium aeris occupans
 quantum occupauit
 aqua in diluuiō, qui
 exuret terram, & eras
 situdinem aeris, & purgabit electos.

c His, qui non vob. Nam alij sunt, qui nesciunt legem.
d Qui pœnas. id est, sustinebunt. Dire enim aliquando poni-
 tur pro sustinere, ita & hic. Et congrue. Qui enim patitur,
 dat ei quem offendit, pœnas quasi gratias.
e In iudicium æternas. Quia semper sentient pœnas, non ta-
 men semper deficient.

Ibidem. * Hiero. Si petuit flamma imperio dei tres pueros omni-
 no nō tāgere, quare nō eadem potentia alijs seuior, alijs mi-
 nor esse credatur, hoc contra eos, propterea quod pœnam
 conscientia somniarunt, quia hoc illis impossibile videba-
 tur.

Ibidem. * Theophylactus. Obserua autem, quod ait in igne flam-
 mæ, pro, in igne ardente tantū, nō etiā lucente. Peccatoribꝫ
 enim

enim ardens, & vrens tantū modo est ignis, nō lucente: Iudis
 aut lucente tantum, non etiā inflammans vniuersum est.
 * Chryso. Si quando te ceperit concupiscentia corpora-
 lis, cogita gehennæ ignem, cogita quā plane nullus estimā-
 da sit peccati voluptas, quā ne voluptatē quidem habeat. Si

a Ideo. Inter alios gloriosi. **b** In æterna beatitudine, vel ecclesia. quam hic regit. **c** Ut digni sitis.
 iusti iudicii dei, ut digni habeamini in regno dei pro quo

& patimini, si tamen iustum est apud deum retribuere re-
 tributionem his, qui vos tribulāt, & vobis, qui tribulamini

a requiem nobiscum in reuelationem domini Iesu de celo,
b cum angelis & virtutis eius, in flama ignis dantis vindictā

c his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt euā-
 gelio domini nostri Iesu Christi, qui pœnas dābunt in in-

f teritu æternas a facie domini, & a gloria virtutis eius, cum
 venerit glorificari i sanctis eius, & admirabilis fieri in om-

g nibus, qui crediderunt, quia testimonium nostrum credi-
 tum est super vos i die illo. † In quo oramus etiam semper

h pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua deus nosser, &
 impleat omne in voluntatem suæ bonitatis, et opus fidei

k in virtute, ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Chri-
 in vobis, & vos in illo secundum grātiā Dei nostri, &
 domini Iesu christi.

earum legum, quæ in
 hoc seculo possit sūe
 tantum potest metus,
 ut a malis nos aetibus
 cohibeat, multo ma-
 gis poterit hoc recor-
 datio futurorum, sup-
 plicium immortale,
 pœna sempiterna.
f Cum venerit glorifi-
 cari, &c. Ipse enim cla-
 rus, & mirabilis vide-
 bitur in credentibus,
 fauerus autem appa-
 rebit in incredulos, cū
 eos penis æternis coar-
 ctabit. Et est horū ver-
 borum breuis sensus:
 Veniet punire malos,
 & glorificare bonos.
g Hiero. Ipse in suis
 glorians est mem-
 bris, quæ solis splen-
 dore fulgebūt. Sed &
 mirabuntur irrisores
 impij humilitatis, in
 subitatione salutis in-
 speratæ vitiorum.
h Chryso. glorifica-
 tur ne deus etiā. Qu-
 enī inflat illi eos quos
 verberauerant, quos
 contempserant, quos
 irriserat, prope ipsum
 constitutos esse vade-
 rint, ipsius erit gloria,
 imo istorum gloria erit,
 certe & istorum, et
 ipsius, ipsius quidē qd
 istos non deseruerit, sed illustres exhibuerit: Istorum vero,
 quod tanto digni habiti sint honore, gloria boni est, habere
 quibus beneficia sua tradat.
g Quia testimonium. Ideo vobis tribulatis dat requiem no-
 biscum, quia testimonium, id est quidquid diximus de illo
 die iudicij, credidistis de gloria bonorum, & pœna malorū.
h In quo, &c. Ordo verborum talis est. In quo dicit.
i Ut dignetur. i. dignos iudicet, semper oram. Vel in quo. i. p quo
 vel cuius diei periculo vitando. Etiam oro semper pro vobis. Pro
 vitando enim periculo illius diei, semper orandum est.
k Opus fidei. i. confessionē, q proprie est opus fidei in virtu-
 te, ut a cōfessione nullo mō flecti possint. Vel, op⁹ fidei, cō
 bonū, qd fides exigit, & sine quibus fides mortua est. Vel.
l In vir. p̄seueratiōe, ut, s. det vobis p̄seuerantiā vsq; ad finē.
 CAP:

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut digni, &c. & persecutores vestros puniendo, ideo subditur.
- 2 Si tamen iust. & accipitur hic, si, pro quia iustum est.
- 3 Deum retribuere. id est, gehennæ pœnam.
- 4 His, qui vos tribulant, persequendo.
- 5 Et vobis, qui tribulamini, patienter sustinendo.
- 6 Requiem nobiscum. qui similiter tribulamur, & ideo subdi-
 tur retributionis tempus, cum dicitur.
- 7 In reuelationē domini Iesu de celo. id est, quando manifeste
 appo- bit veniens ad iudicium, sicut dicitur Matt. xxiii. c. Sicut ful-
 gur exit ab oriente, & apparet vsque ad occidentē, ita erit ad-
 uentus filij hominis.
- 8 Cum angelis virtutis eius. qui erūt executores diuini iudicii.
- 9 In flamma ignis dantis vindictam. id est, facientis.
- 10 His, qui non nouerunt deum. i. desit, fidem eius non recepe-
 runt, sicut sunt pagani, & Iudæi obstinati.
- 11 Et qui non obediunt, ipsum opere adimplendo, sicut sunt ma-
 li Christiani, habentes fidem sine operibus, quæ mortua est.
- 12 Qui pœnas. i. soluent, sicut sustinebunt. 13 A facie domini. i.
 per sententiā ab ore eius egredientē, quādo dicit vobis. Ite maledi-
 cti in ignē æternū, &c. Matt. 25. c. Et electis. Venite benedicti
 patris mei. & ideo subditur. 14 Cū venient. i. dare eis gloriā
 suam

suā mirabilem, nam excedit intellectus creati capacitatem. j. Cor. ii. b.
 Oculus, nō vidit, nec au. au &c. 15 Quia testimonium. i. qd
 credidistis illud, qd uel. sic. ati sumus vobis p̄. d. u. d. o. 16 In die.
 id est, de die illo glorificationis sanctorū, ita quod ly in, tenetur hic ma-
 terialiter, sicut cum dicitur: Imago Herculis est in lapide. 17
 In quo. i. c. consequenter reddit Th. salonicenses benedictō, orā-
 do pro eorum felici consummatione, s. d. In quo. i. pro quo. s. die glori-
 ficationis obtinendo. 18 Oramus semper. Exponatur ly semper
 ut supra. 19 Ut dignetur vos. id est, faciat vos dignos.
 20 Vocatione sua. ad gloriā, sicut vocauit ad fidem. i. o subditur.
 21 Et impleat. Tunc enim implebit omne desiderium electorum.
 22 Et opus fidei. quod est constans confessio Ro. x. b. Cōde cre-
 ditur ad i. ore autem confes. fit ad sa.
 23 In virtute. i. in constantia martyrii pro fide impleat pro vobis
 in presenti, ut sic non solum habeatis aureolam sanctorum omnium
 communem, sed etiam aureolam, quæ est proprii martyrii.
 24 Ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi. in pat-
 riam martyrii vestri. hoc enim modo dicitur Iob. xl. f. de Petri marty-
 rio. Cum autem senueris, extends manus tuas, &c. Et subdit
 euangelista exponendo. Hoc autem dixit significans quia morte
 esset clarificaturus deum. 25. Et vos in illo. ipsum in patria clare videndo.
 CAP.

C A P. II.

Rogamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, &c. Hic determinat de die iudicij, obsecrans eos ne leuiter, & facile de aduentu domini quasi de prope imminente opinionem recipiant, vel terreantur.

Theophylactus, Quando sit futura resurrectio, non dicit, quod vero nunc non instet, hoc docet, fuerunt enim impostores nonnulli, qui assueverant, iam instare tempus consummationis aduentusque domini.

Ambrosius, & obsecrat eos ne leuiter, & facile de aduentu quasi imminente dñi opinionem recipiant, & alia dat mandata, & etiam si per spiritum aliquis velut propheta fuerit loquutus credi ei non debeat, neque hic per tractatum, aut epistolam, forte nomine apostolorum scriptam, assensum tribuendum.

Non cito mouea. Q. Si moueamini cito est, nihil enim vobis infertur, quod diu duret.

Neque per spiritum. id est, si malignus spiritus, quasi angelus lucis apparens in visione hoc vobis persuadeat. Vel, si quis licet per spiritum sanctum reuelantem hoc se cognouisse, quod dies iudicij imminet.

Neque per epistolam. Solent enim tergiversatores, vt fallat, sub nomine clari alicuius viri epistolam fingere, vt auctoritas nominis possit commendare, quod per seipsum recipi non possit.

Quasi instet dies domini. Non quia velit, vt habeant succum et os lumbricos, & lucernas ardentes in manibus, expectantes quando reuertatur dominus a nuptijs.

Aug. ad Esichium. In quo, n. quemque inuenit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies, quia qualis quisque in die illo morietur, talis in die illo iudicabitur. Et ideo vigilare debet omnis Christianus, ne imperatum eum inueniat dñi aduentus. Imperatum n. inueniet dies ille, quem imperatum inuenit vitæ huius dies ultimus. Et ideo non sit solus, ne terreamini, vel seducamini, sed addit. Quasi instet dies domini. Hoc ideo dicit, ne ipsa perturbatione dñi inuenerint, possent seduci ad adorandum diabolum, qui hoc agebat

bat, vt sub nomine Christi apparens faceret se adorari, quod vt non possit, tempus, & signa aduentus, apostolus praescripsit. Quoniam, nisi ve. Occulte loquitur de destructione imperij Romani, ne irritaret eos ad persecutionem ecclesie. Vel hoc dicit de spirituali Imperio Romanæ ecclesie, vel discessione a fide.

Nisi ve. refuga primum. Aug. Scilicet aliqui codices habent. Quod nulli dubium est de Antichristo cum dixisset, quæ refuga vocat, vique a domino deo. Si enim hoc de omnibus impijs merito dici potest, quomodo magis de illo?

Theophylactus, non aderit aduentus domini, nisi venerit discessio, siue defectio id est, Antichristus.

Chrysostomus, Antichristum ipsum vocat defectioem, tanquam plurimos perditurum, & abducturum, hominem peccatillum vocat. Innumera quippe mala perpetrabit, & inflicet

alios, vt perpetrent, non enim ad Idololatriam abducet ille sed a veribus quisquam erit, qui suis deos persundans, iubebitque templum pro deo coli ac venerari, & in templum dei collocari, non hierosolimitanum, sed & in ecclesias.

Ambrosius, non prius veniet dominus, quam Romani Imperij defectio, sit, & appareat Antichristus, qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine.

Hieronymus, Quod autem discessioem hic dicit alibi refuga appellauit. In latinis exemplaribus vtrunque, ita intelligendum est, quod nisi venerit refuga veritatis, siue sui principatus defectio, siue discessio gentium a Romano Imperio.

Aug. Scimus enim quoniam post regnum Persarum, ad ultimum quoque post cetera Regna regnum Romanorum cepit, & omnia regna terrarum sub Dominatione sua habuit. Inde ergo dicit Paulus Antichristum non antea in mundum esse venturum, nisi venerit primum discessio, hoc est nisi discesserint omnia regna a Romano Imperio, quæ prius subdita erant. Hoc autem tempus nondum aduenit, quia licet videamus Romanum Imperium ex maxima parte destructum, tamen quando reges francorum durauerint, qui Romanum Imperium tenere debent, Romani dignitas ex toto non peribit, quia in regibus suis stabit.

a Filius

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Rogamus autem. Hic consequenter apostolus reddit Thessalonicenses cautos. Circa quod sciendum, quod aliqui Thessalonicenses credebant diem iudicii esse propinquam. Tum propter tribulationes quas sustinebant, quia Christus in euangelio dixerat ecclesiam maxime tribulari appropinquante die iudicii, vt patet Matt. 24. propter quod timebant adhuc maiores persecutiones incurrere. Tum quia apostolus dixerat in epistola precedenti cap. 4. Nos, qui viuimus, qui re. &c. obuia Christo. scilicet ad iudicium venit, vt dictum fuit, quod aliqui Thessalonicenses male intelligentes, credebant illam obuiationem tpe Pauli futuram, eo quod dixerat. Nos, qui vel simul ra. &c. pp quod asserat eos de die iudicii longa distantia, reddens eos cautos, vt non recipiantur circa hoc ex cuiuscumque doctrina. Et dividitur in duas partes, quia primo remouet errorem, secundo docet veritatem, ibi, Quoniam nisi. Circa primum dicit, Rogamus vos fratres per ad. ad. iudicium. Et nunc congregatio. Tunc, n. electi congregabuntur ad eum. Matth. 24. c. Vbi cumque fuerit corpus, illic congregabuntur, & aquilæ. Vt non cito mouea. a ve. sensu, id est a vero intellectu. Neque ter. quia instat tribulatio maxima, quæ prædicta est fore prope diem iudicii.

Neque per spiritum. s. malignum transfiguratum in angelum lucis, & asserentem vobis contrarium, s. quod dies iudicii sit propinquus. Neque per ser. alicuius pseudo apostoli.

Neque per epi. nam aliqui falsi apostoli, & heretici mittebant epistolas sub nomine virorum apostolorum Christi ad fidelium deceptionem, vt supra dictum est. Alio modo sic. Neque per epi. &c. nostram præ-

C A P. II.

Non solum oramus, sed rogamus.

Rogamus autem vos fratres per ad-

Si vultis, vt vobis proficiat aduentus Christi futurus.

Ad iudicium.

uentum domini nostri Iesu Christi,

Per aduentum. b. Omnium sanctorum. c. Si vultis esse in eo. Ventura. c. Tenebris.

et nostræ congregationis in ipsum,

Christum, vt ad corpus aquilæ, vel in identitate, vt mente, & corpore viuamus, qui modus in diuersum tendimus.

Quidem. b. Nec parum turbetis.

ut non cito moueamini a vestro

Puro intellectu.

Q. pro vicino periculo, id est, quasi instet, dies domini.

sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per

Al cuius pseudo apostoli, qui hoc exponat de scripturis. b. Sub nomine meo missam.

sermone, neque per epistolam, tanquam per nos missam quasi

No. qui uelit illos paratos esse. b. Quod per singula. c. Alio etiam a prædictis.

instet dies domini. Ne quis vos seducat vl modo.

Sed non instat dies domini, nisi prius gentes a Romano discendant Imperio. Non quod statim possit. Alias dissentio. b. Nisi.

Quonia, nisi venerit discessio primum, et reuelatus fuerit

g

lib. 20. de tate dei ca.

mente.

E

F

precedentem. 7 Quasi in. di. do. eo, q. ibi diximus. Deinde nos, qui vi. &c. Et quia non fuit in lectis noster, q. dies iudicii esset propinqua, vt ibi fuit dictum. 8 Ne quis vos seducat. hoc addit ad excludendum omnem deceptionis modum circa materiam istam.

9 Quonia. Hic consequenter docet circa diem iudicii veritatem, de quo dicit, quod duo notabilia precedent. primum ponitur cum dicit. Quonia, ve. quod. exponunt aliqui de discessione a Romano Imperio, quod florebat tempore Pauli, a quo recesserunt quasi omnia regna negantia ei subiecti, & redditionem tribuit. Iam a multis annis illud etiam Imperium caruit Imperatore pluribus annis, & tamen non venit adhuc Antichristus, qui tamen debet venire completa illa discessione, vt videtur apostolus dicere infra. Et tunc reuelabit ille iniquus, &c. Propter quod alii exponunt de recessu ab obedientia ecclesie Romanæ a qua iam dñi est, quod recessit Græcia. Sed saluo meliori iudicio, mihi videtur melius intelligendum de recessu a fide catholica, sicut exponunt aliqui, non tamen intelligendo, quod omnes sint a fide catholica, (sicut exponunt aliqui) recessuri, quia durabit in aliquibus usque ad finem mundi, sed quia maior pars credentium discedet ab ea, quia secundum dictum Saluatoris Matt. 24. b. Appropinquante Antichristi tempore abundabit iniquitas, & frigischaritas multorum, & per consequens fides vera deficiet in multis, & tunc veniet Antichristus facta dispositione ad receptionem ipsius. Hinc et dicto concordat dictum apostoli. infra. 1. ad Tim. 4. ubi dicit. q. in nouissimis temporibus discedet quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, & 2. ad eundem 3. in nouissimis diebus, instabit tpa periculosa, & erunt homines seipsum amantes, &c. Sequitur ibi. Homines corrupti, merere re. pbi circa finem. 19 Et re. Hic ponitur secundum notabile, quod precedit die iudicii aduentus

a Filius perditionis. Antichristus, non per naturam, sed per imitationem.
b Homo peccati, & filius perditionis. * Basil. Ipsa namque scripturę cōsuetudo priores a peccato magis censere, quā a patribus solet, meliores vero filios ex aliqua insigni, & eis conueniente virtute. Quāobrem diaboli, vel si manus Antichristi apostolus filium perditionis appellat, nisi enim ait reuelatus fuerit filius perditionis.

In psal. 7.
 In psal. 7.

† ostentans.
 Ioh. 20 de ciuitate deicap. 19.

† Ille.

c In templo. Vel in templo. Aug. Nonnulli non ipsum principem tantum, sed vniuersum corpus eius, ad est, ad eum pertinentem hominum multitudinem simul cum ipso principe suo loco intelligi volūt. rectiusque dici putant, sicut in Græco est, non in templo, sed in templū dei sedeat, quasi ipse cum suis sit templū dei, quod est Ecclesia. Sicut dicit: Sedet in amicu, i. vt amicus. Haimo. Nascetur autē Antichristus in Babylonia de tribu Dan, iuxta quod Iacob ait. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. Et cū venient Ierosolymam, circumcidet se, dicens Iudæis: Ego sum Christus vobis promissus. Tunc confluent ad eum omnes Iudæi, & reedificabunt templum a Romanis destructum, sedebitque ibi, dicens se esse deum.

Antichristus ubi nascetur.
 Genes. 49. 6.

Oratione de consummat. mundi libr. 1. comment. in Danielem.
 Comment. in Danielem.

Comment. in c. ad Thess. 1. libr. 20 de ciuit. de cap. 2. 1. Libr. cygneorum carminū.

Orat. de consummat. mundi.

Lib. de bened. Patriarcharū cap. 7. tracta. de Antichri. Comment. in Danielem.

Vbi sup.

Vbi sup.

Libr. 7 diuini institut. c. 17.

Vbi sup.

a Cuius iam species præcedit. * Non deus. * Totus. **b** Seruus, & fons. **c** Diaboli, qui perdidit homines. Vel quod ipse peccatus, & alio peccatus. **d** Christo, & membris eius. Vnde Antichristus dicitur. **e** Erret se.

a homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extol-
b litur supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur, ita
c vt in templo dei sedeat, † ostendens se tanquam sit Deus,

a Vel talia opinione, ut dicitur gentium, vel beneficii gratia, ut sancti. **b** Vt deus Trinitas.
a Alias in templum. † Id est, in ecclesia, vel in templo a Romanis destructo, quod tunc Iudæi reedificabunt.

* Hippolytus Martir. In primis aut Iudæam gentem amabit, apud eos omnia signa aderet, & horrenda miracula, non vera, sed falsa, ad seducendos similes impios. postea aderet prodigia, leprosus

stus dicitur, locum nouum aptum, vnde radix omnium malorum oriri debeat. Leiuatē Babylonię. In hac Antichristus nascetur, et in ciuitatib. Bethsuda, & corozā nutrirī, & versari dicitur.

* Hieronymus. Nostri autem interpretatur omnia de Antichristo, qui nasciturus est de populo Iudæorum, & de Babylone venturus.

mundando, paralyticos excitando, expellendo demones, loquina non aliter, quā presentia denūciabit, mortuos excitabit.

* Ephrem. Syrus. montes quoque non vere, sed falsiter transferet. Idem ipse expansis manibus, multitudinem serpentum atque auium congregabit. abissum, vt aridam desambulabit, certos figens in fluctibus gressus.

* Irenęus. Hęc, ne quis eum diuina virtute putet signa facere, sed magica operatione.

* Ambro. Quod in libro Iob legimus, diaboli ex permissione dei, ignem fecisse descēdere de celo per semetipsum, hoc per Antichristū, & sequaces eius, extremo tempore faciet.

* Irenęus. Characterē autem in fronte, & manu dextere faciet dari, ne possit aliquis emere, vel vendere, nisi qui habet characterem bestię.

* Ephrem. Syrus. Dat autem signū suū impurus ille latere non passim in quolibet corporis membro, sed dextere ac fronte hominis impiū insignit characterem, ne potestatem habeat homo signandi se dextera, signo Iesu Christi nostri saluatoris, neq; in fronte crucis signaculū penitus imprimere possit.

* Ambros. Potest fieri, vt sicut nos habemus characterem Christi, i. crucem qua signamur, ita habeat Antichristus proprium characterē, quo signetur hi, qui in eum crediderint.

* Hippolytus martyr. Christus dedit credentibus in eū pretiosam ac viuificā crucē, hoc idē signū suum daturus est.

* Hippolytus martyr. Lugebunt plurimi eo, quod defecerint a sancto deo, & crediderint impostori illi, suscepto characterē impuri illius hostis dei, loco viuificę crucis saluatoris. Lugebunt etiam Ecclesię luctum magnum, quia nec oblatio, nec iustitias fiet, nec cultus deo gratus. Sed & ecclesię aedes sacrę instar tugurij erunt, pretiosumque corpus, & sanguis Christi, non extabit in diebus illis. Liturgia extinguetur, psalmodiarum decantatio cessabit, &c.

* Lactantius. Tunc confurget hostis potentissimus, qui insistenti dominatione vexabit orbem, diuina, & humana miscbit, infanda dicitur, & execrabilia molietur, noua cuncta in pectore suo voluabit, vt proprium sibi consuetudinem, leges commutabit, cōtaminabit, diripiet, spoliet, occidet. Tunc detestabile atque abominandum tempus erit, quo nulli hominum sit vita iucunda.

* Idem. Rex ille teterrimus, & mēdaciōū ppheta, seipsum constituet, & vocabit deū, & se colit iubebit vt dei filiū, erit retemplū dei conabit, & iustū populū psequetur, & erit profura, & contitio, qualis nunquā fuit a constitutione mundi quicumque crediderint, atq; accesserint ei signabunt ab e tanq̄ pecudes, qui aut recusauerint notā eius, aut in montes fugerint, aut cōprehensi, exquisitis cruciatibus necabuntur.

* Idem. hic est autem, qui appellatur Antichristus, sed ipse Christum mentietur, & contra verum dimicabit, & bellum saepe renouabit, &c.

* Idem. Tūc lachrymę, luctus, & gemitus perpetes, & cum eaq̄ preces, nulla requies ad formidinem, aut formidinem ad quietem. Dies cladē, nox metus augetur semper. Turbatus iustos homines, ac deo deditos persequetur, & se illi iubebit, vt deum, cum sit Antichristus, &c.

d Tanquam sit deus. Nā sicut in Christo ois plenitudo diuinitatis

NICOLAUS DE LYRA.

aduentus, Antichristi, cuius primo ponitur superbia excessus, secundo tempus veniendi, & eius casus, ibi. Et tunc reuelabitur. Tertio, demones effertus, ibi. Cuius est aduentus. Excessus vero superbię erit, & faciet se, sicut deū adorari. Dicit igitur. Et reuelatus. i. manifeste ostēsus. 1 Homo. i. totaliter deditus peccato, sicut homo deditus agriculturę dicitur homo agri. 2 Filius per. i. dignus perditione, sicut Reg. 1. b. dicitur. Filius mortis. q. dignus morte. 3 Qui aduersatur. Loquitur de futuro per modū presentis, propter certitudinē prophetię.

phetię. Loquitur. n. de Antichristo prophetice. 4 Supra. quod ad deos Gentiliū, qui dicuntur dii, sed non sunt. 5 Aut quod quod ad sanctā Trinitatē, quę colitur, vt vnus verus deus. oem. n. talem. tum exterminare conabitur, vt ipse solus tanquam deus ab hominibus adoretur. Similiter dicitur Iudith. 3 de Nabuchodonosor, qui p̄ exterminare omnes deos terrę, vt ipse solus deus diceretur. 6 In templo. reedificato ab ipso, & Iudæi sibi adhibentibus, exponunt in templo, id est, sic se ostendet ac si ipse sit templum deo modo, quo humanitas Christi est dei templum.

Ambrosius. Operatio erroris est, falsis fidem committere, ut qui claritate luminis diem esse consentire noluerunt putent diem tenebras dici debere, ut possint prepeniori delicto facti rei, sine contradictione damnari, veritatis inimici, fautores autem iniquitatis.

THEOPHYLACTVS. mittet, id est, sinet ipsum venire, animaduerte autem quod primam repulerunt veritatem, cumque eos reliquit Deus, ac dominatum est in eos mendacium.

Gratias autem agere debemus. AMBROSIVS hoc loco prescientia Dei personat, qui scit omnium mentes ante natiuitates eorum. nec enim late illum qui credituri sunt.

CHRISOSTOMVS. Quomodo in salute? ab istis namque salutis nostre summa dependet nusquam ab operibus, nusquam a recte factis, sed per fidem veritatis.

THEOPHYLACTVS. Quid igitur nos? nihilne attulimus? subdit & fide veritatis. i. seruauit nos, qui attulimus fidem rerum verarum. non enim mendacis quibusdam fidem adhibuimus, sed veritati ipsi. Secunda hic fidei meminit. quando quidem & post sanctificationem eius auctibus indigemus, ne concutiamur.

Primitias in salutem. Ut scilicet non in illo periculoso tempore ultimo, sed in primitiua ecclesia credere mus in Christum atque fidem confiteremur. Vel nos apostolos primitias omnium credentium, quia apostoli primi crediderunt, & hoc in salutem omnium gentium.

In acquisitionem gloriae domini nostri Iesu Christi. Vel ut sitis acquisitio,

acquisitio, in qua Deus glorificetur. d. State, & tenete traditiones. Chrysostomus. Hinc patet quod non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadem vero fide digna sunt tam illa quam ista. Itaque traditione quoque ecclesiae fide digna putamus. Traditio est, nihil querat amplius.

Hieronymus. Quando vult sua tenere, non vult extranea superaddi. apostolica autem traditio est, quae in toto mundo predicatur, ut baptismi sacramentum.

Irenaeus, Cum ex scripturis arguuntur, in accusationem conuertuntur ipsarum scripturarum, quali non recte habeant, & quasi non possit ex his veritas inueniri ab his, qui nesciant traditione, quae est ab apostolis, quae per successiones presbiterorum in ecclesia custoditur, prouocamus eos; aduersantur traditioni, dicentes se non solum presbiteris, sed etiam apostolis existentes sapientiores, synceram inuenisse veritatem.

Idem. ad hanc enim ecclesiam propter potentio rem principalitatem, necesse est omnem conuenire ecclesiam, hoc est eos qui sunt vndique, fideles, in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea, quae est ab apostolis traditio.

Idem. Quid autem si neque apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt his quibus committebant ecclesias?

Et dedit consolationem. promittendo caelorum regnum. In gratia. id est, per gratiam quam dedit, speramus aeterna. Vel gratia nam merito nostro.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut iudicentur omnes. id est, iudicio condemnationis.
2 Nos autem. Hae est tertia pars, in qua reddit Thessalonicenses dociles, eos in moribus informando. & primo quantum ad operationem boni, secundo quantum ad euersionem mali, ibi Denunciamus. Prima in tres, quia primo de eorum bono principio gratias agit, secundo ad perseuerandum eos inducit, ibi: Itaque fratres. tertio, orationes eorum petit, in principio sequentis ca. Circa primum dicit. Nos autem debemus grat. age. quia bonum discipulorum reddat in magistrum.
3 Quod elegerit nos Deus. sua gratia.
4 Primitias in salutem. Euerunt enim de primis credentibus ex Gentilitate.
5 In sanctificationem spiritus. per baptismum, in quo datur gratia spiritu sancti

- spiritu sancti sanctificans.
6 Et in fide veritatis. id est, in fide catholica, quae sola est vera.
7 In qua. scilicet fide.
8 Et vocauit vos per Euangelium nostrum. i. per nostram, predicationem Euangelij.
9 In acquisitione gloriae. id est, ut per hoc gloriam acquiratis.
10 Itaque fratres state. firmi in moribus & fide.
11 Et tenete traditiones quas didicistis. a nobis,
12 Siue per sermonem. vos principaliter docendo.
13 Siue per epistolam nostram. quam absentes vobis misimus vos docendo. Et quia ad perseuerandum in bono indiget bono adiutorio diuino, ideo subdit de peccando, dicens,
14 Ipse autem dominus noster Iesu, &c. Et patet litera.

ADDITIO.

Cap. 2. vbi dicitur in Postil. Quia secundum testimonium Saluatoris Matth. 24. Appropinquante Antichristi tempore abundabit iniquitas.

Secundum testimonium Saluatoris prope aduentum Christi secundum, fides deficiet in multis. Legitur enim Luc. 18. b. Veruntamen filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? & loquitur de perfecta fide prout in glo.

CAP. III.

De cetero fratres orate. Orandum esse hortatur, ut dignetur Deus doctrinam suam infatigabili cursu dirigere & transfundere per ora apostolorum in aures auditorum, & ab auribus in corda, ut compescant malorum seditiones.

CAP. III.

De cetero fratres orate pro nobis, ut sermo domini, qui est Euangelium quod Deus dedit nobis, uel quod de Deo agit.

HIERONYMVS. Dat humilitatis exemplum, & occasionem charitatis, ut pro alterutro audacius exoratur.

Hieronymus. Curra: bus orationum suffragia, quia charitas est reciproca. dicit igitur: De cetero fratres orate. instanter & deuote.

remus, simul notandum in quibus causis orari poscat apostolus, ut sermo Dei currat, & clarificetur, currat inquam affluencia, clarificetur vero auditorum profectu.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

De cetero. Hic consequenter Apostolus petit a Thessalonicensibus ora-

Chrysostomus. Curra: bus orationum suffragia, quia charitas est reciproca. dicit igitur: De cetero fratres orate. instanter & deuote. 2 Ut sermo domini. id est, predicatione Euangelij.

* Chrysoſtomus, et Theophylaſtus. Ipſe quidem pro eis oravit, ut confortarentur, petit vero nunc viciffim ab eis ut pro ipſo orent, non ut nullum ſit periculum, nam in hoc poſitus erat, ſed ut Sermo Dei currat.

a **ut liberemur.** Apſeudo. ne noſtros ſeducant, vel nobis inſidias repdant. Vel, Liberemur ab im. id eſt, infidelibus qui reſiſtunt verbo Dei, nec ſtant i portu quietis. *b* **Et malis.** qui perſequentur infideles. Ideo dico, liberemur, quia nō dum acceperunt omnes fidem per me q̄ accepturi ſunt. Vel omnes q̄ importuni non habent fidem, ſed vos qui habetis, confirmabit Deus, unde ſubditur: Fidelis, &c.

c **Non enim omnium eſt fides.** id eſt, nec vobis orantibus omnes ſunt credituri, ſed tantum præordinati in adoptionem filiorū. *d* **Non enim omnium.** &c. Ideo autē Deus per orationes credētium nōdum credētes credere facit, ut oſtendat quia ipſe facit. Nemo eſt enim tam impertitus, tam ingenio tardus, qui non videat Deum facere, quod rogari ſe præcepit, ut faciat. Et ſciendum, quia poſſe habere fidem, ſicut, poſſe habere charitatem, natura eſt hominum. habere autem fidem, ſicut habere charitatem, gratia eſt fidelium. ſed cum voluntas credendi aliis præparatur à domino, diſcernendū eſt quid veniat de miſericordia eius, & quid de iudicio. *e* **Non uerſe enim via domini miſericordia, & veritas.** Inueſtigabiles igitur ſunt, & miſericordia qua liberat gratis, & veritas, qua iuſte iudicat.

d **Dominus autem dirigat.** * Chryſoſtomus. Sunt enim multa quæ a dilectione Dei deſcendunt, & abducunt, & multa diuertunt quæ illinc extrahunt, primum quidem manum non, velut impudētes quaſdā manus, animę noſtrę inuicentis, & potenter corripētis, & iuſtos abducētis, deinde vanę glorię ſtudiu, & afflictiones ſæpenumero ſubuertunt qua ppter quaſi flatu quodā, diuino auxilio egetimus, ut velū noſtrū velut vehementi

hemēti quodā vento ad dilectionē Dei tranſmittat. Etenim D ne mihi dicas, diligo Deum, etiam pluſquā meipſum. Verba ſunt iſta. Oſtende hoc ipſis operibus ſi diligis eum pluſquā teipſum, dilige pluſ quam argentum & tunc credam, qđ, & pluſquam teipſum illum diligas. Cū pecunias propter Deū non contemnas, quomodo teipſum contemnes? **Et patientia Chriſti.** * Idem. quid eſt in patientia? ut patiamur quemadmodum ille paſſus eſt, aut ut eadem faciamus, aut, ut cum patientia ipſum expectemus. Hoc enim eſt diligere Deum, ipſius gratia pati, & nihil turbari.

e **Denunciamus.** Denunciatioſ incipit, & oculis, monens bonos ut eos corripiant. *f* **Ipsi enim.** Et cum illi hæc non faciant, debetis vitare. Vel: Non ambulante ſecundum traditionem. Scitis enim quomodo me habui, quod in illis nō videtis. Q. Non eſt opus ut exponam vobis eam traditionem, quia eam ſcitis, quod non inquieti; ut qui aliena negocia curat, vagantes hac illac.

g **Sed ut noſmetipſos.** Notādum, quia Apoſtolus non ſolum verbis docebat, ſed hortabatur, & factis. Idonei enim magiſtri eſt quæ docet verbis, operibus explere. Etſi enim manifeſte vera

eſſe non ignorentur, quæ docentur, tamen ſi negligi ceperint a magiſtro, non facile proficiunt. Audientibus enim magis opera ſuadent quam uerba. Ideoq; magnis præconiis remunerandi ſunt, qui negligentibus magiſtris de ſolis uerbis proficiunt. Apoſtolus ergo forma erat his & qui tenues erāt ſubſtantia in plebe, ut diſcerent, libertatē ſuam non amittere. Vnde & Salomon. *Rare* (inquit) *inferes podem ad amicu tuum, ne ſatiatus tui oderit te.* Qui enim frequenter ad alienam mentem conuenit, ocio deditus aduletur neceſſe eſt paſcenti ſe, cum religio noſtra ad libertatem homines aduocet.

* Ambros. Illos dicit non ignatos laboris ſui, quem ſedulo exercitio operabat, ne pane indigeret alieno, ut exemplū daret eis

a **Sine impedimento ad omnes gentes, ut multi velociter conuertantur.**
b **Clarus, & intelligibilis fiat omnibus.** *c* **Cucurrit.** *d* **Apſeudo.**
a **Improbis diſputando.** *b* **Qui falſa prædicant.** *c* **Idem, quorum nullus ſidem habet, ſed eſt error quod ſe nent.**
a **mini currat, & clarificet, ſicut & apud vōs, ut & liberemur**
b **ab importunis, & malis hominibus. Nō enim omnium eſt fides.** Fidelis autem Deus eſt, qui confirmabit vos, & cuſtodiet a malo. **Confidimus autem de vobis fratres in domino, quoniam, quæ præcipimus, & facitis, & facietis. Dñs autem dirigat corda veſtra in charitate Dei, & patientia Chriſti. Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubtrahatis vos ab omni fraude ambulante inordinate, et non ſecundum traditionem quam acceperunt a nobis. Ipsi enim ſcitis; quemadmodum oporteat nos imitari. Quoniam non iniqui fuiſimus in ter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & fatigatione nocte, & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus. Non quaſi non habuerimus poteſtatem, ſed ut noſmet ipſos formam daremus vōbis ad imitandum nos. Nam, & cum eſſemus apud**

NICOLAUS DE LYRA.
 1 **Curat.** ſine impedimento ad alias gentes.
 2 **Et clarificetur.** per miracula veritatem eius declarantia.
 3 **Sicut & apud vōs.** iam factum eſt.
 4 **Ut liberemur ab importunis.** id eſt, a pſeudo apoſtoliſ in portu ne falſa ingerentibus.
 5 **Et malis hominibus.** prædicationem Euangelij qualitercunque impediētibus.
 6 **Non enim omnium.** id eſt, nondum acceperunt omnes fidem per me, qui ſunt eam accipituri.
 7 **Fidelis autē De.** in promiſſis adimplendis: Qui confirmabit vos. contra deceptiones pſeudo Apoſtolorum.
 8 **Et cuſtodiet a malo.** ſcilicet in patientia, in perſecutionibus tyrannorum.
 9 **Confidimus autem.** id eſt, de veſtra bona obedientia ad Deum.
 10 **Quoniam quæ præcipimus.** quia non præcipimus autoritate propria, ſed diuina, idco ſubdit.
 11 **Dominus autem dirigat.** ad implendum ſua mandata.
 12 **In charitate.** erga omne.
 13 **Et patientia erga perſecutores veſtros.**
 14 **Denunciamus.** Hic conſequenter inſormat eos ad euitationem mali.

mali. & primo facit proſopitum, ſecundo remouet falſum intellectum, ibi, Vos autem. *Circa primum dicit.* Denunciamus in nomine domini, &c. id eſt, ex eius autoritate.
 15 **Ut ſubtrahatis, &c. inordinate.** declinando ab ordine legis nature, & legis ſcriptura. quia dicitur *Pſal. 17. d.* Cum peruerſo peruerteris.
 16 **Et non ſecundum traditionem.** facta, & verbo.
 17 **Ipsi enim ſcitis.** per experientiam operis.
 18 **Quemadmodum oporteat.** in operibus veſtris.
 19 **Quoniam non inquieti, etc.** id eſt, vagabondi et ocioſi.
 20 **Neque gratis, etc.** petentes nobis miniſtrari ab aliquo veſtrum.
 21 **Sed in labore, et fatigatione.** corporali.
 22 **Nocte, et die operantes.** ad acquirendum victum noſtrum, exceptis horis ad orandum, & docendum aptis.
 23 **Non quaſi, etc. poteſtatem.** accipiendi ſumptus a vobis ſecundum formam euangelicam *Lu. 10. b.* ubi dicitur prædicantibus: Edentes, & bibentes, quæ apud illos ſunt, dignus enim eſt operarius mercede ſua. 24 **Sed ut noſmetipſos.** quia ſi nos haberes poteſtatem accipiendi ſumptus abſtinuimus ab hoc viuente de noſtro labore, multo magis alij qui non habent talem poteſtatem, debent de labore ſuo viuere. cetera patent uſque ibi.

A reteis ad imitandū illum, neque enim reprehēibile effer, si panem ab his reciperet ad corporis curam, qui animis illorū spiritualē cōsā prebebat, quē etiā corporum immortalitatē cū gloria procuraret. Tūc. n. exerta potest esse libertas, si semetipsum quis vtrius causā aut pecuniā, nulli subiciat, suo pane contentus, maxime quod ad laudem magis proficit, si cum liceat, & sit sumendi potestas, contineat, Hic talis prodesse potest audientibus. Reuerentiam enim rigoris huius habebunt, & ea quæ ad hoc mandantur, prætermitti non poterunt.

† inordinate.

a Quoniam si quis non vult operari. Augu. de opere monachorum. Dicunt quidam de operibus spiritualibus hoc Apostolum præcepisse, alioquin si de opere corporali hoc diceret, in quo vel agricolæ, vel opifices laborant, videretur sentire aduersus dominum, qui in euāgelio: Nolite solliciti esse, quid manducet, &c.

† indiate.

† admonete.

March. 6. d

B Sed superflue conantur, & sibi, & cæteris caliginē obducere, ut quod vtiliter charitas monet, nō solum facere velint, sed nec intelligere, cū multis aliis locis epistolarum quid hic sentiat Apostolus apertissime doceat. Vult enim seruos Dei corporaliter operari vnde viuāt, ut nō compellant egestate necessaria petere. Nec est cōtra illud quod prædictū est, Nolite solliciti esse quid man. &c. Nō enim hoc ideo dictum est, ut non procurent quantum necessitati sit est. vñ honeste, potuerūt, sed nō ut ista intueātur nec ppter ista faciant, quidquid euangelij præconio facere iubent.

Interrogat de re pul. iustis disputarum.

b Iis autem, qui eiusmodi sunt. * Basilus. Neque vero his quæ a nobis hoc loco dicuntur, apostoli verba illa aduersari quisquam existimet, ut operātes panem suum manducet. Si quidem hoc ad ordinis, & laboris desertores dictū est, pinde ac si diceret, praestabilius esse vnumquemque necessaria sibi saltem ad uitam prætidia parare, neque aliis grauem esse, quam vitam in otio traducere.

Ambrosius,

* Ambrosius. Qui otiosi esse desiderant, id agunt quatenus occasio nascatur, qua introitum suum desiderabilem faciant, domibus diuitum ambulantes gesta, & opinioniones verborum subtiliter colligunt, scientes quid de quo velint audire, ut libenter, & requisiti pascantur. Quod factum valde abhorret disciplina dominica.

c Curiose agentes. hoc factū abhorret disciplina dominica, cōrū. n. Deus vter est, qui se dā cura necessaria sibi prouidēt.

c Nolite

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 His autem qui ei iungo. ut cum silentio operantes, id est, quieti, & non uagabundi.
- 2 Suum panem, id est, proprio labore acquisitum manducant, & non alienum.
- 3 Vos autem. Hic remouet circa dicta falsum intellectū, quia posset aliquis credere, quod pauperibus laborare non potentibus, & occupatis negociis spiritualibus non essent administrandi necessarij sumptus, ideo hoc remouet di. Vos autem frat. facultatem habentes. Nolite deficere beneficientes, id est, nolite desistere a beneficentia talibus personis.
- 4 Quod si quis non obedierit. hunc notate scilicet ut scribendo, possit cum corripere.
- 5 Et non commisceamini. societatem eius uitando.
- 6 Ut confundatur. & sic respiciat a malo suo.

7 Et nolite

ADDITIO.

In cap. 3. vbi dicitur in pos. In charitate Dei erga omnes, patientia Christi erga nostros persecutores.

Quod

c Nolite deficere. Quia & si operentur, possunt tamen nō uol. his indigere. Et iō monet, ne illi qui habebāt vi. de seruis Dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerēt. Nō enim in reprehensionem venit qui humanus est in largendo, sed hic qui cum possit laborem ferre, otioso vult vitam agere.

* Chrysostomus.

Non potui vltius increpationem producere, sed rursus corū miserus est. Et vide cum quanta prudentia, non enim dixit, veruntamen ignoscite illis donec corrigantur, sed quid? Vos vero ne defatigemini beneficiendo. Subducite quidem vos ab illis, attamen ne contēnatis fame pereuntes. Quid igitur, inquis, si copiam alimenti apud nos habens otiosus permaneret? ad hoc placidū, ac mite pharvacum dedi, nēpe, ut subdūcētes vos ad eō, hoc est, nullam illi fiduciam huius faciatis, ostendite vos irasci. nō exiguum hoc est. Si quidem vere correctum volumus, ne ignoremus correctionis modos.

d Nolite quasi inimicum. * Theophylactus. postquam elemosinam dederis, iniunxit, ut admoneas. non ut exprobes, ut & animo, & corpore beneficium iam in illum cōferatur. porto frater qui admonet, nō publice traducit iniuriam, sed priuatim hoc facit, idque cum mansuetudine. Doleat nobis nō quia impertimus, sed quia trāsgredit legē Dei, ac veluti super morbo lugeamus. Audiant itaque qui nō solum non impertunt aliquid, verum etiam contumelia afficiunt & iniuria pauperes, atque lapidibus perūt. Propter te pauper iste affligitur, ut curare tu queas uulnera tua per clementiam, quam illi exhibes: tu uero eū qui tui cā inops est, repellis? quātā sunt ista insipientiæ, quantē ruditatis, stupiditatis?

* Hieronymus. Corrigit, ut emendetur, & nolite abscondere, ut desperet. Ager curandus est, non necādus, ne in apostasiam inquietudo uertatur.

* August. Sic enim & disciplina seruat patientiam, & patientia temperat disciplinā, & utrunque refertur ad charitatem, ne forte, aut indisciplina patientia foueat iniquitatem, aut impatiens disciplina dissipet unitatem.

e Quod est signum in omni epistola. Propter adulteratores scripturatum, manu sua in fine omnium epistolarum salutationē se subscribere testatur, ut sub nomine eius nulla epistola accipiatur, quæ non fuerit manu eius subscripta.

Incipit

- 7 Et nolite quasi inimicum existimate. quia si uitium odiendū sit, natura tamen est diligenda.
- 8 Ipse autem Deus pacis. auctor, & dator.
- 9 Det uobis pacem sempiternam in omni loco. id est, in terra, & in celo.
- 10 Dominus sit cum omnibus uobis. in presentia per gratiam, et per gloriam in futuro.
- 11 Salutatio mea manu. Hæc est vltima pars epistolæ, quæ est conclusio, uel confirmatio per signum in fine epistolæ scriptum de manu Pauli. Quod enim supra positum est, scriptum erat per manu n. notari, sed istud vltimum de manu Pauli erat scriptum, et similiter faciebat in alijs epistolis, ad certificandum illos quibus mittebantur, quod essent a Paulo directæ, et ad excludendam epistolas a pseudo apostolis sub nomine Pauli scriptas, in quibus fuit non erat scriptus de manu Pauli. Et his dictis patet litera.

Incipit

Quod dicitur, in charitate Dei, secundum glo. intelligitur in Charitate quam Deus dat, & patientia Christi, scilicet ut patientes sitis, sicut, & Christus patientis fuit.

Incipit

Incipit argumentum in epistolam primam ad Timotheum.

Imotheo in Asia relicto episcopo, scribit Paulus de episcopali officio, quomodo pseudo ap[osto]lis resistat quo ecclesia instituat, quales presbyteros, vel diaconos ordinet, quales viduas honoret, quomodo ipse in ecclesia se habeat, vel quomodo eam regat. Hieronymus. Timotheus iste fuit filius mulieris fidelis, patre Gentili preceatus, & cum non esset circumcissus, & ipse Gentilis, huic dabant bonum testimonium fratres qui erant Lyctus et Iconij. Huc voluit Paulus proficisci secum, & ideo circumcidit propter

pter Iudaeos qui erant in illis locis.

Et atque eruditus, tam diuinis scripturis quam liberalibus artibus. Huc Apostolus creauit episcopum, & ideo cum admonet, ut sollicitus sit in ecclesiastica ordinatione. Iuuentio Ap[osto]li est in hac epistola instruere Timotheum de episcopalis dignitatis officio. Modus talis. Primo salutat eum. Deinde monet, ut pseudo apostolis resistat. Postea instruit de episcopali officio dicens, quales debent ordinare presbyteros

Incipit argumentum in epistolam ad Timotheum primam.

Imotheum instruit, & docet de ordinatione episcopatus, & diaconii, & omnis ecclesiasticae disciplinae, scribens ei a Laudicia per Tichichum diaconem.

& diacones, & quales debeant esse mulieres eorum. Deinde quales viduas recipere debent. Et postea de modo correctionis instruit eum. In fine admonet, ut vitet prophanas nouitates.

CAP. I.

Incipit epistola Pauli ad Timotheum prima.

CAP. I.

Paulus. Sequitur. Chryso. magna erat profecto apostoli dignitas, & certissimus ubique Paulum suae dignitatis adiacentem causas, non quasi sibi uelut usurper honorem, sed uelut traditum, necessario exercere cogatur, quae profecto omnia ambitione omnem excludunt, omnemque iactantiam. nam quem-

Paulus apostolus Iesu Christi secundum imperium Dei Saluatoris nostri, & Christi Iesu spei nostrae, Timotheo dilecto filio in fide. Gratia, & misericordia, & pax a Deo patre, & Christo Iesu domino nostro. Sicut rogavi te ut

a b c d e f

quid uellet, apertius exponeret. Sed habet per omnia similitudinem, quod in humanis quoque contingere solet. nempe enim est filius similis patri, uere longe amplius ac dignius ea similitudo in Deo seruetur. Quippe in hominibus, & si eadem substantia est, sed aliis plurimis differunt, colore, habitu, prudentia, uoluntate, animi ac corporis motibus exterioribus: longeque plura sunt, quae illos ab inuicem distinguunt, quam quae inuicem iungant. Porro in Deo nihil eiusmodi impedimento um est, nihil quod interceptat omnino eam similitudinem. Ambrosius. Verum filium appellat, sed in fide. Haec uera, & firma generatio est, quae nescit occasum, nescit mortuos, & pestilentiam, & quae ignorat famem, & sitim, qui enim sunt in regno Dei, nullius egent. Gratia, & misericordia, & pax a Deo Patre. In hac salutatione, tria ponit, quae ei optat; cum in aliis tantum duo posuerit. Misericordia hic accipitur, quod in aliis epistolis gratia dicitur, id est, remissio peccatorum. Pax est tranquillitas animi, praescriptio aeternae pacis. haec communiter omnibus optari solet. Gratia uero quam hic addit, episcopis optatur, id est, donatio spiritus sancti, qua ministri Dei armantur. Sicut rogavi. Post salutationem prius de pseudo repellendis, incipit hic legem adhuc tenendam docentibus. Rogavi. dicit, ut affectum charitatis, & formam humilitatis ostenderet.

admodum is qui non sibi traditum a Deo honorem uel usurpare praesumat, culpari dignissimus est, ita & qui traditum sibi repellere, & a se arcere molitur, aliorum est reus criminum, infidelitatis. scilicet & in obedientiae. Porro ubique dum scribit, apostoli nomen adiungit, ut auditores erudiat, non esse humana quae dicuntur. Qui enim mittitur quod apostolus sonat, nihil proprium loquitur. Secundum imperium. Unde: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod elegi eos. Et Christi spei nostrae. Chryso. uide quam proprie, quam signanter haec cognomena posuerit: necessario enim qui doctoris fungitur munere, pericula sustinet, & multo plura quam discipuli. Quoniam igitur ista rei natura est, diabolus uerememius aduersus eos armatur, maioriq; fertur infamia, quippe cum eorum caede, gregis quoque detrimenta sequuntur. nam qui ouem iugulat, gregem quidem minuit. Porro qui pastorem ipsum de medio tulerit, totum simul gregem dissipauit. itaque minori cum labore maiora detrimenta molitur, atque una cum anima cuncta simul perdere, atque vastare contendit, quo circa ab ipsis iniuriis ipsius erigit animam. Saluatorem inquit habemus, Deum & Christum spem, nostram. Patimur multa, sed magna nitimur spe, pericula insidiasque preuenimus, sed saluatorem habemus non hominem, sed Deum, neque igitur qui saluat, infirmus est, Deus quippe est, neque spes nostra confunditur, Christus enim est. His igitur duobus iam ad inimiculis maximis freti, pericula ferimus, quod scilicet aut celeriter

ter liberamur, aut meliori spe nutriti, facile cuncta toleramus.

Timotheo dilecto in fide. CHRYSTOMVS. Sed ecce, inquit, filium charissimum dicit, nec tamen eiusdem est substantiae. quid quae? nunquid brutum animal erat? Sed non erat, inquit, ex Paulo genitus. non ideo tamen alterius erat substantiae, nihil minus, cum enim dixisset filium, adiecit, in fide, ut

D

E

f delegacionem, in iunctionem,

Ambrosius,

Fabulis

F

Incipit postilla Nicol. de Lyra super epistolam Pauli ad Timotheum primam.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

Paulus apostolus. Hic incipit epistola prima ad Timotheum. Quae diuiditur in duas partes scilicet in Saluationem, & prosecutionem, secundum ibi: Sicut rogavi. In prima parte ponitur persona salutans, & exprimitur quantum ad tria. scilicet quantum ad nomen proprium, ibi: Paulus. quantum ad officium, ibi: Apostolus Iesu Christi. & quantum autoritate officii, ibi: cum dicitur: Secundum imperium Dei, sicut patet Act. 13, a Dixit illis spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus quod assumpsi eos. opera uero trinitatis sunt indiuisa. propter quod idem est imperium trium personarum. & ideo una expressa alia subintelliguntur.

2 Et Christi, &c. id est, per quem speramus obtinere gloriam. Secundo ponitur persona salutata, cum dicitur. 3 Timotheo dilecto. ad ostendendum quod erat filius eius spiritu alis, & non carnalis. Tertio ponuntur bona optata, cum dicitur: Gratia, & misericordia, et pax.

4 Misericordia. in remissione peccatorum. 5 Gratia et misericordia. in ampliatione meritorum. 6 Et pax. in consecutione premiorum. 7 A Deo patre. qui est dator, & autor istorum. 9 Et Christo Iesu. Qui quantum ad deitatem est eadem principalis causa cum patre & spiritu sancto, & quantum ad humanitatem est causa instrumentalis coniuncta, sicut manus est organum coniunctum artificis, securis autem separatum. & hoc modo aliae creaturae sunt instrumenta Dei separata. 10 Sicut rogavi te. Hic incipit huius epistolae prosecutio. Circa quae sciendum, quod Apostolus ordinauit Timotheum episcopum ecclesiae Ephesiae. & ideo in hac epistola instruit eum de his quae pertinent ad episcopi officium. Ad quod spectant sex actus specialiter. Et secundum hoc prosecutio huius epistolae diuiditur in sex partes, quae patebunt proseguendo. Primus autem actus perueniens ad episcopum est extirpandi falsae doctrine, sicut impediuntur remotio prior est in aliquo opere. Ad hoc autem Apostolus inducit Timotheum in hoc capitulo. Quod in tres partes diuiditur. nam primo ad hunc actum inducit. secundo incidenter Deo gratias agit. tertio ad propositum redit, ibi: Hoc praecipit. Prima adhuc in tres: quae primo inducit Timotheum

Miseri-

Tom. 6. y 3

ad

A Fabulis & genealogiis. Aug. Hæreticus quidam inimicus legis & prophetarum, existit mac Apostolus hoc loco diuina eloquia fabulas appellasse. sicut & alibi cum ait: *Prophanas & aniles fabulas deuit*. Quis ita non multum hæreticus erraret? Cur ergo ipse idem fecit, si hæc esse aniles fabulas iudicauit? Cur dicit Abra-

Galat. 4. c. In daica famul-

† diuersa

Rom. 11. c. † enim

Aug. 1. c. adu legis & prophetarum

ham habuit duos filios? & alia huiusmodi. Sed melius dicitur, quod propter legitimas scripturas habent Iudæi traditiones non scriptas, quas memoriter docent, & deuterofin vocant, ubi dicunt Deum duas uxores creasse primo homini, ex quibus genealogias infinitas tenent facientes in fructuosissimas quaestiones. has autem dicit fabulas. *Fabulis*. Iudeorum, qui dicunt duas mulieres fuisse primo homini Euam, & alteram, ex qua dicunt multos filios esse natos quod nusquam sacra pagina narrat. *Genealogias*. quibus narrant se de genere Abraham, & David: quasi inde eis salus debeatur, vel quibus narrant Christum non esse David.

* Ambrosius. Quid enim opus est generationum, quas constat esse infinitas per traducem, facere mentionem, & quid, & quatenus factum est sub vno quoque eorum, & non potius compendio per fidem salutem quaerere? Inde enim quaestiones oriuntur, cum quod, & quando, & quomodo, & quare factum est, tractatur: quæ res impedit salutem.

B * Chrysostr. quid interminatis? finem scilicet nullum, nullam que utilitatem habentibus, aut perceptu difficilibus. Vidisti quomodo huiusmodi quaestiones culpant, ac refecare contentit. Vbi enim fides est, nulla quaestiones necessitas est. ubi nihil oportet curiose perquirere, quod opus est quaestione? quaestione per fidem tollit. quod enim quaerit, nondum inuenit qui quaerit, difficile credere potest: ideo ait: non vacemus his quaestionibus; nam si quaerimus, id fides non est. Fides enim animi cogitationemque facit condescere, non igitur intendamus quaestionibus, fideles enim iam vocati sumus, ut his quæ dicuntur, sine ulla hesitatione credamus, ut nihil omnino dubitemus nisi humana essent quæ dicuntur, oporteret ea merito discutere, quæ si diuina sunt, honoranda solummodo atque credenda censentur, si vero non crediderimus ea, neque Deum esse scimus. Quo enim pacto nosti, quia Deus est, cum ab eo causas rationesque regas? nam quod Deum nouerimus, istud primum argumentum est, si omnibus quæcumque ille dixerit, absque argumentis probationibusque credamus, & hoc gentes de Diis nouerunt, in homine quoque eos hoc fecisse manifestum est, seductore atque mago Pythagora scilicet apud Ephesum atque in templis silentium inscriptum est, continebatque digito os, & labia comprimerebat, praetercunctes omnes, silentij admonens. An vero illa honestiora, quam nostra sunt, ut in illorum comparatione ridicula esse nostra putentur?

C nostra sunt, ut in illorum comparatione ridicula esse nostra putentur?

Ad ordinandam ecclesiam? Quæ est ciuitas metropolis Asiae. Ideo, remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuncias quibusdam, ne taliter docerent, neque intenderent

fabulis & genealogiis interminatis, quæ quaestiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide, & finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

Finis tamen præcepti est charitas, de corde puro, &

centur? gentilium nempe inuenta merito discutuntur: eiusmodi enim sunt quæ pugnas cogitationum & concertationes indicant. At vero nostra ab his omnibus longissimi ne remota sunt: illa enim humana adinuenit sapientia, hæc autem gratia spiritalis edocuit: illi fatuitate atque amentia plena sunt, hæc autem sunt verissimæ sapientia dogmata. Illic nequo discipulus, neque magister est, verum omnes, quaestionibus certant, qui enim discere cupit obtemperare debet, non corrumpi, credere non ratiocinari, per fidem enim omnes ueteres placuisse Deo docetur, absque enim fide, cuncta soluantur in nihilum.

C Finis autem. In fide est ædificatio Dei quia ex fide est spes, & inde charitas quæ est adimpletio legis. Vel docent, & intendunt fabulis & genealogiis, sed finis, & impletio legis est charitas, quare non est opus aliis.

D Præcepti. per præceptorum, quorum impletio est dilectio Dei & proximi. Unde: *In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetae.*

Finis dicitur terminus, finis consumptio, finis quoque; impletio dicitur & consumptio. Aliter enim finitur panis, aliter tunicæ aliter hic & ibi ager. Panis ut absumat & non sit. Tunica ut cõsumatur, & perfecta sit. Ager, ut sulcus, et limitibus suis interclusus amplius non extendatur. *Finis. h. & c.* Aug. Totam enim magnitudinem et amplitudinem diuinitum eloquiorum securam possidet charitas, qua Deum proximique diligimus quæ radix est omnium bonorum: unde, in his duobus mandatis tota lex pendet et prophetae: Si ergo non vacat omnes sacras paginas perferuntur, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia scripturarum secreta penetrare, tunc charitatem ubi pendet omnia, quia finis omnium est dilectio Dei, et proximi. Nullum rerum diligendarum genus in his duobus præceptis prætermisum est. Cum enim præcurrat dilectio Dei et sequatur dilectio proximi, de dilectione nihil dictum videtur. Sed cum dictum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum, simul et tui abs te dilectio prætermissa non est ille autem sancte et iuste uiuit qui ordinatam habet dilectionem ne aut diligit quod non est diligendum, aut æque diligit quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Omnis homo in quantum peccator est, non est diligendus in quantum uero homo est diligendus est pro Deum Deus uero propter seipsum. Et Deum quisque amplius debet diligere, quam se ipsum. Itaque amplius alius homo diligendus est, quam corpus nostrum, quia pro Deum omnia ista diligenda sunt. Potest nobiscum alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus per animam uiuit, quæ fruimur Deo. Omnes autem æque ad paria bona diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, quæ pro locorum et temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus cõtractius tibi, quasi quadam sorte coniunguntur.

Omnia

NICOLAUS DE LYRA.

ad falsitatis exitum peruenit, secundo ad hoc subdit rationem, ibi: Finis, tertio remouet obiectionem, ibi: Scimus autem. Circa primum dicit. Si cut rogauit te. o Timothee. supple sic facias, & quid sit illud de quo rogauit, consequenter ostendit di.

- 1 Remaneres Ephesi, pro regimine ecclesie.
- 2 Ut denuncies quibusdam pseudo apostolis.
- 3 Ne aliter docerent, quam tradidi Ephesis. Volebant enim isti falsi apostoli inducere Ephesios ad obseruationem legalium & traditionem Iudeorum, tanquam necessariae ad salutem.
- 4 Neque intenderent, id est, ut denunciares auditoribus, ut non intenderent talibus fructibus erroribus. ideo subditur.
- 5 Fabulis & genealogis. Dicuntur autem fabule illæ quibus non subest ueritas, cuiusmodi erat obseruatio legalium, quæ tota fuit figuralis, figurando noni Testa. statum. & ideo illo conpleto cessat illa obseruatio, & dicere quod maneat, est dicere quod status figuralis adhuc durat, & per consequens quod Christi mysterium non est impletum adhuc, quod non solum est falsum, sed etiam erroneum. Dicitur etiam fabule traditiones Iudeorum, quibus inritum faciebant diuinum mandatum, secundum quod improprie eis Saluator Matih. 23. a. tanquam falsam euident continentes. Genealogia uero interminata secundum aliquos hic dicitur generationes Adæ de alia uxore quam Eua, ex qua aliqui Iudæi genealogias multiplicabant. Sed quia glo. Iudeorum de ista

de ista secunda uxore non loquuntur, ideo uidetur melius dicendum, quod aliqui Iudæi falso genealogizabant generationes a David descendentes, ut per hoc excluderent Iesum Nazarenum a David descendisse, & per consequens concluderent ipsum uerum Messiam non fuisse, quem scriptura dicunt a David descendere, Et dicuntur interminata, quia non terminantur ad aliquid certum & uerum.

- 6 Quæ quaestiones, & ciuiles & contentiones inter disputantes.
- 7 Quam ædificationem, id est, ædificium spirituale uirtutum.
- 8 Quæ est in fide, id est, cuius ædificii fides est stabilimentum, in quo prædicta non construunt, sed destruant ædificium spirituale.
- 9 Finis autem. Hic de prædictis subdit Apostolus rationem scilicet, quare non sit attendendum legalibus obseruantis & genealogiis interminatis, quia non faciunt ad impletionem legis diuinæ, sed magis ad oppositum, quia lex ordinat ad diligendum Deum et proximum, ad quod prædicta non faciunt, sed magis impediunt. ideo dicit. Finis autem, etc. Quod patet quia præcepta primæ tabule ordinant finaliter ad dilectionem Dei, præcepta uero secundæ tabule ad dilectionem proximi, ut patet Exo. 20. Alia uero præcepta quæcumque sunt non sunt nisi quedam explicationes istorum et conclusiones ab eis deriuata, non tamen eodem modo, quia aliqua sequuntur de necessitate, aliqua uero non. Et ex hoc sequitur quod aliqua de huiusmodi præceptis supermanent, ut moralia; alia uero tantum ad tempus, ut iudicialia et ceremonialia.
- 10 De corde, quantum ad appetitum, qui dicitur hic, cor. nam uoluntas

Genealogie in terminata

Omnium igitur hæc summa est, vt intelligatur legis diuina- rumque scripturam plenitudo charitas esse rei quafuendū est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest, idest, Dei & proximi. Præcipitur enim Deus diligere, & proximus. Vt autē quisque diligat, alio speciali præcepto non est opus.

Item Charitas ista, amor Dei est, & proximi. Amor huius seculi, cupiditas dicitur. Minuitur cupiditas charitate crescente. Cupiditas ergo refrenetur, charitas excitetur.

* Chrysostomus. medicinae finis sanitas est, itaque cum adest anitas curatione multa nihil opus est, etiam si adsit charitas, præ-

ceptis non est opus. charitatē vero cuiusmodi dicit, sincerā, & quæ non verbis tantū, sed quæ ex sententia et cordis intimo ffectu, proximorūq; miseratione proueniat. Et corde pura de cōuersatione recta, quæ per et vita pura schismata facit. nā & in malis dilectio inuenitur: puta latrones, latrones amant, & homicidæ homicidas: verum ea non est dilectio ex conscientia bona, sed mala, neque ex fide non ficta. fides enim quod verū est, indicat, & ex sincera fide charitas gignit. Qui enim veraciter in Deo credit, nunquam prius ab ea desistere poterit. * Ambrosius. Vera charitas non potest vitam malam agere, nec simulatam fidem habere.

a Conscientia bona. Aug. Conscientia pro spe. Ille enim ad id quod diligit se peruenturum desperat, cui malæ conscientie cupulus inest.

b Et fide non ficta. Vel: non ficti & fragili, vel in qua non quisque sibi quodlibet fingit, sed catholica.

c A quibus. Improbatur hic aduersarios, qui legalia tradebant, licens, A quibus, &c.

d Non intelligentes, &c. Si quando. n. de praua & falsa opinio de sua reprehendi et cōuinci ceperint, ad defendendum ad leuissimam temeritatem et apertissimam falsitatem dixerint, de sanctis libris multa verba pronūciant, volentes esse legisdoctores, tamen non intelligant quæ loquuntur, vel de quibus.

Aug. Omnium hæreticorum mater superbia. Idem. Hæreticus est qui temporalis commodi, et maxime gloriæ, princip-

cipatusque sui gratia, falsas, vel nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur.

* Irenæus. qui abstant a principali apostolorum successione, & quocumque loco colligunt, suspectos habere oportet: vel quasi hæreticos, & malæ sententiæ vt hypocritas quæ gratia, & vanæ gloriæ hoc

otant, si omnes a veritate decidunt.

* HIERONYMVS.

Hæretici matrem habent scæ iniquitatis superbiam, dum semper altiora se scire iactant, & in ecclesiæ contumeliam debacchantur.

* IDEM. Quis hæreticorum non in superbiam extollitur, ecclesiæ simplicitatem paupendens, et fidem, imperitiam reputans.

* Idem. Hæretici semper dogmatum suorum sibi quasi sublimitate confidunt, et ecclesiæ simplicitatem despiciunt.

e Scimus autem. Approbat suam partem. Scimus autem. Ne videatur legem incusare addit: Scimus autem, etc. Sed ne iterum videatur eam inducere, subiungit. Scientes hoc, quia iusto non est lex posita, quia non ex ea est iustus, sed ex fide. Ad quid igitur ei necessaria est lex? Sed non data est, vt vel reus puniret, vel peccare volente coereret. Iustus tamen, et si ea non eget, vtitur, vt sic esset in auctoritate alijs, et futura attestaretur factis.

f Quoniam bona. Quomodo bona si non iusto posita? Sed iam iustus non eget pedagogo, sed iniustus vt fiat iustus.

g Legitime utatur. Qui scit ad tempus datam, et sub Christo deferit. In iustis per remissionem non est opus lege, a qua liberi sunt per Christum. Legitime utatur. Lege legitime utendi multiplex est modus, vt scilicet aliud iniustus, & scilicet aliud iniustus recte dicat legitime uti lege. Iniustus enim ea legitime utitur, quando intelligens quate data sit, eius comminatione tanquam pedagogo perducitur ad gratiam, per quam iustus fiat. Iustus vero, et illa legitime utitur, cum eam tenendo iniustus imponit, vt sic cum iniustis ceperit inolitæ concupiscentiæ morbus inentiuo prohibitionis, et cumulo peccationis auget, confugiant ad iustificantem gratiam, et per eam suauitate iustitiæ declarati penam literæ minantis euadant.

Quia F

NICOLAUS DE LYRA.

ntas quæ est appetitus intellectualis, mouet alias animæ potentias ad gendum sicut cor membra corporis ad operandum.

Et conscientia bona, quantum ad intellectum bonum. Est enim conscientia applicatio scientiæ ad aliquod particulare agibile. & ideo quando scientia recte applicatur ad bonum operabile, dicitur bona, e contrario vero mala:

Et fide non ficta, idest, vera & non simulata, quam habebant aliqui subdoli, fingentes se esse Christianos, vt simplices deciperent, & alios fingerent capi, sicut dicit de Torquato in legēda sancti Tiburtij.

A quibus quidam aberrantes, idest, declinantes.

Conuersi sunt, &c. asserendo de legalibus prædictis, & traditionibus, quod necessarium sit ea obseruari post aduentum Christi.

Volentes esse legisdoctores, cum non fuerint adhuc sufficientes scipuli, ideo subditur:

Non intelligentes, &c. idest, non intelligentes conclusiones, de quibus loquuntur, nec scripturas per quas probare nituntur.

Scimus. Hic consequenter remouet obiectionem, quia posset alius obicere de legibus, quod fuerint a Deo instituta, vt potest in Exo. & Leui. & per consequens bona & seruanda. Ad hoc vero refertur.

Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod lex habet vim duplicem scilicet regulatiuam, & coactiuam. primo igitur soluit obiectionem quantum ad primam. secundum quantum ad secundam, ibi: Scientes hoc. Vis autem regulatiua legis ordinat hominem in bonum. Hominis autem bonum potest aliquid dici dupliciter. Vno modo simpliciter, & secundum omne tempus. & sic vetus lex quantum ad præcepta moralia ordinabat homines ad bonum, propter quod omni tempore sunt seruanda. Alio modo dicitur aliquid hominis bonum secundum aliquod tempus determinatum, sicut vt lenibus vestimentis bonum est homini tempore æstiuo, non autem hyemali, propter quod vestimenta priora dimittuntur, & alia accipiuntur. Et hoc modo lex vetus, quantum ad præcepta ceremonialia ordinabat homines ad bonum,

pro tempore veteris Testamenti. Erant enim instituta ad figurandum Christi misterium in nouum, propter quod illa caeremonia cessant Christi mysterio adimpleto, & alia sunt instituta, verbi gratia, inter ceremonialia veteris legis principalia erant oblationes, & sacrificia, quæ figurabant Christum in cruce offerendum, & immolandum. propter quod ipso iam oblato, & immolato offerre dictas oblationes, & sacrificia, & maxime post publicatum euangelium, est significare, quod oblatio Christi in cruce, & eius immolatio nondum sit impleta, quod est falsum, propter quod oportuit sacrificium institui, quod esse significatiuū oblationis Christi iam completa. & sic Christus instituit sacrificium eucharistiæ, quod est memoriale passionis dominicæ. Luc. 22. b. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commendationem. & sic de alijs ceremonialibus suo modo. Quantum autem ad iudicialia præcepta, lex non ordinabat ad aliquid figuratum per se, & directo, sed ad modum seruandi iustitiam inter homines, propter quod adueniente Christo non sunt euacuata, vt mortifera, sicut caeremonialia, quæ possunt seruari, dum tamen non seruentur vt obligantia ex lege illa, quia fuerunt instituta ad seruandam iustitiam inter homines pro statu veteris Testamenti, qui est totus figuratus respectu status nouæ legis. 1. Corinth. 10. c. Omnia in figura contingebant illis: propter quod præcepta iudicialia per accidens fuerunt figuratiua. & ideo seruare illa ex obligatione veteris legis, est significare factum, quod status populi adhuc durat, quod est falsum. Possunt tamen illa seruari ex ratione alia, vt pote ex noua institutione ecclesiæ, vel principum alicuius, vel huiusmodi. Sic igitur dicit Apostolus. Scimus autem quia bona, scilicet in moralibus semper & ceremonialibus vsque ad passionem Christi. Extunt enim fuerunt mortua, quia non obligabant vlra, poterunt tamen seruari, dum tamen non ponantur spes in eis. & hoc vsque ad publicationem Euangelij sed extunt fuerunt mortifera, sicut supra plenus dictum est in epistola ad Galat. & in epistola ad Roman. Iudicialibus autem tempore veteris Testamenti, tanquam ex lege obligantibus, tempore vero noui Testamenti, ex obligatione, vt dictum est.

D lib. 4. c. 47. ad hoc hæreticorum in Oice. In 1. ad g. lib. 1. cōmēt. Michæas.

Aug. lib. 5. de baptis. c. 8. & li. 1. cōtra Crisost. c. 24.

Ambrosius Lege iustus & iniustus legitime utuntur

Ceremonialia & iudicialia quare non cessent.

C * Chrysoft. Quemadmodum freno legitime vitur non is equus, qui laesit, neq; q mordet, sed qui illo pulchre agitur: ita, & is lege vitur legitime, nō q litera necessitate sonat ac iuste viturē cogit. qui nō legis metu ipsū exequitur, sed ex virtutis desiderio, hic illam dignus ceteris implet, neq; nim

scient intelligendo, faciant diligēdo in latitudine amoris, nō in timoris angustis. nam qui timore pēne, non amore iustitiae opus legis facit, profecto inuitus facit.

* Hieronymus. Ergo Christianis non opus est, qui sunt iustificati p Christum, qui didicerint etiā occasiones fugere delictorum; nam ut

quid dicitur, non occides, quibus irasci nō permittitur?
 * Chrysoftomus. Cur iusto lex imposita non est? quia ille cruciatu superior est: neque a lege, quae agenda sunt, discere expectat, cum habeat intrinsecus distantem spiritus gratiam. lex enim data est, ut metu atque comminatione terreatur, ac peccare desistat. nihil igitur opus est freno mansueti, & obtemperanti equo, inhi instructione opus est ei, qui pedagogo non indiget.

a time vitur, scientes hoc, quia iusto non est lex posita, sed
b iniustis, & t non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis
 & t contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagariis, mendacibus, & periuris, & si quid aliud sanæ doctrinae aduersatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Gratias ego ei qui me confortauit in Christo Iesu domino nostro, quia fidelē me existimauit ponens, in ministerio. Qui prius fui blasphemus, & persecutor, &

delictorum; nam ut quid dicitur, non occides, quibus irasci nō permittitur?
 * Chrysoftomus. Cur iusto lex imposita non est? quia ille cruciatu superior est: neque a lege, quae agenda sunt, discere expectat, cum habeat intrinsecus distantem spiritus gratiam. lex enim data est, ut metu atque comminatione terreatur, ac peccare desistat. nihil igitur opus est freno mansueti, & obtemperanti equo, inhi instructione opus est ei, qui pedagogo non indiget.

se sceleratis, & contaminatis in proximum.
 * Chrysoftomus, Et Theophylactus. Speciatim peccata explicat, ut erubescere persuadeat, ob legis præsentiam & magistrum. quid igitur? Iudei plagarii, patricida, & matricida erant? tales profecto fuisse significat. Nam dico, obsecro, nonne illi idola igitur adorabant? nonne Moysen lapidare volebant? nonne fraterna cæde illorum madebant manus? nonne hæc atq; huiusmodi illis quotidie exprobrabant prophetia?

* Hieroni. Illis omnibus data est, quos abiectis criminibus nititur reuocare.
c Gratias ago ei qui me. Hic ostendit mala sibi fuisse in lege bona vero ea dimissa, quod fidelis est, & positus in ministerio. unde fortis: per quæ ostendit legem post Evangelium inutiliter duci.

d Confortauit in Christo. Mentem corroborauit, quæ prius impossibile purabat, quod de domini potestate & maiestate & spe prædicabatur.

* Chrysoftomus. Onus igens subierat, plenumque periculi, & quod superno adiutorio plurimum indigeret. aduersus enim quotidianas contumelias, maledicta, mortisque pericula steterat, nec lacessere, neque referre pedem, non humana uirium erat, neque itidem tantum diuini adiutorij, verum & ipsius proposito voluntatis quomodo enim hi, qui in bello regia signa circumferunt, ut moris est, magnis laboribus et viribus indigent, ne id hostibus prodant, ita et qui Christi nomen portant, non in bello solum, verum etiam in patrum summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponantur.

¶ In obediētib. nolite subdi. ¶ prophani

Augus. l. de spiritu ec. li. cap. 10.

li. 3. offic. ca. 5

In Psalm. 37. 8. cōmuni. cōsuetudine 1.

* Ambrosius. Hic enim legitime vitur legē, qui potest discernere ea, quæ ad tempus data sūt, ab iis quæ perpetua sūt: & quæ ad Christi pertinent sacramentum, seruari iam in futurum nō oportere, quasi venturus credatur qui iam venit. Si enim omnia suis locis accipiantur, bona sunt; si quo minus peruersa crunt male assenti. peccare est enim, vnaquæ que minime suis locis exponere.

a Quia iusto non est. id est, imposita, ut supra illum sit, ut ei dominetur: in illa enim potius, & cum ipsa, quæ sub ipsa, quia amicus iustitiae est, cuius inimicus est, qui pœnæ timore non peccat. Amicus vero est, qui eius amore non peccat.

* Oecumenius. lege ei non opus est ad recte viuendum, qui recte ex gratia viuit

* Sedul. nouā implētib' legē, lex vindictæ nō est imposita.

* Ambrosius. quia iustus legē habet mentis suæ, & a quibus ac iustitiae suæ normam. Ideoque non terrore pēne reuocatur a culpa, sed honestatis regula.

* Augustinus. an non eo modo ponitur iusto, quomodo posita est populo contumaciam in tabulis lapideis, nō in tabulis cordis carnalibus, &c. Ecce quomodo voluit legē istā poni a domino, nō sicut iniustis, & nō subditis ad veteris testamenti primitiuis posita est in tabulis lapideis, se sicut sanctis filiis liberæ, hoc est supnē Ierusalē, filiis hæreditatis æternæ spiritu sancto, tanquā digito Dei, in mente datur, & in cordibus scribitur; nō quam memoria teneant, & vita negligant, sed quæ scient

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Scientes hoc quia iusto. hic consequenter soluit obiectionē prædictam quantum ad vim legis coactiuam, quæ per pœnas cohibet a malis. & quantum ad hoc dicit: Scientes hoc quia lex iusto non est posita quantum ad vim coactiuam, quia iustus non cohibetur timore pœnæ a malis, sed virtutis amore, & sic eius voluntas est legi consona. propter quod per legem non cogitur, quia coactio violentiam importat. sed sic lex posita est hominibus malis, propter quod subditur.
- 2 Sed. iniustis. id est, inique agentibus contra proximum.
- 3 Et non subditis. id est, rebellibus superioribus suis.
- 4 Impiis & agentibus contra Deum. sicut & per oppositum pietas vno modo accepta idem est quod cultus diuinus.
- 5 Et peccatoribus. ex infirmitate delinquentibus.
- 6 Sceleratis. qui peccant ex certa malitia.
- 7 Et contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum. peccatis carnalibus generaliter. Cetera patensque ibi.
- 8 Plagariis. id est, affuctis plagas & verbera alijs inferre.

9 Mendacibus.

- 9 Mendacibus. mendatio pernicioso.
- 10 Et si quid aliud sanæ doctrinae. omne tale quod est per legem mendum.
- 11 Quæ. scilicet sana doctrina.
- 12 Est secundum euangelium. cui concordet omnis veritas.
- 13 Gloriæ beati Dei. Dicit enim gloria, &c. quia prædicauit hæc gloriam.
- 14 Quod. scilicet. Euangelium.
- 15 Creditum est mihi. tanquam ipsius fideli prædicatori.
- 16 Gratias ago ei qui me confortauit. Quia fecit mentionem Euangelio sibi credito, ideo incidenter gratias agit Deo de sua uoluntate ad fidem & apostolatam, dicens: Gratias ago ei qui me confortauit. secundum quod dicitur Act. 9. d. Saulus autem multo magis conualescebat, et confundabat Iudeos, etc.
- 17 Quia fidelem me existimauit. id est iudicauit.
- 18 Ponens in ministerio. apostolatus.
- 19 Qui prius fui blasphemus. contra personam Christi.
- 20 Et persecutor et contumeliosus. contra membra eius, persecutor in factis, contumeliosus in verbis.

Sed

Ca Sed misericordiam Dei. Consequuntur misericordiam & qui se
 ter peccant, vt David, & qui ignorant, qd facilius ignoscit
 misericordiam. De eo, qd ignorans feci. Vel causa, non tamē
 pprie, cū mala fuerit ignorātia, misericordia vero gratuita.
 * Ambrosius. Non malitia hoc petat, sed errore, cui faci-

le potuit, cū respicit
 ignosci, qui autē scit
 vera esse quæ negat,
 hic non errore hoc
 agit, sed maleuolen-
 tia, huius incurabile
 vulnus est. Inuidia e-
 nim compellitur fal-
 sum appellare, quod
 scit verum.

* Chrysostomus.
 Cuius ergo rei gratia
 Iudæi quoque alij mi-
 sericordiam consequu-
 ti non sunt? Quia nō
 ex ignorantia, verum
 ex pposito malo, sciē-
 tes prudentesque pec-
 cauerunt.

b Superabundauit. Su-
 per maiora bona quā
 olim mala.

b Superabundauit. Quia
 non solum peccata
 dimisit, sed fidem &
 dilectionem dedit.

De quibus nulli est ambigendum. Quia Iesus Christus venit in
 hunc mundum p. sal. fa. Et iste sermo est fidelis. i. verus & accepta-
 bilis, quia utilis.

c Omni acceptione. quia corpus & animā saluat. Vel humanus
 est sermo iste. Alia litera. Vt nō dicā diuinus quia si homo q
 hospicio suscipit hominem, humanus dicitur, quāto magis
 humanus est, qui in seipso suscipit hominem?

d Quia Christus Iesus. Nulla causa veniendi fuit Chro, nisi
 q peccatores saluos faceret. Tolle vulnera, & nulla est causa
 medicinæ. Sed venit de celo magnus medicus, magnus p to-
 tū orbē terrę iacebat egrotus. Ipse egrotus, genus humanū
 est, qd totū perierat, ex quo peccauit vnus in quo erat totū.
 Sed venit vnus sine pto, qui saluos faceret a peccato. Venit
 enim filius hominis quærere & saluare quod perierat. Venit per q
 homo erat Nā per quod Deus erat, semper hic erat, q dixit.
 Celū & terram ego impleo. ergo & in mūdo erat, & venit in mū-
 dū, hic erat per diuinā maiestātē, venit, p humanā infirmita-
 tē. Quare venit? ex misericordia. s. quia pntm voluit tollere,
 peccatores saluos facere. Non. n. eū de celo ad terrā merita
 nostra, sed peccata traxerunt. vñ. Et vocabis nomen eius Iesum.
 Quare? audi. Ipse enim saluum faciet populum suum. Vnde? a pecca-
 tis eorum. Nūquid ad istū populū pertinet paruulū? pertinent
 plane. Sic credit, cū ista fide paruulos ad Christi gratiā porta-
 re. Quid mihi dicis? sanus est, non habet vitium. Quare cū illo
 curris ad medicum, si non habet vitium? Si sanus esset non
 clamaret Iesus. Sinite paruulos venire ad me, &c.

e Primus. i. peior, qd persecutor, quo prior nō erat. Nemo. n.
 acrior inter psecutores, ergo nemo prior inter ptores, pri-
 mus ergo erat nō ordine tēporis, sed magnitudine iniquitatis.

Sed

f Sed idcirco misericordiam, &c. Ceterū idcirco misericordiam
 fuisse consequutū indicat, vt nemo iā peccator quibuslibet
 sceleribus pressus, de se desperet, imo eandē se consecuturū
 veniā hoc exemplo psumat, magnū valde ac reuera ingēs
 est donū. Sic verbi gratia, ciuitas quēdā populosa, cuius ciues
 omnes mali sint, alij
 plus, alij minus, om-
 nes tamen peccatis
 obnoxij, vnus autem
 inter ceteros sit sce-
 leribus clarus quippe
 qui omne genus ne-
 quitie exercuerit: Si
 igitur dixerit quispiā
 regem omnibus cul-
 pas velle dimittere,
 non ita verbis fides
 adhibebitur, sicuti si
 videant eum qui plus
 omnibus deliquit, ve-
 roniam fuisse donatum,
 nulla enim iam ambi-
 guitas remanere po-
 terit, quin omnibus i-
 gnoscere velle existi-
 metur rex, qui eum
 absoluerit, q erat præ-
 ceteris peccatoribus
 insignis, quem admo-
 dum etiam habet cō-
 fuetudo loquendi. Si

hūc ignouit Deus, neminē puniet. * Ambr. hec accusatio
 eius est, laus vero saluatoris, qui ad informationē ceterorū
 credentiū persequentē se vocauit ad gratiam, vt per patien-
 tiā & magnanimitatē suā in eo ostēderet ceteris, q inimico
 tā beneuolus existeret, qualis esset futurus ad se decurrētib.
 * Hieron. Vt David ait. docebo iniquos vias, &c. Si mihi vide-
 rint indulta peccata tūc docebo neminē desperare debere.
 g In me. Quem idoneum Deus gentibus, p̄dicatōrē cō-
 stituit, in quo tātum exemplum misericordię suę exhibuit.
 h Immortali. * Ambr. hec ad Dei patris personā pertinet,
 quē immortalē & inuisibilem deo solum appellat, quia om-
 nis immortalis ab ipso est, vt ipsi soli magis cōpetat in ve-
 ritate, quia quisquis immortalis est, nō a se hāc habet, sed ab
 illo. Ipse est & inuisibilis solus Deus, qd nulli vnquā visus
 est, oīa enim agit per filium, quem idcirco visum dicimus,
 vt licet aliter quam est apparuisset, tamē illū significemus.
 * Chryso. Interrogemus hereticos, &c. soli Deo, dixit, nū-
 igitur filius Deus non est? Et, soli immortalī, nōne igitur &
 filius immortalis est? Et qd postmodū nobis dabit, ipse non
 habet? Ita sane, inquires, & Deus, & immortalis est filius, Sed
 nō talis, qualis est pater, quia minoris est fortitū. Ergo &
 minoris immortalitatis: nepe immortalitas nihil aliud est,
 q morte nō tangi, neque corrumpi. Gloria quidē maior ac
 minor est, immortalitas vero maior aut minor esse nō pōt,
 quid igitur? immortalitatem nos vt Deus habemus? absit.
 Quoniā hanc per naturam ipse habet, nos autē per gratiam.
 i Inuisibili. quia ceteri dij visibiles. Nō soli inuisibili, qd sūt
 & creaturę quēdā inuisibiles, vt anima, quę tamē sentū capi
 possūt, quia omnes vires eius, possunt cognosci, sed nō Dei.

10 Quorum primus. sic intelligatur. s. inter illos qui de peccato
 ad gratiā reuocantur, quia hęc reuocatio fuit in Paulo valde mirabi-
 lis, propter quod in ecclesia solennizatur & sic ly primus, excellen-
 tiam notat vocacionis huius. Et huic concordat litera sequens, cum
 dicitur.
 11 Vt in me. i. principaliter.
 12 Christus Iesus. i. perfectam patientiam.
 13 Ostenderet. me miserabiliter reuocando, cum essem in actu per-
 sequendi eum in membris suis.
 14 Ad informationem. Et nullus propter enormitatē peccati sui
 desperet consequi misericordiam Christi, et ulterius vitam æternam
 ideo concludit ulterius.
 15 Regi autem. i. trinitati æternæ. Aeternitas enim quę simplici-
 ter est inuisibilis, non comprehenditur, nisi per comparationem ad tem-
 pus infinitum, quod designatur nomine seculorum.
 16 Immortali. ad differentiam louis, & Saturni, & huiusmodi, qui
 fuerunt homines mortales.
 17 Inuisibili. ad differentiam idolorum, quę sunt de materia sen-
 sibili.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

f ad exprime-
 dum exempla
 suis.

B

ca

An. in P. 109.
 lib. 2. de cont.
 Maximianū.

F

Inuisi-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sed misericordiam. i. remissionem peccatorum.
- 2 Quia ignorans. Quod enim ignoranter committitur, facilius ignoscitur, quam quod ex certa malitia perpetratur.
- 3 In incredulitate. i. false credens bene agere.
- 4 Superabundauit. quasi diceret. Non solum sum consecutus ab eo remissionem peccatorum, sed etiam collationem bonorum suorum. ideo subditur.
- 5 Cum fide. Fidei enim per charitatem formata connectuntur alia dona ad gratiam gratum. facientem pertinentia.
- 6 Fidelis sermo. i. verus.
- 7 Et omni acceptione. quia est utilis audientibus, & quis sit ille subdit.
- 8 Quia, &c. in carne passibili.
- 9 Peccatores. sua benedicta passione, cuius effectus in baptismo comunicatur. Quorū primus ego sum, nō ordine tēpori, sed magnitudine iniquitatis, vt ex po. glo. ad quia multi grauius peccauerunt in Christum, ipsum in persona propria nequiter persequendo, ideo dicendum videtur melius, quod cum dicit.

Quo-

Soli

C Inuisibilis est ab omnibus Deus in natura, secus Jū illud: **A** Deum nemo vidit unquam. Videtur autē cum vult & sicut vult, non sicut est, sed quili specie vult apparere. In futuro vero videbunt eum filij sicut est.

Quo Deus videtur. Joh. 1. b. 1. Joh. 3. a.

a *Soli Deo.* Qui solus Deus est natura. i. solus creat, qđ de ipsa trinitate intelligitur, non de sol. patre, ut quidam velūt, quia non ait soli patri, sed soli Deo. Vnus enim & solus Deus a nobis prae datur ipsa trinitas. Et unigenitus, quippe secundū quod est Deus apud Deū, spiritus in eius in sua natura est immortalis & inuisibilis.

b *Honor & gloria.* * Christo. & Theoph. Honor & gloria illi, verbis nō reddi quia & ipse nos non verbis honorat sed reb⁹ ac

B *ora.* Et certe hic honor nos tāgit, confertq; plurimū nobis, nos tē at honor illū minime tangit, neque. n. nostris indiget sed nos potius illo indigemus. Itaq; et si honoramus illū, nos ipsos magis honoramus, quē sūmodū. n. a q; peris oculis solis intuet lucē, sibi ipsi prodest admirans pulchritudinē syderis, neq; illi aliquid cōfert, quippe admō dō clamorē facere nō pōt, sed pmanet idē solis fulgor, ita multo magis in Deo. quō igit glōrificati se dicit, q; nihil ex offiō nō lucrāt? Eadē pfectio nō ne, qua esurire & sitire se dixit. Oīa. n. q; nra cōditionis sūt, p̄pria sua esse facit, ut vel sic ad se nos attrahere possit, &c.

c *Hoc p̄ceptum.* P̄ s̄quā con memoravit quē & quanta sint beneficia patris & Christi erga peccatores, quomodo populum imbuat disciplina ecclesiastica ostendit.

d *Conscientiam.* ut car cogitationes, in quibus summo opere humilitas ferua dicit, qua spreca in magnas quidem deueniunt errores, sicut in Epistola ad Romanos.

e *Naufragium.* Homo Naufragū dicitur navis fractio. Et sicut ille substantiā suam perdit, qui naufragū patitur, &

in super ipse perit. Ita qui bonam conscientiam repellunt fidei veritatem perducunt, & in super eternaliter perunt.

f *Quos tradidi.* Vt unque excommunicavit, ut hoc modo excludatur a sathana regnum sathanae.

Aug. Nulla enim creatura est, siue que in veritate manet dans Deo gloriā siue que in charitate non stetit querēs gloriā suā, que velit nolit diuinā providentiā nō seruiat. Sed volēs facit cum illa quod bonū est. De illa vero que hoc nō vult, fit quod iustum est. Non ei tamē rependitur quod de ipsa iuste fit, sed quo animo ipsa facit quia neque liberam voluntatem rationabili creaturæ Deus negavit, sed potestatem qua iniustos iuste ordinarat sibi retinuit.

Tradidi. Non ut peccat, quia nihil pōt Sathanas, nisi permissus, qui vexat sibi dātos. vnde. *Lam noli peccare, ne deteius tibi contingat.* Hæc autem eū sic filia Abrahæ quā alligavit sathanas. 8. antiis, nō oportu t, &c. *Tradidi sathana.* Au. Quia illo ad correptionē hominū utebatur ipsa potestas apostolica. Præuaricatores, n. angeli cū principe suo diabolo recte dicuntur procuratores, vel actores, diuine providentiæ, & diabolus magistratus huius mundi dī. Sed magistratus sub tāto imperatore nō facit nisi quātū illi permittitur, & procuratores actoresque huius mundi nihil faciunt nisi quantum dominus sinit, ideo dicit. *Tradidi sathan.* quia nihil potest sathanas nisi permissus.

Haimo. Tantę autē potestatis erat Apostolus, tantamque gratiā habebat, ut recedentes a fide, verbo, traderet diabolo. Traditio autē hæc est, quia cōmotus Apostolus blasphemis eorū sententiā protulit in eos. Diabolus autē, qui ad hoc paratus est, ut auctos a Deo accipiat in potestatem, audita sententia corripit eos, quod ideo fecit Apostolus, ut correcti discant non blasphemare.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Soli Deo.* Per hoc enim non significatur in Deo solitudo, cum in eo sint tres personae. d. per hoc fit exclusio omnis alieni a cultu Deo debito. d. subditum. Honor & gloria.
- 2 *Hoc præceptum.* Hic Apostolus redit ad propositū inducendo Timotheum ad resistendum doctoribus falsitatis, dicens. Hoc præceptum commendo, tanquam fideliter adimplendum.
- 3 *Secundum præcedent.* i. secundum illud quod spiritus sanctus reuocauit mihi de te futurum, anteq. am ordinarem te episcopum.
- 4 *Ut milites.* i. contra illos. s. pseudo apostolos.
- 5 *Militiam bonam.* eis viriliter resistend., & eorum falsitatem confutand.
- 6 *Habens.* s. rectam & firmam.
- 7 *Conscien.* ita quod conscientia tua sit doctrinæ confirmatiua. Quam

- 8 *Quam.* s. conscientiam bonam.
- 9 *Quidam repellentes,* &c. scienter malum agentes.
- 10 *Circa fidem naufragauit.* i. perierunt Abyssus enim abyssum inuocat. Et dixit naufragauerūt, qui a sicut nauta patiens naufragium perit, & alij cum eo, sic tales a fide cadentes inducunt alios ad infidelitatem.
- 11 *Ex quibus Hymeneus & Alexand.* nomina sunt propria hominum.
- 12 *Quos tradidi sathanae,* eos excommunicando, & etiā vexatio in demonis subde. d. Demones enim in inferno executores sūt diuine iustitiæ, & etiam aliquādo in hoc mūdo, sicut dicitur Psal. 77. f. Misit iram indignationis suę, indignationē, & iram tribulationem, immisionem per angelos malos.
- 13 *Ut discant.* correcti per experientiam p̄na. Excommunicatio enim & talis afflictio medicinalis est.

C A P.

A D D I T I O.

In cap. vbi dicitur in Postil. Fabulis & genealogijs, &c. Per fabulas in hoc loco intelligēde videtur quēdē fabulæ frivole & inanes quę sepe in Thalmudicis doctrinis inueniuntur, ut dictū fuit satis large in additionibus sup. Isa 4. Zacharia. 5. Quę quidē fabulę a doctrina phar. facta descendērūt, sicut & totū ipsū Thalm. Inier quas fabulas multa dicuntur de tēpore Messie vti fabulę, quę potius sūt dendēda q; ad eda. Vt cū dī in libro qđ dī Sanhedim, qđ tēpore Messie gemitur in terra promissionis panes coctos & formatos, ac si essent in chibano. Similiter, qđ terra illa gemitur tēpore Messie velles feruaceas secundū exigentiā cuiuscuq; indui velētis. Ex quibus fabulis multi eorū incedunt in errorē, credētes qđ Christus nō venit, ex quo ista & similia nō fuerūt facta. Observatio autē legalū cet. cronea, nō tū p̄prie dicitur fabula. Habuit. n. aliqñ ventarē realiter, habet et fundamētū in licet, et nō tūc intellecta. Traditiones ēt Iudeorū, quibus ritū faciebāt mandatū diuinū dicendæ sunt cronee leu p̄nitiose, nō tū fabulę. Circa genealogias autē in hoc loco dictas, considerandum est, quod Iudæi asserēbant

bant quod nullus erat idoneus ad docendum de lege diuina nisi esset de tribu Leui vel de tribu Isachar. De Leui. n. legitur Deut. 33. a. *Docbunt iudicia tua Jacob, & legem tuam Israh.* De Isachar vero legitur. 1. Para. 12. f. *De filiis quoque Isachar viri eruditi qui nouerant singula tempora ad præcipiendum quid facere debet Israh.* vnde ex istis genealogijs Iudæi nitēbatur excludere Paulum ab idoneitate docendi legem diuinam, eo quod non esset de aliqua prædictarum tribuum, sed de tribu Benjamin, & multo fortius excluderentur secundum eos Timotheus, & Titus, quia alienigenæ. Et in psal. 147. b. dicitur. *Non fecit taliter omni nationi, & iud. sua non ma. eis.* quæ quidem genealogiæ dicuntur interminatę, quia non sunt determinatę per sacras auctoritates. Illas enim auctoritates quas ad hoc inducunt, manifestum est, quod non excludunt alios a doctrina legis.

A D D I T I O II.

In eo. cap. vbi dicitur in Postil. *Quæ quæstiones magis præstāt.* id est, lites & contentiones. Hoc qđ dī hic. *Quæ quæstiones & c. s. m. Glo.* non solū intelligēdum est de hereticis vel Iudæis seu de pseudo apostolis, spe

† de te.

† 23. q. 4. c. qui peccat & ca. quid erudite.

m.

to

f

spe

sed et de catholicis lectoribus q. no debet intendere fabulis seu dubijs que magis pstat questiones. i. lites disputativas q. edificatioe iustitie Dei. no edificat homines iustitia Dei, que edificatio est in fide, que qd exhortatio Apostoli facit contra multos q. dubia, que nec ad fide nec ad mores, nec ad expositione alicuius passus sacre scripture sunt pertinentia, intro-

introducunt in doctrinis theologis, &c.

ADDITIONE III.

In eodem cap. ubi dicitur in Postul. Regi autem seculorum, id est, trinitati aeternae.

In nomine seculoru, vñ intelligi presens seculum & futurum, que quidem secula comprehendunt omnem duratione.

CAP. II.

Obsecro. Hactenus de pseudo apostolis, hic de orationibus. Haimo. Timotheo hec verba dirigens in illo omni ecclesie formam tradidit, quomodo debeat missarum solennia celebrare, & pro oibus supplicare.

CAP. II.

Quia Christus venit saluare peccatores, & quia in hoc milite re debes, doce orate, vt impiretur quod faciendum est.

Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Et si mali. Ducibus, comitibus. Quia ex omni genere colligenda est ecclesia, etiam de his qui salu & iustitia seculari a fide & humilitate videntur aberrare.

omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

† Hec enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult

inquietans. Quia in pace eorum erit pax vestra.

Jerem. 23. 2.

vt quietam. In pace principum quies & regimen seruat ecclesiarum.

† de conse. di. i. cap. de hymnis.

Nam in bellis tranquillitas dissipatur, tepescit pietas, distinctio soluitur, qua soluta infirmorum castitas violatur.

In pace Babylonis pax nostra est vtique corporalis, que bonis & malis communis est, dum inter Babylonios tenemur captiui, quibus seruire iubemur, & tributa reddere.

Ambrosius. Precepit itaque apostolus, imo per apostolum dñs, qui in illo loquebatur fieri obsecrationes, &c. qua legē supplicationis ita omnium sacerdotum & omnium fidelium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi sit in qua huiusmodi orationes non celebrantur a populis Christianis supplicat ergo ubiq; ecclesia Deo, non solum pro sanctis, & in Christo iam regeneratis sed et pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, vt relictis erroribus, suis conuertantur ad Deum accipiant fidem, accipiant charitatem, pro quibus omnibus vult sibi dominus supplicari.

Hec regula ecclesiastica est tradita a magistro gentium, qua vtuntur sacerdotes nostri, vt pro omnibus supplicet, pro regibus, vt subiectas habeat genes, vt in pace positi, in tranquillitate mentis & quiete Deo nostro seruire possimus pro his quibus sublimis potestas credita est, vt in iustitia & veritate gubernent rem publicam.

Chry. Quasi cõs quidam totius orbis pater, sacerdos est, dignus igitur est, vt omnium curam agat, omnibusque provideat.

Hoc enim. Ne quis putaret hec non esse facienda pro his quos patitur ecclesia addit? Hoc enim bonum est. Et ne quis putet cultu vnius Dei & vita bona salutem esse sine participatione corporis Christi. i. sine fide ecclesie, vnus inquit Deus, vnus & mediator, vt omnes homines saluari nunquam fiat nisi per medium.

Non Deum verbum, quod semper erat, sed carnem factum, qui omnes. Si Deus qui omnipotens dicitur, oes homines vult

† 24. q. 3. c. 1. corrumpan- tur. i. 5. 2.

B

¶ Deo dominus Deus velit oes homines saluos fieri.

F

NICOLAUS DE LYRA, CAP. II.

Obsecro igitur. Hac est secunda pars huius epistola, in qua ponitur actus secundus pertinet ad episcopum, cuius est oblationes orationum offerre Deo, secundum q. dicitur Heb. 5. a. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his que sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Igitur primo instruit Timotheum de actu orandi, secundo populum subleclum sibi ibi. Volo ergo. Prima adhuc in duas, quia primo instruit eum de actu orandi, secundo reddit rationem sui dicti, ibi. Hoc enim. Prima adhuc in duas, quia primo docet orandi modum, secundo pro quibus sit orandum, ibi. Pro omnibus. Circa primum sciendum, quod ad actum orandi tria requiruntur. Primum est accessus orandi ad Deum qui oratur, & hoc fit per elevationem mentis in Deum, quod fit per orationem, que secundum Damascum, est ascensus mentis in Deum & secundum hoc dicit Apostolus. Obsecro igitur primum omnium fieri orationes. Secundum est propositio eius quod in oratione petitur, quod fit dupliciter vno modo in generali, vt cum dicitur. Deus adiuua me. Et quantum ad hoc dicit Petitiones. Alio modo in particulari, vt cum petitur essentia alicuius boni vel euasio mali determinati, & sic dicit. Postulationes. Tertium quod requiritur, est illud per quod oratio fit exaudibilis, & hoc est duplex. Vnum est ex parte Dei, quod est eius sanctitas, vel aliud ab eo sanctificatum, sicut cum dicitur. Per sanctam resurrectionem tuam libera nos, vel aliquid huiusmodi, & sic dicit.

Obsecrationes, i. per sacras deprecationes. Propter quam in fine

orationum ecclesie dicitur. Per Iesum Christum dominum nostrum Aliud est ex parte orantis, quod est gratitudo de beneficijs acceptis. Ille enim qui de beneficio accepto ostendit se gratum, dignus efficitur, vt aliud sibi detur, & quantum ad hoc sibi dicit. Gratiarum actiones. 2 Pro omnibus. Hic consequenter ostendit, pro quibus sit orandum cum dicitur. Pro omnibus hominibus generaliter. 3 Pro regibus. sicut sunt principes & prelati, pro quibus est orandum specialiter. Nam ex eorum bona dispositione dependet bonum commune, ideo subditur. 4 Vt quietam. sub regimine eorum. 5 In omni. i. cultu Dei debito, vt dictum est capitulo precedenti. 6 Et casti. mentis que est integritas fidei, & corporis, que consistit in repressione carnalis concupiscentie. Et notandum est, q. non solum pro principibus Christianis est orandum, sed etiam pro infidelibus, sub quibus manent Christiani, quia per hoc possunt Christo quiete seruire. Sic enim informabat Ieremias Iudæos in captiuitatem Babylonicam ductos, dicens ex parte domini. Querite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci, & orate pro ea dominum, quia in pace illius erit pax vestra. 7 Hoc enim. Hic consequenter reddit rationem dicti. s. quare dicto modo sit orandum. secundo, declarat dictum suum sibi. Vnus enim circa primum dicit. Hoc enim. i. vtil. vobis temporaliter, & estensum est. 8 Et acceptum, &c. i. meritorium apud ipsum vitam aeternae. 9 Qui omnes homines, &c. Sed cum omnes non saluentur videtur ex hoc, quod voluntas eius sit inefficax, vel dictum Apostoli in. nus ve

vult saluos fieri eur nō implet hęc eius voluntas? Sed in hac locutione sensus & conditio latet. vñ Petrus ait. Omnis scriptura indiget interpretationis. Vult ergo Deus oēs homines saluos fieri, si accedant ad eū. Non enim sic vult, vt nolentes saluetur. Sed vult eos saluari, si & ipsi velint, aliter nonnullū excepit a salute & veritate cognitione.

Ambros.

† conciliator.

† precium redemptionis.

† 2. Tim. 1. c.

* Ambrosius. Qui legē omnibus dedit, nullum excepit a salute: nunquid medicus non diceret se proponit in publico, vt omnes se ostendat velle saluare, si tamen ab egris requiratur, non est vera salus, si nolen- ti tribuatur, nec gau- dere potest in percep- ta salute inuitis (si tamē fieri potest) percepit medicinā, vt non dicā quia medi- cine effectū habere nō pōt, nisi ad illam eger antequā acco- modauerit, quia hęc medicina nō est corporalis sed spiritua- lis, quę neque dubijs proficit, neque inuitis, &c.

* Chrysostomus. Imitare Deum tuum, si omnes ille vult saluos fieri, merito proibis oportet orare. Illius tu cōcorda volūtati, quod si & ipse vis, ora, volētū quippe est orare, at si ipse vult, quid hoc me orare necessē est, inquit: multū hoc omnimodis confert, nam per huiusmodi orationis studiū, te ad eum diligendum trahit, neque sinit efferari, &c.

Vel qui oēs vult saluos facere. Quamuis certum sit nobis nō oēs saluos fieri, non tamē ideo debemus omnipotentissi- me Dei volūtati aliquid derogare. Nō est credendus omni- potēs aliquid voluisse fieri, qđ factū nō sit. Sed ita intelligere debemus qđ scriptū est. Vult oēs homines sal. fieri. Nullus fit saluus, nisi quē vult. Nō quod nullus hominū sit, nisi quē saluū fieri velit, sed quod nullus saluus fiat, nisi quē velit. Et iō rogandus est, vt velit, qa necesse est fieri si ipse voluerit. Sic. n. intelligimus & illud. Qui illuminat omnē hominem, non quod omnes, sed quod nullus illuminatur nisi ab eo. Et omnes in Christo viuificabuntur, quia sine eo nulli.

Vel qui oēs vult saluos fieri. Non q, nullus hominū esset, quē saluū fieri nollet, qui virtutes miraculorū facere noluit apud eos quos dicit acturos fuisse penitentiā, si fecisset. Sed vt oēs homines, omne hominū genus intelligamus p quaf- cunq; d.fferentias d.tributū, quia ludęos, Gętes, reges pri- uatos diuites, pauperes doctos & indoctos colligit ecclesia. Quo locutionis modo vsus est dominus, cū ait. Decimatis mentā & ritam, & omne olus, idest, omnium olerū genus.

Vel. Qui oēs vult saluos fieri. i. facit oēs velle. Et quocunq; alto mō pōt intelligi, dummodo credere nō cogamur aliqd omnipotentē voluisse fieri factumque non esse, quia omni- potens velle maniter nō potest quocunq; voluerit, essen- tiae suę voluntate. Vel, vult, contulit, iubet, hortatur.

a Mediator Dei, &c. Hic est arbiter ille, quem Iob desiderat di. Vtinam esset nobis arbiter.

* Aug. Mediator autem inter Deum & homines, oportebat vt aliquid haberet simile Deo, & aliquid simile hoibus, ne

ne per omnia similis hominibus, lōge esset a Deo, aut p oīa Deo similis, lōge esset ab hominibus, atq; ita mediator non esset, verus itaq; mediator Chrs inter mortales peccatores, & immortalē iustū apparuit. Mortalis cū hominibus, iustus cū Deo. Ideo Christus mediator Dei & hominū dicitur est,

a Ideo vult. b Christi, qui est via veritas & vita. Vnere omnes, quia Vnus &c. Q. Idem vult omnes homines saluos fieri.

saluos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. † Vnus enim

Creator omnium. a Ad componendam pacem, quasi medius arbiter. Pro omnibus factus homo. b Non enim aliter quam per hominem mediat.

a Deus, & vnus † mediator Dei & hominum homo Iesus

a In hoc iudicatur velle omnes saluare. b Nullum excepit qui velle.

b Christus, qui dedit † redemptionem semetipsum pro om- nibus nobis. Cuius testimonium temporibus suis confir- matum est, † in quo positus sum ego † prædicator &

In qua prædicanda. a Prædicator nomen actus, Apostolus dignitatis.

quia inter Deum & hominem mortalem est Deus homo recon- ciliās hominem Deo. Intantum mediator, in quantum homo est Inquātum autem ver- bum non medius est, quia æqualis Deo, & Deus apud Deum & simul vnus Deus. Quē que non fieri morta- lem oportebat, neque permanere mortalem Mortalis quippe fa-

ctus non infirmata verbi diuinitate, sed carnis suscepta infir- mitate. Boni at angeli, inter miseros mortales, & beatū im- mortalē mediū esse nō possūt, qa ita sūt ipsi beati & immor- tales cū Deo, vt nō sint mortales vel miseri cū hominib. Ma- li autē angeli quodāmodo mediū sunt, quia immortales sūt cū Deo, miseri cū hominibus. Sed nō sūt veri & boni mediū, quia ob hoc se interponit medius immortalis & miser, vt ad beatā immortalitatē trāsire nō sinat. Cui contrarius est me- diator bon⁹, qa & mortalis ad tēpus esse voluit, & beatus in æternitate p̄sistere potuit. Qui nō se interposuit, vt ad beatā immortalitatē trāsire non timeret, sed ad hoc se interposuit mortalis & beat⁹, vt mortalitate n̄a trāsacta, ex mortuis im- mortales, & ex miseri beatos faceret. Alius est ergo medi⁹ malus, qui separat amicos, alius bonus, qui reconciliat mi- micos Iesu Christi.

* Aug. Nō per hoc mediator est, quod equalis est patri, per hoc enim quantum pater, tantum & ipso distat a nobis. Et quomō erit medietas, vbi eadē ipsa distātia est? p hoc ergo mediator, p qđ hō, inferior patre per qđ nobis propinquior, superior nobis per quod patri propinquior: inferior patre quia in forma serui, superior nobis quia sine labe peccati.

* Amb. nō poterat vnitatē Dei custodiēs, mediator Dei & hominū vocari, quasi alius esset Deus q diffidētē hominem a Deo in grām reuocaret, sed hō q legē datā nō p̄teriret, factus ē arbiter, inter eū q peccauit, & iter illū q peccare igno- rat, vt hic ignosceret, & hō de cetero in Dei fide maneret.

* Chry. mediator vtriusque eis debet societate coniungi, quorum mediator est. Id quippe mediatoris est propriū, vtrorumq; participē fieri, quorū mediator fuerit. qđ si vnū societate cōtingat ab alio vero fuerit separatus mediator iā dici nō pōt, quemadmodū. n. Joci cuiuslibet mediū vtranq; partē cōtingat necesse est. Ita & narū ainbarū mediū oportuit vtrasq; naturas contingere. Hō quippe purus mediator nunquā penitus fieret, oportebat. n. huiusmodi mediatorē cū Deo colloqui. Deus itē solus mediator esse nō posset, ne que enim ipsum suscepissent hi, quorū mediator accederet

b Qui dedit redempti. Aīia translatio. Qui dedit redemptio- nē semetipsum pro omnibus testimoniu temporibus suis.

An. Ench. 97. & 103 lib. de corie & gē. ca. 14. L. i. con. ad leg. 6. 14. & lib. 6. hpo.

Christus quo modo media- tor. li. confel. 67. 42. & 43. & Dial. 10. 103. 134.

Voluntas du- plex.

NICOLAUS DE LYRA.

* vñ. propter quod hoc dictū Apostoli tribus modis exponitur, vno modo, vt sit ibi distributio accommodata, vt sit sensus. Deus vult sal. fi. orantes ho. qui saluantur, quia nullus sit saluus quem non velit saluū fieri. Secundo modo, vt sit ibi distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. Sicut cum dicitur, omne animal fuit in. arca Noe, quia de omnib. generib. animalium fuerunt ibi aliqua individua & sic Deus de omnib. statib. hominum vult aliquos saluos fieri, & sal- uat. Tertio modo vt intelligatur dictum Apostoli de voluntate Dei an- tecedente, sed non consequente. Et dicitur voluntas antecedens qua quis vult aliquid absolute. Consequens autem qua vult aliquid, consi- deratis circumstantijs & conditionib. particularib. Primo modo vult index ciuitatis omnes ciues viuere in quantum sunt membra ciuitatis. & sub ista consideratione hoc est bonum. Si autem cōsideretur aliquis, vt fur vel homicida, sic non vult eum viuere, quia non est bonum, sed mori, eo quod turbat bonum commune. Et hoc modo Deus vult omnes homines saluos fieri, in quantum sunt homines ipsius capaces per cogni- tionem & amorem, consideratis tamen conditionibus particularibus secundum quas aliqui sunt iusti, aliqui peccatores, sic vult secundum ordinem suę iustitię aliquos saluos fieri, & aliquos damnari. Sciendū vnus, qđ voluntas fertur in res secundum quod in se sunt, & ideo vult

vult illud simpliciter quod vult, prout existit in re secundum suas co- ditiones, & circumstantias. ideo voluntas consequens est voluntas simpliciter dicta, antecedens vero secundum quid, propter quod ab a- quibus velleitas nominatur.

- 1 Et ad agnitionem. euangelicę.
- 2 Venire. per fidem formatam charitate.
- 3 Vnus enim. Hic cōsequenter declarat dictum suū. q. quod Dei velit omnes saluos fieri modo prædicto di. Vnus enim Deus, crea- tor omnium hominum ad suam similitudinem.
- 4 Vnus, &c. qui passus est pro salute omnium, quantum ad suffici- tiam, nō tamen quantum ad efficaciam, quod prouenit ex defectu aliq- rum, quib. propter eorum deuerita non proficit passio Christi, qua- tum ad effectum.
- 5 Cuius. s. mediatoris.
- 6 Testimonium. quia tempore vt. Test. confirmatum est per p- phetas eius aluentium denunciantes, & tempore noui per ipsius præ- cationem multis miraculis confirmatum, & per apostolos prædica- tes, & in nomine Christi multa miracula facientes.
- 7 In quo. s. testimonio prædicando.
- 8 Positus sum. Est autem Apostolus nomen dignitatis siue stat- prædicator vero nomen actus conuenientis statui illi.

Veri

Et veritate. Aug. Futura, quæ est res & merces fidei. Queris, mercedem fides præcedat. Credimus. n. vt cognoscamus, nõ cognoscimus vt credamus. Quid est. n. fides, nisi credere quod non a vides? fides ergo est, quod non vides credere. Veritas, quæ credidisti, videre.

Volò viros orare in omni loco. * Ambrosius. Pacificum animum in oratione esse debere, vt ad effectum deducatur oratio. sanctæ enim manus sunt, quando commundum est, hic tamen in omni loco orandum præcipit, vt competens locus intelligatur, non vtique inopportuno aut sordido loco, (quippe cū prohibeat dominus vulgo orare) sed hoc monet, ne in sola ecclesia orandum putarent.

* Chrysofomus. & Theoph. Num domino suo cõtraria impetaret? absit, nã Christus non vetuit in omni loco orare, verum ex abundantia dõrens ne istud faciant ad ostentationem. Hoc autem dixit ad distinctionem Iudaicæ orationis, illa enim circumscripta erat in vno loco, templo. s. quod erat hierosolymis, nobiscū utẽ non sic agitur, gratia enim in circumscripta est. nã quẽ dmodũ p omnib. orationes fieri iubet, quippe cū & Christus pro omnibus mortuus sit, ita & omnibus in locis orare optimum est, vt iam huiusmodi observatio, non in locis sit, erum in orationis affectu.

Hieronymus. Dat legem orandi, vt neque in monte, neque in hierosolymis al quis orandi eligat locum, sed in spiritu, qui vbiq; nobiscum esse intelligitur.

Leuantes puras manus. * Idem. a cede, sanguine, & omni opere malo. Testimoniũ. n. innocentię, eleuatio manũ est, nõ solum autem manus ab opere, sed etiã mētem ab ira & disceptationis cogitatu, qui sibi dimitti petit, manus debet habere mndas, nemo aliquid in petrare põt, alia cogitando.

Volò ergo viros, &c. * Augu. Leuauit pro nobis dominus manus suas in cruce, & extensæ sunt manus eius pro nobis. et manus nostrę extēdatur ad bona opera, quæ crux ipsius misericordiã nobis præbuit. Ecce leuauit ille manus & obtulit pro nobis sacrificiũ Deo seipsum, & p illud sacrificiũ delecta sũt oia peccata nostra, teneamus & nos manus nostras ad Deũ in prece, & nõ cõfundatur manus nostrę eleuare ad Deũ, vt exerceatur in bonis operibus. Vñ præceptũ est vt leuatis manibus oremus ad Deum? Apostolus dicit. *Leuantes puras manus, vt veniant tibi in mentem opera tua,*

Ira. ad proximum.

Disceptationi. ad Deum,

Apostolus. Veritatẽ dico, non mentior, doctor Gentium

in fide & veritate. Volò ergo viros orare in omni loco, le-

uantẽs puras manus sine ira & disceptatione. † Similiter au-

tem & mulieres in habitu † ornato cum verecundia & so-

brietate ornantes se, & non intortis criminib. aut auro, aut

margaritis vel veste preciosa, se d quã, decet mulieres † pro-

mittentes pietatẽ per opera bona. † Mulier in silentio discat

cum omni subiectione. Docere autẽ mulieri non permitto,

e Non intortis, &c. Vt his omnibus vltra personę suę modũ, & mores occasione mouendę cõcupiscentiẽ studeat, sed potius per omnia bona opera sint promittentes & indicantes extra pietatem animi.

* Chrysofomus. Deum precatura pergis, & ornamenta aurea circumfers, flauosque crines & ipsos auto compositos.

1 an vero saltatura ad ecclesiam pergis? nõ quid hic nuptias & la

2 sciuar oblectamenta conquiris? num vt tui

3 spectaculum præbeas? 4 aduenisti? nõ tibi nõc

5 instruendus est thalamus? Illic nempe monilia, illic ornamenta

6 aurea, illic ornatus crinium, illic pretiosa vestis, locum aliquando

7 fortassis habet, at vero nunc nullo tibi huiusmodi ornatu opus

8 est, accessisti vt Deũ pro peccatis tuis simpliciter depreceris,

9 quid reipsam ornari improbo studio contendis, quo. n. pacto ingemiscere potes, atq; intensissime, vt

10 decer, orare, quẽ huiusmodi ornatu cõpra pcedis; nã & si la chrymas fuderis, risũ cernentibus monebũt, neq; auro an

11 eta debet incedere, quẽ lachrymas pro peccatis fundere intēdit

12 ista mimis & saltatoribus, & his q in scena versant, relinquenda sũt, sobrie, atq; ornatũ mulieri nihil eiusmodi congruit.

* Theoph. Venisti vt ores, non vt tripudies, quomõ igitur plicaturas adhibes capiti? casariam nimirum plicans & cala

13 mistro adornans, & margaritas alias quidẽ suspendens, alias corpori tuo circumpones, alias etiam calciamētis adijciens,

14 quẽ est extrema iniuria, idque ex lachrymis pauperũ & viduarum, prius viduã, vt tu pedibus calces margaritas, nõne

15 igit magna Dei tolerãtia? venisti petitura remissionẽ peccatorũ, ac tanquam scenã sis ingressura comica muliercula,

16 te exornas? Bella hæc compunctio, teque omnino exaudiet Deus, quẽ pauperum lachrymis es amicta.

f *Quod decet.* Ambrosius. Quẽ enim vult audiri, inclinare se debet amota a se pompa, vt misericordiã Dei puocet. Habitus enim supbus nec impetrat, nec recta de se facit credi.

g *Mulier in silentio.* Orandi officiũ dixit cõuenire omnibus, & qualiter, & pro quibus, & quare, & q; vbiq; orandũ sit. Nunc dicit, quod docendi officium solis viris conueniat, & quales ad illud debeant ordinari, determinat.

h *In silentio.* Aug. Si loquitur, magis ad luxuriam irritatur & irritat,

i *Docere, &c.* Amb. Ecce nõ solũ habitũ humilẽ & honestũ habere mulierẽ docuit, verum etiã auctoritatẽ docẽdi ei negauit, & subiiciendam viro præcepit, vt tam habitu quam obsequijs, sub potestate sit viri, ex quo trahit originem.

11 Et sobrietate, gestus decentis.

12 Ornantes se, non curiose, ideo subditur,

13 Non intortis, i. crispatis & capitibus non velatis.

14 Aut auro, i. aureis ornamentis.

15 Aut margaritis affixis auro vel argento, vel in vestibus cõsutis circa collum manus,

16 Vel veste preciosa, & ista sunt intelligenda vltra modũ status aut p rsona, quia sunt curiositatis & incitant ad peccatum luxurię.

17 Sed quod decet mulieres, scilicet habere, vestes simplices & honestas,

18 Promittentes, ita quod pecuniam non expendant in talibus vanis & curiosis, sed in operibus pietatis, quæ debent esse ornamenta mulieris.

19 Mulier in silentio discat, scilicet a predicatore in ecclesia, & a viro suo in domo.

20 Cum omni subiectione, i. humilitate,

21 Docere autem, quia docere est opus sapientis, sapientia vero nõ viget in mulieribus de communi cursu.

Neque

NICOLAUS DE LYR A.

Veritatem dico, & non mentior in aliquo.

Doctor, ad quem spectat verum dicere. Doctor inquam.

In fide & veritate. i. in his quæ pertinent ad fidem, & mores in

20 vibus consistit veritas vitæ.

Volò ergo viros, hic consequenter docet orandi modum, quantũ

21 ad populũ episcopo subiectũ. Et primo quantum ad viros dicit, Volò er

22 go vi. ora. &c. & non solum in ecclesia, sed etiam alibi opportunita

23 habita.

Leuantes. Et dicit puras ab operibus iniquis, & leuantes, vt per

24 hoc designetur eleuatio mentis in Deum interius. Motus enim anima

25 terius redundat in corpus exterius.

Sine ira. ad proximum, quia orans debet cor quietum.

Et disceptatione. i. hastatione ad Deũ, non dubitans de eius exau

26 ditione, dummodo tamen oret pie, perseueranter & pro se, quia si non

27 atim exaudiat in effectu, exaudiat tamen tempore competenti,

28 secundo quantum ad mulieres dicit.

Similiter, supple orare volo.

In habitu, i. decenti & honesto.

Cum verecundia, quæ est preciosum ornamentum in fronte mu

Non

Adam

A *Adam non est.* Aug. Cū enim præuaricatorem dicat Apostolus in similitudine præuaricationis Adæ, seductū tamē negat vñ & interrogatus non ait. *Mulier seduxit me, sed dedit mihi & comedi.* Mulier vero ait. *Serpens seduxit me.* Hanc autē seductionē proprie appellauit Apostolus, per quā id quod suadebatur cum falsum esset, verum puratum est. s. q. Deus lignum illud idēo tāgere prohibuerit, qđ sciebat eos si terigissent sicut deos futuros tanquā eis diuinitatem inuideret qua eos homines fecerat. Sed etiā si virum propter aliquam mentis elationem (quæ Deum internorum scrutatorē latere nō poterāt sollicitauit aliqua experiēdi cupiditas, cum mulierē videret accepta illa esca nō esse mortuam. nō tamē eum arbitror, si tā spirituali mente præditus erat, villo mō credidisse, qđ diabolus suggererat. Iō ait. Adam nō est seductus prior, nec i eo, in quo mulier vt illud crederet verū. Eritis sicut dij. Sed putauit vt iūque fieri posse, vt & vxori morē gereret & per penitētiā veniā haberet. Minus ergo peccauit, qui de penitētiā, & Dei misericordia cogitauit, postquam. n. mulier seducta māducauit, ei que dedit, vt simul ederet, noluit eā cōtristare, quā credebatur sine suo solatio cōtabescere, & a se alienatā, omnino in terire, non quidē carnali victus cōcupiscentia, quam nondū fenserat, sed amabili quadā beneuolētia, qua plerūque fit, vt offendatur Deus ne offendatur amicus, qđ eū facere non debuisset diuine sentētiæ vltio incitauit Ergo alio quodā mō etiā ipse deceptus est. Inexpertus enim diuine sentētiæ in eo falli potuit, vt veniale crederet cōmissū. Sed dolo illo serpē-

tino, quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci. **b** *Saluabitur.* Et si mulier fuit causa peccati, tamē saluabitur non solū virgo & cōtinens, sed etiam nupta, & si nunquā ab opere nuptiarū cessans, sed *per generationem filiorum.* incedens, ab hoc mundo exierit, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione, vt præter proprium virum alterum non cognoscatur. **c** *Cum sobrietate.* id est, temperantia, vt proprio etiam viro temperate vtatur. Videtur ex his verbis, obesse mulieri, si vel filios non habuerit, vel si quos habuerit, in bonis operibus permanere nōluerit. Sed alibi dicit Apostolus. *Beator erit, siue virgo siue vidua, si sic permanserit.* Vñ potest intelligi cum ait saluabitur mulier per generationē filiorū, occulte rei mysterium figurasse vt scilicet filij mulieris sint bona opera carnis, quæ maxime in officijs misericordie frequentari solēt, opa vero misericordie, nil prosunt siue paganis siue Iudæis, qui Chō nō credūt, siue quibuscūq; hæreticis, & schismaticis, vbi fides & dilectio & sobria sanctificatio nō inueniūt. Et iō addit, si permanserint. Alioquin si ad literā accipiat, quali inane est quod ait. Saluabitur autē per filij generationē. Nonne & cōtinens nonne magis & virgo? Sed mulier typus est carnis. Adā, rationis, que volat ad Deū vt passer ad domū. Caro generat filios, id est, opera quæ tantū non prosunt paganis & huiusmodi, nisi tantū in fide & dilectione. Hæc est turtur quæ ponit pullos in nido, id est, in vnitare ecclesie. Hæc est quæ primo seducitur, & seducit virum.

† honoratam
† transgressus
† castitate.

a neque t̄ dominari in virum, sed esse in silentio. † Adā enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta † in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum † sobrietate.

a Aliqua prælatione spirituali. b Et si suo sexu, ut in clastro. c Vt non cum vicina confabuletur. d Ordo creationis ostendit, quod mulier uirō subdita sit.

a Eo modo quo mulier. b Hæc si dominaretur. c In ecclesia non debet mulier docere, sed in augmentum salutis habet, si filios quōtidie instruendo generat Deo, ut maneant in fide & dilectione.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Neque dominari, s. suum.
- 2 Sed esse in silentio. ei non contradicendo, sed in licitis & honestis ei obediendo. Quod declarat per primum hominem & feminam, dicens.
- 3 Adam enim. i. primo formatus est. Ge. 1.
- 4 Deinde Eua. Gen. 2. & hoc de costa Adæ, ad ostendendū, quod vir est principium mulieris, quod præfertur ei quod est ex principio.
- 5 Et Adam non est. s. in hoc quod crederet esse verū serpētis dicitū. Eritis sicut dij, sicut tamen seductus in hoc, quod ad exhortationem mulie-

- 6 Mulier autem. quia dictum serpentis verum credidit. Ista tamen 2. sententiarum diffusius pertranstantur.
- 7 Saluabitur. Q. d. licet non saluetur per doctrinā, quam sibi non concedo, saluabitur tamen per educationem prolis ad Dei seruitium quod cedit sibi in meritum vite æternæ.
- 8 Si permanserint. erga Deum.
- 9 Et dilectione. erga virum.
- 10 Et sanctificatione circa proprium subiectum.

C A P. III.

Fidelis sermo. Hic conimus. ad Occasum. Opus non dignitatem, laborem non debitas, non crescere fastigio, sed humilitate decretere, vt fiat seruus & minister hominū pp Chm, vt et intermissa Rachele decora facie, sed nō relictā, cū Iacob intret ad Liā oculis lippā, & de mōte cū Moyse descendat ad campos, & de ocio cōtēplationis ad laborē actionis Nō. n. sic esse quisq; debet ociosus, vt in eodē ocio vtilitatē nō cogitet proximi, nec sic actiuus, vt cōtēplationē nō requirat Dei. In ocio nō iners vacatio delictare debet, sed vel inq̄sitiō, vel inuētiō veritatis, vt in ea quisq; p̄ficiat, & qđ inuenerit, alteri

C A P V T III.

Vir potest præesse, & determinat qui qui desiderat operari & prodesse multis, non super se dominari, si irreprehensibilis, &c.

Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, † bonum opus desiderat. † Oportet

† ne inuideat. In adū ne vero non amandi est honor, in hac vita siue potētia, quia omnia sunt vana sub sole, sed opus ipsum quod per honorem & potētiā fit, sic recte & vtiliter fit. s. vt valeat ad salutē subditorum. v. de. Si quis episcopatum desiderat, bonū opus desiderat. expere voluit quid sit episcopatus, quia nomē est operis nō hneris. Græcū enim est, & inde duētum vocabulum, qđ il qui præficitur illis, quibus præficitur superintendit, curā illi rū. s. gerēs. Scopos. n. intentio est, epi, supra. Inde episcopus tunc superintēdens dī, vt intelligat se nō esse episcopū, qđ esse dilexerit, nō prodesse. Ep̄atus. n. est sup suā & aliorū vram

NICOLAUS DE LYRA. C A P. III.

Fidelis sermo. Hæc tertia pars, in qua instruitur Timotheus de ratio actu ad episcopum pertinente, cuius est ordinare gradus ecclesie. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hæc instructio, secundo instructio ratio ibi. Hæc tibi scribi. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur instructio de maiori gradu, secundo de minori, sibi Diacones. Circa primum dicit. Fidelis sermo, id est, verax. Et quod subditur in aliquibus libris, & omni acceptione plenus, non est in libris correctis.

- 2 Si quis episcopatum. Q. d. non est desiderandus, propter officij dignitatem, sed propter annexum laborem, qui est ordinatus ad honorem Dei, & proximi salutem. Vnde dicitur ab epi, quod est supra, & scopus intentio, quia debet super intendere salutem plebis sibi commissæ.

Dicunt

Dicunt autem hic aliqui, quod per episcopatum intelligitur sacerdos, quod est etiam officium intendendi salutem populi sibi commissi, quod immediate post agit de statu diaconi, vt patet in litera, & non est vrisimile, quod scribendo de statu episcopi, statim transiret ad statum diaconi sacerdotii prætermisso. Alij dicunt, quod Timotheus est factus primas, eo quod ecclesia Ephesina erat principalis totius prouinciæ, in qua erant multi episcopi per Timotheum instituentur propter quod Apostolus instruit cum qualis sit instituentus in episcopum dicens.

- 3 Oportet ergo. Potest tamen conuenienter dici, quod instruit de utroque, sub nomine episcopi, sacerdotis officium comprehendere qui sicut est dictum, ad officium vtriusque pertinet superintendere populo, magis tamen extensius ad officium episcopi, scilicet in t

diace-

ta intentio. Itaq; & studio cognoscende veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet officiū. Locus, vero superior sine quo regi populus nō pot, etsi teneatur & administrat ut decet, indecenter appetit. Iō in ocio cogitanda est utilitas proximi, in actione requirēda est cōtemplatio Dei. Ociū sactū quatit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam faciem si nullus imponit, vacandum est veritati. Si imponitur, suscipienda est propter necessitatē charitatis. Sed nec sic de ferenda est delectatio veritatis, ne subtrahatur ipsa suavitas, & opprimat illa necessitas.

a Irreprehensibilem. Idem quod ad Titū. In crimine. Res pene cōtra naturam, vt sine peccato. Sed ta-

lis eligatur, cuius comparatione ceteri grex dicantur. * Ambro. episcopus esse desideras, magnū est quod esse cupis, sed in & opus bonū simul amplificari, nā si aliter esse cupis, episcopus esse nō potes, quia sequit, oportet episcopū irreprehensibilem esse ad superficiē tantū literæ aspiciamus, prohibet bigamū episcopū ordinari. Si vero ad altiorē sensum ascendimus, inhihet episcopū duas vsurpare ecclesias.

* Chryso. Hoc vñico verbo genus omne virtutis expressit. Itaque qui sibi vel leuis culpæ conscius est, male profecto facit, cā rem appetens, qua indignū se per opera facit, nō. n. decet huiusmodi regere sed regi. Eum quippe qui regēdos alios suscipit, tāta decet gloria virtutis excellere, vt mitat solis ceteros veluti stellarū igniculos, in suo fulgore obscurat. Debet huiusmodi vitā habere immaculatā, vt oēs in illum & illius vitā, veluti exemplar aliquod excellens intueatur.

* Hieroni. Vita episcopi forma debet esset clericorum. *b Vnius vxoris virum, &c.* i. monogamum post baptis. Si. n. & ante coniugem habuit quē obierit, non ei imputatur, cui prorsus nouo, nec supra, nec alia quæ ante fuerunt iam obliunt.

* Ambro. quamuis secundam numero vxorem non sit habere prohibitu, vt tamen quis dignus ad episcopatu sit, et licitam debet spernere, ppter sublimitatem ipsius ordinis, quia ceteris melior debet esse, qui cupidus est sedis illius.

* Chryso. non hoc veluti faciens dicit, quasi non liceat absque vxorē episcopum fieri. Iudæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio iungi, & duas itidē simul habere vxores, honorabiles enim nuptiæ, quidam vero hoc ita intelligunt, vt ad episcopatum is assumatur, qui vnus vxoris vir fuerit.

* Hieronymus. Vnius vxoris virū, & noua & vetus preceptio sacerdotē censuit eligendum, quia digamos plerique ad ministerium episcopi applicuerūt, nullo pacto digamos, vel concubinarum catenis insertos, decet subire sacerdotij ministerium. Si ergo clericus monogamus fuerit, & vxor digama, noli eum ministerio applicare.

c Sobrium, &c. Ministri templi prohibentur vinū & sicerā

bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, & vt sensus vigeat semper tenuis sit. *d Prudentem, &c.* Contra eos qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiam sacerdotum. *e Ornatum.* vel virtutibus, vel motu & incessu, habitu, & sermone communi.

enim t̄ episcopum esse irreprehensibilem, t̄ vnus vxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, t̄ non cupidum, * suæ domui bene prepositum, filios habentem subditos cum omni castitate. t̄ Si quis autem de muī suæ bene præesse nescit quomodo ecclesiæ Dei diligentiam habeat? t̄ Nō neophytum,

quæso vult, qđ de episcopo differens, ipsū oportere nō ebrīū esse dixit, sed hospitale, cū longe excellentiora pro celsitudine gradus exigere debuisset videatur? Cur. n. non ait, Oportet autē episcopum angelum esse, nulli humane perturbationi, vitioque subiectū? Cur non itē magna illa Chri precepta ab episcopo requirit, quæ etiā subditis necessario in se debent. i. circumferre crucē suam, atque in manibus habere semper animā pro fratribus exponendam? Cur non dixit, Oportet iā ipsū ex terra migrare, humanisq; rebus euadere celsior? Cur igitur hæc in episcopo requirēda nō dixit? Quia ppaucos huiusmodi inueniri fas erat, episcopis at plurimis tūc opus fuit, q per singulas ciuitates magistri cōstituerent, ne igit ecclesiæ negotia fructusq; petirēt, idcirco moderatā proposuit inquirenda, non supremā ac cælestem, quippe sobriū, pudicū & honestum esse multorum commune erat.

h Non perc. cū sequat, q dorsum posuit ad flagella. i. Chri. *i Non litigiosum.* Nihil est impudentius arrogātia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putāt, & parati ad lites, in subiectos tumidi intonant.

k Non cupi. Vt apostoli, nihil præter victū & vestitū querēs. *l Sux domui.* Non vt opes augeat, sed vt quod populis precepturus est, prius a domesticis exigat.

m Non neophytum. Heri cathecumenus, hodie pontifex, heri in theatro, hodie in ecclesia, vespere in circo, hodie in altario, dudum fautor histionum, nunc consecrator virginum.

* Chryso. Hec & eterne sapientiæ auctores aiunt, vt qui rē suam familiarem rite admistrauerit, rei quoq; publicæ cōuenienter possit cōrectare negotia. Est enim ecclesia, veluti domus quedā, ac sicuti i domo vxor est & filij ac serui, domusq; cura ac regimē incumbit viro, ita ferme in ecclesia vi deas, nihil ibi est aliud, quā filij, & vxores, & serui, q si admistracionis habeat socios ecclesiæ rector habet & domi vir vxorē consortē curarū suarū. Est autē facilius domū, quā ecclesiam regere, qui igitur rem familiarem dispensare congrue nescit, is quo pacto ecclesiæ præesse conuenienter posse putandus est? * Ambrosius. Manifestum est, quia tūc potest idoneus futurus rector probari, si prius domum suā

recte

NICOLAUS DE LYRA.

discessi sua, ad officiū vero sacerdotis in parochia. Sic igitur docet qualis sit instituendus in vtrōq; officio, dicēs. Opor. ergo epif. irrepre. esse. i. sine notabili defectu & integrā famē. Ista tamen conditio. & alie sequentes magis relucere debent in ipso episcopo, quam in sacerdote curato.

- 1 Vnius vxoris. s. post baptismum. Si enim ante baptismū habuit vxorē, & mortua fuerit, non præiudicat ei quin post baptismū possit accipere vnam aliam, quia baptismus tollit illam irregularitatem, vt dicitur etiam in gl.
- 2 Sobrium. in cibis & potibus.
- 3 Ornatum. in moribus.
- 4 Prudentem. in agibilibus.
- 5 Pudicum. in pietatis actu.
- 6 Hospitalē. in pietatis actu.
- 7 Doctorem. i. habilem addocēdum ratione scientiæ & faciēdiæ.
- 8 Non vinolentum. i. ad potationem vini assuetum.
- 9 Non percussorem. ex iracundia.

- 10 Sed modestum. per repressionem passionum.
- 11 Non litigiosum. ita quod non solum ex ira non percutiat aliquem, vt dictum est, sed nec etiam verbis iniuriōsis contendat.
- 12 Non cupidum. quia victus & vestitus debent esse diuitiæ Christianorum, & maxime episcoporum & sacerdotum. infra 6 b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sint.
- 13 Sux domui. i. diligentem de bona provisione domus suæ, & maxime circa prolem in moribus informandam, ideo subditur.
- 14 Filios habentem. i. reuerentes & obedientes.
- 15 Cum omni. & non sint sicut filij Eli, qui dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium tabernaculi. 1. Reg. 2.
- 16 Si quis. negligenter se habens circa eam.
- 17 Quomodo. q. d. nō est verisimile, quia quilibet naturaliter inclinatur circa provisionem vxoris & filiorum, vnde bruta animalia naturali instinctu circa huiusmodi curam sunt sollicita.
- 18 Neophytum. i. de nouo conuersum ad fidem. Et dicitur a neos quod est nouum, & phitos quod est fides.

Sed

Ne

† 2 r. disc. de inde 35. dit 9. 2. 47. dist. 9. 1. 82 di ca. 1. proponit si sed modestū
Sed quæ alie num a pugnis alienū ab auctoritate. † reuerēciam
† 48. d. 5. 1.

† 2. 56. d. Gene. 9. d. Gene. 19. g.

re gubernauerit, qui in minimis fidelis est, erit & in ma-
gnis, magna ergo cura eligendus est qui domū Dei regendā
accipiat. Si enim terrestrium rerum dispensatores idonei
querendi sunt, quanto magis celestium?

a *Ne in superbiam.* Nescit momentaneus sacerdos humili a-
tē, modos personarū
vel se contemnere,
non ieiunare, nō fle-
uit, non se correxit,
non superibus cro-
gavit. In arrogantiam
quæ est ruma diabo-
li incidunt qui: pūcto
horę necdum discipu-
li, fiunt magistri.

b *Oportet autem, &c.*
Hęc clausula con-
gruit principio, quod
irreprehensibilis sit
non solum a domesti-
cis, sed ab alienis, Iu-
dæis, Gētibus, hæreti-
cis, vt q̄ religioni de-
trahunt, iuricus de-
trahere non audeant.

B *Oportet autem illum
testimonium.* * Ambrosius. aduertimus
quanta in nobis requi-
rantur, vt abstinentia
vino sit minister Do-
mini, vt testimonio
bono fulciatur, non
solum fidelium, sed
etiam ab his qui foris
sunt, vt qui videt
ministrum altaris cō-
gruis ornatum virtu-
tibus, auctorem præ-
dicet, & dominum
veneretur qui tales fa-
mulos habeat.

c *Diacones sint vnus vxoris viri.* * Ambrosius. veteribus id-
circo cōcessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsū ha-
bere, quia multū tempus vacabāt otio a ministerio aut sacer-
dotio (multitudo. n. erat sacerdotū magna que copia leuita-
rū) ita vt tēpore quo nō illos cōtingebat altaris, domorū sua-
rū agerent curā, at vbi vero tēpus imminabat ministerij, pu-
rificati aliquātis diebus, accedebāt tēplū offerre Deo: nunc
autē oēs a conuentu feminarū abstinere debēt, quia neces-
se est eos quotidie p̄stō esse in ecclesia, nec habere dilatio-
nem, vt post conuentum legitime purificētur sicut veteres.

Omni

Omni enim hebdomada offerendū est, etiam si nō quotidie
peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada. Si. n. plebeis
hominibus orationis causa ad tēpus abstinere se p̄cepit, vt
yacēt orōni, quādo magis leuitis aut sacerdotibus, quos diu-
noctūq; pro plebe sibi commissā oportet orare? mundiores
ergo esse debent cæ-
teris, q̄a actores Dei
sunt.

1 *¶ Opor-*
2 *et autem illum & testimonium habere bonum ab his qui*
3 *foris sunt, vt non in opprobrium incidat & in laqueum dia-*
4 *boli. Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo*
5 *vino deditos, non turpē lucrum sectantes, habentes myste-*
6 *rium fidei, in conscientia pura. Et hi autem probentur pri-*
7 *mum, et sic ministrent nullum crimen habentes. Mulie-*
8 *res similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in*
9 *omnibus. Diacones sint vnus vxoris viri, qui filiis suis be-*
10 *ne præsent, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint,*
11 *gradum sibi bonum acquirunt, & multam fiduciam in fide*
12 *quæ est in Christo Iesu. Hęc tibi scribo fili Timothee,*
13 *sperans me venire ad te cito. Si autem tardauero, vt scias*
14 *quomodo oportet te in domo Dei conuersari, quæ est*

Turpe est huic profectio quæstibus studere.

f *Nullum, &c.* Aug. Crimen est peccatum graue, accusatio-
ne & damnatione dignissimum.

g *Mulieres.* Ambro. Cum sanctū p̄cipit creati episcopū
& diaconum, plebem non dispātem vult esse, etiam in in-
firmo gradu mulierem, vt munda sit ecclesia. Sed occasio-
ne horum verborum Cathaphrygæ dicunt diaconas debe-
re ordinari, quod est contra auctoritatem.

h *Diacones sunt.* Post interpositionem de mulieribus iter-
de diaconis dicit.

Eccle-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne superbiam. ex sua promotione festina.
- 2 In iudicium. diaboli.
- 3 Incidat. i. deiciatur a statu gratiæ, & dignitatis propter suam superbiam, sicut diabolus propter suam superbiam fuit deiectus.
- 4 Oportet autem, &c. i. ab infidelibus.
- 5 Vt non in contemptum solum suæ personæ, sed etiam ecclesiæ, in quam redundat contemptus procuratoris eius.
- 6 Et in laqueum. i. in odium & rancorem contra illos a quibus percipit se contemni.
- 7 Diacones. Hic cōsequēter instruit Timotheum de statu minori & primo de diaconibus, secundo de mulieribus. ibi, Mulieres, Circa primum dicit. Diacon. sibi. supple oportet esse.
- 8 Pudicos. i. maturos & honestos in aspectu & exteriori gestu.
- 9 Non bilingues. quia per hoc suscitantur in ecclesia dissensiones.
- 10 Non multo. quia per hoc aufertur sensus discretionis qui requiritur in ecclesiæ ministris.
- 11 Non turpe. habendo oculum magis ad temporale bonum, quam ad spirituale ministerium.
- 12 Habentes. i. cognoscentes circa fidem illud quod est simplicibus laicis occultum, vt possit eos docere.
- 13 In conscientia. in tali doctrina quæstum non attendendo, sed honorem diuinum.
- 14 Hi autem. i. antequam applicentur ministerio, probentur de moribus & fide.

- 15 Nullum crimen. quia debet esse integræ famæ, aliter eorum infamia in dedecus ecclesiæ redundaret.
- 16 Mulieres. Hic instruit cum de mulieribus di. Mulieres sibi. supple, oportet esse.
- 17 Pudicas. i. non solum castas interioribus, sed etiam honestas in se sibus exterioribus, hoc enim proprie importat pudicitia.
- 18 Non detrahentes. quod frequenter contingit mulieribus. sed vxores ministrorum ecclesiæ debent præ cæteris moribus pollere.
- 19 Sobrias. in cibo & potu & vestitu.
- 20 Fideles i om. s. verbis & factis. Et reuertitur ad diacones di.
- 21 Diacones. exponatur vt supra.
- 22 Qui filijs. eos in moribus informando.
- 23 Et suis. vxorem & familiam debite regendo.
- 24 Qui enim. in gradu diaconii.
- 25 Gradum sibi. i. merebuntur quod fiant sacerdotes, vel episcopi.
- 26 Et multam. s. habendi finaliter vitam beatam.
- 27 In fide. i. per fidem Iesu Christi.
- 28 Hęc tibi. Posita instructione de gradibus ecclesiæ, hic cōsequenter ponitur instructionis ratio cum dicitur. Hęc tibi. s. quod subditur.
- 29 Fili Timoth. Non est de textu, sed est glossa interlinearis inserta textui per scriptores.
- 30 Sperans me. Quasi dicat, si aliter Deus disposuerit, ita quod possim te docere verbo de ordinatione ecclesiæ, doceam te saltem h scripto.
- 31 Vt scias. i. ecclesiam conuenienter regere, & ordinare.

Nul-

Colum-

hic vt nemo
possit illos eri-
minari
† modestas
Crimea

a Ecclesia. Multorum conuocatio ad vnius dei cultum.
b Columna ve. In se bene sustinens veritatem ne corruat, licet tribuletur.
c Sacramentum. dñ res occulta. Idem, & mysterium. Sacramentū ergo appellatur hic verbum patris, quod in natura Deitatis, vel diuinitatis, in qua patru est æquale, inuisibile manet. Et hoc sacramentum est pietatis, idest, totius sanctæ religionis, & veræ culturæ, & ideo cautius seruanda est. ecclesia.
d Magnum. quia magnitudinis eius non est finis.
e Et manifeste magnum. quia apparuit per prædicationem, & per multa miracula.
Manifeste in car. Sacramentū, quod est Christus, in carne dicitur

cit manifestatū. Natus. n. homo filius dei, qui in secreto erat apud deum, opere & prædicatione declarauit se creaturæ.
g Apparuit angelis. Non in deo tantum innotescit angelis, quod absconditum est, sed & hic apparet eis, cum efficitur atque propalatur.
 Qui prius visus humilis, deuicta morte in maiestate apparuit, vt agnoscentes angeli mysteriū, quod prius latuit, declaratum in carne, genuilli flectentes quasi deo gratias agunt, quia didicerant veritatem.
h In mundo. Vt perfidia mundi veniam erroris mereri non possit. Sicut dominus dicit de Iudæis. *Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, &c.*

NICOLAVS DE LYRA.
 1 Columna, recta, & fortis ad sustinendum.
 2 Et firmamentum ve. scilicet, euangelica, quam ecclesia sustinuit firmiter etiam in persecutionibus maximis.
 3 Et manifeste, &c. idest, sacrum secretum, scilicet incarnatio verbi diuini, quod dicitur sacramentum pietatis. Ex maxima enim pietate, & occulta patris processit incarnatio filii, vt esset hostia immolanda pro salute mundi.
 4 Quod mani. est in car. scilicet assumpta, per hoc enim, quod Christus tunc suæ manus sanabat leprosos, & verbo suscitabat mortuos, & imperatine tanquam propria virtute, apparebat, quod virtus diuinitatis sub carne latebat.
 5 Iustificatus est in spi. i. per spiritum sanctū iustitiam Christi testifican-tem, secundum quod dicitur Io. xvi. b. Cū venerit spiritus veritatis, ille arguet mundū de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Et subditur de iustitia vera, quia ad patrem vado, tunc. n. erat inter dñs spiritus sanctus in

in signo visibili, s. post ascensionē Christi. Io. 7. f. Nondum enim erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Spiritus autē sanctus appars in signo visibili fuit testimonium eundē iustitiæ Christi, & quod erat vnus deus cum patre, sicut dixerat. Quod tunc declarauit Petrus, vt patet Act. 2. propter quod crediderūt tunc tria milia.
 6 Apparuit an. Licet enim ante cognouerint Christi mysterium, ea men ipso completo in effectu cognouerunt nouo modo, scilicet notitia experimentalis seu intuitiua, vt declaratum fuit diffusius sup. Ephe. 3.
 7 Prædica. est Gen. per apostolos, & specialiter per Paulū, qui specialiter fuit apostolus Gentium, Gala. 2. b. Qui operatus est Petro in apostolatū circūcisionis, operatus est, & mihi inter Gentes, &c.
 8 Creditum est, &c. nam a tempoore apostolorum in vniuersis mundi partibus prædicatum fuit Christi mysterium, & ab aliquibus creditum, vt declaratum fuit supra, plenius Rom. x.
 9 Assumptum est in glo. quia Christus in corpore glorioso resurrexit, & sic in calum ascendit, vt habetur. Act. 1.

ADDITIO.
 In capit. 3. vbi dicitur in postil. Non Neophytum. idest, de nouo conuer.
 Hoc, quod dñ hic. Neophytum. i. de nouo ad fidē conuerso intelligēdum est de propinqua nouitate tpsis, vnde gl. in hoc loco. Heri cathecumenus, hodie pontifex est, heri in theatro hodie in ecclesia,

ecclesia, vespere in curru, hodie in altari. Hæc in gl. Ex quo patet quā nō loquit apostol⁹ de lōginqua tpsis differentia, sed de breui. Nō. n. dicit gl. Olim cathecumenus, hodie pontifex, & sic de aliis in quib. differētia lōginqua posset intelligi, sed heri, & hodie. q̄ sunt differentia p̄teriti tpsis, & futuri, breues tamen. In religione autē Neophytus dicitur vtque ad annū probationis, nō vltra, &c.

CAP. III.
Spiritus autē manifeste dicit. Quæ sibi futura spiritus sanctus reuelauerit ad instructionē, & cautelā ecclesiæ nō tacet, dicens futuros pestiferæ doctrinæ vitos, vt pramonita ecclesia sit sollicita, ne ab huiusmodi hominibus circōueniatur. Quia ita est digna domus dei sed. Spiritus ma. di. Et deo pro eius sublimitate ne curam deponas.
Cauteriatam. Cauterium est ferrum a caendo dictum.
***OECVMEN.** Quid

Quid ergo, an non, & Christiani phibent contrahere matrimoniu? nequaquam. honorabile est. n. coniugium, & cubile impollutum. Sed eos, qui contrahere nolunt, hortantur ad virginitatem, qui autem contrahere prohibent, tanquam a re impura arcent.
 *Theophylactus. Quia cōfessio tibi sunt multæ impunitatis, propterea conscientia eorum indelebiles habet inustas notas fordida vitæ, ac nuptias reprehendit calumniaturq̄. Nā si pura esset ipsorum vita, cōscientia simul

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.
Spiritus autem manifeste. Hæc est quarta pars principalis, in qua instruit Timotheum de alio alio pertinente ad episcopum, qui est docere populum. Et diuiditur in dua partes, quia primo excludit modum docendi erroneum, secundo ponit verum, ibi. Hæc proponens. Circa primum dicit.
 1 Spiritus autem. scilicet, sanctus.
 2 Manifeste dicit. idest, reuelat mihi, & aliis prout sibi placet. Et dicit manifeste, quia reuelationes diuinæ certæ sunt illis quibus fiunt.
 3 Quia in nouil. tempo. potissime circa tempora Antichristi.
 4 Discedent quid. idest, aliqua notabiles personæ.
 5 A fide. sicut plenius dictum fuit supra, 2. Thef. 2. super illud verbum. Quoniam, nisi venerit discessio primum, &c.

6 Attendentes spiritibus. scilicet, malignis.
 7 Erroris. idest, ducentibus homines in errorem.
 8 Et doctri. dæmo. in falsis prophetis loquentium. Sicut enim saluator præmisit discipulos in omnem ciuitatem, & locum quo ipse erat venturus, vt habetur Luc. 10. a. et illi loquebantur in spiritu sancto, sic & Antichristus præmittit prophetas suos loquentes spiritu diabolico.
 9. In hypocrisis. idest, in sanctitate simulata.
 10 Loquentium men. vt propter sanctitatis simulationē facilius credatur mendaciis.
 11 Et cauteriatam. idest, obstinatam in ardore suæ malitiæ, & concupiscentiæ. Est enim cauterium ferrum ignitum quo vritur caro. Et per duritiam ferri intelligitur obstinatio in malo, & per eius igneam, ardor malignitatis, & concupiscentiæ.

CAPVT III.
Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisis loquentium mendaciū, cauteriatam habentium suam con-

1 **M**ihi in corde.
 2 **C**ontra quæ amplius modo prouidendum, vel vigilandum est.
 3 **V**nde: Nisi venerit discessio primum.
 4 **N**otabiles.
 5 **Q**uasi cupidē.
 6 **Q**uia in illis maligni spiritus loquentur.
 7 **N**on quidem hominum. sed. Hominum dæmonia habentium.
 8 **S**imulatione, vel simulata religione, vt magis decipiant.
 9 **A**duertam igne malæ conscientiz, & signo mendaciæ aperti notabilem, vt omnes caueant. Corruptam praua cogitatione.

Enuda fuisset, nec criminata esset, quib⁹ deus benedixit, quod admodum stomacho laboras, cibos reprehendit ac rejicit, cum ipse in seipso pravis sit humoribus, infectus, ac nunquid, & nos matrimonium prohibemus? absit, sed ad virginitatem horramur, honoratior enim est ipsa. At qui nuptiarum non sunt propterea in gloria, nec honore carent, quemadmodum neque, quia aurum pretiosius est, argenti contemnitur, & caret precio, quod vero pretiosius est, pretioso pretiosius est, & quod melius est, bono melius est, non malo. Qui ergo potest, virginitatis autem retineat, si vero non possit istud, matrimonium argentum recipiat.

* Hieronymus. In hypocrisis loquuntur qui cum non continent, tam casti videntur, ut et nuptias damnent, tam abstinentes, ut creatura dei parce vrentes iudicent, cum ipsi comestationibus vacent. Hic vero, ita castitatem, & abstinentiam predicat, ut nec naturam, nec creaturas damnet. Ad illud fortiores hortatur, istud concedit infirmis. Illi autem non amore castitatis, sed ad obprobrium eius iustitiam faciebant, sanctiores videri volentes, quam ille, qui amore castitatis et nuptias concedebat, ne crimen fornicationis incurrerent. Omnis enim, qui nuptias damnat, non amator, sed inimicus est castitatis, dum & continentibus laudem tollit, incontinentibus sublato nuptiarum remedio, fornicationis facit inire discrimen.

B* Augustinus. Ille enim prohibet, qui hoc malum esse dicit, non qui hanc bono melius aliud anteponit.

a *A cibis, quasi immundis, non causa corporalis castigationis.* * Chryso. quid ergo? nonne delicta prohibita sunt? & nimis id quidem. Cur id, si ad sumendum condita sunt, quia & panem creavit deus, & tamen versus prohibetur immodicus, & vinum creavit idem, atque eo immoderate uti prohibuit, non ita que delicias tanquam immundum aliquid cavere iubet, sed ut quae, si deferatur modus, vigorem animi solvant.

* Bernard. Hinc quoque hereticos se probantes, non sane quia abstineant, sed quia haereticè abstinent. Nam & ego interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccatis, non superstitio pro impietate, a carnibus abstineo, ne dum carnem nimis nutrio, & carnis vitia simul nutriam, panem quoque cum mensura sumo, ne onerato ventre stare ad orandum tedeat, ne mihi propheta impropere, quia panem comederim in saturitate.

* Aug. Videtis multum interesse inter abstinentes a cibis propter sacram significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinentes a cibis, quos deus creavit, dicendo, quod eos deus non creavit, proinde illa doctrina est apostolorum, haec demoniorum, & mendaciloquorum.

* Idem. Hos proprie designat, qui non propterea temperant a cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant, sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem deum esse negant.

* Idem. Ideoque servi dei in eo, quod a carnibus, & vino abstinent.

† matrimonium contrahere.

Lib. 30 contra Faustum Manichaeum c. 4.

Serm. 66. in canticis.

Lib. 30 contra Faustum Manichaeum c. 4. & 6. Contra Alimantium Manichaeum cap. 14. De fide ad Petrum c. 3.

Lib. 30. contra Faustum Manichaeum c. 15.

stinent, non tanquam res immundas refugiunt, sed mundioris vitae instituta sectantur.

* Idem. Haec sunt, quae negatis, hoc animo, hae voluntate, hac opinione ab eis huiusmodi reperatis, quod non significatione, sed natura imale, & immunda sunt: quae in re creatoris

a *Hoc, s. i. nuptiis abstinere, quas dicunt institutas esse a malo auctore. b. i. Et praecipit. c. i. Non ut illi nientur, ut princeps tenebrarum.*

b *scientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos deus*

a *ut homo propter quem omnia perciperet, & inde gratias ageret. b. i. Qui bene credunt de cibis, & quod credunt intellunt, quod non opus.*

c *creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus,*

a *Hanc, l. i. Animalia quadam dicta fuerunt immunda, non natura, sed significatione.*

c *& his, qui cognoverunt veritatem. i. Quia omnis creatura dei*

a *ita natura.*

b *bona est, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione*

a *sciet percipi. b. i. Ne diabolus per eum noceat. c. i. Filium, per quem creavit pater.*

d *percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei, & orationem.*

a *Quae dixi de creaturis, & nuptiis. b. i. Ante, vel publice. c. i. Re, & opinione.*

Hec proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu,

a *Qui bene potes, quia. b. i. Ab aliis. c. i. In moribus. d. i. Ab infamia. e. i. Etiam tuo studio.*

c *enutritus verbis fidei, & bonae doctrinae, quam assecutus es. In-*

e *ne-*

eat sine dubio blasphematis, hoc est, quod pertinet ad doctrinam demoniorum. **b** Quos deus cre. Hec doctrina sanctorum, illa demoniorum. **c** Quia o. * Chryso. Si creatura dei, bona est, omnia enim bona valde, eo quod creaturam dei dixit, cuncta edulia significavit. Jamque tunc heresim illorum inquit, qui materialiter genitum introducere atque ex illa facta esse, haec dicunt.

* Aug. Firmissime tene, & nullatenus dubites omnem creaturam dei bonam esse, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, & dei servos, qui a carnalibus aut vino abstinent, non tanquam immunda, quae a deo facta sunt respicere, sed fortiori cibo, & potu pro sola castigatione corporis abstinere.

* Idem. Christiani non heretici, sed catholici edomandi corporis causa, pro animam ab irrationabilibus motibus humilidam, non quod illa immunda esse credant, non solum a carnalibus, verum a quibusdam et terrae fructibus abstinent, vel semper, ut pauci, &c. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes diabolus operetur foenitior materia mali, ac per hoc eas, tanquam immundiora, & truculentiora dei vestri vincula exhorrentes abijcitis.

d *Sanctificatur. Sanctus fit cibus, & salubris, non noxius animae, vel corpori, verbum sanctificat, oratio impetrat, diabolus vero per cibum tentat.*

* Chryso. Non quia immundum est, id sanctificatur, absit, verum hoc in loco illos alloquitur, qui contra quaedam ex ipsis esse abstrantur. Duo igitur capita ponit, unum quidem, quod creaturam nulla comestio est: Secundo, quod & si comestio sit, medicamentum in proprio est. Signum crucis illi imprimere, gratias agere, deo gloriare, & protinus immunditia omnis abscellit. Nunquid, inquit, & quod idolis immolatum fuerit, eadem possumus ratione mundare licet, siquidem nescias idolothytum esse, si vero sciens prudens illud percipias, immundus iam eris, non id, quia idolothytum est, sed quia cum tibi imperatum sit non communicare demonibus, per id communicasse convinceris. Itaque neque illud natura immundum est, verum ex sententia tua, atque inobedientia immundum fit. Num nulla caro immunda est? non, si cum gratiarum actione percipitur, crucisque signaculo. Sola quippe voluntas erit immunda, quae gratias non exhibet deo.

e *Ineptas autem, &c. * Chryso. & Theophy. Fabulas autem Judaicas observationes dicit, & nimium quidem id congruum. Nam sunt fabulosis, re vera deteriores, quia non sit illis relicto locus, quod in suo tempore fit, perutile est, si vero intempere fiat, non modo inutile, verum & noxium. Cogita namque in aetate virum triginta annos natum, lac sugere sine vberibus inhiens, nonne pridulus erit? aniles igitur, quod antiquat*

NICOLAUS DE LYRA.
I Prohibent nubere, quasi hoc sit malum per se, cum deus nuptias fecerit tanquam bonas, Gen. 2. & eas approbaverit, Matt. 5. Dimittere tamen nuptias propter continentiam servandam, ut liberius deo servia tur, est dimittere minus bonum propter maius. **2** Abstinerere a cibis, tanquam ab immundis per se, & illicitis, quod tamen est falsum, cum sint dei creaturae, omnis autem creatura dei per se bona est. Potest tamen fieri aliquis cibus malus alicui per accidens, ut quia prohibetur sibi a superiore, & sic aliqui cibi fuerunt illiciti Iudaeis tempore veteris Testamenti, quia in lege prohibiti. Sed quia talis abstinentia pertinet ad caeremonialia, quae cessant in nova lege, ut dictum fuit sup. 1. ca. id talis observatio non est licita, ut obligans ex veteri lege. Potest tamen homo ab illis, vel ab aliis quibus eorum abstinere alia ratione, ut propter macerationem suam carnis, vel propter conservationem suam sanitatis. **3** Quos deus creavit ad percipiendum, id est, utendum. **4** Cum gratiarum actione. **5** Fidelibus, & prodest. **5** His qui cognoverunt, scilicet angelicam, per quam legalia cessaverunt. **6** Quia omnis, &c. patet ex dictis. Et subditur ratio, cum dicitur.

7 Sanctificatur enim per verbum dei, scilicet incarnatum. **8** Et orationem, scilicet fidelium, qui gratias agunt deo de cibo, a deo sibi prestito, & sic cedit eis, non solum ad salutem corporis, sed etiam animi. **9** Haec propositio, excluso modo docendi erroneo, hic consequenter, persequitur verum docendi modum, & primo quantum ad omnes generaliter, secundo quantum ad aliquas personas specialiter, sibi. Seniores. Docere vero supponit vitam virtuosam, & scientiam, sine quibus actus docendi non est efficax. Ideo apostolus primo inducit Timotheum ad docendum, secundo ad virtutis exercitium, sibi. Et exerceat ipsum, ut dicitur in scripturae studio, sibi. Dum venio. Circa primum dicit. Hic proponens, scilicet quod nuptiae sunt bonae, & cibi liciti, ut praedictum est. **10** Fratribus, id est, fidelibus. **11** Bonus eris mihi, Christi, exequens eius doctrinam, & voluntatem. **12** Enutritus verbis fidei, catholice. **14** Et bonae doctrinae, apostolice. **13** Quam assecutus es, per gradum episcopalem. Nam episcopi sunt successores apostolorum, ut dicitur in decretis. **21** dist. ca. in novissimo Testamento. **14** Ineptas autem, & aniles fabulas, id est, quas anus solent narrare, & quae pro nihilo sunt computandae.

sunt, ineptæ autem, quia fidem impediunt. Nam velle sub metum legis inducere animam, quæ legalia cuncta transe-

derit, & ad celsitudinem veræ gratiæ ac libertatis euaserit, & execrabile simul, & immundum est.

a Nam corporalis. Datur intelligi, quod vigiliis, ieiunijs, orationibus, & bonis operibus se exercebat, non adeo intentus operibus misericordie.

** Ambrosius.* Ieiunare, & a cibis abstinere, manente creatoris auctoritate, non impletur pietas, nisi addatur pietas, corporis enim exercitium, nihil aliud, quam carnis fræna sunt. Quamquam carnales aliter corpus exercent (saginata, & dapibus nutriendes, vt celeri motu ad perditionem proficiant, & propter futuri desperationem, carnis curam ad tempus agentes, vt citius ad peccandum moueatur) aliter spirituales, propter spem futuram corpora sua castigantes, & abstinencia temperantes, vt pigra in desiderio facta, resurrectio-

ne digna possit, ** Cypria.* Non locus desertus, saccus pro veste, legumen pro cibo, neque ieiunia monachum absoluunt. Ibi videas quosdam ex illis facillime vincti delictis, impatientiores iniuriarum, appetentiores vindictæ, quam quæuis alium ex media plebe. quod cause est: quonia corpus exercuerunt magis, quam animam cum B. Paulus doceat, quod exercitatio, &c. non hæc dixerim, quod improbandi sint, qui talibus modis corpus castigant, sed quod sathanas mille instructus artibus, nonnunquam illud inuacutis, ex hominum corporum exercitamentis, falsam illis inducens sanctimoniam persuasionem, vt cum intus madeant spiritualibus virtutibus, sibi & alijs pij habeantur. Ita virgines fatuæ solidam existimant pietatem, corpus habere viro intactum, cum animus auaritia, superbia, inuidia, oblectatione sit corruptissimus.

** Chryso.* Igitur de corporis exercitatio, ait, inutilis illa, & quæ nihil adferat lucri, soloque corpori accommodata sit.

Pietas. Quæ operatur bona fratribus valet ad promerendum deum. *Vita, quæ nunc.* Habes hic diuitias, & gloriam, in futuro vitam eternam. vnde: *Lexa eius sub ca. meo, & dex. il. am. me.* unde etiã. *In dextera eius anni vita, in sinistra diuitia, & honor.* Et dñs in euangelio: *Accipietis in hoc seculo etiam tantum, id est, multiplicationem diuitiarum, & gloriæ, et in futuro seculo vitam eternam.* Omnis

nis summa disciplina nostre in misericordia, & pietate est. Quæ sequens si lubricum carnis patitur, vapulabit. Si quis autem solum exercitium corporis habuit, perennes penas patietur. *In hoc laboramus.* & Chryso. Paulus afflictebat pbris, & tu ea grauius, & indignatè feris? Paulus laborabat, & tu delicias quotidie medita-

Ambrosius.

ris? at profecto ille nunquam tam excellenti laude, æternisq; potiretur bonis, si vitam in delictis agere maluisset. Nam si secularia commoda, cum sint mortalia, homines non absque sudoribus assequuntur, multo minus illis spiritualia proueniunt, otio desidiaque torpētibus. At, inquit, ista plurimum saepe iure hereditario proueniunt. Et sic illa proueniunt, hominum tamen custodia, laboribus perpetuis, angoribusque non vacant, &c.

Iuuentutem.

Ambrosius.

Donec venio

a Alias inanes, sine fructu, etsi ibi ratio videatur, ut in legalibus. Quis solent, ut anus narrare.

b Non sufficit illa uirtute, nisi uirtute confirmet, addit exerce. Q. illa proponit fratribus, sed.

a Ad cultum, & religionem omnipotentis dei, & ad opera misericordie. *b* De pietate moneo, ideo.

c Fræna carnis. In qua re fatigat. *d* Vt uirtutis iniuria careat poena.

a Ut hic bonis abundet spiritualibus, & temporalium sufficientiam habeat.

a Verax. *b* Et iste de pietate. *c* Quia utilis est.

a Quod in me ostendo. In hoc, quod pietas habet promissionem uitæ huius, & futuræ. *b* Sapientia.

d Nescientes. *e* Ita naturæ, quod nemo.

a Sicut promittit deus, qui dat uitam. *b* Qui solem iuam ortum facit super bo. & ma. *c* Qui cum iu-

a Hic, & in futuro, secundum corpus, & animam. *b* Scientibus. *c* Vt fabulas nitent, & se exerceant.

d Nescientes. *e* Ita naturæ, quod nemo.

a Ut uidentes tuam conuersationem exemplo tui proficiant. *b* Ut tuo exemplo loquantur.

a Honeſta inter alios. *b* Dei, & proximi. *c* Mentis, & corporis. *d* Ut hoc possis.

a Post lectionem. iam uolentium. *b* Nescientium. *c* Quia ad hoc constitutus.

a Episcopatus. *b* Ne ergo facias eam irritam, ne inobediens sis his quibus caput inclinasti.

a Episcopatus. *b* Ne ergo facias eam irritam, ne inobediens sis his quibus caput inclinasti.

a Episcopatus. *b* Ne ergo facias eam irritam, ne inobediens sis his quibus caput inclinasti.

cularent, & non quasi iuuenis, sed quasi senior habeatur, & erubescerent maiores natu, si non exhiberent se iuxta formam huius conuersatione, & moribus graues.

f Nemo adole. & Chryso. Oportet, n. eum, qui doctoris officium suscipit, ita se gerere, vt contentum non possit, sed fortasse dices: Vbi modestia ac mansuetudo sacerdotis eluceat, si semper in honore sit, neque contentum pateat? In his quidem, quæ ad se pertinent, si contentatur sine constantissime ferat, n. n. per patientiam uirtus prædicationis ostenditur. Verum in his, quæ aliorum tangunt salutem, contemptum omnino non pateat. Id quippe non mansuetudinis, sed stultitiæ est, nã si quidem iniurias in se, si maledicta, si insidias uicisci velit, rite omnino culpabitur: Verum ubi alienæ salutis negotium agitur, imperio utatur, atque ex culmine authoritatis, ne quid noxiu immineat gregi, summa cura prouideat, neque n. hoc in loco mansuetudine sed auctoritate opus est uti, ne ecclesiæ utilitas pereat.

g Prophetiam. Vocauit inspirationem sancti spiritus, per quam præciebat, quid de hoc, & de cæteris esset acturus. Ideo ait: Quæ data est tibi per prophetiam, quia spiritu reuelate cognouit apostolus Timotheum esse dignum episcopali honore.

Ambro. Prophetia est qua eligitur, quasi doctor futurus idoneus. Manus impositionis, uerba sunt mystica, quibus confirmatur ad hoc opus electus, auctoritatè accipiens teste conscientia

NICOLAUS DE LYRA.

Deuita. Talia enim in doctrina fidei non sunt proponenda.

Et exerce teipsum. Hic consequenter inducit Timotheum ad uirtutis exercitium, di. Et exer. teipsum ad pietatem. Et accipi. ut hic pietas dupliciter. Vno modo prout pietas est idem, quod cultus diuinus in quo debet exerceri episcopus. Alio modo, prout pietas importat condescensionem ad proximum. Quod etiam pertinet ad episcopum tam in corporalibus, quam in spiritualibus. Et subdit rationem huius exercitii dicens.

1 Nam cor. exerci. in ieiunijs, & vigilijs, & huiusmodi.

2 Ad modicum. s. ad repressionem concupiscentiæ carnis, quæ sic in eo exercitatur, quod modicum in Timotheo ualebat, cuius caro sufficienter erat repressa, tam ex infirmitate corporis, ut habetur ca. seq. quam ex bono uirtutis exercitio.

3 Pietas autem ad omnia utilis. Quod patet ex dictis, cum bene disponat hominem ad deum, & ad proximum.

4 Promissionem habens uitæ, &c. scilicet gratiæ.

5 Et futu. scilicet gloriæ, ideo dicit apostolus.

6 Fidelis sermo. id est, uerus.

7 Et omni acceptione dignus. quia credenti proficiens.

8 In hoc enim, &c. id est, opprobria suslinemus. 11 Quia pe. in deum. quia fidelis est reddendo premium, ideo subditur.

2 Qui est sal. omnium. quantum ad sufficientiam ex parte sui.

13 Maxime fidelium. Dicitur maxime, quia eorum est Saluator quantum ad sufficientiam, & efficaciam.

14 Præcipe hæc. ut habens auctoritatem.

15 Doce. ut habens scientiam.

16 Nemo. adole. tuam contemnat. id est, licet sis iuuenis ætate, tamen sis senex in moribus, ut nullus habeat occasionem te contemnendi. ideo subditur.

17 Sed exemplum esto fidelium, &c. sanæ doctrinæ.

18 In conuersatione, &c. sanctæ uitæ.

19 In charitate. quantum ad perfectionem affectus. 20 In fide. quantum ad perfectionem intellectus. Licet autem charitas, & fides sint interiorius in mente, tamen relucet exteriorius in opere, ideo subditur.

21 In castitate. i. in munditia corporis, & animæ. 22 Dum venio. Hic consequenter inducit Timotheum ad sacra scripturæ studium, di. 23 Attende lectioni. legis, prophetarum, & euangelii. Et quia illud, quod accipitur in studio debet refundi per exhortationem, & doctrinam in populo, ideo subditur.

24 Exhortationi. quantum ad agenda. 25 Et doctrinæ. quantum ad credenda.

26 Noli negligere. ne de talento abscondito arguaris.

27 Quæ data est tibi, &c. antequam enim ordinaretur episcopus reuelatum fuit Paulo bonum futurum ecclesiæ, ex eius ordinatione, et sic per prophetiam fuit ordinatus.

Gscientia sua, vt audeat vice domini sacrificium deo offerre, **A** a Presbyteri. Pro presbyterorū, quia minus tribus esse non possunt. Et vocat presbyterum episcopū, vel quia vnus manus imponit ceteris attententib. Vel presbyterij, qui a presbyterij est causa cur manus imponant, vel quia potestio manuum presbyterium dat ordinato.

tan honoritate sacerdotii.

b Ne increpaueris. Ne indigne ferēs se a minore correctum magis exasperetur, quā proficiat.

A Manuarium episcopi. a quā. c Paulus.

*** Gregorius.** Hęc regula eius tunc est obseruanda, cum culpa senioris suo exemplū non trahit ad interitum corda iuniorum. Vbi autē senior iuuenibus exemplū ad interitum præbet ibi

† adhortare.

p districta increpatione feriendus est.

¶ Secundum electionem, in qua ex præteritis videtur dicere quis futurus sit. ¶ Prædicta ad officium cuius pertinentia. ¶ Quis ad hoc electus

a cum impositione manū + presbyteri. Hęc meditare, in his **ē**lto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attēde tibi

& doctrinæ, instā illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum

b facies, & eos, qui te audiūt. + Seniore ne + increpaueris, sed

† obsecra, vt patrem. Iuuenes, vt fratres, anus, vt ma-

† tres, iuuenulas, vt sorores in omni castitate.

¶ Vt facinus suscipiat, potest ueteri ne post corripatur, senior tamen iustus uelementer est increpandus vt ait Gregorius. b Cum affectu dilectionis. c Vt miti ferri ant docentur, & sic honorifice proficiant.

¶ Vt prompte possint bonæ conuersationis suscipere disciplinam. b Vt nec nutus contra eas fiat.

* Ambro.

* Ambros. Propter honorificentiam gratiæ maiorem in manu cum mansuetudine ad bonum opus prouocandum, vt facilius suscipiat admonitionem, potest. n. uereri com monitus ne postea corripatur, quod terpe est senior. Nā apud oēs utique gentes honorabilis est senectus. Vnde, & synagoga, &

postea ecclesia femores habuit, sine quorum consilio nihil agebatur. Quod quia negligētia obsoleuerit, nescia, nisi forte doctorū desidia, aut magis superbia, dum solū aliquid uolunt uideri.

c Ut sorores. Vt uideātes se amoris causa commoneri, facilius se corrigant. **d** In omni castitate. **e** In alloquio iuuenulatum recte iuuenis de castitate admonetur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Cum impo. ma. Est autem presbyterium dignitas, vel officium presbyteri. Et accipitur hic presbyteriū pro episcopatu, sicut et uerbo sub nomine episcopi, vel episcopatus comprehenditur presbyter seu presbyteratus, vt in principio ca. pra. Et dicit.

2 Manuum. in plurali, quia in consecratione episcopi plures requiruntur alij episcopi. **3** Hęc medi. scilicet sacram lectionem, vt præd. sum est, & officij tui dignitatem.

4 In his. in opere exequendo per doctrinam sanam, & alia pertinentia ad dignitatem episcopalem.

5 Vt profectus. ita, quod omnes percipiant te proficere non solum tibi, sed etiam ecclesie.

6 Attēde tibi. id est, qualiter uiuas.

7 Et do. qualiter doceas, sicut Christus cepit facere, & post docere.

8 Instā. in il. diligenter exequendo.

9 Hoc enim. patet ex dictis sententia.

10 Se-

10 Seniore. Præmissis actū docendi generaliter quo ad oēs, hic consequenter ponitur docendi modus quo ad personas speciales. Nā sicut dicit Grego. in pastoralis. secundū qualitatem auditorum debet formari sermo doctorum. Sciendum etiam, quod corripere aliquem uerbo non docere. Dicit igitur. Seniore. arguendo cum uerbis diuis.

11 Sed obsecra. vt cautat ab indecentibus suis senectuti, hoc tamen non est intelligendum de senibus obstinatis in sua malitia, qui sunt critter arguendi, sicut Daniel dixit coram omnibus increpauit senes iudiciorum, Dan. 13.

12 Iuuenes. vt percipientes affectū dilectionis facilius corrigantur.

13 Anus, vt ma. vt honorifico uerbo ad bonum magis moueantur.

14 Iuuenula. vt mansuetudine corrigatur. secundū illud in psa. 89. Quoniam superuenit mansuetudo, & corripimur. ueruntan quia talis mansuetudo non debet esse nimis alliciens, id est subditur.

15 In omni ca. vt nec aliquo signo, nec uerbo possit aliquis episcopus notare de aliqua leuitate erga iuuenulas.

CAPVT V.

Viduas hono. Hierony. Hoc est, quæ omnium suorum auxilio destitutæ sunt, & quæ manib. laborare non possunt, quas paupertas debilitat, ætasq; cōficit, quib. deus spes est, & oēs opus oratio. Ex quo intelligi datur adolescentulas

Hieron in c. 15. Math. & Epistol. ad Ageu chian. Aug. lib de uita Christiana cap. 15. Vere uiduæ.

† 1. o. 2. ca. u. iduas honora.

uiduas, exceptis his quas excusat infirmitas, vel suo labori, vel liberorum ac propinquorum ministerio delegari, non recipiendas. Honor autem in presentiarum, vel promunere accipitur, ut illud: Presbyteri duplici honore digni habeantur. maxime, quia laborant in uerbo, & doctrina. Et in euangelio dñs dilerit mandatum legis, in quo dicitur, Honora

Deut. 5. b.

Mat. 15. a.

patrem. non in uerborum sono, quia inopia parentum cassa potest adulatione frustrari, sed in uictus necessarijs ministrandis de bere intelligi. Iubente. n. deo, ut filij alerent parentes pauperes, & reddere beneficia semibus, quæ patrum acceperant, Scribæ, & Pharisei e contrario docebant filios ne parentibus crederent, di. Corban, hoc est, donum quod altari pollicitus sum, &

Diuisio. Honor duplex

Vilium gra dus duplex.

CAPVT V.

a ¶ Sumptibus ecclesie sustentando, & solatijs seruando. **b** ¶ Sicut uiro, ita ab amore mundi destituta.

Iduas + honora, quæ uere uiduæ sunt.

Si quæ autē uidua filios, aut nepotes

habet, discat primum domum suam

pie regere, & mutuam uicem reddere,

vt sit sine querela, deo intēta, diuinis rebus semper affida, ita in uiduitate magno honore indigent. Quia. n. uiros non habent, ea res probro esse plerisque uidetur, atque ideo uis a sacerdote iubet maiori cum studio honorari.

* Ambros. Vnde aduertitur utrumque pietatis affectū uiduæ melle debere, ut filios diligat, parentibus deferat.

* Idem. Has uiduas dicit honorandas, quæ data opera uice

quibus debetur honor secundo modo dictus, & sic intelligendū est ubi apostoli cum dicit. Viduas ho. hoc modo, uel secundum carum conditionem. **2** Quæ uere. u. sunt. hoc dicit ad excludendum uis, quæ meritum uiduitatis perdunt. **3** Si quæ. hic prosequitur uentum magis in speciali. Et ostendit primo, quæ sunt uere uiduæ non dæ. secundo qualiter sint sustentandæ, ibi. Si quis fidelis. Primum in duas, quia primo ostendit, quæ sunt dicendæ uere uiduæ ratione n. secundo ratione annorum, ibi. Viduæ eligant. Prima adhuc in duas, quia primo ponit quandam distinctionem. secundo vnus membrum rationem, ibi. Si quis autem. Distinctio enim est de uiduis diuisiuis pauperibus, & qui debent esse mores utrarumque. Et quantum ad uiduas dicit. Si quæ aut uidua filios, uel. indigentes sua educa-

4 Discat pri. do. familiam suam gubernandam, & in moribus

mando. **5** Et mu. uicem. eis reuerentiam exhibendo, & n

ria ministrando si indiguerint, sicut alia sunt ab eis.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Viduas hono. Hęc est quinta pars huius capitoli, in qua Timotheus instruit de quinto scilicet ad episcopum pertinet, qui est bona ecclesie fideliter dispensare, quæ dispensanda sunt ministris ecclesie, et pauperibus, quia episcopus pater est pauperum. Inter pauperes aut uidetur maxime esse compatiendū pauperibus. uiduis, & ideo primo instruit Timotheum de uiduis, secundo de ecclesie ministris, ibi. Qui bene prestunt.

Primo in duas, quia primo proponit intentum in generali, secundo prosequitur magis in speciali, ibi. Si quæ. Circa primum sciendum, quod honor dupliciter accipitur in scriptura uno modo pro reuerentia exhibitione alio modo pro necessariarum administratione. unde dicit Saluator Matih. 15. quod illi, qui sub specie religionis faciunt oblationem de hoc. unde pauperes debebant sustinere, erant transgressores diuini precepti de honore parentum. Sciendum est, quod uiduæ uere sunt in duplici gradu, quia aliquæ sunt diuites, & illis debetur honor primo modo dictus, alie uero pauperes, quibus

¶ sunt, quæ cū possent nubere, ut meliores essent, deo digne, secundas nuptias respuerūt, si ceteris semel benedicti coniugiū.

¶ Hieronymus. Illas veras viduas esse definit, quæ vniuersis curis exuta sunt, & ab omnibus desolata.

a ¶ Parentibus. Parētes sunt ijdē, qui superius filij, & nepotes vnde, & in mundana lege parēs parenti iu betur per gradū succedere. Quibus mu- tuam vicē reddimus cum a patribus edu- cati sum⁹, alios pari lege nutrius.

b ¶ Desolata speret. Vi- dens ex nulla parte se habere suffragiū, cetero autē mo est deuo la deo, de quo solo sperat auxilium vitæ & salutis.

c ¶ Quæ in delitijs. Ge- nio est imposturæ ho- norem viduæ habere velle, & non obsequi deo, & aliud agere, diud profiteri, cum profiteat religionē.

¶ Hieronymus. Quicquid nature mo- dum excedit, delitijs leputatur. Hic maxi- me nostri temporis viduas tangit, quæ cum hominem suæ naturæ, qualicumque panno non vestiant, parietes, pretiosis narmorum crufis exornant.

¶ Theophy. Quia non pauca viduitatis statum eligunt, ut maiore libertate agant, quæ grata sunt, inquit, delitijs dedica- que perulantia, etiam si videatur viuere sensibilem hanc vitam, mortua est secundū spiritum. Sin autem mulieri non permittitur deliciarum, ubi tamē, & natura, & ætas sepe habet infirmitatem, quid dicemus, si viri in delitijs viuamus?

¶ Euseb. & missen. Agnoscamus quid incommodi nutriat oblectamenta carnalia, tunc plane vera mors est, quā anima exmoriēte, deteriore sibi parte hominis sit superstes.

¶ Chryso. Mortuus est quisque viuens, cum in delitijs de- lit, quemadmodum mortuus quispiam in lectulo iacens, cō- losis palpebris, clausisque luminibus, nullum omnino sen- tum habet, ita & hic, imo longe deterius hic. quam ille affe- tus est. Ille enim bona æque ac mala eadem ratione non- nit, hic autem malorum tantum non amittit sensum, sed nihil boni penitus sentit, &c.

¶ Si quis, &c. ¶ Chryso. Plerique virtutē suam sibi satis esse salutem putant, et si vitā suā rite disponant, deesse sibi nihil bitrant, sed hi profecto fallunt, si quis. n. suorum, &c. nā si- uis propinquos genere, atque affinitate conuictos asper- etur, quo pacto erit in alios clemens? nonne vanitati, iudi- o omnium erit obnoxius, si alienos beneficijs fouēs, propin- uos summa immanitate despiciat? q̄ late patet detractio- nis locus, dicentib. gentibus, Christianos sine affectione esse ui despiciāt suos. Infideli deterior, q̄ ille etsi alienos despi- t, p̄p̄inuos tamē aspernatur minime. Diuinas plane leges

¶ Hieronymus. Illas veras viduas esse definit, quæ vniuersis curis exuta sunt, & ab omnibus desolata.

¶ Theophy. Quia non pauca viduitatis statum eligunt, ut maiore libertate agant, quæ grata sunt, inquit, delitijs dedica- que perulantia, etiam si videatur viuere sensibilem hanc vitam, mortua est secundū spiritum.

¶ Euseb. & missen. Agnoscamus quid incommodi nutriat oblectamenta carnalia, tunc plane vera mors est, quā anima exmoriēte, deteriore sibi parte hominis sit superstes.

¶ Chryso. Mortuus est quisque viuens, cum in delitijs de- lit, quemadmodum mortuus quispiam in lectulo iacens, cō- losis palpebris, clausisque luminibus, nullum omnino sen- tum habet, ita & hic, imo longe deterius hic. quam ille affe- tus est. Ille enim bona æque ac mala eadem ratione non- nit, hic autem malorum tantum non amittit sensum, sed nihil boni penitus sentit, &c.

¶ Si quis, &c. ¶ Chryso. Plerique virtutē suam sibi satis esse salutem putant, et si vitā suā rite disponant, deesse sibi nihil bitrant, sed hi profecto fallunt, si quis. n. suorum, &c. nā si- uis propinquos genere, atque affinitate conuictos asper- etur, quo pacto erit in alios clemens? nonne vanitati, iudi- o omnium erit obnoxius, si alienos beneficijs fouēs, propin- uos summa immanitate despiciat? q̄ late patet detractio- nis locus, dicentib. gentibus, Christianos sine affectione esse ui despiciāt suos. Infideli deterior, q̄ ille etsi alienos despi- t, p̄p̄inuos tamē aspernatur minime. Diuinas plane leges

¶ Hieronymus. Illas veras viduas esse definit, quæ vniuersis curis exuta sunt, & ab omnibus desolata.

¶ Theophy. Quia non pauca viduitatis statum eligunt, ut maiore libertate agant, quæ grata sunt, inquit, delitijs dedica- que perulantia, etiam si videatur viuere sensibilem hanc vitam, mortua est secundū spiritum.

¶ Euseb. & missen. Agnoscamus quid incommodi nutriat oblectamenta carnalia, tunc plane vera mors est, quā anima exmoriēte, deteriore sibi parte hominis sit superstes.

¶ Chryso. Mortuus est quisque viuens, cum in delitijs de- lit, quemadmodum mortuus quispiam in lectulo iacens, cō- losis palpebris, clausisque luminibus, nullum omnino sen- tum habet, ita & hic, imo longe deterius hic. quam ille affe- tus est. Ille enim bona æque ac mala eadem ratione non- nit, hic autem malorum tantum non amittit sensum, sed nihil boni penitus sentit, &c.

violat, & iura nature, qui negligit suos. Deus nēpe idcirco vincula propinquitatis instituit, ut multiplex subesset occasio nos mutuo diligendi. Quādo igitur, quod infidelis facit, tu facere negligis nonne fidem abnegasti? cogitemus ista, qui pecunijs parcimus, propinquosque despiciamus.

¶ Hieronymus. Si quis viduas abiicit aut pupillos, vel maxime parētes, & pau- peres, deterior est in- fidelis, quia & illi ha- bēt naturaliter circa proximos pietatē. Si ue si qua vidua or- phanos filios negli- gat hui⁹ sententiæ cri- men incurrit. Simul notādum quodam fideles nomine, qui infidelibus conuersa- tione peiores sunt.

¶ Ambro. Necesse est enim, ut deterior sit, qui sub lege, & ti- more agens contem- ptor est, quā qui non est subiect⁹ legi. Hic enim nescit, ille autē sciens contemnit.

¶ Cura non habet. Cura impendēda pa- rentibus, ut Iesus matrem Joanni commendauit.

¶ Pedes. Augu. Ficiamus hęc inuicē humiles, quod humili- ter fecit excelsus: Magna est in hoc cōmēdato humilitatis. Et faciunt hęc sibi inuicē fratres, et ipso opere visibili, & q̄ manu non faciunt, corde faciunt. Multo autē melius est, ut etiam manib. fiat. Nec hęc dedigneur, quod fecit Christus facere Christianus, qui ad pedes inclinatur ei in corde exci- tatur, vel si iam est, confirmatur, humilitatis effectus.

¶ Theophy. Hoc dixit, quia multæ quēdē hospiales sunt, & hospitio recipiunt peregrinos ac sanctos, ipse autē non p̄ seip- sas inseruiunt, sed per ancillas. Volens ergo viduam per se laborare, nec ignauam esse, ipsam per se ministrare iubet.

¶ Chryso. Vides, ut peregrinorū susceptionē, non simpli- cē humanitatē, sed p̄cipuo studio, tanq̄ re vera Christo exhi- bitā signet, neque. n. permittit huiusce in sanctos obse- quia ancillis imperari, sed ipsas per se illis ferre ministerium iu- bet. Viatores hoīes p̄tereuntes, ut putabat Abraham susceperit hospitio, neque tñ seruus permittebat oīa, sed vxori firmam misceri imperabat. Ipse. n. cum vxore mercedem sibi cōpa- rare festinat, non impensa tantū, verum ministerij quoque.

¶ Sanctorum. quorum obsecro? eorum, qui in tribulatione sunt, nō sanctorum simpliciter, possunt enim esse sancti, sum- moque obsequio ab omnibus foueri. Noli hos perfecti copia rerū affluentes, sed afflictos, & qui a multis ignorantur. Noli p̄suli ecclesiæ ista tribuere partienda, imple potius mi- nistra, ne solus impendij, verum obsequij p̄m̄ium peti- pias, proprijs eroga manibus, tu sulcum sere pietatis.

¶ Hiero. Si nō solū hēt humilitatis insignia, cui non sufficit hospitio recipere, sed manu propria lauare hospitiū pedes.

¶ Et est infideli. i. in hoc peccat grauius, quam paganus fidem Christi non habens. nā quanto status est altior, tanto casus est grauior.

¶ Vidua Hic consequenter ostendit, quæ sunt veræ viduæ ratione annorum. Et ostendit primo, quod tales sunt honorandæ. secundo, quod aliæ sunt vitandæ, ibi. Adoleſcētiōes. Circa primum dicit. Vidua eli. tanquam honorabilis modo supradicto.

¶ Non minus sexa. an. Tunc enim fomes libidinis est refrigera- tus. ¶ Quæ fu. vnus. nam secunda nuptia signum videntur in continentia, sunt tamen licita.

¶ In operibus bo. nam esse debent integra famæ. ¶ Si si. deri. lito.

¶ Educa. bene, & sancte secundum suam possibilitatem. Et simili- ter, quod subditur. Si hos. &c.

¶ Si sanctorum pe. la. id est, discurrentium pro predicatione. ¶ Si tribu. id est, in carceratis, & infirmis.

¶ Submi. id est, secundum possibilitatem suam, ut pote viduam, si fuerit diues, vel aliquod obsequium, si pauper.

¶ Si omne opus bonum subsecuta est. secundum possibilitatem, & decetiam sui status.

Tom. 6. 2 3 1 Adoleſcen-

NICOLAVS DE IYRA.

Hoc e. cui placet opera pietatis. Consequenter dicit de pauperib. Quæ autem. i. desinita bonis temporalibus, sicut & marito. Speret in. q̄ per provisionem ecclesiæ habebit sufficientē victum. Et instet ora. omnib. horis ad hoc opportunis. qualiter autē dif- rant orationes, obsecrationes, dictum est supra in principio. 2. c.

Nam quæ. molliter iacendo, & orationes prætermittendo. Mortua est. id est, propinqua mortij spirituali: quia delitiæ incli- ant ad ælum luxuriæ. ideo subditur.

Et hoc præci. tam diuitibus viduis, quam pauperibus. Ut irreprehensi. sint. id est, absque defectu notabili, vnde pos- nt aliqui rationabiliter scandalizari.

Si quis. Hic reddit rōnem primū mēbri, in quo dictum est, q̄ vidua iuites debent esse sollicitæ de nutritione filiorum, nepotum, & paren- tm, hic reddit rationē huius d. Eli, di. Si quis autem suorum, id est, continentium sibi quemodocunque curam non habet eos negligendo.

o Et maxime. id est, existentium de domo sua, vel cognatione sua. ¶ Fidem negauit. id est, si pietatem, quam debet habere ad per- nas dicitas, quam negauit factō debitum auxilium eis subtrahendo.

12 Et

† supra 2. a. Ioan 16. c.

† quæ-

† eligitur.

E

Aug. 19 de ci- uit. c. 14. & tra. 116. in Ioan.

Tractat. 55. in Ioan.

F a Deuita.

A *Deuita.* id est, vota castitatis earum non vsque adeo cures ut eas ecclesie alimonijs sustentandas suscipias. *Ambro.* Prohibet adolescentulas viduas in hac suscipi professione. Lubrica enim etati facile credi non debet.

August. lib. de bono viduitatis, cap. 8. & 9.

† 27 q. 1. c. si cur, & ea licet voto, c. nuptia rom, & cap. de viduis.

† demum admittit. ut habeant maledicendi causam.

August. lib. de sanct. virg. ca. 31. In psal. 83. & lib. de bono viduitatis.

b *Haben.* August. In conjugali quippe vinculo si pudicitia conseruetur, damnatio non timetur. Sed viduali continentia, & virginali excellentia virtus muneris amplioris expectatur, qua expectata, & electa, & voto oblata, iam non solum capescere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile. Vuentibus enim virginitate, vel viduitatem non solum nubere, sed & velle danabile est. Omnis huiusmodi similis est vxori Loth, que retro aspexit.

c *Primam.* Aug. Etsi non nubendo, tamen volendo, non quia nuptia dantur, sed fraus preposita, & fracta fides voti damnatur, & voluntas, que a proposito recedit damnabilis est, siue nuptia sequantur, siue non.

* *Ambro.* Quod maneat tales ostendit, ne facile audeant, quod implere difficile est, aut si animus huic deuotioni deditus est, apud se interim teneat, quia temerarij dicit esse profiteri, quod adhuc iuuenili etati credi non debet. Damnationi. n. fit obnoxius, qui ab hoc declinat, quod recte fecerat. Quantum enim laudabile est. Si impleat, quod ultra vires eius creditur tanto magis puniendus erit, si hoc audeat sibi imponere presumptione temeritatis, quod ferre non possit, nec ad veniam debet pertinere, qui a primordio infidelis inuentus est.

* *Hieronymus.* Hac regula non solum in viduis, sed in virginibus continentibus, que primam fidem irritam fecerunt, intelligenda est.

d *Simul autem.* * *Ambro.* Quaedam virgines, vel vidue commendante professione (gloriosum est. n. huius rei vocabulum) acceptabiles sunt domibus diuitem, que id agunt, ut parcant voluntatibus eorum, ambulantes, & querentes, que perferant ad illos, quibus delectentur, ut otiose muneribus afficiantur. Et malo more plus querunt fabulis, quam que operantur manibus, ut elate procedant, & composita, contra professionem suam agentes.

* *Chrysostomus.* Nil minus conuenit feminae, quam aliorum facta curiose disquirere, neque mulieri solum, sed etiam

a *Quorum sanguis seuer.* **b** *Quia hoc sepe contingit.* **c** *Post votum continentie luxuriose vixerint in cibis, & aliis.*

a *Adolescentiores autem viduas deuita* **†** *Cum enim luxuriose fuerint in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem, & otiose discunt circumire domos, non solum otiose, sed & verbosae*

& curiosae, loquentes, que non oportet **†** *Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. †* *Iam enim quedam*

† *couersae sunt retro post sathanam. Si quis fidelis habet viduas subministret illis, ut non grauetur ecclesia, ut his que vere*

viduae sunt sufficiant. qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime, qui laborant in verbo

ciat. Tanta enim merces debet esse euangelizanti regnum dei, ut non contristetur, nec extollatur. August. Necessitatis est accipere, & charitatis praebere, non tamen venale est euangelium, ut pro his praedicetur, sed aeternus. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiunt ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a domino. Non enim a populo reddunt, quasi merces illis, qui tibi in charitate euangelij seruium sed tantum dispendium datur, in quo, ut possint laborare, fiant.

* *Chryso.* Itaque si quis delicatus, aut remissus fuerit, dignus profecto non erit, nisi quis fuerit bos triturans, & contra gelu, & spinas iugum sustines traxerit, neque ante discesserit, dignus non est, oportet ergo doctoribus victum necessarium affatim ministrari, ne deficiant, neque soluantur, ne minimis occupati, magnis seipsum, atque alios priuent, ut ritualia operentur, nullam secularium habentes rationem. Huiusmodi Leuitae erant, qui nullam secularium rerum habebant curam, quomodo laici Leuitis lege constituti erant, redditis decimae, & cetera. Ergo ecclesiae praesules audente dirimere nihil praeter victum, & vestitum habere oportere, ne ista trahantur desiderio.

* *Hieronymus.* Vult illis praestare carnalia a quibus

etiam viro, quippe impudentiae singulis potissimum id argumentum est.

c *Conuersae sunt.* August. Ab excellenti illo vidualis, vel castitatis virginalis proposito in posteriora respiciendo ceciderunt, & interierunt.

f *Qui bene.* De honore presbyterorum hinc agit. **Q** *Illud, quod dixi de viduis obserua. Et hoc etiam praecipue de presbyteris, vel presbyteri, qui bene praesunt vita, & doctrina, digni habeantur.*

g *Duplici honore, &c.* Boni enim dispensatores, & fideles, non solum honore sublimi praerueniri debent, sed & terreno, ut non contristentur indigentia sumptuum, & gaudeant obedientia spiritualium. Instantio enim fit, si non humilientur inopia, & exerceat in illo auctoritatem cum videt se etiam precium laboris sui fructum percipere non abdet, sed ut non del

ciat. Tanta enim merces debet esse euangelizanti regnum dei, ut non contristetur, nec extollatur.

August. Necessitatis est accipere, & charitatis praebere, non tamen venale est euangelium, ut pro his praedicetur, sed aeternus. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiunt ergo sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a domino. Non enim a populo reddunt, quasi merces illis, qui tibi in charitate euangelij seruium sed tantum dispendium datur, in quo, ut possint laborare, fiant.

* *Chryso.* Itaque si quis delicatus, aut remissus fuerit, dignus profecto non erit, nisi quis fuerit bos triturans, & contra gelu, & spinas iugum sustines traxerit, neque ante discesserit, dignus non est, oportet ergo doctoribus victum necessarium affatim ministrari, ne deficiant, neque soluantur, ne minimis occupati, magnis seipsum, atque alios priuent, ut ritualia operentur, nullam secularium habentes rationem. Huiusmodi Leuitae erant, qui nullam secularium rerum habebant curam, quomodo laici Leuitis lege constituti erant, redditis decimae, & cetera. Ergo ecclesiae praesules audente dirimere nihil praeter victum, & vestitum habere oportere, ne ista trahantur desiderio.

* *Hieronymus.* Vult illis praestare carnalia a quibus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Adolescentiores. Hic consequenter ostendit, quae viduae sunt vitanda, dicens. Adolescentiores autem vi. in quibus viget adhuc ignis concupiscentiae carnalis.
- 2 Deuita. quia societas earum, & familiaritas est periculosa, etiam viro quantumcunque casto. Vnde dicit Isid. solil. lib. 2. Si vis a fornicatione esse tutus, esto a muliere corpore, & visione discretus, circa serpente enim non eris diu illaesus, ante ignem consistens, & proximus periculo, diu tutus non eris, licet firrensis, aliquando dissolueris.
- 3 Cum enim luxuriae. frangendo continentiam vidualem.
- 4 In Christo nubere. Ex hoc patet, quod loquitur de illis, quae fecerunt votum continentiae vidualis, quibus non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est. Si enim votum non fecissent de hac obseruantia, licitum esset eis velle nubere, & etiam nubere.
- 5 Quia primam. factam deo per votum de continentia viduali.
- 6 Irritam fecerunt. per casum luxuriae.
- 7 Simul autem, & otiosae. a bonis operibus.
- 8 Discunt circumire domos, ad audiendum friuola, & videndum in honesta spectacula.
- 9 Sed, & verbosae. cum tamen deberent esse taciturnae.
- 10 Et curiosae. in vestitu dissoluto.
- 11 Loquentes, quae non oportet. scilicet scurrilia, quae non decent situm viduae, propter quod concludit.
- 12 Volo ergo iuniorum. propter fornicationis periculum.

- 13 Filios procre. ad seruendum deo in fide catholica.
- 14 Matres. est. ut occupat circa curam domus, & familiam in diantur a discursu vago, & curioso.
- 15 Nullam occasionem dare aduersario. infideli.
- 16 Maledicti gratia. id est, maledicendi gratia, quae erunt enim a deo, vnde possunt mordere vitam fidelium.
- 17 Iam. n. quaedam couersae sunt. voto continentiae vidualis fractae.
- 18 Post sathanam. eius suggestioni consentiendo, & ideo tales non computanda inter viduas ecclesiae.
- 19 Si quis. Offenso, quae vere viduae sunt dicenda, hic consequenter ostenditur qualiter sint suslinenda, quia aliqui sunt pauperes habentes aliquos propinquos, & notabiles viros, & diuites, bonum est, quod sustententur ab illis, ut sic aliis non habentibus tales amicos possit mereri, & absque comunitatis grauatione, & hoc est, quod dicitur. Si quis fidelis. in potentia, & honestate notabilis.
- 20 Habet vi. in domo, vel cognatione sua.
- 21 Subministret. necesse. Cetera patent ex dictis.
- 22 Qui bene. Hic consequenter instruit de ministrorum ecclesiae provisione, dicit. Qui bene praesunt. faciendo deuote diuina officia, & ministrando subditis ecclesiastica sacramenta.
- 23 Duplici honore. Et hic honor duplex est, ut eis exhibeatur reuerentia, & administrentur necessaria, ut supra dictum est.
- 24 Maxime, qui laborant in verbo, & doctrina. instruendo alios in fide.

alij spiritalia consequuntur, quia occupati in doctrina, necessaria sibi providere non possunt.

a *Aduersus presbyterum accusat. no. reci. &c.* Soler, qui corrupit non amari, & ideo habita occasione facile accusatur. Contra hoc mouet.

* AMBROSIVS.

Quoniam huius ordinis sublimis honor est (huiusmodi enim vicarii Christi sunt) idcirco non facile de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri, istum, qui antistes est dei, crimine se versatum, sicut est credibile scenicum esse turpissimum.

* Hieronymus. In iustum est etiam aduersus laicum accusationem recipere, cum hoc nec seculares faciant, quanto magis aduersus sacerdotem domini?

b *Coram omnibus, &c.*

Augustinus. De verbis domini. Aliquando debes corripere peccantem inter te, & ipsum solum, ut dominus in euangelio, aliquando coram omnibus, ut ceteri timeant illud. Quando in re peccauit, id est, quando tu scis, quod peccauit, tunc secreto, ne non sis corrector, sed proditor, ut Ioseph de Maria solus suspicans adulterium. Quando autem palam peccatur, palam arguendum est.

* Ambro. Quoniam vero non facile credi debet de presbytero crimen, si proberur tamen, aut sit manifestum, quia irreuerenter versatus est, publice precipit arguendum, ut ceteri terreantur, quod non solum ordinatus proficit, sed & plebi, quando enim vident dignitosum virum erroris causa corripit, necesse est, ut sibi caueant.

* Augustinus. Quod de his peccatis accipiendum est, que non latent, ne contra domini sententiam putetur loquutus.

* Theophylactus. Hoc est perseverantes in peccato, & quos inquirendo deliquisse inuenieris, argue vehementer, et seuerè, non ut indignationem tuam expleas, sed ut ceteri castigentur terrore percussis. Quemadmodum enim simpliciter, & sine iudicio condemnare, arrogans est, & temerarium, hunc ad modum reos, & peccato obnoxios non reprehendere, pestilens est, ad multos morbum extendens. quid igitur? num offendiculum præbet, si publice fiat reprehensio? Immo è diuerso magis offendit, si is, qui ab omnibus peccasse cognoscitur, non arguatur. Hanc ob causam dominus aliquos in medium producit puniuit, ut vita mortalium huic exemplis emenderetur.

c *Testor coram deo.* Deus sit mihi testis, quod animam meam saluauit tibi, caue.

d *Manus*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et doctrina. de moribus. Consequenter probat per scripturam, quod necessaria sint eis administranda, & primo per scripturam veteris Testamenti, Deutero. 25. a.

2 Non alligabis, &c. Per hoc figuratè præceptum fuit, quod non negentur necessaria prædicatori, qui triturat in area domini. Secundo per scripturam noui testamenti. 3 Dignus est. quod dicitur de prædicatoribus Luc. 10. a. 4 Aduersus presby. Hæc est sexta pars principalis huius epistolæ in qua instruit Timotheum de aëlu iudicandi, & puniendi subditos in foro exteriori, quod pertinet ad episcopum, & primo instruit eum quantum ad accusationem, & testificationem, di. Aduersus presbyt. noli accusationem recipere, quia contra personam tanti status non est leuiter credendum.

5 Nisi sub duobus, vel tribus testibus. & idoneis ad hoc probatis in veritate. Secundo instruit eum de punitione.

6 Peccantes coram. & sic peccatum est notum, ita & puniitio.

7 Ut & ceteri timorem ha. & sic a malo retrahantur, ne similem punitionem incurrant. Tertio instruit eum de inquisitione diligenti, quæ debet præcedere iudicium, & punitionem, di.

8 Testor

d *Manus nemini cito imposueris, &c.* * Chrysolomus. Quid d sibi vult, cito: non ex prima statim probatione, nec secunda nec tertia, sed vbi consideratio diuturna præcessit, exa&stimaque discussio, tunc imposito manus, neque enim ea res periculo caret, eorum. n. quæ ille peccauerit, tu quoq; penam dabis, qui in iurâ dedisti præcederem delictorum, qui enim improbe prima remissisti, etiam futuris eris obnoxius, quod ipse quasi auctor extiteris præteritorum, qui ea flere non scieris, ut possent. per compunctionis gratiam relaxari.

a *Nescientibus.* b *De exteriori honore probat.* c *Id est, prohibebis sumere necessaria. Vel non infrenabis.*

& doctrina. Dicit enim scriptura. Non alligabis os boui triturati, et dignus est operari mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, vel tribus testibus. Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant. Testor coram deo, & Christo Iesu, & electis angelis eius, ut hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque comunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modico

a *Item dominus in euangelio.* b *Ut vires reparat in labore.* c *Ambrosius. Non facile accusanda est persona tam alti ordinis, ut sit vice Christi.*

a *Item dominus in euangelio.* b *Ut vires reparat in labore.* c *Ambrosius. Non facile accusanda est persona tam alti ordinis, ut sit vice Christi.*

a *Hos autem testimonio conuictos peccasse, vel qui manifesti sunt.* b *Presbyteri, vel subd.*

a *Ut autem presbyter non accusetur.* b *Qui iudicabit*

a *Ut separent bonos a malis.* b *Quæ præcepti.* c *Et.* d *Præ examinatione.*

a *Ab examinatione ne declines in aliud, quam examinatio inuenit.* b *Et post hæc omnia non cito ordines, sed saepe proba.* c *Esti sapiens, vel religiosus videatur.*

a *Si considerate ordines.* b *Consensu.* c *Quæ post fecit.* d *Qui alios iudicas.*

a *Tamen sicut prius.* b *Isic non nocet caritati.*

a *Tamen sicut prius.* b *Isic non nocet caritati.*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16

que his dedecoratus est, muliercularum precibus.

e *Neque comunicaueris peccatis alienis.* * Idem. Sicut ergo in ordinationibus malorum particeps est peccatorum, qui tales constituit, sic in ordinatione sanctorum particeps est eorum iustitiam, qui bonos eligit. Comunicari dicit peccatis eius, qui non probatus ordinatur.

Neque comunica. Augustinus. Familiarissima veritas hæc habet, quod non, nisi consensione intelligenda est communicatio peccatorum, quam verat apostolus, quia quis peccatis alienis communicat si ea palpat, & cum possit corripere, & corrigere negligit.

f *Noli adhuc aquam, &c.* Quia castitate admonuit, hæc occasione immoderatam abstinentiam prohibet, quam ipse imerat.

Ambro. Nunc speciale consilium dat ei, ut seipsum salubri regat doctrina, prudenter enim sibi deus vult feruiri, non ut timetato debiles fiant, & post medicorum suffragia requirant. Temperandum est, ut si fieri potest, ceptum obsequium gradatim potius prouehatur, quam per inconfidentiam minuat.

* Chryso. Si autem viro vsque a deo ieiunijs dedito, & in tantum aquæ assueto, ut crebras morborum molestias pateret, pudicitiam præcepit, neque ille montia tenuit, quanto magis cum a quouis de huiusmodi monetur, æquam niter ferre debemus? Cur igitur illius stomachum non oratione firmavit? cuius enim vestes mortuos suscitabat, & hoc utique facere poterat, quamnam ergo rationem? ut si quæque viderimus viros magnos, & virtute præclaros insitumari, nihil moueamur, poterant signa illa in arrogantiam tollere. Idcirco legibus medicinæ inferuire permittit, ut sic humilior, & ceteri non scandalizentur, dilcantque, quæ cum illi natura nostræ

essent, F

8 Testor cor. modus est iurandi ad mouendum Timotheum efficacius.

9 Ut hæc custodias. quæ dicta sunt, & etiam, quæ sequuntur.

10 Sine præiudicio. id est, sine examinatione diligenti præcedente. 11. Nihil faciens. maxime in punitionibus.

12 In alteram partem declina restitutine insititia propter defectum examinationis debita, ideo subditur. 13 Manus cito nemini imposueris. ipsum præcipitanter puniendo.

14 Neque comunicaueris peccatis alienis. id est, illorum, qui male eum accusauerunt. Alioqui autem exponunt hoc de ordinatione nimis festina alicuius insufficientis, & sic episcopus comunicat peccatis ipsius indigne ministrantis. 15 Te ipsum. Hæc est pars incidentalis, in qua monet Timotheum de suis custodiæ diligenti, eo quod instruxerat eum de punitione aliorum, & iudex iustus debet esse immunis ab illis, quæ punit in aliis. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo declarat quoddam superius dictum, ibi. Quorundam. Circa primum dicit. Te ipsum castum custodi. id est mundum, & purum, & sine reprehensione. Et quia Timotheus pro custodia castitatis nimis affligebat corpus suum, ideo subdit.

16 Noli adhuc aquam bibere. cuius potus notabiliter nocet stomacho languenti,

f Deute 25. a. 1. Cor. 9. b.

f præcipitatio ne iudicii. E

f 2a dist 5. 78. diste quid est De elec. c. cum nobis. S. his igitur. f De con dist. 5. ca. sint tibi. De iure iur. est Christus. S. q. dam enim.

Lib. 7 de baptismo, 8. l. 2. contra Par. cap 21. Peccata aliena.

Diuisio.

essent, virtutes tamen exercere quas legimus. **A** Primatius. Dat ei consilium, vt plus aliorum profectum quam suam abstinentiam curet, poterat enim verbum impedire infirmitas.

a Quorundam hominum peccata, &c. quia dixerat sine praiudicio nihil facias, determinat vbi praiudicium sit necessarium, & vbi non, diuidens bona, & mala in manifesta, & occulta. Quia opus est examinatione, quia sicut quedam sunt manifesta, quae non oportet examinari, ita quaedam sunt occulta de quibus sine

B

NICOLAUS DE LYRA.

languenti, & agrotatio corpori, sed vnum modicum non nocet castitati, & valet ad sanitatem seruandam, quae necessaria est ad exercendum officium episcopi. **1** Quorundam. Hic consequenter declarat quod in superius dictum, dixerat enim, quod Timotheus nihil ageret sine diligenti examinatione praua, deo declarat, quae sunt illa, quae indigent tali discussione, & quae non, si. Quorundam hominum peccata, &c. Ex euidencia facti, & talia non indigent accusacione, & iustificacione, seu examinatione, ideo subditur.

2 Precedentia ad iudicium. id est ad examinationem, quae per se notoria, & sic sunt punienda sine discussione.

ADDITIONE I.

In c. 5. vbi dicitur in postil. Peccantes coram omnibus argue.

Sunt nonnulli, qui ex hoc verbo apostoli cum dicit, peccantes coram omnibus argue, intelligere volunt, quod decet predicatore personas arguere seu reprehendere de vitiis, quae scit, vel credit ipsas personas commisisse, vnde & saepe in sermonibus detrahunt personis presentibus, seu absentibus, notandos eas de vitiis. Sed hoc est erroneum, & est nocuum. Tu quae predicator solus debet dicere illa quorum certitudo solus per sacra eloquia, vel dicta doctorum, seu per rectam rationem fundari possunt, alia non pertinet ad predicatoris veritatem. Considerat autem, quod peccata, quae a singularibus personis committuntur, non habent certitudinem ex solis predictis, nisi cum hoc addatur sensus cognicio, cuius certitudo non habet ex premissis. Tu quae predicator in corripiendo solus debet intendere correctioni peccantis, qui secundum Hieronymum se infamatum conspicit, per tale predicationem magis irrefrenate peccat. Tu quia secundum Augustinum quadam epistola ad Hippone. cum de aliquo, qui sanctum nomen profiteretur, aliquid criminis sonuerit, instanter saragunt homines, et de omnibus hoc credatur, & sic non solum in talibus predicationibus derogatur famae illius cui detrahitur, sed et aliorum suae conditionis officii seu status. Quod est contra illos, quae prelatos seu clericos, vel religiosos in predicatione publice arguit. Ex quibus manifestum est, quod contra deum, & a personis discretis obseruatur, quod predicator contra vitia non contra personas predicare debet, praesertim cum vitia non sunt omnino publica, quia talia publice arguens non corrector, sed predicator debet esse, prout in Glo. Auctoritas autem apostoli predicta intelligitur de iudice ecclesiae scilicet, quod publice debet punire publica peccata, quae pertinent ad correctionem, quae est actus iustitiae, quae non se extendit, nisi ad prelatos seu iudi-

CAPVT VI.

Quicumque. Monet seruos non contemnere, sed reuereri dominos suos, di-

a Quicum. Sciendum est quosdam predicasse communem omnibus in Christo libertatem. Quod de spirituali libertate vtrique verum est, non de carnali, ut illi intelligebant, ideo contra eos hic loquitur apostolus, iubens seruos dominis suis esse subditos.

C Ambro. Ne exigat serui, quod de Hebraeis dicitur, ut sex annis

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VI.

Quicumque. Haec est ultima pars principalis in qua Timotheus inducitur ad actum custodiendi, qui maxime pertinet ad pontificem. Et diuiditur in tres partes, quia primo inducitur ad custodiam pauperum, secundo ad iudicium, ibi, Diuitibus. tertio generaliter omnium, ibi, O Timothee. Maxime vero pauperes sunt serui, quia quicquid habent, vel acquirunt, totum est dominorum suorum. Bene vero custodiuntur, quando ad seruandum dominis fideliter, & humiliter inducuntur, igitur Timotheus iussit, ut primo de hac custodia, secundo reprobatur doctrina contraria, ibi:

Dimisso.

male audiat.

praeexaminatione non potest fieri praiudicium.

Quorundam. Ideo est opus examinatione. Vel, bibe vinum, quia etiam non mox claruit tua bona intentio, non tamen poterit abicere, sicut & in malis est. Augu. de sermone domini in monte.

b *Mani.* dicitur de quibus clarum est quo animo fiant, haec praecedunt ad iudicium, quia si ista scilicet. quitur, iudicium non est temerarium, **c** *Subsequuntur.* quae occulta sunt, quae nec ipsa latebit tempore suo quando Christi tempus aduenerit, quo manifestentur, sic & de bonis. De his ergo iudicemus: Illa dei iudicio relinquuntur.

In quo sedes seruitutinis.

Ipsos accessus.

utere propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.

a Et hi non sunt probandi.

b Ante nota, quem veniam ad discussionem.

a Quorundam hominum peccata manifesta praecedentia

a Specie religionis recta per discussionem apparet.

c ad iudicium, quorundam autem, & subsequuntur. Similiter

a Quorundam, & non est opus probari.

b Bona **c** id est non sunt nota.

autem, & facta bona manifesta sunt, & quae aliter se habent,

a In discussione. **b** Et haec probanda.

abscondi non possunt.

3 Quorum. au. id est sunt latentia, ita quod non apparent punienda, nisi post discussionem. **3** Similiter autem, & facta bona. supple aliquorum. **4** Manifeste sunt. ex euidencia rei, & sic non indigent discussione ad approbationem sui. **5** Et quae aliter, &c. ita, quod non sunt ita manifeste bona. **6** Abscondi non possunt. id est non absconduntur de facili, habita de eis examinatione diligenti, propter quod talia sunt discutenda, antequam approbentur. Dicuntur autem talia abscondi non posse, illo modo impossibilitatis quo aliquid dicitur impossibile fieri, eo quod difficile est fieri. **5.** Metaphysic.

Vel aliter. Abscondi non possunt, id est, non absconduntur diuino iudicio, licet abscondi possint humano.

cis. Vnde ad Timotheum, qui erat primas Ephesus pertinebat punire subditos suos de publicis peccatis eos publice arguendo, & et puniendo, ut ceteri timorem haberent. Et sic intelligit Aug. de verbis domini dictum apostoli super dictum. In correctione autem fraterna. quae est actus charitatis, & per consequens se extendit ad omnes, de necessitate est, quod se creta admonitio publica denunciatione praecedat, prout in ca. Marti. 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, &c. & illa est denuntiatio in qua dicitur, Dic ecclesiae, contra intelligitur, quod debet fieri prelo ecclesiae, non autem communitati seu populo. Vnde subdit, ibidem. Si autem ecclesiae non obediuerit tibi, ut Euboeus, et Publicanus, quae manifeste intelligitur de illo, qui non obedit suo prelo in his, quae tenentur obedire. Nec valet arguere contra predicta de hoc, quod legitur Isa. 58. a. Clama ne cesses. Annuncia populo meo scelera eorum, quae per hoc sane intelligitur, quod predicator debet contra scelera, & peccata, quae credit seu suspicatur in populo commissa predicare, non contra personas committentes. vnde notanter dixit. Annuncia populo, &c. Et sic haec auctoritas potius facit contra eos. Quod etiam si propheta expresse dixisset nomina sceleratorum seu peccantes, non videretur errandum ad consequentiam in aliis, quia propheta ibi procederet tanquam executor dei, cuius reuelatione talia debebat publicare, secundo autem de aliis.

ADDITIONE II.

In eod. cap. vbi dicitur in postil. Manus cito nemini imposueris.

Expositio secunda. quae ponit postil. de hoc dicto. Manus cito nemini imposueris, est magis autentica. Est n. textus decreti. 24. di. in principi. Exponitur etiam huiusmodi dictum de confirmatione electionis quae non est facta in concordia, quae non debet fieri festinanter, sed cum discussione debita in cap. fin. de elect. libr. 6.

annis seruiant. & gratis dimittantur liberi, quod mysticum est.

*** Chryso.** Non. n. quia fidelis es liberum te esse putat, & enim libertatis documentum est, seruire magis, quippe in aduersis si viderit causa fidei illos superbire, blasphemabit dogma nostrum, tanquam seditionis causam, cum autem obtemperantes attenderit, citius credet, ac facilius, quae dicitur admitte, alioquin, & deus, & ipsa praedicatione blasphemabitur.

CAPVT VI.

a Et iusti, & sapientes. **a** Infidelium, quibus videtur superiores.

Vicique sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini, & doctrina blasphement. Qui autem fide-

b Bene seruendo eis.

a Quasi aliena inuadentis. sed pariter per obsequia seruorum infidelium domini infideles conuertantur. **b** Christiana quasi inuadit, & contra legem predicata.

3 trent, ne nomen domini, & do-

4 ctrina blasphement. Qui autem fide-

b Qui autem fide. etc.

*** HIERONYM.** & PRIMAS. seruauit

ibi. Si quis aliter. Circa primum dicitur Apostolus.

1 Quicumque. etiam infidelium, ut dicit Glo.

2 Dominos suos. humiliter eis obedendo in licitis, & honestis. Vnde, & Sanctus Paulinus Nolanus episcopus infideli regi seruit pro filio cuiusdam viduae humiliter, & deuote. **3** Ne no. Si enim seruus alienus infidelis, eo quod efficitur Christianus subtrahit domino debitam seruitutem, posset dici ab infidelibus, quod doctrina Christi non esset bona, quae concederet inuito domino subtrahere alienum.

4 Qui autem fide. ha. do. &c. eis denegando debitam serui utem.

1 Quae

iebant infidelibus timore odioso, quanto magis seruire de-
 bent fidelibus, quorum charitatis participes esse merentur.
 * Chrysof. Si autem seruis ira imperat obedire dominis,
 intuemini quo nos animo in dominum nostrum esse con-
 ueniat, qui nos de nihilo ut essemus effecit, qui nutrit, qui ve-
 stris. Et si ergo non ali-
 ter, saltem ut famuli
 nobis nostri, ita illi ser-
 uiamus. Nonne vica
 illi omnem in hoc ex-
 ponunt, ut nobis re-
 quiem parent? nonne
 illi quæ domini sunt,
 tota die curant, sua ve-
 ro diei vix exigua par-
 te? Contra vero nos:
 nostra quidem sem-
 per: quæ versunt do-
 mini, neque minima
 curamus temporis par-
 te, istudque cum ille
 obsequijs non egeat
 nostris, sicuti domi-
 ni famulorum, sed
 hæc omnia nostris
 commodis cedant.
 Illic enim famuli mi-
 nisterium domino
 prodest, hic autem
 serui obsequium do-
 mino nihil, seruo au-
 tem plurimum con-
 fert, &c.

a *Superbus.* Superbia
 quippe, non cum ra-
 tio ducit cum ad fauo-
 rem quaerendum in
 conflictum prorumpat quod a mansuetis & bonis vitatur.
 b *Languens.* Non enim recusando fidem penitus motitur,
 nec ad veritatis scientiam conualefcit, sed quasi repetitis ac-
 cessionibus languet circa quæstiones & pugnas verborum.
 c *Quæstiones.* Quæstio erat an seruus esset, cum omnes ex
 eisdem patribus orti, & Christus omnes redemit.
 d *Et pugnas.* Nam verborum pugna videbantur, quia do-
 minus dicit. *Si filius vos liberauerit, tunc vere liber.* hæc verba
 videntur verbis Apostoli repugnare: Sed sensus concordat,
 cum alterum de seruitute peccati, alterum de humana agat
 conditione.
 e *Ex quibus.* quæstionibus & pugnis.
 f *Oriuntur inui.* qui seruos habent & inuident & cõtendunt.
 g *Cum sufficientia.* Quando homo non plus desiderat habe-
 re, quam necesse est.
 h *Nihil intulimus.* * Aug. Ecce diues recole primordia tua,
 vide vtrum huc aliquid attuleris. Iam venisti, & tanta inue-
 nisti? Dic ergo rogo te, quid attulisti? sed forte qui nihil attu-
 listi, & hic multa inuenisti, aliquid tecum hinc auferes? Et
 hoc fortasse amore diuitiarum trepidas confiteri, audi aposto-
 lum qui te non palpat. Nihil intulimus in hunc mundum, vti-
 que quando nati sumus. Sed nec auferre aliquid possumus,
 vti que

vrique quando de mundo eximus. Nihil attulisti, nihil hinc D
 auferes: quid te inflas contra pauperem? Quando nascuntur
 infantes, recedant de medio parentes, serui, clientes, turba,
 obsequetes, & agnoscant pueri diuites stentes. Partiant simul
 diues & pauper, non attendant quod pariunt, discedant pau-
 lulum, recedant & agno-
 scant. Ecce diues ni-
 hil intulisti in hunc
 mundum, sed nec au-
 ferre hinc aliquid po-
 tes.

ideo quidem. In Christo pareg.
 Deo, domini. a Presentis vel futuri.
 De seruis. b Nescientes. c Sciens. d Autem. e Ut omnes sunt libe. i.
 magis seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, qui beneficij par-
 ticipes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet, &
 non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Chri-
 sti, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est
 nihil sciens: sed tangens circa quæstiones & pugnas ver-
 borum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphem-
 iæ, suspiciones malæ, * conflictationes hominum mente
 corruptorum, & qui à veritate priuati sunt, existimantium
 quæstus esse pietatē. * Est autem quæstus magnus, pietas cum suf-
 ficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia
 nec auferre quid possumus. † Habentes autem alimētia & qui-
 bus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri,

nostrum, quod non semper nostrum est. Tanquam peregri-
 ni ergo sufficienti vsu contenti simus, illas acquiramus diui-
 tias quas nobiscum ad celestem patriam ferre possumus.
 * Chrysof. Nuda namque natura nostra prodijt, nuda di-
 scedit, nõ ergo superfluis opus habemus, si nihil intulimus,
 neque habentes aliquid proficiscemur.
 i *Habentes alim.* * Chryf. Tanta comedere oportet, ac talia,
 quæ nos nutrire sufficient, & ea induere, quæ nos ab iniuria
 nuditatis tueantur, nosque contegant solum, & nihil am-
 plius. At istud quidem omnis vestitus præstare potest.
 * Berna. Quicquid præter necessariū victū ac simplicē vesti-
 tū de altario retinetur, tū non est, rapina est, sacrilegium est.
 K *Nam qui vol.* Hoc dicitur his qui volunt & non sunt, ne
 desiderent. Iam diuitibus aliud dicitur, scilicet non superbe
 sapere, sed dare pauperibus.
 * Ambr. Nihil tam asperum, tamque perniciosum est, quod
 si ecclesiasticus, maxime qui in sublimi loco est, diuitijs hu-
 ius seculi studeat, quia nõ solum sibi ipsi, sed & ceteris obest.
 Cõtrariam enim formam dat hominibus. Necesse est enim
 multos imitatores eius existere ad perditionem. Quanto e-
 nim honorificentior ordine est, tanto magis suadet imitan-
 dum se, maxime in hac re, ad quam vita ista procliuis est.

August.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia fratres sunt. id est, Ambo Christiani. Hoc asserunt aliqui
 eo quod non habeat imperium par in parem, sed ista paritas intelligē-
 da est in spiritualibus, secundum quod dicit Amb. Apud dominum bo-
 na seruitus & bona libertas aqua lance appenduntur. non autem in
 corporalibus, de quibus est seruitus.
 2 Sed magis seruiant. quibus fidelis magis tenet quã infidelibus.
 3 Et dilecti. Deo. Qui benef. scilicet diuini.
 4 Partici. sunt. cum seruis per sacramentum baptismi.
 5 Hæc doce. ignorantes.
 6 Et exhortare. scientes ad complendum in opere.
 7 Si quis. Hic consequenter remouet doctrina contraria. Et diui-
 ditur in duas partes, scilicet in partem principalem & incidentalem,
 ibi. Est autem quæstus. Circa primum dicit Apostolus. Si quis ali-
 ter do. quam dictum est de seruis Christianis.
 8 Et non acqui. Ex quo patet, quod Apostolus non dicit prædicta
 insinctu proprio, sed diuino.
 9 Superbus est. supple talis doctor. Ex sua superbia enim procedit
 asserere noua quæ sunt dubia, & multo magis quæ sunt falsa.
 10 Nihil sciens. quia de talibus non est scientia.

11 Sed
 12 Sed languens, quia tedit ad mortem spirituale per discessum a fide,
 13 Ex quibus. scilicet quæstionibus inutilibus & verbosis.
 14 Oriuntur inuidiæ. in corde.
 15 Contentiones. in ore & in presentia.
 16 Blasphemiar. id est, detractiones in absentia.
 17 Suspiciones. nam inuidentes ad inuicem facta mutua pessime
 interpretantur.
 18 Cõflictationes ho. s. falsorum prædicatorum contra alios.
 19 Et qui à ver. s. à veritate triplici, vitæ, iustitiæ, & doctrinæ,
 20 Existimantium. id est, prædicationem qua est opus pietatis
 exercitium propter temporale lucrum.
 21 Est autem quæstus. Hæc est pars incidentalis in qua occasione
 habita ex quæstus falsorum prædicatorum, excludit à veris prædicatoribus
 talem quæstus. Et primo ab omnibus generaliter, secundo à Timotheo
 specialiter, ibi: Tu autem, Circa primum dicit. Est autem quæstus. ma-
 nã per ipsum acquiritur vita beata, 21 Pietas. i. opus pãdicationis.
 22 Cũ sufficienti. necessarij victus & vestitus quæ debent sufficere
 veris prædicatoribus sicut dicitur postea. Habentes autem alimenta.
 23 Nam qui volunt diuites fieri. &c. Loquitur de prædicatoribus
 quangelij, qui debent esse a terrenis cupiditatibus expediti, Esse vero
 diuitem

† maledicen-
tia.

* superuaca-
neæ.

† animo sua
forte contecto

-hunc

† 10. q. 2. c.
episcopos.
13. q. 1. c. ec-
clesias. ante
fina-

Epist. 8.

De verbis do-
mini Secundũ
Mac. Scrm. 5.

F

A * August. Aliud est esse diuitem, aliud uelle diuitem fieri. Diues est, qui a diuitibus natus est, non qui uoluit. Diues est cui multi hereditates dimiserunt. Video facultates, non inter rogo facultates. Hic cupiditas accusatur, non aurum, non argentum, non diuitiae.

† diaboli. * Idem. Non dixit: qui diuites sunt, sed qui uolunt diuites fieri. Cupiditates reusauit, non facultates. Pecunia delectat, istam non times? bona res est pecunia, bona res est magna pecunia: Incidunt homines in tentationes, non times? diuitiae homines in interitum & perditionem mergunt, non times? adhuc furdus es? hic Deus tonat, & fertis?

† 1. Tim. 2. b * Chrysostomus, Sunt & qui pecunias habentes, eas rite dispendent, ac aspernentur, easq; pauperibus diuidant: profecto non eos qui sunt huiusmodi, sed cupidos notat.

* Primas. Qui sunt diuites, bene utantur diuitijs: nam qui uolunt diuites fieri, sine tentatione non sunt: quia quod illis crescit, utique alijs minuitur. Occasio ergo tentationis, & laqueus diaboli est, habere diuitias, quas nec sui parentes habuerunt.

a Radix. Incidunt in tentationem & laqueum diaboli, quia radix omnium malorum, &c. Non est genus mali quod non ex cupiditate aliquando proueniat, quia radix omnium malorum est cupiditas.

Radix enim omnium, &c. Alibi dicit scriptura quod superbia est initium omnis peccati. Hic uero dicitur, quod avaritia siue cupiditas est radix omnium malorum, quae non uident conuenire. Sciendum uero utrunque uere dictum esse, si peccatorum genera attendantur. nullum enim genus peccati est, quod aliquando non proueniat ex cupiditate. Et est utique, aliquis homo qui ex cupiditate fit superbus, & aliquis qui ex superbia fit cupidus. Aug. Est enim qui non esset amator pecuniae, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse. Et est qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc maiores diuitias habere.

b Cupiditas. In Graeco habetur, φιλαργγία. Si ergo avaritia habetur quae proprie est pecuniae amor, pro genere quod est cupiditas ponitur species.

* Ambrosius. Avaritia enim potest omnia mala admittere. Ideo radix omnium malorum est, quia ut desideria sua expleat (quod impossibile est) & maleficia, & homicidia, & obsecrationem, & quaequid sceleris est: perpetrat: nec ad praesens se cura, quae semper cupida, & in futuro damnata.

c * Augustus. Si radicem omnium malorum quaeris, habes apostolum dicentem, radicem omnium malorum esse cupiditatem. Radicem

Serm. 205. de emp. & lib. 11. de Gen. ad lit. c. 15. Ser. 8. de verb. Dom. & in psalm. 118. Eccl. 10. b.

Philargyria.

Tom disputat. 2. contra Fortunat. Manic.

Radicem radicis quaerere non possum. At si est aliud malum, cuius radix non est cupiditas, non erit omnium malorum radix cupiditas. Si autem uerum est omnium malorum radicem esse cupiditatem, frustra aliud aliquod malignum quaerimus.

* Idem. Non times radicem omnium malorum avaritiam?

† diaboli. De agro tuo strigas ta dicem spinarum, & non extirpas de corde tuo radicem malorum cupiditatum?

* Idem. Si avaritiam intelligamus, quae quaeque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, & quaedam rei propriae amorem: cui sapienter nomen lingua latina indidit, cum appellauit priuatum, quod potius a detrimento, quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim priuatio minuit.

a interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes errauerunt a fide, & inferuerunt se doloribus multis. Tu autem homo Dei huc fuge. † Sectare uero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem,

b patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam aeternam, in qua uocatus es, & confessus es bonam confessionem coram multis testibus. Praecipio

c tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, omnia haec habebis. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

d tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

e tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

f tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

g tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

h tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

i tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

k tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

l tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

m tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

n tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

o tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

p tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

q tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

r tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

s tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

t tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

u tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

v tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

w tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

x tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

y tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

z tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

NICOLAUS DE LYRA.

diuitem non est malum bene utentibus diuitijs. unde dicit Ambrosius super Lucam: Sicut diuitiarum impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiumenta uirtutis: nec per consequens uelle esse diuitem ad bene utendum est malum, nisi propter impedimentum maioris boni. Magna enim cura circa illa impedit actum praedicationis, propter quod apostoli curam temporalium commiserunt alijs di. Act. 6. a. Non est aequum nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo fratres, &c. Et subditur. Quos constitutus super hoc opus. Vel potest dici & magis ad intentionem apostoli, ut uideretur, quod cum dicit. Qui uolunt diuites fieri, loquitur de fallis apostolis qui praedicabant ex cupiditate lucri temporalis, & sic uelle diuites fieri accipitur pro inordinato diuitiarum appetitu, qui semper est malus, ideo subditur.

- 1 Incidunt in tentationem, per interiorum consensum.
- 2 Et in laqueum, quia diuitiae praestant uiam & fomentum ad omnia uicia.
- 3 Quae mergunt homines in interitum, id est, in profundum uiciorum.
- 4 Et perditionem, id est, gehennae poenam.
- 5 Radix enim, quia sicut radix praestat fomentum omnibus partibus arboris, sic diuitiae omnibus peccatis, ut dictum est.
- 6 Quam quidam, id est, cupiditatem, quae hic accipitur pro pecunijs ex cupiditate aggregatis.
- 7 Errauerunt a fide, abyssus enim abyssum inuocat, & sic abyssus cupi-

ditatis trahit abyssum infidelitatis.

8 Et inferuerunt. Mali enim homines quasi continue sentiunt mentis dolores, propter quod dicit Augustinus, quod malus animus est sibi poena, & cum hoc se obligant ad dolores inferni intolerabiles.

9 Tu autem. Hic consequenter excludit hanc cupiditatem siue quaesitum a Timotheo & primo exhortando, secundo praecipiendo, ubi. Praecipio. Circa primum dicit. Tu autem homo Dei, id est, deputatus obsequio diuino.

10 Haec fuge. Et ostendit consequenter quales diuitias debent quaerere diuitiarum, & non solum diuites, sed qui diuites uolunt fieri.

11 Sektare uero, id est, erga proximum.

12 Pietatem, fidem, charitatem, erga Deum. Fidem, qua creditur. Charitatem, qua diligitur. Pietatem, qua colitur. Est enim pietas uno modo sumpta idem quod cultus diuinus.

13 Patientiam, erga persecutores.

14 Mansuetudinem, erga omnes.

15 Certa bonum certamen. Fallis apostolis resistendo.

16 Apprehende uiam, id est, per hoc apprehendens eam.

17 In qua uocatus es, per gratiam in praesenti, quae est arra uitae beatae.

† diaboli. De agro tuo strigas ta dicem spinarum, & non extirpas de corde tuo radicem malorum cupiditatum?

* Idem. Si avaritiam intelligamus, quae quaeque appetit aliquid amplius quam oportet, propter excellentiam suam, & quaedam rei propriae amorem: cui sapienter nomen lingua latina indidit, cum appellauit priuatum, quod potius a detrimento, quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim priuatio minuit.

a interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes errauerunt a fide, & inferuerunt se doloribus multis. Tu autem homo Dei huc fuge. † Sectare uero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem,

b patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam aeternam, in qua uocatus es, & confessus es bonam confessionem coram multis testibus. Praecipio

c tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

d tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

e tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

f tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

g tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

h tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

i tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

k tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

l tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

m tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

n tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

o tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

p tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

q tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

r tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

s tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

t tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

u tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

v tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

w tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

x tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

y tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

z tibi, ut diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in tentatione, & non eris in laqueo diaboli, & non eris in interitum & perditionem. Quia si diligas dominum deum tuum, teipsum, & proximum tuum, sicut teipsum, non eris in interitum & perditionem.

De agro tuo strigas ta dicem spinarum, & non extirpas de corde tuo radicem malorum cupiditatum?

* Idem. Si avaritiam intelligamus, quae quaeque appetit aliquid amplius quam oportet

^a Et Christo Iesu Exemplo Christi hortatur.
^b Beatus & solus, & c. Hoc non de patre tantum, sed de Deo, quod est ipsa trinitas,
^c Qui solus. Habet per naturam, alij ab eo.
^d Inaccessibilem. Quia nullus ad eam ex se accedit, sed cui datur dono eius. quod intelligebat propheta di. Accedi. e ad eum, & i. u. & c.

Augustin. Nihil est hic dictum, quod non conueniat trinitati, quia secundum veritatem trinitas vnus est Deus & beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, quia solus per naturam est immutabilis; quia non cuiusquam gratia, sed sua natura. Nec potuit nec potest aliqua conuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Cuiusque vero creaturæ rationali præstatur vt peccare non possit, nõ est hoc propriæ naturæ, sed Dei gratiæ. Solus ergo Deus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibleem, separatim filium oportet intelligi, quia filius vita æterna est cum patre. & ideo hic recte intelligitur: Quem secundum naturam qua Deus est, nemo vidit vel videre potest, sed poterit aliquando, scilicet ab illis de quibus: *Beati in corde, quoniam ipsi Deum vident.*

* August. Vera immortalitas, incommutabilitas est, quã nulla potest habere creatura; quoniam solus est creatoris.
 * Idem. Illa autem est vera æternitas, quæ est vera immortalitas: hæc est illa summa incommutabilitas, quam solus Deus habet qui omnino mutari non potest. *Dicitur & anima immortalis, non vt Deus.*
 * Idem. Veram immortalitatem ille solus habet, de quo proprie dictum solus habet immortalis.
 * Idem. Anima immortalis est, secundum quendam modum suum, non omnimodo sicut Deus.
 * Hieron. Ille solus proprie habet, qui angelis & hominibus dedit habere. Nos autem nec soli, nec nobis habemus, vt ille. Hoc contra Manichæos, qui mali naturam putant immortalem atque perpetuam.
 * Ambr. Quomodo enim immortalitatem nõ habet, qui vitam habet in semetipso? Habet vtique in natura, in substantia, nõ per gratiã temporalem, sed per sempiternam diuinitatem: habet nõ ex dono quasi feruus, sed ex generatione Dnis proprietate quasi filius coæternus, & habet sicut pater.

^e Diuitibus huius. Supra egit de his qui diuites volunt fieri, dicens eos incidere in tentatione & laqueum diaboli, hic agit de his qui diuites sunt, monens non sperare in diuitijs. Et quia dixit mala venire ex cupiditate, & contra suavit, ne viderentur diuites abiecti determinat.

^a Patre. ^b Ita & te. ^c Vt eum imiteris.
 tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimo-
 nium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessione,
 vt serues mandatum sine macula, irreprehensibile usque in
 aduentum domini nostri Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus & solus
 potens & rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem
 habitat inaccessibleem: quem nullus hominum vidit, sed nec
 videre potest; cui est gloria honor & imperium in sempiternum,
 amen. Diuitibus huius seculi præcipe, nõ sublime sapere, neque
 sperare in incerto diuitiarum: sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum. Bene agere, diuites fieri

Aug. lib. 50. hom. Humil. 13 & serm. 212. de rem. t restificatus est. f Non subli. August. Non expauit Apostolus diuitias, sed morbum earum id est, superbiam, quæ est vermis diuitum. Grandis animus est, qui iter diuitias isto morbo non tentatur. Magnus est qui non se ideo magnum putat, quia diues est. Qui autem ideo se magnum putat, superbus est, egenus est, in carne turget, crepat in corde, mendicat, inflatus est, non plenus. * Augustinus. Nihil est enim quod sic generet diuitiæ quomodo superbiã. Omne pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet vermẽ suum, & alius est vermis mali, alius piri, alius fabæ, alius tritici; vermis diuitiarum superbia. Excludit vitium, non superbe sapere. Qui non sperat in incerto diuitiarum, non superbe sapiunt. Qui altum sapiunt, timeant, si timeant non altum sapiunt. Quã multi heri diuites, hodie pauperes. Quam multi dormiunt diuites, & venientibus latronibus cunctaque auferentibus, euigilant pauperes. * Idem. Inde enim superbit diues, quia sperat in incerto diuitiarum. Nam si incerta diuitiarum prudenter accederet, nunquam superbiret, sed timeret. Quanto esset ditior, tanto esset sollicitior, secundum hanc vitam, non solũ secundum illã. Multi enim in istis seculi perturbationibus securiores pauperes fuerunt, multi autem propter suas diuitias quæsi & correpti sunt. Multi se habuisse planxerunt, quod semper habere minime potuerunt: multos poenituit, consilium sui Domini non recepisse qui dixit nolite thesauriz. * Hieron. & Primas. De quibus incertum est vtrum ille tibi, an tu illis celerius subtraheris, multis enim cum vita sublata sunt. Alij proprijs eas auferri oculis viderunt nonnulli etiam inuiti extraneis reliquerunt. * Ad fruendum. Temporalia enim in hac vita dat ad vtendum: æterna ad fruendum: Illa vnde bona faciamus. Ista, vnde boni efficiamur.

Aug. lib. 50. hom. Humil. 13 & serm. 212. de rem.

t restificatus est.

Diuitie quomodo habedg

Apoc. 19. c

De verbis domini. secundũ Math. ser. 5.

Serm. 212. de tempore.

Math. 6.

F

a Thesa-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Qui viuificat omnia. in quantum dat omnibus esse, & conseruat.
 2 Et Christo Iesu. id est, coram Iesu Christo.
 3 Qui testi. reddi. sub Pontio Pi. cui dixit Ioan. 18. g. In hoc natus sum & ad hoc veni in mundum vt testimonium perhibeam veritati. quod fecit verbo & facto in doctrina & miraculis, tempore quo Pontius Pilatus erat præses Iudææ. & hæc fuit bona confessio.
 4 Vt serues man. sine macula. id est mandatum euangelicum sanctum & purum, in quo prædicantibus ad prædicandum missis dicitur quod expediti sint a cupiditatibus terrenis.
 5 Vsq; in ad. domini. id est, vsque ad mortem tuam, in qua dominus veniet ad te glorificandum.
 6 Quem suis temporibus. id est, in tempore iudicij.
 7 Osen. in forma humanitatis gloriosa.
 8 Bea. & solus po. id est trinitas beata cuius opera sunt indiuisa. & ideo illam ostensionem faciet tota trinitas.
 9 Qui solus habet immortalitatem. sola enim trinitas habet ex se necesse esse. & hoc vocatur hic immortalitas large loquendo de immortalitate, omnis enim creatura, eo quod est de nihilo, vertibilis

bilis est in nihilum, quantum est de se.
 10 Et lu. ha. inaccessibleem. quia non potest comprehendi ab aliqua creatura, propter eius infinitatem: & hæc incomprehensibilitas vocatur hic inaccessibleitas.
 11 Quem nullus ho. vidit. scilicet purus homo existens & corporis sensibus vtens, quia Christus homo vidit diuinam essentiam & vtens sensibus, de Moyse etiam & Paulo dicit Aug. quod vident diuinam essentiam, tamen in captu.
 12 Diuitibus. Postquam Apostolus docuit Timotheum de custodia pauperum, hic consequenter instruit eum de custodia diuitum, qui tunc a prælato bene custodiuntur, quando in humilitate & pietate operibus nutriuntur & hoc est quod dicit: *Diuitibus huius seculi præcipe, non sublime sapere.* id est, per superbiam non erigi, sed in humilitate teneri.
 13 Neque spe. in incer. diui. ponendo ibi finem suum.
 14 Sed in Deo viuo. ad differentiam idolorum, quæ non viuunt.
 15 Qui præ. no. omnia ab. ad fruendum. quia non solum in presenti dat temporalia bona quibus homines vtuntur, sed etiam cælestia quibus beati fruuntur.
 16 Bea. agere. supple, præcipe diuitibus.

1 Diuit

a *Theſaurizare.* Ad q̄ præmittuntur diuitiæ, nō perdituræ, **b** *Ut apprehendant vitam.* * Ambr. Vera vita illa eſt quā ſperamus futura in, quæ non occaſu, non tēporibus terminatur. Aeterna eſt enim, & ideo merito vera appellatur. Hęc enim præſens, imago vitæ eſt, non veritas. Et quia imago nō omni

Theos Deus.
d *Trophanos.* Ut eſt hypochriſtis, quæ vox ſe habet ad perſonam, & ad ſubſtantiam. Vnde & hæretici ſibi huius nominis multiplicatione inducere volebant tres eſſe ſubſtantias.

libenter.

† inanitates. † falſo nominatæ.

† oppoſitiones profiteatæ.

a *in operibus bonis, facile tribuere, ** **b** *communicare, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurū, ut apprehendant* **c** *veram vitam. O Timothee, depoſitum cuſtodi, deuitans* **d** *prophanas vocum † nouitates, & † oppoſitiones † falſi nominis ſcientiæ, quam quidam † promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum, Amen.*

B *ſed humilitate & ſpe Dei qui hanc promiſit. In ipſo enim ſperandam eſt, quia ipſe præſtat quæ uſibus ſunt neceſſaria, non in ipſis copijs, ſed in auctoritate earū. Chriſtus nos redemit, non diuitiæ. Ipſe enim futuræ vitæ inſtar offendit, ut his omnibus ſpretis ipſum ſequamur, ut ad immortales & cęleſtes diuitias ueniamus. Quare hoc enim debemus, ut bonis factis diuites ſimur, & his terrenis copijs diuitias ſpirituales acquiramus. Seminemus in terra, ut inætamus in cęlis, ubi collocetur theſaurus æternus.*
* Hierony. Hęc enim non eſt vera vita, quæ in ſuo non permanet ſtatu.

C *Timothee. Timotheus, precioſus Deo. Timos precioſus, Theos*

Prophanas. Aug. Quæ ſunt contra religionē, aliæ non ſunt vitandæ. Sunt enim doctrinæ religionis congruentes uerborum quedam nouitates, ſicut ipſum nomen, Chriſtianum, quod quando dici cepit ſcriptum eſt. Ab Antiochia enim primum poſt Aſcenſionem domini appellati ſunt Chriſtiani, ſicut legitur in Actis apoſtolorum. Aduerſus etiam impietatem Ariatorum nouum nomen patres homouſion tradi derunt, ſed non rem nouam tali nomine ſignificauerunt. hoc enim uocatur homouſios, quod eſt vnus euſdemque ſubſtantię. Nam ſi omnis nouitas prophana eſſet, non a domino diceretur; *Mandatum nouo. do.* Nec Teſtamentum appellaretur nouum; Nec cantaret vnuerſa eccleſia canticum nouum.

e *Promittentes.* Nihil enim ſic amant iſti, quam ſcientiam promittere, & fidem rerum uerarum, quas credere paruuli præcipiuntur, uelut impericiam dendere.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Diuites fieri in oper.* quia iſtæ ſunt ueræ diuitiæ, quas nullus poteſt uolenter auferre.
- 2 *Communicare.* bona ſua indigentibus.
- 3 *Theſauri.* Matth. 19. cap. *Da pauperibus & habebis theſaurum in celo.*
- 4 *O Timothee.* Hęc eſt ultima pars, in qua inducit Timotheum ad cuſtodiam omnium ſubditorū ſuorum generaliter dic *O Timothee*

mothee depo. cuſtodi. i. gregem tuæ fidelitati commiſſam.

5 *Deuitans pro. & c.* Et dicit uocum, & non rerum, quia non ſub eſt eis ueritas, ideo dicuntur prophanæ. i. procul à phano, quia talia per eccleſiam debent interdici.

6 *Et oppoſitiones fal. & c.* i. ſcientiæ falſo nomine nominatæ.

7 *Quam.* ſ. ſcientiam apparentem tantum & non exiſtente.

8 *Quidam pro.* uerbis philoſophicis & rhetoricis inmitentes.

9 *Circa ſi. ex.* ſicut Arius & multi alij hæretici. Finaliter concludit. *Gratia Dei te. Amen.*

ADDITIO I.

In cap. 6. ubi dicitur in Poſtilla. Exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem. Hoc quod dicitur, exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem, poteſt aliter exponi. ſ. quod iſti homines mente corrupti, de quibus ſtatim ante loquitur, exiſtimāt quod quæſtus eſt pietas, eo quod fit ad prouidendum quæſtori de neceſſarijs: & ideo aſſerebant quod erat licitum prædicare propter quæſtum tantum, & c.

ADDITIO II.

In eod. cap. ubi dicitur in Poſtilla. *Radix enim omnium malorum eſt cupiditas.* Hoc

Hoc quod dicitur: Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, poteſt proprie intelligi de cupiditate, ſecundum quod nomen cupiditatis eſt amplificatum ad omnem immoderatum appetitū habendi. Vnde Aug. in 3. de lib. ar. dicit, quod auaritia ſeu cupiditas non ex ſolo argento uel nummis conſiſtit, ſed in omnibus rebus quæ immoderate cupiuntur, intelligenda eſt. & quia in omni peccato eſt cupiditas immoderata alienæ rei, cum omno peccatum conſiſtit in hoc quod ſpreto bono incommutabili, bonis commutabilibus inhæretur, ideo cupiditas ſic amplificata proprie dicitur radix omnium malorum.

Incipit epiſtola ſecunda ad eundem.

Apoſtolus cū eſſet Romæ in uinculis conſtitutus ſcribit Timotheo, monens eū, ne per eius abſentiam uel propijs uel magiſtri tribulationibus terreatur ut teſtimoniū domini erubefcat, pro quo ipſe uſque ad mortē certauit. ſimul & de hæreticis uitandis atque his qui ſuas fabulas magis quam Dei prædicant ueritatem. Paulus iam à mundo tranſiturus, ſtem ſcribit a Roma Timo-

Argumentum in ſecundā epiſt. ad Timotheū incipit.

TEM Timotheo ſcribit de exhortatione martirij & de omni regula ueritatis & quid futurum ſit temporibus nouiſſimis, & de ſua paſſione, ſcribens ei ab vrbe Roma.

Timotheo infirmitatibus & aduerſis fatigato, ut cōſtāter labore in gratia Dei ſibi credita: exhortans eū ad martyrium multis modis, & ut perſeueret in officio recte prædicationis & ſancta operatione. Et prædicat quid futurum ſit temporibus nouiſſimis, & de ſuo obitu. Et eſt intētio Apoſtoli in hac epiſtola exhortari Timotheum ad ſui officij diligentem executionem, & ad palmam martyrij, & quædam adhuc addere de epiſcopali officio.

CAP.

C A P. I.

Paulus Apostolus. Primo salutatur, deinde gratias agit de bono quod habet, ubi suum scilicet videndum desiderium vidit. Postea monet ad predicandum, & ad patientiam martyrii, suo exemplo & alijs modis. Inde dicit quales futuri sunt in novissimis diebus.

tandem de tempore resolutionis suae instat. b Per voluntatem. Non meis meritis. Q. Similiter & tu gratis misus es, & ideo predicanda gratia magis obnoxius.

c Secundum promiss. * Chrysostomus.

Ex ipsis statim initijs ipsius erigit animum, noli, inquit, metuere vitæ presentis periculum, hæc enim æternam nobis parunt vitam, in qua nihil eiusmodi est, ubi aufugit dolor gemitus & tristitia. Non enim ideo nos apostolos fecit solus, ut periclitemur, verum etiam ut moriamur: alioqui proprias enumerare clades, non modo nihil consolationis adferret, verum meroris adijceret plurimum. Si autem hæc promissio est, noli eam hic querere. Spes enim quæ videtur, non est spes.

* Theophylus. In Christo autem Iesu vita est, id est, cum Christo, vel quia hanc ipse nobis donat & continet. Sensibilis enim & corporea vita in cibo potuque, spiritalis autem, in Christo consistit, ipse enim est nobis omnia.

d Timotheo charissimo. * Chrysost. non modo filio, sed charissimo filio, possunt enim esse filij non charissimi, magnum vero virtutis illi, & eximie indolis testimoniū ita eum appellando perhibuit. Nam cum ea charitas à natura non proficiscatur, ex virtute omnino materiam sumit. Qui enim ex nobis nati sunt, non virtutis tantum gratia, sed ex nature necessitate etiam charissimi sunt. Porro qui ex fide sunt geniti, nullam aliam ob causam, quam ob virtutem solam charissimi sunt.

e Gratia & mis. * Ambr. gratiam huic patris in miseratione exoptat, ut adlit ei, & Christi Iesu domini nostri, quia Deus gratia suam per Christum largitur, ut una sit gratia utriusque.

f Gratias ago. Agit gratias de bono eius, commendans fidei gratiam quæ in ipso Christo est. Gratias ago. quod habeam memoriam tui, id est quod tam bonus fuisti, cuius semper sum memor. Hæc est sapiens exhortatio ad ulteriora.

g Cui servo. * Hieron. & Prima. Omnis origo mea coluit vnum

vnum Christum: non malevolentia, sed legis emulatione vastabam. D. * Theoph. Quis ex pura conscientia, cum ignoraret Christum ab initio: aut igitur conscientiam hanc vitam dicit: & si enim Iudicaret, puram tamen & honestam vitam ducebat, vel quia tum etiam cum persequeretur Christum, ex zelo perseque-

retur: & non ex humana ratione vel cogitatione, perinde ac plerique ob vanam gloriam heresim constituentes, in qua consensit sibi multi putoris & putredinis.

h Memor. Fleuit enim à Paulo dimissus paratus cum eo ire ad omnia pericula. Quod ergo presens habuit, absens teneat, accipiens etiam recordationem fidei quæ te etiam commoneat, cum etiam in senioribus fuerit firma.

i Confido. * Chryso. Habes hereditarium, & à maioribus fidei bonum, accepisti ab eis pius heres, fidem absque simulatione. Maiorum quippe merita, cum eorum studerimus esse participes, nostra etiam sunt. Sin-

vero ab illis aberravimus, non modo nihil ornamentum, sed dedecoris, ac damnationis plurimum nobis acquirimus.

Epistola Pauli ad Timotheum secunda. Cap. I.

a Remissio peccatorum. b Tranquillitas mentis & prælibatio vitæ æternæ.

Paulus apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Iesu, Timotheo filio charissimo. Gratia & misericordia & pax à Deo patre & Christo Iesu domino nostro.

† Gratias ago Deo meo, cui servo à progenitoribus meis in conscientia pura quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die, desiderans te videre.

Recordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

† Quem tu sequere. b Edoctus. c Antiqui: Abraham, Isaac & Iacob qui verum Deum una hinc coluerunt: quia una fides utrorumque sanctorum & modernorum iustorum.

† Re- cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

cordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in auiâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice: certus sum autem, quod et in te. Propter quâ causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem

a Cuius officij tu particeps. perface ergo debetum officij opus. In hoc sis imitator.

Non sine spe premij, sed certo, hanc meis sequacibus promitto.

a Non huius, sed. b Tranquillitas mentis & prælibatio vitæ æternæ.

a Donatio spiritus sancti qua ministri armantur.

a Quem tu sequere. b Edoctus. c Antiqui: Abraham, Isaac & Iacob qui verum Deum una hinc coluerunt: quia una fides utrorumque sanctorum & modernorum iustorum.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Invenitia vel fragilis.

a Tarentum eius sinceritatem fidei memoratur, ut fortiosem hunc faceret.

a Habitavit eadem hies. b Ideo servetur. c Quia fidem habes, & talis fuisti, & quia tales parietes.

a Episcopalem, timore quasi sopitam. A Deo tibi collatam. b Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

a Quæ te mihi obedire admonet.

Postil. Nicol. de Lyra super 2. epist. ad eundem. CAP. I.

Paulus Apostolus. Hic incipit secunda epistola ad Timotheum, quæ dividitur in tres partes. s. in salutationem & prosecutionem. ibi. Gratias ago. & conclusionem, ibi. Ego iam delibor. 4. cap. circa medium. In prima parte ponitur primo, persona salutans, ibi. Paulus, &c. persona salutata, ibi. Timotheo, & optata bona, ibi. Gratia. Et patet ex dictis in principio præcedentis epistolæ sententia hoc excepto. 2. Secun. pro. &c. i. vitæ æternæ quæ est in Christo obiective, quia beati reficiuntur interius in aspectu suæ deitatis, & exterius in aspectu suæ humanitatis, secundum quod dicit Augu. exponens illud Ioan. 10. a. Ingredietur & egredietur, & pasqua inueniet. 3. Gratias ago. Hic incipit huius epistolæ prosecutio. Circa quam sciendum quod Paulus in spiritu videns suam passionem appropinquare, & quod tunc non posset euangelium prædicare, scripsit Timotheo suo discipulo prædilecto, ut constanter & efficaciter fidem Catholicam prædicaret, non territus et in aliquo timore mortis imminētis, cū gloriosum sit transire per martyrium de statu vitæ presentis. Et dividitur in duas partes. quia primo dilectionem suam erga Timotheum exprimit, ut monitionem suam melius recipiat. secundo multipliciter eum ad prædicationem incitat, ibi. Propter quam causam. Circa primum dicit. Grat. ago Deo cui s. à pro. me. i. Abraham Isaac & Iacob, qui fuerunt veri cultores Dei, & similiter Gamaliel, qui nutrivit Paulum & in lege docuit. propter quod dicitur eius progenitor, eo modo loquendi quo dicit Apost. 1. Cor. 4. d. In Christo Iesu

Iesu per euangelium ego vos genui. 4. In conscientia. non sicut falsi apostoli qui serviebant Deo tantum in exteriori apparentia.

5. Quod sine interm. i. quotiescunque mihi vacat tempus orandi. 6. Habeam tui memoriam. specialem. 7. Memor lachryma. Fleuit enim Timotheus à Paulo dimissus, quia paratus erat ire cum eo ad omnia pericula.

8. Ut gaudivo implear. q. d. ad hoc desidero te videre, ut replear gaudio ex tua perfectione.

9. Recordationem. id est, habens. 10. Eius fidei. id est, fidelitatis erga Deum & meipsum.

11. Quæ est in te non. sed vera & firma.

12. Quæ. scilicet fides firma.

13. Hab. primum. q. d. non est dubitandum, quod est in te firma fides, ex quo fuit in auiâ & matre tua, quæ tamen erant fragilis sexus.

14. Propter quam. Hic consequenter ponit suam monitionem, in qua multipliciter inducit Timotheum ad prædicandum constanter euangelium. Et dividitur in septem partes, secundum septem motiva quæ inducit ad suum propositum, quæ pariter proficiscuntur. Primum vero motiuum est pontificalis dignitas, quæ mouere debet Timotheum pontificem ad constanter prædicandum. Et primo motiuum hic ponit. Secundo ad hoc exemplum inducitur ibi, Ob quam causam. Circa primum dicit Apostolus. Propter quam causam. s. quia scio te habere fidem firmam.

15. Admoneo te. cum securitate.

16. Ut resusc. grat. &c. i. gratiam pontificalis dignitatis, quæ resuscitari dicitur, quando in actum prædicandi magnus fervor & insolitus ex ea progredi videtur. Et quod sic debeat esse, ostendit dicens.

† maioribus.

E

† Ethnice.

Epistol. ad Ocean & Pammach.

F

A * Oecumenius. Simul enim vt Paulus illi manus imposuit ordinans ipsum episcopum, donum quoque in eum superuenit, ad signorum operationem, ad doctrinam, & praxidendum ecclesie.

a Timoris, quo turbatus Petrus negauit Christu. Vnde No-

lite timere eos qui occidunt

corpus. Huius timoris

non accepimus spiritum,

sed illius de quo

dominus ait: *Eu muer-*

te qui potest corpus & animam

perdere in gehennam. Spiritus enim sanctus

dat timorem non mundi, sed Dei, qui

potest perdere in gehennam ignis.

* Ambrosius. Innouatus enim homo exit

de timore, accipiens spiritum latitiae propter

justificationem, quia omnis iniustus in timore est,

non fortis, sed infirmus, non in dilectione, sed in

odio, nec in mentis sobrietate, sed errore

latens.

* Augustinus. In quo sane apostoli testimonio cauere debemus,

ne nos arbitremur non accepisse spiritum timoris

Domini, quod sine dubio magnum est Dei donum,

* Primas. Illi habent spiritum timoris, qui iniustitiam operantur,

siue legis spiritum, quae in peccantibus vindicabat.

b *Sed vir.* Praepostere: Quia ex sobrietate dilectio, & deinceps

virtus, quia talem spiritum: ergo noli.

c *Noli itaque.* Constantiam habendam docet nec erubescendum

esse in professione. Non est enim vt erubescatur in ea,

quia sicut homo visus est Christus, gestis in apparuit Deus

et si crucifixus est, resurrexit tamen a mortuis, & multis videns

videns suscipiente eum nube, in celum ascendit. Vbi ergo

putatur infirmitas, ibi apparet potentia.

* Ambr. Itaque stulte infirmatus dicitur, qui vicisse probatur.

Hoc modo in Acto 10. nihil est quod ad ruborem pertineat:

quia si pressuris & cadibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit

chretianos suos, quia in signis nutu mirabilis peruidetur, vt

intelligatur non infirmitate humiliari, sed voluntate ad quendam

meritorum profectum. Idcirco enim Deus seruos suos ab iniquis

humiliari permittit, ne illis iniuste premia dare videatur.

* Chryso. Ista quidem si per se cogitentur mors, carceres, vincula,

confusione ac probo digna sunt, ceterum si quis apostolica causa,

discussoque mysterio singula deceter edoceat, plenissima gloriae,

diuinaeque honestatis causa cognoscat. Mors, nulla perentem

seruauit orbem, mors illa celestibus terrena coniunxit, mors

illa profligauit diaboli tyrannidem, hominesque angelos ac Dei

filios effecit. Mors illa mortalitatis nostrae naturam ad solum

celestem ac regale pronexit. Vincula ista soluerunt plurimos,

& ad fidei gratiam conuerterunt.

Noli erubescere. Nihil quippe periculi superest si ruborem quis, atque

confusionem calcauerit. Ea enim tantum onerosa est. Noli ergo

erubescere, siquidem ego qui mortuos suscito, qui orbem totum

excuro, nunc vincus sum: neque enim quasi male operas vincior,

sed crucifixi gratia his astringor vinculis.

Si crucem non erubuit Dominus meus, ego haec vincula

erubescere debeo? qui enim, quae ille sustinuit, erubescit,

qui cruci affixus est. Nihil itaque patiaris humanum, sed

eisdem passionibus socius accede.

* Hieronymus. Quia nihil confusione dignum exercuit

Christus, sed nec ego quem nosti, ob aliquod crimen, sed propter

Deum haec omnia quae patior sustineo.

d *Qui nos lib.* Vicem reddere liberanti conuenit: Cuius cum

beneficijs digne respondere non valeamus, vel legationem eius

fideliter instanter agamus.

e *Non secundum, &c.*

* Ambrosius. Verum est, quia si ad liquidum

queras, nullus hominum dignus potest videri vicarius esse Christi.

Omnis enim quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantum

ergo ad comparationem ceterorum pertinet, hi digni inuenti sunt,

quantum vero ad rem ipsam, omnes indigni sunt.

* Chryso. Nemine cogente, nemineque consulente, sed ex proposito

suo, sola vi suae bonitatis impulsus, saluos nos fecit.

f *Ante tempora.* * Ambro. Quoniam dignatione sua Deus olim decreuit

peccatores saluos facere (prius enim fuit Deus quid futurum esset

in homine, antequam illum faceret & peccaret) quo redintegraretur

predestinauit, quo tempore, & per quos & qua ratione saluari

possint, vt neque merito suo qui saluantur, neque horum per quos

vocantur, sed Dei gratia istud donum videatur praestari per

fidem Christi.

* Chryso. Hoc est, absque villo principio, sempiternae in Christo

ista praefixa erant, vt fierent. Non autem & hoc parum est, Deum

salutem nostram a principio voluisse.

* Primas. Quantum ad praescientiam Dei, ante secula iam donauit,

nam & homines, quamuis incerti sint, solent filijs destinare

praedia antequam nascantur. Apud Deum omnia futura iam facta

esse noscuntur.

g *Qui destru.* Et ideo mors non est timenda, pro fide Christi.

h *Illuminavit autem.* Quo haec spectant, ibi aperit: *Formam habens.*

i *Per euange.* Ostendit vitam incorruptibilem, quae prius ignota erat

cuius euangelij praedicator est Paulus.

k *In quo.* Hic suo exemplo hortatur.

In quo positus sum ego praedicator, &c. Quenam vero ratio est,

cum

Matth. 26 g
Ibidem 10. c.
August. gra
tia & liber. ar
bitr. c. 18.

† potentia.

† esse participium
afflictionem
quae eua
gelium con
uertit iuxta
potentiam Dei.

† aeterna.

† apparitione.

† aboluit.

Ibidem.

Constantia ha
fenda.

Ambrosius.

A. G. 1. b.

a Moneo, vt resuscites gratiam Dei, quod vtiq; potes. Dedit enim Deus spiritum. Tibi vt mihi.

† Non enim dedit nobis Deus spiritum

a Fortunatus contra aduersa, quae venit ex dilectione Dei & proximi, quoniam praecedunt sobrietas, a summo dono ad inimum descendit id est, a dilectione ad sobrietatem.

b Primo mouit non timere, ad quod valet virtus, hic non erubescere, ad quod valet discretio & dilectio.

† timoris, sed virtutis & dilectionis: & sobrietatis. Noli itaque

a Id est, crucifixum esse dominum, qui a surrexit. **b** Neque in hoc rubor est.

c que erubescere testimonium domini nostri, neque me vincitum eius: sed collabora euangelio secundum virtutem Dei,

a Mihi in praedicando euangelio curis. **b** Vel ad honorem euangelij. **c** Quod potes.

a Et debes, quia ipse est. **b** Pretio sanguinis. **c** Nos. **d** Interiori.

d qui nos liberauit, & vocauit uocatione sua sancta: † non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam,

a In completionem. **b** Id est, praedicationem Christi illuminantem auditores.

f quae data est nobis in Christo Iesu ante tempora † secularia. Manifestata est autem nunc per † illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui † destruxit quidem mortem, † illuminauit

a Id est, incorruptibilem vitam. **b** Et hoc. **c** Id est, praedicationem euangelij.

i autem vitam & incorruptionem per euangelium in quo positus sum ego praedicator & apostolus & magister Gentium. Ob

a Nomen est actus. **b** Habens potestatem apostolicam. **c** Quod die docens Gentes. **d** Quia praedico.

† Non secundum, &c.

* Ambrosius. Verum est, quia si ad liquidum

queras, nullus hominum dignus potest videri vicarius esse Christi.

Omnis enim quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantum

ergo ad comparationem ceterorum pertinet, hi digni inuenti sunt,

quantum vero ad rem ipsam, omnes indigni sunt.

* Chryso. Nemine cogente, nemineque consulente, sed ex proposito suo, sola vi suae bonitatis impulsus, saluos nos fecit.

f *Ante tempora.* * Ambro. Quoniam dignatione sua Deus olim decreuit peccatores saluos facere (prius enim fuit Deus quid futurum esset in homine, antequam illum faceret & peccaret) quo redintegraretur predestinauit, quo tempore, & per quos & qua ratione saluari possint, vt neque merito suo qui saluantur, neque horum per quos vocantur, sed Dei gratia istud donum videatur praestari per fidem Christi.

* Chryso. Hoc est, absque villo principio, sempiternae in Christo ista praefixa erant, vt fierent. Non autem & hoc parum est, Deum salutem nostram a principio voluisse.

* Primas. Quantum ad praescientiam Dei, ante secula iam donauit, nam & homines, quamuis incerti sint, solent filijs destinare praedia antequam nascantur. Apud Deum omnia futura iam facta esse noscuntur.

g *Qui destru.* Et ideo mors non est timenda, pro fide Christi.

h *Illuminavit autem.* Quo haec spectant, ibi aperit: *Formam habens.*

i *Per euange.* Ostendit vitam incorruptibilem, quae prius ignota erat cuius euangelij praedicator est Paulus.

k *In quo.* Hic suo exemplo hortatur.

In quo positus sum ego praedicator, &c. Quenam vero ratio est,

cum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non enim de no. vt per timorem humanum dimittamus praedicandi actum.
- 2 Sed vi. id est, constantiae contra aduersarium.
- 3 Et dilectionis. erga Deum, quae timore postposito faciunt praedicare euangelium.
- 4 Et sobrietas. Hoc addit ne quis crederet quod talis seruos in aliquo faceret excedere debitum modum.
- 5 Noli itaque eru. i. euangelium quod est eius testimonium.
- 6 Neque me vin. id est, amore ipsius. q. d. Haec non sunt erubescibilia.
- 7 Sed colla. scilicet praedicando, sicut ego laboraui.
- 8 Secundum vir. datam tibi.
- 9 Qui nos li. a seruitute culpae.
- 10 Et vo. vo. ad illatum gratiam.
- 11 Non secundum. id est, non ex meritis nostris.
- 12 Sed secundum. i. secundum voluntatem suam gratiosam.

- 13 Quis da. est. id est, deposita dari per Iesum.
- 14 Ante tempora. Nam ab aeterno est haec dispositio, licet enim haec executio facta sit in tempore. propter quod subditur.
- 15 Manife. &c. nunc. id est, tempore gratiae.
- 16 Per il. sal. no. sua vita & doctr. na mundum illuminauit.
- 17 Qui de. qui. mor. a mortuis resurgendo.
- 18 Illu. autem. id est, in lucem posuit, & fecit esse cognitum.
- 19 Vitam & incor. ad celos ascendendo.
- 20 Per euang. in quo ista continentur.
- 21 In quo. scilicet euangelio.
- 22 Positus sum ego. non auctor.
- 23 Et Apostolus. Est autem praedicator nomen actus: Apostolus nomen officij vel status.
- 24 Ob quam. Hic consequenter confirmat praedicta per exemplum sui qui erat incarceratus, propter constantiam praedicandi. Et hoc est quod dicit. *Ob quam causam.* id est, propter euangelij praedicationem.

cum se ipsum iugiter gentium magistrum vocet: persuade-
re quippe vult, gentes quoque in hereditatem Dei vocatas
esse, atque ideo a consortio fidei non repellendas.

* Primas. Illo illuminante & me predicante crediderunt.

a Scio enim. Q. ideo
non confus. i. de ficio,
vel no frustra patior,
quia promissit & ve-
rax est & potens: &
ideo credidi illum ip-
sum, qui mihi reddet.
b Quia potens est,
Spe & magnificentia
Saluatoris securus est,
quia quod commen-
dat illi in tuto est. Illi,
autem commendat
salutem suam, vt hic
pro illo patiens, salu-
tem inueniat penes
illum cum cepit iu-
dicare, vt puniens in-
fideles, istum dignu
aeterna vita pronun-
ciat.
c Potens est depositum,
* Chrysostomus.
Quid est, oro, deposti-
tum? fides atque praed-
icatio.

Quem modo Romae sustineo.
a quam causam etiam haec patior, sed non confundor. Scio
Quod Deus esset. a Vel mea commissi. b Salutem meam quam
ei commendavi. i. in spe & fide illius collocaui. Euangelium, quod ipse mihi commendauit, vel
quod ego ei commisi seruandum.
b enim tui credidi, & certus sum, quia potens est depositum
a Iudicij, sollicit. Vel decessus mei. Vique. b Similiter tu habes formam sano.
meum seruare in illu diem: Formam habes sanorum verborum, ver. & cetera per quae potes tu todie.
a Non a quocunque. b Id est habens bona verba, cum fide & dilectione. Qua est.
quae a me audisti in fide & dilectione in Christo Iesu: bonu
a Officium tibi commissum. Diligenti executione. b In te vt in me.
depositum custodi per spiritu sanctum, qui habitat in nobis.
a Ideo opus est vt custodias b Qui a me auersi. i. qui recesserunt a me, modo sunt in Asia.
Scis enim hoc, quod auersi sunt a me omnes qui in Asia sunt,
a A quibus maxime est tibi cauendum. b Qui recesserunt a me, sed.
ex quibus est Philetus & Hermogenes. Det misericordiam
a Aliani, hunc imitare. b Familiz. c Ministrando mihi necessaria. d Vel zelum in d.
Deus Onesiphori domui, quia saepe me t refrigerauit, & ca-
a Sicut hi qui recesserunt.
renam meam non erubuit, sed cum Romam venisset, sollicito me
a Vt liceret ei ad me ingredi. Ideo. Pater. Filio.
que fuit & inuenit. Det illi dñs iuenire misericordiam a t dño
Iudicij. Non solum Romae. a Alijs pluribus vel quam hic. b Qui auersus.
i illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

dicatio. Hoc ipsum, qui deposuit, integrum, inuolatumque D
feruabit. Omnia patior, vt ne hic thesaurus expiletur.

* Hieron. apud me ipse quod deposuit, conferuabit: Siue
quod ego apud illum commodo, restituet in futuro.

d Formam habens.
Hic ostendit quo de
se praedicta spectent.
Q. Ita laboro in isto
obscuro mihi credico.
tum inter & tu formam
habens.
Aliqui libri habent;
Formam habet. &c. Et
secundum hoc sic co-
tinua licet. q. Colla-
bora in euang. quod
vt recte facias habe
formam, &c. non mu-
tatur sententia: Cu-
stodi bon. depo. nec
hic mutatur sensus.
e Ex quibus est Phi-
et Hermogenes. Simu-
late cum eo fuerunt,
vt calumniam inueni-
rent: sed postquam
viderunt se manife-
stos recesserant ab
t Deo.
co.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Etiam haec. sed magis glorior. Et subdit rationem huius glo-
riationis, dicens.
2 Scio e. Iungatur sic litera. Scio e. & certus sum. certitudine
adharentiae, quia supple. ille.
3 Cui. ore. &c. potens est. tanquam verus Deus.
4 Depositum meum. id est, praemium meum, quod per fidem re-
posui apud ipsum seruandum.
5 In illum diem. i. vsq; in die transitus mei quantum ad gloriam
iuxta mihi tunc reddenda, & in die iudicij quantum ad gloriam corporis.
6 Formam habens. Hic ponitur s'm motiuum quod est praedican-
tium paucitas. Nam discipuli Pauli qui erant in Asia, quali oes
fide recesserant. Et hoc debebat mouere Timotheum ad fer-
uentius praedicandum, eo q; alij in hoc deficiebant. Dicit igitur:
Formam habens sanorum verborum. Talia enim debent esse verba
praedicatoris, 7 Quae a me audisti. i. de fide & dilectione. In
Christo Iesu. 8 Bonum depositum. id est, animas tibi commissas,
quae sunt preciosiores quacumque re corporali.
9 Per spiritum sanctum. Supple sunt tibi commissae. Et subdi-
tur de praedictantium paucitate, cum dicitur.
10 Scis enim, &c. qui in Asia sunt. i. illi qui sunt ibi pro maiori par-
te, ita quod dñs omnes, ad denotandum pluralitatem recedentium,
sicut

sicut dicitur quod omnes de ciuitate vadunt ad tale spectaculum
vel festum, quamuis multi remaneant.
11 Ex quibus est. isti enim duo simulate se iunxerant Paulo, vt
de inuenirent unde tibi calumniam facerent, sed percipientes q
eorum malitia esset Paulo manifestata, recesserunt ab eo, vt dicit
glor. propter quod Apostolus exprimit eos nominatim, vt Timo-
theus caueat ab eis, sicut ab aduersarijs veritatis. Et quoniam op-
posita iuxta se posita magis elucescunt. nunc consequenter collau-
dat vnum de Asia sibi fidelem cum familia sua dicens.
12 Det mi. Deus. t. tibi & fidelibus cum eo existentibus.
13 Quia sa. me. ministrando necessaria.
14 Et ca. meam. i. me in carenatum sicut hominem malum.
15 Non eru. sciens iustitiam meam.
16 Sed cum Ro. de Asia cum labore magno & sumptibus.
17 Sollicite me. diligenter inquirens vias & modos quibus lice-
ret ei ad me ingredi.
18 Et inuenit. i. per sua diligentiam pp quod subdit Apostolus.
19 Det illo dominus Pater.
20 Inuenire mi. i. a filio qui est dominus de dño, sicut Deus de
Deo, s'm quod dicitur Psal. 109. a. Dixi dominus domino meo.
21 In illa die. scilicet mortis suae, vel iudicij generalis.
22 Et quanta Eph. & socijs meis.
23 Tu melius no. qui tunc mecum cum alijs praesens fuisti.

E

CAP. I.

ergo. Sequitur.
b Labora sicut.
* Chrysostomus.
Quanta vero dignitas
est, esse militem Chri-
sti: considera terrenos
reges, vt magnu quid-
am putent, qui sub
s militat. Si ergo
laborare regij militis
est: non laborare, mi-
litis non est: non ita-
que

CAPVT I.

Quis illi auersi, & exemplo huius. a Fidei & sapientiz,
In te seruanda, & alijs annuncianda.
Vergo fili mi t confortare in gratia quae
Coadiutores constitue.
est in Christo Iesu. Et quae audisti a me
Per prophetas confirmata. Sane fidei.
per multos testes, haec commenda fide-
a Vita & scientia & facundia
libus hominibus, qui idonei erunt &
a In praedicando euangelio contra hostes fidei. Et tu ipse.
alios docere. t Labora sicut bonus

que grauer, aut mo-
leste ferre militem la-
bores decet, sed con-
tra, penitus grate ac-
libenter, ac tum ma-
gis dolere, cum non
laborat,
* Hieronymus.
Ideo milites dicimur,
quia hostes habemus,
contra quos laborio-
se debemus dimica-
re.

a Nemo.

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. I.

ergo. Haec est tertia pars, in qua ponitur tertium motiuum
ex similitudine aliquorum, qui solent esse multum solliciti de
secutione sui officij, & hoc det mouere Timotheum, vt sit solici-
tis de officio praedicandi & alios ad hoc idoneos inducendi. Di-
citur. 1 Tu ergo fi. mi. constantiam magnam praedicandi
accipiendo. 2 Et quae au. a me se. supple confirmata, scilicet
per legem & prophetas & agiographa.

3 Hac commen. fi. id est, sanae fidei, qui idonei erunt etiam alios
docere de ratione suae vitae, scientiae, & facundiae: consequenter
ponit primam similitudinem, dicens.
4 Labora. in praedicando sollicito. 5 Sicut bo. minus. Milites
enim regis temporalis in acie positi sunt valde solliciti de victoria
obtinenda, & multo fortius milites Christi debent esse solliciti
de fide praedicanda, per quod acquiritur corona aeterna. Et quia
praedicatio per sollicitudinem temporalium impeditur, vt dictum
est vlt. cap. praecedentis epistolae. Ideo subditur.

3 Hac

1 Nemo.

A *Ne mi.* Si autem bonus miles esse vis, non implices te, f.

August. lib. de opere monachorum.

quia nemo. *Nemo, &c.* Notitia interna nequaquam conspici-

cur, nisi a terrena implicatione cessetur.

B *Negotus.* Negotia secularia sunt cum animus occupatur cura colligendæ pecuniæ sine labore corporis vt negociatores & huiusmodi, quæ ne iste faceret, quia infirmus laborare non poterat, prohibet, & quasi quæreret vnde ergo viuam?

† Ne cle. vel mo. c. 2.

† virg. † qui se militem delegit. in agone. † 17. q. 1. §. his ita.

* Ambrosius. Manifestum est quod dicit, quia nemo potest duobus dominis seruire. negotia enim secularia auaritiæ feruunt necesse est: & nisi mentiri fuerint, transigi se non possunt. Est ergo, sed leue peccatum. Ecclesiasticus autem idcirco Deo se probat, vt huic deuotus, officium impleat quod spon-

† De consec. di. 4. cap. cū caput.

† malis afflictior.

dit, in Dei rebus sollicitus, a seculari negotio alienus. non enim conuenit, vnum duplicem professionem habere.

* Basilii. Miles non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, non varijs quæstuosarum mercaturarum generibus immiscet.

Præfat. in sua plicia.

* Hieron. Comparatione militantium vitur, vt ostendat multo magis nos a negotijs secularibus liberos esse debere vt Christo placeamus, cum etiã seculi milites a reliquis actibus vacent, vt possint imperatori suo seruire perfecte.

* Chryl. Dicta sunt quidem ista ad Timotheum, dicunt autem per illum quoque magistris omnibus atque discipulis. nullus ergo episcopatu præditus, hæc audire detrectet, sed agere ea plane detrectet. Subdit, *Lab. agri.*

Serm. 8. ad fratres in herem.

C *Nam & qui cer.* Ideo labo. sicut bo. m. Vel iõ me. se impli. neg. qa nõ aliter dat corona nisi legitime militet vt in agone sit.

* Aug. nullus legitime certat, nisi qui in campo vsq; ad finem certat, & si certat vsque in finem, ideo merito coronatur. nõ est igitur magnum bonum inchoare quod bonum est. sed consummare hoc solum perfectum est. Multi enim aggreduuntur magna, sed deficiunt in via, multi exeunt in desertum, sed pauci perueniunt in terram promissionis, &c.

* Chrysolto. non sufficit si quis tantum in certamen descendat, si vngatur, aut congregiatur, sed nisi per omnia certaminis seruauerit legem, vt grauis constansque sit, nunquam profecto coronabitur.

* Hieron. Multi certant, sed ille solus, qui tota virtute vicerit, coronabitur.

* Theoph. Militis meminit, vt indicet quod ad eadem & ad mortes oporteat paratos esse. atque etiam athletæ, vt in omnibus perseueret, ac in exercitio semper viuat.

D *Laboran. ag.* Q Ille quæreret: vnde ergo viuam? cum fodere non possim, mendicare confundar, subdit: *La. ag.* q. etsi non implices te negotijs secularibus, est tamen vnde viuere possis: quia oportet. *Labo. a. i.* prædicatorem, qui in agro ecclesiæ ligone verbi Dei excolit corda auditorum.

E *Primum perci.* id est, sumere.

F *De fructibus.* a. necessaria ab auditoribus, qa dignus est operari mercede sua. vt agricola vel vinitor primos fructus laboris

boris sui degustat, ita Apostolus prius iubet eum sumere qui primus est, & sic ceteris distribuere. Primo enim debet illi suam necessitatẽ implere ex his quæ accepit, & post alijs de his quæ supersunt ministrare. Castum itaq; euangelistã non ad hoc euangelizantem vt euangelium vendat securũ facit, & vult vt intelligat, quæ necessaria sibi licet sumere ab eis in quibus Deo militat: & quos tãquam eultor vineæ exercet, vel tanquam gregem pascit. Non est enim mendicitas, sed potestas. Timotheus autem tantẽ abstinentiæ fuit, quod etiam a licitis se temperans exemplo Pauli volebat viuere de laborum manuum, cum dominus decreuerit, vt qui euangelium annunciat, de euangelio viuat.

* Chrysolto. Addit autem tertium exemplar sibi maxime congruum. nam illud militis atque athlete, subditis conuenit:

agricolæ vero magistro solimodo. quippe agricola non suis ipsius curã habet, sed fructuum terræ: hoc est, non minimã laborum retributionẽ capiet agricola. hoc in loco Deũ nihilo agentẽ, doctrinãq; præmia, ostendentem, dum rem cõem dicit. Quemadmodũ, inquit agricola non absq; utilitate laborat, vt enim prior ipse ante oẽs laborum suorum percipit fructum: ita & doctorem frui laboribus suis consentaneum.

* Hieron. Ne diceret: vnde ergo victurus sum, si me totum occupauero in doctrina? ostendit eum primitias fructuum a populo debere accipere, præter mercedem quam a domino recipiet in futuro.

G *Memor esto.* Vel labora sicut ego, & hoc spe vitæ æternæ. Nam memor. Hec non propter Timotheũ memorat, sed propter hereticos, quos præuidit futuros & ista negaturos.

H *Quasi male.* hic contumeliam notat quæ ei ingerebatur.

I *Sed verbum.* q. licet ego sim alligatus corpore, tamen verbum Dei non est alligatum. quia & sermone præsentis, & literis absentes docere non cesso.

* Chrysolto. Nam siquidem seculi milites essemus, si bella carnalia bellaremus, haberet aliquid virium vincula, quæ manus obligassent nostras. At nunc tales nos efficit Deus, vt nihil nos deiecere possit. Vincuntur manus, sed manet lingua libera, quam nemo ligare possit, nisi formido sola atq; infidelitas. quãdiu ea abest, quantalibet quis iniiciat vincula, prædicationis vox alligata non est: puta si quis agricolam vinciat, sementem profecto impedit: manu enim ille ferit. Doctorem vero si vinxeris, verbum Dei compedire nõ valet, lingua quippe non manu feritur verbũ, quod nullis subiaceret vinculis. Nam & si vincti ipsi simus, illud solutum est, & libere currunt. Ecce enim & nos qui vincti sumus, prædicamus, vt & qui soluti, ad id fiant promptiores. Verbum quippe Dei non nostrum est. Porro humani nexus, Dei verbum alligare non possunt.

* Primasius. Quia & præsentis fiducialiter doceo verbum, & literis absentes in scripto atque confirmo.

* August. Verbum Dei non est alligatum, etiam in præconibus alligatis.

J *Intellige quæ dico.* scilicet illas parabolas esse dictas pro prædicatore constanti & operoso. Sed quia intellectus veritatis est a Deo, ideo subditur: *Dabit enim tibi domi. &c.*

K *Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse, &c.* Hæc est quarta pars in qua ponitur quartum motiuum, scilicet promissio gloriæ cælestis prædicatoribus veris. Ad hanc enim gloriam habemus accessum per Christum a mortuis resurgentem. Ideo de hoc facit primo mentionem, dicens. *Memor esto dominum, &c.* Quia per ipsum similiter resurgemus. **L** *Secundum euangelium meum prædicatione, non tamen actione.* sic enim solus est Christi.

M *In quo labo. vsque ad vin.* Erat enim incarceratus Paulus prædicatione euangelij.

N *Qua. ma. ope. q. d. cum tamen bene egerim.*

O *Sed ver. Dei non, &c.* quia docebat presentes verbo. s. incarceratos cum eo & carceris custodes, & plures eorũ conuertit ad Christum. Similiter absentes docebat scripto, & pistolas eis mittendo

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Nemo mil. Deo.* sollicitus in prædicationis opere.

2 *Implicat se se. neg.* si aut implicetur a superiori eum compellente propter necessitatem ecclesiæ, sustinendum est saltem ad horã propter charitatis necessitatem. vnde dicit Aug. Ocium sanctum quærit charitas, sed negocium iustum suscipit necessitas charitatis. quam sarcinam si nullus imponit, contemplandæ veritati vacandum est, si autem imponitur suscipienda est propter charitatis necessitatem. **3** *Nam & qui certat in ago.* corporali.

4 *Non coronabitur.* Corona victoriæ.

5 *Nisi qui legitime cer.* Similiter prædicator euangelicus non coronabitur corona gloriæ, nisi constanter & intrepide prædicauerit. Consequenter ponit secundam similitudinem, dicens.

6 *Laborantem agricolam oportet.* id est, iustum est.

7 *Primum de fructibus perci.* quia plus alijs laborauit: Similiter prædicator laborans in agro dñico plus ceteris reportat de merito.

8 *In-*

8 *Intellige quæ dico.* scilicet illas parabolas esse dictas pro prædicatore constanti & operoso. Sed quia intellectus veritatis est a Deo, ideo subditur: *Dabit enim tibi domi. &c.*

9 *Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse, &c.* Hæc est quarta pars in qua ponitur quartum motiuum, scilicet promissio gloriæ cælestis prædicatoribus veris. Ad hanc enim gloriam habemus accessum per Christum a mortuis resurgentem. Ideo de hoc facit primo mentionem, dicens. *Memor esto dominum, &c.* Quia per ipsum similiter resurgemus. **10** *Secundum euangelium meum prædicatione, non tamen actione.* sic enim solus est Christi.

11 *In quo labo. vsque ad vin.* Erat enim incarceratus Paulus prædicatione euangelij.

12 *Qua. ma. ope. q. d. cum tamen bene egerim.*

13 *Sed ver. Dei non, &c.* quia docebat presentes verbo. s. incarceratos cum eo & carceris custodes, & plures eorũ conuertit ad Christum. Similiter absentes docebat scripto, & pistolas eis mittendo

Diuisio

a salutem etc. cum gloria, &c. Quasi dicat. Ut hic consequantur salutem iustificati estis, & post hanc uitam gloriam celestem.

b Fidelis sermo. Est iste, quod consequantur salutem & gloriam. Nam & mortui mundo, sicut Christus ueteri homini, & sustinentes, id est, martyres.

Vel. ut sustineas. memor esto Christi refulgentis.

c Nam si commort. In a

d Conuiuium & con. regna. &c. Et hic sermo fidelis est.

e si sustinemus. In passione.

* **AMBROSIVS.** Sic posse ad immortalitatem & gloriam Christi perueniri significat, si in forma baptismatis manserimus ubi omni delicta moriuntur, ut innouati omnia uitia vetera & crimina fugamus, ut autoris sequuti uestigia, peccatis mortui videamur. Si vero additum fuerit ad causam, ut & tribulationes ac pressuras

agere pro nomine Domini patiamur, sustinentes hæc, cum illo regnabimus. Dignum est enim ut qui pro illo opprobria patitur & exitia, in regno eius gloriosus appareat.

* **CHRYS.** Si enim in his quæ tristitia sunt, laborisque plenissima, communicamus illi, in his quæ plena felicitatis sunt, non communicabimus? At idne homo quidem faceret, ut qui secum mori affligique delectasset, si quando quiete ac rebus secundis frueretur, eum non letet felicitatis habere consortem. Eam profecto dicit mortem, quæ per lauachrum & passiones fit.

* **HIER.** Si enim a uitis & uoluptatibus sumus commortui Christo, uiuemus cum illo, alioquin quomodo poterimus sperare hoc? Si sustinerimus cum necesse fuerit, quod ille sustulit, tunc Deum poterimus regnare simul.

Negare seipsum, &c. Hoc quod seipsum negare non potest, aus est uoluntatis diuinæ. Sicut quod quidam non possunt credere, culpa est uoluntatis humanæ.

* **AMB.** Nemo potest Domino auferre quod habet. Quis enim illo fortior est, per quem omnia extiterunt, nec ad id potest perfectio, quia non illi aliquid præstat qui credit in illum, quomodo affert ei qui non credit in illum, quicquid ergo agit, ad profectum nostrum pertinet, ne in ignorantia maneamus nec enim ipse a nobis firmatur, cum ipse ex se, & apud se firmus sit.

* **CHRYSOSTOMVS.** Verax ille est, firmus est, siue ipsi hoc di-

dicamus, siue non. Si igitur nihil noceri potest a nobis cum illi negamus, nullam aliam ob causam confessionem exigat nostram, nisi utilitatis nostræ gratia. Ille enim idem manet, siue ipsi negemus, siue non. Et si res ita se habeat, cum illi sit per naturam esse, non potest ad id uenire ut non sit. Semper manet, sempiterna illius substantia est.

*** HIERON.** Siue credamus, siue non credamus, non aliud potest exhibere singulis quam promissit, quia ueritas contra se non faciet, ne se negare videatur.

Hæc commo. Hæc prædicta, ut patiaris commoneo te. Vel: Hæc commoneo tuos.

Ad nihil enim uti. Contentio minus habilis sæpe generat scrupulum. Solent enim in contentione talia opponi eliamato malevolentia argumento, ut moueant animos insipientium fratrum.

Nec potest esse, quin contentio extorqueat

aliud quod dicatur contra conscientiam, ut intus inanimato perdat, & fors victor accedat. Nemo enim patitur fouinci, licet sciat uera esse quæ audit. Collatio ergo iter Dei seruos esse debet, non altercatio.

* **CHRYS.** Non modo nihil lucri est, uerum & detrimenti plurimum est, etsi illis contempserint, Deus eos indicebat. Est enim ea res illecebris plena, semperque gerit humanus animus rixari, atque litigare.

* **HIER.** huiusmodi enim contentio non edificat, sed destruit audientes, purant enim omnia, acumine & subtilitate subsistere.

* **THEOPHICT.** Nihil enim commodat uerborum pugna, neque quicquam lucri habet, sed multum huic detrimenti nascitur, subvertitur enim fides auditorum, ut turris aliqua, a uestibus disputati onem.

* **AVG.** Neque ideo hoc dictum est, ut aduersariis ueritatem oppugnantibus, nihil nos pro ueritate dicamus. Verbis contentere, est non curare quomodo error ueritate uincatur, sed quomodo tua dictio dictioni proferatur alterius. Porro qui non uerbis non tendit, siue submisit, siue temperate, siue graditer dicat, id agit uerbis, ut ueritas pateat, ueritas placeat, ueritas moueat, &c.

* **TERTULLIANVS.** Hæretici scripturas obtendunt, & hac sua audacia quosdam mouent, in ipso uero congressu firmos fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt.

Prophana

16 No. uer. Hæc est quinta pars, in qua ponitur quintum motuum, scilicet loquacitas falsorum, predicatorum, quia si sic fuerunt solum in iuris falsitatibus afferendis, multo magis predicator uerus debet esse solum in de ueritate euangelica constanter predicanda. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam inductionem. Secundo solum tacitam questionem, sibi: In magna domo. Circa primum sciendum, quod licet doctor euangelicus feruens esse debeat de ueritate predicanda, uerumtamen uerbositas est uitanda. Ideo dicitur. Noli uerbis contendere. Id est, multiplicatione uerborum cum falsis predicatoribus.

17 Ad nihil enim uti. est. Sic contendere.

18 Nisi ad sub. au. Quia simplices assistentes credunt magis loquaces esse magis intelligentes, quod est falsum. Nam ubi uerba sunt plura, ibi frequenter egreditur, Pro. 14. c. Propter quod patres antiqui cum hæreticis magis disceptabant uirtutibus & signis quam uerbis. Unde in historia tripartita dicitur, quod quibusdam philosophis cum Alexandro Constantino episcopo disputare uolentibus, iussit imperator recertamen acciperet, qui quamuis esset simplex insipiens, iussit omnes proter unum tenere silentium, cui dixit in nomine domini nostri Iesu Christi impero tibi in primis ne loquaris, qui statim mutus factus est.

19 Soli au. en. teip. Id est, approbabilem seu laudabilem.

20 Exhibe. Deo. Et non hominibus tantum, quod quarent hypochritæ.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ideo omnia. Aduersa.

2 Sustineo. Patienter.

3 Pro ele. ut & ip. la. con. Ex eorum enim salute, premium Pauli doctis augetur, propter quod concludit.

4 Fidelis. Id est, uerus.

5 Nam si. con. la. Id est, cum Christo mortui propter predicationem euangelij.

6 Et con. Scilicet cum eo uita perenni.

7 Si tu. Pondere tribulationum depressi.

8 Et con. In gloria est caelesti.

9 Si ne. Christum uerbo uel facto.

10 Ille ne. nos. Coram patre suo.

11 Si non cre. Ab eo puniri propter magnitudinem suæ misericordiae sicut dicunt aliqui de misericordia eius nimis presumptentes, & sine timore cantantes.

12 Il. si. per. In ueritate iustitie.

13 Ne. se. Negaret autem seipsum si negaret suam iustitiam, quia iustitia diuina & Deus idem sunt.

14 Hæc com. In sermone predicatione.

15 Test. cor. Deo. Id est, ipsum in testem innocens inducendo uerba de scripturis diuinis & opera sua in signis & prodigijs.

D
† Certus.
† Sustinebimus.

Contentio: perniciosa.
† est
Ambrosius

De doctrina Christiana l. 4. c. 28. Li. de præceptis.

F

A a *Prophana autem, &c.* Amr. Nec enim congruit vnus fi-
deritatis habere contentiones, ac dimittat patiatur se in
uicem, & consentiant bonis d. As. Sed quod autem imprehabi-
le videntur, cum pace dissimulantur, a ueritate enim & dissidē-
tes solent se inuicem prouocare, ex quibus vnus est catholi-

consenserunt. Sed corporum resurrectionem multi negaue-
runt, sicut isti quos nominat Apollolus.

e *Congruat dominus qui sunt eius, &c.* Id est, amat & defendit præ-
sciros suos, in quo notatur præscientia, qua quos præsciuit fu-
tuuros esse conformes imaginis filii sui, id est, prædestina-

* qui non
erubescat;
† Prophanas autem
vo. ūmni
estates præ-
ter nate.
ad maiore
enim pro-
ficiūt im-
pietatem.

† Dep. d.
a. c. ūmni.

hinc mādat ut spernat
& declinet à fabulis
inanibus, q̄ pietus de-
bet esse, ut se p̄ de-
conscientia verba e-
mittat, nec patiatur
se coram impia uer-
ba depromi. Dant
enim quibusdā oc-
casione, ut i pietus
proficiant nō enim
desunt, q̄ audientes
prophana concipiāt
cogitatum malum:
ideoque abest con-
tentio.

* CHRYSOST.
Nec enim catenus
subsistant nam cum

quid noui fuerit inuentum, semper noua id parturit, infinitus
q; sit error eius, qui tranquillam fidamque litteris itationē e-
gressus, per deuia ceperit vagari.

* HIER. Irreligious hereticorum fabulas qui negant re-
surrectionem, per quas utique iudicis timore sublato, ad o. n-
nem impietatem & ad cuncta crimina perueniunt.

b *Sermo eorum ut cauter serpit.* * HIER. Cancer dicitur vulnus
quod in manibus nascitur, nec manuum, cui nisi cito subue-
rum fuerit, cum virus ad cor serpēto perueniat, nullum re-
medium est ita & hereticorum sunt uitanda colloquia, ne per
aures irremediabiliter vulnereat mentes.

* CHRYS. Morbus utique horrendus, & qui medicina conti-
neri nequit, sed omnia in dies corrumpit, ac perimit, ideo nul-
lum remedium ualet ei adhiberi. O tendit per hæc corrigi
emendarique non posse, qui sponte a veritate aberrant.

c *Ex quib. est Hy. & Ph.* Horum prodidit nomina, ut ab his spi-
ritualiter caueat, quos & prophanos & impios designat & er-
rantes a ueritate.

d *Dicens, u. omnia.* Vel ita ut de resurrectione animæ intelliga-
tur. Dæ enim sunt resurrectiones. Prima est quæ fit in anima
per fidem, quando qui mortuus erat in infidelitate in aliis pec-
catis, per fidem & baptismū uiuificatur, unde. *Qui crediderit in
me, transibit de morte ad uitam.* Altera, quæ erit corporū, quæ erit
in die iudicii. De illa resurrectione quæ fit in anima per fidem
loquitur hic Apollolus, cū ait *Dicentes resurrectionem mentium,
scilicet esse factam in baptismo, & in fide nullam resurrectionē
corporum futuram.* Omnes scē q̄ religionem promittūt
concedunt resurrectionem mentium in fide. Aliter enim
non uiderentur audiendi. Volentes ergo credi sibi omnes,
etiam qui inuenerunt alienius falsæ religionis scē, negare
illam resurrectionem mentium non potuerūt omnes de illa
con-

operarium † inconfusibilem, recte tractantem uerbum verita-
tis. † Prophana autem & vaniloquia deuita. Multū enim pro-
ficiunt ad impietatem, & sermo eorum ut cancer † serpit. Ex
quibus est Hymeneus & Philetus, qui a ueritate exciderunt,
dicentes resurrectionē iam factā, & tuba uerberunt quorundam
fidem. † Sed firmum fundamentum Dei distat, habens signacu-
lum hoc. Cognouit dominus qui sunt eius: & † discedat ab

a In operib. uite agendis. b Qui non erubescat euangelium, uel non deficiat.
c Secundum competentiam singulorum uel al. is spiritualia, hæc distibuat parulis.
Verba. Ut hæreticos. a sine fructu, uel non ita mala. b Quia aliquibus audita nocent.
c Efficacia sunt.

a Contra cultum Dei. b A paruo ad maius paulatim tendunt, quæ sana sunt corrumpendo, & ita ad impie-
tatem trañendo.

a Ut ab eis specialiter caueat. b In qua olium fuerunt. c Ideo adhuc eis creditur, unde
magis noxiū.

a Occasione illorum uerborum. Multa corpora sanctorum qui dormiunt. Vel in baptismo. b Ut non speretur alias
c et ideo uitandi.

a Et ideo non pro eis disperandum. b Id est illis quos Deus eligit & inobilitate in fide fundauit.
c Qui perit inde non erat. d In signum amicitie, ut accedant, ut in eis, ut uerba fugiant. Vel hoc ha-
bent mentem in pressum. Vel, significat sunt hoc signo.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasmatum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresib. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiā illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut
italicā, patrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. *Non enim
dominus qui sunt eius.* Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā suū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasmatum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresib. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiā illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut
italicā, patrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. *Non enim
dominus qui sunt eius.* Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā suū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasmatum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresib. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiā illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut
italicā, patrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. *Non enim
dominus qui sunt eius.* Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā suū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasmatum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresib. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiā illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut
italicā, patrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. *Non enim
dominus qui sunt eius.* Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā suū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasmatum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresib. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiā illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut
italicā, patrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. *Non enim
dominus qui sunt eius.* Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā suū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasmatum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresib. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiā illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut
italicā, patrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. *Non enim
dominus qui sunt eius.* Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā suū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

Dei timore uitant, & regulam fidei diligenter inquisitam fir-
miter tenent, etsi ab ea deuiet, cito autoritate catholica corri-
gitur quamuis in eius uerbis pro sensu carnalium uariis adhuc
phantasmatum concursibus fluctent. Sūt de ex eo numero
quidam qui adhuc nequiter uiuunt, antequam in hæresib. uel
in Gentilium superstitionibus inciderent, & tamen etiā illic nouit
dominus qui sunt eius. Nam in illa in: fribili præscientia Dei,
multi qui foris uidentur, intus sunt. Ex illis ergo omnib. qui, ut
italicā, patrinsecus & in occulto intus sunt, id est, quos nouit
dominus, nemo in eternam damnationē seducitur. *Non enim
dominus qui sunt eius.* Nondum enim apparuit iudicium, sed
factum est in notitia Dei. Non sit enim qui permaneat ad coro-
nam, & qui ad flammam. Nouit triuicium & patetiam. Deinde
alteram partem signaculi ponit de libro Isaiæ subdens.

* AVG. Sic etiam nouit eos Dominus, ut Deus, quem nihil
latet etiam futurorum, non ut hō. In hominem ad præsens
videt, si tamen uideret, cuius cor non uidet, qualis autem postea
sit futurus, nec seipsum uidet.

* ID. M. firmissime tene, & nullatenus dubites, trinitatem
Deum incommutabilem rerū omnium atque operū, tā suū
quam humanorum certissimum cognitorum, ante omnia se-
cula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, &c.

* PRIM. Hi minime cum peccatorib. perierunt, qui illis mi-
nime consenserunt. Cognouit Dominus qui sunt eius, quia
præscientia sua non fallitur, qui nos elegit ante constitutionē
mundi, nec illos permittit erroribus implicari, quia qui non
que in finem perseuerauerint, sine dubio eius esse non pos-
sunt.

f *Et disce.* Isaias uidens in hoīe liberū arbitriū, ita admonet di-
cedere ab iniquitate, & per hæc duo, q̄ hō libero arbitrio dis-
cedit ab iniquitate, & Deus præscitum inuenit. apparet hosti-
bus & amicis quod ipse sit Dei hoc est signaculum.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Operarium in. Id est, sic opera tua sint t. alia, quod de ipsis eru-
bescere non debeas, sed magis in domino gloriar.
- 2 Re. trac. uerbum ue. Proponendo singulis uerba competentia, ut
pote sapientibus altiora, simplicibus magis plana.
- 3 Prophana autem. Id est, uerba hæresim uel doctr. nam suspectum
sapientia.
- 4 Et uaniloquia. Id est, inuolua & curiosa.
- 5 Deuita. Quia uerba præliciter s. debent esse examinata.
- 6 Mutum enim pro. Id est, efficacia sunt.
- 7 Ad impietatem. Id est, contra Dei cultum.
- 8 Et sermo eorum. Id est, hæreticorum, & falsorum prædicatorum.
- 9 Ut cancer serpit. Id est, paulatim tendit ad corruptionē ueritatis.
- 10 Ex quibus scilicet hæreticis uel prædicatoribus falsis.
- 11 Est Hymeneus & Philetus, qui a ueri. Fidei catholica.
- 12 Exciderunt et c. Quod dupliciter exponitur. Vno modo, quia di-
ctum Mat. 27. f. Multa corpora sanctorum qui dormierunt, sur-
rexerunt. Dicunt aliqui q̄ iste Philetus & Hymeneus ex hoc accepe-
runt occasionem errandi, dixerunt quod in uis resurrectione iam est facta

et non est alia in fine mundi expectantia. Sed hoc non uidetur probari
luer dictum, quia illi de quibus loquitur Mattheus. sunt homines eius-
dem speciei cum alijs, propter quod eorum resurrectio non inducit ad u-
gandum resurrectionem aliorum in fine mundi futuram, sed magis a
contrarium, quia de similibus debet esse simile iudicium. Ideo alij dicunt
& melius ut uideatur, q̄ isti acceperunt occasionem errandi ex uerbis
mini, Ioan. 5. d. Qui credit et qui misit me, h. iet. uis. eterna, & in iudic-
non uenit sed transit de morte ad uitam. Vbi loquitur Saluator de resu-
rectione spirituali quam illi confitebantur, & uerum est istam uisam
Et im, & negabant resurrectionem corporum futuram, quod est falsum
sicut & Saducei, Act. 27.

- 13 Et tubuerunt quorundam fidem. Per suam suasionem.
- 14 Sed firmum, &c. Id est, fides resurrectionis stat in electis.
- 15 Habens signum hoc. Quod subditur.
- 16 Cognouit dominus. Per eternam prædestinationem.
- 17 Qui sunt eius. Quia sunt scripti & signati in libro uitæ indeleb-
ter.
- 18 Et dis. ab ini. Qua negatur resurrectio futura. Omnis qui inu-
cat nomen do.

* In magnam-

7 a Vasa aurea & argent. Sicut enim vasa lignea & fictilia valent
A vt purgentur aurea & argentea, sic mali profunt ad profectum
bonorum. Et sicut illa fracta ext. domum eiciuntur, & alia va
la fracta studio reponuntur, ita mali mortui in tenebras exte
riores, boni vero in uita eterna collocabuntur. Magna ergo do
mus ecclesia, in qua
sunt vasa aurea & ar
getea, id est, boni, &
fideles & sancti Dei
serui ubiq; dispersi
& spirituali vnitate
deuincti, in eadem
communione sacra
mentoru degentes
Et vasa lignea & fi
cti, id est illi qui sunt
in domo, ut nō sint
in compage domus
nec in societate pa
cifica, & tamen ad
huc corpore simul
cum bonis. Nam an
te tempus ultime se
parationis nullomo
do propter com
mixturem maloru
recedendum est ab
vnitate ecclesie, ut
ante uentilationem
area simul sint triti
cum & zizania, gra
na & palea, quia nō
concessit dñs apōstolis zizania a tritico separare. Quis ergo
hoc audeat? Ecce per vasa aurea & argentea, intelliguntur bo
ni & electi, & ipsi iidem sunt vasa in honorem, quia ad hono
rem glorię patrię celestis subleuantur. Per vasa lignea & ficti
lia intelliguntur ficti & reprobi, & ipsi iidē sunt vasa in con
tumeliam, quia demerguntur in supplicium dānationis. Vel
per vasa aurea & argentea, intelliguntur omnes boni, siue q
ad tempus sunt, siue perseverantes, p vasa lignea & fictilia, in
telliguntur omnes mali, siue qui ad tempus sunt mali, siue per
tinaces. Er de utrisque quidam sunt in honore, quia de bonis
& de malis quidā sunt electi ad gloriam, & similiter de vtrif
que quidam sunt in contumeliam, quia & de bonis & de ma
lis quidam sunt reprobi.

8 a Et si non ab iniquis quib mixtus. Alias nominat. Vere.
b Quidam sunt subuersi, quidam signati, sed non mirum.
iniquitate omnis qui inuocat nomen domini . In magna au
a In ecclesia sunt simul modo. b Id est boni. Dei dispensationes recipientes.
tem domo non solum sunt vasa aurea & argentea , sed & li
a Id est mali. Quæ est ad contumeliam lignea, tamen honestis ad purgationem. Vel quidam de vtrifque in
honorem quidam in contumeliam. b Id est, qui purgantur per malos. c Mali qui sunt ad purgatorium bonorum.

9 gnæ & fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam au
Et quia alterum horum est. a Recedendo ab iniquitate eorum, non ab eis. b Qui in contumeliam.
tem in contumeliam: Si quis ergo emundauerit se ab istis , erit
a Gratia Dei. Q. Non perit propter hoc quod cum illis est corpore. b Mundum. Fide & operibus. c Alios acquirendo.

10 vās in honorem sanctificatum & t vtile domino, ad omne o
a Prophana aliorum & inania deuita in te vero iuuenilia desideria fuge. Fluxuriam, immundiciam &c.
pus bonum paratum. t Iuuenilia autem desideria fuge : secta
In iudicio. Veram. a Dei & proximi. b Quietem.

11 re vero iustitiam, fidem spem, + charitatem & pacem
a Fidelibus. Vel omnia hæc sectare, sicut hi qui inuocant dominum pura conscientia.
cum his qui inuocant t dominum de corde puro . t Stul
a Hæc sectare. Inutiles. b Et si non stultæ, in quib. tamen uon est profectus disciplinæ vel scientiæ.

12 tās autem et t sine disciplina quæstiones t deuita sciens
a Recedendo ab iniquitate eorum, non ab eis. b Qui in contumeliam.

13 tur, nam vas aureum is est, qui mēte moribusq; simplex ac si
ne dolo est: argenteum item, is qui paulo illo inferior est digni
tatis ac pretii estimatione. Testaceum ac f gulinum est, q ter
restria sapit, ac frangi conteri q; sit aptus. Ligneum, qu. per
peccatum facile tordet, & igni æterno materiam præbet, hic
ē iræ uas est, qui omnem in se diaboli operationem quasi
vas quoddam suscipit, & propter fetorem quem habet ex cor
ruptiōe, ad nullū vsum aptari potest, sed dignus est qui pereat.
b Si quis ergo purgauerit seipsum. * AMB. Nunc alia hæretis frau
de sua conuincitur, quæ asserit animas quædam natura esse
malas, quæ ad bonum cogi non possint, cum hic dicat, malos
posse in bonum necari & sordidos purificari.
* CHR IS. Vides ut non naturæ, carnalisve necessitatis sit au
reum esse uel fictilem, sed nostræ tantummodo uolūtatis: bi
nempe neq. fictile uas aureum fieri potest, neque hoc i illus
naturam conuerti. At vero hic magna huius mutationis &
emigrationis facultas uolenti datur. Vas erat fictile Paulus,
sed euasit in aureum, uas fuit aureum Iudas, sed in fictile con
uersum est. Sunt igitur fictilia immunda, luxuriosus auarus,
&c. Vas fictile corpus nostrum est. Sicut enim fictile vas nihil
est aliud quam coctum lutum, & ita corpus nostrum nihil a
liud est, quam lutum animæ calore solidatum huiusmodi de
nique si sepius decidat, defluit, atq. cōteritur, quid enim ossa,
quæ adeo valida sunt & arida, a testa figuli differunt? quid a
luto carnes? nonne æque ex humore materiam trahunt?
c Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita. Non omnes
quæstiones uitandæ, sed inutiles & sine disciplina.

las causas quib. nos ut nocentes accusat, non ergo domū ma
gnam nudum dixit, sed ecclesiam, i qua omnes sub unius do
mini sint nomine.

* PRIMAS. Ne dicerent aliqui quare ergo hæretici, vel
mali Christiani in ecclesiam ingrediuntur, ponit domus ma
gnæ comparationē,
qualis modo eccle
siae ante resurrectio
nem, magnā domū
ecclesiam dicit, in
qua sūt mixti boni
& mali, certi & ficti
iusti & iniqui, sicut
& area, in qua triti
cum & palea simul
cum zizania teritur
vsque ad uentilatio
nem, nā sine niacu
la & ruga ecclesia
post resurrectionē
erit futura, cū Ziza
niā tritico fuerit se
parata, nam modo
quod peius ē, multi
ficti Christiani in
trant ecclesiam, &
populo Dei miscēt
vt Manichei, &c.

* BASILIUS. Huiusmodi enim
inateris uoluntas
cuiusque compara
tio.

14 * BASILIUS. Huiusmodi enim
inateris uoluntas
cuiusque compara
tio.

15 Huiusmodi enim
inateris uoluntas
cuiusque compara
tio.

16 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

17 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

18 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

19 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

20 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

21 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

22 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

23 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

24 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

25 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

26 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

27 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

28 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

29 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

30 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

31 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

32 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

33 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

34 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

35 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

36 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

37 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

38 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

39 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

40 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

41 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

42 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

43 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

44 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

45 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

46 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

47 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

48 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In magna. Hic consequenter respondet tacite quæstioni ex prædi
ctis orienti. Et primo soluit Apostolus quæstionem. Secundo, reuertitur
ad Timothei monitionem, ibi. Iuuenilia. Ex hoc autem quod prædixit
Piletum & Hymeneum a ueritate fidei excidisse & alios peruertisse,
posset aliquis quærere, quare dominus permittit talia fieri? Ad quod re
spondet. Apostolus, quod hoc totum cedit ad gloriam Dei: nam sicut in ele
ctis relucet eius misericordia, ita in reprobis eius iustitia & ponit exem
plum de domo magni principis. Dicit igitur. In magna au. domo. Id
est, in domo principis magni.
2 Non so. sunt ua. au. &c. Quæ applicantur officijs honorabilibus.
4 Sed & li. & fict. Quæ applicantur exercitijs uilibus, & totū cedit
ad perfectionem domus & honorem domini, domus autem Dei totum
est uniuersum, in qua electi sunt uasa glorię applicata, reprobi uero uasi
contumelia deputata. Perunt tamen quia hæretici possunt dum uiuunt
ad ueritatem redire. Ideo subditur.
4 Si quis ergo emund. se ab istis. Id est, a prædictis erroribus & si
milibus.

5 Erit uas in honorem sanctificatum. Id est, diuino cultui appli
catur.
6 Et utile do. Id est, utile ad acquirendum alios domino, sicut patet
de Paulo, qui post conuersionem suam multos acquisiuit domino, qui e
rat ante fidelium persecutor.
7 Iuuenilia. Hæc reuertitur ad instructionem Timothei, dicens, Iuue
nilia autem d. desideria. Quæ sunt circa carnis delectabilia.
8 Fuge. aliter non deuiuentur.
9 Sc. dare uero iustitiam. Erga proximum.
10 Fidem. Erga Deum.
11 Charitatem. Erga utrumque scilicet Deum & proximum.
12 Pacem cum his. &c. Id est, cum fidelibus maxime, licet cum om
nibus, si stantia, quantum potest fieri bono modo.
13 Stultas. Id est, irrationabiles.
14 Et sine disciplina quæstiones. Id est, inutiles ad fidē & mores.
15 Deuita. Et subditur causa.
16 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

Tom. vj. A 2

17 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
18 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
19 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
20 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
21 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
22 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
23 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
24 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
25 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
26 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
27 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
28 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
29 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
30 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
31 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
32 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
33 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
34 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
35 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
36 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
37 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
38 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
39 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
40 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
41 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
42 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
43 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
44 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
45 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
46 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
47 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.
48 Sciens quod generans lites. Inter uarie opinantes.

D
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
E
accom
modam
vltius co
mune
t cessitate
t Titu 3. e
t respue.
Ho. y
quod De
non est au
tor malo
rum

Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse, ad omnes, et docibilem, et patientem, cum modestia et corripientem eos qui resistunt veritati: ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse, ad omnes, et docibilem, et patientem, cum modestia et corripientem eos qui resistunt veritati: ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

id est, nisi faciat, ut peccati sui quatenus poeniteat. Quae poenitentia potest & timore displicere di aliis interdum im peditur, dum plus delectat hominem aliorum existimatio quam iustitia, quae se quisque humiliter poenitendo. Ideo agitur poenitentia, verumtamen ut agatur Dei misericordia necessaria est. Ut enim Petrus amare flet, respexit eum dominus. Et ideo Apostolus hic dicit, Det illis Deus poenitentiam.

Au. de cor rep & gratia c. 5. Ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem. Non prodest correctio, nisi supernus medicus respiciat, id est,

tur Dei misericordia necessaria est. Ut enim Petrus amare flet, respexit eum dominus. Et ideo Apostolus hic dicit, Det illis Deus poenitentiam.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed mansuetum oportet litig. Nec per consequens se talibus uisionibus implicare.
2 Sed mansuetum esse ad omnes. Etiam ad infideles, ut per hoc rabantur ad fidem. sicut de beato Clemente legitur, quod propter suam mansuetudinem non solum erat acceptus Christianis, sed etiam Gentilibus & Iudeis, & multos ex eis ad fidem conuertit.
3 Docibile. Id est, ad docendum habilem, quae habilitas dupliciter accipitur. Uno modo a fine, ita quod habilis docere sit ratione uita scientia, & facundia. Alio modo a passione, & sic habilis doceri acquiescens in formationi

formationi bonorum de ueritate circa factum aliquod, aliter non potest bene iudicari de propositis sibi.
4 Patientem. In aduersis.
5 Cum modestia corripientem, &c. Nam si immoderate corripere, obstinatos in malo magis faceret, sicut immoderate dirigent es ligna tortuosa, frangunt ipsa. Ideo subditur.
6 Ne quando det illis Deus poenitentiam, &c. Id est, ne per immoderatam correctionem impediatur reditus eorum ad ueritatem.
7 Et resipiscant a diaboli laqueis, &c. In laqueis erroris.
8 Ad ipsius voluntatem. Scilicet sequentiam in carnalibus & spiritualibus peccatis.

Habilitas docendi duplex.

ADDITIO I.

Capitulum 2. Vbi dicitur in Postilla. Sed tamen uerbum Dei non est alligatum. Super hoc quod dicit. Sed tamen uerbum Dei non est alligatum. Glo. Licet ego sum alligatus corpore, tamen uerbum Dei non est alligatum, quia & sermone praesente, & literis absentes docere non cesso.

ADDITIO II.

In eo cap. Vbi dicitur in postilla. Dicunt aliqui quod iste Philetum & Hymeneus ex hoc acceperunt occasionem errandi. Ipsi haereticus de quibus Apostolus loquitur non arguebant ex dictis Matth.

Matth. 27. e. dicentis, quod tempore passionis Christi multa corpora surrexerunt, &c. impossibilitatem resurrectionis futurae, quia de hoc potius habetur contrarium, ut dicit Postillator, sed ex hoc quod iam fuerat facta semel resurrectione mortuorum tempore passionis Christi assererent, quod non erat uerum si uera alia resurrectio, eo quod prophetae ut Daniel ultimo capitulo & alij de resurrectione prophetantes non faciunt mentionem nisi de una resurrectione, non de duabus. Ex hoc motiuo accipitur occasio errandi horum haereticorum. Quorum motiuum non ualeat, nam prophetae loquuntur de resurrectione generali in fine mundi. Resurrectio autem illa, quae tempore passionis Christi fuit facta, erat particularis, & longe ante finem mundi.

CAPITULUM III.

Hoc autem, &c. Instabunt tempora periculosa, &c. **CHRY** SOST. Quomodo autem erunt tempora grauiora, non dies profecto, neque tempora, sed homines qui tunc futuri sunt, carpit: quippe & nos ita loqui conueniunt? cum tempora bona uel mala, ex his quae in illis corrigere, appellamus, forte autem omnium malorum addidit, cum non ea quae sunt proximi sed quae tua sunt singuli querant, nam quae quae sunt proximi querit, tua quoque rite disponit, ita et si quibus sunt negligit, tua quoque dispiciet. Sequitur.

Hoc autem scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipso amantes, et cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obediens, ingrati, scelesti, sine affectione.

b Seipso amant. Non dominum ut Petrus. Qui ter interrogatus a domino, ter professus est se eum diligere, dicens. Tu scis quia amo te. Unde & dominus ei oues pascendas credidit: quia in pascendis ouibus uera monstratur dilectio, si quis ibi non querit sua, sed quae Christi sunt. Ex eo autem quod seipso, non Deum amant, quasi ex radice haec quae sequuntur mala oriuntur.
2 dice haec quae sequuntur mala oriuntur.
3 quantur mala oriuntur.
4 Ingrati. Ut qui corrigitibus mala pro bonis reddunt.
5 corrigitibus mala pro bonis reddunt.
6 elati. Vt quando modum peccandi transcendunt scilicet suas uel aliorum animas interficientes.
7 d Scelesti. Vt quando modum peccandi transcendunt scilicet suas uel aliorum animas interficientes.
8 do modum peccandi transcendunt scilicet suas uel aliorum animas interficientes.
9 di transcendunt scilicet suas uel aliorum animas interficientes.
10 licet suas uel aliorum animas interficientes.
11 rum animas interficientes.
12 cientes.

tanari.

b Seipso

c Sine affectione. Non compatiendo infirmis.

Detraflores

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III

Sextum mortuum. Diuisio.

Hoc autem scito. Haec est sexta pars in qua ponitur sextum motiuum, quod est multiplicatio falsorum praedicationum, quod debet mouere Timotheum ad ueritatem efficacius praedicandum. Et diuiditur in duas partes, quae primo ponitur multiplicatio. Secundo Timothei monitione, ubi Tu autem. Prima adhuc in duas, quia primo praedicitur multiplicatio malorum hominum futura. Secundo, ostenditur iam inchoata, ubi. Et hos denota, Circa primum dicit.
2 In nouiss. die Hoc enim potissime erit ante tempora Antichristi.
2 Instante periculi. Propter multiplicationem seductorum de quibus subditur.

4 Et erunt homines seipso amant. Scilicet quantum ad partem hominis sensitiuam quae dicitur homo exterior 2. Cor. 4. ex hoc sequendo carnis delectabilia, quod est malum. Amare uero seipsum secundum partem intellectiuam superiorem quae dicitur homo interior sequendo diuitiam rationis, laudabile est & uirtuosum. **5** Cupidi. Pecuniarum.
6 Elati. Id est, ambitiosi honorum. **7** Superbi. In depreffione aliorum.
8 Blasphemi Contra Deum. **9** Parentibus non obediens. Id est, eis rebelles, ut pote parentibus spiritualibus in doctrina catholica, & carnalibus in conuersatione domestica.
10 Ingrati De beneficijs acceptis.
11 Scelesti. Id est, auctores criminibus magnis quae scelera dicuntur.
12 Sine affectione. Bona miseris.

* Sine

a *Detractores.* Famam sanctorum maculando.
b *Incontinentes.* Non refranando malas cupiditates.
c *Immities.* Exercendo lites.
d *Sibenignita.* Da u nesciunt subuenire alijs.
e *Proditores.* Indicando inimicis piorum quæ occultanda uenerunt.

f *Proterui.* Humanam verecundiam inuere cundè agitantés.
g *Cati.* Non intelligentes neque quæ loquantur, neq; de quibus agunt.
h *Volu.* Amatores, carnales delicias spiritualibus præponentes:
i *Habentes speciem.* Quia eadē sacramenta cum pijs.
k *Virtutem autem.* Virtus, charitas de corde puro conscientia bona, & fide non ficta. Hæc est virtus, quam nihil vincit. Nullus ingnis, nulli fluctus scæculi, nulla flumina tentationis eam extinguunt. De hac dicitur. *Fortis est vt mors*

l *dilectio.* Sicut enim mors quando venit resisti ei non potest, sic contra violentiam charitatis nihil potest mundus. Contraria est data similitudo. Quomodo enim mors ad auferendū violentissima est, sic charitas ad saluandum violenta est.
m Vel secundum aliam literam. *Veritatem autem eius.* Id est, res pietatis.
n *Abnegante.* Idem sensus.
o *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
p *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.

q *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
r *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
s *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
t *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
u *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
v *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
w *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
x *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.
y *Qui pene.* Ingredebantur enim domos mulierum, & decipiebant eas.
z *Mulierculas.* Prius, & per eas uiros, ut diabolus prius Euā uiros seductibiles, quasi mulieres seducunt.

nam sanctimoniam defendunt, & lege sua fauente turpiter viuunt, misericordiam laudant; cum inter se iniusti deprehendantur. Ieiunij se infillere iactanter prædicant, cum omnes fastigari videantur, tantum quod arte quadam pallidi cernuntur, vt fallant. Hi inueniunt mulieres præ vanitate nouam aliquid desiderantes au

dire, & per ea quæ placita sunt, suadent illis foeda & illicita cupida enim sunt discendi cum iudicium non habeant probandi hoc est semper discere, & veritatis scientiam non habere.

***CHRYSOSTOMVS.** Vide vt antiqui seductores astu & arte vtantur, armaque arripiant, quibus & diabolus vltus est aduersus Adam quam signanter hoc verbo imprudentiam expressit singularem ignominiam quoque fallaciam atque blanditias.

***HERONYMVS.** Illas capiunt quæ sunt onerata peccatis, impunitatem illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.

***IDEM.** Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repletor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi prepararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias periscam & Maximam nobiles & opulentas feminas, primū auto corripit, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.

O *Semper descendes & nunquam scientiam, &c.* Nos autem semper ambulemus in uia donec eo ueniamus quo ducit uia, nunquam in illa remaneamus donec perducatur ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.

P *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Quasi dicat. Tales seducant: ueritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apollolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem resistunt Moyfi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. *Digitus Dei est hic.* Et sicut illi resistunt Moyfi, ita & hi scilicet hæretici inhi:

1 illis foeda & illicita
2 cupida enim sunt
3 discendi cum iudicium non habeant
4 probandi hoc est
5 semper discere, & veritatis scientiam non habere.
6 ***CHRYSOSTOMVS.** Vide vt antiqui seductores astu & arte vtantur, armaque arripiant, quibus & diabolus vltus est aduersus Adam quam signanter hoc verbo imprudentiam expressit singularem ignominiam quoque fallaciam atque blanditias.
7 ***HERONYMVS.** Illas capiunt quæ sunt onerata peccatis, impunitatem illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.
8 ***IDEM.** Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repletor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi prepararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias periscam & Maximam nobiles & opulentas feminas, primū auto corripit, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.
9 **O** *Semper descendes & nunquam scientiam, &c.* Nos autem semper ambulemus in uia donec eo ueniamus quo ducit uia, nunquam in illa remaneamus donec perducatur ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.
10 **P** *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Quasi dicat. Tales seducant: ueritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apollolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem resistunt Moyfi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. *Digitus Dei est hic.* Et sicut illi resistunt Moyfi, ita & hi scilicet hæretici inhi:
11 illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.
12 ***IDEM.** Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repletor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi prepararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias periscam & Maximam nobiles & opulentas feminas, primū auto corripit, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.
13 **O** *Semper descendes & nunquam scientiam, &c.* Nos autem semper ambulemus in uia donec eo ueniamus quo ducit uia, nunquam in illa remaneamus donec perducatur ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.
14 **P** *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Quasi dicat. Tales seducant: ueritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apollolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem resistunt Moyfi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. *Digitus Dei est hic.* Et sicut illi resistunt Moyfi, ita & hi scilicet hæretici inhi:
15 illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.
16 ***IDEM.** Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repletor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi prepararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias periscam & Maximam nobiles & opulentas feminas, primū auto corripit, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.
17 **O** *Semper descendes & nunquam scientiam, &c.* Nos autem semper ambulemus in uia donec eo ueniamus quo ducit uia, nunquam in illa remaneamus donec perducatur ubi maneamus, atque & ita quærendo tendimus & inueniendo ad aliquid peruenimus.
18 **P** *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Quasi dicat. Tales seducant: ueritati autem semper resistunt. Et hoc est quod ait. *Quemadmodum autem Iannes, &c.* Iannes & Mambres duo fratres fuerunt magi Pharaonis. Horum nomina non inuenit Apollolus in diuinis libris, sed in apocryphis, de quibus hoc sumitur. Hi autem resistunt Moyfi usque ad tertium signum, in qua defecerunt dicentes. *Digitus Dei est hic.* Et sicut illi resistunt Moyfi, ita & hi scilicet hæretici inhi:
19 illis ac ueniam promittentes, siue infirmas mentes quæ feminis comparantur.
20 ***IDEM.** Simon magus heresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio, Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repletor choros duxit femineos, Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos animos sibi prepararet, Appelles Philumenem suatum habuit comitem doctrinarū, Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias periscam & Maximam nobiles & opulentas feminas, primū auto corripit, dein, hæresi polluit, donis ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit.

NICOLAUS DE LYRA
Sine pace. Exterius.
Criminato. Id est, crimina iustis imponentes.
Incontinentes. Id est, omni luxuria se exponentes.
Immities. Id est, crudelitatem exercentes.
Sine benignitate. Id est, bona igneitate qua quis accenditur ad benefaciendum proximo, per hoc intelligi datur oppositum, scilicet malignitas, qua quis accenditur ad nocendum iustos.
Proditores. Reuelando alterius consilium.
Proterui. Id est, effrontes in malis.
Timidi. Inflat, in cordibus suis.
Volupama. &c. Id est, delicias carnales spiritualibus preponentes.
Habent speciem, &c. Id est, apparentiam religionis ut facilius decipiant.
Virtutem autem ab. Quæ consistit in operibus uirtuosis.
Et hos. Hic consequenter ostenditur multiplicatio iam inchoata, in d. lo. 2. dicitur. Nunc Antichristi multi facti sunt. Ideo dicit Apollolus. Et hos deuita. Quasi dicat iam incipiunt esse tales aliqui, quod dicitur dicitur.
Ex his enim qui penetrant domos. Id est, qui intrant sub prætextu

A Nota quod animositas hereticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum ait hic apostolus comparans eos Magis Pharaonis. Quos Ieremias per dicit insipienti auctore comparat, dicens *Clamavit per dicit, congregavit que non peperit, fecit diuitias, non cum iudicio, in uultu dierum eius dereliquit eam, & innoxius suis erit insipientis.*

Lin. c. 12. & 17. **AVGVSTIN.** Contra Faustum. Contentiosi heretici, ut per dicit. Contentiosam animal clamor, & cō

† a. d. d. i. u. s. c. s. **gregat** que non peperit, ita & hereticus Christianus quos facit suas diuitias, nō cum iudicio, sed cū temeritate, sed post derelinquitur, & est insipientis, ut hic dicitur sed ultra non proficiunt.

Aug. l. de p. l. o. r. 3. c. 1. p. 8. l. d. e. m. o. l. a. 54. d. 2. 227. & l. r. 24. de uerbis ap. toli.
B *Et omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu: percutiuntur & tentantur. Mali autem homines & seudētores proficiunt in peius, errantes et in errorem mittentes. Tu uero permane in his que didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris. Et quia ab infantia sacras literas nosti, que te possunt instruere ad salutem, per fidem que est in*

*** HIER.** Non solum ego, sed & omnes qui non occidunt animas adulando. Timendum ergo nobis est, ne non pie uiuamus, qui nihil patimur propter Deum.

*** CHRYSOSTOMVS.** Qui pie uiuunt, semper persecutionem patiuntur, etsi non ab hominibus, tamen a demonibus. Quæ quidem grauior est persecutio.

reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt. Insipientia enim

eorum manifesta erit omnibus sicut & illorum fuit. Tu autem

† affecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, si

dē, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones

pāssiones: Qualia mihi facta sunt Antiochia, Iconii, Listris,

quales persecutiones sustinui, et ex omnibus me eripuit do-

minus. Et omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu: percu-

tionem patientur. Mali autem homines & seudētores profi-

cient in peius, errantes et in errorem mittentes. Tu uero

permane in his que didicisti, & credita sunt tibi, sciens,

a quo didiceris. Et quia ab infantia sacras literas nosti,

que te possunt instruere ad salutem, per fidem que est in

a Operibus semper resistentes. b Semper circa, nunquam in fide. c Fradicit destruendos in Asia negre. d Post hęc presentia. e Quæ modo putatur sapientia.

a Et ideo potes illic resistere, habens scientiam per meam doctrinam. b Magorum. c Per Moysen. d Illi contradicunt ueritati.

a Inuicibilium. b In expectatione promissorum. c De a uertis. d De loco ad locum.

a Tormentorum. c Tales sunt tribulationes & persecutiones, quales mihi sunt factæ & quales sustinui.

Et. Vel pāssiones. a Ego sustinui. b Sic & te eruet.

a Nec tui ego patiar, sed. b Religiose, iuste. c Qui uenit pau. d Hoc semper fit, & maxime primo tempore. In corpore uel in corde.

a Intus uel foris. b In se. c Aliorum qui huius officij sunt.

a Ita. b Ipse a bono. c Ipse a malo. d Alios.

a Quali errant, & in errorem mittunt. b Firmus. c A Deo, uel a me. d Memoretur retineas.

Vi alia annuncies. b Ut fidei dispensationem. c Ecce necessitas. d Memoriter retineas.

Ideo non debes uerare in dubium. Ecce autem. a Ideo etiam permance, quia. b Legis. c Prophetas. d Ecce facultas.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

a Quo didiceris. b Quam & ipse docent.

NICOLAUS DE LYRA

- 1 Reprobi circa fidem, in te tibi libus.
- 2 Sed uel. Tempus a Deo ordinatum.
- 3 Non pro. Alios seducendo.
- 4 Insipientia eorum, &c. Hoc potissimum implebitur Antichristi tempore, quando detrahitur a eius falsitate omnes finaliter ad Christum conuertentur, & iam impletum est in malis hereticis & dolorem, ac rursus per sanctos predicatores & doctores de falsitate conuictis, & sic ab eis decepti multotiens ad ueritatem sunt uocati.
- 5 Tu au. hic sequitur ponitur Timothei monitio, ut si, miter fiet in ueritate fidei catholice, & cum alijs constante proponat per ueritatem falsitate resistendo. Et ad hoc ponitur duplex ratio. Prima accipitur ex parte Pauli de hoc Timotheum uocatur uerbo & exemplo, propter quod face re debebat. Et hoc est quod dicitur. Tu au. affecutus es meam doctrinam. Intellegentiam eam & retinendam.
- 6 Institutionem. Meam am. te episcopum institui.
- 7 Propositum. De constanti predicatione fidei.
- 8 Fidem. Articulorum.
- 9 Longanimitatem. In expectatione promissorum.
- 10 Dilectionem. Dei & proximi. 11 Patientiam. In aduersis.
- 12 Persecutiones. Differunt sicut actio & passio, quia dicuntur persecutiones, ut ab alio inferuntur, passiones proueniunt in corpore proprio recipiuntur.
- 13 Qualia mihi facta sunt, &c. De persecutionibus sibi factis in Iconio,

in Listris, habetur Act. 12.

14 Et omnes qui pie uolunt in Ch. perse. pa. scilicet a malis hominibus quorum maior est numerus, & cum hoc a diabolo ad hoc excitantes, si uero aliqui pie uiuentes hoc non patientur, hoc raro contingit propter quod non computantur, sed generaliter dicitur, quia quod mouitum est, quasi nihil reputatur. 2. Ph. ic.

15 Mali au. ho. & se. profi. Quia frequenter tales mundana prosperitate fiorent, ueruntamen quia hoc eorum finaliter ad malum eorum, ideo subditur. In peius, &c. Quia per hoc habent facultatem multiplicandi mala in se & in alijs.

Alter potest exponi.

16 Proficient. i. in malitia sua ultra procedet, & accipitur hic profectus translatiue, secundum quod dicitur. c. meta. q. bonum ad malum transferimus, sicut dicitur bonus latro qui caute procedit in suis latrocinij.

17 Tu. ue. per his que d. a me. Et cre. sunt tibi. id est, commissa tua fidelitati, ad predicandum alijs constanti & intrepide.

18 Scieas a quo didi. ut eum in uerbis & factis imiteris.

19 Et quia. Hic ponitur secunda ratio accepta ex parte Timothei, qui fuit filius mulieris Hæreg. ut habetur Act. 16. & sic fecit eum instrui a pueritia in scriptura legis & prophetarum que ualent ad predicandum ueritatem, & ad resistendum falsitati. Et hoc est quod dicitur. Et quia ab iesan. fac. lit. nosti. Mudo dicto.

20 Quæ te possunt instruere ad salutem. Ad quam ordinatur tota sacra scriptura.

21 Quæ est in Ch. Ie. Cui testimonium perhibent lex & prophete.

*** Omnis**

Diuisio.

A bere noticiam, vbi Christi persona & incarnatio insinuat: ut quæ ad salutem hominum valet.
a Omnis. n. Scripturæ ualent ad salutem quia ad causam salut. **b** Ad arguen. Negligentes.
c Ad cor. In malo persistentes.
d Ad erudiendum, penitentes.

mortuos atque superstites quod multi uiui relinquendi sunt. **D**
 * **AVG.** Iste quippe dies iudicii iam proprie vocatur, eo quod ibi nullus erit imperitæ querelæ locutus cur iniustus ille sit felix. & iustus ille infelix.
 * **IDEM.** Duobus modis accipi potest quod uiuos & mortuos iudicabit siue

1 **AMBROSIVS.** **a** Christo Iesu. **†** Omnis enim scriptura diuinitus inspirata **1**
2 Manifestū est, quia **b** **a** Nescientes. **b** Ad conuocandum de malo. Ad increpandum diuiter. **2**
3 omnis scriptura cuius Deus autor ostē **c** **3** vt ilis est ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum ad erudiē- **4**
4 dit uilis est, ad hoc **d** **4** dum in iustitiā, ut **†** perfectus sit homo Dei ad omne opus bo- **5**
5 enim data est, vt pro- **5** **6** num instructus. **6**
6 ficiat imperitis & **6**
7 instauret deformes **7**
8 attrahens iniquos ad iustitiam. **8**

ut uiuos intelligamus quos hic non dum mortuos, sed adhuc in ista carne uiuentes inuēturus est aduentus eius, mortuos autē qui de corpore anteq̄ ueniat exire siue vi

* **CHRYS.** Si quid uel discere, uel ignorare opus sit, illic ad discemus. Si arguere falsitatem inde hauriemus. Si corrigi, si castigari ad exhortationem ad solatium si quid desit & oporteat adipisci ex ea nihilominus discimus.
 * **PRIMASIVS.** De ipsa lege docetur ignorans, arguitur insolens, corripitur errās, eruditur ad iusticiam qui modum feruare non nouit.
 * **HIER.** Contestatur illum per uniuersa quæ credit religio Christiana, ut uerbū Dei instauret, annunciet qui iudicaturus est uiuos & mortuos quia uiuos inuenit, mortuos suscitabit.
 * **CHRYSOSTOM.** Siue peccatores dicit & iustus siue mortuos

uos iustos, mortuos autem iniustos.
CHRYS. Quid est oportune tempestiue intempestiue hoc est nullum habeas definitum tempus, semper tibi tempus sit non solum in pace & quiete, neque in ecclesia tantum sedens verum & inter ipsa pericula, siue carceri inclusus, siue catena constrictus, siue mortis lata sententia ad mortem properes, ipso etiam tempore argue, neque increpare dissimules, Tūc in crepationi etiam tempus est, cum arguendo profeceris cum opus ostensum fuerit.
 * **AVGVS.** Quibus oportune quibus importune oportune ne utique uolentibus importune nolentibus prorsus importunus sum audeo dicere. Tu uis errare, tu perire, ego nolo. **E**

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Omnis enim scri. diu. inspi. Et sic immediate deriuatur a ueritate prima.
2 Ut ilis est ad docendum. Veritatem.
3 Ad arguendum. Falsitatem.

4 Ad corripien. Delinquentes.
5 Ad erudiendum. Proficientes.
6 In iustitia. Scilicet legali quæ est omnis uirtus. s. Ethicorum.
7 Ut perfe. si. ho. dei. Id est ad diuinum officiū ordinatus quali ser tu.
8 Ad om. op. bo. in. Per seipsum faciendo, & ad hoc alios inducēdo.

CAP IIII.

1 **AMBROSIVS.** **a** Esti. & c. Sequitur.
2 **Impor.** Tu opportune agis, sed importune uideris ei qui non libenter audit quod tamen aliquod ei prodest Tu igitur sciens hoc illi esse oportunum

quod ei uidetur importunum dilectionem curamque sanitate eius animo, teneas mansueto & modesto. Multi enim quāuis perturbatores a medico uidentur abscedere, paulatim tamen uerbi uigore medullas penetrāte sanati sunt Et cum scriptura dicat. In multiloquio non effugies peccatum. non est dicendum istum multum esse locutū estsi Apostolus dicat Insti oportune impor. & c. In tātiloquio enim non est multum quod est necessariū.

CAP V T. IIII.

† **Estificor** * coram Deo & Christo Iesu, **q**
a Qui uiui reperiuntur. Qui residui erunt tormentis Antichristi uel iustos & iniustos.
iudicaturus est uiuos & mortuos, & **†** ad
a Priorem cui debes grates reddere uel futurum qui timendus est.
b Aeternum. Ut conregnes Deo.
uentum ipsius & regnum eius prædica uer-
a Instanter prædica **b** Quantum ad eos quib. placet. **c** De peccato. Vel importune argue. Negligentes **d** Adiura. Volentes.
bum: instā **†** oportune importune: **†** argue: **†** oblectra incre-
a Negligentes. Alperis uerbis persistentes. **b** Ut patienter sustineas repugnantēs, & doceas accipientes. Repugnantium. **c** Accipientium. Modo est hoc quod prædices necesse ut contra hæc præparatur ecclesia.

1 magistris scilicet cōstantibus & ueracibus ad hos conuertantur qui hæc illos doceant quæ libeter audiant quia ueritas illis atpera uidebitur ut relicta uera doctrina fabulis uacent. **Magi. pru. Aug. supra lo. Homil. 43.** Hos magistros Salomon uult per mulierem de qua ait. Vanitas impiorum mulier est incipiens & audax, qui inops panis conuocat prætereuntes dicēs. Pannes occultos libenter attingite & aqua furtiua sua dulcedinem. Cum ipsa

quod ei uidetur importunum dilectionem curamque sanitate eius animo, teneas mansueto & modesto. Multi enim quāuis perturbatores a medico uidentur abscedere, paulatim tamen uerbi uigore medullas penetrāte sanati sunt Et cum scriptura dicat. In multiloquio non effugies peccatum. non est dicendum istum multum esse locutū estsi Apostolus dicat Insti oportune impor. & c. In tātiloquio enim non est multum quod est necessariū.
b Increpa. in o. Huic acriorem suadet patientiā. Tito nimis pa-

patientia & doctrina. Erit enim tempus cum in omni patientia & doctrina. Ad repugnantes. Et doctrina. Ad recipientes. ipsos diligenter instruēdo, & subditur ratio huius admonitionis. Erit enim tempus. Quasi dicat propter hoc instandū est doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & sit ignara ueritatis promittit scientiam ueritatis, quam

11 In omni patientia. Ad repugnantes. 12 Et doctrina. Ad recipientes. ipsos diligenter instruēdo, & subditur ratio huius admonitionis. Erit enim tempus. Quasi dicat propter hoc instandū est doctrinam non sustinebunt. 14 Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & sit ignara ueritatis promittit scientiam ueritatis, quam

NICOLAUS DE LYRA. CAP V T IIII

† **Estificor.** Hæc est pars septima in qua ponitur septimū motiū quod accipitur ex multiplicatione futura malorum auditorum sicut & procedens ex multiplicatione malorum doctorum qd̄ debet mouere Timotheum & alios doctores ad efficaciter docendum antequam ueniat tempus in quo non recipiuntur doctrina eorum. Dicit igitur Apostolus. Testificor. Id est adiuro te Timothee, & per consequens alios episcopos in te. **1** Coram Deo patre & Chri. Ie. Qui sunt testes huius adurationis. **2** Et per aduentum ipsius. ad iudicium. **3** Et regnum eius. Quod est æternum. **4** Prædica uerbum. Euangelicam. **5** Insti. Instanter facies hoc. **6** Oportune. Id est illis qui desiderant audire. **7** Importune. Id est illis qui non recipiunt gratiose quia aliquando est ibi profectus magnus. Sicut dicit Aug.

de seipso audiente prædicationem sancti Ambrosii, curiositate motus & nō utilitate. Cumque intenderem quam pulchre diceret, me inuito intravit quod uerum dicebat & sic conuersus ad fidem multum profecit in ecclesia Dei. **8** Argue. Peccantes ex ignorantia. **9** Oblectra. Peccantes ex infirmitate ut abstineant propter reuerentiam rei sacre scilicet domini & passionis eis in baptismo comunnata. **10** Increpa. Verbis duris peccates ex certa malicia. **11** In omni patientia. Ad repugnantes. **12** Et doctrina. Ad recipientes. ipsos diligenter instruēdo, & subditur ratio huius admonitionis. **13** Erit enim tempus. Quasi dicat propter hoc instandū est doctrinam non sustinebunt. **14** Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & sit ignara ueritatis promittit scientiam ueritatis, quam

A ipsa e uitatione commendat & quasi condit, vt libentius au...

lari cupit, bono illum animo esse iubens, quasi ipse ad coronam...

a Quæ eis aucta.

& a veritate quidem auditum auerrent, ad fabulas autem...

a ta est futurum. b In disciplina ecclesiastica, & scripturis explanandis. Dum tempus habes. c Omnis...

a conuertentur. Tu vero vigila, in omnibus t labora, opu...

a Episcopatus s. In tantum, vt impleas ministe. r. b Scientia vita & doctrina c. i. in omnibus modum...

b fac euangelista, ministerium tuum t imple, sobrius esto.

a Vigila iobota, Ideo sic oportet. b Incipio offerri Deo grata hostia. c Mortis. d Prope est.

c Ego enim iam t delibor, & tempus meæ reuolutionis instat.

a Vnde hoc t. s. quia dei p.ueniente gratia expleti quod debui, vel in proximo sum migraturus. sed bonum crea...

c Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem ser...

Et in omnibus aduersis. a In futuro. b Quin nullus auferat idem tibi sperare potes.

f uau. t In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam...

† immo- Inr.

† Quod fu perc. a.

multas scelestas hæteses cõcidit, nefandas fabulas finxit & ne...

* AMB. Nolunt enim argui maligna opera sua, quare ta...

* HIER. Tales magistros inquit, qui ea dicunt, quæ ip...

* THEOPHILACT. Temerariam & inconsultam docto...

a Opus fac. Testando opere quod ore prædicat, ut retorquea...

b Sobrius esto. Per quod implere potens, quia hæc uirtus tem...

c Delibor. Libare dicimus degustare, fundere vel immolare. In...

d Certavi. Contra rebelles cucurri, ubi facilis transitus. Con...

* CHRYSOSTOMVS. Mœrorem profecto discipuli so...

ditionem numerum hominum, neque spectatores homines. Ex...

* PRIMAS. Modo iam fidenter hoc dicit, in extremo vite...

* CHRYS. Cursum ille non in nihilum definit neque robo...

e Fidem. Quæ est caput Christianæ religionis, f Seruau. Quæ non potest haberi nisi deo miserante, quia do...

Reddet

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et a ue. quidem. id est, a doctoribus ueritatis. 2 Auditum auer. Reputantes eorum doctrinam nimis duram, Io. 6. g. dixerunt aliqui de sermone Christi. Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? 3 Ad fabulas autem conuertentur. Id est ad doctrinam humani...

- Circa primum dicit. 12 Ego enim iam delibor. Id est, immolor per effusionem sanguinis mei. Libare enim est deo offerre sacrificium de liquidis, unde & taha sacrificia in ue. Te. in multis locis dicuntur libamenta & libamina, hoc autem Apostolus dicebat, eo quod suum martyrium appropinquabat. unde subditur. 12 Et tempus meæ reuolutionis. Id est separationis animæ a corpore. 23 Instat. Id est, prope est. 14 Bonum certamen cer. Contra aduersarios fidei. 15 Cursum consummaui. Id est, prædicationis iniunctæ mihi. 16 Fidem. Id est, fidelitatem, 17 Seruau. Christo domino meo. 18 In reliquo. Id est, in futura. 19 Reposita est mihi corona iustitiæ. Quam nullus mihi auferet, quia reposita est apud illum qui est omnipotens. 20 Quam reddet mihi dominus in die iustus iudex. Scilicet mortis meæ.

* Non

Reddet. Si enim fides gratia est, & vita æterna quasi merces...

ter ergo Pauli de Gilohalo oppido inde ubi natus fuerat, transf...

Iustus iud. Vtique iustus retribuendo...

a reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum au- b tem mihi, sed ex his qui diligunt aduentum eius. + festi- c nã venire ad me cito. Demas + enim me dereliquit + dili- gens hoc seculum, & abiit Thessalonicam. Crescens in Ga- lãtiam. Titus in Dalmatiam. Lucas est mecum solus. + Mar- cum assume & adduc tecum, est enim mihi utilis in ministe- rium. Tychicum autem misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud + Carpum, veniens affer tecum, & libros, maxime autem & membra nas. Alexander + arãrius multa mala mihi ostendit, reddet illi dñs secundum opera eius, quem & tu + dei- ta. Valde enim resistit verbis nostris. In primã mea defensione

1 post cuius mortem 2 ob recordatione e- 3 ius hãc vestem Pau- 4 lus sibi retinuit. 5 CHRYSOST. Pal- 6 lium hic penulam 7 dicit. alii loculos pu- 8 tant, in quibus libri 9 autẽ libris illi opus 10 erat, cum esset mi- 11 graturus ad Domi- 12 num? At tũc eis ma- 13 xime egebat, vt eos 14 fidelibus commen- 15 dare habendos, arg; 16 seruandos ab his do- 17 ctrinã illius vice, nã- 18 que fideles quidem 19 omnes maximũ in 20 illius morte vulnus 21 accepisse fas est, sed 22 eos in primis qui illi 23 morienti aderant, E

* AMBROSIVS. die iudicij supremi, on hic. Hic autem in la oribus, in periculis, in auffragijs quasi bo us athleta certabat uia sciebat quoniã er multas tribula- ones oportet nos troire in regnum Dei. Ergo non po- est quis prãmium ccipere, nisi legiti- nẽ certauerit, nec

gloriosa victoria nisi ubi fuerint gloriosa certamina. * PRIM. Cui redderet coronam iustus iudex si nõ donasset ratiã misericors pater? Et quomodo esset ista corona iusti æ, nisi præcessisset gratia, quæ iustificat impium? quomodo la debita redderentur, nisi prius illa gratuita donarentur?

Festina. Et etiam ideo, quia quos mecum habere solebã mo- non habeo.

Penul. Secundum Haymonem hæc penula data patri Pauli insigni a Romanis, quando susceptus est in focium & ciuẽ Romanum vnde & Paulus se ciuẽ Romanum appellat. Hic E- o. Volumen Hebræum replico, quod Paulus penulam iuxta uolida n vocat.

Penula vestis erat consularis, qua induebãtur consules Ro- nani ingredientes in curiã. Vnde fertur Romanis hanc fuisse onluetudinem quando monarchiam totius quasi orbis acq- ebant, vt quæcũque gens cum pace & coronis eis occurrisset arent eis libertatem, in tantum, vt fratres illorum dicerẽtur, uesq; Romani appellarentur. dabantque potestatem ædifi- andi curiam, & habendi consules sicut & ipsi habebant. Pa- ter

tuncque ipso fruebatur penulam quærit, ne ab aliis hanc acci- pere opas sit.

* PRIM. Penula vestis erat consularis antiquorum Roma norum, quam non dixit fuisse suam, potuit enim eam ad pe- des Apostoli inter cetera aliquis conuersus ad fidem Christi profuisse vendendam.

e Alex. Iste est quẽ sup. dixit reuersum a Iapostasiã, q fabricat edes Diane apud Athenas & oẽs contra Apollõũ comouit. f Multa mihi mala ostentis. CHRYS. Quia a magno aliquo pre- mitur, non nihil solatii videtur admittere, quod sit persona e- m nens, a qua id patitur, qui autem a vili & abiecto maiore af- ficitur mœticia, sed hæc impunẽ illi minimẽ cedent. hic du- pliciter discipulum consolatur, & quia male & iuuilẽ patitur & quia ille recipiet vicem, non quod plus gaudeant sancti de- linquentium, sed quod prædicationi opus sit, vt infirmiores quoque etiam in hac parte solatium capiant.

g D-fen. Vel pressuram & tribulationem sibi illatam defen- sionem appellat. Tribulatio defensio est Christianis, quia de- fendit eos in die iudicij.

Non F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non solum, &c. sed & his. Id est iustis quibus aduentus Chri- ti ad iudicium debet esse desiderabilis, quia tunc recipient integrum pre- mium, s. beatitudinem corporis & animæ propter quod Saluator loquens e signis precedentibus iudicium dicit Luc. 12. His autem fieri inci- dentibus respicite & leuate capita vestra. Id est exbilarate corda vestra. vt exponit Greg. vnde ibidem dicitur. quoniam appropin- quat redemptio vestra.

Festina. Hic consequenter aduentum Timothei flagitat, & diuiditur duas partes, s. principalem, & incidentalem quæ incipit ibi. Alexan- ter. Circa primum dicit. Fe. ad me ven. ci. erat. n. discipulus eius prædi- catus propter quod volebat eum videre antem mortem suam, quam scie- at esse propinquam. Assignat etiam aliam causam, s. quia socij sui erant in alia loca dispersi, & hoc est quod dicit.

Demas enim. Proprium nomen est.

Mereli. Tempore aduersitatis.

Dili. hoc se. i. vitam presentem, timebat. n. forte ut propter societa- tem Pauli in carceraretur, & tandem ad martyrium duceretur.

Et abiit Thessa. Quærens ibi maiorem securitatem.

Crescens. Proprium nomen est.

In Galatiam. Iste abiit de voluntate Apostoli ad vtilitatem ecclesie similiter Titus.

In Dalma. Simili ratione.

o Lucas est mecum solus. Iste est Lucas euangelista qui fuit co- nes indiuiduus peregrinationis Pauli, ut dicit Hier. in libro diuulsiuum vi- orum & satis patet ex Actibus apostolorum.

11 Marcum assume & adduc tecum. Et subditur causa.

12 Est enim mihi utilis in ministerium. Necessarium.

13 Tychicum autem misi Similiter pro bono illius ecclesie.

14 Penulam quam reliqui Troade. Nomen est ciuitatis.

15 Apud Carpum. Nomen est vni apud quem dimiserat. Est autem penula, ut dicitur in glo. vestis consularis quæ a Romanis data fuit patri Pauli in signum amicitie cum ipso, & quod esset factus eius Romanus quam reseruauerat Paulus ob memoriam patris, & in signum quod esset factus eius Romanus, si necessitas incumberet hoc ost. u. d. n. l. Vnde & pluries legitur hoc allegasse in Actibus Apostolorum. Alia vero di- cunt, quod penula hic accipitur pro volumine legis. Sed primum uicetur melius, quia de libris subditur.

16 Et libros. Scilicet quos ego tibi dimisi, & probabile videtur, quod es- sent libri Hebræi, legis & prophetarum.

17 Maxime autem & meam. Ad scribendum ibi epistolas suas, quia quando non poterat discurrere ad prædicandum, uolebat absentes docere per scriptum.

18 Alexander. Hæc est pars incidentalis, quia dicitur, Demas enim me re. &c. ideo occasione eius fecit mentionem. de alio, qui non solum eum derelinquit, sed etiam impugnauit dicens. Alexa uideret arãrius Iste est ille quem Apollolus tradidit satanæ, vt habetur in epistola præcedenti, 1. cop. ut dicitur in gl.

19 Multa mala mihi ostendit. Id est fecit.

20 Reddet illi do. Scilicet panam debuit. Nec est uerbum imprecan- tis illi malum, sed prædicantis futurum, ideo non dicit reddat sed reddet. Consequenter subdit de alijs cum dimittentibus, sed non impugnanti- bus di.

11 In pri. mea de. Scilicet quando fui primo presentatus coram crude- lissimo Nerone.

12 Est

A 5

a Non illis im. Non orat pro Alexandro, qui in uidentia fraternitate oppugnando peccauerat. Sed pro his qui non obrepant amorem, sed timore succubuerunt, orat, ut eis ignoscatur. Multum enim interest inter eos qui hoc modo & eos qui illo modo peccant.

aperta enim quae fiebant ostendebantur, & totum Deo ad scribatur, nisi enim essent subiecta passionibus corpora illis omnia ad scriberentur.

* PRIMASIVS. Hic ostenditur quae apostoli non propter infirmitatem carnis curabant, sed signa monstrarent, cum suos discipulos non sanarent.

Act. 25. d.

b De ore leo. Neronis, id est, de cuius manibus liberatus est a domino quando uenit Romam adductus ab his qui praerant Iudae ob hoc quia Caesarem appellauit. Nam cum uenisset Romam duobus annis mansit in libera custodia post etiam transiit ad alias nationes, quae erant in circuitu Romae.

† Liberauit.

1. Pet. c. c. † Languetem.

B

c Leontis. Diaboli cui sicut Petrus inquit. Tanquam leo circumiurgens quarens quem deuoret qui cum non potest a iustitia amouere, vel de uia uult tollere ne alius prodesset quod quia non potest insultat ei Apostolus.

d Et Aquila. Aquila erat uir Priscæ: apud istos hospitabatur Apostolus.

e Trophimum autem reliquit infirmum. * AMBR. Quid est ut praesente apostolo, qui mortuos excitabat, Trophimus infirmare tur? sed digna propter incredulos facta & quia ex diuersis causis meritum collocatur apud Deum ut siue in tribulatione, siue in aegritudine qui deo gratias agit, nec ab aduersa parte suffragium quaerit, proficiat meritis apud Deum.

* CHRYSOSTOMVS. Cur obsecro non illum sanasti? nonne omnia apostoli poterant? Nonne per gratiam omnia dispensabant? ne quis exultimaret super id quod uideretur, hoc in veteribus iustis contigisse uideamus duo igitur una fiebant, & aperta

a nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis impu-

Quanto plus ab hominibus relictus.

tetur. Dominus autem mihi assistit, & confortauit me, ut per me praedicatione impleatur, & audiant omnes Gentes, & libera-

b tus sum de ore leonis. † Liberauit me dominus ab omni opere malo, et saluum faciet in regnum suum caeleste, cui gloria in secula seculorum, Amen. Saluta Priscam & Aquilam, & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi, Trophimum autem reliquit infirmum Myleri. Festina ante hyemem uenire. Saluant te Eubolus & prudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo.

Etiam. Diaboli uel Neronis.

Etiam. b Idem tibi sperare licet. Ducens.

a Familiam. b Ideo nominat illos, ut ueniens per eos hos uisitet.

Propter imbres & frigora commouet ut autumno ueniret.

a Post salutationem fratrum ipse salutat quasi subscribens hoc modo Do &c.

a Id est maneat uestra dilectio. Ne admonitus irascaris, sed potius. b Id est facit uera quae haecenus dixi.

Gratia uobiscum. Amen.

1 f Linus, & Claudia.

* CHRYSOSTOMVS. Adeo mulieres quoque feruebant circa fidem, ardentisque erant ut haec Claudia & Priscilla iam crucifixæ munda, & ad omnia subeunda etiam paratae. Quid autem hoc sibi uult, quod cum tam multi fideles essent horum tantum meministi? Quia mandata omnia iam exercebant animo, maiorisque uirtutis luce fulgebant neque enim a fidei uirtute in firmior sexus excluditur imo id quoque diuini muneris est, quod hic etiam sexus seculi curis minime a uirtutis proposito impediatur neque enim minimam in rebus humanis administrationis partem mulier suscipit, domi sedulo residet, cum abique illa nulla respublica constare possint: nam si res familiaris turbis, tum uultibusque miscetur quisque ciuium domi se continebit atque ita respublica pessime habebit itaque nihil minus habebit honoris ac rationis, neque in saeculi curis neque in spiritualibus rebus ne ab ipsa quidem martyrii gloria hic sexus prohibetur: plurimae namque pro fidei confessione gloriosissime coronatae sunt: pudicitiam quoque seruare magis quam uiri possunt, quippe quae non aequè, ut uiros, libidinibus flamma sollicitat, pecunias autem si uellent aequè contemnere.

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Nemo mihi aff. Sed qua hoc non fuit ex malitia, sed ex timore, ideo subdit orando.

2 Non in impa. scilicet a domino.

3 Do. a. n. Quia proprium est diuinitatis assistere in casibus necessitatis.

4 Et con. me. Deficiente humana consolatione.

5 Ut per me praedicationem. scilicet in partibus occidentalibus, in quibus praedicauit Apostolus post liberationem a carcere Neronis, ut dicitur est supra Rom. 15. a. Unde & subditur.

6 Liberatus sum de ore le. Id est, Neronis, quem uocat propter crudelitatem leonem. Sciendum tamen quod Apostolus non loquitur pro tempore quo scripsit hanc epistolam, quia tunc erat iterum in carcere Nerone, sed loquitur pro tempore praeterito in quo dimissus fuerat a Nerone. Quod autem subditur.

7 Liberauit me dominus, &c. Refertur ad tempus detentionis seculi, quando scripsit hanc epistolam. Et quia nihil impedit a consecutione regni caelestis in morte, nisi peccatum ideo subdit. Et saluum faciet in

in regnum suum caeleste, &c.

8 Saluta. Hic ultimo per Timotheum amicos salutat di. Salu. Priscam & Aquilam, &c. Erat enim Aquila uir Priscæ, & cum illis mansit Apostolus, ut habetur Act. 18. a.

9 Et Onesiphori. Id est, eius familiam.

10 Erastus autem reman. &c. Istos autem duos nominat, ut Timotheus ueniens Romam eos uisitet transitu suo, & statum eorum nunciet Apostolo, ut dicit Glof. Potest etiam addi alia causa scilicet, ut Timotheus citius ueniat ad Apostolum sciens eum sic esse solitarium ideo subditur.

11 Festina ante, &c. Aliter propter importunitatem temporis posset iter suum nimis retardare, & quia magna pars uiae est per mare in quo non est tutum in hyeme nauigare. Ultimo salutat Timotheum, & primo ex parte amicorum di.

12 Salu. te. Secundo ex parte sui di.

13 Eo. le. Qui est anima uita effectiua tamen.

14 Gra. d. Quae est anima uita formaliter. Vob. Amen.

ADDITIO I.

In c. 4. ubi dicitur in postilla. Ac, ue peccantes ex ignorantia. obsecra peccantes ex infirmitate.

Hoc quod dicitur, argue, increpa, obsecra, potest distingui secundum triplicem bonitatum statum. Sunt enim communiter aut maiores, aut minores, aut mediocres, intelligatur argue ad mediocres, obsecra ad maiores, quia ut 5. cap. ad Timo. 1. a. Sen. ore in tene increpaueris, sed obsecra ut patrem. increpa ad minores. Vel secundum gl. aliter potest legi litera & distingui, scilicet. Oportune & importune arg. Id est de peccatis argue quosunque negligentes, oportune, & importune ut expositum est. Deinde facta tali agnitione. Obsecra. id est, orare uolentes ut persistant in correctione, increpa. scilicet uerbis asperis resistentes & hoc in omni patientia.

ADDITIO II.

In eo. c. ubi dicitur in po. Prurientes auribus. Id est desiderantes audire ab istis doctoribus.

Super

Super illud uerbum. Prurientes auribus. Gl. Nefary. n. doctores ipsi occultatione condunt sua uenena curiosis, ut ideo astiment eos dicere aliquid quod magnum quia habent secretum, ut suauius hauriant in insipientiam quam ueritatem scientiam dulciusque audiant quae palam ecclesia dici credique prohibentur. Hec in Glo. Ex quo intelligitur quomodo ille puritatis aurium, s. desiderium audiendi procuratur a talibus doctoribus. s. per quandam obscuritatem seu occultationem eorum quae ab eis docentur, quia ut habetur Pro. 9. d. Aquae fariuae dulciores sunt. Quod temporibus istis nonnulli faciunt in suis praedicationibus uel scriptis.

In eod. capite ubi dicitur in Postilla. Penulam quam reliquit Trode. Nomen est ciuitatis.

ADDITIO III.

Licet Apostolus pluries legitur allegasse se esse ciuem Romanum, nunquam tamen legitur se allegasse habere huiusmodi uesitem consularem. Nec uidetur uerisimile quod talem reseruasset quia cum sine tali signo, ubi credebatur quod erat ciuis Romanus: habetur Act. 22. habere tale uesitem potius uidebatur ad inanem gloriam pertinere. quam ad aliquam necessi-

necessitatem, unde secunda expositio uidetur probabilior, & est Hieronymi dicentis prout in Gl. Volumni Hebraum repitio, quod Paulus iuxta quosdam vocat penulam. Nec obstat huic expositioni quod subditur: Et libros. Nam probabile est, quod haberet alios libros, & tamen seorsum faciebat mentionem de volumine legis propter eius auctoritatem seu dignitatem, sicut si aliquis habens plures libros & Bibliam diceret alicui, porta mihi Bibliam & libros meus.

REPLICA. In cap. ultim. 2. ad Timoth. ubi dicitur. Penulam quam reliqui Troade, &c. Possillator sicut & magister in glo. exponit de ueste consulari. Burgen. obijcit dicens, quod Hieronymus penulam dicit volumine Hebraum. Sed beatus Hieronymus hoc non facit secundum propriam, sed aliorum expositionem, dicit namque, Volumine Hebraum replico quod Paulus secundum quosdam penulam vocat. Nec pertinet ut dicit

ut dicit Burg. ad inanem gloriam per ueslem hic dictam penulam Apostolum se ostendere fore ciuem Romanum, nam non magis ad uanitatem pertinet hoc facere per ueslem, quam per vocalem protestationem, quod tamen apostolus sepe legitur fecisse, specialiter quando Casarem appellauit, nec ualeat in Burgen. quoniam superflue exprimeretur liber uerbi modi superfluitatem tollit, ut si quis disposuisset Bibliam cum multis alijs libris, superfluo diceret, Remitte mihi libros & Bibliam, nam cum quis dicit de libris, utique principaliter de principalioribus loquitur & secundo de minus principalibus, sed si quid inter libros esset quod nomen libri non digne reciperet, merito specificaretur, ideo Apostolus addidit specificando membranas. Vide in litera, non est magna speculationis.

incipit Epistola ad Titum.

Hanc Epistolam Apostolus Tito scribit quem creauit episcopum, comonens eum fore sollicitum ecclesiastica disciplina, deum pontifex habere maternam pietatem &

tenditur in te restans, quia ecclesiasticus doctor gladio uerbi pungere debet, id est, asperere redarguere peccatores, quod est ex inferiori natura, Et correctos in anteriora dirigere, ita tamen ut ad propriam conscientiam sui consideratione redcat si forte in te habeat quae alijs annunciat.

Argumentum in epistolam ad Titum incipit.

patris seueritatem, ut sit fortis iudex. & suauis moderatus ut non habes timoris angulum, nec elationis supercilium. Vrat & luceat, unde nescit legalis pontificis erat coccus is tinctus, qui habebat speciem ignis. Quis autem duo facit, uirtus & lucet. Ita & pontifex praedicationis gladio, scilicet ignito eloquio urere debet mordaci inreparatione, & metuenda comminatione, & lucem fouendo laudis, & delectabilia promittendo. Ideo de manna dicitur, quod indurabatur ad ignem, & liquecebat ad solem. Erbacus pontificis ab inferiori pugit, & in summo ad anteriora extenditur

Titum commonefacit & instruit de constitutione presbyteri & de spirituali conuersatione, & haereticis vitandis, qui in traditionibus Iudaicis credunt, scribens ei a Nicopoli.

Tito relicto Crete episcopo ex simplicitate & humilitate nimis patienti, prescripta ei sua auctoritate uili, scribit de episcopali officio imperiose & potestatiue tractando a Nicopoli.

Paulus seruus, &c. Conditione non tamen peccati misera seruitute, Sed. Dei. Quaedam nobilitate, qualiter Moyses & Dauid serui sunt appellati, & Maria ancilla.

re Titum de episcopali officio atque monere, ut illud imperiose tractet, & hereticos vitet. Modus talis, Primo salutat. Deinde instruit eum de episcopali officio. docens eum quid agere debeat, & quales episcopos pro ciuitate constituere. Deinde qualiter diuersos uel sexu uel aetate uel conditione instruere debeat. Postea monet eum de uitandis haereticis.

Paulus seruus Dei, Apostolus autem Iesu Christi, secundum fidem electorum Dei & agnitionem ueritatis, in qua secundum pietatem est

re Titum de episcopali officio atque monere, ut illud imperiose tractet, & hereticos vitet. Modus talis, Primo salutat. Deinde instruit eum de episcopali officio. docens eum quid agere debeat, & quales episcopos pro ciuitate constituere. Deinde qualiter diuersos uel sexu uel aetate uel conditione instruere debeat. Postea monet eum de uitandis haereticis.

per quod ait, Apostolus Iesu Christi, talenihi uidetur quale si iuxisset perfectus prior Augusti Celsus, magister exercitus imperatoris Tibei. Ut enim Iudices seculi huius, quod nociliores esse uideatur, ex regibus quibus seruiunt, & ex ignitate qua inuolunt uocabula sortiuntur, ita & Apostolus grandem inter Christianos sibi uendicans dignitatem, Apostolorum seculo Christi praenotauit, ut ex ipsa lecturos nominis auctoritate diceret, indicans omnes qui in Christum crederent, debere esse sibi subiectos.

dicet. Geometria quoque Musica & Aritmetica, habent in sua scientia ueritatem, sed non est scientia illa, scientia pietatis. Scientia pietatis est nosse legem, intelligere prophetas, Euangelio credere, apostolos non ignorare. Abique pietate notitia ueritatis delectat ad praesens, sed aeternitatem non habet praemiorum.

Epistola Nicolai de Lyra super Epistolam Pauli ad Titum incipit.

Paulus ser. Dei. Hic incipit epistola Pauli ad Titum quae uisus in tres partes, scilicet in salutationem, & prosecutionem, ubi. Huius rei gratia, & conclusionem, ubi. Salutant te, in fine epistole. In prima parte primo ponitur persona salutans quantum ad nomen, cum dicitur. Paulus, & ratio huius nominis dicta fuit in principio epistole ad Roma

nos. Et quantum ad religionem, cum dicitur. 2. Ser. id est, fidelis Christianus, & quantum ad officij dignitatem cum dicitur. 3. Apo. autem Iesu Christi secundum. Id est, ad praedicandum fidem. 4. Et agni. ue. Dei. Hoc dicit ad excludendum scientiam humanam inuentam, in quibus sunt aliqua falsitates admixtae. ut patet per Aristoteli, qui licet uerius alijs scripserit, aliqua tamen falsa admiscuit, ut de aeternitate mundi, & de numero intelligentiarum, & huiusmodi. 5. Quae secundum pietatem est. Id est, ad uerum Dei cultum ordinata.

cap. I. Aulus ser. Dei. Hic incipit epistola Pauli ad Titum quae uisus in tres partes, scilicet in salutationem, & prosecutionem, ubi. Huius rei gratia, & conclusionem, ubi. Salutant te, in fine epistole. In prima parte primo ponitur persona salutans quantum ad nomen, cum dicitur. Paulus, & ratio huius nominis dicta fuit in principio epistole ad Roma

cap. I. Aulus ser. Dei. Hic incipit epistola Pauli ad Titum quae uisus in tres partes, scilicet in salutationem, & prosecutionem, ubi. Huius rei gratia, & conclusionem, ubi. Salutant te, in fine epistole. In prima parte primo ponitur persona salutans quantum ad nomen, cum dicitur. Paulus, & ratio huius nominis dicta fuit in principio epistole ad Roma

item mendaciam, sed figura atque imago in spe vite eterne, illa in spe presentis vite. Illi non electi sed nos, nam & ipsi ali quando dicebatur electi, iam hu usmodi gratiam amiserunt.

a In pen vite eterne. Hec res, hic fructus Apostolici officii Per hoc commendat officium Apostolicum, non tepidius agendum.

b Promisit, &c. Sed quomodo promisit, dum nodum homines essent, quib. pmitteret, quia i eius aternitate & in ipso verbo eius coeter no iam predestina tione fixu erat quod suo tēpore futurū erat. promisit ergo ante tempora quia in te eterno fixerat, quod cū creaturis cepit. Nō enim pos sumus dicere fuisse aliquod tēpus, quā do Deus nondum fecerat aliquid.

c Ante tempora, &c. Non recens promissio, sed ante tempora omnium seculorū, & ut certius sit.

d Quomodo ab apostolo dictum est ante tempora aterna. Si enim tempora quomodo aterna, nisi si forte ante omnia tempora intelligi uoluit, quia si dixisset ante tempora & non addidisset aterna, posset accipi, ante quādam tempo ra, quę ante se haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere quam omnia, fortassis ideo, quia tempus non cepit ex tempore, an tempora aterna cum significauit, inter quod & tempus hoc distat, quod illud stabile est, tempus autem muta bile.

e IDEM. Cum autē retrorsum tempora a constitutione mū di, habere videantur initium, quomodo sunt aterna, nisi quia aterna dixit, quę ante se non habent vllūm tempus.

f HIER. In hoc curriculo & rota mundi, tempora labun tur & veniunt, & aut futura sunt, aut fuerunt. Vnde quidam Philosophorum non putant esse tempus presens, sed aut pre teritum aut futurum, quia omne quod loquitur, agimus cogitamus, aut dum sit, preterit, aut si nondum factum est, expe ctatur. Ante igitur hęc mundi tempora, aternitatem quan dam fuisse seculorum credendum est, quib. semper cum filio & spiritu sancto fuerit pater, & ut ita dicam, unum tēpus Dei est omnis aternitas, inno innumera bilia tempora sunt, cum i finitus ipse sit, qui ante tempora om ne tempus excedit. Sex milia nectum nostri orbis in plēnū anni, & quantas prius a ternitates, quanta tempora, quanta seculorum orgines fuisse arbitrandū est in quib. angeli, throni, dominationes ceterę que uirtutes seruiertint Deo, & absq; temporum uiribus, Deo iubente substiterint. Ante itaque hęc omnia tēpora quę nec sermo eloqui, nec mēs comprehendere, nec cogitatio tacita audet attingere promisit Deus pater sapientię luz uerbum suum, & ipsam sapientiam suam, & vitam eorū qui credituri erant; mundo esse venturam.

suum, & ipsam sapientiam suam, & vitam eorū qui credituri erant; mundo esse venturam.

*** CHRYSOST.** Hoc est, non modo ex poenitentia. reme dio prouenit, sed olim, atque ab ipso principio ista prefixa sunt. Ostenditur ex his nobilitas nostra, quod non nuper, sed olim, atque ab ipsis

1 in iis dilecti sumus. **2** d Manifestauit. Con gruis temporibus, scilicet uerbum, id est, filium, hęc est vi ta aterna.

6 d Filio secundum con munem fidem. Id est, Catholicam, non pri uatam alicuius. Ca tholicum Gręcę, cō mune uel uniuersale dicitur Latine.

13 Huius rei gratia. Primo dicit quid a gere debeat & qua les ordinate presby teros, incipiens ita huius rei gratia. Dum hęc recolat sicut ei

disposuerat, monet exequi. **g** Presbytero. Ut pastoralis curę onus facilius sustineatur, per multos diuisum.

*** HIER.** Audiant episcopi qui habent constituendi pres byteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesia stica constitutionis ordo teneatur, nec putent apostoli uerba esse sed Christi, ex quo manifestum est eos, qui apostoli lege contempta, ecclesiasticum gradum non merito uoluerint ali cui deferre, sed gratia, contra Christum facere, qui qualis in ecclesia presbyter constituendus sit, per apostolum suum in sequentibus executus est. Moses amicus Dei potuit ut que suc cessores principatus, filios suos facere, & posteris propriam re linquere potestatem, sed extraneus de alia tribu eligitur Iesus, ut sciremus principatum in populos nō sanguini deferendū esse, sed mitę. At nunc cernimus pluri moshanc tē beneficiū facere, ut non querant eos in ecclesia: colūnas etigere, quos plus cognoscant ecclesie pdesse, sed quos uel ipse amant, uel quorum sunt obsequis deliniti, uel pro quib. maiorum quispiam rogauerit, & (ut deteriora taceam) qui ut clerici fierent muneribus impetrarunt.

*** IDEM.** est ergo presbyter, qui & episcopus, & antequam diaboli instinctu, studia in religione fierent, cōmunē pres byterorum consilio ecclesie gubernabantur. Postquā uero unus quique eos quos baptizauerat suos putabat esse non Christu in toto orbe est decretum, ut unus de presbyteris electus sup poneretur ceteris, ad quem omnis ecclesie cura pertineret, & schismatis semina tollerent, paulo post. Hęc propterea ut ostenderemus apud ueteres eosdem fuisse presbyteros quos & episcopos, paulatim uero ut diffusionum plantaria euelle rentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam.

*** CHRYSOS.** Neque enim profecto uolebat inuulam to ram

† aterna

† del'ga tionem, in iunctionē

Aug. h. 12. de u. c. 16.

li 3, q. 72.

Cōtra Pri scilianis & O. igenis. ac Oros. c. 6.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1** In spem uitę aternę. Per hęc consequenda.
- 2** Quam promisit, &c. Cum sit ipsa ueritas.
- 3** Ante temp. secula. In est, ab aeterno. Et accipitur promissio hic pro predestinatione Dei, quę ab aeterno dare electis ordinauit gratiam & gloriam. Sed quia effectus huius predestinationis est in tempore, ideo subditur.
- 4** Manifestauit, &c. id est, ab eo dispositis & ordinatis.
- 5** Verbum suum. Id est, filium incarnatum.
- 6** In prædi. id est, per prædicationem, scilicet Christi & discipulorum suorum, ideo subditur.
- 7** Quę cre. est mi. Tanquam fidei prædicatori.
- 8** Secundum præ ce sal. no. Dei. Ut patet ast. 14. a. Separate mihi Barnabam & Smlum. Secundo ponitur persona salutata, cum dicitur.
- 9** Tito dile. si. sec. com. si. Id est, Catholicam. Catholicon enim Gręcę, Latine significat cōmune uel uniuersale. Dicit Apostolus, Filio secū. com. si. Ad ostendendum quod Titus non erat filius eius carnalis, sed spi ritualis. Tertio ponuntur optata bona, cum dicitur.
- 10** Gratia. In præ senti.
- 11** Et pax. In futuro, nam beatus quietat totaliter hominis appetitum.
- 12** A Deo pa. no. Qui est gratia & beati tudinis causa principalis efficiua, tamen cum filio & spiritu sancto, nā opera trinitatis sunt indiuisa.
- 13** Et Christo Iesu. Quia eius

- eius humanitas est causa instrumentalis coniuncta.
- 14** Huius rei. Hic incipit epistola prosecutio, quę diuiditur in duas par tes, in prima parte Titum instruit de ordinatione ecclesie, secundo de in formatione plebis sibi commissę seq. c. Prima in duas, quia primo ponit suam instructionem, secūdo cuiusdā dicti rationem, ibi: Sūt enim mul ti. Circa primū instruit eum de ordinatione ecclesie quanta ad episcopos & presbyteros, instituerat enim eum Paulus. Cretensem archiepisco pum, & sic ad eum pertinebat ordinatione totius prouincię. Sciendum e etiam, quod sub nomine presbyterorum intelligit etiam episcopos, & e conuerso, sub nomine episcoporum intelligit presbyteros, sicut dictū fuit plenius, supra 1. Ti. 3. Dicit igitur. Huius rei gratia. id est, propter præ dicationem fidei Catholicę.
- 15** Reliq. te. Crete. Instituens te ibi archiepiscopum.
- 16** Urea quę de. De bona dispositione ecclesie.
- 17** Corrigan. Id est, melius reformando.
- 18** Et constut. per ciuit. Secundum existentiam populorum.
- 19** Sicut & ego tibi disp. Id est, forma quę sequitur.
- 20** Si quis. Ille enim qui constituitur presbyter uel episcopus, debet esse integre fidei, ista autem conditio & alia sequentes debent esse excellentius in episcopo, quam in sacerdote curato.

* Vnius

tam vni viro permitti, sed vnicuique propriam curā indici, ita enim laborem sibi fore timorem sciebat, & subditos maiori diligentia gubernandos, siquidem Doctor non multarum ecclesiarum regimine distraheretur, sed vni tantum regende vocaret, eamque componere moribus & ornate studeret.

a Sine crimine. Si dixisset sine peccato nullus in ecclesia re-

a Non peccato.

Peccato criminali, vel infamia criminali. continentia & sacramentum.

b In quo species con-

santia fidei.

sine crimine est vnius vxoris vir, filios habens fideles: + non in accusatione luxurie, aut non subditos. + Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussio-

a Id est, non aliorum mentes aliter quam oportet loquendo percipientem, uel non ferocem, non crudelem.

nant, ostendens eam rem cuius a carere, in eo ita esse periculosam ut cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatus solium prouchi. Castigat hoc pso etiam impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad ecclesie regimen dignitatemque pastoris assumi. Nam qui detuncte uxori beneuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic ecclesie preceptor optimus esse poterit. Imo quibus criminibus non subicietur indies? Nolite enim profecto omnes, quod etsi per leges secundae nuptiae permittantur, multis tamen ea res accusationibus patet.

** HIER.* Non tantum eo tempore quo ordinandus est, sine villo sit crimine, & prateritas maculas noua conuersatione diluerit, sed ex eo tempore quo in Christo renatus est, nulla peccati conscientia remordeat. Quomodo. n. potest presul ecclesie auferre malum de medio eius, qui in delicto simili corruent? Aut qua libertate corripere peccantem cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem admississe, quae corripit.

** OECUMENIVS.* Inculpatum esse generale est. Siquidem inculpatum esse, omnia quae sunt enumeranda complectitur: hoc est, in quem nullum possis crimen impingere.

b Vnius uxoris vir. Post baptismum, quia nouo homini non stupri, nec aliqua quae ante fuerunt obstant. Huius sententiae contra dicit Aug. his verbis. Acutius intelligunt qui nec enim qui caethecumen, svel Paganus habuit alterum ordinandum conueniunt quia de sacramento agitur, non de peccato. Na in baptisimo peccata omnia dimittuntur. Et qui dixit. *Si nupsit, vir non peccat,* satis declarauit nuptias non esse peccatum. Propter sanctitatem autem sacramenti sicut femina, si caethecumina, uirgata est non pot post baptismum inter virgines Dei conecrari, ita non absurde vitium est. Bigamum non peccasse, sed formam sacramentis non ad vitae meritum, sed ad ordinatiois ecclesiasticae signaculum necessariam. Et sicut plures antiquorum patrum vxores significauerunt saturas ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas, i. Christo. Ita nouerit antea, i. episcopus vnius uxoris uir significat ex omnibus gentibus unitatem vni uiro Christo subditam. Itaque sicut duobus dominis seruire, sic ab uno Deo apostatate. & in alterius superstitionem ire non licet.

** HIER.* Quod autem ait: *vnius uxoris uir.* Sic intelligere debemus, ut non omnem Monogamum Digamo patemas esse meliorem, sed quo is possit ad Monogamiam & continentiam cohortari, qui sui exemplum preferat in docendo. Et loquippa aliqui ad adolescentulum coniugem perdidisse, & carnis necessitate superatum, accepisse uxorem secundam, quae ipsam vitam amiserit, & deinceps uixerit continenter: alium uero usque ad senectam habuisse matrimonium & uxoris usum, nunquam carnis opere cessasse, quis uobis e duobus uidetur esse melior, pudicior, continentior? Vtique ille qui in matrimonio tendendo fuit, & postea pudice & sancte conuertatus est, & non qui ab uxoris amplexu nec saeculi est separatus a tate. Non si ergo applaudit, quicumque quasi Monogamus eligitur, quod

omni sit Digamo melior, cum in eo magis sit electa felicitas quam voluntas. Monstrans est qui Nouati schisma reculantur, nomen sibi in mundana praesumere, putantque secunda matrimonium ab ecclesiae communione prohibenda, cum apostolus de episcopis & presbyteris hoc praecipiens ut quem in ceteris relaxant, non quod hortetur ad secunda matrimonium, sed quod necessitati carnis indulgeat.

** CHRYS.* Cuius rei gratia etiam humilium homines in medium adducit? Oportet struere prorsus omnia haereticorum intentiona, qui nuptias dam-

nant, ostendens eam rem cuius a carere, in eo ita esse periculosam ut cum ipsa etiam possit quispiam ad sanctum episcopatus solium prouchi. Castigat hoc pso etiam impudicos, dum non eos permittit post secundas nuptias ad ecclesie regimen dignitatemque pastoris assumi. Nam qui detuncte uxori beneuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic ecclesie preceptor optimus esse poterit. Imo quibus criminibus non subicietur indies? Nolite enim profecto omnes, quod etsi per leges secundae nuptiae permittantur, multis tamen ea res accusationibus patet.

c Filios hab. fideles. Nec saltem de luxuria accusatos, uel sibi non subditos. Alioquin nec spes in illo est corrigendi alios, nec si forte tem habet ad alios talium cohabitator.

** CHRYS.* Nam qui filiorum tuorum magister esse non potuit, quo pacto alios docere possit, putandus est? Si quos ab initio secum semper habuit & nutriuit, perueriti permittit, & quorum sibi & per leges & iure naturae potestas omnis indulta erat, eos regere, moderari, que non potuit, quomodo alienis prodesse valebit? Num si in rebus, in quibus urgebat naturae affectus ita negligens fuit, atque ita stultus, ut pecuniarum rei plus studeret quam curae filiorum, quo iure hic ad episcopale ministerium promoueatur, tantumque tudeat regimini operis.

** HIERO.* Tam sanctum est nomen sacerdotii, ut nobis etiam ea quae extra nos sunt posita, reputentur non quo propter uita nostra episcopi non sumus, sed quod propter filiorum incontinentiam ab haereticis luarcendi sumus, quae enim libertate possimus, alienos filios corripere, & docere quae recta sunt, cum nobis itatum possit qui fuerit correptus ingerere, ante, doce filios tuos, &c.

d Oportet enim. Talis debet constare. Necessesse est enim ad tractationem officii eum esse sine crimine, id est, irreprehensibilem episcopum, hic aperte ostendit presbyteriorum non aene episcopos supra fuisse designatos.

e Dei dispensatorem. ** HIERO.* Inter villicum & familiam haec sola distantia est, quod conseruus praepositus est ceteris suis. Sciat itaque episcopus & presbyter, sibi populum conseruum esse, non seruum.

** CHRYS.* Qui exteriori ac mundana potestate subnixus est, quoniam lege imperat, ac necessario illi obtemperatur, ueritoto sepius contra subiectorum uoluntatem dominatur. Poterit is qui uolentibus praesse uult, si ea lege praesumit, ut consilio proprio omnia faciat, quam nemini rationem redditurus, tyranni esse potius quam populariter huiusmodi exercet officium.

f Non vinolentum. ** HIERO.* Quale est autem episcopum uidere uinolentum, ut sensu occupato, exaltet ritum, contra grauitatis decorem, & labris dissolutis cachinnet, uel si paululum trillis rei cuiusdam fuerit recordatus, inter pocula in singultus prorumpat & lacrymas. Longum est ire per singula, & insanias, quas ebrietas suggerit explicare, uideas alios pocula in tela uertentes scyphum in faciem iacere conuuium uomunt ut bibant, & bibunt ut uomant. Digestio uentris & guttur, uno occupatur officio. Et ubicunque saturitas & sobrietas fuerint, ibi libido domi-

6 Sicut Deo, cui in bonis spiritualibus ubi requiritur maior fidelitas & diligentia, quam in dispensatione honorum temp oralium.

7 Non superbum. Alios suppeditando.

8 Non iracundum. In animo. Superbi enim de facili irascuntur.

9 Non vinolentum. Id est, in potu uini excessuum, quia per hoc impeditur discretio, et requiritur in Dei ministro.

10 Non percussorem. Quod uitium oritur frequenter ex excessu uini potatione.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnius vxoris uir. Sicut post baptismum, ut dictum est sup. i. Tim. 4. 1.

2 Filios hab. f. Licet non oporteat ipsum habere filios, quia potest uolere, tamen si habet, oportet: quod sint fideles, i. sanx fidei.

3 Non in accu. lux. Id est, accusabiles de luxuria, sicut filij Heli. 1. 1. 2. d.

4 Aut non sub. Id est, rebelles.

5 Oportet eum esse sine crimine. Iam expositum est.

6 Sicut

* Non

f no obnoxios cumi n luxu Crimen. Tis dit vnu. s nuc autem t prafratum d r u, & tui lenfus plus fat stena- cum.

E

E

Aminetur, si peccata ventris & genitalia, pro qualitate vitiorum ordo
 mentibus, non ego ebrium castum putabo. Dicitur quique
 quod vos sciet, ego loquor conscientiam meam, scio mihi abstinē-
 tiam, & nocuisse internissam & profuisse reperitā. Mirantur
 Apostoli hominem episcopo damnaſſe violentiam, cum in veteri
 quod in lege praecep-
 turus sit. *Sacerdotes cum*
ingrediantur, etc.

rit uniuersum, de longe maiora perfecit quam Plato, & om-
 nes huiusmodi ceteri? At forte dicturus es, si norum gratia
 hoc illum potuisse peragere. Non ex signis tantum hoc per tuit
 nam si Apostolorum euoluas actus, superius illum vi doctrina
 obtinuisse comperies, quam virtute signorum, &c.

Lenit. 10. a. *S. hosp. talis. & Hic*
 prudentē
 rem.
 + 11 d. c. i.
 4 d. c. h.
 + commun-
 ecc. c.

a rem, non turpis lucri cupidum, sed hospiralem, † benignum
 prudentē, sobriū, iustum, sanctū, † continentē, † amplectē
 tem cum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt

c *Dixit quidam ex ill.*
 1 **AVGVSTINVS**
 2 Ille fuit Epimenides
 3 Cretensis, in cuius li-
 4 bris hoc inuenitur, q
 5 homo inter prophe-
 6 tas Dei non inueni-
 7 tur, nec eius prophe-
 8 tia ad illa Dei eloqui
 9 pertinet quae Iudaei
 10 iunt credita, & ideo
 11 nomen eius non com-
 12 memorauit Apосто-
 13 lus sicut solet con m-
 14 morare pphetas De-
 15 dicens, sicut & Danie-
 16 lites. Vel Isaias. Ve-
 17 cum tacitis nominib
 18 illorum dicit, sicut
 19 scriptum est, & ea sci-
 20 ptura intelligitur i
 21 qua est autoritas De-
 22 i. Homo autem ineri-
 23 ditus, canis rabiosi-
 24 veritati oblatrans a-
 25 sus est dicere illu-
 26 de prophetis Iudae-
 27 rum fuisse, de quo a-
 28 Apostolus. *Dixit qu-*
 29 *dam ex illis, etc.* Lic-
 30 diuinae autoritati vi-
 31 de volnerit, quod ve-

B si omnes receperit, in
 hummus est.
 b *Contrari.* Contradi-
 dicentes. n. non vno
 modo intelligēdisunt
 paucissimi amippe no-
 bis dicitur loquēdo,
 scilicet multo male vuen-
 do. Quis enim audet
 apertissime loquen-
 do contradicere veri-
 tati? Non contradicūt
 multi lingua sed vita,
 quos redarguere ho-

b + potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicūt
 † arguere. Sunt enim multi etiam † inobedientes, vaniloqui,
 & seductores, maxime autem qui de circūcisione sunt, † quos
 oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes

† i. q. d. i. c.
 dominus.
 † feneriter
 Angul. de
 ver. is a-
 postolifer
 mo. 21.

c quae non oportet, turpis lucri gratia **Dixit quidam ex illis pro-**
 prius ipsorum propheta: † Cretenses temper mendaces, malae
 bestiae, ventris pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob-
 causam increpa illos † dure, vt salui sint in fide, non intenden-

d tes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auertentium se a
 rum inuenerit testimonium sumere, sicut & Paulus, vt leg-
 tur in Actib. Apostolorum, cum loqueretur Atheniensibus a
 de Deo. In illo viuimus, mouemur & sumus. sicut & quidam secun-
 vos dixerunt. Et de Atheniensis arae inscriptione ait. Inueni ara-
 in qua subscriptum est. Ignoro Deo. Ita diuina autoritas vnde cum
 sumit quod necessarium inuenit, sed non oia quae scripta i-
 sunt, accipienda confirmat. Vnde in lege praeceptum est Iudae-
 vt si mancipium Gentile emerent, eius pili raderentur, & vi-
 guiam incrementa absunderentur, deinde ad vsus domesti-
 cos assumeretur. Ita vanis atque superfluis Gentilium supe-
 stitionum & Poetarum sententiis abrais & decis, quod p-
 rum reperit fuerit ad ministerium domus Dei assumēdū e-
 d *Mandatis.* Quia mandata legis post manifestam veritate
 iam hominum, non Dei mandata sunt.

e *Auertentium.* Spiritualis intelligentiae. Quicquid enim adu-
 rit

19 Qui vniuer. do *Fidelium.*
20 Subuertunt. *Id est, subuertere nituntur.*
21 Docentes, &c. *Id est, non sana, sed pestifera.*
22 Turpis lu. &c. i. propter questum, & sic in duobus peccabant, s.
doctrina in intentione docendi. Et declarat propositum per dictum cui-
dam doctoris qui illius gentis dicitur.
23 Dixit quid, &c. *Per hoc autem quod non dicitur propheta abso-*
te, sed propheta ipsorum, datur intelligi, q non fuit vere propheta loq-
spiritu diuino, sed humano sicut expertus fuit viuens inter eos, dicitur
men propheta large & participatiue in quantum verum dicit, sicut
propheta uera loquuntur. Et subditur eius dictum cum dicitur.
24 Cretenses, &c. *Id est, assueti mendacijs.*
25 Malae bestiae. *Id est, mordaces uerbis.*
26 Ventris pigri. *Id est, gulosi. Ille enim qui habet uentrem nimis i-*
pletum, non potest ire expedite, sed tarde & pigre.
27 Quam ob caus. &c. *Id est, quia sunt talibus uitijs assueti.*
28 Increpa illos, &c. *Et non molliter, sicut Heli. i. Reg. 2. c. Vnde i-*
ron. Heli pro filiorum suorum iniquitate damnatus est. Corripuit quid-
eos, sed lenitate patris, & non autoritate pontificis.
29 Vt fa. sint. *Catholica.* **30** Non interd. &c. *De obseruati-*
legalium quae mortua fuerunt in passione Christi. Et ideo quidquid d-
tur de necessaria obseruatione eorum, totum est fabulosum & falsum
31 Et man. *Fecerant enim Iudaei multa statuta, per quorum obser-*
uatiōes iruitabantur praecpta diuina, secundum quod improbat ei Sal-
nator Mat. 15. d. Quare irritum fecistis mandatum Dei, pro-
ter traditionem uestram.

19 Qui vniuer. do *Fidelium.*
20 Subuertunt. *Id est, subuertere nituntur.*
21 Docentes, &c. *Id est, non sana, sed pestifera.*
22 Turpis lu. &c. i. propter questum, & sic in duobus peccabant, s.
doctrina in intentione docendi. Et declarat propositum per dictum cui-
dam doctoris qui illius gentis dicitur.
23 Dixit quid, &c. *Per hoc autem quod non dicitur propheta abso-*
te, sed propheta ipsorum, datur intelligi, q non fuit vere propheta loq-
spiritu diuino, sed humano sicut expertus fuit viuens inter eos, dicitur
men propheta large & participatiue in quantum verum dicit, sicut
propheta uera loquuntur. Et subditur eius dictum cum dicitur.
24 Cretenses, &c. *Id est, assueti mendacijs.*
25 Malae bestiae. *Id est, mordaces uerbis.*
26 Ventris pigri. *Id est, gulosi. Ille enim qui habet uentrem nimis i-*
pletum, non potest ire expedite, sed tarde & pigre.
27 Quam ob caus. &c. *Id est, quia sunt talibus uitijs assueti.*
28 Increpa illos, &c. *Et non molliter, sicut Heli. i. Reg. 2. c. Vnde i-*
ron. Heli pro filiorum suorum iniquitate damnatus est. Corripuit quid-
eos, sed lenitate patris, & non autoritate pontificis.
29 Vt fa. sint. *Catholica.* **30** Non interd. &c. *De obseruati-*
legalium quae mortua fuerunt in passione Christi. Et ideo quidquid d-
tur de necessaria obseruatione eorum, totum est fabulosum & falsum
31 Et man. *Fecerant enim Iudaei multa statuta, per quorum obser-*
uatiōes iruitabantur praecpta diuina, secundum quod improbat ei Sal-
nator Mat. 15. d. Quare irritum fecistis mandatum Dei, pro-
ter traditionem uestram.

19 Qui vniuer. do *Fidelium.*
20 Subuertunt. *Id est, subuertere nituntur.*
21 Docentes, &c. *Id est, non sana, sed pestifera.*
22 Turpis lu. &c. i. propter questum, & sic in duobus peccabant, s.
doctrina in intentione docendi. Et declarat propositum per dictum cui-
dam doctoris qui illius gentis dicitur.
23 Dixit quid, &c. *Per hoc autem quod non dicitur propheta abso-*
te, sed propheta ipsorum, datur intelligi, q non fuit vere propheta loq-
spiritu diuino, sed humano sicut expertus fuit viuens inter eos, dicitur
men propheta large & participatiue in quantum verum dicit, sicut
propheta uera loquuntur. Et subditur eius dictum cum dicitur.
24 Cretenses, &c. *Id est, assueti mendacijs.*
25 Malae bestiae. *Id est, mordaces uerbis.*
26 Ventris pigri. *Id est, gulosi. Ille enim qui habet uentrem nimis i-*
pletum, non potest ire expedite, sed tarde & pigre.
27 Quam ob caus. &c. *Id est, quia sunt talibus uitijs assueti.*
28 Increpa illos, &c. *Et non molliter, sicut Heli. i. Reg. 2. c. Vnde i-*
ron. Heli pro filiorum suorum iniquitate damnatus est. Corripuit quid-
eos, sed lenitate patris, & non autoritate pontificis.
29 Vt fa. sint. *Catholica.* **30** Non interd. &c. *De obseruati-*
legalium quae mortua fuerunt in passione Christi. Et ideo quidquid d-
tur de necessaria obseruatione eorum, totum est fabulosum & falsum
31 Et man. *Fecerant enim Iudaei multa statuta, per quorum obser-*
uatiōes iruitabantur praecpta diuina, secundum quod improbat ei Sal-
nator Mat. 15. d. Quare irritum fecistis mandatum Dei, pro-
ter traditionem uestram.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Non turpis lucri cupidum. *Id est, secularis, quod est per mer-*
cationes, & talia quae non decet ministros ecclesiae.
- 2 Sed hospiralem. *Oportet eum esse ad peregrinos.*
- 3 Benignum. *Ad omnes.* 4 Prudentem. *In agibilibus.*
- 5 Sobrium. *Id est, tenentem sobriam mensuram in omnibus.*
- 6 Iustum. *For. maluer quantum ad seipsum. & effectiue quantum ad*
populum sibi subditum, in quo debet facere iustitiam & conseruare.
- 7 Sanctum. *Erga Deum.* 8 Continentem. *Id est, iunctor se tenen-*
tem contra tentationis impetum. 9 Amplectentem.
Id est, diligenter studentem in sacra scriptura. 10 Vt potens, &c.
Scilicet, fidelis ad bonum. 11 In doctrina sana. *Abijue admixtio*
ne alicuius erroris. 12 Eteos, &c. *Eos est acriter refel-*
lendo. 13 Sunt enim, *Hic consequenter reddit rationem*
vt rim dicit, scilicet quare debet esse potens inobedientes uel contradicē-
tes arguere, dicit. Sunt enim, uel inob. Id est, ueritati euāgelicę contra
dicentes. 14 Vaniloqui. *Ex multiloquio suo mentes simpli-*
cium perturbantes, & sublitur.
- 15 Et seductores. *Per mendacia colorata.*
- 16 Maxime, &c. *Quia supple sunt tales.* 17 Quid de cir. &c.
Illierant falsi apostoli de Iudaismo conuersi, non tamen re- e, quia cum
obseruatione euāgelij uolebat obseruationem legalium introducere, ut
habetur infra eo. cap.
- 18 Quos oportet, &c. *Quia legalia mortua fuerunt in passione Chri-*
sti, & mortifera post publicationem euāgelij, prout supra declaratum
fuit diffusē ad Rp. 3. & Gal. 2. & 1. Tim. 5.

- 19 Qui vniuer. do *Fidelium.*
- 20 Subuertunt. *Id est, subuertere nituntur.*
- 21 Docentes, &c. *Id est, non sana, sed pestifera.*
- 22 Turpis lu. &c. i. propter questum, & sic in duobus peccabant, s.
doctrina in intentione docendi. Et declarat propositum per dictum cui-
dam doctoris qui illius gentis dicitur.
- 23 Dixit quid, &c. *Per hoc autem quod non dicitur propheta abso-*
te, sed propheta ipsorum, datur intelligi, q non fuit vere propheta loq-
spiritu diuino, sed humano sicut expertus fuit viuens inter eos, dicitur
men propheta large & participatiue in quantum verum dicit, sicut
propheta uera loquuntur. Et subditur eius dictum cum dicitur.
- 24 Cretenses, &c. *Id est, assueti mendacijs.*
- 25 Malae bestiae. *Id est, mordaces uerbis.*
- 26 Ventris pigri. *Id est, gulosi. Ille enim qui habet uentrem nimis i-*
pletum, non potest ire expedite, sed tarde & pigre.
- 27 Quam ob caus. &c. *Id est, quia sunt talibus uitijs assueti.*
- 28 Increpa illos, &c. *Et non molliter, sicut Heli. i. Reg. 2. c. Vnde i-*
ron. Heli pro filiorum suorum iniquitate damnatus est. Corripuit quid-
eos, sed lenitate patris, & non autoritate pontificis.
- 29 Vt fa. sint. *Catholica.* 30 Non interd. &c. *De obseruati-*
legalium quae mortua fuerunt in passione Christi. Et ideo quidquid d-
tur de necessaria obseruatione eorum, totum est fabulosum & falsum
- 31 Et man. *Fecerant enim Iudaei multa statuta, per quorum obser-*
uatiōes iruitabantur praecpta diuina, secundum quod improbat ei Sal-
nator Mat. 15. d. Quare irritum fecistis mandatum Dei, pro-
ter traditionem uestram.

Qui

* Omnia

...sus veritatem opponitur humana inueteratio est. Ideo manda...

itaque comedere vel munda, vel immunda. Si enim mundi su...

* CHRYSOS. Non igitur per naturam munda, aut immunda...

Quod ipsi negant, ideo quia in lege quae iam Moy...

a à veritate. † Omnia munda mundis, coïnquinatis autem &...

a Docent enim de ciborum discretione, cum non sit...

a Qui non credunt in Deum vel Deo. b Quia non sunt digni donis Dei...

Quia. Verbis. a Quidem. Vnde, Ioannes, Qui dicit se nosse Deum, & man...

Deo odibiles. Nechabiles credere. a A Deo reprobati, vt non habeant gra...

gant, cum sint abominati & † incredibiles, & ad omne opus bo...

Gen. Vidit Deus cūta quae fecerat, & erant valde bona. Secundum significatio...

* AMB. Istos mundos esse significat, qui & qua causa interdicit...

* AVG. Vnde re vera Manichæis nihil est mundum, quam...

* IDEM. Omnia quippe quae naturaliter sunt, in ordine suo...

* HIERO. Sed considerandum ne ista tractantes, occasio...

pe animam tangit & penetrat, eamq; sordibus inquinat: Hoc...

b. Factis aut. Si negatio non tantum lingua sit, sed etiam factis...

* AVG. Quid est negare factis? & superbiere & schismata...

* HIERO. Existimant quidam in eo tm̄ Deum negari, si in...

* PRIMASIVS. Neminem ita vt se dicunt nosse Christum...

NICOLAUS DE LYRA.

Omnia Cibaria. Mundis, id est, per baptismum sanctificatis. Coïnq...

inquinat hominem, scilicet detractiones, blaspheミア & huiusmodi, quae primo...

ADDIDIO.

Ca. I. Vbi dicitur in psallia. Vt patet per Arist. qui licet verius...

siderationem motum orbium celestium & est processus naturae...

REPLICA. In epistola ad Titum 1. c. Vbi psallator dicit Arist...

CAP. I.

CAP. II.

Hæc sunt quæ ad bonos mores perti...

V autem loquere dec. sanam doctrinam. Hæc

Idec, doctrina in sing. fidei. Idec, doctrina in sing. fidei.

NICOLAUS DE LYRA.

V autem loquere, &c. Postquam Apostolus instruxit Titum de...

licet, secundo quantum ad omnes generaliter sequ. Prima in tres secur...

1. Tu autem loc. Informando populum. 2. Quæ decet la. doct. In moribus.

Senes

A se: ut sobrii sint. CHRYS. Habet senectus vitia quaedam propria, & morbos quibus iuuentus caret. Et ipsa quoque senectus morbus est, inest illi tamen præterea segnities quedam ac tarditas, obliuio profunda, obrusio sensuum & iracundia. Sunt n. plurima, quæ in huiusmodi ætate vix fieri patientur.

PRIMASIVS.

Hic senes, seniores ecclesiæ appellat, quos necesse est omnibus formam præbere.

In ha san. Ut scilicet carum incessus, motus, vultus, sermo præferant sanctitatem.

fobrias reddant Hieron.

Non ui. mul. Solent enim esse quedam, quæ corporis frigescente luxuria, vino se pro libidine dederunt.

HIER. A vini et go nimio potu anus prohibeantur, quoniã quod in adolescentibus libido, sic in senibus ebrietas est, aut quomodo potest anus docere adolescentulas castitatem.

male audiant.

ut si ebrietas uetula mulieris adolescentula, fuerit imitata, pudica esse non possit. Signanter autem expressit, non multo vino seruientes, tertius. r. quaedam est & extrema conditio, vino sensus hominis occupari, & non tantum esse, sed vini.

CHRYSO. Item quippe mulierum, atque senectutis proprie uitium est. Non quod ætare frigescant, magno potationis inferuunt studio, quocirca eas ab hoc vitio remotissimas cupit, namque facilius vapores ex infimis ad superiora feruntur, ac cerebrum occupant, & caput hinc leditur, atque inde maxime ebrietas fit: habet quidem vino opus hæc ætas, cum infirma sit, cæterum temperato.

Hier.

Bene do. Non quidem publice viros, sed private.

Ut viros su. Quos naturali affectu naturaliter diligunt, ament etiam pudica dilectione, ut si. cum pudore uiris debitum potius reddant, quam exigant.

CHRYSO. Precipuum illud est domesticæ pacis, ac bonorum omnium fundamentum, si vxor uiro per omnia consentiens sit. Nam ubi hoc fit nihil trille contingere poterit. Quo pacto. n. cum caput corpori connexum coniunctumque sit, vbi ibi seditio, vlla dissentio oriri possit, necessar o profecto reliqua omnia in pace sunt. Principibus namque pacatis, quibus iam pacem diuidere possit, atque discernere: quemadmodum econtra, his inuicem dissentientibus, nihil salubre esse poterit, tota que simul mutabit familia.

Ut non blasphem. Hoc ad senes & ad omnia superiora potest referri, quasi hortare senes & anus, & adolescentulas, ut ita se habeant ut dixi quod ideo facere dicunt, ut non blasphem. &c.

HIERONY. Verbum autem domini blasphematur, vel cum contemnitur Dei prima sententia & pro nihilo dicitur, vel dum contra legem fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.

- 1 vel dum contra legem fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
2 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
3 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
4 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
5 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
6 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
7 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
8 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
9 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
10 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
11 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
12 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
13 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
14 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
15 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
16 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
17 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
18 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
19 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
20 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
21 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
22 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
23 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
24 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
25 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
26 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.
27 fidemque naturæ, et quæ Christiana, & ex Dei lege subiecta viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femina, uiris suis seruiant communi lege naturæ.

Senes ut sobrii sint, honesti: + pudici + prudentes, sani in fide

in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non

criminatrices, non vino multo seruientes, + bene docentes, ut + prudentiam doceant. + Adolescentulas ut viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, + castas, sobrias,

domus curam habentes, benignas, subditas suis uiris, ut non blasphemetur verbum Dei. Iuuenes similiter hortare, ut sobrii sint. In omnibus reipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in

grauitate. Verbum sanum, irreprehensibile, ut is qui ex

honorem,

Iuuenes simil. horref. Quia iuuentus propior est ad lapsum, ceteri iubetur, quod facilius sit, magistram iubet formam esse, ut quod docet uerbis, ostendat factis, ut ira prophani erubescant.

In omnibus, etc. Omnis n. qui male uiuit in conspectu eorum quibus prepositus est, quantum in ipso est occidit eos, & si illi uiuunt de misericordia Dei uiuunt.

AMB. Atrendit. n. ouis etiam fortis plerumque prepositum suum male uiuentem, si declinet oculos a regulis dei, & intendens in hominem, incipit dicere in corde suo, si prepositus mens sic uiuit, ego quid sum qui non faciam quod ille facit?

HIER. Nihil prodest aliquem esse exercitatum in dicendo, & ad loquendum triuisse linguam, nisi plus docuerit exemplo uerbo. Denique qui impudicus est, quis disertus sit: si ad castitatem audientes cohortetur, sermo eius infirmus est, & auctoritatem non habet cohortandi. Et e contrario quamuis sit rusticus & tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo potest homines ad uitæ similitudinem impellere.

CHRYS. Sic omnibus doctrina, exemplarque uirtutis in speculum uitæ, quod omnibus proponitur ad imitandum, uel primitiua quaedam imago, omnia in se habens, quæ bona atque honesta sunt, quæ magna cum facilitate uolentibus aliqui id decoris imitari, exempla semper præbere parata sit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Senes ut sobrii sint. Ipse est, moderati in actibus suis, quod exigit maturitas ætatis.
2 Pudici. Id est, casti, quia contrarium est ualde detestabile in antiquis eo quod in eis frigescit, calor naturalis.
3 Prudentes. In agibilibus, quod debet esse in eis acquisitum per experientiam longi temporis.
4 Sani in fi. Absque admixtione erroris.
5 In di. Quæ est forma fidei.
6 In patient. Similiter sint sani ita quod non frangantur per impatientiam in aduersis.
7 Anus sim. in ha. sanct. Religioso & honesto supple sint.
8 Non crimina. Id est, imponentes de facili crimina iuuentulis.
9 Non mul. ni ser. Nam potatio uini excessiua inducit ad fractionem castitatis uidualis.
10 Bene do. Non in publico, sed in secreto iuniores mulieres.
11 Adolescentulas. Hac est secunda pars in qua instruit eum de personis existentibus in statu iuuentilis dicens. Adolescentulas. Supple admonere.
12 Ut ui. suos ament. Sicut seipsas, quia uir & uxor sunt una caro.
13 Filios suos di. Non solum quantum ad corpus eos nutriendo, sed etiam quantum ad animam eos in moribus informando.

- 14 Prudentes. Supple esse in gubernatione domus & familia.
15 Castas. Castitate coniugali.
16 Sobrias. In cibo, & potu, quod multum facit ad castitatem seruandum.
17 Domus curam hab. Et non per alienas domus vagantes.
18 Benignas. Erga omnes.
19 Subditas suis uiris. Ut non nobilitate uel diuitijs clare nolint ei obedire.
20 Ut non blasphem. doctrina euangelica, & refertur hoc ad oia predicta & etiam sequentia tunc. n. habitabant Christiani inter infideles, & ideo si fuissent in compositi moribus infideles fidem Catholicam deriderent.
21 Iuuen. sim. Quia iuuentus impellit ad sequendum impetus passionum maxime concupiscentiæ carnalis, propter quod retinenda est in se in sobrietatis, & quoniam turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum & in moralibus magis mouent facta quam uerba ideo consequenter informat Titum dicens.
22 In omnibus reip. Informando subdito: factis.
23 In doctrina. Informando eos uerbis factis.
24 In integritate. Id est, puritate mentis & corporis.
25 In grauitate. Gestis exterioris.
26 Verbum sa. Supple sit.
27 Ut is qui ex ad. Id est, aduersarius.

Pru-

* Vercatur

a *Servos dominis suis subditos, &c.* HIERO. In his autem omnibus, quæ non sunt contraria Deo, ut si dominus ea imber quæ non sunt aduersa scripturis sanctis, seruus subiciatur domino suo. Sin verò contraria præcipit, magis obediat spiritus quàm corporis domino.

* CHRYS. Neque enim ex verbis dogmata, verum ex ipsis reb. atque vita gentiles iudicare consueverunt. Sint igitur illis & vxores, & serui in magisterium rectissime conuersationis norma. Quippe & apud eos, & vbiq; terrarum istud pro cõfesso habetur, seruorũ genus fermè impudens esse, formatuque difficile, lasciuum, lubricum, parumq; idoneum ad virtutis capeffendã doctrinã, non id qui dē nature causa, absit, verum pp cõuersationis viteque negligentiam. Solēt. n. huiusmodi in his q̄ morēs tangunt a dominis negligi. Nihil enim aliud ferme curant hi, in quorũ potestate sunt, quã ministerium suum, &c. Cum igitur perspexerint genus à Deo impudens, veluti fre-

bis impositis ex religionis nostræ cultu honestius omnibus euasisse, atque modestius, etiam si ualde stolidi fuerunt atque irrationabiles domini magna profecto concipient de fidei ac religionis nostræ dogmatibus.

b *Vt doct. sal.* Hoc refertur ad omnia prædicta. f. ad senes & auios & seruos. Q. Hortare omnes prædictos, ut ita se habeant præscriptum est, ut ita ornent in actibus suis doctrinam salutat. &c.

Ornent. Ornamentum doctoris est honesta uita discipuli. Ap. enim. Q. Omnes monendi sunt, quia omnibus natus est, nullum exclusit. Vel.

c *Gratia. i.* Christus qui est gratia Dei. Vel gratia Dei & sal. &c. i. Deus

l. Vobis contrarius. aduerso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. ^{a Hortare.} ^{b Quibuslibet tam bonis quam malis.} ^{c Quæ non sunt contra Deum.}

a † Seruos subditos dominis suis esse, in omnibus placentes, non † contradicentes, non † fraudantes, sed in omnibus bonam fidem ostendentes, † vt doctrinam Saluatoris nostri Dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei † & Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, † vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & pie uiuamus in hoc seculo, † expectantes beatam spem & † aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hac loquere & exhortare, & argue cum omni meridio. Nemo te contemnat.

a Hoc modo placere poterunt, cum non mutauerint cum domini eos aliquid iusserint. b Hos debito seruitutis. c Etiam in minimis. d Deus per gratiam, est inuisibilis.

a Ad utilitatem omnis generis hominum, sine quo non profuisset nasci. b Exemplo vite & doctrinæ, in quo eum sequi debes. c Ad proximum. d Ad Deum.

a Vanq; culturę, & ignorantiam. b In nobis. c Ad proximum. d Ad Deum.

a Tam fragili. b Per hoc. c Certi & sobrii. d Gloriam æternam. e Alias manifestationem.

a Non hominis infirmi, noui mortalis, non passibilis ut prius. b Non solum erudiuit. c Per hoc sumus secuti de sepe. d Ad hoc. e Per sanguinem.

a Tam ab originali quam actuali. b Alias peculiarem. i. proprium. c Negligentes & rebelles.

a Nescientibus. b Scientes. c Negligentes & rebelles.

a Ita cum imperio. b Pro simplicitate.

i. Deus & Saluator noster. f. Dei filius, etsi inuisibilis sit in forma Dei, tamen per gratiam apparuit in forma serui.

* HIERON. non est enim aliqua differentia liberi & serui: Græci & Barbari, circumcisi & habentis præputium. mulieris & viri. Sed cuncti in Christo vnum sumus, vniuersis ad Dei regnũ vocamur, omnes post offensam patri nostro reconciliandi sumus, non per merita nostra, sed per gratiam Saluatoris.

* CHRYS. Nostis certe vt inter cætera illud quoque nõ me diocriter hortetur, premit & cõprimat animam, cū ipsa innumeris peccatis obnoxia, non solum penas non dederit, verum & venia potita fuerit, ac bonis inuumeris. Nã si quis seruum nactus, qui in multis offenderit, illum non flagris ceciderit, verum peccatis indultis, futura vitare monuerit, atq; cauere in posterum ne in eadem decidat magnis quoque muneribus præterea illustrauerit, ac beneficiis fouerit, quanam obsecro futura tam perfida mens, tam ingrata anima, quæ hu-

iustumodi gratia non ad meliora sectanda prouocari sufficeret? Illud enim gratiæ est, cum a secularibus cupiditatibus liberamur atque ad celum digni subuehimur.

e *Et aduentum gloriæ magni Dei, &c.* Qui non in infirmitate, vt prius, sed in gloria & potestate veniet præmia daturus secundum merita, qui in primo aduentu adeo humilis fuit, quod non solum erit, sed etiam dedit se.

f *Sectatorem bonorum operũ, &c.* Quia ad hoc redemit nos Christus, vt puram vitam sectantes & repleti operibus bonis, Dei heredes esse possimus.

g *Argue cum omni, &c.* Iam non aspere accipitur, cum pro salute fieri sciat.

Aug. trac. 7. Ioan. F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Vereatur. i. confusus ad seipsum reuertatur. Nihil ha. & sic tandem ad fidem conuertatur. Seruos. Hac est tertia pars in qua Titum de his qui sunt in conditione serui & primo ponitur instructio, secundo instructionis ratio, ibi. Apparuit enim. Circa primum dicit Apostolus. Ser. supple. doce. Sub. do. suis. eis debitam reuerentiam & obsequium exhibendo, & sic siue sint boni, siue mali, fideles aut infideles. In om. pla. Et hoc intelligendum est de licitis tantum & honestis. Non frau. dominos in rebus uel obsequijs debitis. Si in omni bo. i. fidelitate. Ostenden. verbis & factis. Vt do. &c. ornent. hoc suis bonis moribus, hoc enim faciendo sanctus Paulinus seruiens regi infideli, sic fidem suam morib. ornauit, quod liberationem sui a seruitute & omnium ciuium suorum meruit apud regem infidelem. Apparuit. hic ponitur dictæ instructionis ratio quæ accipitur ex Saluatoris exemplo, qui dedit seipsum pro nobis, & subiecit se seruituti, vt nos redimeret a seruitute diaboli, propter quod non debet esse durum seruis fidelibus dominis suis infidelibus subijci, propter quod dicit. Appar. eim Dei Sal. nost. in carne pro nobis assumpta. Erudiens nos. verbis & exemplis. Vt abne. im. i. idololatriam sicut per oppositum pietas dicitur cultus diuus.

13 Et secularia desideria, &c. quæ tendunt ad diuitias, honores & delicias. 14 Sobriè. in uobis. 15 Et iu. ad proximum. 16 Et pie. Ad Deum. 17 Viuamus in hoc se. fragili & transitorio. ideo subditur. 18 Expectantes beatam spem. id est gloriam æternam a nobis speratam. 19 Et aduentum gloriæ, &c. Nam in primo aduentu uenit in humilitate & subiectione: in secundo ueniet gloria & potestate, & subditur de primo aduentu. 20 Qui dedit semet. in humilitate factus obediens usque ad mortem crucis. 21 Ab omni ini. f. originali & actuali. 22 Et mun. per sacramentum baptismi, quo deletur originale peccatũ & actuale. 23 Sibi po. ac. per gratiam baptismalem. 24 Secta. bo. ita quod gratia baptismalis non detur in uacuum, sed ad quene operandum. 25 Hæc lo. ignorantes docendo. 26 Et exhortare. iam scientes ad melius inducendo. 27. Et ar. delinquentes. 28 Cum omni. i. autoritate pontificali. 29 Nemo, &c. Prælati enim nimis molles cõtemptibilis redduntur suis subditis.

Et

Tom. vj. B

C A P. III. **A** a *Admonere, & cat. Sequitur.*

b *Ad omne opus, & ca.* Q. Admone, vt ad malum tardi sint, sed ad bonum parati, scientes quod singulis persolui oporteat, quia singulis paratur.

c *Eramus enim & nos aliqui.* Et si philosophi essent quidam nostrum, vera tamen sapientia carebant.

* **H I E R O N Y M V S.** Quare aliquis quomodo Paulus stultus fuerit, incredulus, errans, & seruans variis desideris, antequam saluatoris nostri clementia per lauacrum regenerationis saluum faceret? ad quod respondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† erga homines a-

† erga homines a- n. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus.

C A P. III.

Esti habes imperium spiritualiter tamen admone. Regibus & ducibus. **A**dmone illos, principibus & potestati-

bus subditos esse, & dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, & neminem blasphemare, & non litigiosos esse

sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim & nos aliquando insipientes & increduli, errantes, seruientes desideris & voluptatibus variis, malitia & inuidia agentes, & odibiles, odientes inuicem.

Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiae quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius heredes simus secundum spem vitae aeternae. & Fidelis est sermo. Et de his volo te confirmare, assequi possimus.

† Erga homines a- n. or. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

† indubitatus. **B** spondetur, Iudaeos qui ante aduentum saluatoris & passionem eius, & resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, aliquam tamen habuisse iustitiam. Postquam vero populus conclamauit: *Crucifige, & cat.* Ex eo tempore, qui in Christum non credidit, fuit stultus, errabundus, incredulus, & seruans variis volu-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Admone. Postquam Apostulus Titum instruxit de informatione populi secundum gradus speciales, hic consequenter instruit eum de informatione generaliter quo ad omnes, & primo qualiter se debeat habere erga principes, secundo erga hereticos homines, ibi. Hereticum. Prima in duas, quia primo ponitur instructio secundo instructionis ratio. ibi. Eramus enim. Circa primum dicit. Admo. ii. i. subditos tuos generaliter.

2 Principes, & c. secularibus.

3 Subditos. Tales. n. potestates procedunt ex Dei ordinatione, qui secundum voluntatem suam transfert regna atque constituit, Dan. 2. & i. deo qui tali potestati resistit, ordinationi Dei resistit, Rom. 4.

4 Dicto. f. potestatis.

5 Obe. in licitis, ideo subditur.

6 Ad omne, & c. In hoc. n. non solum obeditur homini, sed Deo cuius minister est iudex siue potestas, vt dicitur Rom. 13.

7 Neminem etiam iniuriantem, sed patienter tolerare, aut rationabiliter obviare. ideo subditur.

8 Non gloriosos, & c. sed modestos, mensuram debitam rationis seruantes: nam aliquando expedit de iniuriantibus iniustitiam querere, vt pte, quia ideo ex tolerantia nutritur iniuriantibus audacia malefaciendi.

9 Omnem, & c. secundum rationis dictamen, aliter non esset mansuetudo sed magis pusillanimitas.

10 Ad omnes homines. tam fideles quam infideles.

11 Eramus. Hic consequenter ponitur dicta instructionis ratio. Et est duplex. Prima accipitur ex parte status conuersorum ad fidem catholicam ante conuersionem in quo statu erant male desectiuosi. & ideo debent desectiuos hominibus & infidelibus condescendere per mansuetudinem quam potest fieri bono modo secundum rationis dictamen. ideo dicit. Eramus enim a. & c. in li. i. sine sapientia vera quae est Christus, quamuis tunc aliqui essent philosophi mundana praediti sapientia.

12 Increduli. in his quae sunt supra rationem, cuiusmodi sunt ea quae sunt facti.

13 Errantes. in moribus.

14 Seruientes, & c. i. passionum sectatores.

15 In malitia, & c. quantum ad alios qui peccabant ex certa malitia, et quia hoc est valde destabilis, ideo subditur.

16 Odibiles. scilicet Deo.

17 Odientes inuicem. qui mali homines non habent amicitias ad alios, nec etiam ad seipsos, ut declarat philosophus. 8. Ethic.

18 Cum autem beni. Hic ponitur secunda ratio dictae instructionis, secundum ex dictis infertur quaedam conclusio, ibi. Fidelis. Ratio accipitur ex credentium statu post suam conuersionem ad quem uocati sunt haredes uitae aeternae & hoc ex mera Dei gratia & benignitate, propter quod benigni alijs etiam infidelibus debent esse maxime principibus quantum peccati fecerunt secundum Deum. & hoc est quod dicit. Cum autem be. & hu. humanitas in eius natiuitate, benignitas autem in sua conuersione.

19 Non ex op. quae fecimus. nos peccatores.

20 Sed se. & c. salus enim aeterna excedit totaliter facultatem naturae humanae, propter quod non potest eam attingere, nisi ex largitate diuinae misericordiae.

21 Per la. re. id est baptismi, qui est spiritualis generatio. Ioan. 3. a. Ni quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introre in regnum Dei.

22 Et re. spi. Spiritus. n. sanctus in baptismo datus terminat uitam ueterem quae fuit sub peccato, & inchoat nouam quae est in gratia.

23 Quem, & c. ad delectationem omnium peccatorum & copiam uirtutum.

24 Per la. ex cuius passione habet efficaciam baptismi sacramentum.

25 Vt iu. gra. qui facit nos Dei filios adoptiuos, & per consequens.

26 Hare. simus. in presenti, & in futuro erimus secundum rem.

27 Fidelis. Hic ex dictis infertur conclusio. scilicet quod Titus de hac spe aeternae informet suos subditos, & denitet doctrinam inutilem & euersam. dicit igitur. Fidelis ser. est. scilicet quod simus haredes secundum spem aeternae.

28 Et de his, & c. Est enim spes ista ancora anima, tenens eam immobilem in bono sicut ancora materialis nauem in mari. Sed in hoc est differentia, quia ancora materialis figitur deorsum in maris fundo. haec autem figitur sursum in caelo. ideo dicitur. Heb. 6. d. Fortissimum fortium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animae uitam ac firmam & incedente in usque ad interiora uelaminis. ad secreta caelestium quae sunt nobis uelata.

In

* VI

a Præfse. i. magis proficere. & seipsis meliores fieri.
b Hæreticum ho. Hæreticus est qui per verba legis legem impugnat. proprium. n. sensum astringit ex verbis legis, ut prauitatem suæ legis auctoritate confirmet, qui vitandi sunt, quia frequentius correcti exercitatiores essent ad malum.

*** HIERON.** Hæresis Græcè ab electio ne dicitur, quod scilicet ut vnusquisque id sibi eligat, quod ei melius esse videatur. Philosophi quoque Stoici, peripatetici, academici, epicurei, illius vel illius hæreseos appellerentur. Quare autem post vnam alteram monitionem vitandus sit redit causis, quia subterfugis est. qui enim se melius, conceptus, audit erroris suo non vult corrigi, etare est ut corrigere, et contrarietate ad pugnas & iurgia verbo imparatis, eum vult uerificare a quo dorer. Propterea vobis a seipso dicitur datus, quia fornicator, adulter, & cetera vitia per sacerdotes de ecclesia propelluntur. Hæretici autem in seipos sententiam ferunt, suo arbitrio de ecclesia recedentes, quæ recessio videretur propriæ conscientie esse damnatio. Inter hæresim & schisma hoc interesse arbitramur, quod hæresis peruersum dogma habeat: schisma autem propter episcopalem dissensionem ab ecclesia pariter separaret.

*** IRENAEVS.** Tantum Apostoli, & horum discipuli haerent timorem, ne verbo tenus communicarent alicui eorum qui adulterauerant veritatem, quemadmodum ait Paulus: *Hæreticum hominem deuita.*

*** ATHANAS.** Schismaticorum quoque & hæreticorum vitare, meumque circa eos odiū sectamini, quia Christi sunt inimici. Scitis ipsi quod nullus mihi nec pacificus qui cum eis aliquando fuerit, propter prauam eorum voluntatem, & pertinax contra Christum bellum. *Verba sunt Antonij magi ad fratres monachos.*

*** HIER.** Aduersus eos qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidia facibus scribere, breuiter respondeo, nunquam me hæreticis percussisse, & omni egisse studio, ut hostes Ecclesie, mei quoque hostes fierent. Scripsi, ut omnibus probarem me non odisse homines, sed errores, nec aliquorum infamiam querere, magisque dolere vicem eorum, qui falsi nominis scientia supplantentur.

a Aliis multis, vel sibiipsis. **b** Ideo volo te de prædictis confirmare alios, quia prædicta.
a ut curent præfse bonis operibus, qui credunt Deo. **Hæc sunt** 1
b in se. **c** De his confirma. **d** Vbi nec falsas nec vitia scientia. 2
bona & vtilia hominibus. Stultus autem quæstiones & ge- 3
a Originum enumerationes. **b** Quas de lege faciunt, ut de cibis, quos alii asserunt discernendo, alii non. 4
c Ut quando immediata scriptura de annis Ierusalem & de eiusmodi aliis contraria vel impossibilia sentite videtur. 5
nealogias & contentiones & pugnas legis & deuita. Sunt enim 6
a sine fructu. **b** Palsæ. 7
binutiles & vanæ. Hæreticum hominem post vnam & secundam 8
Non solum hæc deuita, sed & correctionem postquam bis feceris. **b** Cur. Perdunt. 9
dam correctionem & deuita, sciens quia subuersus est qui 10
Incorrigibilis. **a** Quia scienter peccat. **b** Vel, & cum sit. 11
c eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. 12
a Ut interim prouideant Cretensibus dum ad me veneris. **b** Ideo dicit, quia vult eum videre causa affectus, & ut plenius confirmet: in ecclesiastica disciplina. 13
ad me venire Nicopolim. Ibi enim statui hyemare: Zenam 14
a Sicerat in synagoga. **b** Quia perfectus erat in scripturis. **c** Ita sollicito. 15
d legisperitum & Apollo sollicitè præmitte, ut nihil illis desit. 16
d Bonorumque ad viaticum necessaria sunt illis. 17
a Vnde autem res illis. **b** Cretenses vt & alij. **c** Stipendij. **d** Dando ministris. 18
f Discant autem & nostri bonis operibus præfse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes. 19
a Non ad quælibet. **a** Quia iuxta parabolam, arbor que non facit fructum in bono excidetur & in ignem mittetur. 20
b Propter compendium si mul omnes eos salutatores significat. 21
g salarios, vt non sint infructuosi. Salutant te qui mecum sunt omnes. 22
Id est si fideliter. Non fide. 23
nes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis, amen. 24

*** IDEM.** Meam iniuriam patienter tuli: impietatem contra Deum ferre non potui.
*** IDEM.** Vtinam apud vos deponeretur hypocritism, qui occultè dicuntur subruere veritatem. De quibus non bene sentientes in eis regionibus fratres, hæc me scribere prouocarunt.
Quamobrem caute, & effugite huiusmodi homines, iuxta quod scriptum est: si quis non adfert ad uos ecclesiasticam fidem, huic nec aue dixeritis.
c Prop. ind. se damnat qui errorē laudat & veritatem vituperat.
d Ze. leg. Hoc dicit, non quia peritior sit

Apollo, sed quia huius professionis erat in synagoga.
e Apollo. Episcopus fuit Corinthiorum qui propter seditionem concitaram aduersum se a pseudo apostolis discesserat cum Zeda socio suo ad Titum Cretensem episcopum. Sed Corinthiis iam sedatis per epistolam Pauli mandat Tito, ut priusquam ueniat Nicopolim præmittat eos ita sollicito, ut nihil in viatico illis desit.
f Venibilis, &c. Ideo iubet sumptus illis necessarios dari, quia dignum erat, ut qui spiritualia tradebant, non illis deessent carnalia.
g Discant autem & nostri, &c. *** SEDVLIVS.** Nostros suos uocat, quoniam Christo crediderant, quia Christi erant, recte Pauli & Titi appellari merebantur. Habes, inquit, in discipulos potestatem, doce eos non esse intructuosos, sed euangelizatis & apostolicis uiris, qui bonis operibus seruiunt, ministrare.

HIER.

a Phile.

NICOLAUS DE LYRA.

Ut curent bonis. i. ut sint de primis in operibus bonis.
Hæc. s. documenta sunt bona, &c.
Stultas autem quæstiones. i. irrationabiles.
Et genealogias. i. falsas per quas pseudo apostoli nitentur ostendere Iesum Nazarenum de Dauide non descendisse, sicut dictum est supra ad Timoth. 1. 5 Et contentiones. verbosas.
Et pugnas le. per quas aliqui nitentur falsum intellectum producere. i. deo subditur. 7 Sunt enim inuti. i. sine fructu.
Et vanæ. i. falsæ. 9 Hæreticum. Hic ostenditur qualiter Titus & subditi sui se debeant habere erga hæreticos di. Hæret. hominum. qui recipit fidem catholicam, & postea corrumpit eam.
Post vnam. i. primum eo modo loquendi, quo dicitur Genes. 1. a. Faciem est uespere & mane dies vnus. i. primus.
Et secundam. & facias ab alijs deuitari, ne per eum inficiantur alijs.
Sciens, quia subuer. absque reditu & hoc de communi cursu.
Cum sit proprio. nam fidem quam recepit ut ueram, impugnat, ut falsam.
Cum misero. Hæc est ultima pars huius epistolæ, que dicitur conclusio eius in qua pro Tito mandat & eum salutat dic. Cum misero autem Arthemam aut Tychicum. ad regendum in absentia tua populum tuum.
Festina ad me venire. quia proponebat ibi manere per aliquod spatium temporis. ideo pro Tito mandabat ut illo temporis spacio posset eum

plenius informare de ecclesiastica disciplina.
16 Zenam legispe. i. priusquam ad me uenias, remitte. ita sollicito prouidendo eis de necessarijs.
17 Ut mihi illis desit. In uia, erat enim Apollo episcopus Corinthiorum, sed propter seditionem aduersum se concitatum per pseudo apostolos discesserat cum Zena socio suo ueniens ad Titum Cretensem episcopum, sed sedatis Corinthijs per epistolam Pauli mandauit Tito ut priusquam ueniret Nicopolim eum remitteret ad eos decenter. Quod autem prius nominat Zenam, & dicit eum legisperitum non est ex eo quod esset maior uel peritior sed quia dignitas episcopalis ipsius Apollo & eius scientia erant nota & famosa, non sic autem alterius. Ideo prius ipsum nominat & peritum expressit, ne cura prouisionis circa eum negligereetur. Et si queratur unde fieret ista prouisio, respondit.
18 Discant autem, &c. s. Cretenses uobis subditi.
19 Bonis operibus, &c. i. insistere. s. ministrando doctoribus.
20 Ad vsus ne. non superfluos.
21 Ut non sint in. & sic excidantur & ignem mittantur, sicut arbor infructuosa, Matt. 7. c. Omnis arbor que non facit fructum excidetur & in ignem mittetur.
22 Salutant te. Consequenter salutat eum ex parte sociorum, d.
23 Salutant te qui mecum sunt omnes, quorum nomina tacet propter breuitatem. 24 Salutatur eos, & c. i. fideliter & non fide. Consequenter salutat eos generaliter. d. 25 Gratia Dei. que est arra uitæ beatæ. 26 Cum omnibus uobis. supple sit, Amen.

A D D I D I O.

In cap. 3. ubi dicitur in Postilla. Stultas autem quæstiones.

Quid intelligatur per hoc quod dicitur. Stultas autem quæstiones & genealogias, dictum fuit in additione supra ad Timoth. 1. & c.

A **PHILEMONI.** Coloffensi, qui nulla ecclesiasticæ ministratio- nis præditus erat dignitate, sed vir laudabilis in plebe, fa- miliars literas mittit Apostolus pro Onesimo seruo eius qui cum domino eius fugerat, sed ab Apostolo, audito euangelio, baptizatus est, cui & ueniam deprecatur Apostolus scribens a Roma de carcere. Et est intentio Apostoli implorare ueniam Onesimo apud Phi-

lemonem. Modus talis est, Prius salutatur illum cum uxore, & fi- lio deinde agit gratias Deo de bonis eorum, commendans fi- dem & charitatem eorum, postea Philemonem obsecrat cū ei imperare possit, ut Onesimo parcat, & gratias Deo agat, qui talem illum recepit, ut non seruū estimet, sed dilectissimum fra- trem, ac deinde dicit, ut paret sibi hospi- tium speranti ad ip- sum ire.

Argumentum in epistolam ad Philemonem.

Philemoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribens ei ab vrbe Roma de carcere per supra- scriptum Onesimum.

Epistola Pauli ad Philemonem incipit.

C A P. I.

Paulus uinctus. Nō dicit Apostolus, quod est nomen dignitatis, sed uinctus quod est nomen humilitatis, quia nō imperat sed orat. Est enim hic intercessio pro Onesimo. ideo quæ humilitatis sunt commemorat incipiens ab iniuria sua, ut dignitatē epistolæ suæ faceret. Sicut enim peccata causa uini cū opprobrium est, sic contra pro Christo custodiæ vincula sustinere maxima gloria est. Eo enim tempore in custodia erat. Ideo ait.

Incipit epistola Pauli ad Philemonem.

C A P. I.

PAVLVS uinctus Christi Iesu, & Timotheus frater Philemoni dilecto & adiutori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, Archippo commilitoni nostro, & ec-

a Toti familia, ut & hi ostent.

b Et ante alia si lutat in hunc modum.

Remissio peccatorum.

Meritis & reconciliatio ad Deum.

clesiæ quæ in domo tua est. Grátia uobis & pax a Deo patre nostro & domino Iesu Christo. Grátias ago Deo meo sem-

uinctus dicitur. Iesu Christi, & sanguis effusus, is tatum facit martyrem, qui pro Christi nomine funditur.

* CHRYS. Ob id martyres amamus, non quod cruciantur sed quod ob Christum cruciatus fuerunt. Contra, latrones testamur, non quia puniuntur, sed quod ob malefacta puniantur.

* AVG. si quisquis ab imperatore uel a iudicib. ab eo meritis pœnas sui continuo martyr est, oēs carceres martyrib. pleni sunt, oēs catenæ iudicariæ martyres trahunt, in omnib. m. tallis martyres erumnosi sunt, in omnibus locis pœnalib. in ridico gladio martyres feriuntur, ad oēs bestias martyres surgunt, aut iussionib. iudic. in uiu ignibus concremantur. quis eorum damnatus in tali crimine fuerit, martyr conueniēst estimandus est, quia pro superstitione quam piam religio putabat, pœnas legibus luit? nullus certe quo quomodo Christianus audet hoc dicere. paulo post, non ergo ex passione ceta est iustitia, sed ex iustitia passio gloriosa est.

b Dilecto. Vel diligibili, sicut in Græco habetur, qui, scilicet ligi meretur.

c Gratia uobis, &c. * IHER. gratia est, qua nullo merito, nec opere saluamur. * AVG. Quia gratis, ideo gratia, non enim est gratia nisi gratuita, quia nihil boni ante feceramus, unde talia dona meremur, nihil præcesserat in meritis nostris nisi unde dānari mereremur. gratis ergo præstitum est beneficium, ne merito inferretur supplicium.

* IDEM. Quod est meritum hoīs ante gratiam, cum omni merito nostrum non faciat nisi gratia? Et cū Deus coronet merita nostra, nihil aliud coronet, nisi munera sua? d Gratias ago. Post salutationem de bonis gratias agit cōmendans fidem & charitatem, quæ ideo commemorat, ut merita bonitas moueat eum ad ueniam.

* AVG. Gratias agere Deo est tentire & ex aīo credere illum esse fontem & largitorem omniū bonorum operum. ¶ proinde

lib despir. & lire. c. 7. ser. 42. de Gnd.

* IHER. Ut n. Scipio subiecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit. & Metellus Creta iniula subiugata, insigne Cretici suæ familiæ reportauit, & imperatores nunc usq; Romani ex subiectis gentib. Adiabeni, Parthici, Sarmatici, nuncupantur Ira & Saulus ad prædicationem gentium missus, a primo ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo, uictoriæ suæ tropheam tulit, erexitque vexillum, ut Paulus diceretur e Saulo.

* AVG. Ideo Paulus Apostolus, qui cum Saulus prius uocaretur, non ob aliud quantum mihi uidetur, hoc nomen elegit, nisi ut ostenderet paruū, tanquam minimum apostolorum. Idē hic apostolus de Saulo Paulus, hoc est, de supbo nimis. a Paulus uin. Q. Cuius misereri debes non est causa doloris, qd eris si in misericors filium cruciaueris.

* IHER. Maioris aurem mihi uidetur supercilij, uinctum se Iesu Christi dicere, quam apostolum. Sed necessaria auctoritas uinculorū. Rogaturus pro Onesimo, talis rogare debuit, qui posset impetrare, quod potceret. Felix nimirum, qui non in lapientia, non in diuitiis, non in eloquentia & potentia seculari, sed in Christi passionibus gloriatur.

Ho. 8. in epistol. ad eph.

* CHRYS. Nihil ita splendidum ut uinctum esse pp Christum illustrius est, q̄ siue apostolum, siue doctorem, siue euangelistam esse, qui Christum diligit, nouit quid sit quod dico. Hic prius habebit, optione data, uincula ferre pp Christum, q̄ cœlos inhabitare. quod si quis mihi vel uniuersi cœli, uel huius catenæ copiam & optionem largitus esset, catenam hanc planè ego elegissem. Si aut mihi cum angelis standum fuisset sursum, aut cum Paulo uincto, carcerem utique præprolassē. Si quis me aut in numerum & ordinem collocasset cœlestiū potentiarum, earum etiam quæ sunt propè thronum Dei, aut talem ligatum fecisset, talis utique esse uoluissē. paulo post. Si quis modo mortuos mihi largiretur excitandi facultatem, istud sane non præferrem huic catenæ, &c.

IDEM.

Postilla Nicolai de Lyra ad Philemonem incipit.

C A P. I.

1 Paulus uinctus. Hic incipit epistola ad Philemonem, quæ diuiditur in tres partes. scilicet in salutationem & prosecutionem, ibi Gratias ago. & cōclusionem, ibi Confidens. In prima parte ponuntur personæ salutantes cum dicitur. Paulus uin. Iesu Chri. i. incarceratus pro fide Iesu Christi. Hic non nominat se apostolum, quod est nomen dignitatis, sed uinctum pro Iesu Christo, quod est expressiuum pietatis, eo quod intendebat monere Philemonem ad pietatem erga Onesimum, pro quo scripsit hanc epistolam Philemoni, ut patebit prosequendo.

2 Et Ti. fr. Hunc adiungit in salutatione, quoniam erat dilectus Philemoni, ut sic petitio sit magis exaudibilis, non solum pro reuerentia Pauli, sed etiam pro amore Timothei. Secundo ponuntur personæ salutatae, cum dicitur.

3 Philemo. di. ad. no. in opere prædicationis

4 Et Ap. so. cha. Hæc ut dicit gl. erat uxor Philemonis. ideo ponit eam in salutatione ut inclinet Philemonem ad petitionis exauditionem.

5 Et Ar. com. no. in militia Christi, resistendo uiriliter aduersarijs dei. Et iste nominatur eadem ratione qua & Appia.

6 Et eccl. i. congregationi fidelium.

7 Quæ in do. nam cum eo plures habitabant fideles. Tertio ponunt optata bona cum dicitur.

8 Gratia uob. Exponatur sicut in principio epistolæ precedentis.

9 Gratias ago. Hic consequenter ponitur huius epistolæ prosecutio. diuiditur in duas partes. quia primo Paulus captat Philemonis beneuolentiam, secundo format suam petitionem, ibi. Propter quod. Cuius primum dicit. Gratias ago Deo meo sem. aīo uel habitu. Vel. Scilicet. i. omnibus temporibus ad hoc docentibus.

Philo.

* I MEMO-

proinde illum corde, ore, & opere celebrare.
* IDEM. quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo explanemus, quam Deo gratias? Hoc nihil dicit breuius, nec audiri letius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest.

a Auliens, &c. * AVGV. Charitas causa est & mater omnium virtutum, quae si desit, frustra habetur cetera. Si autem adsit habentur cetera. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas, ita & radix omnium bonorum est charitas. Ille itaque tenet & quod patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus. quapropter fratres, sectamini charitatem, dulce ac salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & cum qua pauper diues est. Hec in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres latissima. In Abel per sacrificium grata, in Noe per diluuium secunda, in Abrahae peregrinatione fidelissima, in Moise inter iniurias leuissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima, casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria praeter virum.

b Quam haec. Quia enim in Christum credebatur, & eum diligebat, & sanctis credebatur & eos diligebat, & per opera fidei & charitatis Christo seruiebat & sanctis.

* ORIGENES. Est fides nostra primo quidem omnium in dominum nostrum Iesum Christum, consequenter uero etiam in omnes sanctos Patriarchas, uel Prophetas, uel apostolos Christi.

* HIER. Non est enim in Deum perfecta fides quae in ministris eius in fidelitate & odio renouatur. quod autem dico tale est, credit qui spem in conditorem Deum, non potest credere, nisi prius crediderit de sanctis eius uera esse quae scripta sunt, Adam a Deo plasmatum, Eua ex costa illius & latere fabricatam, Enoch translatum, Noe naufrago solum orbe saluatum, quod primus Abraham accepit testimonium Dei, quod Isaac obtulit, quod Moses & Aaron decem plagis Aegyptum affluerint, ad uocem Iosue Sol steterit, &c. Hec & cetera quae de sanctis scripta sunt, nisi quis uniuersa crediderit, in Deum sanctorum credere non ualebit.

c Ut communicatio. Quidem habes & charitatem in Christo & in sanctis, ita, ut communicatio fidei tuae cui fiat, i. ut fides tua communicans fidei nostrae: uel, quod aliis ex fide tua communicas euidentem sit. Et hoc.

d In agnitione omni. i. ita euidentem sit, ut hoc merito cognoscatur omne bonum esse in te per Christum. i. omnium bonorum sufficientia. Ut ita. Memor sum tui. & gratias ago in orationibus habitis de hoc. Ut communicatio fidei tuae, i. operatio fidei qua crucis Christo & sanctis. cui. f. in a. Quae est.

e In Christo Te. i. cum cognitione boni aeterni, ut illud expectetur in premium. Hoc enim orat Apollolus, ut operatio eius cum cognitione fiat bonitatis. i. ut ita merito operetur, ut in futurum inde expectet premium Iesum Christum, non retributionem temporalium.

a semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens

b charitatem tuam & fidem quam habes in Domino Iesu & in

c omnes sanctos, ut communicatio fidei tuae euidentem fiat in

d agnitione omnis operis boni in Christo Iesu. Gaudium enim

e magnum habui, & consolationem in charitate tua, quia uiscera

f sanctorum requieuerunt per te frater: propter quod

g multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi quod

ad te pertinet, propter charitatem magis obsecro, cum

h sis talis, ut Paulus senex, nunc autem & uinctus Iesu Christi:

f Viscera sanctorum. i. filii sanctorum clarissimi, vel erga te propensius sanctorum affectus qui uenit te. i. consolante, & refrigeratus est, quia bonum te per omnia inueniunt.

* AMBR. Manifestum est, quia idcirco se significat lacrum esse, quia sanctorum necessitatibus uiscera ministrabat, unde plus gaudet, certus ex hoc quia obsequeretur mandatis eius quem constat esse potiore.

* CHRYS. Non quidem ait, cum haec aliis facias, quanto magis mihi denegate non debes, quod ceteris praestas, sed hoc ipsum

tamen aliis uerbis admonuit, lenius id quodammodo, & gratius experens. Tu mihi inquit, dedisti fiduciam postulandi, ex his quae in alios contulisti.

* HIER. Et hic idoma apostolicum est, ut semper uiscera uocer, uolens plenam mentis ostendere charitatem.

h Magnam habens, &c. * AMB. Quantum rogo exigebat, dignum erat imperare discipulo magistrum, & fiducia apostolice auctoritatis, sed quia uir bonus erat Philemon, per affectum illum prouocat obaudire, quasi coequum etatis, & uinctum Christi Iesu. i. obligatum negotiis dominicis, uel propter nomen eius subiectum uinculis.

* CHRYS. Inspice quae loquor, quae cantus incedat, ne quid. n. maxima licet uis charitatis expressum, auditorum forte fecerit, atque ideo grauius ferret, ideo antequam diceret imperandi tibi, quia id graue uidebatur, ac licet ex charitate prolatum curare potius posset ex abundantia tamen magis secunda praemunit, dicens, fiduciam habes, quod profecto Philemonem magnum esse meriti iudicantis est, ac si dicat, fiduciam nobis dedisti, neque hoc solum, sed in Christo non ideo quod sis in seculo clarior atque potentior, de te ista praetulumimus, sed propter fidem, quam habes in Christum.

* HIER. Et hoc ex fiducia illa ueniebat, quod qui tanta Christum perpetrarat, utique impar sui in ceteris esse non poterat.

* CHRYS. Scio quidem quod etiam imperans facile efficiam quod intendo, quod ex praecedentibus tuis meritis colligo, sed quia mihi huius rei magnum studium est, obsecro. Vtrumque si mulcendit, & quod ipsi consideret, quia imperauit, & quod cura uehementer sibi cordi esset, obsecrat enim.

* HIER. uult magis petere quam iubere, grandi petentis auctoritate proposita, per quam & apostolus obsecrat. Totum autem pro quo rogat tale est: Onesimus seruus Philemonis, fugam furto cumulans, quodam rei domestice compilarat, hic pergens ad Italiam, ne in proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per luxuriam prodegerat.

h Nunc autem. * CHRYS. Quis oro, huiusmodi athletam in numeris uictoris clarum non obuiis exciperent manibus? quis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Memoriam tui fac. gratias agendo pro bonis tuis praeteritis & deprecatione de futuris.

Quam haec. in d. Ie. cui seruus fideliter. Et in o. san. quibus bona communicas misericorditer.

Ut com. hoc refertur ad id quod supra dicitur. Memoriam tui faciens in orationibus meis. i. orando. Ut conuocatio fidei tuae. in effectu quo seruus Christo fideliter & sanctis eius ministras misericorditer.

Euidens fiat, per receptionem premij. In agni. i. in clara uisione Dei, in quo est omne bonum.

In Christo Ie. i. per Christum Iesum tanquam per mediatorem nostrum. Vel dicitur. In Christo Ie. quia beati reficiuntur interiorius in aspectu suae deitatis, & exteriorius in aspectu eius humanitatis.

Gaudium enim magnum, &c. quia bonum discipuli redundat in omnium magistrum.

9 Quia ui. Consolatus enim fuerat eos uerbo & etiam necessaria ministrando.

strando. Hanc autem commendationem & consimiles non faciebat Apostolus ad aduandam, sed ut prouocet ad maius bonum, quia uirtus laudata crescit.

10 Propter quod. Hic consequenter Apostolus format petitionem, ibi. Forfitan enim, circa primum dicit. Propter quod, i. propter charitatem de te auditam.

11 Multam si habens, i. pro amore Christi Iesu.

12 Imperandi tibi, &c. i. quod est decens & rationabile.

13 Propter charitatem, inter me & te mutua.

14 Magis obsecro, &c. uita & etate.

15 Ut Paulus senex. propter quod magis uolo uti deprecatione quam imperio. Unde & scribens Timotheo, dicit prima epistola. 4. cap. Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patiam.

16 Nunc autem & uinctus Iesu Christi, quasi diceret. Mea senectus & incarceration mouere te debent ad acquiescendum meae deprecationi, quae subditur cum dicitur.

Gratuens uinctū pro Christo, nō ei innumeras deferret gratias. **A** Cum itaq; tam multis modis preparasset ac mitigasset aīum, non continuo nomen adiūxit, sed post a Deo insignē admonitio nem differt adhuc. nōtis quippe dñorum aduersus fugitiuos seruos indignationē, & maxime si re familiari expilata diffugerint, quamlibet illi mites fuerint, ex accepto detrimento ira succrescit. Hāc igitur modis omnibus lenire contendit.

† filiū meū charissimum.

† sententia aurem tua

† supra seruum.

a *Obsecro te p. &c.* * **CHRY** sos. Rursus uincula quae exorandū uim hnt & tum demum nomen apponitur, non modo. n. iram extinxit, uerum & magna iucūditate repleat. Nequaquam ait, illum uocarem filiū, nisi ualde esset approbatus, & utilis. Illū deniq; ac Timotheū eodē appello nomine. Vbi uero plurimis in locis suū declarasset affectū, ex partus quoque tpe sui reuerentiā inducit, uinctus, inquit, illū genui, ut ex hoc amore dignior honore censeatur, quod esset inter ipsa certamina, & in ipsis pro Christo tentationib. auditus.

* **HIER.** Volens impetrare quod postulat, iam non pro seruo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari, & illo filio quem genuerit in uinculis euāgelii, hoc est, quae pro Christi euangelio sustinebat. Simul autem admirādū de magnanimitate apostoli, & in Christum mēte feruentis. Tenet in carcere, uinculis stringit, squalore corporis, charorū separatione, penalis tenebris coartatur, & non sentit iniuriā, non dolore cruciatur, nihil nouit aliud, nisi de Christi euangelio cogitare. Sciebat seruum, sciebat fugituum, sciebat aliquē raptorem ad Christi fidē esse conuersum. grandis laboris est talem hominem in eo quod cepit, perseverare. Idcirco filiū suū & filiū uinculorū, & ministrū euangelii in uinculis cōstituti, inculcat ac replicat, ut Philemō ille prudenter & dispensatorie tm̄ in praefatione laudatus. non auderet negare, ne suis laudibus uideretur indignus.

Obsecro te. Magnum est nō de humili, sed de sublimi, si se inclinat & obsecrat.

Senex. Senī magis aetatis similitudine debet obsequi.

b *Qui tibi aliquando, &c.* **CHRY**s. Vide autē quam prudenter ipsius delictū confitetur, ut eo ipso extinguat iracūdiam dñi, non ait. nunc tibi utilis erit, ne ille non crederet, sed personā quoque introduxit suam, ut ex hoc ille dignius sperare meliora potuisset. Si enim Paulo futurus est utilis, qui tantam uirtutis & perfectionis diligentia exigit, quanto amplius domino.

* **HIER.** Qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit, (nec enim seruus fur atque fugitiuus alteri nocuit, nisi domini suo) nunc e contrario uilitatis compensatione, qua ipsi domino & Paulo utilis est, ceterisque per Paulum, plus charitatis meretur quam odii antea meruerat.

c *Vt mea viscera, &c.* Onesimum profugum recurrētē ad diuinum auxilium cū esset in custodia apostolus Paulus baptizauit, uidens in illo uilitatis spem, quem sic commendat, ut suū animum in illo significet recipi.

* **CHRY**s. Et hic rursus non simpliciter *posuit* nomen, sed etiā *uocem adhorantis* adiecit, quae longe plus habet uirtū, quam si filium diceret. Dixerat filiū, dixerat, quē in uinculis genui, ut ex eo maximē uideretur amabilis, quod esset in praesentis & rēta tionib. genitus. quod enim illis maxime filiis afficiamur, quos inter pericula, uel etiam post uitata pericula gignimus, testimonio

nio scripturę cōprobatur, q̄ Benjamin delicatū patri Iacob filiu ex eo manifestat, q̄ hūc motiēs m̄ ediderit, nō ait, recipe: non dixit, ne irascaris, sed suscipe. *hoc est nō modo ueniā, sed honorem quoque promeretur.* Est enim Pauli filius esse dñus.

* **HIER.** Quod autem ait, tu illum, &c. Hoc est quod ante dixi, viscera significare internum cordis affectū, & plenam ex animo uoluntatem, cum totum quicquid in nobis est, suscipitur a rogato, alias autem omnes liberi, viscera sunt parētum.

* **LACTANTIUS.** Homini. n. Deus praeter cetera dedit hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligit, foueat cōtraque omnia pericula & accipiat, & praestet auxiliū.

d *Vt non quasi, &c.* * **IV**STINVS. Martyr. Sic Deo uisum est, tum angelos, tum homines, libero arbitrio praeditos, siueque potentes facere, quemque pro accepta facultate, ut si placita eius elegerint, illa los serue

& incolumes, sin ad malū deflexerint, singulis penas infligat quascunque uoluerit.

* **IDEM.** nulla laude quicquam esset dignum, nisi esset ad ueritatemque flexibile.

* **IDEM.** Nisi homines possent suo arbitratu, turpia fugere, & honesta sectari, ext. culpam erunt quicquid agant.

* **CLEMENS.** Rom. q̄o ergo Deus iudicat fm̄ ueritatem unumquemq; pto actib. suis, si aliquid agere non habuit in potestate sua? Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia, frustra erit studiū sectandi meliora. Sed & iudices seculi frustra legibus praesunt, & puniūt eos qui male agūt, nō enim ī sua potestate haberūt, ut nō peccarēt. Vana erūt & iura populorū, quae malis artibus penas statuunt, miseri erunt & hi qui cum labore seruan iustitiā, beati uero qui in delitiis positi, cum luxuria & scelestis uiuentis, tyrannidē tenent. Secundum hāc ergo nec iustitia erit bonitas, nec ulla uirtus, & ut vis, nec Deus.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperandi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praeccepta homini non prodesse, nisi haberet liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa praemia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quaeritur, quare Deus homini faciens, non eū bonū condiderit, de praesentis loco solui pot. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit hominē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bonū nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset. Deo simili qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Paulus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū trinare. Sed si hoc sine uoluntate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uoluntariū. q̄ aut uoluntarium non erat, alio genere arguebatur esse malū. nihil quippe dici bonū potest, nō q̄ uoluntariū est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus hūc minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, uerū bonū uoluntariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate bonū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperandi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praeccepta homini non prodesse, nisi haberet liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa praemia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quaeritur, quare Deus homini faciens, non eū bonū condiderit, de praesentis loco solui pot. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit hominē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bonū nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset. Deo simili qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Paulus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū trinare. Sed si hoc sine uoluntate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uoluntariū. q̄ aut uoluntarium non erat, alio genere arguebatur esse malū. nihil quippe dici bonū potest, nō q̄ uoluntariū est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus hūc minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, uerū bonū uoluntariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate bonū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperandi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praeccepta homini non prodesse, nisi haberet liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa praemia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quaeritur, quare Deus homini faciens, non eū bonū condiderit, de praesentis loco solui pot. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit hominē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bonū nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset. Deo simili qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Paulus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū trinare. Sed si hoc sine uoluntate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uoluntariū. q̄ aut uoluntarium non erat, alio genere arguebatur esse malū. nihil quippe dici bonū potest, nō q̄ uoluntariū est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus hūc minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, uerū bonū uoluntariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate bonū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperandi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praeccepta homini non prodesse, nisi haberet liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa praemia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quaeritur, quare Deus homini faciens, non eū bonū condiderit, de praesentis loco solui pot. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit hominē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bonū nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset. Deo simili qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Paulus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū trinare. Sed si hoc sine uoluntate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uoluntariū. q̄ aut uoluntarium non erat, alio genere arguebatur esse malū. nihil quippe dici bonū potest, nō q̄ uoluntariū est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus hūc minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, uerū bonū uoluntariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate bonū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperandi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praeccepta homini non prodesse, nisi haberet liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa praemia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quaeritur, quare Deus homini faciens, non eū bonū condiderit, de praesentis loco solui pot. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit hominē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bonū nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset. Deo simili qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Paulus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū trinare. Sed si hoc sine uoluntate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uoluntariū. q̄ aut uoluntarium non erat, alio genere arguebatur esse malū. nihil quippe dici bonū potest, nō q̄ uoluntariū est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus hūc minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, uerū bonū uoluntariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate bonū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperandi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praeccepta homini non prodesse, nisi haberet liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa praemia perueniret.

* **HIER.** Hoc quod a plerisq; quaeritur, quare Deus homini faciens, non eū bonū condiderit, de praesentis loco solui pot. Si Deus uoluntarie, & nō ex necessitate bonus est, debuit hominē faciens, ad suam imaginē facere, hoc est, ut ipse uoluntarie nō ex necessitate bonus esset. q̄ si talis fuisset effectus, qui bonū nō uoluntate, sed necessitate perficeret, nō esset. Deo simili qui iō bonus est, quia uult, nō quia cogitur. potuit itaque Paulus absq; uoluntate Philemonis, Onesimū sibi in ministeriū trinare. Sed si hoc sine uoluntate Philemonis fecisset, bonum dem erat, sed non uoluntariū. q̄ aut uoluntarium non erat, alio genere arguebatur esse malū. nihil quippe dici bonū potest, nō q̄ uoluntariū est. Superior ergo q̄o ita soluitur. Potuit Deus hūc minē sine uoluntate eius facere bonū. Porro si hoc fecisset, uerū bonū uoluntariū, sed necessitatis, q̄ autem necessitate bonū est, & alio genere arguitur malum. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem autem Deo esse, absolute bonum est.

* **IRENAEVS.** Si nulla esset in hominib. libertas arbitrii, nulli essent laudandi aut vituperandi, exularēt oēs apostolorū adhortationes, prophetarum, & domini, uacaret omne consilium.

* **AVG.** Ipsa diuina praeccepta homini non prodesse, nisi haberet liberum uoluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa praemia perueniret.

NICOLAUS DE LYRA.

- * Obsecro te pro meo filio. *spirituali.*
- 2 Quem genui. *in fide.* 3 In uinculis. *existens propter quod teneris ipsum diligo.* 4 Qui tibi aliquando. *tua tollendo quando erat infidelis.* 5 Nunc autem. *regeneratus in Christo.*
- 6 Et mihi & tibi. *seruendo fideliter mihi & tibi.*
- 7 Quem remisisti. *melioratum.* 8 Tu autem. *i. v. filium meum charissimum ac si fuisset genitus ex meis uisceribus.* 9 Quem e. *v. qui filius meus est iam diu.* 10 Mihi ministraret. *cum sit seruus tuus, & sic mihi ministrares per ipsum.* 11 In uinculis. *id est, quibus sum alligatus pro praedicatione euangelij.* 12 Sine consilio. *sine assensu*

- 13 Nihil uolens. *de eius retentione.* 14 Ut in uerbo. *i. ne bonum ministerium quod fieret mihi per eum, quod secundum ueritatem dei dici tuum, eo quod est seruus tuus, uideretur magis coactum quam uoluntarium ex parte tua.* 15 Forsitan. *Hic consequenter remouet plerumque excusationem quam posset iste Philemon facere. Prima est q̄ Onesimus ab eo recesserat ipso nesciente, propter quod non debebat ab iterum recipi gratiose. hoc autem excludit Apostolus per hoc quod recessus cedit ad bonum Philemonis, dicens, Forsitan autem discet ad hoc a te. i. modico tempore, quod quasi nihil reputandū est.* 2. *Phy.* 16 Ut in aeternum. *i. non solum in praesenti ad tuum seruitium paratum, etiam in futuro tecum ad eam gloriam ordinatum. Ideo subditur.* 17 Iam non ut. *religione Christiana.* 1 * Maxim

A * CHRYS. Recte, *forfitan*, posuit, ut facilius crederet dominus, quia enim ex elatione aut peruerso corde, nec ex voluntate reddi adine fuga illa processerat, dicit *forfitan*, neque ait id legit, sed ideo separatus est, honestiori usus vocabulo. Non enim hoc ille molitus est, ut huius rei gratia discederet.

* HIERONYMVS.

nonnunquam malum occasio sit bonorum, & hominum prava consilia conuertit ad rectum. fratres Ioseph, sui zeli stimulis incitati, Ismaelitis 20. aureis venderunt. Hoc initium & patri & fratribus & omni Aegypti pro bonorum omnium fuit. Simile quid & in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia, occasiones fuerint rei bonae. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Romam ubi Paulus erat vinculus in carcere. Si Paulum in vinculis non vidisset, non recepisset fidem in Christum, si Christi non habuisset fidem, non quod Pauli effectus filius, in opus euangelii mitteretur. Pulchre autem rem addens, *forfitan*, inquam temperauit. occulta sunt quippe iudicia Dei, & temerarium est quasi de certo pronunciare quod dubium est, *forfitan*, inquit, ideo discessit, caute, timide, & non totum fixo gradu, ut si non posuisset *forfitan*, omnibus seruis fugiandum esset, ut apostolici fierent.

* OECYMNEN. Fausto nomine fugam appellauit secessionem, ne facta fugae mentione, vulnus recrudesceret.

a Maxime mihi. Mihi magistro tuo. frater Onesimus enim offenso proprio domino confugit ad Apostolum ad hoc, ut oblitteratis peccatis utilis reuerteretur, in terram, ut non solum domino suo aqua lis fieret meritis, sed ipsi magistro frater. Et ne Philemon quia dominus, contra seruum inflaretur, humiliat eum dicens, *Frater in car.* quia ex uno Adama omnes, & in domino per fidem.

* CHRYS. Seruum ad modicum amiseras, & fratrem perpetuo reperisti, non modo tuum, sed meum. Magnum ex hoc exitum uirtutis testimonium, si meus, inquit, frater est, profecto & tu non erubescas illum habere fratrem. Ex hoc igitur quod hunc filium dixit, singularis affectus indicium dedit, ex eo autem quod fratrem appellauit, magna illum beneuolentia, & pari se cum honorem dignum profecto declarauit. Ista non sine certa ratione scripta sunt, sed uti ne seruos peccatores despiceremus, neque illis nimis domini immineant, sed crimina discamus ignorare eis, quae sunt huiusmodi, ne semper seueri, semper asperissimi simus, ne seruitutis praetextu, si boni fuerint, socios illos in omnibus assumere erubescamus. Si enim Paulus non erubuit huiusmodi appellare filium, fratrem, uiscera, atque charissimum cur obsecro nos erubescamus? Et quid dicam Paulus? Pauli ipse dominus non erubescit seruos nostros fratres, amicos & coheredes appellare, & nos erubescimus.

b Hoc mihi im. Nunc exulationem omnem conuellit, cum sibi imputandum esse dicit, si uel laesit, uel debet aliquid.

* HIERONYMVS. Vide quam caute postremo addidit culpam

culpam. quia enim maxime rei pecuniariae iactura angere homines solent, ne quid huiusmodi obiceret, contumpta quippe fuerat pecunia furto sublata, non ait, si quid furatus est, sed si quid te laesit. Simul & peccatum confiteretur, & non ueluti serui peccatum, sed quasi amici ad amicum, iniuriae magis usus quam furti nomine hoc tibi imputa, id est a me debitum exige.

a Charum. b Quam ante, uel quam mihi. c Charus esse debet. d Per conditionem primae natiuitatis. Quia seruus tuus.

a maxime mihi: Quanto autem magis tibi, & in carne, & in

domino. Si ergo habes me socium, suscipe illum, sicut me. Si

autem aliquid tibi nocuit, aut debet, hoc mihi imputa. Ego

Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, ut non dicam tibi,

quod & te ipsum mihi debes. Ita frater ego te fruar in domi-

no: refice uiscera mea in Christo. Confidens in obedientia

tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico facies.

Simul autem & para mihi hospitium. Nam spero per orationes

uestras donari me uobis: Salutem te Epaphras concaptiuus

meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas

adiutores mei. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu

uestro, Amen.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

a Per fidem. Quia fidelis frater. b Habere vis. c Quod si non suscipis, non es socius.

a Vel hic, uel in futuro. b Reddam dico. Minus exigo quam debes.

Non modo tua. a Adiurato.

a Filium uel intellectum. b Alias domino. id est propter Christum uel dominum.

Vel hic mouet ad veniam.

de

E

Ambrosio

F

Incipit

manu ipse conscripsi. Crede igitur mihi pro Onesimo polliceri.

c Ita frater ego. i. gaudebo de te in regno Dei, si feceris quod regno. Et quid est, illud: *Refice uiscera tua*.

d Confidens in obe. Prouocat eum sic blandiendo, ut non amplius faciat, quam postulat ab eo. Solet enim fieri, ut qui de se uider bene sentire, meliorem se praebet.

e Simul autem. Ut sollicitiorem eum faciat, & ad obediendum promptiorem uenturum se ad illum significat, quia uel hoc potest eum mouere ad ueniam. Solent enim absentes contemni.

* HIER. Non puto tam diuitem fuisse apostolum, & tantis sarcinis occupatum, ut preparato argeret hospitio, & non una contentu cellula, breues corporis sui spatio ad eas amplissimas existimaret, sed ut dum cum expectat Philemon ad se esse uenturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem non dispensatorie, sed uere quis existimat imperatum, ut sibi hospitium prepararet, apostolo, magis quam Paulo hospitium preparandum est. Venturas ad nouam ciuitatem, predicaturus crucifixum, & inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros, & necesse erat primum ut domus esset in celebri urbis loco, ad quam facile conueniretur: Deinde ut ab omni importunitate vacua, ut ampla, quae plurimos caperet audientium, ne proxima spectaculorum locis, ne turpi uicinia detestabilis, postremo ut in plano potius esset sita, quam in coenaculo. Quam ob causam eum existimo etiam Romae in conducta mansisse biennium. nec parua ut reor erat mansio, ad quam Iudeorum turbae quotidie confluebant.

* CHRYSOSTOMVS. Pro Onesimo faciebat ne illi negligerent, sed scientes illum omnino uenturum, atque auditurum ut se se habuerint aduersus eum, omnem iniuriae memoriam deponerent, & promptiores ad gratiam essent. Grandis enim erat praesentis Pauli honor & gratia: Pauli inquam, post aetatem senectutis expressam, post commendata sapientius uincula.

Incipit

12 Ut non, &c. Cuius subditur ratio cum dicitur.

13 Quod & te ipsum. i. quia etiam te ipsum mihi debes, eo quod es creatura mea in fide catholica & instructione euangelica. quasi dicat, minus exigo a te, quam mihi debeas.

14 Ita frater, &c. id est gaudebo de te in Deo, si feceris quae peto.

15 Refice, &c. Complendo desiderium meum in hoc quod postulo.

16 In do. id est propter dominum principaliter, & propter me secundario.

17 Confidens. Hec est ultima pars uel epistola conclusio, in qua primo dicit se scripsisse Philemoni confidens de promptitudine sua obedientia, licens; Confidens. Et patet. Secundo mandat sibi hospitium parari ex amicitia speciali, dicens. Simul autem. Tertio salutem eum ex parte sociorum suorum dicens. Salutem te Epaphras concaptiuus meus, &c. Et ultimo benedicit ei & alijs simul dicens.

8 Gratia domini nostri Iesu Christi, &c. quod est arma uitae beatae.

19 Cum spiritu uestro. supple sit perseveranter, Amen.

Tom. vj. B 4

NICOLAUS DE LYRA.

1 Maxime. scilicet charissimum, eo quod in fide genui cum ut predictum est.

2 Quantum. supple dicitur esse charus, magis quam ante recessum ipsius.

3 Et in carne. quia seruus tuus est ad seruendum tibi corporaliter.

4 Et in do. quia factus est fidelis ad regnandum tecum aeternaliter. Ideo concludit.

5 Sier. habes me lo. Tibi uerissima charitate coniunctum. Et accipitur si: pro quia.

6 Suscipe illum. Id est dulciter & benigne.

7 Autem. Hic remouetur secunda excusatio quia posset Philemon dicere, quod Onesimus recedendo intulit sibi damnum in personis, uel in suis rebus. hoc remouet per hoc quod obligat se ad satisfaciendum, dicens: Si autem aliquid tibi nocuit. In persona tua, aut in familia.

8 Aut debet. Ex obligatione aliqua.

9 Mihi imputa. Tanquam debitori.

10 Ego Paulus, &c. Hic dicit ad ad maiorem certitudinem.

11 Ego rependam. Id est satisficiam ipsi domino, qui est superior omni

Diuisio.

An episto
ad He-
braeos sit
Pauli.

Incipit argumentum ad Hebraeos.

In primis vi. Quidam veritatis calumniatores hanc epistolam non esse Pauli dicere ausi sunt eo quod nomen eius in titulo non habeat & longe splendidiore atque faciliore stilo quam alia resplendat, sed aut Barnabae, aut Lucae, vel Clemetis vel Tertulliani. Quibus in promptu nobis est respondere. Si enim ideo non est dicenda Pauli, quia nomine eius praeputata non est, ergo nec alius illorum, immo nullius omnino, cum nullius nomen habeat in titulo. Ideo autem nomen suum huic epistolae sicut & ceteris non praeposuit, quia Hebraeis odiosus erat, quibus legis destructor videbatur. Quia ergo non eorum, sed Genium erat Apostolus, nomen suum eis odiosum tacuit, ne praescripti nominis invidia sequens utilitatem excluderet lectiois. Sciens quo-

que eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstras, ordinis sui dignitatem noluit anteferrenominando se apostolum. Sed meritum officii sui tacens superbis ipse humilis non se apostolum nominavit, ne superbi indignarentur. Quod vero haec epistola maiore relucet facundia quam alia, sane mirandum non est, cum natura sit unicuique plus in sua quam in alia valere lingua. Ceteras enim epistolas Apostolus perigrina. i. Graeco sermone composuit, hanc autem scripsit Hebraica lingua. Cuius sensum & ordinem retinens Lucas post excessum eius Graeco sermone composuit. Non est ergo mirum si in hac tanto doctrinae fulget eloquio. Propulsatis ergo calumniis aduersantium veritati nullatenus ambigendum est, & hanc Pauli fore epistolam. In qua intendit Christi eminentiam & fidei sufficientiam, necnon & legis insufficientiam & inutilitatem ostendere.

Paulus doctor egregius Gentium Apostolus ministerium suum volens honorificare, iuxta quod in epistola ad Romanos ait: *Quandiu quidem sum apostolus Gentium, honorificabo ministerium meum, tentans si quo modo ad emulatum provocem carnem meam.* Ecclesiis Hebraeorum scripsit de eminentia Christi sicut utramque naturam, & inutilitatem legis Moysaeque altruens multis modis fidem Iesu Christi absque legalibus sufficere ad iustitiam & salutem. legalia vero post passionem Christi non modo non proficere verum etiam officere, quorundam Hebraeorum superstitiosam traditionem excludens, qui Christum confitentes, legales observantias tenendas putabant. Et in hunc errorem quosdam etiam qui de gentilitate venerant ad Christum sua autoritate induxerant. Ideo Apostolus providens Gentibus, ne deinceps in hunc errorem Hebraeorum autoritate trahantur, Iudaeos quoque ad emulandum provocans, quod est honor ministerii sui, gratiam Dei hic commendat per Christum verum pontificem hoc tempore fidelibus factam, legem ostendens reprobam, ad vitium etiam de moribus instruit. Praesentis igitur temporis eminentiam ostendit, dicens Deum unigenitum suum nobis emulasse, & in nobis locutam ut auditorum mentes erigeret, ostendit quibus scribit Iudaeorum. Ne quia multis malis quae illis acciderat, unde afflicti & contriti erant, putarent ex hoc se inferiores esse ca-

retis ac miseres. Ideoque vi eos consoletur atque erigat, maiori gratia praeditos initio epistolae suae declarat. antiquis quidem prophetae missi sunt, nobis autem filius, & illis servi & serui locuti sunt, nobis autem dominus. Modus tractandi. Primum proponit audienda esse verba Christi conferendo eum prophetis quia in eo locutus est dominus ut in prophetis, & maior est eis. Deinde commendat eum alternatim secundum utramque naturam, humanam scilicet & divinam. Postea comparat eum angelis & praefert, multa interserens de excellentia eius secundum utramque naturam. Deinde comparat eum Moyse & praefert. Deinde multis rationibus & autoritatibus gratiam fidei umbram legis preferendam declarat. Et sacerdotium Christi Leuitico sacerdotio, & Testamentum novum veteri, eiusque sacrificium unum multis illius

sacrificiis preponendum ostendit, quia ibi umbra, hic veritas. Tandem ponit fidei descriptionem, eam multis testimoniis commendans. Circa finem vero moralem subdit instructionem.

* EVSEB. Clemens Alexandrinus in libris *κτρωτων* epistolam ad Hebraeos scriptam, Pauli esse adfirmat, & Hebraico sermone ad Hebraeos ab eo editam.

* ORIG. Est verisimile quendam qui premebatur ab ea quae in his est demonstratione, utum esse consiliorum, qui epistolam abrogent, tanquam quae non sit Pauli, aduersus quem malis seorsum utimur rationibus ad probandum Pauli esse epistolam.

* IDEM. Apud Eusebium. Proinde, si quae Ecclesia istam habeat epistolam, eam ipsa approbet ut Pauli, idque hac ratione persuasum, non enim temere uereres eam Pauli esse tradiderunt.

* IUSTIN. Martyr. Quanto rationale animal honoratus est irrationali, tanto eius immolatio augustior est quam illius. Atque hoc ex Iephtha factis elarius patet, qui cum filiam suam immolauerit, in epistola ad Hebraeos ab Apostolo commemoratur in numero piorum.

* IRENAEVS Martyr Moses homo Dei existens, Deus quidem datus est ante Pharaonem, non autem Deus Dominus appellatur, nec Deus vocatur a prophetis, sed fidelis famulus & terrens Dei dicitur a Spiritu, quod & erat.

* THEOD. Nihil faciunt qui morbo Ariano laborant, si ad uertum literas apostolicas fuerint, & epistolam ad Hebraeos a reliquis separent, & eam adulterinam appellent. Qui enim aduersus Deum & Saluatorem nostrum linguas mouent, quod non ausi fuerint aduersus eius beneuolos, & grandiloquos ueritatis praesones.

* HIER. Heretici quicquid contrarium suo dogmati uiderant, eraserunt, nonnullas epistolas integras repudiandas crediderunt, ad Timotheum uidelicet utramque ad Hebraeos, & ad Titum. Et si quidem redderent causas cur eas Apostoli non putarent, tentaremus aliquid respondere, & forsitan satisfacere. Et tamen nunc cum haeretica autoritate pronunciant, & dicunt, illa epistola Pauli est, haec non est, ea autoritate reseruit pro ueritate intelligant, quae ipsi non erubescant falsa simulare bant, quam dicebant necessarium ad salutem ipsam obseruari, ut habetur Act. 15. quidam descendentes de Iudaea. In Antiochiam ubi erat ecclesia fidelium inchoata, dicebant, fratres, quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis serui fieri. Et de orta fuit haeresis Nazarenorum, dicentium obseruari: a omnium legalium esse necessarium ad salutem, ut dicit Aug. de haeresibus. Paulus igitur a Deo doctus, non solum in terris per inspirationem sicut ceteri apostoli, sed etiam in caelis per apertam uisionem in raptu, sicut scribit Aug. ad Paulinum de uisione Deum, uidentis hoc esse contra ueritatem euangelij scripturam hanc epistolam Hebraeis ad fidem Christi conuersis, in ea manifeste ostendens imperfectionem legis respectu euangelij, & per consequens eius cessationem in tempore perfectionis, quod est tempus Christi. Et ex hoc patet, quod ista epistola inter epistolas Pauli prima est in ordine doctrinae, licet sit ultima scribendi tempore, quod patet ex duobus. Primo mo-

* de feri-

Argumentum in Epistolam ad Hebraeos incipit.

In primis uideendum est cur apostolus Paulus in hac epistola scribenda non serauerit morem suum, ut vel uocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Haec causa est, quod ad eos scribens qui ex circumcisione crediderant, quasi Gentium apostolus & non Hebraeorum, sciens quoque eorum superbiam suam

que humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Iohannes apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non praetulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebraeos conscriptam Hebraica lingua misisse: cuius sensum & ordinem retinens Lucas euangelista, post excessum beati Apostoli Pauli Graeco sermone composuit.

Nicolai de Lyra in Postillam super epistolam Pauli ad Hebraeos Prooemium.

Ubi uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. infra Co. 13. c. In primitiua ecclesia illi qui de Iudaismo conuerterantur ad fidem Christi zelabant nimis, & indiserete pro lege Moysi mouebantur, secundum quod scribitur in li. actuum apostolorum. In quo quidem libro textitur historia nascentis ecclesiae, ut dicit Hier. in epistola ad Paulinum. Ibi enim. 21. cap. introductione uerba beati Iacobi loquentis ad Paulum apostolum de caelo conuerso ad fidem Christi pro lege Moysi sic dicentis. Vides fratres quot milia sunt in Iudaea qui crediderunt Christo, & omnes sunt amulatores legis, &c. & uiam pre lege Moysi zela-

785

do scribendi quia hanc epistolam scripsit Apostolus Hebraicè ut magis videbitur, in scriptura autem Hebraica antiquior est inter omnes, secundum quod dicit Isid. 1. et timol. unde & alia litera derivantur ab Hebraicis, & quantum ad sonum & quantum ad nominationem. quod patet de literis Græcis. Prima n. litera Hebraica dicitur Aleph. Secunda Beth. Prima in Græco dicitur Alpha: Secunda. Vita, & sic alijs saltem in pluribus. Unde patet quod litera Græca sunt derivare ab Hebraicis, & non est dubium quod Latina derivata sūt à Græcis, sicut idioma Latinum ab idioma Græco, & sic patet propositum. Secundo hoc patet ex sententia, quia in hac epistola veritas legis evangelicæ & eius perfectio ostenditur, in alijs autem epistolis Paulus Apostolus ad observantiam evangelij fideles hortatur. prius est autem legis veritatem agnoscere, quam ipsam veritatem observare, patet igitur quod hæc epistola prior est ordine doctrinæ, in verbo igitur præsumptio tria designantur ad evidentiam huius epistolæ. Primum est imperfectio legis Mosaicæ. Secundum est perfectio legis evangelicæ. Tertium, est ordo utriusque. Primum tangitur cum dicitur, Quod ex parte est. Secundum, cum dicitur, Quod perfectum est. Tertium, cum dicitur, Venerit & evacuabitur, quia adveniente evangelio lex evacuabitur, ut magis videbitur in sequentibus. Primo igitur in verbo præsumpta tangitur imperfectio Mosaicæ legis, cum dicitur, Quod ex parte. pars enim habet rationem imperfecti, sicut per oppositum totum habet rationem perfecti, secundum quod dicitur. 3. Phylorum. Totum & perfectum idem sunt. & ideo imperfectio legis Mosaicæ bene designatur, cum dicitur. Ex parte. Ad cuius evidentiam notandum quod in lege divina occurrunt tria consideranda. Primum est finis unius Dei quod est quid præmium ad susceptionem legis divinæ, quia per fidem populus adunatur cui lex datur, quia lex non datur nisi populo liquo adunato. Secundum est ipsa lex vel corpus legis, quod consistit in suis mandatis vel monitis. Tertium est eius finis. Finis autem legis dicitur beatitudo æterna, sicut finis legis politica & humanæ est felicitas politica. In istis tribus lex Mosaicæ invenitur imperfecta, quod patet primo, videlicet de fide, quia licet in illa lege fuerit notitia aliqualis unius Dei, & etiam Christi in quodam generali, tamen non fuit ibi notitia explicita trinitatis personarum in unitate essentia, nec per consequens incarnationis. Cuius ratio est, quia sicut cognitio naturalis procedit de imperfecto ad perfectum, ut dicitur. 1. Phylorum. Unde & pueri vocant primo omnes viros patres, & omnes feminas matres, postea distinguuntur quodque. Ita similiter supernaturalis cognitio minor fuit in veteri lege quam in nova, in qua per Christum veritas lucide est revelata, propter quod dicit Salvator Io. 17. a. Pater manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi, &c. In signum huius Moyses loquebatur ad populum velata facie, ut habetur Exod. 34. quia mysteria fidei nostra erant figuris & ænigmatibus velata. propter quod patres veteris Testamenti poterant dicere illud quod scribitur. 1. Corinth. 13. c. Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Similiter lex Mosaicæ se imperfecta quantum ad secundum, quod est legis corpus siue mandata ipsius. Ad cuius evidentiam considerandum, quod mandata legis in lege distinguuntur genera, quia quedam sunt præcepta moralia, cuiusmodi sunt illa que sunt de dictamine rationis, etiam si nulla lex esset posita, sicut est illud mandatum quod scribitur Exod. 20. b. Honora patrem, & matrem, &c. Et similiter illud quod per modum monitionis scribitur Levit. 19. g. Coram cano. capite confurge, & honora personam senis, & similia. Quedam autem sunt iudicialia præcepta, quæ sunt determinationes quedam moralium præceptorum in ordine ad proximum, sicut de dictamine rationis naturalis est, quod malefici moriantur, propter quod præceptum illud morale est quod habetur Exod. 2. c. Maleficos non patiaris vivere. sed modus mortis, ut quod lapidentur & decapitentur & huiusmodi, pertinet ad determinationem legis & determinatur in iudicialibus præceptis. Quedam autem sunt ceremonialia, & sunt determinationes moralium præceptorum in ordine ad Deum, sicut de dictamine rationis naturalis est quod Deus honoretur, & ideo dicitur de hoc præceptum morale. Exod. 20. b. Memento, ut diem sabbati sanctifices. Modus honorandi Deum, ut per talia sacrificia vel talibus temporalibus & huiusmodi, pertinet ad determinationem legis. Hæc determinatur in ceremonialibus præceptis. propter quod Exo. 20. b. Memento, ut diem sabbati sanctifices. quantum ad determinationem temporis, scilicet diei sabbati, ceremoniale est, morale autem in quantum ibi præcipitur, quod homo vacet divinis. Ista autem tria prædicta genera præceptorum in lege Moysi fuerunt imperfecta. Et hoc declaratur primo de moralibus præceptis duplici ratione. Prima ratio est ista, quia moralia præcepta in lege Moysi ordinabantur ad usus minimi exterioris tantum, propter quod Apostolus epistola ad Rom. 3. vocat legem Moysi, legem factorum, de actibus autem interioribus in quibus principalibus consistit bonum moris, nihil ordinabant, aut parum. Sed contra hoc videtur esse illud quod habetur Exo. 20. ubi concupiscentia prohibetur Non concupisces uxorem proximi tui, &c. Dicendum est secundum antiquos doctores, quod talis concupiscentia non prohibetur in quantum est omnimodatus in corde, sed prout proumpibat exterioris per aliqua signa, ut per verba scurrilia, tactus, & oscula, & huiusmodi. Et ideo si exponuntur Non concupisces, id est, signa concupiscentia non facias. unde Phil. 3. dicit

dicit Gl. quod lex vetus prohibebat manum, non animum. Vel secundum alios dicendum, quod licet lex vetus prohiberet concupiscentiam animi latentem, hoc tamen erat in partibus. scilicet in mæchia & furto. Iterum in istis sufficienter prohibebat concupiscentiam, quia non puniebat transgressores, & sic patet, quod lex Mosaicæ insufficienter ordinabat actus interiores. Secunda ratio est, quod lex Mosaicæ etiam actus exteriores insufficienter ordinabat, sicut patet Deuter. 23. d. ubi dicitur. Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec aliquam rem, sed alieno. Ibi enim permittitur usura cum extraneis personis, quod est illicitum & contra dictamen recte rationis. Similiter Deuter. 24. a. permittitur viro dare uxori bellum repudij, & ex causa indebita. Unde ibidem dicitur. Si acceperit homo uxorem, & odio habuerit eam, & non inuenerit gratiam in oculis eius propter aliquam fedtatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu eius, & dimittet eam in domo sua. indissolubilitas autem coniugum per totam uitam est de dictamine rationis naturalis, ut alias declarauimus per Matthæum. Et sic patet, quod lex vetus imperfecta fuit in moralibus. Propter hanc autem imperfectionem lex Mosaicæ dicitur. paedagogus noster, Gal. 3. i. regula puerorum & imperfectorum, in quibus non quæritur perfectio interior, licet ab exterioribus inhonestis timore discipline reprimantur, & in exterioribus actibus multa eis permittuntur, quæ non permitterentur uiris perfectis. Propter quod Aug. lib. de spiritu & littera exponens illud. 2. Cor. 3. d. Littera occidit, &c. dicit hoc esse intelligendum non tantum de ceremonialibus, sed etiam de moralibus veteris legis, quia non prohibebant aliqua que de se sunt mortifera, ut patet ex prædictis, propter quod dicitur ad Rom. 3. d. Ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Secundo ostenditur, quod ceremonialia fuerunt imperfecta.

Ad cuius evidentiam considerandum, quod ceremonie veteris legis sunt in quadruplici differentia. Quædam pertinent ad sacramenta, quedam ad sacrificia, quedam ad observationem, quedam ad sacra. Sacra autem & observationes ordinantur ad sacrificia & sacramenta, quia sacra dicuntur uasa & loca & huiusmodi, quibus utebantur in sacrificijs & ritibus colendi. Observationes dicuntur quedam moti religiosi viuendi quibus utebantur Iudæi, qui erant populus peculiaris ipsius Dei, ut pote custodirent se ab aliquibus cibariis & potibus, & uestibus & consimilibus, & hoc quia erant populus Deo consecratus per sacramentum circumcisionis & alia sacramenta. Nunc autem ita est, quod ex fine accipitur ratio eorum que sunt ad finem, & ideo si ostendatur quod sacrificia & sacramenta erant imperfecta, sufficienter erit ostensum, quod sacra & observationes erant imperfecta, quia ordinabantur ad ad prædicta sicut ad finem, ut prædictum est. Quod autem sacrificia veteris legis essent imperfecta ostenditur, quia quedam erant sacrificia pro peccato oblata, & hæc erant imperfecta, quia non poterant auferre peccata, propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Impossibile est sanguine hircorum, & taurorum auferri peccata. Et iterum ibidem Omnis qui dicit sacerdos. scilicet veteris legis. præsto est quotidie immittens, ut easdem afferens hostias que non possunt auferre peccata. Et hoc idem habetur Esa. 40. 1. Lioanus non sufficit ad succendendum, & animalia non iufficiunt ad holocaustum. Libanus autem hic uocatur primum templum, quod factum fuit de libani lignis, animalia autem in ibi oblata & quantum ad partem concremata, non sufficiebant ad amotionem peccati. Alia erant sacrificia pacifica, id est, ex deuotione oblata ad gratiam Dei impetrandam seu aliquod beneficium diuinum & illa erant imperfecta, quia diuina seu beneficia diuinum non impetrabatur ratione oblati muneris, licet aliquando daretur propter deuotionem & fidem offerentis. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Hebr. 9. d. Tabernaculum factum est primum, &c. Et sequitur. Quæ est parabola instantis temporis iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectam facere seruientem. Perfectio conscientie est per accipiendum gratiam. & sic patet propositum quantum ad legis sacrificia. Similiter sacramenta veteris legis erant imperfecta. Ad cuius evidentiam considerandum, quod illa sacramenta erant ordinata ad faciendum homines idoneos ad cultum diuinum, & ideo de eis aliqua erant communia toti populo tam uiris quam mulieribus, ut purificationes aliqua ad tactum immundi uel mortui, quæ purificationes fiebant per asperisionem aque expiationis, de qua habetur Numer. 19. & consimilia. Alia autem erant sacramenta solis uiris conuenientia, sicut circumcisio. Alia solis sacerdotibus, sicut consecratio et unctio sacerdotis et similia. Cuius ratio est, quia sacerdotes specialiter modo applicabantur ad cultum Dei. Ista tamen sacramenta prædicta erant imperfecta, quia non conferbant gratiam, sine qua non efficiuntur homines idonei ad cultum diuinum: ideo sacramenta legalia dicuntur egea et infirma, Gal. 4. b. ubi dicitur sic. Nunc autem cum es proueniens Deum, immo cogniti sitis a Deo, quomodo conuertimini iterum ad egea & infirma elementa? Dicuntur autem infirma, quia non conferbant aliquam potestatem spirituales sicut conferunt sacramenta nouæ legis. Similiter dicuntur egea, quia non conferbant gratiam que necessaria est ad bene utendum illa potestate. Sed contra hoc videtur, quia in Exodo et Leuitico quasi ubi dicitur quod illa sacramenta redderent

D
E
C
F
S
C
S

Cremonalia veteris legis quadruplicia.

Sacramentalia legalia.

ba et habentes idoneos ad cultum diuinum. dicendum, quod talis idoneitas erat per quam iam mundiciam & expiationem corporalem, sicut in noua lege aliter dicitur ineptus ad ministrandum vel celebrandum propter immunditiam manuum, & lotio manuum reddit eum aptum, sed hoc actus est tantum corporis, sic erat de aptitudine quae dabatur per sacramentum veteris legis. propter hoc dicuntur ista sacramenta emundationis carnis ut habetur Heb. 9. d. ubi dicitur sic, Sanguis hircorum qui conferebatur in consecratione sacerdotum, & cinis vitulae aspersus, qui omnes mundabantur a tactu mortificati vel immundi ut dictum est, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. i. corporis, quia ut dictum est, talia non conferebant gratiam, sed auferbant quaedam impedimenta & irregularitates impediens a tabernaculo ingressu. Sicut in noua lege patet per exemplum. Quando, n. per prelatos dispensatur cum aliquo illegitimè nato vel priuato vno oculo vel huiusmodi, non confertur ex hoc sibi gratia, sed tantum irregularitas tollitur, sed contra hoc videtur, quod secundum doctrinam sanctorum circuncisio tollebat peccatum originale, et per consequens conferebat gratiam et communiter tenetur. Dicendum secundum antiquam opinionem, quod tollebat peccatum originale, non tamen gratiam conferebat. hoc. n. erat potestas circuncisionis, et tenetur a multis & magis, quorum rationes hic propter prolixitatem omitto: & in hoc differabat a baptismo, qui non solum auferat peccatum originale, sed confert gratiam. Aliter potest dici, quod si in circuncisione conferebatur gratia, hoc non erat in virtute illius sacramenti, sed ex fide Christi venturi, quem protestabatur ille qui circuncidebatur si adultus erat, vel alius pro eo si paruulus erat. Et hoc est, quod dicitur communiter, quod valebat ex fide suscipientium, non autem ex opere operato per quem modum valent sacramenta noue legis. Patet igitur quod ceremonialia precepta legis erant imperfecta.

B
Iudicialia
imperfecta.

Tertio ostendo quod iudicialia erant imperfecta. Quod patet ex duobus. Primo ex modo inducendi homines ad obseruationem iustitiae, ad quod ordinabantur iudicialia precepta. Secundo ex ipsis preceptis. Primum patet sic. Proprium est imperfectorum hominum, ut inducantur ad iustitiam obseruandam per timorem poenae. Vnde dicit Horatius lib. epistolarum. Oderunt peccare boni virtutis amore: Oderunt peccare mali formidine poenae. Hoc etiam declaratur ratione, quia illud quod cum timore fit, poenale est & non delectabile. Vnde dicitur. 1. Jo. 4. d. Timor poenam habet. operari autem virtuose non est poenale virtuoso & perfecto, sed magis delectabile. Propter quod dicitur. 2. Ethic. quod signum habitus generati est delectatio in opere. Sed lex Moysaica inducebat homines ad iustitiam obseruandam per timorem poenarum, propter quod dicitur lex timoris, & in signum huius lex data fuit in terroribus, et patet Exod. 19. c. 10. aduenit dies tertius, in quo. s. data est lex. Sequitur. Et coeperunt audiri tonitrua & micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorque buccinae vehementius perstrepebat, tremitque populus qui erat in castris. Et similiter eadem ratione facies Moysi apparuit cornuta, quando secundo apportauit legem in tabulis descriptam, & timuerunt filii Israel, et habetur Exod. 24. In cornibus. n. illis designabatur terror, & feritas atque seueritas legis. Patet igitur primum, videlicet imperfectio iudicialium preceptorum ex modo inducendi ad opera iustitiae per timorem poenae. Secundo idem patet ex ipsis iudicialibus preceptis, quae aliquando infligebant poenam innocenti, & aliquando culpabilem non puniebant. Primum patet per illud quod habetur Num. 35. c. de homicidio omnino casuale, ubi dicitur sic. Talis qui fornicat & absque odio est inimicus, & interficiebat hominem, debet fugere a aliqua ciuitate in refugium, & ibi manere usque ad mortem summi sacerdotis, quod aliquando erat per magnum tempus, & per consequens talis qui erat innocens, cum homicidium fuisset omnino casuale & inuoluntarium, sine culpa puniebatur graui poena, quia oportebat eum exulem esse per magnum tempus a sua ciuitate & sua possessione. Secundum patet, ubi subditur de tali fugituo innocente. Quod si extra fines urbium inuentus fuerit, & percussus ab eo qui ultor est sanguinis, absque noxa erit qui occiderit. Debeuerat. n. pro fugiens usque ad mortem summi pontificis in urbe residere. & sic patet quod interfecit innocentem in casu tali remanebat sine poena, quae tamen est grauis culpa. Talis autem imperfectio legis conueniebat imperfectioi populi qui erat pronus ad infirmitatem sanguinis. & ideo si interfector a casu remaneret in sua ciuitate inter amicos interfecit, esset in periculo mortis quamuis innocens, & sic de facili posset in populo homicidia multiplicari. Et ideo ad haec mala euadenda data est lex praedicta de eius fuga, quamuis esset innocens, & eadem ratione procedit lex si aliquis amicus mortui interficeret cum extra fines ciuitatis refugium, et sic cogere in urbe remanere, non ex sua culpa, sed propter homicidia euadenda, ad quae populus tanquam imperfectus erat pronus. Exemplum ad hoc rationem ponit Philosophus. 5. Ethicorum dicens, quod aliqua legis sunt similes regulis, quibus utuntur artifices in Lesbria ad dolandum lapides, quia lapides illius regionis sunt male dolabiles ideo utuntur artifices regulis plumbeis, ut possint tortuositati lapidum applicari. Sic in veteri Testamento datae sunt leges aliquam imperfectio nem habentes propter imperfectioem illius populi. Patet igitur ex praedictis, quod legis precepta tam ceremonialia quam moralia quod etiam iudicialia erant imperfecta. Propter quod dicit dominus Ezech. 20. d. De-

di eis precepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent, pollui eos in muneribus suis. Dicit precepta, quantum ad moralia, quae dicuntur non bona, non propter hoc quod ibi aliquod malum praepiebat, sed quia per ipsa actus interiores ipsorum imperfecte ordinantur, ut uisum est supra. Dicit iudicia in quibus non uiuent quantum ad iudicialia per quae regebatur iste populus timore poenae: in quo non consistit uita animae, sed magis in amore. Dicit ulterius. Et pollui eos in muneribus suis. i. pollutos ostendi quantum ad ceremonialia, quia per illa offeriebantur pro peccatis, polluti ostendebantur, & tamen non munerabantur, ut uisum est supra. Patet igitur, quod lex Moysaica erat imperfecta, si consideretur ipsum corpus legis. Tertio lex Moysaica erat imperfecta si consideretur eius finis. Sicut enim finis legis humanae est felicitas politica, ita finis legis diuinae est felicitas aeterna non solum legis nouae sed etiam ueteris, propter quod dicit Apostolus Rom. 10. b. Finis legis Christus, in quo consistit beatitudo obiectiue, secundum quod dicitur. 17. b. Haec est uita aeterna, ut cognoscant te solum Deum, quem misisti Iesum Christum. Hunc autem finem non confertur nisi per gratiam, secundum quod dicitur Rom. 12. d. Gratia Dei aeterna. Lex autem Moysaica non poterat gratiam conferre, ut uisum est, & per consequens non poterat ad hunc finem introducere, propter quod patres ueteris Testamenti, quantumcumque in se descenderant in infernum ad limbum patrum, propter quod dixit sanctus Iob 17. d. In profundissimum inferni descendebant ortus mea. propter quod felicitas aeterna non promittebatur in lege manuum, sed tantum figurata prosperitatis terrena, & si aliter promittitur, hoc est raro & obscure, propter quod dicit Apostolus ad Heb. 10. a. Umbra habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, quia manifesta, sed obscure futura bona, quae sunt bona caelestia promittuntur. Patet igitur ex praedictis imperfectio legis quantum ad tria praedicta, licet quantum ad id quod est legis premium, & quantum ad legis corpus & quantum ad finem ipsius, propter quod dicit Apostolus Heb. 7. c. nihil ad perfectum adduxit lex. Et haec imperfectio designatur cum in uerbo primo proposito, ex parte, ut praedictum est. Propter quod hoc potest ex parte exponi illud quod dicitur Iob 26. a. Ecce haec ex praedicta sunt uiarum Dei. Vis. n. deueniendi ad Deum, sunt uetus et nouum Testamentum, sed ea quae in ueteri Testamento dicta sunt, illa sunt ex te, quia sunt imperfecta, ut patet per dicta.

Secundo principaliter tangitur in uerbo proposito perfectio legis et gelice, cum dicitur. Id quod perfectum est. Et patet eius perfectio comitando eam ad legis imperfectioem, quia perfecta est respectu cognitionis fidei, & respectu preceptorum, respectu finis in quibus lex Moysaica imperfecta. Quod autem cognitio Dei perfecta sit in lege noua, patet per illud quod habetur I. o. 17. a. Pater manifestauit nomen tuum. In uera autem huius ueluti templi fuit scissura in Christi passione, ad ostendum, quod declarata & manifestata erant quae prius latebant sub uelamento, propter quod ipsa lex noua tanquam perfecta in cognitione, est domus perfecta descendens a patre luminum, ut habetur Iac. 1. Si uer lex noua perfecta est quantum ad ipsum corpus legis. s. quantum ad moralia precepta, & quantum ad sacramenta & quantum ad sacrificia. Primum patet hoc de preceptis moralibus, quia lex noua perfecta ordinat humanos actus, non solum exteriores, sed etiam interiores, & hoc imperfectionem legis supplet, propter quod dicit saluator Matt. 5. imperfectionem legis adimplendo. Audistis, quia dictum est antiquis. Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, quo ordinat motum animi interiore, ut patet. Similiter lex noua ad exteriores ordinat nullum malum permittendo, propter quod dicit scriptor Matth. 12. c. Dico autem uobis, quia omne uerbum otiosum quod locuti fuerint homines super terram, reddentur in die iudicii. Si autem hic prohibet uerbum otiosum, persequens uerbum nocuum, & multo fortius omnem actum malum, propter quod Matth. 5. g. post suppletionem preceptorum moralium ueteris legis, concludit perfectionem euangelij, dicens. Estote ergo perfecti. & c. Perfectio autem Christi moralia precepta legis, eis consimilia & gelica superaddendo, propter quod Matth. 19. c. iuueni dicenti se custodisse mandata legis, & querenti ulterius uiam perfectionis, dicit saluator. Adhuc unum tibi deest: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & ueni & sequere me. Secundo dico quod lex noua perfecta est quantum ad sacramenta, quia conferunt gratiam, quod non faciunt sacramenta ueteris legis, propter quod dicitur Ioan. 1. b. Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum, propter hoc Ioanne Baptista qui per suam praedicationem & baptismum suum dirigebat populum ad Christi baptismum, & per consequens ad alia sacramenta, cum baptisus sit ianua sacramentorum, Luc. 1. d. dicitur. I praebit ante illum in spiritu & uirtute Eliae parare domino uiam perfectam.

Tertio lex noua perfecta est quantum ad sacrificia, quia in ipso uinum sacrificium perfectissimum, scilicet Eucharistia, quae non est tantum sacramentum, sed etiam sacrificium, quia ibi Christus quod-

modo immolatur, & fructus sua benedicta passionis a populo percipitur, tamen illud sacrificium tanquam unum & perfectum fuit in lege figura tum per multa sacrificia & varia, sicut perfectum, & imperfectum. Eius autem perfectio apparet in duobus. Primo, quia tollit peccata quod non poterant facere legis sacrificia, propter quod Ioan. 1. d. dicitur. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, i. peccata omnis fidelis & infidelis, secundum quod dicitur Io. 2. a. prima canonica. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris non pro nostris tantum sed etiam pro totius mundi. Secundo apparet eius perfectio, quia augmentat gratiam, secundum quod dicitur Ioann. 6. f. Qui manducat me, uiuet propter me, per augmentum, s. gratia. De utroque autem effectu huius sacrificij dicitur Heb. 10. c. Hic autem unam pro peccatis hostiam offerens, s. semetipsum, sedet ad dexteram Dei patris. Sequitur. Vna enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos: Amotio culpe ostenditur, cum dicitur in autoritate. Vna pro peccatis hostiam offerens, collatio & augmentatio gratiæ, cum dicitur. Consummavit in sempiternum sanctificatos. et sic perfectio euangelij patet ex perfectione sacrificij propter quod dicitur Heb. 9. c. Christus assistens pontifex futurorum bonorum per amplius, & perfectius, &c. Tertio ostenditur perfectio legis euangelicæ quantum ad iudicialia, quia inducit obseruantiam legis non per timorem pœnæ, sed per amorem iustitiæ quod est proprium perfectorum, ut supra dictum est, propter quod lex noua dicitur perfecta, secundum quod dicitur Iac. 1. d. Qui autem prospexerit in lege perfecte libertatis, &c. Item quia nullum innocentem punit, nec aliquod malum impunitum relinquit, quia et verba ociosa puniendâ ostendit, ut supra dictum est, & non solum modo verba ociosa, sed et malas cogitationes, secundum quod dicitur Mat. 5. d. Ego autem dico uobis, quod quicumque uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo, propter quod lex noua est perfecta. de qua post exponi illud Cant. 6. c. Vna est columba mea, perfecta mea. Dicitur. n. lex noua columba metaphoricè, quia est sine felle amaritudinis, nullum innoxium puniens. Dicitur perfecta, quia nullum malum permittens, & sic apparet perfectio legis euangelicæ quantum ad legis corpus, quod continet mandata. Similiter lex noua perfecta est quantum ad finem legis. Qui quidem finis est uita beata, ad quæ finem immutata introducit lex euangelicæ, quod non poterat lex uetus nisi tantum in figura, propter quod dicit Apostolus ad Heb. 12. c. Non accessistis ad inaccessibilem ignem, i. corporalem & visibilem, sicut accesserunt Iudei in monte Sinai: sed accessistis uos, f. credentes in Christo, ad Sion montem ciuitatem Dei uiuentis celestem Ierusalem & milliorum millium angelorum frequentiam, & ecclesiam primiuorum qui conscripti sunt in celis, & iudicem omnium Deum & spiritum sanctorum perfectorum, propter quod Apostolus Heb. 7. c. postquam dixerat. Nihil ad perfectum adduxit lex, s. lex uetus adiunxit. Introductio uero melioris spei, per quæ proximamus ad Deum, s. in lege noua. Patet igitur ex prædictis quod lex noua perfecta est, & quantum ad cognitionem fidei legi præuiam, & quantum ad ipsum corpus legis, & quantum ad eius finem ista autem perfectio legis figura est. 3. Reg. 6. ubi dicitur sic. Perfecta est domus domini in opere suo. Lex. n. noua potest conuenienter dici domus domini, quia huius domus ipse est edificator, quia lex noua data est ab eo immediate, non ex uetus, secundum quod dicitur Heb. 1. a. Multifariè multisque modis olim Deus loquens patri, in prophe. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio suo consubstantiali & coeterno, ut ibidem dicitur. Dicitur etiam lex noua domus domini, quia ipse est huius domus inhabitator, quia in sacramento & sacrificio nouæ legis, s. Eucharistia conuenitur totus Christus realiter. Bene igitur dicitur. Perfecta est domus domini in omni opere suo, quia perfecta est lex noua in cognitione dei, in præceptis moralibus, in sacrificijs, in sacramentis & iudicialibus, & perfecte introducit ad finem legis, s. uitam beatam, quæ est finis diuine legis. Et sic patet secundum principale.

Tertio principaliter ostenditur in uerbo præsumpto ordo utriusque legis euangelicæ, cum dicitur, cum uenerit hoc euacuabitur illud, in quo adueniente euangelio lex ostenditur euacuari. Vbi ostenditur triplex ordo legis & euangelij, s. ordo tpsis, & dignitatis & uirtutis. Prioritate uero temporis lex uetus prior est quam noua, quia erat dispositio ad ipsam in quantum per eam homines retraherantur ab idololatria, & tenebantur ab cultu unius Dei, & sic disponebantur ad susceptionem euangelij. Et sic est quod dicit Apostolus ad Gal. 3. d. Priusquam ueniret fides, i. euangelicæ, ubi habetur fides explicata, sub lege custodiebantur conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Prioritate autem dignitatis est econuerso, s. p. quod Apostolus ad Gal. 4. comparat duo Testamentum duobus filiis Abrahæ, eorum primus origine secundum carnem natus est. Secundus autem, s. Isaac per repromissionem, propter quod fuit prior dignitate. Similiter lex noua prior est ueteri Testamento ordine efficaciæ et uirtutis, quia obligatio illius legis cessat adueniente euangelio, secundum quod dicitur ad Gal. 3. d. At ubi uenit fides, iam non sumus sub pedagogo, i. sub lege quæ erat pedagogus noster in Christo, ut ibidem dicitur, quia lex euacuatur adueniente euangelio Considerandum tamen, quod uersimode euacuantur præcepta moralia legis & ceremonialia & iudicialia. Ad cuius intellectum sciendum, quod quando fit mutatio a contrario

trario in contrarium, oportet terminum a quo totaliter euacuari, sicut D quod ex albo fit nigrum, albedo tollitur. Quando autem ex imperfecto, fit perfectum non tollitur totaliter terminus a quo, sed tantum eius imperfectio, s. quando ex minus albo fit magis album, non tollitur albedo præcedens, sed tantum eius imperfectio.

Uterius considerandum, quod quod corrumpitur terminus a quo per accidens, illud quod est ei adiunctum corrumpitur, sicut tamen manere cum termino, ad quod si non habeat ad ipsum contrarietatem, non tamen manet numero, sed specie tantum, sicut quando de aere fit ignis manet qualitas symbola. Ceremonialia igitur euacuantur primo modo, quia contrariantur nouæ legis cultui.

Ad cuius intellectum sciendum, quod ceremonie sicut dictum est, ordinantur ad cultum diuinum, s. m. quod dicit Aug. in Enchirid. c. 3. Deus colitur spe fide & charitate, loquendo de cultu interiori. Igitur ceremonie quæ sunt quædam protestationes cultus interioris, debent concordare cultui interiori, qui per fidem & charitatem. Est autem triplex status hominis. Vnus est in quo habetur fides & spes de bonis caelestibus, & de his per quæ ad ipsa introducimur, s. de mysterijs Christi, & de utrisque, sicut de futuris, & hic est

Triplex
hominis
status.

status ueteris Testamenti. Alius est status hominis, in quo habetur fides de bonis caelestibus, sicut de futuris, sed de his per quæ introducimur ad caelestia, s. de mysterijs Christi habetur fides sicut de presentibus, vel præteritis, & hic status est nouæ legis. Tertius status est in quo utraque habentur tanquam presentia & euidentia & nihil creditur, & hic est status patriæ caelestis. In hoc autem statu tertio ubi nihil creditur, nihil est ceremoniale uel figurale ad cultum pertinentens, secundum quod dicitur Apoc. 21. g.

Templum non uidi in ea, dominus Deus omnipotens templum illius est. Pari igitur ratione adueniente statu secundo, s. nouæ legis ceremonie primi status, i. legis ueteris cessare debuerunt & induci a-

lia quæ conuenirent statui nouæ legis, in quo bona caelestia expectantur de futuro, sed beneficia Christi habita sunt de præterito. Et ideo, quia ceremonie ueteris legis significabant Christum uenturum, dignum est, quod euacuentur in noua lege in qua mysterium Christi iam est præteritum. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Heb. 9. b. Translato iacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat, s. quantum ad ceremonialia thurificatione

tamen excepta, quia non significabat mysterium Christi uenturi directe, sed deuotionem populi ad Christum. Non autem debet esse minor deuotio ad Christum iam presentialiter exhibitum quam tunc erat ad ipsum uenturum, propter quod in noua lege manet thurificatio, per quam designatur

ministeriorum ecclesie & ipsius populi deuotio. Moralia autem præcepta euacuantur tantummodo secundum quid, s. quantum ad perfectionem. Cuius ratio est, quia sunt de dictamine rectæ rationis, & ideo manent quantum ad substantiam præcepti remota tamen imperfectio, sicut patet Matt. 5. ubi positus præceptis moralibus additur perfectio qua non intelligebatur a Iudeis esse sub præcepto. Vnde ibidem dicitur. Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides, &c. Et suppletur illud quod sequitur. Ego autem dico uobis, quod omnis qui irascitur fratri suo, &c. Et eodem modo in prohibitione mœchæ positum præceptum additur prohibitio interioris concupiscentiæ. Vnde ibidem dicitur. Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Et subditur. Ego autem dico uobis, quicumque uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et similiter intelligendum est de alijs.

& sic patet quod moralia præcepta ueteris legis non euacuantur quantum ad substantiam solam legis, sed quantum ad imperfectionem. Propter quod dicit Apostolus, 1. Cor. 13. d. Cui factus sum uir, euacuauit quæ erant paruuli. Status autem ueteris legis comparatur puero, secundum quod habetur Gal. 3. a. Lex pedagogus noster fuit. pedagogus autem est ductor pueri. Status nouæ legis comparatur uiro perfecto, ideo sicut manet idem homo quantum ad substantiam in pueritia & uirili ætate, remota tantum imperfectione pueritiæ, sic est de moralium præceptorum euacuatione. Iudicialia autem præcepta euacuantur tertio modo, quia adueniente lege gratiæ, cessat eorum oblatio. Posset tamen aliquis princeps ordinari, & seruarentur in regno suo, ita tamen quod non reputaret ea esse obligatoria ex lege Moysi. Ratio autem prædicta est, quia iudicialia præcepta per se & directe non erant ordinata ad significandum aliquid futurum, sicut erant ceremonialia, sed erant ordinata per directe ad conseruandum ordinem iustitiæ in populo Iudaico, quia tamen status illius populi erat totus figuratus respectu Christi, ut dicit Apostolus, 1. Cor. 10. c. In figura contigebant illis, per consequens & iudicialia præcepta illius populi erant figurata, non directe sed ex consequenti. Et ideo si aliquis seruaret ea ex hoc quod tunc fuerunt statuta, hoc esset dicere, quod status ille adhuc durat, quod est erroneum & illicitum, si tamen aliquis princeps uellet ea de nouo statuere, posset licite. Considerandum tamen quod in lege noua iudicialia transferunt quantum ad eorum rigorem, quia sunt magis obseruanda ex amore uirtutis quam timore, quia lex noua est lex amoris. Propter quod dicit, 1. Ioan. 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorem. Et sic patet ex prædictis, quod omnia legis præcepta aliquo modo per euangelium euacuantur, propter quod dicit Apostolus ad Roman. 3. alloquens Iudeos in lege gloriantes. Vbi est gloriatio tua? in Iudæe qui in lege gloriaris, ut supra præmiserat Roman. 3. d. Exclusa est, id est euacuata. Sequitur. Per quam legem? Factorum? quasi dicat. Non. Legem autem factorum uocat legem ueterem, nulla autem res excludit seipsum uel euacuat. Sequitur. Sed per legem

fidei,

fidei. Legem fidei uocat legem nouam, sic enim euacuat & excludit veterem. Patent igitur tria predicta in verbo primo notata s. imperfectio legis Mosaicæ, perfectio legis euangelicæ, & ordo utriusque.

Ad maiorem autem sequentium & predictorum euu. uiam queritur, utrum hæc epistola sit Pauli apostoli.

Et arguitur primo quod non, quia in hac epistola non tenetur modus scribendi qui in alijs epistolis Pauli præponendo nomen suum, et sui apostolatum officium, ut patet, ergo. &c.

Item quia eloquantior est stilus in hac epistola quam in alijs.

Epistola ad Hebræos probatur Pauli. Ad contrarium est usus, & consuetudo ecclesie, in qua allegatur ista epistola tanquam ab Apostolo scripta. Respondo dicendo, quod propter rationes predictas ab aliquibus fuit opinatum, quod hæc epistola non esset Pauli, propter quod aliqui dicebant, quod erat epistola Clementis papæ & martyris. Et monebantur ad hoc, quia ipse scripsit Atheniensibus epistolam per omnia consimilem. Alij autem dicebant, quod erat Lucæ eua. gelistæ, & mouebantur ad hoc quia ipse eam primo scripsit Græcè, ut dicitur in prologo. Alij autem dicebant quod erat Tertulliani, qui fuit propinquus Apostolorum tempore. Sed modo indubitanter tenetur quod est epistola Pauli, quod probatur multipliciter. Primo autoritate ecclesie, cuius est talia dubia determinare. In synodo autem Nicenæ recepit ecclesia istam epistolam tanquam ab Apostolo scriptam. Secundo hoc idem probatur per autoritatem antiquorum doctorum, & potissime Beati Dionysij, qui fuit discipulus beati Pauli. Ille autem in scriptis suis allegat ista huius epistolæ tanquam dicta Pauli magistri sui. Tertio hoc probatur ex autoritate Chrysostomi super epistolam istam dicentis, quod Paulus eam scripsit Romæ exilens. Postquam enim biennio Romæ fuerat propter appellacionem factam ad Casarem, de qua habetur in Actibus apostolorum habuit licentiam transeundi in Hispaniam, & Iudeos ibi uidit, & postea Romam rediens de illo loco hanc epistolam eis scripsit, ut dicit Chrysostomus. Quarto patet propositum ex his que dicuntur ultimo capitulo huius epistolæ, uidelicet quod missa fuit hæc epistola per Timotheum qui fuit filius spiritualis Pauli apostoli. Quinto hoc idem arguitur ex zelo Apostoli ad salutem Iudeorum, de quo zelo dicit ad Rom. ix. Optabam anathema esse pro fratribus meis qui sunt cognati mei ex quibus Christus secundum carnem, ad Rom. xj. b. Quandiu quidem ego sum Gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam. Iudeos, & saluos faciam aliquos ex illis. Ideo non est aliquo modo probabile, quod Paulus scripsit Iudeis ad eorum salutem, qui totalia scripta alijs gentibus pro salute ea-

rundem. nulla autem alij epistola Pauli dicitur scripta Hebræis nisi ista. Ergo, &c. Sexto probatur propositum ex zelo Pauli apostoli ad euangelicam ueritatem, ex quo zelo reprehendit Petrum manifeste, ut habetur ad Gal. 2. Nunc autem et ita, est sicut necessarium fuit ecclesiasticam ueritatem predicari ad conuersionem fidelium, sic necessarium fuit eam scribi ad confutationem hæresum insurgentium. propter quod Ioannes Euangelium suum incipit a natiuitate Christi æterna, quia uidebat hæresim Hebræorum insurgere, qui dicunt Christum ante Mariam non fuisse. Paulus autem Apostolus uidit tempore suo hæresim Nazaræorum insurgere qui dicunt esse necessarium ad salutem seruare legem ueterem & nimium inualuit hoc dictum, ita etiam Petrus aliquo modo offerendit in obseruatione legalium, propter quod Apostolus ei restitit in facie, ut dictum est. Ideo non est uerisimile quin Paulus apostolus aliquid scriberet conuersis de Iudaismo ad confutationem huius erroris. hoc autem fit in hac epistola, ut patebit domino concedente, & ideo tenendum est indiscusse, quod ista epistola fuit à Paulo apostolo scripta.

Ad primum argumentum patet solutio in prologo Non enim erat Apostolus Iudeorum, sed gentium, secundum quod dicit ad Gal. 2. b. Creditum est mihi euangelium præputii, sicut & Petro circūcisionis, &c. Et ideo non scripsit in hac epistola qua dirigebatur Iudæis nomen sui officij. similiter nec nomen persone, quia ipse erat odiosus Iudæis, patet in Actibus apostolorum in multis locis, propter quod epistola fuisse minus recepta a Iudæis si nomen Pauli esset ibi præpositum.

Ad secundum dicendum quod stilus est elongantior, quia quilibet elegantius loquitur linguam propriam quam alienam. Ipse autem Paulus scripsit hanc epistolam solum Hebræicè, & ideo loquitur magis ornate.

Sed contra hoc insurgit unum dubium, quia per infusionem spiritus sancti habuit donum linguarum, secundum quod habetur. 1. Cor. 14. d. Gratiarum Deo meo quod omnium uestrum lingua loquor. Dona autem spiritus sancti perfecta sunt, ergo ita perfecte loquebatur alia idiomata sicut Hebræicam. Dicendum quod donum linguarum datum est apostolis ad predicandum fidem Christi omnibus populis, & ideo datum est hoc donum apostolus prout faciebat ad efficaciam prædicationis. Ad hoc autem non multum facit ornatus uerborum sed aliquando magis impedit, ut patet per Apostolum. 1. Cor. 2. a. Sermo meus & prædicationis mea non est in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis. Et ideo non est mirum, si Paulus apostolus habuit aliquem ornatum uerborum in Hebræica lingua ex humana acquisitione quem non habuit in alijs, habuit tamen omnia idiomata iocuantum ualent ad efficaciam prædicandi.

Incipit epistola Pauli ad Hebræos. CAP. I.

Incipit epistola Pauli ad Hebræos. CAP. I.

In r. ca. ad Galat.

Multifaria. &c. Hieronymus. Multifaria. &c. Hieronymus. In epistola ad Hebræos propterea Paulus solita consuetudine nec nomen suum, nec apostoli uocabulum exposuit, quia de Christo erat dicturus. Habentes ergo principem sacerdotum, & Apostolum nouæ confessionis Iesum, nec fuit congruum, ut ubi Christus apostolus dicendus erat, ibi et Paulus apostolus poneretur.

PRIMUM. Omnis intentio beati apostoli in hac epistola est, ut Iudeos cognatos suos (qui & Hebræi, ab Heber appellantur, in quo assumpti sunt) a lege Moyse transire faciat ad gratiam euangelij, ab obseruatione carnali ad spiritualem, simulque

Multis locutionibus. Multis qualitatibus. Utifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis.

mulque eminentiam gratiarum que per filium data est fidelibus discernit a legalibus umbris, que angelicis ministracionibus exhibitæ fuerunt. c. Ohm. Non est nouum. d. Deus. Qui est inuariabilis tunc & nunc. e. Loquens. Quia quod tunc

etiam nunc. f. Patribus. Qui carne & cultu Dei patres nobis sunt. g. In prophetis. Non enim ipsi, sed Deus in eis, Multifarie. i. multotiens Abraham, Isaac, & Jacob, & cæteris, & eisdem sæpe. g. Multisq; modis. Quia modo per somnia, ut Danieli, modo aperta uoce, ut Moyse. modo interiori inspiratione, ut David

Incipit Pollilla Nicolai de Lyra super epistolam Pauli ad Hebræos.

CAP. I.

Multifarie, &c. sicut predictum est, Apostolus hanc epistolam scripsit aliquibus conuersis ad fidem Christi de Iudaismo, uolentibus seruare legalia cum euangelio. quasi non sufficeret ad salutem gratia Christi. Et ideo in hac epistola ostendit eminentiam noui Testamenti respectu ueteris, ostendens quod uetus comparatur ad nouum dispositione ad firmam, & sicut imperfectum ad perfectum, quod euacuat & cessat a ueteris perfectione, ut dicitur. 1. Cor. 13. c. Diuiditur autem hæc epistola in duas partes. s. præmiū et executionem. Secunda pars ponitur ibi. Qui cum sit splen. In prima autem parte proponit excellentiam noui Testamenti respectu ueteris ex tribus. uidelicet ex tempore, ex legislatore, ex modo tradendi diuinitate. Differentia temporis tangitur in hoc, uetus Testamentum olim fuit traditum, nouum autem diebus istis nouissimis, gratia autem perficit naturam. & ideo similis est processus gratiæ sicut & nature suo modo. Nunc autem in cognitione naturali processus est de cognitione consueti, & inde terminat ad determinatam & perfectam, ut patet. 1. Phisicorum, propter hoc ut ibidem dicitur, pueri in principio uocant omnes uiros patres, & omnes feminas matres, postea distincte cognoscunt. Et sic similiter est in cognitione supernaturali, quia in ueteri Testamento fuit cognitio imperfecta, in nouo autem posterius datum est, ueritas manifeste reuelatur. Excellentia autem ex parte legislatoris ostenditur, quia licet utrunq; Testamentum sit a Deo datum, uetus tamen tradit per angelum

Diuisio.

Differentia no legis a ueteri triplex.

lū qui loquebatur Moyse in persona Dei, Act. 7. c. Hic est Moyse qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo qui loquebat ei in monte Sinai. nouum autem Testamentum tradidit Deus per seipsum, quia filium incarnatum qui est unus Deus cum patre, & hoc excellentia noui Testamenti ad uetus tangitur, cum dicitur, quod Deus olim erat loquens per patres in prophetis. in nouo autem Testamento. locutus est non filio. Excellentia autem ex modo tradendi est, quia uetus Testamentum traditum est obscure sub uelaminibus. & figuris. nouum autem Testamentum traditum est luce & aperte. Et hoc notatur cum dicitur. Locutus est. s. plane & sensibili uoce & humana. unde Io. 16. g. dictum est ipse Christo ab Apostolo. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbiū filij lumini d. eis. His dictis patet sententia.

1 Multifarie. i. per diuersas figuras & uelamenta in sacrificijs & sacramentis & huiusmodi que erant figure eorum que sunt facta tempore ceteri. 2 Multifarie. i. modo. Quia aliquando fit reuelatio per uisionem corporalem, sicut dicitur. v. b. Apparuerunt digiti manus scribentis in pariete. Aliquando per uisionem imaginariam, sicut dicitur. Esa. 6. a. uidi domum sedere super solium excelsum, &c. Aliquando per uisionem intellectuale tantum, sicut de David dicitur in prologo super Psal. 3. Olim Deus loquens. i. ab antiquo & ex multo tempore paulatim affluendo, ut crescerent homines in cognitione mysteriorum incarnatus & ueritatis, que per Christum facta est. ut dicitur Ioan. 1. 4. Patribus in prophetis. Quibus angeli reuelabant occulta diuina, ipsi ulterius populo denuntiabant.

* Nouis-

Vel, Multifariam. Multo & diuerso genere locutionis, ut per somnia vel inspirationes, uel apertas voces.

Multisq; modis. Rerum diuersis mysteriis futura significans, Locutus. Quia idem modo qui olim.

Nobis. Filiis illorum patrum. Ne de aliis putetur nobis locutus quam illis, quod poterat uideri si alii loqueretur genti.

Multifarie. In omni genere loquedi, ut figuris, uisionib. somniorum, locutionib. angelorū.

Mult. modis. Rerū creatione, uel formatione Adæ, in trāstū maris rubri, & similib. in actibus.

Olim patribus in prophetis: Nouissime nobis in filio. Tēpus enī constituit dominus pmissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionū tēpora habuerunt prophetas afflatos & impletos uerbi Dei usq. ad Iōānem, ab illo autem usq. in finem tēpus est implendi quæ promissa sunt. Unicus Dei filius uenturus erat ad homines assumpturus hoīem, & per id futurus hō moriturus, resurrecturus ascensurus, sessurus ad dexterā patris, impleturus in gentibus promissa. Quod loquens & locutus, præsens de pterito, pteritum de presenti posuit, significat ipse loqui per filiū quod locutus est per prophetas. Nisi q̄ in prophetis occulta ueritatis & adhuc implenda, in filio autem aperta & completa.

In prophetis. Prophetandum fuit ut non subito ueniens horresceret, sed creditus expectaretur.

PRIM. Consideremus ergo, quomodo multis loquutionibus, multisque qualitatibus loquutus sit Deus pater patrib. testamenti, multis loquutionibus, multisque qualitatib. loquutus est eis, quæ non temper unīformiter secreta sua eis reuelauit. Aliquando enim apertè & per angelum loquutus est, ut Abraham, Moysi, Loti, aliquādo uero obscure & per enigmata, aliquando in habitu militis, aliquando in corde, aliquando per somnium. Quanta uero distantia est inter gratiā euāgelii, q̄ per filium data est, & legem, quæ per seruū administrata est, tanta est differentia inter ministrōs & auditores legis, quā seruū ad seruos missi sunt, & inter promissionem & gratiam, quæ per filiū data est filiis, ac postmodum per filios a ministris. In filio. Qui prophetis est maior. est enim dominus prophetarū, impletor & sanctificator. Sic enim propheta est, quod & dominus prophetarū. Sic & angelus Christus est, & dominus angelorū. Nā & ipse dictus est magni cōsiliū angelus, & Moysi dictum est de eo. Suscitabo eis prophetam similem tui. Si Cēs nihil annūciaret, angelus non diceretur. Si nihil prophetaret, pphetā non diceretur. Ex eo quod præsens annūciat, angelus erat, ex eo quod futurū prædixit propheta erat, ex eo quod uerbu Dei caro factū est, & angelorū & pphetarū dominus erat. Constituit. Iam inmutabilitatem.

Hæredē uniuersorum. possessorem omnis creaturæ. Non enim pars portio dñi est, Iacob enim & pars eius Israel, sed omnes prorsus nationes mundi. Heredis autē utitur nomine, ut duo q̄dam per hoc astruat & ostendat. scilicet q̄ proprius sit filius, & q̄ donationes illi nulla contingat amissio. Dicendo ergo hæredem, humilitatis demonstrat iudiciū. Deinde ad superiorem gradū altioremq. transcendit dicens. Per quem. ut per uerbum patri coeternū. Fecit. non solum æterna & inuisibilia & immutabilia quæ minus nobis sunt nota, sed,

PRIM. Hæres dicitur ab hæro domino, eo quod libera potestate in hereditate dominetur. Constituit ergo Deus pater hæredem uniuersorum, non tamen secundum diuinitatem, quia coeternus est patri, & coequalis illi in omnipotentia deitatis, & qua æternaliter ipse possidet omnia cū patre, sed potius secundum humanitatem, a uerbo assumptam, cōstitutus est de Dominus super omnem creaturam, non ergo diuidamus personas, sed distinguamus naturas.

Et secula. i. uisibilia & mutabilia.

RUFINVS. Quod si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hæres omnium, per ipsum ergo

ergo & potentatum omnium tene. Quia sicut lux de luce, & D ueritas de ueritate, ita & de omnipotente natus est omnipotens. * PRIM. Secla dicuntur a sequendo, eo quod sequuntur, semet redeundo ac reuertendo.

Qui cum sit splendor gloria, &c. Hic secundum diuinam naturā commendat. Christum ostendens eum coeternum & coequalē patri, eiusdemq; cum eo substantiæ, sed alterum in persona. Attende qualiter hic duas uias ingreditur. Vna quidem reuocās nos a netando errore Sabellij. Alia uero ab Arrianicæ impietatis errore. Ne putetur pater uel unicum non habere, uel filiū extraneus a patre subsistere. Sūt enim quidā,

qui cum extraneum esse delirēt, q̄ male uisum est Arrio. Alii qui non alterum patrem, alterum filiū suppingere molunt, sed eūdem aliquñ patrem, aliquñ filium, Integra ergo commouet ratione, & quia Dei filius est, & quod non ab eo alienus existit. Hoc autē religioso debemus accipere intellectu, & si quid absurdum fortasse occurrit, ab acie mentis abigere. Vbi que siquidem religioso nobis opus est intellectu, maxime uero ubi de Deo uel loquimur aliquid, uel audimus, quia nec ad loquendum dignè de Deo lingua sufficit, nec ad percipiendū præuā et intellectu. Multa. n. de Deo intelligimus quæ loqui penitus non ualemus, multa rectè loquimur q̄ intelligere nō sumus idonei. Verbi gratia. Quo. I. ubiq; Deus est scimus & dicimus, quō autem ubique sit, intellectu non capimus. Item q̄ est incorporea quædam uirtus, quæ omnium est causa bonorum scimus, quō autem quæ ista sit, penitus ignoramus. Sunt etiam quædam q̄ dici non possunt quibus mente capiantur, ita ut etiam ipsum Paulū uideamus in quibusdam talib. quasi infirmati & nō integri pponentem exempla, sicut hic cū ait.

Qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua similitudine coetua coeternis cōparari. Inueniamus itaque coetua. Nam de scripturis admone mur ad his similitudines. Legimus enim scriptum de ipsa sapientia. Cādores lucis æternæ. Item, speculum est sine macula Dei manifestatis. Ecce ipsa sapientia dicta est cādor lucis æternæ. i. imago patris & speculum. Et hic ait Apollolus. Splen. gl. Coeternus enim patri filius, ut coetua est splendor igni. Si enim lucernā accendere cupro, nondū ē ibi ignis, nec splendor, mox autē ut accēdero, simul & cum igne splendor existit. Ergo filius Dei sicut hoc dicitur splendor gloriæ q̄ ei semper pater est, quo habet de quo sit, nō sicut hoc q̄ prius esset pater, & postea filius, semper enim pater semper filius de patre est. Semper igitur filius natus, semper pater est, semper de illo imago. Ecce nō potuisti coeterna inuenire in creaturis & inuenisti coetua, quorū portione intelligis coeternum filium, æterno gignētī. Quod. n. est tēporali coetuum, hoc est æterno coeternum. Sed attendendum, q̄ cum in his. i. igne & splendore sit coetuitas, non tamen omnimoda est ibi æqualitas, quia splendor qui ibi funditur de igne, minus licet quam ipse ignis habent ergo ista similitudinem, sed non omnimodam æqualitatē. Ex aliorum igitur pportione tēporalium, quorum alterum est ex altero,

qui cum sit splendor gloria, &c. Utens improprie nominib. quia ppter reperire nō poterat, & rerū temporalium similitudine ad ostendendū ueritatem æternorū. i. patris, & filii coeternitatē, quis temporalia integra collatione æternis comparari nō possunt. In æternitate enim stabilitas est, in tempore uarietas. In æternitate oīa stant, in tpe alia aliis succedunt. In creatura nihil inuenimus coeternum q̄ nihil æternum, sed sufficit ad similitudinem ut inueniamus coeternum. Coeterna enim dicimus quæ eandem habent mensuram temporum, nec alterū ab altero tpe præceditur, ambo tñ esse cœpisse dicimus. Et si in creatura coetua inuenire poterimus, non tñ generans & generatum, sicut in trinitate generaliter coeternum unigenitum, in creaturis. n. non ex eo incipit generatum ex quo generans. In creatore uero nō processit genitor genitū. Nō possunt ergo cōparari temporalia æternis integra collatione, sed tñ possunt ex aliqua tenui & parua

A pro, et si non coævum, tamen consubstantiale, filius patri cõ
 substancialis ostenditur. Naicitur enim homo de homine, &
 equus de equo. Nec est horu alter alteri coævus, q̃a natus ab
 eo de quo natus est, tempore præceditur, sed tamen & ille hõ
 & iste hõ, & ille equus & iste equus. i. eiusdẽ substantiæ sunt
 diversi sunt tempore, sed nõ sunt di
 versa natura. Similiter & de Deo pa
 tre Deus filius natus est, & cum sit ei
 coeternus, est etiam eiusdem nature
 non minor eo, quia Deus de Deo, vt
 homo ex homine natus eiusdẽ sub
 stantiæ est, & equus ex equo. Ecce
 aliud genus similitudinis. hic lauda
 tur æqualitas, ibi coævitas. luge igitur,
 quia totum quod laudabile est in creaturis quib. aliquid
 deest, simul est in creatore, cui nihil deest, ibi tamẽ quod inue
 nimus. i. hõ & duo homines sũt, hic vero pater & filius vnus
 Deus. Ideo Ap̃stolus ait: *Qui cum sit splendor glo. Pater ẽ gloria.*
 filius idem cũ eo, & cum notificans hõ factus, ut radius solẽ.
 * EVSEB. Cæterum, a sensibili quidem lumine splendor se
 parati nõ potest, filius autem scortiam a patre per ipsum substi
 tit. & luminis splendor locũ efficientiæ obtinet, ac filius alius
 quidam, quam sũt emittentiam est, non per seipsum utiq; es
 sentiam nactus, sed a patre. Rursus splendor simul existit cũ
 lumine, illudque quodammodo cõplet, nã sine splendore nõ
 consistit iumẽ) simulque cum illo, & secundũ illud substittit.
 At a patre filius, procedit, & illum generat, at ipse nõ genitus
 est, & ille quidem per seipsum perfectus ac primus tanquã pa
 ter, & qui autor sit, ut filius cõstitat, nihil a filio accipiens, quo
 naturã suam, qua Deus est, compleat. Rursus, splendr quidẽ
 non ex proposito, & voluntate luminis splendet, sed secundũ
 quiddam, quod ad essẽtiam illius inseparabiliter accidit, nlius
 vero ex lententia, & proposito, imago patris existit.
 a *Fig. sub.* Ecce aliter personaliter, ut figura ab eo cuius est fi
 gura. Sed æqualis, quia nec parũ dissimilis, sicut ipse ait: *Pater*
in me est, & qui videt me, & videt & patrem meũ. Attẽde q̃ hæc no
 mina. i. lumen, gloria, q̃nq; ad naturam divinam referuntur,
 q̃nq; ad personam. Et q̃n ad personam referuntur, modo ad
 ad patrem, modo ad filium referuntur. Dicimus enim, pater
 est lumen, & filius est lumen. Similiter pater est gloria, filius
 gloria, & hi duo una gloria & unum lumen non duo. Et dicit
 filius gloria de gloria, sicut lumen de lumine, & principũ de
 principio, & Deus de Deo, nõ tamẽ duo dũ, sed vnus, nõ duo
 principia, sed unum. Splendor autem & figura sicut & imago
 proprie ad personam filii referuntur, & relative dicuntur.
 * CHRYS. Character alter est a suo info exemplari, alter aut
 non in oib. sũt quod per seipsum substittent. Nam & hic cha
 racter similitudinis omnium odẽ probet iudicium, ad illud cuius
 est character, & suspensionem vel parvã dissimilitudinis
 omnino non recipit. Q̃n ergo enim & formam uocitat & cha
 racterem, quid dicũt, aut quid astuntur eponere? Sed etiam
 imaginis (inquit) imago appellatus est homo, quid ergo nõ
 eo modo, sicut filius? non inquit, sed quia imago non est si
 militudinis iudicatrix, quãquam & homo sũt quod imago
 appellatus est, demõstrat similitudinem, sicut potest in homi

ne demõstrari, quod e nim est Deus in celo, hoc hõ in terris
 est, sũt principatum dico. Sicut enim oib. que in terris sunt,
 iste dominabitur, sic & dominus omnium celestium & terre
 strium dominatur. Verum ut ista nõ vrgeamus, homo nõ est
 dictus character, non est appellatus forma, quod declarat es
 sentiam, aut essentiam simul & simi
 litudinem, quæ est secundum essen
 tiam. Sicut enim forma serui, nihil
 aliud significat, quam hominẽ pro
 prie, sic & forma Dei nihil aliud ma
 nifestat, quam Deus.
 b *Portansque omnia, &c.* Supra dictũ
 est: quia per ipsum fecit omnia. Hic
 ei nũc summã autoritatis attribuit,
 ex eo quod cum autoritate cuncta gubernat & cõtinet. Sicut
 enim ab eo creata sũt omnia, ita per eum immutabilem cõ
 seruantur. Creatoris enim omnipotentia cã est substittendi
 omni creatura, que uirtus si ab eis quæ condidit regendis ali
 q̃n cessaret, simul omnium rerum species & natura concide
 ret. Ideoq; dominus ait: *Pater meus usque nunc operatur, & ego o
 peror illud,* continuationem quandã operis eius (qui simul om
 nia continet atq; administrat) ostendens. In quo opere etiam
 sapientia eius perseverat, de qua dicitur. *Pertingit a fine usq; ad
 finem fortiter, & disponit omnia suaviter.* Deus ergo omnipotẽs in
 cõmutabili æternitate, volũtate, veritate, semper idẽ mouet
 per tempus creaturam spirituale, mouet etiam per tẽpus &
 locũ creaturam corporale, ut eo motu naturis quas cõdidit
 administret. Cum igitur tale aliquid agit nõ debemus opinari
 eius substantia qua Deus est temporibus, locisque mutabile, si
 ue per tempora & loca mobile, cum sit ipse interior oĩ re, ga
 in ipso sunt omnia, & exterior omni re: quia ipse est super oĩa,
 & antiquior oib. quia ipse est ante omnia, & nouior oib. quia
 idem ipse est post omnia. i. post omnium initia. ideoque pote
 statem eius commendans Apopulus ait: *Portansque o. &c.* Et
 nota per simile dictum esse. Hoc enim dicendo facilitatẽ cõ
 tineat. si voluit designare per metaphoram illorum qui sine
 vilo labore uerbo uel digito mouet aliquid uel efficiunt, ita Cr̃s
 molem creaturæ magnitudinemq. sine labore continet &
 gubernat. Attende, q̃ cũ hic dicat Ap̃stolus Christum oĩa
 cõtinere, supra dixit patrem per ipsam oĩa fecisse, ibi ait, *Per
 quem fecit & secula.* Tanquam facere ipse non posset, si ei non
 porrexisset pater dexteram, uel tan quã aliquod instrumẽ
 rit patris operantis. Sed si ab eo gubernantur omnia, nõne ab
 ipso facta sunt? Non igitur tu hæretice inaniter suspicaris q̃
 aliq̃ instrumentũ exiit, neq. p eũ dicitur pater fecisse, tanq̃
 ipse facere nõ posset. Sed sicut dicitur pater iudicare per filiu,
 quia eũ cõstat opificẽ genuisse. Si n. cã eius pater est sũt quod
 patet, multo magis eorum cã est, quæ p filiu facta declaratur.
 * PRIM. Non minus est gubernare mundum, quam crea
 se, nam in creando ex nihilo substantiæ rerum producte sunt
 in gubernando vero ea, quæ facta sunt, ne ad nihilũ redeãt cõ
 tinentur. Ergo dnm hæc omnia reguntur, & adinuicem sib
 pugnantia coaptantur, magnum & admirabile uirtutis Dei i
 ducium declaratur.
 c *Purgationem.* Postquam ostendit eius excellentiã quo cũ d
 creauit

† expressa imago.

* per se met ipsum.

re demõ. Ara. enan. lib 4. c. 3.

Io. 14. b. q̃ modo Deo lumẽ & gloria.

NICOLAUS DE LYRA.

* *que testamenti ex parte temporis manifesta est, ideo hoc dimittit tã
 quã manifestum. Sed secundum probat & declarat. s. eminentiam ex par
 te legislatoris & per consequens alia eminentia erit declarata, que est
 ex modo tradendi. Igitur executio huius epistolæ diuiditur in duas partes
 quia primo ostenditur eminentia latoris uo. Te. Secundo ostenditur quali
 ter & per que ad hœrendum est ipsi legislatori, & no. legi. Secunda pars
 incipit in princi. i. c. ibi. Est autem fides, &c. Circa primum trauer
 tendum, quod ve. Te. traditum est per angelos ipsi Moyli, & per Moysen
 sacerdotib. & per sacerdotes ipsi populo. Et igitur primo ostenditur emi
 nentia Christi legislatoris respectu angelorum, secundo respectu Moyli,
 tertio respectu sacerdotum ve. Te. Secunda pars incipit. 3. cap. Vnde fa
 ctus. Tertia. 5. ca. Omnis ponti. Prima adhuc in duas partes diuidit:
 quia primo profertur ipse Christus angelis, secundo ex hoc concluditur
 quanta reuerentia sit exhibenda doctrinæ nouæ legis. Secundo incipit se.
 c. Propterea abun. Prima adhuc diuiditur in duas partes, quia primo
 ponitur excellentia Christi & ostenditur quod ab eo desciunt angeli. Se
 cundo probatur utrumque per scripturam ve. Te. ibi: Cui enim dixit
 aliquando angelorum. Excellentia autẽ Christi tãgitur in quatuor.
 Primo quia est patri coeternus. Secundo quia cõsubstancialis. Tertia, q̃
 æqualis est ei in potestate. Quarto, quia æqualis est ei in dignitate. Ab
 istis autem desciunt angeli. Coeternitas autem tangitur ibi: Qui cum*

sit splendor: *Filius enim procedit a patre, ut splendor a sole, qui splẽdo
 soli coævus, & esset æternus sol esset æternus. Sed non solum filius dicitur
 splendor gloriæ, quia gloria est clara notitia cum laude. filius autem pro
 dit a patre, sicut notitia de notitia, quia filius est sapientia genita, &
 dicitur splendor gloriæ. Consubstancialitas autẽ filij ad patrem tãgitur ibi
 i. Figura sub. Et accipitur hic figura pro imagine. filius enim est im
 go naturalis ipsius patris, homo autem est quasi imago artificialis
 quod magis dicitur a similitudinem Dei, quam eius imago, sicut altere
 imago regis in filio suo naturali, & in denario seu statua. Filius igitur
 diuini est imago naturalis, & illo dicitur imago vel figura substãtia,
 eiusdem substantiæ cum patre. Et quia illa est indiuisibilis, & per con
 quens est eadem substantia numero in patre et filio. Non sic autem in
 ge & eius filio, quia est eadẽ specie tantum. Aequalitas autem potẽtia
 tangitur ibi. Portãl. o. &c. Potentia enim Dei patris apparet in duo
 Primo in creaturarũ productione & conseruatione, subtracta enim ei
 influentia in nihilũ rediguntur. Et quia pater & filius sunt una cau
 creaturæ, igitur est causa conseruans creaturæ, sicut & pater. Et hoc
 quod dicitur.
 2 Portansque omnia. Id est, sustentans & conseruans in esse.
 3 Verbo uirtutis suæ. Id est suo imperio uirtuoso, quia suum dice
 est facere. Secundo apparet Dei potentia in iustificatione impiorũ, q̃
 nõ minus est iustificare impium, quam creare calum & terram secũ
 * Augusi.*

Diuisio Traditio ve. Test.

Excellentia Christi, in quatuor.

A * **AVG.** Non unum illum temporis diem, quo baptizatus est, sed immutabilis æternitatis ostendit, ut illum hominem ad unigeniti personam pertinere monstraret. Vbi enim dies nec hesterni sine inchoatur, nec initio crastini terminatur, semper hodiernus est.

Orat. def. hære. c. 4.
 * **IDEM.** Quid me stimulas Arriane, & rides cum audis, hodie?

Apud Deum nunquam crastinus, nunquam hesternus dies est, sed semper hodie, non mensium circulis soluitur annus, non succedentibus aut decedentibus transigitur mensis diebus, non horæ mutantur, non variantur tempora vel momenta, ubi Deus est, nec termino includitur, nec initio inchoatur.

* **PRIM.** Notandum, quia non dixit, ante omnia secula genui te, vel in præterito tempore, sed, hodie, inquit, genui te: quod adverbium est præteriti temporis, in Deo enim nec præterita transeunt, nec futura succedunt, sed omnia tempora simul ei coniuncta sunt, quia omni præterita habet. Et est sententia, si eum ego semper æternus sum, neque initium, neque finem habeo, ita te semper habeo coæternum mihi.

a Ego ero, &c. Ad honorem illius vel illi homini de virgine nascituro. Potest & secundum carnem hoc accipi dictum, etenim caro communicat aliorum, sicut & divinitas humilibus.

b Ero. Futurum quia de incarnatione filii hoc dicitur.

c Iterum in. Visibilem carne assumpta qui ante invisibilis in mundo erat, quæ assumptio dicitur exitus a patre, introductio ad hæreditatem, ubi iubetur adorari.

d Introductus. Christus aduentum suum carnalem exitum vocat, dicens: *Exiit qui seminat, &c.* Et iterum: *Ego a patre exiui, & veni in mundum.* Paulus vero introitum vocat. Foris enim eramus a Deo sicut qui sunt ext. regales aulas in vinculis colligati, & habent apud regem pro culpis aliquam offensam. Egressus qui per se ad nos Christus, id est, carnem sumens, & collocatos nobiscum regis præcepta innotuit, & sic de peccatis nos emendans ad Deum convertens, in aulam regalē velut mediator optimus introducit recte igitur introitus & exitus vocatur carnis suæ aduentus.

e Primogenitum. * **PRIMAS.** Omnis unigenitus potest dici primogenitus, eo quod primus aperiat vulvam matris, non tamen

men ois primogenitus, unigenitus, qui habet alios fratres subsequentes. Dominus autem Iesus tam secundum divinitatem quam secundum humanitatem, & unigenitus, & primogenitus dicitur potest. Unigenitus est secundum divinitatem, quia in naturæ divinitatis non habet fratres subsequentes, secundum humanitatem quoque unigenitus B. Mariæ et qua post illum alio non genuit, sicut cetera.

a Ne novum putetur ne modo videtur inelper. **b** De eodem Ihsias. **c** Hoc & semper est, sed dicitur Erit, cum ab hominibus id scietur in die iudicii. **d** Qui nascitur.

a Vnde, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. **b** Quia saepe dicit introducendum. **c** Quasi hæredem in possessionem. **d** Ante omnes creaturas genitum.

a Secundum humanitatem iubentur angelos adorare Christum. **b** Qui passus est & mortuus.

f Et adoret eum omnes angeli

implet. Quia cingendo omnia implet, implendo cingit, gubernando præsidet, præsidendo gubernat. Et quia in mundo erat, & carnem assumpsit, & cum inaccessibile erat aspectibus nostris, non videbatur, ipsam assumptionem carnis vocat alterum introitum, dum enim qui invisibilis erat humanis aspectibus carne assumpta, visibilem se præbuit, quasi iter introductus est.

Cum introducit primogenitum in orbem terræ, &c. SEDVL. Id est, Maria. Vel cum dicat de eius incarnatione in terra, *adoret eum omnes angeli.* Nam licet incarnatus, adoratus est ab angelis, quantum ad secundum divinitatem?

* **THEOD.** Vtramque innuunt dispensationem. Siquidem post humanam susceptam naturam, eum angeli adoraverunt, & te hanc autem hunc ei honorē non exhibebant, sed ubique erat Deus, & in orbem terrarum ut homo ingressus est. Ita divinus Iesus dicit: *In mundo erat, & mundus eum non cognovit.* Sed si in mundo erat, quomodo venit? Sed in mundo erat ut Deus, & venit ut homo. Ita etiam unigenitus est, ut Deus, & primogenitus, ut homo in multis fratribus. Ita semper accepit ab angelis cultum & rationem, erat enim semper Deus, adorarunt autem ipsum et ut hominem. Cum hanc eius fecisset comparisonem, spectat ad humanitatem, ad divina rursus transit, & dicit. *Et angelos quidem, &c.* Per hæc autem aperte ostendit angelos habere creatam naturam, unigenitus autem increatam & æternam.

* **SEDVL.** Duplex angelorum officium est, aut enim spiritus consolationis, aut ignem vindictæ hominibus ministrant. Aliter hic hyperbaton est, & est ordo, Qui facit spiritus suos angelos, id est, ut sunt angeli, hoc est, nuncii superne voluntatis. Nihil angelus officii est nomen, non naturæ.

f Et adoret. Et iterum dicit pater de eodem filio: *Cum intro. Cum ostendit*

Mat. 23. a
Ioan. 26 f.
Clar. yf. folto
mus & p. c.
na. 115.

Figura tripliciter consideratur.

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Et rursus. Hoc idem probat hic per aliam scripturam. **1. Par. 22.** quæ licet sit dicta de Salomone, inducitur de eo prout figura Christi. & ideo de Christo intelligitur ad literam. Ad cuius intellectum sciendum quod nihil potest esse figura alicuius, nisi in se sit res aliqua. Illud enim quod nihil est, non potest aliquid figurare. & ideo res quæ est figura vel signum alicuius, potest tripliciter considerari. **1.** uno modo, ut res tantum. **2.** Alio modo, ut signum tantum. **3.** Tertio modo, ut res & signum simul, ut circulus pendens ante tabernaculum potest considerari prout est corpus rotundum tantum secundo, ut est signum venditionis vini tantum. **3.** Tertio, utroque modo. Eodem modo dicendum de Salomone qui figura Christi, quia aliqua conveniunt ipsi Salomoni secundum se. Et talia exponenda sunt de ipso ad literam, & nullo modo de Christo, ut quod depravatus per mulieres factus est idololatra, & similia. Aliqua autem dicuntur de Salomone prout sunt figura Christi tantum, & talia sunt exponenda de solo Christo ad literam, sicut illud quod habetur **Psal. 71. b.** Et dominabitur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. quod non potest verificari de Salomone, nisi regnum suum patrum, sed tantum de regno Christi qui est lapsus abiectus de morte sine manibus, & implevit universam terram. **1. Dan. 2.** & in **Psal. prædicto** sub nomine Salomonis scribitur in **1. r. b. a.** Christi. hoc etiam patet per illud quod sequitur in eo **Psal.** Ante solē per manet nomen eius. & illud quod ibidem dicitur. Adorabunt de ipso semper, quæ soli Christo conveniunt, & non Salomoni. Aliqua autem dicuntur in scriptura sacra de Salomone utroque modo, videlicet secundum se, & ut sunt figura Christi, & talia sunt illa quæ impleta sunt in utroque ad literam in Christo tamen perfectius, & in Salomone minus perfecte. & talia exponuntur ad literam non solum de Salomone, sed etiam de Christo et perfectius quam de ipso Salomone cuiusmodi est autoritas. **1. Par. 22.** quia Salomon fuit filius Dei adoptione per gratiam, saltem in principio regni sui, propter quod Nathan propheta vocavit eum amabilem domino. Christus autem filius est Dei naturalis quæ est filiatio perfectior. & ideo per hanc filiationem probat Apostolus consubstantialitatem filii ad patrem, eum dicitur.

2 Ego e. Dato etiam quod hæc autoritas non posset exponi ad literam de Christo, sed tantum secundum sensum mysticum, tamen eam bene inducit Apostolus ad suum propositum. licet enim argumentum efficax non habetur in scriptura per sensum mysticum, ut supra dictum est, propter quod ex solo sensu mystico non est arguendum, tamen si prius habetur autoritas in sensu literali ad probandum propositum, bene potest alia autoritas ad iungi in sensu mystico ad idem declarandum de congruo. et hoc est quod dicit **Aug.** in epistola ad **Vin. Dona.** Quis autem imprudentissime non naturatur aliquid in allegoria positum pro se adducere nisi habeat, & manifesta testimonia quorum lumine illud reserent obscura. Sic ergo autoritas prædicta inducitur ab Apostolo convenienter ad suum propositum. Sed contra hoc videtur, quod ibi loquitur per modum futuri. Ego ero, &c. generatio enim filii æterna est, & per consequens non spectat aliquod futurum sicut nec transit in præteritum, sicut supra dictum est. Dicendum, quod loquitur in futuro propter incarnationem pro tunc futuram, per quam natura humana erat ad filiationem æternam assumenda. et quia hæc assertio facta est virtute divinitatis, ideo bene dicit, *Et ero, &c. q. d.* virtus Dei fiet hoc.

3 Et cum ite. hic ad propositum ostendendum inducit aliam scripturam de illo **psal.** Dominus regna. exul. &c.

Ad cuius evidentiam considerandum est, quomodo magister dicit in **gl. David** fecit hunc **psal.** quoniam resuscitatus est ei regnum post mortem **Abylon** & dicit hunc esse titulum **psal.** David quando terra eius resuscitata est ei. & secundum hoc esset exponendus ad literam de David. Sed dictum magister non videtur verum primo quia in Hebraico iste **psal.** est sine titulo secundo quia tituli sunt quasi claves ad intelligendum ea quæ in **Psal.** dicuntur. **Psal.** autem non loquitur de regno David, sed solum de regno Christi, quando perfectæ ei omnia subijciuntur. quod erit in iudicio, & idcirco hic **psal.** ad literam est exponendus de regno Christi. & hoc est quod dicit **Paulus.** Et cum iterum introducit primogenitum, &c. in scripturam sacram ipsum introducendum ad regnum in orbem terrarum prædicat: Et quo patet, quod hæc scriptura non loquitur de aduentu primo quia tunc venit cum humilitate. & ideo dicit tunc: *Regnum meum non est de hoc mundo, Ioan. 18. g.* sed loquitur hic de secundo a

* **VENI,**

A ostendit intro vsque ad corda hominum ducendum, per fidē: Quid dicit. *Et adorent.* Adorant angeli, qui iussioni eius obtemperant & reuerentur.

a *Angelos.* Spiritus naturæ nomen est, angelus officii. Quos enim Deus spiritus condidit, mittendo nuncios angelos facit. Et omnibus vritur ad incōmutabile arbitriū sententiæ suæ, siue bonis per gratiā eius, siue malis per propriam voluntatē.

b Ac per hoc voluntas Dei est prima & summa causa omnium corporalium specierū acq; motionū. Nihil enim visibiliter fit, quod non de interiori inuisibili atque intelligibili aula summi imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, secundum inefabilem iustitiā. Vel ita, quando leuia nūciare mittuntur angelis. Quando ad vindictā, ut in Sodoma, ignis ardens, sic & ministri ecclesiæ, ignis etiam dum uitiano-stra vrunt.

b *Ad filium.* Hic per dignitatem simul & potestatem commendat Christum.

c *In seculum.* quia semper regnabis, & nouissimum iudicium

semper stabit. unde, lbunt hi in ignem æternum, & illi in vitam æternam.

d *Vnixit.* secundum hominem. quia deitas nullo indiguit. **Vn-**ctus significat regem vel sacerdotē, Deus repetitur ex magna dilectione. Vel secundum Aug. Alter casus est vocatiuus, alter nominatiuus, vt sic: **O** tu Deus fili, vnxit te Deus tuus, scilicet pater. In latino putatur idem casus, sed in Græco euidentissima distinctio est, quā aliter nominatiuus, aliter vocatiuus intelligitur.

e *Et tu.* Post humanitatis excellentiam iterum redit ad æternitatem filii.

f *In prin.* quia creator ante creatā existit siue vllō initio.

g *Manuum.* Virtus iussionis, id est, potentia voluntatis, quia vt voluit facta sunt omnia.

h *Peribunt,* ab eo quod sunt, dum imitantur in melius creaturæ.

i *Tu autem.* vt sicut æternus ante omnia, sic quia permanet idē post mutata.

k *Veterascit.* quod more vestis conlumitur, sicut caro humana quæ tamen in melius mutabitur.

D Mat. 25. d. Au. i. pl. 44
 † l. 103 d
 † l. 2. b.
 Pl. 101.
 E
 Equalitas potētē in patre & in filio.

a Dicit pater de filio hoc pertinens ad angelos. **b** Vt sciatur ministri. **c** Filius. **d** Spiritus cœlestes facit angelos. i. legatos suos.

a *Et ad angelos quidem dicit: † Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem: † Thronus tuus Deus in seculum seculi: vīrga æquitatis, virgā regni tui. Dilēxisti iusticiam et odisti iniquitatem propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis † præ participibus tuis. † Et tu in principio domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes vt vestimentum veterascant.*

a Etiam flammam ignis, id est, seraphim qui sunt de ordine superioris. facit ministros. **b** Hoc autem pertinens ad filium ait dominus per prophetam. **c** Qui dominus.

a Regnum vel iudicium. **b** Iudicialia sedes. **c** Omne iudicium dedit filio. **d** O fili. **e** Permanet. **f** In æternum. **g** Et merito quia.

a Disciplina regimur. **b** Quia bonos regis, malos percussit. **c** Idem ideo. **d** Ex amore. **e** Omne bonum. **f** Contra. **g** Non simul vtraque tibi sunt. **h** Omne malum. **i** Vt hæc, tibi essent. **j** Vel quod dilexisti iusticiam. & odi. iniqui. &c. & hoc mihi præmium.

a Per se, non per ministros. **b** Pater. **c** Spiritus natus. **d** Quia immunis a peccato, sive de conscientia hilaris. **e** Vel lenis.

a Præ omnibus sanctis. **b** Item propheta de filio. **c** Id est per filium. **d** Reuocari, id est antequam redeissent. **e** O fili. **f** vel pater. **g** Ecclesiam populorum stabilisti.

a Quæ specialiter in eis operatus sit. **b** Vt Apostoli. **c** Cœli simul cum terra. **d** Quicquid ex se sunt. **e** Id est, morte destruentur. **f** Tu in illis, id est, iustitia, & quæ ra eis operati.

a Siue cœli. siue terre. **b** Id est, secundum corpus quod circumdat animam. **c** Paulatim corrumpentur.

† l. 103 d
 † l. 2. b.
 Pl. 101.
 E
 Equalitas potētē in patre & in filio.

NICOLAUS DE LYRA.

¶ uentus, quā ueniet cum gloria in nubibus & maiestate, vt dicitur Mat. 24. & Dan. 7. Ecce in nubibus cœli quasi filius hominis ueniet, & usque ad antiquum dierum peruenit. & sequitur. Et dedit ei potestatem & honorem & regnum, & potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & c. Et ideo de ipso in tali honore constituto dicit pater. Et adorent eum omnes angeli, & c. Sed nostra littera sic habet: Adorate eum omnes angeli eius. Apostoli enim non semper curauerunt allegare scripturam de verbo ad verbum, sed sufficit eis accepere sensum. Ex hac enim scriptura ostenditur sufficienter, quod in Christo sit diuina natura, quia nulla natura adoratur a tota natura angelica ut superior, nisi diuina. Et ideo ex quo scriptura hoc ostendit, quod filius est ab omnibus angelis adorandus, per consequens ostendit, quod ipse sit Deus. & per consequens ostenditur Deo patri consubstantialis, quia diuina natura est indiuisibilis, secundum quod dicitur Deu. 6. a. Audi Israel dominus Deus noster Deus unus est. Sequitur.

1 Et angelos, id est, quid pertineat ad naturam angelorum, exprimit per scripturam, dicens.

3 Qui facit angelos. q. d. licet angeli tantæ excellentiæ sint spiritualis naturæ, non tamen sunt idem quod Deus, sicut filius, sed sunt serui & ministri, non solum ipsum adorando sed etiam nobis propter ipsum quodammodo ministrando, verum tamen quia suum ministerium in Deum referunt, ideo in hoc dicuntur sicut flamma ignis, quæ semper ascendit in altum.

3 Ad fil. Hic adducit tertiam autoritatem ad probandum suum propositum, quæ accipitur de psal. xliij.

Ad cuius euentum considerandum, quod moderni Iudæi ne cogantur recognoscere diuinitatem Christi, exponunt hunc psal. de Assuero. & dicunt quod iste psalm. factus est a Mardocheo. Sed hoc patet falsum. primo per psal. titulum, quia non intitulatur a Mardocheo, sicut aliqui psalm. intitulantur ab Asaph qui fecit eos, ut patet in titulo ps. xlix. & in pluribus alijs locis. Iste autem psalm. intitulatur a Dauid ut patet in Hebræo. hoc autem patet per litteram psalm. sequentem, quia iste rex de quo est psalm. habetur tanquam Deus adorandus secundum quod ibidem dicitur. Concupiscet rex decorem tuum quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Et translatio Hier. sic habet, Et ad. eum. Si autem ista uerba dicantur de Assuero rege, sequitur quod Mardocheus induceret totum populum, & potissimum Esler, ad quam diriguntur uerba præmissa, secundum expositionem præmissam, ad adorandum Assuero, sicut Deū. quod manifeste patet falsum, quia in eodem libro dicitur, quod noluit genua flectere coram Aman, ne honorem Dei transferret in hominem, hoc patet per translationem Chaldaicam, super psal. istum quæ autentica est apud Hebræos. Vbi enim in hoc psal. habemus sic: Speciosus forma præ filiis hominū, diffusa est gratia in labiis tuis. Chaldaicum sic habet, Pulchritudo tua Messia,

si, maior est quam filiorum hominum, datus est spiritus prophetiæ in labijs tuis. Sic igitur patet ex prædictis, quod autoritas quæ hic inducitur de illo psal. intelligenda est ad litteram de Christo. Hoc autem supposito probatur per hoc ipsius Christi diuinitas et per consequens consubstantialitas eius ad patrem, & distinctio in persona. quia ibi dicitur. Thronus tuus Deus in seculo. se. & c.

4 Propter. vnxit te Deus. Et sic patet quod Christus est vnctus Deus a Deo vngente, quia filius Dei in humana natura vnctus est plenitudine gratiæ. & cum non possunt esse plures dy, ut supra dictum est, ex hoc sequitur consubstantialitas patris & filij. Cetera quæ sunt ex autoritate, patent.

5 Et tu domine. Hic consequenter probat æqualitatem potentia in filio & in patre, & breuiter transit, quia probato quod Christus secundum naturam diuinam est consubstantialis patris, per consequens sunt probata alia tres conditiones, scilicet, æqualitas potestatis, dignitatis & durationis. Potentia autem Dei relucet potissime in creatione rerum de nihilo, & earum conseruatione. & hoc non solum conuenit Deo patri, sed etiam eius filio qui est eiusdem naturæ cum ipso. & ideo dicit propheta. Et tu domine in principio. fund. i. tu domine pater fecisti terram de nihilo, & conseruas in stabilitate, & hoc exprimitur de hoc quod dicitur, fundasti. Et quia nulla creatura inferior est ipsa terra, sicut in domo illud dicitur fundamentum quod est infinitum. Sed quia in hoc opere communicat filius cum patre tanquam eiusdem potentia. ideo dicit: In principio pio. i. in filio, siue per filium, per quem operatur pater sicut per artem suam, ut supra dictum est. Quod autem filius dicatur principium, patet l. o. 3. d. vbi Christus Iudæi quærentibus ab eo, Quis es? Respondit, Ego principium qui & loquor vobis.

6 Et opera ma. tua. Manus autem diuinæ potentia metaphoricè dicuntur virtus sua potentia, Nonnatur hic cælum & terra quæ sunt extrema in creaturis, ut per hoc intelligantur creaturæ mediæ, quia omnis creatura, a patre & filio simul est producta & conseruata, & sic patet æqualitas potentia.

7 Ipsi peribunt. Hic consequenter probat filium patri cœternum. Ad cuius euentum sciendum, quod sicut tempus sequitur motum & mutationem, ita æternitas immutationem. Solus autem Deus immutabilis est per omnem motū. ideo ipse solus mensuratur æternitate eo modo quo potest ibi dici mensura. Quod enim in omni creatura sit aliqua mutabilis, patet, quia angeli sunt mutabiles secundum altum intelligendi & volendi, loquendo de cognitione & effectione naturali. Sūt etiam mutabiles de esse ad non esse, si dimittantur a diuina conseruatione. Similiter cali superiores hoc modo sunt mutabiles, & secundum hoc mutantur quantum ad situm. Cali autem inferiores, scilicet, ignis & aer cum istis modis mutationum sunt mutabiles quantum ad alterationem & generationem. & per consequens alia elementa & mixta ex eis. In omni autem motu & mutatione est aliqua corruptio secundum philosophum. 4. Phisicorum, et etiam secundum Au. status autem mundi immutabitur in fine, quia cælum cessabit a motu cœ-

† l. 2. b.
 Pl. 101.
 E
 Equalitas potētē in patre & in filio.

A a Et velut ami. Significat mutationem caeli. Vnde: *Vidi caelum novum & terram novam.*
 Apoc. 21. a
 Aug. in ps.
 101. & 102

b Et mutabuntur, &c.
 Quia facta Dei sub
 aeternitate stabunt,
 ne ad corruptionem
 revertantur.

† Ps. 109.
 Dani. 3. c.
 † quoaduf
 que.

Malachi. 3.
 Exod. 3.
 Aug. vbi.
 10.
 3 Pet. 3. c.

a mutabis corpus in immortalitatem
c Secundum animas quae tunc gloriosiores.
d In eis per filium.

a Immutabilis, contra, vetera fecit. **b** Aeternitas tua. **c** Contra petunt. **d** Non solum per promissa
 maior, angelis ostenditur, sed etiam per hoc.

a Quiesce, iudica. **b** In prioribus bonis meis. **c** Quod quotidie fit dum, aliqui conuertuntur. **d** Aeternaliter.

a Plez subiecto: potest diuinitatis, vel sub humanitate, ut ipsam renescantur, &
 super se sentiant. **b** Nulli hoc dixit, quia omnes ministri sunt filii.

a Et velut amictum **†** mutabis eos, **et** mutabuntur, **tu** autem
c idem ipse es, **&** anni tui non deficient. **Ad quem** autem ange-
lorum dixit aliquando: **†** *Sede a dextris meis, † donec ponam*
g inimicos tuos scabellum pedum tuorum. **Nonne** sunt om-

B intulit: Sicut quilibet amictum inuoluit atque permutat, sic & ipse mundum, & complicaturus, & mutaturus est. Ergo cum transformationem & conditionem, quae fit in melius, tam facile poterit operari, quis dicat, quod in inferiori opere, alterius eguent adiutorio. Vique quo non erabescunt taliter insanite? Si mul et consolatio maxima est, cognoscere quod non in eodem statu cuncta permaneant, sed illa quidem mutabuntur, ipse autem rem idem permanet in aeternum, & sine fine viuens.

*** ANS.** Amictui comparantur caeli, quia terram operiunt & circumdant. Sicut amictum mutabis eos, id est, tam facile sicut amictus extenditur & plicatur. Ita ergo peribunt caeli & terra, ut mutantur, non ut non omnino desinant esse, quia ab ea qua nunc habent specie, tergentur per ignem, & tamen in sua forma per natura manebunt. Creaturae quidem mutabunt, sed tu immutabilis permanes, iuxta quod alibi dixisti, ego dominus & non inutor, & ego sum qui sum.

c Tu autem, ex toto immutabilis.
Ipsi perib. Nouissimi caeli (qui per diluuium perierunt) sicut Petrus ait, igne peribunt. Exeruit. n. aqua, & totam istam capacitatem ubi aues volitant, occupauit, ac sic utiq; caeli perierunt, p. iniqui terris. De caelis ergo, un dicunt aues caeli, non est dubium quin in diluuium perierunt, & igne perituri sunt. De superioribus autem caelis caelorum, utrum & ipsi peritari sunt igni quod est & disputatio scriptulosa inter doctos, Et erit incendium mundi non incendens sanctos Dei. Quod enim fuit caminus regis trib. pueris, hoc erit ardens mundus iustus in trinitate signatis.

*** ANSEL.** Tu semper idem ipse es aequaliter, incommutabilis, & anni tui non deficient, id est, aeternitas tua, anni nostri quotidie deficient, nec stant omnino. Sed anni tui non deficient, quia semper stant, & qui stant, ipsi anni qui stant, vnus

NICOLAUS DE LYRA.

*** P**leto numero electorum, ad quem numerum finaliter ordinatur. & per consequens alteratio & generatio in elementis, quae etiam elementa per ignem conflagratione purgabuntur. & ideo (sicut dictum est) iam in caelestii corpore quam in elementis erit mutatio. & per consequens peribunt quodammodo a statu in quo modo sunt, & hoc est quod dicit. Ipsi per. caeli superiores & inferiores. Et quia non corrumpuntur quantum ad substantiam, ideo subditur.

1 Et velut. Sicut enim cessante frigore mutatur uesit quae erat contra frigus necessaria, non quidem tunc mutatur sic uesit quae corrumpitur, sed quia frigus cessat, sic caeli & elementa dicuntur mutari quia motus caeli, & alteratio elementorum, quae sunt propter generationem, ut, scilicet, impleatur numerus electorum, quo impleto cessabunt, manente tamen substantia & elementorum & caelorum. Deus autem solus est omnino immutabilis, ut iam dictum est, ideo concludit.

2 Tu autem, id est, per omnem modum immutabilis, & per consequens.
3 Anni tui. id est, aeternitas tua, non quod induratione diuina sit aliqua successio, sicut est in annis, sed quia aeternitas diuina in se simplicissima non potest apprehendi a nobis nisi ex comparatione ad tempus, & per consequens ex proprietate temporum eam exprimimus. Ex hoc patet coeternitas filii ad patrem, quia ex quo sunt vnus substantiae, ut supra probatum est, sequitur quod ipsis est vnus esse, & eadem immutabilitas, & per consequens aeternitas.
4 Ad quem. Hic consequenter probat Apostolus aequalitatem dignitatis in Christo per auctoritatem ps. cix. Qui ps. de Christo est intelligendus ad literam.

Ad cuius euentiam considerandum, quod Iudaei & moderni aliqui dicunt ipsi debere intelligi de Abraham, & quod Elcazar eius dispensator fecit illum ps. ad reddendum gratias Deo de uictoria quam habuit Abram contra illos reges qui captiuauerunt Loth nepotem suum, secundum quod habetur Gen. 15. Sed hoc patet falsum ex titulo psalmi, quia non intitulatur ab ipso Elcazar sed a Dauid. Ideo dicunt alij, quod est psalmus factus a Dauid, & non loquitur de ipso, sed de angelo suo, ut sit sensus. Dixit dominus domino meo, &c. id est, Deus caeli angelo me custodienti. Sed hoc patet falsum, quia infra dicitur: Tu es sacerdos in aeternum, &c. Quod non est intelligendum de angelo Dauid, quia sacerdotium non competit angelis. Et dicendum, quod ad literam est psalmus factus a Dauid loquens de Christo. Et hoc patet per translationem Chaldaicam quia ubi habetur. Dixit dominus domino meo, Chaldaica sic habet, Dixit dominus uerbo suo &c. Item per illud quod sequitur. Ex utero ante luciferum genui te, id est, ex substantia mea ante omnem creaturam, hoc autem non potest competere, nisi soli Dei filio, qui filius est uerbum Dei. Ex hoc igitur supposito patet, quod Apostolus bene inducit auctoritatem huius psalmi ad probandum aequalitatem dignitatis in Christo quae est in Deo patre, introducens uerbum Dei patris ad filium, dicens sibi.

annus est, & ipse annus qui stat vnus dies est. Quia ipse vnus dies, nec ortum habet, nec occasum, sed semper stat & lucet. Hi sunt anni qui non deficient sed permanent. His itaq; dictis euidenter ostenditur Dei filium aeternaliter incommutabilis in sua deitate sine initio, & sine permanere, & omnium creator esse, ac per hoc si des eius ad aeternam salutem optime sufficere. Nunc enim Apostolus excellentiam solius filii prophetice testimonio ostendit, ostendit, qui ludaeis propter assumptionem carnis minor videbatur.

1 ficere. Nunc enim Apostolus excellentiam solius filii prophetice testimonio ostendit, ostendit, qui ludaeis propter assumptionem carnis minor videbatur.
2 Ad quem angelorum. Item de gloria humanitatis.
3 Sede. victori filio confessus offertur.

f Pedum. Per pedes stabilitas aeterna signatur, id est, in aeternitate ubi uestigii quasi positae uirtute omnipotentiae consistit.
*** CHRYS.** Ecce iterum eos confidentes facit, siquidem futurum ostendit, ut eorum superantur inimici, & quia inimici, eorum ipsi erunt etiam Christi, in hoc iterum & regni declaratur iudicium, & honoris aequalitas. Nullam autem imbecillitatem aliquatenus arbitris, eo quod dicit patrem indignatum iri, pro his qui filius indigne perperis est, hoc multum patris erga filium dilectionis, & honoris ostendit. Qui n. indignatur pro eo, quo modo extraneus ab illo esse contendit? quod etiam in secundo dicitur Psalmo. Qui habitat in caelis iridebit eos, & dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos. Et iterum ipse dixit: Eos autem qui me regnare noluerunt super se, adducite in conspectu meo, & interimite. Proinde honoris duntaxat est patris circa filium quod dicitur, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

*** ANSEL.** De gloria humanitatis loquitur, ostendens eum angelis multo digniore, quasi dicat, Non solum per supradicta maior angelis esse declaratur, sed etiam per hoc, quia, Ad quem angelorum quantacumque excellentiae fuisset, aliquando, id est, in aliquo statu eorum, vel ante ruinam superbiorum, vel post confirmationem humilium, dixit Pater quod Christo dixisse legitur, scilicet, Sede a dextris meis. Nam de excellentissimis angelis scriptum est, quia Seraphin stabunt in circumitu eis. Seraphin stant ut ministri, filius sedet ut dominus. Seraphin in circumitu, filius ad dexteram. Hoc nulli angelorum dictum est, scilicet, Sede a dextris meis, quia non est ministri sedere ad dexteram patris.

g Nonne sunt omnes, &c. q. d. utique. Intellige Igitur quantus honor nobis existit, ut ad nos sicut ad amicos ministros angelos suos sum. quia infra dicitur: Tu es sacerdos in aeternum, &c. Quod non est intelligendum de angelo Dauid, quia sacerdotium non competit angelis. Et dicendum, quod ad literam est psalmus factus a Dauid loquens de Christo. Et hoc patet per translationem Chaldaicam quia ubi habetur. Dixit dominus domino meo, Chaldaica sic habet, Dixit dominus uerbo suo &c. Item per illud quod sequitur. Ex utero ante luciferum genui te, id est, ex substantia mea ante omnem creaturam, hoc autem non potest competere, nisi soli Dei filio, qui filius est uerbum Dei. Ex hoc igitur supposito patet, quod Apostolus bene inducit auctoritatem huius psalmi ad probandum aequalitatem dignitatis in Christo quae est in Deo patre, introducens uerbum Dei patris ad filium, dicens sibi.

5 Sede a de. id est, ad aequalitatem dignitatis meae. Sic enim refertur a Christum secundum diuinam naturam, sicut supra expositum est eo. cap. Sequitur. **6** Do. po. Hoc autem erit in iudicio futuro quando omnia subiicientur quantum ad executionem, quia quantum ad auctoritatem omnia iam sunt ei subiecta, sed de hoc plenius videbitur.

Sed insurgit hoc dubium quia uidetur quod Christus non debuit sedere ad dexteram Dei patris in aeternum, sed tantum usque ad tempus determinatum, in quo omnia sibi sunt subiicienda. Quod uidetur importari per hoc aduerbium, donec. Dicendum, quod hoc aduerbium donec, aliquantulum tenetur finite, quando, scilicet, significat terminum cui adiungitur. Sicut cum dicitur, Sede hic donec ueniam, sensus est, quod in aduentu meo terminetur sessio tua. Aliquando tenetur indeterminate, & tunc non significat talem determinationem. Sicut cum dicitur, Iste non penituit ad peccatis suis donec uixit. Sensus est, quia nunquam penituit nec penitebit, quod post mortem non est locus penitentiae. Isto secundo modo ponitur hic aduerbium cum dicitur. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, &c. Et ideo sensus est quod nunquam cessabit sedere ad aequalitatem Dei patris. Haec autem aequalitas non competit angelis, ideo subdit Apostolus.

7 Nonne. q. d. Sic, sicut enim in artificialibus uidemus, quod aliqui pro-

suos destinat Deus. Quamuis. n. multum intersit inter ange-
 los & hoīes, propinquos tñ eos nobiscum fecit, quia nostræ
 salutis student, propter nos discurrunt, nobis suo fungantur
 officio, hoc est opus angelicum, angelicæ functionis officiu,
 ut omnia fiant pro sa-
 lute proximorū. Ma-
 gis autem hoc est o-
 pus Christi, quia ange-
 gelis nobis superiori-
 bus præcepit ad nostrā
 salutem suam exhi-

bere ministerium.

✱ **AVGV.** Dicuntur enim angeli orationes, & vota nostra
 offerre Deo, non quia Deum doceant, quia omnia antequā
 fiant, sicut & postquam facta sunt, nouit, sed quia eius volun-
 tatem super his con-
 sulunt, & quod Deo
 iubente completum
 esse cognouerunt,
 hoc nobis euidenter,
 vel latentet repor-
 tant.

D
li. 2. med.
c. 3.

^a Ex officio. ^b Actualiter. ^c Quocūque placet filio, tamē sempet assistunt ei, qui ubique est.
^d Etiam propter homines, quib. licet minorib. imperio Christi seruiunt.

nes angeli ad ministratorij spiritus in ministerium missi pro
^a Quibus promittitur hereditas vitæ æternæ.
 pter eos qui hereditatem capiunt salutis ?

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

cipiunt in operib. s. architectonici, principales, aliqui exequuntur impe-
 rata, sicut inferiores materiam præparantes, tamen omnes isti dicuntur
 artifices, ut habetur. 1. Metaph. Sic in angelis aliqui dicuntur subsiste-
 re, aliqui autem exequi imperata. tamen omnes dicuntur ministrato-
 res vel ministratorij spiritus. i. spirituales substantiæ in ministerium
 missi. Superiores. n. angeli mittuntur tantum missione interiori, medios
 & inferiores illuminando ordine hierarchico. Inferiores autem mittun-
 tur

tur ad aliqua circa nos exequenda, & sic mittuntur missione exteriori.
 Et sic patet quod omnes sunt in ministeriū missi, licet diuersimode. Istud
 autem ministerium exercent angeli propter salutem electorum, ut natu-
 ra humana quæ est inferior, inducatur ad Deum per angelicam tãquam
 per superiorem propter hoc subditur.

1 Propter eos qui hereditatem capiunt salutis, &c. Secundum
 enim Dionys. hæc est lex diuinitatis ut infima per media reducantur in
 suprema.

A D D I F I O.

In cap. 1. ubi dicitur in postil. Multifariè, &c.

Ad maiorem euidentiam quorundam quæ in hoc c. continentur, super
 illa quæ habentur in postil. quædam vñ addenda. Circa quæ præsupponendū
 est qd Apostolus in hoc loco in dictis suis innuit aliquid quod fundatur in
 aliqua auctoritate sacre scripturæ, vel in dictis apud Hebræos autenticis
 ut patet. Vnde in hoc qd dicit. Olim Deus loquens patrib. in pro-
 phetis, uidetur innuere, qd ante aduentū Christi per aliquod tps iam ces-
 sauerat prophetia. Sicut. n. tradunt Hebræi in libro qui dicitur Ioma. su-
 per illud psal. Signa nostra non vidimus. iam non est propheta,
 &c. Antequam templi secundi per 42. annos, quod tēpus concurrebat cū pas-
 sione Christi, cessauerant multa signa tēplo, quib. ostendebatur qd Deus
 non acceptabat sacrificia ibidē oblata. Similiter & cessauerat prophe-
 tia, quia iā nulla prophetia inter eos erat. Ex quib. reprobatis illis sta-
 tus quodammodo ostendebatur. Quod Apostolus intendēs, de hoc Hebræos
 volens instruere dicit. Olim Deus loquens patrib. q. d. Olim loque-
 batur patrib. Deus in prophetis. sed iā nūc cessauit illa locutio aduenien-
 te perfectiori locutione, qua nouissime locutus est nobis Deus in filio.

Si aut obijciatur de Ioaanne Baptista, dicendū qd prophetia Ioaannis
 concurrebat cum tpe Christi cuius fuit præcursor immediatus, & ideo non
 est computanda inter prophetias antiquorum. Item in prædictis verbis
 ostendit identitatē illius qui patrib. loquebatur cum illo qui nouissime
 loquitur cum dicit, qd Deus qui patrib. in prophetis loquebatur, nouissi-
 me locutus est in filio. In quo innuit impleri illud Isa. 52. b. Propterea
 cognosceat populus nomen meum in illa die, quia ego qui lo-
 quebar eccelsium. prout fuit largius expositum in additione super
 illud c. Isa. In qua identitate refutantur duo errores, s. Manichæorum
 & Iudæorum. Manichæi antiquum Testamentum attribuebant malo
 principio, nouum uero bono. Iudæi conuerso antiquum Testim dicebāt
 esse a Deo: nouum aut non, unde vtrumque errorem refutans Apostolus
 asserit prædictam identitatē, s. inter illum qui olim loquebatur patrib.
 & illum qui dieb. istis loquitur nobis, sed prius per prophetas, & nunc
 per filium qui maior est prophetis. Ex quo eminentia no. legis respectu
 veteris ostenditur. Nam sicut in oībus potestatib. & artib. ordinatus ille
 qui est superior artifex seu præsidens, principalem & perfectum actum
 operatur per semetipsum, ea uerò quæ disponunt ad ultimam perfectio-
 nem, operatur per ministros, sicut nauifactor compaginat nauē per seip-
 sum, sed preparat materiam per artifices subministrantes. Sic lex noua
 quæ data est ipsum filium Dei hoīem factum est perfecta, lex aut uetus
 quæ data est per angelos seu per prophetas, est imperfecta. Quod et ha-
 betur ex dictis Hebræorum. unde super illud Eccl. 1. a. Omnia uanitas.
 exponendo ly oīa quæ ad gl. corū sic dicit, Omnis lex quam addiscimus in
 presenti tpe uana est respectu legis Messie. quæ quidem gl. multum con-
 tinet ueritatis. Nā sicut medicina quæ non confert sanitatē uana dicitur
 sic lex uetus quæ non ducebat ad beatitudinē uana diceretur, si non su-
 peruenisset lex noua quæ ad beatitudinē inducit. Sed contra prædicta Iu-
 dæi murmurant dicentes, qd per auctoritatem sacre scripturæ probatur qd
 Deus dedit legem ueterem per seipsum. Legitur. n. in datione legis. Exo.
 20. a. Locutusque dominus sermones hos. consequenter et in
 exordio decalogi dicitur. Ego. n. sum dominus Deus tuus. Ex quib.
 uidetur qd lex Moysi a Deo immediate fuerit data, non per angelum.
 Idem intendunt probare per illud quod legitur Exo. 33. b. Loqueba-
 tur. n. dñs ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo
 ad amicum suum. Ex quo uidetur quod reuelationes factæ ipsi Moy-
 si non solum in datione legis, sed etiam in alijs etiam immediate a Deo,
 sic. n. loquitur ad amicum suum, s. immediate. Ex quonituntur concludere,
 qd lex data per ipsum Moysen esset perfectissima.

Ad primū dicendum, qd fm Greg. in 1. mora. angelus qui Moysi appa-
 ruisse

ruisse legitur, modo angelus, modo dominus memoratur, Angelus. j. pro
 pter hoc qd exterius loquendo seruebat. Dominus aut dicitur, quia inte-
 rim præsidens loquendo efficaciam ministrabat. Et attendendū, qd in serie
 decalogi in quo principalia legis præcepta traduntur, hæc snt a Gre. aper-
 te demonstratur. Primo. n. loquitur in persona Dei cū dicit. Ego sum do-
 minus Deus tuus, &c. nō sint tibi dii alieni præter me. In quib. loquēs
 loquitur ut Deus. Et sequitur. Non assumes nomen Dei tui in va-
 num, &c. in quib. loquēs ostendit se alium esse a Deo. Nou. n. dixit. Nō
 assumes nomē meū in uanū sed nomen dñi Dei tui. & sic in seqq.

Ad fm dicendū, qd per hoc quod dicitur. Loquebatur dominus ad
 Moysen facie ad faciem. non intelligitur, qd Deus loqueretur Moy-
 si immediate. Legitur. n. Deut. 5. a. Facie ad faciem locutus est vo-
 bis dominus de medio ignis. s. toti populo, quod secundum intelli-
 gitur propter rerū euidentiam, & quodammodo diuina maiestatis præse-
 ntiam, de qua dubitari non possit. In Moysē aut per hoc quod dicitur, qd lo-
 quebatur ei dominus facie ad faciem, intelligitur quædam eminens con-
 templatio, quam Moyses familiariter habebat quam ceteri propheta,
 & spāliter in hoc quod Deus loquebatur sibi sic familiariter, quod quo-
 cunque terrore impediēte sublato conceptus suos Deo exprimebat, &
 eius reuelatione plane recipiebat. & hoc sonat proprie sicut loquitur ho-
 mo ad amicum suum, s. absq; terrore turbante, sicut alijs contingebat pro-
 phetis, ut patet Da. 10. & Job. 4. & huiusmodi. Omnia ista tamen intel-
 liguntur circa essentia diuina uisionem, Nam fm Aug. super Gen. ad li-
 terā, postquā de Moysē legitur. Locutus est dominus ad Moysen
 facie ad faciem, &c. postea in eo contextu subditur. Ostende mi-
 hi gloriam tuam. Ex quo patet, quod nondum uidebatur uidere desi-
 derabat, unde licet postea fm Aug. de uidendo Deum, Moysēs essentiam
 uidit diuinā, non tamen in datione legis quo data fuit per angelum, ut
 dictū est. Ex hoc agitur, quod lex noua data est in filio, prout dictū est,
 intendit Apostolus eminentiā eius super ueterē legem ostendere. Et at-
 tendendū, quod quia contingit in humanis aliquos esse filios qui nō suce-
 dunt in hereditate paterna, pp aliquos defectus. ideo subdit. Quem cō-
 stituit heredem uniuersorum. q. d. filius de quo agitur, constitutus
 est heres a patre, & non solū particulariter, sed heres uniuersorū, quod
 intelligitur, secundum gl. respectu oīum nationum mundi. Non. n. solum
 hæc hereditas extendit se ad Israhel, sicut antea dicebatur in carmine Mo-
 saico. Pars domini est populus eius, & Israhel hereditas eius. sed
 omnes mundi nationes in hac hereditate includuntur. in quo Apostolus
 tacite uidetur allegare illud Psalmi, ubi de filio dicitur. Dabo tibi gen-
 tes hæc tuam, &c. q. d. Apostolus, hæc filiatio de qua loquor est illa de
 qua. in Psal. Filius meus es tu, dabo tibi gentes hæc. &c. Et qd ista
 etiam fm naturā assumptam intelliguntur, quæ in tpe incepit esse, ideo
 subiungit illud quod cōpetit filio tantum fm naturam assumptam, dic.
 Per quem fecit & secula. quod cōpetit filio tantummodo secundū
 deitatem, ut in post. Et in hoc uidetur allegare Apostolus tacite illud
 Ge. 1. a. In prin. crea. Deo, &c. ubi per ly in principio, intelligitur illud
 per quem Deus fecit omnia. sicut cum dicitur. Omnia in lapien. fecit.
 quæ quidem sapientia habet se ad creatura. sicut ars in mente artificis e-
 xistens ad artificiatā. Et sic intelligunt aliqui expositores Hebræorum di-
 ctum uerbum. In prin. crea. &c. Licet hoc obscure & confusè tradant
 prout dictū fuit in additione sup Ge. c. 1. Et sequit. Qui cū sit splendor.

Circa quod notandum secundum glo. quod quia ad loquendum digne
 de Deo lingua non sufficit, nec ad percipiendum præualeat intellectus, in-
 de est, quod ipsū Paulum uideamus quasi in quibusdam infirmari, & non
 integra proponentem exempla, ut cum dicit. Qui cum sit sple. patris.
 Temporalia enim integra collatione æternis comparari non possunt, cū
 in æternitate omnia fiant. in temporalibus autem, alia accedunt alia suc-
 cedunt. Quæritus tamen eo. xia in creaturis, ut splendor igni uel soli, p
 quæ coæterna in creatore s. personam filii ad patrem intelligamus. Quod

Tom. vj. C 2 qui

quidem exemplum Apostolorum scripturis habetur. unde Sa. 7. d. de ipsa sapientia est. Candor est lucis eterna. Et quia licet in creaturis, etsi in centro possit aliquando videri, non tamen generans ad generatum, in quo generans semper precedit in creaturis. idcirco cum Apostolus dicitur. Locutus est nobis in filio. ne ex hoc patre processisse filium intelligeretur, ideo subiungit. Quia filius est splendor glorie. Ex quo intelligimus, quod sicut procedit splendor ab igne seu a sole, licet non procedat ab eo ipse, sic filius a patre per generationem procedit, licet ab eo tempore non procedat, sed sit ibi coeternus, sicut splendor coeternus est igni vel soli. Et sic patet ratio quare habuit Apostolus addere istud exemplum. Quia cum sit splendor glorie, s. ad tollendam occasionem erroris, ne ex hoc quod dicitur. In filio, intelligeretur filius patri successisse in tempore sicut in creaturis generans precedit tempore suum genitum.

An omnis figura sit imago.

Et sequitur. Figura substantie eius. Circa quod sciendum, quod licet in corporalibus omnis imago sit figura, non tamen e contra, omnis figura est imago. Unde in proposito (alio semper meliori iudicio) non videtur necessarium, quod figura accipiat pro imagine, prout in Postil. sed ut accipiatur figura in sua propria ratione. s. pro aliquo quod termino vel terminis includitur, prout est in quarta specie qualitatis. Constat autem, quod figura sic accepta continet totam quantitatem illius figure. unde in hoc exemplo intendit Apostolus ostendere, quod filius in diuinis totam naturam seu substantiam vel essentiam patris comprehendit per ipsam terminatam, & sic per istud exemplum excludit Apostolus aliquas dissimilitudines que in predictis nominationibus habentur. Imago. n. in filio regis, & mulier in denario seu statua non comprehendit naturam seu essentiam vel substantiam illius cuius est imago, ut est manifestum. Similiter nec splendor totam naturam solis seu ignis comprehendit. Figura autem comprehendit (ut dictum est) totam naturam seu quantitatem figuratam per ipsam, ut circulus & quadratum, & huiusmodi totum spacium in circulo seu quadrato contentum figurando comprehendit perfecte. Sed quia in diuinis non est quantitas dimensionalis, sed pelagus substantie seu essentie, ideo subiungit, Figura substantie eius. hoc est dicere figura dico comprehendens substantiam non quantitatem, & sic intelligendum illud Nu. 12. ubi dicitur de Moyse, qui essentiam diuinam secundum Augustinum in hac vita sic dicit. Et figuram domini intuetur, s. filium Dei, qui totam diuinam essentiam complectitur, sicut figura totum spacium in ea contentum comprehendit.

Si autem contra predicta quis dicat, quod figura supradicto modo intellecta non potest dici in diuinis. Tum quia figura sic accepta proprie ad quantitatem molis pertinet. Tum quia rem finitam seu determinatam demonstrat, cum de sui ratione importat inclusionem in termino seu terminis.

Ad hoc dicendum, quod secundum gl. illa que de Deo dicitur, cum religio sitate debemus accipere, accipiendo, s. illa que pertinent, & excludendo illa que a Deo sunt aliena. Sicut in nomine filij intelligimus generationem, non autem temporum successionem. & in imagine intelligimus veram representationem, non autem lineamenta corporalia seu attinentia, que in qualibet imagine creata intelliguntur. unde in proposito in hoc quod dicimus figuram substantie, intelligendum est totalem comprehensionem immensitatis essentie seu substantie diuine, quam per generationem infinitam filius habet a patre, non autem molis quantitatem, seu aliquam terminorum finitatem. Et idcirco quidam philosophorum dicebant de Deo, quod est sphaera intellectualis, cuius centrum est ubique, & circumferentia est nusquam. Ut per hoc quod dicit, Sphaera, intelligatur figura in quarta specie qualitatis accepta. Per hoc autem quod dicit intellectualis, amouet ab ea corporeitatem dimensionalem. Per hoc autem quod dicit, Cuius centrum est ubique, intelligitur quod uestigium diuinum in qualibet re creata inuenitur, sicut centrum quod est proprium uestigij sphaere. Per hoc autem quod dicit, Et circumferentia est nusquam, intelligitur quod re-

presentatio cuiuscunque creature deficit ab omni representatione Dei in infinitum, sicut circumferentia in finito distat a centro. Quod autem sequitur, Portantque omni uerbo uirtutis sue. exponatur prout in po. hoc addito, quod istud uidetur fundari Prover. 30. a. ubi cum agitur de quibusdam ad sustentationem seu gubernationem principalium partium mundi pertinentibus, dicens. Quis ascendit, & c. quis suscitabit, & sustentabit terminos terra. subdit. Quod est nomen eius, & quod est nomen filii eius si noli. Ex quo patet, quod illa que ibi dicuntur ad sustentationem seu gubernationem mundi pertinentia pertinent ad filium sicut ad patrem. Per hoc autem dicitur. Verbo uirtutis sue, metaphorice uidetur designare secundum gl. facultatem continendi omnia ad modum illorum, qui sine ullo labore uerbo uel digito mouent aliquid uel efficiunt. Quod uero subditur. Purgationem peccatorum faciens, prout in gl. pertinet ad Christum secundum humanitatem, in qua crucis passionem & mortem pertulit, per quam a peccatis nos purgauit, ut habetur plene 2. sa. 53. Cetera exponantur prout in Postil. usque ibi, Cui. n. aliquando angelorum dixit. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Contra quod posset dici, quod non solum angeli, sed et homines & alique creature, quandoque in scriptura dicuntur. filij Dei, & a Deo generati. ut cum dicitur Deut. 2. c. Deum qui te genuit dereliquisti. Et Job. 38. c. Quis est pluuie pater, aut quis genuit stillas roris? unde qualiter intelligatur efficacia rationis Apostoli ex hoc dicto psal. Filius meus es tu, ego hodie genui te. habetur plene in additione super psal. 2. in predicto. unde ibi.

REPLICA. In c. 1. ad Hebreos. Burg. facit longam digressionem in qua nonnulla dubia ad expositionem literae impertinentia ponit, de quibus non iudicio, quia directe contra Postilla. non faciunt. Sed illud dissimulandum non est, quod cum dicitur in eodem, quod filius est splendor glorie Dei & figura substantie eius, exponendo illud, dicitur. non est necessarium figuram accipi pro imagine, prout in Postil. sed quod accipiatur figura in sua propria ratione, s. in eo quod termino uel terminis includitur, prout est quarta species qualitatis. In quo apparet Burg. non habere pro inconuenienti Deum ponere in predicamento, quia prout aliquid formaliter dictum de Deo secundum propriam rationem esse quartam speciem qualitatis, s. figuram Dei uel formam. Hoc. n. Burg. faciens audeat a fortiori Deum in predicamento substantie ponere, quod tamen est contra magistrum di. 8. li. 1. Nec uidetur Burg. assignare propriam rationem figure, prout est quarta species qualitatis, dicendo quod termino uel terminis includitur. Nam si diceret rationem mensurabilis uel mensuram prout ipse declarat figuram totam quantitatem comprehendere, per consequens mensurare, sed ratio mensuræ non est propria ratio qualitatis, sed est propria ratio et intrinseca quantitatis, ut patet per omnes philosophice loquentes. ideo qualitas non est secundum propriam rationem mensuræ quantitatis, sed e conuerso. Propria autem ratio figure & forme de quarta specie qualitatis, est resolutio ex ordine & dispositione partium totius. Patet, quia ad positionem illius ordinis partium resultat figura & ad mutationem eius mutatur figura, & ad diuisionem partium ab inuicem desinit esse figura, & secundum illa propria ratione Deo nullo modo competere potest nomen figure, quia in Deo. nec est pars nec ordo partium, ut fide tenemus. Potuit igitur Burg. stare contentus in dicto Postill. qui exponit figuram per imaginem naturalem, distinguens inter imaginem naturalem & artificialem. Et notanter imaginem substantie Dei dicit illam figuram, quia est eiusdem substantie cum patre plusquam filius regis cum rege, qui non habent unam substantiam, nisi unitate specifica non numerali. Dicit etiam Burg. se docuisse circa psal. 2. quomodo ex allegato hic per Apostolum accipitur efficax ratio contra Iudeos, cum dicitur. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed uide de circa eundem psal. correctorium in competens.

CAP. II.

Propter. Postquam locutus est de filio Dei multa, que ad eius commendationem ualent, hortatur eos quibus scribit ut diligenter animaduertant & custodiant ea que per illum annunciata sunt

CAP. II.

Quia maior: prophetis vel angelis. Quia quia prophetis, vel angelis, qui ministri legis.

Propterea abundantius oportet nos

ad alio. Dicitur in euangelis. Paniamur. Quod probat per minus.

obseruare ea que audiuius, ne forte

sunt eis. Et ad hoc tendunt omnia premissa, quia maior prophetis & angelis.

Abun. Quam que de lege dicta sunt. Nomen tamen legis obtinuit, quia in astructione sua quam in posterioribus facit manifestum hoc facit.

AMB.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

Propterea. Postquam Apostolus in c. precedenti declarauit eminentiam Christi, hic consequenter ex hoc ostendit quanta reuerentia sit exhibenda legi noue ab ipso date. Et circa hoc duo facit. quia primo ponit quandam consequentiam. secundo confirmat ipsam, ibi. Non enim angelis. Consequencia talis est. Lex uetus fuit data per angelos immediate, ut dictum est c. preced. & tamen fuit suscepta a populo Israel cum reuerentia magna, s. in quod patet Exod. 19. ubi dicitur, quod populus ante susceptionem legis per duos dies uestimenta lauit & de proprijs uxoribus conuinit, ut esset paratus die tertio ad legem reuerenter suscipien-

dam. Similiter illa lex fuit diligenter obseruata, quia eius transgressores puniebantur morte, ergo multo fortius lex noua, que data est apostolo immediate a Christo qui est dominus angelorum, & mediantibus apostolo in mundo diuulgata est per predicationem & confirmationem ueraculorum, suscipienda est cum reuerentia, & diligenter obseruanda, & transgressores magis punientur. Hoc est igitur quod concludit Apostolus. Propterea. propter excellentiam legis noue a Christo date.

- 2 Abun. oportet nos. Christianos.
- 3 Audi a Christo & apostolis.
- 4 Nefo. Fluit. u. homo. per penam corporalem scdm quod dicitur. 2 Reg.

* AMBROSIVS. Hortatur eos diligentius hanc intendere, a quæ Dei filium audierunt, quam eis quæ per angelos dicta sunt.

* SEDVLIVS. Quoniam maior est auctoritas nostræ legis, quam auctoritas angelorum ministrantium veterem legem.

a *Pereffluus.* Fluius p pænas mortalis nature, effluimus, peccata ad-

* CHRYS. Hoc est ne forsitan pereamus, ne forsitan excidamus. Et demonstrat in hoc loco, quatum malum in se ruina ista possideat.

Siquidem difficile est, quod effluxerit iterum resaluari, quoniam ex negligentie contigit uitio, sumpsit autem hoc uerbum ex prouerbis, fili, inquit, non perfluas. Sed et facilitatem lapsus, & malum perditionis ostendit, q. d. Inobedientia uobis a periculo non erit libera, & per ea ipsa quæ adstruit, approbat, quoniam maius erit in cadente supplicium, & iterum relinquit huius inquisitionem rei, ne ex conclusione suam disputationem grauem illis efficeret. Hec est quippe modestia disputantis, ut nulla generetur audientibus ex sermone molestia.

* ANSEL. Id est, puniamur. Fluius. n. quia sicut fluius in defluxu & mutabilitate sumus de infantia ad pueritiam, de pueritia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, & inde ad decrepitaetatem. Effluimus uero, cum morte anima & corpore dissoluimur. Effluimus, i. extra fluius, cum animam exalimus, pereffluimus si a uero Dei esse perpetually separati per uaria tormenta sine fine deficimus & ne hoc nobis contingat, obseruemus uerba Christi saltim timore pœnæ, si necdum regnat in nobis amor iustitiæ.

b *Si enim qui per angelos, &c.* * ANSELMVS. Si sermo Dei qui dictus est Moysi per angelos, id est, per officium Angelorum, factus est firmus, id est, rarus, & stabilis, & in minis, & in promissis, quia quicquid minata est lex, & quicquid promissit, completum est.

c *Et omnis pra.* Dicit ut pro singulis peccatis sit pœna non solum omnis præuaricator qui multorum reus est.

* ANSEL. Præuaricatio est uerita facere, inobedientia uero iussa non facere. Et non solum præuaricator, qui in multorum reus erat, sed & omnis præuaricatio, i. omnis culpa transgressionis ut pro singulis uitio fieret, & omnis culpa inobedientiæ quæ legis præcepta facere contempsit.

* CHRYS. Quare dixit mercedis retributionem. Merces autem in bono ponitur, sed iste mos est Apostolo ut non magnam uerborum habeat rationem, sed indifferenter, uel quæ in bono dicitur, uel quæ in malo, pro alterutro ponere, sicut & alibi dixit. In captiuitatem redigentes omnem sensum ad obediendum Christo. Et iterum mercedis retributionem posuit pro supplicio, sicut & in pñti loco supplicium mercedem nominauit. Item alibi dixit. Siquidem iustum est apud Deum retribuere tribulantibus uos retributionem, & uobis qui tribulamini requiem hoc est, non est corrupta iustitia, sed executus est Deus, & conuertit iudicium suum super peccatores, quamuis non omnia sunt manifesta peccata, nisi quando præcepta disposita contemnuntur. Et quomodo nos inquit, effugiemus, si tantam

tantam neglexerimus salutem? Per hæc uerba significat, tantam non fuisse salutem in ueteri testamento, Bene autem addidit. *Si tantam neglexerimus salutem.* Non. n. nunc nos de præliis liberauit, non nobis terram, uel terrena bona largietur, sed mortis interitum, diabolique perditionem, regna celorum, uitam, & beatitudinem sempiternam. Hec quippe omnia breuiter innuit, dicens. *Si tantam neglexerimus salutem.*

a *Ad Moysen & ceteros.* b *Verus.* c *Contra uerita facere.* d *Præcepta diuinitere.*

1 Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accipit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus,

2 a *Quantum meruit.* b *Quibus filius de gratia, per quam est salus, locutus est.* c *Gehennam.* d *In euangelio factam.* e *Ibi sermo, hic salus.* f *Salus.*

3 si tantam neglexerimus salutem? Quæ cum iniriui accepisset enarrati per dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata est, cõte-

4 a *Et hoc.* b *Angelorum. i. per Christum.* c *Apostolis.* d *Autoritati apostolorum.* e *In nos Iudeos.*

5 non negligenda, quod est minus quam præuaricari. Grauior. n. uindicta timetur de his, qui salutem istam neglexerint, quam sumpta est de illis, qui sermonem Angelorum præuaricabantur, ibi enim sermo, hic autem salus, quia ibi tantum littera iu-

6 bens, hic uero spiritus adiutans. d *Lu.* Ne putetur perire iustitia per misericordiam. Quod uero ait retributionem, hoc pœnæ ad quantitatem refertur, quæ æqualis peccato erit, quia secundum quod maius uel minus est peccatum, maior uel minor erit pœna. Quod uero ait, mercedis, hoc ad qualitatem pœnæ refertur, ut qui libidinis igne perierit, igne æterni incendij crucietur.

e *Quo nos effugie.* CHRYS. Et intueri qualiter faciat comparisonem. Si. n. qui per angelos dictus est, inquit, sermo. Illic quidem per angelos, hic autem per dñm, & illic quidem sermo, hic autem salus. Deinde ne fortasse diceret aliquis. O Paule ista quæ loqueris, ipsius Christi sunt, proinde ergo, ut fidem dictorum probabiliter reddat, significat non solum a Christo dicta esse, sed et nunc a Deo dici non simpliciter uoce per aerem prolata, sicut ad Moysen sed signis atque uirtutibus factis, & ipsius attestantibus. Quid autem est. Si. n. qui per angelos dictus est sermo, fuit firmus. Quid est fuit firmus? uidelicet uerus, tanquam si diceret, fidelis in opportuno tpe. Et cuncta quæ prædicta sunt, perceperunt ipsis rebus effectum. Siue ergo h. d. siue quia obtinuit sermo, & quicquid comminando dixit, rebus constat impletum, siue sermonem dixit præcepta ueteris testam. Plurima quippe & præter legem sunt mandata per angelos, qui ad illud ministerium mitrebantur, sicut missi sunt ad Lothim montem, & ad Iudices, & ad Samson. Propterea. n. non dixit lex sed sermo. Unde magis mihi uis illa significare, quæ per angelos dispensata sunt. Quid ergo dicemus, nisi quia presentes erant & angeli, quibus fuerat gens illa commissa, & ipsis erant qui tubis, & buccinis personabant, & cætera faciebant hoc est, ignem, fumum, & nebulas.

f *Quæ.* E contra ostendit inexcusabiles qui contemnunt salutem. i. sermonem Christi, qui est causa salutis. Q. Non effugiemus si neglexerimus.

g *Per dominum, &c.* Alia æditio, per Christum. * CHRYS. Hoc est, ab ipso fonte hæc quæ dicimus, habere principium, non ab hominibus nobis illata sunt, non aliqua uirtute uel creata, uel condita, sed ipse nobis ea filius uirgenitus impertiuit.

h *In nos confirmata est.* * CHRYS. Quid est confirmata est? credita, aut perfecta. Pignus, inquit habemus, hoc est, non extincta

5 Accipit. i. mercedem. i. pœnam debitam secundum quantitatem & qualitatem criminis, ut patet in uet. Testa. in multis locis. Si ergo ita est.

6 Quomodo nos. f. Catholici.

7 Effugiemus. pœnam debitam.

8 Si tanta. id est, inobedientes fuerimus legi nouæ, in qua sola est salus uitæ æternæ. q. d. nullo modo. Et consequenter ostendit Apostolus, qualiter hæc lex noua a Christo primo data est apostolis & per apostolos publicata, dicens, i.

9 Quæ. f. lex noua.

10 Cum ini. qui apostolis in principio eam dedit.

11 Ab eis qui. a Christo, i. ab ipsis apostolis & alijs discipulis.

12 In nos con. per prædicationem ipsorum.

13 Constante. id est, confirmante eorum prædicationem per miracula uaria, & multa, sicut dicitur Mar. vi. d. Domino cooperante, &

NICOLAUS DE LYRA.

* Reg. 14. c. Quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur, sed ulterius affluit per culpam, sed pereffluit, i. perfecte fluit per æternam damnationem, quod contingit non obseruantibus Christi legem. ideo bene dicit Apostolus, Ne forte peres. id est, æternam damnationem incurramus. Quod probat consequenter per legem ueterem, quæ est minoris auctoritatis.

1 Si enim. *Vetus lex quæ data est per angelum in monte Moysi, ut prædictum est præcedenti cap.*

2 Factus est firmus. i. firmiter iniunctus ad custodiendum.

3 Et omnis præuaricatio. i. transgressio legis per peccatum commissionis, quod est contra præcepta negatiua.

4 Et inobedientia. id est, peccatum omissionis, quod est contra præcepta affirmatiua.

Accipit

Tom. vj.

C 2

* ser-

Alla, non diminuta est salus quam nobis attribuit, sed permanet, & preualet in aeternum.
 a *Varijs vir. & CHRYS.* Bene dixit *varijs virtutibus*, affluentiam significans donorum, quae erat apud antiquos, neque tanta signa, neque tam diuersa prodigia. Hoc ergo dicit, quia non simpliciter illis credimus, sed per signa, & prodigia, promde non illis sed Deo credimus.

ANSEL. Vel varijs anima virtutibus. i. charitate, humilitate, castitate, & ceteris huiusmodi, quia Deus in eorum moribus reluctere faciebat, ut eorum vita praedicationi concordaret, quatenus humilitate docentes, humiles essent, largitate praedicantes, largi essent quibus nimirum virtutibus contestatur Deus veram esse doctrinam eorum.

† *testificatus. Isa. 44. a.*

† *Psal. 8. d.*

Aug. li. 3. de Trin.

Luc. 11.

Au. in ps. 8.

Miracula triplicia.

astante Deo signis atque portentis, & varijs virtutibus, & spiritus sancti distributionibus, secundum suam voluntate. Non enim angelis subiecit Deus orbem terrae futurum, de quo loquimur. † Testatus est autem in quodam loco quis dicens: Quid est homo quod memores eius, aut filius hominis quod-

britus sancti distributionibus, secundum suam voluntate. Non enim angelis subiecit Deus orbem terrae futurum, de quo loquimur. † Testatus est autem in quodam loco quis dicens: Quid est homo quod memores eius, aut filius hominis quod-

de Quid est homo quod memores eius, aut filius hominis quod-

erat apud antiquos, neque tanta signa, neque tam diuersa prodigia, per quod ostendit, quia non simpliciter est eis creditum, sed per signa & prodigia. Ideoque cum credimus, non illis, sed Deo nos credere declaratur.

CHRYS. Sed fortasse dicet aliquis. Quid ergo? An non & magis signa faciunt, & Iudaei in Beelzebub Christum demones exclusisse dicebant? num propterea credendum est magis? Illi non talia signa faciunt, propterea subiunxit Apostolus dicens. *varijs virtutibus*. Illa enim non virtuti, sed infirmitati potius tribuenda sunt, quippe quae phantastica, & inania demonstrantur, idcirco ergo intulit dicens. *Et spiritus sancti distributio secundum ipsius voluntate.*

Notandum. Dixit negligentes dignos esse poena, qui contemnant gratiam per apostolos & miracula & dona confirmatam, hinc dicit Christum esse potentem vindicare, & tuos per passionem mortis saluari. Vere non effugiemus, si negligemus salutem Christi, cum pro sermone angelorum puniti sunt Iudaei, quia filio subiecit orbem, quod non angelis, quorum ministerio etiam multa sunt in orbe, omnia in spectant ad imperium Dei. Non subiecit angelis, sed hoc ut subiciant futurum est ei de

de quo loquimur. i. Christo. Quod probat autoritate David, quod futura quasi praeterita refert, ut pote admissus diuinis consiliis, ubi omnia futura sunt facta, sicut illud Isa. Qui fecit quae futura sunt. Cui & praemittit de Christi humilitate, ne pro ea dubitetur de exaltatione, & non tantum Christi, verum etiam totius generis humani, ostendens hominem per se miserum & abiectum, sed per Dei gratiam exaltatum. unde subdit. *Testatus, &c.* Vel ita, Deus subiecit, non angelis, sed filio orbem terrae futurum, ita hic dicit futurum, sicut a libi dixit, qui est forma futuri, de Adam & Christo loquens, & respectu temporum Adae, futurum secundum carnem Christum dicit, sicut etiam nunc futurum orbem dicit quantum ad Christum. Futurus quippe erat orbis quantum ad filium Dei qui semper erat. Et ne de altero orbe disputare intelligeretur, addit de quo orbe loquimur.

Quid est homo. Potest legi admiratiue, ut per hominem & filium hominis intelligatur Christus homo. Cuius fuit memor Deus in conceptione, dando immunitatem a peccato. Et visitauit in resurrectione, dando gloriam immortalitatis. *Quid est homo.* Vel cum despectu legendum pro terreno: Adam homo sed non filius hominis, sic homines dicuntur qui portant eius imaginem. Qui Christi, filii hominum. Ille uetus homo dicitur, iste nouus. Homo igitur hoc loco terrenus est, filius autem hominis caelestis. Et ille longe seiunctus est Deus, hic autem praesens est. Et ideo illius est memor tanquam in longinquo positi. Hunc visitat quem vultu suo. i. gratiae suae praesentia illustrat. *Visitat eum.* hominem per filium hominis, quasi per medicum infirmum.

Homo. quando fragilis, despectus, peccator. *Memor.* quando peccata dimittit. *Aut filius hominis.* iam surgit a membris ad caput ascendens. i. Christus, qui non ex duobus hominibus, sed de uirgine, ibi. *Memor,* quando patriarcha de celo misertus. hic *uissitas.* cum uerbum caro factum, cum medicus ad infirmos uenit.

Minui-

NICOLAUS DE LYRA.

sermonem confirmante sequentibus signis. Sicut. n. ea quae subsunt rationi, confirmantur per hoc quod ad principia per se nota reducuntur, ita similiter ea quae excedunt facultatem intellectus humani, cuiusmodi sunt credibilia, sufficienter confirmantur quando a te testimonium talis doctrinae miracula facultatem totius naturae creatae excedentia a Deo perpetrantur, quia cum Deus non possit esse testis falsitatis, per hoc sufficienter ostenditur, quod talis doctrina meram continet veritatem, & hoc est quod dicitur. In nos conuiscilicet lex euangelica. Contestante. id est, confirmante ipsam.

Signis. id est, varijs miraculis.
 Ad cuius euidenciam sciendum est, quod miracula per quae confirmata est ista doctrina euangelica, sunt in triplici differentia. Quia aliqua sunt quae possunt fieri per naturam quantum ad substantiam facti, non tamen quantum ad modum fieri. Sicut sanatio febris aliquando fit uirtute naturae, aliquando uirtute medicinae ipsam naturam adiuuante, & tunc non est miraculum, quia habet causam naturalem. sanatio. n. facta isto modo fit in tempore, quia natura non potest operari in instanti. Si autem sanatio febris perfecta in instanti fiat, hoc non potest, nisi uirtute diuina, sicut focus Petri sanata est a febribus a Christo ut patet Mat. 8. b. talia miracula uocantur hic signa. Alia autem sunt quae non possunt fieri per naturam, nec quantum ad substantiam facti, nec quantum ad modum fieri, sicut est illuminatio, & sanatio leprosi. Et talia dicuntur hic prodigia. Et dicitur prodigium, quasi procul a digito, i. aliquid remotum ab ostensione uel cognitione humana, quod est supra naturam humanam, & quantum ad substantiam facti, & quantum ad modum fieri. Alia autem sunt quae non solum excedunt naturam humanam, sed etiam uidentur esse contra naturam, sicut quod uirgo manens uirgo pariat, & quod habens uerum corpus, per corpora absque eorum diuisione transeat, sicut ipse Christus intrauit ad discipulos ianuis clausis, & consimilia, & talia dicuntur portenta. Et dicitur portentum quasi in longinquum reuocatum uel extensum, ad denotandum rei magnitudinem. talia autem confirmata est fides catholica, ut dicitur. Signis, &c. & non solum istis, sed etiam.

Varijs. Virtutes hic dicuntur fides, spes & charitas, quas uirtutes dedit

dedit Deus praedicatoribus. nouae legis, distributiones spiritus sancti sunt diuisiones gratiarum, quae sunt datae apostolis ad aedificationem ecclesiae, sicut de num linguarum & prophetiae & consimilia, de quibus loquitur apostolus 1. Cor. 12. *Ista autem non dantur praedicatoribus ecclesiae ex suis meritis, sed ex diuina liberalitate. ideo subditur.* Secundum suam uoluntatem.

Non enim angel. Hic consequens *Apostolus confirmat dictam consequentiam. i. quod magis est obediendum legi nouae datae a Christo, quam legi ueteri datae per angelos, quia dominium Christi maius est, quam dominium angelorum. Igitur circa hoc duo facit, quia primo ostendit dominium Christi esse maius dominio angelorum per scripturam. Secundo exponit de Christo, ibi. Eum autem.*

Ad euidenciam primi notandum, quod duplex est status orbis. Vnus qui primus est secundum generationem & corruptionem ad electorum productionem. Alius status erit post iudicium in quo cessabit omnis talis transmutatio. Nunc autem ita est, quod licet sit idem orbis quantum ad substantiam nunc & post iudicium, tamen non est idem status, ut uisum est, & ideo orbis quodammodo duplicatur secundum istam diuersitatem status. Ita quod dicitur orbis praesens, secundum statum qui currit usque ad iudicium. Dicitur autem orbis futurus secundum statum qui erit post iudicium. Orbis autem secundum statum praesentem subiectus est quodammodo ipsis angelis, quia ministerio eorum mouentur corpora caelestia, & per consequens transmutantur ista inferiora per ipsos, & illuminantur homines de uinis. Omnia autem cessabunt in iudicio, & ideo orbis futurus non erit angelis subiectus, sed ipsi Christo, quia tunc omnia erunt ei plene subiecta non solum quantum ad diuinitatem, sed et quantum ad humanitatem, ut magis uidebitur infra. Dicit igitur. Non enim angelis subiecit Deus orbem & secundum futurum statum de quo loquimur, quia de hoc statu *Apostolus intendit loqui. Quod autem orbis secundum illum statum subiciat Christo, probat per scripturam, dicens.*

Testatus est autem in quodam loco, &c. i. in psal.

Quis dicens, &c. Sic loquitur in communi, quia scriptura haec non erat illis quibus scribebat, similiter scriptor eorum.

Quid est homo quod memores eius, &c. Verba sunt ipsius inuid admirantes exaltationem humanae naturae in ipsa incarnatione, ideo

Minuisti, dum se exinanivit formam serui accipiens. Minus. angelis, quia mortalis, paulo, quia sine peccato. Gloria, in resurrectione & ascensione. Honore, in confellu patris. Constituisti, Ecce potestas. Super omnia, Vt a domini opere nil excipitur, ita nec a Christi potestate. Nihil dimisti. Hic vniuersalem, siue voluntariam siue necessariam subiectionem significat. Necessum. Hic tñ voluntariam subiectionem fidelium credentium in eum.

a Gloria, Charitate im mortalitatis. Honore, q̄ sibi seditur omne genu. b Super opera. Digniora, scilicet, angelos, & homines, quæ per excellentiam dicuntur opera manuum.

c In eo autem. Exponit sensum David, ait David. Omnia subiecisti. In eo autem quod scriptura subiecit, id est, subiecta ostēdit omnia, nihil dimisit, id est, nihil excepit de omnibus. Vel bene dico orbem terræ futurum Christo subiectū, quia in eo quod dixit, omnia, nihil dimisit non subiectum, sed dixit, omnia subiecit, sed tamen nondum omnia subiecta, & ideo dixit futurum.

d Nunc autem necdum videmus, &c. * CHRYS. Necdum imperator noster manifestè cuncta obtinuit, quid ergo turbans dū aliqua mala pateris? Necdum omnia obtinuit prædicatio nostra, necdum tempus in quo perficitur subiectio, deinde alia consolatio. Si, n. etiam ipse qui omnes habiturus est subiectos, mortuus est, & inuenera passus, quid tu contristaris cum pateris?

*** AMB. Non solum ergo a patre, sed etiam ab angelis, minor filius Dei factus est.**

e Eum aut qui modico. Minor angelis, non pp naturam hoīs, sed pp passionem mortis: Natura humane mentis quæ ad imaginem Dei sine peccato qualè Christus assumpsit, solus maior est Deus. Minor ergo angelis corpore, non mente. Maiores tñ angeli & hoīs dici pñt, quia maiores sunt hoīs corpore. Maiores sunt & aīo, sed in eo tñ q̄ peccati originalis merito corpus aggrauat ipsum aīum, sed hoc non in Christo. Quod aut tibi vñ nihil magnum de Deo patre dici, si forma serui maior est, q̄a maiores vñt & angeli, non recte cogitas, nec attendis, quem habeat locum in reb. humana natura, quæ cōdita est ad imaginem Dei, cui tñ iniuria facta non est, cum Christus dicebat. Pater maior me est. qui non carni suæ solum, sed et mēti quæ gerebat humanæ, Deum patrem præferbat, quæ toto sine dubio forma agnosceatur serui, quoniam seruit tota creatura creatori, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.

*** OECYMEN. Modico, siue paululum, ob id dicit, quod tribus diebus fuerit apud inferos.**

*** CHRYSO. Vides quomodo illi omnia cooptauerit. Et enim id ipsum quod dixit, Modicum, cui magis aptū quam ei qui**

qui tres duntaxat dies in inferno fuit?

*** ANSELM. Erat, n. & est semper consubstantialis & coæternus, tibi, sed minuisti eum, dum exinanicens seipsum, formam serui acciperet. Minus angelis, quia mortalis factus est, paulo, quia sine peccato. Nam minor angelis fuit propter humilitatē carnalis generationis, atque passionis, non propter naturam humanitatis. Natura enim humane mentis quæ ad imaginē Dei facta est, si peccato careat par est angelis, Christus ergo corpore, non mente fuit minor angelis, & corpore mortali atque passibili. Ista non valent ad hoc ostendendum quod ei subiecta sunt omnia, sed potius ostenduntur quidā gradus, & merita, quibus ipse ad hoc peruenit, vt ei subderentur omnia, vt per hęc quæ iā**

a niam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. f Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo autem quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectū ei.

d Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. f Eum autem qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

g qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

h qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

i qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

j qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

k qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

l qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

m qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

n qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

o qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

p qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

q qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

r qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

a Resuscitando. Quasi infirmum. Præsentia gratiæ. b In hoc indiguit visitari. Per passibilem naturam. c Filium Dei. d Quia est passibilis, tamen imperabit angelis.

Sed post. a Vndique circumdedisti. Ad similitudinem triumphantis: Angelos, homines. b Non solum super, vt dignior, sed omnia ei subiecta. Vt omnia adoret eam.

In eo quod dicit, omnia subiecisti. a Alias enim. b Dum dicit omnia, nec terrena excipit, nec celestia. Quondam aliqui, sed non omnes, donec in iudicio.

a Nondum omnia, sed, pars prophetiæ iam est impleta, in quo constat, quia impletur & altera, & ideo ne doleas de aduersis. b Dum dicit omnia, nec terrena excipit, nec celestia.

Iam. Saluatorem. a Hoc merito. b Non quantilibet, sed. c. per gratiam Dei, quia homo non meruit.

a Quia amara, et cito transit. b Gustaret. c Deum patrem.

completa sunt credamus, & illa fore complenda, quæ necdum sunt completa. Minuisti (inquam) eum, i. minus minuisti maiori, hoc est hominem coniunxisti verbo in vnitatem personæ.

f Pro pass. Hic iam incipit ostendere non pro potentia tantum vel vltione verba Christi audienda esse, sed pro dilectione qua dilexit nos, vt pro nobis moreretur.

* CHRYS. Dicendo ergo mortem, & passionem mortis, manifeste mortem significauit, dicēdo aut, quoniam angelis melior, resurrectionem declarauit. Sicut, n. medicus non habens necessitatem ex cibis, qui ægroto proponuntur gustare, sed illi consulens, primus ex illius cibo degustat, vt persuadeat ægroto promptius illos cibos accipere, sic etiam dñs, quoniam omnes homines mortem timebant, persuadens eis, vt fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens necessitatem.

g Vt gra. Dei. Minoratus ideo, ut gustaret mortem pro omnibus prædestinatus, vel quia omnibus hominibus generaliter, quia omnibus precium sufficit.

* ANSELM. Dico minoratus est, & hoc ideo vt gustaret mortem, id est horariam, & non longam, quasi aliquid gustando transiret pro omnibus ad vitam prædestinatis, vel pro omnibus, quia pretium sanguinis eius sufficit oīb. Et hoc factum est gratia, i. gratuito munere Dei, quia homo nō meruit. Vel ipse Christus est gratia Dei, qui pro salute omnium mortem gustauit, q̄a non debebatur nobis, ut filius Dei moreretur pro nobis. Qui mortuus est pro omnibus, quia etsi omnes nō credunt, ipse tamen quod suum est fecit.

h Decebat enim eum, &c. * CHRYSOST. De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

ipse est gratia Dei, quia pro omnibus mortuus, etsi nō omnes credunt, ipse quod suum est fecit.

h Decebat enim eum, &c. * CHRYSOST. De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

ipse est gratia Dei, quia pro omnibus mortuus, etsi nō omnes credunt, ipse quod suum est fecit.

h Decebat enim eum, &c. * CHRYSOST. De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

ipse est gratia Dei, quia pro omnibus mortuus, etsi nō omnes credunt, ipse quod suum est fecit.

h Decebat enim eum, &c. * CHRYSOST. De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

ipse est gratia Dei, quia pro omnibus mortuus, etsi nō omnes credunt, ipse quod suum est fecit.

h Decebat enim eum, &c. * CHRYSOST. De patre hic loquitur. Vides quomodo iterum ei illud, per quem coaptat? non enim

1 natura visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. f Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo autem quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectū ei.

2 d Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. f Eum autem qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

3 g qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

4 h qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

5 i qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

6 j qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

7 k qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

8 l qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

9 m qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

10 n qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

11 o qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

12 p qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

13 q qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

14 r qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

15 s qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

16 t qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

17 u qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

18 v qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

19 w qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

20 x qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

21 y qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

22 z qui modico quam ab angelis minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum

D

E

Ioan. 14.

F

Honor & gloria dixerunt.

NICOLAUS DE LYRA.

ideo dicit. Quid est homo. q. d. modicum, & quasi nihil respectu nature diuinae & angelicæ, & tamen memores eius, ipsum mirabiliter visitando & tibi uiuendo in incarnatione. Sequitur.

1 Minuisti eum paulo minus ab ange. quia natura humana sic exaltata in ipsa incarnatione fuit, postea minorata ab angelis in ipsa passione, quia angeli non sunt passibilis nature. Sequitur.

2 Gloria & honore corona. Quia per meritum passionis obtinuit gloriam corporis, quod ante passionem & resurrectionem non fuit gloriosum, sed passibile & mortale, ad implendum nostrę redemptionis mysterium. Et quia ex tunc autoritatis sunt ei omnia subiecta, secundum quod dicitur Mat. 40. d. dicens apostolis post resurrectionem suam. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. ideo sequitur.

3 Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subie. sub pe. Primum tamen, quia non omnia sunt ei subiecta executive, sed hoc comprehenditur perfecte in iudicio. Sequitur.

4 Nunc aut. i. tempore moderno quod currit vsque ad iudicium.

5 Necdum videri omnia sub. quantum ad executionem.

6 Eum autem qui. mo. hic consequenter exponit predictam scripturam de Christo. Et diuiditur in duas partes. quia primo ponit expositionem suam, sed de remouet circa hoc quandam dubitationem. ibi. Dicebat enim. Exponit ergo primo autoritatē predictā eo modo quo est exposita in parte precedenti, dicens. Eum autem, qui modico quam, i. Iesum Christum qui plus quam angelis minoratus est in passione ut dictum est.

7 Videmus Ie. sic minoratum.

8 Propter pas. mor. i. merito passionis.

9 Glo. & ho. cor. Differt. n. honor & gloria, q̄a honor est exaltatio u-nius in testimoniū uirtutis. Quæ si fiat in secreto vel coram paucis, dñs honor. Sed gloria ppria aī talis honor exhibitus corā multis. unde s̄m Ambr. gloria est clara notitia cū laude. ideo dicit. Videmus Iesum gloria & honore coronatū. q̄a siue firmiter tenemus ipsum exaltatū coram multitudine ciuū supernorū, & hoc ex merito passionis, vt dictū est, Et q̄a hoc nō fuit factū ex nris meritis sed ex diuina gratia, & liberalitate, ideo sequitur. 10 Vt g. D. Et dicit pro oībus. quia licet eius efficacia non se extendat, nisi ad iustos, eius tamen sufficientia extendit se ad omnes.

11 Deceb. enim. Hic consequenter remouet quoddam dubium ex predictis ortum. Dixerat enim primo c. quod Christus præmiuet angelis sicut dominus seruis suis. & in hoc c. dicit quod in passione fuit minoratus

Anim non faceret, si alicuius diminutionis esset. & filio soli conueniret. Quod autem dicit hoc est, Digna inquit, et merita sua fecit, quod primogenitum clarior omnibus ostendit. & tunc athletam fortem, & ceteros superantem exemplum aliis contulit. Principem salutis eorum, hoc est, causam salutis eorum. Vides quantum sit differentia? & ipse filius & nos filii, sed ille saluat, nos saluamur. Vides quomodo nos coniungit, & discernit? Multis filiis, inquit, ad iudicium in gloriam, hic coniunxit principem salutis eorum, atque iterum discernit. Per passiones, inquit, perficeret. Ergo passiones perfectio sunt, & causa salutis.

† principē
† perfectū
reddi.
† erubescit
† Ps. 111. c.

† SED. Per quem omnia creata sunt, & propter cuius gloriam facta sunt omnia.

† Ita. 8. d.
† Ita. 8. d.

† ANSEL. Christus est gratia Dei, gratuita donatio eius, quia gratis eum dedit nobis nullum promerente. Dedit eum nobis, ut breui haustu, mortem gustaret pro nobis. Nam hoc facere decebat Deum patrem, quia nihil in hoc fecit, quod esset contra honorem suum, sed potius hoc illum decuit, ut per filium suum maiorem, subueniret minoribus.

a. *Aur.* Christum.
b. *Salutis eo. i. filiorum.* Ipse enim est filius per naturam, cuius heredes erimus qui sumus adoptione filii. Vide quomodo est in medio nostrum. Et ille filius, & nos filii sumus. Sed distat, quod ille saluat, nos saluamur. Ille sanctificat, nos sanctificamur. Modo coniungit nos scriptura, modo distinguit. Multos, inquit, filios, hic coniunxit autorem salutis eorum, hic discernit.
c. *Per pas.* Quia aliter homo non redemptus periret, quod si esset, frustra omnia facta essent. Cetera enim homini seruiunt, homo.

Christus
conuenit
ter passus
propter
uia.

Prima
ratio.

Secunda
ratio

C **NICOLAUS DE LYRA.**
ab angelis. & sit illud secundum videtur et pugnare primo dicto, quasi remouens hanc repugnantiam apparentem, ostendit quod Christus quamuis sit maior angelis, & autor nostra salutis, tamen conuenienter passus est. & hoc ostendit triplici ratione. Prima accipitur ex parte Dei patris passionem filii ordinantis. Secunda ex parte filii pro redemptione nostra passionem sustinentis. Tercia ex parte naturę humane, redemptione indigentis sibi. Numquam angelos. Prima ratio talis est. Deus pater est causa efficiens & finalis omnium, & per consequens habet providentiam de electis, qui deducuntur ad beatitudinem supernaturalem, propter quod predestinatio quę est respectu electorum tantum dicitur quedam pars spiritualis ipsius diuine providentię, ut patet. i. sententiarum. Igitur cum Deus per omnia conuenientissime faciat, quia disponit omnia iustissime, ut dicitur Sap. 8. c. per consequens redemptione electorum per quam ipsi deducuntur ad gloriam, conuenientissime facta est ut Christus qui est verus homo et verus Deus, in humana natura passus est, ut sic non remaneret dedecus culpe sine decore iustitię, & qui per culpam auersus a Deo fuerat, reduceretur per penam. Conuenientissimum enim erat, quod hanc penam sustineret ille qui est Deus & homo, & sic puniret homo qui peccauerat, & satisfaceret Deus qui poterat, quia offensa primi hominis quandam infinitatem continebat. Hanc autem sententiam breuiter tangit Apostolus di. Decebat enim eum, id est Deum patrem.
1 Propter quem omnia sunt. *in aliter, ut dictum est.*
2 Per quem omnia sunt efficienter.
3 Qui multos filios in gl. adduxit. *ad gloriam adducere ab aeterno disposuerat. Et loquitur hic de effectu predestinationis, quę non potest salu. Decebat eum Deum patrem.*
4 Consummare. *ad finem nostrę redemptionis adducere.*
5 Auto. talu. eo. i. Iesum Christum, qui est autor salutis electorum.
6 Per passionem. *quia passio sua fuit conueniens modus nostrę redemptionis, ut visum est.*
7 Qui enim sanctificat. *Hic ponitur secunda ratio, quę accipitur ex parte Christi passionem sustinentis, & est talis, Christus enim secundum humanam naturam est eiusdem speciei nobiscum, & per consequens caro nostra, & frater noster, & ideo sicut communicat in natura passibili nobiscum, ita conueniens fuit, ut communicaret nobiscum in passionibus carnis,*

homo Deo. Nec in aliquibus Deus glorificetur, cum ad hoc omnia facta sunt: falsa esset predestinatio de adducendis filiis. d. *Consum.* Quod in resurrectione incepit, quando in mortalitatis gloria sublimatus est. Et actum in ascensione, quando ascendit ad dexteram patris. Et perficietur in iudicio. *quando ei*

1 *omnia subijcientur, & erit omnia in omnibus.*
2 *e. Qui enim.* Probat, quod pro nostra liberatione Christum pati decuerit. Videtur enim indecens, quod autor salutis pateretur, sed non de decet. quia ex Deo pendet, & est ei subditus ut alij homines, & ideo conuenit pati si opus est. Et quod opus fuerit, post dicit, ibi: Quia ergo pueri, & c. & ipse similiter participauit eisdem, nisi homo esset qui diabolum vinceret, non iuste, sed violenter homo ei tolleretur, sed si homo eum vincit, iure hominem perdit & ut homo vincat

neceffe est ut Deus in eo sit, qui faciat eum sine peccato esse. Si enim homo per se vel angelus in homine, facile peccaret, cum & vitę nature per se constat se sciuisse.
f. *Ex uno omnes.* Sed ille ut proprius filius, nos adoptiuus. Cum dicit, non erubescit fratres vocare, ostendit quod non ei nature est fraternitas nostra, sed misericordię. Quod probat per Prophetam, ne putetur nouum.
g. *AMBROSIVS.* Vnum habemus patrem Deum, Christus quasi proprius filius sanctificat nos, sicut adoptiuus sanctificamur.
Propter quam causam non confunditur, & c. g. *CHRYSOSTOMVS.* Non erubescit, demonstrat non rei nature esse, sed misericordię esse totum eius qui non erubescit, & modestiz multaz

ut per hoc impassibilitatem nobis donaret. hoc est igitur quod dicit hic. Qui enim san. id est, Christus.
8 Et qui sanctificat. i. *populus catholicus.*
9 Ex vno omnes. i. *ex vno patre licet diuersimode, quia ipse est filius Dei naturalis, nos autem filii sumus adoptiuus.*
10 Propter quam causam. i. *propter communicationem in natura, & filiatione predicta.*
11 Non confunditur. i. *erubescit.*
12 Fratres eos vocat. i. *ipso fideles quos uocat fratres, dicens psalm. 21. e. Nunciabo nomen tuum fratribus meis, & c. Ille enim psalm. loquitur de passione Christi, unde ibidem premitur. Foderunt manus meas, & pedes meos. Quod non potest intelligi de Dauid, nec de Mardocheo, de quo dicunt Iudaei moderni illum psalm. debere intelligi. Ex quo patet eorum falsitas. quia nec Dauid, nec Mardocheus fuerunt sic confossi. & ideo illa scriptura ad literam intelligenda est de Christo, qui post passionem suam resurgens a mortuis, nunciavit nomen Dei fratribus suis id est, apostolis.*
13 In me, & c. *quando in medio apostolorum & aliorum discipulorum stetit, & per quadraginta dies de lege Dei docuit, ut habetur Act. 1. Sequitur.*
14 Et ite. Ego ero. & c. *Hęc scriptura loquitur de certa expectatione resurrectionis suę, quam expectabat Christus a Deo patre.*
15 Et iterum. *Hi consequenter ponit aliam auctoritatem quę habetur Isa. 8. ad idem probandum, scilicet quod Christus debuit participare nobiscum in passionibus carnis, quia uocat nos pueros suos. & per consequens eiusdem nature passibilis cum ipso. Quod autem illa auctoritas Isa. intelligatur de Christo patet per illud quod ibi premitur. Dominum exercituum ipsum sanctificare in lapidem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel. quia gentibus recipientibus Christum, Iudaei ex magna parte scandalizati sunt & excacati. & sequitur ibidem. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et quia lex euangelica data est a Christo ipsis apostolis & alijs discipulis, & tunc illud quod hic ponitur.*
16 Ecce ego & pueri. *Pueri hic uocantur fideles catholici dati filio a Deo patre secundum quod ipsemet dicit Ioan. 17. a. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, tui erant, & eos dedisti mihi. Hoc igitur supposito arguit Apostolus dic. ops.*

* Quia

multa. Et si enim ex uno, veruntamen ille sanctificat, nos autem sanctificamur, & multum interest, ille quidem ex patre sicut filius, & proprius, hoc est eius essentia, nos autem ut creatura hoc est ex nullis extantibus. multum igitur ab eo distamus. Propterea dicit, non erubescit fratres eos uocare dicens. *Nunciabo nomen tuum fratribus meis.*

Carnem enim induit, id est, id est & fraternitatem, & introducta est simul etiam fraternitas, sed hoc quidem recte profert, illud autem. *Ego pro fidens in illo. Quid tibi, vult, que sequitur ut comode quidem ponit, ut pote Ecce Ego & pueri mei, quos edidit mihi dominus.* Sicut enim hic patrem seipsum ostendit, sic illic fratrem. Annunciabo, inquit, nomen tuum fratribus meis.

HIER. Ergo non solum fateor, sed & libere voce profiteor, ne in interpretatione Græcorum, ubi & uerborum ordo, & misterium est, non uerbum a uerbo, sed sensum de sensu expressisse, quod & Apostoli, & euangeliste fecere. Huius rei, quæ plurima scripturæ exempla producens. Idem ad Ephesios. Propter pauperatatem linguæ, inquit, & rerum nouitatem. Et sicut uicini aiunt, quod sit Græcorum sermo latior, & lingua scilicet, conabimur non tam uerbum uerbo transferre, quod impossibile est, quam uim uerbi, quodam explicare circuitu, quæ latinis & Græcis commune est.

Quia er. Q. Cum ex uno omnes. Et quia pueri sanctificandi erant, cõcauerant. i. erant homines ex anima & corpore, quæ per sanguinem accipitur, corruptibiles.

Et ipse. Christus. Participauit eisdem. pueris uel eisdem. i. carne & sanguine, & hoc similiter id est passibilis & mortalis, ut posset mori, & sic derueret diabolum, & per mortem legem euacuaret, & Iudæos liberos faceret per gratiam, qui timore pœnarum serui erant legis.

Quia er. Q. Constat, quod ex Deo ipse, & sanctificati, & ita non edecet eum si opus sit, Sed quid opus erat pati, ergo quia ex Deo omnes, & pueri communicauerunt.

Parti. Ecce uera fraternitas in Christo, & non ficta humanitas. **ANSEL.** Quia pueri, id est quos humiles & a uitiiis puros facere uolebat, communicauerunt carni, & sanguini, id est, cõiherere carnem & sanguinem, id est erant homines corruptibiles ex corpore & anima, quæ nunc per sanguinem intelligitur propter hanc rationabilem causam. Et ipse quoque qui uentus erat in diuinitate.

Participauit eisdem. id est carne & sanguine, & hoc similiter uerbi eius qui sanctificandi erant, quia similiter mortalem & passibilem naturam humanitatis accepit.

Per mor. Mirum quid? Mors erat arma per quæ vincebat diabolus, & per eam uictus est a Christo.

CHRYS. Hic admirabile quiddam demonstrat, quia per quod imperium obrinuerat diabolus, per hoc & uictus est, & arma quæ illi fuerunt fortia aduersum mundum, hoc est, mors, per quam Christus illum percussit. Hic magnitudinem uirtutis eius qui uic, insinuat.

AMB. Quis est ergo qui nos participes suæ uoluit esse carni & sanguinis. Utique, Dei filius. Quomodo nisi per carnem paticeps factus est noster, aut per quæ nisi per corporis mortem, mortis vincula dissoluit.

Elibera. Quantum bonum operatur mors? Timore mortis obnoxii seruituti, serui siquidem erant qui mortem timebant, & omnia patiebantur ne morerentur. Nunc sancti ad regnum transituri

transituri irridet eam. *vn. Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Et hæc est uictoria fidei, quæ utique, defuisset; si credentes immortalitas mox consecuta esset. Poterat quidem hoc Deus dare credentibus, ut nec illius experirentur corporis mortem. Sed si hoc fecisset, carni quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo.

Sic enim homines mortem istam timet, ut non ob aliud felices dicerent Christianos, nisi quod mori omnino non possent, ac per hoc nemo propter illam beatam vitam quæ futura est ad Christi gratiam festinaret, sed propter mouendam mortis molestiam delatius crederetur in Christum, essetque fides eneruis & debilis. Quid magnum esset credere uidendo non mori eos qui crederent, Crederes. n. non moriturus. Quanto fortius ita credere, ut se speret moriturum sine fine uicturum, exemplo Christi, qui post mortem in gloriam resurrexit, & beata sine fine uita uiuit. desideremus ergo uitam Christi quia tenemus pignus mortem Christi. Quo enim nobis non dabit bona sua: qui passus est mala nostra. In terris istis, & in seculo isto maligno, quid abundat nisi, nasci, laborare, & mori? I hæc sunt mercimoniam regionis nostræ. Ad tales merces mercator dat, & accipit. Dat quod habet, & accipit quod non habet. Etiam Christus in hac mercantia dedit & accepit. Sed quid accepit, nisi quod hoc abundauit. i. nasci, laborare, & mori. Et quid dedit, Renasci, resurgere, & in æternum regnare. O bone mercator gratias agimus, quia emisisti nos, sanguinem tuum bibimus, euangelium legimus instrumentum nostrum, serui tui sumus, creatura tua sumus, fecisti nos. redemisti nos. Emere quis potest seruum suum, creare non potest. Dominus autem seruos suos, & creauit ut essent, & redimit per mortem, ne semper captiui essent. sic & mortem gustauit ut timorem mortis fideles uinceret. Ut enim medicus non habens necessitatem ex cibis illis degustat, ut persuadeat aegroto propterea illos cibos accipere: sic & dominus, cum omnes homines mortem timerent, persuadens eis, ut fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens mortis necessitatem.

f. Impe. id est diabo. Autor est mortis, quia peccati, ex quo mors. de quo, *Ecce uenit princeps huius mundi.* i. diabolus, qui potestatem habebat mortis, & in me nihil inueniet, quia nihil inuenit in Christo ut moreretur, sed pro uoluntate patris, ipse mori uoluit, non habens mortis causam de peccato sub autore peccati, sed de obedientia & iustitia factus est obediens usque ad mortem, per quam nos a seruitute diaboli redemit. Inciderat enim in principem huius seculi qui seduxit Adam, & seruum fecit & cepit nos tanquam uernaculos possidere, sed uenit redemptor, & uictus est deceptor. Et quid fecit redemptor captiuatorum nostrorum? Tetendit musculam crucem suam posuit ibi quasi escam sanguinem suum, Ille autem sanguinem sudit non debitoris, per quod iustus est redere debitores, sudit sanguinem innocentis, & iustus est recedere a nocentibus. Ille quippe sanguinem suum ad hoc sudit ut peccata nostra deleteret. Unde ergo diabolus non tenebat, deletum est in sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos nisi uinculis peccatorum nostrorum. Iste erant catenæ captiuorum. Venit ille, alligauit fortem uinculis passionis suæ, intrauit in domum eius. i. in corda eorum, ubi ipse habitabat. & uasa eius eripuit. Nos sumus uasa ista, quæ impleuerat ille amaritudine sua, quæ nostro redemptori in felle propinauit. Deus autem noster eripiens uasa eius, & sua faciens sudit amaritudinem, & impleuit dulcedine. *g. Nusquam.* Participauit eisdem ut homines sanctificarentur. Er recte

hæc

8 Nusquam e. ang. Hic ponitur tertia ratio, quæ accipitur, ex parte nature redemptione indigentis, nam indigens redemptione ex natura intellectualis subiacens peccato remediabili. cuius ratio est, quia natura cavens intellectu non potest peccare, & per consequens non indiget redemptione. Similiter natura humana ante lapsum non subiacebat peccato, & ideo redemptione non indigebat, licet indigeret perducere ad beatitudinem duce supernaturali, natura etiam angelica post lapsum licet subiacebat peccato, tamen non indigebat redemptione, quia illud peccatum est irremediabile, nunc autem ita est, quod natura humana assumptibilis est a uerbo ad opus redemptionis, ut satisfaciatur natura quæ peccauit, & ideo humana natura assumpta est a uerbo, & non angelica, & hoc est quod dicit hic Apostolus, Nusquam enim an. ap. i. nullo loco scriptura inuenitur, quod natura angelica a supposito diuino assumpta.

* Sed

D Philip. 1. d Aug. epist. ad Marcellinum de baptis. paru. contra co. nauistas. **f** commercium carne & sanguine. **f** Olee 13. d. **1. Cor. 15. g** **f** Alias non habet per tota uita.

E

Io. 14. d.
Phi. 2. b.

Tertia ratio.

NICOLAUS DE LYRA.

Quia er. puer. &c. fideles, communicauerunt Christo in natura
1 ip. si. hoc enim fuit decens.
2 per mor. i. diabolus. Habebat enim diabolus mortis imperium quantum ex persuasionem sua natura humana ducta est ad mortem culpæ, ex consequenti nature, quia per culpam natura humana incurrit mundi necessitatem.
3 libera. i. ipse Christus a seruitute legis.
4 Is qui timor. i. per legem veterem, quæ dura fuit, quia erat lex timoris, dicitur enim timor mortis, quia pœnam mortis infligebat.
5 Er totam vi. ob. i. obligati.
6 Tant seruitu. Ab hac enim seruitute, cui eramus obligati per legem liberauit nos Christus per suam mortem.

hæc causa apponitur, quia si non esset eos liberaturus, non eis pariter apparet. Quod in angelis apparet, quia nusquam, id est, nulla scriptura legitur, apprehendisse angelos.

Chryso. Ibi.

Apprehendit non assumpsit, quia longe fugientem consequens. In quo humanæ naturæ dignitas intelligi potest, & misericordia

a Angelicam naturam, ut angelos redimeret.

b i. carnem de Abraham, ut filios eius saluaret.

† assumit. entem quippe ante humanam naturam, & longe fugientem, longe enim crans

a enim angelos apprehendit, sed semē Abraham † apprehendit.

a Vnde quia semē Abraham apprehendit.

b Ut passibilis & mortalis.

† in his que ad Deum pertinent. in his que ad Deum pertinent. in his que ad Deum pertinent.

b Vnde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, & fidelis pontifex † ad Deum, & ut reprobaret delicta

a Adu.

b Nullum fallens.

c Mediator.

Pons ad Deum.

c Ideo ut sic.

d Quod erat natura.

† in his que ad Deum pertinent. in his que ad Deum pertinent. in his que ad Deum pertinent.

c populi. In eo enim in quo passus est ipse, & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari.

a Quod potest.

In inferiori substantia, carne.

A Pilato.

Alias expertus.

A Diabolo.

† in his que ad Deum pertinent. in his que ad Deum pertinent. in his que ad Deum pertinent.

* THEOD. Ut ostenderet naturam hanc nostram refugientem, & longe ab se abeuntem, Dei filium fuisse infectatum, & adeptam tandem comprehendisse sibi vnisse, & a fuga retraxisse.

lib. i. de misericordia scriptur. c. i.

* AVG. Deus, inquit, angeli peccatum non curare destinauerat, Homo uero ad statum pristinum à Deo erat euocandus, & per clementiam suam veniam satisfactionem accepturus, idcirco semē Abraham, non angelos apprehendit.

lib. de carne Christi. cap. 14.

* TERTUL. Christus salus hominis fuit, causa, sed restitutum quod perierat. homo perierat, hominem restitui oportuerat, ut angelum gestaret. Christus nihil tale de causa est, nam et si angelis perditio reputatur, in ignem preparatum diabolo & angelis eius, nunquam tamen ea restitutio repromissa est. Nullum mandatum de salute Angelorum suscepit Christus a patre. Quod pater neque repromisit neque mandauit, Christus administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoque gestauit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutem hominis operaretur.

de gradibus humilit. C

* BERNARDVS. Puto quod hæc uerba sic ad caput referenda

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Sed se. Abraham ap. naturam humanam sibi vnisse sicut supra probatum est per scripturam uo. Te. propter hoc sequitur.

2 Vnde debuit scilicet, ipse Christus.

3 Per omnia frat. hoc est quantum ad omnes proprietates nature passibilis. quia talia faciunt ad opus nostre redemptionis, non debuit autem assimilari eis quantum ad defectum culpa, quia hoc non ualere ad opus redemptionis nostra sed magis capere in et sequitur.

4 Ut mis. sic pro hoc enim quod ipse habuit naturam passibilem quamdam aptitudinem ad compatiendam nobis.

5 Et si. p. seipsum misericorditer & charitate offerendo pro nobis.

6 Ut reprobata. de. i. c. po. pro eis satisfaciendo.

7 In eo enim. i. natura in qua passus, que est natura humana.

8 Et tentatus primo a damone in deserto, postea ab hominibus in sua passione.

6 Potens est & eis qui tentantur auxiliari. i. a natura in qua passus est, & tentatus habet quandam aptitudinem & promptitudinem ad deserendum nobis auxilium in passionibus & tentationibus nostris.

Ad euentiam huius quod dictum est in hoc c. & in præce. quæritur, utrum c. a sint subicienda Christo secundum humanitatem in futuro seculo.

Et arguitur primo quod non, quia creatura intellectualis subicitur Christo per conformitatem uoluntatis ad ipsum, sed homines damnati & angeli nunquam ei sic conformabuntur, quia habent uoluntatem resistentem ei quantum poterunt, ergo nunquam ei subiciuntur. Ac si angeli sint ei subiecti, aut hoc erit ratione nature, aut ratione gratie, non ratione nature, quia natura humana in Christo inferior est angelica natura, quia Christus secundum quod homo, fuit eiusdem speciei nobiscum, nec ratione gratie, quia bonis angelis data est gratia secundum proportionem naturalium, secundum quod diffusius tractatur 2. Sententiarum & per consequens in eis est maior gratia, quam in Christo, quia Christus secundum humanam naturam inferior est angelis, ut iam dictum est, & secundum hæc naturam receptiuus gratie, & non secundum diuinam, ergo, &c.

Error Originis. c. 15.

Contrarium ut in littera, quia dictum est, quod Christo homini subiciuntur creatura. Respondeo, in hac questione sunt errores contrarii. Vnus est Originis, qui per se, quod omnia sic subiciuntur Christo, & damones & homines damnati subiciuntur Christo, secundum conformitatem uoluntatis, quia per se, quod per aliquod tempus certum post iudicium damnationis & damnati recipiuntur ad penitentiam, & rursus ad gloriam. Sed hic error damnatur per illud quod habetur Mat. 25. ubi uniformiter describitur æternas pænes damnatorum, & glorie beatorum, secundum quod ibidem dicitur, Ibunt hic sup. plerumque & ceterum, nisi autem in vitam æternam. & ideo par ratione qua damnati dicentur redire ad pæ-

Christo secundum humanitatem non subiciuntur.

re. id est, ut corpori penitus aptari non possint. De uerbo utique Dei dictum est, quod non angelos apprehendit, hoc est, non in unam sibi personam assumpsit, sed semē Abraham. Neque enim legitur, Verbum angelus factus est, sed, Verbum caro factum est.

* ANSELMVS. Duas ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam, scilicet, & humanam, utique que uero superbi perculit, & a statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed una regem carnem habuit, & uero nihil infirmum carne gestauit, angelus namque solummodo spiritus, non uero spiritus & car-

Miserus ergo creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere, quã in perpetratione culpæ, ex infirmitate aliquid confusum habuisse, & eo altius apostatam angelum debuit repellere, cum a persistendi fortitudine corruit, nil infirmum ex carne trahit. Est adhuc aliud, quo & perditus homo reparari debuit, superbiens spiritus reparari non possit, quia nimirum angelus sua malitia cecidit, hominem uero aliena prostrauit. Propter quod, id est, in nullo scripturarum loco, uel nusquam, id est, nec in celo, nec in aere, nec in terra, nec in abyssis apprehendit angelos apostatas, imo penitus deseruit eos. sed semē Abraham potuit apostolus semē, quam supposuisset filios, quoniam tam de loquens, quam de propinquis parentibus dicitur filii uero magis dicuntur propinqui.

b Per omnia. Quod natus, educatus, creuit, passus, mortuus.

c In eo enim. In carne quam suscepit multa læua passus est. uerum quid est ista tribulatio patientium per experientiam dicitur. Tentat Deus ut probet, diabolum ut decipiat, hominem ut sciat quod nescit.

CAPITULUM

ad pænam, eadem ratione uicretur, quod beati possunt cadere a gloria. luit error negantium ipsum esse uerum hominem, quia ad hoc sequitur quod Christo nihil subicitur, quantum ad humanitatem. si enim humanitas non fuit in Christo, nihil subicitur ei in quantum homo. Hoc enim sequitur ad dictum Arrii, qui posuit quod uerbum assumpsit secundum carnem humanam, sed non assumpsit animam, quia uerbum suppletur cum anima. & confirmabat illud per dictum quod habetur. I. o. a. b. u. bo caro factum est.

Ad hoc autem sequitur, quod Christus non sit homo, quia quod alius sit homo, non habens animam, est implicatio contradictionis. cum anima sit forma hominis. Nec ualeat si dicatur, quod uerbum supplet locum anime, quia non potest supplet uicem causa formalis materiam perfectam. modus autem dicendi destruit seipsum, quia caro non potest habere speciem carnis, nisi per animam. & ideo dicere quod uerbum assumpsit carnem, & non animam humanam, est implicare contradictionem. istud inuenerunt euadendum dixit alius hæreticus. s. Apollinaris, & sequaces, quod uerbum assumpsit animam sensitivam, & non intellectiuam, quia uerbum supplet uicem ipsius intellectus. Et ad istam ad primam sequitur quod Christus non sit homo, quia homo reponitur specie humana per animam intellectiuam. Homo enim per intellectum fert ab alijs speciebus animalium, ut habetur. i. Meta. Similiter hæretico destruit seipsum, quia dato quod per animam sensitivam Christus habuisset carnem, non tamen posset dici quod haberet carnem humanam, sed tantum brutalem. quia caro non potest dici humana, nisi ab anima intellectiuam, que est hominis forma.

Item utrumque dictum. s. Arrii & Apollinaris est manifeste contra euangelicam ueritatem, & esset contra ueteris Testamenti scripturam, ubi expresse fit mentio de Christi humanitate uera, quod esset impossibile secundum eorum dicta. Item utraque scriptura dicit Christum esse uerum filium uirginis, secundum quod habetur Mat. 1. d. & Esa. 7. c. I. uirgo concipiet, & pariet filium, & c. hoc autem non esset uerum si Christus esset in eiusdem specie cum uirgine, & per consequens uerus. Multis etiam alijs uis posset impugnari prædictæ hereses, sed pro prolixitate uerborum præsentis emitto. Supponendum igitur secundum ueritatem fidei catholicæ, quod Christus sit uerus homo, & uerus filius, dico ad questionem, quod omnia sunt subicienda ipsi Christo, etiam secundum humanitatem, quia quod sunt subiecta secundum diuinitatem est dubium. Prepositum autem ostenditur triplici uia. Prima accipitur ratione uicinis, quanto enim aliqua natura creata est propinquior ipsi, & principio, tanto est sublimior, sicut corpora caelestia præstant dignitate superioribus, & corruptilibus, & ista genera & corruptibilia sunt eis subiecta. propter quod dicitur. i. c. ceterum, quod elementa continentur superioribus latioribus

* omni

NICOLAVS DE LYRA.

omnis virtus eorum gubernetur deinde. Quod autem ista inferiora magis...

solus est naturalis filius & principalis, omnes autem alij beati sunt tantum...

ADDITIONE I.

In e. ubi dicitur in postilla, Testatus est autem in quodam loco...

In quibusdam libris dicitur, Testatus est autem in quodam loco spiritus...

ADDITIONE II.

In eo. ubi dicitur in post. Et ideo pari ratione qua damnati dicerentur...

Non videtur par ratio in reductione damnatorum, & condemnatione...

dam iustitie plenitudo. vnde Iaco. 2. c. Misericordia super exaltat iudicium...

REPLICA. In e. 2. in quo Postil. arguit contra errorem Origenis ex illo...

CAP. III.

Vnde fratres. Ex omnibus superioribus inquit, quia potens, quia passus...

Qui fidelis. Incipit comparatio Moyfi, sicut supra prophetae & angelis, ita ut sit prae...

CHRYSOSTOMVS. Prepositurus Christum Moyfi secundum comparationem, ad legem sacerdotii sermonem...

Confessionis nostrae Iesum Christum, qui fidelis est ei qui...

CAP. III.

O vos. a Vocati ad celestia, ad celestem hereditatem habendam.

Vnde fratres sancti vocationis a hereditatis eam Christo. b Diligendo, & que percipit operando.

caelestis participes, considerate Quem Deus vobis misit. b Mediatorem.

Apostolum & pontificem confessionis nostrae Iesum Christum, qui fidelis est ei qui...

fideles erant, ueruntamen adhuc multam conscientiam habebant circa Moysen.

transiit, non enim exiguan opinionem habebant de Moise omnes: & prae...

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

Vnde fratres, &c. postquam Apostolus declarauit excellentiam noui Test. respektu ueteris, per hoc quod praeminet...

2 Vocationis caelestis parti. quia de Iudaismo erant uocati ad fidem catholicam, ad quam nullus potest efficaciter meritorie peruenire, nisi...

3 Considerate apo. & po. &c. Dicitur autem pontifex quasi pontem faciens, quia per passionem suam fecit nobis pontes, ut possumus transire...

4 Qui fi. est ei qui se. il. ipsam humanitatem Christi. Dicitur etiam fidelis Deo patri, quia in omnibus querebat gloriam patris & non suam...

de diuinitate, sed interim de dignitatibus humanis.
A a * Sicut & Moyses in omni domo eius hoc est in populo, aut in te...

d Qui au. & domum, &c.
e Omnia cre. Deus est Vtriusque enim domus, quam rexit Mo...

† praececit, contulit
† is qui co- struxit do- mum qua- ipsa do-
† Nu. 12. b
† audacia & gloria- rionem.
li. 3. de spi- rit. sancto c. 19.

† fecit illum, sicut & Moyses in omni domo illius.
enim gloriae iste pra- Moyse dignus habitus est,
pliore honorem habet & domus qui fabricauit eam.
namque domus fabricatur ab aliquo.
uit, Deus est.
Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo
eius, tanquam famulus, in testimonium illorum quae dicen-
da erant: Christus vero tanquam filius in domo & sua.
domus sumus nos, si & fiduciam & gloriam spei usque ad finem
firmam retineamus.

* ANSEL. Sed il- q creauit omnia vi- rutum bona i- elect- Deus e, & hoc age- Christus potentia- unitatis suae semp- consuevit. Non so- enim creauit nos- essemus, sed etiam- boni essemus, si ia- boni sumus. Quod- necdum boni sum- rogandus est, vt q- nos fecit homines, ciat nos bonos, ip- e ergo fabricator h- ius sanctae domus, per hoc aliter in- quam Moyses. ho- randus.

* AMBROS. Ado- randum quoque do- cuit quem dominum, & Deum omnium dixit, qui enim Deus vniuersitatis & dominus est, utique ab omnibus adorandus est.
Sic enim scriptum est Matthaei. 4. dominum Deum tuum adora- bis, & illi soli serues. & Heb. 1. Et adorent eum omnes angeli Dei.
* CHRYS. Iterum redit ad carnem, secundum quod amplio- rem honorem habet, quam domus, qui construxit eam Et ipse inquit de domo erat, & non dixit, ipse quidem seruus, ille autem dominus, sed hoc latenter significauit. Si domus erat populus, & ipse de populo erat, & ipse igitur de domo erat. Sic enim & nobis vsus est dicere, ille ex domo illius est. Hic quippe domum non ipsum templum dicit, non enim illud Deus construxit, sed homines, qui uero fecit eum Deus est, Moysen dicit. Et intueri quomodo ostendit excellentiam latenter, fidelis, inquit, in omni domo eius, Et ipse est ex domo, hoc est, ex populo, maiorem ha- bet honorem artifex quam opera ipsius, & qui domum fabri- cavit, quam ipsa domus.
c Omnis namque do. fa. Fabricauit dico, per se enim non potest fieri, sed ab aliquo. An ideo a Christo? Vere, quia Deus qui om- nia, & domum.

Et Moyses. Osta- dit Christum digni- amphori gloria c- Moysen, quia Ch- stus fabricator est domus non Moyses. Hic aliam rationem idem- stedit, quia Christus filius, Moyses famulus est, qui & carna- carnalibus tradebat, Christus uero spiritualia.
g Quae domus sumus nos si fiduciam, &c. SEDVL. Per fiduciam- des, per gloriam spei spes, per finem charitas intelligitur, vt su- praepcepti est charitas. In his domus supradicta continetur, quae- fides fundamentum est, spes uero paries, charitas culmen er- net.
* ANSEL. Idcirco ostensus est Christus, loque nobilior Moy- vt solum Christum teneamus, in quo habemus omnia, & g- riam spei, id est gloriosam spem, quia est de iucunditate coe- sti firmam, id est, perdurantem usque in finem uitae, quae do- cipiatur, quod nunc speratur.
h Quae propter. Sicut supra cum pra- angelis & prophetis Ch- strum commendasset in multis, subintulit nos oportere obli- uare quae ab illo audiuiimus. Ita non commendato ipso p- Moysen, hic incipit tertere, ne sint increduli Christo, per pa- similitudinem, & post ne amittant requiem blanditur, & oportunitatem temporis.

Qui

Hodie

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Sicut & Moyses, fidelis fuit.
2 In omni. do. il. i. in congregatione fidelium. quae est domus ipsius Dei, quam inhabitat per gratiam.
3 Amplioris. Hic consequenter ostendit Christum excellentiorem Moyse, quia licet uterque fuerit fidelis in domo Dei, quae est congregatio fidelium, principalior tamen in hac domo est Christus quam Moyses.
4 Iste. id est, Christus.
5 Prae Moy. & c. quod probat consequenter dicens.
6 Quanto am. ho. ha. d. i. in modo ille.
7 Qui fa. eam. i. edificauit illam tanquam suam propriam, quod uerum est de Christo, & non de Moysen, ut dictum est.
9 Omnis namque do. fa. id est compaginatur.
c Ab aliquo. Sicut enim partes domus materialis non coniunguntur ad inuicem, nisi per aliquem artificem eas immediate unientem, ita simili- ter domus ecclesiae non compaginatur ex diuersis gentibus.

- Gentibus, nisi per ipsum Christum qui potest unire corda fidelium.
10 Qui au. crea. omnia Deus est. eiusdem autem potentia est cre- mundum, & recreare homines per fidem & gratiam.
11 Et Moy. quidem fi. erat in to. do. eius, scilicet, Dei.
12 Tanquam famu. in te. il. & c. i. legis danda populo I Israel.
13 Christus uero tanquam fi. in d. sua. i. in ecclesia habitat.
14 Quae do. su. nos. quia ecclesia non est parietes materiales, sed- les Christi, quia sicut in domo materiali requiritur firmitas, sic etiam- fidelibus Christi ad hoc quod sint domus principalis Dei requiritur fi- litas fieri.
15 Quae propter. Hic consequenter concludit ex praedictis, quod- sto firmiter est obediendum. Et circa hoc tria facit, quia primo ad h- ducit auctoritatem scripturae hoc exhortantem, secundo exponit illam- pturam, ibi, Videte fratres. ex auctoritate & expositione p- suam intentionem, ibi, Timeamus ergo fratres, in principio sequi- cap. Prima in duas, quia in auctoritate scripturae, quam adducit primo- dam monitio, secundo ad hoc inducitur exemplum, ibi, Sicut in exa-

Hodie. Modo per se loquitur, qui prius per præcones, si tunc auri, modo estote molles. Historia est de eo, quod miserunt vi-
 ere terram & cum audirent ibi esse inexpugnabiles viros, ob
 virtutis Dei totiens probata, dixerunt. reuertamur in Aegy-
 tum. unde intravit dominus, quod non intrarent in terram pro-
 missam, quæ esset re-
 quies laborum, & sic
 omnes perierunt præ-
 ter duos. Tres re-
 quies memorat. vnâ
 iobati, secundam in
 paradisa, tertiam
 paradisi in cælo, de qua
 sic dicit loquens ad
 viros Israelitas: di-
 cens, Nolite duri esse
 christo loquenti, si-
 et spiritus sanctus præ-
 conat, ne similia pa-
 ter vestris patiamini
 i, qui per Moysen
 tunc vocem Dei au-
 derunt, vos modo d
 ipsam.

HIER. Vniuersu-
 que propositum
 virtutibus, & mirabilibus Dei & patientia induratur, si incul-
 is & feru est ac barbaru in semetipso superbiens, si aut purga-
 fuerit a vitijs, & excultum, nescit amplius, ac tota mente se
 obedientia tradit. Sicut. n. sol vna eademque caloris virtute
 ra soluit, & limu arefacit, & stringit, non q virtus eius aliter
 i limo, & aliter operetur in cera, sed quod limi alia, alia quoq;
 cra sit qualitas, ita vna eademq; Dei operatio, quæ per Moy-
 sin & virtutibus gerebatur, Pharaonis quidem duritiam ar-
 gebat: quam malitia sua cõceperat. Reliquorum vero Aegy-
 ptiorum, qui Israelitis admiscebantur, obediẽtiam declarabat,
 di etiam cum Hebrais pariter exisse Aegyptum referuntur.
 Topu verò vel figurã sermonis eius qui scriptus est de indu-
 ne etiam ex cõi consuetudine exponendum puto, quod nõ
 vteatur absurdum, frequenter enim benigniores quique do-
 ci adeo seruis qui per multam patientiã, & mansuetudinem
 sum insolentiores improbioreque fiunt dicere solent, ergo
 tem te feci, mea patientia peristi, ego causa huius insolentiæ
 sum

sum, qui te non statim per singulas culpas punio pro merito
 delictorũ. Necessè est enim nos tropum, vel sermonis figurã
 aduertere, & ita Dei virtutem intelligere, nec inferre calum-
 nias verbo, cuius interiorum sensum diligentius exploremus.

* AVGV, Hanc iniquissimam obstinationem Deus cum fa-
 cere dicitur, non in-
 stigendo aut inspiran-
 do, sed deserendo fa-
 cit, ut demones ope-
 rentur in filiis diffi-
 dentie: quod Deus iu-
 ste debiteque permit-
 tit, iuxta illud, Isa. 64.
 Domine ecce tui rat⁹
 es, & nos peccauim⁹,
 & facti sumus sicut
 immudi oēs? Præces-
 sit enim aliquid vnde
 Deus iustissime irat-
 us ab eis suum lumẽ
 auferret. Dicit itaq;
 Paulus, Nolite obdura-
 re corda vestra. id est, E
 Deo rebelles & con-
 tumaces esse, sed ob-
 sequentes.

a Tempore gratie, quod præsens erat David in spiritu. b Christi per se loquentis.
 c Quod vere est, non obdu.
 † Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda ve-
 a Vos dico agentes. Patres vestri fecerunt. b Nolite obdu. secundum diem. i. sicut illi ob-
 durauit in a die tentationis. Hæc est vna de exacerbationib.
 fra, sicut in exacerbatione † secundum diem tentationis in
 a Vbi magis egerent auxilio, ita in deserto huius mundi cauetur ne tentetis Deum vt non peccatis sicut illi.
 b Secundum carnem videte vos ne secundum spiritum. c Probabilem inuenerunt,
 quia viderunt.
 deserto, vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt &
 a Oculis. b Magne virtutis. c. quibus me omnia posse, experti sunt.
 d Quia tentauerunt.
 viderunt opera mea quadraginta annis, propter quod † of-
 a Iratus. b Tam mala. c De illis.
 fensus fui generationi huic, & dixi semper, hi errant
 a Ex propria deliberatione, quia serio peccant. Et licet sic mouerem, tamen noluerunt cognoscere opera mea
 & ideo si intrabunt, hoc dico sicut iuravi. i. firmiter statui, quando iratus fui. & ideo. Videte, ita.
 corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas, quibus
 e iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.

b Probaue. id est, curiositatis causa exquisierunt.
 c Offensus. Valde & culpabiliter iratus. Insensus. Vel proximus, ad-
 hibendo correctionis flagella.
 d In ira mea. Irasci dicitur per figuram antropopathos.
 e Si introibunt in requiem meam. Apostropeus est, id est, non introi-
 bunt.
 * CHRYSOSTOMVS. Ne similia patiamini, qualia progeni-
 tores uestri, ne priuemini requie. hinc claru est, quia, quedam
 est requies: nam si iam acceperant requiem, quæ erat in Pale-
 stina, quare eis iterum dicit, Hodie ne obduretis corda ue-
 stra, sicut patres uestri? Quæ est ergo alia requies, nisi regnum
 cælorum, cuius imago & typus est sabbatum?
 * AVGV. Iuravit ergo illis ergo in ira sua. ne intrarent in re-
 quiem ipsius. Et. n. oportet aliquos intrare in requiem illam æ-
 ternæ beatitudinis, illis ergo reprobatis nos intrabimus, quia et
 si aliqui ex ramis fracti sunt ob infidelitatem, nos propter fidẽ
 & humilitatem ingrediamur.

NICOLAVS DE LYRA.

atione. Dicit ergo primo sic. Quia Christus excellentior est Moysè, vt
 etiam est, ideo quasi concludendo, & admonendo per scripturam sacram
 Qua propter sicut dicit spi. loquens per os Psalmista.
 Hodie. i. tempora gratie, in quo veritas est reuelata, quia tempus le-
 gis sui quasi tempus noctis secundum quod dicit Apostolus ad Ro. 13. d.
 Nox præcessit, dies autem appropinquauit.
 Si uo. eius. au. i. ipseus Christi, Et hic ponitur si pro quia, quia vox ip-
 sius Christi loquentis audita est in euãgelio, in natura humana assumpta,
 i. ve. Test. autem audita est vox prophetarum eius, secundum quod di-
 c. Augu. lib. de sermone domini in monte, exponens illud Mat. 5. a. Et a-
 priens os suum docebat, & c. tunc enim ille aperuit os suum, qui in
 ve. lege aperiebat ora prophetarum.
 Nolite ob. & c. per inobedientiam. Homo enim inobediens Deo ab eo
 seuerit, & per cõsequens Deus iuste suam gratiam ei subtrahit. Et quia
 quia Dei mollificator, per consequens sequitur ipsius hominis obduratio
 sit plenius videbitur.
 Sicut in exacerba. Hic ponitur exemplum de obduratione antiquo-
 rum Iudeorum quod habetur Nu. 16. ubi dicitur quod exploratores qui
 nisi fuerant ad considerandum terram terruerunt corda populi, & tunc
 increduli domino, qui tot signa & mirabilia eis ostenderat in deserto, no-
 luunt reuerti in terram Aegypti, propter quod dominus iratus voluit
 eodelere, sed precibus Moysi impedita est percussio populi, verumtamen
 per quadraginta annos impeditus est populus ab ingressu terræ promissio-
 nis, quousque omnes qui egressi fuerant de Aegypto a viginti annis, &
 sua mortui sunt in deserto, nec intrauerunt terram promissionis propter
 eorum incredulitatem: duobus tamen exemptis. scilicet Iosue filio Nun,
 & Caleb filio Iephone, qui ingressi sunt terram promissionis propter eorũ
 obediẽtiam & fidelitatem. Hoc est igitur quod dicitur hic, Nolite ob-
 ce. ne. & c. Dicitur enim illud peccatum exacerbatio per similitudinem
 fructus enim acerbus non est acceptus ad cibum & opponitur maturo,
 ut peccatum illud fuit maxima obstinationis, quia sicut dictum est, erant
 in

increduli domino visis tot mirabilibus & signis, & ideo noluit totaliter
 placari eis, vt dictum est, sicut fructus acerbus non acceptatur, sed deici-
 tur. Sequitur.
 5 Secundum diem tentationis. quia plures in deserto tentauerunt
 Deum, vt patet in decursu veteris testamenti. Ideo sequitur.
 6 Vbi tentauerunt me patres vestri. Dubitando de diuina existen-
 tia in eis, & quærendo super hoc importune signa a Moysè, cum tamen
 viderent Dei mirabilia quasi omni die, & longo tempore, scilicet, quadra-
 ginta annis, quibus fuerunt in deserto, & hoc est quod dicit.
 7 Probauerunt & viderunt opera tua. Et ideo grauius erat pecca-
 tum incredulitatis eorum, & magis puniendum. Ideo sequitur.
 8 Propter quod offensus fui generationi huic. In Psal. ponitur,
 Proximus fui generationi huic, proximus scilicet, ad punitiõem infideli-
 tatis ipsorum, & in idem veneritur. Sequitur.
 9 Et dixi semper hi errant corde. Iste error procedebat in eis ex ma-
 litia, quia viderant frequentissime Dei mirabilem virtutem in eis, & nõ
 dubitare de ea, & tam nescire non poterat ex simplici ignorantia proce-
 dere, sed animi obstinatione in contrariu, & talis error nõ excusat, sed ma-
 gis aggrauat peccatum propter quod sequitur.
 10 Quibus iuravi in ira mea. i. firmiter decreui & irrevocabiliter pu-
 nire eos, dicitur enim Deus iratus metaphoricè, quando punit, quia ad mo-
 dum irati se habet, quæ autem fuerit illa punitio, subditur.
 11 Si introibunt in requiem. id est non intrabunt promissionis terrã
 quæ dicitur requies, quia in illa requieverunt filii Israel, postea vnusquis-
 que sub vite suæ: & sub ficulnea suæ: secundum quod habetur. 3 & 4, Reg.
 in pluribus locis, & iterum quia per illam requiem signata est requies cõ-
 scientiæ, quia homo requiescit in Deo per gratiam, & requies fruitionis
 aternæ, quæ requiescit in Deo per gloriam. Quod autem in requiem pro-
 missionis non intrauerunt filii Israel qui egressi sunt de Aegypto, patet
 ex prædictis, quia mortui sunt in deserto propter peccatum prædictæ exa-
 cerbationis.

* Videte

329

annis? Nonne illis qui peccauerunt, quorum
 cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus
 iuravit non introire in requiem ipsius, ni

si illis qui increduli fuerunt. Et videmus, quia non
 potuerunt introire in requiem ipsius, propter in-
 credulitatem.

NICOLAUS DE LYRA.

Nonne illis qui peccauit. q. d. Sic, & non alijs, quod patet per con-
 sequentem effectum cum dicitur.
 Quo cada. prostra. sunt in deser. in penam predicti peccati.
 Quibus autem iuravit. dicitur.
 Non introire in re. i. in terram promissionis.
 Nisi illis qui increduli fuerunt. q. d. alijs non iuravit, quia Caleb
 & Iosue qui fuerunt creduli, ipsi introierunt. & ideo concludit.
 Et vide. s. per effectum predictum.
 Quia non po. intro. propter incredulitatem predictam.
 Ad euentiam predictorum queritur utrum obduratio cordis sit at-
 tribuenda homini.
 Et arguitur primo quod non, quia illud quod est proprium Dei, non est
 tribuendum homini, obduratio cordis est huiusmodi, ergo & c. maior pa-
 et. minor probatur per illud quod habetur Rom. 9. d. Cuius miseretur,
 & c. Item idem per sui presentiam & absentiam est causa contrarioru,
 secundum quod dicitur. 2. Physico. Nauta. n. per sui presentiam est causa
 salutis nauis, & per sui absentiam est causa periclitationis eiusdem, sed
 Deus per sui potentiam est causa mollificationis cordis, ergo per sui ab-
 sentiam est causa obdurationis.
 Contrarium patet per illud quod dicitur in litera, nisi enim obdura-
 tio

cordis esset ab homine, frustra admoneret Apostolus dic. Nolite ob-
 dur. & c.
 Respondeo dicendum, quod non est inconueniens vnum & eundem esse
 effectum attribui diuersis causis, diuersimode tamen. Obduratio. n. cordis est
 obstinatio hominis in peccatum. Dicitur. n. cor durum metaphoricè, ad si-
 militudinem corporis duri. corpus. n. durum dicitur quod non cedit tangen-
 ti, sed resistit, vt habetur 4. Meteororum. & ad similitudinem huius, cor
 hominis dicitur durum & voluntas, quia cor hic accipitur pro volunta-
 te, vt dictum est, quando non cedit vel obedit monitioni ad bonum, sed ma-
 gis resistit. Talis autem obduratio est homine inchoatiue, & demerito-
 rie, inquantum per liberum arbitrium adhæret peccato, & per consequens
 auertitur a Deo quantum in se est, & sic demeretur, quod Deus subtrahit
 sibi gratiam suam. Sicut si ipse sol materialis illuminaret hac inferiora
 per cognitionem & arbitrij libertatem, iuste retraheret lumen suum ab
 eo qui se vellet inquantum in se esset ab eius lumine retrahere. Deus au-
 tem beneficium gratia dat hominib. ex cognitione, & mera liberalitate,
 & ideo iuste eam retrahit ab eo, qui se per peccatum auertit a Deo. Cor
 autem humanum per gratiam Dei mollificatur. & ideo ipsa subtrahit
 per peccatum obduratur. & sic patet qualiter obduratio diuersimode Deo,
 & huiusmodi attribuitur, quia attribuitur huiusmodi inquantum est cul-
 pa, Deo autem inquantum est pena iuste infligta, & sic ex predictis pa-
 tet ad questionem & argumenta ex utraque parte inducta.

Obdura-
tio homi-
nis. a quo
E

AD DIDIO.

In cap. 3. ubi dicitur in postilla, Hodie. i. gratia tempore, in qua veri-
 tas est reuelata.
 Hoc quod dicitur in psa. Hodie si vocem eius audieritis, & c. Ex-
 ponitur ab Hebræis in libro qui dicitur Cahani Zerolymitano, confor-
 titer ad dictum Apostoli, Legitur. n. ibi sic. Si Israel ageret penitentiam
 a die, statim uenisset filius David. i. Christus, scriptum est. n. Hodie si vo-
 cem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, Hac ibi. Ex cuius dicto
 ma.

manifeste habetur, quod non tardabatur aduentus Messie, nisi propter
 hoc quod Israel non audierunt vocem eius. Quod si audiuissent, sta-
 tim ueniret. Quod uerbum uerificatur quotidie de ipsis. Nam illi qui au-
 diunt vocem eius. s. Christi per fidem statim eis uenit. Et hæc uidetur pro-
 pria expositio istius usus & nostra fidei fauorabilis, in qua expositione
 ly. si, tenetur in sua propria significatione. s. conditionaliter, nec oportet
 exponatur pro quia, sicut in Postilla.

Aduentus
Christi
quare di-
latus.

CAP. IIII.

Timeamus ergo, & c.
 * AMBROSIVS.
 et timet ostendere aliam
 de requiem ad quam
 vocati sumus, id est, re-
 gnum celorum, nec nos
 ai credidimus dicit in-
 turos in illam, quæ Pa-
 lestina est, illos vero nõ
 intruros propter obdu-
 rationem cordis sui, nec
 i Palestinam, nec in re-
 quiem caelestem.
 * ANSELMVS. Et quia propter incredulitatem illi perdi-
 derunt requiem ergo timeamus, i. solliciti sumus, ne & nos si-
 militer eam perdamus ob infidelitatem, vt si non amore, sal-
 tem timore fugiamus incredulitatem.
 Ne quis desit, quasi ad nos pertineat, pertinet enim. Et
 enim

CAP. IIII.

Quia illi perdidit requiem. Si non amore vel timore hoc
 faciamus. a Per hoc quod relinquitur & contemnat sic
 quens promissio Dei, vel quam i in baptismo fecimus.
 TIMEAMVS ergo, ne forte re-
 a Quam terra promissionis significat.
 licta pollicitatione introeundi in re-
 a Vero iudicio, et si impudenter presumat inde.
 quiem eius, & existimetur aliquis
 a A requie. Et merito, quia non possumus excusari, quia si de
 re non dicit. b Tempore gratie. Per filium.
 De eterna requie, sicut illis per figuram terre promissionis.
 b ex vobis & deesse. Etenim & nobis nunciatum est,
 enim

enim & nobis nunciatum
 est, & ingrediemur cre-
 dendo, sicut illi perdidit
 runt non credendo.
 b Etenim & nobis nuncia-
 tum est, quemad. & c.
 * THEOPHILACTVS.
 Et nobis præterea denun-
 ciata futura sunt bona,
 haud secus ac illis sub fi-
 gura terre promissionis
 nil tamẽ id potest nobis
 prodesse, nisi & fidẽ pro-
 fuisse fru-
 ctatus.

NICOLAUS DE LYRA.

Timeamus er. Postquam Apostolus adduxit autoritatem scriptu-
 ra & expositionem illius ad ostendendum, quod Christo est firmi-
 ter obediendum, hic ex autoritate predicta: & expositione eius arguit ad
 propositum. & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit, quod nobis
 inuenit sollicitudo intrandi in requiem caelestem, quæ per ingressum ter-
 re promissionis figurata est. secundo ex hoc concludit, quod debemus ad
 h. festinare, ibi, Festinemus ergo ingredi. Prima in duas, quia pri-
 ma arguit propositum, secundo probat quoddam quod in argumento erat
 suppositum, ibi. Et quidem operibus. Virtus autem argumenti sui in
 h. consistit, sicut patribus promissa est requies temporalis in terra pro-
 missio-

missionis, ita figuratè nobis promissa est requies æternæ beatitudinis,
 quia omnia in figura contingebant illis, ut dicit Apostolus. i. a. Co-
 rint. 10. c. sed illi qui fuerunt solliciti seruare Deo fidem & obedientiam,
 introierunt in requiem illam terrenam, ut patet ex predictis, & nõ alijs.
 ergo similiter si uelimus intrare requiem caelestem, de hoc debemus esse
 solliciti. Dicit igitur.
 1 Timeamus ergo. i. solliciti simus, quia timor sollicitudinem inducit.
 2 Ne forte reli. pol. i. promissione diuina.
 3 Introeun. in requiem eius. i. requiem caelestem.
 4 Existi. aliquis ex vo. & c. h. d. quia illa impletio promissionis diuina
 nulli desicit, nisi ipse deficiat.
 5 Et enim & no. nunciatum est. de requie. s. æterna.
 * Quem-

A Non ad si. &c. Egressi. n. de Aegyp to cum multam viam perambulassent, & multa indicia virtutis Dei accepissent in Aegypto, in mari rubro, in eremo, consilium fecerunt mittere exploratores qui deberent inspicere naturam terrae. Illi vero cum perrexisset reuersi sunt, Prouinciam quidem magnorum fructuum & virorum in

N. 13. d. 1. Raymo. Auin pla. 77.

† auditio- nis.

† iis qui.

† p. 49. b.

† Gen. 2. a. B.

a quemadmodum & illis, sed non profuit illis sermo ^{a Per famulum. b Nunciatum est, sed. c Quia non fuit creditus. d Promissio de requie.} † auditus, ^{a Ut sermo & fides illis iungerentur. b Propter hęc. c Ab exploratoribus. d Nobis nunciatum est. Ingre diemur enim. Vel quia non crediderunt, non profuit, quia nobis qui credimus prodest.}

b non admixtus fidei, ^{a Veram. b Nos. c Sicut ex proposito spiritus sanctus dixit de incredulis, per quod patet, quod qui credunt intrant.} ex † his quae audierunt. Ingre diemur enim

c nim in requiem eius qui credimus, quemadmodum dixit, † Si ^{Quid dixit, hoc, f. a Illi, nec in Palestinam, nec in veram, nos in veram.}

d cut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Et qui- ^{a Quę fecit. b Inchoando. i. ex quo mundus cepit institui, quia ipse omnia fecit. o Postquam potuit quiescere.}

e dem operibus ab institutione mundi huius perfectis. Dixit e- ^{a Spiritus sanctus. b Egregio loco scripturae. c Per quam significatur eterna requies. d Noua operatione.}

f nim in quodam loco de die septima sic: † Et requieuit Deus die ^{a Dicit spiritus sanctus. b Loco. c De eadem requie per signum.}

g septimo ab omnibus operibus suis. Et in isto rursum, Si in- ^{† Terram promissionis, quę signat ueram, quam Moyses promiserat, b Restat post promissionem.}

h troibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest [†]

i rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

k rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

l rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

m rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

n rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

o rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

p rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

q rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

r rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

s rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

t rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

u rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

v rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

w rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

x rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

y rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

z rit, ita & nos post opera bona nostra, requiem accepto- [†]

ei & significare, quia ea nullus adhuc potius erat. Et in isto rursum.

f Perfectis. quod fuit factum homine, pro quo omnia, & ipse apud Deum glorificandus.

g Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

h Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

i Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

k Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

l Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

m Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

n Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

o Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

p Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

q Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

r Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

s Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

t Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

u Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

v Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

w Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

x Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

y Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

z Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

N I C O L A V S D E L Y R A .

1 Quemadmodum & illi, qui fuerunt in ue. Test. fuit primo nunciatum de requie terrena.

2 Sed non pro, fuit illi. ser. audi. &c. quia licet illa promissio fuerit omnibus facta, tamen illi soli qui fuerunt creduli perceperunt illius promissionis effectum. & ideo concludit.

3 Ingre die. enim in requiem. f. celestem.

4 Qui credi. ipsi Christo.

5 Quemadmodum di. ipsi. f. increduli quibus iuravi, &c.

6 Sicut iuravi in ira mea. patet expositio per praedicta. quia sicut fideles admittuntur ad requiem celestem, ita increduli excluduntur.

7 Et quidem ope. Hic probat illud quod suppositum est in argumento, uidelicet quod requies caelestis sit figurata per requiem terrae promissionis. Et diuiditur in duas partes, secundum quid hoc probat dupliciter per scripturam, secunda, ibi. Et in isto rursum. Prima probatio talis est, Productis omnibus creaturis in principio mundi dicit scriptura, quod Deus requieuit die septimo. Ista autem requies non potest intelligi requies terrae promissionis, sed magis requies per quam Deus quiescit in seipso, & haec est requies beatorum, quia mens humana non potest quiescere nisi in Deo, & ista figuratur per requiem terrae promissionis sicut perfectum per imperfectum, & ueritas per umbram. Hoc est igitur quod dicit Apostolus, Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis.

8 Dixit enim in quodam loco. f. Gen. 2. Loquitur tamen sic in generali, quia illa scriptura erat nota & famosa illis quibus scribebat.

9 De die septima sic. loquitur praedicta scriptura.

10 Et requieuit Deus die sep. ab omnibus operibus suis. in seipso quiescendo. Et in hoc stat uirtus rationis praedicta, quia per hoc habetur, quod est alia requies uera & perfecta a requie data filiis in terra promissionis. & per consequens figurata per illam, ut dictum est.

11 Et in isto rursum. Hic ponit aliam scripturam ad probandum hoc id. Et est probatio talis, Dauid rex fuit per magnum tempus, postquam filii Israel obtinuerant terram promissionis sub Iosue, & in ea quiescerant, & tamen ipse determinat quendam nouum modum intrandi in requiem, dicens, Hodie, si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. ne priuemi uos a requie promissa, sicut patres uestri propter suam incredulitatem. patet igitur ex dicto Dauid, quod est alia requies perfecta quae est requies beatorum figurata per quietem filiorum Israel in terra promissionis, quia si Iosue dedisset filiis Israel perfectam quietem & ueritatem, Dauid qui per magnum tempus post eum fuit, non hortaretur fideles de nouo ad ingrediendum requiem. hoc est igitur quod dicit Apostolus, Et in isto rur. hoc est in hoc loco scripturae ipsius Dauid iam allegata. Si introibunt in requiem meam. patet propositum. Ideo sequitur

† Et in isto rursum. Hic ponit aliam scripturam ad probandum hoc id. Et est probatio talis, Dauid rex fuit per magnum tempus, postquam filii Israel obtinuerant terram promissionis sub Iosue, & in ea quiescerant, & tamen ipse determinat quendam nouum modum intrandi in requiem, dicens, Hodie, si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. ne priuemi uos a requie promissa, sicut patres uestri propter suam incredulitatem. patet igitur ex dicto Dauid, quod est alia requies perfecta quae est requies beatorum figurata per quietem filiorum Israel in terra promissionis, quia si Iosue dedisset filiis Israel perfectam quietem & ueritatem, Dauid qui per magnum tempus post eum fuit, non hortaretur fideles de nouo ad ingrediendum requiem. hoc est igitur quod dicit Apostolus, Et in isto rur. hoc est in hoc loco scripturae ipsius Dauid iam allegata. Si introibunt in requiem meam. patet propositum. Ideo sequitur

12 Quoniam ergo superest intro. quos. in illi. requiem perfectam de qua loquitur Dauid.

13 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

14 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

15 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

16 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

17 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

18 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

19 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

20 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

21 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

22 Requieuit die septima. Sex diebus fecit omnia, ut post nihil fieret nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem factorum. Septima quieuit, quae significat requiem. Si & sexta aetate hominis natus est mundo ad laborem, sexta die & septima die hora passus, & septima quieuit. Sic & nos dum sub operibus sex dierum viuimus operamur, inde exultes quiescimus. Si tamen opera nostra ualde bona inueniantur.

† Et

Vel alio verborum ordine potest legi hæc litera. Quoniam ergo hoc & illo modo promissa est, & signata requies celestis ergo superest quosdam introire in illam requiem. Et quo hoc est. Et quia hoc sufficeret ad inferendum quod illatus est, addit aliud. Et hi quibus. Ut ex his duob. tertium necessario inferatur hoc modo q. Et quia hoc est, scilicet. Quonia superest quosdam intrare. Et quia hi quibus priorib. annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, ideo iterum terminat diem, quia necessarium erat dicere in David hodie post tantum temporis. Ex quo illa dicta patribus & filii Israel in terram promissionis intraverant. unde patet quod hæc est illa reges Sicut, & quæ non mutantur.

a Diem quendam hodie. De tertia significata, & quando datur, quamvis obscure, quæ per Christum credentibus promissa est. b Post tantum temporis. In hoc patet, quod hæc est alia requies de qua David dicit, hodie, quam illa ad quam Iosue duxit. Nam si illa esset, non loqueretur de alia David, ergo certum est esse aliam ad quam Christus duxit, quæ illam in Palestina signabat. c Nam si eis Iesus, &c. Superest quosdam intrare, sicut David terminat. Nam si eis, &c. (Ne uideretur dictum hoc de terra promissionis.

Eis, filii Israel quibus prius nunciatum est de requie per signum id est, terram promissionis, requiem præstitisset, ut in litera. d Nunquam, id est, nullo tempore, post hac, i. in sequenti tpe. e Loqueretur de alia die, id est, tempore gratiæ. Quo debet dari, vel nunquam post loqueretur de alia scilicet, requie, præter terram promissionis, dicendo hodie: quam supra hodie, &c. locutus est de alia Ita relinquatur.

b Sabbatismus. Vera requies significata de sabbatum) id est, plene quietis feriata iucunditas) quo dominus requieuit, & in lege observabatur. Tunc enim perfecte vacabimus, gratia maiore resecti, & Deo pleni. Et sciemus perfecte, quia ipse est Deus. Ibi uocabimus, videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine, Nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius non est finis.

* HIERONYMVS. Sabbatismus re promittitur nobis in cælestibus, & in gloria preparatur, ut dum non facimus uias nostras in Sabbatho, nec inuertitur uoluntas nostra, ut loquamur sermonem quo scilicet sicut nec opere peccemus. Alioquin si hæc tantum prohibentur in Sabbatho, ergo in aliis sex diebus libertas nobis delinquendi tribuitur. Quod si stultum est credere, superest ut Sabbathum, quod requies interpretatur, omni tempore sanctificandum sit a fidelibus dum, non carnis sed animi faciunt uoluntatem.

* IDEM. In septem diebus & Sabbatismis ostenditur, quod iuxta Paulum populo Deo reformatur, in quibus uerè, æterna que speramus requiem, & nequaquam temere opus faciemus peccatorum, quod ne de de mortali quidem, sed & de ueniali debet, cui beatos non fore obnoxios competissimum est.

* AVGVSTINVS. In tempore gratiæ perpetuum Sabbathum obseruat, qui spe futura quietis operatur, quicquid boni operatur, nec in ipsis bonis operibus quasi habens bonum quod non acceperit, gloriatur qui quiescit a precis operibus suis, ut iam in nouitate uitæ ambulans Deum in se operari cognoscat.

* IDEM. Spiritu liter obseruat Sabbathum Christianus, abstinentes se ab opere seruili. Quid est ab opere referunt a peccato quidem.

* CHRYSOSTOMVS. Et bene conclusit hunc sermonem non enim dixit requies, sed Sabbathismus, proprium nomen, ad quod gaudebant & concurrebant, sabbatismum regnum uocant. Sicut enim sabbatho ab omnibus abstineri iubetur, & illa tantum fieri, ad obsequium Dei pertinet, quæ sacerdotes efficiebant, & quæ animam iuabant, & nihil aliud, sic & tunc.

g Qui enim ingressus est in requiem eius etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis. * THEOPHYLACTVS. Explicat nunc cur Sabbathismus dicitur futuram in cælis requiem, ob id scilicet, quia & ipsi a nostris operibus requiescimus, nec secus quam Deus, ubi diem, quo a condenda terratum hac machina cessasset ab opere, sabbatum appellauit, perinde ac si dicat. Hac quidem in uita acerrimum est iustis certamen, & labor immensus propositus, quia uirtuti maxime est insudandum. In cælis uero neque ad mortalitatem exercebatur, sed Deo duntaxat inexplebili quadam animi fruuntur suauitate. Quod autem hi qui ex Iudæis crediderant audire maxime cupiebant, quod a presentibus scilicet, & operosis negotiis liberandi sint, & pressuris, nunc dicit, ut eorum subleuet animas, malis ingentibus afflictatas.

h Festinemus ergo ingredi in illam requiem ut ne quis in idipsum. * ANSELMVS. Festinemus fide & operibus quod illi non faciunt, qui carnaliter adhuc legem obseruunt, & erga fidem, & spiritualem conuersationem negligentes existunt.

Festinemus, (inquam) ingredi in illam requiem, tantam tam nobilem, & tam gloriosam, atque toties nobis promissam. Iō quoque festinemus ad illam requiem ut penas euadamus æternas. * THEOP. Recte festinemus ut ad huiusmodi requiem præbeat aditum, satis uirtutum habere per se fides uideatur, ubi & optimus adfit uiuendi modus.

* IDEM.

In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et hi quibus prioribus nunciatum est, de requie in terra promissionis, quæ fuit figura huius.
- 2 Non introierunt, propter eorum incredulitatem, ut patet ex diuersis deo.
- 3 Iterum terminat, id est, terminat sacra scriptura.
- 4 Diem quendam, hoc est tempus aliud ingrediendi requiem perfectam.
- 5 David dicendo, id est, per ipsum David.
- 6 Post tantum temporis sicut dictum est, id est, post temporis multum postquam filii Israel sub Iosue habuerunt requiem in terra promissionis, dicit David.
- 7 Hodie si uocem eius audieritis, id est, si in tempore isto, quod uocatur hodie, respectu ueteris Testamenti. Ex hoc patet, quod eis loquitur de alia requie quam fuerit requies in terra promissionis, propter quod sequitur.
- 8 Nam sit eis, id est, filii Israel.
- 9 Iesus, id est, Iosue.
- 10 Requiem præstitisset, id est, requiem perfectam & ultimam præstitisset in terra promissionis eos introducendo.

- 11 Nunquam de alia loqueretur, id est, ipse David non loqueretur de alia requie, uel de alio tempore intrandi in requiem.
- 12 Post hac die, id est, post illud tempus, in quo Iosue dedit aliis Israel requiem in terra promissionis, ex quo concluditur.
- 13 Itaque relinquatur sabbatismus, id est, requies perfecta beatorum, ubi Dei populus recipietur. Quæ quidem quies per quietem terræ promissionis figuratur, & illa quies perfecta consistit in fine ultimato perfecte, & presentia liter apprehenso, & hoc est quod dicitur.
- 15 Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit. Hoc est dictum: quia sicut post rerum productionem Deus requieuit in seipso, sic beati qui quiescunt in laboribus suis habent quietem in Deo ipso perfuendo. Licet enim alia beatitudo sit Dei & beatorum loquendo formaliter, quia alius est actus uidendi & amandi hinc & ibi tamen est eadem beatitudo obiectiue loquendo, quia idem est obiectum beatitudinis Dei, & sanctorum. Considerandum tamen, quod beati non quiescunt ab omnibus operibus generaliter loquendo, quia continue & æternaliter uident, amant, & laudant Deum, sed requiescunt ab operibus laboriosis, secundum quod dicitur Apoc. 14. c. A modo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.
- 15 Festinemus ergo. Oportet quod debemus esse solliciti de ingressu

11 Nun-

Tom. vj.

D

D in c. 43. Ezechiel.

li. 4. de Ge. 1. et ac. lit. c. 13.

tractat. 3. i. Ioannem.

E

A *In idipsum exemplum.* Vel in poenam qualem illi per incredulitatem habuerunt exemplum dicit ut mentem nostram habeamus illic, ne similiter excidamus.

* **THEOPHYLACTVS.** Idipsum, id est, Israelitarum exemplum. Quemadmodum enim cum maiorem itineris partem iam confecerant, & mala plurima essent perpessi, ob incredulitatem tamen, & diffidentiam conciderunt, sic & vobis cauendum, ne post tam multa, quae iam subiistis certamina, collabamini, ut potest qui non ad finem usque strenuos vos praestiteritis. Id enim verus est lapsus.

teodē con
cilaunce
dultatis
exemplo

Li. 4. defi
cc. 3.

Et ut magis terreat addit. *Viuus est enim.* id est, qui illos iudicauit, vobis iudex est scilicet filius Dei cui, qui obedit, mortem non videbit in eternum.

B *Sermo, Dei, &c.* Quia a regalibus sedibus venit.

Viuus quem infideles mortuum putant.

* **AMBRO.** Verbum hoc nostrum utique prolatiuum est, syllabae sunt, sonus est, & tamen a sensu nostro, & mente non discretur, & que interiori tenemus affectu, ea tanquam operatis verbi testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur, solum est verbum Dei, quod nec prolatiuum est, nec endiatheton dicunt, sed quod operatur, & viuus, & sanus, unde dicit Viuum est Dei verbum & efficax.

* **ANSELMVS.** *Sermo Dei,* id est, verbum patris, qui nos festinantes adiunget, & peruenientes coronet, viuus est, id est, vera vita in semetipso, & sufficiens ad aliorum viuificationem, & ita viuemus in eo. *Sermo Dei,* qui praedicauit illam requiem, est viuus uita propria, id est, uiuificans alios. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Vel, in assumpta humanitate, in qua mori uoluit, iam viuus est, uitam aeternam consequutus, & sequaces suos uiuere similiter faciens, quia immortalis factus est, & uos immortales faciet.

C *Et penetrabilior omni gladio aucepit.* * **CHRYSOSTOMVS.** Quous enim gladio sauius, in eorum animas incidit sermo plagas quasdam operans sauas, & lethales incisiones importat, & harum rerum demonstrationem adhibere non opus habet, neque probare necessarium putat, habens tam horrendam narrationem.

* **ANSELMVS.** Quia penetrat omnia, nec putetur eum latere cordium occulta, & per hoc minus iuste iudicare. Nam si non penetraret hominum conscientias, non posset ueraciter iudicare quis esset fidelis, uel quis infidelis, siue quis bonam, uel quis malam haberet conscientiam, & tunc non ualere dignam singulis reperdere uicem, quia potentiam ei auferret, quae occulta hominum

NICOLAUS DE LYRA.

ad requiem celestem, hic consequenter concludit quod debemus festinare ad ipsam. Et diuiditur in duas partes: quia primo hortatur nos ad istam festinationem, secundo adducit ad hoc rationem, ibi: Viuimus est enim sermo. Primo igitur dicit sic: Festinemus ingredi in illam requiem. q. d. Ex quo ita est, quod nobis incumbit sollicitudo de ingressu requie caelestis festinemus ingredi in illam requiem, quae festinatio est per fidem & dilectionem operantem.

1 *Ut ne in idipsum quis incredulitatis exemplum, id est, ne incidamus in consimilem poenam, in quam ceciderunt increduli ueteris legis qui propter incredulitatem suam fuerunt exclusi a reque terre promissionis, & pena eorum data est nobis in exemplum, ut consimiliter priuemur reque caelesti, si fuerimus tardi & pigri ad ingrediendum.*

2 *Viuus est, postquam posuit suam admonitionem, hic consequenter ponit suae monitionis rationem. Et diuiditur in duas partes, secundum duas rationes quas facit, secunda ponitur ibi: Habentes ergo pontificem. Prima ratio procedit ex Christi excellentia in natura diuinitatis, & talis est. Et qui habet excellentiam diuinam naturam, & virtutis infinitam, generalis cognitionis, & supremam auctoritatis, credendum est de impletione suae promissionis: & per consequens seruire ei festinandum ad ipsam obtinendam, sed Christus in natura diuina habet quatuor praedicta, ergo &c. In ista ratione sic procedit Apostolus, quod maiorem propositionem superponit tanquam manifestam, minorem ponit & declarat eam, dicens. Viuus est enim, in quo tangitur primum, scilicet excellentia diuinam naturam in Christo, quia sermo accipitur hic pro uerbo, unde & in Greco sic habetur, logos, quod signat idem quod uerbum: uerbum autem in diuinis*

Diuisio.

minum videre non posset. Sed ut potenter in omnibus sit efficax, omnia visu suo penetrat, & acutior & perspicacior est omni gladio aucepit, omni subtilitate sermonis diuinam praedicationis. Sermo enim doctrinae est gladius anceps, i. utraque parte acutus, quia dicit de temporalibus, & dicit de aeternis. In utroque prebat quod dicit ante & subtiliter, & eum quem ferit, separat a mundo. Quod non faceret, nisi mentem eius penetraret. Sed multo penetrabilior est iste sermo qui Deus est.

e *Pertingens usque.* Et tota consideratio perueniens ad separationem animae, id est, sensualitatis, & spiritus, id est rationis.

f *Diuisiōem animae.* Anima uiuimus cum bestiis, spiritu intelligimus cum angelis. Ideoque per animam intelliguntur carnalia peccata, id est, quae actu corporis fiunt, ut luxuria: per spiritum uero spiritualia, id est, quae sunt mentis, ut superbia. Discernit autem sermo Dei inter carnalia peccata & spiritualia, quis, quid, quo animo agit. Vel ita, ut per animam accipiantur carnales cogitationes & mala, per spiritum spirituales cogitationes & bonae. Et est sensus, pertingens usque ad diuisiōem ac spiritus, id est usque ad discretionem carnalium & spiritualium cogitationum.

g *Anima ac spiritus.* Pertingit sermo Dei cognitione inseparabili, quod cognoscit quomodo diuidatur sensualitas a ratione & ipsa a se, dum plus dedita infirmis rebus inferior est, uel a his reuocata dignior. Sic et uidet quomodo spiritus a seipso uidatur, uel dum in Deum inhiat de diuina uisione cogitans, uel dum inferius caelestia considerat. Vel item inferius in terra de mundanis recte agendis pertractat. Vel quomodo spiritus, id est, ratio a sensualitate discernitur, dum quod in se inferius est, superat quod in illa altius est.

h *Compagum quoque.* dicitur iunctura ipsius sensualitatis & rationis, quam uidet filius Dei, scilicet quomodo & inter se hergant in aliquo, uel haec & illa, id est, ratio & sensualitas, quomodo in suis differentiis inter se conueniant, dum superio differētia sensualitatis consentiendo conuenit cum differentiis rationis. Vel inferior differētia rationis pressa & captiuat: liquando consentit inferiori differētia sensualitatis.

i *Medullarum.* & discretor cogitationum & intentionum & cordis, id non est ulla creatura inuisibilis, &c. quae interior est, dicitur quod quid interius & subtilius est in anima uel spiritu, quod etiam uidet filius Dei. Discernit etiam cogitationes, id est, quae diuerse de se cogitēt. Discernit & intentiones earum cogitationum, quae singulae tendant ad bonum uel malum. Et ut plus dicam, nulli creatura terrena uel caelestis est ei inuisibilis, sed omnia sunt ei

est eiusdem naturae cum eo cuius est uerbum, cum igitur Christus sit uerbum Dei secundum quod habetur Job. 1. a. Verbum caro factum est sequitur quod in eo sit excellentia diuinam naturam, & bene dicitur. Viuus est enim sermo, quia Dei uerbum uiuit uita nobilissima, quia eius uita est diuinum intelligere, quod est respectu obiecti nobilissimi, propter quod concludit philosophus, 1. 2. metaphysicorum, quod primum ens sine diuinitate uita nobilissima & optima. Et sic pater primum. Consequenter declarat secundum, scilicet quod in ipso sit efficacia uirtutis infinitae, cum subdit.

3 *Efficax. Tanta est enim efficacia, quod se extendit ad omnia, secundum quod dicitur Sap. 1. 2. c. Omnium est enim artifex, omnium habuit uirtutem, &c. Sed considerandum est, quod uirtus aliorum artificum attingit tantummodo rei factibilis exteriora, sed uirtus Dei est tanta quae attingit cuiuscumque rei intimam, quia est causa eius dans esse & conseruans, & principia rei cuiuscumque uiuens & coniungens, propter quod est uicior ipsi rei, quam ipsa res sit sibi ipsi, & ad hoc denotandum est.*

4 *Et penetrabilior omni gladio i. habenti acutiem ex utraque parte, & sic non impeditur eius penetrabilitas ex aliqua parte. Simile est uirtute Christi, quae a nullo potest impedi, quae perungit ad intima rei, ad maiorem huius expressionem dicit.*

5 *Et pertingens. Anima dicit propter potentias eius animales, & sunt animae & corporis communes. Spiritus dicit propter potentias animales abstractas quibus conuenit cum substantiis pure spiritualibus, per uult dicere, quod uirtus Christi attingit rei intima quantumcumque, tilita sint. Sequitur.*

6 *Compagum quoque ac medullarum. Compages sunt corporis*

* iunctura

da & discooperta, quia ex omni parte plenè visa. Vel cōpages
 edicit coninſtione cogitationum. Medullas intentiones ca-
 rō, quod ipse apertius dicit, cogitationum. & intentionū. Et
 est ordo discretor compagū Si. n. cogitatio cogitationi coniu-
 gitur, ipse nouit quæ sit secundū Deū, & quæ secundū secu-
 lum. Nouit queque
 quo uergat intentio
 arum.

Omnia nuda & aperta
 sunt, &c.

THEOPHYLA-
 TUS. Ut clare demon-
 straret, quemadmodum
 uncta illi sint nuda, id
 est nota & cognita, di-
 uisionem est usus, ex qua-
 lam excoriare quis
 metaphorā. Nam ut il-
 lum demitur tergum
 elingulo cultrum infi-
 gitur, & enectæ de-
 num a collo pellis di-
 ellitur, interiora cun-
 ta mundantur & pa-
 ent, haud secus & Deo uniuersa quæ in terris geruntur, uel
 nimo concipiuntur, & mente ut aperta, & enudata mox in
 notescunt.

ANS. Si quis habet librum aliquo uelamine tectum dici-
 tur quidem uisibilis, sed nudus. Rursum si uelamen auferre-
 tur, nudus posset dici, sed non apertus. Iterum si aperiretur &
 omnia eius interiora demonstrarentur, iam omnino quicquid
 secolauerat uideretur. Ita uerbo Dei cuncta sunt uisibilia, &
 nuda, & aperta, quia & foris & intus omnia plenarie uidet.
 Et oculos eius intelligitur potentia uidentis.

Ad quem nobis sermo. * IDEM. Ad sermonem Dei uitium &
 efficacem, & omnia per uidentem est nobis habendus sermo
 uia sermocinaturi sumus ad eum, & rationem reddituri de
 actis quæ gessimus, uel cogitauimus.

Habentes ergo. Hic incipit de pontifice Christo, quomodo
 efficiens quomodo dignior ueteri sacerdote. Quem et im-
 mutat, & legem quæ sub illo est per meliorem legem suam,
 quomodo necessarius nobis ad iustitiam & salutem.

AVGVSTI. Est in epistola quæ scribitur ad Hæbræos
 locus

locus quidē cōsideratione dignissimus, cū per Melchisedech
 in quo huius rei futurae figura præcessit, discernatur sacerdo-
 tium Christi a sacerdotio leuitico.

* AVG. Dominus noster Iesus Christus rex & sacerdos no-
 ster & cognationem ducebat de stirpe sacerdotali, non tam-
 Li. 834. q
 461.

& discretor cogitationum & intentionum cordis. Et non
 est vlla creatura ¶ inuisibilis in cōspectu eius. + Omnia autē

nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Habē-
 tes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlo's, Iesum fi-
 lium Dei, teneamus confessionem nostræ spei. Non enim

habeamus pontificem, qui non possit compati infirmita-
 tem.

ex eo quod pontifex, in interioribus constitutus est, non exci-
 danus igitur, confiteamur etiam si re ipsa non adsint iam,
 confiteamur tanten. Si enim modo adessent, falsus esset qui
 promisit, proinde etiam hoc ad ueritatē facit, quod differunt.

Non enim habentes pontificem. Qui teneamus & tenere debe-
 mus, quia cum sit potens, est etiam misericors nostram ex-
 pertus infirmitatem.

Qui non possit compati infirmitatibus nostris. Impossibile est sci-
 re afflictiones affictorum, hominiqui experimētum afflictio-
 nis non habuit, & sensibilibus omnia nō sustinuit. Christus ne-
 ro scit non solum per hoc quod Deus secundum quod om-
 nia nouit, sed & per hoc quod homo & similia sustinuit.

* THEOP. Non enim est pontifex iste, qui nostræ condi-
 tionis ignarus quales plerique pontificum sunt, qui ut mala
 minus experti, ignorant prorsus quādiu se habeant præsure
 acerbitatis, & ideo nec promptiores sunt, ut oppressis opitulē-
 tur, uel miseris compatiantur. Atqui cuncta subiuit noster
 hic pontifex, & ubi mala quam plurima fuit perpeffus, & cœ-
 lum conscendit ueniam fragilitatis daturus.

Tentantum

6 Habentes ergo pontificem magnum. Hic ponitur secunda ra-
 tio ad id ostendendum, & accipitur ex magnitudine humanitatis Chri-
 sti & est ratio talis. Christus in sua humanitate habet magnitudinem,
 per quam potest nos adiuuare, habet etiam pietatis teneritudinem, per
 quam est paratus ad nobis compati & condescendere, ergo secure festi-
 gemus ingredi in requiem cœlestem, confisi de eius adiutorio tempore o-
 parano quod est tempus presens, quia est tempus gratie. In ista ratione
 sic procedit Apostolus, quia primo declarat Christi magnitudinem etiā
 secundum suam humanitatem, dicebatur enim pontifex in lege magnus,
 quia semel in anno intrauit in sanctum sanctorum in sanguine alieno, er-
 go multo fortius Christus debet dici pontifex magnus, qui intrauit cœ-
 lum in sanguine proprio. Item dicebatur pontifex legis magnus, quia e-
 rat de filis Aaron, & multo fortius debet dici Christus magnus, qui est
 naturalis Dei filius, nec potest dici filius Dei adoptiuus etiam secundum
 humanitatem, & hoc est quod dicit Apostolus. Habentes ergo pon-
 tificem qui penetrauit cœlos Iesum filium Dei. Igitur ex quo
 est ita magnus.

7 Teneamus nostræ spei confirmationem. ore & opere eius ma-
 gnitudinem confitendo & ei obediendo. Consequenter ostendit pietatis te-
 neritudinem in Christo cum dicit.

8 Non enim habemus pontificem qui nō possit compati in-
 firmitatibus. Christus enim in carne passibili assumpta pro nobis passus
 est in cruce, & tentatus in deserto a demone, & ideo ex tali experientia
 habet quandam aptitudinem ad compatiendum infirmitatibus nostris, &
 hoc est quod dicit. Non enim habemus pontificem qui non pos-
 sit compati infirmitatibus nostris. tentandum autem per omnia.
 Considerandum tamen, quod licet Christus tentatus fuit in carne
 passibili sicut & nos, tamen alio modo, quia ex tentationibus
 Tom. vj. D 2

NICOLAUS DE LYRA.

in iunctura neruis illigata, medullæ sunt intra ossa cōclusæ per hoc uult
 cere, quod uirtus Christi attingit omnia quantuncumque sint ligata
 & inclusa, & sic patet secundum, scilicet, efficacia uirtutis Christi. Con-
 sequenter declarat tertium, scilicet, generalitatem suæ cognitionis, quæ
 extendit ad omnia etiam in particulari, quantuncumque sint occulta,
 & hoc est quod dicit.

Et discretor cogitationum. quæ soli Deo cognita sunt, secundum
 communem opinionem doctorum, & hoc uideretur per illud quod dicitur.

1. Reg. 21. b. Deus autem intuetur cor. Considerandum etiam,
 eod licet aliqui doctores dicant ipsam cognitionem nostram esse cogno-
 scibilem puris substantiis spiritualibus, tamen de intentione cogitationis
 concordant & concedunt, quod est cognoscibilis soli Deo, uerbi gra-
 tiæ, si cogitem de muliere, dicunt quod hoc potest cognoscere angelus bo-
 nus siue malus etiam ex naturalibus, sed si cogitem de muliere, intentio
 in decipiendi ipsam, uel ad bonum informandi, cognoscit solus Deus, &
 propter hoc subdit Apostolus.

2 Et intentionum cordis. Quia cognitio Christi non solum se extē-
 dit ad ipsas cogitationes, sed etiam ad intentiones cogitationum ex
 illis patet, quod Christus cognoscit ea quæ sunt ad cognoscendum diffici-
 lia. Ex quo concludit ulterius quod cognoscit omnia alia dicens.

3 Et non est. Et quia non solum uidet res in superficie, sicut nos, cum
 uemus hominem uestitum, non uidemus ea quæ latent sub ueste: sed ip-
 se uideri in profundo, ideo subditur.

4 Omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Et sic patet
 tertium. Consequenter ponit quartum, scilicet, excellentia autoritatis in
 Christo cum dicit.

5 Ad quē nobis sermo. Ipse enim constitutus est rex uiuorū & mor-
 tiorum, ideo habemus sermonem ad ipsum, quia oportet nos reddere rati-
 onem de omnibus factis nostris & cogitatis, & sic patet quartū. Et per
 consequens patet minor præmissæ rationis quantum ad eius quatuor par-

tes, scilicet, quod in Christo ratione diuinitatis est excellentia natura, ef-
 ficacia, & cognitionis, & autoritatis, & per consequens debemus festi-
 nare ad id quod nobis præcipit & promittit, scilicet, ingredi in requiem
 cœlestem.

6 Habentes ergo pontificem magnum. Hic ponitur secunda ra-
 tio ad id ostendendum, & accipitur ex magnitudine humanitatis Chri-
 sti & est ratio talis. Christus in sua humanitate habet magnitudinem,
 per quam potest nos adiuuare, habet etiam pietatis teneritudinem, per
 quam est paratus ad nobis compati & condescendere, ergo secure festi-
 gemus ingredi in requiem cœlestem, confisi de eius adiutorio tempore o-
 parano quod est tempus presens, quia est tempus gratie. In ista ratione
 sic procedit Apostolus, quia primo declarat Christi magnitudinem etiā
 secundum suam humanitatem, dicebatur enim pontifex in lege magnus,
 quia semel in anno intrauit in sanctum sanctorum in sanguine alieno, er-
 go multo fortius Christus debet dici pontifex magnus, qui intrauit cœ-
 lum in sanguine proprio. Item dicebatur pontifex legis magnus, quia e-
 rat de filis Aaron, & multo fortius debet dici Christus magnus, qui est
 naturalis Dei filius, nec potest dici filius Dei adoptiuus etiam secundum
 humanitatem, & hoc est quod dicit Apostolus. Habentes ergo pon-
 tificem qui penetrauit cœlos Iesum filium Dei. Igitur ex quo
 est ita magnus.

7 Teneamus nostræ spei confirmationem. ore & opere eius ma-
 gnitudinem confitendo & ei obediendo. Consequenter ostendit pietatis te-
 neritudinem in Christo cum dicit.

8 Non enim habemus pontificem qui nō possit compati in-
 firmitatibus. Christus enim in carne passibili assumpta pro nobis passus
 est in cruce, & tentatus in deserto a demone, & ideo ex tali experientia
 habet quandam aptitudinem ad compatiendum infirmitatibus nostris, &
 hoc est quod dicit. Non enim habemus pontificem qui non pos-
 sit compati infirmitatibus nostris. tentandum autem per omnia.
 Considerandum tamen, quod licet Christus tentatus fuit in carne
 passibili sicut & nos, tamen alio modo, quia ex tentationibus

Aug. ex li. de natura & gratia

Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. B. d. Cum aliquis in scripturis inuenitur homines dictos esse sine querela, nemo inuenit qui sit dictus sine peccato, nisi vnus solus de quo aperte dictum est, Eū qui non nouerat peccatū, & eo loco vbi, de sacerdotibus, sanctis agebatur.

Et enim expertus omnia secundum similitudinem sine peccato in illa scilicet carne, quæ habebat similitudinem carnis peccati, quamuis non esset caro peccati, quam tamen similitudinem non haberet, nisi cætera omnis hominis caro peccati esset.

Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

CHRYSTOS. Quam dicit sedem gratiæ? Sedem ipsam regalem de qua alibi dicitur. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Quid est accedamus cum fiducia. Quia pontificem sine peccato habemus qui mundū deuicit. Confidite inquit, ego uici mundum. Nam quod dictum est, oportet eum omnia pati, mundum autē cū esset peccatis hoc significat, etiam si nos sub peccato sumus, inquit, ipse tñ sine peccato est. Quomodo accedamus cū fiducia? Sedes gratiæ nunc est, non sedes

tibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

CHRYSTOS. Quam dicit sedem gratiæ? Sedem ipsam regalem de qua alibi dicitur. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Quid est accedamus cum fiducia. Quia pontificem sine peccato habemus qui mundū deuicit. Confidite inquit, ego uici mundum. Nam quod dictum est, oportet eum omnia pati, mundum autē cū esset peccatis hoc significat, etiam si nos sub peccato sumus, inquit, ipse tñ sine peccato est. Quomodo accedamus cū fiducia? Sedes gratiæ nunc est, non sedes

sedes iudicii, propterea accedamus cum fiducia, vt accipiamus misericordiam qualem quarimus largitas quippe eius est hæc causa, & donum regale. Et inuenimus. (inquit) gratiam ad auxilium opportunum. Bene dixit ad opportunum auxiliū, si enim nunc inquit accedas, accipies, & gratiā & misericordiā oportune quippe accedes. si autem tunc accesseris nequaquam. Intempestiua quippe erit accessio tunc. Non enim erit tunc fides gratiæ, vsq; tunc se debet rex gratiā largiens cum autem uenerit finis, tunc surget ad iudicium. Adeamus ergo cū fiducia ad thronum gratiæ eius, &c.

enim tempus est auxilii, nunc est tempus donorum, cū post baptismum peccatis per gratiam inuenire penitentiam possunt. Cum autem thalamus fuerit clausus, cum intrauerit revidere discumbentes, vt ad sinum patriarche uenerint, qui et fuerint digni, tunc malis erit desperationis tempus. Nunc autem cum adhuc agon permanet, & palma pendet, non est desperandum, sed cum fiducia, id est, sine dubitatione accedendum, vt per gratiam accedatur, inueniatur auxiliū opportunum, Est enim auxiliū quod non congruit.

CAP. uentur amoribus sicut corpora ponderibus, secundum quod dicit Aug. in lib. confess. Amor meus pondus meum, eo seror quocumque seror, & si requies beatorum consistit in hoc quod appetitus eorum totaliter quietatur per adoptionem summi boni potentis quietare appetitum, propter quod dicit Aug. in lib. confessio. Inquietum est domine cor meū, donec requiescat in te. Ex prædictis patet, quod eadem est realiter quies Dei & beatorum si tamen accipiatur quies obiectiue, quia idem est obiectum beatitudinis utriusque. Si autem accipiatur formaliter, differunt sicut creatum & increatum, sicut de beatitudine Dei & sanctorum dictum est & sic patet primum.

NICOLAUS DE LYRA.

frequenter in delectationem peccati & consensum incidimus, ipse autē nullo modo, & ideo eius tentatio fuit tantum externus & hoc est quod dicit Apostolus.

1 Pro similitudine. quia in simili carne tentatus, sed non simili modo, & quia Christus habet potestatem nos adiuuandi & aptitudinem ad hoc propter puritatis tēritudinem, ideo concludit Apostolus.

2 Adeamus ergo, per dilectionem operantem.

3 Cum fiducia, de Christo potestate & misericordia.

4 Ad thronum, in grediendo requiem celestem.

5 Et gratiam inueniamus, sine qua non possumus ingredi in illam.

6 In auxilio oportuno. hec est modernum tempore, quando est tempus gratiæ. Ad euentiam maiorem eorum quæ dicta sunt circa principium huius capit. queritur utrum requies beatorum fuit figurata per requiem filiorum Israel in terra promissionis. Et arguitur primo quod nō, quia status beatorum figuratur proprie per nouum Testamentum. quia nouum Testamentum medium est inter statum ueteris legis & inter statum beatorum, & ideo sicut ea quæ fuerunt in ueteri lege sunt figura eorum quæ sūt in noua, ita facta noui Testamenti sunt figura eorum quæ in gloria celesti, sed illud quod est proprium noui Testamenti non est attribuendum ueteri ergo requies filiorum Israel in terra promissionis non fuit figura requies celestis. Item si requies beatorum esset figurata in lege, ibi promitteretur aliquo modo sed hoc est falsum, quia lex uetus non poterat illam requiem dare, ut patet ex prædictis, & sic promitteret illud quod esset sibi impossibile, ergo, &c. Item figura debet correspondere figurato, sed Moyses legislator ueteris legis requiem terræ promissionis non intravit, ergo nec lex uetus requiem celestem figurauit. Contrarium patet in litera. Respondeo. Hic duo sunt uidentia. Primum est, quæ sit requies beatorum. Secundum, qualiter figurata fuit per requiem in terra promissionis.

Circa primum considerandum, quod requies non accipitur hic, prout, opponitur motui & lassitudini corporali, & hoc duplici de causa. Primo quia talis requies potest haberi in uita presenti, sed beatitudo non potest haberi in uita presenti. Secundo, quia requies beatorum idem est realiter quod beatitudo ipsorum, beatitudo autem ista est perfectio anime secundum partem superiorem, uidelicet secundum uoluntatem & intellectum, ubi requies quæ opponitur motui corporali & fatigationi non habet locum, & ideo quies beatorum accipitur prout opponitur motui in spiritualibus, qui mouetur ad aliquid per desiderium, sic enim mo

ad intrandum requiem celestem, existimetur aliquid ex nobis deesse. existimet quod nobis deest talis pollicitatio, cum non legatur in net. I Quod refutat Apostolus, dicit. Etenim nobis nunciatum est quædam modum & illis, in nunciatum est nobis regnum celeste quædam modum & illis regnum terrenum, & hoc est manifestum quia Christus expresse promissit regna celestia credentibus, sicut antiquis regnum terrenum fuit promissum obedientibus, unde ex consequenti arguit, quod licet illis non profuit promissio propter eorum defectus, sic timendum est ne hoc contingat presentibus, &c.

Circa secundum considerandum, quod illud quod est figura alicuius oportet, quod sit in se res aliqua, quia quod nihil est in se, non potest aliter figurare, & ideo illud quod est figura alicuius potest accipi tripliciter. Vno modo prout est res tantum, alio modo, ut est figura tantum, tertio modo ut est res & figura simul. In isto modo triplici inuenitur in scriptura aliquid dictum de requie terræ promissionis. Quia aliquando aliquid dicitur ipsa secundum se, & hoc modo non potest dici figura requies beatorum, sicut est illud quod scribitur Deut. 32. Increatus est dilectus & recreauit, &c. quia quies & abundantia illius terræ fuit occasio idololatricæ. Inuenitur etiam aliquid scriptum de ipsa in quantum est in figura tantum. Sicut est illud quod habetur Ezech. xliij. b. Fili hominis locus solii mei & locus uestigiorum pedum meorum, ubi habitatio in medio filiorum Israel in æternum, & sic sensus literalis huius autoritatis est tantummodo de requie celesti. Inuenitur etiam aliquid scriptum de requie prædicta, in quantum erat res & figura simul, sicut est omne illud ubi promittitur requies in terra promissionis filiis Israel in præmium uirtuose operationis, quia præmium debet excedere meritum sicut finis melior est, his quæ sunt ad finem. Nunc autem ita est, quod operatio uirtutis melior est, quam fuerat quies corporalis, & ideo quæ illa corporalis non potuit esse principale præmium uirtutis, sed fuit quodam bonum minus sensibile, tamen eis promissum, & sub hoc intelligitur promissa principaliter quies beatorum. Ista autem quies beatorum hic inchoatur per gratiam, secundum quod dicitur Lu. 2. b. In terra patrum bonæ uoluntatis, & consummatur per gloriam, utrumque autem datur nobis per ipsum Christum qui est autor noui Testamenti & sic patet quod quies terræ promissionis fuit figura requies celestis ut exhibenda nobis per Christum: & sic non fuit figura ipsius immediate, sed mediante statu noui Testamenti & sic patet secundum. Ad argumentum patet per prædicta, quia non concludunt, nisi quod requies terræ promissionis non fuit figura immediate requies celestis, ut patet intuent

ADDIDIO.

In c. 4. ubi dicitur in Post. Timeamus ergo. i. sollicitissimus.

Hoc quod dicitur. Timeamus ergo, ne forte relicta posuillatione existemur aliquid nobis deesse, uidetur sic exponendum. Possent enim quis dicere, licet antiquis fuit promissum intrare requiem terrenam, non tamen alicubi uidetur fuisse illis promissum intrare in requiem celestem, & sic ex illa figura non accipietur argumentum efficax ad hoc quod nobis esset promissa requies celestis, & hoc est quod dicit Apostolus. Relicta pollicitatione, id est non considerata posuillatione quam habemus ad

ad intrandum requiem celestem, existimetur aliquid ex nobis deesse. existimet quod nobis deest talis pollicitatio, cum non legatur in net. I Quod refutat Apostolus, dicit. Etenim nobis nunciatum est quædam modum & illis, in nunciatum est nobis regnum celeste quædam modum & illis regnum terrenum, & hoc est manifestum quia Christus expresse promissit regna celestia credentibus, sicut antiquis regnum terrenum fuit promissum obedientibus, unde ex consequenti arguit, quod licet illis non profuit promissio propter eorum defectus, sic timendum est ne hoc contingat presentibus, &c.

* REPLI-

REPLICA. In c. 4. ubi dicitur: Teneamus ergo ne fortè reli-
cta postillatione, &c. Burg. videtur sentire, & promissiones sa-
re in vete. solè erant de terrenis, non de celestib. Huius oppositum in titulo pro

bare trib. rationib. circa 13. Gen. in secunda discessione & in ultima ad-
ditione circa c. 48. Gen. & circa cap. 18. Li. vii. & multis alijs locis, effe-
ctus tamen huius additionis est ad idem cum Postilla.

CAP. V.

CAP. V. T. V.

Mnis nã
que pon-
tifex .

Quia
spiritua non sic in-
troducunt infirmos,
vt corporalia, de his
incipit, volens osten-
dere nouum melius
veteri Testamento.
Quãdã hic Christo
communica cum sa-
cerdotib. ponit. Quã
iam altiora pertine
ia soli Christo. Quã
iam humiliora illis
Bantum sacerdotib.
conuenientia.

ANSELMVS. Pro-
bat à minori quod i-
ste noster pontifex
possit nobis impetra-
re misericordiam &
gratiam cum pontifi-
ces veteris testamen-
ti quodammodo sacrificiis & orationibus impetrarent mi-
sericordiam, qui puri homines erant & peccatores.
ORIG. Erant etiam ea tempestate sacerdotes necdum a le-
ge ordinati, sed naturali sapientia hoc requirente, ut perficerent
e. Ita sacerdotio functus est Noe, Ita sacerdotio functus est
Abraham, ita sacerdotium gessit Melchisedech. Ita & ipse
post illos sacerdotio functus est.

Ex hominib. assumptus. * HVG. de sancto Victore Duplex de-
bet esse assumptio eorum qui præficiuntur, s. vt intus per gra-
tiam primum assumantur ad virtutis excellentiã, & foris per
edificationem, & auctoritatem, ad gradum dignitatis.
Vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. * THEOPHILA-
RVS. Explicat quid illud sit, pro hominib. ipsis ad Deum con-
tuiti, peccatis, scilicet Deum propitium reddere. Quod vniq;
&

Percum possumus consequi gratiam & misericordiam. a Secundum legem.
b Ex numero hominum.

† Mnis namque pontifex ex hominibus
a Ad aliquid dignus. per quod valet alios iuuare. b Vt per eum im-
pellet misericordiam a Deo.

assumptus, pro hominibus constitui-
tur in his quæ sunt ad Deum, vt offe-
rat dona & sacrificia pro peccatis.

Qui t̄ condolere possit his, qui ignorant & errant, quoniam
a Merito condolere. b Vt illi, non ita Christus, & ideo plus potest iuuare. c Peccati. d Quia infirmus vt alii.
e Quia necessitate. Non ita Christus, qui nisi pro suis.

& ipse circumdatus est infirmitate. Et t̄ propterea dēt quæ ad-
modum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro pec-
catis. † Nec quisq; sumit sibi honorem, sed q̄ vocatur a Deo

t̄ tanq̄ Aaron. Sic & Christus non semetipsum t̄ clarificauit ut
a Indicio vi gē & incendio inuidorum. b Vt sibi sumeret. c Per suas virtutes. d Ita.

quodammodo sacrificiis & orationibus impetrarent mi-
sericordiam, qui puri homines erant & peccatores.
ORIG. Erant etiam ea tempestate sacerdotes necdum a le-
ge ordinati, sed naturali sapientia hoc requirente, ut perficerent
e. Ita sacerdotio functus est Noe, Ita sacerdotio functus est
Abraham, ita sacerdotium gessit Melchisedech. Ita & ipse
post illos sacerdotio functus est.

Ex hominib. assumptus. * HVG. de sancto Victore Duplex de-
bet esse assumptio eorum qui præficiuntur, s. vt intus per gra-
tiam primum assumantur ad virtutis excellentiã, & foris per
edificationem, & auctoritatem, ad gradum dignitatis.
Vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. * THEOPHILA-
RVS. Explicat quid illud sit, pro hominib. ipsis ad Deum con-
tuiti, peccatis, scilicet Deum propitium reddere. Quod vniq;
&

ti, qui honores ecclesiasticos, ad quos diuinitus non vocan-
tur accipere cupiunt. Qui enim se ingerit, & propriam glo-
riam quærit, non sumit honorem, si pontifex, aut prælatus, in
Ecclesia factus fuerit, sed gratiæ Dei rapinam faciens, ius a-
lienum vsurpat, & ideo non accipit benedictionem, sed male-
dictionem.

e Non semetipsum clarificauit. Clarificatus est filius a patre, cum
dixit. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene corap. Quæ clari-
ficatio longe ante per prophetam prædicta est. Filius meus es
tu, ego hodie genui te.
* AVG. Apud Deum nunquam crassius, nunquam heste-
rius dies est, sed semper hodie non mensium circulis soluitur
annis, non succedentibus, ac decedentibus transigitur men-
sis diebus, non horæ mutantur, non variantur tempora, vel
& momen-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V. T. V.

Mnis namque pontifex. Postquam Apostolus ostendit
excellentiã noui Testamēti respectu veteris, per hoc quod
Christus præminet angelis & etiam Moysi, per quos data
est lex vetus, hic ostendit hoc idem per hoc quod sacerdotiũ
Christi præminet sacerdotio Aaron, & circa hoc duo facit. Quia primo
ostendit Christum esse pontificem, secundo ostendit ipsum esse excellen-
torem pontificem vet. Test. Secunda pars incipit in principio 3. cap. ubi
licet enim Melchisedech. Circa primum duo facit, quia primo osten-
dit Christum esse pontificem, secundo preparat animos auditorum respe-
ctus sequentium, secunda ibi. De quo nobis grandis sermo. Prima
ob hoc in duas, quia primo ostendit quid requiritur in pontifice, secundo
declarat ea in Christo fuisse, secunda ibi. Sic & Christus. Prima a 1.
hic in tres, quia primo describitur pontificis status, secundo sui debiti of-
fij debitus vsus, ibi. Qui condolere possit. tertio debitus consequen-
tius motus, ibi. Nec quisquam. Circa primum considerandum quod
it qui instituitur pontifex, debet esse homo, non angelus, quia debet esse
terres naturæ quod subditi possint ad eum familiariter & faciliter recur-
re, & hoc est quod dicit Apostolus.

- 1 Omnis namque pontifex ex hominibus. i. de numero homi-
num debet esse, verum tamen licet similis sit alijs in natura, tamen de-
bet eos excedere in gradu dignitatis & in uita, ideo sequitur.
- 2 Assumptus. id est, ex communi statu hominum super alios eleua-
tus, & quia non debet querere proprium commodum vel honorem, sed
fidelium salutem, ideo sequitur. Pro hominibus constituitur. &
quia non instituitur ut præsit in temporalibus, sed magis in spirituali-
bus, ideo subditur.
- 3 In his quæ sunt ad Deum. id est spiritualibus, & diuinis, &
quia talia debent exerceri libere non coacte nec mercenarie, ideo sub-
ditur.
- 4 Vt offerat dona, &c. id est uoluntarie oblata, non uolentem ex-
torat.
- 5 Et sacrificia pro peccatis, scilicet populi.

6 Qui condolere possit. Hic consequenter describitur modus de-
bitus utendi officio pontificali, quia cum sit uicarius ipsius Dei cuius
proprium est parcere & misereri, ideo debet peccantium misereri, &
hoc est quod dicitur. Qui condolere possit his, id est, qui peccant ex
ignorantia.

7 Et errant. id est, de his qui peccant ex infirmitate uel quocunque
alio errore, quia infirmitas passionis pervertit iudicium rationis. Debet
autem pontifex moueri ad misericordiam circa tales ex consideratione
proprie fragilitatis. Vnde dominus permisit beatum Petrum in pec-
catum cadere, ut sciret alijs compati ex consideratione proprii delicti,
propter hoc sequitur. Quoniam & ipse circumdatus est infirmi-
tate. Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita pro
semetipso offerre pro peccatis. Vnde & in ueteri lege determina-
tur proprium sacrificium pro peccato pontificum, & in noua lege dicit
sacerdos in canone missæ. Nobis quoque peccatoribus, &c. percutiendo
proprium peccatum, recognitione sui peccati, pro quo offert sacrificium si-
cut & pro peccato populi.

8 Nec quisquam. Hic consequenter ostenditur debitus motus affe-
quendi pontificale officium, quia homo non debet sibi, ipsum assumere
uolentia, precio, & simulatione, sed si sibi imponatur pro utilitate popu-
li, debet cura timore suscipere, unde Aug. 19. de ciuit. Dei: Otium san-
ctum querit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis,
quam sarcinam si nullus imponit, contemplanda ueritati uacandũ est,
& hoc est quod dicit Apostolus. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ille enim a Deo uo-
catur, qui modo debito instituitur.

9 Sic & Christus. Ostenso quid requiritur ad pontificem, hic conse-
quenter ostendit illud Christo conuenire. Et dividitur in duas partes,
quia primo declarat propositum, secundo ex hoc concludit intentum,
ibi. Appellatus a Deo. Circa primum sic procedit, quia ipse primo osten-
dit Christum esse factum pontificem a Deo, secundo agit de eius officio,
ibi. Qui in diebus carnis suæ, tertio de pietatis exercitio, ibi. Et
quidẽ cum esset filius Dei. Prima in duas quia primo probat Chri-
sti pontificatum esse a Deo patre per duplicem auctoritatem scripturæ.

Qui

Tom. vj. D 3

& Christo est, & si nõ
penitus, commune
cum alijs, quippe qui
patrẽ conciliandi gra-
tia, seipsum obtulerit.
Alii verò alia quãdã,
donum uidelicet & sa-
crificium.
3 Quoniam & ipse. Au-
fert occasionem extol-
lendi.
4 Nec quisquam sumit
sibi honorem, sed qui vo-
catur a Deo. Percutit eu-
pidos, qui non vocan-
tur, sed ingerunt se.
* CHRYSOSTOMVS. Hic mihi uideretur
etiam Iudæorum sa-
cerdotes taxare tan-
quam præter vocatio-
nem insipientes, ac le-
gem & sacerdotium
corruptentes.

* ANSELMVS. Per-
cutiuntur hac senten-
tia, qui honores ecclesiasticos, ad quos diuinitus non vocan-
tur accipere cupiunt. Qui enim se ingerit, & propriam glo-
riam quærit, non sumit honorem, si pontifex, aut prælatus, in
Ecclesia factus fuerit, sed gratiæ Dei rapinam faciens, ius a-
lienum vsurpat, & ideo non accipit benedictionem, sed male-
dictionem.

e Non semetipsum clarificauit. Clarificatus est filius a patre, cum
dixit. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene corap. Quæ clari-
ficatio longe ante per prophetam prædicta est. Filius meus es
tu, ego hodie genui te.
* AVG. Apud Deum nunquam crassius, nunquam heste-
rius dies est, sed semper hodie non mensium circulis soluitur
annis, non succedentibus, ac decedentibus transigitur men-
sis diebus, non horæ mutantur, non variantur tempora, vel
& momen-

D
Primarius
Hanno.
† propter
hanc.
E
† glorifica-
uit.
Matt. 3. d.
Psal 2. b.
li. de quin-
que hęc res

C momenta ubi Deus est: nec termino includitur, nec initio in-
 claudit.
 Aug. in ps. 35. & 109.
 Primasius Hal. no.
 a Tu es sacerdos. Sacerdos autem Christus est, non secundum id quod natus est de patre Deus apud Deum coeternus gignens, sed propter carnem assumptam, propter v. et. man. quam obtulit pro nobis.
 b Melchisedech. Qui non temporalis fuit scriptura subvertente initium & finem eius vite in figura Christi qui carerunt. o. & sine. Et sicut ille obtulit in pane & vino & semel, sic & Christus sub specie panis & vini corpus & sanguinem suum de seipalis dedit.
 c Preces supplicationes. que Christi dicit actionem & vitam cuius omnis actio fidelium est imitatio, & ad Deum oratio. Quid egit Christus, preces, & supplicationes fuerant pro omnibus. Sanguinis effusio fuit clamor validus, in quo auditus, pro reverentia eiusdem passionis. Reverentia est quod sine peccato passus pro sola charitate.
 d Exauditus est. per hoc patet, quod per eum possumus consequi misericordiam, cum iam ad dexteram sit patris.
 * CHRYSOST. Erneseant haeretici, filius Dei pro reverentia exaudiebatur, & quid amplius de prophetis quis dixerit.
 e Quis autem ordo est quod dicit, Exauditus est pro reverentia.

1 ps. 109. 7.

tanquam effect.

De elec. qualiter.

a Se. ille clarificavit eum in baptismo & transfiguratione & patris eum canitavit, qui a se. ille dicit. Filius meus es tu per quod videtur dignus in quo possit ostendatur esse sacerdos. Quod est in baptismo dignitas est.
 pontifex heret, sed qui loquutus est ad eum: + Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit. + Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Qui in diebus carnis sue preces, supplicationesque ad eum qui posset saluum illum facere a morte cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est + pro sua reverentia. Et + quidem cum esset filius Dei, didicit ex his quae passus

ria. Et quamquam esset filius, didicit ex his quae passus est obedientiam. Quam obedientiam? Qui usque ad mortem antea fuit obediens, sicut patri filius, quomodo postea didicit? Vides quae de incarnatione dictum est. Quod autem dicit tale est. Dicit mihi, num patrem orabat, ut saluaretur a morte, & propter hoc in illis erat, & dicebat si possibile est transgredere me calix iste. Nisi quam autem pro resurrectione oravit patrem, sed contra ipse pronunciat dicens. Soluite templum hoc, & in tribus diebus suscitabo illud, & crederem habeo ponendi animam meam, & post resurrectionem habeo iterum suscitavi eam. Nemo auferet eam a me, ego a meipso ponam eam. Quid ergo est, pro quo orabat? Pro aliquibus orabat, qui crediderunt in eum. Quod autem dicit, ta- le est, exauditus fuit, quoniam, quippe necdum de eo opinio- nem habebant competentem, ideo dixit, & Exauditus est, sicut & ipse consolans discipulos suos dixit. Si diligereis me gaudereus utique, quia vado ad patrem, & pater meus maior me est.
 e Reverentia. Quia amplius omnibus Deum reverentus est.
 f Didicit ex his quae passus est obedientiam. i. voluntarie suscepit obedientiam usque ad mortem.

NICOLAUS DE LYRA.

* secunda ibi. Quemadmodum in alio loco. Circa primum dicit continuans sententiam hinc & immediate precedenti. Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret. Sicut ambitiosi & hypocritae, ut possint ad dignitates ecclesiasticas ascendere.
 1 Sed qui locutus est ad Deum, id est, Deus pater clarificavit ipsum Christum, & hoc est intelligendum secundum naturam humanam quia in divina natura habet eandem charitatem & gratiam cum patre, potest etiam intelligi secundum divinam naturam, non sic quod Deus pater filio aliquam charitatem vel gloriam de novo dederit, sed in quantum divinitatem quam ab aeterno habuit a patre, in tempore patris manifestavit, propter quod petebat Salvator Ioan. 13. Clarifica me pater apud te ipsum claritate quam habui priusquam mundus fieret. hanc autem claritatem filii declarat pater, dicens quod sequitur.
 2 Filius meus es tu, &c. Et hoc expositum est, supra, c. 1.
 3 Quemadmodum. Hic consequenter inducit Apostolus aliam auctoritatem psalm. ad probandum sacerdotium Christi esse a Deo, quia est verbum patris ad filium.
 4 Tu es sacerdos in aeternum. Dicit autem in aeternum, ad differentiam ipsius sacerdotii veteris legis, quia illud erat tantum temporale & figurale, & sacerdotium autem Christi est aeternum & verum, quia nos introvertit ad claritatem visionem in vita aeterna, quod non poterat facere sacerdotium veteris legis. Additur etiam alia differentia per hoc quod dicitur.
 5 Secundum ordinem Melchisedech. Quia sacerdotium veteris legis fuit secundum ordinem Aaronicum seu Leviticum sacerdotium autem Christi secundum ordinem superiorem qui figuratim tangitur cum dicitur. Secundum ordinem Melchisedech. secundum quod inferius diffusè determinat Apostolus, 8. cap. & ibidem plenius exponitur hoc verbum.
 6 Qui in diebus. Hic consequenter agit de officio pontificatus Christi primo declarans tempus debitum, sic. Qui in diebus carnis. id est, passibilis, quia ante resurrectionem habuit carnem passibilem, sed non peccabilem, & illud tempus debitum utendi officio pontificis offerentis pro nobis sacrificium. Secundo modum devotum offerendi pro nobis sacrificium, & c. cum dicit.

7 Preces supplicationesque. Dicit preces, quia apud patrem fecit petitiones. Dicit supplicationes quia in orando habuit modum humilem & devotum.
 8 Ad eum, id est, ad patrem.
 9 Qui posset eum saluare a morte. Faciendo quod non moreretur se vellet, sed tamen noluit propter redemptionem nostram adimplendam, quae per mortem Christi convenientissime impleta est, saluavit eum tamen a morte alio modo scilicet cum a mortuis resuscitando.
 10 Cum clamore valido, & c. offerens, scilicet corpus suum cum precibus in cruce. Quod autem moriens valide clamaverit dicitur evangelista, sed quod ibi lachrymatus fuerit non habetur de evangelio expressè potest tamen haberi per simile, quia Ioan. 11. dicitur, quod Christus in morte Lazari lachrymatus est ex pietate, & magis probabile est quod lachrymatus fuerit in cruce pro totius humani generis redemptione. Dicitur etiam Ioan. ult. g. quod multo fecit Iesus signa quae non sunt scripta, & ideo cum Apostolus dicat tunc ipsum lachrymatum fuisse, tenendum est hoc tanquam certum, quamvis in evangelio non sit scriptum. Et patet ex praedictis, quod oblatio & oratio Christi fuit facta humiliter, devoto, & ferventi, ideo merito fuit exaudibilis & accepta, & hoc est quod subditur.
 11 Exauditus est pro sua reverentia. i. quia utendo officio pontificis, orando pro populo & offerendo suum sacrificium habuit modum devotum & reverentissimum.
 12 Et quidem. Hic consequenter ostendit, quod in Christo fuit maxima misericordia, quae debet esse in pontifice, quia cum esset Deus ab aeterno, in qua natura pati non poterat, ex sua pietate & misericordia qua visitavit nos oriens ex alto, assumpsit naturam humanam passibilem, in qua pro nobis pateretur, & ex passionis experientia ad compatiendum nobis quodammodo aptior redderetur, & hoc est quod dicit Apostolus.
 Et qui cum esset filius Dei. id est, ab aeterno existens in natura divina.
 13 Dicit. Ex timore in natura humana.
 14 Ex his quae passus est, obedientiam. Sed hoc facit tantum nota experimentaliter, quia in notitia habituali non profecit, sed eam totam ab instanti conceptionis habuit, & quia per suam passionem meruit gloriam sui corporis & exaltationem, & consequenter aliorum
 * glori.

Preces

a *Omni*bus obtemperantibus. Tantum valet passio quod omnibus sufficit ad salutem, quæ salus bene potest esse per eum, quia ipse est appellatus, &c.

*** THEOPHYLACTVS.** Id est, non modo ipse saluus est factus, quin salutem ceteris contulit, nec temporariam aliquam, aut breuem, qualis solet in bello afferri periclitantibus, sed eternam. **a** At quibus est, illa allata? Nimirum obtemperantibus. Cur ergo vos increduli estis in tantæ salutis admittendæ discrimen? Vide sine quemadmodum hæc omnis oratio, tam varijs sit figuris districta? Sed aduerte & orationis huius præstantiam. Ait enim factus est causa, quod utique diuinitatis est proprium. Nam Deum præter, alius nemo esse tantæ salutis causa potest.

*** ANSEM.** Per exauditionem eius, designatur resurrectio, per consummationem exaltatio. Vel consummatus est in omni operatione sanctitatis, quando completus omnibus obedientiæ suæ actionibus dixit. Consummatum est. Et emisit spiritum.

Sicque factus est causa salutis. non cuiuslibet sed æternæ, nec paucis, sed omnibus hæc tamen conditione ut obtemperent ei. Non enim aliter salutem consequi poterunt. Et bene potest ipse causa salutis esse celeris, quoniam appellatus est a Deo pontifex, sicut & ipse suis operibus realiter ostendit se hoc esse. Nam quæ pontificis officium impleuit, atque patri fuit in omnibus obediens, & in seipso peruenit ad tantam bonorum omnium consummationem, ut sufficeret etiam ad aliorum salutem, idcirco appellatus a Deo est pontifex, & hoc iuxta ordinem Melchisedech, sicut omnis ordo diuinitatis in eo consideretur, qui considerari potuit in Melchisedech.

*** THEOPHYLACTVS.** Quoniam inquit, passus est ille, & pontifex est nuncupatus, utpote qui sese in mortem obtulerit. Nec tamen etsi sanguinem obtulit, pro Iudaicis institutis id egit, sed in Melchisedech morem, factus est pontifex, Nam quemadmodum ille non fuit olei liquore ab homine delibutus, sic nec Christus quidem, sed a Deo consubstantiali ipsius spiritu offusus est, utique & ille rex fuit, ita & iste potitus est regno.

In

NICOLAUS DE LYRA.

*** glorificationem ideo sequitur.**
1 Et consummatus factus est omnibus. Quia in sua resurrectione habuit gloriam consummatam in corpore, quia prius erat perfecta tantum ex parte animæ.

2 Factus est omnibus obtemperantibus, scilicet per veram fidem. **3** Causa salutis æternæ. Videmus enim in naturalibus, quod illud quod est perfectum potest facere alterum sibi simile. Similiter Christus in gloria perfectissimus est alijs causa gloriæ, in quantum Deus per modum principalis effectus, & in quantum homo per modum merentis, & instrumenti, coniuncti tamen in unitate suppositi, alij autem sancti se habent ad Deum per modum instrumenti separati, sicut manus artificis, licet est instrumentum eius, & aliter securis.

Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. **4** Ostenso quod Christus habuit perfecte illa quæ debent esse in pontifice sic consequenter concludit propositum principale, scilicet quod Christus est appellatus realiter pontifex & verè, dicens. Appellatus a Deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech. Hoc autem addit, quia sacerdotium Christi non consistit in oblatione brutorum animalium sicut consistebat sacerdotium Ieuiticum, sed consistit in oblatione corporis & sanguinis Iesu Christi sub specie panis & vini, sicut Melchisedech qui erat sacerdos Dei altissimi obtulit panem & vinum, ut habetur Genes. 14. c.

De quo nobis grandis sermo. **5** Ostenso quod Christus sit vere pontifex, hic consequenter preparat animos audientium respectu sequentiũ. Et diuiditur in tres partes, quia primo reddit auditores attentos, secundo faciles in principio sequenti cap. ibi. Quapropter, tertio beneuolos, ibi. Et hoc facta. Circa primum sciendum quod animus auditoris excitatur ad attentionem.

b *In* interpretabilis. Sermo de incarnato filio difficilis est ad interpretandum, quia debiles sensu estis ad intelligendum profunda mysteria. Vel, *Interpretabilis* Quia hic sunt multa sacramenta exponenda de personæ, s. dignitate & eternitate, & de ritus & trib. mutatione, & de sacrificii eius & Tes. excellentia & nouitate, & de legis atque sacrificiorum illius temporis reprobatione, & de alijs multis.

c *Et etenim cum debere* tis. Interferit increpationem de infirmitate, ut alta de Christo laborent intelligere.

*** CHRYS.** Hic humanitatem dicit, sicut enim in literis secularibus primum elementa discuntur, sicut etiam hic primum de humanitate docebantur. Intueris quæ sit causa, ut humilia loquatur. Sic etiam cum Atheniensibus fecit Paulus disputas accedens: Tempora quidem ignorantie cum dissimulauerit Deus, nunc præcepit hominibus omnibus ubique ut poeniteant, secundum quod constituit diem, in qua iudicaturus est mundum cum iustitia in uirum quo deficiuit, fidem tribuens omnibus excusans eum a mortuis. Propterea si aliquid altum dicit, breuiter hoc dicit, humilia uero plurimis epistolæ locis insperat, & sic quæ alta sunt, ostendit. Nam quod ita humiliter loquitur, non permittit, ut ista de diuinitate suspicemur, sic & hic cautelam seruauit.

e *Qua sunt elementa exordij.* Exordium sermonum est simplex doctrina. Elementa eius, materia de qua agit, ut natiuitas, passio. **Et facti estis quibus lacte opus sit.** *** BEDA.** Cum debetis tempore ipsa esse doctores, iterum doctrina indigetis quæ sunt elementa sermonum Dei, & facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Omnis enim qui lactet, inexpertus est uerborum iustitiæ, infans enim est. perfectorum autem est solidus cibus eorum qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum. Hic enim videmus tãquam diffinitum esse quem perfectorum dicat solidum cibum, & hoc esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos.

*** IDEM.** Sunt quidam homines qui cum audierunt quia humiles esse debent, dimittunt se nihil uolunt discere, putantes quia si aliquid didicerint, superbi erunt, & remanent in solo lacte.

10 Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

6 Nobis grandis sermo & in interpretabilis ad dicendum. id est interpretacione indigeus propter materiæ difficultatem, & iterum alia causa est.

7 Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. ad intelligendum, de quo eos reprehendit, dicit.

8 Etenim cum debereis magistri esse propter tempus, id est propter diuinitatem temporis, hoc autem dicit Apostolus, quia ipsi fuerant instructi a iuuentute in lege & prophetis.

9 Rursum indigetis ut vos doceamini, quæ sunt elementa exordij sermonum Dei. In grammatica elementa dicuntur literæ, quas pueri primo addiscunt, ad similitudinem huius dicuntur elementa quæ sunt prima & cõiunia in fide quæ quilibet debet scire. Considerandum tamen quod Apostolus non dicit, quod uelit eos de talibus instruere, ut in cap. seq. patet, sed ut sic loquendo possit eos melius excitare, propter quod etiam subditur.

10 Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

10 Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

10 Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

10 Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

10 Et facti. Sicut enim paruulis datur lac, quod est cibus de facili conuertibilis, & non dantur eis carnes uel pisces uel alius cibus duræ digestionis, ita similiter nouitijs in fide & simplicibus non sunt proponenda difficilia fidei, sed ea tantum quæ possunt de facili capi, propter quod sequitur.

Lacte, quos reprehendit scriptura, dicens.
A *Et facti estis opus habentes lacte, non solido cibo. sic. n. Deus vult nos lacte nutrire, ut non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perveniamus. Non ergo sic tibi dicitur, humilis esto, ut non sapias. Humilis esto propter superbiam, altus esto propter sapientiam.*

Audi evidentem sententiam de hac re. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia infantum estote, ut mentibus perfecti sitis. Certe explicatum est fratres mei, ubi nos Deus voluit esse humiles, ubi altos, humiles propter cauendam superbiam, altos propter capiendum sapientiam.

Lactare ut nutriaris, sic nutrire ut crescas, sic cresce ut panem manduces. Cum enim ceperis panem manducare, ab lacte aberis, id est, iam non tibi opus erit lacte, sed solido cibo.

¶ in ex. er. us rudis.

¶ propter consuetudinem.

Ioan. 1. b. Ibidem. a. Primasius Haimo.

a Omnis. n. qui lactis est particeps. Qui non capit, verbum caro factum est. quomodo capiet. In principio erat verbum? Ois de hac re sermo quo agitur, ut non solum credatur verum etiam intelligatur, sciaturque quod dicitur, onerosus est, facilius illos premit quam patit. Ex quo fit, ut spirituales, ista carnalibus non omnino taceant, propter catholicam fidem, quae omnibus predicanda est. Nec tamen sic deferat, ut volentes ea perducere ad intelligentiam

tiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem quam in sermone percipi veritatem.

b Ad discretionem boni et mali. Ecce hic ostendit quid sit solidus cibus, scilicet separare bonum a malo, quod perfectorum est qui habent sensus exercitatos. Qui autem in invalida & exercitata

a Ad similitudinem infantium. b Et. c Arcanis Dei. Qui confirmet vos. d Non solido. Cuius pars est lac.

¶ ut paruulus non discernit cibos & perit sumendo noxios, sic indoctus.

a lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est

a Quod vos estis. b Qui iustus & perfectus conuenit. c Ideo quia. d Ut vos in fide teueli.

particeps, et expers est sermonis iustitiae. ¶ Paruulus enim est.

a Sensus & opere. b De quo alibi. Sapient. loquitur inter perfectos. c Scilicet. d Con-

¶ Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro

a Non modo natura liter acutos. b Intellectu. c Sundo. d Hic est solidus cibus. Inter se vel boni a minus bono, & mali a minus malo.

b consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

mente hoc non possunt, perfecti nisi quodam fidei lacte teneantur, ut inuisibilia quae non vident, & intelligibilia quae nondum intelligunt credant, facilius ad vanas & sacrilegas fabulas promissionis scientiae seducuntur, ut bonum & malum non nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum Deum non nisi corpus ali-

quod esse existiment, & malum nisi substantiam putare non possunt, cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus: quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis, & summa substantia, quae est Deus. Quod perfecti quisquis non solum credit, verum etiam exercitatos in exterioribus animi sensibus intelligit, percipit, non ita non est iam metuendum ne seducatur ab eis, qui malum putando esse substantiam, quam non fecit Deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum Deum, sicut Manichaei. Vel si quae aliae pestes ita desipiunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Omnis enim qui lactis est particeps. i. indiget doctrina facili-

2 Expers est sermonis iustitiae. i. ineptus ad capiendum difficilia quae tantum sunt proponenda perfectis, cuius ratio subditur.

3 paruulus est enim est. i. novellus & impotens ad talia.

4 Perfectorum autem est solidus cibus. i. doctrina subtilis in his quae ad fidem pertinent, est tantum proponenda perfectis, & qui sint tales ostendit consequenter, di.

5 Eorum qui pro ipsa consuetudine. in exercitio scripturarum.

6 Exercitatos habent sensus. i. virtutes intellectuales, quae per sensus aliquando designantur sicut aliquando alicui dicitur, uides tu hoc. i. intelligis, & ad quid valeat tale exercitium subdit, di.

7 Ad discretionem boni ac mali. i. veri & falsi in his quae sunt fidei, quia verum est bonum intellectus, & falsum est malum ipsius.

Ad evidentiam maiorem huius partis ultimae queritur. Vtrum mysteria & subtilia fidei sint omnibus indifferenter proponenda. Et arguitur primo quod sic, quia dicitur Matth. ult. d. Predicite euangelium omni creature, sed in euangelio continentur omnia fidei mysteria, ergo, & c. Item credere articulos fidei explicitum est de necessitate salutis, quantum ad omnes, sed non possunt talia credere, nisi eis: proponantur ergo articuli fidei sunt omnibus proponendi, sed articuli fidei continent mysteria & difficilia ergo, & c.

Contra, per illud quod habetur in textu. Et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.

Respondet: Mysteria fidei possunt dupliciter proponi. Vno modo ut credenda simpliciter per simplicem assensum. Alio modo proponuntur, ut aliquantulum intelligenda per rationem, prout potest ratio haberi in tali materia. Loquendo igitur de primo modo proponendi, dicendum quod fidei in mysteria non sunt omnibus proponenda, quia non debent proponi infidelibus obstinatis, quia ex hoc non sequitur eorum conuersio, sed tantum

Mysteria fidei dupliciter proponuntur

tantum fidei derisio, & proponi debet mors suo occisio. & hoc est quod dicit Saluator Matthaei. 8. a. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi ditumpant uos. Per sanctum & per margaritas intelligitur haec doctrina sancta & preuosa, & per canes & porcos intelliguntur obstinati in infidelitate & in immunditia & sed fidelibus & credere uolentibus & illis de quibus speratur conuersio, proponenda est fidei doctrina.

Aduertendum tamen, quod in doctrina fidei aliqua sunt omnibus communia, quia omnes tenentur illa credere explicitum, sicut est mysterium incarnationis Christi & passionis & resurrectionis & consimilia, quae communiter predicantur in ecclesia, & talia sunt omnibus proponenda, etiam simplicibus non tamen subtiliter, sed per grossa exempla ab eis capibilia, quia aliter daretur eis occasio errandi. Alia sunt in doctrina fidei quae sequuntur ex articulis fidei, ad quae credenda explicitum non tenentur simplicibus, sed tantum illi qui sunt in ecclesia superiores, & talia non sunt simplicibus proponenda, nisi probabiliter timeretur, quod in talibus essent male informati ab hereticis. In tali enim casu sunt de talibus instruendi, quia perfidia heresis non tantum contingit in errore circa articulos, sed etiam in errore eorum quae sequuntur ex articulis, sicut enim hereticum est dicere, quod non est dicere, quod Deus non sit incarnatus, ita hereticum est dicere, quod non assumpsit ea quae sunt de ueritate humanae naturae, & ideo Manichaeus condemnatus est ut hereticus, qui dixit Dei filium assumpsisse carnem phantasticam, & similiter multi alij qui negauerunt in Christo esse aliqua quae pertinent ad naturam humanam. Si autem loquamur de secundo modo proponendi ea quae sunt fidei, scilicet in quantum sunt per rationem intelligenda, sic tantum modo proponenda sunt hominibus intelligentibus & exercitatis in scriptura qui possunt capere talia, non autem simplicibus & capere non potentibus, quia haec possent eis esse erroris materia. Argumenta patent per praedicta.

CAP.

A D D I D I O I.

In c. 5. ubi dicitur in postil. Et exauditus est pro sua reuerentia.

Hoc quod dicitur. Exauditur pro sua reuerentia. potest etiam aliter intelligi secundum glossam. scilicet pro reuerentia passionis cui maxima reuerentia debetur, eo quod sine peccato passus est pro sola charitate.

A D D I T I O I I.

In eo. cap. ubi dicitur in Postil. De quo scilicet, pontifice nostro Iesu Christo.

Hoc quod dicitur hic. De quo grandis sermo uobis & interpretabilis ad dicendum, secundum Glossam referendum est ad sacerdotium Christi, scilicet quomodo secundum ordinem Melchisedech appellatus est sacerdos, ut statim

statim supra dixerat, de hoc. n. facit Apostolus grandem sermonem, in sua & interpretabilem, scilicet indigentem interpretatione, non propter materiae difficultatem quia illa quae iam proposuerat de Christo in principio huius epistolae, di. Qui cum sit splendor patris, habent maiorem difficultatem, & indigent altiori interpretatione, ut est manifestum, sed haec materia de sacerdotio Christi non habet in se tantam difficultatem, nisi scilicet propter imbecillitatem audientium, qui non ualebant discutere intelligentiam eorum quae de hoc traduntur in scriptura, prout Apostolus declarare intendebat, & hoc est quod subdit. Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum, & c. q. d. Non indigemus grandi sermone & interpretabili, nisi propter imbecillitatem uestram.

CAP. VI.

Va propter. Duritet eis increpatis, & culpatis eo quod velint semper eadem ipsa discere, iterum blanditur illis se eis connumerando, hortans eos ad perfectionem.

b Inchoationis. Quod rudes sunt catechizandi, ut est symbolum fidei, & dominica oratio.

* CHRYSOST. Quid est initiu? nihil aliud quam hoc. Initium est quam nondum uita est perfecta. Sicut enim eum qui ad doctrinam litterarum inducitur, elementa oportet primum audire: sic & Christianum hac scire exacte, & nihil dubitare de ipsis. Si autem iterum opus habuerit horu doctrina, necdum fundamentu hnt, firmum enim, oportet & fixum esse & stare, & non transferri. Si autem quisquam uerbu ueritatis audit, & baptizatus est, & post annos decem de fide iteru audire opus habet, quod credere oporteat resurrectionem mortuorum, non dum fundamentum habet iterum initium Christianismi querit. Quod enim fides fundamentum sit, cetera uero superaedificationes, aduerte ipsum dicentem. Ego fundamentum posui, alios superaedificat.

* THEOPHYLACTVS. Quia haud quaquam necesse est, ut circa initia ipsa semper uertemini, id est fide semper instrua mini, tanquam ad eum nuper inducti: sed ad perfectionis fastigium perducamini, & ad optimum uiuendi ritum.

c Ad perfectiora feramur. * CHRYSOSTOMVS. Quid est ad perfectionem feramur? Ad ipsum, inquit transeamus cacumen, hoc est, uitam optimam habeamus. Sicut enim in elementis uniuersum apex primus. hoc e alpha, & fundamentu aedificium totum continet, & sic uitae munditiam certa fidei persuasio. Sine ista enim non potest esse christianus, sicut nec sine fundamento aedificiu, neq; sine elementis peritus litteratu fieri potest.

d Non rursus. id est, non ut olim, ut sicut prius ceciderunt, iteru credat. Vel non rursus iacientes, ita modo iaciamus, ut amplius acere non sit opus.

e Fundamentum. Quod prius dixit sermonu inchoationis, hic appellat fundamentum, eo quod ad Christianam religionem uenientibus prius proponitur, & super hoc qd perfectionis est edificetur. Hoc fundamentum diuidit in sex, quae inchoatio scilicet penitentia, fides, baptismatu, doctrina, impositio manuum, resurrectio, atque iudicium. Quicumque aliquos ad fide couertit, prius facit penitere, in Deum credere, baptizari in

remissio-

remissionem, confirmari per impositionem, resurrectionem & diem iudicii prestolari. f Ab operibus mortuis. * AVGVSTINVS. Quid est autem a mortuis operibus poenitentia nisi ab his quae oportet mortificari ut uiuamus.

CAP. VI.

Quia perfectorum est solidus cibus. Nos amouo. a Alias remittentes.

† Vapropter † intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur. Non rursus iacientes

fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis & fidei ad Deum, baptismatum doctrinae, impositionis quoque manuum

ac resurrectionis mortuorum, & iudicii aeterni. Et hoc faciemus

a Id est poenitentiam quasi lapidem in fundamento. b Quae est. De. Quia ibi opera priora peccando fecerunt irrita. c Id est peccatis. d Contra hanc fecerunt, qui in lege quaerunt iustitiam.

a Sicut enim omnia in baptismo dimitti, & per impositionem manuum spiritum dari lex superaueret: nec praeceptum aliquid quaerent, si scirent per eum resurrecturos mortuos & iudicandos. In confirmatione.

a Id est ad perfectionem fecerunt. per. b Vel faciemus.

na baptismatum pluraliter, quia est baptismus in aqua, in poenitentia, & in sanguine: quia sic mundatur homo a peccatis poenitentia uel sanguinis effusionem, sicut per lauacrum baptismi. Vnum tamen dicitur baptismus quia, una forma, nec iterari potest. Vna ibi est trium personarum operatio. Non ergo ideo dicitur baptismus fieri in poenitentia & in sanguine, quod sacramentum baptismi celebretur, ut in aqua accedente uerbo, sed quia uicem baptismi supplet effusio sanguinis pro nomine Christi. Et etiam fides & poenitentia, ibi duntaxat ubi articulus necessitatis contemptus religionis sacramentum baptismi excludit. Ideoque sic intelligendum est illud. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum caelorum, id est, qui non fuerit regeneratus ea regeneratione qua renascuntur illi, qui renascuntur ex aqua & spiritu sancto non saluabitur. Ea uero renascuntur homines diuersis modis, alii per poenitentiam, alii per effusionem sanguinis, alii per baptismum. Ideo pluraliter dixit baptismatum. Fundamentum etiam impositionis manuum, quia nisi quis credat, quod per manus impositionem detur spiritus ad remissionem & corroborationem, non est fundatus. Fundamentum etiam resurrectionis mortuorum, quod nisi quis credat quia resurrectio Christi facit resurrectionem mortuorum, non habet super quod aedificet. Fundamentum etiam iudicii aeterni, quia quidquid ibi statuetur, in aeternum durabit, quod iudicium qui non credit, non habet fundamentum: Haec omnia nisi in fundamento praecesserint, nemo potest bene operari. Et quia haec omnia illis necessaria sunt, dicit, iacientes haec omnia sicut lapis in fundamento iacit. g Et hoc faciemus. * AMBRO. Non potest enim sine fauore Dei aliquis esse perfectus.

Imposibile

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

Va propter. In parte cap. 6: immediate precedenti a postolus reddit auditores attentos, ostendendo dicendorum difficultatem, hic consequenter reddit eos dociles, ostendendo eorum ordinem, quia ostendit quae sunt dimittenda & quae prosequenda. Illi enim quibus scribebatur erant exercitati in scripturis, & ideo dicit quod intendit dimittere ea quae solent dici nouitiis, sed intendit prosequi ea quae solent dici perfectis, & hoc est quod dicitur. Qua propter intermittentes inchoationis Christi sermonem. supple, facilia quibus incipit fidei doctrina.

Ad perfectiora feramur. id est, ad doctrinam perfectiorum, & non sint illa quae intendit dimittere breuiter tangit, & sunt sex. Primum, est poenitentia a peccatis praeteritis, sicut enim in motu naturali prior est recessus a termino a quo, quam accessus ad terminum ad quem: ita in processu gratiae quae perficit naturam, primum est poenitentiae sacramentum, quod est quidam regressus a peccatis, & hoc tangitur cum dicitur.

Non rursus iacientes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis. id est, peccatis quae sunt opera mortua, dicitur autem poenitentia fundamentum: quia est illud quod est primum in processu gratiae, ut dictum est, sicut fundamentum est illud quod est primum in aedificatione.

ficatione. Secundum quod est amittendum est fides simpliciter, per quam fit accessus ad Deum, secundum quod dicitur infra 11. c. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est &c. & hoc tangitur ibi Et fidei. Tertium est baptismus, quod est quaedam spiritualis generatio, & hoc tangitur ibi. Baptismatum doctrinae, & dicit in plurali, quia triplex est baptismus scilicet fluminis, fluminis, & sanguinis, verum tamen habent tantam uirtutem: unius baptismi. & ideo dicit Apostolus ad Eph. 4. b. Vna fides unum baptismum. Quartum est sacramentum confirmationis, in quo datur spiritus sanctus ad robur, sicut in baptismo datur ad consequendum esse spirituale, & hoc notatur ibi. Impositionis quoque manuum. Quintum & sextum pertinent ad terminum spiritualis processus, expectamus enim resurrectionem corporum futuram, quia hoc amoto inanis esset fides nostra, ut dicitur. 1. ad Cor. 15. & hoc tangitur ibi. Ac resurrectionis mortuorum, quae est quintum. Expectamus etiam remunerationem nobis siendam in iudicio extremo, & hoc est sextum, quod notatur ibi: Et iudicii aeterni, dicitur autem iudicium aeternum, quia sententia tibi data in aeternum durabit. Ista sex praedicta non intendit Apostolus prosequi modo, quia sunt quaedam fidei uerba, de quibus fidei nouitiis sunt instruendi, & de talibus instruuntur in primitiua ecclesia, ut patet Act. 17. & in pluribus alijs locis.

4 Et hoc fac. Hic consequenter apostolus reddit auditores beneuolos ad ostendendum eis suam doctrinae possibilitatem & utilitatem. Et diuiditur in tres

Lib. de 6. & oportet c. 11.

primarius Haymo.

omisso. in Christo inchoat, sermone Baptismi? triplex.

10. 3. a.

Li. 1. de poen. c. 2.

A *Impossibile.* Ne quis vero existimet secundum vel tertium baptisium post peccata possit fieri subdit. *Impossibile.* Non tamē difficile, ne quis in hoc consideret.

b *Eos qui.* id est, etiam eos qui hæc bona habuerunt. Nedum penitus malos.

c *Renouari.* per baptismum, cuius virtus in cruce Christi constat. vnde.

d *Rursum crucifigentes.* Quia in baptismo sumus cōformes morti eius & sepulturæ. Qui putat secundo baptizari, secundo Christum quantum ad te crucifigit, quod est cū habere ostentui & de risioni, vt semel mortuus est ita nos in baptisimo semen morimur peccatis, non secundo vel tertio. *Renouari rursus ad penitentiam.* * AMBROSIVS.

Secūdo baptizari pro hibitum. Reiterationo baptismi

Libr. 2. de peccat. c. 2.

c *et pro lapsi sunt, renouari rursus ad penitentiam: † rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & † ostentui habentes.*

s *1 vs.* Impossibile est renouari ad penitentiam per baptismū, hoc est rebaptizari, quia hoc esset iterum crucifigere Christi, non in carne sua, sed in carne baptizati. Etenim quia de remittenda prædicant penitentiā, debuit, & de his qui iterandum putant baptismum non sibi, & prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, ut sciremus etiam post baptismum, si qui peccarent donare eis posse peccatum ne spe veniē desitutos iterandi baptismatis opinio viua peruerteret.

* **CHRYS.** Duobus modis hanc causam impossibilem esse dixit, & fortiores quodam potremo posuit. Vno quidē modo, quia non est dignus, qui eum talibus dignus factus sit, & cū cetera perdidit, quæ sibi donata fuerant, iterum nouari, & quia possibile non est eum iterum crucifigi, hoc enim est ostentui habere Christum non est igitur secunda lauatio, nam si est, est & tertia, est & quarta. Prima namque a secunda dissoluitur, & hoc semper ab altera, & hoc in infinitum procedat necesse est. *† gustauerunt (inquit) bonum Dei verbum.* Et non

c aperit

NICOLAUS DE LYRA.

* *in tres: quia primò proponit in generali, quod sua doctrina est conueniens & possibilis. secundo ostendit in speciali quibus impossibilis est, ibi: Impossibile est enim. tertio quibus est possibilis, ibi: Confidimus autem. Circa primum sciendum, quod Apostolus in principio huius cap. dixit se velle instruere illos quibus scribebat de his quæ pertinent ad perfectionem doctrinæ Christi, & quamuis illud sit difficile, tamen hoc est bene possibile cum adiutorio Dei. & hoc est quod dicit Apostolus: Et hoc faciemus siquidem permiserit Deus. id est, adiuuerit. minus enim dicit & plus signat.*

1 Impossibile est enim. Hic ostendit quibus sua doctrina est impossibilis. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit propositum. secundo ad hoc inducit exemplum, ibi: Terra enim. Du it igitur quod sua doctrina est inutilis illis qui post multam beneficia diuina recepta per ingratitude labuntur de peccato in peccatum, quia de se resurgere non possunt, & iuste a Deo permittuntur depressi onere peccatorum. talibus enim sic in peccato profundatis, & per consequens quodammodo obliuatis, secundum quod scribitur Prouerb. 18. a. Impius cum in profundū peccatorum uenerit, contemnit: inutilis est doctrina Apostoli, quia non recipiunt humanam persuasionem. & hoc est quod dicit Apostolus. Impossibile est enim eis qui semel sunt illuminati, recipientes baptismi sacramentum quod dicitur sacramentum fidei, quia illuminat per fidem. Et bene semel dicitur, quia hoc sacramentū nō potest adhiberi homini, nisi semel, cum non sit iterabile.

2 Gustauerunt etiam donum celeste. quia in sacramento baptismi confertur gratia quæ de celo datur.

3 Et participes facti sunt spiritus sancti. Quia varia dona spiritus sancti dantur cum gratia, quæ quidem dona fuerunt in Christo perfecte, vt habetur Isa. 11. Et in nobis sunt participatiue.

4 Gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum. Qui à Christo recepimus non solum donorum spiritus sancti largitionem, sed etiam spiritualem nutritionem per suam doctrinam. Non enim in solo pa-

aperit quid sit hoc. *Virtutes etiam futuri seculi.* Viuere quippe sicut angeli, & nullus egere eorum quæ in ista vita sunt, scire quæ futuri seculi fructuum promissio nobis efficitur, per spiritum sanctum hæc dicere conceditur, & inde abdita illa ingredi. Quæ sunt uirtutes futuri seculi? Vita æterna, angelica conuersatio.

Horum quippe iam pignus accepimus per fidem à spiritu. Dicitur quædam in regnū cuiusdam regis introducto, cū cetera tibi quæ ibi sunt crederentur, deinde proderes omnia, crederentur tibi interim. Negat hic Apostolus reiterationem baptismi, sed nō

1 *gustauerunt etiam donum celeste, et participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei uerbum, virtutesque venturi seculi, et pro lapsi sunt, renouari rursus ad penitentiam: † rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & † ostentui habentes.*

2 *excludit penitentiam. Renouari enim est nouum fieri. Nouum autem facere lauacrum est. vnde: Renouabitur sicut aquila iuuenis tua. hoc fit in baptismo. Et est sensus.*

3 *Impossibile est eos, qui hoc semel acceperunt rursus renouari id est, rebaptizari motos ad penitentiam, illos dico si rebaptizauerunt, rursus crucifigentes filium Dei, & habentes irrisionem quantum ad se. Non enim in re, crucifigunt, sed similes sunt irrisoribus & crucifixoribus, quia vna mors Christi, unum baptismum consecrauit, quod sufficit contra omnia peccata etiam tequentia. Si penitentia de eis agatur, sicut illa vna mors, sufficit ad omnia peccata tollenda. Qui vero iterat baptismum, quasi illa vna mors, & unum ex ea baptismum non sufficit, iterat & mortem, ut ex ea iterata fiat iterata remissio. Vel in re crucifigunt filium Dei & contumeliæ habent, qui gratiam eius uilipendentes in peccatis iacent. Et est ratio cur non debeant relicta fide prima in peccata cadere. Non enim ultra possunt rebaptizari in remissionem peccatorum. Impossibile est enim rebaptizari, quia tantum bibere in brem, id est, Christi doctrinam possunt, quæ per penitentiam fructificent. hoc est: *Terram enim sepe.**

4 *ne uiuere homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Deo Math. 4. a.*

5 *Virtutesque venturi seculi. Virtutes istæ sunt dotes animæ & corporis. dotes animæ, sunt aperte Dei uisio, firma intentio, continua fruitio quæ habentur in patria perfecte, sed hic a uiris perfectis habentur incohabitue, scilicet in spe & charitate. quibus succedunt illæ dotes. habentur etiam aliquando ex speciali gratia quadam diuinæ dulcedinis experientia, quæ conceditur aliquando uiris sanctis in uia. dotes uero corporis non habentur hic, nisi in spe. & quia magna ingratitude est, post tanta beneficia diuina cadere a fide & gratia, ideo sequitur:*

6 *Et prolapsi sunt. illi qui prædicta perceperunt.*

7 *Renouari rursus ad penitentiam. est impossibile. ad hoc enim refertur illud impossibile, quod tamen hic accipitur pro difficili. sicut dicitur de Claudio, quod non potest ambulare, quia male & difficile ambulat. si prædicti cadentes, de difficili resurgunt, non tamen est impossibile simpliciter quando u sunt in uia. Sequitur.*

8 *Rursum crucifigentes sibi metipsis filium Dei. quia quantum est in ipsis, reuerant causam suæ crucifixionis.*

9 *Et ostentui habentes. Quia per hoc uidentur irridere morte Christi quasi pro mortico eam habentes. Aliter exponitur illa lite ab aliquibus ab illo loco, Et prolapsi sunt. & dicunt, quod Apostolus remouet hic errorem quorundam, qui de Iudaismo erant conuersi ad fidem catholicam. & ideo sicut apud Iudeos ablutiones & baptismum frequenter fiebant, sicut patet ex euangelio in pluribus locis, ita operantur, baptismum Christi pluries posse reuerari circa eundem hominem ad delenda eius peccata, sed hoc remouet Apostolus, dicit. Impossibile enim est eos qui semel illuminati sunt per baptismum qui est dei sacramentum, rursus renouari ad penitentiam si lapsi fuerint quia per penitentiam sequentem non possunt redire ad renouationem baptismalem, quia baptismus est lauacrum regenerationis & renouationis, vt habetur ad Titum. 3. Et ideo non dicit Apostolus quod sit impossibile penitere, sed renouari modo prædicto, quia sacramentum baptismi non est iterabile. Sequitur: Rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei.*

10 *In ba-*

Sape

Sape Quia si rara, non sufficit, si assidua, vile scit.
Imbrēm Doctrinam sanctam rorem calorū, quem sibi
 terra pluuat celi, id est, prædicatores verbi ueritatis.
AVG. Et germinet excipiens pluuiam germina bona ope
 ra bona, nec pro bona pluuiā det spinas, & pro horreo expe
 tet ignē. Reliquum
 enim erit, si semen
 quod spargitur in cor
 tibus nostris, non ab
 tulerint aues, nec spi
 næ præfocauerint, nec
 estus exusserit, accedē
 e pluuiā hortatio
 num quotidianarum
 & cogitationibus ue
 ris bonis, quibus hoc
 agitur in corde, quod
 agitur in agro rāstris,
 leba frangatur, & te
 nen operiatur, & ger
 minare possit, afferat
 & fructum, ad quem
 laudeat, & letur agri
 cola. Si autem pro se
 mine bono, & pro plu
 uia bona, nō fructum
 de spinis attulerimus,
 nec semen accusabit,
 nec pluuiā erit in cri
 mine, sed spinis ignis
 lebitur præparatur.

CHRYSOStOMVS.

Semper bibimus, semper audimus, sed cōfestim humo

em amittimus. Sole exorto propter hoc spinas proferimus.

HERO. Significat Paulus populi Iudaici uilitatem, q̄a
 Romanis traditi sunt, & captiuitates iugum hucusque, susti
 nēt, de manu n. Christi hæc facta sunt omnia, & in micore, ac
 lolonibus dormitant. Quia nec beneficiis, nec tormentis Dei
 illū recidere uoluerunt, vn̄ de loquitur ad eos. Ite in ignē ater
 num, quem præparauit Deus diabolo & angelis eius. Quod
 & Apostolus ait. Thessal. 2. Peruenit ira Dei super eos in finem.

Generans herbam. Significat illos saepe bibisse, per legem &
 prophetas uerbum cælestis doctrinæ, & nec sic prompti fue
 runt germina fidei p. offerre.

A quibus collitur. Cultores terræ qui uomere spiritali arbu
 ta concidunt, & falce uerbi Dei noxia præcidunt. Vel illis a
 quibus collitur, id est, ipsis eisdem qui se colūt i bonis operib.
 imitari scilicet maiores, secundū illud. Et fecerunt fructum nati
 uitatis quia patres suos, quos eos in fide genuerunt imitantur.

Confidimus. Non dicimus putando uos tales, sed timendo ne
 tis tales. Terreo uerbis, ne ipsa doleatis re. **Confidimus.** Quia de
 præ-

presenti non habet, unde lauder de spe futurorum attollit, ad
 q̄ p̄ præterita allicit, & recreat animos eorum & confortat,
 antiqua eis in mente reuocans, & facit eos ex estimare Deum
 oblitum bonorum quæ fecerūt, Sicut n. priora bona p̄ sequē
 tia mala mortua fuerant & irrita facta, uia ipsa eadem per pe
 nitentiam & alia bo
 na sequentia reuiuif
 cent.

f Operis. Magna illis te
 stificatus est. Tria au
 tem bona commēdat
 in eis, scilicet quod
 omnia tua fecerunt cō
 munia sanctis. Ecce o
 pus & hoc ex dilectio
 ne quæ informat actio
 nes. Ecce alacritas, &
 hoc ad gloriā Dei, ec
 ce pura & recta inten
 tio.

CHRYSOStOMVS.
 Papē quomodo recre
 auit animas eorum, &
 confortauit, antiqua es
 is in mentem reuocās
 & eo inducens, ut ne
 cessario nequeant cog
 itare, apud Deum se
 in obliuionem uenisse
 Non enim iniustus est
 Deus, ut obliuiscatur ope
 ris uestri. Necessē est e

nim peccare illum, cui non satisfactum est de spe, deumque
 iniuititæ argere. Proinde coegit eos omnibus modis, expe
 ctare illa futura. Eum enim qui desperata præsentibus & re
 nuntiat, ex futuris confortare quis poterit.

ANSEL. Reuera enim grandis esset iniustitia Dei, si tan

tum peccata puniret, & bona opera non susciperet.
g. Qui ministratis sanctis, & ministratis. **ANSEL.** His uerbis pa
 tet, quia superior increpatio, & presens consolatio, non ad p
 fectos diriguntur, qui reliquerant omnia, & habebant cor v
 num, & animam vn̄am, sed ad ceteros qui secularia relinque
 re nō uere, & negligenter ac remisse uixere. Quos Apostolus
 per pauca bona quæ fecere, allicit, & recreat animos eorum,
 atque confortat. Vos quidem ministrastis, & ministrastis, sed tamē
 nolumus ut ab hac adhuc ministratioe cesseris, quasi iā suffi
 ciat quod hactenus egistis, sed cupimus, ut usque in finem in
 hac actione perseueretis.

h. Cupimus. Multam dilectionem erga illos ostendit, & eandē

circa singulos curam demonstrat, & maiorum enim & mi
 norum similitur curam gerit, & omnes diligit.

Promis-

NICOLAUS LYRA.

In baptismo enim configuramur morti & sepultura Christi, ut habe
 ur Ro 6. a. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu in mor
 ti ipsius baptizati sumus, cōsepulti enim sumus cum illo per
 opitium, &c. & per consequens dicentes baptismum reuerari, di
 cunt quomodo mortem Christi uerabilem, & sic deident eam, pro
 per quod si quatur. Et ostendit ha. Licet autem hæc expositio sit subtilis,
 prima tamen magis uidetur concordare literę.

Terra enim saepe uenientem super se bibens imbrēm. Quia
 parte præcedenti dixit, quod illi qui propter ingratitude diuino
 beneficiorum labuntur in peccatum, quodammodo sunt impossibi
 li ad resurgendum, ideo hic consequenter inducit ad hoc quoddam exē
 plum. Terra quæ multo labore euata est & irrigata, si faciat fructus
 bonos, benedicatur, si autem spinas & tribulos, maledicatur magis quā
 non fuisset ita diligenter exculta. Sic & in proposito de homine diuina
 beneficia recipientē, & ideo in fine concluditur.

Cuius consummatio in combustionione. Quia tales ingrati si
 liter adduntur ad gehennam, alia litera patet ex dictis:

Confidimus autem de uobis. Hec consequenter ostendit Apoſtolo
 quibus sua doctrina sit conueniens & utilis. Et dicitur in duas: quia
 uno proponit intentum, secundo propositum probat, ibi. Non enim ini
 iustus. Circa primum sciendum, quod ex prædictis uerbis apostoli pos
 sent

sent illi quibus scribebat opinari, quid ipsi essent tales, prout immedia
 te prædixerat, & per consequens doctrina eius inutilis esset, & ideo Apo
 stolus hoc remouet, dicit. Confidimus autem de uobis dilectissimi.
 Et per consequens reputabat eos esse aptos ad capiendum perfectionem
 doctrinæ Christi, propter quod subdit.

4. Meliora & uiciniora salutis, si illicet confidimus de uobis.

**5. Tametsi ita loquimur, quasi dicat non loquutus sum in præceden
 tibus, eo quod tales sitis, scilicet ingrati & ad doctrinam Christi inepti,
 sed ad cautela futurorum ne effectum tales per casum.**

6. Non enim iniustus Deus. Hic probat propositum, primo ex ro
 rum conuersatione, & secundo ex Abrahæ promissione, ibi: Abrahæ
 namque. In prima igitur parte dicit sic. Rationabiliter dixi, quod con
 fidimus meliora de uobis, cuius causam subdit, dicitur. Non enim iniu
 stus Deus, ut obliuiscatur operis ueſtri, id est, sanctæ conuersatio
 nis ueſtræ.

7. Et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius. Et quæ sit
 ista dilectio ostendit ex facto, dicitur.

8. Qui ministrastis sanctis, id est Christi fidelib. necessaria p̄bendo.

9. Et ministrastis. Opus charitatis, continuando & quia uirtus lauda
 ta crescit, ideo post commendationem hortatur eos ad uirtutis continua
 tionem & augmentationem, dicens.

**10. Cupimus autem unum quenque ueſtrum eandem osten
 tare sollicitudinem, id est, mentis rare per effectum euidentem.**

* Ad

CHRVS. Dicendo, cupimus vnumquemque vestrum, hoc est, vultu frequissimum dicat, volo te studere semp, & qualis fuiti primum, talem esse, & nunc, in futurum. Hoc enim re. largitionem eius & faciliorem, & tolerabiliorem reddit. Et non dixit volo, quod est autoritatis doctrine, sed quod

Sciebat placere Iudæis promissiones patrum memorari, unde modo his laudibus extollit quos supra exemplo obduratum terruit. In hoc autem Abraham maxime elegit, cum filii erunt si credunt.

c *Abraham namque promittens Deus*, Tria dicit, quod promissio facto, & per iuramentum firmata, & in Abraham iam impleta.

Gen. 22. c.

¶ ita cū patienter expectasset.

¶ de iure in c. & si Christus. § Iacobus. quoque.

a Quam quondam habuisti. b Frequenter ostendere. c Ministrandis sanctis. d Vt in futuro compleatur in vobis, quod modo speratis. eandem ostentare sollicitudinem ad ¶ expletionem spei vsque in finem, ut non legnes efficiamini, verum imitatores eorum qui fide & patientia hereditabunt promissiones. ¶ Abraham namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iuravit per semetipsum, dicens. Nisi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te. Et sic longanimitate ferens, adeptus est repromissionem. ¶ Homines enim per maiorem sui iurati: & omnis controuersia eorum finis ad confirmationem, est iuramentum.

1 * OECUMENVS. Cū igitur vides Christum dicentem, Amen dico tibi, intellige quod cum per nullum maiorem iurare possit, iurat Amen, non quia etiam filius nunc iuret ipsi Abraham. Verbum enim iurat, 2 * ANSELMVS. Exponit, promissiones quas hereditabunt, qui fidem, & patientiam seruant, illas scilicet, quas Deus fecit Abraham. In quibus non relinquitur nobis locus dubitationis,

a Vt non legnes efficiamini. * THEOPHYLACTVS. Vel id quidem subiungit, ut vos consoletur. Nam & in futurum rem ipsam producit. Dixerit namque superius quandoquidē torpidi estis effecti, sed auditu. Ibi quidem solis auribus torpedinem terminat, nunc vero prospicio inquit, quominus ad animam huc pertingat segnities. Nam quemadmodum corpori outū & exercitatio officit, sic animo bonorum operum obicit neglectus, & homines reddit lenolentiores, & torpidos. b Promissiones. * THEOPH. Commemorat quæ ante hæc optime pergissent, & ex eorum recte factis proficit nunc argumenta, & ad pristinum statum tradit. Verum ne fortan existiment se plane indignos, quorum haberi ratio debeat, eoque destitutos fuisse à Deo ostendit tentationibus. Vnde eo acrius diuexari, quo magis animi magnitudine polleant, & Deum ipsum magnis & præstantibus uirtutibus uti solere. Adte autem quemadmodum prius fidem posuerit, demceps, & patientiam subdat. Ex fide namque & patientia oritur. nisi enim quis prius crediderit, daturum Deum quod ante promiserat, nil patienter moram hanc tolerabit.

quando eas Abraham promisit, & iuravit, & etiam omnibus imitatoribus eius in fide & patientia. Quasi dicat. Inde potestis uide quoniam qui fidem & patientiam habent promissiones hereditabunt, quia Abraham, qui primus eas audire cepit, sic adeptus est eas.

* AVGVSTVS. Cum iuras per celum aut terram, non te arbitris non debere domino iniurandū tuum, quia per eum rare conuinceris, cuius cælum thronus est, & terra scabellum est.

* IDEM. Non uobis dicimus nos non iurare, si enim hoc dicimus, mentimur, quantum ad me pertinet iuro, sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsus, cum uidero non mihi cedi, nisi faciam, & ei qui mihi non crediderit, non expedire, quod non credat. Hac perperis ratione & consideratione librata, cum magno timore dico, Coram Deo, aut Testis est Deus, aut scit Christus.

d *Nisi benedicens benedicam tibi*. Apoptosis est hic, id est, defectio. Q. Si hoc non fecero, non mihi credatur de aliquo.

Sciebat

In quo

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Ad expletionem spei usque in finem. Quia per continuationem boni operis usque in finem expletur spes, qua est certa expectatio futurae beatitudinis, in quantum consequitur actualiter glorie primum ideo subdit.

2 Vt non legnes efficiamini. id est, pigri, sed uirtutes in bono proficientes, sicut fuerunt patres sancti, & hoc est quod dicit.

3 Verum, profed.

4 Imitatores eorum qui fide & patientia &c. scilicet hereditatis celestis.

Diuisio.

5 Abraham namque promittens Deus. Hic consequenter idem probat promissionem Abraham factam. Et diuitur in tres partes, quia primo proponit illam promissionem, secundo ostendit eius infallibilitatem. ibi. Homines enim, tertio ex hoc concludit ueritatem intentam, ibi. Vt per duas res. Circa primum sciendum, quod Abraham facta est promissio de bonis temporalibus & etiam celestibus, propter quod dictum est ei, quod semen eius erat futurum sicut arena maris & sicut stella cali. & promissionem illam firmavit iuramento, & hoc est quod dicitur, Abraham namque promittens Deus, bona terrena & celestia, & ad confirmationem huius promissionis iuravit per semetipsum.

6 Quoniam neminem. id est, nullam rem.

8 Habuit per quem iuraret maiorem. Et quid iurauerit subdit, dicitur.

8 Nisi benedicens benedicam. Et subintelligitur deficiet ueritas mea nisi fiat sic.

9 Et sic longanimitate ferens. id est, Abraham patienter expectans.

10 Adeptus est repromissionem. Quia tandem consequutus est gloriam,

11 Homines enim. Hic consequenter ostendit huius promissionis infallibilitatem. Ad cuius euidenciam sciendum, quod dispositio Dei aterna immutabilis est, quæ est idem quod eius consilium, & ideo quando in sacra scriptura aliquid denunciat, prout habet esse in diuino consilio immutabile est, nec retractatur. & hoc modo infra Re. 15. dicitur de Salis abiectio. Porro trium phator Israel non parceret, nec penitentie tlectetur. Quando autem aliquid denunciat in sacra scriptura exigentiam meritorum, non tñ prout habet diuinum consilium, sicut subuersio Ninuitarum. Iona. 3. Hoc bene retractatur, sicut subuersio Ninuitarum a domino predicta, propter penitentiam eorum fuit retractata & hoc est q. d. Ie. 18. a. Repete loquar aduersus gentem & aduersus regnum, ut radicem & destruiam & disperdam illud. Si penitentiam egerit gens illa a malo suo, agam & ego penitentiam super malo quod cogitavi vfacerem ei. & quia talis comminatio dicitur sententia Dei, ideo dixerunt doctores nostri, quod sententia Dei mutatur, non tamen eius consilium. Nunc autem ita est, quod quæ docunque in sacra scriptura aliquid denunciat sub iuramento a Deo illud procedit ex diuino consilio, & ideo promissio facta Abraham patet infallibilis ex duobus, primo, ratione diuini consilii, ex quo procedit quod non mutatur, & ex additione iuramenti diuini per quod confirmatur. His uisus attendendum est ad literam. Homines enim per maiorem sui iurant. Quia confirmatio alicuius rei non est nisi per aliquid certum & stabilis, propter quod dicit Philosophus. 1. Metaph. quod antiqui pauerunt aquam principium omnium. quia dixerunt ipsam esse iuramentum Deorum.

12 Et omnis controuersia eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Quia facta hominum sunt fallibilia, & ideo ad confirmationem oportet recurrere ad diuinam ueritatem infallibilem, quæ iuramento uocatur in testem.

11 Homi-

In quo

a In quo abundantius volens. Q. Si autem homini qui mendax est, per iuramentum creditur, quanto magis Deo credendum est, qui mentiri non potest.

b Fortissimum solatium habeamus. * AMBROSIVS. Est ergo fortis, qui se in dolore aliquando cōsolatur, Et reuera iure cafor- titudo vocatur, quan- do vnusquisque lei- plum vincit, iram, con- rinet, nullis illecebris emollitur, atque in- flectitur, non aduersis perturbatur, non extol- litur secundis, & quasi venti quadam variariū- rram circumfertur mutatione.

c Confugimus. Fugit ad spem qui spe beati- tudinis tribulationes pernit.

d Quam sicut. Sicut ancora nauem, sic spes animam tenet, ne mergatur in salo hu- us mundi, confen- diendo iniquitati. Et firmam, ne saltem titu- bet.

* AVGVST. Iacta in Deum curam tuam, & ipse te enutriet. Et vide quia portus excipit. Et non dabit in æternum fluctuatione iusto. Videns fluctuare in mari isto, sed excipit te portus, Tu autem antequam intres in portū ab an- chora noli obtumpi. fluctuat nauis ab anchoris, sed non lōge terra proicitur, nec in æternū fluctuabit, etsi ad tempus flu- ctuat

e Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

f Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

g Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

h Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

i Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

k Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

l Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

m Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

n Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

o Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

p Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

q Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

r Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

s Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

t Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

u Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

D Anuat. Anchora spes eius est, non dabit in æternum fluctuatio- nem iusto.

e Præcursor. ad hoc. n. præcurrit, vt nos sequamur. Qui bene dicitur cursor, quia multa culpa eum impediuit, secundum il- lud. Exultauit vt gigas ad currendū viam. Et alibi: In via pec. nō ste- Et præcurrit: quia ante nos, & pro nobis cu- rrit.

f Secundum ordinem, Melchisedech. Vnde oportet Christianos (quorum est pontifex) superiores Iudeis esse quantum distat inter. Christum & Aaron. & melius sacrificium habere scilicet rationabi- le obsequium quod ducit in celum, nō pe- cudes Quid autem est ra- tionabile obsequiū, ni- si quod per animam & secundum spiritum of- fertur, vt sunt virtutes. Spiritus enim Deus est, & eos qui adorant eum, in spi- ritu, & veritate adorare o- portet. Ecce qualib. sa- crificiis placatus Deus hæc igitur offeramus.

g Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

h Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

i Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

k Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

l Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

m Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

n Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

o Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

p Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

q Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

r Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

s Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

t Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

u Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

v Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

w Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

x Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

y Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

z Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

aa Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

ab Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

CAP

pit reuertentem ad pœnitentiam post baptismum.

Respondeo in hac questione fuerunt hæreses contraria occasione il- lius quod dictum est in hoc cap. Impossibile est enim eos qui semel illu- minati sunt, &c. per quod intelligitur baptismus, ut dictum est, supra se- quitur. Et prolapsi sunt rursus renouari ad pœnitentiam. dixit quidam presbyter Romanus nomine Nouatus, quod nullus potest resur- gere ad pœnitentiam post baptismum. Sed hoc est falsum & erroneum, secundum quod dicit Athanasius in epistola ad Serapionem, & probat per scripturam per illum Corinthium incestuosum, de quo loquitur Apo- stolus. 1. Cor. 5. qui tanta enormitatis erat, quod uxorem patris sui habe- bat, propter quod Apostolus iussit eum tradere Sathã ad affligendum ut spiritus eius saluus fieret in die domini nostri Iesu Christi, ut ibidem dicitur, quod non esset verum, nisi pœnitentia in eo haberet locum. Item de illo eodem scribitur. 2. Corinth. secundo, quod de mādato Apostoli fue- rit iterum receptus ad communicationem fidelium, per quod patet, quod pœnitentia habet locum in cadentibus post baptismum. Item Paulus Apostolus scribens Galathis, qui post receptionem fidei & baptismi fuerat decepti a falsis Apostolis, dicit Gal. 4. c. Filioli mei, quos ite- rum parturio, donec formetur Christus in vobis. ex quo patet quod recepit eos ad pœnitentiam post baptismum. Posset etiam error No- uati per rationem impugnari, sed hoc dimitto, quia hoc tractari habet in 4 sententiarum. Error autem contrarius fuit error Origenis, qui nimis laxauit pœnitentiam. sicut Nouatus nimis restrinxit, di. quod non solum habet locum pœnitentia totiens quotiens in uita presenti. sed habet lo- cum in futuro, quia dicit demones & damnatos post aliquod tempus ad gratiam & gloriam reuerti. Sed hoc est contra rationem & scriptu- ram sacram, eadem enim ratione uideretur, quod beati possent cade- re a beatitudine, & quod damnati reuertantur à damnatione. primum autem est erroneum, ergo & secundum. Item scriptura eodem modo loquitur de duratione damnationis & beatitudinis, Mat. xx v. d Et ibūt hi in suplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Mul- ta etiam absurda alia continentur in errore Origenis, quæ dimitto pro- pter prolixitatem. & quia sufficienter tractatur à doctoribus, 2. & 4. sententiarum. Fides autem catholica inter duos errores prædictos tenet medium scilicet quod in uita presenti etiam post baptismum pot pœniten- tia totiens quotiens iterari, & ideo uerbū Apostoli supra induellū, quod mouit Nouatum ad dicendum contrarium, exponendū est sicut & su- præ exposui. Sed contra errorem Origenis tenet fides catholica quod post uitam istam non habet locum pœnitentia, quia amplius non sunt in uita, sed in termino. Ad argumentum primum in contrarium dicendum, quod non simile de baptismo qui imprimi characterem in anima, qui quidem character est indelebilis, & ideo baptismus non est iterabilis: pœniten- tia autem characterem non imprimi, it ergo & c. Ad secundum dicendum * quod

Illud quidem diuitiarum sunt & diuitum, hæc autem virtutū. Illa extrinsecus, ista intrinsecus. Illa quilibet operari potest, hæc autem pauci. Quanto. n. melior est pecore homo, tanto hoc sacrificium illis. Ilic. n. animam tuam in sacrificium offe- res, ibi pecora offerebantur.

o Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

p Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

q Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

r Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

s Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

t Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

u Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

v Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

w Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

x Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

y Quia sic inter homines. Abundanter per promissionem, sed abundantius per iuramentum.

NICOLAUS DE LYRA.

In quo. id est, in iuramento Abrahæ facto.

Abundantius. quia facta est Abrahæ pro se & hæredibus suis.

Immobilitatem. per hoc ex abundantiam eam immobilem ostendit, ut enim firma ex hoc, quod procedebat ex diuino consilio, & ideo iura- mentum additum firmavit eam ex abundantiam, quando promissioni prius ad ea ipsi Abrahæ sunt additum. ut habetur Ge. 22.

Ut per duas res immobiles. Sic ex prædictis Apostolus conclu- dit intentionem, uidelicet. quod illi qui sunt de semine Abrahæ si fuerint i- mitatores fidei ipsius, certitudinaliter consequenter promissionem Abra- hæ factam, prædicto modo firmatam, & hoc est quod dicitur hic. Ut per duas res immo. scilicet diuinum consilium & eius iuramentum.

Quib. impossibile est. id est, securi sumus de obtinenda promissio- ne, quia sumus imitatores Abrahæ propter quod sequitur.

Qui confugimus. Supple per baptismum ad Christum, per quem impletur promissio Abrahæ facta, ideo sequitur.

Ad tenendam propositam. id est, certam glorię expectationem.

Quam sicut ancoram habemus animę tutam ac firmam.

Sicut enim ancora materialis tenet nauem immobilem inter fluctus ma- ris, ita spes tenet animas immobiles inter fluctus varia & multiplicis mutationis, ueruntamen ipsa spes habet contrarium modum firmitatis in specu ancora materialis, quia ancora materialis per hoc quod figitur in terra, dat firmitatem nauis: animæ autem nostræ non possunt in terra subiliri, ideo oportet quod ancora spei firmetur in loco contrario, scilicet in celo, & hoc est quod subditur.

Ad interiora velaminis. id est, ad secreta cœlestia, quæ sunt nobis clata, ad quem locum ascendit Iesus Christus, ut ibi figeret anchoram nostram, quia per hoc habemus firmam spem ueniendi ad gloriam, & hoc est quod subditur.

Ubi præcursor pro nobis. Hoc autem Apostolus subdit quia prius locutus fuerat de pontificatu Christi, & interposuerat aliqua ad exci- tationem audientium, & sic consequenter reuertitur ad suum proposi- tum, scilicet ad loquendum de pontificatu Christi de quo adhuc loquitur cōseq.

Ad euidenciam maiorem cuiusdam dicti in hoc capit. quaritur. Vtrū in cadentibus post baptismum pœnitentia habeat locum. Et arguitur quod non, quia sicut baptismus habet efficaciam a passione Christi, ita & pœ- nitentia, sed baptismus non potest iterari, ergo & c. Item spiritualis cura, quæ fit per pœnitentiã, significata est per curationes corporales quas Christus operatus est sed Christus non legitur aliquem his curasse, ergo & c. Contra Eccle. 2. d. dicitur. Secundum magnitudinem eius sic est misericordia illius, sed magnitudo Dei infinita est, ergo eius misere- cordia, & per consequens non tantum semel sed totiens quotiens reci- pit

Pf. 18. b. Ibi. 1. a

Chrysost.

E

Io. 4. d

F

Error No uati.

Error Ori genis.

A NICOLAUS DE LYRA.

quod non oportet omnimodam similitudinem esse inter figuram & figuratum, & ideo si curatio corporis non fuit restituta a Christo circa

eundem hominem, propter hoc non sequitur penitentiam esse irreiterabilem. Præterea licet non legatur Christum curasse eundem hominem pluries, non propter hoc habetur quia fuerit factum, quia multa Christum fecit quæ non sunt scripta, ut habetur Job. ultimo.

ADDITIO I.

In ca. 6. ubi dicitur in psal. Licet autem hæc expositio sit subtilis prima tamen magis videtur concordare literæ.

Hanc expositionem secundam videtur tenere Glo. & est magis conformis literæ. Accipit enim illud quod dicitur impossibile in quo tota vis rationis consistit in sua propria significatione, non autem profecti que est significatio large sumpta. Similiter quod dicitur. Rursum crucifigentes. &c. magis consonat huic expositioni secundæ, & quia prout in Glo. qui putat secundo baptizari, quantum ad se Christum crucifigunt, quia sicut semel mortuus est in carne, ita nos in baptismo semel peccatis mortui, unde non est iterandum, sicut nec mors Christi est iteranda.

ADDITIO II.

In eodem c. ubi dicitur in psal. Sed est contra rationem & scripturam sacram.

Prout dictum fuit supra non videtur eadem ratio quod beati possent cadere a beatitudine, & quod damnati revertantur a damnatione. Tum quia damnatio beatorum esset manifeste contra divinam iustitiam, simili ter & contra divinam misericordiam, reductio autem damnatorum posset procedere ex misericordia divina sine præiudicio plenitudinis iustitiæ suæ, prout dictum fuit in 2. addi. 2. ca. huius epistolæ, Tum quia prout sã Th. prima secunda. q. v. ar. 4. in corpore questionis multipliciter ostendit impossibile est quod aliquis ut tens divinam essentiam vellet eam non videre, damnati vero maxima supplicia sua sentientes non irrationabiliter ad refutationem errorum suorum præteritorum possent reverti. Ad confutationem tamen erroris Origenis sufficit autoritas scripturæ secundum determinationem ecclesiæ intellecta.

ADDITIO III.

In eo ca. ubi dicitur in psal. Ad argumentum primum in contrarium

dicendum quod non est simile de baptismo.

Baptismus est quedam regeneratio spiritualis. dicente Christo. Job. 2. Nisi quis tenatus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Penitentia vero est quedam medicina spiritualis. Iuxta illud Mat. 10. b. Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus, ex quibus potest sumi differentia horum sacrariorum quantum ad eorum iterationem nam sicut generatio corporalis non iteratur, ita nec baptismus, & sicut medicina corporalis iteratur, ita & penitentia, & sic habetur alia responsio ad primum argumentum.

REPLICATA. In ca. 6. refutit Burg. illud quod 2. c. supra & uic. correctionem eius sibi, & Job. 13. In eod. c. ubi disputat Posit. quere l. ptisus non est iterabilis sicut penitentia. Et respondet, quia baptisus imprimunt characterem, non penitentia. Burg. autem reddit aliam rationem diversitatis: quia inquit baptisus est generatio spiritualis: penitentia autem medicina sicut igitur in corporalibus generatio non est iterabilis sed bene medicina, ita hic. Sese istæ similitudines usque quaque currunt quatuor pedibus. Certum enim est peccantem mori mortaliter sicut enim per medicinam non potest suscitari mortuus, ita nec per penitentiam mortaliter peccans. consequens est falsum, tamen antecede. patet in Ps. ubi habetur pro impossibili, quod medici suscitabunt & conturbant tibi, igitur comparatio ista non est universalis. Cum penitentia potest comparari generationi sicut & baptisus, igitur per hoc non dicitur causam diversitatis in proposito. assumptum patet, quia sicut profus a non esse ad esse est propria generatio in corporalibus, sic progressio a non esse gratiæ ad esse gratiæ est generatio in spiritualibus. ita autem progressio sit per penitentiam, ut patet: igitur penitentia est generatio vel saltem similis generationi. Et ita patet molus calumnia consuetus apud Burg. qui similitudines & translationes saepe contra stil. accipit generaliter, & secundum generalitatem uniuersaliter sumens.

CAP. VII.

Primasus Haymo.

Ic enim Melchisedech. CHRYSOSTOMVS. * Volens Paulus differentiam demonstra-

Benedico secundum ordinem Melchisedech. Melchios vel Melchisedech rex. iustus vel iustitia. a Fuit.

IC ENIM Melchisedech rex Salem

iustitiæ, id est, Christus suos per iustitiã regit ter procellas seculi. R pacis Christus quos hic iustitia reg in pace æterna regere

renoui, & veteris testamenti in multis hæc disseminat, & pre ludit, & explorat etiam aures auditorum, & exercet. Confestim quippe ab ipso exordio, hoc quasi fundamenti loco pie cit dicens. Quia illis quidem locutus est in prophetis, nobis autem in filio. & illis quidem multifariam, & multis modis, nobis autem per filium. Deinde de filio locutus, quis iste sit, & quod operatus sit, & admonens credendum illi esse, ne eadem pariamur quæ & Iudæi, & Quæ apertus est secundum ordinem Melchisedech.

* ANSEL. Et prius exponit quis ordo præcesserit in Melchisedech, & quomodo iuxta ordinem eius Christus factus sit Pontifex in æternum. Ut exposito, & commẽdato ordine Melchisedech, appareat quam dignum sit sacerdotium Christi, quod ita magnum est, ut sacerdotium Melchisedech illud præmostrauerit non sicut æquale, sed sicut umbra, dum enim magna umbra præcessisse ostenditur, pater satis quod magna veritas corporis sequatur.

C Iam incipit ostendere quomodo Christus secundum ordinem Melchisedech assimilatur filio Dei. Melchisedech dicitur rex iusti-

definit. Sacerdos Dei, qui se iu ara crucis obtulit. Obuiat & currit, dando gratiam cuique post eedem uitiorum, quæ sensus subintrant & dominantur, & benedicuntur ei, dando clementiam boni operis. Dat panem & uinum, id est, corpus & sanguinem suum, quo pasti & a præteritis muuantur, & in futuro confortantur. Cui Abraham, id est, fidelis dat decimas omnium id est, omnem perfectionem suam ei attribuit, primum Melchisedech id est, rex iustitiæ. post rex Salem, id est, pacis, quia prius hic re suos in iustitia post in futuro regit eos in pace. Sine patre sedum carnem, sine matre, secundum deitatem. Sine genealogia quia filios carnis non habuit. Non habens initium neque nẽ, coæternus patri secundum deitatem. Et si oēs patriarchæ & prophetæ figura Christi fuerunt. Melchisedech specialiter qui non de genere Iudæorum præcessit in typum sacerdotii Christi. Secundum ordinem Melchisedech multis modis. Quod rex & sacerdos fuit, & ante circumcisionem functus sacerdotio, ut non Gentes a Iudæis sed Iudæi a Gentibus sacerdotium ciperent, non unctus oleo uisibili, ut Moyses constituitur sed oleo exultationis & puritate fidei, nec animalia immolauit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Diuisio.

Ic enim Melchisedech. Aliquibus interpositis ad excitationem audientium & c. hic Apostolus reuertitur ad suum propositum scilicet ad probandum excellentiam sacerdotii Christi. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit excellentiam huius sacerdotii respectu sacerdotii Leuitici. secundo ostendit quod fideles debent huic sacerdotio reuenter subici. secunda pars incipit in medio c. x. ibi. Habentes itaque fratres fiduciam. Circa primum sic procedit, quia pri-

primo ostendit excellentiam sacerdotii Christi respectu Leuitici ex parte personæ sacerdotis. secundo ex parte sui ministerij. secunda incipit principio sequentis c. ibi: Capitulum autem, &c. Adhuc primo ostendit excellentiam sacerdotii Christi per auctoritatem diuinam, secundo ostendit huius sacerdotii necessitatem, ibi Talis enim dicebat. C primum aduertendum, quod Apostolus probat propositum suum per gloriam Psalm. cix. a. Iurauit dominus & non penitebit eum. &c. Vnde tria ostendit ad suum propositum probandum. Primum est illud quod in auctoritate ista ponitur. Secundum ordinem Melchisedech. * Secun-

molauit, sed pane & Vino Christi sacerdotium dedicauit. Nō
 Auerē sine patre vel matre. cum Christus secundum duas natu-
 ras & patrē habuit & matrē. Sed quia in Genesi inducitur ubi
 o occurrit Abraham, & nec ante nec post eius nomen in ge-
 nealogia inuenitur. Huius autem exemplo affirmat Apolto-
 nis, quod sacerdotium
 Aaron & principium
 abuit & finem: sed ec-
 lesiē sacerdotiū & in b
 ceterum in futurū
 ternum sit.

Sacerdos Dei summi.
 CHRYSOSTOMVS. Sa-
 cerdos autem erat for-
 a semetipso ordina-
 is, sicut enim tunc erāt
 cerdotes. Vel quia e-
 te prouectior erat,
 suis colebatur. Vel c
 od & ipse sacrificia-
 studuit, sicut & Noe
 bel, Abraham, quan-
 o sacrificia obtulerunt.

Regresso a cede regum, & benedixit ei. Sicut in Genesi legitur,
 Quatuor reges aduerlus quiq; pugnaverunt, eosque vice-
 rit. Sub quibus deiecit Loth degebat, & captus est a quatuor.
 Quod cum audisset Abraham, cum trecentis decem & octo
 ermaculis persecutus est eos atq; percussit reduxitque Loth
 omnem substantiam quam ceperant. Tunc ergo Abraham
 deuenti occurrit Melchisedech, & benedixit &c. Tradunt
 ebrei Melchisedech esse filium Noe, & quando Abraham
 ntus est habuisse trecentos nonaginta annos & Abraham ut
 epti obuiaſſe, & panem in refectionem eius & suorum ob-
 ulisse, & ut sacerdotem Dei decimas recepisse Salem pluri-
 idicunt Ierusalem, sed fuit oppidum regionis Sichem, q̄ &
 bodie Salem dicitur, ubi ex magnitudine ruinatum palatium
 Melchisedech ostenditur. Vnde & in euangelio dicitur, *Erat
 Johannes baptizans in Ennon iuxta Salem.*
 Neque initium dierum, neque finem uitæ habens. Christus omni-
 o non habuit initium neque finem.

d *In perpetuum.* Quia scriptura obicit, quod aliquis ei succed-
 sisset. Vel mystice per eum loquitur de sacerdotio Christi.

* AMBRO. Non agnoscis quis sit iste? Potest homo esse
 rex iustitiæ cum vix nullus sit. Potest esse rex pacis, cum vix
 possit esse pacificus. Sine matre secundum diuinitatem, quia

Per Deum, non per hominem.
 a sacerdos Dei summi, qui obuiauit Abraham regresso a cede
 a Abraham, b Melchisedech. c De principis donauit.
 regum, & benedixit ei. Cui & decimas omnium diuisit A-
 Dicitur est Melchisedech. a Hic vere Christus qui iustos facit & regit. b Dicitur est.
 braham. Primum quidem qui interpretatur rex iustitiæ: dein
 a Pacis. Salem enim pax interpretatur. b Christus pacificatur quæ in caelis & in terra c Fns.
 d Non quia non habuerit, sed quia scriptura proinde non memorat
 in figura Christi.

de autem & rex Salem, quod est rex pacis: sine patre, sine
 a Non habens prolem. b Scriptura in figura Christi testificante. c Quod scriptura dicat.
 matre, sine genealogia: Neque initium dierum, neque finem uitæ
 a In omnibus premissis. b Non in se, sed in Christo. Id est, sacerdotium eius durat in
 æternam, non ei aliud succedit, ut Lemico.

habes. Assimilatus autem filio Dei manet sacerdos in perpetuum

1 est, vnius substantiæ cū
 2 patre. Sine patre (secun-
 3 dum incarnationem,
 4 qui natus ex virgine
 5 est initium & finem
 6 non habens, quia ipse
 7 est initium & finis om-
 8 nium primus & nouis-
 9 simus.

* CHRYSOSTOMVS.
 In Paucis totam narra-
 tionem posuit, & mi-
 7 litice eam contempla-
 8 tus est, & primum a no-
 mine. Primum quidem
 qui ex interpretatione,

inquit, dicitur rex iustitiæ. Sedes quippe, iustitia dicitur. Melcha
 vero rex, Melchisedech ergo rex iustitiæ. Vides, & in nomini-
 bus adhibitam diligentiam. Quis uero est rex iustitiæ nisi do-
 minus noster Iesus Christus. Deinde Rex Salem, ex ciuitate
 hoc est rex pacis. Quod iterum pertinet ad Christum, iste nā-
 que nos iustos effecit, pacificatur quæ in caelis sunt, & quæ in
 terris. Quis homo rex est iustitiæ & pacis. Nullus nisi solus Do-
 minus noster Iesus Christus. Deinde alteram differentiam in-
 trodudit. *Sine patre, sine matre, sine Genealogia, neque initium die-
 rum habens, neque finem uitæ, assimilatus autem filio Dei, manet
 pontifex in perpetuum.* Quoniam igitur occurrebat illi
 quod dictum est. Tu es sacerdos in æternum secundum
 ordinem Melchisedech, Ille autem mortuus erat, &
 non fuit sacerdos in perpetuum, intueri qualis contem-
 platione istud exposuit. Et quis hoc unquam de homi-
 ne dixerit? Non reipsa inquit, dico: hoc est, nescimus
 quem patrem habuit, uel quam matrem, neque quando p

d *Inper-*

☞ *suscipit*

NICOLAUS DE LYRA.

Secundum est illud quod ibi dicitur. Iurauit dominus, &c. tertium
 illud quod sequitur. Tu es sacerdos in æternum. & ideo diuidi-
 tur in tres partes, in quibus Apostolus tria prædicta prosequitur, secun-
 da incipit ibi. Et quantum est non sine. tertia ibi: Et alii quidem
 iutes, &c. Circa primum tria facit, quia primo declarat similitudi-
 nem ipsius Melchisedech ad Christum, cuius fuit figura, secundo osten-
 dit excellentiam ipsius Melchisedech ibi. Intuemini autem. tertio
 hoc concludit principale intentum, scilicet excellentiam sacerdotij
 Christi respectu sacerdotij Leuitici, ibi. Si ergo consummatio. Pri-
 ma adhuc in duas, quia primo ponit conditiones Melchisedech. secundo
 hoc concludit similitudinem ad Christum sicut figuræ ad figuratum,
 1. Assimilatus autem. Prima adhuc in duas, quia primo ponit ip-
 sus Melchisedech multiplicem conditionem, secundo ponit eorum inter-
 pretationem, ibi. Primum quidem. Circa primum de scribendo, con-
 ditiones Melchisedech, primo ponit regiam dignitatem. di. Hic enim
 Melchisedech regem rex Salem. Dicunt autem Hebræi quod ipse
 fit Sed filius Noe primogenitus, & erat tunc. cccix. annorum. Salem
 secundum quosdam idem est quod Ierusalem. quia ciuitatem ipsemet se
 primo edificauit & in ea regnauit, ut dicit Isid. lib. 1. 5. etymolo. Se-
 cundum alios est idem quod Salem ubi baptizabat Iohannes, ut habetur
 Gen. 3. secundo ostendit Apostolus eius dignitatem sacerdotalem, di-
 ces.

1 Sacerdos Dei sum. & additur hoc scilicet Dei summi, ad ostendē-
 dum quod non erat sacerdos idolorum: quia idololatria tunc temporis vi-
 gnat per totum mundum, & quia ad ipsum pertinebat Deo offerre sa-
 crificia, & conferre populo spirituali, & ideo occurrit Abraham de victo-
 riæ reuertenti, ut benediceret ei, & hoc est quod subditur
 2 Qui obuiauit Abraham, &c. Et hoc habetur Gen. 14. Et quia ille
 qui confert populo spiritualia, debet de ipso accipere temporalia ideo A-
 braham dedit ei decimas de præda. & hoc est quod dicitur.
 3 Cui & decimas omnium diuisit Abraham. Per hoc enim ostē-
 ditur imperfectum respectu Melchisedech quia ei dabat decimam par-
 tem, quæ signat perfectionem, eo quod numerus denarius perfectus est,
 si autem retinebat nouem partes, quæ signant perfectiones.
 4 Primum quidem. Hic consequenter Apostolus interpretatur quod
 dicitur de Melchisedech, dicens quod nomen eius interpretatur, rex
 iusti-

Iustitiæ. melchos enim idem est quod rex, sedech autem idem quod iusti-
 tia. Salem autem interpretatur pax, & ideo per nomina prædicta intel-
 ligitur, quod Melchisedech regnabat in pace & iustitia. ista enim duo se
 concomitantur secundum quod dicitur. Isa. 32. d. Et erit opus iustitiæ
 pax. & hoc est quod dicitur. Primum quidem qui inter. rex iusti-
 tiæ. rationem proprii nominis.

5 Deinde autem rex Salem quod est rex pacis. quod designatur
 ex loco sui regiminis, sequitur.

6 Sine patre, sine matre, per hoc non est intelligendum quod Melchi-
 sedech istis caruerit: sed quia de istis scriptura mentionem non facit quia
 non loquitur de patre eius, nec matre, nec de principio uitæ eius vel fine.
 Sed per hoc videtur quod dictum Hebræorum sit falsum, qui dicunt ipsū
 fuisse Sem filium Noe, quia scriptura describit patrem & matrem ipsius
 Sem & eius genealogiam. Sed ad hoc posset dici, quod scriptura de præ-
 dictis loquitur sub hoc nomine Melchisedech, de quo arguit & facit A-
 postolus mentionem, & hoc sufficit ad rationem figuræ quæ frequenter de-
 ficat a figurato in pluribus.

7 Assimilatus autem. Ex prædictis dicit Apostolus ipsum Melchi-
 sedech fuisse similem Christo & eius figuram. primo ratione nominis,
 quod interpretatur rex iustitiæ, secundo ex loco regiminis: quia dicitur rex
 Salem, id est. rex pacis: & ista duo perfecte conueniunt Christo secundum
 quod dicitur Psal. 61. b. Simul orietur in diebus eius iustitia, & ab-
 bundantia pacis donec auferatur Luna. quod non potest intelligi de
 pace facta tempore Salomonis: quia illa parum durauit, ut habetur. 3.

Reg. sed intelligitur de pace & iustitia data per Christum, similiter ea
 quæ sequuntur de Melchisedech. Sine patre, sine matre, &c. perfecte
 conueniunt Christo: quia sine patre est in natura humana, & sine matre in
 natura diuina, sim. iter, sine principio, sine fine dierum, & sine
 genealogia. Et quia Christi generatio in natura diuina eterna est, &
 enarrari non potest, secundum quod dicitur Isa. 1. 5. 2. Generationem
 eius quis enarrabit. ideo dicit Apostolus. Assimilatus autem filio
 Dei. Melchisedech supple.

8 Manet sacerdos in æternum, id est, in perpetuum, non quia Mel-
 chisedech sacerdotium fuit perpetuum simpliciter, sed quia scriptura
 non loquitur de principio & fine sui sacerdotii, nec de successore eius.
 & per hoc præfigurauit Christi sacerdotium. quod est simpliciter per-
 petuum.

* Intuemini

D
Mistice.

Li de his.
qui multo-
tis inua-
tura.

† Ignoti
patris. i-
gnote ma-
tris, igno-
ti generis.

Pf. 109.

A suscepit initium, neque quando defunctus est. Et quid hoc in
 qd? Nunc n. quia nos nescimus, ideo defunctus non est? non
 habuit patres bene dicitur Et defunctus est, & patres habuit
 Quo ergo sine patre sine matre. Quomodo neque initium die
 rum, neque finem habuit? Quomodo in illo non est narra
 ta genealogia eius, sic
 & Christus ipsa natura
 rei, & sine initio, & si
 ne fine est. Sicut enim
 iustus nescimus neque
 initium dierum, ne
 que finem uitæ, pro
 pterea quod non est
 scriptum, sic & nesci
 mus finem Dei, uel ini
 tium, uel finem non
 quia non est scriptum
 sed quia initium non
 habet, uel finem. Nam
 ille quidem typus, at
 que ideo ex eo, quod
 nec de initio nec de
 fine uitæ, quicquam
 scriptum est, talis dici
 tur, hic uero ex ipsa
 ueritate, & propterea

B quod non sit ei uel initium, uel finis, sicut etiam in hoib. Hic
 enim appellaciones, erant. *Rex iustitie & pacis.* illis autem reru
 ueritas. Quomodo ergo initium habet? Intuleris sine initio
 finem, non quia non habet causam ex qua sit hoc. n. impossi
 bile est, habet namque patrem, alioquin quomodo filius. Sed quia non
 habebat initium uitæ, neque finem. *assimilatus autem filio Dei.* In
 quo est similitudo? Quia & huius & illius finem ignoramus, &
 initium. Sed hoc huius quidem, quid non est scriptum, illius
 autem quia omnino non est similitudo. Si autem in omnibus esset
 similitudo, non iam typus esset & ueritas, sed typus esset utru
 que. Sicut & in imaginibus est aliquid simile, est etiam aliqd
 dissimile, in lineis quippe, est similitudo quædam in caracte
 re, dissimilitudo autem in impositione colorum, & sic diffe
 rentia manifesta monstratur, & quiddam quidem simile, qd
 dam autem dissimile.

primarius
& Haymo

a Intuemini autem quantus hic cui & decimas dedit de præcipuis. Im
 moratur in commendanda dignitate Melchisedech & excel
 lentis sacerdotii eius: preferens eum ipsi Abraham patri om
 nium & omnibus Leuitis.

* **THEOPHIL.** Cum figuram ueritati accomodasset, id
 est Melchisedech Christo nunc Demum fidens, figuram ip
 sam, Melchisedech, Iudeorum sacerdotibus. clariorem arguit
 extitisse, neque his modo, quin uel Abraham patriarcham ipsu
 prestare. Si igitur figura tanto pere ceteros antecedit, longe magis, &
 ponti-

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Intuemini. Descripta similitudine ipsius Melchisedech ad Chri
 stum, hic consequenter Apostolus probat sacerdotium Melchisedech fuisse
 se excellentius quam sacerdotium Leuiticum. Et diuiditur in duas par
 tes: quia primo probat propositum, secundo remouet quoddam dubium;
 ibi: Et ut ita dictum sit. Prima in tres, secundum quod propositum
 probat per tres rationes secunda ibi: Et hunc qui ha. tertia ibi. Et
 hic quidem decimas. Prima ratio talis est. Ille qui accipit decimas
 ab alio, maior est illo, quia sicut dictum est iam, ille qui dat decimas per
 hoc proficitur in se imperfectum respectu illius qui accipit decimas sed
 Melchisedech accepit decimas ab Abraham, ut habetur Gene. 14. ergo
 fuit maior Abraham, & per consequens eius sacerdotium fuit maius
 sacerdotium Leuiticum, quia Leui descendit ab Abraham, & fuit minor
 eo, quod autem est maiore, est minus minore, & hoc est quod dicitur. In
 tuemini autem. id est, diligenter considerate:

2 Quantus sit hic. id est, Melchisedech.

2 Cui & decimas dedit de præcipuis Abraham pater. id est,
 princeps patrum, & per consequens, Melchisedech fuit maior quam Le
 ui, & quam quicumque alii patres ab Abraham descendentes. Sed uide
 tur alicui quod istud argumentum non ualeat, quia si aliquis est maior pa
 tre episcopi non propter hoc sequitur quod sit maior episcopo, sic autem
 arguitur in proposito, ergo & c. Dicendum, quod in lege noua sacerdotium
 habet dignitatem a Christo, & non ex dignitate paterna. Et ideo
 ille qui est maior patre episcopi, non propter hoc est maior episcopo, sed
 dignitas sacerdotii Leuitici procedebat ex dignitate paterna, propter hoc
 nullus alterius tribus admittebatur, & ideo bene sequitur argumentum.
 Et confirmatur argumentum per illud quod sequitur.

pontifex Christus, incomparabiliter istos dignitate & antea
 qui per illam significatur. *Intuemini.* (inquit) & diligenter a
 uertite, quanti sit iste, & quantum excellat, cui munera dedi
 non plebius aliquis & abiectior, sed Abraham patriarcha eg
 rius Nec temere quidem patriarchæ nomē adiecit: quoniam eod

gir, ut eius personam
 nis extolleret exacer
 chrinum id est ex
 lioribus & honorat
 nibus spoliis. Nec
 id potest. Abraham d
 na hæc & exuias fi
 se Melchisedech in
 partitū, quia secū v
 hic militasset, & ob
 præmia huic depen
 set militæ, sed do
 se continenti, munc
 & decimas detul.
 & ideo dixit superi
 obuiam Abraham M
 chisech processisse.
 igitur munera hæc
 partita Abraham arg
 Melchisedech illi
 longe præstantiore

a Talis fuit. Etiam ex factis. **b** Præfertur Abraham quem Iudæi extollunt, de quo gloriantur quem
 Christo præponere uoluerunt. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham. **c** Melchisedech.
d Tanquam minor maior.

a Intuemini autem quantus sit hic cui & decimas dedit de +
a Hoc est quod superius dixit diuisit. **b** Princeps patrum nostrorum.
 Hic præfert eum Leuitis.

b præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Leui
 sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas su-

a Non ab aliquo summo uero uel alieno, sed a populo, Humili
b Non aliter quam præcipit lex. In quibus licet melius confidere. A populo. **c**

c mere a populo secundum legem, id est a fratribus suis,
a In eo quod sumunt decimas præ sunt quæquam, & ipsi exi. & c. similes sunt genere.
a Filius Leui a fratribus, sed Melchisedech eius generatim non numeratur in Iudæis. Quia erat alieni
 gena absque legis mandato sui autoritate sumens. de. & c.

d quanquam & ipsi exierunt de lumbis Abraham. Cuius
a Quasi excellentior.

autem generatio non annumeratur in eis, decimas sum
a Abraham. **b** Id est cui factæ sunt.

psit ab Abraham, & hunc qui habebat repromissiones

quanto magis constabit vel legis sacerdotibus, Christi, le
 ge præcellere.

b Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes. Et ex h
 modo intuemini quantus sit, quia aliquid de filiis Leui
 hoc quod accipiunt sacrificium, & cum aliter non audere
 habent mandatum in lege, sine cuius autoritate nunquam
 præsumerent.

Et quidem de filiis Leui. Tanta est sacerdotii excellentia, ut
 tiam similes genere multo amplius digniores sint fratri
 suis. Unde Abraham in circumcisiō alienigenæ decimas ne
 dedisset, nisi excellentior esset, in quo & illi Leuitici facer
 tes decimas soluere.

c Secundum legem, & c. ANSELMVS. * Id est secundum legis
 stitutionem, sine cuius autoritate nunquam prelu
 rent. Unde secundum legem id est, non aliter quam præcit le
 scilicet, ut nec plus, nec minus, nec alio modo accipiant, q
 in lege decretum est.

d Quanquam & ipsi exierunt de lumbis Abraham. * AVG. Secun
 rationem quippe illam feminalem in lumbis Abraham
 Leui, qua ratione per concubitum, venturus erat in matre
 secundum quam rationem non erat ibi Christi caro, qui
 uis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro.

Melchisedech autem secundum nullam legem accep
 patriarcha, cum esset alienigena, & in hoc dignior.

Contesta-

4 Et quidem de filiis Leui. Ad cuius euidentiā sciendum, q
 Leuitis generaliter recipiebant decimas a reliquo populo Israel, inter
 uites autem illi qui erant maiores illius tribus, uidelicet sacerdotes
 mi filij Aaron, non solum accipiebant decimas cum Leuitis a popo
 sed etiam de parte Leuitarum recipiebant decimas que uocabatur
 ma decima. Num. 18. in signum quod sacerdotes erant maiores sim
 cibus Leuitis, & pari ratione Melchisedech maior fuit Abraham a
 accepit decimas, & per consequens maior ipso Leui qui descendit ab
 & sic idem quod prius, & hoc est quod dicitur. Et quidem de fi
 Leui. generaliter acceptis.

5 Sacerdotium accipientes. Et per consequens erant maiores.

6 Mandatum habent & c. secundum legem. Et quod nomine po
 non solum intelligantur illi tribus, sed cum etiam simplices Leuiti
 ponendo subdit.

7 Id est a fratribus suis: quanquam & ipsi exierunt de lu
 bis Abraham, scilicet melchisedech.

8 Cuius autem generatio non annumeratur in eis. Quia
 ptura non facit mentionem de patre & matre genealogia eius ut
 dictum est.

9 Decimas sumpsit ab Abraham. sicut maior a minore.

10 Et hunc. Hic exponitur ratio secunda quæ talis est. Benedic
 medius est inter Deum & illum qui benedictionem ab eo recipit,
 Melchisedech benedixit ipsum Abraham, ut habetur Genesi. 14.
 fuit maior eo & in hoc patet magna excellentia ipsius Melchisedech
 qui benedixit eum cui erat facta repromissio de Christo, & hoc est q
 dicitur.

11 Qui habebat repromissiones. scilicet ipse Melchisedech.
 * Sin

Diuisio.

a Contestatur. Vt ego vel idem in multis locis.
b Vinit, Gerebat enim typum pontificis nostri, cuius excellētia potestatis per illius similitudinem ostenditur Per Melchisedech enim in quo figura præcessit, discernitur sacerdotiū Christi a sacerdotio Leui in cuius Christi figura dicit quod Melchisedech uiuit.

Vnde dicitur sacerdos in æternum, qui se ipsū obtulit, non ex aliqua necessitate, sed ex uoluntate propriæ potestatis.

c Adhuc enim in lumbis.

*** CHRYSOSTOMVS.**

Hoc est, In eo erat Leui quāquam natus nō dum esset. Er non dixit Leuita sed Leui. Vides eminentiam; Vides quantum intereat inter Abraham & Melchisedech, qui typum gerebat pontificis nostri. Et ostendit excellentiā potestatis non necessitate

factam. Ille quippe dedit decimas, quod pertinet ad sacerdotem, ille benedixit quod melioris est. Ista excellentia, & ad posterum omnes pertrāsit. Mirabiliter, & fortiter exclusit Iudæi rationes. Propterea dicebat, Quia imbecilles facti estis, quæ hæc euertere uolebat, ne gloriarentur in eis. Talis enim est sapientia Pauli, præstruit primum, & hinc ingreditur ad ea, quæ uult ostendere. Difficile tractatu est genus humanum & quod multa indigeat diligentia, & ampliore, quam arbuta vel sarculi. Illic enim natura corporum est, & terræ, obediens agricolarum manibus hic autem uoluntas est plumas mutationes accipiens, & nunc quidem illud, nunc autem illud eligens, procliuis enim est ad malitiam.

Sicut Adā peccante qui in lumbis eius erant peccauerunt, sic Abraham dante decimas, qui in lumbis eius erant, decimati sunt. Sed nō hoc sequitur in Christo, licet in lumbis Adæ & Abraham, quæ non secundum concupiscentiam carnis inde descendit. Cum ergo Leui & Christus secundum carnem essent in lumbis Abraham, quando decimatus est, non idē pariter decimati sunt, quia secundum aliquem modum, non erat ibi Christus quod erat ibi Leui. Secundum rationem quippe illam feminalem ibi fuit Leui, quæ rōne per concubitum uenturus erat in matrē secundum rationem non ibi erat Christi caro quamuis secundum ipsam ibi fuerit Mariæ caro Leui secundum concupiscentiā carnalē, Christus autem secundum substantiam corporalem inde uenturus erat. Cum. n. sit in semine uisibilis compulgentia, & inuisibilis ratio, utrumque cucurrit ex Abraham, uel ēt ex ipso Adā usque ad corpus Mariæ, quia & ipsum eodem modo conceptum & exortū est. Christus autem uisibilē carnis substantiā de carne uirginis sūpsit. Rō uero conceptiōis ei, nō a semine

a semine uirili, sed longe aliter ac desuper uenit. Proinde secundum quod de matre accepit, & in lumbis Abraham fuit. Ille est ergo decimatus in Abraham, qui sic fuit in lumbis eius, sicut in lumbis tui patris etiam ipse Abraham fuit, id est, qui sic est natus de patre Abraham, sicut de suo patre natus est Abraham per legē, scilicet in mēbris re

pugnantem legi mentis, & inuisibilem concupiscentiam, quantum uis eam casta & bona uita nuptiarum non sinat ualere, nisi quantum ex ea possunt generari substituendo pro sperere. Ille autem non ibi decimatus est cuius caro inde non ferorē uulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nā ipsa decimatio ad præparandum medicinam pertinuerat, illud in Abraham carne decimabatur quod curabatur, nō

illud unde curabatur. Eadem enim caro Abraham, uel ipsius primi hominis similis gerebat, & uulnus peccationis & medicamentū uulneris. Uulnus peccationis in lege membrorum repugnat legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem feminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem uulneris inde sine opete concupiscentiali in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationis rationem de uirgine assumptum est.

d Sicut ergo consummatio. *** ANSEL.** Prætulit hæc sacerdotiū Christi, quod est secundum ordinem Melchisedech, Leuitico & nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat quo destructo, necesse sit & legem destrui secundum carnales obseruantias. Ac si dicat. Quin superius dictum est. Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, & oēs legē habentes nouere hoc esse futurum, ergo quid necessitatis extitit, ut non iuxta Aaron sed iuxta Melchisedech surgeret iste nouus sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia?

*** AVGVSTVS.** Oportebat. n. ut euacuaretur sacrificia, quæ secundum ordinem Aaron in Leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum, & ad ipsum sacerdotiū quod temporaliter umbra erat futuri, pertinere uideretur mundatio peccatorum, quam Dominus oblatione holocausti sui, quod ueteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, ut esset sacerdos in æternum non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

*** CYPRIANVS.** Itaque necesse erat, ut uetus sacerdotiū cessaret, & nouus sacerdos ueniret, qui in æternum futurus esset secundum ordinem Melchisedech. **1 Reg. 2. Et suscitabo tibi sacerdotem**

8 Et ut ita dictum sit. Hic remouet quosdam dubium circa prædicta, quia rationes suæ præcesserunt ex hoc, quod Abraham dedit decimas ipsi Melchisedech. Et posset aliquis dicere, licet Abraham fuerit decimatus, non propter hoc sequitur, quod Leui decimatus fuerit, hoc remouet Apostolus dicens, quod immo sequitur, quod Leui & omnes qui de Abraham descenderunt adhuc erant in lumbis Abraham quando dedit decimas Melchisedech, & ideo Leui in Abraham decimatus est, & hoc est quod dicitur. Et ut ita dictum sit. id est, sequitur ex dictis quod.

9 Per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Quia illi de tribu Leui acceperunt decimas a reliquo populo Israel.

10 Adhuc enim in lumbis patris erat quando obuiauit ei Melchisedech. id est, Abraham erat Leui quando obuiauit ei Melchisedech, a quo tunc accepit decimas. Si autem aliquis ex dictis arguat, quod Christus decimatus fuit in Abraham, quia descendit de eo. Dicendum quod non ualeat, quia descendit ab Abraham secundum corpulentam substantiam tantum, sed non secundum rationalem. Et ideo non fuit decimatus in eo quia non fuit conceptus ex semine uirili, sed uirtute spiritus sancti, & hoc habet diffusius tractari. **3. sententiarum, propter quod ad præsens dimittit.**

11 Si ergo consummatio. Hic ex prædictis probat Apostolus sacerdotium Christi esse excellentius sacerdotio Leuitico & c. iudicare ipsum per hoc quod est secundum ordinem Melchisedech, secundum quod dicitur Psalmo, **121. a. ubi dicitur de Christo. Tu es in sacerdos in generatione.**

a Tempore maioris dignitatis. **b** Benedixit. **c** Et si in acceptione decimarum contradicitur quod non maior, quia & fili Leui a fratrib. Typus Christi melior est promissiones habente benedixit. Sine uilla autem contradictione quod minus est

Hoc etiam modo intuemini dignitatem Melchisedech. a id est in sacerdotio Leuitico.

a t meliore benedicitur. Et hic quidem decimas t morietes & homines accipiunt, ibi autē t contestatur, quia uiuit.

a Vbi agit de Melchisedech. **b** Scriptura. Quia de morte eius nihil dicit in figura. Christi. **c** Hoc etiam modo dignior. Per quemdam tropum & modum loquendi. Non. n. proprie in sua persona Leui decimas dedit, circumcisis sacerdos in circumcisiō.

a Quali per materiam causam. **b** Leuiticus ordo.

Et ut ita t dictum sit, per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat

a Patri Leui, Abraham, **b** Quia Christus secundum Melchisedech, & hoc sacerdotium præest Leuitico, ergo si potes tu Iudæe solue hoc. Si ergo consum. Perfectio.

quando obuiauit ei Melchisedech. Si ergo consummatio

t qui imo tunc.

t is de quo testatur est qui uiuat.

Rom. 7. d.

Li. 8. q. 11

Li. i aduersus Iudæos

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sine ulla autem contra id est, generaliter uerum est.

2 Quod minus est a meliore benedicitur. id est, a maiore, quia in his que sunt quantitate magna, idem est esse maius quod est & melius.

3 Et hic quidem decimas. Hic ponitur tertia ratio, quæ talis est. Ille qui semper uiuit, maior est eo qui moritur, sed Abraham mortuus est & sacerdotes ueteris Testamenti erant mortales, non sic autem Melchisedech, ergo maior est ipso Abraham, et sacerdotium eius maius sacerdotio Leuitico, et hoc est quod subditur. Et hic quidem. id est, in sua uel legis Moyse,

Morientes homines decimas accipiunt. id est, sacerdotes qui sunt mortales.

Ibi autem. i. in ipso Melchisedech.

Contestatur. scilicet scriptura.

Quia uiuit. Per prædicta non est intelligendum sicut intellexerunt aliqui heretici, quod ipse Melchisedech fuerit immortalis, sed dicitur, quia scriptura non facit mentionem de morte eius, sicut de morte Abraham & sacerdotum ueteris Testamenti & hoc sufficit ad rationem figuram, quæ debet a figurato desicere, sicut umbra a ueritate. Et ideo Melchisedech per hoc quod de morte eius non est fit mentio in scriptura, sufficienter fuit figura Christi sacerdotis noui Testamenti, qui uiuit in æternum.

Tora. vj. E

Primasius Haymo.

sacerdotem qui iuxta cor meum, & animam meam faciet, & edificabo ei domum fidelem &c.

A AMBRO. Incipit hic veteris & noui Testamenti differentias dare. Si ergo, sacerdotii translatio est, necessario & legis. Non potest enim sacerdos sine testamento & lege & praeceptis esse. Transfendū est ergo a lege ad euangelium. Si ergo consummatio. Vel praetulit habitus sacerdotium Christi (quod est secundum ordinem Melchisedech) Leuitico, nunc addit quod sacerdotium Christi Leuiticum destruat, quo destructo necessario etiam destruitur lex. Q. Si leuiticum sacerdotium consummabatur, frustra surgeret alius secundum ordinem Melchisedech sed surgit alius, quod ibi notatur. Translat. scilicet. Quod & probat ibi: In quo enim haec dicuntur, & ibi, & amplius adhuc manifestum est, ergo illud non consummabatur.

a Sub ipso. Quia in manu sacerdotis lex, & per eum impletur. Lex quae dicitur consummare. Haec translatio praefigurata fuit in Samuele, qui de tribu Ephraim electus est sacerdos a domino, reprobatis filiis E. domino dicente. Qui honorauerit me, honorabo eum, & qui inhonorauerit &c.

b Translatio enim, &c. Quod alius surgat, subsequenter probat & per tribum & per ritum. Per tribum ibi. In quo enim haec &c. Per ritum ibi. Et amplius &c. Translatio enim sacerdos. Quia enim similiter & ab eodem & sub eadem sponione utraque data sunt, quod de vno dicitur, necesse est de altero intelligi.

*** THEOPHYLACTVS.** Pate facit hoc loco quemadmodum lege ipsa cessante, & redacta in nihilum, consequenter, & illud esset testamentum inductum. Nam si alio traductum est sacerdotium, necesse est & aliam legem esse, quando quidem nequit sacerdos sine testamento, & lege constare. Translatum est itaque sacerdotium, non solum pro modo, sed quod nequaquam pro Aaron ipsius Melchisedech institutis & ritu constet, sed tribu, a sacerdotali namque Aaron tribu, in regiam illam iuda traditum est sacerdotium. Sed attende misterium. Hoc enim est regale fuisse motum est sacerdotale effectum. Quomodo Christus cum rex perpetuo esset sacerdos tamen euasit cum carnem assumpsit, & sic se in sacrificium obtulit.

c In quo enim haec. Vere transfertur sacerdotium & surgit alius, quod idem est dicere, quia per tribum & per ritum. Primum de tribu ostendit, postea de ritu.

*** ANSELMVS.** Vere nouus iste sacerdos qui aeternum habet sacerdotium, de tali tribu est, nam de iuda. Et oportebat, ut euacuaretur sacrificia quae secundum ordinem Aaron in sacerdotio Leuitico fiebant, de alia tribu esset, non de Leuitica, ne ad ipsam sacerdotium, quod temporaliter erat umbra futuri, pertinere videretur, inuidato peccatorum, quam ipse oblatione sui veri sacrificii fecit. De alia tribu est.

d Manifestum est enim, quod ex iuda ortus sit dominus noster. de tribu ad tribum translato sacerdotium, de sacerdotali ad regalem, ut eadem sit sacerdotalis & regalis. Et intueri mysterium. Primum fuit regalis, postea facta est sacerdotalis, sic Christus rex erat semper, sacerdos autem factus est quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit.

e Et amplius adhuc manifestum est. Quia si tribus in Samuele mutata erat, non tamen ritus. Vel.

a Quia Aaron de Leui. **b** Quod deberet esse. **c** Interpositio. **d** Sacerdotio, ut in manu eius sit.

a Postquam vetus consummaret. **b** Dicit a propheta David.

a Hoc non diceretur, si illud melius esset. **b** Secundum ritum & tribum. **c** Qui a peccato liberauit quod non illi. **d** In aliquo hoc addit, ne vitantur tenet patet.

a Ideo dico legem sub sacerdotio, quia sic noto, quod illud sacerdotium destruitur & lex, quae non nisi sub eo.

a In cuius consideratione. **b** Christus. **c** Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.

a De iuda. Non de tribu Leui. **b** Alia. Alias, aliam.

a Vere de alia. **a** Ut eadem sit sacerdotalis & regalis, ut fuit Melchisedech rex & sacerdos. Christus.

a Vere de ea esset aliquis sacerdos.

a Haec est firmior probatio per ritum. **b** Quia per tribum. **c** Quia. **d** Quod transiit, & surgit alius.

NICOLAVS DE LYRA.

ternum secundum ordinem Melchisedech. ut supra dictum est I. c. Et diuiditur in duas partes secundum duas rationes, secunda incipit ibi. Et amplius. Ad euentiam prima rationis notandum, quod sacerdos non est sine lege, secundum quod dicitur in glo. propter quod & lex vetus administrata fuit populo per sacerdotes veteris Testamenti & similiter lex noua per sacerdotium Christi, & ideo lex & sacerdotium sese concomitantur, ita quod mutato vno & aliud mutatur ex quo patet, quod cum scriptura dicit Psal. 111. quod sacerdotium Christi debebat surgere secundum ordinem Melchisedech, qui est alius ab ordine Leuitico, eo quod sacerdotium Leuiticum fuit imperfectum: aliter non esset ne esse, immo superfluum surgece sacerdotium nouum secundum ordinem alium, & ideo sacerdotium Leuiticum cessat adueniente sacerdotio Christi, sicut umbra adueniente veritate, & imperfectum adueniente perfecto. Et eodem modo lex vetus adueniente noua, quia lex & sacerdotium pari passu currunt, & hoc est quod dicit. Si ergo consummatio. id est, perfectio.

- 1 Per sacerdotium Leuiticum erat. supple non esset necessarium aliud sacerdotium; Cuius causa subditur.
- 2 Populus enim sub ipso. id est sacerdotio Leuitico.
- 3 Legem accepit. in monte Sinai, ut patet Exod. 20. Si ergo illud sacerdotium fuisset perfectum.
- 4 Quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem &c. id est, qui non diceretur sacerdos secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem quasi dicit non fuisset necesse, & ideo cum hoc necesse appareat ex scriptura Psal. 111. quae dicit surgere, sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech

5 Translatio enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. Quod autem sacerdotium veteris legis sit translatum, dicitur a Apostolo ulterius per hoc, quod Christus a quo incipit sacerdotium noui Testamenti, non fuit de tribu Leui, de qua erant sacerdotes israhel, sed de tribu iuda de qua loquitur Psal. 77. & hoc est quod dicit.

6 In quo enim haec dicuntur. id est, in Christo, de quo praedicta scriptura impleri dicitur.

7 De alia tribu est. id est, de tribu Iuda.

8 De qua nullus altario praesto fuit. ad ministrandum, ut sacerdos.

9 Manifestum est enim, quod ex iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moytes loquutus est, patet litera.

10 Et amplius adhuc manifestum est. hic ponitur secunda ratio quae talis est. Necesse est surgere alium sacerdotem, ut patet per rationem praedictam, ergo necesse fuit surgere aliam legem, quia sacerdotium & lex pari passu currunt. Vnde & sicut sacerdotium illud consistebat in quibusdam sacrificiis carnalibus, sic & lex promittebat bona carnalia lex autem noua promittit bona spiritualia & aeterna. Et ideo lex vetus & eius sacerdotium euacuantur sicut quaedam imperfecta & infirma, & hoc est quod dicit Apostolus: Et amplius adhuc manifestum est, id est, alia ratione patet propositum.

11 Si secundum similitudinem Melchisedech exurgeret alius sacerdos &c. id est, institutus, sicut erat institutio sacerdotii ue. de. Sed.

Non

a non secundum legem. id est secundum carnalem intellectum legis, ut faceret secundum carnales obseruantias, sed secundum virtutem ipsius legis id est spirituale intellectum, quæ exequentes vitam habent æternam. Distat inter sacerdotiũ & sacerdotiũ. Illud carnale, hoc spirituale Illud tpale, hoc æternũ.

* CHRYSOSTO. Factus est inquit, Põtifex non secundum legem præcepti carnalis, lex quippe illa, ex nulla parte carnalis erat, Quid est præcepti carnalis. Circuncide inquit, carnem. vngue, inquit, carnem. laua carnem, munda carnem, & de carnem liga carnem. nutri carnem, otium agito carnem. Bona aurem retributionis quæ erunt? Multa vita carni, mel & lac carni, pax carni delitiæ carni. Ex hac lege sacerdotium suscepit Aaron: Melchisedech autẽ non sic. Et amplius adhuc manifestum est, siquidẽ secundum similitudinẽ Melchisedech exurgit põtifex alter. Quid manifestũ est?

Quanta inter utrũq. sacerdotium differentia quãto melior, qui non secundum legẽ præcepti carnalis factus est. Quid iste, nũ. Melchisedech? non inquit, sed Christus, sed qui secundum potentiam vitæ insolubilis est.

a *Vita insolubilis.* Contestatur enim Deus pater iureiurando, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

* HIERO. Ordinẽ Melchisedech multis modis interpretantur quod solus rex fuerit, & sacerdos ante circuncisionem functus sacerdotio ut non gentes ex iudeis, sed iudæi a gentibus sacerdotium acceperint, neque vnctus oleo sacerdotali, ut moysi præcepta cõstituant, sed oleo exultationis, & fidei puritate. Et quod sit rex iustitiæ, & rex pacis, sine matre & c. non quod absq; patre & matre fuerit, sed quod introducat occurrisse Abraham a cæde hostium reuertenti, & nec ante nec postea, eius nomen feratur adscriptum.

Reprobatio quidem. * CHRYSOSTOMVS. Hic hæretici insurgunt, sed aduerte integre non dixit propter malignitatem neque

que propter malitiam, sed propter infirmitatem & inutilitatẽ. Nã & alibi ostendit infirmitatem eius cũ dicit in quo informabatur per carnẽ, Nõ ergo ipsa infirmata est sed nos. Causã supponit, quare uetus sit destructum cum Deus illud dederit & nouum testamentum substitutum, quia tempore sui status illud fuit infirmũ & nõ profus inutile. Hoc autem perficit, quod ualer ad laudẽ noui sacerdotis.

Ritum. a Vtille panem & vinum Abrahã, ita hie discipulis in eiusdem speciebus carnem & sanguinem. b Alius.

similitudinem Melchisedech exurgeret alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis.

Contestatur enim quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Reprobatio quidem sit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei per quã proximamus ad Deum. Et quantum est non sine iureiurando, alii quidẽ sine iureiurando sacerdotes facti sunt.

Hic autẽ cũ iureiurando per eum qui dixit ad illum. Jurauit

Christianorum similiter ea celebrare uoluerit, quasi sopitos cineres eruens, nõ erit pius deductor, vel baiulus corporis sed ipsius sepulturæ uiolator.

* AVG. Licet itaque uidere Apostolũ Paulũ, & alios recte fidei Christianos tunc illa vetera sacramenta paululũ obseruãdo veraciter commendare debuisse, ne putarentur illæ prophetice obseruationes a pũssimis patribus custoditæ tanquam sacra legia diabolica, a postens detestadæ. lam enim cum uenisset fides, quæ prius illis obseruationib. prænuiciata post mortẽ & resurrectionẽ Dñi reuelata est, amiserant tanquam uita officii sui, ueruntamen sicut defuncta corpora, necessario deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate sed religiose, non autem deferenda continuo, uel inimicorũ, obtrectationibus, tanquam canum morsibus proicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quãuis sit ex Iudæis similiter eo celebrare uoluerit, tãq; sopitos cineres eruẽs, nõ erit pius deductor, uel baiulus corporis, sed impius sepulturæ uiolator.

e Dixit. Tu es fac. in eter. Et quod in æternum, iurauit Dominus.

CHRYS.

iuramentum diuinum est signum certissimum sui consilii quod est immutabile, ut dictum est ca. 6. Sacerdotium autem Christi institutum est a Deo & sub iuramento, ut patet per scripturam Ps. 59. a. Iurauit Dominus & non penitebit eũ, tu es sacerdos in æternum. Sacerdotium autem Leuiticum sine iuramento institutum est a Deo, ut patet Exo. 28. ubi dicitur sic. Applica fatrem tuum Aaron cum filiis suis de medio filiorum Israel ut sacerdotio fungantur mihi & c. Ibi nullum interponitur iuramentum diuinum ergo sacerdotium Christi firmitus & excellentius est sacerdotio Leuitico, & hoc est quod dicitur hic. Et quantum est non sine iureiurando, q. d. magnũ est ualde, quod sacerdotium Christi non est institutum sine iuramento diuino, quia non sic factum est de sacerdotibus ut l. c. propter quod sequitur.

8 Alii quidem sine iureiurando sacerdotes acti, scilicet in ueteri lege.

9 Hic autem. i. Christus.

10 Cum iureiurando, institutus est.

11 Per eum, id est per patrem.

2 Qui dixit ad illum. Iurauit dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in æternum & c. Et quia sacerdos medius est inter Deum & populum, referens populum in Deum & beneficia Dei ad populum, ideo quanto melius est sacerdotium Christi, tanto meliora beneficia per ipsum promittuntur populo, & hoc est quod subditur.

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Tom. vj E 2 * In tan-

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

Au. Epist. ad Hiero. primasius Haymo.

A * CHRYSOST. Duas ponit differentias quia non habet finem sicut legalis huius autem facit ex persona mediatoris Christi secundum unitatem inquit, vite indelibilis. Facit autem hoc etiam ex merito in quo iuravit, et ex re. Si enim quoniam in firma erat illa exclusa est ista quoniam valet. et fortis est maner sicut autem hoc &

mutare voluisse sacerdotium, quod constituerat secundum ordinem Aaron, sunt de utroque videmus impletum. Nam & Aaron sacerdotium iam nullum est in aliquo templo, & Christi sacerdotium perseverat in celo.

a *In tantum*. ex laude sacerdotis infert commendationum legis.

† potioris
7 secundum
ordinem.
Melchise.
dech.

B
li. ad hebr.
Iudgos.

quia unus est, non enim unum esset, nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes sunt quia mortales sunt, sic unus quia immortalis est. In tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Secundum quod iuravit, semper eum esse mansurum.

B * AUGUSTINUS. Christo enim dictum est, & de Christo tanto ante predictum. Iuravit dominus & non penitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Quid est iuravit dominus, nisi in eo iussit hunc firmavit. Et quid manet. Et quid non penitebit eum, nisi hoc sacerdotium nulla occasione mutabitur. Neque enim sicut homo penitet de peccato, sic dicitur penitentia quae ab idolo mutatur rei eius, sicut mutatio quae credebatur esse mansura. Promissum dicitur quod non penitebit eum tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, satis ostendit eum penituisse, hoc est, eum mutare

Hoc dicit propheta.
dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in aeternum. † In tantum + melioris testamenti sponsor factus est

Iesus, & alii quidem plures facti sunt sacerdotes secundum autem eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet legem idcirco quod morte prohiberetur permanere. Hic sacerdotium. Unde & saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset

pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus

a Non immutabit factum.

a Quod iuravit iurando, & quod per eum proximus ad Deum. **b** Vi sacerdotum per eum & lex eius. **c** Quomodo in veteri. **d** aliter. **e** Hoc dicitur in modo dicitur Iesus quia.

a Leuitici.

a In vita hie. **b** Iesus.

a Quia manens sempiternum habet sacerdotium.

a Ad Deum. **b** Non per alienas hostias, sed per se vivam hostiam. **c** Non per aliam pontificem. **d** Vnde venio venit ad patrem, nisi per me. **e** Ideo potest saluare quod non alii.

a Representatione sui, ex ea enim natura qua pontifex est, humana, per angelos intulit interpellare pro nobis. **b** Accedens per se. **c** Fidelis semel alio non debuit.

a Positione virtutum & meritis. **b** A proximo. **c** Remotione malorum. **d** Non tantummodo impollutus, sed semper sine peccato.

b Melio. quia meliora id est aeterna promittit ve tuo temporalia.

c Hic autem eo quod maneat in aeternum. Sicut ille permanet, ita & lex qua attulit. in qua vera remissio peccatorum, & perpetua gratia quod quia vetus lex non potuit, exclusa est. Quod autem permanet in aeternum ostendit ex pontifice, quia unus est, quod non esset nisi esset immortalis, sicut in lege multi quia mortales.

d Vnde & saluare. Oneroso quod per sacerdotium Christi veteris sacerdotium, & lex de fructu, commendat

actum ipsis deprimendo per contrarium actum veteris sacerdotii.

- e Sanctus. interius.
- f Innocens. manibus.
- g Impollutus. corpore.
- h Segregatus a peccato. id est ab omni peccato immunis.

THEO.

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

1 In tantum melioris rei. meliorum bonorum, scilicet aeternorum, quia a nomine testamenti designatur aliquando bonum quod dicitur per testamentum. Testamentum autem non unum promittit bona caelestia & aeterna, quod proprie est testamentum Christi, ideo sequitur.

2 Sponsor factus est Iesus. In veteri autem testamento non promittebantur nisi bona carnalia, quae mentem hominis non quietant.

3 Et alii quidem. Hic consequenter probat sacerdotium Christi excellentie sacerdotium Leuiticum per hoc quod dicitur in antonomasia. Psal. per omnia saecula de Christo. Tu es sacerdos in aeternum. Et dividitur in duas quia primo facit quod dicitur est. secundo ex hoc concludit efficaciam sacerdotii Christi tibi. Unde & saluare. Circa primum sciendum, quod illa quae sunt corruptibilia corporalibus multiplicantur in eadem specie, sicut patet ad sensum, ista autem quae sunt incorruptibilia non sic multiplicantur, sicut patet quod est vincus Sol & luna. In sacerdotio autem Leuitico fuerunt plures summi sacerdotes sibi invicem succedentes quia Eleazar successit Aaron, & Phinees ipsi Eleazaro, & sic de aliis. In sacerdotio autem Christi est vincus tantum summus sacerdos, scilicet Christus alii autem omnes non sunt nisi ministri secundum quod dicit Apostolus 1. Cor. 3. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & c. Ex quibus patet, quod sacerdotium Leuiticum fuit corruptibile & transitorium, sacerdotium vero Christi incorruptibile est & aeternum, aeternum autem excellentius est corruptibili, ergo, & c. & hoc est quod dicitur, & a quidem plures facti sunt sacerdotes. in lege veteri & causa sub iure.

4 Idcirco. i. propter hoc.

5 Quod morte prohiberentur. cum essent corruptibiles.

6 Hic autem n. Christus.

6 Eo quod maneat in aeternum. sempiternum habet sacerdotium

8 Vnde & saluare. His ex predictis concludit efficaciam sacerdotii Christi esse. Eius enim aeternus non potest induci a causa temporali. scilicet ratione a causa aeterna, & ideo Christus qui est sacerdos in aeternum potest dare salutem aeternam, & hoc est quod dicitur. Vnde & saluare in perpetuum potest. Modus autem per quem hoc facit est natura excellentia, & pietatis abundantia, primum patet, quia licet habeat naturam humanam, per quam distat a patre, est tamen unita naturae divinae per quam unitas est ab eo, & hoc tangitur cum dicitur.

9 Accedens per semetipsum. Accedere enim ad aliquem non conuenit nisi ei qui aliquomodo distat ab eo. Christus autem distat a patre secundum naturam humanam tantum, & hoc modo competit ei accedere ad patrem, verum tamen quia habet eandem naturam cum patre, ideo accedit per semetipsum, hoc autem non potest competere alicui prae creatura. Et quia in Christo est excellentia naturae divinae, sequitur quod se

per uiuet, quia semper vita diuina est aeterna, & hoc est quod dicitur. Semper uiuens. Excellentiam autem pietatis tangit cum dicitur.

10 Ad interpellandum pro nobis. Quia licet tantae excellentiae sit, sicut dictum est, tamen ex sua pietate est aduocatus noster, secundum quod dicitur. 1. Ioh. 2. m. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. interpellat enim pro nobis assumptis ipsum patri representando, similiter anima per ipsum naturale desiderium de nostra salute exprimit.

11 Talis enim. Postquam ostendit sacerdotii Christi excellentiam, hoc consequenter ostendit eius necessitatem, perfectum enim necessarium est ad exclusionem imperfectionis. sacerdotium autem Leuiticum fuit imperfectum, & ideo necessarium fuit sacerdotium Christi, quod est perfectum, & ideo ostendit primo quod quisquid perfectionis fuit in sacerdotio Leuitico, totum est in Christo, secundo quia ab eo excluditur quidquid erat imperfectionis, ubi Qui non habet necessitatem. Circa primum sciendum, quod in sacerdotio veteris Testamenti requirebatur sanctitas, ut habetur Leuitici. 21. d. Panes Dei sui offerunt, id est sancti erunt. Requirebatur etiam innocentia. Leuitici 22. b. Custodiant praecipua haec, ut non subiaceant peccato. innocentia enim est puritas a peccato. Requirebatur etiam impollutio. Leuitici 21. c. Homo de semine Aaron sacerdotis qui habuerit maculam, non accedat offerre, & c. Item requirebatur segregatio a coinquinatis. Leuit. xxi. c. Non commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suae. Ista autem perfectissime erant, in Christo, & hoc est quod dicitur. Talis enim decebat ut non esset pontifex sanctus. Quia Christus ab instanti conceptionis fuit sanctus sanctorum. Sanctum enim idem est quod applicatum ad diuina, propter quod etiam res inanimata si ad diuinum cultum applicentur, dicuntur sanctae, sicut calix altaris, & consimilia, Humanitas uero Christi ab instanti conceptionis fuit Deo applicata in uirtute suppositi, quae maxima applicatio.

12 Innocens. Hoc etiam maxime competit Christo, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, ut habetur. 1. Pe. 2. d

13 Impollutus. i. sine corporali deformitate: quia talis deformitas causatur, uel a causa intrinseca, scilicet a defectu virtutis formativae, uel defectu materiae per quem modum contingunt moesura in natura humana, sed neutrum habuit locum in Christo, quia corpus eius fuit formatum uirtute spiritus sancti, quae est infinita, materia autem sui corporis fuit purissimus sanguis beatae virginis. Aliter causatur deformitas a causa extrinseca scilicet quod aliquis propter peccatum suum priuetur manu uel pede, uel oculo, aut quia malo regimine aliquis perdit manum, oculum uel pedem, quod in Christo non habuit locum, ut patet.

14 Segregatus a peccatoribus. Et secundum hoc uidetur falsum de Christo quod dicitur Mat. 11. b. Dicumbente Iesu in domo, ecce multi publicani

per

THEOP. Cōstat sane ex his quæ antea dixit, & profequi non desinit eadem confirmare, eamque dicit ob gratiam Pauli. Quid enim huiusmodi de deo differeret? Nec potest eundem incomprehensibili illi naturæ hæc adiecit, dicitur ita p̄re religiosus & sanctus est, qui nihil eorū quæ facere debeat

intermittit. *οικτος* e-
o & innocens qui caret malignitate. Neq. n. inuitens in ore iuuenis est dolus impollutus, id quidem adeo in eundem cedere dixerit ut p̄am minus. s. dicitur inquinatum, sed linteriane, de Christi virtutibus humilitate dicta esse. *Segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus.* Legis. n. (inquit) sacerdotes, & si ceteris

plleant sanctitate, pro natura tamen humana nequitia arguntur. Nec proflus sunt a delinquentibus ipsi se iuncti quip p̄ qui & ipsi sunt peccatis obnoxii, nec dant in cælis versantur. Pontifex vero hic noster, cum omni sit virtute superior, & a peccatoribus ipsis penitus alienus, vel in celo est celsior factus, throno paterno insidens. *Sum vero factus est,* inquit, perspicuum est secundum carnem de Christo in dictam ut Deus æterno est in celo sublimior.

AMB. Nemo excelsior factus dicitur nisi qui in aliquo fuerit humilior. in eo igitur excellentior factus est, sedendo adexteram Patris. in quo se, minor angelis factus, obtulit passioni.

PRIMAS. Non eramus digni, nec promerebamur talē habere Pontificē, sed necesse erat nobis ut talem haberemus, quod sanctus in interiori homine, innocens manibus impolluto corpore ab omni peccato immunis, & a conversatione peccatorū separatus. In hoc. n. fuit separatus quia alii cū peccato cōiunxit & nascantur at, ab hoc seculo cū peccato transeūt hanc aut sine peccato conceptus, natus, vixit. Factus est excelsior cælis, quā quadragesimo die admirandæ resurrectionis, super omnes cælos, & super omnes ordines cælestium spirituum evatus est ad confessum paternæ maiestatis, ubi nunc sedet plenitudine honoris & gloriæ,

Quoniam non habet quotidie. Qui cum sit talis, non habet necessitatem quotidie offerre. Non quod aliquādo egeat, sed ut ab eo removeat quod illis convenit.

Hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Adeo magnum est sacrificium, quod licet vnum & semel oblatū sit, sufficit tamē ad

ada ternitatem.
a Lex enim homines constituit sacerdotes. Illi habent necessitatem quotidie offerre, quia infirmi hic semel sufficit qui filius perfectus,

* AVGVSTINVS. Intelligere debemus ne ipsos quidem superbissimos spiritus hominum sacrificiorū gaudere potuisse, nisi vni verodeo pro quo colunt, verū sacrificiū deberetur: nequid rite posse offerri, nisi per sacerdotē sanctū & iustū nisi ab eis accipiat quod offertur pro quibus offertur atque id sine vitio sit, ut vitiosis mundanis posito offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificiū deo vo-

lūt. Quis ergo tā iustus, & sanctus sacerdos quā vnicus Dei filius? qui nō opus habet per sacrificium sua purgare peccata, nec originale nec ex humana vita quæ additur. Et quid tam congruenter ab hominibus sumeretur, quod pro eis offerretur quam humana caro? Et quid tam aptum immolationi, quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine vlla contagione carnalis concupiscentie caro nata in utero, & virginali, Et quod tam grate offerri & suscipi posset caro sacrificii nostri corpus effecta sacerdotis nostri. ut quā quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur pro quibus offeratur, idem ipse vnus ac verus mediator, per sacrificium Patris reconcilians nos Deo, vnum cum illo maneat cui offerebat, vnum in se faceret, pro quibus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat, & quod offerebatur.

* PRIM. Quia sacerdotes Aaron in peccata habeant, ut pro populi, ita pro suis delictis hostias offerebant. Ille autem tam potens est, ut non indigeat pro se offerre sed in super semel oblato carnis suæ sacrificio omnium salutem satisfecit.

d Sermo autem iusiurandi &c.
* PRIM. Subaudi, ostendit, siue perfectum constituit sacerdotem, nō infirmitate grauatum, sicut lex constituit suos, post legem factus est sermo Dei Patris ad David de Christo cum iureiurando, *Iuravit Dominus Tu es sacerdos, &c.* Ponit hic Apostolus nomen filii ad distinctionem seruatorum qui fuerunt in lege, quia serui infirmi fuerunt, siue quia mortales erant filii vero perfectum ostendit, quia semper viuit, & sine peccato est.

Capitulum

NICOLA VSE LYRA.

publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu, & discipulis suis. Dicendum, quod Christus venit tanquam medicus peccatorum, & ideo, non debuit segregari a peccatoribus quantum ad cohabitationem, & ideo legitur cum peccatoribus comessisse propter eorum salutem, fuit tamen segregatus a peccatoribus quantum ad participationem cum eis in peccato, quia talis segregatio erat virtuosa & salutis non sic accommodata non sic autem segregatio prima.

1 Eo excelsior cælis factus, quia secundum naturam diuinam excelsiorem creaturam.

2 Qui non habet. Hic consequenter excludit a Christo imperfectiones quæ erant in sacerdotibus veteris. Te. erat etiam imperfectionis, quod sacrosanctos veteris. Te. non solum offerebat sacrificium pro peccatis populi in die exiationis, sed etiam cum hoc offerebat vitulum pro peccatis propriis. Te. imperfectionis erat, quod hoc fiebat non tantum semel sed pluries, quia una oblatio non sufficiebat pro omnibus pro peccatis, propter sui imperfectionem. Christus autem tantum vnā obtulit hostiam scilicet corpus suum in cruce, non tamen pro peccatis propriis, sed pro alienis. & hoc est quod dicitur hic: Quia non habet quomodo ne. patet litteris que ibi.

3 Lex enim &c. infirmitatem habet, id est pronitatem ad peccandum, & sic peccabant aliquando sicut alii homines, nō sic autem Christus, propter quod subditur.

4 Sermo autem, &c. id est verbum diuinum loquens de sacerdotio Christi constituti per iuramentum diuinum ut supra dictum est, ostendit quod filius Dei est constitutus sacerdos non. Te. quod legem Moysi ordinem temporis, sed non ordine dignitatis. Ad maiorem evidentiam illius ubi quod habitum est in hoc ca. Quod minus est a maiore benedicuntur videtur

Videtur quod non sit verum generaliter. Primo, quia Papa consecratur ab Episcopo Hostiensi. & tamen Papa maior est rex ipsa sua electione etiam antequam consecratur, & Archiepiscopus consecratur a suffraganeis ipso minoribus: in contrarium est autoritas Apostoli, quia dicit illud est verum siue vlla contradictione. Dicendum quod circa hoc erraverunt quidam heretici qui nominantur pauperes de Lugduno, quia est quilibet iustus maior est quocunque peccatore, ideo dixerunt, quod sacerdos peccator non potest benedicere iusto etiam puro laico, sed de converso quilibet iustus etiam purus laicus est sacerdos verus, & nullus alius. Sed hic error est nimis perniciosus, quia si sanctitas ministrum sit de necessitate sacramenti, nulla erit certitudo in sacramentis ecclesie, quia nullus scit certitudinaliter se esse in statu gratie, & multo minus potest hoc scire de alio, & per consequens de nullo sciretur utrum esset baptizatus vel non. Nec de quocunque alio sacramento esset aliqua certitudo. Et ideo dicitur, quod quando aliquis agit in virtute propria, tunc queritur de ipso, quis vel qualis sit, quia eius bonitas vel malitia variat solum actionem propriam sed quando solum agit in virtute alterius non variat. Bona enim elemosyna datur a bono per malum serum, & eodem modo deus confert bonum & verum sacramentum per malos ministros. Ideo dictum Apostoli verum est scilicet: quod minor a maiore benedicuntur. quia quilibet institutus minister Christi maior est quocunque alio in quantum est homo vel peccator. Sed ab hac una obiecto est de sacerdote, corpus Christi consecrante, & non videtur quod sacerdos sit aliquo modo maior ipso. Dicendum quod sacerdos consecrat ipsam materiam quæ maior est. Christus autem in quantum deus consecrat corpus suum, & sic patet propositum. Ad argumenta dicendum, quod patet ex dictis electus enim in Papam submittit se voluntarie in quantum est homo, Episcopo Hostiensi in quantum est minister Dei, & eodem modo Archiepiscopus suis suffraganeis

D
Lib. 2. de baptis. pa. uui. & lib 4 de trini. f illi summi sacerdotec.

Error pauperum de Lugduno

ADDITIO I.

In eo. ubi dicitur in Postil. Sed uidetur alicui, quod istud argumen- tum non ualet. Argumentum Apostoli non fundatur in hoc, quod si ali- quis est maior patre, propterea sit maior filio, quia talis ratio multipli- citer deficit, sed ratio Apostoli fundatur in hoc, quod Abraham apud Iu- deos erat maxime dignitatis, in tantum quod ipsum Abraham prepo- nere uolebat ipsi Christo, unde Iob. 8. g. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham?

ADDITIO.

In eo. ubi dicitur in Postil. Translato autem sacerdotio ne- cesse est ut legis translatio fiat.

Hoc quod dicitur a postulo, Translato autem sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat non uidetur fundari in concomitantia legis & sacerdo- tii in generali considerata, quia si sic, tota lex esset translata translato sa- cerdotio, quod est falsum, nam lex uetus etiam translato sacerdotio ma- net quantum ad moralia, sed ad ueram intelligentiam dictorum Aposto- li uidetur attendendum, quod ceremonialia le. ue. ut sunt sacrificia & hu- iusmodi, non poterant impleri secundum ritum Mosaicæ legis nisi per sa- cerdotes, de semine Aeron, ut habetur Num. 16. & in alijs quampluri- mis locis. Similiter iudicialia, ad que implenda requiritur autoritas iudi- cis, non poterant impleri sub eodem ritu, nisi per sacerdotes prædictos, a- pud quos erat autoritas iudicialis, unde Deuter. 21, a. loquendo scriptura de quodam negotio iudiciali, sic dicit, Accedentque sacerdotes filii Leui, quos elegerit dominus Deus tuus ut ministrarent ei, & benedicant in nomine eius, & ad uerbum eorum omne ne- gocium pendet. Ex quod patet manifeste, quod translato sacerdotio ue. Te. necesse est ut legis translatio fiat quantum ad ceremonialia & iudicialia tantum, non autem quantum ad moralia, que nullam dependen- tiam habebant a sacerdotio, &c.

ADDITIO III.

In eo. ubi dicitur in Post. Iurauit dominus.

In hoc quod dicitur, Iurauit dominus, &c. Non uidetur arguere Apo- stolus solum ex maiori firmitate eius quod statuitur sub iuramento, sed cum hoc etiam uidetur innuere quod istud sacerdotium sub iuramento firmatum est sacerdotium Christi, ex hoc quod mysteria Christi consue- runt in sacra scriptura sub iuramento diuino uallari, constat enim, quod cum Deus denunciasset Abraham quod in semine suo benedicerentur om- nes gentes, quod intelligitur ad literam de Christo: ibi interposuit firmum iuramentum Gen. 22. Per memetipsum iudi. do. &c. De quo iuramento Apostolus agit, supra, c. vi. Similiter cum de regno Christi ageretur in Ps. qui incipit, Memento domine Da. &c. Deus ibi interposuit iuramē- tum di. Iurauit dominus Dauid ue. & non fru. eum, &c. Et sic pa- tet quod ex interpositione iuramenti intelligi debet hoc sacerdotium ad Christum pertinere. Et notandum quod in hoc quolibet prædictorum iu- ramentorum superadditur aliquid ad solennitatem iuramenti firmitate pertinens, unde Ge. 22. non solum dixit, Iurauit dicit dominus, sed addit per memetipsum iurauit, &c. Et in Ps. non solum dicit, Iurauit domi- nus, sed addit, & non penitebit eum. Similiter & in Ps. Memento domine Dauid, non solum licetur, Iurauit dominus Dauid, sed ad dit, & non frustrabitur eum. Quæ quidem additiones non consueue- runt fieri in sacra scriptura in alijs iuramentis diuinis, &c.

¶ 131. A.

¶ 109. A.

CAP. VIII.

Capitulum. CHRYSO. Commiscet humilia cum excelsis Apostolus Paulus, semper magistrum suum a sequens, ut per humilia iter para- retur, & per illa ad excelsa quasi manu duce- rentur, & in magnis constituti discerent ista accōmodationis, & demissionis fuisse, & per hæc ad illa deducantur. Postquam itaque dixit Qui obtulit sei- sum,

CAP. VIII.

Multa de eo dixi, sed modo facio capitulum.

† Capitulum au-

tem super ea quæ dicuntur

sum, postquam eum ostendit Pontificem, & intulit. Caput autem in his quæ dicuntur illud. Talem habemus pontificem, qui in dextera sedet maiestatis. & tamen hoc non pontifex est eius cui ab illo ministrari oportet sacerdotii functione.

Quasi pauca dixisset, breuiter complectitur dignitatem eius su. quæ prius dixit. Cap- titulum est breuiter multorum complexio, sic etiam, quia totum summam breuiter capiat

¶ a Talem

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VIII.

Capitulum autem super ea. postquam apostolus superius ostendit eminentiam sacerdotii Christi respectu sacerdotii Leuitici, & hoc ratione personæ sacerdotis, hic idem ostendit ratio officij sacerdotalis, & diuiditur in duas partes, quia primo ostendit hoc in generali, secundo magis in speciali. Secunda incipit in principio capi- tuli sequentis, ibi. Habuit quidem, &c. Prima in duas, quia pri- mo proponit intentum, secundo probat, ibi. Omnis enim pontifex. In prima

prima parte proponit intentum suum, quantum ad dominum. Primum est illud dicendi, dicens quod intendit hic procedere summarie, & hoc quod dicitur.

Capitulum autem, &c. Capitulum enim dicitur a capite, quia sicut in capite uirtualiter continetur quicquid est in corpore, non tam formaliter & explicite, ita declaratio particularis dicitur quando alia qua ibi summata tractantur. Secundum in quo ponitur sua intentio e respectu dicendorum quia intendit dicere de dignitate huius pontificis cuius dignitas consistit in natura excellentia, in qua est equalis patri & hoc est quod subditur.

* Talem

† Summa autem eorum que dicitur hanc.

A qua & exemplar sunt & exemplū diuersarū rerū. Exemplar est ad cuius similitudinē aliqd sit. Exēplū similitudo que inde trahitur. Deus in monte veritatē Moyſi ostēdit. i. ordinē cæleſtium. quō, ſcilicet, angeli Deo obediunt, laudent & diligant, ſeque inuicem & nos diligant, noſtriſque profectib; ſtudiant. & alia huiusmodi in quibus a nobis imitari ſunt. Sed quia carnalis populus capere non potuit, præcepit ut eam figuris imaginaretur. In quibus puerilis populus enutritus quandoque ueniret ad ueritatē, & ita res prius oſtenſa dicitur exemplar figuratum iuxta ſe facturū. Chryſo. Item figuræ dicuntur exemplar ueritatis, quæ poſtea impleta eſt, ſicut ille figuræ præſignauerunt. ſecundum hoc dicit hic deſeruiunt exemplari, id eſt, figuris. Et quia exemplar aliquando eſt ueritas, nō figura, addit, umbræ, quia illa non erant niſi umbra ueritatis leuiter abitura ueniente Chriſto.

B a *Reſponſum eſt, &c.* Non cum inciperet, quia iam multa figuris expreſſerat, ſed cum per ſe non poſſet, cōſuluit dominum qui & de figuris ſicut & de ueritate eum docuit.

Vide (inquit) Omnia facito ſecundum exemplar, &c.

*** THEP.** Cum enim quæ oculis intuemur, acrius ipſi perſpicimus, quam ea quæ audiendo ediciſimus, propterea Moſi Deus uniuersa aperuit, nec ſolum tabernaculi formā, ſed quæ ad modū eſſet et immolandū, & cultus alii peragendi, & ritus

li. 7. de ciuit. 32.

AVG. Omnia enim non ſolū prophetiæ quæ in uerbis ſunt nec tantum præcepta uitæ, quæ mores pietatēque cōfirmāt. uerum etiam ſacra ſacerdotalia, tabernaculum ſiue templū, altaria, ſacrificia ea dicta ſunt propter uitam æternam fidelium in Chriſto, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda conſidimus.

b *Melioris teſtamenti med. &c.* Iam ecce a ſacrificio & ſacerdotio tranſit ad differentiam teſtamentorum, ueteri præferens nouum, quod nouum in meli repro. &c.

*** CHRYS.** Vides, inquit, quanto ſit miniſterium iſtud altero præſtantius. Si quidem illud exemplar & forma, iſtud uero ueritas. Sed nihil hoc proderat auditoribus, neque legiticabat, propterea igitur quod maxime eos lætificabat, dixit.

c *Quod melioribus repro.*

*** CHRYS.** Poſtquam teſtamentum nouum extulit & a loco, & a ſacerdote, & a ſacrificio, tunc den. um & differentiam illius ponit. Quoniā illud quidē (i. uetus) excluſū eſt, iſtud autem

C

tem pto illo introductum. Propterea eum & obinet, quia melius eſt.

AVG. Sed ne quiſquam putaret ab alio factum eſſe hominē terrenū; ab alio ceſtē, ſō Deus oſtēdens ſe eſſe utriuſque creatorē et utriuſque teſtamenti ſe eſſe uoluit auctore, u-

terrena promittens in ueteri teſtamento, & ceſtia in nouo teſtamento. Sed quamdiu primus homo terrenus: quamdiu terrena ſapis. Nunquid quoniā dantur puero quædam puerilia ludicra, quibus puerilis animus auocetur, propterea grædeſcenti munus excutuntur e manibus ut aliquid iam utili tractet, quod grande decet, ueruntamen tu ipſe dediſti filio tuo

& nuceſ paruulo, & codicem grandi. Nū ergo quia illa quaſ ludicra puerorum, Deus per nouum teſtamentū excuſſit de manibus filiorum. ut aliquid uilius grandæſcentibus daret. propterea priora illa non dediſſe putandus eſt. Ipſe utrunq; dediſt. Sed lex per Moyſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, gratia quia impietate per charitatē quod per literā iubebatur, ueritas, quia reddidit quod promittebatur, Denique omnia quæ Indæis promiſſa fuerunt, ablata ſunt. Vbi eſt regnū eorum ubi templū? ubi uſtio? ubi ſacerdos? ubi apud illos propheta, ex quo uenit qui per prophetas prædicabatur. In illa gente, iam nihil horum eſt. Iam perdidit terrēna, & nondū quirit ceſtia. Inhære ergo terrenis quauis e Deus donet, nō dēt. Veruntamen nō quia ei in hære nō debemus aliū ea dare niſi Deū credere debemus, Ipſe ea dat ſed noli magno expectare ab eo bonū, dat, & non bono. Nam ſi promagno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem uoluit illa dare & malis, ut diſcāt boni aliud ab illo querere, quod nō dat & malis. Hæc dicimus fratres, ut hoīes de nouo teſtō diſcatis nō inhære terrenis. Si enim illi inexcuaſabiliter terrenis inhærent, quibus ipſum nouum teſtamentum nondū fuerat reuelatum, quanto inexcuaſabilius terrena ſectantur, quibus iam promiſſa ceſtia in nouo teſtō reuelata ſunt. Præcepta omnia ſi re eadem. Moralia utique, ut non occides. Ceremonialia non eadē, &c. Sacramenta uero non eadem, quia illa promittunt hæc dāt ſalutē. Promiſſa nō eadē, quia ibi terrena, hic ceſtia d *Nam ſi illud prius.* Probat quod teſtamentū Chriſti melius eſt ueteri. Nam illud non uacata culpa: hoc uacat. ſi enim uacasset a culpa, non daretur ſecū dum, ſed datur. Et ita appare illud fuiſſe imperfectum. hoc perfectum.

a Culpa

NICOLAUS DE LYRA.

zum imperfecte & obſcure illa repræſentabant, ſicut umbra corporis hu mani imperfecte figuram eius repræſentat. Dicuntur etiam exemplar ceſtium in quantum erant quodammodo manuſcraſta in cognitionē ipſorum, de ratione enim exemplaris eſt proprietas reſpectu exemplari. Sed prius aliquid dicitur dupliciter. Vno modo ſecundum cognitionem noſtram, & ſic ſacra ueteris legis dicuntur exemplaria ceſtium, ut dictum eſt. Alio modo dicitur aliquid prius altero ſimpliciter, & ſic eſt ecōuerſo, quia ipſa ceſtia ſunt exemplar eorum quaſ facta ſunt in tabernaculo Moyſi, quod ſuit factum ad exemplar ceſtium, & hoc eſt, quod ſubditur. Sicut reſponſum eſt Moyſi, &c.

Diuiſio.

1 Nun autem m. ſ. eſt. Hic conſequenter oſtendit, quod Chriſtus miniſter eſt meliorum ſacrorum, & diuiditur in duas partes, quia primo oſtendit propositum, ſecundo reddit cauſam dicti, ubi. Quanto melioris. In prima igitur parte concludit ex prædictis, quod Chriſtus ſit miniſter meliorum ſacrorum, quia oſtenſum eſt, quod ipſe ſit miniſter aliquorum ſacrorum, item eſtenſum eſt, quod ipſe non ſit miniſter ſacrorum ueteris legis, ex quo ſequitur quod ipſe ſit miniſter meliorum ſacrorum, ſicut & ſuum ſacerdotium melius & perfectius eſt, & hoc eſt quod dicitur. Nūc au. m. ſ. eſt. m. i. d. eſt, meliorum ſacrorum, & hoc ſuit offerendo carnem ſuam in cruce, quaſ ſuit oblatio optima & conuenientiſſima ſaluti noſtræ, quia oblata fuit ex maxima charitate & deuotione. Sed contra hoc uidetur eſſe illud quod eſt prædictum, ſcilicet, quod miniſterium Chriſti non eſt circa aliquod terrenum. caro autem Chriſti de terra eſt, er-

go, &c. Dicendum quod licet caro Chriſti absolute ſumpta ſit de terra non tamen dicitur terra caro Chriſti, primo quia eſt diuinitati unita. ſecundo, quia uirtute ſpiritus ſancti firmata. & propter hoc dicitur Iob. 3 d. Qui de terra eſt de terra loquitur, qui autem de cælo uenit ſuper omnes eſt.

2 Quanto & melioris teſtamenti mediator. Hic reddit cauſam dicti, uidelicet quare ſit melius miniſterium Chriſti. Circa quod ſciendum quod miniſterium ſacerdotiſ eſt reducere populum in Deum adminiſtrando legem diuinam populo, quia eſt mediator Dei & populi, & quanto melioris teſtamenti mediator eſt, tanto melius habet miniſterium. Quod autem Teſtamentum nouum melius ſit, cuius adminiſtrator eſt Chriſtus, probat dupliciter. Secunda probatio ponitur ibi. Nam ſi illud prima probatio talis eſt. Illud teſtamentum quod promittit meliora, melius eſt, ſed Teſtamentum nouum promittit meliora quam ue. teſt. qui promittit bona ſpiritalia & æterna, ut patet Matth. 5. & in multis aliis locis. uetus autem promittebat terrena ut patet Iſa. i. e. Si audieris me, bona terræ comedetis. & hoc eſt quod dicitur hic, quod Chriſtus habet melius miniſterium. Quanto & me. te. me. eſt quod u. me. re. ſan. eſt. i. firmatum.

3 Nam ſi il. Hic ponitur ſecūda probatio ad idē. Et diuiditur in duas quia primo inducit ſuam probationem, ſecundo ex dictis concludit principalem intentionem, ubi. Dicendo nouum. Circa primum duo ſacit quia primo ponit ſuam rationem, ſecundo probat minorem huius rationis per ſcripturam, ubi. Vituperans. Ratio ſua talis eſt. Perfectum & ſine defectu melius eſt quam imperfectum, & defectuoſum
*** Teſtamen-**

go,

* THEOPHIL. Nam quemadmodum vsurpare id omnes so- lent donum aliquam quæ sit propediem collapsura, vi- tio non vacate, sic & vetus dixerim Testamentum minus esse, non inculandum. Nô quia hoc habeat aliquid in se prauitatis sed quia nequeat meliores efficere, vt quod paruulis sit & in- fantibus traditum.

a Culpa vacasset, non u- tiq. Ita hoc dicit, quasi ipsum culpâ habeat. quod videtur, dū præ- cipit sine gratia, & præ- dicatores facit.

b Inquiretur. A Do- mino, qui prius paula- tim instruxit & edu- cavit, vt post perfectum laret testimonium.

c Vituperans enim eos dicit. Si queratur a no- bis. Cur nô eo ritu co- ramus Deum quo co- erunt eum Hebræi carres? Respôdemus illud Deû nobis præ- cepisse per patres no- i Testamenti. Neq; hoc contra vetus Te- ametum, cum & in- lo id sit ante prædi- um. Sic enim præ- ium est per Ie- imiam prophetam, sequitur. Vituperem em. Q. Si illud vacaf- fa culpa, non inquiretur locus secundi, sed inquiretur Ie- mias enim vitu. &c. Non secundum Testamentum. Hic prophe- tur non perseueraturum vetus, sed futurum nouum. Cum- ce multis locis hoc idem significetur, & prænunciatur, non- tipsum nouum legitur expressum. Nempe in veterib. libris- at nulquam aut difficile præter hunc propheticum locum- legitur facta commemoratio noui Testamenti, vt ipso nomi- nappelletur. Considera ergo diligenter dñam inter duo Te- stam. nouum & vetus. Ibi litera quæ sola occidit, hic spi- ritus qui viuificat. Illud vetus, quia a vetustate peccati non li- brat, hoc nouum quia innouat.

d Si quæsitum fuerit cur illius testi- autoritatem teneamus- iustitiam non obseruamus? Respôdetur, qd ea legi & accipi- oportet.

e

NICOLAUS DE LYRA.

* Testamentum autem nouum perfectum est & sine defectu, vetus autem imperfectum & defectuosum, sicut multipliciter declarauimus in prin- cipio operis. & propter hoc necessarium fuit Testamentum nouum ad- uocandum veteris Testamenti imperfectionem, & hoc est quod dicitur. Nam si prius illud a culpa vacasset, sine defectu fuisset. Nô potest hic accipi culpa pro peccato, quia dicitur. Rom. 7. c. Mandatum sanctum & iustum.

- 1 Non utique secundi. i. Testamenti no.
- 2 Locus inquiretur. Quia non fuisset necessarium, si primū fuisset sine defectu.
- 3 Vituperans. Hic probat minorem. s. quod propter imperfectionem prius Testamenti necessarium fuit dari secundum, per autoritatem que habetur Iere. 31. Licet uerba sint aliquo modo mutata, quia Apostolis alleat ipsam secundum translationem. 70. & in illa autoritate primo tangitur conditio veteris Testamenti. & secundum conditio noui, ibi. Hoc est Testamentum. Dicitur igitur primo. Vituperans enim eos dicit. i. Dominus impropere dicit eis qui erant sub ueteri Testam. loquitur per Ieremiam id quod sequitur.
- 4 Ecce dies uenient dicit Dominus, & consummabo. Tef. con- tine imperfectionem, ut supra declaratum est multipliciter in principio hu- ius ueris.
- 5 Super domum Israel & super domum Iuda. Quia ad eos ue- nit Christus in propria persona, secundum quod ipsemet dicit Mat. 15. c. Nosim missus, nisi ad oues que perierunt domus Israel.
- 6 Testamentum nouum. Non secundum Testamentum quod. Quia aliqua ueteris Testam. sunt cassata per nouum. sceremonialia & iudicialia, diuersimode tamen. ut supra dictum est in principio huius o- peris.
- 7 In die, &c. de terra Aegypti. Quia sicut puer qui per se non po- test

oportet, ne prophetias extinguamus, eo qd in umbra facta sunt oia illia futurorum, sicut ait Apostolus, Hac in figura conu- gebat illis. Cum ergo aliquid tale legitur in inf. fo veteris Testamen- ti, quale a nobis obseruari vel iustum est in nouo Testamen- to vel prohibitum, quid significet querendum est, non re- p- hendendum, quia ip- so quoniam non ob- feruatur, non dam- natum, sed impletum probatur.

- 1 a i. si inculpabiles essent eius obseruatores. i. perfecte mundasset hominem. b Oportunitas.
- 2 a culpa vacasset, non utique secundi locus inquiretur. Vi-
- 3 d Quod feci patribus. Et quia qui- busdam speciale fe- cerat, determinat.
- 4 Quod feci in die. i. legē quæ post exitu in de Aegypto data est. Quod. n. ante legem Abrahæ dixit insemi- ne tuo benedicentur om- nes gentes. post cõple- uit. in Euangelio. Il- la enim spiritualis pro- missio fuit pertinēs ad gratiam.
- 5 Non permanferunt in Testamento. Viti- orum deputat. qd non permanferunt in Te- stamēto, ne lex quæ tunc acceperunt cul- panda videatur. Ipsa enim est, quam non- venit Christus solue- re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, que quia per literam inbentem & ininamem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio uetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.
- 6 Dando leges meas in mentes. Non in tabulis lapideis, non atra- mento, sed spiritu, quo presente, qui est digitus Dei, diffundi- tur charitas in cordib. quæ est plenitudo legis. Non extra ter- rentur, sed intus diligunt iustitiam. unde hæc merces. Dando leges. Ecce Testamentum. Et etiam.
- 7 Super scribam. Vt in æternum maneat. Q. Quod debet supe- r esse eiusque dominari.

re, sed implere. Non tamen iustificat sine gratia, pro veteris hominis noxa, que quia per literam inbentem & ininamem non sanatur, dicitur illud vetus, hoc nouum propter nouita- tem spiritus, qui sanata vitio uetustatis, quod euidenter aper- rit. Hoc est Testam. & c.

- 8 Quoniam ipsi nô permanferunt in testamento meo. Quia statim post publicationem mandatorum uerbi diuini fecerunt sibi uiu- lum conflabile, ut patet. In Exodo.
- 9 Et ego ne. &c. Quia propter peccatum uituli aliqui fuerunt occisi, & alij permissi sunt caedere in alia peccata, propter que perierunt in soli- tudine eorum cadauera. & sic dicitur eos neglexisse, in quantum amisit eos sic perire. sicut res negligi dicitur que periri permittitur.
- 10 Quia hoc est testamentum. Hic tangitur conditio no. Te. & pri- mo quantum ad eius dationem, quia datum est principaliter Iuæis, qui- bus Christus prædicauit. & hoc est quod dicitur. Quia hoc est test- amentum, &c. Licet. n. Gentiles sint admissi ad no. Te. hoc tamen fa- ctum est sicut inscribitur oleaster in bonam oliuam. secundum quod dicit Apostol. Ro. 11. Secundo tangitur conditio no. Tes. quantum ad tempus dationis, cum dicitur.
- 11 Post dies, &c. i. post cursum ue. Te. sicut perfectum est posterius tẽ- pore quam ipsum imperfectum, & sicut magister datur post pedagogum Lex. n. pedagogus noster iuit in Christo. ut dicitur Gal. 3. d. Ter- tio tangitur conditio no. Te. quantum ad modum dandi, cum dicitur.
- 12 Dando leges meas in mentes eorum. fidem inspirando.
- 13 Et in corda eorum super scribam eas. Per charitatem forman- do, qui modus docendi est proprius ipsius Dei, scilicet interius illumi- nando. & sic data est lex noua Apostolis, quoniam Christus aperuit eis sensum, ut intelligerent scripturas, & quando misit eis spiritum sanctum, homo autem potest alium docere formando exteriorius signa sensibilia. ut uoces & consilia. & hoc modo data est lex uetus, ut habetur Exod. 20. c. Cunctus autem populus uidebat uoces & lampades. &c. Dicit autem leges meas in plurali, quia licet lex noua sit una, tamen ibi sunt plura præcepta & consilia spiritus sancto inspirata. Quarto tan- git no. Test. efficaciam, cum dicit.

* Et ero

D 1. Cor. 10. c

Primasius

Gen 22. d.

E

† Iere. 32. f 19. q. 7. c. duæ sunt.

Mat. 5. b.

Roma 5. a Ro. 13. c.

A a Et ero illis in Deum. i. vivent ex me & mihi, & in futuro me videbunt, quod est perfectio vt alter alterum nō doceat. hęc est distantia veteris & noui, q̄ illud in lapide, hoc in corde, ibi merces terra, hic visio Dei.

b Non docebit vnusquisque. Quod latebat in litera, & discibat

populus per traditiones magistorum, hoc spiritus adueniens docuit Apostolos. & hoc est quod propheta dicit. *Non docebit vnusquisque proximum, quia omnes sciunt.* Sicut in Euan- gelio dicitur. *Tunc aper- tis sensibus, ut intell.*

Iere. 31 f. Luc. 24 b.

† placet. ero tupe. j. 19.

† antiqua- uir.

B **Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens, cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore vsque ad maiorem eorum. Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam non commemorabor. Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, propē interitū est.**

a Sic. b Quia dicitur viuere Deus in istis, & isti populus Dei. c Hoc est, viuere ex me. d Hoc quidem in hoc mundo. e Illud in futuro.

a **Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non**

b **docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fra-**

trem suum, dicens, cognosce Dominum, quoniam omnes

a Videbunt me sicut sum, quod est perfectio. b Aug. Non intellexit, si dicitur conuerso a maiore vsque ad maiorem. c Et hoc perfectē per se, non a maiore. d Hęc omnia in vtraque vita faciam es.

c **scient me a minore vsque ad maiorem eorum. Quia propi-**

a Contra proximum, peccata in seipsis, sed propitius: dum hic non puniunt, in futuro iam non memorabitur, quando non puniet. b In quibusdam libris peccatum, & accipiat de originali.

pitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum illorum iam

a Ad pœnam eternam. b Vetus ostendit vel vetus factum est, si vetus finiendum est.

non commemorabor. Dicendo autem nouum, veterauit

a In inanimatis. b In animatis. c Antiquario & senescit sunt pœnuncij mortis.

d prius. Quod autem antiquatur, & senescit, propē interitū est.

tute digniores, qui. si intelligere valuerunt lumen incorporeū atque incommutabile, quantum in hac vita potest, quod mi notes tñ credere potuerunt. Cum ergo venerit quod perfectum est, & euacuatum fuerit quod ex parte est, tunc qui assumpta carne carni apparuit, ostendet seipsum dilectoribus suis, tñc omnes sciēt eum a minore vsque ad maiore, quia etiam minimus, tunc perfecte sciēt, cū per se, non a maiore instructus.

omnes sciēt eum a minore vsque ad maiore, quia etiam minimus, tunc perfecte sciēt, cū per se, non a maiore instructus.

d Quod autem antiquatur & senescit, &c.

* ANSELM. Antiquitas enim & senescitū prenunciant mortem. Quod videri potest in omnibus animatis, & inanimatis. Nam cum antiquantur, & senescunt, vicina sunt morti. Sed prius testamentum iam antiquabatur, dum Ieremias in promissione gratia nominaret aliud nouū sicque iam propē interitum erat.

Cum ergo Christus longo post tempore veniret necesse fuit, vt illud iuxta carnales obsecratiōes interiret, quod tantō ante morti propinquarat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Quia Lex noua est lex amoris, quia dimittit filios regni a filijs perditionis.

2 Et non docebit vnusquisque proximum suum. Hoc potest velle compleriter. Vno modo de cognitione uis, & sic istud uerbum re- fertur ad Apostolos, qui omnes instructi fuerunt immediate a Christo, et non vnus ab alio, unde & Paulus qui fuit posterior, dicit ad Gala. 1. b. Metum vobis facio fratres Euangelium, quod Euangelizatum est a me, quia non est secundum hominem, neque n. ab homine recepi illud, neque didici, sed reuelatione Iesu Christi.

3 Quia propitius ero iniquitatibus. Remittendo in presenti.

4 Et peccatorum illorum iam non commemorabor. Ad puniendum in futuro.

5 Dicendo autem nouum. Hic ex predictis concludit principale intentum. Ex quo. n. Dominus per Ieremiam vocauit Te. no. cuius Christus est mediator, ut patet per predicta, sequitur per consequens quod precedens testamentum dicatur uetus, quia nouum dicitur respectu ueteris, hoc est quod dicitur. Dicendo autem nouum. De Testamento Christi.

6 Veterauit prius. i. ostendit quod Testamentum precedens debeat dici uetus quod autem ueterascit, proprie mensuratur tempore & omne tale deficit in tempore, ut habetur 4. Phy. ideo sequitur, quod uet. sit euacuatum per nouum. Et est quod subatur.

7 Quod autem, &c. Ad clementiam maiorem huius quod dictum est in parte immediate precedentū queritur utrum lex noua debuit dari a Christo in scriptis? Et arguitur primo quod sic, quia si scriptura deseruit in morte in futurum, sed lex Christi erat duratura usque in finem mundi, secundum illud Luc. 21. Cœlū & ter. transi. uer. autē meanon transi. Ergo uidetur quod Christus debuit doctrinam suam scribere. Itē lex uetus fuit figura noua, ut habetur in hoc c. sed lex uet. fuit descripta a Deo, secundum quod habetur Exo. 24. c. Dabo tibi duas tab. la. & legem & mandata quę scripsi. Ergo lex noua debuit scribi a Christo, quia figura

figura debet correspondere figurato. Contra si Christus aliquid scripsisset, illud potissime debet esse in canone, sed tale nihil ibi habet, ergo &c. Respondeo dicens ium quod doctrina Christi nō debuit ab eo describi qui excellentissimus modus docendi debetur excellentissima doctrina. nunc autem ita est, quod efficacior est modus docendi uerbo, quā scripto, quod scriptura non est nisi uox mortua, & ideo Christo, qui est doctor excellentissimus non conueniebat modus docendi per scripturam qui est imperfectus, sed solus modus docendi per uerbum qui est perfectissimus. Discipulis autem suis recedentibus a tanta perfectione conueniebat doctrinam Christi scribere propter quod scripserunt Euangelia & alios libros non Te. continentem doctrinam Christi. Simile huius inuenitur apud antiquos Philosophos, quia aliqui inter eos excellentissimi. Pythagoras & Socrates, dicuntur nihil scripsisse, tamen discipuli eorum dicuntur multa scripsisse.

Secundō quia non est conueniens illum doctorem scribere cuius doctrina non potest literis comprehendere, talis fuit Christus, secundum quod dicitur Ioh. 1. g. Sunt autem & alia multa quę fecit Iesus, quę si scribatur per singulis, nec ipsum mundum arbitror capere posse eos qui scribendi sunt libros. Quod exponens Aug. dicit quod non est intelligendum propter excessum quantitaris molis, sed uirtutis. Et ideo Christus non scribit doctrinam suam scribere, quia si eam scripsisset, crederetur quod eius doctrina non plus contineret quā quod illa scriptura pretendere, nō sic autem creditur per scripturam suorum discipulorum, & maxim quia profitentur se non scripsisse ad plenum doctrinam Christi, ut patet per uerbum Ioh. p. allegatum.

Considerandū tamen quod licet Christus non scripserit doctrinam suam in charta mortua, scripsit tamen eam in charta uiua. s. in cordibus suorum discipulorum, ut predictum est, & sic erat prophetatum per Iere. ut patet in litera, & iste fuit modus conueniens scribendi hanc doctrinam quod inducit efficaciter ad uitam eternam, & ideo debuit scribi primo in anima intellectiua, quę habet immortalitatem propter quod dicit Paulus Apo. 2. Cor. 3. a. quod hęc epistola scripta sit in tabulis cordis.

Ad primum patet ex predictis quod scriptura discipulorum Christi sufficit ad memoriam doctrinę eius.

Ad secundum dicendum, quod figura & figuratum non omnino admittuntur, imō oportet, quod figura deficiat a figurato, & ideo lex uetus quę erat imperfectior & consistebat in sensibilibus signis, fuit primo scripta in tabulis lapideis, lex autem noua tanquam perfectior fuit primo descripta non a tramento, sed spiritu Dei uini in tabulis cordis, ut dicit Apostolus. 2. Cor. 3.

*CAP.

A D D I D I O.

In cap. 8. ubi dicitur in postil. Dicendum quod doctrina Christi non debuit ab eo describi.

Secundum S. Tho. 1. 2. q. 56. artic. 1. in corpore quęstionis. Lex noua principaliter est ipsa gratia spiritus sancti, quę datur per fidem Christi fide

delibus. Quę quidem lex noua est indita homini, non solum indicans quod sit faciendum, sed etiam adiuuans ad illud implendum. Et hoc probat per multas autoritates sacre scripturę & dicta sanctorum. Unde in scriptura Euangelij, non continentur, nisi ea quę pertinent ad gratiam spiritus sancti, uel sicut dispositiua quantum ad intellectum per fidem

A Quatuor annuli, quatuor Euangelistae perfecti, per quos portat in quatuor mundi partes. Quibus semper adherent vestes aureae, praedicatores sapientia fulgentes, semper parati contra hostes. In arca & vna habens manna, anima Christi continens plenam sapientiam, qua reficiuntur, & Angeli. Virga significat sacerdotem potentiam Christi. Tabula, quod ipse dator legis. Propitiatorium Christus qua propitiatur nobis. Duo Cherubim, omnes ordines celestes qui in eo existunt, qui inuicem dilectione connexti sunt, qui & sapientes, tamen eum obumbrant quantum in se est. In prius quoti die intrabant sacerdotes, quia hic quotidie sed debent seles sacrificare, carnem suam cum vitis & concupiscentiis mortificantes. A liter. n. ad celestem vitam non poterunt peruenire. Pontifex qui semel in anno secundo. i. sanctorum introiit cum sanguine, Christus, qui anno benignitatis semel in celum intrauit per sanguinem suum, quem pro peccatis hominum fudit. Iuxta parabolam munera & hostiae offeruntur, quia & haec etiam aliquid designant in instanti tempore.

B Tabernaculum enim factum est primum in quo erat candelabra & mensa & propositio panum quae dicitur sancta. Post velamentum autem secundum, erat tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum & arca in testamento circum

C Et arca. * Oecumenius. Omnia haec erant in arca quae in gratitudinem conuinceret Iudaeorum, virga quidem propter reditionem

ne in ordinatione Aaron: tabula vero eo quod Iudaei occasio fuissent, cur priores constringerentur. Manna autem, eo quod edentes illud mirum irassent. Oportuit igitur, ut haec ad nepotes transmitterentur.

Arca caro Christi in qua manna diuinitatis, & tabula duorum testamentorum, & virga prophetae sacerdotio Christi. Vna populos in quo Christus panis de caelo.

- 1 AVGVSTINVS.
- 2 Arca significat secretum Dei. In arca iussa est poni lex, & manna & virga Aaron. In lege praecpta sunt, virga est potestas, manna gratia, quia nisi cum gratia non est potestas facienda praecpta. Sed

quia lex a quoniam non impletur, de super est propitiatorium. Ad hoc enim opus est ut Deus sit propitius, ideo super. quia super exaltat misericordia iudicium. Duo Cherubim pennas obumbrant id est veando honorant, quia mysteria illa sunt, inuicem se attendunt, quia consonant. Haec enim sunt duo testamenta. Vultus in propitiatorium, quia misericordiam Dei in qua est spes vel conuincant vel commendant. Vel Cherubim ad eum rationalis creatura. Duo pro charitate, Pennas propitiatorium obumbrant, quia Deo, non sibi pennas tribuunt id est Deum honorant. Vultus in propitiatorium, quia spes non est, nisi in misericordia Dei Cherubim plenitudo scientiae id est duo Testamenta. Obumbrant, quia in eis latet Christus.

Gal. 3. d.

Red. alt. 1. candelabra. 1. cor. 4. 5. 6. 7.

NICOLAUS DE LYRA.

* Tabernaculum enim. Hic ponit praedicta magis in spirituali. Et dividitur in duas. quia primo tangit in spirituali ea quae pertinent ad tabernaculum Moysi dispositionem, secundo ea quae pertinent ad sacerdotum ministracionem, ibi, His vero. Ad intellectum primi considerandum quod tabernaculum Moysi sic erat dispositum. Pars eius enim erat de quibusdam asperibus & copertis auro: celum vero tabernaculi erat quae ad cortina quatuor coloribus depicta altitudo tabernaculi erat decem cubitorum, & latitudo decem, longitudo vero eius 30. & erat quaedam cortina interius, diuidens longitudinem in partes inaequales, quia ex vna parte cortina erant decem cubiti tantum, & dicebatur illa pars tabernaculi sanctum sanctorum. In alia. n. parte erant 20. cubiti. & dicebatur illa pars sancta absolute, vel etiam ianua. Et sic distinguebantur duae partes tabernaculi, sicut in ecclesiis nostris chorus & naus, nisi quod in opposito modo erant sita. quia chorus in ecclesiis nostris est versus orientem, in tabernaculo vero Moysi sanctum sanctorum erat versus occidentem. Viterius considerandum, quod in sanctum sanctorum erant tria, arca testamenti, duo Cherubim, & propitiatorium: Apostolus autem addit quantum supra ibi erat thuribulum, quod exponit aliqui dicentes. per hoc intelligi altare incensum. Sed hoc patet falsum per textum. Exod. vii. a. ubi dicitur, quod altare incensum erat in alia parte tabernaculi. Hoc etiam dicunt Iosephus & Hier. Et ideo dicendum, quod per thuribulum non intelligitur aliud, nisi quod ibi erat incensorium, in quo summus sacerdos intrans sanctum sanctorum ponebat incensum, ut nebula inde conuolans impederet aliorum aspectum qui erant in alia parte tabernaculi, ne viderent ea quae erant intra sanctum sanctorum. Similiter in alia parte tabernaculi quae dicebatur sancta, erant tria, mensa propositio in latere aquilonari. & candelabrum aureum in latere australi & altare thymiamatis in medio contra orientem sanctum & sanctum sanctorum. Praedictorum autem assignatur duplex ratio, vna literalis, & alia mystica. Literalis est ista. Tabernaculum enim istud erat ornatum ad cultum veri Dei creatoris totius mundi, cuius sunt duae partes. Vna nobis inuisibilis, videlicet ista quod est supra celum siderum, ubi est habitatio spiritualium substantiarum. & hoc significabatur per illam partem tabernaculi quae dicebatur sanctum sanctorum, in qua erant Cherubim representantia angelicam naturam, & arca testamenti clausa, ad designandum quod rationes eorum quae sunt in hoc seculo visibili continentur clausae et nobis occulta in illo seculo superiori, sicut rationes effectuum in ea istis artificatorum in artifice continentur quodammodo clausae: & hoc per tria in arca contenta. scilicet tabulas quae representant sapientiam qua diriguntur res humanae, & virga Aaron, qua designatur potestas regiminis, per quam coercentur homines a malis, & manna, per quod designatur vita humana, per propitiatorium vero quod erat quasi iocus Dei & quia inde respondebat summo sacerdoti, per hoc designatur ipse

Tabernaculum duplex a dicitur. 1. dicitur.

Deus gloriosus & sublimis presidens omnino creaturis, & sic patet quomodo per sanctum sanctorum designantur ea quae sunt supra celum siderum nobis inuisibilia. Per aliam vero partem tabernaculi quae dicebatur sanctum absolute, designabatur alia pars mundi: per tabernaculum, quod erat quaedam cortina varijs coloribus distincta, designabatur caelum & siderum, varijs stellis ornatum, per candelabrum in quo erant septem lucernae designabantur orbis septem planetarum, propter hoc erat positum in parte australi, quia consuetudo planetarum in hemispherio nostro semper est ad austrum: per mensam vero ubi erant panes superpositi, designabantur elementa, ex quibus constituitur & nutritur hominum vita, quia ex eis fitur sumus & nutrimur, ut dicitur. 2. de generatione. Designabat etiam illa mensa, quod illi qui in altari deseruiebant creatori vniuersae creaturae de altario debent viuere.

Ratio autem allegorica praedictorum est, quia per illam partem tabernaculi quae dicebatur sancta designabatur vetus Testamentum in quo veritas diuinorum erat latens sub vela munitur figuratum, sicut aspectus eorum qui erant intra sanctum sanctorum erat interclusus per cortinam mediam inter vtraque tabernaculi partem, ut dictum est. Per illam vero tabernaculi partem quae dicebatur sanctum sanctorum, in qua erant illa quae representabant spiritualia, & diuina, ut dictum est, significabatur nouum testamentum, in quo reuelata est veritas diuinorum propter quod in passione Domini in qua consummatum est nouum Testamentum, se ipsa sicut illa cortina quae prohibebat aspectum eorum qui erant intra sanctum sanctorum, ut habetur Luc. 23. Hanc autem expositionem secundam prosequitur Apostolus, ut patebit in sequentibus. Et visis accedendum est ad litteram, quae tangit tabernaculi dispositionem dicens. Tabernaculum enim factum est primum. Tabernaculum primum dicitur illa pars tabernaculi, quae dicebatur sancta, quia ab illa erat ingressus templi.

- 2 In quo erant candelabra. Dicit candelabra in plurali, quia licet esset vnum candelabrum tantum, tamen habebat septem lucernas, quae hic dicuntur candelabra.
- 3 Et mensa & propositio panum. Quia septem panes erant positi super mensam illam. Tertium autem quod erat ibi, scilicet altare incensum: ait Apostolus, quia secundum quod sequitur infra, non intendebar istis dicere per singulas. Sequitur.
- 4 Quae dicitur sancta. Hoc refertur ad tabernaculum primum, sicut dictum est. Illa pars prima tabernaculi, in qua erant ista dicebatur sancta absolute.
- 5 Post velamentum autem. id est, post cortinam intermediam.
- 6 Erat secundum tabernaculum. id est, secunda pars tabernaculi.
- 7 Quod dicitur sancta sanctorum. & c. circumtestam ex eorum parte. Quia erat de lignis Sechim operata auro intus & extra vnde dicitur. Exo. 25.

* In qu

cherubim. Ambr. Plenitudo scientiæ, propitiatoriu sup arcâ
hustis, quia ipsi Christo a Deo specialiter datum est, ut et-
ti propitiatio pro peccatis nostris.

De quibus non est modo dicendum per singula. * THEOPHI
ACTVS. Patefacit hoc loco, non oculis solû & obitu hæc
terminari, præferreque
untaxat quod esse vi-
entur, sed ænigmata
ardam esse, & argu-
enta, ad quæ con-
templanda perspicien-
aque, longiori sit opus
tempore.

His igitur ita constru-
is, &c. * CHRYSOSTOMVS. Hoc est,
tant quidem ista, sed
pæcis fruebantur lu-
ci. Non enim vide-
bunt ea. Proinde non il-
magis erant consitu-
tum illis quib. pro,
perabantur,

In priori quidem taber-
culo semper introibant
acerdotes.

ANSELMVS. Quod autem in priote
bernaculo quotidie i-
pranum introibant
em sacrificiis sacerdo-
is, significat quia in
pæfenti Ecclesia, sancti Domino sine intermissione famulã-
tis, quotidianos suæ fragilitatis erratas, sine quib. esse in hac
ita nullatenus possunt, quotidianis bonorum operum victi-
is, quotidianis lachrymarum suarum libaminibus quasi ue
sacerdotes expiant.

In secundo autem, &c. * THEOP. Vides quemadmodum,
sã principio sint figuraciones, & figuræ premissæ. Et ne il-
ld forsan obiciant quid im, inquantque. Cum semel con-
et secundum Christum fuisse sacrificatum, qui fieri potest
cunctos ille, vno hoc sacrificio sanctitate donauerit. Quia
prioribus seculis fuerat Christi hoc sacrificium destinatu, q-
ibus esset salutis futurum tamen sanctu, illud & tremendu
uisset, quoda Pontifice semel in annos singulos offerebat.
AVG. Vnus uero iste qui semel in anno intrabat in sancta
ntorum, quoniam Dominum Christum significabat aper-
tissime ad Hebræos epistola commendatur. Quod autem p-
figuratum est per in sancta sanctorum, ut super arcam quæ le-
gni habebat, esset propitiatoriu, vbi Dei misericordia signi-
fari intelligenda est, qua propitius sit eorum peccatis, qui
legem non implent, hoc mihi videtur et in ipsa veste sacerdo-
tis significari. Nã & ipsa, quid aliud, q̃ Ecclesiæ Sacramenta si-
gnificat?

gnificat quod in logio id est in rationali in pectore sacerdotis po-
situs cum constituit, In lamina vero sanctificatione, & abla-
tionem peccatoru, tanquam rationale sit in pectore simile ar-
ca in qua lex erat, & lamina illa in fronte similis propitiatorio
quod super arcam erat. & ut utrobique seruaretur quod scri-
ptum est. Super exaltat
misericordia iudicium.

1 f In anno. Quod singu-
2 lis annis intrabatur, si
3 gnificabat non venis-
4 le adhuc perfectio-
5 nem.

6 g. Non sine sanguine.
* CHRYSOSTOMVS.
6 Et benedixit, non sine
7 sanguine, non quidem
8 sine sanguine, sed isto
9 sanguine. Non enim ta-
9 tum erat negotium, o-
stendit quia erit sacrifi-
cium, quod igni non
10 consumatur, sed ex
11 sanguine quidem de-
12 monstrandum sit.

13 Sæpe quidem sine san-
14 guine introibat, sed cū
15 sanguine non nisi se-
16 mel.

17 h Pro sua & populi.
Christus pro populo
suo obtulit pro se vero
18 non nisi in membris
suis. vnde ipse ait. Verba delictorum mortuorum. Delicta enim no-
stra sua dicit, quod ea suscepit, non ad habendum, sed ad de-
lendum.

* AVGVSTINVS. Homo in veteri lege gemitu & dolore
cordis veniam merebatur, sed sacrificium in testimoniū pec-
cati Deus esse voluit, ut se peccator per oblationem sacrificii
errasse confiteretur, ipsumque peccatorem esse innotesceret
& idcirco pro manifesto delicto, nunquam Dominus sacrifi-
cium mūdauit, sed pro ignorati. Vbi enim manifestum erat
peccatum, quid opus erat ut sacrificio legis palã se deliquisse
profiteretur?

1 Non dum propalatum. Cælum adhuc inaccessible est mortali-
bus secundum corporis conditionem ante vero etiam secun-
dum animas sed patienter expectanda est resurrectio, in qua,
& corporibus per Christum patebit in cælum accessus.
K Sanctorum viam, Via sanctorum est Christus, uel spiri-
tualis intelligentia legis, per quam ascenditur in interiora
cæli.

1 Qua parabola. Quod autem hæc de sacrificiis consumman-
dis vel in primo vel in secundo tabernaculo secundum signi-
ficationem dicta sint, aperit, subdens. Qua parabola est.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In qua urna aurea habens manna. secundum quod dicitur.
Eod. 16.
- 2 Et virga Aaron quæ fronderat. secundum quod habetur Nu.
- 3 Et tabule testamenti. Ista erant inclusa in arca, ut, prædictum
- 4 Super quæ erant Cherubim gloriæ. id est, gloriose facta, uel po-
tius quæ erant gloriæ Dei cui deseruiunt Angeli per Cherubim signifi-
ca, unde sequitur.
- 5 Obumbrantia propitiatorium. quod representabat locum diui-
ni, ut dictum est.
- 6 De quibus non est modo dicendum singula. Quia Apostolus
psequitur illa breuiter, & secundum sensum allegoricum tamen, ut di-
ctum est.
- 7 His uero. Hic Apostolus describit ministerium sacerdotum in ta-
bernaculo Moysi. Ad cuius intellectum sciendum, quod intra sanctum.
sanctorum solus summus sacerdos introibat in festo expiationis tantum
Ista autem parte tabernaculi quæ dicebatur sancta absolute, ali: sacer-
des intrabant his qualibet die ad perficiendum sacrificia. Immolatio
em sacrificiorum & oblatio eorum fiebat extra tabernaculum sub
do in altari holocaustorum, sed consummatio sacrificij fiebat in taber-
naculo per cremationem incensi in altari incensi, quia sacrificia illa non
erant accepta ex se, sed tamen ex fide & deuotione offerentium, quæ fi-
di & deuotio significatur per incensum, & hoc est quod dicitur.
- 8 His uero ita. i. dispositis modo prædicto.

- 9 In priori quidem tabernaculo. i. in parte tabernaculi, quæ dice-
batur sancta.
- 10 Semper. quotidie.
- 11 Introibant sacerdotes sacrificium officia consummantes,
id est per cremationem incensi.
- 12 In secundo autem. intra sanctum sanctorum.
- 13 Semel in anno solus pontifex. Supple introibat. Glosa dicit
hic, quod pluries intrat in ano, tamen sine sanguine: hoc tamen non in-
uenitur scriptum in lege nisi solum quando mouenda erant castra, tunc
enim Aaron & filii eius intrabant ut inuclerent ea quæ erant intra san-
cta sanctorum & disponderent Leuitarum onera: alias autem non legi-
tur intrasse aliquis, nisi summus sacerdos infeso expiationis ad offeren-
dum ibi coram propitiatorio de sanguine hostiæ immolatæ pro peccato
populi & pro peccato proprio, & hoc est quod dicitur.
- 14 Non sine sanguine, &c. hoc significante. Hic ostendit quid
signabant predicta, & primò quantum ad ve. Te. secundo quantum ad
nou: m. ibi. Christus assitens. In prima parte dicit sic:
15 Hoc significante spiritus sancto nondum propalatum esse
sanctorum uiam, Quia (sicut dictum est) per hoc quod non patebat ac-
cessus sacerdotis ad sanctum sanctorum, designabatur quod via uenien-
di ad caelestia, non erat patefacta sicut est in no. Te. Et quia ve. Te. ad-
huc habebat cursum suum, quod significabatur per primam partem ta-
bernaculi, ut dictum est, & hoc est quod subditur.
- 16 Adhuc priore tabernaculo. i. ve. Te. habente statum.
- 17 Quæ parabola. i. figura,
- 18 Est temporis instantis. Quia ue. Te. fuit figura noui.

In priori

* Iuxta

† 45. di. c. disciplina.

† ritus per agentes.

† Similitudo erat p tēpore tamen præ- sēti quo. Pl. 21. a.

Li. q. ex ve teri testam q 12.

3 s-

Diuisio.

A *a solummodo in cibis & potibus, &c.* * THEOP. Lex inquit & legis ipsius instituta, humanis solum sunt rebus imposita, ut potest quibus & uesci homines debeant, & in potu vii, & istiusmodi quædam iniungunt. Hoc comedere, illo abstinebis, Verum quo pacto, & potib. dixit, cū cōstet de porus diuersitate nil quicquam legem mādasse. Aut enim id refert Apostolus quia Sacerdoti paulò post ingressuro, iurēdicta sit vini poratio. Vel in eiusmodi mandatorū contemptum, hoc potius addidit. Erant præterea & nariū bapnismatum modi. Nā si mortuum quis attrectasset uel esset morbo infectus, uel fluxum seminis pateretur, bapnismo, id est aqua abluebatur, & huic in modū existimabant, uel a crimine, uel a cōtagione purgari. *Carnis uero infuscationes.* erant præcepta quædam, quæ eorum carnem duntaxat abstergerent, qui secundum carnem uiderentur sordidiores. Nec tamen hæc erat perpetua pœnitentia, sed usque ad *Christi primum aduentum* qui uniuersā hæc erat emendaturus, in facti rursusque cultum uerum, & spirituale n. Cum esset autem lex graue a. modū iugū, iure imposita, dixit, sicut in Apostolo formæ actis est scriptum. Quid tentatis imponere iugum discipulis, quod neque patres uestri portauerunt.

b. Vique ad tempus. Vique ad tēpus gratiæ, quo in melius corrigendi erāt, qui hucusque sub pedagogo erāt, & ideo nō poterant perfectum facere, non tamen eo tpe debebāt cessare.

c. Christus assistens. De sufficientia unius ueri sacrificii. Testam. plene hic tractat per quod & peccatorum remissionem quā uerbis Iremæ supra tetigit, præstari dicit & salutem. Q. Hæc prædicta legalia non possunt facere perfectum. Sed Christus assistens &c.

C * CHRYSOSTOMVS. Non dixit factus sed ueniens, hoc est, ad hoc ipsum ueniens, non alii cupiam succedens. Non primo

mo aduenit, & tūc factus est, sed simul aduenit. Est non dixit *Adueniens pontifex. Hostiarum.* Sed bonorum quæ facta sunt ueluti non uolens termonē uniuersū exponere.

* AVG. Quid pro te oblaturus es ut munderis, si munda. *tus poteris offerre quod mundum est.* Offerat ergo seipsum mundus sacerdos uel munder, hoc est quod fecit Christus, ubi mundum inuenit in herminib. quod offerret pro hominibus, seipsum obulit. Munda uel anima, felix uictima, uel ra uictima, munda uel anima hostia immaculata: Non ergo hoc obtulit quod nos ei dedimus: immo hoc obtulit, quod a nobis accepit, & mundum obtulit, carnem enim a nobis accepit, hanc obtulit. Sed unde illam accepit. De utero uirginis Mariae, ut mundam offerret pro immundis ipse rex, ipse Sacerdos.

a Gratia. Quod nunc est. b Parabolam. c De aliis taurē s. similia & panib. d De animalibus. e A sacerdotib. figuratiis.

temporis instantis, iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere feruentem solummodo in cibis & potibus, & in variis bapnismatibus, & iustitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. Christus assistens pontifex futurorū bonorū

† per amplius & perfectius tabernaculū non manu factū, i. nō huius creationis, neq; per sanguinē hircorū aut vitulorū, sed per propriū sanguinem introiuit semel in sancta, &c.

† per mai
† factura.

Ad. 15.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 iuxta quam s. Parabolam.
- 2 Munera & hostiæ offeruntur quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere. Quia in uet. Te quod fuit figura noui, munera oblata non auferebant peccata ut, præd. etū esi, & causa subdit.
- 3 Seruientem solummodo in cibis & potibus. Quod dicitur, quia obseruationes legalium in parte consistunt in abstinentia a quibusdam cibis & potibus in lege prohibitis.
- 4 Et in nariis bapnismatibus. id est ablutionibus, quæ fiebāt in emundatione leprosi, & cōsimilibus, omnia enim ista erant quadam pure corporalia, & tūc nō poterant mundare conscientia, si d tamen tollere quædam immunditiam corporalem uel irregularitatem, quæ dicuntur iustitiæ carnis, & hoc est quod dicitur.
- 5 Et iustitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. i. usque ad tempus nouæ legis, quæ corrigit ueterem, non a malo in bonū reducendo, quia lex uetus fuit bona & iusta, ut habetur Rom. 6. sed ab imperfecto ad perfectum reducendo, quia sicut puero quādiu est sub pedagogo imponuntur aliqua opera bona ad assuefactionem uirtutis, quæ tamen mutantur adueniente etate uirili in quam perfectiora opera ei imponuntur, ita per legem Moysi fuerunt imposita legalia populo Iudaico, ut exerceretur in cultu unius Dei, quia tamen erant imperfecta, ideo per legem Christi ad perfectionem sunt reducta propter quod Apostolus Ga. 3. comparabat legem Moysi pedagogo, sub cuius disciplina tenetur puer quādiu est paruulus, ut plenus declaratum est in principio. huius operis.
- 6 Christus assistens. Hic consequenter exponit illud quod prædictū fuit de tabernaculo Moysi, in quantum fuit figura nouæ legis. Circa quod Apostolus duo facit, quia primo declarat propositum. Secundo probat quoddam suppositum, ubi. Si enim sanguis. Circa primum quinque tāgit. Primo dignitatem loci, quia illa par. tabernaculi quæ figurabat n. Te. uocabatur sanctum sanctorum. Secundo dignitatē ministri, quia solus sum

* PROSPER. Quoniam semel Christus oblatus est, ut multorum peccata portaret.

d. Per amplius. Christus introiuit tabernaculū nomine signi id est tabernaculi, designat signatum, id est cælum per amplius, quia plures capit quam terrenum illud, & perfectius, quia perfecta beatitudo. Vel per tabernaculum, id est per carnem, quæ nō semine uiri cōcepta & formata est, assistens patri &c. Aug. Ita ut per tabernaculum accipiatur Christi caro, quæ pro nobis obtulit, in qua & diabolu expugnauit. Est enim Christus rex & sacerdos. Rex pugnauit pro nobis. Sacerdos obtulit pro nobis. Quoniam pro nobis pugnauit, quasi uictus est, in mo uere tūc uicit. Crucifixus est enim, & de cruce in qua erat fixus diabolu occidit, & inde Rex nolter, Sacerdos autē quid pro nobis obtulit. Unde quia nihil mundū uenit in hominibus quod offert pro eis, seipsum obtulit. Ecce munda & felix & uera uictima. Carnē. n. de utero uirginis accepit, ut munda offerre, p. munda e. In sancta. Exponit quid dixerit. Tabernaculum non manu factum, sancta sanctorum, id est celestia.

a Si enim

mins pontifex illuc intrabat, tertio modū intrandi, quia cū sanguine intrabat. quarto tempus intrandi, quia tātum semel in an. no quinto ad quod intrabat. s. ad placandum sibi Deum. & populo. Et ista significabant quæ sunt in no. Te. quia Christus qui est summus pontifex intrauit cælū, quod designabatur per sanctū sanctorū, ut supra dicitur, & p. propriū sanguinem ad placandum nobis patrem, & hoc est quod dicitur Christus assistens. Sciendum tamen, quod in hoc capitulo constructio est in tum suspensiuā. Et ideo ut clarius & breuius procedam, ego ponam libram non secundum quod iacet in libro, sed secundum ordinem sententiæ Christi. Hic tangitur dignitas ministri no. Te. quia Christus est nomen suppositi existentis in natura duplici, s. diuina & humana. Pontifex. Hic tangitur nomen officij, quia Christus est princeps aliorum sanctorum, secundum quod dicitur. i. Pe. v. a. cum appuerit princeps pastorum &c.

7 Assistens. i. semper paratus ad suum officium. s. ad interpellandum patrem pro nobis, & ad auxiliandum nos contra impugnationem h. s. iis.

8 introiuit semel in sancta. i. in cælum, ut patebit infra quod quide cælū est, Tabernaculum per amplius nate amplum, propter immensitatem bonorum cælestium. Et perfectius. quam fuit tabernaculum n. si, quod fuit mobile, & portabile de loco ad locum, istud est immobile æternum secundum quod per E. a. fuit prædictum, 3. d. Oculi tui uident Ierusalem ciuitatē opulentam. tabernaculum quod quicquam transferri poterit. Ibi enim loquitur de Ierusalem cælū Non manufactum. i. non per hominem, sicut fuit tabernaculum n. si per manum. Bezeleel sit hoc Et quod subdit Apostolus exponendo uerbum præuatum. Id est non huius creationis. i. humane factionis. Tangit, etiam tempus intrandi, ubi. semel quia totum tempus nō est nisi unus annus respectu pontificatus Christi. & ideo ex quo semel intrauit, semper est ibi. Tangitur etiam modus intrandi cum dicitur. Quæ per sanguinem hircorum aut uitorum. Sicut intrauit pontifex ueteris legis, sed per propriū sanguinem, qui pro nobis effusus in cruce. Tangitur etiam ad quid intrauit, cum dicitur.

* 1 Acterna

Sic enim sanguis hircorum: Quod per Christum potuerit esse redemptio a minori probat, qui per illa legalia fiebat mundatio corporalis.

Hircorum. Hircus Christum significat, per similitudinē carnis peccati. Taurus quia duorum testamentorum cornib. uēditat inimicos.

Cinis vitulae, &c. De iuuenca rufa, cuius cinerem ad aquā asperisionis corūq; mundationēq; mortuū tetigerint proficere lex mādit nō ita cōdum. Euidēssimam enim in nouo testamētū figuratur. De hac

accipiant a te iuuenca rufam sine vitio, quæ non habet in se uitiū non est positum super eam iugum. Et dabis eam ad Eleazar sacerdotem, & eiciet eam extra castra in locum mundum, & occident eam in conspectu eius. Et accipiet Eleazar sanguinem eius, & asperget contra faciem testimonii septies, cremabit eam in conspectu eius, & pellis eius cum carne, & sanguis cum stercore comburetur. Et accipiet sacerdos lignum cedrinum, & hyssopum, & coccinum, & mittet in medium combustionis iuuenca, & congregabit homo mundus cinerem iuuenca, & ponet extra castra in locum mundum, & erit filius Israel & profelytū legitimū sempiternum uel æternum. Ex isto cinere fiebat aqua asperisionis unde mundabantur a cōtactu mortuorum. Ait enim sic. Omnis quæ tetigerit mortuum, immunda erit septem diebus. Nunc purificabitur die tertio, & septimo, & mundus erit. Si uero non purificatus fuerit, non erit mundus. Omnis enim qui tetigerit mortuum, et mortuus fuerit non purificatus, tabernaculum domini pollutum exterminetur anima illa ex Israel. Item ait. Et accipiens hyssopum tiget in aqua uir mundus, & asperget super domum, et super uasa, et super animas.

Vitula fœminea caro, Christi infirma, Rufa, passione cruentata. Hanc accipiunt a Moyse qui est figura legis, quia secundum legē uisi sunt occidere Christum, quia secundum ipsos sabba thū soluebat, & obseruationes legitimas prophanebat. Sine uio est iuuenca, quia immunis a peccatis caro Christi. Ad confirmationē autē repetit dicens, quæ non habet in se uitiū. Vel ad terminationē. I. quod etsi in aliis qui sunt mēbra eius habent uitiū, in se tamen habet. Et non est positum super eā iugum, quia non est subiugatus iniquitati inio & subiugatos inueniens liberauit, & eorum uincula dirupit & potestātē pōndi animam, & iterum sumendi habuit. Non ad Aarō, sed ad Eleazar data dicitur, quia non ad tempus quod tunc erat, se posteros illius sacerdotii domini passio erat peruentura, Electa est extra castra, & dominus extra ciuitatem eiectus est. Eiecta est in locum mundum, quia dominus non habuit casam malam. Occisa est in conspectu Eleazar, sic occisa est caro Christi in conspectu eorum qui uenturi erant in nouo Testamētō dñi sacerdotes, Eius sanguinē asperisit contra faciem testimonii septies, quia Christus s̄m scripturas fudit sanguinē in emissionē peccatorum. Iō contra faciē testimonii, quia nō aliter declaratum est, q̄ fuerat diuino testimonio prænūciatum iō septies: quia ipse numerus ad mundiciam pertinet spiritalem extra castra ierusalem, iussa est cremari. Cremata s̄m Græcos a suspensione dicitur, quia ignis sursum moue & in eum conuertitur quod crematur, quod est signum resurrectionis. In cōspectu Eleazar cremata dicitur, quia illis apparuit resurrectio Xpi, q̄ futuri erāt regale sacerdotiū. Pellis? cū carne & sāguie & stercore cōbuita d̄r, q̄a nōdū solū sub-

substantia mortalis corporis Christi, q̄ pelle, carnib. & sanguine intumescit, sed etiam contumelia, & abiectio plebis (quæ noīe stercoreis significatur) conuersa est in gloriam, quam combustionis flamma significat. In medium combustionis mittit sacerdos lignū cedrinū, hyssopū, & coccinū. Lignū cedrinū est spes quæ in super-

nis firmiter habitat Hyssopus fides, quæ cū sit humilis, radicibus hæret in petra Coccinum charitas, quia Feruorem spiritus igneo calore testat. Hæc et debent mitti in mediū combustionis. in resurrectionē Christi, ut

cū illo abscondita sit uita nostra. Cinis, id est reliquiae combustionis, fama est quæ secuta est post passionem & resurrectionē, Hunc cinerem hō mundus congregabat, & in locum mundum extra castra reponerat, quia hæc fama qua apud eos maxima claruit, qui non erant de consortio iudeorum, & erant mūdi ab interfectione Christi, & extra celebrationem iudaicæ contuetudinis. Ex isto cinete fit aqua asperisionis, per q̄ significatur baptismus, unde mundabantur hoīes a cōtactu mortuorū, q̄ ab iniquitate per baptismum Christi. illa aqua tā profelyti q̄ Gētiles uel iudæi mundabantur, quia baptismus iudæis & gentibus prodest. Hyssopo qui fidem significat illa aqua aspergebatur, quia fide mundantur corda, & sine fide non prodest baptismus. A viro mundo hoc fiebat, quia uerē mundi debent esse ministri ecclesiæ, qui portant personā dñi.

d Ad emundationem carnis. i. ut caro emundata sit propter legis præceptum sed in Christo est perfectio.

e Obtulit semetipsum. Et medius inter Deū & homines dator est noui Testamētī: quasi pōtifex nobis est dator legis nouæ.

* **AVGVSTINVS.** Quod tunc pontifex ille significabat, qui cū sanguine in sancta sanctorum per annos singulos introibat. Ite igitur est, qui in se vno totum & exhibuit, quod esse necessarium ad redemptionis nostræ sciebat effectum, idem scilicet, & sacerdos, & sacrificium, idem Deus, & temelum.

* **IDEM.** Hoc sacrificium, ubi sacerdos est uictima, redemit nos suo sanguine creatoris, non tamen creauit nos cum sanguine, sed redimit sanguine. Creauit autē nos in principio op erat uerbū, & uerbum quod erat apud Deum, & Deus uerbu. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit. Omnia per ipsū facta sunt & sine ipso factū est nihil. Hoc est quo creati sumus. Quo uero redēpri, audi. Quod factū est, inquit, i eo uita erat & nita erat lux hoīum, & lux in tenebris lucet: & tenebræ eā nō cōprehenderūt. Adhuc Deus est, adhuc illud illud dicitur, quod commutabile semper manet, adhuc illud dicitur cui uiendo corda mundata sunt, unde autē mundentur nō dū dicit Lux, inquit, lucet in tenebris, & tenebræ eam nō cōprehenderūt. Sed ut non sint tenebræ, possintq; cōprehendere, tenebræ enim peccatores, tenebræ infideles, ut dīgo nō sint tenebræ possintque comprehendere. *Uerbum caro factum est & habitauit nobis.* Videte uerbum carnē, uerbum ante carnē. In principio erat uerbum & uerbum erat apud Deum & Deus erat uerbum, & omnia per ipsum facta sunt. Vq̄ hic sanguis. Ecce iam auctor tuus sed nondum est precium tuum. Unde **F** ergo redēpri? Quia uerbū caro factū est, & habitauit in nobis.

* **CHRYSOSTOMVS.** Si enim carnem, inquit, potest mundare sanguis tantorum, multo amplius animæ sordes diluet sanguis Christi. Ne enim cum audis, sanctificat, magnum aliquid putes

ius uisione ad suppositum diuinum contrahit. quandam infirmitatem uirtutis, sed prædicta ueteris legis tollebant immundiciam corporalem contractam ex tactu alicuius immundi, et a diuino cultu impedirent ut patet Num. 21. Ergo multo fortius sanguis Christi mundat animam et redat eam aptam ad salutem æternam et hoc est quod dicitur. Si enim sanguis hircorum & taurorū, hoc fiebat in festo expiationis. 2 Et cinis uitulae aspersus, quia in aqua lustrationis qua debebant immundi aspergi, ponebantur cineres uitulae combusta, ut dicitur Numer. 21. 3 Inquinatos sanctificat quia animam mundare non poterat. 4 Quanto magis sanguis Christi, &c. i. peccatis, quæ mortificant animam morte culpe & morte gehennæ.

Ad

NICOLAUS DE LYRA.
* **eterna redemptione iuuenta, quia per hoc habemus æternam redemptionem per modum conuenientissimum a Christo inuentum, in quantum satisfecit, quia poterat in quantum Deus, & soluit qui debebat in quantum homo.**
1 **et enim sanguis.** Hic probat quoddam suppositum circa ultimum d̄m, scilicet, quod sanguis Christi fuit efficax ad nostram redemptionem æternam, & facit talem rationem. Sanguis Christi ex unione at suppositum diuinum habet uirtutem maiorem ad emundationem animæ q̄ sanguis hircorum, et uitorum et aqua lustrationis at tollendum immundiciam corporalem seu impedimentum irregularitatis de quo prædictum est. Veritas propositionis huius patet, quia sanguis Christi ex e-

ius

† 1. Pe. 1. d. 1. Io. 1. Apoc. 1. b. † De ce. m. l. cum martha. † æternam

li. de si. a pet. c. 1. sermo de sacrific. ve sp. d.

putes,annotat,& ostendit vtriusque mundationis differentiam. Et quomodo hoc? Ista quidem excelsa, illa autem humilis. Et dicit, quia merito siquidem ille quidem sanguis tauorum erat, iste autem Christi. Et non ei sufficit nomine im hoc signare, ponit etiam modum differentie. Qui per spiritum.

Obtulit per spiritum omnia dicentem. Vel immaculatum per spiritum, de quo conceptus immu nis. sicut a peccato: a Non eamen tantum. b Duo sicut sanguis Christi, a peccato mundat, & re stituta libertate facit seruire Deo, qui dat viuere, qui est vita ex se viuens.

immaculatum Deo, hoc est sacrificium immaculatum erat, mundum a peccatis. Hoc enim est per spiritum sanctum, non per ignem, non per aliena quedam. Et mundabit conscientiam nostram, inquit, ab operibus mortuis, benedixit, ab operibus mortuis. Si quis enim tangebat mortuum, polluebatur, & hic si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiam. Ad seruendum, inquit Deo viuo. Hic manifestat, quia opera mortua habentes non possunt seruire vero, & viuo Deo, quia illa mortua sunt & falsa & merito.

a immaculatum. Alius sanguis non immaculatus. b Ab operibus mortuis. Ambr. i. peccatis, quae qui tangit inquinatur, sicut qui tangebatur mortuum, coinquinabatur nec intrat in caelum, sicut nec ille in templum.

c Viuenti. Nemo ergo ei potest seruire qui mortua opera het. Ambr. Que mors erat necessaria in redemptione non modo Gentilium, sed & earum preuaricationum quas lex faciebat non soluebat. Tantum fuit peccatum nostrum, ut saluari non possemus, nisi vnigenitus Dei pro nobis moreretur, debitoribus mortis, sed sic fecit nos dignos testamenti & promissae hereditatis, & ita testamentum factum firmum.

p Et ideo noui testamenti mediator est, &c. * THEOP. Quod deterrere quam plurimos uidebatur infirmiores quia illud saepe ac multum usurparent. Si Christus obiit mortem, quo pacto daturus est quod promiserat? Id ipsum nunc Paulus leniens, ob id arguit Christi ratum esse & firmiter testamentum, quia mortuus sit. Nequid enim superstites sumus, testamenti nomen illud sortitur, quod testando nos instituiimus. Ut igitur, inquit puriores nos redderet, mortem subiuit, & testamento nobis peccata remisit, & celestium reliquit bonorum fructum, nos inter, & patrem mediator effectus, cum patri haudquaquam esset in animo, nobis hereditatem relinquere, ut quibus acriter succensebat & erat iratior, tanquam liberis a se alienis, Christus itaque intercessit, & patrem nobis conciliauit. Quomodo. Id namque quod erat nobis ferendum ut cotumacibus, ille iam tulit, & mortem quam fuerat per nos subenda, pro nobis subiuit, effecitque hereditate hac dignos, est igitur, & testamento hoc pro filii morte iam confirmatum quod minime ad indignos hereditatem transtulit. Hec propterea & testamen-

testamento heredes. Sic, iniquus testatus est Christus. Volenter ut ubi ego sum, & illic & ministros meos esse. Quos ut ex hereditauerit ille, sic exprimit. Non pro omnibus peto, sed pro quibus me professi sunt, & crediderunt. Hec in super testamento, & testamento patet ex his. Testimonium autem prohibet de me, quod misit me patet. Et paraclitus testimonium perhibebit de me, & testimonium perhibebit de me.

† concilia tor. Leui. 11. Deuter. 14. † Gal. I. b. a. i. peccatis. b. Sine quo nec que Deus nos operari uellet, nec que speramus sciremus. a. Noui Test. dator est ideo, ut uocati accipiant hereditatem: & hoc morte interueniente, sine qua lex non inuaret. b. Huius. Chast. Interueniente inter dispositionem & completionem. a. Morte intercedente, quia ubique. b. Poterunt infirmi ex eo quod mortuus est Christus non credere promissionem & ideo probat hoc humana consuetudine. a. Interveniat ante confirmationem. b. Sic & no. Test. i. promissio eterna uitae & doctrina euangelica. i. per mortem testatorum.

4 Ut morte intercedente. id est Christi morte interueniente, per quam

testamento heredes. Sic, iniquus testatus est Christus. Volenter ut ubi ego sum, & illic & ministros meos esse. Quos ut ex hereditauerit ille, sic exprimit. Non pro omnibus peto, sed pro quibus me professi sunt, & crediderunt. Hec in super testamento, & testamento patet ex his. Testimonium autem prohibet de me, quod misit me patet. Et paraclitus testimonium perhibebit de me, & testimonium perhibebit de me.

Et paraclitus testimonium perhibebit de me, & testimonium perhibebit de me.

* CHRISOST. Quis mediator; Mediator enim non est dominus rei cuius est mediator, sed & alia quidem rebus est mediator, ut puta mediator nuptiarum sit, non sponsus, adiuuans sponsum, quod durus est sicut mediator hic filius factus est pater & noster. e. Intercedit. Inter ueteris Test. & noui. in quo non solum sacramenta facta sunt, sed & promissio est, passio

sti, in cuius morte constat terrena non promitti, sed aeterna morte enim unigeniti necesse est magis sperari.

f. Aeterna. h. are. * AVG. Hereditas mea praecleara est nisi ipsius hereditatis nox est apud prophetam Dne Deus noster fide nos. Hanc hereditatem non moriens pater filio reliquit, sed filius eam sua morte mirabiliter acquisit, quod resurrexerat post mortem. Vbi enim. Dixit. Christus est dator non. Te. morte intercedente quod confirmatione eius potuerat mori, probat consuetudinem manae legis. Vbi enim te. Sicut ergo testamento morte testatoris firmat, sic & Christus in assertionem eorum quae testabatur non mori, neque de eis dubitaret, nec aliter poterat nobis esse. Morte euangelium in nobis confirmauit, ut quia pro nobis mortem gratiam nobis impetrauit, qua complere possimus.

* ANSEL. Nunquam. n. aliter habes potest hereditatem consequi. Et quia in omni testamento id necesse est, ideo testator noster, quod nobis testamento cerat, in quo uitae aeternae heredes fore nos instituerat, in quo fuit mortem suam ut sine obstaculo perueniremus ad hereditatem possidendam neque aliter peruenire possemus ad illam. * AVG. Vbi enim potest cuius morte constat, quod facti sumus et nos heredes Dei secundum illud, dabo tibi gentes hereditatem tuam, nisi forte uideremur mundi, quo prius tanquam dominare tenebamur. Puta autem cum dicitur mundi mihi cruciatus est, & ego mundo, possidet nos Christus mortuus illoque nos possidebat, cum ei renuntiasset mortuusque illi, & ipse h. Testamentum enim. * AMB. Hoc modo firmum factum est. Et in tantum fuit peccatum nostrum, ut saluari non potuissemus a peccato, nisi unigenitus filius Dei pro nobis moreretur. Quod si non Alioquin nondum ualeat dum uiuit qui testatus est. Hoc enim significat, quod quod diu uiuit testator. potest mutare sententiam, & heredes adducere in hereditatem suam.

quam eius testamentum est confirmatum.

5 In redemptionem earum preuaricationum. quae erant in priori testamento. i. quas ueteris Testam. non poterat auferre, sed per mortem Christi sunt ablatae.

6 Repromissionem aeternae hereditatis accipiant. per euangelium passionis.

7 Qui uocati sunt. ad participandum per ueram fidem & satisfactionem nouae legis susceptionem, & sic patet quod non. Test. est effectus ueteris, quia mundat animam & confert gloriam, ueteris autem testamentum tantum exterius mundabat, & temporalem hereditatem ostendebat.

8 Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat. Hic probat quod supposuit, scilicet, quod Test. non sit confirmatum per mortem Christi, & hoc probat dupliciter, per legem humanam & per legem diuinam, ubi. Vnde nec primum. Circa primum considerandum, quod secundum leges humanas, civiles & canonice testamentum non habet robur quandiu uiuit testator, quia tunc potest mutari, cum sit ultima uoluntas uix. presentis, sed in morte confirmatur. Ita similiter non. Te. quod est proprie testamentum Christi morte fuit roboratum, propter hoc tunc dixit: Consummatur habetur Ioh. 2. 1. & hoc est quod dicitur hic. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat. i. interueniat testator & patet litera.

* Vbi

NICOLAUS DE LYRA.

* I Ad ser. Hoc dicit ad differentiam illorum qui putantur dijs, sed sunt mortui, ut Iupiter, Hercules & huiusmodi. Tangit autem tria per quae sanguis Christi habet efficaciam ad praedicta. Primum est ipse offerens. s. Christus eius meritum est efficaciam infinitam propter coniunctionem ad diuinitatem, & hoc tangitur cum dicitur. Semetipsum obtulit. Secundum est munus oblatum, quod fuit sanctissimum, ideo dicitur. Immaculatum. Tertium est modus offerendi, qui processit ex maxima charitate, quod notatur cum dicitur. Per spiritum sanctum. Cui autem facta sit talis oblatio, ostenditur cum dicitur. 2. Deo. s. patri. 3. Et ideo. no. Te. Hic consequenter ex praedictis quae pertinent ad ueteris Test. & expositione eorum arguit ad principale intentum. s. quod non. Te. sit excellentius & efficacius ueteris. Et diuinitur in duas partes, quia primum facit quod dictum est, secundo probat quoddam suppositum in sua ratione, ubi. Vbi enim resta. est. Circa primum considerandum, quod immediate praedixit quod Christus per proprium sanguinem intrauit caelum, & sic inuenit nostram redemptionem aeternam. Hoc autem non poterat fieri in ueteris Test. Ex quo sequitur, quod illud Testamentum factum est per Christum, & per consequens debet dici non. Testam. quia illud quod sequitur praecedens dicitur nouum respectu illius, & hoc est quod concludit Apostolus. Et ideo noui testamenti mediator est, scilicet ipse Christus, per quem autem modum sit mediator, subdit.

4 Ut morte intercedente. id est Christi morte interueniente, per quam

3 a Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. * THEOPHYLA. Non enim solum Apostolus quæ diceret ex communi quadam consuetudine confirmabat, sed ut a rebus ipsi quæ in ueteri contigissent. Quod sane Iudæos ad credulitatē magis inducit, & fidem ut sibi adhibeant admonenti. Vnde inquit. *Necessarium est,*

ut mors testamētum præcedat. Vnde fuit necessē, ut prius illud testamentum non sine sanguine fuerit dedicatum. Sanguis uero mortis est argumentum, sed uetus illud per agni sanguinem figuram prætulit noui, in quo Dei filius in carne mortuus est. Verū quid illud designat, cum testamētum, inquit fuisse dicatur? Id quidē. Quia hoc ipsum principium sum sit cōfirmationis & roboris. Neque enim aliter peragēdi sumpsit initium, nisi sanguinis effusio præcessisset.

ub *Lectio enim.* Sicut ergo Moyses sanguinē prædictorum animalium accepit, ut eo aspergeret & munderet prædicta. Sic noster Moyses Christus data noua lege, suū sanguinem qui uultus propter uirtutem crucis, cuius cornibus impios uentilauit, & hircus pro similitudine carnis peccati, & quia hostia pro peccato egressum cum aqua de uo la tere ad hoc opus accepit per aquam baptisma sanctificans, pretio sanguinis nos redimens. Cum lana coccinea quæ ignei coloris est, & hyssopo. Lana enim significat ignē dilectionis Christi, hyssopus qui ualet contra tumorem pulmonis, humilitatem Christi significat, qui per feruorem dilectionis & humilitatem pro nostra redemptione sanguinem suum fudit. Eo sanguine librum, i. euangelium sanctificauit, i. confirmauit, & populum fidelium abluit dicens. *Hic est sanguis noui Testamenti confirmator, quod mandauit Deus ad uos.* Asperit tabernaculum, i. ecclesiam. Omnia uasa ministerij, quia omnes doctores ecclesiæ in quibus continentur mysteria sua. Et sanguine redemit, & redemptis, spiritum sapientiæ, & scientiæ tribuit, & omnia mundantur per sanguinem Christi, & sine eo nullus peccati sit remissio. Potest etiam per prædicta populus Dei significari. Ipse enim Liber est tabernaculum uasa quæ spiritualiter mundantur sanguine merito in remissionem peccatorū. Inquit enim alibi, *Qui pro multis effundetur.* hi enim sunt populus Dei, id est, electi.
c *Lana.* Charitas Christi est nobis lana de qua uestē faciamus.
Hic

d *Hic sanguis testamenti quod mandauit.* * ANSEL. Quasi non d fuisset uos aspergo, quia hic sanguis quo uos purifico, est confirmator testamenti quod mandauit mihi Deus ad uos deterre.

* THEOPHYL. Christus sane sic inquit. Hic sanguis noui testamenti in remissionem peccatorum in ueteri uero nec nouū dicitur nec peccatorum remissio. Vi des ut sanguinem dixerit testamētum necesse est igitur, ut Christi mortem intelligas, ubi testamēti sit mentio. Et *tabernaculum & omnia uasa ministerij sanguine similiter asperit.*

* IDEM. Vel hoc quidē nostri præfert figuram, qui & tabernaculum sumit. Ait namq; , inambulabo in eis & inhabitabo & alibi. Vasa autē magnæ domus Dei quædam aurea sunt, quædam argentea. Sumus itaque nos uerò Christi sanguine respersi, & sanctificationem adepti quando quidem & in eius fuerimus

morte baptismo abluti.
e *Et omnia pene in sanguine secundum legē mundantur.* * CHRYS. Quare autem dixit pene quare illud sic temperauit. Quoniā illius non erat perfecta mundatio neque remissio perfecta, sed semiperfecta & in minima parte nunc autem, hic est inquit sanguis noui testamenti qui pro uobis effusus est in remissionem peccatorum.
Ecce quæ proprie prædicit Moyses uerba quibus usus est Christus in cœna quando corpus & sanguinem suum discipulis dedit.
f *Et sine sanguinis effusione non fit re.* Hæc determinatio ideo apponitur quia per aquam asperisionis quæ fiebat de cinere uitulæ ruse fiebat remissio peccatorum aliquando quā non effundebatur sanguis, sed tamen effusus erat in immolatione uitulæ. In illis autē sacrificijs quamuis magis eam peruerso populo fuerint congruenter imposita quam Deo desideranti oblata; figura tñ ueritatis fuerunt, quæ Christus est cuius sanguine redempti & mundati sumus, quia uera emundatio & Dei propitiatio nobis sine sanguine nulla est.
Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, & cetera.
* CHRYS. Et quomodo exempla sunt eorum quæ in cœlis habentur. Quæ autem nunc uocat cœlestia? nunc cœli aut angelos? nihil tale, sed ista quæ apud nos geruntur in cœlis ergo sunt ista quæ nostra sunt & hæc nostra cœlestia sunt quamuis

in
credendum est Apostolo, quod fuerit ita, ut describit. Non enim omnia in Exod. sunt scripta. Sequitur.
5 Ipsum qu. li. Scilicet legis.
6 Et om. po. Qui legem suscepit.
7 Aper. di. Hic est tan. te. Id est, confirmatiuus testamēti quod mandauit ad uos Deus.
8 Etiam ta. Non quod asperit tunc tabernaculum quia nondum erat, sed postea illud sanguine asperit quando illud consecrauit.
9 Et omnia uas. ministerij. Quibus utebantur in tabernaculo Moysi.
10 Sanguine si ali. per asperisionem sanguinis.
11 Secund. legem mun. Dicit pene quia aliqua mundabantur per ignem, s. illa quæ poterant ignem sustinere, ut habetur Nume. 31. d. Expiatio tamen pro peccato non fiebat sine effusione sanguinis & hoc est quod dicitur.
12 Et sine san. effusione non fit remissio. Quia animalia sacrificabatur pro peccatis quorum effundebatur sanguis, in signum quod per effusionem sanguinis Christi fienda erat remissio peccatorum quæ non poterat sanguine animalium fieri, sed tantum significari.
13 Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium. Posita conuenientia noui & ueter. Testamen. quantum ad confirmationem &

NICOLAUS DE LYRA.
* 1 Vn. nec pri. Hic probat idem per legem diuinam in qua probatione primo ponit no. Testa. conuenientiam cum ueteri secundo eorum differentiam. ibi. Necesse est ergo. Circa primum secundum, quod uer. Test. quod fuit figura noui fuit confirmatum per asperisionem sanguinis, ut habetur Exod. 24. Et sic patet per legem diuinam, quod Test. no. per effusionem sanguinis debuit confirmari. ut figuratum correspondet figura & hoc est quod dicitur. Vnde nec primum qui. i. ue. Test. quod fuit primum.
Dedit. est. i. confirmatum. sine sanguine.
Lectio enim in omni mand. le. a Moysi uniuerso populo. Hoc habetur Exod. 24. ubi dicitur quod populus Testamentum recepit & obligauit se ad obediendum & tunc Moyses ad cōfirmationem huius asperit sanguinem & hoc est quod dicitur.
Accipiens san. uitulorum & hir. cum aqua & lana coc. & c. Sed contra hoc posset aliquis dicere, quia Exo. 24. non fit mentio, nisi de sanguine uitulorum. Dicendum, quod Apostolus fuit instructus in lege, & ex usu & consuetudine sciebat qualiter talia fiebant, s. per mixturem sanguinis hirci & aqua, ut sanguis esset clarior lana uero coccinea, & hyssopus erant ibi quasi, asperforium ad sanguinem aspergendū: Et propter hoc Moyses tacuit ista, quia non erant principalia tantum creden-

Tom. vj. F

A in terra celebrantur. Siquidem & angeli in terris sunt, sed tñ
 coelestes vocantur. Nam & Cherubin in terris apparuerunt,
 & tamen coelestia sunt. Et quid dico apparuerunt? In terris et
 conuersantur sicut in paradiso. Imo neque hoc. Ita, n. coele-
 stia sunt conuersatio et nostra in coelis est, quamuis hic con-
 uertentur. Quae est i-
 sta conuersatio no-
 stra? Hae est. Philoso-
 phia, i. quae apud nos
 est, qui ad celum vo-
 can sumus, *Meliorib.*
 inquit, *sicistis, quatu*
haec sunt. Quod melius
est bono aliquo me-
lius est. Bona ergo fue-
runt etiam exempla
eorum, quae in coelis
sunt, nequaquam. n.
exempla illa maia e-
rant, alioquin etiam
mala essent, quorum
exempla sunt.

B sunt, nequaquam. n.
 exempla illa maia e-
 rant, alioquin etiam
 mala essent, quorum
 exempla sunt.

+ oportet
 bat.
 + instante
 consum-
 matione.

Anselmus

Ipsa autem ca. Chri-
stus, qui in quibusda
significatus est, non
indignit mundari, sed
omnes sui, sed tamen
nistrationis praestabant,
sanguine mundata sunt.
b Non e. in m. Exponit meliores hostias quae est vna, i. Chri-
 stus, Vnus loquendi sic vellet & approbaret scriptum esse. In
 manufactis sanctis exemplarib. verorum. Vel in manufacta
 sancta exemplaria verorum, quae litera in codicib. Graecis re-
 peritur. *Non e. in ma.* Probat quod Christus mundauit coele-
 stia, i. hoies suo sanguine mundatos, fecit coelestes, coelestium
 participes. Nam ille per hostiam suam intrauit in celum pro
 nobis, & ita constat quod sequemur. In celum, na non in ma-
 nufactis. Cur non? Quia illa non sunt vera sancta, sed sunt ex-
 plaria, i. figura verorum, & verus sacerdos non in vmbra, i. in
 ter verus & nouum. Pro exemplari, i. templo quod ibi erat, est
 hic celum. Differt etiam magnus sacerdos qui assistit vultui
 Dei semper vnus ad interpellandam pro nobis. Ibi saepe offe-
 rebat, hic semel ibi in sanguine alieno, hic proprio, idem er-
 go sacerdos, & hostia.
c Neque ut saepe. Probat, quod Christus per hostiam sua coe-
 lestia mundauit, modo probat quod melioribus hostiis, id-
 est,

a h's mundari. Ipsa autem coelestia t melioribus hostiis quam
 b istis. Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exempla-
 ria verorum, sed in ipsu in caelum, vt appareat nunc vultui
 c Dei pro nobis. Neque ut saepe offerat semetipsum, quemad-
 d modum potifex intrat in sancta per singulos annos in sangui-
 e ne alieno. Alioquin + oportet eum frequenter pati ab origine
 f mundi. Nunc autem semel in consummatione saeculorum ad de-

a Predictis. *b* Corporaliter. *c* Ecclesia, scilicet. *d* Sed in terra. *e* Christus & omnes illae hostiae quia in omnibus significatus. *f* Significata. *g* Quae sunt. *h* Per illa significatum. *i* Post consummationem. *k* Vt pro nobis interpellat, & post se trahat. *l* Praesentia. *m* Nunc apparet vultui, non ita vt saepe offerat semetipsum & saepe patiat in cruce quia suf-
 ficir omnib semel oblatas, & non opus est per singulas generationes iterari, quod si his
 non sufficeret, nec antiquis qui similitudinem redimendi. *n* Christus in suo. *o* Nou saepe. *p* Si oportet eum saepe se offerre. *q* Incipiendo a principio mundi. *r* Non saepe, sed semel, quod nunc constat per in conuenticas.

est, quod sua hostia fuit dignior & efficacior omnibus aliis
 quia illae saepe iteratae sine consummatione, haec semel oblat
 ad patriam reducit.

d Per singulos annos. * AMBR. Eisdem ipsis hostiis quas offe-
 runt indefinenter, nunquam potest accedere perfectos, si-
 cere, alioquin cessa-
 set offerri, ideo quo
 nullam haberent v-
 tra quam conscier-
 tiam peccati, culte-
 res semel mundat
 3 Sed in ipsis comm-
 moratio peccator
 p singulos annos fi-
 4 Impossibile. n. est sa-
 guine rauroru & hi-
 5 coru auferri peccat
 6 Vna est, ista hosti-
 7 illa ante multae sun-
 8 Propterea n. nec so-
 9 tes erant, quia multae
 10 Quid autem opus era-
 11 multis, dic mihi, vn-
 12 quod multae, & fen-
 per offerebantur,

stendit nunq eos purgari. Sicut. n. medicamentu quando fi-
 rit forte, & salutis efficac, & valens cunctam valetudinem re-
 pellere: semel impositum totum operatur. Si ergo semel im-
 positum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem,
 non vterius apponatur. Si vero semper apponitur, mani-
 festu, indicu est minus illud prauaualisse. Medicamenti quippe
 virtus illius est, vt semel apponatur, & non frequenter sic et
 hic qua rone eisdem sacrificiis semper curabantur. Si. n. omni-
 essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerret q
 sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolu-
 tio, quia quotidie iisdem purgabatur hostiis etiam & ipsi
 sacerdotes, & populus pariter. In Christo e contra io seme-
 oblata est hostia potens ad salutem sempiternam.
e Alio oportet. Si semel oblatas non sufficeret omnium in se
 detum peccata exaurire, oportuisset eum pati saepe ab ori-
 gine mundi, quod ne fieret, semel passus est in consumma-
 tione saeculorum.
f In consum. Id est, in vltima aetate in qua sunt omnia adimpl-
 ta quae ante imperfecta, & ideo non opus fuit, vt inciperet pa-
 ti ab origine mundi.

NICOLAUS DE LYRA.

* emundationem, hic consequenter ponit differentiam, ostendendo pri-
 mo quod emundatio noui Testa. sit melior, secundo quod est perfectior,
 ibi. Neque ut saepe Circa primam partem dicit sic. Necessesse est ergo
 exemplaria quidem coelestium his mundari. id est, tabernacu-
 lum veteris Testamenti quod fuit quodammodo exemplar caelestium, ut
 declaratum est 8. cap. debuit mundari talibus hostiis quae fiebant de ani-
 malibus brutis.

- 1 Ipsa autem coelestia melioribus hostiis quam istis. *Supple de*
buerunt mundari. Et ideo mundati sunt sanguine Christi. Sed dices,
quomodo intelliguntur mundari coelestia, ubi nulla sit macula? Dicen-
dum, quod sicut dicebatur emundari tabernaculum, non quia haberet in
se aliquam maculam, seu immunditiam, sed quia tollebantur quaedam ir-
regularitates, quibus impediebantur homines accedere ad sanctuarium
ita dicuntur mundari coelestia per Christi sanguinem & per sacramen-
ta nouae legis ex eodem sanguine habentia efficaciam in quantum pur-
gant peccata, quae impediunt ab ingressu caelestium. Et ideo vici hostiis
in plurali. Quia licet sanguis Christi sit vna hostia, tamen eius effica-
cia nobis communicatur per varia nouae legis sacramenta. Et quod taber-
naculum sanguine Christi mundatum sit melius tabernaculo Moysi de-
clarat dicens.
- 2 Non. n. in manufacta sancta Iesus introiuit. *Quale fuit taber-*
naculum Moysi ab homine factum, quod fuit figura tabernaculi caelestis
vt predictum est, ideo subditur.
- 3 Exem. ve. sed in ip. c. Introiuit Iesus.
- 4 Vt ap. nunc v. Dei pro no. Sicut. n. Pontifex legis intrabat sancta
 sanctorum, ut appareret coram propitiatorio, quod erat quasi sedile Dei.
 Sic Christus quantum ad humanitatem intrauit caelum non ad hoc quod
 videret faciem Dei patris de nouo, quia vidit eam ab instanti concep-
 tionis sed quia eius humanitas de nouo translata fuit ad celum ubi fa-
 cies

- 5 Neque vt saepe offerat. Hic consequenter ostendit, quod emunda-
 tio no. Te. perfectior est. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit propo-
 tum, secundo ad hoc adducit simile, ibi. Et quemadmodum. In prim-
 parte facit talem rationem. Illa emundatio quae non reiteratur, quia se-
 mel facta sufficit, perfectior est quam illa quae reiteratur pluries pro-
 pter sui imperfectiorem. Sed illa emundatio quae fiebat a pontifice uete-
 ris legis in festo expiationis quolibet anno reiterabatur. expiatio facta
 per Christum semel tantum facta est, quia eius unica passio sufficit ad di-
 letionem omnium peccatorum, ergo est perfectior & hoc est quod dicitur.
 Neque vt saepe offerat semet. i. Christus pontifex.
- 6 Quemadmodum pontifex. Veteris legis.
- 7 Intrat in sancta per sin. an. &c. Quia aliter sequeretur inconue-
 niens, s. quod Christus pluries debuisset pati a principio mundi, sicut &
 sacerdos ueteris intrabat per singulos annos sanctum sanctorum pro e-
 xpiatione peccati populi Israel. Nunc autem ita est, quod sicut pontife-
 ueteris legis intrabat sanctum sanctorum pro peccato populi Israel, ita
 Christus passus est pro salute totius mundi. quia incepit a principi
 creationis, sicut populus Israel a datione legis. Et ideo si Christi oblatis
 esset iterabilis, debuisset frequenter pati ab origine mundi, sicut ponti-
 fex legis quolibet anno intrabat sancta a datione legis, & hoc est quod
 dicitur.
- 8 Alioquin oportebat eum saepe. pa. &c. Et quia hoc esset conu-
 nien. ideo subdit Apostolus.
- 9 Nunc autem. i. tempore gratiae.
- 10 Semel in consummatione saeculorum. i. in vltima aetate
 qua consummatur mysterium Christi.
- 11 Ad destitutionem peccati per hostiam suam. Seipsum i
 conspectu omnium offerendo in cruce.

* Et

a Et quem. Lex naturalis etiam ostendit, quod per inconueniens probatum est.
b Semel. Non potest amplius mori, sed nec indigemus. Non est intelligendum quod aliqua peccati sui necessitate oblatus sit, etiam semel, imo sola voluntate. Verum ut homo semel mortuus necessitate, & iura naturæ amplius non moritur, sic & Christus eodem iure semel oblatum non potest amplius mori.
c Post hoc aut. Post semel mori, restat iudicium, in quo accipiat secundum quod meruerunt, non restat ut iterum surgant, & iterum moriantur.

d Sine pecc. Si nec in die iræ hostia, multo minus in aliis temporibus. Vel sine peccato. id est, sine similitudine carnis peccati, sed potius in carne gloriosa. Vel tunc non erat hostia, sed iusticia in remunerando vel damnando.

Alioqui oportuisset. Saluator est & semel oblatus non sufficit omnium credentium exhaurire peccata præterita, præsentia & futura, oportebat eum iam sæpius passum fuisse sicut Sacerdotes Aaron quot annis intrabant oraturi, p populo, imo quotidie

idie ex quo institutum est sacerdotium. Origenes ille antiquus super Leuiticū, late profequitur quod Apostol. Paulus sacrificio illo expiationis ant. quo, tanquā vmbriæ veritatē, applicat consummationem sanctissimæ victimæ crucis, dicēs q̄ Christus fusc sanguine in cruce, p propriū sanguinē ingressus est non in manu facta sancta, sed in ipsum celū, ut appareat vultui Dei quasi propitiatorie pro nobis, donec secundo sine peccato appareat omnibus. se expectantibus in salutem. Ibi que interpretatur diem propitiatio nis nobis manere, donec Sol occidat, id est vsque quo mundus finem accipiat, quod Apostolus dicit. Donec secundo appareat omnibus, &c.

* AMBROS. Nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, sed offert se ipse quasi sacerdos hic in imagine, ibi in ueritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hic autem se offert etiam ut sacramento existens per suos ministros, in celis uero, per seipsum.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et quem. Hic adducit simile ad suum propositum, scilicet, quod ex peccato primi parentis statutum est ex diuina sententia, quod homines semel moriantur, & postea in iudicio diuino manifeste presentabuntur, sicut Christus pro salute hominum in cruce mortuus postea apparebit in iudicio, non iudicandus, sed magis per suum iudicium fidelibus suis æternam salutem redditurus. & hoc est quod dicitur. Et quem ad. Statutum est ho. semel. ratione originalis peccati.

2 Post hoc autem iu. Scilicet extremum.
3 Sic, & Chri. se. ob. est. In cruce, non ex conditione originalis peccati quod non contraxit, sed ex conditione mortalis nature quam uoluntarie assumpsit.

4 Ad mul. ex. p. Quod dicit, quia licet passio Christi se extendit ad delendum omnia peccata quantum est ex se, tamen aliqui se reddunt indignos. Et ideo dicit multorum, & non omnium, sequitur.

5 Secun. si. pec. ap. Quia in secundo aduentu Christus apparebit in forma gloriosa, & sine similitudine peccati. In primo autem aduentu apparuit in forma hominis mortalis habens similitudinem peccati, secundum quod dicit Apostolus Ro. 8. a

Ad maiorem euidenciam doctorum in hoc cap. queritur, utrum sanguis Christi fuit oblatio Deo acceptissima. Et arguitur primo quod non quia effusio sanguinis innocentis est coram Deo abominabilis: Christus autem fuit innocentissimus, ergo &c. Item illud quod habet similitudinem cum sacrificiis Gentilium non est Deo acceptum, sed oblatio sanguinis innocentis est huiusmodi, secundum quod dicitur in Ps. 105. f. Effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quos sacrificauerunt sculptrilib. Chanaan ergo. &c. Contra illud quod dicitur in iuera. Quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatū Deo mundabit conscientiam nostram.

Responde. Non est hic intelligendum, quod solus sanguis Christi fuit oblatus pro nobis imo tota humanitas eius, & hoc patet ex autoritate inducā in qua dicitur, obtulit semetipsum. Fu tamen mentio in hac

ADDIDIO.

In c. 9. ubi dicitur in post. Aureum habens thuribulum & aram Testamenti circumtectam ex omni parte auro.

In arca testamenti que erat in sancta sanctorum nihil erat inclusum, nisi tantum due tabule lapidee quas ibi posuerat Moyses, ut habetur ex re 3. Reg. 8. b. Vna autem habens manna, & uirga Aaron erant coram illa arca, ut habetur Exod. 16. & Numeri 17.

REPLI. In cap. 9. ubi dicitur de arca Bur. qui nititur sapius opporune, & importune saluare dicta sancti Tho. & aliorum, non curat hic saluare ueritatem literę, cui tamen ille honor debetur, quod potius debet putare nos intentionem literę non intelligere quam contradicere. Sic autem plane dimisit literam apostoli tanquam contradicentem literę

CAP.

hac oblatione segregatum de sanguine Christi, in quantum fuit separatus a corpore, tamen utrumque est de oblationis integritate, propter quod in sacramento altaris, quod est memoriale ipsius oblationis, consecratur simul caro & sanguis, tamen sub speciebus diuersis, sicut in illa oblatione fuit sanguis separatus a carne. Similiter anima Christi fuit pro nobis oblata, in quantum per passionem fuit a corpore separata ad satisfaciendum pro nobis Ioan. 10. c. Animam meam pono pro ouibus meis Et sic patet quod tota humanitas pertinet ad Christi oblationem seu sacrificium. Quod autem hoc habeat perfecte rationem oblationis uel sacrificii, patet, quia sacrificium in lege fiebat triplici de causa. Primo ad tollendum peccatum, propter hoc in lege dicebantur aliqua sacrificia pro peccato. Secundo ad gratiam conseruandum, propter hoc in lege dicebantur aliqua hostiæ pacificæ. Tercio ad hoc quod mens hominis perfecte Deo uniretur per amorem, propter hoc in lege offerebatur holocaustum, quod totum incendebatur ad honorem diuinum. Ista autem tria proueniunt nobis a Deo mediante humilitate Christi pro nobis oblata, quia pro hoc peccata nostra sunt deleta. Apo. 1. b. Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Et gratia collata, Ioa. 1. b. Gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Et porta glorię aperta, in qua fit hominis ad Deum uia perfecta. Propter hoc dicitur infra seq. c. Habemus fiduciam per sanguinem eius in introitu sanctorum. Et sic patet, quod sacrificium Christi fuit perfectissimum, quia continet in se perfectissime uirtutem omnium sacrificiorum, sicut perfectio diuina continet in se unitudine & eminentius perfectiones omnium creaturarum. Ad primum igitur dicendum, quod effusio sanguinis Christi potest referri ad duplex, principium. Vno modo ad ipsos effundentes, & sic fuit Deo abominabilis, & sic fuit peccatum grauissimum: Alio modo ad uoluntatem ipsius Christi patētis, qui uoluntarie se obtulit passioni ex charitate maxima, & sic fuit Deo acceptissima, & hoc secundo modo habuit rationem oblationis & sacrificii, non autem primo modo. Ad secundum patet ex dictis, quod oblatio sanguinis innocentis in sacrificiis Gentilium habet similitudinem cum illis qui occiderunt Christum, & hoc modo non habet rationem sacrificii, ut dictum est, & ideo non est similitudo sacrificii Christi ad sacrificia illorum.

NICOL.

ex 3. Reg. 8. Nam hic dicitur, quod in arca erat urna habens manna, & uirga Aaron que floruit, ibi autem dicitur, quod nihil erat in arca nisi due tabule, &c. que uidetur manifesta contradictio. Circa quam differenciam laborat dupliciter circa locum allegatum de 3. Reg. Vno modo, quod litera illa debeat intelligi principaliter, apostoli autem occasionaliter, quia arca fuit facta, ut tabule ibi reponerentur, sed postea urna & uirga occasionaliter in memoriam ibidem repositæ sunt. Alio modo, quod factum fuit quoddam scammum appenditum ad latum arce, in quo urna & uirga reponerentur. Et ideo amplius dicit. Illa fuisse in arca, non quod intrinsecus, sed in appenditione quod unum cum arca censeretur, & sic quidam exponunt quod dicitur Deut. 31. g. de libro legis. Ponet enim in latere arce, &c.

D Hom. 9.
 Puram.
 E

Sacrificii
 uirtus triplex.

F

CAP. X.

A
Ante li de
bono con
iugali c 70
Chrysolto
Leu. 32. b.

Vmbra enim. Probauit quod semel mortuus, sed qua
re, vel semel. Quia lex non poterat perfectos facere,
ideo agnus sine macula erat offerendus.

B Non ipsam ima. Id est, ueritatem, ut in picturas usque quo
ponat quis colores,
quadam est subtra-
ctio. Vell subtractio
umbra quadam est,
non imago cum ve-
ro flores ipsos colo-
rum quis imposue-
rit, tunc in ago esti-
citur.

C Acced. Pontifices
per singulos annos
in sancta sanctorum
cuni eidem hostis
licet indefineret of-
ferrent, nunquam ta-
men, &c.

Mbram enim habens lex bonorum futurorū
nō ipsam imaginem rerum, per singulos an-
nos eidem ipsis hostiis quas offerunt indefi-
nenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Alio-
quin cessassent offerri, ideo quod nullā ultra haberēt conscien-
tia peccati t̄ culotres semel mūdati. Sed in ipsis cōmemoratio

Oblatus ad exaudiendā peccata quia lex habens extraneam similitudinem eorum
quæ futura erant non imaginem quæ melius exprimit rem, quam umbra.

Quas lex præcipit.

Et si semper facerent. In sancta sanctorum.
a Virtutibus & beatorum.

si peccati fierent. Hostia. Vtique

a Perfede vna hostia. Hostis per singulos annos oblati.

† qui fieri
ficassent.
ac semel
purgati ef-
sent Chy-
sosto.

C Cultores se. Vna
hostia Christi perfe-
ctos facit, & familia
peccant non indigent alia, quia sufficit ad omnia, & omnem
conscientiam a peccatis lauat, quod non vetus, si enim hoc
faceret, non esset opus iterari. Sicut medicamentum fuerit for-
te, & salutis efficax, & valens eundem ualitudinem repellere,
semel imposuimus totum operatur. Si uero semper imponi-
tur, manifestum iudicium est non contulisse salutem. Sed quia
illis sacrificiis nemo curabatur, frequenter offerebantur.

Hom. 17.

C Alioquin cessassent offerri. * CHRYSOS. Propter hoc impera-
uit semper offerri propter infirmitatem ut & memoria pec-
catorum fieret. Quid ergo nos. Nonne per singulos dies offe-
rimus. Quidem sed ad recordationem facientes mortis eius.
Et una hæc hostia non multa. Quomodo una & non multa?
Quia semel oblata est. Oblata est in sancta sanctorum.
Hoc autem sacrificium exemplum est illius, id ipsum semper
offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium,
sed semper eundem ipsum. Proinde unum est hoc sacrificiū,
hac datione.

* AMBRO. In Christo semel oblata est hostia ad salutem
potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus.
Ei si quotidie offeramus ad recordationem eius mortis sit, &
una est hostia non multa. Quomodo una & non multa. Quia
semel immolatus est Christus. Hoc autem sacrificium exem-
plum est illius id ipsum & semper id ipsum offertur, proinde
hoc idem est sacrificium. Alioquin diceretur quoniam in mul-
tis locis offertur, multi sunt Christi, non sed unus ubique est
Christus, & hic plenus existens & illic plenus. Siue quod ubi-
que

que offertur unum est corpus ita & unum sacrificium.
* PRIMAS. Quid ergo dicendum est. Nunquid Sacerde-
tes nostri quotidie non offerunt sacrificium. Offerunt qui-
dem quia nos quotidie peccamus, & quotidie indigemus mū-
dari. Et quia ille non potest mori, dedit nobis sacramentum
corporis & langu-
nis sui ut sicut pas-
sio illius redemptio
fuit ac absolutio mū-
di, ita quoque ista ob-
latio redemptio &
mundatio sit omni-
bus in ueritate offe-
rentibus.

* THEOPHY

3 LACTVS. Subori-
tur hic questio
& nos in ecclesia in
5 cruentas offeramus
6 victimas? Omnino
offerimus. Cate-
7 rum memoriam fa-
cimus mortis Do-
mini. Estque unum

sacrificium, non multa, quando quidem semel oblatus est
Ipsium quidem semper offerimus, immo potius memoriam
illius oblationis facimus, quia se ipse obrulit, cui iam nunc
ista sit. Proinde unum est sacrificium. Nam quod ad quatuor
nem attinet, postquam multis in locis offertur, multi igitur
Christi erunt. Non bene colligatur, nequaquam enim multi
sunt, sed unus est ubique, & hic plenus, & illic plenus, &
perfectus, unumque corpus. Quemadmodum enim in multi-
locis oblati Christus unum corpus est, & non multa corp-
ora, sic & unum sacrificium. Nam illā hostiam offerimus qui-
tunc est oblata.

f Commemoratio. Non absolutio, infirmitatis accusatio, non
virtutis ostensio, propter infirmitatem ergo ostendendam,
& ut memoria peccatorum fieret, imperauit Deus illa sem-
per offerri. Et nos quotidie offerimus, recordatione mortis
ius est, & hæc hostia una est, non multe, quia semel tantam ob-
lata est. Nec a malis hominibus multi Christi offeruntur, se-
unus ubi, & semper plenus, ubique unum corpus, semel obl-
tus nunquam consumitur. Quod nos agimus recordatio sacri-
ficii, est, nec cā infirmitatis suæ repetitur, quia perficit homi-
sed nostræ qui quotidie peccamus, in legalibus ergo hostiis
rat commemoratio, non oblatio. Hic autem peccatorum d-
letio, & uirtutis conlummatio, & infirmitatis nostræ osten-
sio. Et celebratur duabus de causis, scilicet, pro nostra infir-
tate, ut dictum est. Et ut maior Christi dilectio nostris infir-
tutibus, dum recolimus quanta pro nobis gessit.

Impof-

NICOLAUS LYRA.

CAP. X.

Diuisio.

Vmbra enim. In cap. precedenti probauit. Apostolus emi-
nentiam no. Test. & in probatione sua dixit, quod ve. Test.
non auferbat peccatum, ideo istud quod ibi supposuit, hic
consequenter probat. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod
dictum est, secundo comparat sacerdotem no. Te. ad sacerdotem ve. Te.
ibi. Omnis quidem sacerdos. Primum probat dupliciter. primo per
rationem, secundo per scripturam, ibi. Ideo ingrediens. Prima adhuc
in duas, secundam duas rationes quas ponit, secunda ibi. Impossibile
enim est. Ad euentiam primæ rationis considerandum, quod afferunt
umbra & imago in hoc, quod umbra est longinqua similitudo rei, ima-
go autem est propinqua & expressa rei similitudo. Et ideo sacrificia ve-
teris legis habuerunt rationem umbræ respectu bonorum gloriæ, quia non
promittebant illa expresse, sed sub uelamine prosperitatis terrene. Sacri-
ficium autem nouæ legis habet rationem imaginis, quia in media indu-
cit ad bona gloriæ celestis. Hoc autem non poterant facere sacrificia ue-
teris legis, quod patet ex modo offerendi ipsa, quia quolibet anno reiterabā-
tur, quod non fieret, si per ipsa offerentes mundarentur, quia tunc talis ite-
ratio esset frustra & non est dicendum, quod aliquid frustra præciperetur
in lege diuina ergo non auferabant peccata, & hoc est quod dicitur hic
Vmbra enim habens lex. Id est, honorum gloriæ, quæ expectan-
tur in futurum, quæ in lege promittebantur confuse per modum umbræ
& non expresse, ideo sequitur.

Vmbra &
imago dit-
ferunt.

2 Non ipsam ima. re. per sin. an. eidem ipsis ho. quas offe-
delin. Sacerdotes ueteris legis.

.3 Nunquam. Lex uetus per talia.
4 Accedentes perfectos facere. Id est, mundatos a culpa, digni
gloria.

5 Alioquin cessassent offerri. Post primam eorum oblationem.
6 ideo, quod nullam ha. vl. consci. pec. cul. le. munda, Et id
concluit, quod fiebant illa sacrificia ad peccatorum recordationem, &
quantum per talia offerentes ostendebant se habere peccati conscientiam
& hoc est quod dicitur.

7 Sed in ipsis commemoratio pecca. per singulos annos fit
Delectio autem peccatorum expectabatur fienda per Christum. Sed u-
detur quod ratio Apostoli valeat, quia posset dici, quod illa sacrificia
mundabant a peccatis præteritis, non autem a futuris, & quia reiter-
bantur peccata, per consequens & sacrificia erant iteranda non frust-
ri arguit Apostolus, sed ad deletionem peccati iterum perpetrati. Dice-
dum quod Apostolus ex modo loquendi excludit hoc dictum. Dixit enim
quod lex tantum habebat umbram celestium, nunc autem ita est quod
peccatum opponitur celestibus, quia excludit ab ipsis, & ideo ill-
quod emundat peccatum, oportet quod sit celeste & spirituale, & istud
quod est tale, habet efficaciam perpetuam, & per consequens non est re-
terabile. Sic autem est dicendum de oblatione Christi in cruce ratio-
denatus adiuncta & ideo non reiteratur, quia semel facta sufficit ad de-
dum omnia peccata commissa & committenda, sed adhuc diceret, sacri-
mentum altaris quotidie offertur in ecclesia. er. &c. Dicendum quod non est
* sacrificij

2 non

a Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. **AVG.** Manifeste scriptura testatur, illum sanguinem vitularum nihil profuisse, ad exorandum Deum pro peccatis hominum, sed significasse aliquid quod prodesset. Impossibile est enim, inquit, sanguinem hircorum & taurorum auferre peccata. Quoniam pro anima nostra exorat, mediator ille, qui omnibus illis sacrificiis quæ pro peccatis offerbantur, præfigurabatur.

*** OECUMENIVS**
In ipsis, inquit, hostiis fit dicitur commemoratio, & redargutio peccatorum, non autem etiam remissio. Porro quod non sit remissio, signum est, quod nunquam fuerint hostiæ. Neque enim obsequentia tantum peccata offeruntur, inquit, hostiæ, sed potius propter omnia tanquam nondum remissa sunt hostiis quæ factæ sunt.

Noluit. A temporis passionis, in quo est consummatio omnium hostiarum, ceperunt illa displicere. Nunquam ea ante destruxit, sed illis subditus fuit, dum in templo cum hostiis præsentatus uir.

*** AVG.** Quare illa noluit, quæ primo voluit. Quia illa omnia erat quasi uerba promittentis. Et uerba promissa, cum enerit quod promittunt, non iam enunciantur. Tandiu uisusque promissor erit donec det, cum dederit, mutat uerba non dicit adhuc dabo, quod se daturum dicebat, sed dicit de i, mutauit uerba. Quare illi placuit primo hoc uerbum & quæ illud mutauit. Quia temporis sui uerbum fuit, & pro suo ore placuit. Quando promittebatur, tunc dicebatur, cum autem datum est quod promissum est, ablata sunt uerba promissa, data sunt completiua. Sacrificia ergo illa tanquam promissa oblata sunt. Quid est quod datum est completiua. Corpus quod nobis, quod utinam non ad iudicium ueneritis. **sacrificium, inquit, & oblationem noluit.**

Corpus. Ablata sunt signa quia exhibita est ueritas, tunc tempus fuit ut illa auferrentur, & ueritas ueniret, nec unquam in doribus illis delectatus est dominus, nisi in fide, & desiderio offerentis. Præcepit tamen hæc sibi offerri potiusquam offerrentur idolis, impositaque in seruitutem, non in iustificationem, & ut figura essent futuri.

Aptasti. Id est, aptum & idoneum corpus, quia sine peccato & passibile & mortale mihi dedisti, quod ualeat offerri in redemptionem hominum.

Holocautomata. * THEOPHYLACTVS. Ne holocau-

tomata hæc que scilicet igne conficiuntur sacrificia tibi placuerunt, id est, noluit. nec in acceptum hæc rerulisti, neque quæ essent de peccato oblata. Erat quidem ut diuersis de causis, ita & diuersum sacrificiis impositum nomen. nam alia quidam pro commissis offercebantur, nonnulla pro negligentia, quædam etiam salutaria dicebantur, & conciliatoria quædam, alia insuper peccatoris, alia demum purgationis gratia offerbantur. Quæ tamen eo sunt profus oblata, quæ sacrificium & oblationem noluit.

a peccatorum per singulos annos fit. Impossibile enim est, sanguine hircorum & taurorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit. Hostiam & oblationem noluit: corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato non placuerunt tibi. Tunc dixit. Ecce ego uenio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius dicens quia hostias & oblationes & holocaustomata, & pro peccato noluit, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce uenio, ut faciam Deus

b mundum dicit. Hostiam & oblationem noluit: corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato non placuerunt tibi. Tunc dixit. Ecce ego uenio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius dicens quia hostias & oblationes & holocaustomata, & pro peccato noluit, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce uenio, ut faciam Deus

d tem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato non placuerunt tibi. Tunc dixit. Ecce ego uenio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius dicens quia hostias & oblationes & holocaustomata, & pro peccato noluit, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce uenio, ut faciam Deus

f cuerunt tibi. Tunc dixit. Ecce ego uenio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius dicens quia hostias & oblationes & holocaustomata, & pro peccato noluit, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce uenio, ut faciam Deus

h ptum est de me, ut faciam Deus uoluntatem tuam. Superius dicens quia hostias & oblationes & holocaustomata, & pro peccato noluit, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce uenio, ut faciam Deus

i pro peccato noluit, nec placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce uenio, ut faciam Deus

tem tuam quia tu es meus Deus. Ideo uenio ad implendam tuam uoluntatem, quia ita scriptum est, & præfiguratum de me in consilio Deitatis, quæ est caput mei, qui sum liber humani generis secundum quod homo in quo legant omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege.

h In capite libri scriptum est de me. **HIER.** Hoc est, in principio Genesios, & in Euangelio, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

*** AVG.** Sunt etiam qui uniuersas omnino scripturas canonicas unum librum uocent, quod valde mirabili, & diuina ueritate concordent, & hanc esse dicunt. In capite libri scriptum est de me ut faciam uoluntatem tuam, ut intelligatur per filium patrem fecisse mundum, cuius conditionis principium scripturarum est in libro Genesios, uel magis, quia prophetia uidetur esse non facta narrans, sed futura prænuntians. Non. n. ait quod fecerim, sed ut faciam, siue ut facerem uoluntatem tuam. Ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus eiusdem libri scriptum est. erunt duo in carne una. Quod sacramentum magnum dicit Apostolus in Christo & in ecclesia.

*** THEOP.** Librum autem lapideas tabulas dicit, quibus lex fuisset inscripta, uel uetus testamentum, perinde ac si dicat, in omni scriptura de meo aduentu facta est mentio, & quemadmodum in ipse essem offerendus pro mundo, uel caput ueteris testamenti principium interpretatur. Nam & in ipsis Moysi libri primordio cum hominem inquit, faciamus ad imaginem & similitudinem Messiam suam diuinitatis cognitionem aperit Deo. **Superius dicens.** Quasi. Non solum notat hæc autoritas.

veteres

NICOLAVS DE LYRA.

sacrificii reiteratio, sed unius sacrificii in cruce oblato quotidiana commemoratio, propter hoc dicitur **LUC. 22. b.** Hoc facite in meam commemorationem, quia idem offertur quod ipse obtulit.

Impossibile est. Hic ponitur secunda ratio ad idem, quia principalis sacrificium, quod fiebat in lege, fiebat in die expiationis de hircis & uitis. Sed illud non poterat auferre peccatum, cum esset quid pure corporale, quod non attingit ad animam, ergo multo minus alia legis sacrificia poterant auferre peccata. Huius rationis ponit minorem dicens, impossibile enim est san. hir. & tau. aufer. Si autem contra hoc arguatur de frangenti noua legis, quæ consistunt in quibusdam rebus corporalibus tantum, & tamen mundant animam, Dicendum, quod non est simile, quia ipsi diuina uirtute operantur, & ideo operantur ad gratiam per modum instrumenti, non sic autem erat in sacramentis ueteris legis, ut plenius eam in fine huius capituli.

Ideo ing. Hic probat per scripturam **Ps. 39.** qui loquitur de aduentu Christi propter imperfectionem sacrificiorum ueteris legis supplendam per suum sacrificium & facit talem rationem. Illud quod auferit peccatum, oportet quod sit Deo acceptum, sacrificium autem ueteris legis non est Deo acceptum, ut patet per scripturam: **Tsalm. induclam ergo,**

& c. & hoc est quod dicitur. Ideo ingrediens mundum. per carnis assumptionem. 3 Dicit. Quia illa scriptura loquitur in eius persona.

4 Hostiam. In hoc tangit sacrificia quæ fiebant de rebus animatis.

5 Et oblatio, id est, sacrificia de inanimatis. 6 Noluit. Id est, non acceptasti & sunt uerba filii ad patrem. Et interponit sacrificium patris acceptum quod de corpore Christi fuit factum dicens.

7 Corpus autem. Id est, corpus passibile aptum immolationi, & quia fuit formatum & aptatum sola uirtute Dei, absque semine virili.

8 Holocaustomata. Quæ totaliter incendebantur. 9 Et pro peccato. Id est, sacrificia quæ pro peccatis offerbantur quorum una pars incendebatur, altera erat sacerdotis. Et sic Apostolus tetigit omnia genera sacrificiorum ueteris legis, ostendens quod non fuerunt Deo accepta, quia de talibus subditur: **10 Non pla.** Et consequenter ostenditur in serie scripturæ quod sacrificium non. Te. sit acceptum, cum sequitur de Christo.

11 Tunc dixi, & c. Per carnis assumptionem. 12 in capite, & c. Liber autem iste est notitia prædestinatis diuine. Caput huius libri dicitur illud quod in diuina prædestinatione principaliter continetur, hoc autem est mysterium incarnationis Christi per quod ad beatitudinem pertinent omnes electi.

13 Superius dicit. Illud quod sequitur est uerbum Apostoli exponentis.

A veteres hostias non fecisse perfectos, sed solam hostiam Christi, nec unquam ablationem veteris Testamenti, & constitutio nem noui, si diligenter notentur uerba, quia superius dicens, illa noluit. addit. *Tunc dixi.* Ecce enim auferri primū sacrificium, & cum eo uetus Testamentum, & iterum ut stabile no uum sacrificium, & cum eo nouum Te stamentum.

* CHRYSOSTO MUS. Superius quidem ostendit inu tiles esse hostias ad in tegram mundationē & formam magis eas esse, & in multis deficere sed quia oc currebat ei hoc, id est, si formæ erant, quomodo ueritate ueniente, uniuersæ non cessauerunt, ne que discesserunt, sed adhuc celebrantur.

† ps. 109. 2.

† perfectus cificit.

† condā et ga.

† dando.

B

C

A

Diuisio.

voluntatem tuam, auferri primū, ut sequens statuāt. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans & eandem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem vnā pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Vna enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & spiritus sanctus. Postquam enim dixit. Hoc autem testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum super scribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum

Quod per Moysem datum est. a Euangelium. b Quasi stabile. Id est in sui oblatione secundum voluntatem Dei.

a Et ideo hoc dicitur, primū cadit, quia hoc non potuit. scilicet.

a factam. b Amplius exponit virtutem huius hostiæ. Legis. Vt spontaneus.

a Oraciones & munera multa. b Quia non integre mundantur. c De animalibus. d In illo tempore quantumcumque fiant.

a Absentia. Christus cuius hostia sufficiens est.

Omnium. a Quæ saluare potest. b Peccata obedientia in æternum quiescit non enim egeriterum offerre.

a Non ut aliquid pro sua vel suorum imperfectione patietur, sed donec. Id est plene subiciantur: ut appareant subiecti. Hoc & modo patet, sed patitur usque ad commune iudicium.

Ideo vna tantum oblatio. a Et a peccato sanctificatus, & sanctos in omnibus consummavit b Quando durabit hoc seculum.

a Non solum ego hoc affirmo, sed & spiritus sanctus nostra uerba confirmat de sanctificatione & consummatione.

a Spiritus sanctus in Jeremia. b Vere testamentum vera enim sunt quæ promittit, & non nisi iusta præcipit. Id est, nouum.

lithi prænúmeros.

Testabor. Non sicut patribus dedi in tabulis lapideis, sed. a In intellectibus. b In uoluntatibus.

Præcepta mea. In se. Contra proximum.

stinet, nec cito punit, & hoc est longanimitas, quia non a hōram est, sed longa. per multa expectans tempora.

b *Ex omnis quæsa.* Ne uideretur sanguis per pontifices semel in anno oblati minus profuisse & sacrificia quotidie per sacerdotes facta perfectos facere hoc addit.

Quasi pontifex per singulos annos offerens non peruenit ad consummationem, sic etiam omnis sacerdos semper offert, & tamen per ea nunquam consummatur, c *Ministrans.* AMBROSIVS. Ministrare est famulorū, sedere dominorum. Ideo illos famulos ostendit Apostolus, Christum uero dominum.

d *Sedet in de.* Bene potest consummari qui sic meruit exaltari.

c *De cet.* Id est, de eo quod restat, scilicet, gloria bonorum & pena malorum.

f *Scabellum.* Quia & si modo repugnāt ei, & non uideantur subici, tunc omnibus apparebit ei subiecti cuius imperio subeunt penis.

g *Vna enim oblatione consummavit in æternum sanctificatos.*

h *AVG.* Hinc summo ueroque sacrificio cuncta sacrificia

falsa cessarunt, ut in ipso sacerdote, ac sacrificio fieret remissio peccatorum, per mediatorem Dei, & hominum hominē Christum Iesum, per quem facta peccatorum purgatione reconciliamur Deo.

h *Contestatur autem nos & spiritus sanctus.* SEDVLIVS. Spiritus sanctus testificatur quod consummavit in æternum sanctificatos, sed & quod in nouo testamento nō recordabitur Deus peccatorum.

i *Postqu.* Quid. Quod modo nō ualent ad probationem nostrā adiecit alia quæ corroborant utrumque quod dicimus, scilicet, dando le. quod pertinet ad consummationem. & pecca. & mi. eo. iam nou. re. am. quod pertinet ad sanctificationem.

k *Superfc.* Non dicit scribam, sed super scribam quia leges illæ super uires hominum sunt, in quarum completionem nullus sufficet, nisi ope gratiæ, in his uerbis dicitur quod consumat uirtutibus. Et peccatorum hic dicitur quod sanctificat.

l *Et pecca.* Subintulit, & peccatorum, &c. & ideo iam nō necessaria

NICOLAUS DE LYRA. autoritatem ps. de excessione sacrificiorum veteris legis per sacrificium Christi, & patet littera per prædicta, unde concludit.

- 1 Auferri pri. scilicet, sacrificium legis.
- 2 Ut seq. scilicet, id est, obicit sacrificium Christi acceptum Deo patri.
- 3 In qua uoluntate sanctificati. Quia per hoc quod Christus impluit uoluntatem patris, scriptum offerendo, non sanctificauit.
- 4 Et omnis qui scilicet. Hic comparat sacerdotem n. Test. & n. Test. ad inuicem Et diuiditur in duas partes, quia primo facit quod dictum est, sciendo declarat per scripturam, ubi. contestatur autem nos. Ad euidentiā primū considerandum, quod in lege erat duplex sacrificium solemne, unum erat in die expiationis, quod solum fiebat per summum sacerdotem, ut frequenter dictum est. Aliud erat iuge sacrificium, quod representabat eternitatem Christi secundum diuinitatem, & ideo dicebatur iuge, quia quotidie offerrebat mane & uespere, & istud sacrificium nō solum offerrebat per summum sacerdotem, sed etiam per alios inferiores sacerdotes. Et de isto sacrificio loquitur hic di. Et omnis qui sacerdos. scilicet ueteris legis.
- 5 Præsto est quoti. ministrans. Quia quotidie offerrebat iuge sacrificium.

- 6 Et eandem sæpe offerens ho. scilicet, in specie, non in numero.
- 7 Quæ nunquam possunt auferri. pecca. Vt patet per prædicta, & magis patebit infra.
- 8 Hic. au. id est Christus.
- 9 Vnam pro pec. offerens ho. Quæ sufficit ad delendum omnē culpam commissam, & committendam.
- 10 In sempiternum sedet ad dexteram patris. Vt dominus. Et in hoc patet differentia ipsius ad sacerdotem ueteris legis, quem oportebat continue stare, ut ministrum. Christus autem non fuit minister, nisi in uunica oblatione, qua per acta sedet in dextera patris, ut dominus.
- 11 De cætero expectans donec ponantur inimici scabellum pedum eius. Et hoc complebitur in finali iudicio, sicut expositum est supra 1. c.
- 12 Vna enim oblatione. id est, ad perfectum adduxit.
- 13 In sempiternum sanctificatos. Quia hostia Christi habet uirtutem æternam sanctificandi, & propter hoc illa peracta non habuit amplius necessitatem ministrandi, sicut habebat sacerdos ueteris legis.
- 14 Contestatur au. Hic adducit ad probandum idem autoritate 1. c. 31 quæ supra exposita est 8. c. & in fine illius ponitur.
- 15 Et peccatorum & iniquitatum, &c. Quia ad talem remissionem

* si uentem

cessaria si hostia, quod aperit. a Vbi autem ho. re. Non solum ex hac autoritate videri potest, quod Iesus sanctificat & consummat, sed quod oblatio iam post tempus gratia non est facienda pro peccatis, quando facta est remissio.

b Habentes itaque.

* AMBROSIVS.

Hic ostendit distantiam pontificis, & sacerdotis, & hostiarum & tabernaculi, & restamēti, & repromissionis. Si quidē illa fuerant temporalia hæc autē æterna, illa forma, hæc veritas.

Finito grandi sermone de pontifice magno, eiusque nova lege & sacrificio que veteribus prætulit, subditur moralis instructio in qua eos hortatur ad multa, sed maxime ad fidem, patientiam, pacem, mundiciam & fraternitatem charitatis. Et infert ex omnibus superioribus, quod quia vna hostia consumat & quia sacerdos secundum ordinem Melchisedech & quia ostensa tantā distantia, quod illa minora, hæc maiora igitur habentes, &c.

c Per re. Quia fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.

Per vel. Per hoc manet via illa perua, quia sumunt fideles, ut viaticum carnis Christi velatam omni sensu. Videtur enim panis, & tamen vere est caro Christi, & per hoc quod ille sacerdos semper interpellat pro nobis.

* AVG. Propterea per mediatorem nobis præstita est gratia, ut pollutus carne peccati, carnis peccati similitudine munda retur. Hac dei gratia quæ in nos ostendit magnam misericordiam suam, & in hac vita per fidem regimur, & post hæc vitam per ipsam speciē incommutabilis veritatis ad perfectionem plenissimam perducemur.

* THEOPHYLAC. Inuocauit hanc ille in cælum viam per eius

eius carnem, que vtrique cum esset in cruce subulata, & deinceps ad cælos euecta, tunc tunc & nobis cælestia referant. Unde & apte velamen carnem hanc dixit. Cum enim fuerit velamen detractum, quod intus latuerat referatur, b In plen. Quia nihil horum iam est visibile, nec sacerdos, nec hostia.

c Asper. cor. Per hoc ostenditur, quod non fides sola, sed vita cum virtute queritur. Ab luti aqua id est baptis-

mo. f Fidelis enim. Sicut Deus fidelis in promissis, ita nos sibi fideles vult esse in promissis nostris. Fide & confessione habemus quantum ad nos.

* AVGVSTIN. Quid enim promisit & non dedit fidelis dominus in verbis suis. Adhuc quædam promisit & non dedit, sed credatur illi ex his quæ dedit fidelis dominus in verbis suis. Possimus illi credere tantummodo dicenti. Nolo sibi credi dicenti, sed uoluit tene in scripturam suam quomodo si diceret aliquid homini, cum aliquid promitteret, Non mihi credis?

iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remissio, b iā non est oblatio pro peccato. Habentes itaque fratres + fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi + quam

initiauit nobis viam novam & viuentem per velamen, id est,

carne[m] suam, et sacerdotem magnam, super domum Dei, ac

cedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda

+ a conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, te-

neamus spei nostre confessionem + indeclinabilem. Fidei

enim est qui repromisit, Et consideremus inuicem in prouo-

cationem charitatis & bonorum operum, non deserentes

collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam,

Ecce scribo tibi. Per omnes generationes reddidit, quæ scripta sunt, & quod restat non creditur. In omnibus redditis quid restat. Ecce fecisti rationem, tanta reddidit, nunquid propter pauca residua infidelis est factus? Absit. Quare? Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Et consideremus Perfectus alios hortando. non inor perfectum imitando. Inde hortatur ad ea quæ conueniunt fidei.

* OECV. Tanto, inquit, magis nobis est opus charitatem, ac bona opera desiderare & adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicii. Hoc autem etiam, ad consolationem ipsis erant, nempe defatigati propter afflictiones.

g Sicut conf. Culpat scelerates unitatem charitatis, quasi inter alios non posset habitare cauta sanctitatis suæ, qui potius suo exemplo acbuerant consolari eos,

Sed

NICOLAUS DE LYRA.

* sionem se extendit efficacia oblationis Christi, quæ est oblatio legis nouæ. Et ideo per hoc patet, quod Christus non habet necessitatem stare, ut minister ad plures offerendum, & hoc est quod suadetur.

1 Vbi au. ho. re. Scilicet, peccatorum omnium.

2 Iam non est oblatio. Quia frustra fieret. Matt. 19. b. Non est opus ualentibus medicis. Cetera patent ex dictis.

3 Habentes itaque fra. Superius Apostolus ostendit eminentiam sacerdotis Christi, hic consequenter ostendit, quod debemus ei reuerenter obedire. Et diuiditur in tres, quia primo ponit Apostolus allectum ad huius subiectionem, secundo ostendit subiectionis modum, & ordinem, ibi.

Accedamus cum uero corde. tertio subdit ipsius subiectionis rationem, ibi: voluntarie enim. Circa primum considerandum, quod duo sunt quæ debent nos allicere ad hoc ut sacerdotio Christi subdamur humiliter & deuote. Primum est huius sacerdotii efficacia, quia per ipsum introducimur ad cælestia, & hoc est quod dicitur Habentes, &c. in introitu id est, cælestium.

4 In sanguine Christi. Qui est oblatio huius sacerdotii.

5 Quam initiauit nobis viam. Quia nullus ante Christum ascendit in cælum.

6 Et uiuent. Dicitur hæc via uiuens esse. quia dum in ad vitam æternam, qualiter autem Christus inchoauit uitam istam, ostendit, di.

7 Per vel. Id est, carnem suam, quia caro Christi oblata in cruce erat quoddam uelamentum nature diuine. Secundum autem quod debet nos attrahere subiectioni prædictæ, est potentia huius sacerdotii, quia Christus non habet solum potestatem super unam gentem sicut sacerdos legalis super gentem suam, sed habet potestatem super totam ecclesiam militantem & triumphantem, & hoc est quod tangitur. Et hab. supple, sacerdotem magnum super domum Dei.

8 Acceda. Hi consequenter conuocantur ad uiuendum sacerdotio Christi, qui talis modus est primo per ueram fidem, & hoc tangitur cum dicitur. Accedamus cum ue. absque fictione.

9 In plen. Qui non sufficit credere aliquos articulos fidei, sed oportet credere qui quod credit ecclesia. Secundo per suspensionem baptismi Christi, in quo profitemur se homo seruum Christi. Et istud tangit, ibi.

10 Aspersi corda a cons. mala & abluti. cor. aqu. quia baptismus non solum lauat exterius corpus, sicut faciebant ablutiones veteris legis, sed etiam lauat animam interiorius. Tertio subiicimur Christo per spem firmam, & hoc est quod dicitur.

11 Teneamus spei nostre. Ita quod non declinemus ab ea in prosperis nec in aduersis, & subdit causam huius firmitatis dicens:

12 Fidelis enim est qui re. Scilicet, Deus qui non potest mentiri, & ideo spes nostra debet ei firmiter inni. Quarto debemus Christo subici per charitatem, licet autem charitas principaliter subiciatur Deo, tamen manifestatur per dilectionem proximi, secundum quod dicitur. 1. Io. 4. d. Qui non diligit fratrem suum quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo potest diligere. Ideo Apostolus loquens de charitate, per quam debemus Christo subici, tangit dilectionem proximi, per quam manifestatur dilectio Dei, dicens.

13 Et consideremus inuicem. Id est, solliciti simus quilibet de proximo.

14 In prouoc. chari. & ho. Quantum ad promotionem in bene.

15 Non deserentes col. Id est, certum fidelium in pressura tribulationis, & in hoc tangit subleuationem a malo, quia deserentes eos in talibus non sunt ueri Christiani, de quibus subditur.

16 Sicut consuetu. est quibus. Id est, fidelis Christianis deserentibus proximos in pressura tribulationis.

A *a* *Sedeon*, Consolatur laborantem, qui pariter in labore per-

B *b* *Voluntarie enim peccant* Id est, nobis in voluntate peccan-
iam in hoc presenti,

† *adhortatur* inuicē
† *voluntarius* volens
† *vehementia*

nec in futuro possit ac-
ceptam notitiam veri-
tatis, id est, quamquā
venissemus ad fidem,
pro qua quidem secu-
ritatē quasi nunquā
perituri. Non aut volē-
tibus, sed voluntarie,
quia voluntarius est
qui in aliquo assiduus
est, volens qui ad tem-
pus. Vel etiam, si nolū-
tate, nedum adu pec-
cenus.

B *c* *Iam non relinquitur*.
Sicut in veteri lege da-
tum est sepius offerri
hostias pro peccato.
Non enim Christus
iterum immolandus
est pro peccatis. quod
semel factum est, & se-
cundo non est opus.

Sed magis opus manere in fide & veritate. Quod si
non, iudicium te expectat, nisi per penitentiam renou-

C *CHRYS.* Arbores quæ bene plantatæ sunt, & reliquam ha-
buerint diligentiam, agricolarum manibus atque laboribus,
si nullam referunt laborum vicissitudinem, radicitus euellæ
igni tradantur. Tale quiddam, & in causa contigit baptismatis.
Cum enim nos Christus plantauerit, & irrigatione spiritali
potiti fuerimus, si deinde nullum fructum afferamus, ignis
nos expectabit gehennæ, & flamma inextinguibilis. Paulus
igitur hortatur ad charitatem, & fructificationem bonorum
operū, ex vtilibus inuitans. Quæ sunt autem hæc vtilia. Quo-
niam introitum habemus ad sancta, quam dedicauit nobis
niam nouam, &c. Sponte namque peccantibus &c. Munda-
tus es, liberatus es à criminibus facturus es filius. Si ad primū

C vomitum reuertus fueris, iterū te abdicatio expectat, & ignis
& hmoi alia: non enim est hostia altera. Hic iterum aduersū
nos insurgunt, qui penitentiam auferunt, & qui ad baptismū
legnes accedunt. Illi quidem dicentes quoniam non est tutū
nos ad baptismum accedere, si quidem non est altera remis-
sio. Illi autem dicentes non est tutum dare peccatoribus sa-
cramenta, si quidē non est altera remissio quid ergo ad utro-
que dicemus. Quoniam in hoc non penitentiam excludit, ne
que propitiationem, quæ fit per penitentiam, neque repellit,
& deicit per desperationem delinquentē, nō enim ita inimi-
cus

cus est salutis, nostræ. Sed quid? secundum excludit lauachrū. D
Non enim dixit, non est ultra penitentia neq; enim dixit, nō
est ultra remissio sed hostia, inquit, ultra non est; hoc est cur
secūda ultra nō est, hostiā q̄ppe eā vocat. Vna nāq; hostia p̄fecit
in p̄petuū eos qui sanctificantur non sicut iudaica, ideo sub-
dit, *Terribilis autem.*
In hoc non peniten-
tiam excludit, sed se-
cundum baptismū.
Non dicit, nō est vl-
tra penitentia vel re-
missio, sed hostia, id
est, crux secunda, quæ
vna sufficit volens,
ne ultra expectemus
sed peniteamus.

† *Et ignis*. *THEOP.* *Excipit enim,*
† *inquit, terribile nos*
† *iudicium illud, &*
† *ignis zelus, aduerte*
† *vt perinde animarū*
† *fecerit ignem. Nam*
† *vt belua aliqua irrita*
† *non antea seuire*
† *desistit, quam aliquē*
† *arripiat laceretque,*
† *& vorans expleat i-*
† *ram, & sic & ignis e-*
† *mulatione dictus, &*

† *zelo vlciscēdi mandatorum trāsgressurus ob idq; desatiens*
† *quem cūq; corrigat, depascitur semper. Aduersarios uero nō*
† *modo infideles hic dicit, sed eos etiam qui et si fuerint finem*
† *adepti, factitant tamen quæ Christi iussu aduersantur.*
† *AVG.* Ecce enim dominus, inquit, ut ignis uenter, & tē-
pestas currens eius reddere in indignatione vindictā, & ua-
stationē in flāma ignis. In igne enim domini iudicabitur om-
nis terra. Et in gladio eius omnis caro. Sine igne, sine tēpesta-
te, sine gladio penā iudicii significat, quando quidem ipsū
dominum quasi ignem dicit esse venturum eis profecto qui-
bus penatis erit eius aduentus.

e *Iritiam quis faciens legem Moysi, &c.* *THEOP.* A minoribus
arguit, non iniuria in eos id futurum supplicium, ut maiorē
his uerbis faciat fidem. Moysi autem legem dicit, quia multa
admodum ille instituit.

f *Duobus uel tribus testi.* Conuictus. Quid ergo illi cōtra quos
perhibent testimonium angeli, & sancti, & propria cōsciētia.
g *Conculcaue, &c.* Conculcat Christum qui libere peccat ab-
que timore, & penitentia, & g indigne participat, sanguinem
pollurū ducit, si ab eo mundat⁹ ad uomitū redit, & penitere
negligit. Spiritui iniurius est, q̄ e⁹ beneficiū gr̄ate nō suscipit
h *Pollutum.* Qui per carnales obleruantias credit peccata di-
mitti, quibus retrahit nos sanguis Christi, & ita pollutus est &
nos polluit, si ab eo unde remissio nos retrahit,
i *Et spiritus gratiæ* Id est, spiritu sancto gratis dato, uel qui dat
gratiam,

NICOLAUS DE LYRA.

† *Sed consolantes. Oppressos deberetis esse. Et tanto ma. &c. sci-*
licet, a quibus vel iudicij Cuius ratio est, quia gratia perficit naturam
motus autē naturalis fortior est in fine, & similiter uebet esse de motu
charitatis & gratiæ. 2 Volun. Hic cōsequēter ponit huius obiectionis
rationē. Et diuiditur in duas, quia primo ponit rationem deterrentem, se-
cundo demulcentem. ibi. Rememoramini. Prima in duas, quia pri-
mo inducit terrorem ratione subtractionis auxiliij. secundō ratione discre-
tionis diuini iudicij, ibi. Terribilis nāque. Circa primū considerandū,
q̄ glossa hic distinguit inter illum, qui peccat nolens, & uolūm ari- quia
ille qui consentit peccato ex passione, peccat nolēs, ille autē qui ex mali-
cia & habitu inclinante uoluntatem consentit peccato, peccat volunta-
rie & p̄pter hoc iste nō p̄mittit, quia operatio procedens ex habitu est
delectabilis, primus autē p̄mittit transeunte passione, auxiliū uero diui-
nū gr̄æ non dat nisi p̄nitentibus. Et iō subtrahitur uoluntariē peccantibus
quia nō p̄mittit, ut dicitur est. Hoc est quod dicitur. Voluntarie e. pec-
no. Aliter pot̄ exponi litera. & magis, ut uidetur secundum intentionē
ap̄stoli. Ad cuius intellectū considerandū, q̄ s̄m suā Aug. & aliorū
sanctorū t̄pe nature lapsē liberū arbitrium non potest diu uitare pec-
catum mortale antequā reparetur per gratiam, postquam uero repara-
tum est, potest uitare oē peccatū mortale. Et ideo magis uoluntarie ca-
dit in peccatū reparatus per gratiā, quā non reparatus, propter quod ne
reparatis adhibetur efficacius remediū ad tollendum scilicet baptis-
mus qui auferit omnem culpam & p̄nam, sed si post reparationē bapti-

malem aliquis cadat in peccatum, iam non adhibetur sibi tale remediū
quia non est iterabile sacramentum, & hoc est quod dicitur. Volunta-
rie. n. pec. i. post baptismum qui est fidei sacramentum. 3 Iam non re-
dit est, mors Christi nobis communicanda, s̄m totum effectum, sicut fit
per baptismum, qui delet totum eo q̄ in ipso configuramur totaliter mor-
ti Christi secundum q̄ dicitur Ro. 6. v. Consepulti sumus cum illo
per baptismū in mortē, &c. 4 Terra. Hic ponit ad hoc rōnem ex
distinctione diuini iudicij, quod est ualde terribile transgredientibus legē
Christi, & hoc est quod dicitur. Terribilis au. que. propter sententia
irretractabilitatem, & propter penæ acerbicatem, quæ tangitur cum dē
5 *Et ignis. Id est, p̄na ignis ex emulatione & zelo diuine iustitiæ in*
fligenda. 6 Quæ consump. eos aternaliter cruciando. Et confirmatur
hoc per simile de lege Moysi, cuius transgressores puniuntur morte, ut
patet ex decursu ueteris legis, & multo grauius punietur transgressio. le
gis Christi, quæ quāto est sanctior, tanto oportet eam magis obseruari,
& hoc est quod dicit. 7 Irritam. patet usque ibi. s Qui filium.
Mandata eius contemendo, 9 Et sanguinem, Quod faciunt illi qui
post baptismum reuertuntur ad uomitum. 10 Et spi. abiiciendo ipsum.
Aliter potest exponi de illis qui dicebant legalia esse necessaria ad salu-
tē post baptismum, & sic quodāmodo conculcabant Dei filium, dicētes
ipsū impotentē ad saluandū nos per ipsū, & sanguinē eius quodāmodo
pollutū dicebāt, ex quo per se nō sufficiebat ad emūdationem peccatorū
& per cōsequens faciebāt contumeliā gratiæ no. Te. Quod autē pradiſſi
mereāt adeo puniri, p̄bat p̄ scripturā dicit: 7 i p̄sona Dei. 11 Mihi. Quia

Diuisio.

gratiam, contumeliam facit: qui remissionem quam ipse sp...

Horrendum est incidere in manus Dei viventis. CHRYSOSTOMVS.

Et iterum: Quia iudicabit dominus populum suum. Horren-

dum est incidere in manus Dei viventis. Rememoramini

autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certa-

men sustinuisistis passionum. Et in altero quidem opprobriis

& tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii tali-

ter conuersantium effecti. Nam & vincitis compassi estis, &

rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis cognos-

centes, vos habere meliorem & manentem substantiam.

Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quae ma-

gnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria

est ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Adhuc

voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Constat iam

Deum hic apprimere velle, ut omnibus in rebus perpetuo praesti-

tuatur haec patientia. At namque qui ad finem uigilauerit, hic saluus erit.

Nec seruus homo, nec seruus animal, nec serua faceret quisquam hic certatorem aliquem conspicuus, deus est super-

peratitque aduersariis, qui nil ultra necessarium ferat, nec si in

& ut in ore impatiens, nec ementem expectat coronam e medio protinus abeuntem,

his deus prosequendo hortetur. Perfundus iam tuo munere es, & egregie decertasti,

& ita ut palmarum retuleris, paululum oblecto operite, ut coronas in praemium referas.

Contende, ut quoad praemia deferantur, tempus u. necas, & patienter id morae feras.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis,

& praemia redditurus. Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est

venire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Magnum certamen, &c. Passiones erant eis, tum ex propriis doloribus, tum ex doloribus aliorum, quibus compatiebantur.

Et in altero qui, &c. Quali certamen passionis sustinens, & in propriis passionibus, & in compassionibus aliorum, & haec sunt duae partes certantium, contra nos passio tantum.

Separando bonos a malis Purgabit. b Quanto magis inimicos puniet Deus, & non leuiter.

Incidit qui non prauidet sed subito deprehenditur. b Semper quia efficax est, & potens facere quod uult. c Terribis refouet per laudem priorum. Vel recordamini.

Diu est quod credidistis, & ideo magis assueri. b Fide pro qua uenit tribulatio. c Per passiones contra eos certabant, ut patientiam & fidem extorquerent.

Quia. In altera parte certaminis. Ita magnum. a Vos ipsi patientes. b In. Omnibus estis. a In altera parte certaminis, scilicet in dolore quem habetis pro aliis. b Apostolis & aliis huiusmodi compassi. Quorum exemplo pati debetis.

Assidue patientiam. b Ita socii. c Qui non poterant sibi necessaria, quaereret. d Subministrando pro qua causa uelitis uobis ab aliis gaudere.

Quia meliora speratis, scilicet aeterna. b Quasi donum. Ideo, quia. Hoc est. a Vitam aeternam.

Quia si compassi & commisi de substantia meliore & manente, nolite desistere. Per impatientiam.

Hic iam dum sperat. Et non modo, habebit. b Et ideo non est leuis eius amissio. c Ostendit quomodo non amittatur confidentia. In patientia, non inquit possit leuiter animas ueltras. Hoc uerum uobis est opus.

Per eam. a Quod hic leuissimum. Vitam promissam.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Spektulum Graue est opprobrium, grauius cum spektaculum hominibus sit, non secreto exprobratur.

Nolite itaque amittere confidentiam uestram quae magnam habet, &c.

AVGVSTINVS. Lib. 19. de ciuitate Dei.

Quoniam neque uobis non nostrum iam uideamus, unde oportet, ut credendo queramus, neque ipsum recte uiuere ex nobis est, nisi credentes adiuuet & orantes, qui & ipsam fidem detulit, qua nos ad illud adinuandos esse queramus.

Patientia enim est uobis necessaria, &c.

THEOPHYLACTVS. Nulla enim re aliam indigetis, nisi sola hinc tolerantia. Nam caetera uelitis assequuti, ut ut addi nil queat.

Constat iam Deum hic apprimere uelle, ut omnibus in rebus perpetuo praestitatur haec patientia. At namque qui ad finem uigilauerit, hic saluus erit.

Nec seruus homo, nec seruus animal, nec serua faceret quisquam hic certatorem aliquem conspicuus, deus est superperatitque aduersariis, qui nil ultra necessarium ferat, nec si in & ut in ore impatiens, nec ementem expectat coronam e medio protinus abeuntem, his deus prosequendo hortetur.

Perfundus iam tuo munere es, & egregie decertasti, & ita ut palmarum retuleris, paululum oblecto operite, ut coronas in praemium referas.

Contende, ut quoad praemia deferantur, tempus u. necas, & patienter id morae feras.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

Adhuc enim. Producit Prophetam Abacuch ita dicentem. In proximo est iudex pro meritis, & praemia redditurus.

Quod autem Abacuch tunc dicitur, paulo post qui venturus est uenire, statim hunc concessurum demonstrat. Cum uero aliquantulo dicit, breuem admodum aduentus moram ostendit.

NICOLAUS DE LYRA.

Et si iudices iudicent, hoc tamen non conuenit eis, nisi in quantum sunt Dei ministri. Et quia iudicatus deo reseruatur, qui est fortissimus ad iudicandum, & iustissimus, ita quod non potest a iustitia flecti, ideo conuenit.

Horrendum, &c. Sed contra hoc arguitur, quia Dauid praelegit incidere in manus Dei plusquam in manus hominum. Dicendum, quod melius est incidere peccantem in manus Dei ante iudicium finale, quando est pater misericordiarum, & sic Dauid praelegit, sed horrendum est incidere post iudicium uel iudicio, quando aget, ut Deus ulionum.

Rememoramini. Postquam induxit adhaerendum Christo per rationes deterrentes, hic inducit ad hoc per rationes demulcentes ad modum boni medici, qui post sectionem uulneris apponit unguenta miragantia. Et quia ad bene agendum multum prouocat commemoratio de bene gestis, ideo primo bona eorum commemorat, secundo hortatur ad implendum quod restat. ibi. Nolite itaque. In prima igitur parte dicit sic.

Rememoramini autem, &c. i. pristinam conuersationem uestram laudabilem, & sanctam tempore uestra conuersionis ad fidem.

In quibus. Per fidem & baptismum.

Magnum certamen. Passionum.

Sustinui. Et hoc dupliciter exponitur. Vno modo in propria persona oppressiones, & derisiones sustinendo, & hoc est quod dicit.

Et in altero. Id est, uno modo certamen sustinuisistis.

Opprobriis & tribulationibus. Alio modo in quantum amici eorum talia sustinuerunt.

sustinuerunt, & sic ipsi per compassionem afflicti fuerunt, & hoc est quod dicit.

In altero autem socii tamen conuersantium. Quod specificat magis in speciali dicens.

Nam & uinctis compassi estis, &c. cum gaudio. Et quia talia non sunt propter se appetenda, sed tantum propter praemium toleranda, sicut medicina amara propter sanitatem, ideo se autur.

Cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Id est, diuitias caeli, quae sunt meliores, quia satiant appetitum. Et manentem. Quia non potest auferri.

Nolite. Hic consequenter hortatur ad implendum quod restat. Es diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo ad hoc inducit auctoritatem scripturae, ibi. Adhuc enim. In prima parte hortatur eos, quia ex bonis precedentibus, debent moueri ad perseverandum in bono, ne amittant bonum praeteritum, & hoc est quod dicit.

Nolite itaque, &c. i. firmam perseverantiam.

Quae magnam habet remunerationem. Quia qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Matt. 24. b. Modus autem perseverandi tangitur, cum subditur.

Patientia, &c. ne. Respectu malorum illatorum, & respectu bonorum dilatorum.

Ut uoluntatem Dei. i. eius mandata.

Reportetis. i. rem permissam, quae est beatitudo aeterna.

Adhuc. Hic ad propositum adducit auctoritatem scripturae.

A *Psalm.* Aug. Iusti recti exaltate in Domino, quia vos decet
 In *psal.* 32. **A** *laudatio.* Nemo dicat. Quis ergo iustus, aut quando ergo ius-
 tus Nolite vos ab iocere, & desperare de vobis, homines estis,
 & imaginem Dei facti estis. Qui vos homines fecit, pro vo-
 bis homo factus est, & multa ad hereditatem sempiternam

adoptaremini, & gnis
 vni pro vobis effu-
 sus est. Si vobis terre-
 na fragilitate viluistis
 ex pretio vestro vero
 appendite, quod man-
 ducens, quid bibatis,
 quo subtribitis in
 digne cogitare. Num
 quid hoc vos mone-
 mus vt superbitis &
 vobis aliquam perfe-
 ctionē audeatis arro-
 gare? Sed nō iterū ab
 omni iustitia vos pu-
 rare debetis exules fieri. Nolo. n. vos interrogare de iustitia ve-
 stra. Fortassis. n. nemo vestrum mihi audebit rē tere, illuistis
 sum, tēit interrogo vos de fide vestra. Sicut nemo vestrū au-
 det dicere iustus sum, sic nemo nō audeat dicere fidelis sum.
 Nondum quero quid viuas, sed quero quid credas. Rōiturus
 est. credere in Christum. Num audis Apostolum *Iustus ex fi-
 de uiuit?* Fides tua, iustitia tua. Quia vtrique, &c. credis caues. Si
 autē emes, conaris. Et conatum tuum nouit Deus, & voluntate-
 rem tuam inspicit, & luctam cum carne considerat, & hortat-
 ur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem spectat, & de-
 ficientem subleuat, & vincentem coronat.

B *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.*

enim modicum, aliquantulumque, qui venturus est veniet, &
a non tardabit. ¶ Iustus autem meus ex fide uiuit. Quod si
b subtraxerit se: non placebit animæ meæ. Nos autem non si-
mus ¶ subtractionis filii in perditionem, sed ¶ fidei in acqui-
sitionem animæ.

Aeterna
NICOLAUS DE LYRA.

Aeterna vita q̄ meretur fide. Q. Nō solum qui patitur, sed
 & qui solam fidem hēt, si non imminet passio, saluabitur. Ec-
 ce q̄tum valet fides, quæ sola saluat. Et quod ex fide uiuat, pro-
 bat per contrarium. Quia si subtrahit se a fide, non uiuit. Vel
 interim aut iustus ex fide uiuit, & ideo hic ne querit coronā,
 sed ferat laborem. Ex
 fide est vita, acquisitio
 animæ.

1 *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.*

2 *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.*

Abi. 2. a. **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.*

Abi. 2. a. **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.* **¶** *Abi. 2. a.*

Ad primum dicendum, quod illa sanctificatio non erat nisi quadam exterior applicatio ad diuinum cultum quæ conferrebat gratiam, licet si des ipsorum applicatorum conferret.

Ad secundum dicendum, quod in circumcissione conferrebat gratia non per ipsum circumcissionem, sed per ipsam fidem, cuius erat signum secundum quod dicit Apostolus Rom. 4. ca. quod Abraham accepit signum circumcissionis signaculum iustitiæ fidei. sacramenta autem nouæ

nona legis conferunt gratiam ex re operata.

Ad tertium dicendum, quod oblationes & sacrificia veteris legis non auferebant peccata, sed fides & deuotio offerentium, & hoc patet in lege ueteri, ex modo loquendi, in oblatione. n. holocaustorum pro peccato iam mentione facta de sacrificio dicitur. Et orabat sacerdos pro eo & dimittebatur ei, q. d. quod peccatum dimittebatur non propter ipsum sacrificium, sed propter fidem ipsorum offerentium,

A D D I T I O I.

In eo. ca. io. *Vbi dicitur in postil.* Corpus autem aptasti mihi. *Vbi hic dicitur.* Corpus autem aptasti mihi, habetur in Psal. secundum Hebraicam ueritatem, & in libri nostris correctis. Aures autem perfecisti mihi, & est sensus, quod Christus habuit obedientiam perfectam obedientiam. n. in scripturis per aures designatur ad cor deuenire, unde in Psal. Inclinate aurem uestram ad uerba oris mei. Id est, obedite. Et alibi. In auditu auris obediuit mihi. Dicit ergo Psal. Deo patri in persona Christi. Aures autem perfecisti mihi. i. obedientiam tam perfectam dedisti mihi, ut facerem uoluntatem tuam Deus meus uoluit. Unde excellentia obedientiæ Christi ad patrem. Christus humiliter passionem accepit. Iuxta illud ad Philip. 2. a. Christus factus est pro nobis, &c. Item super illud quod dicitur infra. In capite libri. i. consilio deitatis, quæ est caput meum, qui liber sum humani generis in quo legunt omnia sibi necessaria, & ideo non est opus lege, uel in capite libri id est, in primo Psal. scilicet, Beatus uir, &c. Qui caput psalterij dicitur hoc in glo. Et notandum, quod ibi nos habemus. In capite libri. In Psal. In Hebræo habetur, in volumine libri. Ea tem enim dictio Hebraica ponitur hic, & Zach. 5. a. dicitur. Et ecce uolumen uolans. Secundum quam literam potest proprie intelligi per uolumen libri tota sacra scriptura uet. Test. quæ ad Christum refertur eius mysteria pronuncians uel figurando, Iuxta illud Luc. 24. f. Oportet impleri ea quæ scripta sunt in lege Psal. & prophetis de me. Et sic proprie potest intelligi in persona Christi. Ecce inuenio in uolumine libri, s. totius scripturae sacra, quod scriptum est de me.

A D D I T I O I I.

In eo. ca. *Vbi dicitur in Postil.* Mihi uindictam, & ego red. I Hoc quod dicitur. Mihi uindictam, magis uidetur exponendum in suppleto defectum Iudaicum, qui multa mala relinquunt impunita, quasi dicat, etsi iudices huius seculi talia non uindictam. Mihi uindictam & ego reddam.

A D D I T I O I I I.

In eo. c. *Vbi dicitur in postil.* Ad tertium dicendum, quod oblationes, & sacrificia ue. le.

In hac questione non uidetur facere postil. nisi tantum duo argumenta pro parte affirmatiua, & tamen dicit se respondere ad tertium argumentum, quod potuit contingere ex uicio scriptorum, qui forte tertium argumentum prætermiserunt uel forte in secundo argumento innuitur tertium. Quia si circumcissio conferret gratiam, pari ratione oblationes & sacrificia ue. le. gratiam conferrent, & ideo respondet ad hoc tantum ad tertium argumentum.

REPL. In c. io. ubi dicitur. Mihi uindictam, &c. Hoc exponit. Burgenf. in suppleto defectum Iudicum, qui multa relinquunt impunita. Sed hoc non uidetur benedictum, cum Apostolus hic loquatur de peccatis infidelitatis, & alijs contra Deum commissis, de quibus iudices seculi se non habent intromittere, quia non habent quenquam ad fidem compellere. Etiam, iudices solum se intromittunt de publicis legis transgressionibus non de occultis contra Deum commissis, de quibus hic agitur.

C A P. X I.

Est autem fides. Commendatio est fidei cuius descriptionem ponit. In qua tria notat, scilicet, quid efficiat in nobis, & quod fundum est omnium bonorum, & quod de non apparentibus est. De qua in epistola ad Romanos plenius dictum est Fides est substantia sperandarum rerum, i. causa quæ res sperandas faciet quæque subsistere in nobis. Quod est, faciet nos consequi futura bona. Et proprie dicitur fides.

C A P V T X I.

De uisus non est fides sed agnitio. Fundamentum.

St autem fides substantia sperandarum rerum substantia i. causa quæ res sperandas faciet quæque subsistere in nobis. Quod est, faciet nos consequi futura bona. Et proprie dicitur fides. Substantia. Quia sperandis substat, & facit ea esse in creditibus in alia uita. Et est fundamentum omnium bonorum quod nemo mutare potest, & sine quo non est bona ædificatio, uel speranda iam facit esse in corde credentis. Argumentum, i. certitudo rerum quæ non apparerent, & si quis de ea dubitet, probatio, ubi adhuc probatur futura resurrectio, quia ita crediderunt patriarchæ, Apostoli, alij sancti. Fides est causa sperandarum, quia causa iustitiæ per quam sunt speranda. Et hoc est. In hac est testimonium. Iustitiæ, quod Deus testatus est iustos eos esse, Senes. Non quod ætate senes, sed antecessores horum, & sic constat fidem non esse nouam, sed tenendam cum antiqui tenuerunt.

Speranda. Nec Thomas quod uidit, credidit, quia hominem uidit, Deum credidit. Si autem credi dicuntur quæ uidentur, sicut dicit unusquisque oculis suis credidisse, non ipsa est, quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quæ uidentur agitur in nobis, ut ea credantur, quæ non uidentur.

* AVG. Fides credit, spes & caritas orant. Sed sine fide esse non possunt, ac per hoc & fides orat. Quod autem sperari potest, quod non creditur? Porro est aliquid quod non speratur credi potest. Quis namque fidelium poenas non credit impiorum, nec sperat in? Est itaque fides & malarum rerum & bonarum quia & bona creduntur & mala. Est etiam fides & præteritarum rerum, & presentium, & futurarum. Credimus. n. mortuum Christum, quod præterit, credimus sedere ad dexteram patris, quod nunc est: credimus uenturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est, & alienarum. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eam pertinentium qui earum spem gerere perhiberetur. Quæ cum ita sunt, distinguenda erit fides a spe, sicut uocabulo, ita & rationabili differentia. Quod attinet ad non uidere siue quæ creduntur, siue quæ sperantur, fidei speique commune est. In epistola quippe ad Heb. fides dicitur conuictio rerum quæ non uidentur.

* IDEM. Nullum aliud canonicum nos docet Deus, nisi fidei, spei, & caritatis, ut fides nostra firma sit in ipso, quædiu illum non uideamus credentes in eum, ut gaudeamus, cum uideamus & fidei nostre succedat spesies facis eius, ubi iam nobis non dicitur. Crede quod non uides, sed gaude quia uides.

* IDEM. Initium bonæ uitæ, cui uita æterna debetur, recta fides, credere quod nondum uides, cuius fides merces est uidere quod credis, &c. Omnis homo uult intelligere credere

In Enchirid. c. 7. etg

In ps. 91.

Ser. 29. de uerbis Apostoli.

AVG.

NON

NICOLA VSE LYRA.

C A P. X I.

Est autem fides. &c. Superius aduoluit fideles subici Christum, & ostendit quod talis subiectio est per fidem, ideo hic incipit commendare ipsam fidem, ut ea quæ sunt fidei, libentius amplectamur. Et diuiditur in tres partes, quia primo describit ipsam fidem, secundo ponit diuersa exempla circa ipsam, ibi. In hac. n. testimonium. Tertio ad ea quæ sunt fidei hortatur plebem catholicam, in prin. seq. cap. ibi. Ideoque. in prima parte ponit definitionem fidei, d. Fides est substantia, &c. Ad cuius intellectum sciendum, quod habitus cognoscuntur per actus & actus per obiectum, fides autem est habitus quidam infusus et ideo debet diffiniri per proprium actum in comparatione ad proprium obiectum. Actus autem fidei est credere, qui est actus intellectus assentientis procedens

cedens ex uoluntatis imperio, quia nullus credit nisi uolens, secundum quod dicit Aug. super Ioan. Et ideo actus fidei qui est credere, non solum habet ordinem ad obiectum intellectus, quod est uerum, sed etiam ad obiectum uoluntatis, quod est sicut seu bonum. Habitu igitur actus fidei ad obiectum uoluntatis designatur in diffinitione Apostoli cum dicitur. Est autem fides substantia sperandarum rerum. Res. n. speranda continentur in ipsa beatitudine, cum sit status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut dicit Boetius. 3. de consolatione. Dicitur autem fides substantia rerum sperandarum in quantum est quedam inchoatio futura beatitudinis, quia fides est prima uirtus infusa, sicut & in alijs rebus prima pars rei dicitur quodammodo substantia eius, & maxime quando uirtualiter aliquo modo continet alia, sicut est in proposito. In hoc. n. speramus beatificari, quia uidebimus clare illud cui per fidem nunc inberemus in æternitate, habitudo autem actus fidei ad obiectum intellectus

non omnes volunt. Dicit mihi homo intelligam, vt credam
A Respondeo, Crede vt intelligas.

* THEOD. Ea quæ non videntur, per fidem videmus, & ad
eorum quæ sperantur p contemplationem fides nobis oculis
efficitur, & ostendit tanquam subsistentia ea quæ nondū fa-

vtique visibilia, antequam fierent non erant. Quō ergo. Deo
nota erant, quæ non erant. Et rursus quō ea faceret, quæ sibi
non erant. Non. n quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit
non facta cognoscit. Proinde anteq fierent & erant, & nō e-
rant in Dei scientia, nō erant in sua natura, ipsi autē Deo non

† Gen. 2.2.

†a sunt, mortuis ad-
huc omnib. in sepul-
chris iacentibus, fi-
des ante nobis deseri-
bit futuram corū re-
surrectionem & ut
pulueris corporum vi-
sione apprehendatur
immortalitas efficit.

a In hac resū, & cat.

* THEODO. Eorum
qui olim fuere sancto-
rum catalogum. Inde
clarum ostendit, hoc
est, qui ante legem,
& in lege insignes.
Primo autem ponit

B

quod scriptis nobis primum traditum est, uidelicet, doctri-
na. In principio fecit Deus celum, &c. Neque. oculus corporis ui-
dit Deum uniuersa fabricantem, sed fides nos edocuit, quod
semper est Deus, ea quæ non erant, fecit.

b Fide intell. Exemplis nititur ad commendationem fidei, ad
ostendendum quod de non apparentib. sit fides.

Gen. 1.1. a.
Augli. 5.
de Gen. ad
li. 1. de Gē.
cont. Ma-
nichæos
lib. 2. cont.
ad. 1. legis
c. 2. & lib.
11. confel.
c. 9.

c Secula. AVG. In principio fecit Deus celum & terram infor-
mem materiam & confusam (quæ chaos dicta est) unde om-
nia facta sunt cœli & terra (quæ inde futura erant) nomine si-
gnificat, id est, omnibus uisibilibus rerum propter infirmos
qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere, Tunc erant
tenebræ. Id est, lucis absentia, Sicut inanitas dicitur locus ubi
non est corpus. Eadem materia terra dicitur, quia terra inter
omnia minus est preciosa. Inuisibili propter obscuritatem.
Eadem materia etiam aqua dicitur. Super quam spiritus do-
mini superfertur, sicut fabricandis reb. uolūtas artificis. Ideo
aqua quia omnia in terra ab humore incipiūt formari & nu-
triri. Eadē dicitur abyssus. Res ignota notis uocabulis, & non
uno ne hoc esse putaretur, quod consueuerant homines in il-
lo uocabulo intelligere.

AVG. Ex inuisibilibus. Antequam formæ darentur rebus,
tenebræ erant, & erant inuisibilia elementa, sed in eorum se-
paratione nata est lux. Vel inuisibilis mundus in sapientia
Dei erat, ad cuius similitudinem factus est hic uisibilis, hæc
utique

C

NICOLAUS DE LYRA.

* lectus designatur cum dicitur. 1 Argumentum. Quia obiectum
fidei est ueritas non uisa cui firmiter adhaeret fides non ex rei euidētia,
sed ex autoritate diuina, et sic patet diffinitio prædicta, quia data est per
habitudinem actus fidei ad obiectum intellectus & uolūtatē. Si quis au-
tem uelit prædictam formam diffinitionis reducere, potest sic dicere. Fi-
des est habitus mentis, quo inchoatur uita aeterna in nobis, faciens intel-
lectum assentire non apparentibus. Considerandum etiam, quod per uer-
bū Apostoli prædicta, distinguitur fides ab omnibus alijs quæ pertinent
ad intellectum. Per hoc. u. quod dicitur. Argumentum. i. firma adhe-
sio, distinguitur fides ab opinione, suspitione & dubitatione in quib. non
est firma adhesio intellectus. Per hoc autem quod dicitur. Non appa-
rētium. Distinguitur fides a scientia, & intellectu, per quæ sit aliquod
apparens. Per hoc autem, quod dicitur. Substantia sperandarum re-
rum. Distinguitur fides a fide communiter sumpta, quæ non ordinatur
ad beatitudinem speratam. Et per hoc etiam apparet prædicta diffinitio
fidei bona, quia facit diffinitum differre ab omnib. alijs.

2 In hac. n. Posita diffinitione fidei, hic consequenter ponit Apostolus
exempla de fide, & primo facit hoc in generali, secundo in speciali, ibi.
fide intelligemus. In prima igitur parte dicit, quod patres ue. Te. ha-
buerunt testimonium bonitatis a Deo propter meritum sue fidei, unde.
Gen. 15. b. dicitur, Abraham credidit Deo, & reputa. est ei ad ius-
titiam. Et hoc est quod dicit Apost. In hac. n. fide. i. antiqui patres.

Diuisio.

3 Fide intel. Hic consequenter ponit exempla patrum fidelium in spe-
ciali. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponit exempla de his qui cre-
diderunt & docuerunt, secundo de his quæ ex fide fecerunt, ibi. Fide
Abel. Tertio de his quæ propter fidem passi sunt, ibi. Alia distenti
sunt. Circa primum considerandum quod doctrina ue. Test. duplex fuit.
Vna manifesta scilicet, de unitate Dei & creatione mundi. Alia occul-
ta sub uelamine figurarum, s. de incarnatione uerbi. Et quia scribebat
omnibus Hebrei. ad fidem conuersis, ideo primam tanquam omnibus
communem tangit, dicens.

a Quasi iam sit in nobis. b Præmonstratio futurarum rerum. Propter hanc.
rèrum argumentum non apparentium. In hac enim testi-
a iustitia. b A Deo vel ab h. omnibus. Antiqui patres. c Quod fides est argu-
mentum non apparentium, i. credere debemus, quæ nondum apparent, sic etiam fide tantum ius-
telligimus fecit esse apta. ver. d Sapienter disposita.
† Fide intelligimus apta ta ef
a Præcepto Deicum omnia in materia simul fuissent. b Informibus elementis formata
vel ex intellectu mundo.
† Fide
a Senes consecuti sunt sicut in Abel apparet. Id est, per fidem plu.
Acceptabilem, i. pluris precij quam Cain.
† plurimam hostiam Abel, quam Cain obtulit Deo, per
a Fide. b Unde Iesus. A sanguine Abel iusti. c Ter fidem est consecutus plurimam,
quia per fidem iustus erat. d Quia ea recepit.

blata commendat, ideo super Cain munera placuit munus
Abel, quia fide uicit.

* AVG. Tota iustitia hæc est, uirginitas, sacerdotiū & marty-
riū, quæ triplex iustitia in Abel primo fuit, q & munera Deo
placita obrulit; profapiā generis in seculo nō reliquit, & mar-
tyrii coronā sanguinis effusione promeruit. Recte ppetebat,
ut q primus in terra iustus eligēt, in eo totius iustitiæ forma
seruaret cuiq; primo in hoib. post delictū gestare figurā pce-
ditur Saluatoris, qui uirgo, & sacerdos & martyr esse uidetur.

* HIER. Unde scire poterat Cain, quod fratris munera sus-
cepisset Deus, & sua repudiasset, nisi illa interpretatio uera
esset, q Theodotion posuit. Et inflammant Dñs super Abel
& super sacrificium eius, super Cain uero & super sacrificiū
eius nō inflāmauit? Ignē autē ad sacrificiū deuorandū solitū
uenire de celo, & in dedicatione templi sub Salomone legi-
mus, & quando Elias in monte Carmelo construxit altare.

* TARGVM HIEROS. Cū Cain & Abel essent in agro rēdit
Cain. Nō est iudiciū, nec iudex, nec seculū aliud, nec merces
bona pro iustis, nec pēna pro impijs, nec Dei misericordia crea-
tus est mundus, nec Dei misericordia regit, eo q suscepta est
oblatio tua cū beneplacito, mea uero non est suscepta. Rēdit
Abel. Est iudiciū, est iudex, estq; seculum aliud, merces item
bona pro iustis, & pēna pro impijs, Et quæ meliora fuerūt ope-
ra mea tuis suscepta est oblatio mea cū beneplacito, tua non.

Cumque

Fide intel. apta esse se. Q. d. sicut antiqui crediderunt omnia esse pro-
ducta & disposita per uerbum Dei, ut habetur Gen. 1. a. Dixit Deus
fiat, & factum est. Ita & nos credimus, productio. n. creaturarum, et
ordinatio eo modo quo de hoc loquitur scriptura, utpote quod tali tem-
pore, & non ante fuit producta, est articulus fidei quia non potest demon-
strari, licet productio mundi absolute sumpta possit probari.

4 Ut ex inui. Communis autem conceptio philosophorum fuit, ex ni-
bilo nihil fieri, & ideo Anaxagoras posuit latitationem formarū in ma-
teria. Auicenna autem effluxionem formarum a datrice intelligentia.
Plato autem posuit formas secundum esse separatas a materia, a quib.
procedebant materialia. Sancti autem ponunt ideas in mente diuina
quæ sunt inuisibiles forma, & tamen procedunt ab ipsis omnia uisibi-
lia, sicut artificata uisibilia ab exemplari inuisibili, quod est in mente
artificum. Bo. 3. de consō. Tu cuncta superuo Ducis ab exemplo pul-
chrum pulcherrimus ipse. Mundo mente geuens simili que imagine for-
mans, & hoc est quod dicit Apostolus. Ut ex inuisibilibus.

5 Fide plu. Hic consequenter ostendit quid patres ex fide fecerunt. Et
diuiditur in tres partes, quia primo hoc ostendit de patrib. qui fuerunt
ante diluuium, secundo de illis qui fuerunt post diluuium, tamen ante le-
gem datam. ibi. Fide qui uocatur Abraham. Tertio de his qui fue-
runt sub lege data. Fide Moytes. Ante diluuium tres patres speciali-
ter commendantur de fide. s. Abel, Enoch, & Noe. Et secundum hoc pri-
ma diuiditur in tres partes secundum exempla quæ ponitur de istis trib.
secunda incipit, ibi. Fide Enoch. Tertia, ibi. Fide Noe. Circa primum
considerandum, quod ex magnitudine fidei. Abel processit quod de me-
liorib. primitias Deo obtulit, ut habetur Genes. 3. Et hoc est quod dicitur
hic. Fide plu. meliorem.

6 Hostiam, & c. i. quia fides per dilectionem operans iustificat.
7 Testim. Quia ignis descendit de celo super hostiam eius in signum
acceptationis diuina, unde, & Ge. 4. a. Respexit dominus ad Abel
& ad munera eius. Translatio Theodotionis sic habet. Inflammant
dominus super Abel munera eius.

Fide.

* Et

cumque contenderent, insurrexit Cain, contra Abelem fratrem suum, & occidit eum.

a Defunctus ad lo. Id est, materia est nobis loquendi, vt de eius fide exemplum demus. Non in mors extinxit famam fidei. Ex fide & patientia præcedentium consolatur istos. Abel ad huc loquitur, q̄a alios suo exemplo admonet, vt iusti sint. Interemit eum quidem mors, sed nō cum eo interemit gloriam eius & memoriam.

* AVG. Cum orandum pro inimicis Domini docuerit, quid est quod in Apocalypsi animæ occisorum vlcisci se petunt, sicut sanguis Abel clamat de terra? Non tam impatientes sunt sancti, vt vrgeant id fieri, q̄ sciunt tempore præfinito futurum, quod nec anticipari potest nec differri. Sed hoc dicto ostendere vo-

lunt vindicaturum Deum sanguinem Sanctorum suorum, ne quia tam patiens videtur, multum pateretur tam impium bellum quod contra sanctos geritur.

b Fide Enoch, & c. IREN. Enoch placens Deo sine circumcissione, cum esset homo, Dei legatione ad angelos fungebatur, & translatus est, & conseruatur vsque nunc tellis iusti iudicii Dei, & c.

* IDEM. Enoch placens Deo, in quo placuit corpore, translatus est, translationem iustorum præmonstrans. Vbi ergo primus positus est homo, scilicet in paradiso, dicunt presbyteri Apostolorum discipuli, eos qui translati sunt illuc translatos esse, & ibi manere vsque ad consummationem, coaspicantes incorruptelam.

* CLEMENS. Rom. Si voluisset Deus homines immortales

les manere, quod hoc facere potuit, ostendit in Enoch, & in Elia, quos mortem experiri non permisit.

AVG. Neque Enoch & Helias per tam longam etatem senectute maruerunt, nec tamen credo eos iam in illam spirituales qualitatem corporis commutatos, qualis in resurrectione promittit, quæ in Domino prima præcessit, nisi quia isti fortasse ne has cibis egēt qui sui consumptione resciant, sed ex quo translati sunt, ita viuunt vt similem habeant saterietatem illis quadraginta diebus, quibus Helias sine cibovixit, aut si & his sustentaculis opus est, ita fortasse in paradiso pascuntur, sicut Adam priusquam propter peccatum exinde exire meruisset. Vide Iustin. mart. q̄o. 32. ad orthodox. Hyppolitum, Efrein, Auguil. Tract. de Antich.

D
L. i. de pe-
merit &
& reuulsi.
c. 3.

a Quod apparuit cum ex cęlesti igne consumpsit. b Fidemi c Tanti fuit, quod mors eam non extinxit.

a bēto mūneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. † Fide Enoch translatus est, nē videret mortem, & non inueniebatur, quia transtulit illum Deus. Ante translationem enim eius testimonium habuit placuisse Deo. † Si nē fide autem impossibile est placere Deo quenquam. Cre-

dēre enim oportet accedentem ad Deum, quia est. & inquitur. † Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc non videbantur metuens, aptauit arcam

a Ne putaretur in alia parte mundi esse. b Qui poterat abscondere eum. c Q. d. nec de longe in aliis videret mortem.

a Per fidem translatus est, quia per fidem iustus, quia placuit Deo. b id est multi testabantur eum placuisse Deo. c Adeo si les est necessaria.

a Sine fide enim non potest placere, quia nec accedere. b Cretere hoc, scilicet, quia. Quod. Quod ergo eis lex.

a Quia credidit Deo dicenti. Finis est omnium carnis, et si nulla signa videret diluuii.

a Deo credebat quod non iam videbat, quod metuens, & c.

c Sine fide autem, & c. * AVGVSTIN. Fides est bonorum omnium fundamentum, fides est humanæ salutis initium, sine hac nemo ad filiorum Dei numerum peruenire potest, quia sine ipsa nec in hoc seculo quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam.

d Qua est. Esse proprie Deo conuenit, quia immutabiliter. * THEOD. Qui enim non hæc ita habere credidit, vituris labores non sustinet. Neque enim agricola in agro colendo sudores toleraret, nisi se laborum fructus relaturum speraret. Ita etiam gubernator ad portum respiciens, multos labores perpetitur.

e Fide Noe. Aliud exemplum ponit de Noe ad commendationem fidei, di-

† 1. Ma. 2 f

E

† oraculo admonit'

Præfat. l. d. fide ad pe- trum.

F

Et

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et per il. de. ad. lo. in quantum factum suum mouet nos ad fidem & deuotionem potest. n. hoc referri ad illud quod dicitur Gen. 4. b. Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. i. ostendit fidelis innocenti mortem dignam esse vindicta.

2 Fi. Enoch. Hic ponit exemplum de fide Enoch. & diuiditur in duas partes quia primo ponitur intentum & secūdo probat, ibi. Ante translationem. Dicit ergo, quod fides Enoch patet per hoc quod fuit a peccatoribus segregatus, & in paradysum translatus, & hoc est quod dicit Fide. Id est propter meritum fidei.

3 Enoch tran. Aliorum. s. in diluuiio, & etiam suam, quia non est mortuus, morietur tamen in fine mundi, quia omnes sunt debitores mortis ex transgressione primi parentis.

4 Et non inu. Inter homines peccatores, quia transtulit illum dominus ad paradysum terrestrem, ubi conseruatur uita eius usque ad finem mundi. Ratio autem huius est, quia uet. Tes. ordinatur ad promissionem noui Tes. nouo autem Te. expresse promittitur uita æterna. Et ideo ut in ueteri Te. daretur spes uita æterna, mors Enoch dilata est tempore legis natura. & mors Elie tempore legis data: ut habetur. 4. Reg. 2. Totum autem ue. Te. decurrit per ista duo tempora.

5 Antetran. Illic consequenter probat quod Enoch translatus fuerit propter meritum fidei. Et facit talem rationem. Nullus potest placere Deo sine fide. sed ante translationem Enoch placuit Deo, ut habetur Ge. 5. c. Enoch cum Deo ambulauit. Ideo habuit fidem, propter quam translatus est, propter hoc ibidem subditur Gen. 5. d. Ideo tulit eum dominus, & hoc est quod dicitur hic. Ante tranf. Patet litera ex dictis.

6 Crede e. Probat consequenter, quod nullus placeat Deo nisi per fidem, quia ad hoc quod aliquis placeat Deo, opus est quod accedat ad ipsum, iste autem accessus est per fidem, ergo, & c. Vltius considerandum, quod in omni motu uel accessu rationabili mobile duo intēdit, scilicet terminum motus, & causam quare mouetur. In accessu autem ad Deum qui est per fidem, terminus est ipse Deus, & quantum ad hoc dicit. Crede enim, & c. Vnus. i. æternus, propter hoc dicitur Exod. 3. d. Qui est misit me ad vos. Causa autē quare homo mouetur per fidem in Deum est spes remunerationis æternæ & quantum ad hoc dicitur.

7 Et in. te. re. l. ha. n. duo credere. s. Dei unitatem & eius remunerationem

nem æternam fuit necessarium ad salutem semper apud Gentiles, nec plus requirebatur ad salutem Gentilium, qui nullam legem receperunt a Deo, nisi legem nature. Sed contra hoc v̄ dictum Aug. li. de correctio ne & gratia, ubi d̄ sic. Illa fides sana est, qua credimus nullum hominem si ue parua gratis liberari a contagio mortis & oblatione peccati nisi per mediatorem Dei & hominum Iesum Christum: ergo credere mysterium incarnationis fuit semper necessarium ad salutem omnium, etiam Gentilibus. Dicendum quod mysterium incarnationis potest credi dupliciter. Vno modo explicite, & sic tenebantur credere illi quib. facta est de hoc reuelatio, sicut Iudæi in ue. Te. tamen sacerdotes scripturas intelligentes tenebantur magis cognoscere & credere quam alij, & adhuc in noua le. tenentur magis ad hoc Christiani in qua perfecte explicatū est mysterium Christi. Alio modo potest credi mysterium incarnationis implicite, & ad hoc solum tenebantur Gentiles, quia non erant obligati ad legem Moysi, Talisque fides implicita de mysterio incarnationis continetur in duob. prædictis, quia qui credit unum Deum remunerationem inquitentium ipsum, credit ipsum habere prouidentiam de salute hominū, licet modum huius prouidentie explicite non cognoscit. Modus autē per quem Deus prouidet salutem hominum, est per incarnationis mysterium. Ex quo patet quod fides incarnationis implicite continetur in prædicta credulitate Gentilium. V̄ t̄ alicui, quod Deum esse non sic creditur, quia a Philosophis est demonstratum. Dicendum & multitudo hominum non capit tales demonstrationes, sed præci. Et ideo licet non sit credibile simpliciter, quia nō est credibile omnib. est tamen credibile plurib. Apostolus autem loquitur de fide in quantum respicit cōtatem hominum.

8 Fide Noe. Hic ponitur exemplum de fide ipsius Noe de quo dicit ex fide quinque fecit. Primum est, quod de futuris contingentib. credidit. Cum n. oraret pro populo, habuit responsum per reuelationem a Deo, quod mundus periret per diluuium in futuro, & quantum ad hoc dicitur. Re. ac. Secundum est, quod credens adimpleri dictum Dei timuit, et hoc est quod dicitur. Metuens. Tertium est, quia ad mandatum Dei implendum fecit arcam, & hoc est quod dicitur.

9 Aptauit ar. aptam fecit ad habitationem hominum, animalium & auium secundum præceptum diuinum, ut habetur. Gen. 6. Quantum est, quia peruenit. alij saluari cum domo sua sperant, & hoc est quod dicitur, in salutem domus sue. Quintum tangitur cum di. tuu.

* Fer

Ga Et iust. Hic fuit iustus ex fide. sicut patres sui, nisi. n. iustus esset, hoc ei Deus non precepisset.
b Fide qui v. Hic ad patres iudeorum descendit, ostendit in eis & in prioribus omnem iustitiam ex fide habuisse originem. Et ponit exemplum de Abraham.

sunt verè firma ac stabilia. Per fundamenta. n. significavit iusticiam Non manufactam autem civitatem vocavit vitam que in celis agit.

f Fide & ipsa, &c. THEOD. Primum risit ut quæ nesciret naturam eius, qui pollicebatur, & fines humanæ cognosceret. Ne pareret enim obstabat non solum senectus, sed etiã matricis debilitatio. Sed postquã rescivit quis pollicebatur, & credidit & peperit ut credidit.

Gen. 12. a. Au. 16 de civ. c. 15. 16. &c.

† factus.

c O-dium Deo dicitur tibi sibi. Exi de terra tua & de cognatione hoc iam fecerat. Hoc enim d. cum est iam egressus d. terra Chaldaeorum & iam constituto in Melopotamia, non ergo dominus corpus, sed animum a terra sua auertit, ne uelit reuertit. Non. n. exierat inde animo si redeundi tenebatur desiderio, quod desiderium Deo iubente ac iuuantem & illo obediēte fuerat amputandum.

d Fide demoratus est, &c. THEOD. Sed nec cum in terram promissam accessisset dominatum in ea obtinuit, sed & ipse & filius eius & nepos, inquilinorum ritu uixerunt, tanquam in terra aliena habitantes in ea quæ erat ex promisso ipsorum propria. Quia de causa nec domos extinxerunt, sed in tabernaculis perpetuo habitauerunt. Verum tamen esse crediderunt eum qui erat pollicebatur, licet non uiderent uerum testimonium fidei contententis.

L. re. civi. cap. 1.

e Expectabant enim fundamenta, &c. THEOD. Præsentia enim non concupiscebat, sed futura desiderabat. Illa enim sunt

NICOLAUS DE LYRA.

* Per quam, &c. i. mundanos damnabiles ostendit per salutem suam in quantum solus cum suis saluatus est. Et consequenter ostendit quid concupiscit ex his quæ per selem fecit, cum dicitur.

2 Et iust. Quia in diluuiio totus mundus reliquus perijt. Et ideo instituta in ipso & filijs eius tantummodo remansit.

Diuisio.

3 Fide qui, &c. Hic consequenter ponit exempla de fide in patribus qui fuerunt post diluuium, tamen ante legem datam. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo ponit exemplum de Abraham, secundo de Isaac ibi. Hic & de futuris. Tertio de Jacob, ibi. Fide Jacob. Quarto de Ioseph, ibi. Fide Ioseph. Isti autem quatuor specialiter fuerunt patres Iudeorum tres autem præcedentes fuerunt patres tam Iudeorum, quam Gentilium. Prima diuiditur in duas, quia primo ostenditur fides Abraham quantum ad humanam conuersationem. Secundo quantum ad diuinam obedientiam, ibi. Fide obtulit. Prima adhuc in tres, quia primo ostenditur quid Abraham ex fide fecerit quantum ad habitationem. Secundo quantum ad generationem, ubi Fide & ipsa Sara, tertio quantum ad conuersationem suam, ubi. Iuxta fidem defuncti.

Circa primum considerandum, quod magnitudo fidei Abraham ex hoc patet, quod statim ad uerbum domini iuit ad terram alienam sibi a Deo promissam, ut habetur Gen. 12. & per totam uitam suam habitauit in illa, ut peregrinus & aduena, quia dicitur Act. 7. a. Deus non dedit ei hereditatem in illa, nec passum pedis. Et tamen semper firmiter credidit diuinam promissionem implendam, & hoc est quod dicitur hic. Fide qui uo. Abra. obe. Ipsi Deo. 4 In locum. Et exiit nesciens quo iret, quia illam terram alias non uiderat. 5 Fide de. &c. tam. in ali. Et quod in illa manserit ut aduena, patet quia non mansit ibi in domo firma, sed in casulis & tabernaculis, quæ sunt mansiones mobiles & hoc est quod dicitur. 6 In ca. ha. & c. re. civi. Quia sibi promissa est terra sicut & ipsi Abraham, ut patet. Gen. 25. & 26. Quod autem Abraham habitauerit cum Isaac, patet quia ipsum genuit & nutriuit. Quod autem

a Fidem per artam. b Damna bilem offendit. Quia dum uideret eam fabricati non credidit.

a in salutem domus suæ. Per quam damnauit mundum, & iusti

b tix quæ per fidem est hæres est institutus. † Fide qui voca-

c tur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus e-

d rat in hereditatem, & exiit nesciens quo iret. Fide demoratus

est in terra promissionis, tanquam in aliena, in casulis habi-

tando cum Isaac & Jacob coheredibus repromissionis eius-

e dem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem

f cuius artifex & conditor Deus. † Fide & ipsa Sara steri-

lis uirtutem in conceptione feminis accepit etiã in præ-

g ter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui

set, etiam si sterilis non fuisset. Porro foemina prouectioris ætatis, si solita mulierum adhuc fluant, de uiro iuueni parere potest, de seniore non potest, quamuis possit adhuc ille senior de adolescentula gignere. Sicut Abraham de Cethura potuit, quia uiuidam eius iuuenit ætatē. Hoc ergo est, quomirum commendat hic Apostolus, ad hoc dicens Abraham fuisse corpus emortuum, quoniam non ex omni foemina sed ex ea cui esse adhuc aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus eius intelligere debemus, non a omnia.

g Quasi esse etc. Prius risit, etsi ex gaudio, non tamen plena de, sed post uerbis angeli in fide solidata est. Risit etiã Abraham, quando ei promissus est. Sed risus ille admirationis fuit & gaudii, non dubitationis.

tem habitauerit cum Jacob nepote suo probatur sic, quia Abraham xlii. 171. annis, ut habetur Genes. 25. & centesimo anno uita sua genuit Isaac Gen. 21. a. Isaac autem fuit sexagenarius quando natus fuit Iacob ut habetur Gen. 21. d. & sic patet, quod Abraham uixit cum Iacob 110. annis. Vterius reddit causam, quare sic habitabant ut aduena, quia nihil reputabant quidquid esset super terram, sed expectabant mansionem caelestem, & hoc est quod dicitur. Expectabant. Ipse Abraham coheredibus suis. 7 Ciuitatem. Mansio. n. caelestis proprie dicitur ciuitas, i. ciuium unitas, propter plenitudinem pacis.

8 Fundamenta. Hoc dicitur propter eius immobilitatem, secundum quod dicitur I sa. 33. d. Oculi tui uidebunt Ierusalem ciuitatem opulentam. tabernaculum quod nequaquam ultra transferri poterit.

9 Cuius artif. Unde & ab ipso nomen accepit secundum quod dicitur Ezech. vii. d. Nomen ciuitatis dominus ibidem. Sicut Roma a mulo nominatur. 10 Fide & ipsa Sa. Hic consequenter ostendit fides Abraham quantum ad generationem. Fuit enim generatio Saræ d. facilis propter duo. Primo, quia erat sterilis, ut habetur Gen. 11. & 1. Secundo quia erat extra tempus concipiendi. Desiderant. n. Saræ filium muliebria. Ut habetur Gen. 28. & tamen Abraham credidit in promissione firmiter filium ex ea habere. Ex quo patet magnitudo fidei sue, & hoc est quod dicitur. Fide. scilicet Abraham.

11 Et ipsa Sara sterilis. A iuuentute.

12 Virtutem in con. A Deo miraculose.

13 Etiam præ. &c. Et ideo fuit ibi duplex miraculum.

14 Quoniam fide. &c. Quod autem istud sit factum propter fidem Abraham & non propter fidem Saræ, probatur sic, quia Sara audiens uerbum de suo conceptu non credidit, sed magis simulolum reputauit, et sic sicut de resfriola risum emisit, propter quod angelus eam reprehendit ut patet Gen. 28. Quod autem Abraham audito conceptu Saræ risit, fuit ex diffidentia, sed ex gaudio procedente ex diuinâ promissione ideo non fuit reprehensus sicut Sara, ideo sequitur.

* Pro

Ab uno. Vtero vel Abraham ex mortuo, quantum ad seniore. * THEODORETUS. Ab uno Abraham. Sin autem vtrum que vnum intellexerimus, minime aberrabimus. Erunt, inquit, duo in carne una.

* IUSTINVS MARTYR. A prophetis significatum est, quod quidam vestri generis homines erant Abraham filii simulque ad Christi a

portionem pertinebunt, ceteri uero tanquam arena in maris litore sterili numerosi, quidem, sed infreguleri, marinas tantum undas combibentes, quod in vulgus vestrarium belle compositum, impietatis amarum doctrinam bibentium.

Tanquam sy. Hoc dicit quantum ad bonos, id est, qui luce virtutum & multitudine comparantur syderibus.

Et sic. ar. Hoc quantum ad malos, id est, qui instabilitate & numero comparantur arene. Mare, Gentilitas, ora ritus eius cui propinqui facti sunt aliqui Iudei, non amen in Gentilitate.

Iuxta fidem. &c. * THEO. Ostendit eos quidem omnes uisisse, per fidem bonorum laborum remunerationes, in presenti autem vita eas non esse consequutos. Hoc enim sic ostendit, cum etiam in confessio fuerit iustum esse iudicem, simul etiam vita futura probata est. Qui per omnes uirtutes ingressi sunt, laborum autem premia in presenti non acceperunt, clarum est eos illa omnino accepturos, quoniam est iustus iudex. Erit ergo aliqua alia vita, in qua qui uicerunt, iustiores renunciabuntur.

* CHRYSO. Prima uirtus est, & tota uirtus, peregrinum esse mundi huius, & hospitem, & nihil commune habere cum rebus huius seculi, sed remoueri ab eis sicut peregrinum, sicut illi beati de quibus dicit. Circumibant in melioribus, &c. Paulus non peregrinum se dixit, sed mortuum mundo, & mandum sibi.

Et salu. Utitur uerbo translato a nauigantibus, qui longè prospiciunt desideratas ciuitates, quas antequam ingrediantur salutatione proueniunt. Ex Metaphora ergo nauigantium dicitur. Et sal. Id est, gaudentes & desiderantes eas, ratiunt nauem longe uisus ciuitatibus. Et ideo confitebantur quod peregrini qui,

qui scilicet, in aliena patria nihil habent. f. Hospites. Qui de patria non sunt, & isti confitebantur se non esse de mundo neque aliquid se habere in mundo, id hoc confitebantur. Qui enim hoc dicunt, dant intelligi, quod aliam patriam quaerunt quod ipsi significate uolebant, Et ne putaret quis, quod illam de qua exierant quaererent, subditur: Et si quidem, Et si quidem illius meminissent. * THEO D O. Si enim Charram uel Chaldeorum regionem patriam existimasset Patriarcha, & ea de causa seipsu nominabat aduenam, cum habitarer Palaestinam, facillime potuisset reuerti, si uoluisset. Nunc autem meliorem &c. Non dicit aliquod edificiu, sed uitam quam in celis agitatur. Hoc enim etiam dicit paulo post: Accepistis ad Sion montem & ciuitatem Dei ueniens celestis Hierusalem. Oportune etiam

posuit illud. Non erubescit, &c. Virtutum enim Deus & angelorum Dominus, & caeli, & terrae opifex, interrogatus, Quod est tibi nomen, alius relictis, dixit. Ego sum Deus Abraham, &c. Hoc mihi nomen in eternum.

Deus eo. In istis honoratur, sicut per malos blasphematur. Deus eorum. A V G. super Ioannem Qui est Deus omnis creaturae, sed non frustra hunc honorem tribuit eis, sed quia in eis nouit sinceram & precipua in charitatem, & quia in eis tribus consummatur mirabile sacramentum futuri populi. Per liberam. n. genuerunt, & in libertatem, ut Abraham per Saram & Isaac per Rebeccam, & Iacob per Liam, & Rachel, & in seruitutem, sicut ab Isaac per Rebeccam genitus Elau, cui dictu est, Seruus eius fratris sui. Per ancillas non solum in seruitute, ut Abraham per Agar Ismaelem, sed etiam in libertatem, ut Iacob per Balaam, Dan & Nephthalem, & per Zelpham, Gad & Aser. Ita per spirituales & boni liberi, sicut per Paulum illi de quibus ipse dicit. Imitatores mei esto, sicut & ego Christi. Et mali serui, ut per Philippum Simon magus. Et per carnales non solum mali, sed & boni, quibus dicitur. Quae dicunt facite, quae autem faciunt non facite. Hoc sacramentum quicquid in populo Dei prudenter agnoscat, unitatem spiritus in innoculo pacis usque in finem quibusdam coherendo, quosdam tolerando custodit.

Cum

braham dixit Gen. 23. 2. Aduentu & peregrinus sum apud uos. Et Iacob dixit Ge. 47. b. Dies peregrinationis uitae meae, &c. Per hoc ostendebant caelestem gloriam tanquam suam patriam propriam inquirere & hoc est quod dicitur.

6 Qui enim, &c. Quia possit aliquis dicere, quod propter hoc confitebantur se peregrinos, quia exierunt de Chaldaea uel Mesopotamia, quas terras reputabant patriam quam & ideo excludit hoc Apostolus, dicens.

7 Et si quidem illius, &c. Quia non tantum distabant a Mesopotamia uel Chaldaea unde exierant, quin de facili possent illuc reuerti & ideo non loquebantur de illa patria quia de precepto domini exierant, propter quod Abraham dixit seruo suo Gen. 24. a. Cave ne quando filium meum reducas illuc, Et licet Iacob in Mesopotamiam uerit, hoc tamen non fuit ad manendum, sed ad tempus, propter odium fratris sedandum & ad quaerendam uxorem. Et ideo concludit apostolus, quod non loquebantur de patria terrestri, sed caelesti, dicens

8 Nunc autem meliorem appetunt. Id est, caelestem, & quia in terra adhuc positi reputabant se de patria caelesti moribus & actu fieri, ideo Deus uoluit nominari Deus ipsorum ex amore & fide speciali, & hoc est quod dicitur.

9 Ideo non confunditur. &c. Hoc habetur Exod. 3. b. ubi dominus loquitur Moysi dixit. Ego sum Deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Sicut enim rex denominatur a ciuitate sua principali quamuis regnum se extendat ad alias, sicut in scriptura dicitur rex Ierusalem ex Babylonis uel huiusmodi, sic deus ab istis uoluit nominari, quia uerbis & factis ostendebant se esse de ciuitate caelesti ut dictum est, id sequitur

* Parauit

quod dicitur. Et si quidem illius, &c. Quia non tantum distabant a Mesopotamia uel Chaldaea unde exierant, quin de facili possent illuc reuerti & ideo non loquebantur de illa patria quia de precepto domini exierant, propter quod Abraham dixit seruo suo Gen. 24. a. Cave ne quando filium meum reducas illuc, Et licet Iacob in Mesopotamiam uerit, hoc tamen non fuit ad manendum, sed ad tempus, propter odium fratris sedandum & ad quaerendam uxorem. Et ideo concludit apostolus, quod non loquebantur de patria terrestri, sed caelesti, dicens

8 Nunc autem meliorem appetunt. Id est, caelestem, & quia in terra adhuc positi reputabant se de patria caelesti moribus & actu fieri, ideo Deus uoluit nominari Deus ipsorum ex amore & fide speciali, & hoc est quod dicitur.

9 Ideo non confunditur. &c. Hoc habetur Exod. 3. b. ubi dominus loquitur Moysi dixit. Ego sum Deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Sicut enim rex denominatur a ciuitate sua principali quamuis regnum se extendat ad alias, sicut in scriptura dicitur rex Ierusalem ex Babylonis uel huiusmodi, sic deus ab istis uoluit nominari, quia uerbis & factis ostendebant se esse de ciuitate caelesti ut dictum est, id sequitur

* Parauit

repromiserat. Propter quod & ab uno orti sunt & hoc emortuo tanquam sidera caeli in multitudinem, & sicut arena quae est ad ora maris innumerabilis. Iuxta fide defuncti sunt omnes isti non acceptis repromissionibus. Sed a longe eas aspicientes & salutantes, & contentes, quia peregrini & hospites sunt super terra. Qui enim haec dicunt: significat se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent de qua exierunt habebant utriusque tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est, caelestem. Ideo non confunditur Deus vocari deus eorum

Quia fidelem credidit. Ab uno tot quot mirabile est. Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

Id est, adhaerentes fidei, uel mortui sunt non acceptis in terra promissionibus. & haec iuxta fidem eorum, sperabant enim sibi promitti caelestia, non terrena.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

† coquefi annis esse etc.

* CHRYSOST. Audiuit Ioseph etiam inter alienos consti-
 tutus (Tibi dabo terram hanc, &c.) necdum videns processis-
 se promissionē, & neque sic cōcidit animus eius, sed sic cre-
 didit, ut et de exitu eorum loqueretur, & de ossibus suis mā-
 datum daret. Et non tantum ipse credidit, sed etiam alios ad
 fidē introduxit, ut sem-
 p memores essent: quā
 nequaquam de suis os-
 sibus praecepisset, nisi
 plena fide sperasset redi-
 tum illorum. Proinde
 quandoquidem di-
 cunt. Ecce iusti curam
 quoque gerebant se-
 pulchrorum, dicamus
 ad illos, quia non pro-
 pter hoc. Nā sciebā,
 quia Domini est terra, &
 plenitudo eius. Dic mihi
 Num & Moyse ossa in-
 ter alienos iacent, Et
 Aaronis, & Danielis,
 & Ieremiæ? Aposto-
 lorum autem pluri-
 morum ossa nesci-
 mus, vel ubi iacent. Petri & Pauli quidem, Ioannis & Tho-
 mæ manifesta sunt sepulchra. Aliorum vero cum tanti sint,
 maxime cognitum est ubi sint. Nihil igitur pro hac re lugea-
 mus, neque pusillanimitate feramus. Vbiunque enim sepelia-
 mur, domini est terra & plenitudo eius. Lugere, & deplorare,
 & lamentari eos qui de hac vita discedunt, ex pusillanimitate
 contingit.

a Regis. Quo omnes masculos Hebræorū necari praeceperat.
 b Fide Moyse. &c. CHRYS. Orditur a parentibus Moyse, igno-
 bilibus quibusdam, & nihil tale habentibus, quale filius eorū
 Vnde autem sperauerunt ut Deus saluaret puerum? Ex fide.
 Quia viderunt elegantem infantulum, & ipse vultus ad fidem
 eos attraxit. Si iam inde ab initio ex ipsis incunabulis multa
 erat illi iusto infusa gratia, non natura hoc operante. Inuere
 enim statim ut genitus, honestus apparebat infantulus, nō er-
 rat deformis, non natura, sed gratia diuina, quæ etiam barbarā
 illam mulierem Aegyptiam excitauit, ut amaret, & arripe-
 ret.

IOSEPHVS. Metuens pater Mosis, ne captus iræ regiae suc-
 cumberet, & ipse cum puero deperiret, de liberauit pueri cō-
 sulere salutem, Deum iudicans habiturum omnem prouidentiam
 & cautelam, quatenus in nullo quæ promiserat esset mēdax.

NICOLAUS DE LYRA.
 * Secunda ratio est, quia per reuelationem sciebat filios israel multa
 dura passuros in terra Aegypti, & ideo ad consolationem eorum voluit
 ibidem ad tempus sepeliri, vel potius reponi, ut ibidem dicitur, quia per
 hoc habebant spem ex cunctis ex prophetia Ioseph. Vnde & Moyse edu-
 cens filios Israel de Aegypto tulit secum ossa Ioseph, ut habetur Exo. 13.
 1 Fide Moyse. Hic consequenter ponit exempla patrum qui fuerunt
 tempore legis quæ sub Moyse data est, ut dicitur Io. 1. b. Lex per Moy-
 sen, &c. Hoc autem tempus distinguitur in tria. Primum autem tem-
 pus fuit ante exitum de Aegypto, secundum in exitu, tertium post exitū
 Primo ergo ponit exempla de hoc quod factum est ante exitum, secundo
 de hoc quod in exitu, ibi: fide reliquit Aegyptum. Tertio de hoc quod
 factum est post exitum in terra promissionis, ibi. Et quid adhuc dicā.
 Prima in duas, quia primo ostenditur quid factum est ex fide in natiuita-
 te Moyse, secundo quid ipse fecerit, ibi. Fide Moyse grādis. Circa pri-
 mum sciendum, quod filij Israel ex prophetia Ioseph firmiter credebant li-
 berari de afflictione Aegypti per aliquem de populo suo cum Dei adiuto-
 rio, & ideo parentes Moyse videntes ipsum elegantem puerum prater
 solum modum, iudicauerunt virtutem Dei esse in illo ad liberationem
 populi, & ex hac fide seruauerunt eum contra regis edictum exponende
 se periculo personarum suarum. Ex hoc est quod dicitur. Fide Moy. na.
 oc. est mē. tr. Ex fide enim parentum factum est hoc, non ex fide Moyse
 qui adhuc non habebat iudicium rationis. Et causa subditur.
 2 Eo quod vi. Id est, aptū ad liberandum populum, Deo hoc eis inspirante
 3 Et non time. Qui praeceperat omnes masculos proici in flumen, ut
 habetur Exo. 1. Sed hoc videtur falsum, quia dicitur Exo. 2. quod parē-
 tes Moyse timore regis posuerunt eum in flumine, & sic exposuerunt eū
 morti. Dicendum, quod hoc non fecerunt ad ipsum interficiendum, sicut prae-
 ceperat rex, sed quia non poterant ipsum amplius celare, timebant pro-
 babiliter ne auferretur ab eis, & ideo in tali casu tutius iudicauerunt ip-
 sum exponere diuinæ custodiam in fiscella bituminata, credentes ex eadē fi-
 de,

Puerum ergo in vase ex vimine complicitum, & bitumine ob-
 litum mittentes, & circa fluum ponentes, eius salutē Domi-
 no reliquerunt, &c. Cum trimus esset effectus. Deus mirabili-
 ter eius staturā eleuauit spatium. Nam quantum ad speciē,
 nullus erat ita tenerus, ut Mosen vidēs, eius pulchritudine nō
 hereret, multūq; cō-
 tingebat, dum cum
 cernerent per plateā
 ferri, ut conuiteren-
 tur ad aspectū pueri,
 & ea in quibus vide-
 bantur studium ha-
 bere, defererent, dele-
 ctati potius eius visio-
 ne. Erat enim in eo
 infantilis multa gra-
 tia, & excellenter cir-
 ca eum ac decenter
 existens, retinebat in-
 spicientes. Hunc ergo
 cum talis esset,
 Themut filia Pharao-
 nis sibi filium adopta-
 uit, cum sobolem nō
 1 3 haberet.

1 Parentum qui credebant Deum facturum aliquid magni per eum, cum esset, adeo elegantis formæ. I
 2 bus suis mandauit. † Fide Moyse natus occultatus est men- 2
 3 sibis tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem 3
 4 infantem, & non timuerunt regis edictum. Fide Moyse grā 4
 5 dis factus negauit se esse filium filiae Pharaonis magis eli- 5
 6 gens affligi cum populo Dei, quam † temporalis peccati 6
 7 habere iucunditatem. Maiores aestimans diuitias thesauro 7
 8 Aegyptiorum improprium Christi: Aspiciebat enim in re- 8
 9 mūnerationem. Fide reliquit Aegyptum, non veritus 9
 10 11 12

c Maiores diu. &c. Pro eo quod est. Quod in typo Christi simi-
 le est Christi pōris, quod aduersus pietatem ab aduersariis in-
 tentatur. Aegyptum quidē timens reliquit, audacter autem
 Aegyptium confodit. Fugam ergo posuit pro causa fugæ.
 d Impro. Quod pateretur pro Christo. Vel significabat imp-
 peria Christi futura. Vel quod Moyse sustinuit a fratrib. suis
 quos liberare volebat, sicut Christus a suis quos redimere ne-
 nerat. Illi dixerunt Christo. Demonium habes Et isti Moyse. Vis
 nos interficere, sicut interfecisti Aegyptum, Quod tamen patienter
 sustinuit, sicut & Christus.

* THEODOR. Qui in regia educabatur, & omni deliciarū
 genere fruebatur, & reginæ vocabatur filius, non statuisse ef-
 se factus cum iis qui erant sui generis afflicti, nisi fidei urens
 oculis ad agonothetam respexisset. Peccati autem iucundita-
 tem appellauit, uitam quæ cum impiis transigitur.
 e Non ue. CHRYS. Quod prius fugerat in terram Madiam, nō
 fuit metus, sed fides, quod credebatur se a Deo liberari. Noluit ibi
 manere, ne esset cā iactantiæ, si in apertū periculum se prae-
 cipitaret, & tentaret Deum, quod diabolicum est. sancti enim
 quamdiu habent quid faciant, non debent tentare Deū, ut &
 dominus locum dedit Iudæis. Qui & suis praecepit. Si nos perse-
 cuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam.

de quod De seruaret eū, ubi dicitur humana p̄uācia, q̄ i talib. nō deficit.
 4 Fide Moyse. Hic ostenditur consequenter quid ex fide Moyse se-
 cerit, quia adoptatus a filia Pharaonis, ut habetur Exo. 2. & adultus
 factus uisitauit filios Israel, & videns virum Aegyptium percutientem
 vnum de filiis Israel, interfecit eum: Et sic per hoc factum negauit se es-
 se filium filiae Pharaonis, & hoc processit ex magnitudine fidei eius, quia
 de filiis Israel credebatur Christum nasciturum, & hoc est quod dicitur.
 fide. Id est, per fidem. 5 Moyse grandis. Id est, adultus.
 6 Negauit se esse fil. fil. phar. Interficiendo Aegyptium. Et subiun-
 git duo difficillima ad sustinendum quæ praelegit sustinere ex fac. Pri-
 mum est, quia magis uoluit affligi temporaliter cum Dei cultorib. quā
 iucundari cum idololatriis, & hoc est quod dicitur.
 7 Magis eligens, Id est, cum filius Israel, qui colebant Deum.
 8 Quam tem. pec. Id est, prosperitatem Aegyptiorum. Secundum est,
 quod praelegit paupertatem sustinere magis, quam diuitias Aegyptio-
 rum cum peccato possidere, & hoc est quod dicitur,
 9 Maiores aestimans, &c. Id est, paupertatem uel uituprium pro fi-
 de Christi uenturi sustinere.
 10 Thesauro Aegypti. Id est, quam thesaurum huiusmodi possidere.
 Et reddit causam quare Moyse tam dura patienter sustinebat dicens.
 11 Aspiciebat enim. Oculis cordis.
 12 In remunerat. Futura beatitudinis. Sicut amara potio sumitur libe-
 ter, non propter se sed habendo oculum ad sanitatem futuram.
 13 Fide reliquit, &c. Hic consequenter ostenditur quid factum sit ex
 fide in exitu de Aegypto, & diuiditur in tres partes, quia primo ostē-
 ditur, quid ex fide factum est in preparatione exitus, secundo quid in
 modo exeundi, ibi. Fide celebrauit. tertio quid factum sit in exitu de
 Aegypto ingrediendo terram promissionis, ibi. Fide muri Iericho.
 Circa primum considerandum, quod Moyse s. his exiuit de Aegypto
 Primo exiuit occiso Aegypto, & de isto exitu non loquitur hic, quia ex
 timore regis tunc exiuit, ut habetur Exo. 2. Secundo exiuit Aegyptum
 Tom. vi. G

+ tempora-
 riam habet
 re peccati
 fructu. Exod. 1. c.
 Io. 7. c.
 Exod. 2. c.
 Mat. 10. c.
 F

Flde

Diuisio.

A *Fide celebravit Pascha* Hac scilicet quia credidit populum saluandum, filios scilicet et a Pharaone, uos a diabolo.

* **THEO.** Sine fide enim quomodo credidisset mortem, omnis sanguine prohiberi. Sed per figuram, prauidebat veritatem, & in ortis dominicæ potentiam.

* **HAYMO.** Fide qua Moyses credit per illum sanguinem saluandum esse populum, celebravit Pascha, & sanguinis effusionem quo liniuit postes ne angelus uastator Aegyptiorum affligeret Israelitas.

† ferociâ.

† Exo. 12. b

† primogenito.

Haymo.

† Iosue. 6. c.

B

* **HAYMO.** Quenam tunc spes poterat esse illis. Ex una enim parte erat mare, ex altera cingebantur altissimis montibus, a tercia erant hostes. Si uellent fugere, aut in mari erant perituri, aut in manus Aegyptiorum incidere. Habentes autem fidem cuncta uicerunt. Fide enim qua credidit Moyses Deo, ad uerbum eius percussit mare, & dimisit illud in duodecim diuisiones, iuxta quod in Psalmis dicitur. Mare uero Aegyptios submersit, & ex hoc experti sunt aquam esse, non phantasiam, sed rei ueritatem.

c *Circumitudo.* Completo a Leuitis arcam Dei portantibus, & æneis tubis clangentibus.

* **CHRYSOSTOMVS.** Non enim turbarum sonitus murorum

C

NICOLAUS DE LYRA.

* *dicendo secum omnes filios Israel & de isto exitu loquitur hic, quia tunc non timuit regem eos persequentem, ut habetur Exo. 12. quia tunc dixit filius Israel. Nolite timere, &c. Et hoc est quod dicitur, fide reliquit Aegyptum non ueritus ani. &c. Et reddit causam quare non timuit dicens.*

1 Inuisibile, &c. Id est, cum qui inuisibilis est fiducialiter expectauit.

2 Tanquam sit. In spiritu auxilium eius mirabiliter affuturum, propter quod dixit populo. State & uideite magnam Dei quæ facta est hodie, Exo. 14. & hoc totum per se fit ex fide, quæ est ex non uisis.

3 Fide celebravit pascha. Hic consequenter ostenditur quid factum est ex fide in modo ex eundem, & diuisum in duas partes, quia primo ostendit quid factum sit in dispositione ex eundem, secundo quid in actu transeundi. Fide mare rubrum. Cuius primum considerandum, quod dispositio exitus filiorum Israel de Aegypto, fuit agni Paschalis immolatio, cuius sanguine linata sunt superliminaria & postes domorum filiorum Israel, ne interficerentur ab angelo percussente primogenita Aegyptiorum, ut habetur Exo. 12. & hoc est quod dicitur. fide cel. pascha. Id est, immolatione agni Paschalis qua sunt figura immolationis Christi in cruce, secundum quod dicitur 1. Cor. 5. u. uale. nostrum immolatus est Christus. Per cuius mortem & sanguinis effusionem filius liberati a potestate diaboli sunt filii Israel per immolationem agni Paschalis & effusione sanguinis in postibus & superliminariis domorum, fuerunt liberati ab angelo percussente primogenita Aegyptiorum, & hoc est quod dicitur. Ne qui uastabat primogenita Aegyptiorum tangeret eos.

Diuisio.

4 Fide transierunt mare rubrum, &c. Hic tangitur modus ex eundem, ubi ex fide contigerunt duo miracula. Vnum est, quod a mare sic. per se transierunt, & hoc est quod dicitur. fide transierunt mare rubrum, &c. Secundum fuit, quia aqua erat eis pro muro a dextris & a sinistris, ut habetur Exo. 14. & patet per hoc, quod Aegyptii eos sequentes submersi sunt, & hoc est quod dicitur. Quod experti Aegyptii deuorati sunt. Talia autem contingebant ex hac, quia operatio miraculorum a scribitur fidei, secundum quod habetur Math. 17. c. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil in possibile erit uobis.

5 Fide muri Ieri. Hic ostendit quid factum sit per fidem in exitu de Aegypto ingrediendo terram promissionis, & diuiditur in duas partes, quid primo ostendit quid factum sit per fidem populi Israel, secundo quid factum sit per fidem Raab, sibi. fide Raab.

rorum saxa deiecit, etiam si per innumeros annos quis tubis insonet, sed fides omnia ualet. Intueris ubique neque sequela vlla rerum, neque naturæ lege mutationem fieri, sed præter spem cuncta geri. Quomiam enim dicebat. Quia oportet credere, & spebus futuris regi, omnem istum sermonem mouit, ostendens

quia non tunc, sed etiam ex initio omnia miracula per fidem impetrata & perfecta sunt.

d *Excipiens exploratores cum pace, &c. Quia & vos debetis duo testamenta per apostolos tanquam exploratores a Christo missos credendo excipere, & ita cum infidelibus non peribitis.*

* **THEODO.** Non prohibuit uita improbitas salutem, contexit enim fides

peccati vulnera. Est autem in re admiranda Apostolica sapientia, uel potius est laudanda diuini Spiritus operatio, quod Moyses Abraham, & Noe, & Enoch, & aliis alienam & meretricem coniunxit, ut & fidei ostenderet potentiam, & Iudeorum deprimeret supercilium. Sexcenta enim eorum milia propter infidelitatem consumpta sunt in deserto, hæc autem quæ ab Abraham quidem cognatione procul ab erat, a lege aliena, impudice magnam uitam patrem transegerat, per fidem salutem est conseruata, & ecclesiæ figuram adhibuit. Cum autem horum mentionem sic fecisset diuinus Apostolus, & eorum quæ dicta sunt uidisset longitudinem, aceruatim cæterorum meminit.

De

Circa primum, sciendum quod in ruina ciuitatis Iericho aliquid fuit ex parte populi scilicet et circumitus ciuitatis septem diebus, ut habetur Iosue 6. quia ex mandato Dei hoc fecerunt Iudei, credentes firmiter promissam Deum impleri de miraculosa captione ciuitatis. Aliquid fuit ex parte ipsius Dei, uel scilicet quod muri Iericho diuina uirtute corruerunt, & hoc est quod dicitur, fide muri Iericho corruerunt. Per hoc factum signatum fuit quod impedimenta mundi cadunt per continuam prædicationem quæ continuas per septenarium figuratur. Unde dicitur 2. Corinth. 10. b, Arma militie nostre non sunt carnalia, sed potentia Dei ad destructionem munitionum.

6 Fide Raab me. Hic ostenditur quid factum sit ex fide ipsius Raab, quæ ex auditu miraculorum in transitu filiorum Israel per mare rubrum, & in aliis mirabilibus quæ eis acciderant, credidit firmiter ciuitatem Iericho tradendam uirtute Dei in manu populi Israel, & ideo nuncios Israel ex eadem fide conseruauit, ex quo meruit liberari a morte cum sanguinitate, ut habetur Iosue 6. & hoc est quod dicitur. fide Raab me. Sic enim cognominata est.

7 Non petiit cum incredulis. Id est, cum aliis ciuibus Iericho, quæ credebant ciuitatem posse defendere contra Deum Israel.

8 Excipiens explor. cum. pa. Quia eos saluauit, ut dictum est. De ista Raab dicunt aliqui, quod ad literam meretrix, & ideo exploratores melius potuerunt ingredi domum eius uespere, quia tales mulieres indifferenter recipiunt omnes & ipsi in necessitate positi poterant licite ad eam, non propter luxuriam exercendam, sed ad uitam propriam conseruandam, ipsa enim uirtute poterat culpam in receptione eorum, quam a lius de ciuitate, cum ipsa indifferenter omnes reciperet, & salus, exploratorum non debebat procurari, per mortem alterius, ideo intrauerunt domum istius quamuis esset meretrix. Sed hoc non uidetur probabile quia tales meretrices parum habent de fidelitate, & ideo non uidetur probabile, quod exploratores filiorum Israel, qui erant homines sapientes, considerent in tali muliere de conseruatione uite propria. ideo dicitur aliqui, quod tunc non erat meretrix, sed ante fuerat, propter quod tale cognomen sibi remanserat. Sed hoc non uidetur uerum quia tales meretrices quamuis peniteant, reputantur tamen in communi plebe persone uiles, & ideo si fuisset meretrix, non fuisset communitati matrimonio ipsi Salomoni, qui erat nobilior in toto populo Israel, cuius effectus princeps nobilioris tribus scilicet tribus iudæ. quia nobiles Iudei abominabantur talibus personis in matrimonio coniungi. Et ideo uidetur melius, quod non fuit meretrix, nec erat, sed tantummodo tale cognomen habebat. multi enim cognominant aliquo cognomine cuius

Circa

Raab
re di
mer

a De Gedeon. Qualiter accepto signo velleris a domino iuit cōtra Madianitas cū trecentis viris, eosque noctu expugnauit.
b Barach. De quo in libro Iudaicum legitur, quod Iabin regē Chanaan filios Israel affigente. Delbo a prophetis, quē illo tēpore Israel iudicabat, præcepit Barach filio Abinoen, vt affumeret decem milia pugnatorum secum, & iret contra Syfaram principem exercitus Iabin. Qui dixit se iturum si ipsa cum eo irēt. Itaque ipsa cum eo iuit. Dominus autem exterruit exercitum Iabin quem congregauerat Syfara ad torrentem Cyson. Fugitque Syfara ad tentoria Iahel uxoris Abner Cynei. Vbi cum absconditus dormisset, Iahel clauum tabernaculi cum malleo percussum defixit in cerebrum eius vsque ad terram, & mortuus est. Et ecce Barach sequens Syfaram veniebat. Egrediente Iahel in occursum eius dixit ei, Veni & ostendam tibi virum quem quæris. Qui cum intrasset, vidit Syfaram iacentem mortuam. Humiliavit ergo Deus die illo Iabin regem Chanaan coram filiis Israel.

c Samsen. Qui vt legitur in lib. Iudicum, afflixit vehementer Philisthæos.
d Iephte. Qui cum iret ad pugnam contra hostes, vouit domino, quod si triumphum de hostibus assequeretur rediens, quod primo occurreret offerret Deo, occurritque ei filia, quam immolauit.

e Iustinus Martyr. Quoniam Iephte in immolanda filia præbuit custodem religionis erga Deum, propterea eius facta est mentio in enumeratione iustorum.
 Non laudatur Iephte quod filiam occidit, sed quod per fidē Deo iuuante hostes superauit.

f Avg. In primo lib. de ciuit. Dei. Quare non culpatur Abraham, sed laudatur quod filium occidere voluit. Et merito queritur, vtrum pro iussu Dei sit habendum quod Iephte filia sicut vouerat occidit. Nec Samsen aliter excusatur, quod se cum hostibus oppressit, nisi quia spiritus latēter hoc iusserat, qui

g Obiurauerunt. Avg. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Elias lectus, vt in Ps. 2. a. *Asiterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in veteri Testamento saepe patribus in his quæ dicta sunt, & alius huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit taba, vt præter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenæ felicitatis, quæ ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi dicebant quod sibi sperarent. Vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quæ ei acta redierunt, sed æterna, quæ in Christo præcesserunt.

h Repromissiones. Promissiones multæ sunt factæ Dauid, vt Abrahamæ.
 Sapienter historiæ commemorationem vitat, ne sermonem suum protelet, breuiter quædam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fauget auditorem.
i Obiurauerunt. Avg. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Elias lectus, vt in Ps. 2. a. *Asiterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in veteri Testamento saepe patribus in his quæ dicta sunt, & alius huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit taba, vt præter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenæ felicitatis, quæ ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi dicebant quod sibi sperarent. Vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quæ ei acta redierunt, sed æterna, quæ in Christo præcesserunt.

NICOLAUS DE LYRA.

** cuius proprietatem nunquam habuerunt in re, sicut aliquando aliquis pauper cognominatur rex, vel comes, vel aliqui huiusmodi. Item aliter potest dici & melius, vt credo. Ad cuius intellectum sciendum. In Iosue 2. ubi agitur de Raabiditio Hebraica sibi adiuncta sonat sic, נַחֲשֹׁן זֶנֶב, & signat promptam proprietatem, & quia meretrix prompta est a offereendum corpus suum, ideo hoc nomen tractum est ad designandum meretricem, & similiter quia mulier hospitalaria, est prompta ad transeuntes trabendos ad hospitium suum, tractum est idem nomen ad standum pro hospitalaria. Vnde Iosue 3. ubi translatio nostra habet. Ingressi sunt domum mulieris meretricis. translatio Chaldaica habet, domum mulieris hospitalarie, & talis fuit Raab: propter quod exploratores declinauerunt ad domum suam ad hospitium. Ad autoritatē vero Hieronymi, qui dicit super Matth. quod ponitur in Genealogia Saluatoris sicut mulier reprehensibilis, solui diffusus super Matth. Potest etiā breuiter dici, quod hoc dicit Hieronymus non propter vitium meretricis, sed quod fuit alienigena & de idololatriis nata, sicut etiam dicit de ipsa Ruth, quæ tamen fuit mulier magnæ virtutis & famæ, vt dicitur Ruth 3. a. Scit omnis populus qui habitat intra vrbis mee portas nulierem te esse uirtutis.*

- 1 Et quid adhuc. Hic ponuntur exempla de fide post exitum de Aegypto in terra promissionis iam obtenta, dicens: Et quid adhuc. d. Q. d. multa possunt dici exempla de fide patrum, ad quæ enarranda non sufficeret tempus vitæ meæ: & hoc est quod dicitur.
- 2 Deficiet, &c. Id est, antequam possim enarrare per singula.
- 3 De Gedeon. Qui credens promissio Dei cum trecentis hominibus confidenter pugnavit contra exercitum maximum ipsius Madiam, vt habetur Iud. 6.
- 4 Barach. Qui credens prophetiæ Delbora iui cum populo inermi ad pugnandum contra Syfaram, Iud. 4.
- 5 Iephte. Qui ex fide iuit ad pugnandum contra filios Ammon, Iudic. 11. e. vnde ibidem dicitur. Factus est ergo super Iephte spiritus dñi & aut postea filiam suam indiseret & crudeliter occidit, vt dicit Aug. credendum est quod ipse pœnituerit, quia ponitur in catalogo sanctorum. Hebrai tamen dicunt quod non occidit eam, sed sacrificauit eam domino per ob-

qui per illum miracula faciebat.
e Qui per si. Et si recusat dicere quæ singuli, dicit tamen quæ quidam operari sunt fide.

*** ATHANASIVS.** Quid est, Sancti omnes per fidem expugnauerunt regna; Responso Abraham, Moyses, Iosue, operati sunt iustitiam.

- 1 Abraham. Phinees.
- 2 & Dauid pro missiones acceperunt, iustitiam Iosue filii Naue, & Chaleb. Occluserunt ora leonum, Daniel in leonum fouea Effugerunt acies gladii Helias & Dauid.
- 3 Validi facti sunt ex imbecillitate, velut Ezechias. Effecti sunt robusti in bello, veluti Samson, qui uina asini in axilla mille prostravit ex-

teros.
f Repromissiones. Promissiones multæ sunt factæ Dauid, vt Abrahamæ.

Sapienter historiæ commemorationem vitat, ne sermonem suum protelet, breuiter quædam tagens. Nec enim omnino tacuit, nec dicens molestus est, fugit densitatem & longitudinem, ne fauget auditorem.

g Obiurauerunt. Avg. Plurale pro singulari, solus Daniel significatur ora leonum clausisse, solus Elias lectus, vt in Ps. 2. a. *Asiterunt re.* Pro Herode, & principes, pro Pilato. Attēdendū quod in veteri Testamento saepe patribus in his quæ dicta sunt, & alius huiusmodi temporalis felicitas monstratur exhibita. Tempus autem talium non est in nouo Testamento. Ante dedit taba, vt præter eum non intelligatur alius largitor etiam terrenæ felicitatis, quæ ad veterem hominem pertinet. In Christo nouo homine noua noua promittit, id est, æterna. Vnde & ipse irrisus in conspectu inimicorum moritur, sed resurrectionem suam non alius, sed suis ostendit, ut ibi dicebant quod sibi sperarent. Vnde & Iacobus. *Sustinentiam Iob audi stis, & finem Christi vidistis quasi patimini ut Iob.* Sed non speretis finē eius, id est, temporalia, quæ ei acta redierunt, sed æterna, quæ in Christo præcesserunt.

Accipe-

seruantiam uirginitatis, secundū consiliū sapientū illius temporis, sicut plenius dixi I. u. 11. & eodē mō dicendum est de Gedeone, qui fecit Ephod contra præceptum domini, vt habetur Iud. 8. s. q. penituit ante mortem, vt dicitur cōiter, tamen aliter potest dici probabiliter sci. q. non fecit cōtra præceptū domini in illo Ephod, sicut plenius dixi Iud. 8. 6 Dauid. Qui ex file adhuc iuuenis pugnavit inermis contra Goliath. 7 Samuel. Qui propter fidelitatem suā obtinuit prophetiæ spiritū, & vntionem regis & multa alia. 8 Et alius prop. Scilicet Iſara & Ieremia & consimilibus. 9 Qui per si. In quo tangitur actus fortitudinis. 10 Operati sunt. In quo tangitur actus iustitiæ & uirtutis, isti enim sunt actus præcipui inter actus uirtutum moralium, quia conseruat commune bonum ut habetur 5. Et hic. & quia uirtutes connexæ sunt, ideo per istos actus intelliguntur actus aliarum uirtutum.

11 Adepti, &c. Sed hoc uidetur esse contra illud quod dictū est sup. eo. cad. Iuxta fidem defuncti sunt oēs non adepti repromissionibus. Dicendū, q. triplex promissio facta est antiquis. Una fuit promissio terræ sanctæ, sed hanc non acceperunt Abraham, Isaac & Iacob in se, & de hac loquitur Apostolus supra cum dicitur. Non adepti rep. &c. acceperunt tamen eam in successoribus suis. Alia est promissio spiritualis, qua promittitur sanctis uita beata, & hanc nullus accepit ante Christi aduentū. Alia est promissio singularis qua promissū est cuique aliquod bonū particulare, sicut Dauid promissū fuit regnū, Ezechie sanitas, & sic de aliis, & istas promissiones consecuti sunt, & de istis, loquitur hic.

- 12 Obtur. ora. Hoc habet ueritatem de Daniele, ut habetur Dan. 6. & de Dauid vt patet. 1. Reg. 17. & de Sāsone Iud. 14. & in hoc ostenditur uictoria sanctorum de animalibus brutis.
- 13 Exting. &c. Hoc patet in tribus pueris positus in camino, Dan. 3. & de Moysē & Aaron Nu. 11. & 16. & in hoc ostenditur uictoria sanctorum de rebus inanimatis.
- 14 Effug. &c. id est, acie hostium habentium gladios acutos, hoc frequenter fit Iosue, Gedeon, & Dauid, ut patet in libris Iosue, Iud. & Rc.
- 15 Conual. &c. Hoc specialiter patet de Ezechia isa. 37. qui miraculo se ex fide sanatus est & de uiribus aliis hoc credendum est, quia loquitur in plurali.
- 16 Fortes, &c. id est, alienigenarum, hoc patet de multis specialiter autem de Iosue, Dauid & Machabæis.

D
 Li. quest. ad Adu. q. 101.

† 56 d. ca. nāser 10.1 Iephte.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. li. 3. de ciuit. Euāg. c. 15. Amb. of. c. 35. Dan. 14. c. Pt. 2. a.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

Aug. epist. 120 c. 7.

A *Acceperunt mulieres, &c.* THEODO. Admirabilis Helic & Helisei miracula. Ille enim viduę, hic vero Sunamitati dis filium excitavit.
B *Alij autem dissentit, &c.* Eleazarus, septem Machabari, & eorum mater,
 * CHRYSOST.
 Sed nos non adepti sumus resurrectionē sed possumus ostendere & illos inquit, excisos, ut meliorem resurrectionem adipiscerentur. Nam in presenti vita cum licuisset, nolebant vivere, quia meliorem expectabant.

dicis. Alij quidem effugerunt acies gladii, alij vero occisione gladii mortui sunt. Vtrum horum laudas. Vtrum miraris. Hoc an illud. Ira inquit, hoc quidem vobis familiare est, illud autē laudabile est, quia & circa ipsam mortem prevaluit fides, & typus est futurorum. Duo quippe sunt miracula fidei, ga & m

† in corfines, in fugam venit.

B * ATHANAS. Alii dissentit sunt. Iacobum fratrem domini dicit, & alios quib. amputata sunt capita. Nam istud distendere, nihil aliud est, quam decollare.

Angu. epi. 110. c. 7 & c

Alii autem dist. &c. AVG. Et in illis patribus veteris Testamenti, quamvis rara fuerunt, tamen exempla patientiæ a sanguine Abel usque ad sanguinem Zacharię quorum sanguinem dicit dominus ab eis exigendum, qui in patrum suorum, a quibus illi occisi sunt iniquitate persistenter. Et in nouo Testamento, non defuerunt temporari felicitate polentes, in eo misericordiam Dei experiamur.

Alij uero ludibria &c. HAYMO, Hoc est, irrisiones. Primo. n. sancti Martyres ludibriis & irrisionibus deludebantur, deinde verberibus afficiebantur, sicque vinculis astricti ponebantur in carceres, ad postremum uero interficiebantur diuersis & exquisitis tormentis.

Quest. 161 a. Antioch.

* ATHAN. Ludibriis & flagris explorati sunt Esaias, Hieremias & Michas. Lapidati sunt Stephanus & Naboth, dissecati sunt, Esaias quem terra lignea secantur Iudæi. Tentati sunt veluti Iob. Occisione gladii occubuerunt Iacobus, Zacharias & alii. Atque omnes illi testimonium sunt promeriti per fidem quod placuerint Deo.

C *In occisione gladij mortui sunt, &c.* * CHRYSOSTOM. Quid dicis?

Sacramenta duplicia.

NICOLAVS DE LYRA.
 * *Acceperunt, &c.* Aliqui hoc male exponentes, dixerunt quod mulieres acceperunt uiros suos resuscitados, dicentes quod matrimonium non dissoluatur per mortem, & ideo tenebantur illos reaccipere. Sed hoc est contra Apostolum Rom. 7. ubi loquitur de muliere coniugata. Si mortuus fuerit uir eius iuncta est a lege uiri. Ideo sciendum, quod aliqua sunt sacramenta que imprimunt characterem, & talia non reiterantur, sicut resuscitatus non debet iterum baptizari, quia character perpetuus manet in anima, qua incorruptibilis est. Aliqua sunt sacramenta, qua non imprimunt characterem, & talia reiterantur, ut patet de penitentia, quia si interruptatur per peccatum mortale, necesse est ipsam iterari, matrimonium autem non imprimunt characterem, & ideo si soluitur per mortem uiri, mulier non debet eum admittere, si resuscitatur, nisi inter eos matrimonium iterum contrahatur, ideo sic debet exponi. Mulieres. Id est, matres. Acc. de rel. mo. in os. Id est, filios suos resuscitados per fidem & orationem sanctorum prophetarum, sicut patet de muliere Suptana, que ab Elia accepit filium suum resuscitatum 3. Reg. 17. & de muliere Sunamite, que filium suum resuscitatum recepit ab Elia 4. Reg. 4. 2. Alii au. &c. Ostenso quid sancti patres pro fide fecerunt, hic consequenter ostenditur quid pro fide sustinuerunt. Et diuiditur in duas partes, quia primo ostendit quid passi sunt pro fide, secundo quare promissiones sunt eis dilata, ibi. Et hi omnes. Prima a ihuc in duas, quia primo tanguntur mala ab aliis illata, secundo mala uoluntarie assumpta, ibi. Circumierunt in Melotis. Dicit igitur, quod per fidem unius ueri Dei. Alii dissentit sunt. Id est, in tormentis extenti, ut patet 1. Machab. & 2. de septem fratrib. & de pueris ad ubera matrum suspensis, 2. Machab. 6.
 3 Non suscipientes te. Id est, liberationem a presenti pena.
 4 Ut melinue. relur. In futura gloria.
 5 Alii uero ludibria exper. Sicut patet de Samsone. Iudicum 16. & de Tobia Tobia 2. & de Iob. Iob. 19.

Diuisio.

A sunt in bello. † Castra uerterunt exteriorum. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem dissentit sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem inuenirent resurrectionem. Alii uero ludibria & uerbera experti, insuper & vincula & carceres. Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt in Melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terra.

In prello. a In fugam. b Inimicorum, c Vi per Eliam & Elizum.

Venientes, id est, resuscitados. Ecce quanta per fidem fecerunt, modo quanta pro fide passi sunt.

a Iustitiam de manu inimicorum. Illa redemptione. Vitam eternam.

Per hoc notat hęc esse eisdem personis fuisse.

a Vi Ieremias in Aegypto, Ezchiel in Babylonia. b Vi Isaias. c Promissionibus.

a Gladio facta. b Vi Vitas, Iosias. c Multa loca mundi. d Vi Elias & alii.

Necessariis. Cura animi, Laboribus.

a Amatores mundi. b Vi Mathias & sequaces eius. & ante Elias, & alii prophetarum sub Iezabel.

a Quæ naturales sunt. b Quæ aliquo casu fiunt.

1 perat magna, & patitur magna, & nihil reputat pati.
 2 e In melotis. Melota uelut de pilis Camelorum. vel melior est animal, quod & taxus, cuius pellis Melota dicitur.
 3 * THEODOR.
 4 Ita Helias ille magnus, ut Heliseus illius gratia hæres. Ita plurimi propheta, qui ne domos quidem habebant, sed ligna excidentes sibi uigilia catalue conluebant.
 5 * THEOP. Melota, pellis ouina est.
 6 * CHRYS. Recurrit ad Heliam, quia

necdum fortassis de Apostolicis tantam opinionem habebat merito ex illo qui assumptus est, & maxime in admittatione erat, adhortationem & consolationem adfert. Circumierunt in melotis, &c. Neque uelimentum habebant inquit, ex nimietate tribulationis, nec ciuitatem, nec domum, nec receptaculum. Quid dico receptaculum. Nec consistere permittentur. Non enim dixit, in solitudinibus sedebant, sed etiam ibi fugiebant & inde exagitabantur, non ex terra habitabili tantum, sed etiam ex inhabitabili. Tanquam essent in reb. turpissimis deprehensi tanquam indigni essent ipso solis conspectu, ne in eremo quidem refugium inueniebant, sed temper cogebantur fugere, opes habebat ferarum lustra inquirere, opus habebant uiuos in terram seipos defodere, semper in timore esse.
 f Quibus dignus non erat mundus. Id est, quorum conuersatione non erat mundus. Et ideo ne uiles habeantur pro tribulationibus. Vel adeo uiles erant hominibus, quod non essent digni stare uel habitare inter eos. Vel illi priores non acceperunt statim promissam uitam usque ad Christum. Cur non.

Deo

6 Et uerbera. Hoc patet de Michea propheta, quem percussit Sederchias 3. Reg. ulti. & de prepositis filiorum Israel, qui flagellati fuerunt ab exactoribus Pharaonis, Exo. 5.
 7 Insuper & uin. Hoc patet de Ieremia Ierem. 29. & 27. de Michea 2. Reg. ultimo.
 8 Lapidati sunt. Hoc patet de Naboth. 3. Reg. 21. & de Zacharia filio Ioiada 2. Paralip. 24. 9 Secti sunt. Patet de Isai, qui ex precepto regis Manasse sectus fuit cum terra lignea, eo quod reprehendebat eius fauora. Et de septem fratribus Machabeis, qui secti sunt in membris & in aliis corporis partibus. ut patet 2. Mach. 7. 10 Tentati sunt. Ut ad idololatriam inclinarentur, sicut patet de Matathia & filiis eius 1. Machab. 2. & de Eleazaro 2. Machab. 6. & de septem fratribus, ibid. 7.
 11 In occisione, &c. Id est, quia nolentes consentire idololatrię gladio percussis sunt, ut patet 2. Mach. 5. & 6. 12 Circumierunt. &c. Hoc consequenter ostendit quid passi sunt propter fidem in malis uoluntarie assumptis. Et reducuntur ad tria, scilicet ad exteriorem cultum, & quantum ad hoc dicit. Circum. in Mel. Melota autem est uelut facta de pelle taxi, quæ hirsuta est & deformis, ut in tali habitu quantum ad aliquid describitur Elias 4. Reg. 1. & Ioannes Baptista Matth. 3. secundo reducuntur ad personam statum, & quantum ad hoc dicit.
 13 Egentes. Quod specialiter patet in Elia qui in necessitate pastus es a coruis & a muliere uidua 3. Reg. 17. 14 Angustiati. Hoc patet de Elia fugiente Iezabel 3. Reg. & de Dauid fugiente Saul. 1. Reg. 21. & insusque ad hunc primi libri, & Absalon 2. Reg. 15. 15 Afflicti. Labori corporali, ut habetur de Elia, qui lassus obdormiuit super iuniperum. 3. Reg. 19. 16 Quibus dignus, &c. Per hoc enim quod fugiebant a societate aliorum, patet quod homines mundani & non erant digni societate illorum, propter culpam mundanalem. Tertio reducuntur ad locum, & quantum ad hoc dicit.
 17 In soli. &c. Cauerna est fossa facta per artem. Spelunca uero per naturam, uel ex aliquo accidente, sicut de corrosione aquarum uel huiusmodi

6 Et

a Deo pro nobis, &c. Prout naturam nostram assumeret, & gloriosius nobiscum exultaret. Et si illi tenuerunt fidem, qui nos tandiu expectauerunt requiem, multo magis teneamus qui statim accipimus.

b Consummarentur. Id est, requie & visione Dei fruerentur.

* CHRYSOST.

Paradisum quinq; & eo amplius annorum nullib. preclutsum hodie Christus nobis patefecit, & latronem in paradisum introduxit, & amoenitates eius ostendit, & vno tempore videmus duo beneficia esse concessa, vnum quod Paradisus patefactus est,

Et hi omnes testimonium fidei probati nunc non acceperunt

Tanta per fidem antiqui fideles operati sunt, vel passi pro fide.

a Quod fides de eis perhibuit. b Adhuc.

a Duas stolas, et si singulas.

Plenam corporis, & animę beatitudinem. Vt in communi gaudio omnium maius sine singulorum.

a re promissionem Deo pro nobis melius aliquid prouidente vt

b non sine nobis consummarentur.

Profiterentur.

facie ad faciem, &c.

aliud quod latro in eum meruit introduci. Hodierna dies tantam nobis patriam reddidit, paternam ciuitatem ostendit, domum pristinam redonauit, &c. Christo non iniurie facta cram ingredienti patriam, facere ingressus sui latronem participem, nam secum eum perduxit non confundens calcantibus latronis pedibus paradisum, sed honorem prestas Paradiso, &c.

* I D E M. Iusti in aliam vitam translati, beati sunt, eo quod ad Christum abierunt, & propius ad regem non peraccessum & fidem, sed

Hom in illud iustorum animam in manu Dei, &c. & Ho. 69. ad pop.

NICOLAUS DE LYRA.

* huiusmodi, talia autem loca habitabant patres antiqui, vt essent in loco apto diuinae contemplationi, propter quod Philosophus 1. Politicorum postquam probauerat hominem esse animal civile, subiunxit, quod ille qui refugit communem habitationem hominum, vel est bestia, vel melior homine. Quia si homo refugiat hoc propter maliciam suam non potens cum alijs cohabitare propter defectum suum in moribus, cadit a dignitate humana in vitam bestialem. Si autem refugiat communitatem hominum, vt liberius vacet contemplationi diuinae, excedit communem statum hominum, & est quidem Deus inter alios homines, secundum Philosophum.

1 Et hi omnes, &c. Hic consequenter ostendit Apostolus quomodo & quare promissiones sunt eis dilatę, dicens. Et hi omnes testimonio fidei proba. Vt patet per predicta exempla.

2 Non acceperunt re. gl. æter. Et subit causam dicens.

3 Deo nobis melius, &c. vt non sine no. &c. Id est, ad perfectionem gloriae ducerentur sine nobis. Ex hoc enim quod patres veteris Testamenti, in limbo existentes simul venerunt ad gloriam per Christum cum

Notanquam, quod aliqui ex hoc loco acceperunt occasionem errandi dicentes, quod nullus intrabit ad gloriam, nisi post finalem resurrectionem. Sed hoc est contra Apostolum dicentem 2. ad Corin. 5. a. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, sed æternam in cœlis. Ex quo patet, quod anima a corpore separata statim recipitur in gloria, nisi propter debitum alicuius pœnæ temporalis retardetur. Propter quod consummatio glorię de qua loquitur hic Apostolus, potest referri ad præmium essentiale, & sic non habuerunt eam patres veteris Testamenti sine nobis, quia non habuerunt eam ante nouum Testamentum. Vel potest referri ad corporis stolam, quę non datur generaliter, nisi post uniuersalem resurrectionem quamuis aliquibus data sit ante ex speciali priuilegio, & hoc modo patres veteris Testamenti similiter non consummantur in gloria sine nobis, quia sancti veteris Testamenti & noui simul accipient gloriam corporis.

A D D I T I O. I.

In cap. 1. Vbi dicitur in Possil. Fides substantia, &c. Ad cuius in intellectu sciendum.

Ad altiore declarationem quorundam quę in hoc capit. continentur, præter illa quę hic habentur, in Possilla, quędam uidentur addenda. Et primum circa hoc quod dicitur. Fides est substantia sperandarum rerum, &c.

Circa quod attendendum, quod licet expositio Possill. de hac diffinitione seu descriptione fidei quam Apostolus ponit, sit satis vera, & uideatur esse assumpta a sancto Thom. 2. 2. quęst. 4. artic. 1. in corpore quęst. exponantur tamen etiam hæc uerba Apostoli secundum alios sit, ut cũ dicitur. Fides est substantia sperandarum rerum. intelligatur causa subsistendi in nobis per res sperandas, quę quidem sunt bona futura, quę rationabiliter ab homine uirtuoso sperari debent, s. beatitudo quę ab omnib. est appetenda. Vnde in hoc quod dicit, sperandarum rerum, excluduntur res sperata, quę tamen non sunt speranda, sicut sunt bona mundana seu temporalia, quę non ducunt ad ueram beatitudinem. Bona autem ad ueram beatitudinem pertinentia subsistunt in nobis per spem, quę a fide generatur, ut in gl. Matt. 1. Et sic cum dicit. Substantia sperandarum rerum. per ly substantia, intelligitur causa. s. fides quę spem causat, cum autem dicitur. argumentum non apparentium. per argumentum intelligitur probatio, per fidem. n. est in nobis quędam probatio rerum non apparentium, s. de se non habent euentiam, sed per fidem, per quam in nobis causatur assensus de inuisibilib. sperandis, sicut argumentum ostendit conclusionem in scibilibus.

Consequenter circa hoc quod dicit. In hac enim testimonium cõsecuti sunt senes. Notandum, quod cum Apostolus loquitur Hebræis quorum cõis status populi quamdiu legem obseruabat semper in prosperitate fuit, & cum a præceptis legis declinasset, in multas aduersitates incidebat, sicut prius patet in historijs cõibus uet. le. prout in 1. 2. q. 99. art. 6. in responsione ad tertium argumentum declaratur, ideo in primitiua ecclesia Hebręi ad fidem conuersi, sicut ad legalia obseruanda ex primęua consuetudine inclinabantur, credentes ipsa esse necessaria cum fide Christi, sic estimabant quod ad iustitiam fidei debebant sequi aliqua presentia & uisibilia bona, & specialiter redemptio eorum a captiuitate Gentium. Vnde & post passionem Christi quidam de discipulis nondum perfecte docti dicebāt. Luc. 24. c. Nos sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel, & ideo apud Hebręos ponere totum præmium si dei in bonis futuris seculi, quę omnino in hac uita non habentur, nec ad plenum,

plenum uidetur, erat eis durum ad credendum. Vnde Apostolus hunc errorem intendens ab eis excludere, dicit. In hac enim testimonium consecuti sunt ienes. s. in hac fide quę est de rebus sperandis, ut iam duxerat, non de reb. uisib. seu iam adeptis, seu in proximo adipiscendis. Consecuti sunt testimonium, s. iustitię a Deo. Senes, i. antiqui. Ad quod probandum, s. quod fides meritoriora proprię sit de reb. sperandis & non adeptis, inducit exempla. Et primo ponit unum exemplum de fide, quę est de reb. non sperandis, sed iam existentib. & hoc cum dicit. Fide intelligimus. Secundo ponit plura exempla de fide quę est de reb. sperandis, ibi. Fide plurimam hostiam.

Circa primum dicit sic, Fide intelligimus aptata esse secula uerbo Dei. Ad quod sciendum, quod credere mundum esse a Deo creatum, prout Genes. 1. dicitur, licet sit fides uera, non est tamen in sperandarum rerum, sed est de rebus iam existentibus, ideo per istam fidem solum non legitur aliquis testimonium iustitię fuisse consecutus, sed per fidem de rebus sperandis, unde notanter dixit. Fide intelligimus. non autem dixit: fide credimus hæc, quasi dicat, hæc fides per quam mundus creditur fuisse creatus a Deo, in qua non includitur aliquid sperandum, nõ legitur commendari in sacra scriptura, sic ut aliquis dicatur iustus eo solo quod credit mundum a Deo esse creatum, sed fides illa quę de reb. sperandis est sæpe in scriptura commendatur, prout patet per exempla consequenter inducenda. Et primo de Abel, quę commendatur in scriptura tanquam iustus dupliciter. Primo per acceptationem munerum suorum, cũ de eo dicitur Genes. 4. a. Respexit dominus ad Abel & ad munera eius. Secundo per hoc quod Deus post mortem dicitur audisse clamorem sanguinis eius, Genes. 4. & de hoc dicit, quod defunctus adhuc loquitur, scilicet clamando de terra. Secundo ponit exemplum de Enoch, qui commendatur in scriptura tanquam iustus per translationem eius ad Deum. Ex quibus duobus exemplis Apostoli intendit ostendere, quod per fidem de rebus sperandis, & nondum adeptis antiqui consecuti sunt testimonium iustitię fidei, eo quod predicti non leguntur aliquod opus meritorum fecisse, nisi quod crediderunt ueram fidem de sperandis. Quod si contra predicta dicitur, unde habetur, quod Abel credidit aliquid sperandum, similiter & Enoch, cum tamen scriptura nihil circa hoc dicat de his? Ad quam tacitam quęstionem respondet dicens. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Vnde quia predicti duo leguntur placuisse Deo, ut patet per predicta sequatur quod habuerunt fidem, sed non de rebus adeptis, cum talia non leguntur habuisse in hac uita, ergo de rebus sperandis, quod est intentum Sed contra hoc adhuc posset quis

Fides spe commenda. data.

A dicere: vnde habetur, quod sine fide impossibile est placere Deo? Ad quod respondet. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.

Pro quo sciendum, quod naturalis ratio dicitur homini, quod alicui superiori subdatur, propter defectus quos in seipso sentit, in quibus eget ad iuuari & dirigi, qui apud homines dicitur Deus, prout 2. 2. q. 85. Ex quo sequitur, quod si quis ad uerum Deum accedere intendit, oportet quod credat ipsum Deum esse superiorem illo, ad quem accedere intendit, & sic verificatur illud, quod accedentem ad Deum oportet credere quia est. Oportet etiam quod accedens speret ab illo adiuuari & dirigi in futuro alia frustra ad talem superiorem accederet, & sic verificatur quod oportet accedentem ad Deum credere, & quod inquirentibus ipsum, scilicet Deum, remunerator sit. Ex quibus probatur, quod Abel & Enoch, qui iustitiam testimonium consecuti sunt, fidem habuerunt de Deo, per quam sperauerunt ab eo remunerari, quam remunerationem in hac uita non habuerunt, quod est intentum Apostoli ad fundandam definitionem seu descriptionem suam supradictam.

Sed quod credendum uidetur, cum ista uerba Apostoli, scilicet Sine fide autem impossibile est placere Deo, & credere oportet accedentem, &c. Communiter pertineant ad fidem de qua agitur, quare interposuit illa uerba inter testimonia Abel & Enoch, & testimonium Noe & sequentium? Debuisset enim uel proponere illa ante omnia testimonia antiquorum, uel postponere ea post omnium fidelium testimonia.

B Ad quod dicendum, quod ratio est, quia in illis duobus solis primis licet Abel & Enoch non legitur expresse aliqua fides de re speranda, & ideo probat eam per rationem. In alijs uero, scilicet Noe & sequentibus inuenitur clarius fides de re speranda, ut patet in omnibus sequentibus. Et primo de Noe qui diluuium futurum credidit, & ab eo eripi per arcam iuxta diuinam reuelationem & sic habuit fidem manifestam de re speranda & nondum adeptis. Idem habetur de Abraham & alijs qui sequuntur, in quorum quolibet inuenitur fides de rebus sperandis, ut patet intuenti per singula. Et exponantur cetera ut in Postilla usque ibi. Et alijs prophetis qui per fidem uicerunt regna, operati sunt iustitiam.

Fides antiquorum & modernorum.

Circa quod attendendum, quod fides antiquorum, quae manifesta fuit, confirmata in uet. lege quod miracula subuertentia aduersarios corporaliter, & liberantia populum Dei, ut in Aegypto & in mari rubro & huiusmodi in noua lege, potius ostensa ut plurimum per mirabilem patientiam sanctorum in cruciatibus acerbissimis & assiduis persecutionibus, secundum quas uere dicuntur martyres, scilicet testes fidei, quam quidem differentiam inter antiquos patres & novos uidetur hic inuere Apostolus, quae de antiquis dicitur. Qui per fidem uicerunt regna, &c. obtinuerunt ora leonum, &c. Quae omnia usque ibi, alii uero distanti sunt, exclusiue pertinent ad statum antiquorum, ubi omnia ista & plura similia leguntur, & sic in illo statu, ut plurimum testimonium fidei accipiebatur ex uictoria fidelium & liberatione populi Dei uisibiliter & miraculose factis. Et hoc testimonium proprie pertinebat ad illum statum, qui propter eius imperfectionem per promissiones temporales deducebatur ad obseruantiam preceptorum, ut in 1. 2. q. 99. art. ult. in cor. quaest. Vnde & populus ille comparatur puero sub paedagogo existenti, ut patet Gal. 3. Et ideo si principales patres antiqui Testamenti, patriarchae, Moyses & huiusmodi temporalia omnia contempserunt, non haberet locum ipsorum doctrina. Vnde oportebat apud populum illum qui talia bona praecipua aestimabat, quod eorum doctores tanquam bona magna illa aestimantes, sic temporalibus bonis publice adhererent, ut de eis promissiones alijs facerent. Sicut magister puerorum munuscula puerilia quibus pueros intendit prouocare ad aliquod uirtuosum opus faciendum, illa asserit esse magna & maxime desiderabilia, ut per ea deducantur ad opera uirtuosa. Et ideo Deus qui omnia suis temporibus & loco suauiter disponit, patribus illius temporis bona temporalia communiiter praestabat quasi in premium meritorum, ut ex talibus induceret populum ad obseruantiam preceptorum, quae erant in suis effectibus potiora. Quod autem Apostolus in praedictis uerbis, scilicet cum dixit. Per fidem uicerunt regna, &c. loquatur de patribus seu de iustis uet. Testamenti, patet manifeste ex plano sensu literae. Cum enim dixisset. Quid adhuc dicam de Gedeon, Dauid, Samuel, & alijs Prophetis? Immediatè subiunxit. Qui per fidem uicerunt regna. Vbi manifestum est, quod illud relatiuum qui refertur ad prophetas & alios supradictos, qui omnes sunt de antiquo Test. Si autem contra hoc arguatur de Dauid fugiente a Saul & Absalon, dicendum, quod Dauid de utroque aduersarium praedictorum tenuit uictoriam manifeste in hac uita. Si autem de

Elia

Elia arguatur, dicendum, quod non est trahendum in exemplum, quia sunt unus tantum, & hirundo una secundum Philosophum 1. Ethic. non facit uer. Nec docuit populum, ut prosoera mundi despiceret, sed ut ab idololatria declinaret. Et quia erat in regione decem tribuum, ubi omnes erant idololatre, ideo oportuit eum fugere a consortio eorum. Vnde manifestum est, quod in supradictis Apostolus loquitur de iustis qui fuerunt sub ueteri Test. De his autem qui sub nouo Testamento fuerunt, subditur. Alii uero distanti sunt non suscipientes redemptionem. Vnde bene dicit, alij uero, ut denotet quod isti de quibus loquitur, sunt sub alio Testamento, scilicet nouo, quorum quam plurimi, praesertim in primitiua ecclesia in qua personaliter erat Apostolus, non inueniunt redemptionem, scilicet corporalem, ut meliorem inuenirent redemptionem, scilicet spiritualem. De istis proprie dicitur. Lapidati sunt, facti sunt, in occisione gladii mortui sunt: egentes, angustiati, afflicti, omnia enim ista contigerunt sanctis in primitiua ecclesia. Et sequitur. Quibus dignus non erat mundus. Quod potest dupliciter exponi. Vel quia mundus non erat dignus, id est mundum, ut tales haberent in consortio. Vel quia illis sanctis mundus non erat dignus, scilicet mundano consortio secundum illud Gal. 6. d. Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

Si autem queratur ratio differentiae inter utrumque statum ecclesiae, scilicet antiquum & nouum. Dicendum quod duplex est, una, scilicet quae prius fuit tacta, & sumitur ex diuersitate populorum sub diuersis statibus praedictis existentium. Primum enim erat imperfecti, & ideo per bona temporalia & uisibilia ducebantur. Alij uero perfecti, qui contemptis terrenis potius spiritualia desiderabant, iuxta illud Apostoli ad Phil. 3. c. Quae retrò sunt obliuiscens ad anteriora me extendo. Alia uero ratio potest sumi ex parte praecedentium, illi uero nondum perfecti sequebantur uestigia Moysi & aliorum patrum, qui superando uincebant hostes, &c. Isti uero uestigia Christi, qui patiendo & moriendo uincunt hostem. Vnde & de antiquis proprie dicitur. Vicerunt regna, quia uicerunt Aegyptum, Chanaan, Idumaeam, & huiusmodi quae sunt regna particularia. Nomen uero proprie dicuntur uincere non solum regna, sed mundum, iuxta illud 1. Io. 5. a. Haec est uictoria quae uincit mundum, fides uestra. Cuius ratio est. Nam ille iustus, qui tormenta mundi usque ad mortem patiendo immobiliter in fide manet, non solum unum regnum, uel plura uincit, sed mundum. Non enim mundus congregatus amplius posset facere contra unum hominem, quam ipsum multipliciter torquere, & interficere, & ideo sancti, qui ista sustinuerunt, sub fide, totum mundum uicerunt, superando omnia quae mundus contra illos posset facere. Et ideo summus magister huius uictoriae nouae Luc. 12. a. dicens. Ne terreamini ab illis qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Sed antiqui qui huiusmodi doctrinam non habuerunt uerbo, nec exemplo, licet per fidem uicerunt regna aliqua, ut dictum est, non tamen mundum uicerunt, quia forte si plura regna fuissent congregata contra eos non potuissent ea uincere, sicut illa pauca. Vnde notatè dicitur de antiquis. Per fidem uicerunt regna, non mundum. Sed de nouis dicitur. Haec est uictoria quae uincit mundum, fides uestra. Et de ista materia dictum fuit in additione super Ps. 76. super illud uerbum. Haec mutatio dexterae excelsi. Cōsequenter Apostolus concludendo primum principale intentum suum dicit. Et hi omnes testimonio fidei probati inuenti, non acceperunt re-promissionem, &c. Quod intelligitur secundum glossam de plena beatitudine corporis & animae, quam sancti cōiter non accipiunt usque ad finem mundi. uel de beatitudine animae tantum, quo priores, qui non acceperunt suam uitam repromissam aeternam, usque ad Christum. Ex quibus omnibus bene consideratis patet, quod ratio fidei in bonis sperandis & inuisibilibus consistit, non autem in bonis in hac uita uisibilibus, seu iam adeptis, prout quidam Hebræorum aestimare uidebantur, quod fuit intentum principale huius capituli, prout dictum est in praecedentibus.

A D D I T I O I I:

In eodem cap. Vbi dicitur in Postilla. Videtur etiam alicui, quod Deum esse non sit creditum.

Deum esse proprie loquendo non est articulus fidei, sed praebulum ad articulos. Fides enim praesupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam, & perfectum perfectibile.

REPLICA. In cap. 11. Burg. facit longam digressionem, in qua inter cetera ponit differentiam inter sanctos noui & ueteris Testamenti peragere secundum fidem & patri, sic quod antiqui fuerunt in sphaera aeternorum, noui in sphaera passiuorum. Allegat Burg. ad id quod dixit circa Psal. Voce mea ad dominum, primum. Sed hoc ibi correctum est, & de correctione ibidem, &c.

C A P. XII.

I Deoque & nos. Post fidei commendationem, ad illud quod inceperat redit exhortans eos ad patientiam pluribus, modis & præcipue ipsius Christi exëplo.

a Nubem te. Id est, multitudinem sanctorum qui testes sunt fidei, qui ut nubes exemplo sui in æstu tribulationum nos refrigerant, & doctis compluunt.

*** THEODOREVS.** Pietatis inquit exempla sunt nobis vndique propofita & tanta multitudo, vt nubem exæquet fert fidei potentie testimonium. Ad eos ergo respicientes, in cursu celeres euadamus,

& curarum superancæarum molem abiciamus. Ita enim facile effugere poterimus peccatum quod facile contrahitur.

*** ATHANASIVS.** Nubem testium ipsos testes vocauit. Nam irrorant nos qui in peccatis detinemur & cõtiamus, & vmbra sue intercessionis nos contegunt. Quando quidem inquit habemus tantam multitudinem sanctorum testium, instar nubium irrorantem nos in intercessionem precum, quas pro nobis fundere cõfisi imitemur & nos illorum virtutes & omni peccatorum abiecta mole atque tenaciter inhaerente peccato relicto, per tolerantiam & longanimitatem curramus in virtutis certamine,

Qui pro si. Sic nos proposito nobis æterno gaudio post habita confusione debemus currere. Vel proposito sibi gaudio tẽpotalis regni quia voluerunt eum turbæ rapere vt facerent regem quod noluit, quia erat uia humilitatis.

Quod Iesus sustinuit crucem debet nos animare quia etiã hoc minus quod contradictionem. Quasi dicat. Aspiciat Iesum qui sustinuit crucem recogitate enim, vt sequamini.

*** CHRYSOSTO.** Sicut filii parentes, & discipuli in certaminibus magistrõs attendunt, informantes mentem ex parte docto-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XII.

I Deoque &c. Postquam Apostolus commendauit fidem per quam membra vniantur capiti & posuit multa exempla fidei hic consequenter hortatur ad ostendendum fidem per opera exterius que tenentur in corde exterius. Et diuiditur in duas partes quia primo ostendit qualiter se debent habere circa mala, secundo qualiter circa bona, c. se. ibi. Charitas fraternitatis. Circa primum sciendum quod duplex est malum scilicet culpa & pœna & ideo ostendit qualiter circa mala culpa vitanda, ibi. propter quod renuissas. Prima in tres, quia primo inducit ad tolerandum malum pœna exemplo antiquorum secundo exemplo Christi, ibi. Aspicientes. tertio autoritate scripturæ, ibi. Et oblitus estis. Circa primum sciendum quod sancti dicuntur testes Dei, quia factis & verbo glorificatur Deus per eos, secundum quod dicitur Isa. 44. a. Vere vos estis testes mei dicit dominus. Congregatio enim sanctorum dicitur nubes, propter vitæ fastigium, & doctrinæ stillicidium, & concupiscentiæ refrigerium propter quod dicitur Isa. 60. b. Qui sunt hi, q vt nubes uolant. Propter quod Apostolus de sanctis patribus per exempla virtutis nos mouentibus ad tolerantiam malorum, vt patet per prædicta dicitur. Ideoque & nos, postiores.

- 1 Habentes &c. nu. Id est, congregationem fidelium sanctorum exemplo suo nos exhortantium.
- 2 Deponentes omne pondus. Quãtũ ad peccatum perpetratum.
- 3 Et cir. &c. nos pec. Quantum ad occasiones peccandi.
- 4 Per pa. cur. Non solum mala illata sustinendo, sed etiam uoluntarie assumendo.

doctorum per visum regulas quasdam sumentes sic etiã hic si volumus currere, & discere vt bene curramus, ad Christum attendamus. Hoc discipulis sæpius commendauit. Si patrem famulias, inquit, Beelzebub vocauerunt quanto magis domesticos, eius.

A V G V S. Omnia terrena bona contempsit Christus, vt

C A P. XII:

Quia isti sustinuerunt. a Etiam.

Deoque & nos tantam habentes impositam nobis nubem testium & deponentes omne pondus, & circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum

a In exemplum fidei & operum.

a Post. Vel renunciantes peccatis quæ vndique circumueniunt. b Peccatorum quod iam est, vel tedium quod fit per tribulationem. c Quod circumstat, & imminet etiam. si nondum inest.

a Succincti & expediti. b Sine dubitatione.

a Quod est propositum nobis. b Martyrii. Quia tantus est dator fidei currere debemus & quia idem consummat plena beatitudine & quia ipse idem passus est.

no bis certamen aspicientes in autorem fidei & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem

Æterno ad quod per passionem itur.

a Neglecta verecundia humana. Ideo.

confusionem contempta atque in dextera sedis Dei sedet.

a Tanti vehementem. Quod indignum.

Recogitate enim eum cui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non

a Non in membris tantum. b In omnib. aduersis.

quia humilitatis viã ostenderat miseris. Esuriuit qui omnes pascit. Sitiuit qui est fons sitientium. Fatigatus est ex itinere, qui viam nobis fecit in celum. Obmutuit & obsurdiiuit, p quẽ mutus locutus est, & surdus audiuit. Vincit, qui innumera vincula soluit. Mortuus est, qui mortuum suscitauit. Amore itaque eius similia patiamur. Tunc enim lex implebitur, sed charitate illius qui præcepit sunt quæcunque præcepit.

c Recogitate enim eum, &c. * CHRYSO. Si proximorum passionnes erigunt nos quantam alacritatem nobis effecerint dominum passionnes. Per contradictionem, totum significauit. Addendum enim tale hoc est plagas quas accipiebat in capite irrisiones, iniurias, impropria, illusiones. Omnia hæc nomine contradictionis intinuit & non illa tantum, sed & alia quæ circa omnem docentis Christi uitam contigerunt. Magnam. n. reuera magnã cõsolationem hẽnt Christi & apostolorum passionnes, &c.

Defici

4 Ad propositum nobis certamen est iusticia Dei de quo scribitur Eccl. 4. d. Vsq̃ ad mortem certa pro iustitia.

6 Aspicientes. Hic inducit ad idem exemplo Christi, quod debet magis nos mouere ad patientiam, quia ipse agnus innocens pro nobis passus est. Dicitur igitur. Aspicientes. oculo cordis attente considerando.

7 In autorem fidei & consummatorem. Ie. Dicitur enim autor fidei in quantum deus ipsam fidem infundendo. Dicitur etiam autor fidei in quantum homo ipsam fidem predicando. Dicitur etiam consummator ipsius fidei per miracula confirmando, & fidei primum reddendo.

8 Qui propositi. gau. sustin. cru. Gaudebat enim in superiori parte anima propter impletionem voluntatis paternæ, & ex fidelium redemptione, & ex sui corporis propinqua glorificatione.

9 Confusionem contem. Quia mortem maxime confusibilem uoluntarie sustinuit. Confusio autem apparet ex quatuor. Primo ex loco, quia in ciuitate celebri, secundo ex tempore, quia passus est infesto Paschali quando omnes de terra conueniebant in Ierusalem. Tertio ratione societatis quia inter latrones passus est. Quarto ratione precedentis honoris. Opposita enim iuxta se posita, maiora & minora uidentur ut dicitur. 1. Elen. & ideo ex honore qui ei exhibitus fuerat in Ierusalem in die palmarum maior fuit confusio passionis, quasi immediate sequentis. Et quia qui se humiliat exaltabitur ideo sequitur.

10 Atque in dextera &c. Et quia consideratio dominicæ passionis non ualet solum ad patientiam in aduersis, sed etiam ad perseverantiam quæ plus ostendit quia respicit diuturnitatem mali & dilationem boni promissi ideo dicit.

11 Recogi. enim &c. sus. &c. con. In verbis contumeliosis, secundum quod habetur Matth. 11. ca. Ecce homo vorax & potator uini &c. iterum Matth. 27. c. vah qui destruis templum Dei, & in tri duo &c. Subdit causam, ac quid ualet ista consideratio dicens.

Tom. vj. G 4

Matt. 20.

Sustinentie Christi Lib. de catechizandis iudib.

† Fph. 4. f. Col. 3. a 1. Petri. 2. a

† Tenaciter inhaerens.

Io. 14. a.

E

F

A a Defici. Deficere est timore tribulationis fidem negare. Item non debetis deficere, quia estis obliu uos consolatio nisi quasi dicat non debetis obliuisci.

b Nondum enim usque ad sanguinem &c. * THEODOR ETVS. Ostendit per comparationem quatum absint ab illis qui fuerunt lapidati, & sceli & in caede gladij mortui.

optatum qui est cum peccato. Vnicus sine peccato, non tamē sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cum aliquis iustus grauiā & indigna ppetitur, si obliu nō sumus quae pertulerit iustus iustorum sanctorum. Et attende hinc iustitiam & misericordiam Dei. Iusticia est in eo quod flagellat. Misericordia uero in eo quod recipit.

† exhortationis.
† Pro 3 d
† deficiat

* CHRYSOSTOMVS. Hoc est. Nec dum mortem sustinulis pecuniarum tantum vobis damnatur contigit, uel gloriā. Exagitati tantum estis & persecutionē passi. Christus pro uobis sanguinem fudit uos autem pro uobismetipsis necdū tale aliquid passi estis. Ille utique ad mortē pro ueritate certauit pugnans pro uobis uos autem necdum ad pericula peruenistis quae imitantur in teritum, & manus de distis.

^{a Si corpus deficit, animus stet.} ^{Non debetis deficere.}
fatigemini animis uestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes, & obliu estis ^{a Christi in scriptura consolantis} † consolationis quae uobis tanquam filiis loquitur dicens, † Fili mi, noli negligere ^{Verba Christi in prouerbijs Salomonis. Ita. a Tribulationis quib. emulit.} † disciplinam domini. Neque ^{a Vique ad defectum.} † fatigeris ^{b Quia praeterita purgat. Ut coronet.} dū ab eo argueris. ^{a Hic castum facit corripiendo.} † Quē enim diligit Deus ^{b Iustitia. Quolibet modo. c Aliter nullum recipit.} castigar, flagellat autem omnem filium quem recipit. ^{d Misericordia.} † In disciplina perseuerate. Tanquam filiis offert uobis se Deus ^{Id est cui non det disciplinam pater eius. Filii in disciplina stare. Quod non debetis.} Quis enim filius, quem non corripiat pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo ^{a Id est adulterini uel diaboli possessio estis. Dei. Item ratio quare debeat esse in disciplina. Ad ultimum. Non animā.} † adulteri, & non filii estis. Deinde patres quidē carnis nostrae habuimus eruditores, & reuerbamur eos. Nū multo magis

1. ro in eo quod recipit e
2. AVGVSTINVS. Dat disciplinam, ut non auferat misericordiā. Cedit contumacem ut reddat haereditatem. Si promissa patris bene agnouisti non timeas flagellari, sed exhaereditari. Curre sub manu patris, flagellantis quia dum flagellat erudit ad haereditatem. Noli esse iniquo sensu & puerili, ut dicas, plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quidquid uult quam me, quia si me mouero contra, inuisionem eius flagella inuenio. Potius gaudē sub flagellis, quia tibi terua-

c Et obliu estis & cat. * HAYMO. Sapientia Dei patris quae per Salomonem loquebatur inter cetera etiam prouerbi hoc per os illius quod Apostolus in exemplum assumptum, hortans Iudeos ne deficient in tribulatione, quia a domino arguuntur cum probationis. Dum ergo quis angustis & tribulationibus afficitur nō debet fatigari, nec deficere, sed potius patienter sustinere, recogitans quia a domino corrigitur.

d Omnem filium. AVGV. Etiam unicum sine peccato. Si ergo exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a numero filiorum. Vnicus ille de patris substantia natus equalis parti in forma Dei, uerbum quo facta sunt omnia, non habebat ubi flagellaretur. Ad hoc autem carne indutus est, ut sine flagello non esset. Qui flagellat unicum sine peccato, relinquit ad optatum

tur haereditas. CHRYSO. Attende quod non ait. Omnis qui flagellatur filius est. Sed omnis filius flagellatur, aliter enim nullus recipitur.

Flagellationis necessitas. Li. de pastoribus lib. 83. quesi. 9. 82. l. 50. ho. 46. & in pf. 31. 37. 73. 89. 88. 93. 114. Tract 8. in Io. & h. de pgnit. c. 14

e Ergo adulteri. Nota nō in re uocari patrem, qui ex adulterio genuerit, quia ab eo geniti non dicantur filii legitimi.

f Reuerbamur. Reuereri est cū timore honorem impēdere.

f Ergo adulteri. Nota nō in re uocari patrem, qui ex adulterio genuerit, quia ab eo geniti non dicantur filii legitimi.

* THEODOR. Quia a patribus corporalibus disciplinam suscipimus, spiritualis patris disciplinam non amplectimur? Patrem etiam spirituum patrem spiritalem uocauit, ut qui sit fons donorum spiritualium per illos autem dedit nobis dignitatem adoptionis in filios.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1. Fatigemini animis uestris deficient. Propter quod dicit Grego. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil tam durum est quod non a quo animo toleretur, & reddu causam huius, dicens.

2. Nondum enim usque ad sang. Id est usque ad sanguinis effusionem restitistis aduersus peccatum repugnant.

3. Et obliu estis. Hic consequenter inducit ad tolerandum malum pater per auctoritatem scripturae. Et diuiditur in tres quia primo ponit auctoritatem secundo sensum ipsius, ibi. In disciplina. tertio ex istis arguit, ibi. Quod si extra disciplinam. Circa primum arguit eos, quia uidebantur obliuisci scripturarum ueteris Testamenti in qua erant nutriti, dicens. Et obliu estis consolationis. Id est consolantis & est emphatica locutio.

4. Quae uobis tanquam filio, dicens. Prouer. 3. mutantur tamen aliquantulum uerba, sed est eadem sententia.

5. Fili mi, noli negligere disciplinam domini. Negligentes dicuntur quasi non eligentes & ideo ille disciplinam domini negligit, qui ipsam tanquam bonam non eligit, sed magis ut malam refugit.

6. Neque fatige. Per impatientiam, dum ab eo argueris & subdit causam.

7. Quem enim di. dominus car. retrahendo a concupiscentia,

8. Flagellat autem omnem filium quem re. Per flagella enim retrahitur homo a persecutione concupiscentia.

9. In disciplina perse. Hic ponit sensum praedictae auctoritatis. In ipsa enim dixerat, Noli negligere disciplinam & iterum. Neque fatigeris, & haec significant patientiam & perseverantiam in flagellis, ideo dicit. In disciplina perseuerare tanquam filius uobis se of. Deus. quando uos corripit quod ostendit consequenter per simile, dicens.

10. Quis enim filius quem non corripiat pater. Quasi dicat nullus loquendo de filio uero & dilecto.

11. Quod si extra disciplinam estis. Hic arguit ex praedictis. Et dicitur in tres quia primo arguit ad inconueniens diuendo secundo exemplum experientiae inducendo, ibi. Deinde patres. tertio uilitatem consequentem ostendendo, ibi. Omnis autem disciplina In prima parte facit talem rationem. Omnes ueri filii Dei facti sunt participes disciplinae ipsius per tolerantiam flagellorum ergo si ab ipsa estis absoluti non estis ueri filii Dei, sed adulterini filii mundi & diaboli, & hoc est quod dicitur. Quod si extra disciplinam estis cuius & c. Et patet littera.

12. Deinde patres quidem carnis nostrae habuimus & c. Hic arguit ad idem per exemplum experientiae.

Circa quod sciendum quod duplex est differentia inter patrem carnalem & spirituales, qui est ipse Deus. Prima est, quia pater carnalis non generat animam, sed tantum corpus disponit. Deus autem eam infundit & ideo pater naturalis dicitur pater carnis. Deus autem dicitur pater spiritus, & per consequens uerus habet rationem patris, quia ille dicitur uerus pater qui dat formam, Et ideo disciplina Dei tanquam patri uerissimi est maxime tolerando quia per hoc conseruatur spiritalis uita & hoc est quod dicitur. Deinde patres quidem carnis nostrae habuimus eruditionis, quia pater debet filio documentum sicut & nutrimentum.

13. Et reuerbamur eos. Acceptando eorum disciplinam.

14. Num multo magis obtemperabimus patri spirituum & uiuemus. Quasi dicat, sic debet esse. Secunda differentia inter Deum & patrem carnalem est quia pater carnalis instruit filium & castigat ad aliquid transitorium, scilicet ad honeste conuersandum in hac uita quae breuis est instruit etiam secundum regulam uoluntatis suae quae falli potest. Deus autem erudit filios suos ad eternam uitam recipiendam. Instruit etiam per regulam uoluntatis suae quae infallibilis est, & ideo eius disciplina est maxime recipienda & acceptanda, & hoc est quod dicitur hic.

A Et illi qui. Item alia ratio qua re obtemperandum Deo est. vel:
B Ad id quod utile. Scilicet in recipiendo sanctificationem.
C Disciplina. Quæ græcè dicitur *παιδεία* est eruditio per molestias quando pro peccatis suis mala quis patitur, ut corrigatur quæ hic intelligitur. Est & disciplina quæ scientia dicitur & a discendo nomen accepit, & Græcè. *ἐπιστήμη* dicitur.

*** THEOD.** Omnis disciplinæ initia sunt tristitia, & valde molesta, sed incūdos & admirādos fructus producent, ex Deo pacem & quæ laudatur iustitiam. Ita. n. dicit dominus. *Angusta est porta & stricta via, quæ ducit ad vitam.*
d Manus. Id est effectum charitatis, qui Deum cōplectebamini olim iterū erigite sursum ad Deum. Et. **e** Genua. Id est fortitudinē, quæ soluta est refrigerata charitate.
f Gressus. i. ut vestra fides, rectè incedat cōfitendo quod credit, h
g & si opus est patientia. Fides quæ recle dī pes quia totū portat. Ita rectos, ut non aliquis deviet a vera via fidei, sicut ille qui carnales observantias recipit, quod est errare. Et non claudicet, ut qui timore passionis titubat, sed sanetur, si errant, vel timuit. Vel recti gressus sunt recta intentio in operibus.
g Sanctimoniam. i. castitatē mentis, & corporis, vnde. *Beati mundo corde quoniam, &c.*

a † obtemperabimus patri spirituum, & vivemus? Et illi quidē
b tin tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam
c erudiebant nos. hic autem ad id quod utile est t in recipien-
 do sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in presen-
 ti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris postea au-
 tem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iusti-
 tiæ. † Propter quod remissas manus & soluta genua erigite, i
 & gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicansi
 quis erret, magis autem sanetur. † Pacem sequimini cum
 omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit Deum. i
 † contemplantes ne quis † desit gratiæ Dei: Ne qua
 radix amaritudinis sursum germinans impediatur & per illam

a Animarum, quæ non de materia, ut corpora ex partibus.
 b Item Deo, quia per eum vivemus in æternum.
 In his qui volebant, sin uanis.
 Pater spirituum. a Ad fidem & bonam vitam. Si recipimus disciplinam, quæ vos sanctificat.
 State in disciplina, sed verum est quod est grauis quod poterant obicere, ideo hoc dicit, ut soluat.
 a Sed non ita est si quis modo cogitat futura. In alia vita.
 In omni quæ ere possidentur. Id est, pacem, quæ maior non est. Disciplinam, quæ iustitia meretur.
 a Ut habeatis talem fructum. b Pigras in elemosiosis. c Fortitudinē sp̄ta sequite, ut gentibus
 flatur. d Sursum ad Deum ut nec oculo torpētis nec debilitate hēstetis.
 a A via rectitudinis. b A peccatis recta intentione operando bona. c Usque adeo patientini
 ut pacem etiam cum tribulationibus habeatis. Quæ est dilectio & concordia.
 Perfectionem in operibus, quia sola fides non sufficit. b Pace & sanctimonia adeo necessaria est
 contendendo. in cuius oculum mentis extinguimus. Ex eo quod desideratis te terret. i
 a Sequimini pacem. Attentione multa. b Non solum vos quasi de aliis etiam sit cura vobis.
 c Quam humanæ prauitatis inestum sepe repellit.
 a Cogitatio mala. b Dilectionis noxiæ ex qua amaritudo. c Ad confesum & operationem veniens.
 d Illam gratiam. Amaritudinem.

h sine qua ne. ui. Deum. Ecce quomodo exterruit amatorem
 boni, i. visionis Dei. Non dixit in ignem mitteretur, vel in fatiga-
 bilibus tormentibus dabitur quæ tamen vera sunt. Sed volens
 te amatorem boni esse, id est, visionis Dei, non formidato-
 rem mali, ait, sine qua nemo vide. Deū, &c. Ex eo ipso quod
 1 desideras te terret. A-
 2 liud est timere pœnā,
 3 aliud amare iustitiā.
 4 Si timore gehennæ
 5 non facis malum, est
 6 quidem in te fides, quæ
 7 credis futurum iudi-
 8 cium Dei. Gaudeo si-
 9 dei, sed adhuc timeo
 10 maliciæ tuæ. Sit ergo
 11 te pax & sãctimonia,
 12 sine qua nō videbitur
 13 Deus. Nā vnde Deū vi-
 14 deamus non habebim-
 15 mus, si contendendo
 16 in nobis oculum ex-
 17 tinxerimus. Simus pa-
 18 cifici, ut agnoscatur
 19 filij, sicut mundo cor-
 20 de, ut videamus Deū.
 21 *Beati enim pacifici, quia*
 22 *filij Dei vocabuntur. Beati*
 23 *in mundo corde, quoniam*
 24 *ipsi Deum videbunt.*
 25 *Contemplantes, ne quis*
 26 *desit gratiæ Dei. Ne qua*
 27 *radix amaritudinis sursum*
 28 *germinans impediatur &*
 29 *per illam*
 30 *inquinentur multi. Quia ad conturbationem*

k Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, &c. Delectatio pec-
 cati verius dicitur amaritudo, & ideo vitanda. Radix amaritudi-
 nis. mala cogitatio, quæ non dulces fructus, i. opera, sed ama-
 ros generat, quibus impeditur iter ad cælum.

Ne quis

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et illi quidem. Id est, patres carnes.
 2 In tempore paucorum dierum. Id est, presentis vite.
 3 Secundum uoluntatem suam. Quæ falli potest.
 4 Erudiebant nos. Quorum disciplinam recepimus.
 5 Hic autem. Scilicet Deus.
 6 Ad id quod utile est. Id est, ad beatam uitam qua nihil melius, erudit nos.
 7 In recipiendo sanctificationem eius. Id est, gratiam sanctifican-
 tem quæ ducit ad uitam beatam.
 8 Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris. Hic arguit ad propositum ex utilitate con-
 sequente. Ad cuius intellectu considerandum, quod malum pœnæ qua-
 dam medicina est, medicina autē, licet sit amara, & horribilis ad sumē-
 dum secundum se & absolute tamen ex consideratione eius finis. i. futu-
 ræ sanitatis sit acceptabilis & ita debet esse de pœnis in presenti ex con-
 sideratione futuri pœmij & hoc est quod dicitur. Omnis autem disci-
 plina in presenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœ-
 rotoris, & bene dicitur videtur quia non est secundum rei ueritatem. Li-
 cet sic uideatur carnalibus hominibus qui non considerant, nisi uitam
 carnalem. Ideo sequitur.
 9 Postea autem. Id est, in futuro.
 10 Fruet. pacem. i. beatitudinem quæ quietat totaliter appetitum.
 11 Exercitatis per eam reddet iustitiæ. Hoc additur, quia per iusti-
 tiam homo beatitudinem meretur. 2. Timo. 4. b. Reposita est mihi coro-
 na iustitiæ.
 12 Propter quod remissas. Hic consequenter ostendit Apostolus
 qualiter se debent habere ad mala culpæ uitanda. Et diuiditur in duas
 partes quia primo ponit suam monitionem secundo monitionis rationē,
 ibi. Non enim accessistis. Prima adhuc in duas quia primo mouet
 hominem peccantem secundo non peccantem, ibi. Pacem sequimini.
 Primo igitur monet ipsum hominem peccatorem peccatum uitare
 omissionis quod consistit in duobus. Primo in ocio respectu boni ope-
 randi, & quantum ad hoc dicit. Propter quod remissas manus
 erigi ad bonum operandum. Manus. n. est organū organorum, ut patet
 3. de anima & ideo manus remissa sonat remissio. Secundo
 coofi-

confisit in debilitate respectu mali tolerauit, quæ signatur per solutio-
 nem genuum quia super genua inuititur totum pondus & quantum ad
 hoc dicit.
 13 Genus soluta erigite. i. fortificate ad laborem debitum sustinen-
 dum Monet etiam Apostolus uitare peccatum commissionis dicens.
 14 Et gressus rectos facite pedibus vestris Rectum enim est cu-
 ius medium non exit ab extremis. Obliquum autem quod exit ab extre-
 mis & ideo opus rectum est quod exi a limitibus recte rationis: obli-
 quum autem quod exit & sicut tibi aque exit regulam: potentie gressi-
 uæ claudicat in gressibus, sic operans extra limites rationis recte claudi-
 cat in moribus & errat. Ideo sequitur.
 15 Ut non claudicans quis erret magis autem sanetur. Hoc
 autem contingit, quando actus ad ordinem rationis reducuntur, quia si-
 cut infirmitas corporis causatur ex inordinatione humorum sic infirmi-
 tas animæ ex inordinatione actuum & affectionum.
 16 Pacem sequimini cum omnibus. Hic monet hominē innocen-
 tem ut sollicitus caueat ne in peccatum incidat. Et diuiditur in duas quia
 primo monet uitare peccata spiritualia secundo carnalia, ibi. Ne quis
 fornicator. Circa primum secundum, quod peccatum spiritualia cor-
 rumpunt pacem ad proximum & sanctimoniam ad Deum ideo dicit.
 Pacem sequimini. cauentes iustitiā, ody & huiusmodi.
 17 Et sanctimo. Peccata quæ sunt contra diuinam reuerentiam-
 18 Sine qua. Scilicet pace & sanctimonia.
 19 Nemo videbit Deum. In gressu gloria propter quod dicitur de
 pace Matth. 5. a. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. E.
 Et de sanctimonia Apoc. 21 g. Non intrabit in illam, aliquid con-
 quatum. Et quia pace & sanctimonia nullus habet gratiam in pre-
 senti ideo sequitur.
 20 Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei. Gratia. n. Dei nulli
 deest, quia Deus paratus est eam dare, sed homo peccans deest nisi gra-
 tiæ subtrahens se ab ipsa per contrarium pacis & sanctimonie & quia
 non solum uitanda est distordia, sed etiam eius occasio ideo sequitur.
 21 Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur.
 Id est, contemplantes ne aliqua radix & rancoris a corde germineat, sur-
 sum in opere quæ impediatur pacem.
 22 Et per illam inquinentur multi. Quia ad conturbationem

A Ne quis fornicator. &c. Hic quomodo contemplari debeant, ne quam radiam mundanis gaudeant ostēdit per partes in quibus aliquos de illis notat.

b Prophanus. Quasi porro, i. longe a iano, id est templo Dei, id est penitus in religiosus. Vel. Ne quis fornicator, ut cum fide teneat carnales obieruantias, ut concubina quæ est spiritualis fornicatio.

Gen. 25. d. **Vel Prophanus.** prorsus fide negligens, Vel erat aliqui inter Iudeos sectatores Esau in fornicatione & gastrimargiu.

*** THEO.** Esau, fornicationem uocant in glauiem propter hanc enim uendit benedictionem primogenitorum. Neque uero errauerit quisquam, si uouerit fornicationē nefarium matrimonium eius, & cōtra leges Dei contractum. Duxit enim uxores alienigenas.

*** CHRYSO.** Honorem quem à Deo perceperat per propriam negligentiam & cupiditatem uendit, qui pro parua libidine magnum honorem & gloriam perdidit sempiternam. Non enim solus fornicator immundus est, sed etiam gastrimargus, qui uentri seruus existit. Nam & iste qui alterius libidinis seruus est, cogitur appetere plurimam cogitur aliena diripere, innumeris modis turpis esse seruus existens passionis illius.

c **Ut Esau.** Qui dicitur fornicator, quia contra uoluntatē patris & matris uxores alienigenas duxit. Prophanus dicitur quia gastrimargus, i. seruus uentris extitit & gulosus uendēs primogenita sua pro lenticula rufa.

Gen. 25. d. **Haymo.** **d** **Primitiua.** Vel primogenita sua primitiua hic appellat honorem & dignitatem sacerdotij quia ante sacerdotium Aaron omnes primogeniti erant sacerdotes sicut fuit Sem. Et hec erat magna dignitas, quia & de substantia & de hereditate paterna maiorem portionem sumebat. Vel numque ornatus locupletior repledebat, ei que benedictio dabatur. Ecce quam proaula religione Esau fuit, qui pro uentre dedit benedictionem. Cuius factum ideo commemorat, ut dehorretur ab illius similitudine.

C tur ab illius similitudine.

e Non enim inuenit penitentiæ locum. &c. **THEO.** Hoc Notantiam suam esse arma existimant, sed suis ipsorum telis confo dientur. Esau n. non fleuit agens penitentiam, sed frater feceritatum mundens quod & Cain quoque accidit, quando concidit facies eius quia fratrem uiderat diuina honoratum sententia. Quin etiam diuinus Apostolus hec inuenit. Penitentiæ enim locum (inquit) non inuenit, id est, non inuenit uiam penitentiæ nec luxit propter ea quæ improbe erat machinatus, fleuit autem non peccatum, sed prosperum Iacob successum. Id restantur eius uerba. **Uenit, & dies, inquit, luctus patris mei, & occidam fratrem meum Iacob.** Non frustra autem dominus Apostolus meminit Esau, sed docens quod ille etiam cum esset primogenitus, per in-

gluuiem & improbitatem priuatus est benedictione & ludæi cum primogenituræ iure essent honorati à salute etiam exciderunt gentes autem sunt conuequuti. Precepit ergo eis qui ex iudæis crediderant non imitari iniquitatem primogeniti, sed recentioris populi benedictionem consequi. Ita & Ch. yso. Theophylactus, Haymo, &c.

f Non. n. ac. Dixerat, ne quis desit gratiæ his modis quos subdidit, parata. n. est gratia. Et hoc est. Non est ad asperitatem legis quæ describit, at è contra intelligatur suauitas gratiæ. Non ad ignem, sed ad spiritum sanctum, qui est ignis consumens peccata ad quem non motu corporis, sed spiritu itur.

g Turbo. Turbo est uis uentorum cum grandine & pluuia, & significat impetum uiciorum quæ per legem magis damnata sunt modo uenitur ad serenitatem per gratiam spiritus.

h Caliginem. Quia obscura lex modo clara intelligentia. Procellam, quæ est maior quam turbo, i. tempestas quæ quocumque impellit hec est seruitus peccati secundum operationem quæ per legem trahebat homines: modo autem est requies à uitis in perfectis.

i Turbo. Quæ est signum motionis ad bellum, id est, motus delectationis qui non per legem, sed per gratiam extinguitur.

Non enim inuenit penitentiæ locum. Ad consequendum ius primogenituræ.

6 Quamquam cum la. inquis. eam. Lacrymæ enim istæ non pro cedebant

7 Non enim accessi. ad tra. Superius ad uitandum malum culpæ Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quæ pertinent ad nouum Testa. ibi. Sed accessistis. Circa primum considerandum quod lex fuit pædagogus nosster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, s. Moysi, ibi. Moyses dixit.

8 Et procellam & turbam sonum, & uocem. quæ qui au. excu. &c. v. habetur

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua. n. erant terribilia usu. s. ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi. ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, s. procella uenti, quæ audiebatur in aere, & sonus tubæ, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

Non enim inuenit penitentiæ locum. Ad consequendum ius primogenituræ.

6 Quamquam cum la. inquis. eam. Lacrymæ enim istæ non pro cedebant

7 Non enim accessi. ad tra. Superius ad uitandum malum culpæ Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quæ pertinent ad nouum Testa. ibi. Sed accessistis. Circa primum considerandum quod lex fuit pædagogus nosster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, s. Moysi, ibi. Moyses dixit.

8 Et procellam & turbam sonum, & uocem. quæ qui au. excu. &c. v. habetur

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua. n. erant terribilia usu. s. ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi. ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, s. procella uenti, quæ audiebatur in aere, & sonus tubæ, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

Non enim inuenit penitentiæ locum. Ad consequendum ius primogenituræ.

6 Quamquam cum la. inquis. eam. Lacrymæ enim istæ non pro cedebant

7 Non enim accessi. ad tra. Superius ad uitandum malum culpæ Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quæ pertinent ad nouum Testa. ibi. Sed accessistis. Circa primum considerandum quod lex fuit pædagogus nosster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, s. Moysi, ibi. Moyses dixit.

8 Et procellam & turbam sonum, & uocem. quæ qui au. excu. &c. v. habetur

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua. n. erant terribilia usu. s. ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi. ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, s. procella uenti, quæ audiebatur in aere, & sonus tubæ, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

Non enim inuenit penitentiæ locum. Ad consequendum ius primogenituræ.

6 Quamquam cum la. inquis. eam. Lacrymæ enim istæ non pro cedebant

7 Non enim accessi. ad tra. Superius ad uitandum malum culpæ Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quæ pertinent ad nouum Testa. ibi. Sed accessistis. Circa primum considerandum quod lex fuit pædagogus nosster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, s. Moysi, ibi. Moyses dixit.

8 Et procellam & turbam sonum, & uocem. quæ qui au. excu. &c. v. habetur

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua. n. erant terribilia usu. s. ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi. ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, s. procella uenti, quæ audiebatur in aere, & sonus tubæ, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

Non enim inuenit penitentiæ locum. Ad consequendum ius primogenituræ.

6 Quamquam cum la. inquis. eam. Lacrymæ enim istæ non pro cedebant

7 Non enim accessi. ad tra. Superius ad uitandum malum culpæ Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quæ pertinent ad nouum Testa. ibi. Sed accessistis. Circa primum considerandum quod lex fuit pædagogus nosster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, s. Moysi, ibi. Moyses dixit.

8 Et procellam & turbam sonum, & uocem. quæ qui au. excu. &c. v. habetur

NICOLAVS DE LYRA.

*** p^a is sequitur inquinatio multitudine.**

1 Ne quis fornicator. Hic consequenter monet uitare peccata carnalia, quæ sunt duo potissime. s. luxuria & gula, quæ perficiuntur in delectatione carnali i. deo dicit. Ne quis fornicator, i. contemplantes diligenter ne quis uestrum sit luxuriosus.

2 Aut Prophanus. i. procul a phano. Iste est gulosus qui de uentre suo facit Deum, & de coquina templum. Et quia ex gula aliquando incidit homo in maiora peccata ideo sequitur.

3 Ut Esau qui propter unam eicam uendit primitiua sua. Hoc habetur Gen. 25. d. Ius autem primogenituræ tunc temporis habuit annexum sacerdotium propter quod primogeniti dabebant uestes speciales quibus induebantur diebus festiuis in sacrificij oblatione, & men se benedictione, & in paterna benedictionis receptione sicut ibidem dicitur de uestib. Esau ualde bonis quas Rebecca seruabat. Et ideo Esau ex gula cecidit in simoniam uendendo spirituale. Iacob autem non emu proprie, sed redemit uexationem suam, sciens quod ius primogenituræ suum erat quia de hoc a matre edoctum fuerat quæ hoc per reuelationem diuinam habuerat ut dicitur Gen. 27. & ideo Esau merito fuit reprobatus. Vnde sequitur.

4 Scitote enim quoniam & postea cupiens hereditare benedictionem reprobatus est. Isaac enim in admiratione extasis factus, ut habetur Gen. 27. ac per reuelationem habuit quod a Deo factum erat de translatione benedictionis ad Iacob, ideo ipsam non reuocauit, sed magis confirmauit & Esau ipsi subiugauit ut patet ibidem. Vnde sequitur.

5 Non enim inuenit penitentiæ locum. Ad consequendum ius primogenituræ.

6 Quamquam cum la. inquis. eam. Lacrymæ enim istæ non pro cedebant

Non

Vocem

cebant ex dolore culpæ commissæ, sed solum propter damnum temporalis ideo non erat uera penitentia.

7 Non enim accessi. ad tra. Superius ad uitandum malum culpæ Apostolus posuit suam monitionem hic consequenter ponit monitionis rationem. Ratio autem huius sumitur ex comparatione noui & ueteris Testamenti & ideo illa comparatio primo ponitur secundo ex illa ad propositum arguitur, ibi. Videte ne recusetis. Prima adhuc in duas quæ pertinent ad nouum Testa. ibi. Sed accessistis. Circa primum considerandum quod lex fuit pædagogus nosster ut patet Galat. 3. & ideo fuit conueniens paruulis & imperfectis qui a pedagogo terroribus inducuntur ad opera uirtutis. Et ideo secundum hoc, quod dicit hic Apostolus, & habetur Exod. 19. & 20. lex data fuit in terroribus & ideo Apostolus primo describit illa quæ fuerunt terribilia populo legem recipienti, secundo ostendit quod fuit terribile ipsi legislatori, s. Moysi, ibi. Moyses dixit.

Circa primum Apostolis ponit tria terribilia. Aliqua. n. erant terribilia usu. s. ignis qui uidebatur in monte, & cagilo tenebrosa ex nubis densitate, ut habetur Exod. 19. a. & hoc est quod dicit. Non. n. accessi. ad tra. & ac. ignem. Ignis enim qui uidebatur in monte, erat corporalis & per consequens tractabilis, i. tactu cognoscibilis, erat etiam in loco determinato, & per consequens accessibilis tamen ad ipsum non accedunt suscipientes nouum Testamentum, sicut accesserunt recipientes uetus Testamentum, non tamen immediate ad ipsum, sed quia breui spacio distabant, ita quod uocem loquentis de medio ignis intelligebant. Aliqua etiam erant terribilia auditu, s. procella uenti, quæ audiebatur in aere, & sonus tubæ, & uox angeli loquentis in persona Dei & quantum ad hoc dicit.

8 Et procellam & turbam sonum, & uocem. quæ qui au. excu. &c. v. habetur

habetur

^a *Vocem uer.* Huiusmodi vox est legis præceptio & comminatio, quam populus grauem putauit & intolerabilem, quia sola præceptio erat sine gratia adiuuante.

^b *Non enim por.* Quia sine gratia insufficientes erant ad obseruanda præcepta:

^c *Et si be. te. mon. la.*

Mons est diuinitas, bestia defectus rationis, quod est quando a verbum blasphemiam profertur in Deum. Tangere est offendere. Tangit ergo montem bestia qui offendit Deum blasphemiam, quem præcipit lex sine misericordia lapidari. Sed in ecclesia, si uult reuerti, misericorditer suscipitur. Moyses exterritus est, quia tanta erat asperitas, & ut perfecti terrentur, quia non erat ibi adiutrix gratia. Modo autem nec imperfectis grauis est præceptio, cum iugum suauis & onus leue. Non ad tam aspera.

^d *Sed acces.* Ex superioribus ista pendent, ubi dicit ad quæ accesserint post remotionem illorum, & non ponit contraria eorum quæ ex opposito intelliguntur, sicut sup. assignatum est, sed primum quod ex eis sequitur, ut per hoc magis suadeat tenendam esse gratiam.

^e *Ad Sion.* Id est, ad eos qui in alto speculantur Deum, quod speculari est magnum præmium.

^f *Et ciuitatem Dei.* Quia Deus in eis habitat, quia eos iustificat, aliud præmium. *Et iudi. omnium &c.* Id est, ad Deum qui erit possessio iustorum, cum erit omnia in omnibus. Erit & aliorum sed magis perfectorum, & per hoc suadet perfectionem.

^g *Vel. Accessistis.* Ad spiritus iustorum, quibus socii in fide & opere. Vel ad spiritum sanctum, qui facit perfectos iustos. Per quod autem hæc omnia habeant subdit. *Testamenti no. me.* id est, per Iesum qui dedit testamentum, & per sanguinem Christi. *Melius Io. quam Abel.* Qui primus iustus fuit, quem & posuit & omnibus aliis, quorum sanguis nullam remissionem facere potuit, tunc multo minus sanguis animalium, sed sanguis Christi fecit. vel, melius loquitur, id est, loquentes facit: quod Iesus est filius Dei a quo redempti sumus quam sanguis Abel, qui facit nos loqui Abel fuisse uirum iustum & in figura Christi immolatum. Caligo, obscuritatem legis significat, turbo comminationem. Si quis hoc fecerit timore, moriatur. Procella ipsam vindictam. Sonus tubæ aduen-

aduentum Dei, unde, In tuba Dei descendet de cælo, id est, in voce angelorum. Vox uerborum non ipsius Dei: sed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moysi.

^h *Qui primi crediderunt.* Ad similitudinem, ut patres conscripserunt.

ⁱ *Qui primi crediderunt.* Quorum nomina scripta sunt in libro uitæ.

^k *Qui primi crediderunt.* Quorum nomina scripta sunt in libro uitæ.

^l *Qui primi crediderunt.* Quorum nomina scripta sunt in libro uitæ.

^m *Qui primi crediderunt.* Quorum nomina scripta sunt in libro uitæ.

aduentum Dei, unde, In tuba Dei descendet de cælo, id est, in voce angelorum. Vox uerborum non ipsius Dei: sed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moysi.

ⁿ *Non poterant ferre vocem angeli præ timore, uidentes totum montem Sina fumare procellas, tonitrua, & uoces tubatum audientes.*

^o *Non loquatur nobis dominus Deus ne forte moriamur.*

^p *Non poterant ferre vocem angeli præ timore, uidentes totum montem Sina fumare procellas, tonitrua, & uoces tubatum audientes.*

^q *Sic præcepit dominus. Moyses dixit longe staret, quia si bestia, etiam.*

^r *Grandine. Multum fuit terribile quod & Moysen terruit, ut subditur, & Moyses, &c.*

^s *Quod non audire audent.*

^t *Quid ergo alii.*

^u *Id est, ad eos qui in alto Deum speculantur, quod speculari est magnum præmium.*

^v *Hoc est.*

^w *Ad uisionem pacis cælestis.*

^x *Ad.*

^y *Cum pluribus maior beatitudo quorum socii futuri eius.*

^z *Ad.*

^{aa} *Apostolorum.*

^{ab} *Qui primi crediderunt.*

^{ac} *Quorum nomina scripta sunt in libro uitæ.*

^{ad} *Id est, Christum, cui pater dedit omne iudicium.*

^{ae} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{af} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ag} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ah} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ai} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{aj} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ak} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{al} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{am} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{an} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ao} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ap} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{aq} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ar} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{as} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{at} *Et ita iudicabitur cum eo.*

aduentum Dei, unde, In tuba Dei descendet de cælo, id est, in voce angelorum. Vox uerborum non ipsius Dei: sed angelorum. Per angelum enim loquebatur Moysi.

^b *Non poterant ferre vocem angeli præ timore, uidentes totum montem Sina fumare procellas, tonitrua, & uoces tubatum audientes.*

^c *Non loquatur nobis dominus Deus ne forte moriamur.*

^d *Non poterant ferre vocem angeli præ timore, uidentes totum montem Sina fumare procellas, tonitrua, & uoces tubatum audientes.*

^e *Sic præcepit dominus. Moyses dixit longe staret, quia si bestia, etiam.*

^f *Grandine. Multum fuit terribile quod & Moysen terruit, ut subditur, & Moyses, &c.*

^g *Quod non audire audent.*

^h *Quid ergo alii.*

ⁱ *Id est, ad eos qui in alto Deum speculantur, quod speculari est magnum præmium.*

^j *Hoc est.*

^k *Ad uisionem pacis cælestis.*

^l *Ad.*

^m *Cum pluribus maior beatitudo quorum socii futuri eius.*

ⁿ *Ad.*

^o *Apostolorum.*

^p *Qui primi crediderunt.*

^q *Quorum nomina scripta sunt in libro uitæ.*

^r *Id est, Christum, cui pater dedit omne iudicium.*

^s *Et ita iudicabitur cum eo.*

^t *Et ita iudicabitur cum eo.*

^u *Et ita iudicabitur cum eo.*

^v *Et ita iudicabitur cum eo.*

^w *Et ita iudicabitur cum eo.*

^x *Et ita iudicabitur cum eo.*

^y *Et ita iudicabitur cum eo.*

^z *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{aa} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ab} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ac} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ad} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{ae} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^{af} *Et ita iudicabitur cum eo.*

^g *deprecati sunt.*

^h *Exo. 19. b*

ⁱ *Exo. 19. b*

^j *Exo. 19. b*

^k *Exo. 19. b*

^l *Exo. 19. b*

^m *Exo. 19. b*

ⁿ *Exo. 19. b*

^o *Exo. 19. b*

^p *Exo. 19. b*

^q *Exo. 19. b*

^r *Exo. 19. b*

^s *Exo. 19. b*

^t *Exo. 19. b*

^u *Exo. 19. b*

^v *Exo. 19. b*

^w *Exo. 19. b*

^x *Exo. 19. b*

^y *Exo. 19. b*

^z *Exo. 19. b*

^{aa} *Exo. 19. b*

^{ab} *Exo. 19. b*

^{ac} *Exo. 19. b*

^{ad} *Exo. 19. b*

^{ae} *Exo. 19. b*

^{af} *Exo. 19. b*

^{ag} *Exo. 19. b*

^{ah} *Exo. 19. b*

^{ai} *Exo. 19. b*

^{aj} *Exo. 19. b*

^{ak} *Exo. 19. b*

NICOLAUS DE LYRA.

^a *habetur Exo. 20. ubi dicitur, quod filij Israel terrore concussi dixerunt Moysi. Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, & causa huius subditur.*

^b *Non enim portabant quod diceba. Id est, non poterant sustinere per timorem. Aliqua etiam erant ibi terribilia ex communicationis actu, quia ibi fuit dictum quod quod si homo uel bestia transiret terminum consuetudinum, interficeretur, ut patet Exo. 19. b. Apostolus autem hoc tantum resumit de bestia: dicens.*

^c *Et si bestia tetigerit, &c. Et ideo concludit ex prædictis.*

^d *Et ita terribile erat, &c. Notandum quod omnia illis contingebat in figura, ut dicitur 1. Cor. 10. c. & ideo ista terribilia in datione legis aliquid designabat quia ignis designabat seueritatem diuinæ iustitiæ ad puniendum legis transgressores. Unde dicitur Deut. 4. d. Deus noster ignis contumens est. Turbo, austeritatem poenarum quæ erant in lege. Caligo, id est, uelamen legis, quia omnia erant sub figurarum uelaminibus. Procella, terrorem comminationum, quæ erant in ueteri lege. Sonus tubæ, grauitatem præceptorum. Vox uerborum, multitudinem ipsorum. Comminatio occisionis, periculum transgressionis.*

^e *Moyles dixit, Hic consequenter agit de timore legislatoris scilicet Moysi, per hoc ostenditur quod lex illa fuit terribilis, non solum hominibus imperfectis, sed etiam perfectis, quia ostendebat culpam, sed non dabat gratiam, propter quod dicitur act. 15. c. Hoc est onus quod nec nos nec patres nostri portare potuimus. Timor autem Moysi non habetur Ex. 24. ubi agitur de datione legis, sed Ex. 3. in uisione rubi, & hoc*

est quod dicitur hic. Moyses dixit. Id est, factum ostendit.

^f *Exterritus sum & tremebundus. Quia ex timore faciem abscondit, ut ibi dicitur.*

^g *Sed accessistis ad Sion montem & ciuitatem Dei. Hic consequenter ponit Apostolus conditiones noui Testamenti, in quo nobis tria promittuntur. Primum est spes gloriæ, qua gloria consistit in uisione claræ quantum ad intellectum, & quantum ad hoc dicit. Sed accessistis ad montem Sion. Id est, uos qui cælis renati per fidem catholicam, accessistis in certa spe ad altitudinem speculationis diuinæ. Sion enim specula interpretatur. Consistit etiam in fruitione perfecta, quantum ad effectum, quia ibi quietatur affectus, & quantum ad hoc dicit.*

^h *Et ciuitatem Dei uiuentis Ierusalem cælestem. Ierusalem enim interpretatur uisio pacis. Consistit etiam gloria in societate iucunda quantum ad decoris complementum, & quantum ad hoc dicit.*

ⁱ *Mult. mil. ang. fre. Secundum quod nobis promittitur in nouo Testamento, est participatio ecclesiæ in apostolis fundata, & hoc est magnum bonum, fesse participem talium, & quantum ad hoc dicit.*

^j *Et ecclesiam primitiuorum. Id est, apostolorum, qui fuerunt primi fructus ecclesiæ & primi fundatores eius post Christum.*

^k *Qui conscripti sunt in cælis. Id est, in libro uitæ. Tertium quod uobis promittitur in nouo Testamento est familiaritas trinitatis beatæ & quantum ad hoc dicit.*

^l *Et ad iud. omnium Deum. Id est, ad patrem cuius proprium est iudicare, quia filius iudicat, hoc habet a patre, ut dicitur 1. oan. 5. d. Pater omne iudicium dedit filio. ad ipsum inquam accessistis per fidem.*

^m *Et*

ⁿ *Et*

^o *Et*

^p *Et*

^q *Et*

^r *deprecati sunt.*

^s *Exo. 19. b*

^t *Exo. 19. b*

^u *Exo. 19. b*

^v *Exo. 19. b*

^w *Exo. 19. b*

^x *Exo. 19. b*

^y *Exo. 19. b*

^z *Exo. 19. b*

^{aa} *Exo. 19. b*

^{ab} *Exo. 19. b*

^{ac} *Exo. 19. b*

^{ad} *Exo. 19. b*

^{ae} *Exo. 19. b*

^{af} *Exo. 19. b*

^{ag} *Exo. 19. b*

^{ah} *Exo. 19. b*

^{ai} *Exo. 19. b*

^{aj} *Exo. 19. b*

^{ak} *Exo. 19. b*

^{al} *Exo. 19. b*

^{am} *Exo. 19. b*

^{an} *Exo. 19. b*

^{ao} *Exo. 19. b*

^{ap} *Exo. 19. b*

^{aq} *Exo. 19. b*

^{ar} *Exo. 19. b*

^{as} *Exo. 19. b*

^{at} *Exo. 19. b*

^{au} *Exo. 19. b*

^{av} *Exo. 19. b*

Aug in pl. 109.

a Mediatorem te. Quia enim incredibile videtur quod pro-
A mittebat Deus scilicet ex hac mortalitate, corruptione, abie-
 ctione, intorini puluere futuro homines equales angelis Dei
 non solum scriptura hominibus fecit, et ederent, sed etiam fi-
 dei suę posuit mediatorem, non quemlibet principem vel an-
 gelum, sed unicum
 filium, ut quia uia nos
 perducturus esset ad
 illam ineffabilem im-
 mortalitatem, & cum
 angelum aequalitatē,
 per ipsum filium ostē-
 deret & praberet. Pa-
 rum enim erat Deo
 facere filium suum
 demonstratorem vie,
 ideo cum fecit uiam,
 ut per illam iremus,
 missus est ergo medi-
 cus quem non cogno-
 uit ægrotus. Ideoque
 eum occidit, sed & al-
 perfus sanguis medi-
 ci ualuit ad medica-
 mentum ægroti. Ven-
 nit, ut uisitare, occi-
 sus est, ut sanaret.
 Videte ne recusetis,
 &c. * THEODORE-
 TVS. Quoniam illi di-
 xerunt. Loquere ad nos
 tu, & ne loquatur ad nos
 Deus., adhortatur eos
 ne illorum crassam
 imitentur stultitiam, & ne quemadmodum illi Dominum
 relinquunt, & ad famulum accurrant, & pro Christo Mo-
 sen assumant, & pro nouis, in antiquis permanant. Atqui inquit
 non Deus eis de cælo, sed in Sina monte legem dedit. Nos
 autem de cælis aduentum Domini expectamus.
 * HAYMO. Vel sic. Cauete ne contemnatis Iesum loquen-
 tem per euangelium suum, quoniam in dextera patris sedet
 considerans quid unusquisque nostrum agat.
 c Si enim non effugerunt. &c. * HAYMO. Si patres uestri uindi-
 ctam

† Ageiz. b
 Forū que
 concutiū-
 tur
 † uo cōcu-
 tiun ur
 † quod cō-
 cū non
 possint.
 Hospitali-
 tas lauda-
 tur.

dictam omnipotētis Dei non effugerunt, qui præcepta illius
 præuaricati sunt fabricando idolum, quæ per Moysen vel an-
 gelum data sunt illis, quorū utrūq; in terra loquebatur, mul-
 to magis nos non poterimus euadere uindictam illius, si præ-
 cepta quę per filium data sunt, contempserimus.

a & spiritum iustorum perfectorum, & testamenti noui medi-
 a Ad emundationem sanguinis Christi. b Quia iste ueniam, ille uindictam, ille salutem, immo & perseque-
 tur. ueniam cum inquit. Pater ignosce &c. ille damnationem. clamat.
 torem Iesum & sanguinis asperisionem melius loquentem
 a Quia ad Iesum accessistis, cuius sanguis melius lo. &c. ergo. b Fater euangelium qui carnalia prohibet, & spiritualia præcipit. c Patres nostri.
 quam Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non
 a Pœnam. b Id est, Christum qui terrena. id est, carnalia obseruantias dabat per Moysen, & terrena pro-
 mittebat. c Moysen, vel angelum.
 effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur,
 a Non effugiemus. b Eundem loquentem nobis spiritualia & promittentem æterna.
 multo magis nos qui de cælo loquentem nobis auertimus,
 Quia idem. Ut comminaretur ne recusetent. a Cum de terra loquebatur. Cum legem dabat in Sina.
 cuius uox mouit terram tunc. Nunc autem repromittit, di-
 Non minatur, sed promittit, & ideo multo minus debetis recusare. a In Aggæo hoc legitur.
 cens: † Adhuc semel & ego † mouebo, non solum terrā, sed
 a Inferius. Aereum. b Huius autoritatis sensum exponit.
 † etiam cælum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat †
 Per adhuc mo. Quod potest, quia fecit ea.
 mobilium translationem † tanquam factorum, ut maneat
 Hoc notat per semel. a Postea æternaliter.
 ca quæ sunt † immobilia. Itaque fratres, regnum † immobile
 iam spē.
 suscipientes, † habemus gratiam per quam seruiamus pla-

d Adhuc se. ego moue.
 Quasi dicat iam fue-
 runt mota, sed adhuc
 mouebo, per semel
 notat quod ulterius
 non mouenda.
 e Sed etiam cæ. Quod
 inferius est scilicet ae-
 reum, unde dicuntur
 aues cœli. Totus au-
 tem pene aer iste uen-
 tosus, quem cœlum
 vel celos scriptura uo-
 cat, istos utique imos,
 non illos super nos
 ubi sol & luna & sœ-
 ra constituta sunt
 cit hic scriptura mo-
 uendos, & alibi petim
 ros propter magnam
 sui quandam commu-
 tationem.
 f Quæ sunt immobi-
 Quasi dicat id quod
 sunt, quia quidquid
 erunt uel in principal-
 bus essentis, uel in fo-
 mis extrinsecus sum-
 ptis, secundum id im-

mobilia erunt.
 g Itaque fratres re. immo. Quia cælum & terram immobilem
 promittit, patet quod habemus gratiam, sine qua non posse-
 mus ad illud promissum peruenire, sed per eam suscipimus
 illud regnum immobile, & ideo nullus desit gratiæ. Vel.
 h Habeamus gratiam per quam seruiamus. Id est, fidem, spem &
 charitatem in sancta operatione. Vel. Habeamus gratiam. Id est
 gratias agamus de omnibus, non murmurantes in aliquo, qui
 sic bene seruitur Deo.

Deus

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et spiritum iustorum perfectorum. In quo tangitur fami-
 liaritas spiritus sancti qui facit iustos perfectos. Familiaritas autem filij
 erga nos tangitur, cum subditur.
 2 Et Testamenti noui mediatorem Iesum. Qui per effusionem
 sui sanguinis confirmauit nouum Testamentum, sicut sup. dictum est c.
 9. Ad hanc autem effusionem accedimus per baptismum, in quo nobis cō-
 municantur efficacia passionis Christi delendo culpam & pœnam, &
 quantum ad hoc dicit.
 3 Et sanguinis asperisionem me. lo. quam Abel. Quia sanguis
 Abel loquitur uindictam, ut habetur Ge. 4. Sanguis Christi loquitur ue-
 niam, quia in effusione sanguinis orauit pro transgressoribus, sicut fuerat
 prædictum Isa. 53. d. Et pro transgressoribus orauit.
 4 Videte ne re. Posita conditione noui & ueteris Test. ex hoc conse-
 quenter Apostolus arguit ad propositum. Et dicitur in tres partes, quia
 primo intentionem suam præmittit, secundo ad propositum arguit, ibi:
 Si enim illi. Tertio intentum cōcludit, ibi. Itaque regnum. In prima
 parte dicit sic. Videte ne re. lo. Dixerat enim, quod sanguis Christi me-
 lius loquitur, quam Abel, ideo intendit Apostolus inducere ad obediend-
 um huic locutioni. Loquitur enim nobis primo commemorando benefi-
 cium suę passionis. Thre. 3. c. Recordare paupertatis, &c. Secundo
 loquitur exhortando ad exemplum imitationis. 1. Pe. 2. d. Christus pro
 nobis passus est, relinquens nobis exemplum.
 5 Si enim illi. Hic arguit ad propositum, scilicet quod sermoni sit obe-
 diendum. Et diuiditur in duas partes: quia primo arguit, secundo quod-
 dam suppositum in arguendo probat, ibi. Nunc autem. Circa primum
 facit talem rationem. Magis obediendum est uoci illius qui mouet cæl-
 um, quam uoci illius qui mouet terram, angelus autem qui loquebatur
 in monte Sinai mouit terram, quia Exo. 19. dicitur, quod mons tre-
 mebat. Christus autem mouet cælum & terram, ergo magis est ei obe-
 diendum, & hoc est quod dicit. Si enim illi non effu. Quia Iudæi ino-
 bedientes angelo loquente in monte Sinai fuerunt grauiter puniti, ut pa-
 tet ex decursu ueteris Te.
 6 Multo magis nos qui de cæ. Quasi dicat nos qui scimus Christū
 federe ad dexteram patris merito puniemur si fuerimus inobedientes.
 7 Cuius

7 Cuius uox mo. Id est, uox angeli loquentis in monte Sinai, ut dictū
 est, sed uox Christi mouet cælum.
 Aliter exponitur de Christo. Cuius uox ter. Id est, uox Christi, qui
 angelus loquebatur in monte Sinai in persona Dei, & per consequens
 persona Christi, quia Christus Deus est, sicut uerbum patris dicitur
 uerbum regis.
 8 Nunc autem. Hic probat quod Christus moueat cælum, quod er-
 suppositum & probat hoc per auctoritatem Aggæi 2. & loquitur ibi
 pheta de primo Christi aduentu, ut manifeste patet, tunc ei Christus
 uit cælum cum stellam nouam apparere fecit, uel potius cum humani-
 ti eius ascendenti cælum patuit, & hoc est quod dicitur. Nunc autem
 repro. Id est, pro tempore noui Te. quia licet prophetia Aggæi fuerit
 etia tempore ueteris Test. erat tamen impleta tempore noui, in quo Ch-
 ristus mouit terram in suam passionem & cælum in sua ascensione & h-
 est quod dicitur.
 9 Adhuc se. & ego mo. Et hene dicit semel, quia ultra non claud-
 tur aditus cæli sicut antea claudebatur, & per hoc designatur amorio-
 galium, quæ propter suā imperfectionem non introducebant ad cælesti-
 & hoc est quod dicitur.
 10 Quod autem adhuc se. di. de. mo. transf. tanquam fa. Id est,
 quam amotionem legalium qua erant ad tempus instituta.
 11 Ut maneat ea quæ sunt im. Id est, lex noua quæ est duratura
 que ad finem mundi, per hoc etiam intelligitur gloria cælestis, quæ
 simpliciter immobilis, ad quam lex noua imediate introducit.
 12 Itaque fratres. Hic consequenter ex prædictis concludit conclusi-
 nem principaliter intentam, multipliciter enim declaratum est per præ-
 dicta, quod Christus in nouo Test. promittit bona immobilia & ætern-
 nos autem sumus participes noui Test. ideo hæc bona habere possumus
 uolumus, quia Christus deficit promissa soluendo, nisi deficiamus in a-
 cipiendo, & est quod dicitur. Itaque fratres regnum immobile sit
 & subdit per quod possumus suscipere dicens.
 13 Habemus gratiam. Id est, de facili habere possumus, quia grati-
 & ueritas per Iesum Christum facta est. Io. 1. a
 14 Per quam seruiamus placentes Deo cum metu & reue-
 tia. Et subdit causam.

Diuisio.

Diuisio.

* Et-

Deus noster, &c. Factus ignis. Id est, spiritus sanctus qui est do-
num & gratia illa, quia nobis gratis datus.

AVG. Abrahā humanitatis officia prebens que necessaria
nisi infirmę carnī esse non possunt, mirū nisi hoīes arbitratus
est, sed in quibus Deum loqui intellexit, quibusdam indicis

postea angelos esse
cognouit, cum se vi-
dere in celos irent.

Sic & Loth qui oc-
currit & adorauit,
angelos intellexit,
sed rursū, cū ad re-

fectionē mutat, hoīes putat, apparebat ergo quibusdam si-
gnis diuinitus esse missos, qui hoīes tñ esse crederentur. Exhi-
bit itaque hospitalitatem, ut sanctis hominib. in quib. Deū
esse cognouit, cum eos sicut & ipse Abraham angelos esse

nesciret

a Quia Deus & Tu rex omnium.

b Amore honoris, quia pater, i. diligentes eum, vt patrem.

c Per gratiam possumus placere, quia Deus consumit omnia peccata & per hoc quod purgat & facit
seruire in virtutibus, placeamus Deo.

centes Deo cum metu & reuerentia. † Et enim Deus noster ignis
consumens est.

nesciret Abraham in trib. Loth in duob. Deum nouit, cū sin-
gulariter eis loquebantur tamen homines eos arbitrabantur
cum refectione ministrabant.

* AVG. Consumit veterem vitam diuinus amor, & inno-
uat hominem, ut ex eo quod Deus ignis consumens est sine

edax, faciat ut nos
amemus eum, ex
eo autem quod e-
muletur, ipse nos
amet. Nolite er-
go timere ignem,
qui est Deus, sed

quem ipse parauit reprobis.

* THEOP. Deus noster cum ignis sit subinde consumēs, erit
a nobis oīno uerendus, ne ueluti contemptores, & sui nullā
habentes rationem, tollamur è medio, hoc igne absumpti.

D
Lib. cont.
Adimant.
c. 13.

† Deu. 4 b

NICOLAUS ELYRA.

Etenim Deus noster ignis consumens est. Respectu reprobo-
rum, sed est ignis purgans respectu electorum. Dicitur autem Hic Deus
ignis

ignis casualiter, quia ignis inferni agit ut instrumentum diuine iustitię
purgans electos & puniens reprobos. Sicut. n. in eodem igne aurum rui-
lat, & palea fumat, sic in eodem igne electi purgantur, & aternaliter
reprobi cruciantur secundum Greg. 4. dialogorum.

CAPVT XIII.

Charitas. Sequitur. Quidam. Vt Loth nesciens esse ange-
los, sciens tamen quis in eis esset.

AVG. Alia translatio. Per hanc enim quidam nescientes ho-
mīno receperunt angelos, ut Abraham, & Loth receperunt

os nescientes esse an-
gelos sed arbitantes es-
se homines, in quibus
Deus esset, & loquere-
nt.

* CHRYSO. Intuere
uomodo eos præce-
dit præsentia custodi-
e. Non dixit efficiami
amatores fratrum,
sed permaneat chari-
tas fraterna. Et iterum.
Non dixit hospites
efficiamini, tanquam
non essent, sed, hospi-
talis nolite obliui-
si. Ex tribulationibus
nim poterat hoc for-
sille contingere. Per

anc. inquit, quidam inscientes, angelos in hospicio recepe-
runt. Attendis quantus honor, quantum lucrum? Propterea
multa mens est, quia nesciens eos angelos esse in hospicio
recepit, nam si cognouissent, nihil magis fecissent.

* THEOD. Abraham patriarcha cum tanquam ad homi-
nes accessissent, inuenit angelos, & Dominū angelorum. Ita
etiam Beatus Loth ut homines quidem angelos suscepit, ut
angelis autem suscepit benedictionem.

AVG. Veniat sanctus pater Abraham, & quid fecit inno-
tuit. Veniat & nepos eius Loth, & dicat propter quid uel quō
Sodomia per angelos liberari meruit. Veniat & Tobias du-
cens secum filium suum, & propter quid per angelum illu-
minari meruit, & filium custodiri meruit. Quid aliud dicere
poterit

CAPVT XIII.

Hanc moraliter instruit Apostolus.

Charitas sit inter vos, quia fra-
tres estis.

Charitas fraternitatis maneat in uobis †

a Quia hanc habuerunt antequam spoliarentur suis.

& hospitalitatem nolite obliuisci. Per

a Deo. b Abraham & Loth.

hanc enim † placuerunt quidam ange-

a Quod præter hospites. Pro fide Christi, ita eis compatiendo. Bene-
faciendo, ita compatiuntur, & subueniunt. c si essetis uincti.

blis hospicio receptis. Mementote uinctorum tanquam

a Quibus imminet labor. Benefaciendo. b Per quod experti estis quid necesse sit laborantibus.

simul uincti, & † laborantium, tanquam et ipsi in

a Non meretricabile. b Vt amore filiorum vxor ducatur legitima, temporibusque certis ab
ea abstinetur. c sit.

corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus,

scitis quid necesse est laborantibus, mementote illorum qui
laborant in doctrina & operatione sancta, subministrando vi-
ctum & uestimentum, sicut uelleris ueltri meminisse, si tali-
ter laboraretis.

c Honorabile connubium, &c. * THEOD. Hanc legē tulit Deus
ab initio, faciamus, inquit, ei adiutorium. Cum itaq; affinisset,
adduxit, & eos coniunxit, & nuptiarum dedit benedictionē.
Crescite dicens, & multiplicamini, &c.

* CHRYS. Contemplare quantus illi de pudicitia sermo
profunditur. Et primo cum posuisset, honorabile connubiū
in omnibus, ostendit quod merito inferat quæ sequuntur. Si
enim connubium concessum est, iuste scortator supplicis
afficitur iuste puniuntur adulteri, &c.

E
† Ro. 13. c.
† Pet. 2. b.

† quidā in
sciētes ex-
ceperunt
angelos
hospitio.

F

Quia in corpore adhuc
estis morantes per quod
experimento cogno-

Ge. 1. & 2.

Sint

rentes in specie hominum receperunt hospicio credentes primo eos esse
homines, sed in fine sciuerunt eos esse angelos in persona Dei loquentes.
Secundum in quo debet charitas ostendi, est compassio oppressorum, &
quantum ad hoc dicit.

2 Mementote uin. & c. i. laborate pro illorum redemptione & libe-
ratione tanquam pro uestra. Tertium in quo debet ostendi charitas est
subleuatio pauperum & infirmorum, & hoc est quod dicitur.

3 Et laborantium. Supple mementote.

4 Tanquam & ipsi in cor. mo. Et experientia defectuum in uestro
corpore debet uos ad subuentionem aliorum monere secundum quod di-
citur Eccl. 31. b. Inrellige quæ sunt proximi tui ex teipso.

5 Honorabile connub. Hic hortatur eos Apostolos ad bonum quan-
tum ad seipos, & hoc in duobus. Primo in repressioe luxurię, secundo
in euitatione auaritię, ubi, Sint mores. Circa primum considerandū,
quod luxuria quantum ad communitatem hominum reprimi iur per
cōtinentiam coniugalem, & hoc est quod dicit. Honorabile connub.

Diuisio.

* in

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XIII.

Charitas fra. Superius Apostolus hortatus est eos, quib. scri-
bebat ad mala perferenda, hic consequenter hortatur eos
ad bona operanda. Et diuiditur in duas, quia primo horti-
tur ad bonum, secundo confert eis suę orationis suffragiū,

Deus aurem pacis. Prima in tres, quia primo hortatur eos ad bo-
num operandum erga proximos, secundo erga seipos, ubi. Honorabile
connubium. tertio erga praelatos, ubi. Mementote prætorum.

Circa primum considerandum, quod nullum opus est meritum sine
caritate, ut habetur 1. Cor. 13. ideo dicit.

Charitas fra. & c. Si autem sit uera, debet ostendi in opere, & ideo
sequenter tangit tria in quibus debet ostendi charitas uera. Primum
de receptio hospitiū & quantum ad hoc dicit. Et hospitali. nolite
obliuisci. & subdit causam, di. Per hanc enim pla. quidam ange. ho.

hoc patet de Abraham & Loth, Gen. 18. & 19. Angelos enim appa-
rentes

A *Sint mo.* Postquam sua perdidit: volebant iterum congregare: quod prohibet. Sed ne dicerent, quid si necessaria de fecerunt? subdit consolationem. Iste omnipotens Deus dicit. **b** *Sine aua.* Auarus est, qui tenax est in largiendo, cupidus in accipiendo.

c *Non te deseram.* Hoc dicit omni speranti in se sicut Iosue, ita est nobiscum, ut confidenter dicamus.

d *Neque de.* Derelinqueretur qui fame periret, sed quia hoc non est, non sit homo cupidus.

† Iosue 1. a *Non ti. quid faci. mi. bo.* Homo omnis aduersarius etiam diabolus, qui homo officio, eo, i. quod hominem decipiat.

† Ps. 117. a. *Mementote pra. &c.* Quia longum est de singulis dicere, monet se qui magistros.

† II. di. ca. nolite. ** THEOD.* Dixit de sanctis qui iam erant defuncti. Stephano primo martyre, Iacobo Iohannis fratre, Iacobo iusto cognomine. Plurimi etiam alij a Iudaeorum rapie perempti fuerunt. Ad eos inquit, respicientes, & eorum laude dignum vitae institutum scientes, fidem imitemini.

† circumferru. *g* *Christus Ie. he. &c.* Hoc pertinet ad superiorem sententiam ubi testatus ad Deum dixisse. *Non te deseram, neque relinquam.* Poterat. n. illis videri, quod haec promissio ad Iosue tantum pertineret, ad quod responderet, quod & nos iuuabit sicut iuuat illum. Q. d. non dubitandum, quia qui heri, id est, in praeterito adiuit Iosue hodie, i. in praesenti adiuvat & adiuuabit futuros per omnia secula.

c ** THEOD.* Hoc non abire posuit, sed his qui interempti sunt adiunxit, docens ipsum quoque fuisse a Iudaeis crucifixum. Quin et docet aeternam eius essentiam. Heri. n. & hodie humanam naturam appellauit, aeternam autem vocauit diuinitatem. Eundem autem dixit & hoc esse & illud, quoniam vnus filius vngentus, idem & primogenitus.

Haymo. *h* *Doctrinis variis, &c.* Quia per gratiam licitum est omnibus uti, praedicabant aliqui non esse peccatum escis affluere, sed

sed bonum esse. Alij vero superstitiosè docebant abstinendum esse à quibusdam cibis, quos lex prohibet, quosdam concedens, qui escarum differentia & obseruatione multos seducebant contra quos Apostolus. *Doctrinis.* quae variae sunt à nostris, i. diuersae. **Q.** Gratia quae omnia permittit soluendo à lege, confirmare cor de

betis, & non studetis escis, quia non profuerunt ad salutem ambulanti- bus, non dico sustentantibus, sed qui perseueranter student in eis. Vel discernendo, vel nimis affluendo. Abstinentia quidem qua abstinetur à peccato, prodest. Ciborum vero illa custodia nihil profuit, sed sicut Similiter abundantiam ventrum donis praeparat. Ventrem vero concupiscit. Hi non abscondunt imperitia suam, sed prosumunt imperitia proferunt in laudem, & instantiam laudis ostentant. Non

a & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. Sint mores sine auaritia, contenti praesentibus.

a Aeternaliter damnabit.

b Vita.

Ad Iesum nauem.

Non adulterium.

Esti aliter putent quidam, dicent speciosa carnis Deum non curate. Ne sint tenaces in habitis. Ne sint expati non habitorum.

a Quin dem necessaria, & ideo non sit homo tenax. *b* Non tenaxibus, non cupidus illa sit promissio. Unde subdit. Ita, &c.

b dicabit Deus. Sint mores sine auaritia, contenti praesentibus.

c Ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. Ita vt

d confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Memoretote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei. Quorum intuentes exitum, conuersationis imitami fidem: Christus Iesus heri & hodie, ipse & in secula. Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis quae non profuerunt ambulanti- bus in eis. Habemus altare

e *Etiam si auferat mea,* *Vt imitemini, quia boni erant Apostoli & eorum successores.*

f *Quia ipsi sunt.* *Vt eos morte imitemini, si opus est mori pro Christo, ut illi, & in conuersatione bonae vitae & imperfecta fide.*

g *Id est, sine fine.* *a* Diuersis. *b* Amicis. *Exitus eius.*

h *a* A veritate. *b* Vt habeat fidem perfectam.

Credero omnia esse manda mandis. Non indifferenta & affluencia ciborum.

a Obseruatoribus & discernentibus cibos & studentibus ciborum affluentiae.

NICOLAUS DE LYRA.

- * in om.* Id est, quantum ad hominum multitudinem.
- 1** Et th. ima. Per hoc excluditur error dicentium, quod altus matris montalis semper est in peccato. Per hoc autem quod subditur.
- 2** Formic. e. & adul. iu. Deus. i. condemnabit, per hoc excluditur error dicentium, quod fornicatio simplex non est peccatum mortale, quia nullus condemnatur a Deo, nisi pro peccato mortali.
- 3** Sint mo. Hic hortatur eos ad euitationem auaritia, quae est radix omnium malorum, di. Sint mo. sine auaritia contenti praesen. Auarus. n. dicitur quasi aris auidus, quia est nimis sollicitus de cumulandis temporalibus & subdit causam, quare hoc non debet fieri.
- 4** Ipse enim dixit. Scilicet dominus, Iosue 1.
- 5** Non te des. &c. Quin tibi necessaria administrem, & ex hoc debet in nobis confingere fiducia, & hoc est quod dicitur. Ita in confid. di. Do. mihi adiutor, non timebo quid fa. mihi ho.
- 6** Mementote. Hic ostendit qualiter debent operari bonum ad praelatos. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere ad praelatos mortuos, secundo ad uiuos, ibi. Obedite praepositis. Prima in duas, quia primo ostendit qualiter se debeat habere ad bonos, secundo qualiter ad malos, ibi. Doctrinis variis. In prima ergo parte dicit sic. Mementote praep. ue. i. Apostolorum & aliorum Christi discipulorum.
- 7** Qui uo. lo. &c. Et quia non solum consideranda est eorum doctrina sed etiam uirtutis exempla, ideo sequitur.
- 8** Quorum intuen. &c. Et si dicatur non est simile de ipsis & de nobis, quia ipsi Christo seruiuerunt principaliter, nos autem non. Respondet quod imo, quia Christus aeternaliter est secundum diuinitatem, eternitas

- tas autem assistit omni tempore, & hoc est quod dicitur.*
- 9** Christus Iesus heri. Id est, in tempore praeterito.
- 10** Et hodie. i. in praesenti tempore.
- 11** Ipse & in secula. i. in futuro, & non solum hoc ultimum uerbum est ratione diuinitatis, sed etiam alio modo ratione humanitatis, quae licet sit in caelo, tamen est nobiscum praesentialiter in altaris sacramento, propter quod dicitur Matt. ult. d. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.
- 12** Doctrinis ua. Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad praelatos malos, fugiendo eorum malam doctrinam. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponit suam monitionem, secundo monitionis rationem, ibi. Habemus altare. in prima ergo parte dicit sic. Doctrinis ua. & pere. nol. abduci. i. exera ueritatem duci. Doctrina uari dicuntur errores & haereses. Quia sicut a puncto ad punctum non est nisi una recta linea, multae autem tortuosae, sic ueritas fidei est una, sed haereses ab ea deuiantes sunt multae. Dicuntur autem tales doctrinae peregrinae, quia faciunt hominem a sua patria. sc. caelesti gloria elongare. Contra autem istos errores dat remedium di.
- 13** Opt. enim gr. Ita. cor. Quia est sicut anchora firma tenens animam immobilem & in ueritate stabilem, hoc autem non faciebat obseruatio legalium, quae gratiam non conferebat, propter hoc dicitur.
- 14** Non escis, &c. Escas hic uocat obseruantias legalium, quia i prohibebatur usus aliquorum ciborum, talis autem obseruatio legalium fuit mortua a tempore passionis Christi, sed mortifera post praedicationem euangelij & ideo benedixit Apostolus, quod non profuit ambulanti- bus eis & hoc dicit Apostolus contra illos, qui cum euangelio uolebant obseruare legalia. **15** Habemus. Hic reddit suae monitionis rationem

** Et*

sentumque spiritualem. Legis preceptum fuit, ut decima die mensis septimi a festiuitate Paschali in festo uidelicet propiationis acciperent uitulum & hircum, & immolarent intra castra quorū sanguinē ferret solus pontifex in sancta sancto- rum oraturus pro populo. Carnes uero extra castra cremarē- tur, nec esset licitum licui tabernaculo de- seruienti ex illis co- nedere: Christus ue- nisse uitulus & hir- cus, ipse est enim ui- tulus quem prius pa- ter in reditu filii pro- digi immolauit. Ipse est & hircus, qui pro peccatoribus oblatus ipse & pontifex, qui intravit celum inter- bellans pro nobis. In- tra castra Ierusalem immolatus est uoci- us & iudicio Iudæo- rum, sed extra in cru- cigne passionis car- nes eius combuste sunt: Altare, ubi extra ca- tra cremabantur car- nes, altare est ecclesie

ubi consecratur corpus domini. De quo potestatem non ha- ent edere qui corpori seruiunt, i. fornicatores & ebriosi & uisumodi. Sicut Christus, sic & sui extra castra, i. conuersa- tionem secularium i. spiritus sancto accensi consumunt quid- uid carnale est in eis, macerando se & mortificando mem- ra sua cum uitiis & concupiscentiis. Vel etiam martyrio sanguinis eorum, i. uita laudabilis Deo er Christum presentatur. Vel sanguis, i. animæ eorum in celum feruntur. In altari, i. de offeruntur: Ad quod non audent accedere carnales secu- mamantes. Propter quod mysterium implendum Iesus tra portam passus est.

Tabernaculo Dei. i. obseruantis legis, ut qui cibos discernunt alia huiusmodi legalia seruant, quæ nomine tabernaculi fi- nat quia ad tempus sunt imposita. Vel corpus recte dicitur bernaculum, quia ad tempus in eo manendum est, & ideo on est ei seruiendum in desideriiis. Quorum. n. &c. Per duplicem allegoriam, unam ueteris, & teram noui Test. probat corpus Christi non esse edendum his qui tabernaculo deseruiunt. Ad hoc. n. corpora anima- um extra castra cremantur, & propterea Christus extra por- am passus est, ut nos qui corpore & sanguine eius a peccatis undare uolumus, impropria & angustias passuri, taberna- ali delicias deferamus.

tem habetur Io. 19. 6 Excamus. Hic consequenter concludit ex pra- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte precedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. ai. E- xeamus ergo, &c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo à Deo qui sabbathum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moysè, &c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic.

8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt imposita solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ollendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. elecmofy- na in sustentatione indigentium, di.

11 Beneficentiæ autem & con. Et accipitur hic communicio pro co- municatione honorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stie sint Deo offerendæ, dicens. * Talibus

tem habetur Io. 19. 6 Excamus. Hic consequenter concludit ex pra- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte precedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. ai. E- xeamus ergo, &c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo à Deo qui sabbathum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moysè, &c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic.

8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt imposita solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ollendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. elecmofy- na in sustentatione indigentium, di.

11 Beneficentiæ autem & con. Et accipitur hic communicio pro co- municatione honorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stie sint Deo offerendæ, dicens. * Talibus

tem habetur Io. 19. 6 Excamus. Hic consequenter concludit ex pra- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte precedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. ai. E- xeamus ergo, &c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo à Deo qui sabbathum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moysè, &c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic.

8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt imposita solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ollendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. elecmofy- na in sustentatione indigentium, di.

11 Beneficentiæ autem & con. Et accipitur hic communicio pro co- municatione honorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stie sint Deo offerendæ, dicens. * Talibus

c Animatum. Christus per illa animalia significabatur. Agnus est secundum mansuetudinem & innocentiam. Hircus, quia caro passibilis & mortalis. Aries, quia uita protulit gemino cornu charitatis. Taurus, fortitudine resurrectionis. Quod autem crematur, cinis efficitur. Per cinerē memoria rei pra- terite accipitur. Extra castra esse, est uolup- tates corporis exre. 1 His ergo qui sunt ex- tra castra, crematur, corpus, id est, memo- riale efficitur, si quis 2 enim uoluptuosē ui- uit, non habet effica- 3 cem memoriā Chri- 4 sti. Sanguis autē eius 5 illatus est in sancta- 6 sanctorum per ponti- 7 ficem quia per te pon- 8 tificem oblatus est pa- 9 tri, ut sic introiremus in sancta coelestia. Vel horum sancto- rum corpora creman- tur, id est, ieiunus & aliis laboribus affli- guntur. Extra uolup- tates carnis, quorum

sanguis in. Quia horum tantum est sanguis Christi, quibus, i. prodest, per quam intrant in sancta. Quod totum est. Illis tan- tum prodest sanguis Christi, qui uoluptates deserunt, & cor- pus affligunt. d Portam pas. Sensus corporis, in quorum nullo Christus pec- cavit, & ideo extra passus. Et nos otio sensuum uitus clauso, extra patiamur. e Per ipsum ergo. Qui est nobis uia, a quo sumimus exemplum ad martyrium. f Confitemini. AvG. Ergo qui timetis dominum, laudate eum. Ut autem libere colatis eum discite amare quem timetis, & poteritis laudare quem amatis. Timentes. n. eum homines ue. Test. propter literam torrentem & occidentē non aū ha- bentes (spiritum uiuificantem, currebant cū sacrificiis ad tem- plum, & in figura sanguinis Christi, quo redempti sumus qu- uis nescientes quid prefiguraretur, cruentas uictimas immo- labant. Nunc uero in gratia no. Test. (spirituale sacrificiū lau- dis offertur, quo Deus honorificatur, cuius inuisibilis sacrifi- cii illud uisibile sacrum signum erat.

Beneficentiæ. Euacuata sententia prauorum de gula, redit ad mores. Beneficentiæ. i. largitatis in alios. Et si uettra tubitātia sit ablata, tamen ex his quæ habetis eleemofynas date. Quod su pra. Non deserentes collectionem. * THEOD. Ostendit sacrificium laudis Deo placere. Et quoque

tem habetur Io. 19. 6 Excamus. Hic consequenter concludit ex pra- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte precedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. ai. E- xeamus ergo, &c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo à Deo qui sabbathum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moysè, &c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic.

8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt imposita solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ollendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. elecmofy- na in sustentatione indigentium, di.

11 Beneficentiæ autem & con. Et accipitur hic communicio pro co- municatione honorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stie sint Deo offerendæ, dicens. * Talibus

tem habetur Io. 19. 6 Excamus. Hic consequenter concludit ex pra- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte precedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. ai. E- xeamus ergo, &c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo à Deo qui sabbathum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moysè, &c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic.

8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt imposita solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ollendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. elecmofy- na in sustentatione indigentium, di.

11 Beneficentiæ autem & con. Et accipitur hic communicio pro co- municatione honorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stie sint Deo offerendæ, dicens. * Talibus

tem habetur Io. 19. 6 Excamus. Hic consequenter concludit ex pra- dictis duas conclusiones, secunda ponitur, ibi. Per ipsum. Quia ergo in parte precedenti dictum est quod legalia non profuerunt obseruantib. ea, in cuius figura Christus passus est extra portam, ideo concludit. ai. E- xeamus ergo, &c. i. extra obseruationes legis. 7 Improperium. Improperatum. n. fuit Christo a Iudæis, quod non custodiebat legem, se- cundum quod dicitur Io. 9. c. Non est hic homo à Deo qui sabbathum non custodit. & similiter fuit improperatum Paulo et eius se- quacib. in primitiua ecclesia, ut habetur Act. 21. d. Audierunt de te, quia discessionem doceas à Moysè, &c. Et subdit causam, quare sit a legalibus exeundum dic.

8 Non enim ha. i. stabilem mansionem in legis obseruationib. quia fuerunt imposita solum ad tempus, ut dictum est supra, c. 9. 9 Sed fu. inquiri. i. gloriam caelestem, ad quam introduxit lex noua, ut patet per supradicta. 10 Per ipsum. Hic ponit secundam conclusionem, dictum est. n. quod sacrificia ueteris legis non erant Deo accepta, quia erant carnalia ideo concludit, quod Deo est offerendum spirituale sacrificiū per Iesum Chri- stum qui est sacerdos noster, & hoc est quod dicit. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo. Non quia sit continue o- randum, sed quia ad sacrificia ueteris legis non recurrendum. Ollendit etiam ulterius quod sacrificium aliud est Deo offerendum, s. elecmofy- na in sustentatione indigentium, di.

11 Beneficentiæ autem & con. Et accipitur hic communicio pro co- municatione honorum in necessitate & subdit causam quare tales ho- stie sint Deo offerendæ, dicens. * Talibus

a Id est, de corpore Christi. b Licentiam. c Corporis uoluptati, & ciborum affluentia. d Ex toto.

a de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deser- uiunt. f. Quorum enim animalium infertur sanguis pro pec- cato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur ex- tra castra. Propter quod & Iesus ut sanctificaret per suum san- guinem populum, extra portam passus est. Excamus ergo ad eum extra castra, improperium eius portantes. f. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

a Non propter se. Tu est, propter illud designandum, ut extra carnis concupiscentias uiuamus a Fide & charitate. Quia ipse extra castra.

a Imitandum. b Delicias & uoluptates corporis. c Crucis quod in fidelibus uidetur. d Fatientes ut ipse. Excamus.

In hoc statu. Manens corpus. a Secundum statum futurum corpus.

a Ut futuram ciuitatem consequamur, & improperium portemus. b Quæ per priora signabatur.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

a Id est, confiteamur nomen eius quod laus Dei & hostia & fructus quia alii per hoc ad fidem trahuntur. b Elecmofyqatum & largitatis in alios.

D Christi p
958
m mahan
g nicaio

E
† Mic. 2. c.
Col. 3. a.

F
Epi. 1. 20.

2. Cor. 3. b.

anima-

NICOLAUS DE LYRA.

Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est, secundo con- cludit quasdam conclusiones ex dictis, ibi. Excamus igitur. Circa pri- am considerandum, quod ratio Apostolis subtiliter sumitur ex ueteri Test. Ad cuius intellectum sciendum, quod in festo expiationis offereba- t. Solemne sacrificium quod fuit figura immolationis Christi, ut sup. di- ctum est. Offerebatur aut uitulus & hircus quorum sanguis a summo sa- crote inferebatur intra sanctum sanctorum, ut sup. dictum est c. Carnes autem non comedebantur ab offerentibus, quia erat hostia pro peccato sa- crotum propter quod carnes extra castra comburebantur. Hircus aut uitulus figurabant Christum, propter similitudinem carnis peccati, sanguis eorum illatus intra sanctum sanctorum signabat, quod per san- guinem Christi pateret nobis ingressus ad celum. Combustio hostiæ ex- tra castra signabat passionem Christi futuram extra portam Ierusalē. Quod aut sacerdotes legales non comedebant hostiam illam signabat, quod obseruantes legalia cum euangelio non habent in effectu passionis Christi partem, secundum quod dicitur ad Gal. a. Si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit. Et hoc est quod dicit Apostolus. Ha- bitus al. i. crucem in qua oblati est. De quo ede. Quia illi qui legalia custodiunt quo designatur in ser- uitate tabernaculi non habent potestatem in efficacia passionis Christi. Subdit figuram hoc designantem, dic. 2 Quo enim, &c. i. uituli & hirci qui immolabāt in die expiationis. 3 Horum. Quia offerebantur pro peccatis sacerdotum & populi. 4 Propter. i. figuratum responderet figura. 5 Et lc. Quia locus Caluarie ubi crucifixus fuit, erat tūc extra ciuita- tem

* Talibus

quoque coniunxit sacrificium beneficentiae, quod merito appellauit communicationem. Dixit. n. Dominus. *Facite uobis amicos de mi. ini. aut quanto, &c.* Communicatio ergo est & remuneratio. Hic. n. dat pecunias, ille uero reddit benedictionem, & eius qui indiget sunt ea quae sunt potiora.

* HAYMO. Nō est

considerandus pauper qui uidetur accipere, sed Deus qui iussit dare. Eleemosyna. n. quae pauperi largitur in terra, a Deo recipitur in caelo. Et noli attendere quod hic tibi sit redditurus quod accepit. Tu. n. terram dedisti, ille celum reddet. Temporalia dedisti, aeterna mercaberis.

† cōcillat Deus vel placet Deo.

† inutile.

Obediendū superiōribus Mar. 23. a.

B *Obedite.* HAYMO. Obediendum est utiq; praelaris & praedicatoribus, in quantum doctrina & mores illorum sancta & pie existunt. Si autem a uia rectitudinis deuiauerint, nō faciamus qualia agunt, sed qualia dicunt, nisi forte & in doctrina aberrent. Vnde dominus ait. *Quae dicunt facite, quae autem faciunt, nolite facere.* Habent quidem dignitatem, licet uitae sint perditae, & ideo non ad uitam eorum sed ad mores intendite.

* CHRYS. Malum est ubi nullus est principatus, & multarum cladum haec res exitus occasio: & confusionis est, turbationumq; principium. Sicut. n. si ex choro ipsum coriphaeum auferas, nequaquam modulatus chorus vel ordinatus existit, & phalanx militum si ducem non habeat, nullo ordine procedit, & nauis si gubernatore priuetur, pessum eat necesse est sic & gregi si pastorem abstuleris, cunctus dispergetur & peribit. Malum igitur est ubi nullus est principatus. Malum autem est non minus, & inobedientia eorum qui reguntur a principe. Est tertium quoque malum, qm̄ ipse princeps malus extiterit, imo et hoc peius est, quam sine principe cōuersari. Melius quippe est a nullo, quam a pessimo regi. Quo ergo dicit Paulus. *Obedite praepositis uestris?* Dum praepositus malignus extiterit, num obaudiemus? Si quidem est in causa fidei, fuge illum & euita, non solum si homo fuerit, sed etiam si angelus de caelo descenderit. Si uero in uitae moribus malignum dicis, noli curiosus esse. Et haec non ex me ipso dico, sed ex scriptura diuina. *Super carbendam Moysi, &c.*

Matt. 23.

* HAYMO. Obediendum est omnibus praelatis & praedicatoribus, in quantum doctrina, & mores eorum sancta & pia existunt. Si autem a uia rectitudinis aberrauerint, sicut scribae & Pharisei, non faciamus qualia agunt, sed qualia dicunt, nisi forte in fide contrarii extiterint. Nā si in fide cōtrarii extiterint, non

NICOLAUS LYRA.

* 1 Talibus enim hostiis promeretur Deus. Non autem sacrificijs legalibus.

Diuisio.

2 Obedite. Hic consequenter ostendit qualiter se debent habere ad praelatos uiuentes. Et diuiditur in duas, quia primo ostendit qualiter se debent habere a talibus praelatos, secundo qualiter ad ipsum Paulum scribentem, ibi. *Orate pro nob.*

Circa primum sciendum, quod corpora inferiora quae reguntur per superiora subiecta sunt eis in duobus. scilicet in situ & motu quia elementa mouentur motu orbis, quantum ad illam partem, quae excedit altitudinem montium, ut habetur 1. meteororum. Eodem modo homines inferiores superioribus debent obedientiam, ut ad eorum imperium moueantur, & reuerentiam eis exhibeant, & hoc est quod dicitur. *Obedite praepositis. &c.* subdit ad hoc duplicem causam. Prima accipitur ex nobilitate officij, quia praelati praesunt in spiritualibus, quae corporalibus praesentantur, quanto anima melior est corpore, & hoc est quod dicitur. *Ipsi. n. praecipulant. quasi rationem pro animabus uestris reddidit.* Secunda ratio accipitur ex modo exercendi officium quia quando inferiores bene obediunt officium praelationis delectabile est superioribus, & utile inferioribus, si autem male obediunt contrarium acciunt, & hoc est quod dicitur, *Ut eum gaudio hoc faciant, & non gementes.*

3 Hoc enim non ex. Hoc patet per exemplum Chore & sociorum eius, qui rebellantes Moysi, a terra fuerunt absorpti, Nu. 16,

Orate

non solum uitandi sunt, sed etiam fugiendi.

b *Ipsi enim per uigilant. &c.* * CHRYSO. Audiant & principes, quoniam sicut obedientes oportet esse, qui reguntur, sic etiam rectores & principes uigilantes esse decet & sobrios. Periculum. n. imminet, subiectus est uisionibus peccatorum tuorum, & propter terro-

rum, & propter terrorem timori obnoxius est, & caet. Quid dicemus infelicibus, illis & miseris, qui semetipsos ad alios regendos praecipitant, & in tantorum suppliciorum abyssum iactant? Orationum quos regis, mulierum, puerorum, a quae uirorum turritatem reddidit uos, & ideo igni tuum subiciet caput. Miror si potest saluari aliquis rectorum.

c *Ut cum gau. Ave. Faciamus utique illud gaudio, quando uideamus homines proficere in uerbis Dei. Tu enim cum gaudio laborat operarius in-*

gris, quando attendit arbores & fructum uidet, quando attendit legetem, & uidet uberratem. Tunc intelligit, quod non sine causa laborauit, non sine causa dorsum curuauit, non sine causa manus attribuit, non sine causa frigus & stusq; tolerauit.

d *No expe. uo. AVG.* Non dico, non expedit illis quibus prodest tritari de uobis. Nam illi praepositi quando contristantur malis uestris expedit illis ipsa tristitia, sed non uobis. Si uero ergo in dominico agro bonum operemur praelati & subditi vel similiter de mercede gaudeamus,

Vel hoc faciant. i. reddant rationem Deo securi de praemio & non gementes anxii uel haesitantes de uestra damnatione. *Ora. pro no.* Superbiam elationemque mentis quorundam pontificum percussit, qui dedignantur precari subiectos, quatenus pro eis orationes fundant.

f *Bon. con.* Conscia nos non accusat, nec nobis conscia sumus quod uobis insidias fecerimus, nihil cum fictione protulimus, nil negociatione gratia fecimus. Ne ergo sinistre quod arbitrii **g** *In omnib.* Accusabatur, quod in gentem negligenter, sed condigne habere affectum ad omnes iudeos uel gentiles, de quorum praeteritis bonis gaudet, eisque in futuro meliora optat.

Testamentum est aeternum, quia aliud ei non succedet. **h** *Abundantius autem, &c.* * CHRYS. Vehementer amantissimum sic orare, non simpliciter, sed cum tota intentione & cōfessus studio. *Ut cito, inquit, ad nos ueniam.* Hoc animi est nihil precii, latagere ut ad eos uelociter ueniret, & exhortari illos orarent pro se, ut hoc ei concederetur, primum ab eis postulata orationis auxilium tunc etiam ipse eis omnia bona precatur.

Faciens

4 *Orate pro no.* Hic ostendit qualiter se debent habere erga ipsum Paulum, non. n. erat praelatus iudeorum, & ideo non petit ab eis talis obedientiam, sed petit ab eis illud quod tenentur, respectu omnium filiorum, scilicet orationis suffragium, dic. *Orate pro no.* & si hoc petebat Paulus qui de gratia Dei erat certus, multo magis debet hoc petere quicquid alius quantum unquam sit sanctus, sed quia possent dicere illi quod scribebat, non debemus pro te orare, quia tibi non ualere cum doctissima scellionem a legalibus, ideo hoc remouet, di.

5 *Confid. quia bo. con. h.* Praedicta docendo. **6** *In omnib. con. i. desiderantes bonam conuersationem omnium.* Subdit aliam causam quare petit orationis suffragium, dic. **7** *Amp. aut. de. &c. i. me orare.* **8** *Quo ce. re. uo.* Quia ab Ierusalem fuerat adductus in uincula, ut habetur Act. 21. Vel aliter quod si liberatus esset a carcere intendebat iterum uisitare iudeos qui erant in Hispania, quibus hanc epistolam scribebat secum, ut dicitur est in principio huius epistolae.

9 *Deus au. pa.* Hic ultimo apostolus confert ipsis suae orationis beneficium. Et diuiditur in duas partes, quia primo donat suam orationem, & secundo format suam petitionem, ibi. *Rogo autem uos fratres.* In prima parte optat eis beatitudinem, quae non datur nisi a Deo & mediante gratia, quae bonam aptat ad beatitudinem, et hoc est quod dicitur. *Deus. pa. quia proprium Dei est unire corda, cum sit unitas prima.* **10** *Ci eduxit, &c. do. le. Chri.* Et hoc in resurrectione. **11** *Pastor. ou. id est, simplicium & innocuum, qui proprie sunt de grege Christi.*

* li

a Faciens in vobis quod placet coram se per Iesum Christum. Nihil enim boni habere protestis, nisi illo prænimente & subsequente.

b Etenim per paucis scripsi vobis, &c.

Q. Non potest quisquam longitudinem sermonis abnuere hoc quippe erat quod aduertari faciebant & ideo latenter hoc tangit.

c Cognoscite fratrem nostrum Timotheum.

* THEODORET. Ostendit per ipsum missam fuisse epistolam. Erat autem verisimile

a Humillium.

Pailor etiam factus per effusionem sanguinis sui confirmavit Testament. nouum.

+ magnum ouium in sanguine testamenti æterni, dominum nostrum Iesum Christum, aptet vos in omni bono, ut faciatis voluntatem eius faciens in vobis quod placet coram se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen. Rogo autem vos fratres. vt sufferatis verbum solati.

b tii. Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen. Rogo autem vos fratres. vt sufferatis verbum solati.

b tii. Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen. Rogo autem vos fratres. vt sufferatis verbum solati.

b tii. Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen. Rogo autem vos fratres. vt sufferatis verbum solati.

b tii. Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum amen. Rogo autem vos fratres. vt sufferatis verbum solati.

b tii. Etenim per paucis scripsi vobis. + Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius uenerit videbo vos. Salutate omnes prappositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

rismile quoque ipso delectari, quoniam ipse quoque fuerat circumcissus.

d Salutate omnes prappositos vestros. Sicut generaliter omnibus scribit ita generaliter omnibus prælatis & subditis salutem optat. Salutare enim est salutem optare.

* THEODORET. Ostendit vndenam scripserit epistolam, & simul ostendit predicationem Euangelii breui tempore omnia peruasisse, & gentes ex promissione facta Abraham allecitas esse benedictionem.

12 Salutate omnes prappositos vestros. Hic Apostolus complet suam epistolam, quæ debet terminari in salutatione. ideo dicit. Salutate omnes prappositos vestros. i. Apostolos quorum aliqui superueniebant. Vel dicendum, quod prappositos hic vocat episcopos, qui sunt successores Apostolorum in ecclesia Dei, ut habetur in glo. Luc. 10. & in decre. 2t. dist. 1. c. In nouo testamento.

13 Et omnes sanctos. i. alios ecclesie ministros. istos non intendebat Apostolus instruere, quia non indigebant, sed salutatur eos per illos quibus scribebat. Salutatur etiam illos quibus scribebat ex parte conuersorum ad fidem, qui erant in Italia dicens. Salutant vos de Italia fratres. & in fine pro sigillo confirmationis ponit.

14 Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. i. confirmetur in presenti & futuro prestante domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 In sanguine. i. per sanguinem, quia Christus meruit suam resurrectionem & exaltationem per suam passionem.

2 Testamenti æterni dominum Iesum Christum. i. Testamenti noui, quod confirmatum est sanguine Christi, & dicitur æternum, quia æterna promittit.

3 Aptet vos in omni bono, &c. Sicut enim aptitudo potentie ad bene operandum politice est per habitus virtutum politicarum, sic aptitudo anime ad opera meritoria est super habitum gratie & virtutum in futurum, quas Deus operatur in nobis. ideo sequitur.

4 Faciens in vobis quod placet, &c. quia per ipsum ratione diuinitatis consequimur gratiam sicut per causam principaliter agentem. ratione vero humanitatis, sicut per causam instrumentalem coniungam.

5 Rogo autem vos fratres. Hic format suam petitionem. Et diuiditur in duas, quia primo facit quod dictum est. secundo complet epistolam: ibi. Salutate omnes.

Circa primum duo petit, vnum pro se, dicit. Rogo autem vos, &c. vt sufferatis. i. patienter portetis, si aliqua scripsi vobis increpando, quia hoc fuit ad correctionem & bonum, & ideo magis debet esse ad solatium propter hoc subdit.

6 Verbum solati. Excusat etiam se de scripturæ breuitate, quia breuis est ista epistola respectu materie contentæ, cum ibi omnia mysteria veteris legis breuiter tangantur, vt patet ex prædictis, & hoc est quod dicitur.

7 Etenim per paucis. i. valde paucis.

Scripti

A D D I D I O.

In cap. 13. ubi dicitur in postil. Doctrinis variis & peregrinis nolite ab ille abduci.

Per hoc quod dicit Apostolus doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, proprie potest intelligi doctrina Pharisæica, quæ in Thalmudicis codicibus diffusæ habetur & dispendiose, in quibus multe falsitates & enormitates continentur, prout fuit ostensum in Additionibus Esa. 34. & Zachar. 5. Et quia secundum gloss nulla falsa doctrina est, quæ non aliqua uera intermiscet, ideo prædicta doctrina dicitur variæ sicut corpus diuersis coloribus coloratum uarium dicitur similiter & dicitur peregrina, quia non à Deo autore, sed sicut fingunt reuelata fuerunt, sed ab hominibus diabolica inuestigatione inuenta, & de hoc uide plene in prædictis additionibus.

In

R E P L I C A.

In c. 13. ubi Burg. exponit quid intelligitur per uarias doctrinas, allegat ad hoc Thalmudicas traditiones, quas ponit Esa. 34. & Zachar. 5. & in fide Apoc. traditiones Saracenicæ Mahumeti, quæ quia non sunt contra postillatam, transeant aliorum iudicio relicte, & sic est finis, & hæc sunt quæ reperi in dictis Burg. contra postillatam. correctione digna, pauca autem quæ ponit circa actus apostolorum, canonicas epistolas & Apocalypsin quæ sunt modici ponderis transeo, quia & plurimum alias supra tacta sunt in quantum sunt postillatæ. contraria, quæ sic per me scripta & alia sub debita protestatione offero rectis amatoribus magistri Nicolai de Lyra media charitate corrigenda. Satis enim mihi est per hunc laborem otium euitasse, & maioribus meis dedisse occasionem, ut contra postillatoris corruptorem efficacius exurgant.

Tom. vj. H

INCIPIT PRÆFATIO B. HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBRUM ACTVS APOSTOLORVM.

†Pr. 3. b.

Anit † Psalmista: ambulabunt de virtutibus in virtutes. Post apostoli Pauli epistolas dudum vno vobis volumine translatas Domnion & Rogatiane charissimi, Actus Apostolorum compellitis ut transferam in Latinum, quem librum nulli dubium est à Luca Antiocheno arte medico, qui postea inferuiens Paulo apostolo Christi factus est discipulus,

pulus, fuisse editum. Cervices premit imposita sæpius oneris magnitudo, quia studia invidorum reprehensione digna putant ea quæ scribimus. Illorum nunquam odio & detractio, inuante Christo, meum silebit eloquium. Actus apostolorum nudam quidem videntur † sonare historiam, & nascentis ecclesiæ infantiam texere sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, † Cuius laus est in euangelio, animauerimus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.

Postilla Nicolai de Lyra super actus Apostolorum incipit & primo præfatio.

Repleti sunt omnes spiritus sancto & ceperunt loqui. Act. 2. a. Sicut lex Euangelica per Christum Deum & hominē, fuit data ut patet in Euangelio, ita per Apostolos aliosq; Christi discipulos per orbē fuit publicata. ut patet in hoc libro Apostolorum actibus. intitulato. propter quod Saluator dixit eis Marc. ult. d. Euntes in mundū vniuersum prædicare Euangelium omni creature. Hæc autē publicatio facta est per spiritum sanctum principaliter, & per Apostolos ministerialiter, Mar. 10. c. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. propter quod uerbum propositum a litteram dicitur de ipsis: Repleti sunt, &c. In quo dicitur notantur, scilicet Apostolorum aliorumque Christi discipulorum per spiritum sanctum confortatio, cum dicitur, Repleti sunt omnes spiritu sancto. Secundum est per eisdem Euangelij publicatio, cum subditur: Et ceperunt loqui. que duo sanctus Lucas prosequitur in hoc libro, ut videtur prosequendo. Circa primum tria pronuntur scilicet virtus efficiens, ibi: Spiritus sancto. Secundo modus sufficiens ibi: Repleti sunt. Tertio cæsus suscipiens, ibi: Omnes. Circa primum sciendum quod propheta spiritus sancto inspirati locuti sunt secundum quod 2. Pet. 1. d. Non uoluntate humana, allata est aliquando prophetia, sed spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. & legē Euangelicam denunciauerunt per Christum dandam, Isa. 2. a. De Sion exibit lex, & uerbum domini de Ierusalem. ibi enim legitur Christus frequenter docuisse. & Ier. 3. f. Ecce dies ueniūt, dicit dominus. & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non sicut pactum quod pepigi in Oreb. &c. & sicut pronuntiatum fuerat per prophetas per Christum hominē spiritus sancto repletum fuit lex Euangelica data. Vnde Luc. 4. dicitur de ipso, quomodo ingressus synagogam legis in libro Isaie quod in eo scribitur. 61. a. Spiritus domini super me propter quod unxit me, euangelizare pauperibus. misit me. Et sequitur ibidem, scribitur: Cœpit autē dicere ad illos, quia hodie impleta est scriptura hæc in auribus uestris. & similiter spiritus sanctus Apostolos confortauit & perfecit, ut essent apti ad prædicandum Euangelium: propter quod de ipso dicitur. 1. Corinthiens. 12. b. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. & sic patet primum, scilicet causa efficiens.

Circa secundum considerandum quod perfectio sufficiens ad prædicationem Euangelij non solum respicit personam propriam, sed etiam alias per quandam redundatiam quæ sunt instruendæ per sanam doctrinam. Talis autem fuit apostolorum perfectio collata eis a spiritus sancto nam per sapientiam & eloquentiam facti sunt apti ad prædicandum Euangelium per vniuersum mundum & hoc notatur cum dicitur:

Repleti. Ecclesiastes. 11. a. Si repletæ fuerint nubes, imbres effundent super terram. Nubes istæ sunt apostoli, de quibus dicitur Isa. 60. b. Qui sunt hi qui ut nubes uolant. Nubes istæ fuerunt scientia & eloquentia repletæ, propter quod effuderunt super vniuersam terram imbres euangelicæ doctrinæ. Vnde & in quolibet ipsorum fuit impletum quod dicitur Eccles. 39. 2. Ipse tanquam imbres emittet loquia sapientiæ suæ. & sic patet secundum.

Circa tertium considerandum, quod donum spiritus sancti confirmans & perficiens ad publicationem Euangelij non solum fuit datum vni Apostolo, sed omnibus, nec solis Apostolis sed etiam alijs discipulis simul existentibus, secundum quod dicit Hieronymus in epistola Paulinum de omnibus sacra scriptura libris. & 1. cap. huius libri dicitur. Erat autem turba hominum simul fere. 120. Et hoc notum dicitur. Omnes In quo exprimitur cæsus suscipiens spiritus sancti donum, secundum quod scribitur inf. 12. cap. Et dum cōplerentur dies Pētecostes erant omnes discipuli pariter in eodem loco & factum est repente de cælo sonus, tanquā adueniens spiritu uehementis, & repleuit totam domū, ubi erant sedētes, & patet primum principale.

Circa secundum uero quod est Euangelij publicatio, quod ponitur ibi. Et ceperunt loqui, duo notantur ad hoc necessaria, scilicet exclusio timoris, & ostensio feruoris. primum notatur cum dicitur: Cœperunt. Per hoc insinuat manifeste quod ante loqui non audebant, immo nec etiam apparere, secundum quod dicitur Iohan. 20. Cū sero esset die illa vna sabbatorū & fores essēt clausæ, & sed recepto spiritus sancti dono, quod foras mittit timorem, secundum quod dicitur. 1. Ioh. 4. d. Perfecta charitas foras mittit timorem timor iste fuit exclusus ab Apostolis & constantia eis data. Vn quilibet eorum potuit dicere illud Psal. 76. c. Nunc cœpit hæc multitudo dextere excelsi, quia quilibet cœpit habere constantiam terrene malorum sublato. & hæc mutatio fuit dextera excelsi, dantis Apostolis constantiam prædicandi. Secundum uero scilicet ostensio feruoris notatur, cum dicitur, Loqui. qui feruor in actu prædicandi recepto spiritus sancto statim fuit ostensus coram Iudæis uulgariibus, cum dicitur infra. 2. cap. quod Petrus feruenter locutus est de Christo, dicens Viri fratres liceat audenter uobis dicere, &c. & subdit ibi. Quia ergo receperunt sermones eius, baptizati sunt & apposita sunt in die illa aīæ circiter tria millia. Secundo fuit ostensus coram Iudæorum principibus, quibus Petrus & Iohannes constantem responderunt. infra. 4. d. Non possumus quæ uidimus & audiuimus loqui. Postea fuit ostensus etiam coram Gentibus. Vnde infra, 13. Iudæis contradicentibus euangelicæ prædicationi dicitur. Tunc contra Paulus & Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei, sed quoniā repellitis illud & indignos uis iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad Gentes. sic. n. non præcepit dominus, Cui est honor & gloria in secula seculorum.

Incipit

Vcas medicus Antiochenſis Græci ſermonis non ignarus ſcripſit E uangelium. ſectator Pauli, comes peregrinationis eius. Hic etiam aliud volumen edit, q̄ titulo actuum apoſtolorum prenotatur, cuius hiſtoria uſque ad biennium Romæ commorantis Pauli per-

uenit, id eſt, ad quartum Neroniſannum. ex quo intelligimus in eadem vrbe librū eſſe compoſitum.

De loco quidem in quo Actus Apoſtolorum ſcripti ſunt. Hic tenenda eſt ſententia, quæ dicitur Græci ſermonis nō fuiſſe ignarus, qua lingua nouū Teſt. excepro Matth. Euangelio & epiſtola Pauli ad Hebræos tantum ſcriptum eſt. Oportebat enim vt indicia ſermonis diuini calingua ſcriberentur, ad quā omnes velut ad ſapientiæ & omnium diſciplinarum fontē concurrunt, quando in fine ſeculi in omnibus Gentibus Deus eſſe notus voluit.

Suſpicantur quidā quotieſconque Paulus in epiſtolis ſuis dicit: iuxta Euangelium meum, Lucæ volumē ſignificari: & Lucam nō ſolum à Paulo didiciſſe Euangelium, qui cum Chriſto in carne

carne non fuerat, ſed etiam à cæteris apoſtolis. quod ipſe in principio ſui voluminis declarat dicens. *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt & miniſtri fuerunt ſermonis.* Igitur Euangelium ſicut audierat ſcripſit, Actus Apoſtolorum ſicut viderrat compoſuit.

Incipit Prologus in Acta Apoſtol.

Vcas Antiochenſis natione Syrus cuius laus in Euangelio canitur, apud Antiochiam medicinae artis egregius & apoſtolorum Chriſti diſcipulus fuit: poſtea uſque ad confeſſionem Paulum ſectus apoſtolum ſine crimine in uirginitate permanens, Deo maluit ſeruire.

Qui ſeptuaginta & quatuor annos ætatis agens in Bithynia obiit plenus ſpiritu ſancto, quo inſtigante in Achaia partibus Euangelium ſcribens Græcis fidelibus, incarnationem domini ſideli narratione oſtendit, eundemque ex ſtirpe David deſendiſſe monſtrauit. Cui non immerito ſcribendorum Actuum Apoſtolorum poteſtas in miniſterio datur, vt Deo in Deum pleno, & filio perditionis extincto, oratione ab apoſtolis facta, ſorte dominicæ electionis numerus compleretur. † Sicque Paulus conſummationem apoſtolicis actibus daret quamdiu contra ſtimulum calcitrantem dominus elegerat. Quod legentibus & requirentibus Deum breui potius volui oſtendere ſermone, quam prolixus aliquid fuſtidientibus prodidiſſe, † ſciens quod operantem agricolam oporteat primum de ſuis fructibus edere. Quem ita diuina ſubſecuta eſt gratia, vt non ſolum corporibus, ſed etiam animabus eius proficeret medicina.

Item de cauſis ſcribendorum Actuum Apoſtolorum quædam argumenta præſtaſta ſunt. Prima hæc eſt, vt quia apoſtolicæ imminutionis numeri ſanctæ ſcripturæ ſermone narrata eſt, ipſius etiam impletio canonico libro enarraretur. Et vt Pauli extra. xij. Apoſtolorum numerum aſſumpti autoritas teneatur, vt eius epiſtole inter canonicas ſcripturas habeantur, præcipue canonicæ ſcripturæ teſtimonium habentes, quæ conuerſionem & conuerſationem eius pleniffimè profert. Tertia cauſa eſt, vt perfectus perfecti ſpiritus aduentus, perfecto Apoſtolorum numero completus ſancti canonis enunciaretur hiſtoria. Ob hoc igitur & horum ſimilia, quæ poſt aſcenſum Saluatoris contigerunt, ſatis vtile, imo & neceſſarium erat, conſcribi Actus Apoſtolorum.

Scribendorum Actuum Apoſtolorum cauſa triplex.

E

F

Incipit prologus ſuper Acta Apoſtolorum.

Vcas Antiochenſis, &c. In iſto prologo præceditur per hunc modum primo ponit Hiero multiplicem autoris notificationem, ſecundo in ſcribendo Euangelium oſtendit ipſius fidelitatem, ibi. Hic ſpiritu ſancto inſtigante, &c. quia fideliter ſcripſit Euangelium. tertio dicit quod congruum fuit vt ſcribendi.

Actus Apoſtolicos haberet poteſtatem. vnde dicit. Cui non immerito, &c. quarto dicit Hier. ſe vitare ſermone prolixitatem, ibi. Quod legentibus, &c. Quia vero Lucas fuit medicus officio, quinto officij ipſius oſtendit utilitatem, ibi. Quem ita dicit. &c. Iſta ſufficiant de prologo iſto, ſupra. n. ſere totus exponitur in prologo ſuper Lucam.

Incipit liber Actuum Apoſtol.

C A P. I.

Incipit Actuum Apoſtolorum Beati Luca Euangelista.

OCY MENI. Priorem librum dixit non Euangelium. quem tamen Paulus (2. ad Tim. 2.) ſuum vocet Euangelium vbi ait: *iuxta Euangelium meum.* Nam arrogantiam vbique fugiunt, ſicuti Mattheus, Marcus qui ſuam ſcripturam non uocat Euangelium. Sed Chriſti prædicationem, &c. quæ quidē ſcripta fideles poſtmodum Euangelia appellare dignati ſunt, tanquam vere completentia Euangelium hoc eſt, Chriſti doctrinam. *Euntes docete gentes, baptizantes eos, &c.*

C A P. I.

† PRIMVM QVIDEM

* CHRYSOST. Magna laus Apoſtolorum, quum talia fuerint aggreſſi, nimirum totius orbis ſalutem quum horum uerba ſpiritus eſſent plena.

* CHRYSOST. Iam mihi uide quam hic Euangeliste ſermo, abſit ab omni faſtu. non enim dicit, prius Euangelium, quod

quod euangelizauit. Sed priorem quidem ſermonem feci, nimirum Euangelii prædicationem magnificentius quiddam eſſe dicens quam pro ipſius dignitate, aut uiribus. Et tamen Apoſtolus hoc titulo ornat illum dicens, *Cuius laus eſt in Euangelio.* Ipſe contra modeste loquitur, dicens. *primum quidem ſermonem feci, &c.*

a *Primum quidem.* Beda, id eſt, Euangelium cui ſecundum addidit, id eſt, Actus Apoſtolorum. Completo primo eſt ibi: Vtque in diem, qua præcipiens apoſtolis, &c. initium tecundi, quibus & præbuit ſeipſum uium poſt paſſionem ſuam in multis argumentis. Nam Euangelio Ieſum celos aſcendiſſe, diſcipulos à Bethania Ieruſalem reſſos teſtatur, non tamen ibi dicit, q̄ per 40. dies poſt eius paſſionem crebro apparuit, q̄ aſcensurum de regno Iſrael interrogauerunt, q̄ eo aſcendente angeli aſſiterunt, & huiusmodi.

Sermo-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I.

Primum quidem, &c. Hic incipit liber Actuum Apoſtolorum, in quo ſanctus Lucas primo ſe continuat ad præcedentia, ſecundo proſequitur ſubſequentia, ibi. Et conueſcens.

Præcedentia uero dicta ſancti Luca ſunt in eius euangelio, in quo incipiens in Chriſti præcurſore, conceptionem Chriſti, natiuitatem, conuerſationem & prædicationem, mortem & reſurrectionem & aſſeſionem declarauit, & hoc eſt quod dicit.

1 Primum quidem. i. primo. ſ. in Euangelio.

* Sermo

Præce-

MORALITER.

† 1 Primum quidem, &c. Per hoc Chriſtus dedit formam doctoribus & prædicantibus Euangelij quam docendo & prædicando

do debeant ſequi, ſ. ut prius opera uirtutum faciant, & tunc aliis facienda proponant. Per hoc et, q̄ Chriſtus poſt opera uirtutum doctrinam ſanam dñ hic ad dexteram patris aſſumptus

Tom. vj. H 2 ſignifi-

a Sermonem. i. scripsi, quia scribere est operari. vel quia factis meruit esse scriptor euangelij.

b *Fecit.* Totus liber euangelij vnus sermo dicitur quod habet vnum sensum: aut singulare pro plurali. Euangelium est bona annunciatio, in qua annunciatur requies post laborem regnam post seruitum, vita post mortem.

c *De omnib.* Dictis & factis Christi quae indicant officio digna vel idonea suae dispensationi.

*** CHRYS.** Non simpliciter de omnib. sed ab initio ad finem vsque, aut n. ad eum vsque die quo receptus est in caelum. Atqui Ioannes declarat impossibile per scribere omnia, quae si scribantur singularim. nec ipse vt arbitror caperet mundus. Quomodo igitur hic Lucas, loquitur de omnib. Atqui non dixit oia, sed de omnib. perinde ac si quis dicat summam in genere: aut de omnibus loquitur, quae necessaria sunt, vrgentque.

*** OECVM.** hic autem de omnib. ait sic librum fecisse, ab exordio vsq; ad assumptionem. Quod se nihil praetermississe eorum, ait, quae coherrent, aut vrgent, in quib. diuinitas ac veritas praedicationis comprehenditur. Non. n. quippiam eorum reliquerunt, per quae vel dispensatio verbi iuxta carnem creditur & cognoscitur, uel magnitudo ipsius iuxta diuinitatem reuelat & manifestatur.

*** CHRYS.** OECVM. vide porto humanitatem eius ac mentem apostolo dignam, etiam si vnus hominis causa tam diligentem sollicitudinem suscepisset, ut totum Euangelium conscriberet: ut inquit, hns eorum sermonum quos audisti certitudinem. Audierat. n. Christum dicentem, Matth. 18. Non est uoluntas patris mei, ut uel unus pereat ex his pusillis.

d *Theophy.* Dei amicus, uel Dei amator, quia si tu sis amicus Dei, tibi scribitur Cui Euangelium scripserat, eidem & Actus Apostolorum scribit Lucas medicus ad salutem ani. &c.

e *Quae.* A baptismo Io. quo Iesus baptizatus est, usq; in diem quo assumptus est in caelum, quia de toto illo tempore I. ucas sermones texuit qui in fine Euangelij ita scripsit. Cum bene dixisset recessit ab eis & ferebatur in caelum.

*** CHRYS.** Nihil. n. doctores si g. dius, qui uerbis duntaxat philosophatur. Neque. n. hoc doctoris est, sed histrionis ac hypocritae. Eoque apostoli prius vitae exemplis docebant, deinde uerbis. *Capit Iesus, &c.* Qui omnia quae fecit & docuit, inceptio quaedam fuit eadem postea apostolis facientibus & docentibus & eorum sequacibus.

f *Facere.* Bonum doctorem, instituit uel instruit, q. faciat qd docet. Bed. sensus est: scripsi de Iesu a tpe quo signa cepit facere & docere usque in diem quo iisdem completis assumptus est.

Rab. praecipiens apostolis praedicare Euangelium per spiritum sanctum, per quem praedicatum est Euangelium, quia uerba inspirabat, & fiduciam tribuebat. Vel praecipiens per spiritum sanctum. Quod. n. filius praecipit, praecipit & hoc spiritus sanctus. Vel propter spiritum praecipit, quia non praeciperet nisi spiritus uenturus esset.

*** CHRYS.** Hoc est spiritualia ad illos uerba loquutus, nihil autem humanum.

*** OECVM.** Vel hoc dicit, spiritualia significans fuisse praecipita, nihil seculare praeter sententia, uel etiam spiritum connaturalem sibi demonstrat, utpote cui ex diuina hypostasi nihil desit eorum, quae adeo expleri possunt. Quoniam. autem sunt praecipita, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Sermonem, &c. Non dicit omnia, quia omnia facta & b. isti non possunt per singula scribi. secundum quod dicitur Io. ult. d. Sunt autem & alia multa quae fecit Iesus, quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros, sed dicit.

2 De omnibus. quia de pertinentia. ad Christi conceptionem, natiuitatem uitam & mortem, resurrectionem & ascensionem aliqua scripsi.

3 O Teophile. Hic erat quidam episcopus Asiae, cui scripserat Euangelium, ut patet in eius prologo, & eidem scripsit hunc librum.

4 Quae cepit. Ne similes esse scribis & Pharisaeis, de quibus dicitur impropere Mat. 23. a. Dicunt. n. & non faciunt. Bene. n. docere, &

MORALITER. significatur, quod doctor uel praedicator recte uiuens & sane

g *Elegit.* Hoc ad laudem apostolorum quorum actus scribere proponit.

*** CHRYS.** Non dixit, ascendit. Nam adhuc tanquam de homine loquitur uidelicet & post resurrectionem docuit discipulos, caeterum huius temporis historiam nemo nobis explicuit ex arte totam uel

1 cuit ex arte totam uel immoratur quidem huius rei Ioannes magis quae

2 ceteri, quemadmodum & hic. Sed nullus omnino euidenter differuit, pro

3 pterea quod ad alia felarent. Dicimus igitur haec per apostolos, quae

4 audierant uoluerunt, quibus & scriptum praebuit uium. Prius autem de assumptione loquutus

5 dicit & de resurrectione posteaquam enim dixit eum assumptum, ne putaretur ab aliis assumptum esse, adiecit, quibus & exhibuit scriptum uium. etenim si semetipsum exhibuit in re maiore, quanto magis in minore.

*** OECVM.** Ne quis existimaret alterius hoc factum esse uirtute, statim et subiunxit, quod propriae esset auctoritatis, quibus et exhibuit seipsum uiuentem. Eundem autem ostendit qui passus fuerat ac resurrexerat, sermoni coniunxit quod loquitur, dicens, (posteaquam ipse passus fuerat,

6 h. *Assump.* A diuinitate, uel a nube assumptus, quasi uerus homo.

*** TERTVL.** Cum discipulis autem quibusdam apud galilaeam Iudaeae regionem ad quadraginta dies egit, docens eos quae cerent. dehinc ordinatis eis ad officium praedicandi per orbem circumfusa nube in caelum est receptus, multo uertius quam apud uos asseuerare de Romulo proculi solent.

*** CHRYS.** Neque. n. ita tunc perpetuo quemadmodum a te resurrectionem fecerat ueritatur. cum illis. Illud uide, ne dixit 40. dieb. sed per 40. dies. aduolabat enim, ac de uolabat rursum. Quare ita tandem? subducebat animos illorum ad a

tiora, nec patiebatur illos similiter erga ipsum sic affectos esse quemadmodum prius fuerat. Neque uero hoc simpliciter faciebat, sed utrunq; diligenter preparabat, & ut crederetur resurrectio, & ut deinceps maior humana conditione haberetur, &c. Caeterum quia de causa non apparuit omnibus, sed discipulis tantum. Quoniam multis illarum uisum fuisse spectrum, uel licet iis qui non nouerant arcanum mysterium. Etenim si ipsi discipuli diffidebant ac turbabantur, & opus erat ut manibus contrectarent, opus erat mensa communi, quomodo uerisimile est affectos futuros fuisse uulgares istos? &c. Quod. n. in illis effecerunt conspecta prodigia, hoc in omnibus posteris erat factura fides. quapropter & incredulos per fidem colligimus &c. Itaque qui aiunt non esse facta miracula, tum magis tiam seiplos pudesciunt. Nam hoc ipsum maximum est miraculum, absque miraculis orbem terrarum accurrere, a diuocim pauperibus & illiteratis hominibus attractum. Neque. n. pulentia diuinarum, neque sapientia dicendi, nec alia res simuicerunt piscatores, ut iam uel inuiti fateantur homines illis diuinam esse uirtutem. Nam erat impossibile, ut unquam res tanta uiribus hominum conficeretur. Atque hac de causa ipse diebus quadraginta commemoratus est post resurrectionem longum tempore spacio certis argumentis declarans, & comprobans conspectum sui ipsius, ne spectrum & manum fantasma crederent quod uidebatur. Ac ne his quidem contentus fuit, mentem etiam addidit. Et conuescens, &c.

7 Quos elegit. praeceteris ad officium apostolatus.

8 Assumptus. de terra ad caelum in sua humanitate, secundum diuinitatem. n. quae necessario est ubique, non conuenit ei loco ad locum transire, Assumptus est autem a tota trinitate assumptionem illam faciente, quae in omnibus effectibus principaliter operatur. Et tiam a seipso. nam corpus gloriosum sic est in potestate animae, quod bediuit ei ad nutum ad motum localem. Assumptus est etiam a nube praestante ei obsequium.

9 Quibus & praebuit. post resurrectionem.

10 In multis. de sua resurrectione facientibus fidem.

11 male uiuere nihil aliud est quam se sua uoce damnare.

12 Usque. Ascensionis suae.

13 Qua praecipiens. Quod. i. praedicatio Matt. ult. ut sup. allegatum est.

14 Quos elegit. praeceteris ad officium apostolatus.

15 Assumptus. de terra ad caelum in sua humanitate, secundum diuinitatem. n. quae necessario est ubique, non conuenit ei loco ad locum transire, Assumptus est autem a tota trinitate assumptionem illam faciente, quae in omnibus effectibus principaliter operatur. Et tiam a seipso. nam corpus gloriosum sic est in potestate animae, quod bediuit ei ad nutum ad motum localem. Assumptus est etiam a nube praestante ei obsequium.

16 Quibus & praebuit. post resurrectionem.

17 In multis. de sua resurrectione facientibus fidem.

18 docens, sit ad Dei gloriam assumendus.

19 Quibus & praebuit, &c. quae posita sunt diffuse in litterali expositione.

20 In multis. de sua resurrectione facientibus fidem.

21 docens, sit ad Dei gloriam assumendus.

22 Quibus & praebuit, &c. quae posita sunt diffuse in litterali expositione.

& apostoli cognouerunt tãquam notissimum. Aut vinum q post mortẽ viuēbat. Vel viuum, id est, amplius non moriturũ.

2 Per dies. Non tamen eis per. xl. dies continuos apparuit. post diem. n. resurrectionis alios quatuor dies interuenisse Ioãnes dicit. Post quos rursus apparuit p. xl. q. xl. horis mortu⁹ fuerat xl. diebus se viuere con firmat. Et per xl. typus a presentis seculi, quo b Christus in ecclesia ver satur, potest intelligi, si c ne q̄a homo quatuor, d conitans elementis eru ditur contra transgressionem decalogi.

b Apparens. Beda. Ad instruendã fidem suã resurrectionis: sepius quoq; apostolis post resurrectionẽ viu⁹ apparens cibũ sumit, carnẽ suã palpãdã exhibuit. Sed p mysteriũ huius cõuer sationis significat se impleturũ q̄ promiserat: Ecce ego vobiscũ sum vsque ad consummationẽ seculi. Ite numerus tẽporalẽ vitam significat, q̄a postq̄ cõsepulti fuerim⁹ cũ Crõ p baptismũ i mor tẽ, quasi mari rubro trãsito necessariũ habemus ducatu⁹ i hac solitudine, q̄ ad celos nos pducatur, & imagines suas denario re munerãs p̄sẽtia sãcti spirit⁹ quasi vera gete iubilei remuneret. * CHRYS. Sic hoc argõ ip̄i quoq; apostoli, semper astruxe runt resurrectionis fidẽ, vt quum aiunt, qui quidẽ cibũ simul sumpsimus, & bibim⁹ cũ illo. Sed quid apparẽs faciebat? Per q̄ illos ad fidẽ adduxerit ostẽdit, dicẽs: apparens eis, &c. Quum au tem deiectis erant animis & his q̄ facta fuerãt cõturpati, ac re stabat, vt magna aggredereẽ certamina, recreat & erigit illos, prædicẽs qd̄ esset illis enenturũ, ac p̄cipiens ne discederent ab

Hierosol. &c. Primũ euocarat illos i Gallilãã, metuentes etiã num ac trementes, quo vacui patore, possent audire q̄ dicerẽ tur: deinde quum audissent, & in his quadraginta dies essent versati, præcepit ne ab Hierosol. &c

c Præcepit, &c. * CHRYSOSTOMVS. Cur ita tandem? Quem admodum milites, in multitudinem eruptu ros, nemo patitur exi re, priusquam armati fuerint, neq; quisquam equos sinit a carcere prosilire priusquam au rigam naçti sint ita, nec Christus discipulos suos passus est in acie contpici, priusquam descenderet spiritus, ne facile cape rentur, & abducerẽtur a multitudinem. verum non hæc sola cã est. Sed postea quã cõplures erant illis credituri, & rursũ cũ his aliis, ne qui dicere possent, qd̄ prætermissis notis, ad peregrinos abissent, ostentandi sui gratia, hac de cã, apud ipsos qui le sum occiderẽt, exhibet argumẽta resurrectionis: Apud ipsos, inquam, qui eum crucifixerant, qui sepelierant. in ipsa ciuitate in qua facinus illud impium merat patratum, vt aduenis etiam omnibus os occluderetur.

* OECUM. Quod si statim ab Hierosolymis discessissent, nihil que horum fuisset subsequutum, suspecta certe fuisset resur rectionis. Rursũ etiam quia nondum uirtute spiritus ornati, in utiles redderentur ad hostium congressus.

d Conuescens. Signa ueri corporis annunciat, quia non uno cor poris sensu, sed visu, auditu, tactu, apparendo, loquendo, con uescendo probantur.

CHRYS.

NICOLAUS DE LYRA.

* i Per dies. quod non est sic intelligendum, quod in illis quadraginta diebus fuerit continue cum eis, sed quia in illo temporis spacio eis fre quenter apparuit.

2 Loquens, &c. id est de beatitudine caelestis. Ad maiorẽ intellectum duorum duo hic sunt uidentia. Primũ, est, utram resurrectio Christi de buit argumentis probari. Ad quod dicendum, quod argumentũ uno modo est ratio rei dubie faciens fidem. i. certitudinẽ quod esse non potest nisi pro sedat ex principijs per se notis, sicut fit in scientijs demonstratiuis & alijs. talibus argumentis non debuit resurrectio Christi probari quia est articulus fidei. de talibus enim non habetur certitudo euidentiã in præ senti, saltem de comuni cursu. Alio modo accipitur argumẽtũ aliquid sensibile signum, quod inducitur ad manifestationem alicuius ueritatis. que nomine argumenti aliquando utitur philo. in libris suis. & hoc modo accipiendo argumentum Christus suam resurrectionem declarauit ar gumentis, in quantum per euidentiã signa se uere resurrexisse ostendit: quod fuit necessarium apostolis fieri. Primo propter seipsos, eo quod eor um corda non erant disposita ad credendam de facili eius resurrectionẽ. Vñ dicit eis Luc. vlt. d. O stulti & tardi corde ad credendũ in om nibus que locuti sunt prophetae. Secundo propter alios, vt per hu iusmodi signa eis ostensa eor testimonium de Christo efficacius reddere tur, secundum illud. 1. Ioh. 1. b. Quod audiui mus & uidimus nostris oculis, & manus nostrẽ contrectauerũt de uerbo uitã, testa mur & annũciamus uobis. Secundũ est de qualitate & efficacia hu iusmodi argumentorum. Circa quod sciendũ, quod uera resurrectio de qua fit sermo hic, est creditus eiusdẽ hominis in numero de morte corporali ad uitã gloriosã. Et hoc ostensum est in Christo tam ex parte corporis quam ex parte animã. Ex parte enim corporis primo fuit ostensum, q̄ Christi corpus post resurrectionem fuit uerum corpus & solidum, non corpus phantasticum uel rarũ, sicut est aer, uel per hoc q̄ palpabile præ buit ipsum, Luc. vlt. f. Palpate & uidete, quia spiritus ossa & carnẽ non habet, sicut me uidetis habere. Secundo fuit ostensum, quod erat corpus humanũ, per hoc quod ostendit uerã humanã effigie oculis di stinguibilem ab alijs effigieb. Tertio fuit ostensum, q̄ erat idẽ corpus nu mero qd̄ habuit prius ante mortẽ, p ostẽdẽdo cicatrices uulnerũ. Lu. vlt. f. Videte man⁹ meas & pedes meos, quia ego ipse sũ. & Ioh. 20. g. dicit Thomã: Infere digitũ tuũ huc. & uide manus meas, & affec manũ tuã, & mitte in latus meũ, & noli esse incredulus, sed fidelis. Similiter ex parte animã iterato corpori uerã ueritatẽ sugre surrectionis ostendit, & hoc per opera triplicis uitã. Primo quidem per opus uitã nutritã, in hoc quod cũ discipulis manducauit, ut habetur Luc. vlt. f. Obtulerunt ei partẽ piscis assũ & fauũ mellis, & cũ mãdu casset corã eis, sumẽs reliquias dedit eis. Secundo per opera uitã sensitiuã, in hoc quod discipulis ad interrogata respõdebat & eos saluta bat, in quo se ostendit uidere & audire. Tertio per opera uitã intellectu uã, in hoc quod cũ eis loquebatur & descriptis differẽt, Lu. vlt. f. Hæc sunt uerba quã locutus sum ad uos, &c. Quod etiam resurrexit

MORALITER.

* fitione, & per hoc fuit probata nra resurrectione futura, quia Christus est homo uerus eiusdem speciei nobiscum. pp quod eius resurrectio ẽ nostrã resurrectionis argumẽtũ, ut deducit

ad uitã gloriosã, ostendit per hoc, q̄ ad discipulos ianuis clausis intra uit, & hoc per docem subtilitatis. Vñ de dicit Gre. Homil. 17. Palpandã carnem dominus præbuit quã ianuis clausis introduxit ut esse possit resur rectionem ostenderet corpus suum, eiusdem naturã, & alterius gloriã.

De efficacia horum argumentorum dicitur ab omnib. q̄ licet unũ per se sumptum uel duo non sufficerent, tamen oia simul sumpta fuerunt effi cacia in suo genere ad manifestandã ueritatẽ resurrectionis dominicẽ & cum ad hoc inducã fuerint ab illo cuius perfecta sunt opera. Sed ulte rius potest queri, utrum in hac manifestatione fecerint certitudinem eui dentiã, uel a thesiõnis tantum. Ad quod dicunt aliqui, quod fecerint cer titudinem ad thesiõnis tantum, qualis est in his que sunt fidei, de quibus est resurrectio Christi. Alii uero dicunt, q̄ fecerint certitudinẽ euidentiã, eo quod talis manifestatio fuit per signa sensibilia euidentiã. Sed saluo me liori iudicio mihi uidetur melius dicendum, quod Christus potest dupli citer considerari. Vno modo in quantum homo tantum, & sic argumẽta prædictã fecerunt certitudinẽ euidentiã, de resurrectione humanã na turã, quia sicut dictum est, erãt euidentiã sensibus bene dispositis. ad quod etiam reducit certitudo euidentiã demonstrationis. Alio modo potest considerari in quantum Deus & homo, siue Deus humanatus, & sic argu menta prædictã de resurrectione Dei hominis, non fecerunt certitudinẽ euidentiã, sed a thesiõnis tantum que est fidei, quia diuinitas Christi & ante resurrectionẽ & post non fuit aliter cognita ab apostolis. Et hoc ui detur manifeste dicere beatus Greg. homil. 17. Thomas aliud uidit & aliud credidit. A mortali quippe homine uideri diuinitas non potuit homi nem ergo uidit, & Deum confessus est di. Dominus meus & Deus meus. uident ergo credit, quia considerando uerũ hominẽ, hunc Deũ quẽ uidere non poterat, exclamauit. licet ergo per argumenta prædictã euidens fuerit apostolis illum quẽ dicebatur Iesus Nazarenus, uere re surrexisse, non tamen fuit euidens, sed solum creditum Deum a mortuis re surrexisse, sicut & creditum fuit tantum & non scitum illum hominem esse Deum. obiectum autẽ fidei est ipse Deus nõ uisus, & nõ articulus fidei est aliquid nõ uisum circa Deum. pp quod articulus fidei est Deum re surrexisse a mortuis, & non hominẽ tantum. Propter quod dictum est su pra quod illa argumenta nõ fuerunt efficacia ad manifestandã euiden ter resurrectionẽ Christi pro ut est articulus. Et per prædictã patet solutio ad rationes utriusq; opinionis aliter sentientis. 3 Et conuescens. Post quam Lucas continuauit se ad dictũ in Euangelio, hic conuequenter pro sequitur dicenda in hoc lib qui sicut dictum est, est de legis euangelicẽ pro mulgatione. Circa quod consequẽtũ, quod sicut corpus mobile subiectũ est in tota naturali philosophia sub ratione absolutã, in partialibus uero libris sub rationibus determinatis, ut in libro de celo & mundo corpus mobile ad situm, in libro uero de generatione, corpus mobile ad formã: ita Deus sub ratione absolutã subiectum est in tota sacrascriptu ra. uero dicitur theologia quasi sermo de Deo. sub rationibus uero de terminatis est subiectum in libris partialibus, ut ostensum fuit in prin cipio Gen. & in alijs sequentibus libris. In toto uero nouo Testam. sub iectum est, ut relemtor in cõmuni, sed in libris partialibus sub rationib.

Apostolus. 1. Corint. 15. Et quia ad sane predicanã iũ requirit spiritus sancti donum, ideo promittitur prædicatorib. ecclesiã cum dicitur: Et conuescens præcepit, &c. Sequitur.

Homil. 10.

cap. 1.

E

F

Homil. 1. * CHRYS. Post hæc ne dicerent, quomodo ergo poterimus inter homines impios, & homicidas, ad hæc tam multos durre, quum simus pauci contemptique? vide quomodo desperationem hanc dissoluat dicens, sed expectate promissionem patris, quam audistis ex me.

Vide Christomus eo loci. * OECVMEN. Et ubi hoc pater pmisit? Dicimus ergo quod vel p defectu oportet dictum hoc intelligi, vt subaudiatur præpositio *αὐτοῦ*, sitq; sensus. Expectarent à patre promissionem, quam vobis, inquit, feci de spiritu sancto. vel etiam qa sicut ipse ait, Quæ à patre audiui, hæc annuntio vobis, sancti quoque spiritus promissio etiam si per ipsum facta sit, a patre erat. Quod si & ab ipso queritur, Ioel fide dignus est qui sermonem confirmet dicens, Effundam de spiritu meo super omnem carnem.

2 cap.

a Promissionem. Quam promisit per Ioel, vt habetur in sequentibus: & si à Christo promissa, à patre tamē complebitur. Vel patris dicitur, quia in eius uerbo, id est, Christo promittitur.

b Quia Iohannes. Beda. Cum diceret dominus, quia Iohannes baptizauit aqua, vos autem, &c. non subiunxit, vos autē baptizabitis, sed baptizabimini spiritu sancto, qa neq; apostoli, neq; sequaces eorum usque hodie in ecclesia aliter quā in aqua baptizare præualent: sed inuocato nomine Christi interior virtus spiritus sancti baptizatorum animas & corpora purificat, quod in baptismo Iohannis non fiebat.

Beda. Baptisma datur in duab. naturis, corporali, scilicet & spirituali, quia homo qui baptizatur duob. constat, corpore, scilicet & anima, tamen vnum est baptisma, sicut vnus homo.

Cap. 1.

* OECVM. Contummata spiritus superuētio in apostolos, & quæ perfectum reddit, à Deo, vt alios quoque perficiat, tpe Pentecostes facta est, non autem eo præsentē venit, Nā si tunc dñs discessisset, spiritus vero māsisset, non fuisset tanta contentio, adeo enim ei adhærebant, vt agrè diuelli possent. Non statim autē descendit spiritus, sed post octo fortassis aut nouē dies, vt paululū contristati, & in desiderio ac necessitate pmisionis constituti, purū ac perfectū reciperent in eius aduentu gaudium. Præterea autē oportebat in celo nostram cōparere naturā ac perfectam fieri reconciliationē, ac tūc viuere spiritu.

Homil. 1.

* CHRYS. Neque dixit, Ego vos baptizo spiritu sancto, sed baptizabimini, nos interim docens, vel modeste de nobis sentiamus. Non hoc iam ex Ioannis testimonio dilucidum erat, quod ipse esset qui baptizaret, quum dicere, ipse vos baptizabit spiritu sancto, & igni.

* OECVM. Apostoli in initio aqua baptizati sunt, postea vero spiritu sancto, &c.

Beda. baptisma vnctio vnde & in quibusdā libris inuenitur sic Ioānes t̄ vnxit aqua, vos vngemini spiritu sancto. Baptisma autē domini quod in spiritu sancto est, non ad illud tēpus tantū respicit quo apostoli & ceteri fideles illius tēporis baptizati sunt aqua ī remissionē, gratia spiritus à Domino percepta, sed ad hoc

C

NICOLAUS DE LYRA.

* magis determinatis. Vnde in Euāgelio Deus redēptor est subiectum legis Euangelicæ lator. In hoc autem libro ut eiusdem legis per orbem publicator. Primum tamen fecit per seipsum, secundum vero per Apostolos ad hoc missos. propter quod liber iste ab actibus apostolicis nominatur. Ad hoc autem quod Apostoli aliique discipuli essent ad hanc publicacionem idonei præ exigebatur in eis solidatio & perfectio per donum spiritus sancti, quo essent diuina notitia præditi constantes & eloquentes & charitate seruati: propter quod liber iste in duas partes diuiditur, quia primo describitur apostolorum debita dispositio, secundo per eosdem euāgel. publicatio. sc. ca. i. b. Stans autem Petrus. Debata uero dispositio apostolorum facta est per spiritus sancti donum vt dictum est, & ideo primo describitur promissio huius doni. secundo expectatio promissi, ibi: Tunc reuersi sunt. tertio collatio expectati. in principio sequentis cap. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur hæc promissio, secundo circa hoc mouetur quæstio, ibi: Igitur qui conuenerunt. Circa primum sciendum, quod licet sanctus Lucas in fine Euāgelij sui locutus fuerit de hac promissione, hoc fuit tamen breuiter & succinctè. Hic autem tangit eam magis diffusè, propter quod ab ea incipit prosecutionem dicendorum in hoc libro. Dicit ergo: Et conuescens præcepit. f. Iesus cum apostolis suis: quibus

ad hoc etiam in quo domino mittente spiritū plenius acceptum quicunque etiam modo baptismum in remissionem accipit in spiritu baptizatur, cuius dono solutis peccatis vt etiam in bono proficiat, adiuuatur.

* OECVM. Baptizabimini dixit, non baptizabo, mansuetudinem amplectens.

a De visione pacis æternæ non discedit ecclesia. **b** Ad probationem fidei obedientiæ & patientiæ.

1 a ne discederent, sed expectarent promissionem patris, quam

a ¶ Non apostolorum vel aliorum, vel non patris qui incarnatus non est **b** ¶ Ideo indigenis promissione spiritus, quia in baptismo Iohannis non est datus spiritus. **c** ¶ Multos vel nos.

2 b audistis inquit per os meum quia Iohannes quidem baptiza

a ¶ Sola sine spiritu. **b** ¶ Ad probandam eorum obedientiam tempus interponitur. Multi non erant dies pro celestitate salutis credendum, quibus erant prædicatum.

3 e uit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto, non post

aqua, vtique: nam spiritus efficacior est, per quem etiā aqua operatur quandoquidem ipse quoque Christus absque oleo inunctus est.

c Eos autem, &c. AVG. Quando Petrus negauit, non erant Apostoli baptizati, nō aqua, sed spiritu, post resurrectionē enim dictum est: Vos uero baptizabimini spiritu sancto, nondū enim resurrectione Christi & missione spiritus cōfirmati erant. Sicut iustis circūcisio nō fuit necessaria antequā imperaret Abrahæ & posteritati suæ, sic post q̄ sacramentū noui. Test. id est. baptismi circūcisionis loco datum est à domino dicente. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. Certum est nullum a corpore Christi pertinere nisi baptizatum, præter eos qb. passim deputatur pro baptismo. Itē scriptū est, quando Paulus baptizatus est, & nō est scriptum quādo alii apostoli baptizati sunt sed debemus intelligere baptizatos esse propter illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c.

Beda. Nondū fuerat baptizari, uel baptismo Iohannis, non aqua, sed spiritu sancto, quos intelligimus baptizatos esse qui baptizabant alios.

Rab. Hic promittitur, quod Ioannis baptismo præcelleret baptismum apostolorum. Quia Iohanne baptizati sunt tm aqua ut patet in Andrea & i. altero discipulo. Petro enim dictū est. Qui lotus est non indiget nisi ut lauet pedes. postea a Christo firmata est eorum fides, quorum etiam pedes in cœna lauit, & quia corpus suum dedit post resurrectionem insufflauit spiritum die ascensionis eos benedixit, postea misit spiritum.

* CHRYS. Nec expressit, quando, quo semper uigilaret tm dixit breui futurum ne dicerent amaris, quando uero i. esset futurum, nondū addidit, ut semper essent uigilantes, & Quid igitur miraris, si non exprimit diē, quo erant perficienda? quandoquidem hunc instantē ac vicinum noluit esse manifestum, idque iustissima sane de causa, nimirum ut uigilantes sollicitius promissum expectaret. Non enī datur, nō datum inquā gratis nisi uigilanti. An non uides quid dicat Helyas discipulos? Si uideris me cū abripiar, sic erit tibi, hoc ē, cōtingit tibi qd postulas, &c. Sic & Paulo statim data est gratia sed u. duū intercessit, quo fuit cæcus, atq; interim metu purgāt ac paratur. Etenim quē ad modū qui purpuram tingūt, prius al quibusdam coloribus preparant id quod tincturā accipiet, flos dilut & euandus fiat. Itidē & hic pri^o animi sollicitudine

D Deus

quibus recumbentibus apparuit in die ascensionis, vt refert Marcus in ne Euāgelij sui dicens: Nouissimi me autem recumbentibus illi undecim apparuit illi Iesus, &c.

1 Ne discederent. donec per spiritum sanctum redderetur apti ad publicationem Euāgelij, ideo subditur.

2 Sed expectarent promissionem patris. Ioan. 14. d. Paracletus autem spiritus sanctus quem pater in nomine meo mittet, ille do. vos omnia.

3 Quia Iohannes quidem baptizauit aqua. solum, nam eius baptismus gratiam non conferebat.

4 Vos autem baptizabimini spiritu sancto. Ex hoc loco dixerunt illi, quod apostoli non fuerunt baptizati baptismo Christi qui est aqua secundum quod habetur Iohan. 3. Sed hoc non est consonum ceteris sanctorum, nec etiam rationi. Dicit enim Saluator Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei: & ideo post illam domini sententiam nullus factus membrum Christi, nisi per susceptionem sui baptismi, vel alicuius suppletis eius vicem, sicut est baptismus sanguinis & flaminis. Tertia Paulus Apostolus uocatus ad fidem de mandato domini f. baptizatus, vt habetur Act. 9. c. Et idem tenendum est de alijs apostolis, quamuis non sit scriptum, quia non omnia Christi facta sunt scripta.

* vt dictum

Deus preparat ac deinde infundit gratiam. Eandem ob cau-
sam nec spiritum illis misit sed in die quinquagesimo, &c.

* CHRYS. Nam quoniam audierant quod spiritum essent
accepturi, tanquam digni iam cupiunt discere, & ad liberta-
tis spem habebant erectos animos, non enim volebant sese

incere in pericula,
sed respirare potius
ac refocillari eo quod
non exigua foret quæ
illis contigerant, sed
de extremis immine-
bat periculum, & car.
Equidem arb. tror, ne
illud quidem aliquo
pateo cognitum illis
fuisse, quod tandem ef-
ferit illud regnum. Nō-
dum enim erat spiri-
tus, qui post docuit
eos.

a Domine si in tempore.
Beda. Quia apprensus
eis locutus fuerat de
regno Dei, & spiritus sancti
promiserat aduentum, ideo in pre-
senti quærent de regno Dei: si in presenti adueniente spiritu
sit restituendum, an in futuro sanctis reservandum. Carnales.
n. resurrectione Christi implera, cito regnum Israel credebant
esse venturum, secundum illud. Nos autem sperabamus quod esset
redempturus Israel.

* AMB. Vestrum dixit, nō meū. Iam enim non s̄m perfectio
nem, sed secundum perfectum humani corporis ac nostræ a-
nimæ loquebatur. Cum autem dicit, tempora vel momenta
quæ pater posuit in sua potestate: utique non potest esse exors
locutur paternæ, cuius nequaquā exors est potestatis, cuius po-
tetas ex sapientia & virtute gignitur, qd̄ utrunq; Christus est.

* OECUM. ubique futurarum cognitione rerum prius ipsos
non tanquam ignorans, sed quod sciret: nihil illos ex eo iuua-
ri ad spirituales salutem.

* CHRYS. verum ut intelligatis rem adhibita similitudine red-
dam dilucidiorē. Que nam modū quam videmus infantē plo-
rantem, semperque cupientem aliquid a nobis accipere, quo
nihil illi est opus, tum occultato potius quod concupiscit, oitē
dimis illi manus vacuas, dicentes: Ecce nō habemus: Itidem
& ille fecit apostolis. Sed quemadmodum puer ille, si postea
nihil ostēdant in stat plorāto, videns se esse delutum deīde
eo relicto discedimus, dicentes, vocat me talis, & aliud quiddā
eius loco, quod concupiscere dāmus, volentes eum auocare
ab eo quod maluisset accipere, extollentesque illud qd̄ in alte-
rius locum dāmus, eo dato, repente subducimus nos. Itidē fe-
cit & Christus, illi quærebant accipere, hic negavit se habere.
Atq̄ primū deturbat. Cæterū ubi rursus quærent, iterū ne
gavit se habere, nisi quod nunc tetretur, verum postea q̄ ostē-
derat, quod fecerat, dicit ēt probabilē causam, Pater (inquit)
posuit.

NICOLAUS DE LYRA.

* ut dicitur supra. Item quia Iohan. 4. a. dicitur: quod discipuli Christi b a-
ptizabant & non est verisimile, quin essent baptizati eodem baptisma-
te, unde dicit Augustin. ad Seleuciam, quod credibile est discipulos Chri-
sti esse baptizatos eius baptismo, ut haberet baptizatos seruos per quos
ceteros baptizaret nec desuit humilitatis minister, qui etiam pedes eo-
rum lauit. Unde super illud Ioh. b. Qui lotus est, non indiget, nisi ut
pedes lauet. dicunt doctores aliqui, quod illa loutio intelligitur de sacra-
mento baptismi igitur quod dicitur hic. Vos autem baptizabimini
spiritu sancto. Intelligendum est istud de receptione spiritus sancti in si-
gno visibili, de quo habetur c. seq. qui dicitur baptismus metaphorice, eo
quod gratia spiritus sancti vnctio dicitur. 1. Iohan. 2. Vnctio autem de li-
quidus est ut aqua, unde dicit glos. Rabani: quod in quibusdam libris sic
habetur: Vos autem ungemini spiritu sancto.

MORALITER.

* 1 Igitur qui conuenerant, interrogabant eum, &c. Secundum sensū
literale aliqui de Christi discipulis opinabatur, quod ipse post
missionem spiritus sancti in Ierusalem temporaliter regnaret
& sic regnum Israel restitueret, & alia regna regno Israel sub-
iugaret. Sicut dicunt moderni Iudæi, futurum esse per messīā
quē inaniter expectant, & per istos significatur ecclesiæ mini-
stri qui regnū Dei quod est ecclesia magis quærent augeri in

posuit in sua potestate: Quid igit? Nescis ea quæ sunt patris-an
te ipsum quidem nosse, ceterū q̄ facit ignoras? Ipse dixit, ne
mo nouit patrem nisi filius, Et spiritus quidē omnia scrutatur
ēt profunda Dei, tu vero ne hoc quidē scis? Absit, Nō, ut hoc
suspiciemur, ad istū loquutus est modū. Sed ita se gerit quasi
nesciat, quo illos reuo-
cet ab intempestiua
inquisitione, &c.

multos hos dies. Igitur † qui conuenerat interrogabant eū ,
dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum † Is-

raël? Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel
momenta, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis
† virtutem superuenientis spiritus sancti in vos, † & eritis

† Iraeli

† Iraeli

† Iraeli

† Iraeli

1 Igitur qui conuenerant, interrogabant eum dicentes. Hic cir-
ca dicta mouetur questio. Multi enim de discipulis Christi de regno eius
ad hoc carnaliter sentiebant, ut pote nondum recepta spiritus sancti gra-
tia estimantes ipsum temporaliter regnaturum, propter quod filij Zebe-
dei petierunt, quod vnus ad dexteram eius sederet, alius ad sinistram,
Mat. 20. c. Et regnum Israel temporale quod ablatum erat a Iudæis p
Romanos, statim restituendum, ideo quæsierunt.

2 Domine si in tempore, &c. Et quoniam hæc questio erat stulta,
reputat eam dicens.

3 Non est uestrum nosse, &c. Quasi dicat non pertinet ad vos hoc
scire nec quærerere. Sicut & petitionem filiorum Zebedei reputat ut stultā
dicens. Nescitis quid petatis, sed illud quod sequitur, ad vos pertinet, cū
subditur.

4 Sed accipietis, &c. Ad constanter & efficaciter Euangelium præ-
dicandum per orbem vniuersum, ideo subditur. Et eritis mihi testes, &c.

* Et

bonis temporalibus quam in fide & moribus, propter quod ip-
sis dicitur quod subditur.

3 Non est vestrum nosse tempora. Nam ab eis merito subtrahitur
cognitio ueritatis. Et consequenter ostenditur quid debeant
quærerere cum subditur.

4 Sed accipietis. q. d. hoc debetis petere, scilicet ut uirtutem spi-
ritus sancti habeatis in uobis, ut per hoc nomen meū cōstāter
prædicare possitis ad augmentū ecclesiæ in spiritualibus bonis
Tom. vj. H 4 * Viden-

D Luc. 10.

† Iraeli

E

† circuitum

circuitum fama Euangelii percurrat.

A In Ierusalem, & in omni Iudæa. Rab. Consequentia ordinis in vocabulis locorum conseruata est: Ierusalem succedit proxima Iudææ prouincia, cui Samaria situ coniugitur, dehinc omnis terræ communitio subinfertur.

In Ierusalem. Rab.

Mythicè. In visione pacis, in confessione vera fidei: custodia præceptorum Dei: & in his qui se alienos fecerint a terra prædicaturos eos, prædixit, per quos quasi roræ radios de medio terræ ubi salutem operatus est, gratia spiritalis & salutaris doctrina per totum orbem defluxit.

hom. 2.

* CHRYSOSTOM.

† De cō di. 57. ieiuniū in fine. Hom. 2.

Non surrexit quidem illis videntibus, sed videntibus illis eleuatus est. Quoniam ne hic aspectus potuit omnia Et resurrectionis finem quidem viderant, principium verò nō item, &c.

hom. 2. de scens. commi.

* EVSE. EMIS. Dum audis eleuatū, agnosce militiæ cælestis obsequium, vnde hodierna ascensionis festiuitas hominis nobis & Dei sacramenta manifestat in eo qui eleuat diuinā potestiam, in eo autem qui eleuatur, humanam cognosce lubitantiā.

B

* AVG. De nostro fuit quod filius Dei pendit in cruce, sed de suo quod ascendit.

Tom. 9. Serm. 3. de Ascens. q. est 173. de temp. Serm. 2. de pentecost. ante medium. Vbi supra.

* MAX. EPISC. Sicut aquila humilia inferni deseruit, paradisi altiora petiit, cælorum fastigia penetravit, &c.

* AVG. Ascendamus cum Christo interim corde, vt cum dies eius promissus aduenierit, sequamur corpore: scire tamē debemus, fratres, quia cū Christo non ascendit superbia, nō auaritia, non luxuria, nullum vicium nostrum ascendit cum medico nostro. Et ideo, si post medicum desideramus ascendere debemus vitia & pecca deponere.

Vbi supra.

* OECVM. Angeli apparentes propter operationem, viri appellantur, iuxta visionis cognationem: ne omnino consternerent eos qui iam nouitate assumptionis percussi erant.

Mar. vlt. d

b Et cum hæc. Aliter Marcus commemorat di. Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum. Sed quia Lucas significantius adiecit, cum hæc dixisset, eleuatus est, completis illis sermonibus quos commemorauerat, dominum ascendisse cælos ostendit.

hom. 3.

c Et nubes. * CHRYS. Quemadmodum currus regalis declarat ipsum regem, sic & ad illum missum est regale vehiculum, ne quid triste loqueretur, nec idē illis accideret, quod accidit Heliæ, qui magistro assumpto in cælum, dilacerauit tunicam suam.

Beda. In Græco sic habetur: Et cum in cælum intuerentur euntem illum, scilicet intenderunt in cælum, quo ibat. Vnde & angeli dicunt: Quid hic statis aspicientes in cælum? Quod vero eū in cælum euntem intuerentur, ibi ostenditur: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.

hom. 2. Matth. 28.

d Ecce duo viri. * CHRYSOST. Congruenter si quidem in ore duorum testium, stabit omne verbum, præsertim quum eadem

dem loquuntur.

c Assiterunt. Beda. Qui prospera nunciaturi, & lætitiā angelorum in ascensu Saluatoris significantes, qui humanæ naturæ consortio lætantur.

RAB. Creatura ubiq; obsequitur creatori, astra indicant nascentem, patiēti compatiuntur, ascendentem nubes suscepit, redeuntem ad iudicium comitabitur.

a Verbo & exemplo vel signis. Resurrectionis. Visione. Confessione.

b Custodia præceptorum Dei. c Ad eos qui alienantur a terrenis.

a mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, et vsque ad vltimum terræ. † Et cum hæc dixisset, videntibus illi eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum.

c Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri assiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui assumptus est vobis in cælum,

a Rab. Eleuatus est, & suscepit: ad infirmitatem carnis respiciunt, vel hoc referendum est ad potentiam diuinitatis, similiter, & quod sequitur: euntem in cælum, leuatum quod ait: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit.

a Diuinitate, vel nubes prius enim cælum terrenum corpus non receperat. b Principaliter Iesus & numerus testium ostenditur.

a Assate in albis dicuntur angeli, quia infirmitatis & culpe, & mortis expertes sunt.

a Prius dictum erat: sedere in ciuitate. sed hic stant in cælum aspicientes, quia subito reditum sperarent.

† Beda. Ob duas causas angeli videntur: vti scilicet ascensionis tristitiam regressionis commemoratione consolentur, & vt vere eum in cælum monstrarent & non quasi in cælum sicut Eliam.

* CHRYSOS. Quemadmodum ante iam angelus monumentum videntibus, qui & prædixit illis, quid in animo

versaret, sic & assumptionis hi præco exhibetur angelus, & ceterum ubique apparent angeli, velut in natiuitate. Rursum apud Mariam. Iterum in resurrectione. Itidem apparuerunt in assumptione. Magis autem in secundo aduentu apparebunt angeli persecutores.

f In vestibus albis qui & dixerunt. Beda. Albæ vestes congruunt exaltationi, & ideo in ascensione in albis vestibus apparent angeli. Qui enim apparuit in natiuitate humilis Deus, in ascensione ostenditur homo sublimis. Etiam loca congruunt, dum humili ciuitate natus homo, de monte sublimi regressus e ad cælos.

g Galilæi quid statis aspicientes in cælum. In quibus debet esse prædentior sensus, quia Galilæi cæteris Iudæis in sapientia prælebant. Vel Galilæi volubiles, quia in stabilitate sui sensus oblitierant præcepta Dei.

* OECVM. Ne turbentur discipuli, & veluti pereunte preceptore, ac diffidente illi corpore, spe destituantur in posterum qua expectandus erat, & propterea alius alio dispargatur metu ac timore: ob hanc causam adueniunt viri, & ascensum cælum ipsis manifestantes, & corporis permanentiam ac salutem his verbis quibus dicunt, Hic Iesus ita rursum veniet. Per hoc autem quod ait, Quid statis, admonet illos vt relicta cura de ea re Ierosolyma redirent iuxta domini præceptum, quod exerat: ab Hierosolymis ne discederent. Idcirco etiam cum accessisset, adhuc subtimidi propter præceptoris absentiam, ciuitate non versabantur, sed in cœnaculum ascendunt: quam in tutiorem, & occultum locum, dicit autem.

* CHRYS. Quod die sabbati facta est assumptio, Deo etiam annotatur, ad sabbati iter: ne videantur sabbato maiori vlti destri itinere quam a lege constitutum esset.

* CHRYS. Quum vero sic essent loquuti. Hic Iesus assumptus est a vobis, ne consternerent illorum animos, subiicit hic veniet. Respirarunt aliquantulum, cum audissent, eum rediturum, propterea sic rediturum vt intelligerent eum sic rediturum adiri possit. Rursus hæc particula, a vobis, nō simpliciter additur, est,

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et cum hoc dixisset videntibus, per modum superius dictum in principio huius ca.

2 Cumque intuerentur in cælum, admirantes de ascensione tam gloriosa.

3 Ecce duo viri assiterunt, angeli in specie virorum.

4 In vestibus albis, qui & dixerunt, ad designandam solennitatem

huius ascensionis, secundum quod dicit Greg.

5 Viri Galilæi, natione, est enim Galilæa quædam pars indeq; de qua rant apostoli, saltem pro maiori parte.

6 Quid statis aspicientes in cælum, quasi dicat. Non expectatis quod Iesus amplius habitet corporaliter vobiscum, sicut antea fecit, tamen uidebitis eum in fine mundi uentem ad iudicium, ideo festinat.

* 1 Sic

MORALI T E R.

* 1 Videntibus illis eleuatus est, per hoc significatur quod ecclesiæ ministri debent cœlestia contemplari.

3 Ecce duo viri. Per istos duos angelos significantur duo viri angelici scilicet, Petrus & Paulus, qui uiuentes in carne assiterunt

ecclesiæ, ipsam suis laboribus augmentando, & nunciantes gloriæ pro ipsa deprecando. Potest etiam aliter dici, quod duos angelos significantur Ehas & Enoch Antichristi temporis futuri, ad eius fraudulentiam detegendam & fidem ecclesiæ confirmandam.

* 2 Et tunc

est, sed commendat domini charitatem erga illos, quos è mundo si elegerat, docetque eum nunquam deserturum, quos eligerat &c. Ceterum posterioris aduentus angeli fuere testes, dicentes, sic veniet. Proinde, si quis desiderat videre Christum, si quis dolet quod illum non viderit, hoc angelorum audito sermone, sic veniet, vitam admirandis virtutibus componat, & omnino visurus est quem desiderat, nec frustrabitur suo voto: Nam maiore cum gloria veniet, sic tamena veniet cum nube? sic veniet cum corpore sed multo magis admirandum est videre eum è celo descendentem, quam è terris in celum ascendentem. veterum igitur dixerunt, in quo vero venturus sit, nondum addiderunt.

a Sic veniet. BEDA. In eandem naturam veniet iudicaturus, in qua veniet iudicandus. Si enim immortalitatem accepit, naturam non amisit, cuius gloria æterna in monte tribus discipulis præstensa, post iudicium ab omnibus sanctis videbitur, quando tolletur impius ne videat gloriam Dei.

Sulpitius. Locus ille, in quo steterunt vestigia Christi ascendentis, continuari pavimento cum reliqua stratorum parte non potuit, respiciens quæcumque ei applicabantur, excussis in ora apponentium marmoribus. Calcatis etiam ab eo pulueris hoc documentum est, quod vestigia impressa cernuntur, & eandem ad huc speciem velut pressis vestigis terra custodit.

* CHRYS. Tunc quando? Postquam audierant, alioquin non iustitias nisi alter aduentus illis promissus fuisset. Mihi vero videntur hæc in sabbato gesta fuisse, alioquin non ad istum modum indicasset interuallum loci, dicens. *A Monte qui dicitur oliueti, qui abest ab Hierosolymis iter unius sabbati.* Etenim certa viæ longitudo præscripta fuerat, quam peragere fas esset die sabbati.

* OECYVM. Vnum miliare, quod iter erat sabbati, ut ait Origenes duorum millium cubitorum erat: idque potissimum, quod sanctum tabernaculum & arca tanto interitio castrorum ordinem præcedebat, & à tanto interuallo tentoria figebant, quo spatio licebat his qui castrametati erant sanctum tabernaculum sabbato accedere.

* TERTVL. Sed bene quod idem ueniet de cælis, qui est passus: idem omnibus apparebit qui est resuscitatus. Et videbunt & agnoscunt, qui eum confixerunt, utique ipsam carnem, in qua scruerunt, sine qua, nec ipse esse poterit, nec agnoscitur, ut & illi erubescant, qui affirmant eorum in cælis uacuum sensu ut uaginantur

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Sic veniet. i. sicut ascendit in forma humanitatis gloriosa, sic veniet ad iudicandum.
- 2 Tunc reuersi. Postquam descripta est sancti spiritus promissio, hic consequenter ponitur promissi conueniens expectatio, quæ conuenientia ex duobus ostenditur. Primum est perseuerans oratio, secundum est apostolici numeri redintegratio, quæ ponitur ibi: In diebus illis. Circa primum dicitur. Tunc reuersi sunt, sicut fuerat eis dictum Luc. vi. 8. Vos autem sedete in ciuitate quoad usque induamini virtute ex alto.
- 3 A monte qui. unde Christus ascendit in celum, & ubi Antichristus fulminabitur sicut dictum est supra 2. Tes. 2.
- 4 Sabbati. id est, distans à Ierusalem per mille passus, qui faciunt dimidiam leucam. & dicitur hic iter sabbati, quia licebat Iudeis in sabbato a sua ciuitate vel loco tantum elongari. talis enim ambulatio magis

MORALITER.

* 2 Et tunc reuersi sunt. Mons iste sic nominatur, eo quod ibi sunt Oliuæ ex quibus habetur oleum, & ideo significat pietatis exercitium, quod pertinet ad uitam actiuam. Ierusalem autem quæ interpretatur pacifica, quietem mentis significat, quæ pertinet ad uitam contemplatiuam. Igitur reuersio de monte Oliueti Ierusalem

nam exemplo Christo sedere: aut qui carnem & animam tantum dem, aut tantummodo animam, carnem vero non iam.

b Tunc reuersi, &c. RAB. Reuersio apostolorum de monte Oliueti Ierusalem, significat ecclesiam quæ de actiua in contemplatiuam ascendens, iterum descendit in conuentionem actiualem, Mons enim Oliueti antiquis mons trium luminum vocabatur, lucerna scilicet de templo resplendentis, ac solis ex altera parte orientis, & olei in ipso monte naturalis lucis, quæ tria conueniunt perfectioni propter diuini uerbi lucem de ecclesia fulgentem, propter solis iustitiæ fulgorem, propter puræ conscientiam nitorem.

Mythicè. BEDA. Qui gloriam Christi intueuntur ascendentes, promissione spiritus sancti ditatus, itinere sabbati pacis urbem ingreditur eritque sabbatum pro sabbato, quia qui cessauit à malis, requiescet in cælis.

c Et cum introissent. In Greco ita ponitur, Cum introissent ciuitatem, in cenaculum ascenderunt ubi erant manentes Petrus, &c. In Greco sic est ordo nominum; Petrus & Andreas, Iacobus & Iohannes, Simon Zelotes & Iudas Iacobi.

d Cenaculum, &c. BED. Locus est in superiori, designans quod à terra sublatus ad superiora scientiæ & uirtutis conscendunt.

Rab. Cenaculum dicitur tertium testum, figura charitatis fidei superædificatæ & spei, charitas autem diffusa est in cordibus nostris per spiritum.

e Petrus & Iohannes. Petrus primus ponitur, quia princeps & pastor. Petrus & Iohannes merito primi ponuntur qui simul currerunt ad monumentum, quia plus ceteris amabant, primus (si fas est dici, plus ceteris dilexit: alium plurimum Iesus amauit.

Rab. Catalogus apostolorum ideo ponitur, ne extra hos aliqui falsi recipiantur, patia & ponuntur loca singulorum, distinguentibus meritorum.

RAB. Hi sunt 12 filii Iacob. 12 fontes deserti, quos Israel reperit in Elim. 12 panes propositionis 12 lapides in veste pontificis 12 signa zodaici. Duodecim lapides altaris. 12 lapides de Iordane eleuati. 12 boues sub arce mari. 12 stellæ in corona sponse. 12 fundamenta. 12 portæ. 12 menses anni. 12 horæ diei. 12 fructus ligni uitæ.

f Zelotes. BEDA. Zelotes Hebraicè dicitur Chananæus Chana zelus interpretatur, est autem uicus ubi dominus aquam conuertit in uinum. hic post Iacobum fratrem suum rexit ecclesiam Ierusalem.

RAB. I.

magis erat ad recreationem quam ad laborem. propter quod non erat contra sabbati quietem.

5 Et cum introissent. Est autem cenaculum solarium: & sic prius ascenderunt & postea introierunt cenacula & est figuratiua locutio, sicut cum dicitur moriamur, & in media arma ruamus. Ascenderunt autem discipuli duplici de causa. Una ut essent secretius, timentes adhuc calumniam Iudeorum, quoad non essent per spiritum sanctum roborati. Alia, ut ibi vacarent liberius orationi, sicut postea subditur: Hi omnes, &c. consequenter ponuntur apostolorum nomina, & patet usque ibi.

6 Iacobus Alphei, filius. & dicitur hoc ad differentiam præcedentis Iacobi qui fuit filius Zebedei.

7 Et Simon. Quod dicitur ad differentiam Simonis Petri.

8 Et Iudas Iacobi, frater. fuit enim filius Alphei. & dicitur Iudas Iacobi ad differentiam Iudæ proditoris.

† Ascenderunt. Per quod significatur meditatio cælestium, & postea concluditur,

† Hi

Mons oliueti trinum luminum.

Mythicè.

E

Rom. 5. 2.

Ioh. 20. 2.

Ioh. 2. 2.

RAB. I.

† Hi

† Hi

A R. A. B. Filio pereunte perditionis imperfectus numerus apostolorum remansit, iuxta similitudinem enim lunæ crescit & decrevit ecclesia sed vetera transeunt, & noua, fiunt.

hom. 3.

In oratione, * CHRYS. Pulchre magna si quæ armatura, in tērationib. est deprecatio, & hoc abundè didicerāt prius ab ipso magistro. Quamquam & alioqui presens tentatio ad orandum illos adiegit. Atque hac gratia conscendant etiam cenaculum. vehemēter enim metuebant Iudæos.

† & obsecratio.

Sap. 1. b.

B. E. D. Vnanimis perseuerant qui spiritum expectāt. Spiritus enim sanctus disciplina effugiet fictum. & ideo qui vult eū accipere, perseueret in precib. & fratrum charitate, quia oratio pro me retur auxilium dei.

† oportet bar.

a Cum mulieribus.

Ibidem.

* CHRYSOSTOM. de his loquitur de quibus narrant Euangelia, quod dominum sint sequutæ.

Ibidem.

* CHRYS. Quomodo igitur dictum est, quod peculiariter in sua receperit eam ille discipulus? Sed rursus ubi congregat ser illos, ita deum & illa simul aderat.

Sap. 1.

* OECVM. Et Maria Dei mater aderat, quand quidem & Ioannes qui hanc in suam acceperat, & fratres adierāt. Quod si & Ioseph sponus in viuis erat, utiq; aderat & ipse, maxime autem hic, qui dubitantib. filius suis, nunquā circa dispensationē dubitauit. Sed manifestum est quā iam dudū mortuus erat: quia neque ipse tūc aderat quum cognati Iesum docentē videre cuperent. Quid enim ait? Mater tua & fratres tui quærunt te foris: Non autem additur, & pater tuus.

10a. 7. a.

b Maria, &c. R. A. Virgo à mulierib. distinguitur, quæ tñ aliqñ mulier nō pro corruptiōe, sed pro sexu appellatur. Ecce principiu nascētis ecclesiæ adornat flore virginittatis. Marię vel Iesu.

Fratres quadcupli ces.

B. E. D. A. Quod in Græco distinctè ponitur. Curauit enim Lucas ostendere fratres dñi eo tempore fidei participes esse, de quibus ante passionem dictum est: Neque enim fratres eius credebant in eum.

c In medio R. A. B. Fratrum. i. filiorum Dei, quorum vnus est pater in celis: quamquam etiam quatuor modos quib. fratres dicuntur, chorus ille habuerit. Natura: Petrus frater Andrea, & Ioannes Iacobi; & Iudas alterius Iacobi. Gente erāt oēs Israellitæ, & Iudæi vocabantur. Cognatione erāt illi qui fratres domini vel Marię dicebantur, erant inuicem fratres. Affectu quoq; carnali ex vno Adam omnes nati sunt. Sed maxime fratres se cur. dum gratiam regenerationis.

R. A. B. In medio Iesus stetit dicitur, quasi communi miteratione condescendens, hoc exemplum sumendū est pastorib. eccle-

ecclesiæ.

R. A. B. Hic numerus 120. congruit ætati Moysi, ut sicut sub hoc numero Moyses defuncto Iesus successit, q̄ populū in terrā promissionis induxit, sic veteri legi in ecclesia principatus C̄s successit, ducens verū Israel ad regnum celi. Iste erāt numerus ab vno vique ad quinquaginta crescit, habens septem & octo, typus nouę & veteris legis. Oportebat enim ut sacramentum quod legislator in annis exhibebat, hoc gratiæ predicatores numero designarent.

Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione

+ cum mulieribus & Maria matre Iesu & fratribus eius. In

diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum dixit Erat

autem turba hominū simul ferē centū viginti. Viri fratres

oportet impleri scripturā, quā prædixit spiritus sanctus

per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorū qui cōprehenderūt

Quam agnoscit creditum à Christo gregem? Quam in hoc choro princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui.

* OECVM. Centum autem viginti simul adierāt ex his qui duo crediderant, siquidem & septuaginta erant, & quingenti quos ait Paulus vidisse dominū postquam resurrexerat. Sed hos verisimile est ex his fuisse qui magis approbati erāt, & ad liberius loquendum feruentiores.

* CHRYSOST. Si dominus suos discipulos appellauit fratres, multo magis conuenit ut Petrus suos condiscipulos appellaret, quapropter & omnibus presentib. sic loquutus est. Ecce dignitas ecclesiæ, & status angelicus. Nullus erat illic ab aliis diuisus, nō masculus, nō femina. Tales optarim & nūc esse congregationes. Nullus erat sollicitus de his quæ ad corporis victum pertinent, nullū torquebat cura rei domesticæ. Tantum boni affert tentatio. Tatum commolorum habet afflictio.

e Viri fratres oportet impleri scripturam, quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid. B. E. D. In vndenarij numero Petrus remanere timebat. Omne enim peccatum ad vndenarium pertinet: qui enī peruersè agit præcepta decalogi transit. ideoque in duodenarium redintegratur numerus Apostolorum, ut per duas septenarij partes. (ter quaterni enim duodecim sunt) gratia quæ predicabant, etiam in numero seruetur.

f De Iuda qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, qui &c.

* CHRYSOSTOMVS. OECVMENVS. Vide & hic hominis prudentem moderationē. Non dicit contumeliam, neque insultat, dicens, de scelesto illo, & omnibus sceleribus inquinato, sed simpliciter quod occidit indicat. Neque dicit, de eo qui prodidit, sed in alios detorquet crimen, per quos ad hoc deuenit.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Hi oēs erant perseuerantes vnanimiter, &c. Perseuerantia enim est vnitas cordium in bono, quæ facit orationem exaudibilem.

2 Cum mulieribus. Deuotis quæ secuta fuerant Iesum à Galilæa, vt habetur Matt. 27.

3 Et Maria. Quam associabant mulieres illa ex deuotione. & inter istas mulieres & Maria ponitur, ad differentiam & ad distinctionem: quia ista sola erat mater & virgo.

4 Et fratribus. id est, alios de cognatione Iesu, quorum plures erant ibi. Et dicuntur eius fratres secundum modum loquenti Hebraicum, quo illi de eadem cognatione fratres dicuntur vnde Gene. 13. b. Abraham Loth nepotem suum fratrem nominauit dicens: Ne quæso sit iuramentum inter me & te: & inter pastores meos & pastores tuos; fratres enim sumus.

5 In diebus illis. Hic consequenter ponitur secundum dispositiuum ad spiritus sancti donū scilicet apostolici numeri redintegratio. Et diuiditur in duas partes: quia primò ad hoc inducitur ratio, secundo subditur executio, ibi: Et statuerunt. Prima in duas, quia primo inducit Petrus

Petrus scripturam ad propositum, secundum concludit inuentum, ibi: Oportet ergo. Prima adhuc in duas, quia primo Petrus scripturam allegat in generali, interposito Iudæ casu, secundo in speciali, ibi: Scriptum est enim. Circa primum dicitur. In diebus illis. id est, in tempore medio inter ascensionem domini & Pentecosten.

6 Exurgens Petrus. tanquam principalis Dixit, quod postea subditur sed numerus existentium ibidem interponitur cum dicitur.

7 Erat autem turba hominum simul, &c. Non dicitur ferē, eo quod spiritus sanctus qui in Luca loquebatur, dubitaret, de numeri certitudine, sed in hoc seruabatur motus numerantium, qui cum modicum deficit de magno numero: expriment magnum numerum cum hac dictione, ferē, per hoc designando quod illud quod deficit modicum est, quasi nihil reputandum, vt habetur 2. physico, & subditur verbum Petri, cum dicitur.

8 Viri fratres, oportet impleri scripturam. Cuius uerbum non potest esse falsum.

6 Per os Dauid. Sicut videbitur parte sequenti, sed interponitur casus Iudæ proditoris. ideo subditur.

10 De Iuda, &c. vt patet Iob. 18.

MORALITER.

* 1 Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, &c.

* Qui liberibus, &c. Quæ secundum Damascenum, est eleuatio mēris in Deum.

5 In diebus illis. Hic ad literam agitur de electione Matthiæ. * Caius

Vel non sit ipse Iudas, qui habitet in ea, sed aliud assumatur pro eo quia pœnitentia indignus iudicatus est.
 a **Opor. * CHRYS.** Quamobrem communicat hoc negorū cū illis. Ne res verteretur in pugnam ac delaberetur in cōtentionē Nam si his ipsis hoc accidit multo magis accidisset illis idem habet occumien.

*** CHRYSOSTOMVS.** Ibidē paulo post multitudini permittit iudicium, simul eos qui eligebantur, reddens reuerēdos, & seipsum liberans, ab inuidia simulateq; , quæ poterat a cæteris oboriri . Nam hæc semper ingentia gignit mala.

*** OECVM.** Ibidem, studebant autem apostolorum explere numerū, ne præceptoris electio veluti mutila esset, & imperfecta . Verum nō multos statuerāt, sed solos duos ne maior causaretur tristitia, multorum reiectione.

b **Duos.** BED. Clemēs refert hos duos qui ad sortem apostolatus statuti sunt, de numero 70. discipulorum fuisse.

c **Qui cognominatus.** BE. In laude Barnabæ immoratur : quia p laude Mat. habet, q̄ forte eligitur. Barnabæ laus cumularur, ne velut indignus repelli videretur : quod postea declaratum est: quia cū Paulo gētū Apostolus ordinat, illi officio reseruarēt.

d **Iustus.** BED. Aut latinum est, aut Hebræum : & interpretatur parcens, vel leuatus.

e **Et Matthiam.** BED. Qui donatus est, vel donum Dei interpretatur, cui donum apostolatus a domino collatum est, vel Dei parvus interpretatur. Merito parui transcenditur ille qui laude hominum erat iustus.

*** OEC.** Oportune autem cordium vocant cognitorem, nec dicunt Elige, sed quem elegeris ostende. Omnia namque à Deo cognita sunt, ac definita, etiam priusquam animo concipiamus, sortem præterea appellat & rem omnē ostendens benignitatis ac electiones esse diuinæ, & veterum admonet, quoniam & lauitas ita sorte elegit.

*** CHRYS.** Nondum iudicauerunt se idoneos, ne ipsi ex se facerent electionem, eoque cupiunt aliquo signo edoceri. Alio qui si illic vbi nec erat deprecatio, neque viri probi, tantum va luit fors, eo q̄ recto aīo fieret sup Iona. multo magis hic expleuit chorū. ac p̄fecit ordinē, nec alter ille præteritis doluit, &c.

BED. Ostende quem elegeris accipere locum ministerii vt abiret in locum suum, id est sortem apostolicam.

a **Speculationem, vel superinspeccionem** episcopus enim speculator vel superinspector. b **salus** de multis discipulis, vel altera ad comparationem Iudæ, vel altera amborum quos fortes misit sunt. c **Quia prædixit spiritus propheticus** d **Quali non ex aliis qui non uiderunt testa Iuda**, quia testis non est idoneus, qui non interfuit testandis. e **Non feminitas** quoniam ad peragrandum sexus infirmior est, ad prædicandum persona verecondior, ad testandum auctoritas integrior.

episcopatum eius accipiat alter . Oportet ergo ex his uiris ,
 ¶ Non ex diuidio temporis spacio.

a **Hoc est humanitas.** ¶ In ingressu locorum & exitu semper fuit: qui multis ciuitatibus prædica uit, non habens vbi caput reclinarer, vel intravit incipiens a baptismo Iohannis, exiit in die qua assumptus est. b **Nobis presentibus vel inter homines.** c **¶ noster.** ¶ Bonus seruus & fidelis prius vt consueuerat Christum dominum suum post ascensionem etiam profiteretur. d **¶ Quia post baptismum Iohannis cepit facere & docere.**

trauit & exiuit inter nos dominus Iesus, incipiens a baptis mate Iohannis usque in diem qua assumptus est a nobis ,
 ¶ Hoc potestatis.

¶ Quia de resurrectione dixerat: Et eritis mihi testes.

a **Pro charitate, quæ gemina est.** Exemplis aequalibus duos pares esse cognouerunt, quo cæteris præ ferendus esse non dubitauerunt: alterum vero p̄ cetero alteri non hominum erat, sed Dei. b **Filius Quietis.** ¶ Vel Barnabas. Hoc per anticipationem dicitur, quia nominis causa in sequenti monstratur.

a **Tantæ uirtutis fuit ut etiam a Romanis qui eum noscenti iustus diceretur.** b **¶ Donatus uel donum Dei.** ¶ Exemplum orandi fortientibus datur: quia ut ait Salomon: Sortes mittuntur in sinu: sed a domino temperantur.

d **Quæ nos latent, qui opera sola cornimus.** a **¶ De scientia Dei non dubitant, & ideo quærent eius ostensionem, vt quod nonit & ipsi noscant.**

tes dixerunt. Tu domine qui corda nosti omnium: ostende

*** CHRYS.** Etenim non isse, quod episcopus debet omnium onera gestare, quod aliis iacētibus datur uenia ipsi uero nequaquam aliis peccantibus superest excusatio, ipsi uero minime, haud quaquam festinasses ad primatū, haud quaquam accurrisses. Hic enim oīum linguis expositus est, oīum iudiciis obiectus & sapientiū & insipientium, curis perpetuis obtunditur, tum diurnis, tum nocturnis, multos habet quibus est inuisus, multos habet inuidentes. &c. Et Paulus post. Nō arbitror inter sacerdotes multos esse qui salui fiāt, sed multo plures qui peāt. In causa est, quoniam res excelsum requirit animū. Multas enim habet causas quæ depellant ipsum a suis moribus, & innumeris oculis illi opus est vndiq; Non uides quā multas res oportet ad esse episcopo, vt sit appositus ad docendum & tolerans malorum & tenax sit ac fidelis in doctrina sermonis? Quante hoc difficultatis? Et quod alii peccāt. Illi imputatur. Nihil dico præterea: si vnus tantum decedat, initiatus, nonne totam ipsius subertit salutem? unius animæ perditio tantā hēt iacturā, vt nulla ratio possit æstimare. Etenim si vnus animæ salus tanti est, vt ob hanc filius Dei fieret homo, rātaq; patere tur, cogita quātam conciliabit pœnā. Quod si quis ob hominem, in hac uita perditum, morte dignus est, quanto magis ille? Ne mihi dixeris igitur, peccauit p̄sbiter aut diaconus: omni hora crimina redundāt in caput eorum, qui hos eligerunt, &c. Proinde, si quis ad suum sacerdotium, accesserit, velut ad sollicitudinem & curam, nullus illud facile susceperit. Nunc autē nō aliter q̄ prophanos magistratus, & hanc affectamus, dignitatem? nimirū vt glorificemur, & honoremur apud hoīes p̄dimur apud Deum. Quid lucri fert hic honos, &c. Reputa, q̄ multa sustinuerit, in quā multis philosophopū præstiterit moles, quam multa præstiterit bona, sed quoniam peccaret vnū peccatum, acerbe punitus est, id que merito, quippe quū id aliorū iactura factum sit, itaque grauiore pœnas dedit, non solū ob id q̄ propalam factū est, sed & quod esset sacerdotis peccatū, &c. Et post pauca. Dulce, aiunt, bellum inexpertis hoc & nūc cōuenit dicere, Imo potius hoc dicimus priusq̄ veniam? in certū, &c. Nō est. n. nobis bellū aduersus eos q̄ opprimūt pauperes potentia neq; sustinemus p̄pugnare gregē, sed ad exemplum pastorū quorū meminit Ezechiel, mactamus, ac deuoramus. Quis n̄m p̄stat tantā sollicitudinē p̄ ouib. Xpi, quantū p̄stitit. Iaco.

NICOLAUS DE LYRA.

*** Et episcopatum, &c. alter hoc scribitur Psalm. 108. vterque tamen psalmus intitulatur a David, tanquam ab actore. Coniunxit autem beatus Petrus istas duas auctoritates simul, quia loquuntur de pœna pro morte Christi insueta. Prima enim loquitur de pœna, sacerdotum mortem Christi procurantium, sicut dictum fuit plenius super Ps. illum. In pœnam enim mortis Christi templum & ciuitas Ierusalem combusta per Romanos, & sacerdotes partim interfecti, & partim captiuati, & hoc est quod David prædixit. Fiat commemoratio id est habitatio, eorum, deserta, &c. Secundo vero loquitur de pœna Iudæ proditoris qui Christum uendit principibus sacerdotum, sicut ibidem, fuit dictū. Isto enim Iuda per suspensionem mortuo Matthias successit ei in apostolatū, vt patebit, infra. Apostolatus uero episcopatus dicitur, unde ipsi sunt successores apostolorum, secundum quod dicitur in decretis. 21. d. c. in no uo testamento, & hoc est quod dicitur.**

- 1 Episcopatum. s. Iudæ accipiat alter.
- 2 Oportet ergo. Allegata scriptura ad propositum, hic consequenter Petrus, concludit intentum, dicens. Oportet ergo. ad reintegrandum numerum apostolicum.
- 3 Ex his uiris, &c. qui per experientiam nouerunt conuersationem Iesu Christi & eius opera.

4 Incipiens a baptismo Iohannis, &c. Non enim legitur Iesus docuisse publice & miracula fecisse, nisi postquam baptizatus fuit a Iohanne.

5 Testem resurrectionis, &c. & etiam aliorum ad fidem Christi continentium. resurrectio tamen exprimitur, quia conuersatio Christi & miracula, quæ fuerunt in palam coram hominibus non indigebant testimonio sicut resurrectio, quæ manifestata tantum apostolis & alijs discipulis suis.

6 Et statuerunt. Posita allegatione Petri, hic consequenter ponitur executio facti, nam alij statim acquieuerunt eius dicto, tanquam rationabili, ideo dicitur. Et statuerunt duos. istos non distinguunt ab alijs sortem, sed per electionem tanquam magis notabiles in scientia & factorum Christi experientia.

7 Ioseph qui, &c. iste est ille qui infra uocatur Barnabas, vt aliqui dicunt.

8 Qui cognominatus, ex euidencia sanctitatis, quæ rationabiliter hic exprimitur, ne repulsus ab apostolatu tanquam indignus uideretur unde cum Paulo postea ad apostolatū assumptus est, inf. 13. c. ut similitur dicunt prædicti. Sed melius uidetur dicendum, quod fuerit alius, u plenius dicitur, inf. 4. c.

9 Et orantes dixerunt. Licet enim istos elegerint, ut notabiliore alijs

Iacobi erga greges labam. Quis potest recensere tolleratum noctis gelu, &c. vide locum & precipue finem huius hom. a *Et dederunt.* Beda. Non hoc exemplo, vel quia Ionas forte deprehensus est indifferenter sortibus est credendum, cum privilegia singulorum secundum Hiero. comunē legē facere non possunt. Hieron. super Io. sub hoc exemplo non debemus sortibus, credere, cum privilegia communem legem non possunt facere. Sicut enim in condemnationem Baalam a signa loquitur: Cai-phas etiam prophetat ignorans, ita & hic fugitivus forte deprehenditur non viribus, sed voluntate eis qui sorte regit in certa.

BED. Siquis necessitate compulsus exemplo apostolorum putat dominū sortibus consulendum, videat hoc apostolos egisse, collecto fratrum ceteru, & ad dominum fuis precibus. b *Et cecidit.* Beda. Hic sorte eligitur, ne a lege discrepet, in qua

summus sacerdos forte querebatur, sicut de Zacharia dicitur. Sorde surrexit ut incensum poneret, quia querendus erat verus sacerdos, donec veniret ille qui per propriū sanguinē intravit in sancta sanctorum, cuius hostia in Pascha immolatur: sed die pentecostes spiritu appārente est consummata, donec veniret veritas figuram licuit exerceri. Ideo Mathias qui ante Pentecosten ordinatur, sorte queritur. Septem diaconi autem postea non sorte, sed discipulorum electione, apostolorum vero oratione, & manus impositione sunt ordinati.

BERNARD. Pulchre omnino Petr⁹ apostolus, filium perditionis in locum suum abiisse testatus est, quod iacere crepaverit medius aeriarum collega potestatum, ut potestatem quem veri Dei, & veri patiter hoīs. quia de celo venisset operaturus salutem in medio terre: huius, inquam, proditorem, nec celum reciperet, nec terra sustineret.

Præteritum ponit, quia iam in præsentia electus erat: a Sciunt alterum esse, sed nesciant quem b Ut sit unus testium, quem elegeris ex his duobus, vnum accidere t̄ locū ministerii huius, & apostolatus, de quo prædicatus est Iudas, ut abiret in locum suū. Et dederunt sortes ei. t̄ Et cecipit fors sup Matthiam, & annumeratus est cū vndecim apostolis

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

alijs ut dictum est, tamen ignorabant quis eorum esset dignior, ad apostolatum. propter quod super hoc imploraverunt diuinum iudicium per tēperationem sortium, secundum q̄ dicitur Prou. 16. d. Sortes mittuntur in sinum, Sed a domino temperantur.

1 Et dederunt sortes. Et patet quod iste Ioseph fuit cognatus Christi, ut dicitur inf. 4. c. Et sibi præposuit Matthiam, per hoc ostendens, quod ad officia ecclesiastica non sunt homines ex consanguinitate promouendi. Ad maiorem huius autoritatis intelligentiam queritur hic, utrum uti sortibus sit licitum? Ad quod dicendum, quod uti sortibus est ex vario euentu seu dispositione alicuius rei sensibilis proposita determinare aliquod dubium vel incertum, sicut ex festiuis propositis per hoc quod aliquis accipit breuiorem vel longiorem, seu in proiectione taxillarum, ex hoc quod aliquis proiecit plura puncta vel pauca, vel ex consimilib: aliquod dubiū inter homines determinatur. Et si hoc fiat ad alicuius rei diuisionem inter homines, ut per hoc determinetur quis quam partem accipiat, vocatur fors diuisoria. Si autem hoc fiat ad aliqui determinate agendum, vocatur fors consultoria. Igitur si dispositio vel euentus sortium expectetur a fortuna tantum, nullum vitium est si mittantur sortes ad determinandum inter homines quis quam partem accipiat alicuius rei: & hoc ex communi consensu committitur fortune causa tamen motiua potest esse peccatum, ut si propter cupiditatem propriam vel aliquo vitium non possunt concorditer alio modo diuidere. Si autem dispositio sortium vel euentus non expectetur solum a fortuna, sed ab alia causa, hoc est dupliciter. Vno modo a causa corporali, ut a dispositione stellarum, & si cum actus stellarum ad hoc se non extendat, superstitiosum est & illicitum, & non caret occulto pacto demonum. Alio modo, quia expectatur euentus, & dispositio sortium a causa spirituali dirigente, & hoc est dupliciter. Vno modo a demone: & hoc est illicitum, quia includit familiaritatem & pactum cum demonibus. Alio modo a Deo expectatur immediate, vel mediantibus angelis sanctis. & hoc non est illicitum secundum se, si fiat cum reuerentia debita. vnde dicitur. Prouerb. 16. d. Sortes mittuntur in sinum, sed a domino temperantur. Potest tamen in hoc peccatum quadrupliciter incidere. Primo si absque vlla necessitate ad sortes recurratur, hoc enim videtur ad Dei tentationem pertinere. vnde dicit Amb. si

per Lucam: Qui sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Secundo si quis etiam in necessitate absque reuerentia debita sortibus utatur vnde super Actus apostolorum dicit Beda. Si qui aliqua necessitate compulsi Deum putant sortibus, apostolorum exemplo esse consulendum videant hoc ipsos non nisi collecto fratrum ceteru & precibus ad Deum fisis egisse. tertio, si diuina oracula ad terrena negotia conuertantur. vnde dicit Augu. ad inquisitiones Ianuarij. His qui de paginis euangelicis sortes legunt, & si optandum sit quod hoc faciant potius, quam ad demonia consulenda concurrant, tamen mihi displicet ista consuetudo ad negotia secularia & ad vitia huius vanitatem diuina oracula velle conuertere. Quarto, si in electionibus ecclesiasticis quæ ex spiritu sancti inspiratione fieri debent, aliqui vtantur sortibus. vnde dicit Beda super actus apostolorum. Mathias ante pentecosten ordinandus sorte queritur, quia nondum erat sancti spiritus plenitudo in ecclesia Dei diffusa. septem autem diaconi postea non sorte, sed electione discipulorum ordinati sunt. Propter hoc prohibetur, rationabiliter talis electio. extra de sortilegijs. capi. ult. Non tamen peccauerunt apostoli eligendo Matthiam per sortes, quia non erat prohibitum, & quia fecerunt hoc familiari consilio patrius sancti quod non est trahendum ad consequentiam, maxime quia homines sic usi fuissent præmittendo orationem deuotam, sic enim licitum tum erat ante prohibitionem, ut dictum est. Secus autem est in temporalibus, quæ ordinantur ad terrena disponenda, & ideo in electione illorum possunt homines uti sortibus sicut in diuisione rerum temporalium, ut prædictum est. Si vero necessitas aliqua alia ab electione dignitatis ecclesiasticæ imminet, licitum est cum debita reuerentia sortibus diuinum auxilium implorare. vnde dicit Augu. in epistola ad Honoratum. Si inter Dei ministros sit disceptatio qui eorum tempore persecutionis maneant, ne fuga omnium, & qui eorum fugiant ne morte omnium, deseratur ecclesia. Si hæc disceptatio aliter non poterit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui & fugiant sorte eligendi sunt, & hoc modo usi sunt sortibus uiri sancti, qui in veteri & nouo testa. usi fuisse sortibus leguntur. sicut Iosue iudicio sortium puniuit Acham Iosue. 7. Et Saul in oratione deprehendit Ionatham filium suum mel comedisse. 1. Reg. 14. g. Et Zacharias sorte exiit ut incensum poneret, Luc. 1. Et sic patet responsio ad questionem.

CAP.

MORALITER

2 Et annumeratus est. Et sic fuerunt duodecim apostoli in pluribus locis factæ scripturæ figurati. s. in 12. patriarchis, in 12. fontibus, in Elim repertis, in 12. panibus propositionis, in 12. lapidibus rationalis

tionalis, in 12. lapidibus altaris, in 12. lapidibus de Iordane eleuatis, & in alijs, 12. in Iordane positis, & in 12. exploratoribus terre promissionis, & in 12. bobus que in mare sustentantibus, & in 12. prophetis, & in 12. lapidibus coronæ sponsæ, & in 12. portis ciuitatis, & in 12. fructibus ligni uitæ.

MO-

ADDITIO.

In c. 1. ubi dicitur in postil. Sed saluo meliori iudicio mihi uideatur melius distinguendum. quia Christus potest dupliciter considerari. Cum doctores dicunt, quod omnia argumenta Christi simul sumpta sunt efficacia ad manifestandū ueritatem dominicæ resurrectionis, intelligendum est cum testimonio sacrarum scripturarum & angelorum relatione, prout in 3. par. q. ult. art. 6. in corpore questionis. Non enim alia

alia signa per eum ostensa sine huiusmodi testimonijs uidentur sufficere ad certitudinem fidei inducendam. Et hoc patet. nam licet corpus palpabile Christus præbuit ad sensum, & in humana effigie ab alijs distinguibili, & cum similibus omnino cicatricibus manuum & pedum, quia tamen similia corpora uirtute angelica formari possunt, ideo talis in corpore Christi ostensa non sufficiunt ad certitudinem fidei inducendam absque testimonijs prædictis. Similiter ea quæ fuerunt ex parte animaliterato corpore unitæ talem certitudinem, non inducunt, si-

one

Ant apprens manducatio & collocatio, & declaratio scripturarum, & huiusmodi. Similia enim praeceptorum angelis hominibus apparentes fecerunt, ut patet Gen. 19. Exod. 14. & in aliis locis, unde nec praedicta omnia quae sensibilibus apparebant videntur suscepisse, nisi propter scripturae testimonium & angelorum dicta recte intellecta & applicata ad ea quae sensui apparebant. Et ideo Christo cum discipulis praesentialiter existente & eis colloquente, legitur Luc. ult. Aperuit eis sensum ut intelligerent scripturas. Et ibidem, O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt prophetae, &c. Non enim dixit. O stulti & tardi corde ad credendum ea quae palpantur seu sentiuntur, & huiusmodi, sed ad credendum in omnibus quae locuti sunt prophetae.

Ex quo patet, quod sufficientia argumentorum resurrectionis domini ex praecipue consistebat in autoritate scripturarum bene intellectarum, & ad ea quae sensui apparebant applicatarum. Constat autem, quod veritas non percipitur perfecte, nisi ex autoritate sacrarum, & talia non causant certitudinem evidentiam, sed fidei tantum, & sic patet, quod loquendo de Christo etiam in quantum homo, argumenta praedicta non fecerunt certitudinem evidentiam, sed de resurrectione humanae naturae: quia sicut dictum est, talia non erant evidentia etiam sensibus bene dispositis, nisi mediante sacrarum scripturarum autoritate modo praedicto, cuius autoritatis certitudo non transcedit certitudinem fidei, quae tamen certitudo sufficit in proposito. & est magis meritoria quam certitudo evidentiae.

CAP. II.

C A P. II.

*** CHYSOS. & OECV.** Quae est haec Pente-coste? quum falx a mittenda esset in messem, cum fructus esset colligendi, vides typum vide iam veritatem. Quum falx sermonis esset adhibenda, quum colligendae fruges, tunc spiritus ille veluti acuta falx aduolauit. Audi enim Christum loquentem. Attolite oculos vestros & videre regiones, quod iam albae sunt ad messem. Ac Rursum, Messis quidem multa, operarii vero pauci, unde ipse prior falcem misit in messem, propterea quod ipse segetis primitias subuexit in caelum nostra assumpta natura, atque hanc ob causam appellat messem; Dum complerentur inquit, dies Pentecostes. Hoc est, non ante pente-coste, sed circiter, ut ita loquar. Pente-coll. Nam oportebat festi tempore rursus haec fieri, ut qui cruci adfuerunt Christi, idem haec quoque sperarent.

T cum complerentur dies pentecostes, erat omnes pariter in eodem loco. Et factus est repente de caelo sonus, tanquam aduentus spiritus vehementis, &

ma die regnit Deus ab operibus suis, & septima die sabbathi requies est constituta, & septem diebus Israel faciebat azyma. Ocho ad nouum, quia Christus octauo die resurrexit, vel quia nouae legis praecipua in octo beatitudinibus data sunt, vel quia in octaua die resurrectio

ho. 4. p. c. 3. t. comp. e.

Ro. 4. Luc. 30.

Spiritus sanctus die quinquagesimo venit.

1. Pet. 4. b. Gen. 2. 2.

B Et cum complerentur. Beda. Iuxta historiam dies pentecostes, id est, quinquagesimus computabatur, quo tempore data erat ab occisione agni: hic autem non a domini caena uel die qua crucifixus est, sed ab eius resurrectione, secundum Augustinum, quinquagesimus cum spiritus missus est computatur, qui diem dominicum suo aduentu consecrauit, & eodem die pascha celebrandum esse monstrauit. Die solent spiritus uenit, ut tanta uirtus haberet multos qui approbarent & uarias linguas cognoscerent. Iohannes autem quinquagesimo, quia indulgentia fiebat in iubilaeo, & per spiritum peccata remittuntur, charitas diffundit, quae operit multitudinem peccatorum. In spirituali iubilaeo, res solentur debita dimittuntur, exules in patriam reuertuntur, haereditas amissa redditur, serui in homines peccato uenudati a iugo seruitutis liberantur. Ra. Pentecostes Graece, Latine quinquaginta. Et antiquus populus pente-costen, quinquagesimum diem observabat. A die enim immolationis agni, per quem egressi sunt filii Israel de Aegypto, quinquagesimo die data est lex igne. In nouo etiam Tempore, quinquagesimo die a Pascha Christi descendit spiritus in Apostolos in igne apprensus. Lex in monte Sina, spiritus in monte Sion. Lex in sublimi montis loco, spiritus datus in canaculo. Sicut quadraginta dies quibus post resurrectionem cum discipulis conuersatus est, plene ecclesiam designat, ita quinquagesimus quo spiritus datur, denarium aeternae remunerationis exprimit. Quinquaginta, sexies septem, & octo habent, & septem ad uerum Tempus, quia septima

futura speratur. Spiritus ergo sanctus duarum legum docens completionem, quinquagesima die descendit, qui numerus ex septem & octo constat. **b** In eodem loco. Canaculo. s. quod ascenderant, qui enim spiritum desiderat, carnis domicilium mentis contemplatione transcendens calcat. **c** De caelo. Datur spiritus, ut diligatur Deus, in terra datur diligatur proximus, bis enim post resurrectionem est datus, ad duo praecipua charitatis commendanda. **d** Sonus. potest dici locutio linguarum de ore Apostolorum sonans. **e** Spiritus. Rab. Ante passionem datus est apostolis spiritus ad gratiam doctrinae & sanitatum. post resurrectionem insufflauit Iesus spiritum, & ait. Accipite spiritum sanctum, quorum remittentis peccata, remittuntur eis, &c. Quod donum soli Petro prius dederat, sed ut creditur tunc per anticipationem, nunc cum ceteris per completionem etiam Petro tribuitur, & potestas data est dimittendi illis quos ad officium mittebar praedicationis. In pente-coste de caelo missus est spiritus, ut qui in proximo debebant diuidi acciperent linguarum notitiam, ne per mundum euntes interpretibus indigerent. Et quia Deus simplex est natura, semel de caelo datur spiritus, per homines uero quod duplici consistat substantia, corpore. s. & anima, dupliciter est diligendus. In terra bis datur prius in efficacia signorum ad sanitates corporum, postea indulgentia peccatorum ad remedia animarum. *** CHRY.** Repleuit, inquit, domum flatus, & facta est ueluti piscina aquarum plena, Porro ignis arguit gratiae copiam, ac uoluntatem. Nequaquam idem accidit in phetis sed tunc quod sic accidit, illis prophetis aut alio modo. Nam capitulum libri datus est Ezechielis edebatque dicturus esset ideoque dictum est, Factum est in ore eius nec dulcescens. Rursum manus domini tergit linguam alterius prophetae

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

T cum. Praemissa promissione & expectatione debita spiritus sancti, hic consequenter ponitur adimpletio promissi. Et diuiditur in duas, quia primo describitur hic adimpletio. Secundo adimpletionis admiratio ibi. Erant autem. Circa primum notatur impletionis tempus cum dicitur.

1 Et cum id est, quinquaginta diebus, a pente quod est quinque, & costes quod est decem, quinquagesima namque dies a paschate celebris erat apud Iudaeos in memoriam beneficij date legis, quae fuit data in monte Sinai

2 Erant omnes. Pariter, corpore & animo. **3** Et factus est repente. id est, uenti uel tronitui, non tamen Apostoli & alij cum eis existentes fuerunt territi. Deo hoc faciente, in signum quod dabatur eis spiritus sanctus, qui est consolator cordium. **4** Et reple. Insolita clantate.

MORALITER.

*** 1** Et cum. Illi quibus tunc datus fuit spiritus sanctus erant simul habitantes & Deum orantes, & in his perseverantes, ut patet ex textu. Per quod patet quod illi qui simul iuncti sunt charitate, & orant Deum deuote & perseverant in hac occupatione, donum spiritus sancti recipiunt abunde, & sic loquuntur variis linguis in oratione & praedicatione. Nam in orando secundum doctorem Apostolum. i. ad Tim. 5. Deo faciunt aliquando orationes, aliquando postulationes aliquan-

aliquan obsecrationes, petendo aliquid pro re sacra, ut cum dicitur. Peccata tua libera nos, vel homini. Aliquando gratiarum actiones pro beneficijs a Deo receptis. Similiter in praedicatione loquuntur varie, quia sicut dixit Gregorius in pastorali. In qualitate audientium formandus est sermo doctorum. Aliiter enim admonendi sunt seculares, aliter religiosi, & inter seculares aliter admonendi sunt clerici, & inter laicos aliter mulieres, aliter mercatores, aliter rurales, sic, sicut alios statim diuerso

* 1 Vbi
* i Siu-

Ceterum hic ipse spiritus operatur oia. Tanta est inter patrem & filium equalitas. Ac rursus alius alibi, Lamentatio, & cantu- cu, & vq, illis merito in libris datu est donu. Adhuc. n. eis opus erat parabolis. Quin potius ob id, qd illi propheta, ad vna dun- taxat gentem mittebantur, eamq; pecularem ac propriam. isti vero

ad vniuersum terraru orbem, & ad nationes a hastenus incognitas. b Helisaeus per exiuium c ouillu accepit gratia: d Rursus, alius per oleu e quemadmodu David f Moses vero per igne g rubi vocatur. Non iti- h dem hic factu est, sed i

quam ob causam, dixerit aliquis, non apparuit ignis qui reple- uit domum. Quoniam exterriti fuissent, &c.

* OECVM. Repleuit et status totam domu, in piscine more implens, qnquidem promissum er illis erat, Baptizamini spiri- tu S. & igni. Etiam hoc abundantiae signu erat & vehementiae. Ignis vero non impleuit tota Domum ne oes terreret & videt- tes fugere copelleret, & ita nihil testari possent eorum, q post modu acta sunt, sed diuiditur spiritus in linguas igneas residet que super singulos eoru, nempe centu & viginti, qui in domo residebant. Siquidem ex vna radice erat gratia paracliti in varia dona diuisa, linguaq; opus erat que Dei dona declararet ac il- lustraret, que in modum ignis vniuersa; repugnata arriperet.

* CHRYS. Quasi ferretur, inquit, status vehemens. Per hoc perspicuum facit, neminem fore, qui possit illis resistere, sed ab eis aduersarios ceu puluerem dissipando. Et repleuit totam do- mum, Domum mundi typum gerebat.

a Totu domum. In vna domo sedentib. infunditur spiritus vt ec- clesiae vnitas comendetur, in cenaculo tertia lege incipiente.

Beda. in datione legis plebs longu stabat pra timore; hic ve- niente congregati erant in vnum ex amore.

b Sedentes. Vt copleatur quod dictum erat eis. Sedere hic in ci- uitate. Sessio est indicium humilitatis & stabilitatis, quib. pra- paratur sedes spiritus sancto, qui super humiles requiescit.

GREG. In igne apparuit spiritus, sed per seipsum loqueba- tur interius, & neque ignis Deus, neque ille sonus fuit, sed per hoc quod exterius exhibuit quod intus gerebat expressit. Qui enim discipulos zelo succensos & verbo eruditos intus red- dit, foras linguas igneas ostendit. In significatione ergo ignem cum sonitu senserunt corpora. Igne uero uisibili & uoce sine sonitu docta sunt corda.

* OECVM. Porro iu spe ignis, nam spiritus quoque Deus est (Deus aut postre ignis consumens est) & ut similitudinem na- turae cum patre demonstraret, qui ita Mosi in rubo apparer.

* CHRYS. Tu uero considera, quod non solum dixerit, uisae sunt illis disperitae linguae. Sed additum est, ignis. Ta magnus ignis, immensam syluam pot incendere. Ac recte dixit, disperi- tae. Na ex eodem fonte uenerant, ut intelligas occultam uim esse a paraclito missam, qui quidem ignis, mudo peccata qua- si syluam excussit, uide uero & illos primu declaratos & mu- nere dignos, atq; id ipsis spiritu donatos fuisse, sicut & in Da- uid factum est. Nam quae fecerat quum esset pastor ouiu, eade fecit & post uictoria ac trophaum, quo uidelicet ipse nuda, simplexq; fides declaratur. Rursus considera Moien, qui & ip- se regiam aulam contempsit, & Samuelu qui post quadragin- ta annos quu populi rem administrasset, tu adhuc nutriebatur in templo: specta Helisau oia relinquentem, cum his Eze- chielem. Porro quod ad hunc modum res illis gesta sit, perspi- cuum est et, ex his quae sequuta sunt, qnquidem & hi facultates suas oes pro desertis habuerant. Eoq; tum accipimus spiri- tum sanctum, posteaquam suae uirtutis dote specimen, dide- cerant humanam infirmitatem ex his que ipsis acciderant: di- cicerant qd ea que pie fecerant, frustra gesserint. Sic & Saul prius dum adhuc testimoniū haberet quod uir bonus esset, tu accipiebat spiritū. Sed eodem modo quo nūc discipuli, nemo alius. Quin potius ne Moses quidē prophetis maior. Nam il- le quu oporteret alios afflare spiritu, ipse diminutus est. Hic ve- ro non eodem modo, sed quemadmodu ab igne, quotquot uol-

let aliquis lucernas accendit, nec ignis imminuit, ita & in apo- stolis tum ipsis accidit, &c. Neq. n. cum Pharaone disceptaturi abierant, sed cum diabolo luctaturi, quodque mirabilius est, cum mitterentur nihil excularunt, neque dixerant se gracili uoce esse, linguaq; inexplanata. Siquidem Moses illos in hoc erudierat. Non dixe- runt se iuniores esse. Na Hieremias. Hic t diuisi

illos reddit uerecun- diss. etc. 1 dos. Atqui multa eis 2 erāt terribilia, multo 3 que plura quam illi, & tamen ueriti sunt 4 cōtradocere. Ex quo- liquet illos Lucis an- gelos fuisse, & caele- stium negotiorum administratores.

c Et apparuerunt illis. BED. Spiritus in igne & linguis apparuit, quia omnes quos replet, ardere & loqui facit ardentes ex se, lo- quentes de se ostensum est etiam, quod ubique ecclesia dila- tata omnium gentium erat locutura uoce.

GREG. Spiritus sanctus super discipulos in igneis linguis ap- paruit, & eis oium linguarum sciam dedit, designans quia ec- clesia spiritus sancto repleta oib. linguis erat locutura. hic ergo humilitas inuertit uirtutem, superbia incurtere confusionem. Spiritus sanctus in igne monstrat, quia Deus noster ignis con- sumens est, & per eum rubigo peccati consumitur, & frigus corporis expellit. Linguas igneas doctores hnt, quia predican- do corda auditorum inflammant, & ipsi emulatione ardent, spiritus feruor accendit & per poenitentiam punit.

d Disperitae. RAB. Dispersio linguarum est facta in turre, sed qd disperit superbia, recolligit humilitas in superbia disper- sio, in humilitate fit concordia. Ecce completur sententia do- mini quae ait. Non uos relinquam orphanos, sed mittam spiri- tum paraclitum, qui eorum aduocatus pro eis, omnib. linguis locutus est. Linguas attulit, qui pro uerbo uenit cognitione enim habet lingua cum uerbo, ut ab innicem non possunt se- parari. Sic uerbum patris, i. filius, & spiritus sanctus inseparabi- les sint, imo & unius naturae.

e Tanquam ignis. Idem in igne spiritus uenit, quia peccatores spiritus purgat illuminat, accendit, urit. Ignis. n. quatuor habet na- turas, urit, purgat, calefacit illuminat. Similiter spiritus exurit pec- cata, purgat corda, torporem excutit, ignoratias illustrat. Ignis etiam incorporeus & inuisibilis est in sua natura sed assump- to aliquo corpore uidetur, diuersi coloris apparens, propter materias in quibus ardet. Sic spiritus uideri no poterit, nisi per creaturas in quibus operatur.

f Supra. * OECV. Super singulos sedet stabilitate ac permanetiam significans dictio. n. sedit, idem significat quod perman- sit, & requieuit. Considera uero qd apud Ioannem, ut ab uno hoie cognosceretur, in modum columbae vr. descendens su- per caput Christi qn aut multitudinem totam conuerti oportebat, tanquam ignis. Preterea et dum discipuli orationi & ob- secrationi, mutueq; dilectioni incumberent, tunc uenit ad eos spiritus sanctus. * CHRYS. Illud aut considera, quum instant deprecationi, quu charitatem inter se hnt, tu aduenit spiritus.

g Et repleti sunt. * TERTVL. Et quoniam dñs, in caelos esset a- biturus, paraclitum discipulis necessario dabat, ne illos quoda modo pupillos, quod minime decebat, relinqueret, & sine ad- uocato & quodam tutore dederet. Hic est. n. qui ipsorum a- nimos, mentesque firmauit, qui Euangelica sacramenta distri- buit, qui in ipsis illuminator rerum diuinarum fuit, quo confir- mari pro nomine domini, nec carceres, nec uincula timuerut quinimo ipsas seculi potestates, & tormenta calcauerunt, ar- mati iam s. per ipsum atq; firmati habentes in se dona que hic idem spiritus Ecclesiae Christi sponsa, quasi quedam ornamē- ta distribuit, ac dirigit. Hic est. n. qui prophetas in ecclesiam co- stituit, magistros erudit, linguas dirigit, uirtutes & sanitates fa- cit, opera mirabilia gerit, discretionem spiritus porrigit, guber- nationes contribuit, consilia suggerit, &c.

h Et ceperunt. Ecce signum plenitudinis, plenu uas erumpit: Ignis in sinu non potest occultari.

i Varijs linguis. BEDA. Quia linguis omnibus loquebantur, uel sua

a Vel sonus vehemens domum, vel spiritus habitatores eius repleuit. dines. n. est spiritus domini. b Cenaculo excelso perfectionem significante. c Exterius igneo colore, intus spiritali inspiratione.

a Diuersae erant linguae in specie ignis. Genitius potest esse. b Stabilitas stabis index iudicib. nullo ab eis discrimine et agendus, quod sedet regia potestas est, uel quia requiescit in sanctis. c Quia superior erat. d In linguis totus, nec in multis diuersus aut diuisus.

a Vt a iterum non recipiant spiritum, quia plena non recipiunt augmentum. Hoc ad vnam uel ad plur. referendum.

NICOLAUS DE LYRA. Vbi erant. i. manentes, eo modo quo dicitur Deut. 1. g. Et sedi. in Ca- desbar. multo tempore. i. mansisti, Apostoli enim tunc erant in oratione ut probabiliter creditur ex precedentibus, ubi dicitur, quod erant perse- uerantes in oratione, que non sic communiter sedendo, sed magis flecten- do genua, uel siando.

2 Et apparuerunt. V. uisibiliter oculis corporalibus. 3 Disperitae linguae tanquam ignis seditq; supra singulos, &c. Ad signandum signo uisibili exterius inuisibilem gratiam spiritus sancti receptam interius, per quam essent seruidi in amore Dei, & loquentes in omnibus linguis ad publicationem euangelij. Ideo subiicitur. 4 Et ceperunt loqui, &c. Secundum quod dicitur hic glo. apostoli non s. solum

Et

A sua. i. Hebræa lingua loquentes ab oib. intelligebantur, ac pro
 priis singulorum loquerentur. Idē. In Græco, aliis secundū illud
 propheta. In aliis linguis & labiis, loquar populo huic, &c.
 * OECVM. Erant enim scitæ breuesque sententiæ quas lin-
 guis variis proferebant.

†ille. **a** Prout. Beda. Spiritus diuidens singulis prout vult, ubi vult, quibus vult, quantum vult spirat.

Beda. potuerunt Apostoli in spiritu sancto linguas omnium intelligere, & loqui, & eorum etiam uerba maiorem miraculo quocunque essent lingua edita ab omnibus audientibus æque intelligi.

Beda. Varietas linguarum dona significat gratiarum. Ideo primum lingua hominibus dedit spiritus qui humana sapientia extra docetur & discitur, ut ostenderet, quod facile sapientes efficit sapientia Dei,

ibidem.

* OECVM. Quod religiosi essent, & eo ostendit, quod relictis patriis, possessionibus, domibusque dimissis, Ierusalem eligent habitare, ut iuxta patriam legem ter in anno possent apparere coram domino.

1. Mac. 2.

Gen. 11. b. **Ex omni.** RAB, Ac si diceretur ubicunque nati Iudæos autē in omnibus gentibus nasci captiuitas fecit, quæ sub Antiocho facta est non multis temporibus ante.

Ho. 4. c. 3.

* CHRYS. & OECVM. Merito, Existimabant enim ipsis rem ad extrema pugnasse, ob facinus quod passi sunt in Christo. Quoniam & alioqui conscientia perturbabat illorum animos, eo quod etiam nunc in omnibus esset homicidium, omnes illos reddens attonitos. Usque adeo sonitus illos reddiderat attonitos, quod hic maiorem orbem comprehenderit. Illud uero confirmabat apostolos quod quid tandem esset parthice loqui, non numerant ab illis tamē id temporis scire putabatur. * OECVM. Religiosi uero admirabantur, quoniam illos Galilæos esse cognoscerent, & tunc patris ipsorum linguis loquerentur. Verū apostoli quidē nouerant quod dicerent, nepe quod magnifica Dei, quod omnium linguis ea loquerentur. non nouerant nisi uiri religiosi quod audiebant, puta Scythia fortassis aut Indus, quod Scythica aut Indorum lingua apostoli loquerentur.

Linguarum numerus.

c Confusa. Confusio ita confusio linguarum opponitur, a qua Babel, uocabulum sortita est. Sic humilitas Apostolorum humana superbia respondet.

d Unusquisque. Rab. lingue omnes dicuntur esse septuaginta duæ. unde & discipuli secundi ordinis sub hoc numero sunt electi, ut numerus predicatorum concordaret numero linguarum.

e Audiuimus. In hoc significabatur unā ecclesiam omnium gentium linguis locuturam. **Beda.** Queritur utrum hi qui loquebantur, diuersis uariis uel linguis sermonibus, uerē i. ut unusquisque eorum nunc hac, nunc alia lingua loquens, sic per omnes curreret, an ita potius, quod sermo eorum qualibet lingua pronuntiatus unicuique audienti in linguam suam intelligeretur, ita ut uno apostolorum in ecclesia docente aliis docentibus sermo unus ad auditum omnium perueniret, habens in se hanc uim, ut cum diuersarum gentium auditores essent, unusquisque secundum linguam suam

a prout **†** spiritus sanctus dabat eloqui illis. Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi uiri religiosi ex omni natione quæ sub celo est. Facta autem hac uoce conuenit multitudo & mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque linguam suam illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur adinuicem dicentes: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? Et quomodo nos **†** audiuimus unusquisque

f linguam nostram in qua nati sumus, Parthi, & Medi, & Aelamitarum, qui habitant Mesopotamiam. Iudæam & Capadociam,

suam unius sermonis ab apostolo prolata susciperet auditum, & caperet intellectum.

f Parthi, & medi. * TERTVL. In quē enim alium uniuersa gentes crediderunt nisi in Christum qui iam uenit? Cuius & alia gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamite, & qui inhabitant Mesopotamiam, &c. & Galilæi diuersarum nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo uero subdita, &c. in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam uenit, regnat utpote ante quē omnium ciuitatum portæ sunt apertæ, & cui uulsi sunt clausæ, Ante quem seræ feræ sunt comminutæ, & ualæ, & creæ sunt apertæ, quæ quam & ista spiritus sancti sunt intelligentes, quo præcordia singulorum uariis modis oblectata sunt referata, atque

perspicua sunt dimpleta. utpote in quibus omnibus locis populus nominis Christi inhabitet. Quis enim omnibus regnare potuisset, nisi Christus Dei filius, qui omnibus in æternum gentibus regnaturus nunciabatur. Nam si Salomō regnauit, sed in finibus Iudææ tantum, a Bersabee usque Dan termini eius regni signantur. Si uero Babilonis & parthis regnauit Darius, non habuit potestatem ulterius ultra fines regni sui, non habuit in omnibus gentibus potestatem. Si egypti Pharaō, uel quisquis ei in hereditate regni successit. Illic tantum potius est regni sui dominium. Si Nabucodonosor cum suis regulis ab India usque Aethiophiam habuit regni terminos, si Alexander Macedo nunquam Asiam uniuersam & ceteras regiones, posteaquam deuiderat, tenuit. Si germani adhuc usque limites transgredi non sinuntur. Britanni intra Oceani ambitum conclusi sunt. Maurorum gens, & Getuliorum barbaries a Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam qui de legionum suarum præfidiis Imperium suum munuit, nec trans istas gentes porrigere vires regni sui possunt? Christi autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter, non tergis apud illum maior gratia, non barbari alicuius impetiosi lacerantia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita omnibus æqualis, omnibus Rex, omnibus Iudex, omnibus Deus & dominus.

g Iudæam. **Beda.** Iudæam non totam gentem, sed partem illius. i. tribum Iuda & Benjamin significat, ad distinctionem. i. Samaritana Galilee, Decapoleos & aliarum in ea prouincia regionum quæ omnes licet Hebræa lingua loquantur, tamen singulæ domesticam dicendi speciem habent distinctam.

* CHRYS. Porro gentium meminit quæ illis erant hostes Cretensium, Arabum, Aegyptiorum, Persarum, videlicet declarans quod eas omnes essent in ditionem suam redacturi. Quippe quoniam id temporis Iudæi essent in captiuitate, conueniebant illis multi adessent ex gentibus. siue quod iam ad gentes quoque fidei dogmata serminata fuerint, & hanc ob causam complures ex illis ad erant, ut memorarent quæ audierant.

h Capadociam, &c. **Beda.** Iste quinque prouinciæ quæ post

NICOLAUS DE LYRA.

* solum loquebantur & intelligebant omnia idiomata sed ipsius loquentibus in uno idiomate quocunque esset illud, omnes audientes quantum cunq; essent diuersorum idiomatum, intelligebant quilibet idioma proprium uirtute diuina hoc faciente, Sicut enim per rebellionem ad Deum diuise sunt lingue, Gen. 11. ita per confusionem spiritus sancti sunt unitæ.

1 Erant autem. Hic consequenter ponitur sequens uerbum: dicitur admiratio, quia non non fuerat uisum simile uel auditum. Ideo dicitur: Erant autem in Ierusalem, &c. id est, in cultu diuino deuoti.

2 Ex omni natione, &c. Qui conueniant in Ierusalem ronesisti. Iudæi enim captiuati per Salmanasar regem Assyriorum non redierunt in Iudæam, sicut dicitur fuit Hosee. 1. Similiter captiuati per regem Chal-

Chaldaeorum non redierunt omnes, quamuis haberent licentiam redeundi, sed remanserunt multi amore filiorum quos ibi genuerunt, & possessionum quas ibi adquisierant detenti, sicut dictum fuit. u. Esdræ. Similiter multi captiuati per Ambiocum regem Grecorum, & diuersis Gentibus uenditi remanserant. Verumtamen aliqui eorum magis deuoti propter reuerentiam templi ueniebant aliquando in Ierusalem, maxime in solennitatibus magnis, quorum una erat pentecostes.

3 Facta autem. spiritus uehementis uel apostolorum & aliorum eorum existentium, Deum uoce magna laudantium qui prius timore dulci non audebant loqui.

4 Conuenit. i. stupefacta & admirata. Et subditur eam, cum dicitur

5 Quomodo. quia tale miraculum nunquam fuerat uisum uel auditum. * Et

MORALITER.

* **†** Stupebant autem, &c. Per hoc autem quod maligni illam uarietatem linguarum imputabant ebrietati, boni uero gratie spiritus sancti.

tus sancti, significatur quod homines peruersi orationum & predicationum uarietates & exercitium, reputant fatuitates, illi uero qui sunt deuoti, reputant beneficia Dei.

* Et ap

post Iudeam ponuntur. Græcè quidem loquuntur, sed ex patria consuetudine est in sono diuersitas. Vnde mira in Apollonio gratia, quæ non solum diuersitatem eos docuit, sed etiam diuersitatem proprietatum in vnaquaque linguarum iuxta numerum provinciarum in eorum loquela fecit.

a Aduenæ Romani.
BEDA. In Græco peregrinantes Romani. i. Iudei, qui peregrinam vitam Romæ gerebāt.

b Profelyti. BEDA. Ad uenæ sic vocabantur illi qui de genibus nationum circumcisi & iudaismum susceperant. Non ergo solum qui natura Iudæi erant ex diuerso orbe conuenerāt, sed etiam qui de præputio nati ad hærent eorum ritui,

*** CHRYSOSTOM.** OECUMEN. Ovesaniam, id est malitiam inauditam. Atqui ne tempus quidem illud habebat mustum. Erat enim Pentecoste, quando nullum est mustum. Mustum namque dulce uinum est quod ab ipso fluit torculari. Mustum dulce uinum est quod etiam ad inebriandum aptius est lenitate seu aueritate ad dulce dinem, densiorem euaporationis repletionem ad cōcaua cerebri producens. Quodque mirabilius est, quum omnes confiterentur & qui erant Romani, & qui erant aduenæ, fortasse & hi qui dominum in crucem egerant. Illi post argumenta tam multa dicunt, musto repleti sunt. (Et loque post) O Impudentiam si ob hoc irridebant. Et quid mirum? Quandoquidem ipsum etiā dominum, qui de monia pellebat, demonium habere dixerunt. Nam ubi cunq; fuerit improbitas, unum hoc duntaxat studet, nempe dicere,

*** OECUMEN.** Malitia quæ ex nimia prauitate est, à nullo alio quàm ab ipsa peruersitate procedit: ut quomodo inueniat quo præsens bonum obturbet ac repellat. (Et paulo post) Vbiq; autem sese uirtuti admiscet nequitia; pij siquidem admirabantur, alii uerò irridebant.

*** CHRYSOS.** OECUMEN. Prorsus sanè, quum homines in tantis constituti periculis, extrema metuentes, & in tanta uersantes desperatione, eiusmodi audent proloqui. At quum id esset minimè uerisimile, ut audientibus imponant, persuadeantque illos esse remulentos, hebetudini crapulæque rem totam adscribunt, dicentes, eos esse musto plenos.

c Musto pleni sunt. BEDA. Quamuis irridebant, Mysticè tamen uerum dicebant, quia non uino ueteri quod in nuptiis ecclesiæ defecit, sed musto gratiæ spiritualis erāt impleti. iam enim uinum nouum in utres novos uenerat, cum Apostoli non in literæ uetustate, sed in nouitate spiritus Dei magnalia resonarent.

d Stans autem Petrus. * CHRYSOST. OECUMEN. Vides ne illic curiositatem, hic animi fortitudinem? Etenim si admirabantur,

bantur, si stupebant. Nonne & æque illud mirandum erat in D tam numerosa multitudine, in uerba prorumpere, hominem illiteratum & idiotam? Nam si quis inter familiares dicturus perturbatur, quāto magis hoc accidere debuit apud hostes & vociferantes: Quod autem ebrii non essent, protinus ex ipsa

voce declararūt: quod non essent arrepti furore, more uatū, quod q; nulla ui compelleretur. Quid autem est, cum reliquis undecim? Communem, inquit, uocem edebant, ac Petrus omnium erat os, sed astabant illi li undecim testimonio suo comprobātes ea quæ ab illo dicebantur.

c Et eleuauit uocem.
*** CHRYSOSTOM.** multa cum fiducia loquebatur. Id autem facit, ut cognoscerent spiritus esse gratiam, quum is qui uilis puella non tulerat percon-

tationem, nunc in medio populi, cunctis uociferantibus, tanta cum fiducia disserat, ut hoc indubitatum esset resurrectionis argumentum, ridentibus interim hominibus, taliaque scommata in eos iacentibus tanta uti libertate, & Quoscunque autem accesserit spiritus sanctus, eos pro lutæis reddit aureos, &c.

*** CHRYS.** Quos superius peregrinos dixit, ad illos sermonem hic conuertit. Et uidetur quidem disputare cum illis, uerum re ipsa emendat subsannantes. Ita enim diuina dispensatione uenit, ut quidem irriderent, & sic initio excusationis daretur occasio, doceretq; apostolus inter excusandum. (Et paulo post) uides quā placida sit excusatio? tamen si multū apud se habere populum maiore tamen cum mansuetudine illis loquitur, & ante omnia, malam suspicionem tollit, & deinde apologiam proponit. Idcirco etiam non dixit: Nō enim sicut uos subsannatis, neque sicut uos rideris, sed sicut suspicamini: uolens ostendere illos id nō debita opera fecisse, & magis illos ignorantia uel amēto honestat, quàm malitiæ crimine notat.

f Viri Iudæi. i. duæ causæ sunt prudentiæ, quod Iudæi, & quod habitant Ierusalem, quam decet sobrietas.

*** CHRYS.** Et quare hoc dicit, Nonne inebriari quidam & hora tertia possunt? Possunt utique. At in hoc non multū laborat, neque ita se gerebant, quemadmodum irrisores illi dicebant. Igitur hinc discimus, non multos sermones præter necessitatem insumendos.

*** AMB.** Denique sic vaporabatur singulorum animus, ut musto repleti esse estimarentur, qui acceperant linguarum diuersitatem. Quid ergo sibi uult quod ignis aqua factus est, & aqua ignem excitauit? Nisi quia spiritualis gratia, per ignem exurit, per aquam mundat peccata nostra? Eluitur enim peccatum & exurit.

a Hora

NICOLAUS DE LYRA.

*** Et patet litera, in qua nominantur habitatores diuersarum regionū, in quibus sunt diuisa idiomata totaliter, sicut in Iudæa & Roma & pluribus alijs. Et in parte, sicut lingua Picardica & Gallica distinguuntur; & sic eras in Mesopotamia quæ est pars Syria, & Iudæa, quarum lingue sunt propinqua, ut est supra dictum,**

- 1 Iudæi quoque, id est, illi de tribu Iudæ,
- 2 Et profelyti, id est, conuersi de Gentilitate ad Iudaismum.
- 3 Alij autem irridebant, credentes eos ebriosos esse.
- 4 Stans autem. Posita confirmatio; apostolorum per donum spiritus sancti. hic consequenter ponitur per eos publicatio euangeliij. Licet autem per omnes apostolos publicatum fuerit euangeliū in diuersis partibus mundi, Lucas tamen prosequitur tantum prædicationem Petri & Pauli; Tum quia isti duo fuerunt inter alios præcipui: Tum quia facta istorum

istorum uidit, & maxime Pauli, cuius fuit indiuiduus comes, sicut dicit Hiero. in lib. illustrium uirorum, & sic residuum huius libri in duas partes diuiditur, quia primo describitur prædicatione Petri. Et secundo Pauli. ca. 13. Prima in duas, quia primo ponitur prædicatione Petri facta Iudæis. Secundo Gentilib. ca. 10. Primo adhuc in duas. In partem principalem & incidentalem, quæ incipit cap. 6. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur prædicatione Petri uerbo: Secundo, facta adiuncto miraculo, sequen. cap. Prima in duas: quia primo Petrus remouet estimationem falsam. Secundo declarat ueritatem, ibi: Sed hoc est. Circa primum dicitur: Stans Petrus. constanter & intrepidè.

- 5 Cum undecim. Apostolis, eleuauit uocem suam, ut loqueretur magis autenticè.
- 6 Viri Iudæi. Qui habetis notitiam scripturarum, & maxime.
- 7 Qui habitatis Ierusalem. In qua tunc uigebat studium legis & prophetarum.

Tom. vi. I

A Hora diei. **BEDA.** Spiritus sanctus gloriam trinitatis, mundo predicaturus, tertia hora conuenienter descendit, quia supra dictum est: Erant in oratione perseverantes. Recte spiritus hora orationis percipiunt, ut ostendatur, quia gratia spiritus non percipitur nisi mens a carnis intentione subleuetur. Tribus

Dan. 6. c.

horis Daniel flexo genu adorabat tertia, sexta, nona. Et quia dominus tertia hora misit spiritum, sexta ascendit crucem, nona animam posuit, eisdem horas excellentius ceteris nobis intimare & sanctificare dignatus est.

† existima 115.

† Joel 2. g.

L. 2. de sac. cap. 5.

* **AMB.** Quid hoc significat, nisi descensum spiritus sancti, qui se voluit etiam credulis corporaliter demonstrare? Hoc est, corporaliter per signum, spiritaliter per sacramentum. Ergo manifestum testimonium eius aduentus, nobis autem, iam fidei prerogativa desertur, quia in principio signa in credulis fiebant, nobis iam in plenitudine ecclesie, non signa, sed fidei veritas colligenda est.

B Effundam. Hoc verbo largitatem muneris ostendit, quia non ut olim prophetis sacerdotibus tantum, sed omnibus passim in utroque sexu personis spiritus erat dandus.

C De spiritu. **RAB.** Ad diuersa dona respicit, non ad munitionem substantiam.

1. r. in Ioan. cap. 15. Oratio sancti. Pen teccost,

CYRILLVS. Diuina scriptura solo carnis vocabulo integrum (ut ita dicam) & totum hominem significat. Vbi nisi vna ex parte totum hominem intelligas ridiculose, inanimata carnis spiritus dari videbitur.

* **GREGORIUS NAZIEN.** Carnem, inquam, scilicet credentem, quin spiritum postea filius glorificauit, quemadmodum & patrem, ab eo glorificatus est, quemadmodum a patre.

In Apollo. ca. 37.

* **TERTULLIAN.** Plures nimirum Mauri, & Marcomanii, ipsiq; Parthi, vel quantacumque vnus tamen loci, & suorum finium gentes, quam totius orbis? externi sumus & vestram viam impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia,

conciabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum forum. Sola vobis relinquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissetis, etiam impares copijs, qui iam libenter trucidamur? si non apud istam disciplinam magis occidit liceret, quam occidere. Potuimus & inermes nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquam orbis remotissimum abruptissimum a vobis suffudisset utiq; dominationem vestram. Tot qualiumcumq; amissio ciuium. Imo etiam & ipsa destituitio panisset, procul dubio expauissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum & stuporem quandam quasi mortua vrbes quaesissetis, quibus ea imperassetis. Plures

a Non quod itiores dixerunt, vel hoc mustum.

b Plenis musto spiritali. Plena musto spiritali.

hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non

a Isaias: Vt his qui confurgunt mane & sectantur siceram.

b Hora tertia, tertia lex.

c Horam cognoscimus, vel hora bibendi non venit

a enim sicut vos aestimatis hi ebrii sunt, cum sit hora dici tertia: sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel: † Et

a Hoc interponitur ut honor deferatur testimoni domini.

b In modum fontis secundum mensuram.

c Mithi coartato.

erit in nouissimis diebus, dicit dominus: Effundam de spiritu

C Cor carneum, non lapideum, vnde sequitur super seruos & prophetas.

b Inde inexcusabiles: quia & filij, & filie eorum prophetant.

Vt Agabus, & Simon niger.

tu meo super omnem carnem. Et prophetabunt filij vestri, &

a Filie Philippi.

q Fideles noui Te.

Vt Iohannes & Paulus,

c Mysteria clara videbunt.

d Veteri legi adherentes.

Vt Petrus & Iacobus.

filie vestra, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri

f a Vmbra & figuras videbunt.

b Ecce quod prius dixit, super omnem carnem.

a Prius ex timore, nunc ex obedientie.

sonnia somniabunt. Et quidem super seruos meos & ancillas

hostes, quam ciues vobis remansissent. Nunc enim pauciores hostes habetis pra multitudine Christianorum pene omnium ciuium, pene omnes ciues Christianos habendo. Sed hostes maluistis vocare generis humani, potius quam erroris humani, &c.

* **CHRYSOST.** Daret & illis spem bonam, siquidem uellent. Sed non permittebat illorum auaritia, quae scilicet & inuidiae parens erat.

d Super om. car. Quae sit omnis caro, consequenter exponit, ibi: Et prophetabunt filij, &c.

RAB. Super omnem carnem masculi & foeminae, uel circumcisi & aethnici, secundum illud: Non est masculus & foemina, circumcisio & praeputium, Barbarus & Scythia, seruus & liber.

* **CHRYS.** Neque uestra, inquit, est haec uirtus, neque laus: pertingit haec gratia usque ad pueros vestros. Illorum filios seipso uocans, & patres illos.

e Et prophetabunt. Lex & propheta usque ad Ioan. ex eo regnum euangelizatur. Sed aliud est de Christo propheta, aliud uentura praedicere & docere.

f Et iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia, &c.

* **CHRYSOST.** Nunc ostendit se quidem probatos fuisse, ut

C NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Non enim sicut uos aestimatis. *Erronee.*

2 Hi ebrii sunt, cum sit hora. *Tunc enim incipiebant comedere homines hora sexta, & maxime Iudaei qui erant magis temperati, eo quod erant cultores vnus Dei, & potissime in Ierusalem, ubi uigebat ille cultus. Dicit igitur: Cum sit hora, diei tertiae, adhuc non est comedendi & bibendi hora.*

3 Sed hoc est. *Hic consequenter Petrus declarat ueritatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur haec declaratio, Secundo, audientium conuersio, ibi: His auditis. Prima in duas, quia primo Petrus declarat propositum per Iohannis uerbum. Secundo: per Dauid dictum, ibi: Viri Israelitae. Circa primum allegat scripturam quae habetur in principio tertij ca. Ioh. prophetae secundum designationem ueritatis Hebraicae, ut ibidem dixi. Circa quod sciendum, quod angeli apparentes in ascensione Christi eam declarantes simul denunciauerunt a tumentum eius ad iudicium, dicentes. Hic Iesus qui assumptus est a uobis, sic ueniet, &c. si cut expositum est supra. Datio spiritus sancti in signo uisibili fuit manifestatio glorie Christi ad dexteram patris assumpti. secundum quod dicitur Io. 7. f. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Et ideo Iohel propheta simul praedixit effusionem spiritus sancti & signa praecedentia diem iudicij. In hac igitur eius autoritate primo denunciatu primum, cum dicitur.*

4 Et erit in nou. id est, in diebus noui Testamenti. qui dicuntur nouissimi, eo quod non succedet aliud testamentum. propter quod dicitur infra 1. Ioh. 2. c. Filioli, nouissima hora est. Et Heb. 1. a. Nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, &c.

5 Effundam de spiri. Quod exponit Rab. Salom. super Iohel: Super omnem

omnem carnem. i. super omnem hominem, cuius cor erit tenerum. ad modum carnis. i. non obstinatum in peccatis. Et ad hoc inducit auctoritatem Ezech. 36. f. Auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum. Dicit etiam idem doctor hoc implendum tempore Messiae. & in hoc dicit uerum, sed erat dicens futurum quod de praeterito est impletum. Corda uero Apostolorum erant tenera per deuotionem & disposita ad spiritus sancti receptionem, ut patet per praedicta.

Potest & aliter exponi. Su. o. car. id est, super Iudaeos & Gentiles in differenter, sicut habetur. Infra 10. ca. propter quod dicitur Rom. 10. ca. Non est distinctio Iudaei & Graeci. nam idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum, abundanter dando eis spiritum sanctum.

6 Et pro. fi. ue. id est, indifferenter dabitur spiritus sanctus personis utriusque sexus. unde & cum Apostolis fuerunt mulieres in die Pentecostes, ut patet ex praedictis, quae receperunt spiritum sanctum cum eis. Dicitur etiam Act. 21. quod Philippo erant quatuor filiae uirgines probetantes, & de uiris infra. 13. a. dicitur, erant in ecclesia, quae erat Antiochia, propheta & doctores, &c.

7 Iuuenes uestru uisiones uidebunt. id est, hominibus cuiuslibet aetatis dabitur spiritus prophetiae.

8 Somnia somniabunt. i. reuelationes diuinas in somnis habebunt, ad quas percipiendas tunc anima magis est disposita, propter quietationem sensuum exteriorum, sicut plenius in prin. li. Psal. dixi.

9 Et quidem super. Generaliter enim in primitiua ecclesia omnibus baptizatis per impositionem manuum Apostolorum dabatur spiritus sanctus in signo uisibili, ut patet Act. 19. & pluribus alijs locis, & adhuc datur inuisibiliter omnibus baptizatis, nisi obex ponatur.

* **1** Et

pore spiritum assequutos, illos autem minime, eo quod cruci fixerant. Sic & Christus volens illorum mulcere furorem, dicebat: Si autem filii vestri, in quo eieciunt demonia: Non dixit discipuli mei. Etenim visum fuisse adulationem sapere, ita & ille. Non dixit, quod non sunt ebrii, sed spiritu loquuntur, &

non simpliciter, sed ad prophetam confugit. Et illo fretus asserit. Sic per se quidem ipsos ab accusatione liberavit. Prophetam autem gratiae testem adducit. Effundam, & ceter. Hic dixit quod aliis quidem per somnia, aliis vero manifeste effusa est gratia. Nam & per somnia viderunt prophetae, & revelationes acceperant, & c.

Et dabo. R A B A. g Myltice prodigia in caelo, labores sunt in ecclesia. Signa, super terram. Vindictae in terrenos. Sanguis in martyrio. Ignis, euangelii vel spiritus sancti. Vapor fumi, animae vel cordis compunctio.

* **CHRY.** Dicuntur sane, & multa id genus in caelo, sicut Ioseph testatur, facta esse. Interim tamen & illos perstrinxit, tenebras commemorans factos, & ad futurorum expectationem inducens. Priusquam veniat dies domini magnus & manifestus. Non enim quoniam nunc sine poena peccati, inquit, confidatis. Haec sane initia sunt magnae diei cuiusdam, & grauissima. Vides quomodo concussit animum, & risum conuertit in defensionem. Si enim haec sunt initia diei illius necessarium est periculum in extremis valde aggruari. Sed quid agit, iterum permittit illis respirare, ac dicit. Et erit omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et longe post circiter medium de excidio Hierosolymitano loquor & grauissimo illo supplicio, de quo nunc pauca narrare uobis statui, profutura etiam vobis contra Marcionistas, & multos alios haereticos. Quoniam enim dicunt bonum Deum Christum illum autem malum, videamus quis haec fecerit. Quis igitur haec fecit, malus ne illum ueliscens? minime. Quomodo igitur alienus ab illo? nunquid autem bonus? Ceterum ostenditur, & pater & filius fecisse; pater quidem multis in locis, sicut quando dicitur in vineam mittere exercitus suos. Filius vero quando dicit, inimicos meos adducite, & occidite coram me, eos qui me noluerunt esse ipsorum regem. Vis igitur audire quae facta? verbum illos transfixerunt: quid hoc spei aculo grauius? Iam non narrabo ne mulietis illam tragediam, quae omnem aliam calamitatem obscurat? nec ostendam fames ac pestes? Et transeo quae his grauiora. Ignorata apud illos fuit natura: ignorata lex, bestias superarunt feritate. Omnia autem haec belhvis inuexit, Deo volente ac Christo. Haec etiam contra Marcionistas congruent. Et contra eos qui non credunt esse gehennam. Idonea enim sunt haec & sufficientia ad illorum impudentiam confutandam, & c. Nullus usquam poterit tale signum ostendere, qualis est haec historia quae vere accidit. Et si quis Christianus fuisset, qui eam conscripsit, esset fortassis termino

mo suspectus. Quia autem Iudaeus, & amulator qui post eum geum floruit, quomodo non omnibus manifesta sunt quae facta. Videbis enim illum ubique res Iudaicas extollere. Igitur est & gehenna, & bonus Deus, & c.

Prodigia in caelo. Cum Christo nascente, nouum sidus apparuit: eo ascendente crucem, sol obscuratus est, & caelum tenebris obductum.

meas in diebus illis effundam de spiritu meo & prophetabunt.

Et dabo prodigia in caelo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies domini magnus & manifestus. Et erit omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Viri Israelitae, audite uerba haec: Iesum Nazarenum uirum approbatum

Christi abluendum, ut sicut tabernaculum sanguine uictimae fuerat consecratum, ita populus fidelis sanguine eiusdem dedicaretur, nec solum Hierosolymis locus esset orationis manus, sed in omni loco dominationis eius leuarent manus electi per orationes ad dominum.

Fumi. BED. Compunctio & fletum, sicut fumus ab igne, ita compunctio a spiritu sancti ardore. Sanguis de latere mortui profluens, contra naturam nostrorum corporum loco signi fuit. I. nostrae salutis & uitae quae processit de illius morte. Potest & in igne illuminatio fidelium, in uapore fumi caecitas Iudaeorum intelligi. Vnde & dominus legem daturus in igne & fumo descendit, quia humiles claritate sua illuminat, superbos per caliginem obscurat erroris, & c.

Sol conuertatur, & c. Hoc in passione Christi partim factum, partim ante iudicii diem creditur venturum, tunc enim sol obscuratus est, sed luna in sanguinem uersa hominibus apparere non potuit, quia tunc ut pote in pascha existens interdiu fuerat uisibus humanis obiectu terrae occultata.

Quicumque inuoc. Hoc est quod Petrus ait: quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente quae timet dominum & operatur iustitiam, acceptus est illi.

* **CHRY.** Non est hoc adulanter dictum, sed quos acriter perstrinxerat, erga illos remissior esse incipit, tempestiuam Dauidis mentionem faciens. Et ne turbentur, nouum proemium exorditur, quia mentionem facturus erat Iesu. Nam superius quidem, non essent turbati audientes prophetam, nomen autem Iesu ita illis propositum obstinisset. Et non dixit, persuadeamini: sed audite, id quod erat minus molestum. Vide etiam, quomodo non dixit sublime, sed a ualde humilibus incipit: Iesum, inquit, Nazarenum. Statim patriam dicit quae sane uidebatur contemptior esse, & nihil iam magnum de illo dicit, neque quod de propheta alius quis diceret.

Viri Israel. BED. A. Quasi doctus magister prius incredulos monet, ut timore compunctis postmodum salutis consilium impendat.

Quicumque inuocauerit nomen domini, fideliter & perseueranter.

Saluus erit, salute aeterna. Rom. 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Viri Israel. Hic consequenter Petrus declarat propositum per auctoritatem. Et diuiditur in duas partes secundum duplicem eius auctoritatem. Secunda ibi: Non enim dicendum. Prima in tres: quia primo auctoritas introducit. Secundo: ad propositum applicatur, ibi. Viri fratres. Tertio, intentum concluditur, ibi. Dextera igitur. Prima adhuc in duas: quia primo intentum proponitur. Secundo, auctoritas inducitur, ibi. Dauid enim. Circa primum excitat attentionem audientium dicens. Viri Israel, ad quos missi fuerunt prophetae.

Audite uerba haec, quae non sunt deridenda, sed magis attente audite, cum sint prophetarum oracula. Consequenter proponit Christi mortem & resurrectionem, dicens.

Iesum Nazarenum uirum approbatum, & cetera, id est, coram uobis.

Prodigiū.
1 quod porro dicit. i.
2 significat aliquid prodigium quod prodigitur oculis. Signum, quo significat aliud. Luca 22. c
3 **Sanguinem, & c.**
4 **Non solum**
5 **vulneris, sed etiam**
6 **in**
7 **oratione factus est sudor**
8 **eius sicut guttae sanguinis, quod inter signa deitatis ponitur, quia in humana natura non inuenitur. et**
9 **significat orbem uniuersum sanguine designatum**

Exo. 20. c.
10 **quod in passione Christi partim factum, partim ante iudicii diem creditur venturum, tunc enim sol obscuratus est, sed luna in sanguinem uersa hominibus apparere non potuit, quia tunc ut pote in pascha existens interdiu fuerat uisibus humanis obiectu terrae occultata.**

1. Pet. 1. c.
11 **quod non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente quae timet dominum & operatur iustitiam, acceptus est illi.**

hom. 6.
12 **quod non dixit sublime, sed a ualde humilibus incipit: Iesum, inquit, Nazarenum. Statim patriam dicit quae sane uidebatur contemptior esse, & nihil iam magnum de illo dicit, neque quod de propheta alius quis diceret.**

Diuisio.
13 **quod diuiditur in duas partes secundum duplicem eius auctoritatem. Secunda ibi: Non enim dicendum. Prima in tres: quia primo auctoritas introducit. Secundo: ad propositum applicatur, ibi. Viri fratres. Tertio, intentum concluditur, ibi. Dextera igitur. Prima adhuc in duas: quia primo intentum proponitur. Secundo, auctoritas inducitur, ibi. Dauid enim. Circa primum excitat attentionem audientium dicens. Viri Israel, ad quos missi fuerunt prophetae.**

Diuisio.
14 **quod Iesum Nazarenum uirum approbatum, & cetera, id est, coram uobis.**

NICOLAUS DE LYRA.

* **Et dabo prodigia in caelo sursum. Hic ponitur denunciatio signorum diem iudicij praecedentium, cum dicitur. Et dabo, pro secundum quod dicitur. Luc. 21. c. Et sunt signa in sole & luna & stellis & in terra, & c.**
2 **San. Nam persecutio Antichristi praecedet aduentum Christi u quo fundetur sanguis innocentium.**
3 **Et ignem, s. conflagrationis praecedentem aduentum iudicis.**
4 **Sol con. in tene. Non secundum rem, sed secundum apparentiam, quia nubibus densis abscondetur eius lumen.**
5 **Et luna in san. Similiter secundum apparentiam, sicut rubea uidetur quando eclipsim patitur.**
6 **Antequam ueniat dies domini. i. dies sui iudicij.**
7 **Magnus. Nam omnes comparebunt.**
8 **Et manifestus, & c. Nam occulta cordis nostri tunc manifesta erunt.**
9 **Et erit. Non in die iudicij, sed ante. Prophetae enim loquentes de uno tempore, transeunt ad aliud.**

impendat, & quia scientibus legētia loquitur, ipsum esse Christum qui a prophetis promissus est, ostendit, nec tamen autoritate sua prius eum filium Dei nominat, sed virum probatum, ultimum, a mortuis suscitatum.

a Defuncto consi. R A B. In hoc solo notabiles, quia non obediēti animo fecerunt.

† erga uos

b Et prescisc. R A B A. In Graeco sic est, praescientia sic traditum accipientes, traditus est enim a praeside in potestatem illorum, ut ipsum siue latronē eligerent, sed latroni concessa vita, Iesum per manus militum occiderunt.

† eum ac cepissent, crucifixerunt.

c Per manus, &c.

* CHRYSOSTOM.

Hom. 7. † de co. † statum

Hic Iudam insinuat, interim illis etiam ostendit, quod non ipsorum potentia fuerit, nisi & ipse concessisset, & exposuisset illi Deus. Hoc enim est quod non dicit

B ἐκδοτῶν expositum, sic totum conuertit

crimen in caput Iudae proditoris. Ille enim ipsum tradit osculo, vel igitur de hoc, quod per manus iniquorum, vel militum dicit, manifestans quod non simpliciter interemeritis sed per iniquos viros. Et specta, quomodo ubique curant ut passionē primum confiteantur. Quod autem ad resurrectionem attinet, quoniam magna erat, nunc adumbrat, & ita quodam modo in medio constituit. Nam crux & mors quidem inter confessa erant, resurrectio autem nondum. Idcirco & postea de illa, inquit, adiciens. Quem Deus suscitauit, &c.

d Suscitauit. B E D. Non communi resurrectione quae in finem differtur, sed quae die tertia celebraretur, ut assertio huius resurrectionis testimonium esset deitatis.

R A B. Suscitauit secundum humanitatem, quam maxime oderant.

To. 2. capit. 40. ad Iudam. soluti 2. q.

e Quem Deus suscitauit. * AVG. Neque enim in ipso die passionis in caelo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem: Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita manifestum est Euangelium. Quod vero illa anima in infernum descenderit, apostolica doctrina praedicat. Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem testimonium de Psalmis adhibet, ubi de ipso praedictum esse demonstrat. Quoniam non derelinquat animam meam, &c. illud de anima dictum est, quia non est derelicta, unde tam cito remeauit, illud de corpore.

C

f Solutis do. B E D. Videtur esse sensus huius sententiae, quia domino ad inferos descendente, dolores poenarum soluti sunt quia eum tangere non potuerunt, sed iuxta Graecum in quo scriptum

scriptum est. Soluens per ipsum mortis dolores, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, patet, quia per descensum eius liberati sunt sancti a locis inferorum: qui licet in sinu Abrahae in consolatione quietis essent, a dolore tamen mortis siue inferi non erant soluti ex toto, quia non meruerant

1 gaudia caeli intrare, donec fieret illud propheta: In sanguine

2 testamenti eduxisti

3 vinclos tuos de lacu,

4 & caet. in quo non est

5 aqua. Vinclos enim e-

6 rant antequam edu-

7 cerentur.

8 Iuxta quod im. &c.

9 * CHRYSOST. Sec-

10 undum quod non

11 erat possibile, illum

12 detineri ab ea, hoc

13 manifestat, quod re-

14 surrectio eius, non sit

15 communis cum aliis.

16 Deinde priusquam

17 aliquid illorum mes

18 cogitet, assistit il-

19 lis Dauidem, qui

20 omnem humanam

21 rationem subuer-

22 tar.

23 h Providebam domi-

ALLEG: R A. B. veniens in ea quae transeunt, non abstulit oculum ab eo qui semper manet, hoc providebat ut in eum post temporalia recurrerem: & hoc quod peccatum non feci, nec dolus inuentus est in me, non homini, sed Deo ascribam, propter hoc etiam in cogitatione iucunditas, & in uerbis exultatio, propter resurrectionem. s. qua mundus liberatur.

Provide domi. Vox Christi post resurrectionem exultantis ad dexteram. Sinistra est praesens vita, dextera aeterna. Ne commouear. Post resurrectionem omnia erunt immobilia. Et exultauit lingua. Quia requies post laborem data est, laborauit enim in spe vitae aeternae. Non derelinques. Non uerum moueat corruptione iteratae crucis & mortis. Notas mihi fecisti. Scio me semper esse victurum Replebis me. plena letitia, id est, iterum non moriar.

i Coram me, &c. B E D. Exponendo quod ipse fecerit, dat nobis puris hominibus consilium peccata vitare. Nam qui Dei praesentiam iugiter intuetur oculo mentis, nullatenus hinc ad peccata conuertit diabolus.

k Quoniam a dextris. B E. Causa quare non moueatur, quia dominus a dextris opitulatur, sinistra non praualente. Si enim a dextris non fuerit: illam partem diabolus occupat, sicut de Iuda dicitur. Et diabolus stetit a dextris eius.

l Et exultauit. B E. In passione dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem, & coepit pauere & tedere, ut se uerum hominem in anima & corpore, & ueraciter passibilem monstraret. Exultauit uero anima & lingua, quia passione sua genus humanum saluandum erat.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Virtutibus. i. operibus uirtuosis.
- 2 Et prodigiis. i. miraculis maioribus, ut in resurrectione mortuorum & consimilibus.
- 3 Et signis. s. minoribus, ut infirmitatum curationibus.
- 4 Quae fecit. s. tota trinitas, per illi. per hominem Christum, in quantum enim humanitas erat organum diuinum diuinitatis coniunctum, sicut manus suo modo est artificis organum.
- 5 In medio uestri. q. d. sic est euidentis quod non potestis negare.
- 6 Hunc definito. pro mundi salute ex maxima charitate. Iudas tamen tradidit eum ex cupiditate & malignitate, quorum autor non est Deus.
- 7 Per manus. s. per manus militum Pilati, qui Gentiles erant & idololatres.
- 8 Quem Deus. Quantum ad ipsum, eo quod ipsum non laeserunt & quantum ad patres sanctos quos inde absoluit, quamuis enim ibi non sentirent poenam sensus, habebant tamen poenam damni, in quantum retardabantur a uisione & fruitione Dei, quod erat mentis afflictiuum. secundum illud Proverb. 13. b. Spes quae differtur, affligit animam.

- 9 luxia quod imp. id est, detineri. non enim peccatum aliquod contraxerat, sed ad omne peccatum destruendum uenerat.
- 10 Dauid enim. Hic consequenter inducit auctoritatem Dauid ad propositum, quae habetur Psal. 15. & intelligitur de Christo ad literam, sicut ibidem fuit ostensum. Ideo in persona eius dicitur:
- 11 Providebam, &c. Nam anima Christi ab instanti creationis habuit continue claritatem diuinae uisionis.
- 12 Quoniam a d. Ex hoc enim quod humanitas Christi erat organum diuinitatis coniunctum, ut dictum est, non potuit moueri ad aliquid nisi secundum uoluntatem deitatis, propter quod nullus inordinatus motus potuit insurgere in Christo ex iniurijs sibi illatis, aut ex quibuscunque alijs causis. & quia hoc erat animae Christi causa delectationis spiritalis, ideo subditur.
- 13 Propter hoc. interius.
- 14 Et exultauit. Prorumpens exterius in laudem diuinam, sicut dicit Luc. 10. In ipsa hora exultauit Iesus in spiritu sancto.
- 15 Insuper & ca. ab anima separata.
- 16 Requiescit. in sepulchro.
- 17 In spe. i. certa resurrectionis expectatione.
- 18 Quomodo. id est, a corpore separatam.

* 1 In

a In inferno. BED. Constat animam non derelictam in inferno, quæ ablatis illis pro quibus descenderat, mox ad superna rediit, nec caro est corrupta, sed veloci resurrectione glorificata.

b Notas mihi fecisti. BE. Non solum de illo intelliguntur, qui semel accepta plenitudine diuinæ virtutis & sapientiæ per se mortem destruxerit, resurgens ad vitam: sed & de iustis qui per eum via veritatis inuenta ad vitam redeunt & incundabuntur videtes faciem eius, quia ille visus est super omnia & beatitudo perfecta.

c Viri fratres, &c.

* CHRYSO. Quando magnum quid dicitur est, hoc virtutis proœmio excitas illos, & inde familiares sibi reddens. Liceat audacter dicere apud vos de patriarcha David. Magna est hæc animi modestia, vbi non est damnosum, condescendit. Idcirco & non dixit quod hæc de Christo dicta sunt, non de David, id que valde prudenter, ob magnum erga Dauidem honorem illos reuerens, de qua aperta ac confessa, tanquam audacius videatur dixisse paulatim deuitat eos quos laudabat. Ideo & non de David, inquit, simpliciter, sed de patriarcha David, quod & mortuus sit ac sepultus.

d Sepulchrum eius. * CHRYSO. Deinde vt apparuit quod volebat, neque sic venit ad Christum, sed iterum affert laudes David. Propheta igitur cum esset, & sciret quod iureiurando iurasset illi Deus: Hæc autem dicit vt sermonem de resurrectione, etiam propter illius dignitatem, ac genus recipiant,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In inferno. i. in sanctorum limbo, in quo fuit per triginta nouem horas tantum. s. ab hora nona feria sexta, in qua fuit separata a corpore vsque ad diluculum diei dominicæ in qua secundum communioem opinionem fuit corpore reunita. Ideo subditur.
- 2 Nec dabis. id est, dari permittes.
- 3 Sanctum tuum. id est, corpus meum sanctificatum.
- 4 Videre corruptio. i. putrefactionem vel incinerationem. Si tamen accipiatur corruptio pro morte, sic fuit ibi corruptio, quia corpus Christi fuit vere mortuum per separationem animæ a corpore, vt trunque tamen mansit diuinitati vnitum, scilicet anima existens in limbo, & corpus iacens in sepulchro.
- 5 Notas mihi. Per accelerationem resurrectionis meæ.
- 6 Replebis. quia resurrexit in corpore glorioso, quod fuit prius passibile & mortale, & sic habuit materiã incūditatis ex sui corporis glorificacōe
- 7 Cum facie. i. cum clara visione essentia diuinæ, quam habuit anima Christi ab instanti creationis sue. Ideo dicitur. Cum facie tua. i. cum visione faciei tuæ iam prius habitæ.
- 8 Viri fratres. Hic consequenter dicta autoritas ad propositum applicatur, ostendendo quod non loquitur de persona David, sed de persona Christi, cum dicitur: Viri fratres. i. Israhelita sicut & ego.
- 9 Liceat audent. Tanquam verum manifestum.
- 10 De patriarcha. Vt patet 3. Reg. 2.
- 11 Et sepulchrum. In quo iacuit per tanta tempora corpus eius quod putrefactionem passum est & incinerationem. propter quod dicta autoritas intelligi non potest de ipso, ideo consequenter ostenditur, quod intelligenda est de Christo, cum dicitur.
- 12 Pro. i. g. domini sicut habetur Ps. 131. b. Iurauit dominus David veritatem & non frus. &c. quod principaliter intelligitur de Christo descen-

quasi propheta violaretur, nisi hoc esset, atque adeo & ipsorum honori derogaret.

e De fructu lumbi. BED. In Græco habetur: De fructu ventris eius suscitare Christum, & sedere super sedem eius.

Accipit. Vt verus homo, vt effundat spiritum, sicut Ioel dicit: Effundam, &c.

Ioel 2. g. Io. 16. b

a Possidendam in inferno. b Quæ descendit in infernum. c Ad quod descendit, sed non permansit vt subueniret quibus oportuit, sed non est derelictus, quia cito surrexit. d Per hoc probat humanæ fragilitatis expertem: & supergressum esse humanam conditionem.

a non derelinques animam meam in inferno, & nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias

a Corpus meum sanctificatum, per quod & alii sanctificandi sunt. non patieris corrupti, quia notas, &c. b Putredinis & vermium. c Scio me resurrecturum, quia no. se. mihi vi. vite.

a Quibus itur ad æternitatem, in quibus post passionem a dimplebis me lætitia. b Quæ sunt in sanctitatis incunditate. c Ascendenti cœlum dabis delectationes dexteræ vsque in finem. d In ascensione non semiplena fuit lætitia. e Videbo faciem ad faciem: vel cum Christo Deo qui est facies patris. f principalem sexum alloquitur. g Corpore & fide fratres vocando blanditur.

d vitæ, replebis me iucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David: & sepulchrum eius est

a Vnde apparet eum non de se dixisse: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. b David.

a apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. & sepulchrum eius est

a Viri luxuria in lumbis eius. b Quia Christus super Israhel spiritum & aalem sedit. c A longe.

lumbi eius & sedere super sedem eius: & prouidens locutus est de resurrectione Christi: quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem.

a Non duo, vel tres. b Qui vidimus eum post resurrectionem. c Resurrectionis. d Prosperitate, vel exaltatus est ipse, qui est dextera patris. e Quia dixit psalmus. Ad dextris est mihi ne commoueat.

refuscitauit Deus: & cuius omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione spiritus sancti accepta a

a Ioel. b Vel in euangelio, accepta a Christo. c Accipit vt homo. d Donum linguarum vel spiritum. e Vt Deus. f Non rececit a verbo prophete Ioel dicentis, Effundam, &c. g In lingua igneis. h Sono. i Nostrum sermone. d Vnde patet, quia non de sua, sed de Christi ascensione prædixit.

patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis: Non enim

a Sicut hæc quæ nouissima sunt David non de se sed de Christo prophetauit, quia mittendus ex Sion. b Lex stirpe David venturus, & dominaturus in medio inimicorum, sic & illa quæ præmissa sunt non ad David, sed ad Christi mortem & resurrectionem pertinentia. c Interna ratione verbi coherens. b patet.

David ascendit in cœlum. Dicit autem ipse: & Dixit dominus domino meo, sedea dextris meis, donec ponam

a Homini Christo. b Quiesce vel iudica. c In æternitate, vel in vnitatem personæ cum filio qui est dextera patris. d Semper, quia semper in presenti & in futuro ponet.

tionis omnium, tunc enim cum venerint tempora refrigerij a conspectu domini missurus eum est (qui prædicatus est) a re galibus sedib. Iesum Christum ad iudicandos viuos & mortuos.

BE. Si opponat Arius ex hac diuersitate filium minorem, patrem vero maiorem esse. Respondemus ei: Nomen inferius illi conuenire, cui sedere, imperatur. sicut & Petrus con-

dente à David secundum carnem, vt dictum fuit ibidem ideo subditur Pfouidens lo. in autoritate predicta que in ipso impleta est, & patet ex dictis, ideo sequitur. Neque derelict. Et patet litera.

13 Prouidens lo. in autoritate predicta que in ipso impleta est, & patet ex dictis, ideo sequitur. 14 Neque derelict. Et patet litera.

15 Dextera igitur. Hic concluditur intentum de collatione sancti spiritus a Deo. Circa quod sciendum, quod hæc collatio non erat implenda ante Christi ascensionem, vt dicitur Ioa. 18. f. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. ideo concludit, Dexte. igitur Dei. i. eius potentia. 16 Exaltatus. ad caelestia.

17 promiss. Ipsi, Quæ sedit ad dexteram patris, sicut erat sibi promissus Psal. cix. a. Sede a dextris meis, &c.

18 Effu. hunc. spiritum. 19 Quem vos. in linguis igneis. 20 Et auditis in varijs linguis. Erant enim signa sensibilia ad designandum spiritum sanctum habitantem in cordibus eorum. Sciendum autem quod sicut miracula fiebant a tota trinitate, sicut a causa principali, & ab humanitate Christi sicut a causa instrumentali coniuncta, vt dictum est supra ita intelligendum est de hac infusione spiritus sancti.

21 Non enim. Hic ponitur secunda autoritas ad propositum, quæ habetur Ps. 109. qui psalmus ad literam intelligitur de Christo, vt ibidem diffusius declarauit. Dicit igitur. Non enim da. as. in cœ. Sed fuit sepultus & incineratus, vt predictum est.

22 Dicit aut. ipse. De Christo. 23 Dixit Dominus Pater. 24 Domi. meo. i. filio eius incarnato, per hoc enim probatur diuinitas Christi, Matth. 22. d. quia si esset homo purus, David non vocaret eum dominum, cum esset filius eius naturalis tantum, & non Dei, sed tantum adoptiuus, sicut David & alij sancti.

25 Sede a dextris. i. ad æqualitatem patris secundum diuinitatem, & in prioribus bonis secundum humanitatem.

26 Donec ponam. Per hoc non est intelligendum, quod Christus descendente à David secundum carnem, vt dictum fuit ibidem ideo subditur

13 Prouidens lo. in autoritate predicta que in ipso impleta est, & patet ex dictis, ideo sequitur. 14 Neque derelict. Et patet litera.

15 Dextera igitur. Hic concluditur intentum de collatione sancti spiritus a Deo. Circa quod sciendum, quod hæc collatio non erat implenda ante Christi ascensionem, vt dicitur Ioa. 18. f. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. ideo concludit, Dexte. igitur Dei. i. eius potentia. 16 Exaltatus. ad caelestia.

1 fines.

3. Re. 2. b

ioel: 2. g

E

præsciuis

† psal. 109.

infr 3. d Contra Arium. F

sequenter exponit: quia & dominum eum, & Christum Deus fecit hunc Iesum quem vos crucifixistis.

R.A.B. Manifeste Petrus ex hoc Psalmo regnum Christi non terrenum, sed celeste ostendit, & utramque naturam eius evidenter astruit: humanam quam de David, diuinam secundum quam est ad dexteram patris. In vna Dauid filius. In altera eiusdem est dominus unde & subiungit:

Cer. ergo.

a Dominum eum.

B.E.D. Ostendens nomen maiestatis & potestatis est, cui omnis creatura debet subici. Christus regis siue pontificalis dignitatis nomen est. In lege vgebantur reges, & pontifices in figura illius.

b Et Christum. B.E. Ille vere est Christus omni plenitudine spiritus sancti vnctus, qui de eodem spiritu potentialiter dedit quibus voluit.

C6. Actia.

* EPIPH. Ideo dicit, fecit Deus hunc Iesum, vt significet domini incarnationem. Ex hoc enim quod dicit: hunc Iesum quem crucifixistis. Manifestum est quod de carne dicit, quam crucifixerunt: carnem enim crucifixerunt.

L. 3. aduer. Marcione c. 15. 16. 17.

* TERTVL. Facienda est denique iam hinc inter nos, certa ista & iusta prescriptio, & utrique parti necessaria, qua determinatum sit nihil omnino commune esse debere alterius Dei Christo, cum Christo creatoris. Nam & a vobis proinde diuersitas defendenda est, sicut a nobis repugnanda est: quia nec vos probare poteritis alterius Dei venisse Christum, nisi eum longe, alium demonstraueritis a Christo creatoris: nec nos eum creatoris vindicare, nisi talem eum ostenderimus, qualis constituitur a creatore, &c. Mihi vedito Christum, mihi defendo Iesum, &c.

Tertu. lib. aduer. praxean. c. 17 & 18. hom. 6.

* IDEM. aduerf. Praxean. multa super hoc negotium disserit.

* CHRY. Bene hic definit concutiens illorum mentem. Quoniam enim ostendit, quantum hoc sit facinus, tunc tandem & ipsam aperuit, vt sic maius ostendatur & metu illos corripiat. Non enim sic homines beneficiis adducuntur, vt timore castigantur. Verum admirabiles illi, & magni amici Dei neutro horum indigent, qualis scilicet Paulus erat. Neque enim regnum vel gehennam magnificiebat, & hoc est amare Christum, hoc est, non esse mercenarium, neque questum, vel negociationem existimare, sed vere esse virtute preeditum, & oia facere, eod quod grata sint Deo. Quantis igitur lachrymis digni, qui tantam debentes mensuram, neque vt negociatores ambimus regnum celorum. Tanta nobis pollicetur, & neque sic audiimus. Quid huic inimicitie comparari poterit, quam uis illi qui insana pecuniarum cupiditate laborant, siue seruos, siue hostes, siue inimicissimos inueniant, vnum hoc expectant si possint ab illis pecunias accipere, omnia faciunt, & adulantur, & seruiunt & seruituti se addicunt, omnibusque se putant esse honestiores, vt quid ab illis accipiant. Pecuniarum enim spes, nihil horum illos finit cogitare, &c. (Et paulo post) Regnum promittit Deus, & contemnitur, gehennam apparat diabolus & honoratur, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

* beat aliquando dimittere sessionem ad patris dexteram, quia ly donec, aliquando tenetur finite. s. quando significat terminum eius cui coniungitur, vt cum dicitur. Sedete hic donec veniam. Aliquando vero indifinite, vt cum dicitur: Iste non poenituit donec vixit, &c. i. nunquam, quia post mortem poenitere non potuit, & hoc modo tenetur, cum dicitur: Sede a d. e. m. do. po. i. tibi totaliter subiectos, si enim accipiatur Christus secundum diuinam naturam, omnia sunt ei subiecta ab aeterno secundum fendorum dispositionem, non tamen quantum ad executionem, sed solum in tempore in quo habent esse. Si vero consideretur quantum ad naturam humanam, sic omnia sunt ei subiecta autoritative a principio incarnationis ex vnione ad verbum. Executivae vero omnia ei erunt subiecta in fine mundi, cum in omnibus exercebit suam voluntatem, bonos premian- do, & malos puniendo. Et sicut scabellum teritur pedibus, & eis supponitur, ita mali conterentur in panis & supponentur Christo secundum

Iesum quem. B.E. Iesus est dominus & Christus, vna in duabus naturis existente persona, quia in diuinitate aeternaliter ex patre natus, in humanitate temporaliter factus, cum operante spiritu sancto in vtero virginis est incarnatus.

* CHRYSOST. Vides quantum bonum sit mansuetudo.

Ipsa pectora nostra magis quam vehemens austeritas extimulat, & plaga ferit maiore. Quemadmodum enim percussiones obdurata corda, non tam facile sentire faciunt, vt si eadem prius mollia faciat ac tenera, ita & hoc loco prius oportebat mollire, & tunc pungere: mollit autem non furor, neque accusatio vehemens, neque conuicia, sed man-

inimicos tuos scabellum pedum tuorum, Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia & dominum eum & Christum fecit Deus, hunc Iesum quem vos crucifixistis. His auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos apostolos: Quid faciemus viri fratres? Petrus vero ait ad illos: Parati tertia

a Demones vel homines.

b Humiles vel subiectos.

c Carnis vel apostolorum.

d Quia propheta haec dixit.

a Viri.

b Corporalis vel spiritualis.

c Danid.

d De quo dicit domino nico.

e i. regem: cum dixit: sede, &c.

f Vel, Venit te Deus, &c.

g Vel, Ego constitutus sum, &c.

a Secundum carnem fecit in natiuitate vel in resurrectione.

b Pater vel deitas.

c Scilicet d. Iesus proprium nomen illius est.

e Quem vilem paralit.

f Secundum carnem, diuinitas enim, patri vel crucifigi non potuit.

a Ex quo dixit, viri Iudaei.

g Salomon: Verba sapientium stimuli, secundum illud: Et in cubilib. vestris compungimini.

b Quasi ad medicos & duces exercituum loquuntur & xpi.

a Demonstrare nobis.

g Ecce fructus compunctionis.

b Quia & ipsi Israelite.

e Feriorem fidei praecepit.

d Curdis.

suetudo. Nam ille quidem iracundus auget morbum, hinc autem qui mitis est, imminuit. Atque ita si volueris quempiam qui iniuste egit corripere, magna cum mansuetudine illum alloquere. Vide igitur & hoc loco, quid faciat. Mansuete in memoria reduxerat illis sua flagitia, & nihil addidit, dixit Dei donum, adiecit gratiam, quae his facta erant testimonium dabat, & ulterius sermonem produxit, Reueriti sunt Petri mansuetudinem, quia his qui dominum suum crucifixerant, & contra ipsos clamabant, tanquam pater & magister curam gerens loquebatur. Non simpliciter obedierunt, sed seipos condemnauerunt, se ferunt quae fecerant, &c. Quid. n. dicunt. Quid faciemus viri fratres? Quos enim impositores vocarent, fratres vocant, non intantum se illis aequabant, quantum ad sui curam ac amorem his verbis attrahere nitebantur, &c. Non dixerunt statim, igitur respicimus, sed permiserunt sese illis, quemadmodum in naufragio, aliqui constituti vel morbo. cōspecto gubernatore vel medico, omnia illi concedunt ac obediunt, similiter & hi fecerunt: Confessi sunt se esse in extremis malis, & nullam salutis habere spem.

d Compuncti. B.E. Impletur propheta Ioelis, quia post ignem spiritus sancti sequitur vapor compunctionis, fumus lachrymarum excutere solet, incipiunt flere qui irriserant, tunduunt pectus. dat Deo praecem sicut sacrificium, vt sanguinem illum gustare valeant. per eum saluandi, quem super se & super filios suos prius fuerant imprecati.

* GREG. Hinc Petrus cum quosdam terribos malorum suorum consideratione conspiciens, admonuit dicens: Poenitentiam agite, &c. Dicitur. n. baptisma, praemisit poenitentiae lamenta: vt prius se aqua suae afflictionis infunderet, & postmodum sacramento baptismatis. Qua ergo mente qui transfacta culpas flere negligunt, viuunt securi de venia, quando ipse sumus postis ecclesiae: huic etiam sacramento, addendam poenitentiam credidit, quod peccata principaliter extinguit.

* A.V.G. Ibi est enim vetetis vitae expoliatio, vt noua induantur qui baptizantur.

* IDEM. Prima salus est declinare peccatum, secunda ne desperare de venia: Nam ipse se in aeternum perimit, qui apud misericordem iudicem, ad poenitentiae remedia non recurrit.

e Poenitentiam agite. B.E. Dicitur de baptismo praemisit lamenta poenitentiae vt prius se aqua suae afflictionis infunderent, & post sacramento baptismi lauerent.

humanitatem, quae per pedes designatur, propter quod concludit.

- 1 Certissime ergo. Absque hesitatione aliqua.
- 2 Quia domini eum & Christum fecit Deus. id est, tota trinitas.
- 3 Hunc Iesum. Humanitatem eius vniedo uerbo & ad patris dexteram exaltando.
- 4 Quem vos crucifixistis. Per ignorantiam quidem quantum ad populum communi: em, sed per inuidiam & malitiam quantum ad principes sacerdotum.
- 5 His auditis. Postquam est posita Petri praedicatio, hic consequenter ponitur auditorum conuersio, & secundo eorum conuersatio, ibi. Erant autem. Circa primum dicitur. His auditis compuncti, &c. de Christi morte.
- 6 Et dixit ad Petrum. &c. Parati obedire.
- 7 Poenitentiam inquit. peccata praeterita detestando, aliter ponitur obstatulum spiritus sancto.

* I Et

a *In nomine* In honore uel in hac forma, uel in uno trium si-
des continetur.
b *Et omnibus.* BEDA. Hoc ad illud testimonium prophetie re-
spicitur, quod ultimum posuit. I. Omnis quicumque inuo-
cauerit nomen domini, saluus erit. quod ad Gētium uocatio
nem pertinet & specia-
liter, quae a filiis Israel
longe facte, per inno-
uationem nominis do-
mini saluanda erant.

c *Testificatus est, &c.*
iustificatio & exhor-
tatio.

* CHRYSOSTOM,
Vide illum ubique
submissum, & nec am-
bitiosum, nec ostent-
torem, Testificaba-
tur, inquit, & orabat,
dicens: Absoluta &
perfecta est doctrina,
quae & metum incu-
tit, & amorem decla-
rat. *Saluamini,* &c. Ni-
hil de futuris, sed de
praesentibus dicit, qui-
bus maxime aguntur
homines, & ostendit,
quod praedicatione
non solum a praesenti-
bus, sed etiam a futuris
eripit malis.

* AVGVST. Vel
eripite uos ab hoc se-
culo prauo. Verbis
autem pluribus, ut
hoc fieret testificatur
Petrus. In his uerbis e-
rat mortuorum operū
condemnatio, quae ne-
quiter agunt huius se-
culi dilectores, & com-
mendatio uitae quam
teneant, atque sectentur,
qui se ab hoc seculo prauo eri-
piunt.

d *Saluamini.* Haec est iustificationis qualitas & exhortationis,
sed Lucas plurima uerba Petri breui conclusit sententia.

e *Ageneratione.* Duae sunt generaciones, una bonorum, alia
malorum.

f *Circiter.* Ad numerum dicitur sicut circa ad locum.

g *Tria milia.* BEDA. Vbi primum ecclesiae celebratum est
baptisma, pietas diuina ad confessionem trinitatis collegit a-
nimarum tria milia, & Moyses quinquagesimo die Paschae
qua lex data est, solemnitate primitiarum praecipit initiari
nunc autem superue-
niente spiritu sancto,
non manipuli spica-
rum, sed animarum
sunt domino primitiae
consecratae.

h *Omnes &c.* Adiun-
gitur narratio etiam
de communione & de
uenditione & equa di-
uisione in quibus appa-
ret uirtus.

* CHRYSOSTOM. Homil. 7.
duae uirtutes, & perse-
uerare & unanimiter.
Hoc autem dixit, ut o-
stendat quod longo te-
pore illos docue-
rint.

i *Erant pa.* Caritas
diffusa in cordibus ci-
to generat Dei & pro-
ximi dilectionem, un-
de propter geminum
charitatis ardorem bis
datus est spiritus apo-
stolis.

k *Possessiones & sub.*

* CHRYSOSTOM. - in Ierusa-
lem, & ma-
gnus erat
magus in
uniuersis.
Rom. 5. a.
l *Nō simpliciter quem-*
m *modum apud Græ-*
n *cos Philosophi, quorū*
o *rum alii reliquerunt*
p *terram, alii multum*
q *auri in mare proiece-*
**runt, id quod non erat
r *opum cōtemptus, sed*
s *stultitia, & insipientia.*
Vbiq; enim & sem-**

per diabolus studuit infamare creaturas Dei, quod quis bene
uti pecuniis nequeat (& paulo post) Hec erat euangelica re-
spública, nihil dicere sibi proprium esse.

t *Fraugentes.* * CHRYSOST. Panem, dicens, uidetur mihi
hoc loco ieiunium significare, & austeram uitam, simul enim
accipie-

a *Operi implere* **b** *Tingatur.* **c** *Nullus pro alio.*
d *De quo dicimus, & dominum Christum cum fecit dominus. hoc dicitur, quia filium Dei nō crediderunt.*

a *inquit agite, & baptizetur vnusquisque uestru in nomine*

a *Præcipue crucis de quo dixerat, quem era cū xistis.*

a *Quod in nobis miramini.* **b** *Judais.* **c** *Vel uobis hic stantib. & omni. Iudæis procul positis.*

c *Illi. secundam super uos de spiritu meo.*

a *Etiā Genū. qui a dono spiritualium non repelluntur.* **b** *Loco uel a uocatio Dei.*

c *Gratia, non meritis.*

b *filiis uestris, & omnibus qui longe sunt, quoscunq; aduoca*

c *uerit dominus Deus noster. Aliis etiā uerbis plurimis testi-*

a *Adiurauit.* **b** *Illos agros, & se medietatem ostendit.* **c** *Iudæorum qui non poenitent.*

a *Quæ est peruersa & exasperat.* **b** *Illum spiritum agi, &c.*

e *ficatus est, & exhortabatur eos dicens, Saluamini a genera*

f *tione ista praua. Qui ergo receperunt sermonem eius ba-*

g *ptizati sunt, & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria*

a *Numerus fidat congruus, quæ tria est & vna.* **b** *Non vna die tantum.* **c** *Fidei.*

d *Non solus Petri, qui eadem erat omnium.*

milia. Erant autem perseverantes in doctrina apostolorū,

a *Sicut communis, siue sancti.*

& communicatione fractionis panis & orationibus. Fiebat

a *Exceptis credentib.* **b** *Imperfecte, perfecta enim charitas foras mitti timorem.* **c** *Pro praedicatione, siue propter prodigia quæ sequuntur.* **d** *Appropinquat uirtutis narratio.*

e *Prædicationi adiuncta*

autem omni animæ timor. Multa quoq; prodigia & signa

a *Præter centum viginti, de quibus dictum est.*

per apostolos in Ierusalē fiebant, & metus erat magnus in

a *Iudicium fraternalis amoris est omnia possidere, & nihil proprium habere.* **b** *Agros.* **c** *Pecora.*

a *Non secundum honorem, sed secundum indigentiam, ut manna.*

uniuersis. † Omnes etiam qui credebant erant pariter, & ha-

a *Ut Apostoli.* **b** *Deus facit inhabitare unius moris in domo.* **c** *In oratione. Ecce contemplatio.*

d *Hic actiua uita signatur.*

bebant omnia communia: possessiones & substantias ven-

debant, & diuidebant illa omnibus prout cuique opus erat.

Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo & fra-

ptismus generalis in die Pentecostes.

9 Erant autem per. Hic consequenter ponitur conuersorum conuer-
satio cum dicitur. Erant autem per. in doctri. apostol. quantum ad
fidem & mores.

10 Et com. fra. pan. tum quia quotidie communicabant, tum quia om-
nes cibos sicut & cetera communia habebant.

11 Fiebat autem omni animæ. i. omni homini, denominando totū
a parte digniori.

12 Timor. tum propter miracula quæ per apostolos fiebant, ideo subdi-
tur. Multa quoque prodigia, &c.

13 Omnes etiam qui cre. in Christum

14 Erant pariter. insignum charitatis.

15 Et ha. omnia co. insignum fraternitatis. Et ex hoc omnis religio
habuit exordium, in qua non licet habere proprium.

16 Possessiones. i. agros, & uineas.

17 Et subitan. &c. i. pecora & consimilia.

18 Vendebant. ut de pretio communiter omnibus prouideretur, ta-
men secundum indigentias eorum.

19 Quotidie quoque. ubi erat locus orationis quo ad omnes, & præ-
dicationis quo ad apostolos.

20 Et frangentes circa. in reditu suo de templo.

* I Sume

NICOLAUS DE LYRA.

* I Et bapt. &c. in nomine Iesu. in hac. n. forma baptizauerunt
in primordia ecclesie consilio spiritus sancti, ut nomen Christi quod era-
apud Iudæos contemptum, & odiosum amabile redderetur & uene-
randum, quo facto redijt ecclesia ad formam a Christo institutā Matth
21. d. Baptizantes eos in nomine patris, & filij & spiritus sancti.

Verum tamen in nomine Christi intelligitur tota trinitas. Christus enim
Græcè, dicitur unctus Lanite, & sic in nomine Christi intelligitur pater
ingens, & filius unctus, & ipsa unctio, quæ est spiritus sanctus.

2 In remis. pecc. quia baptisimus delēt peccata quantum ad poenam
& culpam.

3 Et acci. donum. quod tunc dabatur baptizatis in signo uisibili per
impositionem manuum apostolorum, ut habetur inf. 10. c. & 19.

4 Vobis. n. est re. prædicta facta per Ioelem prophetam, ut dictum est
supra. Cetera patent usque ibi.

5 Saluam. a. ge. f. Iudaica quæ pro maiori parte remansit in infidelita-
te obstinata.

6 Et appositæ sunt. ad numerum fidelium:

7 In die ill. f. Pentecostes, ut patet ex prædictis.

8 Circiter tria mi. Insigna huius baptizati onis fiebat antiquitus ba-
ptif-

MORALITER.

6 Et appositæ sunt. Et per istum fructum ad prædicationem Pe-
tri

tri tunc factum significatur fructus multiplex qui fit in eccle-
sia per laborem prædicatorum.

Vom. vj. I 4 † MO.

accipiebant alimen-
tuum, non delectas.
 Hinc discite, discite
 quod non delectus, sed
 cibis suauiter fruamur,
 & quod delicatissimi
 sunt in mœnore, &
 non delectati in gaudio.
 Vides quod sermones
 Petri etiam vitæ afferant
 temperantiam? sic non est
 exultatio ubi non est tenuitas.

gentes ¶ circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui salui fiebant quotidie ¶ in idipsum.

1 fierent quotidie. Ecce post altera narratio sic incipit. In idipsum autem Petrus & Ioannes, &c. Quod potest sic exponi. Cum dominus quotidie predicantibus apostolis ecclesie sue crescentes adiuuaret, prius mi apostolorum ascendebant in templum, Deum rogaturi in idipsum, i. ut ecclesiam temperaueret.

2 Dominus autem. In Græco. Dominus augebat eos qui salui

rat gratia, ab omnibus amaretur.
 5 Dominus autem, supple n: merum eorum.
 6 Qui salui fiebant, per receptionem fidei catholice.
 7 Quotidie. & non solum in die Pentecostes, sed etiam in alijs diebus sequentibus.
 8 In idipsum, i. in unione apostolica doctrina.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sumebant cibum com. n. entis in Deum.
- 2 Et simplicitate cordis, i. sine plica doloſi tatis & simulationis.
- 3 Collaudantes Deum de beneficijs acceptis.
- 4 Et habentes gratiam, vt sic de quolibet eorum posset dici, quod de sancto Sebastiano legitur. Necessè erat ut quem Deus tanta perfunderat

CAPVT III.

Petrus autem & Io. ¶ TERTIV. Si quia Petrus & qui cum eo, ad horam orationis nonam templum introgressi interrogantur quis mihi probabit illos esse statione sanctos, vt hora nona ad clausulam & depunctionem, stationis interpretetur, &c. Porro cum in eodem commentario Luce, & tertia hora orationis demonstratur, sub quam spiritu sancto initiati pro ebris habebantur & sex ta qua Petrus ascendit in super ora, & nona qua templum sunt introgressi, cur non intelligamus, salua plane in diffidentia semper & ubique & omni tempore orationum: tamen tres istas horas vt insigniores in rebus humanis quæ diem distribuit, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, ita & solenniores fuisse in orationibus diuinis, quod etiam suadet quoque Daniels argumentum ter die orantis, vtique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum exinde apostolicarum, tertia, sexta, nona, &c.

lunt operari quos nona & vndecima hora in vineam patrum familias inducit.
 ¶ CURYS. Cur autem tunc ascendunt in templum, non quid iudæe vnebant, minime, sed vtiliter hoc faciunt. Fit autem signum hoc, alios quidem iterum confirmans, alios autem attrahens. Et signum quale nondum fecerat, naturalis morbus erat, & maior arte medica, in nio quadraginta annis claudicans fuerat, sicut in progressu dicit, & nullus illum vnquam curauit. Scitis autem quod curata difficiliora sunt, quæ scilicet a nativitate infunt. Tam grauis autem erat morbus ille, vt nec sibi si cibum operando parare posset, & insignis erat

CAPVT III.

Et quidam vir qui erat claudus ex utero matris sue baiulabatur, quem ponebant quotidie ad portam rephi, quæ dicitur speciosa, vt peteret elemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum & Ioannem ¶ incipientes in-

ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Et quidam vir qui erat claudus ex utero matris sue baiulabatur, quem ponebant quotidie ad portam rephi, quæ dicitur speciosa, vt peteret elemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum & Ioannem ¶ incipientes in-

ascendebant in templum, Deum rogaturi in idipsum, i. ut ecclesiam temperaueret.
 ¶ CURYS. Cur autem tunc ascendunt in templum, non quid iudæe vnebant, minime, sed vtiliter hoc faciunt. Fit autem signum hoc, alios quidem iterum confirmans, alios autem attrahens. Et signum quale nondum fecerat, naturalis morbus erat, & maior arte medica, in nio quadraginta annis claudicans fuerat, sicut in progressu dicit, & nullus illum vnquam curauit. Scitis autem quod curata difficiliora sunt, quæ scilicet a nativitate infunt. Tam grauis autem erat morbus ille, vt nec sibi si cibum operando parare posset, & insignis erat

tum a loco, tum a morbo.
 c Claudus ex utero. BED. Populus Israel non solum ab incarnatione, sed etiam a tempore legis rebellis, quasi ex utero matris claudus fuit. quod in laceb cum angelo luctante & claudicante figurabatur, quia a populus ille Christo in passione preualens, in quibusdam per fidem benedictus, in alijs ex infidelitate est claudus.

tum a loco, tum a morbo.
 c Claudus ex utero. BED. Populus Israel non solum ab incarnatione, sed etiam a tempore legis rebellis, quasi ex utero matris claudus fuit. quod in laceb cum angelo luctante & claudicante figurabatur, quia a populus ille Christo in passione preualens, in quibusdam per fidem benedictus, in alijs ex infidelitate est claudus.

¶ CHRYS. ubique duo i. in re se concordiam magnam habere cognoscitur, hinc in re Petrus, simul ad sepulchrum veniunt De hoc dicit Christo *Hic autem quid? &c.*

¶ CHRYS. Elemosynam utique querebat accipere, & ignorabat, quinam essent illi viri, &c.

¶ EOCVM. I. B. D. Virtutem predicatam prosequitur. Ita autem vicissim sibi connectuntur vt sermones virtutibus virtutes succedant sermonibus.

Hanc edificauit ioathã filius Oziæ rex Iuda, sublimissimam. Oes siquidẽ portæ templi in terra fuerunt, excepta speciosa quæ pendebat, quæ ab Hebræis porta uocabatur ioathan.

b Ad horam nonam. BED. Apostoli hora nona templum ingressuri, primo claudum diu debile sanant, post vique ad vesperam laborantes multa multa hominũ verbo fidei imbuunt, quia doctores ecclesie prius Iudæis, postea Gentibus prædicant. Hi sunt

d Portam templi. &c. BED. ALLE. Porta templi speciosa dñs est, per quam, qui intrat saluatur, ad hanc portam Israel debilis, nec ire valens, legis prophetarumque vocibus assertur, ut ab ingredientibus poscat auxilium fidei & sapientie, quia valentibus

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT III.

Petrus ¶ tem. Hic consequenter describitur prædicatio Petri ad claudum miraculo. & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur operatio miraculi, secundo prædicatio Petri, tertiõ euocatio claudus. Circa primum notatur hora, cum dicitur. Petrus autem & Io. ascen. in tem. i. in atrium mundorum quod erat orationis locus.

- 3 Et qui vir. ex quo miraculum fuit euidentius quam si fuisset claudus ex aliquo accidentaliter.
- 4 Baiulabatur. quia non solum erat claudus. sed etiam sic contractus quod non poterat incedere.
- 5 Quem po. quo. ista ut dicunt aliqui est illa porta, quam edificauit ioathan rex Iuda sublimissima 2. Para. 27. Sed si intelligebant de porta eadem numero quam edificauit ioathan, non est uerum, nam illa fuit combusta per Chaldæos. 4. Reg. ult. potuit tamen alia in eodem loco reedificari ad similitudinem primæ, & retinuit nomen antiquum.
- 6 Vt pe. ele. sicut consuetum est talibus, qui non possunt lucrari uictu suum. Cetera patent usque ibi.

5 Ad hõ. orationis. tribus. n. horis in die orabant Iudæi. vnde dicitur Dan. 6. c. quod Daniel tribus temporibus in die orabat contra Ierusalem scilicet mane, hora nona, & uespere.

Et

¶ Respi.

MORALITER.

3 Et quidam vir, &c. por. tem. Dei templum proprie dicitur locus beatorum de quo dicitur Psal. 28. b. In templo eius omnes dicent gloriam. Nam laus ingis est ibidem. Huius autem templi porta speciosa est B. V. Maria, de qua cantat ecclesia, Felix cali porta. Per hanc. n. portam Dei filius venit ad nos re-

dimendum, & per eam deducit nos ad glorificandũ. Si quis autem claudus est ambulare non potest in uia morũ, ponatur pro deuotionem ad ipsam, erigetur diuinitus & fortificabitur ad uelociter gradiendũ. Si uero fuerit pauper & mendicus, dabitur plenitudine spiritualium bonorum, & hæc narratio dextere excelſi, mirabilis est in conspectu omnium bonorum.

vicinia futurorum quasi ad portam ponuntur auditores. Sed Petrus in templum producit, cui per confessionem forte etiam cognomen petrae claves caeli sunt date.

a Respice in nos, &c. * CHRYS. Hoc audi. Ille autem neq; sic surgit, sed adhuc manet inturbans. Hunc enim paupertas cogit, ut etiam urgeat dare eos, qui negant: Confundamur nos, quod resiliimus, dum orant nos inopes. Vide autem aequitatem quomodo ostendit Petrus statim ut dixit, uide in nos, sic illorum habitus morum facilitatem ostendebat.

b At ille intendebat. * AMBROS. Itaque pecuniam non dedit sanitatem dedit. Quamto melius est salutem habere sine pecunia, quam pecuniam sine salute? Surrexit claudus, quod non sperabat, pecuniam non accepit quam sperabat.

* CHRYSO. Non dixit, do tibi quod multo argento praestiosius: sed quid? In nomine Iesu, &c.

c Argentum. Memor illius precepti; Nolite possidere aurum & argentum, pecuniam, quae ad pedes apostolorum ponebatur, non sibi recondebant, sed ad usus pauperum, qui sua patrimonialia reliquerant, seruabant.

BEDA. ALLEG. Argentum, &c. Habuit quidem primum tabernaculum iustificationes culturae, sanctum sanctorum auro & argento distinctum, sed metallis legis sanguis euangelii pretiosior emicat, quia populus, qui ante auratos postes debilis iacuerat, in nomine Iesu Christi crucifixi templum caeleste ingreditur.

* CHRYS. Ita & Christus fecit, saepe curauit uerbo, saepe & opere, saepe & manum adhibuit, ubi erant infirmiores in fide, ut ne uideatur fieri natura. Et apprehensa illius manu, &c. Hoc fecit manifesta suscitacionem. Et erat resuscitationis imago. d Et apprehensa BED. Quem uerbo erigit, hunc & dextera confortat, quia sermo docentis minus ualet in auditore, si non commendatur exemplo propriae actionis.

* CHRYSO. Reuera admiratione dignum est, non ipsi illum

adducit, sed ipse sequitur, comitatu benefactores suos testatus: Et per hoc quod cum exultatione, laudabat Deum, non illos admirans, sed Deum, qui per illos, sibi benefecerat. Sic gratitudinis studiosus uir erat. (Et post pauca:) Qui enim liberati sunt a diutinis morbis, uix credunt, etiam cum uiderint. Et qui sanatus est, deinde cum apostolis erat, gratias agens Deo. Et ingressus, &c. Vide quomodo non solus erat, pre voluptate quidem saepe laudabat autem Deum, ut orationum obturaret. Mihi autem uideatur, ut ne potuerit esse simulatio ipsam saltasse, quod certe ostendebat non esse hypocritam.

troire in templum, rogabar, ut eleemosynam acciperet. In

a tuens autem cum Petrus cum Ioanne dixit. Respice in nos

b At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab

c eis. Petrus autem dixit. Argentum & aurum non est mihi, quod

autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni

d surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextera alleuauit

e eum, & protinus consolidatae sunt bases eius & plantae. Et

exiliens stetit & ambulabat, & intrauit cum illis in templum

ambulans & exiliens & laudans Deum. Et uidit omnis populus eum ambulantem & laudantem Deum. Cognoscebant autem illum, quoniam ipse erat, qui ad eleemosynam

f sedebat ad speciosam portam templi. Et impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi. Cum uiderent autem

g Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum, quae appellabatur Salomonis stupentes. Videns autem

h tem Petrus respondit ad populum. Viri Israelitae, quid

Ab eis.

a Quae paupertatem habita demonstrantes.

Quos nosti esse pauperes. a Inturbantur.

a Non habeo uel non habeo modo, uel non modo ad manum. Alia ostendit se habere.

Gratus seruus non se, sed dominum glorificat, ut credatur in eum cui resistebant.

a Sancti.

b A loco alieno.

a Plenam salutem in his duobus dat, ambulatio. n. sanitatis est probatio.

b Dextera est salutis pro speritas.

a Nost medicinali tarditate. Nulla intercedit cunctatio, ne putetur aliunde sanitas.

b Confirmati sunt gressus eius. c Quae ences sunt in paralyticis.

Planta a plantis dicta est.

a Non exurgens. Iuxta prophetam dicentem. Exiliet sicut seruus claudus.

b Exemplum est gratias agendi domino. Caesite.

Duo praeccepta implebat.

Sanitatem illius.

Ecce plenitudo testium.

Non dubitabat de persona.

Non fide.

Bona contingunt.

a Non sacerdotes. b Adorandos.

Cursui, & stupori, uel ubi stupenti.

f Stupore & extasi. BED. Pauore & excessu mentis. Dicitur etiam extasis, cum mens a pauore non alienatur, sed in inspiratione reuelationis assumitur.

g Cucurrit omnes populus ad eos ad porticum, quae appellabatur Salomonis stupentes. BED. ALLEG. Saluato Israel per apostolos cucurrit omnis mundus ad limina ueni pacifici, de quo dicitur, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Ipse est lapis de monte abscissus, qui terreno regno ruente, solus per orbem pacificum tenet imperium.

h Viri Israelitae: quid miramini in hoc? aut nos quid intuemini, &c. cat.

* CHRYSO. Maiore sermonis fiducia referta est haec oratio, quam superior, non quod in superiore sibi timuerit, sed quoniam homines illi irrisores, ac subannatores, concitatores risus, ad tantam orationem non fuissent idonei

D

+ plantae huius ac tibi.

E

ibidem.

+ Agnouerunt.

+ admiracione & stupore.

Extasis.

Esa. 8. 7. Jan. 2. c.

hem. 9.

E

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Respice in nos. id est, considera nos pauperes nihil tibi dare ualentes, ut dicunt aliqui, & uidetur hoc glo. interlinearis dicere. Sed saluo meliori iudicio uidetur aliter dicendum. Si enim Petrus sic ei respondisset, sed magis contrarium & tamen subditur.

2 At ille intendebat in eos sperans, &c. Ideo dicendum, quod Petrus & Ioannes, qui erant ualde misericordes respexerunt cum clementibus oculis cogitantibus sibi melius dare quam petebat, ideo dicit ei Petrus: Respice in nos, non in nostra, propter quod subditur.

3 Argentum & aurum non est mihi. memor illius precepti. Nolite possidere aurum & argentum, &c. ut dicit glo.

4 Quod autem, &c. Quod enim per amicos possumus. quodammodo per nos ipsos possumus. 9. Ethicorum. sanitatem autem illam poterat Petrus dare uirtute domini sui & amici Iesu Christi, ideo subditur.

5 In nomine Iesu Christi. id est, in uirtute eius.

6 Surge & ambula. neutrum enim antea poterat.

7 Et protinus consolidatae sunt bases eius. id est, crura & tibiae quibus

quibus innitur corporis pondus.

8 Et plantae. id est, pedes usque ad ultimam superficiem.

9 Et exiliens iste. & an. In quo ostenditur curatio perfecta & instanti quam solus Deus potest facere.

10 Et intrauit cum illis in templum. ut redderet Deo gratias de tanto beneficio. Cetera patent usque ibi.

11 Ad porticum, quae appellabatur Salomonis stupentes. Porticus enim illa quam fecit Salomon in templo, fuit per Chaldaeos constructa. sed post reditum captiuitatis Babylonice in eodem loco fuit alia reaedificata retinens nomen antiquum.

12 Videns autem. Hic consequenter ponitur exhortatio Petri: in qua primis arguit Iudaeorum iniquitatem. Secundo eos inducit ad ueritatem, ibi: Et nunc fratres. Circa primum dicit.

13 Viri Israelitae: quid miramini, &c. quasi nostra uirtute, aut pietate fecerimus, sic habent libri coruelli. Ad faciendum aliquid bonum requiruntur facultas, & bona uoluntas, quae per uirtutem & pietatem designantur, q. d. Petrus, si fecissemus haec nostra potestate & uoluntate, bene esset admirandum, sed sic non est: propter quod subditur.

* 1 Deus

poralis, sed attribunt Deo totum, quereutes salutem animarum. Per quinque uero milia per istam predicationem Petri ad fidem conuersa, ut dicitur. cap. sequent. significatur multitudo peccatorum conuersorum ad penitentiam, per doctorum & praedicatorum ecclesiae sanam doctrinam.

* MORALITER

12 Videns autem Petrus, &c. Per Petrum & Ioannem constantem praedicantes uirtutem Christi, & nihil attribuentes propriae uirtuti, significantur praedicatores ecclesiae, qui fide & mores praedicant constanter, & nihil appropriant sibi honoris, uel questus temporalis,

A Et paulo post. Si hoc vos terret ac turbat, d'icite quis sit, q' fecerit. Seno o' m' p'efere. Et v' se v'biq'ue, quod postquam ad d' e' n' confugit, ac dicit, ab illo o' m' n' a facta esse, tunc secure illo. perfringit, propterea & impo'ns dicebat, virum declaratum a Deo & ex bitam erga vos. Et v'biq'ue memores eos facit licinosis sui, & v' miraculum ostendatur, & resurrectio con a firmeter.

a Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus patrum nostrorum, glorificauit, &c.

B RABBANVS Tres me morantur nullo impio intercedente, vel propter principatem iustitiae, vel propter, co' tinuam iustorum ferient, vel propter numerum testium.

c Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum, &c. Trinitate notat Deus, patrum hic unitatem. Memorans patres fidei suadet, ne quasi nouum introducere videretur.

RABBANVS: In his tribus omne sacramentum ecclesiae completur. Aut enim ex bonis boni, vt Isaac ex Abraham. Aut ex malis mali, vt Hirmael ex ancilla Agar, aut ex bonis mali, vt filii Iacob ex ancillis generari, quod etiam in spiritali generatione simiter obseruatur.

*** OECUMENIVS.** Due ponuntur a censurationes. Si quidem Pilato ad eadem tradiderunt dicentes Nobis non licet interficere quemquam. Negauerunt autem clamantes. Non habemus regem nisi Caesarem. At qui sane, cum etiam Pilatus gentilis, qui neque signa a Christo viderat neque prophetas de Christo audierat, vellet tamen ipsum absolueri, ipsi, qui & Christum miracula edentem conspexerant & notitiam habebant prophetarum, in his, quae illi de ipso dixerant, non tamen ad eum adducti sunt.

*** CHRYSOSTOMVS.** Duo crimina, & quod Pilatus volebat dimittere, & quod illo volente nolebatis, quati diceret pro illo latronem petiistis, & ira valde illis onerosum reddebat sermonem. Et qui illos in manu tenebat, deinde acriter caedit, & longe post. Quando excecati erant nihil tale dixit:

a miramini in hoc, aue nos q'd intuemini. quali nostra virtute aut pietate fecerimus huc ambulare? Deus Abraham, &

a Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum, glorificauit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, & indicante illo dimittit: Vos autem sanctum & iustum negastis, & interfecistis virum homicidam donari vobis autorem vero vitae interfecistis, quem Deus suscitauit a mortuis, cuius nos testes sumus & in fide nominis eius. hunc quem vos vidistis & nostis, confirmauit nomen eius, & fides, quae per eum est, dedit integram sanitatem istam, in conspectu omnium vestrum. Et nunc fratres, scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes

a Non hanc sed Barrabam postulare dimittit. **b** Quamuis Gentilis, in quo dicitur Iudaei. **c** In fide sine peccato. **d** Ad proximum. sine iniquitate. **e** Barrabam autem Iudaei & homicidam.

a Longe uentem moriarur. **b** Christus. **c** Vel facti. **d** Interfecistis, &c. uoluntate & verbo, & hoc contra legem, quod dicit, qui occiderit hominem uolens, & ipse occidetur.

e Quem Deus suscitauit a mortuis. *** CHRYSOSTOMVS.** Vide iterum quomodo occulte de potentia illius disserit, ostendens quod seipsum suscitauit, quemadmodum in priore oratione dicebat. Secundum quod impossibile erat illum derineri ab illa.

f Cuius nos testes. *** CHRYSOST.** Nam tunc quidem cum dixisset, quod resurrexisset Dauidem adducit testem, nunc vero id ipsum dicens, eorum apostolicum, cuius nos sumus, inquit testes & in fide nominis illius huc quem videtis & nostis, confirmauit nomen ipsius, & fides quae per eum est, dedit illi integritatem coram omnibus uobis.

g Integram sa. In duobus quae praecipua sunt. **h** Per ignorantiam. Duo cooperata sunt: ignorantia uestra, & praescientia Dei.

*** CHRYSOST.** Sane & quae supra dicta, non processerant ex ignorantia, nam quod latronem petiuerint, quod iudicati absolute dignum uoluerint, & quod occidere noluerint, quomodo

14 Et in fide nominis eius, hunc quem uos uidistis, nunc sanum & incolumem.

15 Et nostis ante fuisse uel laudum & impotentem.

16 Confirmauit in sanitate.

17 Nomen eius, id est inuocatio nominis Christi.

18 Et fides, &c. Nam inuocatio sine fide efficax non esset.

19 Et nunc fratres, hic consequenter inducit eos Petrus ad ueritatem, & primo ratione, secundo scripturae allegatione, ibi. Moyses. Circa primum dicit. Et nunc fratres, dulciter eos alloquitur, ut uerbum eius magis recipiatur.

20 Scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes uel alia tamen fuit ignorantia hic & ibi. Nam principes, qui erant literati per scripturas, quae praedictae erant de Christo & per eius opera, cognouerunt primo de Iesu Nazareno, quod ipse esset Christus in lege & in prophetis promissus, sicut dictum fuit plenius super illud Mat. 21. d. Primum autem agricole dixerunt, hic est h. x. Sed quia incepit praedicare contra eorum uita publice, conceperunt contra eum inuidiam & odium, & in eis fuit subuersa dicta notitia, quia corruptio affectionis corrumpit iudicium rationis, & in augmentum malitiae deceperunt populum simplicem, inducentes eum ad petendum mortem Christi, Mat. 27. b. Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populo, ut trerent Barrabam, Iesum uero perderent, & sic patet, quod ignorantia principum multo grauior fuit quam populorum.

*** 1** Deus

† cum iudicasset esse absolutum.

Genealogia dicitur.

Ibidem.

Hom. 9.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Utitur hoc modo loquendi, quia communis erat apud Iudaeos in assertionibus ueritatis patet ex decursu ueteris Testamenti.
- 2 Deus patrum nostrorum, qui est omnipotens.
- 3 Glorificauit filium suum Iesum, eum resuscitando & collocando ad dexteram suam.
- 4 Quem uos quidem tradidistis. Pilato ad interficiendum, hoc n. fecerant principes, in quibus erat totus populus virtualiter.
- 5 Et negastis ante faciem Pilati, dicendo: non habemus regem nisi Caesarem, Ioan. 19.
- 6 Indicante J. Pilato.
- 7 Dimittit, supple debere Iesum, innocentem, ut habetur ibi.
- 8 Vos autem & sanctum & iustum negastis. & dicit sanctum & iustum absolute, quia sanctus & iustus est antonomastice. unde dicitur, Sanctus iustorum, Dan. 9.
- 9 Et petistis uirum homicidam donari uobis. s. Barrabam, qui propter seditionem quandam in ciuitate & homicidium missus erat in carcerem, Luc. 23.
- 10 Autorem uero uitae corporalis & spiritualis, quod Christo contempit secundum eius diuinitatem.
- 11 Interfecistis, in humanitate assumpta.
- 12 Quem Deus suscitauit a mortuis, per suam omnipotentiam.
- 13 Cuius nos testes sumus, non tantum duo uel tres ad sufficientiam

sed multo plures ad superabundantiam.

14 Et in fide nominis eius, hunc quem uos uidistis, nunc sanum & incolumem.

15 Et nostis ante fuisse uel laudum & impotentem.

16 Confirmauit in sanitate.

17 Nomen eius, id est inuocatio nominis Christi.

18 Et fides, &c. Nam inuocatio sine fide efficax non esset.

19 Et nunc fratres, hic consequenter inducit eos Petrus ad ueritatem, & primo ratione, secundo scripturae allegatione, ibi. Moyses. Circa primum dicit. Et nunc fratres, dulciter eos alloquitur, ut uerbum eius magis recipiatur.

20 Scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes uel alia tamen fuit ignorantia hic & ibi. Nam principes, qui erant literati per scripturas, quae praedictae erant de Christo & per eius opera, cognouerunt primo de Iesu Nazareno, quod ipse esset Christus in lege & in prophetis promissus, sicut dictum fuit plenius super illud Mat. 21. d. Primum autem agricole dixerunt, hic est h. x. Sed quia incepit praedicare contra eorum uita publice, conceperunt contra eum inuidiam & odium, & in eis fuit subuersa dicta notitia, quia corruptio affectionis corrumpit iudicium rationis, & in augmentum malitiae deceperunt populum simplicem, inducentes eum ad petendum mortem Christi, Mat. 27. b. Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt populo, ut trerent Barrabam, Iesum uero perderent, & sic patet, quod ignorantia principum multo grauior fuit quam populorum.

*** 1** Deus

Ibidem.

quomodo ignorassent? Attamen dat eis potestatem negandi & penitendi de factis, imo & defensionem pro illis ponit verisimilem aut dicit: Sciebatis quidem quod occideretis innocentem: quod autem principem vite forsitan ignorabatis, Et huic non illos solos a criminibus liberavit, sed etiam precipuos ma-

Nunquid non est similis Moyfi, quod quisquis non audiet illum, exterminetur de populo: innumera & alia dixerit quis, in quibus evidenter monstratur, quod ei mansit similis Moyses, atque adeo magnum quoddam testimonium attigit: Deus illi inquit, suscitavit ex fratribus nostris.

litique auctores. Nonne contentiosiores illos fecisset, si quidem sermonem ad accusationem produxisset; Nam quando quis gravè aliquid commisit, dum accusatur, attētat se maiore excusatione defendere, &c. Si illi per ignorantiam egerunt, multo magis huic illis remittuntur peccata, multo magis his, &c.

pes vestri. Deus autem, qui prænunciavit per os omnium suorum prophetarum pati Christum suum, sic implevit. ^{a ¶ Vno ore locuti omnes: q Ad differentiam pseudo.} ¶ Penitenti ^{a ¶ Vnde & super Christum fecit Deus. b Quia fecistis sic, ergo par.} temini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra, ^{a ¶ De malis. a ¶ Ad bona. vnde Declina à malo & fac bonum. b Licet per ignorantiam facta.} ut cum venerint tempora ^{a ¶ Quia presentium est in incarnatione, uel futurum in iudicio. b Discretio vniuersalis iudicii, & re deo pto iustorum. c A facie. ¶ Christi in carne.} refrigerii à conspectu domini, & miserit eum, qui prædicatus est vobis, Iesum Christum, quem oportet quidem cælum suscipere vsque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est dominus per os sanctorum suorum a seculo prophetarum. ^{a ¶ Ambiguitas dictionis. b Ecclesiam. c In iudicio. d Repletionis vel renouationis.} Moyses quidem dixit: ¶ Quoniam prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester de fratribus vestris: tanquam me ipsum audietis iuxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis. ^{a ¶ Non nuper inuentum, sed olim scriptum. b Sensum Moyfi, non uerba posuit Petrus. Primum diuina legis scriptorem anteponit ceteris.} Erit autem: omnis anima, quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. ^{a ¶ Non Iesu filium Naue, sed dominum Iesum. b Nascendo uel resurgendo. c Ad profectum vestrum. d ¶ Ad distinctionem saluorum deorum.} Et omnes prophete à Samuele & deinceps

g Quoniam prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester. B E D A. Filius Dei de populo Israel carnem assumpsit, apprensus in similitudinem Moyfi, ut sicut ille carnalē Israel ceremoniis & sacris legibus instructum & purificatum in terrā promissionis introduxit, ita & Iesus per gratiam euangelii spiritalem Israel ad cælum duxit. Et sicut cōtemptores legis Moyfi de terra promissionis ab inimicis sunt eieci, sic qui doctrinam euangelii despiciunt, per ultores spiritus de cœlu sanctorum pellentur, hoc est quod sequitur: Erit autem omnis anima.

† Ecce 17 c Ezec. 18. g. Mat. 4. e. Mar. 1. b.

† Deu. 18. d

E

ideo necesse erat impleri, quia non vnus, sed omnes prophetauerunt. ^{a ¶ Per os omnium &c.} ¶ Ut deleantur peccata ve. Beda. Tunc plenè delebuntur peccata, cū virtute resurrectionis mors destruetur nouissima. ^{b ¶ Ut deleantur peccata ve. Beda.} ¶ Ut cum venerint, &c. Continuat iudicium ad præcedentia. ¶ Ut cum uenerint tempora refrigerii a conspectu domini: tunc deleantur peccata vestra. ^{c ¶ Ut cum venerint, &c.} ¶ Quem oportet quidem cælum, &c. Ecclesiam per fidem, vel in cœlo ad dexteram patris sedere. ^{d ¶ Quem oportet quidem cælum suscipere, &c.} ¶ Oportet quidem cælum suscipere, &c. B E D. Hoc est quod eidem Christo à patre dictum propheta testatur: Dixit dominus domino meo sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Assumptus enim in cælum sedet à dextris Dei in sede maiestatis, semper Deus manet, neque vnquā inde abfuit sed in humanitate uenturus est de cœlo ad iudicandum & restituendum omnia, quæ locutus est Deus per omnes prophetas ab initio seculi, quia sanctis intransibilibus cum domino in gaudio, reprobi suberunt penis cum diabolo, quo completo, nihil restabit de his, quæ promissa sunt à prophetis.

¶ Quoniam prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester de fratribus vestris: tanquam me ipsum audietis iuxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis. Erit autem: omnis anima, quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et omnes prophete à Samuele & deinceps

h De fratribus vestris tanquam me ipsum audietis iuxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis.

RABBAN. Iosue de Ephraim, Iesum de Iuda. ¶ Erit autem, &c. B E D. Breuiter & lucide prophetarum & legis testimonio docet Christum à cunctis gentibus audiendum, qui incredulos damnabit, æterna benedictione fideles donabit.

K Exterminabitur de plebe. A sorte sanctorum, & extorris reddeatur, vel extra terminos beatitudinis eiicietur.

RABB. Resistentes Iosue de carnali plebe, resistentes Christo de spirituali exterminantur, vtrumque inobedientiam mors sequitur carnalis siue spiritualis.

l Et omnes prophete. B E D. Quamuis patriarchæ & sancti prioris temporis multa de Christo verbis & factis prophetauerunt, proprie tamen tempus prophetarum eorum, scilicet, qui de Christi & ecclesiæ mysterio manifestè scripserunt, sumpsit exordium à Samuele & usque ad captiuitatem Babylonis permansit.

m A Samuele & deinceps. Sub Samuele regum tempora cœperunt in Iudæa.

¶ a Testa

NICOLAUS DE LYRA.

* I Deus autem qui prænunciavit per os omnium suorum prophetarum, &c. Dicitur autem os in singulari, ad designandum, quod oēs prophete vno spiritu sunt locuti, & passionem Christi omnes literaliter vel mystice prædixerunt sic implevit, nam malis actibus hominum utitur ad bonum, sunt enim ab eo in quantum actus. 2 Poenitemini igitur, à peccatis vestris. 3 Et convertimini ad Christum. 4 Ut deleantur peccata vestra, per baptismum. 5 Ut cum venerint tempora refrigerii, id est, ultimi iudicii, tunc enim ad refrigerium beatitudinis transferentur electi. 6 A conspectu domini, secundum ordinationem eius. 7 Et miserit eum, qui prædicatus est vobis, Iesum Christum, ad indicandum seculum per ignem in forma humanitatis gloriosa. 8 Quem oportet quidem cælum suscipere, id est, interim in cælis ad dexteram patris sedere, ut dictum est supra ca. 1. 9 Vsque in tempora restitutionis omnium, id est, extremi iudicii, in quo omnia reducentur ad statum ordinatissimum secundum lineam diuinæ iustitiæ. 10 Quæ locutus est dominus per os sanctorum suorum, &c. id est, ab antiquo, & non solum de nouo.

11 Moyses quidem dixit. Hic consequenter ad propositum inducit scripturas prophetarum, & primo in speciali dicens: Moyses quidem dixit: Deuteronom. 18. 12 Quoniam prophetam suscitabit vobis dominus Deus vester, quod sicut ibidem dictum fuit, intelligitur principaliter de Christo, qui dicitur propheta magnus, Luc. 8. c. Et descendit de Iudæis secundum carnem, Matth. 1. 13 Tanquam me ipsum audieris iuxta. Id est, latorem noui Testamenti, sicut me veteris. 14 Omnis anima, omnis homo. Ponitur hic pars principalis pro toto. 15 Quæ non audierit prophetam illum, legem euangelicam renuendo. 16 Exterminabitur de plebe, id est, de sanctorum societate. Consequenter inducit scripturas prophetarum in quodam generali, dicens. 17 Et omnes prophete à Samuele & deinceps, qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Sub illo enim incepit regnum Israel & Iuda, ut patet, 1. Regum 10. Temporibus vero regum & deinceps fuerunt prophete, qui clarius locuti sunt de mysterio Christi, ut est superiorius ostensum in expositione prophetarum. Vnde de Esaia dicit Hierony. quod videtur magis euangelium quam prophetiam texere.

* I Vos

Quod Testamenti B E D A. Ex illo testō quod ad Moysen, & ex hoc quod ad Abraham dictum est, seueritas Dei & bonitas pater. Bonitas in his, qui in Christi fide meruerunt benedici. Seueritas in his, qui pro cōtemptu & inobediētia sunt exterminati. Testamenti, &c. Quod infra sequit̄ dicens: In semine tuo bñ di. omnes gentes.

f quot quot.

b Patres no. Quia non soli Abrahę, sed Isaac Jacob promissum est.

c In semine tuo bene. B E D. Semen Abrahę Christus est, in fide cuius omnibus familiis, Iudęis. f. & Gentib. benedictio promissa est.

f nostros.

o Iesum.

Ioan. 2. 2.

d Omnes familie. B E D A. Non quod omnes, sed quia nulla be-

a Prophetię. b Tempora refrigerii. In trinusque aduentus domini. Per hoc inexcusabiles estis.

† qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Vos autem estis ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

a filii prophetarum & testamenti quod † disposuit Deus ad ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

b patres † vestros dicens ad Abraham. † Et in semine tuo bene- ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

c dicentur omnes familie terra. Vobis primum Deus suscitans ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

d filium suum * misit eum benedicentem vobis, vt conuertat ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

e se vnusquisque a nequitia sua. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

nedicitur nisi iu eo, sicut & illud: Illuminat omnem hominē. I venientem in hunc mundum.

e Benedicen. In Adę maledicta peccato. in Christo benedicta sunt, in quo & illi benedicuntur, qui incarnationem præcesserunt, quia idem homo Deus ianuā cali aperuit & in fine dicit omnib. electis, Venite benedicti patris mei, &c. f Filium suum. B E D A. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

Intuendum est, quod eundē filium Dei quē semen Abrahę nuncupauit, propter duas eiusdem naturas, ne vel hominem tātum Christi, vel alterum Dei crederent filium, quo laqueo Nestorius & alii plures decepti sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Vos autem estis filii prophe. i. in eorum scripturis nutriti.
- 2 Et testamenti. id est, promissionis.
- 3 Quod disposuit, &c. de futuro. 4 Dicens ad Abra. Gen. 22.
- 5 In semine. Quod impletum est in Christo ab Abraham descendente, vt patet per omnes partes orbis, in quibus Christiani, & adhuc magis impletur circa finem mundi quando omnes cōuertentur ad fidem Christi.

- 6 Vobis primum Deus suscitans. i. manifestans.
- 7 Filium suum. quia inter Iudęos fuit natus & conuersatus.
- 8 Misit eum benedicendum vobis. in persona enim propria dicauit Iudęis, & multa beneficia contulit, mortuos suscitando, leprosus sanando, cecos illuminando, & huiusmodi.
- 9 Vt conuertat, &c. ad hoc enim requiritur actus liberi arbitrii. Vnde de Aug. dicit: Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te.

C A P V T I I I.

Sup Matt. 23. 2.

Loquentibus autem. * HIER. Tres Hebręorum præcipuę fuerant ante Christi aduentum hæretes, Essæorū, qui gente Hebręorū erant mutuo inter se amore coniunctissimi, Phariseorū. i. diuisorū, in multis isti cęremoniis, & traditionibus ab aliis differerebant, Saducaorū, id est, iustorū, qui nec angelum nec spiritū, nec resurrectionē corpoream confitentes, animarum quoq; interitum prædicabant.

† nomine f. infr. 5. c.

* CHRYSOSTO. Nondum recte a prioribus respirant tentationibus, & statim inciderūt in alias. Peccatum enim quandiu parturit, habet confusionem ac pudorē, vbi autem perfectū fuerit impudentiores facit eos, qui ipsum patrarūt. Sane quare hic & magistratus assistit? Superuenerūt. n. illis loquentibus, sacerdotes, inquit, & magistratus, hoc est dux militum templi, ut iterum ea, quę fiebant, publico crimine infament, & non, ut priuatum aliquod ulciscātur, in quod vbique, vt facerent, studebant.

b Sacerdotes & magistratus, &c. Qui doctores & iudices videbantur populi.

c Saducaei. qui negabant resurrectionem, & ideo in doctrina eorum dolebant.

d Dolentes. quod ad audiēdos apostolos cōflueret multitudo. * CHRYSOST. Molestē ferebant, non solum quod docebant, sed quod non solum dicebant, illum resurrexisse, sed etiam nos per illum resurrecturos, &c. Tam fortis & efficacax est illius resurrectio, vt & aliis iste resurrectionis factus sit author.

C A P V T I I I.

† Petrus pro se & Ioanne loquutus est, vel multitudinē duo loquuntur.

Loquentibus autem illis ad populum, ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

superuenerunt sacerdotes & magistratus templi & Saducaei, dolentes quod ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

docerent populum, & annuntiarent ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

in * Iesu resurrectionem ex mortuis: ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

† & iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam vsque in crastinum. Erāt autem ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

† & iniecerunt in eos ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹

* CHRYSOST. O impudentiam habebant adhuc priore sanguine plenas manus, & non cessabāt, sed iniecerunt illas iterum, vt & alio sanguine impleantur. Num fortassis etiam timuerunt, quod illi iam iustę plebis numerum referrent, & ea propter etiam dux militum illis superuenit. Erat enim, inquit, vespera iam. Illi igitur uolentes eos mitigare, hoc faciebant, & custodiebant, apostolos vero magis audace reddebat mora temporis. Et vide, qui comprehendantur a apostolo.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T I I I I.

zelus duplex.

Loquentibus autem illis ad populum, &c. Posita prædicatione Petri, consequenter ponitur excitatio zeli. Circa quod primo ponitur duplex zelus. secundo vtriusque processus, ibi; Factum est autem. Circa primum sciendum est, quod zelus aliquando accipitur pro inuidia, aliquando verò pro singulari amicitia. Primus autem zelus ponitur, cum dicitur.

1 Loquen-

- 1 Loquentibus autem illis, scilicet, ad populum.
- 2 Superuenerunt sacerdotes & magistratus, &c. moti inuidia contra Christum.
- 3 Et Saducaei dolentes, quod docerent populum, & annuntiarent, &c. Isti specialiter exprimentur dolere, quia negabant resurrectionem mortuorum, vt habetur infra 23.
- 4 Et posuerunt eos in custodiam: id est, in carcerem.
- 5 Vsq; in crastinum. Erat autem iam vespera. eo, quod iam transierat hora ducendi eos ad iudicium. Secundo ponitur excitatio zeli cum dicit,

* 1 Multi

M O R A L I T E R.

* 1 Loquentibus autem illis ad populū, superuenerunt sacerdotes, &c. Per istos, qui Petrum & Ioannem conati sunt a prædicatione

nomiuis Christi simpliciter impedire, significatur infideles mali Christiani, qui nituntur prædicatores ecclesię a prædicatione veritatis suis persecutionibus perturbare.

* Tunc

apostolorum præcipui, aliis postea exemplū facti, vt terreatur alii & non vltra se mutuū inquamant, neque cōmuniter agant.

a Multi autem eorum. * CHRYSOS. Quid hoc? Nunquid videntur illos honestari? nonne conspexerunt ligari, quomodo igitur crediderunt? vides manifestam efficaciam? Ceterum eos, qui iam crediderant,

oportebat infirmiores fieri, sed non sunt infirmiores facti. Sermo enim Petri, semina in altam miserat profunditatē, & mentem illorum attingebat, &c. Si enim crucifixus, dicebant, talia operatur, & claudum suscitavit: neque nos timeamus illos. Igitur & hoc diuina dispensatione contigit, plures inde crediderunt quam prius.

b Et factus est numerus virorum quinque milia. Si in quinque milia: b. hominum, quos in crebro dominus pavit, populus legis à Christo liberatus accipit, possunt, & hic quinque milia ab apostolis instructa populū gentium designare: eiuſdem legis spiritualiter mysteria secuturum.

Et bene utique vesperi cælesti munere donantur, quia cum uenerit plenitudo temporis, misit deus filium suum in terris, &c.

c Et statuentes eos. * CHRYSOST. Et iterum iudicij formam negotio huic adhibent, ut iniusto iudicio reos illos faciant. Et cum statuisſent eos in medio, interrogabant, qua uirtute, aut quo nomine fecistis hoc uos, quamuis nolent. Molesti enim ferentes, inquit, eo quod annunciabant in Iesu resurrectionē, sane propter hoc uinxerant eos. Cuius igitur gratia interrogant? expectabant & putabant, quod propter multitudinem negaturi essent, & propter illam nihil non facturos.

d Tunc repletus spiritu sancto. * CHRYSOS. Oro recorderis nunc sermonum Christi, & quomodo euenit quod dixerat, Quando autem tradent uos in synagogas, ne solliciti sitis, quomodo uel quid loquamini, spiritus enim patris uestri est, qui loquitur in uobis. Itaque magna spiritus efficacia freti sunt.

e Si nos hodie diiudicamur. * CHRYSOSTOMVS. Satis generaliter

rosē etiam in proemio illos perstringit ac carpit, imo illos commonefacit priorum, quod de beneficio ipsos iudicent, quasi diceret: Omnino oportebat nos propter talia coronari, & vt benefactores promulgari: nunc autem etiam iudicatur, quia benefecimus homini infirmo, non diuiti, non potētī, nō nobili, quamuis quis hoc inuidisset: magna enim grauitate sermo ille refertus est.

a iam uespera. Multi autem eorū, qui audierant uerbum, crediderunt. Et factus est numerus virorum quinque milia. Factum est autem in crastinum, vt congregarentur principes eorum

& seniores & scribæ in Ierusalem, & Annas princeps sacerdotum, & Caiphas & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere sacerdotali. Et statuētes eos in medio interrogabant: In qua uirtute, aut in quo nomine, fecistis hoc uos? Tunc repletus spiritu sancto Petrus dixit ad eos: Principes populi & seniores, audite: Si nos hodie diiudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, notū sit omnibus uobis & omni plebi Israël, quia in nomine domini nostri Iesu Christi Nazareni quē uos crucifixistis, quē deus suscitauit à mortuis. In hoc iste attestat corā uobis sanus.

f Hic est lapis qui reprobatuſ est à uobis & edificantiſ, qui fringetur: cum autem super quem ceciderit dissilire faciet.

g Deus suscitauit à mortuis. In hoc iste attestat corā uobis sanus.

h Hic est lapis qui reprobatuſ est à uobis & edificantiſ, qui fringetur: cum autem super quem ceciderit dissilire faciet.

i Reprobatus. AVG. De lapide reprobato historia nō habetur. **Acidific.** BE. erant Iudæi, qui soli legem & prophetas ad ædificationem legebant, hi dū edificabant, peruenierunt ad lapidē angularem, qui duos parietes complecteretur, id est, inueniunt in scripturis Christum in carne uenturū, qui duos populos in seipsum cōderet. Et quia Iudæi in uno pariete stare, id est, soli malebant saluari, reprobauerunt lapidem, qui nō erat aptus ad unum, sed ad duos, sed illis nolentibus, hunc deus posuit in caput anguli, vt ex duobus testamentis edificatio surgeret unius eiuſdemque fidei.

k A MBEROSI VS. In uno autem nomine baptizari oportet nos, hoc est, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, Noli mirari quia dixi unum nomen, ubi est una substantia, & tria personæ.

l Si nos hodie ad iudicium trahimur, ut malefactores. Et accipiamur hie si, pro quia, quia sic traherentur.

m In beneficio hominis infirmi pro beneficio curationis eius.

n Notum sit omni & c. quia in nomine Iesu Nazareni, quem uos cruci per milites presistis, & hoc ex inuidia & nequitia uestra.

o Quem deus suscitauit à mortuis.

p In hoc id est, in fide ipsius.

q Iste attestat corā uobis, ita uere & non ficte, consequenter inducit scripturam ad propositum, quæ habetur psal. 118. d.

r Hic est lapis, & c. qui de Christo intelligitur ad literam, sicut ibi de declarari per doctores Hebraicos & Latinos. Quod enim lapis Christus dicitur in scriptura uel Test. patet Dan. 2. c. Lapis autem, qui peruerserat statuam, factus est magnus, & impleuit uniuersam terram quod ad literam exponitur de Christo à doctores Hebraeis & Latinis.

s Reprobatus est à uobis à uobis sacerdotibus & legis doctoribus, ad quorum officium spectat edificare populum in fide & moribus.

t Qui factus est in ca. an. coniungens Iudæos & Gentiles tanquam duos parietes in unam ecclesiam, propter quod dicit Ioan. 10. c. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere & fiet unum ouile, & unus pastor.

u Et

vos esset autētica, significat, quod impugnatores ueritatis catholice confutandi sunt a prædicatoribus & doctoribus ecclesie, primo per opera uirtuosa, quæ sunt ex Dei gratia, secundo per litteram scripturam diuinitus reuelatā. Et hoc duplici modo legitur B. Dñ. cusin Albigenſium partibus hæreticos cōsūtasse, & alii plures doctores sancti leguntur in aliis partibus nūdi similia fecisse.

7 Et

Non omnes.

Qui uocem pastoris audiunt vel agnoscunt.

Seorsum ponitur. Sacerdotes, qui de genere Aaron principatum gerebant.

Descriptis principibus sacerdotum, alii sine numero memorantur.

Concilio.

Vtrum diuina propter claritatem facti, non alia uirtute factum dicant.

In medio consilio vel consilij.

In pentecoste.

Quasi princeps populorum.

Pro an. Interrogatio potest esse.

Ad iudicium adducimur.

In sanitate paralytici.

Principibus & senioribus.

A saluatore saluatus est.

Quem uos crucifixistis.

Secundum legem.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Quem deus suscitauit à mortuis.

Ibidem. Matth. 10.

Examina mur. † qua ratione.

Ibidem. Matth. 10.

† reiectus.

De sacrā. libr. 2. c. 7.

NICOLAUS DE LYRA. Multi autem eorum, qui audierant uerbum, Petri prædicatū crediderunt in Christum.

Et factus est numerus virorum quinque milia cum precedentibus conuersis prius per prædicationem Petri. & secundum hoc fuerunt 10 milia, quod uidetur uerius, secundum alios uero tria milia prædicatio cap. 2. in hoc numero includuntur.

Factum est autem. Hic consequenter ponitur utriusque calipose, & primo mali, secundo boni, ibi: Dimissi sunt. Circa primum primo ponitur apostolorum interrogatio, secundo Petri responsio, ibi: Tunc Petrus. Tertio super prædicta collatio, ibi: Videntes autem. Circa primum ponitur. Factum est autem in crastinum, vt congregarent, &c. Iulii enim & magni fuerunt conuocati, vt ex hoc apostoli magis terrestris, & in uerbis suis caperentur, ideo subditur.

Et statuētes, &c. ex diuersis partibus ad eos stupefaciendum. In qua uirtute, aut in quo nomine hoc uos? q. d. patet manifeste, quod feceratis artibus magicis, unde & iste curatus fuerat cum eis detentus. maleficij particeps.

Tunc reple. Hic consequenter ponitur responsio Petri dicentis. Principi. populi. & sen. a. u. i. diligenter ueritatem attendite.

MORALITER. Tunc repletus, &c. Per hoc aut, quod ipse malignantes confundit, primo per opus diuine uirtutis, cui nullatenus est resistendū, di. Si nos hodie, &c. secundo per sacræ scripturæ testimonium dicit de Christo. Hic est lapis, cui scripturæ contradicere nō poterāt, cū apud eos

eos esset autētica, significat, quod impugnatores ueritatis catholice confutandi sunt a prædicatoribus & doctoribus ecclesie, primo per opera uirtuosa, quæ sunt ex Dei gratia, secundo per litteram scripturam diuinitus reuelatā. Et hoc duplici modo legitur B. Dñ. cusin Albigenſium partibus hæreticos cōsūtasse, & alii plures doctores sancti leguntur in aliis partibus nūdi similia fecisse.

* 7 Et

substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictum est. In quo oportet nos omnes saluos fieri: in hoc nomine omnes saluati estis redditi estis ad gratiam uitae.

Homiil. 10

* CHRYSOSTOM. Et non dixit simpliciter, per alium, sed non est in alio vilo salus manifestans, quod hic vos seruare potest. Simul autē & volens illos terrere.

a Et nō est in aliquo alio salus. BED. Si in Christo tantum salus mūdi est, ergo & patres nostri eiusdē incarnatione & passione sunt saluati, qua & nos credim⁹ saluari. Etenim

* agnosce bant.

lactamenta pro temporum ratione discrepant: fides tamen vna eademque concordat quia dispensationem quam nos per quem nos per apostolos factum, ipsi per prophetas didicerūt veturam. Non enim est redemptio nisi in sanguine illius, qui seipsum dedit redemptionem omnibus.

b Videntes autem, &c.

De preser. aduers. h. ret. c. 26. † Praeceptum. † Infr. c. 5.

* TERTULLIANVS. Nemine quod scio verebatur, non Iudeorum vim, non ethnicorum, quo magis vtiq; in ecclesia libere predicabant, qui in synagogis & in locis publicis non tacebant, immo neque Iudeos conuertere, neque ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis volebant, ordine exponerent.

* CHRYS. Et quomodo illiterati rhetoricati sunt contra illos & summos sacerdotes, non ipsi loquebantur, sed per illos gratia spiritus.

Homi. 10.

c Sine literis, &c. Non quia literas omnino nescirent, sed quia grammaticae artis peritiam non haberent.

d Idiotæ. BED. Idiotæ, qui proprium ingenium non exercuerant per doctrinam in Aioquā Græce, Latine proprietate.

BED. Idiotæ dicebantur, qui propria tantum lingua naturali que scientia contenti, literarum studia nesciebant.

C BED. Illiterati mittuntur ad predicandum, ne fides creditum non Dei virtute, sed eloquentia fieri putaretur, secundum illud: Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi.

e Hominem quoque videntes, &c. * CHRYSOSTOMVS. magna

hominis libertas & manifestum est, vel ex eo quod & in ipso iudicii loco illos non reliquerit, & ita si dixissent, non sic se habere, ille reprehendisset.

f Quid faciemus &c. * CURYSOST. O Insipientiam, quod illos propter gustata certamina percussos fore existimatur, immo si propter suam dignitatem quam ita libere loquentes non curauerunt, superauerunt facturos aliquid. Quāto igitur prohibere magis volebant, tanto amplius res credebant.

* CHRYSOSTOMVS. Vide & horum impudentiam, & apostolorum sapientiam (& paulo post) vides insipientiam? Perfuati quod resurrexerunt, inde sumpta coniectura quod Deus sit: alii autem docere, in nomine eius quē neque mors potuerat detinere, prohibere conati sunt. Quid huic insipientiae par? Et nimiris, quod iterum attentant, quae non proficiunt. tantum enim malum est iniustitia nihil videt, sed vbiq; tumultuatur, & in ipsam fuit, &c.

1 factus est in caput anguli, & non est in alio aliquo salus. Nec enim nomen aliud est sub caelo datum hominibus, in quo

2 oporteat nos saluos fieri. Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, comperto, quod homines essent sine literis &

3 idiotæ, admirabantur, & cognoscebant eos, quoniam cum

4 Iesu fuerant; hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. † Iusserunt

5 autem eos foras extra consilium secedere, & conferebant ad

6 finuicem dicentes: Quid faciemus hominibus istis? Quoniam quidem notum signum factū est per eos omnibus habitantibus Ierusalem. Manifestum est, & non possumus negare. Sed

7 ne amplius diuulgetur in populum, † comminemur eis, ne

8 ultra loquantur in nomine hoc vlli hominum. Et vocātes eos

9 † denunciauerunt ne omnino loquerentur, nec docerēt in nomine Iesu. † Petrus verò & Ioānes respondentes dixerūt ad eos?

10 † Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deū

11 omnino, &c. Tunc impletum est: Odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum.

12 Petrus vero, &c. indicat. RABBA. Qui estis indices, vestrum facite officium, non sermonem prauum proferendo, sed iustitiam iudicando. Ecce plenum frumentum in spica inuenitur, quod ante quiescit in herba flectebatur.

13 Si iustum. * TER. Quam huic negotio accingerentur apostoli, renunciauerūt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudeorū. An non vel maxime, vt alterius Dei predicatore? Atquin ipsius eiusdē, cuius scripturā cū maxime implebāt, &

14 * CHRYS. Minaciter minabimur: Quid dicitis, minando peccatis cessaturā pdicationē. Sic vbiq; principia ardua & difficilia, magistrum interemittis, & nō sustulisti pdicationem etiam nunc minaturis estis, expectatis, vt destituatis nos, nīcūla non persuaserunt humiliter loqui, & uos persuadebit multum, scilicet, maxime his, qui nos licet minemini, nihil

15 ciunt. An iustum est, &c. Hic Deum, inquit, pro Christo: g Et vocantes, &c. N

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et non est in alio alio. id est per aliquem alium.
- 2 Salus, quia ipse est mediator Dei & hominum.
- 3 Nec enim nomen aliud est sub caelo, res signata per nomen saluatoris non est data alteri homini soli enim Christo datum est, quod sit Deus & homo.
- 4 Videntes autem. Hic consequenter ponitur super petri responsionem sacerdotum collatio, & primo ponitur collationi actus. secundo effectus, ibi. Et uocantes, &c. Circa primum dicitur. Videntes autem Petri con. & ioan. quia in nullo stupebant, nec terrebantur.
- 5 Comperto, quod homines essent sine literis, id est, earentes scientia acquisita, & tamen allegabant scripturarum, ut visum est.
- 6 Idiotæ, id est, simplices & parua industria.
- 7 Admirabantur, eo, quod ignorabant causam, spiritus sancti vnctionem, quae docet de omnibus, Ioan. 2.
- 8 Et cognoscebant eos, quo, cum Iesu, qui frequenter predicauerat in templo, & apostoli erant cum eo.
- 9 Hominem quoque videntes, cum eis, perfecte curatum ab eis.
- 10 Nihil potuerant contradicere, quia dicere non poterant, quod alius esset homo ab illo claudo predicto, nec quod esset curatus uere & perfecte, quia

- 11 utrumque falsum apparebit manifeste.
- 12 Iusserunt, &c. vt in eorum absentia possent melius conferre.
- 13 Quid faciamus istis, quae dicant. Non possumus eos ad mortē uel ad caecitatem condemnare, & causa subditur.
- 14 Quo, quidem nomine, id est, miraculum.
- 15 Factum est per, & sic interficiendo uel detinendo eos, concitatus totum populum contra nos. Si quaeratur, cur non, crediderunt ex quo signum tam manifeste viderunt. Dicendum, quod malitia eorum exceperunt eos propter quod factum illud attribuebant virtuti demonum, sic & facta. Christus Matt. 12. In Beelzebub principe demoniorum eicit demoniorum.
- 16 Sed ne amplius, &c. praecipienda sub pena mortis.
- 17 Ne ultra loqui in nomine hoc, scilicet Nazareno.
- 18 Vlli hominum, Iudaeorum, uel Gentili.
- 19 Et vocantes. Hic consequenter ponitur collationis effectus, quae prohibitio ex parte sacerdotum cum dicitur.
- 20 Denunciauerunt, &c. Et patet rationalis responsio apostolorum cum subditur.
- 21 Si iustum est, &c. quasi dicant: Non potestis hoc dicere, cum nullam auctoritatem habeatis praecipendi nisi ab eo. ideo concludunt.

* a Non

* CHRYSOSTOM. Si falsa sunt, que dicimus, reprehende...

porum occasiones horum precatio. Siquidem quando dignu...

* CHRYSOSTOM. Clamor factus est ex voluptate, & ma...

homi. 11.

a Non enim possumus. Id est, nolimus, vel in...

b Clarificabant. In Greco: Omnes clarifica...

BEDA. Clarifican- tur facta vel dicta, qua...

c Annorum enim erat amplius quadragin. &c. Vnde amplior gloria...

BEDA. Annorum 40. Iuxta historiam perfecta etas hominis...

ALLEG. Populus Israel non 40. tantum annis in eremo...

Dimissi autem venerunt ad suos. * CHRYSOST. Non vana glo...

Qui cum audissent. BED. Auditis persecutorum minis, fidu...

OBCVMENIVS. Vide quam absoluta sit, iuxta tem...

NICOLAUS DE LYRA.

* Non enim possumus, licite...

Qua vidimus, scilicet, Christi miracula, eius resurrectionem & a...

Et audiuius, ipsum venturum ad iudicium, & hoc ab angelis, ve...

Non loqui, maxime cum preceperit nobis hoc testificari supra i. &...

At illi comminantes dimiserunt eos, &c. subditur causa.

Non inuenientes quem modo punirent eos propter populum.

Quia omnes clarificabant id quod factum erat in eo quod...

Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo fa...

Dimissi autem venerunt ad suos, & annunciauerunt eis qua...

Ad eos, &c. Posita prosecutione zeli mali ex parte sacerdotum, hic...

sequenter ponitur prosecutio zeli boni ex parte credentium, & hoc...

a iudicate. Non enim possumus, qua vidimus & audiuius; non loqui. At illi comminantes dimiserunt eos, non inuenientes quem modo punirent eos propter populum: quia omnes clarificabant id quod factum erat in eo quod acciderat.

d Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo factum fuerat signum istud sanitatis. Dimissi autem venerunt ad suos, & annunciauerunt eis quanta ad eos principes sacerdotu & seniores dixissent. Qui cum audissent: unanimiter leuauerunt vocem ad dominu, & dixerunt: Domine, tu quia fecisti celum & terram, mare, & omnia, qua in eis sunt? qui spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui, dixisti: Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania?

f runt ad suos, & annunciauerunt eis quanta ad eos principes sacerdotu & seniores dixissent. Qui cum audissent: unanimiter leuauerunt vocem ad dominu, & dixerunt: Domine, tu quia fecisti celum & terram, mare, & omnia, qua in eis sunt? qui spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui, dixisti: Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania?

g spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui, dixisti: Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania?

i Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania?

1 libus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

2 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

3 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

4 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

5 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

6 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

7 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

8 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

9 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

10 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

11 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

12 bus sunt, quae in talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

1 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

2 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

3 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

4 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

5 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

6 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

7 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

8 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

9 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

10 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

11 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

12 tanto sapientiae studio sunt plenae, quae de talibus temporibus, quae hoc modo, sicut aliae certe abominabiles sunt ac immundae.

MORALITER. Dimissi autem venerunt ad suos, & annunciauerunt, &c. quia cum libellis deuotis conferendum est, quid agendum sit contra...

impugnatores veritatis. Et quonia in optimi remedium est in hoc, ut primo ad auxilium diuinu recurratur, ideo subditur Qui cum audissent, unanimiter leuauerunt vocem, &c. Et quoniam...

* 1 Astite...

* a **Conuenerunt.** Herodes & Pilatus conuenerunt in amicitia.
 Luc. 23.2. b **Vnxiisti.** Nomē Christi exponunt, Christi a Chrismare, id est
 ynctione, secūdum illud: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lēti-
 tiae p̄ consortibus tuis.
 pf. 45.9. A
 ibidem c **Respice domine in minas.** * **CHRYSOSTOMVS.** Vides philoso-

phiam, & quomodo
 his non imprecantur
 mala. Non posuerunt
 autem minas specia-
 tim sed solum dicūt,
 quod minati sunt.
 * **CHRYSOSTOM.**
 Hęc autem dicebant
 non detractantes diffi-
 cile quoddam pati,
 sed pro p̄dicatione.
 † ad faciē
 dum quis-
 cunq̄ ac.
 prius.
 † audacia.
 B
 d **Cum omni. fidu. loq.**
 Hoc Deum postulant
 vt cum omni fiducia
 possint loqui verbum
 Dei.

e **Per no.** **BED A.** In
 Gręco: Per nomen
 pueri tui Iesu, quod magis apostolorum votis cōgruit, qui sa-
 tagebant, vt homo crucifixus a Iudęis clarescentibus miracu-
 lis, p̄ nomē eius in cęlū assumptus & Dei filius innotesceret.
 * **CHRYSOS.** Annuit eorum petitioni, & manifestum hoc
 fecit eis, commoto loco, quod assit ipsorum p̄cibus. Quod
 autem propter hoc factum sit, audi prophetam: qui aspicit ter-
 ram, & c. & iterum. *A facie domini &c.* Et facit Deus etiam per
 maiorem terrōrē, & ad fiduciam illos inducens, post magnas
 illas minas, & ad libertatē maiorem exercens. Quia enim ini-
 tium erat, & sensibili signo opus habebant, vt illi persuadean-
 tur. Post hoc autem nunquam hoc fit. Tantam consolationē
 assequuti sunt ex precibus. Merito autem & signorum gratiā
 petunt. Nusquam enim aliunde potuissent ostendere, qđ re-
 surrexisset, quam ex signis. Et ita non solum petebant securita-
 tem, sed etiam ne confunderentur, verum libere loquantur.
 Motus est locus, etiam illos magis consolidauit. Hoc autē ali-
 quando irę quidem est indicium, aliquando vero uisitacioni-
 nis & p̄uidentię, nunc autem irę. Porro & i Saluatoris passio
 ne nūc & p̄ter naturam facta est. Etenim tunc oīs terra com-
 mota est, & ita, vt vbique agnoscat̄ crucifixi virtus, Et quod

Deus, qui patiebatur, & non simpliciter homo. Et aliter licet
 irę sit indicium, verum ea contra illos erat, nos autem & spi-
 ritu impleuit.
 f **Motus est lo.** Magna virtus orationis fidelium, hoc autem ad
 suscitandas mentes factum est.

a Herodes & Pilatus, b Non cęli. c Sacerdotum. d In atrium Caiphę.
 a **Astiterunt reges terre: & principes conuenerunt in vnum**
 a **Paucem.** Vnde hoc probat̄ quia aduersus Christum, qui est patris eius filius. b Pro quia.
 c Qui contradicit filio, & patri. De quo postea dicitur. Ego autem constitutus sum.
 aduersus dominum, & aduersus Christum eius. **Conuenerunt**
 Maligna. a Qui peccatum non fecit, nec inuentus est, &c.
 enim vere in ciuitate ista aduersus sanctum & pacem tuam Ie-
 a Spiritu sancto Christum fecisti. b Duo populi in cruce sunt reconciliati.
 sum, quem vnxiisti, Herodes & Pontius Pilatus cum Gentibus
 a p̄ostas. Christus, b Non sua. c p̄sentia. Spiritus.
 & populis Israel, & facere, quę manus tua & consilium tuum
 a Sicut de Christo p̄seferas. b Vide quid in persecutione facias, Deo commendat quod patiuntur,
 decreuerunt fieri. Et nunc domine respice in minas eorum,
 a postulant id quod indigent. b Etiam inter persecutores. c Christum.
 & da seruis tuis cum omni & fiducia loqui verbū tuum, in eo
 Ad corroboracionem p̄dicationis.
 quod manum tuam extendas ad sanitates & signa, & pdigia
 fieri per nomē sancti filii tui Iesu. Et cum orassent, motus est
 a Hoc donum postulauerant, vt cum fiducia possent loqui.
 locus, in quo erant congregati, & repleti sunt omnes spiritu-
 a Quia dictum est: dominus augebat & multiplicabat̄.
 sancto, & loquebantur verbū Dei cū & fiducia. & Multitudinis

Potest in hoc loco
 moto intelligi timor
 eorum, qui credendo
 subiiciēdi erant apo-
 lis, qui terrenitate di-
 scussa resurgere cum
 Christo & cęlestia la-
 pere didicerunt.
 BED. Qui virtutem
 & robur contra frau-
 dem hostium quære-
 bant, indicium exau-
 ditę orationis tertę-
 motu percipiunt, vt
 scirent corda terrena
 sibi cessura, sub quo-
 rum pedibus spiritu
 adueniente terra est
 concussa pauore.
 g **Repleti sunt, &c.**
 * **CHRYSOST.** Quid
 est impleti sunt? re ac-
 censi sunt spiritu san-
 cto. Et enim reaccen-
 sum est in ipsis chari-

ma, & loquuti sunt sermonem Dei cum libertate.
 h **Loquebantur.** * **GR E G.** Sed cum discipulos ad p̄dicandum
 veritas mittit, quid aliud in mundo facit, nisi grana seminis
 spargit. Et pauca grana mittit in semine, vt multarum mes-
 sium fruges recipiat ex nostra fide. Neque enim in vniuerso
 mundo tanta fidelium messis exurgeret, si de manu domini
 super rationalem terram illa electa grana p̄dicantium non
 venissent.
 * **CHRYSOSTOM.** Dic, oro, mihi, an charitas paupertatem,
 vel paupertas charitatē, pepererit. mihi uidetur, quod charitas
 paupertatem, quę & illam magis attingit. Audi igitur quid di-
 cat. Omnium erat cor & anima vna. Ecce cor & anima idem
 sunt.
 i **Multitudinis.** **BED.** Notanda rerū locorumque distantia: Si
 quidem in opere superne turris lingua & mens humani gene-
 ris cū esset vna, merito iniquitatis est diuisa, ita vt cum om-
 bus linguis loquerentur ibi homines, nemo tamē proximi su-
 voluntatem, aut verba cognosceret. Sed in Ierusalem sunt lin-
 guę merito humilitatis vnite, vnāque omnibus lingua, eadē
 que omnibus voluntas erat & vna, quod vsque hodie geri-
 tur,

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Astiterunt reges ter. Herodes & Pontius Pilatus, vt postea ex-
 ponitur. Et dicuntur reges a regendo. nam Herodes erat tetrarcha Gali-
 læ, & Pilatus p̄curator Iudę illuc a Casare missus, vt habetur Lu. 3.
- 2 Et principes. scilicet, Iudæorum.
- 3 Conuenerunt in vnum, &c. i. aduersus Deum patrem.
- 4 Et aduersus Christum eius. ab eo missum in mundū propter hoc
 quidquid fiebat contra filium missum, fiebat contra patrem mittentem.
 Exponitur cum dicitur.
- 5 Conuenerunt enim vere, &c. & patet ex dictis litera vsque, ibi
- 6 facere. iniqua voluntate ex parte ipsorum.
- 7 Quę manus tua. id est, ordinatio sua.
- 8 Et consilium tuum. id est, potentia tua.
- 9 Decreuerunt fieri. ex maxima pietate & misericordia ex parte Dei,
 & ex maxima charitate & obedientia ex parte hominis Christi.
- 10 Et nunc do. respice. in mi. eorum. vt ipsis non terreamur.

- 11 Et da. ser. tu. cum fidutio. verbum tuum. Et subditur modus. I
 eo, quod manum tuam exten. ad sanitates, &c. quia sunt verb
 diuini confirmatiua Mar. vltim. d. Illi autem profecti p̄dicauerū
 vbique, &c.
- 12 Et cum orassent, &c. Per terremotum sub pedibus eorum, signi-
 cata fuit exauditio petitionis eorum. quod glorificatio nominis Christi
 terrenas potestates non impediretur, & quod finaliter terrena potest
 tes Christi iugo subicerentur. Quod adimpletum patet, quia tempore p
 secutionis ecclesię maxime creuit fides & nomen Christi, & ipsius iug
 submiserunt colla multi principes, maxime a tempore Constantini.
- 13 Repleti sunt omnes spiri. per augmentum charitatis & grati
- 14 Multitudinis autem cre. Hic consequenter describitur crede-
 tium conuersatio sancta, & primo generaliter, secundo specialiter, ibi
 seph. Circa primum dicitur. Multitudinis autem credentium et
 cor vnum, & anima vna. Nam coniuncti erant adinuicem char
 te maxima.

MORALITER.

* niam corū deprecatio pro Christi gloria declaranda erat. f.
 per opera miraculosa, vt patet in litera: ideo fuit a domino e-
 laudata, ideo subditur postea.
 13 Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati, &c.
 Per motum enim terrę significatum fuit, quod terrenę pote-
 states essent Christi fidei subiugandę.

14 Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna. Qu
 uis autem omnes Christiani debent in charitate Christi un
 ri, specialiter tamen viri religiosi. Nam religionum institu-
 ortum habuit ex hoc loco, Et adhuc specialius vniri debet
 charitate fraterna, qui sunt de religione vna, vt sic eorum
 cor vnum & anima vna. Et quoniam in moralibus magis
 uent exempla quam verba, ideo ponitur hic vnus pro exe-
 plari, cum dicitur.
 * 7 Ioseph

tur, cum electi in multiplici locutione vnito corde & intentione concordi domino famulantur, reprobi diabolo seruientes diuersa mente & pugnaci inter se studio & certamine agitant.

a *Erat cor vnum.* RE. Qui mundum reliquerant, non de nobilitate generis gloriantes se aliis preferrebant, sed sicut vnus eiusdemque matris ecclesie visceribus editi, eodem fraternitatis amore gaudebant.

BED. Conuenit hic locus ei, quod supra dictum est: quia spiritum acceperant, linguis omnium loquebantur. Adunatio linguarum erat praesagium, quod ecclesia per spiritum in diuersis nationibus & linguis vnum cor & animam erat habitura. Non enim omnes credentes loquebantur omnibus linguis, sed diuersarum linguarum adunatio in fide Christi indicabat, quia vnus dominus, vnus num baptisma, vnus des.

*** CHRYSOS.** Et gratia magna erat cum illis omnibus, neque indignus quisquam erat inter eos. Sicut in domo paterna filii, qui eiusdem honoris sunt, ita omnes affecti erant. Sed hoc est mirabile, quod quasi relictis suis negociis, ita enutriebant, ut non vltra, quasi de propriis, sed quasi de communibus educari viderentur.

b *Nec quis, eo.* **MYSTICE.** Virtutes quas possident iusti, non suas indicant esse, sed eorum quorum utilitati dispensant.

c *Communia.* **BED.** Graece *κοινωνία*. unde cenobitæ. i. communiter viuentes. Cœnobija habitacula eorum.

BE. Quia ita viuunt ut sint omnia communia in domino, cœnobitæ vocantur, quæ vita tanto est scelicior, quanto statum futuri seculi imitatur, ubi omnia communia, quia Deus omnia est in omnibus: Et quia ibi summa pax & securitas, ciuitas in qua typus huius vitæ precessit Ierusalem, id est, visio pacis dicta est.

*** OECUM.** Dicitio, reddebant, tanquam aliquid fuerit eis concreditum, significat, & hoc veluti de debito dicit. Nam per diuina signa, diuinam ostendebant potentiam eius qui à mortuis surrexisset.

d *Reddebant Apo.* **BE.** Discernit ordinem doctorum & auditorum. Nam multitudo credentium rebus temporalibus spreto, copula charitatis inuicem iugebantur. Apostoli uero uirtute ful-

fulgentes, mysteria christi pandebant.

e *Quotquot enim possessores.* *** TERTVL.** Apostoli tractantes persequutionibus agitari, quando se pecunia liberauerunt, quæ illis utique non deerat, & prædiorum pretiis, ad pedes eorum depositis, certe multis locupletibus uiris ac feminis, qui his et refrigeria subministrabant, &c.

D De fuga in pelle-
quut. c. 12.

a *Vnus sensus, anima vna & vna uoluntas erat omnium.*
a autem credentium erat cor vnum & anima vna. Nec quis-

b *Nou hominum, sed earum rerum quas possidebant.*
b quam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed

c *Fiducia, vel signorum.*
c erant illis omnia communia. Et t uirtute magna reddebant

d *Hoc proprie erat eorum quibus dictum est: Eritis mihi testes in Ierusalem.*
d apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi domini

e *Quam maxime oderant, & quod fidei principale est iudicium.*
e nostri, & gratia magna erat in omnibus illis. Neque enim

f *Spiritu sancti uel communicationis, de qua sequitur, Videntes, &c.*
f quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores

g *Ad gressum, uel quasi ad genua procedentes.*
g agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant precia

h *Non secum duntaxat perditas & munera, sed secundum indigentiam.*
h eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes apostolorum.

i *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
i Diuidebant autem singulis prout cuique opus erat.

k *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
k Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab apostolis,

l *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
l quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

m *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
m quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

n *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
n quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

o *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
o quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

p *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
p quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

q *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
q quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

r *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
r quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

s *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
s quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

t *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
t quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

u *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
u quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

v *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
v quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

w *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
w quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

x *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
x quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

y *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
y quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

z *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
z quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

aa *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
aa quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ab *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ab quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ac *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ac quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ad *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ad quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ae *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ae quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

af *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
af quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ag *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ag quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ah *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ah quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ai *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ai quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

aj *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
aj quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ak *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ak quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

al *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
al quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

am *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
am quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

an *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
an quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ao *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ao quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ap *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ap quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

aq *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
aq quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ar *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ar quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

as *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
as quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

at *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
at quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

au *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
au quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

av *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
av quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

aw *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
aw quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ax *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ax quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ay *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ay quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

az *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
az quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

ba *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
ba quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

bb *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
bb quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

bc *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
bc quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

bd *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
bd quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

be *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
be quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

bf *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
bf quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

bg *Ioseph. Venientes afferebant precia, & Ioseph.*
bg quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis,

*** CHRYSOSTOM.** Magnus honor, quædoquidem non in manibus; sed ad pedes apostolorum ponebant.

Hom. 9. **†** potestua

4 f *Ioseph. R.A.* Auctus, Barnabas filius consolationis interpretatur, auctus incremento & profectu spiritualis boni.

† 12. q. 1. c. quia tua.

BED. Hunc puto esse Barnabam, qui cum Paulo Gentium apostolus ordinatus est.

*** CHRYSOSTOM.** **Hom. 9.** **E**

Non mihi videtur ille esse qui cum Mathia. Ille enim Iosès dicebatur & Barsabas, postea autem cognominatus est & iustus. Hic autem Barnabas est filius consolationis ab apostolis. Et uidetur mihi a uirtute assumptum nomen, quasi ad hoc sufficiat & studiosus sit.

g *Barna.* **BE.** Quidam arbitrantur collegam Pauli eum potius fuisse, de quo cum Mathia fors missa est, minus intuentes quod hic Barnabas, ille Barsabas appelletur: & hic filius consolationis, ille filius quietis interpretatur.

h *Quod est interpretum filius con.* Vbiunque scriptura nomina rerum vel personarum cum interpretatione ponit: sensum sacrationem eisdem inesse significat. Merito filius consolationis uocatur, qui spiritibus presentibus, spe futurorum se consolatur. Nam & spiritus sanctus paracletus ideo uocatus, quia in mundo presentium habentibus infusione sui, paraclèsim. i. consolationem tribuit, sicut etiam Petrus propter gratiam spiritus bationis. i. filii columbæ uocatus est.

Mat. 16. c

i *Filius con.* **R.A.** Vel propter eleemosynam qua pauperes consolatus est. Vel pro mercedis consolatione quam meruit a Deo accipere. Vel quia dignus habitus est, quo pro Iuda consolaretur apostolos.

k *Leuites.* *** CHRYS.** Hic uelim obserues, quomodo ostendat legem solui, & quomodo inquit, cum esset Leuitis, Cyprius erat, quia postea etiam quum migrasset, appellabatur Leuitis.

ibidem

CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Nec quisquam eorum qui possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. *sibi uel sue familiae appropriando, & ex hac congregatione habuit ortum omnis religio.*

2 Et uirtute magna insignis & prodigium uirtute diuina factis.

3 Reddebant apostoli testimonium resurrectionis, &c. diuinis miraculum confirmatum.

4 Et gratia magna erat in omnibus illis. scilicet gratia Dei & seipsum omnium ipsorum ad inuicem, ideo subditur.

5 Neque enim quisquam egens erat inter illos, &c. & subditur causa.

6 Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant precia eorum quæ uendebant, & ponebant ante pedes apostolorum. Diuidebant autem singulis prout cuique

opus erat. & patet litera.

7 Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, quod est interpretatum filius consolationis, Leuitis, Cyprius genere. *Hic consequenter ponitur exemplum in speciali de ista communicatione sociali. Et diuiditur in duas partes, in partem principalem & incidentalem, quæ incipit in principio cap. sequenti. Circa primum dicitur: Ioseph autem qui cognominatus est Barnabas ab apostolis, quod est interpretatum filius consolationis, &c. Iste secundum Hieronimum in libro illustrum uirorum, fuit ille qui cum Paulo uocatus fuit ad apostolatam, ut habetur, infra 1. 3. Et fuit alius ab illo Ioseph, qui cum Matthei accepit sortes, infra 1. c. ut dicitur in historia scholastica. Et hoc uidetur uerum, quia ille cognominatus est Barsabas, iste uero Barnabas, & quia ille fuit filius Alphei, & sic de Galilæa oriundus, iste uero dicitur Cyprius id est, de Cypro natus, dicitur enim genere, Leuites de qua tribu non uidetur fuisse Alpheus.*

*** Cum**

MORALITER.

*** 7** Ioseph autem qui cognominatus est Barsabas, &c. Ioseph autem interpretatur accrescens, per quod significatur, quod omnis religionem ingrediens debet eam ingredi sub firmo proposito spiritualiter proficiendi. Barsabas interpretatur filius quietis, uel con-

solationis, nam religionem ingrediens & ibi proficiens, consolatus est de statu suo: & similiter alii fratres consolati sunt de ipso. Dicitur etiam Cyprius genere. Cyprius autem moerens interpretatur, quia bonus religiosus debet esse moerens pro peccatorum suorum expiatione, & pro celestis glorie dilatione.

Tomo. vj. K

*** Cum**

genere

Cyprius genere, cū haberet agrū vendidit eū, & 2

3 attulit preciū, & posuit ante pedes apostolorū.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Cum haberet agrum vendidit eum. Licet enim Leuita non ha- berent agros in Iudaea, tamen poterant habere in alia terra. Parentes au- tem istius temporis Antiochi, vel alterius tyranni fuerant ad insulā Cy-

pri translati, ubi agros licite poterant habere, & eos vendere. 2 Et attulit precium, nihil sibi retinendo. 3 Et posuit ante pedes apo- stolorum, ut inde prouideretur communitati secundum di- spositionem eorum.

MORALITER.

* 1 Cum haberet agrum, vendidit eum. Nam religiosus professio- nem non facit nisi expropriatus.

2 Et attulit precium, scilicet totum. 3 Et posuit ante pedes apostolorum. Nam de hoc debet dispensari per ordinationem superiorum.

ADDITIONO.

In c. 3, ubi dicitur in postilla. Si enim Petrus sic ei respondisset, spem recipiendi aliquid ab eis non dedisset, &c. Licet Petrus in sua responsione non dedisset spem claudus illi recipiendi aliquid ab eo, prout verba plane sonant, non tamen ex hoc sequitur, quod claudus ille non sperasset se aliquid ab eis recepturum. Chananea e-

nim licet audisset a domino. Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere caecis (quibus uerbis Christus nullam ei dabat spem impetra- di petitionem suam) nihilominus illa tanquam sperans aliquid recipere, persistebat in sua petitione, ut patet Matthaei docimo quinto. Unde simili- ter postquam proposito dixi, ideo glossa interlinearis in suo vigore stare ui- detur.

Homi. 2.

CAP. V.

Vir, &c. * CHRYS. Vide dilecte, quomodo non per- mittebant apostolos vendere, sed ipsi vendebant, & illis praecia dabant. At nō sic Ananias, sed subtrahit aliquid de praecio agri quem vendiderat. Ideo & punitur, tanquā nō be- ne in hac re se ha- bens, & deprehensus rerum propriariū fut. Ille sermo etiam no-

&c. Tibi autem licebat tua retinere. Cur igitur sacra fecisti ea & postea accepisti, fecisti magno contempto. facinus uentiam nō hēt, excusatione caret. Nullus autem offendatur, si quidā ē tunc sint sacrilegi: si enim tunc fuerunt, multo magis & nunc quando multa mala: sed reprehendamus illos in oibus, ut ceteri metum ha- beant. Iudas sacrile- gus fuit, sed non of- fendit alios discipu- los. Vides quanta ma- la, pecuniarum cupi- ditas facit.

CAP. V.

a Nomen eius primo non ponitur ut Ioseph, quia illam culpa ignobilem fecit.

Vir autem quidam nomine Ananias, cum Saphyra uxore sua vendidit agrum, & fraudauit de precio agri conscia uxore sua, & afferens partem quandam ad pe- des apostolorum posuit. Dixit autem

1 tendit alios discipu- los. Vides quanta ma- la, pecuniarum cupi- ditas facit.

b Cur tenta. B E D A. Alia translatio quare impleuit sathanas cor tuum? Vbi notan- dum, quod mentem hominis iuxta substā- tiā nihil implere po- test, nisi creatrix tri- nitas, quia tantū mo- do secundum opera- tionem & voluntatis instinctum anima de- his quae creata sunt impletur. Implet ue- ro sathanas cor alicu-

Nu. 15. 12. q. 1. c. a. & 27. q. 1. ca. Ana- nias. 23. q. 4. ca. quod Christus, &c. ca. vin dicta in fi. & q. fi. c. le. gi. & c. oc- cidit & ca. Petrus. Leuis, 10. a 2. Reg. 6. b lib. 3. offi. ca. 3.

ra? Si enim ligna collegerat, lapidatur quanto magis qui sa- cra diripit, sacrilegus. Etenim pecuniae illae iam sunt sacrae. Igitur qui uoluit in uende- re, ac distrahere, ite- rumque accepit de illis, sacrilegus fuerit. Si autem qui de suis accepit sacrilegus, multo magis qui de alienis, & caet. Vides, quod hoc crimen imputatur, eo quod pecunias accepit, quas consecrarat, &c.

2 Petrus: Anania: cur tentauit sathanas cor tuum tentari te spiritu sancto, & fraudare de precio agri? Nonne manens tibi manebat, & uenditum in tua erat potestate?

* AWE. Quid euidentius eo, quod Ananias defraudans de praecio agri sui, quem ipse vendiderat, & rationem praecii tan- quam summae totius numerum ante pedes posuit apostolo- rum, sicut reus fraudis inrerit.

Sequitur. Tentauit. R A B. Praeteritum ponit, quia perfecta e- rat tentatio. Tribus modis tentatio agitur, suasionem, delecta- tione, consensu, quod totum impletum est in Anania.

* CHRYS. Etsi Sathanas hoc fecit, cur illi imputatur? Reus factus est, illius operationi parens, & efficacia impletus, &c.

ius, non quidem ingrediens in eum & in sensum eius, neque introiens aditū cordis (si quidem haec potestas solius Dei est) sed callida & fraudulenta deceptione animam in affectus ma- litiae trahens per cogitationes & incentiua uitiorum, quibus plenus est. Impleuit ergo sathanas cor Ananiae, non intrando sed malitiae suae uirus inferendo.

c Et fraudat. R A. In hoc uidetur mendacium fuisse, quia totū uouerat. Melius est autem non uouere, quam post uotum nō soluere spiritu sancto.

d Nonne manens tibi mane. * A V G. Si Deo displicuit detrahe- re de pecunia quam uouerant (Ananias & Saphyra) Deo, & u- tiq; illa pecunia, uisibus hominū fuerat necessaria, quō irāsci- tur Deus qñ uouetur callitas, & nō exhibetur, uouetur enim

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Diuisio

Vir autem quidam, haec est pars incidentalis, in qua occasio Ioseph qui totum praecium fideliter communicauit, ponitur exemplum de Anania, qui per oppositum partem defraudauit, nam opposita iuxta se posita magis elucescunt. Et diuiditur, in duas partes, quia primo ponitur culpa, secundo poena, ubi. Audiens autem. Circa primum dicitur. Vir autem, &c. & patet litera usque ibi.

mentitus etiam fuerat hominibus, dicendo quod erat totum agri praecium sicut patet per uerbum uxoris suae, infra dicentis, quod pro tanto praecio agrum uendiderant, quae erat conscia facti, ut praemissum est, & per con- sequens probabile uidetur, quod ipsa & uir suus conuenerant in modum loquendi de ista uenditione, & respondendi.

3 Et fraudat. &c. Retinere enim sibi soli quod est commune, & occulte est communitatem de fraudare. 4 Nonne ma. ti. ma. &c. f. ante uotum. 5 Et uenit. in tua. &c. q. d. tunc poterat agrum uendere uel retinere & de praecio tuam uoluntatem facere; nec aliquis coegit te uotum fa- cere

MORALITER.

* 1 Vir au, qui. &c. Postquam in fine praecedentis ca. positum est exemplum boni religiosi, ponitur exemplum mali, ut oppo- sita iuxta se posita magis elucescant. Per Ananiam, n. & eius

uxorem de agri praecio defraudantes, significantur quocunq; personae religiose uel foeminae proprietatis uitio deprau- ta, & sic Ananias & eius uxor subito morte corporali pro suo peccato fuerunt puniti. Sic religiosi proprietarii nisi poenite- ant, punientur morte gehennali.

* Ca-

ad vsus Dei, & non ad vsus hominum. Quid est quod dixi ad vsus Dei, quia de sanctis Deus facit sibi domum, facit sibi templum, in quo habitare dignetur. Et utiq; tabernaculum vult manere templum suum. Pot ergo virgini sanctimoniali nubenti dici, quod ait Petrus de pecunia: virginitas tua nunq; nō manēs, tibi manebat, & an-

tequam eam voueres, in tua fuerat potestate: Quæcunque autem hoc fecerint, voverint talia, & nō reddiderint, non se-

ntent temporalibus corripit mortibus, sed æternis: non igne dānari.

C Sed Deo. Supra dixerat, spiritum sancto: parer ergo spiritum esse Deum, **Ceci.** R. A. B. Legū initia semper vindictis commendatur. Dno filij Aron ignē offerentes consumūtur: Oza sustinens arcam mortuus est. **C** cecidit ille, vt ceteri præuaricatores exemplo eius terrentur.

Ambros. Nunquid Petrus ita indignatione efferbuit, vt Ananiam extingui vellet, vel vxorē eius: Sed exemplo eorum noluit periri ceteros.

Idem. Licuit vtq; nihil offerre, & hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudem admiserat non liberalitatis gratiam reportauit, sed fallaciæ penam exoluit.

Tertul. Percussus est Ananias & Elimas, Ananias morte, Elimas cecitate, vt hoc ipso probaretur Christum & hæc facere potuisse.

Ceci. & expi. Be. Non causa quæstus tam seueram præuaricationis dedit sententiā, sed præuidēs futura & zizania, quæ simplicitatē ecclesiæ prauis moribus adulterarent. Ex his. n. Sarabatarum genus exortum dicitur, qui reb. suis nequaquam derelictis, apostolorum distributionem se custodire simulāt. Nul la reos passus est penitentia curari, sed ad timorem posterorū noxium germen radicatus amputauit.

R. A. B. Verum transgressores legis Christi (quamuis temporaliter morte non puniantur) mortē sciāt sibi imminere æternā.

Chris. Ille panitus est & alij lucrifacti sunt. Atque adeo non simpliciter hoc dispensatur, tamen si & alia signa prius facta fuerint, attamen non erat talis metus. Sic verum est illud, quod cognoscitur dominus iudicia faciēs. Ita & in arca, vsu-

uenit. Oza. n. panitus est. & factus est aliis timor. Sed illic quidem tertius rex amonerat arcam. Hic autem illi attentiores facti sunt.

C. Et fa. est. ti. & c. B. E. D. Anticipatio: quoniam solius viri morte ante vxoris exitum pauci audierāt, quamuis de paucis dici poterit, quod timuerunt.

D
2. Re. 6. &
2. Paia. 13.

a Definito consilio stabilioffi. b Quod custodire debuerat. Mentendi vel fraudandi. c Quod putat secretum, apparet per infidelitatem.

Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus

hominibus, sed Deo. Audiens autem Ananias hæc verba,

cecidit, & expirauit. Et factus est timor magnus super om-

nes qui audierunt. Surgentes autem iuuenes, amouerunt

eam, & efferentes sepelierunt. Factum est autem quasi hora-

rum trium spacium, & vxor ipsius nesciens quod factum

erat introiuit. Respondit autem ei Petrus: Dic mihi mu-

lier, si tanti agrum vendidistis? At illa dixit: Etiam tanti. Pe-

trus autem ad eam: Quid utique conuenit vobis tentare

spiritum domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt virum

paruum ad ostium, & efferent te. Confestim cecidit ante pedes

eius, & expirauit. Intrans autem iuuenes inuenerunt illam

mortuam, & extulerunt, & sepelierunt ad virum suum. Et

factus est timor magnus in vniuersa ecclesia: & in omnes

CHRYSOSTO. Ibidem.

1 Vidisti quomodo nō

2 vocauit illam Petrus

3 sed expectauit, donec

4 ingrederetur, neque

5 alius quispiam aulus

6 fuit annūciare, quod

7 acciderat. Hoc erat,

8 metus magistri, ho-

9 nor discipulorum, &

10 obedientia. Et non-

11 dum didicerat vxor,

12 neq; aliquis eorum,

13 qui presentes fuerāt,

14 annūciauerat, quam-

15 uis ad diuulgandum

16 sat temporis erat, ve-

rum tamen timebant

& c. Sed magna caci-

tas non permisit illā

crimen deponere: ve-

rum cum pertinacia,

multa respondit, & c.

d Horarum trium spa-

cium, & vxor, & c. R. A.

Paruum tempus pœ-

nitentię datur vxo-

ri, cuius culpa magis

est venialis quam ma-

riti, vt quæ consensit

capiti.

Ibidem.

† in

† Cur con-
spirastis in-
ter vos, vt
ten taretis

Ibidem.

de mirabi-
lib. sacre
scriptu. li.
3. in fine.

CHRYS. Cogitate qua poena digni sunt, qui iurant ac pe-

ierant, & c. **Dic mihi, & c. R. A.** Culpa vxoris interrogans, declarat ex ip-

sus confessione, quam maritus suam monstrauerat in opere

f. **Quid utiq; & c.** Increpatue dictum. vel sic distinguendum:

quid? d. quid est hoc? deinde sibi ipse respōdet & dicit, uti-

que conuenit inter vos tentare spiritum domini?

Tenta, & c. R. A. Tentatio spiritus in hoc erat quod probaue-

runt quanta sit eius scientia.

h. Sepelierunt. R. A. Ex hoc multi exemplum sumunt, vt vxores

ad viros suos sepeliāt. Alii indignū putant, vt de præuaricatorib.

exempla capiant, quib. in crimine simul & morte & sepultura

meritum, æquale fecerat consortium.

i. Et factus est. **A. V.** Ideoq; prius Ananias a Saphyra in con-

spectu ecclesię cito mortui sunt, vt apostolica autoritas, quā

ta esset, ostenderetur: & quam magnū peccatorū esset, quod

oblatum est, iterum ab ecclesia retrahere monstraretur, & ceteri

huius exemplo castigarentur.

Apō.

NICOLAUS DE LYRA.

Cere, & communitatem istam intrare,

1 Quare p. in c. t. h. rem. i. dicitur fraudem. volebat enim de medietate præcy habere expensas cōmunes, sicut & alij, & de alia medietate viuere lautius in occulto.

2 Non es men. hō. solum.

3 Sed etiam Deo. vt patet ex prædictis.

4 Audiens au. Hic consequenter ponitur pœna, cum dicitur.

5 Ceci. subito à Deo percussus. Transgressiones. n. alicuius legis seu ordinationis grauitur sunt in principio puniendæ, vt lex firmetur, & alij terreatur, & hoc modo Nadab & Abiu filij Aaron offerentes ignem alicui, percussu fuerunt à Deo in die suarum cōsecrationum, Leui. 10. a. Et colligens lingua in sabbato lapidatus. Nu. 15. d. ideo subditur.

6 Et fa. est. ti. retrahent alios a consimilib. hoc tamen dicitur hic per anticipationem, quia pauci adhuc sciebant hoc factum quod patet ex ei vxore postea veniente, & factum penitus ignorante.

7 surgen. au. iu. & c. Ex hoc autem dicunt aliqui, quod Ananias audiens verbum Petri penituit, & mors illa sibi pro expiatione culpa fuit, nam Petrus præuidit, quod religiosi morientes proprietarij forent ecclesiastica sepultura carituri, & sic non permisisset Ananiam sepeliri nisi penitisset, cum esset ordinatq; ecclesię: sed quicquid sit de veritate, hoc

non videtur valere, quia non dicitur hic vbi fuerit sepultus, s. in loco sacro vel non sacro, & videtur magis quod in loco non sacro & occulto. Si .n. portatus fuisset ad cimiterium commune, probabile videretur, quod vxor sua sciuisset. Alibi autem sepeliri possunt proprietarij.

8 Factum est au. Hic consequenter ponitur pœna vxoris, & patet lettera vsq; ibi.

9 Si tan. agrum veni. i. pro tanto precio & nō maiori. & expressit Petrus præcise summam quā vir eius posuerat in cōmunitate, quæ respōdit.

10 Etiam. i. certe.

11 Tanti. præcy.

12 Quid utiq; con. vo. ten. spi. do. Hęc. n. fraudatio dicitur Dei tentatio, quia per ipsam acquisierunt experientiam de Dei notitia occasionaliter, illam fraudem grauitur puniendo. Tentare. n. est exprimentum accipere de aliquo.

13 Ecce pedes eo, qui le. vi. tu. iam reuersi de eius sepultura.

14 Et efferent te. puniunt simili pœna. Cetera patet vsq; ibi.

15 Et fa. est. ti. ma. in vni. i. in conuersatione credentium in Christum retrahens quemlibet de congregatione a simili transgressione.

16 Et in omnes qui audie. hæc. nam alij qui non ponebant sic bona sua in communi, nihilo minus ex hoc facto fuerunt territi cogitantes seueritatem vltionis diuina.

A a *Apostolorum.* Non solius Petri, licet pro honore eius ceteri taceantur, non tamen facta eorum tacentur.
B *Chrysos.* Ex hoc manifestum, quod non in domibus, sed in templo quod occupant, conuersabantur. Neque ultra cauebant sibi, ne coningerent mortua: sed nihil curantes, eos attingebant, Et vide quomodo in suos erant austeri, in alios autem potentia non vrebantur.

ibidem.

audiebāt

B *Vnanimiter omnes.* RAB. Ut in pradictu est. In hoc mirandi sunt, quia magnitudo gratiae non fecerat sensus diuersitatem.

ibidem.

+ exporta cent.

B quod breui tempore ac unico momento tāta facta sint a p̄dicatore & priuato. Calam. itaque iam erat terra, tum propter viuendi rationē, tum ob libertatem dicendi, miraculaq; omnia, & quae admodum angeli, ita admirabiles erant, ad nihil te conuertentes, non ad risum, non ad minas, non ad pericula. Non solum autem propter hoc, sed etiam quod valde humani, & pro aliis solliciti erant, alios enim pecunia, alios corporali ministerio iuuabant.

ibidem.

C *Ceterorum, &c.* Exemplo Ananiae, & vxoris. pena enim duorum qui fraudulenter eis se coniunxerant ceteris tribuit exēplum.
*** CHRYSOS.** Magna accedentium fides, & maior quam sub Christo ipso, vnde autē hoc factum est? Ex eo quod Christus

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

*** 1** Per manus au. Postq̄ superius posita est predicatio Petri apud Iudeos singulariter, hic consequenter ponitur eius predicatio apud cos̄ tē cum alijs apostolis communiter. Et diuiditur in duas partes. nam primo describitur hęc predicatio tanquam virtuosa, secundo ex hoc oritur Iudeorum concitatio venenosa, ibi: Exurgens autem, &c. Circa primū ostenditur apostolorum predicatio virtuosa ex duobus, scilicet ex miraculis eam confirmantibus, & ex multiplicatione credentium ad exhortationem apostolorum. & hoc est quod dicitur. Per m. apo. &c. in ple. Non dicit in principibus, quia non credebant paucis exceptis, qui oculi tē Christiani erant, vt Gamaliel, Nicodemus, & aliqui alij.

- 2 Et erant vna omnes s̄ apostoli.
- 3 In porticu. Sa. vbi erat locus orationis, & predicationis.
- 4 ceterorum autem nemo audebat con. &c. fide. s̄. timentes p̄ nam aue venerat super Ananiam, & eius vxorem.
- 5 Sed magnificabit eos po. propter curationes & miracula que fiebant, & quia bona pro malis suis persecutorib. qui reddebāt. & subditur de multiplicatione credentium, cum dicitur.
- 6 Magis autem au. &c. c. patet litera vsque ibi.
- 7 Ut ve. Pe. sal. viii. &c. in quo ponitur differētia Petri ad alios apostolos in operatione miraculorum. Nam alij apostoli curabant infirmos per tactum manuum, sicut supra. Per manus apostolorum, &c. Petrus autem nō solum per tactum sed etiam per vmbra, quod est manus quod fiebat ad ostendendum, quod erat principalis apostolus. Sciendum tamen, quod si considerentur miracula ex parte virtutis actiua vni nō est

Miraculo rum consideratio triplex.

MORALITER.

- * 1** Per m. &c. ista signa & prodigia erant sanitates corporū virtute nominis Christi facte, p̄ quas significantur sanationes animarum, quae fiunt per salubria consilia & hortamenta p̄dicatorum ecclesie.
- 2 Et erant v. &c. Salomon qui interpretatur pacificus est dominus noster Iesus Christus qui per suum sanguinē erga nos pacificauit Deum patrem, & in eius porticu qui fides est ecclesie, debent omnes catholici in similitudine habitare.
- 4 Ceter. & propter quod i. dicit Apostolus. 2. Cor. 6. c. quae pars fidelis cum infidelib. q. d. nulla.

7 Exur.

stus praedixerat, Qui credit in me, &c. Manentibus enim illis illic & non circumcuntibus, afferebant oēs in lectis & grabatis quos habebant infirmos, &c.
d *Augeba. creden in do. mul.* RAB. Tanta erat multitudo credentium, vt fidei crederet fortitudine sola sufficeret vmbra. Vel tot erant tunc infirmi a credentibus allati, vt omnes non possent contingere.

a Non tantum per verba vel vmbra, sicut de Petro dictum est. Amplius causa timoris delenditur & zelus principum qui inna dicitur suscitatur. Vnde succedunt zelus sacerdotum.

b qui audierant hęc. **†** Per manus autem apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis. Ceterorum autem nemo audebat coniungere se illis, sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in domino multitudo viro-

a Sapiētes. **b** In domo sapientis, vbi orationi simul iust. bant & doctrina. **In** Iherusalem. **a** A longe stans & stupens. **a** Credebatur. **d** Nullus sexus a regno Dei excluditur, non est enim personarum acceptio apud Deum. **Quae** late erant.

rum ac mulierum, ita vt in plateas **†** eicerent infirmos, & ponerent in lectulis & grabatis, vt veniente Petro saltem vmbra eius obumbraret quemquam eorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis. Concorrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Ierusalem, afferentes aegros & vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes.

Ad tenendos apostolos.

Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum

nis vmbra fideles infirmos roborat. Et quia etiam Petrus figura est ecclesie, nō se rectus incedit, sed vmbra iacetis erigit, quia ecclesia caelestibus intendens quasi vmbra tē transcendit in terra, & hic sacramentis & figuris caelestium renouat, quos illic perpetuis donis remunerat.

RAB. Impletur sententia domini. Qui credit, opera quae ego facio & ipse faciet & maiora horum faciet.

f Exurgens, &c. *** CHRYSOS.** Nihil impudentius neque audacius malitia. Qui experti antea didicerant, quanta illorum **B** virilitas

est maius alio, quia omnia sunt virtute diuina inhiata, cum sint operatio tam virtutem naturae creatae transcendentia. Si autem considerentur quantum ad rem factam, sic vnum est maius alio, sicut suscitatio mortui quam curatio leprosi, & curatio leprosi quam curatio subita languidi. Similiter si considerentur quantum ad modum faciendi, sic maius est curare leprosum, vel languidum solo verbo quam tactu, & per vmbra quam per verbum. Verbum enim est aliquid procedens ex homine habens virtutem, sed vmbra nihil est ipsius, sed tantum priuatio lucis ex interpositione corporis. Et quia Christus non legitur curasse per vmbra, sicut Petrus, ideo videtur impletum fuisse quod dixit Ioan. 13. b. Qui credit in me, opera quae ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet. Cetera patet in litera.

8 Exurgens autem. Hic consequenter ponitur sacerdotum concitatio venenosa. nam concitati inuidia quae venenum est anima: voluerunt apostolos perdere, sed nō potuerunt, diuina virtute eos protegente. Et secundum hoc residuum huius ca. in quatuor partes diuiditur, quia primo ponitur apostolorum captio, secundo captorum increpatio, ibi: Et interrogauit, tertio increpatorum excusatio ibi: Respondens autem. quarto ex: usatorum dimissio ibi. Concenterunt autem. Primus adhuc tres. quia primo ponitur apostolorum iniuriosa captio, secundo eorum miraculosa liberatio, ibi, Angelus autem. tertio eorum cautelosa redemptio, ibi, Tunc abiit. Circa primum dicit. Exur. au. prin. sa. &c. Ex hoc videtur, quod ipse, & qui cum illo erant, de secta erat Saduceorum, qui negant resurrectionem, & spiritum & angelum, vt habetur infra 23. ideo subditur.

* Repleti

8 Exurgens au. prin. &c. Ibi Saducei erant parū literari, quia de tota sacra scriptura nō recipiebāt nisi quinque libros Moysi. Ipsi etiam interpretantur iusti, non tamen erant iusti secundū veritatem, sed magis secundū fictionē vel nominis v̄rpatiōnē. & ideo p̄ istos significari possunt sacerdotes duri, & parū literari, qui mouentur cōtra pauperes p̄dicatores, aliquādo zelo inuidiae, aliquando zelo iustitiae, di. q̄ mouentur zelo iustitiae ecclesiarū suarū conseruandae, & sic impediunt dictos p̄dicatores, & confessores ab animarū salute. Quod quidem impedimentū incarcerationis potest dici largē. nā impedimentū tale est multū afflictū eorū qui zelant pro animarum salute.

* Ange.

virilitas ac fortitudo ex his quae attentarant, attamen denuo attentant, & iterum simul consergunt.

Surgens princeps sacerdotum, &c. Motus ex his, inquit, quae acciderant, excitatus est, & iniecerunt manus suas in apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Nunc vehementius illos insecutantur, nec statim illos iudicant, expectantes iterum, ut illis fiant benigni. &c.

a Here. B.E.D. R.A.B. Haereticis scissio interpretatur. Vel haereticis ab electione, quia scriptis aliorum dictis quod sequendum putat eligit.

b Saducaeo. B.E. Saducei interpretantur iusti, dicitur Sadoch sacerdote vel propter genus vel propter mores: iustificantes autem seipsum vendicabant sibi quod non erant, corporum resurrectionem negantes, animas cum carne perire dicebant, sed nec angelum neque spiritum ullum esse credebant, omnes scripturas praeter libros Moysi respuebant, & ideo maxime principibus in persecutione apostolorum consentiebant, qui uirtute & signis reddebant testimonium resurrectionis Christi.

** CHRYS.* Iterum incidunt in pericula, iterum diuina gratia fruuntur, (& post pau'o) Eductis: non ille eduxit eos, sed permittit, ut & hac ratione ipsi imperterriti essent quod & ostenderant, nocte ingressi in templum & docentes. Si autem emisissent illos custodes, effugissent: si quidem persuasi exiissent, imo si eos illi emisissent nequiquam in templo docuissent, sed fugissent, &c. Cur etiam per noctem emisit illos, quia sic magis quam aliter eis creditum est, &c.

c Angelus autem, &c. B.E.D. Non dubitat Thomas Christum carnem, & ossa habuisse, quem ianuis clausis vidit intrasse, ecce ipse cum sociis mortali adhuc carne uellitus clausis ianuis egreditur.

d Vita huius. R.A. Christianae uel aeternae. Quod ideo non additur quia famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi sunt carceri.

** RABBA.* Christianae uel aeternae, quod ideo non additur, quia iam famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi sunt carceri.

** CHRYS.* Duplex securitas, sicut & in sepulchro, erat obfignatio & homines. Vide, quomodo cum Deo pugnabant.

a ¶ Haec haereticis una fuit de septem haereticis Iudaeorum.

b ¶ Hunc fructum zelus protulit.

¶ Qui non modo incepit, sed illa hora ad plenitudinem malitiae peruenit

a illo erant, quae est haereticis Saducaeorum, & repleti sunt zelo

b & iniecerunt manus in apostolos, & posuerunt eos in custodia publica.

a ¶ Siue propter firmitatem carceris, siue propter celebritatem uirtutis factae in publico.

b ¶ Ad differentiam mali.

c Angelus autem domini per noctem aperiens

a ¶ Firmi & stabiles: uel manifesti.

d ianuas carceris & educens eos, dixit: Ite & stantes loquimini

a ¶ Loco celebri quem sacerdotes frequentabant.

b ¶ Non sacerdotibus.

c ¶ Nihil praetere timore celantes.

e ni in templo plebi omnia uerba uita huius. Qui cum audissent,

a ¶ Secundum praecceptum angeli, prompta est obedientia.

b ¶ Sicut imperatum erat: loquimini plebi.

f intrauerunt diluculo in templum, & docebant. Adueniens autem princeps sacerdotum, & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium. & omnes seniores filiorum Israel: &

a ¶ Quia ad hoc positierant in custodia: ut ad iudicium traherentur.

b ¶ Aetate. c ¶ Sacerdotum & scribarum,

¶ Apostoli.

g miserunt ad carcerem, ut adducerentur. Cum autem uenissent

a ¶ Quem clausum inuenierant.

h ministri, & aperto carcere non inuenissent illos, reuersi nunciauerunt dicentes: Carcerem quidem inuenimus clausum cum omnibus

a ¶ Ut maius sit miraculum

a ¶ Non negligentes. ¶ Ut minor sit euadendi facultas. b ¶ Non ex latere, uel post tergum.

g ligetia, & custodes stantes ante ianuas: aperientes autem neminem

¶ Potentes uel sapientes.

h intus inuenimus. Ut autem audierunt hos sermones magistratus

rat turba? Oportebat timere Deum, qui tanquam uolucres illos semper ex ipsorum manibus eripiebat: sed magis turbam metuebant.

*e Conuocauerunt. * OECVM.* Angeli namque e carcere educio apostolis quidem ad consolationem, Iudaeis uero ad utilitatem exhibita est. Ignorarunt autem Iudaei diuinam esse potestatem ut primum in agendorum perplexitate constituti, si uellent comprehenderentur & ipsi ac docerentur. Illi uero ad excacati sunt, ut neque auderent uia templo abstrahere apostolos, quos tamen maxime abominabantur.

f Carcerem qui. &c. B.E. Insani Iudaei qui stimulante inuidia dicunt furantibus apostolis Iesu de monumento sublatum, quo furto dicant apostolos de carcere clauso ablatos?

g Magistratus. B.E. Secundum Graecum magistratus legendum est singulari numero, sicut & in sequenti ubi dicitur, tunc abiit magistratus cum ministris.

¶ Ange-

gelica, quae se non extendit ad faciendum duo corpora esse simul. Potuit tamen angelus uirtute propria ianuas aperire, & claudere sicut prius, & huic modo educendi apostolos uideatur uita magis concordare.

4 Ite stantes loquimini, in templo. *¶ constantem & intrepide.*

5 Plebi. *¶ ibi conuenienti.*

6 Omnia uerba uita huius. *¶ Christianae, quae est in presenti per gratiam & per gloriam in futuro.*

7 Qui cum audissent intrauerunt diluculo. *¶ tanquam seruidi ad impletionem mandati.*

8 Adueniens autem. *¶ Hic consequenter ponitur dicta liberationis admiratio, cum dicitur. Adueniens autem, &c. Et uita usque ibi.*

9 Et miserunt ad carcerem, ut adducerentur. *¶ Ad hoc enim positi fuerunt in carcere, ut crastino inde traherentur ad iudicium, & condemnarentur. Cetera patent usque ibi.*

10 Et custodes stantes, &c. *¶ id est, diligenter custodientes, quasi dicat, non exierunt per defectum clausurae uel custodiae. Cetera patent usque ibi.*

** Ambi*

NICOLAUS DE LYRA.

** 1* Repleti sunt ze. i. inuidia & ira, nam apostoli predicabant in Iesum resurrectionem ex mortuis, ut dictum est supra in principio c. praecedentis. Dicuntur autem Saducaei a Sadoch quod est iustitia in Hebraeo, nam Saducaei inter alios Iudaeos erant in iudiciis, & punitionibus acerrimi. dicitur in scholastica historia: propter quod sibi nomen iustitiae usurpabant.

2 Et posuerunt eos in custodia publica. *¶ id est, in carcere, in quo ponebantur malefactores publici, homicidae, latrones, & huiusmodi.*

3 Ange. au. *¶ Hic consequenter ponitur apostolorum mirabilis liberatio, & secundo huius liberationis admiratio, ibi. Adueniens autem. Circa primum dicitur: Ange. au. &c. ape. &c. Dicit hic quaedam Gl. q. non aperuit secundum rem, sed secundum apparentiam, quia eduxit eos per ianuas clausas ita libere ac si essent apertae. Et circa hoc non est dubium, quod hoc potuit fieri uirtute diuina, sicut corpus Christi nondum gloriosum exiit de utero uirginis clauso, sed non potuit fieri uirtute an-*

MORALITER.

** 3* Ange. au. &c. Per quem potest intelligi bonus episcopus. nam episcopi angeli dicuntur Apo. I. d. Septem stellae angeli sunt septem

ecclesiarum. i. episcopi earum, sicut dictum fuit in expositione literali. Et sic angelus ianuas aperit quando bonus episcopus dictum impedimentum repellit.

a Ambige. BE. Nec sic credunt, malitia enim interior cor per fidum signis etiam manifestis obdurat.

b Praecipiendo. BE. In Greco: Nonne praecipiendo praecipimus vobis? Nam sic loqui magis interroganti conuenit.

c Replestis le. RA B. Ierusalem principem ciuitatum in qua et nos conuertamur. in hoc ignoranter laudat apostolos, qui nec terenti unis cessant praedicare.

d Super nos sanguis.

BEDA. Oblitus est princeps sacerdotum debiti, quod ipse sibi & suis imprecatus est dicens: Sanguis eius super nos, & super filios nostrorum.

Mat. 27. c. RBB. Patet per antiphrasim dictum esse: Sanguis eius super nos.

BEDA. in Greco interrogatiue legitur. Et temeraria interrogatio pontificis refutatur responsione prudenti.

RAB. Interrogando dictum, Solet enim in verbis esse dubietas, cum in corde firma teneatur sententia.

sup. 4. d. **11. q. 3. c.** si dominus & 15. q. 6. c. iuratos. De sent. ex. c. 10. 2. in. ibid.

CHRYSOSTOMVS Quid igitur Apostoli, iterum cum mansuetudine illis loquuntur, quamuis certe dicere poterant, Quinam estis vos, qui contra rium Deo praecipitis, & post, Igitur si quidem & illi vobis obedisset, bene argueretis, sed quia & tunc dixerunt, se non obedituros, superflue sunt illae correctiones. Vide criminum contextum, & magna audacia, & insipientiam. Voluntates nunc Iudeorum caedis auidas ostendere volunt, quod non pro veritatem hanc faciant, sed ut se

se vlescantur. Propter hoc apostoli illis non respondent audacter, &c.

CHRYS. Per hoc manifestantes, quod iuxta mentem ac sententiam Dei haec facta sint. Non dixerunt autem, quod non diximus vobis etiam tunc. Nos non possumus, quae videmus & audiimus non loqui. Non enim erant ambiosi & gloriosi. Sed iterum eadem dicunt crucem ac resurrectionem, &c.

e Obedire oportet, &c.

BERNAR. Quid enim, quod iubet homo, prohibet Deus, & ego audiam hominem, furdus Deo. Non sic apostoli: Clamant quippe dicentes: Melius est obedire Deo, &c.

f Deus patrum. RA. Non nouimus nec a nobis nuper inuentus, ut eorum inobedientia sit inexcusabilis.

g Nos sumus testes.

h Quorum? quod remissionem ac poenitentiam promissit. Nam resurrectio quidem iam erat ex confesso. Quod autem remissionem dat, nos testes sumus.

i Et spiritus sanctus qui non aduenisset, peccatis antea nondum solutis, atque adeo argumetur hoc dubitatione ac controuersia caret. Remissionem peccatorum audis miser, & quod poenam non exigit, & vis occidere, quae

ta est haec malitia, &c.

h Spiritus sanctus. BE. Nos roborauit, ut vobis etiam resistentibus magna Dei firmiter praedicemus, in nobis loquens format verba, quae auditis.

omnibus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ambigebant de il. quidnam sic. id est, ubi & quo querebantur & caperentur.

2 Adde. au. quidam, &c. qui viderat astantes eos in templo, & in trepide docentes. Annunciauit eis, &c. & patet litera.

3 Tunc abiit. Hic consequenter ponitur apostolorum cautelosa redemptio. Inierunt enim isti concilium ad reducendum eos turpiter, & asperes sicut malefactores publicos sed videntes deuotionem populi, timentes ne lapidarentur, mutauerunt propositum, & ad reducendum eos vsi sunt tantum verbo simplici, & hoc est quod dicitur. Tunc abiit magistratus. Nomen est officij, & tenetur collectiue pro maioribus communitatis.

4 Cum ministris, ad capiendum apostolos paratis.

5 Et addu. illos sine vi. cum. Cuius causa subditur ex parte ipsorum cum dicitur.

6 Timebant enim, &c. Ex parte apostolorum causa fuit, prompta voluntas veniendi, & securitas de assilientia Dei.

7 Et interrogauit eos, &c. Hic ponitur apostolorum increpatio, cui dicitur.

8 Praecipiendo praecipimus, &c. id est, autoritate pontificali prohibuimus.

9 Nedo. in nomine isto. i. in nomine Iesu Nazareni.

10 Et ecce replestis Ierusalem doctrina vestra, &c. contra praepara nostra.

11 Et vultis introducere super nos sanguinem hominis, &c. q. d. non solum estis inobedientes, sed etiam homicidij nobis imponetes

12 Respondens autem Petrus & apostoli dixerunt. Hic consequenter ponitur increpatorum responsio, quae est duplex, secunda ponitur ibi: Surgens autem. Prima vero per apostolorum verba cum dicitur,

Respondens autem Petrus & apostoli, &c. Licet glo. interlinearis tunc, quod apostoli ex seruore magis non fuerunt passi vnum pro omnibus loqui, non est tamen verisimile, quod omnes loquentes simul dederint responsonem quae sequitur per ordinem, quia ibi fuit confusio vocum, quod non esset decens, nec bene intelligibile, nec sic permittitur hominibus loqui in loco iudicij. Ideo magis videtur saluo. tamen meliori iudicio, quod Petrus solus dedit responsonem, quae data alijs apostoli approbauerunt eam tanquam suam, nec illa glosa, cum non sit magistralis, est autentia.

13 obedire oportet Deo magis quam hominibus. hoc est per se notum, homines nullam autoritatem praecipendi habeant nisi a Deo, a quo est omnis potestas.

14 Deus patrum nostrorum. i. quem coluerunt patres nostri.

15 Suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspended. in li. &c. & sic non imponimus vobis falso sanguinem ipsius.

16 Hunc principem. ecclesie militantis, & triumphantis.

17 Saluatorem. hominum.

18 Deus exalta. ad celestia.

19 Dexte. sua. virtute sua, sicut declaratum est supra c. 1.

20 Ad dandam poenitentiam Israel. ad dandum tempus poenitendi.

21 Et remissionem peccatorum & nos sumus testes. quia nobis praepceptum est ista testificari, ut patet supra primo & Luca ultimo, quasi dicat, propter hoc oportet nos in hoc obedire Deo.

22 Horum verborum. scilicet resurrectionis, ascensionis, & missionis spiritus sancti.

23 Et spiritus sanctus. testificatur ista quae loquitur in nobis, & eius virtute sunt signa & prodigia. Sed quoniam homines in malis obstinati responsonem rationabilem non recipiunt, ideo subditur,

Hec

a *Omnib. RAB.* Non nobis solis, sed omnib. obedientib. etiam vobis si velitis accipere. In hoc ad poenitentiam prouocat.
 b *Hæc autem cum audissent.* * CHRYSOST. Vide excellentem malitiam, oportebat ex his quæ audierant perterriti: illi autem dissecabantur cordib. suis, & cõsultabant, vt sine causa occiderent. Et lōge post. In vinculis erant isti, & sistebatur in iudicio, & qui, iudicabant e-rant anxii. consiliq; expertes. Nam sicuti qui adamantem percutit, ipse sibi plagam infert, ita & hi: nana uidebant non solima horum libertatē nō impediri, sed prædicationem magis auggeri, & imperterritos illos, etiam non data occasione, loqui. Imitemur hos dilecti- etiam nos, & imperterriti simus in omnib. molestiis. Ei enim qui timet Deum, iā nihil graue est, sed sunt graua his qui non timent, &c.

c *Gamaliel.* Discipulus apostolorum, ut putabatur, remanēs apud Iudeos cõsilio apostolorum, vt pelūma destrueret consilia, & furorem eorum mitigaret.

BE DA. Vt Clemens dicit, Gamaliel confocius erat apostolorum in fide: sed consilio eorum cum Iudeis manebat, ut in tali turbine furorem eorum posset sedare.

* CHRIS. Hic Gamaliel Pauli præceptor fuit, & dignum admiratione, quod tanto iudicio ualens, ac legis doctor existens nondum crediderit, non poterat ille per omnia manere incredulus, & manifestum hoc ex uerbis illius, quæ consulendo affert. Vide, oro, hic Gamalielem, quomodo cum mansuetudine loquitur, & non dicit antiquas historias, quamuis haberet multas, sed recentiores, quæ ad confirmandam fidem, dictorum plurimum momenti habebant.

d *Theodas.* BE DA. IOSEPHVS. Theodas persuasit multis su-

blatis ex vrbe facultatib. suis ripas Iordanis obsidere, & cum esset magus, prophetam se dicebat: & diuisio fluuii se præbere transitum promittebat: Cui iussu Fadi procuratoris equitum turba superueniens multis peremptis aut captis, ipsius caput Ierosolimam reuexit.

^{Non dabit. Iam coram vobis.}
 dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc autem cum audissent, dissecabantur, & cogitabant interficere illos. † Surgens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor, † honorabilis vir vniuersæ plebi: † iussit † foras ad breue homines fieri. Dixitq; ad illos: Viri Israëlitarum attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitit Theodas dicens se esse aliquem: cui † consensus numerus virorum circiter quadringentorum: qui occisus est, & omnes quicumque credebant ei dissipati sunt, & redacti ad nihilum. Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus † professionis: & auertit populum * post se, & ipse periiit, & omnes quot quot consenserunt ei, dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis: discedite ab hominibus istis, & sinite illos. Quoniã si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur. Si vero ex Deo est, non poteritis dissoluere: † Ne forte

Deo seruiendum, & eos qui decimas dabant, tributa nō dare debere. Quæ hæresis intantum creuit, ut Pharisæi & multi pars populi Christum interrogarent, an liceret tributa dare Cæsari.

f *Quoniã si est ex hominibus consilium, &c.* * CHRYS. Hic & illos uidetur hortari, ut ratiocinentur ac colligant. Igitur quia non est dissipatum, non est humanum: Ne quo pacto, & cum Deo pugnare inuentamini. Nō dixit, si fuerit Christus Deus. Opus. n. hoc declarabat, neque asseruit quod non humanum nec quod non diuinum, sed futuro tempore fidem permisit, ita ut perluadeat. At dicit quis, si persuasit, quare flagellarunt. Non potuerunt uidere quam indubitata iustitia, nihilominus tamen furorē suum impleuerunt, &c.

Casis.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Hæc cum audil. principes sacerdotum. dissecabant. quia respon- sionem eorum non poterant infringere, & tamē volebant eos occidere.
- 2 Surgens autem. Hic ponitur secunda excusatio per Gamaliel uer- ba, quia ut dicit Glo. erat discipulus apostolorum, occultus tamen, ut Iudeorum pessima consilia dissiparet.
- 3 Pharisæus. in hoc quod credebatur: surrectione uel, & spiritum, & an- gelum, sed non sequendo malitiam Pharisæorum.
- 4 Leg. s. do. hono. & sic magis habebant auctoritatem loquendi.
- 5 Iussit foras ad bre. ho. s. i. a. apostolos, ut in eorum absentia effica- cior esset pro eis eius sententia.
- 6 Viri istæ. qui estis in lege & prophetis eruditi.
- 7 Attendi. vobis, &c. q. d. non debetis eos precipitanter condemnare sed facta præterita considerare, quorum duo recitat, di.
- 8 Ante hos e. dies ex. The. di. se esse al. s. magnum prophetam, q. ut dicit Iosephus magicis artibus multos de Ierusalem decepit, & mul- tis facultatibus ex Ierusalem sublatis duxit eos usque ad ripas Iordanis dicens præbere eis transitum per arenam alueum.
- 9 Qui occi. est. &c. per milites ad hoc missos a Fado præside Syriæ.
- 10 Post hunc ex. lu. in d. pro. i. tempore quo singuli de Iudæa ibant ad civitatem suam, ut se esse subditos profiterentur Romanorum, ut ha-

- betur Luc. 2.
- 11 Et auertit popu. post se: affirmans publice, quod illicitum erat Iu- deis aliquem dominum cognoscere, nisi solum Deum, qui eduxerat eos de seruitute Aegypti. Sed hoc erat falsum, quia Ieremias qui sanctus fuit, in lucebat Sedechiam, & alios de populo Iudæorum ad seruiendum regi Chaldeorum. Ie. 38. Similiter. 2. Para. vl. Sedechias inculpatur de hoc, quod fregit iuramentum quod fecerat Nabuchodonosor, de seruiendo sibi subtributo, quod scriptura non fecisset, si iuramentum illud fasset illic- itum. Similiter Daniel & socii eius qui fuerunt sancti, hu. militer & fide- liter seruerunt Nabuchodonosor regi, propterea etiam saluator Matt. 22. interrogatus, si liceret Iudæis reddere censum Cæsari, respondit que sunt Cæ. Cæsari quæ sunt Dei Deo.
- 12 Etiple pe. & o. quot. con. ei. adherentes eius falsa doctrinæ. Con- sequenter replicat ad propositum prædict. a. d.
- 13 Et nunc ita dic. u. di. ab ho. istis. i. ab eorum persecutione.
- 14 Quo. si est ex ho. con. hoc. i. si doctrina eorū ē humanus. cõsilia
- 15 Dissolue. sicut & prædictorum.
- 16 Si uero ex Deo est. i. ex ordinatione diuina.
- 17 Non pote. dis. Nam eius ordinationem nullus potest impedire.
- 18 Ne forte & Deo re. videat. q. d. cum hoc incurretis peccatum gra- ue, repugnando ordinationi diuinæ.

* Confen-

MORALITER.
 * 2 Sur. an. in con. &c. Per Gamalielem legisdoctorem qui ra- tionabiliter loquens mitigauit eorum furorem, significat bo-

nus doctor catholicus, q. doctrina sana reprimit itā irrationabi- liter motā. quia labor prædicatorū, doctorū & cõfessorū mul- tum facit ad salutē animarum, & allevationē oneris curatorū

A *Ceſis.* R.A.B. Ecce fortitudo fidei patet, quæ non verbis cohi-
berari poterat, nec flagellis. Prius sunt sermoæ prohibiti, mo-
do flagellis ceſi.

ibidem.

* **CHRYSOST.** Perſuaſi ſunt autem ab eo, & acceſſiros apo-
ſtolos flagellarunt, ac dimiſerunt eos. Reuerſi ſunt gloriam

ne occiderent apoſto-
los, flagellatos autem
ſolum dimiſerunt.

† reperia-
mini.
aduerſ.
Gnoſticos
c. 10.

* **TERTVL.** Illic a
conſtitues ſynagogas
Iudæorū fontes per-
ſequutionum, apud
quas apoſtoli flagella
perpeſſi ſunt, & popu-
loſ nationem eū ſuo
quidem circo, &c.

B *Quo digni.* Non pu-
tabant ſe laborare, ſed
maximum munus
percipere: quia beati

qui perſecutionem patiuntur propter.

* **CHRYSOS.** Nuſquam hoc apud veteres contigit, quia & D
Hieremias flagellatus eſt, propter verbū domini, & Helia ac
alioſ minati ſunt. Sed hic erant ab hoc, & nō à ſoliſ ſignis, vir-
tutem Dei declararunt. Non dixit, quod non dolebant, ſed q̄
dolentes gaudebant. Vnde mañeſtum, ex libertate dicen-
di, quæ poſt flagella-
ſequēbarur.

a Conſentire eſt ſenſum ſenſui contingere. Ex communi conſenſu.

& Deo repugnare † videamini. Conſentierunt autem illi, & 1

In ſynagoga ſuis flagellabant eos.

conuocantes apoſtolos, caſis denūciauerunt eis, ne omni- 2

a Eius odio omnia hominib. propter nomen meum.

no loquerentur in nomine Ieſu: & dimiſerunt eos. + Et illi

a Gaudente inquit dominus in illa die & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in caelis.

quidam ibant gaudentes a conſpectu concilii: quoniam di-

a Non pro aliquo crimine Vbi Chriſtus in caula eſt, ibi male dicitur eſt operanda.

gni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Omnis 3

a Templo vicinas, vel totius ciuitatis. b Quæ pertinent ad mores.

autem die non ceſſabant in templo, & † circa domos docen-

a Fidem de Ieſu qui ſuit Chriſtus.

tes & euangelizantes Chriſtum Ieſum.

ſtatuatur ſequenti.

* **CHRYSOT.** Quā
do hæc fiebant, quan-
do flagella, quādo mi-
næ, quādo multipli-
cabantur diſcipuli.

C *Omni autem die non
ceſſabant in templo &c.*
Sape talia interponūt
capitula breuiter mul-
ta colligentia vt quaſi
finis præterito ſermo-
ni, & fundamentum

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Conſen. au. Hic conſequenter ponitur excuſatorum dimiſſio, cum
dicitur. Conſen. tum quia legis doctor erat honorabilis, tñ quia eius per-
ſuaſio erat rationabilis. Licet tamen conſenſerunt ei de dimiſſione apoſto-
lorum, non tamen de modo dimittendi. quia conſuluerat ſimpliciter eos
dimitti: & ipſi prius fuerunt caſi & prohibiti prædicare nomen Chriſti.

ideo ſequitur.

2 Et conuo. &c. Et illi quidem ibant gau. &c. ita quod aduerſa
non ſolum ſuſtinebant patienter, ſed etiam gaudent, in quo conſiſit ex-
cellentiffimus fortitudinis gradus.

3 Omniau. die nō ceſ. &c. in nullo verbis aut verberib. territi, ſed
magis ad prædicandum Chriſtum fortius animati.

ADDITIO.

In e. 5. vbi dicitur in Poſtil. Dicuntur autem Saducei à Zedec, quod
eſt iuſtitia, in Heb.

Sicut Arriani dicuntur ab Arrio qui fuit primus inuentor hæreſis Ar-
riane, ſic Saducei dicuntur à quodam qui nominabatur Sa loch qui fuit

primus inuentor hæreſis Saduceorum, vt habetur in Glo. ſuper librum
Thalauiticum, qui dicitur Aboth. Vnde non dicuntur à iuſtitia, quia nec
reputabantur inter alios iuſtiores, ſed contra: Phariſæi eorum amul-
i uſtiores reputabantur, vt patet Luc. 18. vbi dicitur de Phariſæis: qui
conſidebant in ſe tanquam iuſti, & ſpernebant ceteros.

CAP. VI.

A *In diebus, &c. mur-
mur Græcorum.*

ibidem.

* **BED.** Cauſa mur- a
muris erat, q̄a Hebræi
viduas ſuas, tanquam
eruditiores, in mini- b
ſterio alienigenis præ
ferebant. c

CHRYSOSTOMVS.
Hoc fortassis ob mul-
titudinem venit. Nō
enim poſſunt omnia d
in multitudine tam
exacte fieri.

Ho. 14.

† 93 d. c.
legim. in
fin.
† placitum
gratum.

BED. Cauſa murmuris erat: Hebræi uiduas ſuas vt pote erudi-
tiores in miniſterio præferebant viduis Græcorum.

B *Græcorum.* R.A.B. Siue aduenatum Gentilium in ciuitate cō-
uerſantium: ſiue Iudæorum genere, q̄ inter Græcos nati fue-
rant, & nutriti, qui murmurabant, & quia de ſpiciebantur, aut
quia ad miniſterium viduæ eorum non admittebātur, aut q̄a
præ

a Conſenſum quærunt multitudinis. Quod in exemplum debet aſſumi.

tem duodecim, multitudinem diſcipulorū dixerūt. † Nō eſt

a Meliora ſunt ſeruela mentis quam dapes corporis.

† æquum nos derelinquere verbū Dei: et miniſtrare menſis.

CAP. VI.

Prius dixerat omni die. a Sedulitate prædicantium.

N diebus autem illis creſcente nume- 1

a Chriſtianorum, qui illo tempore diſcipuli dicebantur.

ro diſcipulorum factum eſt murmur

Græcorum aduerſus Hebræos, eo quod

deſpicerentur in miniſterio quotidiana-

Communi conſenſu.

no viduæ eorum. Conuocantes au-

tem duodecim, multitudinem diſcipulorū dixerūt. † Nō eſt

a Meliora ſunt ſeruela mentis quam dapes corporis.

† æquum nos derelinquere verbū Dei: et miniſtrare menſis.

non poſſit vtrumque fieri accurate: qm̄ & qm̄ Mathiam ordi-
natura erant, primum rei oſtendunt neceſſitatem, eo quod
vnus defecerat, & oportebat fieri duodecim. Etiam hic utilita-
tem oſtendunt, ſed hoc non fecerūt in principio, ſed expecta-
runt, vſque dum oriretur murmur, neq. etiam expectauerunt
vt hic ſupra modum fieret. Vide quod iudiciū ipſis pmiferūt
& præſe-

præ cæteris, quoti-
diano miniſterio gra-
uabantur.

C *Deſpicerentur.* R.A.B.
Ex deſpectu plus gra-
uarentur.

d *Non eſt æquum, &c.*
BE. Oſtendunt apo-
ſtoli episcopos & do-
ctores eccleſiæ non
debere corporalib. re-
bus implicari.

5 * **CHRYSOST.** Prin-
cipio abſurdum pon-
it, oſtendens, quod

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

N diebus, au. &c. Deſcripta prædicatione Petri ſingulari, & cū a-
liis apoſtolis, hic conſequenter occasione huius ponitur pars incidenta
lis, in qua agitur de electione ſeptem diaconorū, ne impeditur oratio, et
prædicatio apoſtolorum. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur
cauſa & alius electionis, ſecundo ſubditur proſecutio de electis, ibi. Ste-
phanus autem. Prima in duas, quia primo ponitur electionis cauſa ſi-
ue ratio, ſecundo ipſa electio, ibi. Et placuit. Circa primum dicitur.

1 **In diu.** illis cr. mul. apo. Non enim poteſt regi tanta pace multi-
tudo ſicut pauci, eo quod difficile eſt quin in magna multitudine ſint ali-
qui

qui diſcoli.

2 **Aduerſus He.** omnes erant Iudæi, ſed aliqui erant nati in Iudæa.
& illi dicuntur hic Hebræi, & aliqui in Græcia ex Iudæis ibidem per An-
tiochum diſperſis, & illi qui de Gentilitate erant ad Iudaismum conuerſi

3 **Eo quod deſpi.** in nimi. quo. ui. eo. Quod exponitur dupliciter.
Vno modo, quia Græca mulieres tanquam magis rudes repellebantur ab
Hebræis ne miniſtrarent. Alio modo intelligitur iſte deſpectus in hoc, q̄
Græcis viduis non adminiſtrabantur ita bene neceſſaria ſicut Hebræis.

4 **Conuo. au. 12. mul. dix. non eſſe bene regibilem per eos in tempo-
ralibus abſque detrimento in ſpiritualibus.**

5 **Dixit.** Non eſt æquum. nos de uer. Dei, &c. i. prædicatione uer-
bi diuini, nam ſpiritualia ſunt temporalibus præponenda.

† Conſi-

MORALITER.

4 **Conuo. autem 12. mul. &c.** Duodecim apoſtoli ad pacē mul-
titudinis conſeruandam, & ut liberius intenderent orationi,
& prædicationi ad fidem, eccleſiæ dilatandā, ordinauerunt: te

ptē uiros boni teſtimonii, ad diſpenſationem bonorū tempo-
ralium, vt hic dicitur. Et per hoc episcopos qui ſunt ſucceſſores
apoſtolorum inſtruuntur, ut curam temporalium, quantum
poteſt fieri, bono modo aliis committentes circa ſpiritualia
betius ualeant occupari.

* Et

& preferunt eos, qui omnibus placet, & ab omnibus testimonium habent. Itaque cum Matthias preferendus esset, oportet, dicebant, ut ex his viris qui fuerunt nobiscum omni tempore, hic autem non sic. Non enim erat tale negotium. Ideo & hoc non permiserunt sorti, neque quum possent ipsi spiritu moti eligere, hoc faciunt: sed magis statuunt, quod multorum testimonio approbatur. Nam definire numerum, & ordinare, etiam hoc sibi vendicant. Eligere autem viros illis permittunt ut ne videantur ipsi in gratiam quorundam agere. Quonia & Deus Mosi permittit eligere viros quos ipse sciebat. Etenim sapientia multa opus est in huiusmodi dispensationibus.

a Considera. & c. septem & c. BE. Hic iam dicebant apostoli, & successores eorum per ecclesias constitui septem diacones qui essent tublimioris gradus ceteris: & proximi circa aram quasi columnae assisterent, non sine tepentiam mysterio.

CHRYS. Et incipiendo, & finiendo rationem reddant: Incumbemus, inquit, sic enim oportebat, non simpliciter, neque sine opera sed cum perseverantia incumbere.

b Nos vero orationi & ministris. & c. De seipsis non interrogant, sed iudicant.

** CHRYS.* Ex hoc manifestum, quod segregauerunt illos a multitudine. Et illi trahunt, non apostoli ducunt. Vide quomodo scriptor non est superfluous. Non enim dicit, quomodo, sed simpliciter quod ordinati sunt per preces. Hoc enim est *χρηστωσία*, id est, ordinatio.

** TERTUL.* Alter hereticus Nicolaus emerit: hic de septem diaconis, qui in actis apostolorum allekti sunt, fuit, &c. *c Et elegerunt, & c. orantes, & c. RAB.* Hic ordo seruandus est in ordinandis, eligat populus, ordinet episcopus.

d Stephanum. RAB. Hic primus ponitur, & solus laudatur, ut in vno omnes laudentur, aut primo martyrii honor feratur.

** CHRYS.* Manus viro superponitur, totum autem Deus operatur: & illius est manus, que eius qui ordinatur, caput contingit, si quemadmodum oportet, ordinatur.

e Et orantes. BE D. Communis dispensatio exigebat, ut ministri eligerentur, qui ut digni inuenti sunt, crescente gradatim

D Ibidem. E
+ testimonio comprobatos.

a Non mulieres. b Omnibus eligantur. c Quibus testimonium perhibeant omnes.
1 Considerate ergo fratres viros ex vobis **†** boni testimonii

a Hic numerus spiritus sancto conuenit. b Quod patet in signis & linguis. c Vos eligit, nos constituamus.
2 septem plenos spiritu sancto & sapientia, quos constituamus

a Ut ministrent ipsi vel presint ministrantibus. b Illi ad honorem, nos ad habebimus theoria. c Sine intermissione orate. Pradicationis.
3 super hoc opus. Nos vero orationi & ministerio uerbi **†** in-

a Pro vobis & aliis. b Ne quod offendiculum fieret eaangelio, murmura sedant, c consensui omnium student.
4 stantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine.

a In Deum: uelut ab hominibus credendum. b Virumque probauit euentus.
5 **†** Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & spiritu sancto, & Philippum & Prochorum, & Nicanorem, & Timo-

a Hic solus aduenam dicitur, uel quia ceteri aduenam non erant: uel quia notabilis fuerat futurus, ideo quasi alienus aduenam dicitur. b Illi qui elegerunt.
6 nem, & Parmenam, & Nicolaum **†** aduenam Antiochen-

a In fide & opere credentium.
7 num. Hos statuerunt ante conspectum apostolorum,

a Hac autoritate diaconibus manus imponunt. b predicationis: crescente numero discipulorum, &c.
8 & orantes imposuerunt eis manus. Et uerbum domini

a Nondum enim alius cuius tibus erat predicationum.
9 crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in

10 Ierusalem valde. Multa etiam turba sacerdotum obe-

dem, flagellari, alios autem fugari, alios spiritus tentare, alios obmurmurare, sed & sic credentium numerus augebatur, ita emendabatur, ex eo quod Anania acciderat, & maior timor illis fiebat. Vide autem oro, quomodo creuit multitudo: post tentationes tumne creuit, & non antea. Considera autem, quanta & benignitas dei, ex illis enim principibus sacerdotum, qui ad eadem turbam exasperant, qui talia clamant & dixerant, alios saluos fecit, &c. Ex his multi obediebant fidei.

f Et uerbum uo. & c. RA. Quasi recapitulatio uidetur, quia dixerat. *Omni die non cessabant docentes, &c. & in hoc ipsum redit, di. Et uerbum domini crescebat.*

RA. Saepe in hoc libro, & in euangelio etiam talia interponuntur capitula: ne subito, desinentes, uel subito introductae uilescant sententiae. Vnde ad ornandum preteritae narrationis finem & sequentis principium, & ad euangelii, & apostolorum laudem inferuntur haec. *Et uerbum do cres. & mul. nu. p*

Ibidem. † profelitu
b
† incubemur.

NICOLAUS DE LYRA: T.

- 1** Considerate ergo fratres uiros ex uobis. quos melius cognoscitis quam extraneos, & ipsi melius possunt scire modum regendi. multitudinem hanc quam extranei.
- 2** Boni testimonii. i. bone fame.
- 3** Septem. Ille numerus competit septenario spiritus sancti, ideo subditur.
- 4** Plenos spiritu sancto & sapientia. quantum apparere potest per signa exteriora.
- 5** Quos constituamus super hoc opus. scilicet ad ministracionem temporalium.
- 6** Nos vero orationi, &c. per quam ascenditur in Deum.
- 7** Et ministerio uerbi instantes erimus. per quod fit descensus ad proximum, ad modum angelorum in scala iacob ascendentium, & descendentium, Gen. 18.
- 8** Et placuit sermo coram omni multitudine. Hic consequenter ponitur electio cum dicitur. Et placuit ser. co. multi. quia rationalis

- erat, & utilis.*
- 9** Et elegerunt Stephanum uirum plenum fide & spiritu sancto, &c. id est fideitate, propter quod tale negotium poterat sibi secure committi, & idem intelligendum est de aliis. Iste tamen specialiter laudatur tanquam primus martyr futurus,
- 10** Et Nicolaum aduenam. id est de Gentilitate conuersum ad Iudaismum.
- 11** Antiochenum. i. de Antiochia natum.
- 12** Hos statuerunt ante conspectum apo. &c. scilicet illi qui eos elegerunt.
- 13** Et orantes, s. apostoli.
- 14** Imposuerunt eis ma. ipsos ordinando in diaconos, unde & diaconi per impositionem manus ordinantur.
- 15** Et uerbum domini cre. id est effectus predicationis uerbi Dei per multiplicationem credentium,
- 16** Multa etiam turba obe. fi. propter miracula quae fiebant manifeste, occulte tamen erant Cpristiani, sic Gamaliel, etiam eadem ratione.

MORALITER.

9 *Et elegerunt. Ste.* Per Stephanum qui describitur hic plenus fide plenus gratia, & fortitudine, significari potest quilibet Christianus, qui ex gratia a Deo sibi datus paratus est fidem Xpi defendere, secundum conditionem suae personae, & pro ea martyrium sustinere. Et nome Stephani consonat, quod uno modo

do norma, alio uero modo corona interpretatur, talis enim norma fidei sequitur indeclinabiliter: propter quod corona gloriae sibi reddenda finaliter promeretur, secundum illud 2. Tim. 4. b. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauit, in reliquo reposita est mihi corona iustitiae, qua reddet mihi dominus in illa die iustus iudex, ideo subditur.

A Maior ex hoc nascitur causa persecutionis, quia prius crescen-
te plebe zelus fuerat concitatus.
* **OECUM.** Qui enim ante electionem prodigia non facie-
bat, ut qui nec satis cognitus erat, ubi per electionem cogni-
tus est, tunc etiam donum, quod electionem consequutum
erat, demonstrabat.

Hom. 15.

* **CHRYSOSTOM.** vide, quomodo etiam
in illis septem vnus ca-
teris praeferebatur, &
primatum habebat.
Nam quamuis om-
nium communis ordi-
natio, attamen ille ma-
iorem sibi conciliaret
gratiam. Ante illud
tempus nullum fece-
rat signum, at ubi ma-
nifestatus est, ut osten-
datur non sufficere so-
lam gratiam, sed opus
etiam ordinatione, ut
spiritus sancti augmen-
tum fiat. Quod si an-
te pleni spiritu, at id a
lauachro.

B diebat fidei. Stephanus autem plenus gratia & fortitudine,
faciebat prodigia & signa magna in populo. Surrexerunt au-
tem quidam de Synagoga quae appellatur Libertinorum &
Cyrenensium & Alexandrinorum, & eorum qui erant a Ci-
licia & Asia, disputantes cum Stephano, & non poterant re-
sistere sapientiae & spiritui qui loquebatur. Tunc submise-
runt viros, qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiae
in Moysen, & Deum. Commouerunt itaque plebem &
seniores & scribas, & concurrerunt rapuerunt eum, & addu-

si appellabatur. Porro eorum modum migrabantur illic
hospites multi & ita Synagogas habebant multas, in quibus
oportebat & legem legi, & preces fieri.
D *Disputantes cum Stephano, &c.* **CHRYSOSTOMVS.** Idcirco
circo disputabant ut cogerent illum dicere aliquid. At ille post
ea apertius locutus
est. Tu autem confide-
ra velini quomodo &
hic, dum cogitur, do-
cere attentat & illi ite-
rum per signa in inui-
diam non solum moue-
antur, sed quoniam an-
& legis cognitione su-
perior erat, illisque in-
tolerabilis, falsos quo-
que testes consti-
tuunt.

+inuaden-
tes.

B Stephanus. Graece,
Latine corona: qui
quod praecipuum erat in re, praefatio nominis praecipua occupa-
bat: quia post crucem Christi primus martyrio coronatus est sub-
limiter, qui lapidatus est humiliter. Hebraice interpretatur Ste-
phanus norma nostra, qui primo passus sequentibus martyri-
bus factus est forma iuxta pro Christo.

Ho eadem

B Surrexerunt, &c. **CHRYSOS.** Iterum vocat surrectionem,
illorum exacerbationem & iram. Vide & hoc loco magnam
multitudinem, imo aiam accusationum figuram. Nam post
quam Gamaliel illos prohibuerat, ne quid contra illos atten-
tent, aliam accusationem inducunt.

Libertini.

C *Liberti.* **BE.** Libertini dicuntur filij Libertorum, i. eorum qui
de seruitute manu missi & libertati donati sunt. Constat er-
go de stirpe seruili fuisse qui primo fidei Christi resisterunt, qui
et si ab hominibus emancipati, tamen serui erant peccati, figu-
rantes hereticos & persecutores fidei & sanctitatis.

Ibidem.

* **CHRYS.** Variarum autem Synagogarum erant, Libertinorum, &
Cyrenensium. Sed Cyrenenses ultra Alexandrinos siti sunt: qui
& illic pro consuetudine quae tunc erat, habebant Synagogas:
fortassis, & illic manserunt, ne cogerentur continuo migra-
re, Libertini autem, qui a Romanis libertate donati erant,
sic

farii.

RAB. Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: non
enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui lo-
quitur in vobis. Impletur etiam illud: non relinquam vos orpha-
nos, sed mittam vobis paracletum, &c.

F *Tunc submiserunt viros qui dicerent, se audisse eum dicentem verba
blasphemiae in Moysen, & Deum.* **CHRYS.** Non volunt simplici-
ter occidere, sed & cum suffragio, & ut & gloriam ipsorum in-
fament, & illis relicti sic ad alios veniant, haec ratione perter-
rentes etiam illos qui etiam non dixerant, quod loquatur, sed
quod non cessat loqui: aucta sicque accusatione. Et ut accusa-
tionem instituant, contra Deum, inquit, & contra Moysen lo-
quitur. O impudentes, opera facitis blasphemia contra Deum,
& non curatis, & Moysi curam vobis esse simularis? &c. Vi-
des quomodo illum ob auersam & turbatam rem publicam
impietatis accusant? Quod autem non potuerit ille talia lo-
qui, nec fuerit tam audax, omnibus est manifestum, tam mitis e-
rat, atque adeo in facie cernebatur.

G *Commouerunt itaque plebem, &c.* **CHRYS.** Erubescabant enim
ita illos simpliciter rapere, nihil habentes quod obicerent.
Et vide

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 *Stephanus autem plenus gratia, &c. Hic consequenter sanctus Lucas profertur de electis, & primo de Stephano, secundo de Philippo, c. 8. ibi. Philippus autem, prima in duas, quia primo circa Stephanum delatur virtutis operatio, secundo consurgens inde persecutio, ibi: Tunc submiserunt. Circa primum dicitur, Stephanus autem ple. gra. ad bene operandum.*
- 2 *Et for. ad aduersa tolerandum.*
- 3 *Faciebat pro. &c. ad veritatem fidei catholicae firmandam.*
- 4 *Surrexerunt autem quidam de Sy. quae ap. liber. a regione nominatorum, ut dicit glossa interlinearis.*
- 5 *Et Cyrenensium. a Cyrene ciuitate.*
- 6 *Et Alexandrino. ab Alexandria Metropoli Aegypti.*
- 7 *Et eorum qui erant a ci. & a. nomina sunt regionum iudaeae propinquarum.*
- 8 *Disputantes cum Ste. fidem catholicam uerbis quantum poterat impugnando.*
- 9 *Et non poterat. sa. & spi. qui loque. secundum quod promiserat Saluator*

- nator dicens, Luc. 2. 1. c. Ego dabo vobis os & sapientiam cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarii uestri.*
- 10 *Tunc submiserunt. Hic consequenter ponitur oriens persecutio, ut qui ratione vel scriptura Stephano non poterant resistere, violentia superiores appaerent. Et primo ponitur ipsius Stephani persecutio singularis, secundo ecclesiae generalis, in principio. 8. c. Prima adhuc in tres quia primo ponitur Stephani accusatio falsa, secundo eius responsio uera, in principio se. ca. 3. tertio lapidatio eius iniusta uersus finem se. c. ibi. Audientes autem, circa primum dicitur. Tunc submiserunt uia id est submisit informauerunt & fraudulenter de testimonio extra Stephanum ferendo.*
- 11 *Qui d. se au. cum dicerent. &c. in Mo. & Deum. i. contra Deum & Moysen blasphemus autem in lege praecipitur lapidari, Leui. 24.*
- 12 *Commouit itaque plebem. id est populum communem.*
- 13 *Et senio. id est maiores populi.*
- 14 *Et scri. id est legis doctores.*
- 15 *Et concurrentes rapuerunt eum & addu. &c. quasi furia mentis, & non ratione.*

MORALITER

3 *Eacie. pro.* Prodigium dicitur quasi porro. i. longe a digito, eo quod non potest uisibiliter ostendi. Homo uero paratus ad martyrium non aspicit bona mundi sensibilia, quae tanquam nobis propinqua possunt ostendi cum digito, sed bona caelestia, sicut dicitur. i. ad Co. 2. c. Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit Deus diligenti se.

4 *Sur. au. qui de sy.* haec est synagoga sathanae, ut dicitur Apo. 2. c. Quae semper aduersatur fidei parato mortem pati pro Christi

ito, sed quia non potest resistere sapientiae & spiritui qui loquitur in ipso, sicut promittitur Luc. 11. c. Ego dabo uobis os, & sapientiam cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii uestri, propter quod uia falsitatis & prodicionis qui rit uti insidius unde subditur.

10 *Tunc submi. ui. mendaces & iniquos, talibus enim peruersi utuntur qui innocentiam persequuntur.*

12 *Commouerunt, &c. prouocando eos contra innocentes. Si faciunt homines maligni, ut iustitiae zelo uideantur moueri.*

* **MO-**

Et vide quomodo neque illi testificantur, qui iudicabant, re-
prehensi enim fuissent, sed simpliciter alios conducti, ut ne
videatur violentum opus. Id quod etiam Christo eos fecisse quod
viderit. Vidisti predicationis vim, & quomodo dum flagellaba-
tur, & lapidabantur, preualet, atque etiam dum ad tribunal du-

A xerunt in concilium, & statuerunt falsos testes, dicentes: Ho-
mo iste non cessat loqui verba * aduersus locum sanctum &
legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Na-
zare^a nus hic destruet locum istum, & mutabit traditiones qua-
tradidit nobis Moyses. Et intuentes eum omnes qui sede-
bant in concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem angeli.

stat emortuæ, exanguis, & albida, frigida, sed & recepto calo-
re, & resulo colore, eadem caro & sanguis est. Mutatur postea
& facies eiusdem, in contemptibili claritate. Sed Moyses erat
proinde qui non videbatur. Sic & Stephanus angelicum iam
fastigium induerat, sed non alia genua in lapidatione succide-
rant, &c.

* **CHRYS.** Vnde in Stephano gratia illa florebat? Nun-
quid a fide? manifestum quod supra testimonium accepit, quia
fide plenus erat. Fieri autem potest, ut fidem quis habet
absque sanationum gratia. Nam alii quidem data est gratia sa-
nationum, alii uero sapientie. Hic autem mihi videtur insinua-
re illum fuisse faciem amabilem, dicendo, vidi faciem illius quasi
faciem angeli, quod & de Barnaba testificantur. Vnde scimus
simplices, & Innocentes in admiratione esse, maxime si tam
gratioso vultu sint.

* **EVSEB. EMIS-SEN.** Qui si magnificat moriturum, putas quomodo decorabit
aeternum?

eternum; Abundantia cordis transit in decus corporis: in ex-
terioris gloria candor interioris exundat, & abscondita pecto-
ris ornamenta speculum frontis irradiant, habens intra se spi-
ritum sanctum, os prae se gestat angelicum.

* **CHRYSOSTOMVS.** Hoc igitur erat gratia, hoc & Mo-
sis gloria erat. Vide-
tur autem mihi Deus
illum fecisse tantæ
gratiæ ac amabilem,
ut statim aspectu ter-
ruerit illos. Possunt
enim facies & spiri-
tali gratia plene esse,
& desiderantibus de-
siderabiles, & odio
habentibus reueren-
dæ ac terribiles.

^a Passionem Christi imitatur, contra quem surrexerunt falsi testes.
^q Ex inuidia accusantes.

^a Addunt ad hoc quod iussi sunt dicere.

^b Ierusalem, quia templo & legi veteri ecclesiam & legem nouam præferebat.

^a Nazareth, qui est vilis locus & inferior.

^b Sanctum & cunctis reuerendum.

^c Vt legi veteri succedat noua.

^a Præ fulgore terribili, vel pulchritudine candoris.

^b Vere angelus erat. i. nunciatus voluntatis Dei.

* **TERTULLIA.** Mutatur Moysi ma-
nus, & quidem, ad in-

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et statuerunt falsos testes, qui dixerunt: Homo iste, &c. Non nominant eum
proprio nomine, ex contemptu, & superbia.

2 Non cessat loqui, &c. quod dicitur non solum est blasphemus, sed etiam blasphemie
assuetus.

3 Hic destruitur locus istum & cetera. Videtur quod non dixerunt falsum,
quia Christus dixit de templo Mat. xxiii. a. quod non remaneret lapis super
lapidem, qui non destrueretur. & de mutatione traditionum Moysi, Iob. iij. c.
Venit hora in qua nec in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitis patrem,
sed veri adoratores erunt qui adorabunt patrem in spiritu, & ueritate. in quo
significabat ipsum corporalem legis cultum in spiritualem commutandum.
Ad primum dicitur, quod Christus non dixit se templum destrucendum, sed prædixit
esse destruendum, sicut factum est postea per Romanos anno. xliij. post
passionem Christi. Si autem obiiciatur, quod Romani non destruxerunt nisi
in virtute Dei, et sic Christus cum sit Deus destruxit. Non valet, quia
testes non loquebantur de Iesu Christo in quantum Deus: cum eius diuini-

nitatem negarent, & purum hominem fuisse dicerent. & sic loqueban-
tur: Iesus Nazarenus hic. contemptibilis homo. Ad secundum sciendum
similiter, quod traditiones illas non dixit se mutaturum, sed quod essent
mutanda dicto modo, & licet hoc fecerit in quantum Deus, hoc tamen
modo non loquebantur testes, ut dictum est. Sciendum tamen de hac
mutatione, quod non fuit mutatio de contrario in contrarium proprie,
sed de imperfecto ad perfectum, quia cultus nouæ legis est multo perfe-
ctior quam veteris, sicut diffuse fuit ostensum in principio epistolæ ad
Hebræos, propter quod dicitur Heb. vii. c. Nihil ad perfectum addu-
xit lex. Quod autem sic mutatur, non proprie destruitur, sed magis per-
ficitur, quia virtualiter remanet in quodam meliori propter quod dicit
Saluator Mat. v. b. Non veni soluere legem, sed adimplere.

4 Et intuentes eum animo & vultu irato.

5 Viderunt faciem eius tanquam faciem angeli, &c. ex quadam
pulchritudine & claritate sibi diuinitus data ad declarationem suæ san-
ctitatis & innocentie, ut sic à malitia retraherentur, vel damnabiles
magis redderentur.

MORALITER.

* 4 Et intuentes, &c. tanquam iudices.

5 Vides faciem eius tanquam faciem angeli, &c. ad demonstrandum eius in-
nocentiam

nocentiam uirtute luminis diuini. Ex quo apparuit maior ma-
litia qui repressi non fuerunt tali signo à malignitate sua. Istis
autem similes sunt mali iudices, qui cognita ueritate non di-
mittunt partem aduersam fouere.

* **MORALI.**

CAP. VII.

Dixit autem princeps, &c.
* **CHRYSOSTO.**
Vides quomodo cum man-
fuetudi-

CAP. VII.

^a Stephano. ^a Blasphemasse te Deum, legem, & locum sanctum.

Dixit autem princeps sacerdotum: Si hæc ira

uetudine rogat, atque sine
molestia. Eapropter & ille be-
nignis verbis incipit, viri fra-
tres & patres, &c.

* **OECUMEN.**

NICOLAUS DE LYRA.
CAP. VII.

* 1 **D**ixit autem. Hic ponitur accusati responsio. circa quã pri-
mo datur respondendi locus, cum dicitur: Dixit autem au-
tem ad principes sacer. &c. secundo ponitur responsionis actus cum
subditur: Qui ait, &c. Circa quod sciendum, quod Stephanus fuit accusa-
tus de quatuor, scilicet quod locutus fuerat contra Deum, contra Moysen,
contra templum, & contra legem, ut patet ex dictis, ideo primo excusat
se de primo, scilicet de Deo, secundo de Moysen ibi: Eodem tempore.
tertio de templo, ibi: Tabernaculum. quarto de lege, ibi: Dura ceruice.

De primo autem excusat se per hoc, quod ostendit se colere Deum
quem coluerunt sancti patres & patriarche, breuiter replicans eor-
um historiam, usque ad Moysen. Et diuitur in duas partes: quia pri-
mo recitatur historia incipienda ab Abraham, usque ad Iacob, secundo a
Iacob usque ad Moysen, ibi: Et Iacob, prima adhuc in duas, quia pri-
mo recitat historiam Abrahæ extra promissionis terram secundo intra
ipsam, ibi: Et inde.

Ad euentiam dicendorum sunt hic aliqua prenotanda propter
concordiam huius passus ad ea quæ dicta sunt de Abraham, Gene. 11.
& 12. Primum est de apparitione Dei dicentis Abrahæ, Exi de terra
tua, & cat. bis enim videtur hoc Deus sibi dixisse. Semel ante patris
* sui

Ibidem.

* OECUM. Vide quomodo ipsos à temporalibus abducit, & interim à loco, gloriam Deo non loco attribuens. Ipse enim gloria fons est, non egens gloria, quæ per templū à nobis est. *a Viri fratres & patres.* Quia Stephanus insimulabatur blasphemasse in Moyse & Deum, in principio sui sermonis illorum calumniæ occurrit, dicens, Deum qui loquebatur patribus & prophetis, Deum esse maiestatis & gloriæ. Moysen etiam laudat: sed illos rebelles & semper inobedientes comprobabat. Sed arte loquendi usus est ad rebelles incipiens quasi timeret eos: sic, *Viri fratres & patres:* lenis sermo & clemens conciliat auditorem, ut commendat auctorem. Blande cœpit ut diu audiretur, & qui recitabat contra Deum, & legem loqui, uerum Deum prædicat in principio orationis. Legem etiam sic exposuit, ut eius esset prædicator, cuius accitabatur destructor. in processu etiam sermonis errores eorum redarguens, vigorem animi, & quod liber erat à timore inimici, perdocuit.

Gen. 12. a

Luc. 6. d.

De ciuitate Dei li. 36. cad. 15.

b *Deus gloriæ, &c.* Memor Stephanus præcepti illius: Diligite inimicos vestros, &c. persecutoribus suis salutem nunciavit. * AVGV. intelligendum est igitur locutum Deum fuisse cum Abraham cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charram, sed cum in Charram peruenisset cum patre retento præcepto Dei apud se, & inde exiisset septuagesimo & quinto suo: patris autem sui centesimo quadagesimo quinto anno. Collocationem vero eius in terram Chanaan non profectioem de Charra post mortem patris eius factam esse dixit: quia iam mortuus erat pater eius quando emit terram, cuius ibi iam suæ rei cœpit esse possessor. Quod autem iam in Mesopotamia constituto, hoc est, iam egresso de terra Chaldaorum,

rum, dixit ei Deus: Exi de terra tua, &c. Nō ut inde corpus eiceret, quod iam faceret, sed ut animam euelleret, dicitur. *c In Mesopotamia.* B. D. Mesopotamia in capite Syriae est constituta ad Aquilonem.

RAEBAN. Mesopotamia, & Charram in Chaldaea sunt. de Mesopotamia transiit grauit in Charram.

Prudentes. ¶ Quia vnus erat generis a ¶ Seniores. b ¶ Ante interiori. c ¶ Cuius gloria in aeternum. ¶ Pater ostendit se non blasphemare Deum. 1 a se habent? Qui ait: Viri fratres & patres, audite, Deus gloria a ¶ Quam fide quam & carae. b ¶ Per angelum. 2 ria apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia priusquam moraretur in Charram & dixit ad illum: ¶ Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam monstrauero tibi. Tunc abiit de terra Chaldaeorum, & habitauit in Charram, Et inde postquam

1 d Et dixit, &c. In Gene 2 si videtur contineri: 3 quod post mortem patris sui locutus est dominus Abraham, qui 4 in Charra mortuus est, ubi cum eo filius 5 habitauit. Sed priusquam in illa ciuitate 6 habitaret, cum esset in 7 Mesopotamia dictum 8 est ei.

* CHRYS. Illa enim patria quocumque duxerit Deus, & hæreticitatem hic non accepit. Et quod si quis diligenter inquirat, Perse sunt Iudæi. Et hic discet, quod absque signis obedire oportet Deo, licet graua quædam contingant. Quoniam & patriarcha etiam relicto sepulchro paterno, ac omnibus, obtemperauit Deo. Si autem illius pater non fuit ei socius profectio nis in Palaestinam, eò quod infidelis erat, multo magis pueri non erunt socii ac participes, licet magnam partem viuentium si patris virtutem non fuerunt imitati, &c.

e Exi de terra tua & de cognatione tua, &c. Terram & cognationem Abraham Chaldaeorum patriam genusque appellat, unde iam exierat, degens modo in Mesopotamia: sed adhuc tenebatur spe, & desiderio redeundi, & ideo audit: Exi de terra & de cognatione tua, non ut corpus extraheret, quod iam fecerat, sed amorem cordis euelleret. Ideoque quod sequitur: Tunc exiit de terra, &c. non de corpore, sed amore intelligendum est; quo in perpetuum à Chaldaeis loco, & desiderio

NICOLAUS DE LYRA.

sui mortem Thare: & de hoc loquitur hic Stephanus; verum tamen illum exitum non fuit executus usque post mortem patris, qui senex erat ut ei obsequium debitum impenderet, & hoc de voluntate domini licet, non sit expressum. Et iterum semel post mortem patris. & tunc dedit executionem. & de ista vice fit mentio Gen. xij. sicut Iohan. xx. e. dicitur, quod Christus in die sua resurrectionis dixit apostolis: Sicut me misit pater, ita & ego mitto vos. s. ad predicandum. & tamen de voluntate eius executio eius fuit retardata usque post spiritus sancti missionem. Vnde in die ascensionis illud mandatum fuit reuocatum cum tali retardatione, supra j. a. Accipietis virtutem spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes, &c. Nec istud repugnat ei quod dixi Gen. 12. improbens Rab. Sa. dicens quod illud: Exi de terra tua, &c. fuit dictum Abraham per 70. annos ante mortem patris sui, & quod ex tunc exiuit, quia non reprobauit eum, nisi quantum ad hoc dictum: Exi de terra, &c. ad quod secuta est executio ante mortem patris, quod est falsum. ut dictum, Secundum est de loco apparitionis.

Circa quod sciendum, quod Mesopotamia est nomen ciuitatis, & regionis siue prouincie, sicut Babylonia in libris Regū & Paralipomenon, & prophetarum, aliquando accipitur pro ciuitate Babylon præcisè, & aliquando pro tota prouincia, vnde in pluribus locis dicuntur Iudæi in Babylonia captiuati, qui tamen fuerunt in diuersis regni ciuitatibus collocati, & Samaria accipitur frequenter pro nomine vnus ciuitatis, ut patet valde in multis locis. & aliquando pro regione, sicut Iob. 4. a. dicitur. Venit Iesus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar & sic manifeste patet quod Samaria ibi accipitur pro regione vel prouincia. Similiter Mesopotamia aliquando accipitur pro ciuitate Aran præcisè, quæ hic nominatur Charram, & sic sunt nomina synonyma, sicut dictum fuit Gen. 24. sed Mesopotamia est nomen Græcum dictum à meso, quod est medium, & potamos quod est fluiuius, quia ciuitas illa est sita inter duo flumina, vnde Gene. 24. ubi translatio nostra habet Mesopotamiam in Hebraeo habetur, in Aram fluiuiorum; Aram autem est nomen Syrum. Aliquando

Alliquando uero hoc nomen Mesopotamia accipitur pro tota prouincia circa dictam ciuitatem, Abraham vero exiens de Chaldaea cū patre suo Thare prius intrauit Mesopotamiam, prout est nomen regionis, quam pro ut est nomen ciuitatis, quæ alio nomine dicitur Tharan. His ergo præmissis exponenda est litera.

- 1 Viri fra. hoc dicit quantum ad sibi coæuos & iuniores.
- 2 Et patres. quantum ad seniores.
- 3 Audite. veritatem.
- 4 Deus glor. &c. id est, Deus gloriosus, quem colo, & sic non sum blasphemus.
- 5 Apparuit pat. no. Abraham, prima uice.
- 6 Cum esset, &c. i. intraisset terminos Mesopotamie regionis.
- 7 Priusquam mo. in Charram. cum patre suo.
- 8 Et dixit ad il. Exi de ter. &c. Sed quomodo hic dicitur? quia iam exierat de Chaldaea in qua natus fuerat. nam Mesopotamia, & Chaldaea prouincia sunt distinctæ. Ideo dicunt aliqui quod licet exiisset corpore, non tamen mente: quia proponebat illuc redire. Sed istud dictum improbat Gen. 12. Et ideo dicendum sicut ibi dictum fuit, quod exire hic dicitur pro se magis elongare, & huic concordat litera Hebraica Gen. 12. ubi nostra translatio habet: Egredere de terra tua, &c. in Hebraeo habetur: Vade tibi de terra tua, q. d. pro uilitate tua vade longius.
- 9 De terra tua & co. tua. quia Nachor frater Abraham remansit in Mesopotamia.
- 10 Tunc exiit. i. longius abiit.
- 11 De terra Chaldaea. de qua iam ante exierat, ut dictum est.
- 12 Et habi. in Char. cum pa. suo, &c. supradicta ex ratione.
- 13 Et inde. Hic consequenter recitatur breuiter historia Abraham, in terra promissionis, di. Et inde postquam pater eius mor. est transiit. il. reiterando præceptum illud: Exi de terra tua secundum quod dictum est supra, & habetur Gen. 12. Aliqui tamen dicunt, quod illud quod hic dicitur: Exi de terra, &c. dicitur per anticipationem, et quod solū dictum fuit semel post mortem patris. Sed melius concordat litera, quod bis, ut dictum est

Mesopotamiz accipit quo.

MORALITER.

* Viri fratres & patres. audi. &c. Hic ponitur beati Stephani excusatio vera ad suam innocentiam declarationem, & aduersariorum falsitatem. Circa quod sciendum, quod accusabatur de quatuor, ut patet ex præcedentibus. i. de blasphemia contra Deum, & contra Moysen, contra templum, & contra legem, de primò excusat

excusat se ostendens se cultorem illius veri Dei, quem coluerunt patriarche sancti incipiens ab Abraham dicens. 4 Deus gloriæ appa. patri nostro Abraham, &c. Eodem tempore natus est Moyses, &c. Hic excusat se de blasphemia contra Moysen, confitens ipsum fuisse Deo gratum, & ad liberationem Israel diuinitus ordinatum, & prophetasse Christi aduentum, dicens. * MORALI.

siderio auulsus est. Iuxta fidem chronicorū eodē anno Chal-
deam egressus, Mesopotamiam ingressus, in Charram mora-
tus, & in terram promissionis est inductus.

RAB. Tertium Stephanus pratermisit. i. & de domo patris
tūi, quod factum est propter nimiam populi peritiam uel im-
peritiam.

BEDA. De Chil-
dā, in qua est Char-
ram.

RAB. De Ut Chal-
deorum Abraham e-
xit. Ut ignis inter-
pretatur. Ignem Chal-
de adorant, cui etiam
homines sacrificant.
Tradunt Hebræi Arā
fratrē Abraham Chal-
deorum igni immo-
lātū combustū fuisse,
sed ignem Abraham a
Deo extinctum, qua-
re inde cum patre suo
& Loth filio Aram, &
totam familiam fugit
in Charam ubi mor-
tuo patre dictum est
ei. Exi de terra tua,
&c.

a Pater eius, &c. Sed
repromisit, &c. R.A. Redit ad originem generis Israel, & ami-
citia diuina exordium, ut nihil pratermittat in quo blasphe-
mare videatur.

b Vos habitatis. Non apostoli terram reliquerant, nec Step-
hanus qui iam quasi in morte positus erat.

c Sed repromisit dare illi eam in possessionem. * CHRYSOSTOMVS.
Magna etiam hic Dei ostenditur misericordia, ac Abraham fi-
des, quod obedit eum non esset illi filius. Hoc ostendit obedi-
tiam ac fidem. Quamuis ea quæ facta diuersum monstrant, ut
puta quod postquam venissent, non habuit vestigium pedis,
id sane fidei contrarium erat. Hæc considerantes etiam nos
quæ scilicet promiserit Deus, recipiamus, etiam si aduersa fue-
rint ea quæ sunt, quamuis nobis non sint aduersa, sed valde
congrua, &c.

* CHRYS. Vide ante quot annos promissio, & promissio-
nis modum, & nusquam sacrificium, nusquam circuncisio.
Hic ostendit Deum permisisse illos grauius affigi, & non re-
liquisse affligentes, impunitos.

f Gentem autem cui seruiet, &c. Vides quæ promisit, qui dedit ter-
ram, prius mala permittit: sic & nūc, licet regnum pmiserit,
tentationibus exerceri sinit. si hic post quadringētos annos li-
bertas, quid mirum si idem in regno fiat. Nihilominus quod
Deus promiserat, præstitit, nec potuit sermonem illius ut fal-
sum, redarguere tempus; tamen non vulgare m tulissent ser-
uitutem. Ceterum non est contentus punire illos, sed & bona
eis promittit. Mihi autem videtur, quod velit illis etiam be-
neficia quæ acceperant, in memoriam reducere.

l Quia erit se. tuum ac. &c. B.E. Non ita intelligendum est, quasi
male tractandum & seruituti subiiciendum diceret hoc
semen

semen annis quadringentis & 30. sed per hyperbaton legen-
dum, quia peregrinum erit semen eius annis quadringentis.
30. in parte, cuius temporis etiam seruitus accidit, quia scriptū
est. In Isaac vocabitur tibi semen. Ex anno natiuitatis Isaac vi-
que ad annum egressionis de Aegypto cōputantur anni. 405.
quibus peregrinum
erat futurum illud se-
men, siue in terra Cha-
naan, siue in Aegypto
c Annis quadringentis.
2 RAB. Sic est iungen-
dum, Accola annis
quadringentis 30. Ex
quo enim Deus pro-
misit Abraham, usque
ad descensum Iacob
in Aegyptum anni
fuerunt, 205. a descen-
su Iacob in Aegyptū,
7 vsque ad egressum Is-
rael ex Aegypto anni
fuerunt. 215. Hebræi
in Aegypto annis. 144.
seruiert
autem quadringenti
tantum numerantur
anni. In Exod. & Ste-
phani prædicatione
adduntur. 30. Ali-
quando enim in scri-
pturis, ubi magnus ponitur numerus, minor numerus causa
breuitatis pratermittitur: ubi non diligentia numerandi, sed
magnitudo tantum demonstratur: quod secuta est Genesis.
Exodus vero finito tempore accolatus totum peregrinatio-
nis spacium diligenter describit. In Actibus etiam apo-
stolorum quadringentos annos & 30. Paulus huic numero
assignat, dicens, quali post quadringentos & 30. annos, qui
numerus non a prima promissione, sed a natiuitate Isaac
vsque ad distributionem terræ promissionis completus
est.
8 Iudicabo. R.A. Iudicium aliquando discretionem significat, ut
ibr: Iudica me Deus, discerne causam meam. Aliquando pœ-
nam, ut Iudica illos Deus.

a Quamuis multos agros sibi possederit, agrum tamen proprium non habuit.
b Minimam partem, speluncam enim cum agro non hereditate possedit, sed precio emit ab Ephron
filio eorū Ethæo. c Quare merito eius datur semini. d Hæreditatem.

a Hoc dicitur, ut magis appareat scientia Dei promittentis, b Per angelum, ut patet.

a Adæ qui non suam colit terram.

a Chanaan, vel Aegypto scilicet. b Aegypti.

c Affligentes eos duris operibus. Aegyptios.

a Decem plagis, & submersio ne Pharaonis cum omni populo in mari rubro. b De Aegypto, c. Seruie incipient.

liberati de seruitute humana.

a Terra promissionis. b Ostendit locum sanctum, non blasphemat.

† eius in-
quilinum

† seruiert

Minor nu-
merus sub
maiori in-
cluditur.

Hom. 6.

Pf. 42. a
Ibid. f.

F Circunci-
sio quare
in mem-
bro geni-
tali Mysti-
ce.

3 a Die

uitate enim Isaac, vsque ad natiuitatem Iacob fluxerunt anni. 60. Gen.
25. Iacob autem erat annorum. 130. quando descendit in Aegyptum cū
filis suis. Gen. xlviij. Inde vsque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni.
cex. secundum Hebræos, quibus simul iunctis. habentur anni quadringen-
ti præcise, in quibus semen Abraham accolla fuit in terra aliena, & sic pa-
ret, quod non fuerunt in afflictione quadringentis annis, sed partem mi-
norem illius temporis, & ideo ly, quadringentis annis, non refertur ad il-
lud pro immediate præmittitur, & affligent eos, nisi per synecdochem.
s. accipiendo partem pro toto, sicut dicitur Christus iacuisse tribus diebus
in sepulchro, sed prope refertur ad illud, quod ante ponitur. Erat semen e-
ius accola in terra aliena, quia tot annis habitauit semen Abraham in ter-
ra aliena, ut ostensum est.

8 Et post hæc exhibunt: sub Moyse duce, Exo. 12.

9 Et seruiert mihi in loco isto. quod fuit impletum tempore Io-
sue, sub quo populus Israel intravit in terram promissionis.

10 Et dedit illi testamentum circuncisionis, & sic genuit.
Gen. 17.

1 * Et la-

NICOLAUS DE LYRA.

Et non de illi hæc in ea, &c. sed habitauit in terra Chanaan, si-
cut aliena & peregrinus. Quod nec est contra illud quod habetur Ge-
n. 1. quod emit agrum ab Ephron Ethæo quia hic non fuit ad habitandū
vel colendum, sed pro sepulchra Sara.

sed repro. da. illi eam in pos. & se. eius. Gen. 13. d. Omnem ter-
ram quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo.

Cum non haberet filium, &c. nodum enim natus erat Isaac, nec
tūm Hismael, ut patet Gen. 16.

Locutus est autem ei Deus, Gen. 15.

Quia erit se. eius ac. in ter. al. ena. scilicet, in tera Chanaan & in
Aegypto.

Et seruituti eos sub. & male tra. affligentes eos nimis dura ser-
uitute post mortem Ioseph, ut habetur Exo. 1.

Annis quadringentis, &c. Isti quadringenti anni sunt incipiendi
natiuitate Isaac vsque ad exitum filiorum Israel de Aegypto, sicut di-
uise ostensum fuit Gen. 15. Et potest hic breuiter aliquid repeti. A nati-

uitate enim Isaac, vsque ad natiuitatem Iacob fluxerunt anni. 60. Gen.
25. Iacob autem erat annorum. 130. quando descendit in Aegyptum cū
filis suis. Gen. xlviij. Inde vsque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni.
cex. secundum Hebræos, quibus simul iunctis. habentur anni quadringen-
ti præcise, in quibus semen Abraham accolla fuit in terra aliena, & sic pa-
ret, quod non fuerunt in afflictione quadringentis annis, sed partem mi-
norem illius temporis, & ideo ly, quadringentis annis, non refertur ad il-
lud pro immediate præmittitur, & affligent eos, nisi per synecdochem.
s. accipiendo partem pro toto, sicut dicitur Christus iacuisse tribus diebus
in sepulchro, sed prope refertur ad illud, quod ante ponitur. Erat semen e-
ius accola in terra aliena, quia tot annis habitauit semen Abraham in ter-
ra aliena, ut ostensum est.

8 Et post hæc exhibunt: sub Moyse duce, Exo. 12.

9 Et seruiert mihi in loco isto. quod fuit impletum tempore Io-
sue, sub quo populus Israel intravit in terram promissionis.

10 Et dedit illi testamentum circuncisionis, & sic genuit.
Gen. 17.

1 * Et la-

a Die octa. RA. Octo diebus mysterium circuncisionis nostrae ostenditur, qui per octavam no. Te. que in resurrectione domini, & octo beatitudinibus continetur, a vniuersa octava die circuncidimur.

Hom. 16.

* CHRYSOSTOMVS. Hoc & in Christo factum est. Et enim illius figura erat Ioseph, ideo insinuans historiam per totum enarrat: quum enim nihil haberent quod illi obicerent, sed venientem ut cibum illis afferret, male tractarunt, &c. At tamen erat Deus cum illo, & eripuit, &c. Hoc loco ostendit, quod nescientes cooperati sunt, ut impleatur prophetia: & quod ipsi autores fuerunt, & mala in ipsos reciderunt.

Inuidia.

† Ge. 42.

Gen. 37.

ibidem.

ibidem.

b Vendide. in Aegy. Breuiter narrans transit ad finem, non enim primo Aegypti sed Hismaelius negociatoribus & Madianitis venditus est, & illi vendiderunt eum in Aegyptum Phutiphar sacerdoti c Dedit ei gratiam.

* CHRYSOSTOMVS. Gratiam deditque apud Barbarum, virum, seruo captiuo, quem fratres quidem vendiderant, ille autem emerat.

c RA. Si Iacob & Ioseph cum duobus filiis non numerantur. 66. tantum erunt: illis annumeratis. 70. fiunt. Lucas quinque superaddit, secundum editionem. 70. quam vulgatam noverat esse, & firmatam auctoritate Grecorum. Si ergo obuiaret consuetudine auctoritati, non crederetur sibi, qui videret derogare olim creditae editioni. Maluit ergo consentientibus inter-

pretibus fidem Christi firmare, quam pro Hebraica veritate sermonem suam seipsum facere. f Et descen. Secum dum situm locum descensus est de terra promissionis in Aegyptum, sed qua libertati successerat seruitus, Iacob cum progenie descendisse in Aegyptum dicitur.

pretibus fidem Christi firmare, quam pro Hebraica veritate sermonem suam seipsum facere.

f Et descen. Secum dum situm locum descensus est de terra promissionis in Aegyptum, sed qua libertati successerat seruitus, Iacob cum progenie descendisse in Aegyptum dicitur.

a i. Circuncisus, non in prapulo.

a Circuncisionis, & sic genuit Isaac, & circuncidit eum die octa-

ua, et Isaac Iacob, & Iacob duodecim patriarchas: & patriar-

chae & emulantes Ioseph vendiderunt in Aegyptum: & erat

Deus cum eo. Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius,

& dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis

Aegypti, & constituit eum praepositum super Aegyptum, & super

omnem domum suam. Venit autem fames in vniuersam Aegy-

ptum & Chanaan, & tribulatio magna: et non inueniebant ci-

bos patres nostri. & cum audisset autem Iacob esse frumentum

in Aegypto, misit patres nostros primum & in secundo

cognitus est Ioseph a fratribus suis, & manifestatum est

Pharaoni genus eius. Migrens autem Ioseph accersiuit Iacob

patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septua-

ginta quinque. Et descendit Iacob in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

in Aegyptum & defunctus

est ipse & patres nostri. Et translati sunt in Sichem, & positi sunt

NICOLAUS DE LYRA.

Diuisio.

* Iacob. Hic consequenter recitat historiam a tempore Iacob usque ad Moysen, & primo recitat historiam temporis seruitutem praecedentis, secundo subsequens, ibi. Cum autem. Circa primum dicitur. Et Iacob. supple circuncidit.

2 Duodecim pa. filios suos, qui dicuntur patriarchae. i. patres principales, a pater, & archos quod est princeps, quia ab ipsis denominantur 12. tribus Israel.

3 Et patri. emu. Io. i. inuidentes ei, Gen. 38.

4 Vendit eum in Aegypto. eodem cap.

5 Etc. Deus, &c. & etc. primo de manibus fratrum volentium eum occidere. secundo de cisterna, ubi posuerunt eum moriturum fame, tertio de carcere regis Aegypti, ubi posuit eum magister militie, Gen. 41.

6 Et de ei gr. &c. in con. Ph. ad exponendum eius somnium de futura fertilitate & sterilitate terra.

7 Venit autem fa. &c. Gen. 52.

8 Misit patres nostros. id est filios suos.

9 Primum. id est prima vice.

10 Et in secundo. in secunda missione.

11 Cognitus est, &c. Ge. 52.

13 Mittens autem Ioseph, &c. in eodem c.

13 In animabus 75. EXO. 1. Gen. tamen. 46. c. dicitur. Omnes animae domus Iacob, quae ingressae Aegyptum fuerunt. 70. sed ibi numerantur tantum personae egressae de Iacob actu natae, hic autem & Exod. 1. numerantur cum illis quinque nepotes Ioseph, eo quod pertinebant ad populum Israel, propter quod 70. interpretes, Gen. 47. posuerunt. 75. quam interpretationem sequitur hic sanctus Lucas.

14 Et descen. a. in Aegyptum. Hic consequenter recitat descensum in Aegyptum dicens. Et des. Iacob in Aegyptum, & defun. est. Gen. 49.

15 Et patres no. s. i. 2. patriarchae, de morte vero Ioseph in Aegypto habetur Ge. vlti. & de morte aliorum. Exod. 1.

16 Et translati sunt in Sichem, &c. Haec litera videtur multam intricata & discrepare ab eo quod habetur Gene. 23. de spelunca quam emit Abraham, & Genesi. xxxiiij. de agro quem emit Iacob a filiis Emor. Propter quod ad intellectum huius passus sciendum, quod Abraham emit illam speluncam ab Ephron Etheo, & Iacob illum agrum filiis Emor patris Sichem, ut patet in textu. In spelunca vero ab Abraham empti, fuit Iacob sepultus illic portatus de Aegypto. Ge. 47. In agro vero quem emit Iacob, & quem dedit Ioseph filio suo, ut habetur Ge. 47. sepulta fuerunt ossa Ioseph, illic appositata de Aegypto, ut habetur Ioseph. vlti. De aliis vero patriarchis non habetur de scriptura satis ubi sint sepulti. Sed Hieron. dicit de sancta Paula, quod ipsa pertra-

* finit

In sepulchro quod emit Abraham. BEDA. Hoc de solo Jacob, cuius corpus filij de Aegypto tollentes sepelierunt in spelunca duplci, ubi Abraham cum Sara sepultus est, & Isaac cum Rebecca: & ibi Lya condita est, unde civitas illa vocatur Hebron i. coniugium, quia patres ibi cum coniugibus sepulti sunt.

BEDA. Duas historias confundit, & alteram alteri implicat. Non enim a filiis Emor filijs Sichem emit Abraham, sed Jacob ab illis emit Sichem. ideo sic iungendum est: translati sunt in Sichem a filiis Emor filijs Sichem: quasi diceretur, in Sichem illam qua emit Jacob a filiis Emor filijs Sichem. In Genesi legitur Sichem filius fuisse Emor, unde putat quidam duos fuisse Sichem, quorum alter a Luca dicitur pater Emor, alter a Genesi filius.

Quidem iungunt principium & finem sermonis, dicentes, a filiis Sichem, & post inferunt, Emor filius. ut hic locus congruat Genesi.

b *Asi.* Redit ad ordinem narrationis, anticipatio enim fuit quod premissit, translati sunt in Sichem a filiis Emor filijs Sichem.

* CHRYS. Iterum alia desperatio, prima quidem fames, secunda autem incidisse in manus fratris, tertia, pronuntiata sententiam a rege, ut interficerentur, attamen in his omnibus servati sunt, & post hoc divina potentia erat in tanta regis indignatione, gentem crescere que serviebat, affligebatur, trucidabatur, hac magnitudo promissionis erat. Si enim in terra sua creuissent, non tam mirabile fuisset.

c *Rex alius.* Rex iste diabolus est, qui effeminatos diligit, masculos odit.

d *Genus nostrum afflixit patres nostros, ut exponerent, &c.* Patres nostros dicit, & genus nostrum, ne patres blasphemare videantur.

e *Eodem tempore natus est Moyses.* * CRYSOSTO. Et illud miraculum quod a fratribus uenundatus, sed hoc magis mirum quod rex educavit illum, is qui periturus erat, illum, qui regno deiecturus erat. Itaque quemadmodum Ioseph clariorum reddiderunt uidentes, ita rex Moysen, cum inuisset occidi filios. Nam si non inuisset, non fuisset hoc factum. Et uide nouerat prouidentiam Dei. Ille fugat Moysen, Deus autem non prohibet, quod futurum erat dispensans, ut illic Dei aspectus dignus fieret: sic & seruum uenditum illic facit regem, ubi putatur seruus esse. Quemadmodum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte uirtutem declarauit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post hac, neque ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt illum, tunc diuina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit filia Pharaonis, & eum nutriti sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam sacrificium, quam tanta dispensationes facta sunt. Et nutritus est in domo barbarica, & institutus est Moyses in omni sapientia Aegyptiorum. Erat autem potens, & c. Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

f *Gratus Deo qui nutritus, &c.* Ostendit quod Moyses non blasphemauerit.

a Speluncam illam emit quadringentis siclis ab Ephron, filio Seor Ethico.

b *Qui erat filius Emor.* Illius cui dictum est, post hoc exiit & deseruit mihi in loco isto.

c *In graeco, pollicitus.* a *Israhel crucifixo Christo, & apostolis passis.* Mortuo Ioseph & fratribus.

d *Ignorabat, uel beneficium non reddebat.* a *Præcipiendo obstetricibus, ut necarent masculos.* b *Manifeste imperando, ut exponeret infantes. uel afflixit dolore feruitatis.*

e *In flumen,* b *in uini custodirentur.* c *Quo surrexit nouus rex super Aegyptum*

f *A quo gratiam habuit.* b *Quia elegantem habuit faciem.*

1 in sepulchro, quod emit Abraham precio argenti a filiis Emor
2 filii Sichem. Cum autem appropinquaret tempus promissionis,
3 quod confessus fuerat Deus Abraham, creuit populus & multiplicatus
4 est in Aegypto, quoad usque rex alius surrexit in Aegypto, qui non
5 scribat Ioseph. Hic non circumueniens genus nostrum afflixit
6 patres nostros, ut exponerent infantes suos, ne uiuificarentur.
7 Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus
8 modum autem hic illic regnat, ubi enim emerant, ita & Christus in morte
9 uirtutem declarauit. Iste non solum honoris erat, sed ut etiam sua uirtute
10 fidat. Et post hoc mirabile, quod futurus prefectus, neque post hac, neque
11 ante hoc, sed in ipso medio furore nascitur, & educant mensibus tribus
12 in domo patris: quando igitur humana spem omnem negant, etiam abiecerunt
13 illum, tunc diuina dispensatio clare fulsit. Expositum autem illum, sustulit
14 filia Pharaonis, & eum nutriti sibi pro filio. Nusquam templum, nusquam
15 sacrificium, quam tanta dispensationes facta sunt. Et nutritus est in domo
16 barbarica, & institutus est Moyses in omni sapientia Aegyptiorum. Erat
17 autem potens, & c. Mihi uidetur quod incipiebat esse admirabilis.

18 *f Gratus Deo qui nutritus, &c.* Ostendit quod Moyses non blasphemauerit.
19 *a Moyses.*

NICOLAUS DE LYRA.

* *fuit vsq; in Sichem, & uidit ibi sepulchra. 12. patriarcharum. Iosephus uero. 2. lib. dicit, quod fratres Ioseph, mortui in Aegypto a posteris suis fuerunt translati in Hebron, & ibidem sepulti. & in hoc magis uidetur credendum dicti Iosephi quam Hiero. quia longo tempore fuit Hiero. & quia natus fuit in Iudaea, & certius cognouit oia Iudaea loca. His ergo premissis sciendum, quod sanctus Lucas hic simul recitat duas historias intricate, & exponitur litera sic: Et translati sunt, &c. & po. sunt in sepul. quod emit Abra. s. partim hic, & partim ibi, quia Ioseph certum est, quod sepultus fuit in Sichem in speluncam Abraham. ut predictum est. de Iacob uero certum est, quod sepultus fuit in Hebron, de alijs patriarchis dubium est utrum hic, uel ibi sint sepulti, licet mihi probabilis uideatur, quod in Hebron, sicut dictum est.*

1 *A filiis Emor. istud non coniungitur literæ immediate precedenti, sed antecedenti, ubi dicitur. Et translati sunt in Sichem, supple em- ptam a filio Emor per ipsum Iacob ut predictum est, & sic exponit scho- lastica historia. Sed huic expositioni uidetur obuiare quod sequitur: Filij Sichem. quia Gene. 33. dicitur, quod Iacob emit partem agri a filiis Emor patris Sichem. & sic Emor non fuit filius Sichem, sed pater eius. Se- quendo tamen expositionem istam potest faciliter responderi, quod idem homo frequenter habet partem, et filium eiusus nominis. Sicut dominus Carolus Comes Valesii bonæ memoriæ habuit patrem regem Franciæ nomine Philippum, & filium eiusus nominis. Et sic potest dici de illo Emor, quod habuit patrem nomine Sichem, de quo fit hic mentio, cum dicitur: A filiis Emor filijs Sichem, et filium eiusus nominis de quo dicitur Gen. 33. d. A filio Emor patris Sichem. Sed quia expositio dicta uidetur mul- tum intricata, & quia litera uidetur prætere quod Abraham emit precio argenti a filiis Emor, sciendum quod ideo posset dici (sine tamen præiudicio) quod ille Emor de quo hic Lucas loquitur, fuit idem cum pa- tre Seor, patre Ephron, & fuit binominus. sicut in scriptura multi legun- tur binomi, sic Abraham emit a filiis Emor, quia ab Ephron emit de filiis eius, & ille Emor alio nomine dictus Seor, habuit patrem nomine Sichem. ille autem Emor de quo fit mentio Gene. 33. a. habuit filium*

nomine Sichem. Nec inconueniens si ponantur eadē nomina diuersorum hominum hic & ibi, quia frequenter homines diuersorum locorum & temporum in nominibus conueniunt, & secundum hanc expositionem litera planior uidetur. Sciendum etiam, quod Sichem hic dupliciter acci- pitur, uno modo prout est nomen ciuitatis, cum dicitur: Translati sunt in Sichem, alio modo prout est proprium nomen hominis, cum dicitur: Filij Sichem.

2 *Cum autem. Hic recitatur historia pro tempore seruitutis filiorum Israel in Aegypto & primo ponitur seruitutis occasio, cum dicitur: Cum autem ap. tempus pro. quam conse. fue. Deus Abraham. promit- tens ei, quod semen ei seruiret ei in terra Iudæa. Gen. 15.*
3 *Creuit po. & mul. est. in Aegypto. Exod. 1. d. Et hæc multiplicatio mouit regem Aegypti ad affligendum populum Israel, ut minus possent vacare generationi, & multiplicari. ut habetur ibidem.*
4 *Quoad usque rex alius sur. in Aegy. Dicit enim Iosephus, quod regnum tunc translatum erat ad aliam domum.*
5 *Qui non sciebat Io. i. beneficia que fecerat Ioseph regno Aegypti.*
6 *Hic circum i. fraudulenter opprimens.*
7 *Genus nostrum. primo subiiciens duris laboribus, sed quia per hoc non fuit impedita populi multiplicatio precepit obstetricibus, ut in partu Hebræarum necarent masculos sed quia non fecerunt hæc, Deum timen- tes, precepit ut masculi nati in flumen proicerentur, Exod. 1. & hoc est quod dicitur, Ut exponerent infantes &c.*
8 *Eodem tempore. Hic consequenter Stephanus se excusat de blas- phemia contra Moysen, ostendens cum populi fuisse liberatorem. & pri- mo ponitur ad hanc liberationem Moysi dispositio, secundo ipsa liberatio ibi, Cum autem. Circa primū dicitur: Eodem tempore na. est Moy. & f. gra. Deo. quod apparet ex hoc, quod Deus seruauit eum ne periret cum alijs pueris in flumine.*
9 *Qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. Vidit eum elegantem puerum, & ideo quantum potuit seruauit eum quousq; apparebat periculum mortis, non solum pueri, sed etiam parentum, oc- casione etus, & tunc eum commendauit protectioni diuina ponens eum in flumine, inclusum tamen in uasculo scirpeo picco limbo.*
* *i Exposito*

A *Moyfes. R.A. Aquaticus, q̄a de aqua est assumptus, vel linēs, quia inuentus est in fiseella bitumine lta.*

R.A. Moyfes typus est Saluatoris, q̄ percusso diabolo genus suum liberasset, trib. temporibus occulatus est in Israel, ab Abraham. usque ad Dauid, a Dauid usque ad transmigrationē Babylonis, inde usq̄ ad natiuitatem Christi, qui proiectus a ludais, ab ecclesia Gentium ueniente ad baptisimū, quā filia diaboli prius erat, assumptus est, & nutritus q̄ fuit potens in opere, & uerbo coram Deo & omni plebe, qui in plenitudine temporum uisitauit nos & fecit redemptionem plebis suae.

b. Vindica illum se. vl. Ostendit illum qui in iuriam faciebat non esse de genere suo.

† suos. Apparuit illi. R.A. Sic Christus post ascensionem apparuit per apostolos litigantibus iudicis, & infidelibus, qui resistebant apostolis.

Ibidem. Eadem mente & contra Christum uidentur dicere. Non habemus regē & hic mos semper fuit iudais, cum beneficia acciperent.

Rom. 13. a. Lucē. 12. b. Qui te con. Solus Deus. Non est potestas nisi a Deo. Ex hoc tale a Christo responsionem acceperat: O homo q̄s me cōstituit iudicē aut dominum super uos? Quis te constituit principi. & iudi. super nos? In contentione sua illos redarguit iam tunc legi & Moyfi fuisse contrarios.

c. Nunquid interf. Quidam patant illum qui defensus est ex ira rem protulisse.

*Ibidem. * CHRYSOS. Fugit, & neque fuga dispensationem sistit, quemadmodum neque mors.*

c. Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes.

*g. Et expletis annis quadraginta. * CHRYSOST. Vides quomodo neque tempore sistitur dispensatio: quum exul esset ac peregrinus, multum temporis in terra aliena fecisset, ita ut etiā duos filios generasset quum nō expectarent ultra reditum, tunc angelus ipsi apparet. Filium Dei angelum uocat sicut & hominem, & ubi apparet? In deserto nō in templo, uides quā ta sunt miracula & nusquā templum, nusquā sacrificium. Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.*

a est tribus mensibus in domo patris sui. † Exposito autem illo *1*

sustulit eum filia Pharaonis & *2* nutritiuit eum sibi † in filium,

† Et eruditus est Moyfes omni sapientia Aegyptiorum, & erat *3* potens in uerbis, & in operibus suis. Cum autem impleretur *4*

ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius, ut *5* uisitare fratres suos filios Israel. Et cum uidisset quendam *6*

iniuriam patientem vindicauit illum, & fecit uisionem ei qui *7* iniuriam sustinebat percusso Aegyptio. Existimabat autem in *8*

telligere fratres quoniam Deus per manum ipsius daret *9* salutem illis. At illi non intellexerunt. Sequenti uero die *10*

apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos in pace dicens: *11* Viri fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? Qui autem iniuriam *12*

faciebat proximo, repulit eum dicens: † Quis te constituit *13* principem & iudicem super nos? Nunquid interficere me *14*

uoluis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium? Fugit autem *15* Moyfes in uerbo isto, & factus est aduena in terra Madian, *16*

ubi generauit duos filios. Et expletis annis quadraginta, *17* apparuit illi in deserto montis Sinai angelus in igne flammæ rubi. *18*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *19*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *20*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *21*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *22*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *23*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *24*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *25*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *26*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *27*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *28*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *29*

† Fngit. Moyfes fugit in Madian. i. Christus in Gentes. *30*

1 in templo, uides quā ta sunt miracula & nusquā templum, nusquā sacrificium. Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

2 nusquā templum, nusquā sacrificium. Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

3 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

4 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

5 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

6 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

7 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

8 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

9 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

10 Et neque hoc loco in deserto simpliciter, sed in rubo.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Exposito autem il. in flumi. modo dicto.
- 2 Su. eum. si. Pha. & nu. eum. nutriti fecit sibi in filium, quia ad optauit eum. & hxc omnia habentur Ex. 2. ubi diffusus ea exponi.
- 3 Et eruditus est, &c. quæ sic nominatur, quia primo uiguit in Aegypto humana sapientia, studium, ut habetur. 1. Meta.
- 4 Et erat po. in ver. & oper. su ex quo patet eius dispositio ad liberandum populum de Aegypto.
- 5 Cum autem imple. Hic consequenter describitur ipsa liberatio. & primo figuralis, secundo realis, ubi, Et expletis. Circa primum dicitur. Cum au. in ei tem. xl. an. quod est tempus uirilis etatis.
- 6 Ascendit in cor eius. Deo instigante.
- 7 Ut uisita. fratres, &c. qui erant in dura seruitute.
- 8 Et cum ui. quendam. Hebraum.
- 9 Iniuriam pa. ab Aegypto.
- 10 Vindicauit illum. Aegyptium interficiendo. & subditur ratio eum dicitur. Existimabat autem intelligere fratres. i. Hebraos.
- 11 Quoni. Deus per manum ip. da. fa. il. iam enim dominus inspirauerat Moyfi, quod liberaturus erat populum per ipsum de seruitute Aegypti, & sic iam erat constitutus a Deo tutor, & defensor populi: propter quod non peccauit uindictam illam faciendā. & illa liberatio particularis fuit signum & figura liberationis generalis totius populi fenda per manum Moyfi.
- 12 At illi. &c. quod declarat per factum sequens cum dicitur.
- 13 Sequenti ye. &c. i. duob. Hebrais aduenticem uixantib. Exod. 2. b.

- 14 Et reconciliabat, &c. uolens eos reducere ad pacē & amicitia.
- 15 Qui autem inu. fa. increpatus super hoc.
- 16 Repulit eum. i. eus monitionem & increpationem, di.
- 17 Quis te conti. p. & in. q. d. tu uisurpas tibi in tebuam potestatem Ex quo patet, quod iste non intellexit quod Moyfes esset cōstitutus a Deo tutor & liberator populi. Et q̄a iniurians habebat aliquos sibi fauentes & idem sentientes, ideo supra dixit pluraliter, & illi non intellexerunt.
- 18 Nunquid interficere, &c. Illud quod erat secretum. publicauit in tantū, quod uenit ad aures Pharaonis, & querebat occidere Moysem. Exod. 2. Ideo subditur.
- 19 Fugit au. &c. i. propter publicationem huius facti, ne occideretur.
- 20 Vbi gene. &c. Gerjan, & Eliezer de Sephora uxore sua, Exod. 2. d.
- 21 Expletis. Hic consequenter describitur Moyfi legatio, secundo legationis impletio, ibi. Hic eduxit. Prima adhuc in duas, quia primo san. elus Luc. 3. facit propositum, secundo infert quoddam correlarium, ubi Hunc Moysem. Circa primum primo describitur tempus legationis cum dicitur. Expletis autem quadraginta annis, a fuga Moyfi de Aegypto.
- 22 Apparuit ei, &c. Exod. 3. dicitur, quod apparuit illi Deus. Dicendum, quod secundum ueritatem fuit angelus; ut hic dicitur, sed quia personam Dei representabat & in eius persona loquebatur, ideo aliquando Deus aliquando angelus nominatur ut dicit Grego.
- 23 In igne flammæ rubi. Angeli enim apparent hominib. in corpibus formati, & quia tales apparitiones sunt ad aliquid significandum * ideo for-

angelus, fuerit magni consilii angelus, sed ostendit etiā quam misericordiam Deus per apparitionem fecerit.

Ego sum. Sum, proprium Dei verbum est, secundum illud: Ego sum qui sum, & qui est, misit me ad vos. Serpentes non sunt timendi, ubi Deus presens loquitur.

* AvG. Nusquam templum, & locus sanctus est: apparitione & efficacia Christi, multo admirabilius hoc quam locus in sanctis sanctorum. Illic enim nunquam apparuit sic Deus, nunquam tremefactus est sic Moyses.

b Solue. cal. BE. MORALIT. nos admonet, ut stantes in ecclesia que est sancta terra, mortuis operibus renunciemus.

c Videns. RAB. DEUS totus est visus, totus est auditus, omnia videt, omnia audit, sed videre & audire dicitur, quando miseretur.

* CHRYS. Vide quomodo ostendit, quod per beneficia, & per pœnas, & per miracula adduxit Nos, Illi autem semper iidem manserunt. Sic hinc discimus, quod ubique presens est Deus. Hec audientes & nos, in afflictionibus ad illum confugiamus. Nā & gemitum illorum inquit, audiui. Non simpliciter dixit, audiui, sed propter calamitates. Si autem quis diceret, Et cuius gratia permisit illos affligi sic, audiat, quod omnibus maximè iustis afflictionibus mercedum causæ sunt, nonne & propter hoc illos dimisit affligi, ut illius virtutem & hinc ostendat clarescere. Et illos ea per quæ affliguntur, per omnia philosophari erudiant, vide igitur quando erant in sollicitudine, in crassati sunt, impingnati, dilatati, sed & dereliquerunt Deū, ubique enim temissio malū est delicti. Idcirco & initio dicebat: In sudore, &c. Magnum itaque bonum afflictio, & quod bonum, audi Davidem dicentem: Bonum mihi, quia humiliasti me.

d Vidi afflictionem. RAB. Qui licet aliquem tentari permittam, non tamen putandum quod nesciam.

e Et descendi. * DION. Angelus autē hæc profereus, verè localiterque, descendit. Deo autem cum incircumscriptibilis invariabilisque consistat, non competit localiter descendere, nec

Ibidem.

rubi. Moyses autē videns admiratus est visum, & accedente

illo ut consideraret, facta est ad eum vox domini, dicēst, Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus

Iacob. Tremefactus autem Moyses non audebat considerare.

Dixit autem illi dominus, Solue calceamentum pedum tuorum. Locus enim in quo stas, terra sancta est. Vidēs vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos. Et nunc veni & mittā te in Aegyptum. Hunc Moysen quem negauerunt, dicentes, Quis te constituit principem & iudicem? hunc Deus principem & redemptorem misit cum manu angeli, qui apparuit illi in rubo.

Hic eduxit illos, faciens prodigia et signa in terra Aegypti, & in rubro mari, & in deserto annis quadraginta. Hic est Moyses qui dixit filiis Israel, et prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris, et tanquam me ipsum audietis.

rum.

* CHRYS. Ubique mirabilis Moses maximè autem quando

lex ferenda erat. Quid sunt eloquia viva? vel prophetas dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabatur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia viva, & noluerunt, inquit, obedientes esse. bene autem eloquia viva dicit, ostendens, etiam eloquia esse non viva, de quibus & Ezechiel dicit, Et dedi vobis precepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia viva. Sed repulerunt & conuersi sunt corde suo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum invocabant.

rum.

* CHRYS. Ubique mirabilis Moses maximè autem quando

lex ferenda erat. Quid sunt eloquia viva? vel prophetas dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabatur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia viva, & noluerunt, inquit, obedientes esse. bene autem eloquia viva dicit, ostendens, etiam eloquia esse non viva, de quibus & Ezechiel dicit, Et dedi vobis precepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia viva. Sed repulerunt & conuersi sunt corde suo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum invocabant.

rum.

* CHRYS. Ubique mirabilis Moses maximè autem quando

lex ferenda erat. Quid sunt eloquia viva? vel prophetas dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabatur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia viva, & noluerunt, inquit, obedientes esse. bene autem eloquia viva dicit, ostendens, etiam eloquia esse non viva, de quibus & Ezechiel dicit, Et dedi vobis precepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia viva. Sed repulerunt & conuersi sunt corde suo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum invocabant.

rum.

* CHRYS. Ubique mirabilis Moses maximè autem quando

lex ferenda erat. Quid sunt eloquia viva? vel prophetas dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabatur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia viva, & noluerunt, inquit, obedientes esse. bene autem eloquia viva dicit, ostendens, etiam eloquia esse non viva, de quibus & Ezechiel dicit, Et dedi vobis precepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia viva. Sed repulerunt & conuersi sunt corde suo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum invocabant.

rum.

* CHRYS. Ubique mirabilis Moses maximè autem quando

lex ferenda erat. Quid sunt eloquia viva? vel prophetas dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabatur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia viva, & noluerunt, inquit, obedientes esse. bene autem eloquia viva dicit, ostendens, etiam eloquia esse non viva, de quibus & Ezechiel dicit, Et dedi vobis precepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia viva. Sed repulerunt & conuersi sunt corde suo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum invocabant.

rum.

* CHRYS. Ubique mirabilis Moses maximè autem quando

lex ferenda erat. Quid sunt eloquia viva? vel prophetas dicit, vel ea quorum fines per sermones monstrabatur. Deinde crimen est in patriarchis, post signa & miracula, post accepta eloquia viva, & noluerunt, inquit, obedientes esse. bene autem eloquia viva dicit, ostendens, etiam eloquia esse non viva, de quibus & Ezechiel dicit, Et dedi vobis precepta non bona. Ad talia igitur respiciens, dicit eloquia viva. Sed repulerunt & conuersi sunt corde suo in Aegyptum, illuc ingemiscebant, illuc clamabant, unde Deum invocabant.

Verba

NICOLAUS DE LYRA.

* ideo formantur secundum convenientiam ad id quod est significandum, Per ignem frequenter in sacra scriptura significatur tribulatio purgans. Prouer. 17. a. In igne probatur aurum & argentum, & homines receptibiles in camino humilitationis propter quod angelus apparuit in specie ignis ardentis, sed non comburentis ad figurandum quod populus Israel in tribulatione Aegypti non consumeretur, sed purgaretur, & purgatus liberaretur.

1 Moyses autem ui. ad est. quod ignis ardens non comburebat rubum qui de facili est combustibilis.

2 Et acce. illo ut consi. magis de propel.

3 Facta est uox domini. i. angeli loquentis in persona Dei.

4 Ego sum Deus pa. tuo. qui coluerunt me, ceteris Gentibus ad idolatriam declinantibus.

5 Tremefa. au. Moy. propter diuinam reuerentiam.

6 Solue cal. pe. t. Modus enim erat antiquorum, & specialiter Hebræorum, non ingredi loca sancta pedibus. calceatis. Unde & Sarraceni adhuc tenent hunc modum, quia non ingrediuntur locum diuini cultus, nisi discalceatis pedibus, ut a fide dignis intellexi.

7 Locus enim in quo stas, ter. san. est. propter apparitionem diuinam, ibidem modo dicto.

8 Videns uidi at. p. d. mei. oculo pietatis, & cum affectu miserationis ideo sequitur.

9 Et des. li. e. Deo autem descendere non conuenit nisi per affectum miserationis, sed angelo qui loquebatur bene competit descendere & ascendere secundum motum localem, eo modo quo motus localis competit angelis

10 Et nunc ueni. prompte obediendo mihi.

11 Et mit. re. ad liberandum populum, sic patet legatio iniuncta Moysi.

12 Hunc Moy. hic Stephanus contra Iudeos refert corrlarium de rebellionem eorum, di. Hunc Moy. quem ne. sicut predictum est, ille qui hoc uerbum dixit, habebat complices & fautores, qui idem dixerunt uerbo, uel saltem falso, propter hoc quod dicitur hic in plurali. Dicentes, quis te constit. principem.

13 Hunc Deus princi. & re. misit. Quia tamen non erat principalis in hoc falso sed angelus apparens in persona Dei, ideo subatur.

14 Cum ma. an. aliis per manum angeli. i. tum potestate ipsius, & sic Moyses erat illi tanquam minister adiunctus. Per hanc autem rebellionem contra Moysen intendit Stephanus uocare Iudeos de rebellionem contra Christum liberatorem totius mundi de seruitute diaboli, ut exprimitur, inf. eo. c. ubi dicitur, Et occiderunt eos qui prenucciabant de aduentu iustitiae, cuius uos nunc proditores & homicidae suisistis.

15 Hic educit. hic consequenter describitur impletio legationis iniunctae Moysi, Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundo infert corrlarium. ibi. Cum uoluerunt. Circa primum dicitur. Hic edu. il. sicut erat sibi iniunctum.

16 Faciens prodi. sicut patet a principio Exo. 5. usque ad finem 12.

17 Et in rubro ma. ut habetur Exo. 14.

18 Et in deser. ut patet in libro Leui. & Deutero.

19 Hic est Moyses. cui uos credere dicitis & debetis.

20 Qui dixit filiis Israel. Deut. 18. d

21 Prophetam uobis susci. Deus, &c. quod principaliter intelligitur de Christo, ut ibidem dictum fuit, qui descendit secundum carnem de Iu.

22 Tanquam me ipsum audietis. i. legislatorem noui Te. sicut ego sum ueteris. Sciendum tamen quod Christus non dicitur propheta quantum

Exo. 3. d. 3. 2. 9. 4. c. recurrem prin.

S. & de scendi. Exo. 3. b.

E

* sup nos

Deu. 14. d

si nilem

mei, ipsu.

Hom. 17. c. 20.

Diuisio.

a Verba vite. RA. Duas tabulas cum decalogo, & mandata de-
A tera, de quibus dicitur. Qui fecerit ea, uiuet in eis.
b Al. Aion. RA. Quasi ad principem. Quasi ignari diuinitatis
 Lu. 58.a. loquuntur. Deus enim uerus non est factus, sed omnia fecit,
 nec creatura est, sed creator omnium.

* CHRYS. O Insi-
 pientiam fac, inquit,
 ut precedant nos.

† congrega-
 tione.

Quo? In Aegyptu ui-
 des quomodo a mor-
 rib. Aegyptioru non
 poterant auelli. Quid
 dicis? Non expectas
 eu qui duxit, sed ne-
 gas beneficiu, & be-
 nefactorem fugas? Et
 videt quomodo con-
 tumelia afficiut? Moi-
 si enim illi, inquit,

† Ex. 5.3.a.

q eduxit nos e terra
 Aegypti. Nusquam
 Dei nomen, sed om-
 nia Moyfi adscribit.
 Et ubi quidem illos
 gratose esse oportebat,
 Moysem in medium
 adducunt, ubi autem
 legi obediendum e-
 rat, non iam Moy-
 sem. Insuper dixit,
 quod ascendit ut le-
 gem acciperet; Illi au-
 tem non manserunt
 quadraginta diebus.

B

fac nobis deos. Sic in-
 timuerunt, non dixerunt Deu, sed deos quia nesciut q dicut.
 c **Fic nobis Deos.** RA. Deos dicunt propter duas columnas que
 precesserunt eos de Aegypto, in honore quarum unum factu
 est simulacrum, sed ambre colunae torate, & ideo dicut, Prae-
 cedant nos, qui columna nobis in die, columna ignis in no-
 cte populum precedebat.

† vt cole-
 ret militiā

† Amos.
 5.8.

* CHRYS. Viles magnam insipientiam, ubi apparuit Deus
 Moyfi, simulacrum faciunt & sacrificant: Et letabuntur, inqt,
 in operibus manu suaru. Propter qua oportebat se absconde-
 re, in his letabatur, Et quid mirum, qn quidem ignoratis
 Chrusu, ubi & Deu, & Moyren tot signis monstratu. Illi aut no
 solu ignorarunt, sed et conuictis affecerunt, du idolu faciunt.

d **Conuertit autem.** AVG. Manifestum est Deum operari in cor-
 dibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates siue ad
 bonum, siue ad malum, &c.

c **Fac nobis deos.** RA. Deos dicunt propter duas columnas que
 precesserunt eos de Aegypto, in honore quarum unum factu
 est simulacrum, sed ambre colunae torate, & ideo dicut, Prae-
 cedant nos, qui columna nobis in die, columna ignis in no-
 cte populum precedebat.

NICOLAUS DE LYRA.

Christus
 quomodo
 propheta

* **rum ad cognitionem euangelicam.** Nam ab instanti conceptionis anima
 Christi habuit claritatem diuinae visionis. Sed pro tanto dicitur propheta
 ta se esse, in quantum propheta dicitur ille, qui annunciat remora a cog-
 nitione illorum cum quibus habitat. Christus autem ante suam passionem
 fuit viator habitans cum omnibus, Io. 1. Et denunciabat transcen-
 dentia capacitatem intellectus humani, sicut dicitur propheta,
 Iu. 7. A. Propheta magnus surrexit in nobis, &c.

- 1 Hic est qui fuit in ec. id est in congregatione Hebreorum.
- 2 Cum ange. qui loquebatur ei in monte Sinai, dans ei leges & mandata, ut patet Exod. 19. Et deinceps quasi per totum.
- 3 Et cum partibus nostris, quantum ad decem precepta decalogi, de dit au hente populo Exo. 20.
- 4 Qui accepit verba vite da. Dicuntur aut illa precepta verba vite, non quia eo ferunt vitam gratia iustificantiem, secundum quod dicitur Ro. 3. c. Non iustificatur homo ex operibus legis, nisi una qua fa- cit h. quum vita aeterna. licet iustificarent iustitia politica, sicut dictum fuit super epistolam ad Ro. & Gala. Sed dicuntur verba vite, quia seruantes ea non incurrebant penam mortis corporalis, que transgressoribus in fligebatur, sicut dictum fuit Gal. 3. super illud. Faciens, ea uiuet in eis.
- 5 Cum no. ob. pa. uel. Hic ex di. illis infert correlatiu de rebellione Iudeorum contra Moysem & Deum, dicent. Cui no. obe. pa. uel. sicut patet in multis locis Exodi & Nume.
- 6 Et auer. sunt, &c. in Aegyp. ostendentes displicentiam quod inde exierant, dicentes Moyfi Exod. 14. e. Quid facere uoluisti ut educeres nos de Aegypto, &c. & in pluribus alijs locis simile habetur. Et non solum ostenderunt hanc displicentiam exitus, sed etiam uoluntatem reuertendi, dicentes Nu. 14. a. Constituamus nobis duces, & reuertamur in Aegyptum. Consequenter ostendit eos rebell. s. fuisse, & non solum Moyfi, sed & Deo, cum dicitur. 7 Dicent. ad Aar. Exod. 30. a,

c **Militia celi.** BE. Militia caeli aliquando dicitur exercitus ange-
 lorum, sed in hoc loco ludra militiam caeli nominat, cum
 protinus addat, filius Dei tu, &c.

* **O E C V M.** Sed & propheta tanq de rebus non necessariis
 ita de his pronuntiauit: Quo aut pacto nunc Moysem vos vl-
 tici fugitis, quem &
 repulerunt & patres
 vestri & vos, ut que u-
 ho uerbo dicam, tota
 concione uidere est
 quam sapieter & mo-
 deste, & acute illoru
 accurtatio dissolua-
 tur.

1 **In libro prop.** Quam-
 uis multi sunt prophe-
 te, vnus tamen liber
 dicitur esse, & apud
 Hebraeos vnus est li-
 ber. 12. libros nomi-
 nat.

2 **Nunquid uictimas**
 R A B. Quamuis ne-
 cessitate seruiendi
 Deo libarent, mente
 tamen auersi ueraci-
 ter seruebant idolis:
 1 ex quo aurum in ca-
 2 put uitali transforma-
 uerunt. Si autem po-
 3 stea leguntur Deo ob-
 4 tulisse, non bona vo-
 5 luntate, sed timore
 6 qui pro idolis corru-

1 **Et uerbo dicam,** tota
 concione uidere est
 quam sapieter & mo-
 deste, & acute illoru
 accurtatio dissolua-
 tur.

2 **In libro prop.** Quam-
 uis multi sunt prophe-
 te, vnus tamen liber
 dicitur esse, & apud
 Hebraeos vnus est li-
 ber. 12. libros nomi-
 nat.

3 **Nunquid uictimas**
 R A B. Quamuis ne-
 cessitate seruiendi
 Deo libarent, mente
 tamen auersi ueraci-
 ter seruebant idolis:
 1 ex quo aurum in ca-
 2 put uitali transforma-
 uerunt. Si autem po-
 3 stea leguntur Deo ob-
 4 tulisse, non bona vo-
 5 luntate, sed timore
 6 qui pro idolis corru-

7 **Et uerbo dicam,** tota
 concione uidere est
 quam sapieter & mo-
 deste, & acute illoru
 accurtatio dissolua-
 tur.

8 **In libro prop.** Quam-
 uis multi sunt prophe-
 te, vnus tamen liber
 dicitur esse, & apud
 Hebraeos vnus est li-
 ber. 12. libros nomi-
 nat.

9 **Nunquid uictimas**
 R A B. Quamuis ne-
 cessitate seruiendi
 Deo libarent, mente
 tamen auersi ueraci-
 ter seruebant idolis:
 1 ex quo aurum in ca-
 2 put uitali transforma-
 uerunt. Si autem po-
 3 stea leguntur Deo ob-
 4 tulisse, non bona vo-
 5 luntate, sed timore
 6 qui pro idolis corru-

10 **Et uerbo dicam,** tota
 concione uidere est
 quam sapieter & mo-
 deste, & acute illoru
 accurtatio dissolua-
 tur.

11 **In libro prop.** Quam-
 uis multi sunt prophe-
 te, vnus tamen liber
 dicitur esse, & apud
 Hebraeos vnus est li-
 ber. 12. libros nomi-
 nat.

12 **Nunquid uictimas**
 R A B. Quamuis ne-
 cessitate seruiendi
 Deo libarent, mente
 tamen auersi ueraci-
 ter seruebant idolis:
 1 ex quo aurum in ca-
 2 put uitali transforma-
 uerunt. Si autem po-
 3 stea leguntur Deo ob-
 4 tulisse, non bona vo-
 5 luntate, sed timore
 6 qui pro idolis corru-

13 **Et uerbo dicam,** tota
 concione uidere est
 quam sapieter & mo-
 deste, & acute illoru
 accurtatio dissolua-
 tur.

* Figu-

pham. i. facturæ vestræ pro Deo suscepistis, significat autē luciferum, cuius cultui Saraceni erant mancipari. Er quia Rempham interpretatur factura vel requies vestra, consequenter adiungit.

a *Figur. quas se. ado. R.A.B.* Sidus Dei vestri est lucifer, cui assignauerunt figuras, idem dij in figuris & stellis adorabantur.

RA. Quidam sic dicunt, sidus Dei vestri, vt ad Deum pertineat verbum, quia non ipsum dominum, sed eius sidus susceperunt.

b *Et tran.* Propter hec sacrilegia trans Babylonem ducemini captiui. Non est putandus primus martyr errasse, qui pro eo quod in propheta scriptum est, trās Damascum ducti sunt, dixit, trans Babylonem. magis enim intelligenda quam verbum posuit, quia trans Damascum ducti sunt in Babylonē, siue trans Babylonem.

* *Chrys.* Sic & captiuitas accusatio mali- tie est.

c *Tabernaculum. B.E.* Quia dicebant eum sancto loco contrariū ostendit Deum non appreciari ornatū lapidum, sed splendorem animarum. Vnde subintelligitur, quod sicut tabernaculum factu templo est desertum, sic ipsum templum meliori succedente est delendum, vnde Iere. *Non confidentes in verbis mendacij, dicatis Templum domini, templum domini est, & postea. Faciam domui in qua inuocatum est nomen meum, & in qua habetis fiduciam, sicut feci Sylo, vbi habitauit nomen meum a principio, & projecia uos a facie mea.*

Tabern. re. Quia dicebant eum contra sanctū locum agere, ostendit quod in sanctum locum non est locutus blasphemiam.

d *Secundum for. R.A.* Quam ei in Sina ostenderat, quia & secundum

dum formam factum, ostenditur ipsum tabernaculum formam fuisse.

R.A.B. Historice cum Iesu dicitur, quia Moyles erat defun- tus.

e *Vt inue.* Verum templum cuius illud figura quod loco non mutaretur. i. ecclesiā quam prouidebat futu- ram firmam & im-

a *Luciferi quem colitis vt Deum.* b *Subaudi, suscepistis adorare.*
dus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis & adorare eas;

c *Et in vltiores partes eius.* a *Quia in eo atq; fuit, in qua erat testimonium.*
& transferam uos in Babylonem. Tabernaculum testimonii

a *Sempet communes appellat patres.* b *Qui totius artis ador fuit & dispositor.*
fuit cū patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis. Deus

a *Venerandum & humeris portandum.*
loquens ad Moysen, vt faceret illud secundum formam quā

a *In figura Iesu Christi.* b *Chananæorum.* a *Quis uirtute delicta sunt ab*
Iesu in possessionem Gentium quas expulit Deus a facie pa-

a *Sic iungo, tabernaculum fuit vsque ad dies Dauid, & in diebus Salomonis templum tabernaculo.* b *Dauid.* c *Gratus Deo, gratis que petebat accepit ab eo.*
trum nostrorū usque in diebus Dauid. Qui inuenit gratiam

a *Sciens tabernaculum illud non semper sufficere & ecclesiā umbram esse.* b *Verum templum cuius illud figura, scilicet, ecclesiā.*
ante Deum, & petiit vt inueniret tabernaculum Deo Iacob.

a *Dauid vir sanguinum prohibitus est, sed Salomon figura ueri pacifici. i. filii Dei pacis domum do-* b *Non in manufactis habitauit dominus.*
Salomon autem edificauit illi domum, sed non excelsus in

a *Sancti quibus in habitando Deus presidet.*
i manufactis habitat, sicut per Prophetam dicit, & Cælum mi-

a *Quasi thronus est, & nos domus.* b *Peccatores, quorum natione preterit.* c *Hoc ideo dicit, ne sic in templo confidant, vt ipsius tantum habitatores Deum esse*
hi sedes est, terrā autem scabellū pedū meorū. Quam domum

a *Cui thronus, cælum & terra scabellum.*
edificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis

verius fuit. *Si introiero in tab. do. & c. ad vltimam sententiam po-* fuit Deu. *Vt in ore duorum vel trium testium stet oē Verbum*

* *AVG.* Quid ergo mirum si bona throni sui spiritaliter sibi feruentibus, & bona scabelli pedum suorum dat carnaliter si bi feruentibus, cum spiritus superior sit caro inferior, sicut superiora sunt celestia, & inferiora terrestria.

h *Calum mi.* Sic demonstrat se circumdare oīa, vnde alibi, cœ- lum se palmō metri & terrani pugillo se concludere asserit.

i *Terra autem.* Terre exemplo designat omnem creaturam creatoris.

k *Aut quis lo. B.E.D.* Non aureus vel marmoreus terrestris habi- taci locus, sed ille quem propheta subnectit, Super quem re- quie-

7 *Quas ex. Deus.* Illud enim fuit magis factum uirtute diuina quam humana.

8 *Vsque in die. Da. supple fuit illud Tabernaculum in terra illa.* Nā primo positum fuit in Sylo, vt habetur *Io. 2. 3. & inde postea translatum in terram Philistinorum, 1. Re. 5. & inde reductum in terram Israhel. 1. Re. 6. & inde pluries translatum de loco ad locum propter guerras, Vt- que in diebus Da. qui transtulit in Ierusalem arcam domini volens ei edificare templum, vt habetur. 2. Re. 7. Sed dominus distulit edificatio- nem templi vsque ad tempus Salomonis filii sui, ideo dicitur:*

9 *Quin. Et patet litera vsque ibi.*

10 *Sed non ex. in ma. quia est incomprehensibilis & natura spiritua- lis, hoc autem addit beatus Stephanus ad remouendum errorem aliquo- rum Iudeorum existimantium, quod Deus habitaret in templo, sicut ho- mo in sua domo, ex hoc quod propitiatorium, quod erat in templo, Dei se- des dicebatur, sicut dixi plenius Exo. 25. & ad propositum inducitur au- toritas Isa. 66.*

11 *Cælum mi. se. Hac est locutio metaphorica, ad designandum Deū esse presentem ubique in cœlo & in terra. Sibi enim non competunt cor- poris lineamenta, ideo subditur.*

12 *Quam do. edi. mi. f. ad habitandum modo predicto, .q. d. nullam sed tantum ad hoc quod ibi fiat oblatio Deo orationum & sacrificiorum, ut dixit Salomon. 3. Re. 8.*

13 *Aut quis lo. re. meq. est. q. d. nullus alius a me, quia Deus requie-* * *scit*

primo exemplariter in tabernaculo Moyfi, quod fuit mobile de loco ad locum secundo perfectius in templo Salomonis, si- cut David præcepit fieri secundum reuelationem sibi factam a domino per Natham prophetam. 2. Reg. 7.

Tom. vj. L 2

* *Dura*

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 *Figuras. id est imagines diuersas.*

2 *Quas fecisti adorare eas. id est, ad adorandum eas.*

3 *Et transferam uos in Babylonem. propter illud peccatum & transgressionem. Ex quo patet qd idololatria de qua loquitur hic Amos p- pheta. fuit causa captiuitatis Iudeorum de terra sua, & hac fuit perpe- trata post ingressum huius terra, & maxime temporibus regum. Amos autem. 5. g. a. Migrare uos faciam trans Damascū, i. vltra Dama- scum, vel longius a terra uestra quam sit Damascus, Babylon autē plus distat a Iudaa, nam Damascus est prope terminum Iudæe. Vcl Step- hanus posuit in Babylonem, vt patet. 4. Reg. vlti. Iudæi vero. 10. tribuum fuerit trāslati in terram Assyriorum 4. Reg. 14. Et transitus ad illam est per Damascum. & ideo ad exprimendum utramque captiuitatē que inducta fuit propter idololatriam, Amos scripsit vltra Damascum. Stephanus autem eodem spiritu loquens dixit, in Babylonem.*

4 *Tabernacu. Consequenter Stephanus se excusat de blasphemia con- tra templum, confitens illud ordinatione diuina fuisse factum & primo lo- quitur de tabernaculo Moyfi, ad cuius similitudinem quantum ad aliqua templum postea fuit factum, dicit ergo. Sicut disp. s. Deus, prout patet Exod. 25.*

5 *Quod & indu. & c. enm. Ie. i. cum Iosue qui erat dux populi.*

6 *In pos. Gen. id est in terram Chananæorum.*

MORALITER

1 *Tabernacu. testi.* Hic excusat se de blasphemia contra templū asserēs, quod ordinatione diuina ad cultum ipsius fuit factū,

A quiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos.
Homi. 27. * **CHRY.** Etiam hoc propheticum est, neque illius proprium. Er magna dicendi veritas erat in morituro. Etenim opinor, ille etiam ex revelatione cognovisse.

a Dura. RAB. Purgatus a crimine, de quo falsi testes eum arguebant, incipit ludæos arguere, quia qui sine crimine est, dignus est doctoris officio.

b Et incir. BED. Ostendit eis circumcisionem, de qua contra gratiam evangelii gloriabantur, non valere ad salutem, qui cogitationem & auditum habebant immundum.

c Vos semper spiritui. Sancto ressi. * **CHRY.** Quando volebat esse sacrificia, vos sacrificabatis, quando volebat iterum non sacrificabatis: quando noluit vobis dare precepta, requirebatis, quando accepistis, neglexistis.

B Iterum quando stabat templum, idolis servebatis, quando vult absque templo sibi serviri, iterum contrarium facitis. Non dixit, Deo resistitis, sed spiritui. Sic nulli scit in personis discrimen. Et quod maius, Sicut patres vestri, inquit, & vos. Ita & Christus opprobavit, quoniam semper magna crepabant de prophetis.

d Patres vestri. RAB. Supra patres nostri dicebat persuadendo loquens, nunc increpando patres illorum tantum vocat, quibus similes sunt in malitia.

e Et occi. RA. Tres gradus malitiae eorum ponit, primus est, quod spiritui resisterent, secundus quod prophetas persecuti sunt, tertius, quod crescente malitia eos occiderunt.

f Audientes autem hæc dissecabantur. * **CHRY.** Non habitat spiritus sanctus, ubi furor, Male dictus futurus. Nihil sani potest ingredi, ubi egreditur furor. Nam sicut in tempestate maris magnus est tumultus, magnus clamor, & nec ad tempus potest philosophari, sic neque in ira. Sed quid philosophicum vel dicendum, vel faciendum, oportet prius in portu esse. Non videt quomodo quando voluerimus, de aliquibus necessariis loqui, locos conturbatione mundos observamus, Ibi tranquillitas, ibi silentium, ut ne expectamur. Si autem qui foris est tumultus, impedit, multo magis interna turbatio. Et si orat quis, frustra orat cum in hoc faciens, & si racet, iterum simile est, & si comedat, etiam sic damnus habet. Et si bibat, non bibat, sed eat, surgat, dormiat, nam & in somniis talia imaginantur. Quid enim in iracundo non turpe? oculi in omnes, os distortum, membra tremula, lingua infrenis, nullique parcens, mens stupidula, figura indecens, multa insuavis, vide oro demoniacorum oculos, & ebrium, & insanientium, quid differunt inter se? nonne nihil est quam infania? Quid enim si ad tempus hæc fit, nam & insanientis ad tempus detinetur, &c.

a meq? Nonne manus mea fecit hæc omnia? Dura ceruice & incircumcisis cordibus & auribus vos semper spiritu sancto resistitis, sicut & patres vestri ita & vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis. Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum. Cum autem esset plenus spiritu sancto, intendens in caelum vidit gloriam Dei, & Iesum stantem a dextris Dei, & ait, Ecce video caelos apertos, & filium hominis stantem a dextris virtutum.

c **Quia nunquam** peritentiam agitis. **Non modo** inceptum. **Non sustinentes** iugum legis. **Estis.** **Non** sustinentes iugum legis. **Non** sustinentes iugum legis.

d **Non** sunt persecuti patres vestri. **Et occiderunt** eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.

e **Audientes autem hæc dissecabantur** cordibus suis, & stridebant dentibus in eum. **Cum autem esset plenus spiritu sancto, intendens in caelum vidit gloriam Dei, & Iesum stantem a dextris Dei, & ait, Ecce video caelos apertos, & filium hominis stantem a dextris virtutum.**

f **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

g **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

h **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

i **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

k **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

tas, ibi silentium, ut ne expectamur. Si autem qui foris est tumultus, impedit, multo magis interna turbatio. Et si orat quis, frustra orat cum in hoc faciens, & si racet, iterum simile est, & si comedat, etiam sic damnus habet. Et si bibat, non bibat, sed eat, surgat, dormiat, nam & in somniis talia imaginantur. Quid enim in iracundo non turpe? oculi in omnes, os distortum, membra tremula, lingua infrenis, nullique parcens, mens stupidula, figura indecens, multa insuavis, vide oro demoniacorum oculos, & ebrium, & insanientium, quid differunt inter se? nonne nihil est quam infania? Quid enim si ad tempus hæc fit, nam & insanientis ad tempus detinetur, &c.

a **meq?** Nonne manus mea fecit hæc omnia? Dura ceruice & incircumcisis cordibus & auribus vos semper spiritu sancto resistitis, sicut & patres vestri ita & vos. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.

b **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

c **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

d **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

e **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

f **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

g **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

h **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

i **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

k **Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.**

1 **Et non cu.** quia irritum facerent mandatum Dei propter traditiones suas, Mat. 15. c.

2 **Audientes autem.** Hic ultimo ponitur passus Stephani lapidatio iniusta, & secundo eius patientia perfecta, &c. Et lapidabant. Circa primum dicitur: Audientes autem hæc disse. cor. suis. quia non habebant rationem interficiendi eum, & tamen omnibus modis interficere volebant & sic dissecabantur interius, quia passio pualis discrepat ratione.

3 **Et striden.** sicut canes rabidi.

4 **Cum autem esset ple.** spiritus. Hæc enim plenitudo fuit augmentata in martyrio. quod est actus charitatis perfecta.

5 **Intendens in cœ.** ubi fiduciam suam collocaverat.

6 **Vidit gl. Dei,** ad confortationem suam ex gratia speciali.

7 **Et Iesum stan.** Hoc dicit. ad affirmandam eius resurrectionem. Et quia tales visiones sunt secundum convenientiam eius quod significatur ut predictum est, ideo Stephanus vidit Iesum stantem, ad designandum quod erat paratus ad eius roborationem, quia stare proprium, adiuvantis in prelio, sedere vero proprium est iudicantis vel regnantis propter hoc Mar. 16. d. ubi describit regnum Christi, dicitur sedere a dextris Dei.

8 **Ecce vi.** De conditione huius visionis plenius dicitur in fine huius capituli.

9 **Exclamatio.** ipsio

Tres gradus malitiae Iudæorum.

C NICOLAVS DE LYRA.

- * scit in seipso, quia per seipsum est beatus.
- 1 Dura. cer. hic consequenter excusat se Stephanus de blasphemia contra legem, confitendo eam sanctam & a Deo datam, & retorquendo in suos adversarios blasphemiam, eo quod eam multipliciter violabant, & hoc est quod dicit Dura cer. i. obstinata mente.
- 2 Et incir. cor. a vitis & sordibus.
- 3 Et auribus. a blasphemis & detractionibus.
- 4 Vos semper spiritui. loquenti in Moyse & prophetis.
- 5 Sicut & patres vestri. ex pradi.
- 6 Quem prophetarum non sunt persecuti. q. d. valde pauci sunt.
- 7 Et occiderunt eos. prophetas, ut patet de Zacharia: filio Ioiadae. 3. Para. 24. & Isai, ut dictum fuit in principio Isa. & Amos, ut dicit Hiero. in prologo, & multis alijs locis.
- 8 Qui pre. de ad iu. i. Christi, qui dicitur iustus antonomastice, unde dicit Re. Sa. quod uniuersi propheta non sunt iocuti nisi ad dies Messia. scilicet, principaliter.
- 9 Cuius vos nunc prodi. cum Iuda tractando.
- 10 Et homi. su. eius crucifixionem procurando.
- 11 Qui acc. in dis. quia data fuit per angelum in persona Dei loquentem, ut predictum est.

- 12 Et non cu. quia irritum facerent mandatum Dei propter traditiones suas, Mat. 15. c.
- 13 Audientes autem. Hic ultimo ponitur passus Stephani lapidatio iniusta, & secundo eius patientia perfecta, &c. Et lapidabant. Circa primum dicitur: Audientes autem hæc disse. cor. suis. quia non habebant rationem interficiendi eum, & tamen omnibus modis interficere volebant & sic dissecabantur interius, quia passio pualis discrepat ratione.
- 14 Et striden. sicut canes rabidi.
- 15 Cum autem esset ple. spiritus. Hæc enim plenitudo fuit augmentata in martyrio. quod est actus charitatis perfecta.
- 16 Intendens in cœ. ubi fiduciam suam collocaverat.
- 17 Vidit gl. Dei, ad confortationem suam ex gratia speciali.
- 18 Et Iesum stan. Hoc dicit. ad affirmandam eius resurrectionem. Et quia tales visiones sunt secundum convenientiam eius quod significatur ut predictum est, ideo Stephanus vidit Iesum stantem, ad designandum quod erat paratus ad eius roborationem, quia stare proprium, adiuvantis in prelio, sedere vero proprium est iudicantis vel regnantis propter hoc Mar. 16. d. ubi describit regnum Christi, dicitur sedere a dextris Dei.
- 19 Ecce vi. De conditione huius visionis plenius dicitur in fine huius capituli.

MORALITER

* **Dura. cer.** Hic excusat se de blasphemia contra legem, dicens eam esse bonam & sanctam, sed a Iudæis non custoditam, sed magis dissipatam, & sic contra eos replicat recusationem de se ipsio

eam esse bonam & sanctam, sed a Iudæis non custoditam, sed magis dissipatam, & sic contra eos replicat recusationem de se ipsio

purum hominem crucifixerunt, quē Deū credere noluerunt.
 a **Exclamantes.** * CHRYS. Profectō si mentitus esset, ut infamens, reliquendus erat, ille autem sic loquens, volebat illos doceri. Ex postquam dixit de morte Iolū, & de resurrectione nondum dixit, etiā hoc postea opportunē addidit dogma. Ista autem dicit sibi apparuisse, sicuti alibi tractat, ut & sic accipiāt sermonem, qui quoniam dixerat illum ledere, molestū illis erat, nunc istum de resurrectione sermonem mouet, & inquit illum stare. Ab hoc tempore coniecto, & faciem illius glorificatam. Deus enim quum sit misericors, per quā infidiabatur illi, iisdem volebat prouocare, siquē nihil amplius factum esset. Et post, Quamuis alias accusatione hęc digna sint, nihilominus cogita quomodo eum qui talia signa fecerat, qui omnes sermone vicerat, qui talia dixerat, suscipientes, sicut volebant, furorē suū implerunt.
 b **Et ei ien.** R.A. In hoc se implere legem glorificabant. Moyses enim de blasphemante dixit, Educ eum foras extra castra, & lapidet eum populus.
 * CHRYS. Iterū ext. ciuitatem mors, quemadmodū de Crō. Etipia morte confessio, Et prædicatio diuulgatur.
 c **Extra ci.** BE. Et dominus ext. portam passus est, qui nos elegit de mundo ad cælum. Et Stephanus quasi advena mundi ext. ciuitatem lapidatur, non enim hic habens manentem ciuitatem, futuram tota mente quærebat, & dum martyr mundi ad cælos intuitum dirigit, persecutor duræ ceruicis ad lapides manum mittit.
 d **Qui vocabatur Saulus.** * CHRYSOS. Vide quā diligenter ea quæ ad Paulum pertinent, narrantur, ut tibi monstret opus Dei, quod postea factum est cum illo, &c.

Domine

NICOLAUS DE LYRA.

* **1 Exclamantes autem voce magna audiretur Stephani verba.**
 2 **Conti. ad. su. ac si essent blasphematoria.**
 3 **Et impetum se. non ratione. sed furia.**
 4 **Et eiciens. tanquam blasphemum.**
 5 **Et te. ve. ut expeditius & celerius eum interficerent.**
 6 **Et la. hic consequenter ponitur beati Stephani perfecta patientia, & primo ex eius intentione ad Deum, ibi, Inuocantem & dicen. Domine Iesu suscipe spiritum meum. secundo ex eius benigna condescensio ad proximum actū interficientem ipsum cum dicitur.**
 7 **Positis autem genibus. ut in orando modus esset deuotus.**
 8 **Clamau. voce. magna. quia procedebat ex affectu magno ad proximorum salutem.**
 9 **Ne statuas illi hoc pec. reseruando eis pœnam æternam, sed da eis ignitentiam. In aliquibus libris subditur, Quia nesciunt quid faciūt. sed non est de textu, nec est in libris correctis. Isti enim saltem pro parte magna magis fuerunt moti passione, quā ignorantia. Ignorantia autē nullorum causata erat ex precedente malitia. scilicet ex odio & inuidia contra ipsum, ut dictum est supra. ca. 4.**
 10 **Et cum hoc di. ex seruore charitatis Mat. 5. g. Orate pro persequentibus & calumni.**
 11 **Obdormiuit in do. Nam eius anima sanctissima absorpta fuit in bysso supernæ claritatis.**
 Circa prædicta dubitatur, vtrum visio beati Stephani præmissa fuerit mentalis aut imaginaria vel corporalis. Et dicunt aliqui quod fuit tantū mentalis. ita quod ex speciali gratia fuit concessum Stephano videre non solum humanitatem Christi, sed etiam diuinitatem, sicut & Paulo. De quo

MORALITER.

* **1 Excla. autem vo. ma. non. potentes veritatem audire, sed aquā furiosi statim duxerunt eū ad lapidationem, & ipse contrario fudit ad dominū pro ipsis orationem secundū doctrinā Christi. Mat. 5. g. Benefacite his qui oderunt vos, & ora**

e **Domine Ie. in cælum quod vidi apertum. Christus dixit patri, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, Stephanus quasi seruus domino.**
 Domine Iesu suscipe spiritum meum.
 f **Et lapidabant Stephanum.** * TERTVL. Cæterum supra Deū diligere nec animam licebit. & ca. paulo post, quod Petrus cecidit, quod Stephanus opprimatur, quod Iacobus immolat, quod Paulus distrahitur, ipsorum sanguine scripta sunt.

D
 Lucæ. 24. f
 acu. Gnof
 cap. vlt.

a **Quem Stephanus inuocabat.**
 a **Ne blasphemantem audirent.**
 b **Quasi abominabilem.**
 c **Et Christus extra ciuitatem passus est.**
 d **Et Christus extra ciuitatem passus est.**
 e **Et Christus extra ciuitatem passus est.**
 f **Et Christus extra ciuitatem passus est.**
 g **Et Christus extra ciuitatem passus est.**
 h **Et Christus extra ciuitatem passus est.**
 i **Et Christus extra ciuitatem passus est.**
 j **Et Christus extra ciuitatem passus est.**

† 50. disc.
 si post. 78.
 di. c. præ-
 sbiter.

† hoc non
 ē de textu.

13 **morte orabat pro oc**
 14 **isioribus suis.**
 h **Quia nesciunt.** R.A.B. Multi eorum occidendo Stephanum æstimant se implere legem, qui blasphemum eum credebāt hoc & Christus prædixerat, Veniet, inquit, hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.
 * AMBR. Cuius præcationis effectum in apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruat, nō multo postea, per gratiam Christi factus Apostolus est, qui fuerat ante persequutor.
 * TERTVL. Lapidatur Stephanus, & veniam hostibus suis postulat.
 * CHRYS. Vnde diuina illius, & mors sancta est. Nam huc vique permissum erat animabus in inferno esse.
 i **Obdormiuit.** Pulchrè dictum est, obdormiuit, & non mortuus est quia obtulit sacrificium dilectiōis, & obdormiuit in spe resurrectionis. Sancti non moriuntur, quia in melius mutantur, & temporalis in æternam vertitur.

Ioh. 16. a

depenitē.
 lib. 6. ca. 9.

li. de patiē.
 cap. 14.

quo dicit beatus Aug. al Paulinum de videndo Deo, quod sibi fuit cōcessum videre diuinam essentiam, eo quod l. erat doctor Gentium, & Moysi qui fuit doctor Iudeorum. Et hoc videtur dicere quædam Glo. supra locū illum que talis est. Quidam electorum adhuc in hac vita detentū, munda to cordis oculo videre meruerūt gloriā Dei, ut hic Stephanus & Paulus ad tertium cælum raptus. Sed hoc dictum non videtur benè consonare di-ctis sanctorum doctorum, qui concorditer dicunt quod talis visio non est concessa alicui in vita præsentī videnti sensibus exterioribus, nisi homini Christo. Vnde et Paulus non dicitur Deum sic vidisse, nisi in raptu ab istis sensibus. Stephanus autē videtur tunc non fuisse raptus, sed magis vtens sensibus, ut pote loquens Iudeis audientibus. Propter quod alij dicunt, quod fuit visio imaginaria, ita quod in eius imaginatione fuerunt effigies diuinitus formatæ ad representandum Deum & hominem Christum, sicut. Isa. 6. a. Isaías vidit dominum sedentem super solium excelsum, & Ieraphim stantia ex utraque parte, sicut ibidem fuit plenius declaratum, & mente cognouit Stephanus significatum illis representationis. & sic quantum ad hoc non solum fuit imaginaria, sed etiam cum hoc mētals, sicut fiebat prophetis, ut plenius dictum fuit in libro psalmorum. & non dubium quod illo modo potuit fieri. Sed ex modo loquendi scripturæ videtur quod fuerit corporalis: qui dicitur in textu, Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriā Dei, &c. Circa quæ aliqua dixerunt, quod visio Stephani a Deo fuit fortificatus in tantum, quod vidit Iesum. sexcentem in calos empyreo, calo acuties visus penetrando. Sed hoc non videtur bene dictum, quia supponere videtur quod visus fiat extra mittēdo ab oculo, non intrus suscipiendo ab obiecto, quod improbat Philosophus lib. de sensu & sensato. Propter quod sine præiudicio videtur probabilius dicendum, quod à corpore Christi existentis in celo

Visio Ser-
 phani qua
 lis fuit.

te pro persequentibus & calumniantibus vos. MORALITER. per excusationem beati Stephani constantē docemur contra falsas accusationes constantē declarare veritatem. Patet autem inspicienti textum, quod beatus Stephanus in suæ excusatiōis processu reperit plures historias vet. Testa. quarum expositiōnes mysticę positæ sunt in locis suis superius ordinate.

NICOLAUS DE LYRA.

* a Calo fuit immutatus oculus Stephani ad visionem humanitatis Christi. Nam in potestate eius est, quod corpus suum sic videatur à longe sicut de prope. Et forte idem est de alio corpore glorioso, quia totaliter est anima subiectum. Prop: er quod videtur, quod ad nutum eius possit immutare ut sum indifferenter à longe & prope, sicut in potestate eius quod immutat visum in propria vel alia effigie, sicut dicitur de corpore Christi glorioso Luc. vi. Deit. item vero non potuit videre isto modo, sed sicut in visione imaginaria formatur in virtute imaginativa aliqua effigies ad representandum Deum ut dictum est, ita exterius potest diuinitus formari ad immutationem corporalis oculi, sicut suo modo fit in apparitione ange-

lorum quando apparent in corporibus assumptis quæ corporaliter videntur, ita aliqua effigies corporalis non à Deo assumpta, sed formata potest ipsum representare oculo corporali. & sic probabiliter absque aliqua affertione potest dici, quod si fuit in visione beati Stephani. mentaliter tamen cognouit, quod illa effigies non erat ipsa deitas, nisi tantum representatiue. & huc modo dicitur concordat litera cum dicit. Ecce video ceper. & f. ho. stan. à de. Dei. non sic intelligendo, quod celi fuerunt diuisi cum sint incorruptibiles, sed quia sic clare vidit, ac si nullum esset obstaculum intermedium. unde dicit quædam gl. quod hæc visio non fuit facta per reservationem elementorum, & sub elementis hic intelliguntur etiam corpora celestia.

CAP. VIII.

a Saulus autem erat. Non quidem lapidauit, sed lapidatib. cõsensit. unde periret, nisi gratia Dei & penitentiã ei subueniret. quia qui faciunt & consentiunt digni sunt morte.

* CHRYSO. Non temere contigit hæc persecutio, sed singulari dispensatione. Vides quomodo iterum tentationes permittit Deus fieri? &c. Si enim non facta esset neque discipuli dispersi essent.

* EVSEB. Interea persecutio prima aduersus ecclesiã Dei quæ est Hierosolymis facta sub primo martyre Stephano, omnes discipulos exceptis duodecim, per vniuersam Iudeam, Samariamque dispersit, seu potius ut sancta scriptura iudicat disseminauit. Et quibus nonnulli vsque ad Phenicem, & vsque ad Cyprum, atque Antiochiam de-

CAP. VIII.

AVLVS autem erat consentiens neci eius. Facta est autem in illa die persecutio magna in ecclesia, quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samarię præter apostolos. Curauerunt autem Stephanum viri timorati & fecerunt planctum magnum super eum.

a ¶ Quæ Stephanus occisus est.
a ¶ Non alibi, secundum illud, Ereritis mihi testes in Ierusalem, &c.
a ¶ In similitudinem granorum seminis, ut ex ipsis magna seges fidei multiplicaretur.
a ¶ Quis ut pastores gregis constantiores erant exteris. Curauerunt, id est à hoc quod dimiserat, d. Obdormiuit, sed non adiierat de sepultura corporis, quod modo facit.
a ¶ i. fecerunt morem sepulture.
a ¶ Timore persecutorum.
a ¶ Discurrere impiger ad vallandum.
b ¶ Morte vallantium nulli sexui parebat.
¶ Carceris.

† Saulus vero deuastabat ecclesiam, per domos intrans, viros ac mulieres trahens in custodiam. Igitur qui dispersi erant pertransibant euangelizantes verbum Dei. Philippus autem

pus rapax mane comedet prædam, sero diuidet spolia. h Trahens. Trahebat, non occidebat, quia fortasse manus eius custodiebat dominus, ne sanguine innocentium pollueretur.

i Disper. RAB. Quamuis timore dispersi, tamen stabiles erant in prædicatione euangelii.

* EVSE. Philippus qui erat vnus ex septem cum Stephan diacono ordinatus, descendit Samariam, virtute Dei repletur, & prædicabat primum verbum Dei Samaritanæ genti.

K Philippus. BED. De numero disseminatorum fuit, qui primus Christum prædicauit Samariæ. Diaconus secundus Stephano. Secundus post ipsum narratur, quasi hæres & eiusdem gradus.

6 Vi. timentes Deum, inter quos Gamaliel fuit principalis, ut habetur in legenda de inuentione corporis sancti Stephani.

7 Et fecerunt planctum magnum super eum, secundum morem Iudeorum, ut habetur Gen. vlti. de morte Iacob, & in libro Nu. de morte Aarõ & Mari & Deu. xl. de morte Moysi, & in multis alijs locis de morte notabilium personarum. Illi autem qui sepelierunt Stephanum erant conuersi de daismo & ideo tenuerunt morem paternum. Cõsequenter reuertitur Lucas ad scribendam persecutionem ecclesię dicens.

8 Sau. ve. de. ec. nitens eam annihilare.

6 Trahens in custodi. id est in carcerem. Non dicitur quod interceret, quia sicut dicit Glo. Deus manus ipsius preseruabat, ne sanguine nocentium polluerentur. Et quia sicut dicit Augu. Deus adeo omnipotens est & bonus, quod de malis elicit bona, ideo de ista persecutione elicit bonum disseminationis fidei catholice. propter quod subditur.

10 Igitur qui dispersi erant, dertransibant diuersas ciuitates.

11 Euangelizan. verb. Dei. Iudeis habitantibus in ciuitatibus illi. vt habetur infra. ii.

12 Philippus aut. Postquam Lucas persecutus est ille primo diacono de

est, quod tempore persecutionis præ ecclesiã illi qui sunt firmi res debent remanere, ne fuga omnium fides derisibilis videatur. sic Apostoli remanserunt in Ierusalẽ tanquam firmi, ceteri uero recesserunt & erat eis licitum. Vñ dicit Aug. Si fortis es, cõtemi mortem, sicut debilis, fuge. Secundum est, quod Deus adeo potens est & bonus, quod de malis elicit bona. nam ex malo Iudeorum ecclesiã persecutionum facta est discipulorum dispersio, & ex hoc per eorum prædicationem fidelium multiplicatio. unde subditur

12 Philippus autem descendit in ci. Et concluditur postea.

* Factum

MORALITER.

* 1 Saulus autem erat consentiens neci eius, &c. Sequitur
2 Curauerunt autem Step. viri t. Non hominum timore, sed Dei. quod patet ex hoc, quod tunc erat magna persecutio fidei in Ierosolymis, & tamen constanter curam egerunt de sepultura corporis beati Stephani. Patet etiam ex hoc loco & pluribus alijs sacre scripturæ locis, quod sepelire mortuos est apud Deum meritorium tanquam opus pietatis. propter quod sanctus Tobias de hoc opere commendatur.
10 Igi. qui disperant. Ex hac dispersione duo sunt notanda. Primum

lapidari, & iacere mortuum, iustum illi epitaphium statuit euangelista. Et positis genibus. &c.

e Timora. Deum timentes, sive Christiani qui postea sunt dispersi, sive Iudæi timentes Deum, & si nondum Christiani.

f Saulus. RAB. Saule persecutore, qui rex Israel fuit de tribu Benjamin, de qua & Paulus, sed iuxta antiquorum consuetudinem à maioribus posterius nomina trahunt.

* CHRYS. Magna infamia, & quod ille solus erat, & quod in domo ingrediebatur ita animam suam pro lege dabat. Rapiens, inquit, viros & mulieres. Vide & licentiam, & contumeliam, & insaniam. Omnes quos assequabatur, plurimis malis afficiebat, ut potest eade facta audacior.

og Deua. RAB. Quæ si lupus gregem iuxta prophetiam Iacob, Benjamin lupus rapax mane comedet prædam, sero diuidet spolia.

h Trahens. Trahebat, non occidebat, quia fortasse manus eius custodiebat dominus, ne sanguine innocentium pollueretur.

i Disper. RAB. Quamuis timore dispersi, tamen stabiles erant in prædicatione euangelii.

* EVSE. Philippus qui erat vnus ex septem cum Stephan diacono ordinatus, descendit Samariam, virtute Dei repletur, & prædicabat primum verbum Dei Samaritanæ genti.

K Philippus. BED. De numero disseminatorum fuit, qui primus Christum prædicauit Samariæ. Diaconus secundus Stephano. Secundus post ipsum narratur, quasi hæres & eiusdem gradus.

6 Vi. timentes Deum, inter quos Gamaliel fuit principalis, ut habetur in legenda de inuentione corporis sancti Stephani.

7 Et fecerunt planctum magnum super eum, secundum morem Iudeorum, ut habetur Gen. vlti. de morte Iacob, & in libro Nu. de morte Aarõ & Mari & Deu. xl. de morte Moysi, & in multis alijs locis de morte notabilium personarum. Illi autem qui sepelierunt Stephanum erant conuersi de daismo & ideo tenuerunt morem paternum. Cõsequenter reuertitur Lucas ad scribendam persecutionem ecclesię dicens.

8 Sau. ve. de. ec. nitens eam annihilare.

6 Trahens in custodi. id est in carcerem. Non dicitur quod interceret, quia sicut dicit Glo. Deus manus ipsius preseruabat, ne sanguine nocentium polluerentur. Et quia sicut dicit Augu. Deus adeo omnipotens est & bonus, quod de malis elicit bona, ideo de ista persecutione elicit bonum disseminationis fidei catholice. propter quod subditur.

10 Igitur qui dispersi erant, dertransibant diuersas ciuitates.

11 Euangelizan. verb. Dei. Iudeis habitantibus in ciuitatibus illi. vt habetur infra. ii.

12 Philippus aut. Postquam Lucas persecutus est ille primo diacono de

est, quod tempore persecutionis præ ecclesiã illi qui sunt firmi res debent remanere, ne fuga omnium fides derisibilis videatur. sic Apostoli remanserunt in Ierusalẽ tanquam firmi, ceteri uero recesserunt & erat eis licitum. Vñ dicit Aug. Si fortis es, cõtemi mortem, sicut debilis, fuge. Secundum est, quod Deus adeo potens est & bonus, quod de malis elicit bona. nam ex malo Iudeorum ecclesiã persecutionum facta est discipulorum dispersio, & ex hoc per eorum prædicationem fidelium multiplicatio. unde subditur

12 Philippus autem descendit in ci. Et concluditur postea.

* Factum

lib. 1. hist. cap. 2.

instr. 9. a.

Mat. 10. c.

Inde-

lib. 1. cap.

Intendebant. R A B. C redebant audientes verba & videntes signa. Dne causa fidei, propter verba predicationis, & signa virtutum. Ex presentia c. & Samaritanę mulieris historia probatur animos huius gentis ad credendum promptos fuisse. *b Et factum est ergo magnum gaudium.* * CHRYS. Ita semper factum est, ut Deus, & tribus illis lætamiscere, v in maiori admiratione sint.

c Mag. R A B. Magi de singulis philosphatur, de natura mundi, cursu siderum & moribus.

d Seducens. Seorsum & à veritate ducens, vel in excessum siue stuporem & admirationem conuertens per prestigias.

e Dicens se esse aliquem magnum. * TERTVL. Ad eos me conuerto, qui ex Euangelio heretici esse voluerunt, ex quibus est primum omnium Simon magus, qui in Actis apostolorum condignam meruit ab Apostolo Petro, iustamque sententiam. Hic ausus est, summam se dicere uirtutem, id est, summum Deum. Mundum autem ab angelis suis institutum, à demone se oberrate qui

qui esset sapientia descendisse querendum apud Iudæos, se in phantasmate Dei non passum, sed esse quali passum.

f Demeu. Dementare est rationalem mentem abtentare. *g Phi.* R A. Dicunt quidam istum Philippum fuisse apostolum, & vnum de duodecim, sed non videtur verum secundum

seriem huius libri.

h Iesu Chri. R A. Cuius erant ignari, vel ut predictum est, in nomine Iesu trinitatem predicauit, qui tantum vnam personam de trinitate perfecte credit, credulitate aliarum duarum care non potest.

i Tunc Simon. BEDA. Credidit verbis Philippi, & mittite demētus vere credidit, vel quod magis credibile, simulauit se credere, quo ad vsque baptismum susciperet, ut qui adeo audis laudis erat, ut Christus credi vellet, arte adificeret, qua miracula facere posset. Quod etiam leguntur fecisse successores eius, qui malignis instructi artibus ecclesiā fraudulenter ingressi baptismum furantur.

K Baptizatus esset. * CHRYS. Quomodo autem illum & baptizatus-

^a Secundum situm loci, vel quia cum ciuitas illa inferior erat. descendens in ciuitatem Samarię predicabat illis Christum. 1

^b Hominem esse verum Deum.

Intendebant autem turbę his quę à Philippo dicebantur v-

^c Verba.

^d Miracula.

nanimiter, audientes & videntes signa quę faciebat. † Multi

^e Demones.

enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes

^f Idamones.

^g Dissolui.

voce magna exhibant. Multi autem paralytici & claudi cura

^a Cognita veritate lætati sunt se de tenebris liberatos esse.

ti sunt. Factum est ergo magnum gaudium in illa ciuitate. 8

^a Quasi ignobilis.

^b Non merito, quia opere inobediens erat.

^c Semper bonis in mala contraria aduersantur.

Vir autem quidam nomine Simon qui ante fuerat in ciuitate

^a Prestigiosus.

magus, † seducens gentem Samarię, dicens se esse aliquem

^a Prophetam, vel angelum, siue Deum vel Dei filium.

^b Seruo vel iuniore.

^c Regem vel decrepitum senem.

magnum, cui auscultabant omnes a minimo usque ad maxi-

^d Simon.

^e Christus.

^f Non angeli.

^g Ignorabant Christi nomen.

imum, dicentes: Hic est virtus Dei quę vocatur magna. At-

^a Hoc s. quod.

^b Artibus vel falsis uirtutibus.

tendebant autem eum, propter quod multo tempore magi-

^a Fallendo.

f cis suis dementasset eos. Cum vero credidissent Philippo e-

^a Vt est illud, Pœnitentiam agite, appropinquare regnum cę.

g uangelizanti de regno Dei in nomine Iesu Christi baptiza-

^a In Christo Iesu non est masculus vel femina, &c.

^b Simulare, & ficte, ne credentibus resistens despectus haberetur.

bantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum

^a Corpore non corde uolebat. n. potestatem habere, ut cuiuscunque, &c. ut infra sequitur.

K baptizatus esset, adhebat Philippo. Videns etiam signa

NICOLAVSELYRA.

* de Stephano, hic consequenter prosequitur de Philippo, qui ponitur secundus. 6. c. Et dividitur in duas, quia primo ponitur predicatio Philippi, secundo conuersio Sauli, c. seq. Prima adhuc in tres, quia primo describitur sanctus Lucas eius predicationem in Samaria. secundo describitur predicationem Aethiopi in via, ibi, Angelus autem. tertio in terra maritima, ibi, Philippus autem. Prima adhuc in duas. Nam ad predicationem Philippi primo ponitur multorum conuersio uera, secundo, unius filia, ibi, Vir autem quidam. Circa primum dicitur, Philip. au. qui cum alijs propter persecutionem exierat de Ierusalem.

1 Descendens in ci. Sam. Quia tempore regum fuerat metropolis in regno decem tribuum.

2 Prædica. il. Chri. Habitantes n. ibi erant partim Iudæi. receperant enim quinque libros Moysi, sicut & Saducai.

3 Intende. au. tur. h. quę à Philip. dic. de Christo.

4 Vnanimi. au. i. reuerenter & deuotē. & subditur ratio.

5 Et uiden. sig. quę fa. i. miracula diuinę uirtutis declaratiua in testimonium ueritatis a Philippo predicata.

6 Multi e. eo. qui hab. spi. im. i. obsesti a demonibus.

7 Clama. v. m. exi. s. damones, coacti uirtute Christi. Et. ne diceretur, quod hoc fieret uirtute superioris demonis, sicut dictum fuit de Christo Luc. 11. b. In Beelzebub principe demoniorum eicit demonia. ideo subduntur alia miracula, quę non possunt fieri nisi uirtute diuina, cuiusmodi est curatio paralyticorum & claudorum subdita, cum dicitur, Multi autem.

8 Factum est ergo gaudium ma. in ciuit. illa. de uirtutis cognitione, & ditorum curatione.

9 Vir autem. Hic consequenter describitur unius conuersio filia cum dicitur, Vir autem quidam erat. n. Simon. Communiter dicitur à doctoribus

doctoribus. quod iste fuerit Simon Magus qui postea in ultum resistebat Petro & Paulo Romę predicantibus. & ideo dixit, quod eius conuersio fuit ficta, quia si & ad horam uera fuit, tamen ad uomitum rediit.

10 Qui ante fu. in ciuit. ma. i. Philosophus, ut dicunt aliqui, à magnitudine scientiæ sic dictus, sicut & illi qui uenerunt adorare Christum natum, Matt. 2. Sed huic dicto contrariatur quod subditur.

11 Seducens. i. extra uiam ueritatis ducens, quod non Philosophi, cuius est proprium amare ueritatem & docere. 1. Ethic. sed est proprium hominis arte magica utentis.

12 Dicens se esse alia. s. prophetam, uel Christum. Vnde & Io. 4. dicitur, quod Samaritani sicut & Iudæi expectabant Christum. unde dixit illa mulier Samaritana. Scio quia Messias uenit, qui dicitur Christus. Cum ergo uenerit ille annuntiabit nobis omnia. ideo subditur.

13 Dicen. h. est uirtus Dei. Et sic loquitur Apostolus de Christo. 1. Corinth. 1. c. Prædicamus Christum Dei uirtutem, &c.

14 Attendebant autem eum. credentes ei.

15 Propter quod multo tempore magicis suis artibus dementasset eos. i. mentes eorum à ueritate alienasset. Ex quo patet, quod subdicitur est magus à magicis artibus.

16 In nomine Iesu Christi ba. Hac. n. forma utebatur ecclesia primitiua rationibus. dicitur supra. 2. c.

17 Tunc Simon & ipse credidit. s. fide, uel si uere, hoc tamen fuit tantum ad horam. Et cum ba. essent, adhæ. Philip. Et subditur ratio. Videns etiam signa & uirtutes maxi. fieri. Dicitur. n. ab alijs. & probabiliter, quod ad hoc familiaritatem Philippi querebat, ut per hoc consequi posset uirtutem seu artem similia faciendi. Vnde & infra dicitur, quod obtulit pecuniam apostolis, ut per impositionem manuum posset dare donum spiritus sancti signo uisibili. Ex quo uidetur quod non fuit conuersus uere, sed fide tantum.

* Cum

MORALITER.

† 8 Factum est ergo gau. ma. de uerbi receptione & miraculorum operatione.

9 Vir au. qui. no. Simon. De conuersione istius dicunt communiter doctores, quod fuit ficta. vnde postea obtulit pecuniam pro potestate dandi spiritum sanctum in signo uisibili sibi con-

concedenda. propter quod ab ipso denominatur uir uini Simonis. per hoc etiam significatum fuit, quod in ecclesia semper sunt aliqui mali admixti bonis. Etenim sicut sagena nondum ad litus tracta, quę pisces malos habet cum bonis admixtos. Per hoc autem quod beatus Petrus dixit Simonis.

A ptizavit, quemadmodum Christus & Iudam elegerat. *** CHRYS.** Hic videns signa quae fiebant, obstupescit quidem, non audeat autem gratiam signorum percipere, quandoquidem videbat etiam alios non accepisse.

B Miservunt ad e. **Pe. & Io.** Petrus Iohannem sociat sibi, quia virginitas ecclesiae grata est & placet.

C *In nomine Ie.* Non est sic legendum, in nomine Iesu tantum, ut aliae personae excludantur.

D *Iesu.* Quia ante in patrem credebant, & spiritum sanctum, sicut alij Iudei. Vel plena fides unius personae fidem trinitatis confirmat.

*** CHRYS.** Et quare non acceperunt spiritum sanctum, si qui baptizarentur? vel forsitan quia Philippus in hoc Apostolos brevementur honorabat, vel quod hoc donum non habebat. Erant enim septem milia, id quod magis videtur dicendum. Unde mea sunt hic Philippus unus ex septem erat secundus a Stephano. Ideo & baptizans spiritum sanctum non dabat, neque enim facultatem habebat. Hoc enim donum solum apostolorum erat. Et ibidem, *parum ante*, spiritum acceperant remissionis, spiritum autem signorum non acceperant. Et quod hoc sit quod spiritum signorum non acceperant, vide quomodo hoc cernens, Simon accessit & petuit, &c.

Nam virtutem quidem acceperunt faciendi signa, non autem dandi alijs spiritum sanctum. Igitur hoc erat in Apostolis singulare. Unde & precipuos, & non alios videmus hoc facere.

E *Imponebant ma.* **RAB.** Philippus qui Samaritanos & euangelizabat, unus de septem fuit. Si enim Apostolus esset, manus imponere posset, ut spiritum acciperent, quod solum episcopo licet. Nam presbyter siue praesente siue absente episcopo combaptizat, crismate iungit, quod ab episcopo consecratum est, non tamen frontem oleo signat, quod solum episcopus facit cum tradit spiritum paraclitum baptizatis.

*** EPIPH.** Nam cum Philippus diaconus esset, non habebat potestatem imponendi manus, ut per hoc daret spiritum sanctum. Cuius autem, Simon non haberet rectum cor, nec intentionem rectam, sed turpi lucro ac studio pecuniarum intentus esset, offerebat pecunias Petro Apostolo ut daret sibi potestatem exhibendi spiritum sanctum per manus impositionem, ita ratione secum inrita, quod dare vellet multis pro modica pecunia, atque sic per exhibitionem spiritus sancti multas pecunias cumulare

mulare ac lucrari posset.

*** CHRYS.** Vides scelus Simonis? pecunias attulit, quantum non vidisset pecuniarum gratia illum hoc facere, unde non ignorantiae opus erat, sed tentantis, & volentis accusationem querere, propter hoc & audit. *Non est pars, &c.*

f Potestatem. **RABA.** Non baptizandi tantum in aqua & praedicandi siue virtutes faciendi quam habebat Philippus, sed ut cuiuscumque; imposuero manus, &c.

BE. Ad pecuniam non poterant apostoli potestatem illam dare, quibus dictum est, *Gratis accepistis, gratis date.*

*** CHRYS.** Quo illi non occiderunt, sicut Ananiam, & Saphiram, quia etiam olim is qui in Sabbatho ligna colligerat, occisus est, ut alij erudiretur, neque postea alius idem passus est. Sic & nunc Petrus facit, & punitis illis, hunc non punit, sed dicit ad eum, *Pecunia tua, &c.*

*** TERTVL.** Ut quid ergo de homine Christum redimis in hominem in quo Christus est? Non aliter & Simon facere tentavit, quum pecuniam Apostolis obtulit pro spiritu Christi. Audiet ergo & iste, qui se redimens, Christi spiritum redemit, Pecunia tua tecum sit in interitum, quoniam gratiam Dei pretio consequendam petisti, &c.

*** IDEM.** Nam exinde & Simon magis iam fidelis quoniam aliquid adhuc de circulatoria secta cogitaret, ut si inter miracula professionis suae et spiritum sanctum per manus impositionem et undinaret, maledictus ab apostolis de fide eiecisset, &c.

*** IDEM.** Simoniacae autem magiae disciplina angelis feruens, utique & ipsa inter idololatrias deputabatur, & a Petro Apostolo in ipso Simone damnabatur.

g Pecunia. Non nostra, qui non cupimus, sed tua, quam spiritui comparas, ut illam pro eo vendas, & illam spiritui emas. Ideo spiritum emere volebat, ut alijs vendens eum plus accipere posset.

Pecunia. **RAB.** Ex hoc exemplum capitur, ut perditorum elemosyna non recipiatur.

BE. Apostoli nolentes pecuniam, dicunt, sit tecum, id tuam retine, & hoc in perditionem, ut pecunia iniuste congregata, poenam aeternam luas.

h In perditionem. **BE.** Iusti cum sententiam maledictionis proferunt, non ad hanc ex vitio ultionis, sed ex iustitia erumpunt. Iudicium enim Dei intus aspicientes, quo maledicto maledicti

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Cum autem. *Descripta praedicatione Philippi hic consequenter describitur collatio spiritus sancti. Circa quod sciendum quod Philippus erat tantum diaconus, propter quod licet posset baptizare, non tamen manus imponere, nec per consequens donum spiritus sancti in signo visibili dare. hoc enim pertinebat ad Apostolos. Unde & solum episcopi qui sunt successores eorum in novo Testamento, manus imponunt, propter quod ubi Philippus significavit apostolis, ut alij eorum venirent in Samaritaniam, & supplerent illud quod ad eius officium non spectabat, & hoc est quod dicitur. Cum autem audisset. Apostolo. Et patet litera usque ibi.*

2 Nondum enim in quemquam illo ut. *signo visibili, venerat tamen*

tamen in eis invisibiliter, sicut & modo in baptismo.

3 Sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu. *Hic dicitur tantum, non est determinatio huius quod est, in nomine domini Iesu, excludendo alias duas personas, sed magis includuntur in eo ut dicitur supra, propter quod ly tantum, est magis determinatio huius, sed baptizati erant tantum, sed non acceperant impositionem manuum ideo subicitur. Tunc imponebant, &c.*

4 Cum vidisset. *Hic consequenter ponitur Simonis increpatio. Volebat n. emere potestatem dandi spiritum sanctum intentione lucri inde recipiens, propter quod ab ipso nominatur vitium Simoniae, quo aliquis vendit & emit spiritualia. Et patet litera usque ibi.*

*** Non**

MORALITER.

† *Pecunia tua ubi sit in perditionem, quo. do. Dei existi, pe. possideri. Dedit exemplum ecclesiae prelati exurpandi totaliter vitium Si.*

Simoniacae prauitatis, ita quod non habeant oculum ad potentiam temporalem propter vendendum in ecclesia, sed ad idoneitatem eorum in scientia pariter & in vita.

† En.

In debeant foris feriri cognoscunt, & in maledicto non peccant. in quo a iudicio Dei non discordant. Cum enim & maledictus innocētia permanet, & reum maledictio absorber, ex utraque parte colligitur quia a summo iudice sententia profertur. unde Simon a Petro maledictus aeternaliter perit.

a Penitentiam age. pro cupiditate, & pravo sensu quo putasti de spiritu commercio fieri posse. * A v g. Iam etiā post aduentū de celo spiritus sancti, quidam Simon pecunia voluit eundem spiritū emere, sceleratissimū & impium mercimonium, cogitans, iā baptizatus in Christo, tamen penitentia cōcilium ab ipso Petro correptus accepit.

* I D E M. Habemus etiam in actis apostolorum Simonem iā baptizatum cum pecunia vellet emere, ut ei per impositionem manus daretur. Spiritus sanctus admonitū a Petro, ut de hoc gravi peccato ageret penitentiam. Est enim penitentia bonorū & humiliū pāna, in qua peccata tūdim, dicētes, *Dimitte nobis, &c.*

Peniten. RA. Ut omnes videant quod es, Non quod ignoret Petrus cum penitentiam non acturum, sed quia omnibus iustū est predicare, suum facit officium, ut ille sit inexcusabilis Coram omnibus etiam arguitur, ne amplius ab eo fallatur. * CHRYS. Ita erat cogitans malum quiddam, propter hoc & dixit, Si forte remittatur tibi, quia sciebat incorrigibilem esse. Propterea proel postea abiit, nempe Romam, eo quod apostoli illuc non p̄uenierant. Non punit autem illum, ut ne postea necessitatis sit fides, ut ne res crudelis esse videatur, ut ea quae penitentia introducat, vel etiam quod sufficiebat ad correptionem, arguisse & dixisse ea quae in corde erant.

b Rogi De, cui paret cor, de quo propheta. Quam bonus Israel Deus, quem fallere non potes, quia spiritus sanctus disciplina effugiet fictum. c In fl. B E D. Ideo spiritus in columba descendit, ut a simplicibus doceret se suscipi, nam qui amaritudinem in corde servat, quis baptizatus videatur, non est a vinculo peccati solutus sed quasi ad p̄ctum hora baptizadi purgatus, mox acrio re dā mode

Spiritum sanctum, qui est Deus & donum Dei. niam donum Dei existimasti pecunia possideri. non est tibi pars neque fors in t̄ sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram Deo. Penitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & roga Deum si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis & t̄ obligatione iniquitatis video te esse. Respondens autem Simon dixit: Praecavimini vos pro me ad dominum, ut nihil veniat super me horum quae dixistis. Et illi quidem testificati & locuti verbum domini redibant Ierololyam & multis t̄ regionibus. Samaritanorum euangelizabant. Angelus autem domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge, & vade contra meridianum ad viam quae descendit ab Ierusalem in Gazam, haec est deserta. Et surgens abiit, & ecce vir-

tium primitiae Deo meruit consecrari. In quo illud completum est, Aethiopia praeveniet manus eius Deo. MYST. ad meridiem Philippus exit, id est, apostoli ad Gentes ubi calor fidei est, i Ad Nā via descendit, sed per viam descendit ex natura loci, K In Ga. B E D. Vetus Gaza, quae terminus quondam Chanaanorum erat iuxta Aegyptum funditus est destructa: & loco eius alia aedificata. ALLEG. Gentes designata cultu Dei deserta, Via quae ab Ierusalem descendit, & viam salutis aperit, Christus qui est veritas & vita, de superna enim Ierusalem ad ima descendit & nigredinem peccati unda baptismi dealbavit. * CHRYS. Magnis laudibus predicatur ille, quando quidē & ille in Aethiopia manēs, & tantis occupatus negotiis, & cū non esset festus dies, ageretque in superstitiosa civitate, venit adoraturus Hierusalem. Magnaque diligentia erat, quia etiā in curru sedens legebat. I Vir, &c. po. B E D. Mento dicitur qui in scriptura tantum studebat

d Praecavimini. Causa desperationis non auferat ipse praecari, sed. 1 Apostolos rogat, ut pro se praecentur, nec pro se audeat orare, 2 qui non credit se exaudiendū esse. Apostolis etiam sic loquitur. c Quae dixistis. Non quae credidi, sed quae si infidelis eis imputat quae ventura sunt, f Qui redibant Ierololyam. * CHRYS. Quare iterum abeunt illuc, ibi tyrannis, ibi principium malorū, ibi qui maxime clamabant. Sicut in bellis duces faciunt, & non relinquunt laborantem belli partem, idem & illi faciunt. g Angelus au. Post reditum apostolorū de Philippo historia rexitur. h Contra mc. B E D. Bene in meridie quae ritur, inuenitur & abluatur ille qui devotione ardēs, velut gē-

10 Et ecce vir. Per hoc autem quod dicitur vir designatur, quod non dicebatur eunuchus ex praecisione membrorum genitalium, sed a castitate & honestate morum secundum quod dicit Saluator Matth. 21. b. Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum caelorum. * Qui

NICOLAUS DE LYRA

* 1 Non est tibi pars neque fors in serm. isto. id est, in hac potestate, scilicet, ut spiritus sanctus detur, ut per impositionem manus tuae. 2 Cor enim tuum non est rectum coram Deo, &c. Virtute enim Dei revelantis videbat intima sui cordis. 3 In felle enim amaritudinis, id est, in nequitia intentionis, quae facit amaritudinem culpa, & ducit ad amaritudinem gehennae. 4 Praecavimini vos pro me. hoc dixit magis timore, dūctus pāna quā amore gratiae. 5 Et illi quidem testi. & lo. verbū. ad confirmationem credentium 6 Redi. se. non octosis: sed in via per civitates predicando verbum Dei. 7 Angelus. Posita predicatione Philippi in Samaria, hic consequenter ponitur eius predicatione in via, & hoc Aethiopi de Ierusalem in terram

ram suam revertenti. Et dividitur in duas partes, quia primo ponitur Philippi predicatione, secundo Aethiopi conuersio, ibi. & dum irent. Circa primū dicitur. Angelus au. domini, &c. va. contra mer. Aethiopia enim est in plaga australi respectu Ierusalem. 8 Ad viam quae descendit ab Ieru. Ierusalem enim est in loco altiori quam sit illa Gaza. 9 Haec est des. Gaza enim vetus fuit omnino destructa, & postea alia eiusdem nominis fuit aedificata in alio tamen situ, Via autem illa transibat per Gazam desertam, & non per Gazā de novo aedificatam, ideo ad differentiam illius dicitur. Haec est d. 10 Et ecce vir. Per hoc autem quod dicitur vir designatur, quod non dicebatur eunuchus ex praecisione membrorum genitalium, sed a castitate & honestate morum secundum quod dicit Saluator Matth. 21. b. Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum caelorum. * Qui

MORALITER

* 7 Angelus au. d. locu. Philippus os lampadis interpretatur & iō per ipsum quilibet bonus praedicator euangelii significatur

tur: nam lampas habet in ore splendorem, & interioris olei liquorem. praedicator autem bonus habet veritatis splendorem in ore, & oleum pietatis interioris in corde. 10 Et ecce vir Aethiops. per illum significatur homo desiderium habens

A bat, vt nec legere cessaret in uia, intantum religionem amabat, vt de vltimis partibus mundi veniret ad templum domini. Vnde merito dum querit interpretem lectionis. Christu[m] que[m] querebat, inuenit, & secundum Hiero. plus reperit in deserto fonte ecclesie, quam in aurato templo synagoge. Hic Aethiops mutauit pelle[m], quia sordes peccati in lauacro depouit.

† p[re]f[ati]o
P[er] 67.

a Aethio, natura & merito. Aethiops enim tenebrosus, vnde. *Aethiopia praeuenit ma. eius Deo.*

B b Potens Ca. re. & c. suo BE D A. Regina Aethiopum thesaurum prae[m]ittens in Ierusalem, ecclesia est Gentium fidei & uirtutu[m] dona largitura, cui conuenit interpretatio nominis. Candacis enim interpretatur commutata, de qua in Pl. scribitur, pro his qui commutabuntur. Et alibi. *Aud. si. & m. incl. an. tu. & c.*

† Nūquid

† dix via fuerit.

P[er] 44. Ibidem c. † I[er] 5, 5, d. † ip[s]ius.

c qui erat super omnes gazas eius, venerat adorare in Ierusalem, & reuertebatur sedens super currum suum, legentique Isaiam prophetam. Dixit autem spiritus Philippo: Accede & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus audiuit eum legentem Isaiam prophetam, & dixit, † Putasne intelligis quae legis? Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogauitque Philippum, vt ascenderet & sederet secum. Locus autem scripturae quem legebat erat hic: † Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os tuum. In humilitate iudicium eius sublatum est. Generatione[m] eius quis enarrabit? Quoniam niam tollitur de terra vita eius. Respondens autem eunuchus

d Reuertebatur. Incipiebat reuerti legens Isaiam. Vbi conuenit nominis, de salutis narrat principium, de Isaiam sumitur testimonium, qui interpretatur salus domini.

e Dixit spiritus, & CHRYSOS. Et quare non ip[s]i apparet angelus, & ipsum ducit ad Philippum. Quia fort. ip[s]is non obedisset, sed solum perterritus fuisset. Vide Philippi philosophiam. Non calumniatus est, non dixit, ignora, ego te docebo, non dixit. Ego haec accurate scio, nec adulatione uerbum alienum erat sed curam te gerere, & misericordem esse declarabat, oportebat enim, illum interrogare, oportebat illum desiderare.

f Tanquam ouis, & c. BE D, Ouis cum ad victimam ducitur, non reluctatur, & Christus passus est uoluntate propria. vel sicut agnus in Pascha immolari solebat, sic Christus immolatus est nostrum pascha, & sicut agnus coram tondente non solum nos sanguine redemit, sed lana operuit, vt algentes infidelitate ca-

Ua. 35. b.

lesaceret sua veste, vnde dicit Apostolus, *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

g Putasne intelligis, & c. Et quomodo. R A B. Suas iuicem linguas agnoscunt, vel per doctrinam eunuchi, vel per spiritum Philippi.

h Quomodo possum si non. Hic arguit illorum audaciam, qui existimant sine doctore scripturam diuinam intelligere.

a Typus Gentium, que in Christo carnalib. desideriis circunciduntur. **b** Vniu[er]sus & mentis integritate. **c** Regina Austri uenit a finib. terraz audire sapientiam Salomonis.

Aethiops eunuchus & potens, Candacis regina Aethiopum,

qui erat super omnes gazas eius, venerat adorare in Ierusalem, & reuertebatur sedens super currum suum, legentique

Isaiam prophetam. Dixit autem spiritus Philippo: Accede & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus audiuit eum legentem Isaiam prophetam, & dixit, † Putasne intelligis quae legis? Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogauitque Philippum, vt ascenderet & sederet secum. Locus autem scripturae quem legebat erat hic:

† Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os tuum. In humilitate iudicium eius sublatum est. Generatione[m] eius quis enarrabit? Quoniam niam tollitur de terra vita eius. Respondens autem eunuchus

diens usque ad mortem.

*** TRIPART. HISTORIA. Hoc enim sciendum solum patrem nosse quemadmodum filium generauerit. Et rursus filium, quomodo ipse de patre sit genitus.**

*** FVLGEN. Ideo eius generatio inenarrabilis est utraque. Prima enim, quia de patre sine matre, secunda quia de matre sine patre.**

m Generationem eius qui enarrabit. Quoniam, & c. BE D A. Generatione diuinitatis impossibile est cognosci, de qua dicitur. *Ar. lucife. genuite.* Partus etiam uirginis quomodo potest exponi? cuius rationem querenti Marie dictum est. *Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus al. & c.*

n Tolletr. Secundus homo de caelo caelestis, sanctitate segregatus a terrenis. Vel de uita in mortem transiit.

† Ap[er]i.

iniuriis non reddidit, & cum false accusaretur coram Pilato, tacuit Ma. 27.

6 In humi. Isa. 43. c. sic habet. De angustia & de iudicio sublatum est. Quod sic ibidem fuit expositum, de angustia, scilicet, mortis, & de iudicio quo omnes decedentes ex diuina sententia detinebantur in limbo, sublatum est per potentiam suae resurrectionis, Et eodem modo exponenda est haec littera. In humi. id est, per mortem quam humiliter sustinuit in humanitate assumpta. Phil. 2. a. Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem.

7 Iudicium e. id est, sententia diuina, quae sua erat in quantum Deus.

8 Sublatum est, quia Christo resurgente sancti, qui erant in limbo detenti in de fuerunt sublati.

9 Ge. e. i. multiplicatione[m] fidelium, qui regenerantur in Christo per baptismum, 10 Quoniam tollit, scilicet, per mortem. Et in hoc reatitur causa[m] multiplicationis fidelium, 10. 12. d. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum uanet, & c. Cetera patent usque ibi

*** Et**

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Qui erat super omnes Gaza eius. Erat enim eius thesaurarius, & sic Gaza est hic nomen appellatiuum, supra uero est nomen proprium ciuitatis existentis in terra Philistinorum, vt habetur. 1. Reg. 6.

2 Venerat adorare in Ierusalem, vt habetur 1o. 12. Vel forte iste erat conuersus de Gentilitate ad Iudaismum, quod uidetur ex eo quo subditur.

3 Legentique Isaiam pro, sicut erat edoctus a Iudaeis. Sicut & multi laici ex deuotione dicunt horas canonicas in Latino, quamuis non intelligant. Cetera patent usque ibi.

4 Tanquam ouis ad occisionem ductus, quod scribitur Isa. 43. c. Et intelligitur ad litteram de Christo, sicut ibidem diffusius dictum fuit, quia cum uerbo vno posset aduersarios omnes prosternere, permisit se ad occisionem duci.

5 Et sicut agnus coram tondente se si. quia uerba iniuriosa pro iniuriis

MORALITER

* habens suae salutis, quod patet ex hoc qd dicitur, quod uenerat adorare Deum in Ierusalem de partibus ualde remotis, & per consequens quod reuertens legebat Isaiam prophetam, q[uo]uis nondum haberet ipsius intelligentiam. Per hoc autem q[uo]d Philippus a Deo missus est ad docendum ipsum, & baptizandum, significatur omnis desiderans recte saluari per fidem domini

mini nostri Iesu Christi. Mittit ei doctorem uel sibi reuera immediate ueritatem, namque natura non deficit in necessariis, & multo minus actor nature, qui potentia & bonitatis est infinita, fides autem est necessaria ad salutem Hebr. 11 b. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Propter quod q[uo]d facit quod in se est conuertendo se ad Deum per mentis deuotionem, Deus illi reuelat fidei ueritatem, uel mittit ei doctorem. Exemplum habetur infra c. 10. de Cornelio centurione.

* Ibat.

a *Aperi. Phi. B. E.* Qui interpretatur, os lapidis, pulchre os suū aperit, dum obscuritatem prophetiæ profert in lucē scientiæ. Vel hæc circumlocutio designat longiorem sermonem. *Aperuit. R. A.* Thesaurum scientiæ aperuit, vel aperuit os vt spiritus loquatur in eo, secundum illud: Dilata os tuum, & implebo illud.

B *Mystice os ecclesiæ* Philippus aperuit, vt ex hoc Gentibus prædicetur quem prius nesciebant.

C ** A V G V S T.* Si autem scriptura tacuit, atque intelligenda admittit cetera, quæ cum illo Spadone baptizando Philippusegit, atque in eo quod ait, Baptizauit eum Philippus, intelligi voluit impleri omnia, quæ licet taceantur in scripturis gratia breuitatis, tamen serie traditionis scimus implenda: Pari modo etiam in eo quod scriptum est, euangelizasse Philippum Spadoni dominum, nullo modo dubitandum est, & illa in catechismo dicta esse, quæ ad vitam morisque pertinet eius qui credit in dominum Iesum: Hoc est enim euangelizare Christum non tantum dicere quæ sunt credenda de Christo, sed etiam quæ obseruanda ei, qui accedit ad compagem corporis Christi.

b *Euangeli.* Soluit quæstionē illius interrogantis de quo propheta dixit. Demonstrat autem quod de Iesu prophetatum est.

c *Ad quandam aq.* Ad hoc enim prædicatio duxerat, vt aqua in digeret, quæ de baptismo in via audierat.

d *Sicr. R. A.* Non ignorabat eius fidem, sed volebat manifestam confessionem, vt baptizaturis & baptizandis daretur exemplum interrogandi & confitendi.

e ** CHRYS.* Bene, vt diuinum ostendatur quod factum, & vt ne putetur homo vulgaris.

f *Spiritus do. R. A.* Vel spiritus irruit in eum fortiter, sicut & in apostolos venit, quanto fides fortior, tanto spiritualis imper-

tus maior. Ex hoc quod spiritus irruit in eunuchū, dicitur Philippum Apostolum fuisse, à quo tñ nec manus impositione nec inuocatione spiritus sancti missionem legitime factā. Unde apparet in primitias Gentium nō manus impositione nec inuocatione sed sponte spiritum sanctum descendisse: vt Apostoli excusationem haberent contra Iudæos accusantes eos, quia Gentes baptizabant. Quis enim posset prohibere spiritum domini? aut quis arceret ab aqua, in quos spiritus descenderat.

a *¶ Loco scripturæ si ipse reuelabat, vel Philippo si ipse legebat.* Philippo dixit: Obsecro te de quo propheta dicit hoc? De se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suū, & incipiens a scriptura ista euangelizauit illi Iesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quandā aquā, & ait eunuchus: Ecce aqua: Quis prohibet me baptizari? Dixit autē Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo filiū Dei Iesum esse. Et iussit stare currum, & descenderūt vterque in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizauit eū. Cū autē ascendissent de aqua, spiritus domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum eunuchus. Ibat enim per viam suam gaudens. Philippus autē inuentus est in Azoto, & pertrāsies euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream

a *¶ Quod homini suo congruit.* **b** *¶ Tanquam ouis ad occisionem ductus est.* **c** *¶ Fides plena est, aqua prope, baptizator præsens.* **d** *¶ Baptizari.* **e** *¶ id est, filium esse hominis.*

f *¶ Debet humiliari baptizandus: Vnde Iordanis descensus interpretatur.* **g** *¶ Tinxit.* **h** *¶ Proficiendo.* **i** *¶ Quæ est quasi fundamentum.* **k** *¶ Hiero. dicit hoc angelum fecisse in spiritu sancto.*

l *¶ Quia perfectu. fictus non indigebat doctrina, quia paracletus quem pater mittit, ipse docet omnina.* **m** *¶ Ad patriam, vel ad regnum calorum.* **n** *¶ Vn est quinque ciuitatum Philistinorum.* **o** *¶ Non discernens personas.*

p *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

a *¶ Non discernens personas.* **b** *¶ Non discernens personas.* **c** *¶ Non discernens personas.* **d** *¶ Non discernens personas.* **e** *¶ Non discernens personas.* **f** *¶ Non discernens personas.* **g** *¶ Non discernens personas.* **h** *¶ Non discernens personas.* **i** *¶ Non discernens personas.* **k** *¶ Non discernens personas.* **l** *¶ Non discernens personas.* **m** *¶ Non discernens personas.* **n** *¶ Non discernens personas.* **o** *¶ Non discernens personas.* **p** *¶ Non discernens personas.* **q** *¶ Non discernens personas.* **r** *¶ Non discernens personas.* **s** *¶ Non discernens personas.* **t** *¶ Non discernens personas.* **u** *¶ Non discernens personas.* **v** *¶ Non discernens personas.* **w** *¶ Non discernens personas.* **x** *¶ Non discernens personas.* **y** *¶ Non discernens personas.* **z** *¶ Non discernens personas.*

1 Gentes baptizabant. **2** Quis enim posset prohibere spiritum domini? aut quis arceret ab aqua, in quos spiritus descenderat. **f** *Et baptizauit eum.* *** TERTVL.** Si Philippus tam facile tinxit eunuchum, recogitemus manifestam & exertam dignationem domini intercessisse. Spiritus Philippo præcepit in eam viam prætere. Spado & ipse inuentus est non ociosus, nec qui subito tingi concupisceret. Sed ad templum oradi gratia profectus, scripturæ diuinæ impressus. Sic oportebat deprendi, cui vltro Deus Apostolum miserat, ad quem rursus spiritus vt se cur-

riculo Eunuchi adiungeret, iussit. Scriptura ipsius fidei occurrit, in tempore exortatus adiungitur, dominus ostenditur. Fides non moratur, aqua non expectatur, Apostolus perfecto negotio eripitur. *** CHRYSOST.** Multum hinc & Philippus lucratus est. Nam id quod audiuit de prophetis, de Abacub, Ezechiele, ac de aliis, vidit in se quoque fieri, qui in minimo tempore ex per tus sit multum itineris se confecisse, quandoquidem in Azoto inuentus est, & illic postea itat, vbi etiam illum euangelizare oportebat. **g** *Inuentus.* R. A. ab hominibus, qui in raptu non inueniebatur quia ambulauit in solitudine, vel nimia velocitate. **h** *Cæs. BE.* Cæsaream Palæstinae dicit vbi infra domum habuisset se describitur, quæ vsque hodie demonstratur, nec non & cubiculum filiarum quatuor eius prophetantium virginum.

C A P.

4 Rapuit Philip. ab aspectu eunuchi, ad confirmationem suæ fidei. Per hunc raptum cognouit, Philippum à Deo missum specialiter ad ipsum informandum de fide, & baptizandum, ideo subditur. **5** Ibat per vi. su. de veritatis cognitione & baptismi susceptione. **6** Philip. au. hic consequenter describitur prædicatio Philippi in terra maritim. a. Terra enim Philistinorum in qua est Azotus, clauditur mari mediterraneo in parte occidentali. **7** Et pertrans. euan. ciui. id est, Iudæis habitantibus in Israel, qui fuerant dispersi a tempore regis Antiochi. **8** Donec ve. Cæ. quæ est ciuitas supra mare mediterraneum, sita, sicut patet in descriptione terræ sanctæ.

7 Phil. & c. p. qd significatur qd prædicator euangelicus non dēt esse ociosus: sed postq̄ sufficienter profecit in vno loco, debet ad proficiendū alio ptrāsire sicut et dominus dixit Lc. 4. quia & aliis ciuitatib. oportet me euangelizare regnum Dei.

A D D I T I O III.
In eo. c. 9. vbi dicitur Postil. Cum autem, appropin. temp. pro. & c. Non legitur. Ge. 15. Deum promississe Abraham, quod semen eius seruiret ei in terra Iudææ, sed quod semen eius, hæreditaret terram Chananeorum, & c. vt patet ibidem litera.

A D D I T I O IIII.
In eo. c. vbi dicitur in Postil. Cum esset Stephanus ple. Visio Stephani non videtur fuisse corporalis ex modo loquendi. Quod patet discurrendo particulas literæ hic positas. nam ex hoc dicit. Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto. non habetur quod visio illa quam tunc vidit esset corporalis, ex plenitudine enim spiritus sancti quæ doque hominibus reuelantur aliqua supernaturalia, etiam sine aliqua visione imaginaria vel corporali, vt dicitur de Dauid. 2. Regum. xxij. a. Sicut lux auroræ oriente sole mane absque nubibus reuelat. Item nec ex hoc quod dicitur, intendens in celum hoc habetur. Nam hoc potest plane intelligi de reuerentia intentionis Ste-

A D D I T I O I.
In c. 8. vbi dicitur in Postilla. Et seruient mihi in loco isto. Quod dicitur, Exo. 12. Et seruient mihi in loco isto. fuit impletū tempore Moysi, sub quo populus Israel post exitū de Aegypto accessit ad montem Sinai vbi legem a Deo recepit, vt habetur Exo. 19. & 20.

A D D I T I O II.
In eo. c. vbi dicitur in Postil. Sed Hiero. dicit de sancta Paula, qd ipsa pertransiit vsque in Sichem, & vidit ibi sepulchrum. 12. patriarcharū Ex hoc quod Iosephus longo tempore fuit ante Hie ro. & c. non sequitur quod non sit magis credendum Hie. quam Iosepho. Tum quia sancti qui sunt in no. Test. diligentius & deuotius ista perscrutantur, quam anti qui historiographi. Tum quia possibile fuit, quod ossa patriarcharum postquam fuissent translata ab Aegypto in Hebron, sicut dicit Iosephus consequenter post lapsum temporis inde fuissent traslata in Sichem, & sic dicto Hier. non repugnant dicta Iosephi.

N I C O L A V S D E L Y R A.

*** 1** Et incipi. a scrip. ista. quæ de Christo ad literam est intelligenda, vt declaratum fuit diffusius lsa. 43. **2** Et dum irent. Hic consequenter describitur ipsius eunuchi vera cōuersio, per hoc quod baptismum deuote petijt & fideliter suscepit, & patet litera vsque ibi. **3** Spiritus do. id est, spiritus sanctus, vel angelus, qui in scriptura frequenter nominatur spiritus. per hoc autem quod dicitur. Spiritus domini, absolute intelligitur spiritus bonus. Quando autē fit sermo de spiritu maligno, exprimitur, sicut patet. 1. Reg. 16. Spiritus domini malus artip. ebat Saul.

M O R A L I T E R.
*** 5** Ibat enim. p. quod significatur quod illuminatus de veritate fidei, & baptizatus in nomine Christi debet ire gaudens in domino per viam huius mundi, eo qd est in itinere paradisi.

A D D I T I O I.
In c. 8. vbi dicitur in Postilla. Et seruient mihi in loco isto. Quod dicitur, Exo. 12. Et seruient mihi in loco isto. fuit impletū tempore Moysi, sub quo populus Israel post exitū de Aegypto accessit ad montem Sinai vbi legem a Deo recepit, vt habetur Exo. 19. & 20.

A D D I T I O II.
In eo. c. vbi dicitur in Postil. Sed Hiero. dicit de sancta Paula, qd ipsa pertransiit vsque in Sichem, & vidit ibi sepulchrum. 12. patriarcharū Ex hoc quod Iosephus longo tempore fuit ante Hie ro. & c. non sequitur quod non sit magis credendum Hie. quam Iosepho. Tum quia sancti qui sunt in no. Test. diligentius & deuotius ista perscrutantur, quam anti qui historiographi. Tum quia possibile fuit, quod ossa patriarcharum postquam fuissent translata ab Aegypto in Hebron, sicut dicit Iosephus consequenter post lapsum temporis inde fuissent traslata in Sichem, & sic dicto Hier. non repugnant dicta Iosephi.

A D D I T I O III.
In eo. c. 9. vbi dicitur Postil. Cum autem, appropin. temp. pro. & c. Non legitur. Ge. 15. Deum promississe Abraham, quod semen eius seruiret ei in terra Iudææ, sed quod semen eius, hæreditaret terram Chananeorum, & c. vt patet ibidem litera.

A D D I T I O IIII.
In eo. c. vbi dicitur in Postil. Cum esset Stephanus ple. Visio Stephani non videtur fuisse corporalis ex modo loquendi. Quod patet discurrendo particulas literæ hic positas. nam ex hoc dicit. Cum esset Stephanus plenus spiritu sancto. non habetur quod visio illa quam tunc vidit esset corporalis, ex plenitudine enim spiritus sancti quæ doque hominibus reuelantur aliqua supernaturalia, etiam sine aliqua visione imaginaria vel corporali, vt dicitur de Dauid. 2. Regum. xxij. a. Sicut lux auroræ oriente sole mane absque nubibus reuelat. Item nec ex hoc quod dicitur, intendens in celum hoc habetur. Nam hoc potest plane intelligi de reuerentia intentionis Ste-

A D D I T I O I.
In c. 8. vbi dicitur in Postilla. Et seruient mihi in loco isto. Quod dicitur, Exo. 12. Et seruient mihi in loco isto. fuit impletū tempore Moysi, sub quo populus Israel post exitū de Aegypto accessit ad montem Sinai vbi legem a Deo recepit, vt habetur Exo. 19. & 20.

A D D I T I O II.
In eo. c. vbi dicitur in Postil. Sed Hiero. dicit de sancta Paula, qd ipsa pertransiit vsque in Sichem, & vidit ibi sepulchrum. 12. patriarcharū Ex hoc quod Iosephus longo tempore fuit ante Hie ro. & c. non sequitur quod non sit magis credendum Hie. quam Iosepho. Tum quia sancti qui sunt in no. Test. diligentius & deuotius ista perscrutantur, quam anti qui historiographi. Tum quia possibile fuit, quod ossa patriarcharum postquam fuissent translata ab Aegypto in Hebron, sicut dicit Iosephus consequenter post lapsum temporis inde fuissent traslata in Sichem, & sic dicto Hier. non repugnant dicta Iosephi.

Sphani qui solum in Deum qui in cœlis habitat, tendebat, sicut 1. Mach. 4. dicitur. Sed nunc clamemus in cœlum, ad designandum quod in seculo orantium seu clamantium solum dirigebatur in Deum habitantem in cœlis. Nec etiam ex hoc quod sequitur. Vidit gloriam Dei. habetur quod visio illa fuisse corporalis, sicut nec visio Ezechielis, in qua legitur. Aperti sunt cœli & vidi visiones Dei. Ezech. 1. a. Quæ quidem visio apud omnes communiter dicitur fuisse imaginaria, cum mentali tantum perceptione, prout est in prophetis. Unde probabiliter videtur dicendum h. e. quod visio Stephani fuit imaginaria, cuius significatum mentaliter perfecte cognovit. Sed attendendum, quod alitudo gradus visionis Stephani respectu visionum aliarum prophetarum ex multis potest considerari: primo ex vi luminis mentem illustrantis. Nam sicut maior vis prophetæ luminis est, quæ animam occupatam circa sensibilia in vigiliantia abstracta a supernaturalia, quam illa quæ animam abstractam a sensibilibus in dormiendo inuenit, ut in secunda secunda. q. 154. art. 3. in

cor. q. sic maior vis supernaturalis luminis est, quæ animam maxime afflicta in tormentis nihilominus ad supernaturalia abstracta, quam illa quæ animam tantum circa sensibilia occupatam, sed afflicta inuenit sicut in vigiliis. Item quanto signa in reuelationibus prophetis visa magis sunt expressiua veritatis, tanto altiora sunt in gradu prophetico, sicut signa Ieremie ostensa de incendio ciuitatis, Ierem. 1. altioris gradus fuerunt quam signa Pharaonis de spicis. Genes. 41. ut in prædicta questione. Unde quia visio Stephani maxime fuit expressiua dignitatis Christi ad dexteram patris sedentis, ideo altior consideratur, & eius mens magis videtur appropinquare ad causam reuelantem. Item eius altitudo consideratur ex conditione Christi visi ad dexteram Dei stantis, quod est magis quam Deum videre sedentem super solum, & c. cum seraphim stantibus, ut Isa. 6. Sicut maior est dignitas Christi ad dexteram Dei sedentis, quam angelorum, ut Apostolus probat ad Hebr. 1.

CAP. IX.

Saulus autem. Redit

ad hoc quod supra dixerat: Saulus adhuc deualtabat ecclesiam.

* GREGORIUS.

Qui minus & cædes spirabat quum non bene amulabatur ecclesiam non solum non affligebat, sed etiam augebat.

* IDEM. vbique electos affligebant, lapidantium prothomartyrem Stephanum veimenta seruabat, & velut omnium manibus lapidabat, qui expeditos ad lapidandum omnes reddebat.

Minar. & c. Minister rens absentes, cæde afficiebat presentes, dubitatur vtrum occideret seu flagellaret, vel vtrumque faceret.

Spirans. Spirat in modum ignis, non ab alio incitatus ipse alios accendebat.

Accessit ad principem. * CHRYS. Nondum satiatus cæde Stephani, neque persequutione ecclesiæ impletus ac dispersione, accedit ad principem sacerdotum, vbi impletur quod a Christo ad discipulos dictum. Quia venit hora, quod omnis qui occidit vos arbitratur se obsequium Deo offerre. Hic igitur sic faciebat non vt iudæi. Absit: Nam quod zelo faciebat manifestum ex eo quod exteris ciuitates adibat. Illi autem etsi ea quæ in Hierosolymis erant curabant, solum vt gloriam obtinerent.

In Damascum. * CHRYS. Quare autem in Damascum ibat; ciuitas erat ac regia: timebat igitur ne & illa ciuitas præueniretur. Et videre licet desiderium ac ardorem quomodo

CAP. IX.

Saulus autem adhuc spirans & cædis in discipulos domini accessit ad principem sacerdotum, & petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas, vt si quos inueniret huius vitæ viros ac mulieres, victos perduceret Ierusalém. Et cum iter faceret, contingit vt appropinquaret Damasco. Et subito circumfulsit eum lux de cælo, & cadens in terram, audiuit vocem, dicentem sibi: Saul Saul, quid me persequeris? Qui dixit

magnum, & efficacia gratiæ commendatur. Subito, ait Lucas. Circumfulsit. & c. O vere inestimabilis diuinæ dignatio pietatis. Illustrat cœlesti fulgore vel a foris intus adhuc luminis incapacem, qui nec dum infundi poterat anima saltem circumfunditur claritate.

* AVG. Paulus prostratus est vt excæcetur, & excæcatus est vt mutaretur, mutatus est vt mitteretur, missus vt qualia fecerat in errore talia pro veritate pateretur.

Et ca. Territus ad terram refugit, vel quasi adorans in facie cadit.

Quid me. BE. Non ait membra, sed me, quia ipse in membris adhuc inimicos patitur. & beneficia membris collata sibi facta denunciat, num ait. Esurini & dedisti mihi man. Et exponendo subiūxit. Quādiu vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.

* AVGVST. Non dixit quid persequeris seruos meos; nec hoc

quia tunc dicebantur discipuli, quia nondum nominabantur Christiani, vt habetur infra 11.

Accessit ad principem sacerdotum. non vocatus, sed se ingerens voluntate nocendi inflammatus.

Et petiit ab eo epistolam. vt ex eius autoritate magis posset fidelibus nocere.

In Damascum. vt ibi persequeretur credentes sicut fecerat in Ierusalem. Cetera patent vsque ibi.

Et sub. vbi ponitur eius illustratio & prostratio, & excæcatio & vocatio, cum dicitur. Et sub. cir. cum lux de cælo, sicut solet fieri in consecratione & fulgore.

Et ca. in ter. præ stupore & admiratione.

Auduit vocem. auditu corporis & mentis.

Saul Saul. Hæc duplicatio fit ad magis mouendum eius attentionem.

Quid me persequeris, & c. in membris meis, quæ persequeretur Paulus, & non Christum in propria persona, qui sedebat ad patris dexteram gloriosus, ideo subditur.

* Ductus

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IX.

Saulus autem. Præmissa prædicatione Philippi, hic consequenter describitur conuersio Sauli de quo mentio facta fuerat breuiter in principio præcedentis ca. Et diuiditur in tres partes: quia primo describitur eius conuersio miraculosa, secundo conuersi regeneratio gratiosa, ibi. Erat autem, tertio regenerati prædicatione in se. ibi. Fuit autem. Conuersus autem fuit in actu persequendi Christum, & Christo ipsum claritate excessiua excæcans corporaliter, & ad terram prosterne, in voce sensibili eum vocante, propter quod hæc conuersio fuit miraculosa, & eam solenniter ecclesiæ. Non sic autem conuersionem aliorum sanctorum, quæ fit tantum per inuisibilem gratiam. Primo igitur ponitur persequutionis actus, cum dicitur. Saulus autem adhuc spiritus id est ex vehementi spiritu ignem persequutionis in se & in alijs accendens cœ. ecclesiæ

Minarum. in verbis iniurijs.

Et cædis. id est, in verberibus & flagellis.

In discipulos domini, & c. id est, contra credentes in Christum,

diuisio.

Conuersio Pauli cur solennizata.

Deus ordinauerit de quocunque, sicut Saulum lupum atrociter fecit ouium pium pastor m.

Saul Saul quid me persequeris, Christus enim reputat sibi factum

MORALITER.

* Saulus autem. Per atrocitatem Sauli contra discipulos domini docemur de nullius salute desperare, quia nescimus quid

Deus ordinauerit de quocunque, sicut Saulum lupum atrociter fecit ouium pium pastor m.

Saul Saul quid me persequeris, Christus enim reputat sibi factum

hoc dixit, Quid persequeris membra mea, sed hoc dixit, Quid me persequeris? la quasi pede calcato, lingua clamat, calcasti me, cum utique lingua calcari non possit. Sed per concordiam charitatis caput pro omnibus membris clamat.

* CHRYSOST. Non dicit illi, crede, neque aliud tale quippiam, sed crimen obicit. Quid mali, quod aut magnum, aut parvum tibi feci, quod hoc facias. **BERNARDVS.** Vere deprehensus es Saulis, non est dissimulandi locus, non facta vlla negandi. In manibus sunt epistole crudelissimae legationis auctoritatis execranda, potestatis iniquae. An non persequeretur Christum, qui Christi membra trucidabat in terris? &c.

BED. Non Deum vel Dei filium se vocat, sed humilitatis meae inquit, infirma suscipe, & superbiae tuae squamas deponere.

* BER. Ignotum enim persequeretur, & ideo consequutus est misericordiam, quia ignorans hoc in incredulitate fecit. Discite ex hoc fratres iustum iudicem Deum, non modo quid fiat, sed & quo animo fiat, considerate, & caute deinceps ne quis parva reputet, quamlibet parva scienter delinquere contumetur. Nemo dicat in corde suo, leuia sunt ista, non curio corrigere: non magnum si in his maneam venialibus, minimis que peccatis. Hec est enim dilectissimi, impenitentia, hec blasphemia in spiritum sanctum, blasphemia irremissibilis. Paulus quidem blasphemus fuit, sed non in spiritum sanctum, quia ignorans fecit in incredulitate, non in spiritum sanctum blasphemans, ideo consequutus est misericordiam.

* CHRYSOSTOM. Quid. Ne putes tibi cum hominibus solis esse certamen.

* GREG. Non a domino responderetur, Ego sum unigenitus patris, ego principium, ego verbum ante secula. Quia enim Saulus incarnatum dominum credere contemnebat, & eius humanitatis infirma despexerat, de caelo hoc quod contempserat, audiuit: Ego sum Iesus Nazarenus, &c. q. d. hoc a me audi de superioribus, quod in me de superioribus despicias. Authorem caeli venisse despexeras in terram, ex terra ergo hominem cognosce de caelo, ut tanto in me amplius sacramenta infirmis metuas, quanto & hec perducta in caelestibus ad excellentiam potestatis venisse probas.

* BER. Ego sum saluator, quem tu persequendo petis. Ego sum de quo tu in lege tua legis predictum quod nescis implerum, quia Nazarenus vocabitur.

BERN. Overbum breue, sed plenum, sed viu, sed efficax, sed dignum omni acceptione. Quia pauci inue-

inueniuntur in hac perfecta obedientiae forma, qui suam ita abiecerunt voluntatem, ut ne ipsam quidem cor proprium habeant ut non qui ipsi, sed quid dominus velit, omni hora requirant, dicentes, Domine quid me vis facere? & illud Samuel: Loquere domine quia audit seruus tuus, &c.

Quis es domine? Et ille: Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare: Et tremens ac stupens dixit: Domine quid me vis facere? Et dominus ad eum: Surge, & ingrediere ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Viri autem illi, qui comitabantur eum, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. Surrexit autem Paulus de terra, & apertisque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes introduxerunt Damascum: Et erat tribus die-

Surge. BE. Impiger operare ut bos, & esto doctor ecclesiae. In lege scriptum est: Non alligabis os bouis triturantis.

Ingrede. RAB. Ingressurus ciuitatem teneatur, ne sanctis irrita inferat, dehinc domatus iubetur ingredi, ut fidem discat quam impugnerat.

Et dicetur. Exemplum discendi datur, & superbia increpatur, ut nullus alium indignum existimet, a quo doceatur quod ignorat.

BED. Non continuo quae facienda sunt monstrat, sed in ciuitate praedocet esse audienda, ut tanto post in bono solidius staret, quanto prius euersus a pristino errore cecidisset.

* CHRYS. Merito: nam illos minorum rerum fecit auditores. Nam si vocem illam audissent, nec sic credidissent, & Paulum videntes respondere admirati sunt.

Audientes quid vo. RAB. Vocem Pauli, ut infra legitur, dicente Paulo: Qui mecum erant, lumen quidem viderunt, uocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum.

* BERN. Foelix caecitas, quae male quondam illuminati in praeparatione, tandem in conuersione oculi salubriter excecantur.

Apertis oculis. RAB. Ostenditur ei in corpore quod prius patiebatur in anima. Sicut enim apertus oculus sine visu, sic lex inutilis sine fide Christi.

Aper. oc. vi. BE. Oculis non posset rursus bene videre, nisi prius caecatus: sapientia quae turbatur excludit, fidei se committeret.

Ad manus. * Spolium diaboli, uasa eius quasi capta ciuitate, ac metropoli quadam introducunt. Et quid hoc mirum? Illi hostes & inimici introducunt illum omnibus uidentibus. Et trahebant illum, qui sperabat se alios tracturum.

Et erat. RAB. Hic datur forma penitentibus, ut ex triduo incipiant, hoc etiam triduo cathecumenorum gradus dedicatur.

Tribus diebus. BE. Apparet, quod per triduum caecatus lucem gratiae expectabat non torpens ocio, sed illustratus a Deo caelestia rimabatur. Credibile est, quod etiam eo tempore dispensatione euangelii edoctus sit, de quo gloriatur ad Gal. j. c. Ne quis ab homine acceperit illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi & paulo post, ut reuelaret filium suum in me, ut euangelizarem illum in Gentibus, &c.

* DIONYS. Tanta fuit in eo eleuatio mentis in Deum, quod vites sensitiuae ac uegetatiuae a suis actibus fuerint suspensae.

NICOLAUS DE LYRA.

Durum est tibi. con. sti. cal. id est, potentiori incomparabiliter resistere, deo subditur:

Et tre. ac. stu. de cognita Christi potestate, quem ante non credebat a caelo regnare, sed magis ut falsum prophetam cum damnatis esse.

Dom. quid me vis fa. q. d. cx nunc paratus sum tibi in omnibus obedire.

Et tibi dicetur tibi quod te. Non statim perfecte eum docuit. Nam ut cognitione naturali sit processus de imperfecto ad perfectum, unde pueri primo vocant omnes viros patres & omnes feminas matres: postea distinguunt proprium patrem ab alijs uiris, & matrem ab alijs mulieribus, ut dicitur. j. Physicorum. Ita frequenter fit in cognitione supernaturali.

MORALITER.

factum quod sit membris suis, tam prospera, quam aduersa. Et sic habetur exemplum in aduersis, de beato Martino in prospectu, de quo dixit dominus: Martinus adhuc cathecumenus hac re ueste contexit. Et de utrisque simul Mart. 25. d. Quod vni minimis meis fecistis, &c.

Domine quid vis fa. q. d. paratus sum obedire, quia uere peccatens quanto plus Deum offendit rebellando, tanto magis se

turali. hoc tamen non prouenit ex impotentia Dei, quia posset totum simul in vno instanti reuelare.

5 Stabant stupefacti audientes quidem vocem. scilicet, Pauli, non autem Christi, ut habetur, ut infra. xxij. cap. Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, uocem autem eius non audierunt qui loquebatur mecum, sed quia audierunt Paulum dicentem: Quis es domine, quid me vis facere? & non videbant aliquam personam cui dirigeret sermo nem, ideo stabant stupefacti. Cetera. patet usque ibi.

6 Et erat tribus diebus non vi. scilicet, visu corporali: videbat tamen visu mentali, quia secundum doctores communiter in isto triduo fuit raptus usque ad tertium caelum, & habuit illam excellentem uisionem quae habetur. ij. Cor. xij. quam exposui ibidem diffuse.

* Et

subijcit obediendo. **Surge & ingre. ei. & tibi di. tibi quid te op.** Licet enim Deus possit per se totum facere, tamen uult homines, habere coadiutores, ut eis communicet influxum bonitatis suae. Et in hoc habent exemplum doctores & aliae personae in aliqua gratia excellentes, illam alijs liberaliter communicandi j. Pe. 4. b. Nusquam prout accepit gratiam, illam in alterum administrantes sicut boni dispensatores multiforme gratiae Dei.

* 6 Ecce

Non videns Quia non credebat Deum terra die resurgendo a mortē vicisse, tuo exemplo instruitur, qui tenebras tridui luce reuerſa mutauit.

CHRYSOSTOMVS: Quare autem non bibit, neque comedit compūgebat, se propter ea quæ fecerat, confitebatur, præcabatur, orabat Deum.

Non mandu. RAB. Hoc animæ suæ acie eiderat, quæ cibum interiore non habuerat & potum. Ex inedia autem corporis & siti ostenditur animam indigentē sariari oportere.

Homi. 20.

CHRYSOSTO. Quare nam per nullum ex præcipuis apostolis, hunc vocauit, neque misit ad illius institutionem aliquē ex his quoniam non oportebat illum per homines, sed per Christum erudiri. Quoniā & hic docuit quidem illum nihil, baptizantem solum. Simul autem cum baptizauit, accepit magnam spiritus gratiā, obzelum & alacritatem plurimam. Quod autem & Ananias valde insignis fuerit, manifestū sit ex his quæ ad illum dicit, & quæ ille respondet, dum dicit, Domine audiui ex multis, &c.

hoc loco,

Anania. RAB. Indiciū familiaritatis aliquem vocari tuo nomine, d In vicum. RAB. Vici dicuntur agri, aut ciuitatibus, aut sibi intrinsecus in ciuitate proximi.

21. di. c.

Ecce enim orat. CHRYS. Iam autem metum illius minuit, & dicendo, Ecce orat, quasi hoc dicat, Cæcus est, & tui metuis? Ita & Moses timet, unde magis verba sunt timentis, quam non credentis.

22. di. c. 21

Domini audiui. CHRYS. Quid dicit? Deus dicit, & tu dubitas? Sic nondum sciuerunt potentiam Christi,

princ.

AMBR. Et cum ipse reddere posset vsum videndi, eum tamen ad Ananiam discipulum suū misit, ut eius benedictione

† electum

† viuum recipias

lib. 1. de ps. cap. 7.

ne Saulo resunderentur oculi, quos amiserat.

BE. Saulus ob superbiam de sede doctrinæ legalis depositus est, sed mox ob humilitatis subiectionem ad euangelizandum Christi fidem leuatus est.

HER. Cur autem vas electionis dicitur? Nempe, quia legis, & sanctorum scripturarum armatum.

bus non videns, & non manducans, neque bibens. Erat autem

quidam discipulus Damasci nomine Ananias: & dixit ad illum

in visu dominus: Anania. At ille ait: Ecce ego domine. Et dominus ad illum: Surge, vade in virum qui vocatur rectus, &

quære in domo Iudæ Saulum nomine Tharsensem. Ecce enim

inimicū tuū. Et vidit virum Ananiam nomine inuocantem, &

imponentem sibi manus, ut visum recipiat. Respondit autem

Ananias: Domine, audiui a multis de viro hoc, quanta mala

sanctis tuis fecerit in Ierusalem: Et tunc hic habet potestatem a

principibus sacerdotum, alligandi omnes qui inuocant nomen tuum. Dixit autem ad eum dominus: Vade, quoniam

vas electionis mihi est iste, ut portet nomen meum coram

Gentibus & regibus & filiis Israel. Ego enim ostendam illi,

quanta oporteat eū pati pro nomine meo. Et abiit Ananias, &

introiit in domum, & impones ei manus dixit: Saule frater,

dominus Iesus misit me, qui apparuit tibi in via in qua venie-

bas, ut videas, & implearis spiritu sancto. Et confestim ceci-

derunt squamis sub manu Anania: monstratur in facie

lumen recepit in mente.

RA. Quod cadunt squamæ, similitudo est interioris visus renouatæ de legis velamine.

GREG. Carnalis videlicet, tegumenti illi duritia præerat, & idcirco radios veri luminis non videbat. Sed postquam superbepugnationes eius uictæ sunt. Defensionū eius sciamæ ceciderunt corporis, sed ante iam sub dominica inextinguibili luce ceciderant ab oculis cordis. Cum enim altæ inuestigatiois iaculo cōfossus iaceret, humili iam & penetrato corde recedens

fuit similis illi, de qua dicitur cap. præceden. quod per impositionem manuum apostolorum dabatur spiritus sanctus in signo sensibili, sed erat curatio corporalem. Sicut de beato Laurentio legitur, quod perbat manus super cæcorum oculos, & illuminabantur. Non enim ait apostolus iste Ananias.

9 Respondit Ananias, se excusando, eo quod Saulus erat famosus in persecutione credentium in Christo.

10 Vade, quoniam vas electum est, id est, speciali vas electorum gratiæ & scientiæ continentium.

11 Ut portet nomen meum, opere & prædicatione, sicut patet in sequentibus huius libri.

12 Ego enim ostendam illi, per effectum.

13 Quanta oporteat eum pro nomine meo pati, quia per multas tribulationes oportet transire ad regnum, ut habetur infra.

14 Et abiit Ananias, ad exequendum domini mandatum.

15 Et implearis spiritui, per augmentum gratiæ in baptismo.

16 Et confestim ceciderunt ab oculis eius tanquam squamæ, id est, maculæ albæ & duræ, sicut, sunt squamæ piscium, quæ causantur in eo à lumine excessiuo ipsum excecante.

16 confestim ceciderunt, ab oculis eius tanquam squamæ. Per significantur peccatorum maculæ, quibus amoris per contritionem peccator, statim recipit gratiæ lumen.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Erat non manducans, neque bibens, sustentatus illa visione, sicut Moyses .xl. diebus in monte.
- 2 Erat autem quidam discipulus. Hic consequenter ponitur Sauli cōuerſi regeneratio per baptismum, ad quod agendum mittitur Ananias, cum dicitur, Erat autem quidam discipulus de Iudaismo ad Christum conuersus: scientia & vita famosus, ut habetur infra. 22. cetera patet vsq; ibi.
- 3 Et quære in domo Iudæ Saulum, &c. hospes enim Pauli Iudas vocabatur.
- 4 Tharsensem, &c. id est, de Tharso oriundum, illuc enim per Pauli translatus fuerat de Iudæa, & ibi creuerat in potestate & fama sicut dictum fuit, supra 2. Timo. vl.
- 5 Ecce enim oratio. Est enim oratio mentis eleuatio in Deum. fuerat autem vsque ad tertium cælum raptus, & ex illo raptu egressus gratias Deo agebat.
- 6 Et uidit, in reuelatione domini.
- 7 Virum Ananiam nomine. ita quod reuelatio fuit sibi facta non solum de persona, sed etiam de proprio nomine.
- 8 Introeuntem & imponentem sibi manū. Hac autem impositio non fuit

MORALITER.

6 Ecce enim orat. quia penitens debet orare Deū pro peccatorū suorū remissione, & pro adipiscenda virtutū perfectiōe.

CHRYSOSTO.

Non solū delis erit inquit, sed & doctor, & magna dicendi libertate vretur. Ita creſcit doctrina, inquit, ut & populos & reges vincat omnes.

Vade. BE. Non est timendus quasi persecutor, sed amplexandus ut frater: quia mala quæ sanctis inuoluntate paratus est sustinere.

Anroinit. Impleta est propheta Isaiæ dicitis, Habitabit super eū agnō, id est Saulus cū Anania.

Domine Iesu. CHRYSOST. Statim illum familiarem cit nomine, Iesus, inquit, qui apparuit tibi in via. Porro hoc nō dixerat illi lecte sed à spiritu sancto didicistis.

Ceciderunt squamæ. Sei pennis corpus quæ mis tegitur. Iucet pennis sunt, & gemina niperarū, quorum perfidiam Saulus fecutus, quasi

le serpentis oculi cordis texerat, &

monstratur in facie lumen recepit in mente.

RA. Quod cadunt squamæ, similitudo est interioris visus renouatæ de legis velamine.

GREG. Carnalis videlicet, tegumenti illi duritia præerat, & idcirco radios veri luminis non videbat. Sed postquam superbepugnationes eius uictæ sunt. Defensionū eius sciamæ ceciderunt corporis, sed ante iam sub dominica inextinguibili luce ceciderant ab oculis cordis. Cum enim altæ inuestigatiois iaculo cōfossus iaceret, humili iam & penetrato corde recedens

fuit similis illi, de qua dicitur cap. præceden. quod per impositionem manuum apostolorum dabatur spiritus sanctus in signo sensibili, sed erat curatio corporalem. Sicut de beato Laurentio legitur, quod perbat manus super cæcorum oculos, & illuminabantur. Non enim ait apostolus iste Ananias.

9 Respondit Ananias, se excusando, eo quod Saulus erat famosus in persecutione credentium in Christo.

10 Vade, quoniam vas electum est, id est, speciali vas electorum gratiæ & scientiæ continentium.

11 Ut portet nomen meum, opere & prædicatione, sicut patet in sequentibus huius libri.

12 Ego enim ostendam illi, per effectum.

13 Quanta oporteat eum pro nomine meo pati, quia per multas tribulationes oportet transire ad regnum, ut habetur infra.

14 Et abiit Ananias, ad exequendum domini mandatum.

15 Et implearis spiritui, per augmentum gratiæ in baptismo.

16 Et confestim ceciderunt ab oculis eius tanquam squamæ, id est, maculæ albæ & duræ, sicut, sunt squamæ piscium, quæ causantur in eo à lumine excessiuo ipsum excecante.

rebat dicere: domine qd &c. Repulsis videlicet squamis, ia ad cordis viscera veritatis sagitta peruenerat quando disposita e-

* CHRYS. hoc est, ora eorum obturabat. e Quoniam hic est, &c. * CHRYS. Non quod surrexit, pradica- nit: neque quod uiuat Sed quid: valde euidenter exponet at hoc dogma, quod hic est, filius Dei, & docebat, inquit, doctor enim statim erat.

D 2. The II. 1.

a **+** Et cum accepiss. CHRYSOST. Igitur in firmus factus erat, & ex itinere, & ex metu, & ex ieiunio, & ex tristitia. Volens igitur illius au- geri tristitiam, cecum manere permisit, do- nec venit Ananias, vt ne quis putet cecitate phantasiā esse, pro- pter hoc erat squame. Igitur non opus habe- bat alia doctrina, sed quod acciderat, do- ctina erat.

ciderunt ab oculis eius taquam squamæ, & visum recepit. Et surgens baptizatus est. Et cum accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, p dies aliquot. Et continuo ingressus in synagogas predicabat dominum, quoniam hic est filius Dei. Stupebant autem omnes qui audiebant, & dicebant: Nonne hic est qui expugnabat in Ierusalē eos, qui inuocabant nōmē istud? & huc ad hoc venit vt vincētos illos duceret ad principes sacerdotum. † Paulus autem magis conualescebat, & confunde- bat Iudæos, qui ha-

Quia & ante viderat.

Duplicem.

Dupliciter.

Iesum Christum hominem esse.

In fideles qui ignorabant mysterium.

Iesu, quod modo predicabat.

Non ad hoc venit quod facit tantam diligentiam adhibuit persecutioni.

Tale exordium habuit vasis probatio.

Iesus homo est Christus Deus.

A baptismo.

Vel consilium.

Vtrum in Damasco dubitatur, sed tamen magis vt utriusque factum esse. Aut per iudicium hominum, aut per spiritum, &c.

f Concilium fecerunt.

* CHRYSOSTOM. Iudæi ad validum syllogismum redeunt. Non enim iam tyco phantes, & accusato- res & falsos testes in- quirunt. Neque enim illos ultra ferunt. Postea illi per seipsos hoc faciūt. Nam quoniam videbant rem augeri, neque iudicium adhi- bent.

* CHRYSO. Quare? quia signū hoc, iam factum, præ omnibus intollerabile erat, etiā & quod quinq; & tria millia crediderant, & in futura omnibus. Et vide illum iam non gratia seruari, sed, hu- mana sapientia, vt di- scas virtutem viri etiā absque miraculis clare scētis.

* TERTIV. At quin & Paulus, qui se permi- serat expediri per mu-

+ Saulus.

lib. de fu- ga in per- ic. c. 6.

* PROSP. Cœca- tus quippe prostratus- que in via captiuus Dei dum fuerat, reddito lu- mine qui fuerat perse- quutor, factus est præ- dicator.

bitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. Cum autem impleverentur dies multi, concilium fece- runt in vnum Iudæi vt eum interficerent. Notæ autem fa-

b Et contin. Inplet sermonem domini dicentis: Qui vult venire post me, abne. se. &c. Nonne. R. A. Exemplum dat non erubescendi. vbi potest ve- ritas mutare sententiā suā. * CHRYS. V. de statim doctor factus est in synagogis, nō eru- betcebat mutationē neq; formidabat destruere ea in quib. an- tea clarescebat. Non simpliciter erat doctor, sed et in synago- gis. Ita ab initiis homo erat & occidens, & ad cedes composi- tus. Vides vt manifestam signum in illo factum. d Paulus. &c. BED. Petrus & Paulus Latina vel Græca sunt nomina: & non Hebræa: quia Hebræi, non habent. * TERTIV. Paulus vero apostolus de persecutore, qui primus ecclesie sang. inem fudit, postea gladium stylo mu- tans & conuertens macheram in aratrum, Lupus rapax Ben- iamin, de hinc adferens ipse etiam escam secundum Iacob qualiter martyria iam, & sibi optabilia cōmendat, q̄ de The- salonicens. gaudens, vt, inquit, gloriamur in vobis in ecclesiis Dei pro tolerātia vestra, & fide, in omnib. persecutionib. & pressuris, &c.

rum de persecutione, quæ ad hoc tempus erat præcepti, idē iam in clausula officij, & in consummatione præcepti discipu- lis magnopere deprecantib. ne se Hierosolyma committeret passurus illic quæ Agabus prophetauerat, sollicitudini eorum non subscripsit, sed e contrario. Quid, inquit, facitis lacryman- tes & conturbantes cor meum? Ego non modo vincula pati optauerim, sed etiam mori Hierosolymis, pro nomine domi- ni mei Iesu Christi. * CHRYS. Et quomodo ille fugit. Non erat opus timoris, sed custodiebat seipsum uerbo. Si timidus fuisset, non uenis- set Hierusalem, neque statim suscepisset doctrinam, remisisset alacritatem. Atque non erat timidus, sed prudens, & tem- poris obseruator, edoctus passione Stephani. Proinde non putabat magnum mori pro predicatione, nisi cum magno luctro hoc fiat: homo neque Christum uidere uolens, quem maxime omnium videre cupiebat, quoniam nondum suum erga homines ministerium impletum erat.

¶ IDEM.

NICOLAUS DE LYRA. * 1 Et surg. ba. est. in nomine Christi. 2 Et cum acce. ci. con. est. duplici confortatione, scilicet, spiritu & corpore. 3 Fuit autem. Hic consequenter ponitur ipsius Sauli baptizati con- silians predicatio, & secundo ex hoc insurgens contra eum persecutio, ibi. Cum autem. Circa primum dicitur. 4 Et continuo ingrel. Ex quo patet quod doctrinam euangelicam non habuit ab homine, sed a Deo, sicut ipse dicit Gal. 2. 5 Stupe. autem, &c. ex tanta mutatione subita, per quam atrocissi- mus fidei catholicæ persecutor factus fuerat cōstātissimus eius p̄dicator. 6 Paulus autem. procedens semper de bono in melius. 7 Affirmans quoniam hic est Christus. id est, quod Iesus Nazarenus est uere Christus in lege & prophetis promissus, quod declarabat per scri- pturas veteris Test. quas primo didicerat à Gamalele, & postea multo perfectius à Deo illustrante. 8 Cum autem im. Hic consequenter ponitur orta contra eum perse- quutio, cum dicitur: Cum aut. imp. di. mul. Notandum ad intellectu

sequentium, quod iste Saulus non statim post baptismū suum iuit de Da- masco in Ierusalem sicut ipse dicit Galat. 1 sed prius abiit in Arabiam, qua lustrata predicando reuersus est Damascum, deinde post annos tres ascendit in Ierusalem videre Petrum, & mansit apud eum diebus quindecim. Vtrum autem persecutio mota contra Saulum in Damasco, de qua fit hic mentio, fuerit facta quando primo fuit in Damasco post eius baptismum uel quando ibidem rediit Arabia perlustrata, Glo. non deter- minat, uidetur tamen magis declinare ad hoc quod fuerit quando de Ara- bia rediit in Damascum & hoc rationabiliter, primo quia dicitur hoc. Cum autem impleverentur di. mul. &c. ex quo uidetur, quod non fuit cito post baptismum eius sed postea per magnum tempus, sin reditu de Arabia, secundo quia post istam persecutionem immediate subditur eius aduentus in Ierusalem cum dicitur. Cum autem ue. in Ie. &c. I- ste uero aduentus fuit post reditum eius de Arabia in Damascū ut dictū est. His dictis exponatur litera. Cum au. imp. di. mul. qui fluxerunt à baptismo Sauli vsque ad eius reditum de Arabia in Damascum. 9 Concilium fe. tractando de morte eius, eo quod per eum fides Chri- sti multum conualescebat.

* Custo-

MORALITER

* 1 Et surgens baptizatus est. Quia post contritionem debet se- qui lorio confessionis, & postea sacre communionis. ideo sub- ditur. * Et cum accepisset cibum confortatus est. & consequenter proba-

tio sanctæ conuersationis, quod notatur cum subdit. 3 Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci per aliquot. & ulterio- uerbum ædificationis in illis qui sciunt & possunt proponere unde subditur. 4 Et continuo ingressus in synagogas predicabat dominum: Iesum. † Notæ autem sa. Ex eius fuga docentur predicatorum ecclesie fugere

* CHRYSOST. Ut igitur ne quis ex timore hoc factum putet, prius ut habuerunt ecclesie, narrat, ostendens, quod persecutionis tempore Hierosolymis erat ubi autem res ecclesie, ubique in pace, tunc postea in Hierusalem relinquit: adeo feruens & alacer erat. Non enim, quoniam pax erat, putabat nihil opus suo aduentu. Et propter quid, inquit hoc facit & noui, cum esset pax, & postquam Paulus abiit? Quia illos oblectabantur maxime, utpote sepius commendatos & multitudini admirabiles, illum autem contenebant, & magis duritiam erant. Videri quomodo bellum pax secuta? Imo videri quid fecerit bellum istud? dispersit pacem facientes per Samariam; confusus est Symon in Iudaea, Saphora punita est. Igitur non quia pax erat remissiora erant negotia, sed talis erat pax, ut & consolatione haberet opus.

a Ecclesia, Talia ut supra dictum est, in fine narrationum, & principio interferuntur sepe ad laudem apostolorum & ecclesie fidei.

b Et conso. Consolatio in labore datur, unde patet quod ecclesia tentabatur.

c Factum est autem. * CHRYS. Quemadmodum dux in exercitu obambulans considerabat, quae pars sit adnata, quae suo ad multa egerat fide ubique illum circuncursare & primum inueniri. Quando eligendus apostolus, hic primus, quando loquendum Iudaeis, apostolos non esse ebrios: quando curandus, Claudus, quando concionandum, hic praesertim aliis est, quando agendum contra principes, quando contra Ananiam, quando ab umbra sanationes fiebant, hic erat. Et ubi quidem erat periculum, hic & ubi moderatio, ubi autem tranquillitate res erant plena, communiter omnes. Sic non erigit maiorem honorem. Iterum quando fieri miracula opus erat, ille prosilit. Et hic iterum ipse per se laborat, at iter facit.

* CHRYSOST. Et quare non expectauit viri fidem, neque interrogauit vis sanus fieri? Maxime igitur ad multorum consolationem factum est hoc miraculum. Bene sic dixit,

xit. Insignis enim erat vir, unde argumentum dat signi, ut tollat lectum. Etenim, non solum ab infirmitatibus liberaui, sed etiam cum sanitate vire scque contulit. Et aliter: Et tunc nondum iudicia suae virtutis tubuerant, & ita merito non erigebatur a viro fides. Itaque quemadmodum Christus, incipiens signis non erigebat fidem, sic neque illi. Nam in Hierosolymis quidem, merito fides illorum prius erigebatur, unde & propter fidem quotquot morbis obnoxii erant in viam exposebantur nempe ut venientis petri vel umbra, quae piam illorum obumbraret, multa. n. facta erant illic signa. Illic autem hoc primum contigit. Nam signa quaedam fiebant, ut allicerentur alii, quaedam vero pro creditum consolatione.

d Nomine Aeneam. RABAN. Aeneas signat genus humanum languens amore terrenorum, sed Apostolorum opere & ore sanatum, quia. n. mundus quatuor plagis distinguitur, & cursus seculi quatuor temporibus variatur, qui poenitentia amplectitur quasi octo annis grabato sternitur. Grabatum est segnitie in qua quiescit animus eger, qui infirmatur uoluptate carnis & delectatione seculi.

* GREGORIUS. Quid est dicere, surge, nisi mala quae perperasti derelinque? Et quid est dicere, sterne tibi, nisi mercedis causas in quibus requiescere debeat operare, ut & deserat refurgendo quae fecit, & inueniat sternendo quod fecerit. Quod utrumque propheta comprehendit breuiter dicens: Declina a malo & Declinare quippe a malo est ab eo quo iacuit surgere: Bonum vero facere, est mercedis opera in quibus requiescere debeat, preparare. Qui. n. declinata malo sed bona adhuc non facit, surrexit quidem ab eo quo iacuit, sed ubi requiescere debeat, nondum itauit.

e Surge. Quem de paralytici curauerat, surgere & sternere sibi precepit, insinuans ut qui fidem in corde preceperat, non solum torporem discutiat, sed etiam opera pareret, in quibus quiescat.

f Lyd. & Sa. Duae ciuitates fuerunt conuersae ad Deum, ideo enim fiebant virtutes in eis.

Non solum Iero solymis. a Unde dominus. Fritis mihi testes in Ierusalem, Iudaea sive Samaria, &c.

a sum. Ecclesia quidem per totam Iudaeam & Galilaeam & Samariam habebat pacem, & edificabatur ambulans in timore domini, & consolatione spiritus sancti replebatur. Factum est autem ut Petrus dum pertransiret vniuersos, deueniret ad sanctos qui habitabant Lydum & Saronem.

a Frater. Aeneas interpretatur frater. b Non ego domini sui non suam quaerit gloriam. c Conue. in. no. v. l. crescendo per gradus scimonis. d Quis pars operis ponitur pro omni opere.

a Impletur illud faciet sicut seruus claudus. b Tu. Non alius tibi sternat. c Sine mora.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

Li. 23. mo tal. c. 15. Psal. 33.

N I C O L A V S D E L Y R A .

* 1 Eccle. Hoc additur ad reddendum causam quare fratres potuerunt sic deducere Saulum de Ierusalem usque ad Caesarem, & ad ostendendum pacem ecclesie redditam in Iudaea post persecutionem occasione sancti Stephani motam,

2 Et aedi. Per multiplicationem fidelium, quae quidem multiplicatio non erat tantum numero, sed etiam merito, ideo subditur. Am. in tim. dom.

3 Factum est au. Superius descripta est praedicatio euangelij per Petrum in Ierusalem, & incidenter praedicatio Stephani & Philippi, & si mulier conuersio Pauli, & hic consequenter reuertitur Lucas ad principalem propositum, s. ad describendum euangelij publicationem per Petrum, & hoc extra Ierusalem, Iudaeis tamen. Et diuiditur in duas secundum duo miracula per Petrum facta, ad quae credidit multitudo magna, secundum ponitur, ibi; In Ioppe. Circa primum dicitur, Factum est au.

au. ut Pe. ut dum transi. uni. s. in Christum credentes in diuersis locis Iudaea habitantes, ad quorum confirmationem in fide discurrebat Petrus tanquam bonus pastor.

4 Deueniret ad Iani. in Christum credentes, qui sunt sanctificati per baptismum.

5 Qui ha. Lydum. Est nomen ciuitatis.

6 Inue. autem. Exprimatur autem nomen eius ad maiorem historiae certificationem.

7 Ab an. oc. Et sic ex infirmitatis diuturnitate & eius incurabilitate sequens curatio subita mirabilior declaratur, cum subditur.

8 Surge & ster. Quasi dicat, de cetero non indigebis leuante te de lecto, nec parante tibi lectum, sed ista poteris per te facere.

9 Et conti. sur. Viriute Christi, quae est infinita.

10 Et vi. illum. Subito perfecte curatum quem cognouerant infirmum te longa & incurabili per naturam detentum.

* Qui

M O R A L I T E R .

† 3 Factum est, &c. perti. uni. In hoc dedit exemplum discurrendi per loca fidelium ad confirmandum eos in bonis, & sanandum eos ab infirmitatibus peccatorum. Unde subditur.

6 Inuenit autem, &c. Aeneas pauper & miser interpretatur, ideo per ipsum peccato diuturnus significatur, qui pauper est, ga-

bonis gratis spoliatus. Per hoc autem quod ad uocem Petri surrexit: sanus uirtute Christi, significatur sanatio peccatoris per bonam monitionem predicatoris uel confessoris, operante principaliter gratia Saluatoris.

10 Et uiderunt, &c. qui con. Per quod significatur, quod ex euidenti conuersione bona peccatoris noti emendantur plures alii.

a *Nomine Thab. RAB.* Thabita de Hebræo in latinum, Dorcas transfertur, vel damula, vt in exemplaribus inuenitur.

b *Dor. ALLEG.* Id est, damula vel caprea, significat animam studio virtutis sublimem sed hominum opinione contemptibilem. Interpretationem enim nominis Lucas ponens, my-

sterium inesse significat, hæc animalia morantia in montibus acute uident, unde ab acumine visus dorca des Græcè uocantur. Sic meritis operum excelsi superius intendunt, & sibi circumspectè inuigilant simpliciter uiuunt, discretio gradu operis quasi fissa uingula incedunt, uerbum Dei assidua meditatione ruminant.

† Caprea.

† graueris

*** CHRYSOS.** Quare expectauit ut moreretur? quare non & ante hoc æterne rogatus? Indignum censebant, pro talibus discipulos sollicitos esse, & à prædicatione auellere. Quoniã & propter hoc dicit quod prope erat, & ita monstrat quod ut rem superuacaneam hoc petissent. Discipula enim erat, **BE DA.** Sancti cum per fragilitatem nature delinquant, quasi in dieb. bonorum subita infirmitate occumbunt. Sed cū mox lacrimis insistant, spẽ recuperandę virtutis ascendunt, sanctorum auxilia inuocant, & bona intermissa recogitant, faciunt quod sequitur. *Quam cum la.* Quæ de Petri uocatione, & eleemosynarum Dorcadis ostensione narrantur.

BEDA. Si sancti ignorantia vel infirmitate mortem animæ incurrunt, pro rectę intentionis integritate suscitari merentur sicut Petro contigit, cui recte, quod de Dorcade scriptum est, aptari potest.

d *In cana. RABAN.* In loco superiori ponitur, vel propter altitudinem meriti, vel propter sublimitatem miraculi, quod faciendum erat de ea.

e *Et cum aduenisset. * CHRYSOSTOM.* Non orant, sed illi permittunt, vt à seipso vitam illi concedat ita hic impletur, quod eleemosina liberat a morte.

f *Vidua flet. BEDA.* Sunt pię cogitationes animæ pœnitentis quæ

Cum prius essent aduersi.
qui conuersi sunt ad dominum. In Ioppe autera fuit quæ-

Christiana.
dam discipula nomine Thabita : quæ interpretata dicitur

a Nihil imperfecta habens.
† Dorcas : hæc erat plena operibus bonis & eleemosynis

Non accipiens personas. a Quib. Petrus uenit Lyddam, b Non subita mors fuit.
quas faciebat. Factum est autem in diebus illis, vt infirmata

a In quibusdam codicib. inuenitur. Cum lauisent uingentis.
moreretur. Quam cum lauisent, posuerunt eam in cœnaculo. Cum autem prope esset Lydda † ab Ioppe, discipuli au-

a Numerus testium quem dominus mittebat. b Secum prudentiorem.
dientes quia Petrus esset in ea, miserunt ad eum duos viros:

Causam non indicant, ne uenire recuset propter humilitatem. a Impiger & humilis nulla excusatio ne est uisus.
rogantes, ne † pigriteris uenire usque ad nos: Exurgens autem Petrus uenit cum illis. Et cum aduenisset, duxerunt illum in cœnaculum, & circumsteterunt illum omnes uiduæ

a Misericordie suæ misericordem, & flet coram eo qui erat misericors. b Non suis uocib. pro defuncti sed ipsius operib. precantur, quia eleemosyna non solum a secunda, sed etiam à prima morte liberat.
flentes, & ostendentes ei tunicas & uestes quas faciebat † illis Dorcas. Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua orauit, & conuersus ad corpus dixit, Thabita surge. † At u-

a In nomine Iesu, non in meo.
illa oculos aperuit, & uiso Petro resedit. Dans autem illi manum erexit eam. Et cū uocasset sanctos & uiduas, † assignauit eas uiuã. Notum autem factum est per uniuersam Ioppen: & cre-

Facta oratione. Ex uisione Petri resedit. a Auxilium.
conturbetur, nec confundatur.

a Boni operis exemplum. Quib. præbuerat beneficia.
h *Eiectis. RAB.* Iuxta exemplum Christi filiã Archisynagogi principis resuscitantis hoc factum est, ad uitãdam elationem vel ne indigni signum uiderent.

Hęc erat præcipua causa uirtutum.
i *Aperuit. BEDA.* Rectus ordo resurgentium, prius oculos mortis aperuit, postea agnita uoce Petri resedit, lumen suæ circumspectionis amissum recepit, vt ad doctrinam eorum qui adiuuant, uiuant. *Aperuit occu.* Isti sunt tres gradus resuscitationis.

*** CHRYSOST.** Illic ostendit per partem uitam deinde uirtutem quæ inducebatur: Illam per uerbum, hanc per mandata autem illi manu excitauit illam, & uocatis sanctis, ac uocatis commendauit illum uiuentem: Aliis quidem ad consolationem, quod accepissent honorem, & quod uidissent miraculum. aliis autem ut præcset.

k *Dans autem.* Contacta manu Petri Thabita resurgit, quæ animam

suendis uestib. pauperum. Sed quoniam consueuerat uidetur esse modicum & tamẽ supra dicitur, quod erat plena operibus bonis, & eleemosynis, id melius exponitur: Quas facie. Id est, fieri faciebat de suis sumptibus quæ ad pannum, & futuram.

9 *Eiectis autem, &c. Vt in opere miraculoso elationem uiraret, & ut Deum secretius & efficacius exoraret.*

10 *Petrus ponens genua. In terra*

11 *Orauit. Deuote Deum quousque intellexit se exauditum.*

12 *Et con. ad cor. Examine dixit. In Christi uirtute.*

13 *Thabita sur. A somno mortis.*

14 *At il. &c. resedit. Exercens duo opera uite, scilicet, uidentem & seipsa mouendo.*

15 *Dans autem illi manum, &c. Et sic apparuit perfecte uiua.*

16 *Et cre. mul. Videtes uirtutem Christi in hoc facto. Cetera patent.*

NICOLAVS DE LYRA.

- * 1** Qui con. Petro declarante eis uirtutẽ, & diuinitatem Iesu Christi.
- 2** In Ioppe. Hic ponitur secundum miraculum de suscitatione mortuæ, cum dicitur. In Ioppe au. Credens in Christum, vt prædictum est.
- 3** Nominẽ Thab. sic uocabatur in Hebræo.
- 4** Quæ interpretata, &c. Et hoc in Græco sermone, in quo scripsit Lucas librum & utrumque nomen in Latino habet eandem interpretationem. scilicet, capra, vel damula. Cetera patent usque ibi in litera.
- 5** Nepi. ue. usque, &c. sperabant enim eam resuscitari per orationem Petri, quod & factum fuit.
- 6** Duxerunt illum in cœna. Vbi erat funus positum.
- 7** Et circumsteterunt illum, &c. Vt mouerent Petrum ad pietatem, & ad deprecandum dominum pro suscitatione defunctæ.
- 8** Et ostenden. Dicunt aliqui quod ipsa multum laborauerat in con-

MORALITER.

2 *In Ioppe autem fuit.* MORALITER. Per mortem corporalem iustis quæ erat intẽta bonis, significatur mors spiritualis cuiuslibet personę prius bonis operibus intentę, sed per fragilitatem

quæ pristinum vigorem quasi uiri regimen ad tempus obmirant: hæc pro anima delinquente suppliciter exorant. Opus misericordiæ illius ostendunt, vt pateat quod merito fleat & ideo Petrus eis compatitur.

g *Et uestes quas, &c. * CHRYS.* Magnum mulieris enconium quandoquidẽ utraque sic faciebat, vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

1 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

2 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

3 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

4 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

5 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

6 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

7 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

8 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

9 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

10 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

11 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

12 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

13 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

14 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

15 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

16 vt utriusque plena esset manifestum autem quod primum illorum, etiam tunc huius faciebat diligentiam. Quæ fecerat inquit, cum Dorcas adhuc esset cum ipsis. Multa humilitas, nõ enim sicut nos agebant, sed communitate omnes erant magnã eleemosinã faciebat rationem.

*** NI-**

humanam & diaboli suggestionem in peccatum. iapic, quæ men propter pristinam uitam bonam & fidelium orationem refugit ad pristinam bonitatem, sicut ista fuit, à morte corporis suscitata.

*** MO-**

anima languēs in peccatis nullo melius ordine quam sanctorū exemplis conualefcit

a diderunt multi in domino, Factum est autem, vt dies multos moraretur in Ioppē apud Simōnem quendam coriariū

in signē, sed apud coriariū, p omnia nos in humilitatem inducens, & neque viliores confundi permit-

CHRYSTOST. Vide humilitatem ac mansuetudinem Petri, quod non apud hunc manet, neque apud alium quendam insignem

tens, qui & propter hoc censuit transeundum, quoniam illius doctrina opus habebant credendos.

ADDITIO.

In ca. 9. Vbi dicitur in Posui. Ego enim ostendam illi, per effectū quanta oporteat, &c.

Hoc quod dicitur. Ego enim ostendam quanta oporteat eum pro nomine meo pati. videtur impletum quando raptus fuit in paradisum,

disum, vt habetur 2. Cor. 11. In hac enim visione intelligitur premia beatorū vidisse, quæ excedunt totā humanā facultatem, nā quod oculus non vidit, nec auris audiuit, &c. 1. Cor. 2. b. & sic ostensum fuit sibi, q non sunt condignæ passionēs huius seculi ad futuram gloriam &c. ad Ro. 8. d. Ex quo ostenditur manifeste quanta oporteat pati pro amore Christi.

CAP. X.

Vir autem. CHRYSTOS. Hic non erat Iudæus, neque iuxta legem vivebat, sed prius nostro more vitam egerat. Et vide duos credere nūc, nēpe Eunuchum a Gaza & hūc cū ambo sint in dignitatib. magnāq; pro illis habitā curā. Verū ne putes, quod electi sint propter has dignitates. Minime, sed propter pietatem. Sane propter hoc dignitates positę sunt, vt maior pietas ostendatur. Mirabilis enim, quando quis in diuitiis & potentia agens talis fuerit. Iā magna illius laus, qui tā tā peregrinationē suscepserat, & neq; per illud tempus lectio-

cognosceret, & mysterium incarnationis credens ad baptismum veniret, per fidem ergo venit ad opera, in fide verō soli datur per opera.

CHRYSTOSTO. Ex cohorte, inquit, quę uocabatur Italica cohors est, quę nunc vocatur numerus.

CAPVT X.

It autem quidam erat in Cæsareā nomine

Cornelius, Centurio cohortis quę dicitur Italica, religiosus, & timens Deū cū omni familia sua, faciens elemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper

Religi. & ti. &c. RABAN. Et hæc omnia bono nature & Iudeorum familiaritate, ac spiritali inspiratione collata creduntur: quia Iudei quamuis dispersi in synagoga per omne sabbatum legis mandata legebant: tamen hoc plus deputatur diuinę inspirationi quā bono naturali, vt ecclesia Gentium primitiua in similitudinem Marię virginis de spiritu sine virili semine, id est, doctrina magistri concepisse credatur.

neque per illud tempus lectio-

et meritum, neque dicat scripturarum historiam fallere.

RAB. Merito perfectionis & opere virili, secundum illud Vir erat in terra Hus nomine Iob.

Cor. BE. Nō virtutibus ad fidē, sed fide ptingebat ad virtutes.

GREG. ait. Cornelius cuius elemosynę ante baptismum angelo testante laudantur, non operibus ad fidem, sed fide venit ad opera. Si enim ante baptismum Deo nō credebat, quō orabat aut quō hunc Deus exaudiret, si profectum boni ab ipso non pereret. Sciebat igitur Deum creatorem omnium, sed ignorabat filium incarnatū: fidem habuit, cuius elemosynę & orationes Deo placuerunt: bono opere promeruit, vt Deū cognosceret,

dinem Marię virginis de spiritu sine virili semine, id est, doctrina magistri concepisse credatur.

CHRYSTOS. Hęc dicit, ne putes quod pp dignitatem illius talia facta sint. Itaque quando Paulum adduci oportebat, minime angelus, sed ipse dominus apparet, neque mittit illum ad aliquem duodecim apostolorum, sed Ananiam. Hic autem secus sit. Præcipuum adducit, sicut & Philippum, attemperans se illorum infirmitati, & docens quomodo talibus uti oporteat. Quoniam & Christus, ipse, qui abiit, apparet sepe ijs qui grauius patiuntur, & per seiplos accedere nō possunt. Vide autem oro, hic iterum aliud elemosynę encomium, sicut illis in Tabetha. Vir, inquit, pius & timens Deum cū oī domo sua. Audiamus nos quotquot domesticos negligim⁹. Hic autem & militum curam gerebat, & faciebat elemosynam omni populo. Sic & dogmata, & uita illius recta fuerunt.

Is uidit

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT X.

Vir autem quidem. Postquam sanctus Lucas descripsit publicationem euangelij per Petrum inter Iudæos, hic consequenter idem facit de predicatione Petri inter Gentiles.

Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hac predicatio, secundo subditur Petri persecutio, c. 12. Prima in duas, in partē principalem & incidentalem, scilicet sequentis, ibi. Et illi quidem. Prima adhuc in duas quia primo per predicationem Petri describitur conuersio Cornelij & plurimorum aliorum, secundo ex hoc oritur disceptatio Iudeorum, c. sequenti. Prima adhuc in tres, quia primo ponitur apparitio angeli, secundo bona uocatio Petri. ibi. Et cum discessisset, tertio conuersio Cornelij, ibi. Aperiens autem. Circa primum sciendum, q apparitiones angelicę sunt illis qui hoc merentur ex bonitate vite, & ideo primo ponitur Cornelij uirtus, cum dicitur. Vir autem quidam, sic dicitur a corporis uirtute & mentis.

2 Erat in Cæsā. Quę erat ciuitas fortis ex situ, nam erat supra mare mediterraneum & etiam ex fortitudine murorum, propter quod in ea

habitant milites Romani pro tenē custodia, quę Romanis erat subiecta.

3 centu. I st est, habens centum milites sub se.

4 Cohor. quę dicitur Italica. Erant enim illi milites de Italia, cuius caput est Roma, & sic uidebantur esse de principalibus militibus ad terrę custodiam deputatis.

5 Religio. P num Deum colendo sicut & multi alij Gentiles legem Moysi non habentes.

6 Et timens Deum. Offensas eius cauendo.

7 Cum omni domo sua. Quam sic erudierat.

8 Faciens elemosynas multas plebi. Id est, pauperibus Iudæis.

9 Et deprecans Deum semper. Id est, omnibus temporibus ad hoc apus ut eum dirigeret in uiam salutis. Ex hoc loco dicunt doctores communiter, quod si aliquis paganus conuertat se ad deprecandum primam causam cuius per seipsum potest habere notitiam aliquam, rogando ut dirigat eum ad salutem suam, & caueat a peccatis. Deus reuelabit sibi de se. le catholica quantum necessarium est ad salutem, uel mittet sibi doctorem.

Is uidit

MORALITER.

1 Vir au. quidam erat in Cæsā. nomi. Corne. Qui sicut dicitur in textu, uiebat deuote erga Deum, & piē ac iuste erga pximū tñ mysterium incarnationis ignorabat, in quo est salus omnium, propter quod Deus qui uult omnes saluos fieri, & ad agnitionē ueritatis uenire, prouidet sibi de doctore bono. s. bea

to Petro Et ex hoc dicitur cōiter a doctoribus, quod si quis deuote se habeat ad Deū & iuste & piē erga proximum, ignoret tamen aliquid de necessariis ad salutē, Deus reuelabit sibi per se, uel per doctore, & propter hoc dixit Petrus inf. eo. cap. In ueritate cōperi, q non est personarū acceptor Deus, sed in omni gēte q timet eū, & operatur iustitiam, acceptus est illi.

a *Is vidit.* RAB. Non in nocte, non in somnis, quia Gentiles grosso sensu spirituales & mysticas visiones videre non conueuerant. In hoc etiam declaratur mysterium diuinum Gen- tibus sine figura & enigmate manifestandum esse.

b *In no. ho. B. E. D.* Bene oraculum baptismi petendi nona hora accepit, quia in morte illius baptizandus erat qui spiritum tradidit nona hora.

RAB. Gentiles in fine seculi credentes nona horae operarii sunt, haec etiam hora dedicatur orationi, sicut prius in Petri & Ioannis exemplo ostensum fuit.

Mystice.

+ Tob. 12. c. 26. disc. deinde in si. 2. q. 7. c. non omnes.

De con. dist. 4. non dubito.

B

c *Aug. De. * CHRY* **s** *ost.* Quare videt angelum? Etiam hoc faciebat ad confirmationem maiorem Petri, imò non illius sed aliorum infirmorum. Nona autem hora quando curae dimittebatur, & quies erat, quoniam in precibus & conuocatione.

+ familiares.

+ adhærebant, inferuebant.

RAB. Non sathana. In hoc excusantur apostoli Gentibus prædicantes & eas baptizantes: quomodo enim zelaretur ab homine quod manifestabatur ab angelo?

d *Introeu. ad se.* RAB. ad se forsitan vocantem eum, & datur excusandi occasio Petro iudæis contra eum disceptantibus & dicentibus. Cur intro illis ad viros præputium habentes, &c.

e *Corneli.* Familiaritas ostenditur, qua nomen Gentilis hominis notum angelorum est insertum. **f** *At ille intuens.* * CHRYsos. Vide angelum non statim dicere, ad quæ dicenda venerat, sed prius soluere metum, & mentem illius sublimia contemplante. Etenim aspectu territus erat, sed metu moderato, & solum animaduertentem faciente. Mox verba metum soluant, imò laus in illis dicta, quæ formidinis asperitatem mitigabat.

c Bona opera & elemosinæ angelicum temperauerunt fulgorem, ut posset sustinere.

Hom. 19. super Ezechiel.

g *Oratio. tua & cie.* * GREG. Cornelius Centurio cuius elemosinæ ante baptismum angelo testante laudatæ sunt, non operibus venit ad fidem: sed fide venit ad opera. Nam & ei per angelum dicitur. Orationes tuæ, & elemosinæ ascenderunt, in conspectum Dei. Si enim Deum vere & ante baptismum non crediderat, quid orabat? Vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis profici petebat? Sciebat igitur creatorem omnium Deum, sed quod eius omnipotens filius incarnatus esset, ignorabat: neque enim poterat bona agere, nisi ante credidisset. Scriptum namque est. Sine fide impossibile est placere Deo. Fidem ergo habuit, cuius operationes & elemosinæ placere potuerunt. Bona autem actio-

Hebr. 11.

ne

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** *Is vidit.* Hic secundo ponitur angeli apparitio, cum dicitur. *Is vidit in visu.* Corporali scilicet quia angelus apparuit sibi in corpore assumpto, ut patet ex hoc quod dicitur hic.

2 *Ange. Dei intro. ad se, & dicen. Voce sensibili.*

3 *Corne. In hoc excitat eius attentionem.*

4 *At ille intuens eum timo. correptus. Propter fulgorem insolitum procedentem de vultu angeli.*

5 *Dixit, quis es domine. Videbatur enim maior homine.*

6 *Dixit autem illi. Non respondit autem ei quis esset, sed quid Cornelio vile foret, unde videtur fuisse angelus custodiae Cornelij deputatus.*

7 *Oratio. tua & elemo. tua, &c. Sūt coram Deo acceptæ, propter quod prouidit tibi de salutis tuae doctore. Ideo subditur. Et nunc mitte &c. & patet litera.*

8 *Et cum dis. Hic consequenter describitur uocatio Petri, & secundo eius receptio in domo Cornelij. ibi. Altera autem die. Prima autem die videtur in duas, quia primo ponitur missio nunciorum. secundo diuina reuelatio.*

Diuisio.

ne prouenit ut Deum perfecte agnosceret, & incarnationis eius mysterium crederet, quatenus ad sacramentum baptismatis pueniret. Per fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fide. Verbulum itaque ante gradus est, quia qui prius credidit, ipse post virtutum gradibus ad portam aditum ascendit.

B. E. D. Cum ele-

1 molynis precibusque susceptis mox doctor salutis accessit. **2** ubi iubetur manifeste innuitur, quod elemosynis & precibus plenam notitiam suæ salutis que-rebat a Deo.

7 *h. Et n. m. RAB. Hic incipit retributio ut qui misericors est, misereatur tui De-* quia. *Beati misericordes, quoniam misericordiam, &c.*

9 *In Iop. * CHRY.* Ne ad alium veniat non a solo cognomine, sed etiam, loco manifestat uirum.

12 *B. E. D. Non ipse Cornelius ad Petrum mittitur, quia baptizanda erat tota familia eius.*

Iopp. RAB. Ciuitas est terræ promissionis mari Tyrreno proxima, & in ipsius orientali litore sita, in quam Ionas decedens intrauit nauem, ut fugeret.

K Hospitatur, &c. B. E. D. Hospitatur Petrus in domo Simonis, id est, obedientis, qui est corianus quia doctor ecclesie ibi libenter habitat, ubi sunt obedientes, qui castigant corpus & seruituti subiiciunt, transgressi fluxum sæculi libertate mentis constantia enim fidei fluxam gloriam mundi, & terrores contemunt.

l *Et cum dis.* RAB. Non ait, cum euigilasset Cornelius, cui nec pro somnium nec in extasi, sed manifeste angelus uisus est.

m *Duos dome. &c.* B. E. D. Tres misit Cornelius ad Petrum, quia credens Gentilitas apostolicæ fidei, Europam, Asiam, Africamque subegit, partim studiis militaribus, hoc est in instantia predicandi, partim domesticis negociis occupando. Notandum autem, quod unus miles & duo domestici mittuntur, quanto enim fortiores tanto pauciores in ecclesie membris. Inueniunt plures, qui audire quam qui sciant uerbum dicere.

n *Militem.* RAB. Non dicit domesticos metuentes dominum, quia dixerat eum religiosum fuisse timere dominum, cum domo omni tua.

o *Quib. &c.* * CHRYsos. Vide quam alienus est a fastu, non dixit, uocare mihi Petrum, se ita ut persuaderet narrauit omnia. Idque singulari ratione faciebat. Non enim uolebat id sola auctoritate precipere, & accersere, idcirco nunc narrat, tam moderatus erat uir, tamen si nihil magnum cogitari poterat de uero, qui apud coriarium dixerat.

* **CYRIL. ALEX.** Bene autem, quod Petrus apud coriarium maneret, illum fortasse, de quo dicit Iob, quia pelle carne induisti me.

Appro.

uelatio, ibi. Postea autem. Circa primum dicitur. Et cum discessit. ange. Disparendo ab eo. Nam sicut in potestate angelus est formare corpus ut appareat, ita & dissoluere ut non appareat, uel subito transferre ipsum ad alium locum, unde uideri non possit.

9 *Vocauit duos domesticos &c.* De duobus domesticis non exprimitur hic quod essent timentes dominum, quia supra in principio istius capituli erat expressum, quod Cornelius erat timens Deum cum omni domo sua, sed in isto milite exprimitur qui non erat de domo sua, sed de illius stipendiis in propria domo uiuebat.

10 *Ex his qui il. pa. Erat enim de illis centum militibus qui erant ei subiectis.*

11 *Quibus cum nar. omnia. Ab angelo sibi dicta.*

12 *Misit il. in Ioppen. Ad querendum Petrum.*

14 *Postera au. Hic consequenter ponitur reuelatio facta Petro, & dicitur in duas partes, quia primo ponitur uisio Petri secundo uisionis expressio, ibi. Et dum intra se. Circa primum dicitur. Postera au. die est, immediate sequenti, quia nuncii Cornelij recesserunt in die uisionis sibi facta, & secunda die uenerunt in Ioppen.*

* Ascen-

a Appio. B E D A. Alia litera. Apparentibus illis scilicet qui a Cornelio missi sunt, id est, tantum propinquantibus, ut uide

b In sup. * CYRILLVS ALEXANDRI. Petrus uero apostolus, cum esset in Ioppe, & orare uellet, ascendit in superiora. E-

go statim & hoc ipsum, quod noluit inferioribus orare, sed ascendit ad superiora, non frustra dici accipio. Neque enim tantum apostoli consilium ex superfluo superiora delegit ad orandum, sed quantum ego arbitror, ut ostenderetur quod Petrus quia mortuus erat cum Christo, quæ sursum sunt quærebatur, ubi Christus est i dextera Dei sedens: & non quæ super terram. Illuc ascendebat ad illa resta, ad illa fastigia, de quibus dicit & dominus. Qui in tecto est, non descendat tollere tunicam suam.

c Circa horam sextam. * CRYSTOS. Vide quomodo spiritus conuenit tempora, neque citius, & neque tardius facit hoc, ascendit, inquit, Petrus in superiorem partem domus, ut oraret circa horam sextam, hoc est seorsum, & in quiete quasi in cæna culo.

* TERTVL. At qui facilius inuenias Petrum hora sexta capiendi cibi causa, prius in superiora ad orandum ascendisse, quo magis sexta diei finiri officio huic possit, quæ illud absolutura post orationem uidebatur. Porro cum in eodem commentario Lucae, & tertia hora orationis demonstratur, sub qua spiritu sancto initiati pro ebriis habebantur, & sexta, qua Petrus ascendit in superiora, & nona qua templum sunt interrogati, cur non intelligamus salua plane indifferentia, semper, & ubique, & omni tempore orandum, tamen tres istas horas ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distingunt, quæ publice resonant, ita & solemniores fuisse in orationibus diuinis, quod etiam suadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, utique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam insigniorum exinde Apostolicarum, tertiarum, sextarum, nonarum.

RAB. Alia litera. In cænaculum etiam uidetur, quia Gentilis populus est quasi superior domus, synagoga uero est infra quia mundo immersa. In su.

BED. Significans ecclesiam relicta cupiditate terrenorum conuersatione in cælis habituram. Sexta hora Petrus interpretatur esurit, salutem utique mundi, quem Iesus sexta ætate tectuli

culi querere & saluare uenit, quod indicauit cum eadem hora super puteum Samariæ sedit.

d Cum esu. RABA. Salutem Gentium compatiendo esurit, quæ nunc in uisione ostenditur, quæ ideo sexta hora est uisa, quia sexta ætate seculi est facta.

iter illis facientibus & ciuitati appropinquantibus, ascendit Petrus in superiora. * ut oraret circa horam sextam, & cum esuriret uoluit gustare. Parantibus autem illis cecidit super eum mentis excelsus, & uidit cælum apertum, & descendens uas quoddam uelut lintheum magnum quatuor iniitiis submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpètia terre, & uolatilia cæli. Et facta est uox ad eum: Surge Petre, occide-

corruptio, id est, fidelis excludit de corde corruptionem malæ cogitationis, sic incorruptibiliter firmatus fide, ut praua cogitatione, quasi a tinea non rodatur in mente. Aliter, Tinea hæreticus uestem domini corrumpere uolens, sed non ualens, quoniam in illa tunica domini est significatum, quæ milites non dimittit. Quatuor iniitia quibus lintheum dependebat, quatuor sunt plagæ orbis quibus extendit ecclesia. Vel quatuor iniitia Euangelicæ quatuor sunt, per quos ecclesia cælesti dono imbuta sublimatur. sicut Lintheum. Pro ecclesia, pro candore sanctitatis, & mortificatione carnis.

* HIE. In actibus quoque Apostolorum lintheum illud quod quatuor principiis tertio Petro Apostolo demonstratur, uarietatem credendi significat, quæ in arca quoque diluuii continetur. i De cæ. in ter. RAB. Inde monemur, ut ubi caput nostrum est & radix cuius rami sumus, illuc penetret ancoia spei nostræ.

K Omnia qua. BED. Omnes Gentes credituræ & in unitate corporis Christi assumendæ, ut omnes efficiantur membra eius. Omn. qua. & ser. BED. Animalia illa Gentes sunt in erroribus immundæ, sed trina submissione, id est, mysterio trinitatis in baptismo mundatæ, quæ relicta hominis imagine bestiarum & serpentium figuras sumpserunt.

BED. De omnibus malis dicitur. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iu. in. Virum autem id est, corruptum hominem Salomon ostendit dicens. Deum time, & mandata eius obserua, hoc est, omnis homo.

I Occide. Munda mortifica, & macta, ut hostia Deo facias, ut eruti de uetustate in nouitatem transeant.

Man-

e Cecidit super eum mentis, etc. CHRYS. Quid est exsatis. Spiritus ualis, inquit, contemplatio facta est in illo quasi si diceret quis anima excessit e corpore.

f Cælum aper. B E D A. Apertio cæli reuelatio est sacramentorum cælestium proximo futura Gentibus. Designat in hoc cælos Gentibus esse apertos, & introitum esse pandendum.

g Vas quod. B E D A. Ecclesia incorruptibiliter ueritate & fide prædita. Lintheum autem tinea non consumit, quæ uestes alias

Li. 11. in Ezec. 38.

Pl. 48. d. Eccl. 12. d.

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

Man-

NICOLAUS DE LYRA

- * 1 Ascen. Petrus in su. ut ibi secretus & deuotius oraret ante conuersionem, sicut, etiam de beato Francisco legitur.
2 Et cum esu. v. gu. i. Oratione tamen præmissa, ut dictum est.
3 Paran. au. il. & c. excel. id est raptu a sensib. exteriorib.
4 Et uidit. Visione imaginaria,
5 Cælum apertum. Sicut fieri solet in conuersione.
6 Et descen. uas. quoddam, uel. lin. ma. Dicit uelut, quia totum erat imaginaria uisione.

MORALITER

* 3 Paran. Sequitur.
5 Et de v. & c. Per illud uas literaliter significatur ecclesia, & animalia immunda in uase existentia Gentiles significantur qui propter idololatriam & alia uitia immundi dicebantur, & tamē penitentes recipiendi erant in ecclesia, sicut Deus ostendit beato Petro in uisione ista, prout plenius dixi in expositione literali.

Mystice uero per istud uas religionis status potest designari. Per quatuor iniitia per quæ uas de cælo submittebatur, quatuor religionum patroni instinctu spiritus sancti, s. B. Aug. Benedictus, Dominicus, & B. Franciscus. Per immunda animalia significantur illi qui penitentes de contractis immunditiis, ad reli-

- .7 Qua. ini. id est, angulis.
8 Submitti de cæ. in ter. Per chordas in angulis ligatas.
9 In quo e. omnia qua & c. id est animalia immunda quæ uidebantur per quæ intelligebantur Gentiles, quos Iudei abominabantur ut immundos, nec etiam cum eis conuersabantur. Per quadrupedia tamen in speciali intelligebantur avari. Per serpètia uicium & uicium pleni. Per uolatilia superbi, quæ uicia in Gentilib. abundabant.
10 Et fa. est uox ad eum. De cald.
11 Surge Pe. occi. Interficiendo in eis uicia.

religionem transeunt de statu seculari. Per Petrum uero qui ceremonias legis nimis tenens abominabatur comedere, id est, significantur religiosi nimis ceremoniales, qui horrent tales recipere, & sibi per professionem incorporare, cum tamen aliquid magis proficiant in religione quam aliqui alii qui uidebantur in seculo deuoti, unde dicitur in collationibus patrum collatione Pasquii abbatis, quod abbas Moyses qui metu mortis necessitate compulsus fugit ad monasterium, multo plus profecit ibidem quam alii multi qui nulla necessitate, sed sola deuotione fuerant ingressi, ideo dicitur Petro, i. Præsidenti monasterio.
11 Surge. Ad peccatorum contritorum receptionem.
† Occide. Eos quantum ad insolentiam seculi est, & mandu. eos, incorporando per obseruantiam regulari. Et sic de ipsis potest dici. Tom. vj. M 3

A Manduca BEDA. Qui manducat cibum foris positum, in suū
 A trahit corpus: precepit ergo Gentes per incredulitatem foris
 positas societas ecclesie quam Petrus significat inferi.
 b *Manduca omne com. &c.* * CHRYS. Quidnam hoc est. Symbo-
 lum totius orbis fit. Homo ille præputium habebat, & nihil
 commune cum Iu-
 deis. Quoniam igitur
 accersita erant om-
 nes Petram, tãquam
 prædicatorem, &
 hoc ualde illis fre-
 quens erat, necessario
 & tempellue inquit
 nunquam comedi.
 Nam quid ipse timue-
 rat. Absit Sed spiritus
 ita moderabatur eū,
 ut dissensionem ha-
 beat contra eos qui
 reprehensuri erant,
 quod & contradixe-
 rit, nam magna cura
 illam legē seruabāt.
 Ad gentes mitteba-
 tur, ut igitur & hæ-
 lum non accuset, si-
 cut iam dixi, hæc sin-
 gulari dispensatione
 contigerant, uel etiā
 ne uideatur spectrū
 quoddam esse, dixit.
 Nequaquam domine,
 quia nunquam edi com-
 mune uel immundum.
 Iudæi cibos com-
 munes uocant, quibus omnes homines utuntur. Et ista ani-
 malia immunda quæ uingulam non induunt, nec ruminant,
 squam osā in piscibus sunt. Immundi uero cibi dicuntur bestia-
 rum uel reptilium carnes nulli hominū comestibiles. Vngu-
 lam non diuidit, qui literam a spiritu, uel trinitatis personas
 non distinguit. Non ruminat qui uerbum Dei quod audit in
 memoria non retractat, nec opere seruat.
 BEDA. Congruè Petro ostensa sunt hæc, cum Cornelius Gē-
 tilis ad eum missus, ne dubitaret incircumciso tradere fidem, e-
 rat enim de animalibus in uase ostensis, unde & spiritus sancto
 ad faciendum confirmatur.
 BEDA. Gentiles Petrus immundos putabat, sed prouiso
 Dei iam inter mundos cōputat. Commune pro immūdo po-
 nitur, quia qui variis seruit illecebris, mundus non est, secun-
 dum illud. *Nemo potest duobus dominis seruire Deo & mammonæ*
 qui mundus esse desiderat, mentem non diuidat, sed in sola
 Dei dilectione constringat.

† tertio
est.

errcs.

Mart. 6. c.

C repetita figura operationē trinitatis expressit, & ideo in mini-
 steriis interrogatio trina defertur, & cōfirmatio trina celebra-
 tur,

tur, nec aliquis nisi trina confessione purgatur. I. Ileo & Petrus
 tertio interrogatus de dilectione Dei, trina correxit respon-
 sione, quod ter negando peccauit.

c Et uox iterum secundo, &c. * CHRYSOS. Hoc uidetur qui dem
 ad illum dici, totum autem Iudæis dicitur, nam si magister
 increpatur multo ma-
 gis hi.

d Quod Deus purifica-
 uit, tu ne commune dixe-
 ris. * AMBROS. Et ad-
 uertit dictum esse de
 gentibus, quæ corpo-
 reæ magis generatio-
 nis successione, q̄
 spiritualis gratiæ seque-
 bantur. Hos munda-
 uit dominus, & pas-
 sionis suæ fecit hære-
 des.

e Statim rec. est. * Cy-
 RILIVS ALEXAN-
 DRI. Tertio dicitur,
 & per illum omnia
 nobis. Quod Deus
 mundauit, tu com-
 mune ne dixeris. Quæ
 enim mūdantur, nō
 sub una appellatione
 mundantur, neq; sub
 secunda, sed & nisi
 tertia appellatio no-
 minetur nemo mun-
 datur. Nisi enim in
 patre, & filio & spiri-
 tus sancto fueris mun-
 datus, mundus esse nō poteris. Propterea ergo quæ pro emū-
 datione ostendebantur, non semel, neque iterum, sed tertio
 ostenduntur, & tertio præcipiuntur.

BE D. Post trinam emissionē lintheū cælo recipitur, quia
 post seculi cōuersationē, qua fide & baptismo mūdatus eccle-
 sia peregrina tur, ad cælestē habitationē feliciter suscipietur.
f *Vas in cæ.* BE. Corpus Christi in ascensione, uel ecclesia i extre-
 mis ascensura est, qñ congregabuntur electi a quatuor uētis.

g Et dū intra se hæsitaret Petrus, &c. * CHRYS. Quoniā admira-
 retur, & dubitaret Petrus, ueniunt uiri tēpestiue dubitationē
 soluentes. Quoniā & Iosephum prius permisit turbari, & tūc
 Archangelum mittit. Facile enim anima solutionē accipit
 quæ prius dubitauit. Itaque non diuitius permittitur hæsitare
 neque antea, sed cōmodissimo tempore.

h Petro autem cogitante, &c. * CHRYS. Est hic & alia defensio
 Petri ad discipulos, ut discat, quod & hæsitaret, didiceritq; non
 hæsitandū. *Quia ego* inquit, *illos misi*. Vide quanta spiritus facu-
 tas. Quod autem facit Deus, hoc spiritus dicitur facere. Veri
 angelus non sic. Sed primum dixeris, preces tuæ ac elemos-
 næ tuæ, tunc, inquit, mitte, ut ostendat quod illuc missus sit
 Spiritus autem, quoniam Dominus. *Ego illos misi*.

i *Descendens.* BEDA. Descendere de tecto, & ad prædicandū
 ire

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et man. Incorporando eos ecclesie per fidem & sacramenta. Quia tamen Petrus hoc tunc non intellexit, ideo respondit.
- 2 Absit & c. immu. Id est, cibum in lege prohibuit, quod apud Iudæos dicebatur immundum & etiam commune, eo quod a Gentilibus communi ter comede batur, sicut carnes porcine & huiusmodi.
- 3 Et uox iterū secundo ad eum. Ad repellendū eius responsionē.
- 4 Quod Deus puri. tu. ne commune. Id est, immundum.
- 5 Dixeris. Christus enim passus est non solum pro salute Iudæorum, sed etiam pro salute Gentilium, propter quod non sunt reputandi immūdi. Similiter per suam passionem euacuauit leges ceremoniales, sicut supra declaratum est in principio epistolæ ad Hebræos, & in pluribus aliis locis ad quos pertinet prohibitio ciborum, & sic eos purificauit licit os fa-
 ciendo, & hoc etiam dicit Rab. Moy. in glo. magna super Gen. Omnis bestia quæ immunda reputatur in hoc seculo, Deus sanctus & benedi-
 ctus faciet eam mundam in futuro seculo, sicut primitus fuit, filius Noe, Genesis nono. a. Omne quod moritur, aut uiuit, erit uobis in ci-

- burn &c. Præsens autem seculum uocat usque ad aduentum Messie futurum autem a tempore Messie & ultra. Et eodem modo accipit Re-
 Sa. & alii doctores Hebræi loquentes de præsentī seculo & futuro.
- 6 Hoc autē factum est per ter. ad maiorem expressionem.
- 7 Et statim receptum est uas in cælum, Ad significandum, quæ
 Gentiles per fidem Christi habent ingressum ad cælestia, sicut & Iudæi
- 8 Et dum intra se hæsitaret Petrus &c. Hic consequenter aperitur intellectū
 dictæ uisionis, quia nondum Petrus intelligebat, propter quod dicitur
 Et dum intra se hæsitaret Petrus &c. Et patet litera usque ibi.
- 9 Petro autē cogitante de uisione. Quid significaret.
- 10 Dixit spiritus ei. Reuelando intellectum.
- 11 Ecce uiri tres quærunt te. Qui sunt Gentiles.
- 12 Surge itaque. De oratione.
- 13 Et descende. Ad eos. Orauerat enim in superioribus domus, ut a-
 elum est.
- 14 Et uade cum eis nihil dubitans. De communicando cum ipsi.
 Et tunc intellexit Petrus uerbum Dei dicentis. Quod Deus puri-
 ficauit

MORALITER.

*

4 Quod Deus puri. tu. ne commu. dixit. &c.

* Sequenti

ire iubetur, vt ecclesia dominum non solū alti subeundo spe-
culetur, sed etiam in infirmis, & quasi adhuc exterius positis
si in ostium Simonis, i. obedientiæ pullantib. ad actiuam re-
deundo velut ex lecto surgendo prædicet. Domus Simonis
iuxta mare esse dicitur, i. fluctus seculi & futores, vbi impro-

morte liberat, hic ab æterna & ianuas aperit cæli. Vide etiam D
quanti fecerit, quod credat Cornelius, vt & angelus missus,
& spiritus operatus, & princeps apostolorum accersitas. visio
nemque talem vidit, & nihil omnino intermissum est. Quod
fuerunt Centuriones, & Chiliarchi, & reges, & nullus horum

billip d
a *Ecce ego, &c.* Ostendit se scire aduentum illorum humilitatis etiam dans exemplū, dimitte circumitū verborum.
b *Qua causa est, &c.* Spūs adesse humiliter dixit, & qua causa venerant tacuit, quia ad conseruandam humilitatem aliquando prophetiæ spiritus ex parte animum tangit, & ex parte non tangit.
c *Cornelius Centurio vir iustus, & timens Deum, &c.*

a dens autem Petrus ad viros * dixit. Ecce ego sum quem
a Non quod ignoret interrogat, sed vt consiteantur, & instantie vitandæ relinquit exemplum,
b quæritis. Quæ causa est propter quam venistis? Qui dixerunt
c Cornelius Centurio vir iustus & timens Deum, & testimo-
a Vestra quia & tu iudex es hoc a dicitur est ad pensa adendum.
d nium habens ab vniuersa gente Iudæorum; responsum ac-
a Non à spiritu immundo.
e cepit ab angelo sancto accersiri te in domum suam, & au-
a Obedire iubenti. b In his verbis apparet quia visionem na trauerat eis Cornelius.
c Noctis illa manserunt.

assequitus est que il-
le, audite omnes qui
i militia estis q regib.
assistitis. Pius erat in-
quit ac timens Deū.
Et quod maius, talis
erat cum omni do-
mo sua.
h *Obuius ve.* BEDA.
Doctori obuiam ve-
nit auditor, qui mun-
do corde & intena
aure cum desiderio
1 verbum fidei succe-
2 pit. Nam qui ad cre-
3 dendum pertrahitur
4 quasi à doctore iacēs
5 erigitur. Si quis macu-
6 las suas erubescens p-
7 cidendo in faciem hu-
8 dicia profert iure à
9 suo præceptore mere-
tur erigi.

Pet. b
f dire verba abs te. Introducens igitur eos recepit hospitio.
Sequenti autem die † surgens profectus est cum illis, & quidā
a Quia spiritus in Cornelium & suos ante baptismum descendit. b Noctis illa manserunt in via.
c ex fratribus ab Ioppe comitati sunt eum. † Altera autem die
a Desiderium & diligentiam eius ostendit.

g introiuit Cæsaream. Cornelius vero expectabat illos conuo-
a Necessarii dicuntur inseparabiles amici, qui nec in necessitate discedunt.
catis cognatis suis & necessariis amicis. Et factū est cū introis-
a Promptus obedire. b Gestu corporis demonstrat deuotionem quam intus habebat.
h set Petrus, obuius venit ei Cornelius, & procidens ad pedes
a Iuxta consuetudinem orandi. b Vt Deum quod fuit imperitū non ne iuria non. n. angelus eum
Deum docuit, sed doctorem demonstrauit, vt de Saulo dictum est. c Vt tu-

† Postera.
E
I
II

* CHRYS. Dicunt laudes, vt persuadeat quod & angelus apparuit illi. Intro vocatos igitur eos excepit hospitio. Vides vnde initium fit gentium?

i eius adorauit eū. Petrus verò eleuauit eū dicens. Surge, & ego
a Verus & non Deus. Domum. b Cognatos & amicos quos conuocauerat.
K ipse homo cū. Et loquēs cum illo, introiuit, & inuenit multos

li. 21 expo. moral. in
Ioo. c. 10.
I
II

A viro pio qui operibus dignus est habitus. Nam si ostenduntur Iudæi cum talis fuerit si non fuisset talis, quid non dixerent? Introductos inquit illos hospitio excepit. Vide quanta securitas. Intus vocat, ne quid graue eis accidat, & fidei ter vitat cum illis.

oblatum ad æqualitatem conditionis suæ, citius recurrit dicens, Surge, & ipse ego homo sum. Quis. n. nesciat quod conditori tuo homo debeat, & non homini proderi. Quia ergo humiliari sibi pluitquam debuit proximam vidit ne ultra humanitatis metas mens intumesceret esse se hominem recognouit quatenus illati sibi honoris elationem frangeret ex considerata æqualitate conditionis. Ex eo ergo colligendum est quanta communis naturæ memoria in corde deprimi debeat terrenæ potestatis timor, si ex humanitatis vocabulo agitur, ne cogitationis elatio ex secretis cœlestibus generetur.

d *Responsum.* Eleemosynis & orationibus eius per angelum respondit dominus.
e *In domum.* Per hoc suadent quia angelus iussit introire in domum eius, quamuis Gentilis.

* CHRYS. Hoc faciens humilitatem suam ostēdit, & alios p docuit, deoq; gratias agit, ac declarat quod licet iussus, tamen & per se multam habeat promptitudinem. Quid igitur Petrus? Surge, nam & ego homo sum. Vides quomodo præ alius alios docet, nihil de se magnum sentire.

f *Introdu. agi. &c.* Hic incipit communio apostolorum cum Gentibus, quia descenderat ad eos, qui audierant ab angelo præceptum vt intrarent in domū Gentilis ideo Gentiles hospitio recepit.
g *Conuo. cognatis, &c.* Duplex causa conuocationis proximitas cognationis & amicitia.

K *Et loquens cum illo, introi. &c.* BEDA. Communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, sicut in Ananiæ & Saphyræ culpa zelus vltionis ius aperuit potestatis:

* CHRYS. Merito: non enim iustum fuisset etiam cognatos, & amicos non simul adduci. Et aliter, & illic præsentis magis quam illi audissent. Vidistis quanta eleemosynæ virtus, & in priore, & in præsentis sermone, illic à temporali morte

Vos

NICOLAVSELYRA.

* ficauit, &c. intelligendum esse de Gentilib. principaliter, & de cibis lege prohibitis consequenter. Cetera patent ex supra uctis vsque ibi.
1 Introducens igitur eos recepit hospitio. Communicans eis ex domini uerbo.
2 Sequenti autem die surgens. Absque dilatione.
3 Profectus est cum illis. Obediens diuinis mandatis.
4 Et quidam ex fratribus. i. credentibus de Iudaismo.
5 Ab Ioppe comitati sunt eum. Quod autem subditur in aliquibus libris. Vt Petro testes sint, non est de textu, nec habetur in libris correctis, sed primo fuit quedam glo. interlinearis, postea textui inserta per ignorantiam scriptorum sicut & in multis alijs locis veteris ac noui testamenti.

6 Altera autem die. Hic consequenter describitur receptio Petri in domo Cornelij cum dicitur. Altera autem die. id est, in crastino recessus Petri ex Ioppe.
7 Cornelius vero expectabat illos. Cum magno desiderio audiendi uerbum.
8 Conuocatis cognatis suis. Vt omnes essent participes gratiæ Dei.
9 Obuius ei venit Cornelius. Vt reciperet eum reuerentius.
10 Et procidens ad pedes eius adoe. eum. Adoratione dulci sciebat enim eum non esse Deum, sed eius nuncium.
11 Surge & ego ipse homo sum. Non, sicut ille qui apparuit tibi propter quod non decet tantam reuerentiam mihi fieri. Cetera patent vsque ibi.

Altera

* Vos

MORALITER.

† 2 Sequenti autem die surgens profectus est cum illis, &c. Per hoc ostenditur quod prædicator euangelicus sine dilatione debet

bet ire ad laborandum pro animarum salute.
† Et factum est cum introisset Petrus, obuius uenit ei Cornelius, &c. Ostendens quod reuerentia doctori debetur maxime cum pro animarum salute mittitur.
Tom. vj. M 4

A Vos scitis quomodo abominatum sit viro Iudaeo. &c. * CHRYSOS. Videtur statim de diuina misericordia differre monstrans quod magna illis bona Deus concesserit. Non solum autem hoc admittit se hinc est quod Italia differit, sed quod aliquo modo simul sublimia loquitur & modesta rationem habet non enim dicit non dignamur accedere ad aliquos homines, & neminus ad te. Sed quid? Vos scitis quomodo Deus hoc iussit, inquit, nullum esse ad herere vel accedere ad alienigenam.

B Offen. RAB. Vbi dicitur Va te cum istis nihil dabitur, vel ibi, quae Deus purificauit, tu ne condixeris. * CHRYS. Hoc apponit ne videatur adulari homini.

C Non enim communem aut immundum dicere hominem. * CYRILL. ALEXAND. Videtur ne tibi Petrus Acolito us quadrupedia illa omnia, & reptilia, & uolatilia dicitur ad hominem transiisse, & homines intellexisse ea quae sibi in linteis caelitus lapsa fuerant demonstria? Sed fortasse dicit aliquis. De quadrupedibus qui dem & reptilibus, & a uibus reddidit rationem quod homines intelligi debeant da etiam de his quae in aquis sunt, quandoquidem lex etiam

C de ipsis munda esse quadam & alia designat immunda. Nihil in his ut uerbis meis credatur exposco nisi testes idoneos dederit ipsum uobis dominum & saluatorem nostrum Iesum Christum testem horum autorē dabo, quomodo pisces homines esse dicantur. Simile est inquit regnum celorum sagine mille in mare, quae ex omni genere piscium colligit, & cum repleta fuerit, sedentes supra litus condunt eos qui boni sunt in uasis qui autem in a foras mittuntur. Euidēter docuit eos qui retibus colligi dicuntur pisces, uel bonos homines esse, uel malos.

D Propter quod sine dubitatione veri accersitus. * CHRYSOSTO. Quod quamuis in hoc legem prauaticaretur, quia ueniat totum Deo imputat. Non solum non adhaerere, sed neque

accedere licet inquit. Obedio igitur sermone quod me uocatis. Sciebat enim Petrus totum ex uisione, sed diuinum uult illos conueneri & si se mancipare.

E An nudius quarta die usque in hanc horam ieiunans & adorans a sexta usque ad nonam. Et ecce uir, & ca. Decebat illum exaudiri qui instantiam deprecandi tribus horis continuis a sexta properabat vel protrahabat ad nonam, quo tempore dominus (qui rogabatur pro salute mundi orauit exetēsis in cruce manibus.

R A. Prima die uidit angelum, & misit nuncios secunda nuncios perueniunt Ioppem tertia profectus est cum eis quarta uenerunt Caesarea.

* CHRYSO. Et nona hora, inquit, oras. Quid est hoc? mihi uideretur, & tempora uita religiose sibi continuisse. Et in aliquot diebus propter hoc enim dixit. Quarto die. Vide quanta sit oratio quantum se indulgent pietati. Tunc apparuit illi angelus ille uerus dies erat & quando abierunt missi uerum unus, & quando uenerunt, iterum unus & quarto die apparuit ita ut sit secundus dies post quē orauerat.

F Et ecce uir stetit coram me in uestim splendido. Non dicit angelum, adeo alienus erat a fastu & inquit. * CORN. Exaudita est oratio tua, & elemosinae tuae in memoria habitae sunt coram Deo.

* CYRILL. HI EROSO. Poterit san è aliquis etiam per pecunias iustificari. Exariui, inquit, & deditis mihi manducare omnino id per pecunias. Et uis nosse quod bona & opes possunt esse ostium regni caelorum. *Vende omnia quae habes*, inquit, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelis

G In con. Dei. RAB. In Graeco, In conspectu Dei assumus quod recte dicitur ab eo qui Deo promptus erat obtemperare, credens eum ubique praesentem esse.

H Non est per ac. &c. BED. Patet Deum non esse personarum acceptor

F Et ecce uir stetit coram me in uestim splendido. Non dicit angelum, adeo alienus erat a fastu & inquit.

* CORN. Exaudita est oratio tua, & elemosinae tuae in memoria habitae sunt coram Deo.

* CYRILL. HI EROSO. Poterit san è aliquis etiam per pecunias iustificari. Exariui, inquit, & deditis mihi manducare omnino id per pecunias. Et uis nosse quod bona & opes possunt esse ostium regni caelorum. *Vende omnia quae habes*, inquit, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelis

G In con. Dei. RAB. In Graeco, In conspectu Dei assumus quod recte dicitur ab eo qui Deo promptus erat obtemperare, credens eum ubique praesentem esse.

H Non est per ac. &c. BED. Patet Deum non esse personarum acceptor

Matth. 13.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vos scitis quomodo abominatum sit viro Iudaeo con. aut accedere ad alienigenam. Hoc. n. sciebant per experientiam, quia Gentiles erant et inter Iudeos habitabant.
- 2 Sed mi. ostendit. in uisione praedicta & eius expositione.
- 3 Nemi. cuiuscumque nationis.
- 4 Communem aut immundum dice. hoc. i. quod licet alicui homini dicere de quocumque alio, quod sit immundus.
- 5 Propter quod sine dubitatione uer. accersitus.
- 6 Veni accer. a uobis Gentilibus.
- 7 Inter. et. quam ob cau. &c. licet aut audisset causam. in generali a nuncijs Corneli, tamen adhuc magis uolebat audire in speciali.
- 8 An. n. quat. die usque ad hanc ho. Eadem. n. die qua Cornelius circa horam nonam uisionem, misit nuncios, ut dicit Gl. & secunda die uenerunt Ioppem quae distat Caesarea per 34. milliana, ut habetur, in

- in descriptione terrae sanctae. Tertia uero die Petrus uenit in Ioppem & die quarta intrauit Caesaream Caetera patet ex supra dictis nisi que ibi.
- 9 Nunc er. omnes in con. tuo. assu. Parati cum magno desiderio & deuotione.
- 10 Audi. omnia quae pra. ti. pro nostra salute.
- 11 Ape. au. Hic consequenter describitur ipsius Cornelij, & eorum qui cum eo erant conuersio, & secundo eorum bapt. & uo. ibi. Adhuc loquitur conuersio autem eorum facta est per praedicationem Petri ideo dicitur. Ape. au. Petrus os tuum di. incipiens per modum breuis praem. a iustitia & bonitate diuina.
- 12 In uer. it. com. i. experimento probauit
- 13 Quoniam non est per. acce. Deus. i. discernens inter Gentile & Iudeos quantum ad salutem aeternam quia uult omnes saluos fieri & ad cognitionem ueritatis uenire. i. Timor. 2. b. adeo subditus.

MORALITER.
12 Aperiens autem Petrus os suum, &c. Per hoc ostendens quod doctor catholicus habens in promptu beneuolos auditores attentos

attentos & dociles, quales erant isti statim procedere debent ad actum docendi, & bonus effectus subditur cum postea dicitur.

acceptorem. quia filium unigenitum qui omnium conditor & Dominus est, misit facere pacem humano generi, in cuius nomine testantibus prophetis remissionem peccatorum, non Iudaei tantum sed omnes credentes acciperent.

* HIERONYMVS Petro quoque dicente: In veritate cognosco, quia non est acceptor personarum Deus, sed in omni loco, qui timet eum, & operatur iustitiam ac ceptus est illi, quo haec argumentum ipse sanctus Apostolus Petrus aduersum eos qui in Cornelio ex gentibus baptizato, nec circumciso scandalum sustinebant ventur, & placat eos, se non potuisse negare aquam his qui spiritu sanctum acceperant, eodem sanctus Apostolus Paulus aduersum ipsum Petrum disputat, quod personarum non sit acceptor Deus, sed unumquemque pro veritate iudicet.

* CHRYSOSTOMVS. Sed in omni gente, &c. Hoc est, siue praepuciatu sit, siue circumcisus. Hoc & Paulus manifestans, non enim est personarum acceptio apud Deum, dicit. Nuncigitur. Assumus omnes, inquit coram Deo. Vide quanta fides, quanta pietas. Scilicet Petrum nihil humani dicturum, cum dixisset, Deus monstravit mihi. Ideo & assumus ut audiamus omnia quae praecpta sunt tibi a Deo, dicit. Quid igitur. Numquid acceptus illi est is qui in Perfidie agit? Si fuerit dignus, hac ratione acceptus erit, ut assequatur fide. Hinc etiam Eunuchum ex Aethiopia non despexit. Et qui dicit quis, dicit de his qui Deum colunt, & despecti sunt? Absit. Nullus qui Deum colit, despicitur. Non enim possibile est, ut quis vlla in gente despiciatur unquam. In omni enim, inquit, genere, qui timet Deum, & operatur iustitiam. Iustitiam vocat omnem virtutem. Vides ut deprimat illius arrogantiam ne sublimet de se sentiat, dicendo, In omni gente qui timet Deum, acceptus est illi. Quasi dicat, nullum repellit, omnes admittit credentes.

a Verbum misit Deum filius Israel, &c. CHRYSOSTOMVS. Primum de dominatione illius disserit, multumque sublimiter.

Quia ad hominem loquebatur eximium iam factum, & alacriter suscipientem omnia quae a se affererantur. Deinde praeparans sermonem, quomodo dominus omnium addit ac dicit. Quem misit euangelizantem, Hoc est, ad bona vacantem, non iudicium intentantem.

n Tam Iudaei quam Gentili. b Ut tu iungas. c Elemosinas orationes ieiunia, quae tu operatus es.

Deus, sed in omni gente quae timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Verbum misit Deus filiis Israel, annuncians pacem per Iesum Christum hic est omnium dominus. Vos scitis, quod factum est per uniuersam Iudaeam

verbum. Incipiens enim a Galilea post baptismum quod praedicauit Ioannes, Iesum a Nazareth quomodo vixit eum Deus Spiritu Sancto & virtute qui

pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium quae fecit in Regione Iudeorum &

Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

Quia

1 Vos scitis, &c. BE. Omnia quae in simbolo dicuntur breuiter complectitur, quod Iesus sit Christus, quod omnium dominus ad reconciliationem mundi missus, Ioannis voce praekonizatus spiritu sancto perclusus, Deo inhabitante per miracula declaratus, crucifixus, mortuus, suscitatus, tuis manifestatus, iudex omnium venturus per ecclesiam per totam orbem dilatatus fide. RABA. Sic legendum: Scitis Iesum ut praedicauit Ioannes, Iesum a Nazareth, quomodo vixit eum, &c. Vel: hoc praedicauit Ioannes, quod vixit eum, sed non terrene more, sed spiritu & virtute signorum.

BE. Alia editio sicut unxit eum Deus praedicauit ergo Ioannes Iesum sicut unxit eum Deus spiritu sancto, dicens, ipse baptizabit in spiritu sancto. Et iterum, vidit spiritum descendentem super eum sicut columba, &c. c Vixit eum, &c. BE D A. Non oleo visibili sed dono gratiae, quod significat oleum visibile quo nunguntur baptizati. Nec tunc unctus fuit spiritu sancto, quando columba descendit super eum, tunc enim ecclesiam praefigurabit, in qua baptizati spiritu sancto accipiunt. Sed mystica & inuisibili unctioe perunctus est, quando verbum caro factum est, id est, humana natura verbo Dei in utero virginis copulata, facta est cum eo una persona, & ideo conuenit eum natum de spiritu & virgine Maria Melius est enim sic intelligere, quam diuinitatem filii cum homine quem assumpsit cohabitante significare, ne Christi per totam gemmemus, cautes in doctrinam Nestorii. d Quae pertransiit, &c. BE. In graeco additur, per xl. dies, non quod quondam cum illo manerent & biberent, nam esset contrarium Ioanni, qui octo dies interponit quibus eis visus non

10 Quod factum est per Iesum in Nazareth, scilicet uenisse ad praedicandum salutem. 11 Incipiens, n. a. Gal. Ibi enim incepit praedicare, ut patet. Lu. 4. 12 Post baptis. scilicet Ioannis, quia ante non legitur publice praedicasse. 13 Quod praedica. &c. Et est quod mysterium Christi factum Ioannes praedicauit, ut patet ex decursu euangelij. 14 Quomodo vixit eum, &c. scilicet Iesum in humana natura. 15 Spiritus est, plenitudine gratiae. 16 Et vit. In operatione miraculorum in quibus humanitas Christi erat instrumentum conuictum. 17 Et sanando omnes oppressos a diabolo. Mente & corpore. 18 Quoniam Deus erat cum illo Per plenitudinem gratiae, & per rationem personalem in supposito verbi. 19 Et nos testis. Per visum & auditum.

M 5

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Sed in omni gen. &c. Declinando a malo. 2 Et ope. in. Faciens bonum. 3 Acce. eit il. sed contra hoc videtur quod dicitur ab omnibus doctoribus, nullum unquam fuisse saluatum, nisi per fidem mediatoris, nec per consequens gratiam habuisse, quae fuit Deo accepta quam non habebant Gentiles. Dicendum, quod fides mediatoris semper fuit necessaria ad salutem, non tamen uniformiter omni tempore & omnibus populis. Post publicationem enim Euangelij omnes tenentur habere fidem explicitam de mediatore, quantum ad articulos incarnationis naturae & humanitatis, quae communiter in ecclesia omnibus proponuntur credenda, ante declarationem vero naturae Christi maiores Iudeorum quibus data est lex & prophetae, de istis facientes mentionem tenebantur habere fidem de mediatore, minus tamen explicitam quam in nouo Testamento. Testis in quo veritas est magis elucidata. Minores vero in leu. a. hic minus explicito. Et insufficientes eis ad salutem credere Messiam futurum, sicut lex & prophetae nuntiabant, in quodam tamen generali hoc est significatione legis & prophetarum, non intellexerunt in speciali. Ante vero legem & prophetas scilicet tempore legis naturae, sufficiebat omnibus credere unum Deum remuneratorem bonorum per modum ab eo cognitum, ideo dicitur. Heb. 11. b. Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Et in hoc implete continetur fides mediatoris, per quem fit remuneratio bonorum & punio malorum, secundum quod dicitur Io. 5. d. Pater omne iudicium

est, ut tertio manifestaretur & totidem diebus ieiunavit ante mortem in cibo indigens, quod manducavit post resurrectionem iam cibo non indigens. Ieiunavit ante mortem, ut nos abstinere a desiderijs huius seculi. Manducavit docēs in hoc quo inobitum est usque ad consummationem seculi. Ieiunium est incertamine

Dei, non permisit absolui sermonem neque ex precepto Petri, fieri baptismam, sed ubi exhibuerant se mente admirabili, quamvis doctrinae principium esset & crediderunt omnino baptismam esse remissionem peccatorum tunc advenit spūs. Hoc autem fiebat Deo magnam defensionem Petro hac dispensatione afferente. Non simpliciter autem spiritum accipiūt, sed linguis loquebantur, id quod & obstupescit eos qui simul venerant. Iam cur nam res hec sit constituta? Propter Iudaeos etenim illis hoc valde molestum erat Ideo hoc totum Deus agit & Petrus fere simpliciter ad est ut discat quod oportet post hac illos accedere ad gētes. Et quod propter hec oportebat illud fieri ne mireris, ubi. n. post tanta etiam in Calarea & in Hierosolymis controuersa sit quid non factum esset mihi hec simul accidissent idcirco hac cum excellentia quaedam fiebat.

† Sap. 2. c. 1. Co. int. 15. g.

quia qui in agone est, ab omnibus se abstinet. Cibus est in specie pacis que perfecta erit cum mortale hoc induerit immortalitatem nos autem cum viam domini carpinimus, a veritate seculari ieiunamus, & futura repromissione reficiemur.

RAB. PER 40. dies, non assidue, sed quibusdam vicibus in illo quadragenario die rum numero factis.

ETI. BEDA. Hic exponit Petrus quod in euāgelio tacetur post resurrectionem se bibisse cum Christo, nisi illic credamus indicatum, ubi ait. Donec illud bibam uo. in regni pat. mei.

Nobis, qui manducamus, & bibimus cum illo postquam surrexit a mortuis.

CHRYS. Quare autem non resingēs fecit signum. sed comedit ac bibit. Quia & resurrectio ipsa, per se magnum signum erat. Nihil autem ad ostendendam illam maius, quam comedere ac bibere.

Et precepit nobis predicare populo & testificari, &c. CHRYSO. Testificari, inquit, Hinc etiam cum terrore dixit ne possent ad ignorantiam confugere, Et nō dixit, Hic est filius Dei; sed quod maxime illos terrebatur. Hic est presinitus a Deo iudex viuorum ac mortuorum. Deinde valida est argumentatio à prophetis, illi enim magna exultatione habebantur, huic omnes propheta testimonium dant. Postquam timore concussit, tunc & addit veniam, non ab illo à prophetis dictam & hoc quod terrebatur, ab illo dictum quod autem blandius erat à prophetis sumptum.

Cecidi, &c. CHRYSOSTOMVS. Vide dispensationem Dei

^a Pater vel diuinitas. ^a Visita uin nos post biduum. ^b Quos elegerat Deus & in multis praefigurauerat. ^c Peccatorum, vel qui ante mortui dormierunt. ^d Non nos solum testes sumus.

† Hunc Deus suscitauit tertia die, & † dedit cum manifestum fieri non omni populo, sed testibus † praordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis. Et precepit nobis predicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Adhuc loquente Petro verba haec, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant uerbum. Et obstupuerunt ex circumsione fideles qui uenerant cum Petro, quia & in nationes gratia spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis & magnificantes Deū. Tunc respondit Petrus. Nūquid aqua quis prohibere potest, ut nō baptizetur hi qui sanctū spiritū acceperūt, sicut & nos? † Et iussit eos baptizari

^a Quod figurauerunt ciborum reliquias. ^b Non Iudaeis tantum, sed etiam Gentilibus. ^a Patre qui omne in seculum de se filio. ^b Iustorum, vel qui uiui in aduentu Christi iustitiam uenerunt. ^c Peccatorum, vel qui ante mortui dormierunt. ^d Non nos solum testes sumus.

^a Qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. ^b Tam Iudaei, quam Gentiles. ^c Fide cum operibus. ^d Necdum finitis uerbis.

^a In eum cadit spiritus super quem humilem requisierat. ^b Cornelium cum suis.

^a Nescientes gratiam peruenire ad Gentes.

^a Gentes. ^b Dona. ^c Secundum Iohel Effundam de spiritu meo, &c.

^a Signum est in linguis quod spiritus descenderat. ^b Quia non inania loquentes linguis, sed magalia Dei. ^c Stupor locorum.

^a A facie suis, vel à seipso.

† Quotquot. † Donum.

† Quotquot.

† Donum.

Matt. 26. c.

donum Dei est inquantū eis datur qui per eum diligunt Deū apud se autem Deus est, etiam si nulli datur, primi & filio coaeternus nec quia illi dant sicut donum Dei, ut seipsum det sicut Deus. Spiritus enim ubi uult spirat.

BED. Ne baptismam dubitaret tradere Gentilibus. Spiritus sancti testimonio confirmatur, Et hoc sanctum est, ne reptehendatur Petrus & ut obstupescerent comites eius testes futuri contra Iudaeos & ideo ante baptismum, nec per inuocationem Petri descendit spiritus & nouo ordine praecurrentis spiritus in testimonium fidei Gentium nunquam uero in Iudaeis uenisse reperitur.

e Nunquid aquam, quis. Deus quā maius est prius dedit, & ordinem praeposterauit, nunquid quā minus est potest prohibere? Vos uenistis ad hoc ut testes sitis ergo iudicate. **NUM AQUAM? CHRYS.**

NICOLAUS DE LYRA

* 1 Et de eum ma. si. Per multa argumenta suam resurrectionem declarantia quae posita sunt supra 1. c.

2 Nemo omni potest. Secundum enim quod dicit Dion. li. caelestis hierar. hec est lex diuinitus instituta, ut ea quae transcendunt cognitionem naturalem primo superioribus reuelentur, et per superiores alijs manifestentur, sicut patet in spiritibus angelicis in ordine hierarchiae. Nam superiores immediate a Deo illuminantur, medijs uero a superioribus & inferiores a medijs. Resurrectio autem Christi est de transcendens & ideo primo manifestata est apostolis, & cum ipsis manentibus per quos tanquam per testes idoneos alijs manifestata est de qua idoneitate subijgitur

3 Nobis quia man. & bi. cum it. post. re. a mor. Ad declarandum ueritatem suae resurrectionis, ut dictum est supra 1. c.

4 Et pra. no. & c. Ut habetur supra 1. c. Et eritis mihi testes, & c.

5 Quia ipse est qui con. est a Deo. Patre.

6 Iudex uiuo. & mor. i. iustorum qui uiuunt uita gratiae & iniquorum

rum qui mortui sunt morte culpe propter quod dicitur Io. 5. Pater omne iudicium dedit filio.

7 Huic omnes pro te. per. Q. d. nos soli non sumus eius testes, sed etiam omnes Prophetae antiqui diuinitus inspirati. Unde dicit Ra Sa. Hebraeus super Zachar. quod uniuersi psophetae non sunt locuti nisi ad dies Messie, s. de principali intentione.

8 Adhuc lo. Hic consequenter ponitur Cornelij & cū eo existentium baptizatio et primo receptione spiritus sancti in signo sensibili, quae dicitur quaedam baptizatio, c. seq. & sup. 1. c. de qua suadetur. Cec. pi. & c.

9 Et obstu. ex cir. si. Admirantes quod tanta gratia daretur Gentilibus sicut & Iudaeis nutritis in lege & prophetis. Consequenter ponitur baptizatio in aqua sub inuocatione nominis Christi cum dicitur.

10 Tunc respon. Pe. illis qui cum eo uenerant admirantibus.

11 Nun. aquam quis pro po. & c. Q. d. non ex quo spiritus sanctus nō distinguit inter nos & ipsos Gentiles sicut uidetis.

12 Et iussit eos bap. in no. Ie. Chri. In hac. n. forma dabatur baptismus in primitiua ecclesia rationibus dictis c. 2. supra.

* Tunc

MORALITER

† 8 Adhuc lo. Petr. uerba haec ceci. spir. super omnes qui au. Et per hoc

hoc ostenditur quod illi qui deuote & attente audiunt uerbum Dei recipiunt gratiam spiritus sancti, licet non recipiant in signo uisibili.

A * CHRYS. Vidisti quod causam retulit? & quomodo laboravit ut hoc enunciaret hanc dudum sibi mentem fuisse. Numquid agam, inquit, quis prohibere poterit? Fere enim, hoc est, contradicentibus, prohibentibus, & dicentibus quod non oportet hoc fieri. Totum factum est, inquit, quod magis necessarium fuit baptismum quo & nos baptizati sumus. Et iussit eos baptizari. Postquam pro se rationem reddit tunc precepit baptizari, docens illos reipsum, Adeo molestum erat Iudæis, & propter hoc prius se defendit, quamvis res ipsæ clamarent, & tunc precepit.

a In nomine Christi. Cum sit regula ecclesie, baptismum tradit in nomine Trinitatis: Lucas tñ testatur in nomine Iesu Christi

si illum dari. Quod Ambr. soluens, dicit per unitatem nominis mysterium plenum fieri, quia qui Christum dicit, & patrem à quo filius & spiritum sanctum et designat, qui et patrem dicit, & filium & spiritum pariter ostendit, & qui spiritum nominat patrem à quo procedit spiritus, & filium cuius etiam spiritus est, nuncupat. Vnde ut rationi copuletur autoritas etiam in spiritu baptizatur, secundum illud. Vos autem baptizati in spiritu sancto, & Apostolus. In uno spiritu baptizati sumus.

BE. Precipue congruit nos in nomine Christi baptizati, secundum illud: Quicumque baptizati sumus, in Christo Iesu, morte ipsius baptizati sumus.

D
sup. 1. a.
1 Cor 12. b
Gal. 3. d.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc rogauerunt eum. Vt plenius instruerentur in fide & solidarentur.

A D D I D I O.

B In cap. 10. Vbi dicitur in Postilla. In veritate competi. i. experimento probavi.

Hoc quod dicitur. In veritate competi. non videtur referendum ad experimentum sensibile seu corporale, quia scire, quod Deus non est acceptor personarum, non cadit sub sensu. Referendum est igitur ad veritatem rationis, secundum quem comperitur, quod Deus qui summe bonus

& summe iustus est, non debet esse personarum acceptor. Si autem dicatur, ex hoc, quod Gentiles qui in primitiua ecclesia baptizabantur, prophetabant, & habebant dona linguarum sicut & Iudei baptizati, per hoc experimento probatur quod Deus non discreuit inter Iudæos & Gentiles quantum ad salutem æternam. Dicendum quod prophetare & linguis varijs loqui sunt gratis gratis datæ tantum, & non gratum facientes, & ideo per talia non probatur propositum.

E

CAP. XI.

CAPVT XI.

a Adierunt autem Apostoli, &c.

* CHRYSOS. Post hæc contendebant hii qui ex Circumcisione erant, non Apostoli. Quid est *ἀνεξιχώρητος*, ex postularunt. Offendebantur, inquit non parum, & vide quid preterant, non dicunt. Quare annunciasti, sed quare simul edisti? At Petrus non in hoc frigido dicto morabatur. Re vera enim frigidum erat, sed in magno illo dicens. Si spiritus particeps fuerunt & illi, quomodo hoc non erat communicandum? Quomodo igitur in Samaritanis hoc non factum est: Sed contrarium? Etenim non solum antea baptismum factum non est, sed neque post baptismum, & non indignati sunt, sed magis re audita miserunt aliquos in hoc opus. Verum neque istud obiciunt, sciebant. n. quod

Vdierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quoniam & Gentiles receperunt verbum Dei. Cū autem ascendisset Petrus Ierosolymam, disceptabat aduersus illum qui erat ex circumcissione dicentes: Quare introisti ad viros preputium habentes, & manducaisti cum illis? Incipiens autem Petrus exponebat illi ordinem dicens: † Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & vidi † in excessu mentis mee visionem, descendens vas quoddam velut lintheum magnum quatuor initiis submitti de celo, & venit vsque ad me. In b quod intuens considerabam, & vidi quadrupedia terræ &

Duo contra legem fecisti.

A principio visionis, vel incipiens salutem Gentibus nunciare.

In qua hora Deus me falli non sineret.

Non ab alio nunciatum est mihi.

Solertiter & sine negligentia.

quod diuinæ gratiæ esset, sed quare simul edisti dicunt. Et aliter, Magnum & fere infinitum discrimen erat inter Samaritanos & Gentes. Vel etiam singulari dispensatione accidit illum reprehendi, ut hi discant, non enim rem obiter Petrus narrauit. Vide autem quam alienus sit à factu & uana gloria. Incipiens enim Petrus inquit exposuit illis ordinem dicens. Ego eram in ciuitate Ioppe orans. Et non dicit quare, vel qua occasione. Et videbam in raptu mentis visionem, descendere vas quoddam, &c.

sup. 10. a

E

d Quadrup. terr. &c. RABBA. Miror quosdam hoc interpretari super escis quibusdam lege prohibitis, cum nec serpentes, nec reptilia edi possint, nec Petrus sic intellexit, sed omnes homines ad euangeliū æqualiter vocari, & nullum secundum naturam

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT XI.

I Vdierunt autem Apostoli. Postquam descripta est Cornelij conuersio, hic consequenter ponitur ex hoc orta disputatio. Circa quam primo questio proponitur, & secundo soluitur, ibi. Incipiens. Circa primum dicitur. Audite autem Apostoli. undecim, similiter.

2 Fratres. i. alij fideles cum eis existentes.

3 Qui erant in Iud. Casarea enim ad quam iuerat Petrus erat in terra Philistinorum.

4 Quoniam & Gen. receper. uerbum Dei. Scilicet Cornelius & amici sui.

5 Cum autem ascen. Pet. Ie. Hoc dicitur quia Ierusalem erat in altiori situ quam Casarea, quæ est super mare mediterraneum sita.

6 Disceptabant aduersus illum qui erat, &c. Id est, conuersi de Iudaismo.

7 Quare intro. &c. Q. d. Non est licitum communicare cum incircumcisis.

8 Incipiens autem, &c. Hic consequenter soluitur questio, & hoc per reuelationem factam Petro, quia fuit sibi offensum neminem reputari debere immundum, & per uerbum spiritus sancti dicentis, quod iret cum Gentibus & communicaret cum eis sine dubitatione. Et patet littera ex dictis capite precedentis, quia repetitio est illius quod dictum est ibi, usque ibi.

Cnm

* Sicut

MORALITER.

† 6 Disceptabant autem, &c. Ex hoc habetur argumentum quod quando superior facit aliquid insolitum, licet sit bonum

num, tamen ostendere debet illud esse rationabiliter factum ad pacem aliorum, & illi debent acquiescere audita super hoc ratione, sicut fecerunt isti audita narratione Petri, unde subditur postea.

† His

A naturam esse pollutum. Non enim quia bestias comederit, sed quia Gentibus communicauerit increpatus mysterium huius visionis exposuit.

To.6.li.2. in Mat. c. 35.

a *Commune uel immundum nunquam introiuit in os meum.*
*** HIERONYMVS.** Populus Iudæorum partem Dei esse

se iactans, communes cibos uocat, quibus omnes utuntur homines. Verbi gratia iullam carnem, lepores, & istiusmodi animalia, que ungulam non sudent nec ruminant, nec scamota in piscibus sunt, unde & in Actibus Apostolorum scriptum est. *Quod Deus sanctificauit, tunc commune dixerit.* Commune ergo quod ceteris hominibus patet, & quasi non est de parte Dei, pro im-mundo appellatur. Sciendum tamen quod ipsi quidem cibi, & Dei creatura, per se omnia munda sit, sed idolorum, ac demonum inuocatio ea faciat im-munda.

per.

*** CHRYSOSTOM.** Narrat ea que necessaria erant: alia uero obducit, immo per hæc & illa probat, & uide quomodo rationem reddit, & non uult doctoris auctoritate uti, scilicet, enim, quod quomodelius loqueretur, hoc magis eis prodesset: *Nunquam ingressum est inquit, in os meum commune, uel immundum.* Et si totum negotium defendebatur.

† Ioan. 1. b. sup. 1. a. inf. 19. a. † cu credi dissemus.

b *Et sex fratres, & cetera.*
B E D A. Quia lex diebus factus est mundus, per sex fratres opera perfecta monstrantur, que doctorem comitantur, quando auditoribus inter uerba exhortationis demonstratur exemplum perfectionis.

C

c *Et annunciant nobis quomodo uiderit angelum in domum suam missum dicentem sibi, Mite in Ioppem uiros, & cetera.* *** CHRYSOS.** Et non dixit ea, que ab angelo dicta erant Cornelio: *Orationes tue & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriale coram Deo.* Ne scilicet illis tribuat, ut potè nihil magnum habentibus. *Loquetur uerba*

uerba ad te per que saluus eris, tu, & omnis domus tua. Vides quomodo festinat, propter id quod dixit. Et nihil de humanitate uiri dicit, igitur enim spiritus missus sit, & Deus miserit, & illic per angelum euocatus sit, hinc ut gear, & soluat differentiam rerum quid faciendum erat. At nihil horum dicit sed à posteriore confirmat, quod & iuxta illud testimonium sit, omni controuersia carens, & quare dicit? Non hoc factum est solum ex superabundantia Deo, ut demonstratur etiam initium non ab apostolo. Si autem sua spontè motus illic profectus esset, nihilque horum accidisset, plurimum percussis, ac attoniti fuissent. Et sic iterum illorum mentem capit, dicens ad illos, *qui scilicet spiritum sanctum acceperunt sicut, & nos.* **d** *Si ergo eandem gratiam deat illis Deus sicut & nobis, & cetera.* *** CHRYSOST.** Ut ex abundantiis illorum obruteret ora, per hoc adiecit, per donum. Vides quomodo eos qui semel crediderunt non sinit minus habere. Per donum dedit illis Deus, sicut & nobis, qui credimus in dominum Iesum. Et ita ipse purgat illos, & non dicit uobis, sed nobis, mitigans etiam hac ratione sermonem. Quod igitur indignum passi estis, quando nos illos solocios dicamus? **e** *His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus poenitentiam Deus dedit ad uitam.* Et illi quidem

bestias, & reptilia & uolatilia cœli. **A**udiui autem & uocem dicentem mihi: Surge Petre: occide & madauca. Dixit autem:

a Nequaquam domine: quia commune aut immundum nunquam introiuit in os meum. Respondit autem uox secundo de cœlo: Quæ Deus mundauit, tu ne commune dixeris.

b Hoc autem factum est per ter, & recepta sunt omnia sursum in cœlum. Et ecce uiri tres confestim intrerunt in domo in qua eram, missi à Cæsarea ad me. Dixit autem spiritus mihi, ut irem cum illis nihil hesitans. Venerunt autem

c mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum uiri. Narrauit autem nobis quomodo uidisset angelum in domo sua frantem & dicentem sibi: Mitte in Ioppen & accersi Simonem qui cognominatur Petrus: qui loquitur tibi uerba in quibus saluus eris, tu & uniuersa domus tua. Cum autem cœpisset loqui, cecidit spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem uerbi domini, sicut dicebat: Ioannes quidem baptizauit aqua, uos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram, cui possem prohibere dominum, His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes. Ergo & Gentibus poenitentiam Deus dedit ad uitam. Et illi quidem

d dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera. Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

e *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

f *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

g *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

h *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

i *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

k *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

l *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

m *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

n *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

o *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

p *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

q *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

r *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

- NICOLAUS SE LYRA.**
- * 1 Sicut & in nos in initio. i. in die Pentecostes.
 - 2 Recordatus sum, & cetera. Ex quo patet quod talis datio spiritus sancti in signo sensibili, dicitur quedam baptizatio & in se concludit Petrus.
 - 3 Si ergo eandem gra. i. signo sensibili.
 - 4 Dedit il. Incircuncisis.
 - 5 Sicut & no. Circuncisis.
 - 6 Qui credi. in do. le. Chri. Q. d. Circuncisio aut praputium nihil facit ad hoc, sed fides Iesu Christi.
 - 7 Ego quis eram. Qui sum puluis & cinis.
 - 8 Cui possem prohibe. domi. Scilicet dare gratiam suam secundum suum

M O R A L I T E R.
*** 9** His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicem. Ergo, & cetera. Et

Ego, & non alius.

a Familiaris ostenditur ex nomine. **b** Ecce prima excusatio.

a Sicut & vos modo refutatis.

Ecce secunda excusatio.

a Facta. **b** Non alius.

c Id est, precepit mandari.

d Non solum facta, sed & uerbo refutate noli.

a Quod est humilitas indicium, unde tertia excusatio nascitur.

b Ex hoc significatur Gentes in cœlum esse recipiendas.

Et ecce quarta excusatio.

a Ne pro alia causa uisio extirpatur offensa.

Quinta excusatio numero

b Non ego primo illos ad. j.

Ecce excusatio sexta.

a Prohibuit me facere, quæ faciti, & iussit quæ arguitis.

Septima excusatio, testimonium factum.

a Excusatio octaua, narratio, scilicet fidelis uiri de uisione angeli in domo sua ob cuius ingressum Petrus uocabatur.

a Solito more angelus hæc dicitur.

a Decima excusatio, quia angelus salutem nunciat quam negatis.

a Undecima excusatio, de cœno spiritus.

b Eodem modo & non inferius.

a Duodecima excusatio, sermo domini de spiritu sancto ad ipsos factus qui completus est in Gentibus.

a Nolite conari. Si enim ego non potui, nec uos poteritis.

a Ab increpatione Petri.

b Gratias egerunt saluatori.

a Ut uobis.

b Quod apparet in descensu spiritus.

penitentiam illis dedit. Ita humiliati sunt ab his sermonibus, hinc postea apertum est ostium ueniendi ad gentes. Sic & nos oportet in bonis proximum glorificare Deum, & non insultare.

f *Ergo & Gentibus, & cetera.* Hoc est quod in Iob legitur. Ab Aquilone aurum ueniet, & ad Deum formidolosa laudatio quia prius frigidum Gentium in pectore splendor fidei exortus est, & pre eadem inopinata fide Iudæa Deum tremendo glorificat.

g *Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera.* Reuertitur ad id quod dixerat, igitur qui di-

persi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera. Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

9 His au. di. Rationabilibus & ueris.

10 Tacuerunt. Ab increpatione Petri eius factum approbantes.

11 Et glorific. Deum. Gratias agendo de hoc quod gratiam suam extendat ad Gentes, ideo sequitur.

12 Ergo & Gent poenitent. i. tempus & locum poenitentiae.

13 Ad uitam. s. æternam consequendam.

14 Et illi quid. & cetera. Hac est pars incidentalis, & diuiditur in duas.

*** secundum**

Et illi quidem dispersi fuerant a tribulatione que facta fuerat suo die phano, & cetera. Hic adhuc ostenditur bonum quod Deus elicit ex

† disper-

erant, pertransibant euangelizantes verbum Dei. Interfer-
a est. n. narratio de Philippo, Petro, Ioanne, Paulo.
Erant autem qui. RABANVS. Non de illis qui fuerant dispersi
b Ierusalem, sed de Cyro & Cyrene fuerant. Aut excepta An-
tiochia, in ceteris, id est, in Cypro & Cyrene ad Græ-

ecclesia crescere, cum per exteras prouincias, in insulas & ciuita-
tes non solum Iudæis, sed etiam Gentibus euangelium prædi-
catur.
d Et miser. Barnab. RABAN. Barnabas virilis in bonitate. Bar-
nabas sæpe in hoc libro laudatur, ne ob indignitatem meriti a-

os sunt locuti. Ali-
er Græci illi quibus
ocuti sunt, Iudæi
uerant genere, sed in
er Græcos conuersa
i sunt in dispensatio-
ie.

qui dispersi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat † sub
Stephano, perambulauerunt vsque ad Phœnicem & Cyprum
a A morte eius incepta. b Prouinciam Syriæ occidentalem.

postolatu caruisse
credatur, qui postea
ab apostolis Gentiū
apostolus est ordina-
tus.

† ob Ste-
phanum

* CHRYSOST.

& Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis.
Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum
introissent Antiochiam, loquebantur ad Græcos, annuncian-
tes dominum Iesum. Et erat manus domini cum eis. Multus-
que numerus credentium conuersus est ad dominum. Per-
uenit autem sermo ad aures ecclesiæ quæ erat Ierosolymis

* CHRYSOST:
Quare nam, tanta ci-
uitate suscipiente ver-
bum, non uenerunt
ipsi, sed miserunt Bar-
nabam? Propter Iu-
dæos. Verumtamen
nō paruum quiddam
geritur, etiam quod

Vides quod ea quæ a
apud Cornelium acta
omnia sunt singulari
dispensatione gesta
sunt. Hoc autem &
ad defensionē Chri-
sti, & ad accusationē
Iudæorum pertinet.

Quod etiam Græcis locuti sunt.
a De illis Græcis in Antiochia credentibus. b Ad probandum eorum fidem.

Paulus huc aduenit
neque simpliciter sed
& valde magna cum
dispensatione illum
auerfantur, ut ne in-
cludatur in Hieroso-
lymis vox prædicatio-
nis, tubaque celo-

raque quando Ste-
phanus interemptus
est, quando Paulus
eis periclitatur, quan-

d super istis, & miserunt Barnabam vsque ad Antiochiam. Qui
cum peruenisset, & vidisset gratiam domini, gaudius est, &
hortabatur omnes in proposito cordis permanere in domino

10 Paulus huc aduenit
neque simpliciter sed
& valde magna cum
dispensatione illum
auerfantur, ut ne in-
cludatur in Hieroso-
lymis vox prædicatio-
nis, tubaque celo-

do Apostoli flagella-
sunt, quando sæ-
pius latuerunt, tunc
Gentes receptæ sunt,
tunc & Samaritani,
quod & Paulus cla-

f sita est multa turba domino. Profectus est autem Tharsum,
vt quæreret Saulum. Quem cum inuenisset, perduxit An-
tiochiam, & annum totum conuersati sunt in ecclesia.

11 neque simpliciter sed
& valde magna cum
dispensatione illum
auerfantur, ut ne in-
cludatur in Hieroso-
lymis vox prædicatio-
nis, tubaque celo-

mat dicens, Vobis e-
at necessarium pri-
num dici sermonem
Dei: quoniam autem
repulistis illum, & nō
signos iudicastis vos

e Et hortabatur omnes in proposito cordis. Nihil mutauit vel addi-
dit, sed perseverantiam docuit, quia vera plena fides erat in
eis.
f Tharsum. Dicitur est. n. sup. quod fratres deduxerunt eum no-
cte Cæsaream, & dimiserunt Tharsum.
g Vt quære. Saulum. Ecce bonitas Barnabæ, qui non solus præsu-
mit docere plebem, sed apostolatus quærit consortem.

12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

psos, Ecce conuertimur ad Gentes. Accesserunt itaque & gē-
tes allocuturi.

* Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Multusq. numerus creden. BEDA. Iam post reuelationem syn-
donis, in qua sancta animalia luperna spe quiescerent, cœpit

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Qui cum intro. An. Per aliquod spacium temporis ibi manendo.
10 Loqueban. ad Græ. Id est, ad Gentiles.

* Et do. tur.
14 Peruer. aut. ser. &c. Ex hoc ostenditur quod ecclesia Roma-
na quæ nunc superior est, quādo dilatacionem fidei audit in ali-
qua regione remotiori, debet illuc mittere viros idoneos ratio-
ne vitæ & scientiæ, ne procuracione demonis aliqua zozania
miscatur: & illud quod est ibi de bono, multiplicius augetur
sicut isti miserunt Barnabam de quo dicitur hic. Qui erat verbo,
& ple. spiritus san. &c.
22 Profe. est autem Thar. vt quare. Saul. Vt per eius societatem fie-
ret in ecclesia Antiocheni maior profectus fidelium: qui secu-
tus est tantus vt ibi fideles primo nominarentur Christiani, p
hoc autem arguntur illi qui in quacunque communicatione
volunt magisterium habere soli.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c.
14 Perue. au. &c. Eò quòd Apostoli erant ibi, quibus significabatur pro-
fectus fidei.
15 Et mise. Bar. &c. Ad informandum plenius credentes & confirman-
dum.
16 Qui cum, &c. gra. Dei. In multiplicatione fidelium.
17 Gaud. est. Valde propter honorem Dei & salutem proximi.
18 Et hor. &c. Quia qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit,
Matth. 10. c.
19 Quia erat vir bo. Per virtutes acquisitas.
20 Plenus spiri. & fi. Per infusas.
21 Et appo. &c. Per prædicationem Barnabæ ad illam multitudinem
quæ prius crederat.
22 Profe. est autem Thar. Vbi saluus fuerat, vt dictum est sup. præce-
den. c. videbat enim se non sufficere ad tantam multitudinem erudiendam,
& regendam sine Sauli societate.

o Et erat manus domini cum illis. * CHRYSOSTOM. Hoc est signa
operabantur. Vides quare etiam nūc signorum necessitas fuit
vt credant.

11 Annun. do. le. Vt sicut in uariatione agebant ad conuersionem
Gentium.
12 Et erat ma. do. Id est, virtu Dei in operibus miraculosis.
13 Cum eis. Ad confirmationem suæ doctrina, cuius subditur effectus,
cum dicitur. Multusque, &c

A * CHRYSOSTOMVS. Valde vtilis erat vir ille, etiam frugi ac Paulo familiaris. Ideo & venit ad Athletam, ad ducē belli, ad certatē singulari duello, ad leonē, nec habeo quo nomine digne vocem illum, venit ad canem uenaticū, leones occidētē, ad tantum fortem, ad faciem clarā, ad os orbi sufficiens

hoc fieri, sed propter mala quae in A postolos facta quae cū & fierent, longamitter ferebat Deus. Quum autē in peccatis pfererent, fames magna facta est, significans Iudeis euentura mala. Dicit: Si propter illos erat, propter alios quum esset oportebat cessare. Quidem enim iuste egerant Græci, ut ppter illos malorum fierent parricipes, q

B RABANVS. Omnes sede nomen trahēbāt de suo auctore, i deo fundata fide & firmitate obtinent, primum in Antiochia, vbi p̄ ceteris locis fides florebat: sumptum est a Christo nomen Christianum.

b Discipuli Christi. BEDA. Videntur discipuli in hoc non seruasse mādatum Dei dicentis; Nolite solliciti esse de crastino. Sed constat nō hoc eum improbare si quis humano more ista procuret, sed nō pro eis Deo militet, ut in opere suo non regnum Dei, sed temporalia intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc p̄ceptum redigitur, ut in horum prouisione regnum Dei attendamus, sed in militia Dei ista non cogitemus.

† subsidium
Matt. 6. d.

c Propheta. RABAN. De quibus dictum est. Et prophetabunt filii vestri. Laus est Antiochie quo multi p̄fecti cōueniebāt. infra. 2.1. c. d. Agabus. BEDA. Nūcius tribulationis interpretatur, qui secundum nomen suum, & hic famē generalē, & infra Paulo vincula prophetat.

C * CHRYSOST. Necessario hic famem magnam futuram significat, quae iane sicut p̄dicta est, cōtigit. Ut enim ne putent quidam propter hoc factam famē quod Christianismus ingressus est, vel quod dāmones deieci fuerint, p̄dicat spiritus sanctus quod euenturū, sicut & Christus p̄dixit multa, & euenerunt. Non igitur p̄pter hoc, quoniam oportebat ab initio hoc

1 nihil mali fecerant? 2 Si autem non propter Iudeos, & probari illos magis oportebat, eo quod Iudei faciebant pro sua virili. occidebāt puniebant, multabant, vbiq̄ue persequebantur. Et vide quomodo fit fames quando & Ethniciam suscepti erant. 7 At dicit: Si propter mala hęc fiebant, oportebat illos ab aliis separari. Quare dic mihi? Nonne prius dixit Christus 12 In mūdo tribulatio

nem habebitis? Tu autē hęc dicens, forsā & hac dices, quod oportebat neque flagellari. Sed vide ut illis etiam fames salutis causa, & elemosinā occasio multa concilians bona, atq; ut etiam uobis factum esset, si quidem uoluissetis, sed nolulistis. P̄dicatur autem ut post hac, magis p̄parati sint ad elemosinā, quia grauer affligebantur, ij qui in Ierolymis. Ant hoc non erat in fame, & mittitur Barnabas & Paulus qui ministrarunt.

e In Iudæa, &c. BEDA. Sciebant in Iudæa & maxime Ierolymis famem acrius seruituram, ubi erant pauperes sanctorum qui reb. suis, domibus & agris uenditis p̄cia apostolis detulerant, pecuniāque acquirēde vltius non multū vacabāt. Nonnulli etiam pro fide a Iudæis abata substantia multabantur, de quibus Apostolus: Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et do. tur. mul. Quae creuit in aduentu Sauli.
- 2 Ita ut cog. pri. An. di. Chri. Ante enim credentes in Christum vocabantur tantum discipuli. sed tunc cōperunt nominari Christiani a Christo, sicut Platoni a Platone.
- 3 In his autem diebus. Hic ponitur secundum incidens de p̄nuntiatione futurae famis cum dicitur In his autem diebus super prole. Anti. Tunc enim in ecclesia erant multi habentes spiritum prophetiae. secundum quod p̄dixerat Iobel p̄pheta, & allegatum est sup. 2. cap.
- 4 Et sur. vnus. Ut in tanta multitudine melius audiretur.
- 5 Signi per spi. Id est, denunciauit in spiritu prophetico.
- 6 Famem ma. &c. Quae facta est, & sic apparuit veritas prophetiae.
- 8 Sub

- 7 Sub Claud. Id est, tempore Claudii Imperatoris.
- 8 Disci. au. &c. Id est, Christiani qui erant Antiochia.
- 9 Prout quisque hab. Secundum suam facultatem, non voluntaria quia libenter plus fecissent si potuissent.
- 10 Propo. in mini. mit. ha. in Iudæa fra. Id est, in Ierusalem, illum tanquam magis religiosi renunciantes proprietati vendiderunt p̄ sessiones ut inde prouideretur communitati, ut habetur supra 4. capit. Fuerant enim bonis mobilibus spoliati in persecutione, quae mota fuit morte Stephani, propter quod indigebant ab alijs credentibus auxiliari maxime tempore famis, quod & fecerunt, suum bonum propositum aimplendo.
- 11 Mitten. ad se. Curam multitudinis habentes.
- 12 Per ma. Bar. & Sau. Qui erant ad hoc fideles & apti nunciij.

MORALITER.

* 3 In his aut. &c. Per hoc autem quod fideles qui erant Antiochia disposuerunt mittere de facultatib. illis qui erant in Ierusalē, qui vendiderant possessiones suas ut uiuerent magis re

ligiose, ut habetur sup. 4. c. prouidentes eis contra famem, quae propheticē dicebatur futura, docentur illi Christiani qui huiusmodi proprias facultates, ut ex illis adiuuent illos qui propter Christum omnia reliquerunt maximē tempore necessitatis.

CAP. XII.

A **E**odem autem tempore. * CHRYSOS. Qualem tempus dicitur omnino quod mox a sequebat. Et hic quidem sic intelligere conuenit, alibi autem aliter. Quando enim Matthaeus dicit, In diebus illis, adest Ioannes p̄dicans, non mox sequentes

CAP. XII.

Eodem autem tempore misit Herodes

sequentes dies intelligit sed illos, in quib. futuro mox erant ea quae narrabat. Mos enim scriptus est hoc tropo vti, & a quando quid exponere per ordinem iuxta quem eueniunt, aliquando autem quae p̄sterius contingunt enarrare, quasi mox fierent.

Matth 3.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XII.
* 1 Eodem aut. &c. Postq̄ superius descripta est Petri p̄dicatio, hic inter-

BEDA. Non famis tempore, quam quarto Claudio interpositis incidentib. distis describitur cōtra eū orta persecutio. Et dicitur in 2. partes, quia i. ponitur persecutio Petri, secundo punitio aduersarij, ibi:

MORALITER.

* 1 Eodem aut. temp. misit He. &c. Doctores aliqui exponētes moraliter incarcerationē Petri, dicunt q̄ ipsā significatur lōg detentio.

anno factam historie referunt, cum Herodes tertio eiusdem anno sit defunctus, sed illo tempore quo oblationes deferebantur Ierolyma m.

BED. Non est putandum Herodem qui terrarcha erat, postea regem factum, hoc capitulo designatum. Refert Iosephus:

Gaium imperio suscepto, continuo ludæorum principatum Herodi filio Arillobli (quem tamen ille Agrippam nominat) quarto anno, id est, ultimo imperij sui anno eidem & sedem pariter contulisse. Ipsum verò Herodem qui Ioannem occiderat, vel in passione Christi interfuerat grauer cruciatu, exilio perpetuo damnasse. Porro hunc Herodem siue Agrippam tertio Claudii anno, sui vero regni 7. ab angelo percussum regnum Agrippæ filio reliquisse. Aristobolus (quem dixi) a patre perfido id est, Herode sub quo natus est Christus, cum fratre Alexandro fuerat interfectus.

* CHRYSOST. Bene autem dicit Herodes rex, hic non erat sub quo Christus passus est. Ecce alia tetratio, & uide quomodo per relaxationem & afflictionem contexitur in apostolorum successibus omnia. Non iam Iudæi neque Concilium, sed rex immittit manus ut affligat. Maior potestas, difficilius certamur & hoc magis quo gratificari Iudæis magis studebat.

a Occidit au. Ia. * CHRYSOST. Simpliciter & quasi fortuito. Si autem quis rogarit, quare Deus permiserit? dicemus, quod pro illis ipsi primam quidem persuadebat illis, quod praualeant, licet occidantur, id quod & de Stephano actum est. Secundo dabat Iudæis postquam impleverunt furorem, ut reducatur ab infamia, & tertio ostendebat quod hæc permissione fierent.

b Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit ut apprehenderet & Petrum. * CHRYSOST. Omiram inhumanitatem, quia in re gratificatur illis sine causa & simpliciter faciens. Erant autem dies

dies azymorum.

* I D E M. Iterum superflua Iudæorum curiositas. Occidere quidem non prohibebant, in tempore autem tam sacro talia committebant.

BED. De hoc Iacobo Clemens Alexandrinus historiam

refert: Et is (inquit) qui obtulerat eum iudici ad martyrium, Iacobum, scilicet, & ipse confessus est se esse Christianum, & cum duceretur in viam rogauit Iacobum dari sibi remissionem. At ille patrum de liberans, pax tibi inquit, & osculatus est eum, & ita ambo capite simul puniti sunt.

† quod gratum esset.

¶ Quaternio Beda.

E

F

a rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia. Occidit autem

b Iacobum fratrem Ioannis gladio. Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit apprehendere & Petrum. Erant autem

1 dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradensque quatuor quaternionibus militum ad custodiendum, volens post Pascha producere eum populo. Et Petrus quidem seruabatur in carcere, oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia ad Deum pro eo. Cum autem

2 producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus

3

4

5

6

7

8

prior enim gratia esset si ipsi eum occiderent Iudæi, quia princeps erat, non ipse Herodes, sicut & Iacobus.

c Oratio autem fiebat sine intermissione ab ecclesia, & s. * CHRYSOST. Erat enim grauissimum certamen, meticolque illos faciebat, & quod ille in carcere coniectus erat, & quod iste interfectus esset. Magni amoris indicium oratio. Patrem omnes que rebant patrem mantuetum, continua inquit, oratio fiebat pro illo. Audite quomodo affecti erant erga præceptores, non cominantur, non tumultuant, sed ad preces conuersi, presidium reuera inexpugnabile, ad illud confugebant. Non dicebant, humilis ego & nihil homo pro illo orarem. Quoniam dilectio erat nihil tale cogitabant. Vis scire quanta fecerint Iudæi, etiam non voluntarii? Illos clariores reddiderunt, hos diligentiores fecerunt.

f In ipsa sancte erat Petrus dormiens, etc. * CHRYSOSTOM. Vide per illam noctem illum eripuit, & lux fulsit in habitaculo, ne putet spectrum esse. Et lucem nemo vidit præter illum. Nam licet etiam hoc factum sit, & nihilominus putabat esse phantasmam,

NICOLAUS DE LYRA.

* aduersarij, ibi: Descendensque. Prima in duas, quia primo ponitur persecutionis occasio, secundo ipsa persecutio, ibi: Quem cum, & c. Ad intellectum primi sciendum, quod tres Herodes fuerunt in Iudæa, de quibus scriptura facit mentionem. Primus fuit institutus rex Iudæa a Romanis, cuius pater fuit Idumæus, iste uocatus fuit Herodes Ascalonita & tempore ipsius natus fuit Christus, Matt. 2. propter quem iste occidit innocentes. Secundus fuit uocatus Herodes Antipas filius Herodis Ascalonita non tamen primogenitus, & iste nunquam fuit rex, sed tetrarcha Galilæa, Luc. 3. & iste decollauit Ioannem Baptistam, tandem accusatus apud imperatorem Romanum, missus fuit in exilium apud Lugdunensem. Tertius uocatus fuit Herodes Agrippa filius Aristoboli Herodis Ascalonita & frater Herodis Antipa, & licet iste in principio fuerit pauper, tamen postea fauentibus sibi duobus imperatoribus Romanis scilicet Gaio & Claudio fuit eleuatus ad regnum, & iste de Roma ueniens in Iudæam honorifice ualde receptus fuit a Iudæis, propter quod in fauorem eorum occidit Iacobum fratrem Ioannis & incarcerauit Petrum, unde uersus Ascalonita necat pueros, Antipa Ioannem. Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrum, & secundum hoc patet sententia huius partis usque ibi.

1 Erant au. dies azy. Scilicet, quando apprehenditur Petrus, & additur hoc ad significandum causam quare statim non occidit Petrum sicut fecerat de Iacobo, uolebat enim expectare transitum solennitatis paschalis, in qua Iudæi septem diebus uescuntur panibus azymis.

2 Quem cum ap. Posita occasione persecutionis Petri, hic consequenter describitur ipsa persecutio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur eius incarcerationio iniuriosa, secundo eius liberatio miraculosa, ibi. Cum autem. tertio cum suis associatio gratiosa, ibi. Consideransque. Circa primum dicitur. Quem cum ap. in c. neposset effugere.

3 Tradensque quat. quater. mi. Dicitur autem quaternio qui habet quatuor milites sub se: & sic quater quatuor sunt sexdecim, qui eum custodiebant.

4 Volens post P. pro. e. i. exponere morti ad uoluntatem populi.

5 Ora. au. si. Christus suum vicarium adhuc seruaret in uita.

6 Cum au. Hic consequenter describitur liberatio Petri miraculosa cum dicitur, Cum pro. au. scilicet, de carcere ut occideretur.

7 In ipsa. n. Immediate præcedente.

8 Erat P. dor. in d. mi. c. Ita custoditus, quod non patebat ulla euasio uia humana. Sed quia deficiente humano subsidio solet adesse diuinum, ideo subditur.

Diuisio.

1 Et

* Etece

MORALITER.

* detentio peccatoris hominis in peccato. Sed quod per hominem sanctissimum significetur peccator, mihi uidentur extraneè dictum, cum sensus mysticus fundari debeat super literalē. Propter quod aliter expono, scilicet, quod per Herodem, significatur quilibet tyrannus persecutor fidelium. Et post unius occisionem alium, incarcerat, expectans tempus occisioni ipsius opportunum. Per incarcerationem autem eius potest intelligi quælibet afflictio iusti. Per custodes uero satellites tyranni in malorum executione ministrantes sibi. Per duas uero catenas quibus iniuste ligatur & tenetur: tyranni potentia & eius nequitia significantur,

significant quæ simul existentes prolongant iustorum afflictiones. Nam potentia sine nequitia non nocet bonis, nequitia uero sine potentia non multum potest nocere eis. Per angelum uero liberatum à carcere, intelligi potest quilibet agens pro bonorum liberatione, nam in hoc est Dei minister. Per hoc autem quod Petrus æstimabat se visum uidere, cum per angelum educeretur, significat quod omnis liberatio à pena corporali non est nisi solum, uel res modica respectu liberationis à pena purgatorii. per hoc autem quod Petrus liberatus ad alium locum transit ubi poterat facere fructum animarum, significatur quod prædicator euangelii in personali persecutione detalibi ubi proficere ualeat

* se

A sian, eo quod sic inexpectatum erat, si hoc non fuisset factum, multo magis suspicatus fuisset se illudi. Ita ordinata acie contra mortem faciebat hoc quod multis diebus illic miserat, & non servatus erat. Et quare dicit quis, non permisit illi Deus ne caderet in manus Herodis, & innox tunc eripuit? Quia illud quidem attonitos eos fecisset, hoc autem pro illis factum est. Nunquam haberi fuisse homines, si omnia diuino more fecisset? Circa Stephanum nihil tale cogit. Nonne ut angeli faciem illius ostendit? **a** *Mih. viii. & c.* **RA.** quatuor difficultates cumulant custodia, milites, catenae, carcer, custodes.

† subliganda sandalia tua.

b *Lumen*, Signum praesentiae angeli dei cuius praesentia soli Petro lumen praebat, nec alius refulgebat.

c *Percussioque*. **BEDA** Percussio lateris commemoratio est passionis Christi, de cuius latere saluus nostris profudit, & nobis etiam pressura carceris tenentis, tale solatium Petrus reddit dicit. *Christo igitur in carne passio & nos eadem cogitatione armamini. Percussioque*. **RA.** **BA.** *Tactum corporalem corpore ex aere sumpto potuit habere angelus.*

1. P. 4. a.

d *Præcinge*. * **CHRY** **SOSTOMVS.** Iterum hoc loco ostendit, quod non ex idolis euasit. Nullus enim festinans & euadere effodiendo volens tantam diligentiam adhibet, ita ut etiam sandalia accipiat, & se præcingat.

BEDA. Prophetas & apostolos cingulis vsos fuisse legimus, sed Petrus propter rigorem carceris, ligamenta ad horam laxauerat, ut tunica circa pedes diuisa, frigus noctis utcumque temperaret. Exemplum præbēs infirmis, ut cum molestia corporis vel iniuriatentantur humana, liceat aliquid laxare de proposito rigore, & quia dictum est. *Sint lumbi vestri præcincti, & calciaui pedes in preparatione euangelii pacis.* Spiritualium virtutum verbi que prædicandi resumere iubemur insignia.

e *Transeuntes autem primam & secundam custodiam*. * **CHRY-**

SOST. Vbi sunt heretici, quomodo transferit dicant nunc, sed non poterunt, quauis propter hoc illum accingi iubeat, & calciari, & hac ratione per se ad eum, quod non sit phantasma, & ut excutiat somnum, & sciat quod verum sit. Idcirco statim etiam *catena eius de manibus eius ceciderunt.*

f *Vene ad portam*. **BEDA.** Angusta imo ferrea erat porta, quæ ducit ad Ierusalem coelestem, sed apostolorum vestigiis nobis est facta meabilis, qui sanguine proprio ostium ferreum vicerrunt. Ferrea enim ostia Petro cedunt custodi aulæ coelestis, qui ecclesie retinens cacumen infernum superat. **g** *Ad se reuersus*, A culmine contemplationis ad hoc reuersus est, quod in intellectu communi prius fuit. **h** *Nunc scio vere, &c.* * **CHRYSOSTO.** Nunc, non tunc quædo in carcere eram. **i** *Consideransque venit ad domum Mariæ matris Ioannis, &c.* **12** * **CHRYSOST.** **13** Quid est conscius? hoc reputas ubi esset. Vel igitur huius rei sibi conscius, vel quod non simpliciter abire oportet, sed remunerare beneficium, quod & conscius uenit ad domum Mariæ. Quis est hic

a Non habens spem euadendi illa hora. **d** dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus: † & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus

b domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percussioque latere Petri excitauit eum dicens: surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem angelus, ad eum:

c Præcingere, & † calcia te caligas tuas. Et fecit sic, & dixit illi Circunda tibi vestimentum tuum, & sequere me. Et exiens

e sequebatur eum, & nesciebat, quia verum esset, quod fiebat per angelum. Existimabat autem se viuum videre. Transeun-

f tes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, quæ vltro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum vnum, & continuo discessit

g angelus ab eo. Et Petrus ad se reuersus dixit: Nunc scio verè, quia misit dominus angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum. Consideransque venit ad domum Mariæ matris Ioannis, qui

k cognominatus est Marcus, vbi erant multi congregati, & orantes, Pulsante autem eo ad ostium ianuarum, processit

Ioannes? Forfan ille qui semper cum eis erat, nam propter hoc etiam cognomen eius ponit. Vide quantum bonum est persecutio, quantum precantes in nocte perficiunt, quomodo alacres, & excitatos illos efficit. Vidisti quantum lucrum cadis Stephanus? Vidisti vinculi huius quanta utilitas? Deum enim dum non apud iniustos illos, tanquam reos conuinci suos, magnum ostendit & efficax Euangelium, sed iniustis ipsi facit apparere tribulationes per se magnas, dum nihil horum patiuntur, ne liberationem eorum queramus omnino, neque vltionem.

k *Processit puella, &c.* Et dominum de tumulo egressum prima omnium mulier discipulis nunciavit, ut vbi abundauit de licium, superaret, & gratia.

NICOLAUS DE LYRA.

- * Et ecce an. do. a. Ad Petri liberationem.
- 2 Et lu. reful. in ha. Ad eius consolationem.
- 3 Percussioque la. pe. ut excitaret eum a somno.
- 4 Et ce. ca. Diuina virtute, vel angelica, cui natura corporalis obedit ad motum localem, propter quod potuit illas catenas statim dissoluere.
- 5 Præcin. ut sit aptus ad ambulandum resoluere enim Petrus cingulum suum, ut vestis posset cooperire pedes contra frigiditatem carceris. hoc enim sibi erat licium, & maxime contra imminens periculum.
- 6 Et cal. te. ca. est autem caliga genus calceamenti non habens corium super pedem, ut licet gl. In Greco in quo scripsit sanctus Lucas, habentur sandalia, propter quod aliqui dicunt quod uera litera est, calcia te caligas, Gallice gallo chem. 7 Existima, au. se. vi. Fortitudo enim carceris & diligens custodia fecerunt sibi imaginationem de euadendi impotentia, propter quod rem gestam somnium estimabat.
- 8 Tran. au. pri. & se. Scilicet, militum qui erant oppressi somno uel quia vigilantes erant acrisia percussis, sicut 4. Re. 6. dicitur de militibus qui capere volebant Elzeym.
- 9 Vene. ad por. ser. Illa erat exterior porta carceris.

- 10 Quæ ducit ad ci. Ex quo videtur, quod ille carcer erat extra ciuitatem sicut fit in pluribus locis.
- 11 Quæ vltro aperta est eis. virtute diuina vel angelica modo predicto de catenis.
- 12 Et exeuntes processerunt vicum unum. Ad maiorem Petri assecurationem.
- 13 Et conti. discessit angelus ab eo. Subito disparendo sicut dictum est supra. 10. c.
- 14 Et Petrus ad se. reuer. &c. Et tunc percepit quod non erat somnum, sed res gesta.
- 15 Consideransque. Hic ponitur consequenter restitutio Petri ad fideles, cum dicitur, consideransque. scilicet, ubi esset, & quo diuertere posset. ne a custodiibus inueniretur, non timere passionis ductus, sed quia per uisitationem angeli circa prolongationem uitæ suæ sciebat voluntatem Dei esse.
- 16 Venit ad domum Mariæ. Qua non solum erat fidelis, sed etiam hospita fidelium.
- 17 Pulsante autem eo ad ostium ia. Quæ clausa erat de nocte, & pro infidelium persecutione.

* **CHRY.**

10 Quæ

* **PR.**

MORALITER

se transferre,

* **MO.**

Chryf. Vide autem quomodo ancilla cum illis iam in pa-
 ri honore sint. *Præ gaudio*, inquit, *non aperuit*. Bene etiam hoc
 factum est, ut ne etiam illi statim videntes nimium obstupe-
 scant, & minus credant, sed ut exerceatur illorum mens, &
 qui nobis mos est, ut faciamus, inuenta est laborans, & illa;
 nam ut illa ferat li-
 uangelia studuit. Sic
 enim erant Euange-
 lia.

Angelus eius est.
 Hierony. Magna di-
 gnitas animarum, ut
 unaquaque ab ortu
 natiuitatis habeat An-
 gelum in custodiam
 libi deputatum.

**HIERONY-
 MVS.** Quod au-
 tem unusquisque no-
 strum habeat Ange-
 los multæ scripturæ
 docent, ex quibus il-
 lud est. Nolite con-
 temnere unum de mi-
 nimis istis, quia Ange-
 li eorum, vident quo
 tidie faciem patris,
 qui est in caelis. Et
 puella Rhode Pe-
 trum Apostolum nun-
 ciant, alii Angelum
 ipsius esse credebant.
 Sin autem hoc de mi-
 nimis dicitur, & de vi-
 no homine quanto
 magis de omnibus
 sanctis, & præcipue
 de Apostolis sentien-
 dum est quorum An-
 geli quotidie vident
 faciem patris, iuxta
 illud quod scriptum
 est. Circūdat Angelus
 Domini in circuitu timentium eum. Et Iacob de se loqui-
 tur. Angelus qui liberauit me. Isti sunt qui ascendunt, & de-
 scendunt super filium hominis.

Ticonius. Videtur Angelus hominis esse homo interior,
 qui Deum semper fide contemplatur.

Beda. Quod unusquisque habeat Angelum scriptura te-
 statur; unde Dominus; Angeli inquit eorum semper vi-
 dent faciem patris: Et Iacob; Angelus qui eruit me de
 cunctis malis. Et hic discipuli; Angelum Petri venite cre-
 debant.

Tacerent. Donec narraret virtutem; Vel tacere iubet,
 ne clamore gaudentium aduentus eius in ciuitate cogno-
 scatur.

Chrysostomus. Desideratio multo posthac fuit disci-
 pulis,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Præ gaudio. Scilicet, liberationis Petri, & eius aduentus.
- 2 Sed intro cur. Ut bonos rumores velociter nunciaret.
- 3 Insanis. Propter fortitudinem enim carceris, & custodiam dili-
 gentem credebant euasione Petri impossibilem esse.
- 4 Angelus eius est. Ex hoc loco, & ex hoc quod dicitur Matth.
 18. b. Angeli eorum semper vident faciem patris, dicunt con-
 corditer sancti, & Doctores, qd singuli homines habent singulos angelos
 ad suam custodiam deputatos, & aliquando apparent in specie illorum,
 sicut Angelus in specie Beati Ambrosii Mediolani existentis apparuit
 Turonis in sepultura Beati Martini, & Beatus Franciscus in remotis
 agens apparuit in Capitulo Arelatensi.
- 5 Et obstupescunt. Præ admiratione videtes Petrum liberatum,
 & ignorantes liberationis modum, propter quod Petrus cepit narrare
 ipsum, cum dicitur: Annuens autem, &c.
- 6 Nunciate Iacobo, & fra. Ut reddant gratias Deo qui exaudivit
 petitionem eorum pro me factam, ut dicitur est supra. Oratio autem
 fiebat, &c.
- 7 Facta autem die. In qua ordinatum erat occidi Petrum.
- 8 Erat non par. tur. intor. mi. Quia timebant negligentia eorum
 impulari, & per consequens puniri, si ut & factum est. Vnde subditur.
- 9 Herodes autem cum rec. am. Scilicet, Petrum.

10 Et

pulis, non solum quod seruatus est, sed etiam quod asstitit, & D
 statim accessit. Discunt postea, & familiares omnia manife-
 ste, & extranei didicissent, si voluissent credere. Hoc & in
 Christo euenit. *Annunciate*, inquit. *Iacobo, & fr. hac.* Vide quo,
 non est vanè gloriosus, non enim dixit. Vbique manifesta
 facite hæc, sed fratri-
 bus.

*Facta autem die e-
 rat turbatio non parua,
 &c.* **CHRYSO-
 STOMVS.** Adeo in-
 sensatus est, quod e-
 tiam inuise punire
 attemptat. Ecce sermo
 nē pro illis suscipio.
 Vincula erant, custo-
 des intus, carcer clau-
 sus, nusquam perfos-
 sus paries, omnes ea-
 dem dicebant, vit ra-
 pi non potuit, quare
 illos condemnas? Si
 voluissent soluere, an
 tea hoc fecissent, uel
 simul exissent. Num
 pecunias acceperunt?
 unde? Qui neque pau-
 peribus quod daret
 habebat, his dabat? E
 Neque enim detritæ
 sunt catenæ, neque so-
 lutæ. Oportebat vide-
 re esse rem diuinam,
 non humanam.

*Herodes autem cum
 requisuisset eum, & non
 inuenisset in qu. & cate-
 ra.* **Idem.** Quam-
 uis audiisset ab il-
 lis, examinauerat e-
 nim, & quod uncula
 soluta, & quod sanda-
 lia accepit, & quod

vsque ad noctem illam cum eis fuerit. Sed quid simul ne
 occultati fuerunt? quare non ergo, & ipsi effugerunt? Certo
 illum oportebat admirari, oportebat obstupescere atqui po-
 stea manifestum est omnibus per mortem illorum, & Dei
 miraculum, & illius malicia.

Descendensque. Raba. Ut Petri solutio nulli noceret, non
 permittitur Herodes vindicare in custodes.
In Casaream. Beda. Quamuis iuxta situm locorum Cæ-
 saream Philippi dicere videatur, ideo quod hæc, sicut Ty-
 rus, & Sidon ciuitas sit Phœnicis, tamen Iosephus dicit
 hæc in Casarea Palestinæ gesta, quæ olim turris Stratonis
 dicta est in confinio Phœnicis, & Palestinæ in litore maris
 magni sita.

Alerentur. Bed. Necessariâ habebat amicitia vicini regis,
 ideo

10 Et non inue. Et porta carceris inuenta fuissent aperta, sicut
 expresse dicitur de porta ferrea.
 11 Iussit eos du. Scilicet, in carcerem, tanquam suspectos de libe-
 ratione Petri, ut post ea punirentur, sed Herodes fuit impeditus celeri
 morte præuentus, ut habetur parte sequenti.
 12 Descendensque. Hic consequenter describitur Herodis puni-
 tio. Et primo ponitur eius pena. Secundo ponuntur duo corollaria, ibi:
 Verbum Domini. Circa primum dicitur: Descendensque a Iu-
 dæa. id est, a Ierusalem, quæ est in altiori situ Iudææ.
 13 In Casaream. Non Philippi, ut dicit glo. quæ est in Provincia
 Phœnicis, sed in Casaream Palestinæ, quæ a iuquitus dicebatur Tur-
 ris Stratonis, & est in confinio Palestinæ, & Phœnicis. Et causa sub-
 dicitur, cum dicitur.
 14 Erat autem iratus Tyrijs, & Sido. Qui erant de provincia
 Phœnicis: propter quod terminus eorum appropinquauit, ut eos debel-
 laret, & puniret.
 15 At illi vnanimis venerunt ad eum. Ad placandam per-
 eblationem emendæ, & ut hoc melius facerent, rogauerunt eius cubi-
 cularium qui erat eius secretarius, ut esset huius negotii mediator pro
 eis. Et subatur causa eum dicitur.
 16 Eo quod alerentur regiones eorum ab illo. Id est, ab He-
 rode. Non enim terra eorum poterat habere nisi in quædam inter de
 terra Herodis accepta, vel per eam in quædam inter de

10 Et
 Tom. 6.
 N Scitudo

infra 26

insensus

Iosephus.

Diuisio.

A idem quod regio eorum valde angusta esset Galilee, & Damasci finibus preffa.

a Confestim, &c.

IOSEPH.
Dum impietatem illicitam adulationis non exhorretet, respiciens paulo post imminentem

1123. antiq. Ind. c. 10 & li. v. de bello Iudico. cap. 10.

Statuto autem die Herodes vestitus veste regia sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos. **populus** autem acclamabat, Dei voces, & non hominibus. **Confestim** autem percussit eum Angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo, & consumptus a vermibus expiravit. **Verbum** autem Domini crescebat, et multiplicabatur. **Barnabas** autem, & Saulus reuersi sunt Ierosolymis expleto ministerio, assumpto Ioanne qui cognominatur Marcus.

tem, & insistentem capiti suo, vidit Angelum eumque sentie continuo exitij sui ministrum quem prius nouerat prouisorem bonorum, inde continuis septem diebus ventris dolore cruciatus, vitam uolenter abrupit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Statuto autem die. *Ab Herode, ut, Tyrri, & Sydonii eius audirent sententiam.*
- 2 Herodes vestitus veste regia. *i. insigniis regalibus decoratus ad suam magnificentiam ostendendam.*
- 3 Sedit pro tribunali. *Magnifice.*
- 4 Et concionabatur ad eos. *Loquens valde egregie.*
- 5 Populus autem acclamabat. *Adulando Herodi.*
- 6 Dei voces, & non hominis. *Diebant. n. quod talis eloquentia non erat hominis puri, sed deitatem habentis.*
- 7 Confestim autem percussit eum Angelus domini. *Perchecuti*

menti dolore ventris, ut dicit Iosephus in libro antiq.

8 Et quod non dedisset honorem Deo. *Considerando propriam fragilitatem, sed magis congaudens de hoc, quod populus attribuebat sibi diuinum honorem.*

9 Et consumptus a vermibus expiravit. *Computrescentibus. n. intestinis generabantur ibi vermes cum uenteris corroderent.*

10 Verbum autem domini crescebat, &c. *Hic ponuntur dua corollaria. Primum est de multiplicatione fidei mortuo Herode ipso persecutore, & patet ex dictis. secundum est de reditu Sauli, & Barnabe in Antiochiam.*

11 Expleto ministerio. *Pro quo uenerant Ierusalem, ut habetur in fine capituli precedentis.*

MORALITER.

- 1 Statuto autem die Herodes vestitus veste regia sedit pro tribunali, &c. *Per hoc autem quod acceptans diuinos honores adulatorie*

latorie sibi impenso, per Angelum fuit percussus, & miserabiliter mortuus doceri debent prelati, & principes, ut non acceptent, sed magis impediunt inconuenientes sibi honores.

CAP. XIII.

Erant autem in ecclesia, &c. prophetae, &c. doctores, &c. Idem erat prophetae & doctores. Vel alij eorum prophetae, alij doctores fuerunt. **Niger.** Rab. A colore si Latinum est. Vel ascendens interpretatur, si Hebreum. **Dixit illis spiritus sanctus, &c.** Chryf. Quis non tantam auctoritatis exilis, ausus esset hoc dicere, atque ira eum non essent communiter congregati? Vidit illos habere maiorem uirtutem,

CAP. XIII.

Rat autem in ecclesia, quae erat Antiochiae prophetae et doctores, in quibus Barnabas & Simeon quae uocabatur Niger & Lucius Cyrenensis, & Manahen, qui erat Herodis Tetrarchae colloctaneus, & Saulus ministrantibus autem illis domino, & ieiunantibus, dixit illis spiritus sanctus,

tem, & quum multum valerent contentos esse. Quomodo autem illis dicit per prophetas forsitan, idcirco preoccupans dixit. *Et prophetae erant ieiunantibus, & ministrabant. Ut scias magna sobrietate opus esse. In Antiochia ordinatur, ibi praedicat. Segregate mihi, &c. Idem quare non dixit Domino segregate, sed mihi: Ostendit unam esse potestatem, ac uirtutem. Vides quanta res sit ieiunium? ostendit quod spiritus omnia faciebat.*

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Erant autem. Supius descripta publicatione euangelij facta per praedicationem Petri, cum aliquibus tamen in eisdem, hic consequenter describitur eadem publicatione per praedicationem Pauli. Et diuidit in duas partes, quia primo describitur ad Apostolatam uocatio. Secundo huius officij executio ibi. *Et ipsi quidem. Circa primum dicitur.*

- 1 Erant autem in ecclesia quae erat Antiochiae prophetae, denunciatores futura per donum prophetiae, ut dictum de Agabo, supra.
- 11. c. plures alij erant similem gratiam habentes.
- 2 Et doctores. sacram scripturam exponentes per dona sapientiae & scientiae, & interpretationis sermonum.
- 3 In quibus Barnabas, Ille secundum Hieronymum, in libro illius strum uirorum est ille qui supra. 4. c. uocatur Ioseph, Leuites Cyrenius genere.

4 Et Simon qui uocatur Niger, ad differentiam Simonis Petri.

5 Et Lucius Cyrenius, natus de Cyrene.

Et Manahen qui erat Herodis tetrarchae. Ille est qui dictus est Herodes Antipas, & decollauit Ioannem Baptistam, ut dictum est in prin. cap. preced.

6 Colloctaneus. i. de eodem lacte nutritus.

7 Et Saulus. de cuius uocatione ad Apostolatam principaliter hic agitur.

8 Ministrantibus autem illis domino, in bonis operibus secundum suos gradus, & officia.

9 Et ieiunantibus, ut mens esset eleuatio ad diuina.

10 Dixit illis spiritus sanctus, utrum autem hoc fuerit uerbo mentali tantum in reuelatione, vel uerbo sensibili diuinitus formatum, vel utroque modo, non habetur ex textu. Glos. tamen interlinis dicit quod dictum fuit prophetis, & per consequens in reuelatione, tamen illa glo. non est multum autentica.

MORALITER.

- 1 Erant autem in ec. &c. Hic autem exprimentur personae solennes ut promotio Barnabae, & Sauli ad Apostolatam ondatum solennius celebrari. Nam haec electio autoritativa, & imperatiua

tuae fuit a spiritu sancto, propter quod dicitur. 8 Ministrantibus autem illis dom. & iei. dixit illis spiritus sanctus Segregate mi. Bar. & Sau. &c. Fuit autem executiue per homines sanctos, & prophetas, unde subditur.

Tunc

a Segregate mihi Bar. & Sau. Beda, Videt Saulus iuxta ordinē
A historię 13. anno post passionē apostolatū cum Barnaba,
 & Pauli vocabulū accepisse. quartodecimo autē anno iuxta
 conditū Iacobi Cephæq; & Ioannis ad magisterium Gē-
 rium profectum esse. Et historia ecclesiastica consentit; dicēs
 apostolis fuisse prę-
 ceptum, vt 12. annis
 in Iudæa prædaca-
 ent.

b Imponentesque illis
 manus, &c. IVSTI.
 Hæretici ad rectam
 opinionem venientis
 delictum corrigitur
 prauæ quidem opi-
 nionis mutationem
 sententiæ, baptisma-
 ris autem, vñctione
 sancti, vnguenti; suf-
 fragiorum autem im-
 positione manuum;
 neque quicquam ma-
 net eorum, quæ ante
 fuerāt, quin saluatur.

c Missi a spiritu san-
 cto. RABANVS. Ab
 hominibus dimissi
 mox a spiritu sancto
 mittuntur ad Seleu-
 ciam, Dux itineri
 eorum fuit, qui eos
 separauit a cæteris.

d Abierunt Seleuciam,
 RABANVS. In qui-
 busdam exemplaribus inuenitur: Abierunt Seleuciam quæ
 est Salamina, duo autem nomina vnius ciuitatis.
 * Chrysostomus. Simul abierunt ordinati, & in Cyprum
 nauigarunt, eo quod illic non esset persecutio, & verbo Dei
 iam sparso, in Antiochia quidem sat plures erant. Et Phœni-
 cea prope Palestinam erat. Cyprus autem non item. Ultra
 non quærit quare; quando spiritu mouentur. Non enim so-
 lum ordinati sunt a spiritu, sed etiam emissi.

e In synagis Iudeorum. BEDA. Propter ignaros locorum se-
 mel

mel annotandū credidi, vbi cunq; synagogam Iudeorum D
 videris, scito in ciuitate gesta. quæ dicuntur.

* Chrysosto. Vides illos omnium diligentiam facere, &
 illis primum annuciari verbum vt ne contentiores effi-
 ciantur? Et illi non loquebantur nisi Iudæis solis. Et hi in-
 Synagogas abierunt.

f Bariesu. BEDA.
 Corrupte legitur. Bari-
 riesu, vel, vt alij Bari-
 hen. † Accersitui

* CHRYSOSTO-
 MVS. Iterum Magus
 Iudæus sicut Simon,
 & vide hunc, quando
 aliis quidem prædica-
 bant, non valde indi-
 gnantem quando au-
 tem accesserunt Pao-
 consulem, tunc indi-
 gnati sunt. Miracu-
 lum autem est in Pro-
 consule, quod præ-
 occupatus illius Ma-
 gia voluit audire apo-
 stolos. Ita, & Samari-
 tam fecerant, & a com-
 paratione victoria appa-
 ret, dum Magia vin-
 citur. Vbi quæ vana
 gloria, & amor princi-
 patus causę sunt malo-
 rum.

g Sergio Pau. Duo
 vnus nomina sunt

a † Segregate mihi Barnabam, & Saulum in opus ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunantes & orantes imponentesque illis manus dimiserunt eos, & ipsi quidem missi a spiritu sancto abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum. Et cum venissent Salaminā prædicabāt verbū Dei in synagis Iudeorum. Habebant autē, & Ioannem in ministerio. Et cum perambulassent vniuersam insulam vsq; ad Paphū, inuenerunt quēdā virū magū pseudopphetam Iudæū, cui nomē erat † Bari, q̄ erat cū p̄cōsulē Sergio paulo viro prudēte, hic accersitis Barnaba, & paulo desiderabat audire verbū dei. Resistebat autē illis Elymas Magus, sic n. inter-
 pretať nomē ei, q̄rēs auertere p̄cōlulē a fide. Saulus autē

a Separate, ut soli seruiant doctrinæ. b Patet eos a Ierosolymis Antiochiam redisse. c Apostolatus. d Ideo, uas electionis Paulus dicitur, & segregatus in euangelium Dei. Assumptam futuram enim Deo sunt quasi præterita.
a Ut prædicatio eis præparatur, b In modum ordiandorum.
a In opus ad quod assumpti sunt. b Saulus, & Barnabas.
a A Seleuco rege uocatem.
a Propter reuerentiam, siue duriciam Iudeorum
a Qui dicebatur Marcus. b Prædicationis.
a Filius in malo, vel filius maledicij. Id est, maledicus, b Proconsul nomen dignitatis, secundus a consule. c Qui ex bono naturæ uerbum Dei desiderabat.
a Maledicus quod aliis commune est, et est proprium.
a Id est, Magus quod ad transgressionem respicit, quæ semper Deo resistit.

Sergius, & Paulus,
 h Elymas. Raba. Elymas secundum quosdam interpretatur
 Dei mei mensura, vel Magus, & ideo resistebat.
 * Chrysostomus. Hinc nomen illius mutatur cum ordina-
 tione, id quod, & Petro accidit.
 i Auertere. Raba. Eum qui inceperat conuerti, a fide ad trans-
 gressionem volebat conuerrere iuxta nomen suum.
 l Saulus. Raba. interpretatur tentatio respicientis, vel secu-
 ritas, vel mirabilis.

Qui

NICOLAUS DE LYRA.

1 Segregate mihi Bar. & Sau. Vt procedant ad conversionem
 Gentium, tunc enim isti duo fuerunt ad apostolatū vocati.
 2 In opus ad quod assumpsi eos. Id est, in opus publicationis eu-
 angelii sui, & alij apostoli ad hoc sunt assumpti.
 3 Tunc ieiunantes & orantes imponentesque illis manus in
 morem ordinandorum, vt dicit inter linearis glo. Propter quod aliqui
 expositores dicunt, quod hic breuiter inculcantur dua historia, ite, quod
 illi qui erant Antiochia ieiunauerunt, & orauerunt pro ipsis, & tunc
 miserunt eos in Ierusalem, vbi erant apostoli, ad quos solum manuum
 impositio pertinebat. Sed textus hoc non videtur innuere, propter quod
 melius dicitur vt videtur, quod iam in Antiochia in qua notabiliter
 creuerat ecclesia, vt dictum est supra in fine. 1. cap. ad reginē ipsius
 fuerant ab apostolis aliqui episcopi ordinati, & illuc missi, & illi im-
 posuerunt Barnabæ, & Saulo manus, quod spectat ad officium episco-
 porum, eo quod sunt successores apostolorum, 21. di. c. in no Testamēto.
 4 Et ipsi quidem missi a spiritu sancto. Hic consequenter descri-
 bitur officij impositi executio. Et primo publicatio euangelij per sau-
 lum & Barnabam. Secundo cum sya, ca. 15. bi. Post aliquot dies. Pri-
 ma diuiditur in tres partes, quia primo ponitur prædicatio Sauli, &
 Barnabæ in Cypro. Secundo in Iconio, sequenti cap. Tertio ponitur cu-
 iusdam suboritur quæstionis determinatio, c. 15. Prima adhuc in duas
 primo ponitur apostolorum prædicatio. Secundo Iudeorum contradi-
 ctio, ibi. Vidētes autem. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur p-
 secutio apostolorum in Cypro insula, Secundo in Antiochia, ibi, & cū a
 Papho.

Papho. Circa primum dicitur: Et ipsi quidem missi a spiritu san-
 cto vt patet ex d. 115.
 5 Abierunt Seleuciam. Quæ est ciuitas edificata a Seleuco rege
 Asia, de quo sit sermo 2. Machab. 3.
 6 Et inde nauigauerunt Cyprum. Quæ est insula famosa.
 7 Prædicabant uerbum Dei in syna. Iudeorum. Quia debebāt
 eis uenunciare uerbum euangelium, vt habetur in 1. cor. 1. ap.
 8 Habebant autem & Ioannem in ministerio, scilicet, præ-
 dicationis, & hic est qui cognominatus est Marcus, in fine capituli præ-
 cedentis.
 9 Inuenerunt quendam uirum Magum pseudo, Quia sua
 malicia deceperat proconsulem, & populum.
 10 Cui n. e. Bar. Sic est in Græco & in libris correctis, & tantum
 ualet sic: filius Iesu.
 11 Qui e. cum pro. Ser. Pau. Ab isto mutatum est nomen Sauli
 in Paulum, vt communiter doctores dicunt, quia fuit prima persona no-
 tabilis, quæ legitur conuersa per prædicationem Sauli. Antiquitus enim
 homines ex aliquo facto notabili sortiebantur nomina noua, sicut Ioan-
 nis filius Simonis Machabæi ex victoria quam habuit de Hircanis,
 Ioannes Hircanus uocatus fuit, vt habetur in histo. scholasti.
 12 Resistebat autē. Ely. Ille est qui uocatus est Bar Iesu. Elymas
 enim interpretatur Dei mei mensura uel censum, sic enim faciebat se
 uocari, vt crederetur nuncijs Dei.
 13 Quærens auer. Vt eum magis in sua familiaritate posset tenere
 14 Saulus autē. Hic est ille qui prius Saulus uocabatur, & modo
 Paulus ratione dicta,
 Repletus

MORALITER.

3 Tunc ieiunantes & orantes imponentesque illis ma. dimi. eos. Per hoc
 autem significatur, quod promotio episcoporum qui sunt
 apostolorum successores, (vt dicitur in decretis di. 21. in no.
 testa.) debet fieri instinctu spiritus sancti, & per personas Deū
 præ oculis habentes, & non per potentias seculares, vel per
 misericordias aut prom. honores.
 4 Et ipsi quidem missi a spiri. abi. &c. Ex hoc patet quod eorū iti-
 neratio, & nauigatio non erat a casu, sed spiritus sancti dictu
 secundum

secundū illud Ezech. 1. c. Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebā-
 tur. Contra illos prædicatores qui secundum carnis impetū
 gradiuntur, scilicet, ubi credūt habere lautum cōmuniū, vel
 temporale lucrum alia loca declinando, in quibus esset ma-
 ior necessitas prædicandi.
 † Et cum per. &c. Sequitur.
 † Saulus autem. &c. O plene omni dolo, &c. Ex hoc patet, quod
 contradicentes fidei, vel eius multiplicatiōem impedientes
 non sunt blandiendi, sed acriter arguendi.
 Tom. 6. N. 2. Et

Ga *Qui, & Pau.* Beda. A Sergio Paulo proconsule quem fidei A subegit, fortius est nomen Pauli.

Beda. Ap̄te. Gentium apostolus de Gentili nomen sortitur.

RABA. A Sergio Paulo sic dictus cum meritis mutatur & nomina. Saulus filius doloris erat cum ecclesiā persequeretur, filius autē dextere Paulus, quando non ē tantum, sed etiam plures ad dexteram vocavit. Sicut enim Barnabæ mutatum est nomē, ut pro Ioseph vocaretur Barnabas, id est filius consolationis, sicut Saulus post gradum apostolatus Pauli nomen accepit, qui de superbo humilis factus, pro

B Saule vocatus est Paulus. Saulus a Saule impio, & persecutore, Paulus a modico, & humili spiritu vocatur. Unde & nomē suum interpretādo dicebat, Ego sum minimus apostolorū, qui non sum di. &c.

CHRYSOSTO. Et vide non hic contumeliosus locus est, sed stupori. Impudētes eū, & emutesce re nesciētes sic appellare convenit. *O plene omni dolo, inquit, & omni versutia fili diaboli, hostis omnis iustitiæ.* Hic reuelat quæ in mente eius erant, prætextu salutis perdente proconsulem *Non cessas, inquit, peruertens vias domini.* & credibiliter, Non nos, inquit impugnas, sed vias domini subvertis rectas, & cum laude hoc dicit.

CHRYSOSTO.

Et vide non hic contumeliosus locus est, sed stupori. Impudētes eū, & emutesce re nesciētes sic appellare convenit. *O plene omni dolo, inquit, & omni versutia fili diaboli, hostis omnis iustitiæ.* Hic reuelat quæ in mente eius erant, prætextu salutis perdente proconsulem *Non cessas, inquit, peruertens vias domini.* & credibiliter, Non nos, inquit impugnas, sed vias domini subvertis rectas, & cum laude hoc dicit.

B *Et nunc ecce, &c. eris cæcus.* Beda. Oportuit Paulum miracula agere ad confirmationem apostolatus, quem diu contra simulum calcitrantem dominus elegerat.

Tertullianus. Apostoli mortuos suscitauerunt, quod Deus solus, & debiles redintegrauerunt, quod nemo nisi Christus, imo & plagas infligerunt, quod noluit Christus. Non enim decebat eum scire qui pati venerat, Percussus est Ananias, &

nias, & Elymas, Ananias morte, Elymas cæcitate, ut hoc ipse probaretur Christum, & hoc facere potuisse.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

Chrysostomus. Quo ille adductus est signo hoc & hūc voluit adducere. *Uſque ad tempus,* non punientes erat verbū, sed admonentis, si enim punientis fuisset verbum, omnino illum fecisset cæcum. Nunc autē nō hoc agit, sed a litem pus, ut proconsulem luctificat.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Repletus spi. Cuius virtute videbat ea quæ erant aliis occulta.
- 2 Intuens in eum di. Pronunciatus Dei sententiam.
- 3 Ople. om. dolo. In agibilibus.
- 4 Et om. fal. In credibilibus.
- 5 Fili diaboli. Per imitationem in operibus.
- 6 Inimice omnis iu. Acquisita, & infusa.
- 7 Non desinis sub. Quantum est in te.
- 8 Vias domini re. Id est, fidem, & mores.
- 9 Ecce manus domini. Id est, eius vindicta.
- 10 Et eris cæcus. Ut pœna respondeat peccato, scilicet, cæcitas corporis cæcitati tue mentis.
- 11 Et confestim, &c. Id est, in instanti, ad ostendendum, quod cæcitas illa non fuit a causa naturali, sed supernaturali.
- 12 Tunc procon. cum vi. fa. Procedens ex diuina virtute in testimonium doctrinæ per apostolos prædicatæ.
- 13 Credidit. Cognoscens, quod deus, qui veritas est prima non potest esse testis falsitatis.
- 14 Admirans

MORALITER.

B *Et nunc ecce, &c.* Per hoc designatur, quod impediētes prædicationem verbi Dei incurrunt tenebras culpæ, & nisi peniteant

- 14 Admirans super do. Quod esset tanta excellentia, quod confirmaretur operibus diuina virtute factus.
- 15 Et cum a Pa. Hic consequenter describitur apostolorum prædicatio in Antiochia. Circa, quam primo ponuntur quedam præambula, scilicet, de recessu Ioannis, & accessu ad Antiochiam. Secundo ponitur ipsa prædicatio, ibi. Surgens autem Paulus. Circa primum dicitur. Et cum a Pa. na. Scilicet, Barnabas, & Ioannes.
- 16 Venerunt in Per. Nomen est civitatis in regno Pamphylia.
- 17 Ioannes au. dil. Huius autem recessus causam non exprimit textus. Non videtur tamen fuisse rationalis, quia propter ipsum Paulus iudicauit eum non esse iterum recipiendum in societate eorum, ut habetur infra 15. cap.
- 18 Illi vero, &c. venerunt Antiochiam Psidia. Hoc dicitur ad differentiam Antiochiæ adificatæ, & denominatæ ab Antiocho magno, de qua dictum est in prin. huius ca.
- 19 Et ingressi. In qua congregabantur Iudæi.
- 20 Sederunt. Ad audiendum, ideo subditur.
- 21 Post l. &c. Ex quo patet, quod eorum prædicatio fuit efficacior ex hoc, quod se non ingesserunt ad prædicandum, sed rogati fuerunt.

teant incurrunt tenebras gehennæ.
19 *Et ingressi synagogam.* Quæ est locus orationis.
† *Dic sabbatorum.* Quæ est tempus prædicationis, ideo sequitur.
Surgens

A * Chryso. Et ita viam parant sermonibus, sed non priores loquuntur, sed admoniti, & tanquam hospites prouocati. Nisi autem expectassent, non habitus fuisset sermo. Bene autem in sabbatho ingressi sunt in synagogam, quando omnes fuerunt congregati.

a Surgens autem Paulus & manu silentium indicens ait: Viri Israel. &c. * Chryso. stonius. Vide Barnabam vbique cedentē Paulo sicut & Ioannes vbique Petro. Ille abduxit eum a Damasco, quamuis venerabilior esset, sed ad communem vtilitatem spectabant. Et surgens, inquit, ac innuens manu. Mos hic Iudeiserat. Ideo & ipse iuxta illum eis loquitur dicens. Viri Israel. &c. Vide quomodo sermone viā parat, prius illos laudibus extollit, & monstrat magnam Dei erga illos curam, per hoc quod dicit. *Timētes Deum.* Sic incipit sermonem, & non dixit, aduenire id quod erat calamitatis nomē. *Deus plebis Israel.* Vide quomodo Deū illis vt proprium tribuit, qui omnium cōmunis est Deus. Et ostēdit olim maximā ab illo beneficia populo concessa, sicut & Stephanus. Hęc autem faciunt, vt doceāt illos, quod nunc quoque eodem modo filium suum misit. Sicut & Christus dixit de vinea, ita & ille dicit. *Et plebem exaltauit, &c.*

* Idem. Sane contrarium euenit, priusquam in multitudinē creuissent, sed miracula propter illos facta sunt & ppheta

re memores sunt vbique eorū que in Aegypto acciderūt. Et vide, vt tempora calamitatum paterit, & nusquā crimina Rom. 6. b.

b Terra Chanaan, &c. Rabanus. Scilicet re promissionis, quæ ideo (vt pleriq; videtur) Israeli est data, quā prima diuitio ne post diluuiū hanc prouincā semē Sem fortitū est, sed postea a Chananeis violenter est possessa. Et iō iure p̄clj p̄ntis habitatoribus redditur, merito autē Chananeis delentur, de quorum stirpe dicitur. *Maledictus Chanaā, Gen 9. d. seruu. seruuorum erit.* cuius pater Cham in patrem ipsius fuit, & ideo maledicti meruit.

c *Quadrigen.* Beda. Ibi 16 cap. Dixerat Deus ad Abraham. *Erit semen tuum ac. inter. &c.* & itē ait, quia in Isaac vocabitur tibi semē, ab exortu ergo illius feminis vsque ad exitum Israel ex Aegypto, fuerūt iuxta Exodū anni quadringenti quinque. His adde quadraginta annos in deserto, & quinq; in terra Chanaā, quibus peractis vtatur terra quicūq; a p̄clj & fors fuisse missa super eam, & inuenies annos quadringentos quinquaginta.

d *Dedit, &c.* Tēpus iudicū trāsit ad probandā paciētā Dei. *Annis quadraginta, &c.* Beda. Liber Regum non aperte exponit quot annis Saul regnauerit, sed Apostolus vulgo loquens hoc quod fama crebrior habebat, dixit Chronica

a Non ad nos qui non indigemus. nem audientium.

b Iuxta consuetudinem gentium propter multitudine. Aliquo scilicet consuetudo silentii signo.

a Iudæi. **b** Gentiles. **c** Timētes segregat, quia non omnes timebant Deum. **d** Vtique.

a Prae cunctis plebibus, quæ alios Deos colebant. **b** Non patres eorum. Abraham, &c. **c** Non vestros, quod dicitur ad persuadendum. **d** De semine.

a Seruientes in luto & latere percussit. **b** Potestate qua Aegyptios plagis multis percussit. **c** Christo, qui est brachium patris.

a Longam Dei signat patientiam.

a Grauitas eorum ostenditur. **b** Vita septem, vel innumerabilia.

a Pacem designat & diuisionis qualitatem.

a Id est, post quadringentos annos & quinquaginta, & diuisionem terræ.

a Contra voluntatem Dei.

a Cum tempore Sam uelis, sic enim est in Chronica. Samuel & Saul annis 40. **b** Propter humilitatem radicis & pers. naz, vel in signa Christi suscitati.

a Continua ostenditur paciētia. **b** Nisi ego quærerem nulli appareret.

a Parua stirpis. **b** Hoc propter ipsum, vel Christum de Dauid semine natum. **c** Hoc Christo maxime conuenit.

a Ad hoc tendebant p̄d. sta.

a Non subito, sed post multas prophetarum promissiones hoc factum est. **b** De fructu ventris tui p̄ super se tuam. **c** Translationem simul cum nomine ponit, quia Iesus factus uator inter pretaur. **d** Spiritua uer.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Surgens autem, &c. Hic consequenter ponitur ipsa p̄d. catio, in qua Paulus ad eorū conversionem facit talem rationē. Ille Deus qui tot beneficia patribus antiquis contulit, redemptionē uobis in semine Dauid promisit, sed hanc in Iesu Nazareno impleuit, ergo ei adhaerendum est tanquam uero redemptori. Primam autem propositionem concedebant, & adhuc concedunt omnes Iudæi, sed secundam negabāt & adhuc negāt. Sic ergo procedit Apostolus, quia primo tangit beneficiorū collationem, & benedictionis promissionem. Secundo eius adimplentionē ibi. Huius Deus. Tertio infert conclusionem intentam, ibi: Videte ergo. circa primum dicitur. Surgens autem Paulus, vt melius audiretur in tanta multitudine.

2 Viri Israel. Qui habetis legis & prophetarum notitiā.

3 Qui time. Deum. Vitātes eius offensam, hoc enim dicit captan do eorum benuolentiā, & vt melius recipiant eius exhortationem.

4 Deus plebis Israel elegit, &c. In Abraham.

5 Et plebem exal. Per ipsum Iosuph.

6 Cum essent incolæ in terra Aegypti. In qua post mortem Iosuph subiecti fuerunt graui seruituti, vt patet Exod. 1.

7 Et in brachio excelsio. Id est, in signis mirabilibus. Eduxit eos ex ea, vt patet in Exod.

8 Et per quadraginta annorum tempus mores eo. Malos.

9 Sustinuit in deserto. Quia multoties rebellauerūt domino vt patet

10 Destruens, &c. Scilicet Chananeos, Amorrhæos. Egeos, Tebusios, Phereos, Gergeos, & Ethæos, vt patet in libro Iosue.

11 Sorte dist. &c. Vt patet Iosue 13.

12 Quasi post quad. & quin. an. Scilicet a natiuitate Isaac, a qua vsque ad exitū de Aegypto fluxerunt anni quadringenti, vt ostensum fuit Gen. 15. & sup. 7. ca. & quadraginta vsque ad ingressū terræ promissionis, et inde decem quibus pugnauit Iosue contra gētes pradi ctas ante diuisionē terræ, unde dicitur Iosue 11. ca. Multo tempore pugnauit Iosue contra reges istos.

13 Et post hoc ded. &c. Ad regimen populi, Indic. 1.

14 Vsq; ad Sam. prop. Inclusionē, quia fuit vt imus iudex.

15 Et exinde postulauerunt regem. 1. Reg. 8.

16 Et dedit illis Saul filium Cis. 1. Reg. 10.

17 Annis quad. In hoc numero includitur tempus quo Samuel p̄ulum iudicauit quia Saul tantum annis viginti regnauit.

18 Et amoto il. Propter peccata sua.

19 Susc. il. Dauid. 1. Reg. 16. Tunc. n. vnctus fuit per Samuelē.

20 Cui & testimo. perhi. dix. &c. 1. Reg. 13.

21 Huius Deus. Hic consequenter Apostolus declarat diuinā promissionis impletionem. Secūdo ad hoc inducit scripturæ testificationē, ibi. Et nos uobis. Circa primū dicit. Huius Deus. Scilicet Dauid.

22 Ex femine secundum promissio. &c. Quod enim fuerit de & semine

MORALITER.

1 Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens ait, &c. Vbi ponit p̄d. catio Pauli, in qua plures historias tangit veteris &

& noui Testamēti, quarū mysticus sensus positus est in locis suis, propter quod nunc pertransio. Et postea sequitur huius p̄d. cationis fructus, cum dicitur.

Tom. 6. N 3

Chronica vero re-
stantur, quod Sa-
muel & Saul annis
quadraginta Israeli
præfuerunt.

Matth. 11. c.

a Vobis. Rabanus.
Iudæis. Non veni
in hunc mundum
ad omnes quæ pe-
riscunt domus Is-
rael. Vel vobis qui
estis dispersi, quia
ut sequitur, habita-
tores Ierusalem re-
pulerunt illud.

Ioan. 4. d.

*** Chrysoſtomus.**
Hic dicens, vobis,
non separatim Iu-
dæis dicit sed dat
illis potestatem au-
dend se ab his qui
eandem patrarunt.

† ioh. 15. d.

b Indicantes. Ra-
banus. Iesum esse
reum mortis. Vel
indicantes voces
prophetarum, id-
est, non credentes,
qui enim detrahit
fratri, detrahit legi,
& iudicat legem, quã
to magis Christo
detrahentes.

B

c Et nullam cau-
sas inuenientis, &c.
*** Chry.** Id quod
non erat ignorantie.
Bonatus. n. quod
non habuerunt cũ
pro Christo, cuius
gratia etiam occi-
derunt.

d Et petierunt a Pi-
lato ut interficerent eum, &c.

C lato ut interficerent eum, &c.

a Non dante quod Christo serphatur. **b** Cuius auctoritas magna.
c In modum lucernæ, unde parati lucernam Christo meo.

prædicante Ioanne antè faciem aduentus eius baptismum

penitentia: omni populo Israel. Cum impleteret autem Ioan-
nes cursum suum, dicebat: **†** Quem me arbitramini esse, non

sum ego, sed ecce venit post me, cuius non sum dignus cal-
ciamenta pedum soluere. **†** Vini fratres, filii generis Abraham,

et qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis huius
missum est. qui enim habitabant Ierusalem, & principes e-
ius hunc ignorantes, & voces prophetarum, quæ per omne
sabbatum leguntur iudicantes impleuerunt. **†** Et nullam

causam mortis inuenientes in eo, perierunt a Pilato ut inter-
ficerent eum. Cumque consummassent omnia quæ de eo

scripta erant deponentes eum de ligno posuerunt in monu-
mento. Deus vero suscitauit eum a mortuis tertia die, qui vi-
sus est per dies multos hijs qui simul ascenderant cum eo de

Galilæa in Ierusalem, qui vsque nunc sunt testes eius ad ple-
bem. Et nos vobis annunciamus eam quæ ad patres nostros

repromissio facta est, quoniam hæc Deus adimpleuit filiis

ceperunt promissionem, vos autem rem ipsam.

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

Sicut

NICOLAUS DE LYRA.

semine David, patet Mat. 1 hoc est continet in annalibus
Iudæorum. Intelligendū tñ est, Christū a David descendisse se-
cundū corpulentiam substantiam tantū, & non secundū rati-
onē seminale. Quod autē Iesus Nazarenus sit Saluator Is-
rael, declarat primo per prædicationē Ioannis Baptistæ, quæ
fuit sic authentica, quod Christus esse credebatur, non solū
a vulgaribus, sed etiam a maioribus ut patet Ioan. 1. Et ideo
subditur.

1 Prædicante Ioanne. Denunciando Christum venturū de
proximo, & ipsum ostendendo cũ digito, dicens. *Ecce Agnus
Dei, &c.* Ioan. 1. d.

2 Bapt. suum pæ. Ut populus esset dispositus ad Christum
recipiendum, & ut baptismus Ioannis esset dispositus ad
baptismum Christi.

3 Quem me arbitramini esse, &c. Per hoc apparet Ioannis hu-
militas & etiam veritas.

4 Cuius non sum dignus cal. ped. Idest, officium sibi etiam mi-
nimum impendere. Non. n. intelligitur per hoc q. Christus
calciatus inceserit, sed q. Ioannē inproportionabiliter ex-
cesserit. Hic. n. modus loquēdi nō solū ad homines, sed et ad
inanimata applicat, sicut de vino multū debili comparādo
ipsum ad vinū optimum dicitur, q. nō est dignū illud discal-
ciare, significando quod nullius est momenti respectu illius.

5 Vobis ver. Scilicet incarnatum.

6 Salutis huius mis. est. Scilicet principaliter. Tū quia in pro-
pria persona Iudæis prædicauit. Tum quia in medio Iudææ
scilicet in Ierusalem operatus est salutem. Ideo subditur,

7 Qui enim ha. te. Quantum ad vulgares.

8 Et principes eius. Quantum ad maiores.

9 Huic igno. Scilicet Iesum Nazarenum esse Christum ve-
rum. Alia tamen fuit ignorantia principum, alia vulgarium,
sicut dictum est supra cap. 8. tamen neutra excusabat a toto:

immo

immo primo aggrauabat, quia procedebat ex malicia.

10 Et voces Prophetarum. De Christo loquentium quas sa-
cerdotes & Scribæ per inuidiam excæcati male interpreta-
ti sunt, & sic populum deceperunt.

11 Iudicantes. Scilicet Iesum morte esse dignum.

12 Impleuerunt. Prophetias de eius passione prædictas, secū-
dum quod dicitur Esaiæ. 53. c. *Tanquam ovis ad occisionem du-
ctus, &c.* & in multis alijs prophetarum dictis.

13 Et nullam causam mortis inuenient. in eo. Sicut patet in eu-
gelio & Pilati testimonio.

14 Petierunt a Pilato, ut interficerent eum. Per milites ipsius
& licet primo resisteret, tamen finaliter petitioni eorum ac-
queuit Iudæorum fauore, & Cæsarit timore.

15 Cumque consummassent omnia quæ, &c. Iudæi mali.

16 Deponentes eum de leg. Scilicet boni Iudæi, Ioseph & Ni-
codemus, habetur Ioan. 19. g. Sacra enim scriptura sub vno
contextu frequenter transit de bonis ad malos, & e conuer-
so, sicut Psal. 77. d. Cum occideret eos quærebant eū, occisi
non poterant eum quærere, & ideo cum dicitur. *Cum occide-
ret eos.* intelligitur de obstinatis in peccato. Et quod subdi-
tur. *Quærebant eum.* intelligitur de penitentibus & reuerter-
tibus a malo, & hoc secundum illum modum exponendi li-
teram scripturam, qui dicitur de corpore domini verò & li-
mulato, prout plenius dixi in principio Genesis.

17 Deus ve susci. eum. Scilicet hominem Christum.

18 Qui visus est. Est viuens.

19 Per dies mul. Scilicet 40. ut dictum est supra 1. cap.

20 His qui si. nul. ascen. Idest Apostolis, qui vsque nunc sunt te-
stes eius. Per visum & auditum & operationem miraculorum
in nomine ipsius.

21 Et nos. Hic consequenter inducit sacram scripturam
ad suum propositum, dicens. *Et nos vobis annun. &c. re. fa. est.*
De verbi incarnatione, & eius a mortuis resurrectione.

Sicut

sedulitate hæc fece-
runt, modum dixit
mortis, & Pilatum
in medium affert,
partim quæ de ma-
nifesta pallio fiza
tribunali, partim
autē ut illi grauis
accusentur, qui tra-
didit tūc illum viro
alienigenæ. Et non
dixit. *Ob. inuenit, sed,*
petierunt. etiam ne
vna quidem mortis
causa in illo inuen-
ta occidit, ita ut ma-
nifestum quod gra-
uam acceperat, illo
non uolente. Id quod
manifeste Petrus di-
cit, *Iudicantem illo di-*
mitti. Valde auarabat
illos Paulus, & ip-
sum non moratur in
gracitudine Patru,
sed ipsis inuenit
metu Sane Stepha-
nus quidē merito
hoc fecit, ut pote oc-
cidendū, & nō do-
cens, & ostendens
quod iā lex de serue
batur. Hic autē nō
item, sed minatur,
& terret solum.
e Hæc Deus ad imp.
Beda. In Græco.
Quoniã hæc Deus
adimpleuit filiis
eorum nobis.
*** Chryſo.** Hoc est
Patres quidem ac-

A sicut & in psal. secundo. Quidam codices habent in primo quod ita exponitur primum & secundum apud Hebræos in unum psalmum esse compositos, quia & a beatitudine incipiat, & in eadem finiat.

b Filius meus, &c. Beda. Non est putandum hoc exemplum psalmi ad resurrectionem Christi (cuius proxime meminit) pertinere, sed ad incarnationem de qua supra locutus fuit. nam sequens versus manifeste testatur de resurrectione. Cum enim supra de incarnatione passione, resurrectione egerit veraque testimonijs prophete astruit qui ergo inquit Aeternus es ante secula filius, nunc in tempore natu s apparebis.

c Sancta David. Rabanus. Idest, templum sanctum ex David femine natum, id est, corpus Christi resuscitatum in incorruptionem.

d Non dabis, &c. Beda. Esaias noui Testamenti mysteria prærogans ait. Constitutum vobis testamentum æternum sancta David fidelia in Hebræo. Et feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fidelis.

e Non dabis, &c. Rabanus. Post resurrectionem non moritur

ritur, mors ultra non dominabitur, & ideo dicit sancta fides ha, id est, incorrupta & æternaliter permanens.

e David cum in sua generatione, &c. Chrysostomus. Sicut & Petrus eius memor dicebat licet dicere cum fiducia de patriarcha Davide. Et non dicit quod mortuus est,

sed, appositus ad patres suos, id quod clarus erat, & vide, quod nusquam illorum ponit correctiones, sed ea quæ habent accusationem. Nam quod perierunt & acciperunt maxime accusatio illorum mox beneficia dei enumerat. Elegit, dicens exultavit, mores tulit. Hæ autem non illorum erant laudes, sed Dei. Davidem autem solum commendat quoniam ex illo Christus.

Rom. 6. b.

Psal. 15. b.

Cum sit æta et inferisset, consilio.

E

Abacuch. 1. b.

Euangelio

a † vestris resuscitatus Iesum. Sicut & in psalmo secundo scriptum est: † Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem resuscitauit eum a mortuis, amplius iam non resuscitatus in corruptione, ita dixit. Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim † in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitauit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit, mors ultra non dominabitur, & ideo dicit sancta fides ha, id est, incorrupta & æternaliter permanens.

b ptum est: † Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem resuscitauit eum a mortuis, amplius iam non resuscitatus in corruptione, ita dixit. Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim † in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitauit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

c suru in corruptione, ita dixit. Quia dabo vobis sancta David fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim † in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitauit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

d lid fidelia. Ideoque & alibi dicit. † Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. David enim † in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitauit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

e videre corruptionem. David enim † in sua generatione, cum administrasset voluntati Dei dormiuit, et appositus est ad patres suos & vidit corruptionem. quem vero Deus suscitauit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

f ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

g contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

h tor ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

i ror ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

j quem vero Deus suscitauit non vidit corruptionem. Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

k Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi iustificari. In hoc ois qui credit iustificatur Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est in prophetis † Videte contemtores & admiramini, & dispergimini, quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

l Quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

m Quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

n Quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

o Quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

p Quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

q Quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

r Quia opus operum ego in diebus vestris opus quod non creditis, si quis enarraverit,

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sicut & in psal. &c. Qui ad literam intelligitur de Christo, sicut ibi plenius dictum fuit.

2 Filius meus es tu. Naturalis & per consequens eiusdem substantia, quia natura diuina non est multiplicabilis: alij vero sunt filij adoptiui.

3 Ego hodie genui te. Idest, æternaliter. Aeternitas enim per præsens significatur, eo quod in æternitate nihil transit in præteritum nec aliquid expectatur futurum. Et sic ex auctoritate psalmi declarata est diuinitas Christi, humanitas vero eius apparuit ad sensum inter homines conuersando & in ea moriendo. Consequenter declarat eum resurrexisse ad vitam immortalẽ, inducens ad hoc auctoritatem Esa. 55. a. ubi enim nostra translatio habet. Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fidelis. translatio. 70. habet quod hic dicitur.

4 Dabo. vo. sancta Da. fide. Idest, adimplendo vobis verba David firma & verissima. Et quæ sunt illa subdit.

5 Non dabis sanctum tuum &c. psal. 15. c. Quod intelligitur de corpore Christi sanctissimo, quod non fuit putrefactum, nec incineratum, sed virtute diuina celeriter resuscitatum, vt dictum est supra plenius. 2. ca. Et quod hæc scriptura non intelligatur de David sed de Christo consequenter ostendit di.

6 David enim in sua ge. Idest, in suo tempore.

7 Cum admi. Regnum Israel.

8 Voluntati Dei. Supple obediens.

9 Dormiuit. Somno mortis.

10 Et vidit cor. Idest, putrefactionem & incinerationem.

11 Quem vero Deus suscitauit. Homo Christus.

12 Non vi. Idest non est passus.

13 Corruptionem. Nam accelerata fuit eius resurrectio, & ad vitam immortalẽ.

14 Notum igitur sit vo. Absque aliqua dubitatione.

Quia

15 Quia per hunc. Tanquam per saluatorem.

16 Vobis remissio, &c. Facta per eius humanitatem meritorie, & per eius diuinitatem effectiue.

17 Quibus non potuistis in lege Moysi in. secundum quod dicitur Heb. 10. a. Impossibile est enim sanguine hircorum aut taurorum auferri peccata.

18 In hoc. Scilicet in Christo.

19 Omnis qui cre. Fide formata charitate.

20 Iustificatur. Vnde Gen. 15. b. dicitur. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.

21 Videte ergo. Hic consequenter Apostolus inferi conclusionẽ intentam, videlicet quod nõ debent esse increduli Christo, ne super eos veniat pena & maledictio dicens. Videte. iust, diligenter caute.

22 Ne super vobis quod dic. est in prophetis. Idest, in lib. 12. prophetarum Abacuch enim primo secundum translationẽ nostram dicitur, Aspiciate in cõtibz & videte & admiramini & obstupescite quia opus est factum in diebus vestris quod nemo credit, cum narratur secundum vero translationem. 70. quam allegat hic Lucas dicitur.

23 Videte contem. Diuina promissionis per Christum: adimplet. a.

24 Et admiramini. De magnitudine mali super vos venturi. Ideo subditur.

25 Et di. Per Romanos qui in pœnam mortis Christi destruxerunt ciuitatem & templum, & populum Iudæorum partim occiderunt & partim captiuauerunt, dispergentes eos per diuersas partes orbis. Et ista captiuitas quæ maxima est irreparabilis fuit figurata per captiuitatem Babylonicam de qua loquitur Abacuch per illam tanquam per figuram dans intell gere captiuitatem factam per Romanos, & tunc futuram de qua loquitur hic Paulus.

26 Quia opus operum. Scilicet opus incarnationis Christi passionis & resurrectionis.

27 Quod non creditis, &c. Licet enim ad prædicationẽ Christi & apostolorum plures de Iudæis crediderunt, vt patet ex prædictis, tamen illi fuerunt pauci respectu non credentium.

Tom. 6.

N 4

Excun-

A Execuntibus autē illis rogabāt ut sequerentur sibi. *Chry-*
ostomus. Vidisti Pauli sapientiam? non tunc solum in ad-

uocantibus autē illis rogabant, quod aliud nisi hoc quod in sancta scri-

16 Genes 23
Iug 21

M. II. 6. c.

1 S. 4. 2. 6. c. 1.

Li. de fuga in
peric. 6. c.

Tom. 2. lib. 3
1. c. 3. c. 1. Re

deret, & non conge-
tendo si nul. omnia
in illu. animos in-
nus idoneos fueret.
b. Et colentium. Ra-
banus. Melius le-
gitur colentium deū
sicut in Greco ha-
betur. Significat au-
tem eos qui natura
Gentiles erant,
sed religione Iudæi
Græce vocat profes-
sori.

Chryostomus.
Sequebatur illos in-
quit. Quare illos non
baptizauit statim?

B Non erat tempus per-
suadere oportebat,
ut uel firmi maneant.

*Vidimus autem tur-
bas Iudæi, & c.*

Chryostomus.
Vides quomodo cō-
tentione facta magis
propagantur predi-
cationem, & ratione reddita se contulerunt ad gentes.

d *Trimum.* Rabanus. Primo filiam principis curare venit
Iesus, sed mulier fluxū sanguinis patiens precepit sanitate.

e *Aterna vite.* Ra. Non quia scirent vitam eternam esse quā
respuebant, sed ex suo sensu & fide sua locuti sūt Apostoli.

f *Ecce conuertimur ad gentes.* *Tertullianus.* Ut ergo perci-
peretur predicatio, apud quos priores eam perfici oportebat
ut panē ante filij quam carnes sumerent, ideo illis fugere
tūc ad tēpus præcepit, non propter eludendum periculum
proprio nomine persecutionis (atque psecutiones eos pas-
suros predicabat, & tolerandas docebat) sed propter profe-
ctum annunciationis, ne statim oppressis. Euangelij quoq;
dilectio periret. Itaque Paulus & apostoli ipsi, me-
mores præcepti Dñi constanter illud apud Israel quē iā do-
ctina sua impleuerāt, vobis oportuit in primis sermonem
trahi, sed quoniam repulisti eum nec dignos vos eterna vita
existimasti, ecce conuertimur ad nationes. Atque exinde
cōuersi & ipsi sicut antecessores instituerant, & in viam na-
tionum abierunt, & in ciuitates Samitanorū introierūt ut
in totam scilicet terram exiret sonus eorum, & in termi-
nos orbis voces eorum.

g *Idem.* Si cui
auct. rupulū facit quare dixerit, Disponā domui Israel, & di-
pau. Iuda pactū nouū non secundum pactū quod pepigi cū
patribus vestris, intelligat primū ecclēsiā Cntr. th. ex Iudæis,
& ad illos venisse dominum saluatore atq; dixisse non veni
nisi ad oues perditas domus Israel, & id ipsum Apostolos
confirmasse, Vobis quidem primum oportebat loqui ver-
bū Dei, sed quoniam repulisti illud, & indignos vos iudicatis
ætēne vite, ecce conuertimur ad gentes. Non enim oportebat
panē filiorū dare canibus, sed quia filij patrē in sua venien-
tem suscipere noluerunt, dedit omnibus potestatem, ut qui
receperunt eum, fiant filij Dei.

g *Si enim, & c.* Ra. Prophetia præceptū immobile est; nobis
primum dicitur deinde infertur prophete testimonium ad
personam patris loquentis ad filium.

h *Posui te.* *Chryost.* Nam ut gentes non contristerentur,
quali ex illorū diligentia bona non allēquantur, addit pro-
phetiam dicens. Posui te in lucem gentium hoc est ut sis in
salutem vsque ad extrema terra. *Audientes autem gentes, & c.*

Idē. Hoc & illos alacriores reddebat, quia quibus auditis
hil debebant frui, his illi fruuntur. Et istos magis mordebat.

Rabanus. Non ait posui vos, quia quod Christo dicitur
hoc ad apostolos qui membra eius sunt, pertinet.

C *Gregorius.* Cum tot sacrę fidei assertionibus Iudæi
uicti

C *Gregorius.* Cum tot sacrę fidei assertionibus Iudæi
uicti

NICOLAUS DE LYRA.

1 Executi aut. ill. scilicet Paulo & Barnaba. 2 Roga. scilicet
principes synagoga. 3 Ut sequenti sab. lo. sibi ver. hæc. Di-
cunt: expositores, & gl. videtur innuere quod rogauerunt hoc maliciose.
Iā enim moti erāt contra Barnabā & Paulū, eo quod Paulus dixerat
quod in lege Moysi non poterant iustificari, & ideo volebāt hoc iterū
audire ex ore eius, ut sic haberent maiorem occasionem eos magis per-
sequēdi, sicut pollea fecerunt. 4 Cumque dimissa esset. si. Quo
libet rediunt ad domum suam. 5 Secuti sunt mul. Iu. Vulga-
rū Christo credentium, non autem principum synagoga contra apo-
stolos machinantium. 6 Et co. Deum ad. Id est, conuersorum de
Gentilitate ad Iudaismum. 7 Qui lo. su. eis ut per. in gr. Dei.
Et firmiter stant in fide Christi, ad quam erant vocati per gratiam
Dei. Cetera patent. 8 Videntes au. Posita Pauli prædicatione,
hic

hic consequenter ponitur contradictio principum synagoga cum dicitur.
Videntes aut. tur. fauentes apostolis. 9 Reple. sunt zelo, &
cōtra. his quæ a Pau. di. Ex motu inuidiæ & nō ex veritatis amore.
10 Blasphemantes. Dicendo quod erant populi seductores.
11 Tunc constan. Pau. & Bar. de. Postposito timore. 12 Vo-
bis oport. pri. lo. verbum Dei. i. verbum euangelicum. 13 Sed
quo. re. il. veritati cōradicando. 14 Et indignos. vos. au. Pa. d. m.
15 Aeternę vitæ. quæ datur a Christo. 16 Ecce conuert. ac
Gen. Prædicando eis euangelicā veritatem. 17 Sic enim præ-
no. do. Sicut habetur supra. ca. 1. a. Eritis mihi testes in Ierusalē, &
in oī Iudæa & Samaria & vsq; ad vltimū terræ. Mar. vlti. d. Euntes
in mundum vniuersum & c. Inducit etiam ad hoc auctoritatem Esai
49. quæ ad litera intelligitur de Christo, ut ibi idem dictum fuit.
18 Posui te in lumen Gentibus. Quæ per apostolorum prædi-
cacione

MORALITER.

4 Cumque di. & c. se. sunt mul. f. ad fidem conuersi, iō subditur.
7 Qui loquen. & c. ut per. Quia prædicatores non solū debēt
laborare ad conuersionem peccatorum, sed etiam ad perfe-
uerantiam ipsorum.

8 Videntes au. tur. & c. re. sunt zelo. Id est, inuidia, quæ rātum
malum facit quod bonam doctrinam peruertit. Nam Pau-
lum quē ante rogauerant de iterata prædicatione, per inui-
diam impediunt obitinate. Et istis sunt similes illi qui be-
nam doctrinam alicuius doctoris deprauare nituntur, in ipse
inferiores videantur.

Iudæi

Beda. Quod dictum est specialiter Christo hoc sibi dictum esse arbitrantur apostoli, quia membra ipsius sunt, sicut propter eiusdem corporis unionem dictum est. Saule, Saule quid me persequeris. &c.

^a Præordinati. Ordo est, ut post labores presentes, & mortificationem carnis vita sequatur.

^b Religio. mul. RABANVS. Sicut de Iudæis, qui legis religionem seruabant. tunc de Gentibus religionem salutare incipientes.

^c Excusso pul. &c. Secundum præceptum euangelij excutitur puluis in testimonium quod inanem facerent laborem.

Beda. Puluis excutitur in testimonium laboris sui, qui ingressi sunt ciuitatem illorum & predicauerunt eis. Vel excutitur puluis, ut nihil accipiant ab eis qui euangelium spernunt, nec etiam necessaria victui.

Rabanus. Quia in iudicio sic a Christo eicientur, sicut puluis quæ proicit ventus a facie terræ. Si vero apostolis reciperent. pedes suos. id est, sensus, a puluere. i. vitis soluerent. * CHRYSOSTOMVS. Hoc terribile hoc faciebant quod præceperat Christus dicens. Et si quis vos non acceperit egressi

Mat. 10

^a In manifesto. ^b Non in vna tantum sicut prius in gentes Iudæorum. ^c Que necessaria est contra peccat infirmum.

lumen Gentibus, ut sis in salutem vsque ad extremum terræ. Audiētes autem Gentes, gauisæ sunt, & glorificabant

^a Per omnes terminos. ^b Post tenebras de lumine, post languorem de sanitate. ^c Quæ necessaria est contra peccat infirmum.

^a Euangelium, vel Christum verbum patris confitebantur, & gratias agebant. ^b Adeo.

^a Quia se indignos iudicauerunt Iudæi. ^b Quia Verum semen est. ^c Reprobatis Iudæis seminatur inter Gentes, sed tamen utriusque predicabatur.

^a Principes primarios. ^b Antiochia illius de qua diximus.

^a primarij quia non credebant.

^a Iste Christi tunc ut saepe dictum est. ^b Gaudium est de fructibus spiritus sancti.

^a Iste Christi tunc ut saepe dictum est. ^b Gaudium est de fructibus spiritus sancti.

^a Iste Christi tunc ut saepe dictum est. ^b Gaudium est de fructibus spiritus sancti.

excutare puluerem a pedibus vestris, illi autem non simpliciter hoc fecerunt, sed postquam abacti sunt ab eis. Verumtamen neque hoc de seipulis nocuit, sed multo magis per seuerarunt in verbo, id quod manifestat ad sens. Discipuli autem implebantur gaudio, & spiritu sancto. Passio enim præceptoris fiduciam illorum non minuebat, sed alacres reddebat discipulos. d. Discipuli quoque BEDA. Iudæis fidem persequentibus discipuli e contra spi-

rituali gaudio ditantur.

Rabanus

NICOLAUS DE LYRA.

catione deuote receperunt fidem Christi.

1 Ut sis in sa. &c. Quia fides Christi diuulgata est vbique etiam a tempore apostolorum sicut declaratum fuit Psal. 18. a. super illud in omnem terram, &c.

2 Audiētes. &c. De sui illuminatione. & salutis consecutione.

3 Et glo. ver. Idest. Christum qui est verbum patris.

4 Et cre. quot. Si illicet a Deo cuius ordinatio non potest frustrari.

5 Diffemi. au. v. do. Vtitur autem tali modo loquendi, eo quod semen est verbum Dei, ut dicitur Luc. 8.

6 Iudæi au. Idest. principes synagoga.

7 Concitau. re. mu. &c. Fauentes apostolis, eis administrantes necessarios

cessaria de bonis suis.

8 Et pri. ci. Qui habebant regere communitatem.

9 Et exci. perse. Inuidia moti, ut supra dictum est.

10 At illi excusso pul. pe. Sicut dixerat Saluator Matt. 10. & hoc in testimonium proprii laboris ad conuersionem infidelium. & obstinationis recipere verbum Dei nolentium.

11 Ven. Ico. Sicut dixerat Saluator Matt. 10. c. Cum vos persequeris in vna ci. fugi. in aliam; non timore supplicij, sed amore publicationis euangelij.

12 Disci. quoque. Idest. credentes in Deum.

13 Replebatur gau. De cognitione veritatis & assecutione salutis.

14 Et spiritu sancto. A quo huiusmodi gaudium causatur.

MORALITER.

6 Iudæi. conc. mu. reli. Itæ sustentabant apostolos de suis facultatibus secundum consuetudinem apud Iudæos existentem, & isti hoc ex inuidia nequiter impediabant. Et isti sunt similes illi qui in testamentis vel in alijs pijs operibus impediunt elemosynas elargiri religiosis pauperibus maxime circa studium, & prædicationem laborantibus.

8 Et pri. ci. Sic faciunt illi qui per superiores procurant pauperes religiosos in prædicationibus, & confessionibus impediri.

10 At illi excusso pul. &c. Per quod designatur, quod si aliqua culpa leuis dictis prædicatoribus adhæreat, utpote impatientiæ ex humana fragilitate cõsurgenti pro tali impugnatione debent eam statim per penitentiam detergeret ne crescat.

8 Et

CAP. XIII.

^a **F**actum est autem in Iconio, &c. * Chrysostomus. Iterum in synagogas ingrediuntur. Vide quã non fuerint meticulosi facti. Quum dixissent. Conuertimur ad gentes ex abundantia tamẽ suam defensionem tollunt, ita ut crederet Iudæorum Græcorumque magna multitudo

CAPVT XIII.

Ciuitas est. ^a Paulus & Barnabas.

^a **F**actum est autem in Iconio, ut simul introirerent synagogam Iudæorum, & loquerentur ita ut crederet Iudæorum, & Græcorum copiosa multitudo. Qui vero increduli fuerunt Iudæi, suscitauerunt, & ad iracundiam concitauerunt animas Gentium aduersus fratres.

titudo. Verisimile enim illos, & cum Græcis differuisse. Qui vero increduli fuerunt Iudæi, &c. * IDEM. Simul iam etiam gentes concitabant quasi non satis esset quod ipsi obstitissent. Cur igitur illuc non exierunt? Non ferebant

persecutionem, sed impugnabant solum.

Multo

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT XIII.

Factum est autem in Iconio. Descripta prædicatione apostolorum in Cypro & Antiochia, hic consequenter ponitur eorum prædicatione in Iconio & quibusdam alijs locis propinquis. Et primo, circa hoc ponitur progressus ad prædicandum. Secundo regressus ad confirmandum. Ibi. Cumque euangelizasset. circa primum describitur eorum prædicatione in tribus ciuitatibus. Et prima fuit Iconium de qua dicitur. 1 Factum est autem in Iconio ut simul. Scilicet Paulus, & Barnabas.

2 Introirent synagogam Iudæorum. Vbi conueniebant, & maxime diebus sabbatorum.

3 Et loquerentur. Eis verbum euangelicum, et consequenter subdit Lucas huius prædicationis effectum.

4 Ita ut cre. Iudæo. & Græ. &c. Et dicuntur hic Græci secundum aliquos Iudæi in Græcia nati, sed ad Iudaismum conuersi.

5 Qui vero increduli fuerunt Iudæi. Scilicet natione. isti enim magis contradicebant euangelicæ veritati.

6 Aduersus fr. Idest. aduersus credentes in Christum. Vel aduersus Paulum, et Barnabam, cui expositioni magis videtur sequens litæ concordare fiducia

Introirent

A *a* Multo igitur tempore demorati sunt, &c. Et dabant signa ac prodigia, &c. * CHRYSOSTO. Hoc faciebat fiduciam, imo fiduciam faciebat illorum alacritas: nam propter hoc aliquandiu nusquam signa faciebant. Quod autem credebant audientes, ex signis habebant. Itaque conducebat aliquid, & dicendi libertas.

b *Diuisa est autem multitudo ciuitatis.*

* CHRYSOSTO. MVS. Nō parum facit ad acculationem etiam istud scindi. Hoc erat quod dicebat Christus. Non ueni mittere pacem sed gladium.

c *Confugerunt.* RABANVS. Fuga apostolorum non plus fuit ex timore quā amore uerbi Dei.

B * CHRYSOSTO. MVS. Iterum quasi dedita opera propagare volentes prædicationem postquā creuissent, illos iterum expellunt. Vide ubique persequutiones magna bona facere, & persequētes uinci eos autem qui persequutionem ferunt clariotes apparere. Nam ut uenit in Lystra facit magnum miraculum etiam claudo sanato & magna uoce.

d *Et uenit sam, &c.*

Beda. quod in Græco sequitur Deus autem pacem fecit, qui dicitur in codicibus minus habent.

e *Et ibi euenerunt.* Sequitur in Græco: Et commota est oīs multitudo

multitudo in doctrina eorum. Paulus autem, & Barnabas morabantur in Lystris. Et hic etiam uersus in quibusdam nostris codicibus non habentur.

f *Claudus.* Beda. Sicut claudus ille quem Petrus & Ioannes ad portam templi curauit, præfiguratur Iudeorum salutē ita

hic Licaonius eger Gentes a legis templi religione remotas, sed Pauli prædicatione collectas. Dexteras inquit dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autē in circuncisionem. Sed, & tempore expositioni conueniunt, quia ille primo fidei tempore cum nec dum Gentibus uerbum crederetur hic uero Iudæis ob perfidiā repullis, & damnationis pulvere respectis, inter noua conuēse Gentilis gaudia saluatus. *g* *Dixit magna uoce.* * CHRYSOSTO. MVS. Quare magna uoce? Ut turbæ credant uide autem attendebat diligenter, quæ a Paulo dicitur, hoc enim est, quod audiuit. *h* *Uidisti sapientiæ fidentium, nihil impedebat claudicatio, quæ diligenter audire*

a *Iconii.* *b* *Cum fiducia prædicantes.*

a *In signis, & prodigijs.* *b* *Baptisma in quo per spiritum sanctum datur remissio,*

b *Diuisa est autem multitudo ciuitatis. Et quidam quidem erant cum Iudæis, quidam uero cum Apostolis. Cum autem factus esset impetus gentilium, & Iudæorum cum*

c *principibus suis, ut contumeliis afficerent, & lapidarent eos, intelligentes confugerunt ad ciuitatem Licaoniæ, Lystram, & Derben, & uniuersam in circumitu*

d *regionem, & ibi euangelizantes erant. Et quidam uir Lystris infirmus pedibus sedebat claudus ex utero matris suæ, qui nunquam ambulauerat, hic audiuit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, & uidens quia fidei*

e *deum haberet ut saluus fieret, dixit magna uoce Surge super pedes tuos rectus. Et exiit, & ambulabat. Turbæ autē*

f *uenerunt ad eum, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.*

g *Uerbum.* Beda. In Græco. Dixit magna uoce. Tibi dico in nomine domini nostri Iesu Christi surge super pedes tuos rectus.

h *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

i *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

k *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

l *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

m *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

n *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

o *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

p *Uenit.* Beda. In Græco. Uenit cum eis, & steterunt circum eum, & clamabant, dicens, Hic est claudus, qui sedebat hic.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Fiducia agen. in do.* Humana timore postposito. Et subditur causa.

2 *Testimonium perbi.* Scilicet domino.

3 *Uerbo gratia sue.* Id est uerbo euangelico, quia gratia & ueritas per Iesum facta est, lo. i. b. Et subditur modus testificandi cum dicitur.

4 *Dante signa, & prodigia fieri per manus eorum.* Diuisa est autem multitudo ciuitatis. Et quidam quidem erant. &c. Scilicet apostolorum. Cætera patent.

5 *Cum autem.* Hic secundo ponitur publicatio euangelij per Paulum in locis Licaoniæ. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo describitur hæc prædicationis confirmatio, ibi. *Et quidam uir.* Tertio erroris remotio, ibi. *Turbæ autem.* Et quarto insurgens persecutio, ibi. *Superuenerunt autem.* Circa primum dicitur *Cum autem factus esset in.* &c. quia non mouebantur contra apostolos ratione, sed passione iræ, & iracundiæ.

6 *Confugerunt ad ci.* &c. Secundum uerbum Christi allegatum ca. præcedenti.

4 Et

MORALITER.

† *Multo igitur tempore demorati, &c.* Videntes quod ibi proficiebant in conuersione infidelium per doctrinam signis, & uirtutibus confirmatam, ut patet literam intuentij. Et per hoc docentur prædicatores euangelij, ut quamdiu proficere possunt in uno loco vel diocesi, situm insurgat persecutio personalis, per quam sua præsentia esset in periculum suum, & profectus

profectus impedimentum, debent alibi se transferre, ubi uident fructificare.

8 *Et quidam uir Lystris infirmus pedibus sedebat.* &c. Per istum qui claudus erat ex utero matris suæ significatur quilibet descendens ab Adam seminati uirtute, quia nascitur cum fomite peccati, qui facit eum a rectitudine rationis declinare, Genes. 2. *Sensus, & cogitatio humani cordis prona sunt ad malum ab adolescentia sua.* Sed per uocem Pauli, id est, doctrinam euangelicam

Leuauerunt

a *Leuauerunt.* Rabanus . In quo notatur petulantia. Vel aliorum erat sententia q̄ sua lingua Barbara , & vnus Dei. signata.
b *Vocabant Barnabam Iouem. Paulum vero Mercurium.* Chrysostomus . M. hi videtur etiam ab aspectu venerabili fuisse Barnabas. Etiam hæc tēctatio non parua, ab immodica obseruadi nimietate prodit, verum, & hinc apostolorum virtus ostenditur . Et vide quomodo vbiq; omnia tribuunt Deo. Hac , & nos imitemur . Nihil nostrum esse putemus, quandoquidem, & ipsa fides non est nostrum opus . Quod autem non sit nostrum, sed magis Dei, audi Paulum dicētē. Etia hoc non ex nobis sed Dei donum . Ne igitur sublimē sapiamus, ne inflemur cum simus homines, terra ac cinis, fumus, & umbra.

Beda . Qui eloquens , & literatus fuisse traditur, & linguam & eloquium hominibus prestare putatur. Vnde Mercurium, quasi medio currentem, id est, inter aures, & linguas latinū vocant Græci vero, *ἰερογλωσσος*, id est, interpretem.

c *Coronas.* RABA. Ut faciem templi iuxta ritum Gentium ornaret, vel eis quasi diis immolaturus imponeret.

Beda. Mos erat Gentium, vt deorum suorum honori sacrificantes

crificantes fumerent coronas, victimis simul coronatis. **D**
d *Confissis.* B. d. Paucos seindunt vestimenta, quia deorum cultu honoratur: hoc faciebant Iudæi: quotiens aliquid blasphemum contra Deum audiebant. Herodes qui nō dedit honore Deo, sed acquieuit immoderato favori populi, ab angelo percussus est.

a cum vidissent quod fecerat Paulus, leuauerunt vocem suam
a Hoc dicunt ex traditione Gentium inter quos dii in diuersis formis sæpe apparuisse referuntur
b Stultus error Gentium, qui omne quod supra se vident deos esse putant

Licaonice dicentes: Dij similes facti hominibus descende-

runt ad nos . Et vocabant Barnabam, Iouem : Paulum vero,

Mercurium: quoniam ipse erat dux verbi. Sacerdos quoque

Iouis q̄ erat ante ciuitatem, tauros & coronas ante ianuas af-

ferens cum populis volebat sacrificare. Quod ubi audierunt

apostoli Barnabas, & paulus conscissis tunicis suis exierunt

in turbas, clamantes, & dicentes. Viri quid hæc facitis ? & nos

† mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vo-

bis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, † qui fecit cælum

& terram mare, & omnia quæ in eis sunt, qui præteritis ge-

nerationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et qui-

dē non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciēs de

celo † dans pluias, & tempora fructifera, implens cibo & le-

titia corda † eorum Et hæc dicentes vix sedauerūt turbas, ne

† sibi immolarent. Superuenerunt autem quidā ab Antiochia

1 *Chrysost.* Vide illos vbiq; a glorie studio mūdōs. quā non solum non desiderabant, sed & quā daretur repellēbāt sicut & Petrus dicebat. Quid in nos respicitis, quasi propria virtute, vel pietate fecerimus ambulare illum? Et illi idem dicunt. Ioseph **Gener 40.** autem dicebat de **Daniel. 2.** feminis. noua a Deo **2. Cor. 3.** manifestator somniorū. Et Daniel similitur, & mihi nō in sapientia, q̄ est in me, reuelatū est. Et Paulus vbiq; hoc dicit, vt quando dicit, & ad hæc q̄ sufficit. Et iterum. Nō sufficimus a nobis ipsis cogitare, quasi ex nobis ipsis, sed sufficientia nostra Deo est.

e *Implens cibo.* &c. Ra. de carnalibus loquitur, q̄ latitia de cibis, & vino q̄ lætificat cor hominis. **f** *Supr. & c.* Chrysostomus. Vide non vult accusationem

eorum exaggerare, sed magis docet eos, vt totū in Deū referant. Didicerant enim non tantam habendam dicendi curā dignum

NICOLAUS DE LYRA.

primo describitur. Et secundo remouet: ibi. Quod vbi. Circa primum dicitur. Turbæ autem. Idololatriæ dedit.

- 1 Cum vidissent quod fecerat Paulus. Credentes hoc eū fecisse propria virtute.
- 2 Leuauerunt vocem suam Licaonice. Idest, proprio idiomate.
- 3 Dicen. Dij simi. fa. de. &c. Credebant enim eos de celo descendisse in humana effigie.
- 4 Et vo. B. Io. Eo quod videbatur senior ætate.
- 5 Pau. vero. M. quo. ipse. e. d. ver. Idest, proponēs edificationis verbum, vt patet in textu. Mercurius enim dicitur fuisse eloquentissimus, et propter hanc excellentiam dicebatur a Gentibus Deus eloquentiæ, & quod eam daret hominibus.
- 6 Sacerdos quoque Io. Idest, eius cultui deputatus.
- 7 Tauros. Ad immolandum.
- 8 Et coronas. Ad templum ornandum, sicut dicitur. 1. Mach. 4. 9. Ornauerunt faciem templi coronis aureis.
- 9 Cum populis volebat sacrificare. Barnabæ & Pau.
- 10 Quod vbi. Hic consequenter dicitur error remouetur per apostolo. factio & verbo ipsum detestantes. Idco dicitur.
- 11 Conscissis tuni. In signū d. lois, eo quod homines volebant eis impendere honorem diuinum; quem exhibere & recipere erat nefarium. Ideo subditur.

Et

MORALITER.

† euangelici vel prædicatoris erigitur, cū ad eius persuasiōne per boni operis exercitiū ad virtutis rectitudinē reduciunt, & tunc per pedes suos, id est, affectus rectus stabilitur.

3 *Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos.* Per istos significatur adulatorum diuinis honores, prælati vel principibus seu quibuscumque hominibus impendentes.

Quod

- 12 Et dicentes. Viri quid hæc facite. Idest facere vultis, quod est blasphematorum diuinæ maiestatis.
- 13 Et nos mor. su. Et non dy.
- 14 Annuncian. vo. ab his va. con. Supple recedere, quæ dicuntur vana quia nulla veritas aut vultas est in idololatria, sed magis damnabilitas maxima.
- 15 Conuerti ad Deum vi. Idest, qui est ipsa vita per essentiam. Et dicitur hoc ad distinctionem eorum qui sunt mortui & erronee putantur dii, vt Iupiter, Mercurius & huiusmodi.
- 16 Qui se. ce. & ter. &c. Creando de nihilo sua potentia infinita.
- 17 Qui in præte. g. Vsque ad publicationem euangely.
- 18 Dimisit omnes Gen. Idest, Gentiles.
- 19 Ingredi vias suas. Idest, agere secundum libertatem arbitrii, quia non dedit eis legem restringentem & prophetas sicut dedit Iudæis.
- 20 Et quidem non sine testi. se reli. Scilicet ostendit se esse verū Deum omnium gentium, sed ostendit hoc testificans per multiplicem effectum, Ideo subditur.
- 21 Benefa. de celo, &c. Vnde & philosophi naturali ratione ex effectibus multipliciter probauerunt vnitatem Dei vt patet 12. Metaph. & in pluribus alijs locis.
- 22 Vix sedatur. Propter pronitatem eorum ad idololatriam.
- 23 Superuenerunt. Hic consequenter ponitur contra Paulū persecutio, cū dicitur. Superuenerunt autem quidam ab An. Quæ est in regione Per-

10 Quod vbi audierunt apostoli Barnabas & Paulus, et conscissis etc. In signū doloris, eo quod sibi vellent homines exhibere id quod est proprium diuini honoris. Et per hoc docetur principes & prælati & quicumque in dignitatibus constituti, vt non permittant sibi honores excessiuos exhibere, ne puniantur a Deo, sic fuit Herodes, prout habetur sup. 11. c.

23 Superuenerunt autem qui ab Antioch. etc. Sequitur

Et

Edgnum aliquid de Deo, quatum vt auditoribus vtilia dicatur. Vide quam lateer accusationem ponit, quamvis etli palam taxasset, probe egisset. Oportebat enim puniri illos, qui tantis bonis fruebantur, & nutritorem suu non agnoscebant. No dicir autē manifeste, sed insinuat. Ceditus nobis pluuas, inquit, dans. Ita, &

Psal. 4.

7. Co. 11.

decauo.

† suffragiis
or legissent

Dauid dicebat. A fructu frumenti, & vini, & olei sui multiplicati sunt. Et sepe de cōditione differens, hęc in mediū affert. Quin, & Hieremias de primo opificio, & deinde de pluuiis narrans prouidentiam Dei commendat. Atque ille inde edoctus, inquit, implens alimento & letitia. Cum largitate alimentum, & nō solum ad frugalitatem ac vsum. Et hęc dicentes vix compeferunt turbas, ne sibi imitarent. Et hoc maxime admirati sunt. Vides quod hoc contenti sunt, quod turbam ab hac infamia liberarunt?

Beda. In Græco sic incipit hęc narratio. Demorantibus eis, & docentibus si perueniunt quidam, &c.

a Traxerunt. Rab. Ad lapidandum sicut cadauer, de hoc ipse ad Corint. Semel lapidatus sum, &c.

* Chrysof. Reuera diaboli filij. Non in ciuitatibus suis, solum, sed etiā extra illas hęc faciebant, tantoque studio arhefabant tollere prædicationem, quanto apostoli enigere moliebantur. Et cum persuasissent, inquit, turbis, & lapidassent Paulum, traxerunt foras portam. Hic impletur, iustitiam tibi gratia mea. Virtus enim mea in infirmitate pñicitur. Maius hoc erat quam claudum sanare. Gentiles quidem vt deos putabant, hi autem traxerunt persuadētes turbis. Nō. n. veritabile erat admirari illos. Et vide, in ciuitate illa, in qua tam admirabiles fuerunt, in eadem grauiam patiebantur, id quoque videntibus pderat. Quod autem etiam propter hoc permittebant pati, aut di hoc illuc ipsam manifestatē ac dicentem, ne quis me putet esse supra id quod videt me, vel audit aliquid ex me.

C

N I C L A V S E L Y R A.

Terfide, vel Psidix secundum aliam litteram.

- 1 Et Icon. Vbi prædicauerat Paulus vt patet in huius capituli principio.
- 2 Et persuasissur. Quæ de facili ad malum mouentur.
- 3 Lapidantes Pau. trax. ex. ci. Tanquam vile cadauer indignum sepulturæ, sicut a canibus, & bestijs deuorandum.
- 4 Circūdantibus au. eū dif. Ne pceptetur adhuc viuus a Iudgis.
- 5 Surgens intra. ci. Scilicet Lystram a Deo curatus, quod patet ex eo quod subditur.
- 6 Et postera die, &c. Non enim virtute naturæ post dictam lapidationem posset ita transire in aliam ciuitatem.
- 7 Cumque euang. Hic consequenter describitur apostolorum regressus ad confirmandum illos qui crediderant in Christum. Et patet littera vsque ibi.
- 8 Et Antio. Quæ est in regione Psidix.
- 9 Confirmantes animas dif. In moribus & fide dicentes.
- 10 Et quo. per. mul. tri. ecc. Quasi dicat nō debent vos retrahere persecutiones

M O R L I T E R.

6 Et postera dei profectus est cum Barnaba in Der. Fugiendo propter persecutionem personalem vt alibi proficerent per suā prædicationem, in hoc dantes exemplum in casibus similibus aliis ecclesiæ prædicatoribus.

† Reuer.

b Surgens, &c. profectus est cum Bar. in Der. Beda. Prius antipado dixerat: fugerat ad ciuitates Licaonia, Lystras, & Derben: & postea per partes intravit primo quod factum est in Lystris, modo quod in Derben.

* Chrysofomus. Vides aiacritatem? vides desiderium feruens, & succensum?

In occasione Pauli.
& Iconio Iudæi, & persuasiss turbis, lapidantesque Paulum traxerunt extra ciuitatē, æstimantes mortuū esse. Circūdantibus autē eū discipulis, surgens intrauit ciuitatē, & postera die profectus est cū Barnaba in derben. Cumque euāgeliasent ciuitati illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram, & Iconium, & Antiochiam, * confirmantes animas discipulorum, exhortantesque, vt permanerent in fide. † & quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Et cum † constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, & orassent cum ieiunationibus, commendauerunt eos domino in quem crediderunt. Transeuntesque Psidiā uenerunt in Pamphylia, & loquentes domini verbum in Pergen, descenderunt in Athaltā, & inde nauigauerunt Antiochiam, vnde erant traditi gratiæ Dei in opus

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18

Raban. Contra multas tribulationes, quia multitudo tribulationum fidei poscit perseuerantiam.

* Chrysof. Confirmantes, inquit, animas discipulorum. Atque ita confirmati fuerunt, imo appositi sunt. Prædicabant igitur, ne offendantur. Atque tā discipuli quam apostoli opandant, vt discat statim a principio prædicationis virtutem, & quod etiam ipsas oporteat talia pati, & vt generose stent nō solum signa stupentes, sed multo magis tentationes. Idcirco & ipse dicebat: Eundem agonē habentes sicut vidistis in me, & audistis, vbique prælia, pugna, lapidationes. Qualis adhortatio statim ab initio afflictiones proponere?

d Quoniam per mul. tri. Raban. Labor. præmittitur, de hinc rigni introitus prædicatur, quæ spes præmij solatiū est laborum.

Raban. Quamuis tribulationum difficilis sit via, appetendum est tamen regnum cælorum quo itur ad vitam. Hanc exhortationem

persecutiones, & mala temporalia sine quibus non habentur bona cælestia, & aterna quæ temporalibus bonis sunt incomparabiliter meliora.

- 11 Et cum cōsti. il per lin. ec. pref. Et nomine presbyterorū hi intelliguntur etiam alij ecclesiæ ministri, vt episcopi, diaconi, & huiusmodi.
- 12 Et orassent cum ic. Quia per ieiunium caro refrenatur, & orationem mens in Deum eleuatur.
- 13 Commen. eos do. Sine cuius custodia speciali nō possent perseuerare in bono Psal. 126. 2. Nisi dominus custodierit ciuita, &c.
- 14 Et loquentes do. verbum in Per. Quæ est ciuitas in regione Pamphylia.
- 15 Descenderunt Atha. Secundum aliquos est nomen ciuitatis secundum alios vero regionis.
- 16 Et inde nau. Antio. Quæ est in Syria, & ab Antiocho magis nominata.
- 17 Vnde erant tra. gratiæ Dei. Vt dictum est supra in principio præc. ca.
- 18 In opus. Prædicationis euangelij.

* Quod

† Reuer. sunt Ly. & Ico. & An. con. a. & c. Per hoc dātes form prædicatoribus ecclesiæ, vt sint solliciti nō solum de peccatorum conuersione a malis, sed etiam de eorū confirmatio in bonis, sicut bonus hortulanus post arboris plantatione sollicitus est eam rigare quousque bene firmauerit radices.

MOR-

exhortationem sic concludunt, quasi incertum habentes vtrum ad eos amplius sint reuerfuri.
 Hieronymus. Futuræ vitæ gloria præfentis vitæ incommodis comparatur, præcipue quia non qui patitur fed qui facit iniuriã miser est. Vnde & Christianis vexilla crucis funt delicia, trophæa no-
 stræ vitæ non pompis, fed miserijs reportantur. In nostra classe viri fortes opprobria sciunt porrare, non munera. Nã Christi vincula voluntaria funt & vertuntur in amplexus.
 Idem. Inde Paulum Apostolum proferam, quem quoties lego, videor mihi non verba audi re, fed tonitrua, qui oculo mēris futura cōtēplās dicebat. Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculū? angliadius? Illos pericula nō separant, nos vero voluptates. Illi catenas baiulant innocentes, nos aurū circumferimus criminofi. Illi in carceribus vincti, nos ī triclinijs delicati. Illi ī nēruo positi, Deū puro corde, & sincera cogitatione laudātes, nos forte in ipsa ecclesia, de forensibus calūnijs cogitamus. Et cū oī bus legis equaliter data fit gratia gehonna se u regula pmissa funt alij de diuitijs, alij de virtutib. meditāt Mercenarij seculi nō pōt accipere Chri mercedē. Oīs miles in castris iure

re spectat annonā, q fortiter in prælia pro ciuib. laborauerit. Et dignus est quidē mercenarius mercede sua. Nemo tñ militās Deo implicat se negotijs secularib. vt placeat ei cui se pbauit, Vox Apostoli, Amplectanda est igit tristitia quæ gaudiū parit, nec eius cōsiderāda materia, q̄ sæpe p dulcedine fruct⁹ placēt quorū animarū horruit in radice, & qui literarum scientiam habere desiderat, si discendi non susceperit tēdia, peritiæ gaudia adipisci non poterit, nec cuiusquam cruditionis quisquā habere sufficiet gloriam: nisi estus fuerit ante perpeffus. Cūque nos Dei auxilio destitutos hostis inuaserit, duxeritq; ca priuos, nō desperemus salutē, sed iterū armemur ad præliū. Pōt fieri vt vincamus, vbi vidi sumus, & in eodē loco triumphemus. vbi fuimus aliqñ captiui. Nam si iuuat dñs miseros, habemus salutē. Si despicit peccatores, habemus sepulchrū. Multo grauior expectata mors, quā illata. Ad hoc. n. laboremus, & in seculi periclitemur militia, vt in futuro seculo coronemur. Magnæ miserie consolatio est, quando in tormentis quis positus, scit prospera secutura. Et hoc est. Cum constituisent. Id est, ordinassent pro se qui erant migraturi. Illo autem tempore eiusdem nominis erat episcopi & presbyteri.

quod compleuerunt. Cum autem venissent & congregassent ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, quia aperuisset Gentibus ostium fidei. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

Antiochiam.

a Assignauerunt fructum sui laboris. b In doctrina & signis. c Cooperatus est obedientia illorum.

a Christum vel fidem que est omnium.

a In Antiochia.

ante perpeffus. Cūque nos Dei auxilio destitutos hostis inuaserit, duxeritq; ca priuos, nō desperemus salutē, sed iterū armemur ad præliū. Pōt fieri vt vincamus, vbi vidi sumus, & in eodē loco triumphemus. vbi fuimus aliqñ captiui. Nam si iuuat dñs miseros, habemus salutē. Si despicit peccatores, habemus sepulchrū. Multo grauior expectata mors, quā illata. Ad hoc. n. laboremus, & in seculi periclitemur militia, vt in futuro seculo coronemur. Magnæ miserie consolatio est, quando in tormentis quis positus, scit prospera secutura. Et hoc est. Cum constituisent. Id est, ordinassent pro se qui erant migraturi. Illo autem tempore eiusdem nominis erat episcopi & presbyteri.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quod com. Id est, fideliter sunt executi. 2 Retulerunt, &c. In doctrina & miraculis. 3 Et quia aper. &c. Vocans per gratiam sua. sine qua non sufficeret doctrina & miracula. Nam audientium eadem prædicationem, & videntium idem miraculum, vnus credit,

dit, alter non. Ideo dicit Saluator Ioan. 6. e. Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum. Et Io. 15. a. dicit Apostolus. Sine me nihil potestis facere. 4 Morati sunt autem ad tempus non modicum cum discipulis. (confirmando eos in fide, vna & doctrina pariter.

CAP. XV.

Et quidam descendentes, &c. * Chrysostomus. Vide vbi que transitum ad gentes, necessarium initiū a Iudæis habere. Ante hoc q̄ obiurgabat, rationē reddebat, & ad diffensionē omnia loquebatur, id quod sermonem magis gratum reddebat, quod Iudæis auersantibus venit ad gentes. Hic iterum videns alium excessum oriri, legem statuit. Quoniã nim vt pote a Deo edocti apostoli, sine discrimine omnibus loquebantur, & hi qui ex Iudæis erant, ad zelum prouocabantur, nec docebant simpliciter circuncisionem, sed sine illa saluari non posse. Cuius contrariū tempestiue nunc dicitur. Si circuncidimini, nō potestis seruari. Vides cōtinuas rētationes int⁹ & foris? Pulchra autē dispensatione hoc agit. Paulo præfente vt contradicat. Et non dixit Paulus. Quid? non merebor fidē a tantis signis

Sed differit propter illos. Et vide vt iam omnes discunt, que contigerant inter gentes, etiam Samaritani & gaudent. b Seditione. A Paulo & Barnaba, contra illos, qui hæc dicebant, c Statue. Rabanus. Scilicet, hi qui descenderant de Iudæa, & fratres quos docebāt circuncidi, & etiam ipsi Apostoli. d Vt ascende. Beda. De hac ascensione sua Paulus scribit ad Galathas: Deinde post annos. 14. ascendit Ierosolyman: cum Barnaba assumpto & Tito, & contuli cum eis euangelium quod prædico in Gētib. vbi numerus annorū quem posuit recensendus est. Petrus & Paulus post passionē domini anno. 30. id est, vltimo Neronis passi sunt martyrium. Petrus Romę. 25. annis in cathedra episcopali sedit. Sed 25. & 14. trigintanouem faciunt. ergo & Petrus eodem 14. anno post passionē domini quo

CAP. XV.

De Iudæis, Christiani, quidem, sed adhuc Iudaizantes. a Ad literam secundum situm loci vel paruitatem sensus. b Ad literam Vera confessionem. c De Gentibus credentes.

Quidam descendentes de Iudæa docebant fratres quia nisi circuncidamini secundū morē Moysi, nō potestis salui fieri. Facta autē seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos statuerūt vt ascēderent Paulus & Barnabas & quidam alij ex pluribus alijs locis. Primo igitur pro determinatione huius dubij ad apostolos in Ierusalem recurritur, secundo hoc dubium soluitur, ibi Surrexerunt. Circa primum dicitur. Et quidam conuersi. De secta Phariseorum. 2 Descendentes. Quæ est in altiori situ quam sit Antiochia. 3 Docebant fratres. De Gentilitate conuersos. 4 Quia nisi. Et per consequens seruetis, omni i legalia, quia circuncisio est quadam protestatio & obligatio vniuersæ legis seruandæ, vt dicitur Gal. 5. 5 Facta au. sc. &c. Quia asserabant contrarium, nam hoc dicere erat euacuare euangelium. 6 Statu. &c. Et patet litera.

autē seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos statuerūt vt ascēderent Paulus & Barnabas & quidam alij ex pluribus alijs locis. Primo igitur pro determinatione huius dubij ad apostolos in Ierusalem recurritur, secundo hoc dubium soluitur, ibi Surrexerunt. Circa primum dicitur. Et quidam conuersi. De secta Phariseorum. 2 Descendentes. Quæ est in altiori situ quam sit Antiochia. 3 Docebant fratres. De Gentilitate conuersos. 4 Quia nisi. Et per consequens seruetis, omni i legalia, quia circuncisio est quadam protestatio & obligatio vniuersæ legis seruandæ, vt dicitur Gal. 5. 5 Facta au. sc. &c. Quia asserabant contrarium, nam hoc dicere erat euacuare euangelium. 6 Statu. &c. Et patet litera.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XV.

Et quidam descendentes, &c. Descripta Pauli, & Barnabæ prædicatione, hic eo sequenter ponitur determinatio cuiusdam quæstionis subortæ, scilicet. de legalium obseruatione, quam quidam credentes de Iudæa imo dicebant esse necessariam ad salutem, etiam Gētib. conuersis. Paulus autē & Barnabas asserabant cōtrarium, quia per legem nouam Iudæi sunt absoluti a debito obseruandæ legis, Gentiles vero nunquam fuerunt ad eam obligati, quia nō, fuit eis data, nisi quantum ad moralia, quæ sunt de distamine legis naturæ, quæ omnes obligat, sicut plenius declaratur in Epistolis Pauli ad Ro. & Gal. & in

circundamini secundū morē Moysi non potestis sal. &c. Per istosq; nimis Iudaizantes circūcisionem & aliorum obseruatiã vobis tlebant

MORALITER.

Et quidam descendentes de Iudæa, docebant fratres, quia nisi circuncidimini, nō potestis sal. &c.

circundamini secundū morē Moysi non potestis sal. &c. Per istosq; nimis Iudaizantes circūcisionem & aliorum obseruatiã vobis tlebant

quo cum Ierofolymis alloquitur Paulus. i. quarto Claudij Cesaris Romam venisse creditur: simulque hac expositione Paulum eodem anno quo de iudinis passus est & resurrexit, ad fidem venisse probatur.

a Cum autem venissent Ierofolymam, suscepti sunt ab ecclesia, & ab apostolis, & senior. &c.

* Hieronymus.

Comment. in 1. 1. ecclesialt.

Prima quippe ecclesia ex Iudæis & apostolis congregata est, & in fine Iudæi qui Antichristum p Christo suscepturi sunt, non letabuntur in Christo.

Tom. 4. contr. epist. fund. c. 5

* August. Evangelio nō cederem, nisi autoritas ecclesie me commoueret.

com. 7. libr. de similitate eccle. cap. 10.

* Idem. Teneamus ergo ecclesiam ex ore domini designatam, vnde ceptura, & quousque peruentura esset, ceptura scilicet ab Hierusalem, & peruentura in omnes gentes.

† ut dilpiceret de hoc negotio

Hic iam quisque dixerit, Hierusalem non illam vrbilem ciuitatem intelligendam sed figurate positam ut spiritaliter accipiat tota ecclesia eter na in celis, & ex parte Iternis peregrina potest dicere etiam illud figurate dictū.

Luc. 24.

Quia oportebat Christū pati, & resurgere terra die. Qui quisquis dixerit, nec quomodo Christianus habendus est. Sicut ergo illud proprie positū est, ita & quod adiunctū est, de omni gentium ecclesia incipiente ab Hierusalem. Expoluit. n. dominus hęc de se dicta esse in lege, & prophetis, & Psalmis, & vtiq; ipsa expositio non potuit esse figurata, alioquin non esset expositio. Deinde cum Hierusalem figurate posita, & spirital ter intellecta vniuersā ecclesiam significet, quomodo vniuersa ecclesia, incipit ab vniuersa ecclesia, tanquā Hierusalem incipiat ab Hierusalem. Manifestum est ergo proprie positum de illa ciuitate, vnde et cepisse probatur ecclesia, etiam atque etiam ipso manifestante, & nullam insidiarum latebram calliditati hereticæ relincente.

Lib. 4 de vera sapientia. 30.

* Lactantius Firmian. Sola Catholica ecclesia est intraverit, vel a quo si quis exierit, a spe vite, ac salutis eterne alienus est. Sed tamen quia singuli, quique cetus heretorum se potissimum Christianos & suā esse catholicam ecclesiam putant, sciendum est illam esse, veram, in qua est confessio

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Surrexerunt. Hic consequenter ponitur solutio dubitationis et diuiditur in tres partes, quia primo pro vtraq; parte fit allegatio secundo veritatis determinatio, ibi Et postquam ita. Tertio veritatis determinate publicatio, ibi Tunc placuit. Circa primū primo allegatur pro parte affirmatiua, cū dicitur, Surrexerunt, etc. de hoc. Id est secta. 2 Pharisæorum. Erant, n. tunc apud Iudæos tres sectæ. Vna Saduceorū, qui negabant resurrectionē & spiritum & angelū. Altera Pharisæorū, qui vtrumq; confitebantur; Tertia vero Esenā qui consistebantur resurrectionē, spiritum & angelum sicut Pharisæi sed vivebāt religiosius habētes omnia in cōmuni, vt dicit Iosephus antiquitatū, li. 13. 3 Dicentes quia. Et patet litera vsq; ibi. 4 Surgens Pe. Vbi allegatur pro parte altera cum dicitur, Viri

Tres Iudæorū sectæ.

MORALITER.

† lebant impmere, quali necessariam super conuersos de Gentilitate ad fidem Christi significantur illi qui super populū catholicum stituta nimis graua ponunt, & sic libertatem Christianæ religionis in seruitutem nimis onerosam conuertunt, de quibus dicit August ad inquisitiones Ianuarij: Ipsam religionem nostram quam in paucissimis & in manifestissimis celebrationū sacramentis Dei misericordia voluit esse liberam, seruilibus pre-

& penitentia, quæ peccata, & vulnera quibus subiecta est imbecillitate carnis, salubriter curat.

b Quia op. Hoc errore decepti Galathæ circuncisionem & gisque obseruantias cum gratiā baptismi miscebant.

c Conueneruntque apo. Rab. Hic datur exemplum faciendi conuentus, ad id scet, neda ea quæ fidei sunt necessaria.

a Aetate vel gradu.

† alijs ad apostolos & presbyteros in Ierusalem super hac

a Virum credendum esset de Gentibus. b Qui statuerunt vt ascenderent. c Antiochie quam dixit esse congregatam.

quæstione. Illi ergo de ducti ab ecclesia pertransibant Phenicem & Samariam, narrantes conuersationem Gentium, &

a Charitas congaudet ueritati.

a faciebant gaudiū magnum omnibus fratribus. Cum autē venissent Ierofolymam, suscepti sunt ab ecclesia & ab apostolis & senioribus, annunciantes quanta Deus fecisset cum illis. Surrexerunt autem quidam de t hærési pharisæorum

a Corpore uel incontinentia animi. b Quia prius Pharisæi, modo in Christum credebant.

b qui crediderūt, dicentes: Quia oportet circuncidi eos; præcipue quoque seruare legem Moysi, Conuenerūtque apostoli & seniores Iudææ de verbo hoc. Cū autē magna conquisitio

a Virtusque patris quæstio inter iudices. b Oportet vos, c iudices.

d fieret surgens petrus dixit: Viri fratres, vos scitis, quoniā ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meū audire Gen

a Veram fidem eorum. b Sine eius testimonio, non auderem

tes verbū euangelii & credere. Et qui nouit corda Deus, testimoniū perhibuit, dans illis spiritum sanctū sicut & nobis,

a Quia eundem spiritum dedit & eadem donā. b Circuncisos. c Incircuncisos. d Non circuncisione. e Per spiritum

g & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorū

gum legis exequiam, nam Eunicho nullus apostolorum prædicauit: sed Philippus diaconus, & gratuito impletus est dono. f Et qui nouit corda Deus. * Chryl. Ad spiritus testimoniū dicit illos. Dans illis spiritum sanctū, sunt & nobis. Vide quomodo ubiq; æquat gētes, & nihil diiudicat inter nos & illos. g Fide pu. * Chryl. A sola fide, inquit, illa assequuti sunt & non operibus vel incircuncisione & non operibus vel circuncisione. Etenim hęc non dicunt solum pro gentibus ratione reddentes, sed etiam illos a lege abducere cupientes. Verū iam hoc nondum dicunt.

Bed Non ergo circuncisione carnis illos mūdari opus est. quorū tanta fides corda purificat, vt etiā ante baptismā spiritum accipere mereatur. Sed per gratiā Christi credimus saluari sicut & illi. Si ergo illi. i. patres portare iugum legis non valentes, per gratiam saluandis se crediderunt, tunc hęc gratia antiquos iustos viuere fecit ex fide & ideo sacramenta etsi temporibus diuersa, ad vnitatem tamen eiusdem fidei concorditer concurrebant.

Quid

5 Viri fratres vos. Quia factura fuit notoria. 6 Quoniam ab a Id est, satis prope tempus missionis spiritus sancti in die Pentecoste in signo visibili, vt habetur. 2. ca. 7 Deus in nobis. Quasi dicat, nō iui ad prædicandum Cornelio & alijs Gentilibus existētib; ei eo propria voluntate, sed ex diuina missione, vt patet supr. 10. c. 8 Et qui nouit cor. de. Homo enim videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. b. 9 Testimonium perhibuit. Quod erant iustificati, licet essent incircuncisi. 10 Dans illis spiritum sanctum. Id est, signo sensibili, scilicet in dono linguarum. 11 Et nihil discreuit, &c. Circuncisos. 12 Et illos. Incircuncisos. 13 Fide. Iesu Christi. 14 Purificans corda eorum. Et non secundum circuncisionem carnis & obseruationem legalium, & ex hoc concludit propositum di.

Nunc

munt oneribus, adeo vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, & non humanis præsumptionibus subiunguntur. Et sicut Beatus Petrus & apostoli apposuerunt conueniens remedium, vt patet in sequentibus huius ca. sic summus pontifex cum suo collegio remedium adhibere debet non solum statutis prælatorū inferiorum, sed etiam in suis si nimis graua videantur. Pro cæteris huius capituli sufficit expositio generalis.

Et

a Quid tentatis Deum. * Chrysoſtomus . Quid eſt tentari Deum ? cur increduli eſtis , inquit Deo ? qui tentatis illum quaſi nō poſſit ſeruare fidem ? Itaque infidelitatis eſt legem inferre .

* Iuſtinus Martyr . Nos certe qui huius (Chriſti) ope ad Deum acceſſimus , nō carnalem iſtam circumſionem . aſſumpſimus , ſed ſpiritualē illam , quam Enoch & ſimiles obſeruauerūt , hanc nos per baptiſma , vrpote peccatores nati , a Deo miſerante accepimus , cum licet omnibus accipere .

* Idem . Nouate vobis noualia clamat Ieremias ad populum , & nolite in ſpinas ſementem ſacere . Circumcidimini domino , ſed circumcidimini cordis veſtri præputio , caueſte igitur ne in ſpineta , & arua inculta iaciatis ſemen vnde nullus vobis fruſtus proueniat , noſcite Chriſtum , & ecce noue pulcherrimū . & pingue in veſtris cordibus . Ecce enim dies veniūt dicit Dominus , & viſitabo omnes circumciſos in Aegypto . Iudæa . Idumæa , terraq; Moabitaram , quoniam gentes omnes incircumciſe ſūt , & tota domus Iſrael , incircumciſum cor habet . Videtis nō hanc circumciſionem , quæ in ſignum data eſt , Deū requirere : nam nec Aegyptijs prædeſt , nec Moabitis , nec Idumæis . ſed ſit vel Scythas , aut Perſas , mō habeat notiā Dei , & Chriſti eius , nec i^o illud æternū violat , circumciſus eſt circumciſione optima vti liſſimaq; , & vt amicus Dei donis fruatur , vicium illi offerēs .

Beda . conſtat multipliciter intelligendum quod dictum eſt . Non tentabis dominam Deum tuum . Ille ergo tētat q̄ aliter quam ipſe præcipit facere laborat . Qui præcepta eius ſine gratia ſe poſſe ſeruare confidit . Sed Petrus graue iugū legis a ceruice diſcipulorum tollere quaerit , vt imponat ſua iugum libertatis .

b Neque nos ne . Rabanus . Vel . nōn potuimus præ intolerabili grauitate , ſed per gratiam Dei , & non per circumciſionem nos circumciſi etiam credimus ſaluari .

* CHRYSOSTOMVS . Poſtea oſtendit etiam illis non fuiſſe vtilem , & totum in legē , non illos reijcit , & accuſationem

nē ſiſſit , ac morat Quod non potuimus nos & Patres noſtri portare , ſed per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti credimus ſeruari , quæ admodum , & illi , quanta virtute plena ſūt verba hæc quæ ſane Paulus multus in epiſtola ad Romanos dixit , hæc eſt hic . Si enim Abraham , inquit , ex operibus iuſtificatus eſt , habet gloriationem , ſed non apud Deum . Vides quod magis hæc docet . quā quod gentes defendit ? At ſiquidē abſq; occasione hæc dixiſſet forſan minime obſeruatus fuiſſet . Inſtitio autem ſuū pro hinc deinde intrepide loquitur . Et vide vbiq; , quod omnia , quæ manci nouerunt , illis proficiant . Nam ſi illi non nouiſſent , hæc nequaquam dicta fuiſſent , neque etiam ea quæ poſtea . Hinc diſciunt quod ſi gentes adducere voluiſſent , non tamen deſpicere debuerint .

* Cyrillus , Hieroſo . Spiritus ſanctus in vnitatem Patris & filij nouum teſtamentum in eccleſia Catholica conſtituens , liberauit nos a graui iugo legis , de communibus , & mundanis cibis dico , ſabbatisq; , & nouiſſimis , atque circumciſione , de aſperſionibus , & ſacrificijs , quæ ad tempus quidem data , vmbra habebat futurorum honorū . Adueniente autem veritate , cohibita ſunt merito . Nam ppter eā , quæ fuit Antiochię queſtionē , q̄ dicebāt neceſſarium eſſe circumciſi , & legē Moyſi ſeruare , Paulo & Barnaba miſſo Hieroſolimitā , Apoſtoli qui hic erant Hieroſolimis , oibus legalibus & typicis rebus per ſcriptā epiſtolam vniuerſū orbē liberarūt .

c Tacuit autem omnis mul . Notandus ordo loquendi vel loquentium , quia ſingulis loquentibus tacent primum Petrus . d Et poſtquam . & c . Chryſo . Hic erat epiſcopus eccleſiæ Hieroſolimitanæ . Et impletur nunc quod in duorū vel trium teſtium conſiſtat omne verbum . Vide autem , & huius ſapientiam , ex prophetis nouis veteribusque conſummantis ſermonē . Non enim poterat oſtendere aliquid ſicut Petrus , vel Paulus . Et bene conſtitutū eſt , vt per illos hæc facta ſint , qui nō habitaturi in Hieroſolymis , hic autē doceat , ne eſſet reus neue ſententia eius cōfuteret . Et quid inquit ? Viri fratres audite me ,

Catech. 15.

F

NICOLAUS DE LYRA .

1 Nunc ergo quid , & c . Vt enim dicitur in glo . ille Deū tentat , qui aliter quam ipſe præcipit facere laborat . Sic faciebāt illi qui dicebant legem Euangelicam ſine obſervatione legalium non ſufficere ad ſalutē .

2 Quod neque nos , & c . Hic dicitur de iudicialibus præceptis , & ceremonialibus propter iudicialiū ſeueritatem & ceremonialiū multitudinem . Moralia vero præcepta quæ ſunt de dictamine legis naturalis , obſeruabilia ſunt , & remanent in lege noua . Sciendum tamē quod iudicialia , & ceremonialia non fuerunt ſimpliciter inobſeruabilia . Vnde dicit Hieron . in expoſitione fidei catholice : Anathema ſit qui dicit Deum aliquid impoſſibile præcepiſſe . Sed dicuntur inobſeruabilia , quia de difficili obſeruabilia , ſicut dicitur aliquid intransibile , quod eſt de difficili transibile . 5 . metaphyſica .

3 Sed per gratiam , & c . Et non per opera legis .

4 Quemadmodū & illi . ſcilicet , patres veteris Teſtamenti . Vnde de Abraham dicitur Gen . 15 . b . antequā eſſet circumciſus , credidit Abraham Deo , & reputatū eſt ei ad iuſtitia . Ex quo patet , quod non fuerat iuſtificatus ex circumciſione , ſed ex fide circumciſionem præcedente , ſecundum quod deducit Apoſtolus . Ro . 4 .

5 Tacuit autem , & c . Conſentiens Petro .

6 Et audiebant , & c . Vbi ponitur aliud argumentum , pro parte iſta . Niſi Deus cōuerſionem Gentium incircumciſarum approbaſſet , ſigna & prodigia in eis per apoſtolos non feciſſet .

7 Et poſtquam . Hic conſequenter ponitur veritatis determinatio , cum dicitur .

8 Reſpondit Iacobus . Erat enim epiſcopus Ierofolymitanus , & ideo licet

licet Petrus eſſet principalis inter apoſtolos , tamē detulit ei in ſua diſceſi , vt determinationem dubij preſeruet dicens .

9 Viri fratres . Fide , licet non carne .

10 Audite me . Ideſt , in queſtionis determinatione .

11 Simon nar . Et patet ex diſtis litera .

12 Et huic . ſcilicet , diſto eius .

13 Concor . ver . pro . De Gentium vocatione loquentium . Inducit tamen in ſpeciali vnam auctoritatem ad proſoſitum , cum dicitur .

14 Sicut ſcriptum eſt . Amos . 9 . quæ ſicut ibidem diſtū ſuit , intelligitur ad literam de regeſtatione eccleſiæ per vniōnem Iudæorum , & Gentium in vna fide Chriſti . Et ad intellectum huius auctoritatis , quæ allegatur hic ſecundum translationem . 70 . aliqua breuiter repetenda ſunt , quæ diſta fuerunt Amos . 9 . c . Primum quod Chriſtus nominatur Dauid in ſcriptura veteri , Oſea . 3 . Poſt hæc reuertentur filij Iſrael , & quaerent dominum Deum ſuum , & Dauid regē ſuū . Vbi translatio Chaldaica apud Hebræos auctoritas ſic habetur . Poſt hæc reuertent filij Iſrael , & quaerent cultum Dei , & obediēt Meſſiæ filij Dauid regi ſuo . Et ſimiliter Iere . 30 . b . Seruient domino Deo ſuo , & Dauid regi ſuo . Vbi translatio Chaldaica ſic habet . Colent coram domino ſuo , & obediēt Meſſiæ filio Dauid . Secundum eſt , quod vna eſt eccleſia quæ incepit a primo Abel iuſto , & ſq; ad vltimum electum qui in fine mundi eſt natus , vt dicit beatus Greg . homil . 7 . Tertium eſt quod iſta eccleſia vocatur tabernaculum Dei , ſiue Chriſti , Iſa . 4 . b . Et tabernaculum in vmbra diei , & c . Et Apoca . 21 . a . Ecce tabernaculum dei cum hominibus . His præmiſſis exponatur litera cum dicitur in perſona Dei .

Post

me, simeon narravit. Quidam hunc esse dicunt illum a Luca di-
ctum, alii autem alium eiusdem nominis, siue autem hic siue
alius est, non opus est sermone exquisitorie, sed solum quod
susceptu necessaria, quae narravit. *Viri*, inquit, *fratres*. Magna
aequitas viri, & perfectior ista coeio, vbi scilicet & sine impo-
nit operibus.

a Reuertar, & reedi.

MYSTICE. reuer-
zar ad Gentes quas
prius dixerat ingre-
di vias suas. cui sen-
sui firmando Iaco-
bus testimonium in-
tulit. Hoc aperte te-
stimonium concor-
dat verbis Simonis.

b Tabernaculum Da-

CHRYSOSTO.

Quid igitur? suscita-
ta est Hierusalem,
an non magis diruta
est? Sed non de hac
ab illo dicta sunt haec
Et quam dicit susci-
tationem? Eam, quae
est post Babylonem.

B

Si quis diligenter con-
siderarit, nunc regnum
Dauidis stare inue-
nit regnate illo qui
ex eo prognatus. Ut
autem dixisset: Et re-
aedificabo, addit cau-

fam illius quare dicat.

Et requirant qui reliqui sunt homines Domi-
ni. Si igitur propter hoc, erecta est ciuitas propter illum, &
ex ipsis, manifestum quod edificare ciuitatem suam gentium vocatio.

Rabanus. Umbra legis, quae traditionibus Phariseorum
corrupta, domino reuelante, id est, Domino in carne appa-
rente per gratiam est erecta, ut non tantum Iudei, sed etiam
Gentes nomen eius requirant.

c Super quas in. Rab. Secundum illud. Inuocabant sacer-
dotes super Israel. Et inuocabitis nomen meum super filios
Israel. Et alibi. Moyses, & Aron sacerdotibus eius, &c.

d Inuocatum est. Pro futuro more prophetico.

e Notum a se. & c. * Chrysof. Postea ponitur quae dignus fi-
de sermo, quia nihil nouum, sed ab antiquo haec figurata fuerunt

f Quod ego iudico. Rab. Recte iudicandum erat, quod trium
testimonio firmatur, duorum apostolorum, & prophetarum.

* Chrysof. Quid est iudico ego, id est, cum potestate dico
esse scribendum illis, & bene dixit his qui ex gentibus con-
uertuntur, manifestam supernam Dei erga illos curam, &
obedientiam, ac credulitatem illorum in vocacione.

g Et suffocatis. Beda. Suffocatum est morticinum, de quo E-
zechiel dicit: Omne morticinum, & captum a bestia de aui-
bus & pecoribus sacerdotes non comedant. Hoc praecipit conuenit ser-
uare illis, qui vincti sunt oleo spirituali, ne comedant illud cuius
sanguis

C

a Quia iratus & querens eram. b Historice, post transmigrationem. c Restaurabo.

In prophetis. d Ierusalem ciuitatem Dauid. e Ecclesiam quae est in manu fortis, quae
cecidit in valle Gentilitatis.

† Post haec reuertar, & reaedificabo tabernaculum Dauid quod
decidit, & diruta eius reaedificabo, & erigam illud, ut requi-

rant caeteri hominum dominum, & omnes Gentes super
quas inuocatum est nomen meum, dicit dominus facies haec.

Notum a seculo est domino opus suum. propter quod ego
iudico non inquietari eos qui ex Gentibus conuertuntur

ad Deum, sed scribere ad eos, ut abstineant se a contamina-

tionibus simulacrorum, & fornicacione, & suffocatis, & san-

guine. Moyses enim a temporibus antiquis habet in sin-

gulis ciuitatibus qui cum praedicent in synagogis, vbi per
omne sabbatum legitur. Tunc placuit apostolis, & seniori-

bus Beda. Id est. Et si praecceptorum acerbitate non grauentur a
nobis procedente tamen tempore dum frequentius ad lectio-
nem legis, & prophetarum conuenerint, paulatim vite insti-
tuta, & seruandae inuicem dilectionis iura suscipient. Primi-
tiam enim ecclesiam adhuc iudaizantem haec sabata cele-
brasse constat.

* Clemens Romanus. Cum homines naturae legem habe-
rent, & creaturam aliquando fortuitam ducerent aliqua-
do plusquam oporteret in honore haberent, & ea sibi Deo
aequarent, non permisisti illos errore, sed excitato sancto ser-
uo tuo Mose, per eum in subsidium naturalis, scriptam legem
dedisti, & creaturam ostendisti tuum opus esse, Deorum
que multitudinem exterminasti.

K Vbi per omne sabbatum legi. * Clemens Romanus. Open-
tur serui quinque dies, in Sabbato, et Dominica die quiescant
in ecclesia propter doctrinam pietatis, Sabbatum enim diximus
creationis habere rationem, Dominum resurrectionis.

L Tunc pla. a. Rabanus. Dicente Petro, narrantibus Barnabae
& Paulo, iudicante Iacobo Ierosolymorum episcopo, me-
rito placuit sententia.

M Placuit mit. Ap. Rabanus. Missi a Christo legati suos po-
sunt mittere legatos,

13 Vt absti. se a con. Id est, a comestione de idolothitis, quia per h
de facili possent Iudaei suspicari, quod Gentiles vellent ad idololatriam
reuerii, si comedere de illis.

14 Et fornicacione. Quam Gentiles communiter credebant
licitam, propter quod necessarium fuit eam prohibere.

15 Et sus. & san. Hunc enim cibum conuersi de Iudaismo ab hori-
bant, & ideo licet esset cibus licitus, tamen propter amabilem socie-
tatem scriptum fuit Gentilibus, ut abstinerent a talibus sicut frequenter
contingit quod aliquis abstinet a cibo quem scit abominabilem sui
suo. Procedente autem tempore cessante causa cessauit effectus, man-
data eu angelicae doctrinae veritate, quod Saluator dixit Matth. 15
Quod nihil quod per os intrat, conquinat hominem. Et qui-
nihil est reuicendum, Quod cum gratiarum, actione recipitur, ut dicitur
1. Tim. 4.

16 Moy. Id est, scriptura Moyse habet.

17 A tem. an. Illo enim tempore euangelio nondum publicato po-
rant Iudaei obseruare legalia, sicut frequenter dictum est supra in
stolis Pauli.

18 Tunc d. Hic consequenter ponitur veritatis determinata publi-
go cum dicitur, Tunc pla. apost. Ista sic explicantur ad ostendendam
utied hae determinatio erat ab omnibus obseruata absque dissi-
ne.

fanguis non est effusus, quod epistola apostolorum seruan-
dum decreuit.
Et sus. & san. Beda. Id est, a fundendo sanguinem, vel mandu-
cando cum sanguine. Haec quidem venientibus de Gentili-
rate pro rudimentis fidei, & inueterata Gentilitatis consuetu-
dine concessa sunt,
sed ne putarentur ea-
dem, & perfectiori-
bus sufficere, vigi-
lanter adiunxit, Moy-
ses, &c.

h Et sanguine. RA-

BANVS. Effusione
humani sanguinis, &
quae non vult sibi fie-
ri, alteri ne faciat.
Hoc est praecipitum di-
lectionis proximi,
quod est inferius. Al-
terum est superius:
Omnia quaecumque nul-
tis ut faciant vobis ho-
mines, ita, & vos illi
facite. Per vnum ma-
licitia compescitur, per
aliud benignitas pro-
pagatur. Quasi vero
adhuc rudibus supe-
rius non imponitur,
sed ut casti sint & ab-
stineant, &c. Et se-
quitur.

i Moyses enim, &c.

18 quitur.

19 quitur.

20 quitur.

21 quitur.

22 quitur.

23 quitur.

24 quitur.

25 quitur.

26 quitur.

27 quitur.

28 quitur.

29 quitur.

30 quitur.

31 quitur.

32 quitur.

33 quitur.

34 quitur.

35 quitur.

36 quitur.

37 quitur.

38 quitur.

39 quitur.

40 quitur.

41 quitur.

42 quitur.

43 quitur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Post haec. Id est, post cursum veteris Te. 2 Reuertar. Ad
genus humanum naturam humanam assumendo. 3 Et reedi. ta
Id est, ecclesiam Dei siue Christi per praedicationem Christi, & apostolorum.

4 Quod deci. Per multa peccata, & maxime per idololatriam.

5 Et diruta eius reed: Quia Gentiles erant diuisi per idololatriam
multalicem, aliquibus Iouem, & alijs Dianam colentibus, & sic de alijs diis
Gentium. Similiter, & Iudaei erant diruti, & diuisi per varios errores. Nam
aliqui negabant resurrectionem, spiritum, & angelum, ut dictum est supra.
& aliqui irrita faciebant mandata Dei propter traditiones suas, quod
est valde erroneum, quae omnia sunt amota per praedicationem Chri-
sti, & apostolorum.

6 Et erigam il. Per magna & multa miracula ad exaltationem
fidei catholicae facta.

7 Ut requirant ce. ho. Id est, Gentiles.

8 Dominum. Quod patet per orbem impletum.

9 Notum a se. est domino. Id est, ab aeterno est sibi notum.

10 Opus suum. Quod disposuit operari in tempore de vocacione
Gentium.

11 Propter quod ego iu. non. Id est, dicendo quod oporteat eos cir-
cumcidi, & legalia obseruare.

12 Sed scilicet, &c. Propter unitatem societatis eorum, & Iudaeorum,
Vc

Apostoli

Eliger

a *Apostoli & se.* Apostolorum communis titulus præponitur, ne aliqua dissensionis relinquatur occasio.

b *Fratribus ex Gentibus.* Raban. Primum sibi beneficium est, quod apostoli Gentiles vocant fratres, id est, unius Dei filios.

c *Salutem.* Eclipsis est. Vel latitudine charitatis omnem verbum angustius est, & ideo nullum verbum ponitur, ut omnia simul bona eis velle intelligantur.

d *Evertentes animas.* Beda. In Græco: Evertentes animas veritas dicentes, circumcidi oportet & observare legem, quibus non mandavimus.

e *Visum est.* Id est, placuit.

f *Spiritu sancto.* Qui arbiter suæ potestatis ubi vult spirat & quæ vult loquitur.

Spiritu sancto. Rabanus. Et nobis humano quidem sensu, sed fano.

g *Et no.* Non solum voluntate nostra sed instinctu eiusdem spiritus.

* *Gregorius.* Ecclesia est oculus cæco, quia per verbum lucet, ipsa pes claudus: quia per adiutorium continet. Cæcos enim prædicando illuminat, claudos vero opitulando sustentat, cæcus quippe est, qui adhuc quo pergat non videt. Claudus autem est, qui non potest ire quo videt. Sancta itaque ecclesia extremis tribulationibus deprehensa, antiquorum reminiscitur temporum, quando & docendo illuminata reconfueverat, & adiuuando formare.

* *Tertullianus.* Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot ac tantæ ecclesiæ, una est illa ab Apostolica, dum omnes, unam probant unitatem. Cõicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & cõcesseratio hospitalitatis, quæ iura non alia ratione regit, quam eiusdem sacramenti una traditio. Hanc igitur dirigimus præscriptione. Si Dominus Iesus Christus Apostolos misit ad prædicandum, alios non esse recipiendos prædicatores, quam quos Christus instituit, quia nec alius patrem novit nisi filius, & cui filius revelavit, nec alijs vñ revelasse filius quam Apostolis quos misit ad prædicandum, utique quod illis revelavit. Quid autem prædicaverint, id quid illis Christus revelaverit, & hic præscribam non aliter probari debere, nisi per easdem ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viva (quod aut) voces, quam per epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis ecclesijs Apostolicis matricibus & originalibus fidei conspirat, veritati deputandum, id sine dubio tenentem, quod ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit: reliquæ vero omnem

nem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra veritatem ecclesiarum, & Apostolorum, & Christi & Dei.

* *Hieronymus.* Hoc etiam nunc intelligendum, quod prouocetur Apostolorum chorus & prima Christi ecclesia de Iudæorum populo congregata, ut intelligat creatorem, & factorem suum, qui animæ & corporis eius sit conditor. Nec timeat persecutores, quia redemptus sit Christi sanguine, qui vocauerit eum nomine suo, & ob familiaritatem specialiter appellet populum suum, sed prædicet incunctanter, & nulla pericula reformidet.

* *Bernardus.* Magna ecclesiæ charitas, quæ ne amulæ quidam Synagogæ tuas delicias inuidet. Quid benignius quam ut quæ diligit anima sua ipsum communicare parata sit inimicæ? Nec mirum tamen est, quia salus ex Iudæis est.

* *Cyrillus Alexan.* Christus præcepit Apostolis, ut baptizarent omnes gentes, in nomen patris & filij & spiritus sancti, docerentque eas seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

bus cum omni ecclesia eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum paulo & Barnaba Iudam, qui cognominabatur Barsabas, & Sylam viros primos in fratribus, scribentes

per manus eorum: * Apostoli & seniores fratres his qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fratribus ex Gentibus salutem.

Quoniam audiuimus quia quidam ex nobis exeuntes turbauerunt vos verbis evertentes animas vestras: quibus non mandauimus: placuit nobis collectis in unum eligere viros, & mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba & paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine domini nostri Iesu Christi. Misimus ergo Iudam & Sylam, qui & ipsi vobis verbis referent eadem. Visum est enim spiritu sancto & nobis nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum,

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

* *Idem.* Nihil esse facilius potest, quam cautio Idololatriæ, si timor eius in capite sit, quæcûq; necessitas minor est periculo tanto comparata. Propterea Spiritu sanctus cõsulentibus tunc Apostolis vinculum & iugum nobis relaxauit, ut Idololatriæ deuitandæ vacaremus. Hæc erit lex nostra, quo expedita, hoc

seruare quæcumque illis præceperat. Hi autem hoc facitare volentes, methodo, & arte docendi ubi primo nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. Visum est spiritui sancto, & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi ut abstineatis vos à scortatione & suffocato, & sanguine.

h *Quam hæc ne.* Rabanus. Hæc necessaria sunt sine quibus non est salus, sed circuncisio necessaria non est: & ea quæ vobis fieri non vultis, alij ne faciatis.

i *Ut abstineatis vos, &c.* Tertullianus. Propterea igitur quoniam utraque species (consecrationis idolorum & mortuorum) Idolorum conditionis unius est, dum mortui & dii unum sunt, utraq; Idololatria abstinemus, nec minus templam quam monumenta despuimus: neutram aram nouimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neq; de sacrificio & parentato edimus, quia non possumus cœnam Dei edere, & cœnam demoniorum. Si ergo gulam & ventrem ab inquinamento liberamus, quanto magis augustiora nostra oculos & aures ab idolo thytis & necrothytis voluptatibus abstinemus, quæ non intestinis transfiguntur, sed in ipso spiritu & anima digeruntur, quorum mandata magis ad Deum pertinet, quam intestinorum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Eligere vi.* Ut sic manifestaretur determinatio scripto vel verbo.
- 2 *Viros pri. in fratribus.* Quia licet non essent apostoli, tamen erant de notabilioribus post apostolos, ut sic eis magis crederetur, & eorum legatio solemnior redderetur.
- 3 *Quoniam audiuimus.* Quia quidam ex nobis exeuntes, à nostra societate discedentes.
- 4 *Turbauerunt vos verbis.* Volentes vobis imponere importabile onus legis.
- 5 *Evertentes animas vestr.* A veritate euangelij.
- 6 *Quibus non mandauimus.* Talia dicere, sicut ipsi finxerunt. Cetera patent vsque ibi.

- 7 *Qui tradiderunt animas suas.* Id est, exposuerunt se periculo mortis.
- 8 *Pro nomine domini.* Id est, pro prædicatione nominis Christi.
- 9 *Qui & ipsi re. vobis verbis.* Hæc eadè quæ scribimus in epistola, ut cū epistola quæ est vox mortua, concurrat etiam vox viva.
- 10 *Visum est enim spiritu sancto.* A quo non potest egredi nisi verum & sanctum.
- 11 *Et nobis.* Qui scribimus secundum eius instinctum.
- 12 *Nihil ultra imponere vobis oneris.* Legaliam obseruantiarum.
- 13 *Quam hæc necessaria.* Ad viuendum communiter cum Iudæis in ecclesia primitiua.
- 14 *Ut abstineatis vos ab immolatis simulachro.* Rationibus prædictis.

7 Qui

Tom. 6.

O

Et

Lib. 12. comment. in Esaiam cap. 43.

Serm. 79. super Cantic. Inhibentes vos circuncisio & seruare legem. vt auumitret.

Lib. 6. in Esay

Matth. 7. b.

Lib. de spectaculis. c. 14. 1

Lib. de Idololatria. cap. 24.

C hoc plenius administranda, propria Christi auctoritate, per quam ab ethnicis agnoscitur, & ex accedentibus ad fidem proponenda, & ingredientibus in fidem inculcanda est, ut accedentes d. liberent, et seruati s. p. reuerent, non obseruante renuncient sibi. Videmus nam in archetypis, & coruus, & miluus, & lupus, & canis & serpens in ecclesia erant, certe idololatricam in archetypis non habentur. Nullum animal in idololatricam figuratum est, quod in archetypis non sit, in ecclesia non sit.

Catech. 17.

C Cyillus Hierosolym. Per hoc scriptum hoc aperte declarant, quod tamen ab hominibus Apostolis hoc erat scriptum, sed ex spiritu sancto. Oecumenica est constitutio. Quod ij accipientes, qui erant cum Barnaba & Paulo, in uniuersum orbem de uenerunt.

a Visum est autem Sy. Rabanus. Materia est futuri sermonis: solus autem Iudas abiit Ierusalem.

† consulebat.

b Demorabantur Antiochia. Post aliquot aut. Beda. His autem diebus impletum est quod Apostolus ait: Cum uisisset Cephas Antiochiam, in faciem eius restitit.

† descendiisset.

c Reuertentes uisitemus fratres per uniuersum.

Gal. 2. c.

*** Chrysostomus.** Vide iterum, quanta humilitate cum alijs sermonem communicant. Et iam quidem reliquorum Apostolorum consuetudinem descripsit Lucas, ostendens quod unus quidem tenerior, et ad condonandum propensior, alter autem exactior, et austerior. Varia enim sunt dona. Quod autem et hoc donum sit, sed illud quidem alijs hominum moribus congruit, hoc autem alij, et si commutentur in utilia futura sunt. Et uideatur quidem esse exasperatio: omnia autem singulari dispensatione

C tione contingunt, ita ut unusquisque congruum sibi sortitur, quod & factum est. Et aliter: Etiam oportebat non oēs in equali honore esse, sed alij quidem præcellere, alium uero subditum esse, & hoc suam dispensationem habet. Nam Cyprij nequaquam se tales exhibuerant, sicut Antiocheni & reliqui.

Et alij magis opus habebant tenentur, alij uero seueritate. **d** In opus non. Beda. Quoniam in fronte aciei se constituens nimis tepide steterat, merito Paulus eum abiicit, ne illius quasi contagione aliorum vires corrumpentur.

e Dissensio. Non in hoc delinquebant, quia non omnis commotio est peccatum, sed irrationabilis, & quæ iuste non fit.

*** Chrysostomus.** Exacerbatio non fuerit mala quando pro talibus unusquisque contendit, idque iusta cum ratione. Itaque si quis illorum exacerbatus quod suum, & quod in suam gloriam quaesiuisset, bene si autem uterque uolebat, docere, & instituere, & hic quidem hanc, ille autem aliam uiam ingressus est: quale hoc fuerit crimen? Multa etiam humana ratione faciebant. Non enim fuerunt lapides, uel ligna

Et uide Paulum etiam accusantem, et causam dicentem Reuerbatur enim Barnabam præ magna modestia, utpote, quia in talibus sibi communicat, et cum ipso fuerat, sed non sic reuerbatur, ut propterea quod oportebat curare negligenter. Uter igitur melius consuluerit, non est nostrum pronunciare, sed quod magna fuerit Dei ordinatio, quande quidem hi quidem secundam uisitationem assequuti sunt illi autem nullam.

Assumptio

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et fornicatione. Quam erronee licitam esse putatis, & ideo abstinendum est ab ea, non solum propter amicabilem societatem cum Iudæis, sed propter necessitatem salutis. Cætera patent usque ibi.

2 Gausi sunt super consolatione. Eo quod expediti erant à legis onere.

3 Iudas autem & Syllus cum & ipsi essent propheta. Id est, illuminati à Deo prophetia dono.

4 Verbo pluri. consolati sunt fratres. Referendo ea quæ erant in epistola ad maiorem affirmationem.

5 Confirmauerunt. Eos in fide. Cætera patent usque ibi.

6 Visum est Syllæ ibi remanere. Tota ista litera usque ibi: Paulus autem, exclusiue, non est in Græco, nec in libris correctis, sed primo fuit appolita per modum glossæ, eo quod postea subditur, quod Paulus exiens in Antiochia accipit Syllam in socium, & postea inserta est textui per imperitiam scriptorum.

7 Docentes & euangelizantes cum alijs pluribus uerbum domini.

Ad plenioram instructionem & confirmationem credentium.

8 Post aliquot autem dies. Superius descripta est publicatio euangelij per Paulum in societate Barnabæ, hic consequenter ponitur eadem publicatio per eum in societate Syllæ. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur Pauli & Barnabæ separatio, secundo ipsius & Syllæ associatio, ibi; Paulus uero. Circa primum dicitur.

9 Dicit

9 Dicit Barn. ad Paulum, Qui de salute hominum erat ualde siliticus.

10 Reuertentes uisitemus fratres per uniuersas ciuitates. Et sic sequitur.

11 Quomodo se habeant. Ut uideamus si firmiter stent.

12 Barnabas autem. In hoc contentiens.

13 Uolebat secum assumere & Ioan. Eo quod sibi familiaris erat.

14 Paulus autem rogabat eum, Scilicet Barnabam, ut abstinere à societate Ioannis.

15 Ut qui discessisset ab eis de Pamphylia. Ut habetur superius 13. cap. Discesserat enim timore periculorum imminentium uel amore nimis carnali ad matrem manentem in Ierusalem, uel forte causa utriusque, propter quod Paulus eum reuerebat. Nam illi qui uadunt ad prædicandum debent esse ualde firmi, & a amore carnali segregati, & maxime quando uadunt inter infideles & persecutores, sicut erat in proposito.

16 Facta est autem dissensio ita ut discederent. Non tamen contrarietate: quia quilibet eorum respiciebat ad bonum, tamen alia & alia motus ratione, & hoc etiam contigit, quia per hoc maior fructus prædicationis factus est, eo quod prædicauerunt in pluribus locis.

17 Et Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret in Cyprum. Ubi de erat oriundus, ut habetur super. 4. capit. ut confirmaret eo in fide.

Paulus

a *Assumpto Mar. Beda.* Qui affinitate sibi coniunctus erat. leguntur enim fuisse consobrini. Barnabas à Paulo dimissus patriam insulam repetijt & nihilominus opus euangelij sibi iniunctum exercuit.

b *Electo Si Raban.* Adhoc remanere eum fecit dominus, iuxta illud: Visum est autem Silæ ibi remanere, vt Paulo cooperatoreretur sicut Marcus Barnabæ. fuit enim in hoc diuinũ consiliũ.

* Chrysostomus. *Paulus vero electo Sila, &c.* Admirabilis est hic vir, et valde magnus, plurimumque profuit Marco pugna hæc. Severitas enim Pauli conuertit illum, benignitas vero Barnabæ fecit, ne porro relinqueretur et ita certat quidem, ad vnum autẽ finem tendebat utilitas. Etenim videns Paulum velle diuelli, valde territus est: et condẽnauit seipsum. Et iterum videns Barnabam sic sibi opulantem, valde illum dilexit: corrigebaturque discipulus præceptorum pugna: tantum abfuit ne offenderetur. Etenim si propter honorem sui ipsorum fecissent, merito offensus fuit: quum autem propter alterius salutem, et propter vnum contentum, ita vt declareretur eum, qui eum honorari bene cõsultuisset: quid absurdum? Vide sapientiã Pauli, non prius transijt ad alias ciuitates, priusquam eas quæ acceperunt verbum, visitasset.

c *Præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* * Clemens Romanus. Omnia secundum tradita nobis mandata perficere possitis, scientes quod qui nos audit Christum audit, et qui Christum audit, is Deum et patrem ipsius audit. * Iustinus Martyr. Quærite vero cur non dixerit propheta causam heruin, (asportationis scilicet ossium Iosephi, et præcepti de non tangendo mortuo) perinde est, ac si quæras, cur non omnia scripta, explicata tradita sint ab his qui ea tradiderunt, cum in rei narratione aperte contineretur rei sensus, ideoque non visum est scripturæ cum enucleate declarare.

* Cyrillus Hierosolimit. Videte itaque fratres, vt seruetis traditiones quas nunc accepistis, et in latitudine cordis eas describite, vt cum pietate illas custodiatis. Ne quando vacillantes aliquos inimicus dissoluat, ne quis hæreticus ex his quæ tradita sunt, aliquid euerat.

* Chrysostomus & Theophylactus. Hinc patet quod non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine litteris, eadem vero fide digna sunt tam illa quam ista. Itaque traditionem quoque ecclesiæ fide dignam putamus. Traditio est, nihil quæras amplius.

* Tertullianus. Et quamdiu per hanc lineam serram reciprocabimus, habentes obseruationem inueteratam, quæ præueniendo statũ fecit. Hanc si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, q̄ sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim vsurpari quid potest, si traditũ prius

prius nõ est? Etiã in traditionis obreitu exigẽda est, inquit, D authoritas scripta. Ergo quæramus an et traditio non scripta non debeat recipi? Plane negabimus recipiẽdã, si nulla exẽpla præiudicent aliarũ obseruationũ, quas sine vilius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetu-

dem assumpto Marco nauigaret Cyprum, + paulus vero electo Sila profectus est, traditus gratiã Dei à fratribus. Perambulabat autem Syriã & ciliciam, confirmans ecclesiam, præcipiens custodire præcepta apostolorum & seniorum. d. nis patrocinio vindicamus. Denique vt à baptisinate ingrediar. Aquam adituri, ibidem, sed et aliquãto prius in ecclesia, sub antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo, et pompæ, et Angelis eius. De hinc termergitamur, amplius aliquid respondentes, quam Dominus in euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis, & mellis concordiam prægustamus. Exque ea die, lauachro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistię sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam ante lucanis cœtibus, nec de aliorum manu q̄ præiudicium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalicijs, animi die facimus. Die Dominico ieiuniũ nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadẽ immunitate à die Paschæ in Pêtecosten vsq; gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri, aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum, atq; promotum, ad oẽm aditum, & exitum, ad vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum, si legẽ, expostules scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi prætenderet auctrix, cõsuetudo confirmatrix, & fides obseruatricis. Rationem traditioni, consuetudini, fidei, patrocinaturã aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui perspexerit disces. Interim nonnullam esse credes, cui debeatur obsequium.

* Cyrillus Alexandrinus. Fundamenta proxima & viciniora nobis intelligi possunt Apostoli, & euangelistæ oculati testes, & ministri sermonis, facti in confirmationem fidei. Nam vbi cognouerimus ipsorum traditiones esse sequendas, rectam & minime alienam aut deuiam à Christo scruiabimus.

* Gregorius. Hęc sedes Romana speculationem suam toto orbi indicit, & nouas constitutiones omnibus mactit, & oium personarum seruitio caret, ita præfatus locus, remota omni consuetudine pessima regum, antistitum, Iudicum, exemplum diuinæ religionis & honestatis ceteris exhibeat monasterijs, & super ea plena gaudeat libertate. Cuius rectores, & filij præsentis et successuri tantum sub regum custodia positi admonitionẽ sancti Petri, et successorum suorum, huius sanctæ Romanæ sedis pontificum autoritate proclamant, et si incumbit necessitas adeant.

* Idem. Sciens quippe eam Apostolicę sedis reuerentiam à fidelibus exhiberi, vt quę eius fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicite vsurpationis molestia quaterentur.

CA-

sup. 15. g.

Idem cap. 4.

Lib. 4. in Eua.

Lib. 12. epist. ex regitro. Indict. 7.

Lib. 7. epist. epist. 115. indict. 2.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Paulus vero.* Hic consequenter ponitur prædicatio Pauli cũ Sila. Circa quam primo ponitur multiplex Pauli discursus per orbem ad prædicandum, secundo eius recursus in Ierusalem ad tolerandum, vt vbi persecutus fuerat ecclesiam, ibi pro ea sustineret persecutionem, secunda incipit 19. cap. ibi. *His autem ex.* circa medium cap. prima in duas: quia primo ponitur discursus Pauli ad confirmandum conuersos, secundo ad conuertendum nondum conuersos. se. cap. ibi. *Transcuntes autem.* Prima adhuc in tres quia primo discursus ad confirmandum incipitur, secundo asso-

do associatio Timothei interponitur, in principio seq. cap. tertio discursus ad conuertendum resumitur, ibi. *Cum autem pertransisset.* Circa primum dicitur. *Paulus vero. Si.* in socium pro Barnaba, profectus est ad prædicandum.

- 2 *Trad. gra. Dei.* Id est, recommendatus.
- 3 *Afra.* Pro eo deuote orantibus.
- 4 *Tiram. autem Sy. & Ci. con.* Quos ante cum Barnaba iustituerat.
- 5 *Præcipiens cu. præ.* Posita cap. præc. ad vnionem Gentilium & Iudæorum.

NICO-

ADDITIO.

In cap. 15. Vbi dicitur in Postil *Et suffocatis & sanguine, &c.* hunc enim cibum conuerti de Iudaismo abhorrebant. Carnes animalium suffocatorum Hebræi credũt esse illicitas ad

ad esum, & hoc habet per traditiones Thalmudicas, & ideo per decollationes ea interficiũt. In quo etiam Saraceni eos sequuntur, vnde non abstinent à talibus carnibus, quia eas abhorrent, sed quia eas æstimant illicitas.

CAPVT XVI.

Pervenit. Sequitur. *vidua* f. Rabanus. Vel Iudææ, & Iudæam eam fuisse apparet ex hoc quod ait patre Gentili. *Et circumdedit eum.* Chrysostomus. Dignum est ut obstupescamus Pauli sapientiam, qui tantopere pugnauit propter circumcisionem qui omnia mouerat, & non prius desinit, quam correxisset confirmatum dogma. Circumcidit discipulum, non solum alios non prohibet, sed etiam ipse hoc facit, & ita omnino ad utilitatem spectabat, & nihil cum animi precipitatione agebat.

Lib. de prescript. aduer. hæres. c. 24.

Tertullianus. Sed quoniam peruersissimi isti (heretici) illam reprehensionem ad hoc obtendunt, ut spectam faciãt doctrinam superiorem, respondebo quasi pro Petro: ipsum Paulum dixisse, factum se omnibus esse omnia, Iudæis Iudæum, non Iudæis, non Iudæum ut omnes lucrifaceret. Adeo pro temporibus, & causis, & personis quadam reprehendebat, in quæ & ipsi æque pro temporibus, & personis, & causis commitebant, quemadmodum si & Petrus reprehenderet Paulum, quod prohibens circumcisionem, circumciderit ipse Timotheum. Viderint qui de Apostolis iudicant.

Non quod figura legis post veritatem euangelij aliquid utilitatis afferrent, sed ne per occasionem Gentium Iudæi a fide recederent, quibus umbra vetus paulatim tollenda erat, sicut Gentibus idololatria. Legales vero umbræ, quia a domino institutæ interdum ab apostolis illo tempore sunt usurpatæ pro declinanda Iudæorum perfidia: Gentilis autem institutio a sathana reperta, a sanctis nunquam est recepta.

Raban.

Raban. Timotheum circumcidit pro scandalo Iudæorum, ne legem Moyli videretur dånare, sed eam quasi nõ necessariã Gentibus non imponere. Tunc nõ circumcidit, ne occasionem circumcidendi acciperent Gentes ab eo. Et hoc est quod dicit: Sed propter subintroductos fratres falsos &c.

Rabanus. *Propter Iudæos*, ne ipsum persequerentur, vel Timotheum, vel ne offensa fide alienaretur. *Custodire dog. quæ erant.* Rabanus. Non prædicabãt quod ipsi fecerant, sed quod propter voluntatem Dei apostoli decreuerant. Et est exemplum recte docendi etiam quod non feceris.

Rabanus. In figura huius facti feminalibus induebãtur sacerdotes, velut seminatæ et opus non facturi. *Et eccle. q. iãe.* Rabanus. Hoc est sæpe dictis capitulis quæ narrationibus seruatur.

Vetati sunt. Beda. Terribilis Deus in consilijs super filios hominum. Quidam se magistrum seque per omnia promittit, nec permittitur. Alter se qui iustus, sepe hie patrem prohibetur. Inuitus ac repugnans

trahitur Saulus. Cornelio precibus & eleemosynis insistenti, velut remunerationis vice via salutis ostenditur. Et Deus qui nouit corda, beneficij gratia doctorem remouit ab Asia, ne sanctum detur canibus, & cor iniquum de cõtempna prædicatione grauius iudicetur.

Tentabant ire. Rabanus. Permittuntur apostoli velle, sed non ire, ut appareat infirmitas humana, quod diuino consilio sit subdita di. Fiat voluntas tua. Referuntur prouincie: quibus apostoli vetantur, ut alij prædicent in eis ut Ioanne & Philippus in minori Asia euangelizauerunt, Lucas in Bithynia, &c.

Vir Maced.

erat licitum vitauit scandalum Iudæorum. Titum qui Gentilis erat ex patre & matre non circumcidit, ut habetur Gal. 2.

Cum au. Hic resumitur prædicatio ad confirmandum credentes, & patet litera vsque ibi.

Et ec. qui. c. f. Ita quod augmentabantur fideles, & merito numero.

Transf. Hic consequenter describitur prædicatio Pauli a conuersionem infidelium, & primo ostenditur in quibus regionibus prohibiti sunt prædicare, & hoc ex diuina reuelatione licet in Asia & Bithynia, quia pro tunc maior fructus imminere in alijs locis prædicando, & patet litera.

Cum au. per. Hic consequenter ostendit in quibus regionibus prædicauit Paulus, quia primo prædicauit in regno Macedonia, secundo in quibusdam alijs partibus Græciæ, secunda in partibus ibi. *Qui au. deducebant* Prima in duas, quia primo describitur vocatio Pauli ad Macedoniam, secundo eius prædicatio ibidem, ibi: *Eramus aut.* Cuius primum dicitur. *Cum au. per. M. de. t.* Nomina sunt ciuitatum extra Macedoniam.

Et visio &c. ostensa est. A Deo.

Vir Mace.

CAPVT XVI.

Deruenit autem in Derben & Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre gentili. Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant & Iconio fratres. Hunc

voluit paulus secum proficisci, & assumens circumcidit eum propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes, quod pater eius erat gentilis. Cum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab apostolis & senioribus qui erant Ierosolymis. Et ecclesiæ quidem confirmabantur fide, & abundabãt numero quotidie.

Transeuntes autem phrygiam & Galathiæ regionem, vetati sunt a spiritu sancto loqui verbum in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, & non permisit eos spiritus Iesu. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, & visio per noctem paulo ostensa est.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVI.

- 1 **P**ervenit. Hic ponitur associatio Timothei, cum dicitur.
- 2 **Ecce d. f.** Scilicet notabilis in fide & moribus.
- 3 **Mulieris vid. fidelis.** Id est. credentis in Christum.
- 4 **Huic te. bon. d.** De fide & moribus. Ex quo patet, quod in sanctitate erat famulus.
- 5 **Hunc vo. Paul. se. prof.** Ad prædicandum verbum Dei.
- 6 **Et assu. e. eum. pro. Iu.** Id est, ne scandalizaret eos ducendo se eum hominem in circumcisum de matre Iudæa natum. Nec ista circumcisio fuit hæta, ut dicit Hieron. sed vera, ut dicit Aug. quia illo tempore nati de Iudaismo & conuersi ad Christum, poterãt licite legalia seruare proles enim sequitur ventrem, & quia maior est certitudo de matre quàm de patre, & ideo quamuis pater eius esset Gentilis, reputabatur tamen Iudæus.
- 7 **Sciant e. n. q. p. i. Gen.** Hoc autem dicitur, quia simpliciter erat notum quod pater non permisit eum circumcidi. Sic igitur Paulus eum circumcidendo non male fecit, quia per hoc quod erat

MORALITER.

- 1 **Pervenit, &c.** 4 **Huic te.** Ex hoc patet, quod socius prædicatoris euangelij debet esse boni nominis, & idoneus in scientia & vita ut possit eum adiungere, propter quod in huius figura dicit Deut. 12. b. Nõ arabis simul in boue & asino, quia prædicatori in agro domino collaboranti, non debet socius stolidus aut insufficientis assignari. 10 **Trans. au. &c. v. f. a. f. l. v.** Idem dicitur consequenter de Bithynia. Verbum enim Dei subtrahitur duplici causa. Una est, quando populus est obstinatus in malo, & sic dicitur

Subtrahitur per unum Dei propter duo.

dicitur Ezech. 3. g. Et eris mutus, nec quasi vir obiurgas, quia eris exasperans est. Et hoc significatur per Aliam, quæ interpretatur sustollens, id est, repellens Dei verbum. Alia est quæ populus est sufficienter instructus, & labor prædicantis est ali necellarius, & sic Saluator Luc. 4. g. dixit turbis eum detinere lentibus, quia & alij ciuitatib. oportet me euangelizare regnum Dei. Et hoc significatur per Bithyniam, quæ interpretatur virtus filia, talis autem est plebs sufficienter instructa.

† *Descenderunt Troadem. &c.*

Vir Mace.

a *Vir Macedo.* Angelus illius generis assimilatus viro Macedoni, ppriate linguæ, vel forma facciali, vel iudicio verbi.
b *Erat stans & deprecans eum.* * Chrysof. Non dixit impetrans, sed obsecrans, hoc est pro illis qui indigebat hac cura.
c *Adiuua nos.* Rabanus. Hoc ex persona hominis dictum, non enim angeli humano auxilio indigēt, Vel hoc dicit angelus propter illos quibus p̄sident, vt baptizentur & salui fiant. Dicendo.

Adiuua nos. Ostendit. Macedones vel angelos à Deo inspirari, vel aliquos doctores cœpisse doceri.

d *Samothraciam.* Thracia, Neapolis, & Philippi ciuitates sunt.

e *Colonia.* Beda. Est quæ defectu indigenarum nouis cultoribus impletur, vnde à cultu agri colonia dicta est.

f *Aliquot conferentes.* In quibusdam libris inuenitur. Conferentes verbū domini die sabbati.

g *Die autem sabbathorum egressi sumus, &c.* * Chrysofomus.

Vide iterum Paulum Judaizantem, temporisque ac loci rationē habentem. Vbi putabatur, inquit, oratio esse: non enim solum vbi Synagoga erat, sed etiam foris precabantur, ita vt locum segregarent, quoniam crassiores erant Iudæi: die autem Sabbathorum quando vtriusque erat & turbam concursuram.

h *Purpuraria.* Beda. Regina induta regali purpura, vel purpurae textrix, vel purpuram vendens, significat ecclesiā, quæ purpuram vendit, dum sanguinem pro Christo fundit, vt vitam mercari possit. Purpura recte sanguinem colore & natura designat quia de sanguine conchyliorum est confecta.

a Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum, dicens: ^a Angeli semper stare dicuntur. ^b Ex forma humana.

c Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autem visum vidi, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus euangelizare eis. Navigantes autem ^a Velox obedientia per statim notatur. ^b Hic Lucas ostendit se fuisse comitem Pauli.

d à Troade recto cursu venimus Samothraciā, & sequenti die ^a Plenis velis.

e Neapolim, & inde Philippos, quæ est prima pars Macedoniae ciuitas colonia. Eramus autē in hac vrbe diebus aliquot ^a Veniētib; à mari prima occurrit.

f conferentes. Die autem sabbatorum egressi sumus † foras ^a Id est, locus aptus locutioni predicantium vel predicationi orantium.

g portam iuxta flumen, vbi † videbatur oratio esse, & ^a Ostendit quod orationem vocauit locutionem.

h dentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quædam mulier nomine Lydda ^a Natura, vel lege audita à Iudæis. ^b Verum. ^c Obiit fidei. ^d Diaboli: corda claudit, sed Deus aperit. purpuraria ciuitatis Thyathiræ ^a Flebis illius ciuitatis.

i nolens Deum audiuit, cuius dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset & domus eius, deprecata est dicens: Si iudicatis me fidelem domino esse, introite in domum meam, ^a Id est, si digna sum, vt in me habitet Deus & maneat, introite & manete.

k & manete. Et coegit nos. Factum est autem euntibus ^a In domos Gentilium non consueuerant intrare causa Iudæorum.

l delis mulier. ^a Mentione alicuius inuicabili.

k *Coegit nos.* Rabanus. Hic datur exemplum, vel duo exempla dantur: vnum hospites cogendi, alterum ad nuper conuersos intrandi.

h *Purpu-*

g *Puellam F*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vir Macc.* Id est, similitudo viri habentis habitum & effigiem Macedonis.
- 2 *Transiens &c. ad. n.* Annunciando nobis viam salutis.
- 3 *Vt autem &c.* Quia Paulus fuit certificatus, quod non erat visio vana, sed à Deo immittā: & de hoc socios suos certificauit. Cætera patent vsque ibi.
- 4 *Et inde Phi.* Ciuitas est denominata à Philippo rege Macedonum patre Alexandri magni.
- 5 *Quæ est pri.* Est enim prima ciuitas occurrens exeuntibus de mari, ex illa parte qua Paulus cum suis sociis exiit.
- 6 *Ciuitas colonia.* Dicitur autem colonia, quia defectu indigenarum repletur colentibus alijs, ideo sic nominatur à cultura agri.
- 7 *Eramus autem.* Descripto accessu ad Macedoniam, hic consequenter describitur prædicatio facta ibidem, & primo in Philippis ciuitate: secundo in Thessalonica, quæ etiam est ciuitas Macedoniae, vt dicit Hierony. in prologo super primam epistolam ad Thessalonicensis, secunda pars incipit se. cap. Prima in duas, quia primo ponitur Pauli prædicatio, secundo insurgens persecutio ibi. Factum est autem. Circa primum dicitur. *Eramus autem in hac ur.* Scilicet Philippis.
- 8 *Diebus ali. con.* Volebat enim Paulus considerare conditionem populi priusquam proponeret verbum.
- 9 *Die autem sabba. &c. per. iu.* Quietis ab operibus in quo magis

- gis congregatur populus.
- 10 *Vbi v. esse.* Id est, locus aptus ad orandum & prædicandū.
- 11 *Loqueba. mul.* Solent enim magis esse deuotæ quam viri.
- 12 *Et quæ m. n. Lyd.* Exprimitur autem eius nomen ad maiorem historię certitudinem.
- 13 *Purpuraria.* Quia purpuram vendebat quæ est res preciosa, erat enim diues, vt patet in sequen.
- 14 *Ciuitatis.* De hac ciuitate dicit Apoc. 2. e. Et angelo Thyathiræ ecclesię scribe. De hac enim ciuitate erat hæc mulier oranda, sed manebat in Philippis, quæ repleta erat alijs colonis vt dictum est.
- 15 *Colens Deum.* Iam enim ante conuersa fuerat de Gentilitate ad Iudaismum, in quo colitur vnus Deus.
- 16 *Cuius dominus.* Homo enim non potest nisi exterius credenda proponendo, sed Deus docet interius mentem illuminando, ideo dicit prædicatoribus, Ioan. 15. a. Sine me. n. p. f.
- 17 *Cum autem ba. es. d.* Id est, familia quæ erat magna, ideo subditur postea.
- 18 *Introite & ma.* Vt ibi quiescatis & reficiamini, non tantum vna die, sed pluribus hoc enim importat mansio, & sic patet eam diuitem fuisse, & etiam valde deuotam, ideo subditur.
- 19 *Et coegit nos.* Precibus valde efficacibus.
- 20 *Factum est.* Hic consequenter describitur insurgens persecutio, cuius primo ponitur occasio cum dicitur. *Factum &c. ado.* id est, ad locum orationis.

Puellam

MORALITER.

- 1 *Vir Macc.* Quæ interpretatur orientalis, & ideo significat personam, vel gentem quæ cognoscere incipit fidei lumen, & desiderat amplius edoceri, propter quod Paulus, id est, prædicator euangelicus debet ad talem gentem vel personam accedere & eam docere, sicut & Petrus ad Cornelium accessit & eum instruxit, vt dictum est sup. 10. cap.
- 12 *Et quæ m.* Sequitur.

- 17 *Cum autem.* Per hoc enim quod precibus suis coegit Paulum domum suam intrare, & sibi cum socijs suis necessaria ministrare, significatur quælibet persona Christiana, quæ de suis facultatibus ministrat Christi membris, & illis potissime qui annunciant verbum salutis.
- 20 *Factum est, &c.* Per hoc aut, q Paulus prohibuit se & socios laudari à dæmone in illa loquente, sicut etiam Christus Mar. 1. c. dæmoni dicenti. Scio q sis sanctus Dei, silentium imposuit,

A *a Puellam quam. b. f. phy. & Chryf. st. mus. Dic oro mihi, quis hic est daemoneus? Deus, inquit, Phyton, à loco sic dicitur. Vides quod & Apollo daemoneus est?*

Rabanus Phyton nomen maligni spiritus, per quem Phytonissa hoc agunt, ut mortuus ad locutionem & diuinationem per incantationem suscitent.

1. Reg. 28. c.

Beda. De phytonica diuinatione in libro Regum inuenitur, ubi rogante Saule Phytonissa vel anima Sanuclis, ut pro ea potius spiritum mittendum mitteret ab inferis, quod genus magica ab Apolline Phytonio reperitur, & ab eius cognomine dicitur sic vocatum, cui Hebræum cuius nomen congruit: quia Phytona os abyssi dicitur.

B

Beda. Qui purpurariam ecclesiam aduauit, ipse Phytonissam immundo ore magnalia Dei predicantem diserte puniens arte sua priuauit. Hæc est enim potestas apostolorum, ut quæ ligauerunt super terram, sint ligata & in celo, & e conuerso.

Math. 16. c.

b *Subsecuta Paulum.*

Rabanus. Quamuis oluisset, non in facie, sed post eos clamat scemineam feruens pudicitiam.

c *Isti homines.* Beda. Non est voluntatis ista confessio, sed timore spiritus sancti cogente vera spiritus mendax loquitur: non ausus luce præsentis suas tenebras celare.

d *Præcipio & c. exiit.* Beda. Bani. Qui fidem impugnabat arte priuatum excecauit. Hanc qua (peruersa licet mente) vera loquebatur, arte solummodo priuauit: quia indignum erat ut uerbum euangelij spiritus immundus nunciaret. Exire & filite præcipit: quia demones & cum tremore debent Deum confiteri, non laudare cum gaudio.

* Chrysof. Quid? nunquid & daemone hæc loquebatur, & Paulus prohibuit? & ille maligne agebat, & hic prudens.

C

Voluit enim hunc non esse dignum fide. Si. n. admittit illius

lius testimonium Paulus, multos et fideles decepsit, ut potest ab illo approbatus, Proprie ita sustinet quæ per se dicuntur, ut sine illi fiat. Et ipse permissione quidam usus ad illius intentionem. Igitur primum quidem admissit Paulus, & respicit non uolens simpliciter iniecere signis, Vbi autem perseverauit hoc dicere diebus multis, &

a nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiritum phytonem obuiare nobis, quæ quæstum magni præstabat

a *Diuinationis precio.*

b dominis suis diuinando. Hæc subsecuta Paulum & nos, clamabat dicēs. Isti homines sancti Dei excelli sunt, qui annunciant uobis uiam salutis. Hoc autem faciebāt multis diebus.

a *Quamuis sint humiles, tamen excellit eorum Deus cui se trahunt.*

b *Seruos Dei & Deum eius se & doctrinam breuiter laudat.*

c Videntes autem domini eius, quia exiuit spes quæstus eorum apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes, & offerentes eos magistratibus dixerunt: Hi homines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudæi, & annunciant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrit plebs aduersus eos, & magistratus, & scissis tunicis eorum iusserunt ut uirgis eos cederent. Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

d Dolens autem Paulus & conuersus dixit spiritui: præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea, Et exiit eadē hora.

e Videntes autem domini eius, quia exiuit spes quæstus eorum apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes, & offerentes eos magistratibus dixerunt: Hi homines conturbant ciuitatem nostram, cum sint Iudæi, & annunciant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrit plebs aduersus eos, & magistratus, & scissis tunicis eorum iusserunt ut uirgis eos cederent. Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

f Cum simus Romani. Et cucurrit plebs aduersus eos, & magistratus, & scissis tunicis eorum iusserunt ut uirgis eos cederent. Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

g Et cucurrit plebs aduersus eos, & magistratus, & scissis tunicis eorum iusserunt ut uirgis eos cederent. Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

h Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

i Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

k Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

l Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

m Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

n Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

o Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

p Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

q Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

r Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

s Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

t Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

u Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

v Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

w Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

x Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

y Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

z Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

aa Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ab Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ac Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ad Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ae Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

af Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ag Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ah Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ai Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

aj Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

ak Et cum multas plagas eis intulissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorē carcerem, & pedes

f *Cum simus Ro.* Beda. Iam decretum erat à Romanis, ne quis Deus rec peretur, nisi approbante senatu.

g *Et cucurrit plebs aduersus eos.* * Chrysof. Inconsiderantiam, non exquisierunt, neque communicarunt sermones, quamuis tanto miraculo facto adorare oportebat ut seruatores & benefactores habere, nam si pecunias volebatis, quare his diuitijs inuentis non accurristis? Possē demones abigere clariore reddidit, quam ipsis credere. Ecce & hic signa sed pecuniarum cupiditas plus ualuit.

h *Miserunt eos in car.* Rabanus. Et per hoc maior uirtus est liberantis. Ad idem spectat & quod sequitur. Misit in interiorē carcerem, & pedes eorum strinxit ligno.

* Chrysof. Itaque Paulus quidem totum fecit, & micula & doctrinam, periculorum autē & Silas particeps fuit.

Medi

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Puel. & c. Phy.* Id est, diuinantem: non enim ista puella erat Phytonissa sicut illa mulier Phytonissa, de qua habetur 1. Reg. 28 a. Illa enim non erat obfessa à dæmone, sed per artem magicam faciebat apparere dæmonem in similitudine alicuius mortui ad dandum responsum de occultis, ut dictum fuit ibidem: ista uero (imo dæmon) existens in ea dabat responsa, quia multa sunt à dæmonibus cognita quæ hominibus sunt occulta, & hoc modo respondendo, *præ. ma. quæ.*

2 *Clama.* Dicit hoc glo quod timore spiritus sancti cogente spiritus mendax uera loquebatur. Sed hoc non uidetur uerum, quia subditur.

3 *Dolens & c.* Non doluisset de hoc si spiritus sancto cogente factum fuisset, nec illud impediisset. Propter quod uideat melius dicendum, quod Paulus imposuit illi puellæ silentium eiciendo ab ea dæmonium eo modo quo Christus homini habenti spiritum immundum & dicenti ei: scio quia sis sanctus Dei, dixit. *Obmutif. e. & cxi de hom. ne.* Marc. 10. hoc enim fecit Christus, ne ueris falsis miseret, sicut uenenum sub melle propinatur, & quia uolebat testimonium sanctitatis à dæmone, ne per hoc daretur apparentia dicto Phariseorum, qui dicebant eum facere miracula in Beelzebub principe dæmoniorum. Et eadem causis Paulus hoc erexit dæmonium, quia imponebatur sibi & aliis apostolis quod uerentur magicis artibus.

4 *Videntes autem.* Posita occasione, hic consequenter subditur persecutio, & secundo diuina liberatio, ibi. *Media autem nocte.* Circa primum dicitur. *Videntes autem & c.* Et per consequens dolentes de damno temporali.

5 *Apprehendentes Pau. & c. per du. in forum.* Vbi tractabantur lites.

6 *Ad principi. ci.* Ut punirent eos tanquam malefactores, id subditur, eos accusando.

7 *Hi homines contur. ciuit.* Ideo sunt digni morte tanquam auersarij reipublicæ.

8 *Et an. morem & c.* Scilicet Iesum Christum esse Deum.

9 *Cum si. Ro.* Iam enim erat decretum à Romanis, ne quis reperetur Deus, nisi approbante senatu.

10 *Et cucurrit plebs aduer.* Moti impetu passionis, & non ducunt rationis.

11 *Et magistratus, & scissis tunicis.* Scilicet Pauli & Silæ contemptibiliter.

12 *Iusserunt uirgis eos ca. cru.* Et ad augmentum crudelitatis subditur.

13 *Et cum mul. & c.* Et patet litera.

14 *Miserunt eos in carcerem.* Qui erat fortior & grauior.

15 *Et pedes eorum strin. lig.* Ad maiorem securitatem, pone eos in cyppo.

^a *Media autem nocte, &c.* Orandum est media nocte & in periculis seruanda diligenti orationis.

³ *Chrylostomus.* Quid illis animabus conferendum? Multis plagis acceptis flagellati sunt, contumelios affecti sunt, extreme periclitati sunt, in neruum coniecti sunt, inque carcerem interiorum, & neque sic dormire poterant, sed tota nocte vigilant. Videntis quantum bonum sit afflictio? nos autem & in mollibus lectis, & metu territi, totas noctes dormimus, fortassis propterea infomes manserunt, quoniam in periculis fuerunt. Nunquid somni tyrannis illos cepit? nunquid dolor infligit: nunquid merus consternatos reddidit? Atqui hæc quæ illos excitabant alacresque faciebant etiam magna voluptate implebant. Media autem nocte, inquit, orantes laudabant Deum, audiebant autem illos vinciti. Nouam enim videbatur esse, ac admirabile.

^b *Terra motus factus est ma. &c.* Beda. Deuotio orantium & virtus orationis exprimitur, quia illis in carcere hymnos canentibus, laus eorum terram mouet: carceris fundamenta concutit, ostia aperit, catenas vincitorum soluit.

⁴ *Chrylost.* Terræmotus factus est, ita ut custos è somno excitaretur, & ianua apertæ sunt, ut factum fieret mirabile.

^a *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.*

^a eorum strinxit ligno *Media autem nocte paulus & Silas adorantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant.*

^b Subito vero terræmotus factus est magnus, ita ut mouerentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt. Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato

^c gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vincitos. Clamauit autem paulus voce magna dicens. Nihil feceris tibi mali, vniuersi enim hic sumus. Pétitoque lumine introgressus

^d est, & tremefactus procidit paulo & Silæ ad pedes, & producens eos foras ait: Domini, quid me oportet facere ut saluus

^e siam? At illi dixerunt. Crede in dominum Iesum & saluus eris tu & domus tua. Et locuti sunt ei verbum domini cum omnibus qui erant in domo eius, & tollens eos in illa hora noctis,

^f lauit plagas eorum, & baptizatus est ipse & omnis domus eius continuo. cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit

^g eis mensam, & letatus est cum omni domo sua, & credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores dicentes. Dimitte homines illos. Nunciauit autem custos carceris verba hæc paulo, quia miserunt magistratus ut

^h dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace. paulus autem dixit eis: Quæsumus nos publice & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?

ⁱ Velocitas obedientiæ signatur. Nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.

^j *Cumque perduxisset, &c. apposuit eis mensam, &c.* Rabanus. Optimum vtriusque exemplum, ingressus domus & mensæ appositio.

^k *Non ita,*

Hæc vinciti non videbatur, alioqui fugissent. Orantes omnes.

^l *Alleg.* Qui omne gaudium extimat cum in tentationes variis inciderit, libenterque gloriatur in infirmitatibus suis, ut in eo habitet virtus Christi, hic cum paulo & Sila in carcere Deum laudat, di. cum propheta: *Tues refugium meum à pressura quæ circumdedit me, exul me.* &c.

^m *Cl. autem Pau. Nihil se. &c.* Rabanus. Magna vox est, quæ scientia occultorum declaratur: nouerat enim etiam in tenebris illum qui volebat se interficere, & inimico custodi perire.

ⁿ *Procidit, &c.* Rabanus. Propter potentiam & scientiam: potentia quia terræmotu ostia sunt aperta, scientia, quia cognouit paulus cur se vellet interficere: ideo præ omnibus paulo & Silæ procidit ad pedes.

^o *Lauit plagas eorum.* Beda. Pulchra varietas: quibus plagas lauit per eos plagas criminis amittit.

^p *Continuo.* Rabanus.

^q *Quæsumus nos publice & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?*

^r *Quæsumus nos publice & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?*

^s *Quæsumus nos publice & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?*

^t *Quæsumus nos publice & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?*

^u *Quæsumus nos publice & indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos eiciunt?*

NICOLAUS DE LYRA.

¹ *Media autem nocte.* Hic consequenter ponitur eorum liberatio, & primo miraculo diuino, secundo humano mandato ibi: Et cum. Circa primū dicitur. *Media autem nocte Paulus & Silas adorantes.* Secundum illud psal. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.*

² *Subito vero &c.* Ad ostendendum orationis eorum virtutem, & ad incutiendum hominibus domini timorem.

³ *Expergefactus autem custos carceris.* Ex terræmotu.

⁴ *Euaginato gladio vo. se. in. &c.* Ne propter euasione pauli & Silæ de quorum diligenti custodia habuerat præceptum strictum & speciale, puniretur graui & contempribili morte.

⁵ *Clamauit autem Paulus.* Sciens per spiritum causam quare volebat se interficere.

⁶ *Et tremefactus.* Cognoscens terræmotum diuina virtute factum.

⁷ *Procidit paulo & Sila ad pedes.* Ad quorum orationem fuerat factum miraculum, & quia à morte fuerat liberatus per pauli verbum.

⁸ *Et producens eos foras. Carcerem.*

⁹ *Ait*

MORALITER.

ostenditur quod prædicator verbi diuini vitare debet laudes malorum hominum qui sunt membra diaboli, quia sicut dicit Seneca libro de virtutibus. Idem est laudari à turpibus & ob turpia.

¹ *Media*

⁹ *Ait domini, quid me oportet facere.* Quasi dicat paratus sum viam salutis audire & fideliter obedire. Cætera patent vsque ibi.

¹⁰ *Et letatus est cum omni domo.* De euasione mortis corporalis per verbum pauli: etiam spiritualis per susceptionem fidei.

¹¹ *Et cum dies.* Hic consequenter ponitur eorum liberatio mandato humano, cum dicitur.

¹² *Dimitte homines illos.* Transiente enim passionis impetu, aduerterunt magistratus, quod paulus & silas iniuste fuerunt verberati & incarcerati ideo volebant eos liberare.

¹³ *Paulus autem dixit illis.* Id est, licitoribus, qui venerant pro eorum liberatione.

¹⁴ *Cæsumus nos publice.* Quod non debet fieri, nisi publicis malefactoribus.

¹⁵ *Indemnatos.* Quia puniti fuerunt impetu passionis, & non iudicio rationis.

¹⁶ *Homines Romanos miserunt, &c.* Quibus magis debet deferri quam aliis, eo quod romani habebant dominium orbis. Quod autem paulus esset ciuis romanus, habetur infra. 22. cap.

¹⁷ *Et nunc occulte eiciunt.* Volentes crimen suum occultare.

Non

¹ *Media autem nocte Paulus & Silas adorantes laudabant deum.* Per terræmotum ipsis orantibus factum. significata fuit sequens liberatio pauli & silæ de carcere & custodis carceris, & familiarum suarum ab infidelitate.

Tom. 6.

O 4

A *a Non ita, sed veniant & ipsi nos eiciant.*
 * Chrysoſtomus, Etiam principibus militum denunciatis, Paulus non exit, forſan propter Lydiam, & alios fratres, vel etiam terret illos ne putentur digni eſſe

a Non ita, ſed veniant, & ipſi nos † eiciant. Nunciauerunt autem magistratibus lictores verba hec. Timueruntque audito quod Romani eſſent, & venientes deprecari ſunt eos, & eductes rogabant vt egrederentur de vrbe. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam, & viſis fratribus conſolati ſunt eos: & proſecti ſunt.

1 ſe qui perirent. Et vt etiam alios confidentiores facerent. Triplex delicti crimen erat, quod Romanos, & non audita cauſa, & publice coniecerant in carcerem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non ita. Supple erit.
2 Sed veniant, & ip. n. eii. Facto confitentes quod iniuſte nos verberauerunt & incarcerauerunt, & ita factum eſt, vt patet ex litera ſequenti.

3 Exeun. au. de car. Quem reintroierunt, ne cuſtos carceris poſt eorum recessum inculparetur propter eorum educationem.
4 Intr. in Ly. Nomen eſt regionis ſecundum glo.
5 Et vi. ſ. Id eſt, Chriſtianiſ ibidem habitantibus.
6 Conſolati ſunt e. Sua preſentia, & ſancta doctrina.
7 Et proſecti ſunt. Alibi, ad predicandum verbum Dei.

ADDITION I.

B *In cap. 16. vbi dicitur in poſt. Nec iſta circumciſio fuit ſiſta vt dicit Hier. ſi d vera.* Simulatio quam hic ponit Hieron. non ſic intelligenda eſt, quaſi illos actus ſecundu rei veritatem non feciſſet, ſed qui ante faciebat tanquam legis ceremonias obſeruans, ſed ſoluni quadam pia ſimulatione, ne ſcandalizaret Iudeos, & eorum conuerſionem impeditet, ſicut ſi quis pelliculam virilis membri abſcinderet propter ſanitatē, non

non cauſa legalis circumciſionis obſeruanda, vt in prima ſecund. e. q. 103. art. 4. in reſponſione primi argumenti.

ADDITION II.

In eo, cap. vbi dicitur in Poſtil. Dicit hic Glo. quod timore ſpiritus ſancti cogente ſpiritus mendax vera loquebatur.
 Paulus non intelligitur hic doluiſſe de hoc quod ſpiritu ſancto cogente factum erat, ſed de hoc, quod puella a diabolo poſſidebatur, vt in glo. interlineari, & ideo glo. quam teſtatur Poſtillator, non videtur reprobanda.

CAP. XVII.

C *um autem &c.* * Chryſoſt. Iterum paruas ciuitates tranſeunt, & ad maiores feſtinant, vnde quaſi ex fontibus quorundam, in vicinas diuulgandus ſermo. *Pro more autem ſuo intrauit,* Paulus in Synagogam Iudeorum, quamuis dixerat. Conuertimur ad gentes: non relinquebat illos, magno enim amore perſequebatur eos. Audi enim illum dicentem, fratres expectatio quide cordis mei, & oratio ad Deum pro Iſrael eſt, vt ſeruetur, & orationi anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis. Faciebat autem hoc propter promiſſionem Dei, ac gloriam. Et ne offendiſſimum eſſet gentibus.

dari enim qui paſſionem & reſurrectionem negare non poterant, Antichriſtu expectantes ea ad Ieſum pertinere contradicebant, & ideo Paulus non modo Chriſti myſteria predicat, ſed docet in Chriſto Ieſu omnia eſſe conſummata.

CAPVT XVII.

a *Nomina ſunt ciuitatum.*
 Vm autem perambulaffent Amphipolim & Apolloniam, venerunt Theſſalonicam, vbi erat ſynagoga Iudeorum. Secundum conſuetudinem autem * Paulus introiuit ad eos, & per ſabbata tria diſſerebat eis de ſcripturis adaperiens & inſinuans, † quia Chriſtum oportuit pati: & reſurgere a mortuis: & quia hic eſt Ieſus Chriſtus, quem ego annuncio vobis. Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti

ſus faciebat, multum de ſcripturis diſſerens, & non ſemper ſignificans, quonia enim illi aduerſabantur, & eum vt in poſtorem & incantatorem calumniabantur, ideo & ipſe de ſcripturis diſſerit. Qui enim ſolis ſignis attentat perſuadere, merito ſuſpectus eſt. Qui autem ex ſcripturis perſuadet, non venit in eam ſuſpicionem, & vbique inueniunt illum doctrinis perſuadere.

C *b De ſcriptu. Beda.* Vtrunque pariter de ſcripturis inſinuat, ſ. quia Chriſtum pati & reſurgere oportuit, & quod paſſio ac reſurrectio ad nullum alium niſi ad Ieſum pertineret. Iudari

*b Adaperiens & inſinuans quia Chriſtum oportuit pati. * Idem.* Vides quod ante omnia paſſionem predicat, ſic de illa non confundebantur, ſed predicabant, vt ſalutarem.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XVII.

C *um au. peramb.* Hic conſequenter ponitur predicatio Pauli in alijs locis Macedonia, & primo in Theſſalonica ſecundo in Beroe, ibi: *Fratres vero.* Prima in duas: quia primo ponitur predicatio, ſecundo inſurgens perſecutio ibi: *Zelantes.* Circa primum dicitur.
1 *Cum au. peramb. Amphi. & Apol.* Ciuitates ſunt in quibus non contraxerunt moram.
2 *Vene. Th. vbi erat ſy.* In illa enim ciuitate cum gentilibus habitabant multi Iudæi.
3 *Secundum, &c. in ad. e.* Scilicet, Iudæos, quibus Paulus conſueuerat prius predicare quam gentilibus, vt patet ex precedenti.

4 *Et per, &c. de ſcr. Legis & prophetarum.*
5 *Ada. & in. Ex eis.*
6 *Quia Chriſtum.* In lege & prophetis promiſſum.
7 *Opor. p.* ſicut patet Iſa. 54. & Oſee 6. & in pluribus alijs locis, ſicut declarauit exponendo dicta prophetarum.
8 *Et quia hic eſt Chri.* ſcilicet, Ieſus Nazarenus.
9 *Quem ego an. vo.* Ita quod non ſolum declarabat ex ſupra dictis paſſionem Chriſti, & eius reſurrectionem, ſed etiam iſta eſſe completa in Ieſu Nazareno, & ſic non eſſe expectandum alium Chriſtum ſicut expectant Iudæi, huiusmodi vero ſcripturas per quas iſta probantur, ergo poſui ſaltem in parte in quadam quaſtione de aduentu Meſſie.
10 *Et qui. exe.* ſcilicet, Iudæis.
11 *Crc.* In Chriſtum.
12 *Et adiun.* Fide & ſocietate.

MORALITER.

1 *Cum au. perambu.* Hic deſcribitur fructus predicationis ipſius Pauli in Theſſalonica, & Beroa, & eius recessus ab vtraque

que propter perſonalem perſecutionem, & eiſdem rationibus quibus dictum eſt ſupra ipſum de alijs locis recessiſſe, & eadem moralitas eſt hic & ibi.

Qui

a Et de colen. Gen. Id est, & de his, qui Gētilium ritum Iudaismo mutauerunt, & de his, q̄ Genes p̄ manserant multi ad Christū confluebāt, Rabanus. Prima causa malitiæ, quod de vulgo. Secunda, quod & mali erant præ vulgo, **b** Zelantes autē, &c. *** Chrysost.** Iracū plures essent Græci assumebant quosdā. Quoniam non putauerunt Iudæi se sufficere ad seditionē mouendam, nec iustam causam habebāt, tumultu semp̄ talia perficiunt, idq; assūptis viris malis. **c** *Trab. Ia* Beda. In Græco, Iasonem & quosdam alios fratres, vnde intelligendum est, Iasonē fratrem, & fidelē fuisse. *** Chrysostomus.** O tyrannidem ab eisdem sine causa illos extrahūt. Hi omnes contraria decreto Cæsaris faciunt, Regem inquit dicētes esse Iesum. Quoniam nihil cōtrariū dicebāt decretis, neque commouebant ciuitatē, in aliud crimen illos dicunt, & læsæ maiestatis, ac reipublicæ accusāt. **d** *Regem ali.* Raba. Præter Cæsare, quod contra decretū Cæsaris

a sunt Paulo, & Silæ, & † de colentibus Gentilibusque magna multitudo, & mulieres † nobiles non pauca. † Zelantes autem Iudæi affumentesque de vulgo viros quosdam malos, & turbā facta concitauerunt ciuitatē, & † assistentes domui Iasonis, quærebant eos producere in populū. Et cum non inuenissent eos, trahebant Iasonem, & quosdam fratres ad principes ciuitatis clamantes, quoniam hi, qui urbē concitant, & huc venerunt, quos † suscepit Iason, & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt regem alium, dicentes esse Iesum. Concitauerunt autem plebem, & principes ciuitatis audiētes hæc: Et accepta satisfactione a Iasone, & a ceteris, dimiserunt eos. Fratres vero confestim per noctē dimiserūt Paulum, & Silam in Beroam. Qui cum venissent, in synagogam Iudæorum introierunt. Hi autē erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonica, qui susceperunt verbum cū omni † auiditate, quotidie scrutantes scripturas, si hæc ita se haberent. Et multi quidem crediderunt ex eis, & Gentilium mulierum honestarum, & † viri non pauci. Cum autem cognouissent in Thessalonica Iudæi, quia & Beroe prædicatū est a Paulo verbum dei, venerunt, & illuc commouentes, & turbantes multitudinem. Statimque tunc Paulum dimiserūt fratres, vt iret vsque ad mare. Silas autem, & Timotheus remanserūt ibi. Qui autē deducebāt Paulū, perduxerūt eum vsq; Athenis, & accepto mādato ab eo ad Silā, & Timotheū vt quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt. Paulus au-

faris erat, vnde in euangelio: *Omnis, qui se regem facit, contradicit Cæsari.* Apostoli vero contradicebāt Christum regem esse Iudæorum, id est, confitentium, vnde & Iudæi ipsum Christum accusabant. **c** *A Paulo.* Qui erat dux verbi, & ideo postea solus dimissus est, vt iret de Macedonia ad mare. **f** *Statimque, &c.* *** Chrysost.** Hic iā Paulū solū mittūt Metuebant ne quid ipsi mali accideret, qui caput illorum omnium erat. Sic non vbique gratia operabatur, sed sine illo etiam humano consilio agere exuscitās illos, & in sollicitudinem immittens. **g** *Profecti.* Rab. Ab Athenis fratres illi, qui duxerunt Paulū quidā de Sila dictū putāt, & Timotheo, q̄ de Macedonia ad Paulū profecti sint. **h** *Paulus autem, &c.* *** Chrysost.** Vide quod maiores tentationes habet apud Iudæos, quam apud Græcos. Athenis enim nihil tale patitur, nihil enim præter risum passus est. Apud Iudæos autē multe difficultates, adeo erāt irati. **Iō** & dicit, **F** *Paulo autē expectate eos Athenis*

NICOLAUS DELYRA.
 1. *Et de col. Gentilib. prius conuersis ad Iudaismum, & sic colebant vnum deum.* 2. *Gentili.* Id est, de eis, qui vsque tunc p̄ manserunt in Gentilitate. 3. *Zelan. au.* Hic consequenter ponitur insurgens persecutio, cum dicitur. *Zelan. au. Iu.* Inuidia moti. 4. *Ajju. dc. &c. mal.* Qui prouisi sunt ad facienda mala. 5. *Et tur. fa. conc.* Contra Pau. & Silam, & secundum, quod dicit Ioan Chryso. A veritate se esse vacuos profecti sunt, qui multitudine se armauerunt. 6. *Et assi.* In qua Paulus, & Silas fuerāt hospitati. 7. *Et cum non in. e.* Quia iam alibi transierant, 8. *Trab. &c. fra.* Id est, Christianos cum eo. 9. *Ad prin. ci.* Vt punirentur. 10. *Clam. quo. hi.* Id est, scilicet, Paulus, & Silas, 11. *Quos sus. Ia.* Et ideo particeps est malefici eorum. 12. *Et hi omnes contra, &c.* Et suadetur in quo. 13. *Regem alium, dicentes, &c.* Scilicet, non subiectum Cæsari, sed magis eius dominum. Imperatores enim Romani bene permittebant alios reges esse, dū tñ eis essent subiecti, & redderēt eis tributum. 14. *Et ac.* Per rōnabile excusationem, vel emendæ solutionem, vel alio conuenienti modo, quia non habetur in rex. modus huius satisfactionis. 15. *Frares.* Hic consequenter describitur prædicatio Pauli, & Silæ in Beroe, & patet litera vsque ibi. 16. *Hi autem.* Scilicet, Iudæi manentes in Beroe. 17. *Erant nobi.* Genere, vel animo, vel vtroque modo. 18. *Eorum, qui sunt, &c.* Id est, magis nobiles, quam illi, qui habitabant in Thessalonica. 19. *Qui*

19. *Qui susceperunt ver.* Euangelicum a Paulo, & Sila propositum. 20. *Cum omni auidi.* Id est ardentem, & deuote. 21. *Quotidie scrutantes scripturas.* Legis, & prophetarum. 22. *Si hæc se haberent.* Scilicet, quod essent impletæ in Iesu Nazareno, sicut Paulus, & Silas asseriebant. 23. *Et multi quidem credide. ex eis.* Scilicet, Iudæis. 24. *Et gentilium, &c.* Scilicet, iam ante conuersarum ad Iudaismum. 25. *Cum autem cognouissent in Thess.* Hic consequenter mouetur quæstio contra Paulum, & patet litera vsque ibi. 26. *Statimque, &c.* Vt alibi posset prædicare euangeliū Christi. 27. *Silas autem, & Timotheus re.* Id est, ad plenius instruendum, & confirmandum in fide conuersos ad Christum. 28. *Qui autem deducebant, &c.* Hic consequenter prædicatio Pauli describitur, in aliis partibus Græcæ, & primo in ciuitate Atheniensi secūdo in Corinthio. ca. sequen. tertio in Epheso, ibi; Paulus vero. Circa primum primo describitur eius ad Athenas peruentio, secundo cum philosophis disputatio, ibi; Paulus autē tertio prædicatio eius; ibi. Stans autem. Circa primum dicitur. *Qui autem ded. Paulum.* Vt per mare iret alibi ad prædicandum. 29. *Perduxerunt e.* Consolati eius societate, & doctrinæ veritate. 30. *Et ac.* Et per illos, qui deduxerunt eum vsque ad Athenas. 31. *Profes. sunt.* Instructis plenius, & confirmatis Beroensibus, ad quod remanserant. 32. *Paulus autem.* Hic consequenter describitur Pauli disputatio cum philosophis, cuius primo ponitur motiuum, cū dicitur.

MORALITER.
 18. *Qui, &c.* Vt Pauli sapientia a deo sibi data coram philosophis manifestaretur, & eorum aliqui ad Christum conuerterentur, sicut & factum fuit, vt habetur infr. 32. *Paul. &c. ex.* Silam, & Timotheum, licet enim esset plenus sapientia

sapientia acquisita, & infusa, tamen expectabat eos ad conferendum cū eis publice qd̄ prædicaret, Et nos multo magis, qui nihil sumus respectu ipsius, debemus cum sapientibus conferre antequam aliquid notabile proferre, maxime coram personis notabilibus præsumamus.

Athenis exacerbabat spiritus illius in ipso, quum spectaret civitatem idolis obnoxiam. Merito. Vix enim alibi tot videbantur idola. Disputabat igitur in synagoga, & in foro quotidie cum his, qui forte ipsum adissent.

Idem. Vide iterum differit apud Iudæos, vndique obfluens ora eorum, qui dicebant, quod Iudæos reliquisset, propterea, quod ad gentes se convertisset. Mirum est, quod Philosophi sic illo loquente, non statim deriserunt eum, cum contumelias, neque a predicatione resisterunt, dicentes: Procul a Philosophia abest, quia nihil factus habebat. Et aliter, quia neque cogitabant, neque intelligebant ea, quæ dicebantur. Quomodo enim cum alij ex eis corpus dicebant deum alij vero voluptatem felicitatem.

Epicurei. Rabanus. Vocantur ab auctore suo, qui dicitur voluptatis assertor. Stoici Græcè Latine clementia, qui contemdebant parva esse peccata, id est, omne peccatum uniforme esse.

Beda. Epicurei præceptoris sui traditionem secuti, felicitatem hominis in sola voluptate corporis, Stoici in sola animi virtute posuerunt. Quamvis se dissidentes, apostolus vnum impugnant, quia hominem docebat beatum esse in anima, & corpore, non in præfenti, nec ex se, sed ex gratia dei per Iesum Christum in resurrectione.

Lactan. Firm. Denique a primis illis sapientibus, (Pythagoricis, Stoicis, Peripateticis) a Socrate usque ad Platonem pro confesso, & indubitato habitum est. Donec vnus multos post, seculis exiit delirus Epicurus, qui auderet negare, id quod est euentissimum, studio, sanuendi noua, vt nomine suo constitueret disciplinam. Et quia nihil noui poterat reperire. Vt tamen dissentire a cæteris videretur, vetera, voluit euertere, in quo illum circūlatrantes Philosophi oēs coarguerunt. Certius est igitur mundum prouidentia instructum, quam materiæ prouidentia conglobatum.

Et

Et Stoici. Lactan. Firm. Quod si neque cælum, neque terra, neque mare, quæ mundi partes sunt dii esse non possunt, ergo nec mundus quidem totus deus est, quæ idem ipsi Stoici, & animantem, & sapientem esse concedunt, & propterea deum in quo tam inconstantes fuerunt, vt nihil dictum sit ad his, quod non ab iisdem fuerit euersum.

tem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus eius in ipso, videns idololatriæ deditam civitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Iudæis, & timentibus, & in foro per omnes dies ad eos, qui audierant. Quidam autem Epicurei, & Stoici philosophi diserebant cum eo. Et quidam dicebant: Quid vult seminiuerbium hic dicere? Alii vero dicebant, nouorum demoniorum videtur annuntiator esse quia Iesum, & resurrectionem annuntiabat eis. Et apprehesum cum ad Ariopagum duxerunt, dicentes: Possumus scire, quæ est hæc noua, quæ a te dicitur doctrina? Noua enim quædam inferis auribus nostris. Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse.

Differerebant cum eo. Chrysofomus. Non iam legibus suis utebantur Athenienses, vt pote Romanis iam subiecti. Et vnde voluerunt hi consistere? Quoniam videbant, & alios conferentes, & hominem existimationis cuiusdam. Quid vult seminiuerbium. Seminiuerbium est, qui verbum seminat. Vel seminiuerbium, id est, spermologus, quia semen est verbum dei vnde. Si vobis seminauimus spi. &c.

bis seminauimus spi. &c.

Aug. Legimus Paulum apostolum dictum fuisse seminatore verborum, quod dictum est ab irritantibus, sed non respuendum a credentibus, erat quippe seminator verborum sed messor morum. Et nos licet paruuli, nec illi comparandi in agro dei, (quod est cor vestitum) seminamus verbum dei expectantes vberem frugem, vel fructum de moribus vestris.

Alii vero. Chrysofomus. Vide, statim cum contumelia aggreduuntur, animalis enim homo non capit ea, quæ sunt spiritus. Nouorum demoniorum videtur, inquit, annuntiator esse, Demonia deos suos appellabant. Erant. n. ciuitates ille idolis plena.

Rabanus. A Iudæis audierunt vocabulum demoniorum esse abominabile, & ideo huic abominationi comparant doctrinam Pauli. Vel Iudæi sunt, qui hoc dicunt, id est, Sacerdotes. Ad Ariopagum. Rabanus. Nomen est curiæ apud Athenas, dictum ab idolo Martis, quod apud eos Arios vocatur.

Chrysofomus. Duxerunt illum ad Ariopagum, non vt discerent, sed vt punirent, ibi erant iudicia sanguinis. Vide igitur quomodo etiam in sub spe discendi vbi que, nouam doctrinam obiciunt, loquacium ciuitas, ciuitas illa erat.

a Vir

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incitabatur spiritus eius. Nam ex zelo fidei moleste ferebat idololatriam, quæ regit in ciuitate, & alios errores, ideo subditur.

2 Disputabat igitur in synagoga, & ceteris. Scilicet vnum deum, & isti erant Gentiles conuersi ad Iudaismum, & isti cum Iudæis errabant contra Christum, dicentes cum esse venturum. Paulus autem asserbat contrarium ostendens per scripturas Iesum Nazarenum esse Christum.

3 Et in foro, & ceteris. Id est, in loco communi vbi conueniebant Philosophi, & disputabat cum eis.

4 Quidam autem Epicurei, & Stoici, & ceteris. Id est, disputabant.

Cum eo. De felicitate hominis, quæ Epicurei dicebant consistere in corporis voluptatibus. Stoici vero in animæ virtutibus, tamen in præfenti vita vitam, & fruitionem. Epicurei, & Stoici negabant resurrectionem, & per consequens aliam vitam. Paulus autem asserbat eam esse in anima, & corpore, & hoc in vita futura, nam beatitudinem animæ dicebat esse in aperta dei visione, & fruitione. 1. Corin. 13. d. Videmus enim nunc per speculum, & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, beatitudinem vero corporis ex dotibus claritatis, subtilitatis, agilitatis, & impassibilitatis, quæ causabuntur in corpore ex redundantia gloriæ animæ, quæ fiet in resurrectione, & hoc ex Christi virtute Philip. 3. d. Saluatorem expectamus dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis sue.

Et

Et quia ista videbantur eis impossibilia. ideo subditur.

6 Et quædam dicebant. Quid vult, & ceteris. Id est, seminator verborum.

7 Dicere. Quod non est, nisi multiplicator verborum frivolorum. Alii vero supple dicebat, quod non est de textu, sicut in aliquibus libris ponatur.

8 Nouo. dicitur. & ceteris. Dicitur glo. quod Philosophi illi audierunt a Iudæis inter eos habitantibus ex dispersione eorum facta tempore Antiochi regis, nomen demonii esse abominabile, & ideo doctrinam Pauli vocabant annuntiationem demoniorum, tanquam iisdem abominabile. Sed istud non videtur verum, quia subditur, quod duxerunt Paulum ad Ariopagum, vbi erat locus verborum diuini, volentes plenius audire, quæ esset eius doctrina, quoniam non fecissent, esset eis abominabilis. Item hoc nomen demon, vel demonium, non est nomen Hebraicum, sed Græcum, vt dicit Isidorus. 8. Etymol. & ideo hoc vocabulum non didicissent Græci ab Hebræis, sed magis e conuerso, & secundum quod ibidem dicit Isidorus, demon Græcè interpretatur scientia, aut peritus.

9 Eum ad Ariopagum. Vbi erat locus docendi.

1 Athenie

propter quod. 9 Eum ad Ariopagum. Vbi erat locus docendi.

1 Athenie

MORALITER.

4 Quidam autem Epicurei. Epicurei tamen, qui felicitatem hominis ponebant in voluptatibus corporis, erant magis longinqui a doctrina Pauli, & isti dicebant de eo.

† Quid vult sem. Reputantes eius verba frivola.

† Alii, & ceteris. Id est, scientiarum, demon. n. in Græco in quo Lucas scripsit hanc librū, id est, quod sapiens, vnde iris dicitur arcus demonis, id est, sapientis libr. meteorolo. in antiqua translatione.

Moraliter per hoc significatur, quod sapientes sapientia munda, quæ terrena est, & animalis, & diabolica, reputant ecclesiam indicatores verborum inanium seminatores. Illi vero, qui de Deo incipiunt aliquid sentire, volunt perfectius audire dicentes.

† Possumus, & ceteris. Prædicatio enim euangelii bene dicitur noua doctrina, scilicet formaliter, & effectiue, formaliter quæ est doctrina noui testamenti: effectiue, nam inducit effectiue nouitatem gratiæ, & finaliter ad gloriæ nouitatem.

Mora-

52

7ib. 2. de origine erroris cap. 2.

Felicitas vera hominis.

a Viri Athenienses, &c. Quod igno. c. b. an. Respondet ad hoc, quod dixerant, vel præmiserant. Noua quædam infero, q. d. Noua quæ infero inter vetera vestra habetis. Hoc autem dicit ad persuadendum, ne quasi noua refutent sua verba.

b Ignoto deo. Rabanus. Id est, vero deo, quem nemo nouit, vt est. Nemo enim nouit filiū, nisi pater, neque patrem nisi filius, & iuxta hunc sensum, a Paulo ignotus deus dicitur: Aliter autem ex eorū sensu ignoto deo dedicata est hæc ara, id est, illi deo quem Gentiles ignorant. Ergo vel scriptum erat, ignoto deo dedicata est, siue aliquid simile, quod taceat, vel simpliciter scriptum erat, ignoto deo.

Beda. Notus in Iudæa deus, sed nō receptus. Ignotus Achæ deus quāuis per multa quæsitus. Et qui ignorat ignorabitur. Præuicator damnabitur, neuter immunis a culpa, sed excusabilior, qui fidē nō obtulit Christo quem nesciebat, quam qui manus intulit Christo quem sciebat.

* Chryso. Quid est hoc? Athenienses, quia per multa tēpora acceperant deos etiam extraneos, utpote templū Mineræ, & Panem, & alios aliunde, timentes nec forsan, & alius quispiam esset, quem ignorarent, ipsi quidem nōdum cognitus, qui tamen alibi colatur, propter maiorem igitur securitatem, etiam illi altare erexerunt, & quoniam non erat manifestus deus, in scriptum est. Ignoto deo.

* Tertul. Inuenio plane ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis deis: sed superstio Romana est.

c Deus, qui fecit mundum. Nota ordinem huius disputationis quia primo vnū deum auctorem mūdi omnium docet esse in quo viuimus mouemur, & sumus, cuius & genus sumus, vt nō solū pro luce, & vita, sed etiā pro cognatione generis diligendus ostendat. Postea opinionē, quæ est de idolis ratione destruit, quōd mundi conditor, &

dominus templis sacris non includatur quod largitor omnis beneficij sanguine victimarum non egeat, q. hominum creator, & omnium gubernator non possit manu hominis causari. Postremo docet deum, ad cuius imaginem est factus homo, non esse similem metallis. Et roris remedium dicit penitendi studiū. Si autem primō destrueret ceremonias idolorum, Gentes non audirent eum. Dum ergo vnū deum persuaderet, adiunxit per Christū salutem nobis datā, magis tñ eum nominans hominem, quam deum, incipiensque ab illis, quæ gessit in corpore, supra hominem ostendit esse, qui victa morte resurrexit, paulatim enim fides crescit, vt cū supra hominem esse monstraretur, deus credatur. Non interest quo quisque credat ordine. Non in primis perfecta quærentur, sed de initijs ad perfecta ascenditur.

* Chryso. Deus, qui fecit mundum, &c. Et vide, quæ erant, quæ auribus illorum ingerebat, nempe quod deus mundū fecerit. Quæ est plebei nunc sciunt, hoc ignorabant Athenienses, & Atheniensium sapientes. Si n. fecit, manifestū est, quod dñs. Vide quid dicit deitatis esse iudicia, nempe esse conditorem, id quod, & filius habet. Etenim propheta ubiq; hoc dicunt, dei esse create mundum. Non sicut illi alium quidē esse

Athenienses autem omnes, & aduenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. Stans autem Paulus in medio Ariopagi, ait: Viri Athenienses, per omnia quasi supersticiosos vos iudico. Præteriens enim, & videns simul acra vestra, inueni, & aram in qua scriptum erat: Ignoto deo. Quod ergo ignorantēs colitis, hoc ego annuncio vobis. Deus, qui fecit mundum, & omnia, quæ in eo

^a Non vt firmiter crederent, sed tantum mirarentur. ^b Ideo, quam pauci de doctrina interrogabant qualis sit, vt crederent.

^a Vel hominum genera, vel per omnia dogmata. ^b Ideo supersticiosos vos iudico, quia præteriens, &c.

^a Deorum, qui vobis sunt not. ^b Præter aliorum Deorum aras.

^c Singulis aris titulus ponebatur indicans cui dedicatæ essent.

^a Quod ignoto dedicata est hæc ara. ^b Vt ara consistat. ^c Quia aram eius habebis.

^d Non noua, vt dicitis, sed hoc idem illud, scilicet ignotum.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

^a Vt non sit ignotus deus. ^b Per creaturam creatorem notificat. ^c Fructus, & habitatores cæli, & terre.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Athenienses. Idest, de terra illa natiui.

2 Et aduenæ hosp. Qui aliunde illuc venerant ratione studij, sicut modo conueniunt Parisiis.

3 Ad nihil aliud vac. Principaliter.

4 Nisi aut dice. Quantum ad magistros.

5 Aut audire. Quantum ad discipulos.

6 Aliquid noui. Et in hoc eis assimilantur Parisienses multi.

7 Stans autem. Hic consequenter describitur primo Pauli prædicatio, & secundo auditorum distinctio, ibi: Cum audissent. Prima in duas, quia primo incipit Paulus a quodam, quod erat. Atheniensibus, notum, & concessum, secundo profectitur intentum, ibi, Deus, qui fecit mundum. Circa primum dicitur, Stans autem Paulus. Vt melius audiretur a multitudine.

8 Ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superst. Idest, idolorum cultores.

9 Vos iudico. Hoc patebat ad sensum, quia in ciuitate illa erant idola multa, ideo subditur. 10 Præteriens enim, &c. Ignoto deo. In qualibet enim ara erat titulus superscriptus illius cuius erat honori consecrata, vt Ioui, Mercurio, & hui. In hoc autē altari erat talis titulus. Ignoto deo. Supple cōsecratum est hoc altare. De cuius consecratione varie dictum est. Aliqui. n. dixerunt, quod fuit consecratum, & institutum a posteris Herculis, qui post eius mortem eicli de regno suo, & potestate, recurrerunt ad auxilium Atheniensium, per quos restitui fuerunt ad statum pristinum, propter quod dixerunt misericordiam in Athenis possuisse sibi sedem, cui consecrauerunt aram, scilicet quia misericordia non erat aliqua persona, quæ fuisset nota hominibus, sicut Iupiter, & Mercurius, & huiusmodi fuerant, quos Gentiles ad deos translatos esse dicebant, vnde & 2. Mac. 11. e. dicitur. Patre nostro inter deos translato, &c. Ideo illud altare intitulatum fuit Ignoto deo, & determinatum, quod non fierent oblationes, & sacrificia, nisi de gemitibus, lachrymis, & precibus miserorum ibidem misericordiam

cordiam postulantium. In scholastica vero historia dicitur, quod Philo sophi Athenis existentes, & tenebras factas in die passionis Christi considerantes, quod non poterant esse virtute natura, eo quod non factæ fuerunt per interpositionem luna, vt dicit Dionysius se vidisse lunam retrocedentem ab oriente, & supponentem se soli, tunc enim erat quinta decima, & iterum eam redeuntem ad locum suum versus Orientem talis autem motus luna erat contra cursum nature, propter quod illa eclipsis non fuit naturalis. Item quia illa eclipsis solis incipit a parte Orientis, & in eadem parte fuit determinata, vt patet ex dictis. Eclipsis autem naturalis ipsius solis semper incipit a parte Occidentali & in parte opposita terminatur. Item quia in illa eclipsis durauit tribus horis, scilicet ab hora sexta vsque ad horā nonā, vt habetur Matt. 27. e. Eclipsis autem solis naturalis non tantum durat, sed modico tempore. Hæc igitur, & similia attendentes Philosophi consecrauerunt altare deo, qui talia mirabilia faciebat, quem vocauerunt ignotum, et bene si consideretur eius excellentia, quæ incomprehensibilis est a quacunque creatura etiam beata, & per consequens aliquo modo sibi incognita, & multo magis non beata. Dixerunt etiam, quod iste deus volebat sacrificium de animalibus, sed de precibus deuotis, & orationibus. Consequenter apostolus applicat ad propositum, dicens.

11 Quod ergo ignorantēs colitis, hoc ego annuncio vobis. Iesum verum deum, & hominem. Et hæc applicatio patet secundum vltimam institutionem dicti altaris. Conuenit etiam Christo secundum primam institutionem, quia dicitur consecratum misericordie, quia Christo proprie nomen misericordie conuenit, proprium enim eius est misereri, & parcere, propter quod misericordia vocatur, Psal. 84. Osiende n. d. mi. r. & la. tu. da no.

12 Deus, qui fecit mundū. Hic consequenter apostolus profectitur intentum, ostendens primo conditionem Christi, quantum ad diuinitatem, secundo quantum ad humanitatem, ibi. Et tempora. Circa primum dicit, Deus, qui fecit mundū, & omnia, quæ in eo sunt. Hæc propositio nō concedebant cōmuniter Philosophi, vocantes deū primam causam omnium.

MORALITER.

7 Stans autem Paulus, &c. Hic ponitur prædicatio Pauli, in qua constanter, & intrepide declarat diuinitatem Christi, & Philosophorum stoliditatem, quia cum essent literati, erant tamen idolatriæ dediti, propter quod Dionysius, & quidam alii magis intelligentes eius doctrinam diuinis testimoniis cōfirmatam, crediderunt,

diderunt, vt dicitur in fine huius cap. Per constantiam vero Pauli significatur constantia prædicatoris euangelici, qui constanter debet fidem, & mores prædicare, & sapientes mundana sapientia, quæ stultitia est apud deum, confutare, de quibus dicitur Romanorum prim. c. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

MORA-

A est factorem, sed non dominū ponentes materiā ingenitā, *a* Non in manufactis templis habitat, &c. * Chrysof. Nam habitat quidē in templis, sed non in talibus, sed in anima humana Vide, corporale fuffulit cultum. Quid igitur? Non habitat in tēplo, qđ in Hierosolymis? Minime, sed operabat.

Quomodo igitur coleratur manibus humanis apud Iudæos? Non a manibus, sed a mentibus. Quia illa nō quereret, quasi opus illis habeat. Nunquid, inquit, comedam adipem taurorum, vel sanguinē hircorum potabo?

* sanguine.

Psal. 49.

Alioqui, neque hoc suffecisset, quod nullo indigeat, id quod affirmabat.

† ut quereret.

Tom. 1 lib. de M gistr.

* Augustin. Deus autem in ipsis rationalis animæ secretis, qui homo interior vocatur, & quarendus, & deprecandus est. Hec enim sua tēpla esse voluit. Quare non opus est locutione cū oramus, id est, sonantibus verbis, nisi forte, sicut sacerdotes faciunt, significandæ mentis suæ causa, nō ut deus, sed ut homines audiant, & consensione quadam per commemorationem suspendantur in cælū.

b Cum ipse det omnibus vitam, & inspirationem. * Chrysof. Duas coniecturas deitatis ostendit, & q, ipse nullo egeat, & q, omnia cunctis suppeditet. Confer cum his omnia, quæ de deo Plato Philosophatus est, quæcunque, & Epicurus, & nugæ apparebunt. Dans, inquit, vitam, & spiritum. Ecce est animæ opificem illum facit, non genitorem. Vide iterum quo modo destruit sermonē de materia. Fecitque ex vno sanguine omne genus hominum, ut habitet super omnem faciem terræ. Hæc meliora sunt, quam quæ illi tradunt, & confundunt atomos ac hylen. Hic etiam ostēdit, quod non est portio, neque anima hominis deus, quod etiam illi dicunt.

c Ex vno omne gen. ho. Bed. In Græco ex vno sanguine, quia sanguis propaginem carnis designat, & per carnem homo intelligitur.

d In ipso enim vi. Aug. Quia id operatur in nobis, quod viuimus, mouemur, & sumus, & hoc opus est quo continet omnia, quia eius sapiētia pervenit a fine usque ad si. fortiter, et dis. o. f.

Cap. 8 a

C Per hanc dispositionem in illo viuimus, mo. & su. Quod si hoc opus suum rebus subtraxerit, nec viuemus, nec mouebimur, nec erimus.

Augustin. In his, quæ creavit ostenditur deus indefinenter operari. Neque enim tanq̄ eius substantia sic in illo sumus, sicut dicitur vitam habere i semetipso. Sed cum aliud simus quam ipse, nō aliud in ipso sumus, nisi quia id operatur, & viuimus, mouemur, & sumus. Et paulo post. Non cælum, & terra, & omnia, quæ in eis sunt vniuersa, scilicet spirituali corporali, & creatura i seipsa manet, sed in illo de quo dicitur, in illo viuimus, mouemur, & sumus, quia si pars potest esse in toto cuius pars est, ipsum totum nō est nisi in illo a quo cōditum est. Neq; hoc fecitū corpus dē

Per hanc dispositionem in illo viuimus, mo. & su. Quod si hoc opus suum rebus subtraxerit, nec viuemus, nec mouebimur, nec erimus.

Augustin. In his, quæ creavit ostenditur deus indefinenter operari. Neque enim tanq̄ eius substantia sic in illo sumus,

sicut dicitur vitam habere i semetipso. Sed cum aliud simus quam ipse, nō aliud in ipso sumus, nisi quia id operatur, & viuimus, mouemur, & sumus. Et paulo post. Non cælum, & terra, & omnia, quæ in eis sunt vniuersa, scilicet spirituali corporali, & creatura i seipsa manet, sed in illo de quo dicitur, in illo viuimus, mouemur, & sumus, quia si pars potest esse in toto cuius pars est, ipsum totum nō est nisi in illo a quo cōditum est. Neq; hoc fecitū corpus dē

a Mundi, qui significatur cœli, & terræ nomine. *q* Non paruo loci clauditur, nec variis coloribus distinguitur, sicut simulachra.

a sunt, hic cœli, & terræ cum sit dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo.

b quo cum ipse det omnibus vitam, & inspirationē, & omnia

c fecitque ex vno * omne genus hominum, inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum † querere deum, si forte attre-

tent eum, aut inueniant, quamuis non longe sit ab vno-

quoque nostrum. † In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus, sicut, & quidam † vestrorum Poetarum dixerunt.

d quoque nostrum. † In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus, sicut, & quidam † vestrorum Poetarum dixerunt.

e sumus, sicut, & quidam † vestrorum Poetarum dixerunt.

e sumus, sicut, & quidam † vestrorum Poetarum dixerunt.

quia & de mundo similiter posset dici, in quo sumus, mouemur, & vi. ideo de mente, quæ ad imaginē dei accipiendū est, quod dammodo excellenti, & intelligibili, quia quid non ex ipso de quo dicitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

* Cyrillus Alexandrinus. Recte igitur Paulus vitam omnium deum esse asserit, quam in eo viuamus, & moueamur, & sumus, nec significare illud voluit, ad falsam omnia suam opinionē trahentes, ac corrumpentes. Noluit inquit significare, quia quāuis sumus homines, in substantia tamē patris, (ut isti negantur) sumus, sed in deo viuimus, & mouemur, & sumus, quia ex eo sumus, & in eo cōseruamur. Ideo enim viuimus, præposuit, deinde, mouemur, subiūxit, & demū intulit sumus, ut hoc tertium in præcedentiū sensu cōputaret.

* Chrysof. Hoc dicit quasi corporaliter exēplo. Sicut impossibile est ignorare acrem ubique diffusum, & non longe ab vnoquoque nostrum existentem, imo ē in nobis existentem, ita profecto, & omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse, prouidentiam illius esse dicit, ac conseruationē esse ab illo, operandi vim, actum habere, & nō perire, & non dixit per illum, sed quod propius fuerit, in illo.

e Sicut, & quidam vest. Poeta. His q prophetas nō recipiebāt, **RON**

NICOLAVS DE LYRA.

omnium. Et licet Aucrois neget deum habere rationem causæ efficientis, dicit eum tamen habere rationem causæ finalis, & imponit Aristotelis, hoc sensisse, hoc tamen non habetur ex dictis Aristote. expresse sed magis oppositum, ut dicunt alii expositores Aristotel. Plato autē dicit Deum causam efficientem mundi, & etiam ex tempore, vnde dicitur 8. Physicor. quod solus Plato generauit tempus. Alii vero Philosophi, qui ponebant mundum æternum, ponebant tantum vnam causam efficientem omnium, ut patet de Auicenna, & multis aliis, & ex hoc consequenter declarat, quod deus non concluditur aliquibus locis determinatis, di.

- 1 Hic cœli, & ter. cum sit dom. Ut patet ex dictis.
- 2 Non in manu. tem. ha. Tanquam ibi contentus, sed magis continet omnia tanquam causam, dans eis esse, & conseruans, & ex hoc concludit ulterius, quod non indiget sacrificiis humanis, & oblationibus, dicens.
- 3 Nec manibus human. colitis. Id est, sacrificiis humanis manibus sibi oblati.
- 4 Indigens aliquo. Cum sit per se sufficiens, & omnia alia eo indigentia, ideo subditur.
- 5 Cum ipse det om. vi. Quantum ad spirituales creaturas, cuiusmodi sunt angeli.
- 6 Et inspirationem. Quantum ad animalia, quæ viuunt per respirationem aeris ad refrigerium cordis, in quo consistit vita. Vel per aliquod suppletus vicem respirationis, ut sunt pisces, & huiusmodi, & per hoc intelliguntur homines viuentes vita spirituali quantum ad animam, & corporali, ad respirationem.
- 7 Et omnia. Quia quidquid boni est in creatura quacunque, totum est a dono dei.

- 8 Fecitque ex vno. Scilicet ex Adam homine primo.
- 9 Omne genus hominum. Per generationis continuationem.
- 10 Inhabitare super vni. fa. ter. Quia multiplicato genere humano cœperunt inhabitari diuersæ partes terræ.
- 11 Desi. sta. te n. Nam ante diluuium vixerunt homines maiori tempore, quam post.
- 12 Et term. hab. cor. Nam in vna regione diutius viuunt, quā in alia, sicut in regione Pigmæorum viuunt homines 9. annis tantū, vel circiter. Potest etiam aliter exponi, quia determinauit quantum qualibet gens debeat in terra sua manere, & postea ab ea expelli, sicut Chanani fuerunt expulsi de terra promissionis per filios Israel, & sic de multis aliis, vnde dicitur, Dan. 2. c. Ipse mutat tempora, et arates, trās fert regna, atque constituit. Consequenter ostendit ad quid fiant ista prædicta, di.
- 13 Querere deum. Id est, ad hoc ista fiunt, ut homines querant deum per cognitionem.
- 14 Attredent eum, aut inue. Per amorem.
- 15 Quamuis non longe. Immo prope, quod ostendit consequenter, di.
- 16 In ipso enim. Sicut in causa efficiente. Nam causat in nobis viuere moueri, & esse, & sic est intimior nobis, quam nos ipsi, quia coniungit principia intrinseca. Sciendum tamen, quod viuere hominis est intelligere, nam homo est homo per intellectum, propter quod dicitur 1. Metaphy. Animalia imaginationibus, & memoris viuunt, homo autem ratione, & intellectu. Viuere etiam viuentibus est esse, & sic intelligere est esse humanum. Est etiam moueri ipsius in quantum cetera potentie mouentur per voluntatem, & intellectum, & secundum hoc inducit auctoritatem Poetæ Arati, dicens.
- 17 Sicut, & quidam vest. Poeta. dix. Scilicet Aratus, & eius sequaces.

non Moyfi, non Isaia, vel alicuius prophetarum, sed aucto- rum suorum loquitur testimonium, verbum Arati ponens, & de falsis eorum quibus contradicere non poterant, suam veritatem conferuat, & confirmat.

a *Ipsius enim, &c.* De Arato Poeta hoc sumptum est testimonium, non de diuina pagina, ne noua videatur inferre.

* GREGOR.

Genus videlicet dei dicimur, non ex eius natura aditi, sed per spiritum illius, & voluntate conditi, & adoptiue recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renouatur.

b *Genes ergo, & car. non debemus.* Rabanus. Homo in medio est, habens deum superiorem, aurum, & argentum cum ceteris huiusmodi inferiora, quae non debent ei comparari.

c *Despiciens deus.* Rabanus. Id est, ignoscens, vt venialia, & tunc despiciens, id est, indigna iudicans sua noticia.

d *Fidem prabens omnibus.* Rabanus Resurrectionis suae exemplo. Vel statuit iudicare, & post sic iungendum est fidem prabens omnibus, quod resurgent.

e *Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, &c.* Tertullianus. Talem Paulus praedicabat resurrectionem qualem, & Pharisei susceperant, & dominus ipse, defenderat, & Sadducaei ne tale quoque crederent, in totum esse noluerant. Sed nec Athenienses aliam intellexerant a Paulo portendi, demum;

D Lib. de Resur. carnis. ca. 39.

a ¶ Non natura, sed spiritu eius editi, voluntate creati, & adoptione recreati, & ideo rectissime dictum est genus ipse.

a *Ipsius enim, & t genus sumus. Genus ergo cum simus Dei,*

b *non debemus aestimare auro, aut argento, aut lapidi t sculpturae artis, & cogitationis hominis diuinum esse simile.*

c *Et tempora quidem huius ignorantiae t despiciens deus,*

nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique poenitentiam agant, eo quod statuit diem in qua iudicaturus est orbem in

aequitate in viro, in quo statuit fidem praebens omnibus, suscitans eum a mortuis. Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum Sic Paulus exiit de medio eorum. Quidam vero viri adherentes ei crediderunt, in quibus, & Dionysius Ariopagita, & mulier nomine Damaris, & alii cum eis.

f *bus, & Dionysius Ariopagita, & mulier nomine Damaris, & alii cum eis.*

g *Et tempore gratiae.*

h *Annunciat hominibus. Per filium suum, & per credentes in eum.*

i *Vt omnes vbique, &c. De idololatria, & aliis peccatis.*

k *Eo quod sta. diem in qua iud. est orb. in aequi. Reddendo debita: penas pro peccatis, & premia pro meritis.*

l *In viro, in qua sta. Id est, per virum per quem diffiniuit iudicare seculum, s. hominem Christum, qui iuauit in forma hominis gloriosa sicut dictum est sup. i. cap. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis, sic veniet, scilicet ad iudicium, sicut fuit ibidem expositum, & de hoc iudicio dicitur Ioan. 5. d. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Et quoniam hoc iudicium erit in resurrectione generali, quam praecessit resurrectio Christi, sicut eius exemplar, & causa, ideo subditur.*

m *Fidem praebens omnium. Resurrectionis futurae, quia resurrectio Christi causa est, & exemplar resurrectionis nostrae.*

n *Cum autem. Postquam descripta est praedicatio Pauli, hic co sequenter ponitur auditorum distinctio, et diuiditur in tres partes, quoniam aliqui resurrectionem mortuorum reputabant impossibilem, de quibus dicitur. Quidam quidem irridebant. Alii vero volebant confiteri, & isti dixerunt. Audiemus te de hoc ite. Tertii vero crediderunt, inter quos nominantur.*

o *Dionys. Ariopag. Tanquam famosior,*

p *Et mulier no. Da. Quae ab aliquibus dicitur fuisse vxor eius.*

tus bene rex ecclesiam, ad cuius vtilitatem etiam multa reliquit volumina, cognomen a loco cui praerat accipiens. Ariopagus est Athenarum curia, nomen trahens a Marte, qui Graece Arios dicitur, pagus, villa.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

sequaces, cuius auctoritas erat Atheniensibus nota, & autentica, non sic autem sacra scriptura, propter quod nou allegauit eam, & subicitur auctoritas, cum dicitur.

1 *Ipsius enim, & genus sumus. Id est, propinquitatem seu affinitatem ad ipsum habentes, in quantum sumus intellectuales naturae, sicut & ipse, in qua facti sumus ad imaginem eius. Verum tamen, quia ista intellectualitas non est eiusdem rationis in ipso, & nobis, ita non dicimur eius imago, sed ad imaginem eius facti. Filius autem, qui est eiusdem naturae cum patre dicitur imago eius, in quo apparet excellentia Christi respectu nostri.*

2 *Genus ergo, &c. Posita deductione sua, hic inserit conclusionem intentam, dicens. Genus ergo. Id est, intellectualis naturae, tamen inferioris gradibus distantibus ab eius perfectione.*

3 *Non debemus aestimare auro, id est, ens diuinum.*

4 *Esse simile auro, & argento. Nam ista sunt infra hominem, quia sunt irrationabilia, & etiam insensibilia, deus autem supra hominem, vt dictum est, propter quod latra, quae est cultus deo debitus, non est talibus idolis adhibenda.*

5 *Et tempora. Hic consequenter declarat conditionem Christi quam ad humanitatem, in qua inter homines apparuit, annuncians eis viam salutis primo per seipsum, postea per apostolos, & discipulos alios, et hoc est, quod dicitur. Et tempora quidem huius ignorant. Quae cultus diuinus impenditur id. lis.*

6 *Despiciens deus. Id est, nolens ultra deos durare.*

7 Nunc

ADDITIO I.

In cap. 17. Vbi dicitur in postilla. Item quia eclipsis durauit tribus horis.

Eclipsis solaris bene durat quinque tribus horis crescendo, & minuendo in obscuritate, licet in mora obscuritatis valde modico tempore duret.

ADDITIO II.

In eod. cap. Vbi dicitur in postilla. In ipso enim viuimus mouemur, & sumus, &c.

In hoc dicit apostolus. In ipso enim viuimus mouemur, & sumus, possunt intelligi tria, in quae Philosophi principaliter intendebant,

7 Nunc. Id est, tempore gratiae.

8 Annunciat hominibus. Per filium suum, & per credentes in eum.

9 Vt omnes vbique, &c. De idololatria, & aliis peccatis.

10 Eo quod sta. diem in qua iud. est orb. in aequi. Reddendo debita: penas pro peccatis, & premia pro meritis.

11 In viro, in qua sta. Id est, per virum per quem diffiniuit iudicare seculum, s. hominem Christum, qui iuauit in forma hominis gloriosa sicut dictum est sup. i. cap. Hic Iesus, qui assumptus est a vobis, sic veniet, scilicet ad iudicium, sicut fuit ibidem expositum, & de hoc iudicio dicitur Ioan. 5. d. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Et quoniam hoc iudicium erit in resurrectione generali, quam praecessit resurrectio Christi, sicut eius exemplar, & causa, ideo subditur.

12 Fidem praebens omnium. Resurrectionis futurae, quia resurrectio Christi causa est, & exemplar resurrectionis nostrae.

13 Cum autem. Postquam descripta est praedicatio Pauli, hic co sequenter ponitur auditorum distinctio, et diuiditur in tres partes, quoniam aliqui resurrectionem mortuorum reputabant impossibilem, de quibus dicitur. Quidam quidem irridebant. Alii vero volebant confiteri, & isti dixerunt. Audiemus te de hoc ite. Tertii vero crediderunt, inter quos nominantur.

14 Dionys. Ariopag. Tanquam famosior,

15 Et mulier no. Da. Quae ab aliquibus dicitur fuisse vxor eius.

Diuisio.

debant, s. ens in quod principaliter aspiciunt Metaphysici, qui tractant de ente in quantum ens, & de hoc dicit apostolus, sumus. Secundum principale, est motus de quo tractant Physici considerantes corpus in quantum mobile, vt in libris Physicorum, & hmoi de quo apostolus dicit mouemur. Tertium est vita, de qua tractant in libris de aia, & de animalibus & plantis, & hmoi, & de hoc dicit in ipso enim viuimus, q d. apostolus Philosophis Atheniensibus. Quamuis non longe sit ab vno quoque vestrum, i. non est, nec debet esse longe ab vnoquoque vestrum. Quod dicitur. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, i. ab ipso habemus vitam, & motum, & esse circa quorum trium cognitionem communiter laboratis.

C A P. XVIII.

Paulus. P. Post haec egressus, &c. Chryso. Merito in Corinthum a spiritu ducitur, in qua in opere oportebat, Athenienses enim quibus noue doctrine amatores essent, atque non attēdebāt neque, n. h. curabant, sed ut semper haberēt noui aliquid, quod fabularentur, studebant.

Et quod praeciperet.

Clarius uisetur in.

Paulus.

Beda. H. I. de ph. 9. anno Claudij factum narrat. Suetonius dicit, quod Claudius Iudaeos Roma expulit.

Et mansit apud illos.

Chrysostomus.

Pape, quam iustitia inuenit, ut cohabitaret, quoniam illic potissimum non oportebat accipere. Et in quo gloriantur, inueniantur, sicut etiam nos. Vide quomodo lex incipit iam solui.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

Interponens nomen domini Iesu.

C A P V T XVIII.

Paulus.

Post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum, & inueniens quēdam Iudaeum nomine Aquilam ponticum genere, qui nuper uenerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius, eo quod praecipisset Claudius discedere oēs

Iudaeos a Roma, accessit ad eos, & quia eiusdem erat artis manebat apud eos, & operabatur. Erant autem t̄ scenofactorum artis. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis. Cum uenissent autē de Macedonia Syllas, & Timotheus,

Faciendo tabernacula, vel fines, quia scenos Graece, Latine funis.

Scenae tabernacula

instabat uerbo Paulus, testificans Iudaeis esse Iesum Christum. Contra dicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens uelimenta sua, dixit ad eos Sanguis uester super caput uestrum. Mundus ego t̄ ex hoc ad Gentes uadam. Et migrans inde, intrauit in domum cuiusdam nomine Titi Iulii

colentis deum, cuius domus erat coniuncta synagogae. Crispus autem archisynagogus credidit domino cum omni domo sua, & multi corinthiorum audientes credebant, & baptis-

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

ma.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVIII.

Diuisio.

Post haec egressus ab Ath. Hic consequenter describitur praedicationis Pauli in Corintho, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur haec praedicationis, secundo aduersariorum insurrectio, ibi. Gallione autem. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur quoddam praedicationis praenium, s. eius aduentus ad Corinthum, cum dicit.

2. Venit Cor. Quae est ciuitas in prouincia Achaiae, ut patet infra eo. cap. 3. Et inuen. &c. Aq. Qui tamen in Christum credebant, cum Priscilla uxore sua, ut manifeste patet in seq. 4. Eo q. pra. Clau. dis. o. Iu. a Ro. Huius autem imperialis praeccepti causa non exprimitur. Sed in scholastica historia dicitur, q. haec fuit causa, quia Iudaei habitantes Romae familiaritatem contraxerant cum Agripina eius uxore, & faciebant eam Iudaizare. 5. Acces. ad eos. Tu quia erant Catholici, tu quia erant eiusdem artis scenofactoriae, a scena, quod est tabernaculum, siue tentorium. Operabatur enim Paulus in hac arte pro uictu suo habendo, ne grauaret eos quibus praedicabat, sumptus ab eis accipiendo, & ut per hoc reuellerentur Pseudo apostoli propter questum praedicantes. 6. Et disp. in synag. per om. sab. Hic ponitur Pauli praedicationis, cum dicitur. Et disp. in syn. per om. sab. Aliis autem dieb.

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

in-

molles lecti, & militi ferreus gladius magis, q. aureus probat. Beda. Quasi exules, & peregrini tentoria sibi quibus in uia ueritate aedificant.

Beda. Scenae, uel scenomata obumbracula, quae sagis, uel arborum frondibus, uel uirgulis ueteres componebant.

MYSTIC. Si

cut Petrus a fluctibus seculi per retia fidei extraxit, sic Paulus umbracula protectionis erigendo ab umbrata criminis ardore tentationis, & a uentis insidiarum uerbo, & opere defendit.

c Sanguis uester. Raba. Annunciaui uobis iniquitatem uestram. Si iniquo non annu-

ciaueritis iniquitatem suam, sanguinem eius de manu tua requam.

* Chrysostomus. Hoc facit, ut non solo uerbo tectat, & uehementius differit, ut pote multis persuasus.

d Titi iulii. Beda. Aut proprium nomen uiro fuit. Aut merito iustitiae sic cognominatus est. Non fuit hic Titus discipulus Pauli, cui ipse epistolam scripsit, & Cris-

te episcopum ordinat, cum quo, & Barnabas ascendens Ierosolymam, contulit euangelium cum ap-

ostolis, inquirens in consilio eorum an recte predicaret per

baptisma

intendebat operi manuali. 7. Cum uenisset, au. &c. inst. uer. Pr. dicationis. Quod autem subditur in aliquibus libris euangelii non est in libris correctis, sed subintelligitur. Ante aduentum autem Syllae, & Timothei, praedicabat Paulus, tamen in diebus sabbatorum, sed post eorum aduentum cepit praedicare frequentius. 8. Testis. Iud. Iesus esse Christus. In lege, & prophetis promissum, & hoc per testimonium legis, & prophetarum. 9. Contradic. autem, & blasphem. Ipsi Iesum. 10. Excutiens uest. sua. In signum, quod fecerat debi-

sum de annunciando eis uerbum ueritatis.

11. Sanguis uester super caput uestrum. Id est, poena debita niet super uos ex rebellionis uestra.

12. Et migrans inde. Non transiens ad aliam ciuitatem, ut patet ex sequentibus, sed ad alium locum eiusdem ciuitatis, ideo subditur.

13. Intrauit in domum cuiusdam nomine Titi. Prius autem manebat in domo Aquilae, & Priscillae.

14. Cuius domus erat coniuncta synagogae. Per hoc enim Paulus poterat facere maiorem fructum in praedicatione, eo quod populus conueniebat illic, ideo subditur.

15. Crispus autem. Iste est quem baptizauit Paulus, sicut scribitur I. Corint. 1. Caetera patent usque ibi.

I. Sec

uiscant suas dioeceses, & similiter archidiaconibus, & quibusque aliis uiscantibus suos subditos. Item operabatur in facie-

dis tabernaculis, sicut dicitur in textu.

† Erant autem scenof. &c. artis. Tabernacula uero sunt domus portatiles ad protegendum habitantes in eis ab ardore solis, & pluuiis, & a uentis. Per quae moraliter significatur doctrina Iulii, per quam protegimur ab ardore cupiditatis, & a pluuiis carnitatis, & a uentis superbiae, & uanitatis, sicut patet suas epistolas inueni.

9. Contra dicentibus. Segregauit se, & suos ab illis propter eorum obstinationem, & iuxit se illis in quibus poterat proficere doctrinam, & ibi diu mansit secundum diuinam monitionem in textu patet. Et hoc faciens dedit exemplum aliis praedicatoribus in simili casu similiter faciendi,

Gallie

MORALITER.

1. Post haec egressus, &c. Vbi inuenit Aquilam, & eius uxorem Priscillam, qui erant Christiani, ut patet ex sequentibus in hoc capitulo.

† Et quia eius. ar. &c. & opera. Licet autem posset accipere sumptus ab illis quibus praedicabat, tamen operabatur manibus ne grauantur. Unde dicit 2. Thessal. 3. b. Memores enim facti estis fratres laboris nostri, & fatigationis nocte ac die operantes, ne aliquem uestrum grauauerimus. Et 1. Cor. 9. g. dicit. Argentum autem, & aurum, aut uisum nullius concupiui, sicut ipsi scitis, quoniam ad ea, quae mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministrauerunt manus istae. In hoc autem Paulus apostolus dedit exemplum episcopis, qui sunt successores apostolorum, ne grauentur in expensis abbas, & prioratus, qui uiscant

baptisma fidei Gentes sine circūcisione saluari, nō quia ipse de hoc dubitaret, sed vt mentes dubitantium apostolorum auctoritate confirmaret.

a Dixit autē dominus Paulo nocte per visionem. Noli timere, sed loquere, & ne taceas. * Chrysoſtomus. Ea propter multo tēpore manet illic. Nam persuasit quidem illi, & multitudi, & familiaritas Christi amplior. Maius enim periculum fuit postea etiam pluribus credentibus & Synagoge principe. Ne timeas, inquit. Hoc ad excitandum sufficiebat, quia redargutus est timens, vel non redargutus, sed cōfortatur, quasi nihil passurus. Non enim semper illos affligi sinit, ne infirmiores fiant. Nihil enim, ita contristabat Paulum, atque increduli quasi contradicentes. Hoc etiam periculis eis grauius fuit. Et ne si-
b Incipientē autem Paulo. Rabanus. Impleto illud: Ne taceas, propter quod ego sum tecū. Et ex hoc apparet deum cum eo fuisse, di.
c De verbo, Q. d. de verbo declarato, nūc & narrato, id est, euangelio, & nomini. Iesu, & Dei, vel Dei patris. In Græco, apprehendētes omnes Græci Softhenem.

d Apprehendentes autem omnes Softhenem, &c. * Chryſosto. D O confusionē qua confusi sunt. Et nihil horū, inquit Gallioni curæ erat, quāuis hoc totū in ipsius contumeliam fuerit sed quasi inde p̄tate accepta percipiunt, ipsi facientes indiscreti furoris per confusionem opus. Et quare ille non reper-
1 cussit? quum & ipse potestatem habuerit, sed docebatur
2 u odeste, & patienter uiuere, & non re-
3 ferire, vt & Iudex di-
4 sciat quis sic mansue-
5 rit. Nō parum hoc profuit presentibus.
6 Docuit enim horū
7 æquitas, & illorum temeritas, quōd talia iudicariam sententiam postulāt. At hi omnia citra ordinē faciunt.
8 **c** Qui sibi totonder.
9 * Chryſostomus. Vide quomodo lex soluta est, vide quomodo conscientia detinebatur: Iudæi cum erat capta radi-
10 ex voto, veruntamē opoſtebat etiam sacrificium fieri, quod non est factum post verberatum Softhenem.
11 Rabanus. Paulus, vel Aquila. Ve multi putant, Paulus vel timore Iudæorū, vel auiditate conuer-
12 tendi eos. Ambiguit dictum est, sed secū-
13 dum Hieronymum. de Paulo est intelligendum.
14 **f** Cenchrite. BEDA. Portus est Corinthi, ubi nauem ascensurus capit ex voto totondit iuxta legem, qui se deo uouerant
15 comam
16 **17**

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sedit autem ibi. Id est, mansit, sicut dicitur Deuteron. 1. g. Sedit ergo in Cadefbarne multo tempore, id est, mansistis.

2 Gallione autem. Hic consequenter describitur aduersariorum insurrectio contra Paulum, & patet litera vsque ibi.

3 Dicentes: Quia contra legem hic persuadet. Scilicet contra legem Moysi docet, quia lex Moysi docet colere deum per cęrimonias legis quas Paulus debere cessare dicebat, vt patet in epistolis suis in pluribus locis.

4 Incipiens au. Pau. ape. os. Ad respondendum.

5 Dixit Gal. ad Iud. Respondens pro Paulo.

6 Si quidem esset ini. ali. Inferendo nocumentum alteri in rebus suis furto, rapina, vel aliquo huiusmodi.

7 Aut fa. pef. Nocendo alteri in persona propria, vel sibi coniuncta, vt pote in uxore, vel prole, quod est peius, quam ferre nocumentum in rebus.

8 Recte vos sustin. Audiendo quarimoniam uestram, & faciendo iustitiam.

9 Si verò quæst. Erat enim Gentilis, & ideo non curabat, nec ad eum pertinebat discutere quæstiones Iudæicę legis.

10 Et minauit eos, &c. Tanquam deterentes tempus in friuolis.

11 Apprehend. au. om. Scilicet ministri proconsulis, qui tales re-
12 pulsos a iudice solent percutiendo expellere.

13 Paulus vero. Hic consequenter describitur Pauli in Epheso p̄-
14 dicatio, & hoc dupliciter, primo in suo aduentu, secundo in suo reditu
 cap. seq.

cap. seq. Prima in duas, scilicet in partem principalem, & incidentalem, que
 incipit ibi. Videns autem. Circa primum dicitur, Paulus vero
 cum adhuc sustinisset. Id est, expectasset dies multos in Corintho.
13 Fratibus ualef. nauig. in Syr. Id est, versus Syriam, quia tunc
 uenit Ephesum, vt patet ex sequentibus. q̄ non est in Syria, sed in Asia.
14 Qui sibi toto. in Cench. Qui est portus Corinthiorum.
15 Caput. Secundū ritum Nazarenorum completo tempore voti
 sui. Hoc. n. fecit Paulus, qui erat natione Iudæus ad euitandum Iudæo-
 rum scandalum, vt dictum est sup. 16. cap. de circūcisione Timothei,
 ideo uero uoluit spiritus sanctus, vt in primitiua ecclesia non statim in-
 hiberetur his, qui ex Iudæis conuertebatur obseruatio legalium, sicut inhi-
 bebatur his, qui ex Gentilib. conuertebantur Gentilitatis ritus, vt in-
 ter hos ritus differentia ostenderetur. Nā Gentilitatis ritus rep̄ntaba-
 tur tanquā omnino illicitus, & semper a deo prohibitus. Ritus autem
 legis cessabat, tanquam impletus per Christi passionem vt pote a deo in
 figurā Christi institutus, quæ cessat adueniente ueritate. Sed nō statim
 omnino cessare debuit, ne ab aliquibus crederetur semper fuisse illicitus,
 sicut Gentilitatis ritus, propter quod conuersis de Iudaismo licebat
 legalia obseruare tempore medio inter passionem Christi, & publicatio-
 nem euangelii, sic tamen, quod non ponerent fidem credentes, quod si-
 ne tali obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem.
16 Deuenitque Ephesum, & illos ibi reliquit. Scilicet Aquila
 lam, & Priscillam.
17 Ipse uero ingressus synagogam disputabat. Ostendens per
 scripturas in Iesu Nazareno promissiones patrum esse completas.
1 Rogantibus

MORALITER.

2 Gallione autem procon. Achaic. Sequitur.

3 Iudex ego. In hoc dedit exemplū alijs iudicibus, vt nō in-
 tromittant

tromittant se de impertinentibus ad ipsos.
14 Qui sibi toton. &c. Moraliter autem tōdere, & superflua
 deponere, & hoc prædicatoribus euangelij necesse est.
 Iudæus

f affligat.

Num. 6. 2.

Diuisio.

A comā nutriebāt, dū Nazareti fieri volebant, & post eam rō dētes igni tradebāt. Hoc ergo fecit Paulus, non oblitus quid de abolitione legis cum alijs apoliolis statuerant Ierosolymis, sed ne scandalizaret credentes ex Iudæis, simulavit se Iudæum, vt Iudæos lucrifaceret. Quidā codices habent, tōronderunt caput Priscilla, & Aquila, sed Aug. & Hieronym. singulari numero de Paulo interpretatur.

B Hieronym. sic ponit: *Nauigabat Syriā, & cum eo Priscilla, & Aquila, & totondit caput in Cenchris, rotum enim habebat.*

a Casaream. Raban. Casarea metropolis est Cappadocie. Nō dum in Syriam Phenicis venerat.

b Sciens tantum baptisma Ioannis, & cetera. Chrysostomus. Si ad baptisma Ioannis solū crediderat hic, quomodo spiritu feruebat? Nondū enim datus erat sic spiritus.

• Oportet omnino me fecit, quod intat, agere in Ierusalē, sed.

libere loqui.

per gratiam.

synagogam disputabat cum Iudæis. Rogantibus autem eis vt ampliori tempore maneret, * non contempsit, sed valesciēs & dicens, * iterum reuertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso. Et descendens Casaream ascendit, & salutauit ecclesiam; & descendit Antiochiam. Et factō ibi aliquanto tempore, profectus est perambulans ex ordine Galathiam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos. Iudæus autem quidam Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, deuenit Ephesum potens in scripturis. Hic erat edoctus viam domini, & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea, quæ sunt Iesu, sciens tantum baptisma Ioannis: Hic ergo coepit t̄ fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla, & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam domini. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres scripserunt discipulis, vt susciperent eum. Qui cum venissent, contulit multum his, qui crediderunt. * Vehementer enim Iudæos reuincebat, publicè ostendens per scripturas esse Christum Iesum.

spiritus. Si autem qui post illum opus habuerunt baptismo Christi multo magis ille. Quid igitur dicendum, neque enim vtrumque simpliciter ponit scriptor? Mihi videt̄ ille esse vnus ex centū viginti, qui cum apostolis baptizati. Vel si non est hoc, factum est idem cū hoc, quod & cum Cornelio sed non baptizatur antequam diligentius ei exposuerunt. Hoc autem esse mihi verū videtur, qui & baptizari illum oportebat, quoniam duodecim alij nihil perfectum sciuerunt neque ea, quæ de Iesu. Merito autem ille baptizabatur. Vrumtamē si illi per baptisma Ioannis tantum baptizabantur oportebat etiam discipulos hoc facere. Contulit multum. Altranlatio, profert̄ multum credentibus per gratiam, hoc quod apostolus scribit: Ego plantavi, Apollo rigauit, & c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Rogantibus autem eis, vt ampliori tempore maneret. Ad plenorem informationem.
- 2 Non contempsit. Volens alibi proficisci, ubi nondum prædicatū erat euangelium, ordinauit tamen ibi ministros ecclesie ad fideliū in suū inuicem.
- 3 Sed valesciens, & dicens. Ad sui excusationem, & eorum consolationem.
- 4 Iterum reuertar ad vos. Quod etiam fecit, vt patet ca. seq. Quæ autem in aliquibus libris interponitur. Oportet me diem solemnem aduenientem facere Ierosolymis, non est de textu, nec est in libris correctis, quia nec tunc Paulus iuit in Ierusalem, sed postea per magnum tempus.
- 5 Et descendens Casaream. Quæ est metropolis Cappadocie, vt dicit glo. Alia autem est Casarea Philippi in prouincia Phenicis, & iterum alia in Palaestina de quibus habitum est supra. Cetera patēt vsque ibi.

6 Con-

MORALITER.

7 Iudæus autem quidam Apol. Qui interpretatur mirabilis, ideo significat prædicatorem, qui debet esse mirabilis in bona vita, & etiam in doctrina sana, ideo subditur.

10 Po-

- 6 Confirmans omnes discipulos. Id est, Christianos in fide Christi.
- 7 Iudæus autem. Hæc est pars incidentalis, in qua occasione prædicationis Pauli de qua sanctus Lucas loquutus fuerat, facit mentionem de prædicatione, quam Apollo fecit ibidem, dicens. Iudæus autem qui nomine.
- 8 Apollo nomine. Exprimitur eius nomen, quia erat famosus.
- 9 Alexandrinus genere. Id est, in Alexandria natus per dispersionem Iudæorum, quam fecerat Antiochus.
- 10 Potens in scri. Legis, & prophetarum.
- 11 Hic erat edoctus vi. Id est, Euangelium Christi, imperfecte tamen, ideo subditur.
- 12 Sciens tantum. Sed Aquila, & Priscilla, qui remanserant Ephesi hanc imperfectionem supplerunt. Ex quo patet, quod dicitur est sup. in prin. cap. eos esse Christianos.
- 13 Qui cum venisset. Scilicet in Achaiam in qua est Corinthus.
- 14 Contulit. Prius per prædicationem Pauli, propter quod Paulus 1. Corinth. 2. b. dicit. Ego plantavi, Apollo rigauit.

10 Potens in scri. Id est, deuotus, ideo subditur. Et feruens, & c. Quem cum audissent Priscilla, & Aquila. Et hoc autem, quod vir tantæ excellentiæ doctrinam simplicium personarum suscepit humiliter, & deuote, arguuntur illi, qui ex præsumptione dedignantur ab alijs discere veritatem.

MOR-

C A P. XIX.

Actum est. sequitur. b Si spiritum sanctum accepistis. Chry. Sciebant. n. quod non habebant, & vult illos fateri, vt agnoscat quid ipsis defuit, & petant.

c Sed neque si spiritus sanctus est audiuius. Ille vero ait. In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt. In Ioannis baptis- mate. Dixit autem Pau- lus Ioannes baptizauit, & cetera.

* Tertu. Adeo postea in Actis Apostolorum inuenimus, quoniam qui Ioannis baptis- mum habebant, non accepisse spiritum sanctum, quem ne auditu quidem no- uerant, ergo non e- rat celeste, quod ce- lestia non exhibebat, quum ipsum quod ce- leste in Ioane fuerat spiritus prophetie, post totius spiritus in domi- num translationem vs- que adeo defecerit vt quem predicauerat, quem aduentum designauerat, posimo- dum, an ipse esset mi- serit sciscitatum. Age- batur itaq; baptismus Penitentiae, quasi can- didatus remissionis, & sanctificationis, in Christo subsequatur. Nam quod pra- dicabat baptismum penitentiae in remissionem delictorum; in futuram remissionem enuntiatum est. Siquidem penit- entia antecedit, remissio subsequitur, & hoc est viam praeparate, qui autem praeparat, non idem ipse perficit, sed alii perficien- dum praecurat. Ipse profiteretur sua non esse celestia, sed Chri- sti, dicendo. Qui de terra est, de terra loquitur, qui de super- nis venit, super omnes est. Item sola se penitentia tingere, veterum mox qui tingeret, in spiritu, & igni. Scilicet quia vera, & stabilis aqua fides, quae tingitur in salutem, simulata autem, & infirma igni tingitur in Iudicium.

d Ioannes baptizauit. Beda: Non peccata remittit, sed peni- tentiam docuit. Nam sicut circumcisio in patriarchis signa- culum fidei, quam habebant fuit, ita & hoc lauacrum popu- lus penitens, quasi signaculum suae deuotionis accepit, quod Christi baptisima, in quo fit remissio, figurabat.

Rab. Non est baptisima quod non datur in nomine trinitatis baptizati a Iuda non rebaptizantur, quia in fide trinitatis, sed baptizati a Iohanne, quia Iohannes in aqua tantum. Chri- stus in spiritu sancto baptizat. Cum ergo bonus vel malus mi- nister baptizat, si plena est trinitatis fides, dominus baptizat. In aqua vero sola a Iohanne baptizati, a Paulo sunt baptizati.

Be. Quaestio est si ille qui per ignorantiam forte a non ba- ptizato, sed tamen recte fidei baptizatus est debeat rebaptizari? Quae hoc capitulo exposita reor. Quid. n. differt, an tunc an- te initium baptismi Christi, an nunc a quopiam sine susceptio- ne eiusdem quisquam baptizaretur? cum quo Iohannes in fide, &

nomine

C A P. XIX.

Dictum est. Apollo. venit Ephesum, illuc etiam Paulus redit, ubi Priscillam requirit.

Actum est autem cum Apollo esset in Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inueniret quosdam de discipulis.

a Si post baptismum manus impositionem, qua spiritus datur accepistis?

Dixitque ad eos. Si spiritum sanctum accepistis credentes. At illi dixerunt ad eum: Sed neque

b si spiritus sanctus est audiuius. Ille vero ait: In quo ergo ba-

ptizati estis? Qui dixerunt. In Iohannis baptis- mate. Dixit

autem Paulus: Iohannes baptizauit baptismum penitentiae

populum, dicens, in eum qui venturus esset post ipsum,

vt crederet, hoc est in Iesum. His auditis baptizati sunt in

nomine domini Iesu. Et cum imposuisset illis manus Pau-

lus, venit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, &

propheta- bant. Erant autem omnes viri fere duodecim. Introgressus

dignantur nobis, haec exponentibus, & prophetis vaticinan- tib. quam dominum deprecantur, & studiose agant, ne de sacerdotibus, qui violant sancta domini, esse mereantur.

* Greg. Monophitas vero & alios ex sola vera confessione Ecclesia recipit, quia sanctum baptismum quod sunt apud he- reticos consequuti, tunc in eis vires emundationis recipit, cum vel illis per impositionem manus spiritum sanctum ac- ceperint, vel illi propter professionem vere fidei sanctae, & vniuersalis Ecclesiae visceribus fuerint uniti.

f Erant ante omnes Rab. Iudicia Dei abyssus multa. Ecce As- sia Apostolorum visitatione indigna, nunc apostolico nume- ro siccata, & prophetiae munere est sublimata. Et notandum, quod spiritus sanctus hic in duodecim discipulos & sup in c. 20. (quod tu- merus perficit duodenario decies ducto) aduentus sui signa monstrauit illud in Ierusalem, hoc in Epheso, quod est ciuitas Gecorum, in quo ostenditur illos rem, siue de Iudeis, siue de Gentibus spiritum replere, qui sunt in catholica vnitatem.

g Introgressus autem, & c. * Chryl. Vide vbique, vt seipsum in Synagogas intrudit, & sic egreditur. Semper. n. ab illis vole- bat occasionem sumere, vt dixit. Nam & gentes extirpaba- bant iam, & alacriter suscipiebant ipsum. Iudei autem susci- pientibus fidem gentibus, penituntine ducebantur. Volebat discipulos illius abstrahere, & inde facere initium, magis quam congregentur illic. Et non simpliciter hoc faciebat, propter hoc differebat illis continuo, quia persuadebat. Ne igitur quoniam libertatem dicendi audisti, asperitatem putes. De vtilibus rebus disputat, de regno. quis non audisset?

Quo-

4 Audiuius. licet audiuisent quod Deus esset trinus, & u- nus. cetera patent vsque ibi.

5 Iohannes baptizauit. Erat. n. baptismus Iohannis quaedam p- testatio faciendi penitentiam, & disponendi se ad baptismum Christi, in quo datur gratia iustificans.

6 Dicens in eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, & c. hoc .n. praedicabat Iohannes, vt patet Matt. 3. & Io. 1.

7 His auditis baptizati sunt in nomine Domini Iesu. In hac. n. for- ma dabatur baptismus in primitiua ecclesia. rationibus dictis sup. 3. c. Cetera patent.

8 Introgressus autem synagogam. Hic consequenter ponitur do- ctina Pauli, quantum ad publicationem euangelij, cum di- citur.

Audiuius.

Cum

MORALITER.

1 Factum est autem. Sequitur. 2 Dixit, & c. s. Paulus.

si

3 Si spiritum sanctum accepistis credentes, & c. per hoc ostenditur quod bonus praelatus, & curatus debet esse sollicitus circa neophy- tos,

Tom. 6.

P

tos,

A Quotidie d' spiritans in sebo. Beda. Ab hora quinta, usque ad horam nonam, & decimam, sicut et aliter a quibusdam, quia horas operi quique abas quinque detinet, quas dabat cibo, & orationi, quod nulli tamen auctoritate firmatur.

b In schola tyranni. Rab pro dignitate. Vel proprium nomen & interpretatur contempens, vel confirmans.

c Per biennium. Bed. Hoc tempore Paulus in Ephelo scripsit primam epistolam ad Cor. d' Virtutes non quasi-

d Chry. Non ferentes tangebant solum, sed & accipientes apponebant. Ideo Christus non permitit illuminari in Asiam, obseruans, ut equidem opinor tempus hoc.

e Damaf. Christus dominus sanctorum reliquias, velut salutiferas fontes praebebat, ex quibus plurima ad nos beneficia manant, suavissimumque vnguentum profluit. Nec vero quisquam huc sermone fidem detrahat. Nam si aqua in deserto ex solida, & aspera rupe, atque ex atmi maxilla ad sedam

dam Sampsonis sitim, Deo ita uolente, profiliit, eritne, cuiquam incredibile videatur ex martyrum reliquiis suauis vnguentum scaturire? Minime certe, ut quidem quibus Dei potentia, honorque, quo sanctos suos afficit, perspectus, & exploratus est. Atque illud quidem veteri lege comparatum erat, ut quisquis mortuum contigerit, immundus censeretur, verum in in mortuorum numero minime habendi sunt, ex quo. n. ipsamet vita, ac vitae auctor inter mortuos ascriptus est, eos qui in spe resurrectionis, fideque erga eum, diem extremam clausurunt, mortuos haud quaquam appellamus. Qui. n. mortuum corpus miracula edere queat? quoniam itaque modo per ea daemones expelluntur, morbi profligant, agroti sanantur, caeci prospiciunt, leprosi mundantur, tentationes, ac nocentes discedunt, ac denique omne donum optimum a patre luminum eorum opera ad eos, qui fide minime dubia, descendit? quid non laboris suscipias, ut patronum quendam nanciscaris, qui te mortali regi offerat, ac tuo nomine ad eum verba faciat? An non igitur non honorandi sunt, qui

totius

totius humani generis patronos se profitentur, ac Deo nostra causa supplicat? Honorandi certe, & quidem ita, ut eorum nomine templum Deo extruamus, dona offeramus, eorum memorem colamus, atque in ea spiritualiter oblectemur, quo nimirum laetitia nostra us, a quibus imitamus, congruat, ac non dum eos colere, ac demereri studemus, offendamus potius, & iritemus. Quibus. n. reb. Deus colitur, istdem quoque serui eius oblectantur. Quibus. n. autem Deus offenditur, istdem ipsius etiam milites offenduntur.

e Semicinctia Rab. vestes ex uno latere pendentes, vel zona, sive vestes nocturnae, vel genus sudarium, quo Hebraei utuntur in ca-

f Exorcismus. Bed. Iosephus. Excogitavit Salomon, & docuit suos modos exorcismi. 1. coniurationis, quibus immundi spiritus expulsi non audebant ad homines reuerti. Fit autem hoc per reprobos ad condemnationem ipsorum, & utilitatem eorum, qui vident, & audiunt, quia licet illos despiciant,

qui signa faciunt, tamen Deum honorant, ad cuius invocationem fit.

g Augu. Vera pietate homines Dei, aeream potestatem inimicam contrariamque pietati exorcizando eiciunt.

h Idem. Qui praesunt, manum obfesso imponere, & exorcizare dicuntur. & per diuina daemones adiurando expellere.

i Ignatius. Saluto Subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas confessores.

k Inuocare super eos qui habebant spiritus malos. *Tertull. Operatio demonum est hominis euersio, sic malicia spiritualis a primordio auspiciata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem, & valetudines intelligunt, & quosdam casus acerbos, animae vero reprobos, & extraordinarios per tum excessus.

l Iustinus. Nunc quoque nos qui in crucifixum sub Pontio Pilato Iesum Dominum nostrum credimus, daemones omnes, & spiritus malignos adiuratos encimus, & imperata facere cogimus.

m Erant

n Tyranni cuiusdam. Dicunt aliqui quod tyranni est proprium nomen illius cuius erat aedificium. Alii vero dicunt, quod est appellatum, & accipitur tyrannus hic pro homine potente, & fecerat ibi Paulus scholam, ut obstinati timerent cum impedire, propter domini loci potestatem ideo subditur.

o Hoc autem factum est per biennium. pacifice.

p Ita ut omnes, qui habitabant, & e. i. audire poterant libere.

q Virtutes. ad confirmationem huius doctrinae.

r Non quasi subit faciebat Deus. i. non modicas, vel communes, sed multas, & excellentes, ut de subditur.

s Ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore eius. quod est maius, quam si per tactum Pauli, vel per eius orationem fierent talia.

t Tentauerunt autem. postquam descripta est praedictio huius, hic consequenter ponitur praesumptio nis quorundam repressio, qui volebant daemones expellere ab obsessis virtute nominis Christi a Paulo praedicati, in quem tamen non credebant, & patet litera usque ibi.

u Illus qui dicit de se ipso Mat. vi. d. Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra. Domus autem eius est ecclesia, in qua doctor catholicus habet scholam, quando docens tenet Christi, & apostolorum doctrinam, quod non faciunt haeretici, hanc doctrinam deprauantes, nec doctores vanegloriosi curiosa, & inutilia docentes.

v Tentauerunt autem. per illos qui abutebantur nomine Christi cum essent increduli significatur ecclesiae ministri indigne facta ministrantes, in quibus fit inuocatio nominis domini. Et sicut illi fuerunt a daemone nudati, & vulnerati corporaliter, ut dicitur in textu, sic & illi indigne sacramenta ministrantes denudantur

libere.

lib. 4 de fide op. 16. trularos.

Exod. 17. Iud. 15.

Num. 19.

Mat. 12. Iacob. 3.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cum fiducia loquebatur postposito timore humano.
- 2 Disputans. cum contradicentibus.
- 3 Et suadens. audientibus voluntarie.
- 4 De regno Dei. i. de superna felicitate, quae consistit in aperta Dei visione. s. deitatis principaliter, & humanitatis secundario. suadebat etiam de modo veniendi ad hanc beatitudinem, quae est per fidem charitate formatam.
- 5 Cum autem quidam indurarentur. in sua infidelitate.
- 6 Maledicentes viam domini. i. doctrinam Christi.
- 7 Coram multitudine. quod erat signum obstinationis eorum.
- 8 Discedens ab eis. Paulus.
- 9 Segregauit discipulos. i. credentes, ne inficerentur verbis obstinatorum.
- 10 Quotidie disputans. ad declarationem euangelicæ veritatis.
- 11 In schola. i. in aedificio de quo Paulus scholam fecerat.

Ty an-

MORALITER.

tos, utpote ne forte circa eos aliquid sit omissum de necessariis ad salutem, vel ecclesiae sacramenta, ut sic modo debito supplicetur omissa, sicut in proposito Paulus fecit.

5 Cum autem. ne a diis maledicis interficerentur.

10 Quotidie disputans. Tyrannus dicitur a tyro Graece, quod est fortis Latine. Paulus n. accepit domum per locationem a quodam viro potenti, cuius timore aduersari Pauli non auderent molestiam facere tibi, & ibi fecit scholam, sed in sensum literalem. Moraliter autem p. e. illum fortem, & potentem significatur Christus

Scenæ

a Erant autem. Be. in Græco. Erant autem eiusdem Scœz. proprium nomen sacerdotis, interpretatur vero vulpecula clamans, vel loquens.

b S. prem filij, &c. Bed. Quoniam sathanas transfiguratur se in angelum lucis, ministros etiam suos eadem simulatione colorat. vnde quia per se

ptenarium gratia spiritus sancti designatur in qua figura Christi post resurrectionem, cum septem discipulis e epulatus, filij Scœz quasi spiritus malos expulsi, septenario cœsentur, qui quia non credendo, sed tando Christi, & apostolorum nomen inuocant, non tñ a Deo sed et a dæmonibus, subdolæ falsitatis merito condemnantur. Et bene filij Scœz dicuntur, qui vulpecula clamans interpretatur. Quod animal doli, & astutiæ sagacissimum Iudeos, Gentes, & hereticos ecclesię illidiatas & garrula voce prestrepentes ondit, de quibus custodibus ecclesię precipitur. Capite nobis vulpeculas que deuantant vineas.

c Iesum noui, & Paulum scio.

*Chryf. Qd. Vos non creditis, sed abuten-tes hoc nomine, talia

dicitis. Igitur desertum, & facile expugnabilia arma estis, & ita non estis precones, sed mei. inquit, estis. Magnus furor dæmonis. Potuissent hæc illis facere Apostoli, sed non faciebant nunc. Nam qui imperabant illis, qui hæc faciebant, multo magis. & ipsi facere potuissent.

d Et insiliens homo in eos, &c. *Chryf. Fortassis disruptit illorum vestes, & dedolauit illorum capita. hoc. n. manifestauit dicendo, Insiliens, atque adeo satis erat hoc facere. Addit ita et ne postea auferat, quis nomen illud nominare tam temere, & terrentur alii, & magnum argumentum habent Deu scire omnia, maximum argumentum erat, priusquam a dæmonibus arguerentur, seipso accusabant, terrentur ne eadem patiatur.

e Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis, atque gentibus, qui habitabant Ephesi, &c. *Chrysolomus. Nonne hoc etiam

eos, qui obdurescebant conuertere debuit? Dic oro. Sed non conuertit, & ne mireris. Malitię. n. nihil est quod psuadeat. Ne igitur admiremur quomodo non crediderunt, qui tales facti, ubi. supra fides dum negare non possunt sæpe in diuersum eos compulit, nempe in malitiam, vt quando dæmonia cum dicunt filij Dei.

su, dicentes: Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat.

a Erant autem cuiusdam Scœz Iudæi principis sacerdotum

b septem filii, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus

c nequam dixit eis Iesum noui, & Paulum scio. Vos autem

d qui estis? Et insiliens homo in eos in quo erat dæmonium

e ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis, atque Gentilibus que habitabant Ephesi, & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen Domini Iesu. Multique credentium veniebant confitentes, & annunciantes actus suos. multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus, & computati pretijs illorum ginuenerunt pecuniam denario rum quinquaginta milium

h Ita fortiter crescebat verbum Dei, & confirmabatur. His autem expletis proposuit Paulus in spiritu transire a Macedonia, & Achaia ire Ierosolymam, dicens. Quoniam

quinquagenarius numerus refertur ad pœnitentiam, & peccatorum remissionem. Vnde & quinquagesimus est pœnitentię psilms, & quinquagesimus est remissionis annus.

h His autem expletis, &c. Chryf. Sat diu conuersatus in ciuitate, vult iterum alio transire, vnde etiam mittit Timotheum ac Erastum in Macdoniam. Ipse vero manet in Epheso. Quo autem ab initio volens in Syria abire, iterum reuertit in Macedonia, ostendens quod omnia non sua virtute faciebat iam prophetat dicens. Oportet me etiam Romanum videre. Hoc autem dicens, fortassis consolatur eos, quod non abfuturus, sed breui iterum rediturus & prophetia discipulorum excitat mentes. hinc mihi videtur scribere Corinthiis ab Epheso, ac dicere, Nolim vos ignorare fratres de afflictione, que accidit nobis in Asia. quoniam. n. promiserat se venturum in Corinthum; rationem reddit, quod mo- retur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Scœz Iudæi principis Sacerdotum. Est autem Scœz nomen proprium illius principis sacerdotum.

2 Iesum noui, & Paulum scio. i. virtutem eorum cognosco.

3 Vos autem qui estis? q. d. ad vos non pertinet virtutes eorum inuocare, cum sitis increduli.

4 Et dominatus amborum. i. duorum de septem filiis principis Iudæorum. Consequenter ponitur fructus huius repressiois, cum dicitur.

5 Hoc autem notum factum est omnibus. per diuulgationem eorum qui viderant.

6 Et cecidit timor super omnes illos. vt nullus auderet talia attentare.

7 Et magnificabatur nomen domini Iesu. tanquam magnæ virtutis existens.

8 Multique credentium veniebant. ad Paulum.

9 Confitentes, & annunciantes. peccata sua, & relinquentes idola.

10 Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati. id est, artes magicas.

11 Contulerunt libros. i. apportauerunt ad Apostolum.

12 Et combusserunt eos. in contemptum diaboli, & honorem Iesu Christi.

su Christi.

13 Et compu. Hoc additur ad ostendendum quod hoc fecerunt ex magna voluntate, comburentes libros quos emerant ita care. Sciendum etiam, quod denarius valebat decem nummos vsuales, ideo sic denominatur a numero denario.

14 Ita fortiter crescebat verbum Dei, per multiplicationem fidelium.

15 Et confirmabatur. per augmentum fidei credentium.

16 His autem expletis. Superius politus est multiplex Pauli progressus per orbem ad prædicandum, hic consequenter ponitur eius regressus in Ierusalem ad tolerandum pro fide catholica, quam persecutus fuerat ibidem, vt dictum est, sup. 8. c. & 9. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur propoliti inspiratio, secundo remotio impedimenti, ibi. Facta est autem. tertio profectio inspirati, sequi. cap. ibi. Nos vero. Circa primum dicitur. His autem expletis. scilicet discursibus Pauli pro prædicatione Evangelij.

17 Proposuit Paulus in spiritu. i. non propria voluntate, sed magis spiritus sancti reuelatione, & ordinatione.

18 Transire a Macedonia. ad confirmandum credentes, & accipiendam collectam, portandam fidelibus pauperibus, qui erant in Ierusalem.

Oportet

MORALITER.

tur bonis gratuitis, & in bonis naturalibus vulnerantur.

10 Multi autem, &c. curiosa sectati. i. magica, cognoscentes virtutem

tutem Christi, artem magicam dimiserunt, & libros combusserunt & hoc modo fecit Cyprianus magus, vt habetur in legenda Cypriani, & Iulianæ.

Tom. 6.

P 2 Demetrius

retur. Et dicit, Ultra tentationem: narrans quæ cum De me
mo aet. hinc. Quam hic insinuat tumultum non paruum, di
cens de vi hac factum esse. Iterum, periculum, iterum, tu
mulus. Vides christum? facta sunt signa duplicia, illi au
tem contradicebant. Ita ubique contextit opera.

a Romam ubi. Rib.

Quam prius non vide
rat foris, vel qua
leuem dicebat tribu
lationem, quæ ubi pal
surus erat. Videre tan
tum dicit, non multa
pati.

b In Macedoniam.
Rib. transire volebat
de Asia, in qua est Ep
hesus, in Europam,
ubi Macedonia, & A
chaia sunt, & sic rur
sus in Asiam, ut se
riferet eum elemo
sina, de qua scripsit
Corinthis.

c Demetrius. Beda. I
ste dum viam domini
turbare nititur, nomē
propriū factis exe
quitur. Interpretatur
enim, nimium perle
quens. unde tēpla Dia
næ argento edificat.
Argentum quippe elo
quiū significat, & Gen
tibus veritatis religionē
suam nudo sermone
nitore soler affluere.
Chryso. faciebat, in
quam delubra argentea.

Et quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortassis
ædificatis, & cooperatis, quæ Ciboria vocant. Magnus. n. e
rat honor datus in Epheso, ubi etiam templum illorum suc
cendit. Ita contristavit eos, ut eum qui succendisset, ne no
minari quidem vellent. Vide ubique idololatriam a diuitiis
fieri. Et in propter pecunias. Et hic propter pecunias do
lent, non quod illis pietas periclitetur, sed quod materiam
lucrum non habent. Hæc

M. Martialis. Bene igitur facietis, si abominamini idola. Hæc
autem facta opera in tantum hominum, non videntia, neque au
dientia, quia nec statum habent, que nec se nec vos quicquā
nuntiare possunt. Qui potius cultores suos in multa æternæ
tribulationis subire ferunt, quam in vltis manufactis deo
nes damnati spūs erroris subintroierunt, qui hactenus per lō
ga secula creaturā ad imaginem Dei factā in morte de sepe
runt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Opertur. Tunc, n. fuit tibi reuelatum, quod de Ierusalem
iret Romam, modus tamen eundi, & causa non fuerunt tunc tibi
reuelati, ed infra 23. c.
- 2 In Macedonia. hoc fecit, ut collecta esset fa
cti, antequam illuc veniret, quod erat tibi honestius, & expedi
tius, quia non sic oportuit eum contrahere motam propter di
ctam collectam.
- 3 Fieri autem. Hic consequenter ponitur remotio impedi
menti, & dividitur in duas partes, secundum duplex impedi
mentum. Secundum ponitur c. seq. ubi. Vbi cum fuisset. Prima in tres,
quia a prius impedimentum ponitur, secundo tollitur ibi. Et cum
fuisset, tertio iter Pauli relinquitur, in prin. seq. c. Prima adhuc in
duos, quia primo ponitur impedimenti motuum principium, se
cundo eius exercitium, ubi. His auditis. Demetrius n. fecit illud
impedimentum commouens ciuitatem contra Paulum, & eius
facies, motus propter damnum temporale, & cultum Dianæ. Et
patet litera, pauca exceptis quæ exponuntur.
- 4 De via domini. i. de fide Christi.
- 5 Faciens ædes argenteas. Luna autem vocatur Diana, a Dian
quod

MORALITER.

† Demetrius enim. Ille faciebat idola argentea, propter quod p
ipsum significatur promouens in ecclesia minus idoneos propter
argetum. Nam taliter promouendi debent dici, sicut Zacha
rie 11. d. pastor, & taliter relinquens gregem. Et nomē Deme
tri

runt, donec nonissimo tempore, insequente, virtus crucis
Dei vni eos disperdidit, & ibi illusionibus, quibus ante uos
lædebant, coercuit.

d Qui manibus fiunt. Bed. Mira Gentilium stulticia talia cole
re, quæ ab homine constitui, vel destrui posse cognoscunt.

e Non solum autem

hæc periclit, * Chryso.
Deinde etiam pericu
lum exaggerat, addēs
Periclitatur nobis portio
hæc, ne reprobet. Hæc
n. fore manifestat, q
periculum sit famem
passuros huius artis o
pifices. Et quamuis
hæc dicta sufficiebant
illos ad impietatem
adducere, sed miseri
quidam, ac viles cum
essent, insistunt ma
gis, & non considerā
quod si homo hic va
let tantum, ut omnes
conuertat, & pericli
tentur di, qualis illius
Deus. Et quod in illo
magis illa nobis dabit,
propter que timem.
Deinde ne videatur
lucris gratia dixisse vi
de quid apponit. Quam
oribus colit. Vides quod
ostendit maiorem Pau
li virtutem, omnes mi
seros, & arummosos il
los vocans? siquidem
homo qui fugabatur
hinc inde, & taberna

culorum factor tanta potest; Vide ab inimicis testimonia da
ri Apostolis, illic quidem dicebant. Ecce implestis Hierusa
lem doctrina vestra. Hic quod destruenda est Dianæ maie
stas. Tunc dicebant conuenisse orbem terrarum, quod hi &
hic peribant. Nūc quod periclitatur nobis portio nostra, ne repro
betur, & abeat. Sic & Iudæi de Christo dicebant, videtis quod
mundus post illum vadit. Et, venient Romani, & tollent no
stram ciuitatem.

f His autem repleti sunt ira. * Idē. Vnde furor factus est? Quan
do de Diana audierunt, quando de lucris iactura, tales. n. uul
gariū mores sunt, facile corripit, & accendi solent.

Beda. i. non solum opera nostra vana, nec mercede digna
redarguētur, verum & religio nostra de honestabitur, si Pau
li doctrina præualerit idola Deos non esse.

g Magna Diana Ephesiorum. Beda. quia Demetrius periturā
dixit

quod est lux Græce, & neos quod est nouum, quia eius lux reno
uatur omni mēse. Dicebatur etiam a Gentilibus preses viarum,
quia eas ostendit de nocte, & quia illis nihil crescit, pingit Dia
na in virginis figura tenens sagittas. eo quod radios suos emit
tit vsque ad terram, tales ergo imagines Dianæ faciebat de ar
gento iste Demetrius, & tabernacula argentea pro reponendis
imaginibus, sicut frequenter fit in ecclesia de imaginibus san
ctorum.

- 6 Præstabat artificibus. inter quos erat principalis.
- 7 Scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio. magni lucris.
- 8 Paulus hic suadens auertit multam turbam. ab emptione talium
imaginum, dicens in eis nihil esse numinis, aut virtutis.
- 9 Non solum autem hæc periclitabitur n. b s pars in redargutionem
venire. quia redarguimur de falsitate faciendo imagines nullam
virtutem habentes.
- 10 Sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur. i. cultu
eius totaliter deficiet, quem seruauerunt patres nostri.
- 11 His auditis repleti sunt ira. Hic consequenter ponitur cō
mitionis exercitiū contra Paulū, & socios eius, quos volebant inte
ficere p. ciuitatis cōmotionē contra eos, & patet litera vsque ibi
Et

trū conuenit taliter promouenti. Interpretatur. n. nimium pe
sequens. Taliter autem promouens maximam persecutionem i
ecclesia facit, quia per vitium Simonæ idonei officii ecclesial
cis priuantur, & inutiles, & nocui promouentur. Per Scriba
vero qui seditionem sedauit significatur bonus prælatus, & co
stans, qui Simonæ vitium dissipat, & repellit.

dixit Dianam, & illi ecōtrario magnam esse mirātur.

a In theatrum. obsecrant quia populus incompositus irrationabili impetu, omnia audet. Et Paulus obtemperat, non enim erat vanæ gloriæ cupidus, neque arrogans. Scientes eius promptitudinem obsecrant sic omnes illum amabant fideles.

b Beda. Locus femineuli formam habens in quo populus istas ludos scenicos inspiciebat. unde & a spectaculo Græce theatrum nomen accipit. De hoc Aratus. Non alio decuit causas meretricumque Dianæ. Quam Latio tractare foro, capitea turpis Concilii de formis opus, &c.

c Alij autem aliud clamabant. Rabanus. Ut veniant in theatrum. vel Deum alium dicebant Magnam

Et impleta est ciuitas tora cōfusione, & impetum fecerunt vno animo in theatrum, raptō Caio, & Aristarcho Macedonib. comitibus Pauli. Paulo autem volente intrare in populum non permiserunt discipuli. Quidam autem, & de Asiæ principibus, qui erant amici eius, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrum. Alij autem aliud clamabant. Erat. n. ecclesia cōfusa, & plures nesciebant qua ex causa conuenissent. De turba autē detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander autem mansilentio postulato volebat rationem reddere populo. Quem ut cognouerunt Iudæum esse, vox facta est vna omnium quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. Et cum sedasset scriba turbas dixit: Viri Ephesij, quis enim est hominum qui nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ Iouisque prolis? Cum ego his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices habent aduersus aliquem causam, conuentus forenses aguntur, & proconsules sunt, accusent inuicē. Si quid autem alterius rei queritis, in legitima ecclesia poterit absolui. Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ cum nullus obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem cōcursus istius. Et cum in hæc dixisset, dimisit ecclesiam.

gnum, sine alio dolo. Vel in Paulum opprobria. Confusi. Rabanus, id est. colle. Cui illi que theatro affuit, erat permixta fidelibus similiter, & perfidis diuersa clamantibus. d. Vox facta est vna omnium quasi per horas duas clamantium. Magna Diana Ephesiorum. Merito extrahit Iudæi Scytham Alexandrum de turba illa. que tota Dianam adorabat. e. Neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Rabanus. Sacilegi dicuntur a prophana diligentia. Sacrum in mundum, & prophatum significat. f. Et cum hæc dixisset. Rabanus. Hoc aut quasi Iudæus, nolens Iudæos ab idolorum cultoribus occidi. Aut quasi Christianus locutus est.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et impetum fecerunt uno animo in theatrum. locus erat vbi puniebantur rei, & dicitur a theoro, id est spectro, eo quod multi veniebant ad talia speculandum, illuc. n. violenter traxerunt comites Pauli. Cætera patent vsque ibi.

2 Erat. n. ecclesia confusa. i. congregatio populi.

3 Confusa. quoniam pro magna parte ignorabat causam illius commotionis.

4 De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander autem manu silentio. quia volebat excusare Paulum, sed non habuit auditum, sed magis clamoris tumultum.

5 Et cum sedasset scriba turbas dixit. Hic impedimentum diæ commotionis tollitur, cum dicitur. Et cum sedasset scriba turbas. Hic. n. habebat officium publicum in ciuitate, propter quod poterat populum magis sedare.

6 Quis enim est hominum. q. d. non oportet hoc proclamare, cum sit notum omnibus.

7 Diana Iouisque prolis. i. Dianæ progenitæ a Ioue de Latona eius concubina, vt scribunt Poetæ. Cætera patent vsque ibi.

8 Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices habent aduersus aliquem. istorum hominum.

9 Causam. aliquam rationabilem.

10 Conuentus forenses aguntur. in quibus causæ ventilantur.

11 Et proconsules sunt. i. presentes ad iudicandum.

12 Accusent inuicem. coram iudicibus si habent rationabilem causam.

13 Si quid autem alterius rei queritis. propter causam Demetrii, & qui cum eo sunt artificum, & in hoc alloquitur populum per artifices commotum.

14 In legitima ecclesia. i. in congregatione proconsulum legitime iudicantium.

15 Poterit absolui. i. declarari.

16 Nam & periclitamur. i. in periculo sumus.

17 Argui seditionis hodiernæ. a præside, vel imperatore, tanquam negligentes de custodia ciuitatis in pace.

18 Cum nullus obnoxius sit. s. nostrum sit obnoxius, i. reus.

19 De quo nos possimus reddere at. o. em. nostris superioribus.

20 Concursus istius. i. commotionis populi.

21 Et cum hæc dixisset. i. ille scriba.

22 Dimisit ecclesiam. i. congregationem populi, præcipiens, ut quilibet iret in pacem ad domum suam.

Causam.

Tom. 6.

P 3

C A P. XX.

C A P. XX.

Postquam, &c. sequitur. Chrysostomus. Ab hoc tumultu, multa consolatione opus erat. Hoc sane, & facit, & ut confuletur discipulos, vadit in Macedoniam, deinde in Græciam, ad Græciam. Beda. Que est provincia Achaia, ad hanc venit Paulus post Macedoniam, quia sic proposuerat, ut supra dictum est, transita Macedonia, & Achaia ire Ierusalem.

Ostquam autem cessauit tumultus vocatis Paulus discipulis, & exhortatus eos, valedixit, & profectus est, ut iret in Macedoniam. Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam. Vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ a Iudæis nauigaturo in Syriam, habuitque consilium, ut reuerteretur per Macedoniam. Comitatus est autem eum Sosipater Pyrrhi Beroensis. Thessalonicum vero Aristarchus, & Secundus & Caius, Derbeus & Timotheus. Asiani vero Tichicus, & Trophimus. Hi cum præcessissent sustinuerunt nos Troade, nos vero nauigauimus post dies azymorum a Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinque, vbi demorati sumus diebus septem. Vna autem sabbati, cum conuenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum, protraxitque sermonem vsque ad mediam noctem. Erant autem lampades copiosæ in cenaculo,

Chrysostomus. Ab hoc tumultu, multa consolatione opus erat. Hoc sane, & facit, & ut confuletur discipulos, vadit in Macedoniam, deinde in Græciam, ad Græciam. Beda. Que est provincia Achaia, ad hanc venit Paulus post Macedoniam, quia sic proposuerat, ut supra dictum est, transita Macedonia, & Achaia ire Ierusalem.

Sosipater. Beda. Antiqui sic distinguebant Sosipater Pyrrhi: dicitur Sosipater Pyrrhi, quasi Pyrrhus filius clarior fuerit, quam pater. Aliter comitatus est eum Sosipater ut sit vnum nomen. Pyrrhi, subaudi filius. In Hebræo Sosipater interpretatur, narrans dispersionem, vel saluans dispersos.

Nos vero nauigauimus post dies azymorum, etc. Chrysostomus. Etenim mihi videtur dies festos celebrasse in magnis verbis.

Chrysostomus. Erant autem lampades copiosæ in cenaculo,

bibus A Philippis ab- nauigat, vbi facta ea que de carceris custo- de habes Tertio autem nūc in Macedoniam venit, & magnum testimonium dat Philippentibus, ideo & demoratur illic. Vna autem sabbati. Nomen diei dicitur, ut sit preparatio virtutis faciendæ, & dicendæ. Beda. Alleg. cenaculum altitudo charismaton. Nox obsecuritas scripturarū. Lampades expolitio nes secretorum. Dies dominica recordatio resurrectionis Christi vel nostre. Hic mouetur doctor spiritualis, dulcedine resurrectionis, & vitæ gaud. oilectus, auditores ad summa prouocare, & proluxa disputatione secreta scripturarum attingere, & eadē, propter infirmos lampade plenę expolitiois illustrare, iuxta Apostolum qui cum dixisset. Abraham duos filios habuit &c. subiunxit. Hæc autem sunt duo testamenta. Chrysostomus.

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XX.

Postquam. Hic consequenter resumitur iter Pauli, cum dicitur.

- 1 Vocatis Paulus discipulis. i. Catholicis.
2 Exhortatus eos. ut in bono inchoato permanerent.
3 Valedixit. recedens ab eis.
4 Et profectus est ut iret in Macedoniam. sic. n. per spiritum sanctum ordinatum fuerat, ut prius transita Macedonia iret versus Ierusalem, ut dictum est ca. precedenti.
5 Cum autem perambulasset partes illas. s. Macedoniæ.
6 Et exhortatus eos fuisset multo sermone. ut firmiter permanerent in fide.
7 Venit ad Græciam. i. ad aliam partem Græciæ, nam & Macedonia est in Græcia large dicta.
8 Vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ. Hic ponitur secundum impedimentum libri factum ex insidiis Iudæorum in via disposita ab eis eum occidere volentium.
9 Habuitque consilium, ut reuerteretur, ad euadendum illas insidias, & sic fuit retardatus ab itinere.
10 Comitatus est autem eum Sosipater Pyrrhi. s. filius.
11 Beroensis. i. de ciuitate Beroe.
12 Hi cum præcessissent sustinuerunt nos Troade. i. expectauerunt. Lucas n. qui loquitur remanserat cum Paulo, a recta via propter insidias, declinante.

- 14 Nos vero nauigauimus, &c. Remotis impedimentis itineris Pauli hic consequenter ponitur profectio itineris inchoati. s. versus Ierusalem, & primo ponitur per uiam processus, secundo ad terminum accessus, ea sequenti, ubi. Post dies autem istos. prima dicitur in quatuor partes secundum quatuor loca in quibus Paulus fecit aliquam moram, que patebunt profectuendo primus vero locus fuit ciuitas Troade, ad quam primo describitur Pauli peruentio, cum dicitur. Nos vero nauigauimus post dies azymorum. i. solennitate Paschali transacta.
15 A Philippis quæ est ciuitas Macedoniæ, quam primo Paulus intrauit, ut habetur sup. 16. c. & ab ea. ult. recessit, ut habetur hic.
16 Et venimus ad eos Troadem in diebus quinque. ubi habitabant comites Pauli, qui eum præcesserant, ut dictum est.
17 Vbi demorati sumus diebus septem. ad credentium confirmationem.
18 Vna autem sabbati. Hic secundo ponitur Pauli prædicatio cum dicitur. Vna autem sabbati. i. die dominica, quæ est prima post sabbatum.
19 Cum conuenissemus ad frangendum panem. pro refectioe corporali.
20 Paulus disputabat cum eis. prius reficiens eos pane uerbi uini.
21 Profecturus in crastinum. ut uerba quæ recedens dicebat, etus in cordibus audientium impressa remanerent.
22 Protraxitque sermonem, usque ad mediam noctem. multum licitus de cibo spirituali, & parum de corporali.

Nos

Sedens.

MORALITER.

- 1 Postquam autem cessauit tumultus. &c. Sequitur.
2 Facta sunt illi insidiæ. s. Paulo. per hoc autem quod Paulus ad euadendum insidias retrocessit per Macedoniam docuit nos in periculis non omittere ea que possunt fieri, secundum prouidentiam humanam. Nam hoc esset tentare Deum, nisi diuina reuelatio esset ad oppositum.
3 Erant autem lampades copiosæ in cenaculo. s. in quo Paulus docebat, per quod significatur quod euangelica doctrina in luce doceri debet, tanquam uerissima. per hoc autem quod Paulus docebat in tertio cenaculo, ut ex sequentibus patet, significatus fuit

- fuit ipsius raptus, usque ad tertium coelum, ut habetur 2. Cor. 12. Item s. m. gl. per tria cenacula significantur tres virtutes theologice. s. Fides, Spes, & Caritas, de quibus Paulus docebat efficaciter, & deuote. per Eutichum qui obdormiuit Paulo protrehente sermonem significatur homo negligens audire, quæ necessaria sunt ad salutem, & sic permittente Deo cadit a tertio cenaculo. i. de charitate, committendo peccatum mortale. per Paulum vero descendente ad ipsum, & complexantem, significatur prædicator, vel confessor, qui per charitatem ad eum descendit, & per sacras monitiones ipsum refovet, & instruit, & sic miserante lapsus ad vitam gratiæ redit.

Festina-

*Chryf. Vide ut omnia adiuncta sunt predicacioni. Penteco-
ste tunc erat, & dies dominicus, & vsque ad noctis dimidiu
sermonem extendit, adeo salutem discipulorum cupiebat,
quod neque per noctem silebat, sed tunc propter silentium
magis differebat, & ad ipsum coenae tempus.

a Eutichus. Beda. He-
braice amens, Graece
fortunatus interpreta-
tur, quorum unum ei
qui per adolescentiae
voluptatem de virtu-
tum culmine cecide-
rit, alterum ei qui per
condescensionem pra-
dicatoris ad uirtutum
summa redierit, con-
gruit.

b De tertio coenaculo.
Beda. Tria coenacula
in quorum supremo
Paulus disputat. Fides
Spes, Charitas, maior
autem his est Charita-
tas, quoniam qui per
ignauiam deserendo
inter Apostoli uoces
dormitare cepit, iam
inter mortuos con-
ratur. In vno. n. offen-
des, omnium reus est

c Sublatus est mor. Be-
da. Inter uerba praedi-
cationis, occurrit, ut
dulcedine miraculi,
& doctrinae sermo fir-
metur, & uigilatum
labor arceat, memo-
ria etiam magistri ia
discessuri archius men-
ti infigatur.

d Cu descendisset Pau.
incubuit super eum. Beda. Descendit, & incubuit, complexus est. Hoc est
quod Paulus di. Filioli quos iteru parturio, donec Christus
formetur in uobis. Operosior. n. est suscitatio eorum qui per
negligentiam, quam qui per necessitatem, & infirmitatem
peccant, & haec per Eutichum, illa per Thabitam a Petro su-
scitatum exprimitur. Ideo illa in die moritur. hic in media
nocte. Illa post mortem in coenaculo ponitur, hic tertio coe-
naculo delapsus moritur. Iste pntē, & docente, illa magistro
absente, illa mox viso Petro resedit, hic nocte defunctus tan-
de mane resurgit, & sole iusticiae afflante rediuuus adducit.

e Anima enim, Rab. Non ex toto discessit, vel redijt, hoc
propter incredulos dixit, ut non est mortua puella, sed dor-
mit, sic. n. desperatio tollitur.
*Chryf. Vide oro spectaculum, ut erant coadunati. Congre-
gatis. n. discipulis, inquit, etiam signum. In fenestra, inquit, se-
debat, & intempesta nocte. Tm erat audiendi desiderium.
Confundamur nos, qui neque in die hoc facimus. Sed Pau-
lus, dicis, differebat tunc. Quid dicis Etrānū Paulus differit,
imo

imo neque tunc, neque nunc Paulus, sed Christus, & nullus D
audit, non fenestra nunc, non fames, non somnus intertur-
bar, attamen non audimus, nō angustia loci, non aliquid ho-
rum. Et hoc sane miraculum, quod etiam ille cum esset ado-
lescens, non erat ignauus, & cum somno grauaretur non re-
cessit, neque timuit
periculum, ne delabe-
retur. Ne mireris, nō.
n. ab ignaua dormita-
uit, sed a necessitate
naturae. Tu autem, vi-
de, oro, pronipitudi-
nem, quod etiā in ter-
tio coenaculo erant.
Nondum. n. erat ec-
clesia. Ne turbemini, in-
quit, anima illius in ip-
so est. Non dixit, resur-
get, excitabo. n. illum
sed quid, ne turbemi-
ni. Vide ut fastu carer,
& prompte consolati-
tur. Et ut ascedit fregit-
que panem. inquit, ac gu-
stauit. Hoc sermonem
interpellauit, non cō-
dit. Vides sine super-
fluitate coenam. Et ut
gustauit, inquit, Deo col-
locutus est vsque ad dilu-
tuam, & ita exiit. Vi-
des quomodo perno-
ctauit, quales mensae
faciem? quam sobrie
iterum auditores ab-
ierint, quam studiosi
ad audiendū fuerint.
Quid nos a canibus
distamus? Videtis
quantum discrimen.

vbi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens

**a nomine Eutichus super fenestram, cum mergeretur som-
no graui, disputante diu paulo, t ductus somno cecidi-
dit de tertio coenaculo deorsum, & sublatus est mor-
tuus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super
eum, & cōplexus dixit: Nolite turbari: Anima enim ipse
in ipso est. Ascendens autem frāgensque panem, & gustas,
satisque allocutus est vsque in lucem, & sic profectus est.**

**f Adduxerunt autem puerum uiuentem, & t consolati sunt
non minimē. Nos autem ascendētes nauem nauigauimus
in Asson, inde suscepturi paulum. Sic enim dispesuerat
ipse, per terram iter facturus. Cum autem conuenissemus
in Asson, assumpto eo uenimus Mytilenē. Et inde naui-
gantes sequenti die uenimus contra Chium, & t alia die
applicuimus Samum & t sequenti die uenimus Miletum.**

**Proposuerat enim Paulus t transnauigare Ephesum: ne t
qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim si possibile
sibi esset, ut diem Pentecosten faceret Ierofolymis.**

1 **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17**
imo neque tunc, neque nunc Paulus, sed Christus, & nullus
audit, non fenestra nunc, non fames, non somnus intertur-
bar, attamen non audimus, nō angustia loci, non aliquid ho-
rum. Et hoc sane miraculum, quod etiam ille cum esset ado-
lescens, non erat ignauus, & cum somno grauaretur non re-
cessit, neque timuit
periculum, ne delabe-
retur. Ne mireris, nō.
n. ab ignaua dormita-
uit, sed a necessitate
naturae. Tu autem, vi-
de, oro, pronipitudi-
nem, quod etiā in ter-
tio coenaculo erant.
Nondum. n. erat ec-
clesia. Ne turbemini, in-
quit, anima illius in ip-
so est. Non dixit, resur-
get, excitabo. n. illum
sed quid, ne turbemi-
ni. Vide ut fastu carer,
& prompte consolati-
tur. Et ut ascedit fregit-
que panem. inquit, ac gu-
stauit. Hoc sermonem
interpellauit, non cō-
dit. Vides sine super-
fluitate coenam. Et ut
gustauit, inquit, Deo col-
locutus est vsque ad dilu-
tuam, & ita exiit. Vi-
des quomodo perno-
ctauit, quales mensae
faciem? quam sobrie
iterum auditores ab-
ierint, quam studiosi
ad audiendū fuerint.
Quid nos a canibus
distamus? Videtis
quantum discrimen.

*Adduxerunt autem pue-
rum uiuum, & consolatio-
nem habuerunt non vulgarem. magna haec
consolatio, & quod uiuum recipiant, & quod miraculum
factum est.*

**f Nos autem ascendentes nauem, nauigamus in Asson, Idem. v-
bique a discipulis segregatur Paulus. Ecce, n. ipse quidē pe-
des uiam ingreditur, illi autem nauigio vadunt, permittit
illis qd leuius, eligens sibi qd melius. pedes vadit, partim
multa gerens sapienter, partim docens illos a se non se para-
ri. Et inde nauigantes, &c. Idem. Vides quo festinante Paulo
pergunt, & non morā trahunt, sed ptereunt infulas. propo-
suerat. n. Paulus pternauigare Ephesū, ne tps tereret i Asia.
g Pentecosten. Beda. Constat Paschae tempus, & Penteco-
stes temporibus Apostolorum celebratum esse. Beda. Prae-
cepto legis omnes iudaei ter in anno. in Pascha, Penteco-
ste, & Scenophegia Ierofolymam conueniebant, & Apolto
lus ruptis saeculi nexibus diem quinquagesimum. i. remissio-
nis, & spiritus sancti agere festinat.**

* Chrysofomus. Non erat propter festum, sed pro-
pter

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sedens. Hic tertio ad confirmationem doctrinae Pauli poni-
tur suscitatio mortui. Er patet litera vsque ibi.
- 2 Incubuit super eum. ex magna compassione Deum orans pro
cius suscitatione.
- 3 Nolite turbari. Sciebat enim per spiritum adolescentem re-
suscitandum.
- 4 Ascendens autem. ad coenaculum, vnde iuuenis deciderat.
- 5 Frangensque panem. i. modicum accipiens.
- 6 Satisque allocutus est, circumstantes uerbis edificatoriis.
- 7 Vsque in lucem. diei, & sic profectus est, ex quo patet sollicitu-
do Pauli pro salute proximi, quia profecturus in crastinum per
totam noctem non dormiuit, intentus praedicationi, vsque ad
mediam noctem, & tunc resuscitato Eutichio, & modico pane
gustato, sermonem resumpsit vsque ad diem clarum, & sic iuit
uiam suam. 8 Adduxerunt au. de uita pueri, & facto miracu-
lo ad gloriam Dei.
- 9 Nos autem asien. Hic consequenter ponitur secundus locus
in quo Paulus contraxit moram. n. i. apud Miletum, ad quē pri-

- imo describitur accessus secundo consequens fructus, ibi. A Mi-
ioto autem tertio flebilis recessus, ibi Et cum haec dixisset. Circa
primum dicitur. Nos autem ascendentes nauem. line Paulo.
- 10 Nauigamus in Asson. Asson est uouen loci, ad quem Paulus
uenit per terram.
- 11 Assumpto eo. s. Paulo.
- 12 Venimus Mytilenē. Mytilene est nomen insulae.
- 13 Et inde nauigantes sequenti die uenimus contra Chium. Aliqui
dicunt, quod sunt duae dictiones, alij quod uia tantum.
- 14 Alia die applicuimus Samum. Sam um nomen est portus.
- 15 Et sequenti die uenimus Miletum. ubi proposuerat Paulus ali-
quantulum pauare. Et reddit rationem, quare nauigando tran-
sierat Ephesum absque applicatione ad locum, quae tamen erat
ciuitas metropolis, in qua Paulus frequenter praedicaauerat, cum
subditur.
- 16 Ne qua mora, &c. Si. n. declinasset illuc, oportuisset eū diu-
tius morari propter multitudinem credentium, & solennitatem
loci Et causa festinationis Pauli subditur, cum dicitur.
- 17 Et diem pentecostis. i. Ter. id est, solennizaret. erat autem dies
illa

MORALITER.

† Festinabat enim, si possibile esset, et diem. Pentecostis. Per hoc do-
centur

centur Catholici generaliter, & ecclesiae universi, & religiosi
specialiter, ut in diebus festiuis sint in sacris locis.
Tom. 6. P 4

Ppter multitudinem, interim hoc Iudeis dabat quasi colat se
Astuitatem, & rapere volens inimicos, festi nabat sermonem
 annunciare. Vide igitur quantum lucrum omnibus praesentibus?
 Et aliter, ne Ephesii negligantur, interim dispesat, & curat.

b *Alligatus ego, &c.* Bed. Aperte ostendit, quod ea quae futu-
 ra erant, non sibi ipsi,
 sed alius de se reuelata
 cognouit, ex quibus
 erat Agab. propheta,
 & illi discipuli qui cum
 a Tyro monebant per
 spiritum, ne ascende-
 ret Ierosolymam.

infra 10. e

† apim.

† suffugerim
eorum quae ef-
sent in rem
vestram.

† restitatur.
1. Reg. 10.
1. Reg. 17.
3. Cor. 17.

† iusta mea cha-
ra est mihi ipsi
-verbi

2. Reg. 3. f

a *A Mileto autem mit-
 tens Ephesum vocavit ma-
 iores natu ecclesiae, &c.*

Chryl. Vide ut ille
 urgeat quo prius adna-
 uiget, & non despi-
 ciat, sed totum probe
 dispenset accersens
 principes, & cum illis
 quae dicta sunt tractas
 & admiratione dignum
 est, quod quando ne-
 cessitas adigit, tam exi-
 mia de seipso dicere
 attentat, omni mode-
 stia utens. Sicut. n. Sa-
 muel traditus Sauli
 principatum de ipso
 dicit. Numquid a vobis
 accepi, vos testes, ac
 Deus. Et David, quum
 fides non haberetur
 ei, dicit. In ouili eram
 pascens oves patris
 mei, & quando venit
 versus, manibus illum
 discerpsi. Et ipse Pau-
 lus Corinthiis dicit.
 Inspiciens fui, uos me
 coegistis. Et Deo quo
 que istud ipsum facit.
 non simpliciter de se
 ipso dicens, sed quan-
 do ei non creditur be-
 neficia profert. Vide
 igitur & hic quid facit:
 Primum ipsorum testi-
 monium offert, ne
 putes

B *Quia non glorietur, sed exemplum de se proponit, ut imitentur.*

c *Non vestris, sed vestris.*

d *Non vestris, sed vestris.*

e *Non vestris, sed vestris.*

f *Non vestris, sed vestris.*

g *Non vestris, sed vestris.*

h *Non vestris, sed vestris.*

i *Non vestris, sed vestris.*

k *Non vestris, sed vestris.*

l *Non vestris, sed vestris.*

m *Non vestris, sed vestris.*

n *Non vestris, sed vestris.*

o *Non vestris, sed vestris.*

p *Non vestris, sed vestris.*

q *Non vestris, sed vestris.*

r *Non vestris, sed vestris.*

s *Non vestris, sed vestris.*

t *Non vestris, sed vestris.*

u *Non vestris, sed vestris.*

v *Non vestris, sed vestris.*

putes superba esse verba, et auditores adhibet in testes eorum
 quae dicuntur. quod minime ipsis mentitur. Hac doctoris
 virtus est, quando suorum operum testes habet discipulos.

c *Testificans Iudaeis, atque gentibus, &c.* Chryl. Non vobis
 solum, sed etiam Graecis. Hic est illa dicendi libertas, etiam
 licet nihil profuisse minus
 dicere oportet. Hoc enim
 proprie, testifi-
 cor, quando non attē-
 dentibus loquimur. ita
 Moses ait, Testifi-
 cor caelum, & terram.
 Et nunc ille Testificans
 Iudeis simul, ac Graecis
 poenitentiam agant, &
 conuertantur ad Deum.
 Neque. n. Iudei illum
 fuerunt, eo quod filium
 ignorarent, & opera ac
 fidem non haberent
 erga Iesum Christum.

d *Mundus sum a sanguine, &c.* Greg. O qui
 liber a commissorum
 sibi sanguine fuerat p-
 dicator egregius, quae di-
 cebat. Mundus sum a
 sanguine omnium, non
 n. subterfugi quominus
 annunciam oem con-
 silium Dei vobis. Si. n.
 non annunciaisset, mu-
 dus a sanguine non el-
 set. Sed quibus omne
 consilium Dei annun-
 ciare studuit, ab eorum
 sanguine mundus fuit
 In qua voce nos con-
 uenimus, nos constrin-
 gimus nos re esse ostē-
 dimur, qui sacerdotes
 uocamus, qui super ea
 mala, quae propria ha-
 bemus, alienas quoque
 mortes addimus, quae
 tot occidimus, quot
 ad mortem ire quoti-

e *Non vestris, sed vestris.*

f *Non vestris, sed vestris.*

g *Non vestris, sed vestris.*

h *Non vestris, sed vestris.*

i *Non vestris, sed vestris.*

k *Non vestris, sed vestris.*

l *Non vestris, sed vestris.*

m *Non vestris, sed vestris.*

n *Non vestris, sed vestris.*

o *Non vestris, sed vestris.*

p *Non vestris, sed vestris.*

q *Non vestris, sed vestris.*

r *Non vestris, sed vestris.*

s *Non vestris, sed vestris.*

t *Non vestris, sed vestris.*

u *Non vestris, sed vestris.*

v *Non vestris, sed vestris.*

w *Non vestris, sed vestris.*

x *Non vestris, sed vestris.*

y *Non vestris, sed vestris.*

z *Non vestris, sed vestris.*

NICOLAUS DE LYRA.

illa solennis propter dationem legis quantum ad Decalogi prae-
 cepta, Exod. 20. quae manent in lege noua, & propter dationem
 spiritus sancti credentibus in signo visibili, sup. 10. c.

1 *A Mileto autem.* Hic ponitur consequens fructus, quia Pau-
 lus mandauit ibi conuenire ministros ecclesiae de tota Ephelina
 dioecesi, exhortans eos ad bonum regimen ecclesiae Dei, in for-
 mans eos primo contra saeuitiam persecutorum, secundo contra
 fraudulentiam deceptorum, ibi. Attendite. tertio contra concu-
 piscentiam temporalium bonorum, ibi. Argentum autem, & in
 omnibus ponit se pro exemplari, docens factis, ac uerbo. prima
 pars patet usque ibi.

- 2 *Et tentationibus.* i. periculis mortis.
- 3 *Quae mihi acciderunt ex insidijs Iudeorum.* pro quibus nihil om-
 nium de contingentibus ad uestram salutem.
- 4 *Et docerem vos publice, & per domos.* i. priuatim.
- 5 *Testificans Iudaeis, atque Gentilibus.* indifferentem.
- 6 *In Deum poenitentiam, & fidem, &c.* i. annunciando eis poeni-
 tentiam in Deum ordinantem.
- 7 *Et nunc ecce ego alligatus spiritu.* i. ex reuelatione spiritus sancti

Et ad hoc astrictus, cui tamen uolo promptus in omnibus obe-
 dire.

- 8 *Vado in Ierusalem quae in ea ventura sunt igno.* in speciali, scie-
 bat tamen ea generaliter, ideo subditur.
- 9 *Nisi quod spiritus sanctus per omnes ciuitates.* i. frequenter.
- 10 *Protestatur mihi dicens, quoniam vincula, & tribulationes Ie-
 rosolymis me manent.* i. ibi me expectant.
- 11 *Sed nihil horum vereor.* id est, timeo sustinere propter Chri-
 stum.
- 12 *Nec facio animam meam.* i. vitam meam sensibilem.
- 13 *Pretiosorem, quam me.* i. quam animam meam intellectualem,
 quae dicitur ipse homo, eo modo loquendi quo totum nomi-
 tur a parte nobiliori. Caetera patent usque ibi.
- 14 *Quapropter contestor uos hodierna die.* i. hac ultima vice pro
 omnibus.
- 15 *Quia mundus sum a sanguine omnium.* s. uestrum, et si de cae-
 ro incurritis aliquod graue peccatum, & subditur causa.
- 16 *Non enim subterfugi.* propter quaecumque pericula im-
 nentia mihi.
- 17 *Quominus annunciam omne consilium Dei vobis.* de perti-
 nentibus ad salutem.

Atten-

MORALITER.

1 *A Mileto autem mittens Ephesum vocauit maiores natu ecclesiae
 &c.* docens eos, & exhortans, ut essent solliciti de bono regimine
 gregis

gregis sui, ponens exemplum suae sollicitudinis, quam fuerat
 multipliciter experti, & hoc facit per totum residuum huius c.
 & in hoc dedit exemplum omnibus ecclesiis regentibus simi-
 ter faciendi.

a Attendite vobis, &c. * Chrysoft. Vider, duo præcepit
igitur, neq; alios corrigere solum habet quiddam iucris. Ti-
meo enim, inquit, ne alijs prædicans ipse reprobis efficiat:
neque sui solius curam habere. Qui enim seipsum amat, &
quæ sua sunt quærit, similis est ei, qui talentum defodit: non
quod præeligenda sit
nostra salus gregi, sed
quia quædo nobisipsis
attēdimus, tūc & greg
lucrum habet.
b In quo vos Spiritus-
sanctus posuit. * Cle-
mēs Rom. Cōstituite
Episcopos dignos Do-
mino, psbyteros quo-
quē, & diaconos, ho-
mines pios, iustos, mi-
tes, non cupidos, veri-
tatis studiosos, proba-
tos, sanctos non acce-
ptores personarum, q̄
valeant docere sermo-
nem veritatis, recte
procedentes in placis
Domini.
c Posuit Episcopos. Be-
da. Dicitur est supra
psbyteros Epheso Mi-
letum vocatos, quos
nūc Episcopos, id est,
super inspectores vo-
cat, non enim vna ci-
uitas plures Episcopos
habuit, sed eisdē pre-
sbyteros nomine Epi-
scopo. significat, con-
iunctus est enim gradus, & in multis pene simillimus.

* Hieron. Sicut presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetu-
dine ei, qui sibi prepositus fuerit esse subiectos, ita Episcopi
nouerint se magis consuetudine, quam dispositionis domi-
nicæ veritate, presbyteris esse maiores, & in commune debe-
re Ecclesiam regere, imitantes Moysen: qui cum haberet
in potestate solus præesse populo Isracl, septuaginta elegit,
cum quibus populum iudicaret.
d Regere Ecclesiam Dei. * Hierony. Seculares viros ad
ministerium non assumas Ecclesiæ; sic enim legis. Manus
temere nemi ni imposueris. Et iterum. Hi primum compro-
bentur, & sic ministrent sine crimine constituti. Sunt enim
multi, qui sequentes vota populorum, disciplinam Ecclesiæ
non obseruant, ac sine experimento bonæ vitæ eligunt non
conuersos. Atque vt consuetudinem reprehendam, peccan-
tes nobilitatem potius, quam mores optimos benedicunt;
& ante regni cœlestis gubernacula tradunt, quàm de terre-
na conuersatione securi sint, quasi vero Deo deficiant sacer-
dotes, aut Clericatus officium possit implere, qui necdum
castus didicit esse abstinendo. Taceo de reliquis vitæ docu-
mentis, quod ignorat libros, quod consuetudinem nescit,
& prius doctor gentium dicitur, vel minister, quàm discat
aliquid imperitus, alieno iudicio in posterum viuens non
Dei, sed cuiuscunque facit in omnibus voluntatem. Dum
enim instruenti se obedientiam debet, cedit ad tempus, &
inuitus nomen discipuli accipit in magistro, minorque fit
minimo. Concurrunt ad Ecclesiam populi, a sacerdote no-

a Non dimissi, uel subterfugi aliquem sermonem doctrinæ. **b** Maxime de incarnatione
Non enim subterfugi, quo minus annūciarem omne con-
a Hoc dicit maioribus natu. **b** Id est, vos, & vniuersum gregem vobis
commissum cuitoate ab hæreticis.
a filiū Dei vobis. **†** Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo
b Speculatores. **b** Non propter solum nomen, vel honorem, sed vt regatis. **c** Non nostram.
c vos spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiā Dei
d Non paruo pretio. **b** Ideo attendendam. **c** Quædo quis, sicut & extra Eclēsiā
e quam acquisiuit sanguine suo. Ego scio, quoniam intrabūt
a De mundo. **d** tunc timendi vobis cum abiens ero. **b** Hæretici callidi in fide, fortes
in disputatione, crudelis in occasione.
post discessionem meam lupi rapaces in vos non parcen-
a Præter eos qui de foris intrabunt. **b** De his Ioannes dicit: Ex nobis exierunt,
sed ex nobis non fuerunt. **c** In superbia elatione.
tes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquenses peruersa,
f Quia intrabunt, & exurgent.
vt ad ducant discipulos post se. Propter quod vigilate, me-
g memoria retinentes: quoniam per triennium nocte, & die nō
cessaui cum lachrymis monens vnum quemque vestrū. Et
a Fragiles designat Episcopos. **b** Vt vos custodes aliorum cuiusmodi Deus.
c Spiritus sancti qui in Paulo loquebatur: vel verbo gratiæ, quod præstat gra-
tiam audientibus.
h nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui po-
a Vos in vnam domum, id est, Ecclesiam. **b** Cœlestem, vbi ædificat, & sibi hæ-
reditatem det in sanctis, vt ipi sint hæreditas eius.
tes est [ædificare, & dare hæreditatem] in sanctificatis om-
quæ hoc cognoscuntur lupi quod hoc concupiscunt.
nibus. Argentū, & aurum aut ventē nullius cōcupiui, t̄sicut
14 **& ipsi scitis, quoniā ad ea quæ mihi opus erant, & his quæ me-**

uo aliquid audiri, quod ædificet cunctos, quod saluet vni-
uersos, & ultra solitum morem forte nihil dicitur, cereas
nectit, paginas ignotas cunctis versat in pectore, & delicta
omnia recognoscens, sola impudentia vitatur excusantis, &
hoc ipsum quod rogatur, irascitur. Quale tunc erit quæso,
Episcopo, iudicium
tuum, cum interro-
gatus, nihil dixeris, ac
mulctes laicosq; pro
sciētia agnitionis vitæ
intrare Ecclesiam re-
cognoueris?
c Ego scio quoniam in-
trabunt post discessionem
meam. * Clemens
Rom. Impios hæreti-
cos qui impœnitentes
fuerunt, segregatos a fi-
delibus eijcite, atque a
e Dei Ecclesia exterminare,
præcipiteque fi-
delibus, vt ab eorum
cōsuetudine omnibus
modis se abstineant,
nec sermonis cum ijs,
neq; precum commu-
nionem habeant vllā,
ij enim aduersarij, insi-
diatoresq; sunt Eccle-
siæ qui gregem labefa-
ctant, & hæreditatem
contaminant.
14 Optatus Mileuit. Hære-
tici veritatis exules, sa-
ni, & verissimi symbo-
li desertores de sinu
Li. r. aduersus
Parm. Dona-
tist.
† inter sanctifi-
catos omnes
† timo

Ecclesiæ sanctæ impijs sensibus deprauati contempto quod
bene fuerant geniti, vt ignorantes, & rudes deciperent de se
nasci voluerunt. Et qui iam dudum in talibus partibus fuerant
cibus, corruptela malæ digestionis, in perniciæ miserorum
disputationibus impijs venena mortifera vomuerunt.
* Hippolytus. Diuini loqui qui confirmant aduentū Do-
mini Noltri Iesu Christi, sigillatim inuenerunt istorum dete-
standorum, ac exitium hominum demonstrationem, ac
palam prædicarunt nefarias illorum actiones.
* Cyrillus Hieros. Fuge hæreticorum impietatem. Et om-
nes oderis hæreticos, neque aue dixeris talibus, ne commu-
nices operibus infructuosis tenebrarum, neve sis curiosus,
nec in sermones illorum deuenire velis.

Dei quam acquisiuit sanguine suo. Beda. Non dubitat sangui-
nem Dei dicere propter vnionem personæ in duabus natu-
ris Iesu Christi, pro qua est in cœlo; Cesset Nestorius filium
hominis a filio Dei separare, & duos facere Christos.
f Memoria retinentes. Rab. Quod dixerat memoria reti-
nendum, non enim parua est custodia diuini præcepti me-
moria.
g Quoniam per triennium nocte, & die non cessaui cum lachrymis
meis vnumquemque vestrum. Hæc Actus breuiter exponit, di-
cens: Qui clam Ecclesiæ, tria dogmata sæpius edit. Histori-
cum morale sonans, typicumque volumen. Hinc Iudæa vo-
cans, sterilis quæ dicitur arbor, Expectata, tribus fructum
non attulit annis.
h Nunc commendo vos Deo, &c. * Chrysoftom. Quod in
epistolis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Attendite vobis. Hic consequenter informat eos contra fraudu-
lentiam deceptorum, dicens: Attendite vobis. in personis propriis.
- 2 Et vniuerso gregi. Commisso vestro regimini.
- 3 Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos. Id est, ministros: sub
nomine enim Episcoporum intelliguntur alii Ecclesiæ ministri. Vnde
Episcopus Græcè superintendens est Latine. Ex huiusmodi vigilantia
subdit causam di.
- 4 Ego scio. Per reuelationem Spiritus sancti.
- 5 Quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapa-
ces in vos. id est, falsi Apostoli ad decipiendum vos.
- 6 Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa. id est,
hæretici corruptentes articulos fidei.
- 7 Propter quod vigila. Super custodia gregis vobis commissi.
- 8 Memoria retinentes. Ea, quæ solite vos docui, ideo subditur.
- 9 Quoniam

- 9 Quoniam per triennium. Et quia nisi Dominus custodierit
ciuitatem, fr. vi. qui cu. eam. P. sal. 126. ideo subditur.
- 10 Et nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius,
Id est, factu, vel effectu. Verbum enim in scriptura sequenter accipi-
tur, pro facto. 2. Regum 1. a. Quod est verbum quod factum est.
& maxime in Deo, cuius est facere: P. sal. 148. a. Ipse dixit, & fa-
cta sunt.
- 11 Qui potens est ædificare. Per gratiam in presenti.
- 12 Et dare hæreditatem. Glorie in futuro.
- 13 In sanctificatis omnibus. Nam ibi nullus admittitur, nisi
sanctus.
- 14 Argentum, & aurum. Hic consequenter informat eos con-
tra concupiscentiam temporalium per sui ipsius exemplum, quod erat
eis per experientiam notum.
Ministrauerunt matius. Apud eos enim vixerat de proprio la-
bore. Et subdit causam, dicens.

Omnia

A epistolis, hoc & in cōsilijs agit ab admonitione in p̄ces defir-
 rit. Quā enim illos valde teruit, dicens. Lupi graues ingrediē-
 tur ad vos, ne cōsternatas reddat aīas, ac perdat. Vide cōsola-
 tionē. *Et nunc, inquit, Sic dixit manifestans per hoc, q̄ quasi
 semper hoc agat. Commendo vos fratres Deo, & verbo gratiæ eius.*
 hoc est gratiæ illius, &
 bene sic dixit; Sciebat
 enim quod gratia sal-
 uat. Subinde illos me-
 mores facit gratiæ, qua
 si debitores studiosio-
 res faciens, & confide-
 re suadens; *Qui potens
 est vos superstruere. Non
 dicit extruere, sed super-
 struere, ostēdens quōd
 extrudī essent. Dem-
 de spēs futuræ memi-
 nit dicendo. Et dare vo-
 bis hereditatē. Inter om-
 nes sanctificatos. Sub-
 ditur iterum admoni-
 tio. Argentum, inquit)
 vel aurum, vel vesicem nullius concupiui. Radicem malorum
 auaritiā sustulit. Argentum, inquit. vel aurum non dixit,
 non accipi, sed neque concupiui. *Quoniam ad ea que m̄hi opus
 erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ.* Omnia
 ostendi vobis, q̄ sic laborantes oportet suscipere infirmos.
 * Idem. Vide illum opere manuario vsū, & nō simplici-
 ter, sed cū fatigatione. Necessitatis meis, & his q̄ mecum
 sunt, ministrauerunt manus istæ. Hoc p̄ admonitionē dixit.
 Et vide quā merito. Nō. n. dixit, pecunijs fuisse meliores, sed
 q̄ oportet suscipere infirmos, nō simplr oēs, sed infirmos.
C *Omnia ostendi vobis.* Bed. i. nō solū doctrinæ inter pressuras,
 &*

& lachrymas insistendum, & ne quis infirmorum grauetur
 manibus esse laborandum, hoc est, quod alibi dicitur: *Quod-
 cuique supererogaueris, cum rediero reddam tibi.* Euangelium, sci-
 licet prædicare, & ex Euangelio sumptus non querere.
b *Beatius est.* Rab. Hoc in Euangelio non legitur, non enim
 omnia scripta sunt, sed
 Paulus forsitan hoc ab
 Apostolis audiuit, vel
 a Spiritu sancto accep-
 pit, vel potest dici q̄, si
 nō verba, sensum istū
 Iesus indicauit di. Om-
 ni petenti da. Et alibi;
 Nolite accipere au-
 rum, &c.
 * Clemens Rom.
 Vere beatus dicendus
 est is, qui cum posset
 sibi in sumptus mini-
 strare, orphani, viduæ,
 & aduenæ locum non
 occupat, quoniam &
 Dominus beatiorem
 esse dixit eum qui dat, quā qui accipit.
 Bed. Nō illis q̄ relictis oibus secuti sunt Dñm diuites ele-
 mosynarios præponit, sed illos maxime glorificat, qui cū
 q̄ possidēt in semet renūciantes, nihilominus laborant ope-
 rādo manibus, vt habeāt vnde tribuant necessitatē patienti.
c *Et factus est.* * Chrysost. Dixerat, Ingressuri sunt lupi
 rapaces, Dixerat, mundus sum a sanguine omnium. Hæc
 vtraque terribilia, & ad contristandum sufficientia. Maxime
 autem omnium dolebat, quōd ultra illum viluri non essent;
 & hinc agonis istius difficultas. Deducebant autem illum
 ad nauem, sic diligebant eum, sic affecti erant erga eum.
 CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Omnia ostendi vobis. Pro exemplo perfectionis.
- 2 Quoniam sic laborantes. Id est, proprio labore viuentes.
- 3 Oportet suscipere. Ad doctrinam fidei.
- 4 Infirmos. Qui sunt avari, ad dandum ta. di. Licet enim Paulus
 posset accipere sumptus ab illis, quibus prædicabat, tamen frequenter
 abstinebat, ne fructus prædicationis impeditur in illis: quoniam pro-
 pter auaritiā suam ab auditu prædicationis retraherentur, subdit
 etiam causam dic.
- 5 Ac meminisse. Supple oportet.
- 6 Quoniam ipse dixit. Licet hoc non habeatur in Euangelio, ten-
 endum tamen est firmiter propter verbum Apostoli quod dixit, quia
 non omnia eius f. Et sunt scripta Ioā. vlt. gl. & multo minus eius ver-
 ba, sed per reuelationem Paulus habuit hoc Christi verbum, sicut &
 eius Euangelium, Galat. 1.

7 Beatius

ADDITIO I.

In cap. 20. vbi dicitur in Postil. Verbum enim in Scriptura fre-
 quenter accipitur pro facto.

Verbum gratiæ in hoc loco secundum Glo. intelligitur ver-
 bum quod præstat gratiam agentibus.

ADDITIO II.

In eo. c. vbi dicitur in postil. *Beatius est magis dare quā accipere.*

Hæc conclusio Apostoli, s. q̄, beatius est magis dare quā acci-
 pere, v̄r habere nō modica in rōnis dictamine fundamēta. Potest
 enim primo in similitudine. seu participatione diuinæ beatitudi-
 nis fundari. sic Nā diuina beatitudo cōplectit oēs beatitudines, si-
 cut & diuina p̄fectio cōplectitur oēm p̄fectionē, vt in j. par. q. 26.
 Constat aut̄ q̄ Deo maxime cōpetit dare oibus creaturis tā in ef-
 se naturæ, qua in esse gratiæ, & gloriæ. p̄t cōter scriptura testa-
 tur, nō aut̄ cōueni tibi accipere, q̄ bonorū nostrorū non eget, vt
 in Plal. ergo Beatius est dare, secundū q̄, Deo assimilamur, quā
 accipere: p̄ quod a participatione diuinæ similitudinis deficiamus.
 I. ē quia datus acquirit in datione bonū honestū, sed recipiēs nō ac-
 quirit in receptione. nisi bonū vtile, Bonum autē honestū melius
 est, quā bonū vtile, secundū Philosophū. Item ad dantē pertinet
 agere, ad recipiētem autē pertinet pati, & sic habetur intentū. Itē
 excellētius est agere quā pati, & p̄ cōsequēs virtuosius, q̄ virtus
 circa difficile cōsistit, q̄ quidē tres vltimæ rōnes possunt haberi a
 Philosopho, 9 Ethic. vbi tractat de amore beneficiatoris ad be-
 neficiatū & ecōtra, His aut̄ dimissis, q̄ Apostolus fundat se in au-
 thoritate diuina, di. *Quoniam ipse dixit, s. Christus: Beatius est ma-
 gis da. &c.* Attendendū est, q̄ licet ista verba nō cōtineātur sic sub
 eadē forma in Euāgelio, cōtinentur tñ virtualiter. Loquēdo enim
 de datione, p̄t p̄tinet ad eleemosynā, vel ad beneficiū, de quibus,
 vel saltē de altero eorū Apostolus ad p̄sens agit, vt in litera pa-
 tet.

- 7 Beatius est. Ex hoc voluerunt aliqui dicere, quod maioris perfe-
 ctionis est diuitias proprias in seculo erogare pauperibus, quam in reli-
 gione mendicare, sed hoc reprobat li. de Ecclesiasticis do. vbi dicitur
 Bonum est cum dispensatione bona pauperibus erogare, sed melius est
 intentione sequendi Christum totum simul dare, & absolutum a soli-
 tudine cum Christo agere. Et Hieron. contra Vigilantium, dicit, que
 asserit melius facere, qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus po-
 sissionum pauperibus diuidunt, &c. Sequitur. Non a me. sed a Deo re-
 spondetur, Vade, & vende omnia quæ hab. & da pau. & re. & seq. m̄
 propter quod verbum istud: Beatius est, &c. Intelligendum est careri-
 paribus, quæ non sunt in proposito.
- 8 Et cum hæc dixisset. Hic vltimo ponitur Pauli flebilis rece-
 sus, eo quod dixerat; quod non viderent amplius faciem eius. Et p̄t
 litera hoc excepto.
- 9 Orauit cum omnibus. Pro conseruatione
 eorū a quib. recedebat, & directione sui, & eorum, quos secum ducēba

ter. Cōstat quod Christus in multis locis Euāgelij dationē cōmi-
 dauit, p̄cipiēs, seu cōsulēs actū ad hoc pertinens. De eleemosynā
 enim patet, cū dicit Luc. 11. f. *Date eleemosynam, & omnia munda
 sunt vobis.* Abscōdite eleemosynam in sinu pauperis &c. & sic in
 multis alijs locis. De datione vero q̄ p̄tinet ad beneficentiā, Ma-
 5. g. d̄r: *Benefacite his qui ode. vos, vt sitis si. pa. ve. qui Solem suum
 cit oriri, &c.* Nō tñ legitur cōmēdasse, p̄ceptisse, seu cōsuluisse re-
 ceptionē, mēdicationē. Similiter in hoc q̄ dicit: *Vade & vend. or
 quæ ha. & da. paup. &c.* manifeste ostēdit, q̄ p̄fectio cōsistit in di-
 do oīa pauperibus, & sequēdo Christū, & licet sequela Christi
 p̄fectior: tñ datio illa, seu erogatio a Christo p̄cepta, seu cōsul-
 est dispositio ad illā p̄fectionē, non tñ acceptio ei opposita, vnde
 acceptio eleemosynarū, seu beneficiorū non p̄cipitur, nec cōsul-
 tur, seu cōmendatur, vnde nec habet rōnē beatitudinis, seu vir-
 tis, necessitas tñ ad eā q̄nq; compellit, q̄ necessitas rōnē menti-
 ea excludit, iuxta illud Apostoli. 1. Corin. 9. c. *Si euāgelizaueris
 non est tibi gloria, nec s̄tuas tamen tibi incumbit.* Auctoritas au-
 quæ allegatur in Post. de Ecclesiasticis dog. nō ob. nā ibi cōmē-
 datur egestas nō p̄pter seipsam, sed p̄pter solutionē a sollicitu-
 ne. Si enim aliq̄s abūdans diuitijs tātē p̄fectionis esset, vt ex ea
 solitudine, nō impediretur a Dei dilectione, nihilominus est
 p̄fectus quantū ad statū vitæ p̄tinet. De Abrahā enim q̄ magis
 abundabat diuitijs, legitur Genes. 17. a. *Ambula cecram me, & e
 perfectus.* Similiter patet de David, & de multis alijs. Idē dicen-
 de auctoritate Hieron. quia in r̄atione diuina quam allegat, tñ
 p̄fectio principaliter dependet a sequela Christi, cum dicitur:
Veni & sequere me. Ex quibus omnibus potest concludi, q̄ simp-
 citer loquendo, Beatius est dare quam accipere, prout sonant v-
 ba Apostoli, nihil eis addendo licet quandoque secundum q̄
 egere sit perfectus, sicut egere propter sequelam Christi.
 CAP.

CAP. XXI.

C A P. XXI.

Vm autem, &c. Rhodum, inde Pathara. Rab. Chous, & Pathara insulae sunt.

Vm autem factum esset, ut nauigarem abstraheremur...

Ab eis recto cursu venimus Choum, & sequenti die Rhodum, & inde Patharam. Et cum inuenissemus nauem transfretantem in Phoenicem, ascendentes nauigauimus.

Cum tamen paruissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, nauigauimus in Syriam, & uenimus Tyrum: ibi enim nauis expositura erat onus.

Inuentis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem. Qui Paulo dicebant per spiritum, ne ascenderet Hierosolymam.

Et expletis diebus profecti ibimus, deducuntibus nos omnibus cum vxoribus, & filijs usque foras ciuitate: & positis genibus in litore orauimus. Et cum ualefecissemus inuicem, ascen-

dimus in nauem: illi autem redierunt ad sua. Nos uero nauigatione expleta, a Tyro descendimus una apud illos. Alia autem die profecti uenimus Caesaream. Et intrantes domum philippi euangelistae, qui erat unus de septem mansimus apud eum. Huic autem erant filiae quatuor uirgines prophetantes.

Et cum moraremur per dies aliquot, superuenit quidam uir a Iudaea propheta, nomine Agabus. Is cum uenisset ad nos, tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes, & manus dixit: Haec dicit Spiritus sanctus: Virum cuius est zona haec, sic alligabunt in Ierusalem Iudaei, & tradent in manus Gentium.

Denique hodie monstratum iocus in arenis ubi pariter orabant.

Postidie uero nos cum Paulo uenimus Caesarem.

Text from the right column of the main page, containing the continuation of the biblical text and various marginal notes.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXI.

Vm autem. Hic ponitur tertius locus, in quo Paulus fecit aliquam moram, scilicet ciuitas Tyrus, ad quam primo ponitur accessus, & exprimitur hic aliqua per quam transiuit Paulus sine mora, Et patet litera. Sciendum tamen, quod illud quod ponitur in aliquibus lib. Deinde Myrrham, non est de textu, nec est in libris correctis.

- 2 In Phoenicem. Nomen est Prouincia.
3 Et ueni Tyrum. Et subditur causa cum dicitur: Ibi enim nauis, in qua iramus. expositura erat onus. q.d. propter hoc necesse fuit, quod ibi applicaremur.
4 Inuentis autem discipulis. Id est, Christianis.
5 Mansimus ibi diebus septem. Ad consolationem nostram corporalem post nauigationem, & ad credentium ibi manentium spiritualium consolationem.
6 Qui Paulo dicebant. Per spiritum Prophetiae.
7 Ne ascenderet Hierosolymam. Sciendum quod hoc non dicebant immediate per spiritum sanctum, qui Paulo dicebat illuc ascendere, & sic contraria diceret, sed per spiritum prophetiae habebant, & si Paulus ascenderet in Ierusalem, ibi suslineret persecutionem: propter quod ei compatiens ex suo spiritu suadebant, ne illuc ascenderet, Est enim Ierusalem in situ altiori quam Tyrus. Catera patent.
8 Nos uero. Hic ponitur quartus locus, ubi moratus fuit aliquantulum

tulum Paulus, s. in Caesarea, ad quam describitur accessus, cum dicitur: Nos uero nauigatione expleta. id est, disposita, & preparata.
9 A Tyro descendimus Ptolemaidam. Quae nunc dicitur Achon.
10 Et salutatis fratribus. Id est, Christianis ibi manentibus.
11 Mansimus die una apud illos. Ista mora propter sui breuitatem non additur ad numerum aliarum quatuor.
12 Alia autem die profecti uenimus Caesaream. Palaestina quam Herodes nomine Casaris appellauit, quae prius turris Stratonis dicebatur.
13 Et intrantes domum philippi euangelistae. Aliqui dixerunt, quod iste fuit philippus apostolus, eo quod dicitur hic euangelista, id est, annunciator euangelij, quod proprie pertinet ad apostolos, sed illud remouetur per hoc quod subditur.
14 Qui erat unus de septem mansimus. Scilicet diaconibus, de quibus habetur 6. cap. Si enim esset philippus apostolus, diceretur unus de duodecim; dicitur enim iste euangelista, quia tempore persecutionis uerbum euangelicum praedicauit feruenter. sup. c. 8.
15 Superuenit quidam uir a Iudaea propheta. Habens spiritum prophetiae, ut habetur sup. 11.
16 Tulit zonam Pauli, & alligans sibi pedes, & manus dixit. In hoc imitabatur modum prophetarum antiquorum, qui prophetizabant aliquando non solum uerbis, sed etiam sensibilibus factis, sicut etiam Ieremias posuit ceteras ligneas in collo suo, Ierem. 27. ad significandum, quod illi de quibus prophetizabat, ducerentur in captiuitatem cetera patent.

Post

MORALITER.

Cum autem. Hic ostenditur feruor praedicandi in paulo; nam ad hoc per loca varia nauigauit, cuius processus describitur usque ibi.
12 Alia autem die, &c. Et intrantes domum philippi euangelistae, iste erat unus de septem diaconibus electis ab apostolis, ut habetur sup. 6. b. Et iste praedicauit samaritanis, & pluribus alijs gentibus, ut habetur sup. 8. c. propter quod paulus mansit ibi septem diebus ad conuentionem de profectu christianae religionis, & ad quietudinem post laborem nauigationis. Huic autem, &c. Per philippum qui os lampadis interpretatur praedicator euangelij significatur; nam in ore lampadis

dis est luminis splendor quem fouet existentis interioris olei liquor: nam in ore praedicatoris debet esse splendor ueritatis, quem fouet, & nutrit dulcor pietatis, Per quatuor uirgines significantur quatuor uirtutes cardinales, quas uerus praedicator nutrit uerbo, & exemplo, sicut charissimas sibi filias.
15 Superuenit quidam uir. Alias pluribus uicibus significatum fuerat paulo per spiritum sanctum, quod alligandus foret in Ierusalem: sed ista propheta expressius hoc significauit non solum uerbo sed etiam sensibili signo, propter quod assistentes catholici rogabant paulum, ut non ascenderet Ierusalem, sed ipse non acquieuit, sed magis constantiam ostendit di.

Ego

a Quod cum audissemus. * Tertull. Quum vincula Paulo Agabus gestu quoq; prophetasset, discipuli flōtes, & orātes, ne se Hierosolymē cōmitteret, si ultra trānerūt. Ille. n. quod semp docuerat animatus: Quid flētis, inq; & cōtristatis cor meū? *At ego non modo vincula, Hierosolymis pati optauerim, verum etiam mori pro nomine Domini mei Iesu Christi. Atque ita cessant dicendo, fiat voluntas Domini, fidentes, scilicet, passiones ad voluntatē Dei pertinere. Non enim dehortationis cōsilio, sed dilectionis retinere tenauerant, vt Apostolū desiderantes, non vt Martyrium dissuaderes. Quod si iam tunc Prodicus, aut Valentinus adlisteret, suggerens; non in terris esse confidendum apud homines, q; nec Deus humanum sanguinem sinit, nec Christus vicem passionis, quasi & ipse de ea salutem cōsueturus exposcat, statim audisset a seruo Dei, quod audierat diabolus a Domino. Recede Satanas, scandalum mihi es. Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruius. Sed & nunc audite debet, quatenus multo post venena ista lussudat, nulli infirmorum facile nocitura, si quis hanc nostram ex fide prābiberit, vel etiam superbiberit potionem.*

b *Quentimus dicente. eat Paulus Ierusalem, sicut dixerat. Ecce alligatus spiritu vado Ierusalem.*

c *Domini voluntas fiat. * Tertul. Que erat voluntas domini? utique non fugiendi iam persecutionem. Ceterū poterant, & priorem dñi voluntatem proposuisse, qua fugere mandauerat, qui illum persecutionem vitasse maluerant. Igitur cum ēt sub Apostolici p̄le fuerit fugę p̄ceptū, sicut & reliquorum p̄scriptorum, nō potest apud nos perseverare, quod apud doctores nostros concessauit, etsi non proprie ad illos fuisset enissum. Aut si perseverare illud dominus voluit, deliquerunt Apostoli, qui non vsq; in finē fugere curauerunt.*

d *Hunc apud quem. Rab. Vel hunc, i. Philippum Euangelistā adducentes. Vel hunc, i. Iasonem adducentes ad hoc.*

* Chrysostr.

Scorpione.

sublatis farcis.

glorificabant

studiosi sectatores.

supra. 20. c.

Lib. de fuga in persequit.

* Chrysostr. Igitur non in Ecclesia. Nam tunc quidem quando pro dogmatibus ascenderunt in Ecclesia manserunt; nunc autem apud discipulum quendam antiquum. Ostendit iam longum fuisse p̄dicatiōis tempus.

c *Ad Iacobum. Bed. Iacob. iste frater dñi, filius Marię sororis matris domini fuit, qui post passionem statim ab Apostolis Episcopus ordinatus 30. ann. Ecclesiam rexit. vsque ad 7. Neronis annū, qui iuxta templū, vbi precipitatus fuit, sepultus est.*

* CHYSOS. Hic frater erat domini, & episcopus Hierosolymitanorum ad hoc t̄ps, vir magnus & mirabilis, ad hūc ingreditur Paulus, sicut & ante ad illum mittebatur. Et quomodo audi. *Sequenti autem die, inquit, Ingrediebatur Paulus nobiscum ad Iacobum. Vede quam alienus est a factu. Omnesque presbyteri aderant, quibus sublati. Narrabat per singula que fecisset Deus in gentibus per ministerium illius. Iterum illi que apud gentes facta sunt, quomodo audientes etiam glorificarent Deum, non Paulum exulerunt, neque admirati sunt, sed Deum glorificarent. Sic. n. narravit, vt*

potē Deo acceptum ferens.

f *Vides frater. * Chryl. Vides, & illi cum quanta submissione loquuntur? Non quia episcopus cum magna autoritate loquitur, sed illum in consilij socium assumunt, quasi statim, & ab initio rationem reddentes. Te renuente non vellemus, sed vides negotij necessitatem? Vides (inquit) Quot sum millia Iudæorum qui crediderunt? Et non dixerunt, Quot millia nobis edocta sunt. Nec dicit audiuimus esse, sed, sunt, Et hi omnes, inquit, zelotæ sunt legis, hoc est studiosi sectatores. Dux cause sunt, & multitudo, & propositum. Neque. n. si pauci fuissent contemnendi erant, neque si multi, & nō omnes legem amplexi essent, multitudo erat curanda valde.*

g *Dicens non debere. Bed. In doctrina. n. Christi dānas velut sacrilega, nec Deo mādāte scripta q̄ à Moyse sunt ministrata. hoc dicebāt de Paulo, nō q; sciebāt quō fideles Iudæi hęc*

* Obserua-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Post dies. Postquam descriptus est progressus Pauli per viam, hic consequenter describitur eius accessus ad terminum, scilicet, Ierusalem, vbi per spiritum veniebat ad tolerandum persecutionem, sicut ibidem persecutus fuerat Ecclesiam. ideo diuiditur in duas partes, quia primo ponitur eius benigna receptio a Christianis, secundo eius maligna persecutio a Iudæis, ibi; Cum autem septem dies. Prima in duas, quia primo describitur Pauli receptio, secundo sibi facta persuasio, ibi; Dixeruntque ei. Circa primum dicitur. Post dies, & cetera mansions in Casarea.
- 2 Ascēdebamus Ierusalem. Quæ est in altiori situ quā Cæsarea.
- 3 Venierunt autem, &c. Volentes prouidere Paulo, & suis socijs de hospitio.
- 4 Cyprium antiquum. Id est, a longo tempore in fidelitate probatum, iste Iason videtur habuisse domicilium inter Cæsaream, & Ierusalem, vbi charitatie recepit Paulum.
- 5 Et cum venissemus. Christiani in Ierusalem habitantes.
- 6 Sequenti

- 6 Sequenti autem, &c. Episcopum Ierosolymitanū. Cetera patet.
- 7 Dixeruntque ei. Hic consequenter describitur persuasio facta Paulo. Circa quam sciendum, quod aliqui detrahentes Paulo seminauerunt discordiam in Ierusalem, quod ipse p̄dicans Iudæis per alias partes dispersis affirmabat illicitum eis esse etiam illo tempore circuncisionem, & alias legis ceremonias seruare, quod non erat verum, imo ipsemet Timotheum circuncidit, vt dictum est supra 16. & in Cenchris sibi caput rotundit, supra 18. cap. Propter quod ad remouendū scandalum Iudæorum Ierusalem habitantium persuaserunt Paulo Iacob. & alij seniores, vt purificaretur in templo cum quibusdam Nazaræis, vt sic omnibus appareat falsum quod de ipso dictum fuerat & ipse consentit, vt per hoc quod erat sibi licitum illo tempore, auerere scandalum infirmorum, primo ergo circa hoc ponitur persuasio Iacobi, secundo assensus Pauli, ibi; Tunc Paulus. prima pars, & secunda patet ex dictis paucis exceptis que discurrentur.
- 8 Et omnes æmulatores legis. seruande, ne statim dimittatur tanquam illicita, sicut ritus Circumlium.
- 9 Audierunt autem. Quod tamen non est verum.

Oportet

MORALITER.

Audierunt autem de te. Iudæi qui habitabāt in Asia odiebāt eū, vt patet ex supradictis, propter quod diffamauerant eū in Ieroso-

Ierosolymis dicētes q; docebat publice Iudæos legalia statim dimittere, tanquā illicita eis seruari, quod erat falsum, imo factū ostēdit contrariū, qñ Timotheū circuncidit. sup. 16. quando

obseruarent, s. p. comodan... A mētorū sanēitate, nō padip... lara p baptisū dabatur. Sed illi hoc sparte... obseruabāt quasi necessaria credētibz, Paulus enim vehemēs gratiē p̄dicator eis aduersabatur, dicens nō p̄ illa, sed per gratiā Christi hominē iustificari, quā pronūciabatur in v̄m bra legis. Ideoque per secutionē in eū suscitare moliebatur, tanquam inimicum legis & mandatorum Dei. hanc falsum criminationem. cōgrue deuittant eadē celebrādo, quā dānare videbāt sic ostendens nec Iudēos tunc ab eis, sicut nefarijs prohibēdos, nec Gentiles ad ea, tanquā necessaria cogendos. Iam tū Apostoli decreuerant, ne quis cogēret Gentes Iudaeizare, sed Iudaei non prohibebantur.

Neque secundum. Bed. Non sunt prohibiti eo tempore Iudaei in Christū credentes secundum legem ingredi, stante adhuc templo, & sua religio ne, quāuis in sacris no. Test. salutem habituri, sed credentes ex Gentib. phibebatur ad legem cōuerti, qui tū legis mandata ad mores, & munditiā corporis pertinentia. vt est, Non cōcupisces, & c. diligēter obseruare iubebatur. Quarta Synodus Hierosolymis hęc habita est. Prima fuit de electione alterius Apostoli pro Iuda. Secūda de electione septē diaconorū. Tertia de circūcisione nō imponēda illis qui credebāt de gentibus, Quarta hęc de Iudēis illo tempore non phibendis, vbi necessitas exigeret, legalibus ceremonijs initiari propter scandalum eorum qui putabant apostolos legem Moyli, sicut idololatrę dogmata damnare.

Quia quæ de te, & c. Bed. Non enim ita reprobas legalia, sicut dictum est: si autem ideo celebraret, vt actione simulata suam occultaret sententiam, non hoc diceret Iacobus. De his autem, & c. Chrysof. Hic reuerenter loquitur. Vult

NICOLAUS DE LYRA. Oportet conuenire. De te verbis falso scandalizantam. Et impende. i. fac oblationem cum illis quæ solet fieri in talibus, Sed ambulans, & c. Tanquam adhuc seruari licitam, dum tamen ibi non ponatur fides, tenendo quod sine tali obseruatione fides Christi non sufficeret ad salutem, ideo dicitur, De his autem, Quos saluari credimus per fidem Iesu Christi in circūcisione, & alijs legalibus, vt habetur supra 15. Scripsimus iudicantes. Pro Iudaeorum, & gentium communitate seruanda, vt dictum est supra 15. Annuncians, & c. Hoc enim denuntiabat factus purificatus cum illis Nazareis qui purificabantur termino sui voti expleto, Num. 6. Cum autem, hic consequenter describitur Pauli persecutio a Iudaeis, & primo ponitur hęc persecutio, secundo subditur Pauli appellatio, cap. 25. ibi: Festus autem. Prima in duas, quia primo ponitur persecutio Pauli in Ierusalem, secundo apud Casaream, cap. 24. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur illa persecutio, secundo persecutionum dissensio. 23. c. ibi: Sciens autem Paulus, Prima adhuc in duas, quia primo interfecio Pauli queritur, secundo eripitur, ibi: Quæ erant in diebus. Circa primum dicitur: Cum autē septem dies consummarentur. Consummatio istorum dierū accipiēda est a principio scēis Pauli in Ierusalem. Dicit tamen Glossa quodum erat ista consummatio: d. appropinquabat, ita quod secundum veritatem erat dies quinta, & sic dicit Glossa ad verificandum verbum quod dicit Paulus infra 24. Non

MORALITER. Quando caput totōdit sup. 18. & sic in tēplo purificatus fuit, & repellēdū de ipso falsum seminātū, prout in expōne lictuū diffusus fuit dictū. Per q. ostēdit, q. doctor falso notatus mala doctrina, dēt istā notā remouete, tū p se vt ab infamia

Vult autē sic dicere, Quēadmodū nos illi imperabamus. Dicitur autē Iudaeis p̄dicantes, ita quāuis gēt. Hic p̄dicās cooperare nobiscū. Vide Paulū nō dicit, possū vrig; & Timothēū adducere quē circūcid; & possū hōc p̄dicare sermonibus, sed obtemperant eis, & oīa fecit, sic eam conducibile erat.

Non enim idem erat idē verbis reddere; & nullo cōscio hęc facere. Suspicio ne carebat etiam impendij. d. Tunc Paulus, & c. Lib. de mono. c. 14. Tertul. Ita res exigebat, vt omnib. omnia fieret, quo omnes lucrificeret quādoq; faciens quæ aduersus formā regulæ sue pro cōditione tēporū gessit, circūcidēs Timothēum, propter superinductas filios fratres, & rāos quosdā inducēs in tēplū propter obseruationē Iudaeorum, parturiens illos donec formaretur Christus in ipsis, & c. c. facies tanquam nutritrix paruulos fidei dōcēdo quāsdā p veniā, non per imperium. Chryf. Hic Paulus non obtemperat, sed obtemperat; vnde mani

festum, quod non necessario hoc erat faciendum, ideo & persuadent ei, sed quia per dispensationem, & attemperationem morum, non fuit ad remoramētum p̄dicacionis, vbi, s. etiam ipsi ei istmodi legem illis tulerant. Cum autem septem dies. Bed. Nondum consummati erant, sed eorum cursus agebatur adhuc vnde in Græco expressius dicitur: Cū incipiebāt septē dies cōsummati, alioquin non staret q. ipse post quinque dies aduentus sui in Casreā p̄sidi dixit; quā nō sunt plus dies mei quā 12. ex quo ascēdi adorare in Ierusalem. Si enim 7. his, & illis quinque dieb. cōcilij dies quo ipse Phariseos, & Saduceos dissociavit, & ille quo Iudaei eū occidere voluerūt, adiciant, plus quā duodecim dies inueniuntur. Concitauerunt, & c. Bed. Quia videbāt Gētilis frequentē sectatores minus cōmōdas legis, & tēpli solennia frequentare timebant ne venient Romani, & tollerent locū, & gētē,

Non sunt mihi plus dies quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Ierusalem, quia cum istis quinque oportet addere diem in qua dissoluit Paulus Saduceos, & Phariseos ab inimicem, & iterum aliam in qua ductus fuit in Casaream, vt patet in textu, & iterum quinque post quos princeps sacerdotum accusauit Paulum in Casarea, vt habetur infra 24. quibus simul inueniuntur duodecim dies precise. Sed hic modus loquendi videtur extraneus, s. q. pro quinque diebus dicitur septem. Ideo aliter potest dici, s. q. dies illa purificationis fuit septima ab ingressu Pauli in Ierusalem, vt textus innuit, & quinque dies quibus princeps sacerdotum venit Casaream accusare Paulum, incipiunt a Pauli purificatione, & captione exclusiue, & sic habentur 12. dies precise. Dies autem in qua solui ab inimicem Phariseos, & Saduceos, & alia in qua ductus fuit Casaream, simul concurrerunt cum duobus primis illis quinque quibus princeps sacerdotum venit Casaream. Hi qui de Asia erant Iudaei, In Iudaismo obstinati qui ibidem Paulo contradixerant, Cum vidissent eum. Vbi erat Iudaeorū obstinatorū multitudo. Concitauerunt omnem populum. Contra Paulum. Et iniecerunt, & c. Eum morte dignum. Ideo subditur, Hic est. H. c. dicebant, quia Paulus p̄serebat Gētilis verbum Dei deuote recipientes, Iudaeis ipsum repellentibus, vt patet in pluribus locis supra, & quia legem nouam p̄serebat veteri, & quia dicebat verum sacrificium, i. Eucharistiam vbique posse offerri, & non solum in Ierusalem, vbi tantummodo licitum erat offerri sacrificia Iudaeorū. Insuper

ma liberētū p̄ alijs q. sua doctrina sana odibilis redderet. Sunt nobis viri quatuor. Per istos quatuor viros, cum quibus Paulus dicitur hic purificatus, possunt intelligi quatuor E uā gelitę, cum quibus Paulus fuit veraciter purificatus, eadē fidem, & charitatē p̄dicādo, quam ipsi docuerunt scribēdo. Et

A Cum venisset ad gradus. Beda. Gradus descensionis de teplo, sed ascensionis in castra significat.

B Graece nosti? Ra. interrogatio vel affirmatio, quia vt putatur Tribunus Graeca lingua loquebatur, vel ne Iudaei cognoscerent.

C Nonne tu es Aegyptius? Beda. Quidam Aegyptius venerat in Iudaeam, qui fidem sibi prophetiae magica arte consciscens, 30 milia Iudaeorum congregavit, quos ducens per desertum, venit ad montem Oliueti, paratus irruere in Ierusalem, & eam sibi subjugare. Sed occurrens ei Felix cum armatis, Aegyptio cum paucis fugato alios occidit.

D Chrysofom. Vide malignitatem diaboli. Impostor erat, & magus ille Aegyptius, & attentabat per hoc ad umbram, & suorum criminum socios facere Christum, & Apostolum, sed non potuit.

Quia credentes docebat esse veram Ierusalem, & non iam legem praeferebat, & locum esse Dei dicebat totam Ecclesiam. Viri Israelitae adiuuate: Hic est * homo qui aduersus populum, & legem, & locum hunc omnes vbique docens: insuper & Gentiles induxit in templum, & violauit sanctum locum istum. Viderant enim Trophimum Ephesum in ciuitate cum ipso: quem aestimauerunt, quoniam in templum introduxisset Paulus. Commoraque est ciuitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum trahebant eum extra templum, & statim clausae sunt ianuae. Quarentibus autem * cum occidere, nunciatum est Tribuno cohortis, quia tota confunditur Ierusalem. Qui statim assumptis militibus, & centurionibus decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum, & milites, cessauerunt percutere Paulum. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & iussit alligari catenis duabus, & interrogabat quis esset, & quid fecisset. Alij autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere praetumultu, iussit duci eum in castra. Et cum venisset ad gradus, contigit vt portaretur a militibus propter uim populi. Sequebatur eum multitudo populi clamans. Tolle eum. Et cum cepisset duci in castra Paulus, dicit tribuno. Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit ei. Graece nosti? Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor milia virorum sicariorum? Et dicit ad eum Paulus, ego homo sum quidem Iudaeus a Tharso Ciliciae, non ignote ciuitatis municeps. Rogo autem te, permittite mihi loqui ad populum. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, allocutus est Hebraeae lingua dicens.

d Quatuor milia. I. Bed. Non est de hoc numero factitum inter Tribunum qui haec locutus est, & Iosephum qui de Aegyptio scripsit, habenda controversia: potuit enim primo cum paucis tyrannidem exercentibus adueniens postea plures publica fraude coniunxisse. Tempore autem Felicis hoc genus latronum surrexit, qui sicas id est, gladios breues manu gestantes, populo permixti occulte vulnerabant, vt querelam motis praeniret, & percussor lateret.

e A Tharso, &c. Rab. Quo captus cum parentibus commigravit.

f Paulo stans in gradibus, &c. Chrysofom. Quid huic spectaculo par uide re Paulum duabus catenis ligatum concionantem.

g Quomodo non turbatus est, quomodo non confusus est, tantum populum videns astante Praefide? Primum sistit furor eorum, deinde narrat.

d Quatuor

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Insuper & Gentiles induxit in templum. Licet autem Gentiles possent ingredi templum, quantum ad aliquam partem in qua orabant homines immundi, tamen ingredi non poterant ubi purificabantur Nazaraei, ad quem existimabant Paulum Gentiles induxisse.
- 2 Et apprehendens Paulum. Vt ibi occideretur. Sicut Ioiada Pontifex fecit educi Athaliae extra septa templi, vt interficeretur 2. Paralipom. 23.
- 3 Et statim clausae sunt ianuae. Ne templum contaminaretur ex eius morte.
- 4 Quarentibus autem eum occidere. Hic consequenter Paulus de Iudaeorum manibus eripitur, & primo Tribunus eripit illis, secundo Paulus perit alloqui populum, ubi: Et cum cepisset. Circa primum dicitur.
- 5 Nunciatum est tribuno. Cui erat imposita custodia ciuitatis.
- 6 Et iussit alligari catenis. Ne posset euadere, donec inquisisset de eo. Castra patet vsque ibi.
- 7 Tolle eum. s. te v. ta praesenti tanquam viuere indignum.
- 8 Et cum cepisset duci. Hic consequenter Paulus petit alloqui populum. Et diuiditur in duas partes: quia primo ponitur allocutionis executio, ubi: Et cum ille. Circa primum dicitur. Et cum cepisset duci in castra, id est, intra fortalicium ubi manebat Tribunus cum militibus.
- 9 Si licet mihi loqui. Humiliter, vt ciuitas impetraret quod quaerit.
- 10 Qui dixit ei: Graece nosti? Ex hoc videtur, quod iste Tribunus fuit Graecus propter quod petebat, si Paulus sciret linguam Graecam, vt sibi loqueretur in idiomate magis sibi noto, & Iudaei assistentes non intelligerent.

Diuisio

11 Nonne

- 11 Nonne tu es Aegyptius qui ante hos dies, &c. De isto dicit Iosephus 20. lib. Antiquitatum, qd venit in Iudaeam fingens se propheta, & congregauit sibi multitudinem educens eam extra Ierusalem, & congregauit sibi multitudinem educens eam extra Ierusalem, & sic intrare subito, & bona raperent ciuitatis, sed Felix praeses praeniciens cum multis armatis multos ex eis occidit, & aliquos viuos cepit. Ille vt falsus propheta per fugam disparuit: & probabile est quod multi eo sic euaserunt, licet Iosephus non dicat.
- 12 Et eduxisti in desertum. Primo enim illos induxit in desertum, postea reduxit prope Ierusalem, vt depraedarentur ciuitatem modo praedictam.
- 13 Quatuor milia virorum, & sicariorum. Est autem sicca gladius breuis, quo tunc utebatur latrones, & homicidae, & inde sicarij dicebantur.
- 14 Et dicit ad eum Paulus. S. excusando.
- 15 Ego homo sum quidem Iudaeus a Tharso Ciliciae. Et sum ille Aegyptius.
- 16 Non ignote. Immo famosae.
- 17 Municeps. Id est, inhabitator.
- 18 Rogo autem te. Volebat enim praenarratione suae conuersionis acciari Iesum Christum, & incredulitate Iudaeorum, vt patet ex sequentibus.
- 19 Et cum ille permisisset. Hic consequenter ponitur allocutionis executio, in qua Paulus primo ad hoc disponitur, secundo proptum exequitur, sequenti cap. Circa primum dicitur; Et cum ille. licet, Tribunus Paulo permisisset loqui.
- 20 Paulus stans in gradibus. Vt melius audiretur ab existibus inferioribus.
- 21 Annuit manu ad plebem. Vt facerent silentium.

CAP

MORALITER.

8 Et cum cepisset duci in castra Paulus dicit tribuno: si licet mihi. In hoc apparuit feruor Pauli circa fidem Christi, qui percussus, captus, & ligatus, vt patet ex textu; quaerebat publice dicere

certe modum suae conuersionis ad laudem Domini Iesu, & hoc ostendens quod praedicator Euangelij non debet cedere a praedicatione, & Dei laude, si tamen patitur impeditum, potest alibi se transferre ex causis de Paulo supra dictis.

C A P. XXII.

Iri, &c. * Chrystom. Vide ab adulatione liberum sermonem, iustitiamque habentem. Non enim dixit domini, neque heri, sed fratres quod maxime amabat, quasi diceret. Non sum a-

lienus a vobis, nec contra vos. Viri fratres, ac patres, inquit, Hoc honoris, illud germanitatis est, sequitur.

b Cum autem audissent, &c. * Chrystom. Ut capit illos, vocis patrie agnitio. Habebant enim reuerentiam quam linguam illi. Ego qui dem sum, inquit, vir Iudeus quod maxime omnium auditu illis erat gratum.

c Natus Tharso. Natus in oppido Galilee Giscali nomine fuit Paulus, quo capto a Romanis cum parentibus suis Tharsum Cilicie migravit, ob studium autem legis Ierosolymam veniens a Gamaliele, est eruditus. Non vocat se ciuem, sed municipem, a municipio, id est, territorio illius civitatis in qua nutritus est. Dicitur municipium, quod tantum munera, i. tributa debita, vel munera reddat quibus ergo Giscali natus, tamen se Tharsensem dicit, sic Christus in Bethleem natus, Nazareus est appellatus.

Natus in Tharso. Cilicie: ne putent ob gentem aliam religionem addit, Educatius autem in ciuitate hac ad pedes Gamahelis, ostendit sibi magis erga religionem fuisse studium, quoad-

quidem tam clara patria quare; tantum distat relicta, amore legis ibi voluit educari. Vide quomodo iterum in honore habet legem Hac autem ad illos loquitur, non solum ut se defendat, verum et ut ostendat se non humano more, sed diuina virtute ad predicationem adductum. Non enim sic eruditus factus esset, nisi fuisset eximius quidam, verisimile erat hoc suspicari. Quia autem doctissimus erat in lege minime verisimile, nisi maxima

NICOLAUS DE LYRA. C A P. XXII.

Iri fratres. Hic consequenter Paulus propositum exequitur, primo ponitur eius narratio, secundo plebis acclamatio, ibi: Audiebant autem. tertio causa discussio, ibi: Vociferantibus autem. Prima in tres, quia primo Paulus narrat suam Iudaicam conuersationem, secundo suam ad Christum conuersionem, ibi: Factum est autem, tertio sibi factam in tempore visionem, ibi: Factum est autem mihi. Circa primum dicit.

Viri fratres. Quantum ad minores. Et patres. Quantum ad maiores. Audite. Diligenter que sequuntur, Magis presterunt silentium, Tum quia per hoc sciuerunt sum esse Iudeum; Tum quia linguam suam melius intelligebant, quam aliam.

Ego sum vir Iudeus. Natione, & Religione. Natus Tharso Cilicie. Vbi pater Pauli translatus erat.

7 Nutritus

MORALITER.

Viri fratres, & patres audite. Hic Paulus declarat suam innocentiam ex natione, ibi.

Ego

xima necessitate illum mutatum fuisse.

d. Aemulator legis. Beda. In Græco, aemulator legis Dei existens, secundum illud: Testimonium illis perhibeo, quod aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.

e Saule, Saule. Rab. Quædam exemplaria habent: Saul, Saul, Rom. 10.2

C A P. XXII.

Cor. ii. Seniores.

Iri fratres, & patres audite quam ad vos nunc reddo rationem. Cum audissent autem, quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis presterunt silentium. Et dixit: Ego sum vir Iudeus natus Tharso Cilicie, nutritus autem

in ciuitate ista secus pedes Gamahelis, eruditus iuxta veritatem paternam legis, aemulator legis, sicut & vos omnes

estis hodie: qui hanc viam persecutus sum vsque ad mortem, alligans & tradens in custodias viros, ac mulieres, sicut

princeps sacerdotum mihi testimonium reddi. & omnes maiores natu, a quibus, & epistolas accipiens ad fratres Damascum pergebam, ut adducerem inde vincitos in Ierusalem ut punirentur. Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco, media die subito de celo circumfulsit me lux

copiosa, & decidens in terram audiui vocem dicentem mihi: Saule Saule, quid me persequeris? Ego autem respondi: Quis es Domine? Dixitque ad me: Ego sum Iesus Nazarenus quem tu

persequeris. Et qui mecum erant lumen quidem viderunt vocem autem eius non audierunt, qui loquebatur mecum. Et dixi: Quid faciam Domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Damascum, & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere. Et cum non viderem præclaritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus veni

tem hoc factum est. Illum enim oportebat vocem illam obtinere. Si enim audissent etiam illi, non tantum fuisset miraculum; quoniam igitur crassiores visione magis persuadentur, propter hoc lucem illi viderunt solum, id quod satis erat ad persuadendum illis, vnde etiam exterriti sunt.

h Et ibi tibi. Ra. Exemplum humilitatis, contra Doctores non disputandi, nec de nobis presumendi, quasi a Deo simus edocti.

Ananias

1 Iri fratres, & patres audite quam ad vos nunc reddo rationem. Cum audissent autem, quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis presterunt silentium. Et dixit: Ego sum vir Iudeus natus Tharso Cilicie, nutritus autem

in ciuitate ista secus pedes Gamahelis, eruditus iuxta veritatem paternam legis, aemulator legis, sicut & vos omnes

estis hodie: qui hanc viam persecutus sum vsque ad mortem, alligans & tradens in custodias viros, ac mulieres, sicut

princeps sacerdotum mihi testimonium reddi. & omnes maiores natu, a quibus, & epistolas accipiens ad fratres Damascum pergebam, ut adducerem inde vincitos in Ierusalem ut punirentur. Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco, media die subito de celo circumfulsit me lux

copiosa, & decidens in terram audiui vocem dicentem mihi: Saule Saule, quid me persequeris? Ego autem respondi: Quis es Domine? Dixitque ad me: Ego sum Iesus Nazarenus quem tu

persequeris. Et qui mecum erant lumen quidem viderunt vocem autem eius non audierunt, qui loquebatur mecum. Et dixi: Quid faciam Domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Damascum, & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere. Et cum non viderem præclaritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus veni

tem hoc factum est. Illum enim oportebat vocem illam obtinere. Si enim audissent etiam illi, non tantum fuisset miraculum; quoniam igitur crassiores visione magis persuadentur, propter hoc lucem illi viderunt solum, id quod satis erat ad persuadendum illis, vnde etiam exterriti sunt.

h Et ibi tibi. Ra. Exemplum humilitatis, contra Doctores non disputandi, nec de nobis presumendi, quasi a Deo simus edocti.

Ananias

7 Nutritus autem in ciuitate ista. Scilicet, Ierusalem ubi fuerat missus a patre pro studio sacre scripturæ; quia vixebat ibi.

8 Secus pedes Gamahelis. Id est, in doctrinam eius qui erat doctor valde famosus, ut habetur supra 5. cap.

9 Aemulator legis. Id est, zelans pro eius obseruatione, quod declarat per effectum, dicens.

10 Qui hanc viam. Scilicet, doctrinam Christianam.

11 Persecutus sum vsque ad mortem alligans, & tradens in custodias viros, ac mulieres. Intendens annihilare ipsam, ut habitum est supra 8. & 9. cap.

12 Sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddi. Reseruauerat enim literas sibi datas a principe sacerdotum de consilio maiorum supra 9. cap. quæ sibi erant in testimonium eorum.

13 Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco, media die subito de celo circumfulsit, &c. Hic consequenter narrat suam mirabilem conuersionem, & patet sententia ex dictis supra 9. cap. vsque ibi.

ut ostendatur de nomine Saulis Saulum nominatum esse.

f Lumen quidem viderunt. Bed. Supra de hac visione narrat historia, quod comites illius starent stupefacti, audientes quidem vocem neminem autem videntes, vnde colligitur eos sonum vocis confusæ, non, discrimen verborum audisse.

* Chrystom. Non est taciturnitas operata lux erga illos, quantum erga hunc. Etenim ecce uisus illius oculos. Quo uisus, illi si uoluissent, illustrari poterat. Itaque mihi videtur, etiam singulari ordinatione illos non credere, & ita esse testes fide dignos.

g Audierunt. Rab. Intellexerunt, sed solum sonum vocis Pauli, vel eius qui Paulo loquebatur.

* Chrystom. Non sunt hæc contraria? Voces enim duæ erant, una Pauli, altera Domini, vocem igitur illic Pauli dicit hic uocem addidit, dicens. Vocem non audierunt loquentem sibi. Igitur dum dicit: Nullum videntes, significat non uideri, sed audire. Non enim dicit: uocem non uiderunt; sed, nullum uidentes, steterunt; hoc est loquentem. Merito au-

Rom. 10.2

Supra 9. a uisionem exultatione.

§ institutus accurate in patria lege statutor Dei.

E

§ Supra 8. a

† gloria

* qui erant mecum

F

Deus

5 Ego sum vir Iudeus natus, &c. Et ex legis cognitione, ibi.

† Eruditus iuxta ueritatem paternam legis, &c. & hoc dicit ut magis audiatur sequentia, quod & factum est, vnde sequitur postea.

Audiebant

A *Ananias autem quidam vir, &c.* Chrysof. Ecce iterum alius testis, & vide quomodo illum etiam fide dignum faciit. *Ananias autem*, inquit, *per spiritum sanctum dicitur, & testimonio probatus ab omnibus Iudeis, ingressus ad me ad stans dixit mihi.* Vide tunc nihil sine testimonio. Et ego eadem hora vidi. Iungitur testimonium

a rebus ipsis. Et vide, quomodo per se & actiones pulchre inter se nectantur, personarumque proprie, & extraneae. Personae, sacerdotes, presbyteri, comites, opera quae fecit, quaeque passus est, & opera operibus testimonia dant, non personarum solum.

b *Saule frater respice.* Rab. Duo erant in oculis Pauli, execratio, & illuminatio: & ideo merito credit.

c *Præordinavit te.* Ra. Conveniens ordo primo præordinatus in praesentia Dei. Deinde cognoscit veritatem: videt iustum, au lic ex ore ipsius: postea fit testis eorum quae cognovit, vidit, & audivit.

d *Fieri me in stupore mentis.* Beda. Hoc non narrat ad chitionem, sed propter necessitatem, ut videtur idem dicitur evangelizare gentibus.

e *Confessus es.* Beda. Confitendo quod confessio notat, quia non occidit, nisi cadens accipitur pro occidens.

f *Chrysofostom.* Vide iterum quod sermo definit, nempe in validam caput. Mōstrat enim quod ipse fuerit persecutor, & non persecutor solum, sed etiam multis manibus occidens Stephanum; memoria illorum suggestit gratie

grae homicidium. Quod sine minime ferebant sic de illo reprehendi. Et iam propheta implebatur. Zelus igitur magnus, & acerrimus, & testes veritatis Christi fidenter loquentes erant valde, sed Iudei non permittebant ultra audire totam congregationem, sed ultra accessi furore clamabant.

f *Proicientibus vestimenta sua, & pulverem.* Beda. In passione Christi solus sacerdos de throno exiliens vestimenta scidit, quia tunc sacerdotium vetus erat immutandum. Nunc vero, quia tota gloria regni spolianda erat, omnes indumenta proiciunt, & clamore pulvere mittunt ad caelum tollunt secundum illud Superbia eorum quae te oderunt, ascendunt semper.

g *Iussit Tribunus induci eum in castra, &c.* Chrysofostomus. Operiebatur hic Tribunus etiam illos ipsos tergere, an ita se res habeant. Ac ille non amplius faciens flagris illum praecipit examinari. Iussit enim illum, inquit, induci in castra; & deinde ut dixit, flagrum examinandum eum ut sciat propter quod causam sic contralum clamarent, quod ab inclamationibus discere oportebat, & rogare, an quem ex dictis apprehenderint, sed sicut utrebatur potestate, & faciebatur gratiam illorum. I enim hoc quarebatur

a *Testimonium habebat a Deo, sed plus credebatur Iudeis.*

b *Non faciens Deum, ut Iudei putabant.*

c *Christum, vel Evangelium.*

d *Christi, non Apostolorum: non enim ab hominibus, vel per hominem, &c.*

e *In voce vocante.*

f *Locum, & tempus praeterit.*

g *Post magnum circumitum de Damasco rediit, b Sanctam civitatem.*

a *Extrahi a se ponunt, in pau retaliat emitione.* b *Christum.* c *Necessitate, & admonitione Dei omnia fecit.*

d *Sufficeret eis exemplum meae conversionis.*

e *Quasi ceteros, quoniam sciunt, tamen non recitent.* f *Non Iudeos.* g *Tam fide quam leco.*

a *Mentem adterres.*

b *Tristitia.*

c *Ut occiderent eum, vel in signum martiris.*

d *Vel in castra, vel meae brutum animalium.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deus patrum nostrorum. *Sua benignitate.*
- 2 Ut cognosceres. *De mea conversione.*
- 3 Et videres iustum. *Scilicet, Christum hominem, & Deum, quem vidi in cap. 11, non oculis corporis, sed mentis.*
- 4 Et audires vocem ex ore eius. *Dicentis: Saule, Saule, quid me persequeris, &c.*
- 5 Quia eris testis illius. *Scilicet, Christi ad omnes homines, Iudeos scilicet, & Gentiles.*
- 6 Baptizare, & ablue peccata tua. *Per virtutem baptismi, qui est sacramentum fidei.*
- 7 Invocato nomine ipsius. *Tunc enim in nomine Christi datur baptismus rationibus dictis. 2. cap.*
- 8 Factum est autem revertenti. *Hic consequenter narrat visionem sibi factam de. Factum est autem revertenti mihi in Ierusalem. Hoc non fuit immediate post suam effusionem, sed cum lustrata Arabia rediit Damascum, & inde Ierusalem, ut dictum est supra 20. cap. & habetur ex Epistola ad Galat. 1.*
- 9 Fieri me in stupore mentis. *Id est, raptus.*
- 10 Et videre illum. *scilicet, Christum in visione imaginaria intellectuali.*
- 11 Festina, & exi velociter ex Ierusalem. *q. d. in illis tibi remaneres.*

MORALITER.

15 *Audiebant autem eum.* Quia non solum Christum commendabat, sed & eorum reprobationem, & electionem Gentium assererat: quas tamen Iudei viles reputabant: propter quod cum eis non communicabant, & ideo quando audiebant

remaneres, & subditur causa. 12 Quoniam non recipiet testimonium tuum de me. mirans Paulus respondit.

13 Domine ipsi sciunt, &c. *Quasi diceret: per ea quae feci contra te, & fratres tuos, debent esse certi, quod nullo modo praedicarem, nisi veritate certus essem.*

14 Vade quoniam, &c. *q. d. Gentiles verbum meum recipiunt, quod Iudei in Ierosolymis impugnant.*

15 Audiebant autem eum. *Hic consequenter ponitur ortus amoris contra Paulum, quia per verbum eius ultima insinuatione quod maxime habitantes in Ierusalem a Deo essent reprobati: & Gentiles, quos Iudei viles reputabant, esse a Deo electi. Ideo clamabat Paulum debere mori.*

16 Vociferantibus autem eis. *Hic consequenter inquiritur causa dicti clamoris. Et dividitur in duas partes: quia primo attenditur indebitus inquirendi modus, secundo subditur alius debitus, ibi; Vociferantibus autem eis per clamorem obtinerent quod per rationem non poterant.*

17 Et proicientibus vestimenta sua. *In signum doloris.*

18 Et pulverem, &c. *In derelictionem verborum Pauli.*

19 Iussit tribunus eum induci in castra. *Ut causam dicti clamoris inquireret per tormenta.*

16 *Gentiles tibi praeteriti, fuerunt terribiter concitati, mortem clamoribus, & signis horribilibus postulantes. aut sunt similes mali clerici, & mali religiosi, qui cum audient in praedicationibus, vel lectionibus sua vitia recitari, & simplicium Christianorum commendari, turbantur, sicut fuerunt*

A *a* Si hominem Romanum, &c. Chrysoſto. Non eſt mentitus Paulus ſe dicens Romanum hominem. Abſit. Romanus enim erat. Iſ & tribunus eo audito territus eſt. Et cuius, inquit, gratia, timuit? Si eſt nihil aliud, timuit ne capiat, & maiore penam det. Et vide. Non ſimpliciter inquit, nuquid licet vobis? Duo crimina, & abſque iudicio, & hominem Romanum. Magnum habebant privilegium, qui ſi merebantur appellari, & non omnes hoc aſſequebant. Ab Hadriano enim aiunt omnes Romanos eſſe dictos. Hoc autem vetus non ſic habebat. Vel etiam Romanum vocabat, ut poenam effugeret. Cotemprior enim factus fuisset flagellatus, nunc autem hoc dicto, maiorem illis intulit metum. Si autem flagellarent, & aggravarent rem, vel etiam occidissent illum, quod nunc effugit. Vide quomodo deo concedit etiam humano more multa fieri, & in illis, & in alijs.

Tribunus autem respondens, quod multa summa civilitatem illam comparavit, ostendit esse suspitionem praetextus, quod Paulus diceret se esse Romanum, & forsan hoc suspicabatur ob vilitatem, quae in Paulo apparebat.

b *Ego multa summa.* Be. Alia editio manifestius insinuat quod dixit tribunus. Dixit tribunus, et in fine dicit eum Romanum. te esse. Ego. n. scio quanto pretio civilitatem possedi ista. *c* *Civilitatem.* B. da. id est, socialem inter civis conversationem, vel reipublice administrationem. Non. n. tribunus civitatis Romanae civis esse non possit, sed consocium civitatis emerit, ut esset particeps. Paulus eo magis erat civis Romanus, quod non computando, sed hoc nascendo habebat. *d* *Ego autem.* Be. da. Id est, hoc sum Romanus plus, quam tu quia non alibi natus Romanum nomen emi, sed in ipsorum civilitate sum genere.

tribunus induci eum in castra, & flagellis caedi, & torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei. Et cum astrinxisset eum loris, dixit astanti sibi Centurioni paulus:
† Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare? Quo audito centurio accessit ad tribunum, & nunciavit ei, dicens: Quid acturus es? Hic enim civis Romanus est. Accedens autem tribunus dixit illi: Dic mihi, si tu Romanus es? At ille dixit: Etiam. Et respondit tribunus: Ego multa summa civilitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem, & natus sum. Protinus ergo discesserunt ab illo, qui eum toriuri erant. Tribunus quoque timuit postquam rescivit, quia civis Romanus esset, & quia alligasset eum. Postera autem die volens scire diligentius, quae ex causa accerferetur a Iudaeis, solvit eum, & iussit sacerdotes convenire, & omne concilium, & producens Paulum statuit inter illos.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cum astrinxisset eum loris, ut flagellaretur, & torqueretur. **2** Dixit astanti sibi Centurioni, qui praerat tortoribus ne modum consuetum torquendi excederent, vel diminuerent. **3** Si hominem Romanum, &c. quasi diceret, certum est, quod non: Civis enim Romani reputabatur nobiles per totum orbem, eo quod civitas Romana dominabatur toti orbi. Nobiles autem non questionabatur tunc temporis, & adhuc non questionantur in multis locis. Caetera patet usque ibi. **4** Ego multa summa. scilicet pecunia. **5** Civilitatem istam. ut civis Romanus essem. q. d. Quo civis Romanus...

manum, ita te faciliter dicis, quia pauper, & abiectus videtur.
6 Et Paulus ait: Ego autem, & natus sum. civis Romanus. q. d. pinguis ius habeo in hac civilitate, quam tu. *Pater enim Pauli insignis nobilitatis habuit a Romanis, ut dictum fuit supra 2. Timotheo. 4. & sic Paulus eius filius natus fuit ingenuus. omnes autem ingenui erant civis Romani.*
7 Tribunus quoque timuit. ne ex applicatione Pauli ad tormentum accusaretur superioribus, & puniretur.
8 Postera autem die. Hic consequenter ponitur alius inquirerendi modus, & licitus, paries, scilicet vocando, & eas diligenter audiendo. Et patet litera usque ibi.

MORALITER.

Dic mihi si tu Romanus es? Per civitatem Romanam, quae tunc toti mundo dominabatur, civitas caelestis unde procedit regimem omnium, bene significatur. Cuius civis sunt aliqui a sua natiuitate, scilicet illi, qui sunt nobiles moribus, & fide. si omnes ingenui erant civis Romani. Propter quod dicit Paulus. *Ego autem natus sum.* Et sic nobilitas fidei, & morum facit hominem...

mines civis coelorum, Ephes. 2. d. iam non estis hospites, & advenae, sed estis civis, & domestici dei. Aliqui vero sunt civis caelestis per pecuniam, de qua faciunt elemosynas pauperibus quibus merentur ascribi caelestibus civibus. & de talibus fuit Zachaeus, qui dixit domino, Luc. 19. b. *Ecce dimidium bonae voluntatis do pauperibus, & si quid ab quem defraudavi, reddo quadruplum.* Et sic Felix iste fuit civis Romanus. ideo dicit. *Ego multa summa civilitatem hanc consecutus sum.*

CAP. XXIII.

1 *Intendens autem, &c.* **2** *Viri fratres.* Chrysoſtomus. Vult dicere, non sum mihi ipsi conscius, quod vos leserim, nihil dignum hisce vinculis commisi. *Percut. et te.* Raba. Non percutiat, quia prophetia est, non maledictio: Paulo dicente: Benedicite, & nolite maledicere. Et iterum: Benedicite maledicentibus. Hoc autem...

CAP. XXIII.

Intendens autem in concilium paulus ait. Viri fratres, ego omni conscientia bona conuersatus sum ante deum usque in hodiernum diem. Princeps autem sacerdotum Ananias praecipit astantibus sibi, percutere os eius. Tunc Paulus dixit ad eum, † Percutiet te deus paries dealbate. Et tu ledens iudicaris me secundum legem, & contra legem iubes me per-

tem non solum de Anania, sed & de sacerdote Iudaeorum accipiendum est, quod pro veteri lege, & fidei superfluitate dealbato parieti comparat. Alia exemplaria habent, percutiat, quod non ex iracundia, sed inspiratione divina dixit apostolus. *Percutiet te.* B. da. Non perturbatione animi motus hoc dixit, quia illud potestatum simile parietum dealbato percutiendum erat, et...

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXIII.

1 *Intendens autem, &c.* Ego omni conscientia bona, &c. & non solum ante homines, sicut faciunt hypocritae quasi dicat si ne causa persequimini me q. d. Princeps autem sacerdotum, &c. dolens enim de hoc, quod Paulus se iustificabat.

2 Praecipit astantibus. & per hoc insinuans, quod falsum dicebat. **3** Percutiet te deus. id est, habens tantum apparentiam iussit id sed non existentiam. Summum sacerdotem. quasi dicat si non esset aliud crimen, ex hoc tamen incurristi gravem poenam.

MORALITER.

1 *Intendens autem, &c.* Ego omni conscientia bona. id est, haec veritatem dicebat, tamen propter hoc fuit percussus, & idem frequenter

quenter contingit, quod propter veritatem dictam homines patiuntur calumniam.

3 *Percutiet te Deus.* nam illi, qui propter veritatem dictam aliquem

A destruendum superueniente Christi sacerdotio, quod predicantibus apostolis est reuelatum. Et ideo ait percutiet, futurum esse significans. Quod tranquillo autem animo hoc dixerit, sequens responsio ostendit.

*** Ambro.** Paries quaedam eminentia delictorum est. Unde ad pontificem Iudeorum dicit Paulus. Percutere te incipiet de pariete dealbare. Parietes. n. luto cementisque constantur. Hinc edificabant Aegypti ciuitates, quando Iudei lateres facere cogebantur. In Aegypto lutum coticiebatur, & populus dei peccatum illic operabatur.

a Nesciebam fratres. Beda. id est, non cognoscebam esse Ananiam. Vel subtiliter dicit se nescire principem, quia sacerdotium Iudeorum reprobatum est. Beda. Et si hunc vere nouerat in noua testamento, principem non esse sacerdotum, tamen erudiens alios modestius se habere erga eos, quorum sunt in potestate, temperate respondit.

*** Chryso.** Itaque quidam dicunt, quod sciens irriserit. Mihi autem videtur, quod neque omnino legerit, quod esset princeps sacerdotum, alioquin, & honorasset. Iohannes & defendit quasi accusatio sit. Et addit. Principi populi tui non dices male. Quid igitur dicit? Nam si non princeps esset, alioquin simpliciter contumelia notare oportuerat. Minime. Sed est is, qui contumelia afficit, magis ferendus est. Digna autem quod est, quomodo idem alibi dicens. Cum maledicimur, benedicimus, dum persecutio non patimur, sustinemus. Hic sane contrarium facit, & non solum conuicijs laceffit, sed et maledicit. Absit, neutrum horum fecisse apparet, sed re exactius consideranti, magis verba sunt libere loquentis, quam iracundi. Et aliter. Non volebat contemptibilis videri tribuno. Si. n. ille quidem tribuno pepercisset flagellari Iudeis exposituro, quod a seruis caderetur magis illum audacem fecisset, propter hoc non ad ministrum sermonem vertit, sed ad eum, qui iusserat adornans. Et valde credo, quod nescierit eum esse principem sacerdotum, eo quod post longum tempus redierit, neque continuo fuerit eum Iudeis, sed viderit illum et cum multis.

C neque continuo fuerit eum Iudeis, sed viderit illum et cum multis. Non. n. iam manifestus erat princeps sacerdotum. Quis igitur multi essent ac varij, ita mihi et haec in alios torfisse videtur, ostendens, quod legi credat, & per hoc rationem reddit.

b Sciens autem Paulus. Beda. Sicut unitas bonorum utilis est, sic malorum

malorum unitas semper bonis est nocua, iohannes Paulus persecutores suos dissociare satagit, ut quod uniti cinxerat, dissociati laxarent. Sic mare rubrum, quod solidum filios Israel arctauerat, diuisum ab Aegypto liberauit. Quod autem se filium Phariseorum, sive iuxta Graecum, filium Pharisei testatur, hoc est, quod super gloriabat se ante

*** Hoc dicunt, ut reum percussiois eum esse ostendant.**

cuti? Et qui astabant dixerunt: Summum sacerdotem dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam fratres quia princeps est

a Ideo dico nesciebam, quia si scirem principem esse, reus essem.

sacerdotum. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices.

b Sciens autem Paulus, quia vna pars esset Saduceorum,

c & altera Phariseorum, exclamauit in concilio: Viri fratres

d ego phariseus sum, filius phariseorum. De spe, & resurrectione mortuorum ego iudicor.

Et cum haec dixisset facta est

a Dimissa, ut rediret ad sua loca.

dissensio inter Phariseos, & Saduceos, & soluta est multitudo. Saducei autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum,

*** Sanctum.**

neque angelum, neque spiritum: Pharisei autem

utraque consentunt. Factus est autem clamor magnus,

propter hoc, & scit rationem reddidit. Phariseus ego sum, Pharisei filius, & de spe ipse ac resurrectione mortuorum ego iudicor. Quoniam enim illi volebant dicere, quare non iudicant illum, cogitur iam ipse enuntiare. Pharisei autem, inquit, confitentur utraque. Sane cum tria sint, quomodo dicit utraque, vel quod spiritus, & angelus vnum sit, vel quod non solum dictio illa de duobus, sed etiam de tribus accipitur. Itaque abusive sic loquutus est, & non proprie.

*** Tertul.** Habes Paulum apud summos sacerdotes, sub tribus inter Phariseos, & Saduceos fidei suae professorem. Viri, inquit, fratres, ego Phariseus sum, filius Phariseorum, de spe nunc, & de resurrectione iudicor apud vos, utique conueniens quod iam transgressor legis videbatur, de praecipua fidei totius articulo, id est, de resurrectione, ad Saduceos sapere existimaret. Ita quod volebat videri rescindere fidem resurrectionis, utique confirmabat semetipsum Phariseos, respuens negatores eius Saduceos. **d** Et cum haec dixisset, etc. *** Gregor.** Unitatem reproborum perniciosam sibi Paulus conspexerat, cum in medio Saduceorum, Phariseorumque deprehensus dicebat: De spe, & resurrectione mortuorum ego iudicor: Quia nimirum voce percussa protinus contra se vicissim audientium turba dissiluit. Cumque in duabus partibus tumultuantium multitudo diuiditur, Paulus via ereptionis aperit, quia quem turba persecutorum unita contrinxerat, diuisa laxabat. Eripiuntur ergo iussi, dum diuiduntur iniussi, & electorum, vota ad perfectum perueniunt, dum reproborum agmina per discordiam confundunt.

a Nihil

NICOLAUS DE LYRA.

1 Dixit autem Paulus. *se excusando.* **2** Nesciebam. *de longinquis. n. partibus venerat, ut patet ex praedictis, & parum in Ierusalem steterat. propter quod personam summi sacerdotis non cognoscebat.* **3** Scriptum est. *Exod. 22. d.* **4** Sciens autem. *Superius de scripta est Pauli persecutio, hic consequenter describitur persecutio in dissensio. Sicut unitas bonorum utilis est, sic unitas malorum nocua est bonis. propter quod dissensio eorum expediens est, ut per hoc eorum in litia impediatur. propter hoc Paulus eorum dissensionem procurauit. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius dissensionis procuratio. secundo oritur contra Paulum noua machinatio, ibi. facta autem die. Circa primum dicitur. Sciens autem Paulus. quia per magnum tempus ante inciperant iste sectae, ut dicit Iosephus antiquitatis Iudaicae libr. 18. **5** Exclamauit in concilio. *ut ab omnibus audiretur.* **6** Ego Phariseus sum. *quantum ad hoc, quod credebat resurrectionem mortuorum, spiritum, & angelum.* **7** Filius Phariseorum. *Pater enim suus spiritibus, qui cum instruxerat, s. Gamaliel Phariseus fuerat, ut patet supra. 5. c. & similiter pater suus carnalis, qui eum posuerat sub disciplina Gamalielis.* **8** De spe, & resurrectione. *i. propter spem vitae futurae, quae est expectatio, & c. quam expecto, & resurrectionem mortuorum, quam praedico.* **9** Ego iudicor. *id est, ad mor-**

ad mortem condemnari queror. **10** Et cum dixisset. *nam Pharisei eius dictum approbant, Saducei vero reprobant, & causa subditur cum dicitur.* **11** Saducei autem dicunt. *& sic negabant resurrectionem futuram, nihil enim immortale dicebant in homine esse.* **12** Neque angelum. *Negabant. n. omnem creaturam spirituales.* **13** Neque spiritum. *generaliter, nam & ipsum deum dicebant esse corporeum. propter quod de libris sacrae scripturae recipiebant tantum quinque libros Moysi, qui minus expresse loquuntur de istis, quam libri prophetarum. Et hic error processit ex hoc, quod intellectus humanus semper intelligit cum phantasia, quod non potest corporalia transcendere. unde cogitans angelum, format sibi phantasma hominis alati, & cogitans deum, format sibi phantasma cuiusdam regis magni ornatus praesidentis. Processit etiam ex falso intellectu scripturae, quae deo attribuit formam corpoream, ut manus, oculos, aures, & cetera corporis membra, per quae virtutes eius spirituales intelliguntur, ut dicit Gregorius in multis alibus. Habere namque oculos dicitur, quia cuncta videt: manus quia omnia operatur, & sic de aliis. Et ex istis causis processit error quorundam simplicium monachorum Deum esse corporeum existimantium, propter quod vocati sunt anthropomorphitae, ut dicitur libro Ieronimo in uerbis patrum.* **14** Factus est autem. *Phariseorum cum Saduceis disputantium.* **1** Et

MORLITER.

quem persequuntur, a Deo grauiter punientur. Item per parietem dealbatum bene significatur hypocritis uitium, quod est a Deo grauiter puniendum, nam sicut dicit Hieron. Simulata sanctitas duplex est iniquitas.

2 Nesciebam fratres. Ex hoc patet, quod superior, etiam malo debetur

betur reuerentia quindiu toleratur a deo, & hoc modo sanctus David reuerentiam exhibebat Sauli, sicut patet. 2. Reg. in pluribus locis.

4 Sciens autem. Sequitur. Et cum haec dixisset, etc. Glossa. Sicut unitas bonorum utilis est, sic malorum unitas semper bonis est nocua.

10 Paulus persecutores suos dissociare satagit, ut quem uniti cinxerat

Nihil mali inuenimus. * Chrysost. Et quare non antea ratione pro illo reddiderunt: quia illis nondum commixtus erat, neque manifestus erat priusquam ratione redderet fuisse Pharisaum. Vides quando affectiones abscidunt, quo veritas inuenitur.

Quid si spiritus. Rab. Hic apparet iuxta Hieron. Saduceos spiritum non confiteri, & angelos, & ideo spiritum nominant, & angelum, quia hoc nouerant contrarium esse illis.

Ne discerperetur. Rab. Saducei uolentes eum tapere, vel ab utroque simul tondentibus.

* Chrysostomus. Timetque nunc Tribunus, ne discerpatur, quonia dixerat quod Romanus sit. Unde & non carebat res periculo. Vide quod iuste confessus est se esse Romanum. Nonne etiam nunc non timuisset Tribunus, & milites Paulum rapuissent? Iudaei uero quicquid reliquum perpetrassent, quum uoluissent quidem & antea, licet prohiberetur. Ita non subleuit malitia, tamen tanta re morentur, quamuis et adeo multa dispensata sint, ut & furor diulgaretur, & discerperetur, & respiciant: nihilominus instant, unde magna est defensio illa, quod discerperetur hominem, qui raptus est, ut tanta pericula effugeret.

Deuenerunt se dicentes. Beda. Graece: anathematizauerunt, hoc

& exurgentes quidam Pharisaeorum, pugnabant dicentes: **1**

2 Nihil mali inuenimus in homine isto. † Quid si spiritus locutus est ei, aut angelus? **3**

4 Erat cum magna dissensio facta esset, **5**

6 Timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, iussit milites descendere, & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. **7**

8 Sequenti autem nocte assistens ei Dominus ait: **9**

10 † Constans esto. Sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic te oportet & Romae testificari. **11**

12 Facta autem die collegerunt se quidam ex Iudaeis, & deuouerunt se, dicentes neque manducatu- **13**

14 ros, neque bibituros, donec occiderent Paulum. Erant autem plus quam quadraginta viri qui hanc coniurationem fecerant: qui accesserunt ad principem sacerdotum, & seniores, & dixerunt: Deuotione deuouimus nos, nihil gusta- **15**

16 tuos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum consilio, ut adducat illum † ad vos tanquam **17**

18 aliquid certius cognituri de eo. Nos uero priusquam appropiet, parati sumus interficere illum. Quod cum audisset filius **19**

20 sororis Pauli insidias, venit & intrauit in castra, nunciauitque Paulo. Vocans autem Paulus ad se unum ex Centurionibus, ait: Adolescentem hunc perduc ad tribunum. Habet enim **21**

22 aliquid indicare illi. Et ille quidem assumens eum duxit ad Tribunum, & ait: Vinde Paulus rogauit me, hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi. **23**

24 Apprehendens autem Tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, & interrogauit illum: Quid est quod habes indicare **25**

26 mihi? Ille autem dixit: † Iudaeis conuenit rogare te, ut craftina die Paulum producas in concilium, quasi aliquid cer-

hoc uerbu quantae sit auctoritatis nouit qui anathemate sacerdotali a societate Christi, & ecclesiae alienantur.

* Chrysostomus. Anathematizauerunt seipsum, inquit, uide ut sunt uehementes, & uisionis cupidi in malitia. Quid est anathematizarunt: hoc est, dixerunt se esse extra fidem in Deum, nisi quod decreuerant contra Paulum implerent. Talis autem gens est, ut quando in bonum conueniendum, neque duo concurrunt: quando autem in malum populus totus, & accipiunt socios, ac principes.

Neque manducatu- ros, neque bibituros. Beda, cum Dominus dicat, Beati qui esuriunt, & sitiunt iusti. Illi contra iniquitatem esuriunt, & iusti sanguinem sitiunt: adeo ut etiam cibos a se abdicent, donec morte iusti fatientur: sed non est sapientia, non est prudentia, uel consilium contra Deum, eripitur enim Paulus ab eorum insidijs, ut seruatus Romae testimonium reddat Christo.

* CHRYSOSTOMVS. Considera, quomodo illi necessitatem quandam sibiipsis iniungant per anathematizationem. Ecce ieiunium homicidij mater, sicut & Herodes etiam iuramento necessitatem sibi ipsi iniunxerat, ita & illi. Tales sunt ueniendi artes diaboli, qui prae-textu pietatis laqueos

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et exurgentes quidam Pharisaeorum, &c. Pro Paulo.
- 2 Dicentes. Nihil mali. Quem prius persequerantur ad mortem, modo dicunt innocentem.
- 3 Quid si spiritus. Scilicet diuinus.
- 4 Locutus est ei, aut Angelus. Quasi diceret: nihil est mirandum: quia utrunque legitur in libris Moysi, quos recipiebant Saducei. Nam Deus legitur locutus cum Abraham, & etiam Angelus in pluribus locis in Gen. & in hoc arguebant contra Saduceos, ex scriptura ab eis recepta.
- 5 Timens Tribunus ne discerperetur Paulus. Scilicet a Saduceis. Caetera patent in littera usque ibi.
- 6 Sic te oportet & Romae testificari. Et ex hoc motus fuit ad Caesarem appellare. infra 25.
- 7 Facta autem die collegerunt. Hic consequenter noua machinatio contra Paulum cogitatur. & secundo dissipatur, ibi: Quod cum audisset. Circa primum dicitur: Facta autem die sequenti collegerunt se quidam ex Iudaeis. dolentes quod Paulus sic euaserat sapienter. Caetera patent usque ibi.
- 8 Nunc ergo. Ut cito expediamur a ieiunio, et uos habetis intentum.
- 9 Vos notum facite Tribuno cum consilio. Iungatur sic littera.

Vos

- Vos cum consilio. Id est, uos simul conciliati Pharisei, & Saducei ne per uestram dissensionem impediatis Pauli mortem: Notum facite Tribuno, rogantes eum: Ut adducat illum ad uos tanquam & potest littera.
- 10 Quod cum audisset filius sororis. Hic consequenter dicitur machinatio frustratur Circa quod primo ponitur dicitur machinationis reuolutio; secundo eiusdem frustratio, ibi: Tribunus igitur. Circa primum dicitur: Quod cum audisset filius sororis Pauli, qui erat pro eo sollicitus inquirendo quid pro eo, uel contra eum posset fieri.
- 11 Venit & intrauit in castra. Non enim sic tenebatur Paulus, quin amici sui ad eum possent ingredi, & ministrare ei, tum quia non erat per iudicium condemnatus, tum quia ciuis Romanus.
- 12 Vocans autem Paulus ad se unum. Dicitur autem Centurio qui habet centum homines in armis sub se, & sic misit minorem ad maiorem. Caetera patent usque ibi.
- 13 Apprehendens autem, &c. secessit cum eo seorsum. Ut loqueretur ei secretius, & forsitan credens quod Paulus ad eum aliquid xenium mitteret in secreto.
- 14 Ille autem dixit: Iudaeis conuenit rogare te. Id est, fecerunt conventionem interrogandi te.
- 15 Ut craftina die Paulum. Volentes proditorie occidere eum. Expectantes

MORALITER.

vinxerant, dissociati laxarent. Sicut mare rubrum quod solidum filios Israel arcauerat, diuisum ab Aegypto liberauit. Et sic dicitur Isaias 58. b. Dissolue colligationes impietatis. Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, &c. Per hoc autem Dominus dixit Paulo, quod post testificationem eius de Caesario in Ierusalem quae metropolis erat Iudaeorum oportebat

tebat eum testificare Romae. quae metropolis erat omnium Gentium, significabatur fructus praedicationis Pauli futurus in conuersione Gentium, & Iudaeorum.

7 Facta autem die collegerunt se quidam ex Iudaeis, &c. Glossa. Cum Dominus dicat, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, illi contra iniquitatem esuriunt, & iusti sanguinem sitiunt; adeo, ut et cibos a se abdicent, donec morte iusti fatientur. Sed non est sapientia.

A laqueos legit. Hæc nō sint sacerdotum, sed larronum, hæc non principum, sed facinorosorum. Et vide malitiam excellentē, non sunt contenti, quod se mutuum corrumperant, etiam principem, vñā cum ipsis corrumpere attentant. Et idcirco hæc ita acciderunt, vt ille disceret insidias illorum; isti autem non solum ex eo quod nihil poterant dicere, sed etiam ex eo quod clam moliebantur arguerunt sese nihili esse. Verisimile autem est illos, postquam Paulus amandatus est summos Sacerdotes accessisse, & sic confusos esse, & re infecta dimissos.

B Parate milites ducentos, &c. Rab. Hoc, ne ideo Iudæi auferrent, & ipse Tribunus criminis accusaretur apud præsidem, tanquam accepturus pecuniam a Iudæis, & pretium mortis Pauli.

b Nihil vero dignum morte aut vinculis, &c. * Chryostom. Vide & epistolam habere excusationem pro illo. Multum enim, inquit

C

* Iudæi
* quæ habent
aduersus eum

tius inquisituri sint de illo: tu vero ne t credideris illis. Insidiantur enim ei ex eis viri amplius quàm quadraginta, qui se deuouerunt non manducare neque bibere, donec inter-

ficiant eum: & nunc parati sunt expectantes promissum tuum. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ei ne cui loqueretur, quoniam hæc nota sibi fecisset Et voca-

tis duobus Centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, vt eam vsque Cæsaream, & equites septuaginta, & lancearios ducentos, a tertia hora noctis, & iumenta ¶ parate,

vt imponentes Paulum, saluum ¶ perducerent ad Felicem præsidem. * Timuit enim ne fortè raperent eum Iudæi, & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam: scribens ei epistolā continentē hæc: Claudius Lisiās, optimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum a Iudæis, & incipientem interfici ab eis, superueniēs cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est. Volensq; scire causam quā obijciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accusari de quæstionibus legis ipsorum: nihil vero dignum morte, aut vinculis habētem crimen. Et cum mihi ¶ perlatum esset de insidijs quas parauerant illi * misi eum ad te, denunciāns & accusatoribus vt *, dicant apud te; Vale. Milites vero secundum præceptum assumptes Paulum, duxerunt illum per noctem in Antipatridem, & postera die dimissis equitibus, vt irent

cum eo, reuerſi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsareā, & tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum, & paulum. Cum legisset autem *, & interrogasset de qua provincia esset, & cognoscens quia de Cilicia esset, audiam te, (inquit) cum accusatores tui venerint. Iussitque in prætorio

Herodis custodiri eum.

Herodis custodiri eum.

inquit inueni habere crimen, & accusacionem contra illos; contra hunc, sic auertis erat. Et primus quidem, inquit, quocumque interficiendum a Iudæis eripuerit, deinde de addit, quod deduxit illum ad eos, & neque sic inuenient illi quod obijcerent. E oportebat ob prioriterritos fieri, & confundi, & iterum attemptant occidere, vt iterum pro illo clarior sermo fiat. Et cum nam accusatores mittit? vt pro Tribuna ibi hæc diligentius equirantur, & innocens fiat.

c Milites vero secundum præceptum assumptes Paulum, &c.

* Chryostom. Deducunt quasi Regem quendam lancearijs stipatum, cū tanta multitudinem, & in noctem timentes iram, & iræ petum populi. Igitur postquam eiecerunt eum e ciuitate, tunc desistunt. Non autem Tribunus cum tan illum securitate enisset, nisi & ipse nullo eum conderasset, & illorum sanguinariā sciisset mortem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Expectantes promissum tuum. Id est, quod tu promittas eis eductionem Pauli ad eos, & impleas opere.
- 2 Tribunus igitur, hic consequenter describitur reuelata machinationis frustratio, per hoc quod iterum ductus fuit Cæsaream ad præsidem qui erat iudex superior, & hoc quod dicitur: Tribunus igitur dimisit adolescentem. vt iret viam.
- 3 Præcipiens ei ne cui loqueretur. Ne fortè per hoc deductio Pauli in Cæsaream impediretur. Cætera patent vsque ibi:
- 4 Timuit enim ne forte raperent eum Iudæi. Totum istud vsque ibi inclusive. Tanquam accepturus pecuniam. non est de textu, nec est in libris correctis: sed fuit quedam glos. reddens rationem quare Tribunus mittebat Paulum cum securitate tanta, que postea per scriptores fuit textui inserta.
- 5 Scribens ei epistolam continentem hæc. Scilicet causam missionis, & cum sumptibus tantis, & patet litera, hoc excepto.
- 6 Erupui; cognito quia Romanus est. Hoc dicit ad acquirendam

dam præsidis benevolentiam, quasi habens magnum zelum de ciuilibus Romanis: quia quando eripuit eum de manibus Iudæorum, non cogit quod d esset ciuis Romanus; sed postea cognouit, quando cum quæstionari voluit, vt habetur in fine cap. 22.

- 7 Duxerunt illum. Vt euaderet insidias Iudæorum.
- 8 In Antipatridem. Nomen est cuiusdam ciuitatis existentis inter Ierusalem, & Cæsaream, sâmen magis prope Cæsaream.
- 9 Et postera die dimissis equitibus, &c. cum eo. s. Paulo.
- 10 Reuerſi sunt ad castra. Scilicet ad munitionem quæ erat Ierusalem: ideo autem reuerſi fuerunt milites, & lancearij qui eripedites, quia Paulus erat extra periculum insidiarum.
- 11 Audiam te inquit. Melius enim inquiritur veritas in præsentia partium, quam in absentia alterius.
- 12 Iussitque in prætorio Herodis. i. quod fuerat Herodis.
- 13 Custodiri eum. Herodes enim Ascalonita renouauit, & ampliauit ciuitatem illam, vocâs eam Cæsaream in honorem Cæsaris prius dicebatur turris Strationis: & ibi edificauit prætorium quod huc retinebat nomen autoris.

CAP.

CAP. XXIII.

Dicitur Paulus loquitur accu-
sare Tertul-
lus dicens, &c.

Chrystostomus.
Profecto vos hoc fe-
cistis, oratore quid
opus erat? Vide quo
modo hic statim ab
initio, quasi reru no-
uatore, & seditio-
sum caluniarum vult,
& iudicem laudibus
preoccupat. Deinde
quasi multa possit di-
cere, praetercurrit, &
vnum hoc dicit. Ut
autem ne diutius te de-
tineam, vide quomo-
do iudici puniendi de-
siderium immittit, vt-
pote comprehensu-
ro orbis turbator, &
& quasi in magno bo-
no opere gloriarur.
Nazarenorum, &c.
Beda. illo tempore
Christiani p oppro-
bri Nazareni voca-
bantur. Postea inter
Iudaeos surrexit ha-
resis, q dicta est Na-
zarenoru, qui Chri-
stum filium dei cre-
dunt de Maria natu
passum etiã, & resur-
rexisse, omnia vete-
ris legis mandata cu-
stodientes, sed dum
volunt Iudaei, & Chri-
stiani esse, neutrum
sunt.

**Quem, & appre-
hensum.** In hoc loco
quidam nostri codi-
ces minus habent aliquos versus, qui in Graeco, ita leguntur:
Quem apprehendimus, & secundum nostram legem volumus
iudicare. Transiens autem Lysias Tribunus cum multa vi de
manibus

C A P. XXIII.

Ost quinque autem dies descendit
princeps sacerdotum Ananias cum
senioribus quibusdam, & Tertullo
quodam oratore, qui adierunt praesi-
dem aduersus paulum. Et citato Pau-
lo, coepit accusare Tertullus, di-
cens: cum in multa pace agamus per te, & corrigantur
multa per tuam prouidentiam, semper, & vbiq[ue]
suscepimus optime felix cum omni gratiarum actio-
ne. Ne diutius autem te protraham, oro breuiter au-
dias nos pro tua clementia. Inuenimus hunc hominem pestiferum,
& concitantem seditiones omnibus Iudaeis in vni-
uerso orbe, & auctorem seditionis sectae Nazarenorum, qui
etiam templum violare conatus est, quem & apprehensum
volumus secundum legem nostram iudicare. Superueniens
autem Tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de mani-
bus nostris, iubens accusatores eius ad te venire, a quo poteris
iudicans de omnibus istis cognoscere de quibus nos accusamus eum.
Adiecerunt autem, & Iudaei, dicentes haec ita se habere.
Respondit autem paulus annuente sibi praeside dicere.
Ex multis annis esse te iudicem genti huic sciens, bono animo
pro me satisfaciam. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt dies
mihi, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Ierusalem, & neque
in templo inuenerunt me cum aliquo

manibus nostris edu-
xit, iubens eius accu-
satores ante te veni-
re, quos possis ipse di-
iudicare de omnibus
istis cognoscere, &c.

Chrystostomus.
Ut pestilentem iam, &
vt comunem hostem
gentis accusant, &
praesidem sectae Na-
zarenorum, videbatur
hoc ignominiosum,
quod Nazarenoru.
Ideo, & hoc allega-
runt, & ob hoc iterum
accusant eum. Naza-
reni. n. contemptior
erat, Et inuictum, in-
quit. Vide maligne
quo, vt fugientem
calumniatur, & vix
se illum assequutos,
quauis septem die-
bus fuerit in templo.

**Apprehendimus, & se-
cundum legem nostram
iudicare volumus.** Vi-
de & quomodo legem
contumelia affecerunt.
Neque enim hoc le-
gis erat, percutere,
occidere, insidiari.

**Superueniens au-
tem tribunus Lysias.**
Idem. Non con-
ueniebat illi rem hanc
facere, quam tamen
fecit. Ex quo poteris
iudicari de his om-
nibus cognoscere, de
quibus nos accusa-
mus illum. Adiece-
runt autem, & Iudaei
dicentes, haec sic habere.

nunquid ad haec tacet? minime, sed libere loquitur iterum, & respondet, idque volente Praeside. Addidit enim.

Respondit autem Paulus annuente sibi praeside dicere. Ex multis annis

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. XXIII.

Ost quinque autem dies. Superius descripta est per-
secutio Pauli in Ierusalem, hic consequenter ponitur eius
persecutio apud Caesarem. Et dividitur in tres partes, qe
primo ponitur Pauli accusatio, secundo eius defensio, ibi:
Respondit autem Paulus, tertio iudicis responsio, ibi: Distulit au-
tem. Circa primum patet litera vsque ibi.

- 2 Et citato Paulo. Per viam iudicii, vt responderet ad obiecta.
- 3 Coepit accusare. orator ad hoc adductus. Et primo secundum mo-
dum boni oratoris captat benevolentiam iudicis.
- 4 Dicens cum in multa pace. id est, vitam istam transeamus.
- 5 Et corrigantur multa. ad conseruationem pacis communis.
- 6 Per tuam prouidentiam. id est, per tuum regimen.
- 7 Semper, & vbiq[ue] suscepimus. regimen tuum.
- 8 Cum omni gratiarum. Deo, et tibi de tali regimine.
- 9 Ne diutius autem. detinendo tempus in verborum prolixitate.
- 10 Oro breuiter audias. quasi diceret, qua petimus sunt exaudi-
ri digna. Consequenter accusat Paulum, dicens.
- 11 Inuenimus hunc hominem pestiferum, Nomen eius non
exprimit, quasi pra nimia malitia nominari indignum.

12 Et

M O R A L I T E R.

Post quinque. Per istos, qui ad accusandum Paulum descende-
runt Caesarem, significantur illi, qui nituntur impugnare veri-
tatem, id dicitur. Et descendit. s. a culpa in culpam, quia primo co-
gitauerunt homicidium, & nunc deducere volebant ad effectum.
Item quia venerunt in multitudine, scilicet principes sacerdotu
& seniores, & cum eis multi satellites, & sic faciunt veritatis im-
pugnatores. Ioannes os aureum. A veritate se esse vacuos pro-
fessi sunt, qui multitudine se armauerunt.

Et

- 12 Et concitant em seditiones omnibus Iudae. cum tamen
esset predicator Evangelicae pacis.
- 13 Et auctore sediti. i. Christianorum, a Iesu Nazareno sic dictorum.
- 14 Qui etiam templum. inducendo ibi Gentiles, hoc enim impone-
bant sibi falso, vt patet ex predictis supra 21. cap.
- 15 Quem, & apprehensum. in templo.
- 16 Volumus secundum legem. quasi dicat istud pertinet ad
nos, sicut & cultum templi custodire. Caetera patent vsque ibi.
- 17 Adiecerunt autem, & Iudaei. ad approbandum, & confir-
mandum verba Tertulli.
- 18 Respondit autem Paulus. Hic consequenter ponitur Pauli
defensio, & primo captat benevolentiam dicens.
- 19 Ex multis annis te esse. rebelli, & male regibili.
- 20 Sciens. q. d. per hoc manifeste patet bonitas tui regiminis, quod
tandiu habuisti regimen huius Genti, & hoc ego sciens.
- 21 Bono animo pro me. fidens de tua iustitia, & mea innocen-
tia. Consequenter respondet ad obiecta, & primo ad primum, scilicet
de concitatione seditionum in Ierusalem, di.
- 22 Potes enim cognoscere. per multos testes fide dignos.
- 23 Quia non plus sunt. sicut declaratum est supra 21. cap.
- 24 Et neque. q disputatio facit aliquando comotione audientium.

1 Anc

Et Tertullo. Sic impugnatores veritatis secum habent, qui fal-
sitate sciunt verbis colorare.

Inuenimus hunc. immo secundum veritatem salutiferum, si-
cut patet per responsionem Pauli dicentis infra. Post annos au-
tem, &c. Item proposuit Tertullus contra Paulum.
Et concitantem seditiones. quod patet falsum per responsio-
nem Pauli dicentis infr. Inuenerunt me purificatum in templo, &c.
Item proposuit.

Et auctorem seditionis sectae Nazarenorum, qui etiam, &c. i.
Tom. 6. Q 3 Christia-

C *inuis esse te iudicem, &c.* * Chrysoftom. Non sunt hæc adulationis verba, testificari iusticiam iudici, sed illa magis, quod multa pace potatur per eum. Cur igitur iniuste seditionis? Observant autem ad iniustitiam impellebant, hic quod iustum, querebat. Iam & dicebat. Acquire a me de rebus meis satisfacio. Deinde & a

c *Nisi de vna hac Raba.* Hoc per antiphrasim, sciebat enim hoc eis placere, quasi dicat nihil commisi, nisi quia predicavi, quod & ipsi credunt.

* Chryso. Hæc erat abundans iustificatio, non fugere ab accusatoribus, sed paratum esse, ad reddendam rationem omnibus. De resurrectione mortuorum ego hodie, inquit iudicor. Et nihil dixit eorum, quæ merito poterat dicere, quod insidiati sint, quod comprehenderunt illum, quod insidias struxerint, hæc enim ab illis dicuntur facta esse, ab hoc autem nihil periculi erat, sed tacet, & tantum ratione reddit, quævis plurima dicere potuisset.

Sciens te multis annis iustum iudicem. Et quid hoc ad demonstrationem conducebat? Respondit sine, quod & ipse fecit, nihil se eorum fecisse quorum accusabatur. Si autem concursum turbæ unquam concitasset, utique iudex ipse cognovisset nec ei, qui tantus erat, occultum fuisset.

a *Secundam, quæ dicitur.* Beda. Melius in Greco habetur, secundum viam, quæ dicunt hæresim. Sic deseruio patri deo. non. n. convenit eum, quod Græcè locutus est dicere sectam quæ dicunt hæresim, cum idem sit Latine secta, quod Græcè hæresis. Sed ait, Sic deseruio patri deo secundum illam viam, quam increduli hæresim, id est sectam vocant, quasi magis habeant pertinaciam quælibet sectæ, quæ industriam recta dignoscendi.

b *Patri, & Deo meo.* Raban. Cuius filius demonstror, non servus, ut in alijs codicibus habetur.

- Et apprehenderunt clamantes, & dicentes. Tolle iniquitatem nostram.

† per nos eam causam retraham

Questionantem. disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, neque in civitate, neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant. Confiteor autem tibi hoc, quod secundum sectam, quæ dicitur hæresim, sic deseruio patri, & deo meo credens omnibus, quæ in lege, & prophetis scripta sunt, spem habens in deum, quæ & hi ipsi expectant resurrectionem futuram iustorum, & iniquorum. In hoc, & ipse studeo sine offendiculo, conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper. Post annos autem plures elemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus inveniunt me purificatum in templo, non cum turba, neque cum tumultu. Et apprehenderunt me clamantes, & dicentes. Tolle inimicum nostrum. Quidam autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te prætor esse, & accusare si quid haberent adversum me, aut hi ipsi dicant, si quid inveniunt in me iniquitatis cum stem in concilio, nisi de vna hac solummodo voce, qua clamaui inter eos stans: Quoniam de resurrectione mortuorum ego iudicor hodie a vobis. † Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac, dicens: Cum tribunus Lyfias descenderit, taudiam vos. Iussitque Centurioni custodire eum,

1 die, inquit iudicor. Et nihil dixit eorum, quæ merito poterat dicere, quod insidiati sint, quod comprehenderunt illum, quod insidias struxerint, hæc enim ab illis dicuntur facta esse, ab hoc autem nihil periculi erat, sed tacet, & tantum ratione reddit, quævis plurima dicere potuisset. *d* *Distulit autem illos, Felix certissime.* * Chrysoftomus. Vide quanta probatio, primum quidem a multis, deinde multo tempore probata, ne dicere possint sublata iudicia, nam quoniam orator meminerat Lyfiam, dicens quod vi abduxerit illum, subdit repente Felicis verba, & inquit, Distulit autem Felix illos probe tenens, quæ de via illa, hoc est, de illa opera distulit non opus habes, ut discat sed volens repellere Iudæos, noluit dimittere propter illos. Punite iterum non poterat impudens, nisi fuisset

c *Nisi*

a *De suis*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Aut concursum facientem. quod est seditionis signum.
- 2 Neque in synagogis. supple, inveniunt me prædicta facientem.
- 3 Neque probare possunt tibi. illa supple.
- 4 De quibus nunc. & tamen debent probare cum sint actores.
- 5 Confiteor. Hic respondet ad secundum, scilicet de secta Christianorum, quam consuevit se tenere tanquam sanctam, & bonam, dicit. Confiteor autem tibi hoc. tanquam iudici.
- 6 Quod secundum sectam. Christianorum, quæ dicunt hæresim. id est, magis teneri ex pertinacia, & ignorantia popularium, quæ ex testimoniis scripturarum. Unde dicebant Ioann. 7. c. Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non novit legem maledicti sunt.
- 7 Sic deseruio patri, & deo meo. omnium.
- 8 Credens omnibus. & in Iesu Nazareno adimpleta sunt.
- 9 Spem habens in deum. de beatitudine consequenda per ipsum.
- 10 Quam, & hi ipsi expectant. quantum ad Pharisæos, quæ est secundum eos non habebitur, nisi in resurrectione mortuorum, in qua iusti æternaliter præmiabuntur, & iniqui damnabuntur.
- 11 Et hoc, & ipse studio. id est, sine scandalo æstimo.
- 12 Ad deum, & ad hominem semper. non solum cavens offensam dei, sed etiam hominum quantum est ex me, & sic offensa accusatorum meorum procedit ex eorum mera malitia.
- 13 Post annos autem. Hic consequenter respondet ad tertium, scilicet de violentia templi, dicit. Post annos autem plures. a conversione mea ad Christum.
- 14 Elemosynas facturus. id est, in fideles in Ierusalem manentes, quæ suas vendiderant possessiones, ut habetur supra. 3. cap. propter quod Paulus

- Paulus pro eis faciebat collectas in gentibus aliis, ut habetur supra in epistolis suis.
- 15 Veni. in Ierusalem. 16 Et oblationes. facturus.
- 17 Et vota. Deo redditurus. 18 In quibus. Et sic ipsum non violavi, sed magis honoravi.
- 19 Non cum turba. inveniunt me. sed offerentem oblationes meas devote. Consequenter ostendit, qui fuerunt illi, qui in templo eum inveniunt, & tumultum fecerunt di.
- 20 Quidam autem. ut patet ex supradictis. 21 Quos oportebat. Sed eorum absentia ostendit eos magis culpabiles esse de concitatione in templo facta, quam fecerant sine causa.
- 22 Aut hi ipsi. qui sunt hic presentes.
- 23 Dicant, &c. in concilio. id est, in iudicii loco.
- 24 Nisi de vna hac. quasi dicat ego non sui causa diffensionis eorum, sed ipsimet in vicem pro diffensione sectarum suarum.
- 25 Distulit autem. Hic consequenter ponitur responsio iudicis, et secundo sui successoris ca. se. Prima in duas, quia primo ponitur iudicis responsio, secundo prædicationis Pauli auditio, sibi. Post aliquot. Circa primam dicitur. Distulit autem illos. differendū dare sententiam.
- 26 Certissime sciens. veritatis pro Paulo. formidabat in turbare Iudæos motus timore humano, sicut & Pilatus sciens innocentiam Christi tradidit eum tamen Iudæorum voluntati, ne contra cum aliquid machinarentur erga Cæsarem di. pro excusatione dilationis.
- 27 Cum tribunus. de Ierusalem in Cæsaream, quæ est in inferiori situ.
- 28 Audiam vos. Hanc autem excusationem accepit ex verbis Tertullii, qui in allegatione sua dixerat, quod de omnibus, quæ dicebat Felix poterat a Lyfia cognoscere veritatem.
- 29 Iussitque Centurioni custodire eum. scilicet Paulum.

1 Et habere

MORLITER.

Christianorum, quæ non est secta seditionis, sed unionis populi ad deum. ideo ad hoc dicit Paulus. Secundum sectam, quam dicunt hæresim. falso tamen. 7 Sic deseruio deo patri credens omnibus. Item proposuit.

Qui etiam templum violare. quod ex responsione Pauli patet falsum, quia non est conatus ipsum violare, sed honorare per orationes, & vota, ut patet in litera. 25 Distulit autem illos Felix. Per illum iniquus iudex designatur, qui differt dare sententiam pro innocente in favorem partis adversæ, & per

a De suis ministrare. Rab. Discipulis, & socijs. Aliter iussit nō prohibere quēquā ministrare ei de suis rebus, vel facultatib.
 b Tremefactus, &c. & sperans. Rab. Sic iunge. tremefactus, & sperans pro his duobus dimisit eum liberæ custodiæ, præ timore dei, & spe pecuniæ.

c Sperans, quod &c.

* Chrysostomus. Vide quomodo non occultat hic iudicis mentem, quamvis si condēnasset, nō hoc fecisset, neque si voluisset audire, accusatorem, & maleuolū.

* Tertullianus. Apostoli tractantes, psequutionibus agitati, quando se pecunia liberauerūt? quæ illis utiq; nō deerat, ex prædiorū pretijs ad pedes eorum depositis, recte multis locupletibus credentibus viris ac fœminis, qui his etiā refrigeria subministrabant.

a & habere † requiem, nec quenquam prohibere de suis ministrare ei. * Post aliquot autem diēs veniens Felix cū Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem, quæ est in Iesum Christum. Disputante autem illo de

b iustitia, & † castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix

respondit: † quod nunc attinet vade, tempore autem opportuno accersam te, simul & sperās, quod pecunia ei daretur

a Paulo, * propter quod, & frequenter accersens eum, lo-

d quebatur cum eo. Biennio autem expleto accepit successorem Felix Porcium Festum. Volens autem gratiam præstare

c Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

Quādo Onesiphorus, aut Aquila, aut Stephanus,

Stephanus, hoc modo eis in persecutione succurrerunt? Paulus quidem cum Felix præses pecunias accepturū se pro eo a discipulis sperasset, de quo & ipse in secreto tractauit cum ipso, neque ipse pro se, neque discipuli p eo numerauerūt.

d Biennio autem expleto accepit, &c. Beda. Biennium dicitur conuersationis Pauli in Cæsarea, & non p̄ sidatus Felicis, cū su prædictum sit, quod multis annis iudex fuerit illi genti, p̄sertim cum historiæ narret, secūdo Netonis anno missum Romā Apostolū: Claudium vero Cæsare eo, qđ tempore quo Agrippam filium Herodis quem angelus Cæsareę p̄cessit, Iudæorū regē constituerit, Felicem quoque rotius puincię Samariæq; & Galilææ procuratorem misisse.

Trum viuēs an moriens reliquerit incertum est, sed tamen melius viderur, quod viuens Iudæis gratiam præstiterit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et habere. scilicet a catenis, vel infestationibus suis.
- 2 Nec quemquam prohibere de suis. amicis.
- 3 Ministrare ei. necessaria victus, & vestitus.
- 4 Post aliquot. Hic consequenter ponitur prædicatio Pauli, Felicis & eius vxori, cum subditur.
- 5 Et audiuit. vxore sua Iudæa ad hoc inducente virum suum.
- 6 Disputante autem illo. id est, predicante.
- 7 De iustitia. seruanda ad proximum.
- 8 Et castitate. ad seipsum.
- 9 Et de iudicio futuro. cuius cōsideratio inducit timorē diuinū.
- 10 Tremefactus Felix. ex auditu talium.
- 11 Respondit: Quod nunc. tunc enim liberauit eum a clausura carceris, dans ei libertatem eundi per ciuitatem, ita tamen, quod rediret ad mandatum ipsius.
- 12 Simul, & sperans. quasi dicat non solum dedit hanc libertatē Paulo diuini iudicii timore, sed etiam cupiditate pecuniæ.

13 Bien-

13 Biennio autem expleto. *Isud bienniu non est tēpus præsidatus Felicis, aliter non videretur verū, qđ dixit ei Paulus supr. eo. ca. Ex multis annis te esse iudicem huic genti sciens, &c. sed est tempus moræ Pauli in Cæsarea. Tempore enim Felicis resurrexerunt in Iudæa multi latrones, & falsi prophete populū seductes, & communicantes, & communitatem perturbantes, vt dicit Iosephus, in quibus capiendis, et reprimendis Felix fuit occupatus, ita quod causam Pauli non determinauit, & quia eius determinationē differre volebat, vt patet ex prædictis.* 14 Accepit successorem. *Ita scribitur in libris correctis, & ita nominat eum Iosephus. 20. libro Iudæicæ Antiquitatis.* 15 Volens aut gratiam. *timens ne accusaretur ab eis de malo regimine terræ.* 16 Reliquit Paulum vinctum. *renocās libertatem, quam dederat ei, tamen per hoc non enasit accusationem Iudæorum apud Cæsarem, non pro Paulo, sed propter malam terræ gubernationem, vt dicit Iosephus libro prædicto, & idem contigit Pilato, qui in fauorem Iudæorum condemnauerat Christum, nam accusatus a Iudæis fuit relegatus in exilium.*

MORALITER.

& per hoc credens pecuniā obtinere, sicut dicit hic de isto Felice, quod sperabat habere pecuniam a Paulo, quā tamē

non habuit, propter quod volens gratiam præstare Iudæis, Paulum vinctum reliquit, vt dicitur in fine huius capituli.

CAP. XXV.

CAP. XXV.

a Festus autē cū venisset in prouinciam, &c. Raban. Palæstine, sicut Palæstina p̄sides alij semper alijs succedentes a Romanis mittebantur.

a **F**ESTVS autem cū venisset in prouinciam, post triduum ascendit Ierosolymam, Cæsarea. † Adieruntque cum principes sacerdotum, & primi Iudæorum † aduersus Paulum, & rogabant eum postulantes gratiam † aduersus eum, vt iuberet eum perducī in Ie-

3 rusalem, insidias tendentes, vt eum interficerent in via. Festus autē respondit, seruari quidem Paulum in Cæsarea, se autē † maturius profecturū. Qui ergo in vobis, ait, potentes sunt, descendētes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. Demoratus autem; inter eos dies non ampliūs, quam octo, aut decem, descendit cæsaream, & † altera die sedit pro Tribunali, & iussit Paulum adduci. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Ierosolyma descēderant Iudæi,

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXV.

Festus autem cum venisset. *Posito tractatu Felicis circa Paulum hic consequenter ponitur tractatus sui successoris erga eum. & primo in Pauli absentia, secundo in eius presentia, ibi. Et altera die. Circa primum dicitur.*

- 1 Festus ergo cum venisset in prouinciam. Iudææ.
- 2 Post triduum ascendit Ierosolymam a Cæsarea. eo quod erat metropolis terræ. Cetera patent vsque ibi.

3 Insidias

3 Insidias tendentes, vt eum interficerent. *in via. id est, tendere disponentes.* 4 Festus autē respōdit seruari quidem Paulum in Cæsarea. *Quia in causis maxime arduis, sicut est mors, vel vita hominis, non est procedendum leuiter, sed mature.* 5 Et altera die sedit pro Tribunali. *Hic consequenter ponitur tractatus in Pauli presentia. Et patet litera vsque ibi.* 6 Circumsteterunt eum, qui ab Ierosolyma descēde. Iudæi. *vt eorum multitudine, & circundatione serretur.*

MORALITER.

1 Festus autem cum venisset in prouinciam. Sequitur. Postulantes

Postulantes gratiam aduersus eum. scilicet Paulum. Vt iuberet eum perducī in Ierusalem. Prius enim petierunt eū interfici, vt patet ex hoc, quod dicitur infra in eodem capit. Tom. 6. Q 4

A *Cæsarem appello.*
 Beda. Quod Cæsarem appellat, quod Romam ire festinat, ideo facit, ut diutius insistendo prædicationi, multis credentibus coronatus eat ad Christum.

Chrysoſtomus.

At hic dixerit quis. Et quare cum audierit, quod etiam Romam debebat restituere, me quasi non credens hæc faciebat? Absit, sed valde credens.

B Immo magis tætantis fuisset fidere illa sententia, & innumeris se ipsum immittere periculis, & dicere. Videamus nunquam possit deus etiam sic eripere me, non facit autem hoc Paulus, sed affert quicquid ipse poterat, ac totum permittit deo. Ex cuniculis autem, & principem internam perfringit sic defendens. Quasi hoc dicat, Si quidem iniuste ago, tene, si autem non iniuste ago, quid me exponis? Nullus me inquit, potest dānare, Metum ei incutit, ut non possit etiam si vellet donare. Quin etiam contra illos valuit dissentio ob appellationem.

C *Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis.* Vidisti quomodo gratificetur?

multas, & graues causas obijcientes, quas non poterant probare, Paulo rationem reddente, quoniam neque in legem Iudæorum, neque in templum, neque in cæsarem quicquam peccaui. Festus autem volens Iudæis gratiam præ-

stare, respondens Paulo dixit: Vis Ierofolymam ascendere, & ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus: Ad tribunal cæsaris sto, tibi me oportet iudicari. Iudæis tamen non nocui, sicut tu melius nosti. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est eorum;

a t quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. Tunc Festus cum consilio locutus respondit: **b** Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex, & Bernice descenderunt Cæsaream, ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi morarentur, Festus regi indicauit de paulo, dicens. Vir quidam est derelictus a Felice victus, de quo cum essem Ierofolymis, t adierunt me principes sacerdotum, & seniores Iudæorum, postulantes aduersus illum damnationem. Ad quos respondi, quia non est consuetudo Romanis donare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, præ-

sentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina, quæ ei obijciuntur. Cum ergo huc conuenissent, sine vlla dilatione sequenti die, sedens pro Tribunali, iussi adduci virum. De quo cum stetissent accusa-

tes, & graues causas obijcientes, quas non poterant probare, Paulo rationem reddente, ad excludendum excusationes eorum. Quoniam, neque in legem Iudæorum, neque in templum, ut patet ex responsionibus Pauli cap. præc. Festus autem volens Iudæis gratiam præstare. Superius est de scripta multiplex persecutio Pauli a Iudæis in Ierusalem, & in Cæsarea, hic consequenter ponitur eius appellatio, per quam exiit de Iudæa & iuit Romam, sicut Dominus dixerat ei supra 23. cap. Et diuiditur in tres partes, quia primo Pauli appellatio interponitur, secundo de appellante consultiur, ibi. Et cum dies aliquot, tertio Romam mittitur cap. 28. Circa primum dicitur. Festus autem volens gratiam Iudæis, quia timebat accusari ab eis, sicut & plures alii, qui in eodem officio præcesserant.

Respondens Paulo, Non ad eius verba, propter quæ debuisset eum dimittere tanquam sine culpa.

Dixit autem Paulus, volens eum inducere, ut consentiret in Ierusalem duci, & ibi iudicari, quod erat Paulo periculosum, propter quod habuit causam appellandi. ideo subdit.

Ad Tribunal Cæsaris sto, quia Festus non habebat auctoritatem iudicandi, nisi a Cæsare. Cætera patent vsque ibi.

Nemo potest me illis donare. cum sim innocens, quod patet ex prædictis, quia Iudæi nihil poterant de grauibus probare in quibus eum accus-

cent? Gratia enim erat colloqui cum accusatoribus. Quod corruptæ sententiæ est, & ordinis iudiciarij cõfusi. Vide iterum illius prorogari iudicium, & insidias fieri, occasione prædicationis. Hæc enim dispensantur, ut ita cum facultate, & custodia abducatur, in Ierusalem, quasi nullus insidietur, non enim idem fuerit, simpliciter venire, & in tali lite venire. Hoc etiam conuenire fecit Iudæos illuc. Deinde iterum mora fit, dum ille verjatur Ierofolymis, ut discas quod licet teipsum sit nihil insidiæ, illi, prævalent, deo non concedente.

c *Agrippa rex.* Hic Agrippa, qui cum vxore venit Cæsaream, filius Herodis Agrippæ, quem angelus interfecit, qui vsque ad subuersionem regni Iudææ tenuit.

Chrysoſtomus. Hic Agrippa, qui & Herodes, alius nomen esse videtur, ut sic quartus ille post eum, qui Iacobum occidit

Vide inimicos inuoluntarios simul operari, ut ita magnum fiat auditorium.

a De quibus

NICOLAUS DE LYRA.

1 Multas, & graues causas obijcientes quas non poterant probare, quæ non exprimuntur hic, sed ex responsione Pauli patet in parte cum dicitur.

2 Paulo rationem reddente, ad excludendum excusationes eorum. **3** Quoniam, neque in legem Iudæorum, neque in templum, ut patet ex responsionibus Pauli cap. præc.

4 Festus autem volens Iudæis gratiam præstare. Superius est de scripta multiplex persecutio Pauli a Iudæis in Ierusalem, & in Cæsarea, hic consequenter ponitur eius appellatio, per quam exiit de Iudæa & iuit Romam, sicut Dominus dixerat ei supra 23. cap. Et diuiditur in tres partes, quia primo Pauli appellatio interponitur, secundo de appellante consultiur, ibi. Et cum dies aliquot, tertio Romam mittitur cap. 28. Circa primum dicitur. Festus autem volens gratiam Iudæis, quia timebat accusari ab eis, sicut & plures alii, qui in eodem officio præcesserant.

5 Respondens Paulo, Non ad eius verba, propter quæ debuisset eum dimittere tanquam sine culpa.

6 Dixit autem Paulus, volens eum inducere, ut consentiret in Ierusalem duci, & ibi iudicari, quod erat Paulo periculosum, propter quod habuit causam appellandi. ideo subdit.

7 Ad Tribunal Cæsaris sto, quia Festus non habebat auctoritatem iudicandi, nisi a Cæsare. Cætera patent vsque ibi.

8 Nemo potest me illis donare. cum sim innocens, quod patet ex prædictis, quia Iudæi nihil poterant de grauibus probare in quibus eum accu-

accusabant. ideo format suam appellationem, dicens.

9 Cæsarem appello, tanquam iudice in superiorem, ad quem licet appellare ab inferiori.

10 Tunc Festus cum consilio locutus. id est, habito consilio cum sapientibus sibi assistentibus.

11 Respondit Cæsarem appellasti. deferendo appellationi, sicut iustum erat, & dignum.

12 Et cum dies. Hic consequenter de Paulo appellante queritur consilium quantum ad missionis eius modum, & primo in eius absentia, secundo in eius presentia, ibi. Altera autem die. Circa primum dicitur. Et cum dies aliquot transacti essent, ab appellatione Pauli.

13 Agrippa rex. Iste fuit filius Herodis Agrippæ quem percussit Angelus domini, ut habetur sup. 12.

14 Et Bernice. soror eius, ut dicit Iosephus, Libro primo, de Iudæo bello.

15 Descenderunt Cæsaream. Tenebat enim iste Agrippa regnum suum a Cæsare, ideo voluit salutare Festum, qui in Iudæa tenebat Cæsaris locum. Cætera patent vsque ibi.

16 Postulantes aduersus illum damnationem. mortis.

17 Ad quos rñdi, quia non est consuetudo Romanis donare, quibuscunque personis, & quantumcunque magnis aliquem hominem puniendum ad mortem.

18 Priusquam is, qui accusat, presentes habeat accusatores, & cetera. Aspectus enim, & auditus partium presentialiter multum conferunt iudici ad cognitionem veritatis. Cætera patent vsque ibi.

i Nullat

MORALITER.

16 Postulantes aduersus illum damnationem. Sed quia non poterunt hoc obtinere, ut ibidem dicitur, tunc petierunt, ut in Ierusalem duceretur, intendentes eum occidere per insidias in via. Sic igitur per Paulum victum, significatur quilibet innocens iniuste

iniuste grauatus. Per Iudæos autem iniqui persequentes ipsum. per Festum autem potest intelligi iudex malus facti parti fortiori, vnde de ipso dicitur hic, Festus autem vol. A tamen verò iudice potest, & debet quilibet innocens grauatus exemplo Pauli appellare, non solum propter suum periculum vitandum, sed etiam ne iustitia pereat, & conculcetur.

MORAL

A De quib. &c. Raba. His causis vel reb. siue verbis: de quib. ego suspicabar. i. ab accusatoribus expectabam, vel mala de quibus suspicabar. Aliter de quibus, id est, accusatoribus suspicabar malum qui nullam causam dignam morte deferebant.

B Sua superstitione. Rabanus. Ambrosius, id est, Pauli & Iudeorum, legem vocabat superstitionem.

C Cum multa ambitione. Rabanus. id est, multa turba ambiere eos: vel cum multo desiderio Paulum audiendi.

Beda. Pro ambitione in Graeco ponitur, phantasia, id est, multiplex apparatus & pompa regalis officij; qua illam am-

tores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum. Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat paulus vi uere. ^{Secundum sensum Iudeorum} ^{Quam ignorabam.} ^{Vbi sapientiores.} ^{Neronis.} ^{Iudicio.} ^{Pro, vellem nunc.} ^{Donum ubi causæ audiuntur coram iudicibus.} ^{Iudæz.} ^{Ananias & presentes Iudæi.} ^{Non solum Ierosolymis, sed etiam in hoc loco id est, in Casarea.} ^{De testimonij alicuius pro quo vincitur.}

Hasitans autem ego de huiusmodi quæstione, dicebam, si vellet ire Ierosolymam, & ibi iudicari de istis. Paulo autem appellante, ut seruaretur Augusti cognitioni, iussi seruari eum, donec mittere eum ad Casarem. Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam & ipse hominem audire, Cras, inquit, audies eum. Altera autem die cum venisset Agrippa & Bernice, cum multa ambitione, & introissent in auditorium cum tribunis & viris principalibus ciuitatis, iubente Festo, adductus est Paulus. Et dixit Festus: Agrippa rex & omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc hominem, de quo omnis multitudo Iudeorum interpellauit me Ierosolymis, petentes & acclamantes, non oportere eum viuere amplius. Ego vero comperi nihil dignum eum morte admisisse. Ipse autem hoc appellante, ad Augustum iudicari mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo; propter quod perduximus eum ad vos, & maxime ad te rex Agrippa, ut interrogatione facta, habeam quid scribam. Sine ratione enim mihi videtur mittere vincitum, & causam eius non significare.

ambiente vndique stipabatur. ^d ^{Videtis hunc dominum de quo omnis multitudo &c.} ^{* Chrysostom.} ^{Postquam omnes contra illum sententiam dederunt, tunc adicit penam Deus. Obserua autem. Cōdenabat Lyfias, cōdenabat Felix, cōdenabat Festus, & hi gratificabantur eis, cōdenabat Agrippa. Quod ultra? Condemnabant illū & Pharisæi: & quod cōdenabat, Audi illum dicentem, nullam causam attulerūt, quam ego suspicabar. Etiam attulerūt, sed non conuincunt. Nam insidie quidē & flagitium hanc suspicionem partebant. Inquisitio autem tollebat profus,}

D

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nullam causam. scilicet causis.
- 2 Ego suspicabar. vt de homicidio vel huiusmodi.
- 3 Quæstiones vero. i. de religione Iudaica, quam bene nominat superstitionem, quia superstitione proprie loquendo est vana vel superflua religio, quæ tunc vigeat apud Iudæos, magis curantes de traditionibus hominum quam de mandatis diuinis, Mat. 7.
- 4 Hasitans autem. quia Gentilis erat nihil sciens de eorum ritu vel lege.
- 5 Paulo, &c. Aug. c. i. imperatoris. Sicut enim imperatores Romani vocati sunt Cæsares à Iulio Cæsare primo imperatore, ita nominati sunt Augusti & adhuc nominantur ab Augusto Cæsare, eo quod multum auxit imperium.
- 6 Volebam & ipse. nam Agrippa Iudæus erat & multa de Paulo au-

- lo audierat.
- 7 Altera autem. Hic consequenter quæritur consiliū in p̄sentia. Et primo consiliū quæritur, secundo Paulo locus loquendi concedit. c. 27. Prima pars patet, paucis exceptis quæ discurrent.
- 8 Cum multa ambitione. id est, cum multo apparatu, & cultu vestitum & societatis.
- 9 Petentes, &c. vt ex magnitudine clamoris inclinaretur animus Festi, ad concedendum mortem Pauli.
- 10 De quo, &c. quia sicut dictum est Gentilis, ignorans quæstiones & discordias, quæ sunt inter Iudæos & Christianos.
- 11 Et maxime, &c. qui es Iudæus.
- 12 Vt interrogatione facta. à Paulo per te.
- 13 Habeam quid scribam, scilicet de ipso. & subditur causa, Sine ratione enim.

CAP. XXVI.

C A P. XXVI.

A Permittitur tibi pro te lo, &c. * Chrysost. Magna audiendi desiderio, vt dicat adhortatur Rex. Paulus autem nunc magna libertate loquitur non assentans, sed propter hoc beatum se dicēs quod loquatur ei qui omnia sciat & quod propter hoc: nam hoc præterdit, dicens.

b Tunc Paulus extenta manu rationem reddebat, &c. Profecto si male sibi cōsciū fuisset, turbati oportebat, quod loqueretur apud eum qui oīa sciat, sed hoc à pura cōscientia proficiscitur

Grippa vero ad paulum ait: permittitur tibi loqui pro remetipso. Tunc paulus extenta manu t̄cepit rationem reddere. De omnibus quibus accusor à Iudæis Rex Agrippa, æstimo me beatum apud te, cum

tur non declinare iudicem probe omnia scientem, quæ facta sunt, & gaudete. Proinde & cum magna libertate loquitur, vt pote iam in ipsum nullum dominium traxerant, & quamuis non essent ultra domini, sed præualebat appellationis

t pro se dicebat.

vis, de omnibus tamen copiose rationem reddit.

c De omnibus quibus. Beda. Hunc versum alia translatio sic habet: Aestimo me ipsum beatum apud te, incipiens rationem reddere

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XXVI.

A Grippa vero. Hic consequenter Paulus inquiritur. Et diuiditur in duas partes; quia primo auditur Pauli responsio, secundo super eam habetur collatio ibi; Et surrexit. Prima adhuc

huc in duas: quia primo ponitur responsio Pauli ad Agrippam. secundo ad Festum præsidem, ibi: Hac loquente. Circa primum Paulus captat Agrippæ beneuolentiam, dicens.

- 2 De omnibus quibus accusor, &c. i. innocentem, à te iudicari.
- 3 Cum sim. in tua p̄sentia.

Maxi-

M O R L I T E R.

A Grippa. Per Agrippam vero volentem Paulum audire loquentem significatur curiosus auditor, qui magis desiderat audire do-

re doctorem ductus curiositate, quam pro discenda veritate Residuū autem huius cap. est narratio Pauli de conuersione sua mirabili, de qua dictum est supra cap. 9. Sequitur.

Ejus

Q reddere hodie. quod Hiero. cum sua expositione sic ponit.
A De oibus quibus accusor à tu. Leis o rex Agrippa, estumque me beatum, eū apud te sim hodie defendendus, qui nō osti omnes Iudæorū consuetudines & quæstiones: legerat. n. illud Esay: Beatus qui in aures loquitur sapientis, & nouerat in oratione nis verba p̄ficere quā tum iudicis prident a cognouisset.

† hie.
 a Et quidem vitam.
 † ex altissima, diligentiū-
 mar.

a Et quidem vitam.
 † Chrysoſtomus, Vult dicere, Quomodo ſectioſus fuiſſem, qui talis ſu adoleſcēs taleque teſtimonium habeo ab oibus Deinde & à ſecta probatio nem addit. Secundum exactiſſimam, inquit, ſectam religionis vixi. Et quoniam iterū verſimile erat quædam dicere: Quid ſi ſecta quidem admirabilis, tu autem malus? Vide quomodo obiectionem caſtigat, teſtes dicens omnes Iudæos, qui ipſius vel vitam, vel conueſationem norunt.

† inſtanter.
 B Agrippa.
 † Cur.

b Quid incredibile. Raban. Vel ſic: Rex quid dicit? Incredible iudicatur apud vos &c. interrogat, qui ſi dicat, nō eſt incredibile. Suſcitauit quidam ante mortuos in exemplum futuri, vel ſuſcitauit.

† Chryſoſtomus. Dnas rationes de reſurrectione ponit, vnam quidem à prophetis, & non adducit prophetam, ſed illam Iudæorum eſſe opinionem dicit, alteram autem & fortior-

rem, quæ à rebus ipſis. Qualis igit hæc quia dicebat Chriſtū à mortuis: eſurrexiſſe, & inſtruit etiā illam tōnibus enarrās primū ſuam infamiam diligēter, deinde etiam cum laude Iudæorū. Noſte & die ſeruendo ſperāt, inquit ſe peruenturas. Et ita licet non eſſem vitæ irreprehenſibilis, ppter hæc non oportebat iudicari o rex Agrippa Subditur & alia ratio: Cur incredibile iudicatur apud vos, ſi Deus exci tet mortuos? An non hæc opinio viger? Si n. in hoc dogmate nō educati fuiſſent, nunc autem intētaretur vt crimen, forſan quidē iure ſermonem nō recepiſſet Mox dicit, quomodo perfequebatur, habet etiam hoc artificium. Et ſacerdotum, principes adducit teſtes, & externas ciuitates, & quæ audierit dicentem ſibi: Durum eſt tibi cōtra ſtimulum calcitra re. Deinde oſtendit etiam miſericordiam Dei, quia etiam cum perfequeretur ipſum Saulus, ei apparuit, & non mihi ſoli benefecit ſed etiam alijs miſit doctorem. Oſtendit etiam & prophetiam quā audiuit. In hoc apparui tibi eripiens te ex populo & Gentibus ad quas te mitto. Hæc omnia oſtendens dicebat. Et ego quidem exiſtima tam me aduerſus nomen Ieſu, &c.

oportebat iudicari o rex Agrippa Subditur & alia ratio: Cur incredibile iudicatur apud vos, si Deus exci tet mortuos? An non hæc opinio viger? Si n. in hoc dogmate nō educati fuiſſent, nunc autem intētaretur vt crimen, forſan quidē iure ſermonem nō recepiſſet Mox dicit, quomodo perfequebatur, habet etiam hoc artificium. Et ſacerdotum, principes adducit teſtes, & externas ciuitates, & quæ audierit dicentem ſibi: Durum eſt tibi cōtra ſtimulum calcitra re. Deinde oſtendit etiam miſericordiam Dei, quia etiam cum perfequeretur ipſum Saulus, ei apparuit, & non mihi ſoli benefecit ſed etiam alijs miſit doctorem. Oſtendit etiam & prophetiam quā audiuit. In hoc apparui tibi eripiens te ex populo & Gentibus ad quas te mitto. Hæc omnia oſtendens dicebat. Et ego quidem exiſtima tam me aduerſus nomen Ieſu, &c.

† ſim me defenſurus hodie, maxime te ſciēte omnia, quæ apud Iudæos ſunt, conſuetudines & quæſtiones: propter quod obſecro, patienter me audias. Et quidem vitam meam à iuuentute, quæ ab initio fuit in gente mea in Ieroſolymis, nouerunt omnes Iudæi, † præſcientes me ab initio, ſi velint teſtimonium perhibere, quoniam ſecundum † certiffimam ſectam noſtræ religionis vixi Phariſæus. Et nunc in ſpe quæ ad patres noſtros repromiſſionis facta eſt à Deo, ſto iudicio ſubiectus, in qua duodecim tribus noſtræ † nocte ac die ſeruiētes ſperant deuenire. De qua ſpe **a** accusor à Iudæis Rex. † Quid incredibile iudicatur apud vos, ſi Deus mortuos ſuſcitatur? Et ego quidem exiſtimaue ram me aduerſus nomen Ieſu Nazareni † debere multa contraria agere: quod & feci Ieroſolymis, & multos ſarctorum ego in carceribus incluſi, à principibus ſacerdotum poteſtate accepta. Et cum occiderentur, detuli eos, compellebam blaſphemare: & amplius inſaniens in eos, perfequebar vſque in exteras ciuitates. † In quibus dum irem Damafcum, cum poteſtate & permiſſu principum ſacerdotum, die media in via vidi rex, de cœlo ſupra ſplendorem ſolis circumfulſiſſe me lumen, & eos

a Ac ſim me beatum. **b** Quia peritus es Iudææ conſuetudinibus.
 Bonæ. Male.
 Ante vos Gentiles.
 Resurrectionis.
 Ante tribunal. Tuo. Spe reſurgendi.
 a Deo propter illam ſpem. b Inueniri viri vel perfecti. c Id eſt, quæ Chriſtum prædico reſurrexiſſe.
 a Sicut illi modo ex ſtimant.
 a Non tantum exiit mani.
 a Quam prius. b Ad ſimilitudinem lupi.
 a Ex magno affectu. b Non ſolum ad proximas in Iudæa ſitas. c Ciuitatibus vel operibus illius inſaniæ.
 a Metropolim Syriæ Phœnicis.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Maxime te, &c. & ſic intelligis verba mea legis & prophetis conſona.
- 2 Propter quod obſecro. hoc autem dixit, quia intendebat plura dicere, vt ex ſequentibus patet.
- 3 Et quidem. Hic conſequenter proſequitur ſuam intentionē. Circa quam Apoſtolus primo narrat ſuam conuerſationem in Iudaismo, ſecundo perſecutionem quam intulit populo Chriſtiano, ibi. Et ego quidem. tertio ſuam conuerſionem ab errore priſtino, ibi. In quibus, &c. Circa primum dicit. Et quidem vitam meam à iuuentute, &c. in Ieroſo. quia Paulus ſait eo miſſus & traditus doctrinæ Gamalielis, vt dictum eſt, ſupra 22.
- 4 Quoniam ſe. v. n. n. Secta enim Saducæorum quæ in credendis diuidebatur contra illam nulla erat, cum negaret generaliter ſpiritu n & reſurrectionem mortuorum.
- 5 Et nunc. id eſt, pro ſpe.
- 6 Quæ ad patres noſtros. ſcilicet de Chriſto venturo & reſurrectione & beatificatione per eum fienda.
- 7 Fidei eſt. Patriarchis & prophetis.
- 8 Sto iudicio. tanquam malefactor & reus.
- 9 In quo. ſcilicet ſpe.
- 10 Duodecim tribus. Deo.
- 11 Sperans deuenire. Nam Phariſæi non credentes Chriſto ſperabant ipſum venturum & reſurrectionem mortuorum facturum. Saducæi vero ſperabant ipſum venturum hominem tamen purum, ſed potentem & temporaliter regiturum, & Romano rum potentiam ablaturū, negabant tamen reſurrectionem mortuorum. Iudæi vero in Chriſtum credentes tenebant aduentum eius primum in Ieſu Nazareno impletum: ſperabant tamen ipſum ſecundo venturum ad iudicium & ſuſcitaturum mortuos, poenas

Phariſæorum, Saducæorum, & Iudæorum diſcretio.

- poenas & præmia eis ſecundum merita & demerita redditurum.
- 12 De qua ſpe accusor. à Phariſæis oſtinatis: de hoc quod Paulus dicebat Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum in lege & prophetis promiſſum, à Saducæis vero de ſpe reſurrectionis mortuorum, ideo ſubdit.
- 13 Quid incredibile. Qd. non eſt ratio, quia Deus legitur mortuos ſuſcitariſſe in veteri teſtamento ad preces Eliæ. 3. Reg. 17. & ad preces Eliſæ. 4. Reg 4.
- 14 Et ego. Hic conſequenter narrat perſecutionem quam fecerat credentibus in Chriſtum & patet ſententia ex ſupradictis. 8. & 9. cap. vſque ibi.
- 15 Et cum. Ex quo videtur quod illa perſecutione non ſolus Stephanus fuit occiſus, ſed etiam plures alij.
- 16 Detuli ſententiam. non tamen ſicut iudex, quia Paulus tunc non erat iudex, ſed adhuc iuuenis, ſed quia ſententiam datam à principe ſacerdotum & alijs ſenioribus deſerebat executoribus vnde ſupra in fine. 7. cap. dicitur, quod teſtes depoſuerunt veſtimenta ſua ſecus pedes adoleſcentis qui vocabatur Saulus, & lapidabant Stephanum, &c.
- 17 Compellebam blaſphemare. id eſt, negare Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum.
- 18 Et amplius inſaniens in eos, nam non faciebat ſana mente, ſed errore.
- 19 Perſequebar vſque ad exteras ciuitates. quæ ſunt extra Iudæam ſicut patet de Damasco quæ eſt in Syria, ſicut dicitur Eſa. 7. b. Caput Syriæ Damascus.
- 20 In quibus. Hic conſequenter narrat conuerſionem ſuam mirabilem. & primo eam narrat. ſecundo ad propoſitum applicat, ibi. Hac ex cauſa. prima pars patet ex dictis ſupr. 9. vſque ibi. Omneſque nos cum decidiffemus in terram. Hic ſuppletur quod ſupra

† 4. pr. no. 20.

† 11. n.

† 20. n.

uifo.

detuli sententiam. i. A qualiter occideretur ipse sententiam dedi. Detuli sententiam. Rab. iudicam illos occidēdos non ait occidi, ni si forte ad occisionē pertineat quod sequitur: Puniens eos, &c. & amplius infans &c.

a Contra Stimulum. Rab. Hucusque sine stimulo restitisti, sed nūc si relisisti, contra stimulum calcitrabis, quod satis durum est. Stimulus est ipsa correctio.

Non fui incredulus cælesti. Hicronymus. Voluntate Dei vocatur quisque ad fidem, sed sua parte & suo arbitrio credit, sicut ait in Actibus, non fui incredulus cælesti visio ni.

Infans. a Postea in multis visionibus.

apparebo tibi, cripiens te de populis & Gentibus, in t̄ quas nunc mitto te aperire oculos eorum, ut conuertantur à tenebris ad lucem; & de potestate sathanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter t̄ san-

qui mecum simul erant: omnesq; nos cum decidifemus in terram, audiui vocem loquentem mihi Hebraica lingua; t̄ Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare. ego autem dixi: Quis es domine? Dominus autem dixit: Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris: Sed exurge & sta supra pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum & testem eorum que vidisti, & eorum quibus

a In qua olim Deus patribus loqui consueverat, ut magis credatur quod dicitur. a Proprium nomen ingeminat, ut ad ipsum visionem pertinere ostendat.

In membris.

a Caci enim sunt. b Interiores.

Id est, lucem.

Hereditatem.

22 Si

10 t̄ sanctos per fidem quæ est in me. Vnde rex Agrippa, non fui t̄ incredulus cælesti visioni, sed his qui sunt Damasci primum & Ierosolymis, & per omnem regionem Iudææ, & Gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. Hac ex causa me Iudæi cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere. Auxilio autem adiutus Dei, usque in hodiernum diem st̄o testificans minori atque maiori, nihil extra dicens quam ea quæ prophetæ sunt locuti futura esse, & Moyses: t̄ si passibilis Christus: si primus ex resurrectione mortuorum lumen annunciaturus est populo, & Gentibus. Hæc loquente eo; & ratione reddere, festus magna voce dixit: t̄ Insanis. Paule;

11 Quia de celo est ostensa visio illa. t̄ sanctificator b t̄ inobediens.

12 a Persequero, vel in mortem non cado.

13 a Et. a Hic sensus eorum quæ prophetæ prædixerant & Moyses.

14 a Quia primus resurrexit, non iterum mortuus. Si pro quia.

15 a Mutabilis es de doctrina in doctrinam.

16 c Infans Paule. Be. Infansiam putat, quod homo vincit loco defendendi accepto, nō de calumnia qua premitur, sed de consciētia qua gloriatur sermonem facit, & reuelationem qua de persecutore mutatus est in apostolum percurrit. Insuper dispensationem redemptoris, resurrectionem mortuorum cōcionantis habitu differit. Sicut vero stulta amentia est, q, filius patrem deserens porcos pavit, sic spiritualis est amētia, de qua Paulus ait: Siue mēte excedimus, siue sobrii sumus Deo. Et propheta: Non respexit in vanitates & infansias falsas.

17 f an passurus. Luc. 15. c.

18 2. Cor. 5. c. Psal. 9. a.

f sup: 12. e. F

Multa

NICOLAUS DE LYRA.

supra 9. & 22. omittitur scilicet de casu sociorum Pauli cum eo, non tamen ibi, dicitur quod solus Saulus cecidit, sed casus aliorum non exprimitur. Cætera patent ex dictis supra. 9. c. vsque ibi.

1 Ad hoc enim. in raptu. 2 Ut constituam te ministrum, &c. que vidisti & audisti: Illud enim est efficax testimonium scilicet per visum & auditum. 3 Et eorum. sicut in hoc libro leguntur plures apparitiones diuinæ & reuelationes Paulo postea factæ: 4 Ut conuertantur. à tenebris errorum. 5 Ad lucem, fidei Christianæ. 6 Et de potestate. in qua detinentur captiui per idololatriam. 7 Ad Deum. per latrām. 8 Ut accipiant. per gratiam in præsentī. 9 Et sortem. per gloriam in futuro. Et quia hæc acquiruntur per veram fidem, subditur.

10 Per fidem quæ est, &c. tanquam in redemptorem hominum & glorificatorem. 11 Vnde rex. quod est nefarium. Omnia vero prædicta narravit Paulus, ut Agrippa magis sibi crederet.

12 Sed his qui sunt. ut patet supra 9. 13 Et Ierosolymis. Non immediate post Damascum, sed prius lustrata Arabia rediit Paulus Damascum, & inde venit Ierusalem annuncians ibi Christum, ut dictum est supra cap. 9. & 22. 14 Digna pœnitentiæ. ut secundum quantitatem delictorum sit quantitas bonorum operum. Vnde dicit Greg. homilia. 4. Tanta debet quisque à se licita rescindere, quantum se meminit illicita perpetrasse.

15 Hac ex causa. Hic consequenter narrationem suam applicat ad suam intentionem, scilicet quod captus fuerat ligatus propter suam iustitiam di. Hac ex cau. scilicet quia annuntiabam Iudæis & Gentibus conuersionem ad Deum per pœnitentiæ opera. 16 Me Iudæi cum, &c. in loco deuotionis & non contentionis. 17 Comprehensum. volentes me interficere, ut habetur. 21. cap. 18 Auxilio. me protegentis. 19 Usque. firmus & constans in sancto proposito. 20 Festus, &c. id est, indifferenter omnibus fidem Christi. 21 Nihil extra. qui prædixit de Christo futuro, & impleta sunt in Iesu Nazareno.

22 Si

MORALITER.

t̄ Festus, &c. Homines enim excellentes contemplatiui, qualis fuit Paulus, frequenter reputati sunt à mundanis hominibus amentes & insani. Tum quia contemnebant mundana. Tum quia mul-

22 Si passibilis. Hic accipitur si pro quia. hoc enim dixerunt prophetæ; sicut declarauit in pluribus locis exponendo libros eorum. Et vnum replico quod habetur Esa. 53. quod totum intelligitur ad literam de Christo, sicut ibi fuit declaratum. & ibi dicitur de ipso; Tanquam ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondeute se obmutescet, &c. Similiter Moyses hoc prædixit per sacrificia legis; & potissime agni Pascalis, significans Christum pro salute mundi immolandum. propter quod Ioannes Baptista Iesu Nazareno dixit: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, Ioannis. 1. d. Similiter Moyses scribens prophetiam patriarchæ Jacob, Gen. 49. b. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c. quæ prophetia dicitur ad literam de Christo, ut ibidem fuit declaratum, & sic Moyses scripsit ipsum de tribu Iuda secundum carnem nasciturum, & per consequens carnem passibilem habiturum. Item Deut. 32. Dum qui genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui. secundum doctores antiquos Hebræos hæc litera: Deum qui te nasci fecit debilitabis & obliuisceris Deum doloratum tuum.

23 Si primus. si pro quia, quia primus resurrexit ad vitam immortalem sicut manifeste prædixit propheta Dauid Psal. 15. c. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, &c. sicut expositum est supra. 2.

24 Lumen. Israel, 24 Et Gentibus. Hoc enim fuit prædictum Esa. 49. b. quod ad literam intelligitur de Christo, sicut ibi fuit expositum. Parum est, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Jacob, & fræces Israel conuertendas, dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.

25 Hac loquen. &c. Hic consequenter ponitur responsio Pauli ad Festum præsidem, qui Paulo loquenti de resurrectione mortuorum dixit.

26 Insanis. quia resurrectionem mortuorum credebat impossibilem tanquam Gentilis, propter quod dictum Pauli vocauit infansiam.

Multa

multum ardua loquebantur quæ mundanis aliena videbantur unde. 4. Reg. 9. c. ille propheta qui venit ad unguendum Iehu, fuit reputatus infans, pp quod illi qui cū Iehu erant dixerunt ei, Quid venit iste infans ad te? Et de dño nostro Iesu Christo dicitur: Mar. 3. cap. Et exierunt sui tenere eum dicentes, quia in furorem versus est. Et

A Multa te. Rab. Philosophi Gentium multa legendo sectas commutabant.
B Ad insaniam. Rab. Mutabilitatis. Vel insaniam dicit resurrectionem mortuorum, quam annunciat.
C Neque enim. * Chrysof. Hic dicit de cruce & de resurrectione, & quod hoc dogma in totum orbem emanavit.
D Scio quia credis. Beda. Hoc non adulando, sed vere locutus est. Agrippa enim ritum Iudaeorum & legibus imbutus credebat ad Christum illam ueritatem perungere: quam uis in concione quadam cum Iudaeis habitata dixisse legatur. Sed de religionis auxilio praesumitis, cum iam orbem discipuli Iesu repleuerit, haud sine Dei nutu putamus illam crescere religionem?
E Opto apud Deum omnes qui audiunt, &c. * Chrysofomus. Vide quod gloriatur vinculis, qui profert illas sicut catenam auream, is ea nunc deprecatur Et ne mireris, infirmitates adhuc erant, & attente ab illis sermonem, al qui quod vincula magnificat, audi quoniam semper in epistolis tuis praeponebat alijs dicens: Paulus uinculis Iesu Christi. Et ita uero: Huius gratia carceri imposita est catena, sed sermo domini a ligatus non est. Et usque ad vincula quasi malefactor

ator. Vide non solum vincula, sed etiam quod ut malefactor habitus proposuit amplificans vinculorum gloriam. Duplex autem pena, & quod ligatus, & quod ut impostor. Nam siquidem uinculis esset, utpote bene agens, consolationem quamdam habuisset, nunc autem ut malefactor, & in malis deprehensus, atamē nihil haec curabat. Talis est anima caelestis amore sublimis: nam quum hi qui sedis a moribus capiuntur, nihil putant vel gloriosum, vel pretiosum quam quod ipsorum concupiscentijs, seruit, id enim solum gloriosum ac honestum putant, & amantia sit eis omnia: multo magis qui tali amore flagrant nihil faciunt pretiosa. Et exurrexit rex & praeses & Bernice, &c. * Chrysofomus. Vide quomodo iterum pro illo suffragia ferunt. Etiam postquam dixit, Insanis: absolunt illum, dicentes nec morte, nec vinculis dignum, & omnino dimississent, nisi Caesarem appellasset, sed hoc singulari dispensatione contigit, non hoc autem solum, sed etiam quod cum vinculis vadit. Propter hoc dicebat, usque ad vincula, quasi malefactor: Nam si Christus cum impijs reputatus est, multo magis ille, sed quem admodum ille gloriam non curauit, ita nec hic. Admirabile enim est, quod mixtus inter illos, nihil damni ab eis accipit.

¶ Porum abest quia persuasivas vel modice ex parte perfidias. ¶ non solum medici ex parte, uerum etiam magna.

Ephes. 3. 9. Tim. 2.

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Multa litera. homines enim circa multas scripturas conuerentes uehementer suum studium habent aliquando ce rebrum turbatum & organum phantasiae laesum, & per consequens intellectum impeditum, qui in actu suo indiget phantasmate necessario. 2 Non insanio. Non dixit hoc ex adulatione, sed quia talis erat modus loquendi cum reuerentia locum imperatorum tenentibus. 3 Sed ueritatis. euangelicae. 4 Et sobrietatis uerba. quia non excedebat modum debite locutionis. 5 Scit enim. Agrippa, qui erat institutus in lege & prophetis. Caetera patent usque ibi. 6 In modico suades me fieri. Quod dupliciter potest intelligi. Uno modo negatiue. In modico, id est, in nullo, sicut frequenter dicitur in communi sermone. Alio modo affirmatiue. In modico suades, id est, aliquantulum inclinas me ad hoc, sed non perfecte. & hic sensus magis congruit sequenti literae, ut uidebitur. Caetera patent. 7 Et exurrexit. Hic consequenter super uerba Pauli habetur collatio, cum dicitur.

8 Qui cum secessissent loquebantur. ad partem ut secretius loquerentur. 9 Dicentes, &c. Et inter istos sic dicentes fuit Agrippa primus & principalis, tam propter dignitatem regiam, quam propter eius sapientiam, fuit enim sapiens ualde & eloquens, ut refert Iosephus. i. libro de Iudaico bello. propter quod contulit conclusionem consilij, di. Festo. 10 Dimitti poterat. sicut innocens. Et hoc modo patet inclinatam fuisse aliquo modo ad credendum Christo, aliter non dixisset Paulum innocentem, sed magis morte dignum quam pseudo Christi praedcatorem. Unde legitur in historia scholastica, quod imminente destructione Iudaeae & Ierusalem per Romanos, Christiani qui erant ibi monitu angelij transferunt in regnum Agrippae, qui erat confederatus Romanis, ut patet per Iosephum Iudaico bello, & ibi fuerunt pacifice recepti. 11 Si non appellasset. Ex quo enim ad superiorem erat appellatio interposita & recepta, & Paulum insequeretur ut morte dignum pars aduersa, non poterat eum praeses absque suo periculo dimittere liberum.

Qui

ADDITIO.

In cap. 26. ubi dicitur in Postil. Et constituam te ministrum & testem eorum, quae uisisti & audisti. Licet in rebus humanis efficacius testimonium principaliter est per uisum non per auditum, tamen in his quae pertinent ad fidem testimonium efficacius est etiam per auditum: Fides enim ex auditu, ut ad Rom. 10. cap. praesertim cum illa quae habentur ex auditu, scilicet, auctoritate sacre scri-

scripturae, proprie applicantur ad ea quae uidentur, tunc enim testimonium redditur magis efficax. Sicut cum illa quae credebantur de Christo in lege, psalmis & prophetis, implebantur in eum tunc auditus & uisus similiter uerum testimonium tribuebant de Christo, unde Luc. 24. f. Oportet impleri ea quae scripta sunt in lege psalmis & prophetis de me. de qua concordia, scilicet uisus & auditus psal. dicit. Sicut audiuimus, ita uidimus, &c. & de tali uisus & auditu reddebat Apollolus testimonium.

CAP. XXVII.

¶ 7 q. 1. cap. aduersitas. 3. Cor. 14. ¶ **V**t autem iudicatum, &c. Beda. In graeco: Ut iudi-

CAP. XXVII.

Decreuit Agrippa. ¶ **T** autem iudicatum est eum nauigare in

iudicatum est nos nauigare in Italiam, triderunt Paulum quosdam alios uictos centurioni. ¶ *Hadi*

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXVII.

¶ **V**t autem iudicatum est eum nauigare in Italiam, &c. Habito

consilio de missione Pauli ad Caesarem, hic consequenter describit Lucas huius consilij executionem. Et primo describit Paulum

MORALITER.

Et similiter illi qui contemptis terrenis vacant diuinae contem-

templationi a multis fatui reputantur. ¶ **V**t autem iudicatum, &c. Sequitur.

H

A Hadrumetinam. Ra. id est, ad Romam navigantem secundum quosdam, sed melius deriuatur de nomine ciuitatis Aphricæ quæ Hadrumetis dicitur.

B Perseuerante nobiscum, &c. Chrysostomus. Vide quousque comitat, & Aristarchus. Bene etiam utiliter adest ille, qui in Macedonia omnia quæ acta erant annūciaturus.

C Humanè autem traclans Iulius Paulū, &c. Idem. Bene faciebat hoc permittēdo, ut profectus ad notos curaretur. Verisimile enim erat illum valde afflictum à vinculis, à metu, & circumductione. Vide quomodo neque hoc occultat quod voluit curam habere. Iterum tentationes iterū vēti contrarij: vide per omnia vitam sanctorum sic contexi. Effugerant tribunal, & faciunt naufragium, ac ferunt tempestatem, quod & manifestat subdēns, Tunc pelagus quod est inter Cili-

Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodijs Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ. Ascēdentes autē nauē Hadrumetinam incipientes nauigare circa Asiæ loca sustulimus: perseuerāte nobiscū Aristarcho Macedone Thessalonicense. Sequenti autē die venimus Sidonem. Humanè autē tractans Iulius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere. Et inde, cū sustulissimus, subnauigauimus Cyprū, propterea quod essent venti contrarij. Et pelagus Ciliciæ, & Paphlyiæ nauigantes, venimus Listram quæ est Lydia. Et ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinam nauigantē in Italiā, transposuit nos in eā. Et cum multis diebus tardē nauigaremus, & vix deuenissemus contra Gnidūm prohibente nos vento, ad nauigauimus Cretæ iuxta Salmonem. Et vix iuxta nauigantes, venimus in locum quendam qui vocatur Boniportus, cui iuxta erat ciuitas Thalassa. Multo autem tempore, cū iam non esset tuta nauigatio, eo quod ieiunium iam præteris-

* Chrysostomus. Merito inuenitur, ita ut & illi annuncient in Asia, quod Paulo acciderit, & hinc Lycia. Vide Deum nihil mutare, neque mutare, sed permittere illum nauigare ventis importunis. Sed etiam sic miraculum operatur, nam ut securè nauigent, non permisit illis in mari, sed semper iuxta terram nauigabant.

f Gnidum prohibente nos vento, ad nauigauimus Cretæ iuxta Salmonem. Beda. Vel contra Chium, sed melius in quibusdam legitur contra Gnidum, quæ est insula contra Alion.

g Ieiunium. RAB. Fames magna in nauigio, infirmiores reddens nautas. Alij dicunt quadragesimam ante natale Domini. quod non est probabile. Melius ieiunium septimum putandum est in quo occisus erat Godolias. Vel dies ieiunij decimi in Ianuario, quando cognouerunt in Babylone captiui templum esse destructum.

D Venimus Listram. Beda. Pro Lистра in Græco Smyrna scriptum est. Hiero. vero Myrrham ponit.

E Et ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinam, &c. Chrysostomus.

* Chrysostomus. Ieiunium hic opinor dici quod Iudæi seruant. Nam post Pentecostem exierunt illinc post multum tempus, ita ut in ipsa sermone hyeme uenerint in partes Cretæ. Et hoc quoque non paruū miraculum, quod illi propter hunc seruati fuerint.

NICOLAVS DE LYRA.

progressus, secundo ad Romam eius accessus, ibi. Post menses tres: c. se. Prima diuiditur in tres partes, quia primo ponitur Pauli per mare nauigatio. secundo eius naufragatio, ibi. Multo autem tempore. tertio post naufragium recreatio, in principio sequentis ca. Circa primum sciendum, quod multa nomina ponuntur hic de quibus aliqui dicunt, quod sunt nomina insularum, alij ciuitatum maritimarū. Vtrūque tamen in pluribus habet certum de certitudine. Tum quia ex longitudine temporis multa sunt mutata villarum, terrarum, & insularum: sicut Parisius antiquitus Luretia dicebatur, Tum quia nomina sunt æquiuoca, sicut Babylonia ad illam, quæ est in Aegypto, & ad illam quæ fuit antiquitus in Chaldaea. dicitur autem. Ut autem, &c. per consilium prædictum.

- 1 Et nauis. i. vinculis, vel custodia detentis.
- 2 Centurioni nomine. Cohortes autem militum habebant propria nomina, ut qualibet citius congregari posset ab alijs distincta. unde & illa cui præerat Cornelius uocabatur Italica, ut habetur supra 10. c.
- 3 Ascēdentes. sic dictam à ciuitate Hadrumetis nomine, quæ est in Aphrica, ut dicit gl.
- 4 Sustulimus. i. à terra retraximus ad altitudinem maris.
- 5 Perseuerante. alijs qui cum Paulo uenerant Ierusalem, ut habetur supra 20. reuertentibus ad loca sua.
- 6 Sequenti autem die uenimus. in qua ciuitate Paulus ante prædicauerat.
- 7 Permisit. ad eos saluandum, & in fide firmandum.
- 8 Curam sui. accipiēdo ab eis necessaria nauigantibus pro se, & suis socijs.

- 9 Subnauigauimus. appropiando insule, sed non ibi descendendo, propterea quia venti essent contrarij qui non permittebant nauem currere uersus Italiam, & sic declinabāt ad latus.
- 10 Et pelagus. hinc & inde euagando.
- 11 Venimus. nomē est ciuitatis quæ est in prouincia Licie.
- 12 Transposuit nos in eam ut citius, & expeditius ueniremus Romam.
- 13 Et cum multis. propter defectum venti.
- 14 Et vix de. contra Gnidum. nomen est insule secundum gloss.
- 15 Prohibente. qui mutatus erat debili, pro eis tamen in contrarium, & fortiozem.
- 16 Ad nauigantibus. i. prope Cretam, quæ est insula.
- 17 Iuxta Salmonem. quæ est ciuitas maritima dictæ insule opposita.
- 18 Et vix iuxta nauigantibus, &c. in Creta. non tñ sic dictus à bonitate, ut patet infra ubi dicitur quod non erat aptus ad hyemandum, sicut aliquando aliqua villa nominatur bona villa, quæ tamen est multum defectiua.
- 19 Multo autem tempore. Hic consequenter describitur naufragatio. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur periculi denunciatio. secundo nauigantium aliquantis consolatio, ibi. Et cū multa. tertio, naufragij perperessio, ibi. Cum autem dies. Circa primum dicitur. Multo autem tempore peralio. non in portu, quia ibi non manserunt, ut infra, dicitur.
- 20 Cum iam non esset, & ceter. Aliqui dicunt quod istud ieiunium fuit Christianorum ante natiuitatem Domini, vel Iudæorum pro morte Godolias, vel pro templi destructione, sed nullum istorum uidetur uerum, quia Centurio, & milites, & etiam nautæ, saltem pro maiori parte erant Gent-

MORALITER.

7 Humanè autem traclans, &c. per hoc ostenditur quod Deus condescendit sustentibus propter ipsum: & hoc patuit in Daniele, & socijs suis, & in pluribus alijs veteris, ac noui Testamenti personis.

10 Et inde cum sustulissimus subnauigauimus. per mare quod procellis concutitur præfens seculum designatur. per Paulum

lum uero doctor, uel confessor prudens, & animarum zelū habens. per hoc ergo quod nauigantes contra eius consilium incurrerunt damna magna, ut patet ex sequentibus, & etiam suatum periculum personarum, significatur quod illi qui transeunt per uitam huius mundi in qua debent ad portum salutis nauigare, si deserant, uel contempnant consilium boni doctoris, uel confessoris incurrunt magna damna spiritualia, & periculum submersionis in gehennam.

C *Portum, &c. Rab.*
A portus Cete dicitur qui est in Phœnice e regione Cete portū autem Cretæ perebant, quia Cretam nauigabant.
b. Ad. As. hincum, &c. Beda. Aphricus flat inter meridiana plagam, & occidentalem, magis vergens ad occidentalem, Corus inter septentrionalem & occidentalem, plus flexus ad occidentem. Et provincia Phœnicis Cretā habebat ad occidentem.
B *Assou. Rab. non ē luci sic vocati, quia inde soluebatur naues in mare progredientes.*
C *Typhonicus. Alia translatio, vetus tenuis.*
d *Euro. Rab. Id est, Boreas ventus inter aquilonem, & orientem. hic ventus erat contrarius nau nauigaturæ in Phœnicem.*
e *Cunque. Beda. Alia translatio manifestius dicit. Arrepta nau cum nō possent vento occurrere, comodata nau fluctibus colligere vela ceperunt. Tunc transcurrimus insulam, quæ dicitur Cauda, & oc-*

tie est portus Cretæ respiciens.

ydeneati

Non barur. Ex signis tempestarum, vel spiritu prophetico.
1 set, consolabatur eos paulus, dicens eis: Viri video, quoniam cum iniuria, & multo damno non solum oneris & nauis, sed etiam animarum nostrarū incipit esse nauigatio. Centurio autē gubernatori, & nauclero magis credebat, quam his quæ à Paulo dicebantur. Et cum aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium nauigare inde, si quo modo possent deuenientes Phœnicem hyemare, i portū Cretæ respicientem ad Aphricū, & ad Corum. Aspirante autem Aultrō aestimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Afson, legebant Cretam. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euro aquilo. Cū que arrepta esset nauis, & non posset conari in ventū, data nauē flatibus ferebamur. In insulam autem quandam decurrētes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scaphā. Qua sublata adiutorijs utebantur, accingētes nauē, timentes ne in Syrtim incidērent, submisso vase, sic ferebantur. Valida autē nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fecerunt, & tertia die suis manib. armamenta nauis proiecerunt. Neque sole autem, neque sideribus apparentibus per plures dies, & tempestate nō exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cū

2 cupare nō potuerunt. Sed scapha missa, ad nauare ceperunt nauē, præcingētes eam. Trahebant autem, & anchoras, timētes ne incurrerent in Syrtis. Ex quo patet quod funibus à medio nauis laterē utrinque circa eiusdem anteriora demeritis, anchoras his, quæ traherentur adiunxerūt, quod fiebat ad retardandum nauigium, ne præpropere incurfu incidērent in Syrtis solo auditu terribiles, quia omnia rapiunt ad se.
3 *Scapham. Beda. Est leuis nauicula ex uimini facta, crudo corio contexta dicta Græcè à contemplādo, quod per eam nauat, vel piratae terras, & littus perspiciant. Hanc ergo cum pro adiuuanda maiore nauī deposuissent in mari, vix fluctu feruente potuerunt obtinere ne laberetur.*
4 *h Timentes ne, &c. Beda. Alia translatione: timentes ne in Syrtis incidērent, laxantes antennam, nam ita ferebantur.*
5 *i Syrtim. Rab. Angustia, siue tribulatio.*

cupa

Opor-

NICOLAUS DE LYRA.

Gentiles hac ieiunia non seruantes, ideo magis videtur, quod hoc ieiunium fuit in mari, ubi propter tempestatem non uacabat nauis comedere, nisi patum, propter nauis regimen, & alijs propter timorem, propter quod nauis debiliores erant facti.
1 Consolabatur eos. dans eis bonum consilium si accipere voluissent.
2 Viri video. spiritu prophetico, qui certior est experientia nauitica.
3 Quoniam cum. id est, cum periculo magno rerum, & corporum nostrorum.
4 Centurio autem. propter nauicam scientiam. Est autem nauclerus dominus nauis possessiue, vel conductiue, & dicitur à nauē, & eleros quod est fors.
5 Et cum. cum tamen hyems immineret.
6 Plurimi flatu. i. firmiter deliberauerunt.
7 Nauigare inde. contra Pauli consiliū.
8 Si quomodo. quæ est prope locum vnde recesserant. Phœnicis. n. propinqua est Palaestina, in qua est Cesarea de qua recesserant, ut patet ex prædictis.
9 Hyemare. ibi enim scilicet in Phœnice erat portus ad hyemandum.
10 Portum cretæ. vnde volebant recedere, ut patet ex prædictis, & ex sequentibus.
11 Respicientem. i. respicientem refertur ad Phœnicem quæ respicit Cretam, siue portum Cretæ ad partem occidentalem. Aphricus. n. & Corus sunt venti occidētales laterales, tamen Aphricus ex parte meridiei, Corus autem ex parte Aquilonis, Glo. vero aliter ordinat literam dicens quod portus Cretæ, de quo fit hic sermo, est in Phœnicis: sed dicitur portus Cretæ, eo quod respicit Cretam ad occidentem. Sed prima expositio melior videtur, & magis consona consueti modo loquendi.
12 Aspirante. qui est ventus meridionalis.
13 Aestimantes. s. nauigare in Phœnicem per ventum lateralem quo frequenter vniuntur nauis: volebant enim nauigare versus orientem.

tem, ut patet ex prædictis.
14 Cum sustulissent. Locum est vnde soluuntur naues mare ingredientes, qui in latino dicitur statio.
15 Legebant Cretam. id est, nauigio transibant ab ea recedentes, i. gere enim est equiuolum, quia significat furari, colligere, nauigare, transire, & literas sonare; vnde versus. Fur aurum virgo flores, mare nauita, libros Clericus, & quuocē singula quique legit.
16 Non post. s. nauem.
17 Ventus. i. maris inflatiuus, & tempestuosus, dicitur a Typho quod est inflatio.
18 Euro aquilo. sic nominatur ille ventus, & est lateralis aquiloni, ex parte tamen orientis, & sic opponitur Aphricæ, non tamen di recte omnino ex qua parte nauigabant.
19 Cumque violentia venti.
20 Et non posset. i. contra ventum.
21 Data nauē flatibus ferebamur. i. amotis velis ibamus secundum flatum venti.
22 In insulam. i. iuxta eam currentes, quia non ibi poterant apparere propter vim venti.
23 Potuimus vix obtinere scapham. i. ea vti ad muniendum nauem. Scapha. n. est nauicula qua nauē vtuntur ad eundem circum nauem, & agendum ea quæ sunt necessaria pro nauis tuitione, id subditur.
24 Adiutorijs. ne ligna soluerentur a vi maris, & ut tardius incederet nauis, ideo subditur.
25 Timentes autem ne in Syrtim incidērent. ex nimio vicini cur. Est autem Syrtis, vel Syrtis locus periculosus ex arena.
26 Submisso vase. i. scapha.
27 Sequenti die iactum fecerunt. eorum quæ in nauī erant necessaria.
28 Et tertia die. i. vtenstia.
29 Nauis proiecerunt. retinentes ea tantum quæ necessaria erant ad nauigandum. Cetera patent.
30 Et cum. hic cōsequēter describitur Pauli cōsolatio, & proponitur

^a Oportebat quidem, &c. Rab. Quasi dicat. Deum non audistis, unde supra hortabatur eos Paulus. Vel oportebat me audito: id est ut audiretis me.

³ Chrysof. Vide post tantam tempestatem nec importunus, nec insolens illis loquitur, sed volens, ut vel in posterum credant, unde &

quæ facta erant in testimonium assumit veritatis dicendorum. Et duo prædicit, & quod in insulam ex-eundum illis, & quod nauis peritura, qui autem in illa saluandi sint, id quod non erat coniecturæ sed prophetiæ, & quod Cæsari assistendus esset.

^b *Assistit enim.* Beda. Non dicit hoc iactando, sed ad fidem prouocat illos: nam & ideo mare turbatum est, ut per id quod auditus est, specialis in eo gratia appareret.

^c *Ecce donauit tibi Deus omnes qui, &c.* Chrysostomus. Quod autem dictum Paulo donauit tibi eos, tantumdem est, Digni quidem erant qui perirent, quoniam inobedientes fuerunt, veruntamen in tui gratiam hoc sit.

^{*} Hieronymus. Si apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro ceteris, quoniam pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam, & Stephanus imitator domini sui, & primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur; & postquam cum Christo esse ceperint, minus valebunt? Paulus Apostolus ducetas septuaginta sex annos sibi dicit in nauis condonatas; & postquam resolutus esse, ceperit cum Christo, tunc ora clausurus est, & pro ijs, qui in toto orbe ad suum euangelium crediderunt, mutire non poterit Meliorque erit Vigilantius canis vitens, quam ille Leo mortuus. Recte hoc de ecclesiaste proponere, si Paulum in spiritu mortuum confiterer. Denique sancti non appellantur mortui, sed dormientes. Vnde & Lazarus, qui resurrecturus erat dormisse perhibetur. Et Apostolus vetat Thessalonicenses de dormientibus contristari.

^{*} Bernardus. Si in terra adhuc positi omnia poterant: non quidem in se, sed in Christo, quid non poterunt hodie viuere in aeterna felicitate cum ipso? Mortales adhuc & morituri, imperium vitæ & mortis videbant habere, solo minorum verbo mortificantes viuos, & mortuos suscitantes; quanto magis nunc, cum honorati sunt nimis, nimis confortatus est principatus eorum?

^{*} Basilius. Hi sunt qui nostram obtinentes regionem, quasi quædam turres contra aduersariorum incursum refugium exhibent. Beneficium hoc fratres charissimi gratiam hanc mihi nime deficientem ex Deo optinemus. Paratum est hic Christianis auxilium, ecclesia videlicet martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium Deum,

^{*} Gregorius Nazianzenus. At vir mihi chare, & sacrosancte

sancte, nos utinam ipse benignus de celis aspicias, atque hunc populum gubernes, perfectum perfectæ Trinitatis, quæ in patris, & filij, & Spiritus sancti contemplatione percipitur, & colitur, adorato rem: meque, siquidem res pacatæ futuræ sint, in vita retinens, gregemque mecum pascas, sin autem ecclesia bellis

flagratura est reducas, aut assumas, tecumque, & cum tui similibus colles, tamen si magnum sit quod populo, in Christo Domino nostro.

^{*} Ambrosius. Vnde de te euocem, Petre; ut doceas me quod fies cogitaueris? Unde, inquam te euocem? De celo, ubi iam choro insertus es angelorum, an etiam de tumulo? Quia non putas iniuriam & tibi esse, unde Dominus resurrexit. Doce nos quid tibi profuerint lachrymæ tuæ.

^{*} Ephrem, Precamur beatissimi martyres, qui pro Domino saluatore, proque illius charitate sponte & impigre tormenta subistis, atque ideo familiaris Domino coniuncti estis, ut pro nobis miseris & peccatoribus, & negligentia squallore sordentibus Dominum interpellare dignemini, ut superueniat in nos gratia Christi, quæ corda nostra radio sanctæ charitatis illustret, ut ipsum toto corde diligere possimus. Vos nempe vere beati atque gloriosi estis, quos angeli & homines pari consensu beatos prædicant.

^{*} Ephrem, Precamur beatissimi martyres, qui pro Domino saluatore, proque illius charitate sponte & impigre tormenta subistis, atque ideo familiaris Domino coniuncti estis, ut pro nobis miseris & peccatoribus, & negligentia squallore sordentibus Dominum interpellare dignemini, ut superueniat in nos gratia Christi, quæ corda nostra radio sanctæ charitatis illustret, ut ipsum toto corde diligere possimus. Vos nempe vere beati atque gloriosi estis, quos angeli & homines pari consensu beatos prædicant.

PRUDENTIUS.

*Illitas cruore sancto nunc arenas incolæ
Confrequentant, obsecrantes voce, votis munere,
Exteri, nec non orbis huc colonus aduenit:
Fama nam terras in omneis præcucurrit proditrix
Hic patronos esse mundi, quos præcantes ambient
Nemo puras hic rogando frustra congesserit preces:
Læus hinc tersis reuertit supplicat'or fletibus
Omne quod iustum poposcit, impetratum sentiens.
Tanta pro nostris periculis cura suffragantium est,
Non sinant, inane ut ullus voce murmur fuerit:
Audiunt, statimque ad aurem Regis aeterni ferunt.
Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt.
Supplicum causas petitis quæ medelis irrigant.
Nil suis bonis negauit Christus nunquam testibus.*

Septima Sinodus generalis, quæ est secunda Nicæna. Cum timore Dei omnia agamus, postulantes intercessionem incontaminatæ Deiparæ & semper virginis Dnæ nostræ Mariæ, item sanctorum angelorum, omniumque sanctorum, Salutantes & venerandas eorum reliquias, ut nos sanctitudinis eorum fiamus participes. Sic

locutum sciant fuisse, & de pertinentibus ad salutem sibi credant.

- 7 *Assistit enim.* tales enim reuelationes magis fiunt de nocte quietatis sensibus, quam de die.
- 8 *Cuius sum.* apostolus & minister.
- 9 *Ne timeas.* a periculo maris.
- 10 *Et ecce donauit tibi Deus, &c.* quantum ad salutem corporalem. nam omnes euaserunt, ut patet in fine ea. Vtrum autem dederit eos quantum ad salutem spiritualem, non habet expresse, sed probabile est quod visa impletione sui dicti & miraculis quæ fecit in insula, viperam sine sui læsione coburendo, & infirmos oratione curando crediderunt Christo. unde & cetero qui erat principalior, prohibuit victos interfici volens seruare Paulum. unde videbatur ex tunc inclinatus ad credendum. cetera patent usque ibi.

Sed

tem illorum cum quibus conuersantur, sicut per oppositum per malorum consortium multi peruertuntur. Psal. 17. *Cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris, & cum electo electus eris & cum peruerso peruerteris.*

Et ce-

NICOLAUS DE LYRA.

ponitur causa cum dicitur. *Et cum multa, &c.* partim ex timore, partim ex naturarum continua occupatione, propter quod multum indigebant consolatione,

- 1 *Tunc stans.* constanter & intrepide.
- 2 *Dixit.* eos arguendo de contemptu sui consilij.
- 3 *Oportebat quidem, &c.* non tollere nauem a Creta, sed ibi hyemare.
- 4 *Lucrique.* id est, per hoc euitare ista pericula & damna. Consequenter consolatur eos dicens.
- 5 *Et nunc.* quamuis me non audieritis,
- 6 *Bono animo.* id est, consolatos, quia nauis sola peribit, personis saluis. hoc prædicit, ut cum venerit propheticus spiritu eum locu-

MORALITER.

5 *Et nunc suadeo vobis, &c.* Per hoc autem quod dominus dedit personas eorum Paulo qui nauigabant cum eo, significatur quod homines frequenter salutem animæ consequuntur per bonitatem

A pes. Si enim redde-
mur perfecti in omni
opus bonum in Chri-
sto Iesu Domino no-
stro.

a In insulam. Raban.
Quasi pro signo est
propheta veritatis de
insula, ut cum ad illam
venerint de salute sua
certi sint.

b In adria. Rab. Re-
gio ad quam naviga-
bant. Vel nomen cui-
usdam freti in Tyrrhe
uo terre de qua Adria-
ticus sinus vocat. Ali-
ter Adria pluraliter
accipitur pro scopulis
& ideo putabant nau-
tae regionem appare-
re. In libro Hebræorum
nominum Adria con-
tinens mala, vel locus
malorum dicitur.

† hortor.

c Nisi in nau. Beda.
Quia in naufragio ma-
gis nautarum sciencia,
qui gnari erant maris,
quam militum arma
proderat: ideo melius
ferebant scapham quam
nautas excidere.

d Sumere cibum. Bed.
Nemo seculi tempe-
statis euadit, nisi qui
pane vite pascitur, &
qui in nocte tribula-
tionum, sapientie, for-
titudini, temperantiae
& iustitie iunxit, au-
xilio domini coruscante
portum salutis con-
sequitur, ita ut seculo
expeditus summa di-
lectionis, qua calenit
interiora querat.

e Erant vniuersa.
Raban. Non aut, viri,
quia fortasse erant &
mulieres. Vel propter
confusionem Christia-
norum: militum & nau-
tarum

a Insulam autem quandam oportet nos deuenire. Sed postea-
quam quartadecima nox superuenit, nauigantibus nobis
b in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nauæ appa-
rere sibi aliquam regionem. qui & submittentes bolidem

inuenerunt passus viginti, & pusillum inde separati, in-
uenerunt passus quindécim. Timentes autem ne in aspera lo-
ca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor opta-
bant diem fieri. Nautis vero quærentibus fugere de nauis,

cum misissent scapham in mare sub obtentu quasi inciperent
& a prora anchoras extendere, dixit paulus Centurioni
& militibus: nisi hi in nauis manserint vos salui fieri non po-
testis. Tunc absciderunt milites funes scaphæ, & passi sunt
eam excidere. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus

omnes sumere cibum dicens: Quartadecima hodie die ex-
pectantes ieiuni permanetis nihil accipientes. Propter quod
† rogo vos accipere cibum pro salute vestra, quia nullius
vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, su-
mens panem gratias egit Deo in conspectu omnium. Et
cum fregisset coepit manducare. † Animæquiores autem

facti omnes, & ipsi sumpserunt cibum. Erant vero vniuer-
sæ animæ in nauis ducentæ septuaginta sex: Et satiati cibo
alleuiabant nauem, iactantes triticum in mare. Cum autem
dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum vero quen-
dam considerabant, habentem littus, in quem cogitabant si
possent, eijcere nauem. Et cum anchoras sustulissent, com-
mittebant se mari, simul laxantes iuncturas gubernaculo-
rum. Et leuato artemone secundum auræ flatum tende-
bant ad littus. Et cum incidissemus in locum † bithalassum,

impegerunt nauem. Et prora quidem fixa manebat im-
petum ita dicitur.

† Artemone. Beda.
Artemo modicum v-
lum, directionis nau-
potius accommoda-
tum quam celeritat-
g Bithalassum. Bed.
Græci Thalassan vo-
cant mare Bithalass-
vero significat litus-
mare protentum et
demque mare se di-
dētē, hinc & inde c-
cundatum.

Raba. Bithalassum
in terræ interiori
duplex mare conu-
nit. Quod mare Græ-
ce vocatur Thalass-
h Et prora quidem.

Beda. Ideo nauis i-
perijt, quia non le-
cursu fluctibus sup-
lapsa est, sed æqu-
ris fundo violenter
fixa, partim solo re-
netur, partim impe-
fluctuum fertur. vn-
frangitur. Talis est
sus animi seculo c-
diti, qui non calca-
desideria mundi, p-
ram intentione te-
infigit, & ita sequ-
tis operis compaga-
vndarum fluctibus
uit. Sed qui fracta i-
ui euaserunt terr-
petunt, quia pericu-
tium exemplo alij
tius agunt.

† bithalassum, quod est mare in Græcia.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed postea. ab ortu tempestatis.

2 Nauigantibus nobis in Adria. id est, in mari Adriatico prope montem Garganum, ut dicunt aliqui. Alij autem dicunt, quod Adria est nomen appellatiuum, & significat mare petrosum, sic dictum ab Adros Græce, quod est petra Latina. Et hæc magis consonat litera sequens cum dicitur.

3 Suspiciabantur nauis apparere, &c. ex scopulis apparentibus de longe.

4 Quæ submittentes bolidem. instrumentum est, ex quo tentatur profundum maris per plumbum vel stannum pendens ad chordam.

5 Timentes. quia non inuenerant profundum maris æqualiter distans in breui spacio.

6 De puppi. id est, vltima parte nauis.

7 Mittentes anco. ut facerent nauem stare, ne inciderent in aspera loca.

8 Optabant diem. ut magis viderent à longe si essent ibi aliqui scopuli.

9 Nautis vero. in scapha quæ magis euitare potest talia loca quam nauis magna.

10 Sub obtentu. id est, simulatione.

11 Quasi inciperent. id est, à prima parte nauis.

12 Anchoras extendere. ad nauem magis arestandum. Quod percipiens Paulus spiritu diuino.

13 Dixit Centurioni. quia nauis sine nautis & in mari procellata periclitatur cito.

14 Tunc absciderunt. ne per eam possent fugere nauis. Carapatent vsque ibi.

15 Ieiuni permanetis. id est, modicum accipientes quod quasi nihil reputatur. 2. Physicorum. & etiam communi modo quando de homine modicum comedente dicitur, quod nihil mediet. non enim tanto tempore vixissent, sine aliquali coestione.

16 Propter quod. ut fortiores sitis in naufragio imminentia euadendum de mari.

17 Animæquiores autem facti sunt omnes. verbo Pauli & exemplo.

18 Erant vero. id est, homines. denominando totum à parte nobiliori.

19 Cum autem. Hic consequenter describitur naufragij periclitatio, cum dicitur.

20 Terram. scilicet in littore maris.

21 Sinum. id est receptaculum in quadam insula.

22 Et cum. id est, de mari leuassent.

23 Committebant. quamuis viderent ibi periculum nauigandi, maius tamen periculum erat ibi manere quam ad sinum terre prædictum.

24 Et leuato. id est, est paruo velo, quod magis deseruit celeritati nauis quam celeritati motionis.

25 Et cum. locus est altus in fundo maris habens mare profundum ex utraque parte, sic dictus à bis, & thalassa. quod est mare in Græcia.

26 Impegerunt. ad terram illam altiore.

27 Et prora. quia mare non erat ibi tam profundum, quod nauis posset ibi natare.

A mobilis, puppis vero soluebatur a vi† maris. ^{Dirumpebatur.}
 Militum autem consilium fuit, ut custodias ^{Vinctes.}
 occiderent, ne quis cum enatasset fugeret. ^a
 Centurio autem volēs seruare Paulum, †prohi- ^b
 buit fieri, iussitque eos qui possent natate, e-
 mittere

^{Ante uinctos.} mittere se in mare primos; & euadere, & ad ^D
 terram exire. Et ceteros alios in tabulis †fere- ^{Non natantes.}
 bant, quosdam super ea quæ de nauī erant. Et ^{Præter tabulas.}
 sic factum est, vt omnes animæ euaderent ad
 terram.

† alios in qui-
 budam nauis
 fragmentis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Puppis ve. solue. a vi ma. Ex impetu. n. fluxuum a parte poste-
 riori irruentium soluebatur compago lignorum. Cetera patent vsq; ibi.
 Ius-

2 Iussitque eos, &c. isti erant milites. Dicit. n. Vegetius in libro
 de re militari, quod tyrones Romani a principio addiscabant artem na-
 tandi quæ frequenter est necessaria in exercitiis. Cetera patent.

MORALITER.

2 Et &c. alios in t. &c. Per hoc aut quod plurimi per tabulas
 fuerunt

fuerunt corporaliter saluati, significatur, quod p penitentiã,
 quæ est secunda tabula post naufragium (spirituale, multi sal-
 uantur, & ad portum salutis æternæ feliciter deducuntur.

ADDITIO I.

In cap. 27. vbi dicitur in postil. Et cum iam non esset tuta nauiga-
 tio, eo quod Iesu.

Hoc quod dicitur, Cum iam non esset tuta nauigatio, eo quod ieiun-
 nium iam præterisset. non uidetur referendum ad debilitatem nau-
 tarum propter paucitatem comestionis præteritæ. Tum quia
 propter hoc non proprie diceretur non esse tuta nauigatio, sed
 quod nauitæ erant debiles. nauigatio. n. tuta fuisse cum fortio-
 ribus nauis. Tum quia nauitæ propter tempestatem, & timo-
 rem non desinunt sustentationem cibi sumere, intant um quod
 dicantur ieiuni. Vnde melius uidetur dicendum, quod ratio hu-
 ius quod dicitur. Cum iam non esset tuta nauigatio est propter tem-
 porum differentiam, quia iam tempus autumnale incipiebat, in
 quo

quo non sunt tutæ nauigationes, præsertim longinquæ, quod
 autem iam incipiebat autumnale tempus declarat cum subdit.
 Eo quod ieiunium præterisset. Ad quod sciendum, quod ieiunium
 principalissimum, & celeberrimum Iudæorum, est festum expia-
 tionis quod est decima die mensis 7. ut habetur I. eu. 16. qui qui-
 dem mensis concurrat communiter cum mense septembri & sic
 eius decima dies communiter est prope æquinoctium autumna-
 le a parte ante, uel post, & sic iam incipiebat tempus ineptum
 ad nauigandum. Nec obstat quod obiicit postillator, dicens
 quod centurio, milites, & nauitæ talia ieiunia non seruabant.
 quia hæc ratio non dependet ex obseruantia ieiunii, sed ex mu-
 tatione temporum ab æstate in autumnum.

E

CAP. XXVIII.

T cum euas-
 sisse, &c.
 *Chryfos.
 vides quã
 tum bonũ
 factum est ex tempe-
 state? non igitur erat
 ex derelictione. Et
 quõ, inquit, ferebant,
 quom nihil ederent,
 nullumque cibum su-
 merent? Timor tene-
 bat illos. & appetitũ
 cibi negabat extre-
 me periclitaturis. Igi-
 tur quod factum est a
 tempore erat, maxi-
 mum aut miraculũ,
 quod in tali tempore
 a periculis medius ser-
 uati sunt, & ipse, & p-
 pter ipsum ceteri.

a

b

c

a Pyra. Rab. quidam
 dicunt pyram nomẽ
 ligni esse.
 b Cum cong. Beda.
 Egredius de mari A-
 postolus

a

b

c

1 Et cum euasi. &c. per habitatores insulæ.
 2 Barbari uero. i. habitatores insulæ quæ dicuntur barbari, eo
 quod non loquebantur Hebraice, Græce, nec Latine. alia n. idio-
 mata barbarica dicuntur. 4 Prostabat. &c. cõpatiendõ nau-
 fragis. 5 Accen. i. cõgeriẽ ignõũ ad dẽũ, q̃ d̃r pyra, a pyr, qd̃
 est ignis. 6 Reseru q̃ de mari exierat. aqua totaliter madefa-
 ctũ, vt patet ex dictis, & cum hoc erat frigiditas p̃pis. 7 Cũ cong.
 In

MORALITER.

2 Et cum euasi. &c. quæ transmigratio interpretatur. & iõ signi-
 ficatur per hoc, quod euadentes de sp̃nali naufragio per tabulã
 p̃cõnitentiæ debent ad virtutes efficacius transmigrare, ut sic
 tempus amissum valeant recuperare.
 3 Barb. &c. Ex hoc habetur argumentum, quod homines alii,
 qui

CAP. XXVIII.

T cũ euasissimus, tũc cognouim⁹ qa
 Mytilene insula vocabat̃. Barbari ve-
 ro p̃stabat non t̃modicã humanitatẽ
 nobis. Accesa. n. pyra† reficiebat nos
 oēs, pp̃ imbrẽ, q̃ imminebat & t̃frig⁹

Cũ congregasset autem Paulus sarmento rũ aliquãtã mul-
 titudinem, & imposuisset super ignem, vipera a calore cũ
 processisset, inuasit manum eius. Vt vero viderunt Barbari
 pendentem bestiam de manu eius, adinuicem dicebant,
 † Vtique homicida est homo hic, qui cũ euaserit de mari
 ultio eum non sinit uiuere. Et ille quidẽ excutiẽs bestiam
 in ignem, nihil mali passus est. At illi existimabant eum
 in tũmorem conuertendum, & subito casurum, & mori.
 Diu autem illis expectantibus, & videntibus nihil in eo

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15

infundit,

postolus ignem accẽ-
 dit. quia corda quæ
 vndis tempestatũ do-
 cendo eripit amoris
 igne calefacit. Sarmẽ
 ta sunt exhortationes
 charitatem acceden-
 tes, decerpta integri-
 tate scripturarum,
 quasi frondibus exci-
 sis ramorum.

c Super ignem. Beda.
 eodem igne quo suos
 fouet bestiam combu-
 rit, quia eisdem virtu-
 tibus, & sancti profici-
 unt, & impij cũ suo
 autore inuidendo de-
 ficiũt vnde propheta

12 Zelus apprehendit popu-
 lum ineredutum, & nunc
 ignis aduersus eos comedit.
 13 d Vip. &c. Bed. quia
 sp̃s immundus flam-
 ma virtutũ de cordi-
 bus fidelium pulsus, do-
 ctoribus veritatis ve-
 nenuq; persecutionis

Mystice
 Sarmenta.
 accipiebant.
 † 2. Cor. 11. f.
 Esa. 26 b.
 secundum 70
 † scripturam vt
 incenderetur.

In quo apparet eius charitas, q̃ totus madefactus nõ statim cucur-
 rit ad ignẽ, sed collegit sarmẽta ad ignis augmẽtationẽ 8 Vip.
 serpens est venenatus, sic nominatus, eo qd̃ vi pariat. Nã catuli e-
 xillẽtes in vẽtre matris qñ crescũt, latera eius rodũt, & sic excũt
 matrem interficiendo. 9 A calore, &c. fugiens ignis calorẽ.
 10 Inuasit, &c. ipsum mordendo. Cetera patent vsq; ibi.
 11 Vtique, &c. sciebant. n. quia commune est apud omnes gen-
 tes, quod homicida debet. mori. 12 Vltio. i. iustitia diuina.
 13 Non &c. mortẽ ubi debita q̃ euaserat in mari supplens per
 aliã viã. 14 Et ille, &c. scdm̃ Saluatoris missionẽ, Luc 10. d.
 Dedi vobis virtutẽ cal. adli super serpẽtes, & scorpiones, et nihil vobis
 nocebunt. 15 At u. &c. scdm̃ morem consuetũ taliter percussit.

qui ciuilitate sunt nutriti, multo magis debent naufragis, & qui-
 buslibet alijs angustiam patris affectu, & effectu compati.
 7 Cum cat. In hoc dedit superioribus, & prælati, exemplum
 compatiendi, non tantum sp̃ritualiter, sed etiam corporaliter
 inferioribus suis.
 8 Vipera a calore cum processisset, inuasit manũ, &c. Per viperam
 Tom. 6. R quæ

C infundit, quo manum
A fauciet .i. bonum op'
 impediatur.
a In locis autem illis erant
 pradia primatis insulae,
 cui nomen Publio, &c.
b Chryf. Ecce iterum alius
 hospitalis Publius, & dives,
 & abundantissimus nihil de
 religione Christi sciens
 sed ob solam calamitatem
 miseratus illorum est,
 hospitioque benigne tractavit.
B *Dysenteria*, vel *dy-*
sin. Bed. est passio intesti-
 norum.
c Et cum be. Cui infidelem
 infirmum p. ce saluat qui Timo-
 theum Trophimumque infirmos
 fideles, vnum curat, alterum
 relinquit? Nisi quia ille per
 miraculum foris sanandus erat,
 qui interius non vivebat,
 hoc autem non indigebant,
 qui intus salubriter vivebant.
d *Insigne cast.* Rab. Quia aliqua
 forsitan, castra ibi antiquitus
 fuerant aedificata. Vel Cui:
 nauis, quia sub forma castrorum
 insignia velis erant intexta
 nautarum. Vel castrorum,

a mali fieri, t. conuerentes se dicebant eum esse Deum. In
 locis autem illis erant pradia principis insulae nomine pu-
 blii, qui nos suscipiens, triduo benigne t. habuit. Contigit
 autem patrem publii febribus, & dysenteria vexatum iacere.
 Ad quem Paulus intrauit. Et cum orasset, & imposuisset
 ei manus, t. saluauit eum. Quo facto, & omnes qui in insula
 habebant infirmitates, accedebant, & curabant. Qui
 et multis honoribus nos honorauerunt, & nauigantibus im-
 posuerunt quae necessaria erant. Post menses autem tres nauigauimus
 in nauis Alexandrina, quae in insula huiusmodi
 cui erat insigne t. Castorum. Et cum uenisset Syracusam,
 mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes deuenimus Rhegium,
 & post unum diem flante Austro secunda die uenimus
 Puteolos, ubi inuentis fratribus rogati sumus manere
 apud eos dies septem, & sic uenimus Romam. Et inde cum
 audissent fratres, t. occurrerunt nobis usque ad Appij forum,
 & tribustabernis. quos cum uidisset Paulus, gratias agens Deo
 acceperunt.

rum, id est plebs.
Insigne Castorum. si-
 ne, Bed: Gemini: au-
 te Castores sunt Cas-
 stor & Pollux, quos
 ob id gentiles in ma-
 ri Deos inuocant,
 quia in prodigijs nau-
 tarum si sola stella in
 nauis, vel antennis ap-
 paruerint, periculosi,
 si uero geminae, pro-
 speris cursus sunt nun-
 ciae. Alia translatio.
 Cui erat signum Iou-
 is filii, quia seruit fa-
 bulae Castorem, &
 Pollucem Iouis filios
 fuisse.
e *Puteolos.* Puteoli
 locus est ultra Romam
 ubi uergilius fecit bal-
 nea medicinalia, sin-
 gula propriis inscri-
 pta titulis (ut dicitur)
 contra quam. s. vale-
 rent egritudinem. v. n.
 de Salernitani mui-
 dia ducti superueni-
 tes in manu forti titu-
 los destruxerunt, &
 aedificata mutata-

Prodigia Castrorum

de nobis

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

Castorum

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Conuertentes se. Vnus alteri colloquendo.
- 2 Dicebant eum esse Deum. credentes eum immortalē. Deos. n. dicebant Gentiles homines immortalitatem consecutos, secundum suam aetimationem, ut Saturnum, Iouem, & sic de aliis.
- 3 In locis autem. &c. pradia. i. possessiones, & domicilia.
- 4 Qui nos suscipiens. charitatiue.
- 5 Triduo benigne hab. uictualibus reficiendo.
- 6 Contigit autem. Hic consequenter describitur dīstorum beneficiorum recōpensatio, charitatiue tamen, quia bona Dei non cadunt sub pretio, sicut dictum est, sup. 8. & hoc est quod dicitur Contigit. au. pa. Pu. principis insulae.
- 7 Febribus. & dys. fluxu ventris & excoaratione intestinorum.
- 8 Vexatum iacere. His. n. duabus infirmitatibus simul concurrentibus est homo morti propinquus.
- 9 Ad quem Paulus intra. uisitando eum charitatiue.
- 10 Saluauit eum. Itaque ab utraque infirmitate.
- 11 Qui etiam ual. ho. nos ho. de beneficiis grati, & in Paulo cognoscentes Dei uirtutem operari.
- 12 Post menses. Descripto multiplici processu per viam, hic consequenter describitur prius accessus ad terminum. s. Romam. Et primo describitur accessus. Secundo commorandi modus, ibi Cum autem. Circa primum dicitur. Post menses. autem tres. Vtrum autem hoc tempus incipit a principio nauigationis de Caesarea, vel aduentus ad hanc insulam, textus non dicit. Videtur tamen magis probabile, quod computetur ab aduentu in insulam, nam ut patet ex

Diuisio

MORALITER.

quae species est serpentis, diabolus significatur, qui serpens in sacra scriptura frequenter nominatur. Per manum Pauli bonum opus doctoris, vel confessoris significatur, quod diabolus ueneno spirituali corrumpere conatur, sed ex hoc in ignem deiicitur. nam eius poena in igne gehennae per hoc augmentatur.
 6 Contigit autem. pa. Pu. Per calorem febrium, ardor cupiditatis, per dysenteriam, quae attenuat corporis substantiam, uitiū prodigalitatis designatur. per hoc igitur, quod pater Publii febribus, & dysenteria vexabatur, significatur quod prodigalitas, & cupiditas frequenter in eodem homine sociantur. Nam sicut dicitur 4. Ethico. Omnis prodigus est etiam cupidus. nam uitiū prodigalitatis non potest diu continuari de propriis bonis, & sic ex habitu malo procedit ad continuandum de alienis. per alias sanitates quas fecit Paulus in insula, significatur spirituales curationes quas doctor bonus, vel praedicator facit in ecclesia.
 11 Qui etiam, &c. quia spiritualia bona conferentibus debent exhiberi corporalia. 12 Post menses. &c. per hanc autem nauigationem uersus Romam illorum, qui euaserant de naufragio, significatur

ex praedictis intendebat huiusmodi alicubi, nec uideatur huiusmodi alicubi quam in hac insula.
 13 Cui erat in. C. sic est in libris correctis. Duo. n. germani. s. Castor, & Pollux, qui dicuntur hic Castores in plurali sunt a primogenito sic nominati, audientes Helenam sororem suam esse raptam, insecuti sunt per mare, & orta tempestate nunquam comparuerunt propter quod Gentiles crediderunt illos immortales esse factos, uocantes eos deos maris, & propter hoc eorum insigne habebat illa nauis. 14 Et cum uenisset Sy. Siciliam ciuitatem, unde fuit beata Lucia. 15 Inde circa. i. circa insulam nauigantes. 16 Deuenimus Rhegium. villa est in Calabria. 17 Secunda die uenisset. Pu. hic est locus ultra Romam, ubi uergilius aedificasse dicitur balneum, supponens titulos singulis contra quoslibet infirmitates ualeret, quae Salernitani postea destruxerunt. 18 Et sic uenisset. Ro. i. prope Romam. 19 Et inde cum audisset. fra. i. Christiani Romae habitantes. Ex quo patet, quod Paulus non fuit primus qui praedicauit Romae Christianum. 20 Occurrerunt. ad Appij forum. sic nominatum a quodam consule Claudio Appio, a quo est uia Appia nuncupata. 21 Et tribustabernis. Est nomen unum compositum ex duobus integris, & est indeclinabile, propter quod est hic accusatiui casus. est autem proprium nomen cuiusdam notabilis domus tres fontes colimiles habens, in qua uidebant uenalia per trāscurib. & ubi hospitabant. 22 Quos cum uidisset, &c. De inuentione Christianorum. 23 Accepit fidem. p. ficiendi in praedicatione euangelii. Cum

significatur processus debitus ad caelestem patriam illorum qui euaserant de naufragio per poenitentiae tabulam. Nam Mytilene, sicut supra dictum est, transmirationem ad uirtutes significat, quae quidem transmirationem est uirtutis exercitatio. Hanc autem exercitacionem sequitur habitus uirtuosi generatio, quam comitatur operis delectatio. Signum enim habitus generati est delectatio in opere, & hoc significatur, cum subditur. 14 Et cum, &c. quae interpretatur materia latitiae. 15 Inde circa. &c. quod interpretatur pascens eos. Habens. n. habitum uirtutis delectabiliter operatur uirtuosus, & sic alios reficit refectioe bona quantum est in se. Sed quoniam ex opere bono procurantur diabolo surgit aliquando elatio, ideo debitus processus uirtuosi operantis est, ut se muniat contra uitium elationis, quod fit per considerationem suae fragilitatis, quod significatur cum subditur 17 Syrac. &c. Cuius interpretatio est, declinatio. per humilitatem. n. declinat unusquisque ad considerandum propriam fragilitatem, Mic. 6. Humiliatio tua in medio tui. Et quia secundum dictum Saluatoris Luc. 14. c. Qui se humiliat, exal. ideo subditur. 18 Et sic, &c. quae sublimitas interpretatur.

Post

A * Chrysof. Propter Paulum vide oia hec fieri vt credant vindicti, milites ac Centurio, na etia si lapides fuissent, & propterea qua consuluerant, & ipsi audierat, & que pcedixerat, & pp miracula qua fecerat, & propter beneficicia quibus educati erant, de illo magna vtique cogitassent. Vide quando redum iudicium fuerit, & a nulla affectione preoccupatum, quando statim recta iudicia recipit, & probatas sententias. Porro pcedario etiam vsque in Siciliam peruenit. Vi de quando & Putecolos inuentis quibusda transit mihi accurrerunt & alij, tanta fratru erat alacritas: non turbauit illos qd Paulus erat in vinculis. Vi de etiam illum iteru humana quadam affectione teneri, *Vsque in fratribus*, inquit, *fiduciam sumpsit*, Quamuis tanta miracula fecisset, attamen ab aspectu augmentum sumpsit. Et hoc discimus, quod humano more etiam consolationem accepit, & contra.

B *a* Cum autem venissemus Romam, &c.

* Chrysof. Non paruum etiam in hoc argumentum est illum fuisse per omnia admirabilem, non enim iam cum alijs numerabatur.

C *b* Post tertium autem diem, &c.

* Chrysof. Volebat & seipsum & alios a crimine liberare, sequidem, ne accusent ipsum, & hoc illis noceret, illos aut ne videatur eorum esse illorum. Verisimile enim erat percrebuisse fama, quod a Iudeis traditus esset, idq; sufficiebat ad terrendum illos. Statim igitur hoc vrget, & pro seipso rationem reddit. Quomodo igitur rationem reddidit. Quod simpliciter tradiderint ipsum, testantur Romanorum principes, quia volebant, inquit, me dimittere. Quare igitur non dimiserunt, inquit, contradicentibus Iudaeis? Vide quomodo minuit illorum crimina. Si enim voluisset exaggerare, potuisset maiore impetu vt. Ideo inquit, coactus sum appellare Caesarem. Et ita veniam impetrare. Quid igitur? vt illos accuses fecisti? Non, inquit, non quasi habeam aliquid quo gentem meam accusem, sed vt eisuiam periculum. Propter vos enim hac catena circumdatus sum. Tantum abest vt hostili animo in vos sim affectus.

c Quia bene spiritus sanctus locutus est per Isaiam. Beda. Hanc prophetiam quam Apollolus a spiritu sancto, propheta a domino dictam esse pronunciat, Ex quo ostenditur vna esse & voluntas & natura domini & spiritus sancti, & in nomine spiritus etiam nomen domini intelligi.

E *a* In-

A pit fiduciam. cum autem venissemus Romam + permis- sum est Paulo permanere + sibi met cum custodiente se milite. post tertium autem diem conuocauit primos Iudaeorum. Cumque conuenissent, dicebat eis: Ego viri fratres nihil aduersus plebem faciens aut amorem paternum, vincitus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum. Qui cum + interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla causa esset mortis in me. Contradicentibus autem Iudaeis coactus sum appellare Caesarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare. Propter hanc igitur causam + rogavi vos videre & alloqui. propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum. At illi dixerunt ad eum: Nos neque literas accepimus de te a Iudaea, neque adueniens aliquis fratrum nunciauit, aut locutus est quid de te malum. + Rogamus autem a te audire qua sentis. Nam de secta hac notum est nobis, quia vbique ei contradicatur. Cum constituisset autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium + plurimi, quibus exponebat testificans regnum dei, suadensque eis de Iesu ex lege Moy- si & prophetis, a mane vsque ad vesperam. Et quidam credebant his qua dicebantur, quidam vero non credebant. cumque inuicem non essent consentientes, discedebant dicente Paulo vnum verbum: quia bene spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, & dic ad eos: + Aure audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non perspicient.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Cum autem. Hic consequenter describitur manendi modus. Et primo quantum ad Pauli conditionem, cum dicitur.
- 2 Permissum est Paulo per. &c. id est, vbi voluisset.
- 3 Cum custo. se milite. ita quod non habebat carcerem clausum.
- 4 Post ter. Hic secundo ponitur modus manendi quantum ad accusationem Pauli. Circa quam primo ponitur narratio causae suae appellationis. Secundo ponitur ab eo verbum adificationis, ibi, Cum constituisset. Circa primum dicitur.
- 5 Conuocauit primos Iudaeorum. In quib, alij virtualiter consistunt.
- 6 Nihil aduer. ple. fa. Na in templo inuentus sum oblationem faciens secundum modum Iudaeorum.
- 7 Vincitus ab. vt patet sup. 21.
- 8 Qui. f. Romani.
- 9 Cum inter. &c. vt patet sup. 24. & 26.
- 10 Contradicentibus autem Iudaeis. Quia volebant me occidere insidiis, vt patet supra 24. & 26.
- 11 Coactus sum ap. Ca. quia videbam iudicem inclinatum ad faciendum omnium Iudaeorum petitionem iniustam.
- 12 Non qua. gen. incam. scilicet, Iudaicam.
- 13 Habens ali. ac. erga Caesarem.
- 14 Propter hac igitur causam rogavi vos videre, &c. Ad ostendendum vobis innocentiam meam.
- 15 Propter spem enim Israel. De Christo promisso in lege, & prophetis, qua in Iesu Nazareno impleta est, & de resurrectione mortuorum, qua in eius aduentu secundo implebitur.
- 16 Catena hac circum. sum. eo quod ista praedicaui, & praedico. Caetera patet vsque ibi.
- 17 Rogamus aut a te au. qua sent. De Iesu

Iesu Nazareno. 18 Nam de secta hac, f. Christianorum. 19 Notum est nobis, a principibus Iudaeorum, vt patet ex supra dictis in multis, & diuersis locis. 20 Cum consti. Hic consequenter Paulus ad eorum petitionem proponit verbum euangelicae praedicationis, prout subditur. 21 Quibus expo. scripturas veteris Testamenti. 22 Testificans. iustitiam, ianuam beatitudinis, apertam per passionem Christi. 23 Suadensque eis de Iesu. Nazareno, q est vere Christus. 24 Ex lege Moyfi, & prophetis. i. ex eorum scripturis. 25 A mane vsque ad vesperam. in quo apparet eius sollicitudo circa praedicationem. 26 Et quidam. A Deo interius tracti, Jo. 6. e. Nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me traxerit eu. 27 Quidam vero non cre. A deo pp sua demerita reprobati. 28 Discedebant, f. no credentes. 29 Dicente Paulo vnu verbu. obstinatis. 30 Quia bene spiritus sanctus locutus est per Isaiam. pro. 31 Vade ad populum istum, & dic ad eos. qua auctoritas allegata secundum translationem. Lxx. refertur ad tempus Christi secundum sensum literalem, vt ibidem plenius dictum fuit, praenunciando Iudaeorum obstinationem pro parte maiori in primo aduentu Christi. 32 Aure. scilicet, corporali. 33 Audie. & non intel. quia Iudaei audierunt praedicationem Christi, & eius apostolorum, & pro maiori parte veritatem ab eis dictam non receperunt credendo. 34 Et vi. vi. & non per. quia viderunt miracula Christi corporalibus oculis, & non cognouerunt virtutem suae diuinitatis.

1 In-

MORALITER.

4 Post tertium, &c. Supra 23. c. dixit dominus Paulo: Esto constans, sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic & Romae oportet

oportet te testificari, & ideo Paulus post aduentum suum ad ciuitatem Romanam, voluit Dei mandatum exequi, loquendo constanter primo Iudaeis, & postea Gentilibus fidei Christi, pro-

Tom. 6. R 2 per

A *Incrassatum.* Bed. Ne putetur crassitudo cordis, & grauitas aurium naturæ esse non voluntatis, subiungit culpam liberi arbitrii, dicens, compresserunt, ne forte vi. ocu.

B *Ne forte vid. ocu.* Bed. i. ipsi præcedētib. meritis causa fuerunt, vt deus eis oculos clauderet. Vel ad superiora iugendū est dicente domino

ad pphetā. Vade ad populum, & peccata quibus cecitatem meruerunt illis impropera, si forte, vel sic audiant, & ad me conuertantur.

* *Cyril. Alexand.* Excacationē ex parte factā Israeli, diuinus Paulus scribit, interpretans fere quemadmodum illis excacationem pati contigerit. Ad hodiernū enim vsque diē, quando legitur Moses, velum cordi eorū imponit. Etenim qui ad

B istam demum morū feritatem delapsi sunt, vt effrenes plaine, neque Mosais scriptis, neque sanctis prophetis, addo etiam, neque ipsi Christo obedire voluerint, eos nebula intelligibilis circumfundi tenebris, & minimo minus a lapidibus sensu carentibus abesse, cōsentaneum est. Hoc proinde vaticinium instituit vniuersorum deus, & iubet prophetam denunciare illis. Auditū audietis, & non intelligetis. Erant nimirum ipsi auriti testes, auditoresque vocis seruatoris, docuit in Synagogis, clamauit Hierosolymis, ac proinde erant, ac si nihil omnino audiissent. Erant spectatores rerum admirabiliter supra fidem gestarū Spectarunt. n. leprosos, morbo releuatos, exilientes claudos, cæcos videntes, mortuos ē monumentis resurgentes, ac illis hæc minimē profuerunt, miser homines perpetuo quasi orbiti ipsis oculis extiterūt. Hac de causa voce sancti p. obro illis vertitur, q̄ semper præfractę ceruicis fuerint, ac corde immorigeri, sanctos que occiderint. Datam vero illis esse obdurationem dicit, ne videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Hoc demum erat planē, quod Christus dixit his, qui nolebant credere. Ne mormutetis inter vos, Nemo pōt venire ad me, nisi pater, qui misit me traxerit eū, & rursus:

C Omnis, qui audiuit a patre, & didicit, venit ad me. Itaque ad agnitionem Christi per reuelationem dei, & patris, vocari non sunt, quod salute ipsius, & vita digni non fuerunt. Si cui placeat alium sensum his verbis apponere, hunc ad modum intelliget. Prædicat enim vniuersorū deus, vt qui sēt occulta, & futura, atque omnino eos visutos, & audituros, māsuros autē ac si non audissent, neque contēplati fuissent, idque ipsis pp̄ mentis suæ malitiam accidisse. Addit deinde dum hæc

hæc faciunt suis ipsorū capitib. insidiari, & p̄tinaciæ morbo laborātes, nec audire velle, nec videre posse. Ne videāt oculis, & audiant aurib. & conuertant se, & sanē eos. Auctores itaque sui ipsorū interitus fuerunt, cū nec a Ch̄so acutē dictis aurē adhiberent, nec suæ ipsorū mentis oculū aperirēt. Si. n.

hoc fecissent conuertissent, & si cultū quem oportuit reliquissent, saluam ac sanam suam mētem reliquissent.

C *Conduclū.* Ra. in libera custodia, p̄ quā conducebatur, vel in sua concione qua contra Iudæos disputabat.

D *Sine prohibitione.*

* *Chryso.* Prædicatur aliquando liberē sed cū prohibitione.

Libertatē illius in loquendo nihil phibeat, vel morabat. Vides dispēlationē dei,

a tis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus gra-

Quia surdi erant.

b uiter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & con-

Quod si intelligerent, & conuertentur, & sanentur eos.

uertantur, & sanem eos. Notum ergo sit vobis, quoniam

Christus, vel euangelium. Non vt Iudæi. Iesus.

Gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient. Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Iudæi, multam habentes

inter se quæstionem. Mansit autem biennio toto in suo con-

Hospitio, quod ipse conduxerat. Non solum Iudæos, sed etiam Gentes, quas dixerat saluandas reprobatis Iudæis.

c ductu, & suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eū, prædicans regnum dei, & docens, quæ sunt de domino Iesu

Quia nullus prohibebat, vel prohibere poterat.

d Christo, cum omni fiducia sine prohibitione.

Dimittit sitibundum auditorem: Hoc & exteri faciunt. Omnia enim scire ignauum ac negligentem facit. *Loquebatur, inquit, de regno Dei.* Vide nihil sensibile, nihil de presentibus loquitur, sed spe illos pascere, quum non posset ostendere a suo statu. Beda. Non solum enim Romæ non est prohibitus prædicare, sed necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, est dimissus in occidentis partibus prædicare. Postea vero, id est, ultimo Neronis anno retentus, ab eo martyrio coronatus est.

HIERONYMVS. Paulus Romam vincētus ingreditur, vt vincētos superstitionis erroribus liberaret. Manens in hospicio conducto per biennium, vt nobis vtriusq; instrumenti donum reddat æternum. Hac expositione docemur, cætera, quæ in hoc volumine de Paulo, vel de alijs scripta sunt, non solum fructum ecclesiasticæ doctrinæ præmonstrare, sed etiam medullam spiritualis sensus, & virtutem habere.

RABANVS. Post passionem domini vigesimo quinto anno, id est, secundo Neronis, eodem tempore quo Festus Iudææ procurator successit Felici, Paulus Romam vincētus missus est, & per biennium in libera manens custodia, aduersus Iudæos de aduentu Christi quotidie disputabat. Sciendum vero nōdum roborato Neronis imperio ab eo Paulum dimissum esse, ut euangelium in occidente prædicaret, cuius permissionis tempus decennium fuisse putatur, quando biennij illius finis in 27. annis post passionem domini, id est, Neronis quarti completionem incurrit. 27. anno passionis domini, id est, Neronis. 14. Petrus & Paulus martyrio coronati sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incrassatū enim, &c. *metaphorica est locutio. quia sicut crassitudo circa cor congregata suffocat vitam corporalem, ita malitia Iudæorum exaggerata in mente eorum extinxit in eis vitam spiritualem.*

2 Et auribus gra. au. dicentes Ioan. vi. e. *Durus est hic sermo, quis potest eum audire?*

3 Et oculos suos. *scilicet mentales.*

4 Compresserunt. *id est, a veritate declinauerunt.*

5 Ne forte vi. &c. *Et hoc dicitur propter libertatem arbitrii, per quam poterant a veritate auerti & ad eam conuerti: ad quam si conuerti fuissent, gratiam sanantem diuinitus habuissent.*

6 Notum er. sit vo. *Iudæis.*

7 Quoniam, &c. *Iudæis repellentibus ipsum. nam apostoli ex ordinatione Dei prædicauerunt Gentibus euangelium Christi Iudæis repellentibus. sicut dixerūt Barnabas & Paulus supra 13. a. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis eterne vitæ, ecce conuertimur ad Gentes, sic enim præcepit nobis dominus.*

8 Et ipsi audient. *sicut patet impletum per orbem terrarum.*

9 Et cum hæc. dixi. &c. *indignati quia Gentes eis p̄ponebat.*

10 Multam. *Nam aliqui credebant Paulo, aliqui discredabant.*

11 Man-

11 Mansit autem. *Hic secundo ponitur prædicatio Pauli indifferenter omnibus Iudæis & Gentilibus, cum dicitur: Mansit autem biennio toto. scilicet, Romæ.*

12 In suo con. *id est, in hospicio ab eo locato.*

13 Et sus. omnes. *indifferenter.*

14 Qui ingre. ad eum. *ad audiendum Dei verbum.*

15 Prædicans reg. Dei. *id est, beatitudinem æternam.*

16 Et docens. *ea que sunt necessaria ad salutem.*

17 Cum omni fiducia. *de adiutorio Saluatoris.*

18 Sine prohi. imperatoris. *Ex hoc autē quod hic dicit, Mansit autem biennio toto. &c. & quod dicebat de Iesu. sine prohibitione. innuitur verisimiliter, quod inquit ad prædicandum in partibus occidentis, & maxime in Hispania, sicut scripserat Romanis. 15. Per vos proficiscar in Hispaniam. Paulus enim anno secundo Neronis fuit adductus Romam, & biennio mansit ibi, vt dicitur hic. Nere vero imper. auit. 12. annis: in quorum ultimo interfecit Petrum & Paulum. & sic videtur quod tempore intermedio Paulus inquit ad prædicandum in partibus occidentis, & maxime in Hispania, & postea rediit Romam vt circa finem imperii Neronis & ipse cum beato Petro per martyrii palmam transiret ad gloriam. Ad quam uos perducatur qui cum patre, & spiritu sancto uiuit & regnat in secula seculorum. Amen.*

MORALITER.

pter quod dicitur in fine huius capituli. **3** *Et suscip. omnes, &c. prædic. &c. & in hoc dedit exemplū prædicantibus euangelium,*

gelium, vt sine personatum acceptione doceant omnes qui volūt audire cum omni fiducia de adiutorio dei in presenti, & eius præmio consequendo. Quod nobis concedat, &c. -Incipi

Incipit Postilla Nicolai de Lyra super Epistolas Canonicas sanctorum Iacobi, Petri, Ioannis Evangeliste, & Iudae, & primo praefatio.

Incipit Prologus Sancti Hieronymi in septem Epistolas Canonicas.

Non ita ordo est apud Graecos, qui integre sapiunt, & fidem rectam sectantur, epistolarum septem quae canonice nuncupantur, sicut in Latinis codicibus inuenitur, ut quia Petrus est primus in ordine Apostolorum, primae sint etiam eius epistolae in ordine ceterarum. sed sicut euangelistas dudum ad veritatis lineam correximus, ita has proprio ordini Deo iuuante reddimus. Est. n. prima earum vna Iacobi, duae Petri, tres Ioannis, & vna Iudae. Quae si sic, ut ab eis digestae sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sepe varietas impugnaret, illo praecipuo loco ubi de Trinitatis unitate in prima Ioannis Epistola positum legimus, in qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus: trium

stolos tria notatur. nunc D rationis typus, ibi. Quatuor sunt. humilitationis actus, ibi. minima terrae Contemplationis excessus ibi. Et ipsa sunt sapientiora sapientibus.

Circaprimum sciendum quod quaternarius est primus numerus quadratus, quia consurgit ex ductu primi numeri. s. binarii in seipsum, bis. n. duo quatuor sunt. quadratura vero perfectionem virtutis figurat, ut Philosophus. i. Ethicorum virtuosum vocat quadratum, dicens Qui utique vere bonus, & quadratus sine vitio. Nam sicut corpus quadratum in quolibet latere optime sedet, ita virtuosus in quolibet casu, & fortuna bene se habet. Isti vero quatuor Apostoli fuerunt varietate perfecti, propter quod in multis quaternariis sunt figurati. Isti enim sunt

Quatuor Apostoli canonice scripturae figurae.

quatuor flumini Paradisi aqua sapientiae in litantem Ecclesiam irrigantes.

Quatuor sunt minima terrae, & ipsa sunt sapientiora sapientibus. Proverbior. 30. a. Septem epistola quae Canonice. i. regulares nuncupantur edita sunt a quatuor Apostolis, Iacobo, Petro, Ioanne, & Iuda, & in vno libro collocantur. Ideo debentur his authoribus. sed ministerialiter tantum, nam autor principalis est spiritus sanctus. ideo potest conuenienter dici verbum propositum. Quatuor sunt minima terrae, &c. in quo circa istos apostolos

Expositio prologi in Canonicas Epistolas incipit.

Non ita ordo est apud Graecos, &c. In isto prologo tria tangit Hieronymus, quae reddunt auditores dociles beneuolos, & attentos. Primo tangit ordinem, & numerum canonicarum epistolarum, per quod auditor docilis redditur. Dicit. n. Tullius, quod dociles auditores habere poterimus, si summam causae breuiter exponamus. Secundo tangitur utilitas, & difficultas operis, per quam auditoris attentio excitatur. Dicit. n. Tullius. Attentos habebimus, si pollicemur nos de rebus magnis, nouis, & inusitatis verba facturos. Tertio conuertens sermonem ad Eustochium, tangit incommoda quae eum circumsunt propter interpretationem sacrae scripturae. per quod beneuolentia captatur. Dicit quidem Tullius. Beneuolos auditores facere possumus, si nostra incommoda referimus, inopiam, sollicitudinem, calamitatem, &c. Secunda pars incipit ibi. Quae si sic, ut ab eis digestae sunt, &c. Tertia ibi. Sed tu uirgo Christi, &c. In prima parte duo tanguntur. Primum est, quod Latini non ita ordinant istas epistolas, sicut Graeci. Secundum est, quod earum rectus ordo habetur secundum traditionem Hieron. quod notatur ibi. Sed sicut Euangelistas. Dicit ergo.

1 Non ita ordo est sep. epistolarum. Glo. septem sunt propter septem dona spiritus sancti. Vel propter fidem sanctae trinitatis, quam continent, quae per quatuor mundi partes diffusa est. Ordo, & numerus, & autores istarum epistolarum habentur per istum versiculum. Vna Iacob. Pe. duae, tres sunt Io. vnica Iudae.

2 Quae Canonice nuncupantur. i. regulares, ad differentiam earum quas fecerunt pseudo, sub nominibus apostolorum. Vel Catholice. i. vniuersales a fide vniuersalis ecclesiae, quia non vni populo, non vni ciuitati scriptae sunt, sed vniuersali ecclesiae. Catholicon Graece, vniuersale Latine.

Non est (inquam) ita ordo apud Graecos qui integre sapiunt. quantum ad cognitionem credendorum. Et fidem rectam sectantur. quantum ad opera fidei, quasi dicat, habent cognitionis perfectionem in credendis, habent fidei directionem in agendi. vnum. n. istorum non sufficit sine reliquo, vnde Iac. 2. Fides sine operibus mortua est. Et consequenter dicitur ibi de Abraham. Fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est.

3 Sicut in Latinis codicibus inuenitur. s. qui scripti sunt ante translationem Hieronymi, vt. s.

4 Quia Petrus est primus in ordine Apostolorum. cui principaliter datae sunt clauis ligandi, atque soluendi, Mat. 16. c. Tibi dabo clauis regni caelorum. Vnde ecclesia cantat de eo. Tu es pastor ouium, princeps Apostolorum.

5 Prima sint etiam eius epistola in ordine ceterarum. Hic quaeritur quare ab Hieronymo aliter ordinantur? Respondeo, possunt ordinari secundum ordinem, & dignitatem scribentium, & sic primae sunt epistolae Petri. Vel secundum ordinem temporum quibus scripserunt, & sic prima est epistola Iacobi, qui primus scripsit inter Apostolos. Iacobus. n. triginta annis rexit ecclesiam Ierosolymitanam post passionem domini. s. vsque ad sextum annum Neronis, & tunc fuit martyrizatus. Petrus vero 38. i. ultimo anno Neronis. Et certum est, quod in ultimo tempore vitae suae scripsit. Vnde dicit 2. Petri. 1. c. Certum est quod relox est de portu tabernaculi mei. Ex quo patet, quod scripsit post Iacobum. Ioannes vero multum post euangelium, & epistolas scripsit, s. post mortem Domitiani, quia reuersus de exilio inuenit ecclesiam per haereticos perturbatam, & tunc scripsit euangelium, & epistolas contra ipsos.

6 Sed sicut euangelistas dudum. Hic ostenditur, quod secundum translationem Hieronymi recte ordinantur. Litera plana est. Hic quaeritur quid est quod dicit hic, Euangelistas correximus? Respondeo, Correxerunt quod pertinebat ad euangelii veritatem, quod per pseudo, fuerat deprauatum, & quod per translatorum imperitiam fuerat immutatum.

7 Ita has epistolas proprio ordini reddidi. s. secundum quod ordinatae sunt apud Graecos, & non secundum Latinos antiquorum codices qui rectum ordinem non habebant.

8 Deo iuuante reddidi. sine quo nihil possumus facere bene, nec etiam cogitare bonum. 2. Cor. 3. b. Fiduciam talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.

9 Quae si sic ab eis, &c. In hac parte tria tanguntur. Primum est utilitas translationis debita, secundum est error translationis antiquae, ibi. In qua etiam ab infidelibus, &c. Tertium est periculum incidens, vel imminens ex huiusmodi errore, ibi. In quo maxime &c. Litera est plana.

10 Digesta. i. ordinata, eo. s. ordine quo sunt scriptae. Nota quod digero, ris. dicitur ordinare, vel explicare, vel ordinem describere, vel in numerum ordinare, vel exponere, vel diuidere ordinatum, vel euacuare, vel ebrietatem deponere cum cibaria, & potus diuiduntur, & quaedam pars purior transmittitur ad membra ad alimentum vitae, quaedam grossior emittitur in secessum, & inde dicitur digestus. ra. tum. 11 Ab in epre. Latinis.

12 Ambiguitatem. i. dubietatem in ordine.

13 Nec sermonum varietas. Propter diuersitatem litterarum.

14 In pri. Io. epi. 1. Io. 5. b. Tres sunt qui testimonium dant in caelo, pater, verbum, & spiritus sanctus. & illud omiserant Latini interpretes.

Canonice scripturae ordo duplex.

Agentes, Genes. 2. b. Quatuor aurei circuli in arca Testamenti, quæ est Christus in eius lateribus existentes, Exod. 25. b. Quatuor venti cali montuos unificantes, Ezech. 37. b. Quatuor viri in fornace tribulationis illasi permanentes, Daniel. 3. c. ubi dicitur, quod species unius, quasi species filij Dei, quia beatus Iacobus Dei filio Iesu Christo in forma, & figura corporis fuisse dicitur similimus. Hi sunt quatuor fabri cornu peccatorum dei: eientes, Zach. 1. & alii plures quaternarii possent ad propositum induci de sacra scriptura, sed isti sufficient.

B Circa secundum sciendum, quod humilitas est decus, & custos omnium virtutum. Gregor. Qui ceteras virtutes sine humilitate congregat, quasi pulcrem in ventum portat. Isti vero quatuor Apostoli, sicut ex eorum actibus, & doctrina patet, fuerunt humilissimi, quod notatur, cum dicitur. Minima terra. Inde quilibet eorum potuit dicere illud 1. Corint. 15. b. Ego sum minimus Apostolorum. Fuerunt enim Apostoli de natura principiorum, quæ sunt minima quantitate, & maxima virtute, sic isti Apostoli per veram humilitatem minimi fuerunt in sua reputatione, & maximi per suam predicationem in fidelium multiplicatione, secundum illud Esa. 60. d. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam.

C Circa tertium considerandum, quod sicut dicitur Pro. 11. a. ubi humilitas, ibi sapientia, propter quod circa istos Apostolos post actum humilitatis

miliationis notatur excessus cõtemplationis, cum dicitur, Et ipsa sunt sapientiora sapientibus. Sapientes autem huius mundi reputati sunt Philisophi, qui tamen ad veram sapientiam, quæ Christus est, non attigerunt, secundum quod dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum de omnibus sacra scriptura libris. Hoc doctus Plato nesciuit, hoc Demosthenes eloquens ignoravit. Isti autem Apostoli hanc scientiam attigerunt, & sic sapientiores sapientibus fuerunt. De quo potest exponi quod dicitur. primo Corint. 1. d. Quod stultum est Dei, id est, quod dicitur de Deo secundum errorem Gentilium, sapientius hominibus, dist. continet maiorem sapientiam, quam ab hominibus possit capi ad plenum. Dei autem fuerunt, & sunt isti Apostoli tanquam membra principalia corporis eius mystici. Et licet stulti, ac stolti fuerint a mundi sapientibus reputati, tamen fuerunt sapientissimi. Sapientia enim Rebi lofophorum fuit deorsum descendens ex cognitione istorum sensibilibum, & corruptibilium, & ducens in amore terrestrium, propter quod dicitur. terrena animalis, & diabolica. Iacob 3. d. Sapientia vero Apostolorum: fuit deorsum descendens a patre luminum: eorum mentibus impressa per spiritum sanctum, propter quod fuit pudica, pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & bonis fructibus quibus perfecte fruuntur electi in aula celestis gloria. Ad quam nos perducit qui sine fine vivit, & regnat.

tantum modo vocabula, hoc est aquæ, sanguinis, & spiritus in ipsa sua additione ponentes, & patris, verbique, ac spiritus testimonium omittentes, in quo maxime, & fides Catholica roboratur, & patris, & filij, & spiritus sancti una diuinitatis substantia comprobatur. In cæteris vero Epistolis quantum a nostra aliorum distet additio, lectoris prudentiæ derelinquo. Sed tu virgo Christi Eulochium, dum a me impensius scripturæ veritatem inquiris, meam quodammodo senectutem invidorum dentibus, vel moribus corrodam exponis Qui me fallarium corruptoremque sanctarum scripturarum pronunciant. Sed ego in tali opere, nec æmulorum meorum invidentiam pertimesco, nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo.

7 Meam quodammodo senectutem. i. me senem.
8 Dentibus. i. mordacibus detractionibus. Ecclesiast. 10. c. S mordeat serpens in silentio, nihil cominus habet qui occulte detrahit, Prouerb. 30. b. Generatio quæ pro dentibus gladios habet. Palm. Lingua eorum gladius acutus.
9 Fallarium. i. intermiscendo falsa.
10 Corruptoremque sanctarum scripturarum pronunciant. Damanda vera ab aliis scripta, & hoc contra asteriscos, & obelos quibus supplebat diminuta, iugulabat, & damabat superflua in tali opere, tam vtili.
11 Nec æmulorum meorum invidentiam pertimesco. Prouerborum vigesimo octavo a fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.
12 Nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo. hoc. n. esset invidere, imo communicabo ex charitate, & maxime poscentibus. Sapient. 7. b. Quam sine fictione didici, & sine invidia communico.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In quo. scilicet testimonio patris, verbi, & spiritus sancti.
- 2 Fides Catholica maxime roboratur, confirmatur contra hæreticos impugnant.
- 3 Vna diuinitatis substantia comprobatur patris, & filij & spiritus sancti, quod sit vna substantia trium personarum, quod negat Arius, sicut Sabellius negat earum trinitatem, vnde versus. Arius horret idem dicit, quod Sabellius idem.
- 4 In cæteris vero epistolis quantum a se. scilicet, a prima Ioannis.
- 5 Sed tu virgo Christi. Hic tanguntur duo. Primo enim tanguntur incommoda occasione interpretationis sacre scripturæ ipsam circumstantia. Secundo fortitudo ipsius, siue constantia, ibi. Sed ego in tali opere, &c. Dicit ergo, Sed tu virgo Christi Eulochium. Vide supra. versus finem prologi super Iosue, & inuenies satis de Eulochio.
- 6 Impensius. i. instantius, id est frequenter, & cum magna instantia.

Meam

- 7 Meam quodammodo senectutem. i. me senem.
- 8 Dentibus. i. mordacibus detractionibus. Ecclesiast. 10. c. S mordeat serpens in silentio, nihil cominus habet qui occulte detrahit, Prouerb. 30. b. Generatio quæ pro dentibus gladios habet. Palm. Lingua eorum gladius acutus.
- 9 Fallarium. i. intermiscendo falsa.
- 10 Corruptoremque sanctarum scripturarum pronunciant. Damanda vera ab aliis scripta, & hoc contra asteriscos, & obelos quibus supplebat diminuta, iugulabat, & damabat superflua in tali opere, tam vtili.
- 11 Nec æmulorum meorum invidentiam pertimesco. Prouerborum vigesimo octavo a fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.
- 12 Nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo. hoc. n. esset invidere, imo communicabo ex charitate, & maxime poscentibus. Sapient. 7. b. Quam sine fictione didici, & sine invidia communico.

Hic operi Hierony. premitit prologum, in quo ostendit, quia ad certum ordinem digestionis secundum quæ eos epistolas redegit, & veritatem in translatione seruauit quod non ante se. Canonice dicuntur hæ epistolæ, vel ideo, quia in canone ecclesiasticæ scripturæ receptæ sunt, vel quia regulam suppleant. Docent namque cultodiam in fide, tolerantiam in persecutione. Instuunt etiam ad alias virtutes multas.

Incipit Argumentum in Epistolas Canonicas.

Iacobus, Petrus, Ioannes, & Iudas septem Epistolas addiderunt, tam mysticas, quam succinctas, & breues pariter, ac longas. Breues in verbis, longas in sententiis, vt rarus sit qui non in earum lectione cæcutiat.

Prologus Hieron. in Epistolam Sancti Iacobi ex libro de illustribus viris.

Iacobus qui appellatur frater domini, cognomento iustus, vt nonnulli existimant Ioseph ex alia vxore, vt autem mihi uidetur, Mariæ sororis matris Domini, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius, post passionem Domini & resurre-

tas.
a Catholicas. Catholice dicuntur hæ epistolæ, scilicet, vniuersales, a fide vniuersalis ecclesiæ non discordantes, vel canonicæ id est, regulares ad diuinitatem earum que fecerunt pseudo, sub nominibus Apostolorum. Septem sunt hæ epistolæ, propter septem dona sancti spiritus, vel propter septem sanctæ trinitatis quam continent, que per quatuor mundi partes diffusa est. prima ponitur epistola Iacobi, non quia prima scripta fuerit sed propter dignitatem,

Atem, quia scripta est Iudæis, qui digniores erant, quia Dominus in propria persona prædicavit illis, & propter eos fuerat missus, & ipsi primum fidem susceperant, quorum episcopus Iacobus iste fuerat ordinatus. Secunda Petri ponitur, quia electis advenis Græce profelytis scripsit. i. de Gentilitate ad Iudaismum, de Iudaismo ad euangelicæ electionis gratiam conuersis. Legimus occiso beato Stephano, quia facta est persecutio magna in illa ecclesia, quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ, & Samariæ, præter Apostolos. His ergo dispersis qui propter iustitiam passi sunt, mittit hanc epistolam.

B Scribit etiam illis, qui percepta fide Christi nec dum operibus perfecti esse curabant. Necnon etiam, & eis qui fidei exortes durabant, qui & ipsam in credentibus quantum ualere persequi & perturbare curabat. Qui tamen omnes in dispersione fuerunt variis casibus, a patria profugi, & innumeris cædibus mortibusque & ærumnis ubicunq; erant ab hostibus oppressi. Itaque iustos hortatur ne in tentationibus a fide deficiant, peccantes castigat, & admonet, ut a peccatis se continent, virtutibus proficiant. Ne infructuosum sibi sit, immo etiam damnabile, quod fidei sacramenta percipissent. incredulos admonet, ut penitentiam de nece Saluatoris ceterisque quibus implicentur sceleribus gerant antequam ultio celestis, vel inuisibiliter, vel et visibiliter irruens percellat. quia in circuncisione ordinatus erat Iacob. Apostolus, curauit eos qui ex circuncisione erant, sicut presentes loquendo docere, sic & absentes per epistolam consolari, increpare, instruere, corrigere. Hieron. in martyrologio. Iacob. Zebedæi ab Herode

tionem statim ab apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, unam tantum scripsit epistolam quæ de septem catholicis est, quæ & ipsa & alio quodam nomine eius ædita asseritur, licet paulatim procedente tempore obtinuerit auctoritatem. Egesippus vicinus Apostolorum temporum in quinto commentariorum libro, de Iacobo narrans ait. Suscepit Ecclesiam Ierosolymæ post Apostolos frater Domini Iacobus, cognomento iustus, hic de utero matris sanctus fuit, vinum & liceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attonsus est, nec unctus unguento, nec usus balneo. Huic soli licitum erat ingredi Sancta sanctorum. Vestibus laneis non utebatur, sed lineis, solusque ingrediebatur templum, & fixis genibus pro populo precabatur, intantum, ut camelorum duritiam traxisse eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum est. Sed & Iosephus in vicesimo libro antiquitatum, & Clemens in septimo hypotyposon, id est, informationum, dicunt mortuo Festo, qui Iudæam procurabat, Albinum successorem eius missum a Nerone, qui cum necdum ad prouinciam venisset, Ananus pontifex adolescens, Anani filius, de genere sacerdotali, accepta actione concilium congregauit, & compellens publice Iacobum, ut Christum negaret, contradicentem lapidari iussit. Qui cum præcipitatus de pinna templi, contractis cruribus semianimis, diceret. Domine ignosce illis: quid enim faciant, nesciunt: fullonis fuste cerebro percussus interit. Tradit item Iosephus tantæ eum sanctitatis fuisse, & celebritatis in populo, ut propter eius necem subuersam Ierusalem creditum sit. Testantur Acta Apostolorum multa de eo. Triginta annis Ierosolymam rexit, usque ad septimum Neronis annum. Iuxta templum, ubi præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum usque ad obsidionem Titi, & ultimam Adriani notissimum habuit. Quidam è nostris putauerunt eum in monte Oliueti conditum: sed falsa eorum opinio est.

rode Agrippa decollatus gladio interit. Alphei autem filius Dominus in Perside defunctus. Tertius autem qui est frater Domini, qui de pinna templi præcipitatus interit, idem in expositione Isaia. Duæ oliuæ, & tres, & quatuor, & quinque, quatuordecim Apostoli intelliguntur. i. duodecim qui a domino electi sunt, & tertius decimus Iacobus qui appellatur frater Domini. Paulus quoque Apostolus vas electionis quartus decimus est.

Pro inuestigatione Mariæ quas agiographia sepe commemorat. Notandum tres fuerunt sorores, Maria. s. mater Domini, & Maria mater Iacobi Alphei, & Ioseph, & Maria mater filiorum Zebedæi. s. maioris Iacobi, & Iohannis Euangelistæ. Maria mater Domini fuit filia Ioachim, & Annæ. quam Cleophas frater Ioseph accepit uxorem Ioachim defuncto, & genuit ex ea filiam quam vocauit Mariam deditque eam cuidam nomine Alpheo. unde ille Iacob. minor, qui cognominatus est iustus, & frater Domini, dicitur dicitur Iacobus Alphei. i. filius Alphei a patre. de spõ s. uult enim sciaut, nesciunt filiam suam. s. Mariam virginem matrem Domini Ioseph fratri suo, cuius virginitatis custos, & solatium partus exiit, & nutritor. Maria autem uxor Zebedæi, & ipsius Annæ, & cuiusdam Salome fuit, qui post Cleopham habuit eam. unde legitur in euangelio. Maria Iacobi, & Salome. Maria

Magdalenæ soror Lazari, & Marthæ fuit, quæ Domini pedes lachrymis suis lauit, & capillis suis exersit. Quapropter ei ipse peccatorum veram ablutionem, & spiritalem unctio nem retribuit, de qua dñs septem demones eiecit. Quinta vocatur Aegyptiaca, cuius profapia ad presens non inquit.

Incipit

Hanc D. Iacobi epistolam vere Canonice esse.

Canoo. 84. *Apostol. Sunt omnibus vobis clericis simul, & laicis venerandis, ac sacri libri, veteris quidem testamenti, Moysi quinque, Genetis, Exodus, &c. Nostra vero, hoc est, noui testamenti, euangelia quatuor, Pauli epistole quatuordecim, Petri duę, Ioannis tres, Iacobi vna; Iudae vna.

Canon. 59. Conc. Laodic. Que oporteat legim Ecclesiis, & in authoritatē recipi, hæc sunt Gen. Exod. &c. Noui testamenti euangelium secundū Matthæum, &c. Canonice epistole septem, Iacobi vna, Petri duę, Ioannis tres, & cetera.

Can. 7 Cęlest. hier. c. 1. Conc. M. leuit. Sanctus enim, & iustus erat Iacobus Apostolus, cum dicebat, In multis offendimus omnes.

* Dion. Areopag. Omne datum optimum, & omne bonum perfectum de sursum est, descendens a patre luminum.

Episto. 1. * Ana. Martyr. Quicumque (vt ait Iacobus Apostolus) totam legem seruauerit, defecit autē in vno, factus est cūm re.

Episto. 1. * Alex. primus. multum enim (vt ait beatus Iacobus Apostolus) valet deprecatio iusti.

1. 4. com. ad Rom. 9. * V. b. primus. Quid prodest fratres mei, Iacobus Apostolus ait, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?

* Orig. Nec solus hæc Paulus, in suis epistolis scribit, audi & Iacobum fratrem Domini similia protestantē, cū dicit, qui voluerit amicus esse huius seculi, inimicus Dei constituetur.

In hynop. * Atha. Epistola catholice septem ab authoribus suis, & ipse nomina sortite sunt. Hanc (primam) n. Iacobus ad dispersas duodecim tribus in Christum credentes scripsit.

* Cyr. Alexand. Beatus quoque Iacobus in epistola sua, Estote, ait, factores verbi, & non auditores tantum, &c

* Damas.

* Damas. Hi noui testamenti libri sunt, quatuor Euangeli a, Acta Apostolorum, septem catholice epistolæ, vna Iacobi, duę Petri, &c.

* Nicep. Huius (Iacobi Apostoli) esse creditur prima inter catholice epistola, magis cum multa libertate scripta,

* Idem. Porro diuus Iacobus frater Domini, duodecim tribub. unā Catholicam scripsit epistolam, duas iudem Petrus, tres diuinus Ioannes: unam Iudas Iacobi frater: quas numero septem vniuersas, vt germanas, atque natias dudum Ecclesia recepit; & in numerum noui Testamenti vernaculorum librorū, q̄ maxime retulit.

* Corn. primus. Summo opere ergo sanctus Iacobus Apostolus prohibens sacramentum, loquitur dicens. Ante omnia fratres mei, nolite iurare.

* Amb. Iacobus Apostolus ita loquitur. Nolite errare fratres mei dilecti, &c.

* Aug. Totus canon scripturarum his libris continetur, quinque Moyses, &c. His quadraginta quatuor libris veteris testamenti terminatur authoritas. Noui autem quatuor libris euangelii, quatuordecim epistolis beati Pauli Apostoli, Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudae, & vna Iacobi, &c.

* Innuē primus. Adiecit etiam filius meus Cęlestinus in epistola tua esse a tua dilectione positum illud, quod in beati Iacobi epistola conscriptū est. Infirmitur quis in vobis? &c.

* Leo primus. Dicente beato Apostolo Iacobo. Si quis vestrum indiget sapientia.

* Greg. primus. Hinc Iacobus attestatur dicens, quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus, & cetera.

Argumentum in epistolam Iacobi.

Iacobus Apostolus sanctum instituit clerum, de cultura cœlestium præceptorum, & regula catholice obseruantie, & de inuicta patientie maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mandatione magistrorum.

INCIPIT EXPOSITIO IN EPISTOLAM BEATI IACOBI APOSTOLI CANONICAM. CAP. I.

Iacobus. Iste Ecclesie Ierosolymitanę, post apostolos ad prædicandum missus curam, & regimen suscepit.

1. 1. hist. c. 1. * Euseb. Hunc ipsum Iacobum, qui dicebatur frater Domini, qui & iustus cognominatus est ab antiquis, virtutum merito, & insignis vitę privilegio, primum historia tradiderunt suscepisse Ecclesie, quę in Hierosolymis est, Sedem, sicut Clemens in sexto dispositionum libro asserit, &c.

1. 8. const. apost. c. 41. * Clem. Rom. Et ego Iacobus frater (i. consobrinus) Christi, scđm carnem, seruus autem tanquam Dei vnigeniti, Ep̄s ab ipso Domino, & ab Apost. Hieros. ord. natus hæc dico, &c.

1. 7. hist. c. 15. * Euseb. Denique & Iacobi cathedra, qui primus in terris ep̄s ab ipso Salvatore, & ab Apostolis in Hierosolymis est electus, quemque fratres Dñi volumina diuina delignant, vsq; in hodiernum ibi conseruatur, atque, in ea sedent oēs qui usque ad præsens tempus sedis illius sacerdotium sortuntur. Seruatur

INCIPIT EPISTOLA CANONICA BEATI IACOBI APOSTOLI.

CAP. I.

a Supplator vitorum, vel iustior. Celebris persona.

Iacobus Dei, & Dñi nostri Iesu Christi seruus duodecim tribubus quę sunt in dispersione, salute m. Omne gaudium existimate

a Officium celebre. b Non omnibus, sed aliquibus de omnibus.

a Fidem, & constantiam, vel vitam æternam optat. b Tribulatio in presentia, iustitiam, in futuro auget coronam. Nihil est vnde doleris, vnde dubitatis.

uatur ergo cum iugē studio velut a maioribus tradita memoria sanctitatis, & cum magna veneratione habet, vel vetustatis, vt primę sacerdotis sanctificationis obtentu

* Metap. Cum eilice ret seipsum uocare Apostolum, Ep̄scopi fratrem Domini, &c. consulto magnificis

tulis abstiniuit, tū quia delectabat humiliorib. exēplo Christi vt pharisorum fastum, & arrogantiam coargueret, &c. b. Duodecim trib. Præcipuam sollicitudinem de illis habere ad 12. pertinebat Apostolos qui legatione pro domino, in circuncisione fungebantur. Vnde & Paulus dicit, Iacobus, & Cephas, & Ioannes qui videbantur columna esse dexterarū dederunt mihi, & Barnabæ societatis, vt nos in Gentibus, illi autem in ierusalem, &c. idcirco eis scribit præcipue, & quia ipse a ceteris Apostolis super eos ordinatus erat Ep̄scopus.

c Omne gau. Ne indignemini si malum in mūdo florēt, si vobis patimini, q̄a nō est Christianę veritatis in t̄palib. exaltari, sed potius deprimi, Mali nihil habet in celo, vos nihil in mūdo. Spe illius boni ad qđ reditis qđqd in via contingat gaudere debet is.

Incipit Postilla Nicolai de Lyra super epistolam sancti Iacobi Apostoli Canonice,

Iacob. d. &c. Liber iste diuiditur in quatuor Apostolos huius libri scriptores, sicut dictum fuit de lib. 12 Prophetarum, qui diuiditur secundum numerum 12. scriptorum, partes autem libri patebunt proseguendo. Prima pars continet epistolam beati Iacobi, quę diuiditur in duas partes. scilicet in proœmium, & in tractatum. Secūda incipit ibi. Omne gaudium. in prima parte primo describitur per loquā salutans ex nomine, cum dicitur. Iaco. iste est Iacobus minor frater Iudæ Apostoli, & filius Alpher. Alius vero Iacob. qui dicitur maior fuit frater Iohannis apostoli, & euangelistę, & filius Zebedæi. Scđo ex religione, cum dicitur. 2. Christ. ser. Non autē dicitur apostolus, quia scribebat cōuersis ex Iudaismo q̄ p̄ferbat se cōuersis ex Gētilitate, vt patet A. 9. 6. Et in epistolis Pauli in pluribus locis, pp̄ qđ vt eos induceret ad humilationē exēplo sui nō nominat se Apostolum, quod nomen est dignitatis, sed seruum, quod nomen est subiectionis. Consequenter describuntur personę quę uocantur cum dicitur. 3. Duqd. trib. Ex. 1. 6. patet quod scribebat

bebat conuersis de Iudaismo. Populus enim Iudaicus in duodecim tribus diuidebatur.

4. Que sunt in di. i. extra terram Iudæ. Illos enim qui erant in Iudæa poterat informare verbo, qui modus informandi efficacior est, quam scripto, erat n. Ep̄scopus Ierosolymitanus, & si illi qui erant in Iudæa, cuius metropolis est Ierusalem, erant diocesi sua. Consequenter exprimentur bona optata, cum dicitur. 5. Salu. s. per gratiam in præsentia, & gloriam in futuro. 6. Omne gau. Hic incipit tractatus, in quo beatus Iacobus informat credentes bene se habere. Primo respectu sui. Secundo respectu proximi, ca. se. Tertio respectu Dei, c. 4. ibi. Adulteri. scđm ordinem doctrinę a magis notis ad minus nota procedendo. ista tamen diuisio non est sic præcisā quin in vna parte ponatur aliquid de pertinentibus ad alias, & econuerso, & hoc propter connexionem virtutum.

Circa primam partem considerandum, quod respectu sui homo bene se habet per hoc quod tērationibus viriliter resistit, per hoc quod veritati humiliter acquiescit, Quia p̄ primū vitę vita, & acquiruntur virtutes morales. Per scđm vero expellit

a Cum in tentationes varias incideritis. A perfectioribus incipit de extrinsecis tentationibus.

b Sciens. Ideo tentamini aduersis, vt per hoc probare possitis, quam firmam fidem futuræ retributionis in corde gestis, quod est intelligere virtutem ipsius patientiæ.

c Probatio fidei vestra patientiam operatur. Ea-

dem sententia, sed cõuerso ordine in Paulo legitur; Sciens quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem. Patientia enim operatur probationem, quia cuius patientia per tribulationes non vincitur, perfectus probatur, quæ sententia hic quoque dicitur; Patientia opus perfectum habet, & probatio operatur patientiam, quod est, tribulatio quæ datur ad probationem fidei, facit per patientiam exerceri, per quod fides perfecta probatur,

d Si quis autem ve, in-

di. sa. * Irenæus. Deũ scire nemo potest, nisi Deo docete, hoc est, sine Deo, non cognosci Deum. Hoc ipsum autem cognosci eum, voluntatem esse patris. Cognoscunt enim eum quibuscunque reuelauerit filius, & ad hoc filius reuelauit patrẽ, vt per eũ omnibus manifestetur, & eos q̄ credunt ei, iusti in incorruptelam, & in æternum refrigeriũ recipiat, * Augustinus. Sapientia mihi videtur esse rerum humanarum, diuinarumque, quæ ad beatam vitam pertineant, non scientia solum, sed etiam diligens inquisitio.

* Idem. Sed forte continentia Dei donum est, sapientiam vero sibi ipse homo præstat, qua illud donum non suum, sed Dei esse cognoscat. Immo Deus sapiẽtes facit cæcos, & testi moniũ Dei fidele sapiẽtiã præstat paruulis. Et si q̄s indiget sapientia,

piencia, postulet a Domino, qui dat omnibus affluenter, & D non improperat, & dabitur ei, &c.

Tanta est utilitas tribulationum, quam si quis ignorat, Beda; nõdum illuminatur per Spiritum sanctum, petatur igitur, vt per Spiritum sanctũ aperiatur sensus tuus, & cognosces qua

pietate pater corrigit filios quos recipit. Nec quisquam cõsensu suæ fragilitatis distidat, quæ dat omnibus. Bene dicitur Heb. 12. b

a Quia ex eodem patre sunt idem habitus. b Vel a persecutione, vel a concupiscentia. c Quæ varie tentant. d Quæ si ex alio ve...

a fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes, 1

b Id est, tribulatio qua fides probatur. b Quam exigit fides nostra. c Facit intelligere, & habere virtutem patientiæ. d Id est, perfecti operantes sicut, propter hoc quod dem se putat, vt sitis perfecti non deficientes in commentis, & in futuro integri plenam beatitudinem suscipiantes.

c quod + probatio fidei vestra patientiam + operatur. + patientia autem opus perfectum habet, vt sitis perfecti, & integri, in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget

a Quæ possit intelligere, quam utilis sit tribulatio. b Spiritum illuminatorem. c De petentibus. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intabit in regnum caelorum: nec omni iusto dat quod petit, si contra suam salutem petat, sicut & Paulo cui dictum est, dum petere, simul alium tolli: Sufficit tibi gratia mea.

d Quia dona eius non sunt ad mensuram.

fapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus + affluenter, 9

a Fragilitatem. b Ipsa sapientia, quæ de celo venit. c Sic credat, & se uat, vt dignus sit exaudiri, qui qui obdurat, vel declinat anrem, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

& non improperat; & dabitur ei. postulet autem in fide nihil hæsitans. Qui autem hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, & circumfertur,

a Quia a vento tentationis mouetur, vt fluctus. b Carnalis qui hæsitat. c Ex merito. Vel hic, vel in futuro.

Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino.

10
11
12
13
14
15
16

Heb. 12. b
Rom. 5. a
F
Beda.
t simpliciter, pure.

* Damascenus. Fratres, Christianus fide censetur, Quare qui cum fide accedit, multa lucratur. Qui autem hæsitat, maris fluctui similis, qui vento iactatur, & circumflatur, is nihil accipiet. Oes enim sancti per fidem placuerunt Deo, Promde in cordis reetitudine, non aut in multis argumẽtis, Ecclesiæ suscipiamus instituta. * Augustinus. Si fides deficit, oratio perit. Vnde & Apostolus cum ad orandum exhortaretur, ait; Omnis quicumque in uocauerit nomen Domini, saluus erit. Et vt ostenderet fidem esse fontem orationis, nec posse ire riuum vbi caput aqua sicca retur, adiunxit. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Ergo vt oremus, credamus, vt & ipsa non deficiat fides, qua oramus, oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem, &c.

Orat. 3. de imaginibus.
Serm. 36. de verbis Dom.

Rom. 10. f

Occume-

NICOLAUS DE LYRA.

ignorantia, & acquiruntur virtutes intellectuales. Secunda incipit, ibi: Sciens fratres mei. Prima diuiditur in tres. Nam Beatus Iacobus primo ponit suã informationẽ. Secundo insertã intentionẽ cõclusionẽ, ibi: Glorietur autem. Tertio remouet erroneã opinionẽ, ibi: Nemo cum tentatur. Prima adhuc in duas: quia primo inducit ad resistendum tentationibus in casibus certis. Secundo in dubijs, ibi: Si quis autem. Ad euidentiam primi considerandum, q̄ tentationes metum inducentes de amissione boni iam habiti, sunt vehementiores, quam illæ quæ inducunt appetitum de acquisitione non habiti. Vnde dicit Aug. Terrena diliguntur arctius adepta, quam concupita constringant. Nam illa velut incorporata, præscinduntur, illa vero velut extranea repudiantur, & quanto sunt magis intrinseca, tanto metus de amissione est vehemẽtiõr, sicut metus de amissione vitæ, vel membrorum aliquorum, quam de amissione bonorum possessorum, & ideo qui bene resistit tentationibus illis, bene potest resistere, & alijs. Quia secundum q̄ dicit quidã, non est consentaneum rationi, cupiditate eum vinci qui metu nõ frangitur. Et ideo Beatus Iacobus docens resistere tentationibus, ponit exemplum de tentationibus metum inducẽtibus de amissione boni iam habiti, cuiusmodi sunt persecutiones in personis, vel rebus iam possessis. Dicit ergo: Omne gaudium, i. celeste gaudiũ, quod includit in se perfectionẽ eminentius ois boni gaudiij.

1 Existima, fratres mei. Finaliter consequi.
2 Cum in tenta i nes varias incideritis. Si fortiter eis resisteritis.
3 Sciens quod probatio fidei vestra. In persecutionibus, per quas declaratur homo fideliter adhærere Deo, quando per aduersa quæcunque non separatur ab eo.
4 Patientiam operatur. Nam per eam sufferentiam frequentatam virtus patientiæ acquiritur, per quem quidem habitum sufferentia fit talium, quæ primo erat sibi difficilis.
5 Patientia autem opus perfectum habet. In persecutionibus enim illud quod primo occurrit sullinenti, est tristitia, ex hoc vterius infargit ira, quæ est appetitus vindictæ contra persequentem, & tertio odium. Virtus autem patientiæ aufert tristitiam istam, vt pater ex dictis, & sic præscindit radicem duabus alijs, quia qui non irascitur contra persequentem, nec odit eum, ideo bene dicitur q̄ in hoc habet opus perfectum, propter quod subditur.

6 Vt sitis perfecti, & integri. Quia qui bene resistit tentationibus illis, de facili resistit alijs, vt supra dictum est.
7 In nullo deficientes. Quia sicut supra dictum per hoc euitantur vitia, non solum, sed etiam acquiruntur oppositæ virtutes.
8 Si quis. Hic consequenter docet resistere tentationibus in casibus dubijs: tentatur enim quis aliquando de aliquo perpetrando quod ignorabat esse illicitum, & aliquando de malo sub specie boni, propter quod ad resistendum tentationis in huiusmodi casibus necesse habet ab alio dirigi. Infalibile vero directiuum, est ipse Deus, qui non deficit ad se veraciter recurrentibus, quæ si natura nõ deficit in necessarijs, multo minus auctor naturæ, propter quod tales dirigit per seipsum, vel per ministerium, sicut pater Act. 10. de Cornelio: ad cuius directionem misit Petrum. Ideo dicit Beatus Iacobus: Si quis autem vestrum indiget sapientia; Quod contingit in dubijs.
9 Postulet a Deo, &c. Nam omnibus hominibus dat bona naturæ, quæ sunt magna valde, & super hæc se disponentibus dat bona gratiæ, quæ sunt maiora, & perseverantibus bona gloriæ, quæ sunt maxima.
10 Et non improperat. Scilicet, gratis: nam frequenter ingratis Iudæis improperauit per Prophetas beneficia eis exhibita in exitu de Aegypto, in deserto, & in terra promissionis.
11 Et dabitur ei. Nam petitio semper exauditur, quando fit pie, pro se, & perseveranter.
12 Postulet autem in fide. Iesu Christi.
13 Nihil hæsitans. De diuina potestate, ac etiam voluntate dandi petentibus debite, scilicet, piæ pro se, & perseveranter.
14 Qui autem hæsitat. De potestate, vel voluntate diuina.
15 Similis est fluctui maris. Quia est instabilis non habens mentem in Deo stabilitẽ fixam.
16 Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. De pertinentibus ad bona gratiæ, quia naturæ bona sunt bonis, & malis communia, Matt. 5. g. Qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, &c. Si autem aliquis hæsitet de proprio defectu in petendo, dubitans ne petat insufficienti modo, pro tali hæsitatione non impeditur suæ postulationis exauditio; sed hæsitans de Deo impeditur. De quo adhuc subditur.

A * Occumenius. Aufer igitur a reipso omnem animi duplicitatem, neque omnino cum aliquid a Deo petis, animo vacilles dicendo, apud teipsum. Quo possum a Deo quippiam petere, & accipere, q. totus in ipsum peccauerim? Ne hec cogites, sed ex toto corde conuertere ad Dñm, & pete ab ipso sine hæsitatione, & cognosces multitudinē misericordiæ eius, q. nequaquam te delectat, sed petitionem animæ tuæ complebit;

† humiliatio

† herbæ

Vir duplex quis dicatur.

Bedæ.

Non est enim Deus, si cut homines, qui mutuarum iniuriarū meminērūt, sed ipse obliuiscitur iniuriæ, & miseretur creaturæ suæ.

a Vir duplex. Duplex est, qui genua ad preces flectit, & morden te conscientia de impetratione diffidit. Duplex qui vult gaudere cum seculo, & gaudere cum Deo; qui de bonis quæ agit, nō Deum, sed fauorem quærit; vnde dicitur;

Ecclesiæ. c. Epist. quod dicitur.

Lib. i. c. 9.

præscrip. A. de g. c. 39.

Ly. Stromat.

Væ ingredientibus terram duabus vijs. * Athanasius. Heretici Eusebiani mutato animo, tāquam ad vomitum regressi sunt. Et quomodo non odio digni sunt, qui nunc tandem contradicunt (decretis Concilij Niceni, de consubstantialitate Filij cum patre,) eosque quos prodiderunt, duces suæ hæresis habere volunt: homines nimirum tales, quales Diuus Iacobus duplices corde, & instabiles in omnibus vijs appellat, nunquam vnā eandemque sententiam, sed alias aliam fouentes, dictaque sua nunc laude, nunc vituperio prosequuntur, vt quod iam probauerunt, a vestigio damnent?

* Irenæus. Cum sint duo, vel tres (hæretici) de eisdem non eadem dicunt, sed & rebus, & nominibus contraria respondent.

* Tertull. A regulis suis variant inter se, dum vnusquisque pro suo arbitrio modulatur quæ accipit, &c.

b Glorietur autem frater humilis, &c. * Tertull. Quod fratres nos vocamus, non alias infamant (ethnici) quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est. Fratres autem vestri sumus, iure naturæ matris vnus. Fratres dicuntur & habentur, qui vnum spiritum biberunt sanctitatis, qui de vno vtero ignorantia, eiusdem ad vnā lucem expauerunt veritatis.

* Clemens Alexandrinus. Fratres nos omnes esse, vt pote vnus Dei, & vnus Magistri, alicubi Plato dicere videtur hoc modo. Qui in ciuitate esis, omnino fratres esis, & car.

C Diues autem. Diuitem vocat qui totam spem in diuitijs ponit. non nocet habere diuitias, sed amare. Diues autem. gloriatur ironice. Q. nun debet gloriari in sua gloria qua superbit, & alios opprimit, quia finienda est, & humilianda in inferno. Vel, Glorie in humil. sua. id est, non superbia, sed humiliet se subseruendo alijs de diuitijs.

d Quoniam

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vir duplex animo. Nunc Deo adhærens, nunc mundo.
- 2 Inconstans est in omnibus vijs suis. Id est, operibus suis, nihil ducens ad perfectum.
- 3 Glorietur. Postquam Beatus Iacobus induxit ad resistendum persecutionibus: hic consequenter concludit intentum, scilicet quod non solum sunt sustinendæ patienter, sed etiam gaudenter propter præmium secundum quod dicit Saluator Matt 5 a. Beati esis, cū maledixerint vos homines, & persecuti vos fuerint, &c. Sequitur: Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Et hoc est quod dicitur: Glorietur autem frater humilis. id est, abiectus, & depressus.
- 4 In exaltatione sua. In cælestibus futura.
- 5 Diues autem in humilitate sua. Ironica est locutio, vt dicit Glosa. cui concordat sequens litera, cum dicitur.
- 6 Quoniam sicut flos scæni transibit. Ita cito deficiet eius potentia. Et ponit exemplum sensibile, dicens.
- 7 Exortus est enim Sol cum ardore. Existens in Cancro, vel Leone.
- 8 Et aefecit scænum. Quia deficiet eius vigor, & decor. Et applicat

d Quoniam sicut flos scæni. Iustus vt palma floret. In iustus vt fœnum: quia ille manet, hic cito transit. Flos iusti spes quæ fructum expectat, radix iusti charitas quæ immobilis manet. Mali radix cupiditas, flos delectatio temporalium.

e Exortus enim Sol cum ardore, &c. * Ambrosius. In generum specie, & in uicentis herbæ mundice; imago est vitæ humanæ, & naturæ nostræ speculum elucet. Viret enim gloria humanis in carne, tāquā flos scæni, & quæ putatur esse sublimis, exiguā quasi herbæ est præmatura vt flos, caudica quasi scæni. Hoc die videas adolescentem validum, pubescentis ætatis virtute florentem, gratia speciei suauitatis colore: crastina die tibi facie, & ornatu mutatus occurrit. Quod pridie tibi lautissimum decore formæ gratum visus est, alio die miserædus apparet, ægritudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut crudelitas vexat, aut vinum erumpunt, aut senectus debilitat, aut delitiæ eneruant, aut luxuria decolorat, &c.

a Quis hæsitat non accipit, qui hæsitat duplex est, & duplex non accipit. **b** Facile aduersis terretur, & prosperis iriatur, vt a veritate diuertat.

a quid à Domino. Vir duplex animo inconstans est in omnibus vijs suis. **b** Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, diues autem in humilitate sua: quoniam sicut flos scæni transibit. Exortus est enim Sol cum ardore, & arefcit scænum, & flos eius decidit, & decor vultus eius depellit. Ita & diues in itineribus suis marcescet. † Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur.

a Facili pauper, & depressus inter malos, hanc humiliatorem intelligat apud Deum exaltationem. **b** Cito gratiam suam amittit.

a Hæc gloria. **b** Vere est flos cito transit, quia. **c** Iustus Christus.

a Tunc. **b** Decidente flore tota pulchritudo scæni perit. **c** Honor seculi, amici, & talia.

a In actibus peribit, quia iter Domini rectum negligit. **b** Vere debetis pati tentationem.

a Quia per exercitium tentationum probatur in fide perfectus: propter quod etiam tentatur. **b** Vere fidelis per tentationem.

a Vt triumphatores. **b** Per Prophetas, & Apostolos. **c** Non mundana.

a Cum tentatione interiori capiatur. **b** Quasi Deus immutat malas cogitationes.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17

tudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut crudelitas vexat, aut vinum erumpunt, aut senectus debilitat, aut delitiæ eneruant, aut luxuria decolorat, &c.

f Diues in itineribus suis. Viæ diuitis temporalia, quibus beatificatio quærit, quæ cito destruentur. Ardor Solis, aduentus seu iudicis; vel in morte cuiusque improuisus, vel in iudicio communiter. In quo iustus, vt arbor fructifera manebit.

g Beatus vir. Quia difficile est hortari ad contemptum mundi, subdit de magnitudine præmij; Beatus vir, &c. Non solum verbera, & carceres debetis pati, sed & amissionem rerū temporalium quæ sunt viles, & transitorie, & amatores earū puniendæ.

* Athanasius. Memores quomodo Arriani sese primo aduersus Beatum martyrem Petrum, deinde contra magnum Achillam, postremo contra Beatum Alexandrum gesserunt modo persequendi mei, occidendique occasiones solerti aucupantur, id enim sciunt nec quiescere possunt, (tanta e auditas sanguinis nostri effundendi) verum eius rei mihi nulla cura. Scio enim & præmium his qui sustinent tentandum esse a Salvatore, & quod vos vbi sustinueritis, habebitis gloriam, qua dicere licebit; Fidem seruauimus. Receptis aut coronam vitæ, quæ repromisit Deus diligentibus se.

h Nemo cum tentatur. Hactenus de tentationibus exterioribus, nunc de illis quas interiori instigante diabolo, vel etiam fragilitate nature toleramus. Vbi etiam illorum errorem destruit, qui dicebant malas cogitationes, sicut & bonas a Deo nobis inspirari, & hominem quasi ex necessitate peccare.

i Quoniam a Deo tentatur. Exteriori tentationem immittit Deus ad probationem suorum, interiori vero quæ se concipitur furtum, adulterium, homicidium, non immittit Deus.

* Augustinus. Est tentatio adducens peccatum, qua Deum neminem tentat: & est tentatio per fidem, qua Deus tentare dignatur. Ioan. 6. Hoc autem dicebat tentans eum.

* Idem.

cat ad propositum, dicens.

- 9 Ita & diues in itineribus suis. Scilicet potentia, & gloria.
- 10 Marcescet. s. in morte, & etiam aliquando ante mortem.
- 11 Beatus vir. In spe.
- 12 Qui suffert tentat. Ita quod non vincitur ab ea, sed vincit.
- 13 Quoniam cum probatus fuerit. Sicut aurum in fornace.
- 14 Accipiet coronam vitæ. Et tunc erit beatus in re.
- 15 Quam repromisit Deus diligentibus se. Quia nihil est acceptum Deo, nisi fiat ex charitate. 1. Corinth. 13. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, &c. Sequitur: Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.
- 16 Nemo cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur. Hic consequenter circa prædicta remouet errorem duplicem. Secundum remouet, ibi: Nolite itaque: Circa primum sciendum, quod quæ potentia animæ sunt a Deo, & actus earum, ideo dixerunt: qui, quod tentatio inducens ad malum est a Deo, ita quod Deus est actor mali culpæ, volentes per hoc peccata sua excusare, propter quod remouet hoc, dicens: Nemo cum tentatur, id est, per tentationem ad peccatum inducitur.
- 17 Dicat quoniam a Deo tentatur. Quoniam hoc est falsum.

Deus

A Idem. Est tentatio quæ probat, de qua dicitur. Tentavit Deus Abraham. Tentatio vero illa de qua Iacobus loquitur, non intelligitur nisi qua quisque peccato implicatur.

a *Vnusquisque tentatur.* Duo sunt genera tentationū. Vnum quod pbat, secundū quod tētauit Deus Abraham, Aliud quod decipit, secundū quod Deus neminem tentat. Cum super fundamentum, lignum, fœnum, stipulam ædificamus, diabolus super ponit incendiū. Audi ficemus aurum, argentum, lapides preciosos: & tentare non audet, nec tamen omnino desistit, sed sedet in oculis, vt interficiat innocentem.

B Aug. Tribus modis tentatio agitur suggestione hostis, delectatione, vel etiam consensu nostræ fragilitatis. Quod si suggestioni non consentimus, tentatio nobis ad victoriam prouenit. Si suggestio illicit delectando offendimus, sed nondum mortem incurrimus. At si delectationem concepti facinoris in corde sequitur partes prauæ actionis, iam nobis mortis reis victor hostis abscedit.

Diuersa intentione tentat Deus, & diabolus; Diabolus tentat, vt tentatum in tristitiam mittat, in amaritudinem, in murmurationē contra Deū, & in desperationē. Deus tentat, vt homini suam infirmitatē agnoscenti, & confitenti, in sola spē diuinæ misericordiæ constare fortitudinē ostēdat. vnde: *Nam virtus in infirmitate cognoscitur, siue perficitur.* Et in Psal, *Infirmata est, tu vero perfecisti eam.* In tentationibus tristitia repellitur gaudio. In successibus autē superbia timore deprimitur.

2 Bernardus. Quod scriptum est, vnusquisque tentatur a propria concupiscentia abstractus, & illud: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam; & illud Apostoli, Inuenio legem in membris meis, &c. Putari possunt cogere voluntatem, & præripere libertatem. At vero quantislibet quis intus foris ve tentationibus vrgeatur, libera profecto semper quantum ad arbitrium spectat, voluntas erit: libere quippe de suo nihilominus consensu iudicabit.

3 Cyrillus Alexandrinus. Voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit, & feruens cupiditas ad delicta solet illucere, quæ ante peccandi actum insidet, & mentis consensum arripit, persuadens facile hac via veniendum nobis esse quo gliscimus. Quod discipulus Christi verum ostendit, dicens; Vnusquisque a sua cupiditate distractus, atque seductus tentatur. Cupiditas deinde postquam conceperit, parit peccatum. Vides quomodo ex cupiditate improbitas ortū ducit. Vides quomodo ex voluptatis semine delicta producuntur.

4 Augustinus. Mortem sine, si peccatum non sinas. Noli consentire concupiscentiæ tuæ. Nō est vnde cōcipiat nisi de te, consensisti: Quasi concubuisti in corde tuo. Surrexit concupiscentia,

scientia, parit peccatū, quod generat mortē. Ergo ne abstracta a concupiscentia tua, negate illi. Noli eā sequi, illicita est, lasciuia est, turpis est, alienat te a Deo. Noli dare consensionis ample xū, ne plangas partū: quia si cōsenseris, concipis. Nondum times peccatum? Time quo: perducit peccatum. Dulce est peccatū, sed amara est mors, &c.

1 b *Generat mortem.* Sicut qui tentatus superat præmia vitæ, ita qui concupiscentiis illectus superatur, merito ruinam mortis incurrit.

7 c *Omne datum optimum, & omne donum perfectum.* Ostenso, qd vitia non a Deo nobis, sed a nobis sunt, econtra ostēdit, quia quid-

10 *quid boni agimus, nō a nobis, sed a Deo est.* vnde patrem luminū vocat, id est, authorē omnium spiritualium donorum. Datum re-

11 *fertur ad naturam, donum ad gratiā, & datum ipsi homini donum gratiæ solet ascribi.* Sed & bonum natura a Deo est. In baptismo gratiam datum optimum, & in datione Spiritus sancti donum perfectum potest intelligi.

12 *3* Cyrillus Alexandrinus. Quoniam diuini ingenij est Deū cognoscere, ad id nemo peruenitur qui a Deo patre cognitionem non acceperit, nec id iniuria. Si enim omne datum optimum desursum est, &c. quomodo cognitio Christi dextere patris munus non erit? Aut quomodo veritatis perceptio, summa gratiarum omnium non erit?

13 *4* Idem. Quemadmodū ramis arborū a radice qualitas nutrimentūq; præbetur, sic spiritualium virtutē fructū ab eo nobis cōcedi. Omne namq; bonū, non a nobis, sed diuinitus datum habemus; Deo autē nihil datur. Ipse enim origo omnium est, ideo radix, & quasi vitis est Christus, nos autē palmities.

14 *5* Fulgentius. A Deo emanat totius bonæ voluntatis non tantum principium, sed & perfectio. Neque enim Iacobi Apostoli prædicatio potest aliqua argumentatione cassari, D. Omne datum optimum, &c. Nec quicquam hominum, siue ad cogitandū, siue ad operandū quodcunque bonū potest idoneus, nisi fuerit munere gratuito diuinæ opitulationis adiutus. Deus est enim qd operatur in suis, & velle, & perficere.

15 *6* *d* *Nec vicissitudinis.* Lumen eius aliqua umbra non intercedit, ut aliqua mala immittat, sed semper bona lucis dona in nobis aliquando sunt dona Dei, quæ superuenientia obumbrant peccata, quod non in Deo.

16 *7* Aug. Cognoscimus nihil natura est immutabile, nisi solū Deū patrē, & filiū, & spiritū sanctū, qd mutari nō potest a bono.

17 *8* Hieron. Nec Angeli, nec animæ ex seipsis perfectam habent immortalitatem, quia per gratiam eam possident.

18 *9* Gregor. Natura angelica, & si contemplationi authoris inherendo in statu suo immutabilis permanet, eo tñ ipso quo creatura est, in semetipsa vicissitudinē mutabilitatis habet.

19 *10* *BOE-*

20 *11* *in uerbum, qd Deus sit actus peccati valet, quia actus peccati in quantum actus est aliquod bonum. & ideo reducit in Deum, sicut in causam primam efficientem, sed in quantum malus, est priuatio, nec habet causam efficientem, sed deficientem, s. malitiam voluntatis, vel eius defectum, sicut motus claudicationis est a virtute gressiua effectiue, deformitas autem talis motus est ex curuitate tibiæ.*

21 *12* *10* Nolite, Hic remouet secundū errorē; Quia sicut dixerunt aliqui Deum esse authorē peccati, vt dictum est, si a alijs dixerunt bonum meriti esse ab homine, s. Pelagiani, dicentes hominem sine gratia posse vitam eternā mereri, quod remouet di. Nolite errare. Et subdit in quo.

22 *11* *Omne.* Quod est bonum meritorium, faciens hominem vitam æterna dignum.

23 *12* *Et omne donum perfectum, i. bonum gloria.*

24 *13* *Desursum est.* Et non est ab homine, quia bonum meritorium excedit proportionem nature creatæ, sicut & finis ad quem ordinatur, secundum illud. 1. Corinth. 2. b. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c.

25 *14* *Apud quem.* Immutabiliter enim facit mutabilia, sicut noster intellectus immaterialiter intelligit materialia, vnde dicit Boethius de consolat. immobilis manens dat cuncta moueri. & idem declarat Philosophus 8. T. Physicorum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Deus enim intentator malorum est. Sed bonorum tamen, sicut dicitur Genes. 22. a. Tentauit Deus Abraham, vt eius obedientiam innotesceret alijs, & daretur eis in exemplum.
- 2** Ipse enim neminem tentat. Inducens eum ad peccandum.
- 3** Vnusquisque vero tentatur. Tali tentatione ad peccatum inducente.
- 4** A concupiscentia sua. Inordinata, propter quod dicit August. 14. de ciuit. Dei; quod amor sui vsque ad contemptum Dei facit ciuitatem diaboli; ad quā pertinet homo per peccatum generaliter, ideo amor sui tendens ad contemptum Dei, qui est idem quod concupiscentia inordinata, est causa omnis peccati, & subditur processus cum dicitur.
- 5** Abstractus, & illectus. Quia primo insurgit complacencia, seu delectatio absque consensu perfecto, & tunc adhuc stat in terminis peccati venialis.
- 6** Deinde concupiscentia cum conceperit, i. inualuerit.
- 7** Parit peccatum. Inducens ad consensum perfectum.
- 8** Peccatum vere cum con. suc. In opere exteriori;
- 9** Generat mortem. Nam inducit ad reiterationē, & consuetudinē, ad quā sequitur obstinatio, quæ est mors animæ. Nec argumentū inducitur,

in uerbum, qd Deus sit actus peccati valet, quia actus peccati in quantum actus est aliquod bonum. & ideo reducit in Deum, sicut in causam primam efficientem, sed in quantum malus, est priuatio, nec habet causam efficientem, sed deficientem, s. malitiam voluntatis, vel eius defectum, sicut motus claudicationis est a virtute gressiua effectiue, deformitas autem talis motus est ex curuitate tibiæ.

10 Nolite, Hic remouet secundū errorē; Quia sicut dixerunt aliqui Deum esse authorē peccati, vt dictum est, si a alijs dixerunt bonum meriti esse ab homine, s. Pelagiani, dicentes hominem sine gratia posse vitam eternā mereri, quod remouet di. Nolite errare. Et subdit in quo.

11 Omne. Quod est bonum meritorium, faciens hominem vitam æterna dignum.

12 Et omne donum perfectum, i. bonum gloria.

13 Desursum est. Et non est ab homine, quia bonum meritorium excedit proportionem nature creatæ, sicut & finis ad quem ordinatur, secundum illud. 1. Corinth. 2. b. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c.

14 Apud quem. Immutabiliter enim facit mutabilia, sicut noster intellectus immaterialiter intelligit materialia, vnde dicit Boethius de consolat. immobilis manens dat cuncta moueri. & idem declarat Philosophus 8. T. Physicorum.

OETHIVS.

A

O qui perpetua mundum ratione gubernas Terrarum, calique sator, qui tempus ab euo. Ire iubens, stabilisque manens, das cuncta moneri. &c.

a Voluntarie. Omne bonum est a Deo, & non meritis vestris ad hoc accessistis, sed sola gratia diuinae voluntatis. b Ut simus initium, &c. Nec per hanc generationem putemus nos esse quod ipse est, sed quendam principatum in creaturis adoptione nobis concessit. Vnde alius translator, vt simus primitiæ creaturarum eius.

Primitiæ que sunt creaturarum.

Aug. in Ps. 119. Hugo a S. Vic. de iustit. moral. cap. 6. Ro. 2. d.

c Sit autem omnis homo relox ad audiendum. Supra monuit ad tolerantiam tērationum, deinceps instruit moralibus præceptis. Primo admonet aurem accommodare docenti, sero os aperire ad docendum, quia stultum est quod non didicit homo alijs prædicare. Qui ergo sapientiã diligit, primo hãc a Deo postulet, dehinc magistrum veritatis inquirat, & linguam non solum ab otiosis sermonibus coerceat, sed etiam a veritate prædicanda quam nuper acceperat. vnde Salomon; Tempus tacendi, tempus loquendi. Quia, tutius veritas auditur quam prædicatur.

Ecl. 3. b

d Tardus ad iram. Non temere, & sine causa irascatur, vel contra subditos peccantes, vel contra quoslibet fratres, vel contra felicitatem malorum, quia maturitas sapientiæ non nisi tranquilla mente percipitur. Et qui iratus iudicat, etiam si iustitiam iudicat, tamen diuini examinis iustitiam, in qua perturbatio non cadit, non potest imitari.

1. s. Moral. c. 30.

e Gregorius. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, concordia rumpitur, lux veritatis amittitur, Spiritus sancti splendor excluditur, iræ stimulus accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur amici.

1. 1. de ira.

f Seneca. Ut furentium certa indicia sunt audax, & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquieta manus, color varius, crebra suspiria, ira irascentium eadem signa sunt. flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, æstiuans ab imis præcordijs sanguis, labia quatuntur, dentes cõprimuntur, subriguntur capilli, spiritus stridens, articulorum sonus, gemitus, mugitusque, sermo præruptus, cõplosæ manus, humus pulsata pedibus, & totum concitum corpus, &c.

C

g Propter quod abijcientes omnem immunditiam. Monuit ad ingrendã doctrinã, ad quam suscipiendam, & vt in ea possint proficere,

Ira duplex.

- 1 Nec vicissitudinis obumbratio. Nam in eo sunt plures actus intelligendi, & volendi sibi succedentes, sed vnico actu simplicissimo, & aeterno intelligit, & vno se, & omnia alia.
2 Voluntarie enim genuit nos vir. Id est, per verbum incarnationum, quod est ipsa veritas, Ioan. 1. 2. a. Ego sum via, veritas, & vita.
3 Ut simus initium aliquod creaturæ eius. Quantum ad esse gratiæ quod hic inchoatur, & in celo perficitur, quia gloria est gratia consummata.
4 Scitis fratres. Postquam Beatus Iacobus induxit fideles ad resistendum tentationi, hic consequenter eos inducit ad acquiescendum veritati, & primo eam deuote audiendo, & secundo opere adimplendo, ibi: Estote autem. Circa primum dicit; Scitis fratres mei dilectissimi. Id est, scire debetis quod subditur.
5 Sit autem omnis homo velox ad audiendum. Veritatis verbum.
6 Tardus autem ad loquendum. Nam hoc pertinet ad Doctōris officium, ad quod se ingerere est presumptuosum.
7 Et tardus ad iram. Nam ira quæ est per vitium, oculum mentis excæcat, & ira quæ est per zelum, ipsum aliquando perturbat, vt dicit Gregorius in quinto Moralium.
8 Ira enim viri. Quæ est per vitium.

proficere, hortatur ad munditiam corporis, & animæ. Qui non declinat a malo, non potest bonum facere.

f Insitum verbum. Quod vestris cordibus prædicando imponimus, vel verbum quod in situm, & seminatũ est in die redēptionis, quãdo vos genuit Deus: nũc perfectius suscipite, & operib. implete, quod in mysterio tenetis.

a Per quam regenerati in filios lucis.

b Trius filios tenebrarum. c Doctrinã Euangelij.

a dinis obūbratio. Volūtariè enim genuit nōs verbo verita-

a Ad hoc.

Quod a vobis habuistis ad vultu labi, a Domino superna gratia illustrati.

b tis, vt simus † initium aliquod creaturæ eius. † Scitis fratres

Et vt initium creaturæ ad quod genit est a in vobis perseueret. A Doctōribus veritatis.

c mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audien-

a Ne ante tempus præsumat docere.

d dum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.

a Iracundus, & si apud homines, apud Deum non est inillus. b Quia. c Quia attenti debetis esse ad audiendum.

e Irã enim viri iustitiam Dei non operatur. † Propter quod

a In exterioribus. Animæ, & corporis. b Secundum malos homines abundantes in diuitijs. c Malitia propria ad interioris hominis præuocem respicit.

abijcientes omnem immunditiam, & † abundantiam mali-

a Contra iram. c Cum magno honore. Et non solo auditu suscipite, sed etiam opere implete, quia non auditores, sed iusti sunt, sed factores.

f tiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod po-

a Et si in corpore tentationes, vel etiam mortem patimini. Operet.

g test saluare animas vestras. † Estote aut factores verbi, & nō

Sine operibus. a Si per solum auditum saluandos vos putatis.

auditores tantũ fallerēs vosmetipsos. Quia si quis auditor

h est verbi, & nō factor, hic cõparabitur viro cõsiderãti vul-

rare in scripturis quasi in speculo vultum natiuitatis, qualiter homo sit natus, quam fragilis, vel quid futurus, quam breuis æui, in quantis miserijs positus: compunctionem magnam, & voluntatem pœnitendi contraxit, & statim aliqua tentatione seductus, obliuiscitur compunctionis, & ad peccata redit. Cuius inconstantia comparat, qui libenter verbũ audit, & implere negligit. Et est similitudo inter illum qui sponte sua sine doctore se ad scripturas complicuit, & illum qui ab alio scripturas audit cum neuter impleuerit.

Puer cum nascitur, vagit, per quod indicatur dolor anime quod in vita intrat ad miserias carnis, quem dolorem postea obliuiscitur, consueta illecebris carnis.

* Augustinus. Mandata Dei siue cum leguntur, siue com memoria recoluntur, tanquam speculum intuumdum est secundum Apostolum Iacobum dicentem, Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis sue in spec. &c. Talem se Dauid vult esse, vt inspiciat tanquam in speculum mandata Dei, & non confundatur, quia non auditor eorũ tantum vult esse, sed factor: propterea optat dirigi vias suas ad custodiendas iustificationes Dei.

* Bernardus. Euangelium, speculum veritatis nemini blanditur, multum seducit, talem in eo se quisque reperiet qualis fuerit, vt nec ibi timore trepidet vbi nō est timor, nec lateat cũ male fecerit. Sed quid dicit scriptura? Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur, &c. Nos aut fr̄es, cõsideremus nosmetipsos in ea quã audiimus sacri Euangelij lectione, vt proficiamus ex ea, & corrigamus si qua in nobis deprehendimus corrigenda.

In

NICOLAUS DE LYRA.

- 9 Iustitiam Dei non operatur. Minus dicit, & plus significat, nam ira quæ est per vitium, non solum iustitiam omittit, sed etiam frequenter ad faciendum iniustitiam inducit. Consequenter prepositum concludit, dicens.
10 Propter quod abijcientes omnem immunditiam. Corporis, & animæ, quæ intellectum hebetat.
11 Et abundantiam malitiæ. i. iræ processum, & augmentum vsque ad opus iniustitiæ, quod intellectum excæcat, vt dictum est.
12 In mansuetudine suscipite. i. verbum fidei, quod debet mentibus inseri humanis. Est autem mansuetudo quedam tractabilitas mentis, propter quod est debita dispositio ad recipiendum impressionem verbi diuini, sicut cerea tractabilitas impressionem sigilli.
13 Estote. Hic consequenter inducit ad acquiescendum veritati, ipsam opere adimplendo. & primo facit præpositum, secundo remouet epopositum sibi; Si quis autem. Circa primum dicit; Estote autem factores verbi, & non auditores tantum. Præcepta enim diuina saltem in pluribus sunt de operabilibus, & ideo non sufficit audire, sed requiritur opus. Propter quod dicit Philosophus 1. Ethic. quod illi qui attente medicos audiunt, sed nihil faciunt eorum quæ dicunt. Et sicut isti non habent corpus bene curatum, sic nec illi animam. prope quod de tali auditore subditur.
14 Hic comparabitur viro cõsideranti vultum natiuitatis. Id est, vultum suum corporalem in quo natus est.

9 Iustitiam

In

a In lege perfecta. Legem perfectam libertatis, gratiam uocat Evangelii, quae perfecte liberos facit a seruitute timoris. qui legem tenebant in timore seruiebant. Quisquis eam transgrediebatur, sine miseratione lapidabatur. Haec lex neminem ad perfectum perduxit, quia etsi cogebat timore seruire, non dabat gratiam, ut compleretur amore, & a poenis inferni non poterat liberare. sed charitas quae datur in Evangelio. *Mittit foras timorem. & ducit ad vitam.*

b Si quis autem putat, monuerat ut uerbum Dei non solum audirent, sed etiam implerent: nunc ut undique munitos reddat, addit nil valere haec omnia, nisi etiam lingua refrenetur a detractio nibus, mendacijs, blasphemijs, stultiloquijs multiloquio. *Quia cor rumpunt bonos mores colloquia praua.*

* Lactantius. Hac conditione gignimur, ut generanti nos Deo, iusta & debita obsequia praebamus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur. hoc vinculo pietatis obstricti, Deo religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit, &c. Diximus nomen religionis a vinculo pietatis esse deductum, quod hominem sibi Deus religauerit, & pietate constrinxerit quia seruire nos ei, ut Domino, & obsequi, ut patri necesse est. * Hier. ipsa religio a religando, & in fascem Domini vinciendo nomen accepit.

* Beda. pulchre addidit, *apud Deum, & patrem.* quia sunt qui hominibus religiosi videntur, cum a Deo habeantur profani. *Vnde*

Vnde & Salomon ait. *Est via quae videtur homini recta, nouissima autem eius deducunt ad mortem.*

c Non refrenans linguam suam. &c. * August. Verboritas quid aliud est, quam semen quod fructum non facit? O verbose, erubescere, & considera tuam miseriam. Quid. n. aliud

es, quam sal infatuatum, quod ad nullum valet condimentum? Vere infructiferus es, & facis infructiferos, quae te libenter audiunt. O verbose, mendax, qui veritatem raro dicere voluisti. O loquax, cognosce te ipsum, nam loqui nunquam erubescis, nec confideras quid, sed quantum dicere possis, &c. O artifex mendaciorum, o faber fabularum, lege quod dicitur. *Quia uir linguosus non dirigitur super terram. O monache, & tu diligenter attendas. Qui non refrenat linguam suam, huius vana est religio &c.*

d Religio munda. Quia dixerat factor operis beatum, nunc quae facta maxime placeant dicit. misericordia, & innocentia. Nam in eo quod pupillos, & viduas visitare iussit, cuncta quae erga proximum agere debemus insinuat. Quod immaculatos a seculo nos iubet custodire, vniuersa in quibus nos castos obseruare decet, ostendit. In quibus sunt, & ea quae supra obseruare monuit, ut tardi ad loquendum, tardi ad iram.

e Et immaculatum se custodire, &c. * Bed. per seculum intelligit mundum, seu omnia quae sunt in mundo, ut sunt concupiscentia carnis, & oculorum, & superbia uitae. *Supra. eo. c. 1. lo. 1.*

tum natiuitatis suae in speculo. Considerauit enim se, &

abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in lege perfectae libertatis, & permanferit in ea non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Si quis autem putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Religio munda, & immaculata apud Deum & patrem haec est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo.

a Non in auditu. **b** In futuro, & si hic miser. **c** Non solum sitis factores uerbi, sed & linguam refrenate.

a Per fidem quam habet per opera fidei. **b** Non intelligens se punicudum pro peccato linguarum. **c** Inutilis, non munda.

a In cordis inuentione. **b** Operis executione. **c** Qui non fallitur in discernendo, sicut homines & qui filijs proconsult, & retribuit.

a Succutere. **b** Qui earent praesidio patrum, & maritorum, de quibus dicitur quamdiu feceritis uni de his fratribus meis minimis, mihi feceritis.

a In tempore necessitatis. **b** Qui mundum diligit, immaculatum se a seculo non custodit.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In speculo. In quo videtur umbratice, & imperfecte propter quod talis consideratio paruam, aut nullam facit impressionem. Sic est de auditu praecceptorum Dei sine operatione.

2 Qui autem perspexerit in lege perfectae libertatis. i. in lege Evangelica, quae dicitur lex libertatis: Tum quia est lex amoris. lex autem vetus fuit lex timoris. Aug. in lib. contra Adamantium. Differentia legis, & Evangelij, timor, & amor. timor autem respicit conditionem seruilem, amor autem liberam. Tum quia lex noua liberat a seruitute legis veteris, & onere, ut frequenter dictum est supra.

3 Et permanferit in ea. Secundum eam uiuendo.

4 Hic beatus in facto. Id est, in opere suo.

5 Si quis. Hic consequenter remouet oppositum, quia aliqui uolent

bant uiuere otiosi, credentes quod eis sufficeret ad salutem susceptio fidei propter quod hoc improbat di. Si quis autem putat se religiosum esse. Id est, perfectum Christianum.

6 Non refrenans linguam suam. *Ita dandose quod hoc credere sibi sufficit ad salutem.*

7 Sed seducens cor suum. *Per falsam opinionem.*

8 Huius vana est religio. *Quia non inducit ad finem debitum, sicut medicina vana quae non inducit sanitatem.*

9 Religio autem. *Scilicet, Christiana.*

10 Munda, & immaculata apud Deum. *id est, accepta apud Deum.*

11 Haec est: visitare pupillos. *i. exercere se in operibus misericordiae erga proximum, & in operibus munditiae erga seipsum.*

ADDITIO I.

In cap. 1. vbi dicitur in postil. *Omne gaudium. i. coeleste gaudium. Ratio autem huius dicti: Omne gaudium estimat fratres, &c. Declaratur in glo. vbi sic dicitur: Non est Christianae dignitatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in caelo, boni nihil in mundo. Sed spe illius boni ad quod tenditis quidquid in via contingat, gaudere debetis. haec in glo.*

ADDITIO II.

In eo. cap. 2. vbi dicitur in postil. *Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, &c.*

Licet hoc quod dicitur. *Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, tardus ad loquendum.* Satis proprie intelligatur de auditu a docente

docete, & homini, tamen uideatur hoc documentum se extendere ad alias colloctiones humanas, in quibus homo prius debet audire, quam loqui, iuxta illud Prou. 18. c. *Qui ante respondet quam audiat, stultum se demonstrat, & confusione dignum.* Et haec expone magis concordat litterae sequenti, cum dicit. *Et tardus ad iram.* Ex locutionibus enim inordinatis consueuit ira prouocari magis quam ex hoc quod quis se ingerat officio doctoris.

ADDITIO III.

In eo. ca. 3. vbi dicitur in postil. In speculo in quo videtur umbratice, & imperfecte.

Super illud: *Hic comparabitur uiro consideranti vultum natiuitatis suae in speculo.* Gl. Sicut talis considerans non rem, sed solum umbram videt, sic ille qui habet solum umbram uerborum, non corpus operis.

CAP. II.

Ratres mei. Ostendit, quod hi quibus scribebar, fide imbuti, sed operibus vacui erant: & elec-

CAP. II.

RATRES MEI Et ut possitis esse immaculati.

elemosynam quam praedicabat, non pauperibus propter aeterna, sed diuitibus propter temporalia commoda faciebant. unde eos redarguit.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

Ratres mei. Postquam Beatus Iacobus informauit fideles ad bene se habendum respectu sui: hic consequenter idem facit respectu proximi. Et diuiditur in duas partes. quia primo inducit fideles ad bene se habendum erga proximum

proximum in collatione boni. secundo in euitatione mali, capit. sequen. Prima in duas: quia primo facit propositum in collatione boni honorabilis. secundo in collatione uilis, ubi: *Sic loquimini.* Ad euidenciam autem primi, duo sunt praemittenda. Primum est, quod sit personarum acceptio. Secundum qualiter habet locum in exhibitione bonorum. Circa primum sciendum, quod aequitas distributiuae iustitiae

A Nolite. Q. Dñs d. uites imitaret ad fidem, & pauperes despiceret. Non ita est, quia Dñs pauperes elegit in hoc m. u. do, & eos fide donauit. Mundus pauperem abiicit, & t. e. co. lit. fides Christi exorta docet, quia omnis gloria d. m. t. u. tan quam flos sem. misericordia in pauperes floret in aeterni.

B Domini gloria. Domini gloria nominat, ut eius iustis obedatur, qui sempiterna gloria remunerat, quid quid pro eius amore pauperio datur. * Occurramus, qui cum respectu personarum aliquid facit, multa macula, multoque probris scriptum replet, proximum dedecore afficiens, ac scriptum etiam ante illum. * Cyrillus Alexand. Cum nos hominem a Deo cognitum, & virtutibus rutilantem, in solam carnem respicientes, ex arrogantia plerumque parui faciamus, quomodo regi omnium contrarii non erimus? quomodo acerbis penas non dabimus, sublimia quantum in nobis est deprimentes, & lucem tenebras, & dulce amarum nominantes? Consideranda est igitur in sanctis gloria sua, considerandi. n. sunt non carne, sed intrinseca gloria. veram plurim: nostrum humilem in hoc mundo uirum, etiam si virtutibus excellat, in solam tamen caducam diuitiarum gloriam iniquis oculis respicientes non recte iudicant, quos Christi Discipulus non iniuria reprehendit, dicens. *Si introierit in conuentu vestro uir, &c.* sed a rebus etiam, ipsi cognoscere possunt, quam amentes, atque insani sint, qui exteriori habitu, non intrinsecis bonis hominem admirantur, &c.

C Tu sede, &c. Tu sta. Aug. Si hanc distantiam sedendi, & stadi ad

ad honores ecclesiasticos referamus, non est putandum leg. ne esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriae. Quos. n. ferat eligi diuitem ad sedem honoris ecclesiae, contempto paupere instructiore, & sanctiore? Si autem de quocumque confessibus loquitur, quis non iuste peccat? Non tñ peccat, nisi cum apud seipsum intus ita iudicat, ut ei tanto melior, quanto diuor uideatur. hoc. n. uidetur significasse, subdēdo, *Nonne iudicatis apud uosmetipsos, & facti estis iudices, &c.*

d Audite. Diligentius attendite, quia non qui diuiores in seculo hi meliores in examine diuino, & ideo non sunt preferendi. nam Deus non diuites, sed pauperes elegit. i. humiles pro contemptu rerum uisibilium, fide autem inuisibilium diuitiarum, mundo despicabiles apparent, sed hos tamen expectatione futuri regni preclaros reddidit, & nobiles.

* Cyrillus Alex. Diuitiarum omnis splendor aduentitiam atque caducam hominibus gloriam adfert. Virtutis autem, & interioris hominis fulgor, proprias, atque naturales adducit diuitias, quae non simul cum ista carne cadere solent, sed animo insunt, & cum ipso euolat apud patrem, apud quem multae sunt mansiones. Non ergo diuitis elatos, nec terrestri gloria quasi flosculos rutilantes, sed eos quos splendore operum ad inextinguibilem gloriam curtere cognoscimus in quibus interior pulchritudo omni uirtutis numero lucet, honorare debemus.

e Non Deus. pauperes elegit Deus; di. Nolite timere pusillus Grex qui

1 gloria, vel opinionis Beda:

1-4 in Jo. c. 4.

11-12.

August. apud Bedam.

Aequitas iustitiae distribuitur.

Honoris exhibitio va.

NICOLAUS DE LYRA.

iustitiae in hoc consistit quod aliqua diuersis tribuuntur secundum proportionem, vel dignitate uisusque. Propter quod si in tali distributione attendatur ad causam propter quam aliquis proportionatur ad tale donum, fit secundum aequitatem iustitiae distribuitur, ut si Cancellarius Parisiensis promoueat aliquem ad magistratum, attendens ad suam sufficientiam scientiae per quam efficiatur proportionatus, vel dignus respectu talis honoris. Si autem attendat ad personam tantum, vel ad aliam quamcumque causam, quae non facit ad hoc quod proportionetur ad talem honorem, ut quia est consanguineus, compatriota, vel ciuis, vel aliquid huiusmodi facit contra aequitatem iustitiae distribuitur, & per consequens peccat: quia non opponitur uirtuti nisi vitium, & tale peccatum uocatur acceptio personae, seu personarum. Contingit tamen aliquam conditionem personae facere eam dignam respectu uirtutis rei, non tamen respectu alterius, sicut consanguinitas facit aliquem dignum, ut instituat heres patrimonij non autem ut detur ei magistratum, vel praelatio ecclesiastica. Circa secundum sciendum, quod honor datur alicui in testimonium uirtutis. 4. Ethic. Et ideo sola uirtus est causa debita honoris exhibendi: & hoc contingit dupliciter. Vno modo uirtus propria, & sic uirtuoso debetur honor. Alio modo uirtus aliena, & sic principes, & praelati sunt honorandi: etiam si sint mali, in quantum gerunt personam Dei, & communitatis cui praesunt. Et eadem ratione parentes, & Domini propter participationem diuinae dignitatis, quoniam Deus est omnium pater, & Dominus. Similiter senes propter signum uirtutis quod est senectus. Et similiter diuites quia maiorem locum obtinent in communitatibus. Si autem solo intuitu diuitiarum honorantur, est acceptio personarum: & sic peccatum, & sic loquitur Greg. homil. 28. Superbia nostra retunditur, quae in hominibus non naturam qua ad imaginem Dei sunt facti, sed diuitias honoramus. His igitur praemissis accedamus ad litteram, in qua Beatus Iacobus excludit a fidelibus personarum acceptionem, per quam indebite honor exhibetur, & sic eos reducit ad debitam honoris exhibitionem. In qua sic procedit: quia primo proponit intentum, secundo inducit exemplum, ibi: *Etenim*. Tertio probat assumptum, ibi: *Audite fratres*. Quarto excludit falsum intellectum, ibi: *Si tamen*. Circa primum dicit.

1 Nolite in personarum. Inducendo ad fidem, vel recipiendo ad eam per administrationem sacramentorum, vel nutriendo in fide per bonam exhortationem cum personarum acceptione. Quod fit quando in istis debita causa non attenditur, si patet ex praedictis,

etis, sed indebita, scilicet attendendo ad propriam quatuor, vel ad alia huiusmodi, propter quae praedicta non debent exerceri. Si autem attendatur ad honorem diuinum, & ecclesiae bonum, & deuotionem recipientis fidem, vel exhortationem, non est acceptio personarum in talibus, si praedicta magis exhibeantur aliquibus quam alijs, secundum maioritatem deuotionis eorum uel honoris diuini, & ecclesiae: Sicut conuersio Constantinae in fidem: ex cuius exemplo ualde multi uenerunt ad fidem, & eius facta est ecclesia promota, & honorata quasi per totum orbem. Sic etiam laborare ad conuersionem, & nutritionem in fide diuitum, & potentum magis quam pauperum, non est personarum acceptio, attendendo ad bona quae ex ipsis prouenire possunt magis, quam ex pauperibus.

2 Domini nostri Iesu Christi gloriae. Id est, fidem Christi qui est Dominus, & dator gloriae, non secundum personarum acceptionem, sed secundum meritum gradus, & proportionem.

3 Etenim si introierit in conuentum. Hic consequenter ponit exemplum ad propositum, de diuite, & paupere ingredientibus congregationem fidelium in ecclesia, & potest dupliciter intelligi. Vno modo de paupere, & diuite infidelibus, qui sunt ad fidem inducendi. Alio modo de paupere, & diuite fidelibus, qui sunt in fide nutriendi. Si igitur pauper infidelis, uel fidelis contemptatur, ut de eius conuersione, & nutritione in fide parum aut nihil curetur, semper est peccatum. Similiter si diues propter diuitias tantum in istis praeponeatur, quia utrobique est acceptio personarum, & in his duobus casibus uidetur loqui Beatus Iacobus. Si autem diues praehonoretur in praedictis paupere non habendo respectum ad diuitias praecise, sed ad bonum quod ex eius conuersione, uel nutritione in fide probabiliter estimatur prouenire, non uidetur esse personarum acceptio, non peccatum, sic intelligenda est ista littera, cum subditur.

4 Et dixeritis. Scilicet, diuiti.

5 Tu sede hic bene. Attendendo ad diuitias praecise.

6 Paupere autem dicatis. Ipsum contemnendo, uel propter paupertatem praecise ipsum minus honorabilem, & amabilem Deo iudicando, ideo subditur: *Et facti estis iudices cogitationum in quarum*.

7 Audite. Hic consequenter probat suppositum, scilicet, quod diues propter diuitias praecise non est magis honorabilis, nec pauper propter paupertatem contemptibilis, & hoc dupliciter. Prima diuina auctoritate, cum dicitur.

8 Nonne Deus. Ut patet de Apostolis, tamen a principio elegit aliquos diuites, ut Zachariam, & Lazarum.

¶ quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Pauperes etiam parentes quorum nutrire officio, elegit.

a Nonne diuites. Apertius ostendit quos diuites superius dixerit. s. illos qui diuitias Christo praeferunt, & ipsi alieni a fide eos quae credunt, per potentiam opprimunt, & ad iudicia potentiorum trahunt. Et est alia causa, quare non sunt eligendi, quia mala inferunt fidelibus.

¶ Ambrosius. Neque omnis sancta paupertas, aut diuitiae criminosa, sed ut luxuria infamat diuitias, ita paupertatem commendat sanctitas.

¶ Idem, Scias non omnes diuites auaros; nec in facultatibus erimen habere, sed in ijs qui uti nesciunt facultatibus. Nam diuitiae ut impedimenta improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis.

b Blasphemant. Haec Apostolorum temporibus plures Gentiliu, & Iudaeorum maxime priores fecisse inueniuntur.

c Si tamen legem. Quia asperere, & de contemptu diuitum locutus erat, & quodammodo contrarius legi diuinae, quae omnes diligere praecipit, ne omnino contemnendi diuites putentur, subdit; Quasi propter praedictas causas non sunt eligendi. Sed tamen si perficitis hanc legem quae dicit; *Diliges proximum.* Benefacitis, quia etsi diuites propter diuitias non sunt eligendi, non tamen propter Deum minus sunt diligendi.

d Regalem. Id est, excellentem, vel quia communis est omnibus, & omnes complectitur. Vel quae dicit; *Non confundas personam pauperis, nec honores vultum potentis,* & alibi; *Nulla erit distantia personarum.* Ita paruum ut magnum audieritis, quia iudicium Dei est.

e Quicumque autem. Ne putarent contemptibile esse peccatum in hac vna re legem transgredi, addit; Quicumque.

f Offendat autem. Vere qui in vno offendit est transgressor totius legis, quia qui peccat, contra authorem legis facit quae in sua lege negligit, & contra charitatem, quae est causa, & mater totius legis. Hanc sententiam ex simili videamus. Si quis me offenderet, & omnes fratres, & amicos meos in me offenderet, & quodammodo contra omnes peccaret. Sic qui vnum mandatum negligit, caetera quae completa videbantur adiuuare, sibi inuicilia reddit.

Vel aliter; *Charitas est plenitudo legis.* In cuius praecipis tota lex pedet. Qui autem contra charitatem facit, merito omnium reus est. Nemo autem peccat, nisi contra charitatem faciat; quia nec Deum vere diligit cuius legem negligit, nec proximum in quem delinquit. Quia ergo superius ostenderat eos in charitate peccare, qui a dicitur pauperi, tu sta illic competere subdit; Qui in vno, i. charitate offendit (quae est radix omnium praecipitorum)

ab

ab omnibus praecipis quae sunt quasi filii charitatis, accusatur. Reconciliato autem illo vno in quo offenderat, caetera omnia reconciliantur. Cur ergo non dicuntur paria peccata, nescio, nisi forte quia magis facit contra charitatem, & magis offendit Ecclesiam qui grauius, & minus qui leuius peccat.

g *Inopes rerum temporalium, sed. Non mundana.* **git pauperes in hoc mundo, diuites autem in fide, & heredes regni, quod repromisit diligentibus se? Vos autem**

a *Alias in. Dicendo, tu illic sta.* **† ex honorastis pauperem. † Nonne diuites per potentiam**

a *Auferendo bona verberando. b* *Et sine culpa faciunt vos condemnari.* **opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? Nonne**

b *Etiam. Salutiferum Christi.* **† ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est**

c *Ad protectionem vestram. Gratia. a* *Excellentem inter alias.* **super vos? Si tamen legem perficitis regalem secundum**

d *Id est, secundum quod scriptura testatur. a* *Scilicet, hanc.* **scripturas; † diliges proximum tuum, sicut teipsum, bene-**

e *Id est, pauperes propter paupertatem abijcitis, & diuites ad honores propter opulentiam promouetis.* **facitis. † Si autem personas accipitis, peccatum operamini,**

f *a* *Seruare in animo proposuerit. b* *Non ex humana fragilitate, sed reputando leue esse.* **† Si autem personam accipitis, peccatum operamini, tredarguti a lege quasi transgressores. † Quicumque autem**

g *a* *Et ita contemptor legislatoris. b* *Proximis. c* *Ita estote misericordes proximis, sicut Deus vobis.* **† Si autem personam accipitis, peccatum operamini, tredarguti a lege quasi transgressores. † Quicumque autem**

h **† Si autem personam accipitis, peccatum operamini, tredarguti a lege quasi transgressores. † Quicumque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus, Qui enim dixit: non mechaberis: dixit, & non occides. Quod si non mechaberis, occides autem, factus est transgressor legis. Sic loquimini, & sic facite, sicut p-**

dit in avaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniae, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret, &c.

¶ Hieronymus. Obsecro te, nonne Apostolus Iacobus scribit, Qui in vno offenderit, eum esse omnium reum? Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit, qui diuitem pauperi in honore praetulerit, reus est adulterij, vel homicidij; in hoc enim delitant Stoici, paria contententes esse peccata, sed ita; Qui dixit, non mechaberis, dixit & Non occides; quod & si non occidis, mechachas autem, factus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus comparantur, nec ferula dignum vitium, gladio vindicandum est, nec gladio dignum scelus, ferula coercendum.

h *Sic loquimini.* Quando quidem malum est diuitem propter diuitias eligi, pauperem abijci, & quia bonum est propter Deum etiam diuites diligere, pupillos, & viduas visitare; ergo sic loquimini, & facite. Hoc loquendo, & faciendo curate, ut proximos diligendo, a Deo diligere mereamini, misericordiam impendentes misericordia digni existatis. Lex libertatis lex charitatis, quam superius regalem vocauit, qua dicitur; *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Qua lege vos Deus iudicat, cum magnam misericordiam donat; quia non iudicamini per legem poenarum, & seruitutis, sed per legem gratiae, quae spontaneos vocat ad poenitentiam, & peccata dimittit.

Aliter; Grauius iudicatur qui legem Moysei, quam qui naturalem contemnit. Grauius etiam qui legem gratiae, quam legem Moysei despicit,

Q. Bene

NICOLAUS DE LYRA.

1 Diuites in fide. q. d. ei debetis conformari, & sic debet in Ecclesia fieri: quia pauperes in temporalibus, diuites tamen in spiritualibus diuitijs magis prouenit honor diuinus, & bonum Ecclesiae, diuitibus in temporalibus sunt honorandi. Secundo hoc idem probat ex diuitum iustitate, dicens.

2 Nonne diuites per potentiam. In bonis possessis darsignificatio.

3 Et ipsi trahunt vos ad iudicia. Ut condemnemini ad mortem in personis, haec enim frequenter fiebant in Ecclesia primitiua. Tertio hoc probat de diuitum malignitate, dic.

4 Nonne ipsi blasphemant bonum nomen. s. Iesu Christi, quod sicut Bern. dicit; Est mel in ore, melos in aure, iubilus in corde.

5 Si tamen legem. Hic remouet falsum intellectum circa praesentia. Ex his enim quae dixit de diuitibus, posset aliquis credere, quia bene a fidelibus odiendi, quod remouet di. Si tamen legem perficitis. id est, a rege regum datam.

6 Secundum scripturas. Veteris, ac Noui Testamenti.

7 Diliges proximum. Id est, ad eandem beatitudinem consequentem. Et nomine proximi intelligitur omnis homo; quia ad imaginem dei factus, & ad beatitudinem aptus.

8 Si

8 Si autem personas accipitis. *Modo praedicto.*

9 Redarguti a lege. *Deut. 1. c. 1. a paruum audietis, ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam. Et subdit malum quod inde sequitur, cum dicitur.*

10 Quicumque autem. *Quod est intelligendum de poena damni, quae est carceria diuina visionis, quam incurrit homo per vnam transgressionem legis diuinae; quia peccatum mortale est transgressio legis diuinae, sed poenam sensus incurrit grauiorem qui plures transgressiones facit. Et quod de poena damni intelligatur, litera sequens ostendit, cum dicitur.*

11 Qui enim dixit non mechaberis. *Ab vno enim Deo sunt omnia, propter quod per vnus transgressionem offenditur, & per consequens eius visio tollitur.*

12 Sic loquimini. *Hic consequenter Beatus Iacobus informat fideles de collatione boni vtis, quae consistit in operibus misericordiae. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum. secundo remouet oppositum, ibi: Quid proderit. Circa primum dicit; Sic loquimini, & sic facite. Ut opera vestra sint verbis conformia, & qualiter, subdit.*

13 Sicut per legem. *Id est, legem Evangelicam.*

Incipien-

D
g *Omnium reus.* Apud Deum qui nihil dimittit impunitum, qui seipsum quam necessariam legem dederit, qui negligit mandatum, credit illud a Deo inaniter institutum.
¶ Augustinus, De fleat poenitens, quoniam in vno offendens factus est omnium reus. Ingratus enim exitit, qui plenus virtutibus Deum omnino non timuit. In hoc enim quifque peccator sit culpabilior, quo est Deo acceptior. Ideo enim Adam plus peccauit, quia omni bono abundauit. Etiam alio modo offendens in vno, reus est omnium: quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vicio. Nam si quis cadit in avaritiam, largitatem destruit, & etiam castitatem minorauit. Amore enim pecuniae, vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret, &c.

† De poenitent. dist. 5. c. 6.

Dialogo. r. adu. Pelagianos.

Beda.

Supra eo. b

Diuiso.

Q Bene loquimini, & bene facite; quia si negligitis, grauius damnabimini quam qui fuerunt in tempore Moyti, q̄a cui plus committitur plus ab eo exigitur. Quo plus maiorem quis misericordiā a Dño consequitur, eo iniustus indigēti p̄ximo misericordiā negat, & iustus iur̄ q̄ ias impietatis.

a *Judicium sine misericordia.* * Beda. Sine misericordia iudicabitur ille, qui cum facere possēt, nō fecit misericordiam antequā iudicaretur. Quod cum de omnibus misericordibus recte sentiatur, cōstat quia quo maiorem quisque a Domino misericordiā consecutus est, eo iniustus indigēti p̄ximo misericordiam negauit, eoque iustus impietatis suae p̄enas luet. Vnde Dominus.

b *Superexaltat autem misericordia iudicium.* Superponitur misericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus misericordiae. Et si habuerit aliquid forte in iudicio quo puniatur, tanquam vnda misericordiae, peccati ignis extinguitur.

c *Superexaltat autem.* Sicut iudicio dolebit q̄ non fecit misericordiā, ita qui fecit remuneratus exiitabit, atq; gaudebit. *Aliter.* Superexaltat. Superponitur misericordia iudicio, in quo inuentum fuerit opus misericordiae, & si habuerit aliquid in iudicio quo puniatur, tanquam unda misericordiae, ignis peccati extinguitur.

d *Superexaltat autem.* plures per misericordiam colliguntur, s̄ qui misericordiam praestiterūt. *Beati. n. misericordes, quorum ipsi misericordiam consequuntur.*

Hic latius disputat de opib. misericordiae, vt quos p̄cedēte sententia terruerat, consoletur, docendo quib. remediis expientur quotidiana p̄clā, sine quibus nō agitur vita, ne illi qui

a Debetis misericorditer agere. Nam qui potuit, & non fecit misericordiam antequam iudicaretur, sine misericordia iudicabitur.

b *legem libertatis incipientes iudicari* † *Judicium enim sine misericordia illi, qui non facit misericordiam.* Superponitur iudicio, & quasi illum nar̄ iudicium, quod est cum misericordia, per ipsam enim misericordiam commendabilis est, magis placet.

c *perexaltat autem misericordia iudicium.* Quid proderit fr̄atres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid fides poterit saluare eum? Si autem fr̄ater, & soror nudi sint, & indigēat victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis. Itē in pace, calefacimini, & saturamini, non dederitis autem eis quae necessaria sunt corpori, quid proderit? † Sic fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Sed dicet quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo. Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. † Tu credis

d *perexaltat autem.* Cum habeat tempus operandi.

e *Superexaltat autem.* Fides sine operibus mortua est sed quae per dilectionem operatur, saluat.

f *Superexaltat autem.* Illis charitas vestra. Vel sine operibus. b Quibus requiritur.

a *Superexaltat autem.* Contra seipsum, quod enim verbis promittit, non implet. b Irrendendo. Vobis. Al quis. Sine operibus.

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

a *Sed ego per opera quae habeo, possum probare me esse fidem.*

qui non in vno tantum, sed in multis offendunt, in iudicio inueniantur rei omnium.

c *Quid prod. fr̄atres, &c.* * Augu. Excutiendum est a cordibus religiosi, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, bene autem viuere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum nō intellectis quibusdam subobscuris sententijs Apostoli Pauli hoc quidem eum arbitrati sūt dicere, &c. Cum dicit Apostolus arbitrari se iustificari hominem per fidem, sine operib. legis, non hoc agit, vt pracepta ac professa fide opera iustitiae cōtempnancur sed vt sciat se quisque per fidem posse iustificari, et si legis opera non praecesserint. Sequuntur. n. iustificationem non praecedunt iustificationem. Qm̄ ergo he opinio tunc fuerat exorta, aliq̄ Apostolic epistola Petri, Ioan

Jacobi, Iude, contra eam maxime dirigunt intentionem, v̄ vehementer asserunt, fidem sine operib. nihil prodesse, si ear̄ tempore Paulus nō quālibet fidē, sed eā salubre definiuit q̄ per dilectionem operatur. Aliam ita nihil prodesse ad salutem asseuerat, vt dicat. *Si habeam omnem fidem, charitatem autem non habeam, nihil sum.* &c. Iacobus quoque vehementer infestus est eis qui cupiunt fidem, sine operibus valere ad salutem, vt illos et̄ demonib. cōparet, dic. *Et demones credunt, & contremunt.* Quid verius, breuius, vehementius dici potuit eum & in Euāgelio legamus, hoc dixisse daemonia, cū Christus ih̄u Dei cōfiterētur, qd̄ in Petri cōfessione laudatū est. *Quid proderit, ait Iacobus, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? Dicit etiam Quia fides sine operibus mortua est.* Quousque igitur falluntur qui fide mortua, sibi vitam perpetuam pollicentur?

d *Sic, & fides.* Sicut sola verba pietatis nudum, vel esurientē nō recreat si nō & cib⁹ p̄beat, & vestis, ita fides verbo n̄ seruata nō saluat. Qd̄ legit. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* De fide q̄ p̄ dilectionē operat, est intelligēdū.

e *Sed dicet quis.* Non solum propter praedictas rationes debetis ad bene operandum incitari, sed etiam propter hoc ne in properium ad alios patiamini, quia aliquis assumpta fiducia de suis operibus, vt ostendat solam fidem non valere impropereando dicet, ut si. &c.

f *Tu credis.* Hic ponitur quarta ratio, & aputur ex demonibus, qui credunt ex cunctantia signorum, & tremiscunt timore p̄narum, & tamen hoc non valet eis ad salutem.

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

a *Sed ego per opera quae habeo, possum probare me esse fidem.*

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

a *Sed ego per opera quae habeo, possum probare me esse fidem.*

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

a *Sed ego per opera quae habeo, possum probare me esse fidem.*

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

a *Sed ego per opera quae habeo, possum probare me esse fidem.*

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

a *Sed ego per opera quae habeo, possum probare me esse fidem.*

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

a *Sed ego per opera quae habeo, possum probare me esse fidem.*

a *Fides.* b *Quia non habes opera, si potes ostende per aliqua certa signa, ut credam te esse fidem, si non potes, cum desint opera.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incipientes iudicari, id est ad iudicium futurum debite disponi, ubi dabitur sententia beatitudinis consequenda pro operibus misericordiae. *Matth. 25. c.* Venite benedicti patris mei, &c. & subditur. Esurui enim, & non deditis mihi manducare, &c.

2 Iudicium enim sine misericordia. *Matth. 25. d.* Itē maledicti in ignem aeternum, sequitur. Esurui enim & non deditis mihi manducare, &c.

3 Superexaltat autem misericordia iudicium. Nam in casibus dubiis inter iustitiam, & misericordiam, semper declinandum est ad partē misericordiae. Vnde dicit *Ra. S. si p̄ Exo. quod apud Hebraeos fuit antiquitus constitutum, quod si maior pars iudicium in vno condemnet, aliquem ad mortem, non propter hoc est interficiendus, sed expectanda est maior deliberatio. Si autem maior pars in vno liberet eum, est liberandus.*

4 Quid proderit. Hic consequent est remouee oppositum. s. quod fides, sine operibus misericordiae valeat ad salutem. Et remouet primo per rationem, secundo per exemplum, ubi. Vis autem scire, circa primum ponitur quadruplex ratio, Prima accipitur ex defectu calis fidei, et est talis. Illud quod est mortuum spiritaliter, non potest saluare aeternitate. Fides sine operibus est huiusmodi, quia uiuificatur per charitatē.

Amor

Amor autem Dei nunquam est otiosus. Operatur. n. magna si est, si eum operari renuerit, amor non est, ut dicit Greg. Homel. 20. Et hoc intelligendum habita opportunitate operandi, propter quod fides quae per dilectionem non operatur, mortua est, & sic inefficax ad salutem, & hoc est quod dicit. Quid proderit fr̄atres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat. q. d. nihil proderit salutem. 5 Si autem. Hic ponitur secunda ratio quae accipitur simili. Fides. n. sine operibus similis est verbo sine intellectu. Sed eum verbum nihil prodest, sicut si aliquis dicat famelico, vade, & come, & non det ei aliquid ad comedendum, tale verbum nihil prodest, magis est frustratorium, & derisorium, & hoc est quod dicitur. Si autem fr̄atres, & soror nudi sint, et patet ex dictis litera.

6 Sed dicet quis. Hic ponitur tertia ratio, quae accipitur ex opprobrio, quod potest inferri alicui sic credenti, quia non potest ostendere suam si requiritur, quae non verbis, sed operibus vere ostendit, & hoc est quod dicitur. Sed dicet quis. i. potest dicere rationabiliter impropereando sic credenti.

7 Tu fidem habes: secundum dictum tuum. **8** Ostende mihi fidem tuam sine opere. Quasi dicat, non potes, sed ego poterō opera habeo. **9** Tu credis. Hic ponitur quarta ratio, & aputur ex demonibus, qui credunt ex cunctantia signorum, & tremiscunt timore p̄narum, & tamen hoc non valet eis ad salutem.

qu

medi fidē habeāt, patefacit, ne illā talē fidem magnificiāt.
 A a Et demones credunt, & contremisunt. Scriptum est. Exhibant
 da. demonia ab hominibus clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei,
 sed & legio, quæ hominem obsidebat, timens clamabat.
 Quid mihi, & tibi fili Dei summi? Adiuuro te per Deum ne me tor-
 queas. Qui ergo Deum
 non credunt, vel cre-
 ditum non timēt, dæ-
 monib. tardiores, &
 proteruiore sunt.

b Vis autem scire o ho-
 mo inanis. Probato, qd
 fides sine operibus
 mortua est, vt euiden-
 tius ad bonam opera-
 tionem inuiter eos, e-
 legans exemplum bo-
 næ operationis Abra-
 hā patriarcham pro-
 ponit illis, qui de cir-
 cuncisione credide-
 rant, vt bonum pat-
 trem quasi boni filii
 imitentur in tentatio-
 ne, & in operatione.

c Abraham pater no-
 strus, &c. Qd Abraham
 per fidem sine operi-
 bus iustificatus dicitur,
 de operibus, quæ
 præcedebant intelli-
 gitur, quia per opera,
 quæ fecit iustus non
 fuit, sed sola fide, hic de operibus agitur, quæ fidem sequun-
 tur, per quæ amplius iustificatur, cum iam per fidem fuisset
 iustus, vnde Paulus. Fide Abraham obtulit Isaac cum tentaretur.
 Hæc oblatio est opus, & testimonium fidei, & iustitiæ. Paulus
 in Abraham fidei constantiam. Iacobus laudat operum
 magnificentiam, quia vtroque fuit perfectus Abraham, &
 de vtroque in exemplum proponitur.

d Offerens filium suum Isaac super altare? Magna tentatio cum
 filium iubebatur occidere, magna fides, cum etiam de mor-
 tuo credebat se posse semen accipere. Magnum opus, cum
 dilectissimum non dubitaret offerre.

e Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex ope. & c.
 Quia obtulit illum, in quo acceperat promissionem, appa-
 ret magna virtus fidei, quia etsi eum offerret, credebat pro-
 missionem implendum, quia potentem credebat Deum, e-
 tiam suscitare mortuum.

f Credidit Abraham. Augustinus. Aliud est credere in Deū,
 aliud credere Deo, aliud credere Deum. Credere illum,
 est

est credere, quod sit Deus. Credere illi, est credere vera esse
 quæ ille dicit. Credere in illum, est tendere cum charitate
 in illum, primum & secundum, demonum & multorum ma-
 lorum esse non dubitatur. Tertium. n. est bonorum.

g Similiter. Ne causarentur opera tanti patris se imitari nō
 posse, pra se ferunt cum
 modo nullus cogat
 filios offerre, addit
 exemplum peccatri-
 cis mulieris, quæ per
 opera misericordiæ,
 & hospitalitatis so-
 luta est a peccatis, &
 ascripta eius Israeli-
 tici populi, & annu-
 merata in generatio-
 nibus Saluatoris.

a Non improbo, sed non sufficit. b Ne putes quod aliquid magnum facias: nam & de-
 c Vnum esse Deum.

a qm̄ est vnus Deus, benefacis. Et dæmōnes credunt, & con-
 a Quod plus est. Non solum rationibus, sed etiam exemplo, & auctoritate utar. Sine operib.

b tremisunt. Vis autem scire o homo inanis, qm̄ fides sine
 a Licet Abraham per fidem, quam habebat iustus erat, tamen per opera, quæ habebat, & addi-
 dit, amplius est iustificatus. quæ nisi fecisset, meritum præcedentis fidei amississet.

c operibus mortua est? Abraham pater noster nōne ex ope
 a Ex his. f. Idem, offerre uolens. b Arbitratur. n. quod & mortuos potens est suscitare Deus

d ribus iustificatus est, offerens filium suum Isaac sup alta-
 a Per fidem ante erat iustus, & fides duxit ad opera, & per opera fides ipsa est argumentata, &
 comprobata, & ita per illam fidem, quæ duxit ad opera apparet veritas scripturæ credidit fi-
 lium promittenti, & eundem immolare iubenti.

e re? Vides qm̄ fides cooperabatur operibus illius, & ex ope-
 ribus fides consummata est? Et suppleta est scriptura di-
 cens. † Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iu-
 stitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex
 a Fidei. b Qui habet tempus operandi. c Sine operibus. d Non solum Abraham
 per maiora opera, sed etiam Raab per minora opera est iustificata.

g operibus iustificatur homo, & non ex fidē tantum † Simili-
 ter & Raab meretrix, nonne ex opibus iustificata est, susci-
 a Iosue. b Ne à iuris ciuitatis occiderentur. Vere Abraham per opera fidei iustificatus est,
 quia sine operibus non fuisset iustus etiam ipse Abraham nedom alii.

h piens nūncios, & alia via efficiens? Sicut. n. corpus sine spiri-
 tu mortuum est, ita, & fides sine operibus mortua est.

Quia sic est in Abraham.

De da
 posse, pra se ferunt cum
 modo nullus cogat
 filios offerre, addit
 exemplum peccatri-
 cis mulieris, quæ per
 opera misericordiæ,
 & hospitalitatis so-
 luta est a peccatis, &
 ascripta eius Israeli-
 tici populi, & annu-
 merata in generatio-
 nibus Saluatoris.
 h Raab meretrix, &c.
 Latitudo, quæ signifi-
 cat ecclesiam fide di-
 latatam. Huius exem-
 plo monet patriæ pe-
 reuntis interitum ca-
 uere, per opera mis-
 ricordia nūncios Chri-
 sti suscipere, & serua-
 re, & ad Iesum remit-
 tere, sicut legitur bea-
 tus Gamaliel fecisse.
 i Sicut. n. corpus, sine
 spiritu, &c. & Di-
 dymus Alex. Quomā
 sicut spiritus coherēs

corpori vivificat eum, & opera fidei coaptata vitam eam
 esse procurant, cogitandum est, vt fides habeatur cum ope-
 ribus virtute dignis, vt non mortua, sed viu consistat. Nam
 & qui habet corpus animale non mortuum, sed viuum, il-
 lud per societatem spiritus vult habere. Notandum. s. quia
 cum fides mortua sit præter opera, iam neque fides est,
 nam neque homo mortuus, homo est, &c.

* Ephrem Syrus. Cum de fide disputas, considera vtrum
 habeas opera fidei congruentia. Nam si dicēdi tū, & audien-
 di studiosus es, illud in te iacetur, fides sine operibus mor-
 tua est. profecto. n. mortui sunt omnes, qui Deum se nosse
 profitentur, factis autem negant, cum sint (vt ait apostolus)
 abominati, & increduli, & ad omne opus bonum reptebi.

* Bernardus. Sicut corpus vitæ ex motu dignoscimus, ita
 & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem in cor-
 poris est anima, vita vero fidei est charitas, quia per illam o-
 peratur, sicut in Apostolo legis. Vnde & retrigescēte cha-
 ritate, fides moritur, sicut anima recedente.

C A P.

NICOLAUS DE LYRA.

quia non possunt agere opus meritorium, & similiter suo modo fides,
 quæ non operatur per dilectionem non proficit ad salutem.

1 Vis autem scire. Hic consequenter dictum errorem remouet per
 exemplum duplex. Secundum ponitur, ibi: Similiter autem. Primum
 est ipsius Abraham quod proponit inuehendo contra aduersarium di.
 Vis autem scire. per exemplum.

2 O homo inanis. Dicitur autem res inanis, quæ non consequitur
 finem debitum sicut medicina, quæ non inducit sanitatem, & eadem
 ratione homo qui per opera bona non consequitur beatitudinem.

3 Quoniam fides sine operibus. &c. q. d. ostendam tibi per exem-
 plum patris nostri Abraham: ideo sequitur.

4 Abraham pater noster nonne ex operibus. q. d. sic. Sed con-
 tra hoc videtur dictum apostoli Rom. 4. a. Si enim Abraham ex o-
 peribus legis iustificatus est habet gloriam, sed non apud
 Deum, Et ibidem. 4. d. Ex operibus legis non iustificabitur om-
 nis caro. Dicendum, quod Apostolus loquitur ibi contra illos qui ope-
 ra ceremonialia legis dicebant esse necessaria ad salutem: quæ tamen
 iam cessauerant in morte Christi quantum ad efficaciam.

5 Offerens. Hic consequenter ponit exemplum de obedientia A-
 brahæ ad Deum, procedente, ex magna Dei dilectione, quæ semper ma-
 net efficax ad salutem, cum dicitur: Offerens filium suum Isaac
 super altare. Genes. 22. paratus illum immolare ex fide, & dilectione
 ad Deum, vt habetur Hebræ. 11. credens quod a mortuis posset
 eum saluare Deus, ideo subditur.

6 Vides quo. si. co. ope. illius. quæ non essent meritoria sine fide,
 sine

sine qua impossibile est placere Deo, Heb. ii.

7 Et ex operibus fides consummata est. Habitus. n. firmatur,
 & manifestatur per opera. Et similiter magnitudo fidei Abraham ap-
 paruit ex eius obedientia offerendo filium, propter quod dictum fuit si-
 bi a domino. Nunc cognoui, quod timeas dominum. i. cognosce te feci
 alios. Notitia. n. Dei nihil accrescit de nouo.

8 Et sup. est sc. d. Cic. Ab. d. Hoc. n. dictum fuit Abraham Gene.
 15. non solum antequam offerret Isaac, sed etiam antequam natus es-
 set. Sed ex oblatione Isaac scriptura illa dicitur esse suppleta, inquan-
 tum per hoc magnitudo fidei Abraham fuit aliis declarata, vt dictum
 est, & sic concludit intentum.

9 Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo. ita quod
 vtrunque est necessarium ad iustificationem. Nam si fides, quæ non o-
 peratur per dilectionem, mortua est, & informis, & iterum opera sine
 fide non sunt Deo placentia, vt prædictum est.

10 Similiter, & Raab. Hic ponitur secundum exemplum de Raab
 quæ ex fide vnus veri Dei saluauit exploratores Indeorum, vt habe-
 tur Iosue 2. & per hoc appositæ est ad populum Israel, Iosue 6. & con-
 secuta est salutem ex fide simul & operibus, & hoc est quod dicit. Si-
 mili. & Raab. & patet littera ex dictis vsque ibi.

11 Et al. v. Recepti. n. eos per ianuam, & misit per fenestram, &
 persuasit eos declinare ad montana, ne reperirentur a persecutorib. in
 strata publica. Et sic inferitur conclusio intenta cum dicitur.

12 Sicut enim corpus, qui dat vitam corpori.

13 Ita, & si. sine ope. i. sine dilectione operante; quæ est vita animæ
 1. Io. 3. c. Trāslati sumus de morte ad vitā, qm̄ diligimus, &c.
 Tom. 6. S Noli

Bernardus. Si de omni verbo otioso reddidit sunt rationem, quanto districtius de verbo mendaci, mordaci, iniurioso, elato, lasciuo, adulario, aut detractorio iudicabitur? Nemo vestrum fratres, parui estmet tempus, quod in verbis consumitur otiosis, Volat quidem verbum irreuocabile. Leuis quidem res est sermo, quia leuiter volat, sed grauius vulnerat, leuiter transit, sed grauius vrit, leuiter penetrat animum, sed non leuiter exit, profertur leuiter, sed non leuiter reuocatur, facile volat, atque ideo facile violat charitatem, &c. *Vide Cassianum l. 1. insinuit, monastic. c. 10. & 15.*

Si autem frenos equis in ora mittimus. subaudi, & in ora nostra multo magis debemus mittere. Quidam libri habent. *Sicut autem frenos equis, &c.* & coniungitur ad sequentia. *Si autem frenos equis in ora mittimus, &c. ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna ex.* Similitudo de equis ad linguam, conuenientia & facultatem refrenande lingue ostendit. Similitudo de manibus, etiam premitia continentia vel penam incontinentia proponit, dum dicit linguam magna exultare.

Allegorice. Magna naues in mari, mentes hominum in mundo, venti a quibus manantur, appetitus mentium, per quos naturaliter coguntur aliquid agere, per quod perueniant ad bonum finem, vel ad malum. Gubernaculum, cordis intentio, qua boni transgressis seculi fluitibus salutis portum perunt, reprobis quasi Scylla vel Charybdi intereunt. *Et quia ex abundantia cordis os loquitur, recte subiungit. Ita & lingua modicum.*

Et magna exultat. Scilicet, praemia, si impetus dirigetis bene ea gubernat. Si male, sibi suisque magna perditionis exultat vñ Salomon. *Mors & vita in manibus lingua.* Vita exultat, si bene docet ecclesiam. Mortem, si male. Agitur namque contra illos, qui & vita & scientia destituti docere praesumebant.

Magna exultat. Quidam libri, & magnam exultat, quia ceterorum verba & sensus despiciens, singulariter se sapientem iactat & facundum. Contra quod. *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.*

Ecce quantus ignis. Sic & lingua incontinens magnam materiam bonorum operum perire facit. Et cum fere sit impossibile vitati peccatum etiam linguae a perfectis, non quibus debet appetere magisterium.

Vniuersitas iniquitatis. Quia per ea cuncta fere facinora, aut concinnantur, vt latrocinia, stupra, aut patrat, vt peruerbia, falsa testimonia, aut defenduntur, vt cum quilibet impurus excusando scelus quod admisit, simulat bonum quod non fecit.

Qua maculat totum corpus. Et quia talis est lingua totum corpus

pus maculat, & immundum facit reputari in conspectu Dei, & ideo graue est subire magisterium quia *constr. in m. no. vna est de membris nostris nimis propinqua nobis.*

pus maculat, & immundum facit reputari in conspectu Dei, & ideo graue est subire magisterium quia *constr. in m. no. vna est de membris nostris nimis propinqua nobis.*

Inflamat rotam. Continuat totum procursum vitae temporalis quousque ad mortem, vel ut corrente rota agimur.

ctus est vir. Potest etiam freno circumducere totum corpus.

† Si autem frenos equis in ora mittimus ad consentiendum nobis, omne corpus illorum circumferimus. Et ecce naues cum magnae sint, & a ventis validis minentur, circumferuntur autem a modico gubernaculo † vbi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum quidem membrum est; & magnat exultat. Ecce † quantus ignis quam magnam siluam incedit. Et lingua ignis est, † vniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quae maculat totum corpus & inflamat rotam natiuitatis nostrae, inflammata a gehenna. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium & ceterorum domantur, & domita sunt a natura hu-

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

manis.

Quil potest offensionem verbi cauere, potest omnia membra corporis, quae facilius corrumpuntur ad bona opera circundu cere, ne a recto itinere diuerantur.

Conuenit, ut in ora nostra frenos continentiae immittamus ad consentiendum nostro creatori, ut per linguarum custodiam operum quoque rectitudinem obtineamus, quia ita est in hoc simili.

Aliam similitudinem ad idem probandum induce.

Alias ualentibus.

Quam paruus uel exilis. Vel ecce modicus ignis.

Virtutum siluam male loquendo deuorat. Ipsa est.

Inter membra.

Peierando & aliis modis.

Id est, suggestione diaboli.

Et uere mala lingua.

Quotidie. Iam antea.

Peierando & aliis modis.

Id est, suggestione diaboli.

Et uere mala lingua.

Quotidie. Iam antea.

Peierando & aliis modis.

Id est, suggestione diaboli.

Et uere mala lingua.

Quotidie. Iam antea.

Peierando & aliis modis.

Id est, suggestione diaboli.

Et uere mala lingua.

Quotidie. Iam antea.

Peierando & aliis modis.

Id est, suggestione diaboli.

Et uere mala lingua.

Quotidie. Iam antea.

Peierando & aliis modis.

Id est, suggestione diaboli.

Et uere mala lingua.

Vel rotam natiuitatis nostrae.

quia merito primae prauaricationis ab interna felicitate proiecti, huc illucque vaga mente raptamur, ut vbi periculum, vbi sit salus ignoremus. Inflammatur enim haec rota igne linguae, cum vitium naturae perturbationis ineptis etiam noxijs sermonibus accumulatur.

Gehenna. Diabolus, propter quem facta est Gehenna. Sicut gehenna semper ardet, sic diabolus vbiq; sit, vel in aere, vel sub terra secum fert tormenta suarum flammarum, & hic perna commotus flammam vitiorum suggerit hominibus, & ea, quae eis inuidendo suggestit, per lingue in-

continentiam aperit, per cetera membra ad effectum perducet e cogit.

Omnis enim. Legimus in Plinio immanissimam aspide in Aegypto a quodam patrefamilias domitam quotidie de caueria sua egressam, & a mensa eius annonam percipere solitam. Legimus in Marcellino, Tigridem mansuetam factam ab India Anastasio principi missam.

Omnis enim natura bestiarum & volucrum, &c. Lingua prauorum bestiarum ferocitate, volucris leuitate, serpentibus virulencia praecellit. Sunt bestiales, qui exacerunt in gladium linguas suas. Sunt volatiles qui posuerunt in calum os suum, & quorum os locutum est vanitatem. Sunt serpentes, de quibus dicitur. Venenum aspidum sub lobis eorum.

Aliter. Aliqui bestiales sensu, & opere. Aliqui volucres instabilitate. Alij serpentes astutia nocendi, facilius possunt conuerti quam lingua a magistro refrenari.

Augustinus. Quod apostolus Iacobus ait, linguam hominum nullus domare potest, non quasi id esset facilius, quam mansuetudo bestiarum, illam sententiam pronuntiauit sed potius ostendens quantum sit in homine linguae malum, ut a nullo homine domari possit, cum ab hominibus domentur & bestiae. Neque hoc ideo dixit, ut huius in nos mali per negligentiam permanere patiamur, sed ut ad domandam linguam diuinam gratiam poscamus auxilium. Non enim ait, linguam nullus domare potest, sed, nullus hominum, ut cum domatur Dei misericordia, Dei adiutorio, Dei gratia fieri fateatur. Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur poscat auxilium, & oret lingua, ut demetur lingua, domante illo, qui dixit ad suos. Non vos estis, qui loquimini, &c.

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

Ex

NICOLAUS DE LYRA.

1 Potest etiam freno circumducere totum corpus. Hic cose quenter ostendit, quod inscit multipliciter, praemittens ad hoc triplex exemplum. Primum est animale, nam equus, qui est animal magnum circumducitur cum freno paruulo. Secundum artificiale, quia nauis magna mouetur cum paruulo gubernaculo. Tertium naturale, quia modicus ignis magnam siluam incendit. Et eodem modo lingua, quae est modicum membrum multa mala facit: per contentiones, detractiones, seditiones, & huiusmodi, ita quod fere omnia mala proueniunt ex vitio linguae. Et ex diis patet litera paucis exceptis, quae discurruntur. Potest etiam freno circumducere totum corpus. totum corpus, scilicet, animalis magni.

2 Et magna, scilicet, mala.

3 Exultat, id est, prouocat.

4 Ecce quantus ignis, &c. i. quam modicus.

5 Et lingua, scilicet, mala.

Ignis

6 Ignis est, accedens coruptiones, seditiones & alia mala, id subditur.

7 Vniuersitas iniquitatis, supple est mala lingua virtualiter.

8 Quae maculat totum corpus, nam in alia membra redundat malum eius.

9 Et inflamat rotam, id est, cursum vitae nostrae, quae assimilatur, rota, quae incipit & terminatur in eodem puncto, & sic nascitur homo impotens & ignorans, & si moritur naturaliter, redit ad eundem statum de communi cursu.

10 Inflammata a gehenna, id est, a diabolo, qui sic nominatur, eo quod Gehenna deputatur.

11 Omnis enim natura bestiarum, &c. Hic consequenter ostenditur, quod inscit incurabiliter, quia lingua mala non est domabilis sicut cetera membra, quae possunt ligari, & a suis actibus impediri, non sic autem lingua, nisi praescindatur, & hoc est quod dicitur. Omnis enim natura. Hoc videmus ad sensum, quod multa animalia ferocia domantur ad hominem.

Tom. 6.

S 2

Lin.

A *Ex ipso ore proc.* Alij videntes quod agimus, exemplo nostro inducuntur, vt similiter benedicant & maledicant.

b *Non oportet.* Vere non oportet, vt eodē ore benedicamus de capite, & maledicamus de membris, quia amritudine maledictionis consumitur dulcedo benedictionis. Quod p̄ simile,

Si simul misces dulcem & amarā aquam per idem foramen exeant, dulcis commixtione amarā in amarā conuertitur, nō amara in dulcem commixtione dulcis. Sic non placet dulce de lingue, si mixta est amaritudini. *Modi cum enim fermentum tam massam corrūpit. Et, non est speciosa laus in ore peccatoris.*

c *Nunquid fons.* Aliter, Oportet prædicatōre aliquando amara prædicatione vti, attrahendo, increpando. Quod satis difficile est, vt diuersis verbis ad idem tendenti bus vtrunque facere possit.

d *Nūquid pot. fr.* Nūquid oportet, vt doctor sit ficus dulcedine beatitudinis ad quam monet, & dulcibus vtatur verbis, & vt sit vitis, faciēs obliuisci omnium temporalium, in quo oportet asperis vti? Sed nunquid idē doctor potest esse ficus dulcibus attrahendo, & potest esse vitis asperioribus ab amore terrenorum retrahendo. Quod difficile est. *Sic neque falsa dulcem potest facere aquam.* id est aliquis prædicator acriter mordens mores aliorum, in eadem doctrina non potest esse dulcis eisdem.

e *Quis sapiens & disciplinatus inter vos?* Cōfutat̄ illis, q̄ nec vitæ sanctitatem, nec linguæ continentiam habent, monet illos, qui sibi sapientes videbantur, vel etiam erant, vt sapientiam magis ostendant discipline viuendo, quam alios docendo, quia qui procliuor est ad docendum quam faciendum, aliquando iactantiam, vel contentionem incurrit, vel inuidiam contra alios doctores, & alia multa mala.

Non

Nō debetis cito effici doctores, quia quis ex vobis est adeo sapēs cognitione & disciplinatus exercitatione, vt audeat magisterium sibi admittere? Prius discat bene operari quam alios docere, vt conuersando inter vos exemplum aliorum possit esse, & hoc in mansuetudine, ne propter suā sapentiā

& bonam operationem alios despiciat. *Lactantius.* Omnis sapientia hominis in hoc vno posita est, vt Deum cognoscat & colat. Hoc nostrū dogma, hæc sententiā est, Quanta itaq; voce possum, testificor, proclamo, denuntio. Hoc est illud quod philosophi oēs in tota sua vita quæsierūt, nec vnquā tam inuestigare, comprehendere, tenere valuerūt, quia religionem, aut præuā tenuerūt, aut totā penitus sustulerūt, &c. Qui vult sapēt ac beatus esse, audiat Dei vocem, discat iusticiam, sacramentum natiuitatis suæ norit, humana contemnat, diuina suscipiat, vt summum illud bonum ad quod natus est, possit adipisci.

***** Augustinus. Disciplina est lex Dei, quæ in sapientes animas transfunditur, vt tanto se melius viuere sciant, quanto perfectius eam contemplantur intelligendo, & diligentius viuendo custodiant.

f *Quod si zelum amarum, &c.* ***** Beda. Zelum amarum dicitur, quia est zelus dulcis, a quo & Simon Apostolus merito perfecti cordis nomē accepit. Quem & Helias habuit, cum ait: *Zelo zelatus sum pro domino, &c.* Et Apostolus: *Aemulor vos Dei emulatione.* Est & bona contentio, quam dominus nos habere præcepit dicens: *Contendite intrare per angustiam portam.*

g *Et mendaces esse aduersus.* Et nolite mentiri Deo, cui in baptismo promissistis abrenunciare pompis diaboli, quod non facitis cum de bonis superbis.

Non

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Linguam autem.* maliloquam.
- 2 *Nullus hominum.* quantumcunque sapiens,
- 3 *Domare potest.* & subditur ratio. *Est enim.*
- 4 *Inquietum malum.* quia sita est in lubrico vt dictum est.
- 5 *Plena veneno.* detractionis.
- 6 *Mortifero.* Nam detractor interficit eum de quo detrahit per infamiam, & eum, qui libenter audit, & seipsum per culpam.
- 7 *In ipsa benedicimus Deum, &c.* Hic consequenter ostendit, quod vitium linguæ inficit in naturaliter, contra enim cursū naturæ est, quod ex eodem principio procedat contraria, nā contrariorū contrariæ sunt causæ, & tamen ex eadem lingua procedūt contraria. scilicet benedictio & maledictio, & hoc est, quod dicitur. *In ipsa enim benedicimus Deum.* pro beneficijs suis.
- 8 *Et in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt.* qui frequenter sunt innocentes qui ad similitudinem Dei facti sunt. & sic maledictio redundat in Deum, sicut vituperium factum imagini regis redundat in ipsum.
- 9 *Non oportet fratres mei hæc ita fieri.* Quia videntur naturæ contrariari. Et subdit ad hoc exemplum de fonte, & patet litera de ficu, quæ non producit nuces, quia hoc esset contra eius naturā. Et simile est quoddammodo de lingua, quæ creata est ad benedicendum, & maledicere est ei in naturale. Et de aqua falsa, quæ non sit dulcis, sed manet in proprietate naturæ suæ, lingua autem maledica transmutatur a natura sua, vt dictum est.
- 10 *Quis sapiens & disciplinatus inter vos.* Postquā beatus Iacobus ostēdit mala ex loquacitate proueniētia, pp̄ quæ est fugienda.

da. hic consequenter ostendit bona ex taciturnitate proueniētia, pp̄ quæ est appetenda. Hæc autē bona sunt, sapientia, & disciplina, & eis annexa, quæ beatus Iacobus primo proponit, secūdo sapientiā distinguit, ibi. *Quod si zelum.* Circa primum sciendum, quod ex taciturnitate quæ cōsistit in bona audiēdo prouenit disciplina, nā discipuli boni propriū est audire, ex auditu vero sapientia acquiritur, & acquisita augmentatur. Prouerbia. i. a. *Audiens sapiens sapientior erit.* & sic ulterius sapientia in bonis operibus manifestatur, & hoc est, quod dicitur. *Quia sapiens & disciplina tus, &c.* secūdo habitū acquisitum vel infusum, vel vtroque modo, quia sapientia acquisita bene disponit ad sapientiā infusam, sicut patet de Daniele & socijs eius Daniel. i.

11 *Ostendat ex bona conuersatione operationem suam.* id est, per effectum exteriorem.

12 *In mansuetudine sapientie.* quæ opponitur loquacitati & vitio linguæ.

13 *Quæ au.* Quod si zelum amarum. Hic consequenter distinguit sapientiā in mundanā, & diuinā. Secūda describitur. ibi. *Quæ autem desursum est.* Circa primū sciendum, quod sapientia humana hæc dicitur, quæ p̄ cautelas & mendacia tendit ad finē, indebitū, & hoc procedit ex passionibus inordinatis maxime inuidiæ & odii, & hoc est quod dicitur. *Quod si zelum* id est, inuidiam.

14 *Habetis.* ad inuicem.

15 *Et contentiones sunt in cordibus vestris.* i. intentiones inferendi nocuum proximo.

16 *Nolite gloriari.* si deducatis ad effectū tāquā sitis sapientes

17 *Et mendaces esse aduersus veritatem.* quia non est vera sapientia, sed magis stulticia, ideo subditur.

Non

Non est enim ista sapientia, &c. Bed. Paulus frequenter anī malē appellat hominem, qui nil gratiæ spiritualis habens, ea tantūmodo, quæ naturaliter carnis siue animæ sensibus insi- ra sunt, cogitare vel facere nouit. Merito ergo contentiosa, & superba sapiētia esse terrena, & diabolica memorat: quia dum terrenā gloriā aīa quærit, dum ex- pers animæ spirita- lis, remanēs sola ea, quæ sibi naturaliter post reatum primæ prauaricationis sūt insi- ra, cogitat, iure a maligno delusa spi- ritu, ad agēda se illa, quæ sunt vesana & noxia conuertit.

Quæ autem. Hæc est māsuēdo, quā superius habendam esse præcepit zelo a- matitudinis, & con- tentionibus aduersa. *Primum quidem pu- dica est deinde.* Nisi primū pudicitia se- deat in mente, nulla perfectio sequetur in opere. *Suadibilis bonis.* Si, quominus agit, vel propter ignorāciam vel pp negligentiam bonorum suasioni assensum præbeat.

* Bernard. Sapientia carnis voluptuosa est, non pudica: tu- multuosa est, non pacifica: Sapientia vero, quæ ex Deo pri- mū pudica est, non quærens, quæ sua sunt, sed quæ Iēsu Chri- sti: vt non suam quīque faciat voluntatem, sed consideret, quæ

Non est enim ista sapientia, &c. Bed. Paulus frequenter anī malē appellat hominem, qui nil gratiæ spiritualis habens, ea tantūmodo, quæ naturaliter carnis siue animæ sensibus insi- ra sunt, cogitare vel facere nouit. Merito ergo contentiosa, & superba sapiētia esse terrena, & diabolica memorat: quia dum terrenā gloriā aīa quærit, dum ex- pers animæ spirita- lis, remanēs sola ea, quæ sibi naturaliter post reatum primæ prauaricationis sūt insi- ra, cogitat, iure a maligno delusa spi- ritu, ad agēda se illa, quæ sunt vesana & noxia conuertit.

quæ sit voluntas Dei: Deinde, paci fica, non abundans in suo D sensu, sed alieno magis acquiescens consilio vel iudicio.

* Augu. Infelix homo dormine, qui sciat omnia, te autem Lib. 5. confes- nescit. Beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat. c. 4.

Fructus autem. Postquam sapiētiā per singulas virtutes distinxit: vt facilius inuiter ad hanc, fru- ctum eius subiūgit.

In pace. Non po- sulat videri doctior vel sanctior quā est: nō lacerat proximū ad cōmendationem sui, quod contentio- sa facit sapiētia Non solum propter præ- dicta det huiusmodi sapiētiā appetere, sed etiā ideo: quia a facientibus pacem

fructus, id est merces iustitiæ, quæ pro iu- stis operibus retribuitur. Qui hic studet paci: & terram cor- dis sui operibus pacis quasi semētē aspergit iustum est, vt habeat æternam pacem quasi fructum huius seminis.

* Cyrillus. Alex. Idcirco (credo) etiam tradebat suis discipu- lis fidele depositum dicens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Nec enim accepta esse possunt Deo opera nostra, nisi in pace peragantur.

fructus, id est merces iustitiæ, quæ pro iu- stis operibus retribuitur. Qui hic studet paci: & terram cor- dis sui operibus pacis quasi semētē aspergit iustum est, vt habeat æternam pacem quasi fructum huius seminis.

* Cyrillus. Alex. Idcirco (credo) etiam tradebat suis discipu- lis fidele depositum dicens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Nec enim accepta esse possunt Deo opera nostra, nisi in pace peragantur.

fructus, id est merces iustitiæ, quæ pro iu- stis operibus retribuitur. Qui hic studet paci: & terram cor- dis sui operibus pacis quasi semētē aspergit iustum est, vt habeat æternam pacem quasi fructum huius seminis.

* Cyrillus. Alex. Idcirco (credo) etiam tradebat suis discipu- lis fidele depositum dicens: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Nec enim accepta esse possunt Deo opera nostra, nisi in pace peragantur.

fructus, id est merces iustitiæ, quæ pro iu- stis operibus retribuitur. Qui hic studet paci: & terram cor- dis sui operibus pacis quasi semētē aspergit iustum est, vt habeat æternam pacem quasi fructum huius seminis.

NICOLAUS DE LYRA.

Non est enim ista sapientia de sursum descendens a patre luminum. à quo est omne bonum.

Sed terrena. in quantum procedit ex concupiscētia oculorum.

Anima. procedens ex concupiscētia carnis.

Diabolica. procedens ex superbia vitæ, ideo dī sapiētia mun- dana, quia omne quod est in mundo reducitur ad ista tria. i. Jo. 2.

Quæ au. Hic cōsequēter describit sapiētia diuina, siue à Deo data & ordinata. Primò quātū ad terminū, à quo facit recedere quòd est malum, cum dicitur: *Quæ au. de. est. sa.* i. à Deo data.

Primum quē pu. est. i. faciens recedere ab omni turpitudine. Sec- undò quantū ad terminū ad quē facit tendere qui est beatitudo in qua quietatur appetitus: q̄ notatur cū dī. *Pacifica.* Tertiò quā- tū ad illa per quæ sapiētia perducit ad pacē siue finē, vbi post re- cessū à corruptela turpitudinis primò occurrit homini, q̄, in om- nib. modū debitū teneat, ideo dī: *Modesta.* secundo vt in his in- quibus

quibus ipse si sibi non sufficit aliorū monitis acquiescat, & quātū ad hoc subditur: *Suadibilis.* & hæc duo pertinent, ad hoc, q̄ ho- mo pacē habeat in seipso. Sed vltius ad hoc q̄ sit pacificus etiā alijs: primo requiritur vt eorū bonis nō repugnet. ideo dī. *Bonis consentiens.* Secunda q̄, defectibus proximi cōpatiatur in affectu, & subueniat in effectu, & quantū ad hoc subditur: *Plena miseri- cordia & fructibus bonis.* Tertiò requiritur, vt defectus aliorum emendare charitatiuē sataget, & hoc est quod dicitur.

Iudi. sine simū. s. ne correctionē exerceant ex odio præcedenti charitatis ostensione. Hæc autē hominis purificatio in se & cum alijs in via, est quædam prælibatio perfectæ pacis in patria: & sic est finis sapiētiæ prout habetur in via. ideo subditur.

Fructus au. in. i. beatitudo æterna quæ per iustitiā acquiritur, & in fruitione beata consistit.

In pa. quia semen continet fructum futurum potentialiter & imperfecte, sic pacificatio in via de qua dictum est, continet pacem æternæ gloriæ.

quibus ipse si sibi non sufficit aliorū monitis acquiescat, & quātū ad hoc subditur: *Suadibilis.* & hæc duo pertinent, ad hoc, q̄ ho- mo pacē habeat in seipso. Sed vltius ad hoc q̄ sit pacificus etiā alijs: primo requiritur vt eorū bonis nō repugnet. ideo dī. *Bonis consentiens.* Secunda q̄, defectibus proximi cōpatiatur in affectu, & subueniat in effectu, & quantū ad hoc subditur: *Plena miseri- cordia & fructibus bonis.* Tertiò requiritur, vt defectus aliorum emendare charitatiuē sataget, & hoc est quod dicitur.

Iudi. sine simū. s. ne correctionē exerceant ex odio præcedenti charitatis ostensione. Hæc autē hominis purificatio in se & cum alijs in via, est quædam prælibatio perfectæ pacis in patria: & sic est finis sapiētiæ prout habetur in via. ideo subditur.

Fructus au. in. i. beatitudo æterna quæ per iustitiā acquiritur, & in fruitione beata consistit.

In pa. quia semen continet fructum futurum potentialiter & imperfecte, sic pacificatio in via de qua dictum est, continet pacem æternæ gloriæ.

C A P. IIII.

Vnde bella, &c. Prohibuerat zelū & contentionem, vnde et latius disputat, addens etiam alia vitia, quæ inde se- quuntur. Ex conten- tione concupiscen- tiæ, ex concupiscen- tijs bella & lites. Qui enim cupit præferri vel temporalibus a- bundare, odit, inui- det, occidit.

Propter quod. Pro- pter hæc, scilicet, quod Deū digne po- stulatis, si enim illū- pia intercessione po- stu-

Quæ sapiētia pax & hic & in futuro, sed e contra in vobis. Ni a zelo & contentione.

*Vnde bella & lites in vobis? Nonne * ex*

concupiscētijs vestris, quæ militant in

membris vestris? Concupiscitis & non

habētis, t occiditis & zelatis, & non po-

testis adipisci. Litigatis & belligeratis, & nō habētis, propter

stularetis, etiam temporalia ad vsum necessaria, non solum sempiterna daret.

Et quia possent dicere, dicis nos non postulare, certe quo- tidie petimus.

Rabb. Petitis qui- dē aliquando, & non accipitis eo, quod male pe.

* Bed. Possunt autē concupiscētiæ & terrestrium bonorū in hoc loco dicta in- telligi, regni vide- licet appetitus, diui- tiarum, bonorum, dignitatum. Propter hæc

concupiscitis & non habētis, t occiditis & zelatis, & non po-

testis adipisci. Litigatis & belligeratis, & nō habētis, propter

stularetis, etiam temporalia ad vsum necessaria, non solum sempiterna daret.

Et quia possent dicere, dicis nos non postulare, certe quo- tidie petimus.

Rabb. Petitis qui- dē aliquando, & non accipitis eo, quod male pe.

* Bed. Possunt autē concupiscētiæ & terrestrium bonorū in hoc loco dicta in- telligi, regni vide- licet appetitus, diui- tiarum, bonorum, dignitatum. Propter hæc

concupiscitis & non habētis, t occiditis & zelatis, & non po-

testis adipisci. Litigatis & belligeratis, & nō habētis, propter

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

Vnde bella. Postquam B. Iacobus monuit ne proximo malum inferatur verbo, hic consequenter inducit ad hoc quòd non inferatur facto, cuius radicem volens præscindere dicit.

Vnde bel. quibus inferitur nocuumentū corporis.

Et lites. in iudicijs, quib. inferitur nocuumentū in reb. possessis.

Nonne ex con. ve. supple talia oriuntur.

Quæ mili. i. dominantur.

In mem. ve. quia membra mouentur in talibus malis à concu- piscen-

concupiscētia contra dictamen rectæ rationis.

Concu. & non ha. quia frequenter tales non assequunt intentū.

Occiditis. innocentes.

Et zelatis. bonis inuidentes.

Et non po. adipi. satisfactionem concupiscētiæ vestræ, quæ semper ad malum accenditur.

Litigatis & bel. & non ha. Repetitio est eiusdem sententiæ ad maiorem exaggerationem.

Pro. quod non po. aliquid à Deo, præsumentes obtinere quod concupiscitis vestra fortitudine.

A hęc n. & eiusmodi innumera, hęc frequēter inter malos & malos cōmittuntur. *Litigati*, inquit, *belligeratis*, pro tem porali. *Libertaria*, neq, hanc obtinere valeas, pp hoc momentum quia dñm postulare non cutastis, vt ipse vobis salutaria quęque conferret. Si enim illum pia intentione postularetis, & terrena vobis necessa- ria ad vsum tempo- ralem, & ad fruendū perpetuò superna bona tribueret.

ib. 9. in Ioan- sem.

* Cyril. Alex. Quod non omnibus simpli- citer Dei dona para- ta sunt, Discipulus Christi ostendit, di- cens: *Petitis, & non accipitis, eo quod male*

B *petatis*. Omnibus n, qui non ad studiose agendum, sed ad re- plendas cupiditates, carnalesque, volupra- tes suas quicquam à

† propter qđ dicit Deus lu- perbis resistit humilibus dat gratiam.

Deo petunt, aures Deus penitus obstruxit. Nā quę ipse odit, quoniā turpia sunt, ea quomodo ceteris largietur? Quomo- do dulcedu. is fons, amarum aliquid scaturire poterit?

a *Adulteri nescitis, &c.* Dixerat, supra de appetis inimicis Dei; *Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? &c.* Sed ne putentur hi soli esse inimici, qui aperte blasphemant & persequuntur, agit hic ēt de omnibus ama- toribus mundi, quod inimici sunt Dei. Non dētis in concu- piscencijs insumere, quia per hęc probamini amatores mū- di, & ita adulteri, quia relicto amore sapientię celestis, ad am- plexus mundi declinatis, & per hoc inimici Dei.

b *An putatis, &c. sp. qui b.* Non debetis litigare: nam spiritus, qui in vobis est, non cōcupiscit ad invidiam, sed potius facit concordēs, & hoc dicit scriptura, & an putatis, quod inanis sit scriptura?

c *Scriptura dicat?* quę à malorum societate fideles coercens, ira

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Petitis & non accipitis.* q. d. si aliquando aliqua petatis à Deo, non accipitis, & subditur ratio.
- 2 *Eo quod male petatis,* petendo ea, quę sunt salutis vestrę contra- ria: vt inimici mortem, vel passionem, vel aliquid huiusmodi, ideo subditur.
- 3 *Vt in concupiscentijs vestris insumatis.* i. concupiscentias vestras impleatis. Insumo insumis est verbum compositum ab in & su- mo, & sic insumere est intus sumere, quod est concupiscentiam malorum adimplere.
- 4 *Adulteri.* Superius B. Iacobus docuit fideles bene se habere re- spectu sui & proximi, hic consequēter idem facit respectu Dei. Et, primo facit hoc ratione diuinę bonitatis, quę debet homines attrahere, secundò ratione suę seueritatis, quę debet receden- tes ab eo terrere. c. seq. Prima in duas, nam primò monet à mun- do & diabolo recedere, recessus. n. ab vno contrario concedit ac- cessum ad aliud. Secunda incipit, ibi. *Appropinquate Deo.* Circa primum primo monet recedere à mundo, secundò à diabolo, ibi. *Resistite.* Prima in duas, quia primò monet relinquere mundum, Secundo inducit scripturam ad suum propositum, ibi: *An putatis Ignis primò monet recedere à mundo.* i. ab inordinata concupi- scencia delectabilium huius mundi di, *Adulteri.* à propria sponsa, quę est lex diuina, Sap. 8. a. *Exquisini eam a iuuentute mea, & qua- sivi eam sponsam assumere.* Fornicarię adhaerentes. i. concupiscen- tia mundanę.
- 5 *Nescitis.* q. d. bene deberetis scire ex rationis dictamine, & ex frequentj vobis admonitione.
- 6 *Quia amicitia huius mundi.* i. inordinata adhęcio delectabilibus huius mundi.
- 7 *Inimica est Deo.* quia facit recedere ab ipso.
- 8 *Quicumque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur.* hoc sequitur ex primo, & patet. Consequenter indu- cit scripturam ad suum propositum, dicens.
- 9 *An putatis quia inaniter scriptura dicat.* q. d. hoc non est putā- dum, quia non continet aliquod falsum aut superfluum.
- 10 *Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis.* Hęc lite- ra

ira per Moysen loquitur. *Non inibitis cum eis factus, nec cum dy- abolo.* Et insus: Non facies opera eorum, sed confinges eorum.

d *Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis.* Vel spiritus concupiscit, i. contra invidiam, id est, hoc desiderat, vt

- 1 inuidia tollatur. Vel
- 2 cupit, vt inuideatis
- 3 mundo, nec ametis
- 4 eū. Vel spiritus cuius-
- 5 libet hominis cupit
- 6 temporalia ad invidiā,
- 7 quia inuidet alijs, qđ
- 8 non habet.
- 9 **e** *Maiorem autem dat*
- 10 *gratiam.* Propter quod
- 11 dicit: *Deus.* Spiritus gra-
- 12 tię non facit inuide-
- 13 re immo dat gratiā,
- 14 id est, gratuita dona
- 15 maiora quā sunt di-
- 16 uitie seculi. Propter

quod, id est, vt scia- mus dat, & quibus

non dat, dicit scriptura. **f** *Superbis resistit humilibus autem dat gratiam, &c.* Malos om- nes punit Deus, sed superbis specialiter resistere dicitur, quia maiori pena plectuntur, qui Deo subdi penitendo negligūt. Sed humilibus dat gratiam, qui in suorum plagis vitiatorum mambus veri medici se subdunt.

* Augustinus. Quanta sit verę humilitatis virtus, faci- le ex verbis domini agnoscitur, qui vt superbiam Phari- seorum damnaret, dixit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* Humilitatis quippe passibus ad cęli culmina conscenditur, quia Deus excelsus non su- perbia, sed humilitate attingitur. De hoc dictum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Vnde & in Psalmis dicitur, *Excelsus dominus, & humilia respicit, &c.* Disca- mus ergo humilitatem per quam Deo propinquare poterimus, sicut ipse in Euangelio dicit: *Dicite a me, quia mitis, &c.*

Per

ra dupliciter exponitur. Vno modo de spiritu humano, & tunc dicitur depreliuē: & intelligitur assertiuē. Et est sensus, quod spiritus humanus tendit ad invidiam. i. ad tristitiā de bono alterius, quod inordinate concupiscit: quod pertinet ad amicitiam huius mundi, vt patet ex prædictis. Et secundū hunc sensum hęc lite- ra accipitur de Gen. 8. vbi dicitur. *Sensus enim, & cogitatio cordis humani prona sunt in malum ab adolescentia sua.* Apostoli namque non semper allegant verba scripturę, sed frequenter sensum iā- tummodo. Et secundū hunc sensum quod immediatē subditur: *Maiorem autem dat gratiam,* dicitur de alio spiritu. i. diuino. Alio modo legitur dicta litera interrogatiue, & intelligitur negatiue: *Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis.* q. d. non. Et est sensus. Spiritus sanctus, qui habitat in vobis, qui datus fuit vo- bis in baptismo, non concupiscit, i. non facit vos concupiscere ad invidiam. i. non inducit vos ad tristitiā de bono proximi, quod facit amicitia huius seculi. Et secundū hoc illa litera sumitur ex primo capitulo Sapiētię: *Benignus enim est spiritus sapientię.* & sic nō inducit ad invidiā, sed magis ad mutuam charitatē, iō subdit.

- 11 *Maiorem autem dat gratiam.* qui dat dona spiritualia, quę sunt maiora et meliora. Et hęc expositio melior videtur quā prima, quia magis continuat literam vt patet, & quia in libris correctis punctatur interrogatiue modo dicto, & per consequens intelli- gitur negatiue.
- 12 *Propter quod.* i. propter maiora bona quę dat spiritus diuinus dicit. s. scriptura. Prou. 3.
- 13 *Deus superbis resistit.* denegando eis gratię dona.
- 14 *Humilibus autem dat gratiam.* nam humilitas est debita dispo- sitio ad eam. hęc enim litera habetur Prou. 3. secundum transla- tionem Septuaginta, vbi nostra litera habet: *Ipse deludet illuso- res, & mansuetus dabit gratiam propter hoc concludit.*
- 15 *Subditi ergo estote Deo.* tanquam vere humiles, vt det vobis gratiam suam.
- 16 *Resistite autem diabolo & fugiet a vobis.* Hic cōsequēter monet à diabolo recedere. Circa q, sciēdū, qđ diabolus est superbus secū- dum quod dī de eo lob 6. 1. *Ipse est rex super omnes filios superbię.* Quanto autē aliquis est superbior, tanto magis abhorret supe- rari. propter quod diabolus volens aliquem fortiter resisten-

tem,

Per superbiam mirabilis angelorum creatura cecidit de celo, per humilitatem dei fragilitas humanæ naturæ ascendit in cælum, &c.

* Chrysoſtomus. Non dixit superbos dimittit, sed resistit superbis. Nō qđ instructa acie, aut pugna Deo sit opus aduersus superbū.

Quid.n. esse possit, superbo infirmius? Nā vt q orbat⁹ est oculis, omniū appositus est iniuriæ, ita & superbus, q nō videt do-

minum (nā superbia, vt inq̄ scriptura, nō nosse dominum) etiam ab hominibus facile superat. Qđ si etiam valid⁹ ac potēs esset superbus, nihil op⁹ esset deo exercitu aduersus illū, quādoquidē & voluntas illi sufficit ad inuertēda oīa, multo magis ad tollēdos illos. Cur igit⁹ resistit? Quo uehemēs odiū declarat erga superbū.

Resistite autem diabolo, & fugiet a uobis, &c. * Augustin. Scitote quia nec vos, nec aliquid quod ad vos pertinet lædere potest inimicus nisi quantum Deus permiserit. Permittit autem hoc Deus duabus de causis, quia peccata hominum exigunt. Aut vt probeat, si boni estis, aut castiget si peccatores.

* Idem. Suadere diabolus & sollicitare potest, cogere omnino non potest. Et ideo cum per Dei adiutorium, in potestate tua sit, utrum consentias diabolo, quare nō magis Deo quam ipsi obtemperare deliberas? &c. Est enim adextris quodam modo præcipiens Deus, a sinistris seducens satanas, homo in medio cōstitutus. Cor quod inclinatur ad diabolū, quare

quare non potius erigitur ad Deum? &c.

* Hieronymus. Offendit Diuus Iacobus quomodo resistere debeamus diabolo, si utiq; sumus subditi Deo eiusq; faciēdo voluntatem, vt diuinā mereamur gratiā, & facilius nequam spiritui, auxilio sancti Spiritus resistamus. Neq; vero

D Epistol. ad Demetriad.

lo, & fugiet a vobis. **Appropinquate Deo, & appropinquabit**

vobis. Emundate manus peccatores, & purificate corda

duplices animo. Miseri estote, & lugete, & plorate, & risus

uester in luctum cōuertatur, & gaudium in mœrorem. Humiliamini

in conspectu domini, & exaltabit vos. Nolite detrahere

alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legem, & iudicat legem. Si autem

iudicas legem, non factor es legis, sed iudex, Vnus est enim

ro apra cōtra nos vtit voluntate, de cōsensu nostro ad uersarius vires accipit, nostrog; nos iugulauit gladio. Infirm⁹ hostis est, q nō potest vincere, nisi volētē, &c. a Emūdate man⁹ peccatores, & purificate corda duplices, &c. *Beda. Hoc ē vera E ceter nos appropinquare dño, operis videlicet munditiā, & cordis simplicitatē habere. Innocens inq̄t in nob⁹ et mūdo corde, accipiet benedictionem a domino. Sanctus quoq; Spiritus disciplina effugiet fictiū.

+ Pro. 14. b Hier. 31. c Ioan. 26. d + 1 Pet. 5. d

* Beda. Nolite amore locupletari, & gaudere in hoc seculo, sed in memores scelerū, quę fecistis, hoc potius procurate, vt p breues vitę huius miseras paupertatem, ac lamentationem trāsitoriam ad sempiterna gaudia cælestis regni pertingatis

* August. Fratres, qui vobis dicunt, Felices estis seducunt vos, sicut, & de epistola Iacobi Apostoli, Miseri estote, inquit & lugete, risus uester in luctum conuertetur. Videtis, quæ audistis, quando vobis hæc dicerentur in regione securitatis. Verique regio ista scandalorum est, & tentationum, & omnium malorum, vt gemamus hic, & in cæca mur gaudere ibi, hic tribulari, & consolari ibi, &c.

In psal. 85.

c Detrahit legem, et iudicat legem. Quæ detractionem prohibuit quasi

NICOLAUS DE LYRA.

rem, dimittit eum tentare, timens ne ab eo superetur, propter qđ recedit ab eo ante faciem belli Vnde dicit Ambros. super Lucam, quod diabolus instare formidat, quia frequentius refugit triumphari, & hoc est, quod dicitur. Resistite autem diabolo. viriliter repugnando. Et fugiet a vobis.

1 **Appropinqua. Deo.** Hic consequenter beatus Iacobus monet accedere ad Deū ratione suæ bonitatis, quæ debet attrahere, quæ ab eo procedit esse gratiæ, & esse naturæ. Primo ergo inducit ratione primi, secundo ratione secundi, ibi. *Et nunc.* Circa primum sciendum, quod ad Deum accedimus per dilectionem, dilectio vero Dei includit dilectionem proximi, propter quod inducit primo ad diligendum Deum. secundo proximum. *Nolite detrahere.* Prima adhuc in duas, quia primo inducit ad Dei dilectionem secundo ad quædam habentia ad ipsum connexionem, ibi. *Emundate.* Circa primum dicit, *Appropinquate, &c.* quæ appropinquatio terminatur ad dilectionem, quæ est vnio amantis cum amato.

2 **Et appropinquabit uobis.** dona gratiæ suæ conferendo, & etiā augmentando. Sed contra hoc videtur, quod dicit. 1. Ioan. 4. d. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Dicendum, quod diligere est velle alicui bonum. Si igitur consideretur actus diuinæ dilectionis qui est in ipso præcedit omnia temporalia cum sit æternus, & sic loquitur Ioannes in auctoritate inducēta. Si autem consideretur huius dilectionis effectus, qui est temporalis, sic aliquid est præcedens ex parte Dei, et aliquid ex parte hominis. Sicut enim Deus influxu generali conuertit omnia ad seipsum, sicut ad finem vltimum secundum esse naturæ, sic influxu speciali conuertit humanam naturam ad se, sicut ad finem supernaturalem, & hic influxus specialis, nō est aliqua gratia habitualis, sed est motio diuina siue instinctus quæ mouet naturam humanam ad bonum meritorium, nec denegat alicui quamdiu est in hac uita præsentis. Sed homines diuersimode ad hunc instinctum se habent, quia aliqui acquiescunt, & sequuntur, & sic ad gratiā habitualem de congruo disponunt, quibus disponit Deus dat gratiā habitualem p quā meritorie operant. Alij vero resistunt instinctui diuino, & sic merito eis habitualis gratia denegatur.

gatur, Patet igitur, qđ dispositio ad gratiam de congruo, quæ est ab homine modo prædicto, præcedit collationē gratiæ habitualis, quæ est a Deo, & sic dicitur hic. *Appropinquate Deo.* Verūtamē hanc dispositionem de congruo præcedit diuinus instinctus seu motio ad bonum meritorium: ad quod natura humana de se non potest, assurgere, & sic dicit Saluator Ioā. 6. e. *Nemo potest venire ad me, nisi pater meus, &c.* & sic patet, quod principium meriti simpliciter est a Deo, & non a libero arbitrio.

3 **Emundate.** Hic consequenter inducit ad quædam annexa diuinæ dilectioni. *Emundate ma.* id est, opera.

4 **Et purificate corda.** quia, qui diligit cordis munditiam, propter gratiam laborum suorum habebit amicum regem, Pro. 2. 1. b.

5 **Duplices animo.** id est, qui prius fuistis duplices animo, nunc Deo, nunc diabolo, nunc mundo adhaerendo.

6 **Miseri estote.** id est, statum miseriz assumite recurrēdo ad eum cuius proprium est, misereri, & parcere.

7 **Risus uester.** per dissolutionem.

8 **In luctum.** per contritionem. Est autem risus lætitia exterior, Gaudium mentem respicit interiore, vt sit mutatio integra, in facie, & mente.

9 **Humiliamini in conspectu.** qui videt omnia, quęcunque latentia, & non solum in conspectu hominū, qui tantū vident patētia.

10 **Et exaltabit.** in cælo vbi est perfecta dilectio.

11 **Nolite detrahere.** Hic consequenter inducit ad dilectionem proximi remouendo dilectionis impedimēte, dicit: *Nolite detrahere.* per quod infertur famę detrimentum, & per hoc innuit oppositū. scilicet conferuationē bonæ famę, & eius augmentum, quod est opus dilectionis proximi.

12 **Qui detrahit.** in ore.

13 **Aut qui iudicat.** esse malum in corde.

14 **Detrahit legem.** quę prohibet hoc fieri, Leuit. 19. *Non eris susurro, nec criminato in populo*

15 **Et iudicat.** facto designans eam esse malam, quia facit tanquam licitum, quod ipsa dicit illicitum.

16 **Si autem obediens ei,** vt superiori.

17 **Sed iudicet,** tanquā superior ipsi, qđ tamē est falsum, ideo subdit.

18 **Vnus est enim.** scilicet, Deus.

Quasi dicat lex non reat fecit. Vel qui detrahit fratri legem facienti, detrahit, & iudicat legem quare talia iusta dederit, quæ iustitias fratrum iubet obliuisci.

a Tu autem quis. Non solum ideo debes vitare detractionem ne ut transgressor a Deo iudicaris. Sed ideo etiam, quia fer in nullo præcellitis illos quos vituperas.

- & iudex
Epi. ad Celar.

* Hieronymus. Nulli unquam omnino detrahas nec aliorum vituperatione te laudabilem videri velis: magisque vitam tuam ordinare disce, quam alienam carere. Semper scripturæ memor esto dicentis: Noli diligere detrahere, ne eradicaris. Et alibi: Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. est sane hoc vitium, quod omnino extingui debeat. Nihil tam inquietat animū, nihil ita mobilem ac leuem mentem facit, quam facile credere, & obrectatorum verba temerario mentis assensu sequi. Hoc sæpe de amicis etiam inimicos facit. Hinc crebra dissensiones, hinc odia iniusta nascuntur, &c.

quod dicere
deperatis.

B

b Ecce nunc qui dicit. Post increpationem detractionis arguit illorum temeritatem, qui non habentes certitudinem vitæ, cupiditate temporalium vitam & lucrum promittunt sibi in futurum.

c Faciemus tibi quidem annum, & mercabimur, &c. Multimodâ stultitiam notat, quia, & de lucrorum augmento agunt, & se multo tempore victuros arbitrantur, & suæ potestatis astant, ut annum faciant, & in his omnibus superbi iudicis examen ad mentem reuocare contemnunt.

C

d Quæ est enim vita vestra, &c. Non consentit illis, qui dicunt post

post mortem nihil esse, & mortem ipsam nihil esse. Sed ut doceat, quia vita præteritum breuis est in præfenti, quam tamen in futuro mors æterna sequetur.

* NAZIANZIVS. Ne tota quidem hominum vita longa est, si cum diuina, & sempiterna natura comparetur, nedum hæc vitæ reliquæ, habitusque (ut ita dicam) humani solutio, vitæ que temporariæ finis extremus. Quantum nos antecurrit Cæsius? Quamdiu eius discissu angemur? Nonne ad eandem sedem concitato cursu tendimus? Nonne idem pulvis propediè erimus? Talis vita nostra est frax, quæ si xam, & caducam vitam agimur. Tale terrefactum, ut cum non simus, nascamur: cum nati sumus, rursus dissoluamur. In somnium sumus, instabile spectrū, quod teneri non potest, aus pertransientis volatus, nauis in mari vestigium non habens, pulvis, vapor, ros matutinus, flos tempore nascens, atque marcescens. Homo sicut fenum dies eius, tanquam flos agri sic efflorescit, &c.

a Non implentes. **b** Implentes. Forstian inquiris es ipso, & tu ipse in maiora potes præparari peccata. & ille potest largire ad bona.

a Dicit vitandam detractionem, ecce aliud iudicium. Ecce vos estis, qui dicitis. Stulta leuitate animi spaciū vitæ proponentes.

a Alias, quid erit in crastino. **b** Hæc non debetis vobis promittere. **c** Breuis Fumus?

a Et hæc omnia dicit vobis pro eo: ut vos spe longioris vitæ non promittatis vobis lucra tui temporis, sed potius dicatis. Si d.

a In u. Iustate & potentia Deo omnia relinquitis.

a Non solum spaciū, vitæ, & lucra futuri temporis vobis promittitis. sed etiam idem, in diuiditis, que faciunt superbos.

a Quæ est ad depressionem aliorum. **b** Quia exultatis. & superbitis, igitur grauius puniemini, quia scitis bonum, & non facitis.

a legislator, & iudex, qui potest perdere & liberare. † Tu autem

b quis es, qui iudicas proximum? Ecce nunc, qui dicitis. hodie

† aut crastino ibimus in ciuitatem illam, & faciemus tibi quidem

c annum, & mercabimur, & lucrum faciemus (qui ignoratis

d quid erit in crastinum. Quæ est enim vita vestra? Vapor

est ad modicum parens, & deinceps † exterminabitur) Pro

eo † ut dicatis, Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus

hoc, aut illud. Nunc autem exultatis in superbis vestris.

e Omnis exultatio talis maligna est. † Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

c Scienti igitur bonum facere, &c. Per totum epistolæ textū ostendit, quod hi quibus scribebat scientiam boni faciendi habebant, & rectam fidem didicerant, ita ut aliis se magistros fieri præsumerent, nec tamen operum perfectionem, neque mentis humilitatem, neque sermonis continentiam adepti erant. Propter quod inter alia increpationis, & exhortationis verba, modo eos multum terret, quia scientes benefacere, & non facientes, maius peccatum habent, quam si nescirent, licet ipsa boni ignorantia magnum sit peccatum, cum scriptum sit: ignorans ignorabitur.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA,

- 1 Qui potest perdere. transgressores,
- 2 Et liberare. legis factores.
- 3 Tu autem quis est qui iudicas proximum? quasi dicat tu usurpas tibi officium diuinum, ad cuius auctoritatem intellectum sciendum, quod iudicare propria auctoritate soli Deo conuenit, hominibus autem ex diuina commissione, tam in foro ecclesiastico quam in seculari. Ista tamen commissio non se extendit ad ea, que sunt omnino occulta, sed diuino iudicio reseruantur. De his autem, que aliquo modo patet, vel per facta vel per signa possunt homines iudicare, Et hoc potest esse dupliciter. Vno modo cum processu ad punitionem, et hoc solum pertinet ad iudices. Alio modo sine tali processu, & hoc etiam pertinet ad alios homines. Sciendum tamen, quod iudicium importat sententiam firmam de aliquo, si ergo procedat ex euidencia facti, nullum est peccatum, ut si quis iudicet alium homicidam, quia vidit eum homicidium committentem. Et idem videtur, si procedat ex vehementibus signis, ut si quis videat solum eum sola, nudum cum nuda in eodem lecto, nisi appareat aliquid unde possit hoc excusari in toto vel in parte, ut consanguinitas multum propinqua, sicut est matris ad filium, vel infirmitas gravis, seu aliquod huiusmodi, & sic videns iudicat personas esse fornicarias si ambæ sint solute, vel adulteras si ambæ vel altera sint ligate. Si autem procedat iudicium ex probabilibus seu leuibus signis, et est iudicium de graui peccato, peccatum est mortale, quia tale iudicium est contra charitatem proximi, & ex peruerso affectu. Si autem non sit iudicium vel firma sententia, sed magis suspicio quæ incipit dubitare de bonitate proximi, sic est veniale peccatum. graue tamen, vel minus graue secundum maioretatem vel minoritatem suspicionis,

Iudicium homini
nū quando peccatum
& quando non.

- 4 Ecce nunc, qui dicitis, &c. Hic consequenter inducit ad amorem Dei ex bonitate eius, que dat, & conseruat esse naturale, inducens ad hanc considerationem, & remouens oppositum, di. Ecce nunc qui dicitis, hodie, &c. quasi vestrum esse, & operari sit totaliter in vestra ditione, cum tamen non sit ita, ideo subditur.
- 5 Qui ignoratis quid erit in crastino. id est futurum, quia Deus poterit interim opus vestrum, & vitam subtrahere, ideo subditur.
- 6 Quæ est enim vita vestra? & responderet.
- 7 Vapor est ad modicum parens, & de. &c. id est, valde cito transiens.
- 8 Pro eo, ut dicatis. id est, propter hoc debetis dicere tanquam coacti à veritate.
- 9 Si dominus voluerit, & si vixerimus faciemus hoc, aut illud, id est proponentes suppositionem diuinæ voluntatis omnibus factis vestris, ex qua dependet vita, & omnis operatio vestra.
- 10 Nunc autem exultatis in superbis vestris. Quasi diuini adiutorio non indigeatis.
- 11 Omnis exultatio talis maligna est. i. malo igne ignita quia à demone procedens, & ad ignem gehennæ disponens, & maximè homines literatos, & scientes, secundum quod dicitur Luc. 12. f. Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non facit vapulabit multis. scilicet, plagis, & hoc est quod dicitur.
- 12 Scienti igitur bonum facere, & non facienti, &c. Et si si bonum necessitatis, eius ommissio est peccatum mortale. Si autem sit bonum supererogationis, peccatum est veniale, & aliqua. do nullum.

CAP.

CAP. V.

Agite nunc. Tempore accepto in die salutis futurus penas fleribus, & elemosynis redimite.

Beda. **E**t arugo. Nō solum immisericordes diuites visibilis gehennæ ignis cruciabit, sed etiam memoria inaniū diuitiarū quibus suas culpas redimere potuerunt, & ante iudicium animas eorum, & post resurrectionem etiam carnes exuret, cum sibi irasci cœperint quare culpas elemosynis non redemerint. Vnde dicitur diuiti; *Fili recordare, quia recepisti bona in v. &c.* Ecce erugo pecuniæ uertitur in testimonium nequitie & augmentum pœnæ, quia intelligit se male congregasse ea, quibus non indigebat ad usū uitæ, & propterea grauius punietur.

* Aug. Væ illi qui tales sunt. Auarus misericordiā nō habet. Cupidus similis est inferno. Infernus quātuncunque plus deuorat, tantomagis cupit & desiderat, sic & auar⁹ nūquam satiabit. Cre-

scit & desiderat: sic & auarus nūquā satiabitur. Crescit uana potentia, crescit & pœna. Potētes potēiora tormenta patientur. Quanto maior honor parat, tanto maius periculū comparatur. Isti tales sūt elati, superbi, uanitate pleni, luxuriosi, gulosi, & hominibus magis placentes quā Deo. Hi sunt seipos amantes, gulæ seruietes, magis quam spiritualibus intēdentes, corpus ornantes, & animam sedantes. Fortis ornati, intus tabefacti, Colligentes amicitias seculares, prudentes æternales, &c.

c In testimonium, i. ad augmentum pœnarum, i. ut hanc uisibiliter intuendo maiores cruciatus sustineatis.

d Manducabit. Corpora uel carnales concupiscentias, quia luxuriosas animas, & exterius sæuiens flamma cruciabit, & interius pungens dolor suę tenaciæ accusabit.

e Sicut, Qui consumit metalla & cæteras res, sic erugo uestas carnes.

f Thesauri. Vere ita patiemini, quia quādo neglecta cura pauperū thesauros pecunię cōgregabatis, irā interni iudicis uobis cumulastis, quæ si nondum apparet, in nouissimis diebus iam certissima restat,

Aug. **NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.**

Agite nunc. Postquā beatus Iacobus induxit ad adhærendū Deo ex consideratione suæ bonitatis, hic cōsequenter idē facit ex consideratione suæ seueritatis, quæ maxime in iudicio apparebit. Sciendum tamen, quod illud iudicium sicut erit terribile malis, sic erit consolabile iustis. vnde Saluator de ipso loquēs Luce. 2. i. f. dixit apostolis. *His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita uestra.* i. exhilarate corda uestra, ut exponit Grego. home. 1. Ideo beatus Iacobus malis primo incutit iudicis terrorem, ut a peccatis resiliant, secundo iustis eius fauorem, ut ei inseparabiliter adhæreant, ibi, *Patientes igitur.* Circa primum primo incutit timorem iudicis cupidis & auaris di.

- 1 *Agite nunc di.* s. uestras voluntates, & est ironica locutio, quæ est intelligenda per contrarium, ideo subditur.
- 2 *Plorate vlu.* Est autem vlulatus sonus confusus, qui est signū magni doloris.
- 3 *In mise. uest.* idest, pro miserijs uestris.
- 4 *Quæ adue. uobis.* in iudicio futuro. Ut patet ex sequētib. Et subditur duplex causa, prima est indebita bonorum temporalium congregatio & conseruatio, cum dicitur.
- 5 *Diuitia uestra.* naturales, ut bladū in horreo, & uinū in cellario, & huiusmodi. cōsequēter loquit de diuitijs artificialibus dicens.
- 6 *Aurum & arg. ue.* in terra absconditum.
- 7 *Et aru. eorum in te. vo. erit.* idest, contra uos.
- 8 *Et mandu. ca.* i. affliget, quia erit causa afflictionis ī gehenna post

* Aug. Cogitate fratres charissimi, ubi sunt reges, ubi potentiores, ubi amici, ubi parentes. Ecce quomodo de tanta potentia uel lætitiā, tanta prouenit miseria & angustia, de tantis diuitijs, tot inopię, de tantis satietatibus, tāta fames, de tam leui delectatione, tā longa infirmitas, de tā breui luce, tam longæ tenebrę, de tā parua suauitate odoris uel luxuriæ, tanti dolores ac fetet os dā nationis perperuæ, & de uestimentorū abūdantia, tanta nuditas, &c.

CAP. V.

Agite nunc diuites, plorate uulantes in miseris uestris, quæ aduenient uobis. Diuitiæ uestrę putrefactę sūt, & uestimenta uestra t a tineis comesta sunt.

Agite nunc diuites, plorate uulantes in miseris uestris, quæ aduenient uobis. Diuitiæ uestrę putrefactę sūt, & uestimenta uestra t a tineis comesta sunt.

Aurum & argentū uestrum t æruginauit, & arugo eorum in testimoniu uobis erit, & manducabit carnes uestras sicut ignis. Thesaurizastis uobis iram in nouissimis diebus. Ecce merces operariorū, qui messuerunt regiones uestras, quę fraudata est a uobis clamat: & clamor eorū in aures domini fabbaoth introiuit. Epulatis estis super terram: & in luxurijs enutristis corda uestra. In die t occisionis adduxi-

q̄ p ieiunia & afflictiones venire oportet, carnales epulas diligitis, quas tāta fames & sitis in futuro sequit, ut nec gutta aque inueniri possit. per quā ardēs lingua possit refrigerari. Apparet, quā illos diuites alloquit, ex quo ait, *Agite nunc diuites, qui in necē domini cōiurauerant, & nec dum fidē eius qua saluarentur, acceperant.* De quibus & supra loquitur ad credētes. *Nonne diuites per potentiā opprimūt uos, & ipsi trahunt uos ad iudicia? Nonne blasphemant bonum nomen quod inuocauit est super eos?* Et quia 12. tribubus scribit, quę sūt in dispersione, ita fideles monet opera fidei facere, ut eos etiā qui necdum crediderāt, ad fidē, & eius opera conuerti suadeat. Improprie illis mortē filij Dei, & quasi nihil mali fecisēt, luxuriose & auare uiuebāt, quibus proprie conuenit qd̄ ait. Auaritiam carnes eorum instar ignis manducaturam, & quia thesaurizauerunt sibi in nouissimis diebus iram: hoc enim in eis post occisionem Iacobi completum est, cum Ierusalē, imo omnis Iudæa expugnaretur, & vastaretur a Romanis in uisionem dominici sanguinis, & ceterorum scelerum quę fecerant.

K Et in luxurijs enutristis. * Bernardus. Quid ad hęc locuti

post iudiciū, quia tūc anima cū corpore affligetur igne gehennæ.

9 *Thesaurizastis uobis.* idest, congregastis uobis Dei uindictam.

10 *In no. die.* Tūc erit finale iudicium; Consequenter ponitur causa secunda, quæ est pauperum defraudatio, cum dicitur.

11 *Ecce mer. ope. uestrorum.* 12 *Clamat.* uos accusando. Et sciendum q̄ ista sunt peccata, quæ specialiter dicuntur clamare ad Deum. s. innocenti occisio, Gene. 3. b. *Vox sanguinis fra. tui, &c.* Vitij cōtra naturam perpetratio, Gen. 15. c. *Clamor Sodo. & Gomor. &c.* Et pauperum defraudatio, ut dicitur hic.

13 *Et clam. & e. sab.* idest, exercituum.

14 *Introiuit.* Ad faciendam uindictam per angelos, qui dicuntur eius exercitus, quia sunt diuinæ iustitię executores.

15 *Epulati estis.* Hic secūdo incutit terrorē carnalibus & lasciuis. Et hoc ordinate, quia diuitię prestant fomentum huiusmodi uitij. dicit igitur. *Epulati estis.* hoc est in præsenti uita, sed esurietis postea, sicut patet de diuite epulone, qui positus in tormentis guttam aquæ non potuit impetrare, Luc. 16.

16 *Et in lu.* in illis delectando. Et bene de luxuria loquit post gulā quia ministrat sibi materiā, quia semen est de superfluo alimentu. 2. de anima. 17 *Et in die.* Hic tertio incutit terrorē crudelibus & malignis, qui ex diuitijs suis & potētia mouent persecutionē iustis, eo q̄ sunt dissimiles eis, secūdu quod dī Sapient. 3. c. in persona eorum. Circumueniamus ergo iustū, quoniam inutlis est nobis, &c. Ideo dicit. *In die.* tēpore primitiue ecclesię, in quo fideles ducebantur ad iudicia, & occidebantur sine sui resistentia, & sic ponitur hic singulare pro plurali, cum dicitur.

longæ tenebrę, de tā parua suauitate odoris uel luxuriæ, tanti dolores ac fetet os dā nationis perperuæ, & de uestimentorū abūdantia, tanta nuditas, &c.

g *Ecce m.* Magna iniquitas cum pauperes nolunt suscipere, etiā mercenarijs, & famulis debitam laboris mercedem nolunt reddere. vnde Iob; *Si aduersū me terra mea clamat, & sulci eius deflent; si fructus eius comedi absque pecunia?*

h *Merces.* Et si pauperes patienter omnia ferentes non clamant, merces tamen retenta clamat.

i *Epulati.* Nec tantū peccastis superflue cōgregādo, aliena rapiēdo, sed et superflue expendendo. Neglectis gaudijs cælestibus, ad

quæ p ieiunia & afflictiones venire oportet, carnales epulas diligitis, quas tāta fames & sitis in futuro sequit, ut nec gutta aque inueniri possit. per quā ardēs lingua possit refrigerari. Apparet, quā illos diuites alloquit, ex quo ait, *Agite nunc diuites, qui in necē domini cōiurauerant, & nec dum fidē eius qua saluarentur, acceperant.* De quibus & supra loquitur ad credētes. *Nonne diuites per potentiā opprimūt uos, & ipsi trahunt uos ad iudicia? Nonne blasphemant bonum nomen quod inuocauit est super eos?* Et quia 12. tribubus scribit, quę sūt in dispersione, ita fideles monet opera fidei facere, ut eos etiā qui necdum crediderāt, ad fidē, & eius opera conuerti suadeat. Improprie illis mortē filij Dei, & quasi nihil mali fecisēt, luxuriose & auare uiuebāt, quibus proprie conuenit qd̄ ait. Auaritiam carnes eorum instar ignis manducaturam, & quia thesaurizauerunt sibi in nouissimis diebus iram: hoc enim in eis post occisionem Iacobi completum est, cum Ierusalē, imo omnis Iudæa expugnaretur, & vastaretur a Romanis in uisionem dominici sanguinis, & ceterorum scelerum quę fecerant.

post iudiciū, quia tūc anima cū corpore affligetur igne gehennæ.

9 *Thesaurizastis uobis.* idest, congregastis uobis Dei uindictam.

10 *In no. die.* Tūc erit finale iudicium; Consequenter ponitur causa secunda, quæ est pauperum defraudatio, cum dicitur.

11 *Ecce mer. ope. uestrorum.* 12 *Clamat.* uos accusando. Et sciendum q̄ ista sunt peccata, quæ specialiter dicuntur clamare ad Deum. s. innocenti occisio, Gene. 3. b. *Vox sanguinis fra. tui, &c.* Vitij cōtra naturam perpetratio, Gen. 15. c. *Clamor Sodo. & Gomor. &c.* Et pauperum defraudatio, ut dicitur hic.

13 *Et clam. & e. sab.* idest, exercituum.

14 *Introiuit.* Ad faciendam uindictam per angelos, qui dicuntur eius exercitus, quia sunt diuinæ iustitię executores.

15 *Epulati estis.* Hic secūdo incutit terrorē carnalibus & lasciuis. Et hoc ordinate, quia diuitię prestant fomentum huiusmodi uitij. dicit igitur. *Epulati estis.* hoc est in præsenti uita, sed esurietis postea, sicut patet de diuite epulone, qui positus in tormentis guttam aquæ non potuit impetrare, Luc. 16.

16 *Et in lu.* in illis delectando. Et bene de luxuria loquit post gulā quia ministrat sibi materiā, quia semen est de superfluo alimentu. 2. de anima. 17 *Et in die.* Hic tertio incutit terrorē crudelibus & malignis, qui ex diuitijs suis & potētia mouent persecutionē iustis, eo q̄ sunt dissimiles eis, secūdu quod dī Sapient. 3. c. in persona eorum. Circumueniamus ergo iustū, quoniam inutlis est nobis, &c. Ideo dicit. *In die.* tēpore primitiue ecclesię, in quo fideles ducebantur ad iudicia, & occidebantur sine sui resistentia, & sic ponitur hic singulare pro plurali, cum dicitur.

Occi-

A dicitis gulosi & luxuriosi, quorum Deus venter est, quorum
 omnis visus aut in ventre, aut sub ventre est, qui (vt ait Iaco-
 bus Apostolus) luxurijs enutristis corda & corpora vestra:
 Aud te, iudice, quia esca ventris, & venter escis. Deus autē & hunc
 & has desinet. Vt vobis qui lasciuistis in sinitis vestris. Vt qd dili-
 gitis vanitatē, & ver-
 itatē negligitis? Pinguedo carnis, faci-
 litas ventris, delictū
 corporis, aut ante
 mortē vos deferent,
 aut vos in morte il-
 las relinquetis.

Epist. ad Rom.

Hieronymus.
 Nihil licet inflammare
 corpora, & trillat
 membra genitalia,
 sicut indigestus ci-
 bus, ructusque con-
 uulsus.

Salus in aliis.

a Patientes. Incre-
 patis superbis & in-
 credulis, rursus con-
 uertitur ad eos, qui
 talium improbitate
 fuerant oppressi, in-
 uitans ad patientiā,
 quia cito finientur
 pressurā, vel iustis
 reprobis ad dominum,
 vel persecutoribus
 priuatis potestate.

Bedae.
 & eundem-
 mini.
 & meq; afflicto-
 nis.

b Temporaneum, &c.
 Sic vos accipietis tē-
 poraneum. i. vitam

† beatos dici-
 mus.

Rom. 6. d

animę post mortem. Et serotinum. i. carnis incorruptionem.
 Vel temporaneum in operibus iustitię. Serotinū in laborū
 retributione. vnde Apostolus: Habetis fructum vestrum in
 sanctificatione, finem vero vitam aternam.

c Nolite ingemiscere. * Beda. Quia vos maiora meritis
 aduersa patiamini, & persecutores vestri cum maxima sce-
 lera fecerint nihil ferre videantur aduersi.

De patientia.

* Tertullianus. Natales impatientię in ipso diabolo depre-
 hendo iam tunc cum Dominum Deum. vniuersa opera sua
 homini subiecte impatenter tulit. Decepit hominē, quia
 in uiderat, in uiderat, quia doluerat, doluerat, quia patienter
 non tulerat, &c.

Bedae.

d Prophetas. Prophetę qui tam sancti erāt, vt Dei spiritus
 per eos sua mysteria loqueretur, exitum malum haberūt,
 mortē patiēdo ab infidelibus, vt Zacharias, & alij in veteri,
 & in nouo Testa. Iohannes, Stephanus & alij. Nec p hoc exitu
 ingemuerūt, sed longanim ter ferre volebāt. Alj longos su-
 stinere labores sine mutmuratione, vt Noe in edificatione
 arce. Moyses in tepatione, & ducatu populi, Dauid Ios. ph.

C

Ad

Ad ut unque autē firmum, & immutabile subiungit exem-
 plum, de Iob quantum ad labores, de domino quantum ad
 exitum mortis.

e Sufferentiam Iob. Nō dicit finem Iob, cui temporalia sunt
 restituta, sed patientiā Iob. Et finem Domini, quia ad paciē-
 dum exēplo Iob in-
 uitar, & tamē non
 vt temporalia reci-
 piam, sicut Iob ve-
 tus homo, sed æter-
 na sicut Christus
 nouus homo.

* Augustinus.
 Iob quanta pertu-
 lerit, legitur, &
 horretur, expau-
 scitur, contremi-
 scitur. Et quid re-
 cepit? Dupla quam
 pdiderat. Ergo ne
 homo propter tē-
 poralia pnia velit
 habere patientiam
 & dicat. Si tolero
 damnū reddet mi-
 hi Dominus filios
 duplos. Iob omnia
 18 dupla recepit, &
 19 tot filios genuit,
 20 quot extulerat. Nō
 21 ergo dupla sunt?
 22 Prorsus dupla, quia
 23 & illi uiuebāt. Ne
 qs dicat. Feram ma-
 la & reddet mihi

a stis & occidistis iustum, et non restitit vobis. Patientes igitur
 estote fratres vsque ad aduentum domini. Ecce agricola ex-
 pectat preciosum fructum terrę, patienter ferens, donec ac-
 cipiat tēporaneum & serotinum. Patientes igitur estote
 vos, et confirmate corda vestra, quoniam aduentus domini
 appropinquabit. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum,
 vt non t iudicemini. Ecce iudex ante ianuam assistit. Exem-
 plum accipite fratres exitus mali, & longanimitatis & t labo-
 ris & patientię, prophetas qui locuti sunt in nōmine
 domini. Ecce t beatificamus eos qui sustinuerunt. Suffe-
 rentiam Iob audistis, & finem domini vidistis, quo-
 niam misericors est dominus & miserator. Ante omnia

a Qui incipit in fine cuiusque. **b** Sulle pro fructu terrę quem sperat tam patienter laborat,
 quanto magis vos pro cęlesti.

a Primitias. **b** Ergo. **c** Si moram facit.

a Sicut agricola. **b** Et si graua inferuntur.

a Vt vos ad gloriam, illi ad penam impiantur. **b** Quia uos maiora meritis patiamini, & per-
 secutores vestri cum mala fecerint, nihil uideantur ferre aduersi.

a Damnum. eo quod iudicem. **b** Quia. **c** Qui uel proximus est ad cognoscenda que
 geritis, uel cito ueniet ad retribuendum & uobis & illis.

a Inuocatione nominis uel ad ampliandum nomen. **b** Illos.

a Quia illos magnos reputamus & ueneramus. **b** Iob sicut veteri homini restitit sunt temporalia.

a In natura. **b** In exhibitione eius gratiarum.

a Chm. o nouo homini omnia auerit in mundo, sed in fine datur resurrectio. **b** Ideo debetis imitari.

a In natura. **b** In exhibitione eius gratiarum.

a In natura. **b** In exhibitione eius gratiarum.

a In natura. **b** In exhibitione eius gratiarum.

a In natura. **b** In exhibitione eius gratiarum.

Deus, vt reddidit Iob, vt iā nō sit patientia, sed auaritia, &c.
 * Idem. Non ait, Sustinentiam & finem Iob audistis, sed,
 finem Domini & diffi, tanquam diceret. Mala temporalia tan-
 quam Iob sustinere, sed pro hac sustinentia non temporalia
 bona sperate, quę illi auerit redierunt, sed æterna potius quę
 in Domino præcesserunt.

f Et finem domini. Audistis lectione, uidistis oculis in cruce lon-
 ganimenter patientem, sed & gloriam resurrectionis, & ascē-
 sionis euangelica prædicatione didicistis.

g Et miserator. Vt uel in præsentis suos a tērationibus libe-
 ret, & pro constantia fidei etiam coram hominibus uitiētes
 glorificet, uel post mortē in occulto coronet. Et ne sic quidē
 ab hominibus memoriam quā meruere laudis auferat.

h Ante omnia. Quia latiferum linguę uirus ad integrū in
 suis auditoribus exhaurite desiderat, qui detrahete alteru-
 trum uerit, qui iudicare proximum interdixit, qui in aduer-
 sitatibus ingemiscere prohibuit, quę sūt aperta peccata, ad-
 dit etiam hoc, quod quibusdam leue uidetur, ut iurandi cō-
 factudinem tollat, quoniam omne ociosum uerbū quod

locuti

NICOLAUS DE LYRA.

1 Occidistis. iustos quod frequenter fit in scriptura. Aliqui autē
 exponunt hoc de occisione Christi, qui dicitur iustus antonomastice,
 quia non solum est iustus formaliter, sed etiam effectiue alios iustificā-
 do, nec restitit suis occisoribus cum tamen possit resistere.

2 Patientes. Consequenter consolatur iustos ne in tribulationibus
 deficiant, & primo inducit eos ad patientiam, secundo ad reuerentiā
 Dei, ubi. Ante omnia. Circa primum dicit. Patientes igitur. in tri-
 bulationibus.

3 Vsque ad ad. qui reddet uobis mercedem laboris uestri. Et ponit
 exemplum, di.

4 Ecce agri. vsque ad tempus debitum.

5 Patienter se. laborem in cultura terre sue.

6 Donec accipit. id est, primitiuum fructum. Terra enim promissio-
 nis, de qua loquitur, reddu duplicem fructum in anno. s. in Aprili
 & Septembri.

7 Patient. Repetitio est promissę sententię ad maiore impressionē.

8 Nolite in. f. uidentes mutuas penas, sed magis cōfortate alte-
 rutrum ad fortiter tolerandum, sicut sex fratres cum matre uidentes
 cruciatum primum, inuicem se hortabantur fortiter mori. 2. Mach. 7.

9 Ut non. i. condemnemini s. per mutuas querelam, & luctum
 frangamini per impatientiam.

10 Ecce ius. scilicet Christus.

11 Ante ia. ad uos roborandum uelociter, uel premiandum, & in-
 ducit ad hoc exemplum sanctorum, dic.

12 Exem. ac. fia. s. quantum ad malum pena & nō culpa, quia pre-
 ciosa est in conspectu domini mors sanctorū eius, Pl. 115. b.

13 Et longanimitatis. in expectatione promissi.

14 Et laboris. quotidiani.

15 Et patientię. in aduersitate.

16 Prophetas. uobis datos in exemplum ad talia sustinendum.

17 Qui lo. sunt. cōstanter cōtemptis persecutionibus quas propter
 hoc passi sunt sicut patet de Michea, Zacharia, Isaiā, Ierem, & pluri-
 bus alijs.

18 Ecce beati. id est, beatos dicimus.

19 Qui sustinuerunt. tribulationes patienter. Et inducit duo nota-
 bilia exempla dicens.

20 Sufferen. Iob. qui exemplar patientię datus est uobis.

21 Et finem. quia in sua passione sustinuit dolorem acerbissimū pa-
 tientissime. Et dicit uidistis, quia multi adhuc uiuebant qui passionem
 domini nostri Iesu Christi uiderant.

22 Quoniam. in affectu. & mi. in effectu. Ex maxima. n. Dei mi-
 sericordia processit, quod daret nobis filium suum in redemptionis no-
 strę precium, & fortitudinis exemplum.

23 Ante omnia. Hic consequenter inducit fideles ad Dei reueren-
 tiā, & hoc in quatuor. Primo in iuramēti deuotione. Secōdo in seruiti-
 & deuotio

Ante

A locuti fuerint homines. reddent rationē de eo in die iudicij. **Augustinus.** Hoc peccatum quem non rem teneat, si iurare peccatū est? Nam periurium peccatū esse, & grande peccatū nemo dubitat. Sed non ait Apostolus, Nolite periurare sed, *Nolite iurare.* Precessit similis in euāgelio admonitio. *Nolite iurare neque per calū, quia sedes Dei est, &c.* Huic admonitioni, Apostoli omnino sic congruit, vt nihil aliud iūstū videatur, nisi quod addidit, *Ante omnia,* ex quo multum fecit intentos, auxitque difficultatē quæstioni. Inuenimus enim iurasse sanctos, & primitus ipsum Dominum quo non est

omnino peccatum. *Iurauit dominus, & non pgnitebit, &c.* Per memetipsum iuro, dicit Dominus. Non est ergo peccatum iurare, sed durum malū est hoc dicere. Forte quis dicat, non esse de Domino Deo iurationis exemplū. Deus enim est, & forte illi soli competit iurare, qui nō potest peierare. Homines enim falsum iurant, vel cū fallunt, vel cum falluntur. Aut putat homo verū esse qđ falsum est, & temere iurat, aut scit vel putat falsum esse, & tamē p vero iurat, & nihilominus cū scelete iurat, &c. Videris quam ista derestāda sit bellua, & de rebus humanis exterminda? Reā linguā nō facit, nisi mens rea. Quia ergo graue peccatum est peierare, conpendium dedit tibi scriptura; *Noli iurare &c. Vide Chrysof. homil. 13. & 25. ad populum Antiochenm,*

a *Neque ali. quod.* Ideo a iurationis culpa compesco, ne frequēter iurando vera, aliquando etiā in periurium incidatis. Sed eo lōgius a periurio steteris, quod nec vere iurare velitis, nisi necessi, as cogat. Sed & ille sub iudicium reatus decidit, qui etsi nunquam peierat, crebrius ramen quā opus est verū deierat. Sicut dederat cōtristato, sic dat & infirmatū cōsiliū. qualiter se a murmurationis stultitia tueatur, iuxtaq; modū vulneris, modū ponat medelæ. Tristatus pro se oret. Infirmitas corpore vel fide: quia maiorē sustinet plagam, plurimorum se adiutorio, & hoc seniorum curare memnerit.

Tristatur. Quia in pressuris ingemiscere prohibuit, nunc quid e contra gerendum sit, ostendit.

Oret. Ne murmurat, nec iudicia Dei vituperet, sed ad ecclesiā currat flexis genibus, vt Deū consolationem mittat.

Oret. ne seculi tristitiam que mortem operatur absorbeat, & crebra psalmodiæ dulcedine nociam tristitiæ pestem de corde pellat.

Infirmitas quis in vobis? **Bed.** Sicut dederat cōtristato, sic dat cōsiliū & infirmanti qualiter se tueatur. In euāgelio legimus fecisse Apostolos, & nunc Ecclesiæ consuetudo

autem fratres mei nolite iurare, neq; per celum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum. + Sit autem sermo, vester, est est, non non, vt non + sub iudicio decidatis, + Tristatur aliquis vestrum? oret: Aequo animo est? psallat. Infirmitas quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, vt orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini. Et oratio fidei saluabit infirmum,

a Vel pro illata iniuria, vel pro aliqua culpa, vel domestico damno, vel qualibet re.

b Non ad iniurias minusque d. stos causam suā imbecillitatis referat, ne forte quid per eos allocutionis, vel cōsiliij nocentis accipiat.

a Consecrato, vel quando inungitur. **b** Nomen domini inuocetur. **c** Fratrem.

tudo tenet, ut infirmi oleo cōsecrato unguant a Presbyteris, & oratione comitante sanentur. Hoc tamen oleū non nisi ab Episcopis licet confici. Nam quod ait, *oleo in nomine Domini,* significat oleum cōsecratum in nomine Domini. Vel certe quia etiam cum unguunt infirmum, nomen Domini per eum inuocare debent.

*** IDEM.** Dicit Apostolus Iacobus: *In cap. 16. Marc.*

1 Infirmitas quis in vobis? **2** Inducat, &c. **3** Vnde patet ab ipsis Apostolis hunc sanctum **4** Ecclesiæ morē esse **5** traditum, vt energumēni, vel alij quilibet **6** agroti unguantur **7** oleo, pontificali benedictione **8** consecrato,

f affligi.

*** Petrus Damian.** Tertium sacramentum est vnctio infirmorum. Infirmitatibus nobis, & vsque ad mortem mortali peccatorum febre languentibus, spiritus pietatis assistit, & recordatur quoniam puluis sumus. Ait enim diuus Iacobus, *Infirmitas quis, &c.* Solemnis vnctio, liquor excellēs, quo sanitas redditur, peccatum dimittitur, immittitur timor Domini. Videtne qualiter sacerdotalis manus infirmantis corpus alleuiet, & illecebrosam seſupm motionem sacratissima mitiget vnctione? Vnde & sancti patres hanc vnctionē sacramentum esse sanxerunt.

Sermon. i. in de- dic. ecclie.

*** Bernar.** Sed & Malachias gratias agens (pro suscitatione matronæ cuiusdam a mortuis,) benedixit Dominum. Et vnxit eam nihilominus, sciens in hoc sacramento remitti peccata, & quod oratio fidei saluet infirmum.

In vita Malachie episcopi

*** Innocent. Primus.** Non est dubium (quod scriptum est a D. Iacobo, ca. 5.) de fidelibus agrotantibus accipi vel intel ligere debere, qui sancto oleo chrismaſis perungi possunt, quo ab episcopo confecto, omnibus Christianis licet vt in sua aut suorū necessitate inungendo. Nā idcirco de presbyteris dictū est, quia Episcopi occupationibꝫ aliis impediti ad oēs languidos ire nō possunt. Caterū, si Episcopus aut potest, aut dignum ducit aliquem a se visitandū & benedicere & tāgere chrismare, sine cunctatione pōt, cuius est ipsum chrisma cōficere. Nam penitentibus illud infundi nō potest, quia genus est sacramēti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo vnū genus putatur posse concedi?

Epist. r. ad Decentium Eugubinum. episc. ca. 8.

*** Augustinus.** Quoties aliqua infirmitas superuenerit, corpus & sanguinē Christi ille qui egrotat accipiat, & deinde corpusculū suum unget, vt illud quod scriptum est impleat *Qui infirmitas inducat presbyteros ecclesiæ qui ungent eum, &c.*

Sermon. ai. de temp.

*** Idē.** In infirmitate nō querant peccatores, nō diuini, nō sortilegi, nō carcarij, neque p fontes, arbores, aut biuua phylacteria

Tract. de re- lict. cathol. cō uersati.

NICOLAUS DE LYRA.

*** deuotione, ibi.** Tristatur autem. Tertio in sacramenti susceptione, ibi. Infirmatur. Quarto in proximi correctione, ibi. Fratres mei. Circa primū dicit. Ante o. fra. mei, i. non præponatis iuramentum omnibus verbis & promissis. Hoc dicitur ad remouendū errorem illorum qui dixerunt iuramentum esse frequentandum, eo quod dicitur Deut. 2. d. Dominum Deum tuum time, & illi soli ser. ipsique adhæ. iurabisque, in nomine illius, propter quod dixerunt, quod frequentatio iuramenti facit ad reuerentiā Dei, & sic est exercenda. Sed hoc patet falsum per dictum Christi Mat. 5. f. Ego autem dico vobis, nō iura. omnino, &c. & per dictum beati Iacobi in hoc loco. Hoc etiam patet per rationem, quia illud quod non requiritur nisi ad subueniendū defectui, non est per se appetendum seu frequentandum, sicut patet de med. cina, quæ non queritur nisi ad subueniendū infirmitati. Et sic est de iuramento, quia non queritur nisi ad subueniendū defectui, quo vnus homo non credit alteri, in quo casu subuenitur per iuramentum, in quo inducitur veritas Dei infallibilis in testimoniu in se, sicut eum iuratur per Deum, vel in aliqua creatura, in quantum relucet in ea veritas diuina, vt per calum qui thronus Dei est, vel per terram, quia scabellum pedum eius est, Mat. 5. f. Iurare vero per creaturam, secundum se est illicitum. Et sic patet quod iuramentum non est inducendum, nisi in casu, in quo est necessarium, ad confirmationem veritatis. Et sic intelligenda est auctoritas iudicis, Deuter. 10. in tali enim casu iurandum per nomen Dei, & non per nomina idolorū,

secun-

secundum quod dicitur Exod. 23. b. Per nomina deorum extraneorum non iurabis, quia per ea non est confirmanda veritas, hoc enim pertinet ad infidelitatem, &c.

- 1** Sit autem sermo vester, extra casum prædictum.
- 2** Est est, non non. simpliciter veritatem afirmando, & negando falsitatem.
- 3** Vt non sub iudi. id est, condemnatione.
- 4** Decidatis, ex frequenti iuratione cadendo in falsam fidem, Eccle 33. b. Vir multum iurans replebitur iniquitate.
- 5** Tristatur. Hic consequenter inducit ad Dei reuerentiā in feruenti deuotione, di. Tristatur quis, i. patitur acidiam, quæ est quedam tristitia in obsequijs diuinis.
- 6** Oret. Aequo an, est? i. nitatur spiritum erigere ad orandū Deo deuote tam secure, ideo dicitur, Oret. quam publice. Et psal. Oratio enim & psalmodia sunt contra dictam tristitiam optima remedia.
- 7** Infirmitas. Hic consequenter inducit ad Dei reuerentiā in sumptione sacramenti, & primo facit propositum, secundo declarat quoddā dictum, ibi. Multum enim. Primum facit in duplici sacramento, s. vnctionis extrema, & pgnitētia. Quantum ad primū dicit, infirmitas.
- 8** Infirmitas de qua probabiliter dubitatur mori, nam istud sacramentum est exeunti de hac vita.
- 9** Inducat presby, Licet istud sacramentum fuerit ad Christo institutum, tamen per beatum Iacobum fuit hic expressius publicatum.
- 9** Et oratio fidei, corporaliter & spiritualiter, ideo subditur.

Et

A cetera exerceantur sed qui egrotat in sola misericordia Dei confidat. Eucharistia cum deuotione accipiat, oleumque benedictum fideliter ab Ecclesia petat, unde corpus suum vngatur, & secundum Apostolum, oratio fidei saluabit infirmum.

In ca. 6. Marc.

periget.

7 Da pp. die. q. 11. alit. unum. d. 9. cuncta.

7 Reg. 17. 2. 23. 9. 4. cap. si. Hic sic ebri. e. i. tur.

7 de sacer. dotie.

Homil. 2. in. Leuitic. B.

7 lib. 8. confit. Apost. ca. 35.

Can. 72.

Can. 1. apud. Tuonem & Burchard.

In doct. de sa. cram.

* Theophyl. Quod vixerint oleo Apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater Domini Iacobus in catholica epistola dicit. *Infirmatur quis in vobis?* &c. Est igitur oleum & ad labores velle, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significat que misericordia Dei, & gratiam Spiritus, per quam a labore liberamur, & lucem ac gaudium, hilaritatemque spiritualem accipimus.

* Chrysostomus. Sacerdotes non solum cum nos regenerant, sed postea etiam condonandum nobis peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur, inquit, inter vos aliquis? Accersat presbyteros Ecclesie, & orent super eum, vngentes eum oleo, &c.

* Origenes. Est septima dura & laboriosa per penitentiam remissio peccatorum, cum lauat peccator lacrymis stratum suum, & fiunt ei lacrymarum panes de ac nocte, cum non erubescit Sacerdoti indicare peccatum, & quaerere medicinam. In quo impletur & illud quod Iacobus Apostolus dicit. Si quis infirmatur, vocet presbyteros ecclesie, &c.

* Clemens Rom. Benedicat Episcopus aquam & oleum hoc modo. Domine sabaoth, Deus virtutum, creator aquarum, & dator olei, miserere nobis & benigne, qui d. disti aquam ad potum, & ad munditiam: oleum ad exhilarandum faciem, ipse quoque nunc per Christum sanctifica hanc aquam, & oleum, & da virtutem sanitatis effectricem, agritudinum expultricem, demonum fugatricem, omnibus infidelibus aduersariam, per Christum, &c.

* Concilium Vuormatiense. *Infirmatur quis in vobis?* &c. non est dubium de fidelibus egrotantibus accipi, vel intelligi debere. Penitentibus istud fundi non potest, quia est genus Sacramenti, &c.

* Concilium Meldense. Presbyter in cena Domini ampullas tres secum deferat, vnam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inungendos, tertiam ad infirmos iuxta Apostolicam sententiam, ut quando quis infirmatur, inducat presbyteros, &c.

* Concilium Florentinum. Quintum sacramentum est extrema unctio, cuius materia est oleum oliuæ, per episcopum benedictum, Hoc sacramentum nisi infirmo, de cuius morte

morte timetur, dari non debet, qui in oculis, auribus, naribus, in ore, in manibus, in pedibus, in renibus, vngendus est. Forma huius sacramenti est. Per istam unctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid peccasti per visum, &c. Effectus vero est mentis sanatio, in-

Ab infirmitate corporis. ¹ Et si in peccatis sit, remittentur ei. ² Confitemini ergo alterum peccata vestra, & ³ orate pro inuicem ut saluemini. ⁴ Multum enim valet deprecatio iusti assidua. ⁵ Elias homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit, ut non plueret super terram, & non ⁶ pluit annos tres, & menses sex. Et rursus orauit, & celum ⁷ dedit pluuiam, & terra fructum suum. ⁸ Fratres mei, si quis ex ⁹ vobis errauerit a veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniam qui conuerterit peccator ab errore viae ¹⁰ suae, saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem ¹¹ peccatorum.

quantum autem expedit, ipsius etiam corporis. De hoc sacramento, inquit, beatus Iacobus Apostolus. *Infirmatur quis in vobis?* &c. ¹² Et si in peccatis. Multum propter peccata etiam corporis pleuntur morte. Si ergo infirmi in peccatis sunt, & haec presbytero confessi perfecto corde reliquerint, & emendare saterint, dimittuntur eis. Neque enim sine confessione emendationis queunt peccata dimitti, ut recte subditur. *Confitemini.* ¹³ b *Elias homo.* Ne trepidaret nostra fragilitas reputans se non posse facere

re similia tanto prophetae, qui curru igneo rapti meruit ad caelos, consulte de eius oratione locuturus ab humilitate inchoauit. Similis nobis passibilis Elias carne infirmus a uindicta paschitur, mente infirmus, unus mulierculam minus exterritus fugit per desertum.

c *Oratione ora.* Astruit exemplo quantum ualeat iusti deprecatio assidua, cum Elias tantum una oratione orando tam longo tempore contineret caelos, terris imbres auerteret, fructus mortalibus negauerit.

d *Et rursus.* Vbi tempus perspexit, ubi tabe longa incidit cor superbi regis & gentis idololatrae ad penitentiam inflexum uidit, una oratione orauit, & fructus & aquas quas negauerat terris restituit. Tanta unus Elias, una oratione impetrauit, quid ergo multi fideles multis orationibus?

e *Si quis ex vobis.* Ostensa efficacia orationis, ostendit quantum sit meriti pro fratribus orate, & ad sospitatem reuocare, ut qui in superiori parte a lingua nostra malignam & ociosam locutionem remouit, in fine epistolae quid loqui debeamus ostendat. Oremus, & psallamus quoties aduersis pulsamur, peccata confiteamur, pro inuicem oremus ut saluemur, pro salute proximorum non solum temporali, sed potius aeterna. Si enim magnae mercedis est a morte eripere corpus quandoque moriturum, quantum meriti est a morte animam liberare in celesti patria sine fine uicturam?

f *Saluabit.* Quidam codices habent saluabit animam suam a morte. Et uere qui errantem corrigit, per hoc ampliora gaudia uitae caelestis sibi conquirat.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1. Et alle. eum do. Ab infirmitate, si expediat ei.
2. Et si in pec. sit. re. ei. virtute huius sacramenti. Consequenter inducit ad reuerenter sumendum penitentiae sacramentum quo remittuntur peccata mortalia, dicens.
3. Confitemini ergo alte. Ex quo patet quod confessio debet fieri non solum deo, sed etiam homini. Unde & in lege veteri sacrificia quae offerebantur deo pro peccatis, offerebantur per manum sacerdotis.
4. Et orate pro inu. Nam confessor tenetur orare pro confitente, & econuerso.
5. Multum enim. Hic consequenter declarat quoddam dictum. scilicet quod oratio sit magnae efficaciae, quia dixerat, quod valet contra tristitiam & ad dei reuerentiam in sacramentorum perceptione. id dicit. Multum enim va. Nam econtra de iniusto dicitur, Ecc. 15. b. Non est speciosa laus in ore peccatoris.
6. Assidua. Nam una de conditionibus quae faciunt orationem semper exaudibilem est quod sit perseverans. Aliae vero duae, quod sit pia, & pro

- & pro se. 7. Elias ho. erat simi. nobis passibilis. Nam timore mortis fugit a facie Iezabelis, 3. Reg. 19.
8. Et oratione ora. ut non plueret. 3. Reg. 17.
9. Super ter. scilicet Israel. Nam propter malitiam Achab fuit illa plaga inducenda, ut dictum fuit ibidem.
10. Et rursus ora. & ca. de. pl. 3. Re. 17.
11. Fratres mei. Hic ultimo inducit ad dei reuerentiam in fraterna correctione, quae est actus dilectionis proximi, & per consequens ordinatur ad dilectionem & reuerentiam dei, dicens.
12. Si quis ex vo. erra. a verita. fidei vel morum.
13. Et conuerterit quis. Ab infidelitate ad fidem, vel a vitijs ad virtutes.
14. Saluabit ani. ei. a mor. scilicet culpa & gehenna.
15. Et operit multitudi. pec. Ut non videantur a deo punienda peccata aeterna, & sic ab eo recipiet in gloria, ad quam nos producat qui cum patre, & Spiritu sancto uiuit & regnat in secula seculorum. Amen. Incipit

ADDITIO.

In ca. 5. ubi dicitur in Postil. Donec accipiat temporaneum & sero, &c. Non memini legisse de terra promissionis, quae dupliciter fructum in anno redderet, nec de hoc commendatur Deo. 13. ubi de alij ptinere vobis ad fertilitate, seu fructificationem terrae laudat, multi et peregrini

regnum ibi transeunt, qui hoc non referunt. Hoc autem quod dicitur. Do nec accipiat temporaneum & serotinum, potest intelligi de hoc quod communiter contingit in omnibus regionibus. scilicet quod aliqui fructus eiusdem speciei veniunt magis tempestiue, quam alij, quorum primi dicuntur temporanei, secundi vero serotini.

Prologus beati Hiero. in epist. sancti Petri ex libro de illustrib. viris.

D.

Simon Petrus, filius Ioannis, prouinciae Galilaeae, frater Andreae apostoli, & princeps apostolorum, post episcopatum Antiochenis ecclesiae, & praedicationem dispersionis eorum, qui de circuncisione crediderant, in Ponto, Galathia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonem magum, Romam pergit. Ibiue vinctus quinquaginta annis cathedram sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis, id est quartum decimum. A quo, & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum quod sic crucifigeretur, ut dominus suus. Scripsit duas epistolas, quarum prima a plerisque eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius, & interpretis fuit, huius dicitur. Libri autem eius, e quibus unus actorum eius scribitur, alius euangelii, tertius praedicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicii, inter apocryphas scripturas reputantur. Sepultus Romae in Vaticano, iuxta viam triumphalem, totius orbis ueneratione celebratur;

Simon Petrus, filius Iohannis, prouinciae Galilaeae, vico Bethsaida, frater Andreae apostoli, & princeps apostolorum, post episcopatum Antiochenis ecclesiae, & praedicationem dispersionis eorum, qui de circuncisione crediderant, in Ponto, Galathia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudii anno, ad expugnandum Simonem magum, Romam pergit. Ibiue vinctus quinquaginta annis cathedram sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis, id est quartum decimum. A quo, & affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus eleuatis, asserens se indignum quod sic crucifigeretur, ut dominus suus. Scripsit duas epistolas, quarum prima a plerisque eius esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed & euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius, & interpretis fuit, huius dicitur. Libri autem eius, e quibus unus actorum eius scribitur, alius euangelii, tertius praedicationis, quartus Apocalypsis, quintus iudicii, inter apocryphas scripturas reputantur. Sepultus Romae in Vaticano, iuxta viam triumphalem, totius orbis ueneratione celebratur;

Petri ponere & euangelij iuxta Marcum, qui interpretis eius dicitur.

Tempore quo coepit ecclesia quidam de Gentilitate qui transferat ad Iudaismum crediderant Deo, qui propter fidem patiebantur, & dispersi erant hos confortat Apostolus. Scribit autem a Roma tempore Claudij

E

Argumentum in eisdem.

Discipulos saluatoris inuicti, toto orbe diffusos, & peregrinos, in hoc seculo monstrat, & praeteritae vitae poenitere

suadet, & in nouam vitam proficere, tota cum sollicitudine exhortatur Simon Petrus filius Iohannis, prouinciae Galilaeae, vico Bethsaida, frater Andreae apostoli,

Incipit epistola prima Petri Apostoli.

Petrus, &c. Didymus. Alexandr. Positus Petrus circuncisionis Apostolus, omniumque Iudeorum habens studium, scribit eis qui in totius orbis dispersione morabantur, tanquam aduenis ciuitatum extraneorum, cum utique nequa plures eorum in Iudaea consisterent.

mutati ab omnibus peccatis, ut obedire inciperent Christo qui per inobedientiam perierant, ut aspersi sanguine Christi diaboli potestate vitarent, sicut Israel per agni sanguinem de Aegypto exiit. In veteri lege quaecumque sanctificanda sanguine hostiarum solebant aspergi.

Exod. i. 22.

ATHANAS. Ista epistola ab eo de nominata est, a quo est scripta. Petrus enim docendi gratia epistolam hanc Iudaeis ad Christianismum conuersis, in dispersione constitutis scripsit. Postquam enim multi ex illis crediderunt, confirmat eos. Et primum quid declarat quod fides in Christum a prophetis praenunciata, & per eosdem significata sit redemptio quae est per sanguinem eius, & quod ipsis ac gentibus omnia sint per Euangelium annuntiata, in qua angeli quoque prospicere desiderant. Deinde postquam consuluit, ut digne conuerterent eo qui ipsos vocauit, admonet ut regem honorent, & mulieribus simul ac vitis denunciat, ut vnanimes sint. Et ubi ad mores honestos adhortatus est significat illis, quod & inferis innotuerit a Domino praedicationis salutis, & resurrectionis, ut & ij qui antea mortui sunt, resurgant, & iudicentur quidem in corpore, gratia vero resurrectionis persistant. Et quod finis omnium appropinquauerit, omnesque parati esse debeant ad dandam iudici rationem.

Incipit epistola prima beati Petri apostoli.

CA P V T I.

Celbre nomen.

ET RV S. Apostolus Iesu Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Galathiae, Cappadociae, Asiae, & Bithyniae, secundum praescientiam Dei

Aduenis. Aduenae Latine, Graece, proselyti. Sic appellabant Iudaei illos qui de gentibus nati in Deum credere, & circuncisione accepta Iudaico more viuere iuxta legem Dei voluerunt. Electos ergo aduenas dicit, qui de gentilitate ad susceptionem legis, & post-

praeinitio nem.

Psal. 118. 6.

infr. 2. b. Act. 8. 2. Serm. 22. de verb. Dom.

Quaest. 91 in Leuit.

Beda

modum ad acceptionem fidei peruenerunt. Sed & nos si veraciter cum propheta dicere possumus. Quoniam in caelo nos sumus, et in terra, & peregrini sicut omnes patres nostri, ad nos quoque epistolas beati Petri scriptas credere, & ut nobis missas legere debemus. Denique in ipsis epistolis admonet nos quasi alibi patriam habentes, Charissimi obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos. Augustinus. Vnusquisque hic, & in domo sua hospes est. Si non est hospes, non inde transeat. Si transitus est, velit, nolit, hospes est. Nam dimittit illam filiis suis, hospes hospitibus. Cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis. Nec mansurus manes, nec mansuris relinquis, &c.

Euseb. Petrus Apostolus praedicationis suae monumenta nobis pauca dereliquit, vna enim eius epistola est de qua nullus omnino dubitauit. In quibus autem prouinciis praedicauerit Christum, propriis vocibus in ea epistola quam ipsius absque ambiguitate claruit esse, designat, in qua ad eos qui in dispersione erant Iudaeos scripsit.

Electis. Ad hoc, ut per dationem spiritus sanctificarentur mun-

Idem. Omnis homo aduenae est nascendo, quoniam compellitur migrare moriendo. Vel. Aduenis. i. aduenis dispersis ab Ierosolymis persecutione quae facta est sub Stephano, & aliis multis persecutionibus, cum a Iudeis, cum a gentibus pro fide Christi afflictis, & sepe a sedibus suis expulsis.

Dispersionis. Anno ascensionis mortuus est Stephanus, & multi timore dispersi.

Ponti. Omnes hae prouinciae Graecorum sunt in Asia, sed est et alia

Incipit postil. Nicolai de Lyra super primam epistolam capitulum beati Petri.

Petrus Apostolus. Haec est secunda pars principalis huius libri, in qua ponuntur epistola beati Petri. Et diuiditur in duas secundum duas eius epistolas. Epistola vero prima in tres partes diuiditur. In praefationem, prosecutionem, conclusionem. Secunda incipit, ibi. Benedictus. tertia, ibi. Per Siluanum fidelem, prope finem. In praefatione primo describitur persona salutans, & hoc ex nomine, cum dicitur. Petrus. primo enim vocatus fuit Simon, sed postea cognominatus Petrus a Petra, quod est Christus, propter fidei firmitatem. unde dicit Augustinus. In omnibus ardentissima fidei inuenit Petrus. Et ex officio, cum subditur. Apostolus

Iesu Christi. secundo scribuntur personae salutatae, cum dicitur 2. Electis. s. a Deo ad fidem catholicam. 3. Aduenis. Aduenae dicebatur illi qui de Gentilitate conuertebantur. & illis videtur beatus Petrus specialiter scribere. 4. Dispersionis. i. existentibus extra terram Iudaeae. quod patet ex hoc quod subditur. 5. Ponti Graeciae. & nominat ista loca, quia Siluanus per quem scripsit, qui est Silas, forsitan volebat ire ad illa loca ad confirmandum fideles eo quod ibi fuerat in praedicatione cum Paulo ut patet in Actibus apostolorum. 6. Secundum, istud refertur ad illud quod supra dicit, electis. haec enim electio includit

& alia Bithynia in Europa, de qua illi qui in Asia sunt Bithynii originem habuerunt. Illa autem que in Asia Bithynia & maior Phrygia vocatur, quae Hierusalem a Galathia determinatur.

† per facilitatem.

† 2. Cor. 13

Beda

B

† erga vos pro vobis

† ut patet

a Gratia. Sine gratia Christi ad pacem reconciliationis eius nunquam venire, nihil pacificum nisi per gratiam eius habere valeamus.

b Et pax. Nulla aduersitas retrahat vos a laudibus Dei, omnis tribulatio inuitet vos ad laudem, quia omnia ad facilitatem multiplicantur, ut quod bene coepistis, perfecte compleatis.

c Regenerauit. cum nostri meritis generati essemus ad mortem, sua misericordia nos regenerauit ad vitam. Sic dilexit vitam nostram, ut pro hac filium dispo-neret mori, & morte per resurrectionem destructa spem nobis exemplumque resurgendi ostenderet. Mortuus est ne mori timeremus, surrexit, ut resurrectionem speraremus. Si de presenti ad hoc regenerauit, ut eueritis hereditas eius, quos possideret, sicut aliquis homo hereditatem. In corruptibilem, ne corrum-panini criminalibus. Incontaminatam, ne etiam mediocribus contaminemini. Immarcescibilem, ne etiam quotidianis, & venialibus marcescatis. Conseruatam in caelis, ut ita seruemini in anima & corpore, ut per munditiam sitis caeli, & sedes Dei

d In hereditatem incorruptibilem. & Didymus. Ut ostendat quomodo in infinitum beatorum permanebit hereditas, incorruptam, & in marcescibilem eam dixit, per hoc manifestans, & diuinam & puram hereditatem, eo quod sit incorruptibilis eius perceptio apud eos, qui proprietatis premio diuitiarum presentium bona dispiciunt, scientes se habere meliorem

C

NICOLAUS DE LYRA.

Etio includit aliquid a terrum, scilicet & vel e diuinum. & quantum ad hoc dicitur. Secundum p. d. Et accipitur hic praescientia pro praedestinatione, quae includit etiam aliquid temporale, scilicet collationem gratiae in praesentia & gloria in futuro, & quantum ad hoc dicitur.

- 1 In sancti. talis enim sanctificatio appropriatum sibi in uisum.
- 2 In obedientiam. i. per obedientiam Iesu Christi, qui fuit, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Phil. ij. b. Ab hac autem passione habent efficaciam sacramenta noua legis, quae sunt instrumenta nostrae sanctificationis, tertio describuntur optata bona, cum dicitur
- 3 Gratia. in praesentia.
- 4 Et pax. in futuro.
- 5 Multiplicetur. quia tunc quietabitur totus hominis appetitus.
- 6 Benedictus. Hic incipit prosecutio sine tractatus, in quo beatus Petrus informat fideles, & primo generaliter quantum ad aliquos status speciales, ibi. Serui subditi estote, post medium secundi cap. Prima in duas, quia primo fideles informat de spirituali regeneratione, secundo de renatorum educatione, se. ca. Prima ad hoc in duas, quia primo de regenerationis beneficio Deo regatur, secundo renatos ad uitam munditiam exortatur, ibi. Propter quod succincti, Prima adhuc in tres quia primo regatur de regeneratione baptismali, secundo respondet tacite questionibus, ibi, In quo exultabitis, tertio propositum confirmat oraculo prophetali, ibi, De qua salute. Circa primum sciendum, quod beneficium regenerationis baptismalis est commune fidelibus cunctis: propter quod de hoc beneficio gratias beatus Petrus pro se & aliis, & ut eos inducat ad similes gratiarum actiones, dicit igitur, Benedictus Deus, quantum ad totam trinitatem.
- 7 Et pater do. quantum ad patris personam.
- 8 Qui secundum miser. & non secundum merita nostra.
- 9 Regenerauit nos. s. in sacramento baptismi, per quod efficiuntur filij

liorem & perpetuam facultate. Quam cum dicit mensuram, D perpetuitatem eius aperit; & dum probat meliorem, diuinitatem repositae hereditatis ostendit. Si ergo in caelis fidelibus haec referuatur hereditas, friuola quaedam & repida profertur aliq. putantes eam se percipere in terrena Hierusalem mille annis.

- e In corrupti. Naturaliter non est anima incorruptibilis, sed gratia Dei per fidem & iustitiam ad intellectum perficitur incorruptibilis.
- f In vobis. Qui dedit vobis creditibus potestate filios Dei fieri. posuit in vobis illam perseverantiam, per quam hereditatem in caelis accipietis, quia qui non seruauerit disciplinam patris, non merebitur hereditatem eius.
- g In uir. Nullus suae libertatis potentiam custodire ualeat in bonis, nisi ille perficiat a quo initium bonae

actionis habetis. Laborate de fide per fidem venturi in salutem eternam, quae & si modo non apparet, tamen parata est reuelari, si nos fuerimus parati. h In quo exultabitis. Didymus Probatum fides eorum, qui propter Deum in tentationibus diuersis tribulantur, usque ad finem in huiusmodi probata fide persistunt, Quos utique conuenit exultare, licet aliquis labor eorum voluntatibus importunus esse videatur. Hunc enim laborem hic tristitia nomine designat. Certum est enim quoniam qui tristis est laborando dum pro fide decertat, neque secundum mundi tristitiam tristatur, neque secundum poenitentiam. Illa namque pro amissione delectabilium rerum, haec autem pro honore transactorum geritur peccatorum. Vtriusque uero harum tristitiarum extraneus esse cognoscitur, qui tectatur, &c.

¶ a. Nunc

filii Dei adoptiui.

- 10 In spem uiam. id est, certam.
- 11 Per resurrectionem Iesu. per quam habemus certitudinem futurae glorificationis, quia eum esse passibilem homo sicut, & nos, ad uitam inmortalem resurreximus. & quia filii adoptiui habent ius in hereditatis parte patris, ideo subditur.
- 12 In hereditatem. id est, ad consequendum hereditatem.
- 13 Incorrupti. nam hereditas caelestis nunquam deficit.
- 14 Et incontaminatam. quia nihil in mundum recipit.
- 15 Immarcescibilem. nam suum decorem nunquam minorauit. Sed quia non omnes renati per baptismum hanc hereditatem consequuntur sed solum perseverantes in bono, secundum quod dicitur Mat. 10. e. Qui autem perseverauerit usque in finem, hic saluus erit, &c. ideo subditur.
- 16 Conseruatam in caelis. non omnibus renatis, sed.
- 17 In uobis. id est, pro uobis.
- 18 Qui in uir. Dei cu. perseverantes in bono, quae perseverantia principaliter est a Deo.
- 19 per fidem. charitate firmatam.
- 20 In salutem. scilicet consequendam.
- 21 Paratam in uerbo. in tempore. id est, in finali iudicio. tunc enim reuelabitur manifeste. nam electi apparebunt gloriosi in anima & corpore
- 22 In quo. Hic consequentur beatus Petrus respondet euidem tacite questionibus, quae posset ex predictis oriri. Nam ex hoc quod dictum est baptizatos esse filios Dei adoptiuos, & coheredes regni caelestis, posset aliquis infirmus fidelis querere. Igitur quomodo dimittit nos Deus filios suos, tot & tantas tribulationes sustinere? Nam in ecclesia primitiua credentes sustinebant multas tribulationes. Ad quod respondet Petrus dicens: quod hoc non est ad malum credentium, sed ad bonum eorum: sicut aurum in fornace proicctum inde non deterioratur, sed purius & melius efficitur, & hoc est quod dicit. In quo exultabitis. eternaliter.

Modicum

a Nunc si oportet. Si i quamvis oportet, Vel si oportet contristari, subauditur ne deficiamus.

b Vel ut, si non oportet contristari, inueniatur probatio vestrae fidei in laudem, & tunc non erit in libro, sic.

c Preciosior sit auro. Patientia sanctorum auro comparatur, quia sicut in metallis aliquid auro preciosius non est, ita haec apud Deum omni laude dignissima est. Sicut enim aurum in fornace examinatum, prolatum foras cuius ut fulgoris apparebit, ita fidelium constantia inter pressuras contemptibilis videtur; sed finito certamine in iudicio quantae sit gloria ostendetur. vnde dicitur; *P. eciosa in conspectu m. sanctorum eius*, vnde & subiungit; *Inueniatur, &c.*

d In lau. Ut laudabiles, & gloriosi sitis per constantiam *In iudicij*, quando reuelabitur quam magna potentia sit Deus. *Et ho. ut dicatur vobis; Venite benedicti patris mei.*

e Et gloriam. Cum glorificans eam dicit; *Venite benedicti patris mei, &c.*

f Honorem. Quando dicit; *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei*; & tunc iustibunt in vitam aeternam. vnde; *Si quis michi ministraverit, honorificabit eum pater meus, qui est in caelis.*

g Salutem ani. Quae salus multum est amanda; quia de hac salute multum exquisierunt, quando, vel quo ordine salus aeterna mundo adueniret. vnde dicitur; *Multi prophetae, & reges voluerunt videre quae vos videtis, & non viderunt.*

h De qua salute. * Didymus. Quoniam quidam minorem asserunt promissionem, & salutem sanctorum, qui ante aduentum Saluatoris fuerunt, existimantes plus aliquid habuisse posteriores, eo quod viderunt Iesum sensibiliter, signa ab eo facta, & doctrinam audierunt, ostendendum est, quoniam huiusmodi opinio falsa est. Duo aduentus sunt Christi, vnus quidem intelligibilis, secundum quem recipitur tanquam Deus Verbum. Alter sensibilis secundum quem videtur ex Maria progressus. Sed diuini intelligibilis, qui sensibilis qui etiam praeter hominibus est collatus. Omnibus itaque sanctis qui post aduentum fuerunt, & ante aduentum, intelligibiliter adueniens Deus Verbum, proportionem actuum quos vnusquisque gessit,

i Modicum nunc si oportet contristari in varijs tentationibus, vt probatio vestrae fidei multo preciosior sit auro, quod per ignem probatur, inueniatur in laudem, & gloriam, & honorem in reuelatione Iesu Christi, quem cum non videritis diligetis. In quem nunc quoque non videntes creditis, credentes autem exultabitis laetitia inenarrabili, & glorificatione, reportantes finem fidei vestrae, salutem animarum vestrorum. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, praenuncians eas quae in Christo sunt passiones, & posteriores glorias, quibus reuelatum est, quia non sibi metipsis, vobis autem ministrabant ea quae nunc nunciata sunt vobis.

k In quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, praenuncians eas quae in Christo sunt passiones, & posteriores glorias, quibus reuelatum est, quia non sibi metipsis, vobis autem ministrabant ea quae nunc nunciata sunt vobis.

l Quae nunc nunciata sunt vobis.

m Quae nunc nunciata sunt vobis.

n Quae nunc nunciata sunt vobis.

o Quae nunc nunciata sunt vobis.

p Quae nunc nunciata sunt vobis.

q Quae nunc nunciata sunt vobis.

r Quae nunc nunciata sunt vobis.

s Quae nunc nunciata sunt vobis.

t Quae nunc nunciata sunt vobis.

u Quae nunc nunciata sunt vobis.

v Quae nunc nunciata sunt vobis.

w Quae nunc nunciata sunt vobis.

x Quae nunc nunciata sunt vobis.

y Quae nunc nunciata sunt vobis.

z Quae nunc nunciata sunt vobis.

fit, sanctificauit eos, quibus semetipsum deceter irradicauit. Igitur licet prophetae persecutati sint in quod, vel quale tempus, finem acciperet animarum salus, & Christi fierent passionibus, & gloriae, cognouerunt tamen per reuelationem, quam non sibi, sed eis qui post aduentum eius erant futuri ministrabant, &c.

* Eusebius. Omnes illos qui ab Abraham sursum versus vsq; ad primum hominem generationis ordine conscribuntur, etiam si non nomine, rebus tamen & religione Christianos fuisse, si quis dicat, non mihi videtur errare. Cum enim nomen Christiani hoc indicet, quod Christo quis credens, per eius doctrinam, fidem, pietatem, ac iustitiam teneat, hoc erant etiam illi sancti viri, quod Christiani nunc esse profitentur, &c.

Quid igitur obstat, vt non vna, atque eadem religionis obsequantia deputetur in his, in quibus eadem fidei, atque operum esse constitit formam? Et ideo non nouella, neque peregrina est Christianorum Religio, vel nuper exorta; sed si

is est libere inuocare quod verum est, prima omnium, atque ex ipsa simul mundi origine descendens, eodem Christo Deo Doctore, & institutore, iam inde ab initio speciem formamque suscipiens, &c.

Irenaeus lib. 4. cap. 13. August. tracl. 45. in 10. lib. 19. contra Faustum, cap. 13. 16. 17. Et in Psal. 73. & 77. &c.

i Prophetauerunt, ser. Palam hoibus loquendo, & exponendo quae in occulto internae contemplationis ipsi cognouerunt.

K Quod vel, &c. Quod tempus, quo anno, vel sub quo principe. Quale, bellicosum, vel pacificum, vel quo ordine, per partum virginis, vel quo alio modo.

l Spiritus Chr. Archangelos, & propinquos vocat spiritus, per quos operatur Dominus, qui Christo sunt subiecti.

m Posterior. glorias. Duae sunt glorificationes Domini, secundum suscepti hominis formam. Vna qua resurrexit a mortuis, & alia qua ascendit in caelum ante oculos Apostolorum. Restat tertia, & ipsa in conspectu hominum, cum in maiestate venerit, vt reddat eis quae secundum opera sua.

n Vobis autem. Hoc ideo, vt moneat illos curam gerere salutis oblate, quam sic amauerunt priores sancti.

o Quae nunc nunciata sunt vobis.

p Quae nunc nunciata sunt vobis.

q Quae nunc nunciata sunt vobis.

r Quae nunc nunciata sunt vobis.

s Quae nunc nunciata sunt vobis.

t Quae nunc nunciata sunt vobis.

u Quae nunc nunciata sunt vobis.

v Quae nunc nunciata sunt vobis.

w Quae nunc nunciata sunt vobis.

x Quae nunc nunciata sunt vobis.

y Quae nunc nunciata sunt vobis.

z Quae nunc nunciata sunt vobis.

a Quae nunc nunciata sunt vobis.

b Quae nunc nunciata sunt vobis.

c Quae nunc nunciata sunt vobis.

d Quae nunc nunciata sunt vobis.

e Quae nunc nunciata sunt vobis.

f Quae nunc nunciata sunt vobis.

g Quae nunc nunciata sunt vobis.

h Quae nunc nunciata sunt vobis.

i Quae nunc nunciata sunt vobis.

k Quae nunc nunciata sunt vobis.

l Quae nunc nunciata sunt vobis.

m Quae nunc nunciata sunt vobis.

n Quae nunc nunciata sunt vobis.

o Quae nunc nunciata sunt vobis.

Li i. hist. e. r.

tribulationibus

E

† cōsecuturas

Bedz

Domini sunt duae glorificationes.

A& 1. a Matt. 16. d

f

a Spiritu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Modicum si oportet contristari temporaliter.

2 In varijs tent. Persecutionem in rebus possessis, aut in amicis, vel etiam corporibus proprijs omnes enim poena temporales modicam habent, respectu aeternitatis.

3 Ut prob. ve. si. In tribulationis fornace.

4 Inueniatur. Id est, cedat vobis.

5 In lau. &c. Sempiternam.

6 In reue. Iesu Chr. Id est, tempore iudicij in quo manifestabit gloriam electorum, vt praedictum est.

7 Quem cum non. Licet enim aliqui adhuc viuerent, qui humanitatem Christi viderant, tamen eius diuinitatem non viderant, de qua est fides: ideo subditur.

8 In quem nunc quo. non vi. cre. Fide formata charitate, quae facit credentem dignum vita beata. ideo subditur.

9 Credentes, &c. sa. a. u. Et patet litera ex praedictis.

10 De qua salu. Hic consequenter confirmat praedicta oraculo prophetae di. De qua salu. fienda per Christum.

11 Exquisierunt, atque. Non naturali lumine, aut ratione, sed supernaturali illustratione.

11 In quod, vel quale. s. Christ. mysterium impleatur, tempore propinquo, vel longinquo: ctsi impleatur tempore pacifico, vel bellicoso; de vtroque enim prophetauerunt. Nam Genes. 49. Patriarcha Iacob prophetauit, quod esset implendum tempore quo deficeret regnum Iudeorum, dicens; Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. Similiter prophetauerunt, q tempore pacis esset implendum, Isa. 2. b. Et constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Christus enim omnibus regnis pacatis sub Imperio Romanorum natus est; Luc. 2. b.

12 Spiritus Chri. Qui loquebatur in Prophetis, qui dicitur spiritus Christi, sicut patris, quia procedit a patre, & filio.

13 Praenuncians. Quae in Christo sunt impleta.

14 Passiones, & po. Sicut patet Isa. 53. vbi multipliciter loquitur de passione Christi, & glorificatione ipsius in fine capituli. Dicit tamen passiones, et glorias in plurali; quia non solum est passus in se, seu etiam in membris suis. similiter eius gloria deriuatur ad membra.

15 Quibus reuel. est, quia non sibi. Mysterium enim Christi, quod fuit eis reuelatum, non fuit eorum temporibus adimpletum, sed tempore Christianorum. ideo subditur.

16 Vobis autem ministra. Praenunciando futura.

17 Quae nunc nunciata sunt vobis. Impleta.

A *Spiritus sancto.* Spiritus in prophetis, spiritus in Apostolis, ita apparet, quod prophetae, & Apostoli eandem l. l. tē nunciant. Illi venturam, isti impletam. Vna itaque ecclesia, cuius pars praecessit aduentum Christi, pars sequitur.

Beda *In quem.* Tanta est eius, qui passus est pro nobis hominibus gloria posterior, ut etiam angelicæ in cælo virtutes, cum sint æterna felicitate perfectæ, non solum immortalis deitatis magnificentiam, sed assumptæ humanitatis eius claritatem semper aspicere gaudeant. Sed cur cernere desiderant, cuius faciem nunquam cernere cessant? Nisi quia cōtemplatio diuinæ presentis, ita Angelos beatificat, ut eius semper visa gloria sitientur, & semper eius dulcedinem, quasi nouam insatiabiliter esuriant. vel in quem spiritum sanctum, qui tantæ maiestatis, & gloriæ, ut semper eius visio, sicut etiam ipsius patris, & filij, desideretur ab Angelis, quem gratia diuinæ pietatis ad terras causa humanæ salutis misit, & illustrandis fidelium mentibus infudit.

a *Per tam valentes nuncios discipulos.* **b** *Non mendose, non phantastice, sed Spiritu sancto dicente.* **c** *Ut etiam superfluas cogitationes recessis a mente.* **d** *In vita.* **e** *Constanter perseverando.* **f** *Manifestatur gratis a Christo, & a sanctis.* **g** *Ne sitis canes redeuntes ad vomitum.* **h** *Per hoc quodammodo prius eratis excusabiles, sed iam nobis veritatem.* **i** *Ad hoc uocauit. Filius eius.* **j** *Fugite contra vitia, contra tribulationes.* **k** *Pater uellet, qui tales uos uoluit qualis sum.* **l** *Dicendo in oratione. Pater uollet qui es in cælis.*

In quibus que de Christo sunt

† defertur ad uos

† commoditates

† quem admodum is qui uocauit uos sanctus est.

† Leu. 19. 2

† Col. 3. d

Lib. 4. cap. 67

L. 18. Moral. cap. 28

† *Didymus.* Notandum quod apud Græcos, *in que*, legatur, *non in quem*, & sic exponitur; Si quis existimauerit quæsitam a prophetis salutem in fine cæle mundi, quod in omnibus, & in summo est appetitu. quando ipse quidem causa alia cuncta sunt. ipsum uero cuius causa nullus agit. Non abs re est etiam intelligi de sanctis Angelis, & simpliciter cum ceteris beatis rationalibus hoc dictum, cum omnes appetitum habeant, prospicere ea quæ in fine seculi sunt agenda.

† *Irenæus.* Si subit uos huiusmodi sensus, ut dicatis Quid non attulit Dominus ueniens? Cognoscite quoniam omnem nouitatem attulit, semetipsum afferens, qui fuerat annunciat, &c. Semetipsum attulit, & ea quæ prædicta sunt bona, in quibus concupiscebant Angeli intendere, & donauit hominibus.

† *Oecum.* Cum hæc Christi mysteria fieri inciperent, ex abundantia gaudii angeli ceciderunt; *gloria in excelsis Deo, &c.*

† *Greg.* Quia de Deo per primum ecclesiæ prædicatorem dicitur. *In quem desiderant angeli prospicere*, sunt nonnulli qui suspicantur angelos nequaquam Deum videre, cum tamen alibi aperte dictum sit. *Angeli semper uident faciem patris.* Deum itaque angeli & uident, & videre desiderant, et situnt intueri, & intuentur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes fatiantur, & ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant. Et desiderant sine labore; quia desiderium satietas

rietas comitatur, & fatiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur. Sic quoque, & nos erimus, quando ad ipsum fontem uitæ uenerimus, erit nobis delectabiliter impressa sitis simul, atque satietas, &c.

c *Propter quod.* Quia tanta gratia uobis est promissa, ut reuelate uideatis illam, quæ nunc uident Angeli, tanto amplius digni esse curate, ut eam percipere ualeatis.

d *Succincti lumbos.* **e** *Gregor.* Lumbos carnis succingere, est luxuriam ab effectu refrenare. Lumbos uero mentis succingere, est hæc etiam a cogitatione restringere.

f *†* **g** *†* **h** *†* **i** *†* **j** *†* **k** *†* **l** *†* **m** *†* **n** *†* **o** *†* **p** *†* **q** *†* **r** *†* **s** *†* **t** *†* **u** *†* **v** *†* **w** *†* **x** *†* **y** *†* **z** *†*

† *IDEM.* Lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coercetamus.

† *AVGVSTIN.* Quid est lumbos accingere? Libidines coercete, quod est opus continentie.

† *Innocent. Tertius.* Gula paradysum claudit, primogenita Esau uenidit, suspendit pistorem Pharaonis, decollauit Baptistam, Balthasar cum imperio perdidit, Israel ad vituli idolum uenerandum impulit, & diuitie quotidie splendide epulantes in inferno sepeliuit. Quid turpius ebrioso? Cui fuxor in ore, tremor in corpore, qui promittit multa, prodit occulta, cui mens alienatur, facies transformatur, &c.

† *Sperate.* Securi expectate mente, & corpore casti. Nam qui domino se placere non uouit, merito spe bonorum carens, ne citius adueniat, metuit.

† *Fily.* Et ut secure possitis expectare, sitis filij obedientes patri corripienti.

† *Qui uos sancti.* i. sanctificatum, & sanctificantem uos, ut in omni conuersatione sitis sancti. Vnde. *Estote, & uos perfecti sicut, &c.*

† *Didymus.* Cum Deus qui per euangelium uocauit ad salutem, sit sanctus, necesse est obedientibus uocationi omni conuersatione, atque prudentia fieri sanctos eius, præcipue dum is qui uocat ad hæc inuitet, & tribuat sanctitatem. Ait. n. Quomodo ego fons sanctitatis sum, per substantiam sanctus existens, uos studete participari sanctitate quos diligo, ut sitis sicut & ego. Et uide dispensationem. Se namque sanctum esse dixit, accedentes autem ad eum fieri, uel futuros sanctos indicat.

† *Sine acceptione personarum.* non ut carnalis pater, qui filiis peccantibus indulgentius, quam seruis parcere consueuit. Sed Deus pater, & seruos obedientes imo, & hostes

† *In reuela. Iesu.* i. per eius reuelationem, quando aperte facie a faciem uidebitur.

† *Quasi filij obedientie, &c.* in mandatorum Dei adimplentione.

† *Non configurati.* i. non conformati.

† *Prioribus ignorantie uestræ.* i. carnalibus uitijs, quibus eratis dediti antequam de tenebris ignorantie uocati essetis ad lumen fidei.

† *Sed secundum eum qui uocauit.* ut ei conformemini, propter quod subditur.

† *Ut & ipsi sancti imitantes eum prout poteritis.*

† *Quoniam scriptum est. Le. 19. d. Sancti eritis.*

† *Et si patrem.* Hic consequenter inducit ad suum propositum triplicem rationem. prima accipitur ex Dei timore, qui facit ab immitia recedere, Prou. 15. d. Per timorem declinat omnis homo malo. di. Et si patrem inuocatis. Et accipitur hic si, pro quibusquæ fideles inuocant Deum tanquam patrem suum.

† *Qui sine acceptione personarum iudicat &c.* in equitate iustitie.

† *Secundum uniuscuiusque, reddens ei penam uel premium propter hoc est magis timendus.*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Per eos qui. id est. predicauerunt Euangelium.
- 2 Spiritu sancto mis. in signo uisibili, in die Pentecostes. Tunc. n. fuerunt illuminati, & constantes effecti ad predicandum Euangelium in omnibus linguis, propter quod eis non minus credendum est, quam prophetis: quia eodem spiritu locuti sunt: imo magis, in quantum percipientem spiritum fuerunt magis illuminati.
- 3 In quem desider. Nam eadem est uisio, & fructio trium personarum. istud tamen desiderium non importat expectationem non habiti, sed continuationem habiti.
- 4 Propter quod. Hic consequenter inducit renatos ad munditiã, uitæ, & primo ponit suam monitionem, secundo inducit ad hoc multiplicem rationem, ubi. Et si patrem, Circa primum dicit. Propter quod i. quia estis filij Dei per adoptionem, ut prædictum est.
- 5 Succincti lum. i. casti corpore, & mente.
- 6 Sobrii. in uictu, & uelitu.
- 7 Perfecti. in omni uirtutis actu.
- 8 Sperate in eam. i. sperate ad consequendam gloriam, quæ est gratia consummata, quæ offertur quando gratia in presenti datur, quæ est arra gloriæ.

In.

In

stes manum sibi dantes in filios sibi adoptabat, & qui filiorum nomine videbantur honorabiliores pro inobedientia hereditatis reddidit exortes,

a *In timore, &c.* * Hieronymus. Ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus operior cum tremore reddere nouissimum quadrantem. Et tempus quo mihi dicatur, Hieronymine, veni foras.

b *Incolatus ve.* Et ut possitis esse sancti, conuersamini tempore vestri incolatus quoad in huius mundi exilio estis, timore. *Beatus enim qui semper est pavidus.* hoc dico si inuocatis, quasi: Aliter autem non inuocatis, nisi solliciti & timidi sitis.

c *Scientes quod non cor.* Quanto maius pretium quo redempti estis a corruptione vite carnalis, tanto amplius timere debetis, ne reuertendo ad corruptelam vitiorum, animum vestri redemptoris offendatis.

d *Sed pr. sang.* Ordo: Sed precioso sanguine Christi, quasi agni incontaminati & immaculati. Hic tangit Leuiticas, & sacerdotales celebrationes. Significat autem animam mundam per iustitiam que offertur Deo.

e *Agn.* Mansueti, non aperientis os suum, lana sua vestientis nos in predicatione sua.

f *Simpl.* Non aliquo commodo, vel incommodo. *Non ex sanguinibus, neque ex volu. vi. &c.*

g *Non ex se.* Sicut ex semine corruptibili caro que corrumpitur nascitur, sic per aquam verbo Dei consecratam vitam que sine ne sciat, tribuetur quod etiam apte prophetico testimonio astringitur, quia omnis caro fenum. Sicut incorruptibile est precium dominice passionis quo redempti sumus, ita & incorruptibile est sacrum facti fontis quo renascimur. Quae ita sibi inuicem

inimice connectuntur, ut vnum sine altero ut salutem conferre nequeat. Ita enim vos dominus tempore incarnationis suae sanguine suo omnes redemit, ut nos quoque nostro tempore vitam pro generatione baptismi ad consortium eiusdem regenerationis peruenire mereamur.

In 40 c. Isa.

h *Quia omnis caro ut fenum & omnis gloria.*

* Hieronymus.

Reuera si quis fragilitatum carnis aspiciat, & quod per horarum momenta cre-

quam ex patrum accepta est traditione.

scimus atque decre-scimus, nec in eodem manemus statu: ipsi quoque quod loquimur, dicimus, & scribimus de vite nostrae parte preteruolat, non dubitabit carnem fenum dicere, & gloriam eius quasi florem feni:

E

qui dudum infans, subito puer, repente iuuenis, & usque ad senectutem per spatia mutatur incerta, &

vehemente

ante se senem intelligit, quam iuuenem amplius non esse se miratur. Pulchra mulier quae adolescentum post se trahebat greges, arata fronte contrahitur: & quae prius amori, postea fastidio est.

Isa. 40. f. Eccl. 14. c. Iaco. 1. b.

quasi florem feni: qui dudum infans, subito puer, repente iuuenis, & usque ad senectutem per spatia mutatur incerta, & ante se senem intelligit, quam iuuenem amplius non esse se miratur. Pulchra mulier quae adolescentum post se trahebat greges, arata fronte contrahitur: & quae prius amori, postea fastidio est.

Tract. 6. in Io.

* AVGVSTINVS.

Lactitia seculi vanitas est: cum magna expectatione speratur ut veniat, & non potest teneri cum venerit. Iste dies qui latus est, cras utique non erit. Transiunt omnia, euolant omnia, & sicut fumus vanescunt. Omnis quippe caro fenum.

* Greg. Iniquorum potentia feni floribus comparatur, quia dum nitet, cadit: dum extollitur, repente terminatur. Sic in altum stipula rapitur, sed casu concito ad ima reuocatur. Sic nubila ab infimis se erigit, sed exortus solis radius hanc abstergit ac si non fuerit. Sic spumosa aquarum bullae inchoantur pluuijs, sed celerius disruptae pereunt. Sic omnis caro fenum, &c.

Li. 16. Moral. ca. 5.

F

Ver.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Incolatus ve. tempore. i. tempore presentis vite. in timore, qui facit offensam Dei patris cauere.

2 Scientes. Hic ponitur secunda ratio, quae accipitur ex hominis valore, quae patet ex hoc, quod redemptus est tanto precio. scilicet sanguine Christi precioso, propter quod non debet se parumpendere vitijs carnalibus maculando, vnde dicit Hugo libro de arra sponsae. Amplius mihi esse vilis non debeo, quia tantum Deo placui, ut mori pro me eligeret ne me perderet. ideo dicitur. Scientes, quod non corrupti.

3 De vana vestra. Conuersi enim de Gentilitate a parentibus erant informati idolis seruire, quod est valde vanum. nam idolum nihil est. 1. Corinth. 10. Sicut conuersi de Iudaismo erant informati a parentibus spiritualibus. scilicet sacerdotibus relinquere mandata Dei propter traditiones hominum, ut habetur Mat. 15. quod erat etiam valde malum. Potest etiam hoc intelligi de caeremoniis veteris legis, quae dicuntur vana. Tum quia non conferebant gratiam. Tum quia cessauerunt in morte Christi quantum ad obligationem.

4 Praecogniti qui. an. nam ab aeterno mysterium Christi fuit praeparatum a Deo.

5 Propter vos. id est, ad utilitatem vestram.

6 Qui suscit. eum a. Suscitatio vero Christi facta fuerit a tota trinitate, attribuitur tamen patri, sicut & potentia per quam facta est.

7 Et dedit ei gl. scilicet corporis quam accepit in sua resurrectione. nam ab instanti conceptionis habuit gloriam animae.

8 Ut fides ue. & spes. de beatitudine consequenda.

9 Effet in d. id est, ab ipso recipienda.

10 Animas me. Hic ponitur tertia ratio, quae accipitur ex fraternitatis amore qui turbatur quando aliqui vitijs se maculant, quae alij abhorrent, ideo dicit. Animas ve. casti. i. vosmetipsos, totum a digniori parte nominando.

11 In ob. ch. i. ex charitate mandata Dei seruando in quibus prohibetur adulterium, & etiam concupiscentia uxoris alienae.

12 In fra. a. id est, sicut vere fratres in fide.

13 Simpli. cor. i. sine plica dolositatis seu falsitatis.

14 Inuicem dili. atten. quia si homo diligit fratrem suum carnalem, quanto magis debet diligere spiritualem fratrem suum?

15 Renati non ex semine. Hic ponitur quarta ratio, quae accipitur ex originis honore. homo enim attendens nobilitatem suae originis, etiam secundum carnem abhorret vitijs sedare eam, & multo magis debet abhorre sedationem suae spiritualis originis, quae incomparabiliter est dignior, & hoc est quod dicitur. Renati non ex se. cor. debetis supplere vosmetipsos castificare. vnde refertur ad id quod praedicitur. Animas vestras castificantes. Per uerbum Dei uiui. expressum in sacramento baptismi, in quo fit regeneratio. Accedente enim verbo ad elementum fit sacramentum.

16 Et permanentis in aeter. in suo effectu. Character enim baptismalis est indelebilis gratia, etiam ibi data est arra vite aeternae.

17 Quia omnis caro. & hoc accipitur de Isaia. 40. per quod ostenditur, quod omnis nobilitas carnalis originis nihil est respectu spiritualis.

Es-

Tom. 6.

T

De-

A *Verbum autem domini manet in eternum.*
Hoc est autem uerbum quod euangelizatum est in uos, &c. Sicut ergo corruptibilis corru-

a Vel ferri. *b* Infirmitate, vel morte.
agri. Exaruit fenum, & flos eius decidit: uerbum autem domini manet in eternum. *Hoc est autem uerbum quod euangelizatum est in uos.*

ptibile generat, ita uerbum quod manet in eternum, dat uitam eternam renatis ex aqua & spiritu sancto.

NICOLAUS DE LYRA.

Hoc est autem uerbum quod euangelizatum est in uos, &c. id est apud

apud. Nam primo predicatur regeneratio baptismalis, & postea cetera sacramenta.

A D D I T I O.

Prima Petri in cap. 1. ubi dicitur in Polin. Aduenis, aduenz dicebantur illi qui de Gentilitate conuertebantur.

Aduena in sacra scriptura non accipitur pro illo qui de Gentilitate conuertitur, & huiusmodi, sed pro illo qui aduenit de alia regione ad cohabitandum cum indigenis alterius terrae, sicut erant Iudaei qui Ierosolymis propter aliquas persecutiones ad alias terras transibant. Vnde Gen. 23. a. Abraham dicebat Aethiis:

theis: *Aduena ego sum apud uos.* quod non potest intelligi ex hoc, quod Abraham conuertetur ab eorum Gentilitate, sed solum propter hoc, quod ab alia regione uenerat ad habitandum cum eis. Illi autem qui conuertebantur de Gentilitate dicebantur profelyti. Et cum hoc concordat prima glo. in hoc loco, licet secunda uideatur discordare, prima tamen est tenenda. Nec etiam est uersimile, quod beatus Petrus, qui apostolus circumcisionis erat, specialius scriberet circumcisionis profelytis, quam circumcisionis fidelibus antiquis, &c.

C A P. II.

C A P. II.

ib. co. Homi. Homi. 20. Eph. 4. f. Col. 3. b. Heb. 12. a.

D *epONENTES igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones: sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamen gustatis quoniam dulcis est dominus. Ad quem accedentes, lapidem uiuum ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem*

† Eponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones: sicut modo geniti infantes rationabiles sine

† per illud: † benignus.

b *Sicut mo. ge. Quia sic renati estis, & filij aeterni facti, tales estote per studium bonae conuersationis, quales sunt infantes recenter nati per naturam aetatis.*

c *Rationabili.* Et si infantes per malitiam remotam, rationabiles tamen per sapientiam: nec ratio aliqua ad uersutias seculi uos trahat, sed sine dolo sitis. vnde: *Estote prudentes, si, &c.*

Matth. 10. b. Beda.

d *Lac. con.* Tāgit illos qui ad audiēdas sacras lectiones fastidiosi adueniunt ignari illius sitis, & esurie, de qua dñs ait: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, adeoq; tardius ad perfecta salutis incrementa perueniunt, quo possint solido cibo uerbi reficere.* arcana cognoscere diuina, vel maiora facere bona.

Ibidem. 5. b.

e *Ut in eo cre.* Ut et bene discendo per sacra dñicæ incarnationis perueniaris ad contemplationem diuinæ maiestatis.

Epist. 253.

† Bernardus. Vera uirtus finem nescit, tēpore non clauditur. Charitas nunquā excidit, nunquam est ociosa. Timor dñi sanctus permanet in seculū seculi: Nunquā iustus arbitratur se comprehendisse: nunquam dicit, satis est, sed semper esurit, sititq; iustitiā: ita ut si semper uiueret, semper iustior esse contenderet: semp de bono in melius proficere conaretur.

Diuiso.

D *epONENTES.* Postquam beatus Petrus instruxit fideles de regeneratione spirituali, hic consequenter instruit eos de educatione cōsequenti, sicut opere naturę nutritio sequitur, & diuiditur in duas partes: quia primo inducit ad hanc educationem, secundo ad consequendam perfectionem, ibi: *Ad quem accedentes.* sicut in naturalibus perfectio sequitur educationem, nutritio uero in fide & moribus pręsupponit uitiorum abiectionem, id eo dicit.

1 *Deponentes igitur om.* id est, malam cogitationem contra proximum adhuc in corde latentem.

2 *Et om. dolum.* id est uerbum proximi deceptorium.

3 *Et si.* bonitatis apparentis tantum.

4 *Et in.* id est, tristitias de bonis proximi.

5 *Et o. de.* quibus infertur nocimentum proximo in eius fama, quæ est preciosior pecunia.

6 *Sicut mo. ge.* Regenerati enim per baptismum debent esse similes infantibus quantum ad innocentiam, sed non quantum ad ignorantiam.

7 *Lac. con.* scilicet facilioris doctrinæ, secundum quod dicitur. *1. Cor. 3. a. Tanquam paruulis in Christo lac uobis potum dedi.* Non enim de uouo baptizatis debent ardua, & difficilia fidei proponi, quæ non sunt ab eis captibilia, sed tantum leuia, sicut nec pueris

a *Voluntatem nocendi alij.*

† Eponentes igitur omnem malitiam,

a *Deceptionem.* *b* *Cum aliud in corde, aliud in ore.*

& omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones: sicut

a *Cordis contra successus aliorum.* *b* *In uerbis.*

modo geniti infantes rationabiles sine

a *Simplicia rudimenta fidei de uerbis matris ecclesie quærite id est de utriusque testamenti doctoribus qui diuina eloquia scripserunt uel uia uoce predicant.*

d *dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamen gustatis quoniam dulcis est dominus. Ad quem accedentes, lapidem uiuum ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem*

a *Cum dicerent, Non habemus regem nisi Cæarem.* *b* *Qui non tollitur in sui dispositione.* *Ne in uicibus reprobari.*

† Si ta. g. Hoc pacto purgata cordis malitia, uitalem Christi alimeniam concupiscite, si quanta sit diuina dulcedo sapitis. Nam qui nihil de eius dulcedine gustat, non est mirum si hunc terrestribus desiderijs sordidare non uicit.

g *Ad q. ac. Q.* Accedite ad eum, quia accedentes per fidem super a edificamini, quia fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.

† Chrysostomus. Nihil est quod prohibeat, quo minus prope Deum simus. *Deus enim appropinquans ego sum,* ait, & non Deus proest. *Non longe est ab unoquoque nostrum.* Nō adhibet miles qui expellat, non satelles qui tēpus intetrumptat. Non est qui dicat: non est tēpus accedendi, ueni postea. Sed quando ueneris, stat audiens, etiam si tempore prandij, etiā si tempore cęnæ, etiam si nocte intempesta, etiam si in foro, etiam si in uia, etiam si in cubili fueris, & cum uocaueris, nihil uetat quo minus tuam petitionem audiat, &c.

h *Lapidem.* Super quem fundatur æterna ciuitas, non materiale lapidem, sed uiuum, qui nullis concussionibus potuit deiici, sic nec illi qui fundati sunt in eo.

† Tanquam

ris corporaliter dentur statim cibaria solida, ut carnes & pices, sed de facili conuertibilia, ut lac & huiusmodi.

8 *Ut in eo, &c.* id est, per notitiam faciliū ascendatis ad notitiam magis difficilium, & proficiatis in augmento fidei, & morum.

9 *Si ta. gu.* Sicut enim cibus corporalis non proficit nisi sapiat, sic nec spiritualis.

10 *Ad q.* Hic cōsequenter inducit fideles ad perfectionis adaptionem, secundo ad epix diffusionem, ibi: *Vos autem.* Prima in tres, quia primo facit suam admonitionem, secundo inducit scripturæ confirmationem, ibi: *Propter quod.* tertio infert suam conclusionem, ibi: *Vobis igitur.* Circa primum sciendum, quod Christus est fundamentum ecclesie, secundum quod dicitur. *1. Cor. 3. c. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* huic autem fundamento adherent fideles per fidem charitate formatam, & sic proficiunt ad augmentum fidei & morum. & hoc est quod dicit. *Ad q.* scilicet Christum.

11 *Acced.* fide formata charitate.

12 *Lapi. vi.* non tantum formaliter, sed etiam effectiue, quia causat in alijs uitam spiritualementem.

13 *Ab b. &c.* id est, a Iudæis perfidis humana tantum sapientibus, & non diuina.

14 *A Deo a.* ad salutem mundi fiendam per ipsum.

a *Tanquam la. vi.* Per infidelitatem duri & insensibiles, sed per discretionem eruditi viuificantur & apti sunt, vt in Dei edificio charitate compingantur.

* Augustinus. Deus qui vbique praesens est, & vbique totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit

templū suum, eruens eos a potestate tenebrarum. Aliter autem dicitur templū eius in significatione, cū fit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum lignis, velis, pelliculis atque huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem regem, templum lapidibus, lignis, metallis cōstructum: aliter vero re ipsa vera q̄ illis significationibus figurata est, vnde dicitur. Tanquam lapides viuī aedificamini domus spiritualis. Et vnde item scriptum est: *Nos enim templa Dei viuī sumus, sicut Deus dicit: Quoniam inhabitabo in illis, inambulabo, &c.*

b *Aedificamini.* Ad offerendum bona opera, eleemosynas, preces & vos ipsos.

c *Per Ie. Christ.* hoc ad omnia refertur. aedificamini sacerdotes estis, offeretis, & hoc totum per Iesum Christum cuius gratia omnia habetis.

d *Propter quod.* Confirmandum, quod dominus propter firmitatem suam iure sit lapis vocatus.

e *Vobis igitur cre. est ho. non cr. &c. quem re. ad.* ita reprobatus ab istis sicut ab illis, & ille lapis his. i. credentibus est factus in ca. an. & infidelib⁹ factus est lapis offensionis & pe. scan. f *Non cre.* quia sicut ipsi in sua aedificatione eum reprobauerunt, sic & ipse in suo aduentu reprobabit illos accipere in edificio domus suae quae est in caelis.

* Didymus. Sicut Iesus cum sit lumen, venit in mūdum, vt illuminaret eos qui caeli erant, ante eius aduentū, & excecaret qui male vivebant: sic etiā positus est ad ruinam & resurrectionē multorū in Israel, excitans eos qui peccato corruerant, & corruiere faciens qui in peccatis statū firmissimū posside-

possidebant. Sic & cū lapis electus & honoratus sit, honorē D praestat eis qui per fidē super aedificantur in eo, fundamentū corū robustissimū vehementer existens. Apud eos qui non credūt, nō honorabilis, sed offensionis est lapis, & petra scādali, cum similes existant edificatoribus qui despexerūt eū, scribis, & Phariseis.

Ad hoc cū, hoc est; ad non credendum, & offendendum, in eo positos dicit eos, qui ab eius doctrina dissentiūt. Est autem positio hęc voluntaria, initium non credendi gerens. Sicut

enim mundus qui in maligno positus est, non ex natura, sed ex passione propria positionem habuit in maligno, ita & de quibus sermo est, ad non credendum a semetipsis sunt positi, cognati

existentes eorum qui traditi sunt in reprobum sensum, &c.

g *Et lapis of.* cum lapis sit in quo sustentetur & tūc quiescant boni, incredulus erit cauti offensionis in presenti non credentibus in eum, & ideo cadentes sunt de vitio in vitium. Est in futuro petra scādali, quia ad illud quem humilem conculcauerunt, colliduntur gressus eorum & cadent in ignem aeternum, qui par. est dia. & an. eius.

h *Offendunt ver.* Offendit verbo, qui eo quod verbū audiuit, offendit animo, dum quod audiuit, nō credit, cuius stultitiā exaggerat. *Nec cre. in q. p. sunt.* per naturam ad hoc sunt facti homines, vt credant Deo, & voluntati eius obtemperent.

i *Vos autem g. ele.* hoc testimonium laudis quōdam antiquo populo per Moysen datum, Gentibus dat Apostolus qui in Christum credunt, qui veluti lapis angularis in eam quam in se Israel salutem habuerat, Gentes adunauit.

k *Electum.* per fidem electi & distincti ab illis, qui reprobantes lapidem facti sunt reprobi.

l *Regale sa. summi sacerdotis corpori vniri,* q̄ regnū sperare, & hostias immaculatae cōuersationis Deo offerre debebāt.

m *Acquisitionis.* in sanguine redēptionis eius, qua erat quōdā populus Israel redēptus sāguine agni de Aegypto. Vnde

a Vt faceret vtraque vnum.

b In miraculis in ascensione.

c Etiam vos tanquam lapides. i. solidi in fide, viuī in virtutibus.

a electum & honorificatum. Et ipsi tanquam lapides viuī su-

a Contra pluuias, ventos, lumina.

b Vos dico existentes sacerdotes digni oleo laetitiae inuncti.

b peraedificamini domos spirituales in sacerdotium sanctum,

Non sicut in veteri lege.

c offerentes spiritalis hostias acceptabiles Deo per Iesū Christi-

Isaia.

Quia in Iudaea natus.

d stum. Propter quod continet scriptura. † Ecce ponam in Sion

a Solidum.

b Perfectionem omnibus.

c Duos populos coniungentem.

d Ex omnibus.

e Redemptionis precium.

lapidem + summum, angularem, probatum, electum, precio-

Qui in precium datur.

a Imitando eum.

b Neque in presenti de casu erubescet, neque in futuro vacuus erit precio.

c Ab auctoritate prophetae.

e sum, & qui crediderit in eum non † confundetur. Vobis igitur

Credentes in filium honorabit pater, & in aduentu eius non confundentur.

a Quem noluerunt ponere in fundamento cordis sui Iudaei carnaliter legem suam tenendam confirmantes, & omnem suam iustitiam consistuere volentes.

f tur credentibus † honor: non credentibus autē † lapis quem

Et tamen.

a In Christiana aedificatione.

reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli, &

Factus est.

a Verbo, quia qui male loquuntur de Deo erubescunt cum vident tantam gloriam eius.

g lapis offensionis, & petra scādali his qui offendūt verbo, nec

a Quia in ipso viuimus, mouemur & sumus.

b Per fidem.

i credūt in quo & positi sunt: † Vos autem genus electum: re-

Quantum ad se.

a In sanguine redemptionis eius.

b Non iam viuentes in passionibus & desiderijs, sed sancte & iuste viuentes.

gale sacerdotiū, Gēs sācta, populus acquisitionis, vt virtutes

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et h. in miraculorum operatione, & in sua gloriosa resurrectione, & ascensione & spiritus sancti missione.

2 Et ipsi. id est vos ipsi.

3 Tanquam l. per fidem charitate formatam.

4 Super adi. id est in domos spirituales.

5 Sacer. Circa quod sciendum quod sicut homo Christus est Dei templum, quia in eo habitat diuinitas, & sacerdos & si hostia, in quantum obtulit semetipsum Deo patri pro salute mundi, sic fideles ei conformati sunt Dei domus, vel tēplum, in quantum Deus habitat in eis per gratiam. sunt etiam sacerdotes & hostia, in quantum se ipsos offerunt Deo per deuotionem & sanctam operationem. ideo subditur.

6 Offerentes sp. h. non carnales sicut in le. vete.

7 Accepta e. per Ie. Ch. per quem sumus Deo patri reconciliati, propter quod in sine oblationum, & orationum ecclesiae ponitur. Per dominum Iesum Christum, vel aliquid simile, quia per ipsum nostrae oblationes & orationes sunt acceptae.

8 Propter q. Hic consequenter ad propositū inducit scripturā di. Propter quod con. sc. Isa. 28. secundum translationem. 70.

9 Ecce po. in. i. ecclesia per Sion figurata, eo quod ibi Christus praedicauit, & apostolis spiritum sanctum misit.

10 Lapi. sum. i. Christum. sicut ibidem declaratum fuit etiam per dicta Hebraicorum doctorum.

11 Angularē. Quia Christus coniunxit Iudaeos & Gentiles in vna ecclesia tanquam duos panes.

12 Electum. a Deo ad opus nostrae redemptionis.

13 Preciosum. per inhabitationem deitatis.

14 Et

14 Et qui cre. tanquā in saluatore oīum fide formata charitate

15 Non conf. sed magis honorabitur celesti honore.

16 Vobis igitur. Hic ex dictis infert conclusionem, di. Vobis igitur cre. ho. erit supple, in celestibus.

17 Non cre. autem. &c. adi. i. Iudaeorum Scribae & sacerdotes.

18 Hic facta est c. an. cōiungēs Iudaeos & Gētiles in vna ecclesia dei.

19 Et lapis of. hoc accipitur de Isa. 8. & intelligitur ad hanc eram. de reprobatione Iudaeorum, vt ibidem dictum fuit ideo subdit.

20 His qui of. ver. i. Iudaeis obstinatis blasphemantibus Christū.

21 Non cre. in quo & po. sunt. Ad hoc enim fuit eis data lex, vt disponerent ad Christū, sicut quod dicit Gal. 2. Lex paedagogus noster fuit in Christo, & ipsi pro maiori parte remanserunt increduli.

22 Vos. Postquam induxit fideles ad huius perfectionem consequendam, hic consequenter inducit eos ad huius perfectionis diffusionem. tunc enim dicitur aliquid perfectum, cum potest alterum facere quale ipsum est. 4. Meteororum. Et primo inducit ad hanc diffusionem faciendam verbo praedicationis. secundo exemplo sacrae conuersationis, ibi. Char. simi. Circa primum dicit, Vos autem genus ele. supple ellis per baptismum, in quo facti estis filij Dei adoptiui, & per consequens de genere eius.

23 Regale sac. i. conformati Christo, qui est rex & sacerdos secū dum ordinem Melchisedech, qui fuit rex & sacerdos, Gen. 14. Et sic est de veris Christianis, qui sunt reges per subiectionem passionum, sacerdotes per orationis deuote sacrificium, ideo dicitur Apoc. 5. c. Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, &c.

24 Gens sancta. id est, per baptismum lauata & mundata.

25 Popul. acqui. pretioso sanguine Christi, vt dictū est c. prec.

26 Vt vir. an. eius. verbo sanctae exhortationis.

Tom. 6.

T 2

& in sequenti versu mystice recordatur veteris historie, & hanc specialiter in vno populo impletam docet.

Didymus. Secundum veterem dispositionem legis, aliud erat regnum, & aliud sacerdotale genus, sacerdotale namque a Leui, regale ex Iuda genere succedebat. Post illud, successit euangelium, unum & eundem sacerdotem regemque constituit, Christus namque utrumque est, cui dictum est, Tu es sacerdos in eternum. Et iterum: Ego constitui cum iustitia. Ego constitutus sum rex ab eo, &c. His itaque dispensatis necessarium erat, dispersos ab eo qui simul rex & sacerdos est, electum esse genus & regale simul & sacerdotale. Patre siquidem eorum utrumque habente principatum, necesse est eos tanquam ex rege

Psal. 109, 121, 35, Psal. 122

B

regale, & tanquam ex sacerdote esse sacerdotale genus. Quapropter gens sancta dicitur, vocati ab eo qui sanctus est, ut sancti sint. Hi namque super hoc quod sancta gens vocantur, etiam populus acquisitionis existant, extranei ab omni perditione facti, acquisitionem, quae sit ex his qui suscipiuntur, non qui projiciuntur.

1. Rom. 13. 2

Clemens Alexand. Quod electum genus sumus, Dei electione, abunde clarum est. Regale autem dixit, quoniam ad regnum vocati sumus, & sumus Christi. Sacerdotium autem propter oblationem quae fit orationibus & doctrinis, quibus acquiruntur animae quae offeruntur Deo.

Reda.

Annunciis. Sicut liberati de Aegypto, triumphale carmen domino cantauerunt, ita nos post tenebras dissolutas, post acceptam remissionem per Christum ducendi ad patriam supernae claritatis, debemus Deo rependere gratias dignas caelestibus beneficiis.

Oeg. 1. e Beda.

Qui alii. Hinc probatur quia hanc epistolam scribit his qui de Gentibus ad fidem venerant. Assumuntur hi versus de prophetia Osee in qua agitur de vocatione Gentium.

Charissimi. Hucusque generaliter instruxit ecclesiam, explicans vel beneficia quibus nos Deus ad salutem vocare, vel dona quibus aliquando Iudeos, nunc autem nos honorare dignatus est, hic diuersas fidelium personas solertiter hortatur, ne carnaliter viuendo se reddant indignos tanta gloria spiritus, ne degenerent a gloria nobilitatis sibi promissa, & primo liberos & seruos, dehinc mulieres & viros, tandem seniores & adolescentes qualiter se se habere debeant docet, & aperte liberos abstinere a carnalibus desideriis admonet, quia tolet libertas vite remissionis maiora illecebrarum titillantium tolerare pericula.

Didymus. Qui propter diuinam pietatem digni sunt qui

qui ament, iure charissimi nuncupant: non eo quod naturales fuerint, sed quia esse meruerunt. Dicit ergo. Quomodo precipuo circa vos affectu constringor, obsecro ac inuito, ut abstineatis a carnalibus desideriis, quae inimicitias multas habent aduersus animam: quam alia animae, & alia carnis substantia est. Illa siquidem incorrupta & immortalis, incorrupta, immortalis, desiderat: haec autem cum sit corrupta atque diffusa, turpia & languentia concupiscit. Nam quando subtrahit se anima a passionibus corporalibus munda & splendida conseruatur, operationes dignas perficiens, memoriam habens boni, diligens Deum & scientiam eius habere volens. Quando vero passionibus carnis implicatur, his aduersa reperiuntur, oblationem Dei, amorem libidinis potius quam Dei dilectionem habens, ita ut pene tota putetur conuerti in carnem, &c.

Sicut illos duxit in columnam.

annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile

Id est sicut etiam a conversione populi Dei.

lumen suum. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem

Tempore gentium. Populo eius unum. Qui nec misericordiam sperare noueratis.

populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem

Quia estis misericordiam consecuti, ergo.

tem misericordiam consecuti. Charissimi obsecro vos, tan-

Sunt aduenae qui commissent in alio loco addit, peregrinos: qui semper de loco ad locum transeunt. Non in hoc mundo, sed alibi patriam habentes.

quam aduenas & peregrinos, abstinere vos a carnalibus de-

Dum concupiscentijs blandentibus caro eneruet subjugatur, inde virtutum exercitus firmiter aduersus animam armatur.

siderijs, quae militant aduersus animam: conuersationem ve-

Bene operando.

stram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detra-

Putante, vos stultos: qui Deos eorum reliquistis: & propter peccata vestra vos in mundo affligi credunt. Ex vestra causa conuersione.

stant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operi-

Vestram dignitatem.

bus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.

Et fidelibus & incredulis.

Subiecti igitur estote omni humanae creaturae propter

Ne velin hoc fidei Christianae religionis possit detrahi, quod per eam trahuntur iura conditionis. Rege vel Deo.

Deum, siue regi quasi praecellenti, siue ducibus tanquam ab eo

Tanquam aduenas. Eo minus animum terrenis rebus supponite, quo vos patriam in caelis habere meministis. Reprobis hic habent patriam, cuius desideriis inhiant, ideo relegantur in perpetuum exilium, carentes voluptatibus.

Ex bo. op. con. Plerumque contingit, ut pagani qui vituperabant fidem Christianorum, postea considerantes bonam eorum conuersationem, Christum laudare inciperent.

In die vi. In tempore visitationis, quanta sit vobis gloria donanda per Deum, iam nunc recognoscunt increduli, cum vos instanter illum per omnia pericula sequi perspexerint. Vel, visitationis, quando visitabit dominus illos conuertendo.

Subi. igitur estote omni humanae creaturae propter Deum siue regi, &c. Et ut conuersatio vestra omnibus placeat, non resistatis alicui dignitati hominum, alicui personae, alicui principati, cuius Deus vos subdi vult, quia non est potestas nisi a Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et creaturam per partes exponit.

Didymus. Pracones veritatis omnem malitiae occasionem auferentes a nobis scribunt quatenus tales simus apud eos qui in potestatibus degunt, ne per nos Euangelium aut doctrina eius impediatur, nolentes nos eis officium debite deuotionis exoluere, & eorum actibus esse subiectos: quando tamen rectis legibus aliquid agere comprobantur. Paulus enim ait. Omnis anima potestatibus subdita sit, &c.

Tanquam ab eo missis. Multoties Deus aliquem malum tyrannidem exercere permittit, ut & mali confundantur, & boni magis probentur.

Ad vin-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Qui de te. ignorantiae.
- 2 Vos vos, in ad. i. s. f. fidei & gratiae & finaliter ad lumen gloriae.
- 3 Qui alii, non pop. Dei. ante conuersionem. Haec autem scriptura accipitur de Osee. 1. & intelligitur ad literam de vocatione Gentium ad fidem, ut ostensum fuit ibidem. & hic inducitur. Quia sicut dictum est in principio huius epistolae, beatus Petrus versus eam specialiter scriptis conuersis de Gentilitate. Gentiles autem dicebantur non populus Dei eo quod erant idololatrie dediti. Iudei vero dicebantur eius populus, ut patet in multis locis veteri Testamento quod erant cultores unius Dei. 4 Nunc autem pop. Dei. quod dicitur nunc autem conuersio est. nam Iudei obstinati facti sunt non populus Dei. Gentiles vero conuersi populus eius, quia Christo incorporati.
- 5 Qui non conse. m. quia Gentiles non habuerunt prophetias & legem diuinam datam sicut Iudei.
- 6 Nunc autem mi. con. per legis euangelicae susceptionem.
- 7 Charissimi. Hic consequenter inducit fideles ad dissolutionem fidei per exemplum sanctae conuersationis: secundo per exemplum debite subiectionis, sibi, Subiecti estote. Circa primum dicitur.
- 8 Obse.

- 8 Obse. vos, &c. ad. per. a ciuitate caelesti. Hebr. 13. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus: ideo peregrini sumus.
- 9 Abstinerere vos a carna. desi. Peregrini enim non quaerunt in delictis manere, sed festinant ad patriam transire. & hoc potissime competit praedicatoribus secundum quod dicit Apostolus. 1. Cor. 9. d. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs praedicauerim, ipse reprobus efficiar, deuictus a delictis carnalibus, ideo subditur.
- 10 Quae mi. ad. animam. a culmine virtutis ipsam deiiciendo.
- 11 Conuersationem ve. inter Gen. ha. bo. Non ad laudem propriam, sed ad Dei gloriam & proximi aedificationem. ideo sequitur.
- 12 Glori. Deum in die vi. diuinae gratiae eos ad fidem conuertendo.
- 13 Subiecti. Hic consequenter inducit eos ad dandum exemplum debite humiliationis quae est fundamentum & custos omnium virtutum dicens. Subiecti estote. vera humilitate.
- 14 Omni humanae creaturae propter Deum. In quantum eius imago relucet in ea, & potissime superioribus personam dei representantibus, ideo subditur: Siue regi, &c. & sequitur.

Ad

a *Ad vindictam.* Non quod semper ita fiat, sed quod esse debeat actio ducis simpliciter narrat, qui etiam si bonos dānat: non minus ad laudem eorum pertinet quod agit, si patienter in probitate eius tolerant boni, & sapienter eius astutię resistūt.

b *Laudem vero bo.* Quia sic est. Vere qui quidquid duces agūt, boni laudem consequūtur: quia hoc vult Deus qui etiam malis vitur in bonum, ut vos videntes etiam illis in bonū siue boni, siue mali sint fa.

c *et non quasi velamē habentes malitię libertatem, sed sicut serui Dei.* Omnes honorate, fraternitatem diligite. Deum timete, regem honorificate. Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis sed etiam discipulis. Hęc est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis tristitias patiens iniuste. Quę est enim gratia, si peccantes & colaphizati suffertis? Sed si benefacientes patienter sustinetis, hęc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis. quia & Christus passus est pro nobis,

d *Fr. d.* Et inter oīa fratres, amate etiam illos qui conditio ne temporalī subiecti sunt vobis, ut fratres in Christo diligite. **e** *Deū timete.* * Didymus. Consequens est ut per hęc verba disciplinabiliter, & sicut oportuit oēs qui in sublimitate sunt honorentur, & diligant recta voluntate fraternitatis. Oīum enim qui laudabiliter agunt, Deus timor & fundamentū est.

* **Oecumenius.** Considera diligentiam, quomodo Deo timorem dicit distribui, regi vero honorem, ut timor Deo reddendus sit, qui potest animam & corpus perdere, nequaquam regibus obtemperemus, cum nos ad aliquid absurdū exhortantur. Dei namque timor vincere nouit etiam honorem qui regibus exhibetur: magis autem ipsos honore priuabit qui ab ipsis ad mala cogitur, iuxta sanctum qui dixit: Contemnitur coram ipso is qui maligne agit.

f *Ser. sub.* Hucusque exhortatus est liberos ad subiectionē, nunc seruis loquitur ut & ipsi subiecti sint dominis.

g *Non tantum bo.* Alia translatio: Non tantum bonis & modestis, sed etiam difficilioribus. **h** *Discipulis.* i. indisciplinatis. Schola Gręce, Latine locus, in quo ad audiendos magistrōs liberaliū artū cōueniebāt, vñ schola vacatio interpretat, quia ibi vacabāt studijs. Scholasticus igitur sunt eruditi. Discipoli indocti & agrestes. Ecce quomodo supra monebat subdi humanę creaturę ppter Deū. * **Didymus.** Non passibilem timorem seruos habere precipit apud dominos. Hic enim irrationabilis & ad irrationabilia constitutus est: sed cum qui cum disciplina & recta ratione cōsistit, cuius proprium est reuerentia. Quis enim propter Christum & doctrinam eius Deum timet, cū reuerentia ei subiectus est, cum ille qui per verbera aliaque tormenta timet Deum, passibilem timorem habere videt.

i *Si propter con. Dei.* Si propter Deū scientem bonam intentionem aliquis patiens a domino verberatur iniuste, cum ei bene seruiat, sustinet. i. leues reputat tristitias, hęc est gratia, & per hoc efficitur gratus Deo, & hoc exigit gratia fidei.

k *Patiens iniuste.* Si iniuste patimini, grām Dei acquiritis. Nā si vos suffertis patienter penas illatas a dñis, vos dico peccātes nolendo obedire eis & colaphizati ab ipsis dñis. i. saepe correcti ab illis, ut per colaphos ad obediendū inducamini, quę gratia erit vobis inde? Nihil ppter hoc accipietis a Deo. * **August.** Multotiens disputando & scribendo moustrauimus nō eos posse habere martyriū mortē, qui Christianorū non habēt vitā: cum martyre non faciat pena, sed causa.

* **Idem.** Hęretici qui propter iniquitates, errores, seditiones, sacrilegia, molestias patiuntur, nomine martyrum se iactant, ut hoc pallio dealbati facilius ferantur, quia lupi sunt. **l** *In hoc enim vo.* Multum glorificat conditionem seruorū, quos benefacientes & absq; culpa vapulantes a dominis crudelibus improbis affirmat imitatores dominicę passionis. **m** *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

n *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

o *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

p *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

q *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

r *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

s *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

t *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

u *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

v *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

w *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

x *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

y *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

z *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

aa *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ab *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ac *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ad *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ae *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

af *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ag *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

g *Non tantum bo.* Alia translatio: Non tantum bonis & modestis, sed etiam difficilioribus.

h *Discipulis.* i. indisciplinatis. Schola Gręce, Latine locus, in quo ad audiendos magistrōs liberaliū artū cōueniebāt, vñ schola vacatio interpretat, quia ibi vacabāt studijs. Scholasticus igitur sunt eruditi. Discipoli indocti & agrestes. Ecce quomodo supra monebat subdi humanę creaturę ppter Deū. * **Didymus.** Non passibilem timorem seruos habere precipit apud dominos. Hic enim irrationabilis & ad irrationabilia constitutus est: sed cum qui cum disciplina & recta ratione cōsistit, cuius proprium est reuerentia. Quis enim propter Christum & doctrinam eius Deum timet, cū reuerentia ei subiectus est, cum ille qui per verbera aliaque tormenta timet Deum, passibilem timorem habere videt.

i *Si propter con. Dei.* Si propter Deū scientem bonam intentionem aliquis patiens a domino verberatur iniuste, cum ei bene seruiat, sustinet. i. leues reputat tristitias, hęc est gratia, & per hoc efficitur gratus Deo, & hoc exigit gratia fidei.

k *Patiens iniuste.* Si iniuste patimini, grām Dei acquiritis. Nā si vos suffertis patienter penas illatas a dñis, vos dico peccātes nolendo obedire eis & colaphizati ab ipsis dñis. i. saepe correcti ab illis, ut per colaphos ad obediendū inducamini, quę gratia erit vobis inde? Nihil ppter hoc accipietis a Deo. * **August.** Multotiens disputando & scribendo moustrauimus nō eos posse habere martyriū mortē, qui Christianorū non habēt vitā: cum martyre non faciat pena, sed causa.

* **Idem.** Hęretici qui propter iniquitates, errores, seditiones, sacrilegia, molestias patiuntur, nomine martyrum se iactant, ut hoc pallio dealbati facilius ferantur, quia lupi sunt. **l** *In hoc enim vo.* Multum glorificat conditionem seruorū, quos benefacientes & absq; culpa vapulantes a dominis crudelibus improbis affirmat imitatores dominicę passionis. **m** *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

n *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

o *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

p *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

q *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

r *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

s *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

t *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

u *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

v *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

w *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

x *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

y *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

z *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

aa *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ab *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ac *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ad *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ae *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

af *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ag *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ah *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ai *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

aj *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ak *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

al *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

am *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

an *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ao *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ap *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

aq *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

ar *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

as *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

at *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

au *Quia & Christus.* Cum supra specialiter seruos nunc rotā ecclesiam

Beda.

1. Ephef. 6: 2

Col. 3: 4

1. Tim. 2: cap.

1. 2. q. 1. ca. ma

gouis.

1. humanis.

E

Epil. 61.

Ser. 50. de

verb. dom.

Beda.

F

In hoc enim. Circa primum dicit: Serui subditi estote in omni timore dominis. Hic accipitur omne, pro toto, totum autem & perfectum idem sunt. 5. Metaph. est igitur sensus.

12 *In omni timore.* id est perfecto timore. Est autem timor perfectus, quando quis cauet non solum offensam Dei, sed etiam hominis propter Deum. ideo subditur.

13 *Non tantum bonis.* i. bene morigeratis.

14 *Et modestis.* i. operantibus secundum moderamen rationis.

15 *Sed etiam discipulis.* id est discordantibus ab istis moribus & imperandi modo.

16 *Hęc est enim gratia.* id est res gratiosa coram Deo, quia est supererogationis.

17 *Si prop. con. Dei.* i. propter conscientiam timorofam quam aliquis habet de Deo, quia non solum, vult implere mandata, sed etiam consilia.

18 *Sustinet quis tristitias.* i. illatas a dominis pœnas.

19 *Patiens iniuste.* id est patienter sustinens quod infertur iniuste. quod declarat consequenter di.

20 *Quę est enim gratia.* supererogationis.

21 *Si peccantes & colap. suffertis.* q. d. nulla. sed est magis iustitia.

22 *Sed si benefa.* i. bene seruientes dominis veltis.

23 *Patienter.* propter Deum pœnas ab eis illatas vobis.

24 *Hęc est gra. a. d.* vnde reddet supererogationis primum.

25 *In hoc enim.* Hic consequenter dictum suum confirmat per exemplum, di. *In hoc enim vo. estis.* ut iniuriam patienter tolleretis.

26 *Quia & Christ.* & c. similia & maiora. & patet litera vsque ibi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Ad vindictam malefactorum.* Sicut sunt extirpatores vitiorū, & conseruatores virtutum, propter quod eis debetur honor qui exhibendus est alicui ratione virtutis in se, vel in alijs, ut dictum est, supra Iac. 2.

2 *Quia sic est vo. Dei.* quam implere debetis.

3 *Ut benefa. obmu. fa.* Quia per hoc ab eis auferetis materiam loquendi de vobis.

4 *Quasi liberi.* secundum veritatem, quę est libertas a vitijs.

5 *Et non quasi v. ha. nali. li. q. d.* libertas vestra sit ad bonum, & non ad malum. Quod dicit contra aliquos, qui dicebant se esse liberos a tributo, eo quod erant filij Dei per baptismum. quod non est verum & sic retinendo illud quod debebatur dominis temporalibus, committebant furtum.

6 *Sed sic. ser.* qui reddunt unicuique quod est sibi debitū Mat. 22. b. *Reddite quę sunt Cesaris Cesar, & quę sunt Dei Deo.*

7 *Omnes honorate.* in quantum relucet in eis imago Dei.

8 *Fraternitatem diligite.* q. d. licet omnes sint charitate diligendi, tamen specialiter Christiani, qui sunt fratres vestri ex Christo & ecclesia sicut & vos regenerati.

9 *Deum timete.* timore filiali.

10 *Regem honorate.* in quantum gerit personam Dei.

11 *Serui subditi estote.* Postquam beatus Petrus informauit omnes generaliter, hic consequenter informat exilientes in aliquibus statibus specialiter. & primo in statu seruiti. secundo in statu coniugali. seq. cap. 3. in statu pastoralis, in princ. 5. cap. 4. in statu iuuenili, ibi: *Similiter adolentes.* Prima in dñis, quia primo ponit suum documentum. secundo confirmat per exemplum, ibi.

In hoc

Tom. 6.

T 3

Ecclēsiā instruit, vt etiam dominis in memoriā tr uocet, A quid pro eorū salute vel liberatione suos auctor petu erit. *August. Petrus dicit animā humanā. Siquere spāta, sequere vestigia sponsi tui, nullus te metus reuocet a cōfortio dilecti tui. Ama amantem, quia primus ille amauit non amantem: requite requirētem, quia prius ille querēuit non quærentem.*

Lib. de confli-
ctu virtutum
& vit. cap. 9.

4 r. dist. cap.
† episcopus de
1 cent. dist. 7.
c. si enim.

† vindicta ei
qui iuste iudi-
cat.
† vibice.

Mith. 10.
Ioan. 15.

2. Tim. 2.

** Idem. Ita dicit. Quæ erga te aguntur, æquanimiter ferri nō possunt, imo tolerare peccatum est: quia si non eis cum magna exasperatione resistitur cōtra te deinceps sine mensura cumu-
lantur. Patientia re-
spondet. Si passio redemptoris ad mentē reducitur, nihil tam durum quod non æ-
quo animo toleretur. Christus enim, ait Petrus, passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius. Ipse enim dicit, Si patrem familias Beelzebub vocauerūt, quāto magis domesticos eius? Si me persequuti sunt, & vos persequentur. Sed quanta sunt in comparatione passio-
num eius, quæ patimur? Ille enim opprobria, iniurias, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit, & nos miseri ad nostram cōfusionem vno sermone fatigamur, vno verbo deieimur. Et quid agimus de eo quod dicitur: Si non compatimur, non conuegnabimus?*

*a Qui cum malediceretur, &c. * Oecumenius. Quomodo ait*

ait dominum non regeffisse maledicta, cumq; malis afficere D tur, non fuisse minatum? Atqui videmus eū & quosdam Iu-
dæos vocasse canes, & cæcos Pharisæos, & comminantem Iudæ, *Bonū esset ei si natus non fuisset. Et Tolerabilis eris Sodomis. quam ciuitas ista. Et. * erinis eorum non moritur: aliaque innume-
ra? Dicemus ergo quā non dicit, dominum non fuisse loquutum maledicta, aut non fuisse minatum, sed cū maledictis ineffe-
retur, non regebat maledicta. Sed licet proferret aliquod ma-
ledictum, non erat op-
ponendo se maledi-
centibus, sed obiur-
gans ac carpens eos qui non conuerteban-
tur. Quum autem op-
probrijs affectus esset, & audisset: *Demonium habes: In Beelzebub prin-
cipe, &c.* Illis tantum dixit. *Si ego in Beelzebub, &c.* Crucifixus autem & male affectus
pœnis, orabat potius, at non minabatur, &c.
b Tradebat autem in se iniu. Illis iudicātibz secundum iniu-
stam legem, vt pote iustus existens: Siue tradebat Deo patri iniuste iudicantes, id est: eos qui eum nequissime condemna-
bant, & neci eius inflabant, vt supplicia sumentes erudiant. Tangit euangelicā parabolā, vt pius pastor relictis nonagin-
tanouem ouibus in deser. venit visitare vnam quæ perierat.
c Et ep. sc. animarum. Vel visitatorem, quod idem est. Epi-
scopus enim. i. superintendens, quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum, Et. Visitauit nos oriens ex alto.*

a Coniugularum, tribulationum, flagellorum, crucis & mortis. Licet pateretur.
vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.

a Quasi seductor & dæmoniacus. b Non improperabat illis mala quæ in eis vera erant.
† Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. † Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pate-
retur, non comminabatur. Tradebat autem † iudicanti se in-
iuste. † Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super
lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius † liuore
sanati estis. Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi
estis nunc ad pastorem & † episcopū animarum vestrarum.

a Id est, penam pro peccatis debitam. b Omnium communitur.
a Posito. b Sicut ipse corporaliter mortuus est. c Sicut ipse viuit noua vita. d Sola dilectione vel carne eius facta liuida in passione: uel quia pro sola iniuria Iudæi eum morte adiudicauerunt.
a Per uia dilectionis spinis uirorum. b Sine dolore. c In passione Christi, corpore & anima reuerti ad eum qui uos pascit uerbo uentatis.

Nam infirmi eratis.

10 Sed conuersi estis nunc ad pastorem. i. Christum, qui pascit vos corpore & sanguine suo in eucharistiæ sacramento.
11 Et episcopum animarum vestrarum. saluti super intendendo. Episcopus enim Græce, superintendens dicitur Latine, ab epif. quod est supra, & scopos, quod est intentio.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tradebat autem iudicanti se iniuste, id est Pilato, qui Iudæorum fauore & Cæsaris timore condemnauit eum iniuste, Ioan.
- 18. Tradidit autem se Pilato, quia tradidit se Iudæis eum quærentibus ad mortem. Quibus obuiauit, dicens. Ego sum, si ergo me queritis sinite hos abire. sciens, quod tradituri erant eum Pilato. Hæc autem traditio ex parte Christi processit ex obedientia ad patrem, & maxima charitate ad nos, ex parte vero Iudæ ex maxima cupiditate, ex parte Iudæorum ex maxima malignitate. propter quod in Christo fuit summe meritoria, in alijs autem damnabilis & iniqua.
- 2 Qui pecca. nostra ipse per. in corpore suo. pœnam pro ipsis debitam sustinendo.
- 3 Super lignum. sanctæ crucis.

4 Vt

- 4 Vt peccatis mortui, id est, vt amplius non peccemus, sicut mortui.
- 5 Iustitiæ viuamus, &c. id est Christo, qui est nostra iustitia effectiue.
- 6 Cuius liuore, &c. quem habuit in corpore ex colaphizationibus & percussionibus.
- 7 Sanati estis, &c. à peccatorum infirmitatibus. quod declarat ulterius, di.
- 8 Eratis enim. ante conuersationem.
- 9 Sicut oues errantes. per deuia uitiorum.
- 10 Sed conuersi estis nunc ad pastorem. i. Christum, qui pascit vos corpore & sanguine suo in eucharistiæ sacramento.
- 11 Et episcopum animarum vestrarum. saluti super intendendo. Episcopus enim Græce, superintendens dicitur Latine, ab epif. quod est supra, & scopos, quod est intentio.

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 2. vbi dicitur in Postil. Et regale sacer. id est confortati Christo qui est rex & sacerdos.
Notandū quod populus Dei sub antiquo Testamento existēs dicebatur regnum sacerdotale, Exod. 19. Vnde regnum apud illos ponebatur in substantiuo tanquam principale, sacerdotium vero in adiectiuo tanquam minus principale. sacerdotium enim illius temporis erat imperfectum, non enim offerrebat ibi nisi sanguis hircorum & vitulorum, & huiusmodi. Sed genus in no. Test. existens dicitur regale sacerdotium, vt hic, in quo ponitur sacerdotium in substantiuo tanquam principale, & regale in adiectiuo sicut minus principale, quia sacerdotium nouæ legis est perfectissimum, per quod Christus immolatur. de ecclesia tamē superiori vbi hæ dignitates cessant, dicitur. *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacer.* Apoc. 5. cap. quia ibi nulla est præeminentia ratione dignitatis sacerdotalis seu regalis, nisi secundum propria merita personalia.

ADDITIO II.

In eo cap. vbi dicitur in Post Qui aliquñ non populus Dei &c. Hoc quod dicit beatus Petrus. Qui aliquando non populus Dei, potest

potest bene dirigi ad conuersos de perfidia Iudaica, in qua existentes non erant populus Dei, & nunc per gratiam baptismalem facti sunt populus Dei. Vnde ex hoc non habetur, quod beatus Petrus epistolam istā specialiter scripserit conuersis de Gentilitate, prout vult Postillator, nec obstat quod auctoritas ista sit sumpta ab Osee 2. vbi agit ad litteram de uocatione Gentium. nam et si ibi sic accipiatur, hic tamen allegatur per simile ad uocationem Iudæorum ad fidem Christi recipiendam & eius sacramenta. vnde in hoc loco dicit glo. quod in hoc versu. s aliquando non populus, mystice recordatur veteris historiæ, & hanc in nouo populo impletam spiritualiter docet. hæc in glossa.

ADDITIO III.

In eo. cap. vbi dicitur in Post. Et non quasi uelamen habentes malitiæ libertatem.

In hoc quod dicitur. Velamen malitiæ. potest intelligi ignorantia, quæ est quasi uelamen occultans factum. vnde cum aliquis ignoranter uult vt excusationem peccati habeat secundum illud Ioh. 21. b. Scientiam uiarum tuarum nolumus. talis ignorantia affectata proprie dicitur uelamen malitiæ libertatis, quia per illam quis uult liber esse à iustitia, &c.

C A P. III.

A *Smiliter & mulieres.* * Oecumenius. Per hæc omnia concludens sermonem de moribus: nempe per reges, per præfides, per dominos, per seruos, &c. trāsīt etiam deinceps ad cætum mulierum, & ait. Hæc duo curent mulieres siue vxores, subijci p̄prijs viris, & ab omni ornatu & cultu seip̄s ostēdere alienas, imitantes sanctas mulieres, quoniam & illæ solū hunc cultum nouerant, nempe obedientiam erga viros suos. Et quod lucrū sequetur ex his? Bona emulatio eorum qui a fide alieni sunt: & Dei laudatio propter nos ab ipsis profecta.

B Videtur quod mulieres eorū qui in tribulatione erant, contemnebāt viros suos, & etiam vt alijs placerent, se pulchre ornabant: hoc fieri prohibet.

b *Vt & si qui, &c.* Ita bonas mulieres vult vitis incredulis subdi, vt non solum nihil mali ad imperium eorum faciant, sed etiam in tam sanctam conuersationem persistant insuperabiles, vt ipsis viris etiam exemplum sint charitatis, castitatis, & fidei.

c *Quarum non sit.* Quare cultus non sit capillatura, aut aurū circūdans, aut non sit cultus vestimentorum indumentū. i. non sint festiua vestimenta quibus induantur. Sed sit vobis ornatus homo cordis interior soli Deo notus, incorruptibilitate spiritus: spiritus dico quieti ab impugnatione vitiorum & modesti, ne superbiat, qui talis spiritus et̄i hominibus nō patet, tamen in conspectu Dei est diues.

d *Aut circūdatio.* Sicut Cyprianus ait: Serico & purpura inducā, Christū induere nō p̄nt. Auro & margaritis & monilibus adornatæ ornamenta cordis & corporis perdiderunt. Quod si Petrus mulieres quoq; admonet coercendas & ad ecclesiasticā disciplinā religiosa obseruatione moderādas, quæ excusare cultus suos possunt per maritum: quanto magis id obseruare virginē fas est, cui nulla ornatus sui competit venia, nec diuertere possit in alterū mendiciū culpæ, sed sola ipsa remaneat in crimine. Quia exterior hō vester corruptus est & beatitudinē integritatis quæ proprie est virginitatis, habere destitistis. imitamini incorruptionē spiritus per

C *per abstinentiam, & quod corpore non potestis: mente præstate.* Has enim Christus diuitias, & hos vestræ conuindionis querit ornatus. Apud Pythagoram naturali scientiæ legi distante eadem sententia inuenitur. Vera ornamenta matronarum pudicitiam, non vestes.

C A P. III.

Sicut ferui domus propter Deum.

a Patientes cum sponsi: vel ab ipsis sponsis.

† *Smiliter & mulieres subditę sint viris*

Non aduletris. a Mariti. b Euangelij.

† *suis, vt & et̄i qui nō credunt verbo, per*

a Bene se habentium & humiliter patientium omnia. b Prædicationis.

mulierum cōuersationem sine verbo,

a Conuertantur ad fidem. b Tantummodo.

lucrifiant, cōsideratēs † in timore san-

a Habitam in timore Dei conseruato.

c *ctam conuersationē vestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circūdatio auri, aut indumētū vestimentorum cultus: sed qui absconditus est homo cordis in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu*

Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctę mulieres speran

a Non in ornatu vestium.

tes in Deo ornābant se subiectę proprijs viris. † Sicut Sara

minibus vngūt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt. Displicet illis nimirum plāstica Dei, in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem omnium, &c. Video quāsdam & capillum croco vertere. Padet eas etiam nationis suæ, quod nō ī Germania aut Gallia sint procreatę. Pessime sibi auspicantur flammeo capite.

† *Clemens Alexan.* Si Christus de veste & delitijs, rebusque superuacaneis, tanquam non necessariam oīno curam tollit, Matth. 6. quid censendum est eum dicere, de nimio ornatus studio, de tinctura lanarum, varietate colorum, superflua cura gemmarū, auri elaboratione, capillis artificiosis, & intortis crinibus? Quid de fucata oculorū pictura, quid de vulsionibus, purpuris ac cerulle fucationibus, tinctisque pilorum coloribus, improbisque huiusmodi fraudibus? Laudo ergo & admiror veterem Lacedæmoniorū cūi tatem, quę solis meretricibus floridas vestes, & aureū mundum gestare permisit: a probis mulieribus mundi studium auferens, quod solis meretricibus se ornare cōcederet, &c. *Vide eundem lib. 3. pedagogi, cap. 2. Et Hieronymum epist. ad Marcellinam, ad Lætiam, ad Furiam, ad Eustochium, &c.*

c *Sic enim aliquando, &c.** Didymus. Inuitat feminas, vt imitentur sanctas, & præcipue Sarā, suadēs eis, sic subijci viis

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

1 *Smil. & mu.* Hic consequenter informat existentes in statu coniugali. & secundo reuertitur ad informandum omnes in generali ibi: *In fide autem omnes vnanimis.* Prima in duas, quia primo informat sexum muliebrem, secundo virilem, ibi: *Verisimiliter.* Prima adhuc in duas, quia primo mulieres informat de debita subiectione, secundo de honesta compositione, ibi: *Quarum sit.* Circa primum dicit. *Smil. & mu.* In hoc continuat se ad partem præcedentem, in qua agitur de subiectione seruorum ad dominos suos.

2 *Vi. su.* in quibus magis viget ratio quā in mulieribus, propter quod ad eos pertinet regimen & administratio domus.

3 *Vt & si qui.* scilicet viri.

4 *Non cre. ver.* prædicationis.

5 *Per mulieram conuersationem.* id est per vxorum suarum conuersationem sanctam.

6 *Sine verbo.* prædicationis communis.

7 *Lucrifiant.* i. conuertantur ad fidem secundum quod dicitur. **1. Cor. 7. c.** *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidem.*

8 *Considerantes sanctam conuersationem vestram, &c.* O vos mulieres.

9 *In timore.* filiali ipsius Dei, & mutatur hic modus loquendi de tertia persona ad secundam, quod fit frequenter in sacra scriptura.

10 *Quarum non sit extrinsecus, &c.* Hic consequenter agit de mulierum compositione, quæ debet esse honesta & non curiosa. ideo dicitur. *Qua. non sit. e. c.* id est, non sit extrinsecus apparens videntibus, quia hoc est ad prouocationem incontinentiæ.

11 *Aut cir. au.* id est ornamenta aurea circa caput suum, sicut coronæ aureæ, & huiusmodi.

12 *Aut in ve.* lungitur sic litera, Aut cultus id est ornatus indumenti vestimentorum id est, indumenti nimis preciosi aut curiosi, propter quod dicitur indumentum, vestimētorum, per excellentiam, sicut rosa dicitur flos florum.

13 *Sed qui ab. est. homo c.* id est, mens ipsa quæ dicitur homo interior. **2. Cor. 4. d.** *Licet is qui de foris est, homo noster corruptatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem.* nam incorruptibilis. & dicitur homo interior in muliere sicut in viro, quia communis generis est homo. vnde versus. Est communis homo pariter cum virgine latro.

14 *In in. &c. spi.* dicitur autem spiritus humanus quietus, quando non perturbatur a passionibus concupiscibilis & irascibilis & dicitur modestus, quando in actibus humanis tenet modum debitum secundum moderamen rectę rationis: primum sit per virtutes morales quæ sunt circa passiones, secundum autem a per virtutes circa operationes, sicut iustitia, liberalitas, & huiusmodi, & quia istæ sunt veræ diuitiæ, sicut dicit Greg. hom. 8. *Veræ diuitiæ sunt quæ nos diuites virtutibus faciunt. ideo subditur. Qui est in con. Deo lo.*

15 *Sic enim.* Hic consequenter inducit exemplum ad suum propositum de ornatu & subiectione mulierum, di. *Sic enim ali. id est, tempore præterito.*

16 *Et sanctę mu. spe. in Deo.* & hoc in labili mundo.

17 *Ornabant se.* ornatu virtutum interiori, & parum curabant de exteriori.

18 *Subiectę pro. vi.* eis obediendo in licitis & honestis.

19 *Sicut Sa. ob. Ab.* vnde Gen. 18. ad eius dictum celeriter commiscuit simlam, faciens inde panes.

Sicut illa subdita erat Abraham: cuius & filias eas factas dicit per operationes bonas. Sicut enim quis faciens opus Abraham, & habens eius fidem, filius eius fit: ita bona facientes fideles feminæ matrem habent Saram.

a *Viri.* Sicut præcepi vxoribus, vt per sanctâ conuersationē suam lucrificiāt maritos, & seruiant illis.

Similiter præcepto vobis o viri, vt per vestram conuersationē lucrificent mulieres, & custodite eas, vos dico cū illis, reddēdo debitum: cohabitantes. Et hoc secundum conscientiam, non in passionibus desiderij sed sicut Deum intelligimus, velle, scilicet vt generetis filios in cultum vnus Dei, vos dico impertientes honorem vasculo muliebri, quasi infirmiori, & in vestibus, & in alijs necessarijs eis prouidentes. & si aliquando placet illis a coitu cessare, impendite honorem, quia infirmiores sunt. Impendite etiam tanquam coheredibus gratiæ in præfenti datæ à Deo, & vitæ dandæ in futuro, vel vitæ pro gratia dandæ.

b *Impertientes ho.* Si abstinemus nos à coitu, honorem tribuimus, si non abstinemus, perspicuum est honori contrarium esse concubitum.

c *Vt non in o. v.* Impediri orationes officio coniugali cōmemorat, quia quotiescūq; vxori debuit reddo, orare nō possum. Quod si iuxta Apostoli sermonem sine intermissione orandū est, nunquā ergo mihi coniugio seruiendū est, ne ab oratione cui semper iustare iubeor, ylla præpediat hora.

d *In fi. autem omnes vna.* Diuersas personas, diuersas conditiones, diuersos sexus docui, iam nunc omnes communiter admoneo in causa dominicæ fidei, vnum cor & vnam animam habeatis.

o. Occumenus. In summa hoc est. Quid opus est articulatim differere? Oibus simpliciter dico. Nam hoc significat

C *telos:* & ad hoc respicit salutis scopus oibus propolitus, & hæc

hæc est lex dilectionis oibus constituta, vnde virtus omnis procedit, nōpe animi modestia, cōpassio, misericordia, caritateque similiter virtutes quas enumerauit. Harū vnanimitas quidem est consensus sine dissensione circa aliquid cū proposito animo. Cōpassio est miseratio circa eos qui affliguntur, tāquā ad seipso.

Fraternitas, debitus erga propinquos affectus tanquam ad fratres. Misericordia est motus ab anima procedens ad bene merendū de ijs, qui eiusdem sunt cōditionis. Affabilitas, siue beneuolentia est benignitas ac comitas erga omnes, quæ etiam erga illos sit, qui similia sunt morum, & erga amicos. Humilitas vero siue animi modestia est alium cōtumeliosum ferre, peccatum agnoscere, & accusationes sustinere. His, inquit orationi virtutibus, insuper quoque malicia non facile capiuntur: præterea, amulatores etiam sitis diuino viuēdi modo directi.

c *Non red.* Non solum cessatis reddere malum pro malo, sed etiam pro maledicto date benedictionem.

f *Quia in hoc,* quia prohibuerat malū pro malo reddere, sed potius maledictibus benedicere iusserat, recte propheticō testimonio astruit fraterna inspectione, & bonos semp & malos videri, vt meminerimus, & paciētiā nostrā qua patimur malos, nostrā beneuolentiā qua psequētibz bona optamus, æterno præmio muniendā, & persecutores digno plectendos supplicio, si vero penituerint, nos quoque pro ipsorum salute quam precabamur, coronam accepturos.

g *Vt be.* Dicente iudice: Venite benedicti p. m. po. r. Vel benedictio, qua sancti in futura vita benedicent Deum. Quod ergo quisque in futuro venire desiderat, hoc in præfenti meritari & agere satagat, conditorem & fratrem benedicat, & se dignum fraternā benedictione reddat.

h *Qui enim vult vitam,* &c. Occumenius, *Qui ab omnibus*

a *Etiam in his quæ gratis videbantur.* **Ex reuerentiā.** **Honorando maritos.**
o *obediebat Abraham, dominum eum vocans, cuius & estis filia*
beneficientes, & non t̄ pertimentes vllam perturbationem.

a *Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri, impertientes honorem tanquam*

c *coheredibus gratiæ vitæ, ut non impediantur orationes vestræ.*

d *In fide autem omnes vnānimes, compatiētes, fraternitatē amatores, misericordēs, t̄ modesti, humiles, t̄ nō redētēs malū pro malo, nec maledictū pro maledicto, sed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis, vt benedictionem hæreditate possideatis.*

h *Qui enim vitam vult diligere, & dies vidēre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet autem à malo,*

f *quia in hoc, quia prohibuerat malū pro malo reddere, sed potius maledictibus benedicere iusserat, recte propheticō testimonio astruit fraterna inspectione, & bonos semp & malos videri, vt meminerimus, & paciētiā nostrā qua patimur malos, nostrā beneuolentiā qua psequētibz bona optamus, æterno præmio muniendā, & persecutores digno plectendos supplicio, si vero penituerint, nos quoque pro ipsorum salute quam precabamur, coronam accepturos.*

g *Vt be.* Dicente iudice: Venite benedicti p. m. po. r. Vel benedictio, qua sancti in futura vita benedicent Deum. Quod ergo quisque in futuro venire desiderat, hoc in præfenti meritari & agere satagat, conditorem & fratrem benedicat, & se dignum fraternā benedictione reddat.

h *Qui enim vult vitam, &c.* Occumenius, *Qui ab omnibus*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Dominum eum vo.* vide & ibidem dicitur. Postquam conserui & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo.
- 2 *Cuius est fi. bene.* quia sic eam imitamini tanquam matrem.
- 3 *Et non per. vl. per. q. d.* sic eam imitando non habetis timere, quod per vos erga virum vel familiam veniat aliqua turbatio.
- 4 *Vt sim.* Hic consequenter instruit viros di. *Viri simi. co. secundum scientiam.* Aliqui exponunt hanc cohabitationem de redditione debiti, quæ debet fieri secundum conscientiam, vt vir non moueatur ad hoc libidine, sed prolis amore ad Dei cultum educandæ. Potest etiam exponi vt magis consonet præcedentibus & sequentibus, vt videbitur de cohabitatione domestica, in qua mulier debet esse subiecta, vt dictū est. & eodem modo vir qui præest debet præesse secundum scientiam, ita, quod non trahet vxorem sicut ancillam, sed sicut sociam, vnde & mulier facta est de latere viri, Gen. 2.2. ideo subditur,
- 5 *Quasi in.* Nam mulieres infirmiores sunt viris corpore de eō cursu, & etiam mente, quia minus vigent intellectu & ratione.
- 6 *Imp. ho.* eis prouidendo de victu & vestitu sufficienti, & honeste secundum statum & proprias facultates.
- 7 *Tanquam c. g. vitæ beatæ* ad quam per gratiam peruenitur, ex quo enim vir & vxor sunt coheredes vitæ futuræ, debent in præfenti socialiter & amicabiliter conuenire, ideo subditur.
- 8 *Vt non o.* Nam cum vir & vxor non sunt bene concordēs, minus possunt orationi vacare, & eorum orationes sunt minus exaudibiles.
- 9 *In fi.* Apostolus hic reuertitur ad informandum omnes communiter ordinando primo eos ad proximum, secūdo ad Deum, ibi, Dominum autem, tertio, ad seipsum, cap. seq. Prima in duas, quia primo ordinat eos in collatione boni, secundo in perpessione mali, ibi, *Non reddentes.* Circa primum dicitur, *In fide.* Fides autem accipitur vno modo, vt est virtus theologica, & sic inducit eos ad vnitatem ecclē, vt non sint inter eos schismata. Alio modo

- 10 *Compa.* adiuicē sicut mēbra vnus corporis mystice ipsius Christi, per hoc enim alleuiatur ille qui patitur, cū percipit alios sibi compatiētes, sicut sustinens graue pondus corporale, quando alij cū eo oneri se supponunt, vt dicit Philosophus. 2. rhetor.
- 11 *Fraterni. ama.* id est communitatis fidelium, quia licet quilibet per se sit diligendus, tamen magis est cōmunitas diligēda.
- 12 *Misericor.* elemosynas indigentibus tribuendo.
- 13 *Modest.* in omnibus modum debitum tenendo.
- 14 *Humiles.* vt non de prædictis bonis per superbiam eleuēmini, sed totum attribuatis gratiæ Dei,
- 15 *Non red.* Hic consequenter ordinat fideles in perpessione mali, in quo quis potest dupliciter deordinari, vno modo per audaciam vicem rependendo, alio modo per timorem in pusillanimitatem decidendo. Igitur primo remouet primum, secundo secundum ibi, *Et quis est.* Prima in duas, quia primo monet vicem non rependere, secundo inducit ad hoc auctoritatem scripturæ, ibi, *Qui enim.* Circa primum dicit, *Non re. ma.* in factis iniurijs.
- 16 *Nec ma. pro mal.* id est, verbis contentiosus.
- 17 *Sed. econ. be.* huius rationem assignat di.
- 18 *Quia in ho. vo. est.* ad fidem catholicam.
- 19 *Vt bene. Dei. ha. p.* quæ non datur maledictis, propter quod dicit Saluator Luc. 6. d. *Benedicite male. vobis.*
- 20 *Qui enim vi.* Hic consequenter inducit ad propositum auctoritatem scripturæ, psal. 33. di. *Qui vult vitam diligere.* s. beatam in qua nullus moritur.
- 21 *Et di. vi. bo.* in beatitudine caelesti, vbi dies noctibus non interrumpuntur, faciat supple quod sequit
- 22 *Coer. lin.* vt non reddat maledictū pro maledicto in aperto
- 23 *Et la. lo.* contra maledicentem sibi machinando malum in occulto,
- 24 *Declin. autem a ma.* in opere,

Fides duplici
 f. accipitur

nibus benedicatur, utique et amulator esse debet. Et horum teste inducit David dicentem: Quis est, qui cupit videre vitam? Vita inquam, non qua etiam irrationalia, sed qua homo sine deum vivit, & dies non malos, sed bonos. Nam dies huius seculi iuxta patriarcham Jacob, pauci sunt, & mali.

a Quia oculi domini, &c. * Beda. Quia malum nos pro malo reddere vetuerat, imo maledicentibus benedicere iusserat, recte prophetico testimonio astruit superna inspectione, & bonos semper videri, & malos, quatenus meminimus, & nostram patientiam, qui toleramus malos, & nostram benevolentiam qua persequitur bona optamus, aeterno premio remunerandam, & persecutores nostros si poenitere noluerint digno plectendos esse supplicio. Si vero poenituerint, nos quoque pro ipsorum salute, quam deprecabamur, a domino coronam iustae congratulationis accepturos.

b Et quis est. Ideo debetis a malo declinare, & facere bonum quia nemo potest vos retrahere a bono, nec a corona, si persistere volueritis, imo profunt dum nocere volunt.

Et quis. Si verba contumeliosa, si rerum damna, si inferunt tormenta, non nocent, sed patientiam vestram exercent. Si quis autem his victus deficit, non ille, qui malum intulit, sed ipse, qui malum non perulit, nocuit. Tetur omnis domus, & ea, quae super petram, & ea, quae supra arenam fundatur, sed uniformitas fundamenti coronam perseverantiae tribuit, alteram fragilis structura stravit.

c Timorem autem. In futuro eritis beati, in praesenti autem ne timueritis timorem eorum, id est illa, quae in eis possunt videri timenda, ut regia potestas, & huiusmodi.

d Dominum autem. Sanctitatem Christi, quae sit incomprehensibilis gloriae intimo cordis affectu intuemini, & sic ipsum Christum sanctificate in vobis, ut non a memoria, non ab amore recedat. Qui hanc sanctitatem non considerat, deficit ad illud hostis.

* Didymus. Sicuti dum significatur deus, non augmentum magnitudinis ei profertur significatur, sed neque dum glorificatur, ei extrinsecus culmen sublimitatis afferretur, sic neque dum sanctificatur dominus, ei titulus sanctitatis augetur, unde & in cordibus nostris hoc facere iubemur. Si enim sanctitatis eius integram

regram perfectionem habuerimus, non tantum eum ore sanctificamus, sed & in cordibus nostris. Sic a nobis sanctificatur nomen dei, quoniam induti eo, ea quae sunt sanctitatis implemus. Et sicut sanctificatur Christus ab eo, qui imitatur eum, sic animadvertendum est, quoniam qui transcendit mandatum praesens, quomodo maculet Christum, qui constituitur eum ore, & negat operibus. Sic ad quosdam dicit. Per vos blasphematur nomen meum.

a & faciat bonum, inquirat pacem, & persequatur eam, quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum,

b vultus autem domini super facientes mala. Et quis est, qui vobis noceat, si boni amulatores fueritis? Sed et si quid patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, ut non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, et parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est spe, & fide, sed cum modestia, & timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo, quod detrahunt de vobis con-

modis de spe nostra, & fide rationem debemus reddere, ut quaerentibus fideliter, vel infideliter rectas causas spei, & fidei intuemus, & ipsam fidem, & spem inter pressuras illibatam teneamus, ostendentes per patientiam, quam rationabiliter eam conseruandam didicimus, pro cuius amore, nec aduersa pati, nec mortem subire formidamus.

* Oecumenius. Praeterea et quoniam de variis nefandis rebus nos accusabant, sed & spem nostram inanem esse ostendebant, dicit ut de his meditatae responsiones seramus, habentes simul etiam vitam probatam, quod sane conscientiam vocat. Id autem mansuetum facientes, inquit, & cum benignitate, confirmabitis tunc bene vobis ipsis esse conscios, & eos, qui pravae de vobis habent suspensiones, pudefacietis.

* Didymus. Propterea, qui praesidere ecclesiastico magisterio deputatur, super hoc, quod debet habere doctrinam, debet etiam resultantes obstruere, &c.

g Sed cum mode. In ipsa doctrinae scientia qualitatem docendi monet observari, ut humilitas, & viuendo, & loquendo monstratur.

h Ut in eo, quod detrahunt de vobis confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo, &c. Vel curate beneficientes, ut qui vestrae bonae conversationi detrahunt, veniente tempore retributionis confundantur videntes vos cum Christo coronari, se cum diabolo damnari.

f Rationem. Duobus

modis de spe nostra, & fide rationem debemus reddere, ut quaerentibus fideliter, vel infideliter rectas causas spei, & fidei intuemus, & ipsam fidem, & spem inter pressuras illibatam teneamus, ostendentes per patientiam, quam rationabiliter eam conseruandam didicimus, pro cuius amore, nec aduersa pati, nec mortem subire formidamus.

* Oecumenius. Praeterea et quoniam de variis nefandis rebus nos accusabant, sed & spem nostram inanem esse ostendebant, dicit ut de his meditatae responsiones seramus, habentes simul etiam vitam probatam, quod sane conscientiam vocat. Id autem mansuetum facientes, inquit, & cum benignitate, confirmabitis tunc bene vobis ipsis esse conscios, & eos, qui pravae de vobis habent suspensiones, pudefacietis.

* Didymus. Propterea, qui praesidere ecclesiastico magisterio deputatur, super hoc, quod debet habere doctrinam, debet etiam resultantes obstruere, &c.

g Sed cum mode. In ipsa doctrinae scientia qualitatem docendi monet observari, ut humilitas, & viuendo, & loquendo monstratur.

h Ut in eo, quod detrahunt de vobis confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo, &c. Vel curate beneficientes, ut qui vestrae bonae conversationi detrahunt, veniente tempore retributionis confundantur videntes vos cum Christo coronari, se cum diabolo damnari.

f Rationem. Duobus

modis de spe nostra, & fide rationem debemus reddere, ut quaerentibus fideliter, vel infideliter rectas causas spei, & fidei intuemus, & ipsam fidem, & spem inter pressuras illibatam teneamus, ostendentes per patientiam, quam rationabiliter eam conseruandam didicimus, pro cuius amore, nec aduersa pati, nec mortem subire formidamus.

* Oecumenius. Praeterea et quoniam de variis nefandis rebus nos accusabant, sed & spem nostram inanem esse ostendebant, dicit ut de his meditatae responsiones seramus, habentes simul etiam vitam probatam, quod sane conscientiam vocat. Id autem mansuetum facientes, inquit, & cum benignitate, confirmabitis tunc bene vobis ipsis esse conscios, & eos, qui pravae de vobis habent suspensiones, pudefacietis.

* Didymus. Propterea, qui praesidere ecclesiastico magisterio deputatur, super hoc, quod debet habere doctrinam, debet etiam resultantes obstruere, &c.

g Sed cum mode. In ipsa doctrinae scientia qualitatem docendi monet observari, ut humilitas, & viuendo, & loquendo monstratur.

h Ut in eo, quod detrahunt de vobis confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo, &c. Vel curate beneficientes, ut qui vestrae bonae conversationi detrahunt, veniente tempore retributionis confundantur videntes vos cum Christo coronari, se cum diabolo damnari.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et fa. bo. Haec sunt enim duae partes iustitiae.
- 2 Inquirat pacem cum proximo, etiam iniurioso, Ro. 12. d. Quod ex vobis est, pacem cum omnibus hominibus habentes.
- 3 Et perse. eam. i. perfecte sequatur, & subditur ratio cum dicitur.
- 4 Quia o. &c. iust. sicut super spiritualiter dilectos, oculus enim dirigitur, ad id quod specialiter amatur.
- 5 Et au. eius in pre. e. tanquam parata ad exaudiendum.
- 6 Vultus autem do. scilicet ira, et indignationis. unde in Hebr. sic habetur. Ira domini.
- 7 Super fa. ma. ad eos puniendum. unde in psal. subditur. Ut perdat a terra, scilicet viventium memoriam eorum.
- 8 Et quis est. Hic consequenter remouet timorem inordinatum, per quem homo cadit in pusillanimitatem, & frangitur per inconstantiam. Et quis est, qui vos. no. vos persequendo.
- 9 Si boni & mu. fu. quasi dicat nullus est. hic boni genitui casus, et neutri generis. amatoribus enim boni, & imitatoribus, quod importatur per amulari, (unde versus. Amulor inflatur amat, inuidet ac imitatur) persecutiones non sunt ad detrimentum, sed magis ad virtutis augmentum. ideo subditur.
- 10 Sed & si quid pa. &c. beati. supple estis in spe, & postea eritis in re si perseueretis. id est concludit.
- 11 Timorem autem, &c. ne timore deicietis a bono virtutis.
- 12 Ut non contur. impatienter aduersa sustinendo.

13 Do-

13 Dominum autem. Hic consequenter ordinat fideles ad deum, & secundo inducit exemplum, ibi. Quia Christus. Ad deum autem bene ordinatur homo per fidem charitate formatam, & hoc in trib. Primum est, quod haec in eius corde firmetur, & quantum ad hoc dicitur. Dominum autem Christi sanctificati. id est firmate. Sanctum enim in vna significatione idem est, quod firmum.

14 In cordibus. v. sibi firmiter adherendo, quia firmus est in seipso secundum est ut haec fides ad alios deriuetur, & quantum ad hoc subditur.

15 Parati semper ad satisfactionem omni poscenti. quae fit dupliciter. Vno modo fidei simplici, qui petit a magis pro uelto in fide plenius erudiri. Alio modo infideli fidem irrationabilem reputati. Prima satisfactio est per doctrinam charitativam. secunda vero per fidei rationabilem defensionem, ostendendo quod continet omnem sanctitatem, & quia per miracula a deo confirmata est, qui non potest esse testis falsitatis, & huiusmodi. secundum a domino datam ipsi defendenti. unde & ille promittit Luc. 21. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri. verumtamen ista defensio debet carere presumptione, & iactantia, ideo subditur. Sed cum modestia. id est modo debito, & honesto.

16 Et ti. &c. bo. ita quod sit bona dispositio interior, & exterior.

17 Ut in eo, quod de. &c. reputantes vos fatue, & male credere.

18 Confundantur. in seipsis ex bona vestra responsione, & sancta conversatione. Tertium est, quod propter quacunque aduersa homo a fide non euellatur, & quantum ad hoc subditur.

1 Melius

10
11
12
13
14
15
16
17
18
Rout. 2.
Beda.
1 Mart. 5.
Cal. 4. 2.
135. dist. c. qui ecclesiastici.
E
* tanquam magister factoribus.

A *Melius est.* Ita debetis calūniatores pati, & cōfundere, quā
 rutius est vobis pati pro benefactis, q̄ pro malefactis. Hic il-
 los arguit, qui cum pro culpis arguuntur a fratrib. vel etiam
 p̄cniis coercentur, patienter tolerant, sed si absque culpa ali-
 quid eis inferatur a fratrib. mox prorumpant in iracundiā, et

qui hactenus vider-
 bantur innocij per
 in-piētiam, & mur-
 murationem, red. sūt
 se noxios. Vt h̄c fuit
 Tobie percussio caci-
 tate sine culpa, vt p̄-
 baretur eius patien-
 tia, quam Elymā ma-
 go, qui pro perfidia
 percussus a credito-
 rum dementatione
 remouetur, & ater-
 nā vltioni p̄paratur.

* Chrysoſt. Ob id
 martyres amamus,
 non quod cruciātur,
 sed quod non ob ma-
 lefacta puniātur. Præ-
 donibus raduntur la-
 tera, & monumento

B rum perſoſſoribus,
 maleficiſque: idē pa-
 tiūtur, & martyres. Facta quidem ſunt eadem, ceterum cau-
 ſa cur hæc ſiant, non eſt eadem.

b *Qui, & Ch.* Qui ergo iuſtus patitur, Chriſtum imitatur,
 qui flagellis corripitur, latronem imitatur, qui cum Chriſto
 in cruce cognito paradifum intrauit, qui nec flagellis corri-
 gitur, ſiniſtrum latronem imitatur, qui propter peccata aſcē-
 dit in crucem, & poſt crucem iuit in Tartara.

c *Offerret deo.* Quia etiam tunc, ſi qui ad prædicationem do-
 mini, quam per vitam fidelium prætedebant, credere vo-
 luiffent, & ipſos offerre deo patri gaudebat. Si qui autem de
 traherent de bonis quaſi de malefactoribus, imminente di-
 luuio confundebantur.

d *Mortificatos quidem carne, viuificatos autem, &c.* * Hier. Dñs
 iuxta Petrum, occiſus eſt carne, viuificatus ſpiritu, & prædi-
 cavit ſpiritibus conſtitutis in carcere, quando dei patientiā
 expectabat in diebus Noe, diluuium impijs inferens.

* Euodius Intertogo, qui ſunt illi ſpiritus, de quibus in
 Epiftoſa ſua ponit Petrus, Mortificatus carne, viuificatus au-
 tem ſpiritu, in quo, & eis, qui in carcere erant ſpiritibus ve-
 niens prædicauit?

* Aug. Ipſa ſcripturæ verba ſatis indicant, eis qui diligen-
 ter attendunt, quia Chriſtus mortificatus carne, viuificatus
 aut ſpiritu. In quo ſpiritu adueniens prædicauit illis ſpiritib. q̄
 increduli fuerant, aliqñ in diebus Noe, quoniam priuſquam
 veniret

veniret in carne pro nobis moriturus, quod ſemel fecit, ſepē
 antea veniebat in ſpiritu ad quos volebat, viſis eos admonēs
 ſicut volebat utique in ſpiritu, quo ſortitu, & viuificatus eſt,
 cum in paſſione eſſet carne mortificatus, &c.

* Idem. De Chriſto dictum eſt, Mortificatus carne, viuifi-

a *Q̄ de hoc confundantur, quod calumniantur.*
 fundantur, qui calumniantur veſtram bonam in Chriſto cō-

a *Quæ maior eſt, præparat retributionem.*
 uerſationem. Melius eſt enim, vt benefactes ſi voluntas

b *Si non ſemel morimur, i temporali morte pro qua reddetur merces æterna.*
 Dei velit, pati, quam malefactes. † quia & Chriſtus ſemel
 pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos

c *Offert nos Chriſtus deo patri, vitam noſtram laudabilem in conſpectu patris ostendit. Cum per mor-
 tificationem carnis pro illis gaudemus immolari, vel offerre nos deo, cum abſolutos carne nos in
 æternum regnum introducit.*
 offerret deo, † mortificatos quidem carne, viuificatos au-

d *Sancto, vel noſtro.*
 tem ſpiritu. In quo, & his, qui in carcere erāt, ſpiritu veniens

e *Per Noe.* **b** *Non credebant deo per Noe comminanti.*
 prædicauit, qui increduli fuerāt aliquando, † quando t̄ expe-

f *Crederent deo.*
 ctabant dei paciētiam in diebus Noe; cum fabricaretur arca,
 in qua pauci, id eſt, octo animæ ſalvæ factæ ſunt per aquam.

catus ſpiritu, ſic de
 homine dici poteſt,
 Tabefactus carne, iu-
 ſtificatus ſpiritu. Q̄
 naſcitur de carne, ca-
 ro eſt, &c.

* Oecumen. Chri-
 ſtus mortuus quidē
 liberauit nos a mor-
 te, & corruptione, in
 nouando nobis re-
 ſurrectionem, & dan-
 do per ſuum exem-
 plum, ne deinceps ſi
 ne ſpe reſurrectionis
 morientes ſubeant
 mortem. Viuificat⁹
 autem, hoc eſt reſur-
 gens ex mortuis vir-
 tute diuinitatis, ſi-
 mul vitæ reſtituit
 omnes, qui in infer-
 no erant, vna reſuſci-

tans ſecum. Multa namque corpora ſanctorum, qui dormie-
 rant, excitata ſunt, &c.

e *In carcere.* Qui habēt ſenſum obſcuratū tenebris, merito
 eſt in hæc vita dñr carcere incluſi, & in hoc interiori carcere
 mentis operibus iniuſtis grauātur, donec carne ſoluti in ex-
 ternos tenebras projiciantur æternæ damnationis. Habēt
 & iuſti hic carcerē, ſed tribulationum, reprobi vero vitiorū.

f *Spiritu ve. prædi.* Qui noſtris tēporib. carne veniens iter vi-
 tæ mundo prædicauit, ipſe eſt ante diluuium eis, qui tunc in-
 creduli erāt, vixerātq; carnaliter, ſpiritu veniēs prædicauit, p̄
 ſpiritu. n. ſanctū erat i Noe, & in cæteris bonis, p̄ quorū bonā
 conuerſationē alijs malis prædicabat, vt cōuerterent ad bona.

g *Quando expe. dei pa.* Cum paciētia dei inuitaret illos ad pe-
 nitentiam, parcens illis per centum annos quibus Noe ædi-
 ficabat arcam, per quam oſtēdebat quid futurum eſſet in
 mundo, ipſi non utebantur patientia dei ad penitentiam,
 ſed expectabant eam quaſi eſſet duratura ſemper.

h *Noe.* Qui interpretatur requies, ſignificat Chriſtum, qui
 dat ſuis fidelibus requiem animarum.

i *Cum fabri. ar.* Sicut arca fabricata eſt de lignis leuigatis, ſi-
 cut eccleſia de collectione fidelium animarum, ſicut pereū-
 te mundo pauci ſaluantur per aquam, ſic ad comparationē
 pereūtium patius eſt electorum numerus, quia anguſta eſt
 via, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt, qui inueniunt eam.

† mortificatos
 quidem in carne
 viuificatus.

† Matt. 24. c
 Lucæ 17. f

In 41 cap.
 Iaiæ.

Epiftoſa ad
 Auguſt.

Epifl. 99. ad
 Eucelium.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Melius eſt enim. Et iungatur ſic litera.
- 2 Benefactes. ſc̄e per dilectionem operante.
- 3 Pati. aduerſa quæcunq;.
- 4 S. volun. dei ve. pro fidelium probatione.
- 5 Quam malefa. id eſt indelute reſiſtentes.
- 6 Et quia Chriſtus. Hic ad propoſitum inducit exēplum de Chri-
 ſto, in quo non potuit poni exemplum quantum ad primam fidei condi-
 tionē. ſc̄eius confirmationem in corde credentis. nam in eo non ſuit fi-
 des. ſed clara viſio ab inſtanti conceptionis. ſed quantum ad fidei deri-
 uationē in alijs, & ſiſſerentiam aduerſorū propter eius veritatē, po-
 nit exēplū de Chriſto, & primo quantum ad vltimam, vt continet ſe li-
 ters immediate præcedenti, di. Quia & Chri. ſemel pro peccatis.
- 7 Mortuus eſt. q. d. dedit nobis exemplum in hoc. Et dicit ſemel,
 quia reſurrexit ad vitam immortalem, & quia vna mors eius ſufficit
 ad omnia peccata delenda.
- 8 Iuſtus pro iniuſtis. vt ipſos iuſtificaret. ideo ſubditur.
- 9 Et n. offer. deo. mor. q. cai. i. inſenſibiles factos ad deſideria car-
 nis. 10 Viuifica. au. ſpiritu. id eſt ſenſibiles, & mobiles factos
 ad ſequendum inſtitutum ſpirituſſancti.
- 11 In quo. Hic conſequenter ponit exemplum de alia conditione, ſc̄.
 de deriuatione fidei, & prædicatione. & primo ponit exēplū, ſecundo
 inſert corollariū, ibi. Quod, & vos. Cuius primū ſciendum, quod præ-
 dicat o Noe vocando ad penitentiā peccatores ſui temporis ne periret
 in diluuiō, ſuit figura prædicationis Chriſti per ſe, & diſcipulos r̄ſque ad
 finē mundi, vocando peccatores ad penitentiā, ne pereant in iudicio
 finali. propter quod de hoc ponit exēplum per locum a minori faciens
 argu-

argumentum, quia ſi illos vocauit ad penitentiam, multo fortius voc-
 uit, & vocabit alios, & hoc eſt, quod dicitur. In quo. i. ad figurandi
 peccatorū mortificationē in carne, & viuificationē in ſpiritu modo d
 Et. 12 Et his, qui in car. e. ligati conſuetudine peccandi. ſecur-
 dum illud Pro. 5. d. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & ſinibu
 peccatorum ſuorum conſtringetur, quod erat tempore Noe. ſc̄.
 eūdum quod dicitur Gen. 6. b. Omnis caro corruerat viam ſuā
 13 Spiritu ve. præ. ſ. per Noe, cui inſpirauit facere arcam, & præ-
 dicare penitentiā, licet enim non fuerat adhuc humanitas Chriſti, t̄
 ſuppoſitum eſt æternum. Heb. 13. b. Ieſus Chri. heri, & hodie, ipſ
 & in ſecu. 14 Qui incre. fue. aliquan. ipſi deo loquenti pe
 Noe, quia non credebant, quod diluuium deberet inundare.
 15 Quando expe. dei pa. peccatores ad penitentiā. cxx. annis
 eundum, quod dicitur Gene. 6. a. Eruntque dies illius cxx. anno-
 rum. 16 Cum fabri. ar. per Noe, & filios eius.
 17 In qua pau. i. octo ani. ſcilicet Noe, & tres filii eius, & vx-
 res eorum, Gen. 7.
 18 Saluæ factæ ſunt per aquam. inquantū eleuauit arcam in ſul-
 me a terra, Gen. 7. Iſto modo exponit gloſſa, & doctores cōmuniter p
 ſum illū. Sed quia hæc expoſitio accipit myſtice carcerem pro conſu-
 tudine peccandi, id aliter poteſt dici abſque præiudicio tamen, q̄ acci-
 pitur carcer pro limbo inferni, in quo detinebantur patres antiqui,
 exponendo. In quo. ſ. vt plures offerret deo patri. Et his, qui in c.
 i. in limbo. Spiritu ve. quia in anima deſcēdit ad detentos in limbo
 pore iacēte in ſepulchro. Prædicauit. quia tūc eis myſterium ſuū
 carnationis, & redēptionis impletū eſſe declarauit, inter quos erāt
 qui, qui perierāt in diluuiō corporaliter, & pōt dici probabiliter, q̄
 viden

* Augusti. Noe cum suis per aquam & lignum liberatur, sic & familia Christi per baptismum, & passionem crucis. Præter arcam, omnis caro, quæ terra sustentabat consumpta est, sic præter Ecclesiæ societatem aqua baptismi, quæ eadem sit, non solum non valet ad salutem, sed valet potius ad perniciem. Per aquam, & arcam Noe cum suis in sublime sublatum est sic familia Christi per baptismum, & passionem, conuersationem habet in cælis, & sedet cum Christo in celestibus. Pauci admodum, id est, octo homines saluati sunt in arca, alijs innumeris percutibus, sic valde pauci per crucem, baptismum, vitamque Christianis dignam ad vitam æternam perueniunt. Omne genus animalium etiam immundorum erat in arca, sicut in Ecclesiæ sacramentis, & boni, & mali versant, &c.

a Quod & nunc si. Baptisma facit saluos, baptisma dico similis formæ, id est per omnia assimilatum illi arcæ, quæ quicquid ibi carnaliter, hic spiritualiter geritur. Quod aqua diluuij nullos saluauit extra arcam positos, sed occidit, significabat omnem hereticum, licet habentem baptismi sacramentum, non alijs, sed ipsi aqua ad inferna mergendum, quibus arca subleuatur ad cælum.

b Non car. de. for. Non dico illum baptismum saluare, ubi tantum est depositio sordium carnis, i. ubi caro tantum abluatur externè, quæ heretici habuerunt, sed ubi est interrogatio puræ conscientie, i. ubi interrogatur, & exigitur a baptisate bona conscientia baptizandi, quæ tale baptismum saluat, illud occidit: Interrogatio facta, & tendens in deum, ut per bonam conscientiam unum

videntes diluuium increfcere, secundum quod prædixerat Noe, crediderunt multi, qui prius erant increduli, & penitentiam, de peccatis suis, & sic descenderunt ad limbum cum patribus alijs. Si autem contra hoc dicatur, quod diluuium uenit sic subito, quod non potuerunt penitere, & secundum quod videtur Saluator dicere Luc. 17. f. Edebant, & bibebant, &c. & uenit diluuium, & perdidit omnes. Dicendum, quod licet subito uenit in ualibus, & plana terra, non tamen sic in montibus, quia aqua in argmento suo posuerunt. 40. dies. & 40. noctes, & sic habitantes in locis arduis, uidentes aquas increfcere, sicut dixerat Noe, potuerunt penitere. Et forte de alijs, sicut de illis dicitur. Qui increfcit. al. f. ante inundationem diluuii, sed tunc crediderunt, ut dictum est. Cætera exponantur, sicut prius.

1 Quod & v. Hic ex predictis inferi corollarium dixerat. n. paucos per aquam fuisse saluatos in diluuij, in quantum arca eleuauit eos a terra. Ideo dicit, quod simili modo aqua baptismalis saluat spiritualiter, per gratiam ibidem datam eleuat mentes a terrenis desiderijs ad petendum caelestia, & hoc est, quod dicit. Quod & vos nunc similis formæ sal. fa. spiritualiter. Iungatur sic litera.

2 Baptif. si. for. i. modo simili, tum quia pauci saluantur per baptismum respectu non. saluatorum, tum quia eleuat a terrenis ad superiora modo dicto,

videntes diluuium increfcere, secundum quod prædixerat Noe, crediderunt multi, qui prius erant increduli, & penitentiam, de peccatis suis, & sic descenderunt ad limbum cum patribus alijs. Si autem contra hoc dicatur, quod diluuium uenit sic subito, quod non potuerunt penitere, & secundum quod videtur Saluator dicere Luc. 17. f. Edebant, & bibebant, &c. & uenit diluuium, & perdidit omnes. Dicendum, quod licet subito uenit in ualibus, & plana terra, non tamen sic in montibus, quia aqua in argmento suo posuerunt. 40. dies. & 40. noctes, & sic habitantes in locis arduis, uidentes aquas increfcere, sicut dixerat Noe, potuerunt penitere. Et forte de alijs, sicut de illis dicitur. Qui increfcit. al. f. ante inundationem diluuii, sed tunc crediderunt, ut dictum est. Cætera exponantur, sicut prius.

NICOLAUS DE LYRA.

videntes diluuium increfcere, secundum quod prædixerat Noe, crediderunt multi, qui prius erant increduli, & penitentiam, de peccatis suis, & sic descenderunt ad limbum cum patribus alijs. Si autem contra hoc dicatur, quod diluuium uenit sic subito, quod non potuerunt penitere, & secundum quod videtur Saluator dicere Luc. 17. f. Edebant, & bibebant, &c. & uenit diluuium, & perdidit omnes. Dicendum, quod licet subito uenit in ualibus, & plana terra, non tamen sic in montibus, quia aqua in argmento suo posuerunt. 40. dies. & 40. noctes, & sic habitantes in locis arduis, uidentes aquas increfcere, sicut dixerat Noe, potuerunt penitere. Et forte de alijs, sicut de illis dicitur. Qui increfcit. al. f. ante inundationem diluuii, sed tunc crediderunt, ut dictum est. Cætera exponantur, sicut prius.

1 Quod & v. Hic ex predictis inferi corollarium dixerat. n. paucos per aquam fuisse saluatos in diluuij, in quantum arca eleuauit eos a terra. Ideo dicit, quod simili modo aqua baptismalis saluat spiritualiter, per gratiam ibidem datam eleuat mentes a terrenis desiderijs ad petendum caelestia, & hoc est, quod dicit. Quod & vos nunc similis formæ sal. fa. spiritualiter. Iungatur sic litera.

CAP. III.

a Christo igitur passo. & c. Postquam exemplum dominicæ resurrectionis, & nostre ablutionis de arce, & diluuii sacramento astruxit redit ad hoc, quod incepit, ut imitates saluatorem inter bona, quæ agimus patienter malorum nequitiam toleremus. Quisquis iustorum martyrio corpus subijcit, nihil in mundo habens ubi peccet, hoc tantum desiderare cogitur, ut finito certamine percipiat coronam uitæ. Taliū mētes cupit

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Christo igitur passo. Hic beatus Petrus ordinauit fideles respectu sui & secundo reuertitur ad ordinandum eos respectu proximi ibi, Ante omnia. Talis enim reuersio maxime fit in moralibus propter connexionem uirtutum. unde & Philosophus. i. Ethico. tractat de felicitate, & iterum redit ad tractandum de ea in fine libri. Respectu uero sui bene se habet homo, quæ caro subditur spiritui. hoc autem fit per macerationem, & concupiscentiarum repressionem, & per diuinæ punitionis appro-

unum efficiatur cum deo.

* Aug. Quia uisibilia sacramenta pietatis inefficaces sunt impijs, sicut habuisse baptismum Simonem magum legitur. sicut tales quales apostolus ait. Habentes formam pietatis, ueritatem autem eius abnegantes. Virtus autem pietatis est finis præcepti, ueritas de conscientia, & conscientia bona, & fide non ficta. Unde Apostolus. Petrus cum de sacramento arcæ, in qua Noe domus ad diluuium liberata est, loqueretur, sic, & vos, inquit, si nihil forma baptismi saluos facit. Et ne sibi sufficere putarent uisibile sacramentum, per quod habebant formam pietatis, & per malos mo-

res perditè uiuendo, uirtutem eius abnegarent, continuo subiicit; Non carnis depositio sordium, sed conscientia bona interrogatio in deum, per resurrectionem, &c.

c Deglutiens mor. Quod deglutimus, agimus ut in corporibus nostris assumptum nunquam pareat dominus sic mortem funditus consumpsit, ut nihil contra se ualeret, & manente specie ueri corporis, abesset labes prisce fragilitatis. Quod etiam nobis promittitur. unde addit, ut & nos uiuamus æterni.

d Profectus. Sicut Christus resurgens ascendit in cælum, & sedet ad dexteram dei, sic etiam nobis per baptismum uiam salutis, & regni caelestis patrie introitum signauit.

e Sub p. si. an. Semper angelos subiectos fuisse filio Dei non dubitamus, sed hic ideo subiectionis meminit, ut assumptam humanitatem, ita in resurrectione sublimatam monstraret, quod omni angelicæ dignitatis potentie præferatur. Unde, Omnia subiecit sub pedibus eius.

dicto, sicut aqua diluuii saluauit Noe, & qui cum eo erant corporaliter, nos eleuando ad superiora.

3 Non c. de. f. q. d. uirtus baptismi non est solum in lotionem corporis, sed principaliter in lotionem mentis, ideo subditur.

.4 Sed con. b. inter. Nam a baptizando queritur. Credis in deum, & respondet. Credo, per se, si est adultus, uel per paternos si est paruulus. Fides autem charitate formata facit conscientiam bonam in deum tendentem, & ideo coniungitur cum eo, quod prædicatur, Conscientiam bonam tendentem in deum.

5 Per re. le. Chri. per quem habemus introitum ad caelestia secundum quod dicitur in collecta Pasche: Deus qui hodierna die per unigenitum tuum æternitatis nobis aditum deuicta morte reuerasti, & cate.

6 Qui est in dex. d. per suam ascensionem, Mar. vl. d. Assumptus est in cælum, & sedet a dextris dei.

7 Deglutens in. quia resurrexit ad uitam immortalem, & quia abstulit a nobis mortem culpæ.

8 Subie. li. Hic angelorum tres ordines exprimentur. unus de inferiori Hierarchia, cum dicitur. Angelis, & duo de media, ibi. Et potestatis, & uirtutibus. & per hos omnes alij intelliguntur quibus homo Christus præficatur.

cupit Petr⁹ semper imitari cum proposito dominicæ passionis exemplo. Nos eadem cogitatione contra nequitiam prauorum, contra oblectamenta uiciorum præcipit armari, uolens intelligi, quod

etiam nos in pace ecclesiæ quiescentes, si habitum patientis induimus facile uiuante deo lapsus uitamus peccatorum.

b Quia qui passus. Qui timore iudiciorum caelestium carnales

appropinquationem, quæ ponitur ibi, Omnium finis. Cir. primū dicit

1 Christo igitur passo. & c. Postquam exemplum dominicæ resurrectionis, & nostre ablutionis de arce, & diluuii sacramento astruxit redit ad hoc, quod incepit, ut imitates saluatorem inter bona, quæ agimus patienter malorum nequitiam toleremus. Quisquis iustorum martyrio corpus subijcit, nihil in mundo habens ubi peccet, hoc tantum desiderare cogitur, ut finito certamine percipiat coronam uitæ. Taliū mētes cupit

etiam nos in pace ecclesiæ quiescentes, si habitum patientis induimus facile uiuante deo lapsus uitamus peccatorum.

b Quia qui passus. Qui timore iudiciorum caelestium carnales

appropinquationem, quæ ponitur ibi, Omnium finis. Cir. primū dicit

1 Christo igitur passo. & c. Postquam exemplum dominicæ resurrectionis, & nostre ablutionis de arce, & diluuii sacramento astruxit redit ad hoc, quod incepit, ut imitates saluatorem inter bona, quæ agimus patienter malorum nequitiam toleremus. Quisquis iustorum martyrio corpus subijcit, nihil in mundo habens ubi peccet, hoc tantum desiderare cogitur, ut finito certamine percipiat coronam uitæ. Taliū mētes cupit

etiam nos in pace ecclesiæ quiescentes, si habitum patientis induimus facile uiuante deo lapsus uitamus peccatorum.

A in mente con cupiscētijs extinguit, iā similis Christo crucifi-
 so, quasi mortuus existens peccatis, dei tantū seruitio viu-
 a *Blasphemantes.* Et si blasphemant vos segregatos a perfid-
 dia sua, tamen in conuersatione uestra opera iustitiæ & pie-
 tatis videntes mirantur, & fidem quodammodo venerant.

Nota
 ¶ Sat enim est
 vobis, quod
 an eadē vitē
 remanēt vobis
 p̄m Genitū
 p̄trauerunt,
 vna veritate
 mur in lateri-
 bus, vinolen-
 tibus, &c.

¶ De con. dist.
 2. c. opnia in
 fine.

B *Propter hoc enim*
 & mortuus euangeliz-
 tum est. Tāca cura est
 deo nos mortifica-
 ri carne, viuā em spi-
 ritu, vt his quoque, q̄
 maioribus crimini-
 bus inuoluti, inter
 mortuos erāt nome-
 randi, verbum fidei
 euangelizare p̄ce-
 perit, vt iudicentur
 quidem, i. condēnen-
 tur a seip̄s secundū
 homines, i. secundū
 hoc, quod ad mortē
 peccatorum vixerit
 in carne, i. in carnali
 bus desiderijs, & ab-
 icctis vitijs viuunt in
 spiritu, i. spiritualiter
 iuxta voluntatē dei,
 vel iudicentur secundum homines, id est secundum rationē
 quam deus dedit hominibus, vt ratio ipsorum damnet ma-
 la in impijs.

¶ Occumenius. Ordo talis est. Hi qui vos calumniantur
 reddent rationem ei, qui oēs iudicat viuos & mortuos. Nā
 iudicātus, & mortui, quod manifestū est ex aduentu dñi ad
 inferos. Quam. n. eo quoque venisset, predicauit, sicut & ijs
 qui in terra vivebant, non quidē sermone, sed opere. Et quē
 admodum in mundū aduentus, ijs qui parati erāt, vt ipsū
 cognoscerent ad iustificationē venit, ignorare autē cupienti-
 bus, ad condemnationē, ita & his, qui apud inferos erāt. Nā
 his, qui secundū carnem humano more vixerāt, ad iudiciū
 aduenit, illis vero, qui secundum spiritum vixerant, ad glo-
 riā, & salutem. Itaque, & viuorum, & mortuorum iudex me-
 rito dici potest. Itaque quod dicitur, *Vt iudicentur carne,* ita ac-
 cipendum est, quod cum accessisset dñs ad eos, qui apud in-
 feros erant, illi qui in mundo carnaliter vixerant, condēna-
 ti sunt, qui vero spiritualiter, reminiscēdo cum domino, aut
 per spem bonam vixerūt. Porro, *iudicentur, ac in int.* dictum
 est, sumendo tempus pro tempore, nempe futurum pro
 praterito, quod frequens est in sacra scriptura.

¶ Libro de reſta-
 fud Theod.
 imperat.

¶ Cyril. Alex. Anima Christi vnionem ad verbum sortita
 descendit quidem in infernum, diuina autē virtute, & po-
 testate vtens, etiam spiritibus, qui illic erant apparuit, dicēs
 illis: Egredimini, & his, qui in tenebris: Reuelamini. Et tale
 quiddam etiam Petrus dixisse videtur de verbo dei, & ani-
 ma ipsius secundum dispensatiuam vnionem. Neque enim
 nudū, & per se deitas vnigeniti descendit in infernum, &
 predicauit ijs, qui illic spiritibus, sed neque admittimus, qđ
 ipsa in animæ speciem transformata sit, sed quemadmo-
 dum cum ijs, qui adhuc in carne, conuersatus est cum carne,
 ita & animabus in inferno predicauit, animam habens sibi
 vnitam, in qua fuit.

In cap. 19. Io.

¶ Item. Cū tempus iam esset, vt etiam spiritibus apud in-
 feros predicaret, (venit. n. vt tam viuorum, quam mortuorū
 dominaretur) mortē pro nobis suscepit, cū inclinato capite
 tradidit

tradidit spiritum.

¶ Epiphanius. Christus venit, vt ijs quidem, qui olim ip-
 sum cognouerūt, & ab ipsius deitate nō aberrauerunt, verū
 propter errores in inferno detēti sunt, indulgentiā largiret,
 his quidē, qui adhuc in mundo sunt per penitentiā, q̄ vero
 in inferno, p̄ miseri-
 cordiam, & salutem.

¶ Vere iam cessat a peccatis, quia considerata immanitate sceleris, sufficit impendisse prateritū tempus
 in carne viuat temporis. ¶ Sufficit enim prateritum tempus
 ¶ Secundum. b ¶ Ita consummandam, quod licet Gentes ambulauerunt de vitio in vitium, non fla-
 biles in vno vitio.

ad voluntatem Gentium consummandam, his qui ambula-
 uerunt in luxurijs, desiderijs, vinolentijs, comestationibus,
 potationibus, ebrietatibus, & illicitis idolorum cultibus. ¶ In
 quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem lu-
 ¶ Quia carnem crucifixus cum vitijs, & concupiscentijs.
 ¶ In quam prius curtebatis.

¶ Ideo minus curate si beneficientes blasphemamini a re-
 prois, quia estis vos taceris, non tacebit iustus iudex, qui & illis
 blasphemias, & vobis patientiæ proxima redderet.

a xuriæ confusionem, Blasphemantes, ¶ qui reddent ratio-
 nem ei, qui paratus est iudicare viuos, & mortuos. Pro-
 ¶ Ideo non delictis curate, quis.
 p̄ter hoc enim, & mortuis euangelizatum est: Vt iudi-
 centur quidem secundum homines in carne, viuant
 c autem secundum Deum in spiritu. Omnium autem

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 ¶ Idem. Ex Atha-
 nasio. Corpus erat in
 monumento positū
 quando ipse iuit ad
 predicādum etiam
 spiritibus in carcere
 velut Petrus dixit, id
 quod maxime osten-
 dit demētiā eorū,
 qui dicunt in ossa, &
 carnem mutātū esse
 Verbum. Si enim
 hoc esset, non fuisset
 opus monumento, ip-
 sum enim iuisset p̄
 seipsum corpus ad
 predicandum spiri-
 tibus in inferno.
 ¶ Athanasius. In
 morte Christi corpo-

re non vltra sepulchrum delato, anima ad inferos penetra-
 uit, locus ingēti internallo discernimatis, vt animarum quas
 infernus tenebat, vincula, sua anima disrumperet, &c.

¶ Clemens Ale. Predicauit dominus ijs quoque, qui erāt
 apud inferos. Dicit quidem certe scriptura. *Dicit infernus per-
 ditioni: Eius speciem non vidimus, eius autem uocem audiimus.* Nō
 locus vtique voce accepta, dicit ea, sed ijs, qui sunt collocati
 apud inferos, &c. Operatur autē existimo, Seruator, qñquidē
 eius est opus seruare, quod quidē certē fecit, vt qui eos, qui
 in ipsum voluerint credere, per predicatiōē, vbicumque ef-
 sent, traxerit ad salutē. Si ergo dominus nulla alia de causa
 descendit ad inferos, quam vt annunciatet euangelium, si-
 cut descendit, vt annūciaret omnibus, aut solis Hebræis? &c.

¶ Aug. Fuisse Christum apud inferos, & in eorum dolori-
 bus constitutis hoc beneficium prestuisse non dubito, vt ab
 eisdem doloribus saluos faceret.

¶ Ambro. Christus triumphato diabolo, descendit in cor-
 terrā, vt offensio eius predicatio esset mortuorum, vt quot
 quot cupidi eius essent liberarentur.

¶ Hilarius. Scit David exhortationem hanc sanctos quie-
 scentes in inferno desiderare, scit testante Apostolo Petro,
 descendente in inferna domino, etiam his, qui in carcere
 erant, & increduli quondam fuerant in diebus Noe, exhor-
 tationem predicatam fuisse.

¶ Irenaus. Ea propter dominum in ea, quæ sunt sub terra
 descendisse, euangelizantem, & illis aduentum suum, remis-
 sionem peccatorum existentem his, qui credunt in eū. Cre-
 diderunt autem in eum omnes, qui sperabant in eum, id est,
 qui aduentum eius prænuiciauerunt, & dispositionibus ei
 feruierunt iusti, & prophetæ, & patriarchæ, quibus similitet
 vt nobis remisit peccata, &c.

c *Omnium.* Quia dixerat in iudicio iudicādos viuos, & mor-
 tuos, ne quis blandiretur sibi de longinquitate futuri iudi-
 cii, consulte admonet, quia et si incertus aduentus est extre-
 mi discriminis, tamen certum est omnibus, quod in hac vi-
 ta diu subsistere nequimus.

¶ a Vigilate

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sufficit enim prateritū tempus, i. debet penitenti sufficere, q̄ praterito
 tempore vixit carnaliter, quam vitam Gentes volunt communitate, &
 appetunt. Et per hoc, quod dicitur. Sufficit. nou intelligenda est appro-
 batio vixit praterite, sed magis reprobatio. Potest etiam aliter exponi,
 vt hęc litera. Sufficit enim prateritum tempus, iungatur cum eo, quod
 subditur.
- 2 Ad voluntatem Gentium consummandam.
 Quoniam aliqui se laxant ad peccata carnalia per aliorum monita.
- 3 Qui ambulauerunt in luxurijs, quantum ad actum exteriorē.
- 4 Desiderijs, quantum ad affectum interiorē. Consequenter tan-
 git vitium gula, quod est incitamentum luxuriæ, & di.
- 5 Vinolentijs, per excessum in vino.
- 6 Comestationibus, in cibo.
- 7 Potationi, inebriatijs quibuscunque, quarum aliqua sunt alia
 a vini potatione.
- 8 Et illud, c. qui cultus frequenter oriuntur ex predictis. Exo. 32. b.
 Sedit

- Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.
 id est idololatrare.
- 9 In q. ad. infideles, & luxuriosi.
 - 10 Non c. n. in cā. lu. c. quia non concomitamini amplius eos in
 predictis vitijs.
 - 11 Blas. Christum in quem creditis.
 - 12 Qui re. ratio. in iudicio finali.
 - 13 Prop. h. c. & m. id est, in fidelibus, secundum illud Matt. Dimitte
 mortuos sepelire mortuos suos.
 - 14 Euange. est vt m. id est, vt credentes condemnentur.
 - 15 Se. h. in c. ab hominibus carnaliter viuētibz.
 - 16 Vi. autem fe. D. Ex conuersione enim ad fidē ista duo consequū-
 tur, sed primū occasionaliter, secundum autem ex intentione euangeli-
 zantium fidem.
 - 17 Omnium au. Hic ponitur secundum repres-
 sionem carnalium vitiorum, cum dicitur. Omnium a. f. a. Quia de dit
 iudicii nemo scit. Propter quod est cogitanda tanquam semper propi-
 qua, & talis cogitatio reprimat carnalia vitijs, ideo subditur.
- ¶ Estote

A *Vigilate in or.* Ne animus aliquid cogitet præter id solum quod precatur. Cum ad orandum stamus omnis carnalis cogitatio absistat, intentio cordis sincera deum non sono vocis, sed sensu animi oret.

B *Charitatem conti. haben.* Qui per charitatem proximū monet, increpat, castigat, per charitatem operit multitudinē peccatorum, quia qui conuertit fecerit peccatorem ab errore viæ suæ saluabit animam eius a morte, & operit multitudinem peccatorum.

C *Quia char. op.* Ex fragilitate carnis nō semper orationi, & hospitalitati, vel aliis virtutib. insistere possumus, quas p officii corporis, & opportuna tempora fieri necesse est. Ipsa autē charitas cuius instinctu hæc foris aguntur, quæ interiori homini præsidet, sēper ibidem haberi, quamuis in publicū non semper ostendi potest.

D *Si quis lo.* Si quis habet scientiam loquendi, non sibi, sed deo imputer. timeat ne præter voluntatē dei, vel auctoritatē sanctarum scripturarum, vel præter vtilitatem fratrem doceat, nec quod dicendum est taceat.

E *Si quis mi.* Cum omnia bene, & secundum voluntatem eius feceritis, non vestris meritis, sed gratiæ eius attributis vt alij videntes vestra bona opera, glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.

F *Cha. no.* Si patimini feruorē tribulationum, quæ contra rationem inferuntur ad vestrā probationē, & gloriā, non ideo putetis

putetis vos esse exules a membris Christi, & nolite mirari de illatis malis, vt per illa tentet vos deus, & probet, quia antiquum, & frequens est electos dei pro æterna salute in præsentia aduersa pati.

* Cyprianus. Ne quisquam miretur nos assiduis persecutionibus fatigari, & pressuris argentibus frequenter vergeri, quando hæc futura in nouissimis temporibus dominus ante prædixerit, & militiam nostram magisterio, & hortamento sui sermonis instruxerit. Petrus quoque Apostolus eius docuerit, ideo persecutiones fieri, vt probemur, & vt dilectioni dei, iustorum precedentium exemplo, nos etiā morte, & passionibus copulemur. Posuit enim in epistola sua dicens: Charissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad temptationem vestram fit, nec excidatis tanquam nouum vobis contingat.

A finis appropinquabit. Estote itaque prudentes, & vigilate in orationibus. Antè omnia autem mutuam in vobismetipsis charitatem & continuam habentes, & quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales inuicem, sine murmuratione. Vnusquisque, sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

B metipsis charitatem & continuam habentes, & quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales inuicem, sine murmuratione. Vnusquisque, sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

C operit multitudinem peccatorum. Hospitales inuicem, sine murmuratione. Vnusquisque, sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

D ne murmuratione. Vnusquisque, sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

E terutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

F multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

G Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

H Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

I Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

K Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

L Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

M Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

N Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

O Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

P Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

Q Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

R Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

S Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

T Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

V Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

X Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

Y Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

Z Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum cui est gloria, & imperiū in secula seculorū, amen. Charissimi, nolite peregrinari in feruore, qui ad tētionē vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Sed communicātes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis

Epist. 56 quæ est ad Thibartitan. Sobrii.

22.9.4. c. quæ sacramento & 22.9.7. c. quæ ad mortuum.

De poe. dist. 3. c. intantum. De bapt. & eius esse. c. maiores ecclesiæ

1.1.9.3. c. non solum

Libro de exhortatione martyrii. ca. 9. & 10. Deuteron. 13.

Eccle. 27.

1. Io. 4. enim

tribulationis. Et Petr⁹ in epistola: Nolite mirari ardorem, &c. Timendas non esse iniurias, & pœnas persecutionum, quia maior est dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum, Ioannes in epistola probat. Maior est, qui in vobis est, quam qui in isto mundo, & cetera.

g Beati eritis, &c. Qui patitur pro nomine Christi, beatus non erit, nisi

hoc deo, qui dedit sibi voluntatem, & facultatem hoc faciendi, ideo subditur.

14 Vt in omnibus honorificetur deus. 1. Cor. 10. g. Omnia in gloria dei facite.

15 Per Iesum Christi, qui est mediator dei, & hominum.

16 Charissimi. Hic ordinat fideles in perpeffione mali pœnæ ab aduersariis fidei. Vnde hic inuitat eos ad gloriam martyrii. Circa quod primo inducit ad confidentiam, secundo tollit erubescentiā, ibi. Si exprobramini. Circa primū dicit. Charissimi, noli. peregr. i. a fide alienari. 17 In feruore. persecutionis, sic exponitur communitate. potest etiam aliter exponi magis literaliter sic. Nolite peregrini. i. corpore elongari timore mortis imminētis. In feruore. persecutionis, licet. n. licitum sit fugere, tamen perfectius est remanere, nisi in casu, vt pote quando persecutio est personalis, & quando ex fuga apparet maius bonum ecclesiæ, propter quod fit elongatio ad tempus, & nō timore mortis, sicut Paulus fugit de Damasco, & de Ierusalē Act. 9.

18 Qui ad tētionem vobis fit. i. ad probationem fidei vestræ.

19 Quasi noui aliquid vobis contingat. id est nolite peregrinari diuersis modis, quasi persecutio ad mortem sit aliquid nouum, quia multi ante vos sustinuerunt martyrium.

20 Sed communicantes Christi pas. per tolerantiam martyrii gaudete. spiritu.

21 Vt in re. gl. eius. id est in aperta visione ipsius, ad quam per martyrium peruenitur.

22 Gaudeatis exultan. æternaliter cum angelis, 23 Si exprobramini. Hic consequenter tollit erubescentiā, & primo in verbis, dicens. Si exprobramini. per verba ignominiosa vobis illata.

24 In nomine Christi. id est, propter confessionem nominis eius.

25 Beati eritis. primo in spe.

I Quoniam

NICOLAUS DE LYRA.

1 Estote itaque prudētes, vt appareatis mūdi.
2 Et vigi. in ora. vt deus vos dirigat, sine cuius directione non potestis viuere munde.
3 Antè omnia. Hic consequenter reuertitur ad ordinādum fideles respectu proximi, & primo in communicatione bonorum, secundo in perpeffione malorum, ibi. Charissimi. Circa primū dicit. Antè omnia, &c. in vo. cha. quia charitas excellentior est ceteris virtutibus. 1. Cor. 13. d. Maior autem horum est charitas. ideo subditur.
4 Quia cha. op. m. p. ne videantur tanquā diuino iudicio punienda. Sed quia charitas debet ostendi in opere, aliter non esset vera, secundum quod dicit Greg. hom. 20. Amor dei nunquam est ociosus, operatur. n. magna si est, si autē operari renuit, amor non est, ideo subditur.
5 Hospitales inui. sine murmur. i. sine expensis hospitum.
6 Vnusquisque, sicut ac. gra. a domino liberaliter.
7 In alterutrum illam admi. aliis communicando gratis, & benigne. 8 Sicut boni dispensa. domino vestro conformes, quia dat gratis, & liberaliter.
9 Multiformis gratiæ dei. Videtur. n. hic beatus Petrus loqui de gratia gratis data, quæ datur ad vtilitatem ecclesiæ dei, & hæc est multiformis, sicut dicit apostolus, 1. ad Cor. 12. Alij quidē per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c. in fine cōcludit. Hæc autē omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Sed quia in vsu talis gratiæ requiritur intentio recta. ideo subditur.
10 Si quis loquitur. exhortationis verba.
11 Quasi sermones dei. id est totum bonum attribuat deo, & nō sibi. 12 Si quis ministrat. egentibus temporalia bona.
13 Tanquam ex virtute, quam administrat. id est, attribuat hoc

C enim debetis credere, q, sine remuneratione patiamini, sicut illi, qui pro suis sceleribus patiuntur, & iniuri puniuntur. Vel nemo erubescat pati pro nomine Christi, sed erubescat committere scelera, p quib. iuste puniatur. Quod si patitur, vt Christianus p fide, & cōfessione nominis Christi, nō erubescat, sed potius glorificet deum, p manens in hoc nomine vt possit dici, bonus est dominus vtr, qui habet tam fideles ter uos.

a Spi. c. super vos re. Quia requiescent super vos patientes, & in presenti ex parte ad bene operandum & in futuro. perfecte ad remunerandum. Quod est honoris, vt & in presenti sitis honorabiles in bonis operibus, & in futuro participes honoris Christi. Et quod est gloriæ, in presenti pura conscientia, in futuro sine omni corruptione, tam in anima, quam in corpore. Et quod est virtutis, & in presenti, & in futuro super diabolum, & membra eius. Et vnde hæc omnia subiungit: Et requiescet super vos spiritus sanctus, qui est eius Christi. Ipse enim pleniter accepit, & membris suis dedit, & in futuro maxime dabit.

B ut fidei possit

libr. 3. ad Quirinum. ca. 7.

Eccle. 2. a iudicium dei duplex

Job 31. b

quoniam, t quod est honoris, gloriæ, & virtutis dei, & qui est

a eius spiritus super vos requiescit. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut t maledicus, aut alieno-

b rum appetitor. Si autem, vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum t in isto nomine, quoniam tempus est

d vt incipiat iudiciūm de domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non credunt euangelio Dei? Etsi

e iusti quidem vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt? Itaque, & hi, qui patiuntur secundum voluntatem dei, t fidei creatori commendent animas suas in benefactis.

starum indagatio. que existimare oportet finē corū, qui nō crediderunt: Iudiciū nunc non intelligimus condēnationē, sed indagatiōē, scrutatiōē, discutiōnem ad eligendū, quod melius est. Incipit autē primum a domo dei, quoniam iuxta nostrū magnum Basiliū, naturaliter his, qui nobis familiarissimi sunt magis indignamur quū in nos peccauerit: deo autē non alij familiariores sunt, quam fideles, qui complēt domum dei, sine Ecclesiā. Iudiciū autē hoc loco dicit afflictiones, que ab impijs infliguntur fidelibus, quarum etiam inductionē prænu-
ciabat dominus. *Tra-*
dent vos ad cōcilia, etc.
Deinde, quasi consolando eos subiungit. Si ergo nobis, qui adeo familiares ipsi sumus nō parcat, cōsiderate quis sit futuris finis impijs.
d Etsi iustus, &c. De
proverbij assumptū est iuxta veterē editionem. In nostra, quæ secundum Hebraicam veritatem, ita est. *Si iustus in terra recipit, quanto magis impius, & peccator. id est, si tanta est fragilitas mortalis vite, vt nec iusti quidem, qui in celo coronādi sunt, hanc sine tribulationibus ppter innumerabilem vitiatæ naturæ labem trāseunt, quanto magis his, qui cælestis gloriæ sunt exortes certum damnationis suæ perpetuæ exitum spectat?*

Aug. Quæritis causam quare iustus vix in dei iudicio salu esse possit, & quare? nisi quia dei iustitiam tantam esse certū est, vt interdum, quæ videntur in hominibus nostro iudicio esse iusta. iudicio dei inueniuntur iniusta, secundum illud: *Homo videt in facie, deus autem intuetur cor.*

Non est laboriosum deo liberare iustum: Sed vt ostendatur, quod merito fuerit damnata tota humana natura, non vult facile de tanto malo, nec ipse deus liberare, propter qd & peccata procliuia sunt, & laboriosa iustitia, nisi amantibus: Sed charitas, quæ homines amantes facit, ex deo est.

c Commendent animas suas, &c. Et quia incipit iudicium a domo domini, & per multas tribulationes oportet ingredi in regnum dei, itaque hoc reſtat illis passuris, vt quando patiuntur secundum, quod deus vult, id est, propter iustitiam, commendent animas suas deo, nil de se præsumentes, vt & hic secundum, quod vult purget, & in futuro beatificet, quia fidelis est bona reddendo illis quos creauit. Patiuntur dico in benefactis, non propter peccata.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quoniam, quod est honoris, & gloriæ, & virtutis dei. ita quod honor referunt ad opus virtuosum gloria ad conscientie bonum testimonium, virtus vero ad triumphum de diabolo habitum.
- 2 Et qui est eius spiritus. id est, spiritus sanctus, qui dicitur spiritus filii, sicut & patris, nam ab utroque procedit.
- 3 Super vos requiescit. in vobis spiritualiter habitado. Vel aliter. Super vos requiescit. sicut siſsor super i quum ducens eum secundum suum libitum, sic spiritus sanctus inducit tales secundum suum instinctum, ad Roman. octauo. Qui spiritu dei aguntur hi filii dei sunt. & per consequens, quod est honoris, & gloriæ meritorium, & virtutis operatum habitat in eis.
- 4 Nemo autē. Hic secundo tollit erubescētiā in factis, dicens. Nemo autē vestrum patiatur quasi homicida. Illi enim, qui patiuntur pro suis criminibus, rationabiliter erubescunt.
- 5 Si autem, vt Christianus. id est, pro fide Christi patiatur, non pro crimine.
- 6 Non eru. quia hoc est opus virtuosum, quod non est erubescibile, sed magis honorabile. ideo subditur.
- 7 Glorificet autem deū in isto no. i. quod non solum vocabitur Christianus.

Christianus, sed etiā fidelis Christi per martyrium. Martyr enim Græce, testis dicitur Latine.

8 Quoniam tempus est, vt incipiat iudicium. id est, condēnatio ad mortem.

9 A domo dei. id est, a fidelibus Christi. in primitiua enim ecclesia multi transibant per martyrium, sicut prædixerat Saluator Ioa. 16. a. Venit hora, vt omnis, qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare deo.

10 Si autem primum a no. incipit talis condēnatio.

11 Quis finis eorum, qui non cre. quasi dicat incomparabilitur durior, scilicet condēnatio ad mortem æternam.

12 Et si iustus quidem vix saluabitur. quia per multas tribulationes oportet eum ingredi regnum celorum, Actu. 24.

13 Impius, & peccator vbi parebunt. quasi dicat nusquam. nam in inferni profundo absconditi erunt, & sic concludit propositum de iustis patientibus di.

14 Itaque, & hi, qui pa. martyrium.

15 Secund. vo. dei. qui sic fieri ordinauit.

16 Fidei c. com. animas suas in benefa. & sic secure eos conseruat, & cum angelis gloriose coronat.

CAP.

CAPVT V.

A a Senio. Cum supra distincte monuisset liberos, & seruos, viros, & ipsas mulieres, post interpositam communem exhortationem hic alloquitur senes, & iuuenes.

* Oecumenius. Cum de animi modestia differere proponat, quam etiam obiter tetigit, cum d. Benefaciendo, &c. et nunc seipsum vocas sympresbyterum, id est, simul, & vna presbyterum. Per hoc autem ipse, vel aetatem designat, vel episcopi honorem. Quod enim, & episcopi dicitur presbyteri, nouit, & Actorum liber. Deinde volens, & eminentiam suam demonstrare, & quod modestiae causa seipsum sympresbyterum, subiungit suam dignitatem. Testis afflictionum Christi. Hoc per ista significare volens. Si ego, qui talium visionum vobis interpretor sum, non dedignor meipsum appellare sympresbyterum, neque vos, qui iusti estis extollamini aduersus eos, qui vobis inferiores sunt. Communicator gloriae, quae reuelanda est. Ut demonstrat modestiae animi excellentiam, quemadmodum, & Paulus dicit: Cum Christus manifestatus fuerit, tunc & nos manifestabimur.

b *Pascite.* Sicut dominus Petro totius gregis curam habere iussit, ita Petrus sequentibus ecclesiae pastoribus iure mandat, ut eum quisque, qui secum est, gregem dei sollicita gubernatione tuteatur.

c *Non coa.* Non praedicate euangelium propter inopiam temporalium rerum, ut de euangelio viuere possitis, sed sponte, secundum

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT V.

Seniores ergo, qui. Postquam beatus Petrus informauit fideles generaliter, & seruos, & coniugatos specialiter, & postea interposuit informationes aliquas in communi, hic informat specialiter existentes in statu pastoralis, di.

1 Seniores ergo. Dicuntur autem seniores episcopi, presbyteri, & doctores. unde 1. de anima. ubi translatio nostra habet. Si senex haberet oculum iuuenis, videret utique, ut iuuenis. antiqua habet. Si presbyter haberet oculum iuuenis, &c. debent enim esse ministri ecclesiae maturi moribus, & aetate.

2 Obsecro. humiliter, & charitatiue.

3 Consenior. id est, consimilis eis aetate, & officio.

4 Et testis Christi passionum. quas ego vidi. Vel aliter. Testis Christi passionum. quia pro eo fuit paratus ad martyrium in carcere Herodis. Act. 12. Et eius, &c. communica. id est, ad horam particeps factus visionis gloriae Christi in transfiguratione. ubi se tunc ostendit Petro, Iohanni, & Iacobo in forma humanitatis gloriosa, in qua apparebit manifeste in iudicio. Vel aliter. Communicator. id est, praedicator gloriae, Christi, quae reuelanda est in futuro modo praedicto. Consequenter ponit formam suae obsecrationis, dicens.

5 Pascite, qui in vobis est gregem dei. id est, populum commissum vestro regimini.

6 Prouidentes. populo de dei verbo, & eucharistiae sacramento.

CAPVT V.

¶ Et quia oportet pari, & qui patiuntur animas commendare deo, igitur parimini, & laborate pro eo. a ¶ Senes sunt obsecrandi.

¶ Seniores ergo, qui in vobis sunt obse-

a ¶ Simili aetati consueti. b ¶ Qui praesens illo patiente affuit, pro nomine eius carcerem, & vincula petuli, & quae vidi de eo scripti.

crof consenior, & testis Christi passio-

a ¶ Cum in sancto monte caelestem gloriam vultus eius cum Iacobo, & Iohanne vidit, cuius etiam sperat se participem fore sine cum resurrectionis, & ascensionis eius potentiam cum aliis apostolis, qui astuerunt, vidit.

num, qui & eius, quae in futuro reue-

a ¶ Inter vos, vel vos ipsi, qui estis.

b landa est gloriae & communicator: pascite, & qui est in vobis

a ¶ Illis subditis de omnibus necessariis. ¶ Nihil praedicetis, nisi secundum deum.

c gregem dei, & prouidentes non coacte, sed spontanea secun-

a ¶ Humilitatem, scilicet, quam subditos habere uultis, ipsi prius, & actu monitretis, & animo intento seruetis.

d dum deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie, neque

a ¶ Per vos informetur grex ad humilitatem.

vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et

a ¶ Et inde hoc consequimini premium. b ¶ Qui prior humiliatus est.

cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessi-

d bilem coronam gloriae. Similiter adolescentes subditi estote

¶ Et senes, & iuuenes debent humilitatem habere, quia deus superbis, &c.

a ¶ Aliis ostendite uerbo, & exemplo. ¶ In sinu semper habete.

e senioribus. & Omnes autem inuicem humilitatem insinuate,

a ¶ Auctoritate Salomonis deterret a superbia, quae diabolus deiecit. Sicut hominibus poenitentibus.

f quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. & Hu-

a ¶ Qui hic citis in peregrinatione, iudicii, Corporis, & animae.

miliamini igitur sub potenti manu dei, ut uos exaltet & in te-

a ¶ Sicut anchoram in mari. b ¶ Ita proiците, ut & uos; collaborateis adiutrici gratiae. Non intenti delectationibus seculi.

pore uisitationis, & omnem sollicitudinem uestram proijcien-

tes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis. Sobrij estote, &

dum deum. s. tantum intuitu supernae mercedis. Non tantum propter inopiam uitandam nolite praedicare. Nullus uero uos impellat, quia cuncta opera religionis debent esse uoluntaria, sicut in constructione tabernaculi, quae praesentem ecclesiae constructionem significat, omnis multitudo filiorum

Israel mente deuota primitias domino ad faciendum opus tabernaculi, & ipsi artifices sponte se obtulerunt,

d Similiter adolescent

tes. Postquam seniores quomodo praesent, docuit, etiam inu-

nores paternae eorum

prouisioni ad obediendum instruit.

Nihilque aliud monet, nisi ut senibus

quos prius instruxerat subditi sint, &

exempla eorum respiciant, & imitentur.

Sed ne plati hoc audientes putarent

subditis suis, & non sibi humilitatis iura

esse seruanda, continuo generaliter ad-

monendo subdit.

e Omnes autem inuicem humilitatem insinu.

& senes docendo & iuuenes subsequendo.

f Humiliamini. Quae fit gratia, quam confert humilibus, sub-

dit, ut quo magis humiliati fuerint pro-

pter ipsum tempore certaminis, eo glorio-

sius exaltentur tempore retributionis.

Humilitatis genus triplex

Humilitatem dicimus, vel quando aliquis pro abluendis peccatis incipit salubriter atteri, vel quando spontanea mentis deuotione perfectiores deo, & hominibus humiliantur, vel quando contra persecutores per patientiae uirtutem inuidetur animus armatur. Et ad omne genus humilitatis sequitur congrua merces exaltationis.

a Tanquam

8 Non coacte, sed spon. id est non amaro animo, sed libero.

9 Neque turpis lucri gratia. id est propter quaesitum temporalem.

10 Sed uoluntarie. propter honorem diuinum.

11 Neque, ut dominantes in cleris. id est non eleuati per superbiam ratione praedicationis.

12 Sed for. s. gre. ly facti, est nominatiui casus, & pluralis numeri id est tenentes debitam humilitatem ad subditorum informationem.

13 Ex animo. ita, ut humilitas sit uera, & non ficta.

14 Et c. ap. p. pa. scilicet, Christus in iudicio.

15 Perci. immat. id est, indefectibilem.

16 Coronam glo. in anima simul, & corpore.

17 Simili. Hic ultimo informat existentes in statu iuuenili, & primo de humilitate, quae debet esse in iuuenibus, di.

18 Omnes a. inui. hu. in si. id est, uerbis, & operibus demonstrate ut excitetis uos mutuo ad opera humilitatis.

19 Quia deus su. re. ut patet in electione angelorum superbientium & in electione hominum humilium ad loca angelorum. propter quod concludit. Humiliamini, &c.

20 Omnem sollicitudinem uestram proijcietes in eum, quoniam ipsi cura est de uo. non quod omittant facere, quod in se est, nam hoc esset tentare deum, sed quod ipsi credant assequi omne bonum per uirtutem dei.

21 Sobrij cito. Hic secundo informat eos de uigilantia, et sobrietate, quae sunt multum necessariae, dicens. Sobrij estote. in uicium, & reslitu.

22 Et uigi. id est diligenter a peccatis praecauete.

1 Quia

A *Tanquam leorugiens, &c.* Sicut rugitus leonis impedit aures, ne alium sonum excipiant, sic diabolus fidelium mentes terrendo, & illicita suggerendo a via veritatis, ne vocem Christi audiant, auertit.

lib. de zelo, & timore. 13 quæ. 1 ca. nulli.

* Cyprianus. Excubandum est fratres dilectissimi, atque omnibus viribus elaborandum, ut inimico sequenti, & iacula sua in omnes corporis partes, quibus vulnerari possumus, dirigenti, sollicita & plena vigilantia repugnemus, secundum quod apostolus præmonet, dicens. *Sobrii estote, & vigilate, quia & cæte.*

17 per. sci.

In euange. de pall. & cruce domini.

* Arhanasius. Olim serpens deceperat Euam, & eius inuidia mors in orbem venit, nunc autem conculeatur, & volens decipere audit, *Vade retro Satana.* Olim aduersarius noster diabolus, ut leo circuibat, sitiens nostram animam, nunc autem cum dracone conculeatur, ac deinceps breui dominus conteret Satanam sub pedibus nostris.

libr. 1. in Job.

* Origenes. Circuit omnem terram non carnalibus vestigijs, sed circuitionibus iniquitatis, non terrenis gressibus, sed spiritualibus seductionibus. Circuisti terram, celerrime omnia, quæ sub celo sunt peragrasti, & omnia, quæ in aere sunt peruolando, cuncta quæ sub celo sunt inspicendo, subito ab oriente ad occidentem transeundo, & a meridiano ad aquilonem peruolando, & ea, quæ per quatuor terminos orbis in omnibus gentibus, & prouincijs, & regionibus, atque linguis fiunt, vel dicuntur, videns, & audiens, & sciens, ea vero, quæ in corde atque intra animam tractantur nesciens, &c. Terram circuisit diabolus intra animam tractantur nesciens, &c. Terram circuisit diabolus ad defolandum, ad exterminandum. Et quæ sub celo sunt peragrata, ad perturbandum, & peruertendum, & ad furorē concitandas atque exacerbandas gentes aduersus gentes, & regiones, &c.

Fractar. 10. in Ioan:

* Aug. Non cessat inimicus persequi, & si non aperte sæuit, inlidij agit, inde dicitur est leo, & draco, leo propter apertam iram, draco propter occultas insidias. Draco eiecit Adam de paradiso, idem ipse leo persecutus est ecclesiam, dicente Petro: *Aduersarius vester diabolus, sicut leo, &c.*

Cyprianus ubi supr.

B *Circumit.* Tanquam hostis obsides muros clausos explorat, an sit pars aliqua murorum minus stabilis, cuius aditu ad interiora penetret. Offert oculis formas illicitas, & faciles voluptates, ut visu destruat castitatem, aures per canora, ut emolliat Christianum rigorem, linguam conuicio puocat, manum iniurijs laceffentibus, ad cedendum instigat, honores terrenos promittit, ut caelestes

caelestes adimat. Et cum latenter non potest fallere, addit apertos terrores. In pace sub dolo, in persecutione violens, contra quem animus debet tantum esse paratus ad resistendum, quantum paratus est ille ad impugnandum.

C *Sciens.* Tanto maiorem habere fiduciam, quanto constat quia non vos soli retamini, sed ipsa passio, quæ vos fatigat est eadem, & communis nostræ fraternitati, i. fraternæ ecclesiæ, quæ est per totum mundum, & quia constitutione mundi semper passi sunt iusti, pudeat vos solos præ omnibus non posse pati. **D** *Scripti.* Vobis non vt imperans, sed obsecrans, & contestans auctoritate scripturæ hanc esse veram gratiam, quam scribendo prædico, quia non est in alio aliquo salus, in quo oportet vos saluos fieri. Vel

obsecrans vos, ut faciatis hanc gratiam in qua statis. quia imbuti estis, esse veram gratiam vestram, & proficientem vobis. Qui gratiam spernit, non gratiam minuit, sed hanc non suam, id est, non sibi utilem reddit.

E *In Ba.* Romam vocat Babylonem propter confusionem multiplicis idololatriæ, in cuius medio sancta ecclesia adhuc rudis, & parua iam fulgebat, sicut plebs Israelitica paruo numero, & captiua sedens super flumina Babylonis absentiam sanctæ terræ desolebat. nec canticum domini in aliena terra cantabat, & bene dum auditores hortatur ad patientiam aduersitatum presentium, dicit ecclesiam, quæ secum est in Babylone constitutam, i. in confusione tribulationum, quia sancta dei ciuitas a permixtione, & pressura diaboli non potest esse immunis.

* Oecumenius. Babylonem vocat Romam, eo quod adeo insignis ac preclara esset, quæ & Babylon multo tempore habuit.

* Hierony. Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuratiter Romam significans, salutatur vos ecclesia, quæ est in Babylone collecta, & Marcus filius meus.

* Tertullian. Babylon apud Ioannem portat figuram Romanæ urbis, & ob magnitudinem, & ob monarchiam, & quia non minus tunc persequeretur sanctos, quam olim Babylon persequeretur Iudæos vnum deum confitentes.

* Eusebius. Papias Hierapolites episcopus dicit, quod Petrus in prima epistola sua, quam de urbe Roma scripsit, meminertit Marci, in qua tropice Romam Babylona nominari, cum dicit, salutatur vos ea, quæ in Babylone est collecta ecclesia, & Marcus filius meus.

Incipi

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia aduer. &c. rugi. per sæuitiam.
- 2 Circumituit. per malitiam.
- 3 Quærens quem de. incorporando sibi per mortalem culpam.
- 4 Cui re. fortes in fid. formata charitate, quæ est armatura sufficiens ad sibi resistendum.
- 5 Sciens ea. pas. id est, demonis insultum, & tentationem.
- 6 Et qui in mun. id est, fratribus vestris per mundum dispersis, quæ si dicat resistite diabolo, sicut & ipsi. Et quia talis resistentia indiget diuina assistentia, ideo subdit.
- 7 Deus au. o. gra. scilicet, dator.
- 8 Qui vo. n. per fidem.
- 9 In ater. gl. suam. finaliter.
- 10 In Chri. le. consequendam, id est, pro Christo Iesu.
- 11 Modi. pas. Omnis enim pena temporalis est modica respectu æternæ vitæ, & etiam respectu mercedis expectatæ.
- 12 Ipse per fi. scilicet, ad quod vestra virtus non sufficit.
- 13 Confirma. vestram fragilitatem.
- 14 Solidab. gratiam vobis datam. Ipsi gloria, & imp.

- 15 Per Siluanum. Hac est vltima pars, siue conclusio huius epistolæ, in qua primo ostendit per quem scribit, ut recipientes eam sint magis certi, quod emanauerit a Petro, & non ab aliquo pseudo apostolo. Per Sil. fide. f. vo. ut arbitr. breu. scripsi. ut melius possitis retinere, & opere adimplere.
- 16 Obsec. id est, obsecrando monens, & non imperans de prædictorum adimplerione.
- 17 Et con. &c. gr. scilicet, fides catholica.
- 18 In qua sta. firmiter radicati. Secundo eos salutatur ex parte fidelium, qui cum eo erant Romæ, unde scripsit hanc epistolam, di.
- 19 Salutatur vos eccl. id est, congregatio fidelium.
- 20 Quæ est in Ba. i. Roma. quam figuratiter Babylonem vocauit secundum quod dicit Hierony. in lib. illustrium vi. quia sicut Babylonia fuit ciuitas maxima, & idololatriæ dedita, sicut patet in Daniele. Roma fuit postea ex simili opere. unde dicit Leo Papa in sermone sanctis Apostolis Petro, & Paulo de ciuitate Romana, quod magne credebat fecisse religionem, si nullius respiceret falsitatem, id est, idololatriam. 21 Collecta. scilicet, ad fidem Christi, sicut & alia ecclesiæ. 22 Et Marcus filius meus, &c. scilicet spiritualis in primis, & doctrina.

15 Per

Sal

cus filius meus . Salutate inuicem in osculo sancto,

Gratia vobis omnibus, qui estis Christo Iesu, Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1. Salutate in. in signo mutue charitatis.
2. In osculo. san. non adulterino, sicut Absalon osculabatur populum.
2. Re. 15. a. Non simulatorio, sicut Ioab Amasam, 2. Regum 20. capi.
Non proditorio, sicut Iudas dominum. Mat. 26. e. Non impudico, sicut

- cut mulier adultera iuuenem. Proverb. 7. a. Sed osculo sancto, quod est charitatis signum, & eius fomentum.
3 Gratia. scilicet dei.
4 Vobis omnibus. scilicet, sit.
5 Qui estis in Christo Iesu, Amen. incorporati sibi per fidem.

Argumentum in secundam epistolam canonicam beati Petri.

Imon Petrus per fidem huic mundo sapient-

pientes mortuos esse declarat, eisdemque pietatis quanta sit magnitudo luce ipsa clarius manifestat.

Incipit epistola secunda Petri.

Incipit epistola canonica secunda beati Petri apostoli.

CAP. I.

Imon. Istam eisdem quibus, & primam scribit epistolam, electis profectis dispersionis Ponti, Galathie, Cappadocie, Achaie, & Bithynie, confirmans eos aduersus pseudo, qui veram doctrinam auertentes, suos inducebant errores, vt qui persecutoribus non cesserunt, haereticis non cedant.

a b c d e f

CAPVT I.

Imon petrus seruus, & apostolus Iesu Christi, his qui coequali nobiscum fortiti sunt fidem, in iustitia dei nostri saluatoris Iesu christi, gratia vobis, & pax adimpleatur in cognitionem dei, & Iesu Christi domini nostri. Quomodo

- a Obediens, scilicet, fidei. b Agnoscens veritatem, firmus in fide. c Humilis. d Nuncius saluatoris, & regis nostri.
a Diuina electione a Non in circuncisione legis aequati estis ariqz plebi dei, sed tunc, quae sine operibus legis saluat.
a In quo est vite aeternae consummatio. unde sunt confirmati in unum.

b Seruus, & Apost. Commendatur per sona scribentis. c Coequali. Coae Beda E quales sibi cognoscit, non pro circuncisione, sed quia eadem, quam ipsi acceperat Christi gratiam, & fide, & hac p opera exercebat. d In iusti. hanc iustitiam non humana prudentia reperit nec legis institutio docuit, sed noster

- * Athanasius. Pari modo, & ista epistola ab eodem (D Petro) conscripta, eiusdem nomen praefert. Nam idem Petrus, & hanc ad eos scripsit, qui iam crediderant. Est autem haec epistola refectio priorum. Cum enim cognouisset cito futuram corporis sui resolutionem, diligenter hoc egit, vt omnes admoneretur eorum de quibus antea per Euangelij doctrinam erant instructi.
* Hieronymus. Duae epistolae, quae feruntur Petri stylo inter se, & caractere discrepant, structuraque verborum, ex quo intelligimus pro necessitate rerum, cum diuersis inter pretibus vsu.
* Ambros. Vnde dicit beatus Petrus Apostolus omnis scriptura indiget interpretatione.
* Idem. Quid illa attexam, & quasi toto studio te vrgeam, quod hominem deus diuinae confortem fecit naturae, sicut in epistola Petri legitur.
* Idem. Beatus Petrus in epistola secunda, Gratia, inquit, vobis adimpleatur in recognitione domini nostri Iesu Christi.
* Prosper. Idem Petrus in epistola secunda, Gratia vobis inquit adimpleatur, &c.
* Gregorius. Hinc Petrus magnis laudibus Loth extulit, quia bonum inter reprobos eum inuenit, &c.

- saluator in euangelio ondit. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Phariseorum non intrabitis regnum caelorum.
c Gra. vo. In prima multiplicetur, in hac adimpleat, quae illa incipientibus. hanc perfectioribus. scribit. Multiplicatur gra bene proficientibus. in hac vita per fidem, adimplebitur peruenientibus in alia vita per spem. Vnde addit, in cogn. d. id est, vt noscatis vnum verum deum, & quem misit Iesum Christum.
* Athanasius. Primum quidem de fide differit, & ostendit quod a prophetis illa sit annunciata, & quod prophetiae de Salvatore, non sint humanae, sed a deo pronuntiate.
* Oecu. Longo quidem tractatu reddita est series, porro, haec est intelligentia. Tanquam innumeris acceptis bonis per Christi apparitionem, per quae possumus diuinae naturae color res effici, & ad vitam ac pietatem reduci, ita conuersari debemus, vt fide subministremus virtutem, & per hanc viam gradiamur ad promotionem in pietate, donec ad bonorum perfectionem, quae est dilectio, veniamus. Diuinae autem naturae consortes facti sumus per Dominici ac dei aduentum, qui nostrae naturae primitias in seipso assumpsit, & allumendo sanctificauit. Quod si primitiae sanctae, sancta est & massa.
f Quomodo o. Ita adimpleatur, vt per eum cognoscatis quomodo, id est, quomodo perfecte sunt nobis donata per gratiam eius omnia dona non infirmitatis, sicut in veteri lege. quae neminem duxit ad

Marth. 5. c. Beda In Synopsi. Rom. 11. Hebr. 7. c. Ioh. 17. a. F

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT I.

Imon Pe. Hic incipit secunda Petri epistola, quam scripsit eisdem quibus, & primam. & diuiditur in duas partes, sicut in salutationem, & prosecutionem. secunda ibi. Vos autem. In prima parte primo describitur persona salutans ex nomine primo, cum dicitur. 1 Simon. quod nomen habuit antequam vocaretur a Christo, et ab adiuncto, cum dicitur. 2 Petrus. Hoc nomen sibi imposuit Christus a firmitate fidei, & ad discretionem alterius Simonis, qui dictus est Zelotes. Act. 1. Describitur etiam ex humilitate, cum dicitur. 3 Seruus. & ex officii dignitate. ibi. Et apostolus Iesu Christi. 4 His, qui coequali nobiscum sortiti sunt. Hic secundo describuntur personae, cum dicitur. His, qui coequali nobiscum sortiti sunt, sicut per ly coequali, non excluduntur diuersi gradus in fide circa obiectum, nam ad fidem in quolibet requiritur, quod articuli fidei credantur. si quis enim vnus solum articulum discrederet, nullius fidem proprie dicta haberet. tamen in fide sunt gradus quantum ad explicationem. licet enim omnes fideles credant omnes articulos saltem implicite, tamen habentes maiorem notitiam plura credunt explicite, similiter quantum ad intentionem, quia vnus credit feruentius, & firmitus alio, sed per ly coequali, excluditur distinctio Iudaorum, & Gentilium, quia Gentiles credentes

credentes aequaliter receperunt dona dei, inter quae est fides, sicut et Iudaei. vnde Ro. x. c. Non est distinctio Iudaei, & Graeci. nam idem dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. vnde et Act. x. Cornelius, & alij Gentiles, qui erant cum eo spiritum sanctum receperunt, eodem modo, sicut Iudaei receperunt in die pentecostes, & hoc est, quod dicitur. His. i. Gentilibus conuersis quibus scribebat Petrus, vt dictum est in prim. epistola praecedentis. 5 Coequal. no. Iudaeis de quibus erat Petrus. 6 Sortiti sunt f. & etiam alia dona dei. ideo subditur. 7 In iusti. dei. data per eum. & accipitur hic iustitia prout est omnis virtus, sicut accipit philosophus vno modo. 5. Et ibi. sed ibi loquitur de iustitia acquisita, hic autem agitur de infusa. 8 Gratia. Hic tertio describuntur optata bona. cum dicitur. Gra. vo. in presentii 9 Et pax. in futuro vbi quietabitur totus hominis appetitus. 10 Adimpleat. c. dei. id est, per cognitionem eius in presentii, qui dirigit illam cognoscendo de Christo, quae sequuntur, Quomodo omnia, & c. totum est sub vno verbo vsque ibi. Vos autem. exclusiue, & ideo est de saluatione in qua exprimentur optata bona, & est litera intricata, propter quod sic iungatur. 11 In co. dei, & id est, vt cognoscatis: quam benigne, & perfecte donata sunt nobis omnia, quae ad vitam gratiae pertinent.

G ad perfectum. s. d. dona virtutis sue quæ sunt sufficiencia ad vitã & pietatẽ, quia omnia quæcumque a dicitur a patre, nota fecit. Vell i legatur, quæ ad vitã & pietatem donata est: ita exponitur vt cognoscatis, quomodo dominus nobis omnia virtutis sue dona iuxta modum nostræ capacitatis præstiterit, quæ virtus donata est ad vitam & pietatem consequendam.

Meda, a Propria g. Non angelum, non archangelum ad siluandum misit, nõ in nobis aliquid boni per quod saluaremur, inuenit, sed infirmos & i glorios sua virtute reparauit & gloria.

b Maxima & p.no. promissio. id est: vitã æternam, quam per eius cognitionẽ consequamur, Vel quæ promissit nobis de cõuersione aliorũ per nos, vel aduentu spiritus sancti, vel de potentia miraculorum donauit.

c Nob. promissio. de, Vel ideo nobis, qui natura sumus Iudæi, qui magisterio ipsi corporaliter vsi sumus omnia sacramenta reseruit, & ideo maxima & pretiosa spiritus sancti promissa donauit, vt per hoc et vos qui ex Gẽtibz estis, qui carnaliter Christũ non vidistis, diuinæ suæ naturæ donaret esse participes, vt sicut nos promissa ab illo vel accepimus vel accepturos confidimus, sic & vos credentes de donis eius sitis indubij.

Ora. 2. con,
Arrianos,

m. 4. in Le
icum.

C * Athan. Integre & solide impertiri patrem, (filio suã substantiam), idem est, ac si dicas, ex patre gigni. Iam genitum esse, quid aliud significat, quam filij naturam? Filij autem participatum sentiunt omnia, ex eius per Spiritũ gratia. Atq; inde clarũ & euidẽs fuerit, filiũ nullius rei extraneæ, diuersæq; a Patre participatu imbui ac tingi, sed id ipsum, qd ex patris participatu existit filiũ esse, ac proinde ij qui filij participes fiunt, etiam Dei participes fieri dicuntur, & hoc est quod Petrus dixit: *Vt diuinæ naturæ efficiamur communicatores.*

* Orig. Nũc requiramus quæ sit etiam societas spiritus, Audi de his Apostolum Paulum dicentem: *Si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, &c.* Et iterum Petrus dicit: *Cõsortes facti estis diuinæ naturæ, qd est, locij. Igitur si nobis cum patre*

patre & filio & spiritu sancto societas data est, ne sanctã istã diuinãque societatem peccando abnegemus.

d *Ministra. in si.* Non solũ fugiatis concupiscentiã mundi, sed etã in nitrate in fide vestra virtutem quasi seruili & humili modo ostendate fratribz virtutem id est, constantiam vestrẽ bonæ conuersationis, qd fidei ingerẽda est, ne sine operibus fides ociosa sit, vt alios vestro exemplo in bona conuersatione confirmetis, Vos dico, o. cu. sub. se. In solo Deo sit ois vestra cura in occulto cordis: ne sitis molles & dissoluti. e *In f. au. ab.* Cum bona facere didiceritis, spe vitæ æternæ in malis abstinete, & in cogitatione & in opere, ne in vacuum scientia cælestiũ cedat, si se ab illecebris seculi aliquis non coerceat. f *In pieta. au.* Non alterius rei intuitu pietatis opera aduersarijs vestris impendatis, nisi fraternæ dilectionis, vt pro eis oratis vt conuertantur, qui doctrina vestra vel increpationibus nolunt conuerti.

- omnĩa nobis diuinæ virtutis suæ quæ ad vitam & pietatem** 1
 a donata sunt per cognitionem eius qui vocauit nos propria 2
 b gloria & virtute, per quã maxima & pretiosa nobis promissa donauit, ut per hæc efficiamini diuinæ confortis naturæ, 3
 c fugientes eius, quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem. 4
 d Vos autem curã omnem subinferentes, ministrare 5
 e in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia 6
 autem abstinẽtiam, in abstinẽtia autem patientiam, 7
 f in patientiã autem pietatem, in pietate autem amorem 8
 g fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. 9

1 Dana. **¶** Obtinendam. **¶** Conseruandam.

2 Et hoc. Per cognitionem saluatoris omnia mysteria diuinitatis quibus saluaremur. cognouimus

3 Quando transfiguratus est in monte. **b** Miraculorum.

4 Vel per quem Christum, vel per quæ dona. **c** Cognitionem.

5 Quanto perfectius quis Deum cognoscit, tanto plus propriorum eius magnitudinem sentit.

6 Gratia sit vobis & pax vt per hæc. **b** Cohæredes filij Dei, non per naturam, sed per gratiam ita tamen vt sitis fugientes, ne corrumpamini, a concupiscentia

7 Bonæ operationis. **b** In bona conuersatione discite benefacere spe æternorum non temporalium. **c** Discretionis sciendi quid, quando vel quomodo, sed quia sub specie discretionis solet blandiri voluptas ideo in scientia, ministra. abili.

8 A malis. **¶** A uoluptatibus. **b** Abstinẽtiam patientia sequitur, ut quia uoluptatibus mundi se continet, aduersa eius sustineat.

9 Ut erigat eos quos toleratis pie, sollicite ex charitate sitis.

¶ Dei.

g Charitatem, Dei, quæ merito amoris fraternitatis adiungitur, quia nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo perfecte diligitur.

* **Oecum.** Gradus autem tradit ad promotionem. Primum quidem fidem quæ fundamentum est ac basis seu principium bonorum. Deinde secundo gradu, virtutem sine opera, nam sine his fides mortua est, vt dicit Iacobus. Post hæc vero, scientia, quæ est cognitio secretorum Dei mysteriorum, quæ nõ cuius contingit, sed exercitata in habitu meliorũ operum, Post hæc temperatiã, nam & hæc opus est ei qui ad mensurã peruenit, ne doni magnitudine lasciuat. Quoniam autẽ non contingit eum qui modico tempore vitur tẽperantiã, firmiter donum possidere, subingressa tolerantia rẽ omnẽ peragat, & pietatẽ conciliat, perfectiorem in Deum confidentiã efficiens: nõ quoque ex pietate quæ sita est fraterna charitas, quæ nequaquam accedit nisi benignitas ad omnia tribuetur aditũ pietatis. Et super omnia bonorum omnium completum

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Diuinitæ vi. i. per virtutem diuinam, quæ est in eo. s. Christo, Verumtamen quia cognitio Christi & donorum eius deriuata est ad prædicationem apostolorum immediate illuminatorum, ideo subditur.
- 2 Et pio. i. cultum patriæ, quæ pietas, a Tullio & doctoribus catholicis nominatur.
- 3 Per co. eius. s. Christi nobis donatam ab eo.
- 4 Cui vo. n. per vo. & vir. cum essemus simplices & idiotæ. Act. 4. propter quod totum est ab ipso.
- 5 Per quam. s. gloriam & virtutem Christi.
- Maxi. & pre. no. per. spiritum sanctum signo visibili, & donum linguarum, sicut promiserat Luc. 6. g. Vos autẽ manete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto. & Iob. 15 b. Si enim non abiero paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos. Et subditur ibidem. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit omnem veritatem.
- 6 Ut per hæc. dona spiritus sancti vobis data.
- 7 Efficiamini. credentes nostræ prædicationi.
- 8 Diuinæ con. natur. per dona gratia sicut & nos, sicut enim perfectiones naturales sũt quedã diuinæ naturæ participationes in esse naturali, sic dona gratia in esse supernaturali, & quoniã accessus ad terminum ad quem includit recessum a termino opposito. ideo subditur. Fugite, & pateri.

- 9 Vos autem. Hic incipit prosecutio epistolæ, in qua primo credentes inducit ad tenendum fidei veritatem, secundo ad præcauendum oppositam falsitatem. c. seq. Prima in duas, quia primo ponit dictam inductionem, secundo inductionis rationem, ibi. Hæc enim.
- Circa primum, sciendum quod fides sine operibus mortua est, vt dictũ est supra. Iaco. 3. propter quod non est perfecta & sique quaque, non propter aliquam falsitatẽ, nam fidei formatæ non subest falsum, sed propter operis defectum, ideo credentes inducit ad fidem operatam per dilectionem & alias virtutes annexas di. Vos autem. supple sitis.
- 10 Curam omnem sub. ad implendum quod subditur.
- 11 Ministrare in fi. ve. v. f. bene operandi, vt apparat v. iud.
- 12 In vir. autem scientiam. i. discretionem operis directiuam.
- 13 In scientiam abstinentiam. non solum ab illicitis, sed etiam ab aliquibus licitis, peruenientes ad consiliorum perfectionem.
- 14 In abstinẽtia autem patientiam. sicut dicitur Matth. 6. b. Cum autem ieiunatis, temporibus non iniuriis, scilicet, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, &c.
- 15 In pa. au. pieta. hoc est enim perfectionis, quod homo fit sibi deus per abstinẽtiam, & aliis pijs per cõdescensionem.
- 16 In pieta. au. circa aliquas personas singulares.
- 17 Fraternitatis. i. communitatis fidelium.
- 18 Amo. quia bonum communus est diuinus, & melius.
- 19 In amo. au. fra. cha. id est, unionẽ ad Deum, quæ est vinculu perfectionis, Col. 3. c. & per consequens omnium prædictorũ perfectiõna.

Vos

Hæc

A tunc si dilectio, quemadmodum & Paulo, & veritati videatur.
a *Hac enim si vobiscum, &c.* Iohannes hęc tenete & alijs ministrare quia hęc omnia si affert vobis in affectu cordis, & etiā superent. i. aduersum vitiorum bella prauauerint, non vacuos virtutibus cōstituent in hoc seculo, & sine fructu in futuro. *Vt nō vacuos in vobis ipsis sicut vas hōi bono liquore vacuū, nec sine fructu, in alijs quos exemplo vestro conuertitis.*
b *Cecus est & man. ten.* Oculis scientiam, manus operationem designat. Cæcus est & manu tēans, qui scientiam recte operationis non habens, quidquid sibi rectum videtur, operatur, & lumē veritatis ignorās quasi manum ad opus quod nō videt extendens gressus in iter quod non prouidet extollit, ideoque miser in ruina perditionis quā præcipere nequibat, incidit.
c *Obluionem ac.* Quādo homo de peccato in peccatū cadit, videtur oblitus pacti quod in baptismo cum Deo iniit.
d *Qua, & ppter fratres magis satagite, &c.* Oecumen. Date operam inquit, vt permanentem atque immutabilem ostendatis vestram vocationem atque electionē, hoc est, sermonē instructionis vestre, quem ad electionem ac vocationē vestram audistis, vt irreprehensibiles sitis, ne quasi muneris Dei obliu iudicemini, sed permitte firmam habentes vocationem vestram.
e *Certam vo. ve.* Multi vo. pau. ele. *Certa* ergo est vocatione cū dōrū qui ad fidem veniunt. Qui vero fidei sacramentis quæ perceperunt, bona opera quoq; perseveranter adiungūt, illi suam vocationē, etiam electionem certā intuentibus faciūt.
C Sic & qui post vocationē ad vitia vertuntur, cū in his vitijs ex hac vita migrauerint, iā omnibus certum redditur, quod

reprobi fuerint.
f *Non p. aliquan.* i. ad vitam æternam attingeris, vbi amplius nō peccabitis, vel criminalia vitabitis, quę qui egerit, nō habet hereditatē in regno Christi, a quibus immunis iuuante dño permanet, qui supradictis virtutibus se mancipauerit.
Sine venalibus vero nullas esse potest.
g *Sicut zechiel loquens de edificio in monte cōstituto, ait: Et in octo gradibus ascensus eius.* Et hic Petrus octo virtutū gradus numerat. fidem, virtutem, scientiam, abstinentiam, patientiam, pietatē, iracundiam, caritatem, charitatem, quibus fugientes mundialis concupiscentie corruptionem, ad habitationē regni celestis ascendere debemus, de quibus Psal. *Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum in hoc loco quem posuit. Et infert. Et ambulabit de virtute in virtute, & videbitur Deus deorum in Sion.*
h *Incip. Vobis introitus patens ad sancti sanctorū iterū & iterū manebō in vos, & semper ero in inceptioe, quia nūquam erit finis monitionis. Quod ergo nō est mihi pigrum sepius iterare, vobis non sit onerosum sepius audire.*
i *Et qui sci.* Quare vult monere illos qui sciūt, & cōfirmati sunt: Ideo sciūt vt scientiā quam habent operibus exerceant, & veritatem cuius præsentia confirmati sunt fixa mēte custodiant, ne quando per magistros erroris excidant a simplicitate & castitate fidei.
k *Iustum autem, &c.* Ideo moncho, quia iustū arbitror (per hoc qd dominus benigne uocauit me, & cōfirmavit, & alios cōfirmare monuit dicens, *Confirma fratres tuos*) suscitare vos quasi dormientes ad hęc prædicta, semper existens in commonendo sollicitus.

ent.
o.b.
da.
ri pec
um.
gram
B
negā
Ba.
C

D
Exec. 40. d.
Gradus virtutum octo. Beda.
operam date
per bona opera
Iusti
Psal. 83. b.
E
Depo- F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Hęc e. Hic consequenter ponitur induktionis dilex ratio, & prima ratio sumpta ex parte induktionis, secundo ex parte inducentis, ibi. *Propter quod. Prima ratio, quia si sic acquiescat, induktioni dilex, prouenit inde magnum bonum, & euertatur magnum malum, & hoc est quod dicitur. Hęc e. prædicta.*
2 Si vobis affint. inseparabiliter.
3 Et super. opposita vitia.
4 Non vacuos, nec sine fructu. imo plenos meritis & premijs.
5 Vos constitu. finaliter.
6 In domini nostri Iesu Christi co. i. eius aperta visione Iohan.
17. a. *Hęc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum.*
7 Cui e. &c. cec. est. in intellectu.
8 Et manu ten. i. dubius in effectu.
9 Obluionem ac. i. per effectum videtur oblitus.
10 Purgationis. per baptismum, in quo accepit nouam vitam per fidem charitate formatam, & alijs virtutibus operantem.
11 Quapropter fra. n. ag. satagi. procedendo de bono in melius.
12 Vt per bona opera cert. vo. ad fidem catholicam.
13 Et electionem. ad beatitudinem.
14 Faciatis. Quasi dicat, si effectus a bonis operibus ociosi videtur vocatione & electio vestra magis esse secundum presentem iustitiā quam secundum eternā Dei prædestinationem. Sciendum tamen quod hic accipitur

capitur certitudo pro probabili cōiectura, quę certitudo est in moralib. & humanis agibilibus requirenda, secundū qd dicitur. i. Erb. *Disciplinam enim est intantum certitudinē inquirere secundū vnum quoddam genus inquantū natura rei recipit, proximum enim videtur mathematicum persuadētē acceptare, & rheroricum demonstrationes repetere.*
15 Hęc enim fa. i. opera bona continuantes.
16 Non peccabitis aliquando, scilicet mortali peccato, quia veniale non potest vitari omnino.
17 Si enim abun. i. per multa merita.
18 Ministrabitur vobis introitus in æter. reg. quod est summe desiderandū.
19 Propter quod. Hic consequenter in lucitur propositū ratione sumpta ex parte inducentis, & hęc est duplex, secunda ponitur ibi. *Nō. a. Prima vero accipitur ex cura pastorali quę mouere debet pastore ad informandum subditos in bono & confirmandum & maxime quādo scit obitū suū propinquū. & sic erat in Petro pastore fid. lū. & hoc est quod dicit. Propter quod v. incipiam semper cōmo. de his. id est, de operibus bonis, & dicit. Incipiam. i. ita frequenter hoc faciam, ac si semper essem in principio.*
20 Et quidem scientes. bonum facere.
21 Et confirmatos. vos.
22 In presenti veri. supple desidero esse, propter quod ponitur in alijs quibus libris. *Volo, quia subintelligitur, licet non sit de textu.*
23 Iustum autem arbitror. ratione officij mihi impositi.
 Tom. 6. V 2 Quam-

A *Uspatio tabernaculi.* Pulchre non mortem, sed depositionē
 vocat, quia sic est famulus Dei carnis tabernaculi exarsit, sicut
 via tōtib. conlecto tūpere domū propinā prohibito tōne ta-
 bernaculi adie, & sicut postis in expeditione pro strato ho-
 ste ad patriam redire.

Lib. 3. ca. 2.

Hegeliippus.

Fleba Romana lac. v-
 nus querens Petram,
 ne se relinqueret, &
 fluctuante inter pro-
 cellas gentium de-
 stitueret, virtus pre-
 cibus cessit, remissit
 se vrbe egressurum.

† Semper ut
 vos post exitum
 meū horū mētiōē fa-
 cere possit.

† Præsentia
 aduentum

Proxima nocte salu-
 tatis fratibus, & ce-
 lebrata oratione, pro-
 ficisci solus cepit.
 Vbi ventum est ad
 portā, videt sibi Chri-
 stum occurrere, &
 adorans cum dixit:
 Domine, quo venis?
 Dixit ei Christus Ire-
 rum venio crucifigi.

B Intellexit Petrus de
 sua dictum passione,
 quod in eo Christus
 passurus videretur,
 qui patitur in singu-
 lis, non vtrique cor-
 poris dolore, sed qua-
 dam misericordia eō
 passione, aut gloriæ
 celebrata. Et con-
 uentus in vrbem red-
 dit, captusque a per-
 secutoribus cruci ad-
 iudicatur, poscit vt inter-
 sis vestigijs cruci affigetur, quod in-
 dignus esset qui simili modo crucifigeretur, vt passus est dei
 filius, &c. *Vide Ambros. epist. 33. &c.*

b *Labe autem op.* Quia cito transiturus. iō interim dū viuo
 dabo operam, vos frequenter. i. quoties instabunt pseudo
 & volēt vos abstrahere, habeatis hæc in memoria post obi-
 tum meum, quando me præsentem non habebitis doctore,
 non quolibet modo habere, sed ita vt horum memoriam fa-
 ciatis opere adimplendo, & alios docendo.

c *Post obitum, &c.* Obitus dicitur sanctorum quando exeūt
 obitum sponso.

o *Oecumenius.* Nonnulli per hyperbaton intelligūt hoc
 modo: Dabo autem operam, & post meum exitum, vos
 habere semper, tūc in dies, & continue horum memo-
 riam, volentes ex hoc ostendere, quod etiam post mortem
 Sancti eorum meminerunt quæ hic pro viuentibus perfe-
 cerunt.

C

Cle-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quamdiu sum in hoc, ta. idest, viuens in hoc corpore, quod dicitur tabernaculum anime.
- 2 Suscitare vos in commo. idest, excitare vos ad bonum.
- 3 Cer. quod velox est deposito taber. sciebat enim mortē suam propinquam per Christi reuelationem.
- 4 Dabo autem operam. i. effu. aciter & frequenter hoc faciam.
- 5 Habere vos. supple memoriam de conuentionibus meis.
- 6 Post obitum meum. Pastor enim bonus desiderat & querit salubrem sui gregis non solum pro tempore suo, sed etiam pro futuro.
- 7 Vt horum memoriam faciatis. i. opere impleatis. Ex dictis patet, quod hanc epistolam scripsit Romæ sicut & præcedentem, nā sicut dicitur hic, propinquus erat passioni suæ, quam sustinuit Romæ.
- 8 Non enim indoctas fa. Hic ponitur secūda ratio, quæ accipitur ex doctoris certitudine, qui tanto magis mouetur ad docendū, quanto scit suam doctrinam esse veram. Erat autem Petrus de veritate suæ doctrinæ duplici via certus. secūda ponitur ibi. Et habemus. Prima via fuit per auditum immediate a Deo patre, a quo nulla falsitas potest esse, ideo dicit, Non enim indoctas fabulas secuti, sicut sequuntur Poeta & doctores falsi.
- 9 Notam feci vo. do. no. Ie. Chir. vir. vobis predicādo & sermone miraculis Christi nomine factis confirmando ad suæ diuinitatis ostensionem.

Et

* Clemens. Rom. Petrus breui moriturus dicebat Clemē-
 ti: Certas esto quod necesse est, te suscipere omne periculū,
 quia nec ego pro salute omnium ab obsecrando cessabo. Quā-
 to ergo mihi citius acquerueris, tanto me citius laboris & tri-
 stitiæ meæ merore releuabis.

d *Non enim indoctas fabulas, &c.* Hic & paganos tangit & hereticos. Pagani quidquid eos delectabat. Deus appellare non timuerunt. Hæretici acceptis dei veri mysterijs, de cætero non diuinis scripturis attendere, sed potius ad sensum erroneum has male interpretando transferre studuerunt.

e *Sed spe. fa. il.* Transfiguratio domini & claritas eius, signum erat resurrectionis suæ & nostræ. Per Eiam qui cum co apparuit intelligitur resurrectio eorum qui fuerunt ante legem. Per Moysem eorum qui sub lege, Petrus & Iacobum & Iohannem eorum qui sub gratia. Vel, per Moysem mortuum, per viuos viuorum.

bulosum, sed certū, & non tantum his signis declaratū, sed etiam ad confirmationē nostræ prædicationis habemus propheticum sermonē David. *Dominus dixit ad me filius meus es tu, &c.* firmiorē inter alios prophetas, quia clarius alijs de Christo prophetauit.

g *Firmo.* Si quis testimonio nostro minus credit, quia in secreto gloriam redemptoris conspeximus, certo sermone prophético nullus audebit contradicere.

o *Augu.* Quis nostrum non miretur, delata voce de cælo certiorē propheticum sermonem ab Apostolo dictum esse? Certiorē a certe dixit, nō veriorē, non meliorē. Tā enim verus ille sermo de cælo, quam propheticus, tā bonus, tā utilis. Quid est ergo certiorē, nisi in quo magis confirmetur auditor? Quare hoc? Quia sūt homines in fideles, qui sic detrahunt Christo, vt dicant eum magicis artibus fecisse quæ fecit. Possent ergo etiā istam vocē delatā de cælo, p. cōiecturas humanas & illicitas curiositates ad magicas artes referre.

Sed

- 10 Et præscientiam. nam inquantū Deus nouit omnia ab eterno, & inquantū homo, ab instanti conceptionis nouit quæ cognoscit Deus scientia visionis, quæ respicit habentia esse secundum quamcunque differentiam temporis.
- 11 Sed spe. fa. il. mag. i. magnificæ trāsfigurationis, quæ viderūt Petrus, Iacobus, & Iohannes, in qua trāsfiguratione apparuit eis in forma humanitatis gloriose.
- 12 Accipiens e. a patre ho. & glo. i. testimonium honoris & glorie diuine.
- 13 Voce delapsa. de cælo.
- 14 Ad eum. sensibiliter.
- 15 Ad magnifi glo. i. a Deo patre.
- 16 Huiuscemodi. i. quæ vox fuit talis.
- 17 Hic est si. me. di. s. naturalis, & per consequens eiusdem glorie mecum.
- 18 In quo mihi compla. vt per eum perficiam salutem generis humani.
- 19 Ipsum audite. aure cordis & mentis, credentes eius doctrinæ.
- 20 Et hanc vo. nos. audi. sensibiliter & intelligibiliter.
- 21 Cum essemus cum ipso in mon. san. qui dicitur sanctus ratione huius apparitionis sanctæ, quæ describitur Mt. 17.
- 22 Et habemus. Hic ponitur secūda via certitudinis quæ habuit Petrus ex scriptura prophetica, cuius intellectū habuit p. Christū, Luc. & vlti.

A Sed prophete antea fuerunt, non dico ante istam vocem sed ante Christi carnem. Nondum homo erat Christus, quando misit prophetas. Quisquis dicit eum magum fuisse, si ergo magicis artibus fecit, ut coleretur & mortuus, nunquid magus erat antequam natus? Ecce quare ait Apostolus Petrus,

Habemus certiore pro-

phetico sermonem, vox

de celo qua fideles

admonentur, pro-

pheticus sermo quo

infideles conuincant

a Cui benefacitis at-

tendentes quasi lucern.

Ut lucem possitis ha-

bere scientia, hoc in-

telligentes, quia nul-

lus sanctorum pro-

phetatum propria sua

interpretatione po-

pulis dogmata vita pra-

edicauerit, sed quae a Deo didicerant

in secreto, haec plebi Dei obseruanda tradebant. Diuini Gen-

tium de corde suo fingeant. Sicut ergo prophete non sua,

sed Dei verba scribebant, ita lector non sua interpretatione

vti debet ne a fide exorbiret. Sed labore attendere, quomodo

verba sua voluerit intelligi ille qui scripsit.

b In calig. lo. In huius seculi nocte plena tentationibus, &

uitiis, & erroribus, ubi difficile inuenitur quisquam qui non of-

fendat, contra quae necessaria est haec lucerna. Sed nunquid

sp. erit necessaria? Non utique, sed do. di. illu. in futuro appareat

claritas Dei. & lu. i. clarus intellectus noster, vel ipse Christus

oriatur in cor. no. Dilectio erit qualis nunc optamus, & quae non

^{¶ Operando.}

a sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernam lucē-
b ti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oria-
c tur in cordibus vestris. Hoc primum intelligentes, quod

^{¶ Vel ardenti.}

d omnis prophetia scripturae propria interpretatione non
fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando pro-
phetia, sed spiritus sancto inspirati locuti sunt sancti Dei
homines.

pretati, simul autem discernit quoque veram prophetiam a
dæmoniaca, & ficta, quae in haereticis operari deprehendit,
& ait. Omnis prophetica scriptura propria, siue prima non
est interpretationis. Hoc est, Prophetiam quidem a Deo ac-
cipiunt prophete, at non ut illi volunt, sed sicut diuinus Spi-
ritus ipso mouendo operatur, & nouerunt tunc, ac intelle-
xerunt demissum ad ipsos propheticum sermonem, at-
tamen ipsius interpretationem non faciebant. Id autem non
habuerunt pseudo prophetarum, aut Graecorum vaticinia, ne-
que. n. cognoscebant dum agerentur, sed in ista recordes
effecti, ignorabant quid sibi accideret, tanquam ebrii.

d Non e. vo. hu. Sicut in potestate prophetarum non erat
semper habere spiritum, semper futura praedicere, ita non
erat potestatis eorum, ut quaeunque vellent dicerent, sed
ea sola dicebant quae a spiritu didicerant. Haec ideo dicun-
tur, ne quis ad libitum suum scripturas exponat.

ad comparationem futurae vitae lucerna indigemus.
c Hoc pri. intel. Attendite propheterico sermone, nam a Deo
est. Quod potest probari per hoc, quod prophetia non est ra-
libus verbis, & tali modo locutionis scripta, quali videntur
homines in locutione sua, & quali seculares scripturae sunt
compositae, & inter-
pretatae. Et verum non
est locutio propheta-
rum secundum suam
vel audientium volu-
tatem, sed secundum
voluntatem spiritus
sancti, qui loquebatur
in illis.
Hoc primum intelligen-
tes, &c. & Occum. e-
narrando subiungit,
quare prophete sua di-
cta non fuerint inter-
pretati, simul autem discernit quoque veram prophetiam a
dæmoniaca, & ficta, quae in haereticis operari deprehendit,
& ait. Omnis prophetica scriptura propria, siue prima non
est interpretationis. Hoc est, Prophetiam quidem a Deo ac-
cipiunt prophete, at non ut illi volunt, sed sicut diuinus Spi-
ritus ipso mouendo operatur, & nouerunt tunc, ac intelle-
xerunt demissum ad ipsos propheticum sermonem, at-
tamen ipsius interpretationem non faciebant. Id autem non
habuerunt pseudo prophetarum, aut Graecorum vaticinia, ne-
que. n. cognoscebant dum agerentur, sed in ista recordes
effecti, ignorabant quid sibi accideret, tanquam ebrii.

ad

NICOLAUS DE LYRA.

ut. g. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, s. pro-
phetarum, & hoc est quod dicit. Et habemus firmo. pro. ser. que
firmitas potest ad duo referri. s. ad sermonem Petri, & sic sermo prophe-
ticus non est firmior sermone eius simpliciter, sed magis econuerso, nã
Apostoli magis fuerunt illuminati a Deo, quam prophetae antiqui. erat
tamen firmior aliquo, ut pote Iudaeorum prophetali doctrina nutrito,
homines. n. magis credunt consuetis dici apud eos, sicut dicit philoso-
phus. 2. Metaph. quod aliqui magis assentiunt fabulis, & dictis poeta-
rum, quam rationibus certis philosophorum. Inter Gentiles autem qui
bus Petrus specialiter scribebat, erant aliqui de Iudaismo conuersi, eo
quod fiebat una ecclesia ex Iudaeis, & Gentibus.

Potest etiam dicta firmitas referri ad sermones aliorum prophe-
tarum a David, cuius sermo firmior est, quam aliorum, eo quod fuit exi-
mius prophetarum, ut dicitur in principio Glossae libri Psalterii, eo quod
alii prophetae veritatem sibi reuelatam in visionibus imaginariis vide-
runt, ut ibi dicitur. David autem per intellectum sine talibus imagini-
bus. Sicut clarius videt qui demonstrationes geometricas capit sine de-
scriptione figurarum, quam illi qui non capiunt sine tali descriptione,
ut plenius dixi cum tractarem de gradibus prophetiae in principio libri
Psalterii. Et hoc modo videtur Petrus loqui, cum dicit. Habe. fir-
mio.

A D D I T I O I.

Secunda Petri. i. cap. ubi dicitur in postil. His, i. Gentilibus
conuersis.

Hoc est quod dicit beatus Petrus. His qui coaequalem nobiscum
sortiti sunt fidem. non solum intelligitur de conuersis a Gentilitate,
prout postillator dicit, sed etiam a Iudaismo, specialiter de il-
lis Iudaeis qui per tempus postquam Apostoli acceperunt spiri-
tum sanctum in die pentecostes, fuerunt ad fidem conuersi, & iõ
de illis dicitur, quod fuerunt sortiti fidem cum Apostolis primi-
tiuis, intelligendo coaequalitatem non secundum gradum, sed
prout in postil. Et sic haec epistola sicut, & praecedens utriusque
conuersis

conuersis dirigitur.

A D D I T I O II.

In eodem cap. ubi dicitur in postil. Et habemus firmiorem pro-
pheticum sermonem, &c.

Per hoc quod dicit Apostolus. Habemus firmiorem prophetica
sermonem, satis habetur quod loquebatur conuersis de Iudaismo
principaliter, quod prophetica uerba recipiebant ab antiquo. de hoc
autem quod dixit postillator, quod David fuit eximius prophe-
tarum, ut dicitur in principio Glossae libri, in additione super
principium libri Psalterii habetur plenius.

C A P. II.

A *Verunt, &c.* * Occumenius. Cum propheta nomen commune sit, quod & ad prophetas refertur, confirmat nunc non esse pseudo prophetis attendendum. Et ab hoc paululum differt Paulus, dum docet quod nemo dicit Dominum Iesum nisi per spiritum sanctum. Hinc autem auspicatur haeresi obuiam ire aduersus Nicolaitas, duplicem dicens ipsorum malitiam. sunt .n. dogmate quidem impullimi, quod sua in Christum blasphemiam demonstrarunt, uita autem maxime obseceni.

Ideo ita vos commoneo, & tot auctoritatibus utor, ne decipiamini per pseudo, qui fingunt Christum nondum uenisse. Vel si uenisse fatentur, alios quos errores interferunt, qui grauer puniuntur pro mendacis suis cum suis sequacibus. Sicut in populo Israel fuerunt pseudo prophetae, qui falsa nunciabant, & iudicium perpetue damnationis sustinuerunt, sic & isti.

B *sectas.* Sectae Latine, haereses Graece, cum quis stulta obstinatione errorem quem semel concepit, semper sectari nullatenus cessat, quod proprium haeticorum est.

C *Perditionem.* Merito perditionem sibi inducunt, qui redemptorem suum negant, vel non qualem ueritas ostendit sed qualem sibi ipsi fingunt, & praedicant, & propterea alieni a redemptore nil certius quam foueam expectant.

D *Via veri blas.* per haeticos, non solum in eis quos suae haeresi seductos associant, sed in eis quoque quos per impurissima facta sua, & sacrificia, vel mysteria execranda, quae faciunt in odium Christiani nominis concitant, existimantibus imperitis omnes Christianos huiusmodi flagitiis mancipatos.

E *Et in auaritia fictis uerbis, &c.* * Occum. Particularius se loqui ostendens addidit, *negotiabuntur.* penitus autem alienans ipsos a diuina doctrina, dixit eos fictis uti sermonibus. Sed habebunt inquit, impietatis suae stipendia, nempe mortem. Porro iam olim, praescientiae Dei significatiuum est. Quem admodum

admodum enim per praescientiam: bonis praeparauit bona, ita, & malis congruum ipsis locum.

Si. n. Deus au. Si apostatas Angelos traditos poenis inferni ad maiores cruciatu referuat in die iudicij, sed etiam mundum propter scelera deleuit, si Somoditas deleuit, & Noe, & Loth saluauit: constat quia nouit dominus pios de tentatione eripere, in quos uero in diem iudicij cruciandos referuare. Quamuis hinc inferiorem aeternam quasi carcerem acceperint, qui quantum ad caelum infernus dicitur: restat adhuc poena uultu iudicij, quia *paratus est ignis diabolo & Angelis eius.* non enim permittit illos Deus consumi, sed seruat, ut grauius puniantur cum suis membris, sicut Christus glorificandus est cum suis.

C A P V T II.

F Verunt uero, & pseudo prophetae in populo, sicut & in uobis erunt magistri mendaces, qui introducunt sectas perditionis, & eum qui emittit eos, Deum

C negant, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum & luxurias, per quos uia ueritatis blasphemabitur: & in auaritia fictis uerbis uobis negociabuntur. Quibus iudicium iam olim non cessat, &

D perditio eorum non dormitat. Si. n. Deus angelis peccantibus non pepercit, sed tradetibus inferni detractos in

E mundorum spirituum conamina comparantur, qui mox, ut flante superbia impulli, se aduersus creatorem crexerunt, ipsius elationis suae conatibus in abyssi profunda sunt rapti.

F Aug. peccasse quosdam angelos, & in huius mundi imdetrusos, qui eis uelut carcer est. usque ad futuram in die iudicij ultimam damnationem, Apostolus Petrus apertissime ostendit, dicens, quod Deus Angelis peccantibus non pepercit.

G Idem, prorsus nec alia causa, nec iustior, nec manifestior inueniri potest, cur uerissima pietate teneatur fixum, & immobile, nullum regressum ad iustitiam, uitamque sanctorum diabolum, & Angelos eius habiturum, nisi quia scriptura, quae neminem fallit, dicit eis Deum non pepercisse, & sic ab illo esse inter impios praedamnatos, ut carceribus caliginis inferni retrusi traderentur seruandi, atque ultimo iudicio puniendi, quando eos aeternus ignis accipiet, ubi cruciabuntur in secula seculorum.

H IDEM. Quia mali Angeli non a Deo mali sunt conditi, sed

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T II.

F Verunt uero. Postquam beatus Petrus induxit fideles ad tenendum fidei ueritatem, hic consequenter inducit eos ad praecauendum oppositam falsitatem, & primo circa aduentum Christi in mundum, secundo circa aduentum eius ad iudicium ca. sc. prima falsitas est haeticorum fidem Christi corrupentium, quorum primo ostendit malitiam & secundo poenam, ibi. Quibus iudicium. Circa primum dicit.

1 Fuerunt uero, & pseudo prophetae in populo. Iudeorum ante Christi aduentum, sicut patet in libris Paralip. & Regum in pluribus locis.

2 Sicut & in uobis Christianis.

3 Erat iniquitas, quales fuerunt pseudo apostoli, & haetici.

4 Qui intro. se. per. sicut Libon, & Cherintus negantes diuinitatem Christi etiam a tempore apostolorum, propter quod beatus Ioannes in principio euangelij sui declarauit diuinitatem Christi di. In principio erat uerbum, &c. secundum quod dicit Hier. in prologo super Ioannem, & postea Arrius, & multi alij errauerunt circa fidem Christi.

5 Superdu. si. ce. per. i. causam perditionis, & non solum sibi, sed etiam aliis, ideo subditur.

6 Et multi. se. co. lu. ad hoc. n. quod plures eos sequerentur, concedebant carnales delicias, ad quas homines sunt proni.

7 Per quos uia ueritatis blasphemabitur, & in auaritia fictis uerbis uobis negociabuntur.

8 Blasphemia paganis, & Iudeis, tanquam mala, per hoc. n. datur in fidelibus occasio deridendi, & contemnendi fidem Catholicam.

9 Fictis u. id est ad decipiendum compositis.

10 De uo. ne. bona uestra temporalia subtrahendo.

11 Quibus iudicium. Postquam ostendit haeticorum malitiam, hic consequenter declarat eorum poenam, & secundo poenam grauitatem. Magis autem. Prima diuiditur in duas: quia primo facit propositum, secundo in ducit ad hoc triplex exemplum ibi. Si. n. angelis. Circa primum dicit: Quibus iudicium. id est poena ad quam condemnabuntur.

12 Iam o. non cessat. quia superdurabit, ut exponunt aliqui. sed haec expositio uidetur excludi per hoc quod praemittitur. Iam o. & sic loquitur de praeterito duratio illa sempiterna, & de futuro. ideo melius sic exponitur ut uidetur. Iam olim non cessat. a principio mundi est praeparata. Nam a principio distinctionis rerum locus inferni est ab aliis distinctus, & sic dicitur sa. 30. g. Praeparata est ab heri Tophet, a rege praeparata profunda & dilatata, nutrimentum eius ignis, & ligna multa, flatus domini sicut torrens sulphuris succedens eam.

13 Si. e. D. Hic consequenter probat propositum per triplex exemplum. primum est de Angelis peccantibus de quibus dicit. Si. e. an. peccantibus non pepercit. a poena debita.

14 Et ru. id est funibus.

15 Inferni. qui funes sunt peccata, quae sunt causa detractionis ad infernum, secundum quod dicitur Prouer. 5. d. Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.

16 Detractos. a societate Angelorum sanctorum.

17 In tar. tra. cru. in iudicium. id est post iudicium.

Fictis

Refer.

A sed peccando facti sunt mali, sic Petrus in epistola sua dicit: *Si Deus angelis peccantibus non peperit, &c.* Hinc Petrus ostendit adhuc eis ultimi iudicii penam dari, de qua Dñs dicit. *Ita in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, Quāuis iā pēnaliter hunc infernū, hoc est inferiorem caliginosum aerem*

tanquam carcerem acceperint, qui tamen aer quandoque & cælū dicitur, ubi aues volitat, &c. **a Originali mun.** Idem mundus est post diluuiū qui & ante. Sed tamē ille quasi alius fuit, quia ille mūdus aqua periit, & tota facies terræ & totus ille aer altitudine aquarum mutatus est.

b Octauum. Sex sunt ætates seculi. septima est illa vita ubi animę sanctorum felici sabbatho. i. æterna requie perfruuntur. **c Octana cōmunis resurrectionis.** Occulte ergo insinuat per tēporalis diluuii discrimen futuri iudicii diem. qñ damnatis reprobis omnibus, iusti gloriam vitæ perpetis accipient.

c Et ciui. Hæ ciuitates dupliciter in ignem sunt reductæ, quia & primo eas per incendium cum adiacentib. terris in cinerem redegit. Et cum loca incendii postmodum mortui maris vndæ contexerint, seruare adhuc voluit regionē circa positam speciem prisca pœnæ. Nascūtur enim poma pulcherrima, quæ & edendi cupiditatem spectantibus generent. Si carpas fatiscunt, & resoluuntur in cinerem, sumumque excitant quasi adhuc ardeant.

d In cine. Ignis qui Sodomitas semel puniuit, significat q, impij sine fine sunt passuri. Quod terra fumigabunda, q, fructus pulcherrimi cinerem intus habent & fetorem, innuit quis dilectio carnalis etsi stultis arridet, nil tamen in inuisibilibus

bus nisi incendium sibi referuant, vel vt fumus tormentorū D eis in secula seculorum ascendat.

e Loth oppressum, Cruciabāt iustū iniqua proximorū facta & dicta, qui cernēs corrigere nō valebat, ipse autē in bonis actibus se referuabat. Nec visis, vel auditis flagitijs se fuscabat, vel visu, vel auditu iustus, quia nihil in illo videbant, nihil de eo audiebāt, nisi qđ pertinebat ad iusticiam.

a Id est, tradidit vt referuarentur in iudiciū, id est, demnationem. **b** Id est, hominibus secundum originem primi peccati viuētib. **a** Quia iustitię opera faciens qualiter coram Deo viuendum esset ostendit. **b** si. **a** Inducens mundo diluuium, id est, submersiōnem impiorum. **b** si. **a** Patenter significans omnino perituros qui similes istis forent.

a **t**arum tradidit cruciandos in iudiciū **†** referuari, & **†** originali mundo non peperit, **†** sed octauum Noe iustitię præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens, et ciuitates Sodo morum & Gomorræorum in cinerem redigens euerisione damnauit, exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens, **†** & iustum Loth oppressum **a** **†** nefandorum iniuriosa ac luxuriosa conuersatione eripuit. Aspectu enim & auditu iustus erat habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. **†** Nouit Deus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicii referuare cruciandos. **†** Magis autem eos qui post car-

ales diluuii discrimen futuri iudicii diem. qñ damnatis reprobis omnibus, iusti gloriam vitæ perpetis accipient.

c Et ciui. Hæ ciuitates dupliciter in ignem sunt reductæ, quia & primo eas per incendium cum adiacentib. terris in cinerem redegit. Et cum loca incendii postmodum mortui maris vndæ contexerint, seruare adhuc voluit regionē circa positam speciem prisca pœnæ. Nascūtur enim poma pulcherrima, quæ & edendi cupiditatem spectantibus generent. Si carpas fatiscunt, & resoluuntur in cinerem, sumumque excitant quasi adhuc ardeant.

d In cine. Ignis qui Sodomitas semel puniuit, significat q, impij sine fine sunt passuri. Quod terra fumigabunda, q, fructus pulcherrimi cinerem intus habent & fetorem, innuit quis dilectio carnalis etsi stultis arridet, nil tamen in inuisibilibus

aures, cōuersationem inter malos, nullo ad ipsorum æmulationem. **g Iniquos.** Pseudo & corū sequaces, & ideo nolite eos sequi. **h In diem iudic.** Et ante diem iudicii soluti corpore penas luunt, & in iudicio grauiora expectant quando corpore & anima cruciabuntur. **1 Magis autem eos qui post carn.** &c. * **Oecumen.** Dicit de impuris Nicolaitis, Gnosticis, Naasenis, vel Cerdonianis: varie enim nomina sortita est eorum iniquitas, & quemadmodū sceleratis factis, ita & nominibus confusa esse deprehendit. Nā hi ad omnem carnalem impudiciam intrepide peruenerunt. Quod si quispiā de his discere velit, sumpto in manu libro a beato viro Ireneo, Gallo, cōposito, quē aduersus falso dictā sapientiā inscripsit, inueniet horū immunditias, pot-

cludendam vlt, q, similiter hæreticis de pœna debita nō parceretur.

19 Magis autem eos. Hic consequenter ostendit huius pœnæ grauitatem, de qua primo ponitur duplex ratio secūdo primę rationis declaratio. ibi, *Hi vero.* Prima adhuc in duas secundum duplicem rationem, secunda ibi. *Angeli.* Prima vero ratio accipitur ex parte culpæ pœnam merentis. Ex quantitate enim culpæ accipitur quantitas pœnæ Deuter. 15. a. *Secundum mensuram peccati, erit & plagarum modus.* Secundum autem expositores beatus Petrus dicit hic hæreticos grauius puniendos, quam dæmones & alios de quibus posuit exempla, ita quod nō solum hoc est argumentum a simili, sed etiam a maiori negative, cum dicitur. *Si deus angelis peccantibus non peperit, & alijs de quibus consequenter prosequitur, multo minus hæreticis, ex hoc sequitur peccatum eorum esse grauius.* Ex hoc satis patet de peccato mortuorum in diluio & subuersione Sodomæ & Gomorræ. Nam peccata propter quę principaliter inductę fuerunt punitiones illæ, fuerunt carnalia vt patet ex prædictis. Hæresis vero est peccatū infidelitatis, quod est directe contra deum, & sic secundū suum genus grauius est peccatis carnalibus. Iterum hæresis est grauior species infidelitatis, nam grauius est fidem susceptam corrumpere vel negare, quod faciunt hæretici, quam non susceptam quod faciunt Iudei & pagani, sicut apud homines peius est promissum denegare, quam promissum nō facere, & sic sequitur quod pœna hæreticorum sit grauior, & maxime quando sunt inuoluti cum hoc peccatis carnalib. quales describūtur hic per beatū Petrū, vt patet ex præcedentib. & sequentibus, de peccato vero & pœna demonomum magis est dubiū. Veruntū idem potest dici probabiliter de ipsis saltem quantū ad multos eorū, quia doctores catholici dicunt concorditer, qđ homines boni per merita sunt assumendi ad singulos ordines angelorū, & sic ad equalē gloriā. Et eadē ratione vī vt homines mali p sua demerita secundū plus vel minus puniendi sunt in similibus gradibus pœnalibus demonomum. Cum igitur hæresis sit pessima species infidelitatis, quæ est valde graue peccatum, sequitur quod eorum pœna sit grauior quam multorum demonomum, & maxime quando sunt hæreliaarchæ & alijs vitijs irretiti, quales describuntur isti saltem eorum aliqui. His dictis patet prima ratio grauis punitionis hæreticorum quę accipitur ex grauitate culpæ eorum, cū dicitur. *Magnis autem eos, scilicet hæreticos referuat Deus cruciandos.*

20 Qui post carnem. et obediendo.

cludendam vlt, q, similiter hæreticis de pœna debita nō parceretur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Refer.* primo enim ceciderunt in hunc aerem caliginosum, ubi sunt ad exercitium bonorum, habentes tamen suam pœnam & supplicium. Post iudicium vero detrudentur in inferno deficiente sanctorum exercitio, & crescet eorum pœna accidentaliter ex his quos induxerunt ad peccatum & demnationem, sicut gloria sanctorum angelorum ex his quos induxerunt ad bonum & salutem. Et ex dictis supplendū est, quod similiter Deus non parcat hæreticis.
- 2 *Et ori.* Et ponitur secundum exemplum de submersis in diluio propter peccata eorum, di. *Et ori. mū. non pe.* Dicitur autē hic originalis mundus homines qui fuerunt ante diluuium, eo quod tunc currebat prima ætas mundi, quæ terminata fuit in diluio.
- 3 *Sed octa.* quia cum eo fuerunt septē personæ a diluio saluatæ.
- 4 *Iustitię præ.* quia prædicauit hominibus illius temporis penitentiam, vt dictum est supra epistola 1. 3. c.
- 5 *Diluuium mun. impio.* in. dicit autem mundo quia tunc omnia caro corruerat viam suam, Gen. 6.
- 6 *Et ciui.* Hic ponitur tertium exemplum de ciuitatibus tempore Loth, vt habetur Gen. 19. c. dicens. *Et ciuitates Sodomor. & Gomorræo. in cin. re.* quia pluit super eas ignem & sulphur, vt habetur ibidem.
- 7 *Exemplum eo. qui impie acturi sunt po. i.* ostendens quod sic punientur nisi peniteant.
- 8 *Et iustum Loth oppressum a nefan. iniu.* secundum quod dicitur Gen. 19. d. *Vimque faciebant Loth vehementissime, &c.*
- 9 *Ac luxur. osa conuersatione.* Nam vitium contra naturam volebant exercere.
- 10 *Eripuit.* per angelos, qui cum eum, vxore ac filiabus extra ciuitatem duxerunt, vt habetur ibidem. Et subditur causa.
- 11 *Aspectu enim & auditu iustus erat. i.* quasi ex vita & fama eius iustitia apparebat.
- 12 *Habitans apud eos qui de die in diem.* id est, quasi continue.
- 13 *Animam iustam.* ipsius Loth.
- 14 *Iniquis operi. crucia.* Nam emendare non poterat, & sic cū dolore portabat. Concludit ergo.
- 15 *Nouit Deus pios de tentatione.* id est, de morte.
- 16 *Eripere.* quando expedit eis, vt patet de Loth, & Noe.
- 17 *Iniquos vero in diem iudicij.* s. extremi.
- 18 *Referuare cruciandos.* quia tunc cruciabuntur non solū in anima, sicut añ iudicium, sed etiā in corpore. Et ex dictis exēplis cō-

cludendam vlt, q, similiter hæreticis de pœna debita nō parceretur. **19 Magis autem eos.** Hic consequenter ostendit huius pœnæ grauitatem, de qua primo ponitur duplex ratio secūdo primę rationis declaratio. ibi, *Hi vero.* Prima adhuc in duas secundum duplicem rationem, secunda ibi. *Angeli.* Prima vero ratio accipitur ex parte culpæ pœnam merentis. Ex quantitate enim culpæ accipitur quantitas pœnæ Deuter. 15. a. *Secundum mensuram peccati, erit & plagarum modus.* Secundum autem expositores beatus Petrus dicit hic hæreticos grauius puniendos, quam dæmones & alios de quibus posuit exempla, ita quod nō solum hoc est argumentum a simili, sed etiam a maiori negative, cum dicitur. *Si deus angelis peccantibus non peperit, & alijs de quibus consequenter prosequitur, multo minus hæreticis, ex hoc sequitur peccatum eorum esse grauius.* Ex hoc satis patet de peccato mortuorum in diluio & subuersione Sodomæ & Gomorræ. Nam peccata propter quę principaliter inductę fuerunt punitiones illæ, fuerunt carnalia vt patet ex prædictis. Hæresis vero est peccatū infidelitatis, quod est directe contra deum, & sic secundū suum genus grauius est peccatis carnalibus. Iterum hæresis est grauior species infidelitatis, nam grauius est fidem susceptam corrumpere vel negare, quod faciunt hæretici, quam non susceptam quod faciunt Iudei & pagani, sicut apud homines peius est promissum denegare, quam promissum nō facere, & sic sequitur quod pœna hæreticorum sit grauior, & maxime quando sunt inuoluti cum hoc peccatis carnalib. quales describūtur hic per beatū Petrū, vt patet ex præcedentib. & sequentibus, de peccato vero & pœna demonomum magis est dubiū. Veruntū idem potest dici probabiliter de ipsis saltem quantū ad multos eorū, quia doctores catholici dicunt concorditer, qđ homines boni per merita sunt assumendi ad singulos ordines angelorū, & sic ad equalē gloriā. Et eadē ratione vī vt homines mali p sua demerita secundū plus vel minus puniendi sunt in similibus gradibus pœnalibus demonomum. Cum igitur hæresis sit pessima species infidelitatis, quæ est valde graue peccatum, sequitur quod eorum pœna sit grauior quam multorum demonomum, & maxime quando sunt hæreliaarchæ & alijs vitijs irretiti, quales describuntur isti saltem eorum aliqui. His dictis patet prima ratio grauis punitionis hæreticorum quę accipitur ex grauitate culpæ eorum, cū dicitur. *Magnis autem eos, scilicet hæreticos referuat Deus cruciandos.* **20 Qui post carnem.** et obediendo.

A uissimum propter Marcū viuum obscenissimum, & eos qui ab ipso seducti fuerunt, ac corruptas miseris mulieres, &c. *Irrelib. i. ca. 1. 8. 9. etc.*

a *Dominatio con.* Superbos dicit & arrogantes, qui & ipsi grauiora generalibus luituri sunt supplicia.

b *Seclus non me.* hereticos dicit qui blasphemates fidem vel vitam orthodoxorū sectas sui nominis, id est, hereses inducūt, quibus etiam grauior instat tribulatio.

† praesedi. i. huius sensus & capitis.

† Cum: 1 Gen. 19

† ferunt.

† muta.

B

† perditione.

c *Vbi.* id est, in quibus malis, quia contemnunt dominationem: quia audaces, & caetera quae sequuntur. Haec namque faciēdo angeli demonia fieri, ac penas suae superbiē soluere meruerunt, & quod natura eorum nō patitur vt faciant vt polui carnalibus concupiscentijs; ad illud homines alliciūt, & pro illis etiam dampnabuntur.

d *Vbi ange.* ibi cruciabuntur iniqui, vbi angeli mali qui prius cōtra Deū superbierant, & inde puniti sunt iam non portāt, sed potius abijciunt iudicium superbiendi contra Deum, q̄ est execrabile aduersus seipos, quia pro illo grauius puniūt, & terribi magnitudine penarum, iā ab illo iudicio praesumptionis desistunt: sed isti iniqui nōdū desistunt. Vel torquebuntur ibi id est, apud Deum, vbi angeli boni non sustinent sed vindicant si quid execrabile contra illos dicitur sicut subuerterunt Sodomitas, sic & apostoli aliquando vindicabant, vt cum Petrus occidit Ananiam.

* *Didym.* Angeli manentes in sanctitate quā habent à Deo, sunt potiores hominib⁹, licet excellēter beati sint homines. siquidem custodiunt sanctos viros, & eis auxiliantur, dum homines nequaquam valeant angelis praebere solatia. Sic & illud vtiq; quod in Euangelio de Ioanne dictū est, Quia nullus inter natos mulierum maior sit eo: cum potior illo inueniatur

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *In concu. immunn.* id est, luxurię quę sedat totum hominē, & maxime in peccato contra naturam, quod frequenter in scriptura nominatur immunditia.
- 2 *Ambulant.* sic viuendo.
- 3 *Dominationemque contem.* id est, Christum, qui non solum dicitur dominus in cōcreto, sed & dominatio in abstracto pp excellētiā dñi, quia est rex regum & dñs dominantium. Apo. 19. e.
- 4 *Audaces.* a firmando falsum pro vero.
- 5 *Sibi pla.* de seipis magnam sapientiam aestimantes, quod est argumentum insipientiæ.
- 6 *Seclus.* hæresum.
- 7 *Non metuunt face.* eas adinueniendo & docendo.
- 8 *Blapheman.* fidei veritatem, & per consequens eius auctore.
- 9 *Vbi.* hic ponitur secunda ratio grauitatis penę hereticorū, quę accipitur ex parte subiecti penam sustinētis. Nam demones qui sunt fertiores ad sustinendum vix possunt sustinere penam inferni, & multo minus hæretici qui sunt debilioris virtutis, & sic ex hac parte grauius affligūt, & hoc est quod dicitur: Vbi, id est in pena inferni. 10 *Angeli.* s. mali.
- 11 *Fortitudine & virtute cum sint maiores.* quia naturalia remanent in eis integra, vt dicit Dionysius.
- 12 *Non portant.* i. vix sustinēt, sicut enim impossibile dicitur qđ est de difficili possibile. 3. metaphysices, ita importabile dicitur quod cum difficultate portatur.
- 13 *Execrabile indi.* id est, penam quę non dicitur execrabilis in quātum est a Deo, quia sic est iusta, sed ex parte demonum qui execrantur eam tanquam iniustam.
- 14 *Hi vero.* hic declarat primā rationē de grauitate penę hereticorū, pp grauitatē culpę ipsorū, & primo ponitur hæc declaratio, secūdo intentā cōclusio, ibi: Si enim. In ista vero declaratione notan-

niatur, qui in regno sit minor. interpretati sunt sapientes viri, dicentes quia cū sit perfectus inter homines, nullo mortaliū minor est, q̄n qui inferior est omnū supernorum rationalium maior est eo: quia non solum virtutis scientiæq; differentia potiores sunt angeli, sed etiam quod non sint grauius ac passibilib. perplexi corporibus.

a Fornicatores dicit, qui pro reatu fixę corruptionis malorū in iudicio patientur tormenti, quam generales iniqui. **b** Qui more animalium brusosum luxuriant. **c** Dominum lesim iudicem saluum cognoscere nō vult.

a *nēm in cōcupiscentia immunditię ambulāt, dominationem*

a Ad maiora crimina. **b** In perpetris. **c** Sine timore vitionis separant homines a Deo, & introuunt ad blasphemandum.

b *que contemnunt, audaces, sibi placētes sectas nō metuūt*

a Omnes hi referuntur ad maiora, vbi tanta vis est penarum, quod & angeli mali qui sunt maiores fortitudine, & robulliores ad perseverandum quam homines, nōdū portant quasi omni intolerabile.

c *introducere, blasphemantes. † Vbi angeli fortitudine & vir-*

a Quantum ad patientes, i. in alicuius penam.

d *tute cum sint maiores, non portant aduersum se * execrabile*

† Magistri erroris.

iudicium. Hi vero velut † irrationabilia pecora, † naturaliter

† Tendunt.

† Sic isti.

† Quare blasphemant.

e *in captionem & perniciem in his quę ignorant blasphemantes, in † corruptione sua peribunt, percipientes mercedem*

† In corrupto sensu.

a A consortio sanctorum.

b Vt qui in sordibus est, sordescat adhuc.

f *iniustitię, voluptatem exultantes dei delicias, coinqui-*

a Et secundum malam existimationem.

† Vt ibi vos decipiant.

g *nationes & maculę; delicijs affluentes in conuiujs suis;*

ris insipientibus, propter appetitum suę corruptionis explēdum incorruptam catholicę ecclesię doctrinā blasphemantes & vitam, sibi perditionis laqueos necunt, de quib⁹ cum dixisset: blasphemantes in corruptione sua, recte addidit & peribunt.

* *Oecum.* Velut irrationabilia pecora, hoc est solo sensu viuētia, non autem mente & vita intellectuali: propter quod etiam facile capiuntur corruptibilibus: id est, circumactione in vita corrupta; animi exandescētia & concupiscentia adhi & tracti, in his quę ignorant, siue in spontanea sua ignorantia ingerētes maledicta, digna sibi perditione peribūt, referētes mercedē iniustitię, quā cupiebant. i. id quod sibi conciliatūt *Mercedem iniustitię.* i. penam pro malis operibus, & maxime illi qui cum corruptioni carnis seruiant, & vesanis tenentur erroribus, conuersationem iustorum blasphemāt, & eis qui sapiunt, detrahere nō cessant.

g *Voluptatem.* Voluptas bona vel mala. Voluptas bona recte **F** dies

notatur de luxuria, insipientia, & superbia, & supra in principio ca. de auaritia, iō ista quatuor declarat in quatuor partibus, quę patebunt prosequendo. Primo declarat eorum insipientiam. Hi vero, heretici supple, sunt.

- 15 *Velut irrationabilia pecora.* carentes intellectu veritatis.
- 16 *Naturaliter in capti.* i. ex impetu nature brutalis ad pabulū, & sic incidunt in laqueum & capiuntur & necantur, & sic ducuntur in perniciem, quę dicitur a per, & neco necas.
- 17 *In his quę ignorant blasphe.* i. sic heretici blasphemantes. *In his quę igno.* id est, articulis fidei, contra quos ex errore latrant.
- 18 *In cor. sua.* id est, in sensu suo corrupto, quo corrupti sunt & alios corrumpunt.
- 19 *Peribunt.* pena gehennę.
- 20 *Percipientes mer.* id est, penam debitam suę malitię.
- 21 *Volupta.* Hic consequēter declarat hereticorū luxuriā di. *Volupta. exi. dei deli.* Circa quę sciendum, quod voluptas idē est quę delectatio, quę pōt esse bona & mala, bona, si sit de operibus virtutū intellectualiū vel moraliū, mala autē, si sit de actibus venereis. Voluptas igitur quę idē est quę delectatio, pōt esse bona & honesta, mala & turpis, licet autē frequētius accipiatur pro delectatione carnis quę turpis est maxime in venereis, tñ hic accipitur pro delectatione honesta in operibus bonis, iō dicitur voluptas dei, quia qui facit veritatē venit ad lucē, Ioh. 3. e. Est igitur sensus, q̄ heretici luxuriosi delectationes carnis reputant esse voluptatem dei, id est, eas esse licitas & honestas, & sic iungatur litera. *Volupta. dei.* id est, delectationem honestam.
- 22 *Existiman.* supple esse.
- 22 *Delic. coin.* id est, luxurię, vbi est coinquinatio ex duarum personarum coniunctione.
- 24 *Et ma.* id est, gulę, ideo subditur.
- 25 *Delitjs affluen. in conui. suis.* in quo notatur excessus in qualitate & quantitate cibi & potus.

diebus vocatur, qua sancti in domino delectantur. Voluptas mala, nox: cum reprobi ad perficienda opera tenebrarum peruerse delectantur. Iniusti ergo delicias conuersionis & macule existimant voluptate dici, quia cum vacet delicijs impurissimis & execrabilissimis has optimas & quasi lucifluas iudicant.

* CIPRIAN. Infantium prorsus, ardent desiderio feminarum quotquot huic interdictioni non cedunt, & obscenitatibus instantes, malunt mori quam contenti sint. a laceribus mulierum aliqua disunctione diuelli, & ad explendum suae auiditatis ingluuiem etiam puncto temporis non sine foeminae voluptate, & hunc habent in mulieribus fructum, vt in illis semper defixa intentione, desideria fatient oculorum, ne vel momentum aliquod trahat, quando indigeant quod affectant. Sic inter eos integritas emoritur, vbi omnis commoratio, siue conuiuendo, siue comanendo corruptionis affectionibus inquinat. Quos sanctus Petrus Apostolus designauit dicens, *In conuiujs suis luxuriantes, oculos habentes plenos meretricibus, &c.*

a *Pellicientes.* Pellices dicuntur meretrices, a pollutione vel a pellis formositate qua incautos illiciunt. Pellicunt ergo animas instabiles variorum dogmarum erroneis sectis, quasi constuprantium luxibus.

b *Cor exercitatum.* * Oecumen. Cor ipsorum ad nihil aliud quam ad cupiditatem exercitatum est siue impudicitia, siue est possessionum, propter quae ambo derelinquentes viam quae eos ad salutem dirigeret, ab hac aberrauerunt, idemque illis contigit quod Balaam filio Bofor, quonia & ille ob munerum largitione dilexit mercedem iniquitatis. Et hinc ergo discimus, quod Balaam propter suae cupiditatis affectum, quem infana sua uacinatione alebat, semel a Deo prohibitus, rursum ad Balac pertinaciter proficisci properabat, sed Dei pauore prepeditus ac terroribus in via contigerunt, verba benedictionis non immutauit, quod diuinationis non erat, sed prophetiae.

c *Secuti viam Balaam.* Aliquando heretici tam execranda dogmata proferunt, vt etiam pagani stulti, diuina cognitione carentis, illorum detestentur insaniam, illorum distorta & Deo contraria itinera sapiendo sanius redarguant. Et quod peius est multi catholicorum intantum amant mercedem iniquitatis, vt etiam docti clerici ab indoctis laicis merito lacerentur. Qui

comparantur prophetae qui verbis asinum contra naturam loquentis corripitur. Nec tamen a proposito prauitineris retardatur. Qui uenit de Bofor. Bofor carneus, siue in tribulatione dicitur, quia nulla alia causa magis adulterant uerbum ueritatis, quam pro concupiscentia carnis. Vnde & in tribulatione sunt positi, non quod pro domino parantur, sed animos infirmorum suis doctrinis & peruersis exemplis opprimunt ne resipiscere possint. Balaam uanus populus, vel precipitans eos, quod illi conuenit. Qui enim agnitam ueritatem sponte deserunt, uanus populus sunt & in precipitium suos mittunt auditores, quibus non salutaria quae corrigant, sed erronea quae delectent praedicant, de quibus subditur, *Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbiditate exagitatae, quibus caligo tenebrarum reseruat.* Superbia enim uanitatis loquentes pellicunt in desideriis carnis luxuria eos qui paululum

fluxuriantes uobiscum, oculos habentes plenos adulterij

& incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filii dereliquentes uiam rectam errauerunt, secuti uiam Balaam ex Bofor, qui mercedem iniquitatis amauit, correptionem uero habuit suae uesaniae. Subiugale mutum animal in hominis uoce loquens prohibuit prophetam insipientiam. Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbiditate exagitatae, quibus caligo tenebrarum reseruat. Superbia enim uanitatis loquentes pellicunt in desideriis carnis luxuria eos qui paululum

a
b
c
d
e
f

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

^a Etiam in gestu corporis profitentur nequitiam animi, uel oculos, id est anima eorum debet prouidere, uel oculos magistrorum eorum cupit adulteria, uel cum uxoribus, uel cum diabolo.
^a Vel incessabilibus delictis.
^b A quibus non facile cessatur, quia sunt quasi naturalia, ut fatuitas, ebrietas, somnolentia, c. Vel excoecatum.
^a Quia quicquid agunt, causa auaritia faciunt. ^b Iam possessi a maledictione aeterna.
^c Ex ratione enim cognoscere debebant quid credere, & quomodo uiuere debebant.
^a Itatu mentis.
^b Ad idem tendentes, ad quod ille tetendit, qui ueniebat maledicere, populo Israel contra uoluntatem Dei, sed contigit illis sicut Balaam contigit, quem corripuit asina sua de sua uesania.
^a Non lauantes, sed potius conuersiones.
^a Pseudo, uel haereticis.
^b Obscuritas peccatorum seruatur ut sordescant amplius uel infernales poenae.

† adulterij, & quia peccando cessare non sciunt.
† Nu. 22. d. 2. q. 7. c. locuti.
† Iudaei. De pg. dist. 2. c. sic enim. S. rursus.
* in aeternum. E
† per concupiscentias carnis, uel uoluptatibus.

niat ueritas Dei, & turbiditate demonum & uitiorum agitantur, loquuntur grandia, & totus eorum sermo superbia est.

d *Hi sunt.* Non sunt imitandi pseudo, quia licet uideantur uiles, nihil tamen in eis est nisi uanitas & immunditia. e *Superbia.* Superbe dicentes se esse iustos quamuis sit uanum, carnaliter desiderantes, & luxuriose uiuentes, pellicunt qui parum effugiunt, qui cum similes eis sunt, tamen aliquatenus declinant eorum societatem, & a peccatis aliquatenus abstinent.

* Augustinus. Quidam putauerunt hoc esse libere uiuere, vt tanquam de redemptione securi, quicquid liberet, licere sibi arbitrarentur, non intuentes quod dictum est. *Vos in libertate uocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasione detis carnis.* Vnde & ipse Petrus dicit, *Liberi non sicut uelamentum malitiae habentes libertatem.* Ait de illis & in secunda epistola sua. *Hi sunt fontes sicci, & nebulae a turbine exagitatae, &c.* Quid adhuc promittitur contra istam manifestissimam ueritatem conditio melior, ijs qui cognouerunt uiam iustitiae, hoc est dominum Christum, & perditte uiuunt, quasi omnino non cognouissent, cum apertissime dicatur, *Melius erat illis non cognoscere, &c.* Ideo et fontes siccos eos appellat, fontes, uidelicet, quod acceperint agnitionem Domini Christi, siccos autem, quia non congruenter uiuunt. De talibus quippe Iudas etiam Apostolus loquitur.

In desiderio carnis, &c. Immundus est omnis qui exultat cor suum, vt

1. de fide & operibus, cap. 24. Galath. 5. 1. Petri 2. Ibi, c. 25. Beda, F

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Luxuriantes uo.* i. uos ad hoc pertrahentes.
- 2 *Oculos habentes plenos adulterij.* i. signis adulterij.
- 3 *Et incessabilis delicti.* i. gulae quae satisfactionem repetit quotidie.
- 4 *Pellicientes.* id est, decipientes.
- 5 *Animas instabiles.* i. quae non sunt in fide firmatae.
- 6 *Cor exercitatum.* Hic consequenter declarat eorum auaritiam di. *Cor. exer.* quia frequenter cogitant qualiter bona simplicium ad se trahant.
- 7 *Maledictionis filii.* i. maledictione diuina digni, sicut dicitur mortis filius ille qui est morte dignus. 3. Reg. 12.
- 8 *Dereliquentes uiam rectam.* i. iustitiae.
- 9 *Errauerunt.* per deuium auaritiae.
- 10 *Secuti uiam Balaam.* qui cupiditate ductus iuit ad maledicendum populo Israel. Nu. 22. quod erat iniquum. ideo subditur.
- 11 *Qui mercedem iniquitatis amauit.* tanquam cupidus, & auarus.

- 12 *Correptionem uero habuit suae uesaniae.* i. asinam suam quae corripuit eum a uia declinando, & pedem eius parieti allidendo, & etiam diuina uirtute loquendo, vt habetur Nu. 22.
- 13 *Prohibuit prophetam insipientem.* ostendendo per haec signa, quod ibat ad Balac mente peruersa.
- 14 *Hi sunt.* hic declarat haereticorum superbiam di. *Hi sunt fontes sine aqua.* nam ab eis non emanat fons sapientiae.
- 15 *Nebulae, propter obscurum erroris.*
- 16 *Turbiditate exagitatae.* i. uentis tempestuosae superbiae.
- 17 *Quibus caligo tenebrarum.* inferni.
- 18 *Reseruat.* vt poena respondeat culpa.
- 19 *Superbia enim uaniloquentes.* erroneam doctrinam.
- 20 *Pellicunt.* i. decipiunt.
- 21 *In desiderio carnis.* i. luxurie carnalis, ad distinctionem idololatriae quae est luxuria spiritualis.
- 22 *Eos qui paululum effugiunt.* i. aliquantulum se subtrahunt a doctrina ecclesiae, tales enim cito ab haereticis decipiuntur.

Cor-

Qui

vt qui paululum refugerint à peccatis, ad suum reuertantur errorem & studeant in luxuria.

a Si enim &c. in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu Christi. &c. Refugientes coinquinationes & anime & corporis quas mundus immittit: rursus implicati his sicut ante baptismum superantur ab illis coinquinationibus, apparet quod facta sunt posteriora deteriora prioribus: quia magis offendunt Deum quam ante baptismum, & maiores penas patientur, quia medaces sunt promissiones factae in baptismo.

† De pen. di. 4. cap. si refugientes.

† per cognitio nem.

lib. 4. de prouidentia. † cognouisse.

b Melius enim erat illis &c. * Saluan. Mafsil. Nunc quia iam Christum agnouisti, & negligis quem agnouisti, qui susceptus es quasi intra os Dei per fidei agnitionem proieceris per teporem.

† ad uolubrum canis.

Quod quidem etiam beatus Apostolus Petrus euidenter exposuit, dicens de vitiosis & tepidis, id est, male uiuentibus Christianis: *Melius erat illis non cognoscere ueritatem, quam &c.* Quod ut euidenter de his dictum intelligamus, qui sub Christiano nomine in sordibus mundi atque impuritatibus uiuunt, audi quid eisdem in eodem loco dicat, *Si enim inquit, refugientes coinquinationes mundi in agnitionem Domini nostri, hi rursus implicati superant, facta sunt illis nouissima peiora prioribus.*

Bedæ.

Prou. 25. b

c Contigit enim illis. In prouerbij cum expositione positum est, Sicut canis qui reuertitur ad vomitum suum, ita stultus qui iterat stultitiam suam. Et post Apostolus addit de suo, *& sus lota in uolu.* Canis cum vomit profecto cibum, qui peccatus deprimebat

bat proiect, sed cum ad vomitum reuertitur, unde leuiatus fuerat iustus occupatur. Sic qui nequitiam que mentis intima premebat, confitendo proiect, post confessionem dum repetit, resumit. Sus dum in luto lauat sordidior redditur. Sic qui peccatum plangit, nec tamen deserit, pena grauiori se subiicit, qui & ipsam quam impetrare potuit veniam contempsit, & quasi in luctuosa aqua semetipsum voluit: quia dum fletibus suis uitae munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lachrymas facit.

errant & alios errare faciunt. In sua secta promittunt esse libertatem comedendi & bibendi & dormiendi & regnandi in eternum. effugiunt, qui in errore conuersantur libertate illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. † Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini nostri & saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere uiam iustitiae, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato.

a Errant & alios errare faciunt.

b Vel conuersari.

c In sua secta promittunt esse libertatem comedendi & bibendi & dormiendi & regnandi in eternum.

a Id est serui corrupti vel serui diaboli corruptentis.

Et vere sunt serui, quia.

Et uere sunt serui acquisiti, quia cum prius liberi essent magis coguntur seruire grauius quam antea.

Vere deteriora.

a Minus malum.

a Quia praeter mala quae sicut prius agunt, prauaricatores promissionis sunt.

Probat auctoritate sub specie canis, quod sunt nequam serui.

Illis conuenit illud uerum prouerbum, uel illa pars libri quae continet illud prouerbum.

fisse infideliter, aut infelicitate rediisse cognoscit, & pro humilitate profert superbiam, pro patientia iracundiam, contemptum pro obedientia: pro charitatis medicamento, malitia effundet uenenum, Talibus conuenit illa beati Petri uera & multum timenda sententia: *Melius fuerat illis non cognoscere, &c.* & iterum, *Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in uolubro luti.* Sed nec de talibus desperandum est, fratres, quia potens est Dominus orationibus uestris scintillam compunctionis accedere, & omnem seculi uoluptatem salubri igne consumere, &c. Vide Augustinum libro de bono perseverantiae. cap. 15, & initio com. in Psalm. 83. &c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Qui. scilicet haeretici.
2 In errore con. id est, indurati.
3 Liber. illis promit. dicendo quod licite possint uti delectabilibus carnis, ut sic citius decipiant laxantes ea ad quae sunt homines prouisi.
4 Cum ipsi, scilicet haeretici.
5 Serui sint corrup. quod probat consequenter di.
6 A quo enim quis superatus est, hu. & ser. est. ipsi uero superati sunt a corruptione uiciorum, ut patet per praedicta. ergo. &c.
7 Si enim. hic infert conclusionem intentam. scilicet quod haeretici sint alijs peccatoribus grauius puniendi, quia reciduum ad in-

ad infidelitatem & alia uitia, eorum culpam aggrauat per ingratitude. & hoc est quod dicitur. Si enim refugien. coin. id est uitia luxuriae, gul. & auariciae, & superbiae.

8 In cog. domini. no. id est, per receptionem fidei quae talia prohibet.

9 His rur. impli. per reciduum.

10 Separantur. per consuetudinem.

11 Facta sunt eis posteriora dete. priori. propter aggrauationem praedictam. ideo subditur.

12 Melius enim erat illis non cognoscere uiam iust. &c. quia per reciduum ingratitude diuini beneficij percepti aggrauat peccatum. Caetera patent.

ADDITIO.

In cap. 2. ubi dicitur in Postilla. Sed rudentibus. i. funibus, Super

Super illud uerbum, rudentibus. Glo. Rudentes sunt iunnes quibus nauis uela suspendunt.

CAP. III.

Hanc ecce uo. Iam hanc epistolam scripsi ad repellendos pseudo, Et ut meam magnam sollicitudinem uobis ostendam, ecce pro eadem causa hanc etiam secundam scribo epistolam.

Bedæ.

† iam

† praedicta sunt.

† mandari nostris, qui sumus apostoli domini & saluatoris.

b Ut memo. Ut per illas epistolas sitis memores eorum uerborum quae ego ipse praedixi uobis. Verborum, dico acceptorum, a san. pro. quae auctori-

CAP. III.

Hanc ecce uobis charissimi secundam scribo epistolam, in quibus uestra excito in commotionem sinceram mentem, ut memores sitis eorum quae praedixi uerborum a sanctis prophetis & apostolorum uestrorum, praceptorum domini & saluatoris.

auctoritate sanctorum prophetarum confirmantur, & sitis memores praceptorum sanctorum apostolorum: ne praepcepta quae sancti apostoli dederunt, uobis, dimittatis pro praedicatione illorum pseudo, & quae praepcepta sunt etiam do. & sal. quia ipse dominus qui uenit saluare nos, haec praepcepta instituit & seruare praepcepit.

Illu-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Hanc ecce uo. cha. Postquam Apostolus remouit errorem consequenter docet praecauere errorem futurum circa secundum eius aduentum. Circa quod sic procedit, quia primo fideles inducit ad tenendum suam doctrinam, di. Hanc ecce uo. cha.

uo. cha. se. scri. ep. in qui. scilicet primam & secundam.

2 Vestram exci. in com. id est, per monitionem charitativam.

3 Ut memo. sitis eo. quae pra. ver. sanctorum, ut ea retineatis in mente, & impleatis opere. Et subditur cuius sunt uerba dicens.

4 Prophe. & Apo. ue. pra. do. & sal. quae uerba sunt domini praepcepta, nos autem sumus eius ministri denunciando uobis ipsa. Hoc

A *Illuso.* Illudentes fidei, & spei Christianorum, quod tempus resurrectionis futurum sibi frustra promittant, non iuxta catholicam fidem, sed secundum proprias concupiscentias ambulantes; nouis peccatis gaudentes, & dicentes. *vbi est p.* Hoc volunt vobis inducere, vt omnes promissiones de Christo vanas credatis. Q. non sunt impleta in Christo, quæ de illo prædicta sunt in prophetis. *Aut vbi est adu. e.* Q. quod signum de aduentu eius potestis ostendere? Q. nullus aduentus est futurus. Ideo non credunt futurum aduentum, quia *ex quo. pa. no. dor.* idest a tempore resurrectionis,

& patres fessi cum expectando requierunt, vbi primum cepit prædicari resurrectio mortuorum, *omnia cursus, & ordo omnium creaturarum sic perse. sicut modo, & nihil mutatum est, ad testimonium aduentus eius, & hoc ab ini. creatu.* Sicut fuit in principio mundi, sic adhuc est, & ideo non credunt vllum aduentum futurum. * Aug. nunc videamus quid etiam Apostolus Petrus de iudicio scripserit. *Venient, inquit, in nouissimo dierum illusione illudentes, &c.* Nihil hic dixit de resurrectione mortuorum, sed sane de perditione mundi huius satis, vbi etiam commemoratur factum ante diluuium, videtur admonuisse quodammodo, quatenus in fine huius seculi mundum istum periturum esse credamus.

* *Oecum.* Quare hanc memoriam Petrus excitari iu beat, subiungit, qm̄ hi qui affectionib. addicti viuunt iuxta proprias concupiscentias, videntes quosdã Dei aduentum formidantes, quem vna cum aliis diuinitus inspiratis, ipse quoque dñs prænuñciauit, & propterea suam inhonestam vitam parui pendentes, deinde etiam videntes, quod sermones non statim sortirentur effectum, sed propter multorum salutem differuntur

differuntur, fideles adoriuntur tanquam illufores, & dicunt, **D** Vbi est promissio aduentus eius? Hæc aut illis tpi. nugabantur Gnostici, aut Naazeni, q & ipsi I. apertiani, & Euchitæ erant. *Beda* *vbi est pro.* Paulus scribens Thessalonicensib. coarctet eos qui diem domini instare autumabant. Petrus reprehendit

illos qui aduentum, & promissa domini tardare asseuerant. vnde *-in deceptione -aut* constat omnibus, qui diligunt aduentum eius, mentem in hac opinione temperatius colubendam, vt neq; vicinum citiusq; aduentum diem dñi, neque rursus tardius hunc aduentum suspicemur, sed hoc solum

procuremus, vt siue citius, siue sero adueniens paratos nos possit inuenire, dum venerit.

C *Latet.* Ideo dicunt omnia eodem modo perseverare, quæ vel vere nesciunt, vel fingunt se nescire, vt vos decipiant. Duo Dei iudicia, alterum per aquam quod præterit, alterum per ignem quod restat. Hoc dicit latet eos quod celi. i. iste humidus aer, & turbulentus de quo dicitur. *Miluis in celo cognouit tempus suum.* Erant prius, idest inter priores creaturas mundi, vel prius, idest ante diluuium. Et quod terra erat prius consistens de aqua, idest per remotionem aquæ, quæ operante verbo Dei congregata est in vnum, & ita apparuit arida, & consistens per aquam, quia diuina dispositione venis aquarum est tota plena, sicut corpus animalium sanguine, ne ariditate deficeret, si irrigatio aquæ deficeret. p. quæ duo. i. in quibus duabus partibus aere, & terra, quæ tunc erat mundus alterius modi quam iste, perit, inundatus aqua diluuii. Nam superiores partes non attingit diluuium. Celi autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo Dei, repositi in eam formam, quam modo habent, sunt reseruari igni in melius commu-

Hoc primum scientes, quod venient in nouissimis diebus

in deceptione illufores iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes, Vbi est promissio, aut aduentus eius? Ex

quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab

initio creaturæ, Latet enim eos hoc volentes, quod

coeli erant prius, & terra de aqua, & per aquam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Hoc pri.* Hic consequenter inducit ad præcauendum errorē, qui error primo ponitur, & eius motiua ratio, secundo rationis exclusio, ibi. *Latet. n. eos.* tertio veritatis determinatio, ibi. *Adueniet autem.* Circa primum dicit, *Hoc pri. s. i. quod ve. in die. no. potissimè circa Antichristi tempora.*

2 *In dece. illu. i.* illufores veritatis habentes verba composita ad decipiendum.

3 *Iuxta pro. cõ. i.* scdm̄ delectabilia mundi, & carnis uiuentes.

4 *Dicen. &c.* Circa quod sciendum, quod circa futurum iudicium fuit vnus error a tempore Apostolorum. scilicet quod illud iudicium erat valde propinquum. Quem remouet Paulus Apollolus. 2. Thessal. 2. a. dicens. *Rogamus autem vos fratres, vt non cito moueamini a vestro sensu, neque terreamini quasi instet dies domini.* Alius autem error est totaliter contrarius. scilicet illorum qui negant iudicium futurum, & est error illorum qui dixerunt diuinam providentiam non se extendere ad actus humanos, & etiam illorum qui negant immortalitatem animæ humanæ, ad vtrumque .n. errorem sequitur iudicium non esse futurum. Errores autem isti renouabuntur, & inualescent circa tempora Antichristi, & p. consequens conclusio sequens de generali iudicio non futuro. Ratio uero motiua ipsorum est, propter cursum naturæ, qui a temporibus, de quibus non est memoria processit per reuolutiones dierum, & annorum. ita quod non fuit mundi notabilis mutatio, nec similiter erit, vt dicunt, & hoc est quod dicitur. *Dicentes: vbi est pro. aduen. eius. q. d. non potest ostendi per aliquod apparens, quod sit Christus venturus ad iudicandum, nec per consequens quod impleturus sit illas promissiones, quas Christiani dicunt in eis implere, secundum quod dicitur Luc. 21. e. His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Et subditur dicti confirmatio, cum dicitur.

5 *Ex quo e. pa. dor.* antiquissimi.

6 *Omnia sic p.* in suo cursu, & eadem ratione sic perseverabunt sine tali mutatione, quæ dicitur in iudicio futura.

7 *Latet e.* Hic consequenter ponitur rationis exclusio. In hac .n. ratione duo implicantur. Vnum est, quod non fuit de præterito notabilis mutatio, ex quo concluditur, quod nec erit de futuro. Aliud est quod promissiones factæ Christianis non sunt impletæ, nec implebuntur, & ex tali retardatione impletionis arguitur iudicium nõ esse futurum. Propter quod beatus Petrus primo exciudit primũ, secundo secundum, ibi. *Vnum vero. Primum*

autem excludit tanquam falsum per diluuium, quod notabiliter mutauit mundum submergendo omne viuum, præter illa quæ saluata fuerunt in arca, Gen. 7. Terra etiã fuit notabiliter immutata. nã atē p̄ferebat fructus plures & meliores p̄pter qđ esus carniũ & piscium, concessus est post diluuium, Gen. 9. & pro debilitatione humanæ naturæ igitur per hanc mutationem primo dictum aliorum excluditur, & secundo propoluitur concluditur ibi. Celi autem.

Circa primum sciendum, quod litera dupliciter est exponenda secundum duas expositiones de formatione rerum, & earum distinctione, quas diffuse posui in principio Gen. Vna est quod materia omnium corporalium, excepto celo empyreo: producta fuit primo sub vna communi forma, propter quod vocat pluribus nominibus. scilicet terra, Gen. 1. a. *In principio fecit Deus cælum, & terram.* secundum Bedam. n. & Strabo. & alios sequentes hunc expositionis modum, per cælum intelligitur cælum empyreum, quod statim factum Angelis est repletum. per terram vero materia corporalium. Vocatur etiam abyssus, & aqua. ibidem, *Tenebræ erant super faciem abyssi, & spiritus Domini ferebatur super aquas:* sicut voluntas artificis super materiam de qua vult aliqua distincte formare. ita quod de illa prima die formata est lux, secunda die cælum stellatum, & crystallinum super ipsum. tertia die quatuor elementa. Sciendum etiam quod beatus Petrus non loquitur hic de aliquo celo nisi de aereo eo quod fuit purgatum per diluuiũ, ascendens 15. cubitos supra cacumina montium. de qua purgatione loquitur hic beatus Petrus. Igitur secundum hunc modum sic exponitur litera.

Latet enim eos. i. illos qui dicunt mutationem notabilem mundi non esse factam in præterito, *Hoc, s. quod sequitur postea.*

8 *Volentes.* quasi di. hæc ignorantia est affectata, quia poterant scire per sacram scripturã quæ loquitur de diluuiio, vnde subdit.

9 *Quod celi erant prius. i.* quod ante diluuium erat cælum aereũ, quod dicitur celi in plurali propter eius duas partes. scilicet superiorem, quæ transcendit cacumina montium, quæ cum celo reuoluitur motu diurno, vt habetur primo Meteororum, & inferiorem, quæ non sic reuoluitur propter impedimentum montium

10 *Et terra. i.* elementum terræ.

11 *De aqua. i.* de informi materia, quæ nominatur aqua vt dictum est: & de illa facta sunt elementa, vt dictum est.

12 *Et per aquam com.* quia partibus terræ admiscetur aqua, vt terra habeat continuationem & consistentiam, aliter cuim resolueretur in pulueres.

Formationis rerum expositio duplex

Dei.

commutanda, in die iudicij, & perditionis impiorum hominum. Occumen. Porro quod huius uniuersi fiat corruptio, non solum Christianis, sed etiam Græcorum sapientibus videtur, quemadmodum Heraclito Ephesio, & Empedocli Aethnaeo. Sed dicit aliquis. Et quæ fuit ratio, ut conderetur, si rutilum oportebat ad nihilum redigi mundum?

† confiteres

cemus quod non penitus ad nihilum tendet mundus, sed ad renouationem, propterea Propheta dicit, *Et renouabis faciem terræ.*

Psal. 103

l. 3. recens

† Clemens Rom. Necessè est testam totum quamuis pulchre facta, & diligenter formata videatur, frangi, & resolui, ut inde pullus procedat, sic & huius mundi necessè est transire statum, ut status ille sublimior regni celestis effulgeat.

B

Bedai.

a Per que. i. l. t. m. s. inun. per. Perijt terra, quia submersa tanto tempore fructificare desinit, postea etiam dissimilem plerisque in locis ab ea quam prius acceperat faciem recepit, perierunt & cæli secundum species huius aeris. Occupauit enim aqua totam istam capacitatem, ubi aues volitant. Sunt & cæli superiores, sed utrum & ipsi perituri sunt igni, an hi soli qui etiam in diluuiio perierunt, disceptatio est aliquanto scrupulosior inter doctos.

ii. 20. de ciuit. Dei, cap. 24.

† Augustinus. In Epistola Petri Apostoli, ubi aqua inundatus qui tunc erat perisse dicitur mundus, satis clarum est, & quæ pars mundi a toto significata est, & quatenus perisse dicta sit, & qui cæli repositi igni referuandi in diem iudicij. Possunt intelligi illi cæli perituri, & elementa arsuræ, qui in hac ima mundi parte subsistunt procellosa, & turbulenta, in qua eosdem cælos dixit esse repositos, saluis illis superioribus, & in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sunt sydera constituta.

Bedai.

b Vnum ve. hoc. Probato quod iudicium vere erit, ostendit quod efficax fuerit. Si dicitur vobis a pseudo, quod vultis potestis facere, quia tantum tempus restat vsque ad diem iudicij, quod

quod ex longinquitate temporis iudex scire multa non potest, non credatis eis, quia quicquid potest fieri mille annis, ita videtur, sicut illud quod fit vna die. Si dicunt, mille annis penitendo non allequimini veniam delictorum, non credatis; quia vnus dies veræ penitentiae tantum valet quantum mille anni, sicut latroni. Si dicitur;

a Duo. i. in quibus partibus aere, & terra.

† consistens Dei verbo, per quæ ille tunc mundus aqua inundatus perijt. Cæli autem qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt igni, referuati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Vnum vero hoc non lateat vos charissimi, † quia vnus dies apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni, sicut dies vnus. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant, sed † patienter agit propter

† ^a Follus peccatis hominum per aquam purgatus est. ^b Post diluuium, & conuiuuntur peccatis, referuati sunt ut purgentur per ignem cum suis malis habitatoribus in die iudicij.

1 non oportet tãdiu laborate, vna die potestis respicere, non credatis, quia mille anni laboris non plus sufficiunt ad vitam quam vnus dies. Et quando quidem futurum est iudicium, ergo nolite seduci per pseudo, quod dicit vobis, quod & si sit futurum iudicium, non tamen vobis timendum.

quia cum sint tot cogitationes, & tot actus hominum, si sigillatim debeant discuti, non sufficient millia annorum, cum in vno solo die dicatur futurum iudicium, & sic multa poterunt latere iudicem. Sed non lateat vos istud, quod tantum valet apud Deum vnus dies ad agendum aliquid, quantum mille anni hominibus ad solam rem faciendam.

c Sicut mille anni. In agnitione diuinæ virtutis, & præterita, & præsentia, & futura equaliter potentia constant, & quæ longa nobis, vel breuia videntur temporum curricula, equalis sunt spacij apud conditorem temporum, & omnia equaliter, & magna, & parua conspiciunt. Ideo hoc commemorat Apostolus, ut conuincat eos qui dicebant, ubi est promissio, aut aduentus eius? ostendens Deum nequaquam oblitum suæ promissionis, aut aduentus. Sed cum ita vnumquemque diem seculi nostri æterna sua memoria cõtempletur, ut annorum mille circumspiciat, & ita mille annos, ut vnus diei spacium sine labore circumspiciat, manifeste intelligendum est, quod ipsorum quoque dierum, & annorum omnium finem certissime noverit, & absque vlla dubitatione hoc quoque prænouerit, quando aduentus ipsius claritas reuelanda, quando promissa sanctis sint reddenda præmia. Vnde & recte subiungitur.

d Non tar. do. Et quia omnia videt, potestis credere, quod Dominus non tardat promissis implendis, quia nondum est tempus

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Dei ver. Supple facta sunt illa, ut patet Genes. 1.
- 2 Per que. Itria elementa prædicta, aerem, aquam, & terram.
- 3 Ille tunc unum. i. tempore Noe.
- 4 Aqua. s. diluuij.
- 5 Inun. a sordibus factis in mundo sensibili.
- 6 Perijt. Quia omnia viuientia fuerunt mortua, exceptis saluatis in arca Elementa etiam fuerunt deteriorata. Quod autem diluuium procellit ex tribus elementis prædictis, patet Genes. 7. b. ubi dicitur, *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ. i. Oceani, quia cauernolitates terræ, intra quas continetur mare, ruptæ fuerunt, & sic aquæ maris effusæ fuerunt super terram habitabilem. Ex quo patet, quod per aquam, & terram factum est diluuium. Similiter per aerem. nam ibi subditur. Et facta est pluuia super terram 40. diebus, & 40. noctibus, & sic magna pars aeris conuersa fuit in aquam. Alia vero expositio accipitur secundum dictum Hebræorum, & plurimum Doctorum Catholicorum, qui dicunt a principio creationis omnia corporalia, quantum ad principales mundi partes, scilicet corpora celestia, & quatuor elementa fuisse simul producta sub formis suis substantialibus ad inuicem distinctis, & formatio, seu distinctio eorum quæ describitur in principio Genes. facta prima die, secunda, tertia, & quarta non accipitur, nisi secundum proprietates, & qualitates accidentales. sicut dicitur aliquis homo fieri, quando peruenit ad ætatem adultam, & hoc propter debitam quantitatem, & robur corporis, & similia, quæ tunc adiungit, & tamen non sunt, nisi proprietates accidentales, quia secundum suam substantiam factus est homo a principio vnionis animæ cum corpore. & sic lux quæ dicitur facta prima die est ipsa claritas Solis, quæ est eius qualitas. Quod autem dicitur Sol fieri tertia die, hoc est secundum motum eius proprium ab Occidente in Orientem. Cælum vero quod dicitur factum secunda die, i. corpora celestia, hæc factio accipitur secundum soliditatem, tunc eis datam secundum Hebræos, secundum alios vero est virtus influendi in inferiora quæ tunc fuit eis data. Similiter formatio elementorum, seu distinctio facta fuit tertia die secundum proprietates accidentales; nam ante diem tertium elementum aquæ non habuit debitam densitatem, sed vaporaliter eleuabatur per totum aeris spacium, & sic vnus elementum non videbatur ab alio distinctum, nec similiter terra,*

- terra, quia erat aquis cooperta, sed tunc aquæ fuit debita densitas, & sic occupauit minorem locum, & factæ fuerunt concauitates in terra, ubi recepta fuit vna pars elementi aquæ, & sic remansit discooperta vna pars terræ aquis pro habitatione hominum, & animalium, & aer apparuit in sua transparentia, sicut plenius dixi in principio Genes. Et secundum hoc exponenda est sic litera hæc, cum dicitur. *Cæli erant prius. i. duæ partes aeris, superior, & inferior. Et terra. i. elementum terræ. De aqua format. a. modo dicto, quia per densitatem aquæ, & receptionem eius intra concauitates terræ apparuerunt elementa distincta. Cætera exponantur sicut prius.*
- 7 Cæli. Hic ex dictis concludit propositum, arguens a simili, quod vt mundus fuit immutatus per aquam tempore Noe, sic adueniente iudice immutabitur per ignem conflagrationis, qui secundum Doctores Catholicos tunc ascendet, quantum aquæ diluuij ascenderunt. & hoc est quod dicitur; *Cæli aut. i. superior pars aeris & inferior.*
- 8 Et terra. Id est elementum terræ. p. quod etiam intelligitur elementum aquæ, eo quod non est totaliter separatum a terra, sed partes aliquæ aquæ commiscuntur partibus terræ, & aliquæ in terræ concauitate continentur, vt dictum est.
- 9 Eodem ver. diuino.
- 10 Reposi. s. i. conseruati. quoniam si virtus Dei conseruans ab eis retraheretur. in nihilum redigerentur.
- 11 Igne, re. in diem iudicij. i. per ignem purgandi.
- 12 Et per. im. ho. tunc enim corpore, & anima damnabuntur.
- 13 Vnum ve. hic excludit secundum motuum de retardatione impletionum diuinorum promissorum, quia non est retardatio ex parte Dei, licet nobis videatur. propter quod dicitur.
- 14 Quia vnus die. a. do. si. mil. an. sic autem loquitur Petrus secundum quod dicitur Psal. 89. b. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies besterna quæ præterijt.* Per millenarium annum intelligitur quantacunque reuolutio temporum, quæ modica est, & nullius momenti comparata diuinæ æternitati. propter quod respondendo eorum argumento subdit.
- 15 Non tar. i. in redditione promissorum non tardat ultra debitum.
- 16 Sic. q. erronee propter hoc negantes futuram iudicium, vt prædictum est.
- 17 Sed pa. ag. iudicium differendo.
- 18 Propter vos. vt iusti, s. in merito proficiant, & mali per penitentiam

pus implēdā implebit. Sed iō differt, vt electorum summam
 A quā p̄uidit prius adimpleat, vnde in Apoc. *Et dictum est illis,*
 c. *vt requiescerent adhuc modicum tempus, donec compleantur cōferuī*
 eorum.
 Algo. a Celi maligno. Alleg. Cali. i. sancti si quid in eis purgandum
 est per ignem purga-
 buntur.
 b Elementa: Quatuor,
 quibus mundus confi-
 sit, ille maxim⁹ ignis
 absumet. Nec cuncta
 instantum absumet: vt
 non sint, sed duo in to-
 tum consumet, duo
 verò in meliorem re-
 stituet faciem. Vnde
 in sequentibus, *No-
 uos celos & nouam ter-
 ram, & promissa ipsius
 expectamus, &c.* Vel:
 Elementa sancti, qui
 fuerunt alijs materia
 bene operandi, per
 temporale suppliciu
 soluentur in melius.
 c *Nouos vs. ca.* Non
 ait alios, sed veteres
 & antiquos in melius
 commutandos. Vnde
 David: *Ipsi peribunt, tu
 autem permanes, & om-
 nos sicut vestis. vetera
 scent. Et sicut oportiu
 muta eos, & muta. &c.*
 Quæ mutabuntur? Cō-
 fiat pro certo, quia
 cōsumpti per ignem,
 mox abeūte igne gra-
 tiorē resurient spe-
 ciem. De igne & aqua nihil tale habemus, quin potius habe-
 mus in Apocalypsi. *Et mare iam non est.* Habemus & in prophe-
 tis. *Lux lucernæ non lucebit ibi amplius.*

d *Et pro. ipsius expe.* Alleg. Nolite credere illis qui dicunt ni-
 hil esse impletum de omnib. q̄ de natiuitate Christi promi-
 fa sunt, dicentes, vbi noui celi & noua terra que p̄missa sūt:
 Nouos celos credimus illos in quib. iustitia inhabitat, & no-
 uam terram illos, qui ferūt fructū nouitatis, & hos dicimus
 promissa Dei, vel nos
 in quibus iustitia ha-
 bitat. & veritatem sci-
 mus. Celos. i. sanctos
 expectamus nouos fu-
 turos, & terram nouā
 quia promissit.
 e *In qui.* idest qui tem-
 pore futuri seculi. *iu-
 stitia habitat.* quia tunc
 cuique fidelium pro
 modo certaminis co-
 rona reddetur iustitię,
 quod in hac vita fieri
 non potest.
 f *Satagite imma. &*
in. Hæ sunt vigilie de
 quibus dicitur, *Beati*
serui illi quos cum uene-
rit dominus, inuenerit vi-
gilantes. Vigilat qui
 se a fordibus immu-
 nem custodit qui quā-
 tum in se est, cum om-
 nibus hominibus pa-
 cem habet, qui om-
 nes illecebras carnis
 spiritus regimini sub-
 dit, in seipso pace feli-
 cissima vtens.
 g *Et in. i. a domino.*
 Ille solus perfecte mū-
 dus est, qui diuino iu-
 dicio mundus est, hu-
 mana sepe falluntur iudicia.
 h *Fra. no.* Paulū illis scripsisse dicit. In quo oñdit, quia q̄ Pau-
 lus quibusdā specialiter ecclesijs scripsit, omnibus ecclesijs, f
 quæ

vōs, nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam re-
 uerti. † Adueniet autem dies domini, sicut fur, in quo celi
 magno impetu transient, elementa vero calore soluentur,
 terra autem & omnia quæ in ipsa sunt exurentur. Cum igit
 hæc omnia dissoluēda sint, quales oportet vos esset in san-
 ctis cōuersationibus & pietatibus: expectantes, & † prope-
 rantes in aduentu diei domini per quē celi ardentē sol-
 uentur: & elementa ignis ardore tabescent? † Nouos vero
 celos & nouā terrā † & promissa ipsius expectamus, in qui-
 bus iustitia habitat propter quod charissimi hæc expectā-
 tes, † satagite immaculati & inuolabiles ei inueniri in pa-
 ce, & domini nostri Iesu Christi longanimitatem & salu-
 tem arbitramini, sicut & charissimus frater noster Pau-
 lus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, † si-
 cut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his

NICOLAUS DE LYRA.
 * tiam redeant. ideo subditur.
 1 *Nolens ali. per. quantum. ex. se.*
 2 *Adu.* Postquā exclusit errorem circa iudicium futurū, hic con-
 sequenter determinat veritatem, & primo ponitur hæc determi-
 natio, secundo subditur utilis monitio. *Cum igitur hæc.* tertio do-
 ctinæ Pauli approbatio, ibi. *Sicut & charissimus.* quarto cōcludit-
 ur intentio conclusiui. *Nos igitur.* Circa primum dicitur. *Adu-
 eniet au. dies do. i. dies iudicij:* quæ dicitur dies domini quia tūc in
 omnibus fiet voluntas eius in punitione malorum & præmia-
 tione bonorum, & subditur modus veniendi, cum dicitur.
 3 *Sicut fur. i. repente & ex improviso,* sicut dicitur. *Matth. 24. c.*
De die autem illa & hora nemo scit, &c.
 4 *In quo cali. i. superior pars aeris & inferior.*
 5 *Magno im. tran. a statu in quo nunc sunt per impetum ignis cō*
flagrantis.
 6 *Elementa vero ca. sol. q. d. non solum aer, sed elementa igne pur*
gantur.
 7 *Terra au. & o. & c.* Non solum terra, sed etiam omnia quæ in
 ipsa sunt facta, & de ipsa producta exurentur.
 8 *Cum igit. hæc.* Hic ex dictis subditur utilis monitio, quia si tanta
 districtio iudicis apparebit in sensibilib. elemētis, homines meriti
 & demeriti boni & mali capaces debent esse solliciti, quod sint
 in aduentu iudicis præparati, & hoc est quod dicitur, *Cum igit. hæc*
omnia ele. dissol. sint. modo dicto.
 9 *Quales oportet vos esse in san. con. vos ipsos.*
 10 *Et pieta. ad proximos. q. d. oportet vos esse multum in talibus*
præparatos.
 11 *Expectan. cum securitate.*
 12 *Et pro. cum hilaritate.*
 13 *In aduen. diei. f. extremi iudicij, sicut dicit Saluator Luc. 21. f.*
His autem fieri incipientibus respicite & leuate capita vestra. i. exhi-
larate corda, vt exponit Greg. homil. 1. Per quem scilicet aduen-
tum diei iudicij.
 14 *Cali arden. exponatur vt supra.*
 15 *Nouos vs. ca. & c.* Non dicit alios, sed nouos. i. eosdem substā-

quia tunc
 quæ
 Luc 21. e.
 1 Apoc. 21.
 iuxta pron-
 sum.
 tate oper
 Rom. 12. d.
 etiam in om-
 nibus fere epi-
 stolis loquens
 de his.
 In

q̄ sunt per orbem generaliter scripsit. Petrus sapientiā Pauli
A laudat. Paulus de se dicit. *Ego sum mini vobis apostolorum, qui non
sum dignus vobis.* &c. Paulus pro priori se infidelitate humiliat, &
aliorum apostolorum innocentiam præfert. Ecce primus apo-
stolorum oblitus sui primatus, & datarum sibi clauum, datam
Paulo miratur sapi-
entiam, quia mos est ele-
ctorum, ut magis alio-
rum quam suas mi-
rarentur virtutes, & per
has se ad perfectum
excitent.

de torquet.
dātionē.
necariozum

Occumen. Quem-
admodum illi qui
prophetas & Aposto-
los occiderunt, ita &
qui sermones eorum
pernecando sustule-
runt, eidem iudicio

B sunt obnoxij, quādo-
quidem & illi occi-
derunt eos: ne hi qui ab ipsis salutaria docebantur, possent ab
eis iuari: & isti similiter detorqueat sermones, ne aliqui per
ipsos salutem operarentur.

13. c. 2;

* Irenæus. Cū ex scripturis arguuntur hæretici, in accu-
satione conuertuntur ipsarum, quasi nō recte habeant, neque
sint ex authoritate, & quia varie sunt dictæ, & quia non pos-
sit ex his inueniri veritas, ab his qui nesciant traditionem.

de præf.

C Tertul. Ista heresis, nō recipit quasdam scripturas, & si quas
recipit, adductionibus, adiectionibus, & detractionibus
ad

ad dispositio. quē instituti sui interuertit: & si recipit, non reci-
pit integras: & si aliquatenus integras præstat, nihilominus
diuersas expositiones commentata conuertit.

a *Difficilia*. In epistolis Pauli quæ deprauantur ab hæreticis
dicit, maxime illa quib. de gratia Dei loquitur, quæ iustificat

a ^{Epistolis Pauli.} in quibus, sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti &

b ^{Mente, quia inter doctos donec erudiantur non permanent.} instabiles, & deprauant, sicut & cæteras scripturas ad suā ip-
sorum & perditionem. Vos igitur & fratres præscientes cu-

stodite, ne & insipientium errore traducti excidatis a propria

firmitate. Crescite vero in gratia & cognitione domini no-

stri & Christi Iesu saluatoris. Ipsi gloria & nunc & in diem
æternitatis, amen.

b ^{Sine lumine iustitiz.}

1 facit iustos. Dicit. n.

2 *Vbi, abundauit peccatū,*

3 *superabundauit gratia.*

4 Ne quis desperet

5 de commissis pecca-

6 tis, hæretici ita in-

7 terpretantur, quod

8 suadeat plura facere

9 peccata, vt potiora

10 per hæc recipiant

11 bona. Contra quos

12 Petrus subiūgit, Vos

13 igitur fratres præscien-

tes quæ insipientes multi-

farios introducēt erro-

res. Quidam iudicium futurum negantes, quidam diuina elo-
quia fallantes, quidam male interpretantes, quidam luxurię
frena laxantes, & alia multa.

b *Deprauant*. Nullus veteris vel noui Testamēti liber in quo
hæretici aliquid nō peruerterunt, vel demēdo, vel addendo,
vel mutando. Vnicū remedium indoctis, humili stabilitate
verbis doctorum auditū præbere, quam stabilitate quia hæ-
retici non habent, vento superbię quasi palea leuis de eccle-
sia tolluntur, vnde ad suam ipsorum perditionem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In quibus sunt quædam diffici. intel. maxime rudibus, ideo sub-
ditur.

2 Quæ indocti. in sacris scripturis.

3 Et instabiles. in fide & moribus.

4 Deprauant male interpretando.

5 Sicut & cæteras scripturas. scilicet euangelij & prophetarum, quas Iu-
dei & hæretici corrumpunt.

6 Ad suam ipso. perditionem. vt dicitur est supra capitulo præce-
denti.

7 Vos igitur fratres præsci. Hæc est vltima pars, in qua concludi-
tur intentio. Vos igitur fratres præscien. iudicem esse venturū, &
fal-

fallacias hæreticorum.

8 Custodite. i. diligenter caute. Quod sequitur in aliquibus libris,
Vt sunt ipsos, non est de textu.

9 Ne insipientium erro. tradu. i. extra regulam fidei. ducti.

10 Excidatis a prop. fidei & morum.

11 Crescite vero in gratia. merendo eius augmentum per opera
bona.

12 Et in cognitione domini nostri & Christi Iesu saluatoris,
id est, vt magis explicite cognoscatis articulos fidei & beneficia Iesu
Christi.

13 Ipsi gloria & nunc & in diem æternitatis. id est, sine fine:
Amen.

ADDITIO.

In ca. 3. vbi dicitur in Post. Circa primum sciendum, quod lite-
ra hæc dupliciter est exponenda, &c.

Sicut dictum fuit in additione super Gen. 1. propter varietates
opinionum circa formationem rerum & earum distinctionē,
non est varianda expositio literalis sacræ scripturæ de productio-
ne rerum quæ in illo capitulo traditur: idem dicendum est de ex-
positione verborum B. Petri in hoc loco, cum dicitur: Latet enim
eos, &c. quod non dependet ex varietate opinionum prædictarū,
sed propria expositio huius satis habetur in Glo. vbi super illud
verbum. Latet enim eos hoc volētes quod erant celi prius, &c. sic
dicit. Ideo dicunt omnia perseverare eodem modo, quia vere ne
sciunt vel fingunt se nescire, vt vos decipiant, duo Dei iudicia al-
terum per aquam quod præterijt. alterum per ignem quod restat
hoc

hoc dicit: Latet eos, quod celi. i. iste aer humidus & turbulentus,
de quo dicitur: *Milvus in celo cognouit tempus suum*, erant prius. i. in-
ter priores creaturas mundi. Vel prius. i. ante diluuium. Et quod
terra erat prius consistens de aqua. i. per remotionem aquæ, quæ
operante verbo Dei congregata est in vnum, & ita apparuit arida
& consistens per aquam, quia diuina dispositione venis aquarum
est tota plena: sicut corpus animalis venarum sanguine, ne aridi-
tate deficeret si irrigatio deficeret aquarum: per quæ duo. i. dua-
bus partibus, aere & terra qua tunc erant mundus alterius mó-
di quam iste, perijt inundatus aqua diluuij. Nā superiores partes
attigit diluuium. Celi autem qui nunc sunt & terra, eodem ver-
bo Dei repositi: in eam formam quam modo habent, sunt reser-
uati igni in melius commutandi in die iudicij. Hæc in Glo. quæ
propria est & consona literæ, nec indiget introductione variarū,
opinionum vt patet bene consideranti.

*Prefatio Hieronymi in epistolas canonicas Iohannis,
ex libro de illustribus viris.*

Iohannes apostolus quem Iesus dilixit plurimum, filius z abedēi, frater Iacobi apostoli, quem Heredes post passionē domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit euangelium, rogatus ab Asiæ episcopis aduersus Cerinthum aliosque hæreticos. Et maxime tunc E-bionitarum dogma confurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde etiam compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt, quod cum legisset Matthæi, Marci, & Lucæ volumina, probauerit quidē textum historiæ, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnus tantum anni in quo passus est post carcerem Iohannis, historiam texisse. prætermisso itaque anno cuius acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Iohannes clauderetur in carcerem, gesta narrauit, sicut manifestum esse potest his, qui quatuor euāgeliorum volumina legerint, quæ res diaphoniam quæ videbatur Iohannis esse, cum cæteris tulit. Scripsit autem vnā epistolam, cuius exordium hoc est, Quod fuit ab initio, quod audiimus, & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ tractauerunt de uerbo vitæ quæ ab vniuersis ecclesiasticis, & eruditissimis viris comprobatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium est, Senior, electe, dominæ & natis eius & sequens, Senior, Caio charissimo, quem ego in veritate diligo, &c. Iohannis præbyteri asseruntur, cuius, & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putant duas memorias eiusdem Iohannis euangelistæ esse. Super qua re cum per ordinem ad Papiam auditorem eius ventum fuerit, differemus. Quartodecimo igitur, anno, secundā post Neronem perlecutionem mouente Domitiano, in Pithmos insulam relegatus scripsit Apocalypsim. quam interpretantur Iustinus martyr, & Iræneus. Interfecto autē Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem a senatu rescissis, sub Nerua principe rediit Ephesum, ibique vsque ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit, & rexit ecclesias. Confectusque senio, sexagesimo octauo anno post passionem domini, mortuus, & iuxta eadē urbem sepultus est.

uangelium aduersus Dogmata hæreticorum, qui de Verbi eternitate male sentiebant, & male prædicabant. Scribit etiam epistolā aduersus eorundem hæreticorum stultitiā, in qua de fidei, & charitatis perfectione agit, vt intelligamus quod credere, quod diligere debeamus. Multi enim prauis dogmatibus inducti, de sinceritate fidei, & charitatis non bene intelligebant. Dicebant enim opera esse charitatis, crebro coartuari, luxuriari, consentire vitis alienis, contradicentes commūicare passionibus Christi, & cæteris, quæ implentur per charitatem Dei & proximi:

* Athanasius. Hoc nomine (Iohannis) vocatur ista epistola, propter quod a Iohanne euangelista scripta est, vt commune faceret eos, qui iam in Dominum crediderant. Et primum quidem perinde atque in Euāgelio, ita, & in hac epistola de Verbi diuinitate differit, ostēdēs in Deo illud semper esse, ac docens Patrem esse lucem, vt Verbum ita cognoscamus ex Patre esse tanquam fulgorem e luce. Differens autem de diuinitate Verbi, exponit fidei nostræ mysterium non esse rem nouitiā, sed esse sempiternum ab initio, nunc vero manifestatum in domino, qui vita est sempiterna & verus Deus, &c.

^E In Synopsi

F

A Iohannes, &c. **B** Super qua re cum per or. ad Pa. De quo sic loquitur Hier. Papias Iohannis auditor Ieropolitanus episcopus, in Asia quinque tantum scripsit volumina, quæ prænotauit explanationum sermonum domini. In quibus cum se in præfatione asserat non varias opiniones sequi, sed apostolos habere autores, ait, Cōsiderabam quid Andreas, quid Petrus dixissent, quid Philippus, quid Thomas, quid Iohannes, quid Mathæus, vel quid alius quilibet discipulorum domini, quid etiam Aristion, & senior Iohannes discipuli Christi loquebatur: Non enim tantum mihi libri ad legēdū profunt, quantum viuā vox, & vsque hodie in suis autoribus personās. Ex quo apparet in ipso catalogo nominum alium esse Iohannem qui inter apostolos ponitur, alium esse seniore Iohannem, quem post Aristionē enumerat. Hoc autē diximus propter priorē opinionē, quam a plerisque retulimus traditam in duas posteriores epistolas Iohannis, non apostoli esse, sed presbyteri. In principio epistolæ ad commendationem sermonis diuinitatem, & humanitatem Christi designat, in quo charitatem Dei ad homines, & suam ad illos quibus scribit, insinuat.

C Scripserat Iohannes euange-

*Argumentum in primam epistolam canonicā
beati Iohannis.*

Rationem verbi, & quod Deus ipse sit charitas manifestat, & susurrones

nes fratrum nec Deum scire, nec pios fieri posse eoque disertat, vt esse comprobet homicidas, eo quod odium sit interfectionis occasio.

Incipit epistola beati Iohannis apostoli, CAPVT I.

Quod fuit ab ini- In vero esse deitatis, quod audiui- mus, per legem & p- phetas, quod vidimus sensibilibus hominem venientem, quod per speximus, diuinitatem aduertentes in homi- ne, & manus contre- ctauerunt, de verbo vita, non fortuito con- sentientes ei qui in car- ne visus, sed cum mul- ta contrectatione scri- pturas perhibentes te- stimonium de ipso verbo. Quod vidit ali- quis nunciare potest alijs, quod perfecte conspexerit aliquan- do non potest explica- re verbis.

Initio. Fuit ab ini- tie Dei filius, sed eun- dem in carne viderunt & audierunt discipuli.

Athanas. Quod filius principium existendi non habuit, sed semper, & ante susceptum hominem, in patre erat, de- clarat Iohannes in prima epistola dicens. Quod erat ab initio, quod audiui, quod vidimus oculis nostris, quod contem- plati sumus, &c.

Oecum. Hoc dicit & aduersus Iudeos, & aduersus Grae- cos, quoniam mysterium quod apud nos est, tanquam recen- tius calumniantur. Ostendit ergo quod etiam antiquum sit, quia ab initio, hoc est, simul cum coepto principio. Aut. qd non solu lege, sed & ipsa visibili creatura hoc sublimius est: illa enim initium habuit, hoc autem erat etiam ante hoc ini- tium. Quum igitur Graecorum mysteria aut nudustert' or- ta

Incipit epistola prima beati Iohan- nis apostoli.

CAPVT I.

In principio erat verbum, & verbum erat, &c. a Id est ab initiali. a patre. b Et uerbum caro factum est.

Vod fuit ab initio quod audi-

uimus, qd vidimus oculis no-

stris, qd speximus, & manus no-

strę cōtrectauerūt de verbo vitę, & vitę manifestata est,

& vidimus & testamur, & annunciamus vobis vitam æ-

ternam, quę erat apud patrem, & apparuit nobis.

Quod vidimus, & audiui, & annunciamus vobis,

resurrectionem, quibus dicitur, Palpate, & uidete.

Vidi, manifestatum, quod non infideles, & testes sumus.

Annuncia. no. Sic per eos audiui, nos, sed non vidimus

minus ergo felices, quam illi.

Quod vidimus, & audiui, & annunciamus vobis. Oecume- nius. Quodnam illud, est? Quod is qui est vita æterna, nobis manifestatus est, inspectores ipsius facti sumus, & ante passio- nem, & post resurrectionē. Ipse enim in carne clavis affixus fuit cruci, & in eadē carne resurrexit. Et quod lucrum vobis ex hac annunciatione afferimus? Nempe illud quod quem- admodum vos cōsortes assumimus p sermonē corū q vidi- m' & audiui' ita & cōsortes patris ac filii ipsius Iesu Chri.

ta sint, quid poterit quispiam dicere, * Beda. Laudat deuotionē eorū qui in vnitate Ecclesię perseuerabant, illorum impietatem coarguens, q eius pacē vesano idiomate turbabant. Cerinthi maxime, & Marcio nis, qui Christum aī Mariam non fuisse contendebant. Vn de mox diuinitatem simul, & humnita- tem verā eiusdem do mini nostri Iesu Chri sti designat dicens. 1 Quod fuit ab initio. fuit enim ab initio filius Dei, quod in euange- lio dicit, In principio erat Verbum, sed eun- dem filium Dei in ho mine apparentē au- dierunt, quod subdi- dit, Quod audiui, quod vidimus oculis no- stris, &c. & hoc est quod in euangelio di- xit. Et Verbum caro fa- ctum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, &c. 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16

font

B

rat. conl. con. Acritam.

C

NICOLAUS DE LYRA. CAP. I.

Quod fuit, &c. Hic incipit tertia pars principalis huius libri, in qua ponuntur epistola beati Iohannis apostoli & euangelistę. Et quia secundum ordi- em doctrinę communia debent spiritualia pre- cedere, ideo ponitur primo ad informandum homines generaliter, secū do ad informandum aliquas personas specialiter, in principio epistola secunda. Pręfatus in duas partes diuiditur. s. in progrium, & tractatū, qui incipit, ibi, Et hæc est annuntiatio. In prologo tria facit, quia primo reddit auditores attētos, secūdo, dociles siue doctos, ibi, Et vita. tertio beniuolos, ibi, Quod vidimus. Circa primum sciendum, quod difficultas materia readere debet auditores attentos, nam ad capiendū tanta requiritur maior attentio. Inter illa vero quę spectant ad doctri- nam catholicam maxima difficultas est circa emanationē filii a patre in diuinis, de qua tractat infr. 3. ca. dicens, Tres sunt qui testimo- nium dant in celo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Similiter maxima difficultas est en ea incarnationē personę filii assumptis na- turam humanam in vnitate suppositi, de qua dicit, infra 4. a. Om- nis spiritus, qui cōfiteretur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. & hoc est, quod dicit.

1 Quod fuit ab ini. Constructio est suspensiuę vsq; ibi, Annun- ciamus vo. & ideo sic construenda est litera, Annunciamus vo- bus quod fuit ab initio. i. verbum quod processit æternaliter a patre, qui est principiu, seu initiu totius emanationis personarū, secundum, qd dicit Aug. 3. de tri. Pater est principiu totius trinitatis. principiu. n. significat id a quo aliquid procedit, verbū, siue filius: nam ex eodē ver- bum quo & filius procedit a patre. Ideo pater dicitur principiu, siue initium filii, siue verbi. Et q ille sit intellectus huius literę, pater per hoc quod subditur, aliquibus tamen interpositis, de verbo vitę. Conse- quenter procedit ad mysterium incarnationis, dicens.

2 Quod audi. s. a Bea. Iohanne Baptista incarnati verbi præcone, cuius discipulus fuit ille Iohannes apostolus, & euangelista. Et dicunt communiter doctores, quod ipse & Andreas fuerunt illi duo discipuli qui audito a Iohanne baptista de Christo. Ecce agnus Dei, secuti sunt Iesum, Ioh. j. d. Sed Iohannes expressit nomen Andrea, & su- um tacuit, quia volebat se commendare.

3 Quod vi. oc. no. cum ipso conuersando, secundum quod dicitur Io j. a. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, vidimus gloriam eius. Oculis enim corporalibus viderunt eius humanitatem, & diuinitatem eius oculis mentalibus per fidem, & non solum modo per fidem communem quę est ex auditu, sed etiam per illustrationē specialem, quę est quodammodo ex visu. ideo subditur. 4 Quod per spe. i. perfectius inspeximus. Viderunt enim apostoli Christū cæcos illuminantem, mortuos suscitantē, & huiusmodi, quę non possunt nisi diuina virtute fieri, & talia frequēter faciebat imperando tanquam propria virtute, & sic virtus diuinitatis videbatur quodam- modo in operibus illis sicut causa in effectibus suis suo modo. 5 Et ma. no. contre. ad declarationē veritatis suę resurrectionis, Lu. vl. f. Palpare, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. 6 De verbo vitę. quia verbum incarnatum est vita per essentiam, & etiam per efficaciam. Est enim autor vitę, gratię, naturę, & glorię. 7 Et v. Hic reddit auditores dociles. Illa enim quę clarius cognoscū- tur, clarius proferuntur. unde Hiero. in prologo super Pētateuchū dicit, Quod melius nouimus, & melius & proferimus. Apostoli vero de diui- nis fuerunt magis illuminati, quam alij præcedentes vel futuri. propter quod clarius potuerunt docere de diuinis. & hoc facit auditores doci- les. ideo dicit, Et vita. i. uerbum quod est vita per essentiā, ut dictū est. 8 Manifest. est. per opa diuina in humaitate assumpta exercitata. 9 Et vi. nos apostoli ceteris clarius. 10 Et testamur. de visu & auditu. 11 Et annuncia. vo. ut edocli sitis. 12 Vitam æter. i. uerbu incarnatū, ut dictum est Ioh. 17. a. Hęc est vita æterna. vt cognoscant te solum Deum verū, & quem misisti Iesum Christum. 13 Quę e. apud pa. ut persona distincta ab eo per æternam genera- tionem in diuina natura. 14 Et appa. no. temporaliter in humanitate assumpta. 15 Quod vi. Hic ultimo reddit auditores beniuolosi ex bonitate finis huius doctrinę. nā per eam habetur vita gratię in presenti, & vi- ta glorię in futuro. & hoc est quod dicit, Quod vidi. &c. iam exposi- tum est supra. 16 Annunci. v. vt & vos so. h. n. per charitatē quę est cadem cum gratiā, vel ei inseparabiliter annexa.

Quod

Et

A * Aug. illi uiderunt Dominum presentem in carne, et uerba ex eius ore audierunt, & annunciauerunt nobis, & nos non uidimus. Minus ergo sumus foelices, quam illi? Audi quod adiungit. *Ut & uos societatem habeatis nobiscum.* Socii sumus, quia fidem communem tenemus. Nam Dominus cōsolans nos qui ipsum iam in cœlo sedentem manu (cum Thoma) contractare non possumus, sed fide contingimus, ait. *Beati qui non uident, & credunt.* Nos descripti sumus, nos designati sumus, fiat ergo in nobis beatitudo, quam Dominus prœdixit futuram. Sed quid magnum est societatem habere cum hominibus? Noli contemnere, audi quid addat. *Et societas nostra sit cum Deo patre, & filio eius, & cetera.*

B * Beda. manifeste ostendit, quod quicumque societatem cum Deo habere desiderant, primo Ecclesiæ societati debet adunari, illamque fidem addiscere, eiusque sacramentis imbui, quam discipuli perceperunt a Domino. Nec in aliquo minus ad Deum pertinent, qui per Apostolorum doctrinam credunt, quam illi, qui per ipsum prædicantem in mundo Dominum credebant, & cetera.

* Oecumenius. Animaduerte quod propter summam unionem, Filium Patris etiam uocet assumptam a nobis naturam, cuius naturæ sanguis est omnino, non Dei. An non ergo delirus est, & impius Nestorius, qui Filii carnem separans, matrem ipsius non patitur *θεοτόκον*, idest, Dei matrem appellari?

a *Ut & uos soc.* Quicumque uult socius Dei fieri, prius debet societati Ecclesiæ adunari. Nec minus habent qui per Apostolos, quam qui per ipsum crediderunt. Vnde dicitur. *Beati qui non uident, & crediderunt.* Et iterum. *Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per uerbum eorum in me.*

b *Et hæc est an.* Quare uerbum caro factum, quod noui attulit mundo? Cur uenit pati? Non frustra fuit, uide quid uoluit docere, quia Deus lux est. Hac sententia diuinæ puritatis excellentiam monstrat, quam imitari iubemur. Hinc Manichæi

C NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et soc. nost. sit cum pa. & fi.* Et per hoc intelligitur spiritus sanctus qui est tertia in Trinitate persona, per charitatem. n. tota Trinitas inhabitat mentes iustorum, sicut amans habitat in amato, & è conuerso, propter quod dicitur inf. 4. c. *Qui manet in charitate in Deo manet, & c.* Sic autem non est in peccatoribus, licet sit in eis per presentiam, essentiam, & potentiam, per quem modum etiam est in cæteris creaturis. Et quia societas gratiæ est dispositio ad societatem gloriæ, ideo subditur.

2 *Et hæc scri. & c.* De gloria iam habita in spe.

3 *Et gau. ue. sit ple.* Quando habebitis in re.

4 *Et hæc est an.* Finito proœmio, hic acceditur ad tractatum, in quo agitur de his quæ in proœmio sunt breuiter prælibata. Sunt autem tria, ut patet ex prædictis. scilicet æternalis uerbi generatio, temporalis eius incarnatio, fidelium adinuiem, & cum Deo associatio, & de his tractat in processu huius epistolæ, non tamen eodem ordine. Nam ut continet dicenda dictis, immediate primo tractat de ultimo, scilicet de Dei, & fidelium associatione, secundo de uerbi incarnatione cap. 4. tertio de eius generatione, cap. 5. Circa primum sciendum, quod societas Dei, & hominum in charitate inchoatur in uia, & consummatur in patria, igitur primo tractat de ea, ut in uia habetur, secundo prout in patria expektatur, cap. 3. prima diuiditur in tres partes, nam primo excludit huius societatis impedimentum, secundo inducit ad eius promotionem, ibi. *Et in hoc scimus.* tertio ut euitetur prædictæ societatis factæ dissipatiuum, ibi. *Nolite diligere.* Prima adhuc in duas; quia primo declarat propositum, secundo concludit intentum, in principio cap. sequi. prima adhuc in duas, quia primo facit propositum, secundo remouet quoddam falsum dictum, ibi. *Si dixerimus.*

Manichæi confutantur qui Dei naturam a principe tenebrarum dicunt bello uictam, & uictam. **c** *Annunciamus uobis, quoniam.* Applicuimus nos ad lucem, & lux nobis irradiauit. Tenebræ eramus, modo per lucem lux sumus, & alios illuminamus, dū peccata dimitti, & tenebras expelli nunciamus.

d *Deus lux est, & c.* Oecumenius. his dictis rursus sermonem resumit, explanans quæ sit annunciatio, quam audiuit, & ait hanc esse, *Quod Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt.* Audiuit enim ab ipso Christo. *Ego sum lux mundi.* Et. *Lux in mundo ueni.* lux. n. est spiritalis agitans animæ nostræ oculos ad sui susceptionem, & ab his omnibus materialibus auertens, atque ad solum sui desiderium amatorio affectu ugens.

Tenebras autem, uel ignorantiam, dicit uel peccatum, quæ in Deo non conspiciuntur.

* Didymus. Lux uere est Deus intelligibilis, atque perpetua. Huic contrarias esse tenebras intelligendum est. ignorantiam, & nequitiam, quæ in Deo non sunt. Quia. n. malitia in Deo non est, constat ex eo. *Deus fidelis, & non est iniustitia apud eum.* Et iterum. *Non quid iniustitia apud eum? Absit.* Quia uero, nec ignorantia apud eum est, manifestat Daniel, dicens. *Qui cognoscit quæ in tenebris sunt.* Et illud. *Oculorum agnitor Deus cognoscens omnia antequam fiant.*

Qui ergo uult habere societatem cū luce, pellat tenebras peccatorum, quia tenebræ cum luce societatem habere non possunt. vnde sequitur. *si dicitur hoc est, cur uerbum caro factum est, ut hoc annunciarer mundo.*

e *Si dixerimus.* Hactenus commendatio epistolæ, hic ostendit qualiter charitas sit habenda.

f *Et in tenebris amb. men.* persistentes in peccatis, & alios obsecrantes non computantur in membris eius, unde. *Quæ conuentio Christi ad Belial? quæ societas lucis ad tenebras?*

g *Si autem in luce sumus mundi,* sed tñ non debemus putare nos quādiu uiuimus omnino posse a peccatis mundari.

h *Sicut, & ipse, & c.* Deus in luce esse dicitur, quia sūma boni

mus. Circa primum sciendum, quod similitudo facit associatiōnem, Ecclesiast. 13. *Omne animal diligit sibi simile. Omnis caro ad sibi simile coniugetur, & omnis homo sibi simili associabitur, & propositum dissimilitudo impedit eam.* 2. Corinth. 6. c. *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas lucis ad tenebras? peccatum autem tenebra est, & ideo facit dissimilitudinem ad Deum, quæ est lux uera, & per consequens impedit societatem cum eo.* Dicit ergo. *Et hæc est annun.* idest, res annunciatiōne digna.

5 *Quam audi.* & c. i. a uerbo incarnato.

6 *Et annunciamus uobis.* Tanquam eius Apostoli, & ministri, & quid sit, illud subdit.

7 *Quoniam Deus lux est.* Hoc audierunt ab eo. Ioan. 9. a. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Lux enim habet rationem manifestatiui, in uerbo autem diuino omnia declarantur, propter quod proprie lux dicitur. Vnde August. 3. super Gen. Christus non dicitur, sic lux, sicut lapis, sed illud proprie, hoc figurate.

8 *Et te.* Ignorantiæ, & culpæ.

9 *In eo non sunt ul.* Nullus. n. defectus in eo potest esse, ideo subdit. *Si dixerimus, & c.*

10 *Et in teneb. amb. culpæ,* & per consequens ignorantie, quæ semper concomitatur culpam 3. Ethic. Ignorat omnis malus, & Prou. 14. *Errant qui operantur malum.*

11 *Mentimur.* Verbo, quia sumus conscii malorum nostrorum.

12 *Et ueritatem non fa.* Mentiendo facto, & non solum uerbo, hypocrisis. n. mendacium est in facto.

13 *Si autem in luce ambul.* Viuendo in meritoriis operibus

14 *Societatem habemus adinuiem.* propter similitudinem ad ipsum.

Deut. 32
Rom. 11.
Dan. 2. & 13
Sap. 8.

August.
2. Cor. 6.
R

Quas ubi proficere valeat non inuenit, homo in luce ambulat, quia virtutum operibus ad meliora proficit.

Aug. Deus lux est, quam non capit locus, uox quam non capit tempus, odor quem non spargit flatus, cibus quem non minuunt edacitas, amplexus quem non diuellit fatietas.

a Si dixerimus, &c. Illi etiam non habent charitatem, qui de meritis superbiunt se dicunt esse mundos.

b Habemus. Non ait non habuimus. Ne forte de prateritis dictura uideretur.

c Si confiteamur peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis.

Quantum autem bonum a confessione oriatur, significauit Deus, qui dixit. *Dicit in primis peccata tua, ut iustificeris.* Aug. Ergo si te confessus fueris peccatorem, est in te ueritas. Nam ipsa ueritas lux est. Non dum perfecte splenduit uita tua, quia insunt peccata tua, sed tamen iam illuminari coepisti, quia inest confessio peccatorum. Expauescit quando numeras etiam leuia peccata tua, nam leuia multa faciunt unum grande. Multa gutta implent flumen, multa grana faciunt massam. Et que spes est? ante omnia, confessio, ne quisquam se dicat iustum, & ante oculos Dei qui uidet id quod est, erigat ceruicem suam homo, qui non erat, & est, &c.

Cyp. Salubriter admonemur quod peccatores sumus, & pro peccatis rogare compellimur, ut dum indulgentia de Deo petitur, conscientia suae animis recordetur. Ne quis si in qua si innocens placeat, cum innocens nemo sit, & se extollendo plus pereat, instruitur & docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Sic Ioannes in epistola sua monet, dicens. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c.*

Si autem confessi fuerimus, &c. Vtrumque complexus est, quod & rogare pro peccatis debeamus, & impetremus indulgentiam cum rogamus. Ideo & fidelem dixit dominum ad dimittenda peccata, fidem pollicitationis suae reseruante, quia orare pro debitis, & peccatis docuit, paternam misericordiam

promisit, & ueniam securam. Quia sine peccato in hac uita esse non possumus, prima salutis spes est ipsa confessio, plus ex humilitate, quam ex necessitate, deinde dilectio qua diligimus eum cui humiliamur, & charitas operit multitudinem peccatorum. Superbia extinguit charitatem, charitas extinguit peccata, ergo roborat humilitas charitatem humilitas ducit ad confessionem

a Et hoc merito. Sacramentum dominice passionis omnia peccata originalia, & actualia laxauit habemus adinuicem, & sanguis Iesu Christi filii eius emundat nos, ab omni peccato.

b tum non habemus, ipsi nos seducimus & ueritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis, & iustus est, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.

c Si dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis.

d Remittat nobis peccata nostra. Vel peccata maiora, iniquitatem minora.

e Mendacem. Solus Deus ex se uerax, homo ex Deo uerax, ex se mendax. Impossibile est quemlibet sanctum aliquando non cadere in minimis peccatis. Nec iusti esse desistunt, quiaocius opitulante Deo resurgunt.

f Et uer. eius non est, &c. Aug. In 15. de Trin. c. 11. Voces quas proferimus signa sunt rerum quas cogitamus. proinde uerbum quod foris sonat signum est uerbi, quod intus lucet, cui magis uerbi competit nomen. Nam illud quod profertur ore carnis uox uerbi est, uerbumque & ipsum dicit, per illud a quo, ut foris appareat assumptum est. Ita uerbum nostrum uox quodammodo corporis fit, assumendo eam formam in qua ipsum manifestetur sensibus hominum, sicut uerbum Dei caro factum est, assumendo eam in qua ipsum manifestetur sensibus hominum. Et sic uerbum nostrum fit uox, nec mutatur in uocem, ita uerbum Dei caro factum est, nec mutatur in carnem.

† Heb. 9. e. † de pecc. di. c. 1. inquit. D. conf. di. 2. c. iteratur. 1. Pet. 4. b.

4. 43.

Lib. de orat. Dominica

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et sanguis Iesu Christi filii eius emundat nos ab omni peccato. Quia facta nouae legis de quibus est baptismus, & penitentia, quibus auferuntur omne peccatum, efficaciam habent a passione Christi.

2 Si dixerimus. Hic remouet quoddam falsum dictum quo aliqui iactabant se immunes esse a peccato, ostendens quod aliquis non potest hoc dicere de peccato praesenti, nec de praeterito, nisi sibi reuelatum fuerit a Deo. Dicit igitur. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus.* De praesenti.

3 Ipsi nos se. i. extra societatem Dei ducimus per falsitatem, quia si de peccato uenialis sit sermo, illud non potest in praesenti uita totaliter uitari. de illo enim dicitur Proverbio. 24. b. *Septies in die cecidit iustus, & sic nullus potest ueraciter affirmare se illo carere.* Sed quia peccatum ueniale non separat a Dei societate, ideo melius uidetur quod de peccato mortali loquatur, nullus. n. potest scire se peccato carere, nisi Deus sibi reuelauerit, Ecclesiast. 9. a. *Nescit homo uirum amore uel odio dignus sit.* propter quod si absque Dei reuelatione asserat se omni peccato mortali carere, iam incurrit peccatum iactantiae, & superbiae, & etiam falsitatis, asserendo quod nescit, ideo subditur. *Et ueritas in no. non est.*

4 Si confiteamur peccata nostra. Humiliter, & uere.

5 Fidelis, in reddendo promissa.

6 Et iustus est. Quia promissum est aliquo modo debitum, & sic reddere est iustum.

ut

ADDITIONE I.

In canonica prima Beati Ioannis, cap. 1. Vbi dicitur in postilla. *Quod audiuiimus, scilicet a Beato Ioanne Baptista.*

Hoc quod dicitur a beato Ioanne. Quod audiuiimus potest referri ad illa quae in antiquis scripturis sacris de Christo traduntur, quae per fidem quae ex auditu est intelliguntur, ut ad Rom. 10. c. *Quod uidimus oculis nostris.* refertur ad illa quae Apostoli uiderunt in conuersatione Christi, quae proprie erant conformia illis, quae audierunt in praenosticis prophetarum, eo modo quo Christus dixit Lucae septimo d. *Ite renunciate Ioanni: quae audistis, & uidistis.* prout fuit expositum in additione super illud uerbum

7 Ut remittat nobis peccata nostra. Sic, n. promisit. Mat. 3. a. *Penitentiam agite, ap. enim reg. &c.*

8 Et emundat nos ab omni iniquitate. per ecclesiae sacramenta, ut dictum est.

9 Si dice. quo. non pecc. De praeterito.

10 Mendacem facit eum. i. Deum dicentem contrarium, si quaeratur. Vbi dicunt doctores aliqui, quod hoc dixit Iob. 15. b. *Quis est homo ut immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere?* Translatio alia habet. *Nemo mundus a sorde, neque infans cuius est unius diei uita super terram.* sed isti non uidentur bene dicere, quia uerbum allegatum non est ipsius domini, nec sancti Iob ex spiritu Dei loquentis, sed est uerbum Eliphaz Themanitis, qui licet in processu libri multa uera dixit, tamen falsam conclusionem nititur sustinere, ut patet per sententiam Dei in fine libri, propter quod dicere, quod uerbum eius sit uerbum domini non uidetur conuenienter dictum. Sed alibi dicit de peccato originali per os Dauid prophetae Psal. 50. b. *In iniquitatibus conceptus sum. & in peccatis concepit me mater mea.* Et de actuali dicit Mat. 6. b. Vbi docet omnes orare pro peccatorum suorum remissione. *Dimitte nobis debita nostra, quod est friuolum ei qui non haberet peccata, & per Apostolum Roman. 3. a. Est autem Deus uerax: omnis homo mendax.*

11 Verbum eius. i. Christus qui est uerbum Dei patris.

12 Non est in no. per gratiam sanctificantem.

uerbum. *Quod prospeximus.* in transfigurationem, in qua gloriam humanitatis Christi diligenter inspexerunt. *Et manus nostrae conprehauerunt,* in resurrectione, prout in postilla.

ADDITIONE II.

In eo. cap. Vbi dicitur in postilla. Dicunt doctores aliqui quod hoc dicit Iob 15. b. *Quis est homo ut immaculatus sit.*

Quod autem autoritate diuina testetur, quod omnis homo peccator est habetur expresse Eccles. 7. c. ubi dicitur. *Non est enim homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet.* Similiter in Ps. *Omnis homo mendax.*

C A P. II.

Filioli mei hęc scribo vobis, vt non pec. ne malam securitatem assumatis, audientes vos a Deo mundari, sed vtilem timorem habeatis.

* Oecumenius. Naturę nostrę instabilitatem, & procliu- rarem ad peccan- dum sciens, quodq; nobis familiare sem- per sit, ut ad deterio- ra labamur, cumque insidietur præterea nostrę saluti inuidio- sus dæmon, necesse est eos qui Deo iam familiares effecti sūt peccare, nisi caute vi- uant, hęc subiungit, quod si etiam post remissionem labamur, ne de nobis ipsi desperemus. Con- uerſi namque rur- sum salutem conse- quemur per media- torem Dominum Iesum.

B b Si quis peccauerit. Si ex humana fragi- litate non potestis omnia uitia cauere, datę operam, vt saltę maiora, & apertiora caueatis, ut non ap- prehendant uos ten- ratio, nisi humana. Quod si quis etiam post admonitionem meam ceciderit, non desperet.

c Aduocatum. Non est aduocatus, nisi cum uocantibus. Di- spliceant peccata tibi, clama, & ipse audit, & liberat.

d Habemus. Ioannes vir iustus contemperans se infirmis nõ dixit, habetis, sed habemus. Ponit se de numero peccato- rum, vt habeat aduocatum.

e Iustum. iustus aduocatus iniustas causas non suscipit, q̄ tñ iustos nos defendet in iudicio, si nos accusamus iniustos.

* Oecumenius. Humano modo, & dispensatione quadam hęc dicta sunt, ut ostendens eandem filij cum patre naturã, eandemque potentiam & quod quidquid faceret una trium sanctorum personarum, commune esset, & reliquis.

* Aug. Si de infirmitate uitę surreperit peccatum, conti- nuo uide, continuo displiceat, continuo damna, & cum dā- naueris, securus ad Iudicem uenies. Ibi habes aduocatum. noli

a
b
c
d

Filioli mei hęc scribo vobis, vt nõ peccetis. Sed & si qs peccauerit, aduocatũ habem' apud patrẽ, Iesũ Chrm̄ iustũ.

a Propitians nos Deo prædicatione, & intercessione. Qui modo in carne uiuimus, sed pro omni ecclesia uult dicere, ecce hic Christus, ecce illic Christus, ubique est Christus, ubique propitiat.

e Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus

g quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus.

h Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit,

mendax est, & in cõo ueritas non est. Qui autem seruat uer-

bum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta est. In hoc sci-

mus, quoniam in ipso lu'mus. qui dicit se in ipso manere, de-

bet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Charissimi,

noli timere ne perdas causam cõfessionis tuę, &c. Sed uide D ipsum Ioannem seruantem humilitatem, certe uir iustus e- rat, & magnus, qui de pectore Domini mysteriorum secre- ta biberat, non dixit, habetis, sed aduocatum. inquit, habemus, ma- luit se ponere in numero peccatorum, vt haberet aduocatũ,

quam ponere se pro Christo aduocatum, & inueniri interdum nandos superbos, sed dicit aliquis Ergo sancti non petũt pro nobis? Sed attendite scripturas, & uidete quia & præpositi cõ- mendant se populo.

C A P. II.

1 dicit aliquis Ergo sancti non petũt pro nobis? Sed attendite scripturas, & uidete quia & præpositi cõ- mendant se populo.

2 Nam Apostolus di- cit plebi. *Orate, sicut* **Coloss. 4**

3 & pro nobis. Orat Apo- stolus pro plebe, o- rat plebs pro Apo- stolo, oramus pro uobis fratres, sed & uos orate pro nobis. In- uicem pro se omnia membra orant, ca- put pro omnibus in- terpellet.

4 Et in hoc sci. quo- niam cognouimus uni- tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

5 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

6 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

7 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

8 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

9 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

10 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

11 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

12 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

13 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

14 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

15 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

16 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

17 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

18 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

19 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

20 tatem, vel cognoscere non semper propter notitiam dicitur, sed pp experimentum, & unionem alterius rei. Cognoscimus Deum, quando uni-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. II.

Filioli mei. Hic ex prædictis infert conclusionem inten- tam, quod scilicet debemus peccatum vitare, dicens. Filioli mei hęc prædicta.

1 Scribo uobis ut non pec. Ne societati diuinę impedimen- tum ponatis.

2 Sed, & si quis pec. Ex humana fragilitate.

3 Aduoca. hab. apud pa. &c. Ostendentem patri pro peccatori- bus uulnera.

4 Iustum. Q. d. Non interpellat pro quibuscunque peccatorib. sed solum pro uere poenitentibus.

5 Et ipse est pro. pro pec. no. Actiue, & passiue. Nam seipsum ob- tulit pro nostra expiatione.

6 Non pro no. au. tan. sed pro. to. mun. s. quantum ad sufficientiã, sed pro electis tantum quantum ad efficaciam, nam alii ponunt obicem.

7 Et hoc sci. Hic consequenter ponitur dictę societatis promp- tium, quod est opus meritorium, per quod charitas, per quam Deus in nobis habitat, & nos in ipso, meretur augeri, ut aucta mereatur, & perfici, sic igitur procedit beatus Ioannes, quod pri- mo ad opus meritorium inducit omnes generaliter. Secundo ali- quos specialiter, ibi. Scribo uobis filio. prima in duas, quia primo inducit ad opus meritorium. Secundo confirmat suum dictum, ibi. Charissimi. Circa primum dicitur. Et in hoc sci. probabili ta- men coniectura.

8 Quoniam cognouimus eum. Notitia amatiua, quę est practica, prout praxis extenditur ad effectum.

9 Si mandata eius ob. Quia sicut dicit Greg. Ho. 20. Amor Dei nunquam

nunquam est otiosus, operatur. n. magna si est, si autem renuit o- perari, amor non est. Ideo subditur.

11 Qui dicit se nosse Deum. Notitia charitate formata.

12 Et man. e. &c. Facultate habita.

13 Mendax est. Quia ueritas non subest dicto eius.

14 Qui autem ser. uer. rius. Corde retinẽdo, & opere adimplẽdo.

15 Perfecta est. perfectum dñi cui nihil deest. 5. Meta. sed hoc po- test intelligi dupliciter, quo ad p̄sens. Vno mō cui nihil deest de his ad q̄ tenetur, & sic qui seruat uerbum Dei quantum ad eius præcepta, dicitur in charitate perfectus. Alio modo accipitur cui nihil deest de his quę potest habere, & sic charitas non est perfe- cta in uia, quia semper potest quilibet quantumcunque perfe- ctus in merito crescere, unus tamen dicitur alio perfectior in quã- tum non solum seruat mandata, quę sunt necessitatis, sed etiam cum hoc consilia, quę sunt supererogationis. Et sic dicit Saluator inueni uiam perfectionis querenti. Mat. 19. a. Si uis perfectus esse uade, uende omnia quę habes, & da paup. rib. & ueni, & sequere me. Et quanto quis feruentius eius mandata, vel plura de consiliis ex charitate seruat, & strictius, tanto dicitur magis perfectus. & qa per charitatem Deus habitat in nobis, ideo subditur. **16** In hoc sci. quo. in ipso su. Tamen hic accipitur scientia large pro conie- ctura probabili, vt dictum est c. præc. nisi super hoc habeatur te- uelatio diuina. Quod autem sequitur in aliquib. Si in ipso perfecti fuerimus, non est in libris correctis. **17** Qui dicit se in ipso ma- per charitatem. **18** Debet si. il. am. inter homines cõuersando **19** Et ipse am. ipsum imitando non solum in obseruatione præ- ceptorum, sed etiam consiliorum secundum suam possibilitatẽ, quamuis ad hoc non teneatur de necessitate. **20** Charissimi. Hic consequenter confirmat dictum suum. s. q̄

Perfectus dicitur dupliciter.

Epist. 16. que est ad Thibartianos.

Cyprianus. Grauior nunc, & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta, & uirtute robusta parare se debent milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possint, & ipsi propter Christum sanguinem fundere. Hoc est. n. uelle cum Christo inueniri, quod Christus, & docuit, & fecit imitari, secundum Iohannem Apollolum dicentem, Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulauit, & ipse ambulare, & cetera.

De discip. ha. vii.

Idem. Si non est maior Domino suo feruus, & liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus Christiani debemus, quod Christus fecit imitari, scriptum est, & legitur, & auditur, & in exemplum nostri Ecclesie ore celebratur. Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo, & c. ambulandum est igitur uestigium

Jacob. 2. d.

paribus, amula in gentiliis nitendum est. Tunc responder ad fidem nominis, & ratio uentatis, & credenti premium datur, si quod creditur, & geratur.

Philip. a. b.

Non mandatum nouum scribo. Eadem charitas mandatum uetus est, quia ab initio commendata. Eadem nouum mandatum, quia tenebras eiecit & desiderium noue lucis infundit. Iulius Afric. Quomodo dicit. Non mandatum nouum scribo uobis: cum Dominus in Euangelio nouum appelleret quod mandatum uetus dixit, quod habebat s inquit, ab initio. Ideo ergo uetus; quia iam illud audistis, alioqui contrarium erit Domino, ubi ait. Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem. ideo ergo uetus, quia iam audistis, & ipsum nouum contendit iterum, dicens. Mandatum nouum scribo uobis. non alterum sed idem ipsam quod dixi uetus, idem est nouum. Quod uerum est. Secundum quod promissit per obseruationem mandatorum Dei ad ipsius, cognitionem, & dilectionem perueniri. Et in ipso. Christo impletum, quia obediuit patri usque ad mortem, & ideo glorificatus. Et in uo. Quorum quidam iam per hoc cum Deo gloriantur, & uere est nouum, quia tenebræ iam transf. Tenebræ ad veterem hominem pertinent, lux uero ad nouum hominem. Tenebræ transf. i. corpus passibile, & miseræ carnis in Christo transfierunt, & uerum lumen immortalitatis iam lucet in eo quo illuminat etiam alios, qui fuerunt uetus homo, & tenebræ, nunc autem lux in domino. Qui dicit se in. Determinat quod mandatum accipiat. i. charitatem, & qualiter charitas ipsa habenda sit. f. dilectio Dei, &

Dei, & proximi. Cyprian. Qui odit fratrem, in tenebris ambulat, & nescit quo eat, id est melius in gehennam, ignarus, & cæcus præcipit tunc in penam, recedens scilicet a Christi lumine dicentis. Ego sum lumen mundi, & c. Sequitur autem Christum, qui præcepit eius insitit, qui per magistrum eius uiam graditur, qui itinera eius sectatur, qui id quod Christus, & fecit, & docuit imitatur, & c.

D. Sura & lu.

non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Mandatum uetus est uerbum quod audistis. Iterum mandatum nouum scribo uobis, quod uerum est, & in ipso, & in uobis, quia tenebræ transfierunt & uerum lumen iam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet & scilicet in eo non est. Qui autem odit fratrem suum in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obæcauerunt oculos eius. Scribo uobis filii

ceptis eius insitit, qui per magistrum eius uiam graditur, qui itinera eius sectatur, qui id quod Christus, & fecit, & docuit imitatur, & c.

AVGVSTINVS. N. V. S. Eia fratres mei, quamdiu dicemus uobis, diligite inuicem? Respondate uisquisque cor suum non teneat odium contra fratrem pro aliquo uerbo dicto, pro contentione terræ, ne fiat terra, quif quis enim odit fratrem suum, non dicat, quia in lumine ambulat, quia in tenebris est. Hoc exponere necesse non est, sed gaudere si non

fiat, aut plangere si fiat. Qui diligit fratrem suum. Est in lumine scientie, & operationis, sed quod uoluit est in uia ignorantie, & per ipsam ignorantiam ambulat de uitio in uitium. & nescit, i. non prouidet, quo eat: ad quam penam recipendus sit. Vel, nescit quo eat, i. ignorat uiam, qua conuertatur, ad melius, & hoc non ideo, quia uia aperta sit, sed quia tenebræ obæcauerunt oculos eius. Qui a lumine Christi recedens peccatis, & carnali uoluptate ita præpeditur, uetiam si bonum uideat, non tamen exequatur.

Qui diligit fra. Tolerat omnia propter ueritatem charitatis etiam si fratri adhibet correctionem, non irascitur, non inuimosa inferit. Pax. n. multa diligentibus legem tuam, i. charitatem. & non est illis scandalum.

Qui autem odit fratrem & c. * Oecumenius. Hoc est. Qui dicit se esse Christi, & fratrem suum odit, mentitur, & non est Christi. Si. n. Christus illum ita dilexit, ut animam suam pro eo poneret, quomodo is qui se dicit esse Christi, odit fratrem suum pro quo Christus mortuus est? Aut etiam hoc modo. Qui dicit se esse Dei, & odit fratrem suum qui est Christus (ipse namque dicit. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis) hic non est Dei, sed diaboli. Nam si Dei esset, diligeret utique fratrem suum, & ita etiam Christum.

Scribo uobis filii. præponit causam quæ posset eos abstrahere ab amore mundi, quia baptizati in nomine Christi, & inuocantibus nomen Christi, dimittuntur peccata. Ergo Christo magis adhærendum est quam mundo.

Filii. Hoc etiã modo potest haberi charitas si diligitis Deum, & mundum, & omnia quæ sunt eius ne cogitetis. Et hæc scribo

NICOLAUS DE LYRA.

præceptum de dilectione Dei, & proximi, ex quo procedunt opera bona, est ab antiquo datum, dicens. Charissimi non man. nouum scribo uobis, & c. Est. n. hoc mandatum de dictamine legis naturalis, quod homo diligit Deum a quo habet esse, & uiuere, & hominem sibi similem in specie. Vnde & bruta animalia hoc faciunt, Eccl. 1. 3. c. Omne animal diligit sibi simile, & sic est insertum menti humanæ a sua prima conditione. Est etiam de lege scripta diuina. Deut. 6. c. Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo. & c. & de dilectione proximi dicitur Leu. 19. d. Diliges proximum tuum sicut teipsum, & sic est datum ab initio legis.

- 1 Iterum man. nouum scri. vo. Quia idem præceptum de dilectione renouatum est in Euangelio, quod dicitur lex amoris.
2 Quod uerum est. i. uerificatum.
3 Et in ip. f. Deo humanato, qui ex charitate maxima passus est pro nobis.
4 Et in uo. Quia per hoc dedit hominibus maximum incentiuum amoris, propter quod imminente sua passione dicit Iohann. 13. d. Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut diligetis me.

Quia

- 5 Quia tene. i. figura, & umbra ueteris Testamenti.
6 Transfuerunt. in passione Domini, in cuius signum uelum templi tunc fuit scissum, Luc. 23.
7 Et uerum lumen. i. ueritas Euangelii.
8 Qui dicit se in luce esse. i. in ueritate Euangelica uiuere.
9 Et fratrem suum odit in tenebr. est. Culpæ, & ignorantie. Et per oppositum.
10 Qui dicit fra. In Deo, & secundum Deum, quod est charitative diligere.
11 In lumine. f. gratia, & per consequens in lumine increato, in quo manet per gratiam, sicut amans in amato.
12 Et scian. in eo non est. factiuum, & passiuum. Scandalum. n. est dictum, uel factum minus rectum, alteri præbens occasionem ruinæ. Manens autem in lumine dicto modo, ex facto, uel dicto suo non præbet alteri occasionem peccandi, nec ex facto alterius uel dicto ruit in peccatum.
13 Qui autem odit fratrem suum, & cetera. patet ex dictis sententia.
14 Scribo uo. Hic consequenter ad opa meritoria inducit aliquos specialiter. Et primo baptizatos ab eo, de quorum salute erat specialiter

scribo vobis, vt rem vtilem. Omnibus scribo quibusdam, vt filiis, quibusdam, vt patribus, aliis vt iuuenibus.

Filioli. Patres, adolefcentes, iuuenes. Ideo filii, quia remittuntur peccata. Ideo patres, quia cognouistis antiqua. Ideo iuuenes, quia fortes, quia vicistis.

a Adolefcentes. Adolefcentia tempus propter incentiua carnis lubricu, sed propter robur etatis habile certamini, & hinc tentamentum voluptatum verbi Dei amore vicerunt, & per se cutiones contempserunt.

b Infantes. Humiles spiritu, qui quo magis humiliantur sub potenti inanu Dei, eo sublimius norunt arcana diuinitatis, vnde. Reuelasti ea paruulis.

c Scribo vobis. Considerate etiam, atq; etiam quia iuuenes estis, pugnate vt vincatis, vincite vt coronemini, humiles estote, ne in pugna cadatis.

* Oecumenius. Quoniam dixerat, preceptum nouum scribo vobis, significat etiam dispositionem illorum, qui literas essent accepturi, id autem designat per progressum iuxta corporale augmentum. Nouerat. n. quod non in aequali honore sermonem essent omnes accepturi, neque aequali studio, sed hi quidem veluti pueruli magis per modum instructionis, quibus tamen spondet peccatorum remissionem per fidem in Christum. Alii vero sicut qui promouerunt in vitam perfectum etatis plenitudinis Christi, quibus etiam testificatur quod cognitionem habeant illius, qui ab initio est, is autem est Deus Verbum. porro alii quasi adolefcentes sunt, quibus tanquam iuueniliter, ac robuste se gerentibus aduersus affectus, & afflictiones, attestatur quod accepturi sint palmam victoriae, &c.

d Et vicistis. Trahebantur tunc temporis ex consuetudine ad lupanar, sed isti viriliter resistendo vincebant.

e Nolite dil. m. Vt imini mundo ad necessitate, sed non diligite ad superfluitate. Et carnis cura ne feceritis in desideriis.

f

riis. Nolite diligere mundum, Vnum cor duos sibi aduersarios. Amores non capit. Radicati in charitate, sup hac radice nihil edificetis, nisi qd conuenit charitati, quia non potestis duobus dnis seruire. Sicut dilectio Dei fons omnium virtutum, ita dilectio mundi omnium vitiorum. vnde sequitur.

Matt. 6. c

quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius.

a Non etate, sed sapientia. Venerandi senes quibus iam debet amor mundi frigidere. Quorum est meminisse antiqua, & iunioribus pandere.

b Scitis Christum cum patre, & spiritu sancto semper fuisse, & hoc aliis nunciatis.

Scribo vobis patres, quoniam cognouistis eu qui ab initio est. Scribo vobis adolefcentes, quoniam vicistis malignu.

Humiles spiritu.

Scribo vobis infantes, quoniam cognouistis patrem. Scribo vobis patres, quoniam cognouistis eum q ab initio est

a Qui in virtute animi, & amore verbi Dei incentiua carnis nescitis, & diabolo uiriliter resististis.

b Non ex vobis, sed quia uerbum Dei est

c Filius Dei, praedicatio filii Dei

Scribo vobis iuuenes, quonia fortes estis, & uerbum Dei in vobis manet, & vicistis malignum. nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo. Qm omne quod est in mundo

a Et turpe esset uinci ab illo quem uicistis.

b Vobis omnibus hoc scribo.

c Abundantiam mundi, uel pulchritudinem eius.

a Ut aurum, & argentum, & omne fluxum diuitiarum.

b Quia.

Sicut per odium proximi, ita per amorem mundi extinguatur amor Dei, &c.

bia uitae, cum quis se iactat in honoribus; magnas familias expetit. Per hac tria victus est Adam, quia cibum ueritum concupiuit, uoluit esse sciens bonum & malum, uoluit esse sicut Deus. Hec tria uicit Christus, quia non est captus amore panis corporalis, non descendit de pinna quod esset tentare Deum, noluit extolli super regna mundi.

Gen. 3. a

Matt. 4. a

* AVGVSTINVS. Pompae diaboli sunt quaeque illicita desideria, quae torpent, non exornant animam, ut sunt desideria carnis, desideria oculorum, ambitiones seculi. Ad concupiscentiam carnis pertinent illecebrae uoluptatum, ad concupiscentiam oculorum nugacitas spectaculorum, ad ambitionem saeculi insania superbie, ubi fumus inflatus, ut homo positus in aliqua potestate hominem se esse non agnoscat, cum de homine iudicat. Qui ergo uult mundum vincere, tria ista vincat, quae sunt in mundo, & per hac illum vincit etiam qui suadendo per superbiam decepit mundum. Postquam autem homo renuncians diabolo excludit peccatum inuaforem, introducat optimum possessorem, credit in Deum patrem omnipotentem, &c.

Lib. 3. de symbolo. cap. 1

Concupiscentia.

NICOLAUS DE LYRA.

cialiter sollicitus, non. n. omnes eiusdem ciuitatis vel patriae baptizauit vel conuertit, nam in partibus illis Paulus praedicauit, & Timotheus & plures alij, vt patet ex epistolis Pauli, & Actibus Apostolorum. Dicit ergo. Scribo vobis. Illi filiioli proprie dicuntur alicuius a quo bptizati sunt, vel de baptismo leuati.

1 Quoniam rem. vo. pee. Id est, remissa sunt in baptismo, qui delet totam culpam, & poenam.

2 Propter nomen eius. s. Christi in cuius nomine dabatur baptismus in primitiua ecclesia, vt habetur Act. 2. Q. d. de caetero non debetis inquinari per peccatum. Secundo inducit conuersos moribus, & sciētia de quibus est multu curandum, eo quod bonum ipsorum redundat in totam Ecclesiam, propter quod uocat eos patres, dicens.

3 Scribo vobis, &c. qui ab ini. Id est, uerbum incarnatum procedens a patre, vt dictu est in principio huius epistolae. Q. d. eis: Ex quo habetis maiorem scientiam alijs debetis esse alioru exemplum uirtutis. Tertio inducit adolefcentes, in quibus incipiunt concupiscentiae carnis uigere, propter quod laudat eos de castitate, vt ad eam magis animentur, nam uirtus laudata crescit. Ideo dicit.

4 Scribo vobis adolefcentes, quoniam vicistis malignum. Id est, maligni incentiuum, qui est ignis concupiscentiae carnalis. Q. d. de caetero non debetis permittere uos uinci a carnalibus desiderijs. Quarto inducit infantes, tamen aliquo modo rationis capaces, qui licet pauca cognoscant de diuinis, tamen recognoscunt Deum esse patrem iustorum. Dicit igitur.

5 Scribo vobis infantes, quoniam cognouistis patrem. Q. d. Ex quo cognouistis eum debetis eu reuereri, & put possibile uobis est imitari. Quinto inducit iuuenes, qui habent robur corporis dicēs.

6 Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis. Q. d. Sicut estis fortes

tes in corpore, ita sitis mente, vt non deficiatis in quacunque tribulatione. Et subditur ad hoc ratio.

7 Et vicistis malignum. Id est, diabolum renuncians ei, & pompis eius in baptismo. Q. d. debetis firmiter stare, ne de caetero vincamini ab ipso.

8 Nolite diligere. Hic ponitur diuinae societatis cum hominibus dissipatiuum, ut euitetur, quod est duplex, scilicet cupiditas, quae est uenenum charitatis, in qua charitate consistit dicta societas, & haereticis peruersitas, quae dictam societatem dissoluit. Ergo primo docet cauere primum. Secundo secundum, ibi; Filioli. Circa primum dicit. Nolite diligere mundum. Non accipitur hic mundus pro uniuersitate creaturarum, sicut dicitur Ioan. 1. a. Mundus per ipsum factus est. Creaturae enim diligendae sunt, in quantum per eas ascendimus, tanquam per scalam ad cognitionem Creatoris, Rom. 1. c. Inuisibilia enim ipsius, id est, Dei a creatura mundi. Id est, ab homine per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: Sempiterna quoque uirtus eius, & diuinitas. Sed accipitur hic mundus pro hominibus delectabilia huius mundi inordinate quaerentibus, de quibus dicitur Ioan. 1. a. Mundus eum non cognouit, quia occupatio circa delectabilia mundi impedit cognitionem Dei. Licet autem natura sic in ipsis diligenda, uitium tamen est odiendum, & fugiendum. Nam amicus stultorum similis efficitur. Proverbiorum 13. d. Nominatur autem hic mundus ratione uitiorum. Ideo subditur.

9 Neque ea quae in mun. sunt. Id est, uitia eorum.

10 Si quis diligit mun. Hoc modo dictum.

11 Non est cha. pa. in eo. Nam amor delectabilium huius mundi retrahit ab amore diuino.

12 Quoniam omne quod est in mundo. Id est, in hominibus mundanis.

A *Concupiscentia.* Quæ eôcupiscentia, & supbia non est ex patre, pugna vitiorû nō ex Deo est patre, & conditore, sed ex mûdi amore quem Deo præferimus. Fecit Deus homines rectos, ipsi se miscuerunt in finitis qōnib. Deus inrêator malorum est, sed vnusquisque tentatur a propria eôcupiscentia

b *Qui autem facit nolun* hoc etiam modo potest haberi charitas, si nullo instinctu hæreticorum deuicti estis a fide, & ceteris quæ sunt Dei. Et ut eam teneatis permanente in vobis, quæ audistis ab initio, proponit causas. Filioli, quia nouissima hora.

c *Filioli mei nouissima hora est.* Et propter hæc debetis persistere, quia multi Antichristi q vos volunt

B seducere, sicut audistis quia Antichristus venit. Cum quanto. n. impetu, & errore audistis venturum Antichristum, cū tanta violentia, & isti veniunt. In vndecima hora sumus, venit Saluator in carne, & secutura est pestis Antichristi, quæ præconia salutis impugnet, quæ vineam quam Christus excolit, extirpet, & huius nequissimi capitis iam multa membra præmissa sunt, a quibus cauendum est, quia iam imminet finis sæculi. Vel, *Nouissima hora.* i. similis nouissimæ. Similis est hæc persecutio illi futuræ.

d *Nunc Antichristi mu.* Antichristi omnes hæretici, omnes qui fidem quam continentur verbis destruunt actib. omnes Christo contrarij, qui venturo suo capiti testimonium reddunt, quia mysterium iniquitatis iam operatur.

c *Antichristi mul.* Quia baptizati, & chrisimate vncti per q̄ melius possunt decipere, sunt Chro, & ecclesie eius contrarij
*** Augu.** Ad mysterium iniquitatis pertinere arbitrantur multi, quod ait in epistola sua Ioannes. *Sicut audistis quod Antichristus sit venturus, nunc autem Antichristi multi facti sunt, &c.* Sicut ergo ante finem in hac hora, inquit, quam Ioannes nouissimam dicit, exierunt multi hæretici de medio Ecclesie, quos multos dicit Antichristos, ita omnes tunc inde exibunt, qui non ad Christum, sed ad illum nouissimum Antichristum pertinebunt, & tunc reuelabitur.

*** Origenes.** Generaliter vnus est Antichristus, species autem illius multæ, tanquam si dicamus. Mendacium generaliter vnum est, secundum differentias autem fallorum dogmatum, inueniuntur multa esse mendacia. Si. n. mendacium non differat a mendacio, puta aut Basilidis, aut Marcionis. aut Valentini, aut aliquorum similium, vnum videtur esse mendacium. Si autem secundum diuersa dogmata mentiuntur, multi sunt qui exurgunt. Hi. n. sunt Antichristi, & quicumque post eos surrexerint. Similiter dices de prædicatoribus singularum hærefum.

factus

3. 9. 4. r. Nabuchodonosor

lib. 20. de ciu.

n. 24. c. 4. 1. 1. b.

*** Didymus Alex.** Non de omnibus qui fallacem doctrinam habent, hæc scribuntur, sed de solis declinantibus ad falsam sectam post instructionem Evangelicam, qui tãquã ex Christianis facti noscuntur Antichristi, quoniam quantum ad hoc, quod aliquando susceperunt doctrinam Christi, ex discipulis Christi extra eos facti sũt eligentes fallacibus inesse doctrinis. Quia propter licet annunciant scripturas, non sunt recipiendi, cum ab earum sensu recesserint, & ad impios sensus accesserint, recedentes ab vnitate, quam habebant a Spiritu sancto, & ostentantes quod sint Antichristi, *** Irenæus.** Marcus quidam hæretarcha

17 *magicæ imposturæ* peritissimus, per hanc viros multos, & feminas seducens ad se conuertit, uelut ad scientissimum, & perfectissimum, & habentem uirtutem maximam præcursor uere existens Antichristi.

*** OECUMENIVS.** Nam si Antichristum inquit, expectamus, nunc autem Antichristi multi uersantur in hac uita (dicit autem Cherintum illique similes) manifestum est quod tempus consummationis imminet, dum multi Antichristi unum præcedunt, iterque illi parant.

*** Cyprianus.** Beatus Ioannes a uita hæresim, aut schisma discreuit, sed uniuersos qui de Ecclesia exissent, Antichristos appellauit. Vnde apparet aduersarios Domini Antichristos omnes esse, quos constat a charitate atque ab unitate Ecclesie Catholice recessisse.

f *Ex nobis prodierunt, &c.* Sed licet sint multi Antichristi, non tamen uos terreat si ad Iudaismum, uel paganismum redierunt, ne putetis ecclesiam ex hoc pati aliquod damnum, quia si ex nobis exierunt, tamen non erant ex nobis ueraciter. Non potuissent egredi nisi essent Christo contrarij, qui non est Christo contrarius, in corpore Christi manet. Sic sunt fidi in Ecclesia quomodo humores mali in corpore, quando euomuntur releuatur corpus, sic quando exeunt mali, releuatur ecclesia.

*** AVGVSTINVS.** Ex duobus pijs, cur huic donetur perseuerantia usque in finem, illi autem non donetur, in-ferutabiliora sunt iudicia Dei. Illud tamen fidelibus debet esse certissimum, hunc esse ex prædestinatis, illum non esse. Nam si fuissent ex nobis, ait vnus prædestinatorum, qui de pectore Domini bibebat hoc secretum, mansissent utique nobiscum. Sed nonne utriusque a Deo creati, utriusque ex Adam nati, utriusque de terra facti erant, & eiusdem naturæ animas acceperant? Nonne utriusque uocati, utriusque ex impijs iustificati, & p̄ lauacrũ regenerationis utriusque renouati? **Vera**

* Didy-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Concupiscentia carnis est.* Quæ uiget in uoluptuosis.
- 2 *Et concupiscentia oculorum.* in cupidis, & auaris,
- 3 *Et superbia uitæ.* in ambitiosis.
- 4 *Quæ.* Scilicet triplex concupiscentia.
- 5 *Non est ex patre.* Quia nihil uitiosum est a Deo, licet res eôcupitæ sint ab eo, & etiam potentia concupiscibilis, & eius affectus quantum ad ens, non autem in quantum deordinatus.
- 6 *Sed ex mundo est.* Quia peruenit ex defectu, seu malitia hominum mundanorum.
- 7 *Et mundus.* i. homines mundani.
- 8 *Transibit.* De hoc mundo per mortem, uita enim præfens non est nisi quidam transitus, Sap. 2. b. *Vmbra transitus est tempus nostrum.*
- 9 *Qui autem facit uol. Dei, ma. in æternum.* Quia de statu gratiæ transit ad statum gloriæ, quæ est gratia conlummat.
- 10 *Filioli.* Hic consequenter docet primo præcauere hæreticorum peruersitatem. Et secundo firmiter tenere Catholicam ueritatem, ibi. *Vos quod audistis.* Tertio circa dicta facit breuem recapitulationem ad maiorem dictotum firmitatem. *Hæc scripsi uobis.* Prima in duas, quia primo monet hæreticos cauere. Secundo docet eos cognoscere, ibi. *Sed vos.* Circa primum dicit. *Filioli* Hic accipitur filioli largius, quam supra scilicet pro omnibus fidelibus,

Dist. 10,

delibus, qui dicuntur filioli beati Ioannis, eo quod erat Apostolus in illis partibus.

- 11 *Nouissima hora est.* id est sexta ætas, & uelima huius mundi, quæ simul currit cum septima, quæ est ætas quiescentium in cœlo a tempore passionis Christi, per quam aperta est ianua cœlestis. Aliter exponitur de tempore Antichristi, quod dicitur hora nouissima, eo quod futurum circa finem mundi, tamen aliquo modo incepit a tempore Apostoli in quo Ebion, & Cherintus surrexerunt, & plures alij hæretici, qui fuerunt figura Antichristi, sicut beatus Ioannes Baptista dicitur uenisse in spiritu Helix, Luc. 1. Et huic expositioni magis concordat litera sequens, cum dicitur.
- 12 *Et sicut audistis, quia Antichristus uenit.* id est, uenturus est tempore suo.
- 13 *Nunc Antichristi mul. facti sunt.* i. hæretici corrumpentes ueritatem Euangelii, sicut faciet Antichristus.
- 14 *Vnde sci. i. ex hoc perpendimus.*
- 15 *Quia nouissima hora est.* i. quod tempus Antichristi quodam modo incepit in eis.
- 16 *Ex nobis prodierunt.* Id est, ex societate nostra. Nam hæretici proprie dicuntur, qui fidem Catholicam susceptam corrumpunt.
- 17 *Sed ex nobis, &c.* Secundum eternam Dei prædestinationem, *Nam si*

F

Vera sunt hec oia, ex nobis erant, verum tamen secundum aliam quandam discretionem non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. Non erant ex eis, quia non erant secundum propositum vocati, non erant in Christo electi ante constitutionem mundi, non erant in eo sortem consecuti: non erant predestinati secundum propositum eius, qui uniuersa operatur.

* Cypria. Cohærere non potest amantitudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Nemo existimet bonos de ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus, nec arborum solida radice fundatam procella subuertit. Inanes palles tempestate iactantur, inualidae arbores turbini sicursione euertuntur.

Hos execratur & percutit Ioannes Apostolus, dicens: Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis, Hinc hæreses factæ sunt frequenter, & fiunt dum peruersa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. Fieri verò hæc dominus permittit, manente propriæ libertatis arbitrio, ut dum corda & mentes nostras veritatis discrimen examinat, probatorum fides integra, manifesta luce clarescat, &c.

Sed ut manifesti. Multi qui non sunt ex nobis, accipiunt nobiscum sacramenta Christi, sed tentatio probat, quia non sunt ex nobis, quoniam illis tentatio venerit, quasi occasione ventus volant foras, quia grana non erant. Omnes tunc volabunt cum atea dominica ceperit ventilari in die iudicii. Ideo permittente Deo quidam ante ultimam dissentionem exeunt de ecclesia, ostendentes se non fuisse de corpore Christi, ut per hoc manifeste clarescat, quoniam non sunt omnes ex nobis, qui nobiscum intra positi sacramenta Christi recipiunt, & ideo non debet vos grauare eorum separatio.

Sed nos unctiorem. Cum de hæreticis loqueretur, repente ad suos conuersus dicit eos habere unctiorem a sancto, ut e contra ostendat, quod hæretici & omnes Antichristi sint gratia spiritualis munere priuati, nec pertinent ad eum qui sanctus vocatur a prophetis.

* Occum. Tanquam diceret. Sed quid ego vobis hæc narro quasi ignorantibus? Non est apud vos horum ignorantia. Sacram. n. unctiorem per sanctum baptisma accepistis, & per hanc

hanc diuinum spiritum, qui vos ducit in omnem veritatem. **Q**uoniam hoc ita est, scitis quod non scribam vobis hæc tanquam ignorantibus, sed tanquam scientibus. Quoniam hæc? Nonissimum tempus, Antichristi aduentum, omnia esse plena mendacio. Propterea igitur quod abundet mendacium, ait: Dico etiam

Antichristos multos factos esse. **N**ostis omnia. Nostis veritatem fidei & vite, docti per unctiorem spiritus, nec opus habetis doceri, nisi ut persistatis in eo quod accepistis. **E**t quoniam omne mendacium. Dixerat: omne mendacium non est ex veritate: Sed quia multa sunt genera mendaciorum inter se disparia, nunc singulare ponit mendacium negationis Christi cuius comparatione cetera aut parua, aut nulla videantur. Hoc proprium est Iudeorum ut dicant, Iesus non est Christus, sed

& omnium qui Christi mandatis obtemperare contempnunt. **Hic est Antichristus qui negat patrem.** Ecce admoniti sumus quomodo cognoscamus Antichristum, scilicet, quicumque negat Christum.

* Occum. Hoc impius Simon delirans nugabatur, alium esse Iesum, & alium Christum, Iesum quidem eum qui erat a S. Maria: Christum verò qui in Iordane ex caelo descenderat. Qui igitur huic applaudit mendacio, inquit, is est Antichristus. Quod dupliciter accipiendum est, & de eo qui negat Iesum esse Christum, & de eo qui negat patrem & filium. Nam is etiam mendax est & Antichristus.

Qui negat patrem. Frustra confitetur Deum patrem qui negat filium qui ex Deo procedit.

Omnis qui negat filium. Ne quis dicat, Christum non colo, sed Deum patrem colo, addit: **Omnis.**

* Cyprian. Quid est aliud quam participem blasphemantibus hæreticis fieri, defendere velle, quod remissam peccatorum accipere in Christi nomine possit, blasphemans grauitate & peccans in Patrem & Dominum & Deum Christi? Quid deinde illud quale est, ut qui filium Dei negat, neque patrem habeat, & qui negat patrem filium habere videatur, cum filius contestetur & dicat. **Nemo potest ad me venire, nisi fuerit illi datum a patre,** ut manifestum sit nullam remissionem peccatorum in baptismo accipi a filio posse, quam constet patrem non dedisse, &c.

Quod

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Nam si fuissent ex nobis. Hoc modo.
- 2 Permansissent utique nobiscum. Quia diuina predestinatio non frustratur effectu suo.
- 3 Sed ut manifesti. Scilicet, supple exierunt de societate nostra, ut sic a fidelibus euitentur.
- 4 Sed vos. Hic consequenter docet modum cognoscendi hæreticos, qui aliquando aliunde veniebant ad subuertendum fidem simplicium. Et primo tangit a parte fidelium, dicens. Sed vos unctiorem gratia.
- 5 Habetis a sancto. Supple spiritu, quæ data est vobis in baptismo.
- 6 Et nostis omnia. s. ad salutem necessaria. Natura enim non deficit in necessarijs, & multo minus auctor naturæ, veritas autem fidei necessaria est ad salutem, tamen magis vel minus explicitè, secundum statum credentium. Nam sacerdote plura tenentur explicitè cognoscere de his quæ sunt fidei, quam simplices laici. Et ideo si veniat hæreticus ad corrumpendum fidem, & fidelis se conuertat ad Deum ad habendum eius unctiorem dirigentem, non deficiet quia eum dirigat per se vel per alium, secundum ea quæ per-

- 7 Non scripsi quasi ignorantibus veritatem. Hoc dicit specialiter pro maioribus qui sciebant falsitates hæresum, & veritatem articulorum discernere. Secundò dat modum cognoscendi ex parte hæreticorum, dicens.
- 8 Quis est mendax. Scilicet in fide.
- 9 Nisi is qui negat. id est, negationem quæ sequitur affirmat esse veram scilicet.
- 10 Quoniam Iesus non est Christus. Hoc enim affirmant Iudei obstinati, dicentes quod Iesus Nazarenus non est Christus in lege & prophetis promissus, hoc etiam affirmabant hæretici qui iudicabant post susceptionem baptismi.
- 11 Hic est Anti. id est, Christo contrarius.
- 12 Qui negat patrem & filium. Sunt. n. correlatiua, quæ posita se ponunt & perempta se perimunt, ideo qui negat vnum, negat & alterum, & similiter qui confitetur vnum, confitetur & alterum.

A ² Quod audistis ab initio, &c. Si quis dixerit, ecce hic Chrs, ecc illic, ne credideritis, quod ab apostolis audistis tenere.

B ¹ Et vos in filio & patre. Ita eritis membra patris, & filii, vt a memoria, & protectione patris & filii non excidatis & hoc debetis appetere vt sitis in patre, & filio, quia inde mercedem consequimini.

C ¹ In fi. & pa. Filium primo ponit, quia ^a nemo venit ad patrem, ^b nisi per filium.

D ¹ Hac est repromissio, Memoria promissa mercedis persecutorum te faciat in opere.

E ¹ Doceat vos. Nemo docenti tribuat quod ex ore docentis intelligit, nisi intus qui doceat sit, lingua doctoris exterius, in vacuum laborat nec tamen doctor taceat quod potest, agat.

F ¹ Sed sicut vnctio. e. Id est, spiritus sanctus, cuius sacramentum est in vnctione visibili, vel vnctio charitatis que diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui ad est no. Quae ad obseruanda Dei mandata cor quod implet, inflamat.

G ¹ Et verax est & non est mendax. Alia translatio. Et verax est scilicet vnctio, non est mendax.

H ¹ Manete in eo. Et nuc si. ma. Crebra interatiōe inculcat, vt membris arctius infigat. Manete in eo. Et si quid boni habetis, illi totum

Io an. 14. 2.

¶ res vnctio nem.

Augustin.

Rem. 5. 2.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Vos quod. Hic consequenter monet eos tenere fidei veritatem dicens. Vos quod au, ab ini, vestrae conuersionis.
- 2 In vo. p. Sine hesitatione, & deuiatione.
- 3 Quia si in vo. p. Scilicet, fides charitate formata quam recepistis in baptismo.
- 4 Et nos in fi, & pa, ma, In presenti per gratiam.
- 5 Et hac est re. quam ip. pol. est no. Dare in futuro, scilicet vitam aeternam. Ioan. 6. d. Hac est voluntas eius qui misit me patris, ut omnis qui uiderit filium, & credit in eum, habeat uitam aeternam.
- 6 Hac scripsi. Hic ponit circa praedicta recapitulationem ad maiorem affirmationem, dicens, Hac scripsi uos, de his qui uos seducunt, id est, conantur uos decipere.
- 7 Et uos vnctionem. Gratiae.
- 8 Quam ac. heo. Id est, a Deo in baptismo.
- 9 Maneat in uobis. In potestate enim hominis est illam gratiam conseruare, quia Deus non subtrahit gratiam suam ab aliquo, nisi ipse prius subtrahat se a Deo per malam uoluntatem.
- 10 Et non ne. habetis ut ali. Homo.
- 11 Doceat uos. Non est non per hoc intelligendum, quod fideles simplices contemnerē debeant doctrinam superiorum, vel etiam negligere cum eam possunt habere, quia doctrina Dei est, sed hoc dicitur, quia si humana doctrina deficeret, Deus suppleret,

ADDITIO.

In cap. 2, ubi dicitur in postilla. Carissimi, non mandatum nouum scribo uobis.

Precepta de dilectione Dei, & pximi, in quibus tota lex, & prophetarum pendet, vt dicit Mat. 22 in quantum sunt de necessitate salutis implenda, in ueteri lege ad plenum continentur scilicet, Leuit. 19. Deut. 6. Sed in quantum ad perfectionem impletionis dictorum preceptorum pertinet tanquam consilia non in lege ueteri, sed in lege noua continentur. Quod de primo patet Mat. 23. c. Si uis perfectus esse, &c. De secundo uero Ioan. 13. Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Modus enim dilectionis Christi ad discipulos seu ad humanum genus, qui quidem modus declaratur cum dicit, Sicut

totum & non uobis imputate, mala uobis, & diabolo imputate, D

I ¹ Filioli mei in eo. Qui inter persecutiones in domino manet non confusus spem habet in eius aduentu, sed qui hic erubescit confundetur in eius aduentu, cuius precepta neglexit.

K ¹ Oecumenus, Manete in eo, Quare? Vt habeamus fiduciam in ipso cum apparuerit. Quid enim clarius aut desiderabilius fiducia, qua exhibetur sumus Christo nostros in uita peractos labores, facientes hoc cum fiducia, & in nullo pudorem sustinentes in aduentu eius? Et quoniam uerisimile erat quosdam interrogaturos, quibus operibus gratiae fieri possent, docet etiam hoc, & ait: Sicutis quoniam iustus est. Quantum sit hoc ad gloriationem, & fiduciam nostram nullus ignorat, sicut neque illud nempe, quantum, & qualis sit dilectio, & benignitas quam erga uos exhibuit.

L ¹ Omnis q. si. Iustitia perfecta uix est in angelis uel in sanctis uiris qui semper manent in contemplatione Dei. In nobis iustitia incipit ex fide. Initium iustitiae confessio peccatorum. Perficietur iustitia, quando non erit uicta cum carne, sed triumphus de hoste.

M ¹ Ex ip. la nati sumus ex nullo iustitiam iusti patris sequi oportet

CAP.

- ret, vt supra dictum est.
- 12 Sed sicut unctio eius. Id est, Dei quae est sufficiens.
- 13 Docet uos de omnibus. Necessariis ad salutem, maxime in casu in quo deficit humana doctrina. Unde frequenter inueniunt aliqui simplices nutriti in campis clarius uidentes in his quae sunt necessaria ad salutem, quam illi qui quasi quotidie audiunt sermones in ciuitatibus magnis.
- 14 Et ue. est, & non est mendacium. Nam ab eo, qui est regula ueritatis non potest procedere nisi uerum.
- 15 Et sicut do. uos manete in. eo. Per bonam uoluntatem.
- 16 Et cum ap. In iudicio.
- 17 Habeat. si. Id est, certitudinem de beatitudine nostra.
- 18 Et non con. ab eo in ad e. Audiendo illam terribilem sententiam quae habetur Mat. 25. d. Ite maledicti in ignem. &c.
- 19 Si sci. Id est, quia cuiuslibet fidei hoc notum est de Deo.
- 20 Scitote, & c. in. Id est, opera iustitiae.
- 21 Ex ip. natus est. Id est hoc facit in quantum habet esse ab eo, & si loquitur de operibus iustitiae quae est uirtus politica, uerum est, quia ab ipso est omne bonum naturae, & multo fortius est uerum de operibus iustitiae infusae, quae datur cum gratia, per quam homo constituitur in quadam participatione supernaturali esse diuini, secundum quod dicitur 2. Pe. 1. Maxima, & pretiosa nobis promissa donauit, ut per haec efficiamini diuinae confortes naturae.

NICOL.

Sicut ego dilexi uos, attingit summum gradum perfectionis dilectionis proximi, prout fuit plene declaratum in additione super euan gelium Ioan. ca. supradicto. Unde praedicta precepta quantum ad ea quae sunt de necessitate salutis in ueteri lege continentur, & ideo non sunt noua, quantum uero ad ea quae pertinent ad perfectionem per modum consilij, tantum in lege noua continentur, & secundum hoc dicuntur noua. Et sic proprie intelliguntur uerba beati Ioannis, cum dicit, Non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, scilicet, quantum ad ea quae sunt de necessitate precepti. Et cum dicit. Iterum mandatum nouum scribo uobis, & c. intelligendum est quantum ad ea quae pertinent ad perfectionem impletionis. Et de hoc uide amplius in additione praedicta.

C A P. III.

Videte qua. cha. Quantis & qualibus donis ostenderit Deus erga nos paternam charitatem. Dedit enim vt hoc seculo nomine & actu nominaremur filij Dei, & in futuro sumus, possidendo hereditariam beatitudinem,

b Dedit no. pa. Vt eum amare nouerimus & possimus, non tamē vt dominum serui, sed etiam ut patrē filij. Vnde dicitur. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis po. fi. Dei fieri.

c Filij Dei su. Quasi dicat, esse & dici filios Dei, quā dignitas est? Respondet Charissimi nunc filij Dei se. Nunc per miracula quā facimus & per puritatem uitæ apparet quod sumus filij Dei, sed quidquid est in præsenti parum est ad respectum futuri.

d Similes eri. Cum immutabilis æternæ diuinitatis contemplatione fruamur nos quoq; immortales & æterni in illo erimus, nō idē qđ ipse

sed similes quia creatura & ad similitudinē eius facti sumus. **e** Quoniam vid. Secundū quod uerbum caro factū est uidentur mali, & in iudicio sunt uisuri, sed quomodo uerbum in principio erat apud patrem, uidebūt soli iusti, & tolletur impius ne uideat gloriam Dei,

*** Didymus Alex.** Per ea quæ scribit excitat auditores, ut agnoscant quales ex Deo sint facti dicens; O confideles nostri digni qui diligamini, filij Dei sumus iam a præsenti seculo, quia constat in nobis sicuti possibile est in præsenti uita filiorū adoptio. Sicut. n. ex parte cognoscimus, & a trās spiritus nunc habemus, sic & particulā (ut ita dicā) filiorū adoptionē possidemus, dum ad plenum eam in futuro percipiamus.

C A P. III.

Esti non intelligitis, quod omnis iusticia sit ex Deo, per hoc probare, **a** Gratiis. **b** Indignis.

Videte qualem charitatē dedit nobis pater

a In hoc seculo. **b** In futuro possidendo. **c** Quod filij Dei dicimur, amatores mundi non diligunt nos, non percipiunt nosram dignitatem, non nos uenerantur, sed affligunt.

vt filij Dei nominemur & simus propter

Patrem.

hoc mūdus non nouit nos, quia non nouit eum. Charissimi,

a Cum despecti sumus mundo. **b** Non ascendit, in cor hominis quæ preparauit Deus di. se.

nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Sci-

a In secundo aduentu. **b** Secundum corpus immortales & impassibiles sicut ipse filius.

mus; quoniam cum apparuit, similes ei erimus, quoniam vi-

a sola enim uisio beatificat. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. **b** Quod ad similitudinem Dei peruenturus sit.

debimus sicuti est, & omnis qui habet spēm hanc in eo,

a In præsenti sanctitatem Dei imitatur pie uiuendo, secularia desideria abnegando. **b** Qui habet spēm sanctificat scilicet. Omnis qui. p. f. sancti estote sicut & pater uerter. **c** Voluntate & actu.

sanctificat se sicut & ille sanctus est. Ois qui facit peccatū

a Nemo dicat, ergo ego homo peccator sum, sed iniquus non sum. **b** Qui peccat contrarius nimirum equitati diuine legis existit.

& iniquitatē facit, peccatū est iniquitas. Et scitis quia ille ap-

a Primo aduentu. **b** Ecce agnus Dei. ecce. &c. **c** Et ponit quia peccatum in eo non est si esset in illo peccatum illi esset auferendum. **d** Ver: unum ipse, est a peccato, quia etiam illi qui adherent ei ex hoc quod adherent uitant peccata.

paruit, vt peccata tollerent. & peccatū in eo nō est. Omnis

facimus, uñ. *Preuaricantes reputauit omnes peccatores terra* Non solum qui scriptam legem contempnunt, sed etiam qui innocentiam naturalis legis corrumpunt.

h Et scitis. Ne nos qui peccatis & iniquitatibus carere nō possumus, de salute desperemus, subdit, quod per Christū a peccatis solui mur. Non solū p gratiā facti sumus filij Dei, & speramus q; ei similes, sed et ab iniquitate liberamur, quia ipse apparuit, vt peccata tollerent, de qua iniquitate nemo se excuset. **i** Peccata tolleret. Tollit dimittendo facta, adiuuādo ne fiant, ducendo ad uitam ut fieri omnino non possint.

k Omnis qui in eo ma. Quasi, Et quid prodest nobis, quia sine peccato uenit? Responso, Ois qui in eo manet, non peccat. **f**

Qui

NICOLAUS DE LYRA, CAP. III.

Videte qua. si. Postquā beatus Ioannes tractauit de societate Dei & hominum quæ habetur in uia: hic consequenter tractat de illa quæ in patria expectatur. Et diuiditur in duas partes, quia primo declarat eius perfectionem. Secundo debitam ad ipsam dispositionem, ibi. Et omnis. Circa primum dicit.

- 1 Videte. Id est, diligenter attendite.
- 2 Qualem cha. Cælestis, nos in filios adoptando, Io. i. c. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, Ideo subditur.
- 3 Vt si. Dei nomine, &c. In ueritate, ita quod hoc nomen in nobis non est vacuum, nec inane, & per consequens habemus ius in cælesti hereditate.
- 4 Propter hoc mun. non. Notitia approbationis. Homines enim mundani non approbant sed reprobant illos qui terrenis contemptis tendunt ad hereditatem cælestem, eos miseros & stultos reputantes. Et subditur causa cum dicitur,
- 5 Quia non nouit. Per hoc enim quod homines mundani sunt terrenis totaliter intenti, auertuntur a cognitione Dei patris, in quantum est dator cælestis hereditatis, quod non approbant, sed reprobant contemptores terrenorum, & appetitores cælestium. Et si queratur quæ sunt ista cælestia? Respondet.
- 6 Charissimi nunc si. Per gratiam adoptionis.
- 7 Et non ap. Quia illa bona cælestia non sunt cōprehensibilia, quasi dicat, non possunt sufficienter exprimi ab hominibus uitæ præsentiis, 1. Corin. 2. ca. Oculus non uidit, & auris non au. & in cor. &c.
- 8 Sci. Quasi, dicat, hoc tantū scimus in generali de cælestibus.
- 9 Quoniam cum ap. i. cum nobis se patrem ostenderit, in possessione.

sessione cælestis hereditatis nos ponendo, **10** Similes ei eri. In ipsum quantum possibile est transformati, & ei coniuncti. Et subditur modus huius coniunctionis, & transformationis, cum dicitur.

11 Quoniam uidebimus eum sicuti est. Videndo ipsum clare trinum, & unum. Cognitionis enim secundum omnes prophetantes fit per assimilationem cognoscentis ad cognitum, hæc autem uisio est perfectissima cognitio, quæ potest haberi a creatura intellectuali, & per consequens est ibi assimilatio perfectissima ad Deum, & transformatio per amorem annexum, in hoc consistit societas Dei, & beatorum.

12 Et o. Hic consequenter declarat debitam dispositionem ad hanc societatem consequendam, quæ duplex est. Secunda ponitur, ibi; Omnis qui non est iustus. Prima in duas; quia primo facit propositum. Secundo remouet quoddam dictum erroneum, ibi; Filioli. Prima uero dispositio ad uisionem Dei consequendam est puritas mentis, secundum dictum Saluatoris, Mat. 5. a. Beati mundo cor. quoniam ipsi Deum uide. Ideo dicit. Et o. Hoc est in Deo sperans ipsum uidere facie ad faciem clare.

13 Sancti. se. Conscientiam emundando. **14** Sicut & il. san. est. Propter quod nō admittit ad sui uisionem, nisi sanctos. Et quia ab ea repelluntur immundi, consequenter ostendit cum dicitur.

15 Omnis qui facit. Nam peccatum est transgressio legis diuinae, lex autem diuina est ipsa æquitas, & ideo in omni peccato mortali est æquitatis corruptio, & per consequens iniquitas.

16 Et sci. In carne assumpta. **17** Vt peccata tol. Quæ sunt diuinae uisionis impedimenta, **18** Et peccatum. Id est, esse non potest. Ideo subdit, **19** Omnis qui. Fide formata charitate.

Non

A *Qui peccat, non vidit eum.* Et qui manet in eo non peccat. Et in hoc nemo vos seducat, dicendo quod vel iustitia sit ex homine, vel quod cum peccato possit aliquis in Deo manere, quia & omnis iustitia ex Deo, & omne peccatum ex diabolo.

B *Qui facit iustitiam.* Id est, qui habet actum iustitie & intentionem, iustus quidem est, sed non ex se, sed sicut ille est ab eadem radice procedit. Iustitia in illo principaliter, in isto secundarie, in illo naturaliter, in isto per adoptionem. Quod est, qui iustus est, ab illo iustus est.

C *Sicut & il. & c.* Sicut non super in equalitate dici solet verbi gratia ut multum inter faciem hominis & imaginem de speculo, quia hic corpus, ibi tantum imago & tamen hic & ibi oculi, & hic & ibi aures, ita nos habemus imaginem Dei, iustitiam Dei, sanctitatem Dei, sed non imaginem qua filius est equalis patri, non iustitiam Dei qua ille iustus est incommutabili perpetuitate. Nos credendo in eum quem non videmus ut aliquando videamus, non sanctitatem qua ille sanctus est aternitate nos sancti fide.

D *Ex diabolo est.* Non carnis originem ducendo, sicut Manichaeus voluit de cunctis hominibus, sed imitationem & suggestionem peccandi sumendo ab illo, sicut filij Abrahæ dicitur imitando fidem eius, & Iudæi deserventes fidem Abrahæ facti sunt non filij Abrahæ, sed diaboli.

E *Ut dissolvat.* Id est, destruat illam naturam quam a diabolo traximus. Adam a Deo factus, sed peccando a diabolo natus, tales genuit qualis fuit. Cum concupiscentia nati sumus antequam nostra debita addamus. De illa damnatione qua nascimur, morimur. Sed natus est Christus homo, ut solvat peccata hominum ut reducat ad vitam.

F *Peccata non facit.* Non de omni peccato dicit, si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Sed de violatione charitatis, quam qui semen Dei, & verbum Dei quo renatus est in se

se habet committere non potest, & ad hoc sequentia spectant de quolibet criminali potest accipi.

G *Quoniam semen ipsius est.* Verus filius patris non potest legem dimittere. Lex patris est. Diligite invicem.

* **AVGVSTINVS.** In hoc multum falluntur Pelagiani minus considerando scripturas. Non enim advertunt eo quodque fieri filios Dei, quo esse incipiunt in novitate spiritus, & renouari in interioro hominem secundum imaginem eius qui creavit eos. Non enim ex qua hora vis que baptizatur, omnis infirmitas eius absumitur, sed renouatio incipit a renouatione omnium peccatorum. Et in quantum quisque spiritualia sapit, qui iam sapit, in quantum renouatur. Cetera vero in spe facta sunt, donec etiam in re fiant, usque ad ipsius corporis renouationem in meliorem statum immortalitatis & incorruptionis, qua induemur in resurrectione mortuorum.

h *In hoc manifesti sunt filij dei, & filij diaboli.* Omnis qui non est iustus, non est ex deo & qui non diligit fratrem suum, quomodo

1 *qui in eo manet, non peccat.* Et omnis qui peccat, non vidit

2 *eum, nec cognouit eum.* Filioli, nemo vos seducat. *Qui facit*

3 *iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est.* *Qui facit peccatum*

4 *ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat.* *† In hoc*

5 *apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.* *† Omnis qui*

6 *natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius*

7 *in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus*

8 *est.* *In hoc manifesti sunt filij dei, & filij diaboli.* *Omnis qui non*

9 *est iustus, non est ex deo & qui non diligit fratrem suum, quomodo*

10 *ut dissolvat opera diaboli.* Per mortem suam, & ecclesia sacramenta ab eius mortis efficaciam habentia. Idem concludit.

11 *Omnis qui natus est ex Deo.* Per sacramentum baptismi quod est sacramentum fidei formata.

12 *Peccatum non facit.* In quantum sic natus, quia fides formata charitate non stat cum peccato mortali. Ideo subditur.

13 *Quoniam semen ipsius in eo manet.* Scilicet, gratia que non compatitur secum tale peccatum.

14 *Et non potest peccare.* In quantum habens gratiam, que non potest esse ratio peccandi, sicut sedes in quantum sedes non potest ambulare, & in hoc sensu, sedentem ambulare est impossibile, potest tamen peccare per veritatem liberi arbitrii, quod non confirmatur in bono per gratiam in presenti, nisi in aliquibus ex gratia speciali, propter quod infert distinctionem filiorum Dei & diaboli, dicens.

15 *In hoc manifesti sunt filij Dei scilicet, quia non peccant mortaliter.*

16 *Et si diabo.* Per operationem peccati. Et sic patet, quod non sunt aliqui filij Dei per fidem sine operibus, quod concludere intendebat.

17 *Omnis.* Hic ponitur secunda dispositio ad beatitudinem, que est charitas fraterna, Mat. 22. 37. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur. Et dividitur in duas partes. nam primo inducit ad fraternam charitatis actum. Secundo declarat debitum modum ibi. Filioli. Circa primam partem primo continuat se ad predicta dicens. Omnis qui non est iustus, iustitia infusa.

18 *Non est ex Deo.* Quia illa sola facit dignum eterna vita.

19 *Et qui non diligit fratrem.* Similiter non est dignus vita beata.

20 *Quoniam hec est annuntiatio. Id est, res annuntiata.*

Aug. Beda.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Non pec. *Quamdiu sic manet, quia contraria simul esse non possunt in eodem subiecto.*
- 2 Et omnis qui pec. non vidit eum. *Videt enim Deum clare, cum videat ipsum summum bonum, nullo modo potest auertere ab eo per peccatum.*
- 3 Nec co. e. *Fide formata charitate. Nec per hoc est intelligendum quod habens fidem charitate formatam, non possit peccare, ut aliqui dixerunt & male. Apoca. 2. a. Charitatem tuam primam reliquisti. memor esto itaque unde excideris, &c. Sed sic est intelligendum, quod nullus mens actu fide formata charitate, vel existens in ea peccat. Ideo dicitur. Nec cog. e. Scilicet, actu peccando.*
- 4 Filioli. *Hec consequenter remouet quoddam dictum erroneum, erant enim aliqui dicentes, quod cognitio fidei sine operibus sufficiebat ad salutem, contra quem errorem scripsit beatus Iacobus ut visum est supra in epistola sua, & sic contra ipsum dicit beatus Iohannes. Filioli (mei) nemo vos sedu. Predicto errore.*
- 5 Qui facit iusti. *Id est, opera iustitie.*
- 6 Iustus est. *Et non ille qui credit sine operibus.*
- 7 Qui facit pec. ex dia. est. *Licet dicat se esse Christianum.*
- 8 Quo. ab initio. *Non est per hoc intelligendum quia creatus fuerit malus, ut dixerunt aliqui quia scribitur Gen. 1. d. Vidit Deus cuncta que fecerat, & erant valde bona. Sed quia ex quo primo peccauit semper in peccato perseuerauit, nam peccatum eius est irremediabile, & ad peccandum homines induxit.*
- 9 In hoc apparuit fi. Dei. *in humanitate assumpta.*

Quo-

* **Quam**

Ve

Cyprianus. Ioannes ponit charitatem Dei nō esse apud eos, quos videamus operari in pauperē nolle. Si enim Deus el elemosynis pauperum sceneratur, & cum datur minimus, Christo datur, non est quod quis terrena celestib. præferat, nec diuinis humana præponat. Sic vidua cum in siccitate, &

A fame consumptis omnibus de modico farre, & oleo, quod super tuerat, fecisset sub cineritium panē, que assūpto cū liberis mortura esset, superuenit Helias, & petit sibi prius ad edendum dari, inde illam cum filio vesci, nec obtemperare ille dubitauit, aut Helie filios mater in fame, & egestate præpouit, & car.

a Filioli. Quia non est perfecta charitas in illo, qui non ponit animam pro fratrib. vel qui saltem non dat pecuniam, ergo vt perfectam charitatem habeatis **filioli** eiusdem patris, non diligitis.

b Non diligamus verba, neque lin. In verbo pura locutio, nō opus in lingua multiplex oratio intelligitur, sicut quidam sæpe repetitis sermonibus affectum suum uolunt commendare.

c Sed opere. Quia etiam si fallimur in dilectione ex humana infirmitate, non fallimur in mercede, quia maior est corde nostro, & nouit quo zelo fiant omnia.

d Et veri. Vt simplici intentione beneficia præstemus non propter iactantiam, uel propter aliquod temporale commodum, sed respectu solius Dei.

c In hoc, &c. f. c. no. in hoc quod veritatem diligimus scimus q̄ ex ueritate sumus. i. scimus nos ex Deo (qui est ueritas) hanc ueram dilectionem habere, & ex hac dilectione scimus nos esse in conspectu, i. promereri eius conspectum, & in

& in hac etiam suademus corda nostra ad meliora opera excogitanda.

f Et in consp. &c. i. tales cogitationes corda nostra habere suademus, quæ diuinis sint dignæ conspectibus. Omnes. n. q̄ aliquid facere disponunt ad idem factum meditandum corda sua se conuertere suadent. Sed qui mala cogitat, si posset Deo occularet, qui uero bona, hi facillime cordibus suadent ut conspectui Dei partefieri desiderent, qd̄ est indicium magnæ perfectionis, cum sua operatio, uel cogitatus a Deo gaudet uideri, quia qui facit ueritatem, uenit ad lucem, & manifestentur eius opera, quia in Deo facta sunt.

g Quoniam si re. Et hoc magnum est, qd̄ per dilectionem, ita mundas habemus cogitationes, quod Deo eas uolumus ostendere, quia etiam si conscientia accusaret nos intus, & uellet latere Deum, quia non bono animo bona nostra faceremus, tamen Deo latere non possemus, quia maior est corde nostro, & nouit omnia, ualeat ergo dilectio, quæ nos commendat illi, quem latere non possemus.

h Et quic. pe. Magna promissio, & desiderabilis fidelib. Sed si quis adeo peruersus, ut celestibus promissis non delectetur, saltem timeat quod e contrario sapientia terribiliter in tonat. **Qui auersit auricm suam, ut non audiat legem, oratio eius erit execrabilis.**

i Et hoc est man. Mandatum singulati modo præponit, & duo subiungit, quia hæc nequeunt separari.

k Et qui. ser. m. Quia mercede hæc mandata fidei, & dilectionis seruentur exequitur.

l maior est corde nostro, & nouit omnia, ualeat ergo dilectio, quæ nos commendat illi, quem latere non possemus.

m Et quic. pe. Magna promissio, & desiderabilis fidelib. Sed si quis adeo peruersus, ut celestibus promissis non delectetur, saltem timeat quod e contrario sapientia terribiliter in tonat. **Qui auersit auricm suam, ut non audiat legem, oratio eius erit execrabilis.**

n Et hoc est man. Mandatum singulati modo præponit, & duo subiungit, quia hæc nequeunt separari.

o Et qui. ser. m. Quia mercede hæc mandata fidei, & dilectionis seruentur exequitur.

p maior est corde nostro, & nouit omnia, ualeat ergo dilectio, quæ nos commendat illi, quem latere non possemus.

q Et quic. pe. Magna promissio, & desiderabilis fidelib. Sed si quis adeo peruersus, ut celestibus promissis non delectetur, saltem timeat quod e contrario sapientia terribiliter in tonat. **Qui auersit auricm suam, ut non audiat legem, oratio eius erit execrabilis.**

r Et hoc est man. Mandatum singulati modo præponit, & duo subiungit, quia hæc nequeunt separari.

s Et qui. ser. m. Quia mercede hæc mandata fidei, & dilectionis seruentur exequitur.

t maior est corde nostro, & nouit omnia, ualeat ergo dilectio, quæ nos commendat illi, quem latere non possemus.

u Et quic. pe. Magna promissio, & desiderabilis fidelib. Sed si quis adeo peruersus, ut celestibus promissis non delectetur, saltem timeat quod e contrario sapientia terribiliter in tonat. **Qui auersit auricm suam, ut non audiat legem, oratio eius erit execrabilis.**

v Et hoc est man. Mandatum singulati modo præponit, & duo subiungit, quia hæc nequeunt separari.

w Et qui. ser. m. Quia mercede hæc mandata fidei, & dilectionis seruentur exequitur.

x maior est corde nostro, & nouit omnia, ualeat ergo dilectio, quæ nos commendat illi, quem latere non possemus.

y Et quic. pe. Magna promissio, & desiderabilis fidelib. Sed si quis adeo peruersus, ut celestibus promissis non delectetur, saltem timeat quod e contrario sapientia terribiliter in tonat. **Qui auersit auricm suam, ut non audiat legem, oratio eius erit execrabilis.**

z Et hoc est man. Mandatum singulati modo præponit, & duo subiungit, quia hæc nequeunt separari.

NICOLAUS DE LYRA.

Diuiti nihil pro prium

* possunt occurrere & frequenter occurrunt. Et secundū hoc dicitur Luc. 11. f. **Quod superest, date elemosynam.** Vnde Basilus. Famelicus panis est quem tu tenes, nudi tunica, quam in cōclau conseruas, discalciati calceus qui apud te marcescit, indigentis argentum quod possidemus inhumatum, quocirca tot iniuriarum quot dare ualeres. Et hoc idem dicit Amb. in decretis di. 47. c. sicut hi. Et hoc notatur cum dicitur. **Qui habue. substan. huius mundi.** i. diuitias superfluas modo dicto. Secundus casus accipitur ex parte recipientis, scilicet quando patitur uigentem necessitatē, & non apparet unde sustentari possit nisi per elemosynam istius, & tūc iste tenetur dare nō solū de superfluo, sicut in casu prædicto, sed etiā de necessario, non personę suę secundū individuū consideratæ, (quia plus quilibet tenetur tibi quā alteri, si sit in necessitate simili) sed de necessario sui status, nam quilibet debet se restringere vt proximū adiuuet in ultima necessitate. Et secundum hoc subditur.

1 Et vi. fra. su. ne. pa. Scilicet, ultimam,

2 Et clause. visce. Subuentionem ei denegando.

3 Quomodo chari. &c. Quasi dicat nullo mō, in tali enim casu est transgressor præcepti diuini, propter quod dicit Amb. **Paſce fame morientem, si non pauiſti occidisti.**

4 Filioli. Hic consequenter inducit ad debitū diligendi modum, dicens. **Filioli mei, si non dili. ver.** Scilicet tantum, sicut illi qui uerbo dicunt se fratribus, compati, sed de facto nihil, & hic est amor fictus siue vanus.

5 Neque lin. Scilicet fallaci, sicut Ioab dicit Amas. 2. Re. 20. c. **Salua mi frater.** Et statim interfecit eum, & hic amor non solum est fictus & vanus, sed etiam proditorius.

Sed

6 Sed opere. Contra primum.

7 Et veri. Contra secundum.

8 In hoc. f. efficaciter, & ueraciter.

9 Cognosci. q̄no. veri. su. i. ex Deo qui est ipsa ueritas.

10 Et cor. eius sua. cor. nostra. Ad ueræ charitatis opera.

Vel aliter. **Suadebimus cor. no. i. confidenter præsentare poterimus coram eo corda nostra, quod si aliter diligeremus. f. uane, uel false, hoc facere non possemus. ideo subditur.**

11 Quoniam si repre. nos cor. nostr. De uana, uel falsa dilectione.

12 Maior, & c. no. omnia. propter quod talis uanitas, uel falsitas non latebit eum.

13 Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos. De uana, uel falsa dilectione.

14 Fiduciam ha. ad Deum. in nostris necessitatibus recurrendi ad ipsum.

15 Et quicquid pe. De pertinentibus ad nostram salutem, & perseveranter.

16 Accipimus ab eo. Non tamen semper statim, sed tempore opportuno, nam aliquando differt petitiones fidelium implere, ut non sic uileſcat quod præstat, & ut prolixiori desiderio, & postulacionis repetitione meritum eis accrescat, & subditur ratio impletionis, cum dicitur.

17 Quoniam man. e. cu. & c. ipse autem custodientibus mandata eius uitam æternam promittit. Mar. 19. c. **Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.** Et fidelis est adimplendo promissa, & quæ sint eius mandata, subdit dicens.

18 Et hoc est man. eius, & c. Hic accipitur singulare pro plurali, quia omnia mandata eius continentur in fide per dilectionem operante. Ro. 13. c. **Plenitudo ergo legis est dilectio.**

19 Et qui ser. man. eius, per dilectionem adimplendo

In

A In illo manet, &c. Primis temporibus crescentis Ecclesie, cadebat spiritus super credentes, & loquebantur linguis, & facie-

a ^a Deo, ut in domo, ut in tuto refugio. ^b Ut in mundo vase, & in presenti, & in futuro. **mandata eius in illo manet, & ipse in eo. Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis de spiritu quem dedit nobis.**

faciebant miracula. **D** Sed nunc non eget ecclesia exterioribus signis. Omnis qui habet fidem, & charitatem, restatur in se spiritum manere.

NICOLAUS EDLYRA.

1 In illo manet. Sicut amans in amato, & etiam econverso, &c. **2** Et in hoc scimus quoniam manet in nobis. Dicto modo.

3 De spiritu. Hoc est, per spiritum. **4** Quem dedit nobis. Si hoc intelligatur de Beato Ioanne, & alijs Apostolis, istud scire est per certitudinem diuine reuelationis, si autem de alijs, est per probabilem coniecturam, ut dictum est sup. eo. cap.

CAP. IIII.

a **C**harissimi nolite, &c. * Oecumenius. Postquam sermonem absoluit de dilectione erga proximum, & hac indicium esse demonstrauit permansionis Spiritus quem accepimus, subiungit nunc eorum quoque dijudicationem qui vere fratres sunt & proximi, ut hanc habentes, non indicamus occasione precepti de dilectione ne in falsos fratres, falsos apostolos, falsosque prophetas, maximum inde nobis damnum comparantes. Siquidem complectendo illos, tanquam similes essent mortui, primum nobis ipsis noceremus, dum sermone communicamus cum his qui fide impij sunt, & sancta canibus proponimus; deinde & his qui vna nobiscum versantur. Nostra namque erga illos dilectio suadebit multis, ut ipsos assumant preceptores, credantque his que ab ipsis dicuntur, dum non obseruantes veluti furto subducti sunt propter illorum conuersationem, quam habent nobiscum. Et quod sit horum indicium, dicit hoc esse quod sequitur. **Omnis spiritus qui confitetur, &c.**

CAP. IIII.

a ^a Spiritualiter loquenti, ut eum eligatis ad imitandum, quia quedam dona spiritus sunt communia tam bonis quam malis, prater charitatem.

Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritum si ex Deo sint: quoniam multi pseudo prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est. Et hic est Antichristus: de quo audistis, quoniam venit

a ^a Si secundum Deum, sunt spirituales, si charitate nitantur, quia si mysteria omnia nouerunt, charitatem autem non habent. ^b Ideo prænatio vos, quoniam, &c.

a ^a Qui sub obtentu fidei errores prædicant, & malis exemplis corrumpunt. ^b Charitatem non habentes. **b** ^a Quomodo probare possumus, hoc signo noscitur spiritus Dei, scilicet quod omnis spi-

a ^a Voce, & operatione, & ea charitate instruit auditores, qua charitate Deus factus est homo.

a ^a Et huic credendum. **b** ^a Qui diuinitatem, vel animam, vel carnem negat, vel præcepta negligit.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

a ^a Præambulus. **a** ^a Illumine Dei iudicio.

vestris, qui Christum in carne venisse apertissime negant, &c. Constat enim eos non esse ex Deo, in quantum errant, in quantum peccant, in quantum blasphemant.

* Idem. Arrianus qui non confitetur Christum esse æqualem Deo, & natura, aternitateque coæternum gignenti, æ-

Sermo. 27. de verb. Apoll.

qualem patri, qui se mentis formam eximant, uir formam feruacipiens, non formam Dei amittens, non confitetur Christum in carne venisse. Sic & Eunomius pariter, socius ei non multum diuersus, & iste negat Christum. Sic Sabellius, Photinus, Donatista quidam. Qui confitetur quod nos, unigenitum filium æqualem patri eiusdem substantiæ, æterno coæternum, dicamus eis. Verbis confitemini, factis negatis. Quid est negare factis? Superbire, & schismata

non confitetur Christum in carne uenisse

facere, non in Deo, sed in homine gloriari, &c.

Multi hæretici, multi schismatici confitentur Iesum in carne uenisse, sed factis negant, non habendo charitatem, charitate uerbum caro factum est, qui non habet charitatem, negat eum uenisse in carne, & hic conuincitur spiritum ex Deo non habere, spiritus Dei non sono lingue, sed amando, & faciendo dicit Iesum in carne uenisse, Iesus uenit ut colligat, hæreticus spargit, hic non habet spiritum Dei.

Aug. sermo. 23. de uerb. ap. 1.

b *Quoniam multi.* Charitatem non habentes, & unitatem ecclesie prauo dogmate scindentes, nihilominus spiritum sanctum in se cotendunt esse, subdit, ut per fructus probentur si sunt pseudo, vel ueri prophete, quia non colliguntur de spinis uis, neque de tribulis ficus.

Matth. 7. c.

c *Omnis spiritus.* &c. Multi hæretici qui unitatem ecclesie separamus prauo dogmate uolebant, hunc uericulum ex Epistola raserunt, ne per eum errores conuincerentur.

d *Soluit.* Qui Deum ab homine distinguit, qui membra a Deo diuidit, qui uerba Dei male interpretatur, qui a Deo male uiuendo recedit.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. IIII.

1 **C**harissimi. Hæc est secunda pars principalis tractatus huius Epistolæ, in qua Beatus Ioannes agit de uerbi incarnatione, & primo ueritatem declarat. Secundo declarationem confirmat, ibi: *Et nos uidimus.* Prima in duas, quia primo determinat ueritatem. Secundo inducit ad charitatem, ibi: *Charissimi.* & quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo determinando ueritatem ponit iuxta oppositam falsitatem. Et diuiditur in duas partes, quia primo determinat ueritatem in comparatione ad docentes. Secundo ad audientes, ibi: *Ipsi de mundo sunt, &c.* Circa primum dicit. **2** *Nolite omni spiritui credere.* Id est, omni loquenti de spiritualibus, inter quæ incarnatio uerbi est de maioribus. **3** *Sed probate spiritum.* Modus autem probandi postea ponitur, sed primo ponitur, ratio probandi, cum dicitur. **4** *Quoniam multi pseudo prophetæ.* Id est, multi Doctores falsi de incarnatione. **5** *Exierunt in mundum.* Scilicet Ebion, & Cherintus, ut dictum est supra.

supra. Et subditur modus probationis, cum dicitur.

6 *In hoc cognoscitur spiritus Dei.* Id est, loquens de spiritualibus ex inspiratione diuina.

7 *Omnis spiritus, &c. ex Deo est.* Id est, loquitur ex inspiratione diuina, Christus enim est nomen suppositi in duplici natura, scilicet diuina & humana. In diuina, ab æterno in humana, ex tempore. Venit igitur in carnem humanam naturam assumendo in Virgine, sed uenit in carne nascendo de ea in carne assumpta. Et sic patet, quod uenisse in carne, includit uenisse in carnem, quia secundum præsupponit primum, propter quod Apostolus magis expressit secundum quam primum.

8 *Et omnis spiritus qui soluit Iesum.* Sicut Ebion, & Cherintus negantes eius diuinitatem, & omne malum sentientes de incarnatione uerbi.

9 *Ex Deo non est.* Id est, non loquitur ex spiritu diuino, sed maligno. Ideo subditur.

10 *Et hic est Antichristus.* Non solum in persona, sed in figura, ut dictum est sup. 2. c. Et sic patet litera sequens cum dicitur. De quo audistis quoniam, &c.

Vos

a Et nunc iam in mundo est. Occumen. In mundo ait iana esse Antichristu. non corporaliter, sed propter eorum plenitudinam qui via illi preparant, nempe pseudoprophetas, pseudoapostolos, & hereticos. Hic aut Antichristus homo erit, qui Satanam circumferet, elatus aduersus omnem qui dicitur Deus, aut nume. Ideo quoque idola colere aspernabitur, quos dicit Deos significauit. Porro per hoc quod addit, *Omne nomen*, et Christianismum significat; & seipsum solum combatur ostendere Deum.

b Maior est qui in vobis, quam qui in mundo. Occumen. Verisimile erat quosdam horum egre ferre dum illos quidem videret a multis eos haberi in pretio, sese autem despici. Ideo ait, Ne metore afficiamini, si vos a multis contemnimini, illi vero ab his assumentur.

B Cyprianus. Ad gerendum certamen animatos esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorrupta fidei firmitate non blanditiae decipiant, non muna terent, non cruciatus, atq; tormenta demerent, quia maior est qui in vobis est, quam qui est in hoc mundo.

c Ipsi de mundo. Hi spiritus non sunt diligendi, non sunt audiendi. Quia est Christi nomen inuocant, & signo Christi se notant, tamen sunt de illorum numero qui mundana cupiunt, qui ecclesia ignorant.

d Ipsi de mundo lo. Ratione mundanae sapientiae probantes, non posse Deum hominem mortuum suscitare, hominem mortalem in caelis habere mansionem, & alia huiusmodi.

C Charissimi dili. nos. Commendant charitatem multis modis, iam ad eius singularem laudem accedit, in quo eum maxime

maxime debemus ad te, scilicet qui diligit ex Deo natus est, & Deum natus, quia Deus charitas est. Dixerat, charitas ex Deo est, hic super addidit, Deus charitas est.

Augustinus. Charitas est affectus animi ad diligendum Deum propter Deum, & proximum propter Deum. Item alibi, Tu autem Domine neq; affectus animi, neq; animus es, sed Dominus Deus animi tu es. Qui facit contra charitatem, contra Deum facit; facile quamquam videatur cuius facere contra hominem, sed contra Deum facere quis non timet?

f Char. ex d. est. Filius Deus est ex Deo, Spiritus sanctus Deus est ex Deo, & non tres Dij, sed vnus Deus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & ille diligit in quo habitat Spiritus sanctus; Ergo dilectio est Deus, sed Deus qui ex Deo, & ita vere dicitur, & dilectio ex Deo, & dilectio est. Cum dicitur, ex Deo, aut filius intelligitur, aut

g Quoniam Deus chari. Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia non transnominatiue a iustitia dicitur iustus, vel diligens dilectione, quia iustitia, vel dilectione habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

h In hoc apparuit. Probando, quod Deus charitas est, & quod nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligere, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligere, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

i Quia ex Deo sumus non ex mundo, ergo. Verbo, & opere. Illi non sunt ex Deo, sed vos. Confitendo Iesum venisse in carne habendo charitatem.

k Qui non diligit. Dilectione charitativa. Non nouit Deum. Notitia meritoria.

l Quoniam filium suum. Non est per hoc intelligendum, quod Deus sit charitas mouens immediate voluntatem humanam ad actum diligendi sine habitu medio, vt videtur sentire Magister sententiarum in 17. dist. primi libri, quia sic tolleretur ratio delectabilis ab actu diligendi. Nam habitus perficiens potentiam facit actum delectabilem, sicut Ethic. Deus autem non potest esse forma perficiens potentiam voluntatis creatae, ergo &c. Similiter ratio meriti; nam sic in actu diligendi voluntas esset tantummodo mota, & sic non diligeret liber e, nec per consequens meritorie. Iam teneat ab omnibus doctoribus, quod Deus mouet ipsam voluntatem ad actum diligendi meritorium per habitum charitatis infusum, sicut intellectum ad actum credendi per habitum fidei. Est igitur sic intelligendum. Quoniam Deus, &c. s. increata sicut est bonitas, & sapientia ad cuius cognitionem recta inclinatur charitatis habitus, vt dictum est super. Obiectum. n. huius cognitionis non est verum absolute, sed verum confuse se habes appetitum recto, id est substracta dilectione charitativa, quae facit appetitum intellectum rectum, maxime circa Deum, non remanet talis cognitio. In hoc apparuit. Hic ponitur tertia ratio, quae accipitur ex Dei imitatione quae ex dilectione Dei ad nos.

m Quoniam filium suum unigenitum mi. i. in humanitate assumpta.

n Spiritus sanctus. Cum Apostolus dicat; Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, intelligimus dilectionem Spiritum sanctum esse. Hic est fons in quo non communicat alienus, cum in omnibus alijs sacramentis Ecclesiae communicet. Ad hunc fontem bibendum nos hortatur, dicens: Diligamus inuicem.

o Quoniam Deus chari. Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia non transnominatiue a iustitia dicitur iustus, vel diligens dilectione, quia iustitia, vel dilectione habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

p In hoc apparuit. Probando, quod Deus charitas est, & quod nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligere, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligere, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

q Quoniam filium suum unigenitum mi. i. in humanitate assumpta.

r Spiritus sanctus. Cum Apostolus dicat; Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, intelligimus dilectionem Spiritum sanctum esse. Hic est fons in quo non communicat alienus, cum in omnibus alijs sacramentis Ecclesiae communicet. Ad hunc fontem bibendum nos hortatur, dicens: Diligamus inuicem.

s Quoniam Deus chari. Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia non transnominatiue a iustitia dicitur iustus, vel diligens dilectione, quia iustitia, vel dilectione habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

t In hoc apparuit. Probando, quod Deus charitas est, & quod nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligere, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligere, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

u Quoniam filium suum unigenitum mi. i. in humanitate assumpta.

v Spiritus sanctus. Cum Apostolus dicat; Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, intelligimus dilectionem Spiritum sanctum esse. Hic est fons in quo non communicat alienus, cum in omnibus alijs sacramentis Ecclesiae communicet. Ad hunc fontem bibendum nos hortatur, dicens: Diligamus inuicem.

w Quoniam Deus chari. Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia non transnominatiue a iustitia dicitur iustus, vel diligens dilectione, quia iustitia, vel dilectione habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

x In hoc apparuit. Probando, quod Deus charitas est, & quod nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligere, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligere, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

y Quoniam filium suum unigenitum mi. i. in humanitate assumpta.

z Spiritus sanctus. Cum Apostolus dicat; Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, intelligimus dilectionem Spiritum sanctum esse. Hic est fons in quo non communicat alienus, cum in omnibus alijs sacramentis Ecclesiae communicet. Ad hunc fontem bibendum nos hortatur, dicens: Diligamus inuicem.

aa Quoniam Deus chari. Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia non transnominatiue a iustitia dicitur iustus, vel diligens dilectione, quia iustitia, vel dilectione habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

ab In hoc apparuit. Probando, quod Deus charitas est, & quod nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligere, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligere, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

ac Quoniam filium suum unigenitum mi. i. in humanitate assumpta.

ad Spiritus sanctus. Cum Apostolus dicat; Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, intelligimus dilectionem Spiritum sanctum esse. Hic est fons in quo non communicat alienus, cum in omnibus alijs sacramentis Ecclesiae communicet. Ad hunc fontem bibendum nos hortatur, dicens: Diligamus inuicem.

ae Quoniam Deus chari. Non differt in Deo, vt iustus, & iustitia dicatur, vt diligens, & dilectio dicatur, quia non transnominatiue a iustitia dicitur iustus, vel diligens dilectione, quia iustitia, vel dilectione habeat, sed quia est iustitia, vel dilectio.

af In hoc apparuit. Probando, quod Deus charitas est, & quod nos diligit, voluit inducere nos suo exemplo, vt inuicem diligere, & ad notitiam eius veniremus. Sicut Deus non expectauit, vt eum diligere, sic nos non expectemus, vt alij nos diligant, sed priores diligamus. Dilectio patris probata est, quia misit filium; dilectio filij quia mortuus est.

a. Thefal. 2.

a. Habitans in mentibus eorum qui Christo verbo, vel opere repugnant, nam iam operatur mysterium iniquitatis. b. Amatoribus mundi. c. Illi non sunt ex Deo, sed vos. d. Confitendo Iesum venisse in carne habendo charitatem.

a. Antichristum. b. Sed non virtute (sibi arbitri), sed quia maior est Deus ad protegendum quam diabolus ad impugmandum. c. Debet habere spem, & charitatem.

a. Sed spiritualium corda non possunt auertere.

a. Quia charitatem habemus. b. Per charitatem.

a. Predicatores veritatis. b. Qui charitatem non habet. c. Carnalis non percipit ea quae sunt spiritus Dei. d. Qui audit nos, habet spiritum veritatis, qui non audit, habet spiritum erroris.

a. Quia ex Deo sumus non ex mundo, ergo. b. Verbo, & opere.

a. Quia permanent apud Deum. b. Et hic, & in futuro plenus.

a. Ad notitiam Dei non venit nisi per charitatem, quia in malivolam non in ipsa. b. Fraternal dilectio ducit ad notitiam Dei, qui est summa dilectio.

a. Inuisibilem in se.

† Deum

Epist. 9 quae est ad confes. de Mappalico.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1. Vos ex Deo estis filii. Per baptismum regenerati
- 2. Et vicistis eum. s. figuralem Antichristum, confitendo Iesum Christum esse Deum, & verum hominem, vel. Vicistis eum. i. mundum, deuincendo concupiscentiam oculorum, & carnis & superbiam vitae quae nomine mundi intelliguntur, vt dictum est sup. 2. cap.
- 3. Quoniam via est qua in vo. est. Spiritus Dei in quo vicistis concupiscentias mundi, & non virtute propria.
- 4. Quam quis in mundo. i. quam spiritus malignus qui habitat in hominibus mundanis, & excitat concupiscentias praedictas.
- 5. Ipsi. Hic consequenter determinat veritatem ex parte audientium. Circa quod sciendum, quod quilibet libenter audit illud ad quod pronitatem habet, & oppositum abhorret: idem haeretici in doctrina sua laxabant hominibus mundanis delectabilia, vt sic facilius puerteret eos circa credibilia. Et hoc est quod dicit, Ipsi, i. haeretici qui sunt figura Antichristi.
- 6. De mundo. i. i. quarentes huius mundi delectabilia; vnde dicit Aug. in lib. de utilitate credendi. Haeticus est qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriae principatusque sui gratia falsas, ac nouas opiniones gignit, vel sequitur.
- 7. Ideo de mundo lo. Nam ex abundantia cordis os loquitur.
- 8. Et mundo eos au. Nam ad ea quae praedicant afficitur.
- 9. Nos ex Deo sumus. Regenerati. 10. Qui non Deum. Fide formata charitate. 11. Audi nos. Acquiescendo doctrinae nostrae.
- 12. Qui non est ex Deo, non audit. Sed magis abhorret doctrinam nostram. 13. In hoc cogit spiritus erroris. Doctorem, & discipulum veritatis, & doctorem, & discipulum erroris falli.
- 14. Charissimi. Declarata veritate de verbi incarnatione, hic reuertitur ad tractandum de charitate, de qua in hoc libro principaliter intendit, vt patet ex processu libri, propter quod tractado de alijs, intermiscet de charitate. Ad quam inducit hic quadruplici ratione. Prima sumitur ex filiatione Dei, quam per charitatem consequimur; nam ipsa diuidit inter filios regni, & perditionis, id dicit.

A Non quasi nos. Non prius dileximus, ut quasi merito nostrae dilectionis ipse diligeret nos, sed & ipse prior dilexit nos, ut praecunte gratia eius nos eum diligamus.

*** Oecumenius.** Hoc est. In hoc ostenditur quod Deus sit charitas. Deinde extollens bonitatem charitatis Dei, ait: Nō quod nos dilexerimus ipsum hoc fecit Deus, dans filium suum pro nobis, quasi dilectis debuisset, ut diligentibus responderet æqualem affectum, sed per charitatem prior auspiciens beneficium erga nos, misit filium suum, nec solum misit, verum etiam pro peccatis nostris proprio illius sanguine placatus est. Si sic ergo dilexit nos Deus, quamquam in natura nihil nobis commune esset cum illo multo magis debemus, & nos diligere eos, qui eiusdem nobiscum sunt naturæ; & cognito bono, quod a charitate procedit, inuicem illud administrare. Quemadmodum enim culpa est illi, qui non eligit quod eligendum est, ita & laudi datur ijs qui diligunt dignos dilectione, eo quod chari sint. Ita autem affecti, utrumque habemus, & ἀγαπᾶται, id est, charissimi, & ἀγαπᾶται, hoc est, amore prosequentes per dilectionem erga proximos.

b Propitiationem. Alia translatio litatorem, id est, sacrificatorem pro peccatis nostris.

c Et nos debemus alterutrum diligere. Dilige, & quod vis fac. Siue taceas, dilectione tace; siue clamas, dilectione clama. De hac radice non potest, nisi bonum exire.

d Deum nemo vidit unquam. Sicut videntur ista visibilia corporis sensibus nota, sic non videtur Deus. Sed & si aliquando hoc modo videndi visus est, non sicut istæ naturæ videntur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apprensus, latente natura, & incommutabiliter in se permanente. Eo autem modo quo videtur sicut est, nunc fortasse videtur ab Angelis, a nobis tunc videbitur cum æquales Angelis erimus. Sed nec tunc videbitur, sicut ista visibilia, quæ corporali visione cernuntur, sed unigenitus qui est in sinu patris ipse narrabit; quod non ad oculos, sed ad mentium visionem pertinet. Sicut ergo si Solem istum videre vellemus, oculum corporis purgaremus; sic volentes videre Deum, oculum mentis purgemus. Sed quia hæc visio in futuro speratur, quid agendum est, quo solatio utendum, dum adhuc peregrinamur in corpore?

*** Didymus.**

*** Didymus.** Cum inuisibilis sit Deus, nullus eum sensibilibiter vidit unquam, quando non potest videre aspectus corporalis incorporalia. Interrogemus, unde affirmant quidam visum ab aliquibus creatorem? Et siquidem Moysen protulerint, sciant quia præter quàm quod diu rogauit, intelligibilibiter non sensibilibiter ei Deus apparuit. Dicendum namque est, quia faciem non vidit, sed postrema creaturæ, quarum generationes conscripsit; hæc namque postrema, & post Deum sunt. Si Esaiam in medium deduxerint, dicentes eum vidisse Deum, & pedes sedentis in throno. Dū Esaiam dicta, multa expositione egeant, hoc in tempus aliud differamus, &c. Dicendum quoque est, hunc sermonem, nunquam, significat tempus aliquod certum, quia videre disciplinabiliter Deum pro-

ueniet eis qui tempus mundumque transcendunt.

e Diligamus inuicem. Sic Deus in nobis manet.

f Et char. eius, &c. Incipe diligere, coepit Deus in te esse; cresce in dilectione, & amplius habitando in te Deus faciet te perfectum, ut diligas, & inimicum, sicut & ipse inimicos dilexit.

g In hoc cogno. Unde sciemus si habeamus spiritum Dei? Interroga viscera tua, si sint plena charitate, habens spiritum Dei. Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

h Quoniam in eo manemus. Deus in nobis manet, & nos in Deo, & nemo de salute desperet, quia etsi morbi scelerum nos deprimunt, omnipotens est medicus qui saluet. Gaudemus in spe, ut veniamus ad rem.

*** Oecumenius.** Multa ex his quæ nobis inuisibilia sunt, ex actionibus esse deprehendimus. Certe quemadmodum neque animam quisquam vidit, sed tamen ex actionibus, & motionibus in nobis esse deprehendit; ita & dilectionem Dei erga nos, veluti per quandam motionem, ac operationem deprehendimus. Et quæ est operatio? Pura, ac sincera dilectio erga proximum. Hoc indicium est, & nos in ipso, & ipsum in nobis manere, quod etiam de spiritu suo dederit nobis. Quoniam ergo per puram dilectionem cum eo communicamus, ex hoc etiam nos, inquit, qui secundum carnem eum vidimus, cognouimus eum, & testificamur quod pater miserit eum Salvatorem mundi.

*** Didymus.**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut viuamus per eum. Vita gratia quam influit nobis, sicut caput influit sensum, & motum membris suis.
- 2 Sed quoniam ipse prior dilexit nos. Diligere enim est velle aliquid bonum. Quidquid autem boni natura, vel gratia, vel gloria in nobis est, vel potest esse, totum est a Deo agente voluntarie.
- 3 Et misit filium suum propitia. Id est, hostiam per quam Deus pater nobis propitius redderetur.
- 4 Pro peccatis nostris. Scilicet tollendis. Ex hoc concludit intentionem dic.
- 5 Charissimi, &c. Et patet litera.
- 6 Deum. Hic ponitur quarta ratio, quæ accipitur ex diuina mansione in nobis, quam debemus appetere summe, & hanc facit charitativa dilectio, non autem visio quæ non habetur in presenti vita. Et hoc est quod dicit: Deum nemo vidit unquam. Exod. 33. d. Non videbit me homo, & uiuet. Dicit tamen Augustinus, quod concessum fuit Paulo, & Moysi videre diuinam essentiam, sed hoc fuit in raptu, & transitorie, & non mansue, de qua mansione est hic sermo, ut patet ex litera.

- 7 Si diligamus in. Charitatie.
- 8 Deus in nobis manet. Sicut amatus in amante: quæ quidem mansio est aequaliter eadem cum mansione patriæ. Nam habitus charitatis non euacuatur adueniente statu patriæ, sed manet, & perficitur, sed cognitio via euacuatur.
- 9 Et charitas eius in no. perfe. est. Exponatur sicut supra 2. c.
- 10 In hoc cog. Exponatur ut supra in fine cap. præced.
- 11 Et nos. Supra in principio huius cap. tractauit de incarnatione verbi hic confirmat dictam determinationem, & primo facit propositum. secundo inducit ad dilectionis actum, ibi: Deus charitas est. Determinationem vero, suppositam de incarnatione verbi confirmat per hoc, quod conuersatus fuit cum verbo incarnato, & opera eius vidit, & hoc est quod dicit. Et nos. & alij Apostoli.
- 12 Vidimus. Viderunt enim eius humanitatem oculis corporalibus, et eius diuinitatem oculis mentalibus, non in se, sed in effectibus suis, sicut videtur causa in effectu; viderunt enim eum facientem miracula virtutem totius naturæ creatæ transcendentia, & non solum orando, sicut alij Sancti, sed etiam imperando, tanquam virtute propria.
- 13 Et testifi. De visu dicto modo.
- 14 Quoniam pater. Eiusdem naturæ, & potestatis cum eo.

a Quisquis con. Supra dixerat, si diligamus, Deus manet in nobis: hic dixit, qui confessus fuit. quoniam Iesus filius Dei, in Deo manet, & Deus in eo. Insinuans, quod quisquis habet dilectionem in fratres, ille vere testatur Iesum esse Dei filium. Quarum enim causarum effectus conueniunt, & ipsae causae conueniunt.

b Deus in, &c. Vicissim in se habitant, qui continet, & qui continetur. Habitat in Deo, sed ut continearis, habitat in te Deus, sed ut contineat ne cadas, quomodo cadet quem continet Deus?

* Didymus. In Evangelij legitur. Quisquis confessus fuerit me, & ego confitebor eum; quo intellectu haec quoque dicenda sunt. Non enim Deus permanet in eo, qui voce tantummodo confitetur, quia Iesus est filius Dei, & operibus eum negat. Quapropter haec confessio oportet, ut coniuncta sit rectis dog-

matibus, & bonis operibus. Sic enim quilibet filium Dei confitendo Iesum, in Deo per participationis eius modum manebit, ut & Deus quo participatur, in eo permanet.

c Et nos cog. Nos vidimus, & testamur quod Deus misit filium suum, & cognouimus qua causa hoc fecit; non quia indigeret, non quia aliquid deberet, sed sola charitate, cum haberet unicuique, noluit illum esse unum, sed ut fratres haberet, & adoptauit illos qui cum illo possiderent vitam aeternam.

d Deus charitas est. Idem superius dixerat, ecce iterum dicit, ut amplius commendat, & ut alium effectum charitatis adiungat. Supra dixit per charitatem factum esse primum aduentum filij Dei in mundum ad salutem mundi; hic per eandem charitatem annunciat salutem fidelium in secundo aduentu in iudicium. Dum dilectionem commendat, dilectionem Dei, nec penitus tacet, nec frequenter nominat: dilectionem inimici omnino tacet; fraternae charitatis frequentissime meminit. Cur hoc? Cum dicat non esse magnam, si diligamus eos qui nos diligunt, nisi etiam ad inimicos dilectio pertingat. Sed qui usque ad dilectionem inimicorum peruenit, non transibit fratres; oportet enim ut (sicut ignis) prius occupet proxima, & sic in longinquiora descendat. Qui optat de inimico, ut frater fiat, fratrem diligit. Non enim amat in illo quod est, sed quod vult esse; sicut faber amat lignum de sylua recensum, de quo aliquid est facturus, non amat quod est, sed quod facturus. Non minus ergo monuit de charitate. In mutua dilectione est perfectio charitatis diuinae.

* Augustinus. Vtrum ad solam Sancti spiritus personam pertineat,

pertineat, charitas, dum dicitur. Deus charitas est, qui dilectio patris, & filij esse legitur? Responso. Nullatenus ita Spiritus sanctus charitas intelligitur, quin non sit pater, & filius charitas, Sicut Spiritus sanctus est charitas, ita & pater est charitas, & filius est charitas; non tamen tres charitates, sed una charitas. Sed quia Spiritus sanctus donum Dei proprie dicitur, & nullum donum Dei charitate maius est, immo sine eo nullum donum Dei ad perpetuam beatitudinem hominem deducere poterit, proinde Spiritus sanctus dicitur Charitas.

e In hoc perfecta est. Hoc signo potest probare quicumque quantum fecerit in charitate. Interrogator tuum, & respondebit tibi. Credit aliquis diem iudicij, sed quia non est perfectus in charitate, cepit timere, sed si perfectus esset, fiduciam haberet, et si desideraret, non timeret.

f Quia sicut ille est, &c. Ut expositum est, sicut non semper ad aequalitatem, sed ad quandam similitudinem dicitur: sicut aures habeo. Sic & imago, si ad imaginem Dei facti sumus, quare non sicut Deus sumus?

g Timor non est in charitate. Per hoc intelligitur perfecta charitas, quia in tali charitate quae ad imitationem diuinae bonitatis etiam inimicis benefacit, non est timor.

* Augustinus. Praemissus timor in cor nostrum pellit inde consuetudinem, malorum operum, & seruat charitati locum, qua tanquam domina veniente, ut illa insideat abscedit.

* Idem. Timor seruus est, charitas libera est, & ut sic dicamus, timor seruus est charitatis. Non possideat diabolus cor tuum, praecedat seruus in corde tuo, & seruet venturae dominae locum. Fac vel timore poenae, si nondum potes amore iustitiae. Veniet domina, & seruus abscedet, quia charitas consummata foras mittit timorem.

* Idem. Timor iste quo gehennam times, & ideo mala non facis, continet te, & sic volentem peccare animo, non sinit. Est quidam custos timor, quasi praedagogus legis, litera est minans nondum gratia iuuans. Custodiat tamen timor iste, dum non facis timendo, & veniet charitas.

h Foras mittit timorem. Illud de quo dicitur; Initium sapientiae timor Domini; quo timet quisque incipiens opera iustitiae, ne veniat

districtus

amati, ideo subditur.

13 Quia si. il. est. Scilicet beneficiens de caelo iustis, & iniustis.

14 Et nos su. Pro amore eius amicos, & inimicos diligendo secundum quod dicitur Mat. 5. g. Diligite ini. vest. &c. & subditur. Ut sitis si. pa. ve. qui in caelis est, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Tertio, quia excludit timoris seruitutem, ideo dicit.

15 Timor non est in ch. Quod intelligitur de seruilis timore, & in quantum seruilis est.

16 Sed perfe. &c. Charitas autem quaecumque excludit timorem seruilis, & ideo quod dicitur hic: Charitas perfecta est, id est, perfecta charitatis etiam minime habet timorem excludere.

17 Quon. ti. p. h. Id est, timori seruilis debetur poena, quia facit cauere peccatum solummodo ne puniatur: non propter detestationem vitij, nec propter vitandam offensam Dei; sicut mulier habens voluntatem adulterandi, abstinet aliquando timens a viro puniri.

18 Qui autem ti. Hoc modo.

19 Non est perf. in ch. i. non habet charitatem ipsum perficientem. Alio modo exponitur de timore initiali, qui facit cauere peccatum partim propter poenam, & partim propter offensam, tamen principaliter propter offensam Dei, & hic timor Dei. in quantum respicit poenam; semper minuitur crescente charitate, & ideo cum dicitur. Timor non est in

NICOLAUS DE LYRA.

1 Saluatorem mun. Per suam passionem in humanitate assumpta, ideo concludit.

2 Quisquis con. fu. Corde, & ore confessione charitativa.

3 Quoniam Iesus. Homo verus.

4 Est fil. Dei. Ita quod idem est suppositum triusque naturae diuinae, scilicet, & humanae.

5 Deus in eo ma. Per gratiam.

6 Et nos cog. Verbum incarnatum modo praedicto.

7 Et credimus, &c. Id est, & credimus ipsum specialiter habitare nobiscum per charitatem.

8 Deus cha. est. Hic inducit ad charitatem, & ut magis moueat, primo commendat eam. secundo ad eam inuitat, sibi: Nos ergo. Circa primum commendat eam de tribus, primo: quia facit nos participare deitatem, & hoc est quod dicit. Deus cha. est. Scilicet increata.

9 Et qui ma. in cha. Creata quae est quaedam participatio charitatis increatae quae est Deus.

10 In Deo ma. Sicut participans in participato.

11 Et Deus in eo. Sicut participatum in participante. Secundo quia contra horrorem futuri iudicij dat securitatem, & hoc est quod dicitur.

12 In hoc perfe. est char. Amor enim facit considerare de praesentia amati.

a Ad cognitionem hominum.

c Nos per spiritum datum credimus, & testamur, & exemplo nostro quisquis per eundem spiritum confessus verba confessione cordis, ut nec haereticorum fraudibus, nec persecutorum tormentis, nec carnalium statuum exemplis, nec propria fragilitate tubet.

b Non modo Saluatorem, sed & iudicem.

a ter misit filium suum Saluatorem mundi. Quisquis confessus

a Nemo dicit Dominus Iesus, nisi in spi. &c.

b fuerit, quoniam Iesus est filius Dei: Deus in eo manet, & ipse

a Christiana fide, ac si viderimus. Quis neminem fallit.

c in Deo. Et nos cognouimus, & credimus charitati, quam

d habet Deus in nobis, Deus charitas est, & qui manet in cha-

a Per hoc ostenditur perfecte Deum diligere, si aduentum iudicij eius non timemus, qui timet non est perfectus in charitate.

e ritate, in Deo manet, & Deus in eos. In hoc perfecta est cha-

a Non timentes apparere iudici.

f ritas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut

a Per hoc habemus fiduciam, quia imitatur perfectionem dilectionis eius in mundo, amando etiam inimicos, sicut ille pluit super iustos, & iniustos in caelo.

a Quae pro merito iustitiae fiduciam habet, sed & praesentes tribulationes facit non timere charitas.

g ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charita-

a Seruilem. **b** Quia torquet cor conscientia peccatorum, cum nondum facta est iustificatio.

h te, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor

a Ut perfecti simus diligamus.

poenam habet. Qui autem timet; non est perfectus in charitate.

distictus iudex & se minus castigatum damnet. Perfecta charitas perfectam facit iusticiam, nec habet unde timeat, sed desiderat. Aliud est timere Deum ne mittat in gehennam qui timor nodum castus cessabit. Aliud timere ne te deferat qui timor castus permanet in seculo seculi, quia desiderat aduentum sponsi.

a *Quidam Deus prior dil. nos.* * Augustin. Quae merita bona tunc habere poteramus, quomodo Deum diligebamus? Vt n. acciperemus dilectionem qua diligere mus, dilecti sumus cum eam nondum haberemus. Hoc Ioannes apertissime dicit non

quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos. Optime omnino atq; verissime. Non enim haberemus unde illum diligeremus nisi hoc ab illo cum prior nos diligeret, sumeremus.

Dilectio Dei dedit nobis ut diligeremus eum, unde dicit. Nos vos me elegistis, sed ego elegi vos. b *Deum quem non videt.* * Oecumenius. Sub iungit autem hunc efficacissimum quoque sermonem ad convincendum eos qui diuinam charitatem corrumpere conantur, tale quippiam dicens. Dilectio siue charitas coit, ac formatur omnino ex mutua conuersatione. conuersatio autem comitem habet fratris

fratris aspectum, & ex hoc maxime obligatur ad eius dilectionem. Si quidem attractiuus est aspectus ad dilectionem. Qui si hoc verum est, qui id quod fortius attrahit ad dilectionem nihil facit, & fratrem quem vidit non diligit, si Deum quem non vidit dicat se diligere, qui neque cum eo conuersatus est

neque vilo sensu capi potest, quomodo verare esse deprehenderetur? Si quis igitur impudenter dicat se Deum quidem diligere fratrem vero odio habere, nonne is non solum diuinam corrumpit charitatem sed, & praecepti eius tra gressor inuenitur. Cuius? Eius de quo dicit.

a *Nulla necessitate, sed ut de inimicis amicos, &c.*
a Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quod videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? b Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum diligat, & fratrem suum.

Per hoc cognoscent omnes quod mei sitis discipuli; si charitatem habueritis inter vos mutuam. Qui ergo deum diligit, & huius discipulum se esse asserit, diligat, & fratrem iuxta illius praeceptum.

Ideo non videt Deum quia non habet dilectionem ideo non habet dilectionem quia non diligit fratrem, quia si haberet dilectionem, videret Deum, ergo purgato oculo per dilectionem tendamus ad contuendam incommutabilem Dei substantiam. c *Et hoc man.* Ne quis audeat dicere, diligere possum Deum, etiam si non diligam fratrem addit. *Et hoc man. & c.* quasi dicat, quomodo diligis eum cuius negligis mandatum?

NICOLAUS DE LYRA.

charitate subintelligitur perfecta.

1. Nos et. P. amissa charitatis commendatione, hic consequenter inducit ad charitatem habendam, & primo ad charitatem Dei di. Nos ergo dili. &c. Exponatur ut supra eo. ca. consequenter inducit ad charitatem proximi di.

2. Si quis dixit, &c. mendax est. Quia dilectio proximi includitur in dilectione Dei, & ad hoc inducit rationem. di.

3. Qui enim non di. Ad cuius intellectum sciendum, quod dupliciter est aliquid causa dilectionis. Vno modo sicut id quod est ratio diligendi & hoc modo bonum alicuius est causa diligendi ipsum: nam. vnu quod quod diligitur in quantum bonum. Alio modo sicut id quod est via quadam ad acquirendum dilectionem, & hoc modo visio alicuius est causa dilectionis eius, non tamen sic quod ea ratione sit diligibile, quia est visibile, sed quia per visionem huiusmodi ducitur quis ad dilectionem eius. igitur non oportet quod illud quod est magis visibile, sit magis diligibile, vel quod magis diligatur, sed bene est illud quod prius nobis occurrit

currit ad diligendum. Et hoc modo arguit Apostolus quod proximus eo quod est magis nobis cognitus, occurrat magis nobis diligendus, propter quod si aliquis proximum non diligit arguit potest quod Deum non diligit, non quia proximus sit magis diligendus, sed quia nobis primo occurrit diligendus ut dictum est. Unde dicit Gregorius homel. 37. Ex his quae animus nouit, surgit ad incognita quae non nouit, ut per hoc quod sit notum diligere discat, & incognita amare. Et sic intelligitur quod dicitur hic. Qui e. non dil. fra. su quem vi. Et sic occurrit sibi primo diligendus ratione similitudinis in specie. Eccl. 13. c. Omne animal diligit sibi simile, &c.

4. Deum quem non vi. Et sic primo non occurrit diligendus. 5. Quomodo potest di. Quasi dicat non est probabile, quia dilectio proximi est quadam via ad dilectionem Dei, non tamen sequitur propter hoc quod sit maior uel perfectior, sed magis e conuerso. Nam illud quod est prius in via generationis, est posterius ordine perfectionis, sicut patet de pueritia, & de statu uirili.

6. Et hoc nam. ha. a Deo. Mat. 22. ubi praeceptum de dilectione proximi coniungitur mandato de dilectione Dei.

ADDITIO.

In ca. 4. ubi dicitur in Postil. Quonia Deus charitas est. Non est per hoc intelligendum, quod Deus sit charitas mouens immediate voluntate.

Quamuis rationes quas tangit Postilla ad ostendum quod non est intelligendum Deum esse charitatem mouen immediate voluntatem ad actum diligendi meritorium line aliquo habitu medio, sicut efficacis, & comunitera doctoribus teneant: tamen videndum est quod dicendum sit ad auctoritates sanctorum praecipue Aug. ex quibus videt. quod Deus est illa dilectio qua homo diligit proximum, ut in 8. de trin. dicit, & in 15. de tri. Quod ita dictum est. Deus Charitas est. sicut dicit. Deus spiritus est. sed manifestum est quod Deus essentialiter dicitur spiritus

spiritus. ergo & charitas est ipse Deus essentialiter. Ad quas auctoritates respondendum est secundum sanctum Thome secundae 2. 3. ar. 2 in responsione primi argumenti, quod ipsa essentia diuina charitas est, sicut, & sapientia est, sicut, & bonitas est. Unde sicut boni dicuntur bonitate quae Deus est, & sapientes sapientia quae Deus, quia bonitas qua formaliter boni sumus est participatio quaedam diuinae bonitatis. & sapientia qua formaliter sapientes sumus, est participatio diuinae sapientiae. Ita etiam charitas qua formaliter diligimus proximum est participatio quaedam diuinae charitatis. Hic enim modus loquendi consuetus est apud Platonicos quorum doctrinis Augustinus fuit imbutus, quod quidam non aduertentes, ex verbis eius sumpserunt occasionem errandi, huc ille.

Deus quod do charitas

CAPVT V.

Omnis qui credit. Credit qui sic viuut quomodo Christus praecipit, aliter, & demones credunt.

Opera autem praeter fidem, vel nulla, vel etiam si bona videntur, sunt inania, quia praeter viam Christum.

Mnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum, qui

CAPVT V.

& qui diligit deum filium, diligit etiam dei filios membra illius capitis. Ergo diligamus filios dei ut diligamus filium dei cuius membra sunt.

1 a Omnis qui cre, Ve
2 re qui diligit Deum,
3 diligit fratrem. Nam
4 qui diligit Deum patrem,
5 diligit Deum filium & patre genitum

a Omnis

NICOLAUS DE LYRA. CAPVT V.

Omnis qui cre. Hac est tertia pars principalis tractatus huius epistole, in qua tractat beatus Ioannes de aeterna verbi emanatione. Et diuiditur in duas partes: quia primo conuinuat se praedictis immediate de dilectione proximi secundo tractat de emanatione verbi, ibi: Huc

Hec est victoria. Circa primum dicit.

1 Omnis qui cre. Fide charitate formata.
2 Quoniam Iesus Nazarenus.
3 Est Christus In lege, & prophetis promissus.
4 Ex Deo na. est. Per regenerationem baptismalem.
5 Et omnis qui di. eu qui. Id est, Deum qui fideles filios suos fecit, Tom. 6. Y Dili-

A sunt, & diligendo filium integrum, diligamus, patre dilectio enim compaginat corpus Christi, ut sit vnus Christus. Ita qui amat fratrem, amat seipsum. Cum illo enim ipse vnus est. Nec potest non diligere Christum qui membra Christi diligit. Sic qui filium diligit qui est idem cum patre, necessario, & patrem diligit. Omnis qui er. Et verè qui diligit Deum, diligit & fratrem. Nam qui diligit Deum qui genuit, diligit eum qui genitus est, secundum quod genitus est ab eo. Et quis natus? Qui credit, &c. & quis est qui genuit Deus pater, Qui ergo diligit Deum generantem in fide, diligit generantem in fide. Et conuenienter loquens de dilectione, meminit fidei quia si quis ad eam est durus, ut negligat amare hominem propter hoc quod homo est, quod in eodem exilio est monendus est ut saltem ideo diligat quia ex Deo natus est quia particeps eiusdem gratie est. Sed quia multi diligunt proximos propter consanguinitatem, vel propter temporale commodum, determinat quis verus amator est proximi.

Lib. de recta fide ad regimae.

B * Cyrillus Alexandrinus. Itaque qui non credit neque in filios Dei computabitur. Si enim omnibus potestatem filios Dei fieri dedit qui filium acceperunt, sicut dicit Euangelista qui non susceperunt eum neque in filiis Dei connumerantur, cum per quem hoc exiit non agnoscetes.

Lib. aduersus Praxea, c. 28.

* Tertullianus. Et habes tota instrumenta eius, quae in hunc modum pronuntiant, & duo proponunt, Deum patrem, & dominum nostrum Iesum Christum filium patris, & Iesum ipsum esse Christum in altero quoque nomine Dei filium. Nam exinde eo iure quo vtrumque nomen vnus est, id est Dei filius etiam alterum sine altero eiusdem est. Siue solummodo Christus idem est & Iesus quia vnus est Iesus. Quorum nomina n. alterum est proprium, quia ab Angelo impositum est. Alterum accedens quod ab vnctione conuenit, dum tamen Christus filius sit, non pater.

Math. 23.

2 *Gravia non sunt.* Non trahunt deorsum ut talentum plumbi, sed sursum vehit, & excelsos facit custodia mandatorum Dei. *Gravia non sunt.* Iugum n. Dei suauis, & onus leue. Quae enim natura sua dura sunt & aspera, amor Dei & spes praemij facit leuia. Si quis graua esse dicat, infirmitatem suam accusat, quae forti sunt leuia, & verè non sunt graua quia omne quod nascitur, nascitur ex Deo. Qui diligit Deum, & proximum. Qui de mandatis Dei ita se instituit, ut ea ad actionem perducatur & haec vincit mundum contemnit blandimenta vel aduersitates seculi, etiam ipsam mortem corporis quaerit quae sursum sunt non quae super terram. Et ne quis sua virtute confidat se posse vincere mundum subdit

Col. 3. 4.

Tom. 9. li. de natu. & grat. ca. 62.

* Augustinus. Et praecipua eius graua non sunt: ut, cui graua sunt, consideret non potuisse diuinitus dici, graua non sunt nisi quia potest esse cordis affectus, cui graua non sunt & petat quo destruitur, ut impleat quod iubetur. Quomodo est enim graue cum sit dilectionis mandatum? aut enim

C

enim quisque non diligit, & graue est, aut diligit, & graue esse non potest.

* Occumenius. Non sicut dixit Christus iugum meum leue est, hic & ipse, quod praecipua leuia sunt, sed quod graua non sunt. Apud enim namque quia ad virtutem adducit

etiam quae leuia sunt admodum graua reputantur. Quem admodum apud eum qui robur ac sanitatem perdidit quae omnia bona efficit, etiam quae admodum leuia sunt, graua videntur. Siquidem quia videbatur quibusdam praecipua esse graua, utpote quae Dei essent: propterea dicit quod praecipua eius graua non sunt. Quid enim grauitatis habet diligere fratrem. Praeterea quid grauitatis habet visita-

re eum qui in carcere est? neque enim liberare iubet eum qui est in carcere, quod difficile esset, sed tantum visitare, neque eum qui aegrotat liberare ab aegritudine, sed tantum visitare neque esurienti mensam opiparam iubet apponere, neque nudo suppeditare vestimentum superflua variegatione preparatum, sed quae necessarium usum tribuant, quem is qui esurit aut nudus est requirit.

* Didymus Alexandrinus. Non enim sicut peccatum comparatum talto plumbi significat onus maximum vergens deorsum, Ita virtus quae est diuerso consistit eius. Haec namque volentes se eleuat, & excelsas facit. Sic itaque etiam mandata Dei dum fiunt, leuia sunt, & nullo onere deprimunt. Si quis autem accedens ad ea non sicut oportet, ea graua esse dicat, suam infirmitatem magis accuset. His namque qui robur omnino non habent graua iudicantur, & ea valde leuissima unde non scripsit mandata eius leuia sunt. Sed ait, graua non sunt. Illud solum assumens quod deorsum non trahit & sursum vehit, ut iuste sequeamur quod iustum est, experimentum utique; cognoscetes quia Christi iugum leue est suauitatem obtinens copiosam.

b *Et haec est victoria quae vincit mundum fides nostra.* Illa fides quae per dilectionem operatur, quae Dei auxilium flagitat.

* Didymus Alexandrinus. Haec est victoria quae vincit seculum, id est, fides quam habemus credentes Iesum esse eum qui prophetatus Christus. His igitur infert (quia necessario consequens est) ut qui credidit Iesum esse filium Dei victoriam habeat contra mundum. Vincit autem seculum, qui malo non vincitur: sed in bono de vincit eum. Vincitur autem quod malum est, quando virtutem & ipsam bonitatem habet, quae semetipsam ad haec informat. Cum hoc utique opere bonitatis & conuersatione non grauium mandatorum qui credit viuam fidem habet secundum quam & ex qua erit filius Dei credens vnigenito Dei filio ita ut etiam participetur eo.

c *Quis est autem qui vincit mundum, &c.* Determinat quae fides vincit, scilicet fides Christi. Quasi verè per fidem vincit mundum quia per aliud non vincitur. *Fides nostra.* Ecce quae fides vincit, quae credit verum hominem & verum Deum.

Hic est

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Diligit, & eum qui natus ex Deo. Id est, quemcumque fidelem aliter non diligeret sufficienter Deum, nisi cum eo diligeret membra eius. Ideo subditur.
- 2 In hoc eo, quoniam diligit natos Dei cum Deum diligamus. Nam dilectio Dei includit dilectionem proximi, ut dictum est. Sed quia amor Dei non est ociosus operatur enim magna si est ut dicit Grego. Homil. 20. Ideo subditur.
- 3 Et mandata eius faciamus. Probatio enim dilectionis exhibitio est operis.
- 4 Haec est enim charitas Dei. Id est, exigit Dei charitas.
- 5 Ut mandata eius custodiamus. Corde retinendo & opere adimplendo. Et ne aliquis se excuset propter difficultatem hoc remouet di.
- 6 Et mandata eius graua non sunt, scilicet amari. Nam illa quae

de natura sui dura sunt & aspera, amor Dei, & spes praemij facit leuia ideo subditur.

- 7 Quoniam omne quod natum est ex Deo. Per fidem charitate formatam.
- 8 Vincit mundum. Id est, tentationis diaboli mundi, & persecutiones.
- 9 Et haec. Postea continuatione dictis de dilectione proximi. hic consequenter determinat de emanatione verbi. Et primo ponitur determinatio, secundo determinationis manifestatio, ibi. Et spiritus est. tertio manifestationis intentio, ibi. Et hoc est testimonium, Circa primum continuando se ad hoc quod dixerat immediate. Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. ostendit quid sit illud quod facit vincere dicens, Et haec est victio. quae vincit mundum. i. facit vincere.
- 10 Fides nostra. De verbo Dei ideo subditur.
- 11 Quis est autem qui vincit mundum, nisi qui credit. Fide formatam. Quoniam

A *Hic est qui venit per aquam.* Quod quia sola fides, & confes- sio diuinitatis non sufficit ad salutem ad vincendum mun- dum, addit & de humanitate.

* *Oecumenius.* Quoniam, & propagationis filiorum me- minerat, dicens, Omne quod natum est ex Deo, hæc autem

per factum baptisma nobis contingunt, p- pterea dicit, Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus. Et cuius gratia venit? ut nos regeneret, ac filios Dei efficiat; nam & hoc tanquam sermo- nem consequens sub- tintelligitur, ut sit hic sensus. Et omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Quomodo autem na- tum est? per aquam, inquit, & sanguine. Siquidem Iesus Chri- stus qui venit per a-

B tum est? per aquam, inquit, & sanguine. Siquidem Iesus Chri- stus qui venit per a-

quam regenerat, & sanguinem. Addit autem rursum repetẽ do sermonẽ, dicẽs: Non per aquã solũ, videlicet regenerans, sed per aquã, & sanguinẽ. Vult enim primũ designationem ostẽdere Christi q. nos adoptauit, qm̃ homo q. in ipso erat pri- mus a Deo adoptatus, nobis quoq; per suã adoptionẽ dedit huiusmodi dignitatem, quod etiã tribus temporibus demon- stratum est, nempe in baptismo in Iordane, cũ pater superne testificaretur eũ qui baptizatur suum esse filiũ dilectũ. Quis autẽ ille erat? is ne qui ingressus est aquam, an homo qui vna cum Deo verbo assumptus est? is certe qui in occulto appa- rebat, nam huic opus erat testimonio. Per aquam ergo, hoc est in baptismo, quod fit per aquam, demonstratus est filius Dei esse Iesus per testimonium patris. Per sanguinem vero quando crucifigendus dicebat, Glorifica me tu pater, & de- lata est vox. Et glorificauit, & rursum glorificabo: quam etiã tonitruum esse existimabant, hi qui audierãt. Per spiritum autem, quando tanquam Deus surrexit ex mortuis. Nam so- li Deo hoc relinquitur, ut seipsum suscitet.

b *Spiritus.* Id est, humana anima quam emisit in passione. Aqua, & sanguis quæ fluxerũt de latere, quod fieri nõ posset si verã carnis naturã non haberet. Sed & ante passionẽ sudor q. factus est, sicut guttæ sanguinis, ostẽdit veritatẽ carnis. Hoc autẽ quando de latere iam mortui contra naturã aqua & san- guis viuaciter fluxit, testabatur quod corpus Domini post mortem

mortem melius esset victurum, & mors eius vita in nobis D- daret. Quod vero sudor, sicut sanguis in terram fluebat, si- gnabat quod suo sanguine Ecclesiam toto orbe laueret.

* *Oecumenius.* Porro dicti me Spiritus, significat Deus, quandoquidem, & Spiritus est Deus. Quoniam igitur tribus

testificatibus Iesu a- doptionem, nempe baptismo, passione, & resurrectione, ni- hil ambiguitatis ha- bet Domini adoptio, per quam adoptionẽ nobis quoque, ut qui esset primitie totius humanæ massæ, do- nauit ut filij Dei ef- fectus.

c *Quoniam tres sunt.* Per hoc apparet, q. Iesus est veritas, ve- rus Deus, verus ho- mo, qui de vtroque

habemus certum te- stimonium, de Dei- tate per Patrem, &

filium, & spiritum sanctum, de humanitate per animam, aquã & sanguinem. Pater dedit testimonium deitatis quando di- xit: *Hic est filius meus dilectus.* Ipse filius dedit, quando in mon- te transfiguratus est, & potentiam diuinitatis, & spem eter- næ beatitudinis ostendit. Spiritus sanctus dedit, quando super baptismum in specie columbæ requieuit, vel quando ad vo- cationem nominis Christi corda credentium impleuit.

* *Bernardus.* Tres in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Simili- ter in inferno, ut in Esaiã legimus. Vermis corum non morietur, & ignis eorũ non exstinguetur. Duo mala sunt vermis, & ignis, altero roditur conscientia, altero concreuitur cor- pora. Tertium additur desperatio, quæ in eõ vtiq; intelli- gitur quod dicitur, non morietur, & non exstinguetur. His q. in cælo sunt datur testimonium beatitudinis, his qui in ter- ra, iustificationis, his qui in inferno sunt, dånationis. Primũ testimonium est gloriæ, secundum gratiæ, tertium iræ.

* *Tertullianus.* Venerat per aquam, & sanguinem, sicut Ioãnes scripsit, ut aqua inqueretur, sanguine glorificaretur. Proinde ut nos faceret aqua vocatos, sanguine elatos, hos duos baptismos de vulnere perfoili lateris emisit. Quia qui in sanguinem eius crederent aqua laueretur, qui aqua laus- fent, etiam sanguinem potarent. Hic est baptismus qui lau- crum, & non acceptum repræsentat, & perditum reddit.

d *Si testi.* Magnũ est testimonium David hois quod de filio Dei

a credit, quoniam Iesus est filius Dei? Hic est qui venit per a-

Qui erat æternus venit ad salutem, & peccatorum remissionem per aquam baptisimi, & sanguinem passionis, & non solum dignatus est baptizari propter nostram ablationem: & ut baptismi sacramentum nobis consecraret, sed & sanguinem pro nostra redemptione dedit.

quam, & sanguinem Iesus Christus: non in aqua solum, sed

Et licet secundum hominem sit Iesus, tamen spiritus vilis super eum bapti- zatum in specie columbæ, vel spiritus, id est, omnis sp. ritualis Doctor re- statur hoc quod Christus est veritas, verus Dei filius: non phantasma, verus mediator, & reconciliator omnium a peccato, & sufficiens ad auferenda om- nia peccata mundi.

b in aqua, & sanguine. Et spiritus est qui testificatur, quoniam

† Christus est veritas. **†** Quoniã tres sunt qui testimonium dant

¶ Vnus Deus de eadem re testantes.

in cælo: pater, verbũ, & spiritus sanctus, & hi tres vnũ sunt.

c Et tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, &

¶ Et quia ita certa testimonia habemus, ergo debemus hæc accipere, quia etiã testimonia hominum quæ menti possunt solentur accipere.

d sanguis: & hi tres vnũ sunt. Si testimonium hominum

1021. f.

† De sum. vi. c. damnat. de cel. ant. h. cap. in quadam.

E

Mt. 17. a

In panis & v. r. s. serm. ser. 16. Ilay. 66.

Li de bapuf. c. 16.

F

NICOLAVS DE LYRA.

- 1 Quoniam Iesus est filius Dei. Naturalis: & per consequens eiusdem naturæ cum eo, non deitate specifica, quia natura diuina non est diuisibilis, sicut humana, sed identitate numerica, & distinctus tamen in persona, quia natura non patitur, nec ratio, quod gignens, & genitus ab eo sit vnus in supposito.
- 2 Hic est. Scilicet, Dei filius æternaliter a patre genitus.
- 3 Qui ve. In mundum ad nos saluandum.
- 4 Per aquam. Baptismalem, quia per tactum suæ sacratissimæ carnis in baptismo dedit vim regeneratiuam aquis.
- 5 Et san. Effusum in prety nostræ salutis.
- 6 Iesus Chri. Verus homo.
- 7 Non in aqua solũ. Sicut Ioãnes Baptista, cuius baptismus solũ lauabat corpora, sed nõ auferebat peccata, sicut facit baptismus Christi.
- 8 Sed in aqua & san. i. in baptismo virtutem regeneratiuam habẽte, & sanguine ad infinitas animas si essent redimendas sufficiente.
- 9 Et spi. est. Hic consequenter ponitur dicta determinationis manifestatio, & est quadruplex, non tamen ponuntur hic secundum ordinem temporis. Vna fuit per spiritum sancti missionem super Apostolos in signo visibili in testimonium quod Iesus ad dexteram patris glorificatus est eius naturalis filius, vnus cum ipso Deo. Et hoc testimonium prædixit Saluator Ioan. 15. d. Cum autẽ venerit paracletus quẽ ego mit- tã vobis a patre spiritũ veritatis, qui a patre procedit, ille testi- moniũ perhibebit de me, & hoc est quod dicitur, Et spi. sanctus.
- 10 Est qui testi. Cuius testimonium non potest esse falsum.
- 11 Quoniam Chri. est ve. i. Dei patris filius qui procedit a patre per modum intellectus, & sic est eius verbum, idem enim est verbum, & filius, propter hoc illa que pertinent ad intellectum, ut veritas, & sa- pientia, & huiusmodi, appropriantur filio in diuinis.
- 12 Quoniam tres. Hic ponitur secunda manifestatio, quæ est per

apertam visionem, nam ipsa beata trinitas manifestat se beatis quan- tum ad personarum distinctionem, & verbi emanationem a patre, & spiritus sancti ab vtroque, & hoc est quod dicitur: Quoniã tres sunt qui testi. dant, & c. veritatem manifestando, nam testimonium dæe est veritatem manifestare.

- 13 Pater. Ingenitus.
- 14 Verbum. Ab eo genitum.
- 15 Et spiri. Procedens a patre, & verbo.
- 16 Et hi tres vnũ sunt. in essentia, & sic vnus Deus super om- nia gloriosus.
- 17 Et tres sunt. Hic ponitur tertia manifestatio, quæ est per Chri- sti passionem in qua anima Christi fuit a corpore separata, & a corpore mortuo fluxerunt sanguis, & aqua, Ioann. 19. f. Dicit igitur: Et tres sunt qui testi. dant in terra, veritatem filij Dei manifestando.
- 18 Spiritus. i. anima Christi, in qua ad limbum patrum descendit, & eis se manifestauit ostendendo suam deitatem, & paternalem pro- prietatem, extunc enim Deum clare viderunt. Propter quod Dominus dixit latroni, Luc. 23. f. Hodie mecum eris in paradiso.
- 19 Aqua & san. Quæ veritatem manifestant in Eccl. sic sacra- mentis habentibus efficaciam ex ipsis, quæ quidem sacramenta conferun- tur in fide, & confessione Trinitatis.
- 20 Et hi tres vnũ sunt. Quia cõueniunt in assertionem vnus veritatis.
- 21 Si testi. Hic ponitur quarta manifestatio quæ fuit per sensibilem vocem. Nam in baptismo Christi, & eius transfiguratione audita fuit vox sensibilis patris dicentis de Christo. Hic est filius meus dile- ctus. hic singulariter dicitur; per hoc ostendens quod ipse solus est eius naturalis filius, & per consequens vnus cum ipso in natura, & persona distinctus, ceteri vero qui plurificantur sunt eius filij adoptiui. Dicitur ergo: Si testi. ho. acci. Accipitur hic si pro quia, nam testimonium ho- minum recipimus, tanquam sufficiens in rebus humanis.

Dei perhibet; Dixit Dominus Dominum meo, se le a deo etis meis. Qui
 A etiam inducit filium loquētem, Dominus dixit ad me filius meus
 Pal. 136. et 137. Maius testimonium præcursoris, qui ait; Eun baptizō vos
 Matt. 3. c. aqua, ille baptizabit vos Spiritu sancto. Sed maius est testimoniū
 patris qui spiritum quo semper plenus erat, in eū visibiliter
 misit, quasi dicat. Si
 creditis hominibus
 præmunciantibus ad-
 uentum, credite pa-
 tri testificanti adue-
 nisse Christum.

† Ioann. 3. d.
 I. d. de recta
 fide ad regin.

† Cyrilus Ale-
 xandrinus. Testi-
 monium autem pa-
 ter perhibuit filio p-
 spiritum, & per vo-
 cem. Quia enim est
 filius eius secundum
 veritatem, testifica-
 tus est quod potuit
 ipse spiritum suum
 sanctis suppeditare,
 & propter illum vir-
 tutes operari, qua-
 propter dicebat; Il-
 le me clarificabit.

* credentibus
 in nomen filii
 dei

Testatus est autem,
 & alio modo Glo-
 rificauit enim eum in Iordane, dicens; Hic est filius meus
 dilectus, in quo mihi bene complacui. Quicumque igitur se-
 parant illum, dicunt non esse filium verum eum qui ex mu-
 liere; referunt autem filiationis nomen ad nudum, & solum
 filium ex Deo, mendacem faciunt patrē. Incarnatum enim
 verbum monstrauit in Iordane, & tunc testimonium perhi-
 buit ei spiritus, quod & Deus sit, & filius, & vere.

* ib. 8. in Ioan.
 15.

* Idem. Porro pater cœlestis nihil, nisi salutē petens, &
 homines ad fidem adducere, ne credatur illi Christus esse
 contrarius, & alienus, voce cœlo delapsa testimonium illi
 perhibet.

a Qui credit in filium Dei. Intelligit patrem veracem in te-
 stimonio filij, qui non credit dicit patrem mentitum. Fru-
 stra igitur dicunt Iudæi se credere in patrem; qui contem-
 nunt Christum.

Ioan. 11. d.

b In filium. Quia pater testatur de filio, credamus in fi-
 lium, quia qui credit in filium, ita vt bene operando ten-
 dat in ipsum filium, habet testimonium Dei in se, quasi de
 eo etiam testatur Deus, quod ipse sic credens, erit in nume-
 ro filiorum Dei, ipso filio suis ita pollicente; Si quis mihi mi-
 nistraverit, honorificabit illum pater meus. Si ergo Deūm testem
 tuæ fidei habueris, quid te hominum infamia, vel persecutio
 lædit? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Rom. 8. f.
 Lib. 6. de
 Trin.

c Hilarius. Scribendi Euangeliij non aliam (Ioannes) per-
 tulit causam, quam vt omnes crederēt Iesum esse Christum
 filium Dei. Si sufficit ad salutem Christū credere, ea demū
 fides est non Christum tantūmodo, sed Christū finem Dei
 credi-

credidisse, non est nomen filij in Christo vnigenito Deo ex D-
 adoptionis cōsuetudine, quod proprium est ad salutem. Sicut
 go salus in nominis cōfessione est, quæ erit in nomine ver-
 ritas non sit, quod si in nomine veritas est, quæ auctoritate crea-
 tio esse dicitur, cum nō creationis confessio filioem sit præ-

¶ Per quod probō. ¶ Scilicet, quia test. est.

accipimus, testimonium Dei maius est. Quoniam hoc est te-

¶ Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.

stimonium Dei, quod maius est, quia testificatus est de filio
 suo. † Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se.

¶ Sed. ¶ Dicit non esse filium, vel minorem patre. b ¶ Dicendo. Ego & pater
 ¶ unum sumus. ¶ In hoc mendacem.

b Qui vero non credit in filium, mendacem facit eum, quia nō
 credit in testimonio quod testificatus est Deus de filio suo.

¶ Tu es filius meus dilectus; in re comp. aduit mihi. Et in passione. ¶ Clarificauit, & iterum clarificabo.

c Et hoc est testimonium: quoniam vitam æternam dedit no-
 bis Deus, & hæc vita in filio eius est. Qui habet filium

¶ Credendo, & imitando.

d Dei, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non ha-

¶ His debetis adhibere fidem, quia. ¶ Ne seducamini fraudibus eorum. ¶ Ut eorum sitis iustitiam vestra beatitudinis: qui negant Christum esse filium Dei, quia merito fidei vitam habebitis.

e bet. Hæc scribo vobis, vt sciatis: quoniam vitam habetis

nisi per eum. Et non est aliud nomen in quo oporteat vos saluos fieri.
 Et ne patrum videretur dixisse vitam esse in filio, addit; ip-
 sum filium esse illam vitam. Sicut enim pater habet vitam
 in seipso, sic dedit & filio vitam habere in se, qui dat suis
 vitam æternam.

Ioan. 1. d.

* Tertullianus. Viderint igitur Antichristi, qui negant pa-
 trem, & filiū. Negant enim patrem, dum eundem filium di-
 cunt, & negant filium, dum eundem patrem credunt, dando
 illis quæ non sunt, aufereudo quæ sunt. Qui vero confessus
 fuerit Christum filiū Dei (non patrem) Deus in illo manet,
 & ipse in Deo. Nos credimus testimonium Dei, quo testatus
 est de filio suo. Qui filium non habet, nec vitam habet. Non
 habet autem filium, qui eum alium quam filium credit.

Lib. 2. d. 1. d.

e Hæc scribo vobis, vt sciatis quoniam vitam habetis æternam, & c.

* Oecumenius. Tanquam in epilogo summam prædi-
 cta repetit, & ait, Scripsi vobis hæc, tanquam hæredibus vitæ
 æternæ; nequaquam enim hæc scriberentur his qui non vi-
 uerent secundū spem vitæ æternæ; quæ neq; sancta dare can-
 bus, neq; in argatitas spargere coram porcis, laudem prome-
 retur. Tanquam hæredibus ergo vitæ æternæ scribens, re-
 pent breuib; vt diximus. Primum quæ firmiter credere oportet
 in nomen filij Dei, hoc est in traditum nobis ab illo di-
 uinum cultum. Nam hoc significare vult nomē filij Dei, si-
 cuti diximus, cui videlicet vitam parat ipsa sacri baptismatis
 gratia. Deinde quod huius indubitata fidei, nullum sit aliud
 signum, nisi fiducia, quam per irreprehensibilem fidem, re-
 perimus apud ipsum, sicut etiam in superioribus diximus.

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Testimonium Dei maius est. Id est, certius, nam ei non potest
 subesse falsum, sicut subesse potest testimonio hominum, & per conse-
 quens est magis credibile in rebus diuinis, quam testimonium hominum
 in humanis.

2 Quoniam testificatus est de filio suo. In transfiguratione,
 & baptismo, vt prædictum est.

3 Qui credit in filium Dei habet testimonium Dei in se.
 Id est, effectum illius testimonij.

4 Qui non credit filio. Doctrina eius acquiescendo.

5 Mendacem facit eum. Scilicet, Deum patrem, qui dixit testifi-
 cando; hic est filius meus dilectus, & adiunxit, Ipsum audite, vt habetur
 Matth. 17. ideo subditur.

Diuisio.

6 Quia nō credit in testimonio quod testificatus est Deus
 de filio suo. Et patet ex di. 11.

7 Et hoc est testimonium. Hic consequenter ponitur prædi-
 cta manifestationis intentio, & primo ex parte Dei testificantis, se-
 cundo ex parte Ioannis scribentis, ibi; Hæc scribo vobis. Circa pri-
 mum sciendum, quod prædictæ manifestationis intentio ex parte Dei
 est, quod homines per hoc consequantur æternam vitam, & hoc
 est quod dicitur: Et hoc est testimonium. id est, intentio eius, si-
 ne finis.

8 Quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Si enim ac-
 cipiatur

cipiatur vita beata formaliter, quæ est visio, & fructio diuina, sic dedit
 eam in presenti in spe, & in futuro in re, & de presenti illis quæ iam
 sunt in beatitudine, si autem accipiatur vita beata obiectiue, sic filius
 Dei ratione Deitatis est ipsa visio beata principaliter, in cuius aspe-
 ctu Beati reficiuntur interiorius, & ratione humanitatis secundario,
 in eius aspectu reficiuntur exteriorius, sicut dicit Augustinus su-
 per Ioannem. Et sic quodammodo dedit nobis vitam beatam, quon-
 iam dedit nobis filium suum verum Deum, & hominem, ideo sub-
 ditur.

9 Et hæc vita in filio eius est. Scilicet, obiectiue.

10 Qui ha. fi. Per fidem charitate formatam.

11 Habet vi. Scilicet, beatam in spe, & si habet filium per visio-
 nem, & fruitionem, habet eam in re.

12 Qui non ha. fi. Dei. Hoc modo, vel illo.

13 Vitam non ha. Cōsimiliter, quia sicut affirmatio sequitur ad
 affirmationem, ita negatio ad negationem.

14 Hæc scri. Hic consequenter ponitur intentio Ioannis scribentis,
 & primo quantum ad bonum habendum, secundo quantum ad iam ha-
 bitum, ibi; Scimus quia. Prima in duas, secundum duplex bonum con-
 sequendum, secunda ibi; Et hæc est. Circa primum sciendum, quod vo-
 luntas Beati Ioannis conformis erat voluntati Dei testificantis, & ideo
 intendebat, quod illi quibus scriberet, per hoc vitam beatam conse-
 querentur, ideo dicit; Hæc scri. vo. & c. qui creditis fide per dilectio-
 nem operante.

D

a Et haec est fides. Multipliciter eadem que supra promiserat, inculcat, ut nos ad orandum viuacius excitet.

b Secundum uolun. Ut quod uelit rogemus, uel quales nos esse desiderat ad rogandum veniamus. Si uolumus nostram salutem, & proximorum, non discordemus a uoluntate Dei. Si uoluntas nostra per ignorantiam a uoluntate Dei recedit: bona uoluntas Dei nostram stultitiam corrigit, ut Apostolo Paulo contigit. Secundum uolun. Non secundum nostra carnalia desideria, quia quod oremus, sicut oportet, nescimus, nisi ipse suam ostendat uoluntatem, qui melius quam nos ipsi nostram intelligit uoluntatem. Si petimus secundum uoluntatem eius, impetramus, sicut quando petimus pro fratre pro quo est petendum.

c Scimus quoniam. Quia scimus quoniam habemus ab eo petitiones quas petimus, nihil petamus, quod ei sit aduersum, nihil nisi quod nos docuit, quod nobis inspirauit, petamus; & si in aliquo erramus, statim corrigimur.

d Qui scit fratrem. Loquitur de quotidianis, & leuibus peccatis, quae sicut difficile uitantur, ita facile curantur; Si dicto, uel cogitatu, uel obliuione, uel ignorantia peccasti, confitere fratri, sicut Iacobus docet, *Postula ut pro te interueniat.* Et si ille iterum tibi confitetur, tu etiam pro illo interueni. Hic sufficit Dominica oratio, & mutua confessio leuis est poenitentia. Porro si graue peccatum fuerit, induc presbyteros Ecclesiae, & ad illorum examen castigate.

e Non ad mortem. Quod separat a Deo, sicut mors separat

f Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

g Scimus quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat,

h Est peccatum ad mortem. Quod separat a Deo, sicut mors separat

separat animam a corpore.

*** Occumenius.** Hoc solum peccatum ad mortem est, quod ad poenitentiam non respicit: quo cum argrotasset Iudas in sempiternam mortem abductus est. Sed & illi peccant ad mortem, qui iniuriarum sunt memores. Nam uix eorum, qui memores sunt iniuriarum tendunt ad mortem, ait Salomon. Neque hi enim respiciendo conuertuntur, iniuriae memoriam retinentes, & seruantes iram aduersus proximum, sed sine poenitentia peccant.

Est peccatum ad mortem. Dominus pro persecutoribus orare iubet, hic dicit non orandum pro quibusdam, quia sunt in fratribus peccata quae inimicorum persecutione sunt grauata. Peccatum fractis est ad mortem cum post agnitionem Dei quae per gratiam data est, aliquis oppugnati fraternitatem, & aduersus gratiam, qua reconciliatus est inuidiae facibus agitur. Est peccatum non ad mortem, si quis amorem a fratre non alienauerit, sed per aliquam infirmitatem animi officia fraternitatis non exhibuerit, unde Christus; *Pater uos scilicet, quia nesciunt quid faciunt.* Nondum enim per gratiam spiritus participes facti, societatem sanctae fraternitatis inierant. Sic & Stephanus orauit pro illis qui gratiam Dei non acceperant. Paulus pro Alexandro non orat, quia cum iam frater erat, fraternitatem impugnabat. Pro illis qui timore succubuerant, orat. unde: Omnes me dereliquerunt, sed non illis imputetur.

Omnis iniquitas peccatum. Omnis. Q. Vere orandum est pro peccantibus non ad mortem, quia multis peccatis occupantur omnes, & nemo potest esse sine peccato, quia omnis iniquitas est peccatum. Sed supra alia est peccatum ad mortem; quod non humana fragilitate committitur, & ideo oratione iustorum non purgatur; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

Omnis qui natus est. Qui natus est ex Deo, non peccat ad mortem: qui non est natus, peccat. sed nos sumus de illis qui nati sunt ex Deo, ideo non peccabimus, non tangemus ab hoste, sed mundi amatores sunt subiecti maligno hosti.

Non peccat. David grauer peccauit, sed quia ex Deo natus est, ad societatem filiorum Dei pertinebat, non peccauit ad mortem, sed veniam poenitendo meruit.

*** Didymus.**

a Et non tantum in futuro bona caelestia sperare debetis ex fide Christi, sed etiam in hac uita esse fiducia, quod impetrabimus, quicquid salubriter petierimus.

a aeternam, t qui creditis in nomine filij Dei. Et haec est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos. Et scimus, quia audit nos quicquid petierimus. Scimus, quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

b Qui dixit. Primum querite reg. Dei, & o. a. uo. b Et non modo in futuro tempore audiet, sed etiam scimus quod quotidie audit, & audit, & per hoc quod modo audimur sumus certi de futuro. Et non tantum in futuro tempore, dando effectum petitioni.

c cundum uoluntatem eius, audit nos. Et scimus, quia audit nos quicquid petierimus. Scimus, quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

d tiones, quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

e re peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

f non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

g quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

h t Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

i Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

j Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

k Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

l Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

m Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

n Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

o Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

p Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

q Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

r Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

s Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

t Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

u Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

v Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

w Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

x Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

y Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

z Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

aa Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

ab Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

ac Quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est & est peccatum ad mortem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 In nomi. fi. Dei. Si tamen perseueretis.
2 Et haec est fides. Hic ponit secundum bonum consequendum, scilicet, orationum suarum effectum, & primo illud ponit, secundo circa hoc quandam distinctionem facit ibi: Qui scit. Circa primum dicit: Et haec est fides. quam ha. adde. Scilicet, ad Dei filium.
3 Quia quod pe. secun. vos. Scilicet, beneplaciti.
4 Audit nos. Non tamen semper statim, sed tempore competenti.
5 Et sci. quia au. &c. Quod est intelligendum quando petitio est pia pro se, & perseuerans. his enim concurrentibus semper exauditur, & sic est intelligendum quod subditur.
6 Scimus, & cetera. Quia repetitio est eiusdem ad maiorem assertionem.
7 Qui scit. Hic consequenter circa petitionem pro peccatoribus facit quandam distinctionem, dicens; Qui scit fra. suum peccare peccatum non ad mortem. id est, excludendo impoententiam finalem, qua quis moritur, & in peccato mortali peccat.
8 Petat. Orando pro eo.
9 Et dabi. ei uita. Scilicet, gratia, quia talis peccator in gratia moritur, de quo hoc scitur, tamen quod sit peccator non ad mortem, sciri non potest, nisi per diuinam reuelationem.

10 Est pecca. ad mor. Scilicet, finalis impoententia, qua quis in mortali peccato moritur.
11 Non pro illo di. ut ro. quis. Quia non est orandum pro damnatis. Et si ipso uiuente sciretur, quod esset de praescitis, finaliter non esset pro eo orandum, ut poenam sternam euaderet, prout dicitur aliqui. Posset tamen orari pro eo, ut minus peccaret; & per consequens minus puniretur in inferno, sed quia hoc nescitur, quia quilibet peccator quandiu uiuit potest redire ad gratiam, ideo pro omnibus peccatoribus adhuc uiuentibus est orandum.
12 Omnis iniquitas. Id est, transgressio diuinorum praceptorum, quae continent aequitatem iustitiae.
13 Peccatum est. Mortale.
14 Et est peccatum ad mortem. Si quis in eo perseueret usque ad finem uiae inclusive.
15 Scimus. Hic ponitur intentio Beati Ioannis circa bonum iam habitum; & est duplex, secundum ponitur ibi; Et scimus. Intentio uero Beati Ioannis est assecurare filios Dei per adoptionem de uitatione peccati mortalis, si uoluerint per donum gratiae quod iam habent, ideo dicit: Scimus quod omnis qui natus est ex Deo; per gratiam baptismalem.
16 Non peccat. Quandiu in ea stat, & intelligitur de peccato mortali quod non potest stare cum gratia.

A * Didymus. Quoniam qui nascitur ex Deo, semen eius habens in semetipso peccare non potest, dum hoc primitus scripserit, nec erronee nunc ait, sciendi in quod non peccat, qui natus est ex Deo. Si enim faciendo iustitiam habet, ut sit ex Deo, simul autem esse peccatum, & iustitiam impossibile est. Palam est igitur, quod dum sic operatur, homo iustus est, & non delinquit.

* Oecumenius. Dicit autem mundum eos qui bonis operibus non tradiderunt seipsum in adoptionem Dei.

* Cyrellus Alex. Illuminat enim filius, repleit autem gratiam creatura, quae intelligendi acumen, ut natura Dei cognosceret, sibi dato abusa est, & ut prodiga ad creaturas vim inspiciendi convertit.

Gratia qua tenentur sunt sciendum propositum quo vocati sunt Sancti, servat ne committat peccatum ad mortem, etc. in quibuslibet humana fragilitate deliquerit, ne a maligno hoste possit, tangere tendit.

a sed **†** generatio Dei conseruat eum, & malignus non tanget eum. Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. Et scimus quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius. * Hic est verus Deus, & vita aeterna. Filioli, custodite vos a simulacris.

* Didymus. Non enim per haec arbitrandum est, dum arguit vniq; opera maligna, & scandala manifestat, & odiosi dicit discipulos suos a mundo, quod de constitutione terrae, & caeli, & q in his sunt haec dicat. Maligni namque, & venefici, & conceptores odij homines sunt, qui per Dominica verba significantur. Hos igitur arguit p

† qui genitus est ex Deo seruat seipsum

a Sed generatio Dei conseruat eum. Quia voluntarie, & non naturaliter filius est Dei homo huiusmodi, competenter adiecit, Sed generat. &c.

* Iesu Christo

B Qui in generatione Dei perseuerant, peccare non possunt, neque a maligno contingi. Quo dies, & nox misceri nequeunt, sic iustitia, & ini

quitas, malignus & generatio Dei. Tangit ergo aliquos malignos laedens, & affligens, sed non ad malum eorum.

b Et malignus non tanget eum. * Didymus. Deinceps dum praemonuisset, quoniam voluntarie, & non naturaliter filius est Dei homo huiusmodi competenter adiecit. Sed seruat seipsum, & malignus non tangit eum. Si ergo propterea malignus non tangit eum, quod seruat seipsum, non ex natura, sed accideret habet, ut non delinquat. Si quis autem seipsum seruat orat diuinitus custodiri, ut intactus permaneat a maligno.

1 Ioan. 5 Praeceptum namq; custodit, quae studio nostro sit, hoc est, quo ait, custodi cor tuum, & post pauca custodite vos ab idolis.

Psal. 16. Custodite vero diuinam exemplum est quo ait; Domine serua bis nos, & custodies nos. Et illud; Sub umbra alarum tuarum protege me. Et illud; Pater sancte custodi eos. Tangit autem

Ioan. 17. aliquem malignus laedens, & affligens eum, quod manifestum est, ex eo quod ait; Non continget te malum, & ex eo quod dictum est a Deo benefactoribus. Qui tetigit vos (vel ut alij

Zachar. 2. Psal. 104. qui tetigerit) tangit pupillam oculi mei. Quibus & illud con cordat, Nolite tangere Christos meos.

c Et mundus totus. Non solum mundi amatores, sed etiam nuper nati, qui non habent discretionem boni, & mali, propter primam prauaricationem pertinent ad regnum diaboli, nisi gratia Dei eruantur a tenebris.

malignis operibus, quos etiam notans, dicit esse de scauda- lis, & habentes odio sanctos viros.

d Et scimus quo. Nemo sine diuina cognitione ad vitam eter nam peruenire, nemo cognoscere sine gratia Dei potest, quae nemo non quit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, & patrem, & filium. Vt unquam enim filius reuelat, qui carne visibilis apprens, diuinitatis arcana per Euangelium mundo patefecit.

e Filioli. Et quia verum Deum, & verum hominem cognos- catis, & vitam aeternam expectatis, custodite vos a doctrinis he- reticorum, qui specie sanctitatis sibi assumunt, qui prauis dog- matibus gloria incorruptibilis Dei in similitudine corrupti- bilium rerum mutant. Avaritia enim est simulacrorum ser- uitus, qui etiam mundum Deo praepouunt, idololatrae sunt.

f Custodite. Cum testimonium perfectionis in multis perhi- buerit illis, potest tamen timere, ne aliquis nuper conuersus reliquas superstitionis mente retinuerit.

* Oecumenius. Interrogarunt nonnulli. Si ad perfectos haec scribit, quam ob causam nunc iubet, ut sibi caueant ab idolis: Dicimus ergo quod quia vniuersae Ecclesiae haec scri- psit, quae non tota constabat ex populo selecto, sed etiam erant aliqui in ipsa, qui seignioribus afficerentur, his ergo praecipit omnia respiciens ad eorum lubricitatem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sed generatio Dei. Id est, ipsa gratia per quam constituitur in quodam esse diuino supernaturali.

2 Conseruat eum. Quoniam est de se.

3 Et malignus non tanget eum. Inducendo ad mortale peccatum, nisi voluntarie declinet a statu gratiae, subiuciendo se maligno per peccatum mortale ex liberi arbitrij defectibilitate.

4 Scimus quoniam ex Deo sumus. Si hoc referatur ad Apostolos qui erant in gratia confirmati, & de hoc per reuelationem certificati, istud poterant scire per certitudinem. Si autem referatur ad alios ius- tos, est per probabilem coniecturam, sicut dictum est supra.

5 Et mundus totus. Id est, homines in delictabilibus mundi finem suumponentes.

6 In maligno. Id est, in malo igne concupiscentiae, positus est.

7 Et scimus. Hic ponitur secundum bonum habitum, scilicet Dei cog- nitio, cum dicitur; Et scimus quo filius Dei venit in mundum.

8 Et

8 Et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum. Hoc enim dedit apostolis quan- do aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas, Luc. xli. g. Alij au- tem fidelibus dat sensum cognoscendi Deum per fidem, quam habens scit se habere illam: saltem illam quae est ex auditu, quamuis nesciat se habere charitatem.

9 Et si in veritate eius. Et adherentes per fidem. Apostoli vero cogno- uerunt se esse in eo per fidem charitate formatam, & hoc certitudina- liter: alij vero iusti coniecturaliter.

10 Hic est verus Deus. Scilicet, filius, qui est vnus Deus cum patre. In hoc excluditur error omnium nequiorum Christi veram Deitatem.

11 Et vita aeterna. Scilicet, obiectum, ut praedictum est eod. cap. Vl- timo dicit.

12 Filioli custo. vos a simo. Id est, a cultu idololatriae, per hoc insi- nuans, quod diligenter studeant in cultu vnus veri Dei inseparabili- ter permanere.

13 Amen. Hoc dicitur ad praecedentium confirmationem.

A D D I T I O.

In cap. 5. vbi dicitur in postil, Omne quod natum est ex Deo, &c.

Circa hoc quod dicitur hic: Haec est victoria quae vincit mun- dum, fides nostra: attendendum est, quod Apostolus supra Hebr. 11. f. dicit de Sanctis, quod per fidem vicerunt regna. Vnde con- sideranda est differentia inter istas duas victorias quae fiunt per fi- dem, quia per vniam dicuntur vinci regna: per aliam dicitur vinci mundus. Ad quod sciendum, quod antiqui, scilicet, patres sub ver- Testa, existentes per fidem vincebant regna, sicut Moyses Aegy- ptu, Iosue Chananeam, David Idumeam, & huiusmodi, quae sunt regna particularia, & hoc patet in historijs ver. Testa. Sed Sancti sub no. Testa. in primitiua ecclesia existentes, non solum per fidem vicerunt regna, sed et mundum, & ideo de eis dicit: Haec est victoria quae vincit mundum, fides vestra. Cuius ratio est, nam ille iustus qui tormenta mundi vsque ad mortem patiendo inuolubiliter in fide manet,

manet, non solum vnium regnum, vel plura regna vincit, sed mun- dum. Mundus enim congregatus non posset amplius facere con- tra vnium hominem quam ipsam multipliciter torquere. & fina- liter interficere, & ideo Sancti qui ista sustinuerunt per fidem to- tum mundum vicerunt, superando omnia quae mundus contra il- los posset facere: iuxta illud Luc. 11. 2. a. Ne terreamini ab illis qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Antiqui tamen qui huiusmodi doctrinam non habuerunt expli- citam verbo, nec exemplo experta, licet per fidem vicerunt regna aliqua, ut dictum est, non tamen mundum per hoc vicerunt, quia forte diceretur, quod si plura regna fuissent congregata contra eos, non potuissent ea vincere, sicut illa paucia vicerunt, vnde notanter dicitur de illis, quod per fidem vicerunt regna, non mundum, de nouis vero dicit, Haec est victoria quae vincit mundum, fides vestra. Et de ista materia vide plenius in additione supradicta ad Hebr. 11.

Incipit argumentum in secundam epistolam eiusdem.

A Sque adeo ad sanctam foeminam scribit, vt

ut eandem dominam non dubitet literis appellare, eiusdemque filiis testimonium, quod ambulat in ueritate, perhibet.

Incipit epistola secunda Ioannis apostoli.

Senior Ele. &c. De Auctoritate trium sequentium epistolarum.

Canon. Apostolorum. Snt omnibus uobis clericis simul

& laicis uenerandi, ac facti libri, ueteris, quod de testamti, Moysi quinque &c. nostra uero, hoc est, noui testamenti, euangelia quatuor, Pauli epistolae quatuordecim. Petri epistolae duae. Ioannis tres Iudae vna, &c.

* Hic. Iacobus, Petrus, Ioanes & Iudas. Apst septem epistolas ediderunt tam mysticas, quam succinctas

& breues pariter & longas, breues in uerbis, longas in sententijs, ut rarus sit qui non earum lectione cecidit.

* Aug. Totus canon sacrarum scripturarum his libris continetur quinque Moyses, &c. noui autem testamenti, quatuor libri euangelij, quatuordecim epistolis Pauli Apostoli, Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudae, & vna Iacobi, &c.

* Damascenus. Hi noui testamenti libri sunt, quatuor euangelia, Acta Apostolorum, septem catholicae epistolae, vna Iacobi, duae Petri, tres Ioannis, Iudae vna, &c.

* Concilium Laodicense. Non oportet psalmos ab idiotis compositos & uulgares in Ecclesijs dici, neque libros qui sunt extra canonem legere, nisi solum canonicos noui & ueteris testamenti. Quae autem oporteat legi, & in auctoritatem recipi haec sunt, Genesis, Exodus, &c. noui testamenti quatuor euangelia, &c. canonicae epistolae septem, Iacobi vna, Petri duae, Ioannis tres, Iudae vna, &c.

* Concilium Carthagenense. Placuit ut praeter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine diuinarum scripturarum. Sunt autem scripturae canonicae. Genesis, Exodus, &c. noui Testamenti, euangeliorum libri quatuor, &c. Pauli epistolae quatuordecim, Petri apostoli duae, Ioannis Apostoli tres, Iudae Apostoli vna, & Iacobi vna, &c.

* Augustinus. Hanc epistolam senior factus Dominus scribit & liberis eius. Cum enim uideret liberos huius recte in fide conuersari, multos autem seductores circuire qui dicerent, aduentum Christi in carne non esse factum, epistolam hanc scribit, & principio quidem laudat quod liberi eius bene conuersa-

Incipit epistola secunda beati Ioannis apostoli.

Senior Electa dominae & natis eius; quos

ego diligo in ueritate, et non ego solus, sed

& omnes qui cognouerunt ueritatem, propter ueritatem

quae permanet in uobis, & uobiscum erit in aeternum. Sit

uobiscum gratia & misericordia, pax a deo patre, & a

uerfaretur, deinde docet fidei nostrae mysterium non esse re, ces. Hortatur iterum ad dilectionem, & ut maneat in doctrina quae ipsis erat tradita. Deinceps docet eos Antichristum esse, qui Christum in carne non uenisse dicat. Denunciat autem illis, ne eos qui huiusmodi sunt, in domum suam quisquam recipiat, neque salutem illis dicat, atque ita terminat epistolam.

Cum quidam dubitet, utrum haec duae epistolae sint Ioannis apostoli. Per hoc autem quod sunt similes primae, & in uerbis & in fini li assertionem fidei & charitatis aduersus hereticos, probatur esse apostoli, non Ioannis presbyteri. Presbyterum autem scribit hic seipsum &

non apostolum, neque seruum Iesu Christi, quemadmodum reliqui apostoli. Si quidem apostolum non scribit se, eo fortassis quod non primus in Asia praedicasset euangelium, sed post Paulum, neque in transitu, sicut ille, quod percurreret euangelij circuitum sed mansisset ibi, & praesens praesentibus exponeret sermonem. Sed neque seruum Iesu Christi, confidebat enim, eo quod plurimum diligeretur, se extra seruitutis esse timorem. solum autem uoluit se appellare presbyterum, siue quod iam senior esset, dum has scriberet (nam id significat Presbyter) aut etiam episcopum uocans seipsum nomine presbyteri, cum illo tempore nomen presbyteri solitum esset et de episcopis dici, quemadmodum & ex Actis manifestum est, quae scripsit beatus Lucas, & ex epistola Petri.

Scribit autem ad quaedam Babylonicam quae proprio nomine Electa uocabatur, monens ipsam & natos eius, ne propter hereticos discedat a proposito fidei. Per hanc Electam significatur uniuersalis mater ecclesia. Per filios eius, minores ab ecclesia geniti in fide. Scribit ergo uniuersali ecclesiae, non esse fidei perfectionem extra charitatem, & hereticos detestatur qui diuidunt Iesum Christum.

Non ego: Scripturus contra hereticos qui a ueritate exciderunt, dicit omnium qui ueritatem nouerunt unam dilectionem in sanctos esse, ut similitudine catholicorum ab hereticorum deterreat societate. Omnes fideles in ueritate consentiunt, haeretici in erroribus displicent.

Et a Christo. Erant tunc temporis haeretici qui negabant dominum Iesum uerum Dei filium, quos confutur.

- 3 Quos ego diligo in ueritate. Id est, charitatiua dilectione ab aequa fallacia & simulatione.
- 4 Et non ego solus, sed omnes qui co. ue. Id est, omnes fideles qui cognouerunt Christum, qui est ipsa ueritas.
- 5 Propter ueritatem. Scilicet, fidei & bonae uita.
- 6 Quae permanet in uobis. Per gratiam.
- 7 Et uobis erit in aeter. Per gloriam, quae est gratia consummata. Tertio ponuntur optata bona cum dicitur.
- 8 Sit uobis gratia. Iustificans.
- 9 Misericordia. Penam peccatis debitam relaxans.
- 10 Pax. Id est, aeterna beatitudo appetitum totaliter quietans.
- 11 A Deo patre. A quo sunt ista bona.
- 12 Et a Christo Iesu filio patris uere & uere. Per quam intelligitur spiritus sanctus, cui charitas appropriatur, & sic tres personae exprimentur, eo quod indiuisae sunt operae trinitatis. Aliter etiam potest dici, quod per expressionem patris & filij subintelligitur spiritus sanctus qui est amorum nexus, & cum subditur. In uere & uere. supplendum est, ut proficiatis in charitate & ueritate, id est, in dilectione & eius cognitione.

Expositio uenerabilis fratris Nicolai de Lyra in secundam epistolam Ioannis apostoli.

Senior Ele. do. Postquam beatus Ioannes in epistola prima instruxit fideles generaliter, hic consequenter in duabus epistolis instruit aliquas personas specialiter. Diuiditur autem haec epistola in tres partes scilicet, salutationem, prosecutionem & conclusionem, secundam, ibi. Gausus sum uertia ibi. Plura habens scribere. In prima parte notatur primo persona salutans, cum dicitur. Senior. & hoc ratione etatis prouecta & status seu officij, illi enim qui tunc regabant ecclesias, senes uel seniores dicebantur ratione discretionis & maturitatis in moribus, inter rectores uero ecclesiarum qui tunc erant in Asia, Ioannes erat principalior, ideo dicitur hic. Senior. Secundo notatur persona salutata, cum dicitur.

Electa do. & na. eius. Erat enim magna & nobilis domina nomine Electa habens prolem & familiam fidelem, & ministros ecclesiae sustentabat.

Quos

Tom. 6.

Y 4

G. au-

A Nec aue ei di. Quia signum videtur consensus erroris, hoc enim dicimus amicis quorum opera nobis placent, & vos si forte decepti non effectis, alii forsitan per talem vestram familiaritatem possent decipi, qui crederent illos placere vobis, & sic crederent illis.

*** CONCILIVM CARTHAGINEN.**

Ioannes apostolus in epistola sua posuit. *Si quis ad vos venit & doctrinam Christi non habet nolite cum admittere in domum vestram, &c.* Quomodo admittit tales temere in domum Dei possumus, qui in domum nostram priuatam admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis sine Ecclesie baptismo communicare possumus quibus si Aue tantum dixerimus, factis eorum, malis communicamus?

B Clemens Alexandrin. Tales salutare prohibet & in hospitium, suscipere. Hoc enim in huiusmodi non est inhumanum, sed nec conquirere, vel condiscipulare cum talibus admonet qui non valent intelligibiliter diuina tractare, ne per eos trahantur a doctrina veritatis, versimilibus induci rationibus Arbitror autem quia, & orare cum talibus non oportet, quoniam in oratione quae fit in domo postquam ab orando surgitur, salutatio gaudij est, & pacis iudicium.

*** Polycarpus.** Abstinet a scandalis, & falsis fratribus qui in uanum portant nomen domini, qui oberrare faciunt inanes homines. Omnis enim qui non confitetur Iesum Christum in carne uenisse, hic Antichristus est, Et qui non confitetur misterium crucis, ex diabolo Est qui detorsit eloquia domini ad propria desideria, & dixerit neque resurrectionem neque iudicium esse, hic primo genitus Satanæ est. Propter quod relinquentes vanitates multorum, & falsas doctrinas, ad illud quod traditum est nobis, a principio verbum reuertamur.

Clemens

* Clemens Roman. Ipsos hereticos qui impenitentes fuerint segregatos a fidelibus eicite, atque a Dei ecclesia exterminate, precipiteque fidelibus, ut ab eorum consuetudine omnibus modis se abstineant, nec sermonis cum iis, neque precum communionem habeant ullam. Ij enim aduersarii insidiatoresque sunt ecclesiae, qui gregem labefaciunt, & hereditatem contaminant.

D Lib. 7. constit. apost. l. 32.

^a Secundum quod uex est instituta, communem se ostendit cum illo aliquin similitudo est quæ in Christianis esse non debet.

a nec aue ei dixeritis. qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis, ut in die domini

b non confundamini. Plura habens vobis scribere, nolui per chartam, & atramentata scribere. Spero enim me futurum

apud vos, & os ad os loqui, ut gaudium vestrum plenum

c sit. Salutant te filii sororis tuæ Electæ. Gratia tecum.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

Epist. ad Thalia.

1 Nostrum.

* Athanasius. Omnia hereticorum verba suspecta sunt, & ut scriptum est impij insidias tendunt, dictaque impiorum dolosa. etiam si vel solum innuant, non tamen id faciunt sine perueritate animi.

* Martialis. Obseruate eos qui in hypocrisi loquuntur mendacium, ut vos de uia veritatis, quam cum Deo elegistis auertant in semitas incongruas iniquitatum negligentia. Et quanto magis per ipsos pulsat ostium mentis vestrae, Satanas uolens irrumperere intro, & germen in vos pietatis obruere, eo magis solidi in charitate, & firmi in fide, & alacres in spe Dei glorie, talibus resistite uiriliter, scientes quod praesibunt sub omni celeritate quæ uobis contraria sunt, Deo pro uobis pugnante: permanebunt autem in æternum, quæ per gratiam spiritus Dei constituta sunt uobis.

Serm. 4 contra Arianos. epistol. ad Tololan.

b Plura hab. Intelligite hanc admonitionem uobis fore perutilem, quia ad confirmationem illius decreui etiam uenire ad vos, nec tamen ex toto interim potui silere.

c Salutant te. Sicut aduersariis ueritatis Aue prohibet dicere, ita est contra electos ex persona electorum salutari.

E

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nec aue ei dixeritis. Communicando ei in uerbo, & hoc est similiter propter periculum corruptionis.

2 Qui enim di. il. aue. communicando ei in uerbis.

3 Communicat operi eius ma. Id est, exponit periculo communicandi cum eo in opere maligno. Aliter etiam exponitur ista littera de hereticis ab ecclesia praecisus per excommunicationem, quia participans scelerum cum talibus incurrit excommunicationem salutem minorem, nisi in casibus concessis.

4 Ecce prædixi. Ea quæ dicta sunt, scilicet perseverantiam in bono, & declinationem a malo.

5 Ut in die do. Id est, iudicij.

6 Non confunda. Cum reprobis, sed magis honoremini cum electis. 7 Plura habens uos scri. Hæc est conclusio huius epistolæ, in qua primo se excusat de breuitate scripturæ, dicens. Plura habens uobis scribere, quæ non continentur in hac epistola.

8 Nolui

8 Nolui per chartam, & atramentum scribere. Quæ est vox mortua.

9 Spero enim me futu. &c. & os ad os loqui. Per uocem uiuam quæ habet maiorem efficaciam. Unde dicit Hieronymus ad Paulinum de omnib. sacre scripturæ libris. Habet nescio quid latentis energiz uiuæ uocis actus, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat.

10 Ut gaudium vestrum plenum sit. Ex mea præsentia, & efficaciori doctrina. Vel aliter. Ut gaudium vestrum ple. sit. Id est, ut per meam doctrinam perueniat finaliter ad patriam, ubi est gaudij plenitudo.

11 Salutant te filii sororis tuæ Ele. Habebat enim ista domina sororem eiusdem nominis cum ea, cuius filij erant cum beato Ioanne euangelista.

12 Gratia tecum amen. Hæc est confirmatio epistolæ, in qua Apostolus optat isti dominæ confirmationem in gratia adoptionis, tamen iste uersus non est in libris correctis.

F

ADDITIO. I.

Secunda Ioannis. ubi dicitur in Postil. Senior. & hoc ratione ætatis prouectæ, & status seu officij, &c.

Beatus Ioannes tantæ humilitatis fuit, quod in libris suis, non nominat se apostolum, nec de se dicit aliquod nomen dignitatis designans, sed nominat se in euangelio discipulum quem diligebat Iesus non exprimens nomen suum proprium ex humilitate. Similiter in prima sua canonica non exprimit nomen suum, nec officium, nec aliquid huiusmodi, quæ omnia ad magnam pertinent humanitatem. Unde ex hoc uidetur, quod cum hic dicitur. Senior, referendum est solum ad ætatem, quæ non importat aliquam dignitatem

tatem nec statum altiorem, sed solum quandam maturitatem quæ communiter in senibus debet inueniri, iuxta illud. In antiquis est sapientia, &c. & sic non commendat se ex rectoria seu prælata, sed solum ex antiquitate dierum secundum quam suis sermonibus deberet acquiescere, & sic intelligendum est in sequenti canonica.

ADDITIO. II.

In ea epistola. ubi dicitur in Postil. Non tanquam mandatum nouum.

Qualiter intelligatur, quod mandatum de dilectione Dei, & proximi non est nouum, & qualiter debet intelligi esse nouum, habetur supra additione prima. 2. ca. uide ibi.

A Argumentum in tertiam epistolam eiusdem.

Aium pietatis causa extollit, atque ut in ipsa pietate maneat, exhortatur:

Incipit epistola tertia eiusdem.

Senior Gaius, &c. * Achanasius. In quoque epistola Ioannis est, ut & inscriptio habet. Mala est autem ad Gaiu. Et primum quidem laudat eum propter testimonium hospita-

litatis quod habebat ab omnibus, hortaturque eum ut in proposito persistat, ac fratres recipiat, ac deducat. Accusat autem Diotrem, quod is non solum nihil prebebat pauperibus, sed etiam alios prohibebat, ac multa nugabatur. Tales alienos dicente esse a veritate, neque cognoscere Deum.

B Demetrium vero laudat, optimum illi testimonium impendens.

* Oecumenius. Epistola est de hospitalitate. Et primum quidem com-

mendat Gaium pro quo ferebatur a multis testimonium de hospitalitate. Et exhortatur ut in eodem maneat proposito, deducendo ac humaniter recipiendo fratres. Rursum quoque ipsius commendat oblationem, & accusat Diotrem quod nec ipse tribuat quicquam pauperibus, & alios prohibeat id facere multa que deblateret. Huiusmodi autem dicit alienos esse a veritate, & Deum ignorare. Demetrium vero commendat, optimum de illo ferens testimonium.

Gaius fide Christi suscepta, bonus in actibus predicatores & auditores verbi Dei suscipiebat, & de facultatibus ministrabat, sicut in epistola declaratur. Commendat autem hospitalitatem, & ne ab ea desistat exemplo, & inscriptu Diotrepis inuitat. Diotrepes enim assererat inutilem esse hospitalitatem. Videtur Gaius fuisse Corinthius, unde Paulus, gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizavi nisi Christum, & Gaiu, Et alibi, Salutat nos Gaius hospes meus et totius ecclesie.

b Quem ego, &c. * Oecumenius. In veritate diligit, qui secundum Dominum diligit affectuosa charitate. Sicut prospere

tur: Diotremem impietatis, & superbiae causa obiurgat. Demetrio autem bonum testimonium perhibet cum fratribus vniuersis.

re agit anima tua.

* Idem. Prosperere autem agit, nempe in politia, quae est secundum euangelium.

c De omnibus ora, &c. Sicut nunc abundat tibi, & bona voluntas largiendi indigentibus, & facultas operum, ita semper vit-

tutibus plenam domino adiuuante vitam ducere possis.

d Gaius sum val. Indecus esset, si deficiente fide modo

dolerem, de quo haec tenus gaudebam

& ideo non tantum propter salutem tuam

sed etiam propter meam autoritatem

insiste hospitalitati.

e In veritate ambulat. * Oecumenius.

In veritate ambulat qui iuxta simplicitatem Euangelicam am-

bulat. Ambulare autem non dicit motio

nem tibi autem, quum huiusmodi gressus

de loco ad locum

transiens, vnus sit vniuersis animalibus pedes habentibus, sed ordinatum, ac temperatum progressum iuxta acrem animi affectum quem pauci assequuntur etiam eorum qui intellectu non carent,

f Maiorem ho. Ideo Gaius sum quia horum fratrum venientium non habeo maiorem gratiam id est, quando fratres veniunt ad me, in nullo facto vel verbo eorum magis gaudeo, quam annunciant filios meos quos predicando vel baptizando genui, veritatem recte fidei, & bonae operationis obseruare.

* Oecumenius. *usoripav* iuxta Graece linguae proprietatem, non est apta dictio comparatiua, sed posuit illam tanquam exaggerationem quaerens vehementiorem exaggerationem, & ita comparatiuum formauit a comparatiuo.

g. Charissimi si. Ideo non debes deficere ab hospitalitate, & elemosynis, quicquid enim operaris in fratres fideliter, id est sicut fidelis, id est sicut decet fidelem facis non pro vana gloria sed fidem tuam operibus ostendis.

* OECVM. Fideliter facis hoc est ut fidelis decet virum.

Incipit epistola beati Ioannis apostoli tertia.

Ego.

† Enior Gaius carissimo quem ego diligo

Non temporalium bonorum gratia, sed propriae aeternae.

in veritate. Charissime de omnibus † orationem facio

a Hoc a domino tuis precibus exopto, ut bene quod agis, bene.

petificas. b Corpore & animo.

† prospere te ingredi, & valere, si

Prohibet elemosinam operis. Ut sicut anima ualeas, & corpore, a Interna mentis intentio. A te.

d cut prospere agit anima tua. Gaius sum valde venientibus

Peregrinis. a Vere charitati, quae non cessat ab opere. a Tam studiose reddunt. testimonium, quam studiose tuas ad bene operandum.

fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuae, sicut

e tu in veritate ambulat. † Maiorem horum non habeo gratiam

f secundum fidem. Vera fide.

quam ut filios meos audiam in veritate ambulantes. Charis-

g sime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc

† 23. d. l. c. legimus

† ut prospere agant, & recte valeant

† Maius his non habeo gaudium

2 Cor. I d. Rom. 16 d.

Expositio Nicolai de Lyra in tertiam epistolam Ioannis.

Senior Gaius. Haec epistola sicut & praecedens diuiditur in tres partes, scilicet, salutationem, prosecutionem, & conclusionem, secunda, ibi, Charissime. Tertia, ibi, Mala. In prima parte describitur primo salutans ex aetate & officio cum dicitur.

1 Senior. Sicut dictum est in epistola praecedenti. Secundo persona salutata ex nomine, & familiaritate, cum dicitur.

2 Gaius charissimo. Ille erat Corinthius, ille de quo dicit Paulus 1. Co. I. b. Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum, & Gaium, de quo dicit Ro. 16. Salutat nos Gaius hospes meus. recipiebat enim, & sustentabat predicatores verbi diuini, propter quod erat Apostolo charissimus. Tertio notatur affectus salutantis ad salutatum, cum dicitur.

3 Quam ego. Non verbo solum aut lingua.

4 Charissimi. Hic incipit prosecutio huius epistolae, in qua beatus Ioannes primo monet Gaiu de perseverantia in bono, secundo de declinatione a malo, ibi. Scripsisti, Circa primum, ut Gaius efficacius

ius recipiat suam monitionem, primo gratias agit de suis bonis operibus praeteritis, de precans pro futuris. di. Charis. de omni. Scilicet bonis operibus, quae facis.

5 Orationem fac. &c. Id est, de bono in melius semper proficere.

6 Sicut pro. agit ani. Quali dicit, ista, non sunt opera ficta, sicut sunt hypocritarum opera, quae non procedunt ex conscientia & intentione recta, ideo subditur.

7 Gaius sum uale. fra. Id est, praedicatoribus, & peregrinis fidelibus.

8 Et te. perbi. v. tua. In fide & operibus misericordiae.

9 Maiorem ho. non. id est, nihil mihi est gratiosius audire.

10 Quam ut si. Non carnales, quia virgo in xuum permansit, sed spirituales.

11 In veritate. Per viam fidei & morum. ideo consequenter in bono confirmat eum di.

12 Charissime. Erga Deum & proximum.

13 Quicquid. Boni.

14 Operaris. Per baptismum regeneratos nobiscum.

15 Et hoc. Supple maxime est acceptum Deo. dicitur autem h. peregrini fideles de suis ciuitatibus propter fidem Christi ab incredulis eieciti.

Diuisio.

Qui

A Pro no. eius, & c. Qui vere sunt honorandi, non. n. pro suis sceleribus expulsi sunt a patria, sed sponte profecti sunt pro nomine Christi ampliando, & pro nomine eius patiendo.

b Nos ergo de. Ioannes omnia dimiserat, & se diuitib. conuenerat. ut alacriores reddat, & promptiores ad commiscendum pauperibus.

*** OECUMENIVS.**

ἀναλαμβάνει i. i. suscipere, ueluti cum dicitur, Susceperunt me, sicut leo paratus ad praedam. per hoc autem instruit nos, ne egenos expectemus, donec ad nos veniant, sed accurramus, & insequamur illos, sicut Abraham, & Lot.

c *Scriptissem forsitan & c.* perseverare debes in elemosyna, quia utilitatem tantam in ea intelligo, quod non solum tibi, sed etiam toti ecclesiae scriptissem de commendatione e-

leemosynae, sed hac necessitate dimisi, quia Diotrepes non curat nostram auctoritatem. Diotrepes haeresiarcha illius temporis noua docendo principatum sibi usurpabat. Diotrepes speciose insulsius, siue decoratitians interpretatur, ut perfidiam cordis etiam non infignet.

d *Ecclesia. illi ecclesiae. Quae forsitan. i. dubitative est ecclesia* & ut per obseruationem elemosynae mereretur perfecta fieri ecclesia scriptissem.

e *Commonebo. i. in omnium notitiam manifestius arguendo* producam, quorum exemplar nusquam habet, sed facit ea; & non inuenit, garruens falsis rationibus. utens in nos confutandos & sic ad vos a fide retrahendos. Nota sicut linguas detrahentium nostro vitio non debemus excitare, ne pereant, ita per

per suam malitiam excitatas debemus aequanimiter tolerare, ut meritum nobis crescat, aliquanuo etiam compescere, ne dum de nobis disseminant, eorum qui audire bona poterant, corda corrumpant.

*** Oecumenius.** Si praecipuum est non reddendum esse

malum pro malo, quomodo iste nunc haec conminatur?

Dicimus ergo quod hoc praecipuum est, ne illi reddamus malum, qui in nos ipsos solos deliquit. Nam si peccatum est aduersum nos, & fidei adfert impedimentum, referendum est tibi, sicut & Paulus

11 *Elmie, qui perpetuabat uias Domini.*

12 *f. Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene,*

13 *& c.*

14 *Didymus. Cum nulla communio sit*

15 *lucet ad tenebras, aut concordia Christo,*

16 *cum Belial, qui bonum facit actualiter,*

17 *atque contemplatiue Deum Christum*

18 *habens qui est, vera lux procul est a tenebris, & Belial, quoniam*

19 *contrarium est benefacienti male facere, qui male fecit per hoc ipsum opus, cum sit Belial, & tenebrarum, is non videt Deum, nec secundum*

20 *qualitatem aliquam agnitionem habet eius. Omnis enim qui peccat, non uidit eum, nec agnouiit eum, quod uero aspectu ueri, vel non ueri constat, cum aliquod sensibile uideatur etiam ab eo, qui male facit, si aspectum habeat? Et si non uideat, qui aspectu priuatur, licet sit bonus, indubitauer ostenditur Deum non esse corpus,*

21 *quando benefaciens, eo quod cor habeat mundum, uideat Deum, licet aspectu carnali priuatus sit, cum non uideat eum malefaciens, quamuis acie uehementer acuta consistat. Et ex hoc ergo (hoc est benefacienti, & malefacienti sermone)*

a A quibus nihil expectas temporale. Quos non noscis. **b** Operibus misericordiae.

a Et ita exemplo tuo alii incitantur ad hospitalitatem. **b** Dum apud te sunt. **c** In inuitibus Deum honoras.

a Alienati rebus propriis. **b** Ut anxietate famis cogentur negare fidem.

a Qui possumus supplere indigentiam eorum. **b** Id est, domesticos fidei.

a Pradicandae fidei.

a Appetit. Dominari. **a** Nostram auctoritatem. **b** Nostram epistolam.

a Quia deprauat nos, & nostra scripta. **a** Patet faciam. **b** Mendacis, & errores asserentibus.

a Quod mihi detrahit, quod hospitalitatem dissuadet. **b** Ad damnationem

a Quod praedicat agit. **b** Ne impendant curam humanitatis.

a Tam suscipientes, quam susceptos. **b** Non de confortio fidelium, sed de loco ubi conueniunt

c Quicquid ille dicat, tu.

a Quia.

a Qui bene facit, ex Deo: qui autem male facit, non videt Deum

E 124. dist. siquale

iudicatio

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Qui testimonium reddiderunt charitati. Quam eis exhibuisti.*

2 *In conspectu ecclesiae. Et pro hoc multi moti sunt ad simile faciendum exemplo tuo.*

3 *Quos bene fac. Iungatur litera. Quos. s. peregrinos cum ad te uenerint. Deducens. i. tuis elemosynis prouidens, ut inde transcant ad alia loca: Benefacis digne Deo. i. ad honorem Domini, & subditur ratio.*

4 *Pro nomine animi. i. pro fide ueritatis Dei, & non pro criminibus suis.*

5 *Profecti sunt. i. compulsi sunt exire de locis suis spoliati bonis propriis.*

6 *Nihil accipientes. i. a suis contribulibus, & ciuibus, ut dicit Glossa. non quia non possent accipere, sed quia illi nolebant dare, ut egestate compulsi redirent ad idololatriam Gentilitatis, & concludit.*

7 *Nos er. & c. Cum expensis nostris. Hoc autem dicit Ioannes, non quia haberet diuitias, sed quia de consilio eius diuites talia faciebant, & quia bona ecclesiae data pro pauperibus ipse dispensabat in Epheso, sicut Apostoli alii in Ierusalem, ut habetur Act. 4.*

8 *Ut cooperatores si. Ministrando necessaria illis qui ueritatem praedicant, & illis qui pro ueritate fidei tribulationes, & exilia sustinent.*

9 *Scriptissem. Hic consequenter instruit Gaium de euitatione malorum*

malorum, & allocatione bonorum, di. *Scriptissem. f. ec. i. communitati fidelium in tua ciuitate.*

10 *Sed is. i. cupit inordinate.*

11 *Primatum, & c. Dio. Nomen est cuiusdam haeresiarchae, qui usurpabat sibi primatum illius ecclesiae.*

12 *Non recipit nos. i. epistolam nostram.*

13 *Propter hoc. ad locum illum.*

14 *Commonebo eius ope. & c. i. arguam in palam, & puniam Apostoli. n. tales rebelles tradebant aliquando Sathanae ad vexandum corporaliter, ut habetur 1. Cor. 5.*

15 *Verbis ma. i. malo igne ignitis, scilicet, igne superbiae, & inuidiae.*

16 *Garruens in nos. i. inaniter, & irrationabiliter loquens contra nos ueros Christi discipulos.*

17 *Et quasi. pro nimia pietate.*

18 *Neque ip. i. pauperes fideles, & ueritatis praedicatores non recipit hospitio.*

19 *Et eos qui sus. pro. Sub comminatione poenae ne de caetero recipiant.*

20 *Et de ec. Si contra prohibitionem eius faciant, iniustissime tamen cum opera charitatis faciant, propter quod de isto, & suis sequacibus, subdit.*

21 *Charissime, & c. sed quod bo. & subditur ratio.*

22 *Qui bene facit ex Deo est. Nam omne bonum procedit ab eo.*

23 *Qui au. ma. fa. non ui. de. Cognitione formata charitate.*

Demetrio

A sermone) demon-
strat, quia simul non
substituunt esse con-
traria. Item ex eo
quod dictum est.
Psal 33. *D. cl. a. a. n. slo. & fac
bonum.* Et huius-
modi uerbis in scri-
ptura diuina re-
latis.

B Quod bonum illum
uclit

Quod fact. e. piat.
A Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa ve-
a A Deo. b Ad commendationem hospitalitatis. c Illi. d Per alia testi-
ritate: sed & nos testimonium perhibemus, & nostri quo-
a De commendatione eleemosinar, & de aliis etiam
niam testimonium nostrum verum est. Multa habui scribere
tibi, sed nolui per atramentum, & calamum scribere tibi. Spe-
*a Memin. loqui ad os tuum. Vel es Diotrepis obstruendum. b Ab illo Diotrepe, & ab
omnibus malis sit tibi pax.*
B ro autem protinus te videre, et os ad os loquemur. Pax tibi.
a Quod te doceo, doce alios. b Vel per nomen.
Salutant te amici. Saluta tu amicos nominatim.

uelit imitari aperit, D
ut imitetur Deme-
trium, ut simili lau-
de omnium possit,
& ipse dignus exti-
stere.
6 **Pax tibi.** Amicis
7 gratiam pacis, & sa-
8 lutis mandat, ut ueri-
9 tatis inimicos a salu-
10 te monstrat extra-
11 neos.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Demetrio te red.* Bonum de operibus charitatis.
- 2 *Ab omnibus.* ipsum cognoscentibus,
- 3 *Et ab ip. v. i. a Deo* qui est ipsa veritas.
- 4 *Et nos testi.* Quia experti sumus.
- 5 *Et nesci.* Similiter per experientiam.
- 6 *Quoniam t. no. v. est.* Qd. illum debes imitari, & associare
Diotrepem autem, & eius sequaces deuitare.

Multa

- 7 *M. l. a. h. o. r.* Hic ponitur conclusio epistolę, & exponatur,
sicut conclusio epistolę precedentis, vsque ibi.
- 8 *Pax tibi.* In quo optat Cato pacem internam conscientię, &
pacem fraternam amicitię, & pacem supernam glorię.
- 9 *Salutant te amici.* i. fideles qui sunt apud me.
- 10 *Salu. tu. ami.* i. fideles qui sunt apud te,
- 11 *Nominatim.* Ad maiorem charitatis expressionem, quę est
inchoatio futurę felicitatis. Ad q̄ nos perdu. qui ui. & reg. &c.

Prologus in Epistolam Canonicam Iudę.

Iudas frater Iacobi quę de se-
ptem Canonicis est paruam E-
pistolam reliquit. Et quia de li-
bro Enoch qui apocryphus est.
in ea assumptum testimonium, a
plerisque reicitur: tamen auto-
ritatem vetusta te, etiam & vsu meruit & inter fan-
ctas scripturas computatur.

Incipit

Incipit Argumentum in Epistolam Beati Iudę Apostoli.

Iudas Apostolus fratres de corrupto-
ribus vię veritatis ita informat, vt
illicitum esse dissentet de subiugo se-
mel erutos seruitutis denuo operam
suam officijs nauare seruilibus.

Incipit Epistola Iudę Apostoli.

CAPVT I.

Iudas. * A hana. Hanc Iudas epistolam quemadmo-
dum, & in ser. p. est illi scripti, quoniam edide ant. Est
autem argumentum
eius t. l. Cum qui-
dam subingressi do-
ceant, ad phorū
est peccatum, etiam
eorum, qui domi-
nū negant, nec esse ha-
bunt, ut scriberet, &
cautos redderet sa-
tires. Et initio quidē
hortatur eos, ut cer-
rent, atque tradita si-
bi fide maneat. De-
inde abne tales, tan-
quam seductores, &
denunciat ne pro-
prios communionem haberent, scientes non est satis uocatos
esse, nisi etiam digne ambuletur ista uocatione, eo quod &
priorem populum Dominus ex Aegypto eductum, cum in
fide uideret, non peritisse, perdidit, & angelis ordinem
suum non custodientibus non pepererit. Hac ratione sece-
dendum esse ē talibus. Et Michaelē namque Archange-
lum non sustinuisse blasphemiam diaboli. Docet itaque per-
ditionem istorum, sicut Sedonitarum futuram. post hac
hortatur ad bonos mores fidei stabilitatem a domino ap-
precat. claudit epistolam.

Qui & Thadæus contra eosdem fidei corruptores scribit, quos

Incipit Epistola Canonica Iudę Apostoli.

CAPVT I.

Iudas seruus Iesu Christi, frater Iacobi, his qui
sunt in Deo patre dilectis, & Christo Iesu con-
seruatis & uocatis, Misericordia uobis, & pax, & charitas

quos Petrus, & Ioannes in suis damnant epistolis. Intendit
autem com. monere fideles ne consentiant peruersoribus,
qui a fidei, & castitatis gratia retrahebant.

b Seruus, & c. fra. Iud. * Clemens Alex. Iudas qui catho-
licam scripsit epistolam frater filiorum Ioseph extans val-
de religiosus cum misce-
ret propinquitatem
Domini, non tamen
dixit fratrem eius esse,
sed quid dixit? Iudas
seruus Iesu Christi.

* Occumenius. Sa-
tis fuit huic, inquam
presenti Apostolo,
ad glorię splendorem
quum seipsum Chri-
sti seruum nomina-
set, etiam a Iacobo
celebris reddi. Siqui-
dem quum Iacobus,
apud omnes ob uir-
tutem max. mis efferretur laudibus, effectum est vt hic apud
auditores facilius reciperetur ad doctrinam sermonis, quo-
niam natiuitatis, ac sanguinis communio nequaquam alic-
nata uideretur motibus ab eo cum quo cognatione commu-
nicauit, & maxime si sub vno Domino Christo degens, ser-
uitutis iugum equaliter cum fratre trahere proponitur.

Non displicet Christo, nec discordat a Iacobo mea præ-
dicatio.

c Cō. & u. uocat, cōseruat, diligit filios, & mēbra Dei facit.

d Misericordia uobis. si Deus cepit misereri uobis condonan-
do delicta, impleat, misericordiam super addenda bona du-
cendo

Postil. Nicol. de Lyra super Epistolam Iudę.

CAPVT I.

Iudas Iesu Christi. Hic incipit epistola beati iudę apostoli, quę
sicut duę precedentis diuiditur in tres partes. i. salutationem,
persecutionem, & conclusionem, secunda ibi t. *charissimum omnem*
Tertia ibi: *Et autem qui potens est.* in prima parte notificatur per-
sona salutans ex nomine, cum dicitur. *In a.* Secundo ex religio-
ne, cum dicitur. 2 *Seruus, & c.* i. fidelis Christianus, & ex co-
gnomine, cum subditur. 3 *Frater.* Sic autem fuit cognomina-
tus,

tus, ad destructionem Iudę proditoris. Secundo ponuntur perso-
næ salutatę, cum dicitur. 4 *His qui.* fide formata charitate.

5 *Dilectis.* A me, & fidelibus cunctis. 6 *Et Christo.* i. Chri-
sto Iesu adunatis, & congregatis, sicut membra vniantur capiti,
& hoc per uocationem ad fidem, & conseruationem in eadē, quę
sunt ex gratia diuina. Et licet uocatio ponatur hic posterior con-
seruatione, tamen prior est tempore, nec est vis in hoc faciēda, quā
transpositio nominum non uariat significationē eorū. Tercio po-
nuntur optata bona cū dī. 7 *Misericor. pētā* uestra relaxans.
8 *Et pax.* Conscientiam quietans. 9 *Et cha.* Deo cōiugēs.
Adm-

Cendo ad æterna. Si est reconciliatus inimicis, æternam pacem det factis amicis in qua in nullo ab eo dissentiat.
 * **O**ccumenius. Misericordiam vero, pacem, & charitatē, ipsis multiplicari precatur. misericordiam quidem quoniam propter viscera misericordiæ Dei reuocati sumus, & assumpti ab eo in ministros: pacem autem quia, & hanc ipse Deus patet nobis donauit, reducens nos qui offendimus ad suam amicitiam per filium suum Iesum Christum: charitatem vero quoniam propter charitatem, quam erga nos habuit unigenitus filius suis expositus est pro nobis in mortem. Hæc igitur abunde tribui ipsis precatur conformia dicens, cum Beato David, qui ait. Extende misericordiam tuam cognoscentibus te.

a Charissimi. Ego qui vestræ salutis prouidere habui necesse, propter pseudo qui vobis se ingerunt, scribendi vobis adnotationes de vestra salute communi. i. de fide quæ est rā mea salus, quam vestra, & omnium fidelium. i. fides quæ per dilectionem operatur, ego dico faciēs omnem solitudinem scribendi vobis. i. omnia quæ pertinent ad sollicitum. Oro pro vobis, disputo contra seductores vestros, & ut vobis sciat, prouidere scribo vobis de illis, detego nequitas eorum, ostēdo vobis qualiter fidem, & dilectionem debeatis tenere, & cum sim ita sollicitus pro vobis, admonitionem meam recipere debetis. Ego dico, deprecans non superaddi aliam fidē vestræ fidē, sed sanctæ fidē semel traditæ vobis, & omnibus sanctis ab apostolis super certari, usque ad mortem, ut pro ea si necesse est moriamini, & ideo scripsi, ut sciret statum vestræ fidē, & meam sollicitudinem ostenderem vobis, & sic in fide confirmaremini.
b Gratiam transf. Duritiam, & distictionem legis, quæ dicit oculum pro oculo, dentem pro dente, temperat gratia euāgelii, in quo purgantur scelera commissa per pœnitentiam, & elemosinæ fructus. Sed hanc gratiam transferunt in luxuriam, qui nunc tanto licentius peccant, quanto minus vident se asperitate legis de facinoribus examinari. * Didymus. puto autem quia & de multis hærelib. quæ cœperūt temporib. Apostolorum dicitur hoc, & authoribus eorum, qui. i. impudentiam, multamque luxuriam sunt sectati ita, ut ipsam spurcitiam suam, atque luxuriam idolorum sacrificiis permiscerent, Nam & Paulus de huiusmodi hominibus, ita dicit. Et nolite communicare operibus immundis

immundis tenebrarum, magis autem etiam arguite, ea. n. q. occulta ab eis sunt turpe est etiam dici. Turpia namque, & vehementer turpia faciunt, quasi mystico modo, qui se & im Symonis Magi sequuntur. post hoc autem, & Marcionitæ, atque valentiniani, & Sitchiniani nephanda committunt. Vnde & alia Epistola de eis scribit, dicens. Asti sunt, qui ingrediuntur in domos, & captiuant mulierculas, & peccatis inuolutas, & libidimbus uariis dicitas, & sub occasu ne religionis agunt turpia. Quapropter inluxuriam transferunt eos dicit gratiam domini, per quam luxuriam, & effectus eius negant solum dominum, & dominum nostrum Iesum Christum.
 * **O**ccumenius. quod autem ait, transferunt ad lasciuiam, hoc

est deprauant detorquentes a temperantia ad lasciuiam, unde & negare cōtingit ipsos dominum nostrum Iesum Christum. An non negant qui uitæ impuritate doctorem omnis temperantiæ ueluti clamosa, ac sonora voce abiurant? Quæ. n. communio est luci cum tenebris.
 * **Aug.** Omnes hæretici generaliter scientiæ pollicitatione decipiunt, & reprehendant eos quos simpliciter credentes inuenerunt, quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere, ut interior oculus excæcatus. * **Optatus Mileuit.** Hæretici veritatis exules sunt, & verissimi Symboli desertores, de sinu ecclesiæ sanctæ iam piis sensibus deprauati, cōtempso quod bene fuerant geniti, ut ignorantes, & rudes deciperent, de se nasci uoluerunt. Et qui iam dudum in talibus passu fuerat cibus, corruptela malæ digestionis, in pernicie miserorum disputationibus impiis uenena mortifera uomuerunt.
c. Solum. pater cum filio, & spiritu sancto solus dominator filius cum patre, & spū sancto solus dñator, spūs sanctus cum patre, & filio solus dñator. Quicumque ergo hæreticus partē Christi verum Deum bonum, & iustum negat solum dominatorem, & dominum nostrū negat. Qui Iesum filium Dei esse negat, & hic dominatorem solum, & Dominum nostrum negat. qui spiritus sancti potentia detrahit, & hic solum dominatorem, & dominum nostrum negat.
d. Omnia. Omnia arcana fidei, & non habetis opus recentia, quasi sanctiora a nouis audire magistris, id est, perfecte scitis omnia quæ scienda sunt de fide, & ideo non est opus, ut audiatis illos.
e. Quoniam Ie. confutatis hæreticis deinde ut reuocet eos qui crediderant.

N I C O L A V S D E L Y R A .
 1 *Adimplea.* in cœlesti gloria, ubi & nō alibi charitas p̄ficitur.
 2 *Charissimi.* Hic incipit epistola profecutio, q̄ diuiditur in duas partes, quia primo Iudas Apostolus proponit intentum, secundo profecquitur propositum, ibi. *Commonere.* Est autem propositum a postoli confirmare fideles contra hæreticorum deceptiones, & hoc est quod dicit. *Charissimi.* Quia pastor debet esse sollicitus de ouib. 3 *Scribendi uo. &c.* in hac. n. epistola intruit beatus Iudas omnes fideles generaliter, & non personas aliquas specialiter, sicut facit beatus Ioannes in duab. epistolis præc. 4 *Necesse ha. pp* hæreticos insurgentes, ut postea subdit. 5 *Deprecans.* supple vos. 6 *Super certari.* i. fortiter certari a uobis. 7 *Semel tra. san.* Q. d. istud certamen est fidei. i. pro fide tradita, *Sanctis.* i. Apostolis a Christo. *Semel.* i. perfecte quando aperuit sensum eis, ut intelligerent scripturas. Lu. vi. Dicitur etiam *semel pp* unitatem fidei, & autoris ipsius Eph. 4. a. *Unus dominus, una fides, unum baptisma.* Et subditur dicti certaminis causa, cum dicit. 8 *Subintroierunt enim.* i. sub specie pietatis introierunt. 9 *Homines quidam, &c. impy.* i. Hæretici. pietas. n. uno modo signat diuinum cultum: hæretici vero sub specie religiositatis, & diuini cultus introduxerunt contrarium, propter quod dicuntur impii. 10 *Qui o. i. ab æterno præsciti a Deo.* 11 *In hoc. i. condemnationem.* Aliter potest dici. Qui olim præsciti sunt. i. a longo tempore præfigurati. & hic sensus videtur magis concordare sequentibus. Et ponuntur plures præfigurationes illorum hæreticorum.

hæreticorum. 12 *Dominus. n. i. fidem catholicam* nobis gratis datam. 13 *Transferentes in l.* Vt. n. traherent homines ad suā sectam, concedebant peccata carnalia tanquam licita, ad quæ p̄ni sunt homines, ac etiam ipsi exercebant, ut frequenter dictum est supr. 14 *Et so. do.* per hoc autem quod Iesus Christus dicitur hic solus dominator, & Deus, non excluduntur pater, & spiritus sanctus, quia dictio exclusiua adiuncta vni personæ in diuinis respectu prædicati essentialis, non excludit alias, & sic est in proposito. Solum. n. idem est, quod non cum alio, propter quod excludit solum id quod importat alietatem. pater autem, & spiritus sanctus non sunt alius Deus, & dominator a filio, sed unus. 15 *Negantes.* Falsa doctrina, & vita mala. 16 *Commonere.* Hic consequenter profecquitur propositum. i. confirmando fideles contra uersutiam hæreticorū. in quo sic p̄cedit, quia primo multipliciter eorum prauitatem declarat, secundo fideles in ueritate confirmat. ibi. *Vos autem.* primū uero facit dupliciter primo p̄ scripturas figurales, sc̄do per similitudines naturales, ibi. *Similiter hi sunt.* prima adhuc in tres partes, quia primo inducit tria de scriptura. Sc̄do ad propositū applicat ipsa, ibi. *Similiter & hi car. e.* Tertio inducit alia tria, ibi. *Et illis.* primū aut̄ est punitio iudæorum, pp̄ incredulitatem suam rebellantium in deserto, ut patet Ex. 16. & Nu. 14. & in plurib. aliis locis. Dicit ergo. *Commono.* & nō docere de nouo, & subdit rō. 17 *Scien. Vos. l.* 18 *Semel. i. p̄fecte* ita q̄ nō oportet vos iterū docere, sed de scitis in habitu cōmonere. 19 *Omnia. f. ad salutē necessaria.* 20 *Quoniam. f. Ch̄s* Populum

2. Tim. 3
 tantum mihi
 An transferi
 benedictio nos
 de communi
 salute, ut non
 poterim non
 scribere. obis

E
 domias

l. 2. de Genes.
 contra Mani.
 c. 25

l. 1. adu. Par
 meniam

A crediderant malignis, & impiis, ostendit quanta sit magnitudo domini quem negant, ostendens, quod ipse est qui eduxit populum Israel ex Aegypto. *Quoniam te.* Sicut filii Israel clamantes ad dominum ex Aegypto habitarent, diffidentes de potentia Dei in eremo puniti sunt, ne & isti magisteri mundicie, & eorum sequaces, q. p. aquas baptismi de tenebris ignorantie exierunt credentes si ad prioris vitæ concupiscentias mente redeunt, damnantur. Sicut prius per fidem, & bona opera mererentur saluari, sic secundo per murmurationem, & immunditiam merentur damnari. Vel secundo. a. bis perdidit, quia malos, & nunc & postmodum punit. Nam qui presentia mala non corrigunt ad sequentia perducunt.

* Oecum. Postquam impurorum Nicolaitarum, Valentianorum, ac Marcionistarum dixit lasciviam, & velut mutatione quadam insignes eos ab ipsorum fetulenta turpitudine reddidit, etiam hac subiungit. postquam Dñs populum ex Aegypto, &c. simul quidem per hæc ostendens qd idem Deus veteris, ac novi testamenti sit author, & non sicut dicunt hi scelerati, aliu fuisse veteris vindicantem, ac seuum, alium vero noui mitem, ac humanum præfidem esse Deum.

Matt. vii.

* *Didym.* Animaduertendum est solum dominatorem esse Christum, eo quod solus uerus sit Deus. Sic. n. cum solus sit dominator, & Dominus Iesus non expellit autoritate patrem dicens ei Domine cœli, & terræ. Sic neque pater eum solus sit uerus Deus extraneum facit a ueritate deitatis filium. Dictum namque est ante hæc de eo quod sit uerus Deus iste solus Dominator, & Dominus Iesus Christus, qui eduxit populum ex Aegypto per Moysen, quibus ita dictis conuictus est, ut non sit alter Deus Moysesos, neque. n. est alius præter Trinitatem. Vnum etiam Moyses monstrare dignoscitur, secundum quod dictum est, ille de me scripsit. & illud quod scripsit Moyses inuenimus Iesum impleuisse. quapropter & ipse præuidens prophetiæ uirante cruce maximas habere diuitias se putauit improperium Christi, & non aliter, quam ille qui dixit. Mihi gloriandum est in cruce Christi. Cum ergo Iesus sit, qui ex Aegypto Hebræos eduxit, contiat quod non de humanitate ex Maria procedente, secundum quod de Deo uerbum dictum est Iesus, sicuti proxime dixit, nobis autem unus dominus Iesus Christus per quem omnia.

a *Angelo.* Et uere non sunt imitandi, qui Iesum non uerum Deum, sed hominem de utroque sexu genitum mentuntur. Si namq. angelis peccantibus non pepererit, nec hominibus superbi nubus patet.

3. pe. 1. a.

b *Non seruauerunt su. prin.* Sic homines, qui nõ seruant principatum quo per gratiam adoptionis filii Dei sunt effecti. Sed relinquunt domicilium. u. unitatem et celestia, in qua renati sunt, uel sedes regni celestis quas accepturi erant, si fidem seruarent, & ante iudicium grauer, & grauius in uersali iudicio damnabit.

L. 24. moral. c. 33.

* *Greg.* Ius peruersæ libertatis appetiit, ut præcesset carceris, nullique subesset.

3. Orig.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Populum* per ueritatem suæ diuinitatis quæ ab æterno est, & deo dicitur Heb. 13. b. Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula. 2 *Secundo.* i. post. 3 *Eos qui.* i. destruxit in deserto, ut dictum est. 4 *Angelos.* Hic ponitur secundum, scilicet casus angelorum, de quo habetur Isa 14. & Ezech 28. qui propter suam superbiam deiectione fuerunt in hunc aerem caliginosum ad bonorum exercitium, sed in hoc exercitio in iudicio finali retrudentur in inferno, & hoc est quod dicitur. *Angelos* n. i. suæ conditionis nobilem statum. 5 *Sed de.* Glof. interlinearis, celestem habitationem spiritualem uisionem Dei. Si per uisionem Dei intelligit ipse glossator uisionem apertam essentia diuinæ, non dicit uerum, quia nullus uidens diuinam essentiam potest peccare. Si autem intelligit cognitionem naturalem angelorum de deo, ad huc non uidentur bene esse uerum, quia naturalia remanserunt in eis integra, deo melius dicitur, ut uideatur. *Sed de.* i. coelum empyreum, in quo creati fuerunt tanquam in loco conuenienti suæ naturæ,

&

* *Orige* ipsa est lex, quæ etiam diabolum, & angelos eius in ignem æternum, qui eis preparatus est pertrahit. Et sicut certum est, quia neque illi Angeli æternis astricti uinculis ad iudicium seruarentur, neque isti in ignem æternum, qui eis preparatus est mitterentur, nisi quia positam sibi a Deo legem non seruauerunt, neque ad iudicium uenirent. nisi contra legem aliquid commisissent, ita certum uideretur, quia si custodissent positam sibi legem neque isti in ignem æternum, neque illi sub æterna caliginis uincula deiectione. * *Oecum.* Qui angelicæ dignitatis honore fortituti fuerant, quum præsegnitie non permisissent in sua origine sed corrupissent datam sibi ex bonitate esse

populū de terra. Aegypti saluans, secundo eos qui nõ crediderūt perdidit: Angelos uero qui nõ seruauerunt suū principatum, sed dereliquerunt suū domiciliū in iudiciū magni Dei uinculis æternis sub caligine reseruare. Sicut Sodoma & Gomorra & finitimæ ciuitates simili modo exornate, & ab eūtes post carnē alterā facti sunt exēplū ignis æterni peccatam sustinentes. Similiter & hi qui carnem quidē maculant

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

leste uitæ institutum, ad iudiciū, siue cōdemnationē supplicio Magni & intolerabilis diei reposuit, & conseruauit. Nā hoc est nunc significat. *τῆς τῆς* iuxta illud qd ait Chrs. qui preparatus est diabolo, & Angelis eius. Et certe. Sodomitæ in signum proponuntur ignis æterni, qui ipsos excepturus est. *Dei u. n. u. i.* superbia, & corde impœnitenti. Vel sententia diuina quæ eos in perpetuum coarctabit. Vel uincula cupiditatis infimarum rerum, qua uincti ad superiora reuerti non possunt. * *Clemens Alex.* uiciniū terris locum, hoc est caliginosum aerem significat. Uincula uero dixit amissionē honoris in quo consisterant, & cupiditatem infimarum rerum, cupiditate quippe deuicti propria cōuerti nõ queunt. *Sicut so.* Dederat exemplum damnationis eorum, qui solum dominatorem negat commemorato interitu infidelis populi, uel angelorum exigentium se contra Deum, dat etiā exemplum peccatæ illorum, qui domini gratiam transferunt in luxuriam, commemorans incendium Sodomorum.

e *Et abeunt.* Oecum. Ex fornicatæ, hoc est dechnantes, qd *ἀποβιβάς* significat. Carnem uero alienam dicit masculinam, quod ad congressum, qui sit generationis gratia non proficit. Caro. n. ad congressum facies. caro femine est, iuxta illud qd a primo parente dictū est. Os ex ossib. meis, & caro ex carne mea. masculorum aut caro aliena est in qua a coitu. quæquæ in femina quoque, una quidem legib. u. iuncta, sua & ppria caro est, quæ aut effusa est, & publica extranea, & aliena est, ac relicta ad piaculum propemodum masculini generis.

f *Exemplum.* i. significatio æternæ cōbustionis. sicut exarsērunt igne libidinis, arserunt igne temporal, qui temporalis non fuit purgatorius, sed initium pœnæ, & signum futuri.

g *Carnem quidem.* &c. * *Hier.* difficile in hæreticis inuenitur, qui uirgam castitatis habeat. * *Oecumenius.* Admiratione dignum est, quod adeo uerecunde sermonem protulerit, multam, n. lasciuam, & impudentiam de ipsis restatur dicens, quod & uita sunt impuri, & lingua maxime lasciuia, uel uolentem autem operis turpitudinem recte comprehendit per hoc uerbum *ἐυπνίασκειροι* (id est, somniantes, uel agitati in somnis) quod nos paulum, & quantum decens erit denudabimus sumpto intellectu ex opere, quod de his edidit Beatus Epiphanius, Cypri Episcopus, & Panarion appellauit, dicit enim hic quod

& ab illo deiectione fuerunt, ut dictum est.

6 *In indi.* Cōstruatut sic litera. *Reseruauit.* f. Deus peccantes angelos. *Sub cal.* i. in hoc aere caliginoso ratione prædicta. *In indi.* usque ad tempus extremi iudicii. *Vinculis æternis.* datiu casus est, quia tunc tradentur uinculis æternis, i. in inferno retrusi.

7 *Sicut so.* Hic ponitur tertium exemplum, quod habetur Ge. 19. de ciuitatibus subuersis, & igne sulphureo combustis propter habitantium scditatem, in quibus uigebat uicium contra naturam, & hoc est quod dicitur. *Sicut so.* i. propinqua duabus dictis.

8 *Simili.* i. eodem uitio infectæ.

9 *Et abeunt.* i. inconuenientem, masculi in masculos turpitudine operantes. **10** *Falsi.* i. similitudo, & figura. **11** *Pœnæ.* incendii sulphurei. **12** *Ignis.* f. gehennæ. **13** *Simili.* Hic cōsequenter tria prædicta applicat ad malitiam hæreticorum, & primo facit propositum, secundo declarat quoddam dictum, ibi. *Cñ Michael.* Circa primum di. *Sim.* f. hæretici. **14** *Carnem.* Et sic sunt similes Sodomitis, & in hoc notatur non solum de fornicatione, uel adulterio, sed etiam de uitio contra naturam.

Domi-

quod scelesti illi borboritæ (.i. fetulenti ac ceno oppleri) quã
 A sede mulieribus ne miscerentur, non in vulua semẽ effunde
 bant, sed imperfecta abominatione, suis manibus illud susci-
 pientes statim illud in os immittebant mulierũ cum quibus
 corrupti erant, & ita a se mutuo discedebãt impuri magnũ
 quiddã se peregrisse
 putantes. Hoc impu-
 rum facinus propter
 imperfectiõnem ap-
 pellat in somniũ quo
 niam eiusmodi sunt
 qui in insomnijs a-
 guentur. Inquinantes
 ergo per fetulan-
 tem hanc assumptio-
 nẽ suã carnem am-
 plius adhuc insaniũt
 inquit aduersus diui-
 nã naturã dñm huius
 asperantes, & dominationẽ, quam ipsa in vniuersum habet.

a *Domin. aut sper.* In minorib. peccatis maiestatem blasphemãtes, in criminalibus nolendo humiliter confiteri & penit-
 cere, nullum habentes timorem, nec fidem venturi iudicis.
 * Ireneus Mart. Hi sunt qui exurgunt contra veritatem, &
 aduersus Ecclesiam Dei.

B *Cyprianus.* Non aliunde hærefes obortæ sunt, aut nata
 schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtempe-
 ratur.

* *Oecum.* Aut dominationem spernunt, hoc est perfectio-
 nem mysterij quod est secundum Christum in ordine, & vi-
 ce mysteriorum angelicorum suas impudicitias perficiẽtes.
 Aozas autem. i. splendores dicit verus ac nouum testamen-
 tum, quẽadmodum Paulus ait. Etenim si id quod aboletur
 per gloriam fuit, multo magis quod permanet in gloria est.
 Et rursum. Nam si administratio condemnationis gloria,
 multo magis administratio iustitiæ gloria, Aut etiam splen-
 dores dicit Ecclesiasticos principatus, in quos maledicta
 cõgruunt quemadmodum discere licet etiam à tertia Ioan-
 nis dilecti epistola inter quos ait esse Diotrephen qui mali-
 gnis sermonibus aduersus ipsos garreret.

b *Cum Mi. i.* Moyses, qui vt Deus erat constitutus Pharaoni,
 & qui erat princeps & nuncius, quantum ad alios, disputans
 cum Pharaone, altercatur, id est, signa faceret alterna con-
 tra signa magorum, de corpore Moyli, id est, populo Israel,
 vt permitteret illos sacrificare Deo suo, non est ausus in-
 ferre pœnam blasphemiam huius seculi. Sed dixit, Imperet
 tibi dominus. Vel aliter. Cum dominus Iesus altercatur
 cum Pilato, de corpore Moyli, id est, de ecclesia, noluit ali-
 quam blasphemiam inferre, sed tanquam ovis ad occisionem
 ductus.

Cum Mi. De quibus scripturis hoc testimonium assumpse-
 rit, n. n. patet. Sed allegorice planũ est. Corpus Moyli popu-
 lus Israel, quia Moyses illius populi portio fuit ideoque qd
 de populo factũ legitur in Zacharia, recte de Moyli corpore
 factum forsan dicit Apostolus. In Zacharia legitur. *Ostendis
 mibi dominus Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo do-
 mini*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Dominationem aut spernunt.* Id est, ipsum Christum, qui non
 solum dicitur dominus in concreto, sed etiam dominatio in
 abstracto propter excellentiam dominij sui Apoca. 19. ca. Habet
 in vestimento & in femore suo scriptum rex regum & dominus
 dominantium, & sic assimilantur hæretici angelis de cõlo eiectis
 propter suam superbiam.

2 *Maiestatem autem blasphemant.* Id est, sanctam trinitatem,
 quia blasphemiam eorum contra Christum redundat in totam
 trinitatem, & in hoc assimilantur Iudæis existentibus in deser-
 to de quibus dicitur. Nume. 14. b. *Vsq; quo d. trahet mibi populus
 iste? & sic merentur condemnari & puniri sicut prædicti.*

3 *Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercatur de
 Moyli corpore.* Hic consequenter declarat vltimo dictum scilicet
 quod blasphemiam sit valde graue peccatum, per hoc quod Mi-
 chael non fuit ausus blasphemare dæmonem propter eius natu-
 ram bonam. Et per hoc patet, quod blasphemare Deũ cuius na-
 tura

mini, & Sathan stabat a dextris eius vt aduersaretur ei, & dixit do-
 minus ad Sathan *Incipet dominus in te Sathan & increpet domi-
 nus in te, qui elegit Ierusalem.* Quia Iesus sacerdos desiderabat.
 Israel de captiuitate liberari, & in terram propriã redire, re-
 sistebat ei Sathanas, nolens populum liberari, sed hostibus
 Gẽtilibus m̃cipari.

1 *Id est, angelos sanctos.*
 2 *Sicut angeli apostate.* b *Vos non debetis blasphemare, quia nec Michael, &c.*
 3 *Contendens.*
 4 *Vt malediceret ei quasi malæ creaturæ.* *Vt quiescat.*
 5 *Ille non est ausus blasphemare, sed Hi, &c.* b *Blasphemanda esse.*
 6 *Ex superbia non aliqua causã.* b *Solo appetitu carnis sicut bruta animalia*

Iõ angelus, q̃ populi adiutor erat increpa-
 bat atq; ab iniuria po-
 puli remouebat. Sed
 vbiq; que, vel quãdo
 cunq; hæc altercatio
 angeli cum diabolo
 facta fuerit, hoc di-
 ligenter intuemum
 est. Quia Michael
 archangelus, si dia-
 bolo sibi aduersanti
 blasphemiam dicere
 noluit, sed modesto cum sermone coeruit, quanto magis
 hominibus omnis blasphemiam est cauenda, & maxime
 in creatorem. Diabolus in substantia bonus, sed voluntate
 malus & ideo ab angelo nõ blasphematur, quia aliquid pro-
 ferre aduersus bonam naturam blasphemiam reputat archã-
 gelus, & si mala esset natura diaboli dominus nõ increparet
 pro bono opere quod in mala natura non possit esse. Sed
 cum dñs increpat aliquid boni, ex bona natura peruenire
 posse ostendit. Põr fingi angelũ egisse altercatioẽ cũ diabo-
 lo de corpore Moyli, quali nollet sepulturã Moyli Iudæis re-
 uelare esse, ne cũ quasi Deum adorarent, ad quod efficien-
 dũ conabarur diabolus, sed nõ inuenitur in auctoritate. Ali-
 ter legit, quia abscondit dominus corpus Moyli. Et ob hoc
 forsitan, ne populus Israel more Gẽtilium, qui amicos sibi
 reges, & principes post mortẽ factis eorum statuis colebant
 vt deos, corpus Moyli adorarent, & per idololatriam huius-
 modi a Deo præuaricarentur. Potest ergo videre quasi fuerit
 certamen, & altercatio Michaelis cum diabolo volẽte cor-
 pus Moyli reuelare, vt populum per idololatriã deciperet.
 Michael autem prohibente ne populus cuius princeps erat
 peccaret. Quod etli nunquã in ve. Te. legitur, propter aucto-
 ritatem tamen Apostoli, qui secretiora quãdam nouerat
 quæ nobis occulta sunt, non debet a quopiam refelli.

Vel sic. Mortuo Moyse subtrahit dominus misso angelo
 corpus Moyli, ita vt nullus de populo cui præfuerat sciret
 sepulturam. Præuiderat enim dominus Moysen post mor-
 tem a Iudæis adorandum, & sic corpus haberent pro Deo
 habendum, & ideo diabolus cultum legis desiderãs verti in
 idololatriam, altercatus fuisse dicitur cum illo angelo, quia
 qui a Deo missus fuerat, Michael dicit, id est quis vt Deus?

c *Hi autem quacunque quidem ignorabant blasphemantes, &c.*
 * *Oecumenius.* Michael quidem ira fecit neque aduersus
 vitum siue Mosen tulit cõuitium: hi vero de dogmatibus quæ
 non nouerunt, maledicos componunt sermones: quæ veto
 naturali motu siue iudicio, tanquam animantia rationis ex-
 pertia nouerunt, hæc persequuntur tanquam equi infanti-
 entes in femellas, aut veluti porci.

tura est excellentior in infinitum, est grauißimũ peccatũ, Dicit
 ergo. *Cum Mi.* volebat. n. diabolus reuelare corpus Moyli Iudæis
 ad idololatriam pronis vt eum adorarent tanquam Deum, Mi-
 chael autem tunc princeps synagogæ hoc volebat impedire.

4 *Non est ausus iudicium inferre blasphemiam.* Ipõ diabolo ratio-
 ne dicta.
 5 *Sed dixit Imperet tibi Deus.* Vt desistas a dicta reuelatio. Licet
 ante hoc non sit scriptum in fine Deut. vbi agitur de sepultura
 Moyli, tamen credendum est firmiter sic fuisse, propter dictum
 Apostoli loquentis ex spiritu Dei.

6 *Hi autem.* Scilicet hæretici.
 7 *Quacunque qui ignorat blasphemiam.* Circa articulos fidei, & maxi-
 me circa trinitatem personarum in vnitatem essentię & vnionem
 naturæ diuinæ & humanæ in supposito verbi.
 8 *Blasphemiam.* Asserentes esse falsas.
 9 *Quacunque autem naturaliter tan.* i. cognouerunt sensuali co-
 gnitione esse carni delectabilia quæ cognitio dicitur esse natu-
 ralis prout natura diuiditur contra rationem, ideo subditur.

Tan-

A *Væ illis*. Quia p oia hæretici monstrari sunt a verbo veritatis cecidisse, ostendit eos diuersis malis subiectos *Væ illis qui in via Cain*. Viâ Cain abeunt qui pp mundia melioru sibi doctoru nomē vt honorificetur alimunt, qui nō trahuntur si a Deo repelluntur, in istos fratres nolūt imitari, sed eos ex inuidia spiritu dicit, aliquē & corporaliter occidit. A vultu et Dei expellunt, nihil iā pantes in se Dei prouidētia provenire, sed omniū quæ habēt se auctores credunt. Errore Balaam perierunt, qui pro amore terreni commodorum, veritatē quam nouerunt impugnat.

† Quoniam in.

† In charitatibus vestris. 1. conuulsi patrum

B *Contradi. Cho. per.* Qui in crepatione sancte ecclesie nolūt emendari, sed appetitu indebiti primatus ab unitate ecclesie se diuidunt, & scientes quantum mali gerant, ad seclerum tamen tartara descendunt.

* *Oecumenius*. Viam Cain hoc est per fratris occisionem nam & ipsi talia docentes fratres, siue eiusdem sortis homines, occidunt illos prauis doctrinis. Aut etiam semen absorbentes, fratrem in virtute interimunt, quem seminis fructificatio proferret in vitam. Viam autem Balaam, eo quod & ipsi sicut ille lucri gratiam hæc faciunt. Porro viam Chore, quoniam & ipsi sicut ille præceptoris officium, quum sint indigni rapuerunt.

* *Dydimus*. Quoniam per omnia declarati sunt recidisse a verbo veritatis hæretici ostendit eos diuersis subiectos malis. dicit enim eos in viam Cain ambulare, qui propter inuidiam, & impietatem necauit fratrem. Qui dum contristari debuisset eo quod sacrificium eius susceptum non erat, quod impie indubitate obtulerat, & imitari fratrem, vt & iste pie deo munus offerat, inuidia magis corruptus aduersus eum, homicida primus apparuit. Et nō in hoc solo queuit, sed extendens impietatem suam peccator circa Deum factus voluntarie, a vultu eius expulsus esse, nihil iā putans in se dei prouidentia provenire secundum omnia quæ habebat se auctoritatē esse credebatur, & voluntatē suam. Præsentem igitur hæreticos ambulare inquit in viâ eius, & extra vultum dei propter ignorantiam factos, sed etiam præponentes semetipsos creatori, illi siquidē animalis naturæ se autem spirituales esse dicentes. Quia propter nō recte diuidunt ea, quæ volunt immolantes offerre se putant, quoniam primitias sibi mercedem vero partes offerunt deo: dicit igitur eosdē similes esse Balaam præponentes pietati mercedē oblatam ei a Rege Madianta, vt malediceret eis qui dei benedictione fruebantur. Qui etiam iniustitiæ mercede diffusum sunt: variantes. n. inueniuntur & pro Sancto spiritu spiritum erroris habentes, unde etiam dant & isti consilium fornicationis, & idolorum culturæ, sicut ille prodicione populi dei. Hi namque Chore contradictione scilicet errauerunt. Ille siquidē restitit. Sacerdotio Aaron dei voluntate collato, & propter contradictionem noua morte mutilatus est ipse, & qui cum eo esse videbantur.

Gen. 4. c.

Numer. 22.

Nume. 16.

C

Macu-

c *Macula*. Nō solū in comessationibus, & ebrietatibus carnalibus perirent & maculantur, sed etiam sunt maculæ aliorum & alios secum perdunt domini gratiā in luxuriā transferentes.

* *Tertul.* Cēna nostra de nomine rationē sui ostendit vocat. n. *ἀγῶν* id quod dilectio penes Græcos est. Quātisq; sumptibus cōstet lucrum est pietatis nomine

facere sumptū. siquidē inopes quoque refrigerio isto iuamus, non qua penes vos parafiti affectant sub auctoritatē ventris inter contumelias saginādi, sed qua penes Deum maior est cōtemplatio meritorum. Si honesta causa est coniugij reliquum ordinem disciplinæ de causa assumate, quid sit de religionis officio, nihil utilitatis, nihil immodestæ admittit. nō prius discumbitur quam oratio ad deū prægustetur, editur quam esurientes capiūt, bibitur quantum pudicis est vtile ita saturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum deum sibi esse. ita etiā fabulantur, vt qui sciant dominum audire. Post aquam manualem & lumen vt quisq; de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest prouocatur in mediū deo canere hinc probatur quomodo liberit. Acque oratio coniugij dirimit. inde disceditur non in cateruas cætionum, neque in classes discursationū, nec in eruptione lasciuarum, sed ad eandē curam modestiæ, & pudicitæ, vt qui nō tam cēnam cēnauerint, quam disciplinam.

d *Coniugantes sine timore, &c.* * *Clemens Alexandr.* Ad cēnas conuenientes simul viros & mulieres postquam satietate venerē excitante ex satiati fuerint lumine amoto conuincunt quomodo volunt, & cum quibus volunt canum, suum, & horum libidines imitati.

* *Epiphanius*. Quum mentem suam licenter insanie exposuerunt, innumeris voluptatū affectibus seipos tradunt degunt autē hi in luxu, & omnia ad corporum voluptatem operantur: nos autē omnino nō accedunt, nisi forte ad incandandas animas instabiles maligna sua doctrina. In nulla. n. re nobis similes sūt, sed nomine nostro solū appellari gloriatur, quo p confictum nomen improbitatem suā operentur.

e *Semetipsos pascentes.* * *Oecumenius*. Hoc est absque timore seipos componentes nihil veriti inquit iudicium quod ipsis imminet eo quod regere nesciāt, sed cæci cecos ducētes & in foueam iuxta domini verbum vna cum his qui reguntur incidentes.

* *Gregorius*. Studeamus cor nostrum terrenorum pastorum imitatione succendere, qui hyemales noctes imbribus geluque constricti ducunt sæpe peruigiles, ne vel vna ovis, & non forte vtilis pereat.

f *Nubes*. Comparat se prædicatoribus pluentibus iustitiā, coruscantibus per miracula, sed ipsi sunt nubes obscurantes solem, ponentes in celum os suum peruersa superbe docendo sine aqua sapientiæ.

Arbo-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Tanquam mu. a. *Quæ sunt ratione carentia.*
- 2 In his cor. *Per sensum. i. consensu voluntatis & per abusum consuetudinis.*
- 3 *Væ illis*. *Hic iterum inducit tria de scriptura contra hæreticos. Primum est de Cain, qui ex inuidia fraterna, & odio interfecit Abel: sic hæretici ex inuidia, & odio veros apostolos & fideles persequuntur ad mortem. Propter quod imprecabatur eis non optando, sed prænuuntando ipsius Cain maledictionem dicens. Væ illis qui in via cain ab. Est autem v. comminatio maledictionis aternæ. Secundum est de Balaam qui cupiditate ductus voluit maledicere filiis Israel, vt habet Nu. 22. et 23. & quoniam nō potuit a Deo prohibitus, docuit Balach ponere scādalum coram filiis Israel per meretrices eos ad idololatriam prouocantes, Nu. 25. Sic hæretici propter questum prædicantes, veris ministri Christi maledicebāt, & eos quantum poterant scandalizabāt ideo subditur.*
- 4 Et errore Balaam mercede effusi sunt. *i. propter questum temporalem se malis exposuerunt. Tertium, est de Chore qui ex ambitione sacerdotii seditionem mouit, propter quod a terra cū sibi adha-*

- rentibus absorptus fuit. Nume. 17. Sic hæretici pro ambitione honoris & gloriæ sectas erroneas finxerunt, & per consequens penam Chore, meruerunt, ideo dicitur.*
- 5 Et in contradictione. *Id est, & v. illis qui contradictione Chore id est, propter seditionem in ecclesia motam ad similitudinem Chore.*
 - 6 Perierunt. *Id est, perire meruerunt.*
 - 7 Hi sunt in epulis suis. *Postquam declarauit malitiā hæreticorum per scripturas figurales, hic consequenter idem facit per similitudines naturales & diuiditur in tres partes, quia primo facit propositum, secundo inducit ad hoc prophetici dictum, ibi. Prophetauit autem tertio apostoli dictum, ibi. Vos autem. Circa primum dicit. Hi sunt in epulis suis maculæ cōiugantes. Et notantur hic de excessu notabili in cibo & potu, quia non solum dicuntur maculati in concreto, sed etiam maculæ in abstracto, ideo subditur.*
 - 8 Sine timore. *Dei & bonorum hominum.*
 - 9 Semetipsos pascentes. *Superflue in quantitate, & qualitate.*
 - 10 Nubes sine aqua. *Sapientiæ salutaris.*
 - 11 Quæ a ventis circumferunt. *Superbiæ motibus & vanitatis.*

Arbo-

a *Arbores autum.* Comparant se arboribus bonū fructum ferentibus, sed sunt arbores autūnales, tarde ferunt bonū fructum, sicut arbor in autūno plantata, vel quia tunc folia cadunt, & fructus, vel si supercrevit fructus, adultetinus est, & inutilis. Si quid.n. faciunt, quod bonū videatur, non bona intentione agunt, sed ut bona, quæ sunt in alijs extirpent.

b *Bis mortuæ.* Semel moritur, quæ non facit fructum bonum. Bis moritur, quæ facit fructum malum. Vel bis mortuæ quia ante tēpus fidei mortui, sed inde visi surgere per fidem, rursus redeunt ad impietatem, & ideo eradicati ab hæreditate, quæ sperabant se habituros, vel a soliditate charitatis in qua sancti dicuntur radicati.

c *Sidera.* In hoc apostatas significat, quia in similitudinem diaboli, de sedibus angelorum ceciderunt, quibus propter apostasiam tenebræ referuntur. *Sidera.* Lucem veritatis promittunt in hoc mari vitiorum. Sed nunquam in eodem statu docendi, vel vitæ perdurant, & alijs causa naufragij sunt, & ipsi pro tenebris quas in ecclesias dei inducebant, tenebræ inferni parantur, & qui pacem fidei mundana tempestate turbabant, procella tormentorum percelluntur.

d *Occumen.* Marinis autem saxi ipsos comparat, & nubi aqua catentibus, ac arboribus autūnalibus, vndisque effertis ac stellis erraticis. Nā quæ his natura conveniunt, hæc illi libera voluntate habent. Siquidē, & saxa maris nauigantibus pernicioſa sunt, quum ex improvſo occurrunt, sicut & ipsi his, qui vna continuantur imminēt, ut inopinatum malū, & nubes aqua carentes, quæ a ventis circumaguntur ad quæcumque loca perueniunt, non refrigeria ex imbre, quæ non habent, sed caliginem ipsi inducunt. Similiter, & hi salutari sermone non irrigant animas eorum quos assequuntur, sed obſcurat potius scelestissimis suis doctrinis, vecti pravis demōnū institutis. Sed & arbores autūnales sunt bis mortuæ, nepe & fructus sui amissione, & foliorū defluxu. Tunc.n. aridæ videntur, pulchritudine priuatæ, siue venustate, quæ fructum sequebatur, & iucundo foliorū ornatu. His consentaneū est, quod istis contingit, nā & ipsi bis moriuntur, suum fructum abijcientes seminis absorptione, & castæ conuersionis ornatu sese priuantes. Ideo quoque a paradiso ecclesie dñi eradicantur, & extra ipsam proiecti, colliguntur ad ignem æternū. Quem.n. statum, aut radicē habebit, qui propter feruorē voluptatum ab omnibus abijcitur? Porro stellæ erraticæ appellantur, & ipsi, non quod firmamentum fidei nostræ exornantes, Christi iustitiæ solē habeant per ipsos procedentē, & virtutum horas perficiētem, ac fideles, qui iuxta ipsas ordinarentur viuificatē, sed quod videantur in angelū lucis transformari, quemadmodū, & malignus dæmon, qui ipsis prædominatur, id solū habentes, quod cōtrarijs dogmatis ferantur ad dñi dogmata, per quæ & illis, qui appropinquant tenebras effundunt, & sibi ipsis caliginē æternam conciliat.

e *Prophetavit.* Non solū mea auctoritate probo, quod puniendi

di sunt, sed et auctoritate Enoch, quod iam olim prescripti sunt in tale iudicium impij homines, qui nostris temporibus subintroierunt ad subvertendam fidem priorum.

e *Enoch.* In stirpe Cain Enoch, qui dedicatio interpretatur, primus nascitur. In electorū vero progenie Enoch septimus

memoratur, quia reprobis in hac vita, quæ ante est, scriptos edificando dedicant, electi vero edificationis suæ dedicationē in fine temporis, i. in seipso expectant.

Lib. de habitu auli 1.3.

* Tertullian. Scio scripturam Enoch, quæ hanc ostendit angelis dedit, non recipi a quibusdam, quæ nec in armarum Ladarum admittitur. Opinor non putauerunt illam ante cataclysum æditā, post eū casum orbis omnium rerum abolitorem, saluā esse potuisse. Si ista ratio est recordentur pronepotem ipsius Enoch fuisse superstitem catachlysmi Noe, qui utique domestico nomine, & hereditaria traditione audierat, & meminerat de proau sui genes deum gratia, & de omnibus prædicatis eius, cum Enoch filio suo Matusalem nihil aliud mandauerit, quam ut vocat eorum posteris suis traderet. Igitur sine dubio potuit Noe in prædicationis delegatione successisse, vel quia, & alias non tacuisset, tam de dei cōseruatoris sui dispositione, quam de ipsa domus suæ gloria. Hoc si non tā expedite haberet, illud quoque assertorem scripturæ illius tueretur, proinde potuit abolefactā eā violentia catachlysmi, in spiritu rursus reformate quædamodū, & Hierosolymis Babilonia expugnatione deletis, omne instrumentū Iudaicæ literaturæ per Esdram cōstat restauratum. Sed cum Enoch eadē scripturæ de deo domino prædicat, a nobis quidē nihil omnino reijciendum est, quod pertinet ad nos. Et legimus omnē scripturā ædificationi habilem diuinitus inspirari, a Iudæis postea tā videri propterea reiectam, sicut & cetera fere, quæ Christi sonant. Nec utique mirum hoc, si scripturas aliquas non receperunt de deo locutas, quem & ipsam coram loquentem non erant recepturi. Eo accedit, quod Enoch apud Iudam apostolum testimonium possidet.

f *Ecce veniet dominus.* Vera sententia, quod dñs arguet impios, & de operibus & de verbis. Sed notandum, quod liber Enoch de quo hoc assumpsit testimonium apocryphum deputatur ab alio quodam, sub nomine Enoch compositus, in quo libro multa incredibilia continentur, vnde & hæc epistola Iudæ, quæ de apocrypho testimonium habet, prescis temporibus a plebe reijciebatur. Sed tamen auctoritate iam, & venustate, & vtu meruit, ut inter sanctas scripturas cōputetur. Maxime, quia tale testimonium de apocrypho sumpsit, quod non apocryphum, & dubium, sed vera luce esset perspicuum. Licet enim de apocryphis testimonium veritatis sumere.

g *Quæ locuti sunt contra deum peccatores impii.* * Occumen. Impius a peccatore differt, in eo, quod impius peccatum habet circa deum, peccator vero circa ea, quæ aguntur in vitæ conuersione a iustitiæ scopo aberrat.

a Hi sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Arbores au. Apparentia, folia tantum habentes, ideo subditur.
- 2 Infructuosæ. Id est, bonis operibus carentes.
- 3 Bis mortuæ. Semel ante conuersionem per mortale peccatum, et iterum post lapsum in hæresim.
- 4 Eradicatæ. A radice charitate.
- 5 Fluctus feri maris. Id est, inquieti, & bonorum turbatiui.
- 6 Despumantes suas confusio. Id est, cum magno fastu, & superbia suas hæreses pronunciantes, ex quibus deneniunt ad confusioem æternam.
- 7 Sidera errant. Per varios errores.
- 8 Quibus procella tenebrarum. Id est, tempestas penarum.
- 9 Conseruata est in æter. Scilicet in inferno, ubi nulla est redemptio.
- 10 Prophet.

- 10 Prophet. aut. Hic ad propositum inducit dictum propheticum di. Prophetavit autem de his. Scilicet hæreticis suis.
- 11 Septimus ab Adam Enoch. Ambobus aut computatis, ut habetur Gen. 5. & 1. Paral. 1. di.
- 12 Ecce ue. in san. mi. Scilicet angelorum sibi assistentium, & ministrantium, secundum quod dicitur Da. 7. c. Throni positi sunt, & anti. dierū se. & c. et subditur. Milia milium ministrabant ei, & decies mil. cen. & c.
- 13 Facere iudicium. condemnationis.
- 14 Contra omnes. Scilicet reprobos, iudicium enim electorum non erat contra eos, sed pro eis.
- 15 Et arguere omnes impios de omnibus. Sicut dicit Saluator Matth. 25. d. Ite maledicti in ignem æternum. Esuriui, & non distis mihi manducare, & c.

H. Scilicet hæretici.

Tom. 6.

Z

A *Hi sunt.* Si fratribus aliquid boni contingit, murmurant, & conqueruntur, quasi sua felicitas in illorum prosperitate minuatur. Avari. n. quibus nihil sufficit, etiam alijs invident. **B** *Murmurantes, & querulo.* Tanto amplius quisque murmurat, & conqueritur de presentibus, ecclesie laboribus, quanto minus in se desideria carnis extinguunt. Sed contra sanctus Daniel, & ceteri sanctorum desideriorum, vixi, quanto obnoxius sola superna desiderant, tanto magis despicunt transitoria, & cuncta, quae videntur aduersa.

*** Occumen.** Post haec autem ab horum impiorum assimilatione absolutus, iam rem quoque ipsam, aggreditur accusans ipsorum vitia, vocansque eos, murmuratores, & cauillatores. Est autem proprie *querulo*, qui subdentibus, & apud se indignatur offendenti *querulo* vero, qui semper studet omnes cauillari, & dicerijs lacessere. Porro hi murmuratores ac cauillatores caelesti sunt, inquit, quum libere, & palam non possint sua doctrina vti propter feditatem: non enim careret periculo publicae impudicitiae iuncta impietate ac blasphemia. Cauillatores vero, ut qui ea, quae sunt alta, imo quae veritatis sunt caelumantur, quo videlicet sua mala suasque insidias stabiliat.

C *Spiritum, &c.* Quia spiritum sanctum, quo congregatur ecclesia, & spiritualis efficitur non habent, id animales, inscij, non prouidentes, id defluunt, quia coagulum charitatis non habent.

D *Superadificantes vosmetipsos, &c.* Aedificantes vos ipsos in bonis

nis operibus super fundamentum fratri, ut lapides viui ponamini in domo dei.

C *In spiritu sancto orantes.* Ut de vestris viribus non presumatis sed in diuinae tuitionis adiutorio speretis, non pro vos saluari putantes, sed aduersum spiritum sanctum in vos petite, quo inspirati ardētus oreris ne cum his, qui spiritum non habent, ab ecclesia segregemini.

F *Vosmetipsos in dilectione dei seruate.* *** Occumenius.** Hoc est vos ipsos custodite, suscipientes a domino misericordiam, conciliantes vobis ad extremum vitam aeternam.

*** Augustinus.** Si non vacat omnes paginas scripturarum reuoluere, tene charitatem, & in ea inuenies omnem scientiam dicere Apostolo. Plenitudo legis est dilectio, finis precepti est charitas de corde puro, & sicut radix omnium malorum est cupiditas ita & radix omnium bonorum est charitas.

G *Illos vero saluate.* Qui non sunt damnati apud deum, sed etiam prope cadunt in ignem, docete ut se ipsos liberent.

H *In timore.* Hoc ad tria illa adiungendum est. Nam & apostatas cum quisque arguit, & damnabiles ostendit, in timore debet arguere, ne forte sibi suisque aliquid tale contingat, & qui de incendio vitiorum alium castigans eripit, timeat ne, & ipse tentetur, & qui poenitenti proximo miseretur, circumspectat ne forte plus iusto, vel seuerus existat, vel pius.

I *Odiētes eam.* Non corpus, sed maculatum esse odisse debemus

A *contra deum peccatores impij.* Hi sunt & murmurantes querulosi, secundum desideria sua ambulantes, & os illorum loquitur superbiam, mirantes personas quastus causa. Vos autem charissimi memores estote verborum, quae praedicta sunt ab apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales & spiritum non habentes. Vos autem charissimi superadificantes & vosmetipsos sanctissimae nostrae fidei, in spiritu sancto orantes, vosmetipsos in dilectione dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam aeternam. Et hos quidem & arguite iudicatos: illos vero saluate de igne rapietes. Alijs autem miseremini in timore, odientes eam, quae & carnalis est maculata

semetipsos
quosdam
pietatem per
morem.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Sunt murmu.* Contra veros apostolos, & dei ministros.
- 2 *Querulosi.* De defectu simulato victus, & vestitus, ut pecuniam extorqueant ab illis, quibus praedicant, ut lautius viuant, idgo subditur.
- 3 *Secundum desideria sua ambulantes.* Pecunia namque praebet facultatem viuendi voluptuose, secundum illud Eccl. 10. d. *Pecunia obediunt omnia.*
- 4 *Et os illorum loquitur superbiam.* De suis operibus, & doctrina falsa, & inaniter se iactando, & praedicatores veritatis contemendo.
- 5 *Mirantes.* Id est, mirabiles dicentes.
- 6 *Personas.* Diuitum, & potentum.
- 7 *Quastus causa.* Adulando enim diuitibus, & potentibus dicebant eos facere mirabilia facta ad honorem dei, communis boni, & sic ab eis dona, & pecunias extorquebant.
- 8 *Vos autem.* Declarata haereticorum prauitate per dictum propheticum, hic consequenter idem facit per apostolicum di. *Vos autem charissimi me. eslore.* Corde, & opere.
- 9 *Verborum, quae praedicta sunt ab apostolis.* De haereticis.
- 10 *Qui dicebant vobis.* Ad cautelam contra falsos doctores.
- 11 *Quoniam in nouissimis temporibus venient illusores.* Per doctrinam erroris. Licet enim a principio ecclesiae aliqui venerint, tamen imminente Antichristi tempore plures venient, qui erunt eius nuntii de propinquo.
- 12 *Secundum de sua ambu.* Id est, carnaliter viuentes, & hanc vitam hominibus laxantes, ad quam sunt proni.
- 13 *In impietati.* Id est, ut per hoc auertant eos a vero cultu diuino, qui pietas nominatur.

- 14 *Hi sunt, qui segregant semetipsos.* Ab unitate fidei catholicae.
- 15 *Animales.* Id est, sensualitatem sequentes, sicut animalia bruta.
- 16 *Spiritum non hab.* Scilicet sanctum, sed magis spiritum erroneum.
- 17 *Vos autem.* Declarata multipliciter haereticorum prauitate, hic consequenter fideles solidat in fidei firmitate dicens. *Vos autem charissimi superadificantes vosmet.* In sanctis operibus, & meditationibus.
- 18 *Sanctissima nostr. fi.* Id est, superadidentes illa fidei nostrae sanctissimae, sicut firmo, & stabili fundamento.
- 19 *In spiritu orantes.* Qui eleuat fidelium mentes. Oratio enim secundum Damascenum, est ascensus mentis in deum.
- 20 *Vosmetipsos in dilectione dei seruate.* Opera charitatis continuando. Nam ista dilectio non subtrahitur ex parte dei, nisi primo deficiat ex parte hominis, & sic in eius potestate est hanc dilectionem conseruare.
- 21 *Expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi.* Et hoc in spe, quae certa expectatio est futurae beatitudinis, ex gratia, et meritis proueniens.
- 22 *Et hos quidem.* Scilicet haereticos obstinatos.
- 23 *Arguite iudic.* Id est, arguendos ostendite tanquam condemnatos.
- 24 *Illos vero.* Qui non sunt adhuc obstinati.
- 25 *Saluate.* Per bonam doctrinam, & vitam.
- 26 *De igne rapti.* Id est, ne descendant ad ignem gehennae.
- 27 *Alijs autem.* Scilicet peccatoribus, qui non sunt haeretici.
- 28 *Miseremini.* Eis compatientes, & ad emendationem eorum laborantes.
- 29 *In timore.* Ne forte contingat vos similiter peccare.
- 30 *Odiētes eam, quae carnalis est maculata.* Id est, conuersationem. Illud

debemus, & arguere, ut immaculatū reddamus, ut de carnali spūale efficiat. Quā quā non nostri arbitrij potestate, sed dei gratia proficiendum est, recte subiungitur. *Ei autem, &c.*

A Hieronymus. Absque vitio, quod dicitur Græcè *κατα* idest, malicia hominum esse posse, aio, *καταμαρτυρω*, idest, tunc peccato esse nego, id enim soli deo competit, omnisq; creatura peccato subiacet, & indiget misericordia dei.

B Idem. Qui statim de Christi fonte procedunt iubentur dicere. Debita nostra dimitte nobis, non humilitatis mēdacio, sed pauore fragilitatis humanę suā conscientiam formidantes.

C Tertul. Soli dei filio seruabatur sine delictis permanere.

a In exultatione. Quos superius monebat in timore deo seruire, dicit constituendos in exultatione, quia quanto magis trepidi de actibus in presenti fuerimus, tanto amplius in futuro de percepta mercede letabimur.

b Gloria magnificen. Si habetis gloriam purę fidei, & cōsciētiæ, & magnificentia in operatione, & imperiū super infirmitatem, vel super dæmones, & potestatem resistendi vitij, vel tortoribus, deo non vobis imputare, qui ante tempora in presenti, & post omnia temporā est gloriosus in essentia, magnificus in operibus, imperans tam volentibus, quam nolentibus, & potens cur nihil resistit.

a In omnibus vestris operibus. **¶** In presenti. **¶** In futuro. **¶** Coram angelis, qui contempantur dei gloriam. **¶** Ab omni forde.

NICOLAUS DE LYRA.

Isud additur eo, quod dixerat. Aliis autem miseremini. Quia licet peccatoribus sit compatiendum, tamen eorum vitium est odiendum.

- 1 *Ei autē. Hæc est vltima pars, & cōfirmatio huius epistolæ, quam terminat beatus Iudas in diuina laude, dicens. Ei autē, qui potens est vos conseruare sine peccato. Scilicet deo, sine cuius gratia homo non potest a peccato resurgere, nec in bono meritorio perseuerare.*
- 2 *Et constitue. Scilicet vos.*
- 3 *Ante conspectum glo. suæ. Per apertam visionem.*
- 4 *Immaculatos in exultatione. Quia nullus habens maculam admittitur ad eam, Apoca. 21. g. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.*
- 5 *In aduentu domini nostri Iesu Christi. Ad iudicium. tunc enim*

enim dabitur electis gloria perfecta in corpore, & anima.

- 6 *Soli deo saluatori nostro. Ipse solus potest nos saluare æterna salute.*
- 7 *Per Iesum Christum dominum nostrum. Nam humanitas Christi est humanæ salutis instrumentum diuinitati coniunctum, vt frequenter dictum est supra.*
- 8 *Gloria. In quantum apparet dignus omni laude. Est enim gloria clara cum laude notitia.*
- 9 *Magnificentia. Ex diffusione suæ bonitatis super omnia.*
- 10 *Imperium. Ex obedientia totius creaturæ ad ipsum.*
- 11 *Et potestas. In punitione, malorum, & præmiatione bonorum.*
- 12 *Ante omnia secula. Licet enim prædicti actus circa creaturas sint temporales, tamen virtus diuina qua talia facit, est æterna. Amen.*

Præfatio Nicolai de Lyra in Apocalypsim Ioannis incipit.

Portet te iterum prophetare populis, & Gentibus. Apo. 10. d. Sicut dixi in principio Genesius verus, & nouum testamentum ad inuicem correspondent, nam se habent, sicut tota in medio rotæ, Ezechie. 1. d. Et hoc patet per libros vtriusque. In veteri. n. Testamento sunt libri legales, historiales, sapientiales, & prophetales. In nouo vero legitur euangelium, libri historialibus, Actus apostolorum, sapientialibus, vero epistolę Pauli cum septem canonicis, prophetalibus aut Apocalypsis. Vnde bene dicitur beato Ioanni verbum propositum. *Oportet te iterum prophetare populis, & Gentibus.* Et dicitur iterum, idest, post prophetas veteris testamenti. Vnde in verbo proposito possunt notari quatuor conditiones huius libri. Prima est eius necessitas, quæ notatur ibi. *Oportet.* Secunda est ipsius veritas, ibi. *Te prophetare.* Tertia ordinis, qualitas, ibi. *Iterum.* Quarta eiusdem generalitas, ibi. *Populis & gentibus.*

Circa primum considerandum, quod sicut dicit apostolus Hebræo. 10. g. *Patientia nobis necessaria est, quam facilius habemus, si tribulationes futuras aliquo modo præcognoscimus secundū, quod dicit bea. Grego. Home. 33. Minus iacula feriunt, quæ præuidentur, & nos tolerabilius mūdi mala suscipimus, si cōtra hæc per prouidentia clypeum munimur.* Beatus vero Ioannes in hoc libro prophetico describit tribulationes ecclesię futurās a suo tempore vsque ad finem mundi secundum catholicos doctores, vt contra ipsas patientiæ clypeo necessario muniamur, & sic patet necessitas huius libri. Propter quod dicitur Ioanni infra 1. d. *Scribe ergo, quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri cito.* Q. d. scribe in hoc libro, quæ uidisti, i. reuelationes diuinitus factas tibi. Et quæ sunt, quia tribulationes ecclesię iam incōperāt. Et quæ oportet fieri cito, secundum diuinam ordinationem ad patientię fidelium probationem. Post hæc, nam licet a principio nascentis ecclesię surrexerint tribulationes contra cōtūm fidelium, vt patet in actibus apostolorum, tamen maiores surgent circa finem mundi tempore antichristi.

Circa secundum considerandum, quod in cognitione habita inuestigatione humana frequenter falsitas contingit, nam licet prima principia sint per se nota, tamen in deductione ipsorum ad conclusiones maxime remotas contingit frequenter errare. Sed in cognitione habita reuelatione diuina non potest esse falsitas, cum ipse sit regula veritatis. Cognitio vero, pphetica qualis est

in hoc libro contenta, non pcedit ex inuestigatione humana, sed reuelatione diuina 2 Pe. 1. d. *Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu locuti sunt sancti dei homines. Propter quod in hoc libro non est falsitas aliqua, sed ueritas mera. Ideo dicitur ei vlt. ca. b. Et dixit mihi, scilicet angelus loquens Ioanni. Hæc uerba fidelissima, & uera sunt, & dominus deus spirituum prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri cito.*

Circa tertium in quo notatur ordinis qualitas, cū dicitur, *Iterum*, idest, post prophetas veteris testamenti, considerandū, vt sicut libri prophetales in veteri Testamento sunt vltimi, secundum ordinē quē habent in bibliis nostris cōiter, (nam apud Iudæos est aliter,) licet aut libri Machabæorū ponantur in bibliis nostris post libros prophetarū, tñ non sunt de canone Hebræorum, secundum quod dicit Hieron. in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regū, & ideo inter libros canonicos veteris Testamenti libri prophetales sunt vltimi, sicut dixi, & similiter per libros noui test. liber Apocal. est vltim. Vnde pōt exponi illud, quod dicitur Io 21. a. *Manifestauit se iterū Iesus ad mare Tyberiadis.* Ad cuius intelligentiā sciendū, quod locus aliquando accipitur pro habitantibus in ipso, sicut dicitur cōiter, Parilius fecit tale festū vel spectaculū, i. populus habitans Parisijs. Beatus vero Ioannes prope mare Galilææ, quod altero nomine dicitur mare Tyberiadis fuit natus, & in eodē piscationibus fuit occupat, & inde a Christo vocatus, vt habetur Matt. 4. propter quod conuenienter potest nomine Tyberiadis designari, vt sit sensus. *Manifestauit se iterū Iesus ad mare Tyberiadis, idest, ad Ioannem euangelistam. Iterū.* i. post prophetas veteris testamenti. Item aliter. *Iterum,* s. semel in euangeli descriptione, & alias in Apocalypsis reuelatione.

Circa quartum considerandum, quod prophetæ veteris Testamenti, licet prophetauerint de pluribus populis, & Gentibus, vt patet libros intuenti, tamen prophetauerunt tantum vni populo. siue genti, scilicet Iudæorum, Iona tamen excepto, qui fuit missus ad prophetandum Niniuitis, ceteri vero ad prophetandū Iudæ, Ioannes vero prophetauit in hoc libro omnibus Gentibus & populis, quia prophetauit vniuersali ecclesię ex omnibus Gentibus, & populis, & linguis constitutæ, vt magis videbitur in libri prosecutione, propter quod de ipso potest dici illud Isa. 55. *Ecce testem populis de di eum ducem, ac præceptorem Gentibus.* Dicit testem, quia protestatus fuit vniuersali ecclesię de futuris tribulationibus. Ducem ac præceptorem, vt per eius vitam, & doctrinam omnes Gentes (si sequantur ipsum) ad cœlestem gloriam deducantur, præstante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre, & spiritu sancto uiuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

Incipit præfatio Gilberti Pictaviensis in Apocalypsim Ioannis.

Mnes, qui pie volunt vivere in Christo, (sicut ait Apostolus) persecutionem patientur. Iuxta illud: Fili accedens ad servitutem dei, sta in iustitia, & timore, & præparata animam tuam ad tentationem. Tentatio namque est vita hominis super terram. Ne autem fideles in his deficient, consolatur eos dominus, atque confirmat dicens: Vobiscum sum usque ad consummationem seculi, & nolite timere pusillus grex. Propterea videns Deus pater tribulationes, quas passura erat ecclesia, ab apostolis sandata super petram Christum,

† 1. Timo. 3. c.
† Eccl. 2. a.
† Job 7. a.
† Matth. 28. d.
† Luc. 12. d.

Christum, ut minus timeantur, disposuit una cum filio, & spiritu sancto eas revelare. Revelavit autem tota Trinitas Christo secundum humanitatem: Christus vero Ioanni per angelum, Ioannes ecclesie: De qua revelatione hunc librum composuit. Unde & liber iste Apocalypsis dicitur, id est, revelatio, quia hic continentur, quæ Deus revelavit Ioanni, & Ioannes ecclesie, quanta scilicet ecclesia passura sit in tempore primitivo, & nunc patiatur, & in novissimis temporibus Antichristi passura sit, quando tanta erit tribulatio, ut si fieri potest, etiam moveantur electi, & quæ pro his, & nunc, & in futuro præmia sit susceptura ut quos denunciata supplicia terrent, promissa præmia lætificent. Ideo iste liber inter reliquas scripturas novi Testamenti prophetiæ nomine

Eiusdem in præfationem Gilberti super Apocalypsim Ioannis expositio.

Mnes, qui pie volunt vivere. Quoniam effectus efficiens, & opus artificis convenienter respondet. Artificem autem quidam est artifex aut toritate, quidam ministerio, sic etiam de efficiente, Gilbertus huius operi præmittens præfationem istam, primo ipsum determinat in relatione ad artificem, siue efficientem auctoritate, secundo in relatione ad artificem, siue efficientem ministerio, ubi: *Filius autem Ioannes, & scripsit &c.* Quoniam autem artifex non est operans cum impetu, sed precedente dispositione, quam quidem consequitur operatio circa materiam, & ipsam operationem informat intentio ex parte agentis, & motus ex parte operis, ad quem, vel quæ sequitur ipsum operatum in effectu, primo determinatur de efficiente, siue artifice in quantum est disponens, secundo in quantum est agens, ibi: *Revelavit autem tota trinitas.* tertio de materia actionis, ibi: *De qua revelatione hunc librum scribit &c.* quarto de intentione agentis, ibi: *Ut quos denunciata supplicia terrent.* quinto de ipso operato, ibi: *Ideo iste liber ne in reliquis scrip. &c.* sexto de modo actionis, ibi: *Cum autem Ioanni hæc in visione fuerunt revelata.* Et in his sex tanguntur quatuor causæ una cum causato. Efficiens autem in quantum est de duplici differentia, scilicet disponentis, & agentis. Præmittens igitur expositio huius, scilicet Gilbertus in prima parte istius præfationis, brevem fidelium translationem ex verbis ipsius consolationis Christi, subiungit qualiter deus disposuit tribulationes, & curas ecclesie revelare. Et quia dispositioni rationabili respondet ratio conueniens, interferit rationem quare deus sic disposuit, ibi: *Propterea videns deus pater tri.* Tria igitur in hac particula primo tanguntur, scilicet consolatio fidelium, ratio dispositionis diuinæ, & ipsa dispositio. Dicit ergo.

- 1 Omnes, qui pie, & iuste. Id est, religiose.
- 2 Volunt vivere in Christo. Sicut dicitur 2. Timo. 3. c. Persecutionem patientur.
- 3 Iuxta illud, Eccl. 2. a. Fili accedens ad servitutem dei, cui servire regnare est.
- 4 Sta in iustitia. Firmus, & paratus ad opera iustitiæ exercenda, Job. 7. a. Ingressus Tobias inuenit iustitiam, splendendum præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum.
- 5 Et timore. Ut nihil, quod faciendum est negligas, Ecc. 7. c. Qui timet dominum nihil negligit.
- 6 Et præparata tu. Id est, voluntatem tuam.
- 7 Ad tentationem. Sustinendam Iaco. 1. Beatus uir, qui suffert tentationem. supple sponte. Et quare hoc sit faciendum, subiungit dicens. Tentatio namque est vita hominis super terram. Iob 7. a. Alia litera. Militia est vita hominis super terram. Quasi dicat homo ad hoc positus est super terram, ut tanquam miles fortis, & strenuus sit in tentationibus.
- 8 Ne autem fideles in his. Iam dictis, persecutione, scilicet, & tentatione.
- 9 Deficiant. Quasi fatigati.
- 10 Consolatur eos deo. Ut hilares reddat, & alacres.
- 11 Atque confirmat. Ut fortes efficiat, & stabiles. Consolatur inquam

inquam atque confirmat, dicens.
12 *Vobiscum sum usque ad consummationem seculi.* Matt. vlti. d. scilicet ad eandem vos.
13 *Et nolite timere pusillus grex.* Lu. 12.
14 *Propterea videns pater.* Posita fidelium consolatione tangit causam quare tribulationes ecclesie revelare disposuit, videlicet, ut præuisa a fidelibus minus timeantur Greg. Minus maculi feriant, quæ prævidentur. Propterea. Scilicet, quia consolatur, & confirmat fideles.
15 *Videns deus pater tribulationes, &c. super petram Christum.* 1. Cor. 10. b. *Petra autem erat Christus,* & Matt. 16. c. *Super hanc petram, scilicet me Christum, adificabo ecclesiam meam.*
16 *Ut minus timeantur.* Scilicet tribulationes.
17 *Disposuit.* Deus pater.
18 *Vna.* Id est, pariter, cum filio, & spiritu sancto, eas revelare.
19 *Revelavit autem tota trinitas.* Hic tangitur de artifice in quantum est operans, siue agens. Et quia hæc actio non solum requirebat materiam in qua, sed cui, subiungit dicens.
20 *Christo secundum humanitatem.* Id est, Christo in quantum est homo, & in quantum est deus, ipse etiam sibi homini revelavit. Sed nonne anima Christi a tempore conceptionis sciuit omnia, quæ deus? Responsio. Licet omnia sciuit, non tamen, ita limpide, sicut deus, propter quod circa ea, quæ sibi uicinaliquid poterat a deo revelari sibi.
21 *Christus vero Ioanni, per angelum.* Ioannes. Revelavit.
22 *Ecclesie.* Scilicet Asiæ specialiter, Ioannes septem ecclesijs, quæ sunt in Asia, sed generaliter uniuersæ.
23 *De qua revelatione.* Id est, de quibus revelatis, vel aggregatiue, id est, de quibus revelationibus.
24 *Hunc librum composuit.* Scilicet Ioannes.
25 *Unde.* Id est, quia de hac revelatione.
26 *Apocalypsis dicitur.* Id est, revelatio, ab apo, quod est re, & calypsis, quod est velamentum, quasi reuelamentum, vel reuelatio, quia ibi multa reuelantur.
27 *Quæ deus revelavit Ioanni, &c. in tempore primitiuo.* Id est tempore foundationis, & plantationis sue. Et quanta.
28 *Nunc.* Id est, tempore moderno, patiatur. Et quanta.
29 *In nouissimis temporibus Antichristi passura sit, quando tanta erit tribulatio, ut si fieri potest, etiam moveantur electi.* Matthe. 24.
30 *Et quæ pro his, & nunc.* In aliquibus membris.
31 *Et in futuro.* In omnibus, præmia sibi susceptura. Vel: Nunc, quantum ad dona gratiæ. In futuro, quantum ad dona gloriæ.
32 *Ut quos denuntiata supplicia terrent.* Hic tangitur intentio reuelantis.
33 *Promissa præmia lætificent.* Quia secundum Bernardum: Consideratio præmij minuit vim flagelli. Seneca: Spes præmij solatium sit laboris.
34 *Ideo iste liber inter re. &c.* Prophetiæ nomine censetur. Hic declaratur de ipso operato, & primo simpliciter, secundo eius excellentiam in respectu aliarum prophetiarum manifestat, ibi: *Quæ alijs est excellentior, tertio eius auctoritatem declarat, ibi: Ad cuius confirmationem auctoritatem.* Determinatur igitur quare iste liber dicitur prophetia, cum dicitur. Ideo, quasi dicat, quia hic prænunciantur tribulationes præcedentes, & præmia, quæ sequuntur, ideo iste liber, &c.

A nomine censetur; quæ aliis excellentior est
 prophetiis. Sicut enim nouum Testamentum
 præstat veteri, euangelium legi, ita hæc pro-
 phetia prophetiis veteris Testamenti, quia de
 Christo, & ecclesia magna ex parte iam adim-
 pleta sacramenta denunciat. Vel etiam ideo,
 quia cum aliis vnifaria, isti trifaria data est pro-
 phetia simul, scilicet de præterito, & præfenti,
 & futuro. Ad cuius confirmandam auctorida-
 tem concurrunt etiam auctoritas mittentis, de-
 ferentis, & accipientis. Mittentis, scilicet trini-
 tatis, & deferentis angeli, & accipientis, scili-
 cet Ioannis. Cum autem Ioanni hæc in visio-
 ne fuerunt reuelata, & sunt tria genera visio-
 num, sub quo genere contineatur videndum
 est.

D est. Visio enim alia corporalis, quando videli-
 cet corporalibus oculis aliquid videmus. Alia
E spiritualis seu imaginaria, cum videlicet dor-
 mientes, vel etiam vigilantes, imagines rerum
 cernimus, quibus aliquid aliud significatur. Si-
 cut vidit Pharaon spicas, & Moyses rubum arde-
 re, ille dormiens, ille vigilans. Alia intellectu-
 alis, quando videlicet spiritu sancto reuelante,
 intellectu mentis veritatem mysteriorum, si-
 cut est, capimus. Quomodo vidit Ioannes, quæ
 in libro referuntur. Non enim figuras tantum
 vidit spiritu, sed & earum significata mente in-
 tellexit. Vidit autem Ioannes, & scripsit in Path-
 mos insula relegatus a Domitiano in exilium
 principe impiissimo. Hac eum adscribendum cõpel-
 lente

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quæ aliis ex. Hic declaratur de eo in comparatione, & de-
 terminatur primo, quod excellit alias prophetias, secundo hoc
 pluribus de causis, siue rationibus ostenditur, ibi. *Quia de Chris-
 to, & ec. & c.* Dicitur ergo. *Quæ aliis excel. est prophetiis.* Et mo-
 dus excellendi subiungitur.

2 *Sicut enim no. Test. & c.* Quomodo autem præstat nouum Te-
 stamentum veteri? Nonne dicitur Eze. 4. quod rota erat in rota?
 & vetus test. in no. & conuerso, ergo vnum alteri præstat. Re-
 sponso, vetus est in nouo per explicationem, sed nouum in ve-
 teri per implicationem. Præterea vetus est in nouo materialiter,
 nouum in veteri formaliter, & ideo nouum præstat veteri, quasi
 forma præstantior, & elegantior materia.

3 *Quia de Christo, & ec. mag. ex parte, & c.* Hic tanguntur ratio-
 nes duæ quare hæc prophetia est excellentior aliis. Vna est, quia
 multa de mysteriis Christi, & ecclesie iam completa prophetat.
 Alia est, quia illi datæ est trifaria prophetia, aliis vnifaria. Nota
 quod for, faris componitur cum vnus, & dicitur vnifarius ab vni
 id est, de vno loquens, vnde vnifarius dicitur propheta, qui tan-
 tum prophetat de vno tempore, bifarius, qui de duobus. Et quin-
 que bifarius ponitur pro bilingui, trifarius, qui de tribus. In ali-
 quibus vero libris scribitur vnifaria per ph. & tunc componitur
 ab vnus, vna, vnum, & phares quod est diuisio, vnde vnifaria, id
 est, simplex dei prophetia, trifaria triplex.

4 *Ad cuius con. au.* Hic declarat auctoritatem. Quasi dicat, ex
 his habet auctoritatem liber iste, quia trinitas ea, quæ ibi dicen-
 tur, reuelauit, & reuelationes angelus apportauit, & Ioannes ap-
 postolus eas ecclesie nunciauit. His tribus testibus credendum
 est, quia in ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum, Deut.
 19. d. & Matt. 18. b.

5 *Cum autem Io. hæc in ui. fuer.* Primo determinatur modus a-
 ctionis. Secundo subiungitur distinctio visionum, ibi. *Visio enim
 alia corporalis, & c.* tertio determinatur sub quo genere visionis
 fiebat hæc reuelatio, ibi. *Quomodo vidit Io.* quæ in hoc li. re. & c.
 Dicit ergo.

6 *Visio enim alia corpo. & c. aliquid videmus.* Sicut Balthasar vi-
 dit manum scribentem in pariete, Dan. 5. Et Elifæus currus
 igneos, in quibus Elias raptus fuit 4. Reg. 2. b.

7 *Alia spiritualis.* Imagines rerum cernimus quibus, aliquid a-
 liud sig. quam cernitur, supple. Sicut.

8 *Vidit Pha. spi.* id est, spicarum imagines, Gene. 41.

9 *Et Moy. ru. arde.* Exod. 3.

10 *Ille dor. iste ui.* Sed contra, corporalibus oculis vidit Moyses
 & hoc corporale erat, quod videbatur, ergo visio rubi non erat
 spiritualis visio. Responso, referendo visionem ad illud, quod e-
 rat corpore, vel corporaliter visum, erat visio corporalis, referen-
 do autem ad signatum per id, quod sic videbatur, imaginaria seu
 spiritualis dici potest. Vel forte, vt quidam dicunt, videbatur qui
 reuera non erat ignis. Visio autem imaginaria fuit visio Petri.
 Act. 10. b. quando scilicet positus in extasi vidit quadrupedi, &
 serpentia, & dictum est ei. *Malta, & manduca.*

11 *Alia intel. & c. sicut est capimus.* Hac. n. visione res intelle-
 ctuales, quæ sunt sine imagine videmus, vnde Glo. 2. Cor. 12. a.
 dicit.

dicit. Hac enim visione, quæ dicitur intellectualis, ea cernuntur,
 quæ nec sunt corpora, nec vllas gerunt formas eorum similes ve-
 lut ipsa mens, & omnis affectio bona.

12 *Quomodo vidit Ioan. & c. earum significata mente intel.* Con-
 tra quædam glossa dicit. Ioannes in mente imagines vidit. Re-
 sponso secundum diuersos respectus imaginaria fuit, & intelle-
 ctualis, quia mentis intellectu illuminato a spiritu sancto verita-
 tem cognouit, per hoc patet, quod verissime fuit prophetia. No-
 ta, quod non dicitur visio, nisi cõ. ineat aliud mystice, quod deo
 reuelante sciatur, & ideo triplex visio dicitur triplex cõelum.

13 *Vidit aut Io. & scrip. in Path.* In hac secunda parte præfatio-
 nis determinatur de ipso opere secundum, quod refertur ad effi-
 cientem, siue ad artificem ministerio, qui est Ioannes. Progredi-
 tur igitur in hac parte sic. Primo exponitur quis est iste artifex,
 & quæ sit eius actio. Et quia hæc actio cum sit materialis, requi-
 rit locum & tempus, subiungitur de loco, & tẽpore, ibi. In Path-
 mos insula, vbi tangitur quo loco scripsit, & quo, scilicet tem-
 pore exilii sui, quod datur intelligi per hoc, quod dicitur, Rele-
 gatus, participium enim tempus con significat. Et quia artificio-
 se operans operatur aliqua causa motus, consequenter subditur
 de causa mouente eum ad scribendum, quæ est duplex, vna est
 pullularu errorum, quæ tangitur ibi. Hac eum ad scribendum
 compellent causa, etc. Alia causa est instructio ecclesiarum Asiæ,
 & ecclesie generalis. Vnde prima causa fuit extirpatio maloru
 secunda informatio, siue instructio bonorum, quæ tangitur ibi.
 Scribit autem Ioannes septem ecclesiis Asiæ, & c. generalem ec-
 clesiam docens, scilicet per Asiam minorem: De qua dicit Isidor. **Alia duplex.**
 etymol. 13. Asia minor ab oriente Cappadocia angitur, ab aliis
 partibus vndique mari circumdatur, nam a septentrione potesta-
 tum Euxinum habet, ab occasu Propontidem, a meridie Aegy-
 ptum mare, & c. Alia est Asia maior dicta a nomine cuiusdam
 mulieris, quæ apud antiquos imperiũ tenuit orientis, hæc in ter-
 ra parte orbis disposita, ab oriente, ortu solis, a meridie oceano,
 ab occiduo nostro mari finitur, a septentrione Mæotide lacu, &
 Thanai fluuii terminatur, & c. Et quia actio huiusmodi requirit
 materiam, consequenter subditur de materia huius operis, cum
 dicitur. Est itaque materia Ioannis in hoc opere status speciali-
 ter Asiæ ecclesie, necnon & totius videlicet. Quæ id est, quã
 ta mala in præfenti patiatur, & præmia in futuro receptura sit.
 Et quia intentio regit agentem, siue informat, & modus opera-
 tionis, consequenter tangitur intentio scribentes, cum dicitur,
 Intentio vero eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est.
 Tum quia breuis labor. Tum quia præmium magnum. Deinde
 subditur modus, cum dicitur. Modus tractandi talis. Primo præ-
 mittit prologũ, & salutationem, vbi reddit auditores benignos,
 & attentos, & c. Sex igitur sunt particule istius partis, & sic ordi-
 natæ. Primo enim tangitur de efficiente inquantũ est efficiens,
 ibi. *Qui scilicet Ioannes scribens.* Secundo de loco, & tempore qui-
 bus scripsit. Tertio de causa motiua ad scribendum. Quarto de
 materia. Quinto de intentione. Sexto de modo. Dicit ergo. Vidit
 aut Ioannes, & scripsit in Pathmo. Apoc. 1. e. *Fui in insula, que vo-
 catur Pathmos.* Et nota, quod dicitur hic Pathmos, & hic Pathmus,
 mi, in eadẽ significatione, & vtrunque habet Pathmo in datiuo,
 & ablatiuo, sicut Claros, Claro, Tenedos Tenedo, Delos Delo.

A lente causa, quia dum exul teneretur a Domitiano in Pathmos insula, in ecclesijs quibus præerat, multa pullulauerunt atque inoleuerunt vitia, atque diuersæ hæreses. Erant enim quidam hæretici ibi dicentes, Christum non fuisse ante Mariam, quia temporaliter de ea natus erat. Quos Ioannes in principio euangelij sui redarguit, dicens: In principio erat verbum. Et in hoc libro cum dicit: Alpha, & o, id est, principium, & finis. Dicebant etiam quidam, ecclesiam pondere tribulationum ante finem sæculi desituram, & pro labore non præmium æternum suscepturam. Horum ergo errores volens destruere Ioannes, ostendit Christum principium esse, & finem, vnde Isaias: † Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Et ecclesiam per exercitium tribulationum non desinere, sed proficere & pro his brauium æternum recipere, vel suscipere. Scribit autem Ioannes septem ecclesijs Asiæ & earum

† Isa. 43. b.

NICOLAUS DE LYRA.

Vide textum supra in alio latere.

- 1 In ec. quibus præ. *Asia minoris, cuius metropolis erat Ephesus, præfuit enim Ioannes septem ecclesijs illius Asiæ.*
- 2 Pullularunt. *Inchoatione. Pullulo las, dicitur germinare, vel multiplicare.*
- 3 Atque inoleuerunt. *Idest, creuerunt consuetudine, vitia quæ mores corrumpunt, atque diuersæ hæreses, quæ violabant fidem.*
- 4 Erant enim quidam. *Manifestat cuiusmodi hæreses pullulabant ibi, scilicet in Asia.*
- 5 Alpha. *Principium elementorum Græcorum O, finis, quod bene conuenit ei, de quo dicitur Isa. 44. b. Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.*
- 6 Dicebant. *Non credentes veritati, quæ dicit Matt. ult. d. Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.*
- 7 Ante fi. se. desi. *Idest, desecturam, a desino uis, desij, vel desui, de sinere, desium desitu. Hæc autem.*
- 8 Et pro labore non præmium æternum suscepturam. *Cum tamen datur Sap. 10. d. Reddet deus mercedem laborum sanctorum suorum.*
- 9 Et eccle. per ex. tribula. *Supple ostendit.*
- 10 Non desinere, sed proficere. *Quod facit Apoca. 12. ubi dicit, quod mulieri datæ sunt duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum*

& earum septē episcopis, de prædictis instruēs, & per eam totam generalem ecclesiam docens. Est itaque materia Ioannis in hoc opere; status specialiter Asiæ ecclesiæ, nec non, & totius videlicet, quæ in præsentī patiat, & in futuro receptura sit. Intentio vero eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est, tum quia breuis labor, tum quia præmium magnū. Modus tractandi talis, primo præmittit prologum, & salutationem, vbi reddit auditores benignos, & attentos, quo præmissis accedit ad narrationem. Ante narrationem vero ostendit Christum esse ab æterno sine principio, & sine fine, inducens ipsum loquentem. Ego sum alpha, & o, id est, principium, & finis. postea accedens ad narrationem distinguit septem visiones, quibus terminatis, iste liber consummatur. Præmittit autem prologum, dicens, Apocalypsis Iesu Christi, subaudis, hæc est. Sicut in alijs; Visio Isaiæ hæc est, & parabolæ Salomonis hæc sunt.

desertum locum. Sed profice. *Sicut aurum in igne non deficit, sed proficit. Sap. 3. dicitur de iustis. Tanquam aurum in fornace probatur illos.*

11 Et pro his. *Scilicet modicis tribulationibus.*

12 Brauium æternum recipere. *Idest, vitam æternam 2. Timo. 2. Si commorari sumus, & conuiuemus, si sustinemus, & congregabimus. Hoc erit quando sponsa duella in thalamum sponsi, dotabitur dote bona, dicens cum Ly illud Genes. 30. c. Dotauit me dominus dote bona.*

13 Quæ in præsentī seculo patiat, & quæ in futuro receptura sit. *Scilicet præmia æterna pro modica, & leui tribulatione 2. Cor. 4. d. Id quod in præsentī est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.*

14 Intentio vero eius. *Hic tangitur intentio scribentis, quæ est monere ad patientiam. Intentio enim Ioannis fuit supra, scilicet subditos instruere, quantum ad intellectum, hic autem intendit eos informare quantum ad effectum.*

15 Modus tractandi talis. *Hic tangitur formalis causa, secundum quod attenditur penes modum agendi, primo præmittit Ioannes prologum, cum dicitur. Apocalypsis Iesu Christi, &c. & salutationem, ibi. Ioannes septem ecclesijs, &c. Quo præmissis accedit ad narrationem ibi. Ego Ioannes frater vester, &c. cap. 7. scilicet secundum septem ecclesias quibus scribit secundum septem status ecclesiæ generales.*

Prothemata in Apocalypsim.

Sicut in secularibus libris, ita quærentur. Intentio scilicet, utilitas, & cui parti philosophiæ supponatur. Sic quoque in hoc libro diuino tria quærentur, materia, intentio, utilitas, & cui parti humilitatis, id est, vitæ subiacet. Vita enim alia philargyca, alia practica, alia theotica, id est, cōtemplatiua, cui liber iste subiacet. Intentio est auctoris huius ponere signa, per quæ cōmendat nobis patientiam, id est, faciet nos patientes pro nomine Christi, vt de patientia eundo ad cōtemplationem cælestis gloriæ peruenire possimus

Item alius prologus Hier. in eadem.

Ioannes Apostolus, & Euangelista, a Christo electus, atque dilectus, in tanto amore dilectionis vberior habitus est, vt in cœna super petrus eius recumberet, & ad crucem astanti soli matrem propriam commendasset, vt quem

possimus ad utilitatē, ad remunerationem, scilicet patientiæ nostræ, id est, ad duplicem stolā animæ, scilicet ac corporis beatitudinem. Et notandum quomodo patientiam cōmendat, ostendendo, scilicet per varias similitudines, vt per equos & similia, psecutiones p̄sentis, & futuræ ecclesiæ in tēpore

Antichristi, i. diuersas tribulationes diuersorum statuum ecclesiæ præmittit nos referendo, vt fortiores simus ad sustinendū. Nam leuius lædunt quidquid præuidimus ante. Illud quoque sciendum, quod patientius cōmendat patientiam, ideo videlicet, quoniam fundamentū est omnium virtutum. Prudentia teste, q̄ ait. Vidua vel debilis est virtus, q̄ nō patientiam firmat. Deus

Deus

Eus pater prouidens tribulationes quas passura erat sancta ecclesia postquam ab apostolis fuit fundata, disposuit cum filio, & sancto spiritu eas tribulationes, & earum proxima reuelare, Iacula enim, quæ prouidentur minus lædūt. Ita Chro

manifestauit secundum humanitatem Christus Ioanni, & Ioannes ecclesie reuelauit, qui excellens omnibus, priuilegio castitatis, & q. gratia dei interpretatur, qui omnia bona, quæ agebat gratie dei ascribebat, & q. oia immania tormentorum equanimitate mentis sustinebat. Sed quia constat hanc reuelationem factam esse visione, videndum est sub quo genere visionis est. Visio enim alia corporalis est, alia spiritualis, alia intellectualis. Visio corporalis est, qua videmus cælum, & terram, & cetera talia.

Visio spiritualis est quando in eo, quod videtur, aliud præ tenditur, sicut fuit de Moyse, qui vidit rubum non ardentem ardere, quod aliud significabat. Intellectualis vero quando spiritu sancto intima aliquis conspiciat aliquid mysticum, sicut sanctus Ioannes in hoc libro fecit. Nam non realiter ista vidit, sed diuino flamine inspirante cõuenientia signa passionum designata intellectu suo configurauit. Nunc q. sic materia illius, videamus. Materia illius sunt septem signa, id est, genera tribulationum.

nubere volentem, ad amplexum virginitatis asciuerat, ipsi etiam custodiendam virginem tradidisset. Hic itaque cum propter verbum dei, & testimonium Iesu Christi in pathmos insulam sortiretur exilium, illic ab eodem Apocalypsis præ ostensa describitur, vt sicut in principio canonis, id est libri Geneseos, incorruptibile principium prænotatur, ita etiam incorruptibilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicentis. Ego sum alpha, & o, initium, & finis. Hic est Ioannes, qui sciens superuenisse sibi diem egressionis de corpore, conuocatis in Epheso discipulis descendit in defossam sepulturæ suæ locum, orationeque completa, reddidit spiritum tam a dolore mortis factus extraneus, quã a corruptione carnis noscitur alienus Cuius tamen scripturæ dispositio, vel libri ordinatio, ideo a nobis per singula non exponitur, vt nescientibus inquitendi desiderium collocetur, & querentibus laboris fructus, & Deo magisterij doctrina seruetur.

lationum. Intentio vero est nos inuitare ad patientiam, vt per patientiam veniamus ad cõtemplationem, per cõtemplationem ad reuelationem, inde ad beatitudinem in qua habemus finale causam huius operis. Et quia non queritur in diuinitate de philosophia, sed de vita, videamus cui vitæ supponatur.

Vita alia theorica id est, contemplatiua. Alia practica, id est, actiua, sed practica ad theoreticam constat referri.

Et notandum est quare nos magis ad patientiam, quam ad alias virtutes iuret. Ad quod dicendum est, quod sicut fides est fundamentum omnium virtutum, sic patientia quodammodo est fundamentum, vnde Prudentius. *Vidua est virtus, quam non patientia firmat.*

Notandum vero est quãdam partem huius libri pro proemio, vel pro prologo accipi, scilicet vsque ad illud versum.

Ego Ioannes sui, & cetera. In qua parte nos inuitat ad legendum, & ad audiendum, & ad seruandum, quia si hoc fecerimus, beatitudinem consequemur, & sic commendat opus suum. Legendus est iste liber, quia est Apocalypsis Iesu Christi, id est reuelatio non cuiuslibet, sed Iesu Christi. Vel legendus est liber hic, quia beatus est, qui legit, & qui audit verba prophetiæ lectionis huius Apocalypsis, id est reuelationis Iesu Christi.

Apocalypsis hæc inter Reliquos noui testamēti libros prophetia vocatur, sed alijs excellentior prophetijs quia de Christo, & ecclesia magna ex parte adimplenda iam sacramenta denunciat. Vel etiam, ideo quia cum alijs vnifaria, isti trifaria data est prophetia simul, scilicet de præterito de præfenti, & de futuro. Et sicut euangelium legis obseruantias sic ista prophetia excellit veteres a longe prospicientes veteras prophetias. Ad cuius roborandam firmitatem occurrit etiam auctoritas mittentis, deferentis, & accipientis: hanc enim deus, id est, tota trinitatis misit. Nam de patre dicitur. *Mittens per angelum suum.* Filius autem dicit. *Ego Iesus misi angelum.* Sed & de spiritu sancto hoc scriptum est. *Dominus deus omnipotens.* Sciendū itaque, quia cū sine additamento spiritus ponitur, tota Trinitatis frequentius intelligitur. vnde est. *Spiritus est deus.* Et. *Qui ha. aur. audien. au. quid spiritus dicat ecclesijs.* Et quamquam angelus solius Verbi incarnati personam gesserit, tota tñ Trinitas in angelo operata est. Quod autē Ioannes in exilio ista vidit manifestat Christū fidem in terrenis prefuris cælum vindicare. Et sciendum, quod cum dicit Apocalypsis subaudiendum est, hæc est litera, sed hunc modum locutionis, qui diminutione verbi fit, frequenter inuenimus in diuinis scripturis vnde Salomon ait sine adminiculo verbi. *Parabola Salomonis.* Et Isaias. *Visio Isaiæ.*

Alpha principium Est elementorum Græcorum, & o finis, quod bene conuenit illi de quo dicit Isaias. *Ante me non est formatus deus, & post me non erit.* Causa, quæ beatum Ioannem scribere mouebat, quia interim dū ipse exul teneret a Domitiano in ecclesijs quib. præerat, nequitia multæ inoleuerunt, ad quorum correctionem

restitutionē ipse commonetur per angelū in visione, siue dormiens, siue spiritualiter raptus. Per hoc, quod Ioannes omni humano eloquio, & auxilio destitutus, diuinitus est visitatus innuitur nobis, quod quanto magis ab hoc tumultu recedimus tãto magis diuina visitatione digni iudicabimur. Et est materia in hoc libro Ecclesia de qua omnes sunt visiones. Quidquid autem inducitur de Antichristo, & demonibus ad cõprobationem ecclesiæ fit. Hoc autem modo tractat de hac materia, scilicet ostendendõ con

Incipit Argumentum in Apocalypsim Beati Ioannis.

PO C A L Y P S I S Ioannis tot habet sacramenta quot verba. Parum dixi, & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ.

ditiones ipsius Ecclesiæ secundum præsentem, & futurum statum. Secundum præsentem, quod multas persecutiones oporteat hic pati Ecclesiam. Et item in præfenti etiã multas dignitates, vt remissionem peccatorum, illuminationem animarum, & talia. In futuro autem obtinere vitam, & interminabilem læticiam. Finalis causa est, vt sibi subditos quibus principaliter scribit, deinde ceteros admoneret ad sustinendas tribulationes cum patientia, nisi distantes de remuneratione magna.

Nomen etiam auctoris queritur, quod gratia dei dicitur, quod est Ioannes. Quod bene conuenit intentioni, omnes enim pro Christo patientes gratia dei, id est, auxilio dei partiantur, aliter enim deficerent, sicut dicit apostolus. *Gratia dei sum, id quod sum.* Locus quoque in quo composuit notatur. Pathmos videlicet insula, in qua positus in exilium fuerat a Domitiano Cesare propter verbum dei, quod prædicabat. Per quam insulã designatur Ecclesia, que quotidie afflatus huius seculi patitur, immobilis tamen existens. Pathmos enim ebullitio, vel fretum interpretatur. Videndum quomodo visionis Ioannes talia vidit. Tres namque modi visionum sunt. Vnus cū cælum, & terrã, & similia corporeis oculis videmus. Alius cum dormientes, vel etiam vigilantes aliquid

A videmus, p quod aliud figuramus, sicut Pharaon vidit crassas vaccas, vel boues macras. Alius modus est intellectualis, cū aliquid mente concipimus non per imagines, sed sicut est, vt Daud in Psalmis, dicens: *Audiam quid loquatur in ore domini deus*, Ioannes vero imagines in mente vidit, & in eis veritatem intellexit.

Materia, status Asię, & totius presentis ecclesie. Litera sic ac si ita commoneret. Attendite hanc visionem, quia visio reuelata est in Christo Iesu. Qualitas, id est, modus, tribulationes intus, & exterius, e contrario consolationes, locus breuis labor, & certa premia. Intentio, patienter ferre omnia.

DE AVTHORE ET AVTHORITATE LI- bri Apocalypsis.

Sententia Patrum Græcorum.

Lib. eccl. hier. cap. 3. par. 10. 3.

* Dionysius Areop. Siue arcanam illam (scriptura sacra) ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, diuinamque domini Iesu, & altissimam theologiam eis, qui dii fieri merentur exponit, eosque per mysteria sacra, & diuina sustollit atque confirmat, &c.

Dialogo

* Iustinus Martyr. Apud nos vir quidam nomine Ioannes vnus e Christi Apostolis in reuelatione sibi facta prophetauit, mille annos habituros Hierosolyma quotquot Christo nostro crediderint, ac mox sequenturam vniuersalem resurrectionem omnium, atque iudicium.

Apocal. 10. Lib. 4. ca. 37.

* Irenæus Martyr. Ioannes domini discipulus in Apocalypsi, sacerdotalem, & gloriosum regni eius videns aduentum. Conuersus sum (inquit) videre vocem, quæ loquebatur mecum, &c.

Lib. 5. cap. 26.

B

* Idem. Ioannes domini discipulus in Apocalypsi edisserens, quæ fuerint decem bestiarum cornua, quæ a Damaele visa sunt, manifestauit de decem regnis nouissimo tempore futuris, &c.

Lib. 5. cap. 30.

* Idem. His autem sic se habentibus, & in omnibus antiquis & probatissimis, & veteris scripturis numero hoc, 666. polito, & testimonium perhibentibus his, qui faciem Ioannis viderunt, & ratione docente nos, quoniam numerus nominis bestiarum secundum computationem Græcorum per literas, quæ in eo sunt, sexcentos habebit, sexaginta, & sex, &c. Neque enim ante multum temporis visum est, (id quod in Apocalypsi continetur,) sed penè sub nostro seculo, ad finem Domitiani imperij.

Lib. 7. histo. cap. 23.

* Eusebius. Dionysius Alexandrinus veniens ad Apocalypsim Ioannis, hæc de ea scribit. Nonnulli ex prædecessoribus nostris penitus libellum hunc refutandum, & a canone scripturarum abijciendum esse putauerunt, &c. ego vero (quatum ad meam sententiam pertinet) spernere, aut abijcere scripturam libri huius nullatenus audeo, maxime cum multi ex fratribus, ita mecum sentiant. Sed hoc magis de eo iudico, quod excedant atque emineant, quæ in eo scripta sunt humanæ auditionis modum, & sit in eo arcanus quidam, & reconditus atque admirandus omnibus sensus, quem & ego admittor ac veneror, etiam si non intelligo, Et ita sentio, quod diuina aliqua sacramenta sermonibus cõtegantur humanis, non tam iudicio meo discernens, quam fide credens, & ideo non reprobo, quæ non intelligo, sed tanto magis admittor quanto minus assequor, &c.

Clemens

* Clemens Alexandrinus. Ex sanctis lapidibus supernam Ierusalem fuisse constructam accipimus, & duodecim portas celestis ciuitatis lapidibus pretiosis altitudines suscipiendam apostolicæ vocis gratiam significare aduertimus.

* Origenes. Sacerdotali tuba primus Marthæus in Euangelio suo increpuit. Marcus, Lucas, & Ioannes postea suis tubis eecemerunt, addit nihilominus adhuc, & Ioannes tuba canere per epistolas suas, & Apocalypsim.

* Athanasius. Hoc nomine (Apocalypsis) vocatur hic liber, propterea quod hanc reuelationem ipse Ioannes euangelista, & theologus in Pathmos insula dicta, dominico die vidit iussisque conscripsit, vt ad septem ecclesias mitteret.

* Epiphanius. Alogi vocentur (quidam hæretici) Habuerunt enim sectam liberos sancti Ioannis reijcientem. Quam enim alieni sint a prædicatione verbi per Ioannem, & neque Ioannis euangelium, neque Apocalypsim admittant, alogi vocantur, &c.

Sententia Patrum Latinorum.

* Tertullianus. Si Apocalypsim Ioannis Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensens in Ioannem stabit auctorem.

* Idem. Nam, & Ioannes apostolus in Apocalypsi, ensem describit ex ore dei procedentem bis acutum, præacutum.

* Cyprianus. Dominus in Apocalypsi loquitur dicens. *Ne signaueris verba prophetiæ huius, &c.* In Apocalypsi angelus Ioanni volenti adorare se resistit dicens. *Vide ne feceris, &c.*

* Hilari. Nequaquam psalmorum librum, nisi per fidem aduentus Christi posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur. *Hæc dicit sanctus, & verus, qui habet clauas Dauid, &c.*

* Ambros. Sicut euidenter in Apocalypsi Ioannis euangelista scriptum est. *Habes illic tenentes doctrinam Balaam, &c.*

* Hieronymus. Quartodecimo anno secundam post Nerone persecutionem mouente Domitiano, Ioannes in Pathmon insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretatur Iustinus martyr, & Irenæus.

* Augustinus. Dixi vobis fratres, quia Ioannes iste euangelista multum alte volat, & mysterium alte volantis quid est, vt commemorem charitati vestre. Et apud Ezechielem prophetam, & in Apocalypsi ipsius Ioannis, cuius est hoc euangelium commemoratur animal habens personas hominis vituli, leonis, aquilæ, &c.

Sententia Conciliorum.

* Concilium Ancyranum. Et Ioannes, Apostolus Apocalypsis sacramentum in spiritu, non in corpore vidit, & audiuit, sicut ipse dicit. *Statim fui in spiritu, &c.*

* Toletanum. Apocalypsim librum multorum Conciliorum auctoritas, & synodica sanctorum præsulum Romano rum decreta Ioannis euangelistæ esse præscribunt, & inter diuinos libros suscipiendum constituunt. Si quis eum non receperit, aut a pascha vsque ad pentecostem Missarum tempore in Ecclesia non prædicauerit, excommunicationis sententiam habebit, &c.

Prolog.

Prologum prae mittit : salutationem in utroque captat.

CAPVT I.

A Apocal. Iesu Christi. Praeparat auditores beneuolos & attentos, sicut & ibi Ioannes septem ecclesijs quae sunt in Asia.

b Quam de. Secundum hominem accepit eam a patre & verbo sibi cognito & spiritus sancto.

c Qua oportet fieri. Quasi dicat, & inuitabile est quoniam fiant, & uile ut fiat. Oportet ut patientur tribulationes cito.

d Cito. Dicit, ut se parent ne sit graue pati, cito finiendi sunt labores & praemia danda. Breuis labor, festinata gloria.

e Et sig. Deus pater filio, & filius Ioanni sub sigillo, id est, sub scripto, ne locus sit furibus peruertendi, & ut gratius sit fidelibus si cum exercitio consequentur.

f Qui testim. perhib. Qui testatur uerba ipsius Christi habitam de uerbo, id est, diuinitate, quam de humanitate Iesu Christi.

g Verbo Dei. Filius uocatur uerbum Dei, quia per eum manifestatus est in mundo pater.

h In his quae uidit. In his quae corporaliter uidit, ut passum, uel sola mente, ut fuisse cum patre ante omnia.

* Primasius. Post exortum Ecclesiae, quae iam fuerat Apostolorum praedicatione fundata, reuelari oportuit, qualiter fuisset latius propaganda uel quali esset fine contenta ut praedicatores ueritatis huius cognitionis fiducia freti indubitanter aggredierentur pauci inermes multos armatos, humiles superbos infirmi nobiles uiui tamen spiritualiter mortuos. Ideo haec reuelatio dicitur Iesu Christi, quae propterea pater dedit ei, quod

Incipit liber Apocalypsis beati Ioannis Apostoli.

CAPVT I.

Hoc est reuelatio. POCALYPSIS. Iesu Christi quam

a Deus pater ut nihil debens. Christo. b Verbo & exemplo. c Non ludis, non philosophis.

dedit illi Deus tunc palam facere seruis suis

a De his. b Vel in breui. c Id est per signum ostendit.

quae oportet fieri cito, & significauit,

a Personam Christi habentem. b Non iuperbo, sed humili.

mittens tunc per angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium

perhibuit uerbo Dei, & testimonium Iesu Christi in his quae

cunquid uidit Beatus qui legit, & qui audit uerba prophetiae

quod inseparabile patris & filij opus omne probetur: imo D etiam Spiritus sancti cuius nomen hic frequenter insinuat. Cito autem apud Deum fieri dicitur quantiscunquid in hac uita morulis aliquid proleatur. quoniam mille anni ante oculum eius tanquam dies hesternus qui praeterit. Dicendo, significauit seruo suo Ioanni, aliquid etiam futurorum & mysteriorum ostendit. nec superficie literae nos uoluit remanere contentos quos ad mysteria altius perscrutanda significationis uerbo fecit intetos. Ideo dicit, palam facere seruis suis, non solum uni ex multis, sed per unum potius uniuersis, id est ecclesiae quam in unitate fundauit. Recte adiecit, per angelum suum a Christo fuisse discipulo demonstrata cum per assumptam creaturam non per diuinitatis essentiam Christum semper clareat apparuisse mortalibus & ante incarnationem & post ascensionem.

P. al. 89.

* Andreas Casarea Cappadociae Episcopus. Christus inquit, haec mihi qui diserte illum professus sum, tanquam seruo suo per angelum manifestauit quo & ea quae sunt, & ea quae notitiam hominum adhuc fugiunt & ea rursum quae olim futura sunt mihi per uisionem ostensa, palam ad audientium conuersionem contester publiceque praedicem. Utraque enim propheticum spiritu hausi. Atque hic sensus ex orationis tenore colligitur: quando quidem uerba haec, quae sunt, & quae fieri oportet. praesentis futuriue temporis notionem manifeste praeseferunt, i Beatus. Christus dedit mihi, beatus autem qui a me acceperit. Bea. quia haec Apocalypsis est Iesu Christi. & c.

K Qui le. Id est narrat alijs quae audiunt: quia plures ab uno legente possunt audire. Vel audient, & in hoc notat auditores, quia plures. Illi soli beati qui audiunt ut mente reconduant, & mente reconduant, ut opere compleant: & opere implent, ut uitam aeternam possideant.

Sernat

Incipit Postil. Nicolai de Lyra super librum Apocalypsim beati Ioannis apostoli.

CAPVT I.

A Apocal. Iesus Christi. Liber iste in duas partes diuiditur, in proemium, & tractatum, qui incipit in cap. seq. In proemio uero tria facit, quia primo reddit auditores attentos, secundo beneuolos, ibi: Ioan. septem ecclesijs. tertio dociles siue doctos, ibi. Ego Ioannes, quae tria in prologis fieri consueuerunt. Primum facit dupliciter primo ex auctoritate & arduitate huius doctrinae, secundo eius utilitate, ibi: Beatus qui legit. Ad haec enim duo solent homines attendere. Circa primum sciendum quod sicut dictum fuit in principio libri psal. reuelatio prophetica quae sit cum imaginaria uisione, qualis est illa quae describitur in hoc li. (nam Ioannes habuit imaginarias uisiones, & quid significarent intellexit) altioris gradus est quando apparet aliqua persona de occultis, quam si fieret sine tali apparitione personae, & quanto persona sic apparens est altior, tanto reuelatio est gradus altioris sicut persona angelica altior est quam humana, & diuina quam angelica. Licet autem angelus apparuerit Ioanni cum instruens in Apocalypsi, tamen apparebat tanquam representans personam filij Dei humanati, & in eius persona loquens, ut postea magis apparebit. propter hoc reuelatio in hoc libro contenta est ualde

de ardua & autentica, & hoc est quod dicitur. Apocal. Ies. Christi. reuelatio facta in persona Iesu Christi modo dicto.

2 Quam de. Pater. nam filius deitatem habet a patre.

3 Palam fa. id est manifestare.

4 Ser. suo. id est deuotis fidelibus & studiosis.

5 Quae oportet fieri. scilicet tribulationes ecclesiae, quas oportet fieri. nam hoc procedit ex diuina ordinatione, quae non potest frustrari, & hoc fit ad probationem fidelium & augmentum gloriae ipsorum.

6 Et sig. mit. an. Dicto modo apparentem.

7 Ser. suo. id est euangelistae.

8 Qui test. perhib. uer. dei. In principio euangelij sui quantum ad emanationem eius aeternam dicens. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. & quantum ad eius incarnationem temporalem dicens. Et uerbum caro factum est, & c. Ideo subditur.

9 Et test. Ies. Christi. id est de Iesu Christo.

10 Quaecunquid uidit. In eius conuersatione, miraculorum operatione, morte & resurrectione, sicut patet in euangelij sui prosecutione.

11 Beat. Hic consequenter reddit auditores attentos ex huius libri utilitate, quae consistit in beatitudinis consecutione. dist. Beatus qui le. quantum ad doctores.

12 Et qui audit. Quantum ad discipulos studiosos.

13 Verba proph. huius. Mente attendendo.

Et ser-

MORALITER.

I Apocal. Ies. Christi. Sicut dictum fuit in expositione literalis, beatus Ioannes in principio libri huius reddit auditores beneuolos, dociles, & attentos. Per librum autem istum qui dicitur Apocalypsis, id est, reuelatio, potest intelligi tota scriptura sacra quae est diuinitus reuelata. Ad quam redduntur auditores dociles per fidem quae aperit ipsius intelligentiam, sicut dicitur Isa. 7. b. secundum aliam translationem. Nisi credideritis non intelligetis. & ad Hebrae. 11. b. dicitur. Credere enim oportet, & c. & sic est etiam

in alijs scientijs in quibus oportet discipulum in multis credere doctori quae postea intelliguntur ab ipso. Attenti uero redduntur auditores per spem, quae est certa expectatio futurae beatitudinis, cuius uiam ostendit sacra scriptura. quilibet autem attentus est ad considerandum uiam quae ducit ad terminum desideratum. Beneuoli uero redduntur auditores per charitatem quae facit ad Deum conformitatem. 1. Ioan. 4. c. qui manet in charitate, & c. propter quod talis est beneuolus ad audiendum Dei uerba, quae traduntur in sacra scriptura.

A *Seruat ea.* Ita dico si seruat. Non enim auditores legis, sed factores iusti sunt. Seruat ea. qui fidem Christi & ecclesie non violat, & timet minata & quatit promissa, vere beatus, q̄a nec longa mora laboris, & p̄mia vicina.

* Andreas. Beatos p̄dicat non quosuis promiscue qui hanc legunt vel audiunt, sed qui honorum operum studio intenti legunt vel audiunt. Ceterum tempus quo beatitudinē hanc comparate licet quodque oibus ut studiose operetur in propinquo esse admonet. Notum est enim illud Christi. *Me oportet operari opera eius qui misit me donec dies est venis nox, &c.* Alio quoque sentit tempus quo meritorum p̄mia distribuentur propinquum est: siquidem vite hu-

B *ius spatium cum æternitate comparatum breuissimum est.* **b** *Septem ec.* principaliter illis quibus magister erat constitutus, & per simile alijs Deus dedit Christo, Christus Ioanni, Ioannes autem ecclesijs, vel per septem vniuersitatis ecclesie quia septem vniuersitatem significant, vel quia septiformi spiritu illustrantur.

* Ambrosius. Perpende quia totus hic liber in septenario numero consistit sicut sunt septem Ecclesie ad quas hęc scripta diriguntur. Sunt septem candelabra, septem stelle, septem lampades, septem cornua, agni septem oculi, septem sigilla, septem angeli tubis canentes, & totidem phialas habentes septem tonitrua, & draconis septem capita. Et si diligenter aduertas totus liber in septem visiones distinctus est.

c *In Asia.* Asia est elatio, Ecclesia ergo nunc est in elatione virtutum, vel olim vitiorum. Asia est ista non magna illa scilicet quæ dicitur tertia pars mundi, sed quædam provincia ubi erant septem ciuitates, & septem ecclesie cum septem episcopis.

Alia minor est pars maioris Asię continens septem ciuitates quarum Ephesus est metropolis. In hac minori euangelizauit Paulus, sed postea in diuisione apostolorum Ioannes eam obtinuit Ephesus metropolitana sedes totius Asię in qua Ioannes p̄fuit.

d *Gratia vobis.* Preparat auditores in salutatione beneuolos & attentos, sicut & in prologo.

e *Qui est & qui erat.* Aeternaliter quamuis natus ex tempore iam immutabilis per humanitatem, & olim corruptibilis talis venturus est, & si mundo non apparet talis.

C * Ambrosius. Hic tota Trinitas demonstratur. Per eum namque, *qui erat, & qui est, & qui venturus est.* pater designatur. Erat namque ante constitutionem mundi, sine vlllo initio

initio: est modo per constitutionem mundi regens omnia. **D** quæ creauit: venturus est post finem mundi cū filio & spiritu sancto ut regnet cum sanctis in secula seculorum. Per septem autem spiritus, spiritus sanctus eo quod sit septiformis intelligit. *Et à Iesu Christo qui est testis fidelis.* Ille veraciter testis

fidelis est, qui nescit mentiri: qui quod electis suis repromisit sine dubio implebit.

a *huius & seruat ea quæ in ea scripta sunt.* † **Tempus enim**

b *prope est.* Ioannes septem ecclesijs, quæ sunt in Asia. **Gratia**

c *vobis & pax ab eo qui est & qui erat, & qui venturus est:*

d *& à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt:*

e *& à Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus*

f *mortuorum, & princeps regum terræ. † Qui dilexit nos,*

g *& lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit*

missio peccatorum, & alia dona quę sunt dona totius Trinitatis, ut intelligamus Trinitatem ex sola dilectione operari. Personam patris tacet, quia de Deo creatore nemo male intellexerat, ponit personam filij & spiritus sancti de quibus omnes nascuntur in ecclesijs hereses.

f *Throni.* Sunt angeli eius & sancti homines, in quibus nunc sedet Deus & indicat ne in futuro iudicet.

g *Primogeni.* Dicit pp̄ desperates de morte Christi ut illi quid dixerunt. Nos putabamus quod ipse esset redempturus Israel.

h *Mortuorum.* Qui vos non terreat, quia surrexit & est impassibilis vel prius mortificantium se quia peccatum non fecit.

i *Princeps regum terræ.* Princeps terrenarum potestatum potens eas remouere & ad vtilitatem suorum vel sanctorum permittens impios seruire.

k *Qui dile.* Commendat personam filij qui hanc reuelationem per angelum fecerat Ioanni quasi dicat, Credite huic reuelationi & potenti adhortationi, quam Christus manifestauit qui pro nobis passus est & resurrexit.

l *A pec. no.* Originalibus vel actualibus, non suis, sed nostris quia non peccauit.

Regnum potentes vitijs resistere & pro nobis & pro fratribus nosmetipsos Deo offerentes.

* Ambrosius. Regnum Dei ex hominibus Christus fecit quando eos tales constituit in quibus ipse cum patre & spiritu sancto inhabitare & regnare dignaretur. Sacerdotes Dei electi dicuntur eo quod membra sunt summi sacerdotis de quo Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum,* Possunt & aliter sacerdotes dici eo quod semetipsos quotidie per compunctionem cordis, & orationes ceteraque bona opera offerant Deo sicut dicit Psal. *Sacrificium deo spiritus contribulatus.* Est et sacrificium laudis quod quotidie offerre Deo sancta Ecclesia consuevit de quo idem. *Immola sacrificium laudis.*

E *Ecce*

N I C O L A V S D E L Y R A .

1 *Et ser. ea.* Tribulationes futuras patienter sustinendo & subditur ratio.

2 *Tempus enim prope est.* Id est, cito transiens quasi dicat labor patientiæ breuis est, & p̄mium beatitudinis æternum.

3 *Ioannes.* Hic consequenter reddit auditores beneuolos. Et diuiditur in duas partes quia primo propositum facit, secundo quę stionem tacitam soluit, ibi. *Eccc venit.* Primum facit ex hoc, quod eis optat bona spiritualia & æterna, dicens. *Ioannes. se. ec.* Per hunc septenarium intelligitur consequenter vniuersitas ecclesiarum in orbe constitutarum. Vnde dicit Grego. homel. 25. Quia septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario numero vniuersitas figuratur.

4 *Gratia vo.* In presenti vita.

5 *Et pax.* In futura nam, ibi quietabitur totaliter humanus appetitus.

6 *Ab eo qui est.* Id est à Deo æterno. Aeternitatis enim secundum Bærium de consolatione, est in terminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, sed à nobis qui intelligimus cum continuo & tempore simplicitas eius non apprehenditur nisi per comparisonem ad tempus. Nam assistit omni tempori, etiam infinito licet, propter quod nobis hoc exprimitur per differentias temporis

poris p̄sentis p̄teriti & futuri.

7 *Et à septem spiritibus.* Id est, vniuersitate angelorum, qui ministri sunt nostræ salutis.

8 *Qui in conspectu &c.* Scilicet, Parati eius exequi voluntatem.

9 *Et à Iesu Christo qui est testis fi.* Paternæ gloriæ & maiestatis, ut patet in euangelio.

10 *Primoge. mor.* Id est primus inter resurgentes à mortuis licet ante ipsum Lazarus & plures alij fuerint à morte resuscitati: hoc tamen fuit ad vitam mortalem, quæ magis proprie dicitur mors quam vita, secundum quod dicit beatus Greg. hom. 25. propter quod vera resurrectio sit ad vitam immortalem ad quam Christus resurrexit primus: nam eius resurrectio est causa resurrectionis aliorum.

11 *Et princeps regum ter.* Propter quod dixit in sua resurrectione. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Mat. ult. d.

12 *Qui di. nos & la. nos.* Id est sola dilectione sua & non meritis nostris nos lauit.

13 *A peccatis nostris.* Originalibus & actualibus.

14 *In sanguine suo.* Sacramentum enim baptismi & penitentiae quibus deletur originale peccatum & actuale habent efficaciam à sua passione benedicta.

15 *Et fecit nos regnum.* Id est, ascribi ciues cęlestis regni.

Et sacer-

D *inifio.*

A *eternitas quid.*

A *Ecce venit, &c.* Et vere debetis glorificare, quia ipse est qui venturus est ad remunerandum. *Cum nubis.* i. cum sanctis, qui nubes fuerunt, copluendo alijs doctrinā, & miracula faciendo. Vel sicut in nube ascendit, in nube veniet, per quā Dei clementiam intelligimus, quod bonis est refrigerium & illuminatio: malis vero terror & execratio, quod & significatū est per nubem, qua educti sunt filij Israel de Aegypto.

B *Et vide. eum.* Alia translatio habet, videbit omnis terra talē. Q. d. Talem videbunt qualem impij venturum non credebant.

C *Omnis oca.* Boni ut latentur, mali ut confundantur, videbunt.

D *Plangent.* Seu collident super eum, impotentes eius imperio resistere, ad similitudinem lapidis & fictilium, vel *Plangent se,* Id est, dolebunt respicientes eos qui fundati sunt super eum, quia non tantum dolebunt de ipso tormento, quam quod repellentur a tali consortio.

E *Andreas.* Qui velut agnus fuit iugulatus, is paterna gloria & maiestate exornatus, iudex olim in nubibus est venturus. Sive nubium vocabulo radiantem angelorum splendorem accipias, sive nubes eiusmodi cuiusmodi ipsum vna cum discipulis in monte Thabor operuere. E caelo porro cum gloria & maiestate descendente omnis quidem oculus conspicabitur, ij autem soli qui eum pupugerunt, denique tribus terrae quae in perfidia ad finem vsque perstitere, plangent & lamentabuntur super eum.

F *Ambrosius.* Qui eum pupugerunt, velint, nolint, videre compellentur, impij videlicet, Iudaei qui eum crucifixerunt, sicut scriptum est: Videbunt in quem transfixerunt. Plangent autem se cur praeccepta Dei contempserunt, cur propter breue gaudium perpetuam tristitiam acquirerunt.

G *Etiā amen.* Per hanc duo aduerbia, quorum vnum est Graecum scilicet etiam, significantur Gentes, per amen quod est Hebraeum, Iudaei, qui omnes Deum videbunt in iudicio.

H *Ego sum.* Vere veniet, & quia ipse promittit se venturum, vel praemissa salutatione reddit attentos. Q. d. Ne a me hoc dictum, sed ab ipso Christo credatis.

I *Alpha. prin.* Ante quem nullus, vel a quo omnia ceperunt. *h* *O, finis.*

NICOLAYS DE LYRA.

- 1 *Et sacerdotes.* Offerentes hostias laudis acceptabiles per ipsū.
- 2 *Deo.* Id est, toti Trinitati.
- 3 *Et patri suo.* Ad cuius gloriam omnia ordinat.
- 4 *Ipsi gloria.* In seipso.
- 5 *Et imperium.* Super omnia alia.
- 6 *In saecula saeculorum, amen.* id est, aeternaliter.
- 7 *Ecce venit cum nu.* Hic consequenter respondet cuidam tacite quaestioni, qua posset quaeri: quando dabitur fidelibus vita beata quam Ioannes eis optat? Et respondetur, quod in iudicio finali, quando in corpore & anima erunt totaliter beati, cuius expectatio brevis, & nulla est comparata aeternitati, ideo dicit: *Ecce venit.* De propinquo.
- 8 *Cum nubibus.* Sic enim veniet ad iudicium, Matth. 24. Videbunt filium hominis venientem in nubibus caeli cum virtute multa & maiestate.
- 9 *Et videbit eum omnis oculus.* Quia in iudicio apparebit in forma humana, quae est visibilis omnibus, ideo subditur.
- 10 *Et qui eum pupugerunt.* id est, Iudaei, qui eum lingua crucifixerunt, & milites manu, & Pilatus iudicando. Visio tamē ipsius erit valde delectabilis iustis, nam veniet eis Saluator, propter quod loquens de suo aduentu ad iudicium, Luc. 21. e. His autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, id est, exhilarate corda, ut exponit beatus Gregorius Homilia prima. Quoniam appropinquat redemptio vestra. Sed erit terribilis, impijs, quia veniet eis punitio, ideo subditur.
- 11 *Et plangent se super eum omnes tribus terrae.* id est, omnes quorum corda in terrenis affectibus sunt defixa.
- 12 *Etiā amen.* Etiam est aduerbium affirmandi in Latino, & similiter amen in Hebraeo, & per hanc duplicem affirmationem insinua-

h *O, finis.* Post quem nullus, vel in quo omnia terminabuntur. **D** *Athanasius.* Vnus Deus est, & non est alius praeter eum. *Ser. 4. cont. Arrian.* Cum igitur solus pater dicitur Deus, vel cum vnus Deus esse pronunciat, aut cum illud: *Ego sum, & praeter me non est Deus:* aut cum illud: *Ego sum primus, & post haec futurus.* Rele oia illa dicuntur. *Vt us enim solus Deus, & primus est. Neque ea ad demolitionem filij referuntur, absit, est enim ille ipse in vno primo & solo, ut vnus solius & primi vnicum Verbum, Sapientia, & Splendor.* *Arenhas.* Per hoc quod ait, *primus,* intelligitur non habere initium: quemadmodum etiam per id quod ait, *postremus,* carere fine. Quoniam enim apud homines non contingit ut aliquid initio careat ac fine, vnus est principio ac fine quae

E apud nos sunt pro eo quod est, perpetuus. **K** *Ambrosius.* Potest Saluator ideo principium dici, eo quod ipse sit principium, id est, creator generis humani, & auctor salutis. Finis autem potest dici, quia ipse est finis Legis, finis mortis, omnisque prauaricationis. Est autem modo in mundo Ecclesiam suam regens, erat ante constitutionem mundi aeternaliter cum patre permanens, venturus est ad iudicium, ut iudicet mundum. **L** *Ego Ioannes.* Finita salutatione progreditur ad narrationem imponendo quatuor, personam, locum, causam ipsius loci, tempus, quae valent ad commendationem ipsius reuelationis. *Ego Ioan.* Q. d. Scio quia tribulamini, sed exemplo Christi patienter sufferatis, ut sitis participes regni ipsius. **M** *Frater vester, &c. in Christo.* In fidei vnitatem, & propter illam fidē tribulatus fui, sicut & alij, per quod ad regnū peruenire patienter sustinui, habendo Christum in oibus exemplum. **N** *Pathmos.* Id est, scretum, scilicet tribulatio, in qua magis celestia a fidelibus aperiuntur. Ecclesia comparatur insula, quia sicut insula marinis procellis illiditur, ita ecclesia persecutionibus marinatorum, id est, mundanorum affligitur. **O** *Propter verbum Dei.* Id est, propter testimonium diuinitati & humanitati exhibitum. **P** *Ambrosius.* Discipulos vocat fratres, quia vno Christi sanguine redēpti, & vna matre Ecclesia generati erāt. Sociū se eorum

F insinuat, quod est irretractabilis veritas: Et subditur ratio cum dicitur. **13** *Ego sum alpha.* Q. d. Non potest frustrari vel immutari mea sententia. Dicitur autem alpha & o, nam alpha est prima littera Graecorū & o vltima, & per hoc insinuat, quod Deus est principium omnium effectuum & finis ad quem omnia ordinantur, Prouerb. 16. a. vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, & ideo quod subditur: *Principium & finis.* Est expositio litterae duplicis praecedentis. **14** *Qui est & qui erat & qui ventu.* &c. Exponatur vt supra. **15** *Ego Ioan.* Hic consequenter reddit auditores dociles per hoc, quod modum & materiam reuelationis in hoc libro contentē tangit sub quadam breuitate, quod in librorum praemissis fieri consuevit. Et diuiditur in duas partes, quia primo tangitur huius reuelationis locus & tempus secundo materia & modus, ibi: *Et audiui.* Circa primum dicitur: *Ego Ioannes frater vester.* Non carnali cognatione, sed spiritali regeneratione per sacramentum baptismi. **16** *Ei particeps in trib.* Nam propter Christum fuit mersus in feruentis olei dolium. **17** *Et regno.* Caelsti, ad quod oportet per multas tribulationes intrare, Act. 14. **18** *Et patien. in Christ. Ies.* id est, propter Iesum, quia dat patientiam in tribulationibus. **19** *Fui in insula qua appel. Path.* De feruentis enim olei dolio non adustus exiens, sed vt fortis athleta perunctus ad insulam Pathmos fuit in exilium relegatus, in qua domino reuelante Apocalypsim conscripsit, & sic tangitur locus. **20** *Propter verb. Dei, &c.* In quo tangit eam suae relegationis, pp hoc enim quod volebat Christū negare, nec a praedicatione nominis

Secundum quod homo. *Secundum quod Deus.* *Ideo vt laudetur.* *Vi ei obediaris.* *Tam bonus quam malus.* *Et omnes terreni & vitij dediti.* *Quod omni lingua firmandum.* *Et Amen.* *Dominus dico.* *Mose Prophetarum hoc dicit.* *A persona.* *Humilitas magistri.* *Y. I. focius.* *In exemp'o Christi.* *Locus.* *Causa.* *Mat. 24. d* *Luc 24. c.* *f compunxerunt.* *Deut. 3.* *Ecclesia insulae la maris.*

se eorum in persecutione etiam dicit, quia omnes Ecclesias Domitiani persecutio turbauerat. Socium in regno, quia & se membrum Ecclesie, sicut & ipsi erant, fatebatur. Socium se eorum etiam in patientia testatus est, quia & ipsi aequanimiter aduersa tolerabant, sicut & ipse qui pro amore Christi in Patmos insula relegatus tenebatur.

1 inf. 4. 2.

* Andreas. Quando inquit, & vester scater, & vestrarum afflictionum socius sum, merito apud vos fide & auctoritatem obtinere debeo. Igitur propter testimonium Iesu Christi ad insulam Patmos relegatus, & ut ibi aetatem agerem condemnatus, mysteria & arcana quae in illa vidi, vobis denuncio.

† 23 dist. c. diaconi sunt in principio.

Lib. 3. hist. c. 17, & 18.

* Eusebius. Multa erga multos crudelitate Domitianus exercita, plurimisque in vrbe Roma & illustribus viris, nullo iure, nullaque ratione trucidatis, innumeris etiam in exilium trusis, & bonorum direptione mulctatis, ad vltimum Neronianae Theomachie & impietatis successor efficitur, cum pater suus Vespasianus nihil proferus nostris irrogauerit iniuriae. Quo in tempore Apostolus & Euangelista Ioannes, ob predicationem verbi diuini, & testimonium veritatis, in insulam Patmos traditur relegatus.

Gen. 18. 3. Id. 19. c. Ibid. 3. b. 3. Reg. 3. b.

Apolog. 2.

2 In dominica die. Solet rerum qualitas ex tempore notari, vt Abrahamam in feruorem fidei, angelum in meridie vidit: Loth in petitione Sodome vespere. Adam post meridiem au. vo. domini. Salomon non reueraturus sapientiam nocte suscepit.

* Iustinus Martyr. Conuentus nostris sacros die Solis facimus, quoniam hac die primum Deus depulsis tenebris, formatae materiae mundam creauit. Festus Christus quoque materiae mater eadem die resurrexit a mortuis: & conspiciendum se Apostolis & discipulis praeiuit, eiusque suam doctrinam impartijt.

Serm. 251. de temp.

* Augustinus. Dominicum diem Apostoli, & Apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem redemptor noster resurrexit a mortuis.

Epistola 119. cap. 13.

* Idem. Dies Dominicus non Iudeis, sed Christianis Domini resurrectione declaratus est, & ex illo habere cepit festiuitatem suam. Animate quippe omnium sanctorum ante resurrectionem corporis sunt quidem in requie, sed in ea non sunt actione qua corpora recepta vegetantur. Talem quippe actionem significat dies octauus, qui & primus, quia non auferit illam requiem, sed glorificat.

C

* Idem.

NICOLAUS DE LYRA.

minis eius cessare, fuit in exilium relegatus. Consequenter tangitur reuelationis tempus, cum dicitur.

Diuise:

- 1 Fui in spi. id est, in extasi mentis.
- 2 In dominica die. Quae deputata est contemplationi diuinae, & per consequens apta est reuelationi fiendae.
- 3 Et audi. Hic consequenter tangitur in breui reuelationis materia & modus. Et diuiditur in quatuor partes, quia primo ponitur reuelantis descriptio, secundo audientis trepidatio, ibi: Et cum vi. tertio timentis consolatio, ibi: Et posuit, quarto scribentis informatio, ibi: Scribe ergo. Circa primum dicitur: Et audiui post me vocem magn. tanq. tub. in quo designatur virtus & auctoritas angeli loquentis in persona Christi.
- 4 Dicentis. Mihi.
- 5 Quod vi. scri. in lib. Ad instructionem fidelium.
- 6 Et mitte septem eccles. &c. Ephes. & Smyr. His enim septem ecclesijs primo scripsit: & consequenter alijs vniuersis, vt praedictum est, & in persecutione amplius apparebit.

7 Et

MORALITER.

9 Et conuersus vidi septem candelabra aurea, &c. Secundum sensum literalem per similem filio hominis existentem in medio candelabrorum, intelligitur Christus existens in medio ecclesiarum per orbem diffusarum ad conseruationem & consolationem earum, sicut promisit Matthaei vltim. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus, &c.

Idem Sabbathum nostrum, cuius finis non erit vespere, erit Dominicus dies velut octauus aeternus, qui Christi resurrectione sacatus est, aeternam non solum spiritus, verum etiam corporis requiem praefigurans.

b Audiui post me voc. Post se audiuit, quia dum de presentibus eductus in anteriora verae contemplationis se extenderet, & alios respicere admonitus est. Vel post se audit, quia a lege & prophetis praedictum est hoc, id enim intelligit.

c Quod vides, scribe in libro & mitte septem ecclesijs quae sunt in Asia, Epheso, & Smyrnae, & Pergamo, & Thiatyrae, & Sardis, & Philadelphiae, & Laodiciae. Et conuersus sum, vt viderem vocem quae loquebatur mihi. Et conuersus vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis.

angelus Ephesi, &c. Siue simul & vno intuitu, siue per temporam diuersam hanc visionem vidit Ioannes, angelus vtumlibet ei conferre potuit.

d Epheso. Voluntas mea interpretatur, vel lapsus profundus, vel consilium.

* Arethas. Vocem tanquam tubam a tergo auditam fuisse scribit, eo quod aderat penetratius sonus opportune missus sit ad oem Ecclesiam. Porro septem tantum Ecclesijs mittere iubetur quae vidit, non quod totidae sint in Asia ciuitates: sed illis iubetur haec mittere, vt quae euangelicam praedicationem susceperant. Aut etiam eo quod numerus septenarius cognatus sit huic corruptibili saeculo, respondens etiam requies futuri saeculi. Ideo quoque septem caelos, ac septem Angelos ceteris superiores scripsit magnus Irenaeus Lugdunensis Episcopus.

e Et conuersus sum. Et ideo, quia audiui vocem, conuersus sum, &c.

f Septem can. id est, septem ecclesias ardentes & illuminatas sapientia diuini verbi.

g Aurea. Sicut aurum per ignem probatum, percussionebus extensum candelabrum efficitur, sic ecclesia tribulationibus purgata tentationum istibus in longanimitate extensa consummetur, si habeat vocem in ore, & non in opere, candelabrum quidem est, sed non aureum.

h Similem filio hominis. id est, angelum in persona Christi, qui iam non filius hominis, sed similis, quia iam non moritur. Vel filio hominis similis, quia non cum peccato, sed in similitudinem carnis peccati apparuit Christus, in quo omnia necessaria ad regimen ecclesiae.

Podere.

7 Et conuersus sum. Per hanc conuersionem intelligitur, quod in apprehensione reuelationis diuinae oportet mentem a terrenis auerti, & ad caelestia conuerti.

8 Vt viderem voc. id est, vocis prolatorem, quia vox proprie non est visibilis, potest tamen sic exponi. Vt ui. uo. id est, perciperem, sicut Exod. 19. c. Cunctus autem populus videbat voces.

9 Et conuersus vidi septem cand. aur. Septem ecclesias significantia, vt exponitur infra.

10 Et in medio septem candelabro. au. simil. filio hominis. id est, angelum representantem Christum, qui filius hominis frequenter in Euangelio nominatur, vt pater intuenti, & vt ostendatur quod ille qui apparebat erat angelus & non Christus: ideo non dicitur hic quod Ioannes viderit filium hominis, sed similem filio hominis. Per hoc autem quod dicitur. In medio septem candelabrorum, intelligitur quod Christus est in medio ecclesiarum in nomine eius consecratarum, secundum quod dicitur Matth. vltim. d. Ecce vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem saeculi.

bus diebus, &c.

Moraliter autem per Christum potest intelligi quilibet bonus praelatus, eo quod est eius vicarius: propter quod dicitur Luc. 10. c. Qui vos audit me audit, ideo praelatus debet esse similis filio hominis, id est, Christo, cui debet eius vicarius conformari quantum potest fragilitas nostra pati.

vestitum

vestitum

a *Podere.* Id est, sacerdotali veste, deest, carne in qua se obtrahit, & quotidie offert, representans se Deo patri, Vel poderis est ecclesia, qui vestit in Deo ut tunica quae est talaris, quia usque ad finem mundi duratura.

*** Irenaeus.** Ioannes Domini discipulus in Apocalypsi, sacerdotalem & gloriosum regni Christi videns aduentum, *Conuersus sum,* inquit, *vide re vocem quae loquebatur mecum, & vidi septem candelastra, &c.* In his enim aliquid a Patre clarum ei significat, ut caput: aliquid sacerdotale, ut poderem, aliquid vero ad finem, quemadmodum calceolabantur in camino succesum, quod est fortitudo fidei, & perseverabile orationum, propter adueniens in fine temporum succensionis incendium.

*** Augustinus.** Sive filius hominis, sive septem candelabra, sive septem stellae, Ecclesia intelligitur cum capite suo Christo: Duas mamillas duo testamenta intellige, quae de petore Salvatoris, tanquam de perenni fonte accipiunt unde Christianum populum nutriant ad vitam aeternam. Zona aurea chorus est sive multitudo sanctorum. Sicut enim de cingulo petus stringitur, ita sanctorum multitudo Christo adheret.

b *Præcinctum ad mamillas.* Daniel cinctum renes vidit in veter. Testamen. quia ibi carnalia constringuntur, hic mamillas, quia in nouo Testamento, etiam cogitationes iudicantur.

c *Capilli erant cand.* Id est, sancti extenuati, & adherentes ipsi capiti, vel cogitationes eius.

d *Tanquam lana.* Vel, sicut lana alba apta est ad quoscunque colores accipiendos, sic sancti ad tribulationes.

e *Nix.* Nix candor immortalitatis, quia candidior omni creatura.

f *Oculi.* Id est, dona spiritus sancti. Qui sunt Christi habentis & dantis, sunt ecclesiae accipientis, qui illuminant & faciunt ardere. Vel oculi sunt ipsi spirituales in ecclesia, vel diuina praeccepta.

g *Et pedes.* Id est, ultimi fideles, qui multis concussionibus non retinebunt priorem naturam, sicut aurichalcum, quod sepe incenditur, & meliorem accipit colorem.

h *In camino ardenti.* In alia translatione habetur: aurichalco Libani, per quod ostenditur, quod in illa regione ubi dominus crucifixus est, maxime illa tribulatio est valitura.

*** Augustinus.** Capillos albos multitudinem albatorum, id est, neophytorum ex baptismo prodeuntium dicit. Lannam dixit, quia oves Christi sunt. Nix enim dixit, quia sicut nix vitro

vitro de celo descendit, ita & gratia baptismi nullis precedentibus meritis venit. *Oculi eius velut flamma ignis.* In oculis praeccepta Dei dicit, sicut scriptum est: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* In pedibus ignitis Ecclesia intelligitur, quae imminente die iudicij, nimitate praesurarum probanda, & igne examinanda est. Ideo aurichalco similitudo, quod ex aere & igne multo ac medicamine perducitur ad auri colorem: sic Ecclesia per tribulationes & passiones purior rediditur.

*** Ambrosius.** Per caput lex, per capillos qui ex eo nascuntur, multitudines eorum designant qui per legem salui facti sunt. Qui capilli tanquam lana alba, & tanquam nix esse debent, quia populus ille a tenebris vitiorum per legem est emundatus. Oculi cuncta quae circa se sunt, longe lateque perspicunt. Per oculos igitur prophetae designantur, qui ea quae ventura erant, longe ante praesidere meruerunt. Qui sicut flamma ignis esse debent, quia Spiritu sancto illuminati mysteria caelestia contemplati sunt. Per pedes Apostoli designantur, & ceteri qui ex Iudeis crediderunt. Aes aurichalcum est conuersum, quoniam ex Iudeis Apostoli sunt electi. Per fornacem autem, sive mundus, sive tribulationes quas Christus in eo passus est, possunt designari. In hac ergo fornace per doctrinam Evangelij splendorem auri accipere meruerunt.

*** Andreas.** Vocat Iesum non absolute hominem, sed hominem similem, quia non tantum homo, sed simul quoque Deus erat. Vidit & podere, hoc est, talari veste indutum, ut pote pontificem secundum ordinem Melchisedech. Zona aurea praecinctum, non circa lumbos ut ceteri mortalium, ad comprimendas carnis illecebras, sed circa mamillas, tum ut hinc ostendat opus nobis esse clementia, quae iustam Dei iram intolerabilem, contineat: tum etiam ut veritas, quae duo testamenta, per quae fideles tanquam per duo donum vera nutriuntur, unde quaque cingit, hoc symbolo commoneatur. Dicitur autem aurea, ad designandam singularem eius excellentiam & castimoniam. Et si nostra causa carnem indutus recens in medium prodijt, secundum se tamen antiquus, imo omnibus modis sempiternus est, atque in eius rei argumta canis capillis operus cernitur. Oculi autem eius ignitae flammam speciem praeseferunt: quamuis enim sanctos illustrant & recreant, sceleratos tamen incendunt direque exeruciant. Per pedes Nazianzenus Christi secundum carnem Oeconomiam significatam exprimat, siquidem factos sancta caro diuinitati illius pedum loco quodammodo existit: nam & per illam ad nos venit, & nostram salutem parauit.

Et vox. F

NICOLAUS DE IYRA.

1 *Vestitum podere.* Est autem poderis vestis sacerdotalis linea quae communiter dicitur alba, & dicitur a pos quod est pes, & heredo haeres, quasi pedibus haerens: nam attingit usque ad pedes.

2 *Et praecinctum ad mamillas.* Per praecinctionem ad renes intelligitur restrictio carnis, quae praecipitur in veteri Testamento. Per eam autem quae est ad mamillas circa pectus intelligitur restrictio mentis, quae praecipitur in nouo: unde Matth. 5. c. *Audistis quia dictum est antiquis: non mechaberis, ego autem dico vobis. Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam est mechaberus ea in corde suo.* Apparitio vero angelus fiebat ad designandum continentiam, quae debet esse in ministris Christi pro statu noui Testamenti. Sciendum tamen, quod lex vetus prohibebat concupiscentiam alienae uxoris Exod. 20. c. *Non concu. vxor. proximi tui.* Tamen quia non puniebat, nec puniendam a parte dicebat, ideo dicitur in gloss. Philip. 2. Quod lex vetus prohibebat manum, non animum: quia non ita expresse & efficaciter prohibebat sicut

cut lex noua, & quod modicum est, quasi nihil reputatur, lib. 2. Physicorum.

3 *Caput autem eius & capilli erant candidi.* Apparebat enim angelus in specie sacerdotis, quia vestitus podere, & etiam iudicis, in hoc quod gladius ex vtraque parte acutus procedebat de ore eius, ut habetur infra; maturitas autem aetatis & morum, quae per caniciem designatur, decet iudices & sacerdotes, propter quod in canicie apparebat, e contrario vero indecens est iuueni canicies, & ideo Christus Can. 5. vbi describitur ut iuuenis sponsus, dicuntur eius capilli nigri, coma capitis eius sicut elata palmarum, nigra quasi cornus.

4 *Et oculi, &c. ve. flam. ignis.* Nam acuties sui visus pertingit usque ad intima rerum cognoscenda. *Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius, Heb. 4.*

5 *Et pedes eius sim. aur.* Ignito, ideo subditur.

6 *Sicut in camino ardenti.* In quo designatur ardor tribulationis Christi fidelibus imminens.

Et vox

MORALITER.

1 *Vestitum podere.* id est, tunica linea alba usque ad talum pertingentem, per quam significatur castitas perseverans usque ad finem vitae.

3 *Et praecinctum ad mamillas zona aurea.* Per zonam auream significatur charitas, quae pretiosior est virtutibus alijs sicut aurum ceteris metallis. Et bene dicitur zona, quia iungit & stringit hominem cum Deo & proximo dilectione firma & dicitur esse

esse circa mamillas, id est, prope cor, quia quod charitate diligitur, corde habetur.

3 *Caput autem eius & capilli erant candidi.* Per quod significatur maturitas mentis & aetatis.

4 *Et oculi eius velut flamma ignis.* Per quod significatur viuacitas intellectus in cognitione veritatis.

5 *Et pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti.* Per quod significatur seruator affectionis ad procurandum honorem Dei & salutem proximi.

Et vox

A *Et vox.* Id est, predicatio eius obtinet vim aque, quia mundat, vel, quā vocem receperunt tā multi populi, qui comparantur aquæ pp fluxum, tanto magis constare debetis. Vel vox datrix multarū aquarum, i. gratiarū, unde vox sequitur.

b *Stellas.* Stellæ Ep̄i, qui debent alijs lucere verbo & exemplo vitæ, qui etiam peccauerunt, stellæ vocantur, secundū quod instituti sunt: quos habet in dextera, id est, in potioribus domis, quæ per dexteram significantur.

c *Et ex ore.* Id est, de insinuatione exiit prædicatio, quæ virtūque fecat, in veteri Testamēto, carnalia opera, in nouo concupiscentias: unde: *Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis.*

d *Sicut sol lucet.* Id est, in meridie sine nubibus. Vel sicut ipse Christus in resurrectione. Vel, quā fixus erit in eternum.

e *Andreas.* Haud iniuria vox illius aquarum multitudini assimilatur: nam vna eademque illius & spiritus vox est. Ast spiritus fit, ut aquæ viue torrentes ē fidelium ventre fluant, clareque per terrarum orbem personent. Porro autem quos hic stellæ, illos paulo post septem Ecclesiarum angelos appellat. Per gladium autem vtrinque acutum condemnationis sententiæ, quam contra impios fulminabit, inlinuatur. Ea enim quous ancipiti gladio penetrabilior erit, aut certe de gladio spiritus, quo interior homo circumciditur, est hic sermo. Quod vero facies eius instar Solis lucida dicatur, ad mentis illustrationem referri debet: quandoquidem hic sol iustitiæ vi propria & potestate lucet & illuminat.

f *Cyprianus.* Quod cum resurrexisset Christus, acciperet à Patre omnem potestatem, & potestas eius eterna sit, scribit apud Danielē: *Videbam nocte, & ecce in nubibus, &c.* Et

apud Esaiam: *Nunc exurgam, nunc clarificabor, &c.* Item in Apocalypsi: *Habeo clauas mortis, & inferorum, &c.*

c *Et cum uidissem.* Ecce Iohannes qui stare videbatur, viso domino cecidit tanquā mortuus, quia vnusquisque vir sanctus quanto se ad contemplandū diuinitatem altius erexit, tan-

a *Et vox illius tanquam vox aquarum multarum, & habebat*

b *in dextera sua stellæ septem. † Et ex ore eius gladius vtraque*

d *parte acutus exibat, † & facies eius sicut sol lucet in virtute*

f *sua. Et cum vidissem eum cecidi ad pedes eius tanquā mortuus, & posuit dexteram suam super me dicens: Noli timere*

i *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

l *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

l *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

l *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

l *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

l *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

l *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

l *† Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, &*

k *ecce sum viuens in sæcula sæculorum. † Et habeo clauas*

g *Tanquam mortuus.*

h *Dexteram suam.* Scilicet sanctum spiritum confortantem, id est, auxilium suum.

i *Noli timere.* Pati pro me tribulationes & mortem, quia ego qui non indigebim propter me, cum sim primus & nouissimus, fui mortuus & viuus.

k *Sum viuens.* Sed non ideo terreamini, quia manifeste surrexi, nec amplius moriar.

e *Andreas.* Idem passus est Apostolus quod Iosue, & propheta Daniel, quem proinde Christus ob naturæ imbecillitatem corroborauit, taliq; oratione compellauit: Nihil metues, neq; enim ob id huc veni, ut morti te dedā. Etenim cū principij finisq; expers essem, mortem hominū causa vltro subire nō dubitau. Quin mortis quoq; & inferni clauas, hoc est, absolutā in anime & corporis mortē potestatem habeo.

l *Et habeo.* Et ideo non potestari supra quam potestatis ferre, quia habeo potestatem super diabolum & super membra eius.

g *Qui*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et vox illius tanquam vox aquarum multarum.* In quo notatur virtus & auctoritas loquentis, sicut supra per vocem tubæ, est enim eadem significatio replicata per illam similitudinem ad maiorem expressionem.

2 *Et habebat, &c. stell. sep.* id est, episcopos, vt exponitur in fine cap. qui dicuntur stellæ, quia debent ecclesiam illuminare vita pariter & doctrina, Daniel. 12. *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Dicuntur autem esse in dextera Christi: sine quo non possunt recte operari, Ioan. 15. a. *Sine mihi nihil potestis facere.* Hoc dicit apostolis, quorum successores sunt episcopi in ecclesia Dei, vt dicitur in decretis dist. 21. cap. *In nouo Testamento.*

3 *Et ex ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.* id est, sententia iusta.

4 *Et facies eius sicut sol lucet in uirtute sua.* Nam est lux vera que illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, Io. 1. a.

5 *Et cum uidissem eum cecidi ad pedes eius.* Hic consequenter ponitur Ioannis trepidatio, cum dicitur. *Et cum uidissem eum cecidi ad pedes.* Hoc autem factum est, ad declarandum fragilitatem humanam iuxta virtutem angelicam. Simile legitur de

de Daniele in angeli visione, Dan. 10. hoc tamen magis habet locum in proposito, in quo angelus appatebat vt representans personam diuinam, vt prædictum est, quæ incomparabiliter excedit angelicam.

6 *Et posuit dexteram suam super me.* Hic consequenter ponitur timentis consolatio, cum dicitur. *Et posuit dexteram suam super me.* Ad confortandum fragilitatem meam. Ideo subditur, dicens.

7 *Noli timere.* Et subdit rationem.

8 *Ego sum primus & nouissimus.* Per hoc idem signatur quod supra dicitur. *Ego sum alpha, & o, &c.* Similiter exponatur quasi dicat, potens sum te saluare, ideo non debes timere.

9 *Et fui mortuus.* In humanitate assumpta propter salutem humani salutem, propter quod non debes timere.

10 *Et ecce sum viuens in sæcula sæculorum.* Quia Christus homo resurrexit ad vitam immortalem.

11 *Et habeo clauas mor.* id est, potestatem educendi inde iustos, quod fecit in sua resurrectione, & ibi recludēdi impios, quod maxime faciet in iudicio finali dicens illud terribile verbum Matth. 25. d. *Itē maledicti in ignem æternum.*

Scribe

MORALITER.

1 *Et vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Per quā significatur efficacia verbi tam in prædicando quam in corripiendo, quæ debet esse in prælato.

2 *Et habebat in dextera sua stellæ septem.* Per stellæ significantes sapientes alios dirigētes, Daniel. 12. b. *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Item quia septē diebus omne tempus reuoluitur, recte septenario numero vniuersitas designatur. Prælati igitur septē stellæ habet in sua dextera, quādo sapientes lux diocesis sunt de cōsilio ac familiaritate sua.

3 *Et ex ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.* Per quod ostenditur, quod sententia prælati debet esse sic iusta, quod non faueat iniuste vni parti vel alteri.

4 *Et facies eius sicut sol lucet, &c.* Nam aspectus talis superioris est delectabilis omnibus bonis. De quo potest dici illud Eccl. 1. c. *Dulce lumen & delectabile est oculis videre solem.*

5 *Et cum uidissem, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.* Per hoc significatur reuerentia quæ bono prælato debetur.

6 *Et*

MORA-

Qui clauem alicuius domus habet, quę vult intro mittere, & quem vult ab ingressu domus repellit. Clues igit mortis & inferni possidet, quia quos vult, a damnatione perpetua mortis liberat, quos vult autē eodem damnationis periculo iuste remanere sinit,

a Mortis & inferni.

Diabolus est mors, quia causa est peccati, id est, mortis, ministri eius inferni, in quibus habet locum, *b Quę oportet fieri post hæc.* In vltimis fidelibus, per quorum exemplum illi multum debent animari.

* Arethas Cappadox. Quę a sancto visa sunt, partim quidem iam facta sunt, quę etiam iuxta tempus iam terminum sortita sunt, non tamen ita vt etiam in interitum iam abierint, ideo quoq; de ipsis dixit, Scribe quę vidisti, & quę sunt: rursusq; de nonnullis futurum est vt fiant. *Mysteriū septem stellarum.* Quoniam ipsi significauit quę nā sint septem stellę & lucernę, ac candelabra, huius quoque gratia ipsum erudit quę nā singulis dicitur sit ecclesijs. Stellas autem vocat angelos Ecclesiarum pfectos, vt pote lucem sortitos ab ipso sole iustitię, quod etiā opinatus est quipiam eorum qui, forinsecus

rinscus sunt sapientes. Lucernis vero siue candelas, viros D sacros ad hoc ordinaros, vt Christi illuminationē locupletarent, & ignorantie tenebras quę in pñenti vita sunt, dispergerent. Porro candelabra ipsas ecclesias tanquā ferentes luminaria, qui sunt pceptores, iuxta Paulū, sermonē vitę continent, vniuersa vero aurea, propter sinceritatem ac dignitatem latentis in ipsis fidei.

b Præsentis tribulationis & præsentis auxilium.

a Sicut passionem & resurrectionem, *b* mortis & inferni. Scribe ergo quę vidisti, & quę sunt, & quę *c* oportet fieri post hæc. *b* Vel mysterium.

Sacramentum septem stellarum quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: Septem stellę, angeli sunt septem ecclesiarum, & septem candelabra, septem ecclesię sunt.

Quod etiam cuique Ecclesię pfectus sit angelus, etiā Gregorius Theologus, citata autoritate confirmauit.

* Andreas. Probabile quoq; fit, per septē stellas septēve angelos, quos Irenęus, & Epiphanius intelligentium celorum nomine alicubi exprimunt, totius vniuersi gubernationem, quę in dextera Christi sicut omnes quoque terrę fines sita est, hoc loco significari. Siquidē is est, qui iuxta promissionem suam in medio Ecclesiarum ambulat, mundum que per sanctos angelos administrat.

c Sacramentum, scilicet mysterium, vbi aliud videtur, & aliud intelligitur.

Hęc prima visio est de correptione ecclesiarum. Angelus Allegoriam in parte aperit, vt doceat vbiq; debere requiri. **E**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Scribe ergo. Hic consequenter ponitur scribentis informatio, in quo etiam tangitur materia huius libri in quodam generali, cum dicitur: Scribe ergo quę vidisti, id est, apparitionem iam dictā.

2 Et quę sunt. id est, tribulationem ecclesię iam inchoatam, & circa finem mundi magis ingrauescentem, ideo subditur.

3 Et quę oportet fieri. In futuris tribulationibus ad probationem electorum.

4 Sacramentum septem stellarum. id est, secretum per ipsas significatum. Quod consequenter exponitur cum dicitur.

5 Septem stellę, angeli sunt septem ecclesiarum. Id est, episcopi ipsarum:

farum, vnde angelus qui interpretatur missus, est hic nomen episcopalis officij, sicut Malach. 2. b. dicit: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirunt, angelus enim domini exercituum est. Episcopus enim est sacerdos principalis in aliqua diocesi, vnde & in lege supremus inter ministros Dei vocatur sacerdos summus,

6 Et septem candel. aur. Nam sicut candelabra sustentant luminaria, sic ecclesię doctores qui sunt luminaria ecclesię, de bonis ecclesię debent sustentari. Et dicuntur aurea, nam hoc debet ex charitate fieri, quę per aurum signatur, quia sicut aurum excelsit omnia alia metalla, sic charitas alia Dei dona 1. Cor. 13. d. *Melior autem horum est charitas.*

CAP. II.

a **E**t angelo. Id est, episcopo scribit, de manu cuius peccatorum subditorum requirit, & sine cuius consensu subditos iudicare non psumit ipse Ioannes.

* Richardus a Sancto Victore. Facta superius instructione generali de eo qui similis filio hominis apparuit, ad singulares admonitiones, quę singulis Episcopis, siue Ecclesijs factę sunt, describendas accedit.

In quibus vniuersales episcoporum atque pastorum Ecclesiarū Christi exhortationes continentur, & per has rectores significantur. Scriptum quippe est: Quod vni dico, omnibus dico. Ac primum quidem de Episcopo Ecclesię Ephesę agit qui ceteris & p̄latione & dignitate sublimior extitit, vt dum ille qui in ciuitate metropoli residebat, increpatur, omnibus alijs emendatus in exemplum correctionis proponatur.

omnibus alijs emendatus in exemplum correctionis proponatur.

* Andreas. Ephesiorum Ecclesiam de duobus aut tribus summatis commendat, de vno autē incusat, idq; in medio collocat. Etenim tolerantiam laboremq; quem pro fide susceperat, tum odium quoque quo improborum scelera & imposturas persequebatur, laudat. Laudat æque quod non omni spiritui fidem habeat, verum in eos qui se pro apostolis venditabant, diligenter inquirat, falsosque compertos prudenter repudiet.

b *ephesi.* Ephesus secundū bene persistentium partem voluntas interpretatur, quorū operibus Deus delectatur, de quibus proponit, vt per horum exemplum qui lapsi fuerāt corrigantur, secundū q; Ephesus interpretatur consiliū, id est, indigenis

CAP. V. II.

a **E**t angelo Ephesi ecclesię scribe: Hęc dicit qui

Ioannes.

Note quod in omnibus his non solum episcopo, sed & commissis loquitur.

In quibus vniuersales episcoporum atque pastorum Ecclesiarū Christi exhortationes continentur, & per has rectores significantur. Scriptum quippe est: Quod vni dico, omnibus dico. Ac primum quidem de Episcopo Ecclesię Ephesę agit qui ceteris & p̄latione & dignitate sublimior extitit, vt dum ille qui in ciuitate metropoli residebat, increpatur, omnibus alijs emendatus in exemplum correctionis proponatur.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. II.

a **E**t angelo Ephesi. Finito proœmio, hic incipit tractatus. Et diuiditur in duas partes, nam primo informantur septem ecclesię in speciali, secundo tota ecclesia in generali 4. cap. Prima diuiditur in septem partes secundum septem ecclesias, quę patebunt prosequendo. In prima vero parte informatur ecclesia Ephesina, cuius p̄mittitur commendatio, vt melius recipiatur sequens correctio quę ponitur ibi: Sed habeo aduersum te. In prima parte dicitur.

1 *Et a. Ephesi ec.* id est, eius episcopo, sicut p̄dictum est, & ita accipiat in sequentibus. Et informando episcopum qui est caput illius ecclesię informat populum sibi subditum, vt ex sequentibus apparebit. Dicunt autem expositores communiter, quod iste fuit Timotheus Pauli discipulus quem constituit episcopum ecclesię Ephesinę, sicut dictum est supra 1. Timoth. 1. tamen beatus Ioannes apostolus erat super omnes episcopos Asię, cuius ecclesias fundauit & rexit, vt habetur in libro illustrium virorum, tamen communiter manebat Ephesi.

2 *Hęc dicit qui te sep. stel.* Exponatur vt supra.

Scio

MORALITER.

a *Et angelo Ephesi.* Ephesus consiliū meum interpretatur ideo hæc scriptura moraliter dirigitur illorum congregationi, qui

qui non solum ad p̄cepta decalogi, sed etiam ad euangelij consista saltem aliqua sunt obligati, cuiusmodi proprie sunt religiosi.

2 *Hęc dicit qui te. &c.* id est, Christus secundū sensum literale.

Scio

C indigens consilio, siue lapsus profundus, vel voluntas mea. **A** 2 *Septem.* Incipit singulares admonitiones, que singule & vniuersales esse possunt secundum diuersa membra cuiuslibet ecclesie.

b *Non potes sustinere.* Vi humanitatis. Vel, non potes sustinere. Malos quos emendes vel expellas.

* Ambrosius. Cui scripra precipiat, vt toleremus malos, cur hic laudatur quod non potuerit sustinere malos? Sciendum quod de hereticis dictum est. Nam proximorum mala aliquando reprehendendo corrigere debemus tempore oportuno: aliquando patienter tolerare, vt quos correptio non emendat, patientia ad emendationem prouocet. Omnis enim qui pastor est Ecclesie, societatem hereticorum quantum potest vitare debet, ne per occasionem familiaritatis eorum, corda simplicium veneno sue malitie corrumpant. Sicut enim lupus quietus inter oves sine laceratione earundem versari non potest, sic nec hereticus inter simplices.

B reprehendendo corrigere debemus tempore oportuno: aliquando patienter tolerare, vt quos correptio non emendat, patientia ad emendationem prouocet. Omnis enim qui pastor est Ecclesie, societatem hereticorum quantum potest vitare debet, ne per occasionem familiaritatis eorum, corda simplicium veneno sue malitie corrumpant. Sicut enim lupus quietus inter oves sine laceratione earundem versari non potest, sic nec hereticus inter simplices.

c *Tentasti eos.* Non tentantur nisi qui intus sunt in ecclesia.

* Ambrosius. Quidam praua docentes temporibus Apostolorum, Apostolos se esse dicebant, vt per reuerentiam nominis facilius prauam doctrinam in cordibus audientium plantarent, quos & Paulus damnat, & dominus cauendos innuat, dicens: *Attendite ad falsos prophetas.* Hos ergo sic falsos, eorumque

C tentasti eos. Non tentantur nisi qui intus sunt in ecclesia.

* Ambrosius. Quidam praua docentes temporibus Apostolorum, Apostolos se esse dicebant, vt per reuerentiam nominis facilius prauam doctrinam in cordibus audientium plantarent, quos & Paulus damnat, & dominus cauendos innuat, dicens: *Attendite ad falsos prophetas.* Hos ergo sic falsos, eorumque

rumque doctrinam falsam esse comprobauit.

d *Sustinuisti propter nomen meum.* Vel hoc non fecisti pro humana laude, sed propter nomen meum glorificandum.

e *Et non defecisti.* Notat causam humani defectus fuisse nisi auxilium preuenisset,

f *Sed habeo aduersum te.* Vel episcopus in persona sua, affectus

regio vitorum in subditis, vel subditi amore terrenorum.

g *Eli sacerdos fuit bonus, & tamen damnatus est, quia filios corrigere nolebat.*

* Andreas. Quod primam dilectionem, solitamque

erga egenos beneficiam remisissis

quam par erat, exercebat, id vitio verteret, id vitio verteret, id vitio verteret,

Ad quam denuo reuocare contendit, huc namque pertinet comminatio, quam mox subiungit, & verba illa: Age penitentiam, & prima opera fac.

* Ambrosius. Multi enim sunt qui initio conuersionis sue in seruitio Dei teruentes existunt, sed processu temporis tepescunt, quod huic Presuli ecclesie Ephesi contigit manifestum est.

* Primasius. Vel alius est qui dilectionem deserit inchoatam inter Ephesos, alius qui propter nomen Dei circa malos dicitur seruare patientiam: sicque mixtos optimos, pessimos peregrinantes habere docet Ecclesiam.

h *Memor est*

Ad quam denuo reuocare contendit, huc namque pertinet comminatio, quam mox subiungit, & verba illa: Age penitentiam, & prima opera fac.

* Ambrosius. Multi enim sunt qui initio conuersionis sue in seruitio Dei teruentes existunt, sed processu temporis tepescunt, quod huic Presuli ecclesie Ephesi contigit manifestum est.

* Primasius. Vel alius est qui dilectionem deserit inchoatam inter Ephesos, alius qui propter nomen Dei circa malos dicitur seruare patientiam: sicque mixtos optimos, pessimos peregrinantes habere docet Ecclesiam.

h *Memor est*

NICOLAUS DE LYRA,

- 1 *Scio opera tua.* id est, approbo.
- 2 *Et laborem tuum, &c.* id est, tribulationem ab aduersariis fidei.
- 3 *Et patientiam tuam.* in tribulatione tibi suscitata.
- 4 *Et quia non potes sustinere malos.* Cum eis communicando, sed magis eos reijcis a consortio fidelium, ne corrumpatur malis eorum.
- 5 *Et tentasti eos.* Experimentum accipiendo de ipsis per vitam eorum & doctrinam.
- 6 *Qui se dicunt apostolos esse.* id est, a Christo missos ad docendum populum.
- 7 *Et non sunt.* Sed magis subuersores fidelium, quales erant Ebion & Cherinthus & ceteri heretici, qui tunc in Aha surrexerunt, & similiter Pseudo apostoli qui dicebant se missos ab apostolis in Ierusalem manentibus, scilicet Petro & Iacobo, & sub hoc pretextu, falso tamen docebant obseruationem legalium simul cum Euangelio esse necessariam ad salutem, vt patuit supra in Epistolis Pauli in pluribus locis.
- 8 *Et inuenisti eos mendaces.* Non solum in doctrina, sed etiam in vita, quia exterius sanctitatem simulabant, vt simplices magis deciperent.

9 Et

MORALITER.

- 1 *Scio opera tua.* id est, approbo, nam bonorum religiosorum opera a Deo sunt approbata.
- 2 *Et patientiam tuam.* Quae religiosa est necessaria, nam in religione quacunque sunt aliqua gratia sustinenda.
- 3 *Et quia non potes sustinere malos.* Nam in religione bene disposita seruatur disciplina regularis, qua puniuntur.
- 4 *Et tentasti eos qui se dicunt Apostolos.* Per istos intelligi possunt hypocritae, qui sub specie maioris sanctitatis quærunt latere peccare, & quando de talibus experimentum habetur, deijciuntur, quia mendaces inueniuntur. Quia tamen tales habent aliquando

9 *Et patientiam habes.* In tribulationibus, quas excitaucrunt contra te.

10 *Et sustinuisti propter nomen meum.* Non propter inanem gloriam.

11 *Sed habeo aduersum te.* Hic consequenter subditur correctio & vt melius portetur commendatio, subditur ibi: *Sed hoc habes circa primum dicitur. Sed habeo aduersum te. Defectum corrigendum, quod subditur cum dicitur.*

12 *Quod charitatem tuam primam.* id est, opera charitatis, quam habuisti in principio tuae conuersionis.

13 *Reliquisti.* Ex hoc apparet quod supra dictum est, scilicet quod verbum domini dirigitur ad episcopum non solum pro se sed etiam pro populo sibi subdito. Nam cum Timotheus esse Pauli specialis discipulus, & praedilectus, non est verisimile quod processerit in spiritualibus deficiendo, sed magis proficiendo, propter quod istud intelligitur de populo sibi subdito. Consueuerunt enim sustentare pauperes Christianos seruente & deuote, & elemosynam mittere fidelibus in Ierusalem habitantibus, qui suas possessiones vendiderant ad sustentationem Christo credentium, vt patet Act. 4. & refrigeratus erat ab hoc seruire ideo non dicitur quod reliquerit simpliciter charitatem sed primam. id est, seruire gradum prius habitum, ad quem re ducitur, cum dicitur.

Memor

aliquando potentes defensores, inde est, quod arguentes eorum malitiam aliquando sustinere habent iniuriam, propter quam tamen non debent deficere a veritate.

11 *Sed habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.* Id est, seruirem deuotionis ad Deum, & pietatis ad proximum, Omnis enim religio quantumcunque bene steterit in obseruantijs regularibus, tamen multum declinasse videtur a patris traditionibus, propter quod non dicitur hic charitatem reliquisti absolute, sed charitatem primam, id est, aliquem perfectionis gradum a primis patribus obseruatum, vnde debemus recordari, & ad primum gradum quantum possumus reuertimur ideo subditur.

Memor

Memor esto vnde excideris. * Aug. Miror quosdam sic obstinatos esse, vt dandam non putent lapsis penitentiam, aut peccatis excideris. Vtique ei dicitur quem constat excidisse, * Cyprianus. Lapsis omni humilitate consultu cupimus, & quorum saluti non adulatione composita, sed sincera fide prospicimus, vt vera penitentia, & gemitu dolore pleno dominum deprecetur, quia scriptum est. *Memento vnde excideris, & age penitentiam.* Et iterum loquitur scriptura diuina. *Cum conuersus fueris, tunc saluaberis & scies vbi fueris.*

Idem. Et quidem ad septem Ecclesias scribens singulis sua quoque facinora, & delicta ingerens, penitentiam dicebat: Omnibus nisi illis, si quos pretio magno sui sanguinis redemerat? O te impiu scelestumque haereticum Nouatianum, qui post tot, & tanta in Ecclesia, a quibusdam retro voluntarie commissa crimina, quae & tu ipse in domo dei priusquam apostata esse cognoueris, & haec posse aboleri de memoria, succedente bono vti que docueras, tu hodie retractas an debeant lapsorum curari vulnera:

Ambrosius. Vult se praeniri sol iustitiae, & vt praeniatu expectat. Audi quem admodum expectet, & cupiat praeniri. Dicit angelus Pergami Ecclesiae: *Age penitentiam.*

Mouebo candelabrum. Auferam virtutes, & dona spiritus sancti, per quae sunt constituta candelabra. * Richardus a sancto Victo. Post admonitionem addit cominationem, vt si admonitione contemneret, saltem cominatione formidaret. Adiecit, cito, vt ex certa designatione, & festinatione aduersus sui maiore timore incuteret negligenti. *Mouebo candelabrum de loco suo.* i. auferam ecclesiam tibi commissam de manu tua, ne ea amplius manu teneas, nec custodias, sed alteri gubernanda tradas. Ex hoc ppendite quata sit culpa post acceptam gratiam negligenter agere, nec in ipsa proficere sed magis deficere. Vnde Paulus admonet. *Hortamur vos ne in vacuum gratiam dei recipiatis.*

Haymo. Mouebo candelabrum, i. mouebo te de loco virtutis tuae, & de societate fidelium. Non dicit. Eijciam candelabrum tuu de loco suo, sed tantu mouebo, quia licet quis peccet, tamen si penitentiam egerit perfecta, non amittet pristinam dignitatem

NICOLAUS DE LYRA.

1 Memor esto. id est a quanto gradu charitatis.

2 Age penitentiam. de omissione tanti boni.

3 Et prima opera fac. i. sic feruenter, & deuote, sicut prius. Et hoc patet, quod nomine angeli non intelligitur hic angelus sanctus, custos ecclesiae Ephesinae, vt voluerunt aliqui dicere, nam angeli sancti non possunt ab aliquo gradu suae perfectionis excidere.

4 Sin autem. supple te corrigas.

5 Venio tibi. ad te puniendum.

6 Et mouebo candelabrum. subtrahendo subditos tuos ab obedientia tua, vt exponunt aliqui. Sed hoc non videtur bene dictum, quia sic culpa principaliter retorqueretur in Episcopum, & non in populum, quod est improbatum, posset etiam dici, quod in frigidatio dicta primae charitatis non contigit tempore tanti doctoris, scilicet Timothei, sed alterius sibi succedentis, nam illo tempore Episcopi sancti, qui populo praeficiebantur, primi ad tormenta ducebantur, & sic frequenter mutabantur. Illi enim, qui dicunt, quod Timotheus hic intelligitur angelus Ephesi ecclesiae, mouentur ex hoc, quod circa illa tempora nullus eo excellentior inuenitur rexisse ecclesiam Ephesinam, & hoc magis mouet ad oppositum, quia tempore praelati excellentioris minus contingunt defectus in ecclesia sibi commissa, propter quod saluo meliori iudicio magis videtur, quod fuerit alius a sancto Timotheo.

7 Sed hoc habet. Hic consequenter subditur comendatio, vt more boni

MORALITER.

1 Memor esto, & c. id est, non habebis coram deo tantum meritum, sicut si redires ad statum pristinum.

7 Sed hoc habes. Illi scilicet sensum literalem dicebant, quod uxores debent esse coeae aliis, sicut ab eis, de quibus dicitur Act. 4. g. *Erant illis omnia coeae.* Et ideo per istos Nicolaitas significantur illi, qui sunt

gnitate suam, aut gradum. Vnde Petrus licet negauit Christum, non perdidit apostolicum gradum.

c Sed hoc habes bonum. Quamuis hoc est aduersum te, tamen non desperes, quia habes bonum.

d Faciam. eodem usum mulieru, & comestione idolothitoru.

a Quoniam quidem aduersum te est.

a † Memor esto itaque vnde excideris, & age penitentiam,

b & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuu de loco suo, nisi penitentiam egeris. Sed hoc habes bonum, quia odisti facta Nicolaitaru, quae & ego odi. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Vincenti dabo edere de ligno vitae, quod est in paradiso Dei

* Irenaeus. Nicolaitae magistrum habent Nicolaum, vnu ex septem, qui primi ad Diaconu ab apostolis ordinati sunt, qui indifere te viuunt. Plurissime autem per Iohannis Apocalypsim manifestantur, qui sint, nullam differentiam esse docentes in mechando, & idolothiton edere: quia propter dixit de eis sermo: Sed habes, quod odisti opera Nicolaitaru, quae & ego odi.

* Tertulianus. Hic Nicolaus dixit tenebras in concupiscentia luminis, & quod seceda obscena fuisse, ex hac permutatione, pudor est dicere, quod fetida, & immunda. Sunt & cetera obscena. Oes. n. refert quosdam turpitudinis natos, & copiosus, & permutationes execrabiles, obscenasque coniunctas, & quod iam ex ipis adhuc turpiora. Satis est nobis, quod totam istam heresim Apocalypsis domini grauissima sententia auctoritate danauit dicere. *Odisti doctrinam Nicolaitaru, quae & ego odi.* Clemens. Alex. Cum formosam uxorem haberet Nicolaus, & fuisset ei ab apostolis exprobatum ze lotypia, in medium adducta muliere, permisit cui vellet eam nubere. Eius facti, & dictum inconsiderate sequentes, qui eius haereticum psequuntur, impudenter effiseque fornicant.

* Andreas. Aure corpoream nullus non mortaliu fortit, spiritualis autem spiritualis tamen, cuiusmodi Esa. obrigit. Homini itaque ex plio, quod contra demones gerit, victoriam referenti, esca de ligno vitae decerpta pmittit, nepe eternoru bonoru comatio. Vtrumque autem, vt Salomone, & pensis Euangelista alicubi dixerit affirmat, est Christus. Si igit eterna illa bona consequi desideramus

ni Samaritani post vinu mortificationu infundatur oleu lenituu. cum dicitur. *Sed hoc habes.* scilicet bonum, & commendatione dignu.

8 Quia odisti facta Nicolaitaru. non dixit, Nicolaitas, sed facta, quia personae sunt ex charitate diligendae, sed eorum vitia odio sunt habenda. Ille Nicolaus fuit in primitiua ecclesia habens valde pulchram uxorem, & impositum sibi, quod nimis zelabat eam, propter quod ad ostendendum contrarium cecidit in peius vitium, secundum illud Poeticum, Decidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim. Exposuit enim uxorem suam aliis christianis, dicens erronee sic uxores esse communicandas, sicut & alias res. Dicitur in Scholastica historia lib. 3. c. 19. Idem docet Clemens Ale. li. 3. Strom. quod Nicolaus ipse vixit sancte, & caste, sed alii incontinentes hoc dixerunt.

9 Qui habet aurem. id est intellectum capacem.

10 Audiat. id est, mente capiat.

11 Quid spiritus. Ex hoc patet, quod licet sermo dirigatur hic primo ecclesiae Ephesinae, tamen consequenter dirigatur omnibus aliis per orbem constitutis, vt dictum est supra.

12 Vincenti. mundum, & carnem, & diabolum.

13 Dabo edere de ligno vitae. istud lignum Christus est, vt habetur in fine huius libri, quo fruuntur beati. nam eius diuinitate reficiuntur interius, & eius humanitate exterius, secundum quod dicit Aug. super illud Iohan. 10. b. *Ingredietur, & egredietur, & pasqua inueniet.*

1 Et

sunt nimis ad luxuriam relaxati, & in omni religioe isti sunt exosi.

9 Qui habet aurem. scilicet cordis, & corporis, Audiat. scilicet cum effectu impletionis, & subditur premium, cum dicitur.

12 Vincenti. scilicet tentationes mundi carnis, & diaboli.

13 Dabo edere de ligno vitae. dabo ei fructum bonitatis Christi, qui est vere lignum vitae.

Tom. 6. A a

Sideramus, contra animi perturbationes carnisque voluptates acere certamen incamus victoriaque potiri studeamus. Quandoquidem per domini nostri gratiam atque clementiam istiusmodi labores sua mercede nunquam frustrabuntur.

*Primas. Paradisus Ecclesia dicitur. Lignu vitæ, sapia dei dominus Iesus Christus, q in cruce pepēdit, q & in ecclesia, & in spūali paradiso vitale alimentū cęlestisq; panis p̄ber̄ fidelib. sacramētum. a Smyrna. Smyrna cāticū interpretat, vel quasi myrrha, ēt canticū in quib. detectatur, myrrha sic est amara, vt ēt corpora a putredine seruet.

*Richardus a sancto Viō. Ad episcopū Smyrnę ea, q in p̄senti c. continētur dirigens, eum de bonis actib. laudat, & laudādo ad meliora prouocat, futuras tribulationes p̄dicat, & frideliter pugnātū coronā promittit. In principio autem Christū describit, qui in tribulationib. subuenire possit: Et si contingat pro ipso occumbere, speremus p̄ ipsum ad vitā redire.

B *Hęc dicit primus.* Talē describit Christum, q, valeat ad consolationē corū, quib. tribulationes ingeruntur. *Hęc dicit primus.* q. d. ne deficiatis vos, quia ego tātus propter vos passus sum mortē, de qua resurrexi, quod idem expectetis, & vos. *Scio tribulationem.* * Ambr. Potest fieri, vt Smyrnæorum Ecclesia eandē persecutionē a contributorib. suis in rapina bonorū suorū pertulerit, quam & illa, quę apud Hierosolimā erat, ideoq; tribulatio, & paupertas eius a dño, q̄ pro ipsū sustinuit, laudatur. Pōt & p̄ hoc volūtaria paupertas intelligi, de qua dñs. *Beati pauperes spiritu.* Sed diues es, pauper videlicet rebus, diues virtutib. Iudei, qui in Christū blasphemabāt, non Iudei, id est, cōfitētes, sed synagoga Sathanę nō

C inconuenienter vocantur. *¶ Haym.* Ad horum societatem pertinent etiā falsi Christiani, qui Christianum quidem nomen habent, sed opera Christianitatis non habent, de quibus Paulus: *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.*

inconuenienter vocantur.

*Haym. Ad horum societatem pertinent etiā falsi Christiani, qui Christianum quidem nomen habent, sed opera Christianitatis non habent, de quibus Paulus: *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.*

*RICHARDVS.

Habuit iste aduersarios, falsos Iudeos, sicut rector Ephesi apostolos falsos Pater aut ex istis, quod antiquus hostis bonum quod non potest impedire, ac malū, quod non valet efficere p̄ suę superbię cōplices dæmones, hoc conatur perficere p̄ suę prauitatis imitatorum homines.

¶ Aliquos ex vobis.

Hic patet, quod non de vno solo, sed de plurib. intelligatur.

¶ Ut tentemini. id est,

vt pbemini, vel despecti habeamini in diabolo, & mēb. ei. *¶ Diebus decem.* id est, tempore illius belli, deus enim suos ad bella mittens Decalogo armat. Vel x diebus, id est, toto hoc tempore in quo per septem dies contra tria principalia vitia pugnatur, auaritiā, cupiditatem, vanam gloriam.

¶ Esto fidelis. * Richardus. Prędicta persecutione, hortatur ad longanimitatem patientię, & obtinenti victoriā, spōdet coronam. Quasi diceret. Quicquid mali ingerant, tu patienter sustine. Tolerantia namque transitoria, corona eterna, pugna modica, merces immensa, pēna leuis, gloria inęstabilis. Dabo tibi post mortem, pro morte vitę eternitatē.

¶ A morte secunda. Prima mors animę in peccatis, secunda in pēnis, prima mors corporis quando dissoluitur, secunda, quando damnabitur in iudicio.

*Haym. In sacra scriptura tres mortes frequēter ponunt. Vna peccati. Altera carnis, tertia suppliciū eterne dānatiōis.

¶ Que

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et angelo.* Hęc est secunda pars principalis, in qua informatur ecclesia Smyrnenis. cuius ponitur hic commendatio, cum dicitur. *Et angelo Smyrn. ecc.* iste fuit sanctus Policarpus secundum doctores communiter. **2** *Hęc dicit primus.* Exponatur, vt sup.

3 *Scio tribulationem tuam.* i. approbo in ea tuam patientiam.

4 *Et paupertatem tuam.* in temporalib. **5** *Sed diues es.* in spiritualibus. **6** *Et blasphemaris, &c.* secundum veritatem.

7 *Sed synagoga Sathana.* quia sunt obstinati in sua infidelitate contra Christum, secundum enim, quod dicitur Ecclesiasticę historię. lib. 4. c. 12. in ciuitate Smyrnæorum multi Iudei habitabant, qui incitauerunt Gentiles ad persequendū grauitur Christianos, in qua persecutione plurimi non solum fuerunt suis rebus spoliati, sed etiam martyrio coronati, inter quos beatus Policarpus fuit in ignem proiectus, & cum ignis eum non læderet, gladio percussus migravit ad Dominum, ideo subditur.

8 *Nihil horum timeas.* quasi dicat me protegente per martyrii palmam transibis ad gloriam.

9 *Ecce missurus est, &c.* quia ad hoc faciendum incitabit infidelis. **10** *Ut tentemini.* i. probemini, sicut aurum in fornace, ista tamen probatio non est ex intentione diaboli, quia non intendit tribulatorum bonum, sed ex intentione dei, qui ex malis elicit bona, & sic ex s̄uitia tyrannorum elicit patientiam martyriū,

& coronam.

& coronam.

11 *Et habebitis.* Istud exponitur multipliciter. Vno modo referendo ad tribulationem ecclesię generaliter, cuius a doctorib. dicuntur esse decem tribulationes, quę signantur hic per decē dies. Alio modo, vt per decem dierum tribulationem intelligatur tribulatio perfecta, quia denarius est numerus perfectus, & primus limes numerorum, quia numeri sequentes sunt replicationes denarii, & partium eius, vt dicitur. **3.** Physicorum, vnde cum enim vnum, & decem, duodecim duo, & decem, & sic vsque ad viginti, quę sunt bis decem, triginta ter decem, & sic consequenter. Alio modo applicando ad decem pręcepta Decalogi, quasi dicat tribulatio ecclesię durabit quamdiu obseruatio pręceptorum Decalogi, quod est vsque ad finem mundi. Postet etiam aliter saluo meliori iudicio exponi, vt per decem dies intelligantur decem anni, secundum illud Ezechielę. quarto b. *Diem pro anno dedi,* forte tantum durauit persecutio Smyrnenis ecclesię.

12 *Esto fidelis.* id est, firmus in fide.

13 *Vsque ad mortem.* pro ipsa toleranda.

14 *Et dabo tibi coronam vitę.* id est, vbi mors non habet locum.

15 *Qui habet aurem.* exponatur, vt supra vsque ibi.

16 *Non lædetur a morte secunda.* id est, ab inferno, qui dicitur mors secunda, infra. 2. 1.

¶ Et

MORALITER.

1 *De angelo Smyrnę ecclesię.* Smyrna interpretatur canticum, & myrrha, propter quod moraliter hęc scriptura dirigitur illis, qui tribulationes patienter sustinent, nec franguntur per impatientiā, sed magis aliqñ de virtute cōstantię gloriantur, sicut dñs. Act. 5. g. *Ibant gaudētes a conspectu cōcilii, quoniā digni habitū sunt pro nomine Iesu contineliā pati.* & talibus dicit Christus.

3 *Scio tribulationem tuam.* id est, approbo.

4 *Et paupertatem tuam,* in temporalibus.

5 *Sed diues es.* id est, in spiritualibus.

7 *Et blasphemaris ab his.* Hoc nomen ad Christianitatem est trāslatū, sicut dicitur Ro. 2. d. *Non enim, qui in manifesto Iudeus est neque, qui in manifesto est in carne circumcisio, sed qui in abscondito Iudeus est, & circumcisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus nō ab hominib. sed ex deo est.* Igitur per illos, qui dicūt se esse Iudeos, &

non sunt significantur mali Christiani, qui Christum verbo cōfitentur, sed moribus non sequuntur, de quibus dicitur ad Titum. 1. d. *Confitentur se nosse deum, factis autem negant.* Et tales pessimi frequenter blasphemant innocentes afflictos, dicētes, quod meruerunt maiora pati, & procurant aliquando pēnas eorum augmentari. Ideo subditur.

9 *Ecce missurus est diabolus.* Hoc enim facit diabolus per malos homines, qui sunt eius membra.

11 *Et habebitis tribulationem, &c.* Per quos significatur totū tēpus vsque ad finē seculi, eo quod oēs numeri sequentes denarium sunt replicationes ipsius, & partiu suarū. vnde cum. n. sunt decem, & vnum, & sic consequenter vsque ad viginti, quę sunt bis decem. Et pro tali persecutione bonorum a malis dicitur. 2. Tim. 3. ca. *Omnes, qui pie volunt viuere in Christo, persecutionem patientur.* Et pręmiū patientię subditur, cū dicitur: *Esto fidelis, &c.*

Et angelo

Que mors hic secunda, non tertia nominatur, quia de his rã- tummodo agitur sermo, quæ nocent, de morte. s. peccati, & morte æterni supplicij ad quarum comparationem ista quæ communis est, mors non est dicenda.

a Et angelo pergami. Richardus. Ad episcopum Pergami sermonem diuertit, quem quidem de bono laudat primum: deinde de malo increpat, mote prudentis agens medici, qui timetis infirmi apostema primũ suauiter circũquar; tractat postea ferrum infigit, & latentem putredinem educit, & locum sanũ reddit.

* Andreas. Idolatriæ dedita erat Pergami ciuitas ad quæ Euangelista hæc scribit. Interim fideles qui in illa degebant, propter tolerantiam quã in tentationibus ostenderant, commendat.

Potius autem per gladium ancipitem, aut Euangelij doctrinam, credentium corda circuncidentem, fidelesque ab infidelibus secernentem insinuat, Aut peremptoriam iudicis contra impios sententiam.

b Romphæam. Exigit ut isti hunc gladium habeant in electione bonorum, & reprobatione malorum.

c Non negasti fidem meam. Tribulatio iustis illuminatio, contumacibus correptio, obstinatis excæcatio.

d Antiphæ testis meus. * And. Quidã Antiphæ nomine fortissimus constantissimusque martyr Christi extitit Pergami, cuius ego martirium olim legi. Facit autem Euangelista peculiarem illius hoc loco mentionem, tum quod fidelium ciuitatis illius virtus atque constantia plana fiat: tum etiã quod seductorum eiusdem immanitatem ob oculos nobis ponat.

* Richardus. Eum per Antipam corroborando, patenter dicit: Laudo quidem quod inter malos vsq; modo bene vixisti quod

q; in fide mea perseuerasti. Sed caue ne te solidũ esse credas & in hoc vel in illo deficias: sed memeto Antiphæ serui mei fidelis, & p me vsq; ad mortem sustine illius exemplo persecutio nẽ prate nationis. Nec de merito glorieris, si in alterutro p- feceris: quia Antiphæ q maiorẽ penã q tu sustinuit, in virtute

meriti te longe præcessit. Nunc tibi propono huius imitationem: admoneo vt huius exemplo vires colligas, & ad patientiæ coronã pertingas. Huius martyrii historiam descripsit Metaphrastes extatque apud Sinium, tomo. 2. Aprilis. 11. Sed habeo aduersum te pauca. * Amb. legim quod Balac rex Moabitũ ad suggestionem Balaam posuisset speciosas mulieres in conspectu filiorum Israel, dijs suis sacrificantes. Quatum pulchritudo non solum ad perpetradam libidinem eos

* opera tua &

† meis

E

* quod odi.

accendit, sed et vt de sacrificijs eorum comederent, perduxit. Nicolaitæ vero erant heretici nuptias detestantes, decentesque fideles, vt quibuscumq; vellent miserentur more bestiarum. Sicut ergo per doctrinã Balaam filij Israel in fornicationis malum dilapsi sunt, & multi inde perierunt, ita & Nicolaitæ quosdã ex fidelib. Pergamensib. sua praua doctrina in fornicationis malũ deiecerunt. Quod aut dicit, Habeo aduersum te pauca, signat paucos ex fidelib. ab hereticis esse deceptos. g Balaam, idest heretici qui docent terrenos principes qualiter subuertant videntes Deum. Vel Balaam, idest, demones qui docent carnem decipere animas videntes Deum. f Doctrinam Nicolaitarum. Ideo enim repetit de Nicolaitis, vt ad penitentiam inuitet, quod non fecit.

h Similiter penitentiam age. * Ambr. Hoc videtur mihi ad Angelum Ephesi Ecclesiæ respicere q. d. Sicut precepi angelo Ephesi, vt penitentiam ageret, eo q; charitatem primam reli-

quisset F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et angelo. Hæc est tertia pars, in qua ponitur informatio Pergamensis ecclesiæ, cuius primo ponitur commendatio de bono vt melius recipiatur correctio de malo, quæ ponitur ibi. Sed habeo. Circa primũ dicitur Et angelo Pergamensis. i. Beato Polycarpo, vt dicunt communiter doctores.

2 Hæc dicit qui habet romphæam. i. gladium ex vtraque parte acutum, sicut dictum est. i. c. & expositum.

3 Scio vbi habitas. s. in bono tribulationis, ideo dicitur.

4 Vbi sedes est sathanæ. i. eius potestas, in fideles inducẽdo ad persecutionem ecclesiæ.

5 Et tenes nomen meum. moribus & fide.

6 Et non negasti fidem meam. in persecutionibus & tormentis.

7 Et. pro idest.

8 In diebus illis Antipas. Ille martyr specialiter nominatur, quia verbo suo & exemplo alios ad martirium animauit.

9 Sed habeo. Hic consequenter ponitur correctio de malo cum dicitur. Sed habeo. s. peccata corrigenda.

10 Habes illic. idest in ecclesia Pergamensi.

11 Tenentes doctrinã. Balaam. Hæc historia habetur. Nu. 25. vbi dicitur quod Balac rex Moabitum ex doctrina Balaam misit puellas

las pulchras prope castra Hebræorum, vt earum pulchritudine Hebræi qui erant luxuriosi, allicerentur ad idolatriam: & sic Deus iussu uertitur contra totum populum. Dicunt ergo hic aliqui expositores, quod in ecclesia Pergamensi tunc erant aliqui verbo & exemplo alios inducentes ad fornicationem tanquam licitam, & ad comedendum de idolorum sacrificijs ad eorum venerationem. Dicunt etiam, q; cum hoc erat aliqui tenentes, & docentes errorem Nicolai supra positum. Sed hoc non videtur verum, quia si sic fuisset, non diceretur in textu: Habeo aduersum te pauca, sed multa propter quod melius videtur dicendum, quod in ecclesia Pergamensi erat tantum error Nicolai apud aliquos, vt dicitur in textu, & doctrina Balaam inducitur tantum pro similitudine vel exemplo. Et secundum hoc saluo meliori iudicio sic est exponenda litera: Habes illic tenentes doctrinã Balaam, & c. non re, sed similitudine, sicut homo laus per aliquam similitudinem dicitur Alexander. Et quod iste sit intellectus, videtur ex hoc quod sequitur infra.

12 Ita habes, & c. quasi dicat manifeste Balac tenuit doctrinam pestiferam Balaam, sic apud te sunt aliqui tenentes doctrinam Nicolai erroneam, sicut dictum est supra.

13 Similiter penitentiam age. sicut dictum est supra Ephesi ecclesiæ derelicta prima charitate.

Si quo-

MORALITER.

1 Et angelo Pergami. Pergamus interpretatur diuisio cornuum. Est autẽ duplex cornu moraliter loquendo scilicet cornu constantiæ & cornu superbiæ. propter quod hæc scriptura potest dirigiad congregationem in qua sãt aliqui constantes pro veritate sustinenda, & aliqui arrogantes pro sua ambitione promouenda. ideo subditur.

2 Hæc dicit qui habet romphæam, & c. quia Christus sui gladii sententia protegit constantes, & deicit arrogantes, & quantum ad arrogantes subditur.

3 Scio vbi habitas, & c. quia Sathanas est rex super omnes filios superbiæ. vt dicitur Job. 1. 2. d. & pro constantibus subditur.

Et

5 Et tenen Et ponitur exemplum in particulari, cum dicitur.

7 Et in diebus illis Antipas, qui interpretatur dans transitũ. nã ille qui pro veritate constanter moritur, pte dat aliis exemplũ transeundi per eandem passum.

9 Sed habeo aduersum te pauca. Balaam, idest, habes & aliquos illis similes, de quibus subditur.

12 Ita habes, & c. qui nimis laxabant carnis vitium, & per istos de quibus hic dicitur, significatur q; inter stantes pro fide sunt aliquando aliqui lubrici in carne, sicut de sancto Boisacio martyre dicitur. Ecce homo quem quæritinus adulter est, ebriosus, & tamen erat constantissime passus.

13 Similiter penitentiam age. de hoc quod est peccatum.

Tom. 6.

Aa 2

Fin-

G quisset: similiter & tu penitentiā age, eo quòd in charitate deu-
A uerteris, ut aliquos tuorū per taciturnitatē amitteres. *ut quom-
 minus, veniam tibi cito.* Solet per aduentum Dāi mors intelli-
 gi: vnicuique enim Dominus tunc venit, quādo per mortem
 animā a corpore separat. Est igitur horū sensus. Si pēni etiā
 nō egeris, veniā tibi
 cito, ut te per mortē
 quā preuidere negli-
 gis, dissoluam. *Et pu-
 gnabo in gladio oris
 mei.* Id est, alij in lo-
 co tuo ponā gladium
 verborū meorum in
 ore eius, in quo deij-
 ciam aduersarios ve-
 ritatis.

B * And. Manna ab-
 scoditum est cele-
 stis vitæ panis, qui
 nostra cā ē cælo de
 lapsus ad manducan-
 dum apprimē est ido-
 neus. Quin bona illa
 quæ in altero sæculo
 sanctis reposita sunt,
 manna quoq; appel-
 lantur, ut quæ & cali-
 tus veniant, & in cælo tantū plenē obtingāt. Horū tuta pos-
 sessione illi demū potiuntur, qui diabolū & mundū vice-
 rūt. Accepturi quoq; sunt candidum victorēque calculum:
 ut potē qui ad iudicis dexteram collocentur digni habebū-
 tur. Accipient & nomen nouum præsentis vitæ profus inco-
 gnitum. Oculus enim non vidit, nec auris audiuit, quæ quā-
 taque in futuro xpo præparata sunt iustis.

a Manna. Aeternā gloriā de qua omnes dicent. Quid est hoc? quoniam nec oculus vidit, nec auris audiuit.

Exod. 16. c. 1. Cor. 2. b.

C

age: si quominus, veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in

gladio oris mei. Qui habet aurem audiat, quid spiritus di-

cat ecclesijs. Vincenti dabo manna absconditum, & dabo

ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum scrip-

tum quod nemo scit nisi qui accipit. Et angelo Thiatyræ

ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius Dei qui habet oculos tan-

quam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco: No-

ui opera tua, & fidem & charitatem, & ministerium, & pa-

tientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.

Sed habeo aduersum te pauca, quia permittis mulierem

b *Et dabo ei.* In Daniele: Ascissus est lapis sine manib. In pro-
 uerbis. *Gemina & tristissima expectatio prebolaris.* Idē corp^o solidū
 vel per seipsum lucidū, cādidū virtutib. & spe immortalitatis.
c *Et in calculo.* Vel super baptismo addo martyriū cuius viui
 non intelligit hypocrita qui pro laude hominum patitur.

a In aliquo feceris minus quam debeas. **b** Qui non corrigis. **c** Ii conuincam
 illos horum peccatorū, dicitur. Ite in ignem æternum.

¶ Cordis.

¶ *Alia translatio habet, margaritam. ¶ Vel mancipium qui sui in manu absconditus. ¶ Interim.*

¶ *Alas lucidam. ¶ In tali corpore. ¶ Ad quid per hoc nomen inuicetur.*

¶ *Illuminata interpretatur, vel utens hostia.*

¶ *Quos necesse est imitari. ¶ In ultimi fideles. ¶ Idem recepi.*

¶ *In elemosinis. ¶ Quia ex his tribulatio.*

¶ *In omnibus aduersis. ¶ Quia iudis ecclesiæ à leuionibus ad perfectionem uent.*

¶ *Non excommunicas. ¶ Mollem & lasce uam.*

¶ *Mollem & lasce uam.*

1 *d scriptum.* Quinque
2 literis, s. quinque vul-
3 neribus asctum fuit
4 in corpore ei^o in cru-
5 ce, quod martyr fuit.
6 *c Nisi qui accipit.* qui
7 opere cōplet, quia qui
8 *d cit se nosse Deum &*
9 *mandata eius non custo-*
10 *dit, mendax est.*
11 *f Et angelo Thiatyræ.*
12 * Richard, More so-
13 lito auctoritatē Sal-
14 uatoris anteponit: &
15 titulum describit qua-
16 lem sequentis capitu-
17 li sententia rationem
18 deponit. Quia enim
19 erat in Thiatyræ qui-
20 dam falsi Christiani
21 qui semetipsos cum
 mulieribus seu de-
 monibus fornicando polluebant, & alios exemplo vel verbo
 ad eadē scelera pertrahētes seducebant: rectē eum dixit ha-
 bere oculos sicut flamma ignis, ut eum ostenderet oia quæ-
 cunque gererent per suam sapientiam penetrando contem-
 plari, & pedes eius similes aurichalco, ut eum significaret il-
 los admonere de prauiatibus suis exire debere: & vel infir-
 mos electos debere uiriliter imitari.

g *Noni opera tua, & c.* Filius dona spiritus sancti habet. i. dat cui
 vult vel aufert: Ideo videat isti qui iam receperūt illa dona,
 ne

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Si quominus. i. si in aliquo neglexeris hæc corrigere.
- 2 Veniam tibi cito. in finali iudicio, quod est valde propinquum æternitati comparatum, propter quod dicitur. 1. Job. 2. 4. Nouissima hora est.
- 3 Et pugnabo cum illis. in errore obstinatis.
- 4 In gladio oris mei. i. in sententia illa horribile. Ite maledicti in ignem æternum, &c. Matth. 25. d.
- 5 Qui habet aurem audiat. Exponatur ut supra vsque ibi.
- 6 Vincenti dabo manna. Manna figurale, corporale & manifestū datum fuit filijs Israel in deserto, Exo. 16. Sed verum manna est ipse Christus secundum, quod dicit Job. 6. d. Amen dico vobis nō dedit vobis Moyses panē de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum. Et subditur. Ego sum panis vitæ, &c. hoc est manna cæleste q̄ beatos reficit interius & exterius, ut prædictum est, & dicitur absconditum hominibus vitæ præsentis, secundum quod dicitur. Psal. 30. c. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te.
- 7 Et dabo ei calculum candidum. i. corpus dote claritatis decoratum, quod dicitur calculus siue lapillus, quia est terricum a domino, sicut & lapis.
- 8 In calculo nomen nouum. quia tunc quilibet beatus manifeste & corporaliter per dotes corporis gloriaq̄ erit ascriptus civitati cælestium.
- 9 Quod nemo scit nisi qui accipit. secundū quod dicitur. 1. Cor. 2. b. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. Immēstras enim illius dulcedinis non est cognoscibilis a maioribus, sed a comprehensoribus qui iam accepērunt.
- 10 Et angelo. Hæc est pars principalis, in qua informatur Thiatyræstis ecclesiæ. Et dividitur in tres partes, quia primo ponitur eius commendatio, secundo malorū reprehensio, ibi. Sed habeo. tertio bonorū a malis discretio, ibi. Vos autem. Circa primum dicitur. Et angelo Thia-

Thiatyræ. qui ab aliquibus dicitur fuisse S. Iræneus: qui non solum istam ecclesiā, sed & multas alias vitæ & doctrina illustrauit, & vsque ad Lugdunam, quæ est Gallorum ciuitas peruenit. Sed hoc non videtur probabiliter dictum, primo quia non fuit contemporaneus B. Iohanni, qui videtur scribere episcopis sibi contemporaneis, floruit autem Iræneus sub Commodio Aurelio, ut dicit Hiero. in libro illustriū virorum, qui cepit imperare anno domini. 182. Secundo, quia non est verisimile, quod episcopus tanta vitæ & doctrina in ecclesiā sua permitteret illa quæ infra scribuntur, propter quod saluo meliori iudicio videtur mihi, quod fuerit alius minoris excellentiæ & Iohanni cōtemporaneus, tunc regens ecclesiā Thiatyræensem.

- 11 Hæc dicit filius Dei. naturalis, qui est Christus, ceteri sunt filij adoptiui.
- 12 Qui habet oculos tanquam. Exponatur, ut supra. 1. ca.
- 13 Noui. per approbationem.
- 14 Opera tua. in affectu.
- 15 Et fidem. in intellectu.
- 16 Et charitatem. in affectu.
- 17 Et ministerium. seruiendo Deo deuote.
- 18 Et patientiam tuam. in tribulatione.
- 19 Et opera tua nouissima plura prioribus. procedendo scilicet de bono in melius.
- 20 Sed habeo. Hic consequenter arguit suos defectus, qui notantur cum subditur.
- 21 Quia permittis. Certum est, quod non est illa, quæ. 3. Reg. dicitur idololatra & fornicaria, quia quadragesimo annis & amplius ante fuit pedibus equorum concalcata. 4. Reg. 9. Et dicunt aliqui, quod erat vxor episcopi. Sed hoc non est verisimile, quod vir tam bonus sicut præmissum est talem haberet vxorem. Et idē dicendum, quod fuit alia falsa prophetissa, vel forte aliquis hæreticus qui figuratiter designatur nomine muliebri propter molliem carnalis vitij, unde & frequenter homo mollis & effeminatus samina nominatur.

Quæ

MORALITER.

- 6 Vincenti. tentationem carnis.
- 7 Dabo manna, & c. i. fruitionem bonitatis diuinæ, quæ abscondita est hominibus præsentis vitæ.
- 8 Et dabo ei calculum candidum. i. Christum qui dicitur lapis. Psal. 117. c. Lapidem quem reprobauerunt aificantes, hic factus est in caput anguli, & c. & est cādidus ex forma corporis gloriosa.
- 9 Et in calculo nomen nouum scriptum. s. Emanuel, q̄ interpretatur

tatur, Deus nobiscum.

- 10 Et angelo Thiatyræ ecclesiæ. Quæ interpretat illuminatā, & ideo significat ecclesiā aliquam particularē fide Christi illuminatā, & bonis operibus adornatā, de quibus subditur.
- 13 Noni opera tua & fidem, & charitatem. Sed ignorantia seu negligentia præsentis seu præsentium permittuntur aliqua
- 20 Sed habeo aduersum, per quā significantur diuinatrices & forti-

ne per consensum malorum perdant ea. Vel, charitatē & fidem ordo retrogradus, nō quod prius sit charitas quā fides. Prius fides, ex fide charitas, ex charitate bona opera.

* Andr. Etsi, inquit, vestram, in fide constantiam, vestramque erga egenorum & pauperum ministerium charitatem, & vestra denique patientiam commēdo,

acceptāq; habeo: at tamē hoc nomine iure vos reprehēdo, q; Nicolaitarū hāresim (quæ propter impiā impuramq; lasciviā Iezabel p tropū hoc loco appellatur) palā obtinere permittitis, hactenusque permiseritis. Hæc enim reſeruis meis ob ingenij ruditatem, mentisque simplicitatem magnam offensionis occasionē offert imō verō ad eatum terū vsum quæ idolis imolatæ fuerant à quo pulchrē iā ante ablati stati videbantur, denuō attraxit, & quotidie adhuc pertrahit. Hanc proinde Iezabel quā primū compeſce, osque eius obstrue: Siquidem maligno spiritu agitata, prophetā se se iactare non dubitat.

B * Aug. Dicit præpositis Ecclesiarum qui luxuriosis & fornicantibus, & aliud que dlibet malum agētib; severitatē disciplinæ Ecclesiasticæ non imponunt. Et potest hoc et de hæreticis intelligi, qui Christiano nomine sibi blandiuntur.

a Iezabel. Fluxus sanguinis, vel fluens, vel sterquiliniū. Ut mulieres tempore menstrui fluxum sanguinis patiuntur, sic reprobus qui male concipit, mox ut tēpus est perficit: & cum post flamma augetur, totus fluens dicitur, dū verō in consuetudinē ducit, fetorē latē spargit. Et hi sunt tres mortui suscitati, vnus in domo, alius extra portam, tertius in sepulchro.

Iezabel, vxor Achab, vel huius episcopi, & per hanc intelligitur hæretici, qui fingunt se bonos, sed ad molliciem & lasciuiam inducunt.

b Fornicari. Fornicatio dicitur quadriformis in animo, si vide ris mulierem ad concu. eam, &c. In actu ipso, in amore terrenorum, in cultu idolorum.

c Et dedi illi tempus. * And. Quia maligna illa hæresis, tempore quod ad pœnitentiā agendā commodum nacta erat, bene vti non voluit: Ecce deiciam illam in ægritudinem & mortē. In tropo prestans nefariā illam Nicolaitarum pestē propter versipellem hæreticorū versutiā mulieri adulteræ cōparat. Comminatur vero non illam tm̄ in ægritudinem & mortē se direxturū, nisi resipuerit: verum ceteros quoq; omnes, qui Deo per mysticā fornicationem deserto, cum illa se

se contaminauerunt, nisi tamen per veram penitentiam ad D ipsum se denuō conuerterint.

* Richard Mira Dei pietas, mira clementia. Quando committimus culpam, non statim infert penam, sed confert medicinā: & reuocat ad integritatē iustitiæ, vt perducatur ad iucunditatem gloriæ. Sed quando contemptus penitentiæ generat incrementum culpe, & prouocat iram vindictæ rectē post increpationem, adiecit comminationem. Sed & diligēter est intueūdū & gratatē amplectēdū, q; diuinæ pietatis miseratione nequā quā absolutē & simpliciter dixit, mitto eā in lectum, sed tempera uit comminationem dicens: Nisi penitentiam egerint. Noluit, n. per effrenatum terrore peccatores precipitati in desperatiōnem: sed per tempera-

a Iezabel quæ se dicit propheten docere, & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolo thitis. † Et dedi illi tempus, vt penitentiam ageret, & non vult penitere a fornicatione sua. Ecce ego mitto eam in lectum, & qui moechantur cum ea in tribulatione maxima erunt, nisi penitentiam egerint ab operibus suis, & filios eius interficiam in mortem: Et hæc scient omnes ecclesie, † quia ego sum scrutans renes & corda, & dabo vnicuique vestrum secundum opera sua. Vobis autem dico & ceteris qui Thiatyra estis, quicumque non habent doctrinam hanc, & qui non

1 quando contemptus penitentiæ generat incrementum culpe, & prouocat iram vindictæ rectē post increpationem, adiecit comminationem. Sed & diligēter est intueūdū & gratatē amplectēdū, q; diuinæ pietatis miseratione nequā quā absolutē & simpliciter dixit, mitto eā in lectum, sed tempera uit comminationem dicens: Nisi penitentiam egerint. Noluit, n. per effrenatum terrore peccatores precipitati in desperatiōnem: sed per tempera-

mentum comminationis eos reuocare, si penitere vellent ad confidentiam suæ miserationis.

d In lectum. In securitatē peccadi, vel lectū doloris. Alia trāslatio ponit lectū pro lecto, quo eternā miseriam designauit.

e Quia ego sum scrutans. * Amb. per renes qui intra corpus continentur & ex quib; libido procedere dicitur, peccata abscondita, per corda autē cogitationes occulta designantur. Et est sensus. Et scient in die iudicij, quando & ipsa mulier, & omnes qui decepti sunt ab ea, damnabuntur omnes Ecclesie, n. omnes qui Christiano nomine censentur, non solum electi, sed etiam reprobi, quia ego sum scrutans renes, & corda: Id est non solum peccata quæ patent, verum etiam & quæ latent, sed & ipsas cogitationes intueor: & in illa die dabo vnicuique vestrum secundum opera vestra.

f Vobis autem dico qui Thiatyra. * Haym. Superius increpauerat reprobos, nūc autem ad electos verbū vertit Ideoque bene dicit: Vobis dico, & ceteris, i. iustis, qui supra non estis cōprehensi in numero reproborū, qui non habent doctrinam hanc, id est, quos praua p̄suasio Iezabelis nō inclināt ad malā operationē, vt malos videlicet imitentur, qui non cognouerunt altitudinem Sathane, i. superbiam illius nō sunt imitati, qua voluit similis fieri altissimo: pro qua ruēs ad terrā multas angelorū legiones sibi cōsentientes secū defecit. Huius altitudinē tunc hō cognouit, cū hanc imitando Deo similis fieri cōcupiuit. Hæc altitudinē illi quoq; cognouerūt qui turrim vsq; ad cælū erigere gestiebāt. Sed electi notitiā altitudinis Sathane nō hēnt quia in cūctis semetipſos humiliāt vestigia redēptoris sequentes, qui dicit. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.

ada. d. u. c. h. f. g. h. mo. Me. s. d.

1 Job. 24 d. 17. 1 Iere

Gen. 2. 12. 14. Gen. 11. Marth. 11.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quæ se dicit propheten, false tamen.
2 Docere, errorem.
3 Et seducere seruos meos, i. simplices Christianos.
4 Fornicari. Dicēs, hoc esse licitum, multi etiam dixerūt erroneē fornicationem simplicem esse licitam. Vel hoc intelligitur de errore Nicolai qui tunc vigeat, vt supra dictum est.
5 Et manducare de idolo thitis. in veneratione idolorum, aliter nō esset licitum nisi ratione scandali simplicium, secundum quod docet Apostolus. 1. Cor. 8.
6 Et dedi illi tempus, vt penitentiam age. Et sic erat obstinata, propter quod subditur pœna.
7 Ecce ego mitto eam in lectum. infernalis pœnæ, de quo dicitur Isa. 14. c. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum, subier te sternetur tinea & operimentum tuum erunt vermes.
8 Et qui moechan. communicando malis ipsius.
9 In tribulatione. in inferno cum ea.

Nisi

- 10 Nisi penitent. in præſenti vita.
11 Et filios eius. Id est imitatores ipsius.
12 Interficiam in mortem. scilicet gehennam.
13 Et scient omnes ecclesie. Tunc manifeste quod est modo occultum.
14 Quia ego sum scrutans. examinans & puniens concupiscentias & malas cogitationes.
15 Ecce dabo vnicuique vestrum. pœnam impijs & gloriam iustis.
16 Vobis dico, &c. Hic ponitur discretio bonorū a malis & primo eos specialiter informando, secundo præmium pronuntiedo, ibi. Et qui vicerit. Circa primum dicitur. Vobis autē dico, & ceteris qui Thiatyra estis. Et qui sunt illi, subditur.
17 Quicumque non habent doctrinam hanc. i. non recipiunt doctrinam Iezabel.
18 Et qui non cognouerunt altitudinem Sathane. i. nō approbaerunt superbias Ebionis & Chetinti, qui superbia elati dixerunt contra reuerentiam personæ Christi, eius diuinitatem negantes.

* pro-

MORALITER.

† fortilege, quæ decipiunt simplices, & frequenter sunt medietates luxuriæ, & ideo dicitur.
4 Fornicari, &c. Idolum autem luxuriosi est mulier cōcupita, propter quod idolo thitum dicitur illud quod pro eius cōcubitu dona-

donatur.
6 Et dedi illi tempus. Quia tales vetulæ in malis veteratæ vix aut nunquam volunt ad bonum redire.
26 Vobis autem dico, &c. id est qui doctrinam talem pestiferam non recipitis.

A Non mittam. Quidā pseudo terrebant eos, qui adhuc mis-
 titus erat domū maiores tribulationes quam passi essent,
 contra hoc dicit, quod non mittet, vel legales observantias.
B Et qui vicerit. * And. Qui sum talentum bene colloca-
 verit, & opera mea fecerit, ait in Evangelio Dominus, da-
 bo illi potestatem su-
 pra quinque aut decē
 civitate: aut per po-
 testatem, cuius hoc lo-
 co fit mentio illud in
 dicitū insinuat, quo
 seducti vel increduli
 ab his iudicantur, &
 veluti virga ferrea cō-
 terentur, qui ex genti-
 bus & infidelibus per
 fidem promptamque
 obedientiam Christo
 se adiunxerunt. Notū
 est enim illud Christi
 servatoris. Viti Nini-
 vitæ surgēt in iudicio
 cum generatione hac
 & condemnabūt eā. Cū autē subdit, sicut ego à patre accepi,
 assumptę carni humanęq; nature orationis filium attēperat.

profunditates

c Dabo illi stellam. Stella matutina lucifer, qui ortus diē nūciat,
 id est, Christus qui resurgens fidei lucē & immortalitatis in-
 tulit mundo, dabit ergo stellam matutinam seipsum & glo-
 riam resurrectionis, vel stella matutina resurrectio prima.
 * And. Aut stellam matutinam eam hoc loco vocat, de qua
 Esaias dicebat: Quo-
 modo cecidisti de celo lu-
 cifer? cuiusmodi stellā
 Dominus sub creden-
 tium pedibus se pro-
 culcandam daturum
 promittit: aut de ea
 hic est sermo, quam
 Apostolus Petr⁹ in fi-
 delium cordib. veluti
 luciferum nasci in sua
 canonica scribit: quę
 vīq; aliud nihil est q̄
 lux quedā à Christo
 credentiū corda dima-
 nās. Quin & Iohānes
 baptista, & Eliās The-
 bites, luciferi nomine
 à quibusdā quoq; appellantur: cū quib. eos quinq; partē habi-
 turos credibile sit, qui strenue pugnando Diabolū vicerunt.

a non mittam super vos aliud pondus, Tamen id quod ha-
b beris tenete, donec veniā. Et qui vicerit, & custodierit vsq;
 in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes, &
 reget illas in virgā ferrea, & tanquam vas figuli cōfringen-
 tur, sicut & ego accepi a patre meo, & dabo illi stellam ma-
 tutinam. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ec-
 clesijs.

NICOLAUS DE LYRA.

* propter quod B. Iohannes in principio euangelij sui eius diuinitatē
 declarauit secundum quod dicitur in libro illustrium virorum .
1 Quemadmodum. Hic tangitur vitatio alterius erroris. s. pseudo
 apostolorum, qui cum euangelio dicebant esse necessariam obseruatio-
 nem legalium, quę dicitur pondus importabile. Act. 15. et quantum
 ad hoc dicit Iohannes vel potius angelus apparens ei in persona Chri-
 sti: Quemadmodum dicunt pseudo apostoli.
2 Non mittam super vos aliud pondus. i. obseruationem legis,
 quod pondus falsi apostoli dicunt vobis esse imponendum.
3 Tamen id quod habetis .i. veritatem euangelicam vobis per ve-
 ros apostolos prædicatum.
4 Tenete. firmiter.
5 Donec veniam. ad iudicium.
6 Et qui vicerit. Hic consequenter prædictos informat præmium
 promittendo de. Et qui vicerit. tentationes mundi carnis & diaboli.
 Et

7 Et custodierit vsque in finem opera mea. id est, vsque ad
 mortem.
8 Opera mea. Hoc dicitur quia Iesus capit facere & postea doce-
 re, Acto. 1.
9 Dabo illi potestatem. in finali iudicio, in quo perfecti iudicabūt
 cum Christo, & sic habebunt potestatem super gentes iudicandas.
10 Et reget illas in virga ferrea .i. inflexibili iustitia.
11 Et tanquam vas figuli confringentur. quia tunc peccatores
 in infernum retrudentur.
12 Sicut & ego accepi. Omnia enim quę habet filius: habet à pa-
 tre.
13 Et dabo illi stellam matutinam. id est corpus gloriosum dote
 claritatis resurgens.
14 Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. ex-
 ponatur vt supra.

MORALITER.

2 Non mittam super vos aliud pondus. per quod significatur pec-
 na gehennę grauiissima.
3 Tamen id quod habetis tenete. id est, in bono quod habetis per
 feuerate. Et qui vicerit, & c. sequitur.

Dabo

CAP. III.

Et angelo ecclesie Sardis. Sardis princi-
 piū pulchritudinis qui
 primum nihil vel parum virtutis habet, deinde turpis per vi-
 tia, vel hypocritę qui extra pulchri, intus deformes. Vel prin-
 cipium pulchritudinis est de mundo exisse.
 Ricardus. Quanto loco singularium admonitionem,
 Episcopus Sardis nō sicut ceteri præmissi, de aliqua virtute,
 vel bona opatione laudat, sed de ficta & simulata iustitia gra-
 ui & dura animaduersione p. factā visionē redarguit, & vt
 peniteat misericorditer admonet. Et quā i cōspectu hominū
 quatuorundā virtutum & bonorū operū simulatione palliatus
 de

quæ est

CAP. III.

Principium pulchritudinis vel apta principio pulchritudinis.

T angelo ecclesie Sardis scribe. Hęc dicit qui
 Christus qui omnia occulta possit cognoscere, & qui potens
 fit cum quī reliquerit de peccato punire. Ait ergo. Hęc dicit
 qui habet septē stellas. quali diceret. Tu qui corā hominibus
 p. hypocritam bonū facis, sed in occulto me cōtēnēdo ma-
 lus existis, dū audis habere septē spiritus Dei, me habere ani-
 maduerte, me p. meā sapiētiam nō solū manifesta, sed occulta
 nō solū opera sed & cogitationes spiritualiter penetrādo vi-
 dere. Et dū me audis habere septē stellas, intellige me ad pu-
 niendū te, & alios Episcopos si deliquerint, potentem esse.
 de foris apparebat, sed
 intus in cōspectu Dei
 nulla veritate iustitię
 fultus erat, talis i prin-
 cipio describitur ei
 Sicut

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Et angelo ecclesie Sardis. Dicunt expositores aliqui, quod
 iste fuit sanctus Melito, quem asserunt circa tempora illa fuisse
 sardensem episcopum, & ibidem martyrio consummatum, hoc alle-
 gantes ex ecclesiastica historia. s. libro. 24. cap. Sed fatua eorum reue-
 rentia hoc non habetur ibi, sed quod fuit eunuchus. propter regnum cę-
 lorum castitatem conseruando, & quod plenus spiritu sancto in ciuita-
 te Sardensium requiescit expectans aduentum domini. Et dabo quod
 cum istis quę ibi dicuntur de ipso, quod fuerit martyr & episcopus,
 hoc tamen non est affirmandum eorum dictum sed magis ad contrariū,
 nam

nam in textu subditur. Nomen habes quod viuas, & mortuus es, quod
 de tam sancto episcopo nō videtur verificari, nec etiam de populo sibi
 subdito, quia culpa subditorum redundat in prelatum. & tempore san-
 cti prelati solent in populo subdito vitio magis euitari, propter quod
 videtur melius dicendum, quod fuerit alius episcopus Sardensis, qui
 non fuit tanta sanctitatis, nam tunc temporis sicut dictum est supra,
 frequenter episcopi mutabantur. Sic ergo proceditur, quia primo ponit
 tur peccatorum reprehensio, secūdo paucorum commendatio, ibi. Sed
 habes. Circa primum dicitur.
2 Hęc dicit qui habet septem spiri. i. vniuersitatem angelo-
 rum sibi assistentem.
 Et

MORALITER.

Et angelo ecclesie. quę interpretatur princeps pulchritudi-
 nis,

nis, & significat hypocritam qui gloriatur in exteriori pul-
 chritudine virtutis apparentis, ideo subditur.
 Quia

Et scio opera tua. Et scio, quod in omnibus operibus tuis que-

ris humanam laudem. * August. Audiuimus B. Iohannem, peccatorem hominem

terribiliter increpantem: & non cum ingenti timore consideremus,

& cum tremore timeamus quod dictum est: *Novi opera tua, quia*

nomen habes quod vnas, & mortuus es. Non moritur nisi mortale cri-

men commiserit, secundum illud quod dictum est, *Anima quae pecca-*

uerit, ipsa morietur. Quod peius est, multi in corporibus viuis animas

mortuas portare noscuntur.

Est vigilans. Vel ideo vigila, quia licet sis mente immortuus, vel

in mente laudabilis, non es tamen perfectus nisi ceteros excites,

vel non est satis Christum confiteri, nisi etiam opera feceris.

* Ambrosius. Vigilat qui semper bona opera exercet. Praecipitur ergo huic ut vigilet, id est, ut in chari-

tatis operibus semetipsum exerceat: ne parua bona quae adhuc videbat habere deperiret. Quia sicut mortuum est sine anima, ita &

nos si quibus bona videamur habere, mortua sunt si charitas defuerit. Opera eius non erant plena, sed vacua, quia charitate non replebantur: unde & quinque virgines fatuae a consortio sponsi caelestis repulsae sunt, quia oleum charitatis in vasis suis habere noluerunt.

Non enim inuenio. Dum sine charitate, vel pro laude, vel quia committit criminale.

In mente ergo habe. Id est, recordare qualiter fidem Christi in baptismo perceperis: ubi promissisti renunciaturum te

diabolo & omnibus pompis eius. Recordare etiam quod a doctoribus fidei Christianae qualiter te vivere oportet, auduisti: & serua quod audisti, & penitentiam age, eo quod a bonis operibus tandiu torpisti.

Audieris. a sanctis patribus, quia, qui in vno offendit, omnium reus est. Vel receperunt mercedem suam. Vel charitatem autem non habeam, nihil sum.

Si vero non vigilaueris. * Ambr. Id est ad bona opera agenda, temetipsum non excitaueris, *veniam tanquam fur.* Illi Dominus tanquam fur superuenit, ut eum per mortem ab hac mundana habitatione subtrahat, qui in prauitatibus suis quiescens, neque

a vitij vult abstinere, neque ipsam mortem ob oculos ponere: sicut Dominus dicit in Euangelio: *quia si sciret pater familias* Matth. 24. *qua hora fur veniret.*

Sed habes. * Ambr. Ecce, discipuli pastori negligenti preponuntur, ut saltem in eorum imitatione proficeret. Sed mirum cur pauca nomina habere dicatur, & non paucos homines. Sed hoc ad excellentiam magnam alicuius sancti pertinet, cum eum Deus nominatim scribere dicitur, sicut Moyse perfecto viro dicitur, *Novi te ex nomine.* Et in euangelio, Dominus proprias oves vocat nominatum. Isti ergo pauci qui voce Dei laudari mereantur, non inquinauerunt vestimenta sua, id est, munditiam quam in baptismo perceperunt, fordidibus vitiorum non inquinauerunt. Et ambulabunt in albis, id est in bonis operibus. *Qui vicerit, sic vestietur.* id est qui per penitentiam,

& lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Haec ideo dicit, ut & pastorem Sardis Ecclesiae, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

Non inquinauerunt vestimenta sua. vestem immortalitatis & innocentiae, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

Non delebo. Delet reprobos, secundum illud: *Iudicauit dominus cor Pharaonis.*

De libro vitae. Liber vitae praescientia Dei est, in qua omnia continentur.

Confitebor uomen eius. dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

* Richardus Episcopus Philadelpiae vitio caelestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiae attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec episcopus in Smyrnae reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiae ad praedicandum, & aduersarios Iudaeos se illi submissurum: & in hora tentationis suae perfectionis auxilium. Ad ultimum hortatur eum ad patientiam, ne perdat coronam. At ait, *Haec dicit sanctus & verus.* Sanctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quod sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem David*, cui vult

qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Haec ideo dicit, ut & pastorem Sardis Ecclesiae, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

Non inquinauerunt vestimenta sua. vestem immortalitatis & innocentiae, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

Non delebo. Delet reprobos, secundum illud: *Iudicauit dominus cor Pharaonis.*

De libro vitae. Liber vitae praescientia Dei est, in qua omnia continentur.

Confitebor uomen eius. dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

* Richardus Episcopus Philadelpiae vitio caelestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiae attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec episcopus in Smyrnae reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiae ad praedicandum, & aduersarios Iudaeos se illi submissurum: & in hora tentationis suae perfectionis auxilium. Ad ultimum hortatur eum ad patientiam, ne perdat coronam. At ait, *Haec dicit sanctus & verus.* Sanctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quod sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem David*, cui vult

qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Haec ideo dicit, ut & pastorem Sardis Ecclesiae, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

Non inquinauerunt vestimenta sua. vestem immortalitatis & innocentiae, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

Non delebo. Delet reprobos, secundum illud: *Iudicauit dominus cor Pharaonis.*

De libro vitae. Liber vitae praescientia Dei est, in qua omnia continentur.

Confitebor uomen eius. dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

* Richardus Episcopus Philadelpiae vitio caelestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiae attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec episcopus in Smyrnae reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiae ad praedicandum, & aduersarios Iudaeos se illi submissurum: & in hora tentationis suae perfectionis auxilium. Ad ultimum hortatur eum ad patientiam, ne perdat coronam. At ait, *Haec dicit sanctus & verus.* Sanctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quod sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem David*, cui vult

qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Haec ideo dicit, ut & pastorem Sardis Ecclesiae, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

Non inquinauerunt vestimenta sua. vestem immortalitatis & innocentiae, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

Non delebo. Delet reprobos, secundum illud: *Iudicauit dominus cor Pharaonis.*

De libro vitae. Liber vitae praescientia Dei est, in qua omnia continentur.

Confitebor uomen eius. dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

* Richardus Episcopus Philadelpiae vitio caelestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiae attollit: nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec episcopus in Smyrnae reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiae ad praedicandum, & aduersarios Iudaeos se illi submissurum: & in hora tentationis suae perfectionis auxilium. Ad ultimum hortatur eum ad patientiam, ne perdat coronam. At ait, *Haec dicit sanctus & verus.* Sanctus in bonitate, verus in promissione: qui eo quod sanctus non peccat: & quia verus, nunquam mentitur. Et quia habet *clauem David*, cui vult

qui per penitentiam, & lacrymas diabolum vicerit. & vitia omnia a se expulerit eandem munditiam quam baptizatus possidet, & ipse consequetur. Haec ideo dicit, ut & pastorem Sardis Ecclesiae, & omnes etiam peccatores ad penitentiam prouocet.

Non inquinauerunt vestimenta sua. vestem immortalitatis & innocentiae, quam acceperunt in baptismo, vel sua bona opera.

Non delebo. Delet reprobos, secundum illud: *Iudicauit dominus cor Pharaonis.*

De libro vitae. Liber vitae praescientia Dei est, in qua omnia continentur.

Confitebor uomen eius. dicens: *Venite benedicti patris mei.* Vel hic, *Dedistis mihi manducare & bibere.*

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

Exod. 3. Ioh. 10. 11. The. 3. c. 2. Petr. 3. c.

Exo. 10. g. Mat. 23. c.

F

MORALITER.

- 1 Et septem stellas. id est, vniuersitatem episcoporum, ut dictum est supra. 1. ca.
- 2 Scio opera tua. quia nihil latet me.
- 3 Quia nomen habes. i. sanctitatem apparentem, & famam.
- 4 Et mortuus es. spiritaliter secundum veritatem.
- 5 Esto vigilans. ad cognitionem defectuum in te & tuo grege.
- 6 Et confirma caetera. i. tibi subditos verbo & exemplo.
- 7 Quae mortura erant. Populus enim de facili ad peccata labitur, nisi exemplo & verbo praedicatorum sustentetur.
- 8 Non enim inuenio opera tua plena. id est perfecta, sed magis defectiua.
- 9 In mente ergo habe. scilicet doctrinam Christi per eius apostolos veros.
- 10 Et serua. opere adimplendo.
- 11 Et penitentiam age. de omissione bonorum, & commissione malorum.

Si

MORALITER.

- 3 Quia nomen habes, &c. vita gratiae.
- 4 Et mortuus es. morte culpae.
- 5 Esto vigilans. ut possis resurgere.
- 8 Non enim inuenio. sed vacua merito, nam de talibus dicitur. Mat. 6. a. Amen dico vobis recepit mercedem suam.
- 9 In mente ergo habe. s. a Deo bona naturae & bona gratiae, gratias datae, & bona fortunae. q. d. ista non accepisti ut inde seruias mundo, carni, vel diabolo.
- 12 Si vero non vigilaueris. oppressus graui somno peccatorum.

Ve-

- 12 Si vero non vigilaueris. i. diligens fueris circa dicta.
- 13 Veniam ad te. in morte.
- 14 Tanquam fur. quia nihil incertius hora mortis.
- 15 Sed habes pauca. Hic consequenter ponitur commendatio paucorum, cum dicitur. Sed habes pauca nomina in Sardis qui non inquinauerunt. q. d. multitudo subditorum tuorum maculata est per peccatum.
- 16 Et ambulabunt me. s. illi qui non sunt per peccatum maculati, & per albedinem vestis intelligitur stola gloriae & immortalitatis. Et quia non est acceptio personarum apud Deum. ideo subditur.
- 17 Qui vicerit sic. q. d. non solum isti, sed quicumque vicerit mundum, carnem, & diabolum, stola gloriae vestietur.
- 18 Et non delebo. &c. Est autem liber vitae Dei praedestinatio, in quo nullius scriptus simpliciter deletur, quia finaliter saluabitur, dicitur tamen deleri secundum quid, quando cadit a iustitia, & rescribi, gratia recuperata.
- 19 Et confitebor nomen eius. i. quod vere fit Christianus.

Qui

- 13 Veniam ad te. i. subito te auferam de praesenti mundo, & tunc non poteris mundari de peccato. Sed quia inter malos sunt semper aliqui boni, nam ecclesia est quasi sagina nondum ad litus maris tracta, habens pisces malos cum bonis admixtos. ideo sequitur.
- 15 Sed habes pauca nomina Sardis. id est paucas personas ab hy pocrisi mundas.
- 16 Et ambulabunt me. n. eiusdem ambulabunt simul. Christus autem vitium hypocrisis multipliciter impugnavit ut patet ex euangelij decursu, propter quod illi qui impugnant hoc vitium a seipsum vel alijs repellendo, digni sunt ambulare cum Christo.

Tom. 6.

Aa 4 Et

G mysteria sapientie aperit & largitur. Crede ergo potentem in exhibendis promissis.

A * Andreas. Dauidicæ clavis appellatione eiusdem regnum designat quandoquidē clavis inter potestatis symboli cense-ri solet. Clavis rursus libri psalmodū, omnisque prophetiæ, est Spiritus sanctus. Per hūc enim omnes cogitationis thesauri aper-riuntur. Et quidem a priorem clauem acce- pit Christus vt homo, posteriorem autē vt b sempiternus Deus na- turaliter obtinet. c

Ioh. 14. b.

a *Hec dicit. Quasi di- car, labora de conuer- sione fratrum sicut, ecc- pisti, quia in eo quod promisi, quodcūque pe- tieritis patrem in nomi- ne meo, dabit vobis, sum*

B

d *verax in promissis, vñ scire potestis q̄ mul- tos congregabo vobis sicut desideratis.*

b *Claudat. Vt quæra- mus, aperit, vt inuenia- mus, vt inquisitor fru- ctum accipiat sudoris sui, & largitor gratias sue bonitatis habeat.*

c *Ecce dedi coram te. Merito dedi, quia aperte non poteras habere per te, quia modicam habes virtutem.*

Act. 4. b.

d *Ostium. Corda hominū prius dura. Vel scripturas obscuras. Vel, me ipsum qui sum verum ostium ad vitam, vnde disci- puli prohibiti loqui & cæsi dixerūt. Non possumus quæ uidimus non eloqui.*

Luc. 24.

* Primasius. Ostiū quod Christus aperit tunc referat Ec- clesie cepit, qm̄ discipulis sensum aperuit, vt intellexerēt scri- pturas. Hoc nullus unquam vi precluditur, quod illi predi- cantibus per totū mundum iam panditur. Vnde Apostolus, *Ostium nobis, inquit, apertum est magnum in Domino, & aduersarij multi.*

1. Cor. 16.

c *Ecce dabo de synagoga.*

C

eius. Qui habet autem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

Et angelo philadelphiae ecclesie scribet Hæc dicit sanctus

& verus, qui habet clauem David, qui aperit & nemo clau-

dit, claudit & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi corā

te ostium apertum, quod nemo potest claudere, quia mo-

dicam habes virtutem, & seruasti verbum meum, & nō ne-

gasti nomen meum. Ecce dabo de synagoga sathanæ qui

dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce fa-

ciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & scient

quia ego dilexi te. Quoniā seruasti verbum patientiæ meæ,

& ego seruabo te ab hora tentationis quæ vêtura est in or-

cedē, qua confessus es nomen meū Iudæorum conuersionē D & penitentiā ferēs inquit, Procidēt hi namq; ad pedes tuos, exindeq; vt ad me adducātur, mētisq; illuminationē conse- quantur abste petent, de cætero non iam in aperto, sed ab- sccondito cordis Iudæi futuri.

* Primasius. Hoc

nouū ecclesie tantū Philadelphie tūc pro-

misit, reliquū. n. tem- pus & præcipue illud

circā finē mundi præ-

nūnciat, qm̄ Iudæi in

Christum credentes

eius ecclesie subiū-

gātur, quæ veraciter

dicit. *Mibi alienigena*

subditi sunt. Nam & de

Iudæis Apostolus di-

cit. *quia cæcitas ex par-*

te Israel contigit, donec

plenitudo gentium sub-

intret, & sic omnis

Israel saluus fieret,

f *Iudæos. Hoc nomē*

perdiderunt dum de

Christo dixerūt. Hæc

nescimus.

g *Mentiuntur. Nitū*

tur comprobare ver-

bis & quibusdam simulationibus.

h *Ecce faciam illos vt veniant.* Parati imitari opera tua per si- militudinem humiliatis suæ.

i *Scient.* Extra positi non crediderunt Deū diligere ecclesiā quā per mittebat afflicti, q̄ nunc facit fidem dilectionis, id- est, certitudinē ne succumbatis, quia venio ad remunerandū.

k *Seruasti verbum patientiæ meæ.* Præceptum de patientia quod in me ostendi, orans pro persecutoribus.

l *Ab hora tentationis, &c.* s. vel generalis psecutionis in Chri- stianos statim post Neronē futuræ, vel vltimo tpe Antichri.

* Andreas. Tentationis horam aut suam impiorum ty- rannorum Romanorum aduersus Christianos psecutionē appellat: (ea enim iam tū præ foribus vrgebat) a qua se illum liberaturum respondet, aut eam certe tempestatem, quam F

G An- tu-

NICOLAUS ED LYRA.

1 Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis. ex- ponatur vt supra.

2 Et angelo Philadelphiae. Dicunt expositores communiter qd̄ iste fuit Quadratus, de quo dicitur. 4. Ecclesiastica historia l. b. 3. cap. quod fuit homo sacris literis valde intelligens, & multa scripsit ad fi- dei Christi declarationem & infidelium cōsutationem. Sic ergo proce- ditur, quia primo ponitur eius commendatio, secundo per ipsam in- fidelium conuersio ibi. Ecce dabo. tertio promissio, ibi. Qui vicerit. Circa primum dicitur.

3 Hæc dicit sanctus & verus. i. Christus qui est sanctus sanctorū. Dan 9. & ipsa veritas Iob. 14. a. Ego sum via veritas & vita.

4 Qui habet clauem David. idest, potestatem aperiendi intelle- ctum scripturarum, Luc. 24. g. Aperuit illis sensum, &c.

5 Qui aperit & nemo claudit. quia nullus potest impedire ab in- tellectu scripturarum eos quos vult erudire, nec aliquis potest eas in- telligere, nisi ipso referante.

6 Scio opera tua. idest approbo.

7 Ecce dedi coram te ostium apertum. ad scripturas intelli- gendum, vt prædictum est.

8 Quod nemo potest claude. i. te impedire a doctrina veritate.

9 Quia modicam habes virtu. q. d. quia non dedi tibi gratiam miraculorum sicut multis aliis episcopis illius temporis, recompensa- ni tibi in intellectu sacrarum scripturarum excellenti.

Et

10 Et seruasti verbum meum, opere & doctrina.

11 Et non negasti nomen meum. in persecutione fidelium.

12 Ecce dabo. Hic ponitur consequenter infidelium conuersio per ipsum, in diocesi enim sua multi habebant Iudæi, quorum plures per eius doctrinā fuerunt conuersi, & hoc est quod dicitur. Ecce ego da- bo de synagoga Sathanæ. idest, aliquos de Iudæis quorū congrega- tio dicitur synagoga Sathanæ pro illo tempore, quia post resurrectionē Christi & ascensionem ad cælos, & prædicationem apostolorum mane- bant in infidelitate.

13 Qui dicunt se Iudæos esse. Hebræi enim vocati sunt Iudæi a patriarcha, a quo descendit Christus secundum carnē & ideo postquā negauerunt Christum, non remansit in eis res huius nominis, sed in Christianis consentibus Christum de tribu Iudæ venisse, circumcisi spiritu, & non carne, secundum quod dicitur R. 3. d. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Iudæus est & circumcisio cordis in spiritu, non litera.

14 Ecce faciam illos vt veniant, &c. quia plures de Iudæis, vt dictum est, conuersi fuerunt ad Christum humiliantes se coram eo, & eius ministro Quadrato.

15 Et scient. per illuminationem fidei.

16 Quia ergo dilexi te. promouendo non solum ad fidem catho- licam, sed etiam ad episcopalem dignitatem.

17 Quoniam seruasti verbum patientiæ meæ. verbo & opere.

18 Et ego seruabo te ab hora tenta. per imperatores Romanos

* domi-

MORALITER.

2 Et angelo Philadelphiae. quæ interpretatur saluas adhærente domino, iō per ipsam significatur humilitas vara, quæ est cultus virtutū, & per cōsequens salus Deo adhærentium, propter quod humilibus dicitur. Hæc dicit & sanctus & verus qui habet clauem David, qui aperit. humilibus sua secreta. Et claudit. ea arrogantibus, Mat. 11. d. Confitebor tibi domine pater celi & terra, quia abscon- disti hæc, &c.

6 Scio opera tua. idest approbo,

7 Ecce dedi coram te ostium apertum. scilicet gloriæ, quod superbis clauditur.

9 Quia modicam habes virtutem, secundum tuam opinionem, sed realiter magnam, quia vere humiles parum aut nihil virtutis sentiunt de seipulis, Luc. 17. c. Cum omnia bene feceritis, dicite, serui inutiles sumus.

12 Ecce dabo de synagoga Sathanæ i. de malis Christianis & su- perbis eos ad tuam humilitatem conuertendo, ideo sequitur.

14 Ecce faciam illos vt veniant, & adorent, &c. & tam venit. † nam

Ecce

Antichristus sub finē seculi, contra Christi fideles p̄ vniuersum mundū excitabit. Ex qua Christus Dñs sectatores suos, ne supra vires tententur, sese crepturum promittit, siue per corporis dissolutionē ante illud tempus ē medio illos tollat, siue alia via & rōne ab impendenti pericūlo eosdem eripiat.

* Ambrosius. Vel

hora tentationis diē iudicij significat. Tentationem autem pro manifestatiōe posuit, quia singulorū facta omnibus manifesta- buntur. A qua hora tētationis, nos & omnes electos suos Dominus saluabit.

a Tentare habitantes in terra. Sicut in sequētibz sexto sēpius ordine, sic & hic in sexto angelo nouissima designatur persecutio in qua quidam Iudæo-

rum sunt decipiendi: quidam Eliæ monitis legē spiritualiter impleturi, hostem creduntur victuri.

b Ecce venio cito. Tentatio verò veniet, sed ne succumbatis, quia venio ad remunerandum.

c Tene quod habes &c. * Richard. Quia in tribulatione positus erat, vt potē, in medio nationis infidelis prauæ & peruerfæ, & tentationē esse vēturam audiebat, rectē ne in pressuris deficiat, se citō venturū, videlicet ad remunerandū denūciat quasi dicat. Viriliter oēm sustine tribulationē pro me: quia ecce citō venio ad remunerationē. Tene quod habes, fidem, s. & bona opera: & in eis perseuera: ne si nō habueris perseuerantiam, alius accipiat coronam tuam. Cum, n. sit Deo, certus suorum numerus, quando alius per culpam labitur, alius per misericordiam subinducitur; vt in loco vnde lapsi sūt demones ascendant homines: & in cultum diuinum quem Iudæa reliquit, Gentilitas introiuit.

* Primas. Hic electorum numerum stupenda consideratione cognoscimus: ostēdens huic numero nec addi quemq̄ posse, nec minui, cum sic istum propriam coronā dicit amittere, vt alius eā percepturus accedat. Vnde intelligitur nec alium posse succedere, si quod ille tenuit, perseueranti fide custodiat. Sic etiam Iudæorum elatio est frustrata, qui de stirpe Abraham gloriabantur. Potens enim est Deus, inquit, de lapidibus istis suscitare filios Abraham, certa promissio maneret ex munere, & gloriatio carnalis vacuaretur in genere.

* Haymo. In hac sententia ostenditur, quoniam remuneratio quæ superbiētibus aliquibus iusto Dei iudicio aufertur, alijs misericorditer retribuitur. Ideo vidēdū est vnicuiq; qui

stat

stat ne per superbiendo, vel alio quolibet mō cadat, ne alius D coronam eius accipiat.

* Cyprian. Quamdiu Salomon in vijs Domini ambulauit, tandiu gratiam Domini obtinuit: postquā dereliquit Domini viam, perdidit & gratiam. Et ideo scriptum est: Tene quod

L. de vit. Eccl. 3. Reg.

habes, ne alius accipiat

coronam tuam. Quod vtique Dominus nominaret, auferri posse coronam iustitiæ, nisi quia recedēte iustitia, recedat necesse est & corona.

d Columnam in templo, firmam in se & sustentantem alios verbo & exemplo.

e Non egredietur. Cū sit Deo certus numerus suorum, si quis labitur, alius misericordia eius subinducitur, sicut per superbiā Iudæorum Gentilitas subiitruit. Filius iunior. i. Gentilium populus exierat, sed morte vituli saginari. i. cruore Christi reconciliatus non exibat amplius.

f Et scribam super eum, &c. * Andr. In corde inquit, eiusmodi columnæ, diuini nominis supernæque Hierusalem notitiam in scribam: quo pulchritudinem, quæ in ipsa existit, spiritualibz oculis consideret. Et nomen idem nouum meum, quod in futuro seculo inter sanctos percelebre erit. Verbū autē postquam citra vllam sui mutationē caro semel nostra causa esse

ctum est, susceptæ humanitati sermonē admetiēs, humanoq; more loquens, cælestem patrem Deū appellat suum. Hierusalem autem à supernis descendere dicitur, siquidem diuina cognitio ab Angelis exorta, certo quodam ordine ad homines vsque pertingit. Per Christum namque caput nostrū hi & illi inter se iunice apti sunt.

g Noua. Vbi nihil vetustatis, sed plena visio pacis.

h De celo. de conformitate cælestium creaturarum.

i Et angelo Laudicia, &c. * Richar. Ep. scopū Laudiciæ se primo loco singularum admonitionum, & visionis primæ sacra visio ponit, & vnam de lepore, & arrogantia, & iactantia, & peria virtutum & operum iustitiæ grauer reprehendit, admonens ad penitentia: & penitenti de scelere promittit indulgentiam. Rectē igitur Christus à quo de omnibus his redarguitur, fidelis & verus in principio sermonis illi præscribitur, qui non possit mentiri: & principium creaturæ Dei conuenienter denunciatur, sine quo iustitia non possit haberi, vt cū fidelem, & verum principium boni increpantem se audiret, ad semetipsum citius rediret.

Hæc F

NICOLAUS DE LYRA,

* dominantes toti orbi & vbiq; fidem catholicā persequentes. Sed contra hoc videtur, nam ista persecutio iam fuerat sub duobus imperatoribus, scilicet Nerone & Domitiano, ut habetur in legenda beati Iohannis euangelistæ, qui de præcepto Domitiani fuit missus in exiliū in insulam quæ dicitur Patmos, in qua scripsit hunc librū, & eodem anno Domitianus interfectus fuit. Dicendum, quod licet persecutio Christianorum per istos imperatores transfisset, tamen maior erat futura per aliquos alios sequentes, de qua loquitur hic Iohannes per modum futuri, & antequam veniret iste fuit assumptus a domino. Ideo subditur.

1 Ecce venio cito. ad te accipiendum.

2 Tene quod habes. id est, gratiam tibi datam.

3 Vt nemo accipiat. Cadentibus enim aliquibus a iustitia, in præsentia alijs surrogantur, sicut patet in legenda. 40. martyriū, quia vno ex eis eadente, clauicularius surrogatus fuit, & eius coronā accepit.

4 Qui vicerit. Hic consequenter ponitur præmiij promissio, istud tamen præmium videtur esse augmentum gratiæ in præsentia tempore. Dicit igitur. Qui vicerit, malignum.

5 Faciam illum columnam. i. fortem & potentem in fide, non solum pro se, sed etiam pro alijs confortandis & sustentandis, secundum hunc modum Petrus & Iohannes & Iacobus columnæ dicuntur, ad

ad Galath. 2. b.

6 In templo Dei mei. id est, in ecclesia militante, vt patebit ex sequentibus.

7 Et foras non egredietur amplius. per apostasiam, nec per excommunicationem.

8 Et scribam super eum nomen Dei mei. quia tales inscriptura dicuntur dy. Psal. 81. b. Ego dixi dii estis. quod exponens Saluator Iohā. 10. g. dicit. Illos ad quos factus est sermo Dei deos dicit. representat enim in ecclesia personam Dei.

9 Et nomen ciuitatis, &c. id est, ecclesiæ militantis, quod patet ex hoc quod subditur.

10 Quæ descendit de celo. Nam ecclesia militans regitur & ordinatur a spiritibus angelis. Notandū vero, quod Christus in quantum homo loquitur hic nominans Deum suum, & nomen meū nouum, quia dicitur Christianus a Christo, quod nomen non habuit a principio, licet vocatus fuit Iesus in circūcisione. Luc. 1. sed post baptismū inter homines vocatus est Christus. Et similiter eius fideles a principio non fuerūt vocati Christiani. sed tantum discipuli, postea fide diffusa vsque in Antiochiam fideles ibi multiplicati, primo vocati Christiani, vt habetur Act. 11.

11 Qui habet aurem audiat. exponatur vt supra.

12 Et angelo Laodiciæ. Hæc est septima pars principalis, in qua scribit

MORALITER.

† nā omni hora diabolus insidiatur fidelibz, ut eos peruertat, 4 Qui vicerit faciā illum columnā in templū Dei mei. i. firmū & stabilem in gloria de cuius ratione est securitas. Ideo subditur.

Et

7 Et foras non egredietur amplius. Et scribam. quia conscriptus erit inter ciues cælestes.

12 Et angelo Lao. q̄ interpretat, fuit in vomitu, & significat acidosū, q̄ ingress⁹ religionē ex hoc reputat se saluādū. Sicut † ille

A *Hac dicit amen, &c.* * Iustinus Martyr. Post preces, & eu-
 charistiam totus cœtus Christianorum accinit. Amen Et uox
 Hebraica lingua significat idem quod Fiat.
 * Ambrosius. Amen, vere, siue fideliter interpretatur. Quod
 est amē, hoc est, & testis fidelis & uerus. Nō iō se principiu
 creature Dei dicit, quā
 ipse sit creatura, sed
 quod ab ipso omnia
 sunt creata, ut pote ar-
 chitectus fecit domū,
 si interrogaueris, quis
 fuerit principium do-
 mus, dicitur tibi. Ar-
 tífex, qui eam prius
 mente cœcepit, & post
 ea edificauit.
 b *Testa.* eorum quæ
 audiuit a patre intre-
 pidus. Vel, cum fides est
 adhibenda in omni-
 bus. Vel, testis operum
 nostrorum apud patrē.
 c *Et uerus.* Veritas
 est, quia per eum pro-
 missa patris cōplentur.
 d *Neque frigidus es neque calidus.* quia neque omnino fidem
 ignoras, neque aperte negas acceptam.
 e *Vtinam frigidus.* Non optat eum frigidum simpliciter, sed
 talem de quo maior spes habetur.
 * Ambrosius. Frigidus non erat, quia quamuis opera fidei
 nō haberet, sola fide se iustū existimabat. Calidus non erat,
 quia charitas illi de erat, *Vtinam frigidus esses, aut calidus.* i. vti-
 nā aut charitate serueres, aut te peccatorē sicut es, existima-
 res, ut per timorem ignis æterni penitentiam ad bona ope-
 ra agenda impellereris.

* Saluianus. Vel hoc est dicere. Vtinam aut calorem, ac
 fidē bonorū haberes Christianorū, aut certe frigus & igno-
 rantia paganorum. Aut. n. fides te calida Deo insinuarer, aut
 certe ad præfens adhuc legis ignorantia te excusaret. Nūc at
 quia Christū iā agnouisti, & negligis quē agnouisti, qui sus-
 ceptus es quasi intra os
 Dei p fidei agnitionē,
 proieceris per teporē.
 * Hieronymus. Qui
 inter uitia atque virtu-
 tes, medius fluctuat,
 & duplici corde acce-
 dit ad uirtutem Dei,
 iste rectissime uocatur
 beta semicocta, ad quē
 & in Apocalypsi Ioan-
 nis loquitur Deus. *Vti-
 nam aut calidus esses,
 aut frigidus, nunc au-
 tem quia tepides es, euo-
 mam te.* Qui tepidi &
 dormientes, pleni sunt
 furoris Domni, &c.
 f *Incipiam te euomere.*
 Rem mirabilem dictu
 rus, quod tepidi excommunicandi essent, quia ab hominib.
 boni credebatur, dicit se veracem in omnibus ut in hoc sibi
 credatur, & si illi respiscere uoluerint, promittit conserua-
 tionem, quia dedit primam fidem.
 g *Ex ore meo.* De ore euomitur qui in deteriora præcipita-
 tur, vel qui impunitus moritur.
 h *Diues sum.* purgatus in baptismo. Vel, diues scientiæ diui-
 næ. Vel secularis.
 i *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum.* Quia talia ope-
 ra non perducunt ad salutem.

Sal-

Non

NICOLAUS DE LYRA.

Euseb. l. 5. cap. 24. vocat
 bagarem.
 * scribit episcopo Laodicensi, quem aliqui ex-
 positores asserunt fuisse
 sanctū. Segarem, hoc allegantes ex 5. libro Eccl. siatica historia. 23.
 ca. Sed salua eorum reuerentia non nominatur ibi episcopus, sed sacr-
 dos & martyr. & ibi dicitur quod Laodicea requiescit, plures autem
 alij ibi dem nominati sub nomine episcopi exprimentur, dato tamen,
 quod fuerit Laodicea episcopus, non habetur propter hoc propositum,
 sed magis ut videtur oppositum, nam illud quod sequitur in textu,
 Quia tepidus es & nō calidus, nec frigidus, incipiā te euome-
 re ex ore meo, non videtur cōuenienter sibi applicari, quia ex seruo
 re charitatis obtinuit palmam martyrii, nec etiam populo sibi subie-
 cto, rationibus prædictis in consimilibus articulis. Ideo saluo meliori
 iudicio dico, quod fuit alius minoris perfectiōnis existens. Tunc enim
 ut prædictum est, sancti episcopi frequenter occidebantur, vel in exi-
 lium mittebantur, & succedebant eis alij minus deuoti. Sic ergo pro-
 ceditur, quia primo ponitur culpa reprehensio, secundo salubris moni-
 tio, ibi, Suadeo tibi, tertio præmij promissio, ibi, Qui uiderit. Circa
 primum dicitur.

- 1 *Hac dicit Amen.* aduerbium est Hebraicū, & signat idē quod
 vere, propter quod attribuitur Christo, qui dicit de seipso Iohan. 14. a.
 Ego sum via veritas & vita.
- 2 *Testis fidelis.* paternæ maiestatis, secundum quod dicitur Iohan.
 3. b. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur.
- 3 *Qui est principium creature Dei.* Nam omnia per ipsum
 facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Iohan. 1. a.
- 4 *Scio operata tua.* esse supple, imperfecta. ideo subditur.
- 5 *Quia neque frigidus es.* deuitans transgressiones penæ timore.
- 6 *Neque calidus.* idest implens præcepta mea seruire charitatis.
- 7 *Sed quia tepidus es.* idest tardus ad bonum, acidiosus & o-
 diosus.
- 8 *Incipiam te euomere.* idest, a me te eijcere, sicut quid abomi-
 nabile, nam ociositas omnium vitiorum est sentina.
- 9 *Quia dicitis, te falso iactando de meritis,*
- 10 *Quod diues sum.* scientia & virtute.

Et

Et

MORALITER.

† ille episcopus Laodicensis dicebat fidē sine operibus suffice-
 re ad salutem, & sic nec frigus timoris, nec calor charitatis ex-
 citant ad bonum opus, propter quod abominabilis est Deo &
 angelis eius, & per consequens de consortio sanctorum euo-
 mendus.

Quod

- 10 *Quod diues sum & locupletatus.* in spiritualibus, eo quod ha-
 bes habitum religiosum.
- 13 *Et nescis quia mi. es.* priuatus bonis spiritualibus, magis
 quam secularis etiam malus, cæteris tamen paribus.
- 18 *Suadeo tibi a me emere.* per exercitationem in bono opere.
- 19 *Aurum ignitum.* idest, charitatis incendium.

Et

Ga *Non appareat confusio.* Melius est hic erubescere ocram pau-
A cis, quam in futuro coram omnibus. Vel non dimittam pro
erubescencia.

* August. Sicut magnam arborem virere, & fructum non
reddere nihil prodest, sic nihil prodest Christianū dici, & Chri-
stiana opera non ha-
bere, & ideo dicit. *Con-
fuso tibi a me emere au-
rum conflatum*, id est,
cōtende, vt pro nomi-
ne Christi aliquid pa-
tiaris. *Et collyrio unge
oculos tuos*; vt quod li-
benter per scripturas
cognoscis, opere im-
pleas.

* **ANDREAS.** Si-
ditescere lubet, a me,
inquit, qui veras sta-
bileque opes largior,
fernēti desiderio, vo-
lentique animo igni-
tum aurum emit, nē-
pe sacræ doctrine ver-
bum igne exploratū
splēdidumque reddi-
tū. Per hoc enim cor-

fl. 18, c.

lapis.

C

^a Ipsis virtutibus;
a & vestimentis albis induaris, † vt non appareat confusio
^A virtutibus
b nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. †
^a Causa præmissa. ^b Facio cognoscere peccatum. ^c Castos reddo. ^d Quos vi-
des pari a duersa.
c Ego quos amo, arguo, & castigo. Æmulare ergo, & pœni-
^{De repiditate. Et debet agere. b} Cor clausum. ^c Incēpo.
d tēntiam age. Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit
^{Intelligendo. Ad opus faciendum. a} Per veram fidem. ^{In secreto cordis.}
vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, introibo ad il-
^a Per gratiæ infusionem. ^b Quia fide & opere eius delectabor; Per eiusdem iustificationem.
^c Quia ipse se habebit de meo auxilio. per bonæ conscientie incunditatem. ^d Quid plura?
lum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. Qui vicerit, dabo
^a Per quem iudiciaria potestas. scilicet non solum priuilegiali dignitate, sed et-
tiam charitatis, & voluntatis conformitate.
e ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cū
f patre meo in throno eius. qui habet aurem audiat, quid spi-
ritus dicat ecclesijs.

di tuo eiusmodi thesaurus obringet, qui nec violari, nec diri-
pi facile poterit. Vestierisque splendida virtutum stola, qua
nuditas quam ex peccato contraxeras, contegetur Per colly-
rium autem innuere videtur externarum rerum penuriam,
munerumque despicientiam. Nam si dona videntium oculos
excitant, omnino munerum contemptio hos aperiet.

b *Collyrio.* Oculi, vt videamus inungentur, cum ad cognos-
cendum veri luminis claritatem, intellectus nostri acie me-
dicamine bonæ operationis adiuuamus. *Collyrio in. Præcep-
tum domini illuminas oculos.* Vel inunge dono spiritus sancti
mentem, quam terrena concluserant.

c *Ego quos amo, &c.* * Andreas. Papæ. quanta Dei clemētia?
quanta suauitate & benignitate reprehensionem temperat?

* Cyprianus. Qui peccantem blandimentis adulantibus pal-
pat, peccandi fomitem subministrat nec comprimit delicta, il-
le, sed nutrit. At qui cōsiliis fortioribus redarguit, simulatq; in-
fruit

fruit fratrem, promouet ad salutem. *Quos diligo*, inquit Dominus, **D**
redarguo, & castigo. Sic oportet, & Dei sacerdotem non obse-
quis decipientibus fallere, sed remedijs salutaribus prouidere
* Hieronimus. Magna ira quando nobis peccantibus.
non irascitur Deus.

Epistola ad
Caiturium

* Haymon. Mul-
tis modis Deus omni-
potens arguit, & casti-
gat quos amat, ideo-
que libenter eius tole-
randa sunt verba, &
verbera. Hinc per Sa-
lomonē dicitur, *Quem
diigit Dominus corri-
git. flagellat autem om-
nem filium quem reci-
pit.* Econtrario repro-
bos in suis voluptati-
bus remanere permit-
tit, iuxta illud: *Diuisi*
*eos secundum desideria cor-
dis eorum.*

† 49. dist. c.
hinc etenim.
† Pro 3. b.
Gene. 12.

Prover. 3.

Psal.

E

d *Ecce ego sto ad ostium
& pulso. Si quis audie-
rit, &c.* Expecto vel in
spiro, vel per prædica-
tores voco.

* Ambrosius Pulsat Dominus ad ostium nostrum, cum
per scripturam diuinam quotidie nos admonet, vt vicia relin-
queres ad bona opera agenda conuertamur. Vocem eius au-
dimus, & ianuam aperimus, cum mandata eius tota mentis
intentione suscipimus Ad nos vero intrat, cum de nostris
profectibus gaudet, Cenamus nos cum illo, cum de spe cele-
stis gloriæ exultamus.

e *Sedere mecum in throno meo.* Iudicare in illis in quibus se-
deo, & iudico. Hæc de prælatis, & per prælatos de subditis.

* Primasius. Confessorem, participem potestatis dicit atq;
iudicij, de qua Ioannes. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui
credunt in nomine eius.* Et. *Sedebitis mecum in duodecim thronis, iudi-
cantes duodecim tribus Israel.*

Iohan. 11
Marth. 10.

f *Sicut, & ego vici, & sedi, cum patre meo in throno eius.* Quia
victoria, & sessio eius est causa victoriæ, & sessionis co-
rum.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et vestimentis albis induaris, id est, virtutibus.
- 2 Et non appareat confusio nuditatis tuæ coram Deo & ange-
lis sanctis.
- 3 Et collyrio inunge oculos tuos, vt videas, id est, gratia spiri-
tus sancti qui illuminat oculos mentis. Dicunt autem. Inunge. quia li-
cet gratia sit a solo Deo data, tamen in potestate hominis est vt sibi
detur, quia potest se ad eam dispnere modo dicto.
- 4 Ego quos amo arguo, & castigo. sicut pater filios dilectas.
- 5 Æmulare ergo, id est, imitare bonos.
- 6 Et penitentiam age. de peccatis perpetratis:
- 7 Ecce sto ad ostium cordis humani.
- 8 Et pulso. ad bonum superuaturale monendo.
- 9 Si quis audierit vocem meam. monitioni meæ consentiendo.
Et

- 10 Et aperuerit mihi ianuam, per conatum liberi arbitrii ad
bonum
- 11 Introibo ad illum. scilicet per gratiam gratum facien-
tem habitando in illo.
- 12 Et cenabo cum illo, & ipse mecum. Nam Deus in tali ho-
mine delectatur, & ipse in Deo.
- 13 Qui vicerit. Hic ultimo ponitur præmij promissio, cum dicitur
Qui vicerit. in sultus mundi, carnis, & diaboli.
- 14 Dabo ei sedere mecum in throno meo. id est, quietem in
cælesti regno.
- 15 Sicut, & ego vici. per passionem meam.
- 16 Et sedi cum patre meo in throno eius. Marci ultimo d.
Assumptus est in cælum, & sedet a dextris Dei.
- 17 Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesijs.
Exponitur vt supra,

CAP.

MORALITER.

1 Vt non appareat confusio. in iudicio finali.

Et

3 Et collyrio inunge. id est studio sacræ scripturæ, quod illumi-
nat intellectum.

5 Æmulare ergo. id est, imitare bonos, Cætera patent.

MORA-

CAP. IIII.

Hæc hæc vidi. Richardus. Præcedens visio ma- iora, & pleniora quâ reliquæ, continet documēta, vt pote q̄ ad vni⁹ regionis videlicet Asiæ speciali- ter missa est correctionē. Illa vero quæ sequitur

longe maiora, obscu- riora, & sublimiora continent sacramen- ta, sicut quæ ad vni- uersā generaliter Ec- clesie pertinent erudi- tionē. Vnde in huius sanctæ visionis ingres- su sancto Theologo recte dicitur. *Ascende hæc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.* Liqueat ex eo quod dicitur, *Ascende*, Ex- cellētiore esse ea, quæ visurus erat, quam ea

quæ viderat. Agit autē ista visio de Sedente in throno, De li- bro septem sigillis signato, & de agno librum apertente. De- scribit etiam multiplices sanctæ, Ecclesie vsque in finem tri- bulationes, & sequentes beatitudines, vt electi ex auditu tri- bulationum, contra eas præmuniantur, & ex promissione re- tributionum robustiores efficiantur.

Hæc visio de reuelatione mysteriorū, Correctos enim cōpetē- ter sequitur secretorum reuelatio. Hęc visio potest appellari reuelatio mysteriorum, quæ spiritu aperiuntur.

a *Post hæc vidi.* In hac secunda visione agit de sedente in throno, & de ornatu eius, & de agno apertente librum, id est, diuinam dispositionem de reparatione humani generis, & de soluente. 7. sigilla. i. obscuritates vt cum viderimus Deū tantam intelligentiam scripturum impendisse hominibus, grati ei simus, nec pro ea pati formidemus.

Visio hæc non prima, sed secunda ponitur, quia iam suos inuitat ad tribulationes, quas non valent pati, nisi neglecta prius corrigantur, quod fuit in prima correctione. Fere hæc tota visio de fidelibus ultimis agit, quod multum valet ad animationem presentium, pauca etiam de his inducit qui ante incarnationem Christi passi sunt quod ad idem valet.

b *In egi. scriptura q̄ est uia ad uitā, uel Chrs est ostiū cuius mysteria ante clausa, modo aperta his q̄ fide, & ope sūt cęlū.*

*** August. & Primasii.** Ostium apertum Christum dicit- natum, passum, ac suscitātū, qui est ianua, ipso dicente. *Ego sum ostium.* Cęlū Ecclesiam dicit, eo quod sit habitaculū Dei ubi cęlestia geruntur, Hoc est, quod sicut in cęlo uoluntatē Dei, ita fieri postulamus in terra. Aliquando autem cęlū, & terrā & eccle-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. IIII.

Hæc hæc vidi. Descripta visione beati Iohannis, quæ respi- cit informationem septem ecclesiarum Asiæ specialiter, li- cet ex consequenti respiciat aliarum ecclesiarum informa- tionem vt prædictum est, hic consequenter ponuntur visio- nes eiusdē respicētes directē informationē totius ecclesie generaliter. Nā in spiritu sub quibusdā imaginibus vidit decursum ecclesie ab apo- stolorū tēpore vsque ad finē mūdi, quantū ad tribulationes, consolatio- nes & immutabiles notabiles quarū tamē aliquę iam precesserunt, & aliquę sunt futura. Visiones ante istas imaginarias beatus Iohan- nes scripsit, intellectu tamen earum non exprisit, licet ad plenum in- tellexerit, aliquando tamen interposuit per quæ datur via ad reliqua aliquāliter capienda, sicut supra i. ca. dixit. Septem candelabra aurea, septē ecclesie sunt, & septē stelle septē angeli. i. episcopi earum. & si- militer in sequentibus aliqua dicit, licet raro ad aperiendum aliqua- liter intellectu occultiorum, vt patet in locis suis, domino concedente. propter quod intellectus literatis non est ille, qui per voces significatur immediate, sed ille qui per imagines significat, sicut Iudic. 9. b. dicitur, qđ ligna dixerant ad arborē rhamnum, veni, & tēpā nobis. sensus literalis non est de arboribus vel lignis, sed de viri Siehem per ligna significatis, cui fecerunt super se Abimelech regem. Sciendū etiā, quod istæ visiones nō distinguuntur ex parte tēporis in quo factæ sunt, quia Iohannes totum vidit vni die. quod patet pro hoc quod dicit i. c.

MORALITER.

I *Post hæc vidi, & ecce ostiū apertum.* Per qđ intelligitur Chri- stus, qui dicit de seipso Iohannis. x. b. *Ego sum ostium.* Et istud ostiū dicitur apertum, q̄ Chrs paratus semp ad recipiendū misericorditer penitentes. Sed quomā eius misericordia nō est si-

& ecclesiam dicit. propter terram quæ & cęlū cōstitit, siue cū in fideles rectis fidelīū prædicationibus acquiruntur, siue cū caro spiritui subditur, siue cum terrena cęlestibus reconcilia- tā iunguntur.

*** AMBROSIO.** Ostium apertum esse dicitur, quia omnibus ad se venire deside- rātibus, quāuis scele- rib⁹ deprimat Chri- stus ostiū misericordi- dię suę aperire non dedignatur, sicut ip- se dicit in euāgel, *ve- nite ad me omnes qui laboratis.* & c.

CAP IIII.

Non tempore, sed ordine. Videre potuit. quia.

Hæc hæc vidi, & ecce ostium apertum in cęlo, & vox primā quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, di- cēns, *Ascende, huc, & ostēdā tibi quæ oportet fieri cito.* Post hæc statī fui in spiritu. Et ecce sedes

ret fieri, ut pote in eodem statu quo ceperint, permanfura. Vel post correctionē oportet uidere secreta per quæ animē- tur in prælia. Vel quæ oportet fieri cito post hæc, id est, in ul- timis fidelibus. Vel, post hæc fui in spiritu.

c *Statim fui in.* Nō repugnaui, sed abiici curā toti⁹ terrēta- ris. **f** *Et ecce sedes.* Maiores in quibus sedet Deus, & iudicat, sed, etiā iu subditis vbi alij. Vel quidam ita erant apti, vt compe- tēter Deus sederet, & quiesceret in eis.

*** August.** Solium positum est sedes iudicantis, super quam vidit similitudinem iaspidis, & sardij. Iaspis aquæ colorem habet, & sardius ignis. In his duobus lapidibus duo iudicia in- telliguntur, vnum quod iam per aquam factum est in dilu- tione, aliud quod erit per ignem in consummatione sæculi, Potest etiā hoc loco vita feruorū Dei intelligi, quia ad limi- tudinem aquæ & ignis interdum in hac vita omnes sancti habent prospera, interdum patiuntur aduersa.

*** Andreas.** Per hanc sedē, Christi in sanctis requies desi- gnatur, siquidē in illis velut in throno quodā insidet. Ceterū patri, quē hoc loco visū inducit, nullā omnino corporeā fi- gurā affingit, vt in prima visione Filio affinxerat, verū pre- tiosus tantū lapidibus illū comparat, Iaspidi quidē qđ is viri- dis existat, suaq; viriditate Diuinę nature, quæ semp p̄ floret, & viret, & escā viuentibus præstat, symbolū præ se ferat. Assi- milatur Sardio ob terrorū quem hostibus incurere natus est. Auunt namq; Sardium feris, spe & risque terribilē videri, præterea, vi naturali egra corpora sanare solitum. Sane vt magno Epiphany placet, non modo tumoribus, si commo- de adhibeatur, medetur, verum etiā ferro illatis vulneribus.

Fui in spiritu, in dominico die. sed distinguntur a parte temporū in quibus partim impletæ sunt, & partim implendæ, vt magis videbitur inferius persequendo. Residuum igitur huius libri in duas partes diui- ditur, quia primo ponitur modus huius visionis, secundo cursus imple- tionis, ta. 6. Circa primum secu- dum, quod tota Trinitas reuelauit Apocalypsim homini Christo, Christus autem Iohanni per Angelū in eius persona loquentem, Christus enim homo superior est angelis, pro- pter vnionem ad suppositum diuinum, & plenitudinem gratiæ, licet sit minor angelis ratione nature humanæ, secundum quod dicitur Heb. 2. Igitur primo ponitur maiestas Dei reuelantis, secūdo dignitas hominis Christi reuelationem recipiētis, cap. se. Primum declaratur ex tribus. s. ex imperiali throno, & ex nobili consortio, ibi, Et in circuitu sedis. & reuerenti obsequio, ibi. Et requiē non habebant: Circa primum dicit beatus Iohannes. Post hæc vidi, Sic enim videbat imaginariē ac si ostium cali aperiretur, per quod designabatur quod decursus ecclesie sibi reuelabatur, quæ cęlum in scriptura nominatur, secundum quod dicit Gregorius homil. 36. Regnum calorum presentis temporis ecclesia dicitur, in qua doctōr qui mandatum soluit minimus vocatur, & c.

2 Et vox prima. In quo notatur autoritas angeli loquentis, vt di- ctum est supra. j. cap. **3** Ascende huc. ad videndum ecclesie decur- sum. ideo subditur. **4** Et ostendam tibi. secundum ordinationē Dei, quæ non potest frustrari. Et. **5** Statim fui in spi. visionem imagina- riam intelligendo. **6** Et ecce sedes posita erat in cęlo. Per quā sedem intelligitur autoritas, & potestas Dei ecclesiam regentis.

est sine iustitia, ideo sequitur. **6** Et ecce sedes posita, scilicet Christi iudicantis. hoc debet præ- cator qui per Iohannem significatur, attente videre, & popu- lo nunciare, ne de Christi misericordia nimis confidat vel de rigore suæ iustitiæ desperet.

Et in

A sedens. Christus supra inter candelabra ambulans, nunc sedens, id est, iudicans merita singulorum, de quo digne facit hic memoriam, quos hortatus est ad pugnam.
b Qui sedebat. Vbi tantum boni sunt, non est opus iudicare, id est, discernere, vbi boni & mali, ibi discretionem oportet.
c Similis erat aspectui. Prius incognitus per carnem mundo apparuit, confringens inimicos, robor suis tribuens.
d Iaspidis & sardinis. Per colorem duorum lapidum notat deum & hominem.
e Et iris. * Andreas. Porro Iris quae Smaragdi colorem aemulatur, varia & florida caelestium virtutum & ordinum ornamenta, diuersaque eorundem munia & ministeria addebrat.

* August. Iris graeca latinaque lingua arcus vocatur, qui in die pluuiae apparere videtur. Et quid per hanc, nisi reconciliatio mundi designatur, quae per incarnati Verbi dispensationem facta cognoscitur?
 Quasi, vidi preparantes se ad hoc, ut acciperent Deum sessorem, & ne deficerent, vidi auxilium. Hoc est, iris erat in circuitu sedis similis visioni, &c. id est, pax. i. propitiatio Dei quae est in circuitu, ut protegens. Quam & baptismus qui est viridis color, & sanguis Christi sicut qui est rubeus color. Vel his coloribus notatur iudicium, aqua praeteritum, ignis futurum, in quibus suos saluabit.
f Smaragdine. Per colorem viridem Smaragdi, quod color est aquaticus baptismus intelligitur. Per ruborem eiusdem, dona spiritus sancti in baptismo accepta, per quae comburantur peccata.
g Viginti quatuor seniores. Duodecim prophetarum. 12. apostolorum, quamuis plures vtriusque ordinis.
 Doctores alias dicuntur. 24. alias 12. Omnes doctores veteris siue nouae legis dicuntur 12. propter fidem Trinitatis quam annuntiant. 4. partibus inuadi. Vel. 24. fiunt per sexies. 4. Sex referuntur ad opera. quae 6. diebus fecit, quatuor ad euangelia, id est, haec quae in nouo & in veteri Testamento opera Dei colit.
h * Augustin. Seniores totam Ecclesiam dicit, sicut & Esaias

Cum in medio senum fuerit glorificatus. Viginti quatuor seniores, D praepositi & populi sunt. In duodecim Apostolos, praepositos, & in alijs duodecim, reliquam Ecclesiam intellige. Plal. 24.
 * Ambros. Viginti quatuor seniores in hoc libro, aliquando patres veteris testamenti, aliquando noui aliquando simul v-

triusque significane
 Quando sedemus, a labore quiescimus
 Per sedilia igitur viginti quatuor, viginti quatuor libri veteris testamenti designantur. Super. 24. igitur thronos. 24. seniores sedisse visi sunt, quia patres veteris testamenti a laboribus & curis huius seculi inlectione & meditatione diuinorum librorum quodammodo quiescebant. Per alba vestimenta, vitae puritas, per coronas aureas, opera bona designantur.
h Circumsto. al. Peccata teguntur & alben virtutibus.
i Coronas. id est, victoriam per sapientiam & charitatem etiam ad inimicos.
k De throno. id est, ecclesia, id est, aqua pluit fulgura, id est, miracula quae terrent, & illuminant.
 * Ambros. Per fulgura, miracula quae operatur Deus per sanctos suos, per voces, predicatio, per tonitrua vero, terror gehennae ignis designat. Quia sancti predicatorum eos quos amore caelestis patrie a vitijs reuocare nequeunt, eis tormenta aeterna quae impijs preparata sunt opponunt, ut quos blanditijs nequeunt, saltem terroribus a vitijs compescant.
l Septem spiritus. Lampades dona spiritus sancti, quae accendunt & illuminant, parata omnibus illis qui sunt sedes Dei.
m In conspectu. Quia intelligunt sacramentum & re sacramentum, nec recipiunt nisi quos idoneos viderint & cognouerint.
 * Andreas. Per septem hos spiritus, aut septem angelos ceteris praestantior es cum Irenaeo accipere oportet, aut septem viuifici illius Spiritus charismata, quorum mentionem facit Esaias propheta. Haymon. Septem spiritus dicuntur, cum vnus sit, propter septiformem gratiam, quae super Dominum, requisuisse narratur. Bene autem lampadibus comparat. F
 Spiriti-

NICOLAUS EDLYRA.

1 Et supra sedem sedens. scilicet Deus trinus & vnus.
 2 Et qui sedebat similis erat aspectui iaspidis & sardinis. Tales apparitiones fiunt secundum conuenientiam ad id quod reuelatur. Deus autem sic apparebat, ut gubernans ecclesiam militantem. Circa quam se habet ut consolator & charitatis incensor, propter quod in primitiua ecclesia super apostolos misit spiritum sanctum in similitudine ignis. Ideo dicitur hic coloris iaspidis, id est, viridis, color est confortatiuus visus, & sardinis, id est, rubei coloris, qui propter similitudinem ad ignem signat incendium charitatis.
 3 Et iris erit in circuitu. Per quam designatur sedes Dei ad ecclesiam suam. Nam iris signum est caelestis in circuitu Deum & terram, ut dicitur Gene. 9.
 4 Similis visioni Smaragdine. Smaragdus autem est viridis coloris, & hic est vnus de coloribus iridis, & sic apparebat ille iris imaginarius, quod color viridis intensior ceteris videbatur. In quo designatur consolatio Dei suis electis affutura, maxime in tribulationibus ecclesiae futuris, eo quod viridis color est confortatiuus visus.
 5 Et in circuitu sedis. Hic consequenter describitur Dei maiestas ex nobili consortio, cum dicitur. Et in circuitu sedis, sedi, viginti. Per quae designantur vniuersae cathedrales ecclesiae, quae licet sint multae, tamen sub tali numero designantur, propter concordantiam noui Testamenti ad vetus, in quo legitur. 1. Paralip. 25. quod sanctus David volens augmentare cultum diuinum, statuit viginti quatuor sacerdotes in templo per hebdomadas successive ministrantes, in sacra. n. scri-

scriptura frequenter ponitur determinatus numerus pro indeterminato, sicut supra dictum est. 1. ca. quod per septem spiritus Dei intelligitur multitudo angelorum sanctorum, & sic dicit Greg. Homil. 25. quod per septem demones vniuersa vitia figurantur,
 6 Et supra thronos viginti quatuor. Per quos designantur vniuersi episcopi, in quibus debet esse aetatis & morum maturitas.
 7 Circumamicti albis. Nam in ipsis debet resurgere castitas.
 8 Et in capitibus eorum coronas aureas. Nam in mentibus eorum quae dicitur capita respectu virium sensiuarum, debet resurgere sapientiae claritas, quae per aurum frequenter in sacra scriptura designatur.
 9 Et de throno. scilicet Dei.
 10 Procedebant ful. vo. & tonitrua. i. coruscatio miraculorum, & denuntiatio praemiorum pro bonis operibus, & terror suppliciorum pro malis: ista vero tria in primitiua ecclesia & post temporibus multis concedebantur a Deo ecclesiae praelatis.
 11 Et septem lampades ardentes ante thronum. s. Dei.
 12 Quae sunt septem. Et exponendo quid per lampades septem intelligatur, aperit aliqua aliter ad alia capienda. Dicuntur autem hic septem spiritus Dei, septem dona spiritus sancti, parata dari disponentibus se, ideo dicuntur ante Dei thronum esse. Vel per septem spiritus intelligitur vniuersitas sanctorum angelorum parata ad Dei beneplacitum exequendum, secundum illud Heb. 1. d. Omnes administratorij spiritus sunt, &c. Qui dicuntur lampades ardentes, quia illuminant & accendunt fideles ad cognitionem & amore caelestium.
 13 Et in conspectu sedis: id est, baptismi sacramentum. Simi-

MORALITER.

5 Et in circuitu sedis sedilia. i. societas electorum ad tres angelorum Hierarchias assumptorum, secundum tres octonarios. in 24. contentos. Octonarius vero quietem beatitudinis significat.
 11 Et septem lampades. i. angelorum societas, ideo subditur

12 Quae sunt septem spiritus Dei. id est, vniuersitas angelorum nam per septenarium numerum vniuersitas sicut frequenter dictum est, figuratur.
 13 Et in conspectu sedis. i. baptismi sacramentum, sine quo non est accessus ad Dei conspectum, Iohan. 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in re. Dei.
 † Et

A Spiritus sanctus, quia ad Dei amorē sanctos accēdit, & lumine fidei illuminat, ne foueā erroris incurrat. Neq; aibi nisi ante thronū lucēt, quia Spiritū sanctū habere non possunt, quicūque extra Ecclesiā sunt heretici. Vñ & in Canonibus dicitur, vt si tales iterū Ecclesię cōiungi per rectam fidē voluerint, accipiāt manus Episcopi impositione, quatenus sic possint recipere Spiritum sanctum quē perdidērunt.

a *Mare vi.* Baptismus sinceritate fidei lucidus post quem tribulationis igne electi ducūtur ad firmitatē bonorum operū, sicut ex aqua durefcit CrySTALLUS.

b *In me.* Placētē quandā ad similitudinem iudicis, qui habet plateā latam & spaciosam, vbi sedet & iudicat iudiciā.

c *Sedis.* Ierusalem velut sustentatores, vt homo, vt vitulus, vt leo, vt aquila.

d *Quatuor.* propter officium quadrifarię predicacionis.

e *Anima.* Christus, qui natus est, passus, & resurgēs, ascēdēs. Fideles quoque rationales, māsueti, vt homo: Sine terrore ferentes aduersa, vt leo. Sese mortificantes, vt vitulus. Calēstia petentes, vt aquila.

f *Plena ocn.* Memores præteritorū peccatorū, & cauentes sibi in futurū, vel habētes cognitionē de his quę Deus fecit, vel facturus est in fine mundi, vel vete. & no. Testamento vel placent Deo & hominibus.

***** Ambro. Quatuor animalia, non solū quatuor Euangelistas, sed & omnes doctores Ecclesię qui eorum sequitur doctrinā, designāt. In circuitu vero sedis stant, quia doctores Ecclesię populū sibi cōmissū, & a vitibus, & ab insensibilibus hostibus, quāta virtute possūt defendūt. In medio sedis consistunt, quia vnumquēque eorū vt in virtutib. omnibusque bonis operib. proficiāt, ad monere nō desinūt. Quatuor hęc igit animalia an̄ & retro oculos habuisse visa sunt, quia predicatores sancti & futura & præterita inspicūt. An̄, oculos habēt, quia dē iudicij damnationēque impiorum, gloriāque iustorū dum inspicūt, auditoribus suis qđ cauere, & quid appetere debeat, ostēdunt. Retro oculos habent, quia vitā præcedentium patrum dum intuent, & ipsi in eorū imitatione proficiunt, eorūque vitā atque doctrinam auditoribus suis anteponunt, vt & ipsi in eorū imitatione proficiāt.

g *Leoni.* Leo mortuus nascit̄ die tertia voce patris viuificatur. Sic & Ch̄s die tertia resurrexit, & resurgere oportuit, quia mortuus fuit, & mori potuit, quia homo, & cū homo & mortuus resurgere oportuit, quia aquila, id est, Deus.

h Quia Ezechiel qui quod futurū erat præuidit, prius hominem

nē posuit, post leonē, quia Christus in predicacione leō fuit pot̄ vitulus, quia sacrificatus fuit, tandē aquila, quia ascēdit in celos, Iohannes impleta videns, leonem præponit quasi fundamentum totius fidei.

***** Ambros. Figuras quatuor animalium non omnes sanctores vno modo exposuerunt. Sed ab antiquioribus nobis traditum est, vt per leonē, Marcum intelligerent, per vitulū, Lucā, per hominē, Matthā, per aquilam vero Ioannem. ***** Andreas. Eiusmodi animalia propheta Ezechiel con-

templatus quoque legitur.

***** Ireneus. Neque plura numero quam quatuor, neque minus pauciora cupit esse Euangelia. Quoniam, n. quatuor mundi regiones sūt, & quatuor principales spiritus, columna autē Ecclesię est Euangeliū, cōsequens est quatuor eā habere columnas. Ex quibus manifestū est quoniam Verbum quadriforme nobis dedit Euangeliū, quod in vno Spiritu continetur. Etenim Cherubim, quadriformis, & formę ipsorum, imaginēs sunt, dispositionis Filij Dei.

***** Haymo. Matthæus idcirco per hominē intelligitur, quia humanitatē filij Dei describit in tēpore, dicens. *Liber generationis Iesu Christi.* Marcus per leonē intelligit; quia a clamore inchoat, veluti leo, dicens. *Exclamantis in deserto.* Tertium ponit scriptura vitulū, quia a sacerdotio cepit dicens. *fuit in diebus Herodis regis, Sacerdos quidam.* Quarto loco ponit aquilam, quę vtq; Iohannē significat, qui a Diuinitate cepit & c. Hęc quatuor animalia significabāt quatuor flumina Paradisi, de vno fonte Christi in Ecclesia manantia. Similiter & quatuor circuli arcę, quib. portat Ecclesia. Significat quoq; hęc quatuor animalia Dominū nostrū Iesum Christū, qui natus est vt homo, passus est vt vitulus, resurrexit vt leo, ascendit super omnes celos vt aquila.

h *Et quatuor animalia singula eorum habebant.* Quasi, ad hoc vt ista de Christo predicarent bene instructa erant.

i *Alas senas.* Prima ala lex naturalis, secūda lex Moyfi, tertia prophete, quarta euāgelij, quinta institutiones apostolorū, sexta quorūcūq; vt Au. Gre. Ambro. p. quos ecclesia alta petit, & a quib. predicatores accipiūt, totius predicacionis fundamentū. Vel sex alę cognitionis operū Dei factorū. 9. diebus, quorū nouitiā in altum subleuant qui in eis bene operātur.

***** And. Quatuor hęc animalia, vt magno Dion. visū est duabus alis ob id facies suas tegebāt, duab. rurū pedes, & duabus tādē medijs volabāt, quo hinc cōstaret quanto cū metu & reuerētia i sublimiorū rerū theoriā & inquisitionē ferāt, **quan-**

NICOLAUS DE LYRA.

1 Simile crytallo. Quia non est mobile vel fluidum. sed imprimit characterem indelebilem: propter quod non est reiterabile.

2 Et in me. se. &c. qua. i. quatuor euangelista, vt dicunt aliqui. Sed littera sequens videtur in aliquo d. sonare, vbi dicitur: Et animal primum simile leoni &c. & tertium animal habens faciē quasi hominis. nam per faciē hominis intelligitur Matthæus, vt dictum fuit supra. In principio euangelistarum, & in hoc concordant sancti doctores. Matthæus vero non est tertius in ordine euangelistarū, sed primus, & primum scripsit euangeliū, vt dicit Hiero. in prologo super Mattheum. Ideo videntur alii probabilis dicere, scilicet quod per quatuor animalia intelliguntur quatuor patriarchales ecclesia, quarum prima est Hierosolymitana, nam ibi incēpit ecclesia. et assimilatur leoni, propter constantiam ibi exstentium, vt patet de Petro & Ioanne. Act. 5. qui constantiter dixit ruit principibus Iudæorum. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. & ito un. Si melius est in cōspectu Dei vos potius audite quam Deum, iudicate, non enim possumus

sumus quę audiimus & vidimus non loqui. Secunda est Antiochena, quę assimilatur vitulo: quia fuit parata obedire mandatis Apostolorum in Ierusalem exstentium, vt patet Act. 15. & quia primo in ea vocati sunt discipuli christiani, Act. 11. Tertia est Alexandrina, quę assimilatur homini. nam in ea a principio fuerunt doctores docti non solum in literis diuinis, sed etiam humanis, vt Plerius. Phericheus Philosophus, & Athanasius, & plures alii. Quarta est Constantinopolitana, quę assimilatur aquile volanti. nam in ea fuerunt viri per contemplationem eleuati, vt Gregorius Nazianzenus, & plures alii.

3 Et quatuor animalia &c. alas senas. Ala prima est lex naturalis: secūda lex Mosaica, tertia prophetarū oracula, quarta euāgelij consiliū, quinta doctrina apostolorum, sexta statuta generalij conciliorum. Istis enim alis sex viri ecclesiastici debent ascendere iursura per contemplationem diuinorum, & descendere deorsum ad adificationem proximorum, & volare ad dexteram pro gratiarum actione in prosperis, & ad sinistram per patientiam in aduersis.

Et in

MORALITER.

2 Et in me se. & circū. se. qua. ani. scilicet quatuor euangelista.

† Et au. pri. si. leo. Nam euangeliū Marci, qui per leonē significatur, euāgelij Petri dī, quia Marcus scripsit euāgelij sicut Petrum referentē audiunt, vt habet libro vtorū illustriū. Et similiter ibidē dicitur, quod cū Paulus in epistolis suis euāgelij suū nominat, intelligit de Lucę volumine, vt dixerūt doctores aliq. Et quia Petrus & Paulus sūt apostoli præci-

pticipii, deo euāgelij Marci & Lucę hic primo ponunt, Iohann. autē vltimo scripsit euāgelij, vt in prædicto libro dicitur, iō ponitur hic in quarto loco sub similitudine aquilę. & per consequens euāgelij Marci, tertium tenet locum in facie hominis.

3 Et quatuor animalia sin. eorū habe. alas senas. Prima ala est lex, secūda propheta, tertia agiographa, quarta euāgelij, quinta doctrina Apostolorum, sexta instituta patrum. Istis autē in alis debent ecclesię predicatores & doctores volare ad præ-

Ezech. ab. C.
 Ecclesie patriarchales quatuor.

L. 3. ca.
 Mit. i.
 Marc.
 Luc.
 Ioan.
 Ezech.
 E.
 Gen. i.

quantaq; cautione huiusmodi diuinitatis radios, ad alios interfectos ordines & sedes non absq; Dei iussu transmittere soleant. Porro sancte ista virtutes ob id requirere habere negantur, q; a diuinis laudibus nunquam cessent. Ceterum per sanctitatis nomen tertio repetitum diuinitati, quae in tribus hypo-

stasibus ex equo subsistit, laudem deferunt, illud autem, *Qui est, qui erat, & qui venturus est*, sacrosanctae Trinitatis mysterium, ob oculos nobis ponit.

* Primasi. Animalia erant plena oculis ante & retro: vel, sicut alia translatio dicit intus & foris. Intus eo quod indignis lumine euangelij sit occultum. *Si enim operum est Euangelium nostrum* (inquit) *in his qui percutiunt occulatur.*

Aliter, ante & retro, B quod ubique fructificans dilatetur Ecclesia, in lumine vultus Dei ambulat, & reuelata facie gloria Domini speculatur. Aliter, ante

& retro alas senas, quae si viginti quatuor subsumantur, veteris testamenti libros insinuat, quos eiusdem numeri canonica auctoritate suscipimus, tanquam viginti quatuor seniores tribunalia praesidentes. Ideo autem est noui testamenti praedicatione fructuosa, quia testimonijs veteris fulta firmat. Hoc tenet Ecclesia ante & retro, i. & tunc sub lege, & nunc sub gra.

a *In cir. & in.* Vel per litteram simplices per allegoriam perfectiores instruit. Vel q; in medio in finibus terrae illuminat. b *Plena sunt oculis.* Quia se mundos seruant & alios exemplo informant. Vel *plena sunt oculis in. i.* conscientia mundi: & in cir. i. in conspectu hominum irreprehensibiles. c *Et requiem non habebant.* * Augustinus. Pro eo ut diceret. Non cessabant haec decantare. Nam maxima & unica est sanctis requies in caelo, laudem summam Trinitatis, quae Deus est, indefessa voce dicere.

* Ambrosius. Ter sanctum Deum vocantes, demonstrant Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Quod autem dicunt, *Domine Deus omnipotens*, a pluralitate traescentes ad singularitatem, ostendunt Patrem & Filium, & Spiritum sanctum vnus esse Dominationis, vnus Deitatis, vnus Omnipotentis. Indefinenter autem & quatuor Euangelistae, & oes doctores Ecclesiae, qui quatuor animalibus designantur, sanctam Trinitatem inuocare dicuntur, quia dum fidem sanctae Trinitatis & mente retinet, & ore pro-

ore profitentur, dum opera fidei adimplent, dum eandem Deum praedicant, dum in gratiarum actionibus ipsum Deum trinum & vnum exorant & laudant, dum siue manducant siue bibunt, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi faciunt, Trinitatem sanctam indefinenter inuocant.

a & in circuitu & intus plena sunt oculis. Et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: **† Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Et cum darent illa animalia gloriam, & honorem & benedictionem sedenti super thronum, viuenti in secula seculorum, procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam **†** erant, & creata sunt.**

a Non cessabant. b Quia Trinitas in personis. c Et cum darent illa animalia gloria &c. * Ambrosius. Quatuor animalia gloria, & honorem & benedictionem sedenti super thronum dant, quia doctrina Euangelij in toto orbe legitur & praedicatur, per quam gloria, & honor, & benedictio Patri & Filio & Spiritui sancto datur. Ad vocem eorum omnes cadunt & adorant, quia sancti per vniuersum orbem constituti audientes doctrinam Euangelij, humiliant se in conspectu Dei, ut cum ipso viuant in secula seculorum. Coronas autem suas ante thronum mittunt, dum quicquid boni agunt, Deo tribuunt, non sibi, secundum Apostoli praecipuum, *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* * Gregorius. Coronas ante thronum Dei mittere, est certaminum suorum victorias non sibi tribuere, sed auctori; ut ad illum referant victoriam laudis a quo se scilicet accepisse vires certaminis. * Andreas. Hinc discimus seniores in diuinae laudis decantatione virtutibus celestibus consociari: victoriamque de hostibus nulli alteri quam Deo, acceptam ferre. Tu (inquit) Domine, victoriarum coronarum auctor & largitor exististi, quia ob rem ab vniuersa creatura, gloria, & gratiarum actio iure tibi debet. *Et bene.* Supernae remunerationis, vel in exaltatione, *ei omne genuflectitur plebs, &c.* *Et ad.* Quae se non habebat, ab illo reqrebatur voce et opere. *Dicentes.* In secreto cordis attribuentes Deo victoriarum vel tribulationum. *Creasti omnia.* Ideo omnia ad te referenda, quia omnia a te habent initium. Inuisibilia est vel angelos & animas, ut spirituales esse dicit, cum de impijs facit pios spiritualiter creatos. *Pro. vo. tua.* Et non de subito. *Et quod factum est in ipso vita erat.* *Erant.* In mente priusquam formarentur in opere. *Creata sunt.* Visibiliter existendo, quaedam secundum spirituales intelligentiam vel creationem.

a In prospectis vel in aduersis, vel continuis. b Quia Trinitas in personis. c Semel, quia vnitas in maiestate. d Id est, quia. e Praedicatores ubique. f Id est, quia. g Qui superius praedicatores, hic iusti iudices. h Dignus es cui referamus. i Quod supra benedictionem. k In mente, id est, in sapientia Dei viuabant.

d *Qui venturus est.* Filius corporaliter apparuit, tota Deitas Fidelibus se manifestabit. *Et cum darent illa animalia gloria &c.* * Ambrosius. Quatuor animalia gloria, & honorem & benedictionem sedenti super thronum dant, quia doctrina Euangelij in toto orbe legitur & praedicatur, per quam gloria, & honor, & benedictio Patri & Filio & Spiritui sancto datur. Ad vocem eorum omnes cadunt & adorant, quia sancti per vniuersum orbem constituti audientes doctrinam Euangelij, humiliant se in conspectu Dei, ut cum ipso viuant in secula seculorum.

seculorum. Coronas autem suas ante thronum mittunt, dum quicquid boni agunt, Deo tribuunt, non sibi, secundum Apostoli praecipuum, *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.*

* Gregorius. Coronas ante thronum Dei mittere, est certaminum suorum victorias non sibi tribuere, sed auctori; ut ad illum referant victoriam laudis a quo se scilicet accepisse vires certaminis.

* Andreas. Hinc discimus seniores in diuinae laudis decantatione virtutibus celestibus consociari: victoriamque de hostibus nulli alteri quam Deo, acceptam ferre. Tu (inquit) Domine, victoriarum coronarum auctor & largitor exististi, quia ob rem ab vniuersa creatura, gloria, & gratiarum actio iure tibi debet. *Et bene.* Supernae remunerationis, vel in exaltatione, *ei omne genuflectitur plebs, &c.*

Et ad. Quae se non habebat, ab illo reqrebatur voce et opere. *Dicentes.* In secreto cordis attribuentes Deo victoriarum vel tribulationum.

Creasti omnia. Ideo omnia ad te referenda, quia omnia a te habent initium. Inuisibilia est vel angelos & animas, ut spirituales esse dicit, cum de impijs facit pios spiritualiter creatos.

Pro. vo. tua. Et non de subito. *Et quod factum est in ipso vita erat.* *Erant.* In mente priusquam formarentur in opere.

Creata sunt. Visibiliter existendo, quaedam secundum spirituales intelligentiam vel creationem.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et in circuitu & intus plena sunt oculis* considerando praesentia praeterita & futura.

2 *Et re. non ha.* Hic consequenter ostenditur Dei maiestas ex obsequio reuerenti, & primo in Patriarchalibus ecclesijs, cum dicitur. *Et requiem non habebant.* scilicet quatuor animalia quatuor Patriarchales ecclesias signantia.

3 *Die ac nocte. di. san.* Nam in illis ecclesijs primo valde deuote celebratum fuit diuinum officium diurnum pariter & nocturnum. Et ponitur hic ter sanctus, ad designandum Trinitatem personarum, & subditur.

4 *Domine Deus omnipotens.* ad designandum vnitatem essentiae. nam tres personae sunt vnus Deus, & dominus omnipotens.

5 *Qui erat & qui est.* per hoc exprimitur eius aeternitas, quae non apprehenditur a nobis in via, nisi per comparationem ad differentias temporis, vt supra dictum est. 1. cap.

6 *Et cum da.* Consequenter describitur obsequium diuinae laudis, quantum ad alias cathedrales ecclesias per orbem constitutas, quae in diuinis officijs celebrandis sequi debent ordinationem quatuor ecclesiarum Patriarchalium, cum ecclesia tamen Romana quae principalis & caput est omnium, & hoc est quod dicitur.

Et cum

Et cum da. illa animalia gloria, et seruendo & ipsum collaudando in pluribus modis officiorum & ministracionibus sacramentorum.

7 *Proci. vi. se. i. aliz Cathedrales ecclesiae se eis conformantes.*

8 *Et mittebant coronas suas ante thronum.* in signum reuerentiae, per hoc confitentes, quod habent a Deo claritatem virtutis, & sapientiae, quae per coronas aureas designantur, vt dictum est supra.

9 *Dicentes Dignus es domine Deus. no. ac. glo.* Non est per hoc intelligendum, quod Deus accipiat aliquid de nouo, vel quod ei aliquid accrescat ex operibus & laudibus humanis, sed quod homines ex beneficijs ab eo receptis tenent assurgere ad laudandum & glorificandum excellentiam aeternae suae maiestatis.

10 *Quia tu creasti omnia.* de nihilo producendo.

11 *Et propter voluntatem tuam erant.* in dispositione tua ab aeterno antequam crearentur, sicut domus materialis antequam sit in effectu, praexistit in dispositione artificis. & secundum hoc dicitur 7. Metaphysicae, quod domus in materia fit a domo quae est in anima. omnia vero creata se habent ad Deum sicut artificata ad artificem, Sap. 7. cap. *Omnium enim est artifex omnem habens virtutem &c.*

12 *Et creata sunt.* id est, producta in effectu in tempore, & hoc ex diuina voluntate, non ex naturae necessitate.

CAP.

MORALITER.

praedicandum & docendum. de quibus dicitur Esa. 60. b. *Qui sunt isti qui vt nubes volant &c.* Et assimilari debent quatuor animalibus praedictis, leoni per constantiam, vitulo per patientiam qui est animal immo-

immolatiuum, homini per mansuetudinem, & aquilae per cõteplationis altitudinem. 6 *Et cum da. quatuor animalia gloria, & ha.* Sequitur.

7 *Procedebant viginti se,* nam ex eorum doctrina sancti Ecclesiae militantis adorant Deum viuentem in secula seculorum.

MORA-

C A P. V.

A *ET* *vidi in dex.* In libro per quem omnia fecit, ad quem totius libri intentio.
b *Librum.* Id est, duo Testam. quæ idem sunt, foris scilicet vetus significans, vel quia foris secula promittat. Intus scilicet nouum significatum, vel quia interdum promittit beatitudinem. Vel intus, id est, in oculis cultioribus scilicet, perfectiores. foris in simplicioribus verbis, scilicet minus perfectos. Vel liber dispositio diuina de reparatione hominum, qui est scriptus, id est, manifestatus intus, id est, obscure, in veteri Testamento vt Moyses.

† Exce. 2. d E. 60. d. 2. 12

C A P. V.

T *vidi in dextera sedentis supra* diuinam dispositionem.
2 *thronum librum scriptum intus &* id est, munitum. id est, vniuersitatibus.
3 *foris, signatum sigillis septem. Et vi-* Audiui. **4** *di angelum fortem predicantem uo-* Quemlibet priorum patrum.
5 *ce magna: quis est dignus aperire* Implere vel accipere.
6 *librum, & soluere signacula eius? Et nemo poterat, neque* Verba Ioannis. **7** *in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire li-* Vi angelus.
8 *brum, neque respicere illum. Et ego flebam multum, quonia* Ut homo. **9** *am* Anima exiit a corpore. **10** *am* Implere. **11** *am* Perfecite intelligere. **12** *am* vnde generationem eius quis enarrabit!

B *Ad vesperum immolabitur agnum,* ibi manifestans in vltima ætate futuram nostram reparationem per Christi immolationem, & foris euidenter, in nouo Testamento.
 * *Primas.* Liber scriptus intus & foris est vtrumque testamentum. A foris, vetus quod videbatur, ab intus nouum quod intus latebat. Vnus autem liber dicitur, quia nec nouum sine vetere, nec vetus sine nouo. Nam vetus nuncius est & velamen noui, & nouum adimpletio veteris, quia & vetus quamuis a foris esset, non totum apparebat, non totum latebat. Vel, vt clarius exprimitur, omnis dispensatio Saluatoris, libri hic nomine frequentatur, quæ in vtroque testamento vel promissa leguntur, vel peracta. Signatus dicitur signis septem, quia multifaria mysteriorum latentium plenitudine lectus.
 * *Andreas.* Vel, per hunc librum tenacissimam sapientissimamque Dei memoriã accipimus, in qua iuxta David omnes homines descripti sunt, operumque diuinorum abyssum. Libri huius intima pp spiritum in eo inclusum, capta sunt difficilia, extrema vere, nepe ea que per literã offeruntur, minori negotio capiunt. Septem autem sigilla, certã huius libri fidem,

Psal. 148,

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V.

E *ET* *vidi in dextera.* Hic consequenter describitur dignitas Christi hominis reuelationem accipientis. Circa quam primo premitur profunditas diuini secreti, secundo difficultas aperiendi ibi. *Et vni.* tertio infertur dignitas Christi ibi. *Et vnus.* Circa primum dicitur.

Scientia Dei duplex.

- 2 *Et vidi in dex.* Ille sedens est Deus trinus & vnus, vt dictum est.
- 3 *Librum.* Liber iste est diuina scientia, in qua omnia sunt scripta. Sciendum tamen quod in Deo ponitur duplex scientia, vel potius vna duplici modo dicta. scilicet scientia simplicis notitiæ, quæ se extendit ad omnia possibilis, quæ nunquam fuerunt nec erunt. Et scientia vltionis, quæ respicit existentia pro quacunque differentia temporis, scilicet præteriti vel præsentis vel futuri, & illa sunt in virtute Dei operatiua, in quantum operatur ipsa in aliquo tempore. Talia vero sunt illa quæ reuelata sunt homini Christo, & ab eo Ioanni Apostolo, virtus vero Dei operatiua nãtaphorice dicitur manus eius dextera: quia per manum dextera operamur, & ideo liber qui dicitur Dei notitia de dispositis ab eo fieri, conuenienter dicitur esse in dextera manu Dei.
- 4 *Signa.* Signatio illa designat clausuram diuinæ scientiæ de dispositis ab eo fieri, quousque sint ab eo reuelata fieri, vel in effectu producta.
- 5 *Sigillis septem.* i. omnimodis obscuritatibus, vt exponunt aliqui, & secundum hoc ponitur hic numerus determinatus pro indeterminate, s. septenarius pro obscuritatum multitudine, sicut dicit Greg. homil. 25. Maria ergo septem dæmonia habuit, quæ vni-

M O R A L I T E R.

1 *Et vidi in dextera.* Secundum sensum literalem hic liber est Dei præscientia eorum que futura erant in ecclesia. Moraliter autem hic liber est sacra scriptura quæ deriuata est a scientia diuina. Et dicitur hic liber scriptus intus & foris quantum ad sensus historicos. & patentes, intus autem quantum ad mysticos & latentes, & signatus sigillis septem. Circa quod sciendum, quod ad hoc scriptura sigillatur, vt magis authentica reddatur. Septem autem sunt quæ sacra scripturam præ cæteris authenticam reddunt, quæ sunt, agnus auctoritas, quæ est spiritus sanctus, subiecti nobilitas, quod est ipse Deus, forme tractandi veritas, quia nullum patitur falsum, finis bonitas, quod est ineffabile gaudium. sententiæ multitudo: nam sub una litera plurimos habet sensus, continentia latitudo, nam hæc scriptura quodammodo se extendit ad omnia in quantum habent habitum in eum ad Deum, qui est eius subiectum, ipsius, singulis aptitudo. Vnde Greg. in prologo Moralium: Diuinus sermo sicut in mysterijs prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refouet. Habet in publico unde paruulos nutriat, seruat in secreto unde mentes sublimium admiratione suspendat. Est enim quasi quidam fluuius planus & altus, in quo agnus ambulet, & elephus naret.

Scriptura sacra authentica propter septem,

dem, nulliq; mortalium satis perspectam eiusdemque firmitatem significant. Aut per librum Prophetia ipsa vniuersa intelligitur, quam Christus in euangelio impleta afferit. Que autem adhuc reliqua sunt, ea nouissimis diebus certo implebuntur.
c *Signatum.* Facte sunt scripturæ Prophetarum clausuræ, & obscure, sed per eum post aperta.
d *Sigillis.* id est, vniuersis obscuritatibus, vel clausis septiformi spiritu, per quem fides aperitur.
e *Septem.* Dicit, quia vt sequentibus determinabit illa septem sigilla, scilicet album equum & ruffum & nigrum &c. quæ aperta & nota fuerunt in exordio ecclesiæ, quæ fuit albus equus supra quem sedit Christus, & doctrina & exemplum mouit, quam ruffas equus impugnavit.

- f *Ange.* Sancti patres intellexerunt aliquando a Deo dispositam reparationem Ierusalem, & quoniam fieret videre exoptabant, sed quoniam fieret ignorabant, donec. s. reuelantur antequam fieret quibusdam.
- g *Ambrosius.* Angelus fortis patres veteris testam. significat, qui voce magna predicauerunt, quoniam Christum ad redemptionem generis humani venturum esse prædixerunt. Interrogatio autem desiderium sanctorum significat, desiderabant enim Christum videre in carne, & audire sermones eius, eo quod sciret omnia mysteria veteris testam. ab eo esse reuelanda: sicut ipse dixit Apostolis: *Multi prophetae & reges voluerunt videre &c.*
- h *Prædicantem.* Inquirentem & alijs annunciantem, & primum desiderio, tandem differri conquerentem.
- i *Aperire librum & soluere.* Diuinam dispositionem vel vniuersas obscuritates scripturarum tollere.
- j *Flebam multum quoniam.* Hoc in persona priorum patrum quod non intelligebant, vel dilatam reparationem dolebant vnde: *Multi reges & prophetae voluerunt videre que vos etc.*

Et nemo

vniuersis vitijs plena fuit. Sed hoc dictum non bene consonat his quæ sequuntur cap. sequenti de aperture sigillorum procedendo a primo sigillo usque ad septimum determinate. ex quo patet, quod septenarius sigillorum non ponitur ibi pro indeterminate multitudine obscuritatum. Ideo videtur melius dicendum, quod sigilla illa non sunt aliud nisi Dei voluntas claudens & aperiens suum secretum, prout & quando & quomodo sibi placet, quæ licet sit una in se, dicitur tamen multiplex ad varios effectus relata, secundum illud Psal. 110. a. *Magna opera, domini exquisita in omnes voluntates eius.* Septenarius igitur sigillorum est septenarius reuelationis diuinæ voluntatis ad reuelanda Ioanni distincta reuelationibus septem, vel fienda in septem temporibus.
6 *Et vidi.* Hic consequenter describitur difficultas aperiendi, cum dicitur. *Et vidi angelum fortem.* Ille videtur fuisse Gabriel qui interpretatur fortitudo Dei.
7 *Quis est dignus aperire librum.* id est, manifestare Dei secretum.
8 *Et soluere signacula eius.* id est, sigillatum ostendere qualiter singula de quibus dicitur procedunt ex diuina voluntate.
9 *Et nemo potest in cælo.* quantum ad Angelos.
10 *Neque in terra.* quantum ad homines.
11 *Neque subtus terram.* quantum ad dæmones, in quibus remanserunt naturalia integra.
12 *Aperire librum.* Quia nullus istorum potest ad secreta diuina attingere, nisi Deo reuelante, qui primo reuelauit Christo homini & Christo Ioanni. **12** *Et ego flebam multum.* Per hunc fleum designatur

titur falsum, finis bonitas, quod est ineffabile gaudium. sententiæ multitudo: nam sub una litera plurimos habet sensus, continentia latitudo, nam hæc scriptura quodammodo se extendit ad omnia in quantum habent habitum in eum ad Deum, qui est eius subiectum, ipsius, singulis aptitudo. Vnde Greg. in prologo Moralium: Diuinus sermo sicut in mysterijs prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refouet. Habet in publico unde paruulos nutriat, seruat in secreto unde mentes sublimium admiratione suspendat. Est enim quasi quidam fluuius planus & altus, in quo agnus ambulet, & elephus naret.
7 *Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius.* Quasi dicitur,

a Et nemo dignus. AMB. Nullus angelus cœlum inhabitans, nullus iustus in terra consistens, nullus etiam ex iis qui mortis debitum soluerant, in mundo vnquam apparuit, qui genus humanum de potestate diaboli redimeret. quæ redemptio, a pertio, est veteris testamenti.

ph. 3. * PRIM. Nullus sanctorum etiam defunctorum, librum aperire dignus inuentus est sed neque perspicere illum, id est comprehendere. Vnde Paulus in comprehensibiles dicit diuitias. Christi, se gentibus prædicare, de quib. Dominus dicit, id est, charitatem noni testamenti, quæ in lege latebat, & quæ Christus suæ præsentia lumine reuelauit; nullus sic idoneo potuit visu conspiciere vt valeret actu quoque peragere, eo quod eam sua Christus dispensatione potuit adimplere. Ab illis tantum præuidei potuit, non etiam perfici filebat autem in Iohanne Ecclesia, grauiata oneribus peccatorum, implorans redemptoris sui auxilium, quod in illius a pertione libri consistere demonstrauit.

a Et vn. de se. Quilibet propheta qui Christi aduentum annuncians consolatur alios. * AMB. Hic senior prophetas designat, qui dixerunt quomodo & quo tempore Christus vêturus esset. Per leonem igitur de tribu Iuda, Christus intelligitur, qui ex tribu Iuda, & proge nie David ortus est. Leo autem propter fortitudinem vocat qua diaboli vicit, & electos suos ab eius potestate eripuit. Vicit ergo diabolum, vt aperiret librum & solueret signacula eius, quia liber non posset aperiri, nisi prius vinceretur diabolus, quæ victoria a pertio fuit veteris testamenti. b Vicit Leo. Leo dum fugatur per montes fugit, & nodo quæ

habet in cauda, vestigia delet ne inueniatur. Ita Christus fugit per montes. i. diuinitas Iudæos latuit assumpta carne diuinitate textit, ne posset agnosci. Leo dormit apertis oculis, ita Christus expirauit diuinitate viuentem.

c Et ecce in mea. thr. Ecclesia quæ à Christo tanquam thronus possidetur, tanquam animalia pascitur, tanquam seniores in iudicio potestatis honoratur, ipsa super Christum edificata in septem cornibus fortitudinis regno exaltatur, in septem oculis signis & virtutibus illuminatur. * AVG. Throni, animalia, seniores & agnus qui occisus est, Ecclesia est cum capite suo quæ pro Christo moritur, vt cum Christo viuat. Possuit & martyres in Ecclesia quasi agnus occisus accipi.

* AND. Septem oculi, totidemque agni cornua, significant septem spiritus Christi, quorum Elaias & Zacharias meminere. Quod autem agnus ille cernitur veluti occisus, hoc vitam & speciem illius post mortem & immolationem exprimit. In illa nãq. tanquã vere occisus manifesta per sessionis suæ vestigia ostendit: quæ post suam quoque ex mortuis resurrectionem, in corpore suo reliqua esse voluit. * AMB. Tanquam occisus visus est, quia mortem in transitu gustauit, & paulo post resurgens nunquam moritur, mors illi vitra non dominabitur. d Tanquam occisum. Quia & si mortuos, ex virtute Dei viuunt. Vel inter suos tanquã occisus est, in quib. quotidie in mortificatione. e Cornua septem, &c. Quia dat regnum, quod in cornib. notat. Oculos, quia illuminat. Vel cornua eminentiores sancti in capite Christo fundati carnem excedentes. f Et venit, & accepit librum. * PRIM. librum de dextra Dei ipsam

Chri opa

Isa. 51. Zach. 3.

Rom. 6.

F

NICOLAUS DE LYRA.

* Iohannis desiderium de sciendo ecclesie futurum possessum. 1 Et vnus. Hic consequenter insertur dignitas Christi, qui solus inuentus est dignus, dicta secreta primo accipere, & alijs per Ioannem nunciare, cum dicitur. Et vnus de senioribus Consolando me de desiderio mei impletionem. Quis autem erat iste senior non dicitur: Et dicunt aliquo quod fuit Mattheus euangelista, qui dixit in persona Christi Mat. ult. d. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, ideo dicitur. 2 Ecce vicit leo de tribu. Nam Christus victor fuit in sua resurrectione. Sed quicquid sit de veritate, ratio tamen non videtur valere, quia Iohannes non accepit hanc notiam per Matthæi scripturam, sed per reuelationem specialem. Est autem dictum supra quod per seniores intelliguntur ecclesie prelati: & ideo videtur melius, quod iste, senior fuerit Petrus, & dicitur vnus, id est primus inter Apostolos, & modo loquendi quod dicitur Gene. 1. c. Factum est vespere & mane dies vnus id est, primus transierat enim iam beatus Petrus per martyrium ad gloriam, quia sub Nerone passus fuit. Iohannes autem postea tempore Domiciani hæc reuelationem accepit & sic anima Petri assistens Christo, vel aliqua effigies, Petrum representans dixit Iohanni: Vide ne flieris &c. 3 Ra. Da. 1. de radice David descendens secundum carnem, secundum quod prædixerat Is. xi. a. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius, &c. 4 Aper. lib. manifestare ecclesie de cursu à Deo præordinatum. 5 Et ui. & ecce in medio throni, &c. agnum. id est, Christum in medio ecclesiarum per orbem in nomine, eius constitutarum. sicut ipse dicit Mat. ult. d. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. qui sicut dictus est leo ratione resurrectionis, ita dicitur hic agnus ratione immolationis, propter quod etiam dicitur

dicitur stans, quia resurrexit ad vitam immortalem, Roma. vi. b. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Et tanquã occisus, quia quotidie in ecclesia immolatur non secundum carnem, quæ resurrexit ad vitam immortalem, ut dictum est: sed secundum effectum & repræsentationem, quia per oblationem eucharistie communicatur nobis effectus suæ passionis. Ipsa etiam est similitudo representatiua ipsius, secundum quod dicitur Luc. xxii. b. Hoc facite in meam cõmemorationem. Illud enim quod representat aliqui, nominatur nomine ipsius, sicut imago Petri nominatur Petrus, & eadem ratione eucharistie agnus immolatus. & ad hoc designandum non dicitur hic agnus occisus simpliciter sed lanarum occisus. 6 Habentem cornua septem, id est potestates. Et idem designatur per septem spiritus, quia septem dona sancti spiritus sunt quasi septem cornua siue potestates, ad reprimendum virtutem inimici. 7 Missi in omnem terram. Quia Christus paratus est dare dona spiritus sancti omni homini ad ea se uel ite disponenti. 8 Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. Non est per hoc intelligendum, quod Christus tunc accepit notitiam de processu ecclesie: Nam anima Christi ab instanti suæ creationis diuinitati coniuncta, habuit notitiam omnium quæ Deus cognoscit scientia uisionis, interque est processus ecclesie, ut patet ex prædictis. Et ideo per hoc quod Iohannes vidit accipere eum librum, designatur acceptio notitiæ à principio creationis anime Christi, sed de nouo Iohanni reuelandæ, & per eum uniuersali ecclesie. 9 Et cum aperuisset librum. Hic consequenter describitur assistentium Christo iucunditas, & primo sibi assistentium in ecclesia militante, secundo in triumphante, ibi: Et uidi & audiu. Circa primum dicitur. Et cum aperuisset librum, &c. ad reuelandum ecclesie processum. * 1 Quatuor

MORALITER

* ceret, nullus, nisi Christus. Vnde Hiero. in epistola ad Paulinum. Quanti hodie putant se nosse literas, tenent significatū

librum nec aperire possunt, nisi ille seruauerit qui habet clauem David, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, propter quod multi leguntur magis profecisse in intellectu sacre scripturæ per orationem, quam per studii exercitationem.

Tomovj. Bb

A ipsum dispensatione a patre & a seipso disposita, accepisse si-
 lus hois dñi, quia vterque cum spiritu suo, in throno habitat.
 Dexterā hic est pro felicitate victoriae debemus accipere, nec
 carnaliter intelligi debet, tanq̄ de alia patris dextera librū di-
 catur accipere, cum idem filius patris, idemque ipse sit dexte-
 ra. Sed cū semper vin-
 cit, in ius, q̄ dicit, *Gau-
 dete, quia ego uici seculū,*
 namque ecclesiam vi-
 tricem fecit existere,
 de ipsa declaratur librū
 accipere.

* **A.M.B.** Vel agnus de
 dextera sedēris in thro-
 no librū accepit: q̄a
 homo Christus a tua
 diuino tū accepit, vt
 sacramenta diuinū
 scripturarū refereret.
 a *Cecid. co.* Humilia de
 se senserunt, q̄ ipsum
 imitantur vnde sequi-
 tur. *Haben. fin.*

B *Citha.* Mortificatio-
 nes vitiorum & concu-
 piscentiarum. In citha-
 ra lignū & chorda. per
 lignum crux Christi, p
 chordas caro sanctorū
 quæ tenditur in ligno,
 dum diuersis tormen-
 tis eundem sonū red-
 dentes crucem Chri-
 sti imitantur.

* **A.M.B.** Christus quā-
 do ex Virgine natus

est, q̄n passus est, & resurrexit, & in cælū ascendit, librū vet,
 test. aperuit, quia quæ ibi significantur, opere adimpleuit. Po-
 stea, quæ in illis obscura erant & in nouo, Doctōrib. Ecclesie
 per inspirationem Spiritus sancti aperuit, quæ apertio, refe-
 ratio est sigillorum. Quod aut cadant oēs corā agno, ad eos-
 dem doctōres ecclesie pertinet. Quoties. n. natiuitatē, passio-
 nem, & resurrectionem Dñi ad memoriam reducant, & hæc
 præfigurata & prædicta recolunt & in euangelio inuestigare
 non desinūt, toties eis liber signatus aperitur. Cadūt vero co-
 ram agno, cum per meditationem diuinatum scripturarum
 considerantes immensam clementiam Dei, humiliant se in
 conspectu creatoris sui, & quanto se magis per humilitatem
 deiciunt, tanto plus in amore eius exardescunt. Per citharas
 autem mortificatio carnis designatur, sicut dicit Apostolus.

Coloss. 3.

Psal 140.

Mortificate membra uestra, &c. Phiala uero aurea, corda sunt
 sanctorum spiritali sapientia repleta, quæ odoramentis plena
 fuisse dicuntur, videlicet orationibus, quæ ad Deum ascen-
 dunt, ut Psalmista sibi precatur. *Dirigatur oratio mea, sicut incen-
 sum in conspectu tuo Domine.*

C *Canticum.* Cum exultatione nouum Testamentum ecclesia
 opere profiteretur, dum in morte eius baptizata:

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Quatuor animalia, i. quatuor ecclesia patriarchales.
- 2 Et viginti quatuor seniores, &c. id est, uniuersa cathedrales ec-
 clesia per orbem diffusa, & per hoc etiam subintelliguntur alia ab eis
 constituta.
- 3 Ceciderunt coram agno, nam ex hoc habuerunt materiam uene-
 randi ipsum.
- 4 Habentes singuli. ci. quod exponitur cum subditur.
- 5 Quæ sunt, &c. metaphorice. & per hæc & similia aperitur aliquo
 modo uia ad exponendum reliqua, vt prædictum est.
- 6 Et cantab. can. i. pertinens ad nouum Testamentum.
- 7 Dign. es do. & patet ex supradictis sententia.
- 8 Qu. oc. es. Meritum procedit illud quod cadit sub merito. propter
 quod acceptio notitæ processus ecclesie quæ præcessit mortem Christi,
 ut dictum est, non cecidit sub merito ipsius, sicut nec gloria anime Chri-
 sti, sed gloria corporis quæ secuta est sub merito bene cecidit. merit. n.
 sui corporis glorificationem & exaltationem Et eodem modo potest di-
 ci de reuelatione dicti processus facta Ioanni, & per eum uniuersali ec-
 clesie ad declarationem bonitatis & maiestatis Christi, nam hæc reue-
 latio facta est post passionem.

D Tribu. Dicitur à tribus ordinibus, in quibus. 72. linguae in
 singulis, quarum multi populi, in populo nationes. Tres ordi-
 nes saluandorum, noe, Daniel, Iob. Vel tres ordines Gentium,
 Graeci, Hebraei, Christiani.

E *Vidi & audi.* Non solum animalia & seniores ex officio suo
 idem attestantes, sed et-
 iam audiui.

F *Angeli.* i. super norū
 spirituū, qui ecclesiam
 muniant & custodiūt,
 qui de reparato san-
 ctorū confortio gratu-
 lantur, qui testimoniū
 perhibēt Christo, & in
 naturitate, quando ap-
 paruerunt pastoribus,
 & in passione, & in re-
 surrectione & ascensio-
 ne testatiunt iudicem
 venturum. Vel angeli
 minores subditi in ec-
 clesia, angelicam vitā
 ducentes, qui circan-
 dant & honorant suos
 prædicatores & suos iu-
 dices testimonio eorū
 confluentes & se co-
 formantes.

G *Multorum in circuitu
 throni & animalium &
 seniorum, &c.* Quanto
 plures, tanto maior at-
 tectatio, & maius gau-
 dium.

H *Millia millium dicen-
 tium uoce, &c.* quia fini-
 tum est apud Deum, quod hominibus infinitum.

I *Sapientiam & fortitudinem, &c.* Cognitionem omnium rerū
 sicut uerbum sibi unitum.

K *Et omnem creaturam quæ, &c.* * **AND.** Ab omnibus sine ea
 uiuant, siue intelligant, siue quouis alio modo existant, Deus
 tanquam omnium principium & causa laudatur & glorifica-
 tur, necnon vnigenitus & consubstantialis eiusdem filius, qui
 homini totique creature, quæ per ipsum facta est, nouitatem
 impertitus est, Et si interim secundum naturam assumptam,
 tanquam homo potestatem in ea quæ sunt in cælo & in ter-
 ra, accepisse scribatur.

* **HAY.** Dignū est vt humanitas filii Dei, quæ tanta sustinuit
 cruciamenta, post spūta, post alapas, mortē, & sepulturam, re-
 surgat, & in dextera patris collocet, adoretur, & glorificetur,
 atque benedicatur, vt uidelicet ipsa oīa possideat, in cælo, in
 angelis, & in hoīb. sub terra, in inferno, & in mari, & quæ sunt
 in eo. * **A.M.B.R.** Per creaturam quæ in cælo erat, angeli, per
 eam quæ erat in terra, homines: per eam autem quæ erat sub
 tus terram, ii, qui iam debitum mortis soluerant, designatur.
 Sed si per creaturā quæ in terra est, oēs animas debemus in-
 telligere, quorū corpora in terra requiescūt, quomodo ij qui
 apud

9 Ex omni trib. nam ecclesia est ex omnibus Gentibus collecta.

10 Et fe. nos Deo. i. regni eius participes.

11 Et sa. hostias laudis Deo offerentes.

12 Et re. su. non dicitur. In terra ubi sancti conculcantur, sed super ter-
 ram. i. in celo ubi sancti cum Christo nominantur.

13 Et vi. Hic consequenter ponitur iucunditas assistentium Christo in ec-
 clesia triumphante, cum dicitur, Et vi. & au. vo. an. in hoc notatur ip-
 sorum multitudo maxima, secundum illud Iob 25. a. Nunquid est nume-
 rus militum eius? Et idem designatur in hoc quod subditur.

14 Et e. nu. e. mi. Sicut. n. corpora caelestia totam regionem elementa-
 rem excedunt, quæ, quasi incōparabiliter in quantitate continua, sic an-
 geli omnia corporalia in quantitate discreta, accipiendo quantitatem di-
 seretam pro qualibet multitudine numerali uel numerata.

15 Dig. est agn. Omnia ista habuit uel saltem plura ante passionē, quod
 dico propter gloriam corporis & huiusmodi quæ secuta sunt, & ideo ac-
 ceptio talium hic accipitur pro manifestatione eorum ad laudem & ho-
 norem nominis Christi. Et consequenter ponitur laus Christi in omnib.
 creaturis, cum dicitur.

16 Et omnem creaturam, quæ in cælo, quantum ad homines, quæ
 iam sunt in patria.

17 Et quæ su. quantum ad existentes adhuc in uia.

* 1 Et

A apud inferos cruciantur, Deum laudare credēdi sūt. Per oēm que in terra, & quæ subtus terram est, iolos electos debemus intelligere: qui & in terra bonis operib. & verbis deū laudare non desistunt: & in coelis cum Domino positi à laudibus eius nunquam cessant.

a *Benedictio.* id est, augmentatio quam habemus in bonis operibus, & honor qui inde sequitur, & gloria de virtutibus quas in baptismo accipim⁹, & potestas qua concupiscentiis resistimus, non nobis, sed tibi attribuat.

b *Et quat. ani.* Omnes seniores & animalia testimonio angelorum assensum præbent, omnes In simul.

c *Cecider. in facies, &c.* Non superbiunt quod alios iudicant, sed humiliant se.

*** AND.** Et hinc quoque demonstratur per Iesum Christum qui diuisa coniunxit, maceræ que interstitium dissoluit, vnū ex omnibus hominib ouile, & vnā rursus ex hoībus & angelis Ecclesiam factā esse. Ecce enim 24. seniores, per quos saluā dorum plenitudo adumbratur, digni hoc loco prædicantur, qui consona voce cum quatuor mysticis animalibus, quæ inter ceteros angelos primatum tenent, Deū laudent & adorent, quod laudationis munere nos quoque in ipso Christo Domino nostro pacisque datore digni habeamur.

Terrestrium. a Inferorum. b Ad literam, vel mundum. c Et omnia.

super terram, & subtus terram, & mare, & quæ in eo sunt,

a omnes audiui dicentes: sedenti in throno & agnō. Benedictio & honor & gloria, & potestas in secula seculorum.

a Exaltatio. b Impassibilitas. c In resurrectione. c Quia omnipotens.

a Ad prædicatores ex officio conuenit alios confirmare. b Hora confirmatōnis.

c Et quatuor animalia dicebant: amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in secula seculorum.

In corda sua. Mente, ore & opere.

NICOLAUS DE LYRA.

*** I** Et sub. ter. Nam omnes creature & irrationales & vita carentes dicuntur laudare Christum, inquit inu sunt materia & occasio laudandi

di ipsum, quia inuicē creaturæ per eas ascendunt ad cognoscendū Deum, & per consequens ad ipsum laudandum & glorificandum. Cetera que sequuntur patent ex prædictis.

GLOS. ORD.

B Tui. Postquā agnus que de se prædicta a erant, impleuit, & ec b clesiam suā testimonio prophetarum, & angelorum in fide lo c lidauit, aperuit eis sensum, vt intelligāt scripturas, & p prædicatores exterius denunciat, quod pro hac fide pati deceat, & que auxilia, vel quas coronas suis præferat, quia facta memoria de reparatione, si de tribulationibus taceret, iam possent deficere, si de improuiso tribulatio insurgeret.

C A P. VI. T vidi quod aperuisset agnus vnum de septem sigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus dicens: tanquam vocē tonitruī: Veni, & vide. Et vidi: & ecce equus

a Iohannem. i. primitiuū sequentem inuitant ecclesiam.

Quia terret.

a Quod aperuisset. Signatus erat, quia omnia Christus vel in se, vel in suis aperuit. Ipse. n. suis aperuit sensus, vt hæc sigilla in scripturis intelligerēt.

2 In primo sigillo aperto, vnde egressus est equus albus, intelligitur ecclesiæ dealbatio

per baptismū. In secundo equo rufo aperta persecutio fundentiū sanguinem, vnde baptizatis inturgunt tribulationes. In tertio nigro, hæreticorum persecutio occulta. In quarto pallido, fallorum reatum aperta, & occulta.

*** RICH.** Primum animal in hac visione est Marcus, qui in principio Euangelii sui de resurrectione Christi mentionē fecit, & eiusdem resurrectionis prædicatores figurauit. Hui⁹ vox quasi tonitruī sonuit, quia subito, noua, mirabilia, grādia coruscantibus miraculis pronunciauit. Veni, inquit, & vide. Vni per maiorem intentionem, & vide per intelligentiam spiritalem, iam aperire mysticam promissionem Dei per regenerationem generis humani.

c Veni & vid. Et à mysterio transi, & completam vide veritatem vel iustitiam.

d Ecce equus. Ecclesia in baptismo dealbata, vel maxime prædicatores qui vbique Deum ferunt.

*** AMB.**

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VI.

T viqua. Postquam descriptus est modus diuinæ reuelationis, hic consequenter describitur decursus impletionis, & hoc sub septem sigillorum apertionibus, quibus sigillis liber dicebatur signatus, & ideo secundum septem sigilla diuiditur in septem partes, quæ patent in litera. Igitur in prima parte dicit.

1 Et ur: qu. a. ag. vnum. s. primum, eo modo loquendi quo dicitur Gen. 1. a. Et factum est vespere & mane dies unus. i. primus, unde & consequenter ibi dicitur. Factum est vespere & mane dies secundus & sic consequenter usque ad septimum eodem modo. Consequenter describitur apertio secundi sigilli & tertij vsque ad septimum.

2 Et au. un. i. primum eadem ratione qua & de sigillis dictum est, nam consequenter agitur de alijs tribus animalibus. Et secundum illos qui p animalia dicunt signari quatuor Euangelistas, iste fuit Marcus in similitudine leonis designatus, quæ similitudo ponitur prima supra, c. 4. Sed quoniam illud dictum non consonat ordini euangelistarum, in quo Mattheus ponitur primus & Marcus secundus, ideo dixi supra, c. 4. quod per quatuor animalia quatuor patriarchales ecclesiæ designantur, & sic habeo consequenter dicere quod ille qui per primum animal designatur, fuit patriarcha primæ ecclesiæ patriarchalis, scilicet Ierosolymitanæ, qui fuit beatus Iacobus appellatus frater domini, eo quod fuit similis sibi, & hic ante iam transierat per gladium sub Nerone, vt patet per Ioseph. 20. li. antiquitatū. hæc aut reuelatio facta fuit Ioāni tempore Domitiani.

3 Ve. & u. decursus ecclesiæ primitiua. **4** Et ec. equ. Per quem (vt dicit expostores aliqui) designatur Caius imperator, qui successit immediate Tyberio, sub quo passus Christus fuerat. Et designatur per equum album, eo quod non fuit Christianis molestus, sed magis consolabilis, nam

Pilatum misit in exilium, qui Christum iniquè iudicauit & similiter Herodem, qui decollauerat Ioh. & Christum in passione spreuerat, Luc. 23. ideo subditur. Et exiit vincens vt uinceret. s. aduersarios Christi vt dictum est. Sed hoc non uidetur mihi conuenienter dictū. Nā iste Caius tantum fuit elatus & peruersus quod per orbem misit statuā suā, ut in illa adoraretur ut deus, & quia habitantes in Iudæa reuerēt hæc facere misit Petronium cum exercitu in Iudæā, ut in tēple poneret dictam statuam, & renuentes interficeret, ut dicit Iosephus libris antiquitatum, & de Iudæico bello. Tamen Petronius non dedit hoc executioni, quia Caius fuit morte præuentus. Et in illo tempore apostoli & alij Christiani habitabant in Ierusalē, & Iudæa, & sic patet quod Caius nō fuit eis cōsolabilis: sed magis horribilis, eo quod præ ceteris habitatoribus Iudææ horridū erat eis mandātū Cay de dicta adoratione. Licet aut ipse miserit in exiliū Herodē & Pilatum, hoc tamen non fuit propter Christiū, sed pro alijs causis totaliter desperatis, ut refert Iosephus, quas cā breuitatis omitto, similiter quod subditur. Exiit uincens vt uinceret. non uidetur sibi conuenienter applicari, quia Romæ fuit turpiter interfectus propter suas malitias, & uxor eius gladio confossa, & eius unica filia parieti alba, propter quod videntur alij melius dicere s. quod per equum albū intelligitur ceterus Apost. dealbatus sanctitate uitæ, & quia beatus Iacobus Ierosolimitanæ ecclesiæ episcopus, ut dicit Hier. in libro illustrū uirorum dicitur vsus fuisse tunc nō uestibus laneis, sed lineis, & per consequens albis. & idem estimari potest probabiliter de alijs apostolis, unde & Mabu metus uocat eos viros dealbatos. Per sedentem super equum illū intelligitur Christus sisor, & ductor eorum, secundum illud ad Ro. 8. c. Quicū que spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt. & secundum hoc sic est litera exponenda. Et ecce equ. alb. scilicet, apostolorum senatus.

*** I** Et ecce

significatur homo castus candore castitatis dealbatus, per festorem aut eius, angelus bonus custos ipsius, per viā mūditiæ Toni. vj. Bb 2

M O R A L I T E R.

*** †** Et ecce equus albus, & se. super eum, &c. Per equum album

A Arcum id est, Christus habet scripturam que illuminat suos, & occidit inimicos.
B Et exiit vin. Quod predatores faciunt, Deo attribuunt.
 * A V G. Equus albus ecclesia est, sessor Christus, qd cu arcu-
 bellico per Zachariam promissus est. Zach. 10. Vel equu albu
 intelligimus prophe-
 tas & Apostolos: equi-
 tem coronatum, ha-
 bētem arcum, cogno-
 scimus non solū Chri-
 stum, sed etiam Spiritu-
 m sanctum. Postea
 quam enim Dominus
 ascendit in cœlum, &
 aperuit vniuersa, misit
 Spiritum sanctum, cu-
 ius verbo predatores
 tāquam sagitte ad cor
 hōminum peringerēt
 & vincerent increduli-
 tatem. Coronę super
 caput, promissi per
 Spiritum sanctum intelligenda sunt, &c. Sic Primasius & Hay-
 mo.
 * AND. Nos Methodii sententię libenter assipulamur, scriben-
 tis in hunc modum. Primi sigilli solutio ad Apostolorum ge-
 nationem hand incommode transfertur. Hi namque Euā-
 gellii predicationem velut arcum infractum cōtra dæmones
 intēderunt, salutaribusque sagittis vulneratos ad Christū ad-
 duxerunt. Coronā ob id sortiti, quod per veritatis arma erro-
 ris ducē deicerunt, scēte q̄ victorię spe vsq; ad violentā mor-
 tem, nomē Dñi professi sunt. Ea pp hoc loco exiit victor vt
 vinceret. Prima itaq; victoria q̄ per Apostolos Christus na-
 ctus est, Gentium fuit conuersio: secunda autē spontaneus à
 corpore exitus, non absque cruce atq; eius rei causa susceptus.
C Et cum. Videns diabolus ecclesiam institui ad locū supple-
 dum vnde ipse ceciderat, eā subuertere nititur prius apertē.

D Equus rufus. Superiori contrarius. Saperti persecutores & sā-
 gamolenti.
E Sumenti pacem de terra. & vt inuicem, &c. id est, concessum
 est à Deo, vt auferret omnem quietem animi ab his qui sunt
 terrenis dediti.
 1 * A V G V S T I N. Con-
 2 tra vetricem vincen-
 3 temque Ecclesiā exit
 4 equus rufus, id ē, popu-
 5 ulus sinister & malus
 6 ex testore suo diabolo
 7 sanguinolētus. Cui da-
 8 tus est gladius ma-
 9 gnus vt tolleret pacem
 10 de terra, scilicet suā pa-
 11 cem, hoc est mundanā
 12 Nam ecclesia eternam
 13 pacem, quam sibi Chri-
 14 stus reliquit, habet.
 15 * H A Y M O. Per equū
 16 rufum, debemus intel-
 17 ligere omne corpus
 diaboli, hoc est, omnes reprobos, quia caput omnium repro-
 borum est diabolus, vt Christus electorum. Hoc corpus est
 peccatis euentatum, & annuarum interfectionibus sangui-
 nem. Data est autem diabolo potestas, vt sumat pacem de ter-
 ra, quando permittitur iusto Dei iudicio, vt hoc possit facere.
 De terra verō sumit pacem, id est, de terrenis hominibus, cū
 facit eos discordes & Zizantorū diuortia inter eos semināt.
 De quo adhuc subūgitur. Et vt inuicem se interficiant, datus est il-
 li gladius magnus. Gladius non corporeum debemus intelligen-
 re, sed spiritualem, quo non tantum corpora, quantū animę
 iugulantur. Gladius enim hic intelligitur, mala persuasio, lo-
 cutio praua, deceptio iniqua.
 f Interficiant, & datus est ei gladius magnus, Et cum aperuisset, &c.
 Magna potestas interficiendi, quia non solum in minores, sed
 etiam in maiores, vt in Petrum.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et qui se. super il. scilicet, Christus.
- 2 Habebat arc. in ma. sua. id est, verbum predicationis in manu opera-
 tionis qui cœpit facere & docere, Act. 1. & sic fecerunt apostoli per
 insinuatum & ducatum ipsius.
- 3 Et data est. In sua resurrectione & ascensione.
- 4 Et exiit. Per effectum suum dando Apostolis in signo visibili spiri-
 ritum sanctum.
- 5 Vincens. Aduersarios suos in iudea primo, nam eodem die cōuersi
 sunt ad eum predicante Petro tria milia, Act. 3. & altera die quinque
 milia, Act. 3.
- 6 Et vin. Per totum orbem subiiciendo sue fidei iugo colla gentium nā
 in breui tempore per predicationem Apostolorum & aliorum Christi
 discipulorum, Christo cooperante & sermone eorum signis sequētib;
 confirmante, Mar. vlt. predicatum fuit euangelium. Nam viuente ad
 huc beato Petro fides catholica diffusa fuit vsque ad fines terre habita-
 bilis, prout declarari super illud Ps. 18. a. In omnem terram, &c. et.
 & super Epistolam, Rom. 10.
- 7 Et cum aperuisset sigillum secund. Hęc est secūda pars, in qua
 describitur status ecclesię a tempore Neronis vsque ad Titum impera-
 torem, cum dicitur.
- 8 Audiui secundum ani. Secundum predicta iste fuit primus patri-
 archa ecclesię. Antiochenę, scilicet beatus Petrus, qui primo rex illam
 ecclesiam: vt habetur libro illustrium virorum, qui tempore huius visio-
 nis iam transierat per mariyam, dicens.
- 9 Veni & vide. Itatum ecclesię sub Nerone.
- 10 Et exiit alius equus ru. i. Romanus populus, qui dicitur rufus tē-
 pore Neronis dupliciter. Vno modo accipiēdo rufedinem pro rubedine,
 sicut in pluribus alijs locis accipit scriptura, eo quod Nero multos Roma-
 norum

- 11 Et qui se. super eum. f. Nero habens dominium.
- 12 Datum est ei. Id est, a Deo permissum.
- 12 Vt sumeret. id est, ferret.
- 13 Pacem de ter. Quia turbata fuit ciuitas per Romanum imperium
 propter sua maleficia.
- 14 Et vt inuic. se. interfi. Nam ex occasione sua perfidię, ipso interfe-
 cto. Otto, Galba, Vitellius voluerunt vsurpare imperium, & ex eorum
 pugna ad inuicem valde multi fuerunt interfecti.
- 15 Et datus est ei gla. ma. id est, potestas interficiendi Christianos,
 nam ipse primam persecutionem mouit contra ecclesiam, loquendo de per-
 secutionibus motis per imperatores Romanos, nam antea persecutionem
 susinuerat per Iudæos. Mandatum vero crudele Caij suprapositum, nō
 fuit recte contra ecclesiam, sed contra habitantē Iudæam, quorum pau-
 ci comparatiue erant Christiani, nec etiam mandatum illud fuit datum
 executioni, & ideo primā persecutio ecclesię attribuitur Neroni. Claudius
 etiam imperator qui fuit medius inter Caum & Neronem, non legitur
 fecisse Christianis aliquam persecutioem. Nero autem Apostolorum
 principes, scilicet, Petrum & Paulum occidit, & alios multos Christia-
 nos Romę & per imperium occidi fecit.
- 16 Et cum aperuisset sigillum, &c. Hęc est tertia pars in qua de-
 scribitur ecclesię status sub Tito, cum dicitur.
- 17 Audi. ter. animal. &c. id est patriarcham primum ecclesię Ale-
 xandrię, sc. licet, beatum Marcum, secundum quod in libro illustrium
 virorum habetur.

MORALITER.

- * ducens eum sicut sessor equum, vnde dici potest illud Ro.
 8. c. Qui spiritu Dei aguntur, hi sui Dei sunt.
- 2 Habebat arcum, id est, virtutem repellendi spiritum malignū
 impellentem ad luxurię casum.
- 3 Et data est ei co. Nam angelis custodibus ex salute traditorū
 suę custodię augetur gloria.
- 4 Et exiit vin. Sunt enim prompti ad protegendum traditos
 suę custodię secundum voluntatem Dei.

- 7 Et cum aperuisset sigillum, &c. Sequitur.
- 10 Et exi. ab. equ. ru. Per quem moraliter significatur homo car-
 nalis igne luxurię adultus.
- 11 Et qu. Per hunc testorem significatur spiritus malignus im-
 pellens ipsum ad hoc vitium. Et quoniam ex hoc vitio frequen-
 ter oriūt dissensiones homicidia, & guerrę graues, sicut patet
 de bello Troiano famosissimo, quod ortum fuit de raptu He-
 lenę, & simile p̄tingit multoties de vitio luxurię, pp qd legitur.
- 12 Da. est. ei. Permissum est dicto maligno spiritui, ut su. pa.
- 16 Et cum aperuisset. Sequitur.

* 1 Et

A *a* Et ecce equus niger. Videns diabolus se per apertas persecutio- nes non profecisse, immittit hereticos, qui falsis rationibus con- tendant, ut facilius decipiant.

*** RICHAR.** Cernens diabolus per apertam se persecutio- nem nequaquam profecisse contra Ecclesiam, ad nocendum alia argumenta quaesivit, & seruatorum Dei nume- rum quem per mani- festam impiorum per- sequutionem princi- pium minuere non po- tuit, per occultam ha- reticorum malitiam in- firmare tetrauit. Equ- ergo niger occultam ha- reticorum versutiam quae

B *a* & vide. Et ecce equus niger, & qui sedebat super eum ha- *b* bebat stateram in manu sua. Et audiui tanquam vocem *c* *d* in medio quatuor animalium dicentium: Triticus tri- *e* tici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno:

B *a* *b* *c* *d* *e* *f* *g* *h* *i* *k* *l* *m* *n* *o* *p* *q* *r* *s* *t* *u* *v* *w* *x* *y* *z* *aa* *ab* *ac* *ad* *ae* *af* *ag* *ah* *ai* *aj* *ak* *al* *am* *an* *ao* *ap* *aq* *ar* *as* *at* *au* *av* *aw* *ax* *ay* *az* *ba* *bb* *bc* *bd* *be* *bf* *bg* *bh* *bi* *bj* *bk* *bl* *bm* *bn* *bo* *bp* *bq* *br* *bs* *bt* *bu* *bv* *bw* *bx* *by* *bz* *ca* *cb* *cc* *cd* *ce* *cf* *cg* *ch* *ci* *cj* *ck* *cl* *cm* *cn* *co* *cp* *cq* *cr* *cs* *ct* *cu* *cv* *cw* *cx* *cy* *cz* *da* *db* *dc* *dd* *de* *df* *dg* *dh* *di* *dj* *dk* *dl* *dm* *dn* *do* *dp* *dq* *dr* *ds* *dt* *du* *dv* *dw* *dx* *dy* *dz* *ea* *eb* *ec* *ed* *ee* *ef* *eg* *eh* *ei* *ej* *ek* *el* *em* *en* *eo* *ep* *eq* *er* *es* *et* *eu* *ev* *ew* *ex* *ey* *ez* *fa* *fb* *fc* *fd* *fe* *ff* *fg* *fh* *fi* *fj* *fk* *fl* *fm* *fn* *fo* *fp* *fq* *fr* *fs* *ft* *fu* *fv* *fw* *fx* *fy* *fz* *ga* *gb* *gc* *gd* *ge* *gf* *gg* *gh* *gi* *gj* *gk* *gl* *gm* *gn* *go* *gp* *gq* *gr* *gs* *gt* *gu* *gv* *gw* *gx* *gy* *gz* *ha* *hb* *hc* *hd* *he* *hf* *hg* *hh* *hi* *hj* *hk* *hl* *hm* *hn* *ho* *hp* *hq* *hr* *hs* *ht* *hu* *hv* *hw* *hx* *hy* *hz* *ia* *ib* *ic* *id* *ie* *if* *ig* *ih* *ii* *ij* *ik* *il* *im* *in* *io* *ip* *iq* *ir* *is* *it* *iu* *iv* *iw* *ix* *iy* *iz* *ja* *jb* *jc* *jd* *je* *jf* *jj* *jh* *ji* *jj* *jk* *jl* *jm* *jn* *jo* *jp* *jq* *jr* *js* *jt* *ju* *ju* *jv* *jw* *jx* *ky* *kz* *la* *lb* *lc* *ld* *le* *lf* *lg* *lh* *li* *lj* *lk* *ll* *lm* *ln* *lo* *lp* *lq* *lr* *ls* *lt* *lu* *lv* *lw* *lx* *ly* *lz* *ma* *mb* *mc* *md* *me* *mf* *mg* *mh* *mi* *mj* *mk* *ml* *mm* *mn* *mo* *mp* *mq* *mr* *ms* *mt* *mu* *mv* *mw* *mx* *my* *mz* *na* *nb* *nc* *nd* *ne* *nf* *ng* *nh* *ni* *nj* *nk* *nl* *nm* *nn* *no* *np* *nq* *nr* *ns* *nt* *nu* *nv* *nw* *nx* *ny* *nz* *oa* *ob* *oc* *od* *oe* *of* *og* *oh* *oi* *oj* *ok* *ol* *om* *on* *oo* *op* *oq* *or* *os* *ot* *ou* *ov* *ow* *ox* *oy* *oz* *pa* *pb* *pc* *pd* *pe* *pf* *pg* *ph* *pi* *pj* *pk* *pl* *pm* *pn* *po* *pp* *pq* *pr* *ps* *pt* *pu* *pv* *pw* *px* *py* *pz* *qa* *qb* *qc* *qd* *qe* *qf* *qg* *qh* *qi* *qj* *qk* *ql* *qm* *qn* *qo* *qp* *qq* *qr* *qs* *qt* *qu* *qv* *qw* *qx* *qy* *qz* *ra* *rb* *rc* *rd* *re* *rf* *rg* *rh* *ri* *rj* *rk* *rl* *rm* *rn* *ro* *rp* *rq* *rr* *rs* *rt* *ru* *rv* *rw* *rx* *ry* *rz* *sa* *sb* *sc* *sd* *se* *sf* *sg* *sh* *si* *sj* *sk* *sl* *sm* *sn* *so* *sp* *sq* *sr* *ss* *st* *su* *sv* *sw* *sx* *sy* *sz* *ta* *tb* *tc* *td* *te* *tf* *tg* *th* *ti* *tj* *tk* *tl* *tm* *tn* *to* *tp* *tq* *tr* *ts* *tt* *tu* *tv* *tw* *tx* *ty* *tz* *ua* *ub* *uc* *ud* *ue* *uf* *ug* *uh* *ui* *uj* *uk* *ul* *um* *un* *uo* *up* *uq* *ur* *us* *ut* *uu* *uv* *uw* *ux* *uy* *uz* *va* *vb* *vc* *vd* *ve* *vf* *vg* *vh* *vi* *vj* *vk* *vl* *vm* *vn* *vo* *vp* *vq* *vr* *vs* *vt* *vu* *vv* *vw* *vx* *vy* *vz* *wa* *wb* *wc* *wd* *we* *wf* *wg* *wh* *wi* *wj* *wk* *wl* *wm* *wn* *wo* *wp* *wq* *wr* *ws* *wt* *wu* *wv* *ww* *wx* *wy* *wz* *xa* *xb* *xc* *xd* *xe* *xf* *xg* *xh* *xi* *xj* *xk* *xl* *xm* *xn* *xo* *xp* *xq* *xr* *xs* *xt* *xu* *xv* *xw* *xx* *xy* *xz* *ya* *yb* *yc* *yd* *ye* *yf* *yg* *yh* *yi* *yj* *yk* *yl* *ym* *yn* *yo* *yp* *yq* *yr* *ys* *yt* *yu* *yv* *yw* *yx* *yy* *yz* *za* *zb* *zc* *zd* *ze* *zf* *zg* *zh* *zi* *zj* *zk* *zl* *zm* *zn* *zo* *zp* *zq* *zr* *zs* *zt* *zu* *zv* *zw* *zx* *zy* *zz* *aa* *ab* *ac* *ad* *ae* *af* *ag* *ah* *ai* *aj* *ak* *al* *am* *an* *ao* *ap* *aq* *ar* *as* *at* *au* *av* *aw* *ax* *ay* *az* *ba* *bb* *bc* *bd* *be* *bf* *bg* *bh* *bi* *bj* *bk* *bl* *bm* *bn* *bo* *bp* *bq* *br* *bs* *bt* *bu* *bv* *bw* *bx* *by* *bz* *ca* *cb* *cc* *cd* *ce* *cf* *cg* *ch* *ci* *cj* *ck* *cl* *cm* *cn* *co* *cp* *cq* *cr* *cs* *ct* *cu* *cv* *cw* *cx* *cy* *cz* *da* *db* *dc* *dd* *de* *df* *dg* *dh* *di* *dj* *dk* *dl* *dm* *dn* *do* *dp* *dq* *dr* *ds* *dt* *du* *dv* *dw* *dx* *dy* *dz* *ea* *eb* *ec* *ed* *ee* *ef* *eg* *eh* *ei* *ej* *ek* *el* *em* *en* *eo* *ep* *eq* *er* *es* *et* *eu* *ev* *ew* *ex* *ey* *ez* *fa* *fb* *fc* *fd* *fe* *ff* *fg* *fh* *fi* *fj* *fk* *fl* *fm* *fn* *fo* *fp* *fq* *fr* *fs* *ft* *fu* *fv* *fw* *fx* *fy* *fz* *ga* *gb* *gc* *gd* *ge* *gf* *gg* *gh* *gi* *gj* *gk* *gl* *gm* *gn* *go* *gp* *gq* *gr* *gs* *gt* *gu* *gv* *gw* *gx* *gy* *gz* *ha* *hb* *hc* *hd* *he* *hf* *hg* *hh* *hi* *hj* *hk* *hl* *hm* *hn* *ho* *hp* *hq* *hr* *hs* *ht* *hu* *hv* *hw* *hx* *hy* *hz* *ia* *ib* *ic* *id* *ie* *if* *ig* *ih* *ii* *ij* *ik* *il* *im* *in* *io* *ip* *iq* *ir* *is* *it* *iu* *iv* *iw* *ix* *iy* *iz* *ja* *jb* *jc* *jd* *je* *jf* *jj* *jh* *ji* *jj* *jk* *jl* *jm* *jn* *jo* *jp* *jq* *jr* *js* *jt* *ju* *ju* *jv* *jw* *jx* *ky* *kz* *la* *lb* *lc* *ld* *le* *lf* *lg* *lh* *li* *lj* *lk* *ll* *lm* *ln* *lo* *lp* *lq* *lr* *ls* *lt* *lu* *lv* *lw* *lx* *ly* *lz* *ma* *mb* *mc* *md* *me* *mf* *mg* *mh* *mi* *mj* *mk* *ml* *mm* *mn* *mo* *mp* *mq* *mr* *ms* *mt* *mu* *mv* *mw* *mx* *my* *mz* *na* *nb* *nc* *nd* *ne* *nf* *ng* *nh* *ni* *nj* *nk* *nl* *nm* *nn* *no* *np* *nq* *nr* *ns* *nt* *nu* *nv* *nw* *nx* *ny* *nz* *oa* *ob* *oc* *od* *oe* *of* *og* *oh* *oi* *oj* *ok* *ol* *om* *on* *oo* *op* *oq* *or* *os* *ot* *ou* *ov* *ow* *ox* *oy* *oz* *pa* *pb* *pc* *pd* *pe* *pf* *pg* *ph* *pi* *pj* *pk* *pl* *pm* *pn* *po* *pp* *pq* *pr* *ps* *pt* *pu* *pv* *pw* *px* *py* *pz* *qa* *qb* *qc* *qd* *qe* *qf* *qg* *qh* *qi* *qj* *qk* *ql* *qm* *qn* *qo* *qp* *qq* *qr* *qs* *qt* *qu* *qv* *qw* *qx* *qy* *qz* *ra* *rb* *rc* *rd* *re* *rf* *rg* *rh* *ri* *rj* *rk* *rl* *rm* *rn* *ro* *rp* *rq* *rr* *rs* *rt* *ru* *rv* *rw* *rx* *ry* *rz* *sa* *sb* *sc* *sd* *se* *sf* *sg* *sh* *si* *sj* *sk* *sl* *sm* *sn* *so* *sp* *sq* *sr* *ss* *st* *su* *sv* *sw* *sx* *sy* *sz* *ta* *tb* *tc* *td* *te* *tf* *tg* *th* *ti* *tj* *tk* *tl* *tm* *tn* *to* *tp* *tq* *tr* *ts* *tt* *tu* *tv* *tw* *tx* *ty* *tz* *ua* *ub* *uc* *ud* *ue* *uf* *ug* *uh* *ui* *uj* *uk* *ul* *um* *un* *uo* *up* *uq* *ur* *us* *ut* *uu* *uv* *uw* *ux* *uy* *uz* *va* *vb* *vc* *vd* *ve* *vf* *vg* *vh* *vi* *vj* *vk* *vl* *vm* *vn* *vo* *vp* *vq* *vr* *vs* *vt* *vu* *vv* *vw* *vx* *vy* *vz* *wa* *wb* *wc* *wd* *we* *wf* *wg* *wh* *wi* *wj* *wk* *wl* *wm* *wn* *wo* *wp* *wq* *wr* *ws* *wt* *wu* *wv* *ww* *wx* *wy* *wz* *xa* *xb* *xc* *xd* *xe* *xf* *xg* *xh* *xi* *xj* *xk* *xl* *xm* *xn* *xo* *xp* *xq* *xr* *xs* *xt* *xu* *xv* *xw* *xx* *xy* *xz* *ya* *yb* *yc* *yd* *ye* *yf* *yg* *yh* *yi* *yj* *yk* *yl* *ym* *yn* *yo* *yp* *yq* *yr* *ys* *yt* *yu* *yv* *yw* *yx* *yy* *yz* *za* *zb* *zc* *zd* *ze* *zf* *zg* *zh* *zi* *zj* *zk* *zl* *zm* *zn* *zo* *zp* *zq* *zr* *zs* *zt* *zu* *zv* *zw* *zx* *zy* *zz* *aa* *ab* *ac* *ad* *ae* *af* *ag* *ah* *ai* *aj* *ak* *al* *am* *an* *ao* *ap* *aq* *ar* *as* *at* *au* *av* *aw* *ax* *ay* *az* *ba* *bb* *bc* *bd* *be* *bf* *bg* *bh* *bi* *bj* *bk* *bl* *bm* *bn* *bo* *bp* *bq* *br* *bs* *bt* *bu* *bv* *bw* *bx* *by* *bz* *ca* *cb* *cc* *cd* *ce* *cf* *cg* *ch* *ci* *cj* *ck* *cl* *cm* *cn* *co* *cp* *cq* *cr* *cs* *ct* *cu* *cv* *cw* *cx* *cy* *cz* *da* *db* *dc* *dd* *de* *df* *dg* *dh* *di* *dj* *dk* *dl* *dm* *dn* *do* *dp* *dq* *dr* *ds* *dt* *du* *dv* *dw* *dx* *dy* *dz* *ea* *eb* *ec* *ed* *ee* *ef* *eg* *eh* *ei* *ej* *ek* *el* *em* *en* *eo* *ep* *eq* *er* *es* *et* *eu* *ev* *ew* *ex* *ey* *ez* *fa* *fb* *fc* *fd* *fe* *ff* *fg* *fh* *fi* *fj* *fk* *fl* *fm* *fn* *fo* *fp* *fq* *fr* *fs* *ft* *fu* *fv* *fw* *fx* *fy* *fz* *ga* *gb* *gc* *gd* *ge* *gf* *gg* *gh* *gi* *gj* *gk* *gl* *gm* *gn* *go* *gp* *gq* *gr* *gs* *gt* *gu* *gv* *gw* *gx* *gy* *gz* *ha* *hb* *hc* *hd* *he* *hf* *hg* *hh* *hi* *hj* *hk* *hl* *hm* *hn* *ho* *hp* *hq* *hr* *hs* *ht* *hu* *hv* *hw* *hx* *hy* *hz* *ia* *ib* *ic* *id* *ie* *if* *ig* *ih* *ii* *ij* *ik* *il* *im* *in* *io* *ip* *iq* *ir* *is* *it* *iu* *iv* *iw* *ix* *iy* *iz* *ja* *jb* *jc* *jd* *je* *jf* *jj* *jh* *ji* *jj* *jk* *jl* *jm* *jn* *jo* *jp* *jq* *jr* *js* *jt* *ju* *ju* *jv* *jw* *jx* *ky* *kz* *la* *lb* *lc* *ld* *le* *lf* *lg* *lh* *li* *lj* *lk* *ll* *lm* *ln* *lo* *lp* *lq* *lr* *ls* *lt* *lu* *lv* *lw* *lx* *ly* *lz* *ma* *mb* *mc* *md* *me* *mf* *mg* *mh* *mi* *mj* *mk* *ml* *mm* *mn* *mo* *mp* *mq* *mr* *ms* *mt* *mu* *mv* *mw* *mx* *my* *mz* *na* *nb* *nc* *nd* *ne* *nf* *ng* *nh* *ni* *nj* *nk* *nl* *nm* *nn* *no* *np* *nq* *nr* *ns* *nt* *nu* *nv* *nw* *nx* *ny* *nz* *oa* *ob* *oc* *od* *oe* *of* *og* *oh* *oi* *oj* *ok* *ol* *om* *on* *oo* *op* *oq* *or* *os* *ot* *ou* *ov* *ow* *ox</*

A sunt. 12. qui numero libra constat. per tres fidem sanctæ trinitatis, p. 4. quatuor euangelia habentes per bilibrē, dilectionē Dei & proximi. Per triticum possumus intelligere nouū Te. p. hordeum vetus. Bilibre dicitur triticum, id est, nouū Test. ppter duplicē intelligentiam, id est, historicalem & spiritualē, Qu. Ne timeatis vos fideles: dabitur enim vobis perfectio, per a quam poteritis resistere hereticis.

B *Et vi. & ol. id est, istos qui sunt refecti: & ideo vino, id est, sanguine meo, & oleo, id est, spiritu sancto vncti. Vinum similiter emittur denario vno.*

C *Et cum ap. si. quar. V. dens diabolus, nec p. apertas tribulationes nec per apertas hereses posse se proficere, pramittit falsos fratres: qui sub habitu religionis obtinent naturam, & rufi equi, & nigri pernitendo fidem.*

D *AVG. In equo pallido homines intelliguntur mali qui persecutiones excitare non desinunt. Isti tres equi vnum sunt, q. exierūt post album, & contra album, & fessorem habent diabolū, qui est mors. Tres ergo equi, fames, & bella & peccatis intelliguntur: quod etiam Dominus in euangelio suo prædixit, q. & iam sunt, & imminente die iudicii amplius futura sunt.*

E *HAYMO. Designantur per pallidum equum omnes reprobi, ad pallorem æternæ mortis venturi: sessor mors dñi, quo nomine diabolus intelligitur, cuius inuidia mors intrauit in orbē terrarū. Super eos sedet qui pallidi sunt, hoc est, qui opera mortis habent: & cum ipsi sint mortui, etiam alios extingue re querunt. Vnde & sequitur. Infernus sequebatur eum. Ipsi. n. bñi*

infernus appellantur, quia sicut infernus nequaquam dicitur Soffi D. er, sed semper ad recipiendas animas suum laxat, ita illi nre tē dilatant ad ambienda terrena, nec tantum acquirere possunt, quantum cupiunt. Vnde sequuntur diabolū, id est, imitantē illū, qui est caput omnis malitię. *Data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, &c. I. est, super omnes reprobos, qui in quatuor partibus moratur, oriente, occidente aq. lone, & meridie. Vel in quatuor regnis principalibus, Caldaorū Medorum & Persarum, Macedonum, at que Romanorū. Super has partes terræ habet potestatem diabolus, & cum his contra vnam Christi pugnare Ecclesiam, quā ideo scindere non potest, quia fide Christi vnita est, & illi, diuisi. Interfecit vero has partes gladio n. alæ suggestionis, fame audiendi verbi Dei, morte spirituali atque interiori, & bestiis terrę, id est, efferais hominibus, sicut Nerone, Domitiano, & cæteris persecutoribus sanctorum.*

9 *Interfi. gla. Nam in omnibus istis partibus multi Christiani gladio interfecit fuerunt de mandato eius.*

10 *Fame. Quia multi in carceribus fame cruciati mortui fuerunt.*

11 *Et bestiis rer. quia plures eorum deuorandi bestiis tradebantur, sicut patet in legendis plurimum martyrum. Et quia pluribus aliis modis aliqui martyrizabantur. s. suspensione submersione combustione & huiusmodi, i deo interponitur.*

12 *Et morte, vt omnis modus affligendi martyres includatur. Ex prædictis vero patet, quod sicut Zacha. vi. per equos quadrupliciter in colore variatos designata fuerunt quatuor regna, ut dictum fuit ibidem, sic in isto loco per equum album designatur regnum Christi prout fuit in ceteris apostolorum & credentibus primis, per alios tres equos Romanum imperium, cuius status fuit variatus in tribus temporibus.*

13 *Et cum aperuisset quintum. Hic incipit quinta pars, in qua describitur ecclesie persecutio a Traiano imperatore, qui Domitiano successit, usque ad Diocletianum. Iste enim Traianus tertiam persecutionem exercuit contra ecclesiam. Marcus Antonius quartam, Senerus quintam, Maximus qui est Maximianus sextam, Decius septimam, Valerianus octauam, Aurelianus nonam. Licet autem multi imperatores intermedij fuerint inter istos, quorum temporibus christiani fuerunt martyrizati, isti tamen specialiter diuuntur Christianorum persecutionem exercuisse, quia fecerunt & renouauerunt edicta contra Christianos. Alij vero non sic, & ideo quod aliqui temporibus suis fuerunt martyrizati, hoc fuit ex dictis præcedentium imperatorum, quæ non erant renouata. Temporibus igitur istorum imperatorum non erant ecclesie nec alia stabilia, sed in locis occultis, & potissime in martyrum criptis, in quibus sunt corpora eorum ibidem sepulta, portabatur & erigebatur altare ligneum pro celebratione missarum. Et hoc est quod dicitur. Et cū aperuisset, &c. animas inter. i. martyres interfecit, eo quod erant ibi corpora eorum. Et est similis modus loquendi sicut Exo. 1. a. Omnes animę quę egressę sunt de femore Iacob. i. homines, quamuis animę eorum non fuerunt egressę de femore Iacob, quę non sunt ex traduce, sed a Deo per creationem infusa corporibus egressis de Iacob per generationem.*

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et vi. & ol. per vinum, quod est latificatiuum, intelliguntur Christiani, qui replebantur gaudio spirituali secundum quod dicitur Act. 13. g. Discipuli vero replebantur gaudio & spiritu sancto. Et similiter per oleum propter pietatis & mutui charitatis obsequium secundum quod dicitur Act. 4. g. Quotquot enim possessores domorū & agrorū erant, vendebant afferentes p̄cia eorum, & ponebant ad pedes Apostolorum, qui diuidebāt singulis prout cui que opus erat. Et isti fuerunt lesi per exercitum Titi, nam ante eius aduentum Christiani habitantes in Ierusalem & in Iudæa monitu angelico transferunt ultra Iordanem in ciuitatem nomine Pellam, in regno Agrippæ existentem, qui confœderatus erat Romanis.*

2 *Et cum aperuisset quintum. Hic incipit pars quarta vbi describitur status Ecclesie tempore Domitiani, qui secundam persecutionem mouit contra Ecclesiam, & multa alia mala fecit in imperio Romano, dicitur igitur;*

3 *Audi uo. quar. ani. i. Patriarche seu Episcopi Constantinopolitani iam defuncti, sicut dictum est de aliis tribus.*

4 *Et ec. equ. pal. i. populus Romanus. Domitianus enim magnam partem senatorum & aliorum nobilium in exilium misit & interfecit imponens eis crimina, vt sic raperet eorum bona, propter quod ceteri Romę & alibi erāt in magno timore positi, ne similiter eis fieret. Timor autē facit, exteriora membra pallida, & potissime faciem, propter quod Romanum imperium pro tempore isto significatur per equum pallidum.*

5 *Et qui sede. spo. su. f. Domitianus Imperator.*

6 *Nomen illi mors. Actiue & passiue, quia multos innocentes interfecit (vt dictum est) potissime Christianos, contra quos mouit secundum persecutionē, & finaliter interfecit a Senatu Romano propter suā crudelitatem, ut habetur in Legenda beati Ioannis Euangelistę.*

7 *Et in se. cum. Quia post cursum uite presentis statim captus est ad pœnam Gehenne.*

8 *Et data est illi po. su. qua. In quibus dilatatum erat Romanum imperium.*

MORALITER.

1 *Et vi. & c. per vinum quo conficitur sanguis eucharisticę sacramentū, per oleum vero quod ponitur in plurib. sacramētis, significantur cetera sacramēta. Per hoc igitur quod dñs, & vi. & ole. ne. la. significatur quod prælatus simoniacus semp dicit, q. cōtra ecclesie sacramēta & eius ordinationes nihil. fiat.*

2 *Et cum ape. quar. sigil. Sequitur.*

4 *Et ec. equ. pal. per quē homo significatur vitio inuidię liquid.*

5 *Et qui se. su. eum. i. diabolus, cuius sequitur instinctum.*

6 *No. illi mors. Vnde Sapient. 2. d. inuidia diaboli mors intrauit in or. ter.*

7 *Et infernus sequebatur eum. i. inferni pœna, ad recipiendum de ceptos per eum.*

8 *Et data est illi potestas. Nam hoc vitio iugulantur spiritualiter multi in omnibus terrę partibus, & aliqui etiā corporaliter.*

13 *Et cum aperuisset, &c. Interfector alicuius dicitur non solum auferens ei uitam corporalē, sed etiā substantiam de qua dē uiuere. Propter quod per animas hic clamātes cōt. suos interfectores*

A quia nemo in hac vita percipit quomodo ibi sint.
 * **RICHAR.** Perfectionibus superius descriptis, ne audientium, mentes deficerent ex tot tribulationibus, predictis solatur diuina misericordia lachrymabilem sanctorum martyrum querimoniam dono primae stolae, & promissa conferuorum & fratrum eorum

dicium, fiet, & dies iudicii damnatio erit impiorum, sancti de inimicis suis ultionem postulant, quando petunt ut dies Domini veniat.
 * **ANDR.** Qui receptiorem doctorum Ecclesie sententiam sequuntur, haec tanquam futurorum accipiunt, & praesentis loci

queras atque clamores in eos conuenire statuunt qui propter Christum occisi, contra persecutores vindictam expetunt, quatenus qui inter ipsos Dei clementia non prius indigni inueniuntur, ad Dominum conuertantur. Obstinate autem impii per vniuersalem totius orbis consummationem excidantur, ne iusti ad iniquitatem extendant manus suas.
 * **HAYM.** Non autem putandum est quod illi corporeo modo vocem emittant, sicut & nos, qui aereu

Ecce locus. i. sub protectione Christi est altare. a. i. Propter praecceptum Dei, quod imple uerunt. b. Quod coram alio accellatur.
 nimasi interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant. Et clamabant voce magna, dicentes: **V**squequo domine sanctus & verus, non iudicas & non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Et datae sunt illis singulae stolae albae, & dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec compleantur conferui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt sicut & illi. Et vidi cum aperuisset sicut si-

1
2
3
4
5
6
7
8
9

flatu in folle ventris traximus per organum gutturis. sed vox illorum desiderium est ipsorum. Et tanto magis quisque illorum clamat quanto magis desiderio flagrat. Petunt autem de reprobis vindictam, qua optant venire diem iudicii, & resurrectionem corporum suorum.
 * **AMBR.** Stola alba, gloria est sanctarum animarum: stolas albas singulas sancti Dei nunc possident, quia corporibus in terra quiescentibus, stolis animae beatitudinis aeternae perfruntur. Binas stolas tunc percipient, cum post resurrectionem, animae cum corporibus gloriam caelestis patrie sine fine possidebunt.

flatu in folle ventris traximus per organum gutturis. sed vox illorum desiderium est ipsorum. Et tanto magis quisque illorum clamat quanto magis desiderio flagrat. Petunt autem de reprobis vindictam, qua optant venire diem iudicii, & resurrectionem corporum suorum.
 * **AMBR.** Stola alba, gloria est sanctarum animarum: stolas albas singulas sancti Dei nunc possident, quia corporibus in terra quiescentibus, stolis animae beatitudinis aeternae perfruntur. Binas stolas tunc percipient, cum post resurrectionem, animae cum corporibus gloriam caelestis patrie sine fine possidebunt.

* **ALIO.** Christus super quem se offerunt, & quem habent munimentum. Vel ipse animae altare sunt de quibus fumus procedit Deo delectabilis, & quia fuerunt sanguine liniti, modo existentes subter, i. in minori dignitate quam sint futurae, quia nondum nisi unam stolam acceperunt.
 b. *Interfectorum propter verbi.* Vel aperto martyrio, vel aliquibus anxietatibus.
 c. *Vsquequo.* Desiderant maius gaudium & consortium sanctorum, & iustitiae Dei consentiunt in damnatione impiorum.
 d. *Iudicas & non vindicas sanguinem.* Faciendo discretionem bonorum & malorum.

f. *Conferui eorum.* Serui cauti ipsius domini, fratres ex dilectione debent expectare.
 * **DIONYS.** Areopag. norunt profecto se totos percepturos exactissimam ad Christi speciem, requiem, cum ad praesentis vitae finem peruenerint, viamque ad immortalitatem suam è vicino iam intuentes clarius Diuinitatis laudant munera, diuinaque letitia gestiunt, non iam ad deteriora conuersionem metuentes, sed parata bona se firmiter perpetuoque habituros probenoscetes.
 * **IUST. MART.** Ut post animi a corpore excessum statim fit bonorum malorumque distinctio. ducuntur enim ad loca, quae eis digna sunt, ab angelis, bonorum quidem animi in paradysum, ubi consuetudo est, & aspectus angelorum, visio vero etiam conseruatoris Christi ex verbis his, peregrinari a corpore, & praesentes esse ad dominum: improborum autem ad loca inferorum, &c.
 * **IREN.** Iustus & aequus & praeccepta eius seruatis & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam autem ex poenitentia vitam donans, incorruptelani loco numeris co-

* **AMB.** Cum scriptura praecipiat, malum pro malo non reddere sed contra, diligere inimicos, quid est quod sancti in celestibus constituti, ultionem de inimicis suis expetunt. Sed sciimus sanctos Dei diem ultimam desiderare, in quo & corpora, & mercedem plenam laborum suorum a Domino percipiet. Nam huc diem desideralem esse discipulis suis Dominus manifestauit dicens. *Leuate capita vestra quoniam appropinquat redemptio uestra* Et in oratione dominica assidue petimus. *Adueniat regnum tuum*
 C **Verum** quia sanctorum resurrectio atque glorificatio in die iudicii, fiet, & dies iudicii damnatio erit impiorum, sancti de inimicis suis ultionem postulant, quando petunt ut dies Domini veniat.
 * **ANDR.** Qui receptiorem doctorum Ecclesie sententiam sequuntur, haec tanquam futurorum accipiunt, & praesentis loci querelas atque clamores in eos conuenire statuunt qui propter Christum occisi, contra persecutores vindictam expetunt, quatenus qui inter ipsos Dei clementia non prius indigni inueniuntur, ad Dominum conuertantur. Obstinate autem impii per vniuersalem totius orbis consummationem excidantur, ne iusti ad iniquitatem extendant manus suas.
 * **HAYM.** Non autem putandum est quod illi corporeo modo vocem emittant, sicut & nos, qui aereu

li. de ecclesia Heracl. c. 7. p. 1. a.
 quest. 75. a gerib. proposita.
 li. i. c. 2. ad uersus hereses.
 F

NICOLAUS DE LYRA.
 * **1** Propter verbum. quantum ad doctores qui fuerunt martyrizati propter praedicationem uerbi diuini.
 Et propter test. quantum ad simplices Christianos qui martyrizabantur. ut quod nolebant negare Christum, sed magis protestabantur se credere in ipsum. **2** Et clamabant voce. iste clamor non est aliud quam manifestatio nequitiae tyrannorum coram Deo merito puniendae, & innocentiae martyrum praemiandae, sicut dixit dominus ipsi Cain. *Ge. 4.* Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. i. eius innocentia declarat tuam nequitiam puniendam in mortis eius vindicta. Ideo subditur
3 Vsquequo do. *supple quies.*
4 Sanctus & verus non iudi. &c. de his qui ha. in ter. i. de tyrannis dominantibus super terram.
5 Et datae sunt, &c. quia cuilibet data est gloria animae.

6 Et dictum est, &c. corpora eorum in monumentis.
 7 Temp. adhuc. s. vsq. id iudicium, quod dicitur modicum aeternitati conparatum, propter quod *Job. i. can. 2. c.* dicitur Filioli nonnulli una hora est. tunc. n. resurgent in corporibus gloriosis, & sic habebunt secundam stolam quae est gloria corporis.
 8 Donec compleantur. Nam postea propter nomen Christi multi sunt interfecti, & adhuc plures interficientur in persecutione Antichristi.
 9 Et vidi cum. Hic consequenter describitur status ecclesie sub Diocletiano qui decimam persecutionem mouit contra ecclesiam cum colloca suo Maximiano. Et ista persecutio fuit atrocior praecedentibus. in tantum quod in *fra 20. dies 18. millia promiscui sexus legatur martyrio coronati.* Et hoc est quod describit Iohannes sub apertione sigilli sexti. Et diuiditur in duas partes, quia primo scribitur immunitas persecutionis. Secundo suauitas diuinae consolationis, ibi: *Post haec vidi. Circa primum dicitur.*

MORALITER.
 * **sectores,** significantur animae existentes in purgatorio, quae clamant pro bona executionum suarum detinentes, de quibus debent refici per orationes bonorum, & elemosinas in sustentationem pauperum, & sic animae transferentur ad vitam gloriae, propter quod tales fraudatores puniuntur sicut animarum homicidae. Ad hoc habetur exemplum in historia Caroli, in cuius exercitu cum esset in Hispania, erant duo milites adinuicem propinqui, quorum vnus moriens commisit alteri bona ut venderentur, & precium paupe

rib. pro eius anima datureretur. Ille autem considerans quod equus mortui erat bonus & fortis, illum sibi retinuit, nec pro eo aliquid pauperibus dedit. Postea vero anima defuncti apparuit ei arguens eum de infidelitate, & quod pro ipsa diuitius fuisse detentum in graui pena, & ei denuncians quod grauius puniretur. Et tunc audite sunt voces horribiles, quasi uersorum, & ferocium bestiarum, & ille miserabiliter expirauit.
 9 *Et vidi, &c. terrae motus.* In morte vero prelati notabilis in scientia & virtute fit spiritualiter terrae motus, quando succedit ei malus praelatus.

Ponul. Tre Mar. Vrat in Basilu. Vrat in S. ephrem. paulo post J. Mar. 27.

fer. & calamitatem eternam circumunit. * BASIL. Vos non terra occidit, sed celum suscepit, aperte sunt vobis paradisi portae. * GREG. NAZIAN. In obiter celonos respice, & datam mihi rerum debilitatem, & articuloium dolorem, vel tupe dace

* ANSEL. Predicadores ecclesie. postquam exeunt de corporibus, nequaquam per morarum spacia, sicut antiqui patres, & illis patrie peregrinatione differunt, sed mox ut a carnis colligatio ne exeunt, in celesti sede requiescunt. a *Solfallus est, id est, illi in quibus lucet reputabantur rei & peccatores claritatem suam feretantes, vel quia quidam ad tenebras decedunt, vel Christus sol verus, & modo clarus Antichristi tempore erit obsecurus id est, nullis miraculis coruscans.*

† abiicit.

mem eterna tabernaculi recipias, & beatam trinitatem eo, quo est mox, tecum pariter contemplari valeam. * GREG. NYC. In celestibus tabernaculis animus illius confedit, ubi sunt ordines angelorum patriarcharum populi, ubi chori prophetarum, ubi sedes apostolorum, ubi gaudium martyrum, ubi piorum letitia, doctorum splendor, celebres primogenitorum cetus, ubi pura letantium voces. * IDEM. tu vero diuino assistens altari, vitaque principi, & sacrosanctae vna cum angelis sacrificans trinitati, omnium nostrum recordare, nobisque peccatoribus veniam impetra.

In persecutione Antichristi. *Aliquis fidelis. a In tribulationibus. b Qui doctores viles reputabantur. c Ecclesia. a Quia ubique panem. b Papis sup. d. Imitantes terrenis. a. Fructus leuis & vacuos propter defectum estatis digerentis. b Sicut autepiam. c. m. t. a. m. a. t. a. t. e. m.* *b Tanquam fucus. Lux in sacco posita extra non lucet, fideles lucē*

Hom. 3. in ept. ad Philipenses.

* CHRYS. Peccatores ubi fuerint, procul a rege sunt, atque ideo digni qui fleantur, iusti vero siue hic, siue in futuro saeculo fuerint, cum rege sunt, illic tamen magis, & proprius non per ingressum, ac fidem, sed facie ad faciem.

pradicationis non effundent. * AMB. Per sol em idem populus Iudeorum designatur, hoc igitur factus est niger tanquam fucus cilicinus, quia populus Iudeorum qui propter cognitionem vultus Dei, & propter cultodiam legis, velut sol in mundo resulgebat, inter ceteras gentes factus est omnibus hominibus odiosus, propter iniquitates suas. Sicut namque penitentes vestunt, ut indicent se esse peccatores. Sol ergo nigredinem faciei habuit, quia omnibus gentibus Iudeorum facti mora patuerunt.

Hereti 78.

* EPIPH. Sancti sunt in honore, quies ipsorum in gloria, perfectio hinc in perfectione, fors ipsorum in beatitudine, in mansionibus sanctis, tripudium cum angelis, diata in caelo, gloria in honore incomparabili, brauia in Christo.

* HAYM. Vel, sol, ipse predicatorum significat, quibus Dominus dicit, vos estis lux mundi qui utique sicut tunc tanquam fucus cilicinus, quia celebrant coram iustis, quicquid habebant luminis, & virtutis. In illis quoque obscurabitur sol, qui timore concussi, aut blanditiis delinuti, negauerunt Christum, & ad tenebras erroris deuoluerunt

L A T I N I

lib. de exhort. mar. c. vltimo.

* CYPR. Quis non omnibus viribus laboret, ut cum Christo statim gaudeat, ut post tormenta, & supplicia terrena ad premia diuina perueniat clauduntur oculi in persecutionibus terra, sed patet caelum, mors inferitur, sed immortalitas sequitur, occiso mundus eripitur, sed rediit paradisi exhibitur, vita temporalis exringuitur sed eterna reparatur, quanta est dignitas, & quanta securitas. exire hinc letum, claudere in momento oculos quibus homines videbant & aperire eisdem statim, ut dens videbant & Christus, tam velociter migrandi quanta felicitas, ut terris repente subtraharis ut in celestibus regnis reponaris? * HYL. quomodo possumus montes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam glorioli, iam in Dei rebus exultant? qui super terrenam naturam glorioli, iam in Dei rebus exultant?

c *Stellae caeli de caelo, ceciderunt super terram, &c.*

In psal. 124.

* HIER. nunc pro breui labore, aeterna beatitudine fruitur, excipitur angelorum choris, christum sequitur. * AVG. Per ipsum vos rogo, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam latiamini, de cuius immortalitate, iam immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gaudeatis.

* AMBR. per stellas principes sacerdotum designantur, scribe & pharisei, per ficum autem, terram Iudeorum possumus intellegere. Grossi vero eiusdem arboris fructus inutiles vocantur, qui caelo labuntur, cum arbor eadem vento concutitur. Ficus igitur vento commota est, & inutiles fructus a se emisit, quia terra Iudeorum a Romanis inuastata est, & gentem inutilem & Deo odibilem a se expulit, ut habitatio fieret fidelium. Stellae itaque more grossarum, in terram ceciderunt, quia eos qui per doctrinam legis uelut stellae in populo resulgebant, eadem pena conclusit, & ceteram multitudinem.

Ad Marcellam de obitu eius. li. mediat. c. 24.

* GREG. Papa. Beatitudo animabus sanctorum ante resurrectionem tribuitur, & corporibus nihilominus post resurrectionem conferetur. Beda singulas modo stellas habent animae de sua immortalitate gaudentes, resurgentibus autem corporibus in terra sua duplicia possidebunt.

* RUPER. Ceciderunt, qui sibi uidebantur esse stellae caeli. ceciderunt, non ut uerax stellae caeli, sed sicut grossi immaturi fructus fici, magno uento mouente agitati spiritu diabolico exagitati Congrua sane similitudo ab arbore fici & grossis eius caducis quia uidelicet illi quoque qui tunc temporis in Christum crediderant ex Iudaeis, & erant quasi primi fructus crucis Christi, exciderunt magno uento mouente, uento inuidiae scilicet gentium salutem odientes, & contra fidem Euangelij suam emulantes plerique circumcisionem,

In Ps. peccitent.

* HAYM. Vel. Stellae caeli, Sancti sunt qui in tenebris istius uitae lucent, uelut in firmamento Stellae, qui tunc utique de caelo cadent, quando sub illa persecutione ualidissima fide recedunt, quae prius fide recta & operibus iustis uidebantur lucere. d *Grossos sui. inanes fructus nullum enim permittit Deus cadere, qui ei seruit uero amore.* *a Caelum*

N I C O L A V S D E L Y R A.

* 1 Terramotus magnus factus, &c. quia in omnibus partibus imperij Romani ex imperio Diocletiani & Maximiani, moti sunt iudices & potententes ad interfectionem populi Christiani. 2 Et sol factus est. i. Christus qui est sol iustitiae denigratus est, quantum ad famam nominis, & etiam in membris suis, quibus imponebatur quod essent malefici & Magi, & in hoc a Christo edocti per apostolos aliosque discipulos quos docuerat de talibus, ut dicebant infideles, & sic quantum erant in se, nomen Christi denigrabant. 3 Et luna tota facta est, &c. quia tunc ecclesia tota fuit sanguine mar

tyrum rubricata. 4 Et stellae caeli de caelo ceciderunt super terram, &c. i. multi eminentes in ecclesia timore mortis inclinati fuerunt ad idololatrandum, unde & Marcellus Papa tunc timore mortis idolis thurificauit, & per hoc conuicitur quod plures alij similiter fecerunt. Verum tamen beatus Marcellus penitentia ductus, postea martyrium pro Christo suslinuit, & cessauit episcopatus Romanus septem annis & sex mensibus propter immanitatem persecutionis illius. 5 Sicut ficus emittit, &c. mo. Dicuntur autem grossi ficus primi temporis & immaturi, qui de facili cadunt a magno uento concussi. Tunc autem emanauit in ecclesia turbo tempestuosae persecutionis. * 1 Et

M O R A L I T E R.

* 2 Et sol factus est, &c. propter defectum luminis, scientiae, & uirtutis.

3 Et luna tota, &c. Nam ecclesia, cui praesidet, repletur a consanguineis simpliciter indignis. 4 Et stellae caeli de caelo, &c. Quia bonae personae non habent locum in illo collegio. * 1 Et

* 1 Et

A Calum. i. Ecclesia recedet à mal. fide & opere. Vnde: Exite de c. i. de Babylone populus meus, & immundū ne tetigeritis. **AMBR.** Per cælum, vetus Testamentum designatur, liber verò quando inuoluitur, eius scriptura ab oculis intuentium absconditur. Liber ergo Indis inuolutus est, quia spiri-

a i. facta scriptura: quia occultabitur. **b** Cælantes predicationes impiis. **c** A malis fide & opere separantur. **d** i. carni relictis in aeternis & minoribus. **e** Virtute eminentes. **b** i. persecutionibus tui. **c** A malis fide & opere separantur. **d** i. carni relictis in aeternis & minoribus.

a Cœlū itaq; sicut liber inuolutus recessit, quia vetus Testamentū Iudæos dereliquit, & ad gentes transfuit. **a** Cœlū itaq; sicut liber inuolutus recessit, quia vetus Testamentū Iudæos dereliquit, & ad gentes transfuit.

*** RVPERTVS.** Cœlum in quo sibi quasi Stellæ lucere uidebatur scientia legis erat, in qua despectu gentium omnium quasi alii & nitiduli Iudæi gloriabantur. Sed auferetur a uobis regnum Dei. Cœlum ergo recessit, quia

sensus illorum coangustati sunt, & disparuit illis: imò non data est illis, propter inopiam cordis, spiritualis sacræ legis intelligentia, quomodo recessit? Sicut liber inuolutus inquit. Pulchre satis innuit quid per cœlum recedens intelligi uoluerit, qui recessum illum libro inuoluto similit. Quid namque est dicere, quia cœlum sicut liber & c. nisi ac si diceretur, quia & clausa est illis omnis scriptura diuina & cœlestis? Et illis quidem a quibus hoc cœlum recessit, hic cœlestis liber inuolutus imò & signatus est; uobis autē ad quos uenit recedendo ab illis, reueratus & apertus est. **PRIM.** Recte cœlam (id est Ecclesiam) ut inuolutū, & non inuolutum librum insinuat recessisse. Quicquid enim fuerit inuolutum, agnoscitur a quoquā nullo latenus potest, nam quod enoluitur, detectum protinus declarat. Ita & hæc cū manifesta fuerit persecutione discreta, enitans recedit, ut ab extraneis abdita non uideatur, sibi tantū (i. q. b. se credere pot) per unitatem spūs cognita, incognitos & alienigenas præcauet, seque per discretionis spiritū, ne intellecta p̄datur, occultat. **AND.** Vel. Cœlū inftar libri inuoluti, s̄m Christi aduentū incertum esse indicat, si quidem libri subito & absque uilo pene strepitu aperiunt. Aut uirtutes cœlestes, dū eos qui ex fide decidit, ex cōmiseratione lugent, molestā quādā animi ægritudinē, & quasi torturā præ se laturū. Quin et aliud quoque significatur, nēpe cœlum nō subitū aliquē interitum aut abolitionem, sed tantum quandā inuolutionē, & ad meliorem statum mutationem. Vel montes superbi: Insulæ negociis sæculi agitati mouebuntur a fide.

b Reges ter. Secundum diuersos honores sæculi, quos nolentes perdere, delerent fidem.

1 Et cœlum recessit sicut liber. Cœlum hic dicitur Ecclesia p̄sentis temporis sicut & Mat. 12. f. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro & c. prout exponit Greg. hom. 17. quod Christiani tunc se occultabant quantum poterant, exceptis ualde paucis, qui ex maximo feruore se martyrio offerebant.

2 Et omnis mons & c. Nam super montes & rupes quasi inaccessibleibus, & insulis maris clausi ubi fuerant Christiani quærebantur & exterminabantur, & sic dicuntur ista loca mota propter motionem habitantium, sicut dicitur Parisius facere uel pati quod populus inhabitans agit uel patitur.

3 Et reges. In omnibus enim partibus orbis iam diffusa erat fides Catholica, ut supra dictum est, & de omni statu hominum malorum, minorum, & mediocrium aliqui crediderunt, qui rabiem persecutionis mota per Diocletianum & Maximianum nō ferentes, quærebant se abscondere in locis caernosis sub montibus. Ideo subdit.

4 Absconderunt, & c. Et aliqui etiam eorum timentes ibi capi & lōgo cruciatus ad mortem deduci, desiderabant mori breuiter, supposita tamen Dei uoluntate, ne ui tormentorum inclinarentur ad Christum negandum. Et hoc desiderium exprimitur, cum dicitur.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et cœlum recessit sicut liber. Cœlum hic dicitur Ecclesia p̄sentis temporis sicut & Mat. 12. f. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro & c. prout exponit Greg. hom. 17. quod Christiani tunc se occultabant quantum poterant, exceptis ualde paucis, qui ex maximo feruore se martyrio offerebant.

2 Et omnis mons & c. Nam super montes & rupes quasi inaccessibleibus, & insulis maris clausi ubi fuerant Christiani quærebantur & exterminabantur, & sic dicuntur ista loca mota propter motionem habitantium, sicut dicitur Parisius facere uel pati quod populus inhabitans agit uel patitur.

3 Et reges. In omnibus enim partibus orbis iam diffusa erat fides Catholica, ut supra dictum est, & de omni statu hominum malorum, minorum, & mediocrium aliqui crediderunt, qui rabiem persecutionis mota per Diocletianum & Maximianum nō ferentes, quærebant se abscondere in locis caernosis sub montibus. Ideo subdit.

4 Absconderunt, & c. Et aliqui etiam eorum timentes ibi capi & lōgo cruciatus ad mortem deduci, desiderabant mori breuiter, supposita tamen Dei uoluntate, ne ui tormentorum inclinarentur ad Christum negandum. Et hoc desiderium exprimitur, cum dicitur.

MORALITER.

1 Et cœlum recessit sicut. Nam & de studio sacræ scripturæ nō curat talis prælati.

2 Et omnis mons & insula & c. Per montes contemplatiui, p̄ insulas impulsu maris circumdatas, actiui significantur. Et dicunt de loco suo moueri, quia tempore mali prælati a suis bonis a-

c Diuites. Qui quid male uolunt implentes. **d** Fortes. In lubertendis alis. Seruus peccati, liber iustitiæ. Hi desperantes à sanctis, auxilia demonum querunt, ut se illi liberent in quibus confidebant. *** AMBR.** Per reges terræ, principes & tribunos, eos qui hanc terram regere uidebantur, possumus intelligere per diuites & fortes, seruos & liberos, ceteram multitudinem.

*** AND.** Reges terræ in hoc loco dici uidentur, quorum studium & Dominium circa terram præcipue occupatur: nihilque commune cum cœlo habent. Quia in re conspirant cum omnibus terrenis principibus, & diuitibus, rerumque terrenarū seruis & liberis, hoc est, a Christi

seruitute absolutis. *** HAYMO.** Reges autē, principes ac tribuni, iuxta qualitatem gradus, oēs reprobos significant, maioris scilicet dignitatis homines, mediocres, & minores, qui timentes amittere regna, & honorem, dum uident Antichristum regnare & membra illius, transibunt ad eos, & mouebuntur ad malum, ut eis parcant, & diuitias non amittant.

e Et d. mō. Petar uel suffragia Angelorū, quō sunt mōtes emittentes, & petre firmitate: ut eorū p̄tib misericordiā iudicis impetrēt. Rogāt boni sanctorū intercessionibus, te protegi a facie Dei irati. Iratus dicitur quando suos sic affligi permittit. Et illa talis tribulatio à Deo permittitur quasi facies irati dicitur. Vel rogāt mali demōes quos irati sūt, ut eos defendāt ab ira iudicis.

*** AMB.** Qualiter autē se in speluncis & Petris montium absconderunt, iosephus manifeste narrat, qui euerisionem Hierusalem describit. Tanta enim fuit afflictio, ut cum fame diuina consumerentur, & ab hostibus exterius, & multo deterius a prædonibus intrinsecus affligerentur, absconderunt se in puteis, in cleacis, & in quibusdam terræ abditis locis, cupientes mori, ut prolixam miseriam, mortis cōpendio terminaret. Qui et sciētes se pro sceleribus suis ista pati, & post mortē se inferni p̄nas esse passuros, cupiebant ut montibus sub quibus delitescerent, opprimerentur & absconderentur a facie Dei & Christi eius, quem grauerant se offendisse.

*** AND.** Ex quibus cladibus & incommodis, multa in Vespasiana obsidione Iudæis, qui Christum in crucem egerunt, euenerunt. At uero sublecuti finem, nempe sub Antichristi aduentum multo plura multoque seueriora & crudeliora mala totum ut ita dicam orbem oppriment.

5 Et dicunt monti, & c. & absconderite. *Ita contra nos, licet in Deo non cadat ira proprie, dicitur tamen irasci metaphorice contra aliquos, quō flagellat eos, qui ad modum irati se habent. Tamen quando flagellat electos hoc facit magis ex sua benignitate ad augmentum meriti ipsorum ac præmii.*

6 Et ab. i. hominis Christi qui uidebatur irasci contra suam Ecclesiam modo dicto.

7 Quo. ue. i. tempus persecutionis magna ab eis permittente

8 Et quis po. q. d. ualde pauci, Ceciderat enim Marcellus Papa qui caput erat Ecclesie, ut prædictum est, propter quod uidebatur difficile quod alii inferiores possent stare. *Alter autem exponitur ab aliquibus illud. Et dicunt modo & c. Quod per montes & petras intelliguntur sancti, qui iam erant in patria qui dicuntur montes propter suam exaltationem ad cœlestia, & petra propter cōfirmationem in bono, quorum suffragia postulabant fideles in persecutione positi. Et sic est sensus, et dicunt montibus. id est, sanctis. Cadite super nos, id est, condescendite nobis. Et absconderite nos, id est, protegite nos orationibus uestris erga Deum & agnum, ut cesset a nobis rabies huius persecutionis. Sed alia expositio uidetur magis literalis.*

CAP.

5 Et dicunt monti, & c. & absconderite. *Ita contra nos, licet in Deo non cadat ira proprie, dicitur tamen irasci metaphorice contra aliquos, quō flagellat eos, qui ad modum irati se habent. Tamen quando flagellat electos hoc facit magis ex sua benignitate ad augmentum meriti ipsorum ac præmii.*

6 Et ab. i. hominis Christi qui uidebatur irasci contra suam Ecclesiam modo dicto.

7 Quo. ue. i. tempus persecutionis magna ab eis permittente

8 Et quis po. q. d. ualde pauci, Ceciderat enim Marcellus Papa qui caput erat Ecclesie, ut prædictum est, propter quod uidebatur difficile quod alii inferiores possent stare. *Alter autem exponitur ab aliquibus illud. Et dicunt modo & c. Quod per montes & petras intelliguntur sancti, qui iam erant in patria qui dicuntur montes propter suam exaltationem ad cœlestia, & petra propter cōfirmationem in bono, quorum suffragia postulabant fideles in persecutione positi. Et sic est sensus, et dicunt montibus. id est, sanctis. Cadite super nos, id est, condescendite nobis. Et absconderite nos, id est, protegite nos orationibus uestris erga Deum & agnum, ut cesset a nobis rabies huius persecutionis. Sed alia expositio uidetur magis literalis.*

*** CAP.**

liquo modo impediuntur. **3** Et reges terræ. i. homines laici cuiuscūque status pro cōsilio animarum suarum recurrunt ad loca claustralium quia non inueniunt in Ecclesia propter presidentis malum. **6** Quoniam uenit dies. Permissio. n. mali prælati, signū est iræ Dei p̄ populum Iob 24. d. p̄ peccata populi facit regnare hominē hypocritā

*** Post**

De bello iud. lib. ca. 11.

CAP. VII.

Ost hac e. Multiplici Ecclesie bello descripto, subiicit tempore huius belli diabolus nocere paratum, sed a Deo refrenatum, ne sui aliqua tenus torpeant vel depererent.

a Quatuor. Pro quatuor partibus mundi, in quibus nocent. **c** Angelos. Diabolus angelus dicitur. misit angelus, & a Deo ad probationem honorum & deceptionem malorum, & princeps diaboli ad subuersionem cunctorum.

*** AMBROSIVS.** Per quatuor Angelos quatuor regna designant, Affricorum scilicet, Perlarum, Macedonum, atque Romanorum. Sed quia potestas quatuor regnorum ad solos Romanos transierat per quatuor angelos, soli Romani intelliguntur, quia sibi potestatem quatuor regnorum vendicauerunt. Per quatuor angulos uniuersas gentes, quae intra quatuor mundi plagas continentur, designantur, quas sibi Romani subiecerant.

*** PRIMASIVS.** In quatuor angelis istis regna quatuor designantur Ecclesia in Ioanne cognoscit Affricorum, Medorum, Persarum, Rom. quae suo quodammodo poteratu omnia praefocant, nullum pro libito ire sui sinerent respirare.

c Tenetur. In tempore tribulationis nihil magis est necessarium quam praedicationis, & ideo nititur diabolus detinere animam off loco.

e Ventus. Ventus nubes excitat, terram rigans siccitatem facit, faciem eius hilarem reddit, sic praedicationis mentes hominum.

f Super mare. Habitatibus in insulis vel diuersis vitis affluentibus.

*** AMBROS.** Quatuor ergo Angeli quatuor uentos tenebant ne flarent super terram, quia Romani qui per angelos quatuor designantur, omnem terram caedibus & rapinis, & mortalitatibus hominum replerunt, non sinebant genus humanum esse pacatum.

*** RVP.** Quatuor angeli stantes super quatuor angulos terre, tenebant quatuor ventos id est omnia regna mundi prohibebant praedicatores. Venti quippe hoc loco in bonam partem accipiuntur, & Apostolos Christi, sine uniuersos praedicatores

C Euagelii significant. Quatuor hi angeli id est uniuersa terrarum regna, ventos praedictos tenebant, id est tenere uolent, ne flarent

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VII.

Ost hac vidi. Postquam descripta est acerbitas persecutionis, hic consequenter describitur suauitas consolationis qua facta est in Ecclesia Dei tempore Constantini ex Helena nati. Et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur hac consolatio quantum ad existentes in Ecclesia militante. Secundo quantum ad existentes in Ecclesia triumphante, ibi: Post haec videtur. Prima adhuc in duas, quia primo praemittitur persecutionis breuitas, scilicet quatuor tyrannorum in diuersis partibus imperij Romani dominantium. Secundo eorum repressio per Constantinum, ibi: Et vidi alterum. Circa primum sciendum, quod sicut dicitur in Ecclesiastica historia 9. lib. postquam Diocletianus & Maximianus deposuerunt insignia imperij, constituti sunt imperatores duo, scilicet Galerius & Constantinus. Galerius autem duos Caesares instituit, scilicet Severum in Italia, & Maximianum in oriente. Constantinus autem ex Helena genuerat filium nomine Constantinum, qui mortuo patre factus est imperator, & assumpsit in consortium imperij Licinium, qui licet primo fuerit pacificus Christianorum, tamen cum postea factus est persecutor. Maxentius vero Romae tyrannizabat, & sic erant quatuor persecutores Ecclesiae in quatuor partibus imperij, scilicet Maxentianus in oriente, Severus in Italia, Maxentius Romae, Licinius Alexandria, quae est in Aegypto. Item notandum, quod homines maxime potentes & in dignitate constituti in hoc libro frequenter nominantur angeli, sicut dictum est supra cap. 1. de Episcopis septem Ecclesiarum qui Angeli nominantur, & si sunt boni, sunt Angeli Dei, & si mali magis sunt Angeli Sathanae, saltem pro illo tempore quo sunt mali, sicut dictum est supra 3. cap. de Angelo Sardis. Nomen habes & viuas, & mortuus es. Hoc ergo modo quatuor persecutores Ecclesiae isti nominantur hic Angeli, cum dicitur: 1. Post haec, & c. i. damnantes. 2. Super quatuor. quatuor partes imperij, ut dictum est. 3. Tenentes quatuor. i. impedientes doctores Ecclesiae, ne verbum Dei praedicarent. De quo statu dicitur Cant. 4. d. Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius, quia per flatum praedicationis saecundatur hortus Ecclesiae militantis. 4. Super terram. Christianorum enim aliqui habitabant in arida, aliqui in insulis malis, & aliqui in siluis persecutionem fugientes, & omnes isti designantur nominibus locorum istorum. Sicut habitantes Parisiis designantur nomine ipsius, unde communi modo loquendi dicitur: Parisiis fecit tale festum, id est. populus habitans ibi. 5. Et vidi. Illic consequenter describitur dictorum, quatuor tyrannorum repressio. Circa quam primo ponitur repressio actus. Secundo subditur sequens fructus, ibi: Et audi. Circa primum praemittitur reprimentis ceciditio, cum dicitur. Et vidi alterum Angelum. Id est imperatorem Constantinum. 6. Ascendentem ab ortu solis. Nam ex ordinatione solis inscitia ascendit ad dignitatem imperialem, ut daret pacem Ecclesiae. gratiarum actio, quae flatum impedit ingratitude. Ab aquilone aduersitatis debet flare patientia ex consideratione beneficiorum diuinorum, exemplo beati Iob dicentis: S: bona suscepimus de manu Domini mala autem quare non sustineamus? Sed hunc flatum impedit contemptus diuinorum iudiciorum. 5. Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum. Per quem generaliter significari potest praedicator, qui tanquam alter angelus est annunciator verbi diuini, & in principio praedicationis suae signat se signo crucis. Spiritualiter autem significari potest beatus Franciscus thigmatibus Christi conuersus. Ipse vero & alii praedicatores praedicare debent contra quatuor vitia praedicta &

CAP. VII.

Non nota diuersitatem visionum, sed ordinem. **a** Propter quatuor regna quibus dominauerunt. **b** Quia misit a Deo. **c** Inuersiones.

Ost hac vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terra, tenentes quatuor ventos terra, ne flarent super terram, neque super mare, ne-

que super vllam arborem. Et vidi alterum angelum ascendentem

ab ortu solis, habentem signum.

Per quem generaliter significari potest praedicator, qui tanquam alter angelus est annunciator verbi diuini, & in principio praedicationis suae signat se signo crucis. Spiritualiter autem significari potest beatus Franciscus thigmatibus Christi conuersus. Ipse vero & alii praedicatores praedicare debent contra quatuor vitia praedicta &

*** HAYMO.** Ipsi angeli tenebant quatuor ventos ne flaret super terram, quia quatuor demones singulis regnis praedicti, ita tenebant omnem subiectum populum, ut nullus alicuius flatu religionis auderet eos emittere, aut mutire, & verbum veritatis flare aduersus idola, ut doceret: non sunt diuina hominum &

Diuisio.

Nota.

Hominis status quadruplex.

MORALITER. *** 1** Post hoc. Hoc literaliter exposui de quatuor tyrannis Moraliter autem exponi potest de quatuor vitiis impediunt salutem hominis. Circa quod sciendum, quod natiuitas hominis potest dici eius Auster, & aduersitas eius Aquilo, secundum illud Iere. 1. c. Ab Aquilone panditur omne malum. Ortus autem hominis vilis est, propter quod inde flare debet spiritus humilitatis quem impedit superbia. Mors autem vel eius occasus est cum Angustia & incertitudine, propter quod inde flare debet vetus timoris, quem impedit fatua spes longa vitae. Ab austro vero prosperitatis debet flare

quenter nominantur angeli, sicut dictum est supra cap. 1. de Episcopis septem Ecclesiarum qui Angeli nominantur, & si sunt boni, sunt Angeli Dei, & si mali magis sunt Angeli Sathanae, saltem pro illo tempore quo sunt mali, sicut dictum est supra 3. cap. de Angelo Sardis. Nomen habes & viuas, & mortuus es. Hoc ergo modo quatuor persecutores Ecclesiae isti nominantur hic Angeli, cum dicitur: 1. Post haec, & c. i. damnantes. 2. Super quatuor. quatuor partes imperij, ut dictum est. 3. Tenentes quatuor. i. impedientes doctores Ecclesiae, ne verbum Dei praedicarent. De quo statu dicitur Cant. 4. d. Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius, quia per flatum praedicationis saecundatur hortus Ecclesiae militantis. 4. Super terram. Christianorum enim aliqui habitabant in arida, aliqui in insulis malis, & aliqui in siluis persecutionem fugientes, & omnes isti designantur nominibus locorum istorum. Sicut habitantes Parisiis designantur nomine ipsius, unde communi modo loquendi dicitur: Parisiis fecit tale festum, id est. populus habitans ibi. 5. Et vidi. Illic consequenter describitur dictorum, quatuor tyrannorum repressio. Circa quam primo ponitur repressio actus. Secundo subditur sequens fructus, ibi: Et audi. Circa primum praemittitur reprimentis ceciditio, cum dicitur. Et vidi alterum Angelum. Id est imperatorem Constantinum. 6. Ascendentem ab ortu solis. Nam ex ordinatione solis inscitia ascendit ad dignitatem imperialem, ut daret pacem Ecclesiae.

gratiarum actio, quae flatum impedit ingratitude. Ab aquilone aduersitatis debet flare patientia ex consideratione beneficiorum diuinorum, exemplo beati Iob dicentis: S: bona suscepimus de manu Domini mala autem quare non sustineamus? Sed hunc flatum impedit contemptus diuinorum iudiciorum.

5. Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum. Per quem generaliter significari potest praedicator, qui tanquam alter angelus est annunciator verbi diuini, & in principio praedicationis suae signat se signo crucis. Spiritualiter autem significari potest beatus Franciscus thigmatibus Christi conuersus. Ipse vero & alii praedicatores praedicare debent contra quatuor vitia praedicta &

* Ita &

D
E
Dan.
Amb
F

in die
in die
in die

a Signum. i. Crucem qua suos signaret, vel potentiā patri equa
lem, sicut immunitatem à peccato per quam Deus apparet, quā
omnis hō peccator. Hoc signū & si non re, fidei tamē antiqui
patres pertulerunt. Signū geritur in frōte ne celetur in tribula
tione, nā signatio pectoris, cōfessio est cordis. Cum catheci
zantur infans, inungi
tū in pectore, vt sic
cordis habeat: in fron
te ne erubescat, sed
confiteatur. *Corde eum
credatur ad iustitiam, ore
autem confes. si ad fa.* In
scapulis, vt onus Chri
sti portet. In vertice, vt
rationem conferuer,
que est vertex & cap
ut hominis interioris.

B * AMBROSIVS. C
Signū autē Dei viui,
est Christi diuinitas. d
Nam in carne positū,
signum Dei viui ha
bit: quia ea opera
gessit, que demonstra
bāt eum esse vnicū
filiū Dei, sicut ipse dicit: opera que ego facio &c.
* HAYMON. Vel. Signum hoc quo signantur omnes serui
Dei in frontibus, ipsum signum est sanctę crucis, quod fide
les in Ecclesia dupliciter, in corpore s. & anima, portāt. In cor
pore, quia signantur in fronte, in nomine Patris & Filij & Spi
ritus sancti: In anima vero, quia Christi passionē imitantē, cru
cisfigētes se cum vitiis & concupiscentiis: Non prodest. n. hoc
signum exterius quicquā, nisi & ipsum quis accipiat interius
* ANDREAS. Hoc autem & si his quondam ex parte accide
rit, qui ex Iudeis in Christum credentes deputationem illam,
quę ciuitati &c. Hierosolymorū à Romanis illata est, admira
biliter euaserūt, qui sūm magnum Iacobum, qui illorum mul
titudinē Apostolo Paulo allegabat, aliquot miryades efficie
bant. Veruntamē aduentus Antichristi tēpore maxime hoc,
locū habebit, quā nimirum viuificę crucis signum fideles ab
infidelibus fecerunt. H. n. intrepide citra quā vllum ruborem cru
cis Christi signaculum in conspectu impiorum deferent.

C * RYPERTVS. Signum uocationis atq; iustificationis, meritum
que & spes magnificationis futurę est, signari seruos eiusdē
Dei in frontibus. eorū signo crucis, quod olim fuit opprobrium
& pena damnatorum, nunc autem decus & salus iustorum.
b Centum quadraginta. Finitum ponit, quia Deus sibi sub certo

NICOLAUS DE LYRA.
* Habentem signum. Id est signum Crucis Christi. Scribitur enim
Ecclesiastica historia lib. 9 q. Constantinus veniens Romā contra Ma
xentium ibi tyrannizantem, & frequenter cogitaret de dispositione bel
li, & pro victoria exoraret Deum celi, quamuis nondum esset bapti
zatus, aspiciens in caeli, vt sit signum Crucis vtilians, & cum miraretur de
insolita visione, vidit angelos assistentes & dicentes sibi. In hoc signo
vinces. Tunc de victoria futura securus, signum Crucis sicut viderat,
depingi fecit in militaribus vexillis, & sic procedens contra Maxentium,
obtinuit plenum triumphum. 2 Et clamauit voce magna, qua, ang.
i. quatuor tyrannis predictis. 3 Quibusda. est. i. permissura, est.

4 Nocere terrę & mari. Christianis habitantibus in terra arida, & in
insulis maris, dicens. 5 Nolite nocere, &c. Nam istos quatuor ty
rannos repressit à nocuēto Christianorum, aliquos debellando, sicut di
ctum est de Maxentio & idem postea accidit de Licinio contra Christia
nos crudeliter insurgente, in Alexandria & Aegypto, alios autē duos suo
mandato deterrendo. & hęc habentur Ecclesiastica historia lib. 9.
6 Quoaduque sig. Constantinus. i. a beato Siluestro baptizatus ho
norauit, & exaltauit Ecclesiam, & potissime sacerdotes & alios Eccle
sia ministros, & multa privilegia Christianis dedit, & sic exemplo &
verbo multos ad baptismum induxit, & sic per mysterium sacerdotum

MORALITER.
sta, & clamare cū oratione p. malignos spiritus de quatuor
vitiis predictis tentantes. 7 Et aud. Per istos signatos, signifi
cantur illi qui per predicationem ad bonum cōuersi, nō solū
operantur bonū qd est necessitatis, sed et illud quod est supe
rogationis. 7 Ex vi. Per hoc significantur eminentes in lau
dibus diuinis, quia Iuda cōfites interpretatur, siue laudās. Per
tribum Ruben, eminentes in contemplatione, quia Ruben
interpretatur filius visionis. Per tribum Gad, eminentes in bel
lo ptra demones, quia Gad interpretatur accinctus. Per tribū A
ser, qui interpretatur beatus, sentiens dulcedinē beatitudinis.
tribum

tribum

numero omnes comprehendit.

* AMBROSIVS. Per centum quadraginta quatuor milia presen
tis Ecclesię electi designantur. Duodecies namque duodeni
sūt centum quadraginta quatuor. Omnes igitur qui fidem
duodecim Apostolorum custodiūt, actusq; imitantur, in hoc
numero consistunt.

* RYPERTVS. Hoc numero finito, in
numerabilis significa
tur totius Ecclesię
multitudo, quę de Pa
triarchis, vel protapia
carnis, uel fidei imita
tione progenita est.

* PRIMASIVS. Evidenter agnoscerit,
hoc mystici numeri in
dicio, innumerabilem
electorum multitudi
nem presignari, tan
quam numerum fini
tum pro infinito signi
ficatiuē commendari.

* HAYMON. Eccle
sia igitur, quia Trinita
tis notitia ex vniuer
sis generationibus aggregatur, quatuorq; fluminibus paradisi irri
gatur, & in quatuor partes mūdi distendit, recte in duodenis
milib. figuratur: sed si in eo quod crediderit perficiat, necesse
est vt duodenarius milliū numerus quadra soliditate iūgatur
Nam & centenarius numerus, qui à leua transferit ad dexterā
generalem significat sanctorū numerū, qui in perfectione o
peris inuenti, in dextera sunt collocandi.

c Ex omni tribu. i. ex omnibus fidem Iacob imitantibus.
d Ex tribu. i. pueris qui nati & baptizati sola confessione patrū
spiritualium saluantur. Iuda. Confitens, hoc sufficit, his qui nō
reteruāt, hic vt viuāt. Iudas q primus ordine generationis fuit
quartus, per quē innuitur spiritualis protapia attendēda. Ex ge
nere Dan nascitur Antichristus, Ideo hic premititur, vt ex
omni numero sanctorū ostēdat Antichristus eiciēdus Vel
Dan, transiliens iudiciū Hebręorū, quia postquā veritas ve
nit, legalia transferunt, & Gentilis populus idolorum oblitus,
in veritatem surrexit Christo nato in sexta cętate.

e Duodecim. Per duodecim habemus eos qui fide Trinitatis in
quatuor mundi partibus sunt signati, & vt hos pfectos ostēda
mus duodecim, per quatuor multiplicamus, & sum quadr
aginta octo, vt vero ad Trinitatē hęc perfectio referatur. 48.
multiplicamus, & licet sint 164.

eius seruos Christi consignauit. Sciendum autē, quod hac dictio quoad
usque, non tenetur hic finite, sic intelligendo, quod signatis fide libus tem
pore Constantini, quatuor tyranni predicti deberent redire ad persecutio
nem Ecclesię, sicut cum dicitur. Sed eas hic quoaduque ueniam.
Per quod designatur, quod me adueniente non debeas amplius sedere,
sed tenetur in desinite, sicut cum dicitur: Vse non pœnituit quoaduque
vixit. i. nunquam pœnituit, quia post mortem pœnitere non potuit.

7 Et audiui. Hic consequenter describitur dictę repressiois fructus,
quę est multiplicatio creuentium Christo. Et dicunt expositores, quod
hic primo ponitur numerus conuersorum ad Christum de Iuda. s. mo, &
ideo subditur. Ex omni tribu. Et posita cum subditur. Post hęc uidi. Po
nitur multitudo conuersorum de Gentilitate, quę fuit multo maior quasi
incomparabiliter, quam de Iuda. sed saluo meliori iudicio, primum
non videtur rationabiliter uicium, quia ante tempora Constantini Iu
deam erant in sua infidelitate obstinati, propter quod non uidetur q
tempore Constantini tot fuerint baptizati, sicut dicitur hic. s. 144. mill.
Item quia ex qualibet Tribu excepta Tribu Dan, loco cuius nominatur
tribus Ioseph, dicuntur. 12 millia signati, & tamen secundum He
bręos & Latinos decem Tribus fuerunt captiuitate & inclusa ultra
montes Caspios, & sic de illis non uidentur tunc aliqui fuisse
baptizati. Siluester secundum de conuersione Gentilium non

tribum Manasse, qui interpretatur obliuio, illi qui obliuiscuntur
mundanę conuersionis. Per tribum Symeon, qui inter
pretatur audiēs, auditores deuoti diuini sermonis. Per tribū
Leui, qui interpretatur additus, illi qui student adlere bonis
Per tribum Isachar, qui interpretatur merces, habentes oculū
ad mercedem eterne retributionis. Per tribum Zabulon, qui
interpretatur habitaculum, preparantes Domino habitaculū
suę mentis. Per tribum Ioseph qui interpretatur accrescens,
perficientes in augmento virtutis. Per tribum Benjamin, q
interpretatur filius dexterę, illi qui dicuntur filij Christi, ra
tionale cuius specialis assimilationis.

Post hac

D

Z

Haymon
rimasius.

Haymon.

F

A * PRIMASIVS, omnium tribuum nomina decurſurus, mirum non eſt, quod à Iuda orſus eadem nominatim reuoluerit de tribu. n. Iuda naſci voluit Dominus Jeſus Chriſtus, nequē de terrenis generationib. hic ordo cōtexitur, vt maiores natu ex maiore proferes. ad Iudā qui quartus eſt, perueniret: ſed decreto numero redemptorum quo plenitudinem electorum ſignificare voluit, ad quam volens intentionem noſtram neceſſaria conſideratione diuigere, in ceteris quoque fratribus nominandis non naturitatis ordinem reſeruauit, ita vt & poſt Ruben maiorib. natu inferiores præponeret.

B * RVPERTVS. Porro, & in ordine iſto nominum duodecim filiorum Iſrael, ratio miſtra non deſt, quia videlicet non ſecundum ordinem ſuæ generationis, quo ſecundum carnem geniti vel nati ſunt, hic diſpoſiti inueniuntur, quod vtique non per ignorantiam accidit, ſe ſed certi cauſa myſterii. Conuenienter a Iuda in choat, & Dan prætermiſit: quia non ordinem terrene generationis ſed iuxta nominum interpretationem virtutes Ecceſiæ exponere decreuit, quæ a confeſſione præſenti & laude, ad dexteram vitæ feſtinat æternæ.

C **a** *Simoni.* Triftitiæ ſiue mœroris exauditio. i. ſuper de præteris peccatis dolens ad virtutis conuerſationem.
b *Leui.* i. additus. i. etiam non imuncta ſibi faciens.
c *Iſachar.* i. mercer, i. ad remunerationem tendens, vt *Cupio diſſo, & eſſe cum Chriſto.*
d *Zabulon.* i. habitaculū fortitudinis. i. laborē non recuſantes, ſed aliqñ, p neceſſitate fratru de Maria ad Marthā deſcēdētes
e *Ioſeph.* i. augmētū. i. Ecceſiā numero ſanctorū locupletates.
f *Beniamin.* i. filius dexteræ. id eſt à proſpiciatione Dei omnia & nihil a ſe reputantes.
g *Poſt hæc.* Cum ſecundum figurā designandos ſub certo numero vidiffet, & tantūmodo de filius Iſrael, nūc aperte docet

a tribu Manafſes duodecim millia ſignati. Ex tribu Symeō **b** duodecim millia ſignati. Ex tribu Leui, duodecim millia ſignati. Ex tribu Iſachar duodecim millia ſignati. Et tribu Zabulon, duodecim millia ſignati: Ex tribu Ioſeph, duodecim millia ſignati. Ex tribu Beniamin, duodecim millia ſignati.

g Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis, ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni: amici ſtolis

albis, & palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce

quod per illum numerum vniuerſi fideles, & per trib. acci D
 piende ſunt omnes Gentes.

* AMBROS. Per turbam ſuperiorem quo numero comprehenditur, electi qui in Ecceſia ſiogulis tēporib. laborant, designantur. Et quia multi ſunt vocati, pauci vero electi, & in cōparatione reproborū exigua eſt turba electorum, non immerito numero centum quatuor millia, electi, qui ſingulis temporibus in Ecceſia Dei laborant, designantur. In ecceſſi vero beatitudine, vbi ſingulis temporib. ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis congregantur, tanta eorum eſt multitudo, vt nullū numero comprehendendi poſſit.

* RVPERTVS. Numerus ſanctorum in ſcripturis bifariam intelligitur, aliis quidem pro multitudine ipſorū aliaſ autem pro multiplici profectu virtutum. Secundam vtrumq; modum turbam illam dinumerare nemo poterat. Nam & plura itate ſua huius iam ſunt, cum eis qui noxiſſima perſequentione Antichriſti martyrii ſcolas atque victorię palmas accepturi ſunt, ſoli Deo numerati, uel numerabiles ſunt, & quam multorum dierum ſint, eſtimari non poteſt, quippe ubi numerus infinitus eſt.

* HAYM. Numerus electorum apud homines finitus.
 * RICH. Superius poſuit iuſtos qui paſſionem Chriſti præceſſerūt, modo ſubiungit eos qui tempore gratiæ fidei ſignū acceperunt. Quorum numerum ideo non ponit, ut aperte ſignificet, quod eum humanus ſenſus capere poſſit.

h *States.* ſ. parati deo obedire iudici, ut ſunt ſ. platis, hoc i. pñti.
i *Amicti ſtolis albis, &c.* * AMB. Per ſtolas albas, animarum mundicia designatur. Palmæ vero in ſignum victoriæ ponuntur. Palmas igitur non ſolum ſancti Martyres, quib. victoria ſpecialiter adſcribitur, ſed & omnes electi qui in hoc ſeculo poſiti ſunt uisibiles & inuisibiles fortiter dimicarūt i. caeſſi beatitudine poſſidēt. Palmæ aut præmia ſunt victorię ſanctorū.

* HAYMO. triumphante de martyrib. illius tēporis facta eſt letitia magna per Chriſtum animas eorum ſuſcipientem. Igitur hæc letitia primo deſcribitur. Secundo Ioannes de hoc plenius oſtenditur, ibi. Et reſpondit. Circa primum dicit. Poſt hæc vidi turbam magnam martyrum.

2 Quam dinumerare nemo poterat. Temporib. enim Diocletiani & Maximiani tot fuerunt martyrizati, quod per homines non poterunt ad certum numerū reduci, nam infra triginta dies leguntur. 17. milia martyrizati, ut dictum eſt. Vna etiam vice Maximianus interfecit legionem Thebeorum, in qua erāt ſex millia, & 67. milites Chriſtiani. Iudices etiam in diuerſis partibus de mandato iſtorum Imperatorum tot interfecerunt Chriſtianos, quot non poterant ſub cetero numero redigi. Nam Diocletianus legitur triginti annis imperaſſe.

3 Ex omnib. Gentib. & tribub. & populis & linguis. Ex hoc videtur, quod non agitur hic de conuerſis ex Gentilitate tamen, ſicut dicunt aliqui, ſed de martyrizatis per Diocletianum & Maximianū, inter quos fuerunt aliqui de Iudaismo conuerſi ad Chriſtum, & de omni populo & gente.

4 Stantes ante thronum. Per clarum diuinitatis aſpectum.
5 Et in conſpectu. Quia ſicut beati reſciantur interius in aſpectu diuinitatis, ita exterius in aſpectu humanitatis Chriſti, ſecundum quod dicit Auguſt. ſuper Iob.

6 Amicti ſtolis albis. Per gloriam anime, quæ per ſtolam albam designatur, ut dictum eſt c. præc.

7 Et palmæ, &c. In ſignum perfectæ victoriæ, quæ non habetur in præſenti vita in qua homines quantumcunque ſancti ſunt ſemper impugna, & ſic non loquitur hic, vt videtur de baptizatis exiſtentib. in via, ſed de martyrizatis in patria.

8 Et clamabant uoce magna. Nam in calis eſt laus Dei continua. * Dicentes

ſeruant ea quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem. Sciendum aut, quod cum dicitur hic. De tribu Iu. duo. Ponitur numerus determinatus pro indeterminato, ſicut frequenter fit in libro iſto.

NICOLAVS DE LYRA.

videtur probabiliſſe dictum, quia textus diſſonare videtur in pluribus, quod magis uidebitur perſequendo. Sic igitur quantum mihi uidetur ad præſens, in hac prima parte deſcribitur multitudo conuerſorum ad Chriſtum tempore Conſtantini de quacunque gente uel natione, qui per baptiſimum rem nominis Iſrael conſequuntur, ſecundum quod prædixit Iſa. 44. a. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuū & benedictiones meas ſuper ſtirpem tuam, ei germinabunt. Et ſequitur. Ille dicit. Domini ego ſum, & ille innocauit i nomine Iacob & hic ſcribet in manu ſua Domino, & in nomine Iſrael aſſimilabitur, Quod intelligitur de Gentib. conuerſis ad Chriſtū, ſicut ibi dem plenius ſuit dictum. Hoc etiam dicit Apoſtolus Ro. 2. d. Non. n. qui in maſteſto Iudaus eſt, neque qui in maſteſto in carne eſt circunciſo, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt. ſ. per fidem Chriſti, & circunciſio cordis in ſpiritu. ſ. per reſiſionem vitiorum. Et ſic patet, quod nomen Iſraelis ſecundum rem & veritatem tranſit ad populum in Chriſto regeneratum, & per conſequens nomen duodecim tribuum Iſrael ad duodecim Apoſtolos noui Teſtamenti, qui correſpondent duodecim patriarchis ve. Te. Trib. vtroq; Dau hic on. i. titur, eo quod de ipſa dicitur Antichriſtus naſci turus. Sciendum eſt, quod cum dicitur hic. 12. millia ſignati, ponitur numerus deſerminatus pro indeterminato, nam multo plures temporib. illis per diuerſas partes orbis fuerunt baptizati, ſicut ſup. 4. c. Per viginti quatuor ſeniores intelligitur vniuerſitas prælatorū Ecceſiæ, quæ eſt multo maior, ſicut dictum ſuit ibidem His vero dictis patet litera.

1 Poſt hæc. Hic conſequenter deſcribitur conſolatio quantum ad exiſtentes in Ecceſia triumphante: Nam ſicut poſt perſequentem acerbiſſimam temporib. Diocletiani & Maximiani facta eſt conſolatio magna in Ecceſia militante per Conſtantinum pacem ei attribuentem, ſic in

MORALITER

1 Poſt hæc vidi. Per iſtos ſignificant illi qui conuerſi ad ad bonū

A * HAYM. Per stolas albas accipe puritatē baptismi, purgationē occulti & aperti martyrii, abluitionēq; fontis lachrymarū. Ante mediatoris aduentū corda humani generis maculis peccatorum erant repleta, sed dealbata sunt modis supra nominatis. Palmas in manib. habent electi, dū quolibet modo triūphant de antiquo hoīte & huius seculi voluptatibus.

* RVPERTVS. Palme ergo in manibus. eorum, quia nimirum quatuor principalia regna mundi, vicerunt; & ipsi volentib. nocere reluctatib. & omni conatu resistentibus. Nilominus signati sunt, & signum Dei viui in frontib. acceperunt.

* GREGORIUS. Palmas in manib. tenere: est victorias in operatione tenuisse. Cuius operationis palma ibi tribuetur. vbi iam sine certamine gaudebit.

a Salus Deo nostro q; sedes. Non per nos, sed p agnū habemus salutē. i. remissionem peccatorum & bonam operationem: n & aeternam gloriam.

B b Et omnes. Per supradictos angelos intelligi possunt maiores prelati, per istos minores prelati, vel subditi tantum sicut sūt angeli & Archāgeli, & tñ omnes angeli. i. nūcii. Sed & modo sūt maiores & minores prelati, id est Archiepiscopi & Ep̄i.

Angelos inducit de consortio sanctorū gaudentes, & testimoniū eorū confirmantes, vt pote illos quorum officio turba quam viderat, in hac fide perstiterat. Vel p supradicta itelligamus iudices in ecclesiis, hic vero de subditis eorum subditur.

* AMBROS. Superius millia millium Angelorum Deum laudare dicuntur: hic autem nullo numero comprehendunt, sed oēs in circuitu throni stare dicūt. Possumus p superiores eos itelligere, qui ad diuersa officia ī mūdo destinant: eos aut qui sine numero ponunt illos qui cęlestibus cum Domino conuersantur.

* ANDR. Ecce vna ex Angelis & hominibus Ecclesia constituitur. Et quidem priscis sanctis, tametsi angelis non dissimilibus, formidabiles apparebant angeli, quomodo modo ex Daniele & aliis cognoscere licet: tūc aut vna cū hominib. ministrabūt, siue corpore vestiti, locoq; circumscripsi, vt eruditus qbusdā placet, iter ipsos cōpareāt; siue vt aliis magis pbat, trina illa lōgitudinis latitudinis & pfunditatis itercapedine (vt q corporū sit propria) destituti, nō in propria natura conspiciant, sed in ea figura q Deo illis tribuere visum fuerit, ut vt sit, circuitu animalū & seniorum consistere cernentur.

c Amen. Q. si attribuitis Deo, benefacitis. Vel amen, ad sequētia legetur. Amen. i. veritas in premissis, & benedictio. i. exaltatio quam habet in per omnem creaturam, vel nostra exaltatio in virtutib. & claritas: id est impassibilitas, vel vestra in operib.

Amen benedictio, &c. Q. numerat omnia beneficia, de quib. sunt habendę grates.

C d Benedictio & claritas, &c. * PRIMASIVS. Enumerato septenario virtutum numero, illa pouissimū ratione mouemur aliquid

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Dicētes salus, &c. i. salus quā habem⁹, inest nobis à Deo & agno. 2 Et omnes angeli stabāt in circuitu thro. Tāquā parati ad exequendum voluntatem Dei. 3 Et seniorum & quatuor animalū. i. Episcoporum & Patriarcharum iam in cęlo regnantium. 4 Et ceciderunt in conspe. Gratias agentes Deo de triumpho martyrum. 5 Dicentes. Amen. Post laudem Martyrum supra positam: Salus Deo nostro. Et subditur eorum laus, cum dicitur: 6 Benedictio. i. laus. 7 Et clari. i. diuulgatio nominis, & cetera quę sequuntur, supple, attribuantur. 8 Deo nostro in secula. Non est per hoc intelligendum, quod ex creaturis aliquid accrescat Deo in seipso sed tantum in effectibus suis. 9 Et respondit vnus. Hic consequenter Iohannes de dictis martyribus instruitur plenus, cum dicitur. Et respondit vnus. Secundum illos qui dicunt, quod litera immediate precedens loquitur de conuersis ex gentilitate tempore Constantini. Iste senior fuit beatus

aliquid querere, q eas hic nominauerit, quarum suam Deus D Ecclesiam voluit esse participem vt cum ista Deo in laudibus dantur, ab ipso se ea percepisse singuli fateantur. Considerandum nanque est, nō hic nominari illa quę soli cōpetunt Deo, sed etiam quę fidelibus donare dignatur. Non hic omnipotentia, maiestas, sempiternitas sonuit, quā solus Deus semper iure possedit, sed illa septem in quibus vnuerse possunt fidelibus concessę virtutes intelligi ab illo, qui eis dedit potestatem filios Dei fieri.

* RVPERTVS. Septem sunt voculę, benedictio, &c. Solet autem septena Iohan. i. numero designari vnuerfitas, tam apud seculares philosophos, quā apud Ecclesiasticos, ergo & hic quicquid laudis, glorificationis, aut iubilationis, concipere potest mens aut proferre quęcūque est illa lingua angelorum, sub istis voculis non dubitamus ab illis beatis spiritib. Deo declamari, pro sanctis omnib. quia mortui fuerant, & reuixerunt: perierant & inuenti sunt.

* HAYMO. Hęc omnia cum ad trinitatē. quę vnus & verus est Deus, pertineant, specialiter tñ ad incarnati verbi personā referuntur, & infidelium ora. Iudæorum hac autoritate clauduntur. Ipsi. n. dicunt, maledictio congruit crucifixo, quia maledictus homo qui pendet in ligno. Nos ecotrario, quod nulli melius conuenit benedictio quam illi, qui maledictum legis abstulit à nobis, & benedictionem Abrahę ad gentes peruenire fecit. Dicunt iterum non conuenit homini mortuo claritas, sed soli Deo viuo. Nos vero, nemini magis quam illi adscribendam claritatem, quia in diuinitate manēs, autor est lucis eterne, & humanitate mortuus ad horam, tertia die surrexit. & est illi claritate comparticeps. Non est, inquit, vester Christus illa sapientia, quę attingit à fine vsque ad finē fortiter, quoniā paruulus ex nostra sorore natus est, & per incrementa tēporū, sapientia, vt homo profecit: nos vero, nō est illa sapientia passā detrimentū in assumpto hōe, sed magis hęc ab illa assumpta mansit vna sapientia, qua mūdus est factus & restauratus homo de terra creatus, & ad cęlū subleuatus. Ipsi dicūt, nulla ei debetur gratiarum actio pro salute animarū, quia suā ipse liberare non potuit. Nos contra, nulli quā illi cōueniētius, q vt afferret salutē animarū nostrarū, propria potestate, voluit animā ponere, quod si nolet, nunq; poneret. Ipsi iterum dicunt, nō fuit Christus. eterna virtus & fortitudo, q lassari potuit ex itinere. Nos ept. qā q infirmū est Dei, fortius est hoīo. Illius enim infirmitas totā mūdi fortitudinem ac virtutē pstrauit.

e Et respondit vnus. Vīsa turba in tanta dignitate, monetur attendere qua via potuit illuc atcedere, ut idē alios doceat inspicere.

f Hi sunt qui uenerunt ex magna tribul. &c. * AMBROS. Hic demonstrat non ad electos, qui in hac uita laborāt, sed ad eos q in cęlesti uita cum Domino requiescunt, hęc pertinere. Nō eīn sācti de magna tribulatione, sed ad magnas tribulationes f

perfe

Siluester. Sed hoc nou uidetur conuenienter dictum, quia Iohannes non fuit instructus a beato Siluestro per multa tempora post nascituro, quia floruit tempore Constantini, qui cepit imperare anno Domini. 319. Et ideo uidetur melius, quod iste senior fuit beatus Petrus, qui dicitur vnus senior. i. primus inter prelatos Ecclesię, sicut dictum est. supra cap. 6. 10 Hi qui amicti sunt. q. d. tu debes scribere. 11 Et dixi illi. Domine mi. tu. Qui regnas in secula cum eis, nam ante reuelationem Iohannis factam per martyrium transferat ad gloriam vt ostensum est supra, c. 4. d. Iohannes. Tu qui scis potes me docete de ipsis.

12 Et dixi mihi. Hi sunt. Exeuntes de mundo per martyrium tempore Diocletiani & Maximiani imperatorum, quia tunc fuit tribulatio maxima, vt dictum est. Ex hoc etiam uidetur, quod non loquitur de conuersis ad fidem tempore Constantini, quia tunc non fuit Ecclesię tribulatio, sed maxima consolatio, propter quod loquitur sicut dixi de martyrib. temporis precedentis. Ideo subditur.

* Et

perfe

b. sup. ca. ha.

Iohan. i.

Sap. 8.

1. Cur. 1.

Richard.

F

perferendas in mundum veniunt. Hic. n. est tempus tribulationis, illic tempus pacis. Sancti itaque de magna tribulatione veniunt qui ab hac vita subtrahi, ubi tribulationis tempus est, in aeterna quiete collocantur.

* ANDREAS. Beati plane, qui per temporarios labores equalique corporis molestias sempiternam requiem comparaverunt, quique ob id quod vna a cum Christo impigre certarunt, crucemque pertulerunt, simul cum illo regnant, & perpetuo ministrant.

A. 14. + Ita. 25. c. infra. 21. a

* PRIMASIVS. Cum autem fidelium numerus ex magna, dicitur, tribulatione venisset, quid aliud demonstratur, nisi quod alibilegimus, oportet nos per multas tribul. & sic enim per exercitia presutarum fidelium numerus reliquatur, sicut pondere prelorum adhibito, oleum diligenti cura conficitur, & per trituram tribulae recondendam horreo frumentum tritum colligitur.

a Stol. suas. & c. Innocentia in baptismo accepta, vel corpora sua b Et serui. i. die ac nocte. * ANDREAS. Per diem & noctem quaedam temporis perennitas adionisq; continuas hoc loco designatur, quando quidem ibi nulla nox est, sed vna tantum dies, non sole hoc, q' sensib. obicit, illustrata, sed sole iustitiae q' mente cernitur, illuminata. Ve', forsitan per nocte profunda praeclusa, abdita cognitionis mysteria denotatur, per diem autem quae iam euidentia captique facilia.

† viuos.

C

a Quia nemo sine peccato, propter Christum.

b Quia non tantum pertinet ad Martyres.

c Per nouam operationem.

lacione magna, & lauerunt stolas suas, † & dealbauerunt

In fide passionis.

a Ante Dominum iudicem, vel in conspectu Angelorum.

1 eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei, & ser-

a Continue vel hic. b In Ecclesia vel in caelo.

2 uiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno,

Quia fruuntur vno pane & iuste vita.

3 habitabit super illos. † Non esurient, neque sitient am-

a Maior vel minor tribulatio.

4 plius, neque cadet super illos ictus, neque vllus aestus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet

De virtute in virtutem in presenti.

5 eos ad † vitae fontes aquarum, & asperget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

* RVPERTVS. Die ac nocte, id est, in aeternitate seruiunt, non vti que laborioso aut seruili ministerio, sed iucundo atque liberali amoris tripudio.

c Non esurient, neque sitient, & c. Qui dedit cognitionem angelis, dabit etiam eandem illis cognitionem.

* AMBROSIVS

Cum Dominus dicat in Euangelio: Beati qui esuriunt & sitiunt, & c. Cur hic sancti non quam esurire dicuntur Sed non ad eos qui in hac vita sunt positi, loquitur. Qui videntes iniustitias hominum, esuriunt & sitiunt iustitiam, cupientes omnes homines esse, sicut ipsi sunt. Esuriunt etiam, ut sua iustitia quorundam die crescat, esuriunt vitam aeternam. Animae vero sanctorum non esurient, quia iam esurierunt, & vitam aeternam percipere meruerunt.

* HAYMO. Famem quippe sancti iam non patiuntur, quia praesentia illius saturabuntur, qui est panis viuus. Sitim quoque non sustinebunt, quia ipse est fons vitae.

* ANDR. Qui ad saluos non Testamento istud: habituri sunt enim panem illum caelestem, vitaeque fontem.

d Deducet eos ad vitam, & c. Et per hoc in futuro deducet ad omnimodam refectionem.

e Absterget Deus omnem lachrymam. Omnem dolorem siue per delictis suis, siue pro aduersis, vel exilio vel ceteris huiusmodi.

¶ CAP. F

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et lauerunt, & c. sanguine. Propter quod eorum sanguis fuit effusus, & ideo merito dicitur sanguis agni. quia est sanguis membrorum ipsius, in quibus dicit se persecutionem pati, Act. 9. 1. Saule Saule, quid me persequeris? Martyres autem praedicti acceperunt primam stolam. i. Animi gloriam, ut supra dictum est, per effusionem sui sanguinis.

2 Ideo sunt. Videntes eum facie ad faciem.

3 Et ser. & c. in. Quia ibi est laus iugis. Ps. 83. a. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt, te.

4 Et qui sedet. Scilicet Deus.

5 Habitabit super. Quia non possunt ab eo euelli.

6 Non esurient. i. nullam tribulationem aut inquietudinem patientur amplius, nam in beatitudine quietatur appetitus.

7 Quoniam agnus qui est in medio throni. Christus.

8 Reget illos. Immediate, fideles autem in terra excurrentes reguntur ab eo per ministros Ecclesiae.

9 Et deducet eos ad vitae fontes aquarum. Continuando in eis gloriam animae quousque cum hoc accipiant gloriam corporis in futura resurrectione, & tunc erunt in frontibus aquarum vitae per duplicem gloriam scilicet corporis & animae.

10 Et absterget Deus omnem. Nam ultra non habebunt aliquam tristitiam materiam, sed plenam & perfectam consolationem. Contra hanc expositionem quam posui ex textu posset argui, Primo quia dicitur, Post

haec vidi turbam magnam, & c. Ex quo videtur quod non loquitur de martyribus tempore Constantinianae praecedentibus, de quo ante fecerat mentionem, sed magis de conuersis ex gentilitate tempore ipsius, sicut dicunt expositores aliqui. Secundo quia inf. 21 Iohannes loquens de ciuitate caelestis dicit. Et templum non vidi in ea, hic autem dicitur. Et seruient die ac nocte in templo eius. Ex quo videtur, quod non loquitur de martyribus, existentibus iam in patria, sed de fidelibus, qui sunt adhuc in via.

Ad primum dicendum quod eum dicitur. Post haec vidi, & c. ly. post non refertur ad ordinem rei gestae sed ad ordinem visionis seu descriptionis. Illa. n. quae sunt prius facta, frequenter sunt posterius ostensa. prophetae & descripta, sicut manifeste patet in scriptura veteris ac noui Testamenti: propter quod non valet argumentum.

Ad secundum dicendum, quod post illud verbum Io. subditur immediate; Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus. Ex quo patet, quod verbum Iohannis non excluditur a ciuitate caelestis templum omnimode, sed tamen templum materiale & figurale, quale fuit in veteri Testamento respectu noui, & in nouo respectu caeli. Cultus enim Dei in nouo Testamento est quaedam figura & representatio cultus ipsius siue laudis ab Angelis sanctis & beatis in caelo, quia cultus caeli non est ad aliud ordinatus, ideo nullo modo est figuratiuus, quia ibi Deus colitur & laudatur, ut clare & praesentialiter visus sine figura & enigmatibus, & sic negatur ibi templum figurale, & Dominus omnipotens dicitur templum eius sicut plenius ostenditur quando erimus ibi Domino concedente.

* CAP.

ADDITIO.

In cap. 7. ubi dicitur in Postilla. Et dicunt expositores aliqui, quod hic primo ponitur numerus conuersorum & c.

Licet opinio expositorum quam reprobat Postillator rationabiliter videatur impugnari, posset tamen sustineri. Nam secundum I. si. in primo libro de summo bono, septem regulae sunt seu clauae circa expositiones sacrae scripturae, quas etiam Postil. id est secundo prologo super Gen. repetit, quarum quarta regula seu clauis est de parte & toto, quod sacra scriptura tractans de parte, quandoque transit in totum, & econuerso, ut idem exemplificatur de quadam prophetia, Isai: 13 Vbi propheta tractans ad litteram de ciuitate Babylonica, dicens: Onus Babylonis; Transit ad intelligendum verbum de toto mundo, & postea reuertitur ad loquendum contra Babylonem spiritualiter, prout ibidem plenius coniunctur

tinetur. Vnde & in proposito beatus Iohannes tractans de conuersis ad Christum de Iudaismo tempore Constantinianae, transit ad loquendum de tota synagoga antiqua quae fuit sub fide Christi futuri, quam proprie designat per numerum signatorum de. 12. Tribubus Israel, quia a tempore Abel iusti a quo incipit synagoga fidelium, multi fuerunt sub fide Christi, & de qualibet tribu, quia in hoc spacio includitur tempus ante migrationem decem tribuum, & ideo de qualibet tribu facit mentionem, praeter tribum Dan, quae omittitur ex ratione contenta in postil. Similiter sequitur. Vnde haec vidi tur. mag. & c. Per hoc intelligitur multitudo conuersorum de gentilitate, quae fuit multo maior quam multitudo fidelium filii Israel. Et ideo dicit de ea, quod numerari non potest. Fuit etiam sine distinctione tribuum, de qua multitudo beatus Iohannes loquens tractat ad multitudinem caelestis Ecclesiae, quae est mater omnium, & secundum praedictam expositionem lector potest applicare singula singulis contententer, non obstantibus oblationibus Postillatoris.

C A P. VIII.

ET cum aperuisset In hac tertia visione sunt materia septem Angeli canentes tubis ad destructionem inimicorum & ad similitudinem illorum qui canentes tubis destruxerunt mœnia Iericho. In quo satis patet. Quasi dicat cum intellexisset saluationem iustorum, ex alia parte intellexit damnationem impiorum per officium prædicationis bonis iniunctam.

* AMB. Apertio septimi sigilli ad natiuitatem Christi pertinet. Sed querendum nobis est, cur in septimo, non in quinto loco ponatur. In Genesi scriptum est, quia

sex diebus fecit Deus cuncta quæ ex cœlo & terra originẽ supererunt, septimo autem requieuit, & idcirco vocauit diem se primũ Sabbathũ, id est, requiem. Quæ autem requies nostra, nisi Christus? nõ inconuenienter ergo in sigilli septimi apertione natiuitas Christi ponitur, quia ipse est requies omnium Sanctorum, quæ per septimum diem figuratur. * AND. Frequenter & familiariter admodum hic sanctus, numerum septenarium assumit, vt qui præsentis sæculi Symbolum præ se ferat, & ad sabbatissimum sanctorumque, requiem rectè tendat. Quare hoc quoque loco per septimi sigilli solutionem nihil aliud denotari putandum est, quàm impendentem regni terreni, terrenæque vitæ & conuersationis finem & dissolutionem.

b *Factum est, silentium, &c.* * AMBR. Per silentium pax quæ ab Octauiano Augusto, Christo nascente per vniuersum orbem facta est, designatur. Media autem hora silentium factum est, quia, pax quam Ecclesia in initio fidei apud paganos habuit, paucò tempore mansit: Nam à Nerone imperatore interrupta est, & Petro Pauloque interfectis, præcepit oēs Xpianos psequi.

* HAY. Vel, Cœlum iustorum Ecclesia vocatur, quæ dũ a frequentia rerũ corporalium, contemplatione intima cuiusdã lectet, secessum petit, & cogitationum tumultus reprimens, internæ quietis lectetũ penetrat, quasi quoddã silentiũ Deo in mente præparat. Sed quia in hac vita nequaquam cõtẽplatio perfecte agitur, animo que renitenti cogitationum tumultus se ingerit, rectè silentiũ quasi media hora factũ dicitur. Quasi ergo

C A P. VIII.

T cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo quasi media hora. Et vidi septem angelos stantes in conspectu Dei, & data sunt illis septẽ tubæ. Et alius angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum:

a Quia post mortem Antichristi pax erit in Ecclesia.
 a Quia cito veniet ad iudicium.
 i. laborantes non timorẽ curui.
 a A quo a. i. officium prædicandi. b. maior.
 Christus. i. humanitatem. b. vniuit. i. Apostolos.

media hora fit silentium in cœlo, cum electorum animus in hac mortali vita, & aliquid de superna quiete percipit, & tamen in eo quod perzeperat, diu stare non valet.

c Septem ang. Vniuersos, vel septiformi spiritu imbutos.

d Et date sunt. Quia non displicet Dei damnatio impiorum.

* RICH. Septem angelos stantes in conspectu Dei, sunt prædicatores vniuersi, per omne tempus, quo septẽ dierũ numero voluntur, cooperante Spiritus sancti gratia prædicantes verbo Dei. Qui idcirco dicti sũt angeli, quia a Deo missi, stantes in conspectu Dei, quia ad diuinũ obsequium parari. Dantur illis se

ptẽ tubæ, quia attribuitur eis vniuersale officium prædicationis diuine, vt canant ad electorũ munitionẽ, & reprobõrũ destructionẽ.

e *Et alius an.* Stetit angelus ante altare paratus immolare ad similitudinẽ sacerdotis, vel Christus altare qui se obtulit, & super quẽ Ecclesia offert Deo preces. Stetit (ergo) ante altare. i. ante se ipsum, quia non habet mediatorem per quem placeat. Vel, stetit ante altare. i. antequam esset altare. i. offerret se. Stetit. i. adiuit suos a tempore natiuitatis. i. Vel, altare. Ecclesia quæ charitatis igne accensa, Deo per Christum sua mittit munera.

* AMBR. Ille angelus Christum significat. Venit autem quia per incarnationis mysterium apparuit. Per altare aureum Ecclesia designatur. Ante altare ergo stetit, quia Apostolis & ceteris credentibus, ex quibus Ecclesia tunc cõstabat, quod Deus esset, manifestauit.

* RICH. Alius angelus Christus, qui benedicitur aliis, quia ab aliis angelis. i. vniuersis prædicatoribus, & gratia sanctitatis, & excellẽtia dignitatis, & potentia virtutis longe remotus. Qui venit, dũ naturæ nostræ fragilitatẽ assũpsit.

f *Habens.* Dicitur ex prædicatione iustorũ euenturam damnationem impiorum, præmittit quasi excusationẽ, ne eis culpa de damnatione impiorum imputeretur, quia quantum ad ipsos prædicatione eorum bona, & a bono doctore iniuncta.

g *Thuribulũ.* i. Aposto. qui sunt vasa ignis. Spiritus sancti, & de quibus exeunt orationes quæ eleuantur coram Deo.

* AMBROS. Per thuribulum quod in manu tenebat, corda Apostolorũ ceterorũque; credentiũ demonstrantur, quod aureũ fuisse

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

ET cum aper. Postquam superius in apertione sex sigillorum descripta est. Ecclesie pugna contra tyrannos, vt patet ex prædictis. hic consequenter describitur Ecclesie pugna contra hereticos sub apertione septimi sigilli. Ista tamen diuisio non est præcisa, nam a tempore Apostolorum contra ecclesiam insurrexerunt heretici, vt patet ex supradictis in Apostolorum epistolis, & post tempus Constantini fuerunt, & erunt alii qui tyranni, sed hec distinctio accipitur secundum illud quod principaliter describitur in precedentibus. Heretici vero futuri sunt inter Christianos vsque ad finem mundi sicut ostendit Saluator Matt. 11. Per parabolan. Zizania seminatæ in medio tritici, quam noluit era dici usque ad messem, per quam intelligitur tempus iudicii, propter quod pars ista in generali durat usque ad finem seu terminum huius libri. Et dicitur in tres partes, nam primo describitur status Ecclesie iudicium præcedens. Secundo iudicium commens, 19. c. ibi. Et vidi thronum magnum. Tertio subsequens, ibi. Et ego Iohannes. Prima pars diuiditur in duas partes. Nam primo describitur pugna inter Ecclesiam & hereticos distictos proprie. Secundo inter ipsam & hereticos distictos extenso nomine. c. 12. Prima adhuc in duas. Nam primo agitur de inuictoribus heresim. Secundo de fautoribus eorum, c. se. Prima adhuc in duas, quia primo conuincit se prædictis. Secundo exequitur de hereticis, ibi. Et septem angelos. In præcedenti vero parte duo sunt dicta de statu Ecclesie. scilicet persecutio tyrannorum, & consulatio sequens per Constantinum. Primo ergo se conuincit primo. Postea secundo, ibi. Et angelus. Circa primũ ponitur quædam breuis

breuis persecutio post tempus Constantini excitata per Iulianum apostatam qui interfecit Paulum & Iohannem & plures alios, & multa mala & damna intulit Christianis, & de ipso dicitur hic.

2 Factum est silentium in cœlo. i. in Ecclesia militante, quæ frequenter in libro hoc cœlũ nominatur vt prædictum est. Iste enim Iulianus præcepit Ecclesias claudi prohibens diuinum officium solenniter celebrari & sic factum est silentium in cœlo. Quia tamen Iulianus apostata parum imperauit. scilicet anno vno & sex mensibus, secundum Hiero. idco subditur.

3 Quasi me. Nam ipso in bello Persarum interfecto aperte fuerunt Ecclesia & cepit religio Christiana gaudere, vt habetur in legenda sanctorum martyrum Iohannis & Paul. Consequenter ponitur continuatio ad sequentia, cum dicitur.

4 Et vidi. sc. De istis vero septem, angelis & eorum tubycinijs dicitur in sequentibus sigillatim.

5 Et alius ang. Hic ponitur continuatio ad secundum præcedens quod fuit Ecclesie liberatio per Constantinum, ad quam secuta fuit ecclesiarum edificatio, & diuinorum solennis celebratio. Ad hanc autem celebritatem addit Damasus Papa, qui satis cito post tempus Iuliani apostata præfuit Ecclesie Romanae, & ordinauit per omnes Ecclesias psalmos die nocteque canere, & ut in fine psalmodum diceretur. Gloria patri & filio &c. Propter quod de ipso dicitur: Et alius angelus. Scilicet Papa Damasus, qui fuit alius a septem prædictis.

6 Venit & stetit ante altare. Quia præfuit Ecclesie Romanae.

7 Habens thuribulum aureum. Id est cor Deo deuotum. secundum illud Psal. 140. a. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

* Et

supponit interdico sine ratione bona.

5 *Et alius an. uenit & ste. ante.* Qui ad literam dicitur fuisse Damasus papa, qui ordinauit vt clerus die & nocte caneret Psalmos in Ecclesiis, & per ipsum significatur quilibet superior religiosus vel secularis, qui sollicitus est de diuinis deuote celebrandis. Idco subditur.

* Et da-

MORALITER

* 1 *Et cum aper.* Literaliter hoc exposui de tempore Iuliani apostatae, qui claudi fecit Ecclesias, ne solenniter celebrarent diuina per quæ quantum ad hoc significatur prælatus, qui terram suppo

fausse dicitur, quia corda discipulorum per fidem purificata, & per sapientiam quam a Christo didicerant inaurata erant.

* RICHARD. Thuribulum sunt Apostoli, qui ad electorum preces summa diuinitati offerendas, in Ecclesia sunt principali ter instituti. Qui apte aurei sunt, & auri fulgorem habent, qui

diuinam in se sapientiam continent: & per eam cunctis in mundo lucent. Istud thuribulum in manu angelus habuit, ex quo Christus duodecim Apostolos elegit:

* HAYMO. Quid per thuribulum aureum, in quo ignis ponitur, nisi corpus Domini intelligere debemus? Tunc enim accepit thuribulum, quando suae diuinitati nostram coniunxit mortalitatem: quod thuribulum bene aureum dicitur, quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Possunt

& per thuribulum aureum, in quo cremantur aromata, intelligere Ecclesiam, quae igne amoris diuina accensa, munus ad Deum dirigit orationes. Nam & ipsa sapientia repleta est, quam ab ipso suo percipit capite.

* PRIMAS. Thuribulum, hoc est, immaculatum corpus, Spiritu sancto superueniente conceptum, quod pro mundo uertio redimendo obtulit oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis.

a *Incenta multa.* * AMBR. Incenta multa, praecipua sunt Euangelii. Incenta enim in thuribulo ponuntur, ut calore ignis accepto, fragrantiam odoris sui cum quaque spargant. Similiter & Christus doctrinam Euangelij in cordibus discipulorum suorum posuit, quae charitatis succensit, odorem fidei suae per omnes gentes sparserunt.

* RVP. Vel, orationes Sanctorum patrum, siue patriarcharum, quae hic incenta vocari meruerunt, illae fuerunt, quas effundebant propter Christum, propter eius adipiscendum, magno patri Abraham promissum, ut in ipso benedicerentur cum omnibus gentibus, siue cognationibus terrae, atque absolverentur ab illa primae pernicationis maledictione.

b *De orationibus.* Dixit, non orationes, quia non omnes representat patri, sed eas exaudit quae ad salutem pertinent. *De orationibus.* Quia illi aliquando petunt quod petendum non esset, ut Paulus. *Super aure, altare.* i. illi qui est supra se secundum humanitatem, secundum quam est altare s. Trinitatis.

* AND. Altare hoc, est Christus in quo omnis Sancta & ministratio vis posita est, omniumque martyrum victimae & sacrificia immolantur & offeruntur. Thyimiamata autem sunt orationes sanctorum, quae Deo grati odoris loco sunt.

* RICHARD. Ipse namque est altare, quia super eum offeruntur patri omnia uel humana iustitia.

* AMBR. Super altare aureum de orationibus Sanctorum dedit Deus, quando super corda credentium, fidem doctrinam, actusque apostolorum, ceterorumque predicatorum posuit, ut haberent unde erudirentur, & quod imitarentur.

d *Fumus.* Compunctio peccata, orationis studio, igne uisionis Dei interiorius accensa.

* AMBR. Per fumum aromatum, non solum orationes fidelium, sed & fragrantia bonorum operum designatur, quae ab Ecclesia indefinenter ascendit in conspectum Dei. Quia fumus de manu angeli ascendere dicitur, quia quicquid boni fideles faciunt, operante Deo faciunt.

* RVP. Fumus incensorum suauissima est affectio sanctorum precum, quae sic ex fide per delectationem operantem, dulcescit, & coram Deo confertur, quomodo ab igne cremante suum liquescit melleum, fumum, creat odorem suum sursum narius patulis sensum inspirans insitit suauitatis. Illae uel pulchra gradatione suauitatis, De orationibus San-

ctorum, ad manum angeli, de manu angeli coram Deo ascendit. * HAYMO. Sicut fumus ex crematis aromatis procreatur, sic uirtus compunctionis ex studio orationis gignitur. Sed de manu angeli coram Deo ascendunt, quia per redemptorem nostrum, quae a fidelibus committunt, ad Deum patrem perueniunt.

* RICHARD. Illa sola oratio in caelestibus est accepta, quam filius offert patri. *Et accepit & impleuit.* Quos acceperat ad illum unanandum, Christus accipere dicitur ad illud officium.

* AMBR. Angelus, id est, Christus, thuribulum, i. corda discipulorum de igne altaris, id est de Spiritu Sancto impleuit: quoniam post ascensionem suam in caelos, decimo die Spiritu Sancto missus de caelo, corda discipulorum impleuit, ac scientiam omnium linguarum dedit. Misit ergo angelus ignem, quae in thuribulo posuerat, in terram, quia doctrinam fidei quam in cordibus Apostolorum effudit. * HAYMO. Tunc angelus thuribulum accepit, cum Dominus intra uerum uirginis naturam humanam conuenit, uel cum primum in Iudaea discipulos elegit, quae nec de alio spiritu, sed ex seipso de quo impleta est Ecclesia, ipse impleuit corpus suum, uerum ceteros ad mensuram, ipsum autem plenitudine Spiritus impleuit. *Ei misit in terram.* Hoc dupliciter potest intelligi. *Primum enim misit Spiritum.* Sanctum in terram, hoc est, in Apostolorum corda, quando surgens a mortis iussu uoluit dicens. *Accipite spiritum S.* Deinde misit eundem in corda gentilium, qui crediderunt in eum per praedicationem Apostolorum. Primum per se fecit, secundum per Apostolos.

* AND. Huius angeli typum gerit unus quilibet pontifex, uel pote mediator inter Deum & hominem constitutus. Nam & huius preces sursum euehit illius autem gratiam & propitiationem deorsum reuehit. Alios rursum suauitatis ad motionis uerbo, a peccatis auertit. Alios seueriori quadam castigatione, ad sanam mentem reducit.

f *Praparauerunt.* Id est prius impleuerunt opere quae dicturi erant ore. Vel, *Praparauerunt.* id est praeriderunt quid conueniret unicuique personae.

HAYMO.

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 Et data sunt ei incenta multa. Quae sunt orationes sanctorum, nam per auctoritatem Apostolicam a Deo sibi datam orationes sanctorum augmentatae, & multiplicatae sunt per orbem.

2 Ut daret de orationibus sanctorum omnium, &c. Ad summum, enim pontificem pertinet referre deuotionem populi in Deum, cui sit caput uersalis Ecclesiae.

3 Et accepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne alta. Nam a Deo accepit donum feruore charitatis.

4 Et misit in terram. Quia ex feruore charitatis a Deo accepta, induxit ad feruorem deuotionis habitatores terrae, ut dictum est.

5 Et facta sunt tonitrua. Sanctae praedicationes.

6 Et uoces. Diuinae laudis.

7 Et fulgura. Coruscationum in miraculis. Nam illo tempore multi prelati & alii deuote habuerunt gratiam miraculorum in Ecclesia Dei.

8 Et terramotus magnus. Nam per ista mota fuerunt corda terrana ad operationem boni. Consequenter ponitur continuatio ad sequentia, cum ait:

9 Et septem angeli. De quibus statim dicitur postea.

* Et pri-

MORALITER.

† Et data sunt ei incenta multa. Per se & alios deuotos. Et quia non solum sollicitus est de celebratione officii, sed etiam de praedicatione uerbi diuini, ideo subdit. 3 Et accepit. ange. thurib. Sequitur:

5 Et facta sunt tonitrua. i. praedicationes terrentes, quae sunt de diuinis

nis iudiciis & punctionibus. 6 Et uoc. i. praedicationes demulcentes, quae sunt de diuinis promissionibus.

7 Et fulgu. i. praedicationes ab amore mundi diuidentes.

8 Et terramotus. i. praedicationes ad timorem Dei inducentes.

* Et

† in manu sua.

a A sanctis offeruntur Christo.

b Orationes Deo delectabiles.

c Reprederunt eos gentes.

† & data sunt ei incenta multa, ut daret de orationibus

a in beneplacito sedentis in throno.

sanctorum omnium super aureum altare quod est ante

Quia illi sunt data.

Procedens.

thronum Dei. Et ascendit fumus incensorum de orationi-

a Operatione.

b Unde ascendit. Christo exante.

c Vel Chantus est minus uel per quem omnia

recre. VI.

bus sanctorum de manu Angeli coram Deo. Et accepit

a De eo totum quantum pro ipso plenus erat.

Angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris,

a in illos qui erant apti ferre fructum.

b Ab illis.

c Altare.

& misit in terram, & facta sunt tonitrua, & uoces

a Suasiones.

b Mnaquila.

c Quibusdam ad bonum, quibusdam ad malum.

& fulgura, & terramotus magnus, & septem

a Vniuersi praedicatores Apostolos imitantes.

Officium praedicandi.

Angeli qui habebant septem tubas praeparauerunt

1 Co. 12. b.

Ioa

Ri

E

Er

par

col

* HAYMO. Duobus modis se preparant electi ad predicam: Primo quia antequam predicacionis verbum ad publicum proferant, cogitant quemadmodum singulis personis verbum aptent secundum qualitates singulorum, quomodo seruis, quomodo Dominis, quomodo Prelatis, quomodo subiectis, quomodo simplicioribus, quomodo perfectioribus. Vel certe preparant se, quia quae predicantur sunt, prius ipsi faciunt primoque ea in se ostendunt factis: deinde etiam verbis, ut simplices erudiantur exemplo operis, perfectiores vero, verbo exhortationis.

* AMBROSIVS. Predicatores quippe sancti ad hoc parati semper existunt, ut quoscumque possunt, per doctrinam suae predicacionis dominum acquirant. * RICHARD. Magnum est officium predicacionis, unde necesse est, ut qui illud exercere debent, & firmentur virtute sanctitatis, & utantur libra discretionis. a Et primus angelus. Ordine narrationis, vel quia haec caecitas Iudaeorum prius contingit predicantibus apostolis. b Per primum angelum predicatores qui ante legem fuerunt, designantur, quia sancti viri, qui ante legem fuerunt, quamuis nullam legem haberent, nisi naturalem, hoc quibuscunque poterant suavis conati sunt, ut Deum creatorem suum timerent atque diligerent, & quod quis pati non vellet, alteri non faceret. * RUPERT. Vel, primi angeli vel primae tubae cantus, clamor ille fuit, de quo ad Abraham Dominus locutus est. Clamor Sodomorum & Gomorrhae multiplicatus est, &c. Denique ab angelis nobis deputatis, die noctuque Domino facti nostri opera nostra nuntiantur. Si ergo magnum sit opus quod agimus, dum annuntiat, ipsa annuntiatio quasi cantus tubae est, quasi si magnus clamor. Sive per grande peccatum, sive oratio sit vehemens, ante Deum clamor est. b Et facta est grandis. id est, predicatio aliis suavis, visa est eis condensa & grauis. c In terram. Iudaei terra ex culti per legem & prophetas. d Et tertia pars. Duae partes iustorum perfecti & minus perfecti,

facti, omnes vero reprobi in tertia parte intelligendi sunt. e Arborum. Arbores maiores Iudaei, qui in lege sine querela conuersabantur.

* ANDREAS. Isthac, ut quibusdam placet, denotant supplicia impiis apud inferos constituta, variis metaphoris per res sensibiles, poenam inferre aptas, adumbrata. Nos autem arbitramur non tertiam tantum moralium partem ex tota hominum multitudo in futuro seculo poenas daturam, sed longe maximam. 5 Lata namque est & sparsa via, quae ducit ad perditionem, adeoque per haec significari tormentum & cruciatum, qui ante seculi consummationem hominibus inferentur. Et quidem grandinem indicare, Deum iram iusta prouocatum, eiusmodi flagella immittere. Ignem autem sanguine mixtum, quotidianas depopulationes, incendia itidem & cedens per barbarorum manus illatas, a quibus nimirum tertia pars rerum, quae in terra existant, absumetur. Bellum enim non tantum homines, sed humi quoque nascuntur, ut videmus, laedere & consumere solet.

* HAYMO. Cum dictum est, quod tertia pars terra combusta est. Sic videntur haec verba sonare, quasi in duabus partibus electorum plures remanserint, quam in tertia perierint, sed non est ita: multi enim sunt vocati, pauci vero electi. In duabus itaque partibus, omnes boni comprehenduntur, qui diuisi sunt in duos numeros, id est in prelatos & subiectos, in predicatores & auditoribus. In tertia autem parte omnes reprobi. Super hos omnes venit grandis ira Dei, & ignis aeternae damnationis.

* AMBROSIVS. Vel, Ea quae septem angelis canentibus facta fuisse visa sunt, in bonam partem, sicut mihi videntur accipienda sunt. Per grandinem igitur quae percutit, verba sanctorum virorum, quae corda prauorum hominum arguendo percutiebant, designantur. Per ignem spiritus sanctus designatur, qui in sanctis inhabitans minister verborum eorum extitit, &c.

f Omne faenum viride, &c. * AMBROSIVS. Per faenum viride, id est, fideles erant viri, designantur: qui omne quod in se reprobum sunt,

* NICOLAUS DE LYRA. Et primus ang. Hic consequenter sequitur de haereticis, & licet multi fuerint, tamen de quatuor tantum facit expressam mentionem contra quos quatuor generalia concilia principalia fuerunt congregata. Et secundum hoc diuiditur in quatuor partes quae patebunt prosequendo. In hac prima sumentio de Arrio. qui superbia in status errore aseruit contra articulum sanctae trinitatis, dicens, quod sicut pater & filius & spiritus sanctus sunt distincti in personis, ita etiam in essentia. Et sic solus pater esset verus Deus, filius & spiritus sanctus creaturae, & neuter posset dici Deus nisi tantum participatiue. Contra hunc errorem congregatum est generale concilium. 318. episcoporum in Nicæa ciuitate Bithyniae, & condemnatum est ibi dogma peruersum Arrii. Non tamen ab errore desisterunt plures eius discipuli sed eum renouantes infecerunt etiam plures principes & Imperatores persecutionem contra catholicos mouentes, ut in sequentibus apparebit. De hoc igitur Arrio dicitur.

Et primus, idem Arrius. Nam homines malitia nominantur in hoc libro angeli sicut boni, ut dictum est in principio cap. precedentis.

2 Tuba ceci. Cum magno boatu & superbia dictam haeresim publicando.

3 Et facta est. id est, grandis tempestas, quae nomine grandinis frequenter & vulgari locutione designatur in ecclesia, quae per hoc fuit intra se diuisa

ta & cruciatus, qui ante seculi consummationem hominibus inferentur. Et quidem grandinem indicare, Deum iram iusta prouocatum, eiusmodi flagella immittere. Ignem autem sanguine mixtum, quotidianas depopulationes, incendia itidem & cedens per barbarorum manus illatas, a quibus nimirum tertia pars rerum, quae in terra existant, absumetur. Bellum enim non tantum homines, sed humi quoque nascuntur, ut videmus, laedere & consumere solet.

* HAYMO. Cum dictum est, quod tertia pars terra combusta est. Sic videntur haec verba sonare, quasi in duabus partibus electorum plures remanserint, quam in tertia perierint, sed non est ita: multi enim sunt vocati, pauci vero electi. In duabus itaque partibus, omnes boni comprehenduntur, qui diuisi sunt in duos numeros, id est in prelatos & subiectos, in predicatores & auditoribus. In tertia autem parte omnes reprobi. Super hos omnes venit grandis ira Dei, & ignis aeternae damnationis.

* AMBROSIVS. Vel, Ea quae septem angelis canentibus facta fuisse visa sunt, in bonam partem, sicut mihi videntur accipienda sunt. Per grandinem igitur quae percutit, verba sanctorum virorum, quae corda prauorum hominum arguendo percutiebant, designantur. Per ignem spiritus sanctus designatur, qui in sanctis inhabitans minister verborum eorum extitit, &c.

f Omne faenum viride, &c. * AMBROSIVS. Per faenum viride, id est, fideles erant viri, designantur: qui omne quod in se reprobum sunt,

sa, unde dicitur 10. lib. ecclesiasticae historiae. Ea tempestate facies ecclesiae facta & admodum turpis erat. non enim sicut prius ab externis, sed a proprijs vastatur, fugabat alios, & alius fugabatur, & uterque de ecclesia esse se dicebat.

4 Et ignis mixta. id est, ignis amulationis, ex qua secuta est effusio sanguinis, & potissime tempore Valentis imperatoris, qui lapsus in haeresim Arrianam persequebatur catholicos, eorum aliquos comburendo, & alios gladio occidendo, & alijs modis affligendo.

5 Et tertia pars terrae. Dicitur autem hic tertia pars terrae Christiani, aliae duae partes Iudaei & Pagani qui legem Moyse non habuerunt, nec fidem Christi receperunt. Igitur de tertia parte quae Christianitas dicitur, loquitur hic Ioannes, quae igne Arrianae perfidiae fuit corrupta in laicis, qui per terram designantur eo quod terrenis actibus sunt intenti & in prelatos & clericis, qui signantur per arbores, eo quod per cognitionem scripturarum sunt super alios eleuati. Per faenum viride intelliguntur nouelli ad Christianitatem dispositi, & hi fuerunt populus Gothorum, qui volens Christianus fieri, misit ad Valentem imperatorem pro sacerdotibus Christianis habentibus, qui docerent eos de fide catholica & ecclesiasticis sacramentis, & ipse misit eis presbyteros Arrianos sicut ipse Arrianus erat, qui corruerunt eos haeresi Arriana. Ideo dicitur. Et tertia pars terra combusta. Et patet ex dictis litera.

* 1 Et

NICOLAUS DE LYRA.

Et primus ang. Hic consequenter sequitur de haereticis, & licet multi fuerint, tamen de quatuor tantum facit expressam mentionem contra quos quatuor generalia concilia principalia fuerunt congregata. Et secundum hoc diuiditur in quatuor partes quae patebunt prosequendo. In hac prima sumentio de Arrio. qui superbia in status errore aseruit contra articulum sanctae trinitatis, dicens, quod sicut pater & filius & spiritus sanctus sunt distincti in personis, ita etiam in essentia. Et sic solus pater esset verus Deus, filius & spiritus sanctus creaturae, & neuter posset dici Deus nisi tantum participatiue. Contra hunc errorem congregatum est generale concilium. 318. episcoporum in Nicæa ciuitate Bithyniae, & condemnatum est ibi dogma peruersum Arrii. Non tamen ab errore desisterunt plures eius discipuli sed eum renouantes infecerunt etiam plures principes & Imperatores persecutionem contra catholicos mouentes, ut in sequentibus apparebit. De hoc igitur Arrio dicitur.

Et primus, idem Arrius. Nam homines malitia nominantur in hoc libro angeli sicut boni, ut dictum est in principio cap. precedentis.

2 Tuba ceci. Cum magno boatu & superbia dictam haeresim publicando.

3 Et facta est. id est, grandis tempestas, quae nomine grandinis frequenter & vulgari locutione designatur in ecclesia, quae per hoc fuit intra se diuisa

sa, unde dicitur 10. lib. ecclesiasticae historiae. Ea tempestate facies ecclesiae facta & admodum turpis erat. non enim sicut prius ab externis, sed a proprijs vastatur, fugabat alios, & alius fugabatur, & uterque de ecclesia esse se dicebat.

4 Et ignis mixta. id est, ignis amulationis, ex qua secuta est effusio sanguinis, & potissime tempore Valentis imperatoris, qui lapsus in haeresim Arrianam persequebatur catholicos, eorum aliquos comburendo, & alios gladio occidendo, & alijs modis affligendo.

5 Et tertia pars terrae. Dicitur autem hic tertia pars terrae Christiani, aliae duae partes Iudaei & Pagani qui legem Moyse non habuerunt, nec fidem Christi receperunt. Igitur de tertia parte quae Christianitas dicitur, loquitur hic Ioannes, quae igne Arrianae perfidiae fuit corrupta in laicis, qui per terram designantur eo quod terrenis actibus sunt intenti & in prelatos & clericis, qui signantur per arbores, eo quod per cognitionem scripturarum sunt super alios eleuati. Per faenum viride intelliguntur nouelli ad Christianitatem dispositi, & hi fuerunt populus Gothorum, qui volens Christianus fieri, misit ad Valentem imperatorem pro sacerdotibus Christianis habentibus, qui docerent eos de fide catholica & ecclesiasticis sacramentis, & ipse misit eis presbyteros Arrianos sicut ipse Arrianus erat, qui corruerunt eos haeresi Arriana. Ideo dicitur. Et tertia pars terra combusta. Et patet ex dictis litera.

* 1 Et

MORALITER.

* 1 Et primus ang. &c. Per septem angelos qui dicuntur tuba canere secundum literalem sensum, significantur septem haereticarum, qui fuerunt angeli Sathanæ, & per ipsos moraliter significantur homines maliciosi & maligni. Primus fuit Arrius, qui diuisit unitatem essentiae in diuinis personis. Ideo per illum moraliter significatur diuisor personarum pacem ad inuicem habentium. De quo dicitur Eccle. 28. b. Sulfur & bilinguis maledictus, multos turbauit pacem habentes.

3 Et facta est grandis. id est, tempestas grandis, quae sequitur ad turbationem

bationem pacis. 4 Et ignis mixta. scilicet iracundiae. Nam ira est accensio sanguinis circa cor.

† Mixta in sanguine, et mi. Nam ad ista sequitur sanguinis effusio.

5 Et tertia pars. id est, laici, qui sunt tertia pars populi. Aliae duae partes sunt clerici & religiosi: In turbatione vero pacis laici percutiuntur corporaliter, quia pugnant manualiter.

† Et tertia pars arbor. id est, religiosorum.

† Et omne faenum. id est, clerici generaliter. In turbatione namque pacis omnes isti laeduntur:

fuit,igne charitatis combusserunt.

* RICHARD. Fœnum significat homines, quia debent quemadmodum fœnum viride per virtutem perfenerantique semper virere. Fœnum autem totum comburitur, quia quisque solum credulitatis vitium habet, & virtutum & operum bonorum fructu cetero veniente tentatione, vel persecutione, malignitatis incendio facile concrematur.

a Et secundus angelus, secundum ordinem narrationis, & secundum quod impletum fuit. Iudæis enim excæcatis, & apostolis ad gentes conuersis.

* ANDREAS. Cæterum per montem magnum diabolum designatum arbitramur.

* HAYMO. Mons magnus, est diabolus, qui extollit in altitudinem superbiæ. vnde in initio suæ creationis voluit similis fieri altissimo, vel etiam propterea mons appellatur, quia in nouissimo tempore aggredietur hominem perditum, & ipse Deo similem se esse ostendet.

* RICHARD. Mons magnus, i. diabolus, mons per tumorem, magnus per tumoris magnitudinem.

* AVG. Mons ille diabolus, mare mundus iste intelligitur.

* AMB. Vel, Per montem magnum, lex Moysi designatur. Quæ propter grauitatem ponderis sui, monti assimilatur, & propter spiritalem intelligentiam, quæ in lege fulgebat, igne ardere dicitur.

b In mare. Gentiles. sunt mare. i. fluentes in multa vitia. in quibus cum ante esset diabolus, vere tamen missus dicitur, quia quibusdam recedentibus alios retinere nititur.

* RICHARD. Collectis ad fidem in prædicatione ex Iudæa fidelibus, secunda statim prædicatione in Gentibus, quæ maris nomine designantur, personauit, & ex eis utique saluandos conuocauit. Sed diabolus qui in prima prædicatione aliquos ex Iudæis sibi auferri doluerat, & idcirco in Iudæa persequutionem excitauerat, ut prædicationem ad gentes transferri vidit, statim in Gentibus persequutionem ad eiusdem impedimentum excitauit; dicit ergo Missus est in mare, id est, in Gentiles, per

per permissionem diuinam. Gentiles bene mari comparantur, quia fluctuabant per diuersorum culturam idolorum, & multorum amaritudinem vitiorum.

* HAYMO. Missus est in mare: hoc est in mundum, & in cordibus reproborum habitare cœpit. Prædicante itaque ecclesia in suis doctoribus, exclusus est ab his diabolus, qui ad vitam æternam erant præordinati, & compulsus est redire ad suos, non quod in eis non fuerit, sed quod abiectus ab istis, eo amplius reprobis dominari cœpit.

* ANDREAS. Interim minus fortassis à scopo aberrabimus, si præsentem vitam, quæ metaphoricis mare appellatur, isthæc in

commoda subituram, tertiamque, quæ in ipsa viuit, partem plagis istis exercendam consumendamque dixerimus, si quidem ob diuinorum iudiciorum abyssum sit, ut alii quidem scelera tibi vestigio puniantur, alii verò ad conuersionem & penitentiam diu multumque expectentur.

c Mortua est terra. Duæ partes. a. boni omnes crediderunt. tertio. i. reprobi dati sunt in reprobam sensum.

d Quæ habentur. & c. i. illorum Gentilium qui ab aliis digniores reputabantur pro quibusdam bonis operibus,

e Et tertia. ordine narrationis. & quia istud post illa duo contingit. Postquam enim diabolus omnes Iudæos & Gentiles excæcare non potuit, immisit eis hereticos, & quosdam subuertit.

f Cecidit de celo. * HAYMO. Ipse designatur per stellam, qui & per montem, antiquus videlicet hostis, qui inter cetera cæli clara lumina creatus, primum adhuc tantum nomen retinet, non quod luceat, sed quia in locis angelum se transfiguratur. Nam & in celo stella magna lucifer appellatur, quæ præ cæteris luceat. Et quia etiam præ cæteris sideribus, id est, angelicis spiritibus luxit, rectè non simpliciter stella, sed cum aditamento magna stella vocatur.

* AVG. Homines mali intelliguntur, qui malis moribus & iniquitatibus de ecclesia tanquam de celo cadunt.

* AMB. Vel, Eandem habet significationem stella quam & angelus, significat namque prophetas.

a Fontes

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et secundus angelus. Hic consequenter agitur de secundo hære siarcha. s. Macedonio, qui differebat ab Arrio, dicens filium esse eiusdem naturæ cum patre, sed conueniebat cum eo, dicens spiritum sanctum esse creaturam & seruum filij. Ideo de ipso dicitur. Et secundus angelus. i. Macedonius, qui dicitur angelus Sathana:

2 Tuba cecinit. id est, hære si archia motus errorem docuit.

3 Et tanquam mons. id est, hære sis magna.

4 Igne ardens. s. perfidie. Missus est in mare. id est, in ecclesiam ratione baptismi per mare designatam, eo quod mare est receptaculum omnium aquarum, & ecclesia vnica est per baptismi sacramentum.

5 Et facta est terra. pars. i. deturpata est tertia pars aqua baptismalis. accipiendo partem tamen valde large, Baptismus enim confertur in nomine trinitatis, cum tertia persona est spiritus sanctus, qui secundum errorem Macedonij dicitur deturpari, per quem asseritur creatura esse seruilis conditionis, ut dictum est.

6 Et mor. est. in eo. i. in errore dicto.

7 Tertia pars crea. quia multi per baptismum regenerati & noua creatura facti, corrupti fuerunt per errorem Macedonij.

8 Et

MORALITER.

* + Et secundus angelus. Ille fuit Macedonius qui dixit spiritum sanctum non esse Deum, & sic ipsum repulit à deitate. & ideo per ipsum significantur illi qui repellunt viam spiritus sancti electione prælatorum, & sic procurant litigia aduocatorum.

3 Et tanquam mons. Per hoc significatur talis repullus spiritus sancti, qui dicitur mons magnus per elationem, & ardens per ambitionem, & missus in mare presentis seculi per diaboli pro curationem.

5 Et facta tertia pars m. quia per talia litigia proceditur aliquando ad effusionem sanguinis.

7 Tertia pars creatura cor. Ista creatura ad literam sunt pisces

8 Et terra. pars na. interiit. quia maxima pars prælatorum & curatorum per quas duci debent alij ad salutis portum, corrupti fuerunt per errorem dictum. Contra hunc verò Macedonium congregata fuit secunda vniuersalis synodus in Constantinopol. 150. episcoporum, in qua dictus error fuit condemnatus.

9 Et tertius angel. Hic consequenter agitur de tertio hære siarcha. s. Pelagio, qui tempore Arcadij Honorij errauit circa gratiam spiritus sancti, asserens quod sine ea poterat homo ex puris naturalibus mereri vitam æternam. Dicebat etiam, quod pueri nascuntur sine culpa originali, & per consequens quod à culpa non purgantur aqua baptismali, de hoc ergo dicitur; Et tertius angelus. i. Pelagius. Tuba ceci. Exponatur ut prius.

10 Et ceci. de celo. id est, de ecclesia militante quæ frequenter celum nominatur in scriptura noui Testamenti, ut supra dictum est. De hoc enim zelo cecidit Pelagius in errorem prædictum, de quo subditur.

11 Stella mag. Fuit enim homo literatus & religiosus. s. monachus.

12 Ardens tanquam. Multos enim corrupti ratione literaturæ, & ratione apparentis sanctitatis in habitu religioso & conuersatione.

13 Et ceci. in terra. Per fontes & flumina designatur ecclesia baptismalibus aquis congregata & sanctificata.

* 1 Et

per quos significantur in aquis voluptatum viuentes.

8 Et tertia pars nauium. Per quas intelliguntur habentes curam animarum, qui alios debent deferre ad portum salutis. & plures talium pereunt in contentionibus prædictis.

9 Et tertius angel. Ille fuit Pelagius, qui dixit beatitudinem posse haberi sine gratia. ideo per illum moraliter significatur præsumptuosus. ideo sequitur.

10 Et ceci. de celo stellæ. & c. præsumptuosus enim est quasi stella secundum suam præsumptionem, tamen cadit propter suam præsumptionem, & ardet per ambitionem.

† Flu. & in fon. aqua. Per quæ significantur magistri & scholares, qui inficiuntur eius doctrina peruersa.

A **Fontes.** Dicuntur in quibus summa & quasi totius fidei ori-
go comprehenditur, sicut est euangelium. Flumina, que inde
trahuntur, sicut expositiones eorum sunt, in quib. sunt duo
sensus fidelium, historialis & allegoricus. Tertius est hæreti-
corum, cum hæreses suas confirmant prauis expositionibus
scripturarum.

b *Et nomen stellæ absyn-
thium, &c.*

*** RUPER.** Absyn-
thium Græcum est no-
men herbæ, quæ gustu
amarissima est, suavis
odore, temperamen-
tum corpori præstans,
cuius contusa folia suc-
co suo vomitum extor-
quent, & aufferendis
doloribus vel contusio-
nibus corporum utilif-
sima comprobatur.

*** HAYMO.** Per absynthium, quæ amatissima est herba, do-
ctrina hæreticorum intelligitur peruersa, qui per suam falsita-
tem dulcedinem fidei conuerterunt in amaritudinem perfidi-
e & erroris, & operationis, quia omnis operatio illorum &
doctrina in amaritudinem versa est. Eiectus enim ab electis
antiquus hostis, dum reprobos inuadit mendacio, illos vene-
no inficit. Quod enim sancta ecclesia in sacris paginis rectæ fi-
dei congruere docet, hoc hæretici, Iudæi atque philolophi in
ptauum dogma conuertunt, & quo illi ad incrementa virtu-
tum, hoc prauè viuentes catholici ad incitamenta vitiorum
vtuntur.

*** RICHAR.** Nomen stellæ, id est, turbæ hæreticæ dicitur
absynthium: quia quisquis ab hæretica prauitate seducitur, ad
prauæ intelligentiæ, & spiritalis mortis amaritudinem perdu-
citur.

*** AMB.** Vel, Per absynthium comminationes prophetarū
intelliguntur, quas populo peccanti ingerebant, prædicentes
eis, quod nisi poenitentiam agerent, in prædam & captiuita-
tem darentur hostibus suis. Et quod si nec sic poeniterent,
morte perpetua damnarentur.

c *Et quar. an* Quartus ordine narrationis, & ordine rei. Cum
enim diabolus quosdam de Iudæis & Gentilibus excæcasset,
tandem ipsos filios ecclesiæ expugnare aggressus est, & quos-
dam

dam rapuit tam maiores quam minores. Has quatuor dāna-
tiones vt præteritas narrauit, vt potè quæ quotidie vñr in eccle-
sijs. Tres verò futuras prænunciari facit, vt doceat in nouissi-
mis temporib. & grauiores præteritis imminere, quod etiam
ad consolationem præsentium potest redigi.

d *Et percussa est pars ter-
tia solis, &c.* canti. 6. &
Phil. 1. 2.

Amaritudo.

a in fontes aquarum, & nomen stellæ dicitur absinthium. Et

b facta est tertia pars aquarum in absinthium, & multi homi-

c nes mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt. Et quartus

d angelus tuba cecinit, & tertia pars solis percussa est, & tertia

a pars lunæ, & tertia pars stellarū, ita ut obscuraretur tertia pars

corū, & diei nō luceret pars tertia, & noctis similiter. Et vidi,

10 ipsa enim ecclesia so-

11 lis & lunæ nomine nū-

12 cupatur. Quoadu ira-

13 que hæretici in eccle-

14 sia erant, quasi lux esse putabantur, sed statim vt error illo-

15 rum detectus est, & à catholicis fides eorum explorata, agni-

16 ta est eorum cæcitas, & iunt obscurati, quia ab ecclesia eiec-
ti sunt. Verbi gratia; Cæcus si ponatur in radio solis, quia lipien-
tes oculos habet, statim cæcitas illis manifestatur, quoniam
ipsum modicum lumen quod videbatur habere, perdidit, ita
illi statim vt in conspectu examinantium positi sunt, cogni-
tus est eorum error, & qui prius videbantur lucere per fidem,
ceperunt obscurari, & ab ecclesia expulsi sunt propter suam
infidelitatem.

17 *** PRIM.** Aprius sane quarto angelo memorato, horum
voluit facere mentionem, quæ quarto die in conditione mun-
di facta narrantur, vt præessent diei & nocti, vt cum illi mali,
quorum vnum est corpus exterius apertum in usque latens
ab ecclesia separatur, minusque lucere transgressionibus suis
ecclesiæ faciunt dignitatem, quasi tertiam partem solis, lunæ,
& stellarum, suis obscuritatibus adimenes, contra ordinatio-
nem communicantur facere creatoris, qui sicut solem, lunā,
stellas in eo vel specie cæteris eminere voluit visibiliter condi-
tis, ita ecclesiam suam, dignitate & gloria per totum mundū
dominari præcepit, velle obscurare notantur.

18 *** ANDR.** Arbitramur hæc cognata illis esse, quæ de so-
le, luna, vtriusque obscuracione apud Ioclem leguntur, quæ
multo

19 *** I** Et nomen stel. dicitur absin. quia contra dulcedinem gratiæ
spiritus sancti prædicabat.

20 Et facta est ter. pars. quia magna pars ecclesiæ corrupta fuit per e-
ius dogma peruersum.

21 Et multi ho. mor. sunt. spiritualiter.

22 De aquis. id est, de eius dogmatibus peruersis.

23 Quia ama. fa. sunt. i. contrariæ dulcedini spiritus sancti, & spiritua-
liter viuificant.

24 Et quartus ang. hic consequenter agitur de quarto hæresiarcha. s.
Eutice, qui in domino nostro Iesu Christo asseruit esse vnā naturam si-
cut & vnā personam, di. quod ex natura diuina & humana in incar-
natione facta est vna natura per quandam confusionem seu commixtio-
nem sicut elementis suo modo resultat vna mixti natura. Quod est im-
possibile, cum natura diuina non sit alteri commiscibilis, nec aliquo mo-
do transmutabilis, igitur de ipso dicitur. Et quartus angel. s. Eutices.

25 Tuba cecinit. Exponatur vt supra.

26 Et ter pars so. percuss. i. deitatis, quæ dicitur sol, Sap. 5. b. Et sol in-
telligentiæ non luxit nobis. tamen hic pars accipitur valde large, in quā
tuum filius est vna de tribus personis in diuinis, qui secundum errorem

*Eutici dicitur percussus, quia secun-
dam ipsam non esset homo, neque
Deus, sicut mixtum non est aliquod
elementorum, sed alia natura ex eis
resultans.*

9 Et tertia pars lu. i. ecclesiæ, cuius multi simplices infelii & percus-
si fuerunt d. i. errore.

10 Et tertia pars stel. i. episcoporum, quorum aliqui Eutici consense-
runt & subscripserunt, & sic obscurati tenebris erroris fuerunt.

11 Et diei non luceret pars tertia, & noct. sim. Per diem intelli-
gitur nouum Testamentum, & per noctem vetus, Ro. 13. d. Nox præcef-
sit, dies autem appropinquauit, &c. Est igitur sensus quod ille Eu-
tices cum suis sequacibus obscurauerunt scripturas veteris & noui Te-
stamenti, quæ loquuntur de natura diuina & humana Christi, tanquam
de distinctis & inconfusis eas exponendo peruersæ.

12 Et vidi. Postquam beatus Iohannes locutus est de hæresum inuen-
toribus, hic consequenter loquitur de eorum fautoribus, & primo præ-
mittit breuem præfationem, secundo prosequitur intentionem, c. sequen-
ter circa primum dicit. Et vidi & audi. uocem unius aquilæ, i. est, ip-
susmet Iohannis qui per aquilam designatur. Loquitur enim hic de se
metipso tanquam de alia persona, sicut communiter loquitur in euange-
lio suo. Vnde ca. vlti. dicit de seipso. Hic est discipulus ille qui testimo-
nium perhibet de his, &c.

13 *** I** Volan-

14 stellarum. quia per dictam conuentionem simpliciam cū infi-
delibus diminuitur fides & deuotio ad Christum, qui est sol
iustitiæ, & ad B. Virginem, & alios sanctos, per lunam & stel-
las figuratos. Et eadem sententia significatur per hoc quod
subditur.

15 Et diei non luceret tertia pars, & noct. similit. quia nox & dies nō
habent lucem, nisi ex sole & luna & stellis.

16 Et vidi & audiui, &c. Per quam significatur prædicator con-
stans contra peccatores, & dicens.

NICOLAUS DE LYRA.

MORALITER.

† 6 Et quartus ang. Iste fuit Eutices, qui dixit vnā naturam fa-
ctā in Christo ex diuinitate & humanitate, quod est impossi-
bile. & ideo per ipsum moraliter significatur ille qui coniun-
git ea quæ non debent coniungi, s. fideles simplices cum infi-
delibus. nam per hoc de facili corruptūtur. Ideo dicitur secun-
do ad Corinthios 6. c. Nolite iugum ducere cum infidelibus, quæ. n.
participatio iustitiæ cum iniquitate.

8 Et tertia pars solis percussa est, & tertia pars lunæ, & tertia pars

stellarum. quia per dictam conuentionem simpliciam cū infi-
delibus diminuitur fides & deuotio ad Christum, qui est sol
iustitiæ, & ad B. Virginem, & alios sanctos, per lunam & stel-
las figuratos. Et eadem sententia significatur per hoc quod
subditur.

† Et diei non luceret tertia pars, & noct. similit. quia nox & dies nō
habent lucem, nisi ex sole & luna & stellis.

12 Et vidi & audiui, &c. Per quam significatur prædicator con-
stans contra peccatores, & dicens.

multo ante dominicam de seculi consummatione sententiam predicta fuisse constat.

* AVG. In his ecclesia intelligitur, in qua quotidie qui mali vel facti sunt, persuadente diabolo peccatorum vulneribus percutiuntur in anima.

a Vnius aqu. Aquila

oēs predicatores, qui mentelonginqua cōspiciunt, & ecclesiam circumuehentes predicando futura muniant, qui oēs vana, quia adidem tendit.

* AMB. Per celum in hoc loco ecclesia designatur, aquila vero Christum & eius apostolos demonstrat. Aquila ergo per medium celum volabat, & clamabat, quia Christus primum per iudeam: Apostoli vero eius per vniuersas gentes euangelium predicauerant.

* AVG. Ecclesiam intelligi voluit uolantē in medio caeli, i. in medio sui, & per assiduitatem predicationis plagis nouissimis tps annuaciatem. Quando n. sacerdos in ecclesia Dei diem iudicii annunciat, aquila in medio caeli volat.

* RICHAR. Aquila quae ireerberatis oculis contra solem ad sublimia uolat, vniuersitatem diuinorum scriptorum & predicatorum significat, qui ceteris fidelibus caelestia secreta subtilius scrutantur, altius & clarius contemplantur. Qui bene dicuntur aquila una, quia magna est eorum in sacrae scripturae contemplatione & predicatione concordia. Qui to-

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Volantis per medium celum. quia nudit ecclesia decursum, ut predictum est. quae quidem ecclesia in hoc libro frequenter calu nominatur.

2 Dicens uoce magna. Per quod designatur magnitudo tribulationis futurae.

3 Vx vx vx. Per quod designatur, quod sub tubiciniis trium angelorum sequentium describitur maior tribulatio quam sub tubiciniis quatuor precedentium. Dicit autem.

MORALITER.

3 Vx vx vx. f. corporalis miseriae, culpa & gehennae.

CAPVT IX.

ET quin an. Ordine narrationis & ordine temporis. Hic est enim damnatio eorum quos diabolus immittit ad preparandas vias ante faciem Antichristi.

b Et uidi stel. flamma hereticorum de qua pauca dixerat quofomite crucit, exponit.

c Stellam. i. diabolum cadentem, & ne quis in locum suum. i. in paradysum eat laborantem:

* AMB. Per stellam heresiarum designantur, quia sicut stellae in caelo

refulgent, ita & illi antequam caderent doctrina & sapientia refulgebant in ecclesia. De caelo in terram cecidit, quia ab ecclesia praecisi, corpori reproborum, qui per terram designantur, sociati sunt.

* RICHAR. Postquam diabolus vidit quod per singula mala, persecutorum crudelitatem, hereticorum prauitatem, hypocritarum simulationem, sacram impedire predicationem non potuit, uniuersa malorum genera induxit, & quod per singula sigillatim non valuit, per omnia pariter efficere tetrauit. Vidi stellam. i. uidi quod diabolus qui lucifer dictus est, qui de caelo ce-

NICOLAUS DE LYRA.

CAPVT IX.

Et quintus angelus. Hic beatus Iohannes prosequitur in tantum de heresum fautoribus, qui dicuntur proprie heretici. Et audivit in tres partes, quia primo agit de hereticis dictis proprie quantum ad Vandalos, secundo quantum ad Italicos, ibi. Ex textus angelus, tertio quantum ad Gothos. 11. c. ibi. Et in illa hora. Prima in duas, quia primo Iohannes exequitur propositum, secundo declarat quoddam dictum, ibi. Et similitudines. Circa primum sciendum, quod Valens imperator ad terram Gothorum uolentium recipere fidem Christi misit sacerdotes Arri-

MORALITER.

1 Et quintus. Scdm literalem sensum iste fuit Valens imperator Arriani perfidia deprauatus, a quo Vādali petierūt, ut mitteret eis sacerdotes Christianos, q eos instruerēt, & baptizarēt: & ipse misit eis sacerdotes Arrianos qui eos haeresi Arriana contraperūt. Et ideo p ipsam significatur eps malus, qui ad re-

tiens per medium caelum volantes clamant, quoties magna autoritate in communi totius ecclesiae audientia sublimiter & recta praedicant.

b Vx vx vx. * AMB. Tria vx posuit, ex quib. primum ad haereticos pertinet, qui ecclesiam Dei multis modis impugnaverunt conati sunt. Secun-

a i. Ecclesiae quae in seclat seclata diuina.

dum ad paganos, qui eandem ecclesiam Dei persequuti sunt, maximamque fidelium multitudinem interfe-

cerunt. Tertium ad Antichristum, qui popu-

lum Dei in fine mundi debellaturus est. Nec putare debemus, quod tria vx, ad electos pertineant, qui diuersas calamitates ab impiis pertulerunt, sed potius ad eosdem impios, qui eosdem calamitates intulerunt. Vnde & Vx, habitantibus in terra: dicit. Impij namque qui nihil aliud quam terram quaerunt habitatores terre iuste vocantur: iusti autem qui semper deside-

rant caelestia, caeli habitatores recte vocantur.

* ANB. Ex his quoque discimus, quanta diuinorum angelorum sit miseratio, quantaque eorum erga homines humanitas. Etenim ad Dei imitationem miseret eos hominum, qui durius pro peccata excipiuntur, multo vero magis illorum, qui ne plagis quidem tuauiter admoniti, emendantur. In quos vel maxime ipsi vx quadrat, ut qui in terra degant & terra tantum sapiant, & cinerem vetus & puluerem, quam suauis unguentum, quod nostrae causa Christus effudit.

4 Habitan. in terra. i. in terrenis affectibus habentibus corda defixa. cecidit, in terrenis & terrena diligentibus, dominationem accepit. * HAYMO. de caelo cadit quotidie, quoniam ex Gentilitate quidam conuertuntur ad fidem, siue ex parentibus Christianis nati, fonte baptismatis regenerantur, diabolo renunciant, & omnibus operibus & pompis eius. In terram cadit. i. in eos qui terreni sunt, nam in caelo (hoc est in sanctis) potestatem non habet.

* RUPER. Stella ista quae de caelo cecidit, diabolus est. Et notandum quod huiusmodi stellam non dixit, videri cadere, sed cecidisse iam dudum quippe ceciderat, & per terram repetebat, quoniam haec fieri ceperunt, quae postea loco ista visio mystica replicat. Quoniam ille cecidit, nullus hominum erat qui uideret, praeter illum qui dicit. Videbam sathanam sicut fulgur de caelo cadentem. Qui. n. hoc dicit homo Christus, prius erat Deus, quam fieret homo, priusquam angelus ille, stella siue lucifer ille cecideret, imo priusquam angelus aut creatura aliqua fieret.

d Et data est. Abyssus. i. tenebrosus. Puteus. i. profundiores heretici, quia altos mergunt prauis sententiis. In hos clauem. i. potestatem accipere dicitur, quia tunc non sicut modo a Deo nos, ut supra dictum est, per quos infecta est gens illa haeresis Arriana, & similiter gens Vandolica quae magnam tribulationem fecit in Africa & postea in Italia, & etiam in Gallia, ut habetur. 2. 1. lib. speculi historialis, & in pluribus Chronicis dicitur. Dicit igitur.

1 Et quintus ang. i. Valens, qui cepit imperare anno domini. 367.

2 Et vidi stel. de. i. Valentem, qui ex persuasione uxoris suae de altitudine fidei catholicae cecidit in haeresim Arrianam, ut dictum est, qui dicitur angelus hic & stella, sicut supra. 1. c. ijdem homines stella dicitur & angeli. Septem stellae angeli sunt septem ecclesiarum.

3 Et data est. potestas releuandi & exaltandi haeresim Arrii condem-

gnationem ecclesiarum mittit sacerdotes moribus & scientia deficientes, per quorum exempla mala subditi peiorantur. & sic dicitur.

2 Et vidi stel. i. episcopum malum, qui stella dicitur ratione officii, ut habet super. 1. c. stellae septem angeli sunt ecclesiarum. i. episcopi.

† De caelo cecidisse. Per terrenorum cupiditatem.

3 Et data est illi. quia permittitur ei abuti potestate episcopali.

CAPVT IX.

Hic praedicat angelus quod diabolus cecidit. De ecclesia, vel ad literam.

Et quintus angelus tuba cecinit, & vidi stellam de caelo cecidisse in terram, & data est illi clauis

a Damnatione. b Dominantem terrenis.

¶ unum an gelum volantē per mediū celi, dicentē voce.

¶ inf. 20. a.

Diuisio.

† T

E

F

Luc.

Arefrenabitur. Vel clavis illa principes per quos hæretici operabantur.
 * **HAYMO.** Per puteum hæretici intelliguntur, qui sua prava doctrina & profunda, homines in ima terræ demergunt. Clavis vero putei abyssi, potestas intelligitur diaboli, qui dominatur hæreticis, paganis, & cæteris infidelibus. Legimus enim quod B. Petrus dicitur claves. i. potestas ligandi & solvendi, ita ergo in hoc loco, clavis quæ data est diabolo, potestas intelligitur, quam exercet in reprobos, quæ illi data esse dicit, propter hoc quod non est ablata, sicut induratum est cor Pharaonis. i. non emollitum. Vel per clavam, possumus intelligere potentiam carnalem, id est, reges & principes huius sæculi, quos sibi coniungebant hæretici, quia non audent tanta & talia loqui, nisi essent temporali fultu potentia.

B* **AMB.** Vel, Per clavam, liberum arbitrium hæreticorum quod habuerunt in malo, designatur, per abyssum vero corda eorum, per puteum autem, ora eorum designatur. Data est ergo hæreticis clavis abyssi, quia permisit Deus hæreses esse.
 a *Aperuit pu. abyssi.* Hæreses quæ latebant in cordibus eorum proferre fecit.
 b *Fumus for.* similis doctrinæ Antichristi, qui est fornax purgans bonos, & in cinerem redigens malos.

* **AMB.** Per fumum doctrina hæreticorum designatur, quia sicut fumus vento impulsus cito evanescit, ita & doctrina hæreticorum, per doctrinam sanctorum patrum, velut fumus evanuit.
 * **HAYMO.** ascendit fumus, id est, pravorum hæreticorum, doctrina manifestata est. Quæ bene fumo comparatur, quia lumine veritatis caret, & quod sanctis in scriptura sacra lumē præbet, hoc hæreticis cecitatem infundit, qui etiam aliis, fidei lumen obscurare non cessant. Fornax magna, est novissima vexatio, tempore antichristi futura, de qua fumus egredietur, id est, adversa doctrina, quæ mentes pereuntium, in caliginē vertat, cui fumus putei comparatur, quia sicut nunc, & eo amplius error, ita nunc seminabitur ab impiis, unde dicitur: *erit tribulatio qualis non fuit.*

* **RVP.** Fumus dicitur fornacis magnæ, quia, fumus non nisi ex subiacti igne fit, sic non nisi ex præcedente causa cupiditatis, siue concupiscentiæ nascitur cæcitas mentis, siue obscuratio cordis insipientis.
 c *Obscura est sol. & aer.* Et per hoc percussus sunt quidam illuminantes alios, & quidam illuminati ab eis.
 * **AMB.** Per solem Christus sæpe intelligitur: in hoc autem loco, membra eiusdem, id est, prædicatores sancti designati sunt, per aerem vero populus fidelis, qui eis subiectus erat. Sed quō electi obscurati sunt, quos pravitas erratica decipere non valuit? Sed obscurati sunt eos, quos hæretici decipere poterunt, qui & in sequentibus per locustas designantur: verum claritas eorum cæteris fidelibus latere non potuit, sicuti lucerna sub medio abscondi non potest.
 * **AVGVST.** Obscuratum dixit solem, non occidisse. Peccata enim malorum & superbiorum hominum, quæ passim cō-

mittuntur per orbem, obscurant solē. i. ecclesiam, & sanctis ac iustis interdum faciunt obscuritatem. quia tantus est malorum numerus, ut aliquotiens vix inter eos iusti appareant: sed lumen eorum extinguere non possunt, quia illis ad malum consentire non acquiescunt.

1 Et aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ, & obscurat⁹ est sol, & aer de fumo putei. † Et de fumo putei exierunt locustæ in terrā, & data est illis potestas, sicut habent † scorpiones terræ. Et præceptum est illis, ne laderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi tantum homines qui nō habent signum Dei in frōntibus suis. Et dictum est illis,

Exierunt lo. Discipuli eorum locustis comparantur, quia neque volant in altum vel in cōtemplationem per cognitionem, nec firmiter gradiuntur per bonam operationem: sed superbia saliant, & in penes recidunt, & quia sunt corrosives bonorum.
 * **AMBROSI.** De fumo, id est, de doctrina eorum, qui hæreses appellati sunt, magna multitudo hæreticorum generata est. In terram exierunt, quia à societate electorum separati, eis qui terra vocant, id est, infidelibus coniuncti sunt.

* **HAYMO.** Locustæ exierunt in terram, id est, discipuli erroris nati sunt, qui terrena corda hominum deciperent. Nam locustæ neque rectos gressus habent, ut quedam animalia, neque volatum, ut aves, quia discipuli hæreticorum, vel ipsi hæretici, neque fidem rectam habent ut volent, & cælestia cum sanctis appetant, neque gressus rectos operationis.
 * **RICHARD.** Quid accipitur per locustas, nisi malorum universitas? qui ad modum locustarum, ad alta satiunt per elationem, & ad terram recidunt per cupiditatem.

Sicut ha. sc. Scorpius, blandus facie, cauda pungit occultè. Vel scorpionem comparat, quia sicut scorpius cauda, sic hæretici decipiunt per temporalia, quæ debent post esse, sicut cauda posterior pars in animali. Vel ideo comparat, quia quæ scorpius pungit, non tentatur, postea diffundit venenum. sic decepti ab hæreticis non sentiunt, sed tandem perimuntur.
 * **RVP.** Scorpio vermis potius quam animal, aut serpens armatus aculeo, & ex eo Græcè vocatur, quia cauda figat, & arcuato vulnere venena diffundat. Idcirco dixit scorpiones terræ, quia scorpio vermis terrenus est, ore vel capite innoxio præbians, & tunc demum cauda conuersa in cautū feriens.
 * **RICHARD.** Scorpio facie blandus apparet, cauda nocet. Sic pravorū universitas, quod non potest per apertam scuitiam, hoc adimplere nititur, per occultam malitiam.

* **HAYMO.** Potestas nocendi scorpionis in cauda est, per hæc enim percutit, & venena diffundit. Tales sunt hæretici, qui falsis vera permiscunt, ut facilius auditores decipiant. Sicque veneno mala doctrinæ decipiunt simplices.
 * **AMB.** Sæpe Deus dicitur dedisse, quod permittit. Per scorpiones vero, possumus dæmones accipere. Qui sicut scorpiones cum non prævidentur, corpora hominū suo veneno inficiunt & extinguunt, ita & dæmones incautis hominibus venena malarum persuasionum ingerunt. Et dum ad petradā scelerata pertrahunt, eorum animas veneno suæ malitiæ infectas occidunt. Potestas ergo locustarum, id est, hæreticorum, similis est potestati scorpionum, id est, dæmonum, quia sicut dæmones in hoc semper insistant, ut quoscunque possunt decipiant, ita & hæretici tota virtute laborant, ut quoscunque possunt in foueam suę perditionis demergant.

f. *Præcep. est il. ne. la. & c.* quia dolos istorum refrenat Deus liam eas vastando. ideo subditur.
 5 Et da. est il. p. f. nocendi hominibus cautelis, deceptionibus, et armis. hoc enim permittitur est eis à Deo suo iudicio occulto.
 6 Et præc. est il. id est, prophetatum à Deo.
 7 Ne lade. & c. Ad cuius intellectum sciendum, quod Africa ante ingressum Vandalorum erat habitata partim à Christianis, & partim à Paganis, sicut & multe terræ temporibus illis. Paganos autem occiderunt, non autem Christianos, qui Christiani quantum ad minores significantur per fœnum terræ, quantum ad mediocres per omne viride, quantum ad maiores per arbores.
 8 Nisi tantum ho. i. Paganos, qui non sunt signo crucis consignati.
 9 Et di. est i. & c. Illud refertur ad Christianos, de quibus prædixerat.

NICOLAUS DE LYRA.

* *natam. nam per potestatem imperialem misit sacerdotes Arrianos ad inficiendum populos multos. ideo subditur.*
 1 Et aperuit, & c. & al. fu. i. doctrina erronea veritatem obscuratiua, ideo subditur: 2 Et obscu. est sol. i. Christus, qui secundum hæresim illam negatur esse verus Deus, ut dictum est cap. præc.
 3 Et aer. i. ecclesie quæ illuminatur à Christo sicut aer à sole visibili. Temporibus autem illis ecclesia errore Arrii fuit obscurata. intantum quod maior pars ecclesie facta fuit Arriana.
 4 Et de fu. pu. exi. Vandali hæresi Arriana infecti, qui dicuntur locustæ, quia sicut locustæ saltant de loco ad locum, sic Vandali de Hispania transferunt in Africam, & inde postea intraverunt Italiam & Gal-

MORALITER.

1 Et aperuit. aperiendo viam Simonie quæ est abyssus culpe. † Et ascen. fu. i. infantiæ. & obscura. est sol. i. Christus, in quem quodammodo iste fumus redundat. nam homines aliquando murmurant contra eum, eo quod permisit talem prælatum promoveri.
 4 Et de fu. pu. i. sacerdotes & ministri simoniacè promoti.

5 Et da. est. claudendo populū subditū malis verbis & exēplis.
 6 Et præc. est il. ne. la. & c. omne vi. i. homines virentes sancta conversatione, & radicatos in fide. tales enim non ledunt malis eorum, quia scandalizari est pusillorum. ideo subditur.
 8 Nisi tantum ho. i. qui non sunt firmi in fide formata charitate, ad confitendum constanter Christum opere & sermone.

licet ipsi non intelligant.

A *Ne occiderent.* Cum per dolos nequeunt heretici, in aliqua subvertere volunt, contra quos Dei præceptum est, ut corpora occidant, sed animas non decipiant.

B *Mensib. quinque.* Alia litera dicit mensib. sex, propter sex ætates, quibus hæc vita distinguitur.

A *AVG.* Quia duæ partes sunt in ecclesia, bonorum scilicet, & malorum, una pars sic percutitur, ut corrigat, alia suis voluptatibus relinquitur. Pars bonorum humiliationi traditur ad cognitionem iustitiæ, & commemorationem penitentiae.

A *AMB.* Quod dicit præceptum est illis, ut mihi ad demones pertinere. Tanta est nequitia demonum, ut si hoc Deus permisisset, statim ut homo mortale facinus admisisset, eum interficerent. Sed expectat Deus homines impios, ut aliquando penitentia ad eum redeant, & salventur, siue ut iusti per eos probentur. Præcepit ergo, id est, non permisit.

B *RICHARD.* Præcipitur hæreticis, & principalibus diaboli ministris, ne non verè bonos non lædant, sed nec terrenis deditos occidant, quia cohibentur ne libertatem audiendi verbum Dei, vel rectam fidem suscipiendi, auferant.

A *AMB.* Per menses quinque, omne tempus vitæ præsentis, quod in quinque ætatibus consistit, possumus intelligere. Prima namque ætas est infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuventus, quinta senectus. In quinque ergo mensib. i. omni tempore vitæ præsentis, non solum hæretici, sed omnes impii cruciantur. Nam velint nolint, cum ad memoriam mortem poenamque, quæ mortem sequitur, reducunt, quamvis de prosperitatibus sæculi uideantur exultare, tamen cruciantur intrinsicè, eo quod sciant se pro sceleribus suis æternaliter esse cruciandos. Possumus etiam per menses quinque omne tempus huius mundi intelligere. Primus namque mensis est ab origine mundi usque ad diluuium. Secundus à diluuiio usque ad Moysen. Tertius à Moysen usque ad David. Quartus à David usque ad Christum. Quintus à Christo, usque ad sæculi consummationem. In iis ergo quinque mensibus omnes fabricatores errorum cruciantur, siue eo modo quo superius diximus, siue quod fallas adinventiones suas, uident a veritate superari.

C *Ve cruciatus scorpion.* Cum data sit potestas cruciandi, non aperte tormentant, sed apud sæculi principes accusant.

D *Et fugi. mors.* quia cura gregis eos astringit labori.

Haymo.

C *AND.* Per hæc ingens suppliciorum magnitudo subindicatur: solent enim qui magnis cruciatibus detinentur, mortem inuocare & exportare. Quod autem ad eos, qui in tormentis uitam degunt, uocata non accedat, illud ex occulto Dei iudicio prouenit. Indicat enim is mortalius generi utile ac salutare esse peccatum, quod parens est, & tormentorum conciliator, poenarum quæ inferuntur amaritudine, & grauitate exosum illi reddere.

A *AMB.*

NICOLAUS DE LYRA.

Sub uno n. contextu litera sacra scriptura transit aliquando de aliquibus personis ad alias loquendo, ac si essent eadem, ut patet Psal. 77. d. Cum occideret eos quærebant eum. & tamen certum est, quod alij erant occisi, & alij quærentes eum sanuentia ducti. Et eodem modo loquitur hic de haereticis. Aphrici, qui parim erant Christiani, & arum pagani, & sic de una parte transit ad aliam sub eodem contextu.

1 Sed ut cru. &c. Licet. n. non occiderent Christianos, ut c. illud est, tamen affixerunt eos multipliciter, & specialiter episcopos & doctores repellendo & aliquos corporaliter affligendo, unde Honorificus Vandalorum rex multos episcopos in exilium misit, & similiter Transcemanus qui post eum regnauit. & Gillorine, qui aliquibus episcopis orthodoxis linguas fecit extrahi, & radicibus amputari, qui tamen postea dono

MORALITER.

† *Et dic. est. sine oc. s. corporaliter, ut dicit gl. interlingaris. Sed ut cru. eos.* mensis dicitur a mene quod est defectus. Et per hoc significantur quinque defectus qui sunt in malis sacerdotibus. s. scientiæ, uitæ, eloquentiæ, misericordiæ, & iustitiæ, per quos subditis bona debita subtrahuntur, & opposita mala inferuntur.

A *AMB.* In dieb. illis, quibus euangelii gratia per uniuersum mundi resulget, quærent homines mortem. Quærebat Paulus mortem persequendo ecclesiam, Dei, & non inuenit eum, quia Christus qui est murus impenetrabilis, se illi obiciens a morte quam quærebat, cum retraxit, & ad uitam, quod ipse est, uolenter reduxit. Nos quosdam

a in corporibus quinque sensu indigentibus.

b Per hoc insinuat quatuor tribulationis.

c Ut probatiores reddantur.

d Timentes lapsum.

a Et non qualitercunque quærent, sed desiderabunt vel cupient.

b Hoc dicitur de prelatiis & subditis.

a Imaginariæ locustæ.

b i. hæreticorum.

c Erant.

c Super doctores.

† *Et* **†** *vidimus, qui quæserunt mortem & non inuenierunt eam, & cupierunt mori, & mors fugit ab eis. Sci mus. n. quosdam, qui amplius quam oportebat seculum diligentes, multo tempore laborasse, ut carnis suæ desideria perficerent. Sed cum ad id quod optabant peruenire non possent respicientes seculi fallas promissas, ad diuitias cælestes acquirendas se contulerunt. Vidimus & quosdam reliquisse monasteria & in seruitio quorundam potentium se posuisse, ut diuitias quas per se habere non poterant, eorum suffragiis obtrirent. Sed cum id non possent, seculum reliquisse, & ad monasteria sua rediisse atque in bonis operibus uitam terminasse. Hi ergo mortem quæserunt & non inuenierunt eam.*

† *Haymo.* Dies isti quibus electi quærent mortem, intelliguntur ab ascensione Domini usque ad consummationem sæculi. Specialiter autem fieri hoc temporibus antichristi. Homines in hoc loco accipimus sacerdotes, & ecclesiarum prepositos, qui cum uiderint tempore illo tantum prauitatis dogma inlurgere, sicut iam ex parte factum est temporibus hæreticorum, quærent mortem, quia optabunt in Dei contemplatione consistere, ut sunt mortui mundo, & Deo uiuant. Sed non poterunt tunc gregem sibi commissum relinquere in ora luporum, ne forte damna gregum, super eos uertantur, & illis in peccatum reputetur, si eos errare aut perire pro sui quiete permiserint. *Sed mors fugiet.* Nolentes itaque sancti uiuant, propter aliorum lucra, & dilatam mortem propter aliorum salutem æquanimiter ferunt.

† *Similitudines lo. &c.* Cum ostendisset qualiter nocerent, & per dolos & per occultam impugnationem & in utroque Dei refrenationem, nunquam ostendit quales ipsi sint per quos operari possunt.

† *Similes equis.* Quia ueloces ad discurrendum, & feroces ad impugnandum, & non prouident quos incurrant, siue in uicinos, siue in hostes.

† *AMB.* Per equos sæpe predicatorum designantur. Locustæ uero similes equis paratis in prælium esse dicuntur, quia sicut predicatorum sancti tota uirtute laborant, ut quoscumque possunt de laqueo diaboli eripiant, ita & hæretici ad hoc semper armanant, ut quoscumque possunt decipere, in baratrum suæ damnationis inuoluant.

† *Haymo.* Equis assimilantur omnes hæretici propter uelocem ubique cursum, quia totum subito replebunt mundum. Locustis uero propter uacuitatem. In prælium uadunt, quia contra fidem electorum rectam pugnant.

† *ANDREAS.* Quidam putant per locustas angelos esse diuinae

Dei loquebantur & prædicabant, secundum quod dicitur Grc. dial. lib. 3.

2 *Mensib. quinque.* Per hoc designatur quod regnum Vandalorum durauit temporibus quinque regum, & tunc fuit exterminatum per Belisarium patricium a Iustiniano imperatore in Aphricam missum.

3 *Et crucia &c.* Nam aliqui istorum regum primo simulauerunt beniuolentiam Christianis, & eos postea grauitate affligerunt tantum quod multi eorum magis uellent mori quam uidere talem concuscationem ecclesiarum & ministrorum eius, sicut dicitur 1. Matt. 3. g. Melius est nobis mori in bello, quam uidere mala gentis nostræ & sanctorum. ideo subditur.

4 *Et in diebus illis quærent homines mortem, &c.*

5 *Et similitudines.* Hic consequenter declarat quoddam dictum. Vandalos enim dixit locustas, iuxta conditiones aliquas Vandalorum

† *exprimit*

4 *Et in dieb. illis.* Nam, homines zelum Dei habentes uidentes talia, dicunt aliquando turbati: Vtinam non uidissemus talia mala, sicut 1. Machab. 3. g. dicitur: Melius est nobis mori in bello quam uidere mala gentis nostræ & sanctorum.

5 *Et similitu. locu. &c.* quia tales sacerdotes parati sunt ad faciendum malum.

† *MORA.*

diuinae iudiciorum ad ministrum. Nobis autem vero similis sit, per predictas locustas malignos demones significari. Hi enim semper accincti sunt, ad bellum nobis inferendum.

*** AMBRO.** Per a coronas locustarum, sapientia secularis ostenditur. Coronae igitur locustarum, auram ipsam non erant, sed similitudinem auri habebant, quia sapientia secularis, in qua heretici maxime confidebant, aurum non erat, id est, sapientia, sed potius stultitia.

*** HAYMO.** Heretici non habent coronas, sed quaedam figuras, quasi coronas, nec sunt aurea, sed auro similes, quasi quoddam falsitatis signamentum, quia ipsi se victores simulant, & dignos remuneratione, sed nec coronas, nec ex auro habent, quia habentes formam pieraris virtutem eius abnegant.

b Et habe. ca. i. mores lapsos & effeminatos, qui eis adhaerent, & ab eis ad deceptionem aliorum dependent. Vel capilli minores, quos adherentes sibi decipiunt.

c Dentes leo. Laniatum habent & fectorem:

*** AMBROS.** Locustae faciem hominis habere videbantur, sed similitudo erat, non veritas, quia heretici videntur quidem scientiam habere diuinam scripturarum, sed procul a veritate distant, quia eam recte non intelligunt. Habebant & locustae capillos mulierum, quia sicut sancti ecclesiae Dei habent turmas suas, quae certis temporibus ad diuina officia celebranda consuebant, ita & heretici habebant populos insanos, qui in diuersis locis conueniebant, non ad ministeria diuina, sed ad diabolica officia celebranda. Dentes leonum dentes hereticorum sunt, quia sicut Pagani ecclesiam Dei persequerentur & quoscumque poterant terroribus in perditionis voraginem implicabant: ita heretici quosdam potentes homines sibi sociantes ecclesiam Dei persequuti sunt, multoque more dentium, minis & impressionibus afflictos in ventrem suae malitiae demerserunt.

*** RICHARDVS.** Tria ponit, facies hominum, capillos mulierum, dentes leonum. Quae tria mali & maxime heretici habere describuntur, primum, quia se cuncta secundum rationem

nem agere fingunt, & deinde fraudulenter ad molliciem vitiorum pertrahunt, ac demum per actionis prauae ingestionem, & perpetrationem crudeliter laniant.

*** HAYMO.** Locustae facies humanas, & capillos mulierum habent, ut in haeretica perfidia uterque sexus sibi nequius

super captia earum tanquam coronae similes auro, & facies earum sicut facies hominum. Et habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes earum sicut dentes leonum erant.

Et habebant loricas sicut loricas ferreas, & vox alarum earum, sicut vox currum equorum multorum currentium in bellum. Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum, & potestas earum nocere hominibus membris quinque. Et habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon, Graece autem Apollion, &

Nam currus quando a stabulis prodeunt, diuisi ab inuicem & seuncti incedere solent, usquequo ad locum certaminis venientes coniungantur, & pari voto pugnant: ita & heretici se metiptos diuidunt, & contrarios sibi errores proferunt. Sed quamuis inter se dissideant, tamen unanimiter contra ecclesiam unitatem pugnant.

*** ANDR.** Streptum alarum intelligentium locustarum ob id militarium currum streptui assimilatum putamus, quod festu sunt elata, ingenioque celeritate praedita.

f Et habebant cau. Postquam non valet ratio vel tumultus eorum, quarunt auxilium principum, qui caudae dicuntur, quia ut alstringant, terrent & blandiuntur. Vel cauda, dolosa sententia, quibus coram blandiuntur & latenter pungunt.

g Et habebant. Ostensio quales in se sint, monstrat per quem haec possunt.

h Cui nomen. q. d. Ad hoc caute vobis Hebraei, Graeci & Latini, omnis ecclesia, quia Christi euangelium aliqua harum trium linguarum est scriptum & receptum.

*** RYPER.** Anhelus iste abyssi, manifeste contrarius est angelo magni consilii, rex contrarius regi, rex filiorum superbiae aduersus vel oppositus regi filiorum sapientiae. Nam & scriptura nominis huius, & scriptura nominis illius, Hebraice Graece & Latine deposita, illum malum, illum bonum omnibus gentibus agnoscendum praedicat.

*** RICHARD.** Angelus abyssi diabolus est, qui est rex & princeps

6 Et vox ala. ea. sicut vox cur. quia cum magno streptu processit eorum exercitus per Italiam & Galliam, ut praedictum est.

7 Et habebant cau. Patet sententia ex dictis supra usque ibi.

8 Et habebant super. Ad cuius intellectum sciendum quod secundum Dionysium in demonibus naturalia remanserunt integra, & per consequens remanserunt in eis ordines distincti, prout sequitur distinctionem naturae. Tenetur autem communiter a doctoribus, quod aliqui ceciderunt de singulis ordinibus, & sic nomina singulorum demonum remanent in demonibus. Primus autem ordo inferioris Hierarchie nominatur ordo principatum, qui praesunt diuersis regnis. Et sicut angeli sancti promouent diuersa regna sibi commissa ad bonum, sic per oppositum sunt angeli mali ea impellentes ad malum. igitur de angelo malo presidente regno Vandalorum dicitur hic: Et habet super se re. an. abyssi. competentem eos ad vastationem boni. ideo subditur:

9 Cui no. He. Abad. dispersens vel exterminans. Et ponitur hoc nomen in tribus linguis principalibus, quia plures homines de linguis istis exterminauerunt. Vel quia Ioannes scribebat vniuersali ecclesiae quae fundata est in omnibus linguis per tres principales hic significatis.

*** I Vx**

NICOLAUS DE LYRA.

*** exprimit nomine locustarum di.** Et simili. locu. si. equis para. in pra. per hoc designans, quod Vandali fuerunt homines bellicosi.

1 Et super ca. Per aurum in scriptura signatur fulgor sapientiae. Vandali vero inter ceteros barbaros plus habere videbantur de fulgore naturalis industriae. quae si ordinetur ad bonum, sortitur nomen sapientiae, quae dicitur scientia sapida, si autem ad malum sortitur nomen cautela. Sic autem erat in eis. & ideo non dicitur quod haberent coronas aureas, sed similes auro, nam per quandam similitudinem bonum ad malum transferimus. 5. Metaph. sicut dicitur sapiens laeo vel bonus, qui procedit in furtis suis cautelosè.

2 Et facies earum sicut. quia ratio qua distinguitur homo a ceteris animalibus plus vigebat in eis quam in ceteris barbaricis gentibus, ut dictum est.

3 Et habebant capil. sicut capil. mu. quia nutriebant capillaturam, sicut fit adhuc in aliquibus gentibus.

4 Et dentes earum sicut de. le. in quo designatur ferocitas eorum.

5 Et habebant lo. fer. nam armati erant ad gentes alias impugnandum.

MORALITER.

*** 1 Et super ca. earum tan.** quia propter tonsuram clericalem & ordinem homines deferunt eis honorem.

3 Et habebant capillos sicut capil. eis utendo prout possunt ad ornatum illicitum.

4 Et dentes earum. per quod significatur crudelitas ipsorum.

5 Et habebant loricas. i. falsas exultationes malorum suorum.

6 Et vox ala. Itae sunt alic. potentia temporalis & superbia, ex quibus procedunt verba iactantia & contumeliosa.

7 Et habe. cau. las. &c. id est, familiares malos eos sequentes.

† Et potestas earum. & exponatur sicut prius.

8 Et habe. super se regem. scilicet diabolum, cuius sequuntur in istinctum.

A princeps super profuditatem & obscuritatem totius peccati. Qui propterea sub triplici litera describitur, ut sancta ecclesia ubiq; terrarum diffusa, quancunq; litera utatur, versutias diaboli in eius fraudulentis satellitibus cauere doceatur, Diabolus vero exterminans vocatur, quia & per se, & suos, electos quosq; extra terminum spiritalis conuersationis a eiacere conatur.

† Domini *** ANDREAS.** Per harum denique regem, dia bolum, merito accipimus, ut qui verè illos perdat, qui fidem ipsi habent. Contra quem proinde reconciliabile bellum geram oportet, quod illa, quæ post hæc ven-

B tura comminatur, minus sentiamus.

*** HAYMO.** Recte exterminans dicitur, quia sicut Christo congregandi, sic diabolo congruit nomen exterminandi.

*** AMB.** Certum est omnibus hæreticorum principem esse diabolum, & exterminator vocatur, eo quod exterminator sit totius bonitatis,

a *V. e. vnum abyt.* Ordine narrationis & ordine temporis, hæc est enim damnatio malorum quæ erit tempore Antichristi.

b *Ex quatuor cor.* Per quatuor quæ de Christo predicantur, quæ sunt natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio. circa quæ alia sunt.

c *Altaris aurei.* Altare Christus, cornua altaris prædicatores Christum tubeant, & pro eo mori parati, sicut sanguis ponebatur in cornibus altaris. Vel aliter. Ecclesia. s. se immolans, in qua cornua. i. defensores aliorum, qui omnes ad idem tendunt. Vel quatuor cornua euangelica quæ docent detegere fraudes antichristi.

d *Vocem vnam.* Præcones præteriti temporis præmonent illos qui erunt tempore antichristi.

e *Solue. qua.* Pro quatuor partibus mundi, vel quia quatuor de Christo predicata impugnant. *Solue.* quia Euphrates fluvius circumiens Babylonem. i. principes mundani per quos diabolus cum in ipsis esset occultè operabatur, hos iubet excocicari, ut qui in eis erat quasi ligatus, per eos sibi traditos apertius operetur. Vel quatuor angeli immundi spiritus in quatuor partibus mundi regnantes, qui fuerunt refrenati in passione Christi.

C *** ANDR.** Sunt qui hosce angelos quatuor ex primariis & illustrioribus esse putant, nempe Michael, Gabrielem, Raphael, & Uriel, qui hætenus quidem diuine contemplationis incunditati & vberitati allegati tenentur, tunc verò,

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Væ vnum abiit. id est vna a us persecutio. s. Vandalorum.

2 Et ecce ve. adhuc. id est, duæ graves tribulationes alia.

3 Et sextus ange. Hic consequenter agitur de fautoribus hæresum, quantum ad Italicos & principes Constantinopolitanos. Ad cuius intellectum sciendum, quod Anastasius imperator hæresi Euticianæ corruptus, cepit imperare anno domini. 493. & imperauit annis. 25. tunc regnabat in Italia Theodoricus rex Arrianus. Et tunc temporis electi sunt duo Papæ in contentione. s. Symmachus, & Laurentius. pro quibus facta est contentio magna in populo Christiano & in clero procedens usque ad homicidia multa. Finaliter tamen ecclesia Laurentium repulit, & Symmachum approbavit. Paschasius autem diaconus cardinalis, licet alias esset sanctus & deuotus tamen in hoc errauit, quia Laurentium quantum potuit, sustinuit, propter quod post mortem suam inuentus fuit in pœna purgatorij à Germano episcopo Capuano, ut refert Grego. dialogorum lib. 4. Ex hoc autem mota est tribulatio magna in ecclesia per quatuor homines prædictos. s. Laurentium & Symmachum pro papatu, & Anastasium & Theodoricum pro zelo hæresum suarum. Nam videntes clerum catholicum contententem usque ad homicidia, reputauerunt eum peiorem quam ante, & similiter doctrinam catholicam propter quod incitati fuerunt ad eius persecutionem. Et isti quatuor prædicti nominantur hic angeli, quia nomen angeli in hoc libro indifferenter attribuitur bonis, & malis, ut patet ex supradictis. His igitur præmissis sic proceditur, quia primo ponitur ecclesie tribulatio. secundo eius consolatio, ca. se.

MORALITER.

*** †** Post hæc & sextus ange. Hic ad literam dicitur fuisse Laurentius, qui per contentionem conatus est papatum obtinere, ex quo secuta fuit turbatio ecclesie. & per ipsum significatur quilibet ambiciosus qui per contentionem iniquam obtinere nititur ecclesie dignitatem, & per hæc soluentur quatuor angeli Sathanæ, quibus nititur propositum obrinere. s. falsitas aduocatorum malignorum pro eo loquentium, malignitas detra-

nimirum sub diem Iudicii, cum innumerabilium angelorum multitudinem, ad impiorum condemnationem soluentur, ac tanquam Dei ministri tertiam mortalium partem internecioni dabunt. Ego vero hosce etiam non angelos, sed pessimos demones esse existimo, quos iuxta diuinum mandatum è subli-

1 nunclo rum altari (cu
2 ius exemplum in ve
3 teri tabernaculo exta
4 tabat) eictos, & per
5 Christi in carnem ad
6 uentum ad certum lo
7 cum ablegatos & alli
8 gatos vnus quispiam
9 ex angelorum nume
10 ro liberos eo tempo
11 re dimittet, quo gen
12 tes conturbent & ve
13 xent, eisdemq; non
14 tantum aduersus Chri

Latinè habens nomen **†** exterminans. Væ vnum abiit, & ecce

^a Vel, post hunc sextus angelus.

veniunt adhuc duo væ post hæc. Et sextus angelus tuba ceci-

^a Super quo quicquid offertur a Deo accipitur.

nit. Et audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris au-

rei quod est ante oculos **†** Dei, dicentem sexto angelo, qui

^a i. prædica esse solutos ut caueant sibi electi.

habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui alligati sunt in

^a Quatuor supradicta, videlicet natiuitas, passio, resurrectio, & ascensio.

flumine magno Euphrate. Et soluti sunt quatuor angeli qui

^a s. in illis damnatis.

stianos, sed contra se inuicem quoque intelligunt. Si autem quatuor pluresque demones Euphrati verè alligati asserantur, nihil noui aut inaspirati asseritur. Constat namque alios in abyssum sæpe amandatos, alios in porcos eictos, alios alio pro Dei voluntate ad tempus ablegatos fuisse, in omne post eum, ubi primum bellum, quod aduersus hominem gerunt, integre absoluerint, apud inferos cruciandos. Credibile sit quoque Euphratis ob id mentionem fieri, quod antichristus ex illis locis exoriturus credatur. De ingenti demonum multitudine non est dubitandum, cum omnes sancti aerem hunc demonibus refertum asserant.

*** RICHARD.** Quatuor angeli sunt vniuersi demones per quatuor partes mundi in diebus antichristi seuentes: & reprobos quosque ad electorum persecutionem commouentes. Qui ab electis prædicatores tunc solui præcipiuntur: quia ab eis solvendi, aut soluti, ad bonorum cautelam prædicabuntur. Qui modo in flumine magno Euphrate alligantur, quia ne contra genus humanum pro libito seuiant per baptismum refrenantur.

*** HAYMO.** Demones modo ligati sunt, quia non possunt nocere, quantum volunt, ex quo Dominus veniens, eis potestatem abstulit. Quo in loco considerandum est, quantum seuirent, si soluti essent, qui modo ligati tantum seuiunt. Per flumen Euphratem, in quo angeli alligati sunt potentia secularis intelligitur, quia in principibus huius sæculi maxime diabolus habitat, & in eis regnat.

f *Soluti sunt, &c.* Soluto diabolo multi precipitantur, qui ad alios excæcandos moluntur.

¶ a In

Prima adhuc in duas. s. in partem principalem & incidentalem, quæ incipit ibi: Et cæteri hominum. Circa primum dicitur: Et sextus angelus tuba cecinit. s. Laurentius, qui conatu improbo & verbo superbo ad papatum anhelaunt.

4 Et audiui vocem. s. vocem Paschali cardinalis de collegio ecclesie Romanæ existens, qui in electionem dedit vocem suam Laurentio, & eius partem sustinuit contra ecclesie immunitatem.

5 Dicen. sex. an. id est, Laurentio.

6 Solue. qua. an. i. in Romano imperio, quod vocatur flumen magnum propter multitudinem populorum inexistens, secundum quod dicitur infra 17. d. aquæ multæ populi multi. Nominatur etiam Euphrates, quia sicut Euphrates est quartus fluvius paradisi. Genes. 2. cap. sic inter quatuor regna principalia regnum Romanum dicitur quartum, Dan. 2. f. In hoc autem imperio quatuor angeli. s. Laurentius, Symmachus, Anastasius, & Theodoricus, tenebantur ligati ante electionem Laurentii, in quantum cessabant ab ecclesie turbatione, qui per eius electionem ad turbationem ecclesie excitati fuerunt modo prædicto. ideo subditur. Et soluti sunt. &c.

7 Qui para. erant. s. continue ecclesiam perturbare. Sciendum tamen, quod Paschasius stans pro Laurentio non intendebat hanc turbationem: sed quia secuta fuit, licet præter eius intentionem, ad electionem Laurentii cui vocem suam dedit, ideo dicitur hu dixisse Laurentio: Solue quatuor an. &c. quia per eius ambitionem ipse & alij tres processerunt ad ecclesie turbationem.

*** 1 Ut**

atorum contra impediens ipsum, duplicitas adulatorum falso ipsum commendantium, & cupiditas magnatorum ipsum muneribus sustentantium. de quibus dicitur.

5 Solue. qua. an. &c. Euphrates frugifer interpretatur. & ideo significat cumulationem diuitiarum, cuius appetitu ligati sunt, prædicti quatuor, & ideo quatuor dantur eis munera, soluntur ad loquendum pro malitia promouenda.

6 Qui parati erant in horam, id est, continue.

*** 1 Ut**

A *In horam & diem.* Vel per horam accipe medietatem anni, per diem unum annum, per mensem alium annum, & per annum tertium: nam per tres annos & dimidium durabit persecutio Antichristi.

B *Vigies millies.* Sancti decem preceptis legis perfecti, contra quos duplex numerus ponitur malorum, quia mali plures sunt bonis.

C *Et audi. &c.* Et bene-
ne pono sub certo numero, quia *audiui*, i. intellexisse, quod plures essent mali quam boni.

D *Et ita vi.* id est, sicut intellexeram, quod ad destructionem aliorum equitabant, sicut intellexi quod per diabolum hoc faciebant, quem sicut equiportabant, vel equi diaboli, super quos mali fundantur.

* AMBR. In hoc loco per equos, infanti populi, per sessores autem equorum, principes terrae designantur, per loricas vero, quae iustus gladiorum a se repellunt, duritia cordium reproborum designatur, quae ad corda eorum gladium spiritus accedere non sinit.

* AND. Per equos hoc loco designati arbitramur homines veneri luxu, que deditos, belluinaeque vitam ducentes, aut daemones sanes, qui aliorum imperio veluti serui subiacent, quorum vectores sunt spiritus, qui principatum inter reliquos tenent. Daemones namque, ut cepto apud eos more non modo mutuas sibi inuicem operas praestant, verum, pravis quoque hominibus famulari, iisdemque vicissim tanquam organa ad aliorum cognatorum hominum fraudem & insidias uti solent.

E *Habebant loricas igneas.* id est, muniebant eos sententis de quibus sequitur eterna poena, ubi est ignis & foetor & fumus. *Vel habe. lor. ing.* id est, eternam poenam, quae nunquam dimittit quos accipit.

* AND. Per igneas, hyacinthinas & sulphureas loricas, aereas sceleratorum spirituum naturas, igneasque eorum demeritas & operationes insinuari credimus.

* RICHARD. Habent daemones loricas, per perplexam astutiam, igneas, per ardentem inuidiam, sulphureas, per foetorem infamiae, hyacinthinas per fucum & simulationem iustitiae. Hyacinthus namque caeli habens similitudinem, caelestem vitam

tam significat: & angelus sathaniae nonnumquam in angelum lucis se transfiguratur, & sub specie virtutis, vitia palliat, ut quos non potest vi, simulatione decipiat.

* AMBROS. Lorica, ignea, hyacinthina, & sulphurea esse dicuntur. Per ignem plane crudelitas persecutorum mentis, per hyacinthum,

qui caeli figuram habet, honor deitatis, quem diis referant, designant. Per sulphur vero, quod foetet, blasphemiam quas in Christum proferebant, designantur. Persequuntur igitur loricas igneas, &c. habuisse dicuntur, quia partim propter crudelitatem

durauerant, ut non solum in Christum non crederent, sed etiam seruos eius persequerentur.

F *Tanquam ca. leo.* Superius in plaga locustarum vidit faciem hominum, hic leonum, quia heretici aliquid humanitatis ostendunt, ministri Antichristi, quod docet dictis & signis, hoc etiam penis cogunt confiteri.

* HAYMO. Per capita equorum authores intelliguntur errorum, qui & fortes sunt, ad conterendos infirmos, & cum se simulant esse bonum odorem, foetoribus inueniuntur repleti. Os enim leonum & corpora dilaniat, & naturaliter foetorem egerit.

* AMBROS. Per capita equorum imperatores Romani designantur, quia capita esse videbantur omnium persecutorum, qui etiam ob insatiabilem rabiem leonibus assimilantur.

G *Procedebat ignis.* ca. aeternae poenae. *Vel ignis*, id est, cupiditas, *fumus*, id est, superbia, *sulphur*, id est, foetor malorum operum.

H *Fumus & sulphur.* Propterea quia caeci & in tenebris positi, propter foetorem vitiorum & malorum operum.

* AND. Per ignem denique qui cum fumo & sulphure ex ore illorum egressus tertiam hominum partem non absque comminatione asseritur interempturus, aut peccata, quae per lethiferos demonum insultus, versutaque illorum suggestiones in animum ingrediuntur, cordisque fructus incendunt, aut vastitatem & depredationem illam, quae per barbarorum manus civitatibus inferretur, aut frequentes certe caedes sanguinis effusionem, quae iuxta diuinam interminationem tertiam hominum partem a medio tolleret.

* AMBR. P

NICOLAUS DE LYRA.

C * **1** *Vt occiderent tertiam partem.* Haec tertia pars dicitur populus catholicus, ut dictum est supra. 4. cap. qui in magna parte sunt occisus, partim per malos adherentes Laurentio, & similiter per adherentes Symmacho, & partim per Anastasium imperatorem haereticum, qui multos episcopos in exilium misit, & multos catholicos afflixit, & partim per Theodoricum regem Arrianum, qui totam Italiam quantum ad orthodoxos gladio perdere voluit, & sanctum Iohannem papam, & Symmachum & Boetium viros praclarissimos & consules martyrizauit, ut habetur in legenda sancti Iohannis papae & martyris.

2 *Et nume. equest. exer. id est, adherentium praedictis quatuor, & mouentium eos ad turbationem Christianorum.*

3 *Vigies millies.* Hic ponitur numerus determinatus pro numero in determinato, sicut supra 4. cap. & designatur, quo tibi eras, magna multitudo.

4 *Et ita vidi equos in vi.* id est, subditos praedictos quatuor & obediens eis in malo, & specialiter Anastasio & Theodorico.

5 *Et qui sedebant super eos.* scilicet, quatuor praedicti angeli eos docentes.

6 *Habebant loricas.* Sicut in bonis hominibus iustitia dicitur corum lorica, Ephe. 6. Induite lorica iustitiae, sic per oppositum inuoluta dicitur hic lorica malorum.

7 *Ignea.* per appetitum feruidum nocendi.

8 *Et hyacinthinas.* id est, caelestis coloris, in quo designatur apprensus zelus fidei. Nam haeretici asserentes se habere fidem veritatem, ex hoc excitant contra verum catholicos persecutionem.

9 *Et sulphureas.* propter foeditatem vitiorum existentem in eis, & procedentem extra in operibus malis.

10 *Et capita equorum.* id est, principes malorum ei obedientium.

11 *Erant tanquam capita.* in quo notatur crudelitas eorum.

12 *Et de ore ipsorum.* scilicet, emulationis, quantum ad Symmachum & Laurentium.

13 *Et fumus.* vanitatis, quantum ad Anastasium.

14 *Et sulphur.* foetoris, quantum ad Theodoricum Arrianum.

15 *Et ab his, &c.* tertia pars hominum. id est, magna pars Christianorum modo praedicto.

* 1 Potestas

MORALITER.

* **1** *Vt occiderent tertiam partem hominum.* ad inuicem litigantium quorum una pars habet iustitiam, & alia pars oppositum, & tertia pars est iudicantium, partem vero iustam parati sunt pro muneribus quantum possunt impugnare.

2 *Et numerus equest. &c.* Per hoc designatur multitudo magna talium, & ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato.

4 *Et ita vidi equos, &c.* Per hoc intelliguntur praedicti quatuor, qui dicuntur equi, eo, quod sequuntur instinctum daemonis, sicut equus sefforis, ideo sequitur.

5 *Et qui sedebant super eos habebant loricas ignis.* quia daemones inflam-

inflammar eos igne cupiditatis, quod significatur per loricas igneas, & colorant eos fraudulenta iustitiae apparentis, quod per hyacinthinas significatur, eo quod hyacinthus est coloris caelestis, & foedant eos foetore luxuriae & carnalitatis, quod per sulphureas significatur.

10 *Et capita equorum, &c.* Per hoc designatur crudelitas illorum, qui sequuntur habenas demonum.

12 *Et de ore eorum procc. ignis.* dissensionis inter homines.

13 *Et fumus.* vanitatis.

14 *Et sulphur.* foeditatis infamiae.

15 *Et ab his tribus pla. occi. est ter. pars ho.* scilicet, iustorum modo praedicto.

MORA-

A * AMBROSIVS. Per ignem, impia praecepta imperatorum designantur, quibus populus Dei interfici iubebatur, Et recte per fumum, idololatricae falsitatis designatur, quia sicut fumus a facie venti euaneſcit, ita & cultura idolorum in conspectu praedicationis euangelicae dependit.

a *Occisa est tertia pars.*

id est, omnes reprobi de ecclesia, & similiter omnes Iudei vel pagani, qui nunquam fuerunt baptizati, nec ab ecclesia separati.

B *Potestas equorum in ore eorum.* * AMBROSIVS.

Superius capita equorum, ut leonum esse dicuntur. In ore vero leonum dentes consilunt, quibus conterunt omnia & diuina, quae ceperint. Possumus itaque per dentes, carnifices intelligere, qui in ore leonum, id est, in peccatis persecutorum positi, eorum imperio diuersis cruciatibus corpora cruciabant sanctorum. Corpora igitur sanctorum persecutores in ore, id est, in potentates habebant, sed animas non habebant, occidere poterant, quos vincere non valebant.

* RICHARDUS. Os significat suggestionem manifestam, cauda occultam fraudulentiam, & mali dunt non possunt ore cauda nocent, quia conantur occulte perficere, quod non valent aperte.

c *Similes serpentibus.* Qui blandiuntur facie, & occulte immittunt venenum.

* PRIMAS. Bene hic in similitudinem prauaricationis antiquae, serpentum meminit, cuius sibilo mulier seducta, audacter

audacter in concessa egit, & iuste perdidit, quod accepit, sic ita capita draconum, id est, mundi principes.

* ANDR. Recte illorum caudas serpentibus assimilatur, si quidem omnium diabolicarum suggestionum scopus est, intandere virulentum peccatum, quod est mors in malis.

* HAYMO. In Gene-

si legimus, quod I diabolus serpentem induit, mulierem decepit fraude male suasionis.

2 Tales sunt & errorum

3 magistri, qui sua per-

4 uerſa doctrina decipiunt quos possunt, &

5 quia eos, quos subuertere nequeunt per pra-

6 uerſitatem erroris, per

7 potentiam seculi opprimunt, bene caudae

8 illorum similes serpentibus dicuntur.

†

†

* AMBROSIVS.

vel. Recte doctrina

philosophorum, ter-

pentibus assimilatur,

quia plena erat men-

daciis & fallaciis, potestas ergo equorum in caudis erat, quia

persecutores ecclesiae per doctrinam philosophorum, vole-

bant euertere religionem Christianam.

d *Et ceteri homines, qui non sunt occisi.* * ANDR. Hae cum pra-

cedentibus coherent: nam cum paulo ante dixisset, tres illas

plagas tertiae horum parte absumpsisse, & quaedam interea in-

terposuisset, hic nunc subiicit homines ceteros quibus parci-

tum erat. hoc est quibus praedictae plagae illatae non fuerant,

penitentiam repudiassent, neque ab idololatria cedebant, scortationibus, furtis, neque ueniens, quibus assueuerant, sese conti-

nuisse, adeoque easdem reliqui vel grauiore calamitates &

miserias prope diem subituros esse.

☞ CAP.

C NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum, id est, quatuor principalibus praedictis, sicut & os est prima pars capitis.

2 Et in caudis eorum, id est, ministris sequentibus, eos ad malum.

3 Nam caudae eorum similes serpentibus, propter astutiam serpentinam, quae erat in eis ad catholicos persequendum.

4 Habentes capita. Nam in exercitibus sunt tribuni & centuriones & huiusmodi, qui sunt capitanei respectu subditorum sibi.

5 Et in his nocent, incitabant enim suos subditos ad persequendum uere Christianos.

6 Et ceteri homines. Haec est pars incidentalis, nam Iohannes in hoc libro describit statum ecclesiae, tempore uero Theodorici regis, de quo immedie ante dixerat, contigit quedam occisio magna in paganis, qui non sunt de ecclesia, & sic describitur hic incidentaliter, tunc enim Saxones contra

contra Thuringos pugnauerunt, & plures eorum fuerunt occisi hinc & inde quam de Christianis in praedicta Anastasij & Theodorici persecutione, & hoc est quod dicitur. Et ceteri homines, scilicet, Saxones & Thuringorum, qui non confitebantur Christum.

7 Qui non sunt occisi in his plagis, id est, pro fide Christi, supple sunt occisi morte corporali & aeterna, & hic est modus loquendi, qui apud Hebraeos dicitur decurtatus, sicut 2. Reg. 5. b. Proposuerat Dauid in die illa praemium ei, qui percussisset Iebuleum, &c. & tamen non dicitur quale sit illud praemium, sed est supplendum, quod esset princeps militiae, sicut suppletur 1. Paral. 11. & sic subintelligendum est hic, quod isti non solum erant mortui morte corporali, sed etiam gehenna, & subditur causa cum dicitur.

8 Neque penitentiam egerunt de operibus, id est, de peccatis commissis, & notantur quinque genera peccatorum, scilicet, multiplex idololatria, multiplex homicidium, multiplex ueneficium, & luxuria, & furtum. Et patet litera.

☞ CAP.

MORALITER

1 Potestas enim equorum, &c. nam aduocati, detractores, & aduatores & iniuste sustentantes uerbis suis dicta mala.

2 Et in caudis eorum, id est, familiis eorum, quae eis assimilantur in malitia.

6 Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis. Quia praedicti mali & etiam alii, ut frequenter prosperantur in uita praesenti, possent, autem per hoc aliqui credere, quod auaderet punitionem

nem Dei, ideo hoc remouetur cum dicitur: Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, id est, qui non sunt per impugnationem malorum tribulati.

8 Neque penitentiam egerunt de operibus, &c. de malis suis, quae consequenter magis explicantur cum dicitur.

† *Ut non adorent demonia & simulachra, &c.* sed magis eis obstinati permanserunt, & subintelligitur, grauius in inferno punientur, quae quidem grauitas explicari non potest uerbis humanis, ideo ad hoc significandum hic tacetur.

* MORAL.

C A P V T X.

ET *vidi alii. an.* Quia fortis armatus fortem diabolū exuperavit.

* **RVPER.** Quis. n. ille est angelus alius, nisi angelus magni consilii, angelus testamenti Dei, verè alius & longè dissimilis omnib. angelis. Hūc angelum fortem dicit, nam verè est fortis in o & fortitudinis princeps.

* **RICAR.** Alter angelus Christus, alter, quia à supradictis angelis iathane longè diuersus, angelus, q̄a paterne voluntatis nuncius, fortis quia victus Dei.

* **AMB.** Quia superius narrauerat aduersitates ecclesie quas ab hæreticis, & paganis passa est, restat, vt de prosperitate eius, qualiter inter persecuciones creuerit, narret. Constat namq; ecclesiā in persecutionib. creuisse, & quanto amplius opprimebatur, tanto amplius p̄fortabatur & crescebat, sicut de filiis iacob in figura eiusdē ecclesie scriptum legimus. Angelus fortis, dñm nostrum Iesum Ch̄m designat, de quo: *Dominus fortis & potens.*

b *De celo. i. cognitione angelorum.*

* **HAYMO.** Cum dominus ubique sit, quomodo descendit de celo? ad quod proculdubio dicendum, quia descensio illius, nihil aliud fuit nisi humilitatis eius incarnatio.

* **RVPERT.** De celo, uidelicet, ubi erat prius. Nam quo descendat de celo, nisi in uterum uirginis? nō. n. de illo uirginis utero initium habuit exiendi, sicut quidā dixerunt blasphemantes hæretici, sed in illum uterum de celo descendit cum de sinu patris aduenit. Et qui Deus erat, homo factus, quodque erat uerbum in principio, uerbum caro factum est, non mutata in carnem diuinitate, sed carne assumpta.

c *Amict. nu. i. se humiliantem assumptione carnis, uel quia cognoscibilem fecit. Latentem in carne, quæ est uobis refrigerium contra uitia.*

* **AMB.** Qui descendens de celo amictus nube esse dicitur, quia dominus noster ueniens in mundum, carnem, quæ per nubem designata est, induit, ut per carnis assumptionem, se hominibus conformaret, quos redimere ueniebat.

* **RYPER.** Nubes hic, in plerisque scripturarum locis mysticis carnem illam significat, pulchra nimirum & considerata similitudine, quia uidelicet sicut sol, cum nube tegitur & latet, tamen scitur, quia p̄sens est dum suum orbem non ostendit, & tamen orbi uniuerso diem facit, sic in illa carne Deus & latuit & p̄sens dignosci potuit, dum diuinitatem suam, ut semper erat, tenuit inuisibilem, & tamen per opera uisibilia uniuersum mundum illuminauit.

C * **HAYMO.** Nube amictus apparuit angelus, nimirum, quia carne

carne induta, inter hoies apparuit dñs, de qua: *Ecce Dominus ascendit super nubem, &c.* Super nubē quippe leuem dñs ascendit, quando carnem, sine grauedine peccati assumpsit. **d** *Et ius in ca.* Qui veram de Deo habet cognitionem, reputat eum Deum.

C A P V T X.

a Illis contrarium.

T *vidi alium angelum fortem descendentem de celo amictum nube, et iris in capite eius. Et facies eius erat, ut sol, & pedes eius tanquam columna ignis. Et habebat in manu sua libellū apertum, & posuit pedem suum dex-*

a Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.

a Quia spiritus sancto accensi, & alios illuminantes.

a i. peccatores firmiores.

* **AMB.** Iris misericordiam designat. Iris in capite habebat, quia eius diuinitas ante incarnationem suam iātam misericordiam assumpsit, ut homo fieri pro hominibus non dedignaretur, & ad ultimum, pessima morte damnari.

* **HAYMO** Caput angeli, intelligitur di-

uinitas filii Dei: Iris autē Græcè, Latine arcus dñs, quia diuersis coloribus in nube apparere videtur, in & signum propitiationis à tpe diluuii positum inter Deum & hoies. Tuncq; fit arcus in celo, cum radiis solis umbrifera nubes fuerit illustrata, quia dum claritas lucis æternæ carnem assumpsit, reconciliatio facta est mundo. In arca quoque duo sunt colores principales, ceruleus. i. & igneus per quos duo iudicia signantur.

e *Tanquam columna ignis.* Illi in quibus verè lucet imago Dei, ut in contemplatiuis, vel p̄dicatio.

* **RVPER.** Hęc descriptio nō nihil a priore differt, ubi primū ipse, q̄ nunc describitur Ioanni uisus est. Illic namq; filius hois manifeste scribitur, hoc in loco angelus fortis. Alia autē fuit huius & istius descriptionis cā & intentio: illic nāq; p̄ Cherintū & Hebionē, qui Christū ante Mariā fuisse negare ceperant, ostēdebatur eidē tal. chemate, quale de Christo oporteret cum perhibere testimonium. Hic autē oib. significabatur, quantum vel quale orbi uniuerso impendat negotium, propter quod uenerat Christus in hunc mundum, &c.

* **HAYMO.** Per pedes angeli, p̄dicatores intelliguntur, in quibus p̄ totum mundū, incarnata Dei sapiētia ambulauit. Qui bene et colūna, & igni cōparantur, quia & more colūnarum sup̄positū ecclesie p̄dicatiū portant, & spiritu sancto accensi, corda auditorū ad amorē Dei p̄dicando inflāmant.

* **RVPER.** Hic pedes eius dñs tanquam columna ignis, quod dicto significatur p̄dicatores eius, p̄ quos uenit ad nos. Sūt. n. pedes eius, oēs euangelii eius portitores atq; ministri. Isti pedes ex eo facti sunt tanq̄ columna ignis, ex quo uenit super eos spiritus sanctus tanq̄ ignis. Ex tunc. n. qui prius frigidi fuerant, imbecilles, & pauidi, idiotæ & sine literis, facti sunt fortes & securi facundi, & omnium scripturarum periti.

f *Et hab. in ma. sua, &c.* omnes scripturas operatione sua completas, partim p̄dicando, partim, quæ de se dicta erant complendo, tandem suis tentum aperiendo.

g *Pedem suum. i. portatores firmi in fide & alios sustinentes.*

a Sim-

NICOLAUS DE LYRA.

C A P X.

ET *vidi, &c.* Postquam descripta est ecclesie multiplex tribulatio, hic consequenter describitur eius initialis consolatio, & primo ponitur actus consolationis, secūdo fructus deuotionis, & seq. Prima in duas quia primo ponitur dicta consolatio per imperatōrē Iustinū. secūdo eius cōtinuatio per Iustinianum nepotē suum, ibi. Et audiui uocem. Circa primū sciendū, quod Iustinus senior post Anastasium hæreticū imperauit annos 10. & cepit imperare anno domini quingentesimo 18. qui amore religionis Christiane seruos uoluit in partib. orientis ecclesias Arriano rē eis auferre, & per ep̄os catholicos consecrari, sed non perfecit impeditus p̄ccib. Ioannis Papæ, ne occasione huius oēs Christiani de Italia occiderentur gladio per Theodoricum regem Arrianū, qui tamē postea interfecit S. Ioannem, ut p̄dictum est. Igitur de Iustino dicitur hic.

1 Et uidi alium angelum for. propter imperialem potestatem.

2 Descē. de celo. s. militans ecclesie per regenerationē baptismalē.

3 Amict.

M O R A L I T E R.

† *Et uidi an. for.* Hoc ad literā exposui de imperatore Iustiniano. MORALITER autem potest exponi de summo Pontifice bono, qui imperiali pileo coronatur, & dicitur angelus fortis propter magnitudinem potestatis, & descendens de celo, quia datur à Deo.

3 *Amictum nube. i. diuina protectione.*

4 *Et*

3 Amictum nube. baptismalis gratiæ.

4 Et iris in ca. eius. quia nuntiavit pacem ecclesie. Est enim iris signum fœderis, Gen. 9.

5 Et facies eius erat, ut sol. propter fidei suæ splendorem.

6 Et pedes eius, &c. Per pedes intelliguntur affectiones, quia sicut corpus mouetur pedibus. sic animus affecti. Habuit autem iste Iustinus affectiones accensas igne charitatis ad promotionem Christianitatis.

7 Et hab. in manu sua li. aper. quia scripsit & misit ep̄stolas per totum imperium suum in fauorem Christianorum.

8 Et posuit pedem suum dex. sup. ma. sin. au. super ter. quia scripsit habitantibus in terra & in insulis maris. uel aliter. Per mare, quod est locus aquarum, intelligitur populus Christianus, per aquam baptismi regeneratus, per terram nero pagani in terrenis desiderijs fixi, de utriusque nero multi erant de imperio Iustini, sed fuit magis fauorabilis Christianis, propter quod dicitur. Et posuit pedem suum supra mare, &c.

* **1** Et

4 *Et iris in capite eius.* Sicut enim iris est signum diuini fœderis, sic Papa bonus à Deo datus, signum est, q̄ Deus est ecclesie pacificatus.

6 *Et pe. e. tan. co. nā* eius affectiones accēse sunt igne charitatis.

7 *Et ha. in ma. sua li.* quia potestatem coercendi malos per bullā.

8 *Et posuit pedem suum dextrum, &c.* quia potestas se extendit ad habitantes in terra & nauigantes in mari.

† **MORAL-**

A *a* Sinistrum autem super ter. Id est, super eos, qui quoquo modo sustentabant, et si non credebant. Hoc est, posuit maiores & firmiores predicatores super maiores peccatores, minores super minores.

** RICHARDVS.* super ponit dextrum pedem supra mare, sinistram super terram, quia suae potestati subdidi populum gentilem in cultura multorum deorum, & in amaritudine multorum visiorum, quondam fluctantem, & gentem Iudaicam in vnus Dei fidem quondam firmiter solidatam. Super gentes enim ponit dextrum, quia eos elegit ad beatitudinem, super Iudeos sinistram, quia eos reliquit ad damnationem. Item posuit primo dextrum supra mare, deinde sinistram super terram, quia primo gentes vocat ad iustitiam: & cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus erit.

** RVP.* Pedem suum dextrum posuit super mare, sinistram autem super terram, id est, predicatores suos iam confirmatos in vniuersitate gentium misit, cum autem adhuc essent infirmi, tantum in Iudaea illos predicare iussit, nam plerumque nomine terrae, Iudaea, maris vocabulo gentes significantur.

** AMB.* Possumus autem per mare populum gentium designare, ob profunditatem errorum & ignorantiae, per terram vero, quae excolitur, ut fructum ferat, Iudeos. Pedem ergo suum dextrum, dominus super mare posuit, quoniam specialius gentibus docuit: nam euangelium, quam Iudeis tradidit, pedem sinistram, super terram posuit, quando legem Iudaeis specialiter tradidit. *b* *Quemadmodum cum leo rugit.* Vox leonis ostendit eius virtutum & infert terrorem. Cum leo cauda circa siluam sulcum fecerit & rugit, nulla ferarum audet exire, ita Christus suos in fide concludens, rugit ne aliquis exeat.

c *Scripturus eram.* Hic fert personam eorum, qui Antichristi tempore volent predicare ex precedentium imitatione.

d *Signo quaelo.* inspiratione diuina, vel angelicam admonitionem.

** RICHARD.* Praecipit vox diuina signari, prohibet scribi voces septem tonitruorum, quia sic debemus electis propalare, ut reprobis abscondamus dicta & facta sanctorum. Signa, ut amicis pateant & inimicis lateant.

** RVP.* Signa quae, quod est dicere, mysteria scripturarum, quae datum tibi nosse, & exponere promptum est, signa, id est, ut signata sunt & causa posteris quaerenda relinque, ut non sunt velut merces vltionae, de quibus vulgo dicitur, quod soleat putere.

** HAYMO.* Quia audierat Ioannes superius: quod vides scribe. voluit et ea, quae a tonitruis audiuit scribere, sed dictum est ei signa. Vbi merito quaeritur quare illi hoc dicatur, cum Ioanne omnes doctores figurentur, quoniam non daret eloquia diuina sigillare, vt

vt non ad aliorum manifestentur utilitatem. Verum dicitur quia quod nos sub sigillo signamus omnibus notum esse volumus, sed solummodo de familiaribus, & quibus credere nos, pro certo, posse scimus. Quod autem palam dicimus, & non sigillamus ad notitiam multorum dicimus. Dicitur autem Ioanni & omni doctorum ordini in illo, Signa, quia non omnibus sunt manifestanda eloquia diuina.

** ANDREAS.* Per haec indicatur multa hoc tempore incerta esse, quae per experimentum certumque; rerum euentum olim patebunt. Mouetur namque per celestem vocem euangelista, ubi tonitruorum voces meriti nunc tantum imprimat, perfectam autem illarum comprehensionem plenamque intelligentiam, nouissimis temporibus asseruet.

** PRIM.* Iubetur ne sicut audiuit, in aperto scriberet, sed discrete signa modificans temperaret, ne aut omnibus indiscrete pateant, aut facili intellectu fastidium generarent.

** AMB.* Vox de caelo, vox de ecclesia: scribere, & predicare, sicut scriptor atramento in volumine scribit, ita & doctor verba Dei scribit, cum ea predicando in cordibus audientium plantat. Signare autem quaedam iubetur, nam initio fidei, doctores non auri gentibus austeriora Christi praecipia committere, ne forte duritia praecipitorum territi, non audent ad fidem Christi suscipiendam accedere sic dicit Paulus: *Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis, non solidum cibum.*

e *Et ange. &c.* Cum tanta desolatio erit in ecclesia, quod etiam praedictio erit ablata, ne fideles desperent, accipiunt consolationem, non ad detrimentum suae salutis praedicationem subtrahi. *f* *Iurauit, &c.* Et per hoc firmiter statuit, quia Deus erat, nam si Christus resurrexit, & nos resurgemus.

** AND.* Cum Deus nullum se maiorem habeat, per quem iurare possit, per semetipsum iurare solitus est. Angeli autem tanquam res create per creatorem iurant, eaque quae dicunt, propter nostram diffidentiam & incredulitatem, caelestis attestacione confirmant.

** HAYMO.* Cum dominus in euangelio iurare prohibeat, quid est, quod ipse ad caelum manum leuans, iurat per viuentem in saecula saeculorum? Sed sciendum quia homines recte iurare prohibentur, quia saepe iuramento falluntur, non enim homines, a iuramento cohibuisset Deus, si in eo peccatum deesse cognouisset. Deus itaque iurare potest, qui non mentitur aliquando. Iuramentum autem eius, est omnis sermo illius, quia quicquid loquitur, absque vlla ambiguitate completur.

us *AMB.* Nos quando iuramus, volumus, ut firmum sit, quod loquimur. Dixisse ergo dominus iurasse est, quia fieri non potest, ut quod loquitur Deus, irritum fiat. Iurauit autem, non in quibusdam verbis se obligando, sed dicendo ea, quae ventura erant.

** RICHARD.* Praecipit vox diuina signari, prohibet scribi voces septem tonitruorum, quia sic debemus electis propalare, ut reprobis abscondamus dicta & facta sanctorum. Signa, ut amicis pateant & inimicis lateant.

** RVP.* Signa quae, quod est dicere, mysteria scripturarum, quae datum tibi nosse, & exponere promptum est, signa, id est, ut signata sunt & causa posteris quaerenda relinque, ut non sunt velut merces vltionae, de quibus vulgo dicitur, quod soleat putere.

** HAYMO.* Quia audierat Ioannes superius: quod vides scribe. voluit et ea, quae a tonitruis audiuit scribere, sed dictum est ei signa. Vbi merito quaeritur quare illi hoc dicatur, cum Ioanne omnes doctores figurentur, quoniam non daret eloquia diuina sigillare, vt

NICOLAUS DE LYRA.

** 1* Et clama voce magna, dans imperiali auctoritate mandata.

2 Quemadmodum cum leo rugit, ad terrorem Arrianorum, unde dicit Pro. 20. a. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis. Et sicut clamor iste fuit terribilis Arrianis, ita fuit consolabilis catholicis, id subdit.

3 Et cum clamo sunt se. to. vo. suas. i. vniuersitas ecclesiarum septenario numero designata, eo quod vniuersitas septenario designat, vt dicit Grego. homil. 25. Et clamauit in voces laudum diuinarum. Veruntamen, quia Iustinus non perfecit contra Arrianos quod intendebat ratione praedictio. ideo prohibetur Ioannes ea scribere. unde subditur, Signa, quae locuta sunt, &c.

4 Et ange. Hic consequenter describitur ecclesiae, consolatio promissa per angelum Iustinum. Circa quod sciendum, quod imperatores & reges habent duos angelos custodes, vnum ratione singularis personae, sicut & ceteri

teri homines, Matt. 18. a. Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in caelis est. & isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum vero ratione dignitatis seu officii: Singulis enim regnis praesunt angeli, qui dicuntur principatus, & sunt de superiori ordine inferioris hierarchiae, & isti sunt custodes specialiter regum, in quantum in eis virtutibus consistunt regna, propter quod nominantur principes in scriptura, Dan. 10. d. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Et ibidem: Cum egredieretur apparuit princeps Graecorum veniens, & ideo isti angeli aliquando accipiuntur pro regibus seu regibus quibus praesunt, & sic est in proposito, vt magis videbitur praesequendo. Dicit igitur, Et angelus, &c. id est, angelus Iustiniani ratione imperij.

5 Leuauit, &c. & iura ad maiorem rei futurae assertionem.

** 1* Quia

MORALITER.

** 1* Et clamo. ma. &c. excommunicando haereticos & rebelles.

3 Et cum clamo sunt sep. to. septenarium tonitruorum significatur vniuersitas praedicatorum, qui potestatem habent excommunicandi

nicandi suos subditos contumaces. Per hoc autem, quod Ioannes prohibetur hoc scribere, significatur, quod huiusmodi censurae non multiplicandae, sed solum vt edum est eis in magna necessitate. Et iura. per viuem. in saec. saecul. id est, firmiter disposuit.

** MORALITER.*

A *a Et ea que in il. Cum dicit: crea. ea que in eo sunt, hæresim quorundam destruxit, qui astruunt res qualdam non creatas à Deo, sed à demone, vt butonem.*
b Tempus ani. non erit. id est, nulla varietas, sed æterna stabilitas animarum immortalitas. Hoc illi vltimi considerantes patiẽtur libenter.

*** ANDREAS.** In-
 rat autẽ nullum am-
 plius tẽpus post hac
 fore, atque hoc vel in
 futuro seculo, in quo
 nullum extabit tem-
 pus, quod sole hoc
 sensibili mẽluratur,
 sed vita tantũ æterna,
 quæ temporariũ nu-
 merum excedit. Aut
 certe tempus lögum
 post sextã angeli vo-
 cem nõ futurum, eo
 quod iam tũ ad exi-
 tum tendant, que-
 cunque ante prædicta erant.

*** RVPERTVS.** Tempora quippe circa vel intra cælũ ter-
 ram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, variantur, sibique de-
 cendo succedunt, ac perinde, qui illa creauit, sine dubio tem-
 pora quoque illorum præfixit., eadenique finire potens est
 cum voluerit.

*** RICH.** Tempus amplius non erit, i. vanitas mutabilita-
 tis non erit. Credi namque potest, quod nec firmamentum
 voluetur amplius, nec planetæ mouebuntur, nec nubes con-
 crescent, nec flumina current, nec ventus spirabit, nec terra
 germinabit, nec animal generabit. Potest et estimari omnia
 corpora ex elementis composita in iudicii cõflagratione dis-
 solui, & in elementa reuerti, nec amplius corpus ex elemen-
 tis eonfici, sed elementa in æternum, in sua puritate perseue-
 rare. Possumus quoque opinari aerem istũ, qui modo ex agi-
 tatione continua nebulosus est & spissus, purgari, clarificari,
 solemque in eo nullum exercere calorem posse præ nimia
 subtilitate, sed & mirabilem habere fulgorem.

*** HAYMO.** Cum tempus impiorum sit in secula, quomodo
 tempus amplius non erit? ad quod dicendum, quia iustis non
 erat tempus, i. mutabilitas aliqua, quia erunt in mutabiles in
 mente, & incorruptibiles in corpore. Tempus quippe est vi-
 cissitudo dierum ac noctium. Ideoque ibi iam tempus non
 erit, vbi nulla uarietas cuiuslibet rei.

c Consum. myste. quia tẽpore Antichristi tanta erit destructio,
 prohibetur illis, qui erunt tempore ipsius, prædicatio, quãuis
 prædicare uelint, cum & ex antecessoribus suis habeant offi-
 cium

cium prædicandi. Illi autem ideo prædicauerunt, quia à Chri-
 sto ad hoc instituti fuerunt. Christus vero eos instituit, quia
 tũc tẽpus prædicandi erit, & ipse ad hoc venerat, sed modo vi-
 de destructionem tẽporis Antichristi cõtrariã constructioni
 quam Christus fecit, & per hoc perpende prædicationẽ me-
 rito subtrahi. Vel aliter. Descripta sænitia
 Antichristi, consolati-
 onem subdit quam
 habebunt tunc tẽpo-
 ris, scilicet, quod fide-
 les considerabunt ta-
 lia de Christo in or-
 de suo, quod erit eis
 consolatio.

d Mysterium Dei. id
 est, remuneratio san-
 ctorum, quod est se-
 cretũ quod. nec oculo
 vi. nec au. au.
*** ANDREAS.** Per
 hæc significari arbi-
 tror post absolutam sex seculorũ periodũ, in dieb. septimi sæ-
 culi (quod tps pertubam septimam exprimitur) ea oĩa, quæ
 per sanctos prophetas dicta erant, & ante expleta non erant,
 tũ demum, nẽpẽ ad seculi finem, certo euentura. Harum aut
 rerum expletionem ob id Euangelium, sermone nuntium
 appellat, quod æterna requies sanctis iam tum parata erit.

*** HAYMO.** Consummabitur, i. perficietur quidquid mo-
 do latet, quia consummatio hic non abolitionem, sed perfe-
 ctionem significat.
e Sicut euang. Intentio prophetarum fuit prima de aduentu
 domini, & de consummatione seculi.
f Et audiui. q. d. Oïta destructione quæ erit tpe Antichri-
 sti, & inde et prædicatione subtrahita, & ob hoc fidelib. conso-
 latione adhibita, monetur quæ vidit interim prædicare, quasi
 dicatur apertè sibi: Ecce reuelauit tibi oĩa, modo uade & præ-
 dica, nec quia sunt aspera deuita, nec terrearis pro tribulatione
 aliqua, quia non tanta patieris quanta patientur qui perseue-
 rabunt tempore Antichristi, hoc ad consolationem præsen-
 tis ecclesiæ hic apponitur ubi maior tribulatio pronunciat.

g Vade. Quod bene sciebat intelligere monetur, ut per admo-
 nitionem alii prædicaturi informetur.
h Stantis sup. ma. quia implere graue est humanitati, quæ est
 mollis & fragilis.
i Et abij. quia Deus si quem paratũ uidet, quod necessarium
 est sponte offert.
k A ang. id est, ad scripturam a Deo completam & fidelib.
 intimatam.

a Acci-

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 Quia tẽ. am. non erit. Non est per hoc intelligenda cessatio tem-
 poris simpliciter, quia post tubicinum septimi angeli in hoc libro descri-
 bitur magnus decursus temporis usque ad fin. mundi. sed cessatio tempo-
 ris quantum ad uirtutem hæresis Arriana, ut uidebitur c. seq. quod fuit
 impletum Iustini iunioris tempore qui fuit tertius imperator ab isto Iu-
 stino seniore. Ex quo patet, qd illud, quod dicitur hic de angelo stante su-
 pra mare & super terram, quod leuauit manum suam, & iurauit, &c.
 non potest intelligi de Iustino seniore, quia nõ habuit notitiam de sciendis
 post mortem suam, sed angelus suus cognouit per diuinam reuelationẽ,
 quod uoluntas Iustini senioris de destructione Arriana hæresis, quæ ta-
 men fuit impedita ratione prædicta tempore Iustini iunioris, foret com-
 plenda. & sicut præcognouit, sic iurauit.

2 Cum cœ. &c. nam in principio imperij Iustini iunioris hoc fuit cõ-
 pletum, ut uidebitur.

3 Consum. m. id est, secretum a Deo prouisum.

Sicut

4 Sicut euang. per ser. qui prædix erunt dominum Iesum Christum
 cum suis fidelib. regnaturum, & sicut tempore septimi angeli præualue-
 runt Christiani contra hæreticos infideles, & tunc audiuit Ioannes de
 celo uoces, di. Factum est regnum huius mundi domini nostri
 & Christi eius, ut habetur ca. seq.

5 Et au. v. Hic consequenter ponitur consolationis ecclesiæ continua-
 tio per imperatorem Iustinianum, qui in principio sui regni fuit uere ca-
 tholicus, & cepit imperare anno domini quingentesimo 20. Fuit autem
 homo literatus, & leges Romanas abbreviauit, & in uno uolumine cõ-
 pilauit, quod dictum est. Codex Iustiniani, in quo multas leges Christi-
 anis fauorabiles posuit, de quo loquitur hic Ioannes dic. Et au. vo. Ista
 fuit uox angeli, per quẽ Christus loquebatur Ioanni, ut habetur in prin-
 cipio huius libri.

6 Vade & ac. li. i. Codicem Iustiniani, qui dicitur hic accipiendus a
 Ioanne, quia fauorabilis erat ecclesiæ, ut dictum est.

7 De ma an. Hic fuit angelus Iustiniani ratione imperij, ut uidebitur.
 * 1 Et

MORALITER.

1 Quia tempus amplius non erit. Sicut dixi in expositione literali,
 hoc non intelligitur de cessatione temporis simpliciter, sed
 quantum ad hæresim Arrianam, & similiter Papa debet de-
 struere omnem hæresim & erroneam doctrinam.

6 Vade, & accipe librum, &c. Hoc fuit dictum Ioanni per quem

prædicator significatur, qui habet a Papa potestatem exercen-
 di officium prædicandi, & sic illud officium dulce est pp spẽ
 præmii, sed cum postea prædicator percipit, qd secundum
 suam prædicationem non uiuitur, amaricatur eius conscien-
 tia, nam arguitur propria culpa, & sic dicit poeta.

Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.

† MORA-

A Accipi libram, &c. * HAYMO. Acceptam librum deuorare est cum auiditate, scripturam secretis recodere viscerib. Vel notandum, quia non dicit, accipe & bibe illum sed, deuora, id est, auide manduca. Scriptura enim sacra in quibusdam locis potus est, in quibusdam vero cibus. In rebus obscuriorib. quæ

† Ezeq. 3. a. 23. d. ca. exercista. &c. lector

sine expositione intelligi non possunt, a cibus est, quia veluti manducando, legendo, b ruminando sumitur. In apertioribus uero, quæ intelligi sine expositione possunt, ibi potus est.

b Faciet amaricare. * AMBRO. Per os in quo sapores discernuntur, corda apostolorum intelligere possumus. Per ventrem autem, in quo oēs spurcitia commorantur corporis, memoriam peccatorum intelligere debemus. Liber igitur dū deuoratur, vt mel dulce fuisse dicitur, quia diuina scriptura dū in mēte reuoluitur, & vitam æternā Dei mandata custodientib. repromittit, dulcis vt mel in corde efficit, cū uero mentē à superiorib. ad inferiora, i. à contemplatione celestis patriæ, ad peccata sua intuēda deducit, p. analq; quas impij pro peccatis suis passuri sunt, ostendit, quæ antea fuerat dulcis in demonstratio ne celestis gloriæ, amara efficitur, in peccatorum ostensione.

* AND. Suauis sanè & incunda futurorum cognitio accidet tibi: attamen amarum reddet ventrem, hoc est, cor tuum. Aliter cū euangelista vir magnæ sanctitatis esset, improba facta per experientia non gustauerat. Verū ubi librum, qui improborum & nequam hominū facta continēbat, deuorauerat, edoctus est dulcedinem, q̄ peccatū initio offert, post opus patratū in amaritudinem, hoc est, penā & cruciatū conuerti.

* PR. Erit mel in ore, id est, cum perceperis, oblectaberis eloquij diuini dulcedine, & spe salutis promissæ, sed profecto amaritudinem senties, cū hoc & deuotis ceperis prædicare. Audita. n. predicatione diuini iudicii, alij poenitentia amaritudine in melius conuersi mutantur, alij offensi in super indurantur, & odia circa prædicatorēs acriter gerunt.

c Et di. mi. Oper. te. &c. Cum ego reciperem, licet amara intellexerem, monuit, vt nec pro morte dimitterem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dixit, &c. tanquam rem in ore delectabilem.
- 2 Et faciet amaricari, &c. quia Iustinianus in fine vitæ suæ fuit hæresi deprauatus: & sic eius memoria in libro contenta facta fuit fidelibus amara, quæ in principio vitæ suæ erat dulcis. Ex hoc patet, quod angelus

CAPITULUM XI.

* **a** ET datus est mihi. * RVP. Calamus similis virgæ facultatē scribendi significat, cū magisterij authoritate. Calamus namque scriptorum, virga magistrorum est. Et sunt vel fuerunt, quibus calamus datus est, sed non similis virgæ, id est, similis facultas sed non cura illa magisterij dignitate, vt de nulla illorum sententia vel dictione, licet cuiquā ecclesiastico dubitare. Hoc b

namq; magisterium tantummodo prophetarū & apostolorum est, & illis solis hæc virga data est. * HAYMO. Per calamum, id, quod calamo efficitur, intelligere debemus, id est, diuinam scripturam, quia antiqui calamo scribebant. Vnde ipse calamus non inanis, sed similis virgæ dicitur. In virga enim rectitudo sacræ scripturæ intelligitur, in

CAPITULUM XI.

a Scriptura calamo scripta. b i. scripto, quia reges constituit ad monens.

HT datus est mihi calamus similis virgæ, & dictum est mihi: Surge & metire templum Dei,

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Dedicatio nis templi Institutio.

1 ET datus est. Post actū ecclesiasticæ consolationis, ponitur hic fructus deuotionis, & secundo reuertitur Iohannes ad describendū pondus cuiusdam ecclesiasticæ tribulationis, ibi, Et ciuitatem sanctā. Circa primum sciendum, quod Felix Papa qui temporib. illis præfuit ecclesiæ Romanæ, instituit festiuitatem dedicationis ecclesiæ per annos singulos celebrari. In dedicatione uero episcopus circumit ecclesiā dedican

MORALITE

* **1** Et da. est mi. ca. &c. Hoc literaliter exponit de Felici papa, qui festū dedicationis ecclesiæ solēniter instituit celebrandū. MORALITER autē templū Dei mens est cuiuslibet boni Christiani. 1. Cor. 3. Templum Dei sanctum est, & estis vos. Hoc au

RICHAR. Ne sanctus Iohannes ab officio prædicationis suspensus, & in exilio relegatus, de liberatione exilij, recuperatione amissi officij desperaret, sed semetipsum de vtriusque beneficio confortaret, librum de angelo, id est, scientiam de Christo accipere præcipitur, & ei, quod sacram prædicationē

a. i. tractatum inquitendo & operando.

brum. Et dixit mihi: accipe librum, & deuora illū, & faciet

a Sed placebit cogitando & prædicando.

amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam

a. i. operatione Christi subsequendo.

mel. † Et accepi librum de manu angeli, & deuorauī illū, & erat in ore meo tāquā mel † dulce. Et cū deuorassem eum,

a. Quia exibis de carcere.

amaricatus est venter meus. Et dixit mihi. Oportet te iterum prophetare populis & Gentibus & linguis & regibus multis.

tum illum virum partim per Euangelium, q̄ scripsit, partim et per presentem hunc librum vsq; ad seculi finem, quæ futura sunt lectorib. annunciare. Aut sanctum certè apostolum mortem necdum gustasse, sed sub seculi finem venturum, vt imposturam Antichristi impetum sistat atque coerceat.

* RVP. Oportet te iterum prophetare: Ac si dicat: iam dudū quidem scio, quod absolui velis à corpore, ex toto corde desiderans faciem meam videre, & odor meus concupiscentias æternitatis excitauit in te, & pro hoc multoties rogasti me, vt venites ad me, dixi tibi quoties rogasti me, & nunc dico, expecta, vt populū liberes crediturum mihi. Ob hanc eam oportet te iterum prophetare populis multis, id q̄ cum summa reuerentia legant & audiant populi multi, &c. Nam ecce dū exilas tu, interim, Cherinthus insanit, furit Marcion, Hebion blasphemare incipit, præterea venturus est Arrias pernicax satelles diaboli, peruersurus populis & regib. multis filium Dei esse creaturam, in tpe esse cepisse. Propter istos oportet te iterū prophetare, vt ab his pestibus populū Christianū liberes.

* AMB. Prædicatur ei, quod ab exilio ad prædicandum rediturus sit. Sed cum sancti patres tradant, quod post reuersionem de exilio in Epheso tantummodo, & circa adiacentia loca prædicauerit, itaque mortuus sit, & corpus eius requiescat, quō gentibus ei prophetaffe dicitur? sed prophetauit, id est, prædicauit per Euangelium suum, quod postea scripsit omnib. & in meditatione eius multi proficiunt.

iste, qui tradidit librum Iohanni, non fuit Iustinianus, quia lapsus suum in hæresim non præiudicauit, sed angelus eius, qui etiam addidit loquens Iohanni.

3 Oportet te iterum, &c. quia postea de multis gentibus & populis Iohannes prophetice scripsit in hoc libro.

qua nullum est mendacium, nullus error, sicut in philosophorum libris, Iudeorum & hæreticorū, quorum doctrina, plena est mendacio. Sacra autem scriptura ex omni parte est recta.

* PRIMASIVS. Euangelium arundinis scribitur officio. Verum ne in arundine aliqua inanitas putretur, rectæ virgæ

similis dicitur, in qua propter naturale robur, soliditas designatur, quæ ad fidei referenda est firmitatem, siue pro rectæ creditatis intransgressibilem regulam.

* RICHARDVS. Prædicatio calamus similis virgæ esse dicitur, calamus, quia sonat, similis virgæ, quia rectitudinem feruat.

b Metire. id est, ita secundum vniuscuiusque capacitatem prædica, ut constituas ecclesiam & in ea altare.

RICHAA.

dam, & sic se habet per modū mensuratis muros eius exterius, & in pavimento ecclesiæ ab angulo in angulū transversaliter scribitur alphabetū Græcum, & sic quodammodo mensuratur spaciū interius. Et in hoc dicit Iohannes in persona ecclesiæ loquens prophetice: Et da. est mi. ca. si. virgæ. nam dedicans templum in manu sua portat aspersorium.

2 Surge & meti. tem. Verbum est Felici papæ ad quemlibet episcopum pro dedicatione ecclesiæ.

* Atri.

tem tēplum metiendū est per diligentē conscientia discussio nē, ne ibidē aliquid lateat, qd̄ oculos diuine maiestatis offendat. Per altare, quod est quadratum significatur quadratura virtutum cardinalium. Per adorantes in eo, bonæ conceptiones in animo, & ista disponi debent à quolibet Christiano,

A * RICHAR. Ut adhuc certior de edificanda per ipsius prædicationem sancta ecclesia efficiatur, surgere & metiri templum Dei iubetur. Quod. n. vox illi diuina facere tunc præcepit in reuelatione, hoc postmodum egit in prædicatione. Sancta. n. ecclesia incrementum accipit, secundum quod se in se ipsa per prædicationis verbum extendit, quod ergo in reuelatione metiendo egit, signum eius futuræ prædicationis fuit. Templum infirmiores, altare sanctiores significat. Templum ad bonam actionem dilatatos exteriorius altare, interiorius contemplationi deditos, & intentos. Hoc templum sine altare metiri præcipitur, quisquis actibus siue contemplatiuis verbum eruditionis administrare monetur, secundum utrumque capacitem.

* AND. Nos arbitramur Dei viui templum ecclesiam appellari, in qua rationales hostiæ Deo offeruntur.

a Atrium. i. falsos Christianos, qui se ecclesiam simulant, sed factis abnegant.

* RICHAR. Atrium vero falsi Christiani sunt, qui videntur consecrati eo, quod baptizati sunt, sed pleni sunt cadaueribus, i. vitiis & prauis operibus, qui quamuis iuncti sint fidelibus nomine, longe tamen ab eis sunt actione. Illi denique non comprehenduntur sub mensura calami, quia non subduntur verbo Dei.

* PRIMAS. Credulitatis malæ doctrinam, & consuetudinis infestæ contagia in hereticis iudeis & Gentilibus foris iubentur expelli, quoniam ad sancta sanctorum indignum est tales properare.

* ANDR. Atrium autem exterius, gentium & infidelium Iudeorum synagogam arbitramur appellari, utpote propter impietatem, qua obstricta tenetur, quæ ab angelo mensuretur, indignam, nouit. n. dominus, qui sunt, iniquos autem & præuaricatores, is qui alias omnia nouit, ignorare dicitur, quia illorum facta non probat.

* RVP. Quod est illud atrium, quod iam foris est, nisi quod cunquæ conuenticulum hereticorum, qui & si sese esse intus contendunt, nihilominus tamen foris sunt, & in templum Dei nequaquam perueniunt, aut pertinent.

* AMB. Si foris erat, quomodo foras eici poterat? Per atrium ergo Iudæi designantur, qui foris erant per incredulitatem.

C * AVG. Ipsi atrium sunt, qui videntur in ecclesia esse, & foris sunt, siue heretici siue malè viuentes catholici.

b Ciuitas. san. i. ecclesiam ad iustè viuendum congregatam, & virtutibus imbutam persequuntur mensibus 42. i. tribus annis & dimidio, quibus regnabit Antichristus. q. d. sciatis omnes persecutiones, quæ sunt in præsentibus, & quæ fuerunt in præterito ab Antichristo procedere, sicut illas, quæ erunt tempore suo.

* ANDR. Quod autem sancta, siue nouam Hierusalem, siue

siue ecclesiam catholicam per eam accipias, menses quadraginta duos a gentibus. calcanda asseritur hoc loco, illud subindicat, nisi fallor, fideles probatosque viros, tres annos cum dimidio, quibus antichristus se quiet, magnam persecutionem persequens.

* HAYMO. Ciuitas sancta olim appellabatur Hierusalem. Veruntamen non hic de illa dicitur, sed potius de ecclesia. Hanc ciuitatem intra.

a & altare, & adorantes in eo. Atrium autem quod est foris

a Excommunicando ostende te esse foris. **b** Omnino subtrahere prædicationem. **c** i. conformes facti sunt Gentilibus.

templum eice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est Gentibus. & ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus. Et dabo duobus testibus meis

a i. tribus annis & dimidio, sicut ipse Christus prædicauit. **b** i. prædicantes penitentiam & exemplo ostendentes.

& prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti

a In spiritu sancto inuincti.

faccis. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia,

istoriis ecclesiasticis, quia ciuitatem sanctam, i. ecclesiam heretici cum gentibus simili furore persecuti sunt, non tantum mensibus quadraginta duobus, sed mensibus, & annis multo plurimis. Cur ergo dixit mensibus quadraginta duobus, qui non sunt amplius quam tres anni & semis? videlicet propter intimandam magnitudinem persecutionis Antichristi, quæ tanta erit, ut penè sola debeat agnosci & prænosci, & pro cunctis persecutionibus illa computari, quasi carere persecutionibus illi comparata, persecutiones non sint aut fuerint.

* PRIMAS. Omnes Iudei heretici atque gentiles ecclesiam diuersis modis inde sinenter oppugnando, quasi conculcant: numerus autem mensium, nouissimam tantam persecutionem significat, sed etiam Christianitatis omne tempus, propter sex mundi ætates, & septem dies, quibus præter meantibus & remeantibus, omne tempus euoluitur.

c Et da. du. q. d. cum minor est tribulatio non debetis cessare quia tempore ipsius cum grauior fuerit, faciam illos prædicare. **c** Duobus te. De Elia & Enoch agitur, per quos prædicatores alij intelliguntur.

* AMBR. Subito saltum facit ad Eliam atque Enoch, qui temporibus Antichristi uenturi sunt. Et pulchro satis ordine uidelicet, ut qui Iudeorum deiectionem per figuram atrii protulerat, eorum restorationem subnecteret tacite. Constat enim Iudeos in fine mundi prædicatione Eliæ & Enoch, ad fidem Christi esse reuertendos.

* ANDREAS. Per hos testes plerique doctorum acceperunt Enoch & Eliam.

* PRIMASVS. Quod est Ioannes, hoc duo testes: id est, ecclesia duobus testamentis prædicans, & prophetans.

* HAYMO In his testibus omnis ecclesia comprehenditur in suis prædicatoribus, quæ per omne tempus uitæ præsentis prophetat & prædicat mysteria filii, siue nunc, siue in externis temporibus.

e Diebus mille. Notat, quod hi dies non perficiunt tres annos & dimidium, sicut & Christus non compleuit dimidium annum prædicationis suæ.

f Hi sunt duæ oli. Et ad exemplum horum debetis prædicare, nã isti.

HAYMO.

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Atrium quod est foras. &c. Ipse enim instituit, quod non celebraretur missa, nisi in loco consecrato. 2 Quoniam datum est Gentibus. que offerunt sacrificia sua non solum in locis consecratis, sed etiam in prophetibus. 3 Et ciuitas. san. hic consequenter reuertitur B. Ioannes ad describendam tribulationem quandam ecclesie excitatam per Arthemium patriarcham Constantinopolitanum, qui propter heresim Euticianam qua erat corruptus, per Agapitum papam fuit depositus, & loco eius Mennas seruus Dei monachus institutus. Sed Theodora imperatrix infecta eadem heresi, petiit à Siluerio papa Arthemium institui, sicut patet in legenda sancti Siluerii, & quia renuit hoc facere. Theodora indignata, & Iustinianus eius maritus heresi Euticianam per Arthemium deprauatus, mouerunt persecutionem contra ministros ecclesie, ita quod Siluerius fuit depositus & in exilium relegatus.

relegatus per Belisarium patricium, & Mennas seruus Dei in carcere afflictus. Et hoc est quod dicit Ioannes. Et ciuitas. san. i. ecclesia, quæ autem ciuitas sancta, nã est unitas ciuium spiritu sancto congregata. 4 Calca. Arthemius. Iustinianus, Theodora & Belisarius, ecclesie ministros grauitè opprimendo. 5 Mensibus quadra. Tanto enim tempore vel circiter dicit illa persecutio durasse. s. per tres annos & dimidium. 6 Et dabo duobus. testi. &c. constantiam & sapientiam supp. Et isti fuerunt Siluerius & Mennas Dei seruus, qui constanter steterunt contra fautores heresis Euticianæ veritatè prædicando, ideo subditur. 7 Et prophete. di. &c. que faciunt idè tempus, quod prius. s. tres annos & dimidium, vel circiter. 8 Amicti sac. i. vilibus vestimentis, nã Siluerius papa spoliatus fuit veste papali, & indutus veste monachali. 9 Hi sunt d. oli. propter plenitudinem pietatis. 10 Et duo cand. propter ardorem charitatis.

MORALITER.

1 Atrium, &c. Per hoc significatur, quod nullum sacrificium extra unitatè ecclesie factum est Deo acceptum, emodi sunt infidelium oblationes & hereticorum, qui quantum possunt calcant ecclesiam omni tempore, quod significatur & menses quadraginta duos, accipiendos numerum determinatum pro indeterminato, sicut frequenter fit in hoc libro. 6 Et dabo duo. te. me. s. prædicatoribus potestatem arguendi falsitatem hereticorum & infidelium. Et dicunt duo, quia

* 1 In quia sicut dicit Greg. hom. 39. Dominus binos misit discipulos ad prædicandum, ut per hoc insinuaret, quod quæ charitatè erga alterum non habet, prædicationis officium nullatenus suscipere debet. 8 Amicti sac. per quod significatur asperitas uitæ, quæ in prædicatoribus esse debet. i. Cor. 9. d. Castigo corpus meum, & inferre. ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. 9 Hi sunt duo oliuæ. Per affluentiam pietatis. 10 Et duo cand. Per refulgentiam honestatis.

* 1 In

* HAYMO. Ipsi specialiter duo, scilicet Enoch & Elias, duae oliuae appellantur, propterunctionem spiritus sancti, quae sunt imbutae dicuntur & candelabra, quia lucebunt, aliisque veritatis lumen ostendent, & verbo & opere.

* ANDREAS. Hi duo apud Zachariam sub duarum oliuarum, totidemque candelabrorum schemate delineantur, ob id forsan quod bonorum Deoq; placentium operum oleo cognitionis luminis fomentum suggereret, veritatique uehicula essent.

* RUPERTVS. Erunt oliuae, id est, causa misericordiae & tunc accellerandae. Candelabra uero in quo sunt? In eorum delictis, quod in illis diebus tam nigris, tam tenebrosis, clara prophetia sine praedicatione lucebunt, ita ut fieri non possit, ut in errorem inducatur quisquam electorum.

† nostr.

* AMB. Duo isti sancti modo oliuae sunt, cum in aliquo loco terrae positi, ubi eos maiestas diuina commemorari percipit, per contemplationis gratiam Deo deferunt, candelabra tunc fient, cum ad explendum praedicationis officium uenerint, quando uidelicet omnibus fidelibus & infidelibus uerbum Dei annunciant.

3 Reg. 17. & 18. Exod. 7.

a Hi habent potestatem, &c. RECH. Quantam potentiam in rebus corporalibus habituri sint, etiam secundum sententiam litterae manifestatur, magnam igitur habebunt potestatem, sed tamen magis studebunt seruare patientiam, quam irrogare uindictam.

* AMB. Legimus Eliam oratione clausisse caelum & iterum aperuisse, sed & Moysen aquas in sanguinem conuertisse, non ergo purandum est Eliam minorem uirtutem habere, cum ad explendum suae praedicationis officium uenerit, quam habuit eo tempore, quo inter homines conuersatus est, sed potior est. Possumus etiam per celum ecclesiam, per pluuiam, uerba sanctorum spiritualiter intelligere. Clauditur namque caelum impiis, cum Deus suo iudicio corda eorum ita obdurari sinat, ut nullo modo uerbi Dei aditum accedendi ad cor suum tribuat, ut saluentur.

* AND. O immensam Dei benignitatem, qui vulneri inflato efficacem statim medicinam, infusoque ueneno salutarem mox antidotum adhibet. Cum enim Antichristus in omnibus prodigijs ueneficorum omnium princeps, omniumque praestigiatorum coriopheus futurus sit, utpote uniuersa diaboli fraude & energia perfectè imbutus: Deus opt. max. sanctos illos uerorum signorum atque miraculorum uirtute armabit, quo ueritatis ostensione mendacium, lucisque praefactione, tenebras redarguant, & seductos ad ueritatis lucem conuertant.

in conspectu domini terrae stantes. Et si quis uoluerit eos nocere, ignis exiet de ore illorum, & deuorabit inimicos eorum.

Et si quis uoluerit eos ledere, sic oportet eum occidere.

a Hi habent potestatem claudendi caelum, ne pluat diebus

b prophetiae ipsorum, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga,

quotiescunque uoluerint. Et cum finierint testimonium suum,

bestia, quae ascendit de abyssu faciet aduersus eos bellum, &

d vincet illos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnae, quae uocatur spiritualiter Sodoma

& Aegyptus, ubi & dominus illorum crucifixus est. Et uidebunt de populis & tribubus & linguis & Gentibus, & iacebunt corpora eorum per tres dies & dimidium, & corpora

ueritate non aberrabimus, eo quod illa Hierusalem uique ad solium sit destructa, & ista, quae pro ea aedificata est, non in uoluce, sed in alio sita esse dicatur.

* AND. Postea quam impostoris fraudem detexerint, eamque modis omnibus uirandam palam ostenderint, Antichristus, secundum permissionem diuinam interficiet illos, ipsorumque corpora per plateas ueteris & iam euerse Hierosolymae, in qua dominus nosse passus est, uero citroque iactata in sepulta relinquet.

* HAYMO. Ciuitatem magnam quantum ad litteram, appellant Hierusalem, quae ciuitas Dei magna dicebatur, sed postquam dominum suum interfecit, iam non dicitur ciuitas magna, sed Sodoma. In cuius platea specialiter dominus iacere corpora sanctorum, tanquam, scilicet ubi ubi principale certamen erit, ibi mortuorum corpora multipliciter percussa. Alter autem, per ciuitatem magnam in qua iacebunt corpora sanctorum, totus mundus intelligitur, quia in omnibus mundi partibus tunc temporis, sancti interficientur.

c Aegyptus, id est, tenebrosa sine cognitione Dei.

AN-

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 In con. do. ter. stan. per constantiam ueritatis.
2 Et si quis uo. eos no. sicut factum fuit per praedictos persecutores ecclesiae.
3 Ignis exiet de ore eo. u. uerba ex sermone fidei procedentia.
4 Et de. ini. eorum. eos ferendo sententia excommunicationis, ideo subantur.
5 Et si quis uo. eos le. gladio materiali.
6 Sic oportet eum oc. gladio spirituali.
7 Hi habent pote. clau. cae. per clauas ecclesiae.
8 Ne plu. die. pro. ip. nam beneficia ecclesiae non proficiunt excommunicatis iuste.
9 Et po. ha. lu. aquas. i. b. i. eorum doct. rinas, de quibus dicitur Prou. 9. d. Aquae furtivae dulciores sunt.
10 Conuertendi eas in san. ostendendo eorum falsitatem.
11 Et perc. ter. i. hereticos terrenis fixos, unde dicit. Aug. Si terram diligit terra es.
12 Omni ple. sententia excommunicationis aggrauando.
13 Et cum finie. testi. suum. ueritatem constanter descendendo.
14 Bestia, quae af. de abyssu. i. Belisarius patritius, eo modo loquendo quo crudelis homo dicitur leo, uel canis rabidus.

15 Faciet

MORALITER.

- * 1 In con. do. ter. stan. per constantem praedicationem ueritatis.
2 Et si quis uo. eos no. praedicationem eorum impediendo.
3 Ignis exiet de ore eo. u. feruens praedicationis.
4 Et de no. i. deuorandus eos in igne gehennali denunciabit.
5 Et si quis uo. eos le. corporaliter.
6 Sic oportet eum oc. spiritualiter & aeternaliter.
7 Hi habent pote. clau. cae. &c. hoc fit quando praedicatorum cessant praedicare propter malitiam populi, sicut fuit

- 15 Faciet aduer. e. bel. modo praedicto.
16 Et occidet e. morte ciuili uili per religionem exilij.
17 Et cor. eo. iace. i. reprobabitur uilia, sicut cadauer iacens in terra.
18 In platea. ma. i. in fidelium congregatione, quae tunc erat ualde magna.
19 Quae uo. spiri. Sodo. propter uirtutum uilitatem.
20 Et Aegy. propter errorum tenebrositatem.
21 Vbi & do. illo. scilicet Christus.
22 Crucif. est. ex hoc enim, quod praedicabat contra uitia Scribarum & Phariseorum conceperunt inuidiam & odium contra eum, ex quo consequenter obscurata est illa cognitio, quam habebant de Christo per scripturas prophetarum, sicut plenus de clarauit super illud Matt. 21. d. Agricola autem dixerunt, hic est haeres, &c. & sic obscurati processerunt ad eius occasionem.
23 Et uide. de po. & tri. &c. nam mors eorum ciuili & eiectione multis populis & diuersarum linguarum fuit nota.
24 Per tres di. &c. Hic accipitur dies pro anno secundum illud Ezec. 4. b. Diem pro anno dedi tibi. Tantum enim durauit deiectione eorum, ut praedictum est.
25 Et cor. eo. non si. po. in mo. i. principes Euietiani non permittent eis

fuit dictum Fzec. 3. g. Eris mutus, nec quasi uir oburgans, quia dominus exasperans est. 9 Et pot. hab. s. p. aq. i. haereticorum doctrinas, de quibus dicitur Prou. 9. d. Aquae furtivae dulciores sunt. 10 Conuertendi eas in san. i. ostendendi eorum falsitatem. 11 Et percute. ter. i. cupidos & auaros. 12 Omni plaga. i. inferni, qui praedicatorum percussit peccatores, quia o denunciant ipsam super vos uenturam. Et cum fin. testi. su. praedicatione, quae terminabitur circa mundi finem ideo subditur. 14 Bestia quae af. i. Antichristus

Edite hac, id est, ad Deū, & ad caput vestrū, quia mēbra estis illius, qui modo singularis redditurus est secundum opera sua. Ideoq; nolite morari in terra, ne involuamini ī per' miserorū.

Terra motus magnus. id est, terreni moti sunt, vt puniantur in inferno. Vel ad destructionem ecclesie occisus magist'is.

RVPERT. Nihil verius quā quod in illa hora quādo mortui resurgent, fiet terre motus magnus vt cui gilēt omnes, cum tali tamque profundo somno sopiantur.

ANDREAS. Ist hac forsan sensibili modo eueniet: sublimiori autē sensu, per terremotū rerū mobilium atque fluxarū ad stabilitorem firmiteremque statum translatio designatur.

AVG. Vel in illo terramotu persecutio intelligitur, quam diabolus per malos homines exercere consuevit.

Et decima pars. id est, homo, qui ad hoc constitutus videtur vt decimus ordo restitueretur.

HAYMO. Hic locus in Euangelio exponitur, vbi Dominus dicit, quod mulier quaedam habens Decem perdidit vnā ex illis, nouē quippe sunt ordines angelorum, sed homo decimus est creatus, qui locum a diabolo euacuatum replet. Ista decima pars perit in illis qui consenserunt & crediderunt Antichristo non autem tota decima pars perit, sed pars tantum, in hereticis scilicet, Iudæis, Paganis, & falsis fratribus.

AND. Quod autem de decima ciuitatis parte eandemque ruina hic dicitur, hoc ad imperatis calum referri videtur, q' p' quā nec admonitione, neque sanctorum ad cœlum raptu ad sanam mentem redire animū aliquando induxit.

Occisa sunt in terramotu. omnino destructa in inferno, vel pestea non respuerunt.

AND. Septem denique milia occisa, eos significare arbitramur, qui in septima præsentis vitę etate obtorpescunt, ad octauam resurrectionis non anhelant, quos proinde mortem secūdā, hoc est, eternum gehennę supplicium subire necessū est,

est. Aut septem millia illos forte denotant, qui ex Iudæis Antichristo crediderant.

Reliqui vero in timorem &c. * AMBROSIVS. Reliqui qui in timorem sunt missi, electos designant. * RVPERT. Qui sunt velerunt reliqui, nisi omnes electi qui stabunt à dextris nun-

^a id est, in ipso tempore glorificationis horum, vel in illa hora, cum illas & huc ocelli sunt.

inimici eorum. Et in illa hora factus est terramotus magnus,

^b In pena de ecclesia.

& decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terramotu

^a Quos Deus præciliat ad mortem, vt terrantur, quoquo modo fideles. ^b Omnes perfecti in malicia. ^c Quādo illi ceciderunt in penas vel in peccat'.

tu nomina hominum septem millia, & reliqui in timorem

^a Nihil libi attri. uentes.

sunt missi, & dederunt gloriam Deo cœli. Vt secundum abiit,

^a Ordine narrationis & temporis.

& ecce vā tertium veniet citò. Et septimus angelus tuba

cecinit, & facta sunt voces magnæ in cælo, dicentes: Factū

est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, & re-

1 quid autem isti timebūt, quādo diabolus
2 videntibus cunctis,
3 præcipitabitur? timebunt plane. Tanto
4 quippe pondere terroris excutietur, vt
5 sanctorum etiā fortitudo turbe't. Erit autem
6 in eis aliquo modo tremor lætus, & timor securus, quia & celesti regno seruerunt
7 onerari certi erunt, & pro carnis infirmitate
8 te cōtremiscent, per
9 tanti turbinis meū.

AND. Infidelibus cęsis, Christique quod martyribus gloria donatis, quotquot salutē non indigni comperti sunt, omnes Deum laudibus extulerunt.

AVG. Ideo autē dixit, timuerunt, quia videns Iustus peccatoris interitum, plus accenditur in obseruatione præceptorū, e Gloriam Deo. id est, laudes Deo de iustorum saluatione & malorum damnatione.

Et septimus Angelus, &c. BE. Sex tubę priores, seculi præsentis etatibus o nparata, varios bellorum ecclesie denunciant, vt concursus. Septimo vero sabbati æterni nuncia, victoriā tantum & imperium veri regis indicat.

Facta sunt voces. * AMB. Possumus per cœlum ecclesiam, per voces vero magnas, sanctorum verba intelligere, qui in aduentu Domini, ad laudandum venientes, exultabunt.

HAYMO. Voces illę hylahud sunt, nisi mag orū sanctorū verba intelligere, qui in Deum, & gratiarū actiones pronatiū.

RVPE. Voces illa magnæ beatorum angelorum & sanctorum omnium non conticebant in timentum.

Factum Qui prius vilis erat & abiectus, iam regnat, coronās bonos, malos condemnans.

Et regnabit. id est, permanebit regnum ipsius in se, scilicet nō

NICOLAUS DE LYRA.

Elia; cui magis concordat litera, vt visum est, & perfectius in eis implebitur: propter quod de ipsis est sensus principaliter intensus.

Et in illa hora. Descripta persecutio ecclesie à Vandalis & principibus Constantinopolitanis & Italicis, hic cōsequenter ponitur eiusdem persecutio a Gothis qui fuerunt Arriani, vt d. Etum est supra c. 8. & dicitur in d. s. part. s. nam in prima ponitur Gothorum persecutio, secundum eorum destructio i i Et septimus ant. tertio; denotans augmentatio, ibi

Et septimum est temp. Circa primum est sciendum, quod eo tempore quo Iustinianus & Theodora & Arthemius persequebantur ministros ecclesie, Vignius Papa fuit in illo eius misso fuit trahitur per ciuitatem Constantinopolitanam, & iterum qui cum eo erat, aduēctus fuerat

omnibus ad metalla scindēda p' omnia loca. Propter quod Detinatio Totila rex Gothorum collecto magno exercitu inuasit in perium, & multas provincias peruagatus Italiam vastauit, & sanctum Herculā Episcopum Perusinum cum populo ciuitatis interfecit, & multos alios Christianos per diuersas provincias, & hoc est quod dicitur. Et in illa hora

id est, tempore Iustiniani hæresi Arriana cepianati, uno post mortē Siluery & Menne serui Dei, de quibus immediate ante fecerat mentionē

Factus est, & cadit, commotio magna habitantium in terra Totila regem, vt dicitur est.

Et decima pars. id est magna pars populi Christiani, na vt ad decimam

mam partem vel circiter posset estimari.

Et occisa, &c. id est hominum nominato um.

Septem millia. id est in magno numero, quia ponitur hic numerus aeterminatus pro indeterminato, sicut supra 4. c.

Et reliqui, s' populus Romanus, qui multum timuit quando Totila ciuitatem cepit. Veruntamen, quia populum non occidit nec ciuitatem incendit, ideo subditur

Et dederunt gloriam Deo, de sua euasione.

Vt secundum abiit id est, tribulatio predicta.

Et ecce vā tertium, scilicet Gothorū destructio, propter quod illud vā non fuit super catholicos. Idem dictum fuit supra c. Vt vā vā habitantibus in terra. quod est commune catholicis & Arrianis.

Et septimus. Hic consequenter describitur Gothorum destructio. Iustinus enim iunior successit in imperio ipsi Iustiniano, & cepit imperare anno domini 566. Ille autem contulit Nasarem patricium Romanorum virum in armis strenuū, mittens eum ad reprimendum gentem Gothorum, qui collecto exercitu magno Gothos expugnauit, & regem eorum occidit, & sic Italia, ab eis liberata, Christo absque timore seruiuit, & hoc est quod dicitur. Et septimus Angelus. id est, imperator Iustinus. 11 Tuba cecinit. autoritate imperiali Nasarem in Italiam misit. 12 Et factę sunt voces magnę, ecclesia militante, quia Gothis occisus ecclesia pronipit in voces diuina laudis.

Dicentes factum est, &c. Tunc enim Italia in qua est Roma que

* 1 caput

MORALITER.

Et in illa hora. Istud literaliter exposui de persecutione Gothorum qua persecuti sunt ecclesiam. Et per eos mystice pot sunt intelligi spiritus maligni qui spiritualiter eam persequuntur & continue. ideo dicitur. In illa hora. id est, quacunque.

Factus est, &c. nā ī saltu demonū mouētur corda terrenorū

Et decima pars. Nam per impulsū demonū multi Christiani qui erāt de ciuitate Dei cadūt à statu gratie & fiūt de ciuitate diaboli, & hæc multitudo cadentū per decimā partē ciuitatis & per 7. milia occisorū in terramotū significatur, eo quod vterque numerus, scilicet denarius & septenarius vniuersitatē significat, ut supra dictū est in plurib. locis, & sic ponit hic

nume-

numerus determinatus pro indeterminato, nam per hoc significatur magna multitudo.

Et reliqui in timorem sunt missi. Nam illi qui non ceciderunt à statu gratie, debent sibi de calum mere.

Et dederunt gloriam Deo cœli. quia suum statum attribuere debent gratie diuine.

Et septimus, &c. Istud literaliter exposui de Iustino imperatore, qui per principem ab eo missum Gothos debellauit.

Mysticē potest exponi de Deo patre, qui per filium ab eo missum de malignis spiritibus triumphauit, a quo triumpho magna fit solennitas in ecclesia triumphante, ideo subditur.

Et factę sunt voces magnę. sicut dicitur Mat. vlt. d. Data est mihi omnis pot. in cœ. & in ter.

* Et irata

ut quidam hæretici putant sanctos post difinitum tempus in mundi vitam redituros.

* RICHAR. Factum est regnum huius mundi, id est, vniuersitas fidelium quæ adhuc in mundo per tribulationes exercetur, & preparatur ad caelestium mansionum retributiones, quæ quodammodo nondum perfecte est Dei: quando sub mutabilitate temporis & corruptibilitate mortalitatis eum tenendo & persequendo affligit versutia hostis Antichristi. Tunc enim perfecte Dei & Christi, id est, diuinitatis & humanitatis conregnantis erit, quando de presenti seculo sublata, solis diuinis laudibus in caelis vacabit, & perfidus hostis nihil de sue potestatis dominio in eam amplius exercebit.

* AMBROSIVS. Nunquid antea non erat Domini, & Christi eius regnum huius mundi homines vocauit, in quorum mentibus aut regnat Deus, aut diabolus. Regnum igitur huius mundi, Domini & Christi, eius tunc fiet, cum diabolus cum omnibus quos decepit, in infernum demersus fuerit.

* RVP. Nunquidem regnat Dominus & Christus eius, & presens quoque ecclesia regnum eius dicitur, & est, sed adhuc rebellis ex magna parte recalcitrat mundus & sanctos eius ministris persequitur, & sunt adhuc in regno eius multa scanda la, quæ canente septimo angelo colligentur.

* AND. Hic rursus docet sanctos Angelos & homines, qui angelicam vitam ducunt. vna quasi uoce atque consensu Deum laudare, & gratiam eidem petoluere.

* AMBROS. Per vigintiquatuor seniores in hoc loco, animas omnium sanctorum quæ in caelesti beatitudine cum Domino commorantur, possumus intelligere. Sedes vero, requiem eternam designat. Viginti igitur quatuor seniores in conspectu Dei sedent in sedibus suis, quia sanctorum animæ, sine corporibus in caelesti beatitudine, modo cum Domino requiescunt.

* AMBROS. Ceciderunt in facies suas, & adorauerunt, quia sancti cum viderint iustissimum Dei iudicium peragi, inenarrabilemque eius potentiam, deiciunt se per humilitatis subiectionem in conspectu creatoris sui, scientes nihil esse quicquid est, in comparatione illius, qui Deus est.

* HAYMO. In his gratiarum actionibus duos Domini aduentus comprehendunt, primum humilem & occultum

cultum, quoniam surgens a mortuis, mundum sibi substrauit, sed verò, excelsum & manifestum, quando in impiis irascetur, & seruos suos vindicabit non autem gaudent electi, quia reprobi damnantur, sed ideo gaudent, quia aduenit tempus, quando mali iustam damnationem, & ipsi recipiunt bonorum operum iustam remunerationem. Ante enim damnabuntur impii, & sic remunerabuntur pii, nec poterunt peruenire ad regnum corpora piorum, nisi precesserit damnatio reproborum.

1 **Et viginti quatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt, in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Gratias agimus tibi Domine Deus noster omnipotens qui es & qui eras, & qui venturus es, quia accepisti virtutem tuam magnam, & regnasti. Et irate sunt Gentes, & aduenit ira tua & tempus mortuorum tui iudicari, & reddere mercedem seruis tuis prophetis & sanctis, et timentibus nomen tuum, pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruerunt terram. Et apertum est templum Dei in caelo,**

dem sua erat, quia suus & patris vnus spiritus erat. Itaque non sine magno pondere dictum est, accepisti uirtutem tuam, quia fideliter credimus uirtutem siue spiritum quem in natura humanitatis dono accepit, eandem uirtutem, eundem spiritum, priusquam mundus fieret, vnus idemque Dei filius, in natura diuinitatis consubstantialem sibi habuit.

* AMBR. Accepit uirtutem suam quando per passionem suam, diabolum uicit.

c **Tempus mortuorum.** * ARETHA. Cæsariensis. Tempus autem mortuorum dicit, tempus uniuersalis resurrectionis, in quo unicuique conuenientia dabitur premia. Eadem habet AN.

* AMBROS. Aduenit tempus mortuorum, iudicari uidelicet, ut mortui iudicentur. Illi scilicet mortui, qui in hac uita positi, animas suas male uiuendo interficere non timuerunt.

f **Qui corruerunt terram.** Id est, seipios per malam operationem, & alios per malum exemplum.

* AMBR. Corruptores terræ, impios uocat. Sed quam terram corruerunt impii? Semetipsos utique male uiuendo corruerunt, quando in luxuriis & ceteris uitiis corpora sua enutrierunt. Corruerunt & aliorum terram, eorum uidelicet quos & uerbis & malis exemplis ad mala opera peragenda pertraxerunt.

* RVP. Qui autem sunt corruptores terræ, nisi corruptores corporum & animarum, seruientes omnimodæ cupiditati suæ? neque enim in iudicio Dei exigitur causa corruptionis, nisi eius qua corrumpitur anima rationalis, quæ cum terra Dei esse deberet & afferre fructum sanctimonie, ita corrupta est in semetipsa ut amaras incredulitatis & omnium libidinum spinas afferat, ac perinde maledictionis depurata sit.

g **Et apertum est.** In hac quarta uisione habet materiam bene ornata & bona auxilia habentem, scilicet de pugna ecclesiæ

quæ & alij mediocres, & parui. 7 Et exterminandi eos. Gothos & alios Arrianos. 8 Qui corruerunt terram. nostram corporaliter armis, & spiritualiter falsæ doctrine uerbis.

9 Et apertum est. hic tertio ponitur deuotionis augmentum, nam illis temporibus contigit magna mortalitas in Constantinopoli, ad quam reprimendam institutum fuit festum Purificationis beate Mariæ uirginis secunda die Februarij solenniter celebrari in qua beata uirgo obtulit filium suum in templo, quod dicitur arca Testamenti, nam in eo est plenitudo scientiæ & ueritatis per tabulas designata, & potestatis per urnam, & pietatis per manna, quæ tria fuerunt in arca & tunc cessauit mortalitas, & hoc est quod dicitur. Et apertum est, &c. id est, in ecclesia militante in qua templum materiale fuit apertum ad diuinum festum solenniter celebrandum.

Festi purificationis Mariæ institutio.

* I Et uisa Purificationis in qua Christus fuit oblatum corporaliter. Mystice potest exponi de institutione festiuitatis Eucharistiæ in qua Christus offertur sacramentaliter, & sic dicitur. Et apertum est templum Dei. id est, materialiter ecclesia ad congregandum in hac solennitate populum Christianum.

NICOLAUS DE LYRA.
* caput est regni Christi in terra, libere Christo seruiunt, à Gothis & ceteris Arrianis liberata.
1 Et viginti quatuor &c. uniuersitas episcoporum & ecclesiarum suarum, ut dictum est supra 4. c. 2 Gratias agimus tibi, de liberatione ecclesiæ, ad quos rumor huius facti deuenit.
3 Et irate sunt gentes. id est, Gothi de regis eorum interfectione & sua debellatione. 4 Et aduenit ira tua. id est, puniitio tua super Gothos quando enim Deus punit, ad modum irati se habet ut frequenter dictum est supra. 5 Et tempus mortuorum. id est, tempus punitionis Gothorum pro catholicis interfectis ab eis.
6 Et reddere mercedem. quia inter illos interfectos a Gothis fuerunt aliqui predicatorum magni, qui dicuntur prophetæ annunciantes pœnas & premia futura, & aliqui valde sancti, & aliqui in seculo magni,

MORALITER.
* Et irate sunt Gentes. id est, demones qui Gentes dicuntur eo quod a Gentibus in idolis colebantur. Vel ad literam Gentes, id est, Romani imperatores qui multum conati sunt destruere fidem Christi.
1 Et apertum est, Hoc literaliter exposui de institutione festi Puri

Aue à diabolo impugnatur & aperte & occulte, & in omnib. his ostendit eam superare, per quod maxime armat fideles ne deficient in aliqua tribulatione De pugna ecclesie p̄det, ex tertia visione, q̄ est de in.ũcto officio p̄dicandi. Apertum est temp̄ q̄ Dei, id est, datus est spiritus sanctus, per quem mysteria ecclesie que per secundũ tabernaculum figurabatur, reuelata sunt fidelib. **Col. 2a.**

& visa est arca testamenti eius in templo eius. Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus, & grando magna.

dicitar, quia per ipsam visibilis nobis factus est Dominus noster Iesus Christus. **AND.** Vel, Per cœlam patefactum, & arcam testamenti in cœlo visam, bonorum que sanctis illic p̄parata sunt, manifestatio designatur; ea autẽ omnia in Christo sunt reposita.

- 1 * **AVG.** Id est, in ecclesia, incarnationis Christi mysteria patefacta sunt, unde ostenditur ecclesia cœlum esse.
- * **AMBROSIVS.**

Quia quando terram solet percutere, possumus per grandinem comminationes ignis æterni, que in Evangelijs saepe inveniuntur, intelligere, quibus corda p̄uorum percutiuntur ut respiciant ab iniquitatibus suis.

* **HAYMO.** Vel, Grando eos qui persecutionem comouet significat. Grando quippe, & fruges terre cominuit, & ipsa cominuitur, fitq; ut qñ funditus deficiat, & denuo terra fructificet. Sic nimirum principes huius sæculi, dum persequerentur sanctos, & ipsi confringebantur, aut viribus, aut mutatione in melius. Plures etenim de his qui ecclesiam Dei persequuti sunt, ad fidem Christi conuersi, cœperunt pati, que prius alijs inferebant. Eadem habet **PRIMASIVS.**

- b *Et grando magna. quibusdam visa est p̄dicatio intolerabilis: vis luentia, qua a fidelibus portantur in festiuitate dicta.*
- 3 *Et voces. diuine laudis.*
- 4 *Et tonitrua sancte p̄dicationis.*
- 5 *Et terræ motus. quia multi terreni ad deuotionem fuerunt moti.*
- 6 *Et grando magna. quia potestas demonis dictam pestilentiam procurantis, fuit repressa.*

* **RICH.** Quid apertius sic in cœlo accipimus per templum, quam redemptionis nostre mirabile sacramentum, in quo salutis humane gratia quasi in templo quodã cõtinetur, & p̄ cuius administratione electis fideliter & sancte quotidie dispensatur. Templum autẽ apertum est in cœlo, quando medietate Dei & hominũ adueniente in mundum, nostre redemptionis mysterium in pagina sacre loquutionis est cognitũ.

AMBR. Vel Possumus per templum, Dei, B. Mariam intelligere, per arcam vero testamenti, Christum qui ex ea carnẽ assumpsit. Templum autem non ideo dicitur apertũ, quod vterus B. virginis Marię in pariendo Dominũ, apertus sit, q̄ fuit ante partũ virgo, virgo in partu, virgo post partũ. Sed iõ apertũ

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 *Et visa est. id est, Christus, de cuius oblatione in templo, & manifestatione per sanctum Symeonem & Annam prophetissam sit memoria in purificationis festo, quod festum à Constantiopolis ad alias ecclesias per orbem est deriuatum, ideo subditur.*

2 *Et facta sunt fulgura. id est, accensa luminaria ad modum fulgurum.*

MORALITER

* 1 *Et visa est arca. id est, Christus modo sacramentali, qui dicitur arca Testamenti, quia sicut arca Testamenti cõtinebat manna, tabulas testimoniũ, & virgam Aaron, sic Christus cõtinet dulcedinem misericordie, plenitudinem scientie, celsitudinem dignitatis sacerdotalis & regie.*

- 2 *Et facta sunt fulgura. id est, luminaria refulgentia, que debent adhereri in tanta solemnitate.*
- 3 *Et voces. multiplicis laudis diuine.*
- 4 *Et tonitrua. p̄dicationis authenticæ.*
- 6 *Et grando magna. que propter sui frigiditatem significat timorem, ne aliquid omitatur de debitis in tanta festiuitate.*

CAP. XII.

T signum, Et ex his vidi istud procedere. scilicet fidei gratia id est, quoddam magnum significantem.

T signum magnum apparuit in cœlo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona

CAP. XII.

Figuram significantem. Id est, in ecclesia. *a* Id est ecclesia. *b* Quia induit Christum qui eam illuminat.

- 1 * **GREGOR.** Sancta ecclesia quia superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur, quia vero cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit.

Hic facit mentionẽ de reuelatione mysteriorũ q̄ fuerũt in secunda visione, & de in.ũcto officio p̄dicationis, quod habuimus in tertia, vt istam quartam que de pugna ecclesie & diaboli est, ex his duabus, id est, secũda & tertia ostendat p̄dere.

* **AND.** Hanc mulierẽ nonnulli Dei genitricem virginemque matrem per oĩa sanctissimam interpretati sunt, quam ea omnia que ordine hunc consequuntur, prius perpeffa autumat, quam diuinus illius partus p̄fecte cognosceretur. At magnus ille Methodius ad ecclesiam reuult, cuius verba hæc sunt. Mulier sole induta, est ecclesia: qd̄ aut nobis vestis est, hoc illi lux est. Pari mō qd̄ nobis est aurũ, & pretiosi lapides, hoc illi sunt stellæ, & quidem ceteris p̄stantiores & illustriores. Alce dit aut super lunam, quia synagogam sub pedib. prostratã hẽt.

* **AMBROS.** Hæc mulier ecclesiam designat, iol Christum mulier itaque amicta erat sole: quia fideles ex quibus ecclesia constat, in Baptismate Christum induunt. Per lunam autem quam sub pedibus suis habuisse visa est, que crescit & decrescet, mundum istum possumus intelligere, quem ecclesia despiciendo calcat, vt liberius ad cœlestia tendat.

* **RVP.** Significat mulier illa sanctam ecclesiam, quam & in pluribus locis scripturarum inuenimus appellari mulierem viro suo, id est, Deo, dilectum, & nonnunquã pro parte p̄uaricatorum, vitii & idololatia peccatis seruientium redargui vt adulteram. In capite huius mulieris corona stellarum duodecim Patriarcharũ, itemq; in initio renascentis eiusdem duodecim Apostoli notissimi ac splendidi dinumerantur.

* **HAYMO.** Quæcunq; hic narrantur s̄m literam, Beatę uirgini specialiter congruere non possunt, sed electorũ ecclesie, & a secun-

NICOLAUS DE LYRA, CAP. XII.

T signum magnum. Descripta impugnatione ecclesie ab hereticis dicitur proprie, hic consequenter describitur eiusdem impugnatione ab hereticis large dicitur, per quem motum pagani, Saraceni, schismatici discipuli Antichristi & infideles alij heretici dici possunt, & secundum hoc partes principales huius libri in sequentibus appaebunt. Igitur primo agitur de impugnatione a paganis, & primo sub Cosdroe Persarum rege, secundo sub eius successore, 2. Prima adhuc in duas, quia primo describitur ecclesia dispo. secundo Cosdroe persecutio: ibi. Et visum est aliud signum. Circa primum sciendum quod Phoca imperante, qui cepit imperare anno Domini 605, Persæ sub Cosdroe rege grauissima bella gerentes, multas Romanorum prouincias & ipsam Iero. inuasit, & destruites ecclesias sanctasq; loca prophauantes, inter ornamenta sacramenta abstulerunt, vexillum dominice crucis exportauerunt ut habetur in legenda exaltationis sancte crucis. Igitur ecclesia sic afflicta cruciabat̄ donec pareret filium Christianum qui liberaret eam ab afflictione Cosdroe & suorum, & hoc est quod dicitur. Et signum magnum, &c. militantis ecclesie.

MORALITER

* 1 *Et signum magnum. hoc literaliter fuit expositum de ecclesia que fuit afflicta tempore Cosdroe. Moraliter autem potest exponi de qualibet deuota perso-*

uerunt ut habetur in legenda exaltationis sancte crucis. Igitur ecclesia sic afflicta cruciabat̄ donec pareret filium Christianum qui liberaret eam ab afflictione Cosdroe & suorum, & hoc est quod dicitur. Et signum magnum, &c. militantis ecclesie.

- 2 *Mulier. id est, ecclesia generaliter & ierosolymitana spiritualiter, qua coniuncta est Christo, sicut mulier viro.*
- 3 *Amicta sole. i. Christo, qui est sol iustitie. Gal. 3. d. Quicumque in Christo baptizati estis. Christum induistis. ipse enim est sponsus & paranympus ecclesie.*
- 4 *Et luna sub, &c. id est omnia mutabilia & defectina per lunam significata, quorum dispositio pertinere debet ad ultima ecclesie mēbra.*
- 1. *Cor. 6. a. Sæcularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia illos constituite ad iudicandum.*
- 5 *Et in capite, &c. id est, p̄dicatio 12. Apostolorum, que resplendit in primitiua ecclesia, que dicitur caput eius, eo modo loquendi quonamque numero & merito membrum ecclesie, ideo dicitur.*
- 2 *Mulier amicta sole. per appetitum cœlestium.*
- 4 *Et luna sub pedibus, &c. per contemptum bonorũ mutabiliũ*
- 5 *Et in capite corona stellarum. per quas significantur, 2. fructus*

de B. ris qui ipit, si am ma i app.

secundum mysticam narrationem generaliter conueniunt: Ipsa est amicta sole, i. Christo. Aliter. In hac muliere possumus intelligere perfectiores in ecclesia qui omnia relinquunt per lunam simplices, qui laborant ad aliorum vltus.

* BERN. Vehementer quidem nobis dilectissimi vir unus & mulier una nocere, sed gratia Dei, per vnū nihilominus virū & mulierem unā omnia restaurantur, nec sine magno feruore gratiarum, post. Dignum plane stellis coronari caput, quod & ipsis longe clarius micans, ornet eas potius quam ornetur ab eis. Quidni coronent sidera quam sol vestit?

a Cruciatu vt pariat. Prædicando aduersa patitur: vel cruciatur a seipsa, i. carnem suam macerat, vt prædicatio sit idonea.

* AND. Ecclesia vnumquelibet, qui ex aqua & spiritu sancto regeneratur, tantisper parturire dicitur, donec Christus in illis formetur, competuntur. n. abortiu nonnulli, cuiusmodi sunt qui a vera luce, Christo, exciderunt, qui vna etiam cum vita infidelitatis mortem sustinent.

* AMB. Quomodo infans in vtero coagulatur, humanamque formam accipit atque spiramētum, similiter & ecclesia infideles quosque, quos in vtero gestat, dum eos prædicando tandiu nutrit, vsque dum formam humanam recipiant, i. vsque dum in Christum credant atque aīam spiritalem accipiant, quæ datur in baptismo, cum efficiuntur Dei filii. Clamat ecclesia prædicando, clamaret pro auditorum suorum salute. Cruciatu, cum luget eos, quos in peccat s iacere conspicit.

* HAYMO. Hæc iuxta literā B. Mariæ aptari nequeunt, que si sicut sine delectatione pcepit, ita sine dolore peperit, nullūq; cruciatū hñe in partu potuit, q̄ nullum peccatum libidinis, in pceptu cōtraxit. Sed iuxta mysteriū Intellectū hoc ad ecclesiā refert, q̄ mulier vocatur, non pp effeminatū aīum, sed quia prædicatione & lauacro, spūales filios gignere quondie nō desistit. Et sicut mulier cruciatur, dū parturit: ita & sancta ecclesia, dū in hoc seculo est, & videt suos affligi, affligit & vexat.

b Draco mag. Nō de effectu, sed de potētia draconis loquitur.

* AND. Cælum hoc loco aerem significare arbitramur, draconem autem rufum serpentem illum, qui ob id conditus dicitur, quo ab Angelis Dei deludatur, vocat autem illum rufum, quod cedi & sanguini deditus sit, aut quod Angelorū natura ignea habeatur, etiam si peccato contaminata.

* METHOD. Draco magnus, Rufus, & septiceps, qui tertiam stellarum trahit, diabolus est.

* AMB. Draco iste diabolū significat. Rufus aut color talis est, ac si croceo colori sanguinem admisceas. concordat vero pallidus color, i. croceus cū sanguine. Recte ergo diabolus habere dī colorem mortis, quia illius inuicta mors intravit in orbem terrarum. Per septem capita reprobis quibus diabolus ad decipiendum genus humanū, vltus est, designantur. Primū caput draconis

draconis, reprobis, qui ante diluuium fuerūt. Scdm, ij qui post diluuiū vltq; ad legem, inuētores, s. idolum. Tertium, ii qui postquam lex data est populo Dei, idola colere suadebant. Quartum falsi propheta regesque impii. Quintum, inipii ludæi qui Christū occiderunt, & Apostolos persecuti sunt. Sextum, persequutores ecclesia. Septimum vero caput diaboli erit Antichristus.

* HAYMO. Per draconem diabolus intelligitur, qui aperte quoscūque potest, deglutire non cessat, & quia diu est ex quo hominibus nocet, propter multiplicitatem infidiarum; magnus vocatur. Rufus vero propter homicidium, quia ille homicida erat, ab initio, ex quo primum hominē interfecit. Per septem autem draconis capita, omnes intelliguntur reges, illi subiectis, qui contra septiformem ecclesiam pugnant.

c Cornua decem, etc. id est, regna diuitiæ quibus principes decalogum legis impugnant.

* AND. Decē porro cornua, decē peccata, decē legib. præceptis cōtraria denotare putamus. Aut mūdani regni diuisione q̄ ipsi tanq̄ seditionib. gaudenti voluptatē parit nō vulgarem.

d Et in capitib. etc. * RYPER. Si decem cornua decem reges sunt, quō non totidem sunt diademata, quot cornua? nonne omnes illi quoque reges quatuor, in quos regnū Alexandri diuisum est, habuerunt diademata? Quō ergo dictum est nō decem sed septem diademata, cum fuerint cornua decem? mirū quia quamuis unius capitis cornua quatuor, vno tantū ex illis aduersus mulierem draco usus est, posteritate s. Seleuci, ex quo originem traxit Antiochus Epiphanes.

e Et cauda. i. deceptiones, quibus celant vitia, ut cauda celantur turpia.

f Stellarū. i. illorū qui illuminant ecclesiā doctrina, non vita.

* AMBR. Per caudam quæ hñis est corporis, Antichristus designatur. Tertiāgitur stellarū celi partē cauda draconis traxisse uisa est, q̄ Antichristus multos ex his ab hoīb. electi putabuntur, & qui in ecclesia velut stellæ in cælo scia & intellectu resurgēt decipiet, atq; in perditionis foueam demerget.

* RICH. Cuius cauda tertiā partē stellarū celi trahit, quia diabolus damnandā partē aīarum, et illarū, quæ sicut stellæ celi per conuersionem in alto manere, & aliis per bona opera vñr lucere, dum non ualeat per aperta n sequitiam, per occultā fraudulentiam quæ figuratur in cauda, seducit. Quas denique in terram mittit, dum delectationib. terrarum accendit.

* PRIMAS. Cauda propheta iniqui sunt, per quos suā inimicus nequitia implet, qui eorū doctrinis inhaerent, in terrā precipitari dñr. Tertiam porro stellarum celi partem illud commemorat omne corpus malorum, siue in angelis quos de celo secum pari ruina detraxit, siue in hominibus quos seduxit. Stellæ autem, quos de bonis diabolus reprobos facit.

* GREGOR. Cælum namque est ecclesia, quæ in hac nocte

NICOLAUS DE LYRA.

* principium alius rei communiter caput eius.

1 Et in utero, &c. nam in angustia posita clamabat ad eum, ut cito daret sibi filium, qui liberaret eam ab oppressione infidelium.

2 Et uisum est. Hic consequenter describitur Cosdroe persecutio et secundo ecclesia liberatio, ibi. Et peperit. Circa primum dicit. Et uisum est aliud, &c. i. Cosdroe rex Persarum, qui dicitur in celo militantis ecclesia fore uisus tanquam grauis persecutio ipsius de quo subditur.

3 Et ecce draco: propter astutias eius & dolositate.

4 Magnus. propter potestatis magnitudinem.

5 Rufus. i. reb. propter multi sanguinis effusionē. Quod aut rufus accipitur aliquādo pro rubeo, patet 1. Reg. 16. ubi dī de Dauid, q̄ erat rufus & pulcher aspectu. i. rubicundus secundū expositores. Dī et Cosdroe rufus propter incendium ecclesiarum & locorum sanctorum.

6 Habens capita septem. i. sex reges sibi subditos, & ipse erat septimus, unde postea subditur.

7 Et in capitib. quæ sunt signa regia. 8 Et cornua decem. i. decem acies in suo exercitu. unde 1. Machab. Acies ordinata ad bellandū uocatur cornu. ubi dī. Bacchides aut erat in dextro cornu, &c. Aliter exponitur ab aliquib. ut per septē capita intelligatur uniuersitas principū sibi subditorū, per decē cornua uniuersitas suorū bellatorū. nā per septenariū uniuersitas aliquādo intelligitur, q̄ totum tēpus septē diebus replicando cōprehenditur, & similiter per denariū, eo quod sequentes numeri sunt replicationes denarij & eius partium, ut dicitur 3. Physic.

9 Et cauda eius. i. exercitus sequens eū. trahebat tertiam partem stellarū. fidelīū qui dicuntur stella in scriptura Deu 1. b. Estis hodie sicut stellæ plurimi. Exercitus. n. Cosdroe de Aegypto & Lybia & terra sancta et alijs locis, multos ualde Christianos interfecit, & alios captiuos duxit int. n. tum, ut estimarentur quasi ad tertiam partē Christianorum in terris illis existentium. Consimili modo loquitur Dan. 8. de Antiocho Epiphane, quod detecit de stellis et conculcauit eas i. de filijs Israel colentibus Deum, quos interfecit in Luaxa et Ierusalem.

MORALITER.

† Spiritus sancti, qui ponuntur Gal. 5.

1 Et in utero habens. i. in animo conceptum boni propositi.

† Et cruciatur, ut pariat. per quod significatur intentum desiderium implendi in opere quod concepit in mente.

3 Et ecce draco magnus. i. diabolus superbus & maleficiosus.

* 1 Et 6 Habens capita septem. i. inferiorum demonum uniuersitatē.

8 Et cornua decem. i. uniuersos modos impugnandi naturā humanā, q̄ per septenariū & denariū uniuersitas designatur.

† Et in capitibus eius septem diademata. i. multa quia per spiritus malignos sibi subiectos frequenter debellat plurimos.

9 Et cauda eius, etc. quia magnā partē angelorū traxit secum.

Lib. 32. in orat. 2.

A vite p̄ntis dnm in se innumeras sanctorū virtutes cōtinet, quā si radianab. defuper tyderib. fulget. Sed draconis caudastellas in terrā denicit, quia illa Sathana: extremitas peraudaciā asumpri hoīs erecta, quōsdm quos in ecclesia velut electos inuenit, obtinendo, reprobos oñdit. Stellas itaq; in terrā de cęlo cadere, est relicta non multos spe caelestium illo duce ad ambitum glorię secularis inluare

AND. Per hæc alterutrum ē duob. significari opinor, vel primū luciferi ē cęlo casū, quo angelos, qui per extremum inuidię motum vna cum ipso a Deo de seuerunt, deorsum traxit, aut post caput illius contritum caudę eiusdem agitationē. Hęc enim homines animo instabiles, ex cęlesti sensu & conuersatione deorsum ad terrena abripunt. nominantur hi autē methaphoricos stelle, propter splendorem, quem ex baptisimo sacro hauserunt.

a Stetit ante mulierem. Quę patiebatur dolorem, per quod credebatur cito cessuram. Per passionem credebatur diabolus ecclesiā sibi lubiugatam.

b Deuoraret. Paratus erat draco ad deuorandum, sed non potuit, quia natus est qui prohibuit.

AMB. Postumus p̄ mulierē in hoc loco & B. Mariā intelligere, eo qđ ipsa sit mater ecclesię, quia eū peperit qui caput est ecclesię. Draco stetit ante eā ut filiū eius deuoraret, qđ in exordio natiuitatis Christi, eū per Herodem ministrum suū interficere voluit. stat etiam ante mulierem, i. ecclesiā, vt eos quos per baptismum Deo generat, malē suadendo pdat.

AND. Continuo namque apostata aduersus ecclesiā in armis confistit, illos qui pro tempore in illa regenerantur, in escam suam vertere enixē contendens.

c Et peperit. Carnali generatione Christus de Abraham & Dauid processit. Vel peperit ecclesia filium, i. fidem Christi in cordibus auditorum.

RICH. Et mulier in solitudinem fugit, ubi hēt locū a Deo paratū, qđ sancta ecclesia adiuuāte grātia, ad spūalē conuersationē, vbi solis diuinis intendat persequente diabolo recedit.

PRIMAS. Solitudinem ponit huius vite peregrinationem, in

in qua singulari spe beatę remunerationis vt passer singularis viuut ecclesia, quę a rege suo potestatem accepit calcandi supra serpentes & scorpiones.

AND. Qñ diabolus qui in Antichristo efficax erit, aciē per ipsum contra ecclesiā dixerit, tunc illius electi, summaque eiusdem capita ciuilibus tumultib. muldanisque voluptatib. contemptis, in delictum ab omni malitia alienum, viteque consuetudinem omnigenere virtutum elucen-tem sese recipient, iuxta Methodii sententiam, ibidemq; impugnantium dęmonum malignorumque hominum impetus atq; insultus subterfugiēt. Probabile fit quoque sensilemerem eos conseruatuos, qui in montib. spelūcis & cauernis terrę, propter apostatę & Antichristi insidias p̄fugiēt.

d Dieb. mille. i. toto tempore quo subsistit ecclesia p̄dicatio-Christi tribus annis & dimidio facta.

e Præliabantur. Ecclesiā sustentātes, orando auxilium ferēdo.

AND. Isthęc ptimo diaboli lapsui, quo ex angelico ordine, pp̄ superbiam & inuidiam proscriptus est, accōmodari possunt, & rursus secundę eiusdem ruine, quia per dñicam crucem fractus, atque deiectus est, quando nimirū princeps huius mundi a tyrannide quam exercebat depultus est.

RVP. Factum est prælium. Vbi? In cęlo. Per quod significabatur ecclesia, terra longe altior, terrenis hominib. & terram sapientibus longe superior, cuius est in cęlis conuersatio.

HAYMO. Non tunc solū modo factū est prælium, qñ in initio tps diabolus per superbiam, deiectus est ē cęlo, sed & qñ a Dñi passione, eiectus de cordib. fidelium, cepit amplius sauire contra omnes, & hęc pugna perseuerat vsque ad finem sæculi. Cęlum sancta ecclesia est, in qua fit hoc prælium.

AMB. Prælium factum est in cęlo, i. propter cęlum, pro salute videlicet omnium fidelium, præliatus est Michael cū dracone, quia Christus p̄dicando & moriendo, pro salute generis humani præliatus est.

f Et draco pugnabat. **HAYMO.** Angeli Michaelis vel draconis dicuntur, illis subditis & ad obediendum missi, non tñ ab eis

NICOLAVS DE LYRA.

Diuisio. **AND.** Et draco stetit, &c. quia Cosroes omnibus modis insidiabatur ad interficiendum quemcunque principē Christianum insurgentem ad ecclesiā defendendum. 2 Et peperit filium. Hic consequenter describitur ecclesię liberatio. Et diuiditur in duas partes, quia primo facit propositum, secundō declaratur quoddam dictum, ibi: Et data sunt. Prima aut̄ hic in tres, quia primo ponitur imperatoris Eraclij creatio, secundo Cosdroe debellatio, ibi: Et factum est prælium. tertio subditorum oppressio, ibi: Vt terret & mari. Circa primum dicitur: Et peperit filiū. J. Eraclium Catholicum quo Phocam imperauit annis. 30. & cepit imperare anno Domini 113. 3 Matculum. hoc additur ad denotandum, quod erat vir strenuus & armis exercitatus, vt dicitur in legenda exaltationis sanctę crucis. 4 Qui rectorus erat omnes quia rex imperium Romanum, qui rebellantes domauit per gladium. 5 Et raptus est filius eius. i. in protectione Dei positus qui protegit Eraclium contra machinationes & dolos Cosdroe quibus querebat occidere eum. 6 Et mulier fugit. nam ecclesia quę erat in Asia timore Cosdroe transiit mari, quod dicitur Brachium sancti Gregori; fugit in Graciam. quę dicitur hic solitudo, quia esset inhabitata, sed dicitur solitudo fugitiuis, eo modo loquendi quo fugitiui ad aliam terram dicuntur ibi esse quasi in exilio seu deserto, 7 Vt vbi pascat. Christiani habitantes,

MORALITER.

† 1 Et draco stetit, &c. nam insidiatur cuilibet personę ad impediendum sanctum eius propositum. **†** Vt cum peperisset, &c. quia qñ impedire non pōt conceptum animi bonū, quin exeat in opus, nititur illud per vanā gloriā deuorare. 2 Et peperit filium masculum, &c. s. Christū nam ipse dicit Matt. 12. d. Quicumque fecerit uoluntatem patris mei, hic meus frater & soror & mater est. Qui vero bonū conceptū producit ad effectū, ipse facit uoluntatē Dei patris, & sic est mater Christi

habitanter, ibi. 8 Diebus mille, &c. qui faciunt tres annos & dimidium, & infra eod. ca. dicitur de hac muliere, vbi aliter per tempus & tempore & dimidium temporis, id est, per tres annos & dimidium. Tempus enim sumptum singulariter in scriptura significat unū annum; pluraliter vero absque numero significat duos annos, sicut dictum fuit plenius Dan. 12. Ista tempora simul iuncta septem annos faciunt & tñ durauit bellum inter Persas & Eraclium. 9 Et factum est. Hic consequenter describitur Cosdroe debellatio. & secundo ex hoc gratiarū actio, ibi. Et audiui vocem. Circa primum dicitur. Et factum est prælium. inter Persas & Eraclium. 10 Magnum sintensuē, quia multi bellatores orant ex utraque parte. & extensue, quia durauit tempore longo, ut dictum est. 11 Michael & Angeli eius. Quod exponunt aliqui de Michaele archangelo, qui est princeps ecclesię sicut tempore vet. Test. fuit princeps Synagoge, Dan. 10. propter quod eū Angelis suis astabat ad protectionē & directionē Eraclij & exercitus eius, qui pugnabat pro ecclesia. Sed quia per draconem et Angelos eius intelligitur Cosdroe & suus exercitus secundum oēs expositores, conuenientius est ut similiter per Michaelē & Angelos eius intelligatur Eraclius & bellatores eius. Michael. n. interpretatur quis ut Deus. Eraclius. n. in hoc bello pro ecclesia erat Dei uicarius. ex supradictis etiam patet, quod in hoc libro boni & mali homines frequenter nominantur Angeli.

*** 1 Et**

spiritualis ipsum spiritualiter patiēdo. 5 Et raptus est, &c. quia bonum opus per angelos p̄ntatur ad Dñm. similiter Christus corporaliter assumptus est in cęlum. 6 Et mulier fugit. i. extra peccatorū multitudinem. 7 Vt ibi pascat, &c. i. Christi doctrina quā docuit trib. annis & dimidio, qui continent dies 1260. 9 Et factū est prælium, &c. per hoc significatur repressio dęmonum per Angelos sanctos, ne impugnent bonos homines & deuotos supra id quod possunt. sic dęmones ab eis deiiciuntur, de quā deiectione dominus est laudandus, ideo subditur.

† Et

A eis creati, sicut quidam uaniloqui dixerunt, uel et quonia sub nno rege. In una ciuitate, militare creduntur. Omnes angeli boni dicuntur Angeli Michaelis, quia ad eius societate pertinent. Angeli uero draconis dicuntur omnes quos quos ei contentiunt, Pugnans itaq. Michael & Angeli eius, in celo, hoc est, in ecclesia,

& pugnat draco cum suis demonibus, quia quomodo demones semper sunt parati ad impugnandum, ita & sancti Angeli ad resistendum.

PRIMASIVS. Non hic putandum est ut Angelos Dei in celo autus fuisset impugnare diabolus, cum nec Iob hic posset nisi Deo permittente, tere. Sed celum hic manifestus ecclesiam declarauit, ubi contra spiritualium nequitias ab uno quoque fidelium iugiter dimicatur. Ideo autem Michaeli hic cum suis contra diabolum conflagere dicit, quia secundum uoluntate per peregrinante ecclesia orando & adiutorium ministrando, recte intelligitur per ea conflagere. Diabolus autem & Angeli eius intelligendi sunt, qui ei natura & uoluntate similes sunt, sed & homines qui eorum laqueis irretiti, talem fuerint sectatores.

RVP. Quomodo prelium hoc gestum? quibus aut qualibus armis illa acies utuntur. Et quidem in illa uisione Ioannis armorum materialium quaedam similitudines uideri potuisse non putamus, sed Angeli siue boni, siue mali, cum sint spiritus, corporali armatura non induuntur. Attamen draco ille quod natura non habuit maligna arte sibi assumpsit, sicut genus armorum, quibus bella geruntur inter homines. At uero Michael & Angeli eius e contra prestantes nihil de huiusmodi genere armorum aut habuerunt, aut quaesierunt.

Non ualuerunt. Remouere auxilia angelorum, quia non poterunt ecclesiam ducere in peccatum.

RICH. Non ualuerunt sanctorum Angelorum remouere suffragia, neque locus inuentus est eorum in celo, id est, in sancta ecclesia, ut ei uel auferre institiam, uel eam possent pertrahere ad culpam, nam & si aliquis de fidelibus ecclesiam, permittente diuina prouidentia, & diabolica suggerente malitia, aliquando ad tempus labatur in culpam, nequaquam tamen in hoc vincit diabolus, sed vincitur, quia predestinatis ad uitam, etiam malum in bonum cooperatur, nec hoc tam seuentis aduersarii uiribus agitur, quam permittentis Dei prouida dispositione, ad resurgens lapsi cautela ordinat, nullatenus ergo diabolus uel angelicus locum amplius habent, quia nequaquam illos expugnare ualent, quia celestia bona uero corde sentiunt, & ad illa consequenda predestinati sunt, ut uel eos prohibitu suo in peccatum trahant, uel quod diu uelit ipso derideant.

RVO. Quid non ualuerunt? nimirum fortioris Michaelis fortitudinem diutius stare, quia foras eijcerentur neque ei reliquus est locus in quo exhiberetur ei diuina & celestis religio.

PRIM. Bipartito corpore diabolus in suis traditur, uictus autem ab eis dicitur expelli, qui post renunciationem eius, fide Christi percepta, errores ultra non expetunt, aut quando ab omni malorum coniunctione iam separata ecclesia, & futura beatitudine glorificata, diabolo & Angelis eius nullum neque seducendi malos,

malos neque probandi bonos locus amplius tribuetur. **AMBROSIUS.** Non ualuit diabolus, neque ministri eius uincere Christum, nec Apostolos eius, quia unde putauerunt uincere, uicti sunt: putauerunt namque per mortem se Christum uicisse, sed ex morte eius nomen illius claruit in mundo.

Et proiectus est draco. **AMBROSIUS.** Recte diabolus serpens uocatur siue quod per serpente, primum, hominem deceperit, siue quod ueneno suae malitiae genus humanum perdidit. Diabolus, interpretatur deorsum mens, Sathanas autem aduersari & contrarius.

ANDREAS. Porro quod nomen hoc Sathanas articulum hoc loco adiunctum habet, id non arguit esse alium sathanam,

alium diabolum, ostendit autem serpente illum antiquum daemone nomina fortiri. Aliterum diaboli, quod uirtutes & uirtutum studiosos, & ipsum etiam Deum apud homines calumniatur, si quidem apud Adamum inuidia illum insimulare non dubitauit. Alterum uero sathanam, tanquam permax Christi Domini & seruatorum eius aduersarius. Observandum autem casum diaboli post Christi crucem non fuisse localem, ut fuit primus, dicitur tamen post Christum passum cecidisse, quia pristinae illius uires, post illum tempus sunt diminutae & quasi fractae. Igitur ruina illius nihil aliud est, quam malignorum conuictio illius infirmatio, posteaque semel e caelo dominioque, quod obtinebat, decidit.

AVG. Diabolus & omnes immundi spiritus cum suo principe de sanctorum cordibus expulsi sunt in terram, id est, in homines qui terrena sapiunt, & totam spem suam in terra constitunt.

Et audiui uocem. Cum ostendisset diabolum in hoc certamine occulto ab ecclesia uictum ab auxilio filii & Angelorum, subiungit exultationes angelorum ipsorum, uel sanctorum animarum de uictoria fratrum, ut laborent uincere qui de uictoria sua Angelos uel sanctas animas audiunt exultare.

AMBROSIUS. Vox magna de caelo, vox est Angelorum pro salute generis humani gaudentium, Deumque laudantium sicut Dominus dicit in Euangelio, gaudium est Angelis.

ANDREAS. Latantur autem angeli de illius eiectione, quia nulla est pars fidelium cum infidelibus.

RVP. Ergo ne antequam ille proijceretur in terram non erat salus, & non erat uirtus? non erat regnum, non erat potestas Dei nostri & Christi eius? non utique salus erat, sed perditio & mors: non erat uirtus sed infirmitas, non erat in hominibus regnum Dei nostri, sed regnum peccati & mortis, non erat potestas Christi, sed principis tenebrae.

Accusabat illos ante. Officium diaboli est recusare, id est, per peccatum accusabiles reddere.

RVP. Quare autem uel uox ille sathanas accusator fratrum dici debet, quia uidelicet tenebat chyrographum decreti aduersum nos, in quo peccatum Adae scriptum erat, cuius nos recitatione semper accusabat, confidens ac iactabundus, quod illo chyrographo teste, genus humanum esset possessio sua. Verum ubi proiectus est, ibi chyrographum illum ille perdidit.

AMBROSIUS. Accusantur noxij homines apud iudices cum eo

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et non ualuerunt, scilicet Cosdroe & uiri eius, sed plures debellati fuerunt.
2 Neque locus, & c. in ecclesia, nam Eraclius persequens Cosdroe, fugauit eum de Aethiopia & Lybia & terra sancta in quibus ante uigebat ecclesia, & compulsi eum turpiter redire in terram suam non subditur.
3 Et proiectus est, & c. tamen quia ipsemet Cosdroe erat antiquus gentilitate, propter quod postea satis cito tradidit regnum filio suo, ut postea dicitur.
4 Qui uocatur diabolus, & c. praenimia eius nequitia, sicut de homine nequam dicitur communiter, quod est unus diabolus uel sathanas.
5 Qui seducit, & c. nam ab illis quos subiebat faciebat sicut Deum adorari: propter quod dicitur in legenda exaltationis sanctae crucis: Fecerat turrem argenteam, in qua interlucentibus gemmis thronum extruxerat aureum, ibi solis quadrigam & lunae & stellarum imaginem

collocauerat atque per oculos fistulas atque meatus adduxerat, ut quasi si Deus pluuem desuper infundere uideretur, per hoc autem quod dicitur uniuersum orbem, non est intelligendum, quod ipse sibi totum orbem subiecerit, sed est locutio hyperbolica, ad designandum quod magnam partem orbis sibi subiecit & dicto modo seducit, sicut communiter dicitur, tota ciuitas currit ad tale spectaculum, licet maior pars remaneat.

6 Et proiectus est, & c. quia cum exercituum copulsi sunt in terram suam refugere. 7 Et audiui uocem. Hic consequenter ponitur gratiarum actio a filiis ecclesiae pro Cosdroe deiectione, cum dicitur. Et audiui uocem magnam, ad gratiarum actionem.

8 In caelo, id est, ecclesia militante. 9 Nunc facta est, & c. quia fideles potuerunt Christum bene seruire liberati a Cosdroe oppressione. 10 Quia proiectus est, & c. fratrum nostrorum, id est, Christianorum

MORALITER.

7 Et audiui uocem magnam de caelo dicentem, & c. Id est, in ecclesia

triumphante & militante. Et de malis hominibus, quae subiciuntur demonibus, subditur.

A rum scelera eis manifestantur. In conspectu vero Dei, q non solum facta, sed & cogitata considerat, quo diabolus aliquem accusare potest. Sed accusantur in conspectu Dei, cum peccam, accusat & diabolus, cum in peccatis male suadendo deicit. * HAYMO. Accusatio diaboli nihil aliud est, nisi ad malum precipitatio. Tunc enim accusat, quando dignos accusatione reddit, non loquendo exterius sed odiendo interius.

a Die ac nocte. Vel in prosperis delectando, vel in aduersis contristando.

* GREGO. In die ac nocte accusare non cessat, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accutabiles ostendere contendit. In die enim accusat cum prosperis nos male ut insinuat, in nocte accusat, cum in aduersis nos non habere patientiam demonstrat.

b Descendit diabolus. De caelo, vel de minoribus sanctis, in quibus iam non habet locum tentatio.

* RICH. Terra illos significat malos qui in vno aliquo vitio pertinaciter stant, mare vero eos qui per diuersorum amaritudinem vitiorum fluxerunt. Ad quos utroque diabolus descendit, quia in ipsis dominandi potestatem accepit.

* AND. Vt illis annuntiantur, qui inhabitant terram & mare, hoc est, illis qui non conuertantur in caelo, sed in terra animum defixum habent.

* AMB. Vel. Possamus per terram Iudaeos, & mare Gentes & Paganos intelligere. Vt igitur Iudaeis, ceterisque gentibus incredulis: quia propter iram quam habet diabolus eo quod maximam multitudinem amiserit, tam atrociter reprobis dominatur, & in tantis flagitiis deicit, ut nullo modo digni sint, quatenus ad vite vias reuertantur. Dicit et diabolus scire, quia modicum tempus habet, qui quanto appropinquare cernit diei iudicii, tanto callidior elicitur ad decipiendos homines.

* GREG. Vnde & extrema mundi atrocius tentaturus aggreditur, quia tanto sit feruentior ad sequitiam, quanto se sentit vicinior ad poenam.

c Sciens quod modicum tempus habet. Quia videt multos sibi subtrahi, & in locum substituit.

C

NICOLAUS DE LYRA.

* quos faciebat accusabiles coram Deo ad malum eos impellendo, cogens eos ad litterae cultum sibi impendendum, ut dictum est,

1 Et ipsi vicerunt, &c. Istud non refertur ad eosdem Christianos in numero sed ad illos qui non acquiescebant ei magis eligentes morti. Et sic erant victores per palmam martyrii ideo subditur.

2 Et non dilexerunt id est, vitam suam corporalem simile habetur. Ps. 77. d. Cum occideret eos, quarebant eum, non enim de eiusdem numero potest intelligi, quod essent occisi, & quarebant eum poenitentes, cum poenitentia non sit post mortem, sed de alijs eiusdem populi.

3 Propterea letamini, de martyrum glorificatione, & de Cosdroe detractione. 4 Vt terra. Hic consequenter describitur subditorum Cosdroe oppressio, qui compulsus redire ad terram suam fuit valde iratus, & cepit gravare subditos suos per exactiones & extorsiones multiplices, ad multiplicandum sibi bellatores ut regnum suum posset defendere ab Eraclio imperatore, & hoc est quod dicitur. Vt terre & mari, quia non solum dominabatur in arida, sed etiam in pluribus insulis maris, & quia de mercimonijs per mare portatis augmentavit exactiones & pedagia. 5 Quia descendit, &c. id est, Cosdroe fugatus, qui nominatur diabolus in parte precedenti, sicut visum est.

6 Sciens quod modicum erat enim iam senex & sic non habebat tempus vita in quo se posset de Eraclio vindicare, propter quod tradit regnum filio suo.

Et

MORALITER.

† Vt terra & mari, id est, cupidus bonorum terrestrium & de meris in aquis carnalium uoluptatum.

† Persecutus est mulierem, &c. quia nititur patientes bonum conceptum quantum potest perturbare.

d Et postquam vidit. Cum vidit diabolus se per occultam fraudem non posse proficere, aperta tribulatione aggreditur expugnare. **e Et data sunt mulier, &c.** Quae etiam contra apertam tribulationem habet auxilium ab eodem filio a quo habebat contra occultam impugnationem.

a Continue. **b** Liberum arbitrium apponentes. **c** Id est, suggestionem eius. **d** Quae imitantur.

a die ac nocte. Et ipsi vicerunt illum propter sanguinem agni,

a Quia non tacet ubi necesse est. **b** Id est, sicut iam testatus est Christus. **c** Id est, non sic fouerunt carnem suam, ut amara peccent.

& propter verbum testimonii sui, & non dilexerunt animas

a Angeli, vel sancti. **b** In mansionibus habitant maiores laudati, vel omnes in angelis.

suas usque ad mortem. Propterea letamini celi, & qui habitatis

a Id est, in virtutibus. & in eodem vno stabilibus. **c** Occidendum.

b in eis: Vt terre & mari, quia descendit diabolus ad vos habens

a Vnde feruentis, gressu tunc.

iram magnam, sciens, quod modicum tempus habet. Et

postquam vidit draco, quod proiectus esset in terram, persecutus est mulierem quae peperit masculum. Et datae sunt mulieri

a Duo testamenti, vel tria distinctiones, vel quae vitae.

f alae duae aquilae magnae, ut volaret in desertum, in locum suum

a Id est, per tres annos & dimidium.

a A praesenti impugnatione.

g ubi aliter per tempus & tempora & dimidium temporis a facie

a Et quamuis a peccata esset.

a Ex inspiratione.

b Quae ad eam non attingit.

serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem

a Tribulationem inundantem.

b In peccatum.

quam tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine.

10 cum praeteris auibus cognoscatur altius e-

uolare, viso tamen eminens cibo, indigentia naturali subacta, mox ad ima descendit, sicut ecclesia, cum eaque sursum mente petat, infirmitate tamen corporis aggravata, necessitate subiacet indigentiae corporalis.

g Per tempus & tempora. &c. Si accipitur illius ecclesiae status quae erit tempore Antichristi, dicitur aliter per tempus & tempora & dimidium, pro predicatione Eliae & Enoch, Si generalis Ecclesiae accipiat, dicitur per tempus & dimidium quia Christi predicatione nascitur ecclesia quotidie.

h Et misit serpens, &c. * RICHARD. Videns diabolus sanctam ecclesiam ad spiritualis vitae labula recessisse, & ad sui nominis predicatorum documenta, & Angelorum habere auxilia, & se deiecit de caelo in electis dominandi ius amittebat & se in terram proiectum in in eo quod non nisi sola pars damnatorum sibi remanebat, in maiorem persecutionem aduersus eam exarsit, & totum flumen uitiorum post eam misit, & illam mergere tetrauit.

* AMB. Flumen aquae, desideria sunt carnalia. Videns autem diabolus ecclesiam non posse deici persecutionibus, sed potius crescere & roborari, multitudinem desideriorum carnalium ei immittere voluit, quibus decepta ad mala opera traheretur.

AN-

7 Et postquam vidit. Licet enim ante persecutus fuisset ecclesiam maxime extra terram suam, tamen tunc cepit gravamen eius augmentare in terra sua, in qua habitabat multi Christiani eius tributari, quos cepit non solum in rebus, sed etiam in personis grauius persequi. sicut Sennacherib fugiens de Iudaea propter percussorem exercitus sui tempore regis Ezechiae, cepit grauius affligere Iudaeos habitantes in terra quam ante, ut habetur, Job. 1.

8 Et datae sunt. Hic declarat quoddam superius dictum, scilicet qualiter mulier amicti sole fugit in solitudinem, nam hoc fuit per auxilium Eraclij, ideo dicitur. Et datae sunt mulieri, &c. Aquila vero signum est imperij Romani, ideo per ipsam intelligitur Eraclius, Alae vero eius sunt acies sui exercitus, vnae & alae vnae significatione est acies militaris. Et dicitur hic duae, propter metaphoram seruandam. nam avis non volat unica ala, sed duabus. Dicitur autem exercitus Eraclij misisse ecclesiam sub rege Persidis commemorantem, quia Eraclius misit milites ex parte Graeciae ad recipiendum Christianos fugientes de Perside. Vel quia regnum Persidis sic fortiter inuadebat in extremitatibus suis, quod Cosdroe bellatores erant ibi totaliter occupati, & Christiani de Perside facilius potuerunt in Graeciam transire, vel utroque modo. 9 Vbi aliter per tempus, &c. id est, per tres annos & dimidium, ut dictum est supra.

10 Et misit serpens. id est gentem multam & in quod dicitur inf. 17. d. Aquae multae populi multi ad interficiendum Christianos fugientes.

* Et

8 Et datae sunt mulier alae duae, quae sunt amor Dei & proximi, per quas euolat a facie diaboli.

10 Et misit serpens ex ore suo, &c. quia diabolus fugientibus ab eo mouet persecutionem temporalem, ut per impatientiam eos frangat.

* Et aperuit

Lib 2. moral. c. 9.

Li 32. moral. c. 19.

* AND. Draco ex ore suo aquam instar fluminis, a tergo mulieris eructavit, hoc est, ingentem impiorum virorum aut malignorum demonum, aut infestorum tentationum multitudinem aduersus illam armanit, quo hac ratione ea si queat, in seruitutem redigit. * HAYMO. Post mulierem in desertum volantem serpens ex ore suo flumen emisit, quia maxime post aduentum filii Dei, & postquam ecclesia celestia perit, infidelium multitudinem diabolus in necem sanctorum commouit.

B * RVP. Aliter. Aqua instar fluminis ex ore draconis corruptio est scripturarum. nota aut, quod non dixit, misit ex ore suo flumen, sed aquam tanquam flumen. Aqua denique quam serpens ille de ore suo mittit, similitudinem fluminis habere potest, sed vere flumen esse non potest. nam flumen verum sancta scriptura, veraque doctrina Catholica est, quam ecclesia, quae est mulier ista, mittere consuevit de fonte veritatis. Serpens autem de ore suo, aquas puridas doctrinae nequam emittit, & quia de scripturis eidem usurpat, vere flumen videri vult.

* AVG. Aqua emissa de ore draconis, exercitum persecutorum significat, absorpta aqua, de persecutoribus facta vindicta. a Et adiuuit terra. i. Christus ecclesiae suae dedit vires patiendi. b Et aperuit. i. preparauit, & idoneam se fecit, ut reciperet quod sibi inferrent ad similitudinem os aperientis, quod in passione sua fecit, in quo suis exemplum patiendi se poposuit. c Absorbuit. i. omnes poenas in se destruxit, factus immortalis & impassibilis, quod idem facit in suis.

* RICH. Terra mulierem contra flumen adiuuat, quia persecutorum & in fide stabilium collectio contra tentationem diabolicam fideles ecclesiae persequentem, vniuersimiter orat, & quasi ore absorbet flumen, dum orando vincit tentationem.

* AVG. Terram sanctam dicit, i. sanctos quoties. n. persecutiones ecclesiae irrogantur, sanctae terrae precibus. omnia sanctorum orationibus, aut amouentur, aut temperantur.

* AMB. Possumus per terram Christum intelligere. Adiuuitque terra mulierem, i. Christus ecclesiam, & aperuit os suum, id est, sinum misericordiae suae aperuit, flumenque vitiorum eius potestas funditus extinxit.

d Iratus est, &c. i. quia licet non possit deuincere, non tamen desistit inuidere, & locum inuadendi quaerere.

* AMB.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et adiuuit. i. habitatores Graeciae, vel milites Eracli mo praedicto.
- 2 Et absorbuit, quia tunc gens a Cosdroe missa, fuit debellata.
- 3 Et iratus est, i. contra Catholicam plebem.
- 4 Et abiit, &c. i. cum illis Christianis qui non potuerunt fugere cum alijs, vel cum Eraclio & eius exercitu, ne intrarent regnum Persidis.

MORALITER.

†† Et aperuit. hoc est V. Maria de qua dicitur Isa. 65. Aperiat terra & germinet saluatorem. ipsa namque sibi deuotos adiuuat contra demonem. Bernardus super missus est. in periculis, in

CAP. XIII.

I T vidi, &c. Bestia vel spiritualiter Antichristus, vel generaliter tota collectio malorum, uel integer Antichristus caput & corpus.

* AND. Quidam per hanc bestiam accipiunt virtutem quamdam viribus & nequitia Sathana inferiorem, ceteris autem de monibus utroque genere eminentiorem. At Sanctus Methodius & Hippolytus & alii veteris, de ipso Antichristo praesentem locum interpretati sunt, ut qui ex turbulento, plurimum que vndoso uita huius maris regressurus sit.

* AMB. Hanc bestiam Antichristum significat. De mari autem vita

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XIII.

E T vidi, &c. Descripta persecutione ecclesiae sub Cosdroe, hic idem describitur sub eius filio sibi succedente. & diuiditur in tres partes, quia

MORALITER.

1 Et vidi de mari bestiam ascendentem habentem capita, &c. Hic ad

* AMB. Reliqui de semine, ecclesiae electi sunt qui in flumine mundi nascuntur sunt.

* RICH. Quanto diabolus vincitur, quanto magis irascitur, & tanto deterius nocere conatur. & dum electos superare minime valet, infideles ad persecutionem commouet.

* HAYMO. Fecit quidem praelium draco cum his qui fuerunt ante Domini aduentum, sed amplius post aduentum filii Dei cepit ferire cum reliquis qui erant de semine mulieris, i. cum apostolis & martyribus quos neci tradidit.

* PRIMAS. Videtur non posse continuari persecutionem, neque ad effectum noxia vota perducere, quibus ecclesiam Christi de mundo posse auferri putabat uel assectabat, s. dñi corporis trophaeo in caelestibus praesentem, & in terrestribus dominantem atque inferis imperantem. hoc inquam videns bellum quidem cum reliquis de semine ecclesiae per singulas generationes indefinenter molitur ingerere, quae sciam nouit de mundo eradere omnino non posse, quia portae inferni non praevalent aduersus eam.

e Et stetit. Non tamen omnes illos viciniores, sed tamen super arenam. i. in fructuosos moram fecit, in quibus apparent signa vestigij.

Mat 16.

* RICH. Quid conuenientius per arenam maris intelligimus, quam gentilitatem ab omnibus diuinae cogitationis & boni operis fructibus infecundam, & diuersorum idolorum cultibus & vitiorum amaritudinibus agitatum quae bene arena dicitur, quia lacerilis in bono, maris, quia instabilis & amara in malo.

* AMBR. Per arenam maris, multitudines reproborum, qui eo tempore futuri sunt designantur.

* HAYM. Notandum autem quod idem draco non super petram, sed super arenam iterasse dicitur, cunctis. n. liquet quia serpens in petra vestigium habere non valet. In arena vero, quaeque loca tetigerit, in eis signa sui corporis relinquit. In petra non stat draco, quia in cordibus sanctorum quae voluptates nulle emollit, locum diabolus nullum inuenit. Et in arena greisum figit, quia mentes quas humor concupiscentiae carnalis emollit, inhabitat. hinc Iob dicitur: sub umbrado dormit in secreto calami, &c. quae ergo dominus in locis humentibus dormire perhibent, hunc Ioannes super arenam stare affirmat.

* RVP. Cum super arenam ruina contingere soleat, hic autem super arenam stetit dicitur, quid per hoc innuitur, nisi temporis illius difficultas & tribulationum nimietas.

ideo subditur.

5 Et stetit. Per mare quod est congregatio aquarum intelligitur Cosdroe regnum quod erat valde populosum, Aquae enim multae populi multi. Per arenam quae est in luore maris, intelligitur extremitas regni Persidis, in qua stetit exercitus Cosdroe, ne Eraclius cum suo exercitu posset transire.

angustus, & in rebus dubis respice stella in uocata Mariam.

4 Et abiit, &c. quia quando diabolus ab uno sancto deuincitur vadit ad alium impugnandum. 5 Et stetit. per quam significatur steriles in bono super quos stat tanquam in proprio loco.

CAP. XIII.

I T vidi de mari bestiam 2

re, sed pro rei nouae magnitudine, quae qui prius erat diabolus draco dicebatur, in homine erit, & homine armabitur. De mari, i. de seculo praesentis nequam de fluxa generis humani nascendo bestia talis ascendit, de multitudine impiorum, de vndosa populositate malignantium. * HAYM. Vbi in sacro eloquio singulariter bestia ponitur, ipsi malignorum spiritu principes per illam designantur, ubi vero pluraliter, vel conuersa demonum portenta, uel bestiales hominum motus exprimentur.

Capitulum

quia primo describitur successio regni. secundo processus praesentis, ubi. Et nidi. Tertio terminus belli Persarum & Eraclij. ubi. Si qui habent aures, circum primum dicit Ioannes.

- 1 Et vidi, &c. i. de regno Persidis ratione praedicta.
- 2 Bestiam, i. filium Cosdroe bestialiter uiuentem.

* 1 Ascen-

deram ceterorum persecutio ecclesiae sub filio Cosdroe, qui capitulo praecedenti uocatus est draco, ideo per eius filium signi-

A *a Capita.* Ad hoc vt ut bene possit istos vincere, salem familiam sibi instituit.

* **AMB.** Draco similiter superius septē capita habuisse dicitur est, & in captib. septem diademata, per quæ oēs reprobos quibus diaboli ad decipiendū genus humanū vltus est, diximus fuisse designatos. Hec autē bestia nō in captib. sed in decē cornib. decē diademata habuisse a describitur. Ideoq; per decē cornua gētes quas sibi Antichristus subiugaturus est, designatur, septē vero capita, septē principalia vitia.

B * **AND.** Per decē cornua totidē diadematis exornata, & septē capita, familiaritatem illam intelligi uolunt, quæ inter ipsum & diabolum intercedet, regniq; terreni indecem partes sectiones, & regnum præterea septenarium mundi huius cursui conformatum, septem quidem dierū spatio dimensum, & in septem rursus successiones distributum.

* **HAYM.** Per septem capita, omnes reges intelliguntur, per decem cornua omnia regna, multas. n. potestates huius seculi habebit sibi subditas, quib. & honorem dabit, & mundi regna domino permittente.

b Nomina blasphemiq. Variis hæresib. erat plena, vel uariis simulationibus occultans uita.

* **AMB.** Blasphemia Antichristi plura nomina habebit, quia multis modis Christum blasphemabit.

* **AND.** Nomina autē blasphemia in capitib. hoc est, in satellitibus & ministris illius comperiuntur quam plurima. nam quotquot iam inde ab initio tyranni vsq; ad Constanti magni imperium extiterunt, omnes certatim blasphemauerunt.

* **RICH.** Sant nomina blasphemie, quia gentium principes Christum blasphemauerunt negantes eum Deum & dicentes eum fuisse magnum.

* **RVP.** Super capita bestie, noīa blasphemie, qā singula regna regib. suis nomen, quod est Deus, adscripserunt, uel ipsi reges ultro præripuerunt, quod nimirum est blasphemare.

c Et bestia, &c. * **AMB.** Per pardum qui fertur diuersos colores

res habere, hypocrisis Antichristi designatur. Qui cū sit futurus homo nequissimus, uariis uirtutib. se decolorabit, vt facilius stultos quosq; decipiat. Per vltum vero, qui callidissimū est animal, eius astutia ad decipiēdos homines demonstrari pot. Per leonem nihilominus eius crudelitatis, ad dilacerandum populum Dei designatur.

1 * **AVG.** Pardo propter uarietate gentiū similitudine, Vrsō propter malitiam & uesaniā, leoni pp uirtutē corporis, & linguæ superbiam. Et quia tpbis Antichristi cū uarietate gentiū & populorū regnū illius erit cōmixtū pedes tanquā uersi, duces eius, os eius, iussio eius.

2 * **AND.** Vel. Per pardū

3 Græcorū, p̄sum Per-

4 sarū per leonē Babylo-

5 niorū regnū denotatur, q̄ oīa unus obtinebit Antichristus.

6 * **HAYM.** Pardus, bestia est sauiissima ipariētissima, atque uarietatis discolor cutis. Vrsus rapacissima est, primū pedib. cōculcat & cominuit, & sic oīa deuorat, leo uero rugitu terrore oīb. bestiis immitit, & cū sit fortissimus bestiarū, atq; ad nullus audet occurrē, in insidēdo sibi p̄dā p̄cipit. Tales utiq; sūt heretici, pagani, & ceteri, qui ad corpus Antichristi pertinet.

7 **d Et dedit illi.** * **AND.** Spiritalis draco est Sathanas, qui suam signis & mendacibus prodigijs potestatem impertietur Antichristo, idque ad instabilem hominum ruinam & interfectionem.

* **AMB.** Virtutem suam diabolus quæ tota mala est, Antichristo dabit, quia in illo habitabit, & per eum quidquid nequiritia diaboli potest excogitare, operabitur. Sed quomodo diabolus potestatem Antichristo dabit, cum non sit potestas, nisi a Deo? Deus dabit Antichristo potestatem, sed ipsum in tāto permutabitur in inanimatum, ut tota diabolica esse credatur, & sit.

* **HAYM.** Sicut in Christo plenitudo diuinitatis requiescit, ita in illo plenitudo nequiritia. Et sicut Christus per uirtutem uerbi, omnia tua facit opera, ita & ille perditus, per diaboli potestatem qui in eo habitat omnia opera tua faciet.

8 **e Quasi occisum.** Simulabit se Antichristus mortuum, & per triduum latens, post apparebit dicens se suscitatum.

9 * **AND.**

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Ascendentem. regni Persidis potestatem.
- 2** Habentem, & c. exponatur sicut precedenti capitulo de patre suo.
- 3** Et super, & c. quia capitaneus suarum acierum impendit quasi honorem regium, ut fortius decertaret contra Eraclium.
- 4** Et super capita. quia dicti capitanei prorumpbant in blasphemiam Christi, sicut & principes eorum, ut habetur parte seq.
- 5** Et bestia, & c. propter uarietatem uirtutum, in quib. obstinatus erat secundum illud Iere. 13. d. Si potest Aethiops mutare pellem suam & pardus uarietates coloris sui, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.
- 6** Et pedes eius. habentes plantas magnas ad calcandum, sic iste anhelabat ad calcandum ecclesiam.
- 7** Et os eius. propter crudelitatem.
- 8** Et dedit illi. quia Cosdroe pater eius tradidit illi regnum suum sedens in turri sua argentea, ut dicitur in legenda exaltationis sancte crucis.
- 9** Et potestatem. i. exercitum sortem ad pugnandum contra Eraclium.
- 10** Et uidi, & c. Hic consequenter describitur processus praelij. Circa quod sciendum, quod expositores aliqui dicunt hic, quod exercitus Eraclij, & exercitus filij Cosdroe occurrerunt sibi extra Danubium, & ex consensu utriusque partis Eraclius & Cosdroe filius pugnaverunt ad singulare certamen, tali pacto quod uictus subiret uictori cū toto populo suo. Eraclius autem uictor exiit, & sic filius Cosdroe cum toto suo populo ei

cise submitit. & secundum hoc dicit Io. Et uidi unū, & c. i. primum est principale caput. Vnum. n. in scriptura sacra aliquando ponitur pro primo, Gen. 1. a. Et factum est uespere & mane dies unus. s. i. primum. & istud caput unum fuit filius Cosdroe. qui fuit unum de septem capitibus bestie, sicut predictum est capitulo precedenti, de patre eius Cosdroe. Quasi occisum, & c. i. deuictum et subiectum Eraclio. Et quia per hoc non fuit mortuus simpliciter, ideo non dicitur occisum absolute, sed quasi occisum. Et plaga mortis, & c. quia postea rebellauit Eraclio. & sic curatus fuit ab eius subiectione. Sed illud quod sequitur. Et adorauerunt eum, & c. q. d. nullus, nō concordat cum dicta expositione. quod. n. deuictus ab Eraclio rebellaret, non est argumentum quod esset inuincibilis, sed magis ad oppositum, sicut ipse iam fuerat deuictus ab Eraclio, & pater eius pluries debellatus. Item quia quod isti expositores dicunt, quod hæc rebellio fuit post recessum Eraclij de Perside, interfecto Cosdroe & reportato uexillo crucis dominice, hic autem dicitur. Et admirata est, & c. propter eius curationem. Et adorauerunt draconem. per quem intelligitur Cosdroe. non. n. adorauerunt eum post mortem suam sed ante, ut dictum est, sup. Propter quod aliter exponitur hæc litera de uulneratione lethali filij Cosdroe in uno conflictu contra spem humanam fuit saris cito curatus, propter quod gentes sibi subditæ crediderunt in eo esse aliquid numinis, cuius uirtute fuerat sic sanatus, sicut & patrem suum adouerant, ut dictum est. secundum hoc dicitur. Et uidi unum, & c. i. filium Cosdroe ratione iam dicta.

11 Quasi occisum, & c. i. lethaler vulneratum,

MORALITER.

† significatur tyrannus qui est diaboli filius per eius imitationem. Et dicitur hic bestia habens septem capita, per quæ significatur septem uitia capitalia.

† **Et cornua decem.** uniuersos modos impugnandi bonos.

3 Et super, & c. i. omnem spem subiiciendi sibi iustitiam.

4 Et super capita, & c. quia semper paratus est Deum, & eius membra blasphemare.

5 Et bestia, & c. qā confirmatus est in malo. Iere. 13. d. Si mutare

potest Aethiops pellem suam, & pardus uarietates coloris sui, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. **6** Et pedes eius, & c. q. sunt lati ad calcandum, sic tyrannus studet calcare populum.

7 Et os eius, & c. quia querit deuorare bona aliorum.

8 Et dedit illi, & c. quia tales diabolus adiuuat ad perficiendum malitiam suam. **10** Et uidi, & c. Quia propter infirmitatem uel aliud malum superueniens tyrannus territus aliquando incipit emendationem, sed illo malo transeunte reuertitur ad pristinam nequitiam uel maiorem.

A * **ANDREAS.** Caput quod hic veluti iugulatum in mediū proponitur alterutrum innuit, nimirum aut vnum aliquē ē principib. ab Antichristo occisū, prestigiis eiusdē imposturis q; actum, denuo excitatum apparuisse. Qua arte cum Simō magus familiariter vteretur, ab apostolorum coryphæo est reprehensus. Aut certe Romanorum regnum diuisione illa in decem partes interfectionem quodammodo passum, ad monarchiæ formam (cuiusmodi Augusti Cæsaris ætate exstabat) ab Antichristo redactum, rursus conualuisse, & quasi in integrum restitutum denuo visum esse.

A * **AMBROS.** Per caput quod non occisum, sed quasi occisum visum est blasphemia intelligitur. Blasphemia ergo quasi occisa est modo, quia quamuis sint multi, qui multas blasphemias mente concipiant, malum quod mente conceperint, non audent proferre. Hoc igitur caput, temporibus Antichristi mortuum videbitur, sed à diabolo in Antichristum resuscitabitur, quem ad blasphemandum Christum in tantum accendit, vt blasphematores omnes in suis blasphemias antecedit.

* **AVGVS.** Quod dicit quasi occisum, Hæretici sunt qui simulant se confiteri Christum, & dum non sic credunt, vt fides Catholica habet, blasphemant, cum eum & occisum prædicent, & resurrexisse, quia ipse sathanas transfiguratus in angelum lucis.

* **HAYMO.** Tanta temeritas erit in illo damnato homine, vt ad deludendos animos paruulorum, imitatione veri capitis Christi, occisum se dicat, & resurrexisse post mortem: ideoque ne forte veritas, sed illusio putetur, nequaquam affirmādo dicitur, occisum, sed, quasi occisum.

a *Et plaga mortis.* Arte magica ascendet in area ferentibus eum demonibus, & sic curabitur, plaga mortis. e. quia prius mortuus credebatur, post viuens reputabitur.

b *Et admirata est, &c.* * **ANDR.** Miracula q̄ Antichristus prestigiiis suis operabitur, ad diabolum qui per ipsum & in ipso erit efficax, referri debēt. Per ipsum enim draco imposturas suas exercens publice adorabitur.

* **AMBROS.** Per terram peccatores homines designantur sed quomodo diabolum adorabunt, quem non videbunt? Sed adorabunt Antichristum, & in Antichristo diabolum.

* **HAYMO.** aperte demonstratur quid sit admirari vniuersā terrā post bestiam, i. reprobos & terrena sapientes. In eo itaque draconem adorauerunt, quod bestiam, i. Antichristum, nō. solū diuitiis & potentialibus, verum etiā electorū signis & virtutibus

bus fultum: Christum esse putauerunt. * **RUPER.** Hic illa generatio maximē culpatur, quæ talem illū hoīem susceptura est. In hoc culpatur, quia nisi terra essent, si quid eorū q̄ sursum sunt saperēt, nō admirarent eius altitudinem, terrenā gloriam, q̄ verus Christus nihili pēdit.

c *Et data est ei, &c.* * **ANDREAS.** Triennii spatio cum anni dimidio Deus sinet illum conuictis, verbisque blasphemis, celestis nomen impetere, sanctorumque affligere.

* **HAYMO.** In tribus annis & dimidio, quadraginta duo menses sunt, atque idcirco specialiter in his mensibus, vltimum tempus, & persecutio: Antichristi significatur. Generaliter autem omne tempus huius seculi, à domini prædicatione vsque ad seculi finem.

* **AMBROSIO VS.** Sicut mihi videtur, in tribus annis & dimidio, tempus persecutionis tantummodo comprehenditur, in quo per se, & per discipulos suos, & per ostensionem signorum mirabili

lium totus laborabit: vt culturam Deitatis omnes sibi impendant.

* **PRIM.** His mensibus tres anni cum dimidio adimpletur, quibus superius quidem præsentis, nunc autem specialiter nouissimi persecutionis prænunciatur asperitas.

d *Et aperuit os suum.* In tantam fiduciam prorupit, vt quod occulte ante, iam tunc publicè audeat blasphemare.

* **AMBROS.** Blasphemabit nomen Dei, dicens Christū non esse Deum: blasphemabit ecclesiam Dei, dicens, nihil prodesse Christianam religionem fidelibus, sed interitum magis afferre quam salutē. Blasphemabit & eos qui in cælo habitāt, i. martyres & cæteros sanctos dicens, nihil prodesse cuiquam falsumque esse quicquid de eis à fidelibus asseritur.

* **HAYMO.** Ipse qui nunc aperit ora reproborū ad blasphemandum Deum vel Dei seruū, ipse tūc aperiet os corporaliter, cum in illo damnato homine habitare inceperit.

* **AVG.** Hic manifestum illos significari qui de ecclesia recesserunt Catholica, vt qui ante occulte intra ecclesiam quasi fidem rectam tenere videbantur, in persecutione aperto ore in Deum proferant blasphemiam.

e *Et taber.* i. oēm institutionē eius per q̄ laudabilis apparet.

f *Quorum, etc.* * **AMBROS.** Liber vitæ prædestinatio est Dei omnipotentis. Reprobi non sunt scripti in libro vitæ, quia non sūt prædestinati ad vitam æternam.

* **RUPER.** In libro vitæ, id est, in cælo. Vbi ergo scripta sunt nomina eorum qui eum adorabunt, in terra.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et plaga mortis. inopinabiliter.
- 2 Et admirata est, &c. propter talem curationem.
- 3 Et adorauerunt draconem. i. Cosdroe quia dedit potestatem bestie tradendo regnum filio suo.
- 4 Et adorauerunt bestiam. i. filium Cosdroe credentes in eo aliquid nominis esse.
- 5 Dicentes, &c. q. d. nullus. quia si in prelio vulneraretur, curabitur sicut prius.
- 6 Et datum est, &c. per iactantiam & blasphemias contra Christum & ecclesiam.
- 7 Et data est, &c. qui faciunt tres annos & dimidium dictum enim est supra, quod bellum Eraclij contra persas durauit septem annis, & sic me

MORALITER.

- 2 Et admirata est, &c. de tali euasione mali. quia communiter bonis hominibus, non contingit.
- 3 Et adorauerunt draconem. Quia reuerendo tyrannum reueretur diabolum, cuius est membrum.
- 6 Et datū est, &c. id est, permittitur loqui superba & blasphematoria.
- 7 Et data est, &c. mensis dicitur à mene quod est defectus, & ideo

sic medietas illius temporis ascribitur Cosdroe, & alta medietas filio eius.

8 Et datum est illi. quia sanctum Anastasium cum 70. monachis & multis aliis, interfecit.

9 Et data est, &c. quia multæ gentes & diuersarum linguarum erant sub potestate suam & est hic hyperbolica locutio, accipiendo omnem populum & gentem pro multo populo & gente sicut frequenter fit in scriptura, & in communi modo loquendi, sicut dicitur, tota ciuitas est in tali festo, ad denotandum, quod sunt ibi multi de ciuitate, & similiter quod subditur. Et adorauerunt eam omnes, &c.

10 Quorum non sunt, &c. i. in libro prædestinationis diuine, quid dicitur liber vitæ agni, ratione deitatis, & etiam ratione humanitatis, in quantum omnes prædestinati saluantur in fide mediatoris.

* 1 Qui

ideo facere mentes, id est, defectus est deficere: tyrannus autem deficit in obseruantia decalogi & euangelii, & duplicis dilectionis præcepti, quod significatur per menses 42. nam quadraginta sunt quater decem, & sic significat decalogum & euangelium quadrupliciter descriptum, & per duos superadditos duplex charitatis præceptum.

9 Et data est illi, &c. id est, super multos bonos & est hic hyperbolica locutio.

* 2 Si

A * **AVG.** De diabolo dixit, vel eius populo, quia non est scriptum nomen eius in libro vite.
 * **HAYMO.** Quis est autem liber vite agni, in quo Iustorum nomina numerentur adscribi, nisi vis quedam diuina, q̄ ante mundi constitutionem, ad vitam æternā sanctos p̄destinauit futuros. Qui liber p̄ destinationis sicut æternitate fixa electos tenet adscriptos, ita nequaquam vlla ratione reprobos admittit scribendos.
† ducit.
Haymo.
a Occisus. In suis in Abel. Vel quia ante omnia dispositū est q̄ in fine temporum occideretur. Vel occisus, in agno mystice, quem Abel obtulit, vel in ipso Abel à fratre occiso p̄figuratus est.

B * **AMBR.** Sed querendum nobis est, quomodo agnus, id est Christus, ab origine mundi occisus esse dicatur. Vbiunque in diuinis scripturis ponitur hæc oratio, qui habet aures, &c. obturum esse quod p̄cessit, demonstrat. Aures quippe cordis & intelligentiæ requirit. Agnus igitur ab origine mundi occisus est, quia eius mors ab exordio generis humani in sanctis p̄ib. p̄figurata est. In primo hoīe dormiente, & Eua ex eius coīta facta. figurata in Abel, Isaac, Ioseph, & plurib. sacrificiorū ritib. Quoties ergo mors Ch̄i à patrib. p̄figurata aut p̄dicata, quali toties agn̄ occisus est. Quāuis hoc simpliciter possit itel ligi, vt nō dicat agn̄ occisus ab origine mundi, sed noīa sc̄torū scripta ab origine mundi in libro agni q̄ p̄ eorū salute occisus ē.
Haymo.
b *Qui in capti.* Qui captiuat homines nūc a fide, tandem a salute, scilicet Antichristus, vel ipse diabolus.

c * **ANDR.** Vnusquisq; p̄mia factis suis digna recipiet, qui igitur ad vexandum & affligendum proximum prompti expeditique fuerit, ij à diabolo captiuus abducetur, eius iuxta magnum Iacobum, mancipia effecti, cui per praua opera serui erunt, Iathanæque gladio ic̄ti, æternam mortem sustinebunt.
 * **AMB.** Antichristus qui populum Christianum à creatore suo captiuabit, ipse a p̄senti vita captiuabitur, & in infernū dērudetur. E- qui gladio malitiæ suæ multorum animas in terempturus est, gladioque corporali iustorum corpora occisurus, ipse gladio mortis perpetuæ damnabitur.
 * **HAYMO.** Hæc verba sicut p̄tinēt ad oē corpus Antichristi, ita & ad ipsum principē malorum Antichristum, qui duob. modis homines captiuabit, nimirū à fide Christi mēte eos se parans

parās, deinde ab æternorum societate fidelium, quia qui ei obaudierint, perpetuo captiuitatis exilio damnabuntur.
c *Qui in.* Antichristus & sui occidunt gladio materiali & persuasionis & perierunt gladio æterni iudicii.
d *Hic est.* i. patiētiā & fidem tenebūt, quia illo destructo sciūt se remunerandos. Respicendo p̄nam malorum & remunerationem bonorū patiētes fiunt & fidē tenēt.
e *Es uidi.* Descripta tribulatione quæ erit per Antichristum, & suos participes, subiūgit aliam quæ fiet per suos apostolos, quos ipse per totum mundum sparget.

*** RICHAR.** Videns diabolus sanctam ecclesiam donis cælestibus, multis virtutibus & auxiliis munitam, & supra petram quæ Christus est, firmiter fundatam, non vno modo nocendi sed diuersis aggredatur, & eam expugnare conatur. Vnde qui p̄ bestiam ascendētē de mari impugnari eam superius legitur, & per bestiam ascendentem de terra eam impetere nūc perhibetur: quia non solum per crudeles gentium principes verum & per falsos salutorum christianorum ministros & reges, quietē eius frequenter pulsat, & per illos non nūq̄ turbat.
*** AND.** Sunt qui per hanc bestiam Antichristum intelligant, aliis magis placet quempiam ē diabolorum numero esse, nos autem putamus per bestiam hoc loco pseudo prophetam denotari, quæ sententia Irenæo probatur.
*** AMB.** Hæc bestia aut vnum ex discipulis Antichristi designat, ætēriorem ceteris, aut multos, q̄ eū p̄dicaturi sunt, quæ de terra ascendere vltima est, quæ de locietate reprobiorū exurgit.
*** RUPER.** Quæ est hæc bestia alia quam vidit ascendentem de terra? Aut quomodo duæ sunt bestiæ, cum vnum sit corpus generationis prauæ, sicut econtra vnum est corpus generationis sanctæ & electæ? Ad hæc sciendū, quia generatio neq̄ cum vna sit, alia tamen & alia dicitur bestia, propter geminā vim bellicam, scilicet siue regiam, atque magicam.
*** GRE.** Priorem quippe bestiam, i. Antichristū superiore iā descriptione narrauerat, post quē ē hæc alia bestia ascendere d̄r, quæ post eū multitudo p̄dicatorū illius ex terrena potestate gloriā. De terra quippe ascendere, est de terræ gloria sup̄bire
f *Cornua.* Quia simulabunt se habere innocentiam, & purā uitam & veram doctrinā & miracula, quæ Christus habuit, & suis dedit. Vel duo Testamenta sibi usurpabunt.

NICOLAUS DE LYRA.

*** 1** Qui occisus, quod dupliciter potest intelligi. Vno modo dispositiue, quia sic Deus ab æterno disposuit mundum facere, quæ quidem dispositio potest aut quæ iam mundi origo, in quantum ad exemplar mundi p̄ concepti ḡternaliter à Deo productus est mundus temporaliter in effectu vnde Boetius libro de consolatione. Tu cūta superno ducis ab exemplo, Mundum mente gerens similemque imagine formans, Alio modo figuratiue, & sic ab initio mundi Christus in Abel fuit occisus, nam occiso Abel innocente fuit figura occisionis huius agni. vnde dicit Aug. quod fuit in Abel occisus, & in prophetis ex honoratus.

- 2 Si quis. Hic vltimo describitur finis belli Persarum & Eraclij, cū dicitur. Si quis habet, i. intellectum.
- 3 Audiatur supple finem belli Eraclij & Persarum, quia Persæ qui multos Christianos duxerant captiuos, ab Eraclio & eius exercitu fuerunt captiuati.
- 4 Qui in gla. quia Costroe q̄ multos occiderat, ab Eraclio est occisus
- 5 Hic est, quia Zacharias patriarcha Ierosolymitanus qui cū alijs plurib. sanctis anticus fuerat in Persidem captiuus, habuit meritum patientiæ, & per Eraclium cum eis fuit in Ierusalem reductus.
- 6 Et vidi. Descripta ecclesie persecutione a Costroe & eius filio hic cō sequenter item describitur sub Mahumeto & eius populo, & diuiditur in tres partes. nam hæc persecutio primo incipitur, secundo alia incipitur se. c. ibi. Et vidi & ecce nub. tertio primo resumitur. 16. c. ibi. Et lex. Prima adhuc in tres, quia primo ponitur conditio sc̄læ Saracenorū, secundo persecutio Christianorū, in principio se. c. tertio p̄mittit persecutorū, ibi. Et alios angelos. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur d̄l̄ḡ sc̄læ conditio, secundo cuiusdam sententiæ serere vltimo ibi. Hic sapientia est. Circa primum sciendum, quod li-

MORALITER

† 2 Si quis. q. d. sicut tyrannus bonos captiuat & occidit temporaliter, sic æternaliter captiuabitur, ad mortē gehennæ ducet
6 Et vidi. hoc literaliter exponitur de Mahumeto q̄ legē falsam dedit Ismaelitis, iō mystice p̄t exponi de quolibet hęc sarcha, qui doctrinā erroneā dat discipulis suis, iō subditur.

cet de inchoatione sc̄læ Mahumeti varia dicantur à diuersis, tamen eo uenientius tenetur, quod incipit circa finem temporis Eraclij, de quo d̄ctum est in parte p̄ce. hic autem Mahumetus de paupertate ad diuitias eleuatus cogitauit fieri rex Ismaelitarū, de quo populo erat qui p̄prie dicuntur Agareni, nam Ismael fuit filius Agar ancillæ Saræ, Gen. 16. dicuntur tamen vsurpatiuè Saraceni à Sara libera. Ad obtinendum vero propositum vsus fuit consilio, & auxilio cuiusdam monachi heretici, nomine Sergij, condendo legem falsam & carnalem, & quibusdam autoritatib. vete. ac. no. Test. coloratam, vt sic non solum a Gentibus ad carnalia pronis, sed etiam a simplicib. Christianis & Iudæis, de quib. aliqui habitabant cum Ismaelitis, facilius reciperetur. Inxit etiam legem illam à Deo reuelatam tanquam propheta Dei summo. Igitur de ipso dicitur. Et vidi. &c. i. Mahumetum vitam voluptuosam ducentem, quæ bestialis dicitur. Et hi. nam fuit luxuriosus & libidinis ardore succensus super omnes homines orientalis regionis, iactans se solum super quædraginta homines ex diuino munere virtutem generatiuam & coeundi potestatem habere, vt scribitur historia orientalis ecclesie. li. 1. ca. 5. qui aliter nominatur. i. liber episcopi Aconensis: quia fuit auctor huius libri.

- 7 Ascendentem. quia per mercationes & rapinas ascendit de paupertate ad diuitias, vt dicitur ibidem.
- 8 Et habebat. i. Christi cuius duo cornua dicuntur hic prophetia in quantum fuit viator, prout declaratū fuit Luc. 7. super illud: Propheeta magnus surrexit in nobis, &c. & lator legis nouæ. Mahumetus vero inxit se esse prophetam, & legis diuinæ latorem, vt dictum est. propter quod dicitur habere duo cornua similia cornib. agni, quia non fuerunt talia secundum veritatem, sed secundum humanam fictionem.
- * 1 Et lo-
- 8 Et habebat, &c. i. Christi, cuius duo cornua sunt duo testamēta, quorū vetus dedit per prophetas, nouū autē per semetipsū, sicut dicitur Heb. 1. a Olin Deus loquens patribus in prophetis, &c. Heretiarcha vero suam doctrinā nititur defendere per scripturam veteris & noui Testamenti, quia tamē corne allegat eam non dicitur habere cornua agni, sed similia cornib. agni.

D * AND. dicitur habere duo cornua agni cornib. similia, ob id fortassis quod sub ouina pelle cædis studiū occultiq; lupi ferociam cælare studeat tum etiam quod initio aliquam pietatis formam præ se feret, qua de re Irenæus sere ita scribit de sathana satellite (quē pseudopropheta vocat) loquebatur ait vt draco.

* GREG. Habet duo cornua agni similia, quia per hypochrismū sanctitatis, eam quam in se veraciter dominus habuit singularē, sibi inesse sapientiā mentitur & vitam. Sed ga sub agni specie auditorib. reprobis serpentium virus infundit, re cte subditur. Et loquebatur vt draco. Ista ergo bestia, i. prædicantium multitudo, si aperte vt draco loque-

retur, agno similis non apparet, sed assumit agni speciem, vt draconis exercent operationem.

* AVG. Hæc est illa quæ sub noīe christiano agnū præfert, vt draconis venena latenter infundat. Hæc est heretica ecclesia: agni. n. similitudinem non imitaretur, si aperte loqueretur, nunc Christianitatem tægit, quo securius incautos decipiat.

* RICH. Falsi christiani duo habēt cornua, agni similia, quia habent duo testamenta, vnum per significationem, aliud per exhibitionem Christum prædicantia, habent, inquam, per scientiæ cognitionem, non per vitæ sanctitatem.

a Et loquebatur. i. pseudoapostoli ira loquentur sicut diabolus in Antichristo erat locutus.

b Et potestatem. Quia in omnibus caput suum sibi præponebant, i. Antichristo.

* AMB. Quod dicit in conspectu eius, significat in noīe eius, non. n. præfens poterit Antichristus in omnib. locis, vbi fuerit prædicatus a suis, faciet namque miracula Antichristus arte diabolica, facient & discipuli eius, sed eorum miracula, falsa erunt, non vera, non. n. credibile est, vt eos quos Deus excecauerat, sanitati possint restituere, sed eos tantūmodo quos ipsi deseruit, lædentes in occulto. sanantes in aperto.

* HAYMO. Quia sicut Antichristus fraude, blandimentis, & doctrinis, terrorib. & tormētis decipit, ita & oēs ministri eius.

c Quid est autem quod dicit, in conspectu eius? nunquid. n. prædicatio

dicatores antichristi, semper in pntia manere poterunt? non, D quin potius discurrerent per vniuersas mundi partes prædicando, sed vbicunq; sint ita ea ficere studebunt, quæ illi scūit placita, quasi semper ab eo videantur, & in eius conspectu constant. Intantum quippe illū honorabunt, vt quidquid acturi

1 sunt corā ipso se agere dicant, tāquam nihil eum latere possit.

2 Sicut. n. sancti quia iugiter eius voluntatem custodiunt, in conspectu Dei se manere tententur, ita & illi.

3 c Terram. i. terrenos, & in amore terre perleuerātes, vel terra secundum corpus, habitantes in ea secundū animam.

4 d Adorare. Quia & hi simulata resurrectione, ne prædicationis suæ

5 faciunt fundamentum sicut & apostoli Christi, fecerunt.

6 e Ignem. i. malignū spiritū super suos facit descendere, vt lo-

7 quatur variis linguis. Vt apostolis datus est spūsanctus in specie ignis, & sic illi dabunt spiritum malignum in specie ignis.

* AMB. Legimus in libro Iob, diabolum ex permissione Dei ignem de cælo fecisse descendere, & oues Iob puerosq; consumpsisse quod ergo illic per semetipsum fecit, hoc per Antichristum & sequaces eius extremo tempore faciet.

* AND. Non est aut mirum, aut nouum, si in oculis hominū iam errore excæcorum de cælo ignē descendere faciat impostor postea q̄ ex historia Iob cōpertum habemus, ignē diaboli virtute incensum, superneq; dilapsum iusti viri armentum, Deo id permittente tps, quasi puncto absumpsisse.

* AVG. Vel. Et quia ecclesia cælum est, quid est ignem de cælo descendere in terram, nisi hæreses de ecclesia cadere? Ignis enim de cælo descendit, quando hæretici, qui de ecclesia velut ignis recedunt. ecclesiam ipsam persequuntur.

* PRIMAS. Et ideo fortasse hoc excellens de igne signum, quo spiritus sanctus figuratur voluit specialiter nominare. q̄ potior illo inueniri non poterat nam cum multa, hæreses nobiscum videantur habere communia, hoc specialiter donum sola te habere Christi gloriatur ecclesia.

f In conspectu. Vt omnes videre possint, cum apostoli in con-

clauu acceperunt.

7 Vt etiā. Hic accipitur igne metaphoricè sicut & alia quæ dicuntur hic. Mahumetus. n. postquam iam magnus erat effectus, cepit cadere episcopica passione, propter quod ne ex hoc vilificaretur dixit se hoc pati ex apparentia Gabrielis archangeli, ut pote homo purus non potens sustinere resurgentium ipsius, sicut Dan. 10. d. dixit angelo sibi apparenti. Domine mi in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium angeli vero ignis uocantur, Psal. 107. a. Qui facis angelos tuos spiritus & ministros tuos ignē vrentem. Et quia istud erat falsum nunc subditur.

8 In conspectu. i. in opinione falso sibi credentium. Dixerunt etiam sui discipuli, quod lunam a se uocatam fecit descendere, quæ ratione luminis conuenit cum igni, & sic secundum opinionem hominum fecit ignem descendere.

9 Et seduxit. per se & discipulos suos.

10 Propter signa. quæ falso dicta sunt de eo:

11 In conspectu. i. suppositus, sicut bant. n. quod erant signa mendacia, vel aliter. In conspe. be. i. populi bestiali, & de facili seductibilis, quælis erat populus Ismaelitarum habitans in desertis.

12 Dicens habitantib. sibi subiecta.

13 Vt faciat, &c. Hoc additur ad designandū q̄ bestia hic accipitur pro ipso Mahumeto, & nō populo per ipsū decepto. Dī aut eius imago iex ab eo data, in qua representatur eius consō & uita, q̄ præcepit firmiter custodi. Et hoc est qd dī. Vt faciāt, &c. i. ope adimpleāt eius legē.

* Et

6 Et fecit signa. & c. Hoc fuit in Pelagio cuius discipuli dixerunt q̄ fuit spiritus sanctus, qui est ignis diuinus. Et quia hoc erat falsum, ideo subditur.

8 In conspectu hominum. i. secundum falsam æstimationem credentium.

12 Dicens habitantib. & c. i. vt facerent reuerentiam filio tyranni, qui est eius imago naturalis, vt sic ad defensionem suæ hæresis succederet patri.

† Et

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et loquebatur. i. sicut diabolus suggerit ei.

2 Et potestatem. Quod exponunt aliqui de potestate filij Cosdroe qui supra nominatus est bestia, nam Mahumetus & eius sequaces potestatem regni Persarum transtulerunt ad Saracenos & sic dicitur hic fecisse omnem potestatem prioris bestie. Sed huic expositioni videtur contradicere quod sequitur. Et fecit terram, &c. nam auferendo potestatem à Persis non fecit adorare regem eorum, sed magis contrariū. Propter quod mihi videtur, saluo iudicio meliori, q̄ hic prior bestia sit ipse Mahumetus, qui dicitur bestia ratione vitæ bestialis, vt dictum est, & prima, quia primus rex fuit Saracenorū bestialiter uiuentium. Modus autem primi regis in aliquo regno est regimen suum firmare & dilatare quantum potest, quod fecit ipse Mahumetus, ideo dicitur. Et potestatem, &c. quia quicquid solet facere primus rex ad firmandum & dilatandum suam potestatem, diligentius habebat.

3 In conspectu eius. i. prout sibi ad finem intantum expediens videbatur.

4 Et fecit terram, &c. i. seipsum, qui dicitur bestia prima ratione dilata, non tamen fecit se adorare tanquam Deum, sicut fecit Cosdroe, sed sicut prophetam Dei summum.

5 Cuius curata. Mahumetus enim in quodam bello fuit grauiter vulneratus sed postea curatus, ut dicitur primo libro Historia orientalis ecclesie c. 5.

6 Et fecit signa. falsa tamen.

Vt

MORALITER.

† 1 Et loquebatur. i. sicut diabolus suggerit ei.

2 Et potestatem. per quam significatur tyrannus, ut dictū est, cuius amicitiam & familiaritatem querit hæresiarcha, vt ad defensionem suæ hæresis utatur eius potestate, sicut legitur de Arrio & pluribus aliis, & sic potestatem eius facere dicitur in quantum ea ad malum utitur.

4 Et fecit terram, & c. i. tyrannum inducens populum ad eius.

Act. 22.

Capitulum

a *Ut loquatur imago.* Qui magica arte faciet statuam loqui & futura predicere.
 * **AND.** Narrat Apollonius, & alii confirmant, demones incantationum & praestigiarum ui, per imagines & statuas arbores rursus & aquas, petque alia eiusmodi sepe numero locutos, arbitror & per mortuorum cadauera loqui posse: nam & Simon magus in B. Pet. Apostolorum coriphei, multorumq; Romanorum praesentia, mortuum hactenus exstiterat, quatenus se se palam mouere uideretur, & si interim Apostolus Impositus, hoc est uirtutem, qua falso cum excitauerat, aperuerit, & uim, qua mortui uere resurgunt, publicè declarauerit. Ad eum itaque modum probabile sit, Antichristum prodromum & administrum demonum ut impulsum, bestiae imaginem futurum, arte & fraude diaboli illi loquendi facultatem communicaturum.

* **AMB.** Sed & hoc quosdam magos fecisse legimus, faciebant quippe per artem necromanticam, ut statuae uiderentur moueri, & loqui aliter. Imago spem habet hois, sed non est homo. Similiter & Antichristus propter operationem signorum putabitur esse Deus, sed hoc falsissimum erit: imaginem autem Antichristi facient qui eum Deum existimabunt.

* **RICH.** Aliter faciet imaginem Antichristi materialem, sicut nos corpoream saluatoris, & illam per incantationes faciet loqui.

b *Habere characterem, &c.* In manu & in fronte ponent signa, ut omnes Deum confiteantur suum, uerbo & opere.

AMB. Potest fieri ut sicut nos habemus characterem Christi, i. crucem, qua signamur, ita habeat antichristus proprium characterem, quo signentur ii qui in eum crediderint. Aliter saepe per manus, opera intelligitur: characterem ergo Antichristi in dextera manu habebunt, quia opera maligna doctrinae antichristi congruentia exercebunt, habebunt & in fronte, per quam mens saepe discernitur, qua ex prauis operibus quas pessimas mentes gerant, dignoscitur.

c *Ut loquatur imago.* Quid per dexteram manum reproborum intelligitur nisi operatio illorum? & quod per frontem nisi fides exprimitur? Hinc ergo characterem in dextera manu & in frontibus, quibus debuerint hinc pura ora uirtutum, & fidei ubi inueniuntur maculae criminis deturpati. In manibus Iudaei hinc characterem eius, quia diaboli opera faciunt, in fronte, quia in eum credent & illi recepturi sunt.

* **HAVM.** Quid per dexteram manum reproborum intelligitur nisi operatio illorum? & quod per frontem nisi fides exprimitur? Hinc ergo characterem in dextera manu & in frontibus, quibus debuerint hinc pura ora uirtutum, & fidei ubi inueniuntur maculae criminis deturpati. In manibus Iudaei hinc characterem eius, quia diaboli opera faciunt, in fronte, quia in eum credent & illi recepturi sunt.

NICOLAUS DE LYRA.

- * **Et datum, i. permissum a Deo.**
- 2** *Ut daret, i. uigorem suae legi.* Lex, n. dicitur uina quamdiu uiget, et mortua cum abrogatur.
- 3** *Et ut loquatur, i. suam suam ostendat, sicut dicitur.* Lex talis loquitur in tali casu, nam omnia fere accipiuntur hic metaphorice.
- 4** *Et faciet.* Nam praecipit sub poena mortis legem suam haberi in magna reuerentia.
- 5** *Et faciet, &c. i. omnes homines cuiuscunque conditionis.*
- 6** *Habere characterem, i. circuncisionem, ut dicunt aliqui, nam Saraceni sunt circuncisi sicut & Iudaei.* Sed litera sequens dissonare uidetur, cum dicitur. In dextera manu, &c. quia circuncisio non fit in partibus istis. Et ideo per characterem uidetur hic intelligi determinatus modus uiuendi secundum legem Mahumeti, quo Saraceni ab alijs gentibus distinguuntur. Ideo dicitur,
- 7** *In dextera manu, quantum ad operationem.*
- 8** *Aut in, &c. per apertam confessionem.*
- 9** *Et ne quis, i. cum Saracenis in suis legalibus, communicare.*
- 10** *Nisi qui habeat, i. modum uiuendi dictum.*
- 11** *Aut nomen.* Sicut Saraceni fidei, nam sicut inter Christianos sunt aliqui fidei, propter quod permittuntur communicari Christianis ueris, sic est inter Saracenos.
- 11** *Aut numerum.* sicut serui Saracenorum, alterius tamen legis, qui communicant cum eis in humanis, eo quod sint de numero familiae domus Saraceni.
- 13** *Hic sapientia.* Hic ponitur uelatio cuiusdam secretae sententiae, s. numerus annorum respiciens Mahumetum, ideo dicitur. Hic sapientia est, i. res occulta

bestiae, quae habet plagam gladii, & uixit. Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiae, & ut loquatur imago bestiae. Et faciet, ut quicumque non adorauerit imaginem bestiae, occidatur. Et faciet eos pusillos & magnos, & diuites et pauperes, & liberos & seruos, habere characterem in dextera manu, aut in frontibus suis, & ne quis possit emere, aut vendere, nisi qui habeat characterem, aut nomen bestiae, aut numerum nominis eius. Hic sapientia est. Qui habet intellectum computet numerum bestiae. Numerus enim

1 **a** Mortis. **b** Resurrexit. **c** A diabolo permissione Dei.
 2 **a** Conformibus Antichristi. **b** Diversis linguis. **c** i. confirmans eius.
 3 **a** Per principes seculi. **b** i. confirmans se ei, uel ad lucram.
 4 **a** Morie corporis. **b** Quia dicent Deum suum, & omnes recipere & neminem abiecerit.
 5 **a** Ad litteram, uel seruos Dei acquirere, uel ad spirituale sensum.
 6 **a** Quia signa sunt hominis eius, & eum fatebuntur.
 7 **a** Vel nomen. **b** Quia res obscura, atreatos facit.
 8 **a** Vel uomen. **b** Licet per hoc Deum uideatur, sapienti purus homo apparebit.
 9 **c** Nullus possit emere, etc.
 10 * **ANDR.** Quin bestiae quoque calculum ad omnes ubique contraetus, & negotiationes extendet, ita ut nihil emere aut uendere liceat, qui eum recipere detrectet, quo ea saltem ratione fideles ob reitorum ad uitae usum necessariorum penuria, ad uolentiam mortem adigat.
 11 * **AMB.** Scimus humanam uitam non posse subsistere, nisi aut uendant aliquando homines, aut emant. Eo itaque antichristi persecutio erga fideles crudelius grassabitur, quo eius interdictum fuerit, sine quo uiuere non poterunt. Faciant autem hoc antichristi ministri, ut in tempore necessitatis eos, qui christianitatis fide occulte seruare uoluerint, deprehendant. **PRIMAS.** In hanc mercandi & uendendi mentione docuit quod sicut in bono symbolum tradit ecclesia profuturum nostrae saluti, ita & illi in malo se definitione quasi noluerint coartari atque uinciri, ut nec mercandi aut uendendi sinantur habere licentiam, sicut mercatores, qui una uidentur nauae portari, uniformi cognoscuntur signo teneri.
 12 **d** *Numerum.* i. qui expectant ab eo remunerationem minorem, uel mediocrem, uel maximam.
 13 **e** *Qui habet.* Cum liber Graecè sit editus secundum Graecos numerus est querendus, apud quos omnes litterae numerum significant nomen eius Antemos quod ei competit, quod Christo prius dicitur unum, n. quinquaginta. t. ccc. e. quinq; m. quadraginta. o. septuaginta. s. cc. Vel Annoyme, i. nego quod Christum negat Deum in quod idem numerus a. unum. t. cc. n. quinquaginta. o. lxx. y. cccc. m. xl. e. quinq; Vel Tite. i. sol. gigas, quod uere Christo, usurpatue conuenit antichristo. T. ccc. e. quinq; i. x. iterum t. ccc. a. unum. n. l. Vel latinis, Dielux, quia ipse se lucem esse dicit. D. quinquaginta. i. c. cc. tum. l. quinq; v. quinq; x. decem & sic eadem summa.

que antichristi persecutio erga fideles crudelius grassabitur, quo eius interdictum fuerit, sine quo uiuere non poterunt. Faciant autem hoc antichristi ministri, ut in tempore necessitatis eos, qui christianitatis fide occulte seruare uoluerint, deprehendant. PRIMAS. In hanc mercandi & uendendi mentione docuit quod sicut in bono symbolum tradit ecclesia profuturum nostrae saluti, ita & illi in malo se definitione quasi noluerint coartari atque uinciri, ut nec mercandi aut uendendi sinantur habere licentiam, sicut mercatores, qui una uidentur nauae portari, uniformi cognoscuntur signo teneri.

d *Numerum.* i. qui expectant ab eo remunerationem minorem, uel mediocrem, uel maximam.
e *Qui habet.* Cum liber Graecè sit editus secundum Graecos numerus est querendus, apud quos omnes litterae numerum significant nomen eius Antemos quod ei competit, quod Christo prius dicitur unum, n. quinquaginta. t. ccc. e. quinq; m. quadraginta. o. septuaginta. s. cc. Vel Annoyme, i. nego quod Christum negat Deum in quod idem numerus a. unum. t. cc. n. quinquaginta. o. lxx. y. cccc. m. xl. e. quinq; Vel Tite. i. sol. gigas, quod uere Christo, usurpatue conuenit antichristo. T. ccc. e. quinq; i. x. iterum t. ccc. a. unum. n. l. Vel latinis, Dielux, quia ipse se lucem esse dicit. D. quinquaginta. i. c. cc. tum. l. quinq; v. quinq; x. decem & sic eadem summa.

Sex
 occulta ad intelligendum, qua capere proprie est sapientum.
 14 **Qui habet.** uinacem & penetratiuum occultorum.
 15 **Computet.** i. Mahumeti, qui bestia dicitur, ut patet. ex praedictis.
 16 **Numerus.** n. s. anni. & ad quid referatur determinate iste numerus patet, quod non refertur ad numerum annorum uita ipsius quia non tantum uixit, sed 63. annis, ut habetur in historiali speculo. Propter quod aliqui dixerunt, quod refertur ad durationem legis ipsius, quae tantum debet durare. Sed hoc non uidetur uerum, nam lex illa fuit data circa finem temporis Eraclij, ut praedictum est, qui cepit imperare anno domini sexcentesimo. 13. & imperauit. 30. annis a fine autem huius temporis usque ad praesentem annum qui est annis domini 1329. fluxit maius tempus, ut patet consideranti & tamen adhuc durat lex Mahumeti. Propter quod aliqui dicunt, quod post mortem Mahumeti lex eius fuit correctae per sapientes Saracenos, & ab illa correctione debet incipere numerus annorum durationis illius legis. Sed hoc non uidetur probabiliter dictum. Tum quia non diceretur lex Mahumeti, sed sapientum. Tum quia illi sapientes dicuntur fuisse discipuli Mahumeti & sic illa correctio non fuit post eius dationem a Mahumeto per tempus notabiliter magnum & sic ab illa correctione iam fluxerunt sexcenti. 69. uel de ualde propinquo sunt complendi, & tamen lex Mahumeti non uidetur hic propinqua cessationi, nam a paucis annis multum inualuit. Tartari enim qui sunt in maximo numero, legem illam perceperunt pro maiori parte illius populi, sicut audiui affirmare a quodam episcopo ordinis nostri, qui per plures annos inter Tartaros habitauit. Propter quod saluo meliori iudicio uidetur quod iste numerus annorum sit incipiendus ab incarnatione Domini, & terminandus in morte Mahumeti. de quo propheticè loquitur hic Ioannes. Quod sic potest declarari. nam ab anno

MORALITER.

† *Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestiae, & ut loquatur, magis*

go, &c. id est, uoluntatem filio tuè di suum harem uerbis & factis;

* M O

Sex primus perfectus numerus est, & significat illos minus perfectos qui congregati sunt, & pro modo suo decem precepta feruunt. Sexaginta significat mediocriter perfectos, qui diuinitatibus legalibus, conuulsus in castitate permanent, & iterum decem precepta pro modo suo complent. Centum significat perfectissimos qui mentis & corporis integritatem non violant, & decem precepta perfecte seruunt. *Ille uero fructum, alij tricesimum, alij sexagesimum, alij centesimum.* Et discipuli Antichristi tunc dicent neminem posse saluari, nisi Antichristo obtemperauerint aliquem de fructibus illis.

* IREN. Congruenter nomen bestie habebit numerum, sexcentos sexaginta sex, recapitulans in se omnem quae fuit ante diluuium in alitiae commixtionem, quae facta est ex angelica apostasia. Sexcenti namque anni Noe sub quo fuit diluuium & numerus cubitorum idoli Nabuchodonosoris propter quod iusti in caminum ignis missi sunt, numerum autem nominis significat. Illius (inquam) recapitulabitur sex millium annorum apostasia, & iniustitia, & nequitia.

* IDEM. Certius autem est iustitiam adimpletionem prophetiae, quae suspicari & diuinare nomina quaelibet habentia numerum hunc, quod ex ipsis portabit qui ueniet, quando multa nomina inueniri possunt habentia praedictum numerum.

* EVANTHAS enim nomen, habet numerum de quo quae dicitur sed nihil de eo affirmamus.

Sed & LATEINOS nomen habet sexcentorum sexaginta sex numerum, sed non in hoc gloria bitur.

Sed & TEITAN. omni nominum quae apud nos inueniuntur

magis fide dignum est. Etenim praedictum numerum habet in se. Nos tamen non periclitabimur in eo, nec asserentes pronunciamus hoc eum nomen habiturum, scientes quomodo si oporteret manifeste praesenti tempore praenotari non eius, per ipsum utique editum fuisse qui & Apocalypsin uiderat. Hunc autem numerum nominis ostendit, ut ceuamus illum uenientem, scientes quis est, nomen autem eius tacuit, quoniam dignum est praenotari a spiritu sancto, &c.

* AND. Cappadox & ARETHAS. Per modum exercitationis multa secundum B. Hippolytum & alios, contingunt nomina, quae numerum illum complectantur cum propria tamen appellatiua, idque in omni prope modum lingua. Propriam exempli gratia Graece sit λαμπρῆς, Latine, Benedictus, Persice Sarmanus. Similis in ceteris linguis est formatio natiua. Appellatiua uero, ut κακὸς ὄφθῆς, dux improbus, & ἀλλοδαὸς βασιλεὺς, uere noxius, & ἀλλο βασιλεὺς, iam olim inuidus, & ἄλλο ἀδελφός, agnus iniquus, quibus ab illis praecipue appellabitur Antichristus qui errores illius auerfantur: si quidem is gloriam suam in flagitiis probro dignis constituit vel maxime.

* ALI. De hoc numero multi multa dixerunt, pluraque nomina reperierunt in quorum literis hic numerus inuenitur. Tamen si aliquod ex his Antichristus possideat, prauidere non potuerunt. Sed de re tam incerta nihil audeo definire. Quis enim scit, si nomen quod ei a parentibus imponetur, hunc numerum contineat.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* incarnationis domini, usque ad finem imperii Eraclij fluxerunt anni sexcenti. 44. ut patet ex praedictis. & Mahumetus uixit. 63. annis, ut dictum est. & isti numeri simul iuncti faciunt septingentos sex annos. a quibus oportet subtrahere annos quibus Mahumetus uixit cum Eraclio. aliter illi annis computarentur, ut patet inueniunt. Iste uero annus estimatur probabiliter fuisse quadragesima, quia Mahumetus primo fuit pauper, & postea inuoluit per mercationes, & postea per rapinas & fraudes, antequam attentaret se regem facere, & legem dare, quam dedit circa mortem Eraclij. & sic de uita Mahumeti uidentur probabiliter fluxisse. 60. anni ante ipsius mortem Eraclij, quibus demptis a septingentis sex, remanent praecise sexcenti sexaginta sex anni ab incarnatione domini usque ad mortem Mahumeti & secundum hoc potest littera exponi. Numerus. n. hois. s. Christi qui fuit homo perfectus scientis, & uirtutibus. ab instanti incarnationis. I Numerus eius. Mahumeti sexcenti. 66. quia tantus numerus annorum fuit anno quo dominus factus est homo usque ad terminum uitae Mahumeti, ut praedictum est. Sciendum autem, quod uerbum Apocalypsis fuit scriptum

scriptum in Graeco, in quo habetur hoc nomen antemos, ubi dicitur hic, sexcenti. 66. cuius significatum proprium est, contrarius, quod proprie conuenit Mahumeto, qui fuit contrarius Christo. uel uersus eius diuinitatem, ut praedictum est, & persequens Christianos, ut dicitur in parte sequenti. Significatum autem dictae dictionis a commoatatum est uicium numero sexcenti. 46. id cuius intellectum sciendum, quod sicut in Latino aliisque literis accommodata sunt ad significandum numerus, sicut littera. c. ponitur pro centum. & 50. pro quinquaginta, & sic de aliis. alij. ita similitur in graeco literis aliqua ponuntur pro numeris, & illa quibus scribitur hoc nomen antemos in graeco, significat hoc modo latine sexcentos. 64. propter quod in aliquibus biblis ponitur sic Numerus. n. hominis & numerus eius est dicius, quae dictio significat apud Latinos numerum praedictum per litteras quibus scribitur, quia littera d. ponitur pro quingentis l. pro n. c. pro centum l. pro quinquaginta, u. pro quinquaginta. x. pro decem, & haec simul iuncta faciunt sexcentos sexaginta sex, qui numerus competit Mahumeto modo dictum. & quia ista ponuntur ualde obscure, ut patet, ideo praemittitur. Hic sapientia est, &c.

CAP.

A D D I T I O.

In c. 13. ubi dicitur in Postil. Et uidi aliam bestiam. Descripta ecclesiae persecutione sub Cosaroe & eius filio, hic consequenter, &c.

Circa sectam Saracenorum, & eius sacrilegum autorem, de quibus B. Iohannes secundum Postillatorem incipit agere ab ista uisione, ubi dicitur. Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo, &c. quae tam occurrunt attendenda, quae ad maiorem informationem fidelium praesertim simplicium sunt notanda. Primum eius sectae initio seu institutione, secundum de falsis, & fictis huius sectae fundamentis, tertium de erroribus, & uitijs multiplicibus, in ea contentis, quartum de ratione & causa quare multitudine Gentium ad tantos errores confluxit, quintum de duritate durationis eius. Circa primum sciendum, quod licet omnes historiographi conueniant in hoc quod tempore Eraclij imperatoris circa finem uisus fuit haec secta in sua habuit initium, non tamen homines conueniunt de modo, causa seu occasione huiusmodi initij. Et forte ideo Postillator praetermissi huiusmodi causam seu occasionem a descurare, uidetur tamen quod hoc traditum si fideliter in quadam historia breui fratris Ptolemy de Luca, qui de hisce Isidori & Richardi & Martini multa colligit a hoc pertinet, in qua quidem historia habetur, quod causa seu occasio ex qua huiusmodi error sumptus principium fuit magna tyrannus Eraclij imperatoris, qui post uictoriam de Persis habitam, in superbia inflatus et nimia cupiuitate accensus, nimis praesumebat Persas et Arabes et Chaldaeos et alios confines eius armis, in tributis et alius exactionibus grauius et inordinatius, ex quo populi illarum regionum inclinati fuerunt ad resurrexerunt exactionibus imperatoris, quod tamen non audebant committere, timentes eius tyrannidem et magnam potentiam. Sed Mahumetus qui maxima auaricie et uersutis erat, et etiam magnis artibus eruditus se eis adiunxit, qui inueniens dispositionem gentium praedictarum, ad re-

bellandum Romano imperio eos incitauit ad committendam praesertim rebellionem, specialiter in denegandis tributis sub colore liberandi illas gentes a praedictis exactionibus. Unde gentes illae acceperunt eum in ducem & caput sub quo sepe debellauerunt collectores, et gentes imperij, de quibus praedictus Mahumetus obtinuit multas uictorias. Et ut firmiter huiusmodi principatum seu dominium sibi usque pareret, conatus est dare eis nouum cultum & ritum, sub quo in dicta rebellionem perseverarent, unde consilio seu suggestionem cuiusdam haeretici monachi Serghy nomine accepit quaedam quasi prima sacramenta legis Moysae & euangelij Christi, ut infunderetur, ut sic crederetur a ritu. populis ipsam esse conseruato rem utriusque legis seu Testamenti. Unde recte considerant, haec secta nefanda proprie assimilatur sectae seu idololatriae Ieroboam in suo initio de quo agitur. 3. Reg. 12. b. ubi habetur, quod propter fatuitatem Roboam, qui respiciens consilium seniorum minatus est populum aggrauare in ius et actionibus. Ieroboam cepit occasione rebellionem regi, & deinde peruenit ad populum a cultu diuino, qui quidem error perseverauit in decem tribubus usque ad eorum totalem transmigracionem seu peritiam, ut plantus habetur, 1. & 4. Reg. Post vero huiusmodi initium in praedictis regionibus habuit, multae aliae gentes sunt commotae ad adhaerendum praedictis sub colore praedictae libertatis. Et specialiter de radice montis Caucaei egressa est gens perfida contra Eraclium, quae quidem gens Nabutha uocatur, quae secundum Iero. a Naboth primogenito Imaet descendit, quae quidem gens deuasiuit regiones imperij usque in Syriam & Iudaeam, ac inde permittente Deo & malitia humana crederetur, totam Aethiopicam, & diuina Hispaniam fere occupauerunt, & licet ab Hispania diuina miseratone opitulante, & probitate regis Hispaniae pro Deo militantium pro maiori parte sunt eieci, a tunc tamen hodie ad exercituum bonorum aliqua radix germinans seculum remanet.

Circa secundum. s. de falsis & fictis huius sectae fundamentis sciendum, quod seductor praedictus attendens, quod tempore. Non iam idolo-

latria

A latia fuerat ab orbe exclusa per doctrinam apostolorum & discipulorum Christi prout prophetatum fuit Esa. secundum, de tempore Christi. Et idola penitus contereantur, similiter & Cosroes qui se fecerat ut Deum adorare, cum eius sequacibus fuerunt per Eraclium deuersi & suppressi, non inuenit alium modum introducendi ritum & cultum nouum, nisi fingendo se legis diuine haereticus approbare conseruatore & executorem, & quia lex diuina edificata est super fundamentum apostolorum & prophetarum, ut dicitur ad Eph. 2. ideo finxit se esse prophetam & apostolum. Vnde his duobus nominibus communiter apud omnes, qui hunc errorem fatentur, seductor ille appellatur, Vocant enim eum prophetam simpliciter quasi antiochiasice, ut intelligatur eximius prophetarum. Vocant etiam eum nuncium seu apostolum Dei communiter in suis orationibus execratis, ut utriusque legis conseruator atque eruditor estimaretur, per prophetiam. s. respectu antiqui Testam. per apostolatium vero respectu noui. Relle igitur in reuelatione facta Beato Ioanni figuratur per bestiam ascendente de terra quia bestialiter uiuens, ut instr. patebit, de Genitibus & cogitationibus terrenis ad sublimem potentiam mundanam ascendit.

B Dicitur etiam habere duo cornua similia agni quia sicut ueritas euangelica per duo cornua fuit diuulgata. s. prophetica & apostolica, per prophetiam. s. pronunciantem, & apostolicam declarantem, seu testificantem, sic falsitas Saracenicæ fuit ampliata per dictum seductorem fingentem se habere prædicta duo cornua simul, ut dictum est. Vnde notanter dicuntur duo cornua similia agni, ad ostendendum, quod non erant uera agni cornua scilicet prophetia & apostolatium, sed similia, id est, ficta seu simulata.

Et notandum quod Saraceni hęc duo cornua falso nituntur fundare in dictis utriusque Testamenti. De cornu enim prophetico allegant illud Dent. 18. ca. Prophetam suscitabo eis, & c. quod diuini de prædicto adimpleri. De secundo uero allegant illud Ioan. 14. d. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia. Scilicet falsitas utriusque allegationis euidenter habetur. Nam in prima manifeste habetur. De medio fratrum tuorum, quod non potest de prædicto seductore intelligi quem ipsi confitentur fuisse Ismaelitam. In secunda autem manifeste habetur, quod ille qui mittendus erat, habebat docere omnem ueritatem & suggerere omnia quę Christus præcepit: constat autem quod doctrinam euangelicam præuolens seductor quantum in se fuit subuectus, unde de illo non possunt aliquo modo verificari uerba prædicta. Similiter illud quod legitur Luc. 21. cap. Ego enim dabo uobis & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersari uestri, non potest intelligi de prædicto seductore qui nullo modo docuit ueritatem, nec ipse & eius sequaces per sapientiam resistunt, sed solum per uoluntatem, & armorum potentiam ut per experientiam habetur, & in suo Alchorano expresse traditur quod Deus mandauit sibi, ut per gladium cogeret populos ad recipiendum fidem suam.

C Ad designandum autem seu fingendum, quod ipse erat utriusque Testamenti conseruator, & sic haberetur tanquam propheta & apostolus, præcepit seruare primum sacramentum antiqui Testam. s. circumcissionem, & primum noui. s. baptismum, omnia enim in sub prædicta secula errantes masculi circumciduntur, & tam uiri quam feminae baptizantur aqua. In utroque tamen errauit manifeste ab utroque Testamento. Nam circumcisio quę in octaua die præcipitur fieri, ut Leui. 12. a. in ætate adulta inueniunt, & uia per ipsos fit & sic prædicta circumcisio non est Moisaica, prout uoluit fingere, sed Ismaelitica seu Nabaotica. Baptismus autem qui secundum ueritatem apostolicę doctrinę non iteratur, cum sit generatio spiritualis correspondens generationi carnali non est nisi uerita. unde ad Eph. 4. a. Vna fides unum baptismum. nam secundum gl. uia Christi mors unum baptismum consecrauit. Ipsi uero farizantes saepe & sapissime baptizantur, seu aqua abluuntur pro immunditijs carnis corporalis, nam de spiritualibus, immunditijs minime curant, & sic dicentes se conseruare utraq; legem, utriusque manifestant corruptores, et sic patet quod huius seculi fundamenta sunt falsissima fictiones.

Circa tertium. s. de erroribus & uitijs multiplicibus in ea contentis. Sciedum quod prout habetur in quodam tractatu fratris Nicolai de ordine prædicatorum, qui incipit Quot sunt dies serui, & c. qui quidem frater in ciuitate famosissima Saracenicorum, quę dicitur Balduum, in partibus orientalibus remotis sita, ubi generale studium Saracenicorum habetur, linguam & literam Arabicam didicit, & legem seu sectam eorum diligentissime studuit, & cum magistro ipsorum frequenter conferens magis ac magis peruersitatem prædictę legis apprehendit. Iste. n. seductor ut plurimum secutus est in credendis errores famosorum hereticorum, unde negat trinitatem in diuinis, in quo sequitur Ariani, & Sabelliani errores. Negat etiam deitatem Christi, licet concedat ipsum fuisse creaturam supereminentem omnibus alijs creaturis, & sanctissimum & uirtuosissimum super omnes homines, intantum quod ipsum nominat uerbum Dei & spiritum Dei & animam Dei. Negat etiam Christum esse Deum per unionem personalem. Similiter concedit quod fuit sine patre, & de uirgine natus, asserit etiam quod Iudæi non occiderunt Christum, sed quendam similem, & quod Deus transfudit ipsum ad

se, sed apparebit circa finem mundi, & occidet Antichristum, & postea Deus faciet ipsum mori. Tradit etiam, quod daemones pessimi saluari per Alchoranum, & quod multi ex eis facti sunt Saraceni. Ponit etiam in Deo corporeitatem. Narrat. n. quod cum ipse iussit ad Deum, qui eum uocauerat per Gabrielem, quot Deus imposuit ei manus, & sensit tantam frigiditatem tactus a Deo inter humeros, quod peruenit frigiditas usque ad medullam spinę dorsalis. Quę quidē supradicta & multa alia falsa & etiam absurda, quę in suo Alchorano traduntur credenda, prout in prædicto tractatu habetur causa breuitatis omittuntur, quę omnia contradicunt euangelicę ueritati, & aliqua etiam rationi naturali, ut patet inueni. Circa speranza etiam falsa & heretica tradidit.

Vnde prout in prædicto habetur tractatu, prædictus seductor perniciosus asserit, quod ultima beatitudo hominis consistit in comedendo & luxurians & in uelutis, preciosis, & hortis irriguis & diuisi. Quod etiam ueri philosophi sicut catholici carentes minime concedunt ex dictam. n. naturalis rationis coguntur concedere, quod felicitas humana uedum contemplatiua, sed etiam politica, consistit tantummodo in bono honesto, quod est bonum rationis. Nam secundum Boetium in 3. de consol. Si uoluptates beatos efficere possent, nihil causę est, quin pecudes beatæ dicerentur, de quo plenius in 1. Ethic. Iste uero fatuus intantum attribuit ueram & ultimam beatitudinem delitijs carnalibus, quod in præmum ultimum hoc promittit beatissimis, asserens, quod in paradiso cęlesti habent edere & bibere epulenter, & uti uirginibus & huiusmodi, quod ridiculum est dicendum inter sensatos.

Circa uero agenda concedit pluralitatem uxoriam, & concubinarum & ancillarum quantitas quęque caput in bello, & potest nutrire, accepit etiam ipse indifferenter uxores aliorum. In quo uidetur conuenire cum Nicolai hereticis, uidetur etiam concedere Sodomiam tam cum uiro quam cum muliere, licet ipsi pallent quibusdam expositionibus extortis. De uirtutibus autem, ut de humilitate, patientia, misericordia, uel de pace uel de charitate Dei & proximi nihil dicit dignum relatu, nisi quod ipse multum commendat platerium, & alios prophetas, & Iob & legem Moysi, & super alia commendat euangelium Christi. Et dicit quod Christus in euangelio prophetauit de ipso filius Israel dicens: Annuncio uobis de nuncio Dei qui post me uenit, & nomen eius est Mahumetus quod quidem nomen asseri esse scriptum ab æterno in throno Dei in superiori parte ad dexteram, quę & multa alia fabulosa & derisione digna in sua Alchoran ad literam continentur.

Sed quia nihil horum in lege diuina antiqua nec noua continetur, ut est manifestum, & ipsi præcepta frequenter legem & Euangelium omnino obseruari, ideo finxit aliam falsitatem notoriam, scilicet quod Iudæi corruerunt legem Moysi & Prophetarum, & Christiani corruerunt Euangelium, & quod non remansit de ueritate legis & Euangelij nisi tantum in Alchorano. Falsitas autem huius fictionis satis est manifesta. Sed ad hoc possunt adduci rationes quę prædictam falsitatem clarior demonstrant. Prima est, nam talis corruptio scripturarum prædicta non potuit esse generalis & manifesta, quia sic alienationes sciuisent, & illa corruptio fuisset notoria, quod est falsum notorie. Nec potuit esse particularis & occulta, quia sic aliqui codices incorrupti remansissent, quod est falsum Nam in omni lingua & in regione inuenitur lex Euangelium uniformiter scripta. Item textus ueteris legis apud Hebræos est in lingua propria & litera qua fuit in monte Sinai data patribus per Moysen. Et postquam fuerunt expulsi a terra promissionis, & per orbem dispersi eandem legem tenent ubique terrarum sine aliqua variatione. Et quod amplius est, tempore templi secundi post transmigrationem decem tribuum per regem Assyriorum, & duarum tribuum per regem Chaldaeorum, de quibus habetur in 4. Regum, fuerunt congregati in Aegypto. Lxx. interpretes de peritioribus eorum, qui iussu Ptolomæi regis Aegypti fecerunt lxx. translationes, unusquisque eorum seorsum unam, quę quidem lxx. translationes fuerunt uniformes, ac si uno ore & calamo fuissent scriptę ut habetur in historia scholastica. & apud Hebræos qui hanc translationem Chaldaicam habent, est nouissimum, unde talis corruptio non potest ueteri Testam. applicari, & multo minus nouo testamento. Nam quatuor sacra Euangelia, quę per orbem terrarum fuerunt diuulgata, & aliqua Hebraice, & aliqua Græce, & aliqua Latine scripta postea fuerunt a pseudoapostolis & hereticis multipliciter impugnata, suffragantibus nonnullis imperatoribus, & alijs uis potenssimis uarijs heresibus infectis, quę tamen sacra Dei Euangelia diuina gratia opulante, per sacra quatuor generalia concilia fuerunt firmiter approbata non sine signis uel diuinis miraculis. Vnde & hodie non solum apud Latinos, sed etiam apud Græcos, qui nobis aduersantur, textus Euangeliorum uniformis habetur nempe discrepante. Ex quo patet quod prædicti fictio non solum est euidenter falsa, sed potius contra eum facit. Quomodo enim mandat obseruari legem & Euangelium? Nam non illa quę apud nos sunt cum ipsa dicit esse corrupta, nec etiam alia ab istis, cum nulla talia inueniantur in toto orbe, ut est manifestum. Itera quomodo Christiani poterunt cum Iudæis conuenire in tali corruptione a quibus tam antiquo odio diuiduntur? Quomodo etiam conuenirent Christiani & Iudæi in corruptione

Aptione eius in quo maxime discordant, scilicet in Christo, quem Iudæi dicunt non esse Deum, nec bonum hominem, Christiani vero non solum dicunt eum esse sanctissimum hominem, sed etiam verum Deum. Multæ etiam alia rationes ponuntur in prædicto tractatu, ex quibus habetur manifeste, quod prædictum Alchoranum est plenum erroribus & vitijs, unde & proprie figuratum fuit in reuelatione beati Ioannis per bestiam & meretricem, ut per bestiam intelligantur errores in cognitione, quia sicut bestia caret cognitione rationis, & solum sensibilibus adhæret, ita & isti. Per meretricem vero intelligitur, quod illa congregatio pessima in libidinibus carnalibus effronte & inuerecunde implicatur, unde Ier. 3. b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Et ideo licet Possillator hoc quod dicitur, bestia & meretrix, applicet diuersis rationibus eorum. scilicet Turcis & Aegyptijs, tamen utraque natio secundum magis & minus utrunque participat vitium modis prædictis, & hoc de tertio.

Circa quantum querendum videtur quomodo ad sectam qua tot errores & vitia enormia continet, tanta multitudo hominum & gentium diuersitas confluit, & eam firmiter adhæret, cum ratio naturalis hominum, prout in 1. Ethic. semper ad optima deprecatur, per consequens homines ex ductu rationis huiusmodi falsitates & errores abhorrent.

Ad quod dicendum, quod prout potest haberi a sancto Thom. in summa contra Gentiles libro 1. c. 6. Mahumetus introducendo errorem suum processit via contraria illius viæ qua veritas euangelica per Christum & eius discipulos fuit in orbe introducta. Veritas enim euangelica non humano modo seu mundano, sed solum diuino fuit in mundo introducta, secta vero huius Mahumeti modo totaliter opposita, quod sic patet.

B Nam in veritate euangelica omnem humanum intellectum excedentia prædicantur, ut trinitas personarum cum vnitatem essentiam in diuinis, & natura diuina & in Christo coniuncta in vnitatem personæ, & huiusmodi quæ cognitionem naturalis intellectus humani excedunt. In secta vero prædicta nihil traditur credendum, nisi quod de facili a quolibet mediocre intellectu intelligente naturali ingenio cognosci possit ut vnitatem Dei, & excellentiam Christi hominis. Et quia multi homines substantias spirituales separatas non cognoscunt, ideo asseruit esse corporeitatem, ut dicitur in 3. art. Item in veritate euangelica voluptates carnis maxime cohibentur, & omnia quæ in mundo sunt, continentur docentur, & quæ a tota humana multitudine fere appetuntur, ut sunt libidines & delectationes gula, honores, & principatus, & huiusmodi quibus animi mortalium maxime afficiuntur. In secta vero prædicta voluptati carnalium habentia relaxantur, ut etiam in fastus & pompæ humanæ tanquam maxime virtuosæ docentur, ut patet ex dictis superius. In veritate etiam euangelica promittuntur & præmia non solum inuisibilia, sed etiam ab hominibus mortalibus incomprehensibilia, unde Isa. lxiii. Oculus non vidit, & Apostolus. 1. Cor. 2. b. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, &c. Ad ista enim non inclinatur naturaliter corda humana, quæ tantum sibi cognita secundum naturam potius amplectuntur. In secta vero prædicta bona sensibilia, immo & carnalia pro primæ finali promittuntur ut iam dictum est, ex quibus patet ratio quare multitudo magna immo maxima hominum huic sectæ adhæsit. Stultorum enim infinitus est numerus: Eccl. 2. a. Et secundum considerationem ad maximum miraculum euangelicæ legis reputandum est, quod animi mortalium per fidem euangelij ad tantum deueniunt, ut contemptis visibilibus sola inuisibilia finaliter capiant.

C Et attendendum etiam, quod secta prædicta in armorum potentia tanquam per signa a Deo data fuit introducta, cum tamen talia saepe latronibus & tyrannis non desunt, cuius contrarium fuit in veritate euangelica, quæ non per armorum coactiuam potentiam, sed per terribiliam persecutionum patientiam, per apostolos & alios discipulos est introducta.

Notandum etiam, quod non sapientes in rebus diuinis seu humanis a principio prædictam sectam receperunt, sed homines bestiales in desertis morantes, omnis doctrinæ diuinæ prorsus ignari, per quorum multitudinem alios armorum violentia ad hanc legem coegerunt, unde licet processu temporis aliqui philosophi in Arabia, & in aliis partibus huic sectæ subiecti surrexerunt, ut Alpharabius, Algazelus, Auicenna, Auerois, & alij isti tamen non fuerunt in prima receptione, sed post magnum temporis processum, qui licet in publico timore humano consenserint prædictæ sectæ sicut multi philosophorum idola publice exterius colebant, tamen intus ea vana esse crediderunt.

Sed contra hoc quod dicitur, quod secta prædicta delectationis habentia relaxant, forte possit dici oppositum nam prohibitum est eis vinum omnino, quod est de vehementioribus delectabilibus gulæ, similiter fuit eis inuinctum ieiunium. xxx. dierum, in anno quod videtur satis afflictiuum.

Dicendum ad primum dupliciter, primo, quia secta ista initium habuit & fundamentum in regionibus calidissimis, ubi vinum non est tantum desiderabile propter æstum, sed in illis partibus frigida sunt magis appetibilia. & ideo Mahumetus fingens quod manus domini corporaliter eum tetigit, asserit quod fuit a Deo infrigidatus usque ad medullam dor-

si volens Deo attribueret frigiditatem quæ maxime appetitur ab æstatis. Secundo dicendum, quod seductor ille sicut & alij tyranni timebant gentes sibi subditas, ne contra eum tumultuose insurgerent: & quia per vinum consueuerunt rixæ & multa oriri turbationum scandala, presertim inter homines brutales, sicut erant gentes illarum regionum, ut dictum fuit supra, idcirco ad talia præcauendum vinum prohibuit omnino. & simili etiam ratione finxit, quod Christus non fuit occisus a Iudæis, ne populus crederet quod possent suum prophetam occidere, cum iam Christus quem confiteretur excellentiorem se, occisus fuerat ab alijs.

Ad secundum vero dicendum, quod ieiunium illud ab eo institutum potius facit ad repletionem vtrius & crapulam procurandam quam ad abstinentiam sustinendam, comedunt enim tempore ieiunij vt communitate semel prope auroram, & iterum post solis occasum, & de omni comeestibili, & sic manifestum est, quod non est ieiunium ad abstinentiam pertinens, sed potius ad gula obsequium, & hoc de quarto.

Circa quintum de duratione illius sectæ attendendum, quod nonnulli mirantur de hoc quod secta ista tam erronea & vitiosa, ut dictum est, tantæ diuine durat, cum ex decursu veteris ac noui Testamenti usque ad ipsam exelastice nulla secta falsa seu ritus erroneus tantæ fuit durationis. Videmus enim quod Assyrii & Chaldaei Persi & Greci qui populum Dei per interualla temporum afflixerunt, fuerunt parue durationis respectu durationis istius sectæ. Similiter Romanorum & idololatrarum secta modo dicuntur durare respectu istius. Quod si dicatur quod huiusmodi durationis non est causa querenda, cum sit ex uoluntate diuina hoc permittente, cuius voluntatis causa non est querenda, hoc non videtur sufficere, nam licet de voluntate Dei quæ est eius essentia non est causa querenda, cum sit prima causa omnium, nihilominus tamen de eius effectibus a sanctis & iustis uiris queruntur cause specialiter in similibus, unde Ierem. 2. a. Deo dicit. Quare via impiorum prosperatur? & inf. Plantasti eos & radicem miserunt & proficiunt, &c. Abacub Deum alloquens in 1. c. sic dicit. Mundi sunt oculi tui ne videas malum, & respice re ad iniquitatem non potes. Quare non respicies super inique agentes, & rades deuorante impio iustiorum se?

Quæ uerbo proprie possent applicari ad hoc propositum. Nam Deus videtur tacere permittendo, quod populus tantis erroribus & vitijs implicatus populum iustiorum se deuorat, scilicet Christianum, & hoc per tam insuetam durationis diuinitatem. nam ut dicit Possillator infra eod. cap. iam transierant plusquam septingenti triginta anni ab initio huius sectæ usque ad tempus in quo hanc Possillam scripserat, & hodie, scilicet anno domini Millesimo quadringentesimo trigesimo primo, iam transierunt octingenti & quatuor fere anni ab initio huius sectæ usque nunc, nec tamen adhuc apparent signa consummationis ipsius, de quo non solum multi mirantur tantæ durationis causam non inuenientes, sed etiam qui tem alij claudicant murmurantes de Dei prouidentia & eius equissima iustitia.

Ad cuius aliquam responsionem, salua semper incomprehensibilitate iudiciorum Dei & uarum eius inuestigabilitate, uidetur dicendum, quod inter factam Saracenicam & sectas aliorum paganorum præcedentium sunt aliqua differentia.

Naliret omnes tam ista secta quam præcedentes conueniunt in ratione infidelitatis, omnes enim tam isti quam illi carent fide uera, differunt tamen in multis, & specialiter in tribus, quæ ad propositum faciunt.

Quorum primum est, quod hæc secta licet mala & pessima, ut dictum est, non tamen est idololatrica, nec cultum idolorum publice in suo domicilio permittit sicut alia sectæ præcedentes communiter faciebant, ut est manifestum.

Nam a tempore Assyriorum & Chaldeorum usque ad tempus Cosdroe inclusiue, cuius dominum propinquum fuit ipsi Mahumeto, semper viguit cultus idolorum inter Gentes qui populum Dei vexabant, ut patet in veteri Testamento & in historiis ecclesiasticis & in legendis sanctorum.

Constat autem quod inter omnia peccata quibus Deus offenditur, peccatum idolatriæ est potissimum, intantum, quod Deus se ostendit feruentius seu ardentius illud punire quam alia peccata. unde Exo. 10. solum su per præceptum de prohibitione idolatriæ, & non super alia Deus dicitur zelotes, nam cum dixisset. Non adorabis ea, scilicet idola. nec coles, subdit, Ego sum dominus Deus tuus fortis zelotes. & ibi dem 34. cum dixisset. Non adorabis Deum alienum. statim subdit. Quoniam dominus zelotes nomen eius, &c. Deuteronom. 3. 1. loquens de homine idololatrica, dicit, Tunc quam maxime furor eius &c. id est, Dei, sumet, & zelus contra hominem illum, & sic in multis alijs sacre scripturæ locis.

Cuius ratio est, nam zelus importat intentionem affectus, ex quo qui vehementer querit excludere illud quod sibi repugnat, secundum Augustinum lib. lxxxiij. q. & quia cultus idolorum inter cetera peccata magis repugnat cultui diuino, ideo circa hoc peccatum dicitur Deus zelotes & zelare singularius quam in alijs peccatis, unde & non tantum tolerat durationem eius sicut aliorum peccatorum.

Eo modo quo uiri dicuntur zelare uxores, ne per consortium aliorum impediatur singularitas quam in uxore querunt, unde non tam diu tole-

Duratio-
nis sectæ
Mahumetanae in-
quisitio.

E

F

Differen-
tia tripli-
cis sectæ
Mahumeti
a præce-
dentibus. ra-
tio prima

Pl. 85. b

erant zelotypiam sicut alia vitia que de vxoribus suspiciantur. Et quia ista secta non incurrit peccatum idololatrie committendo, nec permittendo, ideo uimurum si Deus ea longiori tempore tolleret quam alias sectas precedentes, quarum qualibet publice idololatrabat. Si autem dicatur de hoc, quod idololatriam multo maioribus temporibus Deus permittit incipit enim secundum quosdam a tempore Enos, qui fuit tertius ab Adam, de quo Ge. 4. secundum vero alios a tempore Nenroth, de quo Genes. 10. & quidquid sit de hoc manifestum est, quod tempore Moysi Aegyptii idola colebant, unde in Exod. In diis Aegypti faciam inilitiam. & in tempore Danid legitur in psal. Omnes dii gentium demonia, &c. unde ratio predicta non videtur habere locum, cum sit manifestum, quod Deus per multa maiora temporis spacia idololatriam in Gentibus permittit. Ad hoc dicendum quod idololatria est nomen generis sub quo continentur multa & uaria species idolorum & cultus eorum unde diuersa gentes seu nationes diuersa idola colebant sub diuersis ritibus, unde Iudicum. 10. filijs Israel dicebatur, quod seruiuerunt dijs Aaram & dijs Sidon & dijs Moab & dijs Amon & dijs Philisum & huiusmodi.

† Sephar-
main.

Cum autem aliqua gens aliam superabat deos illius gentis deuote destruebat & cultum eorum, unde & Isa. 36. d. Rapsaces in nomine Sennacherib qui multas gentes deuicarat, dicebat. Vbi sunt dii Enmath, & Arphath, & ubi sunt dii Sephar & Vain, &c. quasi dicitur. quod sicut uicerat gentes illas, ita & deos eorum. Ex quo patet, quod si nulla fuit potestas mundana que tantum durasset sicut potestas huius secte de qua loquimur, prout in historijs potest haberi, ita nec fuit aliqua idololatria intantum durans, nam una species idololatrie superata seu destructa per aduersarios sue gentis alia species idololatrie subicit alterius gentis superantis surgebat. Et sic licet Deus multo tempore idololatriam sub ratione generis permitteret, nullam tamen speciem idololatrie unam tolerabat, sed uariam per aliam puniebat. Et ideo quando Romanam imperium, ut omnes nationes sibi subiugaret, omnes species idololatrie recepit, ut in historijs Scholasticis legitur de phano Panteon. tunc Deus omnes huiusmodi idololatrie species per Christum & eius doctrinam destruxit, prout fuit prophetatum Dan. 2. quod lapis scilicet Christus abscessus sine manibus, id est, absque humana potestate, statua, id est, idololatriam dimittit, quo ad omnes eius species, prout largitus fuit declaratum in additione Danielis & supradicto, in qua responsione ad primum argumentum.

Et sic patet ratio quare ista secta nefanda, de qua loquimur in propria specie & ritu in temporibus predictis plusquam aliqua species idololatrie toleratam nam ista est infidelitas sine idololatria, in alijs uero precedentibus fuit idololatria cum infidelitate, idololatrie autem puniuntur zelo diuino subiacer, quod Deus feruentius & celerius puniit quam alia peccata, ut dictum est.

Secunda
ratio.

Secundum uero in quo differt ista secta ab alijs precedentibus, est, quod precedentibus ut communiter cogebant fideles ad adorandum seu sacrificandum idolis, ut patet in Daniele de tribus pueris, & libris Machabiorum, & multo frequentius & clarius in legendis apostolorum & martyrum, qui per tyrannicam potestatem multipliciter torquebantur, ut cultum idolis prestarent, super qua innumerabilia tormenta patiebantur usque ad sanguinis effusionem.

Tenentes uero istam sectam Saracenicam communiter, ut in pluribus non cogunt fideles ad apostatandum Nam in Alchorano precipitur, quod habetur in predicto tractatu, quod omnes homines non recipientes legem suam decilantur, nisi soluant tributum. Ex quo patet quod per solutionem tributi soluantur ab hac coactione, solutio autem tributi superioribus, etiam si sint infideles licita est, dicente Christo Luc. 20. Reddite que sunt Cesaris Cesari. Quod autem Saraceni non cogunt fideles ad apostatandum in fide est manifestum per experientiam, nam in partibus Aegypti & Aude & in ceteris confinibus commorantur fideles Christiani, & etiam in partibus Turcia & alijs regionibus orientalibus permittuntur fideles Christi non solum ad habitandum, sed etiam ad habendum parua monasteria & aliqua oratoria.

Manifestum est enim, quod in sancto sepulchro Terosolymis, & in ciuitate Bethleem sunt monasteria fratrum minorum deuote uiuentium, & in Turcia & alijs partibus orientalibus sunt monasteria predictorum religiosorum uiuentium, & in monte Sinai ubi lex Moysi a fuit data, & corpus beate Catharine requiescit, sunt multi monachi Deo seruientes sub regula sancti Basilij, & ego uidi aliquos habentes breuiaria, & aliquos libros canonis in lingua Chaldaica, & celebrantes missas suas sub ritu ecclesie, licet cum aliquibus alijs ceremonialibus differentiis, que non uariant substantiam celebrationis. Patriarcha etiam Alexandrinus qui fuit deinde catholicam tenet, licet ab ecclesie unitate per uarium discrimina aliquantulum deniet, est tamen in illa ciuitate magna que dicitur Alchzyra fugiens officio patriarchatus, prout omnes uenientes ab illis partibus testantur, cum tamen in illa magna ciuitate communiter presideret Soltanus qui maximus inter Saracenos, & non solum permittit patri archiepiscopum predictum in predicto officio, sed etiam ipsum honorat & permittit quod regat omnes fideles commorantes in partibus Aegypti, Alexandria & Damasci & Ierusalem, qui quidem fideles sunt in magna multi-

tudine. Et sic patet ratio quare ista secta licet mala & permittosa, non tamen fidelibus nocua nec periculosa sicut alie secte precedentes, que conabantur cogere Christianos ad apostatandum de fide & negando Christum, unde a iunioribus si diutius toleretur quam secta erronee precedentes.

Sed forte contra predicta dicitur, quod licet ista secta communiter non cogat fideles ad recedendum a ueritate fidei, tamen supprimit eos reuerentem, ita quod uiuunt inter eos quasi subiugo captiuitatis & seruitutis.

Item predicti quotidie mouent bella contra Christianos, & multos occidunt & captiuant, & terminos eorum & terras deuellant, ex quibus uidetur, quod pro honore nominis Dei non tantum debuissent tolerari.

Ad primum dicendum, quod tunc abiecit & sub iugo seruitutis non dimittit aliquid de ueritate ecclesiastica dignitatis, nam ut ait Hilarius in 7. le. rmi. hoc habet proprium ecclesie, ut dum persecutionem patitur, floret, dum opprimuntur, crescit, dum contemnitur, persistit, dum ladiatur, vincit, dum arguitur, intelligit, tunc stat, cum superari uidetur, hanc ille.

Ex quo patet manifeste, quod ueritatis ecclesiastica dignitatis non est sicut in prosperitatibus mundanis, dicente Christo Io. 18. g. Regnum meum non est de hoc mundo, sed potius in aduersitatibus mundanis pro nomine Christi tolerandis. Quod etiam ex processu primitiue ecclesie in bonis spiritualibus potest haberi. Manifestum est enim, quod in ecclesia primitiua a tempore apostolorum usque ad tempus Siluestri papa, quando nulla potestas mundana erat apud fideles, tunc ecclesia maxime prosperabat, in spiritualibus florebat enim in frequentibus tribulationibus martyris, quando pro fide Christi sustinenda summi pontifices & alij prelati & uiri religiosi & etiam simplices uirique sexus pro Christi nomine gaudentes tormenta & rabien tyrannorum ad mortem acerbissimam sustinebant.

Ex quibus manifestabatur, quod uiuentes diuina, scilicet fides & spes & charitatis pro tunc in ecclesia, que sunt uera & maxima bona spiritualia, maxime abundabant, quanto autem in processu temporis fideles in ignas potestates seculares obtinuerunt, tunc predicta uirtutes & si per misericordiam diuinam non ex toto defecerunt, non tamen sub eodem vigore communiter reperiuntur sicut in primitiua, ut est manifestum.

Inter infideles etiam commorantes his temporibus in partibus ultra marinis, multi reperiuntur deuotiores quam in istis partibus, quod iam patet ex magna patientia eorum in tolerandis opprobrijs & iniurijs Saracenorum si frequenter pro Christi nomine.

Ad secundum uero dicendum, quod secundum Augustinum in 13. de trim. c. 16. allegatur a magistro 1. dist. 35. Mala que ab iniquis iustis delictibus fideles pie perferunt, ipsi scilicet fidelibus utique profert ad emendanda peccata, ut ex extendam probanda inque iustitiam. hec ille. Unde in huiusmodi debellationibus Saracenorum quantum Deus operatur infligendo peccata Christianis propter multa peccata que ab eis committuntur in talibus Saraceni reparandi sunt ut flagellum Dei & uirga furoris eius, prout Isa. 10. & sic talia proprie sunt ad emendanda peccata.

Quandoque uero ad exercendam probandamque iustitiam, nam qui sine testimonio sue bonitatis nullum tempus reliquit languentibus & tabescentibus predictis principalibus uirtutibus prouidit ecclesie, & dans ei & reges principes, qui uiriliter & fortissime sepe contra aduersarios fidei per modum bellicum & militarem strenue pugnant, prout patet in historijs Germanorum & Gallorum, & aliorum orthodoxorum Europe principum, & presertim in historijs Hispanie, in quibus habetur quod serenissimi reges antiqui bonae memorie multa tercamina & uaria bella domini contra Saracenos huiusmodi exercuerunt, & multas ciuitates & regiones de manibus hostium crucis recuperauerunt ad laudem Dei & honorem ecclesie.

Unde & hactenus temporibus, scilicet in prima Iulij, scilicet anno domini M. cccc. xli. anni predicti supra scripti, illustrissimus rex hoster Iohannes cum magna potestate regni sui, licet non totam intrauit terram Saracenorum usque ad ciuitatem metropolitim Granata, ubi rex eorum ressedebat, ubi prope illam bellum inuicem cum magna multitudine Saracenorum, in quo bello suffragante diuina clementia & beata uirgine intercedente cum beato Iacobo patrono nostro, totam illam multitudinem deuictis, & usque ad portas ciuitatis fugauit, occisis de inimicis crucis Christi plusquam quinq; millibus, & nisi suis occisus superuenisset multo maior fuisset eorum numerus. Ex quo magna Deo laudes referende sunt, & gratiarum actionem superantes Dei sui clementia circa hoc maiora & uiciora saluti per serenissimi in regem nostrum prefatum fienda. Ex quibus patet, quod sicut olim contra idololatrias feroces, qui regebant, fideles ad recedendum a cultu diuino, & ad idola adorandum Deus disposuit maxime constantiam, per quam ostenderetur firmitas fidei ecclesie erga Deum, sic contra falsos Saracenos in armis uirium potentia constantes, prout de potentibus & fortissimis principibus pro Deo strenue militantibus, in quo diuina pro ueritate & fide si dispositione non fallitur, se ostendit fidelium iuste & pie gubernatiuam,

† Tertium

Tertium uero, in quo differt ista secta a precedentibus est, quod prece-
 dentes secte idololatrarum dignitatem Christi in omnib. & per omnia
 denigrabant, negantes non solum eius ueram deitatem, sed etiam eius
 bonitatem seu uirtuositatem humanam, afferentes ipsum fuisse seducto-
 rem & maleficum & huiusmodi. uidecum uiros iustos & fide-
 les ad recedendum ab eius fide cogebant, deridebant eos per crucem &
 passionem Christi dicentes, quomodo inter deos debet computari & tan-
 quam Deus coli, qui seipsum non potuit saluum facere. In quo conuenie-
 bant cum Iudæis Christo impropertantibus, quæ quidam blasphemiam Chri-
 sti communiter inuenitur in legendis sanctorum martyrum, qui sub ty-
 rannica potestate Romanorum & Persarum & aliorum tyrannorum
 post passionem Christi martyrio sunt coronati. Secta uero ista hoc nõ fa-
 cit. Nam ut dictum est supra. in 3. art. licet deitatem Christi negat, quæ
 est summa & ineffabilis excellentia diuina persona, concedit tamen ip-
 sam fuisse excellentissimum super omnes creaturas mundi, ut dictum est.
 Uude non mirum si contra istã sectam tolerabilius se habeat diuina in-
 uentia, diutius eam sustinendo, quam alias precedentes Christum homi-
 nem uituperantes. Et attendendum, quod circa fin. mundi Antichristus
 surget, prout 2. Thes. habetur. 2. c. qui omnes persecutiones omnium se-
 ctarum prædictarum excedet. nam fideles non solum cogit ad recedendum
 a cultu Christi, sed et ad adorandum ipsum Antichristum tanquam
 Deum, ut ibidem. & ideo non solum dicitur Antipostolus & Antipro-
 pheta, sicut Mahumetus, ut dictum est, sed et Antichristus tanquam ce-
 teris magis Christo contrarius. Et ideo sicut Deus disposuit contra per-
 secutionem idololatrarum quæ maior fuit quam Saracenorum, ut dictum
 est, martyres qui fortissimi fuerunt in fide, intantum q. mundum uicerunt,
 omnia mundana tormenta pro fide Christi sustinendo iuxta illud. Hæc

est victoria quæ uincit mundum. s. fides nostra. 1. Ioann. 5. a. Sic contra
 persecutionem Saracenorum disposuit reges, qui licet in fidei firmitate
 non tantum gradum attingerent sicut martyres sancti, fuerunt tamen
 in fide stabiles, & in armorum potentia Deo strenue militantes, in tan-
 tum quod de ipsis potest dici, quod per fidem uicerunt regna, licet nõ mun-
 dum, ut habetur in additione ad Heb. 11. & 1. Ioan. 5. & hæc fuit suffi-
 ciens prouiso ad Saracenorum malitiam refrenandam, sic etiam dispo-
 suit contra maximam persecutionem Antichristi secundum aduentum
 suum perficiendum, ut contra summum persecutorem summum insurge-
 ret liberator. Quib. consideratis patet ratio maioris & minoris duratio-
 nis harum sectarum, quæ sumenda est ex maioriore seu minoriore per-
 secutionum earum. Nam quia persecutio Antichristi erit maxima, ideo
 erit breuissima, iuxta illud Marci 13. c. Et nisi breuiasset dominus dies
 illos, non fuisset salua omnis caro. Et paritate, quia persecutio Sara-
 cenorum inter ceteras est minor, ut patet ex prædictis tribus differen-
 tijs, ideo eius duratio est ualde longior ceteris. Et persecutio idololatra-
 rum fuit quasi media inter eas. ideo eius duratio est quasi media inter
 durationes prædictas, hoc loquendo de duratione in communi, non at-
 tingendo ad mensuram temporum exquisitam, quia hoc esset inquirere
 de temporibus & momentis, quæ pater posuit in potestate sua, Act. 1. a.
 in quibus omnibus maxime relucet sapientia diuina, quæ uincendo ma-
 litiam diabolicam pariter & humanam, attingit a fine usque ad finem
 fortiter, & disponit omnia suauiter, Sapient. 8. a. quæ quidem sapientia
 dignetur suauiter disponere nunc per gratiam, & in futuro per gloriam,
 Amen.

Additiones Pauli episcopi Burg. ac Replicæ magistri Mat-
 thie DorinK super Apocalypsim finiunt.

C A P. XIII.

Et uide & ecce agnus stabat. Ostensa grauissima persecutio
 ne, quam patietur ecclesia ab Antichristo & eius apo-
 stolis, ad consolationem ostendit qualem habeat adiutorem,
 & qualem ipse habeat familiam.

* RICH. Et uidi per spiri-
 talem intelligentiam, &
 ecce agnus per innocentiam,
 stabat quasi paratus ad ad-
 iuandum, supra montem
 Sion, quia transcendit ex-
 cellentiam fidelium con-
 templantium. Et cum eo,
 quia ei per iustitiam con-
 formes stabant subaudi,
 quia & ipsi sunt auxilio-
 res, 144. millia, i. omnium
 martyrum carne incorru-
 ptorum agmina, &c.

* AND. Agnus qui hic cernitur, Christus est. Consistit au-
 tem supra montem Sion non ueteris illius ciuitatis, sed no-
 uę uiuentis Dei. Ipsa autem millia uerem multiformem-
 que

que Apostolici teminis gratiam denotant, ut qui per unum
 quemlibet duodecies millesimum, hoc est, perfectum fidei
 fructum in iis qui salui fiunt, reddiderit.

* ARETHAS. Numerus horum millium non illorum est de
 quib. prædictum est quod de unaquaq; tribu crediderunt in

C A P. XIII.

Et uidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion,
 & cum illo centum quadraginta quatuor millia,
 habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in fron-

a Christus pro nobis immolatus.
 b Ut adiuuans.
 c i. ecclesiam uirtutibus celsam & Deum contemplantem.
 a Tales quales fuerunt.
 b Quia Christiani vocabuntur.
 c Quia dii dicentur.
 d Indelebiliter.
 e Quia in mantello confitentur.

Christum, sed quæ Gen-
 tibus crediderunt, qui-
 bus attestatur quod uir-
 ginitatem præstiterint,
 quæ apud Hebræos rara
 fuit quod autem habeat
 nomen patris eius & nomen
 eius scriptum in frontibus, si-
 gnificat quod diuina lu-
 ce ipsius diuini uultus
 obfignentur, per quod
 amulus in hoc & perni-
 ciosis demonibus terro-

ri sunt.
 b Centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen
 patris eius, &c. In uirginate perfectissimos, in fide trinitatis
 ex quatuor mundi patribus collectos.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XIII.

Et uidi & ecce agnus. Hic consequenter describitur præmiū per-
 secutionem Mahumeti sustinentium. Et diuiditur in duas partes. s.
 in partem principalem & incidentalem, quæ incipit ibi. Et uidi alterum
 angelum. Circa primum sciendum, quod sicut dicitur, in chronica Hugo-
 nis Floriacen. circa finem imperij Eraclij, Agareni qui & Saraceni di-
 cuntur Mahumeto duce cepserunt Agyptum & Aethiopiã grauius in-
 uadere. Similiter Homarus Mahumeti discipulus Damascum & re-
 gionem Phenicis, & Ierusalem totamque Syriã occupauit & Antio-
 chiam comprehendit, & in his terris erant multi religiosi Christiani in
 cenobis magnis ducentorum trecentorum & amplius monachorum in ca-
 sitate uincitum quorum maior pars uel multi erant uirgines, & in illa
 perse-

secutione per gladium Saracenorum transferunt ad regnum celorum

- 1 Et uidi & ecce agnus, &c. id est, Christus qui dicitur agnus Dei, Ioan. 1. b.
- 2 Stabat sup. mon. Sion. i. in ecclesia triumphante, quæ dicitur mons Sion. Hab. 1. 2. qui describitur hic stans, eo quod adiuuit dilectos martyres in tolerantia martyrij, sicut Act. 7. dicitur de Stephano in agone posito, quod uidit Iesum stantem, quia stare proprium est adiuuantis in prælio, sedere uero proprium iudicantis. propter quod Mar. ult. d. describitur ut sedens a dextris Dei.
- 3 Et illi cum centum quadraginta quatuor millia. In tanto. n. numero uel circiter estimantur prædicti occisi probabiliter.
- 4 Habentes nomen eius, &c. & per consequens spiritus sancti, qui est nexus amborum.
- 5 Scriptum in frontibus suis, &c. Per apertam & liberam confessionem.

Et

MORALITER.

Et uidi. Istud exponitur de Christo suscipiente animas inter-
 sectorum ab Homaro successore Mahumeti.

MORAL. potest exponi de pio pontifice Christo uicario, qui dulciter fouet & nutrit obseruantes castitatem, quæ est quoddam martyrium specialiter in iuuenibus, & maxime quando firmatur per uotum solenne, & sic dicitur. Et uidi & ecce agnus. i. pastor pius.

2 Stabat supra montem Sion. id est, ecclesiam militatam de qua dicitur Psalm. 86. a. Diligit dominus super omnia tabernacula. Iacob.

- 3 Et cum illo centum quadraginta quatuor millia. i. uniuersi continentes uoto solenni. ideo iubditur.
- 4 Habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis, &c. in quo designatur firmitas continentie per uotum solenne.

A *a* Et audiui uocem, &c. * AND. & ARETHAS. Aquarum tonitruum, & citharæ vox significat claritatem auditu per uiam hymnidici, canori, suavis, ac consoni Sanctorum cantus, qui uniuersam complectitur primogenitorum in calis descripto rum Ecclesiam, carumque publicum, a quibus laude celebratur primogenita uocatio.

b *Tonitruum*. Quia terret eos quia ad confortium suum uenire sustinent.

c *Citharæ dorum*. Quia ipsi, qui ad hoc se instituerunt, ut extendent sua corda deuota super lignum crucis.

d *Citharizantium*. Quod ex officio habebant, opere implebant.

e *Et cantabant*. Id est, de integritate animæ & corporis exultabunt. quod gaudium nunquam eis ueterasset, sed semper est eis ut nouum.

f *Et nemo poterat, &c.*

* AMBR. Hic magna est obscuritas. Scimus enim quosdam ex Apostolis atq; martyribus uxores habuisse. Nunquid in laudibus Dei muti exsunt? Vidimus etiam quosdam peccatis obnoxios uirginitatem corporis usque ad mortem seruasse, quos credimus per ignem purgatorium esse purgandos, ut in iustorum numero quandoque ascribi mereantur. Nunquid istos præferre audebimus, ut illud canticum Deo offerant, a quo Petrus eiuque similes alieni exstant? Nam quemadmodum Sancti saturari nequeunt uisione Dei, ita nec laudibus. Inuenimus ergo non de solis uirginibus, sed de omnibus sanctis animabus, hæc esse dicta, quæ in calisti beatitudine Deum assidue laudare nõ desinunt. Habent quidem & fideles in hac uita positi cantica sua, sed in his confessio sæpe fit peccatorum, sæpe commoratio tormentorum, ideoque fictus sæpe cantantes excitant. In illo uerò cantico cælestium spirituum nihil triste, nihil quod mentem perturbet, resonat. Hoc canticum sancti adhuc in terra positi dicere non possunt, quia oculus non uidit,

nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Animæ autem Sanctorum sacro lauacro, sanctiq; Spiritus gratia lauatæ uirgines dicuntur. Quicquid. n. in eis fuit reprobum, charitatis remediis est purgatum.

* AVG. Uirgines hoc loco non solum corpore castos intelligamus, sed maxime omnem Ecclesiam, quæ fidem purâ tenet, sicut dicit Apostolus. *Desponsau enim uos uni uirginem castam exhibere Christo*. Id est, nulla adulterina hæreticorum commixtione pollutam; nec in male blandis & mortiferis huius mundi voluptatibus usque ad exitum uitæ suæ absque remedio poenitentia infelici perseverantia colligatam.

g *Qui empti sunt de terra*. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno & in ore eorum nõ est inuentum mendacium. Sine macula

&c. RICHARDVS. Uirginitatis adiungit meritum passionis illi nimirum agnum quocunque ierit sequitur, qui eum in ueroque, (i. uirginitate & martyrio) imitantur, quique mentis incorruptione probantur.

* AMB. Sed quo vadit qui omnia impiet, & totus ubique est? Vadit miserando quibusdam, & a quibusdam misericordiam suam auferendo. Sequuntur uero Sancti, quia quibus misericordiam suam largitur, largiuntur & illi, & a quibus abscindit, abscindunt & illi.

* RUPER. Duobus modis sequuntur agnum quocunque ierit, uidelicet inuestigatione iudiciorum eius, & imitatione exemplorum. Sequuntur ergo dum iudicia eius & spiritum intelligunt, & per charitatem laudant, & iustificat eum in eisdem omnibus iudiciis eius, & dum exemplum charitatis eius imitantur.

i *Et omnibus primitiæ Deo & ag.* Ut ex grege optimus equus, uel ex fructibus primitiæ.

C

Ita. 64.

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Et audiui uocem, &c. a mul. id est, multitudinis sanctorum, secundum quod dicitur infra 17. d. Aquæ multæ populi multi. multitudo. n. centum quadraginta quatuor millium magnifice laudat Deum de sua uictoria & gloria adeptæ.

2 Et tanquam uocem tonitruum magni. in quo designatur magnitudo laudis, non solum ex laudantium multitudine, sed etiam ex modo laudis & qualitate.

3 Et uocem quam audiui sicut citharæ dorum citharizantium &c. Nam hæc laus est coram Deo & angelis gratiosa.

4 Et cantabant quasi canticum nouum. quia dicti laudantes sunt de numero sanctorum noui Testamenti.

5 Ante sedem scilicet Dei.

6 Et ante quatuor animalia & se. id est, in præsentia sanctorum Patriarcharum & episcoporum in calis existunt, sicut dictum est supra 4. cap.

7 Et nemo poterat dicere. can. ex uoto enim continentiæ habuerunt aliquid

quid speciale in merito & similiter habent in premio, sicut & de quolibet sancto confessore canit ecclesia. Non est inuentus similis illi, ratione specialis meriti.

8 Qui empti sunt de ter. sanguine Christi.

9 Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, &c. uel simpliciter integritatem carnis tenendo, uel saltem post uotum castitatem seruando.

10 Uirgines enim sunt. Uirginitas enim in scriptura aliquando accipitur strictè pro integritate carnis, aliquando magis large pro continentia, maxime uoto consecrata.

11 Hi sequuntur agnum quocunque ierit. quia sequuntur Christum non solum per uiam mandatorum, sed etiam consiliorum.

12 Hi empti sunt ex omnibus primitiæ. i. gratiosi, sicut primi fructus sunt magis delectabiles.

13 Et in ore eorum non est inuentum mendacium. Nam ueritatem fidei confessi sunt omnino & constanter.

14 Sine macula. n. sunt ante thronum Dei. Nam si aliquam maculam contraxerant, purgata fuit uirtute sui martyrii.

* Et

MORALITER.

1 Et audiuit uocem de celo, &c. per quod significatur laus Deo accepta.

3 Et uocem quam audiui quasi citharæ dorum citharizantium in citharis suis. Est autem cithara figura triangularis, per quod significatur fides trinitatis, sine qua laus non est Deo grata.

4 Et cantabant quasi canticum nouum. i. pertinens ad nouum Testamentum.

5 Ante sedem. id est, ad honorem Dei, & omnium sanctorum,

& non ad laudem hominum.

7 Et nemo poterat dicere canticum nisi, &c. quia continentes habent aliquod meritum speciale, quod non habent alii.

9 Hi sunt qui cum mul. Hoc potest intelligi simpliciter secundum omne tempus, & sic est uirginitas proprie. Alio modo a tempore uoti continentia, & sic potest dici uirginitas large.

11 Hi se. ag. f. mente & corpore, fide, & opere.

Hi empti sunt ex omni. pri. i. gratiosi in conspectu Dei, sicut primi fructus sunt aliis magis grati.

† Et

A Et vidi Descripta impugnatione facta per duas bestias, sup-
positoque auxilio agni & dignitate familiae eius ostensa, sub-
iungitur admonitio, vt ad hanc familiam accedant, & commi-
natio vt ab illa alia declinent.
B Alterum. Id est, praedicatorum qui sunt alterius a Christo. i. vi-
cem eius exequentes.

*** AMBROSIVS .**
Iste angelus Christi
& Apostolus eius, ce-
teroque Christi praed-
icatores significat.
C Qui euangelium aeter-
num habuisse dicitur,
quia doctrina Ec-
clesiae a Christo
Apostolis celerisque
praedicatoribus data
est, quam Gentibus
praedicaret. Aeternum
autem dicitur, quia
aeternitatem praestat
omnibus facientibus.
D lud.

B Per medium caeli. Per
communem ecclesiam,
quam verbis & exem-
plis secum trahunt.
D Euangelium aeter-
num. Id est, praedicationem
aeterna promittentem
complementes ad aeternitatem ducentem.
E Timete dominum & da. Bene operando, & bene de eo annun-
ciando, vt per vos gloriosus appareat.
F Quia uenit. Non deficiatis, quia non longo tempore patie-
mini.
G Et alius an. Quia praedicatorum sibi inuicem succedunt.
H Cecidit. Bis positum infinitatem significat, vel valet, in quo
omnimodo destructio intelligitur.

*** AMBROSIVS.** Alius angelus doctorum Ecclesiae qui finis
persecutionis Ecclesiam Dei gubernauerunt, designat. Per
Babylonem autem ciuitas diaboli significatur, quae ex omnib.
impis constat, ceciderat autem, quia omnis cultura demonum

NICOLAUS DE LYRA.
*** 1** Et vidi alterum angelum. Hae est pars incidentalis, in qua de-
scribitur quedam infidelium conuersio mirabilis quae contingit circa illa
tempora. Sanctus enim Bonifacius missus fuit a pontifice Romano ad
dicandum fidem catholicam Gentibus Thuringiae, Aultrae, Frisiae, in qua
legatione multos valde conuertit ad Christum. & hoc est quod dicitur.
Et vidi alterum angelum. i. sanctum Bonifacium, nam angelus pter
pretatur nuncius ipse vero fuit nuncius verbi diuini, vt dictum est.
2 Volantem per medium caeli. Nam uelociter & prompte exe-
cutus fuit officium sibi imunctum.
3 Habentem in corde & ore.
4 Euang. aeter. i. euangelium Christi quod dicitur aeternum, nam ei a-
liud non succedet.
5 vt euang. se. super. ter. i. populis praedictis in quibus diuersificantur
linguae saltem in aliquo. Et quia non solum paratus erat praedicare dictis
populis, sed omnibus gentibus generaliter eum audire uolentibus, ideo
subditur. Et super omnem gen. &c.
6 Dicens ma. vo. in quo notatur officia praedicationis suae.
7 Timete do. timore filiali.
8 Et dare illi hono. sicut filij parui.
9 Quia uenit ho. iu. eius, generaliter in fine mundi, & singulariter
in morte cuiuslibet, nam in quali statu quis moritur, in tali iudicio pra-
sentatur.
10 Et adorate eum. qui est creator omnium, & non idola uana.
11 Et alius. Hic consequenter describitur punitio persequentium Chri-
stianos. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur eorum puni-
tio

MORALITER.
*** 1** Et ui. al. an. hoc ad literam dicitur de sancto Bonifacio, qui
missus a papa praedicanit populo Thuringiae, & Aultrae, & Fri-
siae, & multos conuertit ad dominum.
MOR. autem potest exponi de quolibet praedicatorum ma-
gnum fructum faciente, ideo subditur.
2 Volantem p. r. medium caeli. i. prompte discurrentem ad praedi-
candum uerbum Dei.
2 Habentem euan. aeter. id est, praedicationem ad aeternitatem
gloriae perducenem.

per fidem Christi deleta fuerat Et bis cecidisse dicitur, quia ex
parte persecutorum, & ex parte culturae diabolicae cecidisse di-
citur.

*** AVGVSTIN.** Babylonem ciuitatem, impiam diaboli co-
gregationem dicit, id est, populum ipsi consentientem, &
omnem concupiscen-
tiam & corruptelam
quam in perniciem
sui & humani gene-
ris exquirant. Nam
sicut Ecclesia ciuitas
Dei est & ornus con-
uersatio coelestis: ita
ciuitas diaboli Baby-
lon in omni mundo
Ecclesia ergo dicit.
7 Cecidit, cecidit Babylon,
8 &c. iam quasi perfe-
ctum dicens, quod
adhuc futurum erat.

*** ANDREAS.** Per
vinum potro irae for-
nicationis, no idolo-
latria furiam men-
tisque a Deo aliena-
tionem tantum desi-
gnat, sed quamuis
quoque temulentiam
animique insaniam
ex quouis peccato na-

tam, propter omnes qui fornicantur a Deo exterminabuntur.
Haec autem Babylon tum demum perfecte euiletur, quan-
do iniquitatis operariis in aeternum ignem missis, Hierusalē
illa quae sursum est, aperte ostendetur.
i Vno ira for. Id est, vitijs, & praecipue idololatria quae est dul-
cis potus peccantibus, quibus alios inquinant, & ne recto tra-
mite gradiantur, inebriant, unde debetur eis ira Dei. Purum
vinum bibitur dum flagellat Deus hic ad emendationem, tur-
bidum dum infertur aeterna damnatio.
K Et ang. ter. Tres ponit pro fide trinitatis, cum tria haec in ea-
dem persona possint considerari

*** AMBROS.** Angelus tertius, praedicatorum sunt qui tem-
poribus

secundo huius occasione bonorum praemiatio ibi, Et audiui uocem
Circa primum sciendum quod Constantis nepos Eraclij cepit imperare an-
no domini ccccclxiiij. & per suus a Paulo Constantinopolitano episco-
po incidit in haeresim Monothelitarum duplicem naturam in Christo ne-
gantium, & multos ecclesiae ministros non assentientes haeresi dictae gra-
uiter afflixit, & in exilium relegauit. Propter quod sanctus Martinus pa-
pa conuocato concilio dictam haeresim cum suis fautoribus damnauit, p-
pter quod in Constantinopolim fuit ductus vt assentiret dictae haeresi, quod
renuens in exilium fuit missus & ibidem mortuus, & de hoc exponit ali-
qui locum istum, cum dicitur. Et alius ange. i. papa Martinus.
12 Securus est dicens dictam haeresim condemnando.
13 Cecidit ce. Ba. i. imperium Graecorum quod fuit magnum, nam im-
peratore in haeresim cadente, ut dictum est, multi alij similiter ceciderunt
& quia hoc erat confusibile, ideo uocatur imperium illud Babylon. i. con-
fusio, dicitur autem hic bis. cecidit, propter duplicem casum, scilicet pa-
triarchae & imperatoris.

Item sciendum, quod sic dicitur in chronica Sigisberti. Leo qui post
Theodosium sumpsit imperium cepit imperare anno domini septingente-
tesimo. 18. & imperauit annis 23. & anno imperij eius. 13. papa Gre-
go. 3. praefuit ecclesiae, & Leonem haeresi deprauatum redarguit, & de
consilio Romanorum ei uelut alia denegauit, & ne percussura sui numis-
matis reciperetur, ordinauit, & quod eius effigies de ecclesia tolleretur,
& ne nomen eius in missarum solennijs recitaretur, & secundum hoc ex-
ponitur ab eis quod subditur, **14** Et an. ter. id est, papa Grego.
15 Dicens vo. ma. in quo notatur ordinationis suae autoritas.
16 Si quis. Leonē bestialiter uiuentem, de sereno ei honorē imperialem.

*** Et**
5 Vt euangelizaret se. super ter. nam praedictio debet esse com-
munis omnibus.
7 Dicens ma. no. Ti. d. quia praedicator primo & principaliter de-
bet inducere populum ad cultum diuinum, & p consequens ad
destructionem idololatriae, & omnium ad ipsam pertinentia.
ideo subditur. **11** Et alius an. se. est eum di. Ceci. ce. Ba. quae inter-
pretatur confusio. ideo significat idololatriam & pertinentia
& quia non solum debet idololatriam destruere ostendendo ui-
litate culpae, sed etiam grauitatem penae. ideo sequitur.
14 Et angelus tertius secutus est illos, dicens uoce magna. Si quis adq

Richard.
Laymo.

omnia
ca in eis
lat.

145. a
14. c.
21. c.
18. a

D

E

P

In Leonē
ecclesiasti-
ca celiura.

Luiso.

poribus Antichristi futuri sunt. Prædicabunt. n. vt nullus Antichristum adoret, neque ad eius pessimam doctrinam aures cordis accõmodet, neque opera eius imitetur. Quod si quis fecerit perpetua pœna eum esse damnandum testabuntur. Per vinum iræ Dei dånatio vltima, quæ in die iudicij impiis irrogabitur, designatur. Vinum autem mero mixtum est in calice Dei, quia dånatio vltima mixta erit cõ iustitia, quia iustissimo Dei iudicio perficietur. Bibent igitur impii vinum iræ Dei, cum illis dicetur: *Ite malefisti in ignem æternum.*

Mat. 25.
† Intra 19. a

Mat. 25.
† Intra 19. a

a Quod mixtum. Qui non corrigitur vindicta eius ad correctionem data, punitur æterna pœna.
b In calice. Calix vindicta Dei vbi desuper merum quod ad correctionem hic vindicatur, subtus fex, i. dånatio in vltimis bibent impii, de vino ergo. i. de fece, quod vinum quia vult ad comparationem meri ostendere turbidum addit quod mixtum est.

c Et cruciabitur igne. &c. * AMBROSIVS. Ignis exurit, sulphur autem foetorem pessimum de se emittit. Igne autem corporaliter cruciabuntur, qui ignem vitiorum in se extinguere noluerunt, foetore sulphuris torquebuntur, quibus dulcis fuit foetor luxuriae. In conspectu sanctorum angelorum cruciabunt & in conspectu agni, videlicet vt in eorum conspectu crucientur, in quorum conspectu nõ timuerunt mala perpetrare.
d Et fumus tor. Quod quædam de damnatione malorum numerat, non dicit pro damnatione describenda, sed tantum pro terrore inferendo illis quos deterret ab eorum consortio.

a bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua, hic bibet de vno iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni: & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Nec habent requiem die ac nocte qui adorauerunt bestiam & imaginem eius: & si quis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei & fidem Iesu Et audiui vocem de cælo dicentem

ad æternam pœnam.
h Et audiui vocem de cælo, &c. * RICH. Quia superius descripsit grauissimam persecutionem ab Antichristo inferendam, nunc consolatur per quietem beatitudinis eos qui pro Christo & in Christo gustant amaritudinem mortis. *Audiui vocem de cælo, id est, de cælesti visione dicentem mihi scribe, non solum scilicet in code tuo, sed & in pergamento, & in audienti populo. Scribe, ne cito transiueris, quod ad consolationem electorum vsque in finem perseverare debet. Quasi ergo superiora recolligens dicat; Audiuit in superioribus capitulis grauissimam persecutionem, sed nolite formidare pro Christo sustinere mortem, quia per hanc attingetis ad beatitudinem.*
* ANDRÆAS. Vox de cælo lapsa nõ omnes mortuos beatificat.

c Ascendet in se. Cum dicit, ascendit in secula: notat æternam pœnam continuari, vbi addit.

ANDRÆAS. Aut per fumum hunc intelligere oportet inflammatum halitum, quem in tormentis constituti ex imo peccatore continuo nõ absq; suspiris dånati emittunt, aut illum certè quem ignis qui eos punit & incendit, sursum emittit. Dicitur autem in secula seculorum ascendere quod hinc discamus, vt multorum gloria finem nescit, ita nec peccatorum quoque supplicia vllò vnquam tempore finem habitura. *f* Nec habent re. Q. Non mirum, si illi qui Antichristum adorauerunt, tempore ipsius punientur, quia sui etiam præcedentes ministri eandem pœnam habebunt.
g Hic patientia. Id est, hic debent patienter pati sancti, ne veniant

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et ima. eius. quam fecit de ecclesia remoueri, ut dictum est.
- 2 Et acce. cha. confitendo eum manifeste imperatorem.
- 3 Aut ma. sua. accipiendo numisma eius charactere figuratum.
- 4 Hic bi. de vi. iræ Dei. pœnam excommunicationis & aggrauationis incurrendo, licet autem hęc expositio probabilis videatur, quia tamẽ ante imperatorem Constantem fuerunt imperatores alij tantum uel magis hæresi deprauati, vt patet ex supradictis, videtur minus conuenienter expositum quod dicitur supra. s. de eius casti. Cecidit Ba. imperium Græcorum prædicto maxime cum eius filius Constantinus ecclesias diruptas reparauerit, & contra hæresim Monothelitarum insurrexit, vnde & uniuersalem synodum in Constantinopoli congregauit ducentorum octoginta novem episcoporum qui duas naturas esse in domino Iesu Christo comprobauerunt & ostenderunt. Similiter quod subditur de Grego. papa & Leone imperatore, quod accipiens Leonis numisma. Bi. de vi. iræ Dei excommunicationem incurrendo, videtur minus conuenienter dictum, quia subditur.
- 5 Et cru. ig. & sul. per quod intelligi videtur pœna gehenna, quæ est æterna, unde subditur.
- 6 Et fu. t. & sic non videtur loqui de pœna excommunicationis, seu corporalis incensy, quam contigisse dicunt Constantino filio Leonis, qui ministrorum ecclesie fuit maximus persecutor, propter quod iulio meliori iudicio videtur littera ab illo loco. Et alius ange. &c. de Mahumeto eius sequacibus exponenda, de quorum persecuione contra Christianos ante fecerat mentionem, & eorum pœnam non dixerat, & ideo Ioannes describit hic consequenter eorum punitiõem, & primo quantum ad pœnam temporalem, secundo quantum ad pœnam æternam, ibi. Et tertius angelus. Circa primum dicit, Et ang. s. sanctus Ioannes loquens, Secu. ell. hoc non refertur ad partem immediatam præcedentem, sed ad præcedentem in qua locutus fuerat de centum quadraginta quatuor millibus interfectis pro Christo a Saracenis, dicens eorum punitiõem temporalem. Cecidit Ba. gens Babilonica, nam lex eius est confusioibus plena, quia ibi laxatur vita voluptuosa, quæ vita pecuniarum dicitur. 1. Et hi. & etiam propter confusum procedendi modum, nam inordinate traditur & diem frequenter & inutiliter repetitur, nec ratione vel scriptura autentica fulcitur, ut patet illam intuenti. Illa magna. nam gēs illa in breui fuit multum multiplicata & dilatata. Dicitur autem cecidisse, quia circa tempora illa confluit cum Romanis, in quo conflictu tres Amirei Saracenorum cum multis alijs sunt perempti, ut habetur in Chronica Sigisberti. Quæ a vi. iræ forni. suæ po. o. Gen. Hyperbole est, ad designandum magnam multitudinem Gentium errore Mahumeti infecta, concedit enim carnis delectabilia, ad quæ multitudo hominum est prona. Et t. an. hic consequenter describitur pœna eorum æterna, cum dicitur. Et ter. an. s. ad litteram, vel aliquis prædicator sanctus contra Mahumeti sectam. Si quis adq. be. i. Mahumetum, vt dictum est ca. præcedenti vbi dictum est de eius characteris acceptione. Hic bi. de vi. iræ Dei. i. punitur a Deo grauiter. Quod mixtum est mero. Dicitur autem punitio Dei vinum merum, quando quis punitur temporaliter ad eius correctionem, mixtum uero, quando post punitiõem temporalem sequitur æterna, sicut est in proposito, quia Saraceni puniti fuerunt morte temporali. ut prædictum est, & cum hæc æterna, ideo subditur. Et cru. ig. & sul. i. pœna gehennæ. Et fumus tor. Nam illa pœna est æterna a parte post.
- 7 Nec habent re. Nam est continua, ut patet ex dictis ca. præced. & quia secundum quod dicit Aug. vna causa quare permittuntur mali in hoc mundo est exercitiũ honorum in uirtute patientiæ, ideo subditur.
- 8 Hic patientia san. est, quia patientia Christianorum multoties & multipliciter exercitata est per Saracenos.
- 9 Et au. Pars ista ab aliquibus exponitur de morte qua quis moritur mundo

MORALITER.

- * rauerit bestiam, &c. id est, exercuerit idololatriam vel aliquid pertinens ad ipsam.
- 4 Hic bibet de vno iræ Dei quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. id est, valde grauiter & æternaliter punitur, vt patet per litteram

sequentem. Licet autem hic nominentur tres angeli, tñ istæ tres denũciationes vel prædicationes possunt vni & eidẽ prædicatori conuenire, sicut dicit Glo. super locum istum.
g Et audiui vocẽ. Quoniam opposita iuxta se posita magis elucescunt: ideo post denũciationem punitiõis peccatorum, hic ponitur præmiatio sanctorum, cum dicitur.

* Scribe

ros predicat, sed illos duntaxat qui in Domino finem vite faciunt: cuiusmodi inter ceteros sunt qui iam ante mundo mortui, Christi Iesu mortificationem in corpore suo portabant, vnamque cum illo crucem circumferabant. Talium namque ex corpore exitus veram a laboribus requiem adfert.

dicum &c. Regnum tamen animarum eorum iam cum illo est nunc, dum isti mille anni decurrunt. Vnde & in eodem libro legitur: Beati mortui qui in Domino moriuntur, &c. Regnat itaque cum Christo nunc primum Ecclesia in viuis & mortuis, sicut Apostolus dicit. Mortuus est Christus, ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Sed

* AMBROSIVS.

In corde tuo & auditorum.

a Seculo.

b In confessione domini.

c Quando corpus & anima resoluuntur.

Sed quis mortuus, mori potest? Nullus nisi prius animam recipiat, ut iterum mori possit. Sed illi sunt beati, & in Domino moriuntur, qui prius moriuntur seculo, postea carne, & prius veterem hominem, id est, omnes nequitas spirituales & carnales in se extinguunt, ut possint dicere cum Apostolo: Mibi mundus crucifixus est, et ego mundo.

rem mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino & moriuntur.

a A tempore resurrectionis.

b In tota trinitate.

c Amplius non patiantur.

d Eorum quae hucusque passi sunt.

a Amodo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

a In sanctos, uel dominicam carnem.

b Opera enim illorum sequuntur illos. Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis,

a Christus super sanctos se det, uel diuinitas super humanitatem.

b Dico.

c Quia iam impassibilis & immortalis.

d candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua

a In seipso uel in diuinitate. b Ad similitudinem triumphantis. c Quia uicit diabolum per sapientiam.

A Christo.

In hoc quod seruus.

e falcem acutam. Et alius angelus exiit de templo, clamans

f

at, id est, sine corpore Christi & sanguine, ut christum in se habeat sicut in fide, ita & in cibo carnis & sanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Tunc autem in Domino morimur si nos in illo, & ille in nobis per hoc maneamus.

c Et uid. Omissa remuneratione bonorum, per quod inuitabat ad consortium eorum, supponit damnationem impiorum, per terrorem ducat ad idem propositum.

d Similem si. bo. Quia non iam vere erat filius hominis quia immortalis.

* ANDR. Per nubem, sensibili accipere licet, cuiusmodi modi fuit illa quae christum ex oculis Apostolorum suscepit. An aliquam certe angelicam virtutem, sunt enim suapte natura pura, & instar nubium sublimes. Per enim qui super nubem sedere uisus est, christum denotatum arbitramur. Corona autem capiti imposita, Regem, rerumque omnium dominum esse ostendit. Additur porro fuisse auream, propterea quod materia haec apud nos illustris splendoris, eximique ualoris existit. Falx denique quam manu tenebat, consummationis est symbolum. Nam ipse quoque Dominus seculi consummationem per se designat.

e Angelus. Id est, sancti, qui usque huc fuerant infidelibus oculi in claritate apparent iudicaturi, orantes, cum desiderio, ut Deus separationem faciat bonorum & malorum.

f Exiit de tem. Exite dicitur sancti de templo, cum iam apparent non quales olim fuerant, sed quales in aeternum manent.

a Amodo iam dicit, &c. * ARET. Literae ordinatio ita habetur. Spiritus dicit. Scribe amodo, tanquam attrahens eos qui certant, promissione quod cessabunt quae ipsi laboriosa sunt, & assequentur bona in quibus conuiescant. Simul enim ut sublati fuerint e medio labores, inducetur operum retributio.

* AMBROS. Vel, Amodo, id est, a tempore mortis suae requiescent sancti a laboribus suis.

b Opera. Id est, mercedes operum quae sequuntur. Quidam in mundo erant maiores tribulationes ad maiorem coronam in gruebant, unde adeo abiecti reputabuntur, sed iam nihil patierent.

* AMBR. Sed quomodo opera sequuntur. Nonne Cornelium praecesserant opera sua, cui ab angelo dictum est. Orationes tuae & elemosynae commemoratae sunt in conspectu Dei; Sed sequi pro comitatu posuit. Nam & exercitus qui regem comitatur, cum sequi dicitur, eum alii praecedunt, alii sequuntur, alii ad dexteram siue ad sinistram incedunt. Opera igitur Sanctorum sequuntur illos, quia merces operum illorum sequuntur illos in perpetuum. Possumus & hoc de illis intelligere, qui temporibus Antichristi pro nomine Domini nostri interficiendi sunt. Beati quippe erunt illi, & in Domino morientur, qui pro fide Domini morientur,

c * IULIA. TOLET. Quibus sanctis animabus iam datae sunt stolae albae, id est, ipsa illa beatitudo patriae caelestis, in qua nunc gaudentes exultant, dictum est eis, Requiescite adhuc mo-

NICOLAUS DE LYRA.

* mundo per religionis ingressum. Nam illis temporibus, quidam uir potens deuotione ductus reaedificauit canobium sancti Benedicti apud castellum Cassinum, quod per Longobardos per multos annos ante fuerat destructum, & ibidem seruens suo exemplo multos induxit ad seruendum Christo. Tunc etiam temporis multi nobiles in diuersis partibus, relicta pompa seculari ad seruendum Christo habitum religionis assumptis fuerunt mundo mortui, de quibus secundum istos dicitur. Beati in & etiam quod subditur. iam di. sp. ut re. a la su. Nam a labore uiae actiue transferunt ad requiem contemplatiuae, sed quia sic morientes mundo non moriuntur in domino proprie, sed magis incipiunt uiuere in ipso, nec a laboribus bonis quiescunt, sed magis eos amore Christi assumunt. s. uigilias, orationes ieiunia & consimilia, ideo melius uidetur dicendum, quod hic post punitionem malorum aeternam, describitur retributio bonorum aeterna, sicut dictum est supra, ut sic opposita in se opposita magis elucescant. ideo dicitur hic Ioannui. 1 Scribe, tanquam rem notabilissimam.

2 Beati mortui qui in do. i. in confessione domini nostri Iesu Christi per palmam martyrii, quales fuerunt centum quadraginta quatuor milia, de quibus dictum est c. praece.

3 Amodo iam di. sp. s. sanctus qui cum patre & filio est vnus Deus exprimitur tamen hic specialiter: nam opera sunt meritoria per charitatem per quam spiritus sanctus habitat in nobis, & sic retributio mercedis quod iam modo speciali attribuitur ei.

4 Ut requi. a la. i. uis. na. in beatitudine appetitus totaliter quietatur,

5 Opera enim illorum, meritoria uiae aeternae.

MORALITER.

* 1 Scribe, beati mortui qui in domino moriuntur. Est enim beatitudo status omnium bonorum aggregatione perfectus, ut dicitur libro de consolatione.

p. Opera enim illorum, sequuntur illos. Quia secundum quantitatem meritorum sequitur quantitas prauiorum.

6 Sequuntur illos. in beatitudine quam recipiunt pro ipsis.

7 Et vidi inchoata persecutione Saracenorum, hic interponitur alia. s. Longobardorum, & hoc propter successionem temporis, cuius ordinem Ioannes profertur in hoc libro. Et diuiditur in duas partes, nam primo ponitur a Longobardis, ecclesiae liberatio. secundo plurimum aliorum eam persequentium percussio, ibi. Et post haec vidi. Circa primum sciendum quod anno domini septingentesimo quinquagesimo tertio, Astruphus Longobardorum rex in Italia multum afflixit ecclesiam, propter quod Stephanus papa transit in Franciam querens auxilium contra dictum regem quod impetrauit, & hoc describitur in hac parte. Quae diuiditur in duas partes, quia primo describitur hoc auxilium tempore Pipini, secundo tempore Caroli magni filii sui, ibi. Et alius angelus. Circa primum dicitur Et vidi, & ecce nubem can. per quam intelligitur regnum Franciae eandem didatum praeter ceteris moribus & fide.

8 Et super nubem sedentem, scilicet Pipinum regem.

9 Similem filio hominis. i. conformatum Christo in fide & iustitia. licet haec assimilatio fuerit ualde longinqua.

10 Habentem in capite suo coronam auream. nam reges Francia ad litteram aurea corona coronantur.

11 Et in manu sua. i. potestate sua.

12 Falcem acutam. i. exercitum ualde bellicosum, per quem Pipinus multas & magnas uictorias habuit.

13 Et alius angelus. id est, papa Stephanus.

14 Exiit de templo. Romanae ecclesiae.

15 clamans uo. magis. deprecans ex magno affectu.

* Ad

7 Et uidi et ecce na. Hic literaliter per duas falces describuntur duae punitiones tyrannorum.

MORAL. autem significantur duo modi, quibus puniuntur mali Christiani, primus est per excommunicationem, quae praescinduntur a communione ecclesiae propter suam contumaciam, ideo dicitur. Mitte sa. tuam. & sequitur.

Ro 14.

† moriuntur post hac. Euā.

Li de corpore & s. Domini, ad finem.

Mar. 13.

† Mit.

Diuisio.

F Afflictio Christianorum per Astruph. Longobardorum regem. Diuisio.

Modiduo punitionis Christianorum.

Mitte falcem. Id est, iudicium sententiam a bonis malos separantem.

id est, Christus qui occisus & vilis fuerat, in fidelibus clarus apparuit, & veniens de altari. id est loco secretiori, quod nunquam alij sancti, tenet cogitatio ab omnibus. Deo consubstantialis.

ANDRAEAS. Vox ista angelij communis angelicarum virtutum preces, & sanctorum omnium desiderium significat. Omnes namque honorem & gloriam, peccatorumque & iniquorum excitationum videre gestunt, quo flexa tandem desinant, succedant autem stabilia, fixeque confidentia. Cum vero messem aruisse clamat, condemnationis tempus preforibus vigere indicat, &c.

Qua venit ho. etc. Quia iam est opportu- num, cum completus sit numerus tuorum.

Et alius an. etc. Cum ostendisset Deum potentiam iudicandi habentem a sanctis implorari, & sic iudicium fieri, ostendit eandem potentiam sanctos habere, & Christum ut iudicent imperare, & illos imperio obedire, alius angelus exiit

Ad Christum. a voce magna ad sedentem super nubem: Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora ut metatur, quonia matureuit messis terrae. Et misit qui sedebat super nubem falcem suam in terram, & messuit eam. Et alius angelus exiit de templo quod est in caelo, habens & ipse falcem acutam. Et alius angelus exiit de altari, qui habebat potentiam supra ignem, & clamavit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vinearum terrae, quoniam mature sunt vine eius. Et misit angelus falcem suam in terram, & vindemiauit vineam terrae. Et misit in lacum Dei magnum. Et calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu usque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

1 d Mitte fal. Per messem terrae & vvas vinearum eorumdem matrem damnatio intelligitur, sed ramentum per vineam illos determinatius habemus qui maiori studio mala operabantur, sicut vinea, ut fructificet maior cura quam terreadhibetur. 2 e Et m. Vnde propheta: Lacus ubi non erat aqua, refrigerium. f Et ex. san. Aeterna poena pro peccato sanguinis, non unum quod in cellario Dei ponitur. g Vique ad frenos, i. usque ad ipsos rectores iniquorum puniendos, i. diabolos. h Per stadia. Omnes ludis mundi. i. vitis detentos, qui vel simpliciter in hoc sunt perfecti, quod per tex habemus, vel perfectiores, quod per centum vel perfectissimi, quod per mille. 24 CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Ad se. super nubem, id est, Pipinum regem. 2 Mitte fal. tuam & mete. diligendo exercitus tui potentiam contra Asruphū tyrannū & antem. 3 Quia ue. h. ut meta. id est, ut eius tyrānis per tuam potentiam tollatur. 4 Quoniam suae mature sunt, &c. id est, ipse & exercitus obdurati sunt in sua iniquitate. 5 Et misit qui se. super nub. falcem suam in terram. Nam Pipinus valida manu intravit in Italiam, & messuit terram, nam contra Asruphū viriliter pugnavit & reddere compulsi beato Petro quaeque sui iuris erat. 6 Et alius angelus. Hic consequenter describitur auxilium ecclesiae contra Longobardos tempore Caroli magni. Et dividitur in duas partes: quia primo ponitur auxilium Caroli. secundo dilatatio cultus diuini. ca. seq. Circa primum scientum, quod anno domini septingentesimo septuagesimo quinto Carolus rex Francie ad preces Adriani pape intravit Italiam cum exercitu forti contra Desiderium Longobardorum regem ecclesiam multipliciter affligentem, quem impugnans tandem cepit & secum in Franciam duxit, in quo Longobardorum regnum desecit, & hoc est quod dicitur hic. Et alius angelus. s. Carolus magnus. 7 Exiit de templo. scilicet Nonomiensti, in quo coronatus fuit, ut habetur in Chronica S. gisberti. 8 Quod est in caelo. militantis ecclesiae, quae frequenter caelum nominatur in scriptura. 9 Habens & ipse falcem. id est, exercitum fortem, in quo exercitus parvis sui fortorem. 10 Et alius an. i. Papa Adrianus. 11 Exiit de altari. ad quod accesserat promissa celebratione, ut Deus vellet ecclesiam protegere. 12 Qui ha. po. lu. ig. i. ad inferendum & excommunicationis & aggravationis poenam. Quilibet enim poena nomine ignis aliquando designatur.

Diuisio.

- gnatur. Aliqui libri habent. Et aquam, sed non est de textu, nec habetur in libris corectis. 13 Et cla. uo. ma. ex affectu magno, deprecans Carolum ut ferret sibi auxilium. 14 Mitte falcem tuam acutam. i. exercitus tui potentiam. 15 Et vindemia botros. id est, Longobardos, eorum auferendo potentiam. 16 Quoniam ma. sunt vine eius. id est, Longobardi sunt destructio ne digni. 17 Et misit an. i. Carolus. 18 Falcem suam. i. exercitus potentiam. Aliqui libri habent acutam, in terram, sed non est de textu. 19 Et vindemiauit vineam terrae. auferendo potentiam Longobardorum de terra Italiae. 20 Et misit in lacum irae Dei magnum. Nam regem de auxilio captiuum. 21 Et calcatus est lacus extra ciuitatem. quia regem cum uxore duxit in exilium extra terram suam, ut dictum est. 22 Et exiuit sanguis de lacu, &c. Nam in regis captione multi Longobardi fuerunt occisi. 23 Vique ad frenos equorum. nam ex sanguine occisorum sicni militum Caroli fuerunt rubricati, sicut in talibus bellis solet fieri. 24 Per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriae Caroli fuit longe lateque diffusa, scilicet per quatuor orbis partes, per numerum dictum designatas, eo quod est numerus quadratus qui confurgit ex ductu numeri in seipsum, sicut quaternarius qui confurgit ex ductu binarii, in seipsum, nam bis duo sunt quatuor, & similiter nouenarius qui confurgit ex ductu ternarii, nam ter tria sunt nouem: Et sic est in proposito nam mille sexcenta est numerus confurgens ex ductu quadragenarii in seipsum, quia drageses enim quadraginta faciunt mille sexcenta, ut patet consideranti, & sic per numerum praedictum designantur quatuor orbis partes.

* CAP.

MORALITER.

* Quoniam aruit messis terrae. Per istam ariditatem significatur iudicatio siue contumacia, propter quam est communicatio ferenda

renda. Secundus uero modus est per exterminationem siue gladium materiale, & pertinet ad iudicem secularem, & de illa subditur. Et exiit sanguis de lacu.

* ET

A *Judicia tua ma.* Quod quosdam eligis, quosdam reprobas, vt cognoscant fideles esse ex iustitia.
B *Et post hæc.* Cū ostendissent illos angelos habere p̄tātē plagādi, dicturus quas plagas illi sunt illaturi, praus proponit causam qua ostendit illos dignos esse qui plagas sunt passuri. f. qua omnia mysteria ecclesie sunt reuelata omnibus uolentibus intrare, quæ isti malo merito suo non possunt intelligere.
C *Apertum est tem.* i. reuelata sunt mysteria ecclesie, in qua Deus habitat, & ad honorem Dei militant.
AMB. Per tabernaculum p̄sēns ecclesie designatur, per tēplum cælestis Hierusalem, que ex uitis lapidib. quotidie ædificatur. Quid igitur dicit, apertum est templū ecclesie? Templū uero ecclesie, quid est aliud nisi cælestis patria? Hoc templū per Christū apertū est, quia aditus regni cælestis per eum oīb. fidelib. patefactus est. Sed quō ex hoc templo p̄dicatores exisse dicit? Nunquid sancti ab illa cælesti patria, ad p̄dicandum descendūt? Quasi de cælesti patria p̄dicatores exeunt, cū ab illo mittuntur, qui gloria est sanctorū, & a quo oīs doctrina procedit. Habent autē septem plagas in p̄tātē, & non in p̄nā suam. Per septē plagas septem uicia principalia ex quib. oīa mala oriuntur, designantur. Omnes. n. operatores malorum ita in p̄tātē habebunt in die iudicii, ut eorum iudicio perpetua p̄nā plectantur. Dñs. n. dicit. *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim trib. Israel.* Per lapidē uero mundum atq; candidum, quo septem, angeli uestiti dñr Christus designatur de quo dicit Apostolus. *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Per Zonas autē aureas, p̄dicatorum sapientia intimatur, quæ corda sanctorum intra se ita concludit, ut extra ipsam per diuersos errores euagari non sinat.

D *Et exierunt.* Et quia ita aperta erant, exhibunt p̄dicatores & reprehendent malē operantes.
E *Et unum.* quia quod illi p̄dicabunt ex institutione priorum patrum habebūt, qui omnes vnus dicuntur, quia vnum docent.

f Iracund. i. ire, quia corrumpunt, corripunt irā Dei peccantibus minantur, aliquando etiā excommunicant.

AMB. Phialæ septē angelorum plene fuerunt iracundiæ iræ Dei, quia quantum ad reprobos pertinet, p̄dicatio sanctorū iram Dei in se continuit, quia pro eo quod p̄dicationem eorū contempserunt, iram Dei meruerunt.

ANDR. Quod spectat ad hæc plagas & phialas, quisquis illas, accommodauerit, qui sub seculi finem in uiciis inueniuntur, is a scopo non multum aberrauerit. Nā cū sit Deus benignus & clemēs, quo supplicia quæ in futuro seculo sine fine inferentur non nihil diminuant, in p̄senti uita p̄nā p̄meritos per Enoch & Eliam Prophetas, per elementorum in-

temperiem & clades quæ per bella contingunt, per incōmoda quæ Antichristus inferet, puniri & flagellari permittet, sicut subinde quoque permittit, siquidem hæc omnia eo spectant, ut mitigetur p̄nā sceleratis apud inferos constituta. At nos paternē a Deo castigari, submisit p̄cemur, domine, ne in furore tuo flagelles nos, &c.

g Fumo a ma. & c. ne. Quamuis tunc omnia erunt ita aperta fidelibus, tamen ipsa erunt clausa & obscura infidelibus.

h Introire. i. intelligere illud occultum Dei iudicium, quare alios eligit, alios reprobos, donec in fine mundi aperte cognoscant sancti. Vel, introire interim in ecclesiam, donec completa sit omnimoda damnatio malorum in iudicio, quia postea constat non intraturos.

Et *Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum?* Quia solus pius es, quoniam omnes Gentes uenient, & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt. Et post hæc uidi, & ecce apertum est templum

tabernaculi testimonium in celo. Et exierunt septem angeli habentes septem plagas de templo uestiti lapide mundo & candido, & p̄cincti circa pectora zonis aureis. Et unum ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei uiuentis in secula seculorum. Et impletum est templum fumo a maiestate Dei & de uirtute eius, & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum,

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia solus pius es, peccatores reuocando, ideo subditur.
- 2 Quoniam oēs Gentes uenient ad finem Christi non mundi, multietiam infideles uidente uictoria Christianorum mirabiles que infra describitur uexatione intellectum eis dante, crediderunt in Christum, ut dicitur in c. seq. specialiter de Saxonibus & diuisimodi.
- 3 Et p. h. hic consequenter describitur septem plagarum executio, et diuiditur in duas partes, quia primo ponitur persecucionis dispositio, secundo ipsa persecutio, c. seq. Circa primum dicitur. Et post hæc uidi, & ecce apertum est templum. id est diuinum secretum per impletionem in effectum.
- 4 Et exierunt septem angeli. id est Dei nuncij, qui postea nominabuntur profequendo.
- 5 Habentes septem plagas. id est habentes potestatem infligendi septem uindictas.
- 6 uestiti lapide mundo. i. Christo, qui dicitur lapis abscissus de monte sine maculis. Dan. 2. Et mundus, quia peccatum non fecit, nec est inuentus delus in ore eius. 1. Petri 2. d. quo die uentur indui homines sancti. Rom. 13. d. Induimini dominum nostrum Iesum Christum. per imitationem operum suorum. Et hoc patet, quod per istos septem angelos de quibus sigillatim postea dicitur, homines catholici & sancti intelligentur.
- 7 Et p. c. p. 20. au. per hoc designatur castitas mentis, quæ percipitur in nouo Testi. sicut per renes accinctos castitas corporis pertinet ad uetus Testi. Matth. 5. d. Audistis quia dictum est antiqui. Non mechaaberis. Ego autem dico uobis, qui unquam uiderit mulierem ad concupiscen-

- dum eam, iam machatus est in corde suo.
- 8 Et unum de quatuor animalibus. i. de quatuor euangelistis, ut dicitur aliqui, dicentes quod iste fuit Lucas, qui magis loquitur de punitione reprobos, sed secundum ea quæ dicta sunt sup. c. 10. iste magis uidetur fuisse Marcus, ut dictum fuit, quod per quatuor animalia intelliguntur quatuor ecclesie patriarchales sine quatuor patriarchis eis p̄sidentes Marcus uero fuit uere patriarcha Alexandrinus.
- 9 Dedit septem angelis septem phialas. i. potestatem puniendi reprobos ex ordinatione diuina.
- 10 Et impletum est templum Dei fumo. per quod signatur diuina condescensio, sicut, 3. Reg. 8. dicitur quod nebula impleuit domum domini, ad designandum Dei presentiam, acceptando deuotionem Salomonis & populi. sic in proposito Deus percutiendo reprobos condescendit electis.
- 11 Et nemo poterat introire in templum. quod exponunt aliqui de ecclesia Ierosolimitana, quam fideles nō introierunt, donec septē plagæ sequentes consummata fuerunt, quod completum fuit tēpore Godfredi ducis Lotboringie capta Ierusalem per Christianos. Sed hoc dictū non uidetur uerum, nam ante cōpletionem septē plagarū habitata fuit Ierusalem à Christianis ut uidebitur ca. se. Propter quod aliter est dicendū. quod Ioannes dicendo, quod nemo poterat, &c. alludit ei quod dicitur. 3. Reg. 9. b. Nebula impleuit tēplum domini. Et subdit tibi. Et nō poterant sacerdotes stare, quia retraxerunt se propter reuerentiā p̄sentie Dei, ut diffusius dictū fuit ibidē. Per hoc ergo quod dicitur. Et nemo poterat introire in templum, quod ministri ecclesie reuerentius solito se habent ad Deū, ut impleatur plaga super inimicos ecclesie, ut sic liberius possint ecclesie ingredi ad celebrandū officij diuinū sublato impedimēto infidelium.

CAP.

CAP.

C A P. XVI.

A **E**T *au. &c.* Sequitur. *Ite & effundite.* * **AMB.** Vox de templo vox domini est præcipientis prædicatorib. ut verbū Dei non solum electis, sed etiam reprobis annuncient, quatenus habeant isti unde corrigantur, & illi unde deterius damnentur. Prædicatores itaq; phialas suas super terram effundūt, cum verbum Dei peccatoribus annunciant.

B Vos qui boni estis quantum ad uos proficite, & in malis damnationem exercete. proficite, ad effundite. exercete, ac effundite. Cū isti iam prædicent, & aperta sint q̄ prædicant, & tamen quidā intrare recusant, habent plangendi opportunitatē, & in hoc diuinam admonitionem.

C In sexto sigillo & in sexto angelo sapellocutus est de eisdē malis, sed hoc respectu, qd̄ ostendebat quales & quantas tribulationes inferrent sanctis. quod si ēt ibi erat aliquod verbum de damnatione malorū, & hoc incidenter ponebat ad confirmationem patiētium. hic uero tantum loquitur de plagis quas ibi sancti inferent malis.

C *Et abiit primus angelus, &c.* * **AMBROSIVS.** Prædicatorēs, qui ante legem fuerunt, hic angelus designat. Effudit autem phialam suam in terram, quia sancti viri, qui ante legem fuerunt,

runt, admonitionis verba impils impenderunt, ut eos corrigerent. Sed vulnus pessimum in eos factum est, quia ex prædicatione sanctorum deteriores effecti mandata Dei contempserant. Vulnus autem pessimum est, contemptus mandatorum Dei. Per characterem bestia, superbiam incorrigibilem eorū qui ut diabolus, poenitere renuunt, intelligimus.

* **AND.** vel, vlcus malignum in iis qui adorauerant bestiam, illū dolorem & cruciatū exprimit, qui in corde illorum infixus initar latentis morūs in corruptionis, animos detortorum assidue pungit & rodit, dum nimirū variis plagis diuinitus immixtus acriter cæsi, nullam ab Antichristo opem consequi posse animaduertunt. Sed & verisimile sit quoque externa vlcera eorum dem corpora grauiter excarnificata: d̄q. cum ob aliam tum maxime ad ostendendum vlcerosā an-

mæ illorum statum vulneraque diabolicis imposturis Antichristi & erroris iaculis inflicta. **c** *Vulnus.* Inobedientia est causa, quare vulnus illud fiat. **d** *Et se. ang. &c.* * **AMB.** Iste doctores legis significat. Totum autem mare versum in sanguinem, vindicta est criminalium scelerum secundum legem, quæ sanguinis effusione fiebat.

C A P. XVI.

T audiui vocem magnā de templo dicentē septē angelis: *Ite, & effundite septem phialas iræ Dei in terrā.* Et abiit primus angelus, & effudit phialam suam in terram, & factum est vulnus seuum ac pessimum in hominēs qui habebant characterem bestia, & in eos qui adorauerunt bestiam & imaginem eius. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare

c lam suam in terram, & factum est vulnus seuum ac **7** **†** pessimum in hominēs qui habebant characterem bestia, & in eos qui adorauerunt bestiam & imaginem eius. **8** **d** ius. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare

9 **†** **10** **†**

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVI.

ET *au. descripta dispositione ad septem plagas inferendas, hic consequenter describitur executio earum, & primo in generalis, cū dicitur. Et audiui vo. ma. in quo denotatur magnitudo authoritatis diuine.*

- 1 Detem. s. gloria Dei.
- 2 Dicentem sep. an. ad exequendum diuina mandata de reprobiorū punitione.
- 3 Et abiit. Hic consequenter ponitur executio in foeciali. Et potest diuidi in septem partes, secundum numerum septem plagarum, quæ patebunt prosequendo. Circa primum sciendum, quod Constantinus, qui cepit imperare anno domini septingentesimo quatragesimo fuit pessimus. Nam sicut dicit Sigisbertus, imaginē Christi & sanctorum ab ecclesiis remouit, eosq; qui Dei genitricē inuocabant, & qui uigilias in ecclesiis agebant, & qui iuramentis & ab immundis abstinebant, patrimonijs priuauit & multipliciter cruciauit, Monachos ēt & moniales contrabere matrimonia coegit, quod multi uitantes ab eo martyrizati sunt. Postea uero imperante Hirene uxore Leonis cū filio suo Constantino, quorum imperium incipit anno domini septingentesimo octuagesimo secūdo, Adrianus Papa ad instantiā patriar̄ h̄ Constantinopolitani cōgregauit synodum in Nyrcæ, in qua condemnauit hæresim execrantū imagines Christi, & sanctorum, quia sunt libri laicorum mouētes eos ad deuotionem. Vnde & beatus Lucas imagines Christi & beatæ Mariæ uirginis primo dicitur depinxisse. Condēnauit ēt hæresim Felicianā, quæ ponit in Christo duplicem Dei filiationem, s. ueram in natura diuina, & adoptiuam in humana. Ad quod sequitur in Christo duplicem esse personam, unam in natura diuina, aliam in humana, sicut dixit Nestorius, & ad hoc sequitur quod beata uirgo non sit mater Dei, sed tantum hominis ista uero hæreses habent similitudinem cum perfidia Mahumeti. nā Sarraceni imagines execrantur, dicunt etiam Iesum filium Mariæ uirginis esse hominem purū. igitur de damnatione huius duplicis hæresis dicitur.

Et

5 Et effudit phialam suam in terram, proiciendo excommunicationis sententiam in terrenos homines dictas hæreses tenentes. **6** Et factum est vulnus seuum ac pessimum in eos qui adorauerunt bestiam & imaginem eius. **7** In hoc qui habebat similitudinem Mahumeti modo prædicto. **8** Et in eis qui ad bestiam & imaginem eius reuerendo principes Mahumeti conformes. **9** Et secundus. Hic ponitur plaga secunda. Circa quod sciendum, quod aliqui ciues Romani contra Leonem Papam, qui præfuit ecclesiæ anno. v. Hirenei, & Constantini eius filij, cōiurauerunt et linguam bis præcindētes & oculos eruentes, & eum in suo sanguine uolutatum quasi semimortuum reliquerunt. De hoc igitur exponunt aliqui literam istam dicens, quod ille ciuis Romanus, qui alios in luxit ad dictam enormitatē dicitur hic angelus secundus, qui effudit phialam suam in mare. i. ecclesiam ratione baptismi mare nominatam. Ille namque ciuis effudit malitiam suam & iram in Papam, qui erat caput ecclesiæ, & factus est sanguis tanquam mortuus, quia Papa fuit cruentatus suo sanguine, & quasi mortuus relictus, sed istud non uidetur rationabiliter dictum, quia sicut patet ex prædictis, per septem angelos intelliguntur uiri septem catholici & sancti. Iste uero ciuis Romanus fuit pessimus. Item quo 1 subicitur. Et omnis anima uiuens mortua est in mari, non bene cōsonat prædictis, nam alij de ecclesia non fuerunt occisi cum Leone Papa, quia persecutio illa fuit personalis. Ideo aliter potest exponi & melius, ut uidetur de Carolo magno Rege Francia, qui tempore illo Saxones debellauit, qui per mare hic designatur propter multitudinem illius populi, ex quo loquitur di quo dicitur infra se. ca. Aquæ multæ populi multi. Mare nauque est congregatio aquarum multarum. Item quia Saxones per mare nauigantes plures terras Christianorum afflixerunt. Dicit igitur Ioannes. Et secundus angelus effudit phialam suam in mare, exercendo diuinam uindictam in Saxones.

* I ET

MORALITER

* **4** Et abiit primus angelus & effudit phialam, per quam significatur puniatio cupidorum, qui defixi sunt in amore terrenorū Vnde dicit Aug. Si diligis terram, terra es. **6** Et factum est vulnus seuum, id est puniatio grauis, quæ est infernalis.

7 In homines qui habebant characterem, id est, tyranni, ut supra dictum est & isti sunt cupidi, quia sicut tyrannus aliorū bona rapit uolenter, ita cupidus fraudulenter per usuras & calumnias falsas & alias fraudes falsas & exquisitas. **9** Et secundus angelus effudit phialam, per quod significatur puniatio inuidorum. Nam sicut mare est amarum, sic inuidi amarificantur de bono aliorum.

* MO-

A * AND. Aut sic. Non est magnam aut difficile diuine virtuti, ut Pseudochristi infirmitas, eorumque quos seduxit facilitas & inconstantia plana fiat, per sanctos prophetas Enoch & Elijam transmutate mare. Ita ut mortui hominis speciem præ se ferat; tum interitum ijs adferre, qui vitam in ea degunt.

Nā illud olim per Moysen in Aegypto fecisse certo nouimus. Forte cæces quoque quæ sub Antichristi aduentum propter bella & seditiones passim euenient, per hæc de notantur. Nam Gog & Magog contra se inuicem concitabuntur & in quatuor orbis partes prælabuntur. Quin Reges quoque qui Antichristi imperium detrectabunt, cum in toto exercitu in partes concidentur.

a Et factus est sanguis, id est damnatio eius illata est pro sanguine quem effuderunt.

b Sanguis, id est damnatio illa erit tanquam mortis irreuocabilis. Sicut enim mortuus non redit ad vitam, sic illa sententiæ damnationis non reuocabitur.

c Omnis anima ui. Omnes consentientes, qui viuere videntur, quia aperte non persequuntur, sed propter consensum damnabuntur.

d Et tertius angelus, &c. * AMB. Iste prophetas designat: per flumina vero fonteque aquarum duodecim trib. cum suis familiis designatur. Phialam autem suam super hæc angelus effudit, quando sancti prophete impio populo uerbum Dei annunciauerunt. Sed illi deteriores effectus, non solum mandata Dei contempserunt, sed & ipsos uerbi Dei ministros occiderunt. In sanguinem uero uersi sunt, quia ipsi sibi metipsis mortem

mortem perpetuam intulerunt.

D * ANDR. Ostendit quoque per hæc, per multos quando Antichristus bacchabitur, passim occururos, qui propter singularem in fide constantiam prophetiæ donum consequentur: qui ea et de causa a diaboli satellitio trucidabuntur, &c.

a Ultio sanguinis quem effuderunt. **b** Quia non resurgens ab illa damnatione. **c** In qua uidebatur uiuere.

a & factus est sanguis tanquam mortui, & ois anima uiuens **1**

b mortua est in mari. Et tertius angelus effudit phialam suam **2**

c super flumine, & super fontes aquarum, & factus est sanguis. **3**

d Et audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es domine qui **4**

e es & qui eras sanctus, quia hoc iudicasti, quia sanguinem san **5**

f ctorum apostolorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem **6**

g eis dedisti bibere. Digni enim sunt. Et audiui alterum **7**

h angelum dicentem: Etiam domine Deus omnipotens, **8**

i uera & iusta iudicia tua. Et quartus angelus **9**

j effudit. **10**

k Et audiui. Quod magistri dicunt, discipuli confirmant. **11**

l Etiam domine Deus omnipotens. Ex magna affectione conuertunt sermonem ad Deum. **12**

m Iusta. Iustum enim est, ut qui sanguinem fudit, bibat vindictam sanguinis. **13**

n Et quartus angelus, &c. AMBROSIVS. Quartus angelus **14**

Christum & Apostolos eius, ceterosque prædicatores **15**

significat: is autem phialam in solem effudit, quia Christus **16**

& Apostoli, quod impii Iudæi & Romanis delendi essent **17**

apertis uocibus prædixerunt. Nam sicut quilibet seruus ac **18**

cepit a domino suo gladium, non unde ipse iuguletur, sed **19**

unde reum iugulet; ita & Romani effusionem phialæ in qua **20**

ita Dei continebatur, non ad hoc susceperunt ut ipsi **21**

NICOLAUS DE LYRA.

* **1** Et factus est san. tanq. mor. quia multi ualde de Saxonibus fuerunt occisi, sed quia de remanentibus aliqui uidentes uictoriam Caroli factam uirtute Dei, baptismum susceperunt, ideo non dicitur. Et factus est sanguis mortui simpliciter, sed tanquam mortui. Ceteri uero obstinati fuerunt occisi. nam de illis una die Carolus quatuor millia & quingentos fecit decollari, ideo subditur.

2 Et omnis anima ui. qui uero capti fuerunt uiui in infidelitate Saxonum obstinati occisi fuerunt, ut dictum est.

3 Et tertius. Hæc est tertia pars, quæ similiter exponitur de Carolo magno imperatore tamen facto, & ideo nominatur hic bis angelus. scilicet secundus & tertius, eo modo quo dicitur. 1. Reg. x. de Saule facto rege, quod mutatus fuit in uirum alterum. Carolus n. 30. annis regnauit super Francos, & post imperator fuit factus. 30. annis, ut dicitur in chronica Sigisberti. & anno. 3. imperij sui Mauros qui & Hunni dicuntur, & multas terras Christianorum affligentes depopulauerant, totaliter debellauit, & eos qui remanserunt fidei catholice subiecit, ideo dicitur. Et tertius. scilicet Carolus imperator iratus.

4 Effu. ph. su. Dei uindictam.

5 Super flumina. i. super Mauros siue Hunnos, qui sic nominantur, eo quod habitabant primitus iuxta plaudes Meotidas, ubi sunt multa ebullitiones aquarum per motum fontium. Et quia cum ante plaudes illæ paludes habitabant in Syrbia debellauerunt, ex qua uictoria eleuati alias terras usque in Galliam sub Athyla rege ferro & igne uastauerunt.

6 ET

MORALITER.

* **2** Et omnis anima uiuens mortua est in mari. quia licet inuidus uiuat corporaliter, tamen mortuus est spiritualiter, & morti secundæ quæ est mors inferni, deputatus æternaliter.

3 Et tertius angelus effudit phialam suam super flumina, &c. Per quod significatur punitio carnalium, qui delectantur in aquis uoluptatum.

6 Et factus est san. quia delectatio uoluptatum uertitur eis in amaritudinem poenarum. unde dicitur, inf. 18. Quantum se glorificauit & in delictis fuit, tantum dare ei tormentum & iudicium.

7 Et audi. an. Ad intelligentiam huius sciendum, quod angeli boni qui sunt de ordine principatum, præsumunt diuersis regibus & gentibus. et ideo procurant bonum gentium sibi commissarum, propter quod uidentur sibi in uicem resistere quando contrariantur ad inuicem gentes sibi commissæ antequam sciant determinationem diuine uoluntatis de futura illius gentis uel illius subiectione, & hoc modo Dan. 90. dicit Gab. Dan. Princeps regni Persarum restitit mihi. 21. dicitur sicut ibidem fuit expositum diffusus. Sed quando sciunt diuinam uoluntatem per reuelationem, uel effectus positionem, concorditer approbans diuinam sententiã. Nam uoluntates eorum semper sunt concordantes diuine uoluntati, & secundum hoc dicitur. Et audiui angelum aquarum. i. Hunnorum per fontes & flumina significatorum, ut prædictum est.

8 Dicentem iustus es. approbando diuinam sententiã de commissæ sibi gente deuicta.

9 Quia sanguinem sanctorum, &c. effud. Hunni namque antequam debellarentur per Carolum multos Christianos interfecerant, inter quos erant aliqui præditi sanctitate & dono prophetiæ.

10 Et sanguinem eis dedisti bibere, &c. eos puniendo simili pena. Unde uulgariter dicitur de sic punito, iste bibit cum tali scypho cum quali alios potauit.

11 Et audiui alterum. scilicet angelum Francorum.

12 Dicentem etiam domine Deus omnipotens angelum diuinam sententiã approbauerunt concorditer.

13 Et quartus, &c. Hic ponitur quarta plaga. Quam exponunt aliqui * quo

6 Et factus est san. quia delectatio uoluptatum uertitur eis in amaritudinem poenarum. unde dicitur, inf. 18. Quantum se glorificauit & in delictis fuit, tantum dare ei tormentum & iudicium.

9 Quia san. san. apo. i. nunciorum tuorum.

10 Effud. Voluntate eorum non opere. nam homines uoluptuosi illos odunt qui eorum uitia reprehendunt.

13 Et quartus ang. ef. per quod significatur punitio malorum, † M. q.

A Et sextus angelus, &c. * AMBROSIVS. Sextus iste significat etiam martyres sanctos. Effudit autem Phialam suam super flumen Euphratem, quia quae damnatio persecutoribus. Ecclesiae iustitiae, ipsis sine trepidatione praedixerunt. Per aquam vero ipsa persecutio designatur. Siccauit aquam eius, quia tandem in praedicatione verbi Dei sancti martyres perstiterunt, usque dum omnis persecutio finem acciperet: quibusdam ex persecutoribus in internu demersis, quibusdam fidei Christianae semet ipsos subiecerunt. Per reges multitudinem gentium quae ad fidem Christi confluxit, possumus intelligere. Via itaque regibus sicca preparata est, quia finis persecutionibus libera facultas data est omnibus gentibus ad fidem Christi venientibus.

B Prepararetur via, quia finito mundo erit resurrectio fidelium, venient ab ortu solis. id est Christo, quando inceperit lucere. id est manifestare. Alia trans. habet. regi. id est Christo.

C Vidi. effusionem phialae super istos, & ipsos non corrigi, sed in maiorem execrationem praecipitari.

D Spiritus. id est omnes impios qui pro nimia malitia dicendi sunt spiritus immundi, uel ipsos demones, quos in cordibus aliorum generant. Sicut fideles sua doctrina generant fidem Christi in corbus aliorum, sic isti malitia diabolum.

C Ranæ. Ranæ in luto morantur, & garrulae sunt, & aliis quie-

tem auferunt: sic & isti.

* AMBROSIVS. Tres spiritus immundi, discipulos designant Antichristi, qui eum per orbem praedicatorum sunt. Qui quamuis homines sunt futuri, spiritus tamen immundi & spiritus demoniorum vocantur, quia demones in ipsis habitabunt, & per ora eorum loquentur. Qui de ore Antichristi & de ore pseudoprophetarum eius exiisse visi sunt: quia per eorum doctrinam, filii diaboli efficiuntur. Qui etiam de ore Draconis exiisse visi sunt, quia per os diaboli Antichristus loquetur. Ranis nihilominus quae sunt reptilia immunda, & in luto viuunt, recte assimilantur, quia sicut ranæ in sordidis aquis immorantur, ita & discipuli Antichristi eos facile decipient, qui diuersis vitiis & sceleribus non timuerunt sordidari. Nam & ranarum vox rauca & turpis, impiissimam eorum praedicationem blasphemis plenam designat.

* PRIMASIVS. Istis pseudoprophetae ranarum more tanquam animantibus coaxantibus nocte damnabiliter erroris latratu conuenit perstrere. Ranæ enim & loco, & visu, molle loque strepitu sic odibiles habentur, sicut diabolus cum suis agnoscitur abominabilis ueritati, meritoque eterno igne dandi, ipsi etiam sicut magi Pharaonis signa sunt facturi. Nec immerito eorum meminit facta mentione ranarum, nisi ministris Satanæ tunc quoque praediceret similia signa facturos.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et blasphemauerunt Deum caeli. ex nimia impatientia moti. Vel, Deum caeli. id est Christum, qui uere Deus est caeli & terræ. Saraceni tamen dicunt eum esse hominem priuatum, & sic blasphemant eum.

2 Et non egerunt poenitentiam. in sua perfidia obdurati.

4 Et sex. angelus. Hic ponitur sexta plaga. Et exponunt aliqui partem istam de Gregorio Papa. qui primò fuit nominatus Hildebrandus, & praefuit ecclesiae anno imperatoris Henrici quarti, qui cepit imperare anno domini. M. lxxv. inter quem & Gregorium Papam mota fuit dissensio, eo quod Gregorius Papa excommunicauit omnes electos in ecclesia, & inuestituram per anulum & baculum acciperent de manu laici cuiuscumque, cum tamen imperatores & principes nisi fuissent hac potestate, & sic exponunt istam literam. Et lex. ang. i. Papa Gregorius.

4 Effu. phia. suam. id est indignationem.

5 In flumen illud magnum Euphr. id est in Romanum imperium, & dicitur magnum flumen propter populi subiecti sibi magnitudinem, unde dicitur. in ca. se. Aqua multa & populi multi. Nominatur etiam Euphrates, eo quod est quartum regnum, quod dicitur ferreum. Dan. 2. f. sicut Euphrates est quartus fluminis paradisi.

6 Et sic. aquam e. auferendo potestatem inuestiendi quantum ad electos modo dicto.

7 Ut prepara. uia, &c. re. id est ut electi qui dicuntur reges eo quod habent ecclesiam regere, possint ingredi libere ecclesias. Dicuntur etiam reges solares, quia sunt uicarii Christi solis iustitiae in diocesis. suis sicut Papa in uniuersali ecclesia.

Alicui tamen exponi & magis proprie ad literam ut uidetur de Carolo magno, qui inuitatus a beato Iacobo purgauit uiam ad eius sepulchrum prius ignotum, eo quod tota Hispania erat a Saracenis occupata, ut Vasconia & Navarra, quos cum multis laboribus & bellis Carolus partim occidit partim fugauit, & partim fidei Christianae subiecit, uexatione illis intellectu perhibente, & hoc est quod dicitur. Et lex. an. i. beatus Iacob. Effu. ph. su. Caroli magno magnum potentiam quem inuitauit ad puniendum gentem Saracenicam, quae dicitur flumen magnum propter populi illius multitudinem. Et siccauit aquam eius, auferendo Saraceno uiam potentiam. Ut prepararetur uia regibus. id est peregrinis sancti Iacobi, inter quos frequenter fuerunt, & sunt multi reges, principes & potentes. Unde & ipse Carolus locum illum deuote adit. Possunt etiam alij peregrini

MORALITER.

* 6 Et siccauit aquam. Aqua Euphratis siccauit, quando superbi potentia tollitur seu defalcatur.

7 Ut praepararetur uia re. ab or. f. Per istos possunt significari homines contentiosi. nam in ortu solis iustitiae qui Christus est pax clamata fuit per angelos dicentes. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonae uoluntatis. Ab hoc ortu recedunt cō-

ni deuoti reges dicti, eo quod uiuunt secundum regimen rationis rege & legis diuinae. 8 Ab or. f. sepulchrum enim sancti Iacobi est in occidente terrae habitabilis & ideo uia ueniendi ad ipsum est ab ortu solis simpliciter, quantum ad illos qui ueniunt ab oriente, uel secundum quid quantum ad ueniens a meridie & ab Aquilone, nam respectu occidentis declinant ad ortum solis. 9 Et vii. Hic ponitur septima plaga, cuius primo ponitur motiua ratio, secundo eius executio, ubi. Et septimus angelus. Circa primum sciendum, quod a tempore Cosroe regis Persarum pro maiori parte populus catholicus in terra promissionis, habitas & circa sunt in afflictione & seruitute dura usque ad eius liberationem per principes occidentales Christianorum, & tempore Gostredi de Euillon ducis Lothoringie. Nam alij liberationes dicti populi per Eraclium & Carolum magnum, de quibus supra dictum est, fuerunt quasi momentaneae, quia cito transierunt, nam recedente Eraclio de Ierusalem post Cosroem interfectione & sanctae crucis reportationem, Arabes Homaro duce terram sanctam & plures alias sibi subiugauerunt. & similiter post recessum Caroli magni de terra sancta Saraceni dominantes in Aegypto Iudaeam sibi subiugauerunt, & postea Turci eam de manu Caliphæ Aegypti auferentes eam tenuerunt, usque quo debellati fuerunt per principes praedictos in partibus Antiochenis, tunc enim debilitata Turcibus uirtute Aegyptij abstulerunt Ierusalem & Iudaeam de manibus eorum, ut dicit episcopus Tyrensis lib. 7. c. 12. Sed infra annum uel circiter Christiani de manibus Aegyptiorum eam abstulerunt vi armorum. Notandum etiam, quod sicut inter Christianos sunt praedicatorum eos excitantes ad impugnandum Saracenos, sic inter Saracenos sunt aliqui literati excitantes alios contra Christianos, quod Ioannes preuidens dicit. Et uidi de ore dra. i. summi principis in regno Persidis, qui uocatur draco. ut supra. 12. ca. 10 Et de ore be. i. Caliphæ seu summi principis in Aegypto.

11 Et de ore pl. pro. praedicatorum Saracenos contra Christicolos excitantium, & ponitur hic singulare pro plurali. s. propheta, pro prophetarum, sicut frequenter fit in scriptura.

12 Exi. spiritus tres immundi, quia inducunt ad immunditiam peccati.

13 in modo. ranam suo garritu alios inquietant.

14 Sunt. e. spi. da. quia demones ad hoc excitant,

16 Facientes si. nam inter infideles permittuntur demones aliquantulum

* do

contentiosi, qui ueniunt contra superbum quando uident ipsum in potentia diminutum.

9 Et uidi de ore draconis, & c. id est diaboli, qui dicitur bestia à uastando, & draco ab insidiando, & propheta false mentiendo.

12 Exiit spiritus tres immundos. per istos tres significantur mali relatores, aduocati dolosi & aduatores, qui sua uerbositate mundi potentes excitant ad contentiones.

* MORA

A Proce. ad re. io. ter. con. Procedunt daemones & congregabit diabolus, quia omnes unus.

* AMBROSIVS. Per reges terrae, non solum reges, sed & populi designantur. Congregabunt autem illos discipuli Antichristi in praesidium ad diem magnum omnipotentis Dei, non quod contra Deum

audiant in die iudicii, a quo tam terribiliter iudicabuntur; sed congregabunt eos in praesidium ad persequendam Ecclesiam, ut in die magno omnipotentis Dei, perpetua poena damnentur. Et quia finita persecutio Antichristi, dominus in proximo ad iudicium veniet, subdit: *Et ecce venio sicut fur. Dies domini, sicut die dicit apostolus, sicut fur, ita in nocte veniet. Cui enim dixerint pax & securitas, tunc repente eis superueniet interitus. Beatus qui vigilat, &c.* Impii qui in uoluptatibus suae carnis, veluti in quadam molliore lectuli requiescunt; & istolant praesumere mala quae sequuntur, dormire dicuntur. Iustitiam vero qui uoluptates extinguunt, uigilant, armis uirtutum se muniant, ut contra uisibiles & inuisibiles hostes indefinenter dimicare ualeant, ideoque beati sunt.

Mat. 24. d
Luc. 12. c
Theol. 5. a
Theol. 5.
czlo.

2 signa, & procedunt ad reges totius terrae, congregare illos in praesidium ad diem magnum omnipotentis Dei. *Ecce uenit sicut fur.* Beatus qui uigilat, & custodit uelut inna sua nudus ambulet & videant turpitudinem eius. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

3 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

4 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

5 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

6 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

7 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

8 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

9 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

10 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

11 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

12 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

13 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

14 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

15 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

16 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

17 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

18 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

19 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

20 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

21 factum est. Et congregabit illos in locum, qui uocatur Hebraice Hermagedon. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit uox magna de templo a throno dicens: Factum est.

B Et congregabit illos habere fiduciam in Antichristo, qui est refugium omnibus uolentibus furari sanctis in fidem suam, uel ad quem gloriabuntur omnes mali diuersarum sectarum. *Erma gedon.* * AMBROS. Mons globosus; siue conuulsio in priora, interpretatur, quae in tragica interpretatio diei iudicii coartari potest. Mos quippe globosus recte uocatur, eo quod globus flammatus, & uoluerit mundus tunc deleatur. Similiter & conuulsio in priora, eo quod omnes homines in priorem statum relurgendo reparentur. *Ita se ang. Offenso sup quos angeli phialas suas effundant, sup ponit quid contingit ipsis malis per effusionem istam. scilicet quia hinc quantum poterunt repugnabunt quasi ab infusione acceperunt incrementum, sed tandem detrudentur in infernum.*

* AMBROSIVS. Per septimum istum angelum praedicatores sancti, qui temporibus Antichristi futuri sunt, designantur. Hic phialam suam, in aerem effudit, quia praedicatores sancti, uanis & impiis hominibus quod perpetua morte sint damnandi, denunciabunt. Vox autem exiens de templo, vox est

sanctae. **11** Ut septimus. Hic consequenter describitur septima plaga persecutionis, & primo in generali, secundo magis in speciali, ca. se. Circa primam sciendum, quod aliqui expositores dicunt, quod iste septimus angelus fuit Alexius imperator Constantinopolitanus, qui scripsit literas Urbano Papae pro reuelatione terrae sanctae, sed hoc non uidetur uerum. nam ille Alexius contra Latinos fuit fallax & dolosus, & multipliciter machinatus fuit destruere exercitum principum occidentalium ad dictam reuelationem in deinde procedentem, secundum quod describit dominus episcopus Tyrenensis & alij qui peregrinatione illa diligentius descripserunt. Propter quod dicendum, quod angelus iste fuit Petrus eremita de diocesi Ambrunensi natus, qui deuotione motus cum multis laboribus, & periculis uia

ultra mare ad uisitanda loca sancta, & intrasset in Ierusalem data to tributo pro ingressu Turcis ibidem dominantibus, per dies aliquot mansit cum patriarcha & alijs catholicis in urbe manentibus, & sic non solum ex eorum relato, sed etiam ex visu cognouit miseras in quibus erat populus Christianus non solum in urbe, sed etiam in alijs locis Iudaeae. Quibus compatiens dixit eis non possent habere remedium, si supplicando serberent summo pontifici, qui fideles ad hoc poterat exhortari. & etiam se obtulit ad eorum literas ad portandum, cui gratias agentes sibi negotia commiserunt. Ille autem quam cito potuit, uenit ad papam Urbanum literas ei presentans, & plura alia quae uiderat enarrans. Qui condolens sanctae terrae anno domini Millesimo. xcv. uenit in Galliam & celebrauit concilium apud Claremontem ubi multa bona statuit, & in fine miseram exponens terrae sanctae, ad succurrendum fideles efficaciter animauit, & prelatos ecclesiae negotium crucis praedicari mandauit. Petrus etiam praedictus per principes & prelatos discurrere negotium fideliter promouit

ut quod anno domini. M. xcv. multi valde tam de principibus quam de alijs de Francia, Hispania, Anglia, Almania, Italia, & alijs partibus occidentis lib. crucem suis humeris assuxerunt, uno animo Christianis in seruitute detentis succurrere intendentes. Quod prauidens Iohannes dicit: Et septimus angelus, id est Petrus eremita.

12 Effudit phialam suam in aerem, quia uerbis efficacibus Papae & principibus terrae dicit miseriam exposuit, uerba enim ex aere respirato formantur, & per aerem diffunduntur, ut habetur. *Et exiuit uox magna de templo, id est ecclesia.*

13 Et exiuit uox magna de templo, id est ecclesia.

14 A throno, id est ab auctoritate summi pontificis.

15 Dicens, factum est, id est exaudita est, petitio populi Christiani in Ierusalem habitantis.

16 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

17 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

18 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

19 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

20 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

21 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

22 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

23 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

24 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

25 Et exiuit uox magna de templo a throno dicens. Per templum significatur praedicti fauientes haeresi, & per thronum principes, sicut legitur de pluribus prelati & principibus Arrianae haeresi ad hereticos, & catholicos graue persequentes. ideo subditur

NICOLAUS DE LYRA.

do facere signa iusto Dei iudicio, licet nobis occulto. **2** Et proce. ad re. tor. t. in qua habitant infideles supradicti. & dicuntur hic reges Admirarij Sarrapa & potetes, & alij sub sumus principibus constituti.

2 Congrega. il. in pre. Dicunt hic expositores aliqui, quod Sarraceni tam de Aegypto quam de alijs partib. transmarinis circa annu domini Millesimum. 66. congregati fuerunt ad delendum populum Christianum, non solum in Iudaea, sed etiam in Grecia. Sed hoc non uidetur uerum, quia secundum quod dicit episcopus Aconensis & etiam Tyrenensis in lepris quos scripserunt de historijs transmarinis, post mortem Mahumeti Sarraceni in duas seculas fuerunt diuisi. nam una pars sedem suam posuit in Aegypto, alia uero in Persijs regno. & non solum fuerunt diuisi loci, sed etiam in aliquibus punctis suae legis, ita quod isti uocant alios subuer

sores & schismaticos, propter quod ex tunc inter ipsos fuit contentio & guerra usq; ad tempus Saladini, qui cepit regnare anno domini Mill. c. lxxix. post liberationem terrae sanctae per principes supradictos per magnum tempus. Hic enim Saladinus induxit Sarracenos habitates in Aegypto ad tenendum ceremonias aliorum in Perside existentiu, & sic rediit eos ad concordiam, nec ante, nec post eorum diuisionem leguntur in aliqua historia notabili in unum exercitum conuenisse contra populum Christianum, propter quod illud quod hic dicitur. Congregare il. in pre. non est intelligendum simul quantum ad omnes, sed successe scilicet diuisum est supra.

3 Ad di. ma. omni. Dei, qui per congregationes istas infidelium puniunt diuersis temporibus peccata Christianorum, ut dicunt episcopi in morari. unde subditur.

4 Ecce ue. sicut f. Tales enim punitiones immitit dominus repente super peccatores in suis impietatibus dormientes: propter quod subditur.

5 Beatus qui ui. attendendo diuinam iustitiam.

6 Ex. cl. ue. uia. scilicet et uirtutum.

7 Ne nu. am. nam ipsis spoliatur per mortale peccatum.

8 Equi. tur. e. scilicet Deus & angeli eius.

9 Et congre. il. successiuo modo praedicto.

10 In io. quid. He. Hermaged. & secundum Hierony. interpretatur, conuulsio. Nam in terra promissionis Christus passus fuit & sur

ariceno
i ditalio.

ad lhu cil
dum dert id dert
id dert id dert

M. O. R. A. L. I. T. E. R.

* 11. Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem. Per quod significatur puniatio malorum doctorum, qui suis uerbis peruersis uerberat aerem, errores & haereses seminandis.

* MORALI.

sanctæ prædicationis eorum exiens ab Ecclesia, quæ est etiam thronus Dei, in quo sedens requiescet. Dicit autem sinem mundi instare, in quo omnia quæ prædicta sunt à domino & à sanctis complebuntur.

a *Et facta sunt fulgura, &c.* * AMBROSIVS. Per fulgura mira

cula quæ per sanctos suos facturus est Deus, designantur. Legimus namque in superioribus Heliam & Enoch plurima signa esse facturos. Per voces prædicationes sanctorum, per tonitrua, terror ignis æterni exprimitur, terræ motus verò, motionem cordium sape designat. Muebuntur enim quidam de malo ad bonum, sicut Iudæi qui in Christum credituri sunt. Muebuntur alii de bono ad malum, qui fidem Christi relicturi sunt, & errores Antichristi sequuturi.

† vt daret.

B *Et facta est ciuitas.* Et propter istam damnationem & propter peccata quæ ipsi addunt, damnata est ipsa ciuitas, & diuisa est pœna unicuique pro merito, Iudæis. s. & Gentilibus, & falsis Christianis.

* Plaga ei

b *Et facta est ciuitas.* Et propter istam damnationem & propter peccata quæ ipsi addunt, damnata est ipsa ciuitas, & diuisa est pœna unicuique pro merito, Iudæis. s. & Gentilibus, & falsis Christianis.

c *Ciuitas.* idest omnes collectiones malorum in generatione prima manentium damnabuntur: carnali, non in secunda regeneratione spiritali.

* AMBROSIVS. Ciuitas hæc magna, ciuitas est diaboli, id est, omnis multitudo reproborum. Per tres partes in quibus diuisa est, Iudæi qui in Christum credere noluerint, & Pagani, atque falsi Christiani, designantur. Ciuitates quoque Gentium tunc cadent, cum eo igne qui faciem domini ad iudicium uentis præcedet, omnes gentes delebuntur, sicut dicit Psalmista: *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Babylon autem in memoriam ante Deum veniet, quando iudicabit

Psal. 95.

dicabit mundum, & reddet unicuique secundum opus eius. Vnum vero indignationis iræ Dei, pœna perpetua est, quia peracto iudicio omnes impij cum auctore iniquitatis diabolo damnabuntur.

* ARETHAS. Babylonem dicit non veterem Romanam,

quamquã in ea temporibus Græcorum multi sancti martyres indigna multa passi sint. Certe hæc non est alia quam Constantino polis, in qua olim iustitia colebatur, nunc autem in ea sunt homicida ex mutua contentione, dum ciues ecclesiasticis aequari nituntur, &c.

a *Actum est. Et facta sunt fulgura & voces & tonitrua, & terra,*

b *motus factus est magnus qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram, talis terræ motus sic magnus.*

c *Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates Gentium ceciderunt.*

d *Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, & dare ei calicem vini indignationis iræ eius.*

e *Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.*

f *Et grandis magna sicut talentum descendit de celo in homines, & blasphemia uerunt homines Deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer.*

g *Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates Gentium ceciderunt.*

h *Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, & dare ei calicem vini indignationis iræ eius.*

i *Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.*

k *Et grandis magna sicut talentum descendit de celo in homines, & blasphemia uerunt homines Deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer.*

a. Consummata sunt omnia, & finis mundi adest. Ab illis malis, vel ab illis bonis.

b. Miracula. c. Elanditur. d. Comminationes.

a. I. mali mouebuntur contra sanctos. b. I. a tempore Abel, qui primus terram calcauit. i. despexit, uel qui primus iustus.

a. Tam raris. i. tam grauis.

a. I. reproborum collectio. b. I. Iudæos, Paganos, & falsos Christianos.

a. I. collectio peccatorum. b. I. Ad puniendum.

a. Qui procedit ab illo indignabile & irato.

a. I. congregatio sanctorum. b. I. societatem reproborum & pœnam eorum.

a. I. ponderosa & mensurata. b. I. a Deo missa.

a. I. impatientes & carnales.

a. I. dicentes eum esse iniustum.

a. I. crucians eos intolerabiliter.

a. I. Da. ci. c. Ad hoc ut ipse Deus daret illis pœnam mensuratam pro delectationibus quas habuerunt. Retribuit Deus malis pro meritis idest, quod meruerunt, sed non quantum meruerunt, ut in ipsa retributione ubi pater iustitia, sit etiam misericordia. Vniuersæ enim uia domini misericordia & ueritas. Bonis etiam dat pro meritis & plus quam meruerunt, ut misericordia ibi iustitiæ præualeat.

f. Et o. Et uidit quod omnes qui pro Deo afflicti mundo & uirtutibus eminentes respectu harum pœnarum, in uia sua uita uerunt consortia impiorum, & ideo non sunt inuenti in pœnis eorum.

g. Talentum. Est magnum 110. librarum, medium. 70. duarum minus quinquaginta. De medio dicit, quia peccatores in 72. linguis non effugient hanc uindictam.

h. Et blas. in inferno positi quamuis sciant se pro merito puniri, dolebunt tamen quod Deus tantam potestatem habet, quod plagas eis inferat, & est blasphemia.

CAP.

C

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et facta sunt ful. & uo. & to. Per voces & tonitrua intelliguntur crucis prædicationes, & per fulgura signa & uisiones mirabiles, quibus moti fuerunt plures ad crucis negocium assumendum.

2 Et t. fa. multis ualde terras proprias relinquentibus, pro dicta expeditione.

3 Qualis nun. fuit. quia sicut dicitur in Chronica Guil. nunquam tot gentes in unum conuenere, sed opinionem hominum vincebat numerus, quamuis assumaretur sexagies centum millia.

4 Et fra. est ci. i. exercitus ille, qui dicitur ciuitas quasi ciuium unitas: nam animo uno Ierosolymam pergebant.

5 In tres par. nam propter hospitia & uisualia recipienda unus exercitus primo secutus est Petrum, & remitam, alius autem populus secutus est principes Godfredo duci se iungentes, alius exercitus exiit per nauigium cum Boamundo duce Apulia.

6 Et ciui. Gen. idest Saracenorum.

7 Ceci. quia à Nycea Bithinia & Antiochia, quæ sunt in regno Persidis usque in Ierusalem & ultra usque ad terminum Aegypti ciuitates ab infidelibus detentæ fuerunt per dictum exercitum subiugatæ, ut describit episcopus

episcopus Tyrenensis.

8 Et ba. ma. idest secta Saranica, quæ dicitur Babylon. idest confusio. quia legibus & mandatis confusibilibus est plena.

9 Venit in memoriam ante Deum, &c. ad ipsam puniendam. id subditur. Date il. ca.

10 Et omnis insula fugit, &c. quia Saraceni habitantes in insulis prope transitum Christianorum per mare nauigantium fugerunt timore ipsorum.

11 Et mon. non sunt inuen. quia multa fortalicia in montibus sita per Christianos fuerunt expugnata.

12 Et grandis ma. si ta. idest bellum importabile Saracenis non tam uirtute humana quam diuina. multoties enim fuerunt à Christianis debellati.

13 Et blas. ho. idest Saraceni.

14 Deum. idest Christus, qui est uerus Deus.

15 Propter plagam grandinis. eis inflatam à Christianis.

16 Quoniam magna facta est uehementer. quia non poterant eam sustinere, sicut scribit diffusus Tyrenensis episcopus supra memoratus.

* CAP.

MORALITER.

* 1 Et fa. sunt t. i. tempestates in ecclesia.

3 Qualis nu. f. quantum ad omnes eius conditiones, sicut de quolibet confessore cantat ecclesia, Non est inuentus similis illi.

4 Et fra. est cini. idest ecclesia, quæ debet esse ciuium unitas.

5 In tres par. Nam aliqui adhærebant Arrii doctrinæ, aliqui uero doctrinæ ecclesiæ, & aliqui erant dubij de utraque.

6 Et ciuitates Gentium ceciderunt, &c. Nam aliqui Gentiles ad fidem

dem conuersi, uidentes telem diuersitatem reuertebantur ad pristinam infidelitatem.

8 Et Babylon. ma. idest Arrii perfidia.

9 Venit in memoriam ante Deum. nam ex ordinatione Dei simpliciter est destructa.

10 Et o. insu. su. Nam Arriani non habuerunt refugiū hic uel ibi.

12 Et grandis ma. si. ta. idest grandis pœna ex Dei ordinatione cecidit super Arrianos. s. pœna gehennæ, ubi damnati blasphemant iustitiam Dei.

* MORAL.

C A P. XVII.

A **E**T uenit vnus. Cum descripsisset plagas quas inferent prædicatoribus tempore Antichristi, & damnationem æternam, quam idem patientur impii, monet attendere causas ipsius damnationis, q. d. ostendi uobis quid in illo futuro fiet, modo cauete uobis uos potentes, quia idem diabolus qui tunc ita aperte decipiet, occulte decipit quotidie & ad eundem interitum quo & illos ducet.

* **AMB.** Hic sub effusione phialæ septimi angeli diē iudicii summatim perstringens e ad ea quæ prætermisit reuertitur, atque sub specie Mulieris meretricis ciuitatem diaboli describens, quas penas pro sceleribus suis passura sit, in sequentibus manifestat. Angelus phialam habens, prædicatoribus sanctos designat. Ioannestypum tenet omnium fidelium.

b *Ang.* Angelus hic habet personam dicentis, Iohannes dicentis, **c** *Dama. me. i.* causam dānationis malorum, qui relicto creatore fornicantur cum dæmone, idola colendo, terrena amādo, in mundiciæ seruendo.

d *Meretri.* Meretrix ista magna. i. Antichristus & mali qui tēpore eius erunt, quæ iam sedet super aquas. i. iam regnat super malos potens, quorum omnium ipse est caput. **e** *TERTVL.* Babylon etiam apud Ioannem nostrum. Roma nē urois figura est, proinde magnæ, & regno superbæ; & Sanctorum debellatricis.

* **HERO.** Paulus epistola ad Thessalonicenses, non uult aperte dicere, Romanum imperium destruendum, quod ipsi imperant, æternum putant. Vnde secundum Apocalypsim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis scriptum est nomē blaphemæ. id est, Romæ æternæ. Si. n. aperte audacterq; dixisset Non ueniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, iusta causa persequutionis in orientem tunc Ecclesiā confurgere uidebatur.

* **IDEM.** Ad te loquitur Roma, quæ scriptam in frōte blasphemiam, Christi confessione delesti: Vrbs potens, vrbs orbis domina, vrbs Apostoli uoce laudata.

* **IDEM.** Est ibi sancta Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum & martyrum, est Christi uera confessio, est ab Apostolo prædicata fides, & gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens nomen Christianum.

* **AND.** Cappadox. Hanc meretricem. quidam ueterem Romam designare putant, ut quæ super septem colles ex edificata tradatur. Septem autem capita bestię quæ illā sustentant septem eminentiores impietatis principes, nēpe omnes a Cæsare.

fare Domitiano vsq; ad Diocletianum. Hi. n. oēm Dei Ecclesiam atrocissime sunt persecuti. Nos autē ex his cōiecturam facientes quæ hinc sequuntur, per hanc uel uniuersale orbis terræ regnum, insinuatim existimamus, aut prænobilem ac præpotentem quampiam ciuitatem, quæ vsq; ad Antichristi aduentum principatum in terrarū orbe sit obtentura. Verum, anti-

C A P. XVII.

Per intelligentiam.

T uenit vnus de septem angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est me-

Per intellig. uitam.

cum dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cum qua fornicati sunt

qua Roma tã olim imperii maiestatem amisit. &c.

* **ARETH.** Meretricem non adeo conuenienter ueterem Romam intelligere debemus, sicut præsentem mundum, qui & innumerable sanguine, &

pluribus regibus abundat, quàm Roma, ut qui ab initio iudicatus sit fornicariē agere, & corpore, & animo.

* **AVGV.** Et mulier, id est, omnis multitudo superbiorum, erat circumdata purpura, id est, omnibus illecebris simulatæ ueritatis. Aurum hypocrisis est, quia foris quidem apparent hominibus quasi iusti, intus autē pleni sunt omni immunditia.

* **IDEM.** Secta & hæresis uestra est spelunca latronum, hæc pergenies traditorum, hæc mulier fornicaria, quæ relicto Christo Donato prostituit lupanaria, cuius domus iuxta Salomonem, secessus est mortis, cuius uia sunt inferorum, quæ se mundā uocat, cum sordibus sit plena.

* **PRIM.** Considerans spiritus sanctus corpus omnium perditorum, quod diuersis quidem, sed congruis nominibus uocatur uariis iam diu superbientem excessibus progredi, corrumpi flagitiis, erroribus, raptati, tãtaque impietate læuare ut inuicem aduersetur, congrua periturum descriptione depingit, meretricem uocans, quia relicto creatore, dæmonibus se prostituit construprandam. Magnam, propter immanitatem præuaricationis, per quam sanctis diutius insultabat. Super aquas multas, populos. i. multos.

* **AMBR.** Angelus ciuitatem diaboli, id est, omne reproborum corpus, demonstrat. Ostendit autem Iohanni damnationem eius, quia prædicatoribus sanctis & uerbis & scriptis fidelibus ostendunt, quas pœnas impii pro sceleribus suis patiantur, ut eorum pœnis territi, a peccatis absterneant. Quæ super aquas multas sedere dicitur, quia ex multitudine gentium quæ per aquas designantur, ciuitas diaboli contrahitur. Cum quæ Reges terræ fornicati esse dicuntur, quia scelesti Babylonis auxerunt, potius quam destruxerunt.

e *Quæ se. i.* quæ regnat super multos populos quos attrahit ad se luxuria. unde dominus ad Iob. *Uirtus eius. i. diaboli, in lumbis eius.* Quando uiros quorum seminarium in lumbis est, decipit, in umbilico, dū mulieres, quarum semen est in umbilico, decipit. Vnde propheta ad Ierusalem quasi ad meretricem. *In die ortus*

1.2. contra Fulgērium donatistā.

Prou. 7.

Iob 40. b.

Ezec. 16. a.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XVII.

ET uenit vnus. Hic consequenter describitur plaga septima magis in speciali, & hoc secundum opinionem illorum, qui quod tota litera hoc usque ad illum, sit cum cōsummati fuerint mille, & c. circa medium. 20. c. sit iam impleta de præterito. secundum quā primo exponam totam literam istam, postea dicam quid mihi supra hoc uideatur. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur in speciali hæc plaga, secundo Christianæ religionis promotio noua, c. xx. Circa primum dicit, Quoniam ista plaga Saracenorum est, ut patet ex prædictis, ideo primo describitur Saracenorum utilitas, secundo Christianorum ipsos percutientium probitas, sequenti cap. Primo describitur sub quadam metaphora, quæ primo ponitur. Secundo exponitur ibi. Et dixit mihi. Circa primum dicitur.

1 Et uenit vnus de septem angelis, qui habebant septem phialas. Per hæc ut dicunt tenentes opinionem dictam, designatur Alexius imperator,

Imperator, qui secundum eos supra dicitur angelus septimus. Sed hoc fuit ibidem reprobatum. Nec potest conuenienter dici, quod per hunc angelum designatur Petrus eremita, quem dixi supra fuisse septimum angelum, quia hic angelus hic dicitur Iohannem euangelistam docuisse. Vnde & subditur.

2 Et lo. est me. di. Veni & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ. Petrus autem eremita per nongentos annos & amplius fuit postquam Iohannes scripsit hunc librum. Ideo melius dicitur, quod beatus Iacobus qui supra dicitur vnus de septem angelis habebat phialas, fuit angelus iste, qui antequam Iohannes uideret hæc uisionem, per palmam martyrii transferat ad gloriam, Act. 12. a. & sic poterat eum docere de futuris ex diuina ordinatione.

3 Damnationem meretricis magnæ. id est, sectæ Saracenicæ, ut postea magis dicitur.

4 Quæ sedet super aquas multas. i. dominatur populis multis, ut exponitur infra.

5 Cum q. for. quia multi reges receperunt legem Mahumeti.

* Et

M O R A L I T E R.

† 1 Et uenit vnus de septem angelis. Sequitur. † Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ. MORAL. exponendo, hæc est mulier de qua dicitur, Zacha. 5. c. Hæc est impietas. Bestia uero super quam sedet, est congregatio malorum, quia bestialiter uiuunt. Hæc autē mulier & bestia dicuntur

ut ornata preciosis, quia talia cōius reperiuntur in malis. Septem capita huius bestię sunt septem uitia capitalia, quæ dicuntur reges, quia multa uitia sub se continent, & montes, & hoc propter superbiam quæ continetur in eis. nam in omni peccato mortali est contemptus Dei. Per decem cornua ipsius significatur omnimoda psecutio decem præceptorum Dei.

Tom. vj.

Ff

L. aduer. Nr. c. 13. O. 11. ad Agatham. H. ma ad Be. ethni. c. & Christi. Anis ini. nca. Ba. Honfuir. f. hæc no. t. in Chri. sconfes. sine dele. u. l. ad. Io. n. c. vlt. Eist. 17. q. ad ad Aucellā.

Quisio.

C tus sui. hoc tempore seculi, non est precisus umbiculus tuus. i. non refrenasti luxuriam.

a Inebriati sunt qui in ha. ter. de vi. Sicut ebrius nihil timet, sic terrenis inherentes intantum excecabuntur amore terre, vt nec Deum diligant, nec pœnas timeant.

b Mulierem sedentem. i. illos molles, q̄ Eug. à qua peccatum incepit, conformantur, qui habent diabolum fundamentum, qui est sanguineus & in se & in suis, vel quia sanguine sancto rum fundunt, uel elo. quia Dei male intelligunt.

+ **AVG.** Vnū est corpus quod aduersatur Ecclesie intus & foris, i. fidei Christiani, et heretici, vel pagani. Quod licet uideatur loco separatū, in persecutione tamen Ecclesie unitatem spiritus operatur.

+ **HAYMO.** Ipsam uocant mulierē, quā paulo super⁹ appellauit meretricem, i. omnium malorum congregationem. Bestia aut̄ diabolum significat, super quem oēs reprobi sedent, qui eo hortante, per diuersa uitia cur-

runt. Sicut. n. ciuitas Dei super Christum est ædificata, sic illa ciuitas reproborum super diabolum. Quæ recte meretrix appellatur, ut ostendatur ex qua parte regnum diaboli amplius præualeat. Bene est mulier dicitur, quia a muliere peccatum sumpsit initium, per quam est, morimur oēs. Quod autem bestia coccinea dicitur, tam ad diabolum q̄ ad omne corpus eius refertur, siue pp peccata innumerabilia quib. est cruentatum. siue propter sanguinem Sanctorum quem fuderunt, siue etiam pro eloquiis diuinarum scripturarum male intellectis. De qua adhuc subditur. *plena nominibus blasphemiarum.* Ac si diceret, Nulla pars in ea blasphemias uacat, quia uoce simul & opere Deum & seruos eius blasphemant. Magis autem hoc fiet postquam ille damnatus homo regnare ceperit, qui se Christum dicit, cum sit Antichristus.

+ **AVG.** Ostendit multa noia esse in impio. Habet capita septem, i. mundi reges & regna, cum quib. diabolus uisus est in celo. *Et mulier. i. omnis multitudo superbiorum, erat circumdata purpura, i. omnibus illecebris simulatae ueritatis.*

c Capita septem. i. sensus, & postea errorē, & tandem Antichristum, per quē septem diabolus ducit homines ad peccatum. **d** Cornua de .i. decem regna, quæ erunt tempore Antichristi, per quæ alia intelliguntur.

Principes seculi.

a reges terra, & inebriati sunt qui habitant terram de vino

Manifeste fornicationis.

b In uisione spirituali.

a In corda reproborum a gratia Dei deserta.

Quia talia corporis oculis non possunt uideri.

prostitutionis eius. Et abstulit me in desertum in spiritu. Et

a Quia dicunt mala quæ faciunt Deo non displicere.

b uidi mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam

c nominibus blasphemie, habentem capita septem, & cor-

a Et per illam bestiam talis erat mulier ista.

b Quia occidunt nolentes acquiescere.

d nua decem. Et mulier erat circumdata purpura & coccino,

a i. carbunculo. t. charitate, quam dicunt se habere.

Aliis uirtutibus.

f & inaurata auro, & lapide precioso, & margaritis, habens

a In prauis expositionibus.

g poculum aureum in manu sua plenum abominatione & im-

h munditia fornicationis eius. Et in fronte eius nomen scri-

a Istud uidelicet.

b i. magna confusio.

i ptum: mysterium: Babylon magna mater fornicationum &

Istud uidelicet.

Vidi peccatum mundi, uidi etiam pro peccato damnatum.

k abominationum terræ. Et uidi mulierem ebriam de sanguine

a Minorum.

b Illorum qui non timent testari se Christum Deum.

l ne sanctorum, & sanguine martyrum Iesu. Et miratus

sum, cum uiderem illam admiratione magna. Et dixit mihi

a Quoli mirari, sed intellige quid sit.

b Ego referabo, ita ut possitis intelligere.

m hi angelus; Quare miraris? Ego tibi dicam sacramentum

roribus, ad decipiendum genus humanum compositis.

i Et in fronte. Quamuis sit ita habilis ad decipiendum, tamen fideles ne desperetis, quia habet in fronte, i. in manifesto signum quod rudibus est mysterium istud solum. i. dando exemplum faciendi peccata pro quibus terreni a salute fidelium repellentur.

+ **AND.** Frontis inscriptio significat omni malitia & impudentia, omnique scelerum genere & animi confusione referam esse. Vocatur autem mater fornicationum, quia omnis spiritalis fornicationis animæ magistra & causa existit, ut quæ subiectis quoque dominio suo ciuitatibus, multas Deo execrabiles præuicationes pepererit.

k Ebria. i. depressam uindicta pro effusione sanguinis, ut prædoloribus nimis nesciat ubi sit.

l Et miratus sum. Hic habet Ioannes personam illorum, qui cū uident malos in mundo exaltatos, mirantur cum audiunt penas quæ ipsis malis promittuntur, & cum ita sint puniendi, quare Deus permittit illos exaltari. Sed docentur intelligere illam exaltationem datam ad maiorem excæcationem, & tandem iuste inferri æternam damnationem.

m Ego tibi dic. i. quare puniantur isti mali. i. diabolus qui eos peccare fecit, quod est incognitum nisi doctis.

alijs rebus preciosis.

8 Habens po. aureum. quia multas Gentes induxerunt & traxerunt ad immunditiam suæ legis.

9 Et in fronte e. no. Icrip. my. Baby. Per hoc quod dixit, mysterium, ostendit Ioannes quod non loquitur de ciuitate Babylonica, sed magis de seclta Saracenicâ quantum ad Turcos.

10 Mater for. & abo. ter. nam orientales populos pro maiori parte factis traxerunt ad errorem suæ secltæ.

11 Et vi. mu. e. de san. san. quia supra numerum & mensuram effuderunt Christianum sanguinem, Ebria. n. dicitur quasi extra briam, i. mensuram. Turci. n. crudeliores fuerunt Christianis, Aegyptijs & Saracenis, secundum quod dicit Tyrenensis episcopus, lib. 1.

12 Et mir. lu. de patientia Dei erga secltam nequissimam Mahumeti, **13** Et di. mi. Hic consequenter ponitur executio parabole. circa quam angelus primo proponit intentum dicens Ioanni.

14 Quare mi. q. d. totum cedit ad Dei gloriam & electorum, quib. meritum accrescit ex persecutione malorum.

15 Ego ti. di. sa. i. significationem occultans.

* Mulieris

NICOLAUS DE LYRA

* Et ineb. sunt. nam populi sub dictis regibus existentes similiter ceperunt legem Saracenicam immundicijs plenam.

2 Et abstul. me in de. ad uidendum statum Saracenicum a Deo propter peccata sua derelictum.

3 In spiritu. Nam hac uisio non fuit corporalis, sed imaginaria & intellectualis.

4 Et vi. m. se. su. be. per hoc intelliguntur Saraceni in duas partes diuisi, ut dictum est supra. Turci per mulierem propter eorum malitiã & astutiam serpentinã. Aegyptij uero per bestiam, quia sunt intellectu minus uigentes, & per consequens magis bestiales. Dicitur autem mulier sedere super bestiam, nam Turci, ab Aegyptijs abstulerunt Iudæam & Syriam.

5 Coccineam. i. sanguine Christianorum rubricatam.

6 Plenam no. blas. quia Saraceni dicunt Christum esse hominem purum, & sic blasphemant eum, & similiter beatam virginem, negantes eam esse Dei matrem.

7 Et mu. erat cir. pur. quia Turci fuerunt opulentissimi in istis et in

+ v. diffem

Apoc. 12.

Cir-

Be-

A *a Bestie quæ por.* Bestia. i. diabolus, portat. i. regit, mulierem. i. omnes malos effœminat, qui enim alio regit quasi onus regiminis portare dicitur.
b *Fuit.* Antea uentum Christi habuit diabolus maximam potestatem, sed post licet non penitus amisit, tamen non modo dice est debilitata.

*** ARET.** Bestia est diabolus. Cœpit & non est, quia occisus est quo ad efficaciam actionum per aduentum christi, neque enim quemadmodum ante hunc efficiebat ut filii hominum & filie per victimas offererentur. dæmonibus ipsorum, ita iam post Christi aduentum potis est hæc efficere. Ascendere uero dicitur de abyſſo, per aduentum Antichristi. *Et in perditionem uadit.* Perditionem dicit, non ut non sit, sed condemnationem dicit ad gehennam.

Et admirabuntur habitantes in terra. Admirabuntur bestia presentiam, non solum quod perierit & quomodo uixerit, sed etiam quod aduenerit in signis erroris ac deceptionis. Admirabuntur qui firmum non habent fundamentum, ut qui non sunt ædificati supra petram Xpm.
c *Ascensura est.* Quia tẽpore Antichristi potestatem recipiet. *Ascensura est de aby.* per illos qui in peccatis profundi sunt ascendet in elationem.

d *Et in interitum ibit,* quia mortuo Antichristo amplius non habebit tentandi locum.
e *Mirabuntur.* Cum uiderint mali potestatem suam ita annihi latam dolebunt non quasi penitentes, sed tantum admirantes.
f *Septem ca.* Quia per hæc septem erigit diabolus homines in superbiam, & in quibus innituntur infideles.

*** AND.** Per septem capita, totidemque montes, septem loca designari putamus, quæ mundana potentia & excellentia ceteris præstabant, in quibus diuersis temporibus mundi huius regnum firmatum nouimus. Primum, exempli causa, Assyriorum sit regnum, quod Ninive exordium habuit. Secundum Medorum, in Ecbatanis. Post hoc in Babylone chaldæorum imperium initium fecit, quibus Nabuchodonosor imperauit. In Sufis dominatus Persarum sub Cyro emerſit. Ist hoc rursum ab Alexandro magno extincto, Macedonum regnum successit. Post hos Romanorum regnum in antiqua Roma emicuit sub Augusto Cæsare, & tandem ad Constantinum magnum peruenit.

N I C O L A V S D E L Y R A.
*** 1** Mulieris & be. i. regni Turciæ & Aegypti, ut dictum est.
2 Best. Hic prosequitur intentum exponendo parabolam & primo circa regnum Aegypti designatum per bestiam, d. Bestia quam ui. fuit. Nam Aegyptum primo occupauerunt dominum Ierusalem & Iudæa, & postea perdidit, Turcis terram illam occupantibus, ut dictum est supra, ideo dicitur quod bestia fuit prius dominans in Iudæa.
3 Et non est. inde per Turcos eiecit.
4 Et ascensura est de aby. i. de Aegypto, quæ tenebra interpretatur & hoc fuit quando debilitata uirtute Turcorum per Christianos Aegyptij recuperauerunt Iudæam & Ierusalem, ut dictum est.
5 Et in int. i. Nam Aegyptum per Christianos fuerunt occisi, & residui inde eiecit, ut referunt episcopi Aconensis & Tyrenensis describentes historiam terre sanctæ.
6 Et mi. & c. quo. no. scri. non sunt. i. Saraceni, qui non sunt prædestinati, sed præsciti, mirabantur enim Saraceni quomodo rex ita potens & magnus a populo Christiano de partibus extraneis & tam longinquis uenienti esset debellatus.

M O R A L I T E R.
*** 2** Bestia quam vi. impietas enim fuit maior ante tẽpus Christi quam post, propter idololatriam quæ uigebat in toto orbe, paucis ualde exceptis, ideo dicitur fuisse ante tempus Christi & non esse tempore ipsius, quia non est tanta, licet sint multi mali, sed tempore Antichristi erit ualde magna, secundum quod dicitur Mat. 24. b. Abundabit iniquitas & refrigescet charitas multorum. ideo dicitur, quod ascensura est de Abyſſo, nam Antichristus habebit demonem priuatum, cuius totaliter seque-

uenit Hic tyrannis omnibus iam deletus, Christiani regni ornamenta in nouam Romam tranſtulit. Denique Orientalium imperium aut nouam Romam. Beatus Hippolytus per hoc reges secula accepit, è quibus quique iam præterierunt: sextum in quo Apostolus hæc uidit, adhuc decurrit: septimum autem post

1 elapſa sex annorum
 2 millia tandem se pro
 3 det, ubi autem se pro
 4 diderit, parum dura
 5 bit, forsitan ut beati I
 6 renæi sententia sep
 7 tem cõditi sunt dies,
 8 & septem cæli, & se
 9 ptem angeli ceteris
 10 præstantiores, ita iam
 11 inde ab exordio us
 12 que ad seculi finem se
 13 ptem regna ceteris ce
 14 lebriora citra absurdi
 15 tatem statuere licebit
 16 è quibus quinque iam
 17 tum conciderant. sex
 18 tum cum Apocalyp
 19 sis cernebatur, adhuc
 20 constabat, & quidam
 antiqua Roma. se-

ptimum porrò per id tempus necdum aduenerat, siue per illud insinuaretur nouæ Rome imperium, siue aliud quodcumque regnum.

*** AMBR.** Vel, septem montes illos reprobos designant, per quos diabolus humanam genus decipit. Nam sicut Apostoli fundamenta dicuntur Ecclesiæ, ita è diuerso inuectores errorum, fundamenta sunt ciuitatis diaboli. Ex his igitur capitibus, siue montibus, uel regibus, quinque ceciderunt, uidelicet, Gigantes ante diluuium, qui post diluuium usque ad legem impij fuerunt, qui populo Dei idola colere suauerunt, falsi prophete, & Iudei qui dominum interfecerunt, qui iam à Romanis deualtati fuerant, cum hæc uisio Iohanni demonstrata est. Vnus erat, pagani qui tunc Ecclesiæ persequebantur. Alius nõdum uenerat, nimirum Antichristus, qui septimo loco ponitur.

g *Quinque ceciderunt.* Adam si in obedientia perseuerasset, sensus corporis ad nullam voluptatem uerterentur, malam scilicet, sed per peccatum ita corrupti sunt, ut iam naturale sit lenia tactu, lapida gustu, nare odorifera, visu pulchra querere. Hi sunt quinque reges per quos diabolus in pueritia regit, quia ipse fuit causa quare corrumperentur. Hi sunt quinque uiri Samaritanæ. in iuuenta succedit error, nam per se quam discretio nem habet, & si peccat, iam non sensibus, sed errori imputatur, de quo dominus, Quem nunc habes non est tuus uir.

h *De septem est* Quia similiter peccat, & similiter punietur, & octaua quæ omnes transcendit, & in nequitia & in pœna.

7 Et hic est sensus intellectus.
8 Qui ha. i. circa occulta scripturarum intelligentiam.
9 Sep. ca. sep. m. sunt. i. prouincia.
10 Supra quos mu. quia regnum Turciæ inualuerat super Aegyptum
11 Et reges septem sunt. id est principes illarum prouinciarum.
12 Quinque ceciderunt a domino Aegypti domino Turciæ subiugati.
13 Vnus est. s. dominans in Iudæa & Syria, & iste est rex Turciæ qui dicitur hic sextum caput bestie.
14 Et alius. id est rex Aegypti, qui dicitur hic caput septimum.
15 Nondum uenit. Ad recuperandum de manu Turcorum Iudæam.
16 Et cum uenerit. Debellatis Turcis.
17 Oportet illum breue tempus manere. Quia Ierusalem a Turcis ablatam non tenuit rex Aegypti nisi per annum ut dicunt historiographi prædicti.
18 Et bestie quæ erat & non e. id est rex Aegypti ut expositum est.
19 Et ipsa octa. est. cum septem capitibus prædictis.
20 Et de septem est. id est de septem capitibus, & est enim caput septimum

tur instinctum.
6 Et mi. in. quia uidentes potentiam Antichristi & signa mendacia quæ facit admirabuntur & ipsum sequentur, exceptis electis, ideo sequitur. Quo. non. scri. no. in. l. v.
11 Et. s. hoc refertur ad terminos seu ad tempora in quibus fuit & erit iniquitas seu malicia, quorum primum fuit a peccato Adæ usque ad diluuium, secundum a diluuium usque ad Anrahã. tertium inde usque ad Moysen, quartum inde usque ad Dauid, quintum inde usque ad Christum, ideo dicitur.
12 Quinque. c. nam isti quinque termini tranſierunt.

A *Et decem cornua, &c.* * **AVG.** Reges illi populi mali sunt, qui persequuntur Ecclesiam Dei, qui quasi reges appellatur, quia velut in somnis regnant. Omnis enim malus qui persequitur bonum, velut in somnis hoc facit, quia malorum persecutio non permanebit, sed velut somnium evanescit, dicente

Isa. 29. *Esaia, Erunt velut somnians in somno diuitie omnium gentium. Hi vno animo persequuntur bonos. Ideo dicit, habent, & non habebunt quia persecutio malorum non solum adueniēdie iudicii nō erit, sed etiam iam in presenti definit. Virtutem suam & potestatem tradent bestie. Hoc ideo dicit, quia homines impij videntur dare virtutem, quando diabolo instigante faciunt mala.*

B *Hic cum agno pugnabunt, &c.* * **ANDREAS.** Merito hi cum agno pugnant, nemo enim duobus dominis seruire potest. Ea propter qui improba conspiratione inter se coeunt, suamque operam Antichristo addicunt, non possunt verò Christo se nō opponere. Verum, vincet illos, qui nostri causa iugulatus & immolatus est Agnus Dei: Non enim ademptum est illi regnum & principatus quem in omnes obtinebat posteaquam factus est hō: nēpe quō electos suos regni sui locos cōsortesque efficeret.

C *Populi sunt & Gentes & lingua, id est presentes mali ex omni diuersitate hominum collecti.*

D *Et decem cornua, quae vidisti, &c.* * **PRIM.** Quomodo si diceret. Corruptioes carnalium desideriorum: quas nunc velut ipsam bestiam diligit, eis in odium vertentur, cum circa finem se inevitabili iudicio damnandos agnouerint, manifestamque

stamque agni victoriam viderint, bestiaque in partes diuidi: D quod gemino modo intelligi potest. Siue quia sicut legimus *Inter superbos semp r iurgia sunt, siue. Quia omnis qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Qui enim sibi nequam, cui bonus erit.* **Defolatam facient.** Solatium diaboli est perditio malorum, quos perdet completo numero impiorum.

1 quos perdet completo numero impiorum. **2** rum. **3** *Et nudam.* Diabolus habet potestatem, **4** faciendi signa ad decipiendum, hanc perdet completo numero bonorum, quia postea tentatio non habebit locum. **5** **Carnes.** Fornicariæ manducare dicuntur, quia inferendis poenis delectabuntur. **6** **PRIMAS.** Quomodo si ex persona Ecclesiae angelus diceret: Illi nocentes qui in me insurgunt, ut edat carnes meas, suas manducabunt, & igne cremabunt, Posteaquam eorum excessibus Deus ad iracundiam prouocatus desolauerit mundum, ut ipsis proprio blasphemiis hanc vastitatem angelus tribuerit, ipsos dicit facere quod in ipsis iure contigerit. Placet enim Deo iustitia, per quam nouimus impijs irrogare uindictam, ut qui regnum iustitiae dederint, penas cum eo iustas exoluant, donec sermones Dei consumantur, qui in misericordia & iudicio consistunt. **7** **RICHARD.** Quemadmodum namque Christus & sancti angeli gaudebant de gloria bonorum: ita diabolus & eius ministri gaudebunt de poena malorum. Quod tamen gaudium nequaquam diabolo & eius principibus uertetur in incrementum consolationis, sed in augmentum maioris doloris. Ipsi quoque impijs aeternum incendium ministrabunt. Et quicquid mali

malis

septem est, & in interitum vadet. Et decem cornua quae vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora accipient post bestiam.

Hi vnum consilium habent, & virtutem & potestatem suam bestiae tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos, quonia dominus dominorum est, rex regum, & qui cum illo sunt, vocati & electi & fideles. Et dixit mihi; Aquae quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & lingua, & decem cornua quae vidisti in bestia, hi odent fornicariam, & de solo latam facient illam, & nudam, & carnes eius manducabunt.

Hi odient fornicariam, id est regnum Turciae, inter Aegyptios enim & Turcos erat odium, primo propter dissensionem eorum in superstitionibus suis de lege, secundo quia Turci abstulerant ab Aegyptijs Syriam & Iudaeam.

Et desolatam facient illam & nudam. primo per Christianos, quibus in obsidione Antiochia existentibus, Calypha Aegyptius misit salutationes & munera, eo quod aduersarios eos impugnabant, & sic Christianorum exercitum confortauit contra Turcos, ut scribitur in historia Ierosolymitana secundo per seipso, quia debellatis Turcis in partibus Antiochenis, Aegyptii expulerunt eos de Ierusalem. & de Iudaea, ut dictum est supra.

Et carnes eius manducabunt. Metaphorica est locutio, sicut dicitur de usurario quod comedit illum cuius bona surripit per usuram.

NICOLAVS DE LYRA.

* num, ut dictum est, & sic computatur bis quod Ierusalem bis obtinuit, sicut c. prace. Carolus magnus dicitur angelus quintus ratione regni Francorum, & sextus propter adeptum imperium.

1 Et in interitum vadet. Quia plures sunt debellati per Christianos, ut dicuntur episcopi supra memorati.

2 Et de cor. decem re. sunt. i. principes sub rege Aegypti, ut dictum est.

3 Nondum acce. ab eo. sed potestatem tanquam reges, quia non fuerunt reges simpliciter, sed rectores acierum exercitus regis Aegypti.

4 Vna hora acc. id est illo tempore, quo fuit ordinatum de illo exercitu.

5 Post bestiam. id est sub rege Aegypti, qui bestia nominatur, ut dictum est, & ly post, hoc non dicit hic ordinem temporis, sed subiectionis.

6 Hi unum consilium habent. Pugnandi contra Christianos pro rege Aegypti. ideo subditur.

7 Et virtutem. eam exponendo pro rege Aegypti.

8 Hi cum agno pugnabunt. in membris suis, scilicet Godfredi de Bullion, & alis principibus & bellatoribus Christianis.

9 Et agn. u. Nam Aegypti fuerunt per Christianos pluries debellati.

10 Quonia. do. domi. & sic nullus potest ei resistere.

11 Et qui cum. per fidem charitate formatam usque ad mortem stabiles.

MORALITER.

13 Vnus est. s. terminus uel tempus Christi.

14 Et alius non ve. Scilicet terminus Antichristi.

15 Et cum ve. no. opp. il. breue tem. ma. Quia sicut dicitur Matth. 34. b. Dies illi propter electos breuiabuntur. Veruntamen iniquitas erit maxima intensiue, & iniquorum multitudine, intantum quod poterit equiparari ille terminus duob. ideo dicitur,

16 Et best. quae er. & non est, & i. oy. est, & de se. est. Quia unus terminus computatur pro duobus.

17 Et in int. us. Nam in finali iudicio omnis malitia retrudetur in inferno.

* **2** Et decem cornua, quae vidisti. Per quae significantur omnes modi persecutionis decalogi, sicut praedictum est.

† **Decem reges sunt qui reg. nondum ac.** scilicet quantum ad suam

12 Vocati & ad gloriam. **13** Et fideles. In presenti per gratiam.

14 Et dix. Hic exponit parabolam quantum ad regnum Turciae specialiter.

15 Aquae quas vidisti. id est, Turciae regnum, ut dictum est supra.

16 Populi sunt & Gentes & lingua. Quia regnum Turciae subiecit sibi Syriam & Iudaeam & Orientales populos pro maiori parte.

17 Et decem cornua, quae vidisti in bestia. id est decem principes exercitus regis Aegypti, ut dictum est.

18 Hi odient fornicariam. id est regnum Turciae, inter Aegyptios enim & Turcos erat odium, primo propter dissensionem eorum in superstitionibus suis de lege, secundo quia Turci abstulerant ab Aegyptijs Syriam & Iudaeam.

19 Et desolatam facient illam & nudam. primo per Christianos, quibus in obsidione Antiochia existentibus, Calypha Aegyptius misit salutationes & munera, eo quod aduersarios eos impugnabant, & sic Christianorum exercitum confortauit contra Turcos, ut scribitur in historia Ierosolymitana secundo per seipso, quia debellatis Turcis in partibus Antiochenis, Aegyptii expulerunt eos de Ierusalem. & de Iudaea, ut dictum est supra.

20 Et carnes eius manducabunt. Metaphorica est locutio, sicut dicitur de usurario quod comedit illum cuius bona surripit per usuram.

* **Et** maximam potestatem, quia licet modi persequendi iustitiam quae in decalogo continentur multum inualuerunt, tamen Antichristi tempore erunt in sua maxima potestate.

6 Hi unum consilium ha. scilicet impugnandi iustitiam modo praedicto.

7 Et uir. & pot. suam be. tra. Seruendo iniustitiae & iniquitati ad iniquitatem.

8 Hi cum ag. Fidem Christi quantum poterunt impugnando.

9 Et agnus uin. Aliquos ipsorum simpliciter damnando, & alios quos per fidem sibi subiugando. De quibus subditur.

18 Hi odient fornicariam. Id est iniquitatem quantum dilexerant eam prius uel amplius.

19 Et desolat. fa. Id est desolationem eius futuram denunciantur constanter contra uitia praedicando,

A mali accidit. totum Dei iudicio & iusta permissione fit, apte sequitur, *Deus enim uedit ut faciant, &c.* Deus enim dat per iustam permissionem, ut mali faciant per apertam actionem quod illi placitum est ob uniuersitatis decorem & utilitatem. Nequaquam enim omnipotens mala esse sineret, nisi ex eis bonum aliquod uniuersitati proueniret. Ex eo enim quod sunt mala, maiorem decorem respectu eorum videntur habere bona. Sed non est iniustus Deus eo quod malos male agere permittit, quia iustū est ut quibus dedit liberū arbitrium, illis eo uti liceat ad libitum, &c.

B *a* Igne con. i. tormenta- buntur pro delectationibus eius quas secuti sunt.

b Consummentur. De promissione pramiorum vel penarum. **c** *Et mulier quam uidisti, &c.* * RICHARD. Ipsa minimum malorum uniuersitas mulier est, ciuitas magna est, meretrix est, Babylon est. Mulier, quia emollita, ciuitas, quia multos colligit, magna, quia superbit, meretrix, quia diabolo corruptori se lubicit. B. bylon, quia cōfusa est & confundit. Habet regnum super reges terræ, quia omnes ei seruiunt, & eius rempublicam augent in quantum possunt.

* A. V. G. Nulla est ciuitas quæ omnem animam inmundam capiat, nisi ciuitas diaboli, in qua omnis inmunditia in hominibus malis per totum orbem commoratur.

a cabunt, & ipsam igne concremabunt. **Deus enim dedit in corda eorum, ut faciant quod placitum est illi, ut dent regnum suum bestię, donec consummentur verba Dei. Et mulier quam uidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.**

a Quia cum ipsis & pro peccatis eorum punietur diabolus. *b* Et merito malis meritis suis excreuit illos Deus.

scilicet. Ut permittant se regia diabolo.

a Opere compleantur. *b* Boni & mali promissa recipient.

a i. multitudo malorum.

Quia maxime superbiunt.

Con-

NICOLAUS DE LYRA.

* 1 Et ipsam igne concremabunt. Nam aliquos Turcos in fortalijs exsistentes finis cum eis combusserunt. 2 Deus, n. dedit in corda eorum, ut faciant quod placitum est illi. Licet Deus non sit auctor mali culpa, est tamen auctor mali pena, & sic Turcos per Aegyptios puniuit. 3 Ut dent regnum suum be. i. ut recuperent regnum Iudææ regi Aegypti, quod possiderat per multos annos ante Turcos.

4 Donec consum. ve. D. De recuperatione terræ sanctæ per exercitum Christianum, quod factum fuit quasi per annum postquam Aegyptij expulerant inde Turcos, ut dictum est supra. 5 Et mulier quam uidi. est ciuitas ma. Turcorum multitudo ualde numerosa. 6 Quæ habet regnum sup. re. te. Nam plures reges sibi subiecit in partibus orientis, ut predictum est.

CAP. XVIII.

A *E*t post hæc ui. In hac sexta uisione agit de ultimis pænis, quas patietur impius in inferno pro singulis peccatis. & primum de Babylone ostendit, postea de bestia & pseudopphetis. tandem de ipso diabolo in quo finis patet. In quo damnato, erit finis. Ista damnationem executurus à Christo prædicatam esse dicit, ut maior ei fides habeatur.

* AMB. Angelus iste Christum significat, qui de cælo ad terram defendere dignatus est, ut nos ad cælestia subleuaret. Qui potestatem magnam habere dicitur, quia eandem habere quæ & Pater, eo quod æqualis sit ei per omnia. Terra illuminata est a gloria eius, quia per doctrinam fidei eius, genus humanum a tenebris ignorantie atque incredulitatis est ereptum. Vox autem eius fortis, doctrina est Euangelii. Dixisse uero eius, fecisse est. Dixit enim cecidisse Babylon, quia ipse fecit ut caderet.

* A. V. G. Quotiescunque Babyloniā nominari audistis, nolite

C A P. XVIII. **T** post hæc uidi alium angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est a gloria eius. Et exclamauit in fortitudine dicens: **†** Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immunde, & odibilis, quia de uino fornicationis eius biberunt omnes Gentes. Et reges terræ cum illa

Christum. *In carne.* *De equalitate patris.* *Ecclesia.* *a* Puls tenebris ignorantie. *a* Gloriosa prædicatione. *b* Prædicauit. *c* Quod dixit, effe. & non ea rebit. *a* Et ideo cadet quia. *b* Dæmonum collectio. *a* i. de fornicatione pro qua irascitur Deus. *a* i. principes seculi.

te ciuitatem de lapidibus facta intelligit, sed hoies superbes, raptores luxuriosos, & impios in malis suis persequentes, ipsius nōie significari cogitantes, sicut ecō uertit quoties non ē Hierusalē audieritis, hoies sanctos ad deū pertinentes intelligite. Nā Babylonia malorum hominum imaginem gerit. * AMB. Bis cecidisse dicitur, quia cecidit primo cū per doctrinam Euangelii maximam multitudinem electorū amisit, qui

ab ea per fidem Christi præcisi, ciues sanctæ ciuitatis, i. i. i. a. Ecclesiæ facti sunt. Caderet secundo, cum in ultimo die, morte perpetua, quæ mors secunda uocatur, punietur.

b *Cecidit. ce.* Bis pro duplici damnatione animæ & corporis, uel quia æternaliter punientur.

c *Spiritus imm.* Dæmones in prauis cordibus pro carnis illecebris sunt immundi, per mentis elationem uolucres, uel quia per hunc aerem discurrunt.

d *Et reges ter. &c.* * A. V. G. Non cū una metetrice omnes re-

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XVIII.

Et post hæc ui. Descripta Saracenorum uilitate sub metaphora meretricis & bestię, hic cōsequēter describitur probitas Christianorum sub angelica similitudine, & primo quāu ad uiros ecclesiasticos, secundo quāu ad principes laicos, ibi, Et sustulit unus angelus. Prima in duas sū duas notab. sonas, sc. a. ibi. Et aud. aliā uocē. Circa primū dicitur. 1 Et post hæc ui. al. an. i. Adematū Podiensem ep̄m Angelicę mundicie uirū, qui in exercitu principū occidentalium & aliorū Christianorū suscepit legationis officium ad directionem exercitus Christiani. 2 Descendentem de c. i. procedentē a sublimitate sedis apostolicę. 3 Habentē in spiritualib. maxime tanquam legatus missus a latere. 4 Et ter. i. exercitus Christianus. 5 Illuminata est a gl. e. i. ex eius uita & doctrina.

6 Et excla in for. di. prædicans uerbo & opere. 7 Cecidit ce. Ba. ma. i. gēs Saracenicæ & dicit bis, cecidit, quia primo per Christianos fuerunt debellati Turci, postea uero Aegyptij, ut habetur in historia frequenter superius nominata. hunc autem Saracenorum casum denunciabat dicitur episcopus Christianis, si tamen uiriliter agerent de Dei adiutorio confidentes. 8 Et fac. est ha. de. quantum ad fugitiuos, qui uisa Dei uindicta remanserunt tamen obstinati in sua infidelitate, & sic a demonib. fuerunt magis possessi quam ante. qui dæmones per uolucres & spiritus immundos designantur. Et huius punitionis causa subditur. 9 Quia de uino, &c. biberunt omnes Gen. i. multę. & est hyperbolica locutio, ad designandum magnam multitudinem Gentium infestiarum perfidia Mahumeti incurrentium per hoc iram Dei. 10 Et re. ter. cum illa for. Multi. n. reges dictam perfidiam receperunt

MORALITER.

1 Et post hæc uidi alium angelum, &c. Hoc literaliter exponitur de Ademato ep̄o Podiensi. MORAL. autem potest exponi de quolibet prælato uel doctore, qui per bonam uitam & scientiam illuminat ecclesiā, & prædicat cōstanter contra ciuitatem diaboli, quæ est congregatio malorum, dicens.

7 Cecidit cecidit Babylon. Et dicitur bis, cecidit, primo pro culpa, secundo pro calu Gehennę.

A ges fornicati sunt; sed dum se luxuriose qui sunt membra metetricis, inuicem corrumpunt, cum meretrice, i. luxuriosa conversatione fornicari dicuntur.

* **AMB.** Per mercatores terra, amatores seculi possumus intelligere; qui animas suas pro acquisitione pecuniarum perditioni tradunt. De his loquitur Syrach.

Ecl. 10. *Hic animam suam venalem habuit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Delinas virtutem Babylonis vocat, quia sicut electi tota virtute laborant, ut diuitias caelestes adquirant, ita & reprobi totis visibus insistant, ut diuitias perituras sibi accumulent.

B a De v. i. de peccatis per que acquiruntur diuitiae, quia omnis diues, vel iniquus, vel heres iniqui.

b *Et au.* Dicens futuram illam damnationem ad praesentes, supponit admonitionem.

c Exite, quia modicum tempus superest, quo pro merito accipient.

* **AVG.** Hoc loco de monstrat Babyloniam in duas diuisam esse partes, quia dum aspirante Deo conuertuntur mali ad bonum, Babylonia diuiditur, & pars que discesserit, efficietur Hierusalem. Quotidie. n. & de Babylonia transferimus ad Hierusalem & de Hierusalem seducimur ad Babylonia, & dum mali conuertuntur ad bonum, & qui videbantur boni in hypocrisis vertuntur, & fiunt mali de bonis.

* **AND.** Quod ad beatum Lot in Sodomis agentem dicitur, *Saluando salua animam tuam, & apud Esaiam ad quosdam Israelitas, Recedite, recedit, exite inde,* ipse idipsum hoc loco Dei populo mandatur, Vitandus est namque illorum usus & habitatio,

Genes. 29.
Isa. 52.

rio, qui nefaris sceleribus Deum quotidie exasperant.

d *Quoniam per. p.* Peccata proueniunt usque ad contemptum Dei per impenitentiam.

e *Reddite il.* Sicut vindictam meam de vobis qui purgimini exercuit, sic vos iniuriam meam vindicare in illis.

f *Duplicate du. i.* anime & corpori maiores penas inferte quam ipsi vobis.

g *Quantum g.* Quia alii plus, alii minus causa discretionis huius re petit quod dixerat superius.

h *Et vidua non sum.* quia habeo consolationem in temporalibus.

*** AMB.** Reginam se Babylonia vocat, cum se in prosperis huius mundi extoluit. Viduam non se esse dicit, quia a bonis temporalibus quibus conuincta est, & ex quibus luxuria suam emittit: non se posse dissimulare. Luctum non se esse visum dicit quia impium quamuis sciant se esse puniendos, fingunt se non videre quod vident, memoriamque

mortis a mente reiciunt, ne tristis cogitatio latitiam cordis eorum perturbet. Ideo in vna die venient plaga eius, mors, & luctus, & fames. In die iudicii, mors illi perpetua veniet, qui in hoc libro mors secunda vocatur. Luctus illi veniet sicut dominus dicit. *Erit ibi fletus & stridor dentium.* Fames illi veniet requiei, quia desiderabunt a paenis requiescere quas patientur, ad quam requiem nullo modo peruenient.

i *Mors & luctus.* Absentia vite. id est, Dei, quia potentia eius vita est.

1 *Quia Deo qui est refectio, carcunt.*

2 *Et ideo qui a Deo iam placet vindicta.*

3 *Quoniam videretur oblitus dum per interet prosperati.*

4 *Et ideo qui a Deo iam placet vindicta.*

5 *Secundum quod ipse peccauerunt.*

6 *Sicut ipse vobis tormenta intulit, sic vos illi vestro iudicio.*

7 *In corpore.*

8 *In anima.*

9 *Quasi non mouendo.*

10 *Honorem & dignitatem habeo.*

11 *Quia non praecauit futura mala.*

12 *Contra hoc quod hieriserunt.*

13 *In die iudicii.*

14 *Contra hoc quod hieriserunt.*

15 *Quia Deo qui est refectio, carcunt.*

16 *In nullis precibus flexibilis.*

17 *Et recot. est do. In Deum non cadit obliuio, nec per consequens recordatio proprie, sed dicitur recordari peccatorum metaphorice, quando ea punit, nam tunc admodum recordantis se habet.*

6 *Reddit. Hic consequenter describitur percussio Saracenorum, quia tunc Christiani tantum & plus eos afflixerunt, quantum fuerunt ab eis afflicti. ideo dicitur. Reddite illi, &c. & patet litera. Et subditur huius percussiois ratio.*

7 *Quia in corde suo dicit, scilicet gens Saracenicam superbiendo de sapientia.*

8 *Sedeo ut regin. super alios populos, & potissime super Christianos.*

9 *Et vidua non sum. Nam gloriabatur in regibus cum ea fornicantibus praedicto modo.*

10 *Et luctum non videbo. quia nimis confidebat in sua potentia temporali.*

11 *Ideo in vna die. Id est uno tempore.*

12 *Venient plaga eius. & qua sint illa subditur.*

13 *Mors. quantum ad occisos.*

14 *Et luctus. quantum ad fugitivos.*

15 *Et fames. quantum ad obsessos.*

16 *Et igni comburetur. Nam multi incendio perierunt per ignem positum in ciuitatibus & nullis.*

17 *Quia fortis est qui iudicabit il. i. condemnauit ad hanc penam, s. Deus cuius non potest iudicium impediri.*

NICOLAUS DE LYRA.

* *runt similiter etiam multi propter temporale lucrum frequentauerunt terram Saracenorum per hoc deprauati sunt. Vnde & ego audiui a fratre fide digno, quod uiderat nauis impleri de pueris Christianis quos mercatores emerant a pauperibus. eorum pauperibus. ut venderent eos Soldano pro magno precio, qui eos faciebat informari in lege Mahumeti, quia de Christiana nihil adhuc sciebant, ut adulti facti contra Christianos pugnarent. & ideo subditur.*

- 1** Et merca. ter. & patet ex dictis litera.
- 2** Et audiui aliam uocem. Hic consequenter agitur de secundo viro notabili ecclesiastico, cuius primo ponitur sancta monitio. secundo Gentis Saracenicę percussio, ibi, Reddite illi. tertio percussio lamentatio, ibi, Et flebunt. Circa primum sciendum, quod in exercitu Christiano fuit inter alios quidam sacerdos deuotus, cui reuelatum fuit a domino, quod multi de exercitu peccauerunt cum mulieribus Saracenis, propter quod plures Deo permittente in manu Saracenorum ceciderunt, & plures caderent de futuro nisi penitentiam agerent. quam fecit exercitus ad exhortationem dicti sacerdotis. Et hoc est quod dicit Iouannes; Et audiui uocem de caelo, quia calitus facta est dicta reuelatio.
- 3** Exite de illa. i. de immundicia Saracenicam.
- 4** Quoniam peruenerunt peccata eius usque ad cael. id est, coram Deo ad punientium.

Et

* Et

MORALITER.

† 2 *Et audiui aliam uocem.* quia praedicator vel doctor non solum debet denunciare utilitatem culpe & magnitudinem poenę futurę ciuitatis diaboli, sed etiam monere populum, ut fugiat

de ea, ne forte inuoluatur eius malis & penis futuris. ideo iubetur.

3 *Exite de illa populus meus, & ne participes sitis del.* Et exprimitur in speciali principes, cum dicitur.

† Et

A *a* Et fle. & c. Contra hi gaudium perpetuum habent. *b* Reges ter. Vel illi qui bene rexerunt terrenitatem suam & aliquando tamen fornicati sunt cum ista dolebunt, quod nu quam similes illis fuerunt.

c Cum vide. Cum defecerint diuitia, quod est signum æterni incendij iudicii. Vel cum uiderint poenā exaltatā ultra modū. **AMB.** Sed mirum est valde quod longe stare dicantur, cum in eisdem penis & ip si sint demergendi, in quibus & ceteri reprobi qui per Babylo nem designantur. Stabunt igit longe, mente & uoluntate, non corpore, horrentes scelera sua, quibus æternaliter cruciabantur. Stabant longe desiderantes requiē, & patientes tormenta.

ANDR. Per reges hoc loco, principes magistratusq; denotari putamus, ut in ps. Reges terrę & principes conuenerunt in unū. Et alio loco. Reges terra congregati sunt.

c *a* Congregati sunt. Hoc se proinde tanquam præ ceteris a diuinis præceptis in illa scortatos, fleturos pronunciat, ut primū illius depopulationem, extremamque desolationem uiderint, uel audiuerint.

AMB. Quia superius per mercatores terræ, amatores seculi diximus esse designatos, possumus in hoc loco eos accipere qui bonum quod facere uisunt, pro præmijs uendunt, aut qui laudes ab hominibus requirunt, aut qui gradus ecclesiasticos uendunt. Tales itaque negotiatores flebunt in inferno, quoniam mercedes eorum nemo emet amplius.

d Et negocia terr. fleb. Quia illa perire dolebunt, in quib. suam deputabant prosperitatem.

c *a* *auri & arg. & lapi. marg. & bys. & c.* Per aurū sapientia, argentū diuina eloquia, Christus in lapide precioso significatur, apostoli in margaritis. in bysso candido, sanctorum iustificatio nes, in purpura martyrium, in serico, uirginitas, in cocco rubeo, chatitas, in ligno thino impudibilibi, constātia indeficiēs, in ebore, uirtutum pulchritudo, in ære fortitudo & longanimitas

D mitas, in ferro, sublimitatis acumen, in marmore inuicta humilitas. Hęc habere se simulant, reprobi, & dolent cum, deficiat quod in eis intelligitur.

In auro mundana sapientia, in argento facundia, in lapide precioso & margaritis, pseudo prophetas accipimus & hære siarchas. In bysso simulara iustitia, in pura martyres hæreticorum, in serico integritas carnis ad operimentum corruptæ mentis, in cocco crudelitas simulatione charitatis palliata, in ligno thino mētis obstinatio simulans constantiam, in ebore simulara uirtutum pulchritudo. in ære profide recta firma perfidia prædicatio, in ferro deceptionis acumen, in marino re simulara subiectionis fortitudo, in odoramentis pignētorum & thure orōnes sanctorū figurantur, quas imitatur in orōnibus uana sedulitas hæreticorū. Per hæreticorū diuinitas incarnata,

quod sub falsa lenitate pseudo Christianorum asperitas imitatur. Et ista subtrahita desinent reprobi sicut hæretici mortem Arrii Similam & triticum amisisse se simulant, cū zania & paleas amiserunt. Iumenta electos significant qui cum Psal mista dicunt. *Et iumentum factus sum apud te.* Oues sanctos quibus dicitur. *Ecce ego mitto uos sicut oues in medio luporū.* Per equos & rhedas prædicatores accipe, iuxta Elizeū dicentē, *Pater miscurus Israel & auriga eius.* per mancipia electi q seruituti Dei subiiciuntur. Reprobi dolent se amisisse iumentia, equos & rhedas. illos quos fortes deputant ad aliorum portanda onera: cum debiles ad omne opus bonum amiserūt, poma uirtutes sanctorum sunt. Et pars bestia omnia se habere simulant.

f Cinnamomum. in cinnamomo odor uirtutum quas simulāt.

g Simile & tri. Carnis Christi qua fideles uere satiantur, reprobi irritantur.

h Mancipiorum & animarum. Distinguit, quia quidem sunt serui tamen corpore, ut Ioseph, quidam etiam animo, ut si Aegyptius uenditus Iudæo ritu eorum circuncidatur, uel paganorum

rum.

6 Quoniam una hora. i. breui tempore.

7 Venit in tuum. i. punitio tua.

8 Et negoci. Hic consequenter ponitur lamentatio mercatorum, qui in terra Saracenorum exercebant mercationes multas & magnas uendendo quæ aliunde apportabant, & emendo quæ inde alibi deferrebant, & sic dupliciter lucrabantur. propter quod dolebant de uastatione terrę, qui non poterant ibi talia exercere. Et patet litera paucis exceptis, quæ discurrentur.

9 Et byssi. i. lini candidissimi.

10 Et cocci. i. tinclura rubea.

11 Et omne lignum thinum. Quod est ualde albū & spinosum crescens in Ophir, & inde fecit Salomon citharas & lyras cantatoribus, 3. Reg. 10. cap.

12 Et amomum. Species est aromatica redolens.

13 Et cinnamomum. Et inde traxit nomen.

14 Et manci. i. seruorum.

15 Et animarum hominum. redimēdo nobiles a Saracenis captos. nam inde habebant mercatores emolumentum magnum. Et accipiuntur hic animæ pro hominib. denominando totum a parte digniori, sicut Exo. 1. a. Omnes animæ egressæ sunt de femore Iacobi, & c.

Et

8 Et negociatores terræ. f. Sub quib. intelliguntur manu artifices, in mari uel terra de negotiatione uiuentes, ut prosequitur litera satis diffuse. per quod insinuat, quod prædicatio debet esse communis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et flebunt & plangent se su. ill. reg. ter. Hic consequenter ponitur dictæ Gentis percussæ lamentatio. & primo regum, secundo mercatorum, ibi, Et negotiatores terrę flebunt. tertio nauarum, ibi, Et omnis gubernator. Circa primum sciendum, quod sicut dictum est ibi, multi reges in partib. orientis receperant legem Mahumeti, ad quos non peruenit exercitus Christianorum qui festinabat uersus Ierusalem. & ideo diu reges dolebant de Saracenorum interfessione quos non audebant nec poterant adiuuare. & hoc quod dicitur. Et flebunt & plangent se su per illam reges. Et patet litera usque ibi.

2 Cum uiderint fumum incendii eius. i. cognouerint certa relatione. Visus. n. propter sui certitudinem frequenter ponitur pro alijs sensib. Exod. 20. c. Populus uidebat uoc. & etiam pro cognitione intellectus. Unde communiter dicitur, Vides tu hoc? i. intelligis.

3 Longe stantes propter timorem tor. eius, dicentes. Plures enim de rebus orientis timebant dare subsidium illi qui erant in partibus Antiochenis, quas inuaserat exercitus Christianus, ne poenam similitem paterentur.

4 Ciuitas illa magna Babylon. i. gens Saracenicæ nomine Babylonis significata, ut dictum est supra.

5 Ciuitas illa fortis. Propter multitudinem bellatorum & diuitiarum.

MORALITER.

† Et plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt & in delit. Sub quib. intelliguntur milites & terrarum rectores.

gnorum idola colat.

A * AMB. In omnibus quæ enumerata sunt, auaritia Babylo- nis atque luxuria condemnatur. Nam in iudicio Dominus, non dicet. Ite maledicti in ignem æternum, quia fuitis homi- micidæ, superbi, luxuriosi, &c. sed. & surui. & non dedistis, &c. & cetera misericordie opera, à quibus aua- ritia retrahit repro- bos. Auaritia quippe nutrit luxuriam; nu- trimenta autem lu- xuriam in hoc loco de- scripta sunt. Damna- tio ergo Babylonis maxime in diuitiis consistit, eo quod di- uitiarum nutrimenta sint vitiorum, & ex qui- bus auaritia, quæ mo- do Regina mundi dicitur, luxuriam suam alit.

† Jer. 17. 2.

† sumum,

† Jer. 17. 6.

Quia etiam pro minimis si immoderate haberent damnabuntur. hominū, & poma desiderii animæ tuæ decesserunt a te: & om-
In pinguis a nimis sagina intelligitur.
Hominum.

inuenerunt mercatores horum. Qui diuites facti sunt ab ea ci- uitate, longe stabunt propter timorem tormentorum eius, flentes & lugentes ac dicentes: † Væ væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaurata est au-
aliquid ceru desiderant habere, ut episcopatum aliqui.

ra sunt tantæ diuitiæ. Et omnes qui in lacum nauigant, & nauæ qui in mari operantur longe itere- runt, & clamauerunt videntes † locum incendii eius dicen-
a. conscientiam terrenorum. b. Super meutes, vel per simulationem penitenti.

res, Quæ similis ciuitati huic magnæ & miserunt puluerem su- per capita sua, & clamauerunt flentes & lugentes, dicentes: Væ væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes
a. Vel ad literam omnia ista visa de diuitiis sunt.

qui habebant naues in mari de precijs eius, quoniam vna ho-
a. Consilii secretorum Dei. b. Per partes.

bra desolata est. Exultate super eam celi & sancti apostoli & pro-
a. Vella damnauit vos iniustè, damnabitur iulle.

phetæ, quoniam iudicauit Deus iudiciū vestrum de illa. Et sustulit v-
a. Christus. b. Quia aras possessores deuicit. c. Quia per mundana voluntur. d. In infernum iam.

d nus angelus fortis lapidē quasi molarē magnū, & misit in mare
e dicens, † Hoc impetū mitteret

Babylon ciuitas illa magna, & concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eo- rum remuneratio.

concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eo- rum remuneratio.

concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eo- rum remuneratio.

concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eo- rum remuneratio.

concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eo- rum remuneratio.

concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eo- rum remuneratio.

concordent diuino iudicio, vel quia his damnatis sequitur eo- rum remuneratio.

videntes locū incendii Babylonis. Ipsi namq; erunt Babylon, D & ipsi lugent & flebunt. Cinerē super capita sua ponent, quia memoria peccatorum a ment. b. eorum nunq; recedet. * RICII. Væ aut idcirco tripliciter, vt peccatum cogitando loquendo, agendo perpetratum per ternarium ostendatur.

Reges porro dole- bunt de amissa gloria dignitatē, & corpo- rū voluptate: nego- tiatores, de amissa re- rum abundantia, & amara acquisitione. De coquit; dolebit in inferno, quod præ cipue dilexit & pos- sedit in mundo. Mi- sciebunt puluerē su- per capita sua, quia se fuisse de materia ter- rea, fragili, & in ista re- cognoscent in in- ferno, quod nūc mi- nimè perpendunt in mūdo. In descriptio- ne aut doloris ama- torū Babylonis pri- mum Reges ponun- tur, quia mali quiq; quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

quanto nunc sunt in mundo potentiores tanto erunt in infer- no miserabiliores, Scriptum est enim: Potentes potenter tor- menta patientur.

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Et poma desi. i. fructus desiderabiles.
- 2 Et omnia ping. i. omnes diuitiæ, sicut homo diues dicitur pinguis metaphorice.
- 3 Quæ ami. i. plena talibus preciosis.
- 4 Et omnis gubernat. Hic describitur lamentatio nauarum. nam in terra Saracenis occupata erant multi portus magni & boni, in quibus applicabant nauæ, apportantes ex terris alienis bona venalia, & sic lucra duplicia reportabant, propter quod de vastatione terre & portuū dolebant. Et patet litera usque ibi.
- 5 Exultate su. cam. vbi propositum describitur exultatio Christiano- rum, quia per hoc facta est vindicta de Christianis per Saracenos affli- ctis, captis & occisis. Exul. su. e. i. ecclesia militans.
- 6 Et san. i. episcopi qui sunt successores apostolorum.
- 7 Et prop. i. doctores ecclesiæ.
- 8 Quoniam iu. i. punitionem pro malis uobis illatis, plures enim epi- scopi, doctores & fideles alij per Saracenos fuerant multipliciter affli- cti & occisi.
- 9 Et su. Hic consequenter describitur Christianorum probitas quantum ad principes luicos, & primo tempore Godfredi primi regis, secundo tē-

pore Balduini sibi succedentis seq. c. Prima adhuc in duas partes, quia primo describitur Christianorum victoria, secundo consurgens ex hoc læ- titia. in prin. c. seq. ibi. Et uidi ostium apertum. Circa primum sciendum, quod capta Ierusalem per Christianos, & Saracenis ibidem occisis pro- maiori parte & alijs electis, principes & exercitus Christiani institue- runt Godfredum duce[m] Lothoringæ regem ad custodiendum terram re- cuperatam & acquisitam. Et tunc Soldanus Aegypti cum magno exer- citu uenit ad debellandum regem institutum, qui sibi occurrens cū par- uo exercitu respectiue, quia multi Christiani repatriauerant, & cæsis o- flo millibus paganorum compulit eos fugere, & in porta Ascalonis suf- focati sunt usque ad duo millia, & multi ualde inter spineta etiā in ma- ri fugientes perierunt, quorum numerus ignoratur, & hoc est quod dici- tur. Et sustulit unus an. for. i. Godfredus rex primus.

10 Lapidem qua. mo. i. exercitum fortem & constantem.

11 Et mi. in ma. i. in exercitum Saracenorū, qui dicitur mare hic, tum quia per mare uenit, tum quia ibi multitudo maxima populi erat, quæ per mare designatur in quo modo sunt aquæ multæ. secundum quod dici- tur c. preced. Aquæ multæ populi multi.

12 Dicens h. &c. Ba. i. Saracenorum exercitus qui fuit ibi ualde con- fusus.

* Et

A & muscorū & tibia canētiū, & tuba nō audie
 rit in te amplius, & omnis artifex omnisque
 ars non inuenietur in te amplius. Et vox mo-
 lā non audietur in te amplius. Et lux lucernæ
 non lucebit in te amplius. Et vox sponfi &
 sponfæ non audietur adhuc in te, quia mer-

4 catores tui erant principes
 5 terræ quia in beneficiis tuis
 errauerunt omnes Gentes. Et
 7 in eā sanguis prophetarū &
 sanctorū inuentus est, & om-
 num qui interfecit sunt in
 terra.

a Mercatoris. quia
 illi dantes animas
 pro terrenis, nimiā
 potestatem exercue-
 runt, quia iam pati
 non possunt.
 b Et in ea sanguis.
 Nunc ad ipsam Ba-
 bylonem loquit de
 suo casu, quasi con-
 dolens miseræ eius,
 nunc ad audiores
 cōueritur, vt fideles
 exhortetur.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et vox ci. nam in tristitiam versa fuit eorum letitia.
 2 Et o. arti. Nam illi qui uenerunt ad faciendum machinas pro Chri-
 stianorum destructione, fugerunt cum magna confusione, & similiter a-
 lij qui uenerant pro ciborum preparaturne, ideo subditur. Et vox mo.
 3 Et vox spon. & spon. q. d. non erit inter eos materia gaudij, sed lu-
 dus, & subditur causa cum dicitur.

Quia

4 Quia me. cui. haurientes bona altorum Gentium.
 5 Erant prin. t. d. est, super Gentes alias eleuati per superbiam, &
 subditur alia causa.
 6 Quia in v. t. et. multi enim populi uidentes Saracenorum prosperita-
 tem temporalem receperunt eorum legem erroneam, & iterum subdi-
 tur tertia causa.
 7 Et in ea s. pro. Nam multi doctores & fideles Christiani a Sarace-
 nis fuerunt interfecit.

CAP. XIX.

a Post h. a. q. r. id est, damnationem
 malorum uider com-
 pletam, sicut a Chri-
 sto audierat comple-
 dam, modo subiungit
 quod de ista damna-
 tione sancti exultant
 sicut moniti erāt ad
 exultandum in versu
 illo: exultare super eā
 cæli, per quod multo
 grauior intelligitur
 poena malorum.

* RICHARDVS. Post figuram damna-
 tionis ciuitatis impie
 superius descriptam, subiungit laudem & gratiarum actionē
 de ruina eius a Sanctis diuinitati exhibendam. Et notandum
 quod dum dicit, *audiui*, de futuro loquitur quasi de præterito,
 sicut consuetudo est prophetis. Vox magna gaudium magnū
 significat. *Tubarum multarum*, id est, eorum qui in mundo se-
 nuerūt tubis prædicationum, dicentium *Alleluia*, uidelicet sua-
 uitate diuinæ laudis, humanis uerbis inexplicabilis.

* AMBROS. A septem uocibus, quinquies Alleluia decanta-
 ta esse legitur. Primò & secundò à uoce tubarum multarum
 tertio à uiginti quatuor senioribus & quatuor animalibus

CAP. XIX.

Laudate, qui iudicauit de meretrice magna & quæ corrupit ter-
 ram in prostitutione sua, & uindicauit sanguinem seruorum
 suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt alleluia. & Et fu-

sunt, qui iudicauit de meretrice magna & quæ corrupit ter-
 ram in prostitutione sua, & uindicauit sanguinem seruorum
 suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt alleluia. & Et fu-

bus: quartò à uoce
 quæ de throno exiit,
 nō iam Alleluia, sed
 interpretatio eius de
 cantata est, id est, *Lau-
 dem dicite Deo nostro*.
 4 Alleluia quippe, lau-
 date Deū sonat. Quia
 ta uerò à tribus uoci-
 bus, id est, à uoce tu-
 bæ magnæ, & à uoce
 6 aquarum multarum
 7 & a uoce tonitruorū
 8 magnorum. Iusti qui
 ante diluuium fue-
 9 rum, ad primam par-
 tem, qui post diluuiū
 ad secundam perti-
 nent. Per 24. seniores, partes sub lege designantur, quibus
 coniunguntur quatuor animalia, per quæ nouum testamen-
 tum figuratur, tuba uero magna Christum significat, uox tu-
 bæ prædicatio est euangelii. Per uocem uero aquarum multa-
 rum, multitudo gentium Christum confitentium, & per uo-
 cem tonitruorum magnorum, electi qui in fine mundi nasci
 tui sunt, intelliguntur.
 b Alleluia, &c. Ideo dicimus alleluia, quia laus est Deo nostro,
 & quia talia nobis fecit, antonomastice eum laudare debe-
 mus.

Et

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIX.

* Post hæc a. Descripta Christianorum uictoria, hic consequenter
 describitur, uniuersalis ecclesie læticia, & diuiditur in duas par-
 tes, quia primo describitur hæc exultatio, secundo beati Ioannis gratiarum
 actio ibi. Et dixi mihi. Circa primum dicitur.

1 Post hæc a. u. qua. vo. ma. id est, gratiarum actionem.
 2 In cæ. militans ecclesia de tanta Saracenorum deiectione, & Chri-
 stianorum subleuatione, & etiam in celo triumphantis ecclesie, in qua
 sancti gaudent & gratias agunt Deo de beneficijs in terra fidelium col-
 laitis.
 3 Dicentium al. duc. dictiones sunt in Hebræo, nam al. idem est quod

laudate, lu. nomen, ia, domini.
 4 Laus & g. nam dicitur uictoria est Deo attribuenda.
 5 Quia ve & iu. cuius duplex ratio subditur. Prima dum dicitur.
 6 Qui i. de me. m. id est, de Gente Saracenicā quantum ad Turcos spe-
 cialiter, ut dicitur est supra, c. 17. eam puniendo.
 7 Quæ. c. t. quia multos populos interfecit perfidia Mabumeti. Et con-
 sequenter ponitur ratio secunda, cum dicitur.
 8 Et uin. a Turcis & Aegyptus occisorum,
 9 Et ite. di. al. primo pro debellatione Turcorum, & secundo pro debel-
 latione Aegyptiorum. Vel aliter, scilicet, primo dso deuictis Saracenis,
 & secundo pro recuperatione sancte ciuitatis.

Et

MORALITER.

* 1 Post hæc. Hic describitur laus sanctorum de sua euasione a
 prædictis malis, & de impletione diuinæ iustitiæ in damnatis
 secundum illud Ps lviij. b. *Letabitur iustus cum uide.* &c. & descri-
 bitur ista laus quantum ad ecclesiam triumphantē, & quātū
 ad militatē, quæ debet quantum potest triumphanti con-
 formari

formari, s. m. quod dicit illa prola. Supernæ manus gaudia re-
 præsentat ecclesia, quæ ab aliquibus dicitur esse beati Grego.
 ab aliis autem rugonis de sancto uictore, ideo dicitur.
 2 Dicentium alleluia, &c. pro ecclesia triumphante, & subditur
 post.
 9 Et iterum dixerunt al. pro militante.

Et

A *Eccc. iii.* Non minores sancti solum modo de hac damnatione laudauerunt Deum, sed etiam illi maiores qui in ecclesia fuerunt iudices & doctores aliorum.

b *Amen.* Et virtute laudandus est de hoc, quod inimicos nostros ita ponit.

c *Et v. de.* Dicta damnatione malorum & exultatione sanctorum supponit ad monitionem ad presentes, q. d. vidistis exultationem, modo vos prouidete vobis ad vestram salutem.

d *Pusilli.* Qui nequeunt altiora penetrare mysteria, nec Dei possunt implere consilium. *Vende omnia & sequere me.*

e *Vt aud. qua. vo. &c.* Offensa letitia quam habebant sancti de perditione malorum, supponit ecclesiam aliam letitiam ipsorum, quam de saluatione sua, quam dignus est, habebunt.

f *Et uxor eius, &c.* Et conueniens erat, ut iungerentur, quia ipsa ecclesia fecit se idoneam, ut reciperet.

g *Et da. est. in hac vita* ut se possit prapare. Alia litera, datum est illi byssinum splens, candidum dente candido.

h *Ecce cecidi ante pedes eius, ut adorarem eum, &c.* Quia maiorem me intellexi & obedite paratus fui, sic & uos obedite mihi.

i *Vide ne fec.* In ueteri lege non prohibuit se adorari, sed post ascensionem uidens super se exaltatum hominem, ab homine timuit adorari.

*** AMBR.** Redemptio sanguinis Christi hoc fidelibus contulit ut filii Dei, sociique angelorum efficerentur, ideoque pertimescit angelus adorari ab homine, qui super se adorabat hominem

minem Deum: qua propter se conseruatum Ioannis, ceterorum que fidelium uocat.

*** GREGORIVS.** In testamento ueteri ante incarnationem Christi adorasse homo angelum legitur, nec tamen adorare prohibetur; sed post Mediatoris aduentum cum se Ioannes adorando angelo p

1 strauisset, audiuit: 2 *Vide ne feceris.* Quid 3 est enim quod equa 4 nimmer prius se coe 5 debant adorari, post 6 angeli ab homine re 7 culant, nisi quod prius 8 hominem carnalib. 9 corruptionibus de 10 ditum, nec ab his re 11 demptum, quo abie 12 ctore noiat, iustus 13 contemnebant, post 14 modum uero huma 15 nam naturam eo iam ha 16 bere subitram non 17 poterant, quo hanc 18 in auctore suo etiam 19 super semetipsos du 20 ctam uidebant?

21 *** IDEM.** Post Spon 22 si osculum. Sponsa 23 iam a nemine despi 24 cit, quia postquam Chri 25 stus uenit, & fidelibus suis Spiritum liber 26 tatis infudit, ab ap 27 tistis etiam angelis Eccle 28 sia honoratur. Hinc 29 est quod Iosue ange 30 lum adorauit, Ioan 31 ni uero uolenti se a 32 dorare dixit, *Vide ne feceris.*

*** IDEM.** *Lo. & Iosue* angelos adorant, nec prohibentur, Ioannes angelum adorare uoluit, sed angelus ne se debeat adorare compescuit dicens: *Vide ne feceris.* Quid est hoc, nisi quod naturam nostram quam prius despexerant, postquam hanc super assumptam conspiciunt, prostratam sibi uidere pertimescunt? Nec habere dedignantur hominem socium, qui super se adorant hominem Deum.

a *Iudicauit & eternaliter puniti sunt.* Omnes sancti iudices 12. patriarche. 13. apostoli.

b *Qui fuerunt tubæ in mundo nunc exultant. In celo.* Quia de multis populis collecti sunt

c *Qui tenebit impios sanctorum exultatio.* Quia de multis populis collecti sunt

d *Antea regnauerunt impii.* Beatitude animarum habentes.

e *In corpore glorificati.* id est, nos omnia habere a Deo reputemus.

f *Ecclesia sanctorum in te, quæ prius fuit sponsa in spe.* Quia nullis maculis fuscatur scientia sanctorum.

g *Loquutus de nuptiis futuris inuitat presentes ad eas.* Non mea, & ideo uera.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et tu. eius. f. Gentes Saracenicæ.
- 2 Ascen. in se. se. Nam occisi descenderunt ad ignem gehennæ.
- 3 Et se. vi. sen. i. uniuersæ cathedrales ecclesie.
- 4 Et qua. a. i. quatuor ecclesie patriarchales cum prelatis suis, ut dictum est supra c. 4.
- 5 Et ado. Deum. de tanto beneficio Christianis collato.
- 6 Et vox de throno. i. de sede apostolica.
- 7 Exiuit di. excitando omnes Christianos ad laudandum Deum de tanto beneficio relatione certa cognito.
- 8 Et audi, qua vo. tu. mag. i. Ierosolymitani patriarche.
- 9 Et sicut uocem aqua. multa. i. populorum multorum gratulantium sicut dictum est sup. 17. d. Aqua multæ populi multi.
- 10 Et uocem tonitruorum magnorum dicentium. &c. i. predicatorum inducentium alios ad laudandum Deum.
- 11 Quoniam regnauit dominus Deus, &c. f. Iesus Christus, qui dicitur tunc in terra sancta regnasse, quando Saracenis deiecit Christiani sibi seruerunt ibidem libere.
- 12 Gaudeamus. Mente interiori.
- 13 Et exultemus, & demus gloriam ei, &c. exteriori. Exultare enim dictum est quasi extra saltare quod fit quando gaudium cordis manifestatur exterius sensilib. signis.

MORALITER.

*** 23** *Et cecidi ad pedes eius ut adorarem eum, &c.* Per hoc ostendit quod non solum debet gratia reddi Deo de suis beneficiis, sed etiam

etiam suis ministris, per quos reuelat hominibus ueritatem, uel alia beneficia subministrat.

† *Et dixit mihi, uide ne feceris &c.* Per hoc arguuntur homines superbi, qui querunt indebite ab aliis honorari.

Et ui-

A * RICH. Quia ante aduentum Saluatoris solebant homines apparere tibi angelos adorare, voluit sanctus Theologus honorem ab alijs sanctis angelicis spiritibus exhibitum exhibere. Sed dignitas angelica quae in veteri testamento adorari non prohibuit: in nouo videns super se exaltatum hominem Deum, ab homine se adorare non fuit. Et causam subdidit. *Conseruus tuus sum, &c.* Quasi diceret. Ego a te adorari iam pertimesco, quia tuam naturam super regnare conspicio. Ille solus a te debet adorari, cui super omnia exaltato, ego te cum pariter debeo famulari.

B * ANDREAS & DARETHAS. Neme adores inquit angelus, quia si ex me quae futura sunt, praedixerim. Et enim confessio & testimonium Christi eius ponderis sunt, vt propheticum Spiritum largiantur. Ea propter caue conseruum adores, sed si adorare submissumque sanctorum angelorum sensum & mentem cognoscere licet, qui diuinam gloriam, vt superbi daemones, nequam sibi arrogat. Faxit Deus, ut nos quoque humilitatis exemplo inuicem praerulent, diuinum hunc sermonem impleamus, Discite a me, quia mitis sum & humilis corde.

C *a Testimonium enim t. e. est sp. prophet. Quidquid prophetae dixerunt, perhibet Christo testimonium.*
b Et vidi ca. aper. Dicta damnatione Babylonis, & exultatione quam inde habebunt sancti supponit damnationem ipsius Antichristi & apostolorum eius, quod est ibi. Et apprehensa est bestia. Et isti quare damnabuntur? quia pugnaverunt contra Christum quantum potuerunt & tamen Christus bene poterit uincere, qui tantam habet potestatem secundum diuinitatem & humanitatem, quod nullus possit resistere ei, & ideo debemus eum imitari. Vnde & ipse admonitionem interponit. Et vidi unum angelum. Vidi uocatos ad nuptias, uidi etiam & qui possunt uenire: nam bonum adiutorem & bonos habent admonitores.

D *c Equus al. & qui sedebat super eum, &c. id est, caro Christi portans uerbum Dei ad bellum contra diabolum.*
d Sicut flam. ig. Quia conurit uita, & accendit & illuminat. Haec omnia sine respectu alicuius, vt tantum notemus qualis sit & quanta possit.

a Ego & tu, & omnes fratres tui unum Deum habemus. & uolum dominum.

ne feceris. Conseruus tuus ego sum, & fratrum tuorum habetium testimonium Iesu, Deum adora. Testimonium. n.

a Mytheria reuelata, quod homo possit ascendere caelum, & cognoscere Deum. b i. i. quis aperit uie.

b Iesu est spiritus prophetiae. Et vidi caelum apertum, & ecce

c equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis, &

a Quia ipse ueritas est, & ueraces fecit. b Quia uicuique iuxta opera sua reddit. c in suis contra diabolum. d. dona spiritus sancti vel charitas.

uera, & cum iustitia iudicat & pugnat. Oculi autem eius sicut flamma ignis, in capite eius diademata multa, habes nomen

a id est, carne passa, vel ecclesia quae in suis martyrib. occiditur. b Et fuit per eum. c i. fideles contra diabolum dimicantes.

scriptum quod nemo nouit nisi ipse. Et uestitus erat ueste aspersa sanguine, & vocabatur nomen eius uerbum Dei. Et exercitus

a in ecclesia. b Imitabantur. c In iustitia.

qui sunt in caelo sequebantur eum in equis albis uestiti byssino

Iesus Christus filius Dei, qui flammeis igneisque oculis gentes iudicat, hoc est, sua pronida cura suaque ui contemplatiua lucentem flammam ab igne ardenti fecernens, iustis quidem id tribuit, quod illustrandi uirtute pollet: peccatoribus autem obscuriores, aduretque illius partes applicat. Ceterum, multa illa diademata, Christi Seruatoris in omnes dominium & regnum insinuat. Nominis eius ignoratio, essentiam illius esse incomprehensam denotat. Per uestimentum, sanctissima & immaculata Christi caro designatur: haec enim in morte, sponneque suscepta passione, sanguine illius tincta fuit. Verbi nomen hypostasi filii tribuitur, ad designandum incompatibile eius ex patre generationem. Per exercitus caeli caelestium uirtutum ordines eum sequentes denotatur: ut qui naturae subtilitate & intelligentiae sublimitate: & uirtutum praeterea splendore mire sunt illustrati, &c.

f *Vestiti byssino albo & mun. id est, in corporibus mundis, qui ab illicitis refrenantur, & stimulo charitatis ad bona incitantur, id est, ad iustitiam.*

e Verbum Dei, id est, 1 ipse dixit & facta sunt, Pl. 32. b. 2 per quem omnia pater fecit, & per quem pater mundo se annunciant. 3 4 ANDREAS. 5 Quod caelum apertum cernitur, hoc iudicis aduentum proforibus esse insinuat, quem ad modum apud nos quoque cortinarum contractio, terrenos iudices mortis sententiam contra reos tulisse significat. Albus porro equus instantem sanctorum gloriam, & legitiam denotat, qui autem super illum ascendit, in omnibus diuis suis fidelem, & in operibus ueracem esse significat. Is autem est

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Deum ado. Adoratione laetia.
- 2 Testimonium enim i. e. est spi. pro. id est, omnes prophetae testimonium perhibent Iesu Christo, secundum quod dicitur.
- 3 Et uidi. c. a. per. Hic consequenter describitur victoria Christianorum tempore Balduini regis secundi, qui successit Gofredo fratri suo anno domini millesimo, cuius primo describitur conditio nobilitatis, secundo quae data eius uictoria notabilis, ibi. Et vidi unum angelum. Circa primum dicitur. Et vidi ca. aper. quia Ioanni reuelatum fuit calisus quod erat in Dei psalencia clausum.
- 4 Et ecce equus alb. i. regnum Ierosolymitanum decore sanctitatis
- 5 Et qui sede. su. eum. scilicet, Balduinus rex institutus.
- 6 Vocabatur fide. & uer. Nam ad litteram fidelis fuit in factis, & uerax in uerbis.
- 7 Et cum iusti nudi. Populum sibi subditum.
- 8 Et pugnant. Nam rex institutus statim cepit dilatare nobiliter regnum suum per expugnationem Saracenorum.

MORALITER.

* 3 *Et uidi caelum apertum.* Hoc literaliter intelligi uidetur de Christo per ea quae sequuntur. MORAL. autem potest exponi de quolibet eius bono uicario in spiritualibus, cuiusmodi sunt

- 9 Oculi eius sicut. flam. ignis. Nam aspectus eius erat terribilis Saracenis.
- 10 Et in ca. eius diad. multa. Nam in terra Philistinorum & Tyri & Sidonis plures obtinuit ciuitates, in quibus antiquitus erant reges.
- 11 Habens no. scriptum. Bona enim opera sua quantum poterat celebrabat a laude humana.
- 12 Et uestitus erat oc. asper. sanguis. scilicet, Saracenorum ab eo occisorum.
- 13 Et uoca. nomen eius, uer. dei. Nam ad honestatem uerbi Dei teram natiuam dimissi & ultra mare iuit.
- 14 Et exercitus qui sunt in caelo. id est, templarij & hospitalarij, quorum tunc ordines fuerunt instituti ad militandum contra aduersarios Christi, vt dicunt expositores dicti.
- 15 Sequebantur eum. In praeliis.
- 16 In equis albis. id est, in corporibus castitate dealbatis. nam de professione eorum est uotum castitatis.
- 17 Vestiti byssi. per interiore & exteriorem mundiciam, ut dictum est supra.

praelati, uel temporalibus, cuiusmodi sunt principes terreni & eorum subditi boni, qui parati sunt eis obedire in licitis & honestis, ideo subditur.

4 *Et exercitus eius qui sunt, &c. in equis al. id est, in corporibus mundis*

* Et

Lib. 20 de ciuit. c. 7. Math. 12.

*** AVG.** Ait dominus: Nemo potest introire in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit eum, diabolum volens intelligi fortem, quia genus humanum potuit tenere captiuum, vasa vero eius quæ fuerat erepturus, fideles suos futuros, quos ille in diuersis peccatis atque impietatibus possidebat. Vt ergo alligaretur hic fortis, propterea vidit Apollonius in Apocalypsi, angelum descendente de celo, habentem clauem abyssi, & carenam. Alligauit eum mille annis, potestatem eius ab eis seducendis ac possidendis, qui fuerant liberandi cohibuit atque frenauit. Mille autem anni duobus modis intelligi possunt: aut quia in ultimis annis mille ista res agitur, i. sexto annorum milliariorum, aut certe mille annos pro annis omnibus huius seculi, vt

B perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. Et misit eum in abyssum, vtique diabolum misit in abyssum. Quo nomine significata est multitudo innumerabilis impiorum, quorum in malignitate contra ecclesiam Dei multum profunda sunt corda. Non quia ibi diabolus ante non erat, sed quia exclusus à credentibus, plus capit inpios possidere. *Clausi super eum*, i. interdixit ei ne possit exire, id est, veritatem transgredi. Ab eis autem gentibus seducendis prohibetur, quas pertinentes ad Christum seducebat antea, vel tenebat. *Donec finiatur mille anni*, id est, aut quod remanet ex sexto die, qui constat ex mille annis, aut omnes anni quibus deinceps hoc seculum peragendum est.

a Et misit eum, &c. Quia eiectus à fidelibus in malis cœpit dominari atrocius. hic legitur in euangelio, quod intrauit in porcos.
b Signauit super illum, &c. i. sigillum posuit, s. signum crucis, quod eum sic superat, vt à fidelibus repellat.

c Et post hoc oportet illum solui medico, &c. vt recipiat potestatem, quam habuit ante aduentum Christi.

*** AVG.** Si hoc est diabolo ligari, & includi, Ecclesiam non posse seducere: hæc ergo erit solutio eius, vt possit? Absit vt fiat.

NICOLAVS DE LYRA.

*** 2** Per an. mil. i. per tempus Christi, quod currit usque ad Antichristum, et ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, sicut per 24. seniores designatur vniuersitas episcoporum, sup. c. 4.

2 Et sig. su. i. sub pena excommunicationis restrinxit eum ne amplius se intromittat de iurisdictione ecclesiastica, ideo subditur.

3 Et vi. se. i. summi imperatoris & pontificis distinctas iurisdictiones.

4 Et se. su. eas. vnus exercens ecclesiasticam iurisdictionem, & alius temporalem. Sed huic expositioni non consonat sequens littera, que sequitur in eodem versu, Et ani. deco. quod exponunt aliqui de persecutione Saladini, in qua multi Christiani fuerunt occisi. Item de hoc Sathana a legato per mille annos, dicitur hic, quod oportet illum solui modico tempore, quod exponunt de Antichristi tempore, in quo laxabitur potestas dæmonis ad decipiendum Gentes, & iaco quod dicitur hic per Sathana intelligi Romanum Imperatorem, videtur esse contradictio, & per consequens nimis extorta expositio. propter quod exponendo litteram istam tanquam impletam de præterito, saluo iudicio meliori, videtur hæc littera melius exponi de papa Innocentio qui approbauit ordine fratrum minorum & predicatorum, per quorum doctrinam & predicationem ecclesia est quodammodo renouata, & ptas dæmonis est restricta, vnde nullæ dæmonum illusiones quæ ante fiebant, cessauerunt. Et hoc est quod dicitur

MORALITER.

† 3 Et vi. sedes. scilicet superioris prælati & bonorum suffraganeorum in repressionem malitiæ tyrannicæ sibi constanter assistentium.

6 Et animas decollatorum. sustinentium damna rerum vel cor-

porum pro veritate, de quibus fuit sanctus Thomas Cantuarien. & consimiles.
7 Et vixerunt. vitæ gratiæ.
† Et regnauerunt, &c. regendo iuste in præsentibus & postea in regno gloriæ.

a i. toto tempore ab incarnatione vsque ad finem seculi. **b** Cor. la reprobatorum. **c** i. licentiam egrediendi vitam intercedit, nisi occulto Dei iudicio.

a eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplius Gentes, donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modico tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis. Et animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut

b gnauit super illum, vt non seducat amplius Gentes, donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modico tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis. Et animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut

c summentur mille anni. Et post hoc oportet illum solui modico tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis. Et animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut

d co tempore. Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis. Et animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut

e datum est illis. Et animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut

f Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut

g imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus aut

h in manibus suis, et vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annos

1
2
3
4
5
6
7
†

perauit, cum ingenti gloria sui redemptoris, adiutoris, liberarios, aspiciat.

*** AMB.** Tempus modicum quo post mille annos soluendus dicitur, tempus Antichristi est. Tunc enim peccatis hominum facientibus dabitur potestas diabolo, tota virtute contra genus humanum dimicandi. *Et ui. se. i.* ligato diabolo, vidi solutos fideles, & minores prælati tuis obedire paratos & prælatos iudicare subditos. Vidi in tpe ligationis ecclesiam ad bene operan-

dum ita solutam, & hoc eodem tempore illos qui pro Christo moriuntur, vidi statim in gloriam intrare, nunquam ad inferos descendere, sicut Abraham & ceteri prophetae descenderunt, quamuis iusti fuerunt.

e Et ani. decol. Et vidi similiter animas eorum qui non adorauerunt.

f Et ui. Et non dico vident & regnabunt in futuro, sed etiam in hoc præsentibus. s. ex quo interfecti sunt vixerunt & regnauerunt cum Christo.

*** AMB.** glor. a ad q̄ eorum animæ perducuntur quotidie, describitur. Per sedes namque cælestis patriæ; per sedentes super eas, Sanctorum animæ designantur. Quod autem iudicium datum sit Sanctis, quorum animæ in cælesti beatitudine requiescunt, in hoc advertere possumus, cum eorum sepulcra dæmonia ab obsessis corporibus expelli, peritura sæpe detegi, atque multa miracula videmus. Per animas interfectorum pp verbum Dei, martyres qui diuersis temporibus interfecti sunt possumus accipere, per eas veto quæ non adorauerunt bestiam, eos qui ab Antichristo interficiendi sunt. Isti regnauerunt cum Christo mille annis: quia quis corpore sint interfecti, sed animam tamen viuunt cum Christo in cælesti beatitudine. Tempus ab ascensione

ci Ioannes. Et vi. an. i. Innocentem papam tertium. Descend. de c. i. d. apice pontificali condescendentem SS. Francisco & Dominico. Habentem el. ab. i. potestatem approbandi dictos ordines ad reprimendam potestatem diaboli. Et ca. ma. i. fratrum vtriusque ordinis multiplicandem. Et app. dra. quia per eorum vitam & doctrinam potestas dæmonis est repressa & reprimetur usque Antichristi tempora, ideo subditur. Et lig. eum per an. mil. Quia tunc potestas eius laxabitur, ideo subditur. Et p. op. il. so. mo. tem. Nam antichristi persecutio brevis erit respectu persecutionum precedentium, s. Iudæorum, tyrannorum, hereticorum, & Saracenorum. Et vi. se. Hic ponitur Christianorum renouata persecutio, quam aliqui exponunt de persecutione Saladini, vt dictum est. sed mihi videtur melius exponi de Tartaris, qui anno domini 1202. de terra sua exeuntes multos populos tam Christianos, quam paganos occiderunt, & sic dicitur. Et vi. se. plurimum regnorum metropoles ciuitates. Et se. i. eas. supple Tartari eas subyiciendo sibi.

5 Et iu. da. est il. i. potestas interficiendi homines secundum demerita illius temporis.

6 Et ani. de. Hoc dicitur quantum ad Christianos ab eis occisos nomen Iesu Christi confitentes, & Mahometum, qui supra Bestiam dicitur & legem eius & mores & cultum totaliter denegantes.

7 Et vi. vita gloriæ in animabus.

* Cat.

porum pro veritate, de quibus fuit sanctus Thomas Cantuarien. & consimiles.

7 Et vixerunt. vitæ gratiæ.

† Et regnauerunt, &c. regendo iuste in præsentibus & postea in regno gloriæ.

† Case.

tamen viuunt cum Christo in caelesti beatitudine. Tempus ab ascensione Christi, usque ad finem mundi, quod per mille annos designatur, omnib. electis deputatum est ut in eo sine corporib. gloria caelesti cum Domino perfruantur. Ceteri autem, id est, reprobi non vixerunt: quia post mortem non ad vitam ducuntur, quae in caelestibus Sancto-

ma resurrectione nunc resurgunt, cum ab hac misera vita sub tracti, in caelesti beatitudine cum Domino collocantur. Et sicut prima est haec resurrectio Sanctorum, ita est & prima mors im-piorum, quando praesentem vitam deserunt, & in penis demerguntur. Secunda vero mors, vltima damnatio erit, sicut in sequentibus exponit. Beati ergo erunt qui habent partem in resurrectione prima, & in his secunda mors non habet potestatem, quia illi tantummodo beati sunt & erunt, qui ante finem mundi confortio Sanctorum ascribi merebuntur. Multos enim sine mundi instante, ignis purgatorius purgando cremabit. sed ante iudicium absoluti in Sanctorum collegio recipientur. Atque in his secunda mors, id est, damnatio vltima, non habet potestatem: quia non cum haedis in sinistris, sed cum ouib. in dextris ponentur, d. Qui ha. Et si omnes perfecti esse non possunt, nec in eadem claritate futuri sunt. e. Sc. mors. id est, damnatio aeterna, quae erit in corpore & in anima, quia in nullo augetur, f. Sed e. i. aeternas laudes offerentes diuinitati & humanitati.

i. Aeternas patientur penas.

nis. Ceteri vero mortuorum non vixerunt donec consummentur mille anni. Haec est resurrectio prima: Beatus, & sanctus qui habet partem in resurrectione prima.

In his secunda mors non habet potestatem. Sed erunt sacerdotes Dei & Christi eius, & regnabunt cum illo mille

1 in resurrectione prima, & in his secunda mors non habet potestatem, quia illi tantummodo beati sunt

2 3 4 5 6 7

bet. Et tur poenas. & in hoc presenti, scilicet, quam statim moriuntur. b. Haec est resur. scilicet, quod diabolus ita ligatus est, & quod a peccatis resurgunt homines, & quod ipsis mortuis statim animae fruuntur aeterna requie. c. Prima. Ad differentiam illius quae erit simul in anima & corpore. Quod de decollatis dixerat, de aliis minoribus hic dicit.

ante iudicium absoluti in Sanctorum collegio recipientur. Atque in his secunda mors, id est, damnatio vltima, non habet potestatem: quia non cum haedis in sinistris, sed cum ouib. in dextris ponentur, d. Qui ha. Et si omnes perfecti esse non possunt, nec in eadem claritate futuri sunt.

e. Sc. mors. id est, damnatio aeterna, quae erit in corpore & in anima, quia in nullo augetur, f. Sed e. i. aeternas laudes offerentes diuinitati & humanitati.

* AMBROSIVS. Tempus a passione Christi usque ad finem mundi resurrectio prima uocatur. Igitur quia uita praesens in comparatione uitae caelestis, mors recte dici potest. Sancti pri-

NICOLAUS DE LYRA.

- * 1 Ceteri ver. mor. quatuor ad paganos & infideles occisos a Tartaris
2 Non vi. supple gloria, sed mortui fuerunt in animabus morte Gehenne.
3 Donec con. mil. an. i. tempus Christi, nam resurgent cum aliis in fine mundi, ut puniantur simul in anima & corpore.
4 Haec est re. pri. Hoc refertur ad illud quod dicitur de Christianis. Et vixerunt supple vita gloriae in animabus suis, quae gloriae uita dicitur hic resurrectio prima, secunda uero erit quando resurgent in corporibus gloriosus, & quia isti iam sunt securi de sua beatitudine quam iam habent in anima, & postea habebunt cum hoc in corpore, ideo subditur.
5 In his se. mo. id est, poena Gehenna.
6 Non hab. potest. sed er. sa. Dei. &c. Id est, colentes eum caritate perfecta.

tur de Balduino rege. Et in capite eius Diademata multa, propter aliquas ciuitates regias quas acquisiuit, videtur improbre dictum, quia regnum eius nunquam sic creuit quin remanserit satis paruum. Item quod ibi subditur. Habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse, quia nomen dei regis & eius conditiones fuerunt aliis nota, talis etiam occultatio nominis uidetur conuenire tantum diuinis personis. Mat. xi. d. Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, &c. propter quod haec litera non videtur intelligi de rege Balduino, sed tantum de Christo. unde ibi subditur. Et uocabitur nomen eius uerbum Dei, quod nomen conuenit soli filio in diuinis, ut patet Ioann. i. b. Verbum caro factum, &c. Item quod postea subditur. Et habet in uestimento suo & in femore suo scriptum, rex regum & dominus dominatum de Christo exponitur ad literam a sanctis & doctoribus catholicis. Item illud quod ibidem interponitur. Et exercitus qui sunt in caelo sequebantur eum, &c. quod expositum est de templariis & hospitalariis, non videtur bene dictum, nam illa uictoria notabilis quae ibi describitur, fuit anno regni Balduino, ut dictum est supra, qui regnare cepit anno domini Mc. ordo uero templariorum approbatus fuit anno domini. Mc. xx. vii. & ex templo templariorum hospitalarii ceperunt in armis exerceri, licet ante eos fuissent instituti, ut dicit episcopus Achonenfis, capitu. lxxv. & sic non videtur quod fuerunt in exercitu dicti Balduino regis, qui regnauit. xviii. annis tantum, ut dicit idem episcopus Achonenfis. capi. xciii. Item secundum expositionem praedictam omnia scripta in tribus dictis capi. huius libri ab annis ducentis & amplius sunt completa, ut patet ex praedictis, litera uero sequens & immediate exponitur ab omnibus de tempore Antichristi. Quod autem de statu ecclesiae quantum ad contingentiam in tanto intermedio tempore, cum adhuc aduentus Antichristi propinquus non appareat, nihil scripsit Ioannes, non uidetur conuenies, maxime cum dicatur communiter a doctoribus, quod Ioannes in hoc libro scripsit notabilia circa ecclesiam, contingentiam usque ad mundi terminum. Propter haec & alia plura quae dici possent contra expositionem praedictam videtur saluo meliori iudicio, quod tota litera a principio. xvii. ca. usque ad locum istum nondum sit impleta. Et quia non propheta sum, nec filius prophetae nolo de futuro aliquid dicere, nisi illud quod a scriptura sancta uel dictis sanctorum & doctorum authenticorum elici potest propter quod expositionem literae dictae sapientioribus dimitto. Si uero circa hoc dominus dederit mihi intellectum, libenter aliis communicabo.

Et regna. cum ill. mil. an. hoc est usque ad resurrectionem generalē, & sic patet quod loquitur de gloria quam habent sancti ante diem iudicij. Patet igitur qualiter haec litera a principio. 17. capitu. usque ad istum locum potest exponi iam completa. Verumtamen haec expositio impropria videtur in pluribus & extorta: primo quia. 17. capit. dictum est, quod per bestiam habentem capita septem, intelligitur rex Aegypti & per mulierem fornicariam rex Turciae, & postea dictum est, quod unum de septem capitibus bestiae, scilicet, sextum est rex Turciae, quod dissonat praecedentibus, maxime quia rex Aegypti & rex Turciae erant adinuicem inimici, ut eo. ca. dictum est, & etiam supra. Item cap. 18. ubi agitur de punitione Ierusalem Saracenicae, sub nomine Babylonis plura dicuntur, ex quibus uidetur intelligi totalis eius destructio, cum dicitur. Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio demoniorum, &c. Item ex eo quod postea subditur. In una die uenient plaga eius, mors, luctus & fames, & igni comburentur. Item ex eo, quod postea subditur in eod. c. Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & ultra iam non inuenietur, ex quibus uidetur intelligi eius destructio totalis secundum expositionem dictam, cum tamen Saraceni remanserunt in regno Aegypti & Turciae, quae tunc non fuerunt per Christianos acquisita, nec postea: sed solum una pars Syria & Iudaea, & cum hoc ista loca perdiderunt Christiani pro maiori parte tempore Saladini quasi per 70. annos postquam fuerant a Christianis occupata, & postea ista quae remanserant Christianis scilicet Achon, Tripolis & quaedam alia fuerunt a Saracenis partim destructa, & partim possessa. Item quod postea. 19. c. exponitur

1. Tim. 6. e. F

* Et

MORALITER.

- * 1. Cateri ver. mor. Qui pro Christo nihil passi sunt: uel receperunt characterem bestiae, id est, demonis, quem beatus Martinus cruentam bestiam nominauit.
2 Non vixerunt. s. uita gratiae uel gloriae.
3 Donec con. mil. an. id est, nunquam, sicut Psal. cix. a. Sede a dext. me. &c. non est intelligendum, quod Christus cesset sedere ad dexteram patris, quando eius inimici totaliter sibi subduntur in iudicio finali. sic in proposito per ly donec non est intelligendum, quod consumptus mille annis damnati debeant uiuere

uita gratiae & gloriae.
4 Haec est re. prim. 2, scilicet, de peccato ad gratiam, uel de corporali morte ad gloriam animae quantum ad illos, qui non habent aliquid purgandum, ideo subditur.
5 In his secunda mors non habet potestatem, &c. scilicet, mors inferni.
6 Sed erunt sacerdotes Dei. id est, sacras laudes Deo dantes.
7 Et regnabunt cum eo mil. an. id est, tempore a Deo praefinito, ita quod ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato, sicut frequenter fit in hoc libro, sicut patet per supra dicta.

* Et

* AMBROS. Nomine sacerdotum omnes electos comprehendit. Omnes enim sacerdotes uocantur siue quod sint membra summi sacerdotis, siue quod ipsi semetipsos offerre Deo per bona opera non desistant.

lib. 10. d. c. ciuit. c. 10. hoc dictum est, qui proprie iam uocantur in Ecclesia sacerdotes: sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma: sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius sacerdotis, de quibus apostolus Petrus Plebs sancta, regale sacerdotium.

a De carce. Id est, de cordibus reproborum, in quibus modo ligatus est ne pro uelle lauiat. b Magog, id est detectos, id est omnes persecutores diabolum in se regentes, & tandem ad apertam persecutionem procedentes, Vel ad literam

B has duas Gentes prius seducet, & per eas ad alios procedet. lib. 10. de ciuit. c. 11. * AVG. Hæc erit nouissima persecutio, nouissimo imminente iudicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur, uniuersa scilicet Ciuitas christi, ab uniuersa diaboli ciuitate, quantacunque erit utraque super terram: Gentes quippe istas quas appellat Gog & Magog, non sic sunt accipiendæ tanquam sint aliqui barbari, siue quos quidam suspicantur Geras & Massageras. Toto namque orbe terrarum signifiati sunt isti esse, cum dictum est: Nationes, quæ sunt in quatuor angulis terræ, easque subiecit esse Gog & Magog.

* AMBR. Seducet gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, quia has uniuersas gentes Antichristi impiissima doctrina perlustabit, nullasque alias gentes seducet, nisi quæ spiritaliter Gog & Magog uocantur. Per Gog namque qui interpretatur rector, designantur qui malitiam suam in corde regentes, iusti ab hominibus uidebuntur, cum futuri sint mente reprobi. Magog uero qui interpretatur detectio, eos designat qui detectio cordis sui in apertas malitias prorumpentes, omnibus se impios esse demonstrabunt. Tales itaque diabolus per Antichristum facile decipiet. In prælium eos congregabit, quod ad Ecclesiam Dei persequendam eos armabit. Super latitudinem terræ ascendent, quia vastas huius seculi uias ingredientur, quæ ducunt ad mortem. Castra uero Sanctorum & ciuitas dilecta, significant Ecclesiam, quam tota uirtute persequenti, ut nomē Christi de mundo funditus extinguat. * HIER.

* HIER. Iudæi & iudizantes putant Gog gentes Scythicas immanes & innumerabiles, quæ trans Caucasum montem, & Meotidem plandem, & prope Caspium mare ad Indiam usque tendantur, & has post mille annorum regnum esse à diabolo conuocandas, quæ ueniant ad terram Israel, ut pugnent contra sanctos multis secum gentibus congregatis. ut Cappadocibus, Iberis, Persis, Aethiopicis, Lybiis, Phrygiis, Sabeis, &c. Nos lectoris arbitrio concedentes non tam aliena damnare, quam ecclesiasticam explanationem affirmat conuincimur. Gog greco sermone. Doua, latino, rectorum dicitur. Porro Magog interpretatur, detectio. Omnis igitur supbia & falsi nominis scientia, quæ erigit se contra notitiam ueritatis his nominibus demonstratur. Tardumque interpretabimur, hæreticorum principes, & detectio, eos quoque illo

rum suscipere doctrinas. Hi oppugnant ciuitatem Dei, quam fluminis impetus latificat, & quæ in Esaia dicit. Ego ciuitas que oppugnatur, &c. c Et circumie. ca. san. i. eosdem sanctos in uirtutibus munitos & unanimes in hoc bello. d Et descendit ignis a Deo, &c. * AVG. Non extremum putandum est id esse supplicium, de quo dicitur. Discedite in ignem æternum. Sed intelligitur ignis de celo de ipsa firmitate Sanctorum, quæ non cessuri sunt sequentibus, ut eorum faciant uoluntatem. Aut si ipsam plagam, quæ percutiendi sunt Ecclesiæ persecutores ueniente iam Christo, ignem appellauit descendentem de celo, eosque comedentem, neque ultimum erit supplicium impiorum, sed illud quod facta corporum resurrectione passuri sunt. * AND. Non in longum tempus regnum Antichristi persistit. Ignis namque cælitus delapsus illum absumet, siue is sensilis futurus sit, cuiusmodi erat qui tempore Eliæ duos quinquagenarios absumpsit, siue gloriosus, christi aduentus, qui spiritus oris sui ipsum interfectorum scribitur. Denique prædictas gentes ignis pari modo deuorabit, & ducem illorum diabolus una cum Antichristo & pseudopropheta in stagnum ignis contrahet, ubi in secula seculorum torquebuntur. e Die ac nocte. id est respectu gloriæ sanctorum, quæ est dies, & penarum suarum quæ est nox.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

* I Er cum con. hic describitur persecutio Antichristi, de qua sacra scriptura & sancti loquuntur in pluribus locis, cum dicitur. Et cum con. id est, tempus ecclesiæ usque ad tempus Antichristi.

2 Soluetur Sathas. cuius potestas fuit restricta per Christi prædicationem et eius passionem, & per Apostolorum & sanctorum prædicatorum doctrinam, sed relaxabitur Antichristi tempore ideo subditur.

3 Et se. Gentes quæ sunt in quatuor mundi partibus, aliqui ad hærebunt Antichristo seducti a suis prædicatoribus, diabolo cooperante mendacibus signis. 2. Thessal. ii. sicut euangelium Christi publicatum fuit per Apostolos domino cooperante & sermonem confirmante sequenti signis ueris. Mar. vi. d.

4 Gog & Magog. Per Gog qui interpretatur rector, intelligitur Antichristus, qui erit demonis habitaculum. per Magog qui interpretatur detectio, intelliguntur adherentes Antichristo, sicut dictum fuit plenus Ezechiel. 39.

5 Et congre. eos in prælium. contra cæcum fidelium.

Et

MORALITER.

† I Et cum con. sue. mil. an. & so. & c. Hoc ad literam dicitur de Antichristo. MORAL autem exponi potest de quolibet tyranno & adherentibus sibi, de quibus dicitur. Ioan. 2. c. Iam Anti-

christi multi sunt.

9 Et des. ign. de. i. Dei sententia condemnans eos ad ignem Gehennæ

† Vbi & be. & c. i. bestialiter uiuentes & perniciose mendaces;

† Et

A *a* Et uidi thro. Dicta destructione diaboli, & suorum membrorum supponit destructionem mundi ad maiorem poenam impiorum. Competit. n. ut destructis malis mundus destruat, secundum quod ab eis fuerat corruptus. Sepe locutus de glorificatione sanctorum, & de poenis impiorum, non fecerat mentionem corporum, si deberent glorificari, vel puniri, quod hic aperte ostendit.

b *b* Fugit terra, & celum.

* Andreas. celi, & terre fuga, illorum transitionem, & in melius mutationem significat. In interitum autem non uertentur

uti Iraneus, Antipater, & alii sancti viri tradiderunt, sed in solidum corruptetur. Verba Irenaei ita sonant, creaturae substantia nentiquam peritura

B est, uerus est namque, & stabilis qui illam formauit & condidit: sed species, & pars illa mundi, in qua transgressio acci-

dit, & homo inueteratus est, transibit &c. & magnus Patriarcha Methodius in sermone de resurrectione, ita de his differit. Non placet quod nonnulli asserunt, nempe rerum uniuersitatem totam simul interituram, celumque, & terram & aeream amplius non futura, inflammabitur sane ad repugnationem uniuersus orbis igne quasi diluuium quodam mundus, at tamen non transibit in omnimodum interitum, aut in omnino nihilum. Porro mortuos uocat, aut omnes omnino homines, aut eos qui peccatis nuntium miserant. Magni aut, & parui illi nominantur, qui aetate, & statura pusilli adhuc erant, aut hi certe qui minori contemptu mortis opera designarant, adeoque operum ratione minores poenas daturi erant. Aut magnos appellat iustos, pusillos aut peccatores.

C *c* Et libri

d *d* *e* *e* *f* *f* *g* *g*

h *h* *i* *i* *k* *k* *l* *l*

m *m* *n* *n* *o* *o* *p* *p*

q *q* *r* *r* *s* *s* *t* *t*

u *u* *v* *v* *w* *w* *x* *x*

y *y* *z* *z*

aa *aa* *ab* *ab* *ac* *ac* *ad* *ad*

ae *ae* *af* *af* *ag* *ag* *ah* *ah*

ai *ai* *aj* *aj* *ak* *ak* *al* *al*

am *am* *an* *an* *ao* *ao* *ap* *ap*

aq *aq* *ar* *ar* *as* *as* *at* *at*

au *au* *av* *av* *aw* *aw* *ax* *ax*

ay *ay* *az* *az*

ba *ba* *bb* *bb* *bc* *bc* *bd* *bd*

be *be* *bf* *bf* *bg* *bg* *bh* *bh*

bi *bi* *bj* *bj* *bk* *bk* *bl* *bl*

bm *bm* *bn* *bn* *bo* *bo* *bp* *bp*

bq *bq* *br* *br* *bs* *bs* *bt* *bt*

bu *bu* *bv* *bv* *bw* *bw* *bx* *bx*

by *by* *bz* *bz*

ca *ca* *cb* *cb* *cc* *cc* *cd* *cd*

ce *ce* *cf* *cf* *cg* *cg* *ch* *ch*

ci *ci* *cj* *cj* *ck* *ck* *cl* *cl*

cm *cm* *cn* *cn* *co* *co* *cp* *cp*

cq *cq* *cr* *cr* *cs* *cs* *ct* *ct*

cu *cu* *cv* *cv* *cw* *cw* *cx* *cx*

cy *cy* *cz* *cz*

da *da* *db* *db* *dc* *dc* *dd* *dd*

de *de* *df* *df* *dg* *dg* *dh* *dh*

di *di* *dj* *dj* *dk* *dk* *dl* *dl*

dm *dm* *dn* *dn* *do* *do* *dp* *dp*

dq *dq* *dr* *dr* *ds* *ds* *dt* *dt*

du *du* *dv* *dv* *dw* *dw* *dx* *dx*

dy *dy* *dz* *dz*

ea *ea* *eb* *eb* *ec* *ec* *ed* *ed*

ee *ee* *ef* *ef* *eg* *eg* *eh* *eh*

ei *ei* *ej* *ej* *ek* *ek* *el* *el*

em *em* *en* *en* *eo* *eo* *ep* *ep*

eq *eq* *er* *er* *es* *es* *et* *et*

eu *eu* *ev* *ev* *ew* *ew* *ex* *ex*

ey *ey* *ez* *ez*

fa *fa* *fb* *fb* *fc* *fc* *fd* *fd*

fe *fe* *ff* *ff* *fg* *fg* *fh* *fh*

fi *fi* *fj* *fj* *fk* *fk* *fl* *fl*

fm *fm* *fn* *fn* *fo* *fo* *fp* *fp*

fq *fq* *fr* *fr* *fs* *fs* *ft* *ft*

fu *fu* *fv* *fv* *fw* *fw* *fx* *fx*

fy *fy* *fz* *fz*

ga *ga* *gb* *gb* *gc* *gc* *gd* *gd*

ge *ge* *gf* *gf* *gg* *gg* *gh* *gh*

gi *gi* *gj* *gj* *gk* *gk* *gl* *gl*

gm *gm* *gn* *gn* *go* *go* *gp* *gp*

gq *gq* *gr* *gr* *gs* *gs* *gt* *gt*

gu *gu* *gv* *gv* *gw* *gw* *gx* *gx*

gy *gy* *gz* *gz*

ha *ha* *hb* *hb* *hc* *hc* *hd* *hd*

he *he* *hf* *hf* *hg* *hg* *hh* *hh*

hi *hi* *hj* *hj* *hk* *hk* *hl* *hl*

hm *hm* *hn* *hn* *ho* *ho* *hp* *hp*

hq *hq* *hr* *hr* *hs* *hs* *ht* *ht*

hu *hu* *hv* *hv* *hw* *hw* *hx* *hx*

hy *hy* *hz* *hz*

C *c* Et libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ. Libri. i. Diuina præcepta quæ quia dimiserunt, scient se pro merito puniri, vel libri conscientiarum singulorum quæ apertæ omnibus erunt.

* Andreas. Libri aperti uniuscuiusque opera, & cuiuslibet

rutilus conscientiam

denotat. Ast unus ille

liber, ut ipse fatetur,

est liber uitæ, in quo

Sanctorum nomina

scripta sunt.

* Ambrosius. Libri

multi ad reprobos,

vnus qui est vitæ ad

electos pertinet. Mod-

tos libros reprobi pos-

ident, quia multis

modis Deum offen-

dunt: electi unum li-

brium habent, quia

vnum Deum, vnam

fidem Catholicam

vno vinculo chari-

tatis connectunt. **E**

libri aperientur, cum

scelera reproborum

omnibus manifesta-

buntur, &c.

d *d* *e* *e* *f* *f* *g* *g*

h *h* *i* *i* *k* *k* *l* *l*

m *m* *n* *n* *o* *o* *p* *p*

q *q* *r* *r* *s* *s* *t* *t*

u *u* *v* *v* *w* *w* *x* *x*

y *y* *z* *z*

aa *aa* *ab* *ab* *ac* *ac* *ad* *ad*

ae *ae* *af* *af* *ag* *ag* *ah* *ah*

ai *ai* *aj* *aj* *ak* *ak* *al* *al*

am *am* *an* *an* *ao* *ao* *ap* *ap*

aq *aq* *ar* *ar* *as* *as* *at* *at*

au *au* *av* *av* *aw* *aw* *ax* *ax*

ay *ay* *az* *az*

ba *ba* *bb* *bb* *bc* *bc* *bd* *bd*

be *be* *bf* *bf* *bg* *bg* *bh* *bh*

bi *bi* *bj* *bj* *bk* *bk* *bl* *bl*

bm *bm* *bn* *bn* *bo* *bo* *bp* *bp*

bq *bq* *br* *br* *bs* *bs* *bt* *bt*

bu *bu* *bv* *bv* *bw* *bw* *bx* *bx*

by *by* *bz* *bz*

ca *ca* *cb* *cb* *cc* *cc* *cd* *cd*

ce *ce* *cf* *cf* *cg* *cg* *ch* *ch*

ci *ci* *cj* *cj* *ck* *ck* *cl* *cl*

cm *cm* *cn* *cn* *co* *co* *cp* *cp*

cq *cq* *cr* *cr* *cs* *cs* *ct* *ct*

cu *cu* *cv* *cv* *cw* *cw* *cx* *cx*

cy *cy* *cz* *cz*

da *da* *db* *db* *dc* *dc* *dd* *dd*

de *de* *df* *df* *dg* *dg* *dh* *dh*

di *di* *dj* *dj* *dk* *dk* *dl* *dl*

dm *dm* *dn* *dn* *do* *do* *dp* *dp*

dq *dq* *dr* *dr* *ds* *ds* *dt* *dt*

du *du* *dv* *dv* *dw* *dw* *dx* *dx*

dy *dy* *dz* *dz*

ea *ea* *eb* *eb* *ec* *ec* *ed* *ed*

ee *ee* *ef* *ef* *eg* *eg* *eh* *eh*

ei *ei* *ej* *ej* *ek* *ek* *el* *el*

em *em* *en* *en* *eo* *eo* *ep* *ep*

eq *eq* *er* *er* *es* *es* *et* *et*

eu *eu* *ev* *ev* *ew* *ew* *ex* *ex*

ey *ey* *ez* *ez*

fa *fa* *fb* *fb* *fc* *fc* *fd* *fd*

fe *fe* *ff* *ff* *fg* *fg* *fh* *fh*

fi *fi* *fj* *fj* *fk* *fk* *fl* *fl*

fm *fm* *fn* *fn* *fo* *fo* *fp* *fp*

fq *fq* *fr* *fr* *fs* *fs* *ft* *ft*

fu *fu* *fv* *fv* *fw* *fw* *fx* *fx*

fy *fy* *gz* *gz*

a *a* *b* *b* *c* *c* *d* *d*

e *e* *f* *f* *g* *g* *h* *h*

i *i* *k* *k* *l* *l* *m* *m*

n *n* *o* *o* *p* *p* *q* *q*

r *r* *s* *s* *t* *t* *u* *u*

v *v* *w* *w* *x* *x* *y* *y*

z *z*

aa *aa* *ab* *ab* *ac* *ac* *ad* *ad*

ae *ae* *af* *af* *ag* *ag* *ah* *ah*

ai *ai* *aj* *aj* *ak* *ak* *al* *al*

am</

C A P. XXI.

Vidi. In hac septima visione agit de innouatione elementorum, & glorificatione sanctorum deserti bens merita per qua sancti ita glorificati sunt.

a Caelum nouum, & terram nouam. Inmutatio aeris, & terra dubitabilis non est qui per igne fiat. Sed de aqua dubiatur, nam purgationem in seipfa habere creditur.

b Et ego Ioannes vidi ciuitatem, &c.

**Ambros. Ciuitas Ierusalem Ecclesia est ex omnibus iustis constituta. De caelo descendet, quia Dominus ad iudicium veniente, cum illo omnis multitudo sanctorum veniet, sicut dixit Esayas propheta. Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui, & principibus eius.*

B Quae sicut sponsa parata, & ornata esse dicitur, quia sicut sponsa diuersis monilibus semetipsam exornat, vt sponso placeat, ita & Ecclesia diuersis virtutibus decoratur, vt creatori suo, qui est sponsus eius, placere valeat.

**Aug. De caelo descendere ista ciuitas dicitur, quoniam celestis est gratia, qua Deus eam fecit. Propter quod ei dicit per Esaiam. Ego sum Dominus faciens te. Et de caelo quidem ab initio sui descendit, ex quo per huius seculi tempus gratia Dei de super veniente per lauacrum regenerationis in Spiritu sancto misso de caelo, subinde ciues eius accrescunt. Sed per nouissimum iudicium tanta eius, & tam noui de Dei munere claritas apparebit, vt nulla remaneant vetustatis vestigia, quandoquidem & corpora ad incorruptionem, atque immortalitatem noua ex veteri corruptione, & mortalitate transibunt.*

**Richard. Si quis etiam solam verborum pulchritudinem in serie visionis huius diligentius attenderet, semetipsum ad tanti boni concupiscentiam excitaret, & tam pulchrae, ac iucunda ciuitatis habitator fieri uotis omnibus exoptaret. Est enim ciuitas. iustorum collectione immensa. sancta, per iustitiam. Ierusalem, per uisionem aeternam internae pacis*

C A P V T XXI.

Vidi caelum nouum & terram nouam.

a Id est status ille qui prius erat amplius non est necessarius.

Primum enim caelum, & prima terra abiit,

Secundum priorem statum. Quia grossities, & amaritudo auferatur

& mare iam non est. Et ego Ioannes vidi

a Id est, ecclesiam in omnimoda quiete positam. b Id est, ciuitatem quod habet habituram. c Id est, immortalitatem impassibilem.

d Id est Deum qui est pax plene videntem.

ciuitate sancta Ierusalem noua descendente

a Quia intellexit quidquid boni habet ecclesia a sola Dei gratia accipisse. b Virtutibus compositam.

c de caelo a Deo paratam, sicut sponsam ornata viro suo.

d Et audiui vocem magnam de throno dicentem. Ecce

a Id est ab illis in quibus Deus sedet. b Christi humanitas in qua contra diabolum militauit. c Id est sicut sibi illa aeterna gloria erit sic, & suis.

ce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.

pacis, noua, quia a vetustate purgata, descendens de caelo, quia quae dicitur iuste uiuit in tempore quod bene uiuit in aeternitate se totum habere perfecte cognoscit, paratam, sicut sponsam ornata viro suo, qui admodum. n. missis muneribus a viro ad thorum viti praeparatur sponsa, sic datus caelestibus donis a Christo,

virtutibus quoque, & operibus bonis ad caelestem Christi copulam praeparatur Ecclesia.

c Sicut sponsam ornata. Sicut sponsus praenuntiat munera sponsae, antequam eam ducat, sic Christus ecclesiae fidem, & virtutes, & bona opera antequam ea suscipiat in gloria.

d Vocem magnam de throno. Cum dixisset se vidisset innouationem elementorum, & glorificationem sanctorum incognitum erat, & incredibile

videret apponit autoritate sanctorum patrum, qui hoc praedixerunt. e Ecce tab. i. in euidenti est, quod in eadem gloria erit humanitas Christi in qua militauit, & homines eum imitati & ratione bene vsi.

**Andreas. Sanctus euangelista a caelo docetur, tabernaculum hoc verum esse cuius typus ostensus fuerat Moyse, vel quadam typi protypolis, & simulacrum, cum praesentis huius ecclesiae typus extiterit. In hoc autem tabernaculo, quod hominibus factum non est, nullus erit stertus nulla lacrima. Nam qui aeternum gaudium largitur Sanctis omnibus laetitiam finis expertem impertietur.*

**Richardus. Hae vox iure dicitur magna, quia promittit bona immensa, bona aeterna. Tabernaculum Dei cum hominibus erit quoniam se nobis, & nos sibi diuinitas in caelesti patria sociabit. Et quia illa societas, siue cohabitatio non transitoria, sed aeterna erit, recte dicit. Et habitabit cum eis. per hoc nimirum quod dicit, habitabit aeternitatem societatis, ac mansionis designauit. Cuius societatis vinculum adhuc declarat, cum subiungit. Et ipsi populus eius erunt, &c. ipsi nimirum populus eius erunt illius laudem aeternaliter, & unanimiter conclamando, & ipse erit eorum Deus, suam beatitudinem*

Illis

NICOLAUS DE LYRA.

C A P V T XXI.

Vidi. Descripto finali iudicio consequenter describitur ecclesiae status post iudicium. Et primo in generali. Secundo magis in speciali, vbi & venit vnus. circa primum praedicit Ioannes innouationem mundi sensibilibus, di.

1 Et vidi caelum nouum, & terram nouam. Et per ista duo intelliguntur elementa media ignis aqua, & aer. Hae enim omnia innouabuntur, & in melius mutabuntur. Ideo subditur.

2 Primum enim, &c. ab. Non est per hoc intelligendum, quod mutetur eorum substantia, sed ea manente meliorabuntur in qualitatibus, & proprietatibus, vt in claritate, diaphanitate, & in similibus, & totum cedet ad gloriam electorum qui ex creaturis laudant Deum. 3 Et ego. Hic secundo Ioannes describit innouationem humanae naturae quantum ad electos dicens.

4 Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem. id est electorum societatem perfecta

perfecta charitate unitam.

5 Nouam. Quantum ad corporum gloriam. Corpora n. sanctorum quae modo sunt corruptibilia, grossa, ponderosa, & obscura, resurgent immortalia, subtilia, agilia, & clara. & quia hoc fiet per gloriam animarum ad corpora redundantem, ideo dicitur.

6 Descendentem de caelo. Empyreo, vt corpora resumant, & in iudicio compareant.

7 A Deo paratam. Dotibus animae, & corporis, ideo subditur. Sicut sponsam, &c.

8 Et au. vo. magnam. Hic tertio describit Ioannes finalem consummationem. Et primo quantum ad electos. Secundo quantum ad reprobos ibi. Timidis au. Circa primum dicit. Et au. vo. m. d. diuinae maiestatis.

9 Dicentem Ecce tab. &c. i. cohabitatio Dei cum hominibus inseparabilis, quia beati habebunt super eam potestatem per aeternam visionem, & perfectam fruitionem. Et quia per hoc excluditur omne malum culpa, & poenae, ideo subdit. Et mors ultra non.

Quia

M O R A L I T E R.

1 Et vidi ca. Hoc literaliter exponitur de renouatione mundi sensibilibus futura. Moraliter autem potest exponi de renouatione spirituali hominis qui dicitur a philosophis minor mundus, & cuius terra est corpus, & caelum anima, quia sicut terra germinat ex influentia caeli, sic corpus mouetur, & viuit ex animae virtute. hoc ergo caelum. s. anima renouatur, & viuit ex animae virtute. hoc ergo caelum. s. anima renouatur, & viuit ex animae virtute. hoc ergo caelum. s. anima renouatur, & viuit ex animae virtute.

† Et in. v. iam non est. id est, amaritudo peccati, nam per poenitentiam

tentiam est ablata.

3 Et ego Io. vi. ci. si. fidelem personam quamlibet deuotam quae dicitur ciuitas, id est ciuium unitas, propter concordantiam virtutum inferiorum ad rationem, & sancta, id est Christi sanguine tincta in baptismo, & Ierusalem, id est, pacifica propter concordiam dietam, & descendens de caelo propter gratiae infusionem in eius augmento.

7 A Deo pa. i. diuinis charismatibus adornata propter quod de ea subditur.

9 Ecce tabernaculum Dei, &c. Nam in talibus Deus habitat per gratiam,

Et absterget

illis mirabiliter, & ineffabiliter participando. Est quidē nūc iose Deuſ cum ſuis in mundo, ſed nequaquam id fatiſ vide tur, quandiu in hac mortalitate uiuentibus, eorum uifioni manifeſte non reuelatur. Sed tunc uere cum eis erit. quan do ſe glorificatiſ illiſ reuelata facie manifeſtabit.

a Et ipſi pop. eius. Id eſt, in nullo offendentes quod non eſſe po teſt dum ſunt in car ne.

b Et abſterget Deuſ. Aug. Hoc de iſto tē pore accipere, impu dentia nimia, mihi uide tur. Quis. n. tam abſurdus, qui audeat affirmare in huius mortalitatis erumnis.

c non dico populum ſanctum, ſed unum quemque ſanctorum, qui hanc duxerit uitā, nullas habentes la chrymas, & dolores, cum potius quanto, cuiſque eſt ſanctior,

& deſiderii ſancti plenior, tanto ſit eius in orando ſletus u berior. Non eſt uox ſupernae Hieruſalem. *Falta ſunt mihi la chryma mea panes die ac nocte.* Et. *Lauabo per ſingulas noctes le ctum meum, in lachrymis meis ſtratam meam rigabo.* Et. *Gemitus meus non eſt a te abſconditus, &c.* Hæc igitur magna luce dicta ſunt de ſæculo futuro, & immortalitate, atque æternitate Sã ctorum. Tunc. n. ſolum, atque ibi ſolum, iſta non erunt, ut nulla debeamus in literiſ ſacriſ quærere, uel legere manife ſta, ſi hæc putauerimus obſcura.

c *Omnem lachrymam.* Quafi dicat, ibi gloria, & nulla triſtitia quia utrunque ſimul eſſe non poſſet ibi.

* *Amb. Abſterget Deuſ omnem lachrymam,* quia poſt reſurre ctionem nihil triſte ſanctiſ accidere poterit, unde lachrymæ oriri poſſint. *Et mors ultra non erit.* primus homo immortalis factus, peccando immortalitatem amiſit, & mortem mun do intulit. poſt reſurrectionē mors non erit, quia & ipſe priu ceptus mortis diabolus, cum omnibus ſatellitib. ſuis, in infer num perpetuo reclusus tenebitur, & immortalitas perdita iuſtiſ reddetur, & poſſibilitas peccandi quæ mortem mūdo intulit, ab eis auferetur. *Neque luctus.* Inter effuſionem la chrymarum, & luctum aliqua diſtancia eſt. Nam triſtitia ſæ pe lachrymas eduxit, luctus uero ſemper ex magno mœro re naſcitur, eſtque ſletus dierum multorum, eccleſia Domi ni nunc in luctu eſt eo quod per deceptiones demonū quo tidie maximam partem ex ſuiſ amittit, in illa autem uita lu ctus non erit, quia nullum ex ſuiſ amittere poterit, &c.

* *Richardus.* Clamor quoque non erit, quia nulla erit iniu ria

illatio. Dolor nullus erit, quia nullus dolebit de qualibet D amiſſione. De quibus bene dicitur, *quæ prima abierunt,* quia quandiu uita præſens quæ ſine peccato non eſt, agitur, etiam Sanctoſ aſſiciunt. Sed tunc ablato peccato ex quo procedūt & cui ſuccedunt, penitus non erunt. Modo tamen ſancti præ dictiſ purgantur, qui ad ipſam beatitudi nem præparantur; damnandi uero iſſiſ aſ fliguntur, ut ad dam nationiſ initium pun nantur. Et quia ad hæc inſufficiens uide tur atteſtatio huma na, adiungitur aucto ritas diuina. *Dixit qui ſedebat in throno.* *Ecce noua facio omnia.* quod ergo forſitan minus credibile poſſet uide ri, tum de innouatio ne elementorum, tum de glorificatione San ctorum, maiori ueſti monio debebat, & de cebat confirmari. O

quam dulcia ſunt iſta, & animum ad ſe trahentia, & in ſe ra pientia, & tractum raptumque ſuaui ter inebriantia. Erube ſcat igitur in uilibus delectari qui ſibi talia, ac tãta bona no uerit reſeruari. Contemnat poſt modicum uelit nolit amit tenda, quærat poſt modicum ſi uelit accipienda, & ſine fine poſſidenda, &c.

d *Et mors.* uere non erunt ibi lachrymæ, quia non erit cauſa lachrymarum.

e *Et di. Q. d. ſcribe quidquid oſtenſum eſt mihi de hac in nouatione,* pro uilitate præſentium factum eſt, quibus hæc ſcribere iuſtus ſum.

f *Scribe quia hæc, &c.* iubens ſcribere, & aliſ nunciare, ſup ponit exhortationem, ut omnes ad hanc innouationem la borent. pertinere.

g *Et dixit mihi.* poſita autoritate ſanctorum de hac innoua tione. ponit autoritatem ipſius Dei.

h *Factum eſt.* Ne quæreret aliquis, quid poſt illā innouatio nem futurum eſſet, dicitur ſibi mihi reſtare ad faciendum.

i *Alpha & o.* Quafi dicat, hanc innouationem facere pote ro, quia ego omnia creauit, & in me omnia cõſummabunt.

k *Sic erit.* Non dabo ſitienti ad horam, ſed perſeueranti. * *Amb. Quomodo gloria iſta iuſtiſ datur gratis pro cuius ac ceptione multa perſerunt adueſſiſ,* multas lachrymas fun dunt, innumeras preceſ Deo offerunt, eleemoſynas largiuntur, & ceteriſ boniſ opib. ſemetipſoſ exercēt. Sed gratis uitā æternā percipiunt, quia præmium uitæ æternæ quod ſunt bona opera, ab ipſo accipiunt, qui dixit. *Sine me nihil poteſtiſ facere.* *Ioan. 13.*

Et ipſi populus eius erunt. Et ipſe Deuſ cum eiſ erit eorum Deuſ. Et abſterget Deuſ omnem lachrymam ab oculiſ eo rum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, ne que dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui ſedebat in throno. Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi. Scribe, quia hæc uerba fideliffimã ſunt, & uerã. Et dixit mi hi. Factum eſt. Ego ſum alpha, & o, initium, & finiſ. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ uiuæ gratis. Qui uicerit,

a Secundum diuinitatem, eſt præſens eiſ quia nunquam peccabunt.

b Quia nunquam ab eiſ repelletur,

a Quæ pro qualitate rerum diuerſarum.

a Id eſt, diſſolutio animæ, & corporiſ. b Continuiſ ſletuſ. c Aliqua inquietatio.

a Subituſ, & tranſitorioſ. b Id eſt, iam non eſt locus eorum, cum non ſit peccati rum de quo hæc procedunt.

Q. d. In euidenti, & ſatiſ. a Superius diſta. b Scilicet, i. corde tuo, & aliorum.

a Habiliſ quibus fideſ habeatur. b Qui complebuntur.

a Completa ſunt quæ complenda fuerunt.

a Id eſt, deſiderantiſ. b Id eſt, meipſum. c Qui eſt ipſe Chriſtuſ. d Qui uere facit. e Per ſolum gratiam.

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

11 monio debebat, & de cebat confirmari. O

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Quia pri. abierunt. Nam in eccleſia militante quæ dicitur, ter reſtriſ Ieruſalem, iſta ſunt, & erunt uſque ad iudicium.
2 Et di. qui ſe. in th. o. ſ. Deuſ trinuſ, & unuſ,
3 Ecce no. fa. omnia. ſ. cœloſ, elementa, & electorum corpora, ut patet ex prædictiſ.
4 Et dix. mi. ſcri. &c. Ad informationem eccleſiæ, &c.
5 Et dixit mi. Factum eſt. i. conſummatum eſt gaudium electo rum.
6 Ego ſum alpha, & o. Quod exponitur cum ſubditur.

Initium

- 7 Initium & finiſ. Alpha. n. eſt prima litera Græca, & o uſtima. Deuſ. n. eſt principium effectiuum a quo omnia pro ducuntur, & finiſ in quem omnia ordinantur.
8 Ego ſitientiſ. i. debito modo deſiderantiſ.
9 Dabo de fonte aquæ uiuæ i participationem uitæ beatæ.
10 Gratis. Licet. n. habentes gratiam mereantur de condigno beatam uitam, tamen ipſa gratia per quam opera ſunt meritoria. de condigno, gratis dantur, alioquin gratia iam nō eſſet gratia. Ro. 11.
11 Qui uicerit. Carnem, mundum, & diabolum.

Poffidebit

MORALITER.

- Et abſterget Deuſ omnem lachrymam, &c. Trãſferendo ſecum taleſ ad gloriam.
2 Et dixit qui ſedebat in throno. Ecce noua facio omnia. ſ. in reſur rectione, quando ſanctiſ habebunt corpora glorioſa.
5 Et dixit mi. Factum eſt. id eſt, conſummatum eſt hominiſ præ mium.

230

- 6 Ego ſum alpha, & o. i. principium a quo cuncta oriuntur, & ſi niſ ad quem ordinantur.
8 Ego ſitientiſ dabo de fonte aquæ uiuæ. id eſt, de uera beatitu dine.
10 Gratis. Sicut dicitur Ro. 6. d. Gratia Dei uita æterna.
11 Qui uicerit poffidebit, &c. Scilicet, mundum, carnem, & dia bolum.

Tom. 6.

Gg 2 Timidiſ

A Possidebit hæc. idest meipsum, qui sum principium omnis beatitudinis.
B Timidis. Talis qui timore poenarum fidem accipere fugiunt, uel acceptam relinquunt.
C Veni & ostendi. Descripta gloria, quam habituri sunt sancti dicitur quo merito, uel quo auxilio sint accepturi.

Heb. 8. d

B nuda sic Angelos non semper calunitates, & plagas inferre, sed peritiam maliciorum more, interdum quidem loca affectu ferro incidere, nonnunquam uero tincta phar-maca uulneribus adhibere. Qui n. elade pro meritis plagam, ante irrogauerit, nunc Ecclesie beatitudinem Theologo demonstrat

C Scite autem sponsam Agni uxorem appellat, quando namque ueluti Agnus Christus occisus est, Christus tunc illam proprio sanguine sibi desponsauit. Quemadmodum enim Adamo

Adamo dormienti adempta est costa, ex qua deinde mulier formata est, ita Christo per spontaneam mortem in cruce concipito, sanguine qui ex latere eius fundebatur, Ecclesia constituta, ipsi que propter nos patienti consociata est.

* Amb. Quod sponsa agni Ecclesia constituta iure uocetur.

a Firmiter obtinebit. **b** Deum immortalem. **c** Aeterna facietas. **d** In presenti per gratiam, & in futuro per gloriam. **e** Quod legitur per populos.

a De hac inuouatione desperantibus. **b** Id est, excommunicatis. **c** Quibus mendacium est in usu. **d** Scilicet participatio, uel plus, uel minus. **e** Pro qualitate culpe.

a Quantum ad malos. **b** Modis per fidem. **c** In futuro glorificandam. **d** Amplia intellectu. **e** In malucandam.

a possidebit hæc. **b** Et ero illi Deus, & ipse erit mihi filius. **c** Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololatriis: & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Et uenit ad me unus de septem angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem agni. Et sustulit me

B ipta demonstrat, dicens. Qui habet sponsam, sponsus est, quod autem, & uxor dicitur scriptura demonstrat dicens. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhaerebit uxori suae, &c. Quasi patrem suum filius Dei dereliquit. cum de illa caelestis beatitudinis ad terras descendens, hominem assumpsit quem pro sponsa sua daret. Matrem dereliquit, quia affectum matris

abiciens, corpus quod ex ea assumpsit, pro ecclesia sua tradidit. Quam sibi ita uniuert, ut ipse sit caput, & ipsa corpus.

In

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Possidebit hæc. Hereditate perpetua.
- 2 Et ero illi Deus. Deus gloriam.
- 3 Et ipse erit mihi filius. per assimilationem perfectam. 1. Io. 3. a. Cum apparuerit similes ei erimus, quia uidebimus eum sicuti est.
- 4 Timidis autem. Hic consequenter ponitur finalis consummatio, quantum ad reprobos, cum dicitur. Timidis autem, timore mundano declinantibus ad peccata mortalia, & in eis perseverantibus.
- 5 Et incredulis. i. Iudæis, Saracenis, & cæteris fidem catholicam respicientibus.
- 6 Et execratis. reuertentibus ad peccata enormia post eorum condonationem, sicut canis ad vomitum.
- 7 Et homicidis. Facti, uel uoluntate deliberata.
- 8 Et fornicatoribus. Et per fornicationem intelliguntur cætera carnis uitia.
- 9 Et ueneficis. i. magis, & fortilegis.
- 10 Et idololatriis. Cultum Deo debitum tribuentibus creaturis.
- 11 Et omnibus mendacibus. Mendacio pernicioso. Et per hæc uitia intelliguntur omnia alia uitia mortalia.
- 12 Pars illorum. i. retributio.
- 13 Et in stagno ardenti, & sulphure. i. in poena gehennæ, quæ dicitur mors secunda.
- 14 Et uenit ad me unus de septem angelis. Hic consequenter describitur status post iudicium magis in speciali. Secundum tamē quod aliqui aliter exponunt de tempore ante iudicium, & etiam ante aduentum Antichristi, quod nituntur ostendere ex hoc, quod dicitur in 1. re. ca. Qui nocet noceat adhuc, & qui in foribus est fordescat adhuc, & iustus iustificetur adhuc, post iudicium uero non erit tempus, nec locus meriti, uel demeriti. Dicunt igitur quod per Angelum hic introductum intelligitur Innocentius Papa tertius, qui approbavit ordines fratrum minorum, & predicatorum, qui dicuntur hic ciuitas Ierusalem noua, secundum illud Pro. 18. c. E. aur qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firmata. Ambo. n. ordines ad idem opus sunt ordinati, scilicet ad prædicationem euangelii. Dicunt igitur, quod fundamentum huius ciuitatis sunt Beati Franciscus, & Dominicus, horum ordinum fundatores, dicuntur tamen in numero duodenario, hæc fundamenta, quia sunt duodecim Apostolorum imitatores, murus uero regularis obseruantia per præcepta, & statuta, portæ uero religionum ingressus, qui uocantur ad quatuor orbis partes, nam ex omnibus

omnibus mundi partibus aliqui ingrediuntur istas religiones. Angeli uero in portis existentes, sunt ministri, & prouinciales priores, qui per se, uel per alios recipiunt ad ordines uenientes, & sic alia hic dicta adaptant ad suum propositum, prout possunt. Licet autem hæc expositio saluari possit in aliquo sensu mystico non tamen in sensu literali, sicut credo. Primo, quia dicitur hic, quod angelus introductus docuit Ioannem dicens. Veni & ostendam tibi, &c. quod non potest verificari de Innocentio Papa, cum post Ioannem fuerit ille per mille annos, & amplius. Item quia in 1. re. dicitur de hac ciuitate. Et tempus non uidi in ea, dicitur autem ordines ecclesiarum habent. Item quod subditur. Et uenit non igitur sole, neque luna. Et postea nec intrabit in eam aliquid inquinatum abominationem faciens, & mendacium, dicitur autem ordines indigent illuminatione solis, & lunæ, nec omnes intrantes sunt immaculati, nec omnes bene intrantes perseverant in bono, sed multi fiunt apostatae, & pessimi, unde dicit Au. Sicut non inueni meliores his qui in monasterijs profecerunt, ita non inuenio deteriores his qui in monasterijs defecerunt, propter quæ & plura alia quæ possunt induci contra expositionem prædictam, in quantum dicunt eam literalem esse, uideatur mihi quod ciuitas hic descripta est Ierusalem superna, unde post præmissa uerba de ingressu ciuitatis, subditur. Nisi qui scripti sunt in libro uite, & agni, hi sunt prædestinati, qui etiam Ierusalem superham ingrediuntur, & nulli alij. Et ideo sicut iam præmissi describitur hic status ecclesie triumpphantis magis in speciali, Et primo quo ad situm sublimem, præmittitur tñ persona alloquens beatum Ioannem, cum dicit. Et uenit ad me unus de septem Angelis, &c. per hunc. n. intelligitur beatus Iacobus qui sup. 37 c. dicitur est unus de septem Angelis habentibus phialas, & præcessit beatum Ioannem in gloria, propter quod ex Dei uoluntate potuit ei reuelare secreta caelestia. 15 Veni & ostendam tibi sponsam. i. Ierusalem supernam, ut dictum est in principio capituli, quæ dicitur uxor agni modo speciali, quia coniungitur ei inseparabiliter, & æternaliter, non sic autem ecclesia militans quæ cessabit in fine mundi, sicut imperfectum ueniente perfecto, & figura figurato adueniente. Sicut n. lex uetus imperfecta fuit, & figura respectu noue legis, sic ecclesia militans respectu triumpphantis, cuius status omnino perfectus erit in resurrectione generali, extunc. n. electi separabuntur a reprobis, & erunt in anima, & corpore perfecte beati resurgent. n. in corporibus gloriosis per animæ gloriam ad corpora redundantem. 16 Et sustulit me in spiritu. Hoc dicit ad ostendendum quod

MORALITER.

- 1 Timidis autem. Timore male humiliante.
- 5 Et incredulis. Veniunt diuina.
- 6 Et execratis, uultu separatis a sacramentis ecclesie.
- 9 Et ueneficis, uultu ueneno inuidie.
- 11 Et omnibus mendacibus, pernicioso.
- 12 Pars illorum, &c. i. participatio eorum cum dæmonibus in gehenna.

gehenna.

- 14 Et uenit ad me, &c. Quoniam bonum non mouet, nisi aliquo modo cognitum, ideo quilibet fidelis debet considerare statum supernæ ciuitatis, ut atticiatur ad ipsum, ideo subditur.
- 15 Veni & ostendam tibi sponsam, uxor mag. Id est, Ecclesiam triumpphantem.
- 16 Et sustulit me in spiritu in mon. mag. Quasi in contemplationis excussum,

Et

A *In montem magnum.* Christus mons, quia monumentum suorum magnum est, quia totum mundum replet, altus, quia inseparabilis.
B *Osten. mi. ci.* Et super illum montem ostendit ecclesie fundamentum.
C *Lumen.* Ipsa lucens pro modo suo, similis Christo, qui fuit in proposito firmus, & lucens in virtutibus.
D *Iaspi.* Durus hic, & uiridis, sic Ecclesia nitet fide & in ea firmata est.
E *Murum.* i. Christum defensorem, qui magnus in Sion, altus cum patre. Vel defensores aliorum, qui magni in uincendo alios. Alij ne vincantur, idest Apostolos, vel prophetas, vel Angelos veritatis nuncios.
F *Amb.* iste est murus de quo dicit propheta, *Saluator ponetur in ea murus, & antemurale.* per hunc igitur murum, Christus cum omnibus membris designatur, ita ut per illum, fundamentum: per reliquam vero struaturam, eius membra figurentur. Per portas autem duodecim, duodecim Apostoli, eorumque doctrina designatur. Angeli duodecim, predicatorum Apostolorum sequaces designant, qui in portis

portis visi dicuntur, quia fidem Apostolorum inconcussam tenentes, quoscumque potuerunt ad fidem Christi trahere studuerunt.
F *Portas duo.* Idest, patriarchas, per quorum exemplum alij ad fidem introducuntur. Vel portae Apostoli, quia alios introducunt in Ecclesiam, & Angeli i. subditi, qui perfecte instructi in loco Angelorum sunt substituti. Numerus portarum duodecim, quae per quatuor mundi partes, sub ternario comprehenduntur, ad mysterium pertinet duodecim Apostolorum, per quos fides trinitatis diffunditur per orbem quadrupertitum.
G *Nomina inscripta quae sunt, nomina duodecim tribuum filiorum Isr.* Idest, memoria sanctorum patrum in veteri lege est in Apostolis, quia quod illi praedixerunt futurum, hi docent completum. Vel omnes gentes in fide Apostolorum positae, & dilectione eorum. Unde. *Epistola nostra nos estis scripta in cordibus nostris.*
H *Ab oriente portae tres, ab aquilone portae tres, ab austro portae tres, & ab occasu portae tres.* Oriens Iudaei, a quibus sol iustitiae ortus est, & in his portae tres, quia in his primum fides trinitatis, & nunciata

a in spu in montem magnum, & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendentem de caelo a Deo habentem claritatem Dei. et lumen eius simile lapidi pretioso, tanquam lapidi iaspidis sicut crystallum. Et habebat murum magnum, & altum, habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quae sunt, nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Ab Oriente

NICOLAUS DE LYRA.

quod non vidit tunc gloriam electorum, prout erit in se, sed in aliquo eam representante, scilicet, in ciuitate quae infra describitur quam vidit imaginaria visione, & cuius significationem intellexit, aliter non fuisset visio prophetica, sicut declaratum fuit diffusius in princip. lib. Psal. & in princ. lib. Dan.
1 In montem magnum, & altum. Per quem designatur caelum empyreum, quod secundum Sanctos, & Doctores est locus Beatorum, & in corporalibus habet situm supremum.
2 Et ostendit mihi. Hic consequenter describitur quantum ad pulchrum aspectum, cum dicitur.
3 Ciuitatem sanctam Ierusalem. Scilicet, supernam.
4 Descendentem de caelo. Nam anima beata descendit ad resumendum corpora, & communicandum eis gloriam, ut dictum est supra in princip. cap. & etiam ibi incipit status perfectus beatitudinis electorum. Potest etiam aliter exponi, quia beatitudo caelestis non potest ab electis haberi, nisi prius quodammodo ad eos descendat in presentiam: nam donum gratiae per quod efficiuntur digni vita beata, est quadam inchoatio, & participatio gloriae, propter quod in oratione Dominica secunda petitio ponitur, Adueniat regnum tuum. id est, ad nos veniat, quia non possumus venire ad ipsum, nisi prius ad nos veniat modo dicto.
5 Habentem cla. Dei. Nam claritas Beatorum, quantum ad gloriam animae, & etiam corporis, est quadam participatio diuina claritatis, per quam beati sibi conformantur, 1. Ioan. 3. a. Scimus quoniam cum ap. si. ei eri.
6 Et lumen eius simili. la. preci. Id est, Christo, qui dicitur lapis preciosus. 1. Pet. 2. b. Ecce ponam in Sion la. sum. an. elec. preciosum. In beatitudine namque caelesti per gloriam corporis, & animae conformantur homini Christo, sicut membra capiti.
7 Tanquam lapidi iaspidis. In quo est varietas colorum, designans in homine Christo varietatem charismatum, & donorum.
8 Sicut crystallum. Quod dicitur sedare litum, & Christus sua

neutri generis secundum acceptionem antiquorum. Comparatur autem Christus iaspidi, tum propter pluralitatem colorum, & in Christo sunt tres naturae, scilicet diuina, & anima intellectiua, & corpus: Tum quia iaspis conseruat visum, & beati delectantur in visione Christi: nam aspectu suae diuinitatis reficiuntur interius, & aspectu suae humanitatis exterius, secundum quod dicit August. exponens illud Ioan. 10. Ingredietur, & egred. & c.
8 Sicut crystallum. Quod valet contra sitim, & ardorem. Et similiter Christus est remedium contra suam, & ardorem cupiditatis, eo quod tenuit viam paupertatis.
9 Et habebat. Hic consequenter describitur superna Ierusalem, quantum ad ciuitatis aedificium, Et primo in generali. Secundo magis in speciali, ibi: Et qui loquebatur mecum. Circa primum dicitur: Et habebat murum magnum, & altum. Id est, spissum, & altum per quem designatur securitas diuina protectionis, quae maxime relucet in statu supernae beatitudinis, quam nullus habens potest amittere.
10 Habentem portas duodecim, & c. Quae sunt observationes mandatorum, per quas habetur ingressus ad beatitudinis statum. Matth. 19. cap. Si vis ad vitam ingredi, & c. Et ideo sunt duodecim. Nam observatio decem praceptorum decalogi cum duobus praecipis charitatis facit ad vitam ingredi.
11 Et in portis Ange. duo. Nam electorum animae deferuntur ad caelum per ministerium Angelorum, Luc. 16. e. Factum est autem, ut mo me. & por. & c.
12 Et nomina inscripta; quae sunt nomina duo. tri. filiorum Isr. Id est, omnium fidelium qui indifferenter admittuntur ad regnum sine acceptione personarum.
13 Ab Orientae portae tres, & c. Nam ex omnibus orbis partibus colliguntur electi intrantes ianuas paradisi. Dicuntur etiam portae tres ad quamlibet orbis partem principalem: nam in fide Trinitatis recipiuntur electi ad gloriam caelestem.

MORALITER.

2 Et ostendit mihi ciuit. Scilicet, Ierusalem caelestem.
4 Descendentem de caelo. Hoc dicitur, quia non possumus ascendere ad gloriam, nisi prius ad nos descendat per gratiam propter quod petimus in oratione Dominica, Matth. 6. b. Adueniat regnum tuum.
5 Habentem cla. Dei. Id est, Dei claram visionem.
6 Et lumen eius si. la. preciso. Id est, Christo homini, qui dicitur lapis abscisus de monte sine manibus, Dani. 9. Eius enim gloriae conformantur caeteri Sancti, sicut membra capiti.
7 Tanquam lapidi iaspidis. In quo est varietas colorum, designans in homine Christo varietatem charismatum, & donorum.
8 Sicut crystallum. Quod dicitur sedare litum, & Christus sua

deitate sedat totaliter desiderium humanum.
9 Et habebat murum magnum. Per quem significatur securitas possessionis.
10 Habentem por. duo. Per quas significantur decem praecipia decalogi, cum duobus praecipis charitatis, per quae tanquam per portas est ingressus supernae ciuitatis. Matth. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.
11 Et in port. Ange. duo. Per Angelorum enim ministerium inducuntur electi ad regnum caelorum. Luc. 16. c. Factum est autem, ut moreretur Men. & por. ab an. & c.
12 Et nomina inscripta, quae sunt nomina duo. tri. filio. Isr. Id est, honorum Christianorum, ad quos deuoluta sunt nomina filiorum Israel, ut habetur Roman. 2.
13 Ab Oriente portae tres, & c. Nam per fide trinitatis descriptam

C nunciata ab apostolis & a prophetis. Aquilo frigida gentes, quæ post Indicos crediderunt. Ab austro, i. à claritate fidei, quæ est ab aduëtu Christi. Ab occasu, i. ab vltima ætate mûdi, quæ per Elam & Enoch fidem trinitatis recipiet.

a *Murus*, i. fides Christi qua munitur ipsam ciuitatem, habet duodecim patriarchas per quos fundavit, quia illi primi hanc fidem tenuerunt, & in illis imitantur quicunque ad fidem accedunt.

b *Et in ipsis duodecim*. Quam fidem isti tenent illi uenturam intellexerunt, & præ nunciauerunt.

ANDREAS.

Fundamenta muri Beati sunt Apostoli, super hos enim Christi Ecclesia fundata est. Quorum nomina in illis ueluti in tabula quadam inscripta sunt, ad commodam eorum qui legunt, aut legere uolunt institutionem.

AMBROSIIUS. Si Petrus fundamentum est Ecclesiæ, ergo super ipsum ædificata est, sicut & super ceteros. Vera est ergo præsentio, quia duodecim fundamenta esse ecclesiæ dixit, nec repellit nos quod Apostolus dicit, *Fundamentum aliud nemo potest ponere, &c.* Non enim aliud fundamentum est Petrus, & aliud Christus, quia Petrus est membrum Christi, sicut dixit discipulis. *Nos in me, & ego in uobis.* Christus namque fundamentum est omnium Apostolorum suorum, similiter & ipsi fundamenta sunt eorum, qui per ipsos crediderunt.

Mar. 16

1. Cor. 3

Io. 14

C unum est fundamentum eorum, qui per ipsos crediderunt. Vnum est

igitur fundamentum .i. Christus, a quo continentur omnia fundamenta, super quem etiam Christum tota compages Ecclesiæ constructa est.

C *Et qui loquebatur me.* Vidi ciuitatem istam ita muatam & ornata, & non omnes. Ibi vidi æquales inter se, sed tamē unumquemque perfectum pro modo suo.

portæ tres, ab aq̄lone, portæ tres, ab austro portæ tres, & ab occasu portæ tres. Et murus ciuitatis habens fundamenta

a *Vel super ea.* Id est, in memoria, & prædicatione eorum. **b** *Quia super fidem*

b duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum & agni. Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram

c *Quem dixerunt uenturum.* **b** *Angelus in persona Christi.* **c** *Ad beneplacitum meum.*

d arundineam auream, ut metiretur ciuitatem, & portas eius & murum.

e *Id est, illos qui alios ad fidem introducunt.* **b** *Id est, defensores aliorum.*

f Et ciuitas in quadra posita est & longitudo eius tanta est quanta

a *Id est, fides.* **e** *Expositio quadrationis*

g & latitudo. Et mensus est ciuitatem de arundine aurea per stadia

a *Id est, charitas qua quantum quis credit, tantum amat.* **e** *Id est, minorem Ecclesiam.*

f *In quadra posita est.* Quatuor latera, fides, spes, charitas, operatio, quæ sunt æqualia, quia quantum quis credit, tantum sperat, quantum sperat, tantum diligit, quantum diligit, tantum operatur. in quadra ergo, quia robusta fide, longanimis spe, ampla charitate, efficax opere. Vel quatuor latera, quatuor principales virtutes, quarum una non debet aliam excedere in homine prudentia appetendi boni, & vitandi mali quam sequitur temperantia, ut a voluptatibus homo se retrahat post hæc fortitudo, ut quod intelligit operetur, dehinc iustitia, ut sic suos actus temperet, ne nimis iustus, uel sapiens sibi videatur.

g *Per stadia.* Stadium est locus, & cursus, & mensura, & octo faciunt miliare, notat tendentes ad brauium.

Duodecim

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et murus ciui. habens fundamenta duodecim. *Id est, duodecim articulos fidei: nam secundum quod dicit Apostolus Hebr. 11. a. Fides est substantia sperandum rerum. Id est, bonorum celestium, quæ sunt res sperandæ. Et in hac definitione fidei accipitur substantia pro inchoatione, sive fundamento, eo quod fundamentum est inchoatio domus. Per fidem uero formatam inchoatur beatitudo celestis in nobis, sicut & plenius fuit dictum, Hebr. 11.*

2 Et in ipsis duodecim nomina, duodecim apostolorum, & agni. *Id est, Christi. Nam duodecim articuli fidei sunt de Christo, sex pertinentes ad eius diuinitatem, & sex ad eius humanitatem, & hoc secundum communioem distinctionem articulorum, quamuis aliqui distinguant quatuordecim articulos fidei, septem de diuinitate, & septem de humanitate. Dicuntur autem nomina Apostolorum in ipsis fundamentis scripta, quia primo publicauerunt fidem Christi prædicando, & pro ipsa moriendo.*

3 Et qui loquebatur. *Hic consequenter describitur adificium ciuitatis celestis, magis in specialibus. Et primo proponit intentum, dicens: Et qui loquebatur mecum. scilicet, Angelus.*

4 Habebat mensuram arundineam auream. *Id est, similem arundini in figura, quia non posset esse aurea, & cum hoc arundo uera.*

5 Ut metiretur ciuitatem. *Quantum ad spacium inter muros contentum.*

6 Et porta eius, & murum. *Quantum ad eius latitudinem. Nam habita mensura spacii intra murum contenti, habetur mensura muri; nam interior pars muri, & dictum spacium contiguantur.*

7 Et ciuitas in quadra. *Aequilatero.*

8 Posita est. *Id est, disposita, quod patet ex eo quod subditur.*

9 Et longitudo eius tanta est, & cetera. *Quod non posset esse, nisi quadratum esset æquilaterum, per hoc autem intelligitur quadratura, quatuor uirtutum Cardinalium, quæ manet in patria, secundum Doctores Catholicos, tamen secundum alios actus, quam in uia. Nam actus prudentiæ est ibi: nullum bonum Deo præponere, vel æquare.*

Forti-

Quatuor uirtutum Cardinalium in patria

Fortitudinis autem Deo firmissime inherere. Temperantia uero nullo defectu noxio delectari, iustitie Deo subditum esse.

10 Et mensus est. *Hic exequitur propositum. Et primo quantum ad ciuitatis spacium. Secundo quantum ad murum ibi; Et mensus est. Tertio quantum ad fundamenta, ibi: Fundamenta. Quarto quantum ad portas, ibi: Et duodecim por. Circa primum dicitur; Et mensus est ci. Id est, spacium ciuitatis.*

11 Per stadia duo milia. *Non potest intelligi, quod ista duodecim milia stadia contineant totum spacium ciuitatis, & præcise; nam illud spacium oportet esse quadratum æquilaterum, ut dictum est. Duodecim autem non est numerus quadratus. Dicitur autem quadratus numerus qui resultat ex ductu unius numeri in seipsum semel, sicut ex ductu binary in seipsum resultat quaternarius: nam bis duo sunt quatuor, ter tria nouem, quater quatuor sedecim, & sic consequenter, per quod patet quod inter nouem, & sedecim non est aliquis numerus quadratus, & ideo si spacium ciuitatis esset duodecim milium stadiorum præcise non posset esse quadratum æquilaterum, propter quod dicendum, quod ista duodecim milia stadia mensurant unum latus huius quadri, & per consequens totum spacium continet duodecies duodecim milia stadia, quæ sunt in uniuerso centum quadraginta quatuor milia stadia, & est numerus quadratus resultans ex ductu duodenary in seipsum. Hic autem numerus continet nonies sedecim. Cum ergo octo stadia faciant miliare unum, & duo miliaria leucam unam, sequitur quod prædictum spacium ciuitatis continet decem octo milia miliariorum, & nouem milia leucarum, & quodlibet latus muri duodecim milia stadia, & totus eius ambitus quadraginta octo milia stadia, quia murus ponitur quadratus æquilaterus. Nec tamen computatur hic spissitudo muri, sed tantum superficies interior, ut patet ex dictis. Hæc autem significant magnitudinem loci beatorum, secundum quod dicit Baruch 3. c. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus pos. eius, &c. Tamen cælum empyreum quod est locus beatorum, est quasi incomparabiliter maius quam ciuitas hic descripta; nam in hoc libro maiora per minora frequenter significantur, sicut supra cap. 4. per viginti quatuor seniores, intelligitur uniuersitas Episcoporum, quæ multo maior est, ut dictum fuit ibidem.*

Et

MORALITER.

à quatuor Euangelistis est introitus supernæ felicitatis. Euangelium uero Matth. dicitur ab oriente, eo quod describit Christi ortum. Lucæ uero ab occidente, quia describit passionis occasum. Ioannis autem ab austro, unde maior est refulgentia lucis,

Quatuor Euangelium dicitur

eis, quia describit claritatem diuinitatis. Marci uero ab Aquilone, quia describit iudiciariam potestatem, quæ incutit frigus timoris.

3 *Et qui loquebatur mecum habebat mensuram, &c.* Per hoc significantur diuersi gradus gloriæ secundum hominum merita, qui assumuntur ad ordines Angelorum, ideo in fine dicitur.

Mes-

A **a** Duodecim milia. Qui perfecti sunt in fide trinitatis ex quatuor mundi partibus.
b Mensura hominis, quæ est Angeli. Iuxta literam ostendit Angelum apparuisse sibi in specie hominis, ut aperte denotet eum qui significabatur, verum Angelum, i. filium Dei, & verum hominem fuisse.
c Et erat. Dixerat in hac ciuitate esse muros, & portas, & fundamenta, & ipsos inter se alios maiores, alios minores, hic exequitur murus ipse qualis sit, & qualis ipsa ciuitas, & fundamenta, & porta.
d Structura muri eius ex lapide. Id est, si aliquis ad hoc instruitur, ut sit defensor aliorum, hoc habet ex fide, quam firmiter tenet, & prædicat, quam Iaspis viridis significat, ut sit defensor aliorum.

e Aurum. Sapientiam denotat, vitrum fidei puritatem qua ore promittit quod corde credit.
f Et fundamentum primum Iaspis, &c. * Andreas. Per Iaspidem qui ad Smaragdi similitudinem ad viriditatem tendit, probabile sit Diuum Petrum Apostolorum Coryphæum significari:

ficari: ut qui Christi mortificationem in suo corpore vsque portaret, vegetamque, & vernantem charitatem erga illum semper ostenderit, qui etiam per seruidam fidem, ad loca pascua dux nobis existit.

g Iaspis. Viridis virorem fidei immarcescentem significat. Vel, Iaspis, est Sanctorum fides non marcescens, sed semper in operis virote perfecterans.

a duodecim milia, & longitudo, & latitudo, & altitudo æqualia sunt. Et mensus est muros eius centum quadraginta cubitorum, mensura hominis, quæ est Angeli.
c Et erat structura muri eius ex lapide Iaspide, ipsa verò ciuitas aurum mundum simile vitro mundo, & fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata. Et fundamentum primum Iaspis, secundum Saphyrus,

a Quantum ad incipientes, proficientes, & perfectos. **b** Id est, fides, vel longanimitas. **c** Id est, charitas. **d** Id est, spes, vel contemplatio. **e** Id est, defensores eorum. **f** Id est, minor Ecclesia. **g** Id est, omni genere virtutum, vel imitatoribus qui vita, & gloria Ecclesiam ornant.

h Saphyrus. Similis fereno celo, qui percussus radijs Solis, ardentem emittit fulgorem, significat altitudinem spei Sanctorum, quorum conuersatio in cælis est, qui & a vero Sole innouari ardentius ardentia querunt, & alios querere docent, dicentes: *Nostra conuersatio in cælis est.*

* ANDREAS. Quod hic lapis cælesti corpori affi nectur, quare colorem quoque caruleum, quem vulgo Lazurum appellant, ex eo fieri aunt, Beatum Paulum significare arbitror, siquidem ad tertiam ecclesiam aliquando raptus, animoque in cælum iugiter deuersus, eo pettrahere studebat quotquot ipsi parebant.

Chalcedoni.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et longitudo, & latitudo, & altitudo eius. Scilicet, spacij.
2 Aequalia sunt. De longitudine, & latitudine iam patet ex dictis: nam spacium quadratum est equilaterum. De altitudine vero quantum ad murum non fit hic mētio, sed postea de altitudine spacij, quod accipitur secundum altitudinē montis in quo describitur hec ciuitas sita, secundum quod dicitur sup. co. c. Et fuit illi me in spiritu in montem magnū, & altum, & ostendit mihi ciuitatē sanctā, &c. Et secundum hoc altitudo montis huius est duodecim milium stadiorum, sicut longitudo spacij, & eius latitudo, ut prædictū est.
3 Et mensus est muros eius. Hic consequenter agitur de mensura murorum, cum dicitur. *Et mensus est muros eius.* Et licet esset tantum vnus murus, tamen dicit muros in plurali, propter quatuor eius latera spacium prædictum includentia.
4 Centum quadraginta quatuor cubitorum mensura hominis. Id est, accipiendo cubitum humanum, qui continet pedem, & dimidiū secundum vnā acceptionem, s. a cubito brachij vsq; ad manū, secundum aliā vero duos pedes, s. a cubito brachij vsq; ad summitatem digitorū. Ex quo patet quod non accipitur hic mensura longitudinis muri, secundum suū ambitum, nec est secundum latus vnū: nam murus habens quatuor latera, & quodlibet longitudinis centum quadraginta quatuor cubitorum, nō posset claudere spacium prædictū, nec etiā duodecimā eius partē, nec etiā minimam, s. vnum stadium quadratū: nā vnum solum stadium continet centū viginti quinq; passus, & quilibet passus quinq; pedes. & per consequens vnū stadiū quadratū tercentū duodecim cubitos, & dimidiū quadratos s. maiorē acceptionem humani cubiti, ut patet ex prædictis. Et iō dicendū quod hic accipitur mensura muri secundum eius altitudinē, q̄ est inulto minor, quā eius longitudo, cuius mensura accipitur secundum mensurā spacij, cuius quodlibet latus est longitudo duodecim milia stadiorū, & p̄ consequens quodlibet latus muri, qm̄ cōtiguatur spacio in parte interiori, ut sup. dictū est, ppter quod hic tacetur mensura longitudo muri, q̄a sufficienter habetur p̄ mensurā supradictā spacij cōtenti. Dictū est autē supra, quod p̄ murū intelligit securitas beatitudinis, ppter quod eius altitudo d̄ centū quadraginta quatuor cubitorum, q̄ est numerus quadratus, ut dictū est supra, & significat stabilitatē beatitudinis,

titudinis, sicut corpus quadratū firmiter stat in quolibet latere, propter quod est virtutis comparatur quadrato. **1.** Ethicorum.
5 Mensura hominis, quæ est Angeli. Per hoc designatur, quod homines electi ad æqualitatem Angelorum assumuntur, Matth. 22. c. Erunt sicut Angeli Dei in cælo.
6 Et erat structura muri eius ex lapide Iaspide. Sicut supra dictū est, p̄ murū intelligitur securitas beatitudinis, per Iaspidē vero ipse Christus, propter quod murus dicitur de lapide Iaspide: nam ipse Christus est securitas beatorum, a qua non possunt diuertere, nec auelli.
7 Ipsa verò ciuitas aurum mundum. Ciuitas autē est ciuiū vnitas, iō per ipsam intelligitur societas beatorum. Per autē vero quod cæteris metallis est preciosius, intelligitur charitas q̄ præ cæteris Dei donis est donū excellētius. Ideo dicitur: *Ipsa verò ciuitas aurum mundum.* Nā societas supernorū ciuium vnitur feruentissima claritate, secundum quod dicitur in p̄sa. Superiæ matris gau. &c. quæ ab aliquibus dicitur esse Beati Greg. ab alijs vero Hugonis de Sācto Victore, in qua subditur, Nec languor hic, nec senium, nec fraus, nec terror hostiū, sed vna vox letitiarū, & vnus ardor cordiū.
8 Simile vitro mundo. Id est, peruium, sicut vitrum, quod recipit lumen non solum exterius, sed et interiorius, per quod significatur, quod societas beatorum in resurrectione penetrata, erit lumine gloriæ interiorius, & exterius per gloriam corporis, & animæ.
9 Et fundamenta. Hic consequenter describitur ciuitas superna, quantum ad ornamentum fundamentorum, cum dicitur: *Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata.* Ex quo patet, quod non accipitur hic fundamentum pro similitudine illius quod in ædificijs absconditur sub terra: nam ibi ornamentum non habet locum, sed accipitur ad similitudinem partium inferioris ædificij, quæ tamen apparet super terram.
10 Et fundamentum primum Iaspis. Dictum est supra quod duodecim articuli fidei, intelliguntur per ista fundamenta. Inter sex articulos pertinētes ad Christi diuinitatem, primus est de vnitate Dei, qui est principium credentibus, tollendi errores varios Gentilium, plures Deos ponentium, ideo per Iaspidem designatur qui oculos purgat, visum acuit, & confortat, ut dicitur in libro de proprietatibus rerum. Et ibidem ponuntur proprietates sequentium lapidum, secundum quod inferius assignantur.
11 Secundum Saphyrus. Secundus articulus est de trinitate personarū, cuius

MORALITER.

5 Mensura hominis, &c. Et erat structura eius muri ex lapide, Iaspide, per quem significatur Christus, ut prædictum est: cuius merito ibi locatur omnis, qui ibidem ponitur, sicut dicitur Act. 4. b. Non est in aliquo alio salus.
7 Ipsa verò ciuitas aurum mundum simile vitro mundo. Nam ibi est perfecta charitas, & visionis claritas.
9 Et fundamenta muri eius. Ista fundamenta sunt Apostoli qui post Christum

dicuntur Ecclesie fundatores, vnde & supra dicitur: *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina Apostolorum, & agni.*
10 Et fundamentum primum Iaspis. Per quod potest intelligi Petrus Christi Vicarius, propter quod eius significatio, quæ est per Iaspidem, ut prædictum est, communicatur Petro.
11 Secundum Saphyrus. Qui est coloris cælestis: ideo significat Paulum, qui fuit raptus ad tertium cælum.
 Tom. 6. G 4 Tertium

12. Articuli fidei in 12. lapides preciosos adaptatio

12. Apostolorum ad 12. lapides preciosos adaptatio

A *Chalcedoni*. Colorem pallentis lucernæ habet, fulget sub
 dimo, in domo obscurus, omnium scilicet argumentis
 resistit, radio Solis, vel digitorum attritu excandens paleas ad
 se trahit, significat flammam interitæ charitatis Sæctorum, qui
 foris despectu lucent in occulto, quæ charitas in abscondito
 bona agit, & in secreto conscientie
 suæ, quam tum ad hoc quod se celat,
 & alio operatione sua lateat, non lu-
 cet. Sed cum alijs prodelle iubetur,
 tunc apparet quid fulgoris habeat in-
 tus. Scilicet resistit, quia in ter-
 raducti seculi fortis, & infecabilis est
 a nullo vinci potest. Vel si quis eum
 vult sculpere, & pingere adulatoria
 laude resilit, non ei
 concedit, quia vanam gloriam contemnit.
 Et hi tales cale-
 facti radijs Solis veni, id est, Christi, vel
 digitis, id est, Spiritus
 sancti quasi contrastati paleas, id est,
 peccatores, & fragiles
 ad se trahunt, ubique coniungunt.

B *Andreas*. Hic lapis sacerdotali rationali non inferebatur,
 sed carbunculus, cuius hec loco nulla fit mentio. Spe-
 ctandum est tamen, ne forte Theologus per Chalcedonium
 carbunculum designauerit. Sunt enim eiusdem propemodum
 coloris, Carbunculus autem Beatus Andreas Aposto-
 lus vocari potest, ut pote Spiritus igne luculenter accensus.

b *Smaragdus*. Quartus nimis viriditatis super omnes her-
 bis, & frondes, ut etiam circumflammi aerem reddat viridem.
 Huius multa genera, sed preciosus reperitur in Scythia re-
 gione deserta, quos custodiunt gryphes animalia leoninum
 corpus, pedes aurem, caput, & alas, ut Aquilæ, habent qua-
 tuor pedes, quibus ut leones super terram curunt, per ae-
 rem volant ut aves, qui seruant prædictos lapides, non sibi,
 sed hominibus auferunt contra quos Arimaspus pergens
 pugnat, & eis auferit. Gryphes diabolus qui Christum, vel
 fidei gemmam a fidelibus conatur auferre. Sed contra pu-
 gnat populus ille, habens unum oculum, id est, Christum
 qui non mecedunt duabus vijs, nec habent duplex cor, Chri-
 stumque, vel fidem eius rapiunt. Quarta dicitur propter
 quatuor Euangelia.

c *Andreas*, Per Smaragdum, qui viridem colorem forti-
 tur, oleo quoque nutritur, nei non perspicuitatem, & venustatem
 ex illo mutatur, Joannis Euangelistæ prædicationem infi-
 nuari arbitramur. Hæc enim animi deiectionem ex peccato
 ortam, diuino oleo seruat, excellentique Theologiæ gratia
 auiduum fidei vigorem nobis præstat.

c *Sardonix*.

c *Sardonix*. Qui natus tricolor, niger in imo, candidus in
 medio, rubeus in summo, id est, Sine in passione externus
 rubei, interius candidi, sed per humilitatem despecti, quæ
 quia ex infirmitate et orris descendit, quod quinque senti-
 bus agitur, quinta dicitur.

Andreas. Per hunc humani
 vnguis colorem cum quadam per-
 spicuitate, & claritate exprimentem,
 Iacobum de notari probabile credi-
 mus, quod quidem vnus hic ante
 omnes alios propter Christum cor-
 poris mortem sustinuit, quam vn-
 guis suo colore delineat. Vnus hic
 etiam absque vlllo doloris sensu abscondi solet.

d *Sardius*. Sextus sanguine coloris unicolor, martyrii glo-
 riam significat. Sextus, quia sexta feria Crucifixus est Chri-
 stus. Vel Sardius rubeæ terræ habens speciem, significat
 Sanctos qui licet cum mentis sublimes intellectu, tamen
 fragilitatis suæ recordantur atque dentes se filios Adæ, qui
 rubra terra dicitur, qui sexta die factus est, vnde & sardius
 sextus inducitur.

Andreas. Per Sardium, qui fuluo pellucidoque colore
 ignem æmulari, & vim, tumores, & vulnera per ferrum in-
 flicta sanandi fortitur virtutis pulchritudinem Apostoli Phi-
 lippi designari arbitror. Hæc enim diuini Spiritus igne in-
 ceusa spiritalia seductorum vulnera per diaboli insultus, &
 fraudem illata, refocillat, & curat.

e *Chrysolithus*. Aureum fulgorem habet, & videtur scin-
 tillas ardentes emittere, id est, spiritualis inter miracula præ-
 dicatio aurum superna sapientia scintillis quas emittit, ex-
 hortationes, vel miracula, quibus ad amorem Dei, & pro-
 ximi accendunt, significantur: quod quia per Spiritum san-
 ctum fit, septimo loco ponitur. Inde etiam Chrysolithus di-
 ctus, quia fulget, ut aurum.

Andreas. Per Chrysolithum qui turilante splendore au-
 rum refert Beatus forte Balthazar adumbeatur siqui-
 dem diuina predicatio, pretiosaque virtutum supellex,
 hunc admodum mirifice illustravit.

f *Berillus*. Octauus est prædicantium operatio. Lucet ut
 aqua Sile percussa. Vrit etiam manum tenentis, quia qui
 Sine iungitur eius conuersatione accenditur, Dicunt &
 alij, quia bicolor est, viridis, & pallens, significat sanctos in
 contemplatione positos virides, sed cura terrenæ admini-
 strationis ad pallorem actiua vitæ redeuntes.

Andreas.

NICOLAUS DE LYRA.

cuius fides augmentat corpus Ecclesiæ mysticum, quod prius
 erat in vna gente modica Iudæorum, sed modo per fidem Trini-
 tatis prædicatam se extendit ad multitudinem Gentilium con-
 uersorum, ideo significatur per saphyrum, qui corpus humanum
 vegetat, & integra membra conferuat.

1 *Tertium Chalcedonius*. Tertius autem articulus est de opere
 creationis, quod soli Deo conuenit, & valet fides huius articuli
 contra demonum illusiones, ut non adorentur sicut creatores,
 ideo significatur per Chalcedonium, qui valet contra illusiones
 demonum, & virtutes conferuat.

2 *Quartum Smaragdus*. Quartus autem articulus est de opere
 sanctificationis per gratiam, quæ curat casum peccati mortalis,
 & dat verba persuasiva in oratione deuota, ideo significatur per
 Smaragdum qui valet contra morbum caducum, & in causis dat
 verbum persuasivum.

3 *Quintum Sardonix*. Quintus autem articulus est de opere re-
 surrectionis corporum, cuius fides humilem facit, & pudicum,
 cogitationem inferendo, quod corpus est corruptibile, sed finali-
 ter ad gloriam resuscitandum, debet teneri in humili gestu, &
 apparatu ratione mortalitatis præsentis, & mundum ratione glo-
 rificationis futuræ, propter quod significatur per Sardonicem
 qui facit humilem, & pudicum.

4 *Sextum*

Nonum

MORALITER.

1 *Tertium Chalcedonius* Qui valet contra illusiones demonum,
 ideo significat Joannem dicentem. Nolite credere omni spiritui,
 sed probate spiritum, utrum ex Deo sint.

2 *Quartum Smaragdus*. Valens contra morbum caducum, ideo
 significat Iacobum, qui primus inter Apostolos sustinuit marty-
 rium, & sic fuit alijs firmitatis exemplum.

3 *Quintum Sardonix*. Faciens humilem, & pudicum, ideo signi-
 ficat Iacobum inuocatum ex utero matris sanctum.

4 *Sextum*

Nonum

4 *Sextum Sardius*. Sextus autem articulus est de opere glorifi-
 cationis, cuius fides generat in animo gaudium, & expellit timo-
 rem, quia cogitans glorificari non timet pro Christo mori, sed
 etiam aliquando gaudet. Matth. 5 a. Cum viderint homines, &
 exprobrauerint, & rixerint nomen vestrum, tanquam malum men-
 tientes propter me gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copio-
 sa est in caelis. Ideo significatur per Sardium, qui accendit, & ex-
 pellit timorem.

5 *Septimum Chrysolithus*. Primus articulus pertinet ad huma-
 nitatem Christi, est de conceptione, & natiuitate eius ex virgine,
 cuius fides confortat humanam naturam in conceptione Christi
 verbo unitam, & valet contra timores nocturnos vitiorum, eo
 quod nato Christo in noctis medio dixit Angelus pastoribus.
 Nolite timere. Lucæ 2. b. Et ibidem subditur. Gloria in altissimis
 Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: ideo significatur
 per Chrysolithum qui confortat intellectum, & per consequens
 naturam humanam per intellectum ab alijs animalibus distin-
 ctam primo Metaphysicæ, & expellit timores nocturnos.

6 *Octauum Berillus*. Secundus articulus est de passione Christi,
 morte eius, & sepultura, cuius fides inuictum reddit in tribula-
 tionibus huius mundi. 1. Pet. 4. a. Christo igitur in carne passio, &
 vus ea. cor. ar. Ideo significatur per Berillum, qui contra lites inui-
 ctum reddit, & sic mitem facit, & benignum.

4 *Sextum Sardius*. Qui gaudium accendit, & pellit timorem,
 ideo significat Andream, qui videns a longe crucem sibi paratam,
 dixit. O bona Crux diu desiderata, & iam concupiscenti animo
 præparata securus, & gaudens venio ad te, &c.

5 *Septimum Chrysolithus*. Qui pellit timores nocturnos, ideo
 significat Matthæum, qui a sponsa Christi repulit Aethiopem
 tenebrosam.

6 *Octauum Berillus*. Qui reddit mitem, & facit benignum, ideo
 significat Simonem, qui audens interpretatur. Mitis enim, & be-
 nignus proprium est audire pacifice quod dicitur.

A *Andreas. Per hunc maris aerisque colorem mutantem, & ad hyacinthinum accedentem, admirabilem Thomam significari verisimile sit, quippe qui longa per mare peregrinatione vsque ad Indos peruenit eo ad procurandam illorum populorum salutem a Deo missus.

Topazii nobilitas

Beda.

a Topazius. Nonus quo rarior eo preciosior, & habet duos colores ex auro, & aetherea claritate, maxime lucens cum splendore solis tangitur superas omnium gemmarum claritates in aspectum suum singulariter

a nonum Topazius, decimum Chryso passus, vndecimum

b Hiacynthus, duodecimum Amethystus. Et duodecim por

c tæ duodecim margaritæ sunt per singulas, & singula

d portæ erant ex singulis margaritis, et plateæ ciuitatis aurū

prouocans aspicientes, quem si plus polis obscuras, si nature relinquis clarior est, & nihil est carius regibus inter diuitias Contemplatiuam vitam significat, quam sancti reges omnibus operum diuitijs, & gemmis virtutum præferunt, & in eam maxime aspectus suos dirigunt, & tanto amplius, quanto frequentius diuina illustrantur gratia. Ex interna charitate color aureus, ex dulcedine contemplationis æthereus, quæ ex attritu sæculi semper obscurabit, vix n. potest quis simul doloribus attingi, & tranquilla mente cæli gaudia inueneri. Vel si polis quasi si dignitatibus sæculi honores eos, & ornas obscuras, quia contemplationi minus vacant, vel minoris meriti sunt. Et sicut in octauo actiua vita, sic in nono contemplatiua, quæ est Angelorum, quorum sunt nouem ordines. Dicunt quidam, quod omnium lapidum colores habet, vnde & nomen habet, quia pan. i. omnes. Et inuenitur in insula Aegypti, quæ dicitur topazon, significat sanctos omnibus coloribus virtutum fulgidos.

*Andreas. per topazium qui rubri est coloris qui iis opitulati fertur qui ex oculis laborant lactem emittens liquorem beatus Matthæus significatus videtur. Nam is & diuino zelo egregie fuit inflammatus, & sanguine propter Christum fuso dignus est habitus, qui corde cæcutiebunt illuminaret, modoque genitos fidei lacte illuminaret.

Beda.

b Chryso passus. In India nascitur viridis aureæque mixturæ. Quidam etiam purpureus cum guttis aureis, significat eos qui virorem æternæ patriæ charitate merentur, & aliam purpuream martyrii ostendunt, & quia exemplum Domini sequuntur, in India. i. prope ortum solis sunt, & cum Christo regnare expectant. In denario numero sunt, & decalogus implebitur per dilectionem quæ non finit. igitur in Chryso passu, opus martyrii signatur, & præmium. Chryso aurum, passus porrum dicitur.

*Andreas. Chryso passum, qui auri colorem auro ipso altius imbibit, beatum Thaddæum qui Abgaro regi Edessæ Christi regnum per aurum, eiusdem autem mortem per passum designatam prædicauit, significari existimo.

c Hiacynthus

e Hiacynthus. Vndecimus cum aere mutatur in sereno p. spicuos, in nubilo obscurus, significat d. faretissimas. B. l. res omnib. qual. trib. morib. gratib. intellectibus se contemperantes, vt Paulus qui dicebat sapientiam loquimur inter perfectos. Item. *Non potui uobis loqui, &c.* Item. *Quis infirmatur, &c.* Item. *Omnes lucrifacere.*

D B. l.

1 omnia factus sum, vt omnes lucrifacere.

2 *Andr. Hiacyntham

3 qui cerulei aerisque

4 coloris speciem per

5 fegerit ad Simonem

6 tanquam charismatum,

7 & gratiarum Christi Z. latorem, ce

lestemque prudentiam haud uulgarem fortitum non incommode retuleris.

d Amethystus. Duodecimus purpureus, mixto colore violæ & rosæ quasdam flammulas de se effundens, purpureus color, significat cælestis regni habitus, & angelicæ societatis principatum ad quem venturi sunt sancti. Viola huiusmodi sanctorum verecundiam, cum o.lore bonæ operationis: Rosa pretiosam mortem martyrii, qui non modo inter se, sed etiam ad inimicos, & persecutores flammam charitatis emittunt. Significat igitur Amethystus cælestis regni semp. memoriam in cordib. humilium, & illam egregiam virtutem, vt et pro inimicis orent, & de salute eorum curent, quæ est virtus virtutum: Colorum varietas, virtutum multiplicitas.

Beda.

*Andreas. Per Amethystum, qui ignis formam spectantibus exhibet, Matthiam significari coniecit, vt quia linguarum distributione cælesti igne affluens sit affluens, & ob inflammationem Deo a quo electus erat, seruendus, & placendi desiderium idoneus census quia pro. p. p. i. l. l. v. m. sufficeret. Hæc autem ex iis in medium attulimus, quæ iacobus & piphanius de lapidibus istis differunt, tribu. inque Israhel's principib. accommodauit, idque ad illorum executionem qui in hæc quasi enigmata suo forte tempore incidere. De veritate quidem nonnulli coniecturam facientes, accuat in aurem earum rerum noticiam soli Deo qui intelligit perfectos relinquentes. Interim Apostoli sunt vera ecclesiæ fundamenta, lapidesque vere pretiosi, &c.

e Et duodecim portæ. Q. d. dicit, dixi esse 12. portas, et cum ita sint 12. illæ portæ. i. prophete introductentes ad fidem trinitatis ex quatuor mundi partibus, Per singulas. i. per instructionem singulorum, sicut margaritæ. i. imitatores eorum, quæ de quacunque parte mundi ad fidem trinitatis uocentur, sunt splendidi uirtutibus.

f Singula portæ, &c. Q. d. Ad hoc, vt essent portæ, oportet esse margaritas.

g Plateæ ciuitatis aurum. i. sapientia, vel claritate pleni, munda a criminali macula.

Vitrum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nonum Topazius. Tertius articulus ad humanitatem Christi pertinens, est de descensu animæ eius ad inferos, cuius fides ualeat contra pericula a dæmonibus inferenda, quia per hunc descensum fuerunt spoliati, & potestas eorum diminuta, ideo significatur per Topazium, qui ualeat contra iram. i. contra lunaticam passionem, quæ frequenter per dæmones iratos excitatur, vel augmentatur. **2 Decimum Chryso.** Quartus uero articulus est de resurrectione Christi, quæ est causa nostræ resurrectionis futuræ propter quod fides eius ualeat contra corruptionem corporis, & animæ per peccatum, nam omnis corruptio tollitur in resurrectione Christi. i. designatur per chryso passum qui ualeat contra lepram. **3 Vndecimum Hiacyn.** Quintus articulus est de ascensione Christi ad cælos in humanitate assumpta, cuius fides dat vigorem fidelibus, vt ipsam sequantur tanquam mēbra eius. Co. **3. a. Quæ sursum sunt sapite, &c.** pp. qd. significatur p. hyacinthū, qui

qui dat membris vigorem, & salutiferum facit saporem. **4 Duo decimum Amet.** Sextus articulus est de aduentu in iudicium in quo apparebit Christus in forma humanitatis gloriosa, cuius fides reddit hominem sollicitum, & vigilem, vt in illo tremendo iudicio, de factis, dictis, & cogitationibus suis possit reddere rationem. Ideo significatur per Amethystum, qui facit vigilem, expellit malam cogitationem. **5 Et duodecim portæ.** Hic consequenter agitur de ornamento portarum, cum dicitur.

6 Duodecim margaritæ sunt per singulas. s. portas. Licet autem margarita sit nomen unius speciei, quæ gallicè uocatur perle, tamen hic & in pluribus locis sacræ scripturæ accipitur generaliter pro quolibet lapide precioso. Quales autem sint lapides istorum duodecim portarum non exprimitur, propter quod probabiliter uideatur quod sint eiusdem speciei cum duodecim prædictis, & etiam eiusdem significationis.

7 Et plateæ ciuitatis. Hoc iam expositum supra.

Et

MORALITER.

1 Nonum Topazius. Qui ualeat contra lunaticam passionem, i. significat Bartholomeum, qui filiam regis Ptolemij ab hac passione curauit, & baptizauit. **2 Decimum Chryso passus.** Qui ualere dicitur contra lepram, i. significat Thomam, qui per diligentiam inquirendi ueritatem resurrectionis repulit a nobis lepram infidelitatis. **3 Vndecimum Hiacynthus.** Qui dat membris vigorem, ideo significat Philippum, qui debilitatos, & ægrotantes ex statu draconis

conis restituit ad vigorem perfectæ sanitatis. **4 Duodecimum Amethystus.** Qui facit vigilem, & repellit malam cogitationem, ideo significat Iudam qui interpretatur confitens, siue laudans, nam confessio culpæ, & laudis diuinæ vigilem facit, & cogitationem malam repellit. Itæ uero proprietates lapidum acceptæ sunt de libro, qui dicitur de proprietatibus rerum. **† Et singula portæ erant ex singulis margaritis, &c. cætera.** Sicut Apostoli dicti sunt fundamenta, ita possunt dici portæ, & expo-

A *Et templum perlucidum*. i. nullas fordes in se zelantes. Vel quia possunt mali in operibus nequitiam suam, velut in speculo cognoscere.

b *Et templum non vidi in ea, & c.* * Andreas. Quorsum opus est illi externo, & sensibili templo, quæ Deum in quo uiuimus, mouemur, & scimus, habet custodenti, & defensori?

† Esa. 60. d

Is. n. Sanctorum templum, & incolæ est, quia iuxta promissionem suam habitabat. & ambulat in illis, & Agnus Dei, qui propter nos iugularis est, cui etiã viuificus Spiritus presentiam coniungit. Atque hoc per flumen, cuius paulo post fit mentio, discrete significatur.

¶ que seruat fuerunt

- & honorem noctem

B viuificus Spiritus presentiam coniungit. Atque hoc per flumen, cuius paulo post fit mentio, discrete significatur.

c *Non eget sole neq. Hic egent ad seruitium sole, & luna, ibi non, Deus. n. plene illuminabit eos, vel Non eget sole, neq. luna.* i. maioribus, uel minoribus prædicatoribus.

L. manualis c. 19.

* Aug. Illic est iugis splendor, non ille qui nunc est, sed tanto clarior, quanto felicior, quia ciuitas illa (ut legitur) non eget Sole, neque luna, sed Dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus. Vbi sancti fulgebunt, ut stelle in perpetuis æternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudunt multos. Quapropter noxia ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardorisve asperitas ulla, sed talis erit rerum temperies, quam nec oculus videt, nec auris audit, & c.

d *Et ambula.* Tanta erit lux in futuro, quod usque ad finem mundi. *Ambulabunt Gentes.* i. promouebuntur de bono in melius.

e *In lumine.* In spe huius luminis, vel per lumen, vel per lucem, vel per radios cognitionis eius.

f *Reges ter.* idest, illi maiores qui regunt terrenitatem suam, & aliorum.

g *Et por.* In præsentia aliquando subtrahitur prædicatio, ne fures intrent, & conculent dum nox est idest, locus insidiarum sed quia ibi dies perpetua, & omnis timor auferetur.

† Esa. 60. c

Et afferent

rem Gentium in illam.

a *Hoc est, locus orationis, & oblationis, quæ ibi locum non habebit.*

a mundum tanquam uitrum perlucidum. **Et templum non vidi in ea,**

b *Idest, omnimoda requies.* **Domini enim Deus omnipotens templum illius est, & agnus.**

c *a Similiter est templum eius. b Lumine fidei. c Scientia acquisita. d Ad hoc.* **† Et ciuitas non eget sole, neque luna, ut luceat in ea.**

d *a Idest, trinitas. b Idest, lumine, scilicet, continens deitatem.* **Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus.**

e *a Idest, humanitas. b Ad aliorum illuminationem. c Minores, & subditi. d Maiores.* **Et ambulabunt Gentes in lumine eius, & reges terræ afferent gloriam suam, & honorem in illa.**

f *a Idest, acquisitos, pro quibus coronabuntur. b Puritatem conscientiarum. c Pro ea habenda. d Ad uidendum, & laudandum Deum intellectus, & affectus.* **† Et portæ eius non claudentur per diem.**

g *a Hoc de futuro. b Per aliquam aduersitatem.* **Nox enim non erit illic, & afferent gloriam & honorem Gentium in illam.**

h *a In ipso futuro, b Idest, representabunt Deo patri. c Idest, puritatem conscientiarum Gentium. d Idest, glorificatas Gentes. e Vel ea.* **Non intrabit in eam.**

i *a Cum alijs per consensum inquinatum quantum ad peccatum cordis. b Idest, aliquid criminale. c Quantum ad peccatum operis.* **Non intrabit in eam aliquid coinquatum, aut abominationem faciens, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.**

12 *a Mendacium facit, qui in mendacijs inueniendis delectatur. b Idest, humanitatis per quam dabitur.*

13 *a Idest, humanitatis per quam dabitur.*

14 *a Idest, humanitatis per quam dabitur.*

15 *a Idest, humanitatis per quam dabitur.*

vocat eos qui se diuersis sceleribus inquinauerunt. Abominationem faciunt, qui malum operantur. Nihil. n. abominatur Deus nisi malitiam. possumus per mendacium omne peccatum intelligere, scimus. n. quia Deus veritas est, peccatum vero deceptio est animarum. Quicquid ergo contrarium est ueritati, atque ad deceptionem animatum pertinet, mendacium recte dici potest. in die itaque iudicii exhibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & cætera.

d Et

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et templum.* Hic consequenter describitur superna Ierusalem, quantum ad Dei cult. ad cuius intellectum sciendum quod cultus Dei tempore veteris Testamenti fuit figuralis respectu cultus qui obsecratur tempore nou. i. Cor. 10. c. *Omnia in figura conu. g. part. u.* Cultus uero Testamenti noui, est suo modo figuralis respectu cultus cœlestis, nam militans ecclesia representat, prout potest cœlestia præconiã, unde dicitur in illa prosa. Supernæ maris gaudia representat ecclesia, quæ quidem representatio sit in templo materiali, & per corporalia obsequia, status uero supernæ beatitudinis non est figuralis alicuius expectati, vel non habiti, nam Deus clare uidetur ibi. *Et presentialiter habetur, & ueneratur.* propter quod dicit beatus Ioannes. *Et templum non vidi in ea.* quia Deus non colitur ibi per figuralia, sed in sua præsentia. Ideo subditur.

2 *Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, & agnus.* Nam beati reficiuntur interius in aspectu diuinitatis, exterius uero in aspectu humanitatis Christi. Et sic utramque naturam colunt, & adorant, in quantum humanitas est diuinitati coniuncta.

3 *Et ciuitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea.* i. illustratione corporali.

4 *Nam claritas Dei illuminabit eam.* Quia perfecte electi illustrantur.

5 *Et ambu. Gen. i. electi.*

In

6 *In lu. ei.* Nam omnia faciunt ex illustratione Dei.

7 *Et re. ter. af.* Rex dicitur a regendo, omnia uero corporalia, & homines per angelos sanctos administrantur, & reguntur, propter quod hic, & in pluribus alijs sacre scripturæ locis angeli reges terræ dicuntur: ex electis uero qui per eorum administrationem ad beatitudinem deducuntur, eorum gloria augmentatur. Et secundum hoc afferre gloriam suam in supernam Ierusalem hic dicuntur.

8 *Et portæ, non cl.* Nam a tempore passionis Christi, per quam aperta sunt ianæ cœli, manent, & manebunt aperta, nam ibi statim recipiuntur animæ purgatæ. Dicitur autem tempus a dicta passione dies, quia tunc sanctis patribus in limbo detentis data fuit lux gloriæ, propter quod Christus dixit latroni pendenti in cruce. *Hodie mecum eris in paradiso. Lu. 23. f.*

9 *Nox enim non er. il.* Q. d. portæ tuæ de cætero non claudentur, quia dictum est, quod non clauduntur per diem.

10 *Et affe. glo.* Modo prædicto.

11 *Non intra. in ea ali. co.* Vicio carnis.

12 *Aut abo. fa. i.* peccatum contra naturam.

13 *Et men. i.* hypocrisis quæ est mendacium in facto. Et ut excludatur omne aliud peccatum, subditur.

14 *Nisi qui. i.* in diuina prædestinatione, & hic liber etiam dicitur liber.

15 *Agni. i.* Christi, in quantum est vnus Deus cum patre.

MORALITER.

exponi de eis prædictæ margaritæ, sicut iam sunt expositæ.

sitz.

1 *Et templum non uidi in ea.* Nam in ciuitate cœlesti nihil figurale reperitur, sed Deus in seipso adoratur.

CAPVT XXII.

A *Et ostendit.* Postquam situm ciuitatis, dignitatem eius, & muros, & fundamenta ostendit, describit refectionem quam deus ciuitati prebuit, & in presenti, & maxime in futuro. In presentia deitatis, vel in imitatione vite agni, quod propositum nobis se in exemplum.

b *Fluuium.* Id est, aquam fluentem, id est, eternam beatitudinem. In specie aqua notatur per abluitionem baptismi ad hoc peruenisse.

c *De sede dei.* Id est, de illis in quibus principaliter sedebit deus quia in illis maxime est, & per instructionem eorum minores coronabuntur.

***Ambrosius.** Fluuius iste, qui gloriam Sanctorum designat, splendor chrystalli habere dicitur, quia unicuique fidelium secundum qualitatem operum suorum resurget, sicut dicit apostolus: *Stella a stella differt in claritate*. De sede dei, & Agni procedere dicitur, quia ab ipso procedit omnis gloria Sanctorum, qui author est omnium bonorum. Qui etiam in medio platee civitatis decurrere dicitur, quia corda Sanctorum perpetua suavitatis dulcedine lactificabit.

d *Et ex vira.* Citra flumen, id est, in hac vita habemus lignum vite. Id est, corpus & sanguinem Christi, in quibus reficimur, ultra flumen, id est, in futuro habebimus ipsum presentem. Vel per citra flumen accipiamus corpus ante baptismum, per ultra illud, quod fuit post baptismum, ut denotemus fideles, & in veteri, & in noua lege saluatos per Christum, quod significant

a *Per eternam beatitudinem.* **b** *Quia refrigerat post laborem, & aternaliter viuificat.* **c** *Quia aternaliter fulgebit.*

T ostendit fluuium a qua viua spendidum tanquam crysallum procedentem de sede dei, & agni. In medio platee eius, & ex

a *Id est, in comuni eorum, qui latiori via inceserunt.* **b** *Id est, de maioribus, qui sunt sedes dei in minores.*

a *In via, & patria beatitudinis.* **b** *Christus.* **c** *Mercedem immortalitatis.*

vtraque parte fluminis lignum vite afferes fructus duodecim

Moyse, qui duxit filios Israel vsque ad flumen Iordanis, & Iesus filius Naue, qui de flumine Iordanis duxit eos in terram promissionis.

e *Lignum vi.* Quasi, ipse refectionem dat, ipse etiam dat eis, quod pararet eos quibus ipse reddat, & hoc est, *asse-fru. duodecim.*

Lignum. Alia litera. **Io. 11. b.**

Lignum vite reddes fructum suum per duodecim menses, id est, per duodecim apostolos, quia Christus dies, & annus, apostoli, hora vel menses, ut ibi dicit. *Nonne duodecim horae sunt diei?* Quasi dicat, vos estis subditi mihi, & mihi seruendum est non vobis. Et alia ligna sunt ibi reddentia fructum suum, id est, sancti, qui reddent

pro meritis premia sibi subditis.

f *Fructus.* Id est, prophetas, & apostolos in fide trinitatis per quatuor mundi partes fructificantes.

***Ambro.** Per vnum vite lignum, vnus Christus designatur, qui est vita cunctorum fidelium, per vtranque vero partem fluminis, possumus, & angelos, & homines intelligere. Vtramque igitur partem fluminis lignum vite obtinebit, quia & angelos, & homines sanctos Christi aequaliter possidebit. Fructus, duodecim apostoli sunt, omnesque, qui eorum doctrinam sunt sequuti: Menses singuli, tempora sunt ab initio mundi vsque ad finem eius. Per menses ergo singulos lignum vite feret fructum suum, quia omnes electos, qui singulis temporibus fuerunt, & erunt vsque ad finem, in caelesti beatitudine Patri representabit.

a *Et folia* **F**

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. XXII.

E ostendit, &c. Hic ultimo describitur superna Ierusalem quantum ad refectionem ciuium. Et diuiditur in duas partes, quia primo describitur hoc conuiuium. Secundo conuiuium exercitium, ibi. *Et omne maledictum non erit, &c.* Circa primum sciendum, quod relectio beatorum non intelligitur a nobis, nisi per similitudinem corporalium. Ad refectionem autem corporis duo requiruntur, scilicet, cibus & potus. Primo ergo describitur potus, cum dicitur.

1 *Et ostendit, &c.* Per quem intelligitur spiritus sanctus, unde dicit Saluator Ioa. 7. f. Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina fluunt de ventre eius aqua viua, quod expones euangelista subdit: hoc autem dixit de spiritu quem accepturi eratis credentes in eum. Spiritus autem sanctus cuius appropriata bonitas & suauitas, reficit beatos per modum dulcis potus, id significat per fluuium aqua viua, id est, dantis gloriam vite.

2 *Proce.* Nam spiritus sanctus ex patre & filio procedit.

3 *In me.* Ad reficiendum totum consortium beatorum.

4 *Et ex vira.* Hic consequenter describitur relectio celestis quantum ad cibum, cum dicitur, *Et ex vira. par fl.* Id est, hinc & inde.

5 *Lig. vi.* Id est, Christus qui secundum diuinitatem est, vbi cum que, sicut & spiritus sanctus, cum vnum sint in essentia.

6 *Asser. fru.* Qui est dominus fructus spiritus, Gal. 5. d. Nam indiuisa sunt opera trinitatis, & per consequens filij & spiritus sancti. Sciendum tamen, quod isti fructus aliter habent in via per gratiam, & aliter in patria per gloriam, sicut dicitur de quatuor virtutibus cardinalibus cap. prece. sic sunt alij actus viatoris & comprehensoris. Primus ergo fructus, ut Gal. 5. dicitur, est charitas, quae in patria est in Deum visum totaliter per amorem transformari. Secundus est gaudium, quod est in Deo visum delectari. Tertius est pax, quae est in ipso totaliter quietari,

tari, Quartus est patientia, qui in via est in aduersis non frangi, in patria vero vbi nulla est aduersitas, est in Deo summe stabilita. Quintus est benignitas, id est, bona igneitas quae est in beatis ad amorem proximi in se in mari quantum ad affectum, unde in eis est vnus ardor cordium, ut dicitur in illa propheta: *Supernae matris gaudium &c.* Sextus est bonitas, id est, diffusio proprii boni ad proximum in affectum, nam bonum est in diffusiuum, bonum autem vnus beati redundat in alterum, nam vnus gaudet de alterius bono, sicut de suo proprio. Septimus est longanimitas, quae est aequanimis expectatio boni futuri: ne vero beatorum aequanimiter expectant gloriam corporis. Octauus est mansuetudo, quae est in via irae moderatio, sed in patria non habet locum ira quantum ad suum materiale, quod est accensio sanguinis circa cor sed quantum ad suum formale, quod est appetitus vindictae habet ibi locum quia beati vindictam appetunt obliuiscuntur peccatorum, sicut illud Psal. 57. b. *Lutabitur iustus cum vi. vindictam, manus suas latabit in sanguine peccatoris.* Et quoniam appetitus iste moderatus est in beatis secundum regulam diuinae iustitiae, ideo secundum hoc est ibi mansuetudo. Nonus est fides, quae sic accipitur ut est virtus theologica, non est in patria, cum sit de non apparentibus, Heb. 11. sed est in patria succedit viro clara, si autem accipitur fides pro fideitate, sic est in beatis maxime. Decimus est modestia, qui excellenter est in patria, nam vires inferiores aere sunt omnino superioribus subiectae. Undecimus est continentia, est autem continens qui concupiscentias inordinatas patitur sed ab eis non deducitur, contra passionem fortiter se tenens, homini vero concupiscentiae non sunt in patria, propter quod non est ibi continentia quantum ad concupiscentias patitur, tamen est ibi quantum ad non deducitur, nam beati non possunt in aliquod malum flecti. Duodecimus est callitas, quae prout importat munditiam, est in patria, nam in eam non intrat aliquid coquina tum, ut dicitur est supra, est charitas & gaudium, &c.

Ter

MORALITER.

1 *Et ostendit, &c.* Hoc literaliter exposui de processu spiritus sancti, qui a sanctis in patria videtur, licet non comprehendatur, vita vero celestis in sacrae scripturae studio inchoatur sicut dicit Hieronymus in epistola ad Paulinum de omnibus sacrae scripturae libris. Oro te frater charissime inter haec viuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil aliud querere. Nonne videtur tibi iam hic in terris regni celestis habitaculum, &c. Propter quod hoc flumen dici potest sacra scriptura, quae per reuelationem procedit a se

de Dei & agni aqua viua, nam ab eo qui est vita per essentiam fluit per reuelationem, & refluit per claram visionem, ipsi est fons salientis, id est, salire facientis in vitam aeternam, Ioan. 4. sicut aquae materiales a mari fluunt & in mare reuertuntur.

4 *Et ex vira.* Id est, Christus, vtraque enim pars huius fluminis est vetus testamentum & nouum, & in vtroque describitur Christus, in nouo tamen magis clare.

6 *Asserens fructus duode.* Qui exprimentur, Gal. 5. d. Fructus autem spiritus.

Ter

G a *Et folia ligni.* Quasi dicat. Et quod Christus reddet fructū
A hoc erit sic, quod a possoli, & post eos alij etiam spargent fo-
lia ipsius Christi.

Ambrosius. Folia ligni verba sunt Evangelij, quæ sanita-
tem multis gentibus præstiterunt. Et est sensus. Omnes
gentes, quæ per do-
ctrinam Evangelij a
languoribus anima-
rum saluæ sunt facie
in cælesti beatitudi-
ne constituet.

b *Sed sedes dei, & a-
gni, &c.* * Andreas.
Qui facti sunt thro-
nus dei per requiæ,
quam dominus in il-
lis capit, ij germani
ciuitatis illius habi-
tatores cælebuntur

B videbuntque ipsum
non per ænigmata,
sed facie ad faciem
quemadmodum vi-
sus est sanctis Apo-
stolis in monte, vt
magnus ait Diony-
sius, habebuntque
pro aurea lamina,
quæ summus Sacer-
dos olim ferebat, di-
uinum nomen non
tam in frontibus descriptum, quam in cordibus impressum.
Indicat autem id firmam, liberam immutabilem dilectio-
nem, qua in illum feruntur. Etenim inscriptio in fronte, ho-
nestæ cuiusdem libertatis argumentum est.

C *Et videbunt faciem, &c.* * Ambrosius. Quanta sit gloria
& iuuaitas, quæ sanctis ministrabitur, mens humana cõpre-
hendere non põt, sicut dicit apostolus. *Quod oculus non vidit,*
&c. Sed omnem dulcedinem atque suauitatem illud tran-
scendet, quando videbunt deum facie ad faciem.

C * Augustinus. Cum peruenimus ad te, sapientiæ fon-
tem, lumen inefficiens, lucem inextinguibilem, vt, te non
iam

ia per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem videamus
tunc satiabatur in bonis desiderij nostrū, quia nihil erit ex-
terius, quod desideret, nisi tu domine, summū bonū. Ibi vi-
debim⁹, amabim⁹, & laudabimus. Videbimus in lumine tuo
lumen tuū, quoniā apud te est fons vite, & in lumine tuo vi-
debimus lumē. Qua-
le autem lumen? lu-
men immensum, in
corporeum, incorru-
ptibile, incompre-
hensibile, indeficiens
inextinguibile, inac-
cessibile, increatum,
veridicum, diuinū,
quod illuminat oculo
angelorum, &c.
Quid est autem vi-
dere facie ad faciē?
Hoc est cognoscere
veritatem tuam, &
gloriam tuam. Hoc
est cognoscere Pa-
tris potentiam, Filij
sapientiam, Spiritus
sancti clementiam,
summæ Trinitatis
vnam, & indiuiduā
essentiam. Videre e-
nim faciem dei viui
hoc est summum
bonum, gaudium
angelorum, præmium vitæ æternæ, gloria spirituum, læticia
sempiterna, corona decoris, brauiū felicitatis, requies opu-
lenta, pulchritudo pacis, intimum, & æternum gaudium, pa-
radisus dei, Hierusalem cælestis, vita beata, &c.

D *Et dixit mihi.* Sicut in principio posuit cõmendationem
visionis, sic etiam iam ad vltimum ponit.

E *Dominus.* Et bene debes credere, quia ille, q in præte hēt do-
na spiritus sancti per quē locuti sunt oia prophetæ dixerunt.

F *Angelum suum.* Sicut angelus Ioanni, sic Ioannes com-
mendat discipulis suis quasi dicat, non propter me facta est
hæc annuntiatio mihi, sed vt vos mihi credatis.

a ¶ Per singulas ætates, vel assidue. b ¶ Refectionem. c ¶ Id est, præcepto Christi, quæ regunt,
& ornant fructum.

a per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni
a ¶ Si implentur. b ¶ Id est, subtractio gratiæ non fiet amplius. ¶ Peccatum propter quod me
lectur maledictionem. ¶ Ite t, æternaliter requiescet deus trinitas, & Christus homo
in illis.

ad sanitatem Gentium. Et omne maledictum non erit am-
a ¶ Non t mortis, sed dilectionis. b ¶ Nullo modo inquietabunt.

plius, sed sedes dei, & agni in illa erunt, & serui eius serui-
a ¶ Non ænigmate, vt nunc, sed sicut est. b ¶ Dei vocabuntur, & agni. c ¶ Id est, in aper-
to, sicut in aperto eum confessi sunt.

illi. Et videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eo-
a ¶ Aliqua ignorantia. b ¶ Id est, doctrina veteris legis, vel alicuius mediocri prædicatoris;

rum. Et nox ultra non erit, & non egebunt lumine lucernæ,
¶ Lamine aliorum.

neque lumine solis, quoniam dominus Deus illuminabit il-
¶ Cum eo. ¶ Quod repugnat ad egeere lumine aliorum. ¶ Id est, in angelis, qui cætera ostende-
rat. a ¶ Id est, quicquid verborum, & figurarum ostendit mihi.

los, & regnabunt in secula seculorū. Et dixit mihi: ¶ Hæc verba
a ¶ Quia adimplentur. ¶ Id est, habita quibus fides adh. beatur.

fidelissima sunt, & vera. Et dominus deus ¶ spiritum propheta-
a ¶ Non regibus, non prophetis. ¶ Non timore. b ¶ Quia non possunt temerere
inexplata.

rum misit angelū suū, ostendere seruis suis, quæ oportet fieri

¶ Per singulas ætates, vel assidue. b ¶ Refectionem. c ¶ Id est, præcepto Christi, quæ regunt,
& ornant fructum.

¶ Si implentur. b ¶ Id est, subtractio gratiæ non fiet amplius. ¶ Peccatum propter quod me
lectur maledictionem. ¶ Ite t, æternaliter requiescet deus trinitas, & Christus homo
in illis.

¶ Non t mortis, sed dilectionis. b ¶ Nullo modo inquietabunt.

¶ Non ænigmate, vt nunc, sed sicut est. b ¶ Dei vocabuntur, & agni. c ¶ Id est, in aper-
to, sicut in aperto eum confessi sunt.

¶ Aliqua ignorantia. b ¶ Id est, doctrina veteris legis, vel alicuius mediocri prædicatoris;

¶ Lamine aliorum.

¶ Cum eo. ¶ Quod repugnat ad egeere lumine aliorum. ¶ Id est, in angelis, qui cætera ostende-
rat. a ¶ Id est, quicquid verborum, & figurarum ostendit mihi.

¶ Quia adimplentur. ¶ Id est, habita quibus fides adh. beatur.

¶ Non regibus, non prophetis. ¶ Non timore. b ¶ Quia non possunt temerere
inexplata.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Per menses singulos, &c.* Mensis apud Hebræos incipit à pri-
ma lunatione, propter quod nouitatem designat, per singulos
intelligitur continuatio, & sic, per menses singulos intelligitur
æternitas huius fructus, quia semper manet in sua nouitate & sua
duratione. Et hoc modo dicitur Isa. vlt. g. Et erit mensis ex men-
se, & sabbatum ex sabbato, &c.

2 *Et folia ligni ad sanitatem Gentium.* Per folia intelliguntur ver-
ba etiam secundum communem modum loquendi. Ergo folia li-
gni sunt verba Christi in euangelio contenta, quæ sunt ad sanita-
tem Gentium. Nam per prædicationem euangelij Gentes per
orbem dispersæ conuersæ sunt ad Christum.

3 *Et omne maledictum non erit, &c.* Hic consequenter describi-
tur conuiuarij exercitiū. Circa q sciendū, quod in conuiujs car-
nalibus solēt homines relaxare linguas suas ad blasphemias & cõ-
uitia, propter quod diues epulo positus in inferno, magis cru-
ciabatur in lingua, Luc. 16. d. Hoc autem remouetur à conuiuio
cælesti, cum dicitur: *Et omne ma. non erit ma.* Sed gratiarum actio
& vox laudis.

4 *Sed sedes Dei & agni in illa erunt.* Nam ibi maxime refulcet
eorum maiestas.

5 *Et serui eius.* Scilicet, angeli sancti & beati.

6 *Seruient*

6 *Seruient illi.* Exequendo quidquid placitum est ei.

7 *Et videbunt faciem eius.* Clare & aperte.

8 *Et nomen eius in frontibus eorum.* Id est, manifeste patebit om-
nibus, quod sint serui eius.

9 *Et nox ultra non erit.* Hoc expositum est supr. hic tamen repe-
titur ad maiorem assertionem. Et quia seruire Deo, est regnare,
ideo sequitur.

10 *Et regnabunt in secula seculorum.* i. æternaliter à parte post.

11 *Et dixit mihi.* Hæc est vlti. pars principalis huius libri quæ
ponitur in fine per modum epilogi. In quo primo ponitur huius
libri commendatio. Secundo præscriptorum breuis recitatio, ibi:
Qui nocet. Tertio dictorum confirmatio, ibi. *Contestor enim.* Cir-
ca primum dicitur. *Et dixit mihi.* Angelus.

12 *Hæc verba.* A te scripta.

13 *Fidelissima & vera sunt.* Nam à prima veritate processerunt.
Ideo subditur.

14 *Et dominus Deus spiritum prophe.* Licet vnus spiritus sanctus
tangat mentes omnium prophetarum, tamen effectus eius sunt
uarij & multi in mentibus ipsorum.

15 *Ostendere seruis su.* Per Ioannem.

16 *Quæ oportet fieri cito.* Quia sunt præordinata à Deo cuius
ordinatio non potest frustrari. Ideo subditur.

Et ecce

MORALITER.

1 *Per menses singulos.* Mensis dicitur à mene quod est defectus
isti vero fructus reuelant singulos defectus.

2 *Et folia ligni, &c.* Folia possunt dici Christi verba quibus mul-
tudo Gentium est ab infidelitate sanata.

3 *Et omne male non erit am.* Nihil enim continetur in sacra scri-
ptura, quod non sit inductiuum ad bonum.

4 *Sed sedes Dei & agni in illa erunt.* Nam in ipsa vtraque reperit-
tur descripta.

descripta.

5 *Et serui eius.* Id est, deuoti studentes.

6 *Seruient illi.* Prædicando populis & Deum colendo.

7 *Et videbunt faciem eius.* Per speculum & in ænigmate in præ-
senti, & facie ad faciem in futuro.

8 *Et nomen eius (scriptum est) in frontibus eorum,* Per fidelem
& apertam confessionem.

9 *Et nox.* Id est, nulla obscuritas, sed visio clara. Cætera patent
vsque vbi.

Et postquam

A *Beati qui lauant.* Quia dixerat, nocens noceat, sordens sordescat ne aliquis, malus diceret, cum sim malus, quare me penitenter, dicit: nō solum beati sunt qui maiorem recipiunt persecutionem, sed etiam illi, qui contaminauerunt stolas suas quas in baptismo acceperunt, si deinde lauerunt eas, & oos peccasse peniteat.

Li. ad Nouatiana, qui d' lap- pes venie non est dene- ganda.

b *Foris autem canes,* &c. * Cyprianus, Non moueat nos fratres, hæretici istius (Nouatiani) perfidi abrupta dementia: qui cum in tam ingenti diffensionis, & schismatis crimine constitutus, & ab Ecclesia separatus sit sacrilega temeritate non dubitet in nos sua crimina retorquere. Cum sit enim a semetipso nunc factus immundus, sordidus, sacrilegijs inquinatus, hoc nunc nos esse contendit. Et cum scriptum sit, Canes foris remanuros; & Apostolus hos eosdem canes docuerit esse vitandos, rabiem suam non cessat latratibus excitare, luporum more tenebrosam caliginem optare, qua facile possit ferina sua crudelitate, oues a pastore direptas, spelunca tenebrosa laniare.

† 20. dif. e. qui Ecclesiasticis, s. ecce.

c *Ego Iesus.* Commendauit librum per Angelum per sui dignitatem, modo etiam per auctoritatem ipsius Christi, quasi dicat, omnes audientes sciant, quod ego Iesus m. a. m. testificari vobis hæc.

d *Stella splendida.* Clara stella, id est, magna charitas annuncians diem, id est, futuram beatitudinem, per meam resurrectionem in mane factam.

Li. 27. Moral. cap. 17.

* Gregorius. Christus viuus apparens post mortem matutina

matutina nobis stella factus est; quia dum in semetipso ex- D plium nobis resurrectionis præbuit, quæ lux sequatur indicauit.

* Andreas. Radix Davidis est Christus, tanquam Deus. genus autem eiusdem secundum carnem: ex ipso namque originem duxit.

a *Beati qui t lauant stolas suas in sanguine agni, vt sit potestas*
b *eorum in ligno vitæ. & per portas intrent in ciuitatem, Foris*
autem canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis
c *seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Ego Iesus*
mihi angelum meum testificari vobis hæc in ecclesijs. Ego
d *sum genus & radix David, stella splendida & matutina. Et spi-*
e *ritus, & sponsa dicunt, veni. † Et qui audit dicat, ve-*
f *ni. † Et qui sitit veniat, & qui vult accipiat aquam*
g

† Itē dico lauant, vt &c.

1 * Idem. Christus -sanguine
2 lucida illa, & matu- † collodi
3 tina stella est, vt qui mādara i
4 post triduanam mor-
5 tē, mane nobis exor-
6 tus fuerit: nec non
7 post præsentis vitæ
8 noctem, in matutina
9 communi nobis re-
10 surrectionis hora Sā-
11 ctis omnibus se con-
12 spicuum exhibebit;
13 diem qui nunquam
14 habiturus est finem
15 certo adducturus. † 16. 17.
16 e *Et spiritus.* Id est, E
17 trinitas quæ pro pu-
18 ritatis excellentia spi-
19 ritus dicitur; *Et spi-*
20 ritus, & sponsa dicunt.

Hic etiam subdit testimonium Trinitatis, & fidelium. Q ideo debetis recipere, quia spiritus, & sponsa, &c.

* Richar. Quanta dilectione, quanto desiderio, Christus, & Sancta Mater Ecclesia nostram salutem concupiscant, sub blanda vocatione declaratur, cum dicitur; *Et sponsus, & sponsa dicunt, Veni.* Sponsus quippe Christus dicit per internam inspirationem: sponsa dicit per prædicationem, illi videlicet qui prædestinatus est ad beatitudinem: *Veni*, per fidem, & bonam actionem, per conuersionem, & bonam conuersationem.

f *Et qui sitit veniat.* Et non tamen quilibet, sed ille tantum veniat qui sitit, id est, credere desiderat.

g *Qui vult accipiat aquam vitæ gratis.* Et non est labor, quia sola voluntas sufficit.

2 Confessor

NICOLAUS DE LYRA.

- 1** Beati qui lauerunt stolas suas. *Aquis penitentia in presenti.*
- 2** *Qui autem in aliquibus libris subatur in antiquis Biblijs.*
- 3** *Vt sit potestas eorum in ligno vitæ. Id est, in futuro fruuntur Christo, cuius diuinitate reficiuntur beati interius, & eius humanitate exterius.*
- 4** *Et per portas intrant in ciuitatem. Id est, per obseruationes mandatorum intrant ad vitam æternam.*
- 5** *Foris autem canes. Id est, gulosi, & detractores contra bonos latrantes.*
- 6** *Et venefici. Id est, inuidia veneno pleni.*
- 7** *Et impudici. Id est, seipsos interficientes.*
- 8** *Et homicidæ. Corporales, & spirituales.*
- 9** *Et idolis seruientes. Quod est peccatum directe contra Deum.*
- 10** *Et omnis qui amat, & facit mendacium. Ille amat qui delectatur mendacia proferendo, sed hypocrita facit mendacium: nam hypocritis est mendacium in facto.*
- 11** *Ego Iesus mihi Angelum meum testificari vobis. Scilicet, punitionem malorum, & præmiationem bonorum.*
- 12** *In Ecclesijs. Quæ sunt per orbem vniuersum. Tertio in superioribus dicitur est frequenter de Christi excellentia, & quantum ad hoc subditur in eius persona.*
- 13** *Ego sum genus, & radix David. Id est, de radice Iesse, sicut David est de genere eius, quantum ad humanitatem, secundum quod dicitur Isa. 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & cat. qui flos est Christus secundum sensum literalem, sicut diffusius*

diffusus fuit ibi dicitur.

- 13** *Stella splendida, & matutina. Quantum ad diuinitatem, illustrans omnem hominem venientem in hunc mundum. Ioannis 1.*
- 14** *Et spiritus, & sponsa dicunt veni. Nota hæc est vera litera, & sic habent libri correcti, dicit autem Spiritus sanctus Christo.*
- 15** *Veni. Scilicet, ad iudicium ad iustos præmiandum. Quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quia facit iustos hoc dicere, qui præmiari desiderant a Christo iudice, eo modo loquendi quo dicitur Roman. 8. c. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, postulare facit secundum omnes expositores Catholicos. Alio modo, quia sicut filius missus fuit in mundum a Patre, & Spiritu sancto, sicut in persona eius dicitur Isaia 48. c. Misit me Deus, & spiritus eius, sicut ibidem plenius fuit ostensum, sic in aduentu ad iudicium mittitur a Patre, & Spiritu sancto. Et sponsa. Id est, Ecclesia militans qua desiderat conungi Ecclesie triumphanti, quod fiet in iudicio finali.*
- 16** *Et qui audit. A spiritu per inspirationem, & ab Ecclesia per prædicationem.*
- 17** *Dicat veni. Desiderando secundum aduentum Christi, vnde Luca 21. f. Dicit Saluator loquens de eius aduentu ad iudicium; Hæc autem fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, id est, exhiberate corda, prout exponit Gregor. quoniam appropinquat redemptio vestra.*
- 18** *Et qui sitit. Desiderando gloriam.*
- 19** *Veniat. Per gratiam.*
- 20** *Et qui vult accipiat aquam vitæ. Id est, gloriam qua est vitæ anima.*

Gratis

MORALITER.

- 1** *Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni. Id est, conscientias per veram penitentiam.*
- 2** *Vt sit potestas eorum in ligno vitæ. Ipsum degustando inchoatiue per gratiam, & consummatiue fruendo per gloriam.*
- 14** *Et spiritus, & sponsa dicunt, veni. Glossa interlinearis, ad notitiam*

titiam libri, scilicet sacre scripturæ, ad cuius notitiam inducunt Christus, & Ecclesia sponsa eius.

- 16** *Et qui audit. Id est, intelligit.*
- 17** *Dicat, veni. Nam intelligentes sacram scripturam inducere debent alios ad eius intelligentiam.*
- 18** *Et qui sitit veniat, Nam desiderantes ipsam, inueniunt eam.*

Confessor

A *a* Confessor enim omni audiendi verba prophetie libri huius. Postquam commendationem posuit per se, per angelum, per Christum, per Trinitatem, per fideles, quia quosdam sciebat esse in Asia qui pro suis erroribus fouendis aliquid adderet, vel demerent, supponit excommunicationem.

b Si quis apposerit, &c. Ambrosius.

Non de expositioribus, sed de hæreticis hoc dictum esse intelligere debemus. Expositor enim nihil addit, aut minuit, sed aut obscuritates exponendo manifestat, aut moralem, aut spiritalem intelligentiam demonstrat. Hæreticos ergo maledicit, qui in scripturis diuinis ad confirmandam hæresim suam quædam falsa apponebat, & quædam detrahe-

B bant quæ eorum hæresi videbantur esse contraria.

c Dicit qui testimonium perhibet, &c. Primasius. Idem Christus testimonium perhibet, qui se Ecclesie venturum annunciat; cui more Cantici Canticorum Ecclesia deuotè respondit. Etiam venio Dñe Iesu Christe, quæ dicit orans:

veniat

veniat regnum tuum: Et: In via immaculata venies ad me. *d* Veni domine Iesu. Haymo. Hæc omnis Eccl. si loquitur in Ioanne optans, vt veniat Christus ad iudicium. Vnde & quotidie id in oratione Dominica postulat, & in psalms, Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus.

D

Psal. 78.

a Sine pretio meritum.

b Quasi dicat Angelus testificatus est mihi, similiter ego conte &c.

a vitæ grãtis. Confessor enim omni audienti verba prophe-

a Hoc scilicet confessor.

b Vt errorem inde foueat.

b tiæ libri huius. Si quis apposerit ad hæc, apponet Deus

a De phialis supra, & tubis.

super illum plagas scriptas in libro isto, & si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius i de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ

a Quasi dicat excommunicationis.

c scripta sunt in libro isto. Dicit qui testimonium perhibet

a Cauete vobis, quia ego ve

b Conuerso ad Deum.

c Et iam quali vera sunt omnia,

& qui mihi at excommunicatur.

c Ad remouendam.

d Veni Domine, & nol. tardare.

d Sicut supra incipit a gratia ita incipit.

d istorû. Etiam venio cito. Amen. * Veni Domine Iesu. Grã-

e tia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

c Gratia Domini Nostri Iesu Christi. Consummatio Apostoli in verbo Christi.

* Augustinus Oremus, vt secundum suam promissionem dominus Iesus ad nos venire, & per suam misericordiã de carcere nos mundi huius liberare, & ad suam beatitudinem perducere dignetur; qui cum Patre, & Spiritu sancto vivit, & regnat in secula seculorum. Amen.

* Etiam

* Ambrosius. Sit & E

nobiscum gratia Domini Nostri Iesu Christi, & det nobis arma virtutum, quibus mundi ipsi dace, atque signifero, & ab interioribus, & ab exterioribus hostibus defendamur, vt vitæ æternæ participes esse mereamur. Amen.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Gratis. Nam hic habetur per Christi meritum in baptismo, dum tamen non ponitur obstaculum.

2 Confessor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius. Hæc est vltima pars in qua ponitur prædictorum confirmatio, quia nihil ibi continetur superfluum, aut diminutum, ideo subditur.

3 Si quis apposerit ad hæc apponet Deus super illû plagas scriptas in libro isto. scilicet: discrepantia a veritate Euangelii, sicut faciebant Ebion, & Cherinthus hæretici, qui tempore illo addebant aliqua discrepantia a veritate Euangelii, & aliqua diminuabant de eius

eius veritate dicentes Christum ante Mariam non fuisse: per hoc tamen non excluditur quin possint aliqua dici licite, quæ faciunt ad declarationem sacre scripturæ, & sic faciunt Doctores sancti.

4 Dicit qui testimonium perhibet istorum. scilicet Christus,

5 Etiam venio cito. Amen. Ad iudicium cuiuslibet in morte: nam qualis vnusquisque inuenitur in morte, talis presentabitur in iudicio, generaliter autem veniet omnibus ad iudicium in generali resurrectione.

6 Veni Domine Iesu. Hoc dicit Ioannes conformando se Spiritu sancto, & Ecclesie, deo subditur eius oratio pro omnibus fidelibus, cum dicitur. Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

MORALITER.

2 Confessor enim omni audienti verba prophetiæ, &c. Per hoc præcluditur via præsumptuosæ addendi, vel diminuendi in expo-

sitione sacre scripturæ aliquid diffionum a fidei veritate, & quia verus intellectus sacre scripturæ non habetur, nisi per donum gratiæ, subditur in fine.

† Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Incipit libellus eiusdem Nicolai de Lyra: continens pulcherrimas Quæstiones Iudaicam perfidiam in Catholica fide improbant.

Primo. Quæritur vtrum ex scripturis receptis a Iudæis possit efficaciter probari Saluatore nostrum fuisse Deum, & hominem. Et arguitur primo quod sic, quia tamen quæstio duo includit. Vnum quod pertinet ad personam Christi, scilicet quod sit Deus, & homo. Aliud ad tempus, scilicet quod sit Christi mysterium completum, & ideo de vtroque arguitur.

Et primo per id quod habetur Iere. 23. a. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo super iudæum, &c. Ex quo patet Christum promissum ex semine Dauid, & per consequens verum hominẽ. Et sequitur in eadem auctoritate quæ de Christo loquitur. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt cum Dominus iustus noster. Ex quo patet eius diuinitas.

De secundo, videlicet de tempore, arguitur per illud Aggæi 2. b. vbi de Christo dicitur. Veniet desideratus cur. Elis gentibus, & re. do. istam gloria, dicit Dominus exercituum. Propheta autem ibi loquebatur de domo Dei ædificata a filijs Israel post reditum de captiuitate Babylonica ergo stante illa domo venit Christus, domus

domus autem illa destructa fuit 42. anno a passione Domini per Titum, & Vespasianum: ergo ante erat completum Christi mysterium, & sic patet propositum.

In contrarium autem arguitur, quia inter Iudæos sunt, & fuerunt multi homines ingeniosi, & in scripturis legis, & prophetarum valde studiosi: ergo si prædicta possent haberi effic. euer per scripturas ab eis receptas, non esset verisimile, quod tandem itentissent in tali errore: igitur, &c. Respondeo, hic sunt principaliter duo intendenda. Primum est quæ sunt scripturæ a Iudæis receptæ. Secundum vtrum prædicta possint per illas scripturas probari probatione efficaci.

Circa primum sciendum, quod libri canonici veteris Testamenti sunt ab eis recepti, tanquam Deo inspirante scripti, & sunt in vniuerso 22. secundum antiquam computationem, & 24. secundum modernam, quia Lamentationes Ieremiæ & liber Ruth, ponuntur modo pro duobus libris a libris Ieremiæ, & Iudicium separatis. De istis autem libris aliqui dicuntur legales, scilicet quinque libri Moyfi & sunt in primo ordine apud Iudæos. Alij dicuntur prophetales, scilicet Iosue, Iudicum, Samuel, id est, primus, & secundus Regum, Malachi, id est, tertius, & quartus Regum, Isaias, Ieremias, Ezechiel, & liber 12 Prophetarum, qui dicitur Terecãtia, & isti octo sunt in secundo ordine. Reliqui vero dicuntur agiographi, id est, scripturæ sanctæ, vel Sanctorum scripturæ. Et sunt isti liber Iob; liber Psalmorum, Parabola Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Paralipomenon, Daniel, Esdras, & Ester, Ruth, Lamentationes Ieremiæ, & isti sunt in tertio ordine.

Scripturæ a Iudæis receptæ.

Confide-

A Considerandum etiam quod isti libri sunt apud eos multipliciter
 cōscripti. Vno modo purē Hebraicē, & sic primo traditi sunt, vi-
 delicet sermone Hebraico cum literis Hebraicis. Alio modo He-
 braice, sed nō pure, videlicet sermone Chaldaico, sed literis He-
 braicis. Sed quia Hebraicū, & Chaldaicū sunt idiomata propin-
 qua eundē numerū literarū habentia q̄ literę quāuis discrepent
 in figura, tamen conueniūt in sono, & virtute, vt dicit Hieron. in
 p̄lo. Galeato. & iō vnū idioma pōt facilliter scribi p̄ literas alte-
 rius. Hęc igitur modo plures scripserūt vetus Testām, & maximo
 Ionatham filius Oriel, cum scriptura ell ita iuthētica apud He-
 b̄eos quod nullus adhuc ausus fuit sibi cōtradecere: p̄pter quod
 in libris notabilibus Iudęorū ponitur Hebraicum purum in vna
 columna, & Chaldaicū scriptū ab isto Ionathan h̄eris Hebraicis
 in altera, & vtūtur Iudæi isto Chaldaico quali p̄ expositione, &
 quia aliqua q̄ erāt multū obscura in Hebraico puro, clarius po-
 nuntur, & quasi exponūtur isto Chaldaico, vt infra patebit magis.
 Et iō illa trālatio necessaria est ad disputandū cū Iudæis in
 pallibus multis. Similiter trālatio 70 interpretū apud eos. habet
 tur saltē apud aliquos studiosos illi enim 70. fuerūt electi de to-
 to populo Israel, tanquā excellentissimi, & studiosissimi, ac periti
 in litera Hebraica, & Græca, secundum quod dicit Iosephus 12.
 lib. Antiquitatum. ipsi aut nō semp trāstulerūt de Hebraico in
 Græcū verbū ex verbo, sed frequēter sensum ex sensu, mutātes
 aliqua, vel occultantes ex invidia ea quę possent esse causa er-
 roris Ptolomæo regi. Hęc aut trālatiōne voluerūt habere stu-
 diosi Hebręorū, tanquā factū sapientissimorū virorum; & dato
 quod nusquā ab eis haberetur, nō tamen possunt ipsam negare,
 cū fuerit facta a sapientissimis, & valentioribus de toto populo, &
 in tanto numero. Et iō de illa possumus nos iuuare ad probandū
 aliqd̄ ipsi Iudæis, sicut infra patebit. Itē p̄ter scripturas canoni-
 cas sunt alię scripturę a Iudæis receptę, tanquā authenticę, sci-
 licet: Thalmud, & secundū eos scriptura ista non differt a scriptu-
 ris canonicis, nisi sicut lex data verbo a lege data scripto, quā ista
 fuit reuelata Moyli a Deo, sicut illa q̄ sunt scripta in libris Moy-
 si, sed Moyfes nō scripsit ea quę continentur in Thalmud. Et hoc
 potuit esse duplici de causa vtpote, quia nō erat necessarium, vt
 populus sciret talia, sicut erat necessariū de p̄ceptis i lege, vel quā
 ista erāt magis in secretis h̄ibēda. Moyfes tñ tradidit ea Iosue, &
 alijs senioribus verbo, sicut habuerat a Domino, & alijs poste-
 rioribus eodem modo, & sic consequenter quousque scripta sunt
 talia per posteriores Doctores ne caderent in obliuionem.

Similiter dicta Doctōrū Hebraicorū qui glossauerunt vetus
 Testamentū sunt authentica apud eos multo magis, quam apud
 nos dicit Hier. & Aug. & aliorū Doctōrū Catholicorum. Et hoc
 potissime per id quod scribitur Deut. 17. b. Nō declinabis, neq;
 ad dex. & c. vbi loquitur scriptura de sacerdotibus, & Doctōribus
 ad quos p̄cepit scriptura in dubijs recurrere: eorū sententiā in-
 discussē tenere. Licet autem h̄mōi scripturę in magna parte sint
 falsę, scilicet Thalmud, & glossę Doctōrū Hebraicorū, tñ p̄ eas
 possumus cōtra eos efficaciter arguere ex quo sunt ab eis p̄dicto
 modo receptę. Sicut ecōtrario argumentū quod facerent contra
 nos ex Euāgelio, & scripturis Apostolorū h̄mōi esset efficacē cō-
 tra nos, licet reputent h̄mōi scripturas falsum cōtinere. Viso quę
 scripturę sint a Iudæis receptę secundo videndū ell, an id quod
 in q̄one ponitur, possit per illas scripturas efficaciter p̄bari. Et di-
 stinguo primo de probatione efficaci, quā p̄bationis efficacia pōt
 dupliciter accipi. Vno modo quod sit ita efficacē probatio, quod
 nullo modo possit euitari sine euidenti negatione, vel contradi-
 ctione scripturę p̄dictę, & sic mihi v̄, quod adhuc nō sit proba-
 tum, quod in q̄one quæritur per dictā scripturā. Cuius rō est quā
 mysteriū Trinitatis, & incarnationis Christi exp̄ssius ponitur in
 nouo Testā q̄ veret, sicut patet manifeste, & ab omnibus cōcedi-
 tur, & tñ multi h̄retici totū nouū Testām recipiunt, & pro suis
 erroribus exponūt. Aliqui tñ ipsorū negant Trinitatē persona-
 rum in diuinis, sicut Sabellius, aliqui negant diuinitatem in Chri-
 sto, sicut Arius, aliqui veram humanitatē, sicut Manichæus, qui
 dixit Christum habere carnem phantasticam, ad quod sequitur
 ipsum non fuisse verum hominem, quia caro vera est de veritate
 nature humanę. Similiter Arius dixit ipsum non habere ani-
 mam intellectuā, sed verbū supplere aīę locum: quod tñ verbū
 d̄ ell creatū. Similiter Apollinarius dixit ipsum nō habere ani-
 mam intellectuam, licet assumpserit animam sensitiuam, & ad di-
 ctum vtriusque sequitur Christum non fuisse verum hominem,
 cum ab anima intellectuā accipiatur species humana. Si igitur
 dicti h̄retici exponebant pro se scripturam noui Testamenti
 multo magis Iudæi possent pro se exponere scripturam veteris
 Testamenti. Alio modo potest accipi probationis efficacia per
 scripturā, sic quod licet scriptura possit aliter exponi aliquo mo-
 do, saltem ad euadendum absque conditione manifesta, tamen
 simpliciter loquendo non potest alio modo rationabiliter expo-
 ni quin semp appareat expositio fidei Catholicę rationabilior.
 Et hoc modo credo, quod id quod positum est in q̄one probatū
 ell satis per scripturam veteris Testamenti, & iterum potest hoc
 idem

idem probari hoc modo procedendo. In q̄one anteponūtur duo, **D**
 vt dictum est. Vnum quod pertinet ad tempus, scilicet vtum tempus
 aduentus Christi sit p̄teritum. Secundum quod pertinet ad p̄-
 sonam Christi, vtum sit Deus, & homo in vna persona. & illud
 implicat duo, quia fides Catholica ponit vniōem nature diui-
 nę & humanę in determinata persona, scilicet Patris, & non Patris, nec
 Spiritu sancti & ex hoc supponitur pluralitas personarum in di-
 uinis, quod fortissime negatur a Iudæis. Et iō ad probandū quod
 in quæstione ponitur per scripturam a Iudæis receptam, ista tria
 sunt per ordinem declaranda ex eadem scriptura. Primum est
 quod in vnitāte diuinę essentię est pluralitas personarum, siue
 suppositorum. Secundum est quod in persona filij natura hu-
 mana, & diuina sunt vnę, ita quod ipse est verus Deus, & verus
 homo. Tertium est quod hoc factū ell de p̄terito, & nō expectā-
 dū de futuro, sicut expectant Iudæi, & in hoc sunt valde decepti.

Ad declarationē primi primo induco argū Magistri Senten-
 tiarū dist. 2. primi libri qui probat pluralitatem personarū in di-
 uinis per illud quod scribitur in principio Gen. In principio crea-
 uit Deus cœlū, & terram, &c. Hebraica veritas sic habet. *In prin-
 cipio creauit Elohim cœlum, & terram.* Elohim est nomen plurale
 huius nominis, vel Eloha, quod significat Deum in singulari, &
 hoc satis patet scientibus proprietates idiomatis Hebraici. p̄ hoc
 aut quod nomen plurale diuinū cōiungitur cū verbo singularis
 numeri, cum dicitur. Creauit Elohim: ac si diceret, creauit Dij.
 ostenditur in scriptura, quod in Deo est aliqua pluralitas in vni-
 tate essentię, quia talis modus loquendi sæpe in veteri Testamē-
 to inuenitur de Deo, & de nullo alio. Ex quo patet, quod aliqua
 pluralitas in vnitāte diuinę essentię est quę in nulla alia inuenit̄
 natura: & hęc est pluralitas personarum in vna simplici essentia,
 quę in p̄dicto modo loquēdi designatur per verbū singula-
 ris numeri coniunctum nomini plurali. Sed ad hoc rōdēt dicen-
 tes quod hoc nomen Elohim indifferēter accipitur in plurali, &
 singulari, & qñ d̄ de Deo vero semper accipitur pro singulari, &
 sic est in p̄posito, qñ d̄. In principio creauit Elohim, &c. i. Deus. **E**
 Sed cōtra hęc solutionem arguo ex textu sacrę scripturę, quod
 hoc nomen Elohim, & alia nomina diuina dicuntur frequenter de
 Deo vero in plurali, quod patet manifeste, quia coniungitur cum
 adiectiuis pluralibus, & verbis pluralis numeri. Exemplum de
 adiectiuis, Iosue vlti. c. *Non poteritis seruire domino, quia dominus
 sanctus ipse.* Veritas Hebraica sic habet. *Non poteritis seruire do-
 mino, quia Elohim sancti ipse.* Item Ierem. 23. g. *Peruertistis verba
 Dei viuētis domini exercituum Dei vestri tetragrammaton.* Et nota
 quod ibi ponitur nomen Dei tetragrammaton, quia veritas He-
 braica sic habet: *Peruertistis verba Elohim viuētium domini exer-
 cituum Dei vestri.* Et nota quod ibi ponitur nomē Domini tetra-
 grammaton Dei vestri, cum dicitur in auctoritate p̄missa. Do-
 mini exercituum; vbi habemus nomen domini in Hebraico po-
 nitur nomen domini tetragrammaton, quod signat diuinam na-
 turam secundum suas proprietates intrinsecas absque respectu
 ab extra, vt magis patebit infra. Et sic patet, quod intrinsecus di-
 uinitatis est aliqua pluralitas in pluralitatē immediate proceden-
 tem cum dicitur in auctoritate. Peruertistis verba Elohim Haim,
 id est, deorum viuētium, & coniungitur ista pluralitas nomini
 Dei tetragrammaton tamē immediate subditur. Dominus exer-
 citū, & in singulari, & sic per hoc patet quod in vnitāte diuinę
 essentię est aliqua pluralitas cum summa simplicitate, quę non
 est in alijs, quia semper vbi scriptura ponit aliqd̄ significans plu-
 raliatē personarū ibi deinde ponit quod ostendit essentē vnitā-
 tē, vt per auctoritatē p̄dictā patet, vt infra subsequenter patebit.
 Itē Isa. 54. b. *Dominabitur tui, qui te fecit, dominus exercituum no-
 men eius.* Hebraica veritas sic habet. *Dominatores tui factoris tui,
 dominus exercituum nomen eius.* In hac auctoritate vbi ponitur do-
 minus exercitū nomen eius, ponitur nomen domini tetragram-
 maton. Et ideo ex hac auctoritate potest argui, sicut ex p̄ceden-
 ti. Similiter hoc nomen Elohim frequenter coniungitur cum ver-
 bo pluralis numeri, verbi gratia. 2. Re. 7. d. dicitur. *Quę est autem
 vt populus tuus Israel gens in terra, propter quam iuit Deus, vt redi-
 meret eam sibi in populum, &c.* Hebraica veritas sic habet. *Quis est
 vt populus tuus Israel gens vna in terra propter quam iuerunt Elohim
 ad redimendum sibi populum?* Item Ecclesiast. 2. b. *Quis est homo
 inquam, vt possit sequi regem factorem suum?* Hebraica veritas sic
 habet. *Quis est homo, vt intret post regem qui iam fecerunt eum?* Pa-
 tet igitur ex p̄dictis, quod p̄dicta euasio est falsa, quia no-
 men Elohim dictum de Deo vero accipitur frequenter in sacrę
 scriptura in plurali, vt patet ex auctoritatibus p̄dictis, quę non
 possunt intelligi ad literam nisi de Deo vero. Propter quod alij
 soluerunt alibi, scilicet in gloss, super illud Ecclesiast. quod di-
 ctum est. *Quis est homo, vt intret post regem qui iam fecerunt
 eum?* Gloss Hebraica, *Si queratur qui fecerunt eum.* Scilicet,
 hominem potest dici Deus sanctus, & Dominus consilij sui,
 & consimiliter respondetur in Gloss. super Psalm. 49. qui fa-
 ctus est ab Asaph. Deus deorū dominus locutus est, &c. in He-
 braico sunt tria nomina diuina, scilicet Hel, Elohim, & nomen
 domini

Auctoritas
 Sepuaginta,
 Iosephus

Thalmud

Efficacia pro-
 bationis du-
 plex.

Pluralitas
 sonarum
 nitate est
 diuina
 Elohim

E

F

Es sunt pro
pates in di
uis.

A domini tetragrammaton, loco huius hēmus hoc nomen dñs. Quæ rit ibi glossator, quare Asaph ter nominauit Deū in principio hu ius Psal. Rñdit, vt ostēderet q, Deus in tribus proprietatib. creauit seculum. Si considerent istæ rñsiones, duę sunt verillimæ. Prima quę dicit, q, Deus & domus cōsiliij sui fecerūt homine, & pp hoc dñ in plurali Eccl. 2. b. *Quis est homo, vt intret post regem qui iam fecerunt eum?* quia dominus accipitur hic pro patre, dñs cōsiliij sui proprie dicitur filius qui est verbum mentis paterne, & spiritus sanctus amor ex ipsis procedēs. Similiter secūda rñsio quæ dicit, q, Asaph ter nominauit Deū, q, Deus in trib. proprietatib. creauit mundū, est verillima, quia tres sunt proprietates in diuinis. s. paternitas, filiatio, & spiratio q̄ sunt proprietates constitutētes. Et creatus mūdus est in trib. proprietatib. istis, qm̄ indiuisa sunt opa trinitatis. Patet et̄ ex istis, q, non est contra intētionē Hebraicorū doctorū antiquorū q, aliqua pluralitas ponatur in Deo seu in diuinis, dū tñ seruet vnitatis Deitatis, quā vnitatē Catholici verillime cōsistentur. Hāc igitur vltimā rñsionē, quæ vt visum est, continet veritatē, posteriores Iudei deprauāt, dicentes q, diuina sapientia, bonitas & potentia sunt istę tres proprietates, in quib. Deus creauit mundū & oīa fecit, & iō in principio Gen. dñ. *In principio creauit Elohim.* in plurali ad denotandum istas tres proprietates siue attributa in Deo in quib. oīa daturatur. Et eo modo exponūt auctoritates alias. Sed ista rñsio non est rationalis. Primo, quia sicut Deus operatur per potentiam, sapientiam, amorē, ita artifex creatus operatur per artem suam sicut per regulā directiuam & per potentiam transmutandi materiam, & per lucrum amorē, sicut pp finē. Si igitur pp prædicta. s. pp potentiam, sapientiam & bonitatem diuinā nomen dñi ponitur in plurali, qm̄ operatur, eadem rōne & maiori dēt scriptura sic loqui de artifice creato operationē ipsius exprimendo, q, non inuenitur, & talis modus loquendi in sacra scriptura de Deo frequenter hētur. Et confirmatur rō, quia potētia, sapientia & amor plus differunt in artifice creato quā in Deo, quia differunt. s. re absoluta, q, non p̄t esse in Deo, ergo modus loquēdi in plurali magis competit in expressione operatoris creati artificis quā ipsius Dei. Itē arguitur sic. Intētio Moyfi erat inducere populū ad cultū vnius Dei, & ipsum ab idololatria reuocare, ad quā ille populus erat pronus, vt patet ex toto decursu vet. Test. Cu n̄ igitur per modū prædictum loquendi in plurali possit hēri antiqua occasio cogitandi absolutā pluralitatē in diuinis, nō est verisimile q, Moyfes cognoscens pronitatē populi ad idololatriā vsus fuisset tali vocabulo vel mō loquendi, & in scripturis reliquisset, nisi per hoc subtiliter sapientib. indicare voluisset, q, cū vnitatis simplicis essentia in Deo itat pluralitas personarū, aliter n̄ sicut modus loquendi esset contrarius suæ intentioni. Est aut̄ sciendum, quod in Hebraico mysteria abscondita, & solum sapiētibus nota ex modo scribendi consueto frequenter delignant.

Ista sunt quę dixi de hac rñsione, & hanc qōnem determinauit. Sed postea venit ad manus meas quidā libellus Hebraice scriptus, vbi prædicta ratio soluit. Et quantum ad illud argumentū dixit sic auctor illius libelli, q, illi qui arguunt pluralitatem personarum in diuinis per hoc nomen Elohim, quod pluralitatem signat, & tamen dicitur de Deo, innuntur super baculum arundinis contractum, quia talis modus loquendi alibi inuenitur. de vno solo, sicut patet 1. Reg. 28. Vbi scriptura loquit de suscitatio ne Samuelis, cum dixit mulier Pythonissa, *Vidi Elohim ascendētes de terra.* sequitur verbum Saulis. *Qualis est forma eius, &c.* Itē non solum loquitur scriptura sic de hoc nomine Elohim, sed etiā de aliquibus alijs, verbi gratia, Eze. 46. f. dicitur sic. *In die autem Kalendarum vitulum de armento immaculatum, &c.* In Hebraico autem ponitur Thamin, quod significat immaculatum, sed Thaminum quod est plurale huius nominis Thamin vel Themam, & coniungitur cum vitulo in singulari, & per hoc non interpretatur aliqua pluralitas, ergo, &c. Item aliquando verba pluralis numeri coniunguntur cum nominibus & pronomibus singularis numeri, verbi gratia Can. 1. a. *Trahe me post te, curremus, &c.* & sic non valet argumentum quo concludebatur pluralitas personarum ex hoc, quod nomina diuina coniunguntur cum verbis pluralis numeri, vt videtur, & sic per ista loca scripturæ arguit contra prædicta. Sed per ista nullo modo infringuntur ea quę dicta sunt, quia secundum expositores Hebraicos Samuel non surrexit solus, sed Moyfes cum eo. Dicunt. n. quod Samuel surrexit tunc, non virtute magica, sed virtute diuina seu permissione. Quod dictum conuenit cum illa opinione quam tangit Aug. in epistola ad Symplianum, & habetur in glo. 1. Reg. 28. Super locum illū dicunt Iudæi, quod Samuel timuit ad diuinum iudicium euocari, ideo rogauit Moysem venire secum, vt esset sibi testis, quod integre seruasset legem ab eo scriptam. Mulier igitur Pythonissa quæ solum Samuelem vocauerat videns alium ipsum associantē, admirans dixit in plurali. *Deos video ascendentes de terra.* id est, homines diuinos, & indicauit modum suæ visionis Sauli, licet breuius scribatur 1. Reg. 27. Saul autem non quæsiuit nisi de figura ipsius qui primo apparuerat, & non de associante ipsum, & propter hoc quæsiuit in singulari, dicens. *Qualis est forma eius.* Quia cum

cum solo Samuele volebat loqui Et sic patet, ex dictis doctorū D Hebraicorum passim istum exponentium, q, non infringitur nostrum argumentum. prædictum, sed confirmatur magis, quia Elohim de duob. dicitur. Si autē dicatur secundum aliam opinionem quam et̄ tangit Aug. q, non fuit vere Samuel qui apparuit, tūc rñ deo, q, duo alij apparuerunt, videlicet dæmon priuatus illi mulieri magiæ, & quādā forma representans Samuelem, & pp hoc dicitur plurali. *Vide Deos, &c.* Saul aut̄ non nisi de vno quæsiuit. s. de Samuele quem vocari fecerat. Ad secundum argumentum dicendum est, quod thamin, quod significat immaculatos in plurali nō coniungitur cum vitulo in singulari, vt ipse arguit, & male sed, cum genituo pluralis numeri, non. n. habent, variationē casuū sicut nos, sed tantū variantur nomina s̄m numeri pluralē & singularē. Et est sensus. *In die autem Kalendarum vitulum armento immaculatum* i. de numero illorū immaculatorū qui ad hoc referuabatur, faciet sacrificiū &c. Ad cuius euidentiā est notandū, quod ex statuto legis in principio cuiuslibet mensis debet offerri vitulus vnus immaculatus, & ideo ordinauerunt sacerdotes in vno loco prope templum, vt tales vituli seruarentur, saltem 12. ad minus, & de illis saltem ad hoc referuatis semper accipiebatur ille qui in principio mensis seu Kalendarum quod idem est, offerebatur. De tali aut̄ oblatione loquitur Ezechiel in loco prædicto, & ideo ad hoc denotandum posuit Thaminum in plurali, ad innēdū quod vnus de illis pluribus sic debeat offerri. Et sic patet qd prædicta nō infringunt ea quę dicta sunt de hoc nomine Elohim, pp q, antiqui doctores Hebraicorū aliter nitebant solueri prædictū argumentū, vt patuit ex prædictis. Ad tertiu dicendū, q, liber canticoꝝ a doctorib. Hebraicis exponitur de Deo & synagoga, sicut de Christo et̄ a doctorib. catholicis, vt inf. dñ. Igitur secundum illos illa verba. *Trahe me post te.* sunt verba synagoga, quæ dicitur spōsa Dei, ideo talis sponsa non est vna persona singularis, sed collectio fidelū, & ideo ad hoc denotandū subdit in plurali. *Curremus.* & ideo hoc ponit ad denotandū pluralitatē personarū, & ideo ex hoc non infringit argumentū de hoc nomine Elohim & alijs nominib. diuinis etiā de nomine dñi tetragrammaton, quæ coniungunt cū verbo pluralis numeri, ad denotandū ibi aliquam pluralitatem per modū prædictū, sed magis per hoc argumentū prædictū confirmat. Quædam etiā alia inducit auctor prædicti libelli ad suū propositū, quæ omitto ad præses, tū quia prædictis solutis alia patent, tū quia intendo libellū i. tū improbare per omnia decurrendo, quia ibi multa contra fidem Christianam tanguntur.

Itē nō solū arguit pluralitas personarū in diuinis ex hoc nomine Elohim, vt ipse supponit, dicens q, innuntur baculo arundineo cōtracto, sed eandē pluralitatē clarius exprimit prophete in multis locis, verbi gratia in pl. 44. qui non p̄t exponi nisi ad literā de Christo, vt diffusius declarauit sup epistolā ad Heb. 1. c. & ibidem dñ de Christo. *Sedes tua in seculum seculi, virga æquatis virga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē propterea vnxit te Deus Deus tuus.* In hac auctoritate exprimitur Christus, tanq̄ Deus vnctus, q, in humana natura assumptus vnctus est plenitudine græ, exprimitur hic etiā Deus vnctus ipsum tanquam persona distincta ab ipso vncto, quia scriptura sacra de ipso vncto loquitur tanquam de alia psona. Notandum etiā quod ex parte Dei vnctus dupliciter hoc nomen Deus cū dixit. *Vnxit te Deus Deus tuus,* ad denotandū personā patris & spiritus sancti. Et sic patet ex hac auctoritate pluralitas personarum & diuinitas ipsius Christi, pp quod ad idem propositū probandum inducit eam Apollolus ad Heb. 1. Item Psal. 119. a. dicitur. *Dixit dominus do. meo. &c.* & ista sunt verba patris ad filiū, patet per translationē Chaldaicā quæ dicit sic. *Dixit dominus verbo suo, sede a dextris meis.* Patet etiā per id quod sequitur in eod. psal. *Ex vtero ante luciferum genui te.* Quia non p̄t competere nisi filio Dei, per hoc. n. quod dicitur hic Deus verbum ex vtero. i. genus de substantia Dei, ostenditur vnitatis diuinæ essentia, quia Deitas plurificari non potest per hoc autem quod dicitur genus de substantia Dei, ostenditur distinctio personarum, quia nulla res seipsam gignit, similiter per hoc quod dicitur, *sede a dextris meis,* vna enim persona non dicitur sedere ad dexteram suū ipsius Et sic ex hac auctoritate patet pluralitas personarum, & maxime quia hic Psal. non potest exponi ad literam nisi de Christo, sicut prius declarauit in epistola ad Heb. 1. propter quod Saluator allegat eam in hoc sensu. Math. 22. & Apollolus vbi sup. Item pluralitas personarum non solum exprimitur in scriptura ve. Test. sed etiā determinata pluralitas, videlicet beata trinitas, Isa. 48. c. *Non a principio in abscondito locutus sum, ex tempore autem quam fierent ibi eram, & nunc dominus Deus misit me spiritus eius.* Ista sunt verba Dei loquentis, vt patet ex textu immediate præcedenti Similiter ex hoc quod immediate subditur. Hoc dicit dominus Deus redemptor tuus sanctus Israel. In hac aut̄ auctoritate immediate præmissa Isa. expresse loquitur de datione legis, quia fuit data in manifesto, quia de die & audiente toto populo vocē Dei loquētis, vt patet Exo. 16. & 20. Et hoc est qd dicit. *Nō a principio in abscondito locutus sum.* i. qm̄ lex primo fuit data, & immediate subditur. *Et nunc dominus Deus misit me et spiritus eius*

A *ñe*, ubi Deus dicit se missum a Deo & spiritu eius. Nunc autem ita, quod inter mittentem & missum semper est distinctio personalis, igitur est distinctio personarum in diuinis Trinitas. Simili, & Dei mittentis, & spiritus eius. Deum autem missum dicimus Deum incarnatum, scilicet filium Deum aut mittentem & spiritum eius dicimus patrem & spiritum sanctum, & sic patet trinitas personarum. Ad euadendum autem istud dictum Ra. Sa. unum mendacium adinuenit super locum istum, dicens quod omnes prophetae fuerunt cum Moysse in monte Sinai, & ibi acceperunt prophetias suas, sicut & Moyses legem. sed postea illas prophetias denunciauere ut populo tempore a Deo determinato, & ideo dicit, quod verba predicta sunt verba Isa. ab isto loco. Ex tempore antiqua fuerunt tibi etiam, a tempore dationis legis de qua fit sermo, ibi fuit in monte Sinai, & quod sequitur. *Et nunc dicit Dominus mihi, me, &c.* Refert ad tempus quo Isaas, missus est ad annuncianum populo illa quae prius acceperat in monte Sinai a domino. Sed istud dictum patet esse falsum multipliciter, nam immediate praemittitur verbum domini loquentis de datione legis, cum dicitur. *Non a principio in abscon. &c.* & ideo immediate subditur. *Ex tempore antequam fierent tibi etiam,* & sic ex modo loquendi patet, quod est verbum eiusdem, & sic patet quod illud ipsum non est verbum Isa. sed ipsius Dei, sicut & primum. Quod autem primum sit verbum Dei loquentis de datione legis patet per litteram praecedentem, quia ibi praemittitur. *Ego primus & ego non secundus manus mea fundauit terram, &c.* Quod non potest dici de Isaia. Item glo. Heb. quae apud eos autentica reputatur super locum illum Exo. 20. a. *Ego sum Dominus Deus tuus &c.* Dicit sic. Si dicis in secreto fuit sermo. Legis, nonne iam dictum est Isa. 48. c. *Non a principio in abscon. &c.* & sic patet per istam glossam apud eos authenticam, quod istud verbum Isa. in persona dei loquentis Dei & hodie datione legis. Item super illud Exo. 19. a. *Venerunt in solitudinem Sinai,* dicit sic glo. autentica Hebraica. Data est lex in publico, ut omnis qui voluerit recipere eam recipiat. Sequitur. *Ecce Deus sanctus, & benedictus dicente.* Isa. 48. c. *Non a principio in occulto lo. sum, ex tempore antequam fierent tibi etiam.* Et ideo habetur super illud Exo. 20. a. *Ego Dominus Deus tuus.* & sic patet non solum ex textu praecedenti & sequenti, sed et ex glo. Hebraicis apud Iudaeos authenticis, quae auctoritas praesallegata Isa. non a principio, &c. non est intelligenda de ipso Isaia loquente in persona propria, sed magis loquitur in persona Dei, quia primo dedit legem in monte Sinai, & postea missus in mundum a Deo patre & spiritu eius ad redemptionem humani generis, secundum quod exprimitur manifeste in praedicta auctoritate, & ideo in fine illius auctoritatis ponitur. Hoc dicit. *Relempor tuus sanctus Israel.* Item quod dicit Isaia fuisse in monte Sinai est valde absurdum, quia Isa. adhuc non erat natus, imo fuit natus post fere per 676. annos, quia ab egressu de Aegypto usque ad quartum annum regni Salomonis in quo fundatum est templum, fluxerunt anni 480. ut habet 3 Reg. 6. *Et ex tunc usque ad primam annu Oziae regis Iuda, scilicet quo cepit Isaia propheta, fluxerunt 205 anni.* ut potest haberi de facili, computando tempora regum intermedium, inspicendo tertium & quartum librum Regum. Si autem dicitur, quod Esaias postquam acceperat prophetiam in monte Sinai mortuus sit, & postea tempore Oziae resuscitatus, illud verum fictitium quia sacra scriptura hoc nullo modo innuit, sed magis contrarium, & maxime quia oporteret seculum cum dici idem de omnibus prophetis, ut patet ex praedictis. Si autem dicitur, quod anima Isa. fuit creata ante corpus & sic fuit in monte Sinai in anima & non in corpore, & postea illa anima tempore Oziae fuit coniuncta corpori per viam naturae generato & organizato, hoc dictum est contra scripturam Gen. 1. & 2. c. *Formauit hominem Deus de limo terrae, & inspirauit, &c.* Ex quo patet manifeste, quod organizatio corporis humani praecedit originem creationem & infusionem animae. Item Zach. 12. a. dicitur. *Hoc dicit Dominus extendens caelos & fundans terram, & firmans spiritum hominum in eo.* Ex quo patet, quod anima hominis creatur in ipso corpore iam organizato. Vnde & glossa Hebraica super locum istum sic dicit. Creator creat animam cum perfectione figure humanae corporis. Item arguitur contra vtranque resolutionem. quia si Isa. fuit in monte Sinai tempore legis datae, & hoc sive in anima tantum sive in anima & corpore simul, & ibi accepit prophetiam quam postea denunciauit, & sic alij prophetae, sequitur quod scriptura verba Test. in magna parte sit falsa quia saepe dicit prophetas accepisse spiritum prophetandi de nouo, sicut patet de Elis. 4. Reg. 2. & de Ezechuele Ezech. 1 & de multis alijs. Similiter quod reuelationes sunt factae ipsis prophetis, de ipsis quae ignorabant, sicut patet de Elis. 4. Reg. 4. ca. Vbi dicit de illa muliere Sunamite. *Anima eius in amaritudine est & dominus celauit a me.* Similiter de Daniele, de quo scribitur Dan. 1. quod Deus dedit illi intelligentiam visionum & 2. c. qualiter reuelatum est ei somnium Nabuchodonosor & eius interpretatio & 9. c. introducitur angelus Gabriel reuelans Danieli dictum mysterium hebdomadarum, & in pluribus alijs locis eiusdem libri simile inducitur, similiter et in alijs libris Test. ut patet intuenti, quae omitto pro prolixitate vitandam, haec autem omnia & similia essent simpliciter falsa si prophetae perfecti accepissent prophetias suas in monte Sinai, quia extunc fuissent de omnibus illuminati, sive fuissent ibi in anima tantum, sive in anima & corpore. Et sic patet quod ratio Ra. Sal. non solum est con-

tra totam scripturam ve. Test. & prophetiam, quae dicit quod anima precedit corpus, sed & contra totam scripturam. Philosophorum, ut ex praedictis patet. Et sic ex praedicta auctoritate Isaiae trinitas personarum patet in diuinis. Ad idem et facit illud Ecc. 4. c. *Funiculus triplex & facile rumpitur.* Glo. Hebraica. Sensus videtur esse, mysterium trini Dei & vnus, non de facili discutitur. Sed hanc glo. antiquam moderni Iudaei peruerterunt retorquentes hanc trinitatem ad tria attributa diuina, quae sunt potentia, sapientia & bonitas, sed hoc est, super improbatum. Idem in Psal. *Verbo domini cali firmati sunt, & spiritu oris eius, &c.* & sic de alijs. Patet igitur principale, qualiter pluralitas personarum possit probari per scripturam a Iudaeis receptam, similiter & trinitas determinata.

Probatio incarnationis diuinae personae.

Secundum principale est probandum, scilicet incarnationem diuinae personae, itaque quod Messias promissus in lege & prophetis sit verus Deus & verus homo. Et ad hoc probandum adduco auctoritatem Ier. 23. a. *Ecce dies vocat. d. & sus. Da. ger. iust.* & per hoc patet & apparet Christi humanitas, quia haec auctoritas secundum omnes expositores Hebraeorum intelligitur de Christo ad litteram, sequitur in eadem serie textus & in eadem persona. *Hoc nomen meum quod vocabunt eum, dominus iustus noster.* & per hoc exprimitur Christi diuinitas vera, quia ubi habemus. *Iustus dominus noster in Hebraico habetur, nomen domini tetragrammaton,* quod nomen est propriissimum inter nomina diuina, & propter hoc de nullo dicitur nisi de vero Deo. Sed ad hoc respondent aliqui dicentes quod nomen domini tetragrammaton, non dicitur de vero Deo tantum, sed etiam de alijs, ut habetur Ezech. vlt. de illa ciuitate quae describitur ibi. Et nomen ciuitatis dominus ibidem, ubi habemus, dominus ibidem, in Hebraico ponitur nomen domini tetragrammaton, & sic illud nomen dei de illa ciuitate, quae tamen non est idem quod Deus, ergo &c. Item Gen. 22. c. dicitur. *Vocauit Abraham nomen loci illius dominus videt, ubi habemus, dominus in Heb. ponitur, tetragrammaton, & sic locus ille nominatur illo nomine ut videtur.* Item Iud. 6. d. *Aedificauit igitur ibi Gedeon altare domino, vocauit que id domini pacem.* In Hebraico habetur, *dominus pax.* & ibi est nomen domini tetragrammaton, & sic idem quod prius super dictum est habetur. Item Exo. 17. d. *Aedificauit Moyses altare domino, & vocauit nomen eius, Deus exaltatio mea.* Vbi nos habemus, dominus, in Hebraico est nomen domini tetragrammaton, & sic idem quod prius.

Sed ista ratio nulla est, quia nullum praedictorum nominat proprio nomine Dei, quod est nomen domini tetragrammaton, sed nominatur quodlibet praedictorum a quodam effectu Dei, quia solus Deus nominatur hoc nomine, & hoc non est inconueniens, sicut aliquis homo bene vocatur a deo datus, vel deus dedit, vel aliquid huiusmodi, non tamen vocatur Deus absolute, quia hoc esset impium, & hoc patet discurrendo per omnia praedicta. Quia Ezech. vlt. non dicitur. *Nomen ciuitatis dominus,* ita quod nominetur nomen domini tetragrammaton, sed dicitur ibi, nomen ciuitatis, dominus ibidem, id est, denominari debet a diuina habitatione, & hoc patet per Chaldaicam translationem quae sic habet. *Nomen ciuitatis. exponens adiectis. A die qua fecit dominus descendere suam diuinitatem ibidem.* Similiter Gen. 22. non dicitur. *Vocauit Abraham nomen loci illius, dominus absolute, sed dominus videt, quia locus ille non est nominatus nomen domini tetragrammaton, sed est nominatus a visione diuina, quia vidit ibi humilitatem & afflictionem ipsius Isaac liberans eum a morte, & arietem loco eius ponens. Vel aliter quod Abraham vidit ibi in spiritu templum Deo aedificandum per Salomonem, in quo Deus visurus erat preces populi sui & oblationes, & hoc patet per translationem Chaldaicam, ubi dicitur. *Adorauit ibi Abraham et ait coram domino, hic erunt colentes coram Deo Gentes.* Similiter Exo. 17 Moyses non vocauit in altare nomine domini tetragrammaton, absolute, sed vocauit id, *Deus exaltatio mea,* a quodam effectu diuino, quia dominus liberauit ibi populum a manibus Amalech ad preces Moysi, ut patet ibidem. Similiter Iud. 6. *Gedeon non vocauit altare illud nomen domini absolute, sed a quodam effectu diuino.* Et ideo vocauit illud *domini pacem,* vel *Dei pacem,* quia dominus promiserat sibi pacem ab inimicis persequentibus eum, & de facto compleuit, & hoc patet per translationem Chaldaicam, quae sic habet. *Aedificauit ibi Gedeon altare domino, & terram super illud Deo qui fecit ei pacem.* Patet igitur ex praedictis, quod nomen domini tetragrammaton non debet de aliquo nisi de Deo vero tantum. Hoc est expresse dixit Ra. Moyses in libro directionis perplexorum, dicens expresse, quod omnia nomina diuina deriuata sunt ab operibus diuinis, praeter nomen tetragrammaton, quod est appropriatum illiissimo creatori, & secundum ipsum solum denotat diuinam essentiam cum proprietatibus suis intrinsecis. Caetera autem nomina diuina imposita sunt ab operibus diuinis, sicut patet de hoc nomine Elohim & Adonai, quae inter caetera nomina sunt magis propria, & tamen hoc nomen Elohim vel Adonai imponitur ad significandum Deum ex generali prouidentia, & pro hoc communicatur alijs. Vnde in hoc & sapientes & diuina sapientia praediti aliqui nominantur Elohim in sacra scriptura, ut dicit Psal. *Ego dixi dii esis,* Psal. 81. b. &c. In Hebraico ponitur *Elohim.* & consimilia habentur in F plu-*

Non omnes prophetae acceperunt in monte Sinai.

sal. P. 1.

Iudic. 6. c.

Psal. 81. b.

A pluribus locis. Et similiter habetur de hoc nomine Adonai, quod imponitur ab vniuersali p̄sidentia, & rō bene d̄ in scriptura de potētibus, & regibus, non aut ita est de notē Dñs tetragrammaton, quod significat diuinā essentiā nudam, & purā abiq; respectu ad extra, vt dicit Doctor p̄dictus, & rō nō est cōmunicabile alteri, & iō cū ipse Christus nominetur, hoc noie vt patet per autoritatē allegatam Iere. 23. patet quod ipse Christus est verus Deus. Propter hoc alij soluerunt aliter autoritatē p̄dictā corūpentes verā literā, dicētes q̄ sicut est in Hebræo Iere. 23; Et hoc est nomē eius qui vocauit eū, Dñs iustus noster, ita q̄ nomē Dñi tetragrammaton, loco cuius ponitur in trāslatione nostra, Dñs, vt dictū est, non refertur ad Messiam filiū Dauid. sed ad Deum verū qui vocabit ipsum ad liberationem populi Israel quando placuerit tibi.

Contra istā solutionē nō pōt argui, nisi ostendendo, q̄ ibi corumpunt veram literā, & negant veritatem, vt negent Christi diuinitatem, hoc aut posset optime fieri ex antiquis Biblijs, quæ nō essent corruptæ in passu isto, & in alijs, in q̄bus fit mētio de diuinitate Christi, si haberi possent, & hoc modo illi q̄ p̄cesserūt nos cōtra eos in hoc passu, & cōsimilibus arguebāt. Licet aut ego nō viderim aliquā Bibliā Iudæorū q̄ non sit in passu isto corrupta, tñ audiui a fide dignis rōne vitæ, & cōscientiæ, & sciētæ, affirmātib; iuramēto q̄ sic viderāt in antiquis Biblijs, sicut hēt trāslatio Hiero. superius inducta. Si aut nō possunt haberi antiquæ Bibliæ non corruptæ recurrendum est ad alias translationes, quas Iudæi rōnabiliter negare nō possunt. Et p̄ hoc poterit p̄dicta falsitas deprehēdi. Et primō deprehenditur p̄ translationē 70. interpretū, quæ sic habet, vt trāslatio Hiero. vt patet p̄ officiu Ecclesiasticū quod de ista translatione assumptū est, in quo quidē officio sic ponitur ista autoritas: In diebus illis saluabit Iuda, & in Israel habitabit cōfidenter, & hoc est nomen quod vocabit eū, Dñs iustus noster.

B Ex hoc patet, q̄ nomen Dñi tetragrammaton ad Christū refertur. Sed quæreret aliquis, & bene, quō 70. interpretes sic trāslulerunt, q̄ quantū poterāt in sua trāslatione operet̄bar diuinitatē ipsius Christi, ne rex Ptolemæus crederet eos adorare duplicem diuinitatē, vt dicit Hiero. in prologo Pentateuchi, & in pluribus alijs locis. Ad hoc est dicendū, q̄ 70. in hoc loco iustitē operuerāt diuinitatē Christi, quia trāsfec̄do de Hebræo in Græcū nō posuerūt nomen Dei tetragrammaton, sed loco eius posuerūt nomen cōmune, Kyrios, quod in Græco sonat idē quod Dñs apud nos. Et hoc nomē pōt dici de Deo vero, seu de quolibet magno principe, seu magnate, & eodē modo Hiero. trāsfec̄s de Hebræo in Latinū posuit nomē cōe, Dñs, quia non habuit nomen propriū correspondens nomini Dñi tetragrammaton, ideo loco eius posuit hoc nomen Dñs, quod indifferētē dictū est de Deo, & quolibet hoīe magno, propter quod autoritas Hiero. 23. similiter nō est efficax ad probandū Christi diuinitatē in trāslationē Hiero. sed solū ex Hebræica veritate, secundū quem modum ego p̄cessi. Secūdo patet falsitas Iudæorū in loco p̄dicto p̄ translationem Chaldaicā, quæ est autentica apud eos, q̄ sic hēt: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo Dauid Messiam iustum, vbi habemus, germen iustum.* Ex quo patet q̄ hæc autoritas intelligitur de Christo ad literā, & sequitur in translatione Chaldaica, Et Iere. 23. b. *Et hoc est nomen quod ipsi appellabūt eum, Dñs iustus noster.* Trāslatio Chaldaica habet; *Et hoc est nomen quod ipsi dicent ei, Dñs iustus noster,* & ibi ponitur nomē Dñi tetragrammaton, vbi posuit hoc nomen Dominus. Ex quo patet, q̄ in Hebræica veritate non est vocabit, sed vocabunt, & sic patet q̄ nomē Domini tetragrammaton refertur ad Messiam quo nomine dicit Iere. ipsum appellandum, seu nominandum a populis tibi subditis. Et ideo alij aliter soluerunt, dicentes q̄ per hoc nomen non habetur q̄ Messias sit Deus, quia non dicitur q̄ non debeat esse Deus, sed vocabitur Deus. Sed ista responsio non valet, quia ista nominatio, vel vocatio si vera esset, sequitur q̄ sit Deus re, sicut nomine, sic autem est in proposito, quia ibidē Deus p̄mittitur de ipso sic nominato; *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiēs erit, & faciet iudiciū, & iustitiam in terra.* Hoc autem esset falsum si nomen diuinitatis proprium sibi vsurparet, & illo nomine vocari se permetteret, nisi secundum veritatem Deus esset. Item licet Iudæi expectent Messiam purum hominem futurum, tamen expectant eum, sicut prophetam sanctissimum, & sanctiorem Moyle, hoc autem esset impossibile, si permetteret se vocari nomine Domini tetragrammaton, nisi esset secundum veritatem, immo incurreret peccatum blasphemie, & sic patet quod illa obiectio nulla est.

Item ad probandum Christum esse verum Deum, & hominē, adducatur illa autoritas Isa. 9. a. vbi de Christo sic dicitur; *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.* Et per hoc quod dicitur; *Paruulus natus, &c.* Ostenditur ipsius Christi vera humanitas, per hoc autem quod sequitur; *Et vocabitur nomen eius admirabilis, &c.* Apparet eius diuinitas. Sed ad hoc respondent dicentes, q̄ in Hebræo non habetur vocabitur, sed vocabit, & sic il-

lud q̄ immediate sequitur q̄ exprimit diuinitatem, non refertur ad paruulum natum, sed ad verum Deum nominant eum ipsum, & nomen pueri ponitur in fine autoritatis, cum dicitur; *Princeps pacis*, ita q̄ secundum eos non est princeps in nominatiuo, sed potius in vocatiuo, o princeps, vel potissime in accusatiuo, principē pacis. Quod de facili possunt credere, quia nomina apud eos sunt declinabilia, & ideo eodem modo scribitur nominatiuus & accusatiuus. Et igitur sentus autoritatis secundum eos; *Paruulus natus est nobis, &c. & vocabitur ille qui est admirabilis consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi nomen eius*, id est, paruuli nati principem pacis, & ideo dicunt q̄ ista autoritas est intelligenda de principe Ezechia rege Iuda sub quo Dominus dedit populo pacem interfecto exercitu Sennacherib regis Assyriorum ab Angelo diuinitus missus vt habetur 4. Reg. 19. Veli dicatur, q̄ de Christo debebat intelligi, per hoc non probatur eius diuinitas. Sed quia sic respondentes corumpunt textum, ideo recurrendum est ad alias translationes, sicut feci in autoritate supradicta. Et primo patet hoc falsum per 70. interpretes, qui habent hic, vocabitur, sicut Hieron. in sua translatione, sed tamen in hoc differunt a translatione Hieron. quia nomina exprimentia diuinitatem Christi celauerunt in sua translatione ratione p̄dicta in p̄cedenti autoritate, & ideo sic trāslulerunt; *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocabitur nomen eius magni consilij Angelus.* Et isto modo in officio Messie recitatur in Natiuitate Domini, quia officium Ecclesiasticum in his quæ accipiuntur de veteri Testam. sequitur translationem 70. interpretum, saltem in pluribus, per hanc autem translationem patet q̄ in Hebræo non est vocabit, sed vocabitur, vt illi dicunt corumpentes textum, & per consequens q̄ ista nomina admirabilis, consiliarius, & Deus fortis, &c. quæ sunt exprimentia diuinitatem referuntur ad puerum natum, sicut & illud quod illis nominibus correspondet in translatione 70. scilicet hoc; *Et vocabitur nomen eius magni consilij Angelus*, quod idē significat implicite, & velate, quia ista nomina diuinitatem Christi exprimentia significant explicite, & manifeste, q̄ maximum cōmune, & secretum diuinum fuit incarnationis diuinæ mysterium, antequam in effectu compleretur. Patet etiam per hanc translationem, q̄ hæc autoritas non potest intelligi de Ezechia rege Iuda, quia ista nomina diuinitatem Christi exprimentia, scilicet admirabilis, & Deus fortis, &c. non possunt ei conuenire, & per consequens in fine autoritatis non habetur in Hebræo principem pacis, in accusatiuo casu, vt ipsi dicunt corumpentes sententiam, sed potius Princeps pacis in nominatiuo, quia sicut dictum est in autoritate p̄mittitur vocabitur, & non vocabit; & per consequens si in fine autoritatis poneretur, principem pacis in accusatiuo, male esset dictū, vt de se patet. Itē q̄ illā pacē dicunt debere intelligi de pace, quā habuit populus Israel sub Ezechia rege interfecto exercitu Sennacherib, patet falsum per sequentē textū, quia immediate subditur in autoritate p̄dicta Isaia: *Multipl. cabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis*, quia illa pax q̄ habuit tunc sub Ezechia populus, fuit satis breuis, vt patet intuitu quartum librum Regum. Item p̄dicta responsio Iudæorū patet falsa per translationē Chaldaicā, quæ sic habet: *Infans datus est nobis, & filius datus est nobis, & recipiet super se legē ad seruandum eam, & vocabit nomen eius de ante admirabilis cōsilio Deus fortis, permanens in secula seculorū Messias, in cuius diebus multiplicabit pax.* Per hoc enim quod dicitur hic *Messias*, patet q̄ hæc autoritas non est intelligenda de Ezechia, sed de Christo, per hoc autē quod hic dicitur: *Et vocabitur nomen eius de ante admirabilis, cōsilio Deus fortis*: patet q̄ nomina diuinitatem exprimentia referuntur ad Christum, ita q̄ ipse est verus Deus. Quod autem interponitur hic ista determinatio de ante, q̄ non est in Hebræo hoc est ad denotandum, q̄ nomen Christi prius fuit vocatū a Deo, & est ab Angelo, q̄ temporaliter nateretur, secundum quod habetur Luc. 2. & Matth. 1. Quod autem in hac translatione Chaldaica dicitur: *Et recipiet super se legem ad seruandam eam*, loco cuius in Hebræo, & in translatione Hiero. habet; *Et factus est principatus super humerum eius.* Hoc est ad denotandū, q̄ Christus erat impleturus legem, & seruaturus, secundum q̄ ipsemet dicit Matth. 5. b. *Non veni solvere legem, sed adimplere.* Itē notandū, q̄ in p̄dicta autoritate Isaia vbi de Christo dicitur; *Et mult. plicabitur eius imperium*, in Hebræo ponitur; *temarbe*, quod in Latino sonat, *multiplicabitur*. Et scribitur hæc dictio Hebræica p̄dicta sic q̄ hæc litera men. clausa ponitur in medio dictionis, quod est contra naturam huius literæ, & modum scribendi Hebræorum, quæ nunquam alibi ponitur nisi in fine dictionis, secundum quod tangit Hieron. in prologo Galeato, vbi dicit q̄ sunt quinque literæ duplices apud Hebræos, quia per has aliter scribuntur fines dictionum, aliter principia, & media, & de his quinque literis duplicibus vna est men clausa, alia est men aperta. Men clausa semper ponitur in fine dictionis. Men autem aperta in principio, & in medio, hic autem vt dictum est ponitur men clausa in medio dictionis contra naturam literæ, & modum scri-

A tendit ad denotandū q̄ Christus de quo loquitur propheta, erat natus de Virgine clausa contra modum naturæ, & q̄ mylterium incarnationis erat eluclum, & secretum, sicut enim Poete per figuras grammaticales signant aliquid subtiliter intelligentibus, he prophete per talem modum scribendi insolitum mylteria occulta aliquando designabant. Et hoc modo Moyles significabat pluralitatem personarum in unitate diuinæ essentia, coniungendo hoc nomen Helohim cum verbo singularis numeri, ut dictū est. Item probatur tertio incarnatio diuinæ personæ per auctoritatem Michæ 5. a. *Et tu Bethleem Ephrata paruula es in milibus Iuda, ex te enim egredietur qui sit dominator.* Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis. Quod autem hæc auctoritas ad literam intelligatur de Christo, patet per translationem Chaldaicā, quæ sic habet: *Ex te enim egredietur Messias, vbi nos habemus; Ex te enim egredietur qui sit dominator.* Per hunc enim exitū de Bethleem ostenditur ipsius Christi vera humanitas, & etiam secundū carnem natus est de femine Dauid, qui fuit de Bethleem, ut habetur 1. Reg. 16. Propter quod Scribæ Iudzorum, & periti in lege interrogati ab Herode de loco Natiuitatis Christi, responderunt, q̄ nasceretur in Bethleem, & confirmauerunt dictum suū per hanc auctoritatem Michæ, ut patet Matt. 2. a. Sed per exitū eius a diebus æternitatis exprimitur natiuitas eius æterna, qua super nascitur a patre, & super natus est. Sed ad hoc responderūt aliqui, q̄ per hoc non intelligitur Christi æternitas, secundū diuinitatē, sed præuisionē, siue prædestinatio suæ natiuitatis quæ est in humana natura tantum. Sed hoc non valet, quia æternitas talis præuisionis est omnibus communis, quia omnia quantumcunq; minima sunt a Deo præuisa æternaliter, & præordinata, & ideo si hoc modo intelligeretur prædicta auctoritas, per ipsam nō exprimeretur specialitas in Christo respectu aliorū quantumcunq; minimorum. Propheta autē intelligit, & intendit per ipsam exprimere præminentiam, & excellentiam Christi, ut patet intuenti. Propter quod dicunt aliqui Iudæi, q̄ septem res fuerunt creatæ a Deo ante mundū, scilicet, penitentia, gehenna, domus Sanctuarij, thronus gloriæ, hortus voluptatis, & nomen Messia, & iō sic exponunt illud Gen. 2. b. *De horto voluptatis; Plantauerat autē Dñs hortū voluptatis a principio, i. ante mundū per duo milia annorū & hoc modo exponunt illud quod dicitur Mich. 5. a. Egressus eius ab initio, & c.* Quia nomen Messia fuit creatum ante mundū modo prædicto. Sed hoc dictū est ita irrationabile, q̄ nō indiget reprobatione. Lex enim nō potuit p se creati, sed in aliquo intellectu, hoc autē non potest esse in intellectu diuino in quo non potest aliqd creati. Nec angelico, vel humano potest sic creati ante mundū, quia angelus vel homo non ponitur inter creatura ante mundū secundū ipsos. Similiter q̄ penitentia quæ nō est nisi de peccato præterito, fuit ante mundū, & per consequens ante peccatū, quod est valde absurdū. Hoc autē modo posset argui de istis, & de alijs cōsequētibus, sed dimitto, quia dicta eorum friuola apparent, & oīno absurda.

Item incarnatio Dei probatur per auctoritatē Can. 3. d. *Egre dimini filia Sion, & videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua.* Nam secundum eos doctores Hebræorū vbi cunq; in libro Canticum ponitur nomen Salomonis, sub illo nomine intelligendus est Deus ipse qui est magnus Salomon, i. pacificus, quia facit pacem, & concordiam in creaturis per connexionem partium vniuersi, secundū quod habetur Iob 25. a. *Qui facit concordiam in sublimibus suis.* Vnde dicunt, q̄ in toto illo libro agitur de Deo, & synagoga sub noīe Salomonis, & sponsæ, seu amicæ, sicut Doctores Catholici dicunt, q̄ in eodem libro sub prædictis nominibus agitur de coniunctione Christi, & Ecclesiæ. Hoc supposito arguo ad propositum, quia in prædicta auctoritate dicitur de matre Salomonis, si igitur noīe Salomonis intelligendus est Deus, est secundū sensum literalē secundū ipsos, ergo oportet eos concedere q̄ Deus habeat matrem, hoc autē est impossibile secundum naturā diuinā, & similiter secundū naturā angelicam, ergo talis natura est natura humana in qua conuenit sibi habere matrem, quia natura humana est nobilior inter illas naturas, q̄ sunt per generationem, & sic patet incarnatio diuinæ personæ. Sed ad hoc respondent aliqui Iudæi dicentes, q̄ Deus qui est magnus Salomon vocat hic Ecclesiam Israel matrem, ad exprimendū magnam amorem quem habuit ad eam, aliquando filiā, aliquando sororem, aliquando matrem appellando. Sed cōtra hoc arguitur, quia vnus sacre scripturæ passus obscurus non debet exponi, nisi per alium locum clariorem eiusdem scripturæ, nunquam autē in scriptura veter. Testam. inuenitur simile, q̄ Deus vocat Ecclesiam Israel matrem, sed bene inuenitur q̄ vocat eā sponsam, amicam, filiā, & huiusmodi, secundum quod dicitur Iere. 2. a. *Recordatus sum tui miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, mando secuta es me in deserto.* Ex Iere. 31. d. *Reuertere virgo Israel ad cuius aures tuas, vsquequo delicias dissolueris filia raga.* Ergo prædicta scriptura non est rationabiliter. Item mater respectu filij habet rationem principij, hoc autem nullo modo potest dici de Ecclesia respectu Dei, vel alius dignioris, & c. & sic remanet prædicta nostra expositio rationabilis, & vera.

Item

Item probatur diuinitas, & humanitas Christi per auctoritatē Zach. 9. c. *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator, ipse pauper, ascendens super asinam, secundū doctores Hebræorum ista auctoritas non potest exponi ad literam, nisi de Messia. Per hoc quod dicitur hic, Pauper & ascendens super asinā ostenditur eius humanitas, in qua sicut pauper cum hominibus conuersatus est, per hoc autē q̄ dicitur: Rex iustus, & saluator, ostenditur in eo natura excellentior per quā potest saluare, & regnare, quia pauper in quantum huiusmodi est impotens ad talia, & iō fuit in vnum simul diues, & pauper, diues in natura diuina, & pauper in natura humana. Et q̄ sic deat intelligi auctoritas prædicta Zachariæ, patet p gl. Hebræorū apud eos authenticā super illud Cant. 1. a. *Exultauimus, & letabimur in te gloria, i. in te sancto, & benedicto.* Simile est enim hoc cuidā reginæ cuius maritus filij, & generi tranlierunt mare, postea p magnū tps dictū est ei: *Venerunt generi tui, respondit, quid ad me? latentur filia mea. Dicitur est ei, venerunt filij tui. Respondit, quid ad me? latentur nurus mea, quando autem dictum est ei: Venit vir tuus, dixit, nunc facta est perfecta letitia mea, sic factum est ut essent prophete dicentes ad Ierusalem: Filij tui de longe venerunt, respondit, quid ad me? latentur filia Iudæ: sed cum dictum est ei, illud Zach. 9. c. Ecce rex tuus venit: tunc fuit ei letitia perfecta, vnde ibidem satis præmittit: *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem, & c.* Ex ista glo. patet q̄ Zacharias, ppheta loquitur de aduētū Dei ad filios Israel, si igitur secundū eos ista auctoritas loquitur de Messia, quia est in eadē auctoritate dicitur venire in paupertate, cōcluditur q̄ ipse sit Deus & homo, ita q̄ sit pauper rōne humanitatis, & potens saluare rōne diuinitatis. Patet ergo ex prædictis secundum principale, si quomodo iter ex scripturis receptis possit probari incarnatio diuinæ personæ.**

Restat probare tertium principale, scilicet, tps huius incarnationis sit præteritū. Ad hoc autē induco pphetiā Iacob Gen. 49. b. *Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium, sed modo ablatū est regimē, & dominatio a Iudæis a tpe Herodis Ascalonitæ, sub quo natus est Iesus, ergo ab illo tpe venit Christus. Ad hoc rudent aliqui Iudæi q̄ hæc auctoritas non est intelligēda de Christo ad literam, sed de Nabuch. rege Babylonis qui missus est ex ordinatione diuina cōtra Ierusalē ppter peccata populi, ut habetur 4. Reg. 23. *Extitit enim defecit regimen Iudæorum, quia cepit Sedechiā, & excecauit eū, & filios eius occidit, ut hñ ibid. c. 25.* Nec postea aliquis de eius stirpe regnauit. Sed hoc dictū apparet falsum, quia post captiuitatē Babylonicam habuerūt duces, & principes, sicut patet de Zorobabel, Esdra, Neemia, & Machabæis. Habuerūt et reges, quia Ioānes Hircanus Simeonis Machabæi fili⁹ imposuit sibi diadema regni, & extūc regnauerūt filij eius vsq; ad Herodē q̄ fuit alienigena a gēte Iudzorū: & iō vsq; ad illud tps nō fuit amotum oīno dominiū Iudzorū. Si autē dicat, q̄ a tpe Nabuchodonosor fuit amotū a tribu Iuda: de qua amotione loquitur ppheta prædictus, quia illi q̄ regnauerūt postea fuerūt de alia tribu, quia Machabæi fuerunt de tribu sacerdotali. Nō valet hoc dictū, quia Zorobabel q̄ post captiuitatē Babylonicā fuit eorum dux, fuit de tribu Iuda, ut patet manifeste ex textibus multis sacre scripturæ, similiter Machabæi, quia tribus sacerdotalis, & regia erāt cōmixtæ. Et iō ahj soluūt aliter dicētes, q̄ intelligit de Roboā filio Salomonis a quo recesserūt decē tribus, & adhæserūt Ieroboā filio Nabath, ut hñ 3. Reg. 12. sic ergo exponūt prædictā auctoritatē. Nō auferetur sceptrū de Iuda, & c. de nec veniat Silo, quia vbi Hier. transtulit, mittēdus, Hebraica veritas hñt Silo, & est nomen loci, ut dicūt, quia in illo loco venit Roboā, ut cōstitueret post patrē rex, & in illo loco recessit populus Israel ab eo, & cōstituerūt sup se regē Ieroboam, q̄ erat de alia tribu, scilicet, Ephraim, & sic ablatū fuit sceptrū tūc de Iuda, verūt amē quia ipsi filio Salomonis remāserūt duæ tribus, iō seqtur in Hebraica veritate; Et ei aggregabunt Gētes. Vbi Hiero. transtulit. *Et ipse erit expectatio Gentium.* Sed ista rñsio patet falsa p textum 3. Reg. 12. quia ibi dicit, q̄ ille locus vbi Roboā fuit a populo derelictus vocat Sichē, & est locus bene remotus ab illo q̄ vocat Silo. Itē huiusmodi rñsio præcedēs, & cōsimiles apparēt falsæ p translationē Chaldaicam, quia vbi Hiero. transtulit; *Donec veniat qui mittendus est;* Hebraica veritas habet, *Donec veniat Messias,* quia id quod erat obscurum per hoc voluit declarare, & sic patet, q̄ prædicta auctoritas nō poterat intelligi de Nabuchodonosor, nec de Roboā nec de alio q̄ de Christo. Quod autem sequitur in Hebraico; *Et ei aggregabuntur Gētes,* sic est intelligēdū, quia Iudæi in aduētū Christi, pro maiori parte sunt obstinati in sua infidelitate, & Gentiles q̄ nomine Gentium designantur, aggregati sunt ipsi Christo, fidēq; eius deuote suscipientes, secundum quod dicit Apostolus Rom. 11. d. *Cæcitas ex tempore contigit in Israel, donec plenitudo Gentium introiret, & c.* Quod autē tpe Herodis ablatū est a Iudæis sceptrū, patet, quia ipse fuit primus alienigena, q̄ regnauit in Iudæa, patet enim fuit Idumæus. Iste Herodes Romanorū auxilio fretus, debellauit Antigonū regē Iudzorū, q̄ descenderat a Machabæis, & oēm prolem regiā occidit, & libros de genealogia regū combussit.*

Vanitas Iudgorum.

A sit, ne postea deprehenderetur ipse, & filij eius alieni a regno Dauid, interfecit etiam Doctores legis, qui docebant in populo illud Deuter. 17. c. *De melio fratrum tuorum omnes super te regem, ut sic auferret a Iudeis omnem viam recuperanda scriptum.* Quod etiam patet per effectum, quia ab illo tempore vsq; nunc fluxerunt 1039. anni ad minus, quia tali anno incarnationis ceptum est hoc opus, & adhuc Iudaei, videntur magis a praedicto sceptro longinqui q̄ a principio. Cum enim ablatio sceptri fuit signum eis praedictu de aduentu Christi, manifeste patet, q̄ illud impletum est tempore Herodis, quo regnante natus est Christus Iesus & sic patet propositu, scilicet q̄ tempus incarnationis sit praeteritum. Item hoc idem probatur auctoritate Aggei 2. d. *Hae die t Dominus exercituum, ab hac modicum vnum est, & ego mouebo caelum & terram, mare & arida, & mouebo omnes Gentes, & veniet desideratus cunctis Gentibus.* Et sequitur: *Magna erit gloria istius domus nouissimae magis quam prima, dicit Dominus exercituum.* Secundum omnes expositores Hebraeorum habetur, q̄ iste desideratus est Messias, siue Christus. Patet igitur per plura in auctoritate praedicta polita, quod tempus aduentus Christi sit praeteritum, primo per id quod dicitur ibidem: *Adhuc vnum modicum.* Et subditur de aduentu Christi: *Veniet desideratus cunctis Gentibus, & c.* Aggeus Propheeta dixit hoc verbum secundo anno Darij regis Periarum, ab illo autem tempore vsque nunc fluxerunt anni 1659. secundum computationem Iudaeorum, & plures adhuc secundum computationem nostram 1701. Talis enim numerus non dicitur in scriptura modicum, cum enim dicat Propheeta in scriptura restare tempus modicum, vsque ad tempus desiderati cunctis Gentibus, patet q̄ tempus sui aduentus est praeteritum. Sed ad hoc respondent aliqui, q̄ tantum tempus in scriptura bene dicitur modicum, quia in Psalm. 89. a. dicitur: *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hierina, quae praeterit.* Sed quod haec responso non valeat, patet, quia si tempus mille annorum comparatur aeternitati, modicum est & sic loquitur auctoritas Psalm. praedicta, quod patet per hoc quod dicit Mille anni, & c. Quia diuina cognitio quae per oculos designatur, aeternitate mensuratur, sed si referatur tempus mille annorum ad expectationem populi, sic non potest dici rationaliter loquendo, tempus modicum, sed magnum, vnde & Baruch 6. tempus captiuitatis Babylonicae praedicitur magnum, & longum, quod tamen fuit valde modicum respectu scilicet 70. annorum. Item propositum per id quod in auctoritate subditur: *Veniet desideratus cunctis Gentibus, & replebo domum istam gloria.* Et loquitur propheta de domo Dei aedificata a Iudaeis post captiuitatem Babylonicam. Igitur stante illa domo venit Iesus Christus, quia propheta dicit eam replendam gloria per aduentum ipsius desiderati cunctis Gentibus ad eam. Domus autem illa destructa est per Titum, & Vespasianum 42. anno post Domini passionem, ergo, & c. Item tertio per hoc idem patet propositum per illud quod sequitur in auctoritate praedicta, scilicet, *Magna erit gloria istius domus nouissimae magis quam prima.* Et constat, q̄ propheta loquitur de domo aedificata post captiuitatem Babylonicam, vt dictum est: ad cuius aedificationem inducebatur populum, & praedixit gloriam eius maiorem futuram quam fuit gloria domus aedificatae per Salomonem: hoc autem non intelligitur propter maiores diuitias, seu honores, seu cultum diuinum, vel aedificatores: quia status populi tunc erat quasi nullus respectu illius domus, & status qui fuit sub Salomone. Propter hoc dicitur 1. Esdr. 3. q̄ sacerdotes qui viderant primam domum lacrymabant, alijs exultantibus in dedicatione domus secundae, quia quasi nullus momenti erat respectu primae, & ideo non potest intelligi gloria eius maior, nisi per aduentum ipsius desiderati cunctis Gentibus qui eam glorificauit praesentia sua, quia in ea fuit a matre oblatas, secundum q̄ propheta Malachias praedixerat 3. a. *Statim venit ad templum sanctum suum donatum quem vos queritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Ipsum autem domum frequenter honorauit, quando ibi docuit, & praedicauit. Dicunt autem aliqui Iudaei ad hoc, q̄ maior fuit gloria secundae domus quam primae in annis, quia plus durauit. Sed hoc non valet, quia licet veru sit, q̄ plus durauit, hoc tamen non fuit ad gloriam, sed ignominiam, quia pluribus temporibus fuit conculcata, & dehonorata, quia Antiochus Epiphanes posuit ibi abominandu idolu, & fecit ibi protubera mulieru, secundum q̄ habetur 1. Machab. & 2. Sed quia libru istu non recipiunt Iudaei, potest dici q̄ hoc idem habetur Dan. 8. Hoc et dicit Iosephus lib. 12. Antiquitatum. Similiter quando ciuitas Ierusalem fuit capta per Pompeium Imperatorem Romanorum. Item tertium alius per Herodem Acalonitae, & vltimo quando destructa fuit per Titum, & Vespasianum. Omnibus enim illis temporibus fuit illa domus derecta, & conculcata. Item illa maioritas durationis non videtur esse alicuius gloriae notabiliter, aliter enim lapsus deberet maioris honoris & gloriae, q̄ natura humana, quia est maioris durationis. Item si computemus durationem domus secundae secundu Iudaeos, dicentes eam durasse 420. annis habebimus q̄ prima domus plus durauit, quia plures anni fluxerunt a quarto anno Salomonis in

quo fundata est domus prima, vsque ad 11. annum Sedechiae in D quo destructa fuit, quia fluxerunt anni 427. computando tempora regum intermedioru in 3. & 4. lib. Reg. Et facta autem fuit 11. anno Salomonis & stetit perfecta 423. & sic plus q̄ durauit, si accipitur duratio secundae domus secundum computationem Iudaeorum. Licet autem domus secunda plus durauit, vt supra dictum est, tamen illa obiectio est inefficax contra Iudaeos, quia procedit ex suppositione computationis eorum quam reputant veram. Patet ergo ex praedicta auctoritate Aggei, quod tempus aduentus Christi est praeteritum.

Sed restat ostendere quod in praedicta auctoritate videtur dubium, scilicet q̄ in aduentu desiderati cunctis gentibus ut impletum quod ibi dicitur: *Adhuc modicum, & mouebo non solum terram, sed caelum.* Dicendum est q̄ caelum in aduentu Christi motu est, largè accipiendo motum pro omni inuouatione, quia magna inuouatio in celo apparuit quando in nativitate Christi noua stella est visa, propter quod reges venerunt ad ipsum adorandu. Item circa illud tempus, scilicet tempore Herodis sub quo natus est Christus in Iudaea, de quo magis loquitur propheta q̄ de alijs terris, fuit maximus terremotus, in tantum q̄ gentes propinque credebant q̄ in Iudaea nullus homo remansisset, vt dicit Iosephus in 1. lib. de bello Iudaeo. Et ex hoc arguitur probabiliter aliquam conjunctionem fuisse planetarum notabilem, siue constellationem ex quibus solent accidere talia. Quod autem motu tunc fuerunt omnes gentes patet, quia imminente Christi natiuitate, praecipit Caesar Augustus describi vniuersum mundu, & oes gentes Romanoru tributarios se profiteri, propterea singuli ibant ad loca, inde erant oriundi ad praedicta facienda propter quod etiam Iosephus de Galilea ascendit in Bethleem cum Maria sibi desponsata praegnanter, vt ibi profiteretur, vt patet Luc. 2. In Iudaea etiam tunc fuit facta magna commotio, quia quidam nomine Iudas natione Galileus et publice assererebat Iudaeis esse illicitu cognoscere alium Dnm praeter Deu & multi Iudaei secuti sunt ipsum, & postea interfecti ab exercitu Romanoru, vt dicit Iosephus 2. lib. Antiquitatum. Et idem habetur Act. 5. g. *Ante hos dies extitit Iudas, & c.* De commotione autem maris non oportet exemplum ponere, quia frequenter solet accidere. Item q̄ tempus aduentus Christi sit completu, patet per auctoritatem Dan. 9. ubi Angelus Gabriel intruit eu de tempore aduentus Christi, dicens. *Septuaginta hebdomadae abbreviate sunt super populum tuu & super urbem sanctam tuam, vt consummetur prauaricatio, & finem accipiat peccatu & deleatur iniquitas, & addeatur iustitia sempiterna. & impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum.* Ad intellectu huius prophetiae primo videndum est, qualiter haec accipiat hebdomada, vel hebdomas, quod idem est. In sacra enim scriptura accipitur hebdomada dupliciter: Vno modo pro tempore septem dierum. Et hoc modo communiter accipitur nam hoc modo loquitur scriptura de hebdomada, Leuit. 23. *Ab die quo quod septem hebdomadae accipiendae sunt a festo Pasche, quae racant 49 dies, & 50 die celebrandu est festu Pentecostes.* Alio modo accipitur hebdomada pro tempore septem annorum. Et hoc modo loquitur scriptura. Leuit. 25. *ubi dicitur: Quia septem hebdomadas annorum, qui faciunt 49. annos, & 50. annus leuis dicitur Iubaeus, qui apud Iudaeos dicitur annus remissionis.* Non inuenitur autem hebdomada potest accipi pluribus modis, & ideo sic non accipi pro hebdomada dieru, quia alias tota propheta Danielis facta esset completa infra annu, & dimidiu, ergo per locu diuisione oportet q̄ accipiat pro hebdomada annoru, & in hoc oes Catholici & Hebraei conueniunt. Sed differunt in hoc, quia antiqui Catholici, vt Beda, & alij dicunt, q̄ isti anni intelligendi sunt non lunares, qui breuiiores sunt annis solaribus 11. diebus. Mutus autem fuit ad hoc dicendu ex duobus. Primo ex textu, quia dicitur. *Hebdomadae abbreviate & sicut dictu est, anni lunares sunt breuiiores solaribus, & per consequens hebdomadae annoru lunariu sunt breuiiores.* Secundo, quia Angelus loquebatur Danieli, qui erat Hebraeus, & Iudaei computabant per annos lunares, vt dicit Beda, & ideo Angelus posuit numeru praedictoru lunariu. Sed salua reuerentia Bedae vtrumq; videtur falsum esse, quia in Hebraeo non ponitur abbreviatae in de truncatione, seu diminutione, prout sonat, sed ponitur praesente, prout denotat temporis determinatione, non plus, neq; minus. Similiter secundu videtur falsum, si enim Iudaei haberent annum breuiorem 11. diebus q̄ annus solaris, quo vnum, cum fecerint legem tenebatur primo mense cuiuslibet anni facere Pascha in die determinationis, scilicet 6. die primi mensis, sequeretur q̄ Pascha Iudaeoru huius anni antecederet, seu anticiparet Pascha anni praecedentis in 11. diebus, & eodem modo Pascha anni sequentis praecederet per 22. dies, ad quod sequeretur, q̄ Iosif celebrarent Pascha suu ex obligatione precepti infra breue tps in quolibet mense totius anni. Hoc autem apparet manifeste falsum ex vii. eorum, sed q̄ enim faciunt eodem tempore. Et ideo patet, q̄ computant per annos solares, sicut & nos, licet enim incipiant ipsi menses a lunationibus, tamen tertius annus apud eos habet 13. lunationes, ita quod per ambolimos faciunt equationem temporis, & sic

Caelum quo fit motum in aduentu Christi.

E

Hebdomada accipitur dupliciter.

F

Iosephus.

A computant per annos Solares, sicut nos, dato tamen quod computarent per annos Lunares, nihilominus haberetur propositum nostrum, ut videbitur. Secundo videndum est, quot annos continent hebdomadæ prædictæ, & patet per hoc, quia si multiplicentur 70. per 7. resultant 490. & sic 70. prædictæ hebdomadæ continent annos 490. Tertio videndum est a quo anno incipiat computatio istarum hebdomadarum. Et dicunt aliqui Iudæi quod incipit ab undecimo anno regis Sedechiæ, quando destructum est primum templum. Alij dicunt, quod incipit a primo anno Darij regis Medi, quia illo tempore dixit ista Angelus Danieli. Alij dicunt, quod incipit a reditu captiuitatis sub Zorobabel duce, anno secundo Cyri regis Persarum. Alij dicunt, quod incipit a secundo anno regni Artaxerxis, quando missus est Neemias ad reedificandam ciuitatē sanctam. Quæ autem istarum opinionum sit vera, & aliarum improbatōne, omitto propter prolixitatem vitandam, quia illud diffuse scripsi super Danielelem. Et secundum omnes istas tres computationes habebitur sufficienter propositum, scilicet, tempus aduentus Christi sit præteritum, quod patet, quia angelus determinate assignat 490. annos usquequo impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sæctus sanctorum, id est, Christus. Sed qualitercumque incipiatur annus Solares, vel Lunares, & ubicumque incipiatur computatio secundum prædicta, quia inferius non potest accipi, quam in secundo anno Artaxerxis, totum tamen tempus prædictum iam diu est præteritum, & hoc sufficit ad propositum nostrum. Si autem aliquis velit plenius videre, qualiter iste numerus annorum prædictus impletus est per partes angulas, & qualiter in medio hebdomadæ ultimæ passus est Christus, & cætera quæ faciunt ad expositionem huius textus, potest recurrere ad id quod scripsi super Danielelem, ubi ista diffuse tractaui, & cōtraria dicta ut potui, improbaui. Verum hic volo remouere quandam solutionem falsam, quam dat Rabbi Salomon

B ad rationem prædictam, dicens quod illæ 70. hebdomadæ non continent tempus præcisum usque ad Christi aduentum, & passionem eius mysterium, ut prædictum est, sed continent tempus præcisum a destructione primi templi usque ad destructionem secundi per Titum, & Vespasianum, dicens: Et 70. præcise hebdomadæ sunt, id est, præfinitæ. Super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, antequam veniat perfecta captiuitas ipsorum, quæ facta est per Romanos comburentes ciuitatem, & templum, & eicientes inde populum Iudaicum. Ut consummetur præuaricatio, id est, ut delinant a præuaricationibus castigati per prædictam captiuitatem, & afflictionem. Et deleatur iniquitas eorum, scilicet, per captiuitatem, & afflictionem prædictam quæ est eis pro pœna, ut dicit: Et adducatur iustitia sempiterna, id est, ut in æternum iustificentur per prædictam captiuitatem pro peccatis pœnam tolerando. Et sic finaliter impleatur visio, & prophetia, id est, visiones de Christo promissæ per prophetas. Et vngatur Sæctus sanctorum, id est, arca Domini, & vasa Sanctuarij, quæ recuperabuntur per Messiam in fine huius captiuitatis Iudæorum venturæ, ut dicit. Sed quantum debeat durare ista captiuitas, non dicitur, & per consequens determinatus aduentus Christi ipsius hic non diffinitur. Qualiter exponat literam sequentem hic omitto, tum quia non est necessarium ad propositum, tum quia diffuse tractaui hoc super Dan. Quod autem ista expositio sit falsa, & extorta facta per eos, patet per literam præcedentem, ubi dicitur quod Angelus Gabriel venit propter orationem Danielis orantis pro liberatione populi, ad declarandum exauditionem suæ petitionis. Et ideo non solum nunciavit ei liberationem de captiuitate Babylonica, sed etiam perfectam liberationem fiendam per Christum, de qua principaliter Daniel orabat. Et ideo dicere, quod Angelus veniebat ad denunciandum Danieli perfectam liberationem sui populi, & nullum certum tempus liberationis fiendæ per Christum, hoc est valde absurdum, & præcedenti literæ contrarium, quia Angelus non venisset ad consolationem Danielis, sed magis ad eius desolationem.

C Item quod dicit, quod per captiuitatē in qua sunt desillent a præuaricationibus, hoc manifeste est falsum, quia super omnes gentes intendunt sortilegijs, & augurijs, ut sciunt illi qui nouerunt facta illorum, & tamen ista maxime prohibentur in lege diuina, sicut patet Deuteronom. & Exod. & in pluribus alijs locis veteris testamenti. Item quod dicit impleri visiones prophetarum per merita eorum, est contra id quod dicitur Deuteronom. 9. b. *Scito quod non propter iustificationes tuas Dominus Deus tuus dedit tibi terram hanc optimam in possessionem, & c. & multo minus propter iustitias eorum est implenda promissio, & maxime quia de eo scribitur Isa. 8. c. Et erit in lapidatione offensionis, & petram scandali duabus domibus Israel, & c. Item quod dicit per vntionem Sancti sanctorum intelligi vntionem arcæ, & Sanctuarij quæ recuperabuntur per Messiam regem, hoc est contra illud quod dicitur Iere. 3. c. *Cumque multiplicati fueritis, & creueritis in terra Israel in diebus illis ait Dominus, non dicent ultra arca Testamenti Domini, neque ascendet supra cor, neque recordabuntur illius, neque visitabuntur, nec fiet ultra.* Hoc est dictum, quod ceremoniæ veteris Testamenti omnino cessauerunt post passionem Christi, extunc enim fuerunt mortuæ, pluribus etiam alijs modis argumenta-*

tus sum super Danielelem contra prædictum errorem, sed illa ad D. præfens sufficiant.

Item probatur tempus aduentus Christi esse præteritum, per id Dani. 2. ubi dicitur, quod Nabuchodonosor vidit statuam magnam. Huius autem statuæ caput ex auro purissimo, & optimo fuit, pectus autem, & brachia ex argento puro, venter & pedes eius, & femora ex ære, tibiæ autem ferreæ, & c. Sequitur: *Abscisus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fistulis, & commisit eam.* Per hanc autem statuam designantur quatuor regna magna sibi in orbe succedentia, secundum quod Daniel diuinitus inspiratus ibidem exposuit. Primum est regnum Chaldæorum, quod significatur per caput aureum, ut ibidem dicitur. Secundum est regnum Persarum, quod significatur per argentum, quod subiecit sibi regnum Chaldæorum. Tertium est regnum Græcorum, seu Alexandri, quod per æs significatur, quod subiecit sibi regnum Persarum. Quartum est regnum Romanorum, quod per ferrum significatur, quod subiecit sibi regnum Græcorum, & alia regna mundi, sicut ferrum domat omnia alia metalla. Per lapidem autem abscisum de monte sine manibus, designatur ipse Christus Iesus, siue regnum eius, cui subiiciendum erat Romanorum Imperium, ut prædicitur. Ista autem plenius declaravi super Danielelem. Sed pono hic breuiter, quod in prædicta expositione omnes expositores in Catholici, quam Hebræorum concordant. Tunc hoc supposito arguo sic. Quia in prædicta prophetia exprimitur, quod ille cui subiiciendum erat regnum Romanorum, erat ipse Christus. Cum hoc igitur impletum sit tempore Constantini, & Siluelli Papæ, quo tempore Romanum Imperium per filiam veram subiectum est Iesu filio Virginis Mariæ, patet quod ipse est verus Christus, & Messias.

Postquam autem probatum est tempus aduentus Christi præteritum per scripturam canonicam, hoc idem etiam probatur per glossas, & dicta doctorum Hebræorum apud eos autentica, unde Isa. vlti. c. dicitur: *Antequam parturiret peperit.* Glossa Hebræorum: *Quia antequam natus fuisset ille qui in seruitutem ultimam redegit, natus fuit redemptor: ergo ante natiuitatem Titi qui ciuitatem destruxit, populum captiuit, & seruituti exposuit, tantum quod dabatur triginta Iudæi pro nummo argenteo, ut dicit Hugo. Flo. fuit natiuitas ipsius Christi. Hoc idem patet per translationem Chaldaicam ibidem. Adhuc non erit ei ventus angustia, & redimetur, & adhuc non venit ei tremor cum doloribus propter partum reuelabitur rex Messias, dolor enim & angustia partus exprunt maximam calamitatem, quam sustinuerunt Iudæi in obsidione Titi, & Vespasiani, ergo ante obsidionem illam, & miseriam illam venit Christus, hoc concedunt multi apud eos. Dicunt tamen, quod ipse Christus natus sit in die destructionis templi. Sed cum ab illo tempore fluxerint 1235. anni. queritur ab ipsis, ubi sit ipse Christus, & ubi per tantum tempus fuerit. Et dicunt aliqui, quod ipse cum angelis viuens in eo modo quo Moyses vixit quadraginta diebus in monte Sinai, & expectat præceptum Domini ad se ostendendum. Alij dicunt, quod est ultra montes Caspios expectans præceptum Domini de liberatione populi. Alij dicunt, quod vadit per mundum, sicut pauper, & leprosus, & humiliatus propter peccata populi, secundum quod dicitur Isa. 53. b. *Et nos reptauimus eum quasi leprosum, & c.* Quousque appareat ex præcepto Domini in virtute ad liberationem filiorum Israel de seruitute, & miseria in qua sunt. Talis autem varietas ostendit manifeste, quod dictum eorum quantum ad hoc est fictitium, sed verum est quo ad hoc quod tempus aduentus Christi iam diu est præteritum.*

Item hoc idem patet per quandam traditionem apud eos authenticam, & continetur in quodam libro qui apud eos vocatur liber Iudicum ordinariorum, traditus a domo Eliæ, id est a discipulis eius. Per sex mille annos erit mundus, duo millia vanitatis, duo millia legis, duo millia Messie. Ad intellectum huius est sciendum, quod Hebræi dicunt hoc fuisse dictum a filio mulieris Sareptanæ quem suscitauit Helias, qui etiam postea habuit spiritum prophetiæ, & prophetauit de duratione mundi quod duraret, ut dictum est sex millia annorum. Duo millia autem dicunt tempus vanitatis, quia a principio mundi usque ad vocationem Abrahæ, quia dictum est ei a Domino: *Egredere de terra, & c. Gen. 12. a.* mundus deflexerat in vanitate peccatorum. Primo per luxuriā: ut patet tempore Noe, propter quod factum est diluuium, quia omnis caro corruerat viam suam. Secundo per idololatriā post diluuiū, quā circa natiuitatem Abrahæ totus mundus erat idololatriæ deditus, ipse autem primo ausus est publice vnū creatorē, & Deū prædicare, ut dicit Iosephus 1. lib. Antiquitatū. Et illud tempus durauit per duo millia annorum, & 23. quia Abrahā habuit 75. annos quādo vocatus est. Extunc autem incipit tempus legis, quia lex non datur nisi populo adunato, per Abraham autem incipit populus adunari sub fide vnus Dei, & ad legē suscipiendā diffiniri: propter quod Abrahæ data est lex circūcisiōnis ad distinctionē illius populi qui erat legem accepturus, ab alijs populis, ab illo autem

Vanitates Iudæorum de Christo.

Tria tempora mundi.

A autem tempore, sicut a vocatione Abraham usque ad natiuitatem Christi fluxerunt duo milia annorum, nisi quod deficiunt 29. Singitur accipitur 23. qui superabundant ultra duo milia predicta. quæ dicuntur tempora vanitatis, habebimus quatuor milia annorum a principio mundi usque ad natiuitatem Christi nisi quod deficiunt 5. anni. Singitur quinque anni quibus Christus latuit in Agypto propter persecutionem Herodis, iungantur precedentibus, ita quod dies Messie incipiant computari ab illo tempore quo de Agypto est reuersus, habebimus de principio mundi quatuor milia annorum usque ad dies Messie, sicut duo milia vanitatis, duo milia legis secundum prophetiam predictam. Vtrum autem dies Christi debeat tantum durare per duo milia annorum, vel plus, vel minus, non me intromitto; quia finem mundi determinandum dicere non intendo, sed sufficit mihi secundum predictam traditionem Iudæorum, quod tempus aduentus Christi sit præteritum, ex quo iam dictum est quod transierunt a principio mundi quatuor milia annorum, quia a principio mundi ipsi computant quinque milia, & 70. annos usque ad annum Domini 1039. quo præsens opus fuit scriptum.

Item ostendo propositum per rationem ex scriptura sumptam, considerando enim processum veteris Testamenti apparet, quod quamdiu filij Israel fuerunt seruientes Deo fuerunt in statu prospero, & si aliquando fuerunt captiuati, & afflicti, hoc fuit propter peccatum populi illius, nunc autem ita est quod ante captiuitatem Babylonicam fuerunt idololatæ pessimi, & occisores prophetarum eos a peccatis prohibentium, intantum quod impleuerunt ciuitatem Ierusalem sanguine prophetarum usque ad os, ut dicitur 4. Reg. 21. c. Et multa alia fecerunt propter quæ captiuati sunt in Babylonia: & illa captiuitas non durauit nisi per 70. annos. Cum autem captiuitas in qua sunt nunc, durauerit per annos 1235. Nec adhuc apparet eorum liberatio de proximo, oportet eos concedere, quod peccatum propter quod tandem captiuati sunt, fuit maius quam peccata precedentia captiuitatem Babylonicam, cum poena debeat respondere peccato, hoc autem non potest dici, nisi propter illud grauissimum peccatum quo Christum eis in lege, & prophetis promissum negantes, & persequentes crudeliter occiderunt, quia post reditum captiuitatis Babylonicæ non leguntur idololatrasse, & prophetas occidisse, & tanta crimina perpetrasse in alijs, sicut ante. Et ideo rationabiliter non potest assignari causa tantæ captiuitatis, & miseræ, nisi illa quæ dicta est, scilicet non cognouerunt tempus visitationis suæ, ut Luc. 19. hoc autem dicit Rab. Moyses in libro Iudicum ordinariorum: Iesus Nazarenus visus est esse Messias, & interfectus est per domum iudicij, & ipse fuit causa, & promeruit, ut destrueretur Israel in gladio.

B Item doctrina aliqua declaratur vera, & hoc dupliciter. Vno modo per reductionem ad principia euidencia, & hoc modo declaratur veritas eorum, quæ subiacent facultati naturalis intellectus. Alio modo per diuinum testimonium, sicut quando ad confirmationem talis doctrinæ fit tale miraculum, de quo certum est, quod non potest fieri, nisi virtute diuina, sicut est suscitatio mortui, illuminatio cæci, & consimilia. Constat igitur, quod nullo modo Deus potest esse testis falsitatis, & ideo si tale miraculum, vel factum diuinum perpetratur ad declarationem alicuius doctrinæ, sufficienter concluditur propositum, scilicet talem doctrinam esse veram, & hoc modo declarata est veritas eorum, quæ excedunt intellectus facultatem, sicut patet quod hoc modo declarata est veritas quæ dicta est per Moysen, Iosue, & consimiles. Nunc autem ita est, quod opera diuina sunt multa valde, & manifesta, facta sunt ad declarationem Christi, & doctrinæ eius, & suorum, ut patet per scriptores verissimos, & famam publicam usque; nunc continuata quæ in talibus faciunt sufficientem fidem, sicut firmiter tenemus Aristotelem fuisse Philosophum, & Platonem, & tamen non habemus inde aliam probationem nisi per famam publicam, igitur etiam sic sunt de doctrina Christi, hoc etiam patet per libros apud Iudæos authenticos. Scribitur enim in quodam libello qui apud eos intitulatur de Iesu Nazareni generatione, qui leprosus natus est, & chudum ex utero matris suæ itare fecit, & mortuum suscitauit, & multa alia quæ fieri non poterant, nisi virtute diuina. Dicitur tamē ibidem, quod talia fecerat virtute nominis tetragrammatone quia quod sciret illud debito modo pronuntiare, posset virtute illius miracula facere, ut in eodem libro dicitur. Iesus autem Nazarenus pronuntiationem illius nominis didicit, ut ibidem dicitur; quod in templo domini lapidem quem steterat arca Domini antiquitus inuenit, in quo erat scriptum tale nomen expolitum, vocatur autem expolitio illius nominis descriptio, & determinatio qualiter debeat pronuntari. Licet autem hoc dictum non sit verum, tamen ex hoc contra Iudæos habet argumentum, quod nomen domini tetragrammaton quod est inter alia nomina sancti throni, secundum eos non potest habere virtutem ad agendum aliquid contrarium honori diuino, sed magis ad id quod est honor diuino consonum. Cum igitur dicitur, quod virtute illius nominis Iesus Nazarenus fecerat miracula, oportet eos concedere, quod doctrina Christi ad cuius confirmationem faciebat talia miracula

non erat falsa, nec honori diuino contraria, sed magis consona, cum ergo docuerit se esse verum Deum, verum Christum a Deo missum, & verum hominem, sequitur per consequens, quod istud sit verum, aliter sequeretur, quod ipse fuisset falsus propheta, & ascriberet sibi blasphematorie diuinitatem, & quod ad confirmationem istius falsitatis fuissent facta vera miracula virtute diuini nominis sanctissimi, & tunc Deus in cuius virtute talia miracula fierent, quæ alia virtute fieri non possunt esset testis falsitatis, quod est inconueniens. Item pronuntatio cuiuslibet nominis non potest talia facere, sed solus Deus talia fecit, & licet ad inuocationem sui nominis, & virtutis. Singitur Christus virtute nominis predicti fecit predicta, oportet concedere quod illa fecit virtute diuina, & per consequens quod doctrina eius ad cuius confirmationem talia fecit, fuit vera, cum Deus non possit esse testis falsitatis, ut supra dictum est. Hæc etiam alia videtur dicere Iosephus ex ægypto authenticus. Dicit enim sic libro 18. Antiquitatum describens tempora Tiberij Cæsaris, sub quo passus est Iesus: Fui in Iherosolymis tempore Iesus sapiens vir, si tamē eum verum nominare his est: erat enim mirabilem operum effector, & doctor eorum hominum qui libenter audiunt ea quæ vera sunt, & multos quidem Iudæorum, & multos ex Gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat. Hunc accusatione primorum nostræ gentis virorum cum Pilato in Crucem agendum decreuisset, non deseruerunt eum hi qui ab initio dilexerant eum. Apparuit enim eis tertio die iterum viuus, quod diuinitus inspirati prophetæ, vel hæc vel alia de eo innumera miracula futura esse prædixerant.

Item quando scriptura dicit aliquid futurum, & determinatum, tempus modum, & locum, etsi omnia ista concurrant in vno, manifeste patet, quod illud fuerat predictum, est adimpletum; sacra autem scriptura prædixerat aduentum Christi, ut patet in multis locis determinauit etiã tempus veniendi, videlicet quando heret translatio regni, ut habetur Gen. 49. b. Non auferetur sceptrum de Iuda, & c. Similiter locum nascendi, & c. Michæ 5. a. Et tu Bethleem, & c. Similiter modum viuendi, sicut quod Christus in paupertate viueret Zachar. 9. c. Ecce rex tuus venit iustus, & saluator, nisi pauper, & c. Determinauit scriptura modum moriendi, scilicet in humilitate & patientia ex parte ipsius personæ Christi, sed in crudelitate maxima ex parte ipsorum qui occiderunt eum, ut habetur Iсай 53. c. Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & c. Cum autem hæc omnia manifeste sint adimpleta de Iesu Nazareno, rationabiliter concluditur quod ipse sit verus Christus.

Sed contra hoc arguunt Iudæi multipliciter, primo per id quod habetur Iсай 2. vbi loquitur de tempore aduentus Christi, dicens, Erit in nouissimis diebus præparatus mons domini in vertice montium, & c. Sequitur: Constabunt gladii sui in uomeres, & lanceas suas in falces, non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercitabuntur ultra ad prælium. Ex his enim formant quadruplex argumentum. Primo ex hoc. Erit in nouissimis diebus. Iesus autem non fuit in nouissimis diebus quia post natiuitatem eius fluxerunt multa tempora, igitur non fuit Christus, cuius aduentus promittitur in nouissimis diebus. Secundo ex eo quod subditur quod mons domini erit in vertice montium. Mons enim ille dicitur ubi fuit templum edificatum, sed mons ille in aliquo non est eleuatus, ergo adhuc non venit Christus. Vnde occasione huius verbi dicit aliqui doctores Hebræorum, quod Dominus debet portare montem Thabor in montem Sinai, & montem Carmeli ad locum ubi est Ierusalem, & super verticem istorum montium ponere montem Sion, hoc autem nondum est adimpletum, ergo, & c. Tertio arguunt ex eo quod subditur: & fluent ad eum omnes Gentes: qui non omnes Gentes crediderunt in Iesum Nazarenum, nec adhuc credunt, igitur non fuit Christus. Quarto per id quod subditur: Non leuabit gens contra gentem gladium, & c. Quia non cessauerunt bella per orbem, ut patet manifeste, & maxime quia post mortem Iesu in Iudæa fuerunt bella atrocissima tempore Titi, & Vespasiani, igitur ipse non fuit vere Christus.

Ad primum dicendum est, quod dies nouissimi dicuntur, sicut dies Messie in sacra scriptura, quamquam doctores Hebræorum debent ad minus durare per duo milia annorum, ut patet ex predictis & non solum dies Messie dicuntur dies nouissimi, sed etiam aliqua tempora per ipsum Christum precedentia, ut patet Genes. 49. a. Vbi patriarcha Iacob dixit filijs suis. Congregabo vos in fine dierum, & ibidem non solum denunciat de aduentu Christi, sed de multis alijs, quæ impleta sunt a tempore Regum Israel, & Iudicum, ut patet licet in intuitu & etiam secundum expolitores Hebræorum, & ideo non valet predictum argumentum. Ad secundum argumentum est dicendum, quod elatio montis Sion non intelligitur secundum localem eleuationem, ut intelligunt Iudæi, sed secundum nobilitatem, & signorum magnitudinem, secundum etiam quod dicit Rab. Sa. magnus doctor apud eos, hoc est dictum, quod tanta signa, & maiora debent fieri in aduentu Christi in monte Sion, quam in predictis alijs montibus,

Iosephi testimonium de Christo.

E

Argumenta Iudæorum.

F

Responsio ad argumenta

Doctrina declaratur vera dupliciter.

C

A & hoc patet impletum per Iesum Nazarenū qui illuminauit cæcum natum, & sanauit languidum in probatica piscina, & multa alia miracula fecit ibi. Ibidem etiam Spiritum sanctum a pollolis dedit, quod fuit maximum miraculum, quia homines idiotæ & simplices habuerunt notitiam perfectam scripturarum, & loquebantur idiomata omnium linguarum. Si autem diceretur, quod hæc solutio sumatur ex Euangelio, & ideo non est efficax contra eos, nec valet: quia ad probandum aliquid Iudæis, oportet uti scripturis apud eos authenticis in respondendo eorundem dictis. Dico quod hoc non oportet semper. Item non solum Euangelistæ scribunt Christum fecisse miracula vera, sed etiam doctores Hebræorum, ut patet ex prædictis, propter quod illa solutio habet efficaciam ex eorum libris. Ad tertium est dicendum, quod ibi est distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum, sicut dicitur quod omne animal fuit in arca Noe: quia de singulis speciebus animalium fuerunt ibi aliqua individua in arca Noe. Similiter de omnibus Gentibus aliqui crediderunt in Christo, ut patet per diffusionem fidei in toto orbe. Aliter potest dici, quod omnis in sacra scriptura ponitur pro multis aliquando, & frequenter, sicut habetur 2. Regum 17. Dixit Absalon, & omnes viri Israel, *Melius est consilium*, Certum est enim, quod ibi non erant omnes viri Israel præsentis, sed multi. Et sic est in proposito, quia multi conuersi sunt de Gentibus ad fidem Catholicam, etiam tempore Apostolorum, quia in omnem terram exiit sonus eorum, scilicet prædicationis, & annunciationis fidei Christianæ. Ad quartum est dicendum, quod circa tempora Christi fuit pax diuturna in toto orbe, & maxime in Iudæa: quod patet ex hoc, quia imminente natiuitate Christi pacificatis omnibus regnis, & sub Imperio Romano redactis, præceptum fuit a Cæsare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis, & ab illo tempore vsque ad 40. annum post passionem Christi, quando inceperunt Iudæi rebellare Romanis, non leguntur aliqua bella notabilia fuisse in Iudæa, nec Iudæos vsos fuisse armis, quia terra illa custodiebatur a militibus Romanis, & ideo probabile est, quod tunc propter diuturnitatem temporis pacis, Iudæi instrumenta quibus prius utebantur in bellis mutauerunt in instrumenta agriculturæ apta, sicut sensibiliter videmus fieri in terris ubi est pax diuturna, & ideo dicitur in auctoritate prædicta. *Construunt gladios, &c.* Quod autem subditur. *Non habitabit gens contra gentem, &c.* Non importat pacis æternitatem, sed diuturnitatem, ubi autem habemus, vltra; in Hebræo habetur, *aad*, quæ dictio non significat æternitatem, ut patet 4. Reg. 6. ubi nos habemus. *Et vltra non reuerunt litiones Syria in terram Israel.* In Hebræo habetur, *aad*, vel *aa*, & tamen certum est quod ibi non importat æternitatem; quia frequenter postea Syri inuasit, & de prædatis sunt terram Israel, sed importat diuturnitatem temporis ad longum tempus, hoc est, ne illis accidat, sicut illis accidit quos in Syriam deduxit Eliseus, de quibus est ibi sermo.

Quinto arguunt ibi Iudæi contra aduentum Christi, per hoc quod habetur Isai. 11. a. *Egredietur virga de radice Iesse, &c.* Vbi scriptura loquitur de aduentu Christi etiam secundum omnes doctores Hebræorum, & Catholicos. Sequitur ibidem: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit.* Et sequitur ibidem: *Delectabitur infans ab utero super foramen aspidis, & in caverna reguli qui ablectatus fuit, manum suam mittet.* Dicunt sic Iudæi, quod in aduentu Christi animalia syluestria debent se domesticare, sic quod pacifice habitabunt cum animalibus naturaliter mansuetis, & animalia venenosa non nocebunt hominibus, vel pueris, imò secure infantes cum eis ludent, hoc autem non est impletum, ut patet ad sensum igitur non venit Christus, Ad hoc est dicendum, quod ibi est locutio metaphorica, quia ibi nominantur homines nominibus animalium. Simile habetur Gen. 49. d. *Beniamin lupus rapax, &c.* Et ibidem: *Nep alim ceruus in bariis.* Et ibidem: *Daniel ber in via.* Et igitur dicendum est in proposito, quod Iudæi, & Gentiles qui prius erant adinuicem nocui, & odiosi, pacifice simul habitabunt conuersi ad fidem Christi, ut dicitur Act. 4. f. *Multitudo credentium erat cor unum, & anima vna,* & tamen illo tempore fuerunt ad fidem Christi conuersi aliqui Gentiles, ut patet eodem libro. Et eodem modo exponendum est de pueris quod sequitur, & de animalibus venenosis, quia simplices, & pueri non læduntur ab eis qui ante conuersionem ad fidem Christi erant veneno infidelitatis, & perfidiæ repleti. Quod autem talis modus loquendi sit in prædicto cap. Isai. patet per id quod præmittitur ibi, quia stirpem Iesse vocat virgam, similiter ipsum Iesum vocat florem cum dicit: *Et flos de radice eius ascendet, &c.* Et similiter cum subiungit: *Erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius.* manifeste habetur, quod ibi cingulum, & cinctorium metaphorice accipiuntur. Et hæc omnia patent per translationem Chaldaicam, quæ sic habet: *Exibit rex de filiis Esa. & Metias de filiis filiorum eius.* Sequitur. *Et erunt iusti circumire ei, & fideles adhaerentes ei, & erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius;* Vbi nos habemus. *Habitabit lupus cum agno, ibi sequitur; Et pax in diebus eius multiplicabitur.*

D *bitur.* Ex quo patet, quod est locutio metaphorica. Potest etiam dici, quod adimpletum est ad literam in fidelibus Christi, quia feræ mansuetæ factæ sunt frequenter coram fidelibus Christi eorum deuotionem exponit, similiter bellæ venenosæ non poterant eis nocere, ut eis Saluator promiserat in Euangelio. *Dedi vobis virtutem calcandi super ser. & scor. &c.* & Act. 28. b. dicitur, quod Paulus percussus a vipera in nullo læsus est, propter quod barbari videntes hoc, & admirantes, dicebant ipsum esse Deum, ut patet ibidem. Sexto arguunt per id quod habetur Deuteronom. 30. a. *Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde retrahet te Dominus Deus tuus, & assumet, atque introducet te in terram quam possederunt patres tui, &c.* Ex hoc ibi arguunt cum simus dispersi per totum mundum, & non congregati, sequitur quod non uenerit Christus. Ad hoc est dicendum, quod hoc fuit impletum in reditu eorum de captiuitate Babylonica. Sed contra hoc arguunt per id quod habetur Ezech. 39. g. *Scient quod ego dominus eorum, eo quod transfulerim eos in nationes, & congregauerim eos super terram suam, & non dereliquerim quemcumque ex eis ibi.* Multi enim derelicti sunt de captiuitate Babylonica, & Assyriorum, quia non omnes reuerſi sunt; igitur tunc non fuit impletum tempus Christi. Ad hoc dicendum, quod nulli fuerunt ibi derelicti, qui uoluissent reuerſi, quia Cyrus qui erat monarcha in omnibus illis regnis dedit licentiam generalem omnibus reuertendi, imo etiam munera dedit reuertentibus, ut patet Esdræ 1. & ideo in hoc impletum est uerbum Ezechielis, & ipsius Moysi, quia nullus derelictus est ibi qui uoluerit reuerſi, illi autem qui noluerunt, facti sunt indigni diuino beneficio. Aliter potest dici sic, quod prædicta congregatio potest intelligi per fidem, & charitatem, quæ congregatio est per Christum Iesum, secundum quod exponit Ioan. 11. ubi dicit, quod Caiphas prophetauit quod Iesus erat moriturus pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum, nullus autem extra hanc congregationem derelinquitur, qui uelit intrare, quia nulli clauditur gremium Ecclesiæ. Septimo arguunt Iudæi per id quod habetur Zach. 6. d. *Et oriens nomen eius.* Translatio autem Chaldaica sic habet; *Messias nomen eius.* Ex quo patet, quod de Christo intelligitur, & sequitur in eadem auctoritate; *Et ædificauit aliquod templum Domino.* Iesus autem non ædificauit aliquod templum Domino, igitur non fuit Christus. Ad hoc est dicendum quod hæc auctoritas intelligitur de secundo templo ædificato per Zorobabel, ut dicit Rab. Sa. doctor eorum, & ideo ex hoc contra nos non habent argumentum. Sed dato quod intelligatur de Christo ad literam, est dicendum, quod ipse ædificauit templum de lapidibus uiuis, & spiritualibus, uidelicet de ipsis fidelibus, & talis ædificatio debebatur ipsi Christo, quæ est perfectissima, unde super illud Genes. 28. d. *Non est hic aliud nisi domus Dei, &c.* Id est, domus quæ ædificata est in terris, nil est respectu domus cælestis. Illa proprie ædificatur ex lapidibus uiuis, uidelicet ex fidelibus in presenti cõpagnatis adinuicem, & cõglutinatis per gratiam, & in futuro per gloriam, ubi habetur in gl. Hebr. quod Patriarcha Iacob uidit Dei domum ædificandam in terris, & domum Dei in cœlis, ideo dicit; *Non est hic aliud, &c.* Octauo arguunt per id quod habetur Ierem. 23. a. *Ecce dies ueniunt, & dicit Dominus, & suscit. Da. ger. iustum, &c.* Quod de Christo intelligitur, ut sup. allegatum. Et subditur ibidem. *In diebus illis saluabitur Iuda, &c.* Sed nunquam acciderunt tot miseræ filijs Israel, sicut post passionem Christi, patet in destructione ciuitatis, & templi, ergo non fuit vere Christus. Ad hoc dicendum, quod iam non erant filij Israel & Iuda proprie loquendo, quia erant aduersi a Deo, quia Christum negauerunt, & occiderunt, propter quod in illam miseriam uenerunt, ideo ex illa miseria magis concluditur propositum, sicut patet ex prædictis. Illi autem qui erant ueræ filij Israel, & qui. f. Christum receperant saluati sunt per ipsum, non solum spiritualiter quantum ad animas, sed etiam quantum ad corpus corporaliter, quia secundum quod dicitur in ecclesiastica historia, imminente destructione ciuitatis Ierusalem per Titum, & Vespasianum admoniti sunt fideles qui erant in Iudæa per angelum, ut transirent in regnum regis Herodis Agrippæ, qui erat confederatus Romanis, & saluati sunt in bona pace, & ibi habitabant confidenter. Aliter potest dici ad auctoritatem prædictam Iere. quia illi sunt perfecti de regno Christi, de quo ibi loquitur, qui iam sunt in gloria cælesti, & illi habitant omnino confidenter, & sunt perfecte saluati. Nono arguunt per id quod habet Dan. 7. d. *Aspiciebam in uisione noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat.* Secundum omnes expositores Iudæorum, & Catholicos loquitur ibi de aduentu Christi. Iesus autem Nazarenus non uenit in nubibus, nec in tali potestate, qualis ibi describitur, ergo non fuit Christus. Ad hoc dicendum, quod scriptura loquitur de duplici aduentu Christi, scilicet in mundum, & ad iudicium, primus aduentus describitur cum humilitate, secundus cum potestate. Daniel autem loquitur de secundo aduentu, unde ibidem sequitur. *Donec throni positi sunt.* Et ibi dicitur. *Iudicium sedebit, & aperti sunt libri.* Iudæi autem excæcati nesciunt

A nesciunt aduentum duplicem distinguere, & ideo errant dupliciter quia aliqui expectant Christum secundo aduentu apparere in tanta virtute, q. possit omnia terrena sibi subijcere, & eos liberare, & regnum eorum restituere, propter quod etiam Christi discipuli post eius resurrectionem querebant Act. 1. a. *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Alij autem propter scripturas quae manifeste loquuntur de Christo, & de humanitate, & de passione eius: & propter illas quae loquuntur de eius eminentia, & potestate. expectant duos Messias, vnum qui dicitur filius Ioseph, & iste est passurus, & occidendus, alium qui dicitur filius David, qui suscitauit filium Ioseph Messiam & restituet regnum Israel, & ad hoc saluandum ponunt diuersas scripturas. Sed istud dictum non habet auctoritatem in scripturis. Licet enim plures dicti sint Messias, siue vncti, quod idem est participatione, vt David, & Saul, & quidam alij, nullus tamen in scriptura ad salutem populi dei venturus, nisi vnus. Item istud dictum pro tanto habet aliquam apparentiam, pro quanto impletum est de Christo, qui fuit filius Ioseph putatiuus, & sic vocatus, vt patet in Euangelio, & est filius David secundum carnem, vt patet ex praedictis. Decimo arguunt per id quod habetur Isai. 30. f. *Erit lux Lunae, sicut lumen Solis, & lumen Solis erit septemplex, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui, & percussuram plagae eius sanauerit, cum igitur aduentus Christi expectetur ad salutem populi, igitur in aduentu eius mutatio corporum coelestium fiet, cum haec non sit adhuc facta, v. q. promissio de Aduentu Christi adhuc non sit impleta. Ad hoc dicendum, sicut & ad praecedens argumentum, quod loquitur de aduentu Christi ad iudicium, tunc enim innouabuntur, & mutabuntur quodammodo corpora coelestia, & tunc sanabitur vulnus populi, & percussura plagae eius, quia tunc destruetur mortalitas per peccatum primorum parentum inducta, quia omnes homines resurgent ad vitam immortalem. Vndecimo arguunt per id quod habetur Isai. 53. d. *Videbit semen longaeuum, &c.* & Psal. 88. e.*

B ponam in seculum seculi semen eius Iesus autem Nazarenus non legitur filios habuisse, ergo non fuit Christus. Ad hoc est dicendum, q. habet & habuit filios spirituales, & talis filiatio sibi debebatur per fidem, & sacramenta, non autem per carnalem propagationem, quae semper habet foeditatem communem. Vnde super illud Gen. 21. b. *In Isaac vocabitur tibi semen.* Glo. Hebraeorum; *Omnis qui confessus fuerit duo saecula, vel Deos vocabitur tibi semen.* Vocantur autem hic duo saecula tempora Christi. Illi ergo etiam qui per fidem continentur Christum, sunt semen, & filij Christi. Duodecimo arguunt per id quod habetur Ezech. vlti. vbi describitur quoddam templum mirabile, & magnam in terra Israel aedificandum, & hoc dicunt in aduentu Christi completum: hoc autem non est factum, igitur &c. Ad hoc est dicendum, q. scriptura ibi loquitur sub metaphora de domo coelesti, de qua supra dictum est. Et hoc patet per id quod in fine Ezech. concluditur: *Et nomen ciuitatis ex illo die, dominus ibidem.* Hoc etiam patet per multa alia quae ponuntur in litera, quia ibi describitur fluuius habens ligna pomifera ex vtraque parte facientia fructus quolibet mense, & habentia folia nunquam defluentia, quae nullo modo videntur verificari ad literam. Hoc etiam videtur per dictum Rab. Sam. Doctoris Hebraeorum dicentis, q. de Ierusalem superna locuta sunt scripturae in fine Ezechielis. Haec igitur sunt quae arguunt Iudaeos, & quaedam alia quae dimitto. Tum propter prolixitatem vitandam. Tum quia etiam solutiones eorum patent ex praedictis. Et sic patet tertium principale quod erat determinandum in ista quaestione, videlicet quod tempus aduentus Christi sit praeteritum.

Vltimo soluendum est argumentum, quod fiebat in oppositum in principio quaestionis, vbi dicebatur: q. si praedicta de fide Catholica possent probari per scripturam a Iudaeis receptam, non est verisimile, quin illi qui sunt inter eos studiosi hoc percepissent, & per consequens suum errorem reliquissent. Ad hoc est dicendum, q. multi inter eos literati perceperunt, & a tempore Christi, sicut patet de Nathanaele, Nicodemo, Gamaliele, qui fuerunt doctores, & periti in lege. Similiter de Paulo Apostolo, & Apollone, & multis alijs, vnde Ioan. 12. f. dicitur: *Et de principibus multi crediderunt in eum, sed propter Phariseos non confitebantur, ne de synagoga expellerentur, dicebantur tunc principes sacerdotes, & legis doctores.* Multi et postea legis periti hoc ceperunt, sicut dictum est de Iosepho, & idem posset dici de multis alijs. Multi autem auertuntur a fide Christi triplici de causa, vna est propter timorem penuriae temporalis, quia semper fuerunt cupidi, & in lege eorum semper promittitur abundantia temporalium, id supra modum abhorrent contrarium. Alia causa est, quia a cunabulis in odijs Christi nutriti sunt, & legi Christianae, & Christianis maledicunt in synagogis omni die. Illa autem ad quae homines sunt afflicti a pueritia sunt quasi in naturam conuersa, & per consequens auertunt iudicium intellectus a veritate contraria. Tertia causa est propter difficultatem, & altitudinem eorum, quae in fide Catholica proponuntur credenda, sicut est trinitas personarum in diuina natura, & duae naturae in vna persona Christi, & sacramentum Eucharistiae, quae nullo modo possunt capere, & ideo reputant nos tres Deos colere,

& credere. In ipso etiam sacramento Eucharistiae reputant nos Deos pessimos idololatrias, sicut per experientiam cognouerunt illi qui frequenter de istis cum eis contulerunt, & ideo a fide Catholica per talibus auertuntur, & plures iam baptizati ad vomitum reuertuntur.

Tractatus Venerabilis Patris Nicolai de Lyra, ordinis minorum, contra quendam Iudaeum ex verbis Euangelij, Christum, & eius doctrinam impugnantem.

Potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere: Ad Titum 1. b. Licet autem propositum verbum Episcopis conditionis sit expressiuum, conuenienter tamen potest accipi, vt sit expressiuum perfectionis Catholici Doctoris, ad quem spectat exhortari fideles in sana doctrina, & infideles arguere contradicentes Catholicae veritati.

Aduertendum tamen, q. licet dicere se tale esse Doctorem, arrogantissimum videatur, tamen profiteri doctrinam hanc se desiderare, & assequi, virtutis studiosi proprium esse est. Propter quod sapiens Pythagoras, vt euitaret arrogantiae notam, noluit se dicere sapientem, sed Philosophum id est, sapientiae amatorem, quod cuilibet studioso est honestum. Vera autem sapientia, quae in vita praesenti habetur, in scriptura veteris, ac noui Testamenti continetur. Propter quod dicitur Deut. 4. a. *Haec est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis.* Postquam autem ego auxiliante domino ex amore sapientiae scripseram super vtrumque Testamentum, secundum gratiam a Domino mihi datam, quidam tractatus a Iudaeo quodam confectus venit ad manum meam, in quo ex verbis Euangelicis auctorem Euangelij Dominum nostrum Iesum Christum nititur impugnare. Licet autem eius impugnatio apud intelligentes nullius, aut modici sit momenti, quia tamen per eam possent turbari simplices, ideo talem temerarium veritati contradicentem arguere propono, prout Dominus mihi dabit. Sic autem intendo procedere, quia ponam singulas Euangelicas auctoritates quas accipit, & iuxta quamlibet auctoritatem obiectionem, seu obiectiones quas Iudaeus contra Christum elicit, & consequenter eas destruere, non solum per scripturam noui Testamenti, aut Catholicorum Doctorum, sed etiam per scripturas veteris Testamenti, & Doctorum Hebraicorum conabor.

Dicitur igitur primo sic: *Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abrabae, Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius: Iudas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar.* Sequitur infra: *Salmon autem genuit Booz de Raab, Booz autem genuit Obeid ex Ruth.* Et infra: *Dauid autem rex genuit Salomonem ex ea quae fuit Betsabee, id est, ex Betsabee quae fuit vxor Dauid.* Ex hoc autem arguitur sic: In hac Genealogia Iesu Christi Nazareni, quae est principium noui Testamenti, nulla sancta mulier nominatur, scilicet Sara, Rebecca & ceterae, sed tantum quatuor praedictae quae sunt in scriptura reprobatae. Prima namque scilicet Thamar sub simulatione meretricis supposita se Iudaeo loco suo, & sic concepit ex ipso Phares, & Zaram, Genes. 38. Secunda vero, scilicet Raab, meretrix cognominatur, Iosue 2. a. Fuit etiam genere Chanaan, & sic videtur fuisse mulier luxuriosa, vilis, & idololatra. Tertia scilicet Ruth fuit de populo Moab qui colebat idola. Quarta vero fuit Betsabee, quae fuit adultera, vt patet 2. Regum 11. a. Ex hoc ergo innuitur manifeste, quod tota genealogia Iesu Nazareni & eius natiuitas erat ordinata ad immunditiam carnis, & idololatriam. Ex quo sequitur, quod non fuit vere Christus, & quod Christiani sunt legis transgressores, & immundi, comedunt enim carnes suillas, &c. quae in lege sunt prohibita. Sunt etiam idololatrae pessimi, adorantes Iesum purum hominem, tanquam Deum, & quod peius est, hostiam de frumento ab eis formatam, & coactam adorant, sicut Deum, quod est derisibile, & postea comedunt quod est horribile.

In solutione istorum intendo tria facere. Primum est ostendere, quod non valet id quod obijcitur. Secundum, quod in processu factum praesupponitur. Tertium, quare nomina dictarum mulierum in genealogia Christi exprimentur: Nam argumentum hoc principaliter querere videtur. Circa primum ostenditur primo, vt clauis clauo retundatur, q. similis ratio, vel fortior potest fieri contra Messiam a Iudaeis expectatum. Ierem. 23. a. dicitur de ipso: *Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo David germentem in flum, quod omnes Hebraei exponunt de Christo.* Vnde & translatio Chaldaica quae est Hebraicae litterae in pluribus locis expositiua, habet sic: *Suscitabo David Messiam iustum.* In Iudaeis confitentur Messiam de David descendurum. Propter quod Matth. 22. a. querente Saluatore a Phariseis de Christo, cuius filius est dicitur David. Dauid autem multipliciter dicitur, & grauer peccatissimus. Primo in morte sacerdotum Nobe. 1. Reg. 22. d. qui per omissionem

E Opportuna continuatio huius tractatus ad praeced.

Arguit Iudaeos natiuitatem Christi ex eius genealogia esse suspectam. Obiectio Iudaei prima, & mulifaria.

Secunda

Responso

Peccata Dauid

Auerio In dorum a fide Christi conuertit propter

A cautela debita, fuit occasio mortis ipsorum, petendo panes, & gladium ab Achimelech p[re]sente Doech Idumeo, p[ro]pter quod filio Achimelech fugienti ad David, dixit. *Ego somnatus sum in visceribus matris meae, & t[er]minus oculorum sacerdotum fuit 85. virorum, & cum hoc ciuitas eorum fuit succensa, & mulieres & paruuli trucidati. Item peccauit peccato adulterij, & etiam rapus, vt videret in vxore Vriaz, de qua dicitur 2. Reg. 11. a. Mellis itaque David nuncijs, tulit eam per potentiam regalem s[ed] peccauit peccato homicidij proditorie committi, nam Vriam fidelissimum sibi militem occidit gladio filiorum Ammon, vt ibidem dicitur. Et quia postea factum fuit diuulgatum, surrexit inde scandalum maximum, propter quod dicebatur in populo vulgariter de ipso David. Quomodo poterit esse salus ei qui rapuit quae, & occidit pallorem? Item peccauit grauitate, omittendo non solum punitionem debitam, sed etiam increpationem filij sui Ammon de opprellione violenta fororis suae Thamar 2. Reg. 13. Dicitur etiam ibi. *Cum autem audisset David verba haec, contristatus est valde, & noluit contristare spiritum Ammon filij sui, quia diligebat eum.* Item peccauit grauitate in Miphiboseth filio Ionathae, cuius seruum accusantem dominum suum de crimine laesae maiestatis, & falso, vt habetur 2. Reg. 19. post cognitam innocentiam Miphiboseth, & nequitiam Sibae serui sui, illi seruum quem de iustitia tenebatur decapitare, non solum non puniuit, sed et contra iustitiam medietatem hereditatis Miphiboseth sibi dedit, vt habetur 2. Reg. 19. In hoc etiam si eger iuramentum foederis iniunctum Ionathae patre Miphiboseth, vt habetur 1. Reg. 20. *Quae iurauimus ambo in nomine domini, dicentes: Dominus sit inter me, & te, & semen meum, & semen tuum, vsque in sempiternum: & subintelligitur firmiter seruabuntur.* Et propter grauitatem huius peccati dicunt doctores Hebraeorum, quod regnum David fuit postea diuisum. Vnde super illud verbum David 2. Reg. 19. e. Tu, & Saba diuidite possessiones: dicit glossa Hebraica, quod tunc venit vox de caelo dicens Roboam, & Ieroboam diuidet regnum. ite[m] peccauit David per superbiam in numeratione populi 2. Reg. 23. c. Et in transgressione precepti domini, quod habet Exo. 30. vbi dicit, *in numeratione populi pro quolibet capite deberet dari dimidium sicli argenti domino, quod tunc non fuit factum, & p[ro]pter grauitatem peccati mortui fuerunt de populo Israel septuaginta milia virorum, vt habetur ibidem.* Haec autem scripta sunt in veteri Testamento de peccato David, & forsitan plura alia commisit quae non sunt scripta. Igitur si p[ro]pter peccata praedictarum mulierum in Genealogia Iesu Nazareni politarum arguunt Iudaei, quod Iesus Nazareus non fuit Messias in lege, & prophetis promissus, eadem ratione, vel fortiori potest argui, quod Messias quem expectant descendurum de David qui fuit totus, & tantis criminibus irretitus, non sit Messias eis promissus.*

B Item ostenditur, quod argumentum eorum non valet. Frequenter. n. leguntur homines sancti ex parentibus nequissimis procreati, & conuersi ex sanctis nequissimis. Sicut Achaz nequissimus genuit Ezechiam sanctissimum 4. Reg. 16. d. *Et Ezechias sanctus genuit Manassum: & p[ro]p[ter] suum, qui posuit idola in templo domini, & effudit sanguinem multum nimis, donec imberberet Ierusalem vsque ad os.* 4. Reg. 21. c. Similiter Ammon pessimus genuit Iosiam sanctissimum, qui genuit tres filios pessimos, qui propter peccata sua traditi fuerunt in manus inhi Iethon, vni in manu regis Aegypti, & alij duo in manu regis Babyonis, vt habetur 4. Reg. 24. & 25. Ex hoc patet, quod non habetur argumentum contra veritatem Christi, eo quod in eius genealogia ponuntur peccatores, & peccatrices cum iustis. Quod autem arguit ultra Christianos esse legis transgressores, & immundos, eo quod comedunt carnes porcinas, & alia a lege prohibita, non valet. nam illa praeccepta erant ceremonialia, & per consequens figuratiua status futuri sub Christo, propter quod publicato euangelio, cessant non solum vt mortua, sed etiam vt mortifera, si seruarentur vt obligatoria ex lege. Nam hoc esset d[omi]n[us] saltem factum, quod aduentus Christi nondum esset completus. Si autem aliquis abstineret a carnib. porcinis, vel huiusmodi ex alia causa, vt pote quia sunt lib[er] abominabiles, vel non sanae nullum esset peccatum. quod autem tales sibi tempore Christi sint liciti, patet ex Actibus Apostolorum, & epistolis in multis locis, quae propter breuitatem omittunt, & quia notum est fidelibus Christianis.

C Item Rabb. M. sy. super Genesim inducit auctoritatem Psa. 145. b. *Qui excludit veritatem, in seculum facit iudicium, iniuriam per vitibus, dat escam esurientibus: dominus soluit compedem, & hic est eius versus in Hebraeo.* Exponit igitur iste doctor finem huius veritatis, de esca tempore Messiae, dicens quod haec est litera. Dat escam famelicis dominus, absolvens prohibita, sicut mandata. Et exponendo sic dicit. Omnis bestia quae immunda reputatur in hoc saeculo, Deus hic sanctus, & benedictus faciet eam mundam in futuro saeculo, sicut primitus fuit munda huius Noe, quibus dicitur Gen. 9. a. *Sicut olera urentia dedi vobis omnia.* Sicut enim olus fuit mundum omnibus, sic etiam, & bestia filijs Noe. Et ita in futuro, absoluet Deus quidquid prohibuit cibis sciendum tamen quod iste doctor, & alij Hebraeorum loquentes

tes de praesenti saeculo, & futuro, per praesens saeculum inueniunt tempus currens usque ad Messiam, & ibi incipit saeculum futurum. Cum ergo Iesus Nazareus sit Messias verus, vt declarabitur infra a tempore patris sui in quo tempore natus fuit Iesus legis Mosae, liciti sunt cibi in lege Mosae prohibiti. Et ideo Paulus apostolus in lege, & prophetis edoctus dicit 1. Tim. 4. b. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiciendum. quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur. n. per verbum Dei. peccius solum modo dicto.*

Quod autem arguit ultra, Christianos esse idololatrias, eo quod adorant Iesum Nazarenum hominem purum. Ad huius destructionem plenariam ostenditur primo, quod Iesus Nazareus sit Messias verus. Secundo quod verus Messias sit homo & Deus, & ex his concluditur, quod sit latra adorandus.

Primum probatur per opera quae fecit, virtutem totius naturae creatae transcendentia, & sic fuerunt opera diuina. Fiebant autem ad testimonium veritatis doctrinae Iesu Nazareni, quia dicebat se esse Messiam in lege, & prophetis promissum ad salutem hominum. Igitur cum Deus non possit esse testis falsitatis, sequitur, quod Iesus Nazareus sit Messias verus. Propter quod Nicodemus legis doctor videns opera Christi, dixit ei. *Scimus quia a Deo venisti magister: Nemo. n. potest facere haec signa quae tu facis, nisi si Deus fuerit cum eo.* Nec potest dici, quod fuerunt facta virtute diaboli. Nam illuminatio caeci nati, suscitatio mortui quadriduani, sunt contraria naturae, & multa alia quae fecit Iesus Nazareus, ita transcendent virtutem totius naturae creatae, quod non possunt attribui nisi virtuti diuinae. Sed quoniam Iudaei non recipiunt euangelia, ideo induco ad probandam propositum, Hebraeorum dicta. Iosephus n. historiographus Hebraeorum 18. li. antiquitatis Iudaicae ca. 9. dicit de Iesu Nazareno. Fuit huiusmodi temporibus Iesus sapiens vir, si tamen verum cum nominare fas est, erat. n. mirabilium operum effector, & doctor eorum hominum qui libenter audiunt ea quae vera sunt, & multos quidem Iudaeorum, multosque ex Gentibus sibi adiunxit. Christus hic erat, hunc accusatione primorum nostrae gentis virorum, cum Pilatus in crucem agendum decreuisset, non deseruerunt eum hi qui ab initio eum dilexerunt. Apparuit. n. iterum eis uiuus tercia die, secundum quod diuinitus inspirati prophetae, vel hic, vel alia innumera de eo futura miracula praedixerant. Item quando sacra scriptura denunciat aliquando futurum determinat tempus, locum & modum, si omnia ista concurrant in vnum, manifeste patet quod illud quod fuerat praedictum in illo est adimpletum. Sacra autem scriptura praedixit Christi aduentum, vt patet in multis locis. Determinauit tempus veniendi, videlicet quando fieret translatio regni Iudaeorum ad alienigenam, Gen. 49. b. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c.* Vbi translatio Chaldaica habet, *donesc veniat Messias.* Similiter determinauit locum nascendi, Mich. 5. a. *Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iuda, ex te enim mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, i. Messias siue Christus.* Propter quod principes sacerdotum, & Scribae interrogati ab Herode de loco natiuitatis Christi, responderunt, quod Bethleem Iudaeae erat locus, allegantes ad hoc illam auctoritatem, vt patet Mat. 2. a. Item determinauit modum viuendi. s. in paupertate. Zach. 9. *Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ecce rex tuus veniet tibi sanctus, & saluator, & ipse pauper, quae auctoritas secundum Hebraeos intelligitur de Christo ad literam.* Similiter determinauit modum moriendi. s. in maxima patientia ex parte Christi, & in maxima crudelitate ex parte occidentium ipsum, Isa. 53. c. *Taquam ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Omnia ista concurrerunt in Iesu Nazareno, quia natus fuit tempore Herodis, qui primus de alienigenis regnauit in Iudaea. Natus etiam fuit in Bethleem, & in paupertate vixit a natiuitate usque ad mortem. Sustinuit etiam patientissime mortem acerbissimam, & ideo ex istis in eo concurrentibus, patet ipsum esse verum Messiam, & sic patet primum.

Secundo probatur, quod Messias sit verus homo, & Deus. hoc autem non solum elumit scriptura noui Testamenti, verum etiam veteris. Scribitur enim Isa. 9. a. de Christo. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Ex quo patet vera humanitas. per hoc quod subditur. *Et vocabitur nomen eius ad mirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis, patet eius vera diuinitas, Item Jerem. 23. a. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & suscitabo David germen iustum.* Translatio Chaldaica habet, *Messiam iustum.* per hoc quod dicitur. *Germen David, apparet eius humanitas, per hoc autem quod subditur ibidem. Et hoc est nomen quod vocabunt eum dominus iustus noster, apparet eius diuinitas: Nam ubi habemus, Dominus, in Hebraeo habetur nomen Domini tetragrammaton, quod est appropriatum altissimo creatori, ut dicit Rabbi Moyse, in libro directionis perplexorum. Item Michae quinto a. Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in milibus Iuda: ex te enim mihi egredietur qui sit Dominator in Israel: Translatio Chaldaica habet, Ecce coram*

Primum
Secundum
Tertium
Quartum
Quintum
Sextum
Septimum
Ad obiectionem primam.
Ad secundam
De cibis Christianorum libellis
Fligata

Ad partem secundam arg.
Io. 3. a
Iosephi re manum Cluillo.
E
F
Messias, eius hor & Deus.

coram me egredietur Messias, & in hoc appareat natiuitas Christi in humana natura. quæ fuit in Bethleem. per hoc autem quod sequitur. Et egressus eius ab initio, a diebus æternitatis ostenditur eius natiuitas in diuina natura, quia semper nascitur, & natus est. patet ergo, quod Messias in lege, & prophetis promissus, est Deus ab æterno, & homo ex tempore Et supra probatum est, quod Iesus Nazarenus est Messias verus, ex quibus concluditur, quod est latra adorandus. Et hoc fuit prædictum Psal. 44. qui ad litteram intelligitur de rege Messia secundum antiquos doctores Hebræorum. Vnde super illud quod ibidem dicitur. *speciosus forma præ filiis hominum.* Trãlatio Chaldaica sic habet. *Pulchritudo tua rex Messia maior, quam filiorum hominum.* Et de isto rege subditur. *Audi filia, & vide, &c.* sequitur. *Et concupisces rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum.*

ad particulam etiam 275:2

Quod autem arguitur ultra de adoratione eucharistiæ, quod ibi sit adololatria. Dicendum, quod non est verum. Non enim adoratur panis, quia non est ihu, sed eius substantia conuersa est in substantiam corporis Christi virtute diuina ad prolationem verborum consecrationis quæ sunt ipsius Christi veri Dei effectiue seu principaliter, ipsius autem sacerdotis proliuue, seu ministerialiter verbum autem diuinum tantæ virtutis est, quod per ipsum factum est cælum, & terra de nihilo, vt patet Gen. 1. & Ps. 148. *Dixit & facta sunt.* & multo fortius potest conuerti vnam substantiam in aliam patet etiam per exemplum Exo. 4. a. vbi dicitur quod diuina virtute virga Moyli conuersa est in serpencem. Et Exo. 7. c. *aq. e. Aegypti versa fuerunt in sanguinem.* Quod autem possit conuerti vnam substantiam in aliam manentibus, acciditibus, sicut facit agens naturale, sed et attingit immediatè, & ideo potest illam substantiam in aliam conuerti manentibus, acciditibus eadem virtute. Ad hoc autem habetur aliquo modo exemplum Gen. 19. f. vbi dicitur, quod vxor Loth respiciens retrò, versa fuit in statuam salis. Per hoc enim quod dicitur, *statua*, videtur quod remaneret figura, substantia corporis in sal conuersa. Sic igitur diuina virtute conuertitur substantia panis in corpus Christi, acciditibus panis remanentibus. Anima enim Christi realiter coniuncta est suo corpori, & similiter deitas in persona filij, & sic sub speciebus panis est corpus Christi, ex vi consecrationis, seu transubstantionis. Anima autem eius, & diuinitas, ex cõcomitantia reali, & inseparabili, & per consequens ibi est totus Christus verus hõ, & verus Deus, & latra adorandus, & sic non est idololatria. Non enim adorantur species panis visibiles tanquam Deus, sed ipse Christus inuisibiliter existens sub istis speciebus. Similiter habetur quodammodo Exo. 3. a. vbi dicitur quod dñs apparuit Moyli in flamma ignis de medio rubi. Et non est dubium, quin Moyles adoraret eum, quando dominus dixit sibi. *Solve calciamenta de pedibus tuis, &c.* Nec adorauit illum ignem, seu flammam tanquã Deũ, sciebat enim Moyles hoc impossibile esse, sed adorauit Deũ inuisibilem sub similitudine visibili apparente. Et idè dicendũ est de apparitionibus diuinis sanctis patribus factis 3. Reg. 19. c. apparuit Elæ sub iubilo auræ tenuis.

ad particulam quæ arg. 2.

Quod autem arguitur ultra, quod Christiani comedunt corpus Christi, quod est horribile. Dicendũ quod verũ esset si acciperetur in propria specie, sed ipsum accipere sub speciebus panis non est horribile, sed magis suauis, & venerabile. Nõ enim ipse Christus, vel eius corpus in ista comestione frangitur, vel atteritur dentibus, vel laceratur, sicut imaginantur Iudæi. sed sicut species panis franguntur, vel atteruntur, quibus cõlumpis, delimitur esse corpus Christi, sed remanet huius sacramenti effectus, qui est animæ refectione per augmentũ gratiæ. Et sic patet, quod comestio ista suauis est, & veneranda Et pp hoc dicit Saluator *Io. 6. c. Ego sum panis viuus, qui de cælo descend. si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Hoc etiam fuit prædictũ Psal. 71. quod secundum antiquos doctores Hebræorũ exponitur de Christo. In principio enim huius psalmi cum dicitur. *Deus iudicium tuum regi da.* Glossa Hebraica. *Iste est rex Messias de quo dicitur Isa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, &c.* Et in processu huius psalmi dicitur de Christo. *Erit firmamentum in terra in summis montium.* Vbi littera Hebraica habet. *Erit placenta tritici in terra in capite montium.* Et translatio Hieronymi iuxta Hebraicum. *Erit memora in nomine triticum in terra in capite montium.* Et translatio Chaldaica habet. *Erit oblatio frumenti in terra.* Ex istis tribus videtur quod littera nostra fuerit corrupta per scriptores ponentes firmamentum pro frumento ex similitudine dictionũ. Patet igitur ex dictis quod de rege Messia prædictũ fuerit in hoc psalmo, quod futurũ erat frumentũ in terra in summis montium, vel oblatio frumenti in terra in capite montium, quod impletũ est in sacramento eucharistiæ, in quo Christus sub speciebus panis tritici continetur, & super capite sacerdotũ eleuatur, vt a populo adoretur, qui sacerdotes pp altitudinem status mōtes nominantur. Propter quod Saluator Ioan. 12. g. mo frumenti se comparat dicens. *Nisi granum fruerit cadens in terram mortuum fuerit. &c.* De bonitate autem cibi eucharistiæ dicit Rabbi Moy-

Daedmoda- eimis pro- pteijs super eucharistiæ sacramento.

ses Hadareffen, exponens super Gen. illud Osee 11. b. *Et inclina Dñi ad eum, vt deservatur.* vbi Hebraica littera talis est. *Et inclina bo ad eum eicam,* quã exponens iste doctor loquens in persona Dei, sicut Osee propheta dicit in fide. *In chn. bo ad eum,* ad populum Israel escam bonam, & suauem, cui non est alia similis. De qua dicitur Psal. 71. c. *Erit placenta frumenti in terra, &c.* Pater igitur ex prædictis, quod adorare eucharistiam non est detestabile, sed sanctum, & venerabile. Nec eam sumere horribile, sed deuotum & delectabile bene dispositis ad hanc escam. Propter quod Apollolus dicit 1. Cor. 11. f. *Probat autem scipsum homo, & sic de pane illo edat, &c.* Et hoc fuit figuratum in manna populo Israel data Exo 16. de qua dicitur Sap. 16. c. *Panem prauum de cælo præstitisti vis sine labore omne del. flamentum in se habentem, & omnis fauoris suauitatem.* Igitur ex dictis patet primum supra positum, scilicet obiectiones Iudæi sumptæ de genealogia Christi, non valent. Consequenter procedendum est ad secundam ostendendo quod in suo processu accipit falsum Et primo quantum ad hoc, quod dicit quatuor mulieres in genealogia Christi nominatas fuisse viles, idololatrias, & reprobas. Non tamen intendo eas excusare totaliter a peccato, sed a tanto.

frumentum

Prima fuit Thamar. Circa cuius excusationem aliqualem, considerandum, quod ipsi Abraham facta fuit expressa promissio de Christo, Gen. 22. d. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Et quod illud semen descenderat per Isaac, Isaacque quantum ad hoc reprobato, dicente sic domino. *In Isaac uocabitur tibi semen.* Item quod ab Isaac descenderet Christus per Iacob, Esau quantum ad hoc reprobato, patet dicente sibi domino Malach. 1. a. *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Tota vero generatio Iacob fuit electa ppter quod duodecim eius filij dicuntur patriarchæ populi. Verumtamen de Iuda descendens erat Christus secundum carnem, propter quod mulieres desiderabant habere prole de Iuda, & filijs eius, quia nesciebatur quò de illis tribu descenderet Christus, quousque determinatum fuit negotium ad progeniem David per promissionem sibi de Christo factam. Isti vero Thamar fuit vxor primogeniti Iudæ, & etiam secundi filij, & ambo mortui sunt sine prole. Et ideo dixit sibi Iudas. *Esau & dua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus, & cum adultus fuisset, non dedit eum ipsi Thamar, timens ne moreretur sicut duo præcedentes.* Videns igitur Thamar, quod iniuriatur sibi, ex desiderio proli habendæ de Iuda, vel eius filio, ratione præfata, sinuans se meretricem, concepit de Iuda Phares, & Ziram Et sic ex desiderio boni mota fuit ad illicitum perpetrandum. Sicut obtrices Aegyptiorum ex pietate ad filios Hebræorum mortæ fuerunt ad dicendum mendacium Pharaoni Exo 1. d. Et Iudith similiter ex desiderio liberandi populum Israel, mota fuit ad ordinandum se curiosè, vt sic concupiscentiam carnalem Holofernis erga se excitaret, quod est simpliciter malum. Et in istis, vel cõsimilibus dicta, vel facta mala excusantur a tanto non a toto.

Responso secundum ad primum obiectũ Thamar

E Iudith. 10. a

Quod autem dicit quod Raab fuit meretrix publica, & uilis persona, falsum est. Nam vbi dicitur de ipsa Iosue se sedo ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Raab, Hebræi dicunt. *Ingr. si sunt domum mulieris hospitatricis, &c.* propter quod exploratores Hebræorum illuc declinauerunt de nocte ad manendum. Non enim est aliquo modo verisimile, quod Salmon princeps tribus Iudæ accepisset eam in vxorem, si fuisset tam uilis persona, sicut plenius dixi Iosue 2. Quod autem arguit ipsam fuisse idololatram, eo quod erit Gentilis, & Chananzæ, non est efficax argumentum, quia multi Gentiles fuerunt vnus veri Dei cultores, sicut pater de Iob, & amici sui. Et dato quod coluerit idola in iuuenture sua, sicut fuerat edocta a parentibus suis, ac p hoc in parte excusanda, tamen in fide vnus veri Dei saluauit exploratores Hebræorũ, vt patet ibidem, & per Apollolũ ad Heb. 11. f. & cum tota cognatione sua fuit ad Iudaismum conuersa.

Raab

Quod autem de Ruth Moabitide dicit et fuisse idololatram, potest ad hoc dici quod dictũ est de Raab Quod autem postea coluerit vnũ verũ Deũ, patet Ruth 1. c. vbi dicit Noemi. *Deus tuus Deus meus, &c.*

Raah

Quod autem ultimo dicit de Bersabee, quod fuerit adultera. Dicendum quod ex scriptura non habetur expresse, quod hoc commiserit voluntarie, sed magis per potentiam regis violentata, vt dictum est supra. Et dato quod in adulterium consentisset tñ Iudæi non possunt dicere, quin postea deuota fuerit, & honesta. Nam Pro. 3. a. super illud. *Quid dilecto meo quid dilecto meo meri? &c.* dicunt doctores Hebræi, quod ad litteram hæc sunt verba Bersabee matris Salomonis ipsam arguentis, eo quod prima nocte quũ iacuit cum filia Pharaonis, ita carnaliter, & insolenter se habuit cum ea, quod in mane tantum dormiuit, quod transibat hora offerendi iuge sacrificium matutinum, & clausis templi erant sub cervicali Salomonis. Et ideo mater eius intravit in cubiculum eius, & excitauit eũ dicens. *Quid dilecto meo, quid dilecto meo meri, quid dilecto meo meri meorum?* Quasi dicat. Considera quid fecisti. Sperabam, quod tu zelares pro cultu diuino, & bene rege res regnum tuum, & tam defecisti. Et consequenter monuit eum

Bersabee

Cum de carnalitate vitanda, & de iustitia conseruanda dicens. **A** *Noli mulieribus, &c.* licet plenius dixi exponendo passum istum Prouerb. 31. Nec obstat, quod ille cui dicitur istud verbu

Item in hoc quod dicit. *Nulla sanctorum mulierum ponitur in genealogia Iesu Nazareni.* Nam in eius fine dicitur. *Jacob autem genuit Ioseph virum Mariae, de qua natus est Iesus qui vocatur Christus.* Ipsam autem esse sanctissimam scriptura noui Testamenti, & doctorum catholicorum manifeste proclamat. Sed quoniam hoc est satis notum ideo dimitto, & sanctitatem eius per scripturas Iudeorum, & Saracenorum declarare propono. Circa primum dicitur *Isa 7. ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur, nobiscum Deus.* quae autoritas ad literam intelligitur de Christo, & eius matre. licet declarari super *Isa.* diffuse. Et hoc ostendit nomen Emanuel, quod proprie competit soli Christo, in quo & nullo alio natura humana, & diuina iunctae sunt in vno supposito, qui est Deus, & homo. Cum ergo supra declaratum sit, quod Iesus Nazareus sit verus Christus, sequitur quod eius mater Maria concepit eum, & peperit virgo, & per consequens sanctissima. Nec Iudaei possunt autoritatem praedictam negare, quia non solum accipit de translatione Hieronymi, sed et de translatione septuaginta interpretum qui fuerunt Iudaei, & in lege, & prophetis peritissimi. Imo quod dicit Iosephus antiquitatis Iudaeae libro 12. Item idem ostenditur per illud quod habet *Isa. 9. paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, &c.* quod sicut Hebraeos, & Latinos intelligitur ad literam de Christo. Et subditur ibidem. *Multiplicabitur eius imperium,* pro quo in Hebraeo dicitur, *lemarbe hamifra,* quod sonat in Latino, ad multiplicandum principatum, siue imperium.

Sanctitas beatissimae virginis Mariae cum probatur

De Hera mem clausa contra naturam in medio dictionis.

Circa quod sciendum, quod in Hebraeo mem litera duplicat, ut patet per Hieronymum in Prologo Galeato, & vna vocatur mem aperta, & ista ponitur in principio dictionis, & in medio, & non in fine. Alia dicitur mem clausa, & scribitur in fine dictionis non autem in principio, nec in medio. In hoc autem loco contra suam naturam mem clausa ponitur in medio dictionis. cum dicitur *lemarbe,* est. n. prima litera huius syllabae mar. Et per hoc propheta insinuare voluit studiosis, quod puer de quo loquebatur, nasciturus erat de matre clausa virginitatis. Sicut. n. figurae grammaticales aliquid significant intelligebus, ita modus scribendi in solis prophetarum ponitur ad significandum aliquid intelligebus, quod est vulgaribus, & simplicibus occultandum. vnde libro qui dicitur Sabbath, apud Hebraeos autentico dicitur. Mem clausa, verbum clausum significat.

Idem autem persuadetur per illud quod habetur *Isa. 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de pedice eius germinet.* Haec autoritas ad literam intelligitur de Christo, ut supra ostensum est qui per florem intelligitur, quia sicut sine arboris corruptione flos ab ea egreditur, ita Christus nasciturus erat de matre absque virginitatis corruptione.

Item etiam persuadetur per hoc quod dicitur *Isa. 66. c. Antequam parturiret peperit, &c.* Parturire est dolorem partus sentire, non autem dicitur de aliqua muliere quod ipsa pepererit absque dolore partus, excepta domini Iesu Christi matre.

Item *Ier. 33. d. dicitur. Nouum faciet dominus super terram, mulier circumdabit virum.* Per hoc quod dicit propheta, nouum faciet dominus, manifeste ostendit insolitam rem futuram a deo, & alias inauditam. Et hoc fuit quando virgo beata diuinitus concepit Iesum, virum scientijs, & virtutibus ab hora suae conceptionis perfectum, & sic cum suo circumdedit vtero virginali.

Item hoc fuit significatum Ezechielis 44. a. *Et dicit dominus ad me, porta haec clausa est, & non aperietur, & vir non transibit per eam: quoniam dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa, & haec est finis versus in Hebraeo.* Per hanc portam intelligitur virgo Maria, per quam Dei filius venit ad nos, & exiuit Deus & homo, clausura virginitatis integra permanente.

Item Rabbi Barachias exponens illud *Thren. vi. a. Pupilli facti sumus absque patre, dicit quod Deus sanctus, & benedictus ante Hierusalem. Nos diximus coram me.* Pupilli facti sumus absque patre redemptor quem ego suscitabo ex vobis sine patre erit. s. in terris, sicut est sine matre in caelis. Et sic secundum eum apparet virginitas Mariae matris.

Item Dominus Bonauentura quondam ordinis fratrum minorum, episcopus Albanensis, super 3. sententiarum, distinctione 3. loquens de sanctificatione Mariae, dicit. Iudaei quidam afferunt de ea, quod quamuis esset pulcherrima, a nullo tamen homine fuit vnquam concupita. Vnde autem acceperit hoc dictum Iudaeorum, nescio, sed non est verisimile, quod talis, ac tantus doctor posuerit illud in scriptis suis, nisi habuerit ab aliquo loco autentico.

autentico. Ratio autem quare non fuit ab hominibus concupita, potest assignari, quia dispositio mentis magis relucet in facie, quam in alijs partibus. Propter quod ex plenitudine gratiae extensis in eius mente, fiebat quaedam resplendentia in ipsius facie, quae in hominibus ipsam intuentibus, concupiscentiam non excitabat, sed magis eam reprimebat. Et hoc modo de amabilitate sancti Sebastiani dicitur. Necesse erat, ut quem Deus tanta perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Consequenter declaratur sanctitas virginis Mariae per scripturas Saracenorum. Dicitur. n. in Alchorano Mahumeti. Dixerunt angeli, O Maria, Deus vique elegit te, & purificauit te, elegit te claram super mulieres seculorum. Item ibidem dixerunt angeli. O Maria, Deus annunciat tibi verbum ex ipso, nomen eius Iesus filius Mariae, & eris honorabilis in hoc seculo, & in futuro. Item ibidem dixit ipsa. *Deus meus quomodo erit filius mihi, & non tetigit me homo?* Dixit. Sicut Deus creat quod vult, cum decreuerit vique aliquid, dicit. esto, & erit. Et in libro Aibokan qui est authenticus apud eos. Dixit Einboria quod audiuit nuncium Dei dicentem. Nullus de filijs Adam nascitur, quem non tangat Sulhan, & ideo plorat vociferans ex eius tactu, praeter Mariam, & filium eius. per nuncium Dei autem intelligit Mahumetum. Item dicit Ehemissim prophetam. Mahumetum dixit. Multi perfecti fuerunt ex hominibus, nulla autem ex mulieribus vnquam fuit perfecta, nisi Maria mater Iesu. Has autem scripturas Saracenorum induxi, quia secundum Apostolum, oportet sanctos testimonia habere ab his qui foris sunt. Patet igitur secundum, quod. s. Iudaeus arguendo accipit falsum. Nunc restat ostendere tertium, quare quatuor mulieres supradictae. s. Thamar, Raab, Ruth, & Bethsabee narrantur in genealogia Saluatoris, & non aliae, ut Sara, Rebecca, & sic de pluribus alijs, quae commendantur in sacra scriptura, quia hoc videtur querere argumentum. Ad quod respondet Hieronymus super Mathaeum dicens. Notandum in genealogia Saluatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas tantum quas scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatricibus nascens, omnium peccata deleret.

Sed haec responsio non videtur bona. Primo quia in genealogia Saluatoris ponitur Maria sanctarum sanctissima. Sed quia ex eadem ratione ibidem arguit ad oppositum. s. quod per peccatum Athaliae filiae Iezabelis quae erat idololatra, & ad idololatriciam traxit Ioram maritum suum, & filius amborum Ochozias & nepos Ioas, pronepos Amasias tolluntur de genealogia Saluatoris. Et ideo aliter est respondendum. s. quod praedictae quatuor mulieres nominantur in genealogia Saluatoris, ad excludendum falsam opinionem quae posset oriri. Cum n. dicitur in genealogia *Abraham genuit Isaac,* intelligitur de Sara vxore eius principali, & prima. Eodem modo cum dicitur, *Isaac genuit Iacob,* intelligitur de Rebecca, & sic de alijs. Si igitur sic absolute diceretur. *Iudas autem genuit Phares, & Zaram,* posset opinari aliquis quod esset de vxore sua vera, quod est falsum, quia Iudas non cognouit Thamar affectu maritali. Propter quod ad excludendum falsam opinionem, Euangelista nomen Thamar expressit. Similiter si diceretur. *Sabnon autem genuit Booz,* praecise crederetur quod esset de tua prima vxore Iudaea natione, quod non erat verum, & ideo nomen Raab ibi est expressum. Et idem dicendum de alijs duabus. Ruth. n. non fuit prima vxor ipsius Booz, nec Bethsabee ipsius Dauid. sed fuerunt eis ex accidenti coniunctae. Ruth ut suscitaret Iemen defuncti, & Bethsabee ne moreretur propter crimen adulterij.

Secundo accipit Iudaeus illud quod habetur *Matth. 3. d. Tunc venit Iesus a Galilea in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo.* Sequitur. *Baptizatus autem, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt, ei caeli & vidit spiritum Dei, sicut columbam venientem, & descendentem super se.* Ex his sic arguit. Christiani dicunt, quod baptismus est ablutio peccatorum, cum igitur Iesus Nazareus fuit baptizatus, habuit peccata abluenda, quod ipsi negant, aut ille baptismus fuit frustra; quod est inconueniens apud eos. Et quia dicunt hunc baptismum fuisse a Deo, Deus autem nihil facit frustra. Item per hoc quod dicit. *Vidit spiritum Dei venientem super se.* Nullus autem venit vbi prius erat, sed vbi non erat, ergo spiritus sanctus in Iesu Nazareno ante baptismum non fuit, & tamen tunc erat incipiens tricesimum annum.

Item post genealogiam Christi Euangelista sic dicit. *Cum esset desponsata Maria mater eius Ioseph antequam conuenirent inuenta est in vtero habens de spiritu sancto.* Ex quo sequitur secundum eius dictum, quod Iesus Nazareus a principio suae creationis habuit spiritum sanctum. & sic in dictis suis implicatur contradictio, scilicet quod Iesus Nazareus ante baptismum habuit spiritum sanctum, & quod non habuit.

Responsio. Ad primum dicendum quod ipsius Christi baptismus est ablutio peccatorum, non autem baptismus Ioannis. sicut ipse dixit *Mat. 3. c. Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam, qui autem post me venturus*

Saracenorum testimonia sanctitate Mariae

Tim 3. b Responsum ad mentum dum

E

Obiectio ma Iudaei baptizati

Secunda

Responsum ad primum

A venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus portare calceamenta. Ipse vos baptizabit in spiritu sancto, Iesus autem Nazarenus fuit baptizatus baptismo Joannis tantum, qui non erat ablutio peccatorum, & ideo non concludit argumentum, si quod Iesus habuerit peccatum abluendum. Dato etiam quod fuisset baptizatus baptismo suo, qui est ablutio peccatorum: non tñ sequitur q̄ habuerit peccatum abluendum, quia sanctificati in vtero baptizandi sunt Christi baptismo, & tñ non habet peccatum abluendum. Iesus autem ab instanti lux conceptionis nō solum fuit sanctificatus, sed etiam sanctus sanctorum. Quod autem arguitur ultra: Ergo Iesus Nazarenus fuit baptizatus frustra. Dicendum q̄ non sequitur, quia per hoc approbavit baptismū, & p̄dicationē Joannis, & p̄ factū lux sanctissimæ carnis dedit vim regeneratiuam ipsi aqua. Nec similiter sanctificati in vtero frustra baptizantur, quia per hoc regenerantur in Christo, & membra eius efficiuntur, scripturas autem noui Testamenti, & catholice doctorum loquentes de baptismo, & eius effectu, dimittunt, tum quia sunt notæ, tum quia a Iudæis non recipiunt, & aliquas accipio de veteri Testamento, & de dictis doctorū Hebræorum. Vnde super illud Ecc. 1. b. *Quid est quod fuit? illud quod futurum est.* Rabbi Barachias dicit. Sicut fuit redemptor primus, sic erit, & vltimus. Redemptor primus. i. Moyses fecit ascendere puteum, sicut dicitur, Nu. 21. d. *Sic redemptor vltimus qui est rex Messias ascendere faciet aquas sicut dicitur Iohelis. vlt. d. Et fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.* Hæc sunt verba doctoris. Per torrentem spinarum intelligitur multitudo peccantium, siue peccatorum. Aliqui Hebræi dicunt quod ista est littera. Et irrigabit planiciem Cethim. Est autem Cethim regio Græcæ, de qua Alexander magnus exiit ad pugnandum contra reges persarum, & Medorum, vt habetur 1. Machab. 1. a. Et secundum hoc ista prophetia fuit impleta, quando Apostoli p̄dicauerunt Græcis, & eos baptizauerunt.

B Item Isa 44. a. *Noli timere serue meus Iacob, & rectissime quem elegi.* Effundam n. aquam super scientem, & fluente super aridā. Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, & germinabit inter herbas, sicut salices iuxta p̄terfluentes aquas. Iste dicit, domini ego sum, & ille vocabit in nomine Iacob, & hic scribet manu sua dño, & in nomine Dei Israel assimilabitur. Per hoc. n. hoc quod dicitur, *Effundam n. aquam super sitientem.* intelligitur baptizatio Iudæorum fidem Christi deuotē suscipientium. Et per hoc qd̄ subdit, *Et fluente super aridam,* intelligitur baptizatio Gentilium. Nam Gentilitas non fuerat irrigata doctrina legis, & prophetarum. Et quod ille sit intellectus, habetur per glossam Ra. Sa. super illud quod scribitur. *Et germinabunt inter herbas, &c.* Id est, in medio Esau. Per Esau vero ipse, & alij doctores Hebræi intelligunt Romanū imperiū, qd̄ suscepit fidē Christi, & baptismū, vt patet. Sequitur. *Iste dicit dñe ego sum.* Glossa: Iste erunt iusti perfecti, quod de apostolis potest iustē intelligi. Et ille vocabit in nomine Iacob. Glossa: Iste sunt paruuli filij impiorum, quod conuenienter intelligitur de filiis Iudæorū per apostolos conuersis ad Christū, patribus eorū in infidelitate remanentibus. Hic scribet manu sua dño. Glossa: Hi sunt viri poenitentiae, per quos conuenienter intelliguntur Christiani religiosi. Et in nomine Israel assimilabitur. Glossa: Iste sunt conuersi de Gentibus. Illis. n. applicatur nomen Israel, s̄m qd̄ dicit Apostolus ad Ro. 2. d. Non qui in manifesto Iudæus est, &c. patet igitur ex dictis, q̄ glossa Ra. Sa. conueniēter aptat ad propositum nostrum, quibus hoc nō intēderit. Deus. n. aliqui mouet linguā hominis mali ad annūciandū aliquā veritatē p̄ter eius intētionē. Sicut Caiphas Io. 1. f. dixit de Christo. *Expedi vobis, vt vnus moriatur homo pro populo.* Intēdebat. n. solū alios inducere ad Christū occidēdū, sed quod verbū suū significauit mortē Christi proficiuā ad spirituale salutē populi, hoc fuit p̄ter eius intētionē. Propter qd̄ Euangelista subdidit. *Hoc autē dixit non a semet ipso, sed supple, a Deo lic eius linguā mouēte.* Simile autē habet Nu. 21. e. de alina Balaam. quæ protulit verba rationabilia, vt patet ibidem, Deo mouente linguam eius per se, vel per angelum, illa tñ non intellexit verba, q̄ protulit, cum non haberet rationem, nec intellectum.

Itē sup illud Gen. 49. b. *Ligans ad vineam pullum suū, & ad vitem, d̄ fili mi, asinum suam,* dicit glossa. Hic est de quo scriptum est Zac. 9. c. *Sedens sup alinā.* Sequit in glossa. *Et quomodo erit? sicut dicitur est Ezech. 36. e. Et effundam super vos aquā mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Authoritas autē Zachariæ hic inducitur, s̄m doctores, Hebræos, intelligitur ad litteram de Messia, sicut ostensum est supra. Et per glossam Hebræicā hic inducitur habetur, quod sit mundaturus populum suum p̄ effusionem aquæ mundæ, quæ proprie dicitur baptismus Christi.

Itē de baptismo, & eius effectu dicitur Zac. 13. a. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Ierusalem in abluitionem peccatorum, & mensurata.* Per hoc quod dicit. *Erūt de futuro,* patet quod non potest intelligi de aliqua abluitione veteris legis. Nam omnes nūc erant statuit longe ante tempus Zachariæ, qd̄ autem

autem intelligatur de baptismo Christi, patet illud quod subditur. *Et erit in die illa dñs dominus exercituum, disperdēt nomina idolorum de terra.* Quod impletum fuit tempore Christi, & discipulorum eius, per quorum p̄dicationem idololatria cessauit per totum mundum, exceptis quibusdam barbaris in aquilonari parte habitantibus. Sed quoniam hoc modicum, & respectuē, ideo quasi pro nihilo reputatur secundum communem modum loquendi, & etiam secundum dēstruam Phi. 2. phisicorū. Nec obstat quod dicit. *Domus David, & habitantibus Ierusalem,* q̄ Ier. 30. b. Christus non inatur nomine David, vbi dicitur. *Seruet domino Deo suo, & David regi suo.* Non. n. potest intelligi de persona David qui mortuus erat per quadringentos annos ante vel circiter. Et quod intelligatur de Christo, patet per translationem Chaldaicam, quæ sic habet. *Et colent eorū Dominum Deo suo, & obedient Messia filio David.* Et sic per domum David intelligitur hic familia Christi, & eadem ratione per Ierusalem militans ecclesia. Dicitur autem baptismus fons patens, quia nulli petenti debite denegatur. Et in abluitionem peccatorum, & mensurata, propter peccatum actuale, & originale, quod contrahitur in vtero matris. Quod autem postea subditur arguendo. *Vidit spiritum sanctum descedentem sicut columbam, & venientem super se, et ego ante non habuit spiritum sanctum.* Non valet, quia 4. Reg. 3. e. dicitur de Elia. *Cumque caneret psalteris, facta est super eum manus domini.* quod intelligitur de spiritu prophetandi, & tamen de eo dicitur ante 2. cap. *Requiritu spiritus Elia super Eliseum.*

Et quod subditur arguendo. *Nullus venit tibi prius erat.* Dicendum quod verum est, eo modo quo prius erat ibi, sed alio modo potest venire. Sicut dicitur Gen. 23. b. vbi dicitur. *Sedit dominus ad Abraham. Clamor Sodomorum, & Gomorraeorum multiplicatus est.* Sequitur. *D̄ sendam, & videbo unum clamorem qui ad n̄e venit, opere compleuerim, &c.* Non est per hoc intelligendum, quod ante non esset in Sodoma, & Gomorra, nec videret eorum facta cum de necessitate sit vbique p̄sens, sicut dicitur Ier. 23. e. *Cœlum, & terram ego impleo, dicit dominus, & omnia de necessitate viderit ab eterno.* Dicitur ergo descendisse & vidisse, propter nouum effectum quem fecit ibi, s. subuersionem Sodomæ, & Gonorra. Erat ibi igitur ante sicut conseruans in esse, sed descendit ibi, sicut puniens. Et similiter dicitur tunc vidisse, quia secundum modum loquendi scripturæ, & etiam hominū, Deus dicitur non videre peccata hominum, quando dissimulat ea punire. Nec per hoc importat aliqua mutatio in Deo, sed in creatura. Sic suo modo dicendum in proposito, spiritus sanctus fuit in Iesu Nazareno ab instanti lux conceptionis per plenitudinem gratiæ, sicut dicitur Io. 1. b. *Vidimus eum quasi unigenitum a patre plenum gratiæ, & veritatis.* Et hoc p̄dictum fuit Isa. 11. a. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius asendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini.* Dicitur tamē venisse super eum in baptismo per alium modum. S. in signo visibili columbæ representantis in Christo plenitudinem gratiæ, non tunc acceptæ, sed prius, vt dictum est. Tamen plenitudo gratiæ quæ latens erat in Iesu Nazareno, fuit tunc manifestata Ioanni baptistæ in visibili signo, sicut ei dictum erat a dño. *Super quem vidisti spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto.* & per p̄dicationem Ioannis alij sunt dictum, ideo subditur. *Et ego uia, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Illi tamē qui erant cum Ioanne, quando columba descendit super Iesum viderunt cum eo, & vocem patris audierunt, quia columba illa non fuit imaginaria, sed vera, & visibilis, & vox diuinitus formata sensibilis. Fuit autem tunc necessaria manifestatio plenitudinis gratiæ in Christo primo, vt prophetia Isaiæ p̄dicta ostenderetur in Iesu impleta. Secundo quia cito post baptismum erat p̄dicaturus legem euangelicam quæ est lex gratiæ, & per consequens autor eius ostendi debuit plenus gratiæ. Ideo tunc audita est vox patris. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complui, tanquam autore euangelij.*

Quod autem vltimo arguit de contradictione in verbis euangelicis, patet falsum ex p̄dictis. Nam alio modo venit spiritus sanctus sup. Iesum in baptismo quam prius erat in ipso.

Tertio accipit iste Iudæus quod dicitur Matth. 4. a. *Cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus postea esurijt. Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit ei: Scriptum est: Non in solo pane uiuethomo sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit cum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum, &c. Sequitur. *Ait illi Iesus rursus. Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.* ex his arguit iste Iudæus sic, Christiani dicunt Iesum esse Deū, & quæ laus est Deo ieiunare? quasi dicat nulla: quia Deo non competit comedere, vel ieiunare. Propter quod hoc videtur detestabile, &c.*

Obiectio prima Iudæi contra testimonium & tentationē Christi

Ad secundam

E

F

le, & adhuc magis illud quod subditur. Et postea surit. Et ma-
ximè cum Moyles qui fuit homo tantum, post ieiunium quadra-
ginta dierum, & quadraginta noctium non esuriit.

Secunda

Item eius prima responsio, qua dixit. Non in solo pane viuit ho-
mo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Videtur irrationabi-
lis. Debuisset enim dixisse. Sed in omni re quæ procedit de ore
meo, h' erat Deus, qui potest vitam hominis conseruare de omni
re, siue sit lignum, siue lapis, vel aliud huiusmodi.

Tercia

Item eius secunda responsio qua dixit. Non tentabis deum
Deum tuum. Non videtur bona. primo quia in ipso erat potestas
faciendi miracula, & ideo si misisset se deorsum sine lætione ali-
qua, non fuisset ibi aliqua tentatio diuina. Secundo quia viri
sancti leguntur Deum tentasse, nec ex hoc reprobantur in sacra
scriptura, sed magis commendantur. I. Elias 3. Reg. 18. d. qui dixit.
Deus qui exauit, ut per ignem, ipse sit Deus. Et Elifæus 4. Reg. 6. c.
dixit ad regem Israel de Naaman leproso. Veniet ad me, & sicut
prophetam esse in Israel. Similiter Gedeon Iudic. 6. g. tentauit
Deum quærens signum in vellere. Vnde dixit. Ne irascatur furor
tuus contra me, si adhuc tentauero, signum quærens in vellere. Item
Deus non inducit homines ad malum, inducit autem ad suip-
sius tentationem, Malach. 3. c. Insete omnem decimam in horreum
& sit cibus in domo mea, & probate me super hoc dicit dominus, si
non aperuero vobis catenas cæli, & effuderero benedictionem meam
vsque ad abundantiam.

Responsio ad
humanam

Ex supradictis patet solutio primi. Dicitur enim supra,
quod Christus in lege, & prophetis promissus, futurus erat ue-
rus Deus, & verus homo in vna persona. Declaratum etiam fuit
quod Iesus Nazarenus est verus Christus Iudæis promissus, &
per consequens verus Deus, & verus homo. Item declaratum fuit
quod per passionem suam, & mortem operaturus erat nostram
salutem, propter quod habuit corpus passibile, & mortale ante
resurrectionem suam, & hoc modo ieiunauit, & esuriit, afflictio-
nes & tandem morte sustinuit, & non in deitate sua, quia hoc
est impossibile, sed in humanitate pro nobis assumpta, & sic me-
ruit nobis gratiam, & gloriam, & sui corporis glorificationem.
Vnde super illud Gen 24. g. Introduxit eam Isaac, & c. dicit Rab-
bi Moyles Hadareffem. Hic est rex Messias quem elegit Deus
sanctus, & benedictus, ut coleret eum toto corde, daretque cor
suum ad petendum miserationes pro Israel, & ad ieiunandum,
& humiliandum se pro eis: sicut scriptum est Isa. 53. b. Ipse vul-
neratus est propter iniquitates nostras, utriusque est propter scelera nos-
tra, disciplina peccatis nostris super eum, & luctum eius facti sumus.
Per hanc traditionem dicti Rabbi Moy. patet quod quinquage-
simum tertium capitulum Isaie loquitur de Christi passione
pro generis humani salute. Quod autem dicit de Moyse, quod
post illud ieiunium non esuriit, falsum est, quia postea non come-
disset. Nec est simile de utroque. Nam Manichæi dixerunt,
quod Iesus non habuit carnem humanam ex elementis compo-
sitam, sed cœlestem. Ad quos repellendos, euangelium facit
mentionem de esurie Christi, Iudæi vero hoc non erant dicturi
de Moyse, propter quod non oportuit quod scriptura sic face-
ret mentionem de eius esurie.

Ad secundam

Quod autem vterius arguit Iudæus primam responsionem
Christi dicens Scriptum est. Non in solo pane viuit, &c. primo
percutit seipsum arguens dictum Moyli Deut 8. a. cuius se fate-
tur esse discipulum.

Quod autem arguit vterius quod Iesus debuisset dixisse, sed
in omni re, quæ procedit de ore meo, non est verum, quia Iesus
volebat celare diabolo suam deitatem, quam ille quærebat ex-
periri per tentationem. Propter quod non debuit dicere de ore
meo, quia loquebatur sicut homo celans suam deitatem. Item
quia tentationem dæmonis excludebat per scripturam sacram,
ideo debuit eam allegare, sicut patet in textu, in quo scribitur
de ore Dei. Et eadem ratione non debuit dicere, in omni re, sed
in omni verbo, quia sic scribitur in textu. Cum hoc etiam potest
dici, quod nihil arguit, quia verbum frequenter accipitur in sa-
cra scriptura pro re facta. Nam 2. Reg. 1. a. dicitur. Quod est ver-
bum quod factum est, i. res gesta, vel facta, & sic accipitur hic vt pa-
tet in eadem inueniunt Deut. 8.

Ad tertiam

Quia autem arguit secundam responsionem qua dicitur.
Non tentabis deum tuum. primo percutit seipsum arguens
dictam Moyli Deuterono. 6. c. Quod autem vterius nititur
ostendere tentationem Dei non esse peccatum, manifestè di-
cit contra dominum arguentem maliciam populi Israel Nu. 14.
d. Non auertunt me a te per dies, vices. Item Mal. 94. b. Nolite obdu-
rare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis
in deserto, ubi tentauerunt me patres vestri: probauerunt & viderunt
operum meum. Propter illud quod inducit de viris sanctis Deum tē-
tationibus, vt dicit, sciendum quod tentare est experimentum de
aliquo accipere: nullus autem querit experiri illud de quo est
certum, sed illud de quo est dubium. Item experiri potest aliquis
facto, vel verbo. Verbo, quando quis querit aliquid a vicino
suo, & exspectatur si iuuaret eum in necessitate. Facto, cum facit
aliquid

aliquid quod non videtur ordinabile ad aliquid, nisi ad talem
experientiam & talis experientia dicitur tentatio. Sicut cum al-
quis facit currere equum, sine necessitate aliqua, aut vtilitate, di-
citur tentatio equi, quia talis cursus non videtur ordinabilis nisi
ad accipiendum experimentum de velocitate equi. Si autem fa-
ciat eum currere propter necessitatem aliquam, vt ad fugiendum
hostes, vel propter vtilitatem aliquam, vt ad capiendum ceruum,
non est tentatio equi. Dubitare autem de his quæ pertinent ad
perfectionem diuinam, vt est potentia, bonitas, & huiusmodi,
semper est malum, & ideo qui facit, vel dicit aliquid sine neces-
sitate, vel vtilitate ad experiendam diuinam potentiam, vel vo-
luntatem tentat Deum, & peccat. Propter quod exponens se si-
ne necessitate, aut vtilitate periculo expectans seruari a Deo,
tentat Deum, cum seruari possit alio modo. Tale quid suggerer-
bat diabolus Iesu Nazareno dicens. Mitte te deorsum. Et licet
Iesus per virtutem diuinam posset hoc facere sine periculo tamē
hoc non fecit, celare volens diabolo suam deitatem, & exclude-
re tentationem dæmonis, per sacram scripturam respondit bene
per illud quod hominibus prohibetur. Poterat enim tanquam
homo per gradus descendere de pinnaculo. Quod igitur argui-
tur de Elia, non valet. Non enim petijt signum per ignem de-
scendentem, sine vtilitate, sed ad quod populus Israel à cultura
Baal ad colendum Deum verum reduceretur, vt patet ibidem.
Item hoc fecit de præcepto domini, dicens tibi. Vade ostende te
Achab, vt præmittitur ibidem, & tunc reuelatus fuit sibi modus
procedendi contra prophetas Baal, licet hoc non sit totaliter ex-
pressum, quia non omnia scribuntur. Eodem modo dicendum
est de Elifæo. Curauit enim Naaman ex diuina reuelatione, &
ad manifestationem virtutis diuinæ, vnde & Naaman relicta ido-
latria, conuersus fuit totaliter ad colendum vnum Deum ve-
rum. Vnde dixit 4. Reg. 5. e. Non faciet seruus tuus vltra holocau-
stum, aut victimam diis alienis, nisi domino. De Gedeone vero di-
cunt aliqui doctores nostri, quod ex debilitate fidei petijt bis si-
gnum in vellere, propter quod non excusatur totaliter a pecca-
to, sicut dicit quædam glossa super locum istum. Sed hoc non vi-
detur rationabiliter dictum, quia scriptura nō notat eum culpa-
bilem ex hoc facto, nec fuit punitus a Deo, sicut Zacharias pater
Ioannis baptiste, qui propter dubium petijt signum dicens. Vnde
hoc sciam? propter quod factus fuit mutus vsque ad filij sui cir-
cuncisionem, vt habetur Luc. 1. f. De glossa vero marginali alle-
gata, parum est curandum, ideo saluo meliori iudicio, potest ali-
ter dici. Vno modo, quod Gedeon fecit hoc ex instinctu diuino,
& sic non peccauit, instinctus. n. diuinus non impellit hominem
ad peccandum. Alio modo dicendum, quod Gedeon non dubi-
tauit de potentia Dei quin per ipsum posset saluare populum,
nec de verbo domini dicto sibi. Vade, in hac fortitudine tua libera-
bis Israel. dubitauit quin esset verum, sed ignorauit vtrum hæc
promissio esset absoluta, quæ semper impletur, vel conditiona-
lis. Anisi Gedeon, & eius socij ponerent aliquod impedimentū
per aliquod peccatum. Frequenter. n. in sacra scriptura intelligū-
tur promissiones diuinæ factæ sub tali conditione, quamuis non
exprimatur Ier. 18. b. Subito loquar de gente, & regno, vt ædifi-
cem, & plantem illud, si fecerit malum in oculis meis vt non au-
diat vocem meam, vt poenitentiam agam super bono quod locu-
tus sum, vt facerem ei. Timuit igitur Gedeon, ne per fragilitatē
suam, vel sociorum suorum proueniret impedimentū dictæ pro-
missionis. Petijt ergo humiliter a Deo doceri per signum, quod
non proueniret tale impedimentum, vt sic constantius, & expe-
ditius iret ad prælium, pp quod petijt duplex signum, vnum pro
se, aliud pro socijs suis. Ad autoritatem Malachie dicendū, quod
Iudæi tenebantur soluere decimas ex præcepto Dei, sicut patet
ex multis locis ve. Te. & per consequens hoc erat necesse ex par-
te soluentium, & vtile ex parte recipientium. Erat n. ad sustenta-
tionem ministrorum Dei. ad hoc igitur inducebat dñs populum
suum per Prophetam, di. Insete oēm decimam, &c. Qd aut sub-
ditur. Probate me super hoc, &c. ly probate, non tenet hic casuali-
ter sic intelligendum qd soluerent decimas ad probandū, seu tē-
tandū, si per hoc Deus aperiret eis catenas cæli, sed tenet cō-
secutiue, & est sensus. Si impleueritis præceptū meū de decimis
sicut tenemini & ego eōsequenter multiplicabo bona vestra, si-
cut dicitur. Et si volueritis, & audieritis me, bona terre comedetis.
Varto accipit Iudæus illud quod habetur Matthæi 5. f.

Quid sitis quia dicitur est antiquis, non periuurabis, ego autē
dico vobis, non iurare omnino, &c. Sequitur. Sit autem ser-
mo vester, est est, non uob, quod autem abundantius est, a
malo est. Audistis quia dicitur est antiquis, oculi pro oculo, dente pro
dente, ego autem dico vobis, non resistat malo, sed si quis te percusse-
rit in dexteram maxillam præbe ei, & dextram, & si qui uult tecū in
iudicio contendere, & tunica tuam tolle, dimittit ei & palliū &c.
Et sequitur. Auertis quia dicitur est. Tollis proximum tuum, & odio
habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, si quis percutit te in
unam genam, & benefacit tibi qui odonatus, &c. dicitur arguit primo contra
illud quod dicitur. Dico vobis non iurare omnino. Quia scribitur
Deut.

Obiecto
dicitur

Secunda
Tertia
Quarta

Deut. 25. b
Responso ad
primam.

A secundam

C

Deut. 10. d. *Dñm Deum tuum timebis, & ei soli seruias, ipsi ad-
hærebis, & in nomine illius iurabis, & sic patet quod Iesus de-
struit legem à Deo datã et in moralibus, qđ negat Christiani.*
Item contra illud quod subditur. *Dico uobis non resistere ma-
lo.* Destruit. n. in hoc legem rectitudinis iustitiæ, & à Deo datã
Exo. 21. Oculum pro oculo, &c.
Item Christiani non seruant legem Iesu Nazareni. Nam per
fraudes, & lites, vnus rapit bona alterius, & non solum hoc est
verum de secularibus, sed etiam de religiosiis pluribus.
Item contra illud quod subditur. *Dico autem uobis: diligite ini-
micos uestros, benefacite his qui oderunt uos.* Nam Deus inhiuit
filijs Israel ne amicitias, vel fœdera contraherent cum habitato-
ribus terræ Chanaan, qui erant inimici eorum, nec quærent
eis bonum, vt habetur Ex. 34. b. & sic Iesus Nazareus destruit
diuinum præceptum. Ad primum dicendum, quod negatio præ-
posita signo vniuersali facit æquipollere suo contradictorio:
quia non omnis, & quidam non æquipollent, & ideo per hoc
quod dicitur: non iurare omnino, non excludit omne iuramen-
tum, quia quilibet tenetur superiori requirenti veritatem per
iuramentum dicere: aliter periret veritas, & iustitia in multis
casibus. Sed excluditur iuramentum illicitum, quod est triplex.
f. falsum, quod caret veritate, & iuramentum iniquum, quod ca-
ret iustitia, sicut cum aliquis iurat innocenti nocere, & iuramen-
tum incautum, quod iudicio discretionis caret quod fit quando
quis iurat absque necessitate, aut pia utilitate. Et propter hoc
dicitur Iere. 4. a. Iurabis, viuit dominus in veritate, & in iustitia,
& in iudicio, ad excludendum tria prædicta iuramenta illicita.
Sciendum autem quod ex verbo Deuteron. 10. supra allegato:
In nomine illius. f. Dei iurabis: aliqui dixerunt quod iuramentum
esset frequentandum tanquam religionis actus etiam in com-
muni verbo, vbi non apparet necessitas, aut pia utilitas, de qui-
bus vñ fuisse Iudæus hic arguens. Sed qđ hos sit falsum, patet per
præceptum diuinum. Exo. 20. b. vbi dicitur. *Non assumes nomen
Dei tui in vanum.* Nec. n. habebit in fontem dominus eum qui as-
sumpserit nomen Dei sui frustra, quod facit ille qui iurat sine
necessitate, aut pia utilitate. Hoc etiam patet per verbum Iere.
præallegatum. Item Eccl. 2. 3. b. dicitur. *Vñ multum iurans reple-
bitur iniquitate.* Nam ex frequentia iurandi, & iuramento incau-
to labitur in iuramentum falsum, & iniquum. Quod autem subdit.
Sit sermo vester est, non non. Id est, simpliciter affirmando verita-
tem, & negando falsitatem, intelligendū est vbi necessitas plus
non exigit. Et qđ hoc intelligatur de cō: modo loquendi inter
homines, patet per hoc quod dicitur, sermo vester: quod autem
amplius est: à malo est, non dicit esse malum, sed à malo. Nam
omne iuramentum est à malo culpæ, vel poenæ. Iuramentū. n. fal-
sum, iniquū, & incautū, est à malo culpæ ex parte iurantis. Iura-
mentū aut licitū est à malo poenæ ex parte requirentis iuramentū.
Ex humana namq; fragilitate, quæ poena quædã est inflicta hu-
mano generi pp peccatū primorū parentum, procedit qđ homi-
nes sibi mutuo non credunt simplici verbo absque iuramento.
Qđ aut vltra arguit Iesū Nazarenū de ruxisse legē iustitiæ,
ac rectitudinis, non est verum. Circa quod sciendum, qđ non resi-
stere malo aliquñ bonū est, & necessariū, & sic cadit sub præcepto,
vt poe qđ ex tali resistentia apparet, maius esse origo magni ma-
li, vt dissidium ciuitatis, vel regni, vel aliud hmōi. aliquñ vero est
bonū super erogationis, vt qđ malum illatū toleratur patienter
pp Deum, vel pp pacem seruandam, vel sui humiliationem, &
sic non resistere malo cadit sub consilio, & nō sub præcepto. Et
in istis duobus modis loquitur Saluator, & sic nō excludit legē
iustitiæ, sed addit super hoc perfectionem legis euangelicæ, ad
qđ tenentur homines, sed possunt licitè de illata iniuria vindictā
quærere fm ordinē iustitiæ, qđ nō apparet ex hoc maius malū
surgere, vt prædictum est. Sciendum aut, qđ ex hoc legis uerbo.
Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c. aliqui Iudæi, de quibus
videtur iste fuisse, interpretantes dixerunt, qđ vindicta erat per
se petenda, quod est falsum, quia vindicta est malum poenæ, & iō
non est pp se appetibilis, sed pp aliquod bonū consequendū, vt
pp ordinē iustitiæ seruandū, vel pp correctionē iniuriantis, vel
pp terrorem aliorum, vt ab iniurijs coerceantur, vel aliqd hmōi.
Vbi igitur nullū tale bonū ex poena alicuius æstimatur proueni-
re, sed in agis timetur de scandalo, & malo maiori, tunc desistere
à vindicta quærenda, est necessitatis, & præcepti, vt prædictum
est. Si aut circa talem casum à vindicta quærenda quis desistat,
bonum super erogationis est. Et hoc patet per facta sanctorum
patrum, non solum noui Testamenti, sed et veteris. Sæctus. n. Io-
seph, potens vindicare à fratribus sibi illatam iniuriam, non so-
lum à vindicta desistit, sed et eos cū suis familijs misericorditer
sustulit. Similiter David Semei sibi maledicētē, & lapides qđ
eū mittētē, & ex hoc reū læsæ maiestatis, occidi ab Abisai prohi-
bit 2. Reg. 17. c. dicēs. *Dimitte eū, vt maledicat, si forte uideat dñs
afflictionem meā.* Idē et patet per scripturam veteris Testamenti
Leuit. 19. d. *Non quaras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium
tuorum.* Vbi vero ex vindicta secundum ordinem iustitiæ non
appa-

appareret ortus scandali, vel malis & ex desistentia ab ea dare-
tur malis audacia iniuriandi bonis, tunc talis desistentia malum
esset & peccatum. In tali casu non est intelligendum Saluatoris
verbum. Quod autem sequitur. *Et qui te percussit in unam ma-
xillam, &c.* non est intelligendum quantum ad effectum, ut sic
percussus maxillam alteram offerat percussori, quia Iesus qui ce-
pit facere, & docere, percussus in vna maxilla, vt habetur Io. 18. d.
non exhibuit aliam maxillam percussori, sed cum charitatiuè
corripuit. d. *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si au-
tem bene cur me cadis?* Est igitur verbum prædictum, secundum
animi dispositionem intelligendum, vt. f. sic percussus sit dispo-
situs in animo adhuc sustinere maiores percussiones, vel iniu-
rias in casibus prædictis. f. quando est ibi bonum necessarium,
vel supererogationis.
Ad illud autem quod obiicitur de Christianis legem Christi
non obseruantibus. Dicendum quod ex eorum malitia non pe-
ioratur lex euangelica, sicut nec lex in mōte Sinai data per hoc
quod Iudæi satis citò post eius dationem fecerunt, & adoraue-
runt vitulum conflatilem, Exo. 32. b.
Ad illud autem quod arguit vltra de odio inimici, sciendū, qđ
doctores Hebræi circa hoc errabant. Ex hoc. n. quod præceptum
est Leuit. 19. d. *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* arguebant
à contrario sensu, qđ debebant odire inimicum. Sed hoc est fal-
sum, quia omnis homo ex charitate diligendus est in quantum
ad imaginem Dei est, & capax ipsius per cognitionem, & amo-
rem. Amicitia. n. charitatis, fundatur super communicationem
supernaturalis beatitudinis, & ideo omnis intellectus creatu-
ra quæ actu, vel potentia est beata, est ex charitate diligenda.
Mali autem homines, quando sunt in via, sunt in potentia ve-
niendi ad beatitudinem. Et ideo licet malitia eorum sit odienda,
ipsa tamen natura possibilis beatificari est diligenda, & hoc est qđ
dicit Saluator. *Diligite inimicos veltros, bona. f. gratiæ, & glo-
riæ eis optando.* Alia autem non sunt eis optanda, nisi in qua-
dam generalitate in quantum valent ad eorum salutem, quod
soli Deo est notū, quia omnibus alijs potest homo bene, vel ma-
le vti & ideo circa hoc non est aliquid determinatè petendum,
sed sub conditione quantum valent. f. ad eorum salutem. Sequi-
tur. *Benefacite.* Benefacere est effectus dilectionis. Et ideo sicut
tenemur diligere inimicos quantum ad bona gratiæ, & gloriæ, ita
tenemur in effectu salutē eorū modo debito, & possibili procura-
re, qđ aut benefacere odiētibus & inimicis sit laudabile. patet
nō solū p sanctos patres noui Testamēti. sed et veteris: Isaac. n.
regi Geraræ, & viris eius qui eū oderant, & expulerāt, fecit ma-
gnū cōuiuiū, Gen. 26. f. Ioseph fratres suos qui eū occidere vo-
luerunt, & tandem seruituti, qđ est mors ciuili, vendiderāt, dol-
citer recepit, & pavit, Gen. 43. g. David Saulē ipsum persequē-
tē ad mortē bis à morte liberauit 1. Reg. 24. d. & 26. b. Elisæus
Syros eū quærentes ad mortē à rege Israel interfici prohibuit,
& eos cibo, & potu iussit refici, & sic ad dñm suum liberè remit-
tit 4. Reg. 6. e. Hoc etiam patet per scripturam veteris Testamēti
Exod. 23. a. *Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, redue
ad eum.* Item ibidem. *Si videris asinum odientis te facere sub onere,
non pertransibis, sed subleuabis eum eo.* Itē Prou. 25. *Si esurierit ini-
micus tuus ciba illum, si sitit, da ei aquam bibere.* Itē Ps. 119. b. *Cum
his qui oderant pacem, eram pacificus.* Qđ aut cōtradieta arguit de
habitatoribus terræ Chanaan, de quibus inhiuit filijs Israel, ne
cōtraherēt cū eis amicitias, sed eos occiderēt. Dicendū, qđ illi erāt
idololatræ pessimi, pp qđ mortē meruerāt fm iudiciū Dei, &
iō filij Israel occidentes eos, non fecerunt ex odio, sed ex man-
dato Dei, & iustitiæ zelo. Cum ipsis. n. non erant amicitia cōtra-
hendæ, ne per hoc filij Israel traherentur ad vitium idololatriæ.
Quinto accipit Iudæus illud qđ habet Mat. 8. a. *Cum de-
scendisset Iesu de monte, secuta sunt eum turba multa, &
ecce leprosus veniens adorabat eum dicens. Domine si vis,
potes me mūdare, &c.* Sequit. *Et ait Iesus: Vade, & ostē
de te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses.* Et hoc arguit
sic, qđ volebat sacrificium quod fiebat in emundatione leprosi,
alibi verò f. Mat. 9. b. dicit. *Misericordiam volo, & non sacrificium,
& sic contradicte sibi ipsi, & sic instabilis est in voluntate.* Item i-
dem arguit per hoc quod dicit mandato à lepra: *vade nemini
dixeris, &c.* Et alibi. f. Lu. 8. f. dicit curato a dæmone. *Vade ad
tuos, & narra quanta fecerit tibi Deus.*
Item alibi. f. Mat. 10. d. dicit. *Qui me confessus fuerit coram
hominibus, confitebor, & ego eum coram patre meo, & sic pa-
tet qđ voluit facta sua celari, & publicari, quæ sunt contradicto-
ria. Ad primū dicendum, qđ non valet. Nam eadem ratione per
scripturam veteris Testamenti, qđ Iudæus confitetur esse veram
probaretur Deum esse mutabilem, quia Genes. 8. d. dicitur de
Noe sacrificio, *Odoratusque est dñs odorē suauitatis, & sic fuit
sibi placitum.* Itē in Exo. & Leuit. & in alijs libris veteris Testi-
menti præcepit Deus sibi offerri sacrificia tanquam sibi placita.
Et Isa. 1. d. dicit. *Holocaula arietum, & adipem pinguium, &
sanguinē hircorū, & vitulorū nolui.* Et Ps. 39. b. *Sacrificium, &
oblationem**

D
Ad tertiam
Ad quartam
E
Obiectio Iu-
dæi prima
F
Secunda
Responso ad
primam

A tiones parui laboris, & parue distractionis, in die sabbati poterant fieri, ut potest cibum coctum præcedenti die disponere in vas, & ponere super mensam mappam, & similia. Et similiter etiam quæ cruda comedebantur, ut herbar, licitum erat lauare. Vel licitatio autem spicarum non videtur esse magis laboriosa, seu distractiua, sed minus, & per consequens tacita. Quod autem ultra arguit, quod Dauid, & viri eius erant in maiori necessitate famis, quam discipuli Iesu, non videtur verisimile. Habebat enim aliquam pecuniam, vel aliqua pignora ad habendum eibum alium de, quæ discipuli Iesu non habebant, quia sine pecunia, & pera & cum simplici veste necessaria incedebat. Unde nec Achimelech summus sacerdos quæsiuit de necessitate Dauid, & virorum suorum ad hoc quod daret eis licitè panem sanctum, sed solum de mendicia eorum, maxime à mulieribus, ut patet 1. Reg. 21. b. Quod autem arguitur ultra, quod Dauid peccauit panes illos comedendo, patet falsum, non solum per verbum Saluatoris factum excusantis, sed et per scripturam veteris Testamenti, quæ non reprobatur comestione Dauid, nec Achimelech comestione. Et quia summus sacerdos erat, non est verisimile quod ignoraret quid esset licitum, vel illicitum circa obseruationem sabbati. Ipse autem dixit. Si mundi sunt pauperes, maxime à mulieribus, manducent. Quasi dicat famem, supposita dicta mendicia, facit comestione licitam. Quod autem ultra dicitur quod eadem ratione debuit excusare, vel relaxare adulterium cum Bethsabee, & homicidium Virgine. Dicendum quod falsum est. Nam ista sunt per se mala, nec possunt bene fieri, propter quod in talibus non habet locum dispensatio.

Quod autem ulterius dicitur de sacerdotibus in templo laborantibus, manualiter, & licitè, non solum accedendo igni, vel potius nutriendo, licet præcipitur Leu. 6. b. Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutrit sacerdos, subiiciens ligna mane per singulos dies, sed et hostias lauando, & super altare cremando, & hoc ratione templi, vel potius diuini cultus ibidem finiendi. Eadem ratione, vel maiori, discipuli præsentem Iesu, & eius licentia poterant licitè vellere spicas, dato quod alias esset illicitum, quod tamen non est, ut supradictum est. Idem subdidit Saluator. Dico autem vobis, quia maior templo hic.

B Ctauo accipit Iudæus illud quod scribitur Mat. 12. c. *Omne peccatum, & blasphemia dimittetur hominibus, spiritus autem blasphemie non dimittetur. Et qui cunque dixerit uerbum contra filium hominis remittetur ei, qui autem dixerit contra spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Ex his arguit sic:

Vos Christiani dicitis quod pater, & filius, & spiritus sanctus sunt unius essentia, & unius voluntatis, quomodo ergo est peccatum, seu blasphemia contra spiritum sanctum, & non contra filium, & patrem? Et quomodo vnus remittit peccatum, vel blasphemiam sine alio? Hæc enim quæ videntur haberi ex verbis Iesu implicat contradictionem. Nam si sunt unius essentia, & vnus blasphemias, & alter non, sequitur quod idem blasphemias, & non blasphemias. Et si sunt unius voluntatis, si vnus remittit & alter non, sequitur quod idem remittit eisdem blasphemias, & non remittit, quod sunt contradictoria.

Item de anima blasphemantis ipsum Christum separata, quæto ubi sit. sicut in celo, vel in gehenna? Si dicatur, quod in celo, sequitur quod spiritus sanctus sit impotens ad puniendum blasphemiam sibi illatam, & ab eo non remissam. Si autem dicatur quod sit in gehenna, sequitur quod pater, & filius sint impotentes ad saluandum eam, cum remiserint blasphemiam.

Item si duo remittunt pater, & filius, & spiritus sanctus non remittit, quid proficit blasphemanti, & quid sibi nocet si spiritus sanctus non remittit, ex quo pater, & filius remittunt ei? Ex his ergo quæ sibi videntur friuola, & contradictionem implicata, quæ consequuntur ex verbis Iesu Nazareni concludit quod eius doctrina sit nullius momenti. Satis patet intelligentibus, quod obiectiones istæ procedunt ex imaginatione falsa circa articulum trinitatis sanctæ. Et ideo declarandum est primo ex scripturis Hebraicis, quod in essentia diuina plures sunt personæ. Secundo quod sunt tres. Tertio soluentur obiectiones. Primum declaratur per principium sacre scripturæ. *In principio creauit Deus calum, & terram,* ubi veritas Hebraica habet sic. *In principio creauit Elohim calum, & terram.* Est autem Elohim nomen plurale huius nominis el. vel elapha quod significat quod Deus. Per hoc igitur quod hoc nomen plurale Elohim coniungitur cum verbo singularis numeri cum dicitur: *creauit Elohim,* ac si diceret, creauit dii, ostenditur quod in Deo est pluralitas suppositorum eo quod suppositi est agere, sed per unitatem actionis ostendit unitas essentia in tribus suppositis, vel personis, quod licet non sint tres dii, tamen sunt tres vniuersales deitates habentes. Sed ad hoc respondent Iudæi dicentes, quod hoc nomen Elohim indifferenter accipitur pro plurali, & pro singulari. Et quando accipitur pro Deo vero, semper tenetur in singulari. sed hoc patet falsum. Nam aliquando tenetur manifeste pro Deo vero, & tunc coniungitur cum adiectiuo pluralis numeri, & aliquando cum verbo pluralis numeri, quod non esset, si tenetur pro singulari, exemplum primi Iosue ultimo. *Non poteris seruire domino, Deus enim sanctus ipse.* Hebraica veritas sic habet. *Non poteris seruire do mino, quia Elohim sanctus ipse.* Item Iere. 23.

g. Peruertitis verba Dei uiuens domini exercituum. Hebraica veritas sic habet. *Peruertistis verba Elohim uiuentium domini exercituum.* Patet autem quod istæ autoritates loquuntur de Deo vero. Nam Iosue loquebatur populo de seruitute Dei veri, ut patet literam intuenti. Similiter hoc patet de secunda autoritate. Nam ubi habemus domini exercituum, in fine autoritatis, pro hoc nomine domini, in Hebræo ponitur tetragrammaton, quod de solo Deo vero potest dici, ut declarat Rabbi Moyse in libro de directione perplexorum. Et tamen in istis autoritatibus hoc nomen Elohim coniungitur cum adiectiuo pluralis numeri, ut patet. Exemplum autem secundi. *scilicet quod hoc nomen Elohim coniungitur cum verbo pluralis numeri, ut habetur 2. Reg. 7. d. Quæ est gens, ut populus Israel in terra: propter quem iuit Deus, ut redimeret sibi in populum?* Hebraica litera sic habet. *Quæ ut populus tuus gens vna in terra, propter quam iuerunt Elohim ad redimendum sibi?* Item Eccl. 2. c. *Quis est homo, ut sequi possit regem factorem suum?* Hebraica litera sic habet. *Quis est homo, ut intret post regem qui iam fecerunt eum.* Patet igitur ex eo modo loquendi Hebraico, quod in diuinis est pluralitas suppositorum, & unitas essentia, quod Moyse, & alij prophetae dederunt intelligi studiosis in lege per talem modum loquendi. Secundo ostenditur, quod in diuinis est trinitas personarum seu suppositorum, Isa. 48. c. *Non à principio in abscondito locutus sum ex tempore, an tequam fierent ibi erant, & nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius.* Quod autem hæc sint verba domini loquentis, patet per literam præcedentem cum dicitur. *Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est calos, &c.* Et sub eodem contextu ibidem loquens dicit. *Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius.* Similiter per literam immediatè sequentem cum dicitur. *Hæc dicit dominus Deus redemptor tuus sanctus in Israel.* In autoritate verò præmissa exprimitur Deus missus à Deo, & spiritu eius. Inter mittentem verò, & missum semper est distinctio personalis. Et sic ista scriptura impleta fuit in incarnatione filij, qui est Deus missus in mundum à Deo patre, & spiritu sancto. Item Eccl. 4. c. *Funiculus triplex difficiliter suscipitur.* Glossa Hebraicæ sensus esse uidetur: *Mysterium trini Dei, & vnus non facile discutitur.* Sed hanc glossam moderum Iudæi peruertunt retorquentes hanc trinitatem ad tria attributa diuina, quæ sunt potentia, sapientia, & bonitas. Sed non vñ hæc esse sententia glossæ per hoc quod dicit, non facile discutitur, quilibet. nam etiam satis implex scit Deum esse potentem, sapientem, & bonum. Item sicut Deus operatur per suam potentiam, sapientiam, & bonitatem, sic artifex creatus operatur per artem suam, sicut per regulam directiuam, & per potentiam suam qua transmutat materiam ad formam scamni, vel lecti, seu alicuius ludæi, per appetitum bonitatis lucræ. Et ista tria multo plus differunt in eo, quod potentia, sapientia, & bonitas in Deo. Et ideo si per ista tria Deus dicitur trinus, & vnus quod non est verum, & coniungeret singulare cum verbo pluralis numeri, dicendo: *Hic fecerunt templum Salomonis, sicut de Deo supra dicitur quod est rex qui fecerunt hominem.* Item super illud Ps. 49. *Deus deorum dominus locutus est,* ubi in Hebræo ponuntur tria nomina diuina, & translato Hier. iuxta Hebræum hæc. *Ednis Deus dominus locutus est:* quærit glossa Hebraica, quare Alaph ter nominauit dominum in principio huius psalmi. Et respondet, quia Deus in tribus proprietatibus causauit seculum. Proprietates autem istæ formaliter consiuerunt tres personas, quarum opera sunt indiuisa. Alaph autem fuit auctor istius psalmi. Ista vero quæ hic dixi de trinitate personarum in unitate essentia, tractantur distictius in quadam questione de quolibet, qualiter per scripturas Hebræorum ostendit potest mysterium Christi quantum ad aduentum eius primum esse completum ex dictis est pater, quod non est contra intentionem antiquorum Hebræorum dicere pluralitatem in Deo, dum tamen unitas essentia teneatur, quod nos Christiani tenemus firmiter, & fideliter confitemur.

His dictis respondendum est ad obiectiones. Circa quod sciendum, quod Saluator Matth. 12. c. distinguit blasphemiam contra filium hominis a blasphemiam contra spiritum sanctum, primum vocans verba Iudæorum nequiter prolata contra benignitatem humanitatis suæ. Comedebat enim & bibebat cum hominibus, et aliquando cum peccatoribus, sicut clementissimus medicus cum ægrotis. Et ex hoc Iudæi vocauerunt vocacem, potatorem vinum, Publicanum amicum, ut habetur Mat. 11. c. Et hanc blasphemiam dixit Saluator esse remissibilem, eo quod erat excusabilis in parte ex consideratione fragilitatis humanæ. Secundam verò blasphemiam vocauit verba contra diuinitatem suam nequiter dictam. Videntes enim ab eo fieri expulsionem demonum, illuminationes cæcorum, suscitationes mortuorum, & consilia quæ non poterant fieri nisi virtute diuina, Iudæi tamen nequiter attribuebant ea virtuti deonomis, dicentes Mat. 12. b. *Hic dicitur non excusabilis, nisi in Beetz, &c.* hæc blasphemiam dixit Saluator irremissibilem, non impunitam, sed de qua non remissibile. Nam ex parte blasphemantium non erat aliqua excusabilis ratio in toto, vel in parte. Et quia talis blasphemiam contra-

Ad obiectiones

Blasphemiam duplex.

Obiectio Iudæi contra irremissibilem primam.

Secunda

Tertia

Responsio

Pluralitas personarum diuini nature.

Irremissibile dicitur dupli- citer.

Ariatur principio remissionis peccatorum. quod est virtus divina & quia eadem deitas est in tribus personis, ideo blasphemans contra unam personam, blasphemat contra aliam. Et similiter quia eadem bonitas est in tribus personis, ideo una persona non remittit sine alia; Nam opera unitatis sunt indivisa. remissio tñ peccatorum aliquñ attribuitur personę spiritulancę quę principũ remissionis hmoi est bonitas quę dicitur spiritulancę. Patet igit, quod obiectiones Iudęi sup. p. iposicę procedũt ex falsa imaginatione. Kell ut aut ostēdere, quod remissio huiusmodi est in uno modo, nullo modo remissibile; Alio modo, de difficili remissibile. Hoc primò patet s. metaphisice ubi dicitur quod impossibile, & intrinsece uno modo dicitur, quod nullo modo potest fieri, vel trahi. Alio modo quod potest sed de difficili. Hoc est declaratur de eũ modo loquēdi. Dicitur. de cæco perfecto quod non potest videre simpliciter, & de cæcutiente, quod non potest videre, quia videt eũ difficultate. Tertio hoc declaratur ex modo loquēdi scripturę veteris Testamēti. Iosue cōsideras difficultatē p. populi ad bonũ. & promittit ad malũ dixit. Io sue ult. c. Non poteritis servare. &c. non intellexit de impossibilitate simpliciter, sed de difficultate. Nam ibi subditur, quod in i. f. d. d. inter populum, & Deum, ut servirent dño, &c. Item Jer. 13. c. dicitur. Si potest. Aethiops mutare pellem suam, & pardus varieta tes suas, & vos poteritis benefacere, cū didiceritis malũ. Quod. n. Aethiops, & Pardus possunt mutare pelles suas, hoc est impossibile simpliciter, sed de difficili, eo quod habitus virtuosus inclinatur ad male agēdũ p. modũ nature. Ex epiũ aut habetur in Manasse rege, qui viũ fuit assuetus in pellimis, & tñ finaliter reductus fuit ad bonũ virtutis, ut patet 2. Paral. 33. b. & in fine libri ubi ponit eius orō.

Quod aut Iudæus querit ultimo de anima blasphematis ubi sit. Dicendum, quod si recessit a corpore cū peccato blasphemis, est in inferno Si aut recessit totaliter expedita quantum ad culpam, & poenam, est in celo. Si vero recessit liberata a culpa, sed adhuc ad poenam ipale obligata, detinetur in purgatorio, donec purgetur, & sic ad gloriam transferatur. Nec aliqua persona divina est impotens ad salvandum eam, vel puniendam, quia sicut tres personę sunt, & unus Deus, ita sunt unus omnipotens ad faciendũ de creatura quicquid placet sibi secundum ordinē suę sapientię, & iustitię.

Non accepit Iudæus verbũ Iesu Nazareni quod scribitur Matt. 18 b. Non est voluit ante patrem vestri qui in celis est, ut peccat unus de v. filiis eius. Et ibidẽ pręmittitur. Venit. v. filius hominis salutare quod perierat. Item Mat. 13. b. dicit. Ideo in parabolis loquitur eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, n. que intelligunt. Ex his arguit sic: Si venit salutare quod perierat, ut dicit, & tñ loquebat peritibus parabolicę, ut non intelligerent, nec per consensu conuerterent, ut ibidẽ in euangelio subd. f. ista vñr manifeste tibi contradicere s. quod quereret salutē peccatorũ, & nõ quereret, nec vellet.

Secunda.

Responsio ad primam.

Item illud ultimo dictum destruit verbum domini Ezech. 18. g. Noli mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur, & vivat. Dicendum quod Christus non semper loquebatur turbis parabolicę, sed aliquando planę, & aperte tractans ea que sunt de salutis necessitate, ut patet Mat. 6. & 7. ubi tradit formam perfectionis euangelicę. Sed quoniam frequenter ad eius prædicationem veniebant homines maligni, non ad discendum, sed ad insidiandum ei, ideo tunc loquebatur parabolicę, ut non intelligerent, ne daret sanctum canibus, & poneret margaritas ante porcos. Aliquñ et fidelibus, & deuotis loquens, parabolam præmittebat, & postea exponebat, ut ex præmissione parabolę veritas gratiosius caperetur. Et hic modus cõter in prædicationib. ecclesię obseruat. Patet igit, quod Iesus aliquñ loquebat parabolicę, aliquñ planę. Et hoc rationabiliter. Nam Ezechiel, & alij prophetę frequenter utroque modo loquebantur, ut patet eorum libros intuenti. Moyses et aliquñ loquebat populo velata facie, aliquñ vero sine velamine.

CItem Iudæus arguens contra Iesum, eo quod licet, in parabolis loquitur eis, quia videntes non vident, &c. arguit contra Deũ veteris Testamēti, & per consensu contra seipsum. Dicit. n. dñs Isa. 6. c. E- ceca cor populi eius, & aures eius auribus, &c. Quam autoritatem Iesus hic allegavit tanquã impletã in sua prædicatione, per quã simplices, & illiterati fuerunt illuminati, in apostolis, & sacerdotibus. & Scribę fuerunt excæcati, sicut plenũ dixi Isa. 6. c. Nec obstat quod verba sunt hic aliquãlter mutata. Nã Apostoli, & euangelistę allegantes scripturã veteris Testamēti, magis curauerunt allegare sensum, quã verba. Hęc aut excæcatio prædicta fuit ab antiquis doctoribus iudeorũ exponētib. in libro Ciphere, i. decoris, illud quod dixit Moyses de populo Israel Deut. 32. Generatio praua, atque peruersa, hæcine reddis domino populo suo, & insipiens. Gl. Stulte in his que præcesserunt, & insipiens ad seculum venturum: per quod intelligitur tempus Messię in glossis Hebraicis ubiq.

Ad secundam.

Quo Iudæus ulterius dicit Iesum destruere verbum domini dicentis. Nolo mortem peccatoris &c. non valet. Nam in populo sunt poenitentes, & obstinati. De poenitentibus dicit Dominus illud verbum, & multa consimilia. De obstinatis vero dicit comminationem asperam, & totalem destructionem Job 21. b. Dicunt

in bonis deus suos, & in pñio ad inferna descendunt. Et hoc dicitur per effectum in Choro, & thradharentibus. Nam 16. c. Et ideo si arguit Iesum destruxisse domini verbum, eadem ratione sequitur, quod Deus destruxit verba tua, quod est intantum, & contra seipsum, maxime cum in verbis domini in eodem contextu literę talis modus loquēdi contrarius de obstinatis, & poenitentibus frequenter innematur Deuterono. 32. f. Equocia in te hęc obstinatos, & ego necesse faciam, scilicet poenitentes. Et Psal. 77. c. Qui occideret eos, quarebant eum, & reuertabatur, &c. Occisio refertur ad obstinatos peccatores, reuersio vero ad poenitentes, qui aliorum poena territi poenitebant.

Decimo accepit Iudæus illud quod scribitur Matt. 21. b. Mane autem reuertens in civitatem esurit, & videns ficum arborē unam secus viam, iuxta ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantum, & ait illi. Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum, & arefacta est continuò ficulnea. Ex hoc arguit sic: Si Iesus visisset Deum, & a longẽ cognouisset fructum ficulneam non habere, nec ad eam visisset. Item cum ipse dicat. Benefacite his qui oderunt v. s. quomodo maledixit arbori, quę nihil nocuerat sibi? Et ideo hoc videtur fecisse ex perturbatione irę. Dicendum, quod Iesus non solum in quantum Deus, quem nihil potest latere, sciuit fructum in arbore non esse, sed etiam in quantum homo, quia quilibet etiam satis simplex poterat illud scire, cum non esset tempus ficorum, ut dicitur Mar. 11. b. Vt quid ergo iuit ad arborem fructũ vacuum? Dicendum, quod sicut prophetę veteris Testamēti aliquando prophetabant verbis, aliquando sensibilibus signis, sicut Ieremias prædixit destructionem ciuitatis Ierusalem per Chaldeos, & portauit catenas ligneas in collo suo, ut habetur Ierem. 28. c. ad significandum, quod populus catenis victus duceretur in captiuitatem. Ita Iesus qui dicitur propheta magnus, Luc. 10. a. & de quo prædictum fuit Deutero. 18. c. Prophetam suscitabit vobis Dominus de fratrib. vestris, etiam destructionem ciuitatis Ierusalem futuram per Romanos prædixit, Luc. 13. g. eo quod non cognouisset tempus visitationis iux, scilicet per Christum, quę quidem cognitio ad sacerdotes, & legisperitos pertinebat, & ideo defectum eorum, & punitionem significauit per sensibile signũ arboris fructu carentis. Nam ipse veniens ad legisperitos, & sacerdotes, quorum fructum boni operis esuriebat, vacuos bonis operibus inuenit, & per maledictionem arboris eos a Deo maledicendos significauit, & per eius arefactionem eorum destructionem præfigurauit. Nam postea capta ciuitate per Romanos, cum sacerdotes misericordiam peterent, Titus iussit eos occidi, dicens, decere sacerdotes cum templo interire, ut ait Iosephus lib. 7. ca. 19. de Iudaico bello. Patet igitur ex prædictis quod Iesus circa ficulneam nihil fecit ex ignorantia, seu perturbatione irę, sed ex magna ratione.

Obiectio ad 2. alia

Responsio

E

Vndecimo accepit Iudæus verba Iesu Matt. 26. Tunc venit Iesus cum illis in villam quę dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis. Sedete hic donec vadam illic, & orem, & assumpto Petro, & duobus filijs Zebedei cepit tristari, & mestari esse. Tunc ait illis: tristis est anima mea usque ad mortem. Sequitur. Procidit in faciem suam orans, & dicens. Pater si possibile est, auferat a me calix iste, &c. Ex his dicitis arguit sic. Si Deus est, quomodo orauit? Ipsi enim Dei non est orare, sed ab alijs orari, ut sic liceat loqui. Item quis vnquam audiuit loqui de Deo tremente, & timente cum Deus sit omnipotens ad faciendum quod vult sine difficultate? Si autẽ dicatis, quod iste timor, & tremor fuit in carne, & non in anima, quis est ita fatuus qui ignoret carnem non dolere, timere, vel tremere, nisi per animam?

Obiectio ad 2. ad pri

Secunda

Responsio ad primam

Item per hoc quod dicit. Transcat a me calix iste, &c. Patet quod in eo non fuit virtus ad salvandum vitam suam, & carnem. Responsio, per prius dicta facilliter possunt solui. Declaratum est enim supra per scripturas Hebræorum, quod Messias in ve. Testa. promissus, futurus erat verus Deus, & verus homo in vna persona. Item quod redempturus erat mundum per passionem suam in humana natura. Item quod Iesus Nazarenus est verus Messias Iudæis promissus, nõ habuit corpus passibile, & mortale p. nostra redẽptione vsq; ad suã resurrectionẽ, i qua habuit corpus immortale, & gloriolum Dicẽdũ quod Iesus Nazarenus in humanitate p. nobis assumpta, in qua minor est patre, orabat eũ p. nobis, sicut scribitur Isa. 53. d. Et pro transgressibus orauit, ut non peccarent, quod caputũ intelligit de Christo ad literã, sicut ibidẽ multipliciter declarauit. Oratum et p. seipso. Io 17. a. Pater clarifica filium tuum. Quod aut arguit de timore, tremore, & tristitia. Dicẽdũ, quod ista nõ fuerunt in natura diuina, quia hoc est impossibile, nisi tñ metaphoricę, sicut Gen. 6. a. c. Tacui dolore cordis intrinsecus delebo inquit hominem quem creavi a facie terra. Similiter nec in natura humana quantum ad superiorẽ partẽ animę quę est intellectiua, in qua Iesus ab instanti suę conceptionis fuit cõprehensor, & summo gaudio fruebatur, sed quantum ad partẽ animę inferiorẽ, quę dicitur sensitiua, quę est in corporali organo, in qua Iesus

A fuit viator, fuerit p̄dicta ad opus nostrę redēptionis, & vt in ipso
oñderetur vera natura sensib. cōtra futuros hereticos qui dicituri
erant, quod Christus non habuit corpus passibile sed cęleste.

secundam

Quod autem vltius inducitur. *Transseat a me calix iste.* Dicen-
dum quod hæc petitio erat sensualitatis sicut mouentis, quæ na-
turaliter horret mortem. Sed erat rationis proponētis tantū per
quam tamen rationem Iesus acceptabat mortem, quia voluntas
rationalis erat in eo totaliter voluntati diuinæ cōformis, ideo di-
cebat. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Et accipit hic
voluntas pro appetitu sensitiuo, quem appetitus intellectiuus su-
perat. Ideo de ipso scribitur. *Isa. 53. c. Oblatus est quia ipse voluit.*
In Hebræo habetur. *Angustatus est quia ipse voluit.* Et infra in eo-
dem capitulo dicitur de ipso. Tradidit in mortem animam suam,
& cū sceleratis reputatus est. Et propter hoc dicebat. *Mat. 26. d.*
Spiritus quidem promptus est caro autem infirma. id est, volūtas ratio-
nis prompta est ad mortem, caro autem infirma. i. sensualitas hor-
ret eam. Et hoc non solum inuenitur de Iesu Nazareno, sed etiā
de martyribus in nouo Testamento. Et sicut patet de multis, etiā
in veteri Testamento de Machabæis ab Antiocho tormentatis,
& Eleazaro, de quo dicitur 2. Mach. 6. g. Sed cum plagis perime-
retur, ingemuit & dixit. Domine qui habes sanctam scientiā, ma-
nifeste tu scis, quia cū a morte possem liberari, graues corporis su-
stineo dolores, secundum animam autem i. secundum partē ani-
mæ superiorem, libenter hæc patior. Quod autem arguit Iudæus
quod caro non dolet, timet, aut tristatur, nisi per animam, hoc est
verum de anima sensitua Sed quia nescit distinguere inter sen-
sum & intellectum, ideo facit ridiculosum argumentum.

Mach. 7.

Actio Iu-
lia.

Responsio.

D Vodecimo accipit Iudæus verbum Christi loquentis Mat.
vlt. d. *Data est mihi omnis potestas in celo & in terra.* Ex hoc
arguit, quod Iesus non est Deus. Qui est ex se potentissimus, ab
alio non accipit potestatem. Si autem dicatur, quod a patre est si-
bi potestas data, non valet, quia Christiani dicunt patrem & filiū
esse æquales. Dicendum quod in Iesu est duplex potestas, sicut
est duplex natura. Vna est potestas diuina, quam habuit ab æter-
no, non tamen ex se, sed ex patre, a quo est distinctus in persona.
B Non tamen in hoc minor patre est, quia ab eo accipit eandem nu-
mero naturam & potestatem sicut superius dictum est. Tamē Ie-
sus non loquitur hic de ista potestate, sed de alia quam accepit a
Deo in humana natura. Nam ab instanti assumptionis humanæ
naturæ ad personam filij, illa natura habuit excellentiā super om-
nem creaturam auctoritatiue, non tamen executiue. Nam inter
homines apparuit in forma serui, in humana natura passibili pp
mysterium nostrę redēptionis adimplendum, sicut fuerat præ-
dictum *Isa. 35. b. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros
ipse portauit, disciplina pacis nostræ super eum, & linore eius sanati
sumus, quod intelligitur ad literam de Christo etiam secundū an-
tiquos doctores Hebręorum, prout ibidem plenius declarauit. Sed
in sua resurrectione accepit hanc potestatem executiue, ideo tūc
dixit. *Data est mihi omnis potestas, & c.* Tamen in iudicio finali om-
nia plenius erunt subiecta sibi, sicut ostendit Apostolus ad Heb.
2. Per hanc tamē potestatem quę finita est, non est, nec erit cęqua-
lis Deo patri. Sic igitur patet responsio ad obiecta Iudæi ex ver-
bis euangelij, secundum quod ad manum meam deuenerunt.*

Argumenta Iudæi ex verbis Christianorum.

Actio pri-

Responsio.

Primo arguit Iudæus ex verbis Christianorum, dicēs. Vos di-
citis, quod creator vnus est, & quod Christus vester sit filius
eius, & quod descendit de cęlis sine separatione a patre & a spiri-
tu sancto. Quando ergo vos dicitis, quod filius descendit in vterū
virginis, quæro si tunc pater & spiritus sanctus fuerunt ab eo sepa-
rati, an non: si dicitis quod sic, est contradictio in verbis vestris,
quia dicitis quod descendit sine separatione ab eis. Si vero dicitis,
quod non, sequitur quod pater & spiritus sanctus sint incarnati
sicut & filius, quod vos negatis. Dicendum quod descensus filij
in vterum virginis non est intelligendus per motum localem, sed
per nouum effectum in virgine, qui quiescens effectus est coniu-
ctio diuinæ naturæ & humanæ in vna persona. Hęc igitur coniu-
ctio potest considerari dupliciter. Vno modo effectiue, & sic cō-
iuncta fuit a tribus personis. i. patre & filio & spiritu sancto. Nam eo-
rum opera sunt indiuisa. Alio modo terminatiue, & sic illa cōiun-
ctio terminata est ad personā filij, propter quod solus filius dicitur
incarnatus.

Licet autem ad hoc poni non possit exemplum, q̄ non D
habeat plus de disconuenientia quam de conuenientia, tñ quan-
tum ad aliquid potest poni cōueniens. Ponatur igitur casus quod
Plato, Socrates, Cicero tractant matrimonium Berthę cum Socra-
te qui est media persona. Si ergo queratur a quo est effectiue ista
matrimonialis coniunctio, patet a tribus. Si autem queratur ad
quem est terminatiue, patet quod ad Socratem tantum, propter
quod ipse solus dicitur esse Berthę maritus. Sic suo modo est in
proposito, quia licet pater & filius & spiritus sanctus sint vnus
in natura, tamen sunt distincti in personis. Incarnatio vero ter-
minata est ad filium prout personaliter distingui ur a patre &
spiritu sancto, non tamen dicitur separatus ab eis, quia nomen se-
parationis nō recipitur in diuinis personis, quia significat, diuer-
sitate essentia, non sic autem nomen distinctionis. Sic igitur
patet, quod ad dictum Christianorum de Christu incarnatione,
non sequitur contradictio seu aliud inconueniens.

Secundo obijcit sic. Ego quæro a vobis Christianis, utrū Chri-
stus vester fuerit mittens, vel missus? Si dicitis quod missus, da-
quis vnquam audivit Deum missum ad alium? Quasi dicat hoc
est apertum mendacium. Si autem dicitis, quod est mittens, vos
facitis eum mendacem, quia dicit. *Ecce ego non sum solus, sed ego
& qui misit me pater.* Dicendū quod Dei filius est mittens & mis-
sus. Fuit. n. missus in mundum a patre & spiritu sancto in sua in-
carnatione benedicta, sicut superius est declaratum per auctorita-
tē *Isa. 48. c. Et nunc me misit dominus, & spiritus eius.* Hęc dicit re-
demptor tuus sanctus Israel. Est etiam mittens spiritum sanctum
sicut dicit *Io. 16. b. Mittam vobis spiritum sanctū, & c.* Circa quod
sciendum, quod missio alicuius importat duplicem habitudinem.
Vnam ad mittentem, secundum quod aliquo modo missus proce-
dit a mittente. Aliam ad terminum ad quem mittitur, secundum
quod missus est vbi prius nō erat, vel est ibi alio modo quā prius.
Licet autem in diuinis non sit processus vnus personæ ad alterā
secundum motum localem, vel separationem realē, tamen est ibi
processus secundum originem, quia filius procedit a patre & spi-
ritu sancto ab vtroque. Sicut in nobis suo modo verbum intelli-
gibile procedit a mente, non extra ipsam, sed intra, & similiter
amor procedit ab vtroque. Sic igitur filius & spiritus sanctus habi-
tudinem ad mittentem, habet etiam habitudinem ad terminum
missionis, non tamen sic intelligendo, quod incipiāt esse vbi prius
erant simpliciter, quia de necessitate sunt vbi que per essentiam,
præsentiam, & potentiam, sicut patet *Ier. 23. e. Cælum & terram
ego impleo, dicit dominus.* Sed sic intelligendo, quod incipiunt esse
vbi prius erant, tamen alio modo. Et hoc modo filius Dei dicitur
missus in mundum a patre, quando incipit ibi esse vt homo, vbi
tamen prius erat vt Deus, *Ioan. 1. a. In vno erat & mundus eum
non cognouit, in propria venit & c.* Et similiter spiritus sanctus dici-
tur missus apostolis visibiliter, quādo super eos apparuit in signo
visibili. Nam hoc modo prius non erat ibi. Et quotidie mittitur
inuisibiliter ad sanctificandum creaturam rationalem, quia inci-
pit ibi esse per gratiam sanctificantem, vbi tamen prius erat per
essentiam, præsentiam & potentiam. Ad argumentum Iudæi pa-
tet, quod non est contradictio dicendo, quod filius est mittens &
missus, quia non est secundum idem.

Obiectio secū

Responsio.

E

Tertio dicit Iudæus. In libro Symonis Cephæ, dicit Iesus.
Ecce Sathan studet ad interficiendum me de manu domi-
ni & non dabit me in manu Sathan. Et ex hoc arguit dicens, qua-
re non confundimini vos Christiani dicere istum Deū sic loquen-
tem? Dicendum, quod iste falsum accipit. Nam in epistolis Petri
aut alibi non inuenitur hoc dictum a Iesu Nazareno. Tum si hoc
dixisset, & factum fuisset, nullum inconueniens sequeretur. Nā
supra declaratum est, quod est verus Deus & verus homo in vna
persona, ipse vero sicut Deus, permisit se in quantum hominem a
diabolo tentari, & de loco ad locum portari, vt supradictum est.
Et quia pater & spiritus sanctus sunt vnus Deus cum eo, ideo ab
ipsis fuit etiam ista permissio. Item si sathan hoc modo permis-
sus fuisset quærare quod Iudæus allegat falso, nullum inconue-
niens sequeretur. Patet igitur Iudæi fallitas per hoc, quod obiectio
nes suas in aperto mendacio terminauit. Et sic est finis, Deo laus
qui est trinus in personis & vnus in essentia per infinita secula se-
culorum Amen.

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

